

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА  
«ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО»

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА  
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ  
СЛÓВНИК

Київ 2015

УДК 030(083.94)(038)

ББК 92

В27

*Рекомендовано до друку Вченою радою  
Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»  
(протокол № 5 від 9 грудня 2015 р.)*

**Авторський колектив:**

*Упорядники:* Киридон А. М., д-р іст. наук, проф. (керівник авторського колективу); Любовець О. М., д-р іст. наук (відповід. за випуск); Березовський О. М., канд. іст. наук; Буряк Л. І., д-р іст. наук, проф.; Гаврилишина Н., канд. іст. наук; Гірік С. І.; Єсипенко А. Д., д-р техн. наук; Іваненко А. О., канд. іст. наук; Камишан С. В.; Капштик М. В., канд. с.-г. наук; Купрієнко С. А., канд. іст. наук; Межжеріна Я. О.; Проценко Г. О., канд. пед. наук; Розкладай К. А., канд. філол. наук; Серeda Н. І., канд. географ. наук; Тищенко А. О.; Чорна М. В., канд. іст. наук.

*Редактори:* Якубець О. А. (відповід. ред.), Вощенко О. І., Глухова С. В., Дудар О. Є.

**Рецензенти:**

*Загородній А. Г. – академік Національної академії наук України*

*Руденко Л. Г. – академік Національної академії наук України*

*Смолій В. А. – академік Національної академії наук України*

*Межжерін С. В. – доктор біологічних наук, професор*

Словник – це перелік (реєстр) понять і термінів, які передбачається включити до довідкового видання; друкується в попередньому порядку для обговорення, уточнення, доповнення. Видання пропонується як пілотний проект, що фіксує певний початковий етап напрацювання гасел. На момент завершення проекту створення Великої української енциклопедії очевидно будуть внесені корективи, що видається цілком виправданим і закономірним. Відтак пропонується реєстр розглядаємо як відображення терміносистеми певної епохи.

Видання орієнтоване на науковців, видавців, усіх, хто цікавиться енциклопедистикою та процесом укладання енциклопедій.

*Усі права застережені. Передрук дозволяється лише за згодою редакції.*

## СЛІВНИК ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Національні енциклопедії універсального характеру, які завжди були «мірилом розвиненості відповідного суспільства та його культури, нині набувають особливого значення як форма інтелектуальної адаптації до світового життя і концентроване вираження власного творчого потенціалу»<sup>1</sup>. Велика українська енциклопедія (ВУЕ) розглядається як універсальна енциклопедія, яка відповідно до Концепції репрезентуватиме найсучасніші знання у галузі світової соціогуманітаристики, технічній та природничій сферах. Її основною метою є збереження, узагальнення, систематизація й поширення наукових знань про розвиток людської цивілізації та внесок України у світову історію й культуру<sup>2</sup>. Основними принципами створення Великої української енциклопедії є україноцентричність, національна парадигма історичного процесу й упровадження до наукового обігу нового фактажу.

Підготовка й видання енциклопедії є складним, багатоаспектним процесом, який проходить кілька взаємопов'язаних етапів. Після створення Головної редакційної колегії, обговорення й прийняття Концепції проекту, розпочалася робота щодо складання словника енциклопедії. У лютому 2013 р. під керівництвом НАН України було створено Робочу групу з підготовки енциклопедії, до якої увійшли авторитетні фахівці з усіх академічних інституційних відділень. Цій групі Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України<sup>3</sup> було надано базовий словник. Отримана версія мала вигляд вордівського файлу, де в алфавітному порядку було репрезентовано понад 48 тисяч гасел. Це стало початком тривалої роботи по формуванню базового реєстру гасел Великої української енциклопедії. Йдеться про роботу співробітників Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» та широкого кола експертів академічних установ, закладів освіти та інших інституцій, залучених до формування словника Великої української енциклопедії.

Словник розглядаємо як «перелік понять і термінів, які передбачається включити до довідкового видання; друкується в попередньому порядку для обговорення, уточнення, доповнення»<sup>4</sup>. Він відображає, фіксує і закріплює рівень знань та культури свого часу, свого народу, суспільства, держави, світової цивілізації в цілому; він є «всесвітом, розташованим у алфавітному порядку» (французький письменник А. Франс). Словник є своєрідним каркасом енциклопедії, характеризує її тематичну своєрідність та дає базові уявлення про змістовне наповнення. Він слугує важливим методичним інструментом для упорядкування масиву гасел, унормовування категорійно-понятійних систем та формування схем статей для енциклопедії.

Значущим для авторського колективу стало усвідомлення того, що укладання реєстру гасел для формату універсальної енциклопедії вимагає врахування досягнень різних напрямів сучасних наукових досліджень, осмислення широкого спектру критеріїв, виокремлення категорій і підкатегорій різного порядку тощо. Відтак словник мав зафіксувати цілісну систему понять і термінів, які відображали б стан категорійно-понятійного апарату в різних наукових сферах на сучасному етапі розвитку людського знання. При цьому враховувався підхід відомого методолога науки Р. Козеллека: «Поняття поєднує розмаїття історичного досвіду та сукупність теоретичних і практичних пред-

<sup>1</sup> Дзюба І. Про концептуальні засади підготовки української універсальної енциклопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/dopovid.pdf>

<sup>2</sup> Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії (проект) / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 16.

<sup>3</sup> Очевидно на підставі задекларованих завдань: «Науковці Інституту розробляють для різних типів енциклопедичних видань концепції, словники (реєстри), визначають принципи подання матеріалу, критерії його відбору, методичні засади підготовки енциклопедичної статті та її інформаційного наповнення, бібліографічного та іконографічного забезпечення» // Інформація з сайту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.kiev.ua/>

<sup>4</sup> Ляшко С. М. Українські біографічні довідкові видання XIX–XX століття: історичні та теоретико-методологічні засади. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – С. 275.

метних зв'язків в одне ціле, яке може бути передане лише поняттям і справді стає доступним людському досвіду»<sup>5</sup>. Відтак принциповим при складанні реєстру автори вважали розуміння того, що будь-який термін не існує поза цілісною системою понять і термінів, має змістову підпорядкованість відповідній науковій теорії або концепції та логічні зв'язки з іншими поняттями і термінами.

Серед складових процесу формування словника ВУЕ увиразнимо:

1) виокремлення сучасних галузей науки та наукових напрямів, категорійно-понятійний апарат яких мав стати його складовою;

2) складання тематичних словників, що відображають існуючу структурно-логічну модель кожної окремої галузі знань;

3) об'єднання тематичних словників у загальний реєстр гасел ВУЕ тощо.

Для формування тематичних словників було вироблено критерії відбору термінів (гасел). При цьому вагомим стало врахування того, що універсальна енциклопедія має розкривати сутність усталених і поширених категорій і понять, і не може бути переважаною вузькоспеціальними термінами. Природно, що окреслення межі між спеціальним і вузькоспеціальним терміном стало одним із складних завдань формування реєстру.

Упорядкування словника виловлювалося з урахуванням визначених ознак / критеріїв та категорій. При цьому вагомим стало врахування характерних особливостей енциклопедій – широта охоплення матеріалу, його системність, структурованість, наукова точність і вивіреність фактів. У такому контексті особливе значення мав добір гасел. Останній зазвичай здійснювався на підставі низки критеріїв та виокремлених формальних ознак, які відповідають концепції видання. Окреслені мета й завдання Великої української енциклопедії зумовили підходи та принципи формування її словника з урахуванням широкого комплексу понять з усіх галузей знань.

Пропонований варіант словника є пілотним проектом реєстру гасел (розташованих за алфавітним принципом). Кожне гасло містить дефініцію – стисле визначення поняття, яке відображає істотні ознаки предмета чи явищ<sup>6</sup>. Як зазначила вітчизняна дослідниця С. Ляшко, дефініції у гуманітарних науках у цілому та в історичній науці зокрема належать до неявних визначень і виражені, як правило, у вербальній формі, а закономірності явищ, які вони пояснюють, складно перевірити експериментально. Очевидним також є й те, що на структуру дефініції суспільних наук значною мірою впливають не тільки позиція конкретного дослідника, а й певні елементи тієї суспільно-політичної системи, у межах якої ця наука існує<sup>7</sup>.

Всі елементи структури словника безпосередньо чи опосередковано пов'язані між собою. Окрім того зустрічаються терміни «зон перетину», тобто ті, які є спільними для кількох терміно-систем. Ми свідомі того, що пропонований дефінітивний ряд далекий від досконалості з огляду на варіативність визначень та підходів до власне дефініції, а також складності вироблення єдиного методичного підходу та критеріїв під час вибору елементів структури дефініції. Доопрацювання та узгодження вимагають терміни, що мають декілька значень, а також ті, що є міждисциплінарними. Не випадково пропонований проект розглядаємо саме як першу сходинку до подальшого змістового варіювання та осмислення складного процесу формування остаточного варіанту реєстру понять і термінів, що наповнюватимуть Велику українську енциклопедію.

Базовими для критеріїв відбору гасел загальні принципи: «загальне – конкретне», «важливіше – менш важливе» для відповідної галузі знань і діяльності.

Крім того, відбір здійснювався з урахуванням таких критеріїв<sup>8</sup>:

– критерій «поширеності» й «сталості вживання», відповідно до якого враховувалася частота (а також тривалість) використання термінів у відповідних наукових сферах, а також частотою його використання упродовж певного періоду;

<sup>5</sup> Козеллек Р. Минуте-майбутнє. Про семантику історичного часу. – К. : Дух і літера, 2005. – 375 с. – С. 181.

<sup>6</sup> Дефиниция [Текст] // Словарь иностранных слов / Отв. ред. В. В. Бурцева, Н. М. Семенова. – М. : Русский язык – Медиа, 2003. – 819 с. – С. 210.

<sup>7</sup> Ляшко С. М. Українські біографічні довідкові видання XIX–XX століття: історичні та теоретико-методологічні засади. – Запоріжжя : Дике Поле, 2010. – С. 275.

<sup>8</sup> Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 21–27.



– критерій «актуальності», який враховує відповідність терміну останнім тенденціям і новаціям розвитку того чи іншого наукового напрямку та потребам актуалізації певних потреб суспільства;

– критерій «пояснювального потенціалу» або широти предмета пояснення, який характеризує спроможність терміну з позиції аналітики, інтерпретації та класифікації охопити більше чи менше коло понять, явищ, подій певної галузі науки і відповідних їй сфер практичної діяльності;

– критерій «організаційного та методологічного потенціалу», який вимірюється належністю до родової чи видової категорії та кількістю похідних термінів; визначає смислове навантаження або «смилову вагу» терміну в рамках терміносистеми;

– критерій «історичного значення», який здійснюється відповідно до ролі та значущості терміну в становленні певної галузі науки, а також у збереженні здобутків української енциклопедистики (*прим.*: зокрема йдеться про залучення термінів, виокремлених та включених до попередніх вітчизняних універсальних енциклопедичних видань (УРЕ, ЕСУ, УСЕ тощо) та галузевих енциклопедій – А.К.).

Спираючись на вищезначені методологічні принципи в межах кожної наукової галузі розроблялося «родове дерево понять», до якого включалися такі групи термінів:

– *основні* – основоположні поняття теоретичної конструкції, які складають ядро терміносистеми;

– *базові* – загальнонаукові поняття, які використовуються і в інших галузях знання;

– *похідні* – видові чи аспектні різновиди основних і базових понять.

– *запозичені* зі суміжних галузей знань, але тісно пов'язані з теоретичною конструкцією даної галузі.

У межах кожної галузі науки поряд із загальними критеріями відбору термінів (гасел) було розроблено власні критерії, які враховували специфіку сфери наукового знання. Водночас, із змістовим наповненням словників проводилася робота щодо категоризації відібраних понять і термінів, об'єднання їх за певними ознаками в категорії та підкатегорії. У межах конкретних наукових спеціальностей ця робота також мала специфіку та особливості, що докладно аналізується у запропонованих розділах колективної монографії<sup>9</sup>.

Наведемо кілька прикладів спроб категоризації. Так, враховуючи універсальний формат Великої української енциклопедії, для блоку *географія* запропоновано використовувати такі загальні критерії відбору гасел<sup>10</sup>:

1. Загальновживаність поняття в науково-популярній літературі, наявність географічних термінів та назв у курсі шкільної географії, присутність у науково-популярних виданнях.

2. Поняття та категорії, що розкривають предметну сутність географії та її галузевих напрямів, формують понятійний каркас науки і є ключовими у розумінні базових термінів навчальних географічних предметів.

3. Термінологічний апарат з фізичної географії, що дає розуміння процесів і явищ в оболонках Землі: атмосферній циркуляції, колообігу води та інших елементів і речовин, пояснює особливості утворення порід, мінералів, форм рельєфу.

4. Поняття, що характеризують ключові процеси та описують географічні об'єкти Світового океану.

5. Найважливіші за значенням та найбільші за певними характеристиками географічні об'єкти суходолу (гірські системи, гідроніми та ін.), як виняток невеликі за величиною, але важливі за значенням у глобальному масштабі.

6. Топоніми фізичної географії України: гірські системи, низовинні форми рельєфу, природні і штучні водойми та інші з високою деталізацією.

7. Усі незалежні держави, а також залежні території та невизнані міжнародним правом країни та республіки, одиниці адміністративно-територіального поділу першого (найвищого рівня) країн

<sup>9</sup> Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – 160 с.

<sup>10</sup> Там само. – С. 68–77.

Великої двадцятки, міста-столиці, міста-центри адміністративних одиниць, найбільші за людністю та значенням (геополітичним, економічним, культурним) міста світу.

8. Сучасні одиниці адміністративно-територіального поділу України до рівня районів, всі міські населені пункти, включаючи селища міського типу, для відображення цілісності міського простору у випадку реалізації адміністративно-територіальної реформи гасла відібрані за цим критерієм перейдуть у розділ історії і будуть опрацьовані новостворені адміністративні одиниці.

9. Поняття та терміни, що становлять предметну сутність економічної та соціальної географії та її основних галузей, окремі сучасні концепції просторового розвитку, а також пов'язані з різними аспектами життєдіяльності населення (відтворювальним, трудовим, поселенським, духовним тощо), крім тих гасел, що укладені в реєстрах гасел з регіональної економіки та демографії, етнографії.

10. Гасла, що характеризують історію української діаспори та хвилі переселень, сучасну географію розселення етнічних груп українців у нашій державі та за її межами.

11. Природоохоронні території світу (заповідники, заказники, резервати) та України, їх типи та види, екологічні проблеми людства в цілому та межах території України зокрема, базові міжнародні конвенції з охорони довкілля та збереження біорізноманіття.

12. Пам'ятки ЮНЕСКО природного та змішаного типу (культурні будуть відображені в реєстрі гасел з культурології).

13. Поняття і терміни, що мають міждисциплінарний характер (біологія, геологія, фізика, астрономія та ін.) і мають чітку територіальну прив'язку, і не ввійшли в реєстр гасел тих дисциплін, з якими, крім географії, пов'язані.

14. Гасла, що пов'язані з українськими та міжнародними антарктичними дослідженнями.

14. Термінологія туризму і рекреації в світі та Україні, найуживаніші поняття, що зафіксовані у документах міжнародних організацій та використовуються в українській термінології.

15. Поняття і персоналії, що пов'язані з важливими географічними відкриттями (мореплавці, вчені-натуралісти) та провели знакові дослідження (учасники різноманітних етнографічних експедицій) в глобальному вимірі та для України.

16. Вчені, дослідники, популяризатори географічної науки в Україні і українського походження.

*Загальні критерії добору літературознавчих гасел<sup>11</sup>:*

– **актуальність** – предмет, подія чи явище, описувані гаслом, характеризують сучасний стан і потреби філології та є значущими для перспективи її розвитку;

– **поширеність** – характеризується частотністю й тривалістю вживання у філології та відповідних їй сферах практичної діяльності:

а) згадується як *мінімум трьома авторами у підручниках для вищої школи*, випущених протягом останніх 10 років;

б) входить до освітнього мінімуму знань (шкільного та вищої школи), має бути зафіксовано у програмах для середньої школи та зовнішнього тестування, у паспортах спеціальностей та програмі для вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності;

в) нова термінологія, зафіксована в *чинних законах України*, ухвалених протягом останніх 10 років;

– **сміслова вага** – вимірюється: а) *кількістю похідних термінів*; б) *кількістю зв'язків з іншими гаслами всередині ВУЕ* (посилань на них, т.зв. *внутрішній індекс цитованості*). Цим забезпечуємо структурну логічність та інтертекстуальні зв'язки між гаслами ВУЕ;

– **місце в історії** філології та загалом соціогуманітаристики і відповідних їй сферах життя. Цим критерієм фіксуємо тяглість наукового знання. Так, має бути включено:

а) терміни й назви (що описують явища, поняття, події, наукові дисципліни тощо), які *вживалися в науці протягом тривалого часу та/або посутньо вплинули на процес історичного розвитку*,

<sup>11</sup> Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 56–61.

але втратили актуальність в умовах сьогодення; *застарілі терміни*. Особливу увагу тут приділяємо українським літературним альманахам, часописам, антологіям та іншим періодичним та неперіодичним виданням, намагаючись подати більш-менш повну картину їхньої проблематики. Не менше уваги слід приділити літературним угрупованням, що діяли на території України, і в такий спосіб показати широку панораму літературного процесу в Україні. Застарілі літературознавчі й мовознавчі терміни слід подати, щоби показати їхнє місце та місце описуваних ними понять / явищ у сучасній терміносистемі;

б) *гасла, представлені в УРЕ та УЛЕ*;

в) *гасла, що описують явища, предмети, події тощо, заборонені через цензурні упередження та утиски*. Це ж стосується й репресованих, заборонених та забутих у часи СРСР письменників, перекладачів та філологів-науковців.

Виокремлено такі *категорії літературознавчих гасел* ВУЕ: Будова твору (базові поняття й терміни). Видання періодичні й неперіодичні та їхня типологія (основні види, явища, закономірності та процеси). Віршування (базові поняття й терміни; основні види, явища, закономірності та процеси). Жанри (базові поняття й терміни; основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Засоби організації та художньої виразності тексту (базові поняття й терміни; основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Інші явища літературного процесу (основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Концепції, ідеї, теорії в літературознавстві (основні види, явища, закономірності та процеси). Літератури світу (основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Літературні премії (основні види, явища, закономірності та процеси). Літературні течії, напрями, школи (основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Літературні угруповання, товариства, об'єднання (основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки). Літературознавчі методи, напрями, школи (основні види, явища, закономірності та процеси; окремі випадки; персоналії). Персонажі (фольклорні, міфологічні, релігійні, літературні) (окремі випадки). Суб'єкти літературного процесу (базові поняття, окремі випадки). Сюжети (окремі випадки). Твори (літературні, фольклорні, міфологічні, релігійні) (окремі випадки). Філологічні та міждисциплінарні науки.

Важливо зауважити, що до української літератури відносимо не лише україномовну, а й літературу російською та іншими мовами, якщо автор писав на території України, був включеним у тутешній історико-літературний процес та ідентифікував / ідентифікує себе як українця. Слід також розрізняти українську літературу та літератури України. У другому випадку йдеться про літератури народів, що не мають (або не мали на час написання) своїх державних утворень, як-от кримськотатарська, румейська, а також єврейська (переважно ідишемовна) літератури.

Критерії добору до онлайн-версії та до версії макет-друку різняться з огляду на обсяг. До версії макет-друку мають увійти переважно родові, базові поняття, закономірності та явища, тим часом як окремі випадки посядуть там незначне місце. Більше того, статті про національні літератури здебільшого входитимуть до складу статей, присвячених державам (незалежним та залежним); окремо у версії макет-друку буде представлено лише національні літератури, що справили найбільший вплив на інших. Критеріями тут є чисельність читачів (носіїв мови), авторів та дослідників літератури, а також кількість нобелівських лауреатів із літератури (більше 5).

На нашу думку, окремо можуть бути представлені «малі літератури», що зберегли своєрідність під тиском літератур великих. Рівень представленості тих чи інших явищ тієї чи іншої літератури напряму залежить від рівня дослідженості теми українською наукою. Значну увагу приділено літературам тих народів, які у досить великих кількостях проживають на території України і становлять її нацменшини. Не залишилися поза увагою зв'язки зарубіжних явищ та персоналій із українськими та з Україною загалом.

Таким чином, при укладанні категорій ВУЕ та критеріїв добору використано досвід організації матеріалу в попередніх енциклопедичних виданнях. Водночас ми свідомі того, що соціогуманітарна сфера, на відміну від природничої чи технічної, не дозволяє цілком покладати на такі критерії, а особливо – на формальні ознаки. Звісно, окремі формальні ознаки, як-от нобелівські лауреати, обов'язкові для включення в універсальне енциклопедичне видання, або ж, приміром, літературні жанри, що вивчаються у школі, цілком здатні закрити певні гілки дерева знань, яким фактично

і має бути енциклопедія. Та обійтися без додаткових експертних оцінок (завжди тією чи іншою мірою суб'єктивних) у доборі літературознавчих гасел неможливо. Тож основною проблемою добору літературознавчих гасел є принципова невимірюваність чітко визначеними об'єктивними критеріями частини предмету дослідження (зокрема це стосується літературної творчості, художньої вартості того чи іншого твору, умовності літературного канону і його відсутності у випадку сучасних письменників тощо). Ми вибудували такі способи розв'язати цю загальну проблему і пов'язані з нею конкретні (включати того чи іншого автора, той чи інший окремий випадок – твір, персонажа тощо)<sup>12</sup>.

Важливою складовою словника є **біографістика**. Найретельніша увага та численні дискусії викликав саме перелік гасел до цього розділу. Відбір гасел до біографічного блоку визначався місцем особи в державно-політичних процесах, внеском у розвиток науки, техніки, літератури, мистецтва, суспільного життя. Водночас враховувалася популярність того чи іншого діяча, його творчі досягнення, а не лише наявність офіційних звань, премій, нагород. Біографічний блок словника ВУЕ включає перелік вітчизняних і зарубіжних видатних громадських, політичних, військових діячів, представників науки і техніки, митців, спортсменів. На підставі критеріїв відбору персоналій (див. окремий розділ методичних рекомендацій, розроблених співробітниками ДНУ «Енциклопедичне видавництво»<sup>13</sup>), до словника включено:

### ПЕРСОНАЛІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З УКРАЇНОЮ

- Великі князі київські, князі галицькі, галицько-волинські, удільні князі київські періоду Великого литовського князівства (ВКЛ); щодо давньоруських удільних князів – залежно від значущості окремо взятих постатей.
- Гетьмани, найвідоміші представники козацької старшини (за узгодженням з експертами), кошові отамани Війська Запорозького.
- Визначні представники українських князівських родів.
- Представники вищого духовенства (за узгодженням з експертами відповідно до значимості конкретних осіб). Особлива увага – діячам, які зробили внесок у розвиток культури й освіти в Україні.
- Діячі культури та мистецтва (література, музика, живопис, архітектура) – автори відомих літературних творів, хроністи, відомі композитори, художники, архітектори.
- Починаючи з доби ВКЛ – голови всіх державних утворень, до складу яких входили українські землі.

*Для XVIII – початку XX ст. до перерахованих вище категорій додаються:*

- Представники українських дворянських родів, які стали відомі як політичні або військові діячі чи діячі в галузі культури в Російській імперії.
- Визначні українські підприємці, які стали відомими як меценати.

*Для XX ст. додаються:* Голови урядів українських державних утворень, керівники органів законодавчої й судової гілки влади всіх українських державних утворень (включно з локальними кримськими органами влади доби 1917–1920).

- Лідери партій, що діяли на території України у добу революції 1917–1921 рр., а також лідери українських емігрантських партійних організацій.
- Керівники дипломатичних місій УНР, Української держави, УСРР.
- Голови урядів УНР, УД, ЗУНР.
- Командувачі військових формувань УНР і ЗУНР (на рівні армії, корпусу, дивізії), командувачі армій українських державних утворень, лідери селянських повстанських рухів («отамани»).

<sup>12</sup> Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 58.

<sup>13</sup> Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії (проект) / За ред. д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 71–84.

### **Радянська доба:**

- Партійні лідери, перші секретарі ЦК КПУ, ЦК КПРС.
- Голови урядів.
- Очільники законодавчої та судової гілок влади.
- Народні комісари / міністри освіти, закордонних справ, внутрішніх справ, військових справ / оборони.
- Державні / партійні діячі, які обіймали протягом своєї кар'єри низку високих посад у системі законодавчої, виконавчої та судової влади УРСР і діяльність яких вплинула на суспільно-політичний, соціально-економічний та культурний розвиток країни.

### **Військові діячі**

- Маршали Радянського Союзу, Адмірали Флоту Радянського Союзу, Головні маршали родів військ, генерали армії, маршали родів військ, генерал-полковники Збройних сил СРСР та адмірали флоту ВМФ СРСР.
- командувачі фронтів РСЧА / Радянської армії під час Другої світової, командувачі груп армій нацистської Німеччини, головнокомандувачі армій країн Вісі й усіх країн Антигітлерівської коаліції, командувачі українських, російських і польських національних збройних формувань у складі Вермахту й Військ СС, командувачі польських армій часів Другої світової війни, що підпорядковувалися лондонському уряду у вигнанні, командувачі польських прорадянських збройних формувань, лідери політичного й збройного руху Опору окупованих нацистською Німеччиною країн (зокрема, Української Повстанської Армії).

### **Науковці**

- Члени Наукового товариства ім. Шевченка (1892–1939 рр.).
- Академіки і члени-кореспонденти УАН/ВУАН/АН УРСР/АНУ/НАНУ.
- Академіки, члени-кореспонденти АН СРСР та інших іноземних держав – уродженці України або українці за походженням.
- Вчені, інженери, винахідники, працями яких закладені нові напрями / засновані наукові школи, що мали визначальний вплив на розвиток науки і техніки у світовому / європейському / національному масштабі (оскільки цей критерій не передбачає чітко сформульованих формальних ознак, окремі персоналії мають узгоджуватися з експертами).

### **Релігійні діячі**

- Глави церковних конфесій, що діяли / діють на території України і мають значне число вірних (як варіант – понад 500 тис.).
- Найвідоміші священнослужителі – вихідці з України, які уславилися завдяки своїй діяльності на території інших держав.
- Для сучасних діячів додатково: головні рабини України, голови духовних управлінь мусульман України (усіх чотирьох) за роки незалежності.

### **Діячі культури, мистецтв, літератури**

- Класики української літератури, музичного та образотворчого мистецтв (оскільки цей критерій не передбачає формальних ознак, включення за ним відбувається за узгодженням з експертами).
- Відомі музиканти, диригенти, балетмейстери, оперні співаки, діячі театрального мистецтва.
- Народні артисти України, які отримали це звання до 1961 р. включно; починаючи з 1962 р. – Народні артисти України та, одночасно – лауреати Національної премії України ім. Шевченка.
- Народні артисти та художники СРСР.
- Лауреати Національної премії України ім. Шевченка.
- Солісти провідних оперних театрів світу.
- Володарі премій міжнародних кінофестивалів.
- Діячі культури (літератори, художники, скульптори, архітектори, композитори, музиканти, диригенти, діячі театру, кіно), відомі своєю творчістю у світовому культурному середовищі.



### **Спортсмени**

• Чемпіони та призери Олімпійських ігор – українці за походженням та ті, що представляли Україну на Олімпійських іграх.

- Чемпіони світу та Європи з олімпійських видів спорту.
- Чемпіони світу з боксу за версіями WBA, WBC, IBF, WBO.
- Володарі призу «Золотий м'яч» кращому футболісту Європи.
- Переможці (гравці та тренери) Ліги чемпіонів, Ліги Європи, Кубка УЄФА, Суперкубка УЄФА у складі українських клубних футбольних команд, або українці – у складі зарубіжних клубних футбольних команд.

• Чемпіони світу з шахів за версією ФІДЕ, а також шахісти, які входили до ТОП-10 у рейтингу ФІДЕ протягом більше ніж 20 років.

• Тренери багаторазових олімпійських чемпіонів, які водночас занесені до Книги рекордів Гіннеса за видатні досягнення в спорті.

• Президенти Національного олімпійського комітету та Національного параолімпійського комітету.

### **Інші діячі**

- Герої України (з урахуванням сукупності факторів).
- Повні кавалери ордена Ярослава Мудрого.
- Повні кавалери ордена княгині Ольги.
- Тричі та двічі Герої Радянського Союзу / Герої Соціалістичної Праці – уродженці України або українці за національністю.

• Космонавти – уродженці України або українці за походженням.

• Найвидатніші представники економічного сектору, які зробили значний внесок у розвиток економіки України та / або іноземних держав.

• Уродженці України / українці за походженням, які досягли професійного успіху за межами української землі та здобули визнання світової спільноти.

• Уродженці України / українці за походженням, які мали високий суспільно-політичний та культурний статус у державах, до складу яких входили українські землі у різні історичні періоди.

## **ДІЯЧІ ІНШИХ КРАЇН**

### **Політичні діячі**

• Політичні та державні діячі, діяльність яких мала визначальний загальний або локальний вплив упродовж розвитку людської цивілізації (за узгодженням з експертами).

• Монархи, імператори (країни, що межують з Україною або ті, з якими українські землі мали тривалі культурні й політичні контакти, а також монархи колоніальних імперій, лідери основних європейських держав).

• Глави держав та урядів – президенти США, Франції, Німеччини (часів Веймарської республіки), прем'єр-міністри Франції й Великої Британії, канцлери Німеччини тощо (список держав – за узгодженням з експертами).

• Генеральні секретарі ООН.

### **Науковці**

• Лауреати Нобелівської премії в усіх номінаціях.

• Лауреати Абелівської премії.

• Лауреати премії Філдса.

• Лауреати премії Тюрінга.

• Керівники академій наук іноземних держав (за узгодженням з експертами).

• Вчені, інженери, винахідники, працями яких закладені нові напрями / засновані наукові школи, що мали визначальний вплив на розвиток науки і техніки у загальносвітовому / загальноєвропейському масштабі (за узгодженням з експертами).

### Діячі культури та мистецтв

- Класики світової літератури, музичного та художнього мистецтв (за узгодженням з експертами).
- Основоположники видів, жанрів та напрямів мистецтва.
- Всесвітньовідомі музиканти, диригенти, балетмейстери, артисти опери та балету, актори театру і кіно.
- Кінорежисери, чиї фільми стали переможцями найпрестижніших міжнародних кінофестивалів або отримали найпрестижніші кінематографічні премії.
- Кінорежисери, що не мають премій, але здійснили визначальний внесок у розвиток окремих жанрів світового кіно.
- Всесвітньовідомі актори – переможці / лауреати найпрестижніших міжнародних кінофестивалів і кінематографічних премій.
- Лауреати премії Ернста фон Сіменса.
- Володарі відзнак «Золотий диск» (тираж записів – 500 тис. примірників), «Платиновий диск» (1 млн), «Діамантовий диск» (10 млн).
- Всесвітньовідомі діячі циркового мистецтва, фотомистецтва, стилісти (модельєри) та ін.

### Спортсмени

- Багаторазові олімпійські чемпіони (від 5 і більше золотих олімпійських медалей).
- Абсолютні чемпіони з боксу у важкій вазі за умови, якщо вони є чемпіонами не менше, ніж у трьох версіях одночасно.
- Чемпіони світу з Формули-1 та ралійних перегонів, які мають найбільшу кількість цих титулів.
- Для баскетболістів НБА – дворазові олімпійські чемпіони, які входять до списку кращих гравців НБА.
- Тенісисти (чоловіки та жінки), які мають найбільшу кількість перемог на турнірах Великого шолома в одиночному розряді.
- Володарі перших трьох позицій у топ-100 кращих гравців Національної хокейної ліги, а також хокеїсти українського походження – фігуранти цього списку на будь-якій позиції.
- Для чоловічого футболу – багаторазові (два рази і більше) володарі призу «Золотий м'яч», кращому футболісту Європи та титулу «Гравець року ФІФА» (три рази і більше). Перші десять зі списку кращих футболістів ХХ ст. і кращих тренерів за версією Міжнародної федерації футбольної історії та статистики. Для жіночого футболу – багаторазові (п'ять разів і більше) переможниці у категорії «Футболістка року ФІФА».
- У хокеї на траві – багаторазові (вісім разів) переможниці у категорії «Хокеїстка року».
- Абсолютні чемпіони світу (чоловіки та жінки) з шахів за версією ФІДЕ, а також Професійної шахової асоціації.
- Президенти Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного параолімпійського комітету.
- Засновники шкіл, популяризатори спорту.

### Інші діячі

- Найвідоміші релігійні діячі та представники найвпливовіших релігійних течій.
- Видатні воєначальники – представники різних держав (генералісимуси, фельдмаршали, маршали, генерал-фельдмаршали).
- Оператори та продюсери фільмів, що стали переможцями найпрестижніших міжнародних кінофестивалів або отримали найпрестижніші кінематографічні премії.

Окрім загальних критеріїв, у *кожній галузі* розроблялися критерії з урахуванням специфіки напрямку. Зокрема, у *галузі філології* серед критеріїв добору гасел із біографістики (письменники, науковці, перекладачі, фольклористи) запропоновано такі:

- Письменники (поети, прозаїки, драматурги):
  1. Лауреати Нобелівської премії в галузі літератури (усі, це формальна ознака).
  2. Лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка (усі, це формальна ознака).



3. Інші українські письменники: • що вивчаються у загальноосвітній школі (за шкільними програмами та програмою підготовки до ЗНО), • що вивчаються у вищій школі (за програмою вступних іспитів до аспірантури), • згадані в УРЕ (перелік частково перегукується з попередніми пунктами), • Розстріляного Відродження (за однойменною працею Юрія Лавріненка; перелік частково перегукується із першими двома пунктами), • маловідомі репресовані (чиї імена лише зараз стають відомі); • сучасні українські письменники (крім тих, кого вивчають у середній та вищій школі, за кількістю виданих не самвидавом прозових чи поетичних книжок (не менше трьох), сукупним накладом (не менше 5 тис. примірників), кількістю перекладів іншими мовами, згадуваністю у ЗМІ та за сукупністю (сюди також враховується перемога у численних літературних конкурсах та здобуття літературних премій, які самі по собі не є формальною ознакою для включення, але в сукупності показують вагу постаті в сучасному літературному процесі).

4. Кримськотатарські письменники.

5. Інші зарубіжні письменники:

• що вивчаються у загальноосвітній школі (за шкільними програмами та програмою підготовки до ЗНО), а також усі письменники літератур, що вивчаються в інтегрованих курсах шкіл із мовами викладання мовами нац. меншин в Україні;

• що вивчаються у вищій школі (за програмою вступних іспитів до аспірантури); • згадані в УРЕ (перелік частково перегукується з попередніми пунктами);

• західний канон (перелік частково збігається з попередніми пунктами; джерело – праця «Західний канон»), а також ті, чию творчість досліджують українські науковці;

• східні письменники, чию творчість досліджують українські науковці.

6. Окрема увага – письменникам, що народилися та / або проживали в Україні (з переліку в попередніх пунктах), особливо представникам «малих літератур», зокрема їдишомовні, кримськотатарськомовні, румейськомовні.

• **Перекладачі (українською та з української):** 1. Що перекладають / перекладали українську літературу іншими мовами. 2. Що перекладають / перекладали зарубіжну / іншомовну літературу українською (від трьох публікацій окремими книгами).

• **Науковці (мовознавці, літературознавці, загалом філологи):** 1. Що залишили помітний слід в історії української та світової філології, засновники вчень, наукових методів, літературознавчих та мовознавчих шкіл і напрямів. 2. Зарубіжні науковці, що активно досліджували / досліджують українську мову / літературу та публікували / публікують результати своїх досліджень, таким чином впливаючи на світову україністику.

• **Фольклористи (збирачі та дослідники фольклору):** 1. Збирачі й дослідники фольклору 19-20 ст., що залишили помітний слід в історії фольклористики. 2. Теоретики фольклористики як науки. 3. Зарубіжні збирачі й дослідники, що збирали, поширювали й досліджували український фольклор, таким чином популяризуючи його у світі і впливаючи на світову фольклористику та україністику.

У процесі складання словника враховувався попередній досвід створення універсальних енциклопедій, зокрема «Большой советской энциклопедии», «Української радянської енциклопедії», «Енциклопедії українознавства» за редакцією В. Кубійовича, «Енциклопедії сучасної України» та ін. енциклопедичних проєктів. Крім вітчизняного досвіду предметом аналізу стала й практика формування словників енциклопедій за кордоном, що зокрема дозволило поповнити тематичні словники ВУЕ інформацією про світові досягнення в галузі науки, техніки, мистецтва й спорту.

Значно полегшило процес роботи над наповненням словника наявність спеціалізованих енциклопедій з певних наукових галузей, а також регіональних енциклопедій. Зокрема, поява фундаментальних багатотомних енциклопедій значно розширила потенційний категоріально-понятійний апарат, що дозволило проаналізувати динаміку конкретних галузей науки, нові тенденції та актуальні напрацювання.

Враховуючи те, що користувачами ВУЕ будуть учні та студенти, під час формування тематичних словників враховувалися освітні стандарти, запроваджені наказами Міністерства освіти та науки України та навчальні програми для середньої та вищої школи. Укладачі намагалися до

тематичних слівників внести поняття, категорії й персоналії, які є предметом вивчення шкільних і вузівських дисциплін.

Ретельно було проаналізовано законодавчі документи, які регламентують певні сфери життєдіяльності суспільства. Це допомогло редагуванню визначень окремих понять, відкоригувати термінологічний апарат (наприклад, у політичній, економічній, юридичній та інших галузях). З метою розширення термінологічної бази тематичних слівників ВУЕ використовувалися й Національні (державні) статистичні класифікації (класифікатори)<sup>14</sup>. Наприклад, «Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010) – ДК 009:2010», «Класифікатор професій (КП) – ДК 003:2010», «Класифікація видів науково-технічної діяльності (КВНТД) – ДК 015-97», «Класифікація валют (КВ) – затверджена наказом Держкомстату України від 22.12.2002 № 528» та ін. Однак, використання Національних класифікаторів мало суто допоміжний характер і потребувало залучення ширшого кола джерел.

Значну допомогу у процесі формування тематичних слівників ВУЕ (з окремих галузей наук) надали відомі дослідники, фахівці академічних установ НАН України, викладачі провідних вітчизняних вузів та інших установ.

Основними ознаками тематичних слівників ВУЕ стали:

- Цілісність (сукупність включених термінів охоплює всі елементи теоретичної та практичної конструкції певної конкретної галузі знань).
- Стійкість (терміносистема певної галузі знань має статичну елементну структуру, оскільки відображає її теоретичну концепцію). Ця ознака характерна, насамперед, для основних і базових (родових) понять і термінів. Водночас, слід враховувати, що будь-яка терміносистема є відносно відкритою, оскільки може накопичувати похідні від родових поняття і терміни.
- Структурованість (наявність складної ієрархічної структури від категорії до часткових понять і термінів, які пов'язані не тільки через відношення «рід-вид», «ціле-частина», а й іншими логічними зв'язками змістовного характеру).

З огляду на те, що Указом Президента України № 7/2015 від 12.01.2015 «Питання підготовки та видання Великої української енциклопедії» передбачено «створення багатотомної Великої української енциклопедії в електронному та паперовому вигляді»<sup>15</sup>, тематичні слівники були сформовані у двох варіантах – для друкованої та портальної версій. Різниця між двома варіантами полягає в тому, що до друкованої версії включено переважно родові, базові поняття, події та явища, значущі постаті вітчизняної та світової політики, науки й культури. Слівники для портальної версії (яка не узалежнена від обсягів) містять ширше коло термінів, включаючи й вузькоспеціалізовані, які останнім часом набувають поширення в суспільному інформаційному просторі.

Після складання тематичних слівників наступним етапом стало об'єднання їх в єдиний слівник. У процесі об'єднання тематичних слівників було проведено копітку роботи щодо виявлення повторів. Для усунення повторів використовувалася система внутрішньотекстових посилань і відсилань до статей, де можна знайти необхідні відомості. Посилання пов'язують близькі або суміжні поняття й сприяють зручності пошуку при користуванні виданням.

На цьому етапі було виділено багатозначні та міждисциплінарні терміни, написання статей з яких вимагає залучення фахівців різних наукових напрямів. Обговорення кожного терміну визначало подальше призначення включеності (до друкованої й портальної чи тільки до портальної), приблизний обсяг відповідної енциклопедичної статті за кількістю знаків (шість рівнів)<sup>16</sup>.

Загалом тематичні слівники (за науковими напрямками) та загальний реєстр гасел ВУЕ є динамічними, а не статичними конструкціями. У процесі створення енциклопедії вони постійно зазнають певних змін, зумовлених появою нових термінів і визначень та актуальної інформації. Особливою мобільністю відзначається слівник портальної версії, яка уможливорює максимально

<sup>14</sup> Див.: Офіційний веб-сайт Держстату. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

<sup>15</sup> Указ Президента України № 7/2015 від 12.01.2015 «Питання підготовки та видання Великої української енциклопедії». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/7/2015>

<sup>16</sup> Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій: колективна монографія / За ред.-д-ра іст. наук, проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 25–27.

швидке оновлювання та дозволяє доповнювати галузеві терміносистеми, сприяє поширенню інформативності.

Пошук відповіді на питання *щодо кількісного наповнення словника* спонукав до компаративістики з існуючими аналогами енциклопедійних видань<sup>17</sup>. Одним із показових кількісних вимірів є загальний обсяг, що вираховується за кількістю гасел. Так, найбільше франкомовне довідкове видання – «Grand Larousse encyclopédique» виходить у трьох версіях, які можна умовно назвати «скороченою», «повною» і «розширеною» (офіційно вони називаються «базовою», «повною» і «елітною» відповідно). Ці версії відрізняються одна від одної передусім за кількістю гасел, тоді як показник «глибини» опису представлених понять у них приблизно однаковий. Найширша версія<sup>18</sup> налічує 12 томів – 10 основних і два додаткових – обсягом близько 1 тис. сторінок кожен. Сукупна кількість гасел у них становить близько 185 тис., 150 тис. із яких – повноцінні енциклопедичні статті, а решта – короткі статті словникового характеру. Крім того, видавництво «Les Éditions Larousse» підтримує роботу енциклопедичного сайту, в основу якого покладено матеріали паперової версії енциклопедії в розширеному вигляді.

На інших принципах базується «Encyclopædia Britannica», яку традиційно вважають одним із найавторитетніших довідкових видань у світі. Її упорядники роблять ставку не на всеохопність, а на глибину представлення матеріалу. З огляду на це, сукупна кількість гасел у ній (у останньому 32-томному виданні – близько 65 тис. гасел) майже втричі менша, ніж у «Grand Larousse encyclopédique», тоді як обсяг за кількістю знаків понад як удвічі більший<sup>19</sup>. Поряд із тим, видавництво «Encyclopædia Britannica, Inc.» підтримує функціонування інтернет-порталу britannica.com, кількість гасел на якому досягає 120 тис.

Об'єднує принципи обох описаних вище енциклопедій німецький енциклопедичний проект – «Brockhaus Enzyklopädie». Станом на початок XXI ст. вийшло вже 21 видання цього універсального довідника, в якому зроблено спробу досягнути максимально можливої кількості гасел із одночасним прагненням до високого рівня «глибини», властивого зазвичай спеціалізованим, а не універсальним енциклопедіям. Її останнє 21-ше видання налічує 30 томів, у яких міститься близько 300 тис. статей і понад 40 тис. ілюстрацій. За обсягом і кількістю статей «Brockhaus Enzyklopädie» є найбільшою цілісною паперовою енциклопедією в історії (без додаткових томів) і, крім того, вважається найкращою за глибиною викладу матеріалу<sup>20</sup>.

Серед енциклопедій, що виходили у сусідніх із Україною державах протягом останніх десятиліть, увиразнюються два найбільші видавничі проекти. Хронологічно першим із них є польська «Wielka encyklopedia PWN», що складається з 30 томів з сукупною кількістю гасел близько 140 тис. За глибиною вона суттєво поступається «Британніці» й «Брокгаузу», однак перевищує «Larousse»<sup>21</sup>. Другий подібний проект – «Большая российская энциклопедия» (БРЭ) – поки що перебуває на стадії реалізації. Станом на кінець 2015 р. видано 28 (27+1 нумерований) томів із 35 запланованих, кількість гасел у попередньому словнику становила 87 тис. Таким чином, у БРЭ наголос ставиться на глибину викладу матеріалу, а не на всеохопність галузей знань<sup>22</sup>.

Менш масштабним проектом було видання 18-томної «Беларускай энцыклапедыі» у Мінську, реалізоване протягом 1996–2004 рр. У ній містяться близько 80 тис. статей, причому у центрі уваги її редакторів була тематична всеохопність за рахунок «глибини» статей<sup>23</sup>. Слід відзначити, що у ви-

<sup>17</sup> Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії (проект) / За ред. д.і.н., проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – С. 27–30.

<sup>18</sup> Grand Larousse encyclopédique. – Vol. 1-10. – Paris : Les Éditions Larousse, 1960-1964; Grand Larousse encyclopédique. – Sup. 1-2. – Paris : Les Éditions Larousse, 1968-1975.

<sup>19</sup> Encyclopædia Britannica. – 15<sup>th</sup> Ed. – Vol. 1-32. – Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc., 1985-2010.

<sup>20</sup> Brockhaus Enzyklopädie. – 21 Aufl. – Leipzig ; Mannheim : Brockhaus, 2005-2006. – Bde. 1-30.

<sup>21</sup> Wielka encyklopedia PWN. – T. 1-30. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001-2005.

<sup>22</sup> Большая российская энциклопедия / Под ред. Ю. Осипова. – Т. 1-27. – М. : Большая российская энциклопедия, 2005-2015; Большая российская энциклопедия / Под ред. Ю. Осипова. – Том «Россия» [нумерованный]. – М. : Большая российская энциклопедия, 2004.

<sup>23</sup> Беларуская энцыклапедыя / Рэд кал.: Г. П. Пашкоў і інш. – Т. 1-18. – Мн. : Беларуская энцыклапедыя імя Пятруся Броўкі, 1996-2004.

падку польського й білоруського енциклопедичних проєктів останніх десятиліть ішлося не про створення цілковито нової енциклопедії, а про перероблені й доповнені версії давніших видань: 13-томної «Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN», виданої у 1962–1970 роках (близько 82 тис. гасел)<sup>24</sup> і «Беларускай савецкай энцыклапедыі» (12 томів, 34 тис. статей)<sup>25</sup>. Російський проєкт, незважаючи на тривалу традицію видання енциклопедичних видань російською мовою та юридичну правонаступність видавництва «Большая российская энциклопедия» з видавництвом «Советская энциклопедия», за своїм змістом є новим виданням.

Згадуючи про енциклопедичну традицію, представлену найпоширенішими в українських бібліотеках універсальними довідковими виданнями енциклопедичного типу, слід вказати на кількість гасел в обох виданнях Української радянської енциклопедії (УРЕ). У першому 17-томному виданні вона склала близько 45 тис.<sup>26</sup>, у другому 12-томному – 50 тис.<sup>27</sup>. Обидва видання за тематичною всеохопністю та глибиною статей значно поступаються західним аналогам.

Три видання «Большой советской энциклопедии» (БСЭ) відрізнялися одне від одного як за обсягом, так і за «глибиною». Перше видання (1926–1947, 65 томів+один нумерований) містило близько 65 тис. гасел<sup>28</sup>, друге (1949–1958, 51 том) – близько 100 тис. гасел<sup>29</sup>, третє (1969–1978, 30 томів) – близько 95 тис. статей<sup>30</sup>. Третє видання БСЭ суттєво поступається першим двом за глибиною викладу матеріалу, а перше поступається другому за тематичною всеохопністю.

Згадані українські і російські видання мали також короткі «масові» версії («Український радянський енциклопедичний словник», «Советский энциклопедический словарь», «Малая советская энциклопедия»), що містили лише найнеобхідніший довідковий матеріал.

Словники більшості провідних універсальних енциклопедичних видань нараховують 100–150 тис. гасел. Менша кількість можлива у виданнях, які пропонують передусім «глибокі» статті (наприклад, перше видання БСЭ) або носять «регіональний» характер («республіканські» енциклопедії в СРСР).

Серед енциклопедій, принцип побудови яких докорінно відрізняється від принципу, покладеного в основу усіх згаданих вище видань, – видання «продовжуваного» типу. Вони складаються з незначної кількості «базових» томів та значно більшої – томів-додатків. Найвідомішими і найґрунтовнішими з таких видань є іспаномовна «Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana» й італомовна «Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti». Перша з них, відома також під назвою «Enciclopedia Espasa», видається безперервно з 1908 р. і станом на 2015 рік складається з 70 основних томів (1908–1930), і трьох серій додаткових томів з окремою нумерацією (загалом 55 томів). Таким чином, сукупна кількість томів цієї енциклопедії на цей час становить 125. «Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana» містить близько 1 млн статей і є найбільшою продовжуваною енциклопедією в історії<sup>31</sup>, нові додаткові томи до неї перебувають на стадії підготовки.

Аналогічною за структурою є «Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti», що складається з 35 базових томів (сукупна кількість гасел у базовому комплекті – 60 тис.) і восьми серій додаткових томів (загальна кількість додаткових томів усіх серій – 33, але частину з них побудовано

<sup>24</sup> Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. – Т. 1-12+Т. 13 (Sup.). – Warszawa : PWN, 1962-1970.

<sup>25</sup> Беларуская савецкая энцыклапедыя. – Т. 1-12. – Мн. : БелСЭ, 1969-1975. Словникова частина складає 11 томів, 12-й том присвячено Білоруській РСР.

<sup>26</sup> Українська радянська енциклопедія / Гол. ред. М. Бажан. – Т. 1-17. – К. : Головна редакція УРЕ, 1959-1965. Словникова частина складає 16 томів, 17-й том присвячено Українській РСР.

<sup>27</sup> Українська радянська енциклопедія / Гол. ред. М. Бажан. – Т. 1-12. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974-1985. На відміну від першого видання, друге видання надруковано у три стовпчики на сторінку, що дозволило значно збільшити обсяг одного тому в перерахунку на кількість знаків.

<sup>28</sup> Большая советская энциклопедия. – Т. 1-65. – М. : АО «Советская энциклопедия / Государственное словарно-энциклопедическое издательство / Государственный научный институт «Советская энциклопедия», 1926-1947.

<sup>29</sup> Большая советская энциклопедия. – Т. 1-51. – М. : Советская энциклопедия, 1949-1958.

<sup>30</sup> Большая советская энциклопедия. – Т. 1-30. – М. : Советская энциклопедия, 1969-1978.

<sup>31</sup> Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana. – Vol. 1-70+Apen. 1-10+Apen. 1-8+Sup. 1-37. – Barcelona: Editorial Espasa/ Editorial Espasa-Calpe, 1908-2012.

не за словниковим, а за систематичним принципом)<sup>32</sup>. Загальна кількість гасел в усіх томах цієї енциклопедії сягає кількох сотень тисяч.

Запропонований словник Великої української енциклопедії на час виходу пілотного проекту містить близько 70 тис. гасел. Добираючи гасла, авторський колектив виробив загальні принципи, визначив групи статей (за змістом та обсягом), враховуючи при цьому цільову аудиторію та функції проекту. Водночас ми свідомі того, що в процесі роботи над підготовкою енциклопедії до реєстру можуть бути внесені значні корективи.

Не випадково ідея створення Великої української енциклопедії розбурхала в інтелектуальних колах українського суспільства досить широку дискусію, щодо форми, змісту, об'єму та строків створення такого видання. Але, на нашу думку, необхідність створення друкованої та електронної версії має перебувати поза дискусією, оскільки національна енциклопедія є важливим атрибутом незалежної держави, вона виступає узагальненням інтелектуального розвитку нації, презентацією її здобутків у глобальному вимірі. Велика українська енциклопедія має відобразити погляд українців на світ і презентувати світові результати свого розвитку і відповідати на сучасні запити щодо пошуку актуальної інформації.

Пропонований варіант словника є лише пілотним проектом реєстру гасел, що фіксує певний початковий етап напрацювання гасел. На момент завершення проекту створення Великої української енциклопедії очевидно будуть внесені корективи, що видасться цілком виправданим і закономірним. Ми свідомі того, що формат універсального видання та величезний обсяг матеріалу потребує залучення великої кількості фахівців із різних галузей теоретичних та практичних досліджень для створення вагомого інтелектуального продукту. Запрошуємо до співпраці всіх, хто не байдужий, дбає про значущість іміджевих характеристик держави.

*Керівник авторського колективу,  
заступник головного редактора  
Великої української енциклопедії,  
директор Державної наукової установи  
«Енциклопедичне видавництво»,  
доктор історичних наук, професор*

**Алла Киридон**

---

<sup>32</sup> Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti. – Vol. 1-35+App. 1 (vol. 1)+App. 2 (vol. 1-2)+App. 3 (vol. 1-2)+App. 4 (vol. 1-3)+App. 5 (vol. 1-5)+App. 6 (Vol. 1-8)+App. 7 (vol. 1-5)+App. 8 (vol. 1-8). – Roma: Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1929-2013.



## А

**А**, перша літера української та інших кириличних абеток

**А капела**, спів без інструментального супроводу

**А капіте**, 1) перший рядок нового розділу, 2) частина тексту, яка починається з абзацу

**А ля згонд**, поза класичного танцю

**А..., ан...,** частина складних слів, що означає заперечення, відсутність, недостачу, відсутність ознаки, вираженої коренем слова

**Аав, Евальд** (1900–1939), композитор, основоположник естонської національної опери, Естонія

**Ааленський вік і ярус**, ранній вік середньо-юрської епохи юрського періоду та відклади, що утворилися в той час

**Аалто, Алвар Гуго Генрік** (1898–1976), архітектор і дизайнер, «батько модернізму» у Північній Європі, один з основоположників сучасної школи дизайну, Фінляндія  
**Ааправасі-Гхат**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, залишки накопичувального імміграційного порту у столиці Маврикія м. Порт-Луї

**Аарау**, місто у Швейцарії, історико-культурний центр, 16 тис. мешканців

**Ааргау**, кантон Швейцарії

**Ааре**, річка у Швейцарії, ліва притока Рейну, 295 км

**Аарне, Антті Аматус** (1867–1925), фольклорист, філолог, систематизатор фольклорних сюжетів, Фінляндія

**Аарон**, біблійний персонаж, старший брат Мойсея і його сподвижник при звільненні євреїв з єгипетського рабства, перший єврейський первосвященик

**Аахен**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 260 тис. мешканців

**Аахенський конгрес 1818**, перший дипломатичний конгрес, скликаний провідними європейськими державами (Австрійська імперія, Велика Британія, Російська імперія, Франція) у м. Аахен, Німеччина

**Аахенський мир 1668 та 1748**, 1) угода від 02.05.1668 між Францією та Іспанією після закінчення Деволюційної війни (1667–1668); 2) договір від 18.10.1748 між Англією, Нідерландами та Францією, який завершив війну за австрійську спадщину (1740–1748)

**Аахенський собор**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історично-архітектурна пам'ятка 8–15 ст., м. Аахен, земля Північний Рейн – Вестфалія, Німеччина

**А-ба-ба-га-ла-ма-га**, книжкове видавництво, діє у м. Київ з 1992

**Абаддон**, в іудейській та християнській теології – місце знищення, один із сегментів пекла (Старий Заповіт), або ж персоніфіковане зло, демон – повелитель безодні, очільник пекельного війська, покликаною покарати грішників на землі

**Абаджян, Гаррії Артушевич** (1939), фаготист, мистецтвознавець, педагог, народний артист України (2010), Україна

**Абаді, Поль** (1812–1884), архітектор, один з провідних реставраторів у Франції середини та другої половини 19 ст., Франція

**Абажур**, 1) дашок, ковпак різної форми на лампі; 2) вікно, прорізане горизонтально чи навскіс, або щиток на вікнах, який закриває огляд предметів, що знаходяться зовні (наприклад – у в'язницях); 3) А. у номографії – особливе креслення (т. зв. сітчаста номограма)

**Абаза, Аркадій Максимович** (1843–1915), піаніст, композитор, педагог, організатор музичного життя, Росія – Україна

**Абаза, Олександр Агейович** (1821–1895), економіст, фінансист, міністр фінансів (1880–1881) та Державний контролер (1871–1874) Російської імперії, Росія

**Абазин, Андрій** (?–1703), брацлавський полковник (1690–1703), Україна

**Абазини**, автохтонний етнос Кавказу

**Абазинська мова**, мова абазинів абхазо-абазинської (за ін. класифікацією – абхахо-адизької) підгрупи західнокавказької групи північнокавказької мовної родини

**Абазівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Полтавського р-ну Полтавської обл.

**Абазія**, втрата здатності ходити при збереженні в ногах м'язової сили й можливості у повному обсязі здійснювати відповідні рухи в положенні лежачи

**Абазопуло, Володимир Костянтинович** (1951), актор, народний артист України (2009), Україна

**Абай Кунанбаєв** (1845–1904), поет, основоположник казахської писемної літератури, реформатор національної казахської культури на основі просвітницького ліберального ісламу, композитор, Казахстан

**Абак**, вид рахівниці у стародавній Греції та Римі, а також (до 19 ст.) – у Західній Європі

**Абака (в архітектурі)**, верхня плита капітелі колони, напівколони, пілястри, підкладка під архітрів

**Абака (у біології)** (*Musa textilis*), багаторічна тепло- і вологолюбна тропічна трав'яниста рослина родини бананових

**Абакан**, річка у Росії, ліва притока Єнісею, 514 км

**Абакелія, Тамара** (1905–1953), скульптор, графік і театральний художник, автор пам'ятника Лесі Українці у м. Сурамі (Грузія), Грузія

**Абакумов, Віктор Семенович** (1908–1954), представник радянських спецслужб, міністр державної безпеки СРСР (1946–1951), Росія

**Абакумов, Гліб Арсентійович** (1937), хімік, фахівець з вільних радикалів, відкривач фототермомеханічного ефекту, академік РАН (2000), Росія

**Абалкін, Віктор Кузьмович** (1930), астроном, директор Пулковської обсерваторії (1983–2000), член-кореспондент АН СРСР (1987), Україна – Росія

**Абалкін, Леонід Іванович** (1930–2011), економіст, один з фундаторів російської школи соціально-економічної думки, розробник теорії господарського механізму

централізовано-керованої економіки радянського типу, академік АН СРСР (1987), Росія

**Абандон**, відмова страхувальника від своїх прав на все застраховане майно (судно, вантаж) на користь страховика у разі виплати останнім повної страхової суми

**Абартикуляція**, вивих суглобу

**Абасияник, Саїт Файк** (1906–1954), письменник-новеліст, новатор у жанрі турецької короткої прози, Туреччина

**Абатство**, католицький монастир, що належить певному чернечому ордену і керований абатом (чоловічий) або ігуменею (жіночий)

**Абашев, Дмитро Миколайович** (1829–1880), хімік і агроном, піонер у вивченні взаємного розчинення рідин і термохімії неводних розчинів, Росія – Україна

**Абашелі, Олександр** (1884–1954), поет, письменник, основоположник грузинської наукової фантастики, Грузія

**Абашидзе, Василь** (1854–1926), актор, режисер і театральний педагог, один з основоположників реалізму у грузинському театральному мистецтві, Грузія

**Абашидзе, Григол** (1914–1994), письменник та поет, перший секретар (голова) правління Спілки письменників Грузії (1967–1994), співавтор тексту гімну Грузинської РСР (1944), академік АН Грузії (1979), Грузія

**Абашидзе, Іраклій** (1909–1992), поет та державний діяч, голова Верховної Ради Грузинської РСР (1971–1990), перший секретар (голова) правління Спілки письменників Грузії (1953–1967), академік (1960) та віце-президент АН Грузії (1970–1992), Грузія

**АББА** (ABBA), шведський поп-гурт, діяв у 1972–1982

**Аббаді, Арно Мішель д'** (1815–1893), географ та мандрівник, дослідник Ефіопського нагір'я, Ірландія – Франція

**Аббаді, Жак** (1654–1727), протестантський теолог, Франція – Велика Британія

**Аббадо, Клаудіо** (1933–2014), диригент, один з чільних представників світового оперного мистецтва другої половини 20 ст., головний диригент та художній керівник театру «Ла Скала» (1971–1986), Італія

**Аббай**, назва р. Блакитний Ніл на території Ефіопії

**Аббакумов, Степан Тимофійович** (1870–1919), диригент, композитор, педагог, один із фундаторів заочної музичної освіти на території України та Росії, Україна – Росія

**Аббаньяно, Нікола** (1901–1990), філософ-екзистенціаліст та історик філософії, основоположник концепції позитивного екзистенціалізму, Італія

**Аббас I Великий** (1571–1629), шах Ірану (1587–1629), найвизначніший представник династії Сефевідів, Іран

**Аббас, Ферхат** (1899–1985), політик, один з лідерів боротьби за незалежність Алжиру

**Аббас, Ходжа Ахмад** (1914–1987), кінорежисер, продюсер, сценарист, письменник, піонер неореалізму в індійському кінематографі, Індія

**Аббасиди**, династія арабських халіфів у 750–1258

**Аббе, Ернст** (1840–1905), фізик і астроном, автор дифракційної теорії мікроскопа, Німеччина

**Аббевільська культура**, археологічна культура раннього палеоліту (1,5 млн – 600 тис. років тому)

**Аббт, Томас** (1738–1766), філософ-мораліст, Німеччина

**Аббуд, Марун** (1886–1962), поет, письменник, літературознавець, класик ліванської літератури, Ліван

**Абвер**, орган розвідки і контррозвідки командування німецьких збройних сил, утворений у 1925, з 1935 – орган вермахту

**Абгар Дпір** (16 ст.), другий (після Акопа Мегартар) вірменський друкар, до 1890-х, поки не були виявлені першодруки 1512–1513, вважався вірменським першодрукарем, Туреччина – Вірменія

**Абгарович, Кастан** (1856–1909), письменник, новеліст, журналіст, Україна – Польща

**Абд аль-Кадір** (1808–1883), арабський емір, полководець, вчений, оратор, поет, національний герой Алжиру, Алжир – Франція – Сирія

**Абд аль-Мумін** (1101–1163), засновник та султан держави Альмогадів (1146–1163), Північна Африка – Іспанія

**Абдаллах ібн аль-Муттаз** (861–908), поет та філолог, халіф Багдаду у 908, Ірак

**Абдаллах ібн Ясін** (?–1059), діяч ісламу, засновник (між 1039–1043) і духовний керівник руху альморавідів, Марокко

**Абдергальден, Еміль** (1877–1950), біохімік, дослідник біологічних та хімічних властивостей білків, вітамінів, ферментів та гормонів, Швейцарія

**Абдикація**, зречення престолу, добровільна відмова від влади, посади або сану

**Абдікеев, Руслан** (1976), муфтії Духовного центру мусульман України з 2005, Україна

**Абдо, Мухаммад** (1849–1905), діяч ісламу, основоположник ісламського модернізму, головний муфтії Єгипту (1899–1905), Єгипет

**Абдомен**, у хребетних – частина тіла між грудною кліткою й тазом, що містить черевну порожнину та нутрощі, включаючи більшість органів травлення

**Абдрашитов, Вадим Юсупович** (1945), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1987), Україна – Росія

**Абдукція (у біології)**, рух кінцівки чи іншої частини тіла, спрямований від його центральної осі

**Абдукція (у логіці)**, одна з процедур прийняття гіпотез

**Абдул Азіз ібн Сауд** (1880–1953), засновник і перший король Саудівської Аравії (1932–1953)

**Абдул-Азіз** (1830–1876), султан Османської імперії (1861–1876)

**Абдул-Гамід I** (1725–1789), султан Османської імперії (1774–1789)

**Абдул-Гамід II** (1842–1918), султан Османської імперії (1876–1909)

**Абдул-Джаббар ібн Ахмад** (935–1025), ісламський богослов, представник мутазилітського каламу, Іран

**Абдулла, Аббас** (1940), поет, літературознавець, перекладач творів Т. Шевченка азербайджанською мовою, Азербайджан



**Абдуллаєв, Гасан Мамедбагір огли** (1918–1993) фізик, президент АН Азербайджану (1970–1983), член-кореспондент АН СРСР (1970), Азербайджан

**Абдуллаєв, Ільяс Керім огли** (1913–1985), генетик і селекціонер рослин, політик, автор закону поліплоїдних рядів у спадковій мінливості, голова Президії Верховної Ради Азербайджанської РСР (1958–1959), Азербайджан

**Абдуллаєв, Камал Мехті огли** (1950), письменник, драматург, літературознавець, ректор Бакинського слов'янського університету (2000–2014), член-кореспондент НАН Азербайджану (2007), Азербайджан

**Абдуллаєв, Хабіб** (1912–1962), геолог, президент АН Узбекистану (1956–1962) та член-кореспондент АН СРСР (1958), Киргизія – Узбекистан

**Абдуллах аль-Ансарі** (1006–1089), поет, класик персидської та арабської літератур, Афганістан

**Абдуллах бін Абдул Кадір** (1796–1854), письменник та просвітител, перекладач, основоположник сучасної малайської літератури, Малайзія

**Абдул-Малік ібн Мерван** (647–705), 5-й арабський халіф (685–705), Саудівська Аравія – Сирія

**Абдул-Меджид I** (1823–1861), султан Османської імперії (1839–1861)

**Абдулов, Олександр Гаврилович** (1953–2008), актор, один із найпопулярніших діячів кіно пізнього СРСР, Росія  
**Абдураман, Іса** (1937), кримськотатарський поет, письменник, драматург, Україна – Узбекистан

**Абдуррахман** (1844–1901), емір Афганістану (1880–1901)

**Абдус Салам** (1926–1996), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (1979), Пакистан – Велика Британія

**Абегг, Ріхард** (1869–1910), хімік, основоположник уявлень про валентність, Польща – Німеччина

**Абекассіс, Елієтт** (1969), письменниця, майстер філософського історично-пригодницького роману, Франція

**Абелева група**, спеціальні функції з області функціонального аналізу

**Абелева категорія**, група, в якій існує нульовий елемент та кожний морфізм володіє ядром і коядром

**Абелева функція**, узагальнення еліптичної функції одного комплексного змінного на випадок багатьох комплексних змінних

**Абелєв, Гаррі Ізраїльович** (1928–2013), біохімік, фахівець з імунології пухлин, імунохімії, клітинної біохімії, основоположник молекулярної діагностики раку, академік РАН (2000), Росія

**Абелів многовид**, алгебраїчна група, яка є повним алгебраїчним многовидом

**Абелль, К'єлль** (1901–1961), драматург та театральний художник, класик данського театру, Данія

**Абель, Карл Фрідріх** (1723–1787), композитор та музикант, віртуоз гри на віолі да гамба, Німеччина – Велика Британія

**Абель, Нільс Генрик** (1802–1829), математик, один з найбільш значних алгебраїстів в історії математичної науки, Норвегія

**Абель, Отеніо** (1875–1946), палеонтолог, автор методик палеонтологічних досліджень, палеозоології, Австрія

**Абель, Рудольф** (1903–1971), представник радянських спецслужб, розвідник-нелегал, полковник КДБ СРСР, Велика Британія – Росія

**Абель, Фредерік Огастес** (1827–1902), хімік, дослідник піроксиліну, розробник речовин для військових потреб, Велика Британія

**Абель, Якоб Фрідріх фон** (1751–1829), філософ та теолог, Німеччина

**Абельсон, Філіпп Хауге** (1913–2004), фізик та геохімік, дослідник у галузі ядерної фізики, ядерної хімії, біофізики, мікробіології, проблем зародження життя, США

**Абеля метод підсумовування**, один із методів підсумовування рядів

**Абеля теореми**, 1) теорема про алгебраїчні рівняння; 2) теореми з теорії степеневих рядів (про радіус збіжності й неперервність); 3) для рядів Діріхле

**Абеляр, П'єр** (1079–1142), філософ-схоласт і теолог, письменник, один з основоположників концептуалізму та один з провідних філософів Середньовіччя, Франція

**Абенакі (мова)**, мова індіанців абенакі

**Абенакі (плем'я)**, індіанське плем'я у США

**Абендланд**, з 16 ст. – узагальнена назва країн західної частини Європи (територія нинішніх Великої Британії, Італії, Іспанії, Німеччини, Португалії та Франції)

**Абендрот, Герман** (1883–1956), диригент, інтерпретатор музики Брамса, Бетховена, Моцарта, Вагнера, Гайдна, Німеччина

**Аберації оптичних систем**, неуникненні похибки зображення в оптичних системах внаслідок геометричних причин, різних коефіцієнтів заломлення для світла з різною довжиною хвилі, дифракції тощо

**Аберації хромосом**, мутації хромосом, хромосомні перебудови, структурна перебудова хромосом (хроматид), що супроводжується розривом хромосом, після якого звичайно відбувається з'єднання розірваних кінців у нових комбінаціях

**Аберація світла**, зміна видимого положення світила на небесній сфері

**Аберація світла в астрономії**, зміна видимого положення світила на небесній сфері

**Абердин**, місто у Шотландії, Велика Британія

**Абердино-ангуська порода**, порода великої рогатої худоби м'ясного напрямку

**Абердинський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Абердин (Шотландія, Велика Британія) з 1495

**Абердін, Джордж Гамільтон-Гордон** (1784–1860), 34-й прем'єр-міністр Великої Британії (1852–1855)

**Аберт, Йоганн Йозеф** (1832–1915), композитор та капелмейстер, Чехія – Німеччина

**Абесадзе, Нія Георгіївна** (1929–1992), поетеса, літературознавець, журналістка, перекладачка з української мови

**Абетка**, сукупність усіх літер, розміщених в усталеному для кожної мови порядку

**Абетка телеграфна**, передача на відстань буквено-цифрових повідомлень – телеграм – з обов'язковим записом їх в пункті прийому

**Абecedарій**, поетична форма, вживана в середньовічній латиномовній літературі Європи

**Абжолтовська, Властиміла** (1904–1995), перекладач творів української літератури чеською мовою, Україна – Чехія

**Абзац**, 1) відступ у початковому рядку тексту, 2) композиційно найменша частина тексту від одного відступу до іншого, що характеризується тематичною цілісністю

**Абзетцер**, самохідний багатоковшевий агрегат, відвальний екскаватор

**Абиз**, у середньовічних російських письмових джерелах – синонім терміну мулла

**Абібулаєв, Мемет** (1904–1983), музикант, кларнетист, майстер музичної імпровізації, знавець народних кримськотатарських мелодій, Україна – Узбекистан

**Абіджан**, місто у Кот-д'Івуарі, 4,7 млн мешканців

**Абідоський камінь**, родовідна скрижаль єгипетських фараонів, знайдена серед руїн м. Абідос (Єгипет)

**Абік**, тип волинсько-поліської пастушої труби з кори молодого верби, липи, вільхи, крушини, клена або бузини з кларнетоподібним пищиком

**Абіогенез**, перетворення неживої природи в живу, теорія виникнення живих істот (біогенних організмів) з неорганічних речовин

**Абіотичні фактори**, фактори неорганічної природи

**Абісаль**, зона Світового океану, частина бенталі, зона морського дна, що відповідає ложу океану та простягається від підніжжя континентального схилу

**Абісальні рівнини**, глибинні рівнинні форми рельєфу дна Світового океану

**Абіссинія**, рідковживана назва сучасної Ефіопії

**Абіх, Герман фон** (1806–1886), геолог, мінералог, дослідник корисних копалин, льодовиків, геологічної структури Кавказу та Ірану, Німеччина – Росія

**Абіх, Отто Вільгельм Герман фон** (1806–1886), геолог, мінералог, дослідник корисних копалин, льодовиків, геологічної структури Кавказу та Ірану, Німеччина – Естонія – Росія – Грузія – Вірменія – Австрія

**Абія** (Abia), рід комах родини пильщиків-цимбіцид ряду перетинчастокрилих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Аблаєв, Еміралі** (1962), голова Духовного управління мусульман Криму з 1999, Україна

**Аблакування**, спосіб щеплення рослин зрощуванням гілок без відокремлення їх від стовбура

**Абламський, Данило** (1820–1830-ті – після 1888), православний священник, композитор-аматор, працював у царині духовної музики, Україна

**Абластика**, сукупність процедур, призначених повністю викоринити злоякісну пухлину і її метастази, напри-

клад, комбінація хірургічного втручання, хіміотерапії і опромінення тіла

**Аблатив**, відмінок, який вказує на вихідний пункт траєкторії руху одного з учасників ситуації, характерний для багатьох мов, слов'янським мовам не властивий

**Аблаут**, різновид морфологічного чергування голосних кореня, що виражає словозмінне та словотвірне значення

**Аблепсія**, часткова або повна втрата зору, сліпота

**Аблесімов, Олександр Онисимович** (1742–1783), драматург-сатирик, родоначальник жанру комічної опери на російській сцені, Росія

**Аблютоманія**, розлад, що полягає в нав'язливому прагненні до постійного миття рук

**Абляція (в астрономії)**, винесення речовини з поверхні твердого тіла високотемпературним газовим потоком унаслідок опалення, випаровування, розкладання та хімічної ерозії матеріалу

**Абляція (у гляціології)**, зменшення маси снігу чи льоду в крижаному чи сніговому покриві внаслідок поступового випаровування й танення

**Абляція (у медицині)**, видалення чи руйнування частини тканин, аналог хірургічного втручання

**Абляція (у нанотехнологіях)**, один зі способів отримання наночастинок, видалення частинок з поверхні твердого або рідкого тіла внаслідок дії опромінення, потоку молекул газу тощо

**Абов, Юрій Георгійович** (1922), фізик-ядерник, відкривач слабкої взаємодії нуклонів у ядрах, член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Абовян, Хачатур** (1805–1848), письменник, поет, драматург, педагог, етнограф, основоположник нової вірменської літератури та літературної мови, Вірменія

**Абозі, Фермен** (1679–1767), богослов, письменник, Франція

**Аболіціонізм**, суспільний рух за скасування якогось закону

**Аболіціоністська література**, течія в літературі та публіцистиці США 1830–1860-х, пов'язана з аболіціонізмом

**Аболіція**, 1) скасування закону або рішення; 2) ліквідація посади або відмова від неї; 3) закриття кримінальної справи до винесення вироку; 4) відновлення честі, офіційне спростування наклепу

**Аболла**, одяг у стародавніх греків і римлян – подвійний вовняний плащ до коліна, закріплений на плечі

**Абомей**, місто у Беніні, столиця держави Дагомея у 1625–1894, 90 тис. мешканців

**Абомея королівські палаци**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із 12-ти палаців правителів держави Дагомея (1625–1900), м. Абомей, Бенін

**Абонемент**, договір, згідно з яким одна сторона (абонент) має право на визначений термін користуватися речами або послугами наданими іншою стороною та документ, що посвідчує укладення такого договору

**Абонент**, 1) той, хто користується абонементом; 2) юридична або фізична особа (група осіб, підприємство), яка має право користуватися послугами автоматизова-

ної установи; 3) користувач, що має доступ до системи оброблення даних із абонентського пункту

**Абордаж**, спосіб ведення морського бою у часи гребного та вітрильного флотів, а також спосіб переміщення вантажу (людей) з одного корабля на інший

**Аборигени**, первинні, корінні мешканці певної місцевості або країни, які живуть в ній здавна – на відміну від прибулих поселенців

**Аборигенний вид**, у біології – автохтонний, історично притаманний певній території

**Аборт**, переривання вагітності

**Абортивність насіння**, неінфекційна хвороба переважно зернобобових і хрестоцвітних

**Абоський мир 1743**, договір між Росією та Швецією, підписаний у Або (нині м. Турку, Фінляндія) 18.08.1743, який підтвердив поразку Швеції у російсько-шведській війні 1741–1743

**Абра** (Abra, також Syndesmia), рід двостулкових молюсків, 3 види якого зустрічаються в Азовському і Чорному морях

**Абрагам, Анрі** (1868–1943), фізик, автор вагомого внеску у вивчення радіохвиль, Франція

**Абрагам, Владислав** (1860–1941), історик, фахівець з історії польської церкви та права, Україна – Польща

**Абрагамович, Захарія** (1878–1903), поет, класик караїмської літератури, автор творів на караїмській, українській та польській мовах, Україна

**Абрагамович, Зигмунт** (1923–1990), історик, філолог, перекладач, Україна – Польща

**Абрагамс, Пітер** (1919), англомовний письменник, класик південноафриканської літератури, ПАР

**Абразиви**, абразивні матеріали, дрібнозернисті або порошкоподібні речовини високої міцності, призначені для обробки матеріалів, а також для буріння гірських порід

**Абразія**, процес руйнування гірських порід хвилями і течіями в межах берегової зони моря, озера чи водосховища

**Абракадабра**, будь-яке незрозуміле слово або набір слів, нісенітниця, заклинання

**Абрам, Йосип** (1875–1938), поет, літературознавець, перекладач з української мови, Словенія

**Абрамавічюс, Владас** (1909–1965), поет, історик культури, бібліограф, Литва

**Абрамов, Федір Олександрович** (1920–1983), письменник, один з чільних представників напряму «сільської прози» у російській літературі, Росія

**Абрамов, Федір Олексійович** (1904–1982), гірничий інженер, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Абрамов, Яків Васильович** (1858–1906), публіцист, журналіст, літературний критик і діяч народної освіти 1880–1890-х, Україна

**Абрамова, Майя Павлівна** (1931–2003), археолог, дослідниця сарматів, у т. ч. – у Придніпров'ї, Росія

**Абрамова, Неллі Михайлівна** (1940), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1964), Росія – Україна

**Абрамович, Всеволод Михайлович** (1890–1913), піонер авіації, автор кількох світових рекордів з дальності та тривалості польоту, Україна – Росія

**Абрамович, Дмитро Іванович** (1873–1955), історик російської літератури, славіст, палеограф, джерелознавець, член-кореспондент АН СРСР (1921), Україна – Росія

**Абрамовський, Едуард Йозеф** (1868–1918), філософ, психолог, соціолог, політик-анархіст, Україна – Польща

**Абрахам, Фарід Мюррей** (1939), актор, «Оскар» (1985), США

**Абрашевич, Коста** (1879–1898), поет, зачинатель сербської пролетарської літератури, Македонія – Сербія

**Абревіатура**, складноскорочені слова, утворені з перших букв словосполучення

**Абревіація (у біології)**, недорозвиненість або втрата видом в ході еволюції певних органів, які були присутні у предків, шляхом скорочення в онтогенезі певних формотворних стадій

**Абревіація (у мовознавстві)**, творення абревіатур, рідше – складноскорочених прикметників за допомогою скорочування слів і словосполучень

**Абреже**, скорочений переказ якогось твору, витяг із нього (найчастіше використовується в літературі й кіномистецтві), покликаний підготувати читача або глядача до сприйняття того, про що йтиметься далі

**Абрикос** (також – жерделя, мореля, рурега), (*Prunus armeniaca*), плодове дерево родини розових

**Абрикосов, Андрій Львович** (1906–1973), актор, народний артист СРСР (1968), Україна – Росія

**Абрикосов, Олексій Іванович** (1875–1955), патологоанатом, академік АН СРСР (1939), Росія

**Абрикосов, Олексій Олексійович** (1928), фізик, академік АН СРСР (1987), Нобелівська премія з фізики (2003), Росія – США

**Абрис**, 1) обрис предмета, нанесений за допомогою ліній; 2) схематичне креслення ділянки місцевості; 3) контур малюнка і межі ділянок окремих кольорів; 4) схематичний план, зроблений від руки

**Абрисовський, Савин Йосипович** (1874–1900), музикант-аматор, живописець, автор кількох творів для фортепіано й гітари, прототип героїв низки творів О. Кобилянської, Україна

**Аброгація**, скасування застарілого закону

**Абруптив**, проривний приголосний звук, під час вимовлення якого разом зі зімкненням у роті утворюється друге зімкнення в гортані між зв'язками

**Абрупція (у медицині)**, фізичний розрив зв'язку між плацентою і стінкою матки

**Абрупція (у музиці)**, рідко вживаний музичний термін, який у науці про композицію 16–18 ст. означав риторичну фігуру, що порушує музичний контекст переважно у вигляді перерваного звороту

**Абруццо**, область Італії

**Абсент**, спиртний напій, настоянка на полину

**Абсентеїзм землевласницький**, форма землеволодіння, за якої власник отримує дохід у вигляді земельної ренти, не беручи безпосередньої участі у виробництві сільськогосподарської продукції

**Абсентеїзм політичний**, ухилення від виконання громадянських обов'язків, свідоме неучасть у виборах, референдумах тощо

**Абсолют (у геометрії)**, 1) абсолют регулярного топологічного простору; 2) у проєктивній геометрії – крива другого порядку

**Абсолют (у філософії)**, в ідеалістичній філософії – єдина, безначальна і безкінечна духовна першооснова всього існуючого, у релігії – абсолютна основа, Бог

**Абсолютизація**, абстракція найвищого порядку, результатом якої є так звані абсолютні, нічим не зумовлені об'єкти, які існують самі по собі, надання недосяжно високих якостей, значень

**Абсолютизм**, політичний режим, за якого влада повністю належить монархові

**Абсолютне і відносне**, філософські категорії

**Абсолютно збіжний ряд**, ряд, для якого збігається також ряд, складений з абсолютних величин його членів

**Абсолютно неперервна функція**, функція  $f(x)$  на скінченному чи нескінченному відрізку дійсної осі

**Абсолютно тверде тіло**, тіло, в якому взаємні відстані складових частин у процесі руху залишаються незмінними

**Абсолютно чорне тіло**, тіло, яке за будь-якої температури цілком поглинає промені (всіх довжин електромагнітних хвиль), що падають на нього

**Абсорбер**, пристрій, за допомогою якого здійснюють абсорбцію

**Абсорбція**, поглинання речовини з газової суміші рідинами, рідше – твердими тілами

**Абсорбція (в економіці)**, злиття кількох компаній з метою створення єдиної економічної структури, придбання сукупних активів та пасивів комерційної фірми, що поглинається, з виділенням їй у функції компенсації частки капіталу або емітованих з цією метою акцій

**Абсорбція (у мовознавстві)**, 1) поглинання одного звука іншим; 2) історичний процес спрощення морфемного складу слова

**Абстинентний синдром**, хворобливий стан, що виникає у залежних осіб після припинення вживання препарату, від якого є залежність

**Абстиненція (у медицині)**, 1) повне утримання від алкогольних напоїв; 2) утримання від статевого життя, повна цнота

**Абстиненція (у психології)**, термін, що використовується для опису стану хворих на істерію страху і невроз нав'язливих станів у процесі психоаналітичної терапії

**Абстрагування (у психології)**, процес мислення, в результаті якого людина, відходячи від несуттєвого, утворює поняття «від конкретного до абстрактного»

го», при цьому абстрактне наповнюється конкретним змістом

**Абстрагування (у філософії)**, метод наукового дослідження, що полягає в мисленнєвому виокремленні з усіх ознак суттєвих, найістотніших, найзагальніших (властивостей, зв'язків) конкретного об'єкта пізнання

**Абстрактне і конкретне**, категорії логіки

**Абстрактність карти**, властивість карти, яка виявляється під час її складання внаслідок застосування прийомів генералізації

**Абстракції принцип**, логічний принцип, що лежить в основі визначень через абстракцію та об'єднує три типи універсалій – класи, властивості і відносини рівності (подібності)

**Абстракціонізм**, 1) творчий метод абстрактного мистецтва, характерний відмовою від зображення форм реальної дійсності; 2) течія та напрям в образотворчому мистецтві модернізму 20 ст.

**Абстракціонізм аналітичний**, різновид абстрактного мистецтва, що розвинувся 1960-х

**Абстракціонізм (у літературі)**, течія, що в літературі набула форм потоку свідомості, антироману, шумової поезії тощо

**Абстракціонізм (у мистецтві)**, одна з течій авангардистського мистецтва поч. 20 ст.

**Абстракція (у психології)**, уявне виділення істотних властивостей і ознак предметів

**Абстракція (у філософії)**, загальне поняття, абстраговане (відокремлене), у звичайному розумінні – погляд, твердження, відірване від дійсності, яке не спирається на факти

**Абсурд (у математиці та логіці)**, твердження, що не має ніякого сенсу в межах даної теоретичної системи

**Абсурд (у психології)**, результат процесу мислення, що призводить до позбавлених раціонального смислу тверджень та висловів, які засвідчують наявність алогізму в будь-якому із умовиводів

**Абсурдизація**, художній прийом, що дозволяє шляхом введення до художнього тексту відвертої неадекватності або доведення до абсурду якоїсь приватної деталі розкрити протиприродність відображеного у ньому стану речей, що розцінюється з погляду здорового глузду як норма

**Абсурдизм**, система філософських поглядів, яка стверджує, що всі намагання людини пізнати сенс життя марні з огляду на те, що такого сенсу не існує (принаймні для людства)

**Абсцес**, різновид запального процесу, коли гній (змертвілі нейтрофіли) відокремлюється від здорової тканини капсулою, що складається з непошкоджених клітин

**Абсциса**, перша з координат точки у декартовій системі координат на площині, позначена літерою  $X$

**Абт, Франц** (1819–1885), композитор, майстер пісенного жанру, Німеччина

**Абу**, частина арабського імені (кунья), у перекладі – «батько»



**Абу аль-Атагія** (748–825), поет-філософ, Іран – Ірак

**Абу Бакр** (572–634), 1-й арабський каліф (632–634), Саудівська Аравія

**Абу Бакр Мухаммад ар-Разі** (865–925), вчений-енциклопедист, лікар, філософ, алхімік, Іран

**Абу Нувас** (серед. 8 ст. – 813/815), поет-новатор, майстер сатири та епікурейської лірики, класик арабомовної літератури, Іран – Ірак

**Абу Таммам** (788–845), поет, видатний представник придворно-панегіричного напрямку в арабомовній літературі, «князь поетів», Сирія – Ірак

**Абу Хамід аль-Гарнаті** (1080–1169), арабський мандрівник, автор опису земель Київської Русі, Іспанія – Північна Африка – Ірак

**Абу Ханіфа** (699–767), ісламський богослов, правознавець, засновник однієї з чотирьох сунітських правознавчих шкіл – ханафітського мазхаба, Ірак

**Абу Юсуф** (731–798), правознавець, новатор правової системи ісламу, Ірак

**Абубацер**, латинізована форма імені Ібн Туфайля

**Абу-Дабі (емірат)**, найбільший емірат, одиниця адміністративного устрою Об'єднаних Арабських Еміратів

**Абу-Дабі (місто)**, місто, столиця Об'єднаних Арабських Еміратів

**Абуджа**, місто, столиця Нігерії

**Абуладзе, Тенгіз** (1924–1994), кінорежисер, педагог, лауреат Каннського МКФ (1956, 1987), народний артист СРСР (1980), Грузія

**Абулгасі** (1603–1664), хан Хіви (1645–1663), історик

**Абулія**, один з проявів апатії

**Абуль-Вафа аль-Буджані** (940–998), астроном, математик, описав одну з нерівностей Місяця, Іран – Ірак

**Абуль-Фарадж аль-Ісфахані** (897–967), поет, упорядник багатотомної антології арабської поезії 6–10 ст. «Книга пісень», Іран – Ірак

**Абу-ль-Фіда** (1273–1331), географ та історик, упорядник праць з історії та географії, Сирія

**Абу-Мина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс ранньохристиянських археологічних пам'яток, 4–7 ст., мухафаза Александрія, Єгипет

**Абутилон** (Abutilon), рід рослин родини мальвових

**Абуш, Александр** (1902–1982), письменник, публіцист, літературознавець, політик, Німеччина

**Абха**, місто, адміністративний центр провінції Асір, Саудівська Аравія

**Абхава**, в індійській філософії – небуття, відсутність, заперечення як в онтологічному, так і в гносеологічному аспекті

**Абхазі**, етнос, поширений на північному заході Кавказу, корінне населення Абхазії

**Абхазія**, автономне утворення, одиниця адміністративного устрою Грузії, де-факто – самопроголошена та невизнана республіка

**Абхазька література**, письмова література на абхазькій мові, виникла на початку 20 ст.

**Абхазька мова**, одна з абхазько-адигейських мов, поширена на Кавказі та в деяких країнах Близького Сходу

**Абхазьке князівство**, державне утворення у Західному Закавказзі у 1462–1864

**Абхазьке царство**, держава 8–12 ст. у Західному Закавказзі

**Абхазько-адигейські мови**, західна група іберо-кавказьких мов, що включає абхазьку, абазинську, убихську та адигейські (адигейську та кабардино-балкарську) мови

**Абхиджня**, у буддизмі – найглибші шари свідомості, що відають провидінням, прозрінням і сприяють досягненню реальності такою, якою вона є

**Абхидхамма-пітака**, третій розділ канонічного зібрання текстів буддизму

**Абхидхармакоша**, одне з фундаментальних джерел вивчення систем класичної буддійської філософії вайбхашика та саутрантика

**Абхінавагупта** (950–1120), релігійний філософ та естет, один із яскравіших представників кашмірського шиваїзму, здійснив великий вплив на індійську культуру, Індія

**Абхираті**, у буддизмі – рай, міфічний щасливий край, яким управляє Будда Акшобх'я

**Ава**, одна з мов папуаської групи

**Ава гуарані**, мова родини тупі-гуарані, поширена у Парагваї, Бразилії та Аргентині

**Авагі** (Avahi; також – авахі, шерстисті лемури), рід приматів родини індрієвих

**Авагян, Олександр Беніамінович** (1944–1988), археолог, спелеолог, музикант і поет, співзасновник української спелеоархеології (скелеїстики), автор першої наукової систематизації давньоукраїнських печерних споруд, Україна

**Аваді**, острів у складі Японського архіпелагу

**АВАКС**, військово-повітряна система виявлення та управління – різновид розвідувальних літаків із радаром, здатним на значних відстанях виявляти ворожі літальні об'єкти

**Авакян, Джордж** (1919), музичний продюсер, вперше у світі випустив довгограючі платівки, автор першого концертного запису для платівки, Росія – Вірменія – США

**Авалокітешвара**, у буддизмі – бодгісаттва, уособлення мудрості, співчуття й милосердя

**Авалон**, міфічний острів, відомості про який збереглися у французьких та англійських обробках кельтських легенд

**Аваль**, вексельна порука, забезпечення за векселем усього платежу або його частини

**Аван...**, префіксоїд, частина складних слів що відповідає словам «передній», «передовий»

**Авангард (альманах)**, альманах київської філії організації футуристів – учасників «Нової генерації»

**Авангард (військова справа)**, військова одиниця, яка під час пересування сухопутних військ (флоту) походом (маршем) слідує попереду головних сил

**Авангард (група)**, літературно-мистецька група, діяла у 1925–1930 у м. Харків

**Авангард (смт)**, селище міського типу Овідіопольського р-ну Одеської обл.

**Авангард (соціологія)**, передова частина будь-якого соціального руху, групи, класу

**Авангард (спорт)**, спортивне товариство профспілок УРСР, створене у 1957, у 1991 реорганізоване у фізкультурно-спортивне товариство «Україна»

**Авангард український**, напрям модерністського мистецтва

**Авангардизм**, одна з течій радикалізму, представники якої не визнають поступового, поетапного розв'язання суспільних проблем, надають перевагу засобам, які б швидко привели до бажаних результатів

**Авангардизм (у літературі)**, течія у літературі першої третини 20 ст., що протиставляла себе класичній і прагнула до радикального оновлення принципів творчості та руйнування канонів

**Авангардизм (у мистецтві)**, комплекс явищ у мистецтві 20 ст., спрямованих на пошук нових засобів вираження та форми творів

**Авангардизм (у політиці)**, одна з течій радикалізму, представники якої не визнають поступового, поетапного розв'язання суспільних проблем, намагаються знайти прості рішення, засоби, які б швидко привели до бажаних результатів

**Аванзал**, приміщення перед головним входом до основної зали великої громадської будівлі або палацу

**Аванкамера**, 1) пристрій в передній частині поверхневого водозабору, в якому збирається осад; 2) приймальна (початкова) камера на каналізаційному колекторі або інших гідротехнічних спорудах

**Аванлога**, невелике приміщення при вході у театральну ложу (передпокій), де можна залишити одяг та провести час в антракті

**Аванпорт**, зовнішня, віддалена від суходолу і основних портових споруд частина порту

**Аванпост**, передовий сторожовий пост, який виставляється в напрямі противника під час відпочинку або оборони з метою запобігання раптовому нападові

**Аванпроект**, сукупність робіт, яку виконують перед проведенням дослідно-конструкторських робіт з метою техніко-економічного обґрунтування доцільності розроблення продукції та шляхів її створення, виробництва та експлуатації

**Аванс**, грошова сума чи інші майнові цінності, що є частиною майбутніх надходжень або належних платежів за товари, роботи, послуги і видається наперед

**Авансцена**, передня частина сцени між завісою і рампою

**Авантитул**, сторінка книги, розташована перед титулом

**Авантюра**, ризикована, сумнівна щодо чесності справа, розрахована на випадковий успіх і здійснювана без урахування реальних сил та конкретних обставин

**Авантюризм політичний**, діяльність, вчинена суб'єктами політики без урахування об'єктивних умов та усвідомлення відповідальності за наслідки

**Авантюрин**, мінерал класу силікатів, дрібнозернистий різновид кварцу

**Аваре**, категорія японської середньовічної естетики, що домінувала в японській літературі та мистецтві й передавала захоплення, подив у поєднанні з відтінком смутку

**Авари**, кочовий народ центральноазійського походження, що переселився у 6 ст. до Центральної Європи і створив там державу Аварський каганат (6–9 ст.)

**Аварійна ситуація**, загрозна ситуація, що характеризується порушенням процесу нормального функціонування потенційно небезпечного об'єкта, але не перейшла у аварію

**Аварійно-рятувальна служба**, підрозділ чи сукупність підрозділів, органів управління, сил та засобів, відповідальних за профілактику й ліквідацію аварій та катастроф техногенного і природного характеру та їх наслідків

**Аварія**, небезпечна подія техногенного характеру, що створює на об'єкті, території або акваторії загрозу для життя і здоров'я людей і призводить до руйнувань, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю

**Аваро-андо-цезькі мови**, група, що входить до нахсько-дагестанської (східнокавказької) гілки кавказької сім'ї мов

**Аварська мова**, одна з аваро-андійської групи мов, поширена серед аварців, андійських та цезьких народів, що живуть у Дагестані, на півночі Азербайджану, в Грузії та Туреччині

**Аварське ханство**, держава на території сучасного Дагестану у 12–19 ст.

**Аварський каганат**, держава на території сучасних Угорщини, Австрії, Словаччини, Хорватії, Румунії, Естонії, Литви, Латвії, Сербії, Польщі, України і частини Швейцарії, що існувала у 562–823

**Аваруа**, місто, столиця держави Острови Кука

**Аварці**, етнічна група Кавказу, один із корінних етносів Дагестану (Росія), поширений також у Чечні, прикордонних районах Грузії й Азербайджану та в Туреччині

**Авасвас**, мертва індіанська мова

**Аватар**, зображення для ідентифікації користувача в Інтернеті

**Аватара**, в індуїзмі – бог, що зійшов у матеріальний світ з певною місією

**Авачинська губа**, одна з найбільших бухт Тихого океану, знаходиться на південно-східному березі півострова Камчатка (Росія)

**Авачинська Сопка**, діючий вулкан на Камчатці (Росія), 2741 м

**Аваш**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк в нижній течії долини однойменної річки, регіон Афар, Ефіопія

**Авба**, 1) у Новому Заповіті – молитовне звернення Ісуса Христа до Бога; 2) найменування духовного наставника у давній традиції східного чернецтва

**Авбад, Тауфік Юсеф** (1908–1989), письменник, зачинатель соціальної прози у ліванській літературі, Ліван

**Аввакум Петров** (1620–1682), священник православної церкви, ідеолог старообрядництва, письменник, автор першої автобіографії в російській літературі, Росія

**Авгісві стайні**, у грецькій міфології – стайні Авгія, царя Еліди, в яких перебували незліченні табуни й отари царської худоби

**Авгіт**, породоутворюючий мінерал класу силікатів

**Авгури**, у Стародавньому Римі – жерці, які угадували волю богів і провіщали майбутнє за спостереженнями над блискавками та інші явищами природи, а також поведінкою птахів

**Август (апмлуа)**, клоунське апмлуа у західноєвропейському цирку

**Август II Сильний** (1670–1733), король Польщі та великий князь Литовський (1697–1706 та 1709–1733), курфюрст Саксонії (1694–1733)

**Август III Саксонець** (1696–1763), король Польщі та великий князь Литовський (1734–1763), курфюрст Саксонії (1733–1763)

**Августин Аврелій** (354–430), теолог та філософ, головний представник західної патристики, родоначальник християнської філософії історії, основоположник августинізму, один із Отців християнської церкви, Алжир

**Августин Кентерберійський** (?–604), бенедиктинський чернець, перший архієпископ Кентерберійський, увійшов до історії як «апостол англійців» і засновник Церкви Англії, Велика Британія

**Августин, син Блажея** (?–1575), живописець, писав ікони для Львівського кафедрального костелу (1567), Україна

**Августинізм**, течія в християнській філософії, що розвиває уявлення про віру як внутрішнє спілкування людини з Богом, про пізнання Бога ірраціональним шляхом

**Августинський орден**, неофіційне найменування членів кількох чернечих орденів і згромаджень католицької церкви, які дотримуються Статуту святого Августина

**Авдєєв, Вадим Миколайович** (1933–1997), співак (тенор), Перша премія 1-го Всеукраїнського конкурсу ім. Лисенка (1962), заслужений артист України (1969), Україна

**Авдєєв, Всеволод Миколайович** (1877–1932), артист цирку (борець), один із перших акторів українського дореволюційного кіно, Росія – Україна

**Авдєєв, Сергій Васильович** (1956), космонавт, Росія

**Авдєєнко, Геннадій Валентинович** (1963), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1988) та світу (1983), Україна

**Авдикивич, Орест Львович** (1867–1918), письменник, літературознавець, педагог, Україна – Польща

**Авдикивський, Орест Арсенович** (1842–1913), письменник, публіцист, редактор, громадський діяч, Україна

**Авдієвський, Анатолій Тимофійович** (1933–2016), композитор, педагог, художній керівник і головний диригент Національного хору України ім. Верьовки (1966–2016), Герой України (2003), народний артист УРСР (1975) та СРСР (1983), Національна премія України ім. Шевченка (1968), Україна

**Авдієнко, Михайло Овер'янович** (1892–1937), політик, один із лідерів лівого крила УСДРП, пізніше – УКП, Україна

**Авдієнко, Яків Павлович** (1897–1994), кінорежисер-документаліст, оператор, соратник О. Довженка, Росія – Україна

**Авдіївка**, місто Донецької обл.

**Авдій** (13 ст.), скульптор-різьбяр, Україна

**Аве Марія**, головна католицька молитва, присвячена Діві Марії, найпоширеніша після молитви «Отче наш»

**Аведикови**, династія українських акторів

**Авейру**, округ Португалії

**Авелін, Клод** (1901–1992), письменник, поет, видавець, майстер детективного жанру, Франція

**Авеллі, Франческо Ксенто** (1487–1542), кераміст, майстер виготовлення майоліки, Італія

**Авель**, біблійний персонаж, другий син Адама і Єви, вбитий братом Каїном

**Авель (Васильєв)** (1757–1841), православний чернець-провісник, котрий передбачив низку історичних подій другої половини 18 і наступних століть, Росія

**Авен, Олег Іванович** (1927–1992) науковець у галузі автоматизованих систем керування, член-кореспондент РАН, Росія

**Авенаріус, Василь Петрович** (1839–1923), дитячий письменник, інтерпретатор давньоруських билин, Росія

**Авенаріус, Георгій Олександрович** (1903–1958), кінознавець, один із основоположників вивчення кінематографу у СРСР, Україна – Росія

**Авенаріус, Михайло Петрович** (1835–1895), фізик, метеоролог, педагог, організатор першої в Україні лабораторії експериментальної фізики (1875), член-кореспондент Петербурзької АН (1876), Росія – Україна

**Авенаріус, Ріхард** (1843–1896), філософ, основоположник емпіріокритицизму, Швейцарія

**Авенданьо, Фернандо** (?–1665), католицький священник-місіонер, дослідник звичаїв та традицій перуанських індіанців кечуа, Іспанія

**Авенель, Жорж** (1828–1876), історик, фахівець з історії Великої французької революції, Франція

**Авенель, Поль** (1823–1902), письменник, поет, драматург, Франція

**Авенін**, білок групи проламінів, що має у своєму складі багато проліну і глютамінової кислоти

**Авентин, Йоганн** (1477–1534), вчений-гуманіст, історик та філолог, Німеччина

**Авеню**, широка вулиця, з обох сторін обсаджена деревами



**Авераж**, 1) стратегія гри на біржі, що полягає у послідовному періодичному проведенні операцій купівлі-продажу акцій певного випуску залежно від зміни їх курсу; 2) усереднені строки оплати кредитів, позик частинами; 3) середня кількість товару

**Авербах, Михайло Йосипович** (1872–1944), офтальмолог, академік АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Авереску, Александру** (1859–1938), політик та воєначальник, прем'єр-міністр Румунії (1918, 1920–1921 і 1926–1927), маршал Румунії (1934), Україна – Румунія

**Аверін, Віктор Григорович** (1885–1955), зоолог, один із перших організаторів справи захисту рослин в Україні та підготовки кадрів у цій галузі, Україна

**Аверін, Всеволод Григорович** (1889–1946), художник-графік, представник аніمالізму, Україна

**Аверінцев, Сергій Сергійович** (1937–2004), філолог, культуролог, анагност, історик культури, філософ, літературознавець, біблієст, академік РАН (2003), іноземний член НАН України (2000), Росія

**Аверроес** (1126–1198), філософ, правознавець, лікар і математик, що вплинув на схоластику в Європі, Іспанія – Марокко

**Аверроїзм**, термін, вживаний стосовно двох філософських течій у схоластичі 13 ст.

**Аверс**, лицевий бік монети

**Аверченко, Аркадій Тимофійович** (1881–1925), письменник-сатирик, театральний критик, Україна – Росія – Чехія

**Аверченко, Віталій Петрович** (1937), актор і режисер, засновник (1971) та головний режисер Донецького обласного російського театру юного глядача, народний артист України (1992), Росія – Україна

**Авер'янов, Георгій Борисович** (1930–1991), віолончеліст, педагог, ректор Харківського інституту мистецтв (1976–1991), Україна

**Авессалом**, біблійний персонаж, син царя Давида

**Авеста**, сакральний текст, священна книга маздаїзму і зороастризму

**Авестійська мова**, одна з давніх іранських мов, мова «Авести»

**Авжеж**, український літературно-мистецький журнал, виходив у Житомирі у 1990–1998

**Авіа...**, префіксоїд, частина складних слів зі значенням «авіаційний», «повітряний»

**Авіабомба**, один із видів авіаційних боєприпасів, які скидають з літального апарата для ураження цілей

**Авіавіто**, перша радянська експериментальна стратосферна ракета

**Авіавузол**, сукупність декількох аеропортів, що розташовані навколо одного великого (найчастіше столичного) міста

**Авіагоризонт**, авіаційний прилад, що вказує на положення поперечної і поздовжньої осей літального апарата щодо справжнього горизонту

**Авіакомпанія**, компанія, яка здійснює авіаційні перевезення

**Авіакомпас**, аеронавігаційний прилад, який вказує курс літака щодо меридіана магнітного і географічного, заданого напрямку або напрямку на радіомаяк чи радіостанцію

**Авіалінія**, авіатраса, затверджений маршрут регулярних польотів транспортних літаків або вертольотів

**Авіаль**, сплав алюмінію переважно з магнієм, кремнієм і міддю

**Авіамоделізм**, конструювання і будування моделей літальних апаратів, зокрема й ракет, з технічною або спортивною метою

**Авіаносець**, бойовий надводний корабель, основною ударною силою якого є палубна авіація, озброєна ракетами, бомбами та торпедами з ядерними і звичайними зарядами

**Авіаносець ескортний**, різновид малих авіаносців у флотах Великобританії, США та Японії, зазвичай побудованих на основі корпусу суховантажу або танкера з надбудованим одноярусним ангаром і польотною палубою

**Авіаносне ударне з'єднання**, АУЗ, оперативне з'єднання надводних кораблів, бойове ядро якого становлять авіаносці

**Авіаремонтний завод**, завод, який ремонтує літальні засоби

**Авіасекстант**, оптичний аеронавігаційний прилад, яким вимірюють кутову висоту небесних світил над горизонтом

**Авіаторське**, селище міського типу Дніпропетровської міськради Дніпропетровської обл.

**Авіаційна промисловість**, галузь машинобудування, що виробляє літаки, вертольоти, авіаційні двигуни, прилади й обладнання для авіації

**Авіаційної техніки модернізація**, зміна конструкції з метою удосконалення

**Авіаційно-космічні апарати**, клас літальних апаратів, що мають властивості і авіаційних, і космічних апаратів, та здатні здійснювати орбітальний політ в навколосемному космічному просторі та маневрувати в атмосфері з використанням аеродинамічних сил

**Авіація**, 1) теорія і практика літання на апаратах, важчих за повітря; 2) повітряний флот

**Авіація базова**, вид авіації військово-морських сил США, Великобританії, Франції та Японії, котра на відміну від морської авіації базується на берегових (базових) аеродромах

**Авіація бомбардувальна**, один з основних родів військово-повітряних сил

**Авіація ВМС України**, рід сил Військово-морських сил України

**Авіація комерційна**, цивільна авіація, що виконує комерційні рейси

**Авіація морська**, складова частина військово-морських сил держави, призначена для знищення груп військових кораблів, конвоїв, десантів противника в морі і на узбережних базах, пошуку і знищення його підводних човнів, прикриття угруповань своїх кораблів, ведення розвідки тощо

**Авіація штурмова**, рід тактичної (фронтової) авіації військово-повітряних сил та авіації ВМС, призначений для безпосередньої підтримки наземних військ

**Авідом, Менахем** (1908–1995), композитор, педагог, лауреат численних премій, Україна – Ізраїль

**Авідья**, в індійській філософії – незнання або вихідне затьмарення свідомості, що є кореневою причиною несправжнього сприйняття світу і протидіє осягненню сутності буття

**Авіжюс, Йонас** (1922–1999), письменник, класик литовської літератури 20 ст., Литва

**Авізо**, письмове повідомлення про проведення банком узгодженої банківської або торговельної операції

**Авіла, Артур** (1979), математик, фахівець в області динамічних систем та спектрального аналізу, премія Філдса (2014), Бразилія – Франція

**Авіла та околиці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО: старовинне місто, засноване як фортеця для захисту іспанських територій від маврів, 11–15 ст., м. Авіла, автономна спільнота Кастилія та Леон, Іспанія

**Авіла, Франсиско де** (1573–1647), католицький священник-місіонер, збирач міфів індіанських племен Перу

**Авілов, Микола Вікторович** (1948), спортсмен (легка атлетика), чемпіон (1972) та бронзовий призер (1976) Олімпійських ігор, Україна

**Авіньйон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО: історичне місто, яке протягом 1309–1378 було резиденцією пап римських, м. Авіньйон, департамент Воклюз, Франція

**Авіньйона і Воклюза університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Авіньйон (Франція) з 1303 (з перервами)

**Авіньйонський полон пап**, історичний період в історії папства, коли резиденцію пап римських було перенесено з Рима до Авіньйона (1309–1377)

**Авіоніка**, сукупна назва усіх електронних систем, розроблених для використання на літальних апаратах, штучних супутниках та пілотованих засобах космонавтики

**Авірулентність**, нездатність деяких штамів патогенних мікроорганізмів або вірусів викликати захворювання

**Авіста**, вексель на пред'явника, виданий без зазначення терміну платежу, який може пред'являтися до оплати в будь-який час

**Авітамінози**, хвороби, які виникають внаслідок недостатності або браку вітамінів у дієті, або внаслідок порушення абсорбції вітамінів у шлунково-кишковому тракті

**Авіценна** (бл. 980–1037), арабський лікар, філософ, енциклопедист, хімік, астроном, теолог, поет, Узбекістан – Іран

**Авл Корнелій Цельс** (25 до н. е. – 50 н. е.), філософ, теоретик медицини, Римська імперія

**Авлакоген**, ріфтоген, лінійно витягнута западина ділянки земної кори підвищеної рухливості, ускладнена великими розломами, які перетинають фундамент платформ

**Аволопоподібні** (Aulopiformes), ряд риб класу променеперих

**Авлос**, давньогрецький духовий музичний інструмент

**Авогадро, Амедео** (1776–1856), фізик, хімік, сформулював закон рівності числа молекул в рівних об'ємах будь-яких газів, заклав основи молекулярної теорії, Італія

**Авогадро закон**, один з основних законів ідеального газу

**Авогадро стала**, Авогадро число, число структурних елементів (атомів чи молекул) в одиниці кількості речовини

**Авокадо** (*Persea americana*), дерево родини лаврових

**АВО-несумісності реакція**, один з видів імунологічної несумісності крові матері і плоду

**Авраам**, біблійний персонаж, перший із трьох патріархів, котрі жили після Всесвітнього потопу, родоначальник євреїв та низки інших народів

**Авраамічні релігії**, монотеїстичні релігійні системи (юдаїзм, християнство та іслам), які розвинулися на основі віровчення праотця Авраама

**Аврал**, 1) термінова робота на судні, яку виконує весь особовий склад (або більша його частина); 2) залучення всіх працівників для виконання невідкладного завдання

**Авраменко, Андрій Олександрович** (1960), теплофізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Авраменко, Василь Кирилович** (1895–1981) український балетмейстер, хореограф, актор, режисер, педагог, «батько українського танцю», Україна – США

**Авраменко, Галина Геннадіївна** (1986), спортсменка (кульова стрільба), чемпіонка світу (2008, 2009) та Європи (2002, 2004), Україна

**Авраменко, Геннадій Вікторович** (1965), спортсмен, стрілець (кульова стрільба), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1986–1988, 1990) та Європи (1985, 1987, 1988, 1990–1992, 1999)

**Авран** (*Gratiola*), рід трав'янистих рослин родини ранникових

**Авратинська височина**, узгір'я в північно-східній частині Тернопільської обл.

**Аврикула** (*Auricula*), рослина родини первоцвітових

**Аврипігмент**, мінерал, що в основному складається з сульфіду арсену

**Аврора**, у римській міфології – богиня ранкової зорі

**Аврора біла** (*Euchloe ausonia*), вид комах ряду лускокрилих родини біланів, внесений до Червоної книги України

**Австралязія**, Австралія разом із прилеглими островами (Нова Гвінея, Нова Зеландія та ін.)

**Австралійська академія наук**, провідна наукова установа Австралії, діє з 1954

**Австралійська антарктична територія**, зовнішня незаселена територія у складі Австралійського Союзу, що охоплює частину Антарктиди і не визнається низкою держав

**Австралійська депресія**, область низького атмосферного тиску над північню Австралії та півднем Нової Гвінеї

**Австралійська література**, англومовна література, яка створювалася і створюється на території Австралії

**Австралійська область** (Нотогея), одна з 6 зоогеографічних і флористичних областей суходолу Землі

**Австралійська платформа**, одна з найдревніших (докембрійських) тектонічних стабільних структур земної кори, що займає західну і центральну частини материка Австралії та південну частину Нової Гвінеї

**Австралійська столична територія**, адміністративно-територіальна одиниця Австралії

**Австралійське царство**, одиниця біогеографічного районування, що охоплює материк Австралія та прилеглі території

**Австралійські Альпи**, гори в південно-східній частині Австралії, найвища частина Великого Вододільного хребта

**Австралійські мови**, сім'я мов корінного населення Австралії

**Австралійські морські леви** (Neophoca), рід тварин родини вухатих тюленів

**Австралійці**, населення Австралії

**Австралія (держава)**, держава в Океанії, що займає однойменний материк та прилеглі острови

**Австралія (континент)**, континент, розташований в Східній і Південній півкулях Землі

**Австрало-Антарктична улоговина**, велике зниження дна на півдні Індійського океану

**Австрало-Антарктичне підняття**, Південно-Східний Індійський хребет, підняття дна в південно-східній частині Індійського океану

**Австралопітек**, австралопітекові (*Australopithecus*, *austalis*), група викопних приматів, по будові проміжна між мавпами і людьми, яка жила приблизно 4,2–1,8 млн років тому здебільшого на території Південно-Східної Африки

**Австралорп**, порода курей

**Австрійська академія наук**, національна наукова організація Австрії, діє з 1847

**Австрійська галерея Бельведер**, художній музей, зібрання творів мистецтва переважно 19–20 ст., діє у м. Відень (Австрія) з 1903

**Австрійська література**, німецькомовна література, яка створювалася і створюється на території Австрії

**Австрійська школа**, Віденська школа, один із перших напрямів маржиналізму, що сформувався у 1870–1880-х

**Австрійський музей фільму**, один з найбільших музеїв кінематографу, м. Відень, Австрія

**Австрія**, держава у Західній Європі

**Австроазійські мови**, сім'я мов на північному сході і півдні Азії та деяких островах Індійського океану, найпоширенішими серед яких є в'єтнамська, кхмерська, нікобарська, нагалі, кхасі, санталі, палаунг, семанг

**Австробелієві** (*Austrobaileyaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку австро-белієцвітих

**Австробелієцвіті** (*Austrobaileyales*), порядок квіткових рослин класу дводольних

**Австро-італійські війни 1848–1849, 1859 та 1866**, національно-визвольні війни Італії проти Австрії та Франції

**Австромарксизм**, суспільно-політична течія, яка виникла на початку 20 ст. у середовищі австрійської соціал-демократії

**Австро-пруська війна 1866**, війна, що завершила боротьбу між Пруссією і Австрією за керівну роль на німецьких землях

**Австро-російсько-французька війна 1805**, війна між третьою коаліцією європейських держав (Англія, Росія, Австрія, Швеція, Королівство двох Сицилій) і наполеонівською Францією

**Австрославизм**, ідейно-політична й громадська течія, в основу якої було покладено програму перебудови Австрійської (з 1867 – Австро-Угорської) імперії на федеративних засадах й отримання слов'янськими народами автономії в складі монархії Габсбургів

**Австро-Угорщина**, дуалістична держава у 1867–1918, що виникла внаслідок реформ у Австрійській імперії

**Австро-французька війна 1809**, війна між Австрією, що прагнула повернути втрачені за Пресбурзьким миром 1805 володіння, та Францією

**Автаркія**, політика самоізоляції держави чи групи держав від зовнішнього світу

**Автентика**, 1) новели імператора Риму Юстиніана та інші імператорські накази, 2) оригінали актів

**Автентифікація**, 1) визначення справжності повідомлення, абонента-відправника й абонента-одержувача; 2) автентифікація джерела даних – підтвердження справжності джерела одержаних даних; 3) підтвердження справжності однорангового об'єкта, який є партнером по з'єднанню

**Автентичність**, оригінальність, справжність

**Авто...**, частина складних слів, що відповідає поняттям «власний», «власноручний» (автобіографія, автопортрет), «автоматичний» (автопілот), «саморушний» (автомобіль)

**Автоаналізатори**, прилади й апарати для автоматичного дослідження

**Автобіографія**, літературний жанр та термін діловодства

**Автоблокування колійне**, автоматична система регулювання руху залізничних поїздів

**Автобус**, пасажирський автомобіль з кількістю місць для сидіння дев'ять і більше

**Автовакцина**, вакцина, вироблена з інфекційних агентів, що виділені з організму хворого, який має бути вакцинованим

**Автовідповідач**, пристрій зв'язку, що за встановленим сигналом автоматично передає заздалегідь закладену в нього інформацію

**Автовокзал**, комплекс споруд для обслуговування пасажирів на кінцевих і вузлових пунктах маршрутів

**Автогемотерапія**, метод стимуляції імунітету, який полягає в ін'єкціях крові, взятої у хворого, тому ж хворому

**Автогенез**, ідеалістична концепція еволюції живої природи

**Автогравюра**, гравюра, у якій друкарську форму на дереві, лінолеумі або металі (мідь, цинк, сталь) виконує сам художник – автор композиції

**Автограф**, 1) власноручний підпис або напис; 2) власноручний авторський рукописний текст; 3) копіювальний прилад; 4) стереофотограмметричний універсальний механічний прилад, призначений для опрацювання аерофотознімків

**Автогрейдер**, самохідна колісна дорожня машина

**Автогрудонатор**, спеціальний транспортний засіб для перевезення і збереження робочої температури бітуму в цистерні без підігрівання під час його транспортування

**Автодин**, 1) спеціальна електрична машина, що замінює в автоматичному регулюванні систему двигун – генератор; 2) радіоприймач з позитивним зворотним зв'язком для приймання телеграфних сигналів та приймання і приведення в дію автоматичних пристроїв

**Автодиспетчер**, комплексна система, що забезпечує автоматизацію процесу управління на основі оптимальних режимів роботи керованого об'єкта

**Автодром**, земельна ділянка, обладнана для змагань з автомобільного спорту і випробування автомобілів

**Автоетнографія**, одна з досить поширених методик, застосовуваних в якісних дослідженнях ринку або в соціології

**Автожир**, гвинтокрилий літальний апарат, який у польоті спирається на несучу поверхню вільно обертового в режимі авторотації несучого гвинта

**Автозапис**, режим ручної роботи пристрою керування чи індикації, в якому натисненням кнопки в кадр створеної керівної програми записують дані, що характеризують поточний стан параметрів устаткування

**Автозаправна станція**, станція, на якій здійснюється поповнення автотранспорту паливом, мастилами, водою і повітрям

**Автозчеп**, пристрій для автоматичного зчеплення рухомого складу

**Автоімунізація**, розпізнавання власних антигенів організму

**Автоімунні захворювання**, захворювання, спричинені порушенням нормальної імунологічної толерантності до власних антигенів організму

**Автоінтерв'ю**, опитування самого себе за заданим питальником (тестом) і подальше підбивання підсумків

**Автоінтоксикація**, отруєння організму токсичними речовинами, які утворюються у тому ж організмі

**Автоінфекція**, самозараження інфекційними агентами, які вже присутні в організмі

**Автоіонізація**, іонізація атомів і молекул газу в сильних електричних полях внаслідок тунельного ефекту

**Автокар**, самохідний візок із двигуном внутрішнього згоряння

**Автокаталіз**, каталіз хімічної реакції одним з її продуктів

**Автокефалія**, статус помісної церкви, як частини Вселенської православної церкви

**Автоклав**, 1) у техніці – герметичний апарат для проведення різних процесів при нагріванні й під тиском; 2) у медицині – апарат для стерилізації

**Автоклавні матеріали**, кам'яні матеріали на основі вапняно-кремнеземистих або змішаних в'язучих речовин, оброблені насиченою парою в автоклавах

**Автоклавування**, метод термічної стерилізації, що використовується в медицині

**Автоколивальна механічна система**, автономна механічна система, коливання якої здійснюються внаслідок самозбудження

**Автоколивання**, незатухаючі коливання в нелінійній динамічній системі, амплітуда й частота яких можуть залишатися незмінними протягом довгого проміжку часу

**Автокомунікація**, тип інформаційного процесу в культурі, організований як така передача повідомлення, вихідною умовою якої є ситуація збігу адресата і адресанта, тобто сам відправник є також і адресатом повідомлення, яке передається по каналу «Я – Я»

**Автокорегування**, напівавтоматична або автоматична коректура в комп'ютерному наборі до виведення копії тексту

**Автократія**, система управління, за якої одній особі належить виключна і необмежена верховна влада

**Автоліз**, самоперетравлювання клітин і тканин під дією їхніх власних гідролітичних ферментів

**Автолітографія**, 1) літографія з малюнка, виконаного на камені або офсетному цинку безпосередньо самим художником; 2) відбиток такого зображення

**Автологія**, літературний і стилістичний прийом у художньому (зазвичай поетичному) тексті, що полягає у вживанні слів і висловів у їхньому прямому значенні

**Автомагістраль**, автомобільний шлях для швидкісного руху автотранспорту

**Автомат Калашникова**, АК, один із найпоширеніших видів автоматичної стрілецької зброї у світі

**Автомат (у військовій справі)**, індивідуальна автоматична зброя

**Автомат (у математиці)**, математична модель пристрою, який перетворює дискретну інформацію

**Автомат (у техніці)**, пристрій, що виконує певний процес без безпосередньої участі людини

**Автоматизація виробництва**, вищий етап розвитку техніки та виробництва, коли машини створюють нові машини, а керують роботою машин автоматичні пристрої під контролем людини

**Автоматизація управління**, застосування автоматичних пристроїв і технічних засобів, обчислювальної та організаційної техніки на базі широкого використання математичних методів під час вирішення завдань керування виробництвом

**Автоматизм мовлення**, мовленнєві навички адресанта (мовця), здійснювані поза контролем свідомості, сформовані в результаті багаторазового виконання певних мовленнєвих дій і мовленнєвих операцій



**Автоматизм (у біології)**, активність клітин, тканин або органів завдяки власному збудженню

**Автоматизм (у комунікації)**, відсутність у мовця (адресанта, автора) свободи вибору мовного елемента; обумовленість наступного повідомлення (слова, словосполучення) правилами або закономірностями побудови пропозиції, притаманними конкретній ідіоетнічній мові

**Автоматизм (у психології)**, високий рівень перетворення дій в автоматичні; послаблення свідомого контролю мислення, уваги за психічними діями

**Автоматизована система**, сукупність керованого об'єкта і автоматизованих керуючих пристроїв, у якій частину функцій керування виконує людина

**Автоматика**, галузь теоретичних і прикладних знань про пристрої і системи, що діють без безпосередньої участі людини

**Автоматів теорія**, логіко-математична теорія, об'єктом дослідження якої є абстрактні дискретні автомати – покрокові перетворювачі інформації

**Автомашиніст**, система автоматичного керування рухом поїзда

**Автоміксіс**, самозапліднення

**Автомобіль**, самохідна машина, якою перевозять по безрейкових шляхах пасажирів, вантажі або спеціальне устаткування

**Автомобіль військовий**, автомобілі, створені за тактико-техніко-економічними вимогами збройних сил і призначені для перевезення особового складу, військових вантажів, монтажу й транспортування зброї та військового спорядження

**Автомобільна промисловість**, галузь машинобудування, що виробляє автомобілі, агрегати, причепа і напівпричепа та запасні частини до автомобілів

**Автомодельність**, особлива симетрія фізичної системи, яка полягає в тому, що зміна масштабів незалежних змінних може бути скомпенсована перетворенням подібності інших динамічних змінних

**Автомонов, Павло Федорович** (1922–1988), письменник, сценарист, Україна

**Автоморфізм**, ізоморфізм, який відображає модель на саму себе

**Автоморфна функція**, аналітична функція, значення якої не змінюються, якщо її аргумент піддається деяким дробово-лінійним перетворенням (наприклад, періодичні та еліптичні функції)

**Автомотриса**, моторний вагон з тепловим двигуном

**Автовантажувач**, транспортний засіб, який використовують для обробки вантажів

**Автонім**, справжнє ім'я автора твору, який підписує твори псевдонімом

**Автоное**, нерегулярний супутник Юпітера

**Автономізація**, 1) процес надання автономії певній території, яка відзначається за етнічним складом, культурою і т. п.; 2) висунутий Й. Сталіним у 1922 принцип перетворення формально незалежних радянських республік на автономні республіки Російської Федерації

**Автономізація соціальна**, процес поглибленого відособлення людей один від одного

**Автономія**, 1) самостійність у питаннях життєдіяльності й організації осіб, органів, установ, територіальних і етнічних спільнот; 2) право самостійного здійснення державної влади чи управління, надане частині держави

**Автономія вищого навчального закладу**, самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління

**Автономія волі сторін**, принцип, згідно з яким учасники господарських відносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин

**Автономія і гетерономія**, у практичній філософії Канта – дві протилежні морально вирішальні якості визначення волі до бажання і дії

**Автономія національно-культурна**, особливий тип екстериторіального структурування життя етнонаціональних спільнот, у межах якого законодавчо оформлено право та система заходів, які забезпечують збереження та розвиток їх культурної, мовної, релігійної самобутності

**Автономія національно-персональна**, різновид національно-культурної автономії

**Автономія національно-територіальна**, територіальна форма організації нацменшин, що проживають компактно в межах певного регіону однієї держави

**Автономія соціальна**, можливість самостійного вибору і здійснення економічної політики, політичної або культурної діяльності індивідом, групою чи організацією

**Автономія церковна**, у православ'ї – незалежність церкви в питаннях внутрішнього управління, що надається тією автокефальною церквою, у складі якої ця церква раніше знаходилася на правах екзархату або єпархії

**Автономна Республіка Крим**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Автономна система керування**, сукупність радіоелектронних засобів керування об'єктом, технічних або технічно-програмних засобів, розміщених на борту рухомих об'єктів, які забезпечують функціонування об'єкта відповідно до заданої програми

**Автономна церква 1941**, Українська автономна православна церква, що діяла на окупованій Німеччиною території України у 1944 році і визнавала зверхність Московського патріархату

**Автономна чернеча область Святої Гори Афон**, децентралізована адміністрація Греції, має особливий статус та власний візовий режим

**Автономерування**, розподіл документу на сторінки з їх автоматичним нумеруванням програмами оброблення текстів

**Автооксидация**, вільнорадикальна ланцюгова реакція, що відбувається за присутності кисню

**Автооператор**, автоматична машина, виконавчий пристрій якої виготовлено у вигляді маніпулятора або

поєднання маніпулятора, пристрою пересування і неперепрограмовуваного пристрою керування.

**Автопавільйон**, споруда на зупинці для короткочасного перебування пасажирів

**Автопаливозаправник**, спеціальний автотransпортний засіб, що транспортує і дозує роздачу палива

**Автопанелевоз**, спеціалізований автотransпортний засіб, що складається з автомобільного тягача і напівпричепа зі спеціальною вантажною платформою

**Автопілот**, комплекс авіаційних бортових приладів, які дають змогу без участі пілота (або за його мінімальною участю) реалізувати задану програму польоту (курс, висота польоту, швидкість та ін.)

**Автоповтор**, відтворення, режим роботи рушійного механізму пристрою відтворення, який поєднує відкочування з подальшим відтворенням, що вмикається автоматично

**Автополіплодія**, кратне збільшення набору хромосом

**Автопортрет**, портрет художника, виконаний ним самим, різновид жанру портрета

**Автопрокладач**, прилад, що автоматично прокладає на навігаційній карті курс судна

**Автопромоція**, мистецтво самостійної іміджевої розкрутки фігуранта політичного чи комерційного ринку

**Автопсія**, розтин трупу з метою встановлення причини смерті

**Автор**, фізична особа / особи, творчою працею якої створено твір (документ)

**Авторадіографія**, метод дослідження розподілу радіоактивних речовин в біологічних об'єктах, який базується на здатності радіоактивних ізотопів залишати видимі сліди на чутливій плівці

**Авторалі**, комплексні змагання з автомобільного спорту на точність додержання заданого графіка руху за певним шляховим маршрутом

**Авторадагування**, вдосконалення автором свого закінченого твору, зазвичай при підготовці його до видання

**Автореферат**, короткий виклад наукової праці, підготовлений автором і надрукований для попереднього ознайомлення з твором

**Авторизації метод**, метод, що слугує встановленню атрибуції (авторства тексту)

**Авторизація**, 1) надання автором повноважень чи згоди на якусь дію, наприклад, на переклад, інсценізацію чи екранізацію твору; 2) (у інформатиці) процедура визначення особи під час під'єднання до комп'ютера або інформаційного ресурсу

**Авторитаризм**, політичний режим, який ґрунтується на необмеженій владі однієї особи або групи осіб при збереженні окремих економічних, духовних, громадянських свобод для громадян

**Авторитаризм церковний**, ієрархічна форма церковного управління, що затверджує відповідну субординацію, підпорядкування нижчого духовенства вищому, мирян – клірові

**Авторитарність**, соціально-психологічна характеристика особистості, яка відображає її прагнення максимально підкорити своєму впливові партнерів по взаємодії і спілкуванню

**Авторитет**, поняття, що визначає вплив якоїсь конкретної особистості, організації або теорії на особисте та соціальне життя людей

**Авторитет письма**, деконструктивістська ідея, що полягає у визнанні переваги графічно зафіксованих текстів над усною словесністю

**Авторитет політичний**, джерело, одна з основних форм здійснення влади, яка ґрунтується на загальнопоширеному впливі будь-якої особи чи установи в різних сферах суспільного життя

**Авторитет у філософії**, суспільне визнання, престиж осіб, груп та інституцій, який спирається на ціновані в певному суспільстві вартості; також особи, інституції, які користуються визнанням

**Авторознавство судове**, галузь криміналістики і науки, знань про закономірності мовної поведінки людини, методи дослідження її писемної індивідуальності з метою встановлення авторства документів для правосуддя

**Авторотація**, режим самообертання гвинта гелікоптера та окремих видів літаків літальних апаратів за рахунок енергії набігаючого повітряного потоку

**Авторульовий**, гірорульовий, електронавігаційний прилад, за допомогою якого автоматично утримують судно на заданому курсі або змінюють його курс

**Автосеротерапія**, введення хворому сироватки його власної крові

**Автостанція**, споруда на автомобільному шляху для обслуговування пасажирів

**Автостоп**, 1) пристрій для автоматичного зупинення залізничного поїзда; 2) система організованого за певними правилами використання туристами попутного автотранспорту

**Автосугестія**, самонавіювання, процес і результат сугестії, спрямованої людиною на себе

**Автосупровід цілі**, автоматичний супровід цілі, режим роботи зенітних, авіаційних та інших комплексів, без участі людини-оператора, а лише під його контролем

**Автосушильна установка**, установка для видалення вологи, яка залишилась на поверхні автотransпортних засобів

**Автотерапія**, самолікування

**Автотип**, первісний відбиток з оригіналу

**Автотипія**, спосіб відтворення півтонових оригіналів шляхом перетворення тонового зображення на поєднання крапок різних розмірів (растр) й однакової сили (насиченості)

**Автотомія**, мимовільне відокремлення частини тіла

**Автотранспортне підприємство**, підприємство автомобільного транспорту комплексного типу, що здійснює перевезення вантажів або пасажирів, зберігання, технічне обслуговування та ремонт рухомого складу, забезпе-

чення його експлуатаційними матеріалами та запасними частинами

**Автотрансформатор**, трансформатор, у якому первинна і вторинна обмотки поєднано безпосередньо, що створює між ними не лише магнітний, а й електричний зв'язок

**Автотропізм**, здатність органів рослин випрямлятися після припинення дії згинаючого фактору

**Автотрофи**, організми, які створюють органічні речовини з неорганічних

**Автотрофізм**, здатність організмів засвоювати неорганічні сполуки

**Автофазування**, явище автоматичного підтримання синхронізму (резонансу) між рухом частинок і змінами прискорюючого електричного поля в прискорювачах заряджених частинок

**Автофермовоз**, спеціалізований автотранспортний засіб, що складається з тягача і напівпричепа зі спеціальною вантажною платформою

**Автофонія**, у вокальній методиці – слухання співаком власного голосу

**Автохвилі**, різновид хвиль, які самопідтримуються в активних середовищах, тобто середовищах із джерелами енергії

**Автохорія**, саморозкидання рослинами плодів, насіння, спор

**Автохронометраж**, автоматична реєстрація часу за допомогою спеціальних приладів

**Автохтони**, організми, які живуть там, де виникли в процесі еволюції

**Автохтони (у етнології)**, корінні споконвічні або давніші жителі країни чи місцевості

**Автохтонізм**, ідеології, історичні або соціальні вчення, що відстоюють безперервне проживання панівної етнічної групи країни на її території з доісторичних часів

**Автоцементовоз**, автопоїзд для перевезення цементу

**Автоцитата**, цитата, вилучена автором із власного раніше написаного твору

**Автоштурман**, авіанавігаційний прилад, що автоматично і безперервно прокладає шлях літального апарата

**Автуничі**, археологічна пам'ятка, одне із найбільш досліджених поселень епохи Київської Русі, знаходиться поблизу с. Автуничі Городнянського р-ну Чернігівської обл.

**Авуари**, 1) майно, активи, наявні гроші, цінні папери, золото, за рахунок яких здійснюють платіжні роботи, погашення боргів між країнами; 2) активи і золото країни, що зберігається у банках інших країн

**Ага (вид тварин)** (*Bufo marinus*), вид тварин родини ропухових

**Ага (титул)**, 1) титул воєначальників в Османській імперії, офіцери молодшої і середньої ланки в османській армії; 2) у Туреччині – заможний землевласник

**Агабеков, Сади́х-бе́к** (1865–1944), сходознавець, лінгвіст, професор Львівського університету (1927–1944), Азербайджан – Україна

**Агав**, апостол із сімдесяти, володів даром пророцтва

**Агава** (*Agave*), рід сукулентних рослин родини агавових **Агавові** (*Agavaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Агавові плантації та підприємства з виробництва текстилю**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт, на якій розміщені плантації блакитної агави та винокурні з виробництва на її основі текілі, яка є одним із символів Мексики, 16–20 ст., штат Халіско, Мексика

**Агавські мови**, безписемні мови, що утворюють центральну групу кушитських мов

**Агадирська криза**, гострий міжнародний конфлікт між Францією та Німеччиною періоду Марокканської кризи 1911

**Агадір**, місто у Марокко, історико-культурний центр, 742 тис. мешканців

**Агамемнон**, у грецькій міфології – цар Мікен, герой «Іліади» Гомера

**Агамія**, відсутність статі

**Агаммаглобулінемія**, відсутність вмісту глобулінів у плазмі крові

**Агамові** (*Agamidae*), родина ящірок ряду лускатих плазунів

**Аганін, Марко Абрамович** (1876–1940), геофізик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна – Росія

**Агаоглу, Адалет** (1929), письменниця, есеїстка, сценарист, одна з провідних турецьких романістів 20 ст., Туреччина

**Агапантови** (*Agapanthaceae*), родина (підродина) рослин порядку холодкоцвітих

**Агапе**, божа, безумовна, жертвна, дієва, вольова, турботлива любов, у давньогрецькій філософії – універсальна любов, на протизагу любові персональний

**Агапіт (Вишневський)** (1867–1924), архієпископ православної церкви, один із ініціаторів створення УАПЦ, Україна

**Агапіт Печерський** (?–1095), чернець Києво-Печерського монастиря, відомий як цілитель тяжких захворювань, Україна

**Агапкін, Василь Іванович** (1884–1964) диригент, композитор, автор маршу «Прощання слов'янки», Росія

**Агар у релігійстві**, біблійний персонаж, єгиптянка, рабиня Сари та наложниця Авраама, праматір арабів

**Агар-агар**, полісахариди, що містяться в деяких червоних морських водоростях

**Агард, Карл-Адольф** (1785–1859), ботанік, засновник систематики водоростей, Швеція

**Ага-реакція**, емоційна реакція, що виражена мимовільним словом, частіше вигуком, мімікою і пантомімікою на несподівано знайдене творче вирішення завдання

**Агарикові** (*Agaricaceae*), родина грибів

**Агармиш**, гірський масив у Криму в Головному пасмі Кримських гір

**Агароїд**, агар, який утворюють із водоростей філофори



**Agassic, Луї** (1807–1873), біолог, мандрівник, натураліст, один із основоположників гляціології, Швейцарія – США

**Агат**, мінерал класу силікатів

**Агат (шрифт)**, 1) шрифт з кеглем у 5,5 пунктів, 2) одиниця, що використовується для вимірювання висоти колонки, дорівнює 0,071 дюйма

**Агатирси**, агафірси, фракійська племінна група, згадувана Геродотом

**Агатис** (Agathis), рід рослин родини араукарієвих

**Агатологія**, вчення про благо у його відмінності від цінності, яка вивчається аксіологією

**Агацці, Евандро** (1934), філософ, логік, авторитет у царині етики науки і техніки, метафізики, філософії мови, філософії науки, філософської антропології та теорії систем, Італія

**Агванське письмо**, найдавніша писемність Дагестану та північного Азербайджану, якою користувалась у 5–9 ст. церква Кавказької Албанії

**Агада**, в юдаїзмі – велика область талмудичної літератури, що містить афоризми і повчання релігійно-етичного характеру, історичні перекази та легенди, призначення яких – полегшити застосування кодексу законів – Галахи

**Аггравация**, перебільшення хворим якого-небудь синдрому чи хворобливого стану

**Аггтелек – Словацький Карст**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший у Європі район карстових печер (712 об'єктів) на кордоні Словаччини та Угорщини, Кошицький край, Словаччина – медьє Боршод-Абауй-Земплен, Угорщина

**Агесва, Віра Павлівна** (1958), літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Агенда**, метод керування діями, що ґрунтується на динамічному впорядкованому переліку задач, порядок яких визначається евристичними правилами, які встановлюють ступінь переваги виконання кожної дії

**Агенда у соціальних комунікаціях**, перелік питань, що підлягають обговоренню на нараді, діловій зустрічі, засіданні; як правило розсилається учасникам завчасно

**Агенс**, типова семантична характеристика учасника ситуації, що описується в реченні (істота, ініціатор спілкування, що контролює ситуацію, безпосередньо виконує відповідні дії та є «джерелом енергії дій»

**Агент впливу**, особа, яка здійснює систематичну діяльність з реалізації інтересів певного політичного середовища

**Агент (у природничих науках)**, діючий фактор у якому-небудь процесі або явищі

**Агент (у соціології)**, людина як носій соціальної функції, виконавець соціальної ролі

**Агенти влади**, уряд, офіційні структури, всі соціальні сили, які реально впливають на прийняття і здійснення рішень

**Агентства Європейського Союзу**, децентралізовані органи Європейського Союзу, що мають особливі тех-

нічні, наукові та управлінські завдання і окремий правовий статус

**Агентство**, 1) організація, що виконує певні доручення інших установ, юридичних осіб або громадян; 2) представництво, відділення якої-небудь установи, підприємства; 3) установа, що збирає і подає інформацію в пресу, на телебачення, радіо

**Агентство державне**, орган спеціального призначення у системі центральних органів державного управління

**Агентство з атомної енергії**, спеціалізована міжнародна установа, створена у межах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з метою збереження та розвитку атомної енергії як безпечного, нешкідливого для навколишнього середовища та економічного джерела енергії

**Агентство з багатостороннього гарантування інвестицій**, створене у складі Всесвітнього банку 1988 для стимулювання прямих інвестицій в країни, що розвиваються

**Агентство інформаційне**, організація, що збирає та пересилає новини за призначенням

**Агентство міжнародне енергетичне**, організація, створена у 1973 з метою запобігання енергетичній і аналогічній їй кризам

**Агентура**, сукупність агентів, які підпорядковані певному оперативному підрозділу чи органу і виконують загальні завдання

**Агеразія**, 1) енергійний, здоровий вигляд людини похилого віку; 2) актуалізація почуття молодості у гіпоманіакальних пацієнтів похилого віку, симптом порушення самосприйняття

**Агєєв, Віталій Борисович** (1964), спортсмен (фехтування на шпагах), чемпіон Європи (1990, 1994), Україна

**Аг'єя** (1911–1987), поет, письменник, журналіст, перекладач, Індія

**Агирбічану, Іон** (1882–1963), письменник, класик румунської літератури, Румунія

**Агіасма**, у православних і греко-католиків – вода, над якою здійснено обряд освячення

**Агібалов, Василь Іванович** (1913–2002), скульптор, народний художник України (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1977), Росія – Україна

**Агілера, Вентура Руїс** (1820–1881), поет, класик іспанської літератури, Іспанія

**Агін, Олександр Олексійович** (1817–1875), живописець, книжковий ілюстратор, Росія – Україна

**Агіографія**, наукова дисципліна, що вивчає документи й літературні пам'ятки, пов'язані з життям і діяльністю святих

**Агірре, Лопе де** (1518–1561), конкістадор, ім'я якого в іспанській традиції стало синонімом підступності та жорстокості, Іспанія

**Агітатор**, журнал ЦК КП(б)У, Харківського окружного КП(б)У та Наркомату освіти УРСР у 1925–1932

**Агітатор для міста**, журнал ЦК КП(б)У та Харківського обкому КП(б)У у 1932–1934

**Агітатор для села**, журнал ЦК КП(б)У та Харківського обкому КП(б)У у 1932–1934 (з 1933 – «Партробота на селі»)

**Агітація**, поширення політичних ідей і лозунгів з метою впливу на суспільну свідомість і настрої широких мас

**Агітація передвиборча**, сукупність заходів, за допомогою яких виборців спонукають до голосування за певну політичну партію або за певного кандидата

**Агітпроп**, агітація та пропаганда, система ідеологічного «виробництва» та контролю, створення ідейно-культурної продукції одержавлених культурних та мистецьких інституцій і установ

**Агітфільм**, короткометражний, політично загострений фільм-плакат

**Аглікон**, компонента неуглеводної природи у складі молекули глікозиду (звичайно стероїд, фенол або алкалоїд)

**Агломерат (у геології)**, 1) скупчення незцементованих необкатаних уламків гірських порід і мінералів; 2) спечена в грудки дрібнозерниста або пилоподібна руда

**Агломераційна машина**, апарат для спікання руди

**Агломерація**, 1) в промисловості – форма територіальної концентрації промислових об'єктів; 2) в географії населення – зосередження в межах території населених пунктів різної величини; 3) в геології – агломерат; 4) в біології – скупчення мікроорганізмів

**Агломерація міська**, компактне просторове угруповання поселень

**Агломерування**, термічний процес отримання відносно крупних грудок (агломерату) спіканням аглоруди, концентрату та відходів металургійної промисловості

**Аглопорит**, пористий матеріал, що виготовляється агломерацією глинистої сировини, паливних шлаків і золи, відходів від видобування вугілля тощо

**Аглопоритобетон**, легкий бетон, в якому заповнювачем є аглопорит, а в'язучою речовиною – цемент

**Аглютинація (у біології)**, склеювання і осідання мікроорганізмів або окремих клітин

**Аглютинація (у філології)**, спосіб слово- і формотворення, за якого до основи або кореня, що зберігають стабільний звуковий склад, приєднуються однозначні стандартні афікси

**Аглютиніни**, антитіла до певних аглютиногенів

**Аглютиногени**, антигени груп крові, які знаходяться на мембрані еритроцитів

**Агнеса Свята** (291–304), християнська мучениця, одна з найбільш відомих і шанованих ранньохристиянських святих, Римська імперія

**Агнець Божий**, символічне найменування Ісуса Христа

**Агні**, в індуїзмі – бог вогню, охоронець південно-східної частини світу

**Агнон, Шмуель Йозеф** (1887–1970), письменник, Нобелівська премія з літератури (1966), Україна – Ізраїль

**Агностицизм**, філософська позиція, яка заперечує чи обмежує можливість пізнання дійсності, зокрема, коли

йдеться про виникнення причинних зв'язків, закономірності й закони її розвитку

**Агнус Деї**, Агнець Божий, католицький духовний спів, заключний розділ меси

**Агогіка**, невеликі виконавські відхилення від єдиного темпу, спрямовані на підкреслення виразності музичного висловлювання

**Агол, Ізраїль Йосипович** (1891–1937), генетик, філософ, академік ВУАН (1934), Білорусь – Росія – Україна

**Агон**, 1) складова частина давньогрецької комедії і трагедії, суперечка дійових осіб; 2) публічні змагання

**Агоністики**, демократична християнська секта, послідовники радикального крила руху донатистів у римській Африці у 4–5 ст.

**Агоністична поведінка**, дії тварин, що спостерігаються під час конфліктів

**Агонія у медицині**, інтенсивний біль і збудження хворого, які спостерігаються в останні години або хвилини його життя перед смертю

**Агор**, розмінна монета Ізраїлю

**Агора**, у Стародавній Греції – головна площа міста, політичний, адміністративний і релігійний, часто також – торговельний центр

**Агорафобія**, різновид тривожного розладу людини, патологічний стан, при якому люди відчувають страх перед громадськими місцями й відкритим простором

**Агра**, місто в Індії, 1,5 млн мешканців

**Агравация (у медицині)**, перебільшення хворим симптомів його хвороби або поранення

**Аграновський, Анатолій Абрамович** (1922–1984), журналіст, публіцист, письменник, кінодраматург, справжній автор трилогії Л. Брежнєва «Мала Земля», «Відродження» та «Цілина», Україна – Росія

**Агранулоцити**, незернисті лейкоцити

**Агранулоцитоз**, тяжка форма лейкопенії, коли у крові хворого повністю відсутні гранулоцити (лейкоцити з гранулами у цитоплазмі – нейтрофіли, еозинофіли, базофіли і природні кілери)

**Аграрне**, селище міського типу Сімферопольської міськради АР Крим

**Аграрно-промисловий комплекс**, АПК, складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку, матеріально-технічне обслуговування села

**Агратіна, Георгій Іванович** (1948), музикант, педагог, виконавець-віртуоз на народних інструментах, народний артист УРСР (1990), Україна

**Аграф**, застібка у вигляді ошатною пряжки або ажурного металевого гачка в старовинних книжкових палітурках

**Аграфія**, порушення або повна втрата здатності писати, що настає внаслідок ураження мовної ділянки кори великих півкуль головного мозку

**Агре Беккера** (Arge beckeri), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщики-аргіди, внесений до Червоної книги України

**Агре, Пітер** (1949), медик та молекулярний біолог, Нобелівська премія з хімії (2003), США

**Агрегат**, 1) (у техніці) поєднання різних механізмів в один комплекс для забезпечення узгодженої роботи між ними; 2) (у геології) поєднання кристалів одного мінералу або різних мінералів в одному мінеральному утворенні

**Агрегат соціальний**, територіальне скупчення людських індивідів, яке в певному відношенні є цілісністю (наприклад, населення країни, міста, села, району тощо)

**Агрегати грошові**, види грошей, коштів, що відрізняються один від одного ступенем ліквідності, тобто здатністю швидко перетворюватися в готівку

**Агрегатні стани речовини**, форми існування речовини, що значно відрізняються від інших форм цієї ж речовини за своїми фізичними властивостями

**Агрегатопоніка**, спосіб вирощування рослин на твердому органічному субстраті

**Агрегатор новин**, комп'ютерна програма, призначена для того, щоб відбирати в автоматичному режимі для індивідуального користувача повідомлення на визначену тему

**Агрегатування**, процес утворення багатозначності слова, за якого різні слова-значення утворюються від однієї твірної основи

**Агрегація соціальна**, деяка кількість людей, що зібралася у певному фізичному просторі, але не взаємодіє між собою свідомо

**Агрегація (у біології)**, злипання клітин

**Агрегування в економіці**, об'єднання за певною ознакою однорідних величин або показників, зокрема й економічних, для отримання узагальнених величин (показників)

**Агрегування інтересів**, процес узгодження індивідуальних чи групових потреб та інтересів

**Агреман**, згода приймаючої держави на призначення певної особи главою дипломатичного представництва іншої держави

**Агресивність**, 1) емоційний стан і риса характеру людини, що проявляється в прагненні до насильства в міжособистісних стосунках; 2) тип поведінки тварин

**Агресини**, продукти життєдіяльності хвороботворних мікробів

**Агресія у міжнародному праві**, застосування збройної сили державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або нації

**Агресія у психології**, поведінка, спрямована на завдання фізичної або моральної шкоди іншій особі, отримання переваги або самозахист

**Агрестія щетиниста** (Agrestia hispida), вид грибів родини мегаспорових, внесений до Червоної книги України

**Агридаг**, Агри-Даг, горне пасмо в середній частині Вірменського нагір'я

**Агридженто археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс руїн споруд давньогрецького періоду, 6 ст. до н. е., м. Агридженто, провінція Агридженто, Італія

**Агрикола, Йоганн** (1492–1566), богослов, один із найбільших авторитетів протестантизму, Німеччина

**Агрикола, Мартін** (1486–1556), композитор, педагог, теоретик музики, Німеччина

**Агрикола, Мікаель** (1508–1557), філософ та мовознавець, лідер лютеранської Реформації у Фінляндії, основоположник фінської писемності, Фінляндія

**Агриппа Неттесгеймський** (1486–1536), лікар, алхімік, натурфілософ, письменник, Німеччина – Франція – Англія – Італія

**Агриппа** (1 ст.), філософ-скептик, автор «5 основ утримання» або тропів, в яких стверджується неможливість точних знань, Стародавня Греція

**Агро...**, частина складних слів, яка відповідає поняттям «земля», «землеробський» (агрономія, агрохімія)

**Агроареал**, мікроагроландшафт, складова частина певного ландшафту сільськогосподарського призначення

**Агробізнес**, форма ведення сільського господарства, сума всіх операцій з виробництва і розподілу послуг у галузі постачання сільського господарства, виробничих операцій на фермах

**Агробіологія**, галузь біології, яка вивчає біологічні закономірності в землеробстві

**Агробіоценоз**, агроєкосистема, сукупність рослин, тварин і мікроорганізмів на сільськогосподарських угіддях

**Агрогрунтознавство**, галузь науки, що вивчає ґрунтоутворні процеси, формування ґрунтового профілю, фактори ґрунтоутворення

**Агроєкологічне районування**, поділ території на одиниці за агроєкологічними умовами

**Агроєкологія**, 1) самостійна галузь знань, напрямок, що вийшов з прикладної екології й агрономії; 2) наука, що досліджує можливості раціонального використання сільськогосподарських земель; 3) наукова дисципліна про агроценози; 4) розділ екології

**Агроєкопотенціал**, сукупність різних за своєю природою екологічних факторів, що притаманні певній земельній території сільськогосподарського використання

**Агрозооценоз**, угруповання тварин (зооценоз), створене і регульоване людиною

**Агрокліматологія**, наука, яка вивчає вплив кліматичних умов на ріст та розвиток сільськогосподарських рослин, розділ метеорології

**Агрокомбінат**, спеціалізоване сільськогосподарське підприємство

**Агрокультура**, сукупність організаційно-технологічних заходів з вдосконалення культури землеробства

**Агроландшафт**, ландшафт, основу якого становлять сільськогосподарські угіддя та захисні лісові насадження

**Агролісоландшафт**, лісоаграрний ландшафт, агроландшафт, суттєво модифікований під впливом системи захисних лісонасаджень

**Агролісомеліорація**, комплекс лісівничих заходів, наукова дисципліна про захисні лісонасадження

**Агрометеорологія**, розділ метеорології, що вивчає метеорологічні, кліматичні і гідрологічні умови для ведення сільського господарства

**Агромінімум**, агрономічний мінімум, мінімум агрономічних заходів, знань і т. ін., необхідних для роботи в сільському господарстві

**Агрономія**, комплекс знань про сільське господарство, про обробіток землі та вирощування рослин, наука про землю, закони землеробства

**Агропромисловий комплекс**, сукупність галузей господарства, що об'єднує виробництво сільськогосподарської сировини, її переробку, а також виробництво засобів виробництва та обслуговування

**Агропромисловий комплекс України**, складова частина економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку, матеріально-технічне обслуговування села

**Агрорадіоекологія**, наука, що вивчає закономірності міграції радіонуклідів по біологічним ланцюгам та вплив іонізуючих випромінювань на сільськогосподарські рослини та тварин

**Агросфера**, частина біосфери, що включена в сільськогосподарське використання

**Агротехніка**, сукупність заходів, які використовуються при обробітку землі та вирощуванні рослин з метою отримання оптимальних врожаїв, група дисциплін в галузі сільськогосподарських наук

**Агротехнологія**, система агротехнічних прийомів, заходів з вирощування сільськогосподарських культур

**Агротехсервіс**, надання технічних та технологічних послуг сільськогосподарським виробникам

**Агротип**, раса культурної рослини

**Агрофація**, однорідна робоча (технологічна) просторова ділянка

**Агрофізика**, агрономічна фізика, наука про застосування в сільському господарстві фізичних методів досліджень зовнішніх умов росту і розвитку рослин

**Агрофіти**, культивовані людиною рослини

**Агрофітоценоз**, співтовариство рослин, штучно створене людиною

**Агрохімікати**, речовини різного походження, що застосовуються при вирощуванні рослинницької і тваринницької продукції

**Агрохімічна служба**, система підприємств та організацій, яка забезпечує сільське господарство добривами, засобами захисту рослин тощо, а також консультаціями

**Агрохімія**, галузь науки, яка займається вивченням родючості ґрунтів, впливу добрив на розвиток рослин та результативності їх внесення

**Агрохолдинг**, вертикально орієнтовані аграрні формування

**Агроценоз**, біоценоз, сукупність рослинних і тваринних організмів, які населяють певний біотоп, перетворений під впливом сільського господарства

**Агу**, гора в Західній Африці, найвища точка Того, 986 м

**Агу, Марі Катрін Софі** (1805–1876), письменниця, майстер соціально-моралізаторської прози, Франція

**Агуадо, Педро де** (1513 – бл. 1608), францисканський монах-місіонер, залишив письмові свідчення про завоювання Південної Америки конкістадорами, Іспанія

**Агуаскальєнтес**, штат Мексики

**Агуатецька мова**, мова сім'ї майя-кіче америндської (індіанської) макросім'ї мов

**Агульська мова**, одна з лезгінських мов, поширена в Агульському та Кухарському районах Дагестану, Росія

**Агульськова течія**, Голкового мису течія, тепла течія на південному заході Індійського океану

**Агутаї** (Dasyprocta), рід тварин родини агутієвих

**Агутієві** (Dasyproctidae), родина ссавців ряду гризунів

**Агрус** (Grossularia), рід (або підрід) ягідних рослин родини агрусових

**Агрусові** (Grossulariaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломиканецевитих

**Ад гок**, правила, що регулюють діяльність організацій, установ або представників тимчасового характеру, створених для виконання спеціальних завдань

**Ад Інтерім**, термін, який вживається перед назвою посади дипломатичної особи, яка уповноважена здійснювати необхідні дипломатичні акти чи підписувати документи, та означає, що така особа лише тимчасово перебуває на цій посаді

**Ад референдум**, застереження зроблене особою, яка веде переговори, при підписанні нею угоди, акту, проекту або пропозиції на знак того, що її підпис має умовний характер та потребує схвалення керівництвом

**АДА**, структурована мова програмування, створена у 1977

**Адажіо**, 1) повільний темп в музиці; 2) музичний твір, який виконується в цьому темпі 3) в балеті – повільний граційний танець

**Адакс, антилопа мендес** (Addax nasomaculatus), африканська антилопа, тварина родини бикових

**Адалари**, (інша назва – Скелі-близнюки), скелі-острови у Гурзуфській бухті Чорного моря в Криму

**Адальберт Бременський** (1000–1072), архієпископ Гамбурзький та Бременський (1046–1072), впливова політична фігура Північної Європи, Німеччина

**Адальберт Магдебурзький** (910–981), діяч християнської церкви, місіонер, хроніст, перший християнський єпископ, який відвідав територію сучасної України, Німеччина

**Адам**, біблійний персонаж, перша людина, створена Богом, і прабатько людського роду

**Адам Бременський** (? – після 1081), хроніст, Німеччина



**Адам де ла Аль** (1240–1287), поет, композитор, виконавець власних пісень (шансонє), Франція

**Адам Кадмон**, у Кабалі – назва першого (вищого) з 5-ти духовних світів, створених після Першого Скорочення як система для виправлення Творіння

**Адам, Жульєтта** (1836–1936), письменниця, впливова постать культурного життя Франції останньої чверті 19 ст., Франція

**Адамава**, плоскогір'я (плато) у Камеруні, Нігерії і Центральноафриканській Республіці

**Адамантан**, насичений трициклічний містковий вуглеводень

**Адамар, Жак** (1865–1963), математик, автор фундаментальних праць з алгебри, геометрії, механіки, Франція

**Адамауа**, адамауа-убангійські мови, сім'я у складі нігрово-конголезьких мов

**Адаменко, Станіслав Михайлович** (1949), живописець, народний художник України, Україна

**Адаміти**, узагальнена назва прихильників християнської секти, котрі проповідували повернення до святості і невинності первісних людей в раю – Адама і Єви

**Адамо, Сальваторе** (1943), шансонє, поет, композитор, Італія – Бельгія

**Адамов, Артур** (1908–1970), письменник, драматург, представник сюрреалізму, один з основоположників театру абсурду, Росія – Франція

**Адамов, Григорій Борисович** (1886–1945), письменник, один із зачинателів радянської наукової фантастики, Україна – Росія

**Адамович, Алесь** (1927–1994), письменник, сценарист, літературознавець, класик білоруської літератури, член-кореспондент АН БРСР (1980), Білорусь

**Адамс, Артур** (1820–1878), натураліст, укладач довідників із систематики тварин, Велика Британія

**Адамс, Генрі** (1813–1877), натураліст, конхіолог, укладач систематики молюсків, Велика Британія

**Адамс, Генрі Картер** (1851–1921), економіст, представник інституціоналізму, США

**Адамс, Джон** (1735–1826), 2-й президент США (1797–1801)

**Адамс, Джон Квінсі** (1767–1848), 6-й президент США (1825–1829)

**Адамс, Джон Куч** (1819–1892), астроном, математик, механік, першовідкривач планети Нептун, Велика Британія

**Адамсон, Джой** (1910–1980), натуралістка, письменниця, художниця, популяризатор науки, Чехія – Велика Британія – Kenia

**Адамцевич, Євген Олександрович** (1904–1972) музикант, кобзар, сліпий бандурист, автор «Запорізького маршу», Україна

**Адан, Адольф** (1803–1856), композитор, засновник романтичного напрямку у французькому балетному мистецтві, Франція

**Адан, Поль** (1862–1920), письменник, класик французької літератури, Франція

**Адана**, місто у Туреччині, 1,1 млн мешканців

**Адансон, Мішель** (1727–1806), ботанік, натураліст і мандрівник, один із засновників систематики рослин, Франція – Сенегал

**Аданська низовина**, Чукурова низовина, Киликійська низовина, алювіальна рівнина на південному сході Туреччини

**Адаптаціогенез**, процес виникнення нових пристосувань в еволюції

**Адаптація**, спосіб, яким організм відповідає на вплив навколишнього середовища

**Адаптація законодавства**, 1) пристосування чинних внутрішньодержавних норм до нових міжнародних зобов'язань держави; 2) діяльність компетентних державних органів щодо окремого дослідження

**Адаптація культурна**, процес засвоєння індивідом норм культури

**Адаптація лінгвокультурна**, пристосування представників некорінного етносу до соціального, культурного, етномовного та комунікативного середовища свого нового проживання

**Адаптація політична**, процес взаємодії політичного суб'єкта з навколишнім середовищем щодо засвоєння притаманної середовищу новизни (суб'єктивної для адаптуючої) в політичній сфері

**Адаптація соціальна**, процес активного пристосування індивіда до навколишніх умов, соціального життя

**Адаптація тексту**, спрощення тексту для кращого сприйняття читачам

**Адаптація трудова**, адаптація професійна, активне пристосування індивіда до змінюваної трудової ситуації

**Адаптація у спорті**, пристосування будови і функцій організму, його органів і клітин до умов середовища, величини і характеру фізичних навантажень

**Адаптер**, 1) додаткова касета для фотоапарата; 2) пристрій для механічного відтворення механічного запису звука; 3) змінюваний блок (пристрій) спряження системи з цільовим пристроєм, реалізованим на мікропроцесорах конкретної моделі

**Адаптивна зона**, адаптивні можливості, що характеризують групу організмів

**Адаптивна радіація**, утворення різноманітних форм організмів у межах виду

**Адаптогени**, медична група препаратів, що дозволяє підвищувати неспецифічний опір організму

**Адаптомер**, прилад, для вимірювання світлової чутливості ока шляхом визначення порогу світлового сприйняття, а також вивчення певних фізіологічних характеристик зору в процесі адаптації ока

**Адара**, зірка у сузір'ї Великого Пса

**Адат**, звичаєве мусульманське право, на відміну від офіційного права – шаріату

**Адвайта-веданта**, індійська філософська система, найбільш відомий різновид веданти

**Адвекція**, переміщення повітря і перенесення разом з ним тепла, вологи тощо в горизонтальному напрямі

**Адвентивний вид**, вид, що іммігрував (за допомогою людини) з іншого ареалу

**Адвентивність**, імміграція виду з одного біоценозу в інший

**Адвентизм**, християнська протестантська течія, яка проповідує скорий кінець світу, Друге пришествя Христа та встановлення Тисячолітнього царства Божого

**Адвентиція**, зовнішня оболонка судин

**Адвербіалізація**, перехід у прислівники слів, що належать до інших частин мови, вид транспозиції

**Адвербіалізація повідомлення**, одне з завдань редагування, яке полягає в пристосуванні повідомлення до того місця (локалізація), часу (темпоралізація) та ситуації (ситуатизація), в яких реципієнти його сприйматимуть

**Адвертайзінг**, повідомлення, звернення на що-небудь уваги, рекламування, система реклами, організація та процес інформування, а також рекламна справа як рід діяльності, рекламний бізнес

**Адверторіал**, непряма реклама суперечливих явищ, що просуває будь-яку продукцію через журнал під заголовком звичайної статті

**Адвокасі**, термін, що означає кампанію, яка спрямована на представництво та захист прав та інтересів певної соціальної (або професійної) групи

**Адвокатура**, соціально-правовий інститут, що займається захистом прав, свобод та інтересів довірителя в суді та іншими законними способами

**Адгезіометр**, прилад для вимірювання сили, яка потрібна для відривання поверхневого шару ламінатів

**Адгезія**, зчеплення (прилипання, злипання) приведених в контакт різнорідних твердих або рідких фаз, комплекс явищ, які здатні утворити зв'язки між матеріалами, що склеюються

**Адгезія (у біології)**, здатність клітин злипатися одна з одною і з різними субстратами, яка обумовлена специфічними білками

**Адамс, Лаура Джейн** (1860–1935), соціолог і філософ, лідер руху суфражисток у США, Нобелівська премія миру (1931), США

**Аддикція**, 1) залежність від певного роду діяльності (занять); 2) тяжка психічна та фізична залежність від алкоголю або наркотиків (речовин з аддиктивним потенціалом), уживається як синонім терміну «наркоманія»

**Аддикція влади**, сукупність проявів аддикативної поведінки, котра характеризується метафоричними висловами «комплекс влади», «жадоба влади», «сп'яніння владою» й означає наркотичне прагнення до постійного владарювання

**Аддис-Абеба**, місто, столиця Ефіопії

**Аддісон, Томас** (1793–1860), медик, основоположник ендокринології, Велика Британія

**Аддісонова хвороба**, хронічна хвороба, яка характеризується руйнуванням тканини надниркових залоз і зниженням продукції цими залозами гормонів, у першу чергу глюкокортикоїдів, але також (можливо) мінералокортикоїдів і адреналіну

**Аддукт**, молекулярний комплекс або сполука, що утворюється внаслідок взаємного приєднання двох чи більше сполук без зміни послідовності атомів у кожній з них та без втрати атомів

**Адекватність**, 1) відповідність, тотожність; 2) А. математичної моделі – здатність математичної моделі / елемента електронного кола відображувати задані властивості з заданою точністю

**Адекватність у психології**, відповідність людських відчуттів, уявлень, думок об'єкту пізнання

**Аделаїда**, місто в Австралії, 1 млн мешканців

**Аделі**, нескінченна послідовність чисел, перше з яких дійсне, а всі інші р-адичні

**Аделунг Федір Павлович** (1768–1843), історик, філософ, бібліограф, член-кореспондент (1809) і почесний член (1838) Петербурзької АН

**Адель** (1988), співачка, «Оскар» (2013), низка премій «Греммі», Велика Британія

**Адельгейм, Євген Георгійович** (1907–1982), літературознавець, критик, Україна

**Адельман, Ірма** (1930), економіст, входить до переліку «Ста великих економістів» за версією М. Блауга, Україна – США

**Адельфотес**, граматика, укладена у 1588 Арсенієм Еласонським разом з учнями Львівської братської школи

**Адемар Шабанський** (989–1034), хроніст, автор перших анналів Аквітанії з часів пізньої античності, Франція

**Аден**, місто у Ємені, історико-культурний центр, 800 тис. мешканців

**Аденауер, Конрад** (1876–1967), політик, канцлер Німеччини (1949–1963)

**Адендум**, доповнення до договору, що змінює або доповнює ті чи інші його умови

**Адене ле Руа** (13 ст.), поет, «король трубадурів», Франція

**Аденілаткіназа**, фермент класу трансфераз, що каталізує оборотну реакцію диспропорціонування аденозиндифосфату на аденозинтрифосфат та аденозинмонофосфат

**Аденін**, 6-амінопурин, одна з двох пуринових основ, з яких утворюються нуклеотиди (і далі нуклеїнові кислоти)

**Аденіт**, запалення лімфатичного вузла або залози

**Аденовіруси**, одна з форм ДНК-вмісних вірусів

**Аденозин**, нуклеозид, сполучення пуринової основи – аденіну – з сахаридом – рибозою; входить до складу нуклеїнових кислот і нуклеотидів

**Аденозинтрифосфатази**, група ферментів класу гідролаз, що катализують відщеплення від АТФ одного або двох залишків фосфорної кислоти

**Аденоїди**, патологічне розростання лімфоїдної тканини носоглоткової мигдалини

**Аденокарцинома**, злоякісна пухлина, яка походить з епітелію залози (наприклад, А. підшлункової залози, А. щитовидної залози тощо)

**Аденома**, доброякісна пухлина, яка походить з епітелію якоїсь залози

**Аденомер**, кінцевий відділ залоз тварин

**Аденофори** (Adenophorea), клас безхребетних тварин типу круглих червів

**Аденофталмія**, застарілий термін, яким позначали захворювання залоз на повіках очей

**Аденська затока**, затока на заході Аравійського моря Індійського океану між Аравійським півостровом і півостровом Сомалі

**Адер**, Адар, Адаре, мис і півострів, розташований на північному сході Земля Вікторії в Східній Антарктиді

**Адер**, **Клеман** (1841–1925), інженер, винахідник, конструктор літальних апаратів, Франція

**Адермін**, застаріла назва вітаміну В6

**Адефагія**, патологічно збільшений апетит, який веде до хворобливого ожиріння

**Ад'єктивація**, перехід у прикметник інших частин мови, вид транспозиції

**Аджанта**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддистський храмово-монастирський комплекс, розміщений у 29-ти печерах, 2 ст. до н. е. – 5 ст. н. е., штат Махараштра, Індія

**Аджарія**, одиниця адміністративного устрою Грузії, автономне утворення

**Аджаров**, **Петр Николов** (1902–1963), письменник, Болгарія – Україна

**Аджарці**, етнографічна група грузинів

**Адживіка**, філософський-аскетичний рух у Стародавній Індії, предтеча буддизму та джайнізму

**Аджимушкайські каменоломні**, штучні печери в районі Керчі, місце довготривалої оборони (170 днів, 1942) радянських військ проти частин Вермахту

**Аджі**, **Рустам Іванович** (1973), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (1995), Україна

**Аджмер**, місто в Індії, історико-культурний центр, 485 тис. мешканців

**Аджорнаменто**, буквально – пристосовування до актуальних умов, політика Католицької церкви, проголошена Іоанном XXIII на Другому Ватиканському соборі

**Адивар**, **Халіде Едіб** (1884–1964), письменниця та політик, представниця фемінізму, соратниця Ататюрка, Туреччина

**Адигейська мова**, одна з абхазо-адигейських мов

**Адигейці**, етнічна група Північного Кавказу

**Адигея**, суб'єкт Російської Федерації

**Адиги**, загальна назва численної в минулому групи споріднених за походженням племен Північного Кавказу

**Адиль Герай** (1617–1672), хан Криму (1666–1671)

**Адинамія**, зменшення або повне припинення рухової активності внаслідок порушення нервово-м'язового апарата людей і тварин

**Адипсія**, відсутність почуття спраги

**Адитивна група**, група кільця, елементами якої є всі елементи даного кільця, й визначена на ній операція збігастя з операцією додавання в кільці

**Адитивні гени**, неаллельні гени, що визначають одну ознаку і доповнюють один одного

**Адитивний процес**, процес одержання провідних рисунків, який полягає у вибіркового осадженні провідникового матеріалу на нефольгований матеріал основи

**Адитивні величини**, фізичні величини, які для складної системи є сумою відповідних величин всіх частин цієї системи

**Адитивність**, властивість деяких величин, яка полягає в тому, що значення величини, що відповідає цілому об'єкту, дорівнює сумі значень величин, які відповідають його частинам, при будь-якому розбитті об'єкта на частини

**Адитивність і субадитивність**, характеристики відносин між цілим та його частинами

**Аді**, **Ендре** (1877–1919), поет, публіцист, основоположник новітньої угорської поезії, Румунія – Угорщина

**Адіабата**, крива, що відображає термодинамічний процес у системі, яка не обмінюється тепловою енергією з зовнішнім середовищем (ентропія не змінюється)

**Адіабатичний процес**, процес без обміну теплом з навколишнім середовищем

**Адіант венерин волос** (*Adiantum capillus-veneris*), вид судинних рослин родини аміантових, внесений до Червоної книги України

**Адіантові** (*Adiantaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Адіафора**, у філософії стоїків – байдужі речі, які не мають значення для досягнення щастя (наприклад, бідність і багатство), у християнстві – те, що не має значення для порятунку

**Адіб**, **Ісхак** (1856–1885), поет, публіцист, перекладач, Сирія

**Адірондак**, гірський хребет в північній частині гірської системи Аппалачів (США)

**Адлеман**, **Леонард Макс** (1945), вчений-теоретик у галузі комп'ютерних наук, Премія Тюрінга (2002), США

**Адлер**, **Альфред** (1870–1937), психіатр і психолог, основоположник індивідуальної психології, Австрія – Велика Британія

**Адлер**, **Фрідріх** (1879–1960), політик-революціонер, марксист, вбивця міністра-президента Австрії Карла фон Штюрґка (1916), Австрія

**Адлерська срібляста**, порода курей м'ясо-яєчного спрямування

**Адлерфельд**, **Густав** (1671–1709), камергер Короля Карла XII, чий щоденник є цінним історичним джерелом епохи, у т. ч. – і стосовно українських територій, Швеція

**Адліб**, експромт, імпровізація ведучого на радіо або мовний супровід у музичних радіопрограмах

**Адміністративна діяльність**, виконавчо-розпорядча діяльність, спрямована на організацію та практичне здійснення завдань і функцій органів державної влади

**Адміністративне**, комплекс заходів, дій, застосовуваних державою для корекцій основних суспільних процесів

**Адміністративний блок**, 1) у банку – відділ управління касовою ліквідністю; 2) інформаційна структура, що забезпечує узгодження між шаром трактів вищого рангу та шаром мультиплексних секцій

**Адміністративний центр**, населений пункт, який має законодавчо встановлені функції центру адміністративного управління щодо інших населених пунктів, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району)

**Адміністративно-командна система**, система управління в СРСР, яка склалася на початку 1930-х і діяла без принципових змін до кінця 1980-х

**Адміністративно-територіальна одиниця**, частина єдиної території держави, що є просторовою основою для організації й діяльності місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування

**Адміністративно-територіальний устрій**, обумовлена природними, історичними, економічними, політичними, соціальними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її території на складові частини

**Адміністративно-територіальний устрій України**, закріплений у ст. 133 Конституції України її поділ на Автономну Республіку Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села

**Адміністрація**, 1) в широкому розумінні – вся діяльність держави в галузі управління; 2) у вузькому розумінні – особи, які керують підприємством, установою, організацією.

**Адміністрація банку тимчасова**, спеціальний орган, який утворює Національний банк України на певний період у зв'язку з реальною загрозою платоспроможності певної банківської установи

**Адміністрація військова**, 1) система військово-адміністративних органів держави або державного апарату військового управління; 2) військове управління територією, зайнятою (окупованою) в ході воєнних дій; 3) галузь воєнних знань, навчальна дисципліна

**Адміністрація Президента України**, постійно діючий допоміжний орган, утворений Президентом України для здійснення його повноважень

**Адміністрація тимчасова**, процедура, що застосовується Національним банком України при здійсненні банківського нагляду

**Адміністрування**, здійснення процесу управління за допомогою спеціального кадрового апарату; модель прийняття управлінських рішень

**Адміністрування публічне**, теорія та практика державного управління, яка характеризується реалізацією адміністративних процедур шляхом публічної діяльності та надання адміністративних послуг як засобу реалізації прав та свобод громадян

**Адмірал (військове звання)**, військове звання (чин) вищого офіцерського складу у військово-морських флотах

**Адмірал (метелик)** (*Vanessa atalanta*), метелик родини німфалід

**Адмітанс**, 1) зворотної передачі польового транзистора при короткому замиканні на вході; 2) прямої передачі польового транзистора при короткому замиканні на виході; 3) відношення складової швидкості частинки, нормальної до площини стінки, до звукового тиску

**Адоксові** (*Adoxaceae*), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Адолескарій**, остання стадія личинки деяких трематод

**Адольф Фредрік** (1710–1771), король Швеції (1751–1771)

**Адомайтіс, Регімантас** (1937) актор, народний артист СРСР (1985), Литва

**Адоніс (поет)** (1930), поет, видатний представник напряму «Нова поезія» у арабській літературі, Сирія – Ліван – Франція

**Адоніс (у ботаніці)** (*Adonis*), рід родини жовтецевих

**Адоніс (у міфології)**, персонаж грецької міфології

**Адорація**, у католицькій церкві – різновид позалітургійного шанування Святих Дарів, освячених у ході Євхаристії

**Адорно, Теодор** (1903–1969), філософ, соціолог, композитор та теоретик музики, представник соціально-філософської франкфуртської школи, Німеччина – Швейцарія

**Адрастея**, супутник Юпітера

**Адреналін**, епінефрин, гормон, який синтезується переважно в мозковій речовині надниркових залоз та вивільняється при стресі і прискорює серцебиття та обміну речовин, викликає звуження кровоносних судин, підвищення кров'яного тиску, розслаблення гладкої мускулатури

**Адреногенітальні порушення**, комплекс порушень, спричинених успадкованими дефектами продукції кортикостероїдів

**Адренокортикотропний гормон** (кортикотропін, АКТГ), гормон, який синтезується у передній долі гіпофіза, виділяється при стресі і стимулює секрецію кортикостероїдних гормонів, адренокортикотропний гормон є антагоністом соматотропіну

**Адреса**, місцеперебування установи чи проживання особи

**Адресив**, граматична категорія деяких мов, що передає ставлення до співрозмовника

**Адріан (імператор)** (76–138), імператор Риму в 117–138

**Адріан (патріарх)** (1627–1700), 10-й патріарх Московський (1690–1700), Росія

**Адріан I** (700–795), 95-й папа римський (772–795)

**Адріан II** (792–872), 106-й папа римський (867–872)

**Адріан III** (?–885), 109-й папа римський (884–885)

**Адріан IV** (1115–1159), 169-й папа римський (1154–1159), єдиний англієць, котрий посідав папський престол

**Адріан V** (1205–1276), 186-й папа римський (1276)

**Адріан VI** (1459–1523), 218-й папа римський (1522–1523)

**Адріаніхтові**, медакові (*Adrianichthyidae*), родина рибу ряду сарганоподібних



**Адріанова-Перетц, Варвара Павлівна** (1888–1972), літературознавець, член-кореспондент ВУАН (1926) та АН СРСР (1943), Україна – Росія

**Адріанопольський мир 1568**, мирна угода між Священною Римською та Османською імперіями, якою було завершено австро-турецьку війну 1566–1568

**Адріанопольський мир 1713**, мирна угода між Російською імперією і Туреччиною, якою було завершено російсько-турецьку війну 1711–1713

**Адріанопольський мир 1829**, мирна угода між Російською та Османською імперіями, якою було завершено російсько-турецьку війну 1828–1829

**Адріатичне море**, море, частина Середземного моря, розташоване між Апеннінським і Балканським півостровами

**Адріатично-Іонічний нафтогазоносний басейн**, займає акваторію однойменних морів, східного узбережжя Італії та західні прибережні частини території колишньої Югославії і Албанії

**Адрони**, елементарні частинки, які беруть участь у сильних взаємодіях

**Адсорбуючі засоби (у медицині)**, присипки, мазі, пасти на шкіру та слизові оболонки, що мають здатність всмоктувати рідини, які виділяються при запаленні

**Адсорбційний центр (у ферментів)**, частина активного центру ферменту, відповідна за селективне зв'язування

**Адсорбція**, накопичення частинок однієї речовини на поверхні іншої речовини (адсорбенту) внаслідок дії міжмолекулярних сил або утворення хімічних сполук

**Адстрат**, різновид білінгвізму, що являє собою сукупність рис мовної системи, як результат впливу однієї мови на іншу в умовах взаємодії носіїв цих мов

**Адуляр**, мінерал класу силікатів

**Ад'юдикація**, підстава територіальних змін, яка передбачає взаємну згоду держав сторін спору, згідно з якою вони звертаються до міжнародних судових або арбітражних органів, чії рішення обов'язкові для сторін (Міжнародний суд ООН)

**Ад'юнкт**, 1) військовослужбовець офіцерського складу, який готується до наукової або науково-педагогічної діяльності (аспірант вищих військово-навчальних закладів); 2) у дореволюційній Росії і в Західній Європі – вчене звання в деяких наукових установах

**Ад'юнкт (у лінгвістиці)**, іменник-атрибутив

**Ад'юнктура**, одна з форм підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів у вузах і науково-дослідних установах Збройних Сил (аспірантура вищих військово-навчальних закладів)

**Ад'ютант**, 1) посада офіцера, що перебуває при військовому командирі для виконання службових доручень; 2) посада офіцера, який завідував діловодством у штабах; 3) придворний військовий чин у світі монарха

**Адян, Сергій Іванович** (1931), математик, фахівець з теорії груп та математичної логіки, академік РАН (2000), Азербайджан – Вірменія – Росія

**Аед**, у Стародавній Греції – співак, оповідач народних пісень

**Аеда**, Аойде, нерегулярний супутник Юпітера

**Аекстоксікові** (Aехtoхіsасeae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку барбарисоцвітих

**Аерація ґрунту**, газообмін ґрунтового повітря з атмосферним

**Аеренхіма**, повітроносна тканина рослин

**Аеро...**, частина складних слів, що вказує на їх зв'язок із повітрям (аеростат)

**Аероакустика**, розділ фізики, що вивчає проблеми аеродинамічної генерації звуку, акустику рухомих газових потоків, взаємодію звуку з потоком і методи зниження аерошумів

**Аероби**, організми, для життєдіяльності яких потрібен кисень

**Аеробіка**, вид спорту, різновид гімнастики, де спортсмени виконують вправи під ритмічну музику

**Аеробіоз**, життя, можливе лише в присутності вільного кисню

**Аеробіонти**, організми, що живуть у повітряному середовищі

**Аеробіос**, сукупність аеробіонтів

**Аерогеліотерапія**, лікування свіжим повітрям і сонячним світлом

**Аерогель**, дисперсія газу в твердому або рідкому середовищі

**Аеродинаміка**, розділ механіки суцільних середовищ, в якому метою досліджень є вивчення закономірностей руху повітряних потоків та їх взаємодії з перешкодами та рухомими тілами

**Аеродром**, ділянка території з злітно-посадочною смугою, місцями стоянки та обслуговування літаків, без терміналу для пасажирів

**Аеродром запасний**, аеродром, передбачений польотним завданням для посадки літального апарату у разі, якщо використання основного аеродрому (аеродрому призначення) виявиться неможливим

**Аеродромного руху зона**, частина повітряного простору навколо аеродрому, яка встановлена для захисту аеродромного руху

**Аеродромно-технічне забезпечення**, вид тилового забезпечення авіації, комплекс заходів, виконуваних авіаційно-технічною частиною щодо забезпечення польотів авіаційної частини (підрозділу)

**Аерозоль**, система дуже дрібних частинок твердої або рідкої речовини, що перебувають у завислому стані в газовому середовищі

**Аерозольотерапія**, лікування аерозолями

**Аероіонотерапія**, лікування іонами, якими насичується повітря

**Аерокліматологія**, розділ кліматології, який вивчає кліматичні умови вільної атмосфери – шарів повітря на різних висотах від земної поверхні

**Аерократія**, силовий компонент стратегії, заснованої на освоєнні повітряного простору та його використанні для досягнення стратегічної переваги

**Аеролоція**, докладний опис авіалінії або району дії авіації

**Аеромеханіка**, розділ механіки, що займається рівновагою і рухом газів та явищами, пов'язаними із твердими тілами, що знаходяться у них

**Аеромобільність**, здатність підрозділів, частин і з'єднань сухопутних військ до перекидання повітрям на вертольотах та літаках і використання повітряного простору для виконання завдань у бою і під час операції

**Аерономія**, наука, що вивчає фізичні та хімічні процеси у верхніх шарах атмосфер планет (в тому числі й Землі)

**Аеропланктон**, сукупність завислих у повітрі живих організмів

**Аеропоніка**, метод вирощування рослин без ґрунту у вологому середовищі

**Аеропорт**, ділянка суші (чи акваторії), де розміщений комплекс інженерних споруд для прийому, відправлення та технічного обслуговування літаків, прийому та відправки вантажів та пасажирів

**Аеропорт міжнародний**, аеропорт в якому проводиться прийом і підправка міжнародних авіарейсів

**Аеропружність**, розділ прикладної механіки, що вивчає взаємодію пружної системи з потоком газу (повітря)

**Аеросани**, самохідні сани, які приводить у рух сила тяги повітряного гвинта

**Аеросміт** (Aerosmith), американський рок-гурт, діє з 1970

**Аеротаксис**, рух до джерела кисню або від нього

**Аеротанк**, проточний резервуар для біологічного очищення стічних вод активним мулом (бактеріями-мінералізаторами та нижчими організмами) з продуванням повітря

**Аеротерапія**, лікування свіжим повітрям

**Аерофіти**, рослини, що одержують необхідні поживні речовини з повітря

**Аерофітотерапія**, лікування повітрям, насиченим леткими ароматичними речовинами

**Аерофлотський**, селище міського типу Сімферопольської міськради АР Крим

**Аерофобія**, патологічна боязнь літати на літаку, вертольоті та ін. літальних апаратах

**Аерофони**, музичні інструменти, де джерелом звуку є стовп повітря, що знаходиться в каналі ствола інструмента

**Аерофотоапарат**, прилад, призначений для фотографування місцевості з літального апарата

**Аерофоторозвідка**, один з основних способів повітряної розвідки, здійснюваний шляхом фотографування з повітря об'єктів з використанням спеціальних технічних засобів (аерофотоапаратів), встановлених на літальних апаратах

**Аєр, Альфред Джулс** (1910–1989), філософ-неопозитивіст, один з провідних представників аналітичної філософії у 20 ст., Велика Британія

**Ажажа, Володимир Михайлович** (1931–2009), фізик-ядерник, академік НАН України (2006), Україна

**Ажгон**, айован, індійський кмин (*Trachyspermum coticum*), ефіроолійна рослина родини зонтичних

**Ажіо**, лаж, підвищення / зниження курсу грошових знаків, акцій, векселів та інших цінних паперів порівняно їх номінальної вартості або паритету

**Ажіотаж**, 1) спекулятивна гарячка на біржах і ринках; 2) перен. – збудження, боротьба інтересів навколо будь-якої справи, питання

**Ажнюк, Богдан Миколайович** (1956), мовознавець, директор Українського бюро лінгвістичних експертиз НАН України (2004), Україна

**Аз**, стара назва літери «а» у кириличній абетці

**Азадовський, Марк Костянтинович** (1888–1954), фольклорист, етнограф, літературознавець, Росія

**Азазель**, обряд «цапа відпущення гріхів» у давніх євреїв (10 ст. до н. е. – 1 ст. н. е.), пізніше – демон пустелі в іудейській міфології

**Азалія** (*Azalea*), рід рослин роду рододендрон родини вересових

**Азан**, у ісламі – заклик муедзина до обов'язкової молитви

**Азанавічус, Мішель** (1967), кінорежисер, актор, «Оскар» (2012), Франція

**Азарєнков, Микола Олексійович** (1951), фізик, академік НАН України (2012), Україна

**Азаров, Микола Янович** (1947), геофізик, політик, прем'єр-міністр України (2010–2014), член-кореспондент НАН України (2007), Росія – Україна

**Азарт**, психічний стан, який характеризується високим рівнем екзальтованості, емоційного збудження

**Азбелєв, Сергій Миколайович** (1926), філолог, історик, дослідник давньоруських літописів та давньоруського епосу, Росія

**Азбест**, група волокнистих мінералів класу силікатів

**Азбука (організація)**, конспіративна білогвардійська організація, що існувала у Києві протягом 1918–1919 з метою ведення політичної та військової розвідки, а також вербування й відправки офіцерів у антибільшовицькі російські війська

**Азбука (у мовознавстві)**, 1) сукупність літер в усталеному порядку; 2) початковий посібник для навчання грамоти

**Азбука-границя**, назва букваря в Україні в 15 ст., в якому азбука подавалася у формі вірша

**Азбуковник**, енциклопедія української літератури, укладена Б. Романенчуком та видана у Філадельфії у 1969

**Азбуковники**, алфавітники, анонімні рукописні збірники навчального, настановчо-виховного і довідкового характеру, відомі з 1380-х

**Азбучна війна**, суперечки української громадськості Галичини у 19 ст. щодо спроб латинізувати українську абетку, спричинені двома різними проектами латинки – на основі польської та чеської абеток

**Азеотропія**, властивість рідкої суміші переганятися без зміни складу та температури кипіння, тобто не розділятися

**Азер**, **Лотф Алі-бек** (1722–1781 або 1785), поет та біограф, упорядник антології «Атешкеде», яка містить біографічні відомості про 845 іранських поетів, Іран

**Азербайджан**, держава у Західній Азії

**Азербайджанська мова**, офіційна мова Азербайджану, належить до огузької групи тюркської мовної сім'ї

**Азербайджанці**, основне населення Азербайджану, належать до південної раси великої європеїдної раси

**Азерська**, **Єлизавета Григорівна** (1868–1946), оперна співачка (мец-сопрано), солістка Київської та Одеської опер, Большого театру в Москві, Україна – Росія

**Азеф**, **Євно Фішелевич** (1869–1918), один з керівників Партії соціалістів-революціонерів (есерів) та, одночасно, секретний співробітник Департаменту поліції Російської імперії, провокатор, Білорусія – Росія

**Азиди**, солі та похідні азидної (азотистоводневої) кислоти HN<sub>3</sub>

**Азіміна трилопатева**, папайя трилопатева, банан гірський (*Asimina triloba*), дводольна квіткова рослина роду азіміна

**Азимут**, у геодезії – кут між напрямом на північ (у Південній півкулі – на південь) і напрямом на який-небудь віддалений предмет

**Азіавалюта**, банківський депозит в одній з азійських країн, деномінований у валюті іншої країни

**Азіанізм**, літературно-стилістичний напрям, що виник у Малій Азії у 3 ст. до н. е. у зв'язку з поширенням елліністичної культури на Сході

**Азіатський банк розвитку**, регіональний міжнародний банк з довготермінового кредитування проектів розвитку

**Азіатсько-Тихоокеанський регіон**, поняття, що використовується для позначення групи країн, території яких мають вихід до Тихого океану

**Азіз Несін** (1915–1995), письменник, драматург, публіцист, класик турецької літератури, Туреччина

**Азійське товариство**, сходознавча організація, заснована у 1784 в Калькутті

**Азійський антициклон**, Азійський максимум, область високого тиску, сезонний центр дії атмосфери, що знаходиться в зимовий період над Азією

**Азійський лінзанг** (*Prionodon*), рід хижих ссавців родини віверових

**Азійський спосіб виробництва**, початкова форма державного устрою, що виникає з розпадом первіснообщинного ладу, базується на антагонізмі общинного селянства і деспотичної держави, яку уособлюють бюрократичний апарат, наймана армія тощо

**Азійські коти**, *Пріонайлур* (*Prionailurus*), рід ссавців родини котячих

**Азійські прісноводні черепахи** (*Geoemydidae*), родина плазунів ряду черепах

**Азійсько-тихоокеанська рада**, АЗПАК, регіональна організація на Далекому Сході і в західній частині Тихого океану (Японія, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни, Малайзія, Південна Корея, Тайвань), створена у 1966

**Азійсько-тихоокеанське економічне співробітництво**, економічний форум країн Тихоокеанського узбережжя

**Азімов**, **Айзек** (1920–1992), письменник, класик світової наукової фантастики, Росія – США

**Азія**, найбільша частина світу, що охоплює частину материка Євразії

**Азнавур**, **Шарль** (1924), шансон'є, поет, композитор, класик французької естради, Франція

**Азо...**, частина складних слів, що відповідає поняттю «азот»

**Азобензол**, найпростіша ароматична азосполука

**Азовка** (*Phocoena phocoena relicta*), підвид виду морська свиня, єдиний представник китоподібних в Азовському морі

**Азово-Сиваський національний природний парк**, природоохоронна територія, Херсонська обл. та АР Крим

**Азовська губернія**, назва двох адміністративно-територіальних одиниць Російської імперії у 1708–1725 та 1775–1782, межі яких частково охоплювали територію України в сучасних кордонах

**Азовське**, селище міського типу Джанкойського р-ну АР Крим

**Азовське козацьке військо**, військове формування, утворене російським урядом 1828 з частини українських козаків Задунайської Січі, що повернулися з турецьких володінь на чолі з отаманом Й. Гладким

**Азовське море**, море басейну Атлантичного океану, сполучене з Чорним морем Керченською протокою

**Азовське намісництво**, запроєктована адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії, котра частково мала охоплювати українські землі (18 ст.)

**Азовське сидіння**, оборона м. Азов (нині – Ростовська обл., Росія) донськими і запорозькими козаками від турецької армії у 1637–1642

**Азола** (*Azolla*), рід плаваючих папоротей родини сальвінієвих

**Азолові** (*Azollaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Азональність**, поширення певних природних явищ незалежно від зональних особливостей даної території

**Азооспермія**, відсутність сперматозоїдів у спермі

**Азорська течія**, тепла морська течія в північних субтропічних широтах Атлантичного океану

**Азорський антициклон**, Азорський максимум, область високого атмосферного тиску в Атлантичному океані поблизу Азорських островів

**Азорські острови**, архіпелаг у північній частині Атлантичного океану, територія (автономний регіон) Португалії

**Азосполуки**, органічні сполуки, що містять азогрупу –  $N=N-$ , зв'язану з двома радикалами

**Азот**, хімічний елемент, символ – N, атомний номер – 7

**Азотемія**, патологічне підвищення концентрації сполук азоту (наприклад, сечовини, креатиніну) у крові

**Азотиста рівновага**, стан азотистого обміну в організмі, при якому кількість виділеного азоту відповідає кількості азоту, що надійшла з їжею

**Азотистий обмін**, хімічні реакції в живому організмі, в яких беруть участь сполуки, що містять азот

**Азотисті речовини**, в біохімії – білки та продукти їхнього розпаду (пептони, вільні амінокислоти тощо)

**Азотобактер** (*Azotobacter*), рід бактерій ґрунту

**Азоту природний кругообіг**, циклічне перетворення азотних сполук у біосфері

**Азотування**, насичення поверхневого шару металевих виробів азотом, вид хіміко-термічної обробки

**Азотфіксація**, процес зв'язування молекулярного азоту атмосфери мікроорганізмами

**Азотфіксуючі мікроорганізми**, мікроорганізми, що засвоюють молекулярний азот повітря

**Азофоска**, нітроаммофоск, комплексне складне мінеральне добриво, що містить азот, фосфор і калій

**Азраїл**, в юдаїзмі та ісламі – ангел смерті

**Азрікан, Арнольд Григорович** (1906–1976), оперний співак (тенор), Україна – Росія

**Азулежу національний музей**, музей кольорових кахлів, діє у Лісабоні (Португалія) з 1980

**Азулен**, небензоїдна ароматична сполука, яка містить конденсовану систему з п'яти- та семичленного циклів

**Азурит**, мінерал міді класу карбонатів

**AIDA, AIDA**, прийнята у практиці американського маркетингу модель споживчої поведінки, що описує послідовність подій, які ведуть до ухвалення рішення про покупку: увага – інтерес – потреба – дія

**Аїд**, у давньогрецькій міфології – бог підземного світу і царства мертвих; втілення потойбічного світу

**Аїзові** (*Aizoaceae*; також – аїзонові, аїзові), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гвоздикоцвітих

**Аїр** (*Asogus*; також – татарське зілля, лепеха), рід трав'янистих рослин родини ароїдних

**Аїр і Тенере**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природні заповідники загальною площею 7,7 млн га, що є найбільшою охоронною територією в Африці, регіон Агадес, Нігер

**Аїрові** (*Asogaseae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку айроцвітих

**Аїссе, Шарлотта** (1693–1733), письменниця, Росія – Франція

**Аїяєві**, руконіжкові (*Daubentoniidae*), родина інфраряду лемуруподібних

**Аї-ай**, руконіжка мадагаскарська (*Daubentonia madagascariensis*), єдиний вид приматів родини аїяєвих

**Аїва** (*Cydonia*), рід рослин родини розових

**Айваз, Міхал** (1949), письменник, філософ, Чехія

**Айвазовський, Іван Костянтинович** (1817–1900), живописець-мариніст, Україна – Росія

**Айвазян, Артур Сурунович** (1973), спортсмен (кульова стрільба), чемпіон Олімпійських ігор (2008), світу (1994, 1998) та Європи (1999), Вірменія – Україна

**Айвінс, Марша Сью** (1951), астронавт, США

**Айгі, Геннадій Миколайович** (1934–2006), поет, представник авангардизму, основоположник поетичного сюрреалізму в російській літературі, неодноразовий номінант Нобелівської премії, Росія

**Айгульське**, Велике Айгульське озеро, Великий Кирк, озеро в АР Крим, 37,5 км<sup>2</sup>

**Айдар**, річка в Луганській обл. та Росії, ліва притока Сіверського Дінця, 256 км

**Айдаров, Олексій Петрович** (1974), спортсмен (біатлон), бронзовий призер Олімпійських ігор (1998), чемпіон світу (1999), Україна

**Айдахо**, штат США

**Айдукевич, Казимир** (1890–1963), логік і філософ, представник львівсько-варшавської школи логічного позитивізму, Україна – Польща

**Айзенк, Ганс Юрген** (1916–1997), психолог, розробник стандартних психологічних тестів для визначення рівня інтелекту, творець чинникової теорії особистості, Німеччина – Велика Британія

**Айзенштадт, Шміль Ноах** (1923–2010) соціолог, порівняльний психолог та порівняльний історик, авторитет у сфері досліджень цивілізацій, Польща – Ізраїль

**Айзеншток, Ісремія Якович** (1900–1980), літературознавець, текстолог, Україна – Росія

**Айзлі, Дон Фултон** (1930–1987), астронавт, США

**Айкідо**, вид спорту, бойове мистецтво, система самозахисту, яка базується на поєднанні технічних прийомів та захисної зброї не для нанесення травм, а з метою нейтралізації та контролю нападника

**Айлант** (*Ailanthus*), рід родини симиарубових

**Аймар, Лусіана** (1977), спортсменка (хокей на траві), чемпіон світу, 8-разова краща хокеїста світу за версією Міжнародної федерації хокею на траві, Аргентина

**Аймара (етнос)**, індіанський народ на заході Південної Америки

**Аймара (мова)**, одна з мов індіанців Південної Америки, офіційна мова Болівії

**Айни**, корінний народ у Японії (о. Хоккайдо) та Росії (о. Сахалін та Курильські о-ви)

**Айні, Садридін** (1878–1954), письменник, літературознавець, класик таджицької літератури, президент АН Таджикистану (1951–1954), Таджикистан

**Айнс, Раймон** (1926–2005), живописець, фотограф, Франція

**Аїнська мова**, ізольована мова, єдина жива мова з аїнських мов, розмовна мова етнічної групи айнів

**Айова**, штат США



**Ай-Петринська яйла**, плато в західній частині Головного пасма Кримських гір

**Ай-Петрі**, вершина Головного пасма Кримських гір на Ай-Петринській яйлі, 1234,2 м

**Айрени**, монострофічна тверда форма вірменської середньовічної поезії

**Айрибаба**, гора, найвища точка Туркменістану, 3139 м

**Айрон Мейден** (Iron Maiden), британський метал-гурт, діє з 1975

**Айрон-Брідж**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міжгір'я в долині р. Северн, яке вважається світовим символом промислової революції, м. Телфорд, графство Шропшир, Велика Британія

**Айронс, Джеремі** (1948), актор, «Оскар» (1991), Велика Британія

**Айрширська порода**, порода великої рогатої худоби молочного спрямування

**Айсберг**, велика крижина, відірвана від материкового льоду чи льодовика, що спливає в море

**Айсрізенвельт**, печера у східній частині Альп, розташована на території Австрії (земля Зальцбург), найбільша льодяна печера у світі

**Ай-стопер**, предмет, знак, який використовується в рекламі і PR для привертання уваги

**Айстра** (Aster), рід рослин родини айстрових

**Айстра альпійська** (Aster alpinus), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Айстра китайська** (Callistephus chinensis), рослина родини айстрових

**Айстрові, складноцвіті (родина)** (Asteraceae, Compositae), за класичною систематикою – родина (Asteraceae, або Compositae), за сучасною – підродина (Asteroideae) або триба (Astereae) квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Айстрові (триба)** (Astereae), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Айстроцвіті** (Asterales), порядок квіткових рослин

**Айтау**, південно-східна частина Чу-Ілійських гір (Казахстан)

**Айт-Бен-Хадду**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, середньовічне місто-фортеця (ксар) із збереженою старовинною забудовою, 11–14 ст., область Сус-Масса-Драа, Марокко

**Айтиш**, у казахів – імпровізоване змагання двох акинів, форма усної народної пісенної поезії

**Айтматов, Чингіз** (1928–2008), письменник, класик киргизької літератури, Киргизія

**Ай-Тодор**, мис на півдні Кримського півострова

**Айтхожин, Мурат Абеневич** (1939–1987), біохімік, молекулярний біолог, академік (1983) і президент (1986–1987) АН Казахстану, Казахстан

**Айхінгер, Ільзе** (1921), письменниця, автор творів про переслідування євреїв нацистами, Австрія

**Айя**, крайній західний мис Південного берега Криму

**Акабська затока**, Ейлатська затока, затока між Аравійським та Синайським півостровами у Червоному морі

**Академ**, персонаж грецької міфології

**Академізм**, 1) канонізація норм і принципів мистецтва минулого; 2) в образотворчому та інших пластичних – мистецтвах напрям, що склався в художніх академіях 16–19 ст. і базується на догматичному дотриманні зовнішніх форм класичного мистецтва

**Академії військові**, вищі військові навчальні заклади і центри військово-наукової роботи

**Академік**, дійсний член академії як корпорації вчених, обраний її загальними зборами

**Академік Вернадський**, українська антарктична станція

**Академічна бесіда**, перше статутне українське студентське товариство, засноване 1870 у Львові, виконувало функцію читальні

**Академічна гімназія у Львові**, найстаріша гімназія в Україні, заснована за розпорядженням цесаря Йозефа II у 1784

**Академічна громада**, 1) українське студентське товариство, що діяло у 1888–1895 та 1912–1918 у Краківському університеті, 2) українське студентське товариство, що діяло у 1896–1921 (з перервами) у Львівському університеті

**Академічна студентська група**, тимчасова мала соціальна група, члени якої об'єднані спільними навчальними цілями і завданнями, вступають у навчально-виховну взаємодію із викладачами, кураторами та між собою

**Академічне братство**, товариство студентів-українців у Львові у 1882–1896

**Академічний гурток**, львівський гурток української студентської молоді, що видавав у 1874–1877 журнал «Друг»

**Академічний легіон**, студентське збройне формування у Львові (до 900 осіб) під час революції 1848–1849 у Австрії

**Академічний університет**, перший університет у Російській імперії (1724–1766)

**Академія**, галузевий вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань

**Академія архітектури України**, вища наукова установа, яка об'єднувала видатних майстрів архітектури, організована в 1945; у 1956 перетворена в Академію будівництва й архітектури України (існувала до 1964)

**Академія військово-морських сил імені П. С. Нахімова**, вищий військовий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 2009

**Академія Жульєна**, приватна академія мистецтв, члени якої започаткували низку авангардистських напрямів в європейському мистецтві, діяла у м. Париж (Франція) у 1868–1968

**Академія мистецтв імператорська**, вищий навчальний художній заклад Російської імперії 1757–1918

**Академія муніципального управління**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1995

**Академія наук Латвії**, вища наукова установа Латвії, діє з 1946

**Академія наук Литви**, вища наукова установа Латвії, діє з 1941

**Академія наук Молдови**, вища наукова установа Молдови, діє з 1961

**Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного**, вищий військовий навчальний заклад України, діє у м. Львів з 1899

**Академперіодика**, видавництво НАН України

**Акаєв, Аскар** (1944), політик, президент Киргизії (1991–2005)

**Акаїсі**, гірський хребет на острові Хонсю (Японія)

**Акака**, водоспад висотою на 135 м на о. Гаваї (США)

**Акам**, один із двох жанрів класичної тамільської поезії (другий – пурам), в основі якого лежать любовні мотиви

**Акан**, одна з мов групи ква, поширена в центральній частині Гани, складається з групи близькоспоріднених діалектів аквапім, акем, ашанті, фанті

**Аканієві** (Acaniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Акант** (Acanthus), рід рослин родини акантових

**Акантарії** (Acantharea), найпростіші класу саркодових

**Акантоамебїаз**, гранульозний амебний енцефаліт, паразитарне захворювання

**Акантові** (Acanthaceae), родина дводольних рослин порядку губоцвітих

**Акантоди**, колючкозубі (Acanthodii), клас вимерлих риб

**Акантоцефальзи**, гельмінтозні хвороби ссавців, птахів і риб

**Акапулько**, місто в Мексиці, туристичний центр, 674 тис. мешканців

**Акарапідоз**, вароатоз, інвазійне захворювання бджіл

**Акардія**, дефект розвитку ембріона, який полягає у відсутності серця

**Акаринози**, хвороби, що їх викликають паразитичні кліщі

**Акарициди**, група пестицидів, що застосовуються проти кліщів

**Акаріморфні кліщі** (Acariiformes), надряд класу павукоподібних

**Акарологія**, галузь зоології, яка вивчає кліщів

**Акаст**, персонаж давньогрецької міфології

**Акаталектика**, відповідність клаузули метричній структурі вірша, дотримання його схеми

**Акаталепсія**, у скептичній філософії – позначення стану духу, в якому людина утримується від всякого твердження

**Акація** (Acacia), рід рослин родини бобових

**Акбар I Великий** (1542–1605), падишах Імперії Великих Моголів (1556–1605)

**Аквабайк**, вид спорту, змагання на гідроциклах (водних мотоциклах), у якому спортсмени демонструють майстерність у проходженні маршруту

**Аквакультура**, розведення водних організмів

**Акваланг**, автономний апарат для забезпечення дихання людини під водою

**Аквамарин**, мінерал класу силікатів, берил з домішками заліза

**Акварель (у літературі)**, короткі фрагментарні оповідання, в яких передано безпосереднє живе враження дійсності у пластично-зорових образах

**Акварель (у образотворчому мистецтві)**, техніка живопису

**Акваріум (рок-гурт)**, російський рок-гурт, діє з 1972

**Акваріум (екосистема)**, штучна екосистема, водне середовище поза водоймою

**Акваторія**, ділянка водної поверхні певної водойми або її частини у визначених межах

**Аквафобія**, постійний, ірраціональний гіпертрофований страх води

**Аквафорта**, спосіб гравіювання на міді міцним пальником, саму гравюру, отриману таким чином, називають офортом

**Аквізитор**, 1) страховий агент, який укладає або поновлює страхові контракти, договори страхування; 2) агент транспортної контори, який залучає нових відправників вантажу

**Аквізиція**, придбання одним або декількома акціонерами всіх акцій підприємства, що рівнозначно придбання цього підприємства

**Аквілегія**, водозбір (Aquilegia), вид рослин родини жовтцевих

**Аквілеї археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс на основі залишок Аквілеї – одного з найбільших міст Римської імперії, 2 ст. до н. е. – 5 ст. н. е., 11 ст., комуна Аквілея, провінція Удіне, Італія

**Аквілон**, давньоримська назва грецького бога північного вітру Борея

**Аквітанія – Лімузен – Пуату – Шаранта**, регіон Франції

**Аквітанія (герцогство)**, середньовічна держава на території сучасної Франції

**Аквітанська низовина** (Гароннська низовина), низовина на південному заході Франції

**Аквітанський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн на території Аквітанської низовини та в акваторії Біскайської затоки

**Аквітенс**, документ, який звільняє від фінансової відповідальності

**Акен, Піт ван** (1920–1984), письменник-фантаст, Бельгія

**Акерлоф, Джордж** (1940) економіст, Нобелівська премія з економіки (2001), США

**Акименко, Владислав Іванович** (1953), спортсмен (вітрильний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон світу та Європи (1973), Україна

**Акин**, поет-імпровізатор у середньоазійській культурі (казахській, киргизській, хакаській), виконавець власних творів під акомпанемент домбри

**Акі**, відкрите море в західній частині Внутрішнього Японського моря

**Аківа бен Йосеф** (бл. 40/50–137), філософ, один із значних законовчителів єврейства, основоположник систематизації Усної Тори, Ізраїль

**Акіда**, мусульманське віропереконавання, «символ віри», кредо, є своєрідним фондом догматів, ідей і уявлень

**Акімов, Ігор Андрійович** (1937), зоолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Акімушкін, Ігор Іванович** (1929–1993), біолог, письменник, популяризатор біології, автор науково-популярних книг про життя тварин, Росія

**Акін, Фатіх** (1973), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (2004), лауреат Каннського (2007) та Венеційського (2009, 2014) МКФ, Німеччина

**Акінезія**, патологічний стан, коли втрачається здатність до скорочування м'яза або групи м'язів

**Акінорі Накаяма** (1943), спортсмен (спортивна гімнастика), 6-разовий чемпіон (1968 – 4, 1972 – 2), срібний (1968, 1972) та (1968, 1972) бронзовий призер Олімпійських ігор, Японія

**Акіо Моріта** (1921–1999), фізик та підприємець, співзасновник корпорації Sony, Японія

**Акіра Івасакі** (1903–1981), кінознавець, кінорежисер-документаліст, продюсер, один із провідних фахівців у царині японського кіно 20 ст., Японія

**Акіра Куросава** (1910–1998), кінорежисер, сценарист та продюсер, «Срібний ведмідь» (1959), «Золота пальмова гілка» (1980), «Золотий лев» (1982), «Оскар» (1990), Японія

**Акіургія**, хірургічне втручання, яке викликає надзвичайно велику кровотечу

**Акка**, гірська вершина у Швеції, 1115 м

**Аккад**, держава, що існувала у 24–22 ст. до н. е., а також прадавня область у середній частині Месопотамії, на території сучасного Іраку

**Аккадська мова**, мертва мова північно-східної групи мов семітської мовної сім'ї, поширена у Месопотамії з другої половини 3 тис. до н. е.

**Аккайська культура**, археологічна культура мустьєрської доби палеоліту

**Ак-Кая**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, скеляста вершина на сході Внутрішнього пасма Кримських гір біля м. Білогірськ, АР Крим, 325 м

**Аккерман**, назва м. Білгород-Дністровський до 1944

**Аккерман, Луїза-Вікторина** (1813–1890), поетеса, Франція

**Аккерманська конвенція 1826**, низка договорів між Російською та Османською імперіями щодо статусу Молдавії, Валахії та Сербії

**Аккерманська фортеця**, фортеця 13–15 ст. у м. Білгород-Дністровський Одеської обл.

**Акко**, місто в Ізраїлі, історико-культурний центр, 46 тис. мешканців

**Акко старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична частина міста Акко (в стародавні часи більш відоме як Аккра, налічує 4 тис. років), м. Акко, Ізраїль

**Аккра**, місто, столиця Гани

**Акламація**, прийняття або відхилення зборами якоїсь пропозиції без підрахунку голосів – лише за реакцією учасників зборів, вираженою вигуками, репліками тощо

**Акліматизація**, пристосування організму до змін в навколишньому середовищі

**Аклімація**, експериментальна адаптація організму до штучно створених умов

**Акмеїзм**, літературна течія, що протистояла символізму і виникла на початку 20 ст. у Росії, акмеїсти проголошували матеріальність, наочність тематики і образів, точність слова

**Акмеологія**, наука, яка виникла на перетині природничих, суспільних, гуманітарних і технічних дисциплін, вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на етапі її дорослості

**Акмеопсихологія**, вивчає стан зрілості і вищого психічного рівня розвитку індивіда

**Ак-Мечетські поховання**, скіфські поховання 4–5 ст. до н. е. у Криму

**Акмїт**, мінерал, що містить силікат натрію, заліза та ванадію

**Ак-Монайський перешийок**, смуга суходолу, що з'єднує Кримський півострів з Керченським

**Аколада**, пряма або фігурна дужка, яка з'єднує два або більше нотоносців у фортепіанних, органних п'єсах, хорових, оркестрових та інструментальних партитурах

**Акомодація**, пристосування до чого-небудь

**Акомодація лінгвокультурна**, підлаштування одного з учасників міжкультурної комунікації під стиль спілкування, що задовольняє іншого учасника (учасників) як носія (носіїв) іншої культури

**Акомодація ока**, здатність ясно бачити предмети, що знаходяться на різних відстанях від ока

**Акомодація політична**, процес пристосування суб'єкта політики до вимог, які висуває об'єкт

**Акомодація (у мовознавстві)**, часткове пристосування артикуляції або кількох суміжних приголосних і головних звуків

**Акомпанемент**, музичний супровід основної партії (солістів) або головної мелодії (соло) вокального чи інструментального твору

**Аконіт**, борець (Aconitum), рід рослини родини жовтецевих, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Аконкагуа**, гора в Аргентині, найвища точка Південної Америки, 6962 м

**А-конто**, попередній розрахунок імпортера з експортером за продані товари у вигляді оплати імпортером рахунків експортера

**Акоп Мегарт** (15–16 ст.), вірменський першодрукар, Вірменія – Італія

**Акопян, Акоп** (1866–1937), письменник, зачинатель вірменської пролетарської літератури, Вірменія

**Акорд**, ритмічно одночасне сполучення кількох (не менше трьох) різних за висотою звуків

**Акордеон**, язичковий клавішний пневматичний музичний інструмент

**Акорди**, антологія української лірики від смерті Т. Шевченка, видана у 1903 І. Франком

**Акордика**, 1) розділ, присвячений вивченню акордів; 2) розділ, присвячений вивченню вертикальних співзвуч будь-якої будови, а також збірна назва побудови гармонічної вертикалі у творчості певного композитора, школи, напрямку

**Акосмизм**, філософське і релігійне вчення, що проповідує погляди про нікчемність світу

**Акоста, Уріель** (1594–1647), філософ, попередник Б. Спінози, Португалія – Нідерланди

**Акоста, Хосе де** (1539–1600), історик, географ, натураліст, місіонер, автор праць, присвячених природі та культурі Америки, Іспанія

**Акр**, одиниця площі в британській системі мір, близько 0,4 га

**Акредитація**, процедура офіційного визнання авторитетним органом правочинності органу чи особи представника виконувати певні завдання

**Акредитація навчального закладу**, процедура визнання державного статусу навчального закладу, підтвердження його здатності здійснювати підготовку фахівців на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності)

**Акредитив**, розрахунковий або грошовий документ, який містить розпорядження (доручення) банку / кредитної установи іншому банку / кредитній установі про виплату фізичній або юридичній особі певної суми на зазначених в а. умовах

**Акредитування**, процес призначення глави дипломатичного представництва

**Акреція**, процес падіння речовини на масивне космічне тіло з навколишнього середовища під дією сили тяжіння

**Акривія**, у християнстві – точний зміст, точність, строгість, відповідність букві закону, принцип вирішення церковних питань з позиції суворості визначеності

**Акрі**, штат Бразилії

**Акроаматичний метод навчання**, спосіб навчання, який спирається на усне повідомлення слухачам знань у готовому для засвоєння вигляді

**Акробатика**, 1) вид спорту, змагання з виконання вправ, пов'язаних із збереженням рівноваги і обертанням тіла з опорою і без опори; 2) вид гімнастичних вправ, які

застосовують як допоміжні засоби в ін. видах спорту; 3) один із видів мистецтва цирку, естради, театру

**Акрівірш**, віршова форма, вірш, у якому перші літери кожного рядка, прочитані вертикально, утворюють певний текст

**Акрівіршеві поети**, автори акрівіршів, поширюваних у 17–18 ст. в Україні передусім рукописно

**Акродерматит**, шкірне захворювання з переважним ураженням шкіри кінцівок

**Акройд, Пітер** (1949), письменник, поет, літературний критик, Велика Британія

**Акромегалія**, патологічне збільшення окремих частин тіла, найчастіше носа, вуха, підборіддя, долонь або стоп

**Акромеланізм**, генетично детермінований стан, який проявляється в значній пігментації обличчя, кінцівок, або хвоста (у тварин)

**Акронім**, аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків твірного словосполучення

**Акросома**, органоїд сперматозоїда

**Акроцентрична хромосома**, хромосома, центромера якої знаходиться на кінці хромосоми

**Акроцефалія**, аномалія розвитку черепа внаслідок передчасного зрощення черепних швів

**Акроціаноз**, синюшність дистальних відділів тіла, ознака багатьох захворювань

**Акрукс**, зірка у сузір'ї Південний Хрест

**Акс, Емануель** (1949), піаніст, один з найвидатніших класичних піаністів нашого часу, Україна – Польща – Канада – США

**Аксаков, Іван Сергійович** (1823–1886), поет і публіцист, один із лідерів слов'янофільського руху, Росія

**Аксаков, Сергій Тимофійович** (1791–1859), письменник, літературний та театральний критик, мемуарист, один із найближчих конфідентів М. Гоголя, Росія

**Акселератор**, безпосередній зв'язок між зміною попиту і спричиненою ним значно більшою зміною інвестицій

**Акселерація (у біології)**, прискорене формування і ріст організму

**Акселерація (у страховій справі)**, дострокове припинення дії договору страхування в разі порушення його умов страхувальником

**Акселерометр**, прилад для вимірювання прискорень або переважання, що виникають під час випробування різних машин та їхніх систем

**Аксель, Габріель** (1918–2014), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1967, 1987), «Оскар» (1987), Данія

**Аксельбант**, плетений шнур (золотий, срібний або кольоровий нитяний) з металевими наконечниками, який прикріплюється на правій частині мундира так, щоб з плеча звисали дві довгі петлі і дві кіски з наконечниками

**Аксельрод, Джуліус** (1912–2004), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970), США



**Аксельрод, Павло Борисович** (1850–1928), політик, представник марксизму, один із лідерів партії меншовиків у Російській імперії, Росія

**Аксентьєва, Зінаїда Миколаївна** (1900–1969), астроном, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Аксерофтол**, застаріла назва вітаміну A1

**Аксесуари невіддільні**, предмети тривалого користування, фізично пов'язані з об'єктом нерухомого майна, що є предметом застави

**Аксиси** (Axis), рід ссавців родини оленевих

**Аксінін, Олександр Дмитрович** (1949–1985), художник-графік, Україна

**Аксіологічність**, у мовознавстві – наявність ціннісних категорій у мові, мовленні й комунікації із застосуванням засобів мови

**Аксіологія**, теорія цінностей у філософії

**Аксіологія педагогічна**, розділ загальної педагогіки, в якому досліджуються цінності, які потрібно формувати у вихованців

**Аксіологія політична**, вчення про політичні цінності, система критеріїв та оцінювальних підходів до вивчення політичних феноменів

**Аксіологія права**, система понять та висновків теоретичного характеру, що аналізують цінність права

**Аксіом незалежності**, одна з основних вимог до несуперечливої системи аксіом

**Аксіом повна система**, система несуперечливих аксіом, будь-які дві інтерпретації якої ізоморфні

**Аксіома**, вихідне положення чи твердження якоїсь теорії, що приймається без доведення

**Аксіоматика**, система аксіом деякої науки (формальна система)

**Аксіоматика політична**, система політичних аксіом

**Аксіоматичний метод**, спосіб побудови наукової теорії на основі аксіом, з яких логічно виводяться всі інші положення теорії

**Аксіоми неперервності**, аксіоми про неперервність прямої

**Аксолотль** (*Ambystoma mexicanum*), земноводне, личинка тигрової амбіостоми, здатна до неотенії

**Аксон**, відросток нервової клітини

**Аксонотайм замковий** (*Axonolaimus sera*), вид нематодів ряду арейлаймиди, внесений до Червоної книги України

**Аксонетрія**, наочне зображення просторових форм на площині методом паралельного проектування; одним зображенням передає просторову форму предмета

**Аксон-рефлекс**, несправжній рефлекс, нервова реакція, що відбувається у межах розгалужень одного чутливого нерва волокна без участі головного й спинного мозку

**Аксоподії**, численні випини цитоплазми деяких одноклітинних організмів

**Аксостиль**, нитка, що проходить через тіло джугитових

**Актиніт**, мінерал підкласу кільцевих силікатів, бороалюмосилікат кальцію, заліза й марганцю

**Аксум**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє місто, столиця Аксумського царства 2–11 ст., регіон Тиграї, Ефіопія

**Аксюнов, Василь Павлович** (1932–2009), письменник, один з найвпливовіших російських літераторів другої половини 20 ст., Росія – США – Франція

**Аксюнов, Володимир Вікторович** (1935), космонавт, Росія

**Аксюнов, Олександр Федотович** (1929), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Аксюнова, Людмила Василівна** (1947), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Аксюнова, Огдо** (1936–1995), поетеса, основоположниця долганської писемної літератури, Росія

**Акт 5 листопада 1916**, заява німецького та австро-угорського генерал-губернаторів на польських землях про намір створити Королівство Польське після закінчення Першої світової війни

**Акт дипломатичний**, дія чи заява органів зовнішньополітичних зносин держави, які тягнуть за собою політичні чи міжнародно-правові наслідки

**Акт застосування права**, документ, що приймається уповноваженим компетентним органом держави після розгляду юридичної справи

**Акт Злуки**, урочисте оголошення 22.01.1919 на Софійському майдані у Києві універсалу про об'єднання УНР і ЗУНР у Соборну Україну, День соборності України

**Акт комунікативний**, одне з найзагальніших понять комунікативної лінгвістики; інтеракція; процес спілкування, який відбувається в певному місці на пересіченні осей простору і часу між адресантом і адресатом, результатом якого є дискурс (текст)

**Акт мовленнєвий**, складова повідомлення (висловлення), цілеспрямована мовленнєва дія; одиниця нормативної соціомовної поведінки, яка виявляється у межах прагматичної ситуації комунікативного акту

**Акт недружній**, недружелюбні дії однієї держави проти іншої держави або її юридичних чи фізичних осіб

**Акт нормативний**, офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом, встановлює, змінює або скасовує норми права

**Акт нормативно-правовий**, офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави і встановлює певні норми з метою регулювання суспільних відносин

**Акт односторонній**, здійснюваний суб'єктом міжнародного права акт дипломатичний, що має на меті встановити зобов'язання даного суб'єкта (інші юридичні наслідки)

**Акт подібності**, продаж візуально ідентичного товару з торговельною маркою, що належить іншому авторіві

**Акт правовий**, рішення уповноваженого суб'єкта права, що регулює суспільні відносини за допомогою встановлення правових норм і визначення на їх основі прав

і обов'язків учасників конкретних правовідносин, міри відповідальності осіб за скоєне ними правопорушення

**Акт проголошення незалежності України**, документ, прийнятий позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24.08.1991, яким проголошено незалежність України

**Акт публічно-правовий**, документ, створений внаслідок діяльності органів влади

**Акт Священного союзу 1815**, документ, підписаний у Відні російським імператором Олександром I, австрійським імператором Францом II і пруським королем Фрідріхом Вільгельмом III, яким декларувалося створення Священного союзу європейських монархій

**Акт (у документознавстві)**, офіційний документ, запис, протокол

**Акт (у літературі)**, завершена частина драматичного твору

**Акт юридичний**, волевиявлення держави (її органів, посад, осіб), формально обов'язкове для виконання

**Актант**, 1) будь-який член речення, що позначає особу, предмет, які беруть участь у процесі, на який вказує дієслово, 2) типова функція особи (предмета) в сповідуванні, 3) обов'язкові (валентні) поширювачі слова в реченні

**Актаське нафтове родовище**, Мисове родовище, родовище на території Ленінського р-ну АР Крим

**Актаське озеро**, озеро в АР Крим, 27 км<sup>2</sup>

**Актеон**, персонаж давньогрецької міфології

**Акти Верховної Ради України**, правові форми реалізації компетенції законодавчого органу (закони, постанови, заяви та звернення)

**Акти гродські та земські**, документи, пов'язані з діяльністю гродських судів та земських судів у феодальній Польщі і Литві 15–18 ст.

**Акти державного управління**, акти, які видаються на основі і для виконання законів виконавчими і розпорядчими органами державної влади

**Акти законодавства**, основна форма права, письмові документи, видані органами державної влади або місцевого самоврядування

**Акти історичні, зібрані та видані Археографічною комісією**, п'ятитомне зібрання, видане Археографічною комісією у 1841–1842 у м. Санкт-Петербург (Росія)

**Акти судові**, види юридичних документів, що в письмовій формі, встановленій процесуальним законодавством, засвідчують той чи інший факт, який мав місце під час судового провадження

**Акти, що видавалися Віленською Археографічною комісією**, 39-томне серійне видання історичних документів з фондів Віленського центрального архіву, а також архівів північно-західних губерній Російської імперії, що виходило друком у 1865–1915

**Акти, що стосуються історії Західної Росії**, 5-томна збірка документів з історії Росії, України, Білорусії та Литви 1340–1699, що виходила друком у Російській імперії у 1846–1853

**Акти, що стосуються історії Південної та Західної Росії**, 15-томна збірка документів, переважно з історії

України та Білорусії 14–17 ст., що виходила друком у Російській імперії протягом 1863–1892

**Актив (у соціології)**, найбільш діяльна, енергійна й активна частина соціальної групи, колективу

**Актив (у фінансовій справі)**, активи, 1) майно (ресурси), якими володіє фізична або юридична особа; 2) ліва сторона бухгалтерського балансу, яка відображає інформацію щодо структури та наявності на певну дату господарських засобів підприємства (організацій, установи)

**Активаційний метод аналізу**, метод визначення кількості певного хімічного елементу, заснований на утворенні радіоактивного ізотопу під дією частинок високих енергій

**Активация**, 1) у хімії – переведення речовини в реакційноздатний стан; 2) у біохімії – конформаційний перехід ферменту в активну конформацію або з'єднання з кофактором; 3) у фізичних методах аналізу – нейтронна активация

**Активи ліквідні**, 1) засоби, які можна легко реалізувати, перетворивши їх на гроші; 2) кошти, які можуть бути використані для погашення боргових зобов'язань

**Активи резервні міжнародні**, валютні ліквідні засоби, які мають у своєму розпорядженні держави (державні, офіційні органи, центральні банки, а також міжнародні банки і компанії) і використовують для платежів за міжнародними (зовнішніми) зобов'язаннями

**Активний транспорт іонів**, рух іонів через біологічні мембрани проти градієнту концентрації

**Активізація**, у геології – процес різкої зміни (або поновлення) тектонічних рухів у стабілізованих ділянках земної кори

**Активний центр**, частина молекули ферменту, до якої субстрат цього ферменту є комплементарним

**Активні бідні**, люди, що мають низький матеріальний достаток, однак докладають належних зусиль, щоб вийти зі стану бідності, поліпшити свій рівень життя

**Активність**, ефективна (уявна) концентрація компонентів в уявному ідеальному розчині

**Активність політична**, одна з основних форм суспільної активності, діяльність соціальних суб'єктів, які мають на меті впливати на прийняття політичних рішень, щодо реалізації їх потреб та інтересів

**Активність соціальна**, одна з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта, що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації волевих, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети

**Активність та свідомість учнів у навчанні**, один з дидактичних принципів навчання

**Активності / пасивності категорія**, синтаксична граматична категорія

**Активності цикл**, періодичні зміни рухливості та поведінки тварин, що зумовлюються пов'язаними зі зміною умов їхнього існування коливаннями інтенсивності обміну речовин

**Актин**, глобулярний структурний білок, який формує тонкі філаменти у клітинах і відіграє роль у скороченні м'язів

**Актинідієві** (Actinidiaceae), родина квіткових рослин порядку актинідієцвітих

**Актинідієцвіті** (Actinidiales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Актинідія** (Actinidia), під лан родини актинідієвих

**Актинії, морські анемони** (Actiniaria), ряд морських тварин типу кишковопорожнинних

**Актиній**, хімічний елемент, символ – Ac, атомний номер – 89

**Актино...**, частина складних слів, що відповідає за значенням поняття «променистий», «променевий», словосполученню «променева енергія»

**Актинобацильоз**, псевдоактиномікоз, інфекційне захворювання великої рогатої худоби

**Актинограф**, самописний прилад для реєстрації інтенсивності радіації Сонця

**Актиноїди**, хімічні елементи з атомним номером 90÷103

**Актиноліт**, мінерал класу силікатів

**Актинометр**, прилад для вимірювання інтенсивності прямої сонячної радіації у відносних одиницях

**Актинометрія**, 1) у фотохімії – визначення числа фотонів, випромінюваних джерелом світла, за виходом стандартної фотохімічної реакції; 2) у геофізиці та метеорології – вимірювання сумарного потоку сонячного випромінювання

**Актиномікоз**, хронічне інфекційне захворювання людини та тварин (переважно – великої рогатої худоби), зумовлене актиноміцетами

**Актиноміцети**, група грампозитивних бактерій

**Актинофаг**, бактеріофаг, який здатен інфікувати бактерії з порядку актиноміцетів

**Актинула**, личинкова стадія розвитку деяких гідроїдних

**Актоміозин**, комплексний білок м'язових волокон, який складається з актину та міозину; зумовлює здатність міофібрил до скорочення

**Актопротектори**, препарати, що стимулюють фізичну працездатність

**Актор**, виконавець ролей в драматичних, оперних, балетних, естрадних, циркових виставах та кінофільмах, творець сценічних образів

**Актор міжнародний**, суб'єкти, що діють і взаємодіють на світовій арені

**Актор політичний**, учасник політичного процесу

**Актор соціальний**, людина, яка займається соціальною діяльністю

**Актор-дублер**, 1) актор, що замінює в спектаклі виконавця основної ролі, а також актор, який повторює слова героя вистави за сценою; 2) актор-співак, що виконує співочу партію замість драматичного актора

**Акторно-мережева теорія**, підхід у соціальних дослідженнях, який розглядає об'єкти (артефакти, технічні

комплекси, тварин тощо) як діючі одиниці соціальних відносин

**Актофіт**, інсекто-акарицид біологічного походження для знищення шкідників сільськогосподарських культур і декоративних рослин

**Актуалізатори**, елементи, які прив'язують зміст мовних виразів до умов спілкування, знань учасників конкретного мовленнєвого акту

**Актуалізація**, перехід від мови до мовлення і реалізація потенційних властивостей, мовних елементів, яких вимагає певна мовленнєва ситуація

**Актуалізація інтересів**, перетворення інтересів з елементів політичної свідомості на конкретні політичні наміри

**Актуалізм (у геології)**, метод геологічних досліджень, що застосовується з метою вивчення розвитку Землі

**Актуалізм (у філософії)**, презумпція, яка полягає в тому, що у минулому діяли ті ж самі закони природи, що і в даний час

**Актуалізму принцип**, принцип, за яким, вивчаючи сучасні, зокрема географічні процеси, можна робити висновки про аналогічні процеси далекого минулого

**Актуаріат**, сукупність методів використання статистики і теорії ймовірності у страхуванні та фінансових операціях

**Актуарій**, фахівець у галузі математичної статистики і теорії ймовірності, який працює у страховому бізнесі і розробляє науково обґрунтовані методи нарахування тарифних ставок для страхування життя на довготривалий відрізок часу

**Актиюбинський фосфоритоносний басейн**, родовища фосфоритів на території Казахстану

**Акула-ангел європейська** (*Squatina squatina*), хрящова риба родини акулангелових, вид фауни України

**Акула гігантська** (*Cetorhinus maximus*), риба ряду ламноподібних, друга за розмірами (після китової акули) риба на планеті

**Акула китова** (*Rhincodon typus*), єдиний вид роду китові акули, найбільший вид сучасних риб

**Акула котяча дрібноплямиста** (*Scyliorhinus canicula*), хрящова риба родини кархаріноподібних

**Акула-лисиця звичайна** (*Alopias vulpinus*), хрящова риба родини ламноподібних, вид фауни України

**Акула-молот звичайна** (*Sphyrna zygaena*), хрящова риба родини акулмолотових

**Акуленко, Валерій Вікторович** (1925–2007), мовознавець, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Акули** (Selachimorpha), надряд хрящових риб

**Акули-ангели** (*Squatina*), під хрящових риб родини акулангелових

**Акули котячі** (*Scyliorhinus*), під хрящових риб родини котячакулових

**Акули-лисиці** (*Alopias*), під хрящових риб родини акулосицевих

**Акули-молоти** (Sphyrna), рід ряду кархариноподібних риб

**Акулоангелові** (Squatinae), родина хрящових риб ряду акулоангелоподібних

**Акулоангелоподібні** (Squatiformes), ряд акул класу хрящових риб

**Акулолисицеві** (Alopiidae), родина хрящових риб ряду ламноподібних риб

**Акуломолотові** (Sphyrnidae), родина хрящових риб ряду кархариноподібних риб

**Акультурація**, взаємовплив культур, результат впливу, що характеризується сприйняттям однією з культур елементів іншої та виникненням нових культурних явищ

**Акультурація політична**, процес взаємовпливу політичних культур, прийняття одним народом повністю або частково політичної культури іншого народу

**Акумулятор**, 1) пристрій для нагромадження енергії; 2) в обчислювальній техніці – регістр, у якому протягом виконання операції може розміщуватись один операнд, на місце якого потім запишеться результат операції

**Акумуляція (у біології)**, накопичення ознак чи речовин або хімічних елементів в організмі або середовищі

**Акумуляція (у геології)**, нагромадження на поверхні суходолу або на дні водного басейну мінеральних частинок чи органічних решток; в біології накопичення ознак або хімічних речовин

**Акумуляція (у мовознавстві)**, збільшення вживаності слова, звороту та ін. в одній мові під впливом іншої мови

**Акунья, Крістобаль де** (1597–1675), місіонер-єзуїт та мандрівник, автор першого опису Амазонки, Іспанія – Еквадор – Перу

**Акупе́дія**, розділ загальної педагогіки, що досліджує проблеми виховання й навчання дітей з вадами слуху

**Акупресура**, точковий масаж, підвид рефлексотерапії

**Акупунктура**, лікування вколюванням тонких голочок у спеціальні точки поверхні тіла

**Акупунктура суспільства**, відчутні (уразливі) точки в певних сферах суспільного життя, які можуть майже за незначного впливу на них (діяння) справляти вплив на все життя суспільства, його розвиток

**Акустика**, розділ фізики, який вивчає пружні коливання та хвилі (у вужчому сенсі – звук), їх взаємодію з речовиною

**Акустика атмосферна**, розділ акустики, що вивчає поширення і генерацію звуку в реальній атмосфері, досліджує атмосферу акустичними методами

**Акустика будівельна**, наука, що вивчає поширення звуку в закритих приміщеннях

**Акустика мовна**, розділ загальної акустики, що вивчає структуру мовного сигналу, процеси породження та сприйняття мовлення у людини

**Акустика музична**, наука, яка вивчає об'єктивні фізичні закономірності музики у зв'язку з її сприйманням і виконанням

**Акустико-оптичний метод**, метод неруйнівного контролю, що ґрунтується на прийманні акустичних коливань за допомогою волоконних світловодів

**Акустична система**, апарат, призначений для перетворення електричних сигналів звукової частоти в акустичні та випромінювання звуку в навколишнє повітряне середовище

**Акустичні матеріали**, матеріали, що зменшують енергію звукових хвиль (рівень шумів), поліпшуючи акустичні властивості приміщень

**Акустичні системи**, система окремих гучномовців, кожен з яких містить випромінювач звукової енергії різних частотних діапазонів

**Акустоелектричний ефект**, поява у провіднику постійного струму в замкненому колі при поширенні в ньому акустичної хвилі

**Акустоелектроніка**, розділ акустики, що займається дослідженням принципів побудови пристроїв для перетворення та обробки радіосигналів

**Акустоелектронний виріб**, радіоелектронна апаратура, що виконує певну функцію на основі процесів збудження, поширення і перетворення акустичних хвиль у пружному середовищі й (чи) на взаємодії їх з електромагнітними полями

**Акустооптика**, розділ фізики, що вивчає взаємодію оптичних і акустичних хвиль

**Акустооптичний ефект**, зміна деяких оптичних параметрів речовин під дією акустичних ультразвукових коливань

**Акут**, 1) один з видів тонічного наголосу в давньогрецькій мові, 2) інтонація сучасної литовської мови, 3) праслов'янська інтонація довгих складів, 4) вид музичного наголосу у шведській мові, 5) діакритичний знак

**Акушерство**, галузь клінічної медицини та наука про фізіологію вагітності та пологів

**Акцент**, виділення окремого звука або акорду шляхом його посилення чи ритмічного подовження, зміни гармонії, тембру, напрямку мелодичного руху

**Акцент (у мовознавстві)**, 1) те ж саме, що наголос; 2) особливості вимови звуків мови її неназивним носієм або носієм діалекту

**Акцентологія**, розділ мовознавства, що вивчає природу і функціонування наголосу, а також система пов'язаних з наголосом явищ мови

**Акцентуації характеру**, відхилення у розвитку емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості, що проявляються в надмірному посиленні окремих рис характеру

**Акцентуація**, 1) система наголосів у мові або групі споріднених мов, 2) позначення наголосів на письмі, 3) виділення за допомогою наголосу окремих елементів слова чи фрази

**Акцепт**, безумовна згода на оплату або гарантування оплати документів

**Акцептний дім**, фінансова установа, яка спеціалізується на акцепті або гарантуванні векселя і, отже, створює можливості для руху векселя на ринку цінних паперів



**Акцептор (у біохімії)**, молекула, яка при переносі енергії або електрона приймає енергію (електрон) від донора; речовина, що полегшує окислення субстрату

**Акцептор (у фізиці)**, структурний дефект у кристалі (домішковий атом, вакансія, дислокація тощо), який надає кристалу дірковий тип провідності

**Акцесія**, 1) нагромадження власності, передусім у формі нерухомості; 2) приєднання до договору, угоди

**Аксидент-гротеск**, стара назва прямого напівжирного рубаного шрифту

**Аксиденція**, випадкова, тимчасова, неістотна властивість предмета

**Акциз**, непрямий податок на товар, переважно масового вжитку, або послугу, що включений до ціни товару або тарифу на послугу

**Акцій контрольний пакет**, найбільша частка акцій, зосереджена в руках одного власника, яка дає можливість здійснювати фактичний контроль над акціонерним товариством

**Акціонер**, власник іменних акцій, зареєстрований у реєстрі акціонерів акціонерного товариства

**Акціонерне товариство**, основна форма організації підприємств, капітал яких формується засновниками від продажу акцій та інших цінних паперів

**Акціонізм**, узагальнена назва практик сучасного мистецтва, в яких акцент мистецької діяльності перенесено з результату на процес

**Акціонування**, реорганізація юридичної особи внаслідок перетворення її на акціонерне товариство

**Акція**, цінний папір без визначеного часу обігу, що засвідчує часткову участь його власника у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує право на участь в управлінні ним, дає право на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду

**Акція гуманітарна**, дії миротворчих сил і міжнародних організацій, які спрямовані на забезпечення виживання цивільного населення, що постраждало від воєнних дій

**Акція політична**, просторово і часово обмежена одноразова дія (або їх сукупність) суб'єкта політики, спрямована на досягнення конкретної політичної мети

**Акче**, дрібна срібна монета, що перебувала в обігу на території Османської імперії та суміжних держав у 14–19 ст.

**Акчокракли, Осман Нурі** (1878–1938), поет, письменник, журналіст, історик-археолог, сходознавець, лінгвіст-поліглот, етнограф, літературознавець, педагог, діяч кримськотатарського культурного відродження, Україна

**Алабама**, штат США

**Алагоас**, штат Бразилії

**Аладаглар**, гірський хребет у горах Тавр, Туреччина

**Алазея**, річка у Росії, впадає до Східно-Сибірського моря, 1590 км

**Алазони**, племінна група скіфів

**Алайд**, діючий вулкан у Великій гряді Курильських островів (Росія), 2338 м

**Алайський хребет**, гірський хребет Паміро-Алтайської гірської системи (Киргизстан, Таджикистан)

**Алалія**, відсутність або обмеженість мови у дітей внаслідок недорозвинення або пошкодження мовних ділянок головного мозку

**Аламак**, зірка у сузір'ї Андромеди

**Аландський, Павло Іванович** (1844–1883), мовознавець, історик, фахівець у галузі класичної філології та історії стародавніх Греції та Риму, Росія – Україна

**Аландські острови**, Аланди, група островів у Балтійському морі, територія (регіон) Фінляндії

**Алани**, сарматське плем'я

**Аланін**, альфа-амінопропіонова кислота, аліфатична амінокислота, L-ізомер якої входить до складу білків

**Аланкара**, термін у поетичному мистецтві Стародавньої Індії, що є сукупністю стилістичних форм – троп і фігур, спрямованих на прикрашання сенсу слова, надання мові поетичного характеру і збагачення поетичної прози та вірша

**Алантаїн**, органічна азотмістка сполука, екстракт живокосту лікарського

**Алантаїс**, одна із зародкових оболонок плазунів, птахів і ссавців

**Аларіх I** (бл. 370–410), король вестготів (395–410)

**Аларкон, Педро Антоніо де** (1833–1891), письменник, класик іспанської літератури, Іспанія

**Алармизм політичний**, набір ідей у західній політичній думці, пов'язаний з уявленнями про фатальні наслідки технологічних катастроф

**Аласи**, зниження рельєфу земної поверхні, переважно округлої форми

**Алатау**, група гірських хребтів в Азії та Сибіру

**Алашань (гори)**, гірський хребет у північній частині Китаю

**Алашань (пустеля)**, пустеля на півночі Китаю

**Алба**, жудець Румунії

**Албанія**, держава у Південній Європі

**Албанська мова**, ізольована індоєвропейська мова, яка утворює собою окрему групу мов, є продовженням зниклих давніх індоєвропейських мов Балканського півострова

**Албанська православна церква**, автокефальна помісна православна церква на території Албанії, діє з 1926

**Албанці**, етнічна група, що говорить албанською мовою

**Алгар, Джеймс** (1912–1998), режисер-мультиплікатор, сценарист, «Золотий ведмідь» (1951, 1957, 1959), лауреат Каннського МКФ (1949, 1954), США

**Алгебра**, 1) розділ математики, що вивчає математичні операції й відношення, а також утворення, що базуються на них; 2) впорядкована пара множин  $A(R, E)$ , де  $R$  – елементи, а  $E$  – операції над ними (тобто алгебраїчна система з порожньою множиною відношень)

**Алгебра Грассмана**, алгебраїчна система, що застосовується для опису підпросторів векторного простору

**Алгебра елементарна та теорія чисел**, розділ алгебри, в якому вивчаються алгебраїчні вирази та рівняння над дійсними та комплексними числами без застосування понять змінної, функції, границі, множини

**Алгебра зовнішня**, алгебраїчна система, що є узагальненням векторного добутку для лінійних просторів довільної розмірності

**Алгебра Келі**, система гіперкомплексних чисел, 8-мірна алгебра над полем дійсних чисел

**Алгебра Кліффорда**, унітарна асоціативна алгебра, що містить і утворена за допомогою векторного простору  $V$  з квадратичною формою  $Q$

**Алгебра комутативна**, розділ абстрактної алгебри, що вивчає властивості комутативних кілець і пов'язаних з ними об'єктів

**Алгебра лінійна**, важлива частина алгебри, що вивчає вектори, векторні простори, лінійні відображення та системи лінійних рівнянь

**Алгебра логіки**, розділ математичної логіки, що вивчає систему логічних операцій над висловлюваннями

**Алгебра напівпроста та теорія чисел**, розділ математичних наук

**Алгебра нормована та теорія чисел**, розділ математики

**Алгебра проста та теорія чисел**, частина математики, що займається властивостями натуральних чисел

**Алгебраїчна  $K$ -теорія**, розділ алгебри, який вивчає  $K$ -функтори

**Алгебраїчна група**, група, для якої множення і зворотна операція є регулярними відображеннями

**Алгебраїчна система**, непорожня множина з заданим на ній набором операцій та відношень, що задовольняють деякій системі аксіом

**Алгебри з діленням**, поле, у якому довільний многочлен ненульового степеня над цим полем має хоч би один корінь

**Алгебри Каца-Муді**, узагальнення скінченно-вимірних алгебр Лі на нескінченно вимірний випадок

**Алгебри Лі**, векторний простір, на якому визначена операція комутації; для елементів алгебри визначені лінійні операції – додавання і множення на число (існує дійсна і комплексна алгебри Лі – з множенням відповідно на дійсні та комплексні числа)

**Алгебри основна теорема**, історична назва теореми про те, що будь-який відмінний від константи многочлен над полем комплексних чисел має комплексний корінь

**Алгебри та сигма-алгебри множин**, алгебра, замкнена щодо операцій зічногого об'єднання

**Алгол**, мова програмування

**Алголь**, найяскравіша зоря у сузір'ї Персея

**Алгонкіно-вакаські мови**, макросім'я америндських (індіанських) мов, що включає алгонкінські, ритванські (війот і юрок Каліфорнії), мову кутене, мертву мову беотук (Ньюфаундленд), селишські, вакашські та деякі інші мови

**Алгонкінські мови**, група індіанських мов, до якої входять мови оджибва (чіппева), мікмак, непабскот, сіксіка, арапахі, беотук

**Алгоритм**, упорядкований скінчений набір чітко визначених правил, які описують порядок дій для розв'язання задачі за скінченну кількість кроків

**Алгоритмів теорія**, розділ математики, що вивчає загальні властивості алгоритмів

**Алгоритмізація процесу навчання**, використання в навчанні алгоритмів, тобто певної системи правил, яка веде до розв'язання задачі

**Алгофобія**, фобія, яка пов'язана зі страхом болю

**Алдан**, річка, права притока Лени, 2273 км, Росія

**Алданов, Марк Олександрович** (1889–1957), письменник, есеїст, філософ та хімік, Україна – Росія – США

**Алданське нагір'я**, нагір'я на півдні Якутії, Росія

**Алдатов, Ібрагім Ерікович** (1983), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон світу (2006, 2013), Росія – Україна

**Алеаторика**, метод оперування матеріалом у музиці 20 ст., заснований на випадковості, як одному з головних формотворчих музично-виражальних принципів композиції

**Алебарда**, старовинна зброя – сокира у вигляді півмісяця, насаджена на довгий держак із списом на кінці

**Алебастр**, 1) мінерал, різновид гіпсу; 2) продукт дегідратції гіпсу

**Алеврит**, дрібнозерниста гірська порода, проміжна між глинами та піском

**Алевроліт**, осадова гірська порода

**Алегорія**, іносказання, засіб художньої виразності, що базується на порівнянні й зображенні реальних осіб, подій, явищ тощо за допомогою асоціативно пов'язаних із ними художніх образів

**Алегрі**, лотерея, за якою розіграш відбувається відразу після купівлі лотерейного квитка

**Алегрія, Сіро** (1909–1967), письменник, класик перуанської літератури, Перу

**Алегро**, 1) музичний термін, що позначає швидкий, рухливий та ритмічний характер темпу мелодії; 2) музичний твір або частина великого музичного твору в такому темпі

**Алегро модерато**, помірно швидкий темп

**Алей**, річка у Росії, ліва притока Обі, 3461 км

**Алейкія**, відсутність лейкоцитів у крові

**Алейкія аліментарно-токсична**, відсутність лейкоцитів у крові, що її причиною є дія отруйних речовин в їжі

**Алейксандре, Вісенте** (1898–1984), поет, Нобелівська премія з літератури (1977), Іспанія

**Алейронові зерна**, відклади білкових речовин в насінні рослин

**Александр, Джеффрі** (1945) соціолог, представник неофункціоналізму, США

**Александр, Семюел** (1859–1938), філософ, представник неореалізму, один з творців теорії емерджентної еволюції, Австралія – Велика Британія

**Александр Македонський** (356–323 до н. е.), цар Македонії у 336–323 до н. е., творець світової наддержави

**Александринський театр**, Російський державний академічний театр ім. О. С. Пушкіна, театральний заклад у м. Санкт-Петербург (Росія), діє з 1756

**Александрі, Василе** (1821–1890), письменник, драматург, поет, Молдова – Румунія

**Александрійська бібліотека**, бібліотека, найбільша й найвідоміша бібліотека періоду еллінізму

**Александрійська культура**, культура Александрії, що склалася за Птолемеїв в епоху еллінізму

**Александрійська православна церква**, автокефальна помісна православна церква, заснована, за переказами, апостолом Марком

**Александрійська школа**, низка філософських та літературних течій, що існували у м. Александрія (Єгипет), у 3 ст. до н. е. – 6 ст. н. е., найбільш відомими серед них є Александрійська школа неоплатонізму та Александрійська богословська школа

**Александрійський музей**, один з головних наукових і культурних центрів елліністичного світу, заснований в Александрії на початку 3 ст. до н. е.

**Александрія**, місто в Єгипті, 4 млн мешканців

**Александров, Анатолій Петрович** (1903–1994), фізик-ядерник, академік (1953) та президент (1975–1986) АН СРСР, Україна – Росія

**Александров, Володимир Степанович** (1825–1894), фольклорист, краєзнавець, письменник, поет, композитор, Україна

**Александров, Григорій Васильович** (1903–1983), режисер, сценарист, актор, класик радянського кінематографу, народний артист СРСР (1948), Росія

**Александров, Микола Олександрович** (1840–1907), письменник, етнограф, видавець, Україна – Росія

**Александров, Олександр Васильович** (1883–1946), композитор, хоровий диригент, хормейстер, педагог, автор гімну СРСР, народний артист СРСР (1937), Росія

**Александров, Олександр Данилович** (1912–1999), математик, фізик, засновник напрямку «геометрія Александрова», академік АН СРСР (1964), Росія

**Александров, Павло Сергійович** (1896–1982), математик, академік АН СРСР (1953), Росія

**Александров, Степан Васильович** (1790-ті – 1846), поет, священник православної церкви, Україна

**Александрович, Андрій Іванович** (1906–1963), поет, критик, перекладач, член-кореспондент АН БРСР (1936), Білорусія

**Александрович, Степан Хусейнович** (1921–1986), письменник, літературознавець, критик, Білорусія

**Александровський, Григорій Володимирович** (1873–1936), педагог, літературознавець і громадський діяч, Україна

**Алексєєв, Анатолій Дмитрович** (1940–2012), гірничий інженер, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Алексєєв, Євген Венедиктович** (1869–1930), лісознавець один із основоположників української наукової школи лісової топології, Росія – Україна – Білорусь

**Алексєєв, Михайло Миколайович** (1918–2007), письменник, класик російського соцреалізму, Росія

**Алексєєв, Олексій Карпович** (1881–1938), геолог, палеонтолог, відкрив і описав нові роди і підроди жираф, оленів, тюленів, страусів та ін. в міоценових відкладах України, Україна – Росія

**Алексєєв, Петро Петрович** (1840–1891), хімік-органік, ініціатор створення Київського товариства природознавців та Київського відділення Російського технічного товариства (1869), один із засновників Російського фізико-хімічного товариства (1868), Росія – Україна

**Алексєєв, Сергій Петрович** (1922–2008), письменник, класик російськомовної дитячої літератури, Україна – Росія

**Алексєєва, Людмила Михайлівна** (1927), учасниця правозахисного руху у СРСР та пострадянській Росії, одна із засновників (1976) та голова (з 1996) Московської Гельсінкської групи, Україна – Росія

**Алексєєва, Людмила Павлівна** (1933), спортсменка (веслування академічне), чемпіонка Європи (1959, 1960), Україна

**Алексєєнко, Михайло Мартинович** (1848–1917), юрист і економіст, ректор Харківського університету (1890–1899), Україна

**Алексин**, цитаза, фермент, що каталізує розщеплення геміцелюлози

**Алексідзе, Дмитро Олександрович** (1910–1984), режисер, Національна премія України ім. Шевченка (1971), Грузія – Україна

**Алексієвич, Світлана Олександрівна** (1948), письменниця, публіцист, Нобелівська премія з літератури (2015), Україна – Білорусія – Німеччина

**Алексій I** (1877–1970), 13-й патріарх Московський (1945–1970)

**Алексій I Комнін** (1056–1118), імператор Візантії (1081–1118)

**Алексій II** (1929–2008), 15-й патріарх Московський (1990–2008)

**Алексій II Комнін** (1169–1183), імператор Візантії (1180–1183)

**Алексін, Анатолій Георгійович** (1924), письменник, драматург, майстер дитячої та юнацької прози, Росія – Ізраїль

**Алексіу, Еллі** (1894–1988), письменниця, перекладач, класик нової грецької літератури, Греція

**Алексія**, розлад читання, зумовлений порушенням розуміння тексту

**Алексович, Клавдія Іванівна** (1830–1916), письменниця, діячка жіночого руху на Галичині, Польща – Україна

**Алексяну, Георге** (1897–1946), губернатор провінції Трансільстрія під час Другої світової війни (1941–1944), провідник політики румунізації українських земель, Румунія

**Алекторія паросткова**, алекторія лозовидна (*Alectoria sarmentosa*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Алелізм**, існування гена в різних варіантах

**Алелопатія**, здатність організмів виділяти органічні сполуки, котрі пригнічують розвиток інших організмів

**Алель**, один з можливих станів гена

**Алеман, Матео** (1547–1615), письменник, майстер крутійського роману, Іспанія

**Алеманда**, популярний танець епохи бароко

**Алеманія**, історична область Німеччини

**Алена правило**, еколого-морфологічний закон

**Ален-Фурньє** (1886–1914), письменник, поет, Франція

**Алеппо**, місто у Сирії, 1,5 млн мешканців

**Алеппо старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 1–20 ст., м. Алеппо, Сирія

**Алерген**, речовина, що спричинює алергічну реакцію

**Алергічні хвороби**, хвороби, викликані алергічною реакцією

**Алергія**, реакція гіперчутливості організму на дію речовин антигенної природи

**Алергологія**, розділ імунології, який вивчає алергічні реакції; також розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики алергічних хвороб

**Алеути**, корінне населення Алеутських островів, США

**Алеутська западина**, Алеутський жолоб, глибоководний океанічний жолоб у північній частині Тихого океану, 7679 м

**Алеутська мова**, одна з ескімосо-алеутських мов

**Алеутський мінімум**, область низького атмосферного тиску поблизу Алеутських островів Тихого океану, що переважно проявляється взимку

**Алеутський хребет**, гірський хребет на півострові Аляска (США)

**Алеутські острови**, архіпелаг у північній частині Тихого океану, територія США

**Алеф**, реконструйована назва першої літери та набору певних символів давньоханаанського письма

**Алеч**, Великий Алецький льодовик, льодовик у Швейцарії на південному схилі Бернських Альп, один з найбільших льодовиків в Європі

**Алешко, Василь Іванович** (1889 – не раніше 1942), поет та письменник, Україна

**Алешковський, Юз** (1929), поет та письменник, значна постать російськомовної літератури другої половини 20 ст., Росія – США

**Алешо, Олександр Гаврилович** (1890–1922), антрополог та етнограф, Україна

**Алжир (держав)**, держава у Північній Африці

**Алжир (ель-Джезаїр)**, місто, столиця Алжиру

**Алжир (місто)**, місто, столиця Алжиру

**Алимов, Олександр Миколайович** (1923), економіст, академік АН УРСР (1973), Україна

**Алискевич, Андрій** (1870–1949), філолог-германіст, педагог, громадсько-політичний діяч, Україна – Чехія

**Алича** (*Prunus cerasifera*), дерево родини розових

**Алі ібн Абу Таліб** (599–661), четвертий праведний халіф (604–661), з його іменем пов'язаний перший в ісламі розкол, що привів до зародження релігійно-політичних рухів шіїтів і хариджитів та до їх обособлення від сунітської більшості, Саудівська Аравія

**Алі ібн-Сахль Раббан аль-Табарі** (838–870), арабський медик, основоположник педіатрії, упорядник першої в історії медичної енциклопедії, Туркменістан – Іран

**Алі Хаменеї** (1939), президент (1981–1989) та Верховний керівник (з 1989) Ірану

**Алі, Мохаммед** (1942–2016), спортсмен (бокс), одна з найбільш популярних постатей в історії боксу, чемпіон Олімпійських ігор (1960), абсолютний чемпіон світу за версіями NESAC, WBC та WBA (1964, 1967), США

**Алібей**, солоноводний лиман на узбережжі Чорного моря у Татарбунарському р-ні Одеської обл.

**Алібі**, перебування обвинуваченого (підозрюваного) в момент вчинення злочину в іншому місці, є доказом його фізичної непричетності до злочину

**Алігат**, різновид об'єднання друкованих чи рукописних видань під однією обкладинкою, палітуркою, які не поєднанні за змістом, авторською приналежністю чи будь-якою іншою типологічною ознакою

**Алігатори** (*Alligator*), під плазунів родини крокодилових

**Алігаторові** (*Alligatoridae*), родина ряду крокодилів

**Алігер, Маргарита Йосипівна** (1915–1992), поетеса, класик російськомовної літератури 20 ст., Україна – Росія

**Алідада**, деталь астрономічних або геодезичних кутомірних інструментів, що обертається навколо осі, що проходить через центр лімба

**Алієнора Аквітанська** (1122–1204), королева Франції (1137–1152) та Англії (1154–1189)

**Алієв, Айдер Енверович** (1952), скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Росія – Україна

**Алієв, Гейдар Алірза огли** (1923–2003), політик, президент Азербайджану (1993–2003)

**Алієв, Ільхам Гейдар огли** (1961), політик, президент Азербайджану з 2003

**Алієснація**, відчуження майна, операція щодо зміни власника акції, капіталу, цінності

**Аліквоти**, в аналітичній хімії – точно виміряна кількість гомогенного матеріалу, взята так, що її можна вважати за характерну для всього зразка

**Алілуя**, молитовне хвалебне слово, звернене до Бога, що використовується у низці християнських конфесій

**Алімарін, Іван Павлович** (1903–1989), хімік-аналітик, очільник радянської школи аналітичної хімії, академік АН СРСР (1966), Росія



**Алімджан, Хамід** (1909–1944), поет, письменник, драматург, літературний критик, класик узбецької поезії, Узбекистан

**Аліментарні хвороби**, хвороби, що пов'язані з неправильним харчуванням

**Аліменти**, матеріальне забезпечення, що його у встановлених законом випадках одна особа зобов'язана надавати іншій, непрацездатній особі, яка потребує матеріальної допомоги

**Алімжанов, Ануар** (1930–1993), письменник, політик, голова Ради Республік Верховної Ради СРСР (жовтень – грудень 1991), під керівництвом якого було прийнято «Декларацію №142-Н», якою офіційно було припинено існування СРСР, Казахстан

**Алісов, Михайло Іванович** (1832–1895), винахідник складальної машини та гектографа, Росія.

**Алісум** (Alyssum; також – бурачок), рід рослин родини капустяних

**Алітерація**, один із способів звукової організації мовлення, що стосується так званих звукових повторів і проявляється у симетричному повторі однорідних приголосних звуків

**Алітування**, насичення поверхні металевих виробів алюмінієм; вид алюмінівання

**Алітуський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Аліфатичні сполуки**, ациклічні або циклічні насичені або ненасичені сполуки вуглецю за винятком ароматичних

**Аліханов, Абрам Ісакович** (1904–1970), фізик, один із основоположників ядерної фізики в СРСР та творців радянської атомної бомби, академік АН СРСР (1943), Грузія – Вірменія – Росія

**Аліханян, Артем Ісакович** (1908–1978), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1946), Грузія – Вірменія – Росія

**Аліциклічні сполуки**, органічні сполуки, молекули яких містять замкнені кільця з атомів вуглецю, що є частково або повністю насиченими

**Алішер Навої** (1441–1501), тюркський поет, філософ-суфій, Афганістан – Іран

**Алія**, процес репатріації євреїв до Палестини (до проголошення Держави Ізраїль) і Ізраїлю (після 1948 року)

**Аліяга**, річка в Одеській області, впадає до озера Китай, 65 км

**Алкалія**, річка в Молдові та Одеській області, впадає до озера Бурнас, 67 км

**Алкалоз**, порушення кислотно-лужної рівноваги організму у бік підвищення лужності

**Алкалоїди**, нечітко окреслений клас гетероциклічних азотовмісних речовин переважно рослинного походження; біологічно активні

**Алкани**, ациклічні розгалужені або нерозгалужені насичені вуглеводні, в яких атоми вуглецю зв'язані між собою лише простими зв'язками

**Алкей** (620/626 – після 580 до н. е.), поет, представник монодичної музично-пісенної лірики, Стародавня Греція

**Алкени**, ациклічні розгалужені або нерозгалужені вуглеводні з одним подвійним зв'язком між атомами вуглецю

**Алкіл**, одновалентний залишок (радикал) насичених вуглеводнів

**Алкілювання**, введення алкільної групи в сполуки (переважно органічні)

**Алкїни**, ациклічні розгалужені або нерозгалужені вуглеводні з одним потрійним зв'язком між атомами вуглецю

**Алкман** (7 ст. до н. е.), поет, представник хорової лірики, Стародавня Греція

**Алкмеон Кротонський** (6 ст. до н. е.), філософ, медик, автор першого давньогрецького медичного трактату, Стародавня Греція

**Алкоголіз**, розклад речовин при взаємодії зі спиртами

**Алкоголізм**, різновид адиктивної поведінки, психофізична залежність від алкоголю

**Алкоголяти**, органічні сполуки, що утворюються при заміщенні водню гідроксильної групи спиртів металами

**Алкогольний синдром плоду**, комплекс порушень, спричинених перинатальною дією алкоголю

**Алкомакс**, група висококоерцитивних магнітоанізотропних сплавів для постійних магнітів, що містять Fe, Co, Ni, Al, Cu, іноді з невеликими добавками Ti та Nb

**Алла бреве**, музичний темп

**Аллах**, у ісламі – єдиний Бог, творець світу і володар Судного дня

**Аллахабад**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**Аллах-Юнь**, річка в Якутії, права притока Алдана, 586 км, Росія

**Алле, Альфонс** (1854–1905), письменник, журналіст, майстер чорного гумору та літературної ексцентрики, Франція

**Аллен, Вуді** (1935), кінорежисер, актор, сценарист, продюсер, «Срібний ведмідь» (1975), «Золотий лев» (1995), лауреат Каннського (1985–2002), «Оскар» (1978, 1987, 2012), США

**Аллен, Джин** (1918–2015), художник-постановник, президент Американської академії кінематографічних мистецтв і наук (1983–1985), США

**Аллен, Марсель** (1885–1969), письменник, журналіст, співавтор романів про Фантомаса, Франція

**Аллен, Френсіс Елізабет** (1932), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2006), США

**Алле, Моріс** (1911–2010), економіст, Нобелівська премія з економіки (1988), Франція

**Аллод**, повна (приватна) власність на землю, яку можна вільно відчужувати

**Аллоцетрарія океза** (Allocetraria oakesiana), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Алма-атинська декларація 1991**, документ, що підтвердив припинення існування СРСР і принципи

співробітництва країн-членів Співдружності незалежних держав (СНД)

**Алмаз**, безбарвний прозорий мінерал класу самородних неметалів, алотропна видозміна вуглецю

**Алмази синтетичні**, алмази, утворені з графіту під дією високого тиску

**Алмазна**, місто Стахановської міськради Луганської обл.

**Алмазний інструмент**, інструмент, робоча частина якого виготовлена з алмазу чи з алмазовмісного шару

**Алмазов, Олексій Дмитрович** (1886–1936), воєначальник, генерал-хорунжий Армії УНР, Україна – Польща

**Алмати**, місто у Казахстані, 1,1 млн мешканців

**Алмонд, Габріель** (1911–2002), політолог, один із фундаторів порівняльної політології, США

**Алні**, висококоерцитивні сплави для постійних магнітів на основі системи Fe-Ni-Al

**Алніко**, сплави на основі системи Fe-Co-Ni-Al

**Алнісі**, сплави на основі системи Fe-Ni-Al-Si

**Ало...**, частина складних слів, що означає «інший», «чужорідний»

**Алов, Олександр Олександрович** (1923–1983), кінорежисер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1961), народний артист СРСР (1983), Україна – Росія – Латвія

**Алогенез**, тип еволюції

**Алогізм (у літературі)**, внутрішня суперечність у тексті (пов'язана з літературою)

**Алогізм (у логіці)**, нелогічне міркування, хід думки, що порушує закони і правила логіки, або факт, який не укладається в рамки логічного мислення, те, що не можна обґрунтувати логічно, що суперечить логіці

**Алограф**, чужий рукопис, напис чи підпис, що, на відміну від автографа, не є вірогідним документом, а, як правило, підробкою

**Алое** (Aloe), рід сукулентних рослин родини ксантореєвих

**Алоетнонім**, назва етнічної групи людей (племені, народності, нації, а також етнографічних угруповань у складі подібних одиниць), яку дали інші народи

**Алоза**, простий вуглевод з групи гексоз, шестивуглецевий моносахарид

**Алози** (Alosa), рід пузанкових оселедців

**Алозими**, алельні варіанти ензимів, що виявляються за допомогою елктрофорезу

**Алометрія**, нерівномірний ріст частин тіла

**Аломони**, хімічні речовини, які виробляються живим організмом та мають направлену дію на представників інших біологічних видів

**Аломорф**, варіант морфем, конкретна реалізація морфем в певній позиції

**Аломорфізм**, розбіжність у вираженні певних значень у зіставлюваних мовах, різна структура, будова співвідносних лінгвальних категорій у зіставлюваних мовах

**Алонж**, додатковий аркуш паперу, прикріплений до векселя

**Алонже**, один із способів класичного танцю

**Алонім**, чиєсь справжнє ім'я, яке використовує інша особа як псевдонім, друге ім'я особи або варіантна географічна назва

**Алонсо Монтеро, Хесус** (1928), літературознавець і мовознавець, спеціалізується серед іншого і на українській літературі, Іспанія

**Алопатія**, спосіб лікування із застосуванням ліків, що справляють ефект, протилежний до симптомів хвороби, на відміну від гомеопатії

**Алопатрія**, розташування видів у просторі один відносно одного

**Алопечія**, випадання волосся у місцях його звичайного росту

**Алопластика**, пересадка органу (як правило, шкіри) від одного організму до іншого, генетично не тотожного реципієнтові

**Алополіплоїдія**, гібридизація, пов'язана з поліплоїдією

**Алотрансплантант**, орган, пересаджений від донора, який генетично відрізняється від реципієнта, але належить до того ж біологічного виду

**Алотрансплантація**, пересадка алотрансплантата

**Алотропія**, здатність хімічних елементів існувати у вигляді двох або кількох простих речовин (алотропні форми) з відмінними фізичними та хімічними властивостями

**Алофан**, безбарвний прозорий мінерал класу самородних неметалів, алотропна видозміна вуглецю

**Алофон**, конкретна реалізація фонем в тому чи іншому звуці

**Алофраза**, варіант словосполучення, фразеологічної одиниці

**Алохронізм**, слово, яке не належить до основного словникового фонду мови даного часу через застарілість або новоутвореність

**Алохтони**, види, що населяють певну місцевість, але виникли в іншій

**Алпамиш**, героїчний епос, поширений серед низки тюркомовних народів

**Алпатьєв, Стефан Михайлович** (1904–1985), меліоратор, доктор технічних наук, співавтор біокліматичного методу розрахунку сумарного випаровування зрошувального поля; Росія – Україна

**Алсіфер**, сплави системи Al-Si-Fe, які характеризуються високим значенням магнітної проникності та застосовуються як магнітом'які матеріали

**Алтайський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Алтайські гори**, Алтай, гірська система в Сибіру, що розташована в межах території Росії, Казахстану, Монголії та Китаю

**Алтайські мови**, макросім'я мов, що об'єднує на основі припущення про генетичну спорідненість тюркські, монгольські, тунгусо-манчжурські, а також ізольовані корейську та японську мови

**Алтайці**, узагальнена назва народів Алтаю

**Алтаю Монгольського петрогліфи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс наскальних малюнків 11 тис. до н. е. – 1 тис. до н. е., аймаки Говь-Алтай та Ховд, Монголія

**Алтея лікарська** (*Althaea officinalis*), вид рослин родини мальвових

**Алтин**, стара російська грошово-лічильна одиниця

**Алтингієві** (*Altingiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку ломикаменецвітих

**Алтинтаг**, Алтуньшан, гірський хребет у західній частині Китаю

**Алто-Дору**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, район виноградарства та виноробства, округ Браганса, Португалія

**Алтухов, Юрій Петрович** (1936–2006), генетик, академік РАН (1997), Росія

**Алуніт**, мінерал з групи сульфатів, основний сульфат алюмінію та калію

**Алупка**, місто Ялтинської міськради АР Крим

**Алушта**, місто АР Крим

**Алфавіт у математиці**, скінченна множина символів; у математичній логіці та дискретній математиці алфавіт є синонімом множини

**Алфавітизм**, деяка перевага, яку в рекламній комунікації мають фірми з назвами, що починаються з літер першої частини алфавіту

**Алфьоров, Жорес Іванович** (1930), фізик, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1979), Нобелівська премія з фізики (2000), Білорусь – Росія

**Алхімія**, специфічна область натурфілософії, що сформувалася в лоні герметичної традиції

**Алчак**, гірський масив на Південному березі Криму між Судацькою і Капсельською бухтами

**Алчевськ**, місто обласного підпорядкування в Луганській обл.

**Алчевська, Христина Данилівна** (1841–1920), педагог, організатор української народної освіти, Україна

**Алчевська, Христина Олексіївна** (1882–1931), поетеса, письменниця, педагог, Україна

**Алчевський, Григорій Олексійович** (1866–1920), композитор, вокаліст та музичний педагог, спеціалізувався в царині вокальної педагогіки, теорії та практики вокального мистецтва, Україна

**Алчевський, Олексій Кирилович** (1835–1901), промисловець, банкір, громадський діяч, меценат, Україна

**Аль**, визначений артикль в арабській мові, вживається як частина прізвиська в арабських іменах, визначає рід заняття чи географічне походження людини

**Аль-Азгар університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Каїр (Єгипет) з 988

**Аль-Айн та околиці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто та місцевість, які представляють культурний ландшафт, що є ілюстрацією життя осілих наро-

дів в умовах пустелі від періоду неоліту і до нашого часу, м. Аль-Айн, емірат Абу-Дабі, ОАЕ

**Альба**, віршова форма, поширена серед трубадурів – «ранкова пісня», скарга закоханих на невблаганність розлуки зранку

**Альбатросові** (*Diomedidae*), підряд птахів ряду буревісничоподібних

**Альбедо**, характеристика, що показує, яку частину падаючої променистої енергії відбиває поверхня тіла

**Альбедометр**, фотометричний прилад для вимірювання плоского альбедо різних речовин та матеріалів

**Альбеніс, Ісак-Мануель-Франсіско** (1860–1909), композитор і піаніст, основоположник нової іспанської музики, Іспанія

**Альбер I** (1848–1922), князь Монако (1889–1922)

**Альберік де Труафонтен** (13 ст.), хроніст, Франція

**Альберт**, Ньянца, озеро у Демократичній Республіці Конго та Уганді, 5300 км<sup>2</sup>

**Альберт I** (1875–1934), король у Бельгії (1909–1934)

**Альберт II** (1934), король Бельгії (1993–2013)

**Альберт Великий** (бл.1193–1280), філософ, теолог, природознавець, представник ортодоксальної схоластики, наставник Томи Аквінського, Німеччина

**Альберт, Абрагам Адріан** (1905–1972), математик, один із розробників теорії лінійних асоціативних алгебр, відкривач алгебр Альберта, США

**Альберт, Йозеф** (1825–1886), фотограф, удосконалив фототипію, Німеччина

**Альберта**, провінція Канади

**Альберти українсько-канадський архів-музей**, громадська культурологічна установа, що займається збереженням і популяризацією історії та культури українців у Канаді

**Альбертина**, художній музей, зібрання графіки, діє у м. Відень (Австрія) з 1776

**Альбертинум**, музей образотворчого мистецтва, діє у м. Дрезден (Німеччина) з 1887

**Альберті, Рафаель** (1902–1999), поет, драматург, класик іспанської літератури 20 ст., Іспанія

**Альбертон, Меєр Йосипович** (1900–1947), письменник, писав на їдиш, першим увів до єврейської літератури виробничу тематику, Україна – Росія

**Альбиковський, Микола Клеофасійович** (1877–1933), драматург, актор, театральний діяч, Україна

**Альбі (єпископське місто)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичне місто, значний релігійний центр Середньовіччя 13–17 ст., м. Альбі, департамент Тарн, Франція

**Альбігойські війни**, хрестові походи у 1209–1229 (з перервами) на Півдні Франції проти альбігойців

**Альбігойці**, прихильники вчень катарів та вальденсів доби середньовіччя (12–13 ст.) у Південній Франції, центром яких стало м. Альбі, виступали проти догматів католицької церкви, церковного землеволодіння

і десятини, закликали повернутися до первісного християнства

**Альбінізм**, уроджена відсутність пігменту

**Альбіновська-Мінкевич, Софія Юліанівна** (1886–1972), живописець, графік, Австрія – Україна

**Альбінос**, людина чи тварина позбавлена пігменту

**Альбїон**, давня назва Британських островів

**Альбіорікс**, супутник Сатурна

**Альбірео**, зірка в сузір'ї Лебедя

**Альбіт**, мінерал класу силікатів, алюмосилікат з групи плагіоклазів

**Альбіція** (Albizzia), рід рослин родини мімозових

**Альбіцці**, рід, що претендував на владу у Флоренції (Італія) у 14–15 ст., конкурував із родом Медичі

**Альбобактерин**, мікробіологічний препарат для мобілізації важкодоступного фосфору з ґрунту

**Альбов, Микола Михайлович** (1866–1897), біолог, геоботанік, систематик рослин, мандрівник, Росія – Аргентина

**Альбом**, книжкове або комплектне аркушеве образотворче видання, що має або не має пояснювальний текст

**Альбоми де ля Фліза**, альбоми, ілюстровані численними малюнками з різних аспектів культури та побуту селян українських селян етнографом французького походження Домініком П'єром де ля Флізом

**Альборан**, найзахідніше море у складі Середземного моря

**Альбрехт II** (1397–1439), король Німеччини (1438–1439), Угорщини (1437–1439), Чехії (1437–1439), герцог Австрії (як Альбрехт V; 1404–1439)

**Альбрехт Мекленбурзький** (1340–1412), король Швеції (1364–1389)

**Альбрехт, Людвіг Карлович** (1844–1899), музикант, віолончеліст, диригент і композитор, музичний педагог і громадський діяч, директор та викладач Київського музичного училища, соліст Большого театру, Росія – Україна

**Альбський вік**, найпізніший вік ранньокрейдової епохи крейдового періоду

**Альбський ярус**, найпізніший вік ранньокрейдової епохи крейдового періоду та відклади, що утворилися в той час

**Альбулеподібні** (Albuliformes), ряд риб класу променеперих

**Альбуміни**, прості глобулярні білки

**Альбумінурія**, протеїнурія, симптом захворювання нирок, виділення альбумінів з сечею

**Альва Іштлільшочитль, Фернандо де** (1568–1650), історик, дослідник минулого доколумбових народів Центральної Америки, Мексика

**Альварado, Алонсо де** (1500–1556), конкістадор та полководець, учасник завоювання Мексики та Перу, Іспанія

**Альварado, Педро де** (1485–1541), конкістадор, керівник завоювання Центральної Америки, перший губернатор Гватемали, Іспанія

**Альварес, Луїс Волтер** (1911–1988), фізик, винахідник, Нобелівська премія з фізики (1968), США

**Альвеоли**, 1) основний функціональний елемент легень; 2) кінцевий відділ ацинусу; 3) щелепні ямки, в яких містяться корені зубів

**Альвеолобїонти** (Alveolata), надтип найпростіших, що об'єднує інфузорій, споровиків і динофлагеллят

**Альвер, Бетті** (1906–1989), поетеса, письменниця, перекладач, класик естонської літератури, Естонія

**Альгазен** (965–1040), арабський математик, механік, фізик та астроном, Ірак – Єгипет

**Альгаротті, Франческо** (1712–1764), видатний мистецтвознавець Європи 18 ст., Італія

**Альгодисменорея**, порушення менструацій, що супроводжується сильним болем

**Альгологія**, галузь біології, що вивчає водорості

**Альд Мануцій** (1449–1515), видавець та книгодрукар, засновник Видавничого дому Альда (1494–1597), який залишив помітний слід в історії світового книгодрукування, Італія

**Альдабра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, атол в Індійському океані, на якому збереглася найбільша у світі популяція гігантських сухопутних черепах – 152 тис. особин, група островів Альдабра, Сейшельські Острови

**Альдаред**, сорт пізніх яблук американської селекції

**Альдебаран**, зірка у сузір'ї Тельця

**Альдегід мурашиний** (формальдегід), найпростіший альдегід

**Альдегіди**, клас органічних сполук, в яких карбонільна група C=O зв'язана з атомом водню та органічним радикалом

**Альдер, Курт** (1902–1958), хімік, Нобелівська премія з хімії (1950), Німеччина

**Альдини**, стародруки 15–16 ст., що видавалися венеційським Видавничим домом «Альда», Італія

**Альдози**, моносахариди, які містять альдегідну групу у відкритій формі

**Альдолази**, група ферментів (з класу ліаз), що беруть участь в анаеробному, безкисневому розкладі вуглеводів

**Альдостерон**, гормон, що синтезується корою надниркових залоз, регулює водно-сольовий обмін, викликає затримку в організмі води і натрію та посилює виділення калію

**Альдрованда пухирчаста** (Aldrovanda vesiculosa), вид судинних рослин родини росичкових, внесений до Червоної книги України

**Альдрованді, Уліссе** (1522–1605), природознавець, лікар, ботанік, зоолог, Італія

**Альєнде**, вуглисті метеорит, один з найбільших знайдених на Землі

**Альєнде, Ісабель** (1942), письменниця, журналіст, одна з найпопулярніших латиноамериканських літераторів сучасності, Чилі



**Альсінде, Сальвадор** (1908–1973), політик, президент Чилі (1970–1973)

**Альзатесві** (Alzateaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Аль-Каїда**, мережева організація ісламських ультра-радикалів

**Алькала-де-Енарес**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, перше в світі спеціально сплановане університетське місто, кін. 15 – поч. 17 ст., м. Алькала-де-Енарес, провінція Мадрид, Іспанія

**Алькові** (Alcidae), родина птахів ряду сивкоподібних

**Альма**, річка в Криму, впадає до Чорного моря, 84 км

**Альмагест**, класична праця Клавдія Птолемея, що з'явилася близько 140 і включала повний комплекс астрономічних знань Греції та Близького Сходу того часу

**Альмагро, Дієго де (молодший)** (1520–1542), конкістадор, організатор змови проти Франсіска Пісарро, Іспанія – Перу

**Альмагро, Дієго де (старший)** (1475–1538), конкістадор, один із завойовників Перу, Іспанія – Перу

**Альмаден та Ідрія (світові центри ртуті)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міста в Іспанії та Словенії, які протягом століть є світовими центрами з видобутку ртуті, м. Альмаден, провінція Сьюдад-Реаль, Іспанія – м. Ідрія, область Горішка, Словенія

**Альмаді**, мис на півострові Зелений Мис, крайня західна точка Африки

**Альма-матер**, старовинна студентська алегорична назва університету чи коледжу

**Альманах**, різновид серійного й часто періодичного видання (літературного, наукового, науково-популярного), в якому зібрано тексти за певною ознакою: тематикою, жанром тощо

**Альмандин**, мінерал, залізисто-алюмінієвий силікат

**Альметов, Олександр Давлетович** (1940–1992), спортсмен (хокей), чемпіон (1964) та бронзовий призер (1960) Олімпійських ігор, 5-разовий чемпіон світу (1963–1967), Україна – Росія

**Альминська низовина**, низовина на південному заході Кримського півострова

**Альмодовар, Педро** (1949), кінорежисер, лауреат Каннського (1999, 2006, 2011), Берлінського (1987) та Венеційського (1988) МКФ, «Оскар» (1999, 2003), Іспанія

**Альморавіди**, держава та правляча у ній династія 11–12 ст. на території сучасних Марокко, Алжиру, Іспанії та Португалії

**Альмохади**, держава на території Північної Африки та Іспанії та правляча в ній династія (1121–1269)

**Альмош (вождь угрів)** (820–895), вождь угорських племен у 855–895

**Альмош (король Хорватії)** (1075–1127), король Хорватії (1091–1093)

**Альнітак**, зірка у сузір'ї Орiona

**Альнпек, Ян** (?–1636), купець, аптекар, член львівського самоврядування, автор першого друкованого опису Львова – *Topographia civitatis Leopolitanae*, Україна

**Альошін, Олександр Олександрович** (1892–1946), шахіст, чемпіон світу (1927–1935, 1937–1946), Росія – Франція

**Альошина-Александрова, Тамара Григорівна** (1928–1996), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист СРСР (1976), Україна – Молдова

**Альпака** (*Vicugna pacos*), одомашнений ссавець родини верблюдових

**Альпарі**, ідеальна рівність ринкового (біржового) курсу валюти, облігацій, цінних паперів, векселів з їх номінальною вартістю

**Альпери, Данило Овсійович** (1894–1968), медик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Альпи**, гірська система в Італії, Франції, Монако, Швейцарії, Австрії, Німеччині, Словенії та Ліхтенштейні

**Альпійська галка** (*Pugghosorax*), рід птахів родини воронових

**Альпійська рослинність**, сукупність рослинних угруповань в альпійському поясі

**Альпійський висотний пояс**, природний висотний пояс у горах, що характеризується холодним кліматом і переважанням низько-травної лучної рослинності з заростями чагарників

**Альпійські поселення на палях**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО: залишки доісторичних гірських поселень (загалом – 111 об'єктів), 5 тис. – 1 тис. до н. е., гори Альпи в межах Австрії, Італії, Німеччини, Словенії, Франції та Швейцарії

**Альпінарій**, штучно створений об'єкт ландшафтного дизайну, що імітує гірський ландшафт

**Альпіні, Просперо** (1553–1617), ботанік, медик, деякі його міркування про розмноження рослин знайшли втілення у ботанічній системі Ліннея, Італія

**Альпініада**, масові комплексні навчально-спортивні та ювілейні заходи з альпінізму, об'єднані загальним керівництвом

**Альпінізм**, вид спорту, змагання зі сходження на вершини гір по складним, важкодоступним маршрутам за допомогою альпіністського спорядження

**Альсгорд, Томас** (1972), спортсмен (лижні перегони), 5-разовий олімпійський чемпіон (1994, 1998 – 2, 2002 – 2), 6-разовий чемпіон світу (1995, 1997, 1999, 2001, 2003), Норвегія

**Альсевосмієві** (Alseuosmiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку айстроцвітих

**Альстремерієві** (Alstroemeriaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Альт**, музичний інструмент та голос

**Альта**, річка у Київській обл., права притока Трубежу, 36 км

**Альтаір**, зірка у сузір'ї Орла

**Альтаміра**, печера в Іспанії з настінним живописом пізнього палеоліту

**Альтані, Іполит Карлович** (1846–1919), диригент, хормейстер російської опери у Києві (1867–1882), головний диригент Большого театру в Москві (1882–1906), Україна – Росія

**Альтаночниці** (Ptilonorhynchidae; також – альтанкові), родина птахів ряду горобцеподібних

**Альтенберг, Петер** (1859–1919), письменник-декадент, Австрія

**Альтерація (у біології)**, зміна структури клітин, тканин і органів, що супроводжується порушенням їхньої життєдіяльності

**Альтерація (у музиці)**, підвищення або пониження основних ступенів музичного звукоряду (до, ре, мі, фа, соль, ля, сі) на один чи два півтони для побудови іншого ладу або утворення іншої тональності

**Альтерглобалізм**, суспільний рух на основі ідеології, близької до класичного антиглобалізму, що пропонує альтернативні, більш людські шляхи й проекти глобалізації, але визнає об'єктивним процес об'єднання світу й підтримує його окремі аспекти

**Альтернанс (у культурології)**, стилістична фігура, що містить указівку, аналогію чи натяк на певний історичний, міфологічний, літературний, політичний або ж побутовий факт, закріплений у текстовій культурі або в розмовному мовленні

**Альтернанс (у літературі)**, правила чергування рим у віршах строфічної будови: чоловічі й жіночі закінчення мають бути зв'язані римою

**Альтернаріози**, хвороби рослин, що їх спричиняють гриби роду *Alternaria* з класу незавершених

**Альтернат**, сукупність норм, правил, що регламентують порядок підписання міжнародних угод, контрактів (черговість зазначення сторін договору, місце розташування підписів, печаток тощо)

**Альтернатива**, будь-яка з позицій, у яку згідно з правилами можна перейти на наступному кроці

**Альтиметр**, те саме, що й висотомір

**Альтипланація**, вирівнювання рельєфу вершинної зони гірських хребтів переважно внаслідок морозного вивітрювання, переміщення вниз по схилах ґрунтів (соліфлюкції) та дії снігу (нівації) в умовах холодного й помірного клімату

**Альтман, Петро Ізраїльович** (1904–1941), письменник, писав на їдиш, Україна

**Альтманн, Ріхард** (1852–1900), гістолог, автор терміну «нуклеїнова кислота», Німеччина

**Альтроза**, простий вуглевод з групи гексоз (шестивуглецевий моносахарид)

**Альтруїзм (у біології)**, поведінка, яка забезпечує репродуктивний успіх інших

**Альтруїзм (у психології)**, безкорисливе прагнення до діяльності на благо інших, протилежність егоїзму

**Альтюссер, Луї** (1918–1990), філософ-неомарксист, творець структуралістського марксизму, Алжир – Франція

**Альфа**, перша літера грецького алфавіту

**Альфа та Омега**, поєднання першої і останньої літер класичного грецького алфавіту, яке є найменуванням Ісуса Христа або Бога в Книзі Одкровення Іоанна Богослова, символами Бога як початку і кінця всього сущого

**Альфа Центавра**, зірка у сузір'ї Центавра

**Альфаре Сікейрос, Хосе Давид** (1896–1974), художник-монументаліст, політик, один з творців мексиканської школи монументального живопису, Мексика

**Альфа-розпад**, вид радіоактивного розпаду ядра, при якому випромінюються альфа-частинки

**Альфа-сірка**, кристалічна алотропна модифікація ромбічної форми, елементарна комірка кристалу якої містить 16 молекул S8

**Альфа-спектрометр**, прилад для дослідження спектру альфа-частинок, випромінюваних радіоактивними ядрами

**Альфа-терапія**, лікування альфа-частинками

**Альфа-целюлоза**, фракція целюлози, яка не розчиняється у 77,5% розчині гідроксиду натрію з наступним промиванням

**Альфа-частинка**, ядро гелію-4, складається з двох протонів та двох нейтронів

**Альфвен, Ганнес** (1908–1995), фізик, Нобелівська премія з фізики (1970), Швеція – США

**Альфен, Ієронім ван** (1746–1803), поет, богослов, історик, юрист, Нідерланди

**Альф'єрі, Вітторіо** (1749–1803), драматург, поет, основоположник класичної італійської драми, Італія

**Альфоль**, алюмінієва фольга, тонкий (0,005–0,2 мм) листовий або рулонний алюміній

**Альфонс**, ім'я героя комедії О. Дюма «Мсьє Альфонс», що стало загальною назвою коханця, якого утримує жінка

**Альфонсо VI Хоробрий** (1043–1109), імператор Іспанії (1077–1109)

**Альфонсо VII** (1105–1157), імператор Іспанії (1127–1157)

**Альфонсо XII Миротворець** (1857–1885), король Іспанії (1874–1885)

**Альфонсо XIII** (1886–1941), король Іспанії (1886–1931)

**Альфортс, Ларс** (1907–1996), математик, Премія Філдса (1936), премія Вольфа (1981), Фінляндія – США

**Альфортіоз**, гельмінтозна хвороба коней, ослів і мулів

**Альхімович, Дем'ян Петрович** (1931), фотограф, художник, Україна

**Альцгеймера хвороба**, захворювання головного мозку, обумовлене загибеллю його нейронів у людей похилого віку та супроводжуване зниженням інтелекту

**Альшванг, Арнольд Олександрович** (1898–1960), музикознавець, піаніст, композитор, Україна – Росія

**Аль-Язиджі, Ібрахім** (1847–1906), філолог, перекладач, письменник, брав участь в перекладі Біблії на арабську мову, створив спрощений арабський шрифт, чим сприяв створенню арабської друкарської машинки, Ліван

**Альянс**, об'єднання кількох держав, організацій, партій на основі договірних стосунків

**Альянс цивілізацій**, провідний форум ООН з міжкуль-турного діалогу

**Алювій**, алювіальні відклади, незцементовані відклади постійних водних потоків (річок, струмків), що складаються з уламків різного ступеню обкатаності і розмірів

**Алюзія**, прийом інтертекстуальності, за допомогою якого мовець в імпліцитній формі встановлює зв'язки цього тексту з іншим, дає уявлення про речі, не називаючи їх безпосередньо

**Алюмінати**, солі неіснуючих алюмінієвих кислот

**Алюмінієва промисловість**, галузь кольорової металургії, яка виробляє алюміній

**Алюмінієва хвороба кісток**, остеодистрофія, спричинена інтоксикацією алюмінієм

**Алюміній**, хімічний елемент, символ – Al, атомний номер – 13

**Алюмінію сплави**, сплави на основі алюмінію

**Алюмінотермія**, одержання металів і сплавів відновленням порошкоподібних окисів металів порошком алюмінію з виділенням тепла

**Алюмінування**, нанесення на поверхню металевих виробів покриття з металевого алюмінію або алюмінію сплавів

**Алюмопласт**, листовий конструкційно-опоряджувальний матеріал з легких сплавів з нанесеною з одного боку полімерною кольоровою плівкою, призначений для виготовлення модульних панелей та профілів

**Алюр**, вид поступального руху коня

**Алюторська мова**, одна з мов чукотсько-коряцької гілки чукотсько-камчатських мов

**Аля аль-Асуані** (1957), письменник, автор найвідомішого арабомовного твору 21 ст. – роману «Дім Якобана», Єгипет

**Аля прима**, художній прийом живопису, коли картина пишеться без попереднього пропису та підмалювку за один сеанс

**Аляб'єв, Олександр Олександрович** (1787–1851), композитор, класик російської музики, автор збірки гармонізацій українських народних пісень «Голоси українських пісень», Росія

**Аляска (затока)**, затока Тихого океану між півостровом Аляска і материком

**Аляска (півострів)**, півострів у північно-західній частині Північної Америки

**Аляска (штат)**, штат США

**Амадей I** (1845–1890), король Іспанії (1870–1873)

**Амаду, Жоржі** (1912–2001), письменник, класик бразильської літератури, Бразилія

**Амазонас**, штат Бразилії

**Амазонка**, річка в Бразилії, Болівії та Еквадорі, впадає до Атлантичного океану, 6992 км

**Амазонки**, у грецькій міфології – войовниче плем'я жінок

**Амазонська низовина**, одна з найбільших низовин плати, Південна Америка

**Амазонський пакт**, субрегіональне економічне угруповання в Латинській Америці, до складу якого входять Болівія, Бразилія, Еквадор, Венесуела, Гайяна, Колумбія, Перу і Сурінам

**Амакринові клітини**, шар асоціативних нейронів сітківки

**Амалицький, Володимир Прохорович** (1860–1917), геолог, палеонтолог, відкрив поховання великих плазунів і земноводних у континентальних відкладах долини р. Північна Двіна (Росія), Україна – Росія – Польща

**Амальгама**, сплав, одним з компонентів якого є ртуть

**Амальгамація (в економіці)**, злиття товариств, корпорацій, союзів тощо в єдину компанію з метою централізації капіталу

**Амальгамація (в металургії)**, добування благородних металів, головним чином золота, з подрібнених руд або концентратів за допомогою змочування металу ртуттю

**Амальгамізація**, біологічне змішування двох і більше етнічних груп або народів, внаслідок чого вони стають однією групою або народом

**Амальді, Едоардо** (1908–1989), фізик, фахівець з атомної фізики та фізики елементарних частинок; президент Академії деї Лінчеї, іноземний член багатьох академій, Італія

**Амальрикани**, прихильники містичної християнської секти, північнофранцузький варіант альбігойців (катарів; 12–13 ст.)

**Амальтея**, супутник внутрішньої групи Юпітера

**Амальфітанське узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурно-природний комплекс на узбережжі Салернської затоки Тірренського моря, регіон Кампанія, Італія

**Аман**, гарантія безпеки, яку мусульманин дає немусульманину або ворогові

**Аманжолов, Касим** (1911–1955), поет, реформатор казахської поетичної мови, Казахстан

**Аманко**, дефіцит, заборгованість, недостача

**Амано, Хіросі** (1960), фізик, інженер-електронік, Нобелівська премія з фізики (2014), Японія

**Амапа**, штат Бразилії

**Амарант** (*Amaranthus*), рід рослин родини амарантових

**Амарантові**, щирцеві (*Amaranthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гвоздикоцвітих

**Амариліс** (*Amaryllis*), рід цибулинних рослин родини амарилісових

**Амарилісові** (*Amaryllidaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Амарилісоцвіті** (*Amaryllidales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Аматерска-Пункевні**, найдовша печера Моравського краю (Чехія), одного з найбільших карстових масивів Центральної Європи

**Аматерасу**, богиня-Сонце, одне з чільних божеств всеяпонського пантеону синто, згідно з синтоїстськими віруваннями, праматір японського імператорського роду **Аматі**, родина італійських майстрів смичкових інструментів 16–18 ст.

**Аматорство мистецьке**, непрофесійна творча діяльність окремих осіб або колективів, що не є для них основним заняттям і не має на меті отримання доходів

**Амбаркація**, завантаження військ на кораблі (судна) з метою перевезення і вивантаження їх у встановленому місці (районі)

**Амбарцумян, Віктор Амазаспович** (1908–1996), астроном, засновник радянської теоретичної астрофізики, академік (1943) і президент (1947–1993) АН Вірменії, академік АН СРСР (1953), Вірменія

**Амбівалентність**, суперечливе, одночасне двоїсте емоційне переживання людини щодо тієї самої події або об'єкта (наприклад, задоволення і незадоволення, симпатії і антипатії тощо)

**Амбівалентність політична**, двоїстість чуттєвих переживань, котра виражається у тому, що один і той самий об'єкт викликає в людини одночасно два протилежних почуття, тобто неоднозначність у ставленні людини до навколишнього середовища і визначенні системи цінностей

**Амбівалентність почуттів**, внутрішньо суперечливий емоційний стан, пов'язаний із двоїстим ставленням до людини, предмета або явища

**Амбівалентність соціальна**, несумісність норм, цінностей, оцінок, почуттів, станів свідомості соціального суб'єкта (індивіда, групи), що характеризується подвійним, суперечливим його ставленням до явищ, подій, фактів, процесів

**Амбіостоми** (Ambystoma), рід земноводних родини амбістомових

**Амбітус**, категорія модального ладу, що позначає сукупність всіх звуків мелодії, відстань між найвищим і нижчим її тоном, іншими словами – діапазон

**Амбіція**, загострене самолюбство, самовпевненість, зверхність, зневажливе ставлення до інших людей, недооцінка їх здібностей і можливостей, надмірне захоплення своїм «Я», самозакоханість, чванливість, пихатість

**Амбліопія**, зниження гостроти зору через незадіяність у процесі одного ока

**Амблестегієві** (Amblystegiaceae), родина мохів порядку гіпнобрієвих

**Амбодик-Максимович, Нестор Максимович** (1744–1812), лікар-акушер та педіатр, один з перших авторів підручників з акушерства в тогочасній Російській імперії, ботанік, Україн – Росія

**Амборелові** (Amborellaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку амбореллоцвітих

**Амборелоцвіті** (Amborellales), порядок квіткових рослин класу дводольних

**Амбохіманга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пагорб, який іменується «королівським», оскільки тут знаходяться поховання правителів Мадагаскару

**Амбра**, речовина, що утворюється в кишковому тракті кашалотів

**Амбразура**, 1) отвір у стіні укріплення, оборонної споруди, бронебашти, через який ведуть спостереження і стріляють; 2) отвір у стіні будинку для дверей або вікна, розширений всередину

**Амброзія (у ботаніці)** (Ambrosia), рід трав'янистих рослин родини айстрових

**Амброзія (у міфології)**, їжа олімпійських богів, що давала безсмертя й вічну молодість

**Амбросій, Параска Юхимівна** (1910–1997), народна поетеса, Україна

**Амбуате**, у класичному танці, послідовні переходи з ноги на ногу на півпальцях чи пальцях

**Амбулакральна система**, водно-судинна система голкошкірих

**Амбулаторія**, лікувально-профілактичний заклад

**Амбурцумян, Захарій Миколайович** (1903–1970), бібліотекознавець, розробник схеми класифікації бібліотечної системи в СРСР, Азербайджан – Вірменія – Росія

**Амвросіївка**, місто, адміністративний центр Амвросіївського р-ну Донецької обл.

**Амвросіївська стоянка**, археологічна пам'ятка, пізньопалеолітична стоянка біля м. Амвросіївка Донецької обл.

**Амвросіївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Амвросій (Дубневич)** (?–1750), ієрарх Російської православної церкви, єпископ Чернігівський і Ніжинський (1742–1750), Україна

**Амга**, річка в Росії, ліва притока Алдану, 1462 км

**Амеби** (Amoeba), рід амебоїдних одноклітинних

**Амебіаз**, дизентерія амебна, хвороба шлунково-кишкового тракту, що її викликають деякі види амеб

**Амебоїдний рух**, особливий спосіб пересування деяких клітин через утворення випинів тіла псевдоподій

**Амебоподібні, амебозої** (Amoebozoa), одноклітинні тварини типу найпростіших

**Амебоцити**, клітини крові безхребетних тварин, що відповідають лейкоцитам хребетних

**Амейоз**, випадіння мейозу і його заміна мітозом

**Амеліо, Джанні** (1945), кінорежисер, сценарист, «Золотий лев» (1998), лауреат Каннського МКФ (1992), Італія

**Аменабар, Алехандро** (1972), кінорежисер, лауреат Берлінського (1998) та Венеційського (2004) МКФ, «Оскар» (2005), Чилі – Іспанія

**Аменгал, Бартелемі** (1919–2005), кінознавець, дослідник творчості О. Довженка, Франція

**Аменорея**, відсутність менструації в жінок, які досягли фізіологічної зрілості і не є вагітними

**Аменсалізм**, форма біотичних взаємовідносин між організмами



**Аменхотеп I** (16 ст. до н. е.), фараон Єгипту (1525–1504 до н. е.), Єгипет

**Аменхотеп II** (15–14 ст. до н. е.), фараон Єгипту (1428–1397 до н. е.), Єгипет

**Аменхотеп III** (14 ст. до н. е.), фараон Єгипту (1388–1351 до н. е.), правління якого розглядається як період найбільшого розквіту єгипетської цивілізації, Єгипет

**Аменція**, відсутність розумової діяльності внаслідок дефектів розвитку

**Америка**, друга за величиною частина світу, що включає в себе два материки – Північну та Південну Америку

**Америка (часопис)**, перший часопис української діаспори у США (1886–1890)

**Американізм**, загальне поняття цінностей американського соціально-економічного життя

**Американо-іспанська війна 1898**, війна між США та Іспанією, внаслідок якої Іспанія втратила Кубу, Пуерто-Рико, Філіппіни та Гуам

**Американо-мексиканська війна 1846–1848**, війна між США та Мексикою, внаслідок якої Мексика відмовилася від значної частини території на півночі країни (нинішні штати США – Каліфорнія, Нью-Мексико, Аризона, Невада, Юта, Колорадо)

**Американо-панамські договори 1903, 1936, 1955 та 1977**, низка угод між США і Панамою про умови користування Панамським каналом

**Американоцентризм**, один із різновидів європоцентризму, який розглядає Америку як форпост людства

**Американська адміністрація допомоги**, добродійницька організація у США у 1919–1923, офіційним завданням якої було надання допомоги європейським країнам, які потерпіли під час Першої світової війни

**Американська асоціація українознавства**, організація дослідників історії і культури України та українського народу, які працюють у США

**Американська кіноакадемія**, кіноакадемія, громадська організація, заснована у 1927, метою якої проголошувалося підвищення художнього, культурного і технічного кіно США, з 1929 щорічно присуджується приз Кіноакадемії, відомий як премія «Оскар»

**Американська культура**, західна культура з впливами культури індіанського населення, африканської, азійської, полінезійської та латиноамериканської культури

**Американська культурна антропологія**, Американська школа культурної антропології, провідна школа культурної антропології

**Американська література**, сукупність літературних текстів, писаних американськими авторами англійською мовою і взаємопов'язаних спільним історико-літературним процесом

**Американська мозаїка**, термін початку 20 ст. у США, який відтворював полікультурну палітру американського суспільства

**Американська народна рада угро-русинів**, організація закарпатських емігрантів у США

**Американська революція**, політичні події у британських колоніях Північної Америки у 1775–1783, які закінчилися утворенням Сполучених Штатів Америки

**Американська симфонія**, концепція етносоціального розвитку США 20 ст., згідно з якою усі етноси мають співіснувати у безконфліктній взаємодії

**Американська школа маржиналізму**, суб'єктивна школа маржиналізму, один з основних напрямів маржиналізму (неокласичний напрям), що сформувався наприкінці 19 ст.

**Американське лінгвістичне товариство**, організація лінгвістів у США, що поставила перед собою завдання синхронного вивчення живих мов

**Американське мистецтво**, мистецтво, створене у США

**Американський білий метелик** (*Hyphantria cunea*), міль родини ведмедиць, шкідник

**Американський сомик** (*Ameiurus nebulosus*), вид з родини ікталурових, який був вселений до багатьох країн, зокрема до України

**Американські грифи** (*Cathartidae*), родина птахів ряду соколоподібних

**Американські дикобрази, голкошерстові** (*Erethizontidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Американські олені** (*Odocoileus*), рід парнокопитних родини оленевих

**Американські славки, лісові співуни** (*Parulini*), рід птахів ряду горобцеподібних

**Американські сліпуни** (*Anomalepididae*), родина неотруйних змій

**Американські сомики** (*Ameiurus*), рід риб ряду ікталурових

**Американські хом'яки** (*Sigmodontidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Американці**, населення США

**Америцій**, хімічний елемент, символ – Am, атомний номер – 95

**Амерінди**, американоїди, раса, поширена у Північній і Південній Америці, представники характеризуються прямим чорним волоссям, смуглявою або навіть темною шкірою, часто «орлиним» або прямим носом

**Амеріндологія**, індіаністика, комплексна наука, що займається вивченням амеріндських мов – тобто мов американських індіанців, а також всебічним дослідженням історії та культури аборигенного населення Америки

**Аметист**, мінерал групи кварцу

**Амет-Хан, Султан** (1920–1971), льотчик-винищувач ВПС СРСР, національний герой кримськотатарського народу, двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1945), Україна – Росія

**Ам'єнський мир 1802**, мир між Францією, Іспанією та Батавською республікою з одного боку та Англією – з другого, яким було зафіксовано розпад другої антифранцузької коаліції

**Ам'єнський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший за розмірами (200 тис. кв. м) готичний собор Франції, 13–16 ст., м. Ам'єн, департамент Сомма, Франція

**Амигдалін**, глікозид, міститься, зокрема, в кісточках плодів рослин роду *Prunus* (слива, абрикоса, мигдаль)

**Аміак**, найпростіша сполука азоту з воднем

**Аміда (в юдаїзмі)**, головна щоденна молитва іудеїв

**Аміда (у буддизмі)**, будда у махаяністському вченні Чистої землі

**Амідази**, ферменти класу гідролаз, каталізують гідроліз амідів, розщеплюючи зв'язок між вуглецем та азотом

**Аміди кислот**, клас речовин, які можна формально розглядати як похідні кислот, в яких гідроксильна група заміщена аміногрупою

**Аміди металів**, хімічні сполуки типу  $MNH_2$ , що утворюються при взаємодії активних металів з рідким аміаком

**Амідні добрива**, азотні добрива, що містять азот в амідній формі

**Амідовітамінна добавка**, однорідна суміш подрібнених карбамідного концентрату, преміксу та інших компонентів

**Амідосклопластики**, термопластичні склопластики на основі поліамідного сполучника

**Амідостомоз**, хвороба водоплавної птиці

**Амієподібні** (Amiiformes), ряд риб класу променеперих

**Амілази**, ферменти класу гідролаз, каталізують гідроліз оліго- та полісахаридів (крохмаль, глікоген та ін.)

**Амілоза**, полісахарид, що складається з лінійних або малорозгалужених ланцюгів молекул глюкози; основна складова крохмалю

**Амілоїд**, білково-полісахаридний комплекс

**Амілоїдоз**, амілоїдна дистрофія, захворювання, пов'язане з утворенням розчинними білками нерозчинних агрегатів – амілоїдних структур

**Амілопектин**, полісахарид, що складається з розгалужених ланцюгів молекули глюкози, одна зі складових крохмалю (на відміну від амілози, майже нерозчинний у воді)

**Амілопласти**, пластиди, в яких відбувається синтез крохмалю

**Амілофільні рослини**, рослини, які запасують крохмаль

**Амімія**, хворобливий стан, ослаблення або повна втрата міміки

**Амін, Самір** (1931), політолог і економіст, дослідник глобалізації, один з теоретиків неомарксизму і основоположників світ-системного підходу, Єгипет – Сенегал

**Аміна бінт Вахб** (?–577), мати пророка Мухаммеда, Саудівська Аравія

**Аміни**, азотвмісні органічні сполуки, похідні аміаку, в яких один або кілька атомів водню заміщені групами атомів

**Аміни біогенні**, продукти декарбоксилування амінокислот

**Аміногрупа**, одновалентний залишок аміаку

**Амінокислоти**, органічні сполуки, що мають у своєму складі одну або кілька аміногруп та карбоксильних груп, мономері білків

**Амінокислоти незамінні**, ті, що не синтезуються в організмі певного виду тварин

**Амінопептидази**, ферменти класу гідролаз, каталізують гідролітичне відщеплення залишків амінокислот від N-кінця білків та пептидів

**Амінопласт**, пластмаса на основі аміносмол

**Аміносмола**, синтетична смола на основі альдегіду і речовин, що містять аміногрупу

**Амінотрансферази**, ферменти з групи трансфераз; каталізують перенос аміногруп від амінокислот на кетокислоти без утворення вільного аміаку

**Аміноцукри**, амінопохідні простих цукрів (моносахаридів)

**Амінування**, введення аміногрупи (заміщеної чи незаміщеної) в органічну сполуку

**Амін**, завершальна формула у молитвах та псалмах в юдаїзмі, ісламі та християнстві, покликана підтверджувати істинність вимовлених слів

**Аміо, Жак** (1513–1593), письменник, перекладач, педагог, Франція

**Амірантські острови**, архіпелаг у західній частині Індійського океану поблизу Африки

**Аміреджібі, Чабуа** (1921–2013), письменник, класик грузинської літератури 20 ст., Грузія

**Амірян, Седа** (1926–1993), літературознавець, дослідник вірмено-українських літературних зв'язків, Вірменія

**Амітоз**, прямий поділ інтерфазного ядра

**Аміфіболія**, логічна помилка, що виникає при висловлюванні багатозначного судження, коли автор висловлювання не усвідомлює цю багатозначність і можливість різних тлумачень

**Аміхофобія**, надмірний страх подряпини або страх бути пораним пазурами

**Амічі, Джованні Баттіста** (1786–1863), фізик-оптик, ботанік, гістолог, астроном, Італія

**Амія** (*Amia calva*), мулова риба, представник ряду амеєподібних

**Аміліція**, копія розписки про отримання грошей

**Амман**, місто, столиця Йорданії

**Амміан Марцелін** (близько 330 – після 395), історик, Римська імперія

**Аммоній Саккас** (175–242), філософ, предтеча неоплатонізму, Стародавня Греція

**Амнезія**, втрата пам'яті

**Амніон**, одна із зародкових оболонок у амніот

**Амніоти** (Amniota), велике парафілетичне угруповання вищих хребетних тварин що мають зародкові оболонки

**Амністія**, 1) акт найвищого органу державної влади про повне або часткове звільнення від покарання; 2) визнання незасудженими осіб, що відбули покарання або достроково звільнені від нього; 3) закриття кримінальної справи на будь-якій стадії кримінального процесу

**Амонашвілі, Шалва Олександрович** (1931), педагог, фахівець в області гуманно-особистісної психології і педагогіки в початковій школі, СРСР – Росія

**Амоній**, одновалентний катіон з атому азоту та чотирьох атомів водню

**Амоніти** (Ammonoidea), підклас вимерлих морських головоногих молюсків

**Амоніфікація**, процес розкладу органічних азотистих речовин під впливом мікроорганізмів з виділенням аміаку

**Амоніфікуючі мікроорганізми**, група мікроорганізмів, бактерії гниття

**Амоноліз**, обмінний розклад органічних сполук при взаємодії з аміаком

**Амонтон, Гійом** (1663–1705), фізик, винахідник, автор досліджень з молекулярної фізики, механіки, геометрії, один з піонерів трибології, Франція

**Аморалізм**, принцип практичної або ідейної орієнтації, що включає заперечення моральних засад та загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві, нігілістичне ставлення до всяких етичних норм та принципів

**Аморіс, Енріке** (1900–1960), письменник, поет, драматург, класик латиноамериканської літератури, Уругвай

**Амортизатор**, пристрій для пом'якшення ударів, щоб захистити споруду, машину тощо від великих навантажень і коливань

**Амортизація**, перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою відшкодування їх зношеної частини

**Амортизація (у економіці)**, процес поступового перенесення вартості зношуваних основних засобів (фондів) на вартість продукції, що виготовляється за їх допомогою

**Амортизація (у техніці)**, пом'якшення ударів

**Аморфний стан**, стан твердого тіла, структура якого має певний ближній порядок розташування атомів і не має дальнього порядку, метастабільний стан твердого тіла із замороженою структурою характерною для рідини

**Амосов, Микола Михайлович** (1913–2002), хірург-кардіолог, академік АН УРСР (1969), Росія – Україна

**Амофіла сарептська** (*Ammophila sareptana*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини риучих ос-сфецид, внесений до Червоної книги України

**Амофіли** (*Ammophila*), рід риучих ос, здатних паралізувати жертву

**Амофос**, фосфорно-азотне комплексне водорозчинне мінеральне добриво

**Амофоска**, нітроамофоска, азотно-фосфорно-калійне водорозчинне мінеральне добриво

**Амохостос**, район (спархія) Кіпру

**Амоша, Олександр Іванович** (1937), економіст, академік НАН України (2003), Україна

**Амп, П'єр** (1876–1962), письменник, основоположник жанру виробничого роману, Франція

**Ампелографія**, ампелологія, наука про види і сорти винограду

**Ампелотерапія**, лікування виноградом

**Ампельні рослини**, декоративні рослини із звисаючими пагонами

**Ампер**, одиниця електричного струму, одна з семи основних у системі СІ (позначається А)

**Ампер на метр**, одиниця напруженості магнітного поля в системі СІ (позначається А/м)

**Ампер, Андре-Марі** (1775–1836), фізик і математик, засновник електродинаміки, засновник електродинаміки, Франція

**Ампера гіпотеза**, гіпотеза молекулярних струмів, згідно з якою джерелом магнітного поля постійних магнітів є кільцеві електричні струми, які циркулюють у межах окремих атомів (молекул) речовини

**Ампера закон**, закон, що визначає силу взаємодії між двома паралельними провідниками, по яких протікає постійний стум

**Ампера теорема**, інтеграл по замкненому контуру від магнітної індукції, пропорційний силі електричного струму, що протікає через площу, обмежену контуром

**Ампервитки**, добуток величини струму в амперах на кількість витків котушки

**Амперметр**, прилад для вимірювання величини електричного струму, який вмикається послідовно в коло цього струму

**Амперометрія**, амперометричне титрування, різновид полярографічного методу аналізу, заснований на вимірюванні в процесі титрування граничного дифузійного струму

**Амперсэнд**, символ &, в англійській мові означає об'єднання

**Ампір**, стильовий напрям в архітектурі й мистецтві поч. 19 ст.

**Ампіцилін**, похідна тіазолідину, антибіотик пеніцилінового ряду (родина амінопеніцилінів)

**Амплікація**, 1) копія розписки про прийняття грошей, 2) копія певного акта

**Амплітрон**, електровакуумний прилад магнетронного типу, за допомогою якого підсилюють сигнали коливань надвисоких частот

**Амплітуда**, величина найбільшого відхилення значення періодично змінної величини від її нульового значення

**Амплітуда комплексна**, комплексна величина, модуль якої дорівнює амплітуді гармонічного сигналу, а аргумент – його початковій фазі

**Амплітуда рухів**, розмах рухів окремих частин тіла по відношенню один до одного чи всього тіла по відношенню до снаряду

**Ампліфікація психічного розвитку**, максимальне використання можливостей кожного віку для повноцінного психічного розвитку дитини

**Ампліфікація (у біології)**, збільшення кількості певних фрагментів ДНК внаслідок місцевої реплікації

**Ампліфікація (у економіці)**, посилення дії факторів, параметрів у багатфакторній економічній системі

**Ампліфікація (у літературі)**, 1) збільшення обсягу тексту під час перекладу; 2) стилістичний прийом

**Ампліфікація (у рекламі)**, розширення, фігура мови, що використовує накопичення синонімів і гіперболічних порівнянь по наростаючій

**Амплуа**, роль у фільмі, спектаклі, що відповідають характерові обдарування актора

**Ампула**, 1) у давніх римлян – глиняна або скляна посуда з вузькою шийкою для зберігання рідини; 2) скляна посуда з відтягнутою вузькою шийкою, яку запаюють після заповнення ліками; 3) розширена частина деяких трубоподібних органів

**Ампутація**, видалення органу, наприклад, кінцівки

**Амріта**, напій богів у індуїстській міфології, що робить їх безсмертними

**Амрітсар**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**Амруш, Жан** (1906–1962), письменник, поет, журналіст, Алжир – Франція

**Амстердам**, місто, столиця Нідерландів

**Амстердамська фортифікація**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, 135-кілометрова лінія оборонних споруд навколо столиці Нідерландів, зведена на межі 19–20 ст., м. Амстердам, Нідерланди

**Амстердамський договір 1997**, запровадження реформи структур та інститутів ЄС із метою зміцнення позицій Європарламенту та Єврокомісії, удосконалення правил прийняття рішень

**Амстердамський інтернаціонал профспілок**, міжнародне об'єднання профспілок, що діяло під керівництвом Соціалістичного інтернаціоналу у 1919–1945

**Амудар'їнська газонафтоносна провінція**, група родовищ в Туркменістані, Узбекистані, Афганістані та Ірані

**Амудар'я**, річка в Афганістані, Таджикистані, Узбекистані, Туркменістані, впадає до Аральського моря, 1415 км

**Амундсена гора**, вершина в Східній Антарктиді, 1445 м  
**Амундсена море**, море в Південному океані біля берегів Антарктики

**Амундсена улоговина**, зниження дна Північно-Льодовитого океану між хребтами Ломоносова і Гаккеля

**Амуніція**, 1) сукупність речей (крім одягу і зброї), що становлять спорядження військовослужбовця; 2) військове спорядження коня (зброя, сідло, в'ючні пристрої)

**Амур**, річка в Росії та Китаї, впадає до Охотського моря, 2824 км

**Амур (бог)**, у давньоримській міфології – бог кохання

**Амур білий** (*Stenopharyngodon idella*), риба родини коропових

**Амур чорний** (*Mylopharyngodon piceus*), риба родини коропових

**Амури білі** (*Stenopharyngodon*), рід риб родини коропових

**Амури чорні** (*Mylopharyngodon*), рід риб родини коропових

**Амурська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Амфібійні сили**, оперативні з'єднання однорідних сил військово-морських флотів деяких держав, які викорис-

товуються для перекидання десанту морем (океаном) і висадки його на узбережжі

**Амфібіонти**, організми, пристосовані до життя у водному та наземному середовищі

**Амфібія**, 1) транспортна або бойова машина, спроможна пересуватися суходолом, водою або й під водою; 2) гідролітаки, обладнані колісним шасі

**Амфіболіт**, метаморфічна гірська порода

**Амфіболія**, неоднозначна граматична структура речення або короткого дискурсу

**Амфібрахій**, 1) у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголошеним другим складом, 2) в античній версифікації – трискладова стопа на чотирі мори з довгим середнім складом

**Амфідиплоїд**, тетраплоїдний гібрид

**Амфімакр**, 1) стопа античного віршування з п'яти мор, утворена двома довгими складами та одним коротким між ними, 2) в українській силабо-тоніці – стопа дактиля з додатковим акцентом на третьому складі або анапеста з додатковим наголосом на першому складі

**Амфіміксис**, вид статевого процесу, за якого відбувається злиття ядер гамет, що походять від двох особин

**Амфіполіплоїдія**, одна з двох форм поліплоїдії, за якої наявні диплоїдні хромосомні набори обох батьків

**Амфісбени** (*Amphisbaenia*), підряд плазунів з ряду лускатих

**Амфітеатр Ель-Джема**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни найбільшого у Північній Африці амфітеатру часів Римської імперії, 3 ст. н. е., м. Ель-Джем, вілаєт Махдія, Туніс

**Амфітеатров, Олександр Валентинович** (1862–1938), прозаїк, публіцист, фейлетоніст, літературний і театральний критик, драматург, автор сатиричних віршів, впливова постать російського літературного процесу першої половини 20 ст., Росія – Італія

**Амфіуми** (*Amphiuma*), рід хвостатих земноводних родини амфіумових

**Амфодонтоз**, системне ураження навколозубних тканин (пародонту), розсмоктування зубних луночок

**Амфор кулястих археологічна культура**, археологічна культура епохи пізнього енеоліту, що існувала на території Дніпровського Правобережжя в 3 тисячоліття до н. е.

**Амфора**, антична посуда яйцеподібної форми з двома вертикальними ручками, нерідко – з гострим конічним дном

**Амфотерність**, здатність сполуки проявляти залежно від умов кислотні або основні властивості

**Амхарська мова**, одна з ефіосемітських мов, поширена в сучасній Ефіопії, офіційна мова Ефіопії, мова народу амхара

**АН**, літаки АНТК ім. Антонова

**Ан дедан**, напрямок повороту в піруетах, турах, напрямку руху працюючої ноги, що описує дугу вперед, -вбік, -вперед, -в глибину, до опірної ноги



**Ан деор**, розгорнуте положення ніг, що прийнято в системі класичного танцю, при якому ноги розвернуті носками назовні

**Ан турнан**, у класичному танці – вказівка на те, що рух виконується одночасно з поворотом всього тіла (поворот може бути повним або неповним)

**Ан, Віктор** (1985), спортсмен (шорт-трек), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2006 – 3, 2014 – 3), Корея – Росія

**Ана...**, частина складних слів, що означає рух вгору, посилену дію, протилежну дію, обернену дію

**Анабазин**, алкалоїд, ізомер нікотину

**Анабаптизм**, протестантський рух, започаткований у 16 ст., учасники якого не визнають хрещення немовлят, твердячи, що лише дорослі здатні свідомо й вільно обирати віросповідання

**Анабар**, річка в Росії, впадає до моря Лаптевих, 939 км

**Анабаси** (Anabas), рід риб-повзунів родини анабасових, які здатні дихати атмосферним киснем

**Анабена** (Anabaena), рід нитчастих ціанобактерій, здатних до азотфіксації

**Анабіоз**, стан, за якого різко знижується обмін речовин

**Анаболізм**, асиміляція, пластичний обмін, сукупність реакцій біологічного синтезу в організмі

**Анаболія**, різновид філембріогенезу

**Анагенез**, філетична зміна

**Анагліфія**, спосіб репродукування, що дає змогу одержати об'ємне (стереоскопічне) зображення

**Анагога**, прийом розкриття і доказу існування недоступного для необізнаних (потайного, містичного, профетичного) сенсу слова, тексту або його частини, традиційним об'єктом анагоги є Біблія

**Анаграма**, 1) перестановка літер у слові у зворотному порядку, також слово, утворене внаслідок такої перестановки; 2) скорочений підпис художника

**Анадиплозис**, зіткнення, стилістична фігура поетичного синтаксису, поширена у фольклорній пісенності і в працях фольклористів

**Анадир**, річка у Росії, впадає до Берингового моря, 1145 км

**Анадирська затока**, затока у Беринговому морі, біля Чукотського півострова

**Анадримадуза Ретовського** (Anadrymadusa retowskii), вид комах ряду прямокрилих родини коників справжніх, який внесено до Червоної книги України

**Анадромні риби**, риби, що розмножуються у прісноводних водоймах, а потім мігрують в солону воду (моря, океани)

**Анаероби**, організми, здатні існувати без кисню

**Анаеробіоз**, аноксидіоз, життя за відсутності вільного кисню

**Анайдейя**, у кініків – свобода дії, що межує з непристойністю

**Анакампсеротові** (Anacampserotacea), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гвоздицопітних

**Анакамтодон сплахноподібний** (Anacamptodon splachnoides), вид мохоподібних родини амблістегієвих, внесений до Червоної книги України

**Анаколуф**, синтаксична фігура, побудована на частковій неузгодженості членів речення, різновид аграматизму

**Анаконди** (Eunectes), рід змій родини удавів

**Анаконди принцип**, спосіб досягнення геополітичної переваги, спрямований на відторгнення однією зі сторін геополітичного протистояння берегової зони (чи встановлення контролю над нею), через яку проходять комунікації іншої сторони

**Анакреонт** (570/559–485/478 до н. е.), поет-лірик, Стародавня Греція

**Анакруза**, слабкий ненаголошений склад, що передує першому метричному наголошу

**Анаксагор** (500–428 до н. е.), філософ, математик, астроном, основоположник афінської філософської школи, Стародавня Греція

**Анаксимандр** (610–546 до н. е.), філософ, представник мілетської школи натурфілософії, Стародавня Греція

**Анаксимен** (685–528 до н. е.), філософ, представник Мілетської школи натурфілософії, учень Анаксимандра, Стародавня Греція

**Анакцентні мови**, мови що не мають ні тону, ні наголошу (палеоазійські сингармонічні мови – частина монгольських і тюркських)

**Аналептики**, препарати, що стимулюють ЦНС

**Аналіз**, логічний прийом розкладу предмету пізнання, поняття на складові частини за певними ознаками, властивостями, відношеннями

**Аналіз даних агрегативний**, форма аналізу на основі доступних джерел опублікованих або інших даних для опису характеристик населення або схожою сукупністю особистостей

**Аналіз даних вторинний**, вид дослідження, в якому повторно аналізуються дані, зібрані і, як правило, опубліковані раніше іншими дослідниками

**Аналіз документів**, метод збору первинних соціальних даних, при якому джерелом інформації є текстові повідомлення, що містяться у будь-яких документах, протоколах, доповідях, резолюціях та рішеннях, газетних і журнальних публікаціях, художніх творах, ілюстраціях тощо

**Аналіз і синтез**, методи наукового пізнання, які є етапами гносеологічного процесу формування понять

**Аналіз кількісний**, розділ аналітичної хімії, в якому визначають кількісний склад речовини

**Аналіз кладистичний**, біологічна класифікація, що базується на методах кладистики

**Аналіз кластерний** (в економіці), метод багатомірного статистичного дослідження за допомогою численних обчислювальних процедур, до якого належать збір даних та упорядкування їх в порівняно однорідні, схожі між собою групи (кластери)

**Аналіз компонентний**, «розщеплення» значення слова на складники, які не мають формальних засобів вираження

**Аналіз концептуальний**, у когнітивній лінгвістиці – методика дослідження концептів на основі сполучуваності відповідних лексем, а також більш широких контекстів їх вживання

**Аналіз кореляційно-регресійний**, розділ математичної статистики, в якому аналізується залежність однієї випадкової величини від іншої: кореляційний аналіз з'ясовує чи істотний зв'язок між величинами, а регресійний будує функцію регресії – модель цього зв'язку

**Аналіз макроекономічний**, галузь економічної науки, яка вивчає фактичний стан економіки країни (або світової економіки), окремих сфер народного господарства шляхом використання сумарних економічних показників і макроекономічного моделювання

**Аналіз математичний**, фундаментальний розділ математики, який досліджує функції методом нескінченно малих

**Аналіз морфемний**, аналіз, що передбачає виділення в слові всіх його морфів і встановлення їх значень

**Аналіз музичний**, наукове дослідження музичного твору

**Аналіз найближчого сусідства**, статистичний метод, широко застосовуваний в географії

**Аналіз нестандартний**, розділ математичної логіки

**Аналіз подієвий**, аналіз даних про історію подій, тобто про час і обставини (коваріатах) їх настання в кордонах спостережуваного періоду часу і про самі ці події

**Аналіз політичний**, процес збирання й узагальнення інформації про політичну систему загалом і окремі її складові з метою прогнозування наслідків політичних дій та їх впливу на розвиток суспільства

**Аналіз порівняльний**, різновид вторинного аналізу соціологічної інформації, який полягає у порівнянні результатів досліджень, проведених на різних об'єктах або в різний час одним або різними дослідницькими колективами для узагальнення соціологічної інформації

**Аналіз системний**, науковий метод пізнання, сукупність методологічних засобів, використовуваних для підготовки й обґрунтування рішень зі складних проблем суспільного життя

**Аналіз структурний у методології науки**, виявлення складників кожного явища та їхніх зв'язків (структури)

**Аналіз структурний у соціології**, метод соціології, який дозволяє з'ясовувати значення окремого соціального явища для функціонування і розвитку певним способом структурованого соціального цілого

**Аналіз тексту комплексний лінгвістичний**, розгляд усіх текстоутворювальних факторів і текстових категорій: інформативності, членування, простору, часу, інтеграції і завершеності, образу автора, засобів зв'язності у тексті, виокремлення теми та ідеї тексту і т.д.

**Аналіз тексту лінгвістичний**, галузь мовознавства, об'єктом дослідження якої є текст

**Аналіз тетрадний**, метод генетичного аналізу нижчих евкаріотних організмів

**Аналіз технічний**, сукупність хімічних, фізичних, фізико-хімічних методів аналізу сировини (напівфабрикатів, готової продукції), що їх виробляє або споживає промисловість

**Аналіз типологічний**, метод дослідження, що базується на розчленуванні складних об'єктів на групи (класи) та дослідженні однорідних груп

**Аналіз (у мовознавстві)**, метод дослідження, що полягає у розкладанні мовного цілого (тексту) на його складові частини з метою пізнання їх сутності

**Аналіз функціональний у соціології**, методологія комплексного дослідження причинно-наслідкових зв'язків, окремих рушійних сил розвитку соціальних явищ і процесів, у якому наголос робиться на пізнанні залежних факторів (функцій)

**Аналіз шляховий**, метод аналізу даних опитувань, ідея якого полягає у тому, щоб за допомогою техніки приватних кореляцій спробувати усунути вплив деякої змінної на відношення між двома іншими змінними

**Аналізатор**, частина поляризаційного приладу, де виявляється і досліджується поляризоване світло

**Аналізатор зоровий**, зоровий орган, орган чуття, що сприймає видимо світло

**Аналізатор нюховий**, орган чуття, сукупність структур, що сприймає подразнення хеморецепторів

**Аналізатор слуховий**, орган чуття, сукупність механічних, рецепторних та нервових структур, здатних сприймати звукові хвилі.

**Аналізатор смаковий**, аналізатор зовнішнього середовища, що відповідає за дегустаційну функцію в організмі, сприймаючи збудження від хеморецепторів

**Аналізатори (в оптиці)**, прилади або пристрої (елементи поляризаційних приладів) для виявлення поляризованого світла і визначення характеру його поляризації

**Аналізатори (у фізіології)**, нервові механізми, що здійснюють сприймання й аналіз подразнень

**Аналізу методи**, способи отримання знань про об'єкт, процес, явище через його розділення на частини та вивчення їх особливостей та взаємозв'язків

**Аналізує схрещування**, парування гібридів із особинами гомозиготними за рецесивними алелями

**Аналітизм**, типологічна ознака мовної структури, що виявляється в роздільному вираженні лексичного і граматичного значень слова

**Аналітика**, частина логіки, що розглядає вчення про аналіз – операції уявного або реального розчленування цілого (речі, властивості, процесу або відношення між предметами) на складові частини

**Аналітика міжнародна**, методологічний засіб та діяльність представників урядових або неурядових структур, яка має за мету розв'язання будь-якої проблеми у міжнародних відносинах й передбачає дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що її породжують

**Аналітичні центри**, мозкові центри, недержавні науково-дослідницькі організації, які зосереджують свої зусилля в галузі гуманітарних наук – політики, економіки, соціології, права

**Аналогічні органи**, органи, що виконують однакову функцію, однак різні за походженням

**Аналогія в біології**, зовнішня подібність будови організмів різних систематичних груп

**Аналогія закону**, специфічний спосіб прийняття юридично значущого рішення у разі прогалин у законодавстві, що стосуються відповідного конкретного випадку

**Аналогія права**, застосування щодо суспільних відносин, не регламентованих у правовому порядку безпосередньо, загальних принципів національної чи міжнародної систем права, які визначаються «*ratio legis*»

**Аналогія у мовознавстві**, уподібнення одних елементів мови до інших як наслідок впливу продуктивніших моделей на менш продуктивні, нерегулярні, одиничні

**Аналогія у навчанні**, педагогічний прийом, який полягає в установленні схожості в якомусь відношенні між явищами й предметами вивчення, різними в решті відношень

**Аналогія у філософії**, умовивід, в якому на основі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про можливу схожість цих предметів за іншими ознаками

**Аналогова система передавання**, система передавання ЕЗЗК з частотним розподілом каналів, у лінійному тракті якої передаються аналогові сигнали електрозв'язку

**Аналоговий вимірювальний прилад**, вимірювальний прилад, в якому візуальний сигнал вимірювальної інформації подається за допомогою шкали та вказівника

**Анальгія**, анальгезія, відсутність почуття болю

**Анальний отвір**, нижній край прямої кишки

**Анальні залози**, група шкірних залоз ссавців

**Анамнез**, свідчення хворого про свій стан, зокрема симптоми хвороби

**Анамнезис**, вчення Платона в області епістемології (теорії пізнання)

**Анамнії**, анамніоти, парафілетичне угруповання хребетних тварин, у яких не утворюються зародкові оболонки

**Анаморфоз**, добудовування сегментів тулуба безхребетних протягом життя

**Анаморфування**, отримання оптичних зображень предметів з усілякими навмисними викривленнями їх конфігурації

**Ананас** (*Ananas*), рід рослин родини бромелієвих

**Ананд, Вішванатан** (1969), шахіст, чемпіон світу (2007–2013), Індія

**Ананд, Мулк Радж** (1905–2004), письменник, один з піонерів індійської англомовної прози, Індія

**Ананд, Четан** (1915–1997), кінорежисер, сценарист, продюсер, Гран-прі Каннського МКФ (1946), Індія

**Ананке в астрономії**, супутник Юпітера

**Ананке у міфології**, у давньогрецькій міфології – божество необхідності, неминучості, персоніфікація долі  
**Ананьєв, Анатолій Андрійович** (1925–2001), письменник, майстер воєнної прози, Казахстан – Росія

**Ананьїв**, місто, адміністративний центр Ананьївського р-ну Одеської обл.

**Ананьївський район**, адміністративно-територіальна одиниця Одеської обл.

**Ананьїн, Степан Андрійович** (1874–1942), педагог і психолог, вчений, фахівець з теорії виховання, зокрема трудового й естетичного, порівняльної педагогіки і педології, Україна

**Анапест**, 1) у силабо-тонічному віршуванні – стопа, що складається з двох ненаголошених і одного наголошеного на кінці складу, 2) в античному віршуванні – трискладова стопа тривалістю в чотири мори

**Анаплазія**, повернення клітини в недиференційований стан

**Анаплазмоз**, захворювання великої і дрібної рогатої худоби

**Анаплазмози**, інвазійні хвороби свійських і диких тварин

**Анапси́ди** (*Anapsida*), підклас плазунів

**Анартрисві** (*Anarthriaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку тонконогоцвітих

**Анартрія**, втрата здатності до артикуляції

**Анархізм**, політичне вчення та ідеологія, яка ґрунтується на запереченні існування будь-якої форми державності

**Анархія міжнародна**, стан міжнародної системи, коли в ній відсутня міжнародна політична влада, а також немає централізованих інститутів, здатних забезпечити збереження миру, врегульовувати протиріччя між суверенними державами

**Анархо-комунізм**, одна з течій анархізму

**Анархо-синдикалізм**, суспільно-політичний рух, прибічники якого вважають себе складовою частиною соціалістичного і робітничого руху

**Анастасієвський, Микола** (1891–1974), художник, мистецтвознавець, педагог, громадський діяч, Україна – Німеччина – США

**Анастасевич, Василь Григорович** (1775–1845), перший книгознавець і бібліограф Російської імперії, перекладач та видавець, Україна – Росія

**Анастасівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Анастасія Ярославна** (1023–1074/1094), донька Ярослава Мудрого та Інгігерди Шведської, королева Угорщини (1046–1061), Україна – Угорщина

**Анастигмат**, об'єктив, у якому підбором лінз максимально усунено астигматизм та інші недоліки зображень

**Анастомоз**, з'єднання між собою судин або волокнистих утворів

**Анастрофа**, зміна прямого порядку слів у реченні або словосполученні на непрямий без порушення змісту

**Анатаз**, мінерал класу оксидів і гідроксидів, двооксид титану

**Анатичук, Лук'ян Іванович** (1937), матеріалознавець, академік АН України (1992), Україна

**Анатоксин**, токсин, позбавлений шкідливих властивостей

**Анатолійське плоскогір'я**, плоскогір'я на території Туреччини

**Анатолійський буровугільний басейн**, буровугільний басейн в Туреччині

**Анатомія**, галузь біології, яка вивчає макробудову організму

**Анатомія влади**, дослідження структури, форм, джерел і засобів влади та владних відносин

**Анатомія і фізіологія порівняльна**, біологічна наука

**Анатоцизм**, нарахування відсотків не лише з початкової суми, а й з відсотків, які «набігли» за відповідний термін

**Анафаза**, стадія поділу клітини

**Анафема**, у християнстві – відлучення еретиків або непокаянних грішників від Церкви

**Анафілаксія**, різновид алергічної реакції

**Анафора**, 1) єдинопочаток, стилістична фігура, побудована на однаковому початку слів, словосполучень, віршових рядків, строф або речень, 2) відношення між мовними виразами, яке полягає у тому, що смисл одного виразу містить відсилання до іншого

**Анахарсіс** (605–645 до н. е.), філософ, Скіфія

**Анахромат**, оптична система, не виправлена щодо хроматичної аберації

**Анахронізм**, невідповідність подій, явищ, предметів чи осіб, згаданих у тексті, часові, в який їх вписано

**Анварі** (1126–1189), поет, майстер рубаїв, класик персидсько-таджицької літератури, Туркменія – Таджикистан – Іран

**Ангажемент**, 1) запрошення митців сцени або цілих театральних колективів на певний строк для виступів у виставах чи концертах за певних умов; 2) контракт з артистом чи театральним колективом

**Ангар**, спеціальне приміщення для стоянки, технічного обслуговування і ремонту літаків, дирижаблів, вертольотів, інших літальних апаратів, а також будь-якої іншої великогабаритної техніки

**Ангара**, річка у Росії, права притока Єнісею, 1779 км

**Ангарія**, в міжнародному праві захоплення воюючою державою у своїх портах торгових суден нейтральних країн для використання у військових цілях

**Ангаро-Ілімський залізорудний басейн**, група родовищ залізної руди в Іркутській області Росії

**Ангаро-Катська група залізорудних родовищ**, група родовищ залізної руди у Красноярському краї Росії

**Ангарський перевал**, перевал в Кримських горах

**Ангаські мови**, підгрупа чадських мов, до якої належать мови ангас, монтол, сура, чіп, герка, аїкве, джипал, джорто, коф'яр, канам, поширені у Північній Нігерії

**Ангел**, в юдаїзмі, християнстві, ісламі – духовна, безтілесна істота, що сповіщає волю Бога і володіє надприродними можливостями

**Ангели морські** (Squatinidae), родина акул

**Ангелопулос, Теодорос** (1935–2012), кінорежисер, сценарист, актор, «Золота пальмова гілка» (1998), «Срібний лев» (1988), лауреат Берлінського МКФ (1971, 1973, 1975, 1989), Греція

**Ангельська порода**, молочна порода свійського бика

**Ангельські, Стефан** (1929), біохімік, іноземний член НАН України (1997), Польща

**Ангемітоніка**, звукоряд без півтонів

**Ангідрид**, мінерал класу оксидів і гідроксидів, двооксид титану

**Ангідриди кислот**, кисневі сполуки, які, приєднуючи воду, утворюють кислоти

**Ангідроз**, відсутність потовиділення

**Ангілья**, самоврядна заморська територія Великої Британії в Карибському басейні

**Ангіна**, застарілий термін для позначення запалення горла або болю в грудній порожнині внаслідок ішемії міокарду

**Ангіо...**, частина складних слів, що відповідає за значенням слову «судина» (в організмі)

**Ангіографія**, діагностична процедура, яка полягає в наповненні кровоносних судин певним забарвлювачем з метою їх візуального вивчення

**Ангіокардіографія**, ангіографія судин серця (або коронарних судин)

**Ангіологія**, наука про будову, розвиток і функцію кровоносних судин

**Ангіома**, пухлина, яка походить з тканин стінки кровоносної судини

**Ангіоневроз**, розлад діяльності кровоносних судин внаслідок порушення регуляції їх функцій нервовою системою

**Ангіопластика**, медична процедура, яка полягає у розширенні кровоносної судини (як правило, коронарної артерії) за допомогою введення зонда

**Ангіопластика балонна**, різновид ангіопластики

**Ангіопротектори**, препарати, що нормалізують стан стінок судин

**Ангіоспазм**, патологічне звуження просвіту кровоносної судини

**Ангіотензин**, гормон, який синтезується печінкою та викликає звуження судин, підвищення кров'яного тиску і вивільнення з кори надниркових залоз гормону альдостерону

**Ангіросоми** (Argyrosomus), рід риб родини горбаневих

**Ангклунг**, індонезійський музичний інструмент, визнаний ЮНЕСКО як частина культурної спадщини

**Ангкор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, масштабний археологічний парк серед джунглів на площі у 400 кв. км, який складається із руїн столиці імперії Кхмерів 9–15 ст., провінція Сіємріап, Камбоджа



**Англез**, танець, поширений в Європі у 17–19 ст.

**Англер, Франсуа** (1932), фізик, Нобелівська премія з фізики (2013), Бельгія

**Англерська порода**, порода великої рогатої худоби молочно-м'ясного спрямування

**Англійська література**, сукупність літературних текстів англійською мовою, створених англійськими авторами (або які вважають себе такими), що пов'язані спільним історико-літературним процесом

**Англійська мова**, мова германської групи індоєвропейської мовної сім'ї, одна з офіційних мов ООН

**Англійська національна опера**, оперний театр, діє у м. Лондон (Велика Британія) з 1931

**Англійська революція**, процес переходу Англії від абсолютної монархії до конституційної у 17 ст.

**Англіїці**, нація, населення Англії, що говорить англійською мовою

**Англіканство**, один з напрямів християнства, що з'явився під час англійської Реформації

**Англіканська церква**, християнська протестантська церква, заснована у 1534 Генріхом VIII внаслідок Реформації

**Англія**, адміністративно-політична частина (історична провінція) Великої Британії

**Англія (королівство)**, держава в Західній Європі, що існувала у 927–1707, а після об'єднання з королівством Шотландія трансформувалася у Королівство Великої Британії

**Англо-бірманські війни 19 ст.**, три військові конфлікти (1823–1826, 1852–1853, 1885–1887) між Британією та Бірманською імперією, які закінчилися повною окупацією Бірми (сучасна М'янма) англійцями

**Англо-бурські війни 1880–1881 та 1899–1902**, війни між Великобританією та бурськими республіками Оранжева і Трансвааль за південноафриканські території

**Англо-ірландський договір 1921**, договір між урядом Великої Британії та представниками невизнаної Ірландської Республіки, який поклав кінець війні за незалежність Ірландії (1919–1922) та згідно з яким утворювався новий британський домініон – Ірландська Вільна держава

**Англокатолики**, прокатолицько орієнтована течія Англіканської церкви

**Англоконформізм**, асиміляціоністська концепція плюралістичного розвитку поліетнічного суспільства

**Англосакси**, низка германських племен, що мігрували на Британські острови у ранньому Середньовіччі

**Англосаксонська мова**, західногерманська мова, що використовувалась на території сучасної Англії у 5–11 ст.

**Англосаксонський період**, епоха в історії Великої Британії, яка почалась у 5 ст. з висадки на Британських островах загонів англів, саксів і ютів та утворенням англосаксонських держав і завершилась у 11 ст. нормандським завоюванням Британії

**Ангоб**, тонкий шар глини, який наносять на поверхню керамічного виробу перед випалюванням

**Ангола**, держава у Центральній Африці

**Ангольська течія**, течія в Атлантичному океані

**Ангорська порода кіз**, вовнова порода кіз

**Ангорська порода котів**, найдавніша з довгошерстих порід котів

**Ангорська порода кролів**, порода пухових кролів

**Ангра-ду-Ероїшму**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто на Азорських островах, яке протягом 4-х століть було обов'язковим пунктом зупинки для суден, що пересікали Атлантику у 15–19 ст., м. Ангра-ду-Ероїшму, автономний регіон Азорські острови, Португалія

**Ангстрем**, позасистемна одиниця довжини (позначення Å), одна десятимільярдна доля метра

**Ангстрем, Андерс Юнас** (1814–1874), фізик, астрофізик, основоположник спектрального аналізу, Швеція

**Андалузит**, мінерал підкласу силікатів, ортосилікат алюмінію

**Андалузький діалект**, один із варіантів арабської мови, поширений у мусульманських землях Іберії та Балеарських островах у 8–16 ст.

**Андалусія (Андалузія)**, автономна спільнота Іспанії

**Андаманське море**, море в Індійському океані, біля західних берегів півострова Малакка

**Андаманські і Нікобарські острови**, союзна територія Індії

**Андаманські мови**, північноандаманська та південноандаманська групи мов корінного населення Андаманських островів, умовно об'єднаних в одну сім'ю на основі типологічної спорідненості

**Анданте**, 1) музичний термін, що позначає помірний темп; 2) музична п'єса або частина її, яка виконується в цьому темпі і не має спеціальної назви

**Андантіно**, помірний темп, швидший, ніж анданте

**Андеграунд**, явище культури 20 ст., зокрема – мистецтва, опозиційне культурній політиці, орієнтоване на епатаж, бунтарство

**Андезин**, мінерал з групи плагіоклазів

**Андезит**, гірська порода вулканічного походження

**Андерклас**, особи з низьким соціальним статусом, які не мають визначеної належності до соціальних класів

**Андеррайтер**, у банківській діяльності, на ринку цінних паперів – фізична або юридична особа, яка гарантує емітенту акцій або інших цінних паперів розмістити їх на ринку на погоджених умовах

**Андеррайтинг**, купівля і продаж інвестиційними компаніями, банками та великими брокерськими фірмами цінних паперів нових випусків на первинному ринку, поширений метод розміщення цінних паперів

**Андерс, Вільям Елісон** (1933), астронавт, учасник першого пілотованого польоту до Місяця, США

**Андерс, Федір Фердинандович** (1868–1926) інженер, конструктор першого в Україні дирижабля, Україна

**Андерсен, Ганс Крістіан** (1805–1875), письменник, класик світової літератури для дітей, Данія

**Андерсен-Нексе, Мартін** (1869–1954), письменник лівого спрямування, Данія – Німеччина

**Андерсен, Оле Крог** (1942), фізик, іноземний член АН України (1992), Данія – Німеччина

**Андерсон, Бенедикт** (1936–2015), політолог і соціолог, автор однієї з концепцій націогенезу, Велика Британія

**Андерсон, Карл Девід** (1905–1991), фізик, Нобелівська премія з фізики (1936), США

**Андерсон, Клейтон Конрад** (1959), астронавт, США

**Андерсон, Ліндсей** (1923–1994), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1969), Велика Британія

**Андерсон, Маріан** (1897–1993), співачка (контральто), перша афроамериканка, що виступала на сцені «Метрополітен-опера» в Нью-Йорку, США

**Андерсон, Перрі** (1938) соціолог, політолог, один із теоретиків руху «нові ліві», Велика Британія – США

**Андерсон, Пол Томас** (1970), режисер і сценарист, «Золотий ведмідь» (2000), «Срібний ведмідь» (2008), «Золотий лев» (2012), лауреат Каннського МКФ (2002), США

**Андерсон, Філіп Воррен** (1923), фізик, Нобелівська премія з фізики (1977), США

**Андерсон, Шервуд** (1876–1941), письменник, класик американської літератури, США

**Андерссон, Рой** (1943), кінорежисер, «Золотий лев» (2014), лауреат Каннського (2000) та Берлінського (1970) МКФ, Швеція

**Анджар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє місто, історико-археологічний комплекс якого представлений руїнами палацу правителя Омеядського халіфату Валіда I та прилеглою територією, 8 ст., м. Анджар, район Захле, провінція Бекаа, Ліван

**Анджеєвський, Єжи** (1909–1983), письменник, класик польської літератури 20 ст., Польща

**Андрейовський, Антон Лукіянович** (1785–1868), ботанік, зоолог, садівник, письменник, основоположник палеонтологічних досліджень в Україні, Україна

**Андзюлайтіс, Юозас** (1864–1916), поет, класик литовської літератури, Литва

**Анди**, гори в Південній Америці, найдовша й одна з найвищих гірських систем Землі

**Андижанський інцидент**, масовий розстріл беззбройних демонстрантів на центральній площі м. Андижан (Узбекистан) 13.05.2005

**Андієвська, Емма Іванівна** (1931), письменниця, художниця, представниця сюрреалізму та герметизму, Україна – США – Німеччина

**Андійська мова**, одна з мов андійської підгрупи аваро-андо-цезьких мов, поширена в кількох аулах Дагестану

**Андо Сьоекі** (1703–1762), філософ, критик буддизму та конфуціанства, Японія

**Андо-екваторіальні мови**, запропоноване на основі даних лінгвостатистики об'єднання (макросім'я) мовних сімей та ізольованих мов індіанців Південної Америки, яке продовжує залишатись гіпотетичним, оскільки не підтверджене даними порівняльної фонетики і граматики

**Андон, Пилип Іларіонович** (1938), вчений у галузі інформатики та програмування, академік НАН України (2006), Молдова – Україна

**Андорра**, держава у Південній Європі

**Андорра-ла-Велья**, місто, столиця Андорри

**Андрогогіка**, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й виховання дорослих

**Андраш І Католик** (1015–1060), король Угорщини (1046–1060)

**Андраш II Хрестоносець** (1175–1235), король Угорщини (1205–1235)

**Андраш III Венецієць** (1265–1301), король Угорщини та Хорватії (1290–1301)

**Андреадіс, Галина** (1928–2002), оперна та концертно-камерна співачка (мецо-сопрано), Україна – США

**Андрєві мохи** (Andreaeopsida), клас рослин відділу мохів

**Андрей (Шептицький)** (1865–1944), ієрарх греко-католицької церкви, митрополит галицький та архієпископ Львівський УГКЦ (1901–1944), Україна

**Андрейків, Олександр Євгенович** (1942), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Андрейко, Дмитро Андрійович** (1864–1888), хоровий диригент, композитор, скрипаль, цитрист, збирач народних пісень, Україна

**Андрелла, Михайло** (1637–1710), письменник-полеміст, священник греко-католицької церкви, Україна

**Андрена** (Andrena), рід комах ряду перетинчастокрилих родини андренід, п'ять видів якого внесено до Червоної книги України

**Андрени** (Andrena), рід бджіл родини перетинчастокрилі, один з найбільших за чисельністю видів родів тварин

**Андреюк, Катерина Іванівна** (1927–2013), мікробіолог, еколог, член-кореспондент АН УРСР (1981), Україна

**Андрєєв, Костянтин Олексійович** (1848–1921), математик, вчений у галузі проективної геометрії та математичного аналізу, автор підручників з геометрії, Росія – Україна

**Андрєєв, Леонід Миколайович** (1871–1919), письменник, основоположник експресіонізму у російській літературі, Росія

**Андрєєв, Микола Миколайович** (1880–1970), фізик-акустик, академік АН СРСР (1953), Росія

**Андрєєв, Микола Петрович** (1892–1942), фольклорист, дослідник українських та російських казок, легенд та балад, Росія

**Андрєєв, Олександр Федорович** (1939), фізик, іноземний член НАН України (2009), академік АН СРСР (1987), Росія

**Андрєєва, Євгенія Сергіївна** (1976), спортсменка (веслування академічне), чемпіон світу (1998), Україна

**Андрєєва-Дельмас, Любов Олександрівна** (1848–1969), оперна та камерна співачка (мецо-сопрано), педагог, солістка Петроградського театру музичної драми (1913–1919), Большого театру (1919–1922), Україна – Росія

**Андрич, Іво** (1892–1975), письменник та дипломат, Нобелівська премія з літератури (1961), Боснія і Герцеговина – Сербія

**Андріанов, Микола Юхимович** (1952–2011), спортсмен (спортивна гімнастика), 7-разовий олімпійський чемпіон (1972, 1976 – 4, 1980 – 2), 5-разовий срібний (1972, 1976 – 2, 1980 – 2) та 3-разовий бронзовий (1972, 1976, 1980) олімпійський призер, Росія

**Андрієвич, Каленик** (кін. 16 ст. – після 1625), гетьман Війська Запорозького Низового (1609–1610 та 1624–1625), Україна

**Андрієвська, Олександра Олексіївна** (1900–1982), педагог, філолог, здійснила значний внесок у розвиток французької лексикології, теоретичної граматики та лінгвостилістики, а також у становлення сучасної школи романістики в Україні, Україна

**Андрієвська, Ольга Трохимівна** (1876–1937), мовознавець, діячка національно-демократичного руху, Україна

**Андрієвський, Борис Юрійович** (1898–1962), хірург, фундатор першої в еміграції лікарні для колишніх військовополонених і втікачів з України, Україна – Німеччина – США

**Андрієвський, Вадим Олексійович** (1912–1994), спортсмен та тренер (фехтування на шаблях), основоположник львівської школи фехтування, Україна

**Андрієвський, Віктор Никанорович** (1885–1967), політик, громадський діяч, публіцист, педагог, Україна – Німеччина

**Андрієвський, Дмитро Юрійович** (1892–1976), політик та публіцист, ідеолог українського націоналізму, Україна – Німеччина

**Андрієвський, Іван Самойлович** (1759–1809), ветеринар, лікар, перекладач, основоположник ветеринарної освіти у Російській імперії, Україна – Росія

**Андрієвський, Леонід Іванович** (1942), графік, живописець, оформлювач книг, журналіст, мистецтвознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Андрієвський, Митрофан Олександрович** (1842–1887), філолог-медієвіст, культурно-освітній діяч, Україна

**Андрієвський, Олександр Юхимович** (1869–1931), фольклорист, етнограф, педагог, Україна – Росія

**Андрієвський, Олексій Олександрович** (1845–1902), педагог, історик, літератор і публіцист, Україна

**Андрієвський, Сергій Аркадійович** (1847–1918), поет, критик, Україна – Росія

**Андрієнко-Нечитайло, Михайло Федорович** (1894–1982), живописець, театральний художник, представник модернізму, Україна – Франція

**Андріїв, Лук'ян** (? – після 1673), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1672–1673), Україна

**Андріївка (Донецька обл., Волноваський р-н)**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Андріївка (Донецька обл., Слов'янський р-н)**, селище міського типу Слов'янського р-ну Донецької обл.

**Андріївка (Донецька обл., Сніжнянська міськрада)**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Андріївка (Запорізька обл.)**, селище міського типу Бердянського р-ну Запорізької обл.

**Андріївка (Харківська обл.)**, селище міського типу Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Андрій Боголюбський** (бл. 1110–1174), великий князь Володимирський (1157–1174), князь Вишгородський (1149, 1155), Дорогобузький (1150–1151) та Рязанський (1153), Україна – Росія

**Андрій Володимирович Добрий** (1102–1142), князь волинський (1119–1135) та переяславський (1135–1142), Україна

**Андрій Кесарійський** (7–8 ст.), архієпископ Кесарії Каппадокійської, відомий, насамперед, тлумаченням «Одкровення» Іоанна Богослова, Візантія

**Андрій Крітський** (660–740), християнський теолог та провідник, автор духовних гімнів, Сирія – Греція

**Андрій Первозваний** (1 ст.), один із Христових апостолів, брат апостола Петра, перший із учнів Ісуса Христа, святий покровитель України, Росії та Шотландії

**Андрій Юрійович** (? – бл. 1323), король Русі, князь Галицький та Волинський (1308 та 1315–1323), Україна

**Андрійцев, Валерій Олександрович** (1987), спортсмен (вільна боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (2012), Україна

**Андрійчук, Кесар Омелянович** (1907–1958), поет, Україна

**Андрія Первозванного орден**, перший орден та вища нагорода Російської імперії (1699–1917) та Російської Федерації (з 1998)

**Андріяшев, Олександр Михайлович** (1863–1933), історик, архівіст, археограф, джерелознавець, Україна

**Андріяшик, Роман Васильович** (1933–2000), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1998), Україна

**Андріяшівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Андрогенез**, форма розмноження організмів

**Андрогени**, чоловічі статеві гормони

**Андрогін**, у давньогрецькій міфології – істота, що поєднує у собі чоловічі та жіночі ознаки

**Андрогінність**, поєднання в одній людині рис, які традиційно вважаються жіночими і чоловічими

**Андроїд**, операційна система, яка використовується у мобільних пристроях (смартфони, планшетні комп'ютери)

**Андрологія**, 1) наука про розвиток чоловічих ознак організму; 2) розділ медицини, який займається діагностикою, лікуванням і профілактикою розладів, характерних для чоловіків

**Андромеда**, сузір'я Північної півкулі

**Андромеда багатоліста**, безплідниця, дібровник, підбіл, болотник (*Andromeda polifolia*), рослина родини вересових, поширена в лісах України

**Андромедида**, метеорний потік у сузір'ї Андромеди

**Андронаті, Сергій Андрійович** (1940), хімік, академік АН УРСР (1988), Україна

**Андронівська культура**, археологічна культура середини 2-го тис. до н. е. у Казахстані

**Андронік I Комнін** (1118–1185), імператор Візантії (1183–1185)

**Андронік II Палеолог** (1259–1332), імператор Візантії (1282–1328)

**Андронік III Палеолог** (1296–1341), імператор Візантії (1328–1341)

**Андронік IV Палеолог** (1348–1385), імператор Візантії (1376–1379)

**Андронік Родоський** (1 ст. до н. е.), філософ, голова школи парипатетиків, Стародавня Греція – Стародавній Рим

**Андроніков, Іраклій Луарсабович** (1908–1990), письменник, літературознавець, майстер художньої оповіді, народний артист СРСР (1982), Росія

**Андронім**, іменування дружини, витворене від імені (прізвища, прізвиська тощо) чоловіка, напр. – Кіндратиха

**Андронов, Олександр Олександрович** (1901–1952), фізик, академік АН СРСР (1946), Росія

**Андропauза**, стан, коли в чоловіків поступово вгасає репродуктивна функція, як правило завдяки зниженню з віком вироблення тестостерону

**Андропов, Юрій Володимирович** (1914–1984), політик та представник радянських спецслужб, генеральний секретар ЦК КПРС (1982–1984), голова КДБ СРСР (1967–1982), Росія

**Андросов, Геннадій Іванович** (1939), спортсмен (плавання), чемпіон Європи (1962), Україна

**Андростендіол**, гормон, андроген, що секретується у обох статей статевими залозами і корою наднирників та перетворюється на інші статеві гормони

**Андростерон**, андроген, чоловічий статевий гормон

**Андрофаги**, за відомостями Геродота – плем'я, яке мешкало на півночі Скіфії

**Андрофобія**, соціальна фобія, яка полягає в боязні представників чоловічої статі

**Андрохівич, Амвросій** (1879–1942), педагог та історик, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Андроцей**, сукупність тичинок у квітці

**Андрузький, Георгій Львович** (1827–?), громадський діяч, поет, учений, член Кирило-Мефодіївського братства (1846–1847), Україна

**Андрусенко, Микола Іванович** (1922–2010), актор, народний артист УРСР (1979), Україна

**Андрусишин, Костянтин-Генрі** (1907–1983), лексикограф, літературознавець, журналіст, перекладач, фахівець з історії французької та української літератури, Канада

**Андрусів, Наталка Юліанівна** (1910–2002), оперна співачка, Україна – США

**Андрусів, Петро Стефанович** (1906–1981), художник, живописець, графік, ілюстратор, іконописець, Україна – США

**Андрусівське перемир'я 1667**, угода між Московським царством і Річчю Посполитою про припинення російсько-польської війни 1654–1667, що, значною мірою, стосувалася українських земель

**Андрусов, Микола Іванович** (1861–1924), геолог, палео-еколог, академік УАН (1920), Україна – Росія – Естонія – Франція – Чехія

**Андрусяк, Іван Михайлович** (1968), письменник, поет, критик, перекладач, Україна

**Андрусяк, Микола Григорович** (1902–1985), історик, дійсний член НТШ (1932), Україна – Німеччина – США

**Андрусяк, Михайло Миколайович** (1955), письменник, публіцист, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (2010), Україна

**Андрух, Іван Антонович** (1892–1921), восначальник, командир полку Дієвої армії УНР, Польща – Україна

**Андрухів, Дмитро Семенович** (1934–2009), перекладач, Україна

**Андрухович, Софія Юріївна** (1982), письменниця, перекладачка, публіцист, Україна

**Андрухович, Юрій Ігорович** (1960), письменник, поет, прозаїк, перекладач, есеїст, Україна

**Андрухович, Ярослав Сергійович** (1907–1975), актор і режисер, засновник, адміністратор і актор Українського театру малих форм ім. Блавацького (1950–1965), Україна – Австралія

**Андрушівка**, місто, адміністративний центр Андрушівського р-ну Житомирської обл.

**Андрушівський район**, адміністративно-територіальна одиниця Житомирської обл.

**Андрущенко, Віктор Петрович** (1949), філософ, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Андська група**, регіональне міждержавне об'єднання в Латинській Америці

**Андський геосинклінальний складчастий пояс**, геосинклінальний пояс, що простягається вздовж Південної Америки

**Андхра-Прадеш**, штат Індії

**Аневризма**, різке розширення порожнини кровоносної судини через деструкцію тканин стінки цієї судини

**Анеканта-вада**, основний принцип джайнізму, який стверджує, що реальність сприймається по-різному залежно від точки зору на неї, і жодна з точок зору на реальність не є абсолютно істинною

**Анекдот**, фольклорний та літературний жанр, коротка гумористична чи сатирична оповідь із несподіваним, парадоксальним фіналом

**Анекдот політичний**, жанр політичного дискурсу

**Анексія**, насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави або будь-якого простору, що перебуває під контролем чи у спільному користуванні міжнародного співтовариства

**Анектангій Ганделя** (*Anoectangium handelii*), вид мохоподібних родини потієвих, внесений до Червоної книги України



**Анемія**, патологічне зменшення кількості еритроцитів у периферичній крові або зменшення кількості гемоглобіну в еритроцитах

**Анемограф**, самописний прилад для реєстрації швидкості вітру або швидкості і напрямку вітру (анеморумбограф)

**Анемоклінометр**, прилад для вимірювання нахилу вітру до горизонтальної площини і тим самим вертикальної складової швидкості вітру

**Анемометр**, прилад для вимірювання швидкості вітру біля земної поверхні (в деяких конструкціях і напрямку вітру) та газових потоків

**Анемона, вітряниця** (*Anemone*), рід рослин родини жовтецевих

**Анемофілія**, вітрозапилення

**Анемохорія**, поширення плодів, насіння, спор та інших зачатків рослин повітряними течіями

**Аненій-Ной**, район Молдови

**Аненцефалія**, дефект ембріонального розвитку, який полягає у відсутності головного мозку

**Анероїд**, прилад для вимірювання атмосферного тиску, тип барометра, у якого зміна атмосферного тиску змушує стискуватися або розширюватися гофровану металеву коробку з розрідженим повітрям усередині

**Анестезіологія**, галузь медицини, яка займається розробкою методів знеболювання (анестезії)

**Анестезія**, знеболювання

**Анестезія хірургічна**, повна втрата чутливості у зв'язку з відновлюваною блокадою функції чутливих нервів

**Анестезувальні препарати**, анестетики, препарати, що блокують проведення імпульсів нервовими волокнами

**Анетівська культура**, археологічна культура часів пізнього палеоліту, що була поширена на території басейну Південного Бугу, назва – за стоянкою первісної людини (22 тис. – 10 тис. до н. е.) поблизу с. Анетівка Доманівського р-ну Миколаївської обл.

**Ането**, гора в Іспанії, найвища точка Піренеїв, 3404 м

**Анетодермія**, плямиста атрофія шкіри

**Анеуплоїдія**, геномна мутація

**Анжу**, історична область на заході Франції

**Анжуйська династія**, найменування декількох дворянських і королівських династій Європи

**АНЗЮК**, п'ятистороння угода про оборону між Великою Британією, Австралією, Новою Зеландією, Малайзією та Сінгапуром, укладена у вигляді спільного комюніке, прийнятого міністрами оборони на нараді у м. Лондон (Велика Британія) 15–16.04.1971

**АНЗЮС**, Тихоокеанський пакт безпеки, підписаний 01.09. 1951 у м. Сан-Франциско (США), набув чинності 29.08.1952, його членами стали Австралія, Нова Зеландія та США

**Анищенко, Калістрат Романович** (1885–1929), письменник, Україна

**Анігіляція**, перетворення елементарних частинок і відповідних античастинок при їх зіткненні в інші частинки, відмінні від вихідних, у найпростішому випадку – в гамма-кванти

**Анізогамія**, тип статевого процесу

**Анізотропія магнітна**, залежність магнітних властивостей (у вузькому сенсі – намагніченості) від виділеного напрямку в зразку (магнетику)

**Анізотропія (у біології)**, здатність органів рослини приймати різне положення

**Анізотропія (у хімії)**, залежність властивостей речовини від напрямку

**Анізофілєсві** (*Anisophylleaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гарбузоцвітих

**Анізофілія**, неоднаковий розмір листків

**Анілін**, найпростіший ароматичний амін, бензольне кільце з одним замісником – аміногрупою

**Анімалістика**, жанр живопису, в якому основним об'єктом зображення є тварини

**Анімалькулізм**, один із напрямів преформізму (17–18 ст.), прихильники якого вважали, що в сперматозоїдах міститься невидима доросла тварина, а її розвиток зводиться до збільшення в розмірах

**Аніматизм**, віра в наявність у світі безособової одушевленої сили, здатної впливати на людей

**Анімаційний фільм**, мультиплікаційний фільм

**Анімація**, мультиплікація, вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів

**Аніме**, різновид анімаційного кіно, японська анімація

**Анімізм**, віра в існування душі та духів, наявність душі у людей, тварин, неживих предметів, явищ природи

**Аніон**, іон з негативним електричним зарядом

**Аніс** (*Anisum*), рід рослин родини зонтичних

**Анісімов, Анатолій Васильович** (1948), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Анісімов, Володимир Владиславович** (1947), математик, програміст, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Анісімов, Іван Іванович** (1899–1966), літературознавець, директор Інституту світової літератури АН СРСР (1952–1966), член-кореспондент АН СРСР (1960), Росія

**Анісімова, Тетяна Валентинівна** (1966), оперна співачка (сопрано), народний артист України (2004), Україна

**Анічков, Євген Васильович** (1866–1937), фольклорист, історик літератури, письменник, дослідник слов'янського фольклору та міфології, Росія – Сербія

**Анічков, Микола Миколайович** (1885–1964), патоморфолог, академік АН СРСР (1939), Росія

**Анкара**, місто, столиця Туреччини

**Анкер**, 1) частина годинникового механізму; 2) сталевий пов'яз, яку закладають у кам'яну стіну

**Анкерування**, 1) у гірництві – встановлення анкерів; 2) заходи, що забезпечують введення в роботу арматурних стрижнів

**Анкета**, впорядкований за змістом і формою перелік питань та висловлювань, втілених у вигляді опитувального листа чи опитувальника

**Анкета соціологічна**, інструмент збору первинної соціальної інформації; упорядкована за змістом і формою система запитань, об'єднаних планом дослідження для з'ясування проблемної ситуації і вивчення характеристик об'єкта аналізу

**Анкетіль, Жак** (1934–1987), спортсмен (велосипедні перегони), 5-разовий переможець «Тур де Франс» (1957, 1961–1964), Франція

**Анкетування**, метод дослідження в соціології та психології

**Анкілоглосія**, вроджене укорочення вуздечки язика

**Анкілоз**, ригідність суглобу, втрата рухливості суглобу

**Анкілозаври** (Ankylosauria), рослинної дії динозаври

**Анкілостоміди**, анкілостоматиди, свайники (Ankylostomatidae), родина паразитичних нематод

**Анкілостомідоз**, паразитоз, спричинений анкілостомами

**Анкілотерій** (Ankylotherium), вимерлий ссавець

**Анклав**, 1) певна невелика територія у поліетнічній країні, заселена переважно представниками одного етносу; 2) територія держави, оточена територією іншої держави

**Анксиолітики**, препарати, що пригнічують почуття страху, тривоги

**Анна Австрійська** (1601–1666), дружина короля Франції Людовика XIII, регентша Франції (1643–1651)

**Анна Візантійська** (963–1012), візантійська царівна, дружина князя Володимира Святославовича

**Анна Галицька** (? – 1253), княгиня, дружина Романа Мстиславича, мати Данила Галицького, активний учасник політичних подій на українських землях першої половини 13 ст.

**Анна Іоаннівна** (1693–1740), імператриця Росії (1730–1740)

**Анна Леопольдівна** (1718–1746), імператриця Росії (1740–1741)

**Анна Ярославна** (бл. 1024 – 1075), руська княжна, донька князя Ярослава Мудрого, королева (1051–1060) та регент (1060–1069) Франції

**Аннали**, різновид історіографічних пам'яток – записи за роками найважливіших подій у Стародавньому Римі, а також у деяких країнах Західної Європи за середніх віків

**Аннали какчикелів**, літопис какчикелів, літературно-історична та міфологічна пам'ятка народу какчикель 16 ст., одне з найважливіших джерел із історії колонізації Центральної Америки іспанцями з погляду корінного населення

**Анналів школа**, науковий напрям в історичній науці, який виник у Франції серед істориків, що групувалися навколо журналу «Аннали» (1929–1939)

**Аннамські гори**, гірський хребет на сході Індокитаю на території Лаосу

**Аннан, Кофі Агта** (1938), дипломат, генеральний секретар ООН (1997–2006), Гана

**Аннапурна**, гірський масив у Непалі, що охоплює шість вершин висотою понад 7200 м

**Аннеліди первинні** (Archannelida), клас безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Анненков, Микола Іванович** (1819–1889), ботанік, лісівник, автор «Ботанічного словника», де зібрані народні назви рослин, Росія – Україна

**Анненков, Павло Васильович** (1813–1887), літературний критик, історик літератури, мемуарист, Росія

**Анненський, Інокентій Федорович** (1856–1909), поет, драматург, перекладач, критик, літературознавець та лінгвіст, Росія

**Анно, Жан-Жак** (1943), кінорежисер, «Оскар» (1977), Франція

**Аннонові** (Annonaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин ряду магнолієцвіті

**Анньої**, ракетний полігон Норвегії

**Аноа, буйвіл малий** (Аноа), вид роду буйволів

**Ановуляція**, відсутність виходу зрілої яйцеклітини у черевну порожнину під час менструального циклу

**Анограма тонколиста** (Anogramma leptophylla), вид судинних рослин родини геміонітидових, внесений до Червоної книги України

**Анод**, позитивний полюс джерела електричного струму або електрод приладу, з'єднаний з позитивним полюсом джерела струму

**Анодно-механічна обробка**, обробка, що полягає в електрохімічному (анодному) розчиненні металу і дальшому механічному видаленні зруйнованого металевго шару

**Анодно-хімічна обробка**, електрохімічна обробка – обробка металевих заготовок електричним струмом у середовищі електроліту

**Анодування**, утворення окисної плівки на поверхні металевих виробів електрохімічним способом

**Аноксемія**, відсутність кисню у крові

**Аноксія**, відсутність кисню в організмі

**Аноліси**, анолісові (Polychrotidae), родина ящірок ряду лускатих плазунів

**Аномалія**, різноманітні відхилення прийнятих природних норм, норм перебігу психічних процесів і функцій від загальних закономірностей розвитку і поведінки, які викликані вродженими або набутими дефектами

**Аномалія магнітна**, відхилення значень магнітного поля на поверхні Землі від його нормальних значень, тобто значень, які характеризують геомагнітне поле на території, що істотно перевищує територію поширення магнітної аномалії

**Аномальний розвиток дитини**, відхилення від загальних закономірностей психічного розвитку дитини, що порушують, викривлюють структуру психічної діяльності дитини і вносять у неї додаткові ускладнення

**Аномальність**, відхилення від звичайних норм поведінки (або соціальної структури)

**Аномія**, стан масового ігнорування в соціумі загально-визнаних норм поведінки

**Анонім**, 1) автор, який приховує свою особу, не називаючи імені й не залишаючи способів ідентифікувати його, 2) в літературі – твір без зазначення автора, встановити якого з тих чи інших причин неможливо

**Анонім Нотаріус** (12–13 ст.), нотаріус угорського короля Бели III, автор «Діань угрів», Угорщина

**Анонімний Єзуїт** (кін. 16 – поч. 17 ст.), місіонер-єзуїт, котрий зібрав закони інків та детально описав їх релігію, Іспанія

**Аноніхія**, вроджена відсутність нігтів

**Анонс**, попереднє оголошення про наступну подію

**Аноплій самарський** (*Anoplius samariensis*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини дорожніх ос, внесений до Червоної книги України

**Анорексигенні препарати**, препарати, що пригнічують апетит

**Анорексія**, анорексія нервозна, захворювання, що характеризується критичним зниженням маси тіла, часто небезпечним для життя, втратою апетиту

**Анортит**, породотвірний мінерал класу силікатів з групи плагіоклазів

**Анортозит**, магматична гірська порода групи габро

**Аносмія**, відсутність здатності відчувати запах

**Аносов, Дмитро Вікторович** (1936–2014), математик, академік РАН (1992), Росія

**Аносова система**, клас відображень з хаотичною динамікою

**Анотація**, стислий коментар чи пояснення щодо документа чи його змісту, виду, форми та інших особливостей, іноді його короткий опис

**Анофтальм**, відсутність ока або обох очей

**Анохін, Олександр Костянтинович** (1882–1920), теоретик і практик гімнастики, важкої атлетики, популяризатор спорту в Україні та Росії, голова Київського олімпійського комітету, організатор підготовки та проведення першої Російської Олімпіади (1913), Україна

**Анохін, Петро Кузьмич** (1898–1974), фізіолог, один із основоположників біокибернетики, академік АН СРСР (1966), Росія

**Ансамбль**, 1) комплекс споруд, який становить єдину просторову композицію; 2) спільне злагоджене виконання музичного твору кількома музикантами; 3) п'єса для невеликого складу виконавців; 4) група музикантів, або інших виконавців, що разом виконують твір

**Ансамбль камерний**, ансамбль невеликого складу, що виконує камерну музику

**Ансамбль канонічний**, статистичний ансамбль, що описує закриту термодинамічну систему, яка може обмінюватися з середовищем енергією, але не частинками

**Ансамбль (у музиці)**, 1) спільне злагоджене виконання музичного твору кількома музикантами; 2) п'єса для невеликого складу виконавців; 3) група музикантів, або інших виконавців, що разом виконують твір; 4) ансамбль народної пісні; 5) ансамбль пісні і танцю

**Ансамбль (у фізиці)**, набір можливих мікроскопічних станів термодинамічної системи

**Ансамбль українських акторів**, група акторів переважно Львівського оперного театру, що згуртувалися у 1945 на еміграції у Німеччині під керівництвом В. Блавацького

**Ансело, Віржині** (1792–1875), письменниця, драматург, мемуаристка, художниця, впливова постать французької літератури першої половини 19 ст., Франція

**Ансело, Жак-Франсуа** (1794–1854), драматург, член Французької академії (1841), Франція

**Ансельм Кентерберійський** (1033–1109), ієрарх католицької церкви, архієпископ Кентерберійський (1093–1109), теолог і філософ, представник реалізму, один із основоположників схоластики, Італія – Велика Британія

**Ан-ський, Семен Якимович** (1863–1920), письменник, поет, драматург, публіцист, етнограф, писав російською та на ідиш, Білорусь – Україна – Росія – Польща

**Антагонізм політичний**, непримиренна боротьба політичних акторів, спричинена несумісністю їхніх інтересів

**Антагонізм соціальний**, соціальні відносини між групами, представники яких вважають свої інтереси протилежними

**Антагоністичні відношення організмів**, одна із форм конкурентних відношень

**Антадзе, Додо Костянтинович** (1900–1978), театральний режисер та актор, корифей грузинського театру, народний артист СРСР (1971), Грузія

**Антанаклазис**, риторична фігура, вживання слова в протилежному значенні

**Антананаріву**, місто, столиця Мадагаскару

**Антанта**, військово-політичний союз Англії, Франції і Росії, який утворився у 1904–1907

**Антанта Балканська**, військово-політичний союз Греції, Румунії, Туреччини та Югославії у 1934–1939

**Антанта Мала**, військово-політичний союз Чехословаччини, Румунії та Югославії у 1921–1938

**Антанта Середземноморська**, політичний союз між Великою Британією, Італією та Австро-Угорщиною, укладений у 1887

**Антара ібн Шаддад** (525–615), поет та герой циклу арабських легенд, Саудівська Аравія

**Антарес**, зірка у сузір'ї Скорпіона

**Антарктида**, п'ятий за величиною материк, що знаходиться на південь від екватора, займає приполярне положення

**Антарктики живих ресурсів міжнародна охорона**, система договорів про Антарктику, які регулюють міжнародну охорону її живих ресурсів

**Антарктична біогеографічна область**, область, що охоплює Антарктиду і острови Південні Шетлендські, Південні Оркнейські, Південні Сандвічеві, Південну Джорджію та ін., а також Вогняну Землю, Фолклендські острови і південно-західну частину Південної Америки

**Антарктична платформа**, одна з древніх докембрійських структур земної кори, яка займає Східну Антарктиду

**Антарктичний договір**, міжнародна угода 1959 (вступила в силу 1961), метою якої є забезпечення наукових досліджень і збереження миру на території Антарктики

**Антарктичний півострів**, півострів, частина Західної Антарктиди між Атлантичним та Тихим океанами

**Антарктичний пояс**, географічний пояс Землі, до якого входять Антарктида та окремі острови Антарктики

**Антацидні препарати**, препарати, що знижують кислотність шлункового соку

**Антеїзм**, філософське поняття, що означає єдність людини з природою («землею-матір'ю»), домінування ідеї про нерозривну єдність людини й природи

**Антеї**, у давньогрецькій міфології – велетень, син бога моря Посейдона і богині землі Геї, найвродливіший і наймогутніший поміж гігантами

**Антекліза**, широке полого підняття верств земної кори

**Антельм, Робер** (1917–1990), письменник, основоположник теми Голокосту в художній літературі, Франція

**Антена**, пристрій для випромінювання або приймання електромагнітних хвиль

**Антена магнітна**, рамкова антена (зазвичай багатовиткова) з сердечником з магнітного матеріалу

**Антена напрямлена**, радіо- або радарна антена для отримання та передачі сигналів в одному переважному напрямку

**Антена щілинна**, антена, виконана у вигляді металевого радіохвилеводу, жорсткої коаксіальної лінії, об'ємного резонатора або плоского металевого аркуша (екрана), в провідній поверхні прорізають отвори (щілини), що служать для випромінювання або прийому радіохвиль

**Антени**, вусики, сязки, парні додатки найпершого сегмента членистоногих

**Антенули**, перша пара головних придатків у ракоподібних

**Антеридій**, чоловічий статевий орган нижчих і архегоніатних рослин

**Антецедент**, слово або сполучення слів, які передують вказівному займеннику та співвідносяться з ним граматично та за змістом

**Анти**, група слов'янських племен 4–7 ст.

**Анти...**, частина складних слів, що означає протилежність, протидію, ворожість, заміну

**Антиагоністи**, 1) в анатомії та фізіології – м'язи, що спричиняють рухи в двох протилежних напрямках; 2) у мікробіології – мікроорганізми, що пригнічують

ріст, розмноження та інші прояви життєдіяльності мікроорганізмів інших видів

**Антиагрегантні препарати**, препарати для регуляції реологічних властивостей крові

**Антиадгезив**, рідкі чи пастоподібні композиції різного складу або еластичні плівки, що мають низьку адгезію до сполучника та наносяться тонким шаром на формуючу поверхню технологічного оснащення

**Антиадренергічні препарати**, препарати, що знижують тонус симпатичного відділу вищої нервової системи

**Антиангінальні препарати**, препарати для регуляції стану міокарда

**Антианемічні засоби**, речовини, що сприяють відновленню нормальної кількості еритроцитів (підвищенню рівня гемоглобіну)

**Антиапекс**, точка на небесній сфері, розміщена напроти апекса

**Антиаритмічні препарати**, препарати для нормалізації ритму серцевих скорочень

**Антиатеросклеротичні препарати**, препарати, що регулюють рівень ліпопротеїдів у крові

**Антибактеріальні препарати**, препарати, що чинять пригнічувальну дію на бактерії і застосовуються у лікуванні хвороб тварин і людини

**Антибаріони**, античастинки відносно баріонів

**Антибільшовицький блок народів**, АНБ, координаційний центр антикомуністичних політичних організацій емігрантів з СРСР та ін. країн соціалістичного блоку у 1943–1996

**Антибіоз**, антагоністичні відносини видів

**Антибіотики (в біології)**, органічні речовини, що синтезуються мікроорганізмами та володіють здатністю пригнічувати розвиток або вбивати цих мікробів

**Антиблага**, товар або послуга, які не є корисними для споживача

**Антивітамін**, речовини, що пригнічують дію вітамінів

**Антигельмінтні препарати**, препарати для лікування глистових інвазій

**Антигеморагічні препарати**, препарати, що застосовуються для зупинки кровотеч

**Антигемофільні препарати**, кровоспинні препарати

**Антиген**, генетично відмінна речовина, яка викликає специфічний імунний ефект

**Антиген австралійський**, поверхневий антиген, що свідчить про зараження вірусом гепатиту В

**Антиген-антитіло реакція**, імунологічна реакція

**Антигерой**, персонаж літературного тексту, позбавлений характерних рис героя, іноді наділений рисами лиходія

**Антигіпотензивні препарати**, препарати для підвищення артеріального тиску

**Антигістамінні засоби**, препарати, які нейтралізують дію гістаміну

**Антигітлерівська коаліція**, союз держав, що виступили проти країн Осі у Другій світовій війні



**Антиглобалізм**, суспільно-політичний рух, представники якого виступають проти міжнародної глобалізації

**Антиглянець**, журнал, у якому поєднані правдиве інформування читача, публіцистика світоглядна з яскравим поліграфічним виконанням, використанням великої кількості ілюстративного матеріалу, характерними для журналу глянцевого

**Антигомотоксичні препарати**, різновид гомеопатичних препаратів

**Антигормональні препарати**, препарати для гальмування дії гормонів

**Антигормони**, речовини, що пригнічують дію гормонів

**Антигуа і Барбуда**, держава у Карибському басейні на Малих Антильських островах

**Антигуа-Гватемала**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичне місто, столиця колоніальної Гватемали у 16–18 ст., м. Антигуа-Гватемала, департамент Сакатепекес, Гватемала

**Антидарвінізм**, концепції, що заперечують значення природного добору

**Антидатування**, видача векселя, іншого документа заднім числом

**Антидепресанти**, препарати для лікування депресивних станів

**Антидержавна діяльність**, важкий злочин

**Антидетонатор**, хімічна сполука, яку додають до моторного палива з метою підвищити його детонаційну стійкість

**Антидіабетичні засоби**, препарати, що регулюють рівень глюкози у крові

**Антидіуретичний гормон, вазопресин**, гормон, який синтезується в гіпоталамусі, накопичується в гіпофізі і регулює водно-сольовий обмін підвищуючи концентрацію сечі і зменшуючи її об'єм

**Антидопінгова організація**, організація, яка відповідає за прийняття правил, ініціювання, виконання або посилення будь-якої частини процесу допінг-контролю

**Антидопінговий кодекс олімпійського руху**, олімпійський антидопінговий кодекс, що є обов'язковим для всього олімпійського руху

**Антидоти**, протиотрути, речовини, які пригнічують дію отруйних речовин

**Антиелітаризм**, суспільно-політичний рух за розширення участі громадян у державній політиці, їхньому впливі на неї

**Антиква**, шрифт із закругленими контурами

**Антикварки**, античастинки щодо кварків, які входять до складу мезонів і антибаріонів

**Антикіно**, різновид експериментального кіно

**Антиклерикалізм**, суспільний рух, спрямований проти церкви

**Антиклімакс**, стилістична фігура, що ґрунтується на перерахуванні слів за принципом зменшення значущості шляхом спадної градації

**Антикліналь**, складка верств гірських порід, повернута опуклістю догори

**Антиклінорій**, велика і складна складчаста структура земних порід антиклінальної будови

**Антикоагулянти**, препарати, що перешкоджають утворенню тромбів

**Антикодон**, ділянка в транспортній рибонуклеїновій кислоті

**Антикомінтернівський пакт**, договір між Німеччиною і Японією, укладений 25.11.1936 у Берліні та спрямований на боротьбу проти 3-го Інтернаціоналу (Комуністичного Інтернаціоналу, Комінтерну) з метою запобігти подальшому поширенню комуністичної ідеології у світі

**Антикомунізм**, сукупність ідей, ідеологій та політичних доктрин, спрямованих проти комуністичних ідей, ідеології та відповідних політичних течій і методів правління

**Антиконкурентна практика**, порушення монополіями норм конкурентної боротьби внаслідок установлення їх панівного становища на ринку, обмеження доступу до нього інших виробників, диктату цін, умов комерційної діяльності

**Антиконституційна діяльність**, діяння, що свідомо спрямовані на порушення конституційного ладу та правопорядку, загальних засад і норм конституції

**Антикорозійний захист**, первинний і вторинний захист від корозії

**Антикорозійні покриття**, покриття, що захищають поверхню металевих виробів від корозії

**Антикорозійність**, властивість матеріалу зберігати свої якості в умовах агресивного середовища

**Антилогарифм**, число, логарифм якого дорівнює тому числу, від якого шукають антилогарифм

**Антилопа бонго** (*Tragelaphus euryceros*), парнокопитна тварина з групи антилоп

**Антилопа чорноп'ята** (*Aepyceros melampus*), африканський ссавець родини бикових

**Антилопа чотирирога** (*Tetracerus quadricornis*), індійська антилопа, єдиний вид бикових, що має не два, а чотири роги

**Антилопи**, узагальнена назва для кількох родів ссавців родини бикових

**Антилопи карликові** (*Neotragini*), родина ссавців ряду парнокопитних

**Антилопи конячі** (*Hippotraginae*), підряд ссавців родини бикових

**Антильський ураган**, тропічний циклон, що розвивається на заході північного Атлантичного океану в районі Антильських островів і Карибського моря або приходять у цей район зі східної частини океану

**Антильська течія**, тепла течія в західній частині Атлантичного океану, один із витоків течії Гольфстрім

**Антильські острови**, архіпелаг у центральній частині Атлантичного океану, в Центральній Америці

**Антиматерія**, матерія, що складається з античастинок

**Антимесія**, в юдаїзмі – лжемесія, головний супротивник справжнього Месії і самого Бога, втілення сил зла, образ, типологічно споріднений Антихристові у християнстві

**Антиметабола**, повторення слів у зворотному порядку

**Антиметаболіти**, речовини, близькі за хімічною будовою до метаболітів і здатні у разі потрапляння до організму займати їх місце і змінювати хід процесів обміну речовин

**Антимистецтво**, термін, що використовується на позначення ряду понять і відносин, які відкидають попереднє визначення мистецтва, та це поняття в цілому

**Антимікробні препарати**, препарати, що чинять пригнічувальну дію на бактерії

**Антимілітаризм**, широкий міжнародний рух проти політики мілітаризму, гонки озброєнь, підготовки і розв'язання загарбницьких та грабницьких воєн

**Антимінс**, у православ'ї – чотирикутна, з шовкової або льняної матерії хустина із вшитою у нього частинкою мощів якого-небудь православного мученика, яка лежить у вівтарі на престолі, є необхідним атрибутом для здійснення повної літургії

**Антимоніт**, мінерал, сульфід сурми

**Антимусон**, верхня гілка мусонної циркуляції в схемах, що спрощують явище мусонів: повітряна течія у верхній тропосфері, протилежна за напрямком мусону в нижчих шарах

**Антимутагени**, фактори, що знижують частоту мутацій

**Антинатуралізм**, підхід до соціологічного аналізу, що протистойть природничо-науковій моделі, вважаючи її неадекватною для вивчення людської соціальної діяльності

**Антинейтрино**, античастинка щодо нейтрино

**Антинейтрон**, античастинка відносно нейтрона

**Антиномізм**, вчення про те, що прощення, отримане у Христі, усуває необхідність будь-якого контролюючого закону і, таким чином, дозволяє християнину робити вчинки, заборонені Старим Заповітом

**Антиномії**, парадокси, два твердження, які взаємно виключають одне одного, але виводяться правильно згідно даної теорії (антиномії Расселла й Кантора)

**Антиномія у педагогіці**, напрям наукового дослідження, що розв'язує суперечності типу: на основі свободи чи примусу має будуватися виховання, заохочень чи покарань, гуманітаризації чи технізації освіти, розвитку творчості чи навичок наслідування

**Антинуклон**, античастинка відносно нуклона

**Антиозонант**, інгредієнт гумової суміші, який гальмує руйнування гум під дією озону

**Антиокислювачі**, речовини, що запобігають окисленню органічних сполук або уповільнюють його

**Антипапа**, термін, яким у католицькій церкві прийнято іменувати людину, котра незаконно носила звання папи римського

**Антипаралелограм**, чотирикутник (неопукла фігура), в якому кожні дві протилежні сторони рівні між собою, але не паралельні, на відміну від паралелограма

**Антипасат**, повітряна течія західного напрямку, що виникає у тропічних широтах над пасатами

**Антипасха**, християнське свято, що святкується в історичних церквах у наступну неділю після Великодня

**Антипатія**, негативне ставлення до людини, переважно емоційного характеру

**Антипедагогіка**, педагогічна течія, яка виникла у 1970-х у США і дістала поширення в Західній Європі як протест проти «педагогічного тоталітарного виховуючого суспільства»

**Антиперистальтика**, зворотна перистальтика порожнистих трубчастих органів, що спричиняє просування їхнього вмісту в напрямі, протилежному звичайному

**Антиперспірант**, косметичний засіб, який перешкоджає виділенню поту

**Антипілінгова обробка**, нанесення і фіксування на текстильному полотні хімічних препаратів, які запобігають утворенню жмуктів чи кульок сплутаних волокон (пілей), що кріпляться до його поверхні одним чи кількома волокнами

**Антипірени**, речовини чи суміші, які додаються в матеріал (речовину) органічного походження для зниження його горючості

**Антипод**, персонаж мистецького твору, який своїми моральними якостями, поведінкою, вчинками чи становищем (статусом) протиставлений іншому персонажу

**Антиподист**, естрадний (цирковий) актор, що виконує сценічний епізод, лежачи на спині

**Антипротозойні засоби**, лікарські препарати, які вбивають або пригнічують розмноження класу найпростіших

**Антипротон**, античастинка відносно протона

**Антипсихіатрія**, психологічні концепції та ідейний рух, що вважають психіатрію формою насильства над людьми, прагнуть її деміфологізації та радикальної перебудови

**Антипсихотичні препарати**, препарати для пригнічення функцій центральної нервової системи

**Антирад**, речовина, що підвищує стійкість матеріалів до дії іонізуючого опромінювання

**Антирадянщина**, спосіб ведення ідеологічної боротьби проти радянського суспільного ладу шляхом поширення правдивої або неправдивої чи спотвореної інформації – та формування антирадянської суспільної думки з метою підризу або послаблення Радянської влади в СРСР

**Антирасизм**, переконання, дії, соціальні рухи, державне управління, що направлені на протидію расизму, ксенофобії, антисемітизму, апартеїду і етнічній дискримінації

**Антиреклама**, 1) негативна політична реклама, 2) реклама, яка виконана так непрофесійно, що викликає негативну реакцію в споживача й породжує в нього небажання купувати пропонований товар

**Антиресорбційна здатність**, здатність речовини перешкоджати повторному осіданню нерозчинених часток на поверхню, що очищується, та утримувати їх у завислому стані

**Антиречовина**, речовина, що складається з античастинок

**Антисегнетоелектрики**, діелектрики, що мають спонтанно поляризовані елементарні комірки, напрямки спонтанної поляризації у яких антипаралельні

**Антисейсмічний пояс**, залізобетонний пояс, який забезпечує жорсткість та міцність будівлі у випадку сейсмічних коливань

**Антисемітизм**, юдофобство, одна з форм расового шовінізму, яка проявляється у нетерпимому ставленні до осіб єврейської національності

**Антисептик**, протигнильні засоби, призначені для попередження процесів розкладання на поверхні відкритих ран

**Антисептика**, сукупність методів, які запобігають забрудненню середовища, речовини, або інструменту небажаними мікроорганізмами

**Антисептичні засоби**, засоби антисептики

**Антисиметричність**, 1) в математичній логіці – властивість відношення  $R$ , для якого якщо  $aRb$  (тобто  $a$  відноситься до  $b$ ) та  $bRa$ , то  $a=b$ ; 2) в лінійній алгебрі – властивість квадратної матриці змінювати знак при перестановці індексів її елементів

**Антисіонізм**, теоретична і практична діяльність, спрямована проти національних тенденцій і течій у сіонізмі

**Антистатик**, інгредієнт, що знижує статичну електризацію

**Антистрофа**, антична зворотна парна строфа, що за метричною структурою відповідала непарній

**Антисфен** (445–365 до н. е.), філософ, основоположник та головний теоретик школи кініків, Стародавня Греція

**Антитеза (у літературі)**, троп, стилістична фігура, що полягає у різкому протиставленні елементів смислового чи структурного цілого; будується на антонімії

**Антитеза (у філософії)**, 1) у логіці – судження, що суперечить тезі, антитеза є необхідною складовою частиною непрямого доведення, 2) у філософії Г. В. Ф. Гегеля – другий з трьох ступенів триади

**Антитерористична діяльність**, запобігання, виявлення, припинення, мінімізація наслідків терористичної діяльності

**Антитерористична коаліція**, коаліція, створена у вересні – жовтні 2001 з країн, які підтримали США після терактів 11.09.2001, з метою ліквідації «Аль-Каїди» та інших терористичних організацій в Афганістані

**Антитерористична операція**, комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою

**Антитерористична операція в Афганістані**, операція міжнародного контингенту під командуванням США, спрямована проти бойовиків терористичної організації «Аль-Каїда» і руху «Талібан»

**Антитерористична операція на Сході України**, збройний конфлікт на території Донецької і Луганської обл. України між незаконними збройними формуваннями Донецької і Луганської «народних республік» з одного боку та українськими правоохоронцями із залученням збройних сил України – з іншого

**Антитерористичної операції зона**, зона АТО, територія, на якій здійснюється антитерористична операція

**Антитетика**, метод зведення суперечливих тверджень (тез, антитез), жодному з яких неможливо надати переваги

**Антитиреоїдні препарати**, препарати для пригнічення функцій щитоподібної залози

**Антигіла**, білкові сполуки, які організм виробляє у відповідь на антигени

**Антитоксини**, речовини, що утворюються в організмі у відповідь на токсини

**Антитринітаризм**, унітаріанська система вірувань у християнстві, що не визнає догмат про Трійцю, оголошена ересю на Нікейському соборі 325 року

**Антиуніатський рух**, релігійні і суспільно-політичні виступи, спрямовані проти укладання угод (уній) певних релігійних організацій з католицькою церквою

**Антиутопія**, літературний і мистецький жанр, що базується на зневірі в можливості побудувати ідеальне суспільство, рай на землі, оскільки такі спроби обертаються тоталітаризмом

**Антифашизм**, політичні ідеології, опозиційні до фашизму та націонал-соціалізму

**Антифашистський конгрес діячів культури**, конгрес представників інтелігенції Польщі, Західної України і Західної Білорусі, скликаний 16–17.05.1936 у м. Львів з ініціативи Комуністичної партії Польщі і Комуністичної партії Західної України для зміцнення єдиного Народного антифашистського фронту

**Антиферменти**, специфічні речовини білкового походження, які виділяються в результаті процесів життєдіяльності організму та гальмують або повністю блокують дію ферментів

**Антиферментні засоби**, лікарські засоби, що пригнічують активність ферментів

**Антиферромагнетизм**, магнітовпорядкований стан речовини за низьких температур, за якого антипаралельні спіни сусідніх атомів повністю взаємокомпенсуються

**Антифон**, діалогічний спосіб почергового співу двох частин хору, що ніби відповідають один одному

**Антифонт Афінський** (5 ст. до н. е.), філософ-софіст, предтеча анархізму, Стародавня Греція

**Антифраз**, антифразистроп, побудований на іронічному вживанні слів та висловів у протилежному значенні

**Антифризи**, рідини з низькою температурою замерзання

**Антифрикційні матеріали**, матеріали, використання яких ґрунтується на низькому коефіцієнті тертя

**Антихрист**, у християнській есхатології – людина, супротивник Ісуса Христа, котра видає себе за Месію, але має злу сутність

**Антициклогенез**, виникнення антициклону в атмосфері, тобто утворення області підвищеного тиску з властивим їй рухом повітря

**Антициклон**, замкнена область високого тиску в атмосфері, що характеризуються особливими умовами погоди і системою течій повітря

**Антициклон арктичний**, область високого тиску до висоти 3–4 км з низькими температурами у арктичному поясі

**Антициклональні області**, області, де протягом року переважають антициклони

**Антициклону відріг**, відособлена частина малорухливого антициклону

**Антиципація** (в психології), здатність випереджаючого відображення явища, передбачення поведінки індивіда тощо

**Антиципація у мовознавстві**, 1) передбачення наступного звука в попередньому або в його ознаці, 2) в синтаксисі (також катафора) – відхилення від звичної лінійної послідовності елементів анафори, 3) у синтаксисі складного речення – випадок, коли підрядне речення передують головному

**Античастинка**, частинка-«двійник» певної елементарної частинки, яка має таку саму масу та спин, але протилежні за знаком всі інші квантові числа (електричний, кольоровий, баріонний, лептонний заряди)

**Антична культура**, культура часів Античності

**Античні держави Північного Причорномор'я**, низка давньогрецьких державних утворень, що існували на Північному узбережжі Чорного моря і в Криму

**Античність**, історична доба у всесвітній історії, яка охоплює період з 8 ст. до н. е. до 6 ст. н. е.

**Античного світу економічна думка**, економічні уявлення та елементи наукової економічної думки, що сформувались у стародавніх Греції та Римі

**Античності музей**, археологічний музей, діє у м. Стамбул (Туреччина) з 1891

**Антиядерний рух**, організована на добровільних засадах боротьба (протести) широких мас населення проти вироблення і використання ядерної енергії як у військових, так і в мирних цілях

**Антін (Ангелович)** (1757–1814), ієрарх греко-католицької церкви, митрополит Галицький (1808–1814), Україна

**Антіох Аскалонський** (130–68 до н. е.), філософ, представник неоплатонізму, Стародавня Греція

**Антіохійська православна церква**, автокефальна помісна православна церква, заснована бл. 37 апостолами Петром і Павлом, з 451 – патріархат

**Антокольський, Павло Григорович** (1896–1978), поет, перекладач, Росія

**Антологія**, неперіодичний збірник вибраних літературно-художніх творів чи уривків з них

**Антологія руська**, перша антологія української поезії, видана у 1881 у Львові

**Антоневич, Владзімеж** (1893–1973), археолог, ректор Варшавського університету (1936–1939), Україна – Польща

**Антоненко, Григорій Миколайович** (1927), актор, народний артист України (1996), Україна

**Антоненко, Микола Іванович** (1953), диригент, режисер, народний артист України (1999), Україна

**Антоненко-Давидович, Борис Дмитрович** (1899–1984), письменник, перекладач, мовознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Антонеску, Йон Віктор** (1882–1946), політик, прем'єр-міністр Румунії (1940–1944)

**Антонець, Семен Свиридонович** (1934), аграрій, новатор сільськогосподарського виробництва, Герой України (1999), Україна

**Антонич, Богдан-Ігор Васильович** (1909–1937), поет, письменник, перекладач, літературознавець, творчість якого справила значний вплив на українську поезію 20 ст., Україна

**Антонівка**, селище міського типу Херсонської міськради Херсонської обл.

**Антонівка звичайна**, сорт яблук

**Антонівська культура**, археологічна культура мустьєрської доби раннього палеоліту в Донбасі, Україна

**Антонівський скарб**, археологічна знахідка, виявлена у 1962 біля с. Антонівка Новобузького р-ну Миколаївської обл., складався з бронзових сокир-кельтів (13), серпів (85), прикрас, кинджала, 20 зливків бронзи

**Антоній Печерський** (983–1073), основоположник організованого чернецтва на території сучасної України, засновник Києво-Печерської лаври, Україна

**Антоніми**, різні за звучанням слова, що мають протилежні, але співвідносні значення

**Антоніми комплементарні**, вид антонімії, при якому антоніми доповнюють один одного до родового і є граничними за своїм характером (істинний – хибний)

**Антоніми контрадикторні**, вид антонімії, при якому один з членів групи утворюється за допомогою префікса не- і не має точної визначеності

**Антоніми контрарні**, антоніми, що виражають якісну протиставленість і утворюють градуальні опозиції

**Антоніни (смт)**, селище міського типу Красилівського р-ну Хмельницької обл.

**Антонініан**, загальноприйнята у нумізматиці назва римської срібної (згодом мідної) монети, чеканка якої почалася у 214 або 215 за наказом імператора Каракалли

**Антоніо де Небріха** (1441–1552), філолог, історик, педагог, граф, поет, основоположник іспанської філології, Іспанія

**Антоніоні, Мікеланджело** (1912–2007), кінорежисер, сценарист, художник, письменник, представник неореалізму, «Золота пальмова гілка» (1967), «Золотий ведмідь» (1961), «Золотий лев» (1964, 1983), «Срібний лев» (1955), «Оскар» (1995), Італія

**Антонов, Віктор Миколайович** (1947), фізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Антонов, Володимир Сергійович** (1932–2006), музикант, флейтист, народний артист України (1998), Україна

**Антонов, Державне підприємство**, авіабудівний концерн, що об'єднує конструкторське бюро, комплекс лабораторій, експериментальний завод та випробувальний



комплекс для розробки та сертифікації літаків, діє у м. Київ з 1946

**Антонов, Олег Костянтинович** (1906–1984), авіаконструктор, академік АН УРСР (1967), Україна

**Антонов, Сергій Петрович** (1915–1995), письменник та сценарист, класик російського соцреалізму, Росія

**Антонова, Олена Анатоліївна** (1972), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Антонович, Володимир Боніфатійович** (1834–1908), історик, археолог, етнограф, археограф, голова київської історичної школи, член-кореспондент Петербурзької АН (1901), Україна

**Антонович, Данило Сидорович** (1889–1975), актор, народний артист СРСР (1954), Україна

**Антонович, Максим Олексійович** (1835–1918), філософ-матеріаліст, демократ, просвітител, літературний критик і природознавець, Україна – Росія

**Антонович, Мирослав Іванович** (1917–2006), співак (баритон), хоровий диригент, професор Утрехтського університету (1951–1983), Україна – Нідерланди

**Антонович-Мельник, Катерина Миколаївна** (1859–1942), історик, археолог, перекладач, громадський діяч, дійсний член НТШ (1909), Україна

**Антонов-Овсієнко, Володимир Олександрович** (1883–1938), воєначальник та дипломат часів СРСР, у 1918–1919 командував Українською Радянською армією та Українським фронтом радянських військ, Україна – Росія

**Антоновський, Олександр Петрович** (1863–1939), оперний співак (бас-профундо), соліст Большого театру у Москві (1886–1890), Маріїнського театру (1900–1902), Молдова – Росія – Україна

**Антономазія**, троп, різновид метонімії, що ґрунтується на вживанні власного імені замість загального

**Антонський-Прокопович, Антон Антонович** (1762–1848), педагог, просвітител, видавець та літератор, ректор Московського університету (1819–1826), Україна – Росія

**Антонюк, Андрій Данилович** (1943–2013), живописець, народний художник України (2007), Україна

**Антопільський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18 ст., с. Антопіль Томашпільського р-ну Вінницької обл.

**Антофори** (Anthophora або Lophanthophora), рід комах ряду перетинчастокрилих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Антоцеротові** (Anthocerotales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу мохоподібних

**Антоцеротоподібні** (Anthocerotophyta), відділ зелених рослин

**Антоціани**, клас рослинних пігментів

**Антракнози**, захворювання сільськогосподарських культур, викликане деякими грибами

**Антракоз легень**, захворювання легень внаслідок надмірної експозиції до пилу вугілля

**Антраксоліт**, мінералоїди, група твердих вуглецевих сполук, нерозчинних в органічних розчинниках, які складаються, головним чином, з вуглецю (95-100 %)

**Антракт**, 1) перерва між діями вистави або відділами концерту 2) музичний виступ до дії або картини (крім першої) оперної, балетної, драматичної вистави

**Антрацит (місто)**, місто, адміністративний центр Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Антрацит (різновид вугілля)**, різновид кам'яного вугілля, що має високу теплотвірну здатність

**Антрацитівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Антраша**, легкий стрибок у класичному балетному танці з швидким схрещуванням ніг у повітрі

**Антре**, комічна сцена, яка виконується клоуном

**Антрепренер**, власник, орендар, утримувач приватного театру або видовищного закладу

**Антреприза**, театральне підприємство, створене і очолюване приватним власником-антрепренером

**Антрефіле**, коротка газетна замітка, подібна до лаконічного коментаря чи стислої репліки

**Антрит**, запалення слизових оболонок середнього вуха

**Антропо...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до людини

**Антропов, Лев Іванович** (1913–1994), хімік-технолог, член-кореспондент АН УРСР (1982), Німеччина – Росія – Вірменія – Україна

**Антропогенез**, еволюція людини як біологічної істоти

**Антропогенні зміни в природі**, зміни, що викликані діяльністю людей

**Антропогенний період і антропогенова система**, сучасний період геологічної історії Землі (останній період кайнозойської ери) та стратиграфічна система, що йому відповідає

**Антропогеографія**, наукова школа у географії

**Антроподіцея**, зміст деяких релігійно-філософських вчень, які намагаються пояснити протиріччя між боготворенням, богоподібністю людини і наявністю недосконалості і зла в ній

**Антропозоознози**, зооантропози, інфекційні та інвазійні захворювання, спільні для людини і тварин

**Антропологізм**, наукова концепція, що розглядає людину як вищий і довершений витвір природи

**Антропології когнітивної теорія**, різновид теорій культурної антропології

**Антропологічна криза**, ситуація, у якій проявляється нездатність людини адекватно пристосовуватися до створеного нею середовища

**Антропологічний напрям у соціології**, сукупність теорій, що виводять соціальні відносини від антропологічних характеристик людини

**Антропологічний поворот**, здійснена софістами та Сократом переорієнтація філософського дослідження, коли предметом рефлексії починає виступати не буття саме по собі, а роз'яснення та розкриття сенсу людського буття

**Антропологія**, галузь біології, що вивчає тілесну природу людей

**Антропологія історична**, галузь історичної науки, а у вузькому значенні – теоретико-методологічний підхід в історичній науці, для якої головним об'єктом дослідження є людина, зокрема її історичні та етнічні типи, а не окремі історичні події та процеси

**Антропологія кінематографічна**, напрям у кінотеорії 20 ст.

**Антропологія культурна**, тематичний підрозділ сучасної філософської антропології, що розглядає творчу природу людини, яка одночасно визначається як творець і творіння культури

**Антропологія педагогічна**, система педагогічних поглядів, яка ґрунтується на даних про людину

**Антропологія політична**, підрозділ соціальної антропології, що вивчає політичний процес та політичні інститути в традиційних суспільствах

**Антропологія права**, антропологія юридична, підрозділ соціальної антропології, який спеціалізується на крос-культурному вивченні соціальної впорядкованості, досліджує процеси юридизації людського існування, притаманні кожному історичному типу

**Антропологія соціальна**, розділ соціології, об'єктами вивчення якого є примітивні і традиційні суспільні системи

**Антропологія структурна**, соціологічне відгалуження філософської антропології

**Антропологія філософська**, філософська дисципліна, що вивчає природу і сутність людини, у вузькому сенсі – напрям у німецькій філософії першої половини 20 ст., орієнтований на створення філософського цілісного вчення про людину

**Антропологія християнська**, вчення християнства про людину

**Антропометрія**, один із основних методів вивчення фізичних властивостей людини, морфологічних розмірів, форми й будови тіла та окремих його частин, сили м'язів, об'єму легень тощо

**Антропоморфізм**, наділення людськими якостями тварин, предметів, явищ, міфологічних створінь

**Антропоморфність**, подібність до людської постаті, її відтворення повне (скульптурне, стилізоване) або часткове (зі збереженням утилітарної форми речі, до якої додаються голова, руки, іноді лише обличчя або очі, що надають усій речі певної людської подоби)

**Антропонім**, власне ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім людини

**Антропоніміка**, розділ ономастики, що досліджує антропоніми – власні імена людей

**Антропонімія**, сукупність антропонімів певного етносу, що склалась протягом усього періоду існування в продовж певної епохи

**Антропатизм**, приписування властивостей людської психіки предметам і явищам реального чи вигаданого світу: тваринам, рослинам і явищам природи

**Антропософія**, релігійно-містичне вчення, що виділилося з теософії, мета якого – відкрити широкому загалу методи саморозвитку і духовного пізнання за допомогою мислення людини

**Антропосоціогенез**, тривалий історичний процес виникнення соціальної форми руху матерії, становлення і формування людини і суспільства

**Антропосоціологія**, різновид біологічного напрямку в соціології, що ґрунтує расову нерівність і переносить на людське суспільство біологічні закони боротьби за існування та природнього відбору

**Антропосфера**, частина біосфери

**Антропофобія**, психіатрична хвороба, яка полягає у патологічній боязні людей і людського товариства

**Антропохорія**, перенесення насіння рослин людиною

**Антропоцентризм (у мовознавстві)**, напрям досліджень, що розглядає мовні явища через призму людського чинника і вивчає мову з метою пізнання її носія – людини

**Антропоцентризм (у філософії)**, філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі

**Антуан, Андре (1857–1943)**, режисер, критик, теоретик театру, чільний представник театрального натуралізму, реформатор театру, Франція

**Ануїтет**, 1) щорічна рента та рівновеликі платежі, що регулярно надходять упродовж певного проміжку часу; 2) один з видів термінової державної позики, за якою щорічно виплачуються відсотки і погашається частина суми

**Ануй, Жан (1910–1987)**, драматург та сценарист, класик французької літератури 20 ст., Франція

**Анулювання міжнародного договору**, одностороннє припинення дії міжнародного договору

**Ануляція**, анулювання акції або іншого цінного паперу у разі його втрати

**Анурадхапура**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє священне місто, яке було засноване навколо саджанця священного дерева Бодхі, під яким принц Гаутама досягнув просвітлення та став Буддою, 6 ст. до н. е. – 10 ст. н. е., м. Анурадхапура, Шрі-Ланка

**Анурія**, зникнення сечоутворення

**Ануров, Олександр Герасимович (1914–1995)**, актор, народний артист УРСР (1976), Україна

**Ануфрієнко, Анатолій Васильович (1940–1998)**, диригент, народний артист України (1995), Україна

**Анучин, Дмитро Миколайович (1843–1923)**, географ, антрополог, етнолог, академік Петербурзької АН (1896), Росія

**Анфа**, супутник Сатурна

**Анфантен, Барталемі Проспер (1796–1864)**, філософ-утопіст, представник сен-симонізму, Франція

**Анфельція (Ahnfeltia)**, рід червоних водоростей класу флоридових

**Анфінсен, Крістіан Бемер (1916–1995)**, біохімік, Нобелівська премія з хімії (1972), США

**Анфологіон**, збірка вибраних церковних служб на всі 12 місяців року, видана друкарнею Києво-Печерського монастиря у 1619

**Анхель**, водоспад у Венесуелі висотою 979 м

**Анхітерій** (Anchitherium), рід вимерлих трипалих представників родини конячих

**Анцистрокладові** (Ancistrocladaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гвоздикоцвітих

**Анциферов, Андрій Вадимович** (1953), геофізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Анчар** (Antiaris), рід рослин родини шовковицевих

**Анчаров, Михайло Леонідович** (1923–1990), письменник, поет, драматург, музикант, засновник жанру авторської пісні, Росія

**Анчиць, Владислав Людвік** (1823–1883), драматург, публіцист, поет, класик польської літератури, Литва – Польща

**Анчоус європейський, хамса** (Engraulis encrasicolus), риба родини анчоусових

**Анчоуси, хамса** (Engraulis), рід риб родини анчоусових

**Анчоусові** (Engraulidae), родина риб ряду оселедцеподібних

**Аншенман**, послідовність танцювальних рухів та положення тіла танцівника, яке складає танцювальну фразу

**Аншлаг (у видавничій справі)**, шапка, великий заголовок у газеті

**Аншлаг (у театральному мистецтві)**, оголошення про те, що всі квитки на дану виставу продані

**Аншлюс**, анексія Австрії нацистською Німеччиною у 1938

**Аньхой**, провінція Китаю

**Аньшань**, місто у Китаї, 1,2 млн мешканців

**Аньюм**, рідкісне захворювання пальця, що призводить до його спонтанної ампутації

**Ан'ю**, японська метафора, один зі стилістичних засобів японської поезії

**Аокі Хігосі** (1930), геолог, іноземний член НАН України (1997), Японія

**Аоминь**, Макао, особливий адміністративний район Китаю

**Аонікси** (Aopux), рід хижих ссавців родини куніцевих

**Аоракі**, Гора Кука, найвища точка Нової Зеландії, 3754 м

**Аорист**, видова-часова форма дієслова в деяких індоєвропейських мовах, що виражає минулу безперервну дію, яка мислиться як цілком завершений акт

**Аорси**, сарматське плем'я

**Аорта**, головна артерія кровоносної системи

**Аорти клапан**, клапан між лівим шлуночком серця і просвітом аорти

**Апанович, Олена Михайлівна** (1919–2000), історик, архівіст, письменниця, Росія – Україна.

**Апапоріс**, річка у Колумбії та Бразилії, ліва притока Жапурі, 1370 км

**Апарат**, 1) прилад, пристрій; 2) сукупність органів, що виконують певну життєву функцію; 3) сукупність уста-

нов, що обслуговують певну галузь управління; 4) сукупність працівників установи; 5) примітки та інші допоміжні матеріали; 6) метод, спосіб дослідження

**Апарат видання**, складова частина оригіналу (видання), до якої належать доповнюючі, джерельні, пошукові та інші компоненти

**Апарат державний**, центральна частина механізму держави, юридично оформлена система всіх державних органів, які здійснюють управління суспільством, виконують завдання та функції держави

**Апарат іміджмейкерства**, комплекс методів створення телевізійних прийомів, формування телевізійних образів реальності (іміджів, медіаподію і телеподію), за допомогою яких можна успішно маніпулювати масовою свідомістю

**Апарат політичний**, сукупність органів держави, громадських політичних організацій, працівників відповідних установ і виборних політичних органів, через які здійснюються політична влада, функції державного управління

**Апаратно-студійний комплекс**, сукупність студій та апаратних телевізійного центру для сумісного виробництва програм

**Апаратура**, комплекс, сукупність апаратів

**Апарель**, 1) пологий спуск до окопів та укриттів для в'їзду військової техніки; 2) пологий насип або похила платформа транспортних засобів, призначена для завантаження військової техніки в потяг чи на переправні засоби

**Апарт**, театральний термін, що означає монологи або репліки, спрямовані до публіки (вважається, що присутні на сцені їх не чувають)

**Апартеїд**, політика дискримінації корінного африканського населення у ПАР до початку 1990-х, а також у Намібії та Південній Родезії до набуття ними незалежності

**Апасіонато**, пристрасний натхненний характер виконання музичного твору

**Апатит**, мінерал класу фосфатів

**Апатія**, психічний стан, характерний зникненням емоцій та байдужістю до навколишнього світу

**Апатія соціальна**, крайня форма соціальної пасивності, відмова від будь-яких форм участі в суспільно-політичних процесах

**Апатриди**, особи, які не мають громадянства або підданства жодної держави

**Апатський, Володимир Миколайович** (1928), музикант, фаготист, педагог, створив оригінальну фаготову виконавчу школу, що вважається однією з найкращих у світі, Білорусь – Україна

**Апгар шкала**, шкала, що використовується для оцінювання стану дитини одразу після народження

**Апдайк, Джон** (1932–2009), письменник, класик американської літератури, США

**Апекс (в астрономії)**, точка перетину напрямку руху космічного об'єкта в певний момент з уявною небесною сферою

**Апекс (у ботаніці)**, верхівка паростка

**Апель, Йоганн Август** (1771–1816), поет, теоретик метричної системи віршотворення, Німеччина

**Апель, Карл-Отто** (1922), філософ-прагматик, Німеччина

**Апельсин** (*Citrus sinensis*), рослина роду цитрус родини рутових

**Апеляційний суд**, спеціалізований судовий орган у системі судів загальної юрисдикції, що здійснює правосуддя в господарських відносинах

**Апеляційні суди**, судові інстанції, що переглядають за апеляціями учасників процесу рішення нижчих судів, які ще не набули законної сили

**Апеляція**, оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою

**Апендикс**, червоподібний відросток сліпої кишки у людини

**Апендикулярії** (*Appendicularia*), клас тварин типу хордових

**Апендицит**, запалення апендиксу

**Апенніни**, Апеннінські гори, гірська система в Італії

**Апеннінський півострів**, півострів у південній частині Європи

**Аперитив**, напій для збудження апетиту, зазвичай спиртний

**Аперкот**, удар низу у боксі

**Апертура (у оптиці)**, отвір оптичного приладу, який визначає його здатність збирати світло

**Апертура (у рекламі)**, ідеальний момент для надання споживачам рекламного повідомлення

**Аперцепція**, залежність сприйняття від минулого досвіду, запасу знань і загального змісту духовного життя людини

**Апетит**, відчуття потреби в їжі та фізіологічний механізм, що регулює надходження в організм харчових речовин

**Апіа**, місто, столиця Самоа

**Апікомплексні** (*Apicomplexa*), тип одноклітинних найпростіших з групи альвеоліонтів

**Апікулятуса**, дрібні, овальні, еліптичні і лимоноподібні клітини дріжджів, що належать до виду *Hanseniaspora apiculata* і погіршують якість виноматеріалу та вина

**Апімондія**, міжнародна федерація бджільницьких об'єднань

**Апітерапія**, галузь медицини, що використовує продукти бджільництва для лікування хвороб людини

**Апіц, Бруно** (1900–1979), письменник, драматург, політик, Німеччина

**Аплазія**, один із проявів дефектів розвитку

**Апланоспора**, нерухома спора

**Апліката**, у тривимірній системі декартових координат – координата *Z*

**Аплікатори радіоактивні**, вироби, які містять радіоактивні ізотопи і використовуються у медичній практиці для лікування уражених шарів шкіри та слизових оболонок

**Аплікація**, у літературі – стилістична фігура інтертекстуального характеру, що полягає у введенні в літературний текст цитат (прислів'я, приказки, афоризми, фрагменти іншого художнього твору тощо) у частково зміненому вигляді

**Апліт**, магматична гірська порода

**Аплодонтія, гірський бобер** (*Aplodontia rufa*), єдиний вид родини аплодонтієвих, найпримітивніший і найстародавніший із сучасних гризунів

**Аплодонтові** (*Aplodontidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Апноє**, тимчасова зупинка дихання

**Апо**, вулкан на острові Мінданао, найвища точка Філіппінських о-вів, 2954 м

**Апо...**, частина складних слів, що позначає заперечення, втрату, відсутність чогось

**Апогамія**, один з проявів апоміксису

**Апогей**, точка орбіти Місяця чи штучного супутника Землі, найвіддаленіша від центру Землі

**Апограф**, 1) копія оригіналу; 2) прилад для копіювання малюнків

**Аподантові** (*Apodanthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гарбузоцвітих

**Апокаліпсис**, Об'явлення Івана Богослова, остання книга Нового Заповіту та один із найдавніших творів християнської літератури, в переносному значенні – кінець світу

**Апокаліптика**, апокаліптична література, специфічний мегажанр, що змальовує кінець світу

**Апокатастасис**, богословське поняття, що використовується в значенні «відновлення» і в значенні «відновлення всього», коли з ним ототожнюється вчення про загальне спасіння

**Апокопа**, опущення в кінці слова одного або кількох звуків без шкоди для його значення

**Апокрифи**, книги релігійного змісту, що не збігалися з офіційним віровченням, оголошувалися церквою неправдивими, заборонялися і зберігалися таємно

**Аполітичність (аполітизм)**, байдуже ставлення до політики, ухиляння від участі у політичному житті

**Аполлінер, Гійом** (1880–1918), поет, один із найвпливовіших представників європейського літературного авангарду, Італія – Франція

**Аполлон** (*Parnassius apollo*), вид комах ряду лускокрилих родини косатцевих, внесений до Червоної книги України

**Аполлон (бог)**, у давньогрецькій міфології – бог світла, покровитель мистецтв

**Аполлон (космічний корабель)**, програма США з підготовки та здійснення пілотованих польотів на Місяць, а також серії космічних кораблів, що виконують цю програму

**Аполлона Епікурейського храм у Бассах**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храм 5 ст. до н. е., регіон Східний Пелопоннес, Греція



**Аполлоній із Перги** (бл. 262 до н. е. – бл. 190 до н. е.), математик, один із трьох найвидатніших математиків античності, Стародавня Греція

**Аполлонія задача**, задача про побудову на площині кола, яке дотикається до трьох заданих

**Аполлонія кола**, дві сім'ї кіл такі, що кожне коло першої сім'ї перетинає кожне коло другої сім'ї ортогонально

**Аполог**, коротка прозова чи віршована оповідь морально-повчального змісту з обов'язковою сентенцією, близька до притчі, байки-приказки, різновид трансформації міфу в казку

**Апологетика**, розділ християнського богослов'я, присвячений обґрунтуванню віровчення за допомогою раціональних засобів

**Аполонійська культура**, стале словосполучення, введене Ф. Ніцше для характеристики особливостей європейської культури

**Апоміксис**, розмноження рослин без статевого процесу (без запліднення)

**Апоневроз**, широка сполучнотканинна пластинка, м'язи якої прикріплено до кісток або інших тканин

**Апоногетонів** (Aponogeton), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку частухоцвітих

**Апоплексія у ботаніці**, раптове всихання рослин

**Апоплексія у зоології**, раптовий крововилив у будь-який орган

**Апоптоз**, сукупність клітинних процесів, що призводять до загибелі клітини

**Апорії Зенона**, зовні парадоксальні міркування на тему про рух і множину, автором яких є давньогрецький філософ Зенон Елейський

**Апорія**, вигадана, логічно вірна ситуація (вислів, твердження, думка або вивід), яка не може існувати у реальності

**Апорт**, майно, яке передають акціонерному товариству як плату за акції підприємства

**Апоселеній**, найвіддаленіша від центра Місяця точка орбіти небесного тіла, яке рухається навколо Місяця

**Апосіопеза**, незавершене обірване речення, в якому думка висловлена не повністю

**Апоспорія**, спосіб розвитку гаметофіта з клітин спорофіта без спороутворення

**Апостеріорі**, знання, отримане з досвіду, протиставляється апіорному знанню (знанню, здобутому до досвіду)

**Апостиль**, спеціальний штамп для підтвердження підписів і печаток на офіційних документах

**Апостол**, перша друкована книга в Україні, видана у лютому 1574 Іваном Федоровим у Львові

**Апостол, Данило Павлович** (1654–1734), гетьман України (1727–1734)

**Апостол, Петро Данилович** (до 1710–1758), полковник Лубенський (1728–1757), Україна

**Апостолат мирян**, організації мирян, що діють у світському середовищі – християнсько-демократичні партії,

християнські профспілки, культурно-просвітницькі товариства тощо

**Апостолат світський**, одна з головних концепцій католицького віровчення, згідно з якою не лише духовенство, але й католики-миряни покликані активно здійснювати місію захисту та поширення ідей і принципів християнства у всіх сферах життя суспільства

**Апостоли**, український козацько-старшинський рід сер. 17 – поч. 19 ст.

**Апостоли (послідовники Христа)**, у вузькому сенсі – один з дванадцяти безпосередніх учнів Христа, у більш широкому – один із 70-ти його найближчих сподвижників

**Апостолівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Апостолове**, місто, адміністративний центр Апостолівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Апостроф**, небуквенна графема у вигляді надрядкової коми «'», що використовується у різних мовах з різними функціями

**Апострофа**, риторична фігура, побудована на звертанні (часто патетичному) до певної особи, божества, персоніфікованої ідеї або предмета, застосовувана у риторичному або поетичному мовленні, в жанрах панегірика та оди

**Апотетій**, відкритий або вторинно закритий тип плодового тіла сумчастих грибів

**Апотропей**, апотропея, предмет, вияв або діяння, якому приписували магічну здатність застерігати від нещастя, хвороб, злих духів

**Апофазія**, композиційний та стилістичний прийом, що полягає в запереченні попередньої думки в межах одного вірша

**Апофансис**, судження, в якому за допомогою твердження або заперечення вважається що-небудь, як таке, що існує або не існує

**Апофегма**, апотегма, коротке оповідання про репліку чи витівку мудреця, митця, просто розумної, дотепної людини

**Апофема**, перпендикуляр, опущений з центру правильного многокутника на будь-яку з його сторін (в стереометрії – висота бічної грані, опущена з вершини піраміди)

**Апофеоз**, 1) заключна урочиста масова сцена або дія вистави, святкової концертної програми чи циркового видовища, яка прославляє народ, героя або ту чи іншу подію; 2) прославляння, звеличення особи, події, явища

**Апофермент**, апоензим, білкова частина молекули фермента, яка не бере участі в активності цього фермента без коферменту, але зумовлює його специфічність

**Апофіз**, в анатомії – кінцева частина трубчастих кісток (без епіфіза), виріст, відросток хребця та інших кісток

**Апофізи**, жили, дайки та інші геологічні утворення, що відходять від великих геологічних тіл у бокові породи

**Апофіліт**, породотвірний мінерал підкласу шаруватих силікатів

**Апохромат**, об'єктив, у якому усунено сферичну та сферо-хроматичну аберації, а залишкова хроматична аберація менша, ніж в ахромата

**Апоцентр**, точка орбіти небесного тіла, найвіддаленіша від центрального тіла, навколо якого це тіло рухається

**Аппалацький кам'яновугільний басейн**, група родовищ кам'яного вугілля на території США

**Аппалачі**, гірська система на сході Північної Америки

**Аппарао, Гурузада** (1861–1915), поет, письменник, основоположник літератури на мові телугу, Індія

**Аппер, Бенжамен Ніколя Марі** (1797–1847), письменник, публіцист, філантроп, дослідник пенітенціарної системи, Франція

**Аппер, Нікола Франсуа** (1749–1841), кондитер, винахідник консервів, Франція

**Апперцепції трансцендентальна єдність**, у філософії Канта – єдність самосвідомості, яке виробляє чисте начне уявлення «я мислю», дане до будь-якого мислення і в той же час не належить чуттєвості

**Аппієва дорога**, найважливіша громадська дорога Стародавнього Риму, побудована у 312 до н. е., фрагментарно збереглася дотепер

**Апраксія**, розлад нервової системи, який веде до втрати навичок володіння певним органом

**Апрет**, речовина, яку наносять на тканину при апретурі

**Апретування**, нанесення на поверхню скловолокнистого наповнювача спеціальної сполуки з метою підвищення адгезії сполучника до склонаповнювача

**Апретура**, 1) сукупність операцій над тканинами для надання їм потрібних властивостей; 2) розчин для обробки шкіряних виробів

**Апріорі**, знання, отримане до досвіду і незалежно від нього

**Апроксимація (у математиці)**, наближене вираження одних математичних об'єктів іншими, простішими

**Апроксимація (у мовознавстві)**, мовна категорія при близькості

**Апроксимація (у правознавстві)**, процес скасування небажаних або непотрібних відмінностей у національному законодавстві у контексті спільного ринку

**Апрош**, віддаль між літерами у рядку (міжлітерний пробіл)

**Аптека**, місце, де зберігаються, видаються або продаються лікарські препарати

**Аптер, Девід** (1924–2010), політолог, експерт з питань демократизації і політичного насильства в Африці, Латинській Америці та Азії, здійснив вагомий внесок у розвиток порівняльної політології, США

**Аптеріготи (Apterygota)**, підклас безкрилих комах

**Аптерії**, ділянки шкіри птахів, де нема пір'я

**Аптський вік**, пізній вік ранньокрейдової епохи крейдового періоду

**Аптський ярус**, пізній вік ранньокрейдової епохи крейдового періоду та відклади, що утворилися в той час

**Апуант**, 1) вексель, яким повністю погашають борг; 2) вексель, що перебуває в обігу одночасно з ін. примірниками векселя того самого змісту

**Апулей** (125–170), письменник, автор одного з найпопулярніших творів античної доби – роману «Метаморфози» («Золотий осел»), Римська імперія

**Апулія**, область Італії

**Апуре**, річка, ліва притока Оріноко, 1580 км, Венесуела

**Апурімак**, річка в Перу, ліва складова Укаялі, 1071 км

**Апухтін, Микола Олександрович** (1924–1996), артист балету, балетмейстер, народний артист УРСР (1960), Україна

**Апухтін, Олексій Миколайович** (1841–1893), поет, класик російської літератури, Росія

**Апшеронський півострів**, півострів в Азербайджані, на західному узбережжі Каспійського моря

**Ар**, позасистемна одиниця площі поверхні, 100 м<sup>2</sup>

**Ар'єргард**, військовий підрозділ (частина або з'єднання), призначений для охорони військ, які здійснюють відхід або марш від фронту в тил

**Ар'єрсцена**, резервне приміщення за сценою для декорацій

**Ар'єс, Філіп** (1914–1984) історик, один із творців напрямку історії повсякдення, Франція

**Арабажин, Костянтин Іванович** (1866–1929), літературознавець, журналіст, письменник, діяч українського національно-культурного руху, Україна – Росія – Фінляндія – Латвія

**Арабатська затока**, затока Азовського моря між Арабатською стрілкою та північним берегом Керченського півострова

**Арабатська стрілка**, Арабатська коса, піщана коса-півострів у західній частині Азовського моря

**Арабеск**, одна з основних поз класичного танцю

**Арабеска**, європейська назва складного східного середньовічного орнаменту, який складається з геометричних та рослинних елементів

**Арабескі (Arabesque)**, німецький поп-гурт, діяв у 1977–1984

**Араби**, мультиетнічна група Західної Азії та Північної Африки, що говорить арабською мовою

**Арабідопсис (Arabidopsis thaliana)**, рослина родини капустяних, відомий модельний об'єкт в генетиці

**Арабіноза**, простий вуглевод з групи пентоз, п'яти-вуглецевий моносахарид

**Арабістика**, галузь семіології, що включає ряд філологічних дисциплін, які досліджують матеріальну та духовну культуру арабських народів, розділ мовознавства, що вивчає структуру, функціонування та розвиток арабської літературної мови та діалектів

**Араблинський, Гусейн Мамед огли** (1881–1919), театральний режисер та актор, фундатор азербайджанського професійного театру, Азербайджан

**Арабо-ізраїльський конфлікт**, протистояння між низкою арабських країн, а також арабськими воєнізованими радикальними угрупованнями та Державою Ізраїль

**Арабо-ізраїльські війни**, низка збройних конфліктів між Ізраїлем та арабськими державами протягом 1940–1970-х

**Арабська весна**, серія масових вуличних протестів, революцій та внутрішніх військових конфліктів у низці арабських країн, що почалися наприкінці 2010 в Тунісі й тривають у деяких країнах до сьогодні

**Арабська культура**, середньовічна культура, що складалася в арабському Халіфаті у 7–10 ст. у процесі взаємодії арабів і завойованих ними народів Близького і Середнього Сходу, Північної Африки та Південно-Західної Європи

**Арабська література**, сукупність літературних текстів арабською мовою, пов'язаних між собою літературним процесом, загальна назва для літератур арабських країн

**Арабська мова**, семітська мова афразійської мовної сім'ї, одна з шести офіційних мов ООН, офіційна мова всіх арабських країн

**Арабська мовознавча традиція**, традиція дослідження мови, що склалася та існувала в Арабському Халіфаті (7–14 ст.), виникла на основі емпіричного дослідження класичної арабської мови

**Арабська порода**, стародавня порода верхових коней

**Арабський банк економічного розвитку Африки**, АБЕРА, міждержавний інвестиційний інститут, створений для кредитної співпраці Ліги арабських держав з країнами Організації африканської єдності

**Арабський валютний фонд**, регіональна фінансова організація, створена у 1976 з метою координації економічної і валютної політики арабських країн

**Арабський соціалізм**, політична ідеологія, що представляє собою змішання панарабізму й соціалізму

**Арабський халіфат**, теократична мусульманська держава на Аравійському півострові та Близькому Сході у 632–1258

**Арабські цифри**, традиційна назва десяти знаків (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), яку зараз використовують у більшості країн для запису чисел

**Арабські числа**, цифри, що виникли в Індії і у 10–13 ст., були занесені до Європи арабами

**Араваки**, група індіанських племен Південної Америки  
**Араваноподібні** (Osteoglossiformes), ряд риб класу променеперих

**Аравацькі мови**, одна з найбільших сімей індіанських мов, поширена на півночі Південної Америки, островах Вест-Індії та на півдні Флориди, налічує близько 40 мов

**Аравійська пустеля**, північно-східна частина Сахари

**Аравійське море**, море в Індійському океані, між півостровами Аравійським, Індостаном та Сомалі

**Аравійський півострів**, півострів на південному заході Азії, між Червоним і Аравійським морями та Перською затокою

**Аравійсько-Африканська фосфоритоносна провінція**, група родовищ фосфоритів на півночі Африки та Аравійському півострові

**Аравійсько-Індійський хребет**, підводний хребет на південному заході Індійського океану

**Арагац**, ізолюваний гірський масив на заході Вірменії

**Араго, Етьєн** (1802–1892), драматург, журналіст, політик, реформатор французької поштової служби, Франція

**Араго, Жак Етьєн Віктор** (1790–1855), драматург, письменник, художник, мандрівник, Франція

**Араго, Франсуа Жан Домінік** (1786–1853), астроном, фізик, громадський діяч, автор низки важливих відкриттів в астрономії, оптиці, електромагнетизмі, метеорології та фізичній географії, Франція

**Арагон (держава)**, держава на території сучасних Іспанії та Франції у 1035–1707

**Арагон (територіальна одиниця)**, автономна спільнота Іспанії

**Арагон, Луї** (1897–1982), поет, письменник, представник сюрреалізму, Франція

**Арагонез**, арагонський танець

**Арагоніт**, мінерал класу карбонатів

**Арагонський мудехар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурні пам'ятки на території Арагону, 11–16 ст., автономна спільнота Арагон, провінції Сарагоса та Теруель, Іспанія

**Арагуая**, річка у Бразилії, ліва притока Токантіну, 2630 км

**Арад**, жудець Румунії

**Арайа, Том** (1961), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, Чилі – США

**Аракелова теорія**, варіант діофантової геометрії, що базується на теорії перетинів для арифметичних поверхонь

**Аракішвілі, Дмитро Гнатович** (1873–1953), композитор та педагог, один із фундаторів грузинської національної музичної школи, Грузія

**Аракс**, річка в Туреччині, Вірменії, Азербайджані, Ірані, права притока Кури, 1072 км

**Аракчєсєв, Олексій Андрійович** (1769–1834), восначальник, фаворит російських імператорів Павла I та Олександра I, військовий міністр Російської імперії (1808–1810), Росія

**Аралідієві** (Aralidiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Аралієві** (Araliaceae), родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Аралієцвіті** (Apiales), порядок квіткових рослин класу дводольних

**Аральське море**, озеро в Казахстані та Узбекистані, колишня площа 13900 км<sup>2</sup>

**Арамейська мова**, група діалектів арамейської мови, що належить до північно-західної підгрупи семітської групи афразійської сім'ї мов

**Арамейці**, численні семітські кочові племена на Близькому Сході наприкінці 2-го тис. до н. е. – 1 тис. н. е., після 7 ст. н. е. асимілюються арабами

**Аранжування**, 1) перекладання музичного твору для іншого складу виконавців; 2) обробка мелодії для виконання на музичному інструменті або для голосу з супроводом; 3) полегшений виклад музичного твору для виконання на тому ж інструменті

**Аранхуес**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс, заміська резиденція королів Іспанії («Іспанський Версаль»), 17 ст., м. Мадрид, Іспанія

**Арань, Янош** (1817–1882), поет, класик угорської літератури, Угорщина

**Арапян, Погос** (1742–1835), видавець та друкар, провідний книговидавець Османської імперії у першій половині 19 ст., творець низки арабських та вірменських типографських шрифтів, Туреччина – Вірменія

**Арарат**, гора на Вірменському нагір'ї, найвища точка Туреччини, 5137 м

**Араратська рівнина**, рівнина, що розташована на території Вірменії та Туреччини

**Арата Йосіакі** (1924), матеріалознавець, іноземний член АН України за спеціальністю «матеріалознавство», Японія

**Араукани**, мапуче, етнічна група Південно-Центральної Чилі та Південно-Західної Аргентини

**Араукарієві**, за класичною систематикою, порядок (Araucaricdes) та родина (Araucariaceae) голонасінних рослин

**Араукарія** (Araucaria), рід хвойних дерев родини араукарієвих

**Арафурське море**, море у східній частині Індійського океану

**Арахіс** (Arachis), рід рослин родини бобові

**Арахнози**, інвазійні хвороби людини і тварин, спричинювані представниками класу павукоподібних

**Арахноїдит**, запалення арахноїдної оболонки мозку

**Арахнологія**, галузь зоології, що вивчає павукоподібних

**Арбалет**, метальна зброя у вигляді сталевого лука з дерев'яним ложем (станком) і спусковим механізмом

**Арбер, Вернер** (1929), мікробіолог і генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1978), Швейцарія

**Арбітраж**, 1) засіб розв'язання спорів, при якому сторони звертаються не до суду, а до окремих осіб – арбітрів (третейських суддів); 2) спеціальний орган для розв'язання майнових і пов'язаних з ними немайнових спорів

**Арбітраж міжнародний**, третейський суд для розгляду міжнародних спорів, сторонами яких виступають держави та міжнародні організації

**Арбітрон**, електронний пристрій, який встановлюють для вибірки телеглядачів, отримання відомостей про їх уподобання, для порівняння рейтингів популярності телепрограм, а також пристрій для проведення розіграшу лотереї

**Арбовіруси**, представник групи РНК-вірусів, які переносяться членистоногими

**Арболіт**, легкий бетон, компонентами якого є органічні заповнювачі, цемент і вода

**Арборе-Раллі, Замфір** (1848–1933), політик, один із засновників соціалістичного руху на румунських землях, публіцист, Україна – Румунія

**Арборициди**, хімічні речовини, що їх застосовують для боротьби проти чагарникової та деревної рослинності

**Арбузинка**, селище міського типу, адміністративний центр Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

**Арбузинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Арбузов, Мойсей Петрович** (1908–1984), металург, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Арбузов, Олександр Єрмінінгельдович** (1877–1968), хімік-органік, академік АН СРСР (1942), Росія

**Арбузов, Олексій Миколайович** (1908–1986), драматург, класик російського театру, Росія

**Арбутин**, глікозид фенольного типу

**Арват, Федір Степанович** (1928–1999), мовознавець, педагог, член-засновник НАПН України (1993), Україна

**Арвер, Алексіс-Фелікс** (1806–1850), письменник, поет, драматург, представник романтизму, Франція

**Аргалі**, архар, дика гірська вівця, збірна назва кількох рас муфлона

**Аргмак**, старовинна назва породистих східних коней

**Аргасові кліщі**, аргасидові кліщі (Argasidae), родина паразитичних кліщів

**Арга-Сала**, ріка в Росії, ліва притока Оленька, 503 км

**Арге Беккера**, (Arge beckeri), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-аргід, внесений до Червоної книги України

**Аргедас, Хосе Марія** (1911–1969), письменник, перекладач, етнограф, класик перуанської літератури, Перу

**Аргезі, Тудор** (1880–1967), поет, один з найвідоміших румунських літераторів 20 ст., Румунія

**Аргентина**, держава у Південній Америці

**Аргентино**, озеро в Аргентині, 1415 км<sup>2</sup>

**Аргентиноподібні** (Argentiniformes), ряд риб класу променеперих

**Аргентит**, мінерал срібла класу сульфідів

**Аргіліт**, 1) гірська порода з групи осадових; 2) назва відходів збагаченого вугілля

**Аргінін**, δ-гуанідин-α-аміновалеріанова кислота, одна з двадцяти основних амінокислот

**Арго**, більш або менш секретний набір слів та специфічний ідіом, що використовується окремою групою для специфічних цілей

**Аргон**, хімічний елемент, символ – Ar, атомний номер – 18

**Аргонавти (у біології)** (Argonauta), рід головоногих молюсків

**Аргонавти (у міфології)**, герої давньогрецької міфології, які на чолі з Ясоном першими з греків здійснили морський похід у Колхиду за золотим руном на кораблі «Арго»

**Аргофілові** (Argophyllaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Аргумент**, 1) змінна, від значень якої залежать значення функції; 2) в теорії функцій комплексної змінної – кут між радіусом-вектором точки, що зображує комплексне число на площині, та додатним напрямом осі абсцис

**Аргунь**, річка в Росії, права складова Амуру, 1620 км

**Ардавін, Сесар** (1922–2012), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1960), Іспанія



**Ар-деко**, впливова течія в образотворчому і декоративному мистецтві першої половини 20 ст., яке вперше з'явилося у Франції в 1920-х, а потім стало популярне у 1930–1940-х у міжнародному масштабі, проявилось в основному в архітектурі, моді, живописі

**Арденни**, Арденнські гори, гірська система у Франції, Бельгії та Люксембурзі

**Арденнська операція 1944–1945**, контрнаступ німецьких військ 16.12.1944 – 29.01.1945 в Арденнах на південному заході Бельгії проти англо-американських армій

**Арджеш**, жудець Румунії

**Ардипітек** (*Ardipithecus*), викопний рід гомінідів, який жив у ранньому пліоцені приблизно 5,8–4,4 млн років тому, вважається найдавнішим відомим предком людини

**Ардітті кuartет**, британський струнний кuartет, діє з 1974, премія Е. фон Сіменса (1999)

**Ардов, Віктор Юхимович** (1900–1976), письменник-сатирик, драматург, сценарист, Росія

**Ареал**, територія поширення певного біологічного таксону

**Ареал ґрунтовий**, область поширення на земній поверхні ґрунтів або структури ґрунтового покриву того чи іншого класифікаційного рівня чи рівня організації ґрунтового покриву

**Ареал етнічний**, територія, на якій концентрується значна частина представників того чи іншого етносу

**Ареал мистецтв**, центр м. Мюнхен (Німеччина), в якому зосереджено художні музеї столиці Баварії

**Ареал популяційний**, частина земної поверхні (чи акваторії), в межах якої в природних умовах існує популяція

**Арекіпа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, друге за розмірами місто Перу, 16–18 ст., м. Арекіпа, Перу

**Арекові** (*Acorales*), порядок квіткових рослин класу однокотільних

**Арена (літературна федерація)**, всеукраїнська федерація пролетарських письменників і митців (1922, Харків) та однойменний часопис, який вона видавала

**Арена (майданчик)**, 1) у Стародавньому Римі – посипаний піском овальний майданчик у центрі цирку або амфітеатру, на якому відбувалися бої гладіаторів, кінні змагання та інші видовища; 2) у сучасному цирку – місце виступів, ігровий майданчик, де виконуються циркові номери

**Арена Львів**, футбольний стадіон у м. Львів, діє з 2011, вміщує майже 35 тис. глядачів

**Аренавіруси**, родина РНК вірусів

**Арендт, Ганна** (1906–1975), політичний філософ, засновник теорії тоталітаризму, Німеччина – США

**Арендт, Рудольф Фрідріх Євген** (1828–1902), педагог, вперше підняв дидактичну проблему про окреме вивчення хімії як навчального предмету в середніх навчальних закладах, Німеччина

**Аренський, Антон Степанович** (1861–1906), музикант, композитор, піаніст, диригент, педагог, вчитель Р. Глієра, Росія

**Ареометр**, прилад для вимірювання густини рідин і твердих тіл, принцип роботи якого заснований на Законі Архімеда

**Ареопаг**, вищий судовий орган у стародавніх Афінах

**Ареопагітики**, збірки чотирьох трактатів і десяти листів, які мали виняткове значення для розвитку християнського богослов'я, тривалий час приписувалися першому афінському єпископу Діонісію Ареопажіту, але були визнані підробками

**Арес**, Арей, у давньогрецькій міфології – спочатку бог буревіїв і блискавок, пізніше – бог війни, що виїздив на прикрашеній золотом бойовій колісниці, у давньоримській міфології йому відповідає Марс

**Ареталогія**, жанр давньогрецького фольклору, згодом – низовий жанр елліністичної літератури

**Аретир**, пристрій у різних приладах для вивільнення від навантаження рухомих частин механізму, коли прилад не працює

**Аретологія**, розділ етики і етичного богослов'я, що вивчає чесноту

**Ареф Казвіні** (1882–1933), поет і композитор, Іран

**Ареф'єв, Анатолій Васильович** (1918–1989), художник театру, Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Арешт**, кримінальне покарання, що полягає в утриманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців

**Аресян, Саломея** (1913–1966), літературознавець, дослідник вірменсько-українських літературних зв'язків, Вірменія

**Аржаннікова, Людмила Леонідівна** (1958), спортсменка (стрільба з лука), бронзовий призер Олімпійських ігор (1992), чемпіон світу (1985, 1987) та Європи (1986–1988), Україна

**Аржанов, Євген Олександрович** (1948), спортсмен (легка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (1972), чемпіон Європи (1971), Україна

**Арзамаська порода**, м'ясна порода курей (первісно – бійцівська)

**Ари, ари** (*Ara*), рід птахів родини папугових

**Аридизація**, процес опустелення

**Аризона**, штат США

**Арил**, одновалентний радикал ряду ароматичних вуглеводнів

**Аристарх Самоський** (кін. 4 ст. – поч. 3 ст. до н. е.), астроном, автор геліоцентричної системи світу, Стародавня Греція

**Аристипп Кіренський** (435–355 до н. е.), філософ, засновник кіренської, або ж гедонічної школи, Стародавня Греція

**Аристипп Молодший** (4 ст. до н. е.), філософ кіренської школи, сформулював принципи філософії кіренаїків, онук Аристиппа Кіренського, Стародавня Греція

**Аристов, Василь Михайлович** (1898–1962), актор, режисер, народний артист УРСР (1946), Україна

**Аристов, Микола Якович** (1834–1882), історик, історіограф, дослідник економічної історії Київської Русі, Росія – Україна

**Аристов, Федір Федорович** (1888–1932), історик та етнограф, дослідник Підкарпатської Русі, Росія

**Аристокгенез**, ідеалістична еволюційна теорія, спрямована проти дарвінізму

**Аристократія**, форма державного ладу, за якої правління здійснюється представниками привілейованої меншості, приналежність до якої успадковується

**Аристократія робітнича**, вищий, привілейований прошарок робітників фізичної праці, який завдяки своїй винятковій кваліфікації, стратегічній позиції чи організаційній силі та профспілкам забезпечує для себе більш вигідні умови професійної діяльності

**Аритмія миготлива**, те саме, що миготіння передсердь

**Аритмія (у літературі)**, порушення віршового ритму, не помічене автором або застосоване навмисно

**Аритмія (у медицині)**, порушення нормального (синусового) ритму серцебиття

**Арифметика**, наука про числа, їхні властивості, відношення та операції над ними

**Арифметика політична**, наука про структуру народонаселення та його природні зміни

**Арифметичний n-вимірний простір**, множина впорядкованих груп з  $n$  дійсних чисел

**Арифмометр**, настільна обчислювальна машина для виконання арифметичних дій

**Арифмоморфоз**, тип еволюційних перетворень, за якого змінюється число однорідних (гомономних) органів

**Аріабхата** (476–550), математик, астроном, сформував методи розв'язку в цілих числах неозначеного рівняння першого ступеня з двома невідомими, знайшов досить точне значення числа « $\pi$ », висловив здогадку, що Земля обертається навколо своєї осі, Індія

**Аріанство**, християнське вчення 4–6 ст. н. е., що стверджувало сотворену природу Бога-Сина

**Аріанта ефіопська** (*Arianta aethiops*), вид черевоногих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Аріаніф** (5 ст.), цар Скіфії

**Аріарі**, національна валюта Мадагаскару

**Аріель**, супутник Урана

**Арієві** (*Ariidae*), родина риб ряду сомоподібних

**Аріста**, різновид арії, арія малої тривалості, проста за викладом та мелодією

**Арії**, термін на позначення низки індоєвропейських племінних груп

**Арій** (256–336), один з перших ересіархів, основоположник аріанства, Римська імперія

**Аріозо**, сольний вокальний епізод в опері (ораторії, кантаті), звичайно менший від арії за розміром і написаний у більш вільній формі, часто наспівно-декламаційного характеру

**Аріон Метимнейський** (кін. 7 – поч. 6 ст. до н. е.), поет, творець жанру дифірамбу, Стародавня Греція

**Аріостизм**, жанрово-стильова тенденція в європейській літературі, названа за прізвищем італійського літератора Л. Аріосто

**Аріосто, Лудовіко** (1474–1533), поет і драматург, Італія

**Арістоксен** (360–300 до н. е.), філософ та теоретик музики, Стародавня Греція

**Арістотелізм**, система мислення, яка загалом слідує принципам і вченню Арістотеля, особливо в тому, що стосується особистої та суспільної етики і тлумачення властивих людині благ

**Арістотель** (384–322 до н. е.), філософ, найвпливовіший діалектик Стародавнього Світу, засновник перипатетичної школи, основоположник формальної логіки, Стародавня Греція

**Арістофан** (444–387/380 до н. е.), драматург, основоположник комедії як жанру, Стародавня Греція

**Аріф, Ахмет** (1927–1991), поет, класик курдської літератури, Туреччина

**Арія**, закінчений за побудовою епізод опери, оперети, ораторії або кантати, який виконується співаком-солістом у супроводі оркестру

**Арія вихідна**, арія чи ін. сольний номер провідного виконавця у музичній виставі або арія, що відзначається особливою ефектністю та виразно характеризує виконавця та композитора

**Арія концертна**, арія, написана для концертного виконання

**Арк...**, частина складних слів, що означає «дуговий»

**Аркадія**, історична область у центрі півострова Пелопоннес, Греція

**Аркадська академія**, товариство поетів та любителів мистецтва в Італії, діє з 1690

**Аркан**, український чоловічий танець

**Аркан, Дені** (1941), кінорежисер, лауреат Каннського (1986, 1989, 2003), «Оскар» (1987, 2004), Канада

**Арканзас (річка)**, річка у США, права притока Міссісіпі, 2364 км

**Арканзас (штат)**, штат США

**Арканова, Валентина Федорівна** (1934–2013), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1968), Україна

**Аркас, Захарій Андрійович** (1793–1866), археолог, історик, воєначальник, засновник і перший директор Херсонського музею старожитностей, Греція – Україна

**Аркас, Микола Миколайович (молодший)** (1880–1938), воєначальник та театральний діяч, Україна

**Аркас, Микола Миколайович (старший)** (1852–1909), історик, композитор та культурно-освітній діяч, воєначальник, Україна

**Аркатрони**, тип іонних приладів

**Аркебуза**, старовинна гнотова дульнозарядна рушниця

**Арккосеканс**, функція, обернена до косеканса

**Арккосинус**, функція, обернена до косинуса

**Арккотангенс**, функція, обернена до котангенса

**Аркози**, уламкова осадова гірська порода, що складається з зерен кварцу та ортоклазу

**Арконада, Сесар Муньюс** (1898–1964), письменник лівого спрямування, поет, перекладач, журналіст, Іспанія – Росія

**Аркос, Жан Рене** (1881–1959), письменник, журналіст, Франція

**Арксеканс**, функція, обернена до секанса

**Арсинус**, функція, обернена до синуса

**Арктангенс**, функція, обернена до тангенса

**Арктика**, північний полярний регіон Землі

**Арктична біогеографічна область**, біогеографічна область Світового океану з умовною південною межею: острів Ньюфаундленд – архіпелаг Шпіцберген – Кольський півострів – Берингове море

**Арктичний геосинклінальний пояс**, рухомий пояс земної кори, що проходить на півночі Північної Америки, Гренландії та Азії, простягаючись по периферії Північного Льодовитого океану

**Арктичний пояс**, північний географічний пояс Землі, що включає більшу частину Арктики

**Арктур**, зірка у сузір'ї Волопаса

**Аркуш**, одиниця об'єму видання, розрізняють аркуші – авторський, паперовий, книжковий, друкарський, умовний друкарський, обліково-видавничий, фізичний друкований аркуш-відбиток

**Аркуш авторський**, одиниця обчислення обсягу твору в друкарсько-видавничій галузі, що відповідає 40 тис. друкарських знаків прозового тексту (зокрема пробіли між словами, розділові знаки, цифри) або 700 віршованим рядкам

**Аркуш архівного фонду**, обліковий документ, що містить номер і назву архівного фонду, його категорію, вказівки щодо місця зберігання, кількості і складу його документів, хронологічних меж, складу документів фонду, його довідкового апарату, а також відбиває усі зміни у цих даних

**Аркуш обліково-видавничий**, одиниця вимірювання обсягу видання, яка відрізняється від обсягу видання в авторських аркушах тим, що включає також частини, які не є наслідком авторської праці (зміст зворотної сторінки титульного аркуша видання, колонцифри та колонтитули тощо)

**Аркушенко, Володимир Прокопович** (1925–1977), актор, народний артист УРСР (1969), Україна

**Аркушівка**, неперіодичне аркушеве видання обсягом від 1 до 4 сторінок

**Аркуш**, збірна назва обернених тригонометричних функцій: арксинус, арккосинус, арктангенс, арккотангенс, арксеканс, арккосеканс

**Арлам** (? – після 1632), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1632), Україна

**Арлан, Марсель** (1899–1986), письменник, есеїст, літературний критик, член Французької академії (1969), Франція

**Арланд, Франсуа Лоран д'** (1742–1809), аеронавт, здійснив перший політ на повітряній кулі, Франція

**Арлекін**, традиційний персонаж італійської комедії дель арте, образ простака-слуги, незграбного телепня, який своїми витівками заплутував інтригу комедії

**Арлекінада**, жанр французьких ярмаркових театрів, різновид невеличких сценок, головними героями яких є Арлекін та інші персонажі італійської комедії масок

**Арлісс, Джордж** (1868–1946), актор, «Оскар» у номінації «Кращий актор» (1930), Велика Британія

**Арль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє місто в дельті річки Рона, історико-архітектурний комплекс якого формувався в епоху Римської імперії 1–12 ст., м. Арль, департамент Буш-дю-Рон, Франція

**Армагеддон**, у християнстві – місце останньої битви добра зі злом наприкінці часів

**Армазі**, дохристиянське божество грузин, глава пантеону богів Картлійського (Іберійського) царства (Східна Грузія)

**Армазька писемність**, своєрідний вид арамейської писемності, що був поширений в Картлі (Іберії) в перших ст. н. е.

**Арматні служителі**, у козацькому війську команди, які забезпечували ремонт, обслуговування та бойове використання артилерії

**Арматура**, комплект допоміжних пристроїв і деталей для забезпечення функціонування якого-небудь пристрою, машини, устаткування або конструкції

**Арматурні роботи**, 1) виготовлення і монтаж арматурних елементів залізобетонних конструкцій; 2) роботи з виготовлення арматурних виробів, виконання їх укрупненого складання та встановлення в проектне положення

**Армашенко, Петро** (17 ст.), поет-панегірист, Україна

**Армерія** (Armeria), рід рослин родини кермекових

**Армерія покутська** (Armeria poscutica), вид судинних рослин родини кермекових, внесений до Червоної книги України

**Армії УНР головний військово-історичний музей-архів**, архівна установа, створена під час перебування Уряду УНР на еміграції у Польщі з метою зібрання, упорядкування, реєстрації та збереження військових документів, м. Тарнів, Польща

**Армійська група**, тимчасове загальновійськове оперативно-стратегічне об'єднання армійського типу, що складається із з'єднань одного або кількох родів військ, створюване для виконання окремих оперативних задач самостійно або в складі фронту (групи армій)

**Армійські комітети**, органи самоврядування в армії Росії після Лютневої революції 1917

**Армініанство**, напрям в протестантському богослов'ї, що утверджує вирішальну роль свободи волі у справі порятунку

**Армія**, організовані збройні сили для ведення воєнних дій на суходолі

**Армія кадрова**, постійна регулярна армія, що утримується державами в мирний час у скороченому складі

**АРМКО-залізо**, технічно чисте залізо з незначною кількістю домішок

**Армобетон**, підсилені арматурою конструкції з бетону

**Армовані матеріали**, матеріали, підсилені арматурою

**Армокам'яні конструкції**, будівельні кам'яні конструкції, підсилені арматурою

**Армополімербетон**, бетон, в якому як арматуру використовують полімерні матеріали

**Армоцемент**, цементно-піщаний розчин, армований кількома шарами зварних або тканих сіток із тонкого дроту діаметром 0,5–1 мм з дрібними чарунками (10×10 мм)

**Армоцементні конструкції**, тонкостінні залізобетонні конструкції, виконані з армоцементу

**Армспорт**, армрестрлінг, вид спорту, єдиноборство руками на спеціально обладнаному столі (армстіл)

**Армстронг, Генрі Едвард** (1848–1937), хімік, педагог, секретар (1875–1893) та президент (1893–1895) Королівського хімічного товариства, член-кореспондент Петербурзької АН (1916), Велика Британія

**Армстронг, Джексоновіль** (1922–2010), політолог, дослідник радянської політичної системи, практики націоналізму, США

**Армстронг, Ланс** (1971), спортсмен (велосипедний спорт), 7-разовий переможець «Тур де Франс» (1999–2005), дискваліфікований за вживання допінгу, США

**Армстронг, Луї Деніел** (1901–1971), джазмен, співак, автор пісень, композитор, «король джазу», США

**Армстронг, Ніл Олден** (1930–2012), астронавт, перша людина, яка ступила на поверхню Місяця

**Армування**, підсилення виробу або конструкції арматурою

**Армянськ**, місто АР Крим

**Арнаудов, Михайл Петров** (1878–1978), літературознавець, історик літератури, фольклорист, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Арнаутов, Василь Олексійович** (1881–1938), історик освіти, практичний діяч з організації захисту дитинства, один з ініціаторів розвитку шкільної кооперації, дитячого руху в Україні, Україна

**Арнаутов, Віктор Михайлович** (1896–1979), художник-монументаліст, Україна – Росія

**Арнаутов, Олексій Васильович** (1907–1937), композитор, один з керівників Асоціації пролетарських музикантів України (АПМУ), її ідеолог, Україна

**Арнеб**, зірка у сузір'ї Зайця

**Арнем-Ленд**, півострів на півночі Австралії

**Арні** (*Bubalus bubalis*), буйвіл родини бикових

**Арніка** (*Arnica*), рід рослин родини айстрових

**Арно, Антуан-Венсан** (1766–1834), драматург, поет-байкар, міністр народної освіти Франції (1815), Франція

**Арноглоси** (*Arnoglossus*), рід риб родини ботових

**Арноглось Кесслера** (*Arnoglossus kessleri*), риба родини ботових

**Арноглось середземноморська** (*Arnoglossus kessleri*; також – камбала Кесслера), вид променеперих риб ряду камбало подібних родини арноглових, який внесено до Червоної книги України

**Арноглось Тора** (*Arnoglossus thori*), риба родини ботових  
**Арнолдсон, Клас Понтус** (1844–1916), письменник, журналіст, політик-пацифіст, Нобелівська премія миру (1908), Швеція

**Арнольд, Володимир Ігорович** (1937–2010), математик, академік АН СРСР (1990), Премія Вольфа (2001), Україна – Росія – Франція

**Арнольд, Готтфрід** (1665–1714), історик протестантської церкви, Німеччина

**Арнольд, Томас** (1795–1842), педагог, реформатор привілейованої школи, на перше місце ставив завдання розвитку розумових здібностей учнів і підготовку їх до самовиховання, Велика Британія

**Арнольда-Кіарі аномалія**, вроджена патологія головного мозку

**Арнольд, Володимир Митрофанович** (1871–1924), ботанік, морфолог, альголог, член-кореспондент АН СРСР (1923), Росія – Україна

**Арнон, Даніель Ізраель** (1910–1994), фізіолог рослин, біохімік, Польща – США

**Арнонкур, Ніколаус** (1929–2016), музикант, диригент, представник руху автентичного виконавства, премія Е. фон Сіменса (2002), «Греммі» (2001), Австрія

**Ароїдні**, кліщинцеві (*Agasceae*), родина рослин порядку частухоцвітих

**Ароїдоцвіті** (*Arales*), порядок квіткових рослин

**Аромат**, приємний запах, пахощі

**Ароматерапія**, лікування із застосуванням цілющих властивостей летких речовин

**Ароматизатори**, речовини, що застосовуються для надання певних запахів продуктам або виробам

**Ароматичні культури**, пряні рослини, рослини, які містять ароматичні або пекучо-смакові речовини (ефірні олії, глікозиди, таніди тощо)

**Ароморфоз**, морфологічний прогрес

**Арон, Раймон** (1905–1983), філософ, політолог, соціолог і публіцист, один з основоположників критичної філософії історії, Франція

**Аронія**, чорноплідна горобина (*Agonia*), рід рослин родини розових

**Аронофські, Даррен** (1969), кінорежисер, сценарист, продюсер «Золотий лев» (2008), США

**Аронсон, Еліот** (1932), соціальний психолог, дослідник міжособистісної атракції, групової інтеракції, когнітивних теорій, США

**Арош, Серж** (1944), фізик, Нобелівська премія з фізики (2012), Марокко – Франція

**Арпади**, династія князів та королів Угорщини у 889–1301

**АРПАНЕТ**, мережа – попередник Інтернету

**Арпеджіо**, послідовне, неодночасне виконання звуків акорду



**Ар-Разі, Абу Бекр** (865–925), арабський лікар, філософ, алхімік, Іран – Ірак

**Арраці галерея**, одна з галерей Папського палацу у Ватикані

**Арреніус, Сванте Август** (1859–1927), фізик, хімік, Нобелівська премія з хімії (1903), Швеція

**Арсанія**, за арабськими джерелами 10 ст., один з трьох центрів русів, разом з Куябою (Київ) та Славією (Новгород)

**Арсенал (склад)**, 1) склад зброї й військового спорядження; 2) підприємство, що їх виготовляє; 3) запас, наявність засобів, можливостей

**Арсенал (футбольний клуб)**, футбольний клуб, один з найвідоміших і найсильніших клубів Великої Британії та світу, діє з 1886

**Арсенал Київський**, комплекс споруд арсеналу в Києві, заснованого 1763

**Арсенати**, солі арсенатної (миш'якової) кислоти  $H_3AsO_4$

**Арсенич, Петро Іванович** (1934), історик, етнограф, музеєзнавець, культурно-освітній і громадський діяч, колекціонер, Україна

**Арсеніди**, хімічні сполуки миш'яку з металами у яких миш'як знаходиться в ступені окиснення – 3, отже наявний арсенід йон  $As^{3-}$

**Арсеніти**, солі арсенітної (миш'яковистої) кислоти  $H_3AsO_3$

**Арсенопірит**, миш'яковий колчедан, мінерал класу сульфідів

**Арсеньєв, Володимир Клавдійович** (1872–1930), російський етнограф, мандрівник, дослідник Далекого Сходу, письменник, Росія

**Арсини**, гідрид миш'яку та його органічні похідні

**Арслан Герай** (1692–1768), хан Криму (1748–1756, 1767)

**Артаксеркс I** (5 ст. до н. е.), цар Персії (465–424 до н. е.)

**Артаксеркс II** (5–4 ст. до н. е.), цар Персії (404–359 до н. е.)

**Артаксеркс III** (4 ст. до н. е.), цар Персії (359–338 до н. е.)

**Артафідин**, препарат проти псоріазу кроликів

**Арт-дизайн**, одна з вишуканих ліній розвитку сучасного дизайну

**Артеді, Петер** (1705–1735), натураліст, зоолог, іхтіолог, систематик, Швеція

**Артезіанська свердловина**, бурова свердловина для експлуатації підземних вод

**Артезіанський басейн**, сукупність водоносних горизонтів та комплексів, пов'язаних з від'ємними геологічними структурами, в яких рух підземних вод відбувається під гідростатичним напором

**Арте́к**, міжнародний дитячий центр біля підніжжя південно-західного схилу гори Аю-Даг у Криму

**Арте́менко, Іван Іванович** (1924–1989), археолог, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Арте́менко, Степан Єлизарович** (1913–1977), офіцер піхоти ЗС СРСР, двічі Герой Радянського Союзу (1945), Україна

**Артемівка**, селище міського типу Чутівського р-ну Полтавської обл.

**Артемівськ**, місто Перевальського р-ну Луганської обл.

**Артемівське родовище кам'яної солі**, родовище на території Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Арте́міда**, у давньогрецькій міфології – богиня тваринного й рослинного світу, мисливства, лісів і гір

**Арте́мії** (Artemia), рід нижчих ракоподібних класу зяброногих

**Арте́мове**, місто Дзержинської міськради Донецької обл.

**Артемчук, Галік Ісакович** (1938), філолог-германіст, педагог, член-кореспондент НАПН України (1995), Україна

**Артеріальний тиск**, тиск крові на стінки кровоносних судин

**Артеріальні дуги**, дуги аорти, відділи аорти, кровоносні судини

**Артерії**, кровоносні судини, якими кров рухається від серця

**Артеріїт**, запалення артеріальної стінки

**Артеріоли**, дрібні артерії діаметром 15–100 мкм

**Артеріосклероз**, затвердіння артеріальної стінки

**Артерія живильна**, другорядна артерія

**Артерія легенева**, судина, що приносить до легенів венуозну кров

**Артефакт (в археології)**, продукт людської діяльності, об'єкт матеріальної культури, що містить у собі певний зміст інформації про минуле

**Артефакт (у біології)**, процес чи утворення, не властиві організму в нормі

**Арти́кль**, граматичний елемент, що виступає у мові у вигляді службового слова або афікса і служить для вираження означеності / неозначеності категорії

**Артикул (у документознавстві)**, застаріле – стаття, розділ або параграф якого-небудь закону, договору, розпорядження та ін.

**Артикул (у торгівлі)**, тип товару та його цифрове й буквене позначення

**Артикуляція інтересів**, вираження і представлення інтересів громадян і соціальних груп в органах, що ухвалюють політичні, державні рішення

**Артикуляція (у музиці)**, 1) спосіб виконання звуків під час співу або гри на музичному інструменті; 2) чітке, виразне вимовляння голосних у співі

**Артилерійська підготовка атаки**, складова частина вогневої підготовки атаки, бойові дії артилерії безпосередньо перед атакою механізованих і танкових підрозділів, частин та з'єднань

**Артилерійська підтримка**, бойові дії артилерії на початку і в ході атаки своїх військ, що полягають у безперервній послідовній вогневій поразці об'єктів оборони противника безпосередньо перед фронтом і на флангах атакуючих частин і підрозділів

**Артилерійський зенітний комплекс**, зенітна зброя, що є сукупністю однієї або декількох зенітних гармат,

приладу управління артилерійським зенітним вогнем і радіолокатора, призначена головним чином для боротьби з літаками і вертольотами противника на близьких дистанціях

**Артилерія**, 1) рід сухопутних військ; 2) різновид вогнепальної зброї; 3) наука про будову, експлуатацію, проектування, бойові якості і способи застосування артилерійського озброєння

**Артилерія зенітна**, артилерія, призначена для ураження повітряних цілей

**Артилерія морська**, артилерія, що складається із озброєння кораблів (корабельна артилерія) і берегових ракетно-артилерійських військ (берегова артилерія)

**Артист (журнал)**, російський журнал з питань театру, музики, образотворчого мистецтва, видавався у Москві 1889–1895

**Артист (митець)**, 1) виконавець ролей у драматичних виставах та оперних і балетних партій, учасник естрадного концерту чи циркового дійства; 2) перен. – особа, яка займається творчістю в певній галузі мистецтва і досягла високої майстерності

**Артишок** (Сунага), рід рослин родини айстрових

**Артіль**, добровільне об'єднання осіб для досягнення спільною працею певних господарських цілей

**Артін, Еміль** (1898–1962), математик, один із засновників сучасної загальної алгебри, Австрія – США – Німеччина

**Артін, Майкл** (1934), математик, фахівець у галузі алгебраїчної геометрії, Премія Вольфа (2013), Німеччина – США

**Артів модуль**, модуль, який задовольняє умови мінімальності на його впорядкованій множині підмодулів

**Арто, Антонен** (1896–1948), драматург, реформатор театру, актор, поет, есеїст, автор концепції театру жорстокості (або кротоїчного театру), Франція

**Артоболевська, Анна Данилівна** (1905–1988), піаністка, педагог, одна з ключових постатей методики освіти радянської фортепіанної школи, Україна – Росія

**Артоболевський, Володимир Михайлович** (1874–1952), зоолог, зоогеограф, популяризатор біологічних знань, громадський діяч, Україна

**Артокarpus**, хлібне дерево (*Artocarpus altilis*), рослина родини тутових

**Артралгія**, біль у суглобах

**Артрит**, запалення суглобу

**Артроз**, патологічні зміни запальної природи в суглобах

**Артологія**, розділ медицини, який займається діагностикою, лікуванням і профілактикою хвороб суглобів

**Артропатія**, трофічні зміни суглоба

**Артсенбуч, Хуан Еухеніо** (1806–1880), письменник, видавець, Іспанія

**Арт-терапія**, 1) напрям у психотерапії та психологічному консультуванні, що заснований на використанні мистецтва та творчості; 2) метод зцілення особистості

(досягнення цілісності) за допомогою мистецтва та творчого самовираження

**Артур**, герой кельтської міфологічної традиції

**Артур, Честер Алан** (1829–1886), 21-й президент США (1881–1885)

**Артурівські легенди**, цикл народних легенд кельтів Уельсу, які започаткували низку поетичних творів

**Арт-хаус**, кінотвори не комерційного спрямування для вузького кола поціновувачів екранних експериментів

**Артхашастра**, палеографічна пам'ятка, стародавній індійський трактат про політико-правове, економічне та військове управління

**Артюс, Ніколас Моріс** (1862–1945), фізіолог, імунолог, дослідник анафілаксії, зміїних отрут, ролі кальцію у коагуляції крові, Франція

**Артюхівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Артюхін, Юрій Петрович** (1930–1998), космонавт, Росія

**Аруба**, острів у Карибському морі, самоврядна частина Нідерландів

**Арувімі**, річка в Демократичній Республіці Конго, права притока Конго, 1300 км

**Аруд**, аруз, система віршування класичної арабської, перської й тюркомовної поезії

**Арум**, аронник, кліщинець (*Agum*), рід рослин родини ароїдних

**Аруначал-Прадеш**, штат Індії

**Арунові** (*Arundineae*), триба квіткових рослин порядку тонконоговитих

**Арфа**, струнний музичний інструмент

**Архаїзм**, застаріле явище суспільного життя, культури чи релігії або застарілий предмет, загалом – пережиток минулого, у вузькому розумінні – слово, словосполучення, мовний зворот, що застаріли і вийшли з широкого вжитку

**Архаїка**, ранній етап розвитку мистецтва

**Архаїчний**, 1) старовинний, стародавній, застарілий, який вийшов з ужитку, 2) термін, яким позначають ранні, початкові епохи, етапи чи періоди в історичному розвитку людського суспільства в цілому, окремого народу, конкретної цивілізації, держави та їхньої культури

**Архалаксис**, один із способів еволюції

**Архангел**, у християнському віровченні – старший ангел

**Архангельська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Архангельське**, селище міського типу Високопільського р-ну Херсонської обл.

**Архангельське газове родовище**, родовище газу в шельфі Чорного моря

**Архангельський, Олександр Семенович** (1854–1926), літературознавець, член-кореспондент Петербурзької АН (1904), Росія

**Архантропи**, викопні гомініди, спільна назва видів вивкопних людей: людини працюючої і людини прямоходячої, які існували 2,8 млн–350 тис. років тому

**Архари, аргали, дикі гірські вівці**, збірна назва кількох географічних рас муфлону (*Ovis ammon*)

**Архаров, Володимир Іванович** (1907–1997), металофізик, академік АН УРСР (1965), Україна

**Архаромеринос казахський**, порода тонкорунних овець шерстного для м'яса напрямку

**Архат**, у буддизмі – людина, котра досягла повного звільнення від клеш і вийшла з «колеса перероджень»

**Архе (в астрономії)**, нерегулярний супутник Юпітера

**Архе (у філософії)**, у досократівській давньогрецькій філософії – першооснова, першоречовина, першоелемент, з якого складається світ

**Архебактерії, археї** (*Archaeobacteria, Archaea*), домен, який включає мікроскопічні одноклітинні прокаріоти

**Архебіонти**, перші організми

**Археональні рослини**, рослини, які мають жіночий статевий орган – архегоній

**Архегоній**, жіночий статевий орган у мохів, папоротеподібних і голонасінних

**Архей**, архейський еон, найдавніша ера в геологічній історії Землі

**Архейська група порід**, радіометричні значення для порід найдавнішого віку цієї групи дорівнюють 3500–4000 млн років

**Архео...**, частина складних слів, що означає «давній»

**Археоантроп**, викопна стародавня людина, що жила в ранню епоху антропогенного періоду в межах Великого Середземномор'я

**Археобдела каспійська** (*Archaeobdella esmonti*), вид п'явок, ряду безхоботних п'явок, який внесено до Червоної книги України

**Археографічна комісія імператорська**, Петербурзька археографічна комісія, проводила дослідження старожитностей із історії та побуту народів, які в різні історичні епохи населяли простори Російської держави

**Археографія**, наукова дисципліна, що займається опрацюванням і введенням у науковий обіг писемних історичних джерел

**Археографія військова**, спеціальна галузь військової історії і складова загальної археографії, яка вивчає і розробляє принципи, методи і правила відбору та публікації військово-історичних джерел, насамперед архівних документів

**Археозой**, те ж саме, що й архей

**Археологізм культурний**, течія у мистецтві постмодернізму

**Археології інститут НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Археології національний музей**, головний археологічний музей Франції, діє у м. Париж з 1862

**Археологічні з'їзди**, з'їзди археологів у Російській імперії, присвячені висвітленню результатів археологічних досліджень (всього – 16, 1869–1911)

**Археологія (журнал)**, науковий журнал Інституту археології НАН України, видається з 1947 (з перервами)

**Археологія (наука)**, галузь історичної науки, що вивчає розвиток людського суспільства на підставі досліджень археологічних пам'яток (матеріальних свідчень давніх культур)

**Археологія біблійна**, наука, що вивчає події біблійної історії за речовими пам'ятками

**Археологія військова**, спеціальна галузь військової історії та частина загальної археології, що вивчає за речовими джерелами діяльність людей в області воєнної справи у минулому

**Археологія церковна**, богословська дисципліна, що вивчає та описує предметні пам'ятки, пов'язані з історією християнської церкви

**Археоптера** (*Archaeoptera*), ряд вимерлих найдавніших крилатих комах

**Археоптерикс** (*Archaeopteryx lithographica*), викопний вимерлий первотпак

**Археофіти**, рослини, древні іммігранти

**Архепластиди, архепластидні** (*Archaeplastida*), велике парафілетичне угруповання, рослини в широкому сенсі, одна з основних груп еукаріот, що включає червоні, зелені і глаукофітові водорості, наземні рослини

**Археспорій**, група спороутворюючих клітин

**Архетип у комунікації**, прообраз, ідея, у комунікативістиці – засвідчена мовна форма, вихідна для пізніших продовжень, подальшого розвитку

**Архетипи**, центральне поняття аналітичної психології К. Г. Юнга – структурні елементи людської психіки, первообрази, які заховані в глибинних рівнях «колективного несвідомого», спільного для всього людства, і виявляються у снах, міфотворчості, релігії

**Архипенко, Василь Альбертович** (1957), спортсмен (легка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Архипенко, Олександр Порфирівич** (1887–1964), скульптор і художник світового рівня, графік, один із основоположників кубізму у скульптурі, Україна – Франція – США

**Архитеутис, архитевтис** (*Architeuthis*), рід головоногих молюсків ряду кальмарів

**Архі...**, 1) частина складного слова, що означає першість, вище становище (архієпископ), 2) префікс, що означає найвищий рівень, ступінь чогось (архіреакційний)

**Архіакантоцефали** (*Archiacanthocephala*), клас безхребетних тварин типу акантоцефалів

**Архіболія**, відхилення у будові органів на ранніх стадіях ембріонального розвитку

**Архів**, організація, що здійснює інформаційну діяльність, головною метою якої є комплектування та зберігання фонду архівних документів (несучасних документів, що мають незмінну цінність) і видача їх користувачам відповідно до їх інформаційних потреб

**Архів історичний**, архів, у якому постійно зберігаються закриті архівні фонди установ попередніх історичних епох

**Архів князя Воронцова**, збірка документів (автобіографічні записки, листування тощо) фамільного архіву

графів (з 1845 – князів) Воронцових, цінне джерело з історії зовнішньої і внутрішньої політики Російської імперії 18 – середини 19 ст.

**Архів нових актів у Варшаві**, польська наукова установа, діє з 1919

**Архів Південно-Західної Росії** («Архив Юго-Западной России»), класична археографічна публікація, збірник документів з церковної, політичної та економічної історії України і Білорусії 13–18 ст. (1859–1914, 35 тт., 36 кн.)

**Архів слов'янської філології** («Archiv für slavische Philologie»), перше міжнародне славістичне наукове періодичне видання (1875–1920)

**Архів уніатських митрополитів**, архів греко-католицьких митрополитів, який після ліквідації Греко-католицької церкви Російської імперії у 1840-х було перевезено з Радомишля до Петербурга

**Архіви України**, науково-практичний журнал Державного комітету архівів України, виходить з 1947

**Архівіст**, науково-популярний часопис Спілки архівістів України, видається з 1991

**Архівістика**, архівознавство та архівна справа в їх єдності

**Архів-музей**, архівна установа, що виконує функції архіву та музею

**Архів-музей Української православної церкви**, заснований у 1966 з ініціативи Патріарха Мстислава у м. Баунд-Брук (штат Нью-Джерсі, США)

**Архівна система**, сукупність основоположних принципів організації і управління архівною справою, способів та технологій її ведення, що забезпечують цілісність і скоординованість функціонування архівної галузі

**Архівна справа**, галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює питання діяльності юридичних і фізичних осіб, пов'язані із нагромадженням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться

**Архівна справа (журнал)**, історичний архівознавчий журнал, орган Центрального архівного управління УРСР, виходив у 1926–1931 у Харкові

**Архівна установа**, архів або інша установа, яка керує і (або) виконує науково-дослідну й інформаційну діяльність в архівній справі

**Архівне управління при Раді Міністрів УРСР**, державний орган управління архівною справою в УРСР у 1960–1974

**Архівний фонд НАН України**, формується з документів, що утворилися в результаті науково-дослідної, науково-технічної, науково-організаційної та управлінської діяльності академічних установ, колекцій і архівів видатних вчених НАН України

**Архівні губернські комісії**, регіональні установи археографічного профілю у Російській імперії

**Архівні зібрання України**, серія спеціальних довідників Державного комітету архівів України, що виходить з 2000

**Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки**, серійне видання Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства

**Архівної науки міжнародний інститут у Мариборі**, міжнародна наукова установа, діє у м. Марибор (Словенія)

**Архівної справи та документознавства інститут**, Український науково-дослідний інститут, державна науково-дослідна бюджетна установа в системі державних архівних установ України

**Архівознавства інститут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, головний архівний підрозділ у системі НАН України

**Архівознавство**, комплексна наукова дисципліна та система знань, що вивчає теорію, історію і практику архівної справи, її правові та економічні засади

**Архівологія**, комплексна дисципліна на стику джерелознавства та архівознавства, займається виявленням і розробленням найважливіших комплексів джерел з історії архівної справи та архівів

**Архівософія**, комплексна дисципліна на стику архівознавства, методології та теорії наукознавства і філософії, що вивчає архіви як інформаційну мегасистему загальнопланетарного характеру

**Архівосховище**, спеціально обладнане приміщення, призначене для зберігання архівних документів

**Архівування електронних видань**, ознака інтернет-журналістики, яка полягає в можливості зберігати в мережі матеріали усіх попередніх чисел часопису в певній логічній файлової структурі

**Архідиякон**, старший з дияконів серед священників-монахів – старший ієродиякон

**Архієпископ**, у християнстві – старший єпископ, який має право нагляду за іншими єпископами, духовний сан, один з найвищих щаблів церковної ієрархії

**Архієпископ Кентерберрійський**, духовний глава англійської церкви, який носить титул примаса всієї Англії

**Архієрей**, узагальнююча назва вищих чинів чорного духовенства у православній церковній ієрархії

**Архієрейський собор**, зібрання, в якому беруть участь лише архієреї, скликається для вирішення найважливіших питань церковного життя

**Архікарп**, жіночий статевий орган багатьох сумчастих грибів

**Архікортекс**, філогенетично рання частина кори головного мозку хребетних

**Архілох** (до 680 – бл. 640 до н. е.), поет-сатирик, Стародавня Греція

**Архімандрит**, у православ'ї – титул вищого духовенства, другий після єпископа чернечий чин, почесний титул ректорів духовних семінарій і глав духовних місій, а також титул настоятелів великих чоловічих православних монастирів, лавр

**Архімед** (бл. 287–212 до н. е.), математик, фізик, винахідник, астроном, Стародавня Греція

**Архімеда аксіома**, аксіома, спочатку сформульована для відрізків: для двох відрізків із довжинами АВ,



в ширшому розумінні – аксіома про відсутність нескінченно малих або нескінченно великих величин

**Архімеда закон**, основний закон гідростатики та аеростатики: на будь-яке тіло, занурене в рідину або газ, діє виштовхувальна сила, яка дорівнює вазі витісненої цим тілом рідини (газу), за напрямом протилежна їй і прикладена в центрі мас витісненого об'єму рідини (газу)

**Архімеда спіраль**, крива, яку описує точка, що з незмінною швидкістю рухається вздовж прямої, яка рівномірно обертається на площині

**Архімеда теорема**, якщо в колі провести дві взаємно перпендикулярні хорди, то сума квадратів відрізків цих хорд дорівнює квадрату діаметра кола

**Архімедів гвинт**, встановлений у трубі вал із гвинтовою поверхнею, що застосовується для перекачування рідини

**Архімович, Зіновій Алоїзович** (1858–1938), педагог-математик, громадський діяч, Україна

**Архіпелаг**, група островів, що мають спільне походження і знаходяться на відносно невеликій відстані один від одного

**Архіпелагове море**, частина Балтійського моря між Ботанічною і Фінської затоками в межах фінських територіальних вод

**Архірилея чорна** (*Archirillea inopinata*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини евритомідів, внесений до Червоної книги України

**Архіт Тарентський** (428–347 до н. е.), філософ-піфагорієць, математик і механік, теоретик музики, державний діяч і полководець, Стародавня Греція

**Архітектоніка**, побудова мистецького твору, архітектурної споруди тощо

**Архітектоніка друкованого видання**, мистецтво побудови видання, гармонійне й продумане компонування заголовків, тексту, ілюстрацій, пробільних, декоративних, зображальних, шрифтових та інших елементів

**Архітектоніка (у літературознавстві)**, будова художнього твору як єдиного цілого, інтегральний взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємозумовленість його основних складників

**Архітектура**, наука і мистецтво проектування будівель, а також власне система будівель та споруд, які формують просторове середовище для життя і діяльності людей відповідно до законів краси

**Архітектура ландшафтна**, дизайн ландшафтний, галузь архітектурної діяльності, спрямована на створення гармонійних і доцільних ландшафтів, охорону навколишнього середовища, природних краєвидів, створення нових природних комплексів (садово-паркове мистецтво)

**Архітектура народна**, галузь архітектурної творчості, у якій панують усталені, етнічно зумовлені місцеві традиції будівельного ремесла

**Архітектура сучасна**, основний напрям архітектури 20 ст., який інколи називається інтернаціональним стилем

**Архітектури об'єкти**, окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів

**Архітектури теорія**, архітектоніка, галузь архітектурної науки, система узагальненого знання про природу і сутність архітектури в цілому

**Архозаври** (*Archosauria*), група вимерлих та сучасних хребетних тетрапод

**Архонт**, вища посадова особа в старогрецьких полісах

**Архонти** (*Archonta*), надряд тварин класу ссавців

**Арцебарський, Анатолій Павлович** (1956), космонавт, Україна – Росія

**Арсеулов, Костянтин Костянтинович** (1891–1980), льотчик, планерист, живописець, уперше в історії авіації виконав фігуру вищого пілотажу «штор» (1916), основоположник планеризму в СРСР, Україна – Росія

**Арцибашев, Михайло Петрович** (1878–1927), письменник, драматург, публіцист, Україна – Росія – Польща

**Арциз**, місто, адміністративний центр Арцизького р-ну Одеської обл.

**Арцизький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Арцимович, Лев Андрійович** (1909–1973), фізик-ядерник, академік АН СРСР (1953), Білорусь – Росія

**Арциховський, Володимир Мартинович** (1876–1931), ботанік, фізіолог рослин, основоположник спеціальної фізіології деревних порід в СРСР, Україна – Росія

**Арчинська мова**, одна з лезгинських мов

**Арчіл II** (1647–1713), цар Імеретії (1661–1698, з перервами) та Кахетії (1664–1675), поет-лірик, Грузія

**Аршин**, застаріла російська міра довжини – від 66 до 106,6 см

**Аршинов, Петро Андрійович** (1887–1938), політик та революціонер, анархо-синдикаліст, соратник Н. Махна, Україна – Росія

**Ас (майстер)**, 1) льотчик-винищувач вищого класу, майстер повітряного бою; 2) командир підводного човна, що затопив кілька суден противника; 3) переносно – визначний майстер своєї справи

**Ас (монета)**, назва давньоримської мідної монети

**Асад, Башар** (1965), політик, президент Сирії з 2000

**Асад, Мухаммад** (1900–1992), журналіст, ісламський письменник, мислитель, дипломат, представник Пакистану в ООН, перекладач Корану англійською мовою, Україна – Ізраїль – Німеччина – Пакистан

**Асад, Хафез** (1930–2000), політик, президент Сирії (1971–2000)

**Асакі, Георгі** (1788–1869), письменник, поет, драматург, перекладач, живописець, історик, педагог, один з чільних діячів молдовського та румунського культурного відродження 19 ст., Україна – Молдова – Румунія

**Асама**, діючий вулкан у центральній частині острова Хонсю (Японія), 2568 м

**Асамбле**, у класичному танці вид стрибка

**Асамблеї Бога**, християнська п'ятидесятницька церква, представлена у 213 країнах і залежних територіях і об'єднує понад 67 млн віруючих

**Асамблея європейських регіонів**, АСР, політична форма організації регіонів Європи і представництва їх інтересів на європейському та міжнародному рівнях

**Асамблея конституційна**, одна з організаційних форм розробки та прийняття конституції держави

**Асамблея (у державному управлінні)**, 1) загальні збори членів певного державного або міжнародного закладу, колективу; 2) керівний орган окремих міжнародних організацій; 3) у Росії за Петра I бал, розважальні або ділові збори; 4) державний орган у деяких країнах

**Асамблея (у зоогеографії)**, угруповання тварин, рослин

**Асамбляж**, змішування шампанських виноматеріалів з метою отримання великих партій однорідного складу з одного сорту винограду

**Асанга** (3–4 ст.), буддистський мислитель, один із засновників школи Йогачара, Пакистан – Індія

**Асандр** (84–17 до н. е.), цар Боспору у 47–17 до н. е.

**Асанідзе, Аміран** (1943), перекладач, автор перекладу «Енеїди» І. Котляревського грузинською мовою, Грузія

**Асаф'єв, Борис Володимирович** (1884–1949), композитор, музикознавець, академік АН СРСР (1946), Росія

**Асб'єрнсен, Петер Крістен** (1812–1885), письменник-фольклорист, збирач народних казок, Норвегія

**Асемблер (у техніці)**, загальноприйнята назва транслятора з автокоду

**Асемблер (у хімії)**, пристрій або молекулярна машина, що будує будь-яку хімічну структуру з простих молекулярних блоків

**Асемблювання**, компіляція програм, поданих мовою асемблера

**Асенізація**, система вивізного очищення неканалізованих населених місць від сміття і бруду

**Асептика**, сукупність методів, спрямованих на уникнення забруднень небажаними мікроорганізмами

**Асертивність**, здатність людини відстоювати свою точку зору, не порушуючи моральних прав іншої людини

**Ассєв, Микола Миколайович** (1889–1963), поет-футурист, Росія

**Аси**, головні боги германського та скандинавського пантеонів

**Асигнати**, паперові грошові знаки у Франції періоду Великої французької революції

**Асигнації**, паперові грошові знаки Російської імперії кін. 18 – сер. 19 ст.

**Асигнівка**, документ, розпорядження, за яким здійснюється виплата кредитів, відкритих посадовій особі чи установі, або видається певна сума на конкретні цілі

**Асигнування**, грошові засоби, що виділяються з державних і недержавних джерел на певні потреби, цілі або певним організаціям, особам

**Асиметрії коефіцієнт**, числова характеристика розподілу ймовірностей дійсної випадкової величини

**Асиметрія в міжнародних відносинах**, відносини між суб'єктами різної величини, коли одна сторона значно переважає за основними параметрами іншу, або, маючи таку перевагу в одних показниках, значно поступається в інших

**Асиметрія комунікаційних ресурсів**, поняття зі сфери міжнародних новин, що означає однобічність руху інформаційних потоків, новин і фільтрацію їх вмісту в інтересах інформаційних монополій та пов'язаних з ними держав або олігархічних груп

**Асиметрія (у біології)**, порушення розташування схожих частин тіла відносно осі

**Асиметрія (у математиці)**, відсутність будь-яких операцій симетрії (крім тотожності)

**Асиметрія (у міжкультурній комунікації)**, помітні відмінності в міжкультурній компетенції одного з учасників міжкультурної комунікації, які впливають на її ефективність

**Асиміляція**, 1) засвоєння та використання організмом необхідних для його розвитку речовин; 2) злиття одного народу з іншим; 3) уподібнення звуків; 4) процес взаємодії магми з породами, що її оточують

**Асиміляція контактна**, уподібнення суміжних звуків

**Асиміляція лінгвокультурна**, тип асиміляції, для якої характерна система заходів центрального уряду або місцевої влади в різних сферах суспільного життя, скерована на штучне прискорення процесів засвоєння насадженої мови і культури шляхом утисків мови і культури етнічних меншин.

**Асиміляція мовна**, процес утрати етносом рідної мови і перехід на мову іншого етносу

**Асиміляція музична**, процес взаємодії різних музичних мов

**Асиміляція у мовознавстві**, уподібнення звука до сусіднього як в умовах його творення (артикуляції), так і в акустичному відношенні

**Асиндетон**, стилістична фігура, що ґрунтується на безсполучниковості

**Асинхронна машина**, безколекторна машина змінного струму, у якій відношення частоти обертання ротора до частоти струму в колі залежить від навантаження

**Асинхронний режим**, режим роботи машини, за якого швидкість обертання ротора відрізняється від синхронної

**Асинхронність**, певне явище, що не співпадає з іншим у часі, відбувається неодномоментно, неодноразово, несинхронно

**Асистанс**, перелік послуг (у рамках договору страхування), які надаються в потрібний момент через медичну, технічну і фінансову допомогу здебільшого туристам у закордонних поїздках (у разі хвороби, нещасного випадку)

**Асистент**, 1) помічник професора в проведенні занять у ВНЗ; 2) помічник екзаменатора в середній школі

**Асір**, провінція Саудівської Аравії

**Аск**, спороносні органи грибів Аскоміцетів

**Аскалаф строкатий** (*Libelloides macaronius*), вид комах ряду сітчастокрилих родини аскалафідів, який внесено до Червоної книги України

**Аскомікотові гриби**, аскоміцети, сумчасті гриби (*Ascomycota*), відділ грибів, що об'єднує організми з септованим міцелієм і специфічними органами статевого спороношення сумками (асками)

**Асканійська каракульська порода**, порода овець каракулевого спрямування

**Асканійська порода**, м'ясо-вовнова тонкорунна порода овець

**Асканійська тонкорунна порода**, порода овець тонкорунного спрямування

**Асканія-Нова (заповідник)**, біосферний заповідник, природоохоронна територія, Херсонська обл.

**Асканія-Нова (смт)**, селище міського типу Чаплинського р-ну Херсонської обл.

**Аскарідатози м'ясоїдних**, гельмінтозні хвороби свавців, здебільшого собачих і котятчих

**Аскаріди** (*Ascaris*), рід паразитичних червів родини аскарідових

**Аскарідіоз**, гельмінтозна хвороба свійських та домашніх птахів

**Аскарідоз**, паразитоз, спричинений аскарідами

**Аскасубі, Іларіо** (1807–1875), поет-бард, представник поезії гуачо, Аргентина

**Аскеза**, вид духовної практики, навмисне самообмеження, або виконання важких обітниць, що подеколи включає самокатування

**Аскія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гробниця, поховання кін. 15 – поч. 16 ст. третього імператора середньовічної держави Сонгай – Асія Мохаммеда I, м. Гао, Малі

**Асклепід Мендеський** (1 ст.), графік та теолог, Стародавня Греція

**Асклепід Мірлейський** (1 ст.), графік, Римська імперія

**Асклепід Самоський** (285 до н. е. – ?), буколічний поет, творчість якого мала великий вплив на розвиток жанру епіграми та античної поезії в цілому, Стародавня Греція

**Асклепій (у міфології)**, у давньогрецькій міфології – бог лікування

**Асклепія храм в Епідаврі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс археологічних пам'яток 6–4 ст. до н. е., м. Епідавр, регіон Пелопоннес, Греція

**Аскольд** (?–882), князь Київський (864–882)

**Аскольдова могила**, історична місцевість у Києві, некрополь

**Аскосфероз**, вапняковий розплід, гельмінтозна хвороба тварин

**Аскохити** (*Ascochyta*), рід аскоміцетних грибів класу до-тидеоміцети

**Аскохитоз**, хвороби зернобобових рослин, збуджувані аскохитами

**Аскоченський, Віктор Іпатійович** (1813–1879), письменник, журналіст та історик, Росія – Україна

**Аскриптивний статус**, приписаний статус, природжений або успадкований людиною соціальний статус

**Аскрипція**, просування соціальними «сходінками» завдяки зовнішнім, незалежним від індивіда, групи властивостям (соціальному становищу, фізичним даним та ін.)

**Асмаї** (740–828), графік, лексикограф, мовознавець, діалектолог, поет, Ірак

**Асман, Моше Реувен** (1966), головний рабин України Всеукраїнського конгресу єврейських релігійних громад з 2005, Росія – Ізраїль – Україна

**Асмера**, місто, столиця Еритреї

**Асмус, Валентин Фердинандович** (1894–1975), філософ, логік, історик філософії, історик та теоретик естетики, літературознавець, Україна – Росія

**Асник, Адам** (1838–1897), поет і драматург, класик польської літератури, Польща

**Асо**, вулкан на о. Кюсю (Японія), 1592 м

**Асонанс**, 1) повторення голосних у поетичному рядку чи строфі, яке витворює ефект милозвучності, що особливо яскраво виглядає у поєднанні з алітерацією, 2) у віршованстві – неточна рима, побудована на суголосі наголошених голосних або наголошених складів

**Асорін** (1873–1967), письменник, есеїст, найбільш впливовий іспанський літературний критик першої половини 20 ст., Іспанія

**Асортимент послуг**, підбір або набір різноманітних послуг, що пропонується споживачу

**Асортимент товарів**, підбір або набір різноманітних товарів за певною споживчою, торговою або виробничою ознакою

**Асоціалізація**, засвоєння особистістю норм, цінностей, ролей, стереотипів поведінки, які спричиняють деформацію суспільних відносин, дисгармонію у взаємодії людини і природи

**Асоціальність особистості**, один із найскладніших і важкопрогнозованих особистісних розладів, що проявляються порушенням поведінки

**Асоціативності закон**, логічний закон, в якому стверджується, що при подвійній операції над двома висловлюваннями можна з'єднати перше і друге висловлювання, виконати операцію над ними, а потім цю ж операцію провести над отриманим результатом і третім (першим) висловлюванням

**Асоціація**, 1) інтуїтивно встановлюваний, неявний зв'язок між об'єктами або явищами 2) організація, що об'єднує індивідуальних або колективних учасників відповідно до спільних прагматичних інтересів

**Асоціація (у біології)**, угруповання рослин

**Асоціація (у психології)**, 1) зв'язок між елементами психіки, завдяки якій поява одного елемента в певних умовах викликає інший, з ним пов'язаний; 2) група, міжособистісна взаємодія, в якій опосередкована законом групового спілкування

**Асоціація (у хімії)**, утворення агрегатів з протилежно заряджених іонів (іонні пари; утримуються електростатичною взаємодією) або незаряджених частинок без формування валентного зв'язку

**Асоціація держав Південно-Східної Азії**, політична та економічна міжнародна організація, до якої входять 10 країн, розташованих в Південно-Східній Азії

**Асоціація з освіти учителів у Європі**, АТЕЕ, міжнародна неурядова некомерційна європейська організація, метою якої є підвищення якості педагогічної освіти в Європі та підтримки професійного розвитку вчителів і вихователів на усіх рівнях

**Асоціація зоряна**, група зір певного типу, що візуально виділяється на тлі галактичного зоряного поля завдяки високій концентрації в одній області небосхилу

**Асоціація Карибських держав**, субрегіональне об'єднання 25 суверенних держав Латинської Америки і Карибського басейну

**Асоціація міжнародного права**, міжнародна неурядова організація, створена у 1873

**Асоціація політична**, різновид політичного об'єднання

**Асоціація пролетарських музикантів України**, АПМУ, музично-громадська організація, що існувала у 1928–1932

**Асоціація революційних композиторів України**, АРКУ, музично-громадська організація в УСРР, заснована у 1927 у м. Харків

**Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії**, організація політичного та економічного співробітництва восьми країн у Південній Азії

**Асоціація російських письменників**, АРП, письменницька організація, утворена 1926 у м. Київ, а також кооперативне видавництво, яке існувало у 1927–1930 у м. Київ

**Асоціація сільських, селищних та міських рад України**, Всеукраїнське недержавне об'єднання найчисленнішої в Україні ланки органів місцевого самоврядування: сільських, селищних та міських голів

**Асоціація соціологічна міжнародна**, міжнародне об'єднання національних і регіональних організацій, дослідницьких інститутів, які ведуть наукову роботу в галузі соціології, діє з 1949

**Асоціація соціологічна радянська**, громадська наукова організація, яка об'єднувала колективи і окремих осіб, що працювали в галузі соціології (1958–1991)

**Асоціація сучасної музики**, організація в УСРР, створена у 1920, яка пропагувала модерний напрям у музиці, ліквідована у 1932

**Асоціація українських письменників**, АУП, творче об'єднання, утворене у 1997 низкою письменників, що вийшли зі складу Спілки письменників України

**Асоціація художня**, зв'язок уявлень, коли одне з них у людській свідомості викликає низку інших, інколи ірраціональних, контрасту, суміжністю в часі чи в просторі і постає як наслідок естетичного освоєння дійсності

**Асоційовані школи ЮНЕСКО**, навчально-виховні заклади, що співпрацюють у рамках відповідних національ-

них програм з ЮНЕСКО в поширенні миролюбних ідей, моральних і духовних цінностей серед учнів і молоді

**Асошіейтед Прес** (*Associated Press*, скор. АР), американське інформаційне агентство, діє з 1848

**Аспазія** (1868–1943), поетеса, драматург, класик латвійської літератури, Латвія

**Аспарагін**, амід аспарагінової кислоти

**Аспарагінази**, ферменти класу гідролаз, що каталізують гідроліз аспарагіну

**Аспарагус**, холодок (*Asparagus*), рід рослин родини холодкових

**Аспект геоморфосистемний**, різновид екологічного аудиту, аналізу

**Аспектологія**, розділ граматики, який вивчає дієслівний вид і всю сферу видових і суміжних із ними значень, що мають у мові те чи інше вираження

**Аспергера синдром**, порушення розвитку, що характеризується труднощами соціальної взаємодії

**Аспергіл** (*Aspergillus*), рід пліснявих грибів класу сумчастих грибів

**Аспергільоз**, хвороба свійської птиці і диких птахів, рідше ін. тварин

**Аспергільтоксикоз**, хвороба, яку викликають токсичні речовини грибків-аспергілл

**Аспис**, Асоціація письменників, київське літературне угруповання у 1923–1924

**Аспідові** (*Elapidae*), родина отруйних змій ряду лускатих плазунів

**Аспідогастри** (*Aspidogastrea*), підклас паразитичних червів класу трематод

**Аспірантура**, основна форма підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії на третьому рівні вищої освіти у вищих навчальних закладах або наукових установах, що мають відповідне кадрове та матеріальне забезпечення

**Аспіратор**, 1) в медицині – апарат для відсмоктування рідин з ран відкритих і закритих порожнин тіла; 2) в техніці – пристрій, яким відбирають проби газу з метою аналізу його складу

**Аспіцилія**, рід грибів родини мегаспорових, два види якого внесено до Червоної книги України

**Аспленієві** (*Aspleniaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Асплений, костенець** (*Asplenium*; також – костенець), рід папоротей родини давалієвих

**Асплений чорний** (*Asplenium adiantum-nigrum*), вид судинних рослин родини аспленієвих, внесений до Червоної книги України

**Аспр**, назва срібної монети у різних країнах в різний час, зокрема – впродовж 14–15 ст. карбувалась у генуезькій колонії Кафа у Криму

**Ассаб**, вулкан в Еритреї, 987 м

**Ассам**, штат Індії

**Ассамбляж**, техніка візуального мистецтва, споріднена колажу



**Ассамська мова**, одна з індійських мов, офіційна мова штату Асам в Індії

**Ассесмент**, стандартизована багатоаспектна оцінка персоналу, яка включає кілька оціночних процедур: інтерв'ю, психологічні тести, ділові ігри і т.п.

**Ассирійська мова**, одна з семітських мов північно-центральної або північно-західної групи арамейської підгрупи

**Ассирійське мистецтво**, мистецтво, створене в Ассирії (3 тис. – 7 ст. до н.е.).

**Ассириологія**, сукупність наукових дисциплін, що займаються всебічним вивченням мов і писемностей, археологічних та літературних пам'яток, історії та культури стародавніх східних народів і цивілізацій Месопотамії в усіх проявах

**Ассирія**, держава у Північному Межиріччі (на території сучасного Іраку) у 24 ст. до н. е. – 609 до н. е.

**Ассман, Ян** (1938), єгиптолог, історик релігії та культури, Німеччина

**Ассолан, Альфред** (1827–1886), письменник-белетрист, майстер прози для юнацтва, Франція

**Ассулін, П'єр** (1953), письменник, журналіст, майстер біографічної прози, член Гонкурівської академії (2012), Франція

**Астазія**, втрата можливості стояти

**Астаматій, Остафій** (?–1678), наказний гетьман Правобережної України (1677–1678), організатор митної служби Б. Хмельницького (1654–1656), український посол у Стамбулі (1675–1678), Україна

**Астана**, місто, столиця Казахстану

**Астапенко, Змітрок** (1910–1944), поет, письменник-фантаст, перекладач, Білорусія

**Астат**, хімічний елемент, символ – At, атомний номер – 85

**Астауров, Борис Львович** (1904–1974), біолог, цитогенетик, ембріолог, академік АН СРСР (1966), Росія

**Астаф'єв, Віктор Петрович** (1924–2001), письменник, класик російської літератури, Росія

**Астахова, Поліна Григорівна** (1936–2005), спортсменка (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон (1956, 1960 – 2, 1964 – 2), срібний (1960, 1964) та бронзовий (1956, 1960, 1964) призер Олімпійських ігор, Україна

**Астеїзм**, різновид іронії як тропа, похвала у вигляді осуду (чи навпаки)

**Астелієві** (Asteliaceae), родина рослин порядку холодкоцвітих

**Астенічний синдром**, стан, який проявляється підвищеною стомленістю і виснаженістю, ослабленням або втраченою здатністю до фізичного та розумового напруження

**Астенія**, розлад нервової діяльності, характерний станом підвищеної стомлюваності, частою зміною настрою, дратівливістю та порушеннями сну

**Астеносфера**, частина верхньої мантії Землі, представлена шаром пониженої в'язкості

**Астер, Фред** (1899–1987), хореограф, танцюрист, актор, співак, лауреат Берлінського МКФ (1970), «Оскар» (1950), США

**Астеризм (в астрономії)**, група зірок, що розрізняється на нічному небі та має назву, які можна спостерігати через непрофесійні оптичні прилади

**Астеризм (в мінералогії)**, властивість мінералів утворювати оптичні фігури в результаті проходження чи відбивання світла

**Астеріаси** (Asterias), під морських зірок

**Астерікс**, друкарський знак у формі зірочки (\*), який використовують на письмі для позначення посилань та для відокремлення заголовка від підзаголовка

**Астерозої** (Asterozoa), морські зірки, надклас голкошкірих тварин

**Астероїди**, малі планети, тверді тіла Сонячної системи

**Астероїдів пояс**, сукупність астероїдів, розташованих між орбітами Марса та Юпітера

**Астерокаламітові** (Asterocalamitaceae), родина хвоцеподібних рослин порядку каламітових

**Астероксилові**, порядок (Asteroxylales) та родина (Asteroxylaceae) рослин відділу плауноподібних

**Астеропейні** (Asteropeiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку гвоздицкоцвітих

**Астигматизм (у медицині)**, одна з форм порушення акомодативної зору

**Астигматизм (у оптиці)**, одна з аберацій оптичних систем, яка проявляється в тому, що точки, які містяться не на головній осі системи, зображуються двома взаємно перпендикулярними відрізками, розміщеними на деякій віддалі один від одного

**Астигмоофтальмометр**, прилад для вимірювання астигматизму рогівки, очних меридіанів і радіуса кривизни передньої поверхні рогівки

**Астика і настика**, технічні терміни в індуїзмі, які використовуються для класифікації філософських шкіл (даршан) відповідно до займаних цими школами позицій по відношенню до авторитету Вед

**Астильба**, ломикамінь (Astilbe), під рослин родини ломикаменевих

**Астма бронхіальна**, хвороба, як правило, алергічного походження

**Астма серцева**, один з симптомів серцевої недостатності, який нагадує бронхіальну астму

**Астон, Френсіс Вільям** (1877–1945), фізик, Нобелівська премія з хімії (1922), Велика Британія

**Астрагал** (Astragalus), під рослин родини бобові

**Астрагал Геннінга** (Astragalus henningii), вид судинних рослин родини бобові, внесений до Червоної книги України

**Астраканта арнакантова** (Astracantha arnacantha), вид судинних рослин родини бобових, який внесено до Червоної книги України

**Астраханська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Астраханське ханство**, держава у Нижньому Поволжжі у 1459–1556

**Астрейко, Анатоль** (1911–1978), поет, перекладач, сатирик, дитячий письменник, Білорусь

**Астро...**, частина складних слів, що стосується небесних тіл та космічного простору

**Астробіологія**, космічна біологія, галузь біології, яка вивчає можливість життя в космосі

**Астролеми**, давні структури на поверхні Землі, які утворились внаслідок ударів метеоритів

**Астроглія**, тип нервової тканини, сукупність астроцитів

**Астрограф**, астрономічний пристрій для фотографування окремих ділянок неба і фотографічних спостережень

**Астродатчик**, прилад, який встановлюється на космічний апарат для орієнтації у просторі

**Астродинаміка**, розділ небесної механіки, який вивчає рух штучних небесних тіл

**Астроклімат**, сукупність атмосферних умов, що впливають на якість астрономічних спостережень

**Астроколориметрія**, розділ астрофізики, пов'язаний з визначенням кольору небесних об'єктів

**Астрокомпас**, прилад, який дозволяє проводити просторову орієнтацію у космосі

**Астрологія**, псевдонаукове вчення про вплив небесних тіл на долі людей

**Астролябія**, кутомірний прилад, яким до 18 ст. користувалися для визначення широти і довготи в астрономії та навігації

**Астрометричні подвійні**, подвійні зірки, факт існування яких встановлено непрямыми методами, оскільки їх не можна розділити з допомогою телескопа

**Астрометрія**, розділ астрономії в якому вивчаються геометричні та кінематичні характеристики як окремих небесних тіл, так і їхніх комплексів, а також Всесвіту в цілому

**Астрон**, автоматичний космічний апарат для ведення астрофізичних досліджень галактичних і позагалактичних джерел космічного випромінювання

**Астроіагаційні системи**, астроорієнтатори, зоряно-сонячні орієнтатори, комплекс бортового устаткування для автоматизованого визначення координат місцеположення літаків і космічних апаратів

**Астроіавт**, термін рівнозначний космонавту

**Астроіавтична міжнародна федерація**, міжнародна громадська організація, що об'єднує провідних вчених та інженерів в області космічних досліджень

**Астронім**, 1) зірочки, які використовує автор замість імені, 2) власна назва космічного об'єкта

**Астроіомічна обсерваторія Київського університету**, підрозділ Київського національного університету ім. Шевченка, діє з 1845

**Астроіомічна обсерваторія Львівського університету**, науково-дослідна установа Львівського національного університету ім. Франка, діє з 1771

**Астроіомічна обсерваторія Одеського університету**, науково-дослідний інститут «Астроіомічна обсерваторія» Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, діє з 1871

**Астроіомічна одиниця**, позасистемна одиниця відстані в астроіомії, дорівнює точно 149597870700 метрів, тобто приблизно середній відстані від Землі до Сонця

**Астроіомічних та медико-екологічних досліджень міжнародний центр**, відділ НАН України

**Астроіомічні інструменти**, оптико-механічні й електронні прилади для спостереження космічних тіл

**Астроіомічні сталі**, астроіомічні параметри, до яких, крім деяких фізичних сталих, зачислено також елементи орбіт небесних тіл, їх маси, типові розміри, форму, орієнтацію та обертання, а також внутрішню будову

**Астроіомія**, наука, яка вивчає небесні об'єкти, а також явища, які відбуваються поза земною атмосферою

**Астроіомія аматорська**, напрям астроіомії, що включає дослідження астроіомів-любителів

**Астроіомія геодезична**, розділ практичної астроіомії, найтісніше пов'язаний з геодезією і картографією

**Астроіомія зоряна**, один з розділів астроіомії, що вивчає будову, склад, динаміку та еволюцію зоряних систем

**Астроіомія позаатмосферна**, галузь астроіомії, що включає дослідження за допомогою космічної техніки

**Астроіомо-геодезична мережа**, геодезична мережа, на деяких пунктах якої визначені астроіомічні координати та азимути

**Астроіополітика**, новий напрям у геополітичній науці, що досліджує політичні аспекти освоєння і контролю космічного простору

**Астроіополіариметрія**, розділ астрофізики, що вивчає випромінювання, яке надходить від небесних об'єктів

**Астроіоспектрограф**, прилад для фотографування спектрів небесних світил

**Астроіоспектроскопія**, розділ астрофізики, що вивчає спектри небесних тіл з метою з'ясування їхніх фізичних характеристик

**Астроіоспектрофотометрія**, розділ астрофізики, що вивчає розподіл енергії в спектрах небесних тіл

**Астроіотерфінг**, формування та підтримка штучної громадської думки

**Астрофізика**, розділ астроіомії, що вивчає фізичні властивості та хімічний склад небесних тіл і їх систем, міжзоряного і міжгалактичного середовища, а також процеси, що відбуваються в них

**Астрофізика ядерна**, розділ астрофізики, що вивчає ядерний склад космічних об'єктів і ядерні процеси в них

**Астрофізм**, відсутність поділу на строфи у віршовому творі

**Астрофіліт**, породотвірний мінерал класу силікатів

**Астрофотографія**, метод астроіомічних спостережень, що ґрунтується на фотографуванні небесних тіл за допомогою астроіографів

**Астрофотометр**, прилад для вимірювання блиску або яскравості небесних об'єктів

**Астрофотометрія**, розділ астрофізики, що розробляє та вивчає методи вимірювання блиску зір та яскравості протяжних небесних об'єктів

**Астріук, Александр** (1923), кінорежисер, актор, теоретик кіно, лауреат Венеційського МКФ (1955), Франція

**Астряб, Матвій Григорович** (1843–1925), педагог, історик, краєзнавець і громадський діяч, Україна

**Астряб, Олександр Матвійович** (1879–1962), педагог, вчений-реформатор, засновник школи з методики викладання математики, Україна

**Астуріас, Мігель Анхель** (1899–1974), письменник, дипломат, Нобелівська премія з літератури (1967), Гватемала

**Астурійський кам'яновугільний басейн**, група родовищ кам'яного вугілля в Іспанії

**Астурія**, автономна спільнота Іспанії

**Астьє де ла Віжері, Еммануель д'** (1900–1969), письменник, політик, Франція

**Асуела, Маріано** (1873–1952), письменник, драматург, літературний критик, один із зачинателів реалізму у латиноамериканській літературі, Мексика

**Асунсьйон**, місто, столиця Парагваю

**Асури**, в індуїзмі – божества нижчого рангу, іноді іменуються демонами, титанами, напівбогами, антибогами, гігантами

**Асфальт**, продукт переробки нафти, який використовують для покриття доріг

**Асфальтобетон**, будівельний матеріал, компонентами якого є штучний бітум, щебінь (або гравій), пісок і мінеральний наповнювач

**Асфальтобетонозмішувач**, дорожня машина для транспортування та приготування будівельних сумішей

**Асфальтобетоноукладач**, машина для укладання і попереднього ущільнення асфальтобетонної (або дьогтебетонної) суміші

**Асфальтозмішувальна установка**, комплект технологічного обладнання для виготовлення асфальтобетонних сумішей

**Асфальтування**, створення асфальтобетонних покриттів автомобільних шляхів, вулиць, тротуарів

**Асфіксія**, патологічний стан з гострим перебігом, що виникає через недостатність кисню в крові та тканинах, з наступним накопиченням в організмі вуглекислого газу

**Асфіксія (в екології)**, задуха

**Асфоделієві** (Asphodelaceae), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Асхаби**, сподвижники пророка Магомета, котрі бачилися з ним і увірували у нього, тобто стали мусульманами

**Асцидії** (Ascidacea), клас тварин типу хордових

**Асцит**, накопичення рідини у черевній порожнині

**Асюре**, засіб формування поліграфічного зображення паралельними хвилястими лініями для друку банкнот і ін. цінних паперів

**Ат**, розмінна монета Лаосу

**АТА книжка**, міжнародний супровідний документ, який використовується для тимчасового ввезення деяких товарів

**Атабара**, річка у Судані та Ефіопії, права притока Нілу, 1120 км

**Атабаска (озеро)**, озеро у Канаді, 7850 км²

**Атабаска (річка)**, річка у Канаді, впадає до озера Атабаска, 1231 км

**Атавізм**, поява ознак, які існували у віддалених предків

**Атавізм соціальний**, прояв у соціальній поведінці сучасних людей елементів, характерних для первісної людини або тварини

**Атай, Огуз** (1934–1977), письменник, класик турецької літератури, Туреччина

**Атака**, 1) стрімкий напад на противника у поєднанні з навальним вогнем; 2) атака ревматична – гострий приступ ревматизму; 3) у музиці (стаття вже є); 5) у спорті; 6) енергія, спрямована на руйнування захисного скла, щоб визначити його міцність

**Атака (у музиці)**, 1) у співі – перехід голосового апарату від дихального стану до звукоутворення; початок звуку; 2) у грі на фортепіано – раптовий акцентований вступ; 3) у нотопису – вказівка виконавцеві на безпосередній перехід від однієї частини твору до іншої

**Атакама**, пустеля на західному узбережжі Південної Америки на території Чилі

**Атакамська западина**, Перуансько-Чилійський жолоб, глибоководний жолоб у східній частині Тихого океану

**Атакора**, гірський ланцюг у Західній Африці (Бенін, Буркіна-Фасо, Гана і Того)

**Атаксія**, втрата здатності до координованих рухів

**Аталамія спатиза** (Athalamia spathysii), вид мохоподібних родини клеєєвих, внесений до Червоної книги України

**Атаманець, Іван** (1882 або 1886–1985), музикант, диригент, громадсько-культурний діяч, засновник Українського національного хору «Думка» у м. Детройт (1926), Україна – США

**Атаманчук, Володимир Борисович** (1961), скульптор, головний художник-скульптор Монетного двору Національного банку України (з 1997), Україна

**Атаманюк, Василь Іванович** (1897–1940), літературознавець, поет, перекладач, політик, Україна

**Атаманюк, Михайло Іванович** (1888–1939), письменник, перекладач, Україна

**Атанасій Кальнофойський** (17 ст.), православний чернець, автор «Тератургії» – одного з найважливіших джерел з історії Києво-Печерської лаври, Україна

**Атанасія**, безсмертя

**Атапаскські мови**, індіанська група мов, що входять до сім'ї на-дене, включає близько 40 мов

**Атапуерка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, печерний археологічний комплекс – сліди перебування людини на території Європи – починаючи від 1,2 млн років тому і до нашої ери, провінція Бургос, автономна спільнота Кастилія та Леон, Іспанія

**Атараксія**, душевний спокій, незворушність, безтурботність, яка, на думку деяких давньогрецьких філософів, досягається мудрецем

**Атасуйський залізорудний район**, група родовищ залізної руди на території Казахстану

**Ататюрк, Мустафа Кемаль** (1881–1938), політик, президент Туреччини (1923–1938)

**Атауальпа** (1497–1533), правитель інків (1532–1533)

**Атач, Нуруллаг** (1898–1957), письменник, поет, літературний критик, есеїст, Туреччина

**Аташе**, молодша дипломатична посада

**Атеїзм**, у широкому значенні – відкидання віри в існування богів, у вузькому – переконання в тому, що богів не існує

**Атеїзму походження**, процес виникнення атеїзму як специфічної форми самосвідомості людини

**Атей** (4 ст.), цар Скіфії

**Ателектаз**, патологічне звуження або здавлювання бронхів і альвеол у легень

**Ателеоподоподібні** (Ateleopodiformes), ряд риб класу променеперих

**Атен, Ежен** (1809–1893), бібліограф, історик періодичних видань, Франція

**Атений**, науково-літературний гурток, заснований Єлисеєм Плетенєвським на початку 17 ст. при Києво-Печерському монастирі

**Атенюатор**, пристрій, що зменшує напругу, струм або потужність електричних чи електромагнітних коливальних

**Атерина піщана** (Atherina boyeri), риба родини атеринових

**Атерина середземноморська** (Atherina hepsetus), риба родини атеринових

**Атерини** (Atherina), рід риб родини атеринових

**Атеринові** (Atherinidae), родина риб ряду атериноподібних

**Атериноподібні** (Atheriniformes), ряд риб класу променеперих

**Атерома**, локальне скупчення клітин (особливо макрофагів) у стінці артерії

**Атеросклероз**, захворювання, при якому порожнина артерій звужується завдяки формуванню атером, затвердіння (склерозу) і тромбів

**Атероспермові** (Atherospermataceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина рослин порядку лавроцвітих

**Атестат про середню освіту**, в Україні – документ про закінчення середньої загальноосвітньої школи

**Атестат (у військовій справі)**, 1) посвідчення, що видається військовослужбовцеві при переводі або відраженні про різні види його забезпечення; 2) посвідчення членові сім'ї військовослужбовця, який перебуває в діючій армії, на одержання щомісячного забезпечення

**Атестат (у документознавстві)**, офіційний документ, що видається державними органами й засвідчує який-небудь факт юридичний, здебільшого про закінчення загальноосвітнього середнього навчального закладу

**Атестация**, встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти

**Атетеза**, доказ необґрунтованого приписування авторства твору певній особі

**Атилган, Юсуф** (1921–1989), письменник, драматург, вважається одним із 10-ти найкращих романістів в історії турецької літератури, Туреччина

**Атиреоз**, відсутність щитовидної залози

**Атитюд (у психології)**, психологічний стан схильності суб'єкта до певної активності в певній ситуації

**Атитюд (у хореографії)**, одна з основних поз класичного танцю

**Атія, Майкл Френсіс** (1929), математик, іноземний член АН України (1992), Премія Філдса (1966), Премія Абеля (2004), Велика Британія

**Атлант, атлас (в анатомії)**, перший шийний хребець

**Атлант (в архітектурі)**, чоловіча статуя, яка виконує функцію опори

**Атлант (у міфології)**, у давньогрецькій міфології – надмогутнє божество, яке після поразки титанів назавжди приречене підтримувати небесне склепіння

**Атлантизм**, концепція про наявність фундаментальних спільних інтересів, єдиної системи соціальних норм, цінностей та інтересів, які об'єднують США та країни Західної Європи

**Атлантис**, космічний корабель багаторазового використання, США

**Атлантична рада США**, неурядова організація, яка ставить за мету розвиток та поглиблення євроатлантичного співробітництва

**Атлантична хартія**, один із програмних документів антигітлерівської коаліції, спільна декларація президента США Ф. Рузвельта і прем'єр-міністра Великобританії В. Черчилля від 14.08.1941

**Атлантичний океан**, друга за величиною частина Світового океану

**Атлантичний поріг**, підняття дна Атлантичного океану між Гренландією, Ісландією, Фарерськими і Шетлендськими островами

**Атлантроп**, викопна людина з групи археоантропів, північноафриканський підвид Homo erectus, що жив близько 700 тис. років тому

**Атлас (альбом)**, альбом зображень різних об'єктів (карти, креслення, малюнки та інше), що пропонується з метою навчання або практичного використання

**Атлас (астрономічне тіло)**, супутник Сатурна

**Атлас (тканина)**, шовкова або напівшовкова тканина

**Атлас анатомічний**, атлас із зображенням органів і частин людського тіла

**Атлас географічний**, систематизований збірник географічних карт, об'єднаний спільною темою

**Атлас діалектологічний**, атлас лінгвістичний, систематизоване зібрання діалектологічних карт однієї тери-



торії, що показує поширення діалектних особливостей однієї або кількох сусідніх мов

**Атлас української мови**, зібрання лінгвістичних карт, на яких відбито поширення явищ української мови на всій території її побутування, загальномовний національний атлас

**Атласи національні**, атласи окремих країн

**Атласне дерево**, сатинове дерево (*Chloroxylon swietenia*), дерево, вид рослин родини рутових

**Атлаські гори**, Атлас, гірська система на північному заході Африки

**Атлетика легка**, вид спорту, який об'єднує змагання з бігу, ходьби, стрибків та метання

**Атлурі, Сат'я** (1945), фізик, механік, іноземний член НАН України (2009), Індія – США

**Атман**, одне з центральних понять індійської філософії і релігії індуїзму – вічна, незмінна духовна суть

**Атмогеохімія**, розділ геохімії, що вивчає склад атмосфери Землі та його еволюцію протягом геологічної історії

**Атмосфера (оболонка Землі)**, повітряна оболонка Землі

**Атмосфера (одиниця тиску)**, позасистемна одиниця вимірювання тиску

**Атмосфера зорі**, зовнішні шари зорі, безпосередньо доступні для спостережень

**Атмосфера планети**, зовнішня газова оболонка планети

**Атмосфери сезонні центри дії**, великі області (центри) підвищеного або зниженого атмосферного тиску, які проявляються протягом певного сезону

**Атмосферний фронт**, 1) перехідна зона між двома повітряними масами з відмінними фізичними властивостями; 2) умовна поверхня поділу між двома повітряними масами в атмосфері

**Атмосферостійкість**, здатність матеріалу не руйнуватися під впливом кліматичних факторів

**Ато...**, префікс для найменування одиниці фізичної величини

**Атол**, кораловий острів, коралового походження, що має форму замкнутого або напівзамкнутого кільця

**Атом**, найменша, електронейтральна, хімічно неподільна частинка хімічного елемента

**Атом асиметричний**, атом з різними замісниками, який через відмінність цих замісників не може бути сумісним зі своїм дзеркальним відображенням

**Атоми мічені**, атоми, які відрізняються від інших атомів того ж хімічного елемента радіоактивністю

**Атомізація соціальна**, атомізація суспільна, послаблення традиційних суспільних взаємозв'язків, формалізація суспільних відносин

**Атомізм логічний**, етап розвитку аналітичної філософії, тісно пов'язаний із аналізом мови, науки і людської мови загалом

**Атомізм (у мовознавстві)**, принцип дослідження, згідно з яким мовні одиниці вивчаються незалежно від інших

**Атомізм (у філософії)**, одна з концепцій давньогрецької філософії, згідно з якою походження і будова світу пов'язуються з поняттям про атом як його першооснову

**Атомізована система**, один з різновидів багатопартійної системи, яка характеризується наявністю багатьох політичних партій або їх повною відсутністю, нечисленністю і незначною впливовістю

**Атомна магнітна структура**, періодичне просторове розташування й орієнтація атомних магнітних моментів у магнітовпорядкованому кристалі

**Атомна одиниця маси**, позасистемна одиниця маси, яка дорівнює 1/12 маси ізотопу вуглецю  $^{12}\text{C}$ , що становить  $1,66 \times 10^{-27}$  кг

**Атомний фактор**, величина, яка характеризує здатність атома когерентно розсіювати рентгенівське випромінювання, електрони та нейтрони

**Атомного ядра поділ**, процес, при якому атомне ядро ділиться на 2, рідше 3 й більше частин (осколків) з близькими масами; супроводиться випромінюванням гамма-квантів і 2–3 нейтронів

**Атомохід**, судно з ядерною силовою установкою

**Атонія**, зниження або відсутність тону м'язів

**Атонування**, в метричному стопному вірші – послаблення або втрата наголосу в слові, яке посідає другорядне місце у фразі

**Аторней**, офіційна особа, яка, перебуваючи на державній службі, представляє певні юридичні інтереси (або захищає їх) згідно зі своїми функціональними обов'язками

**Атрагена**, княжик (*Atragene*), рід (підрид) рослин родини жовтецевих

**Атрактанти**, речовини, що приваблюють комах

**Атрактор соціальний**, структура, що виникає в самоорганізаційній моделі соціальної динаміки суспільства і являє собою форму соціального кооперативного об'єднання, яка внутрішньо притаманна соціальній системі, будучи наперед заданою властивостями цієї системи

**Атракціон**, розважальний об'єкт

**Атракція**, виникнення взаємної симпатії між індивідами

**Аtrato**, річка в Колумбії, впадає до Карибського моря, 644 км

**Атрезія**, вроджена відсутність отворів в організмі

**Атрек**, річка в Ірані та Туркменістані, впадає до Каспійського моря, 669 км

**Атрепсія**, 1) тяжка форма розладу харчування у грудних дітей, які штучно вигодовуються; 2) імунітет щодо прищеплених пухлинних клітин

**Атрибут**, 1) невід'ємна властивість об'єкта; 2) означення (член речення); 3) в інформаційних технологіях; 4) порівняно – істотна ознака чогось

**Атрибути державні**, невід'ємні компоненти суверенітету (територія, кордон, населення) та символи (прапор, герб, гімн) держави

**Атрибути етнічні**, атрибути, що фіксують етнічну історію

**Атрибутика**, спеціальна історична дисципліна, що вивчає знаки державної влади

**Атрибуційна теорія**, вчення про різні моделі, які намагаються пояснити способи пояснення індивідами подій у їхньому власному житті

**Атрибуція**, визначення достовірності, автентичності художнього твору, його автора, місця та часу створення на підставі аналізу стилістичних і технологічних особливостей

**Атропін**, алкалоїд беладони

**Атрофія**, зменшення розмірів органів

**Атрофодермія**, група захворювань шкіри, що супроводжуються її атрофією

**Атрошенко, Василь Іванович** (1906–1991), хімік-технолог, академік АН УРСР (1972), Україна

**Атсінанани вологі тропічні ліси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа державних заповідників, Мадагаскар

**Аттар** (1145/1146–1221), поет, майстер суфійської дидактичної поеми, Іран

**Аттенборо, Девід Фредерік** (1926), біолог, піонер природознавчої кінодокументалістики, Велика Британія

**Аттенборо, Річард** (1923–2014), актор, кінорежисер, продюсер, лауреат Берлінського МКФ (1988), «Оскар» (1983), Велика Британія

**Аттика**, децентралізована адміністрація Греції

**Аттикізм**, давньогрецький риторичний стиль 5–4 ст. до н. е., а також літературно-стильовий напрям елліністичного письменства

**Аттіла** (396–453), вождь гунів у 434–453

**Атто...**, префікс назв фізичних величин, який служить для утворення одиниці, що позначає одну квінтільйонну

**Атфільд, Робін** (1941), історик науки та філософ, авторитет у сфері екологічної філософії та екологічної етики, Велика Британія

**Атхарваведа**, священний текст індуїзму, одна з чотирьох збірок Вед, зібрання магічних заклинань проти демонів, ворогів, змій тощо

**Аугментатив**, слово з побільшеним значенням (вітрище, котяра, деревисько тощо)

**Аугментація**, ритмічне подовження останньої складової в пісенному коліні, строфі

**Ауграбіс**, водоспад висотою 146 м у верхній течії річки Оранжева в Північно-Капській провінції ПАР

**Аугсбург**, місто в Німеччині, один з центрів української діаспори, 264 тис.

**Аугсбурзьке сповідання**, найбільш ранній з офіційних віросповідальних документів, що дотепер є богословською нормою для лютеран, розроблений у 1530 Ф. Меленхтоном

**Аугуст, Білле** (1948), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1987, 1992), лауреат Берлінського МКФ (1985, 2007), «Оскар» (1987), Данія

**Аугустінавічуте, Аушра** (1927–2005), соціолог та психолог, основоположниця соціоніки, Литва

**Аугустусбург та Фалькенлуст**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс у складі палацу Аугустусбург та мисливського замку Фалькенлуст, перша половина 18 ст., м. Брюль, земля Північний Рейн – Вестфалія, Німеччина

**Аудерська, Галина** (1904–2000), письменниця та сценаристка, Україна – Польща

**Аудит**, перевірка офіційної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання

**Аудиторія**, 1) місце проведення лекцій, 2) група, що сприймає певне повідомлення

**Аудієнція дипломатична**, прийом главою держави чи уряду, або міністром закордонних справ країни перебування іноземного дипломатичного представника на його прохання

**Аудіметр**, електронний пристрій для збору відомостей про смаки і вподобання телеглядачів

**Аудіо- і відеопіратство**, незаконне володіння оригіналами чи копіями творів літератури, мистецтва і науки, їх відтворення та розповсюдження за допомогою аудіо-відеозасобів без відома й дозволу авторів-власників з метою отримання прибутку

**Аудіовізуальні засоби дидактичні**, засоби слухо-зорові, які застосовуються в навчанні й дають можливість унаочнити пізнання дійсності за рахунок показу як конкретних речей (предметів і явищ), так і їх узагальнень (наприклад, моделі, карти)

**Аудіовізувальна продукція**, фільми, кліпи та інші матеріали, в яких поєднуються зоровий і звуковий вплив на аудиторію

**Аудіограф**, прилад для дослідження слухової чутливості

**Аудіокарта**, комп'ютерна плата, призначена для вводу, відтворення та обробки записаного в цифровому форматі звуку

**Аудіологія**, наука про нормальну слухову функцію та її порушення, що має важливе значення для формування сприймання музики та музичного навчання, а також розвитку вокального слуху

**Аудіометр**, прилад для вимірювання гостроти слуху

**Аудіометрія**, метод дослідження гостроти слуху

**Аудіореклама**, один з видів реклами, у якому рекламна комунікація будується на передачі інформації у звуковому діапазоні

**Аудіосприйняття**, здатність людини до виявлення в медіа-тексті смислових, образних взаємозв'язків між одиницями звукового ряду

**Аудіотекст**, повідомлення (радіопередача, звукозапис та ін.), викладене в будь-якому вигляді та жанрі, і призначене для слухового сприйняття аудиторією

**Ауезов, Мухтар** (1897–1961), письменник, класик казахської літератури, Казахстан

**Ауербах, Герман** (1901–1942), математик, один із засновників львівської математичної школи, Польща – Україна

**Ауербах, Шарлотта** (1899–1994), генетик, Німеччина – Шотландія

**Ауєскі хвороба**, псевдосказ, вірусне захворювання сільськогосподарських тварин і хутрових звірів

**Аузіньш, Ансіс** (1882–1952), видавець, поліграфіст, теоретик видавничої справи, Латвія

**Ауксанометр**, прилад для вимірювань загального приросту рослин у довжину

**Ауксини**, різновид фітогормонів

**Ауксотрофи**, організми, які не здатні синтезувати певне органічне з'єднання, необхідне для свого росту

**Ауксохромна група**, атом, група або субструктура в молекулі, яка сама по собі не створює спектральної смуги в електронних спектрах поглинання (за винятком далекого ультрафіолету), але суттєво впливає на інтенсивність та/або зсув смуг від інших груп (хромофорів)

**Аукубові** (Aucubaceae), підродина (за класичною класифікацією) або родина (за сучасною систематикою APG II та APG III) рослин порядку гаррієцевих

**Аукціон**, продаж товарів, майна з публічного торгу покупцями, що запропонував найвищу ціну

**Аукштаояс**, пагорб, найвища точка Литви, 294 м

**Аулакомнієві** (Aulacomniaceae), родина мохів порядку бриєвих

**Аули**, селище міського типу Криничанського р-ну Дніпропетровської обл.

**Ауліх, Вітольд Вітольдович** (1928–1994), археолог, дослідник пам'яток слов'ян та княжої доби Прикарпаття і Волині, Україна

**Ауман, Роберт Ізраель Джон** (1930), математик, Нобелівська премія з економіки (2005), США – Ізраїль

**Ауманн, Ізраель** (1930), математик, Нобелівська премія з економіки (2005), Німеччина – США – Ізраїль

**Аун Сан Су Чжи** (1945), політик, Нобелівська премія миру (1991), М'янма

**Аурангабад**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**Аурангзеб** (1618–1707), падишах Імперії Великих Моголів (1658–1707)

**Аурелії** (Aurelia), рід сцифоїдних медуз ряду дискомедуз

**Ауреус**, давньоримська золота монета

**Аурикулярія**, личинка голотурій

**Аурипігмент**, мінерал, що переважно складається з сульфиду арсену

**Аурофузарин**, один із пігментів, що продукується грибом *Fusarium culmorum*

**Аускультация**, частина огляду хворого, яка полягає у прослуховуванні діяльності внутрішніх органів (особливо серця і легень)

**Ауслендер, Роза** (1901–1988), поетеса, писала англійською та німецькою мовою, класик європейської літератури 20 ст., Україна – США – Німеччина

**Ауспіція**, у вузькому значенні – ворожіння авгурів по поведінці птахів, у широкому – ворожіння авгурів взагалі

**Аустеніт**, твердий розчин вуглецю (до 2% за масою) та легуючих елементів у гамма-залізі

**Аустерліцька битва 1805**, вирішальна битва наполеонівської армії проти армій Третьої антинаполеонівської

коаліції, увійшла до історії як «битва трьох імператорів»

**Аут**, 1) у спортивних іграх з м'ячем – виліт м'яча за межі поля, спортивного майданчика; 2) у змаганнях з боксу – визнання боксера, що впав, переможеним

**Аутбридинг**, схрещування неродинних організмів

**Аутгрупа**, соціальна група, у відношенні до якої індивід не відчуває почуття ідентичності, а навпаки – недовіри та ворожнечі, уявляючи її членів як «не наших», «чужих»

**Аутекологія**, галузь екології, що вивчає вплив чинників довкілля на організми

**Аутентифікація**, встановлення достовірності повідомлення, джерела даних та приймача даних

**Аутизм**, психічний розлад у дітей, який проявляється у порушеннях їх суспільної поведінки

**Аутлук**, комплект одягу для конкретного випадку

**Ауто...**, те саме, що «Авто...»

**Аутоагресія**, навмисна (усвідомлювана чи несвідома) активність, спрямована на заподіяння собі шкоди у фізичній і психічній сферах

**Аутогезія**, здатність матеріалів, однакових за хімічним складом, при контакті утворювати сполучення на молекулярному рівні

**Аутодафе**, у середньовічних Іспанії та Португалії – урочиста релігійна церемонія, що включала процесії, богослужіння, виступ проповідників, публічне покаяння засуджених єретиків і читання їхніх вироків

**Аутопоезіс**, термін, що означає самовідтворення системи на основі саморегуляційних властивостей

**Аутосоми**, всі інші, крім статевих, хромосоми в роздільностатевих організмах

**Аутплейсмент**, форма розторгнення трудових відносин між компанією та робітниками, яка передбачає залучення спеціалізованих організацій з метою надання допомоги з трудоустрою звільненим співробітникам

**Аутрайт**, валютний курс у міжбанківських термінових валютних операціях з урахуванням премій чи знижки; пряма біржова операція

**Аутрейд**, торгова операція, провалена через відсутність взаєморозуміння сторін або через технічну помилку під час оформлення документів

**Аутсайдер**, особа, група осіб або організація, що відрізняються найнижчими досягненнями в певній галузі

**Аутсорсінг**, передача компанією частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду, що використовується, зазвичай, для скорочення витрат

**Аутстафінг**, управлінська технологія, різновид аутсорсінгу, що дозволяє забезпечити бізнес-процес компанії необхідними трудовими ресурсами, використовуючи послуги сторонньої організації

**Ауфі, Мухаммад** (1171–1242), філолог, історик, поет, упорядник найдавнішої відомої антології творів перських поетів «Серцевина серцевин», Узбекистан – Афганістан – Іран – Індія

**Ауфтакт**, попередній диригентський жест, замах перед вступом, вдихом, зміною динаміки, початком і зняттям звуку

**Аух'єр, Анхель** (1910–2010), поет, літературний критик, Куба

**Афагія**, відсутність живлення в окремих фазах розвитку

**Афазія**, втрата здатності до мовлення

**Афакія**, відсутність кришталика в очному яблуку

**Афаліна** (*Tursiops truncatus*), вид ссавців ряду китоподібних родини дельфінових, внесений до Червоної книги України

**Афаліни** (*Tursiops*), рід ссавців родини дельфінових

**Афанасій Великий** (298–373), християнський богослов, один з отців Церкви, єпископ Александрійський, головний противник аріанства, захисник віри, відстоював догмати про природу Св. Трійці та божественності Ісуса, Єгипет

**Афанасьєв, Віктор Андрійович** (1917–1987), режисер, народний артист УРСР (1967), Україна

**Афанасьєв, Віктор Михайлович** (1948), космонавт, Росія

**Афанасьєв, Михайло Іванович** (1850–1910), бактеріолог, патологоанатом, розробник низки методів бактеріологічних досліджень, засновник Петербурзької бактеріологічної школи, Росія

**Афанасьєв, Олександр Миколайович** (1826–1871), фольклорист, дослідник духовної культури слов'янства, історик, літературознавець, Росія

**Афанасьєв, Юрій Миколайович** (1934), історик, ректор Московського історико-архівного інституту (1986–1991), Росія

**Афанасьєв-Чужбинський, Олександр Степанович** (1816–1875), письменник, етнограф, фольклорист, історик, мовознавець, Україна – Росія

**Афанопеталові** (*Aphanopetalaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикаменцевитих

**Афар-сахо мови**, мови кушитської групи, поширені в Ефіопії та Сомалі, мови народностей афар і сахо

**Афгані**, національна валюта Афганістану

**Афгані, Алі Мохаммад** (1925), письменник, послідовник О. Балзака та Л. Толстого, Іран

**Афганістан**, держава у Південній Азії

**Афгано-Таджицький нафтогазоносний басейн**, група родовищ на території південної частини Таджикистану і Узбекистану і частково на території Афганістану

**Афганський синдром**, важкий психічний стан, різновид тривожного розладу (неврозу), що виникає в результаті одиначної або повторюваних психотравмуючих ситуацій, як військовими діями, важкою фізичною травмою, або загрозою смерті

**Афганські мови**, мови, поширені на території Афганістану

**Афганці**, населення Афганістану

**Афект**, короткочасна і сильна негативна або позитивна емоція, яка виникає у відповідь на дію внутрішніх чи зовнішніх факторів і супроводжується сомато-вегетативними змінами

**Афектація**, надмірний вияв якого-небудь почуття чи настрою, що характеризується неприродністю жестів, надмірним піднесенням мови

**Афелій**, найвіддаленіша від центра Місяця точка орбіти небесного тіла, яке рухається навколо Сонця

**Афендики**, український козацько-старшинський, згодом – дворянський рід грецького походження у 16–19 ст.

**Афера**, ризикована, сумнівна і / чи непристойна справа, здійснена з метою особистої наживи

**Афереза**, утинання певних звуків у слові задля уникнення збігу їх та дотримання вимог віршової метроструктури

**Аферентація**, постійний потік нервових імпульсів, що надходять в центральну нервову систему від органів чуття

**Афет, Мугтеремоглу-Илгаз** (1937–2015), письменник, Туреччина

**Афідевіт**, письмове показання або заява, що дається під присягою і посвідчується нотаріусом

**Афідіїди** (*Aphidiidae*), родина перетинчастокрилих членистоногих

**Афікс**, службова морфема, приєднана до кореня слова, яка виражає граматичне та словотвірне значення

**Афіксація**, спосіб словотворення за допомогою афіксів

**Афіксоїд**, синкретична за змістом і роллю морфема, проміжна між кореневими та службовими морфемами

**Афілантови** (*Aphyllanthaceae*), підродина (за класичною класифікацією) або родина (за сучасною систематикою APG II та APG III) рослин порядку холодоцвітих

**Афіліативні мережі**, бімодальні соціальні мережі (гіпермережі), побудовані за критерієм участі акторів в одних і тих же подіях або приналежності до соціальних груп

**Афіліація в економіці**, приєднання до «материнської» компанії як відділення, філіал

**Афіліація у психології**, прагнення бути в товаристві інших людей, потреба людини в створенні теплих, емоційно значимих стосунків з іншими людьми

**Афілія**, безлистість, здатність квіткових рослин існувати без листків

**Афін національна пінаотека**, мистецький музей, діє у м. Афіни (Греція) з 1900

**Афін національний археологічний музей**, одна з найбагатших у світі колекцій кераміки та скульптур, діє у м. Афіни (Греція) з 1829

**Афін національний історичний музей**, головний історико-етнографічний музей Греції, діє у м. Афіни з 1882

**Афіна**, у давньогрецькій міфології – богиня воєнної стратегії та мудрості

**Афінаж**, очищення благородних металів від домішок

**Афінація**, попереднє очищення цукру-піску від сторонніх домішок перед рафінуванням

**Афіни**, місто, столиця Греції

**Афініті**, емоційний фон у процесі комунікації

**Афіногенов, Олександр Миколайович** (1904–1941), драматург, класик російської драматургії, Росія



**Афінська демократія**, період в історії Стародавніх Афін (з 500 по 321 до н. е.), коли у місті-державі Афіни існувала демократична форма правління

**Афінське виховання**, система виховання, яка склалася в Афінах у 7–5 ст. до н. е., включає розумове, естетичне, моральне й фізичне виховання

**Афінський Акрополь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, 156-метровий пагорб у столиці Греції, на якому розміщені шедеври давньогрецького та світового мистецтва, 5 ст. до н. е., м. Афіни, Греція

**Афінський союз**, одне з найбільших міждержавних утворень Стародавньої Греції під гегемонією Афін у 5–4 ст. до н. е.

**Афірмація**, підтвердження, засвідчення рахунків, документів

**Афірова структура**, дрібнокристалічна структура ефузивних гірських порід, які не мають вкраплень

**Афіша (оголошення)**, рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу (події), призначене для розклеювання

**Афладж**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс іригаційних систем, мухафазі Ед-Дахілія, Ель-Батіна та Еш-Шаркія, Оман

**Афлатоксини**, клас природних мікотоксинів

**Афлосві** (Aphloiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кросо-сомоцвітих

**Афляція**, стан і ситуація функціонування національного ринку, коли ринкові ціни не зростають і не знижуються за короткий період часу

**Афон (гора)**, гора у Греції, центр православного паломництва

**Афон (об'єкт ЮНЕСКО)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, духовний центр світового православ'я – комплекс із 20-ти ставропігіальних монастирів на горі Афон, 10–14 ст., Автономна чернецька держава Святої Гори, Греція

**Афон (півострів)**, півострів на північному сході Греції на сході півострова Халкідіки в Егейському морі

**Афонія**, втрата здатності утворювати звуки голосом

**Афонсу I Великий** (1109–1185), 1-й король Португалії (1139–1185)

**Афонсу V Африканець** (1432–1481), король Португалії (1438–1481)

**Афонсу II Товстий** (1185–1223), король Португалії (1212–1223)

**Афонсу III Булонський** (1210–1279), король Португалії (1248–1279)

**Афонсу IV Хоробрий** (1290–1357), король Португалії (1325–1357)

**Афонсу VI Переможець** (1643–1683), король Португалії (1656–1683)

**Афоризм**, короткий влучний усталений вислів

**А-форфе**, фінансування міжнародної торгівлі, яке передбачає врахування переказних векселів без права регресу

**Афразійські мови**, макросім'я мов, поширених у Північній Африці, Західній Азії та на острові Мальта

**Афраште, Мохаммад Алі** (1908–1959), письменник-сатирик, політик, Іран – Болгарія

**Африка**, другий за величиною материк, майже повністю розташований у східній півкулі на північ і південь від екватора

**Африканська література**, сукупність літературних текстів афроазійськими та африканськими мовами, писаних африканськими авторами та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Африканська хартія прав людини і народів 1981**, міжнародна регіональна конвенція, що стала основою для кодифікації прав людини і народів на африканському континенті

**Африканське Вікно**, культурно-історичний музей Південної Африки, діє у м. Преторія (ПАР) з 1997

**Африканський банк розвитку**, АФБР, регіональний кредитно-фінансовий інститут країн Африканського континенту, мета якого полягає у сприянні економічному розвитку і соціальному прогресу країн-членів

**Африканський соціалізм**, АСІ, об'єднання кількох реформаторських партій Африки, які заявляють про свою прихильність до «демократичного соціалізму»

**Африканський Союз**, міждержавна організація, що складається з 53 африканських країн

**Африканський страус** (Struthio camelus), вид ряду страусоподібних

**Африканський лінзанг** (Poiana), рід хижих ссавців родини вівєрових

**Африканські ласки, смугасті ласки** (Pocilogale), рід хижих ссавців родини куніцевих

**Африканські пальмові цвіти** (Nandiniidae), родина ссавців ряду хижих

**Африканські скельні шури** (Petrodromidae), родина ссавців ряду гризунів

**Африканські слони** (Loxodonta), рід ссавців ряду хоботних

**Африкансько-Антарктична улоговина**, велике зниження дна в південній частині Атлантичного океану, між Антарктидою та Африкою

**Африкантроп** (Africanthropus), викопна стародавня людина

**Африкати**, складні нерозривні приголосні, утворені внаслідок злиття двох звукових елементів – зімкненого (його називають також проривним) з наступним щілинним (його називають також фрикативним)

**Афро-американська музика**, музика, яка виникла внаслідок взаємовпливу музики африканських негрів та білих переселенців з Європи

**Афродізіак**, речовина, яку використовують для підвищення лібідо

**Афродіта**, в грецькій міфології – богиня краси і кохання

**Афроінсектофіли** (Afroinsectiphilia), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Афротерії** (Afrotheria), за сучасною молекулярною систематикою, група тварин класу ссавців

**Афроцентризм**, концепція, точка зору, згідно з якою духовним центром людства є Африка

**Афгальон, Альбер** (1874–1956), економіст, автор принципу макроекономічного акселератора, Франція

**Афти**, численні, невеличкого розміру, виразки язика і слизової оболонки порожнини рота

**Аффідевіт**, письмова заява під присягою, завірена нотаріусом, яка підтверджує володіння цінними паперами, пояснює способи їх придбання

**Афцеліус, Адам** (1750–1837), ботанік, мандрівник, систематик, Швеція

**Ахаггар**, нагір'я у центрі пустелі Сахара в Африці на південному сході Алжиру

**Ахалазія кардії**, нервово-м'язова патологія стравоходу, зумовлена змінами його перистальтики і тонуусу

**Ахалтекінська порода**, одна з найдавніших порід верхових коней

**Ахарієві** (Achariaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Ахатини** (Achatina), рід тропічних молюсків

**Ахатокарпові** (Achatocarpaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Ахая**, історична область на півночі Пелопоннесу

**Ахваська мова**, одна з мов аваро-андійської групи аваро-андо-цезьких мов

**Ахеджакова, Лія Меджидовна** (1938), актриса, народний артист Російської Федерації (1994), Україна – Росія

**Ахейський союз**, військово-політичне об'єднання міст Стародавньої Греції на півострові Пелопоннес у 279–146 до н. е.

**Ахейці**, разом з іонійцями, дорійцями і еолійцями – одне з основних старогрецьких племен, при цьому – найбільш стародавнє

**Ахернар**, зірка у сузір'ї Еридана

**Ахієзер, Наум Ілліч** (1901–1980), математик, один з засновників харківської математичної школи, член-кореспондент ВУАН (1934), Білорусь – Україна – Казахстан

**Ахієзер, Олександр Ілліч** (1911–2000), фізик-теоретик, академік АН УРСР (1964), Білорусь – Україна – Казахстан

**Ахілія**, відсутність шлункового соку

**Ахілл**, у давньогрецькому епосі – наймогутніший герой ахейців, ідеальний епічний герой

**Ахіллів сухожилок**, п'ятковий сухожилок

**Ахімса**, в індуїзмі, джайнізмі – принцип незаподіяння болю і зла живим істотам, пов'язаний з ученням про переселення душі

**Ахірат**, у ісламській есхатології – потойбічний світ, єдине вічне і важливе життя для людини

**Ахмадабад**, місто в Індії, 5,5 млн мешканців

**Ахмадуліна, Белла Ахатівна** (1937–2010), поетеса, письменниця, перекладачка, класик російської літератури, Москва

**Ахматова, Анна Андріївна** (1889–1966), поетеса, класик російської літератури, Україна – Росія

**Ахмед I** (1590–1617), султан Османської імперії (1603–1617)

**Ахмед III** (1673–1736), султан Османської імперії (1703–1730)

**Ахмед Тамім** (1956), муфтії Духовного управління мусульман України з 1994, Ліван – Україна

**Ахмед Фуад I** (1868–1936), султан (1917–1922) та король (1922–1936) Єгипту

**Ахмед Ясаві** (1103–1166), поет, один з перших суфійських містиків, Казахстан – Туркменістан

**Ахмеді** (1334–1413), поет-лірик, Туреччина

**Ахмет Вефік-паша** (1823–1891), політик, дипломат, перекладач, літератор, великий візир Османської імперії у 1878 та 1882, Туреччина

**Ахметелі, Олександр Васильович** (1886–1937), театральний режисер, корифей грузинського театру, Грузія

**Ахмет-паша** (1426–1497), поет та політик, Туреччина

**Ахондрити**, кам'яні метеорити, у яких немає хондр

**Ахондроплазія**, генетична хвороба, яка проявляється у передчасному зупиненні зростання кінцівок

**Ахпат та Санаїн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастирські комплекси 10–13 ст., Лорійська область, Вірменія

**Ахромат**, об'єктив, у якому виправлено нечіткість і хибі в забарвленні зображення, зумовлені сферичною і хроматичною аберациями

**Ахталь** (640–710), поет, класик арабської літератури, Сирія

**Ахтерпик**, крайній кормовий відсік основного корпусу судна

**Ахтерштевень**, нижня кормова частина судна

**Ахтуба**, лівий рукав Волги, 537 км

**Ахундов, Мірза Фаталі** (1812–1878), письменник-просвітитель, філософ, основоположник азербайджанської драматургії й літературної критики, знаний як «мусульманський Мольєр», Азербайджан

**Ахура Мазда**, авестійське ім'я божества, проголошеного пророком Зороастром єдиним Богом

**Ах'ялія, Лейла** (?–704), поетеса, Ірак

**Ацели** (Acoela), клас безхребетних тварин типу алеломорфів

**Ацеломорфи** (Acoelomorpha), тип первинноротих тварин

**Ацетабулярія** (Acetabularia), рід одноклітинних зелених водоростей

**Ацетальдегід**, другий член гомологічного ряду аліфатичних альдегідів

**Ацетамід**, другий член гомологічного ряду аліфатичних амідів

**Ацетати**, солі оцтової кислоти

**Ацетилен**, найпростіший вуглеводень з потрійним зв'язком

**Ацетилхолін**, естер оцтової кислоти та холіну, біологічно активна речовина, нейротрансмітер

**Ацетилцелюлоза**, ацетати целюлози, складні ефіри целюлози та оцтової кислоти

**Ацетон**, найпростіший кетон

**Ацетонові тіла**, кетонові тіла, група проміжних продуктів обміну речовин

**Ацетонурія**, поява в сечі ацетонових (кетонових) тіл

**Ацефалія (у біології)**, відсутність голови внаслідок дефекту ембріонального розвитку

**Ацефалія (у політології)**, ацефалія, стан суспільства, що не має лідера або органів влади (безвладдя)

**Ацидогастрограф**, реєструвальний прилад для вимірювання рН в шлунково-кишковому тракті

**Ацидоз**, підвищена кислотність крові, шлункового соку та тканин організму внаслідок зміни кислотно-лужної рівноваги

**Ацидофілін**, ацидофільне молоко, ацидофільний кисляк, сквашене молоко, виготовлене на культурі ацидофільної палички

**Ацидофілія**, здатність клітинних структур забарвлюватися кислими барвниками

**Ацидофобні організми**, організми, що не здатні витримувати високу кислотність середовища

**Ацилювання**, заміщення в органічних сполуках водню залишком карбонової кислоти

**Ацинус**, функціональна одиниця органу

**Ацінана**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природна територія вздовж східного узбережжя Мадагаскару, на якій розміщено 6 державних заповідників, провінції Махадзанга та Туліяра, Мадагаскар

**Ацтеки**, найбільший народ американських індіанців Мексики, що прийшов у центральну частину країни з півночі у 12 ст.

**Ацтекське письмо**, відома з 14 ст. писемність, якою користувались ацтеки

**Ацтекський (Астекський) календар**, календар, що використовувався у державі ацтеків

**Ачебе, Чінуа** (1930–2013), письменник, поет, літературознавець, Міжнародна Букерівська премія (2007), Нігерія

**Ачесон, Дін** (1893–1971), 51-й державний секретар США (1949–1953)

**Ачех**, провінція Індонезії

**Ачимович, Тихомир** (1926–1978), письменник, Сербія – Україна

**Аччелерандо**, поступове прискорення темпу виконання музичного твору, особливо у його кінці

**Аш, Соломон Еліот** (1907–1996), психолог, автор експериментів, присвячених конформності, піонер у галузі соціальної психології і гештальт-психології, Польща – США

**Аш, Шолом** (1880–1957), письменник, класик літератури на їдиш, Польща – США – Велика Британія

**Аша** (570–629), арабський поет, представник гедонізму, Саудівська Аравія

**Ашам, Аскем Роджер** (1515–1568), педагог-гуманіст, Англія

**Ашар, Луї Ежен Амедей** (1814–1876), письменник, журналіст, Франція

**Ашарі** (873–936), богослов, засновник однієї з шкіл каламу, що отримала назву за його іменем – ашаріти, Ірак

**Ашаріти**, мутакаліми, представники одного з основних напрямів мусульманської теології (сунітського каламу)

**Ашбот, Оскар** (1852–1920), філолог-славист, член-кореспондент Петербурзької АН (1906), Угорщина

**Ашгабат**, місто, столиця Туркменістану

**Ашельський період раннього палеоліту**, один з початкових періодів історії людства, що розпочався 1,5 млн років, а закінчився 150 тис. років тому

**Ашер, Оксана Михайлівна** (1925), літературознавець, Україна – США

**Ашетт, Луї Крістоф Франсуа** (1800–1864), видавець, засновник найбільшого французького багатогалузевого видавництва Hachette (1826), яке діє дотепер, Франція

**Ашик**, ашуг, народний поет-співець у народів Кавказу й Туреччини, виконавець-імпровізатор своїх ліро-епічних пісень

**Ашик Вейсель** (1894–1973), поет-б Bard, впливова постать турецького літературного процесу 20 ст., Туреччина

**Ашик Умер** (1621–1707), поет-ашик, найбільш популярний представник кримськотатарської співочої поезії, Україна

**Ашик-паша** (1272–1333), поет-містик, один із зачинателів турецької літератури, Туреччина

**Ашкенази**, етнічна група європейських євреїв

**Ашкерц, Антон** (1856–1912), поет-реаліст, Словенія

**Ашмор і Картъє острови**, дві групи невеликих нежитих тропічних островів в Індійському океані, територія Австралії

**Ашофф, Карл Альберт Людвіг** (1866–1942), біолог, патологоанатом, відомий, як дослідник провідної системи серця, Німеччина

**Ашрам**, у контексті сучасного індуїзму – духовна або релігійна община, куди людина приходить для медитації, молитви, здійснення ритуалу і духовного оновлення

**Ашрафі, Мухтар Ашрафович** (1912–1975), композитор, диригент, педагог, один з основоположників узбецької національної музики, Узбекистан

**Ашура**, у шиїтів – день поминання імама Хусейна, полеглого мученицькою смертю у 680

**Ашшур**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє місто – перше, побудоване ассірійцями і перша столиця Ассирії, 14–2 ст. до н. е., мухафаза Салах-ед-Дін, Ірак

**Ашшурбанапал** (7 ст. до н. е.), цар Ассирії у 669–627 н. е.

**Аюб Хан, Мухаммед** (1907–1974), політик та воєначальник, президент Пакистану (1958–1969)

**Аюдаг (Аю-Даг)**, гора в Криму, 572 м

**Аюрведа**, традиційна система індійської медицини, один з різновидів альтернативної медицини

**Аютія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс, на території якого знаходяться руїни міста Аютія, що протягом 4-х століть було столицею держави Сіам, 14–18 ст., м. Аюттхая, провінція Аюттхая, Таїланд

**Аяла, Франсиско Хосе** (1934), біолог, генетик, філософ, одним з перших став використовувати методи молекулярної біології для дослідження еволюційних процесів, Іспанія – США

**Аят**, найдрібніша структурна одиниця Корану, що іноді позиціонується як вірш

**Аятола**, найвищий титул шиїтського мусульманського діяча, який має високий авторитет як серед своїх послідовників, так і серед представників інших релігій

## Б

**Б**, друга літера української та інших кириличних абеток

**Баадер, Франц Ксавер фон** (1765–1841), філософ, теолог, представник філософського романтизму, Німеччина

**Баадурі**, у грузинській міфології – герой, син богів, борець проти зла

**Баазов, Герцел** (1904–1938), письменник, драматург, перекладач, Грузія

**Баал**, епітет «бог, володар» для різних богів і градоначальників у стародавніх західних семітів

**Баасизм**, доктрина арабської політичної партії «Баас»

**Баб** (1819–1850), основоположник релігії бабізму, Іран

**Бабадаг**, вершина на Великому Кавказі, на території Азербайджану, 3629 м

**Бабаджанян, Арно** (1921–1983), композитор, піаніст, педагог, народний артист СРСР (1971), Вірменія

**Бабаєв, Агаджан** (1929), географ, президент АН Туркменістану (1975–1986 та 1989–1993), Туркменістан

**Бабаєв, Расім** (1927–1971), живописець, літограф, класик азербайджанського образотворчого мистецтва, Азербайджан

**Бабаї**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Бабак, Віталій Павлович** (1954), енергетик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Бабак, Микола Пантелеймонович** (1954), живописець, письменник, колекціонер, Національна премія України ім. Шевченка (2010), Україна

**Бабак, Олександр Петрович** (1957), живописець-монументаліст, Україна

**Бабаки**, байбаки (Marmota), рід ссавців родини білячих

**Бабакін, Георгій Миколайович** (1914–1971), інженер, конструктор ракетно-космічної техніки, член-кореспондент АН СРСР (1970), Росія

**Бабакова, Інга Альвідосівна** (1967), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), чемпіон світу (1999), Туркменістан – Україна

**Баба-пупорізка**, баба-повитуха, в українській народній медицині – акушерка, один із основних учасників родильного та хрестинного обрядів

**Бабаскін, Юрій Захарович** (1929), металург, матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1985), Білорусь – Росія – Україна

**Бабаян, Борис Арташесович** (1933), кібернетик, член-кореспондент АН СРСР (1984), Азербайджан – Росія

**Бабезіїди** (Babesiidae), родина паразитичних найпростіших  
**Бабезіоз**, інвазійна хвороба великої рогатої худоби, овець і кіз

**Бабезія** (Babesia), патогенний мікроорганізм з класу Aco-noidasida

**Бабек** (бл. 800–837), вождь антиарабського повстання проти арабських завойовників 816–837

**Бабель, Ісак Еммануїлович** (1894–1940), письменник, класик російської літератури, Україна – Росія

**Баб-ель-Мандебська протока**, протока в Індійському океані між південно-західним краєм Аравійського півострова та Африкою

**Бабенко, Костянтин Іванович** (1919–1987), математик, механік, член-кореспондент АН СРСР (1976), Україна – Росія

**Бабенко, Надія Несторівна** (1926), майстер художнього ткацтва, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Бабенцов, Віктор Володимирович** (1921–2012), живописець, народний художник України (2004), Україна

**Бабєф, Гракх** (1760–1797), політик епохи Великої французької революції, комуніст-утопіст, Франція

**Бабешко, Володимир Андрійович** (1941), математик, механік, академік РАН (1997), Росія

**Бабин Яр (заповідник)**, національний історико-меморіальний заповідник, діє у м. Київ з 2007

**Бабин Яр (урочище)**, урочище в Києві, місце масового розстрілу єврейського населення Києва та страт учасників антинацистського підпілля у 1941–1943

**Бабине літо**, період теплої і сухої погоди восени в Європі і Північній Америці

**Бабинєць, Андрій Євтихійович** (1911–1982), гідролог, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна

**Бабинєць**, приміщення в західній частині храму

**Бабинці**, селище міського типу Бородянського р-ну Київської обл.

**Бабич, Андрій** (1922), живописець, майстер пастелі, Україна – Канада

**Бабич, Лідія Йосипівна** (1897–1970), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), педагог, примадонна Бухарестської опери 1930-х, Україна – Румунія – Молдова



**Бабичев, Федір Семенович** (1917–2000), хімік-органік, академік АН УРСР (1973), Україна

**Бабишкін, Олег Кіндратович** (1918–1991), літературознавець, дослідник творчості Лесі Українки, Україна

**Бабій, Борис Мусійович** (1914–1993), правознавець, академік АН УРСР (1972), Україна

**Бабій, Зеновій Йосипович** (1935–1984), оперний та камерно-камерний співак (драматичний тенор), народний артист БРСР (1964), Україна – Білорусь

**Бабій, Олесь Йосипович** (1897–1975), письменник та літературознавець, Україна – США

**Бабінський, Жозеф** (1857–1932), невропатолог, Франція

**Бабіруси** (Babyrousa), рід свиней ряду парнокопитних

**Бабка** (Leccinum), рід грибів флори України

**Бабка болотна**, білоноська болотна, левкоринія болотна, (*Leucorhina pectoralis*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Бабка перев'язана** (*Sympertum pedemontanum*), вид комах ряду бабки родини бабок справжніх, внесений до Червоної книги України

**Бабка хвостата** (*Leucorhina caudalis*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Бабки** (Odonata), ряд комах типу членистоногих

**Бабко, Анатолій Кирилович** (1905–1968), хімік-аналітик, академік АН УРСР (1957), Росія – Україна

**Бабовал, Роман Олександрович** (1950–2005), поет, перекладач творів української літератури французькою мовою, Бельгія

**Бабський, Євген Борисович** (1902–1973), фізіолог, академік АН УРСР (1948), Вірменія – Росія – Україна

**Бабувізм**, політичне вчення, побудоване на основі ідей утопічного соціалізму, ідеї повної соціальної рівності всіх людей

**Бабуган-яйла**, найвищий масив Головного пасма Кримських гір

**Бабуїн**, жовтий павіан, павіан бабуїн (*Papio cynocephalus*), вид приматів родини мавпових

**Бабуняк, Ярослав Іларіонович** (1924–2012), бандурист, диригент, Україна – Велика Британія

**Бабур** (1483–1530), засновник та падишах Імперії Великих Моголів (1526–1530), Індія

**Бабцеві** (Cottidae), родина риб ряду скорпеноподібних

**Бабці** (Cottus), рід риб родини бабцевих

**Бабюрєн, Дірк ван** (бл. 1595–1624), живописець, основоположник утрехтської школи кавардажизму, Нідерланди

**Баварія (земля)**, земля Німеччини

**Баварія (королівство)**, держава на південному сході Німеччини, яка існувала з 1806 по 1918 (з 1871 перебувала в складі об'єднаної Німецької імперії)

**Баварія (футбольний клуб)**, один з найбільш титулованих клубів Німеччини та світу

**Баварський Ліс**, середньовисотний гірський хребет на південному сході Німеччини

**Баварські Альпи**, гірський хребет у південній Німеччині, північно-східна частина Альп

**Бавеніт**, мінерал, берилосилікат підкласу острівних силікатів

**Бавниця**, жіночий головний убір

**Бавовна**, технічна рослина, волокна якої використовують для виготовлення тканин з яких шийють одяг

**Бавовник** (*Gossypium*), рід багаторічних рослин родини мальвових

**Бавовництво**, галузь сільського господарства, вирощування бавовни

**Бавовняне дерево** (*Ceiba pentandra*), рослина родини мальвових

**Баг**, в інформаційних технологіях – помилка у програмі, мікросхемі

**Багалій, Дмитро Іванович** (1857–1932), історик, дослідник історії Слобожанщини, академік УАН (1919), дійсний член НТШ (1923), Україна

**Багамські Острови**, держава в Карибському басейні

**Багасоз**, хвороба легенів

**Багата**, річка в Харківській обл., права притока Орелі, 67 км

**Багатоборства морські**, вид спорту, який включає морське п'ятиборство (плавання, біг, стрільба, веслування, вітрильні перегони), чотириборство та триборство (будь-які чотири чи три з п'яти видів відповідно), двоборство (плавання, біг)

**Багатоборство**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є змагання з кількох дисциплін одного чи кількох видів спорту

**Багатоборство багатирське**, вид спорту, змагання, у якому атлети виборюють звання найсильнішого в різноманітних силових вправах

**Багатоборство тілоохоронців**, вид спорту, змагання, у якому спортсмени демонструють майстерність у виконанні низки вправ, серед яких рукопашний бій, забезпечення безпеки особи тощо

**Багатоголові колючки** (*Pungitius*), рід риб родини колючкових

**Багатоголосся народне**, одна з форм виконавства народного хорового співу, традиційний гуртовий спів глибокого національного самобутнього характеру

**Багатогранник**, геометрична фігура

**Багатогромадянство**, юридичний стан особи, яка має більше ніж одне громадянство чи підданство

**Багатодомні рослини**, полігамні, квіткові рослини, які поряд з двостатевими квітками мають і одностатеві

**Багатозадачність**, виконання більше однієї задачі одночасно

**Багатозв'яз гірський український** (*Polydesmus montanus*), вид багатоніжок ряду двопарноногих

**Багатозв'язна область**, в математиці – область, в якій існують замкнуті криві, що їх не можна стягнути в точку, залишаючись у межах цієї області

**Багатозяброподібні** (Hexanchiformes), ряд акул класу хрящових риб

**Багатоклітинні організми**, організми, тіло яких складається з багатьох диференційованих клітин

**Багатокультурність**, державна політика щодо офіційного визнання рівності прав культур усіх етнічних спільнот, які проживають у країні

**Багатокутні числа**, числа, що показують, на яку максимальну кількість частин можна розрізати коло прямими лініями

**Багатолітники**, багаторічні рослини, рослини, з життєвим циклом 2 та більше років

**Багатомірність**, поняття, що позначає властивість простору (часу, людини), мати додаткові пласти властивостей, які нам невідомі

**Багатомовність**, наявність і функціонування в межах одного суспільства (зазвичай – держави) двох або кількох мов

**Багатонаціональні об'єднані оперативні-тактичні сили НАТО**, БООТС, багатонаціональне та загальновійськове тактичне угруповання, яке здійснює операції та місії НАТО і виконує військові завдання Альянсу

**Багатоніжки** (Mugilapoda), надклас (за іншою систематикою – підтип) тварин типу членистоногих

**Багатоніжкові** (Polypodiaceae), родина папоротеподібних рослин

**Багатоніжкові**, поліподієві (Polypodioles), за класичною систематикою, порядок папоротеподібних рослин

**Багатопартійна система**, політична система, яка включає більш ніж дві сильні партії, але жодна з них в парламенті не набирає такої кількості мандатів, яка б давала їй можливість правити самостійно

**Багатопартійність**, наявність ряду політичних партій в суспільстві (більш ніж однієї), взаємини між якими базуються на реальній конкуренції за владу

**Багатомери** (Polypterus), рід риб родини багатоперих

**Багатомероподібні** (Polypteriformes), ряд риб класу променеперих

**Багатополярність**, структурна характеристика міжнародної системи

**Багатостороннє агентство з гарантій іноземних інвестицій**, спеціалізована установа в системі ООН, створена для залучення прямих приватних інвестицій у країни, що розвиваються

**Багатошетинкові черви**, поліхети (Polychaeta), клас безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Багатство національне**, сукупність створених і накопичених в країні працею всього суспільства матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого обдарування населення за всю його історію

**Багаття**, літературно-художній альманах, вийшов у 1905 в Одесі

**Багауди**, учасники антиримського визвольного руху в північно-західній Галлії та північно-східній Іспанії 3–5 ст. н. е.

**Багач, Олександр Миколайович** (1966), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Багге, Джон Пікстон** (1877–1967), дипломат, офіційний представник Великої Британії при УНР (1918), Велика Британія

**Багдад**, місто, столиця Іраку

**Багдаді, Шаукі** (1928), письменник, Сирія

**Багдадський халіфат**, арабська феодальна держава 8–10 ст. на чолі з династією Абасидів

**Багерове**, селище міського типу Ленінського р-ну АР Крим

**Багет**, 1) художньо виконана прямолінійна конструкція; 2) вузька різьблена або пофарбована планка з дерева, пластику чи металу для виготовлення карнизів та рамок для картин; 3) хлібобулочний виріб

**Багзан**, гора на плоскогір'ї Аїр, найвища точка Нігеру, 2022 м

**Багірмі**, ісламський султанат, який існував протягом 1522–1897 у Центральній Африці

**Багірмі мова**, одна з шарі-нільських мов

**Багір-хан** (1862–1916), один з ключових діячів Конституційної революції в Ірані 1905–1911, народний герой Ірану

**Багіянц, Алла Миколаївна** (1938), спортсменка (велоспорт), чемпіон світу (1968), Україна

**Баглей, Микола Іванович** (1937–1991), спортсмен (баскетбол), срібний призер Олімпійських ігор (1964), чемпіон Європи (1965), Україна

**Багмут, Іван Адріанович** (1903–1975), письменник, Україна

**Багнарські мови**, мови, поширені у Лаосі, В'єтнамі та Камбоджі

**Багнет**, колюча і ріжуча холодна зброя

**Багно звичайне**, богульник, багон, багун, (*Ledum palustre*, *Rhododendron tomentosum*), вид рослин родини вересових

**Багор бойовий**, холодна древкова колюча зброя

**Баграмян, Іван Христофорович** (1897–1982), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1955), Азербайджан – Вірменія – Росія

**Баграта собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храм у м. Кутаїсі (Грузія),

**Багратіоні, Анатолій** (1720–1788), філософ-ідеаліст, Грузія

**Багратіоні**, царська династія Грузії 8–18 ст.

**Багрим, Павло Йосипович** (1812–1891), поет, Білорусь

**Багрицький, Едуард Георгійович** (1895–1934), поет, Україна – Росія

**Багрій, Олександр Васильович** (1891–1949), літературознавець, дослідник українсько-азербайджанських літературних зв'язків, Україна – Росія – Азербайджан

**Багрій, Петро Іларіонович** (1925–1981), економіст, академік АН УРСР (1973), Україна

**Багров, Микола Васильович** (1937–2015), географ, академік НАН України (2010), Україна

**Багряна, Єлисавета** (1893–1991), поетеса, перекладач, літературний новатор (першою у болгарській літературі

відобразила у віршах внутрішні та інтимні переживання жінки), Болгарія

**Багрянний, Іван Павлович** (1907–1963), поет, прозаїк, публіцист, живописець, політичний діяч, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна – Німеччина

**Багрянки** (Rhodophyta), червоні водорості

**Бадаламенті, Анджело** (1937), піаніст, композитор, США

**Бадалич, Йосип** (1888–1985), літературознавець-славіст, дослідник й популяризатор творчості Т. Шевченка на Балканах, Хорватія

**Бадан** (Bergenia), рід рослин родини ломикаменевих

**Бадан-Яворенко, Олександр** (1894–1937), політичний діяч, журналіст, історик, правник, Україна

**Бадараяна** (бл. 6 – 2 ст. до н.е.), мислитель, один із засновників і перший систематизатор веданти, Індія

**Баде**, народ, що проживає в Нігерії

**Баделейт**, мінерал підкласу простих оксидів

**Баден-Баден**, місто-курорт у Німеччині, 54 тис. мешканців

**Баден-Вюртемберг**, земля Німеччини

**Бадені, Казимир** (1846–1909), державний діяч, намісник Галичини (1888–1895)

**Бадені, Станіслав** (1859–1912), політичний і громадський діяч, поборник польсько-української співпраці, Польща – Україна

**Баденська школа**, один із напрямів неокантіанства другої половини 19 – першої чверті 20 ст.

**Бадентер, Робер** (1928), юрист-криміналіст та політик, борець проти смертної кари, міністр юстиції Франції (1981–1986), Франція

**Бадер, Отто Миколайович** (1903–1979), археолог, Україна – Росія

**Бадеський, Кароль Юзеф** (1886–1953), історик літератури, архівіст, впорядник і систематизатор документів з історії Львова (до кін. 16 ст.), дослідник описів, книг і фасцикулів магістрату Львова, Україна – Польща

**Бадзула**, у міфології білорусів – нечистий дух

**Бадзьо, Юрій Васильович** (1936), літературознавець, політичний діяч, правозахисник, Україна

**Баді аз-Заман аль-Хамадані** (969–1007), письменник, основоположник жанру макама, класик арабської літератури, Іран – Афганістан

**Бадмінтон**, вид спорту, входить до програми Олімпійських ігор

**Бадняк**, персонаж слов'янської міфології

**Бадовський, Ян** (1539–1608), перший гетьман реєстрового козацтва (1572–1575), Польща – Україна

**Бадольо, П'єтро** (1871–1956), воєначальник і політик, маршал Італії (1926), прем'єр-міністр Італії (1943–1944)

**Бадью, Ален** (1937), філософ, письменник, драматург, Франція

**Басв, Борис Федорович** (1923–1979), психолог, авторитет в області вікової та педагогічної психології, психології мови, Україна

**Басв, Олександр Олександрович** (1904–1994), біохімік, один з перших у світі дослідників генома людини, Росія

**Бажан, Вадим Іванович** (1970), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1994), Україна

**Бажан, Микола Платонович** (1904–1983), поет, перекладач, публіцист, громадський діяч, академік АН УРСР (1951), Національна премія України ім. Шевченка (1965), Україна

**Бажанський, Іван Миколайович** (1863–1933), письменник і педагог, Україна

**Бажанський, Михайло Васильович** (1910–1994), громадський діяч, письменник, публіцист, Україна – США

**Баженов, Анатолій Іванович** (1945), скрипаль і педагог, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Бажов, Павло Петрович** (1879–1950), письменник, фольклорист, публіцист, журналіст, систематизатор уральських народних оповідей, Росія

**База (архітектура)**, основа колони

**База військова**, стратегічно важливі та спеціально обладнані території з усіма воєнними спорудами і тилловими установами

**База даних**, це поіменована, структурована сукупність взаємопов'язаних даних, які належать до певної предметної області

**База знань**, сукупність відомостей (про реальні об'єкти, процес, події або явища), що стосуються певної теми або задачі

**База сигналу**, кількісна характеристика складності сигналу – добуток тривалості сигналу на ширину його спектра

**База спортивна**, комплексні спорудження, де проводяться тренування, теоретичні заняття та змагання

**Базавлук**, річка в Дніпропетровській обл., права притока Дніпра, 157 км

**Базавлуцька Січ**, друга за часом створення Запорізька Січ, що існувала на о-ві Базавлук на Дніпрі протягом 1593–1638

**Базаліома**, карциноїд шкіри, форма раку шкіри

**Базалія**, селище міського типу Теофіпольського р-ну Хмельницької обл.

**Базальна група у філогенетиці** група організмів, гілка якої відділилась від кореня раніше за інші

**Базальна мембрана**, неклітинна структура на межі епітеліального шару та сполучної тканини

**Базальне тільце**, кінетосома, клітинна органела, розташована біля основи джгутика або війки

**Базальний конгломерат**, в геології – пласт конгломерату в підшві осадової товщі (світи)

**Базальні ядра**, базальні ганглії, комплекс підкіркових нейронних вузлів, розташованих у центральній білій речовині півкуль головного мозку

**Базальт**, виливна магматична гірська порода, що складається з темноколірних мінералів і вулканічного скла

**Базальтова оболонка**, товща літосфери, яка розміщується під гранітною оболонкою

**Базанова, Марина Вікторівна** (1962), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988, 1992), Україна

**Базар**, місце торгівлі

**Базардюзю**, вершина Вододільного хребта Великого Кавказу на кордоні Азербайджану та Росії, 4466 м

**Базаров, Володимир Олександрович** (1874–1939), філософ та економіст, Росія

**Базаров, Олександр Іванович** (1845–1907), хімік та ботанік, Німеччина – Україна – Росія

**Базарська битва 1921**, битва під Базаром, бій 17.11.1921 між військами УНР і радянськими військами

**Базедов, Йоганн** (1724–1790), педагог, основоположник педагогічного філантропізму, Німеччина

**Базедова хвороба**, хвороба щитовидної залози

**Базель**, місто у Швейцарії, 170 тис. мешканців

**Базель-Ланд**, кантон Швейцарії

**Базельський античний музей і колекція Людвіга**, музейний заклад у м. Базель (Швейцарія)

**Базельський паперовий млин**, музей історії ручного виробництва паперу та книгодрукування з діючим обладнанням, діє у м. Базель (Швейцарія) з 1980

**Базельський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Базелі (Швейцарія) з 1460

**Базельський художній музей**, художнє зібрання у м. Базель (Швейцарія)

**Базельські мирні договори 1795**, дві мирні угоди, які було укладено між Францією з одного боку та Пруссією й Іспанією – з другого

**Базель-Штадт**, кантон Швейцарії

**Базен, Ерве** (1911–1996), письменник, Франція

**Базен, Рене Франсуа Нікола Марі** (1853–1932), письменник, Франція

**Базиген**, нормальний алель, весь комплекс функціональних ефектів гена

**Базидіальні гриби**, базидіомікотові, базидіоміцети (Basidiomycota), відділ вищих грибів, у яких вегетативне тіло представлено розгалуженим клітинним міцелієм

**Базидіальні лишайники** (Basidiolichenes), клас лишайників, у яких мікобіотом виступають базидіальні гриби

**Базидія**, спеціалізована структура статевого спороутворення у грибів

**Базилевич, Анатолій Дмитрович**, живописець, графік, народний художник України (1993), Україна

**Базилевич, Василь Митрофанович** (1893–1942), історик, архівіст, краєзнавець, музеєзнавець, секретар Історичного товариства Нестора Літописця (1917–1930), Україна

**Базилевич, Іван Вікторович** (1899–1965), терапевт, ендокринолог, геронтолог, Україна – Німеччина – США

**Базилевич, Олег Петрович** (1938), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка Кубків та Суперкубка УЕФА (1975), Україна

**Базилевич, Федір** (1897–1931), співак (тенор), драматичний актор і режисер, директор Ужгородського народного театру (1927–1929), Україна

**Базилевський, Володимир Олександрович** (1937), поет, критик, прозаїк, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Базиликут, Богдан Омелянович** (1938), оперний співак (тенор), народний артист України (1992), Україна

**Базилік**, васильки (Oscimum), рід рослин родини глухокропивових

**Базиліка**, прямокутна споруда, розділена по довжині колонами на 3–5 частин

**Базиліката**, область Італії

**Базипетальний розвиток**, розвиток рослини чи її частин, спрямований від верхівки до основи

**Базис (геодезія)**, еталонний відрізок прямої лінії на місцевості

**Базис (математика)**, множина таких векторів у векторному просторі, що будь-який вектор цього простору може бути єдиним чином представлений у вигляді лінійної комбінації векторів з цієї множини

**Базис (філософія)**, поняття марксистської філософії, що позначає сукупність історично визначених виробничих відносин; головне, на чому будується що-небудь, сутність чого-небудь

**Базис акумуляції**, поверхня, вище якої акумуляція матеріалу відбуватися не може

**Базис денудації**, денудаційний рівень

**Базис ерозії**, поверхня, на рівні якої водотік (річка, струмок) втрачає свою силу і не може далі поглибити своє ложе

**Базис зледеніння**, нижня межа можливого сповзання язиків льодовиків

**Базис і надбудова**, категорії марксистської соціальної філософії

**Базисна величина**, величина показника, з яким порівнюється будь-яка інша (поточна, звітна) величина

**Базисний прилад**, оптичний прилад, що застосовується в геодезії

**Базисні лінії**, лінії, від яких обчислюється ширина територіальних вод у бік моря

**Базифікація**, процес збагачення гірських порід магнієм, залізом, титаном, фосфором, манганом та кальцієм і одночасного виносу кремнію

**Базиліката**, Луканія, гірська область у Південній Італії на узбережжі Іонічного моря

**Базіль, Фредерік** (1841–1870), живописець, Франція

**Базофіли**, вид лейкоцитів (клітин крові)

**Базофілія**, 1) у медицині – збільшення кількості базофілів у периферичній крові; 2) у біології здатність клітинних структур фарбуватися лужними «барвниками»

**Базофільні організми**, організми, які в нормі існують на лужних субстратах

**Баука**, побутова назва ручних протитанкових гранатометів у деяких іноземних арміях

**Бай, Жозеф де** (1853–1931), археолог, історик, мандрівник, Франція

**Бай**, великий землевласник або власник худоби у традиційних суспільствах Середньої Азії

**Байбуза, Тихін** (?–?), гетьман реєстрових козаків (1597–1598)



**Байда**, герой української народної пісні

**Байдак**, плоскодонне судно

**Байдарка**, 1) спортивний інвентар, човен з закритим верхом, у якому є отвір для веслувальників; 2) промисловий морський човен на 1-2 чоловіки з дерев'яним каркасом, обтягнутим шкірою тюленя

**Байдарська долина**, міжгірна улоговина поблизу Севастополя

**Байдарська яйла**, платоподібний масив на заході Кримських гір

**Байдарські ворота**, перевал (527 м), через Головне пасмо Кримських гір

**Байда-Суховій, Дмитро Михайлович** (1882–1974), режисер, актор, бандурист, збирач і пропагандист українських народних пісень, один з перших українських кінематографістів, Україна – Росія

**Байделіт**, глинястий мінерал з групи монтморилоніту

**Байджині**, легендарний народ, що згадується в міфах аборигенів півострова Арнем-Ленд на півночі Австралії

**Байдужості криві**, лінії, кожна точка яких представляє комбінацію двох товарів, які мають для споживання однакову загальну корисність, і тому споживачу байдуже, який з цих наборів вибрати

**Байєр, Адольф фон** (1835–1917), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1905), Німеччина

**Байєр, Готліб Зігфрід** (1694–1738), філолог, історик, зачинатель історичної науки у Росії, основоположник норманської теорії, академік Петербурзької АН (1725), Німеччина – Росія

**Байєр, Йоганн Якоб** (1794–1884), геодезист, основоположник міжнародного співробітництва в області геодезії, Німеччина

**Байєр, Конрад** (1932–1964), письменник, драматург і поет, Австрія

**Байєр, Отто Георг Вільгельм** (1902–1982), хімік, винахідник, Німеччина

**Байєр, Фредерік** (1837–1922), письменник, політик-пацифіст, Нобелівська премія миру (1908), Данія

**Байєса статистика**, підмножина галузі статистики, в якій свідчення про справжній стан світу виражається у термінах міри переконання, або точніше, баєсових ймовірностей

**Байєса формула**, визначає співвідношення поточної ймовірності до попередньої

**Байка**, ліро-епічний жанр, характеризується алегоричністю й повчальністю

**Байкал**, озеро у Росії, найглибше на планеті, 31,7 тис. км<sup>2</sup>

**Байкало-Амурська магістраль**, залізниця в азійській частині Росії довжиною 4234 км

**Байко, Даниїла Яківна** (1929), співачка, Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Байко, Марія Яківна** (1931), співачка, Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Байко, Ніна Яківна** (1933), співачка, педагог, Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Байков, Олександр Олександрович** (1870–1946), металург і хімік, академік (1932) та віце-президент (1941–1946) АН СРСР, Росія

**Байков, Федір Ісакович** (бл. 1612 – бл. 1664), мандрівник, голова першого офіційного російського посольства до імперії Цін (Китай), Росія

**Байкове кладовище**, кладовище у Києві, пам'ятка історії та культури

**Байконур (космодром)**, космодром у Казахстані

**Байконур (місто)**, місто у Казахстані, 73 тис. мешканців

**Байкурт, Факір** (1929–1999), письменник, Туреччина

**Байо, Едуард Бен'ямін** (1848–1934), астроном, перший президент Міжнародного астрономічного союзу (1919–1922), Франція

**Байонет**, холодна зброя, прототип багнета

**Байпас**, обвідний канал, технічний прийом, що дає змогу змінювати характеристики потоку

**Байрак (дендропарк)**, дендропарк, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, смт Рокині Луцького р-ну Волинської обл.

**Байрак (форма рельєфу)**, вологий або сухий яр, балка поросла деревами та чагарниками, здебільшого дубовими лісами

**Байрачки**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Байройта маркграфський оперний театр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, м. Байройт, Баварія, Німеччина

**Байрон, Джордж Гордон Ноель** (1788–1824), поет, представник романтизму, класик англійської та світової літератури, Велика Британія

**Байронізм**, концепція і течія європейського романтизму

**Байт**, одиниця інформації, рівна 8 бітам

**Байт-код**, машинно-незалежний код низького рівня, що виконується інтерпретатором

**Баїрікі**, місто, столиця Кірибаті

**Баїя**, штат Бразилії

**Бак**, Лінда (1947), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2004), США

**Бак**, Перл (1892–1973), американська письменниця, Нобелівська премія з літератури (1938)

**Бакаєв, Олександр Олександрович** (1927–2009), економіст, академік АН УРСР (1990), Україна

**Бакай, Олександр Степанович** (1938), фізик-теоретик, академік НАН України (2009), Україна

**Бакалавр**, освітньо-кваліфікаційний ступінь

**Бакальське**, озеро на Тарханкутському півострові АР Крим, 7,1 км<sup>2</sup>

**Бакасір, Алі Ахмед** (1910–1969), драматург, письменник, Єгипет

**Бакачик-Кият**, селище міського типу Сімферопольської міськради АР Крим

**Бакбо**, Тонкінська затока, затока Південно-Китайського моря біля берегів Китаю та В'єтнаму

**Бакеланд, Лео Хендрік** (1863–1944), інженер-хімік та винахідник, США

**Бакеліт**, термореактивна пластмаса

**Бакеу**, жудець Румунії

**Бакіханов, Аббас-Кулі** (1794–1847), вчений-просвітник, письменник, основоположник азербайджанської історіографії, археології та лінгвістики, Азербайджан

**Бакієв, Курманбек** (1949), президент Киргизії у 2005–2010

**Бакіров, Віль Савбанович** (1946), соціолог, академік НАН України (2012), Росія – Україна

**Баклани** (Phalacrocorax), рід птахів родини бакланових

**Бакланові** (Phalacrocoracidae), родина птахів ряду пеліканоподібних

**Баклунд, Йоганн Оскар** (1846–1916), астроном, директор Пулковської астрономічної обсерваторії (1895–1916), академік Петербурзької АН (1883), Швеція – Росія

**Баконь**, гірський масив в Угорщині

**Бакрадзе, Костянтин** (1898–1970), філософ та історик філософії, Грузія

**Бакст, Леон** (1866–1924), живописець, сценограф, книжковий ілюстратор, майстер станкового живопису і театральної графіки, Білорусь – Росія – Франція

**Бактерициди**, речовини і лікарські препарати, які вбивають бактерій

**Бактеріальна культура**, сукупність життєздатних бактерій, що виростили на живильному середовищі

**Бактеріальне вилуговування**, вилучення хімічних елементів з руд, концентратів і гірських порід за допомогою бактерій або їх метаболітів

**Бактеріємія**, поява бактерій у крові людини або тварини

**Бактерії**, прокаріотичні організми

**Бактерії баротолерантні**, бактерії, які виживають в умовах підвищеного тиску

**Бактеріовловлювачі**, прилади, які застосовуються для уловлювання завислих у повітрі мікроорганізмів, щоб встановити характер і ступінь бактеріального забруднення повітря в приміщеннях

**Бактеріозиди**, інфекційні хвороби людини, рослин та тварин

**Бактеріоліз**, руйнація поверхневих шарів бактеріальної клітини

**Бактеріологічна зброя**, зброя масового ураження, основана на використанні біологічних засобів

**Бактеріологія**, розділ мікробіології, який вивчає бактерії

**Бактеріориз**, симбіоз ґрунтових бактерій або актиноміцетів з вищими рослинами

**Бактеріоскопія**, виявлення і вивчення бактерій

**Бактеріофаг**, вірус, що має здатність реплікуватися у бактеріях

**Бактеріофаг  $\lambda$**  (фаг лямбда), помірний бактеріофаг кишкової палички *Escherichia coli*, широко використовується як вектор при конструюванні рекомбінантних ДНК

**Бактеріофаги**, віруси, які вибірково знищують бактеріальні клітини

**Бактероїди**, бактерії паличкоподібної форми, що не утворюють спор

**Бактріан** (*Camelus bactrianus*), двогорбий верблюд

**Бактрійська мова**, мертва середньоіранська мова

**Бактрія**, історичний край в Азії

**Баку**, місто, столиця Азербайджану

**Баку стара фортеця, палац ширваншахів та Дівоча Башта**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, Азербайджан

**Бакуві, Абд ар-Рашид аль** (1402–1473), географ, Азербайджан

**Бакулєв, Олександр Миколайович** (1890–1967), хірург, один із основоположників серцево-судинної хірургії в СРСР, академік АН СРСР (1958), президент АМН СРСР (1953–1960), Росія

**Бакуловіруси**, родина вірусів, які є збудниками вірусних захворювань комах

**Бакунін, Михайло Олександрович** (1814–1876), політичний мислитель, одна з ключових постатей анархізму й народництва, Росія

**Бакшатаєв, Леонід Георгійович** (1934–1995), актор, народний артист УРСР (1987), Білорусь – Україна

**Бала**, озеро в Уельсі (Велика Британія), 4,84 км<sup>2</sup>

**Балабан** (*Falco cherrug*), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Балабан, Майєр** (1877–1942), історик, дослідник історії польського та галицького єврейства, Польща

**Балабанова, Анна Сергіївна** (1969), спортсменка (веслування на байдарках і каное), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Балабине**, селище міського типу Запорізького р-ну Запорізької обл.

**Балабусь, Петро Васильович** (1931–2007), авіаконструктор, генеральний авіаконструктор АНТК ім. Антонова (1984–2005), Герой України (1999), Україна

**Балавенський, Федір Петрович** (1864–1943), скульптор, педагог, один з провідних представників української скульптури першої чверті 20 ст., Україна

**Балаган**, тимчасова легка, зазвичай, збита з дощок будівля для показу театральних вистав під час ярмарків

**Балагура, Олександр Миколайович** (1961), кінодокументаліст, Україна – Італія

**Балада**, ліро-епічний жанр, характеризується драматизмом; музична форма

**Балайфоссен**, водоспад у Норвегії, 850 м

**Балак**, діалект польської мови, поширений у Галичині наприкінці 19 – першої половини 20 ст.

**Балакірев, Милій Олексійович** (1863–1910), композитор, піаніст, диригент, Росія

**Балаклавська бухта**, бухта Чорного моря в межах Севастополя

**Балаклійський район**, адміністративно-територіальна одиниця в складі Харківської обл.

**Балаклія**, місто, адміністративний центр Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Баламир** (313–378), правитель гунів, вважається засновником імперії гунів на північному узбережжі Чорного моря

**Баландін, Олексій Олександрович** (1898–1967), хімік, творець мультиплетної теорії гетерогенного каталізу, академік АН СРСР (1946), Росія

**Баландьє, Жорж** (1920), соціолог та антрополог, автор концепції повсякденності, Франція

**Баланешти**, пагорб, найвища точка Молдови, 430 м

**Баланіт**, баланопостит, запалення голівки пеніса

**Балановська, Леоніда Миколаївна** (1883–1960), оперна та камерна співачка, Україна – Росія

**Баланоглоси** (*Balanoglossus*), рід морських тварин типу напівхордових

**Баланопацові** (*Balanopraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевитих

**Баланофорові** (*Balanophoraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сандаловцевитих

**Баланс**, система взаємопов'язаних показників, які характеризують співвідношення чи рівновагу в явищах або процесах, що періодично змінюються

**Баланс водний**, співвідношення за будь-який проміжок часу приходу, витрат і акумуляції води

**Баланс екологічний**, рівновага екологічна, кількісне і якісне поєднання компонентів середовища

**Баланс загроз**, механізм світової політики

**Баланс платіжний**, система показників, що розкривають всі операції країни з рештою країн протягом певного періоду, або на певну дату

**Баланс торговельний**, співвідношення між вартістю експорту й імпорту держави в її торгівлі з іншою країною чи групою країн за певний період часу

**Баланс трудових ресурсів**, система показників, що характеризують кількість і структуру трудових ресурсів, їх розподіл та використання

**Баланс часу**, один із засобів вивчення соціальних процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві

**Балансир**, 1) важіль у машині, що служить для передачі руху поршня або для рівномірного розподілу ваги; 2) головний регулятор (тягарець), що замінює маятник у механізмі годинника

**Балансові методи в географії**, сукупність прийомів, що дозволяють досліджувати і прогнозувати розвиток гео-систем

**Балансові моделі**, економіко-математичні моделі

**Балансу сил концепція**, концепція у світовій політиці, що відстоює необхідність підтримки такого стану відносин між державами, коли жодна з них не може набути такої потуги, щоб загрожувати незалежності будь-якої іншої держави

**Балантидіаз**, хвороба, яку викликають балантидії

**Балантидій** (*Balantidium coli*), паразитичний одноклітинний організм ряду спіральновійчастих інфузорій

**Баланчівадзе, Андрій Мелітонович** (1906–1992), композитор, народний артист СРСР (1968), Росія – Грузія

**Балар, Антуан Жером** (1802–1876), хімік, першовідкривач бром, Франція

**Баласса, Бела** (1928–1991), економіст, Угорщина

**Баластер**, залізнична шляхова машина

**Балатон**, озеро в Угорщині, 594 км<sup>2</sup>

**Балахівка**, селище міського типу Петрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Балахонova, Анжела Анатоліївна** (1972), спортсменка (лека атлетика), чемпіон Європи (1998), Україна

**Балацький, Дмитро Євменович** (1902–1981), хоровий диригент, автор музичного перекладу для бандури пісні «Розпрягайте, хлопці, коні», Україна

**Балаш, Бела** (1884–1949), письменник, поет, драматург, теоретик кіно, Угорщина

**Балашов, Микола Іванович** (1919–2006), літературознавець, фахівець з романо-германських літератур та мов, академік РАН (1992), Україна – Росія

**Балашші, Балінт** (1554–1594), поет, перекладач, основоположник угорської ліричної поезії, Угорщина

**Балаян, Роман Гургенович** (1941), кінорежисер, сценарист, народний артист УРСР (1987), Вірменія – Україна

**Балдахін**, парадний стаціонарний або пересувний тканинний намет на жердинах

**Балеарські острови (автономна спільнота)**, група островів у західній частині Середземного моря, територія Іспанії

**Балеарські Острови (архіпелаг)**, автономна спільнота Іспанії

**Балега, Юрій Юрійович** (1953), астроном-астрофізик, член-кореспондент РАН (1997), Україна – Росія

**Балей, Вірко** (1938), диригент, піаніст, композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна – США

**Балей, Степан Володимирович** (1885–1952), психолог, педагог, філософ, дійсний член НТШ (1917), Україна – Польща

**Балет**, вид сценічного мистецтва, зміст якого втілено в музично-хореографічних образах

**Балетна техніка**, універсальна система розвитку опорно-рухового апарату і виховання тіла танцівника

**Балету міжнародний конкурс імені Сержа Лифаря**, балетний конкурс, заснований у Києві у 1994

**Балицький, Всеволод Аполлонович** (1892–1937), представник спецслужб, нарком внутрішніх справ УРСР (1934–1937), Україна

**Балич, Усеїн Велі** (1884 – після 1939), кримськотатарський педагог, культуролог, тюрколог, просвітител, представник Кримської АРСР у Наркомнаці РРФСР (1922–1923), Україна – Казахстан

**Балі (море)**, міжострівне море у Тихому океані

**Балі (острів)**, острів у складі Малих Зондських островів

**Балі**, провінція Індонезії

**Балісв, Євген Якович** (1912–2006), актор, народний артист УРСР (1976), Росія – Україна

**Балійська мова**, австронезійська сім'я мов

**Баліста**, антична зброя для метання сферичних кам'яних снарядів

**Балісти**, рослини, які мають пристосування для розкидання насіння

**Балістика**, наука, що вивчає рух і зіткнення снарядів, таких як кулі, бомби і ракети

**Балістична гнучкість зброї**, властивість вогнепальної зброї

**Балістичний коефіцієнт**, одна з основних балістичних характеристик снаряда (ракети)

**Балістокардіографія**, методика вивчення активності серцевого м'яза

**Баліторові**, слижеві (Balitoridae), родина риб ряду коропоподібних

**Балка (у будівництві)**, конструктивний елемент, який представляє собою горизонтальний або похилий брус, що працює переважно на вигин

**Балка (у географії)**, невелика долина, зазвичай без постійного водотоку

**Балканізація**, політичний та етнокультурний феномен неперервного дроблення колись єдиної області

**Балканістика**, комплексна міждисциплінарна гуманітарна дисципліна, що вивчає народи Балканського півострова

**Балкано-романські мови**, східна група романської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Балканська криза 1991–2002**, серія етнополітичних конфліктів, що супроводжували розпад Югославії

**Балканський мовний союз**, особливий вид мовної спільноти, сукупність мов Південно-Східної Європи

**Балканський півострів**, півострів у Південній Європі

**Балканські війни 1912–1913**, війни на Балканах за перерозподіл земель Османської імперії

**Балканські гори**, гори на Балканському півострові, переважно – у Болгарії

**Балкарці**, тюркський народ Кавказького регіону

**Балкін, Джек** (1956), правознавець, США

**Балковий міст**, міст, в якому перекриття між опорами виконано з балок

**Балкон**, огорожений майданчик, що виступає з площини зовнішньої стіни будинку, сполучається з внутрішніми приміщеннями

**Балл, Олексій Михайлович** (1893–1972), фізико-хімік, Україна

**Балла, Джакомо** (1871–1958), живописець, один із основоположників футуризму, Італія

**Балладюр, Едуар** (1929), державний і політичний діяч, прем'єр-міністр Франції (1993–1995), Франція

**Баллангруд, Івар Еріксен** (1904–1969), спортсмен (біг на ковзанах), 4-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1928, 1936 – 3), Норвегія

**Балланш, П'єр-Сімон** (1776–1847), письменник, релігійний і соціальний філософ, розробник теології прогресу, Франція

**Баллені**, архіпелаг з трьох безлюдних островів вулканічного походження у Тихому океані, на південь від Нової Зеландії

**Баллінг, Ерік** (1924–2005), кінорежисер, Данія

**Баллюзек, Володимир Володимирович** (1881–1957), художник театру та кіно, Росія

**Балон**, посудина циліндричної форми, виготовлена переважно з металу, яка щільно закривається і призначена для зберігання рідин та зріджених газів

**Балотування**, спосіб розв'язання проблем або прийняття рішень за допомогою голосування та вибір однієї з двох взаємовиключних альтернатив чи кандидатів

**Балочне перекриття**, перекриття вхідного проходу за допомогою балки

**Балта**, місто, адміністративний центр Балтського р-ну Одеської обл.

**Балтар, Віктор** (1805–1874), архітектор, Франція

**Балтарович, Володимир Симеонович** (1904–1968), співак (тенор), композитор, Україна – Чехія

**Балтача, Сергій Павлович** (1958), спортсмен та тренер (футбол), віце-чемпіон Європи (1988), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1986), Україна

**Балти**, балтські народи – народи індоєвропейської мовної групи, які в 1–11 ст. населяли південно-східну Прибалтику до Верхнього Дніпра

**Балтистика**, сукупність гуманітарних дисциплін, що вивчають балтійські мови, матеріальну та духовну культуру балтійських народів

**Балтійська нафтогазоносна область**, нафтогазоносна область, що охоплює Литву, Латвію, Калінінградську область Російської Федерації та північно-східну частину Польщі

**Балтійська протока**, протока в Калінінградській області (Росія), що дозволяє прохід з Балтійського моря у Віслинську затоку

**Балтійське море**, материкове море Атлантичного океану біля берегів Північної і Середньої Європи

**Балтійський щит**, виступ докембрійського фундаменту на південному заході Східноєвропейської платформи

**Балтійські мови**, група індоєвропейських мов

**Балтімор, Девід** (1938), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975), США

**Балтімор**, місто у США, 620 тис. мешканців

**Балтрушайтіс, Юргіс** (1873–1944), поет, представник символізму, перекладач, дипломат, Литва – Росія – Франція

**Балтська алювіально-дельтова рівнина**, геоморфологічна підобласть на південному сході Волино-Подільської області підвищених рівнин

**Балтський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Балуг'янський, Михайло Андрійович** (1769–1847), правознавець, економіст, кодифікатор законів Російській імперії, Словаччина – Угорщина – Росія

**Балук, Марія** (1933–1995), оперна та концертно-камерна співачка (драматичне сопрано), Аргентина



**Балфур, Артур** (1848–1930), державний і політичний діяч, 50-й прем'єр-міністр Великої Британії (1902–1905)

**Балхаш**, озеро у Казахстані, 16 400 км<sup>2</sup>

**Балюстрада**, невисока огорожа балконів, галерей, дахів, сходів у вигляді ряду фігурних стовпчиків (баласин)

**Баляс, Володимир Олексійович** (1906–1980), живописець, графік, ілюстратор, скульптор, Україна – США

**Балясина**, баляса, основний елемент балюстради

**Баль, Андрій Михайлович** (1958–2014), спортсмен, тренер (футбол), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1986), Україна

**Бальбоа, Васко Нуньєс де** (1475–1519), конкістадор, засновник першого європейського міста на Американському континенті, Іспанія

**Бальбоа**, національна валюта Панами

**Бальдр**, у скандинавській міфології – бог весни, краси і цноти

**Бальдунг, Ханс** (1485–1545), живописець, Німеччина

**Бальзак, Оноре де** (1799–1850), письменник-реаліст, класик французької та світової літератури, Франція

**Бальзака Оноре де літературно-меморіальний музей**, музейна установа у с. Верхівня Ружинського р-ну Житомирської обл.

**Бальзам канадський**, смола ялиці канадської

**Бальзами**, густі ароматичні рідини, що утворюються в рослинах

**Бальзамінові** (Balsaminaceae), родина квіткових рослин порядку бальзаміноцвітих

**Бальзаміноцвіті** (Balsaminales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Бальзамування**, просочування органів і тканин померлого речовинами, що перешкоджають їх розкладанню

**Бальї**, у Франції до 1789 – представник короля, керівник адміністративної одиниці – бальяжу

**Бальмен, Антон Богданович** (1741–1790), генерал російської імператорської армії, учасник руйнування Запорізької Січі (1775), Росія

**Бальмонт, Костянтин Дмитрович** (1867–1942), поет-символіст, перекладач, есеїст, одна з ключових постатей російської поезії «Срібного віку», Росія – Франція

**Бальнеологія**, розділ курортології

**Бальнеотерапія**, розділ водолікування

**Бальні танці**, різновид парних танців, упорядкованих та кодифікованих для спортивних змагань

**Бальсас**, річка в Мексиці, впадає до Тихого океану, 770 км

**Бальтазар** (315–390), вождь гунів у 378–390

**Бальтюс** (1908–2001), живописець, Франція

**Бальц, Володимир Степанович** (1864–1939), живописець-мариніст, Україна

**Бальцер, Освальд Мар'ян** (1858–1933), історик, засновник Польського наукового товариства у Львові (1901), дійсний член НТШ (1926), Україна – Польща

**Бальцерович, Лешек** (1947), економіст, організатор та ідейний натхненник економічних реформ (т. зв. шокова

терапія), що були покликані перетворити польську планову економіку на ринкову, Польща

**Бальчikonіс, Юозас** (1885–1969), мовознавець, дослідник і стандартизатор литовської мови, один з укладачів академічного багатотомного «Словника литовської мови» (1941–1962), Литва

**Бамако**, місто, столиця Малі

**Бамана**, бамбара, мова народу бамана (бамбара)

**Бамапана**, в австралійській міфології – трикстер, який накликає нещастя

**Бамбузіна Бребіссона** (*Bambusina brebissonii*), вид водоростей родини десмідієвих, внесений до Червоної книги України

**Бамбук** (*Bambusa*), рід багаторічних вічнозелених рослин родини тонконогових

**Бамбуко**, жанр традиційної народної музики Венесуели та Колумбії

**Бамбуковидні** (*Bambusoidae*), підродина квіткових рослин порядку тонконоговитих

**Бамбукові щури** (*Rhizomyidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Бамінської долини культурний ландшафт та археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічні пам'ятки та дві гігантські статуї Будди, провінція Гор, Афганістан

**Бамія** (*Hibiscus esculentus*; також – гібіскус їстівний), рослина родини мальвових

**Бампер**, енергопоглинаючий пристрій автомобіля

**Бампер**, американська експериментальна двоступінчаста ракета

**Бан, Фрідьєш** (1902–1969), кінорежисер, Угорщина

**Баналітет**, середньовічне монопольне право сюзерена на деякі різновиди економічної діяльності на його землях

**Банальність**, використання давно відомих прийомів і рішень, шаблонність трактування задуму

**Банан** (*Musa*), рід багаторічних рослин родини бананових

**Бананал**, найбільший у світі річковий острів (19 тис. км<sup>2</sup>), розташований у Бразилії

**Бананові** (*Musaceae*), родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Бананоїди**, туракові (*Musophagidae*), родина птахів ряду зозулеподібних

**Банах, Стефан** (1892–1945), математик, один із творців сучасного функціонального аналізу і Львівської математичної школи, Польща – Україна

**Банахів простір**, повний нормований векторний простір, центральний об'єкт у функціональному аналізі

**Банвіль, Теодор де** (1823–1891), поет, драматург, критик, журналіст та письменник, член групи парнасців, Франція

**Банг, Герман** (1857–1912), письменник, критик і театральний діяч, представник імпресіонізму, Данія

**Бангалор**, місто в Індії, 4,3 млн мешканців

**Бангвеулу**, озеро в Замбії, 15,1 тис. км<sup>2</sup>

**Бангі**, місто, столиця Центральноафриканської Республіки

**Бангієві** (Bangiorhysaceae), клас червоних водоростей

**Бангка**, острів, розташований на схід від Суматри, належить Індонезії

**Бангка-Белітунг**, провінція Індонезії

**Бангкок**, місто, столиця Таїланду

**Бангкокський договір 1995**, угода про утворення в Південно-Східній Азії зони, вільної від ядерної зброї

**Бангладеш**, держава в Південній Азії

**Бангпутис**, у литовській та прусській міфології – морський бог

**Банда море**, міжострівне море Тихого океану в Індонезії

**Бандама**, річка в Кот-д'Івуарі, впадає до Атлантичного океану, 1050 км

**Бандаранайке, Сірімаво** (1916–2000), державний і політичний діяч, прем'єр-міністр (перша в світі жінка на такій посаді) Шрі-Ланки (1960–1965, 1970–1977, 1994–2000)

**Бандар-Сері-Бегаван**, місто, столиця Брунею

**Бандвідс**, пропускна здатність каналу (зв'язку, передачі даних), динамічний діапазон

**Банделло, Маттео** (бл. 1485–1561), письменник, Італія

**Бандера, Степан Андрійович** (1909–1959), політичний діяч, один з чільних ідеологів і теоретиків українського націоналістичного руху, Україна

**Банджо**, струнний музичний інструмент

**Бандикутові** (Peramelidae), родина ссавців ряду бандикутоподібних

**Бандикутоподібні** (Perameliformes), ряд сумчастих ссавців

**Бандитизм**, організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі

**Бандитизм політичний**, дії, спрямовані на досягнення політичної мети незаконним шляхом, наприклад залякуванням опонентів терором

**Бандіагара**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Малі

**Бандінеллі, Баччо** (1493–1560), скульптор і живописець, представник маньєризму, Італія

**Бандола**, струнний щипковий музичний інструмент

**Бандонеон**, клавішно-духовий язичковий музичний інструмент, різновид гармоніки

**Бандрівська, Одарка Карлівна** (1902–1981), камерна співачка (сопрано), піаністка, педагог; фундатор Музею Соломії Крушельницької у Львові, Україна

**Бандрівський, Дмитро Григорович** (1897–1983), мовознавець, літературознавець, етнограф, письменник, Україна

**Бандровська-Турська, Єва** (1894–1979), співачка (лірико-колоратурне сопрано), Польща

**Бандунг**, місто в Індонезії, 2,3 млн мешканців

**Бандура, Альберт** (1925), психолог, розробник теорії соціального навчання, Канада – США

**Бандура**, український народний струнно-щипковий музичний інструмент

**Бандурист**, кобзар, народний мандрівний співець в Україні, що акомпанує собі на бандурі й може самостійно складати думи та пісні

**Бандурка, Данило Степанович** (бл. 1738–?), кобзар часів Гайдамаччини, Україна

**Бандуррія**, щипковий музичний інструмент, схожий на мандоліну

**Банер**, 1) транспарант або планшет з рекламним написом, який встановлюється у місцях торгівлі; 2) заголовок рекламного характеру на всю полосу в друкованій продукції; 3) в Інтернеті – графічний блок, пов'язаний через гіперпосилання з сайтом рекламодавця

**Банжул**, місто, столиця Гамбії

**Банзен, Юліус** (1830–1881), філософ-ідеаліст, естетик, послідовник Шопенгауера, Німеччина

**Баніоніс, Донатас** (1924–2014), актор і режисер, народний артист СРСР (1974), Литва

**Баніція**, у давньому польському праві – позбавлення всіх прав, оголошення вигнання з держави

**Банк**, кредитно-фінансова установа

**Банк світовий**, група споріднених фінансових організацій, основною метою яких є зменшення бідності і підвищення життєвих стандартів країн-членів шляхом сприяння економічного розвитку та залучення ресурсів розвинутих країн до країн, що розвиваються

**Банк соціологічної інформації**, спеціально створений архів, зібрання методичних інструментів, результатів соціологічних обстежень, підсумків їх емпіричного і теоретичного аналізу, що використовується з метою збереження і накопичення інформації

**Банк транснаціональний**, велика кредитно-фінансова установа з широкою мережею закордонних представництв, філій і відділень

**Банк Франції** (Banque de France), центральний банк, одна з найбільших фінансових установ Франції та світу

**Банка**, мілководна ділянка морського чи океанічного ложа, глибини над яким значно менше оточуючих

**Банк-д'Арген**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Мавританія

**Банкет**, 1) низький насип за високим бруствером, на яку підіймаються захисники укріплення, щоб вести вогонь по супротивнику; 2) вузька не покрита гравієм, щебенем смуга між краєм шляхового полотна і укосом; 3) невисокий земляний вал або канава, що захищає залізничні колії від стікання дощової води; 4) урочистий звання обід чи вечеря

**Банки (у біології)**, сховище генів, клітин, тканин, органів та ін.

**Банківська офшорна зона**, різновид офшорної зони, яка використовується економічними суб'єктами для проведення банківських операцій з нерезидентами на вигідніших (порівняно з національними) умовах для збільшення капіталу

**Банківська система України**, сукупність банківських установ, що функціонують на території України

**Банківська система**, сукупність фінансово-кредитних підприємств і установ грошового ринку

**Банківський півень** (*Gallus gallus*), вид птахів родини фазанових, що часто вважається предком домашньої курки

**Банківські білети**, банкноти, грошові знаки різного номіналу, що випускаються в обіг у певній країні

**Банкнот-монетний двір НБУ**, монетний двір і банкнот-на фабрика у Києві

**Банко, Нанні ді** (1380 або 1390–1421), скульптор, Італія

**Банкомат**, програмно-технічний комплекс, призначений для автоматизованих видачі та прийому готівкових коштів як з використанням платіжних карт, так і без, а також виконання інших операцій, в тому числі оплати товарів і послуг, складання документів, що підтверджують відповідні операції

**Банкрутство**, неспроможність розрахуватись із кредиторами

**Банкрутство фіктивне**, злочин, який полягає у завідомо неправдивій офіційній заяві про неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом

**Банкс (острів)**, найбільший острів на заході Канадського Арктичного архіпелагу

**Банкс (острови)**, група вулканічних островів у південно-західній частині Тихого океану, належать Вануату

**Банкс (півострів)**, півострів на східному узбережжі Південного острова Нової Зеландії

**Банник (військові науки)**, щітка циліндричної форми, насаджена на держак і призначена для ручної чистки і змачення каналу ствола гармати (міномета), а також для розрядження знаряддя (банник-розрядник)

**Банник (міфологія)**, у слов'янській міфології – дух бані

**Банніков, Віктор Максимович** (1938–2001), спортсмен (футбол), перший президент Федерації футболу України (1991–1996), Україна

**Банська-Бистриця**, місто у Словаччині, 79 тис. мешканців

**Банськобистрицький край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Бантен**, провінція Індонезії

**Бантенг** (*Bos javanicus*), вид тварин роду справжніх биків родини бикових

**Бантина**, в архітектурі – затяжка між кроквами однієї пари, поперечна балка між кроквами

**Бантиш-Каменський, Дмитро Миколайович** (1737–1814), історик та археограф, Росія – Україна

**Бантинг, Фредерік Грант** (1891–1941), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1923), Канада

**Бантоїдні мови**, група споріднених мов у складі бенуе-конголезької мовної підсім'ї

**Банту**, африканська етнічна група, що говорить мовами банту

**Банту мови**, підгрупа бенуе-конголезьких мов, поширені в центральній та південній частині Африки

**Банфі, Антоніо** (1886–1957), філософ-марксист, розробник методу критичного раціоналізму, Італія

**Банч, Ральф Джонсон** (1904–1971), правозахисник, Нобелівська премія миру (1950), США

**Баня**, главка, зовнішнє завершення українських купольних церков і мусульманських мечетей у вигляді маківки, шолома, конуса, парасольки, яке будувалося на барабані як на основі

**Бань Гу** (32–92), історик, конфуціанець, Китай

**Баньян, Джон** (1628–1688), письменник та баптистський проповідник, Велика Британія

**Баньян**, бенгальський фікус (*Ficus benghalensis*), дерево родини тутових

**Бао Дай** (1913–1997), останній імператор В'єтнаму (1925–1945)

**Баобаб** (*Adansonia digitata*), рід дерев підродино бомбасових родини мальвових

**Баобабові** (*Bombacaceae*), родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Баодін**, місто у Китаї, 10,7 млн мешканців

**Баотоу**, місто у Китаї, 2,6 млн мешканців

**Баптизм**, один із напрямів християнського протестантизму, що виник на початку 17 ст.

**Баптизманський, Вадим Іполитович** (1918–1995), металург, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Баптистерій**, місце для хрещення

**Баптисти загальні**, генеральні баптисти, течія у баптизмі

**Баптисти осібні**, баптисти партикулярні, переважаюча за численністю послідовників течія у баптизмі

**Бар, Герман** (1863–1934), письменник, режисер, критик, ініціатор суспільно-літературного руху «Молодий Відень», Австрія

**Бар (місто)**, місто, адміністративний центр Барського р-ну Вінницької обл.

**Бар (одиниця тиску)**, позасистемна одиниця тиску

**Бар**, коса, вузька, витягнута вздовж узбережжя наносна смуга суходолу

**Барабан 1)** у будівництві – циліндрична або багатогранна частина будівлі (верха храму), що служить опорою для купола, розташованого вище, та опирається на склепіння; **2)** у інформаційних технологіях – світлочутливий циліндр (картридж) лазерного принтера, на якому формується образ сторінки; **3)** у музиці – ударний музичний інструмент

**Барабан турецький**, ударний музичний інструмент

**Барабани слухові**, частина органу слуху хребетних

**Барабання перетинка**, сполучнотканинна пластинка слухового апарату

**Барабання порожнина середнього вуха**, порожнина, яка містить слухові кісточки

**Барабаш, Дмитро** (1578–1618), гетьман нерестрових козаків (1617), Україна

**Барабаш, Іван** (?–1648), військовий осавул Війська Запорозького, полковник черкаський, Україна

**Барабаш, Тібор** (1911–1984), письменник, майстер історичної та біографічної прози, Угорщина

**Барабаш, Юрій Якович** (1931), літературознавець, публіцист, літературний критик, Національна премія України ім. Шевченка (2004), Україна

**Барабаш, Яків** (?–1658), кошовий отаман Запорозької Січі (1657–1658), Україна

**Барабашов, Микола Павлович** (1894–1971), астроном, засновник харківської школи планетології, академік АН УРСР (1948), Україна

**Барабинський степ**, низовинний простір на півдні Західного Сибіру (Росія), в межах річки Обі і Іртиша, 117 тис. км<sup>2</sup>

**Барабой**, річка в Одеській обл., впадає до Чорного моря, 71 км

**Барабулеві** (Mullidae), родина риб ряду окунеподібних

**Барабулі, султанки** (Mullus), рід риб родини барабулевих

**Бараг, Лев Григорович** (1911–1994), фольклорист та літературознавець, дослідник білоруського та башкирського фольклору, Україна – Білорусь – Росія

**Бараж мінний**, рід оборонних мінних загороджень, створених у протоках, з метою не допустити проходу підводних човнів противника

**Баражування**, патрулювання військових літаків у повітрі над певним районом для охорони від авіації противника

**Барак**, легка споруда, призначена для тимчасового помешкання

**Баракуда європейська** (*Sphyraena sphyraena*), риба родини баракудових, вид фауни України

**Баракуди** (*Sphyraena*), рід риб родини баракудових

**Баракудові** (*Sphyraenidae*), родина риб ряду окунеподібних

**Бараль, Арнольд Густавович** (1890–1957), діяч міжнародного комуністичного руху

**Баральт, Рафаель Марія** (1810–1860), математик, інженер, адвокат, історик, філолог, поет, літературний критик, філософ, дипломат, політик, педагог, Венесуела – Іспанія

**Барамідзе, Олександр** (1902–1994), письменник і літературознавець, дослідник стародавньої грузинської писемності, руствелолог, Грузія

**Баран, Володимир Данилович** (1927), археолог, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Баран, Євген Михайлович** (1961), критик, літературний критик, есеїст, Україна

**Баран, Михайло Лукич** (1880–1937), громадсько-політичний, військовий та освітній діяч, Україна

**Баран, Михайло Михайлович** (1928–2004), бандурист, живописець, скульптор, учасник сімейного тріо «Жайвори», Україна

**Баран, Орест Михайлович** (1955), бандурист, учасник сімейного тріо «Жайвори», Україна

**Баран, Степан Іванович** (1879–1953), адвокат, журналіст, політичний і громадський діяч, публіцист, дійсний член НТШ, член УНДО з 1925, Україна

**Баран, Тарас Михайлович** (1959), музикант, цимбаліст, учасник сімейного тріо «Жайвори», Україна

**Баран сніговий** (*Ovis nivicola*), вид ссавців родини бикових

**Баранга, Аурел** (1913–1979), поет та драматург, Румунія

**Баранець звичайний** (*Hyperzia selago*), вид судинних рослин родини баранцевих

**Барані, Роберт** (1876–1936), оториноларинголог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1914), Австрія – Швеція

**Баранівка**, місто, адміністративний центр Баранівського району Житомирської обл.

**Баранівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Баранніков, Олексій Петрович** (1890–1952), сходознавець-індолог, академік АН СРСР (1938), Україна – Росія

**Баранов, Віктор Федорович** (1950–2014), поет, прозаїк, перекладач, голова Національної спілки письменників України (2011–2014), Україна

**Баранов, Микола Миколайович** (1960), спортсмен (веслування на байдарках і каное), чемпіон світу (1981, 1982, 1983), Україна

**Баранов, Сергій Микитович** (1918–2000), хімік-органік, член-кореспондент АН УРСР (1965), Казахстан – Росія – Україна

**Барановський, Анатолій Максимович** (1906–1987), економіст, політичний діяч і дипломат, міністр закордонних справ (1952–1954) та фінансів (1961–1979) УРСР, Україна

**Барановський, Богдан** (1927–2014), фізико-хімік, іноземний член НАН України (1994), Польща

**Барановський, Полікарп Павлович** (1897–1963), музичний акустик, інженер-винахідник, музикознавець, Україна

**Барановський, Христофор Антонович** (1874–1941), економіст, міністр фінансів УНР (1920–1921), Україна – Бразилія

**Баранська, Наталія Володимирівна** (1908–2004), письменниця і літературознавець, представниця міської прози, Росія

**Баранський, Микола Миколайович** (1881–1963), географ, творець районної школи як напрямку економічної географії, Росія

**Баранцеві** (*Hyperziaceae*), родина плауноподібних рослин порядку плаунових

**Баранячий горох** (*Cicer*), рід рослин родини бобових

**Баранячі лоби**, округлі скелясті горби і пагорби

**Баранья**, медьє Угорщини

**Барасинга** (*Cervus duvaucelii*), вид ссавців родини оленевих

**Бараташвілі, Ніколоз Мелітонович** (1817–1845), поет, представник романтизму, Грузія

**Баратинський, Євген Абрамович** (1800–1844), поет, Росія

**Барбадос (держава)**, держава у Карибському басейні

**Барбадос (острів)**, острів у Карибському морі

**Барбакан**, виносний форт з бійницями

**Барбар, Аркадій Олексійович** (1879–1937), терапевт, один із організаторів системи охорони здоров'я УНР, Україна

**Барбареум**, перша греко-католицька духовна семінарія, діяла у м. Відень (1774–1784)

**Барбарис** (*Berberis*), рід рослин родини барбарисових



**Барбарис звичайний** (*Berberis vulgaris*), рослина родини барбарисових

**Барбарисові** (*Berberidaceae*), родина квіткових рослин порядку жовтецевцвітих

**Барбаро, Єрмолао** (1453/1454–1493), гуманіст епохи Відродження, Італія

**Барбаро, Умберто** (1902–1959), кінокритик, публіцист, письменник, один із основоположників неореалізму в кіно, Італія

**Барбаросса**, кодова назва плану блискавичної війни Третього Рейху проти СРСР

**Барбе д'Оревільї, Жюль Амеде** (1808–1889), письменник, публіцист, Франція

**Барбес, Арман** (1809–1870), революціонер, політичний діяч, Франція

**Барбет**, 1) насипний майданчик за бруствером для зміцнення установки гармат і кулеметів; 2) виступ на борту корабля для установки гармати або прожектора

**Барбеяси** (*Barbeyaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку розоцвітих

**Барб'є, Анрі Огюст** (1805–1882), поет, Франція

**Барб'є, Філіпп Антуан** (1848–1922), хімік-органік, Франція

**Барбієр, Леонід Файвелевич** (1937), спортсмен (плавання), чемпіон Європи (1958, 1962), Україна

**Барбізонська школа**, група французьких живописців-пейзажистів

**Барбітал**, лікарський препарат снодійної дії

**Барбітурати**, група лікарських препаратів

**Барбоні, Леоніда** (1909–1970), кінооператор, Італія

**Барбот де Марні, Микола Павлович** (1829–1877), геолог, гірничий інженер, керівник низки геологічних експедицій на території України, Росія

**Барботер**, пристрій для пропускання тонких струменів або бульбашок газу, повітря або пари крізь шар рідини під тиском

**Барботування**, процес насичення води киснем шляхом пропускання через неї сильного струменя газу

**Барбуєві** (*Barbueiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Барбуси** (*Barbus*, *Puntius*), рід риб родини карпових

**Барбюс, Анрі** (1873–1935), письменник-марксист, журналіст, Франція

**Барвінківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Барвінкова пісня**, жанровий різновид родинно-обрядової поезії весільної драми Західної України

**Барвінкове**, місто, адміністративний центр Барвінківського р-ну Харківської обл.

**Барвінкові** (*Arosynaceae*), родина квіткових рослин порядку тирличецвітих

**Барвінок (журнал)**, всеукраїнський щомісячний літературно-художній журнал для дітей молодшого й середнього шкільного віку, видається з 1928

**Барвінок (рослина)** (*Vinca*), рід рослин родини барвінкових

**Барвінок, Ганна** (1828–1911), письменниця, фольклорист, дружина П. Куліша, Україна

**Барвінська, Феодосія Андріївна** (1899–1966), актриса, народний артист УРСР (1943), Україна

**Барвінський, Богдан Олександрович** (1880–1958), історик, бібліограф, архівіст, педагог, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Барвінський, Віктор Олександрович** (1885–1940), історик, архівіст, дослідник історії Гетьманщини 17–18 ст., Україна

**Барвінський, Володимир Григорович** (1850–1883), політичний і громадський діяч, видавець, історик, соціолог, журналіст, письменник, літературний критик і публіцист, засновник газети «Діло», Україна

**Барвінський, Олександр Григорович** (1847–1926), політик, історик, педагог, засновник Християнсько-суспільної партії, міністр освіти і віровизнання ЗУНР (1918–1919), дійсний член НТШ (1899), Україна

**Барвники**, інтенсивно забарвлені органічні сполуки, придатні для фарбування різних матеріалів

**Баргузинський хребет**, гірський хребет у Забайкаллі (Бурятія, Росія)

**Бардах, Юліуш** (1914–2010), історик державного будівництва і права, Україна – Польща

**Бардем, Хав'єр** (1969), актор, лауреат Каннського (2010) та Венеційського (2000, 2004) МКФ, «Оскар» (2008), Іспанія – США

**Бардем, Хуан Антоніо** (1922–2002), кінорежисер, сценарист, лауреат Каннського (1953, 1955), Берлінського (1963) та Венеційського (1956) МКФ, Іспанія

**Барджелло**, національний музей, зібрання італійської скульптури 14–17 ст., діє у м. Флоренція (Італія) з 1865

**Барди**, первинно – мандрівні кельтські поети-співачи, тепер – виконавці авторської пісні

**Бардіж, Кіндрат Лукич** (1863–1918), політик і громадський діяч, один із лідерів українського руху на Кубані, Росія

**Бардін, Джон** (1908–1991), фізик, Нобелівська премія з фізики (1956, 1972), США

**Бардін, Іван Павлович** (1883–1960), металург, академік АН СРСР (1932), Росія – Україна

**Бардо, Бріжіт** (1934), актриса, фотомодель, співачка, громадський діяч, Франція

**Бардо**, національний музей, колекція римської мозаїки та інших взірців античного образотворчого мистецтва, діє у м. Туніс (Туніс) з 1888

**Барельєф**, скульптурна композиція, виконана на площині і пов'язана з тлом

**Баренбойм, Даніель** (1942), музикант, Премія Е. фон Сіменса (2006), Аргентина

**Баренц, Віллем** (бл. 1550–1597), мореплавець, дослідник Арктики, Нідерланди

**Баренцеве море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Барер, Бертран** (1755–1841), політичний діяч, адвокат, учасник Великої французької революції, Франція

**Баретер**, пристрій, що автоматично підтримує силу струму при змінах напруги на кінцях дроту

**Бар'єр**, 1) на кінських перегонах – загорода на спортивному полі для змагань вершників; 2) невисока споруда для перешкоди вільному проходу, проїзду; 3) ворота, що ними замкнено вихід з укріплення

**Бар'єр потенціальний**, область простору зі збільшеним значенням потенціальної енергії

**Бар'єри комунікативні**, різноманітні перешкоди, труднощі, які виникають у міжособистісному та міжкультурному спілкуванні, наслідком чого можуть бути нерозуміння та комунікативні конфлікти

**Бар'єрна функція**, захисна функція шкіри

**Барібал** (*Ursus americanus*), ссавець родини ведмедевих

**Барикада**, загородження при обороні населених пунктів, гірських проходів, шляхів у міжгір'ях

**Барінова-Кулеба, Віра Іванівна** (1939), живописець, представниця, реалізму, Україна

**Барит**, мінерал класу сульфатів

**Баритон**, чоловічий голос, за висотою середній між басом і тенором

**Баричентр**, середнє арифметичне положень усіх точок фігури

**Баричентричні координати**, координати, пов'язані з центром мас, скалярні параметри, набір яких однозначно задає точку афінного простору

**Барична депресія**, область зниженого атмосферного тиску

**Барична улоговина**, витягнута від циклону область зниженого атмосферного тиску з меншими його значеннями вздовж осі улоговини

**Баричний градієнт**, показник зміни атмосферного тиску на одиницю віддалі

**Барішівка**, селище міського типу, адміністративний центр Барішівського р-ну Київської обл.

**Барішівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Барі, Антуан Луї** (1795–1875), скульптор, живописець-аніمالіст, Франція

**Барі, Генріх Антон де** (1831–1888), біолог, ботанік, мікробіолог, Німеччина

**Барій**, хімічний елемент, символ – Ba, атомний номер – 56

**Баріони**, важкі елементарні частинки з масою, не меншою за масу протона

**Баріонний заряд**, квантове число у фізиці елементарних частинок

**Барка, Василь Костянтинович** (1908–2003), письменник, перекладач, релігійний філософ, класик української літератури 20 ст., Україна – США

**Барка**, річкове вантажне судно

**Баркалов, Олексій Степанович** (1946–2004), спортсмен (водне поло), чемпіон Олімпійських ігор (1972, 1980), Україна

**Баркарола**, пісня венеціанських човнярів, часом імпровізована; вокальний або інструментальний музичний твір мрійливо-ліричного характеру

**Баркас**, самохідне судно невеликих розмірів, призначене для різних перевезень у гаванях і на рейдах

**Баркгаузена ефект**, стрибкоподібна зміна намагніченості феромагнетиків при неперервній зміні зовнішніх умов

**Баркісимето**, місто у Венесуелі, 1 млн мешканців

**Баркла, Чарлз Гловер** (1877–1944), фізик, Нобелівська премія з фізики (1917), Велика Британія

**Барклай де Толлі, Михайло Богданович** (1761–1818), воєначальник, генерал-фельдмаршал російської армії (1814), Литва – Росія

**Барков, Іван Семенович** (1732–1768), поет, перекладач античної літератури, Росія

**Баркова, Анна Олександрівна** (1901–1976), поетеса, письменниця, публіцист, Росія

**Барку**, річка в Австралії, ліва складова річки Купер-Крік, 570 км

**Баркулабівський літопис**, пам'ятка літописання 16–17 ст.

**Барладяну, Василь Володимирович** (1942–2010), історик мистецтва, поет, румунознавець, правозахисник, Молдова – Україна

**Барлетта, Леонідас** (1902–1975), письменник, драматург, кінорежисер, журналіст і театральний діяч, засновник руху аргентинських незалежних театрів, Аргентина

**Барліг**, нора великих, зазвичай хижих диких тварин

**Барлоу, Джон Перрі** (1947), поет і публіцист, США

**Барлоу, Пітер** (1776–1862), фізик, математик, дослідник магнетизму та теорії опору матеріалів, Велика Британія

**Бармак**, форма тюркського народного віршування

**Бармін, Володимир Павлович** (1909–1993), конструктор реактивних пускових установок, ракетно-космічних і бойових стартових комплексів, академік АН СРСР (1966), Росія

**Барн**, одиниця вимірювання ефективного перерізу процесів у фізиці високих енергій

**Барнав, Антуан** (1761–1793), політичний діяч, соціолог, учасник Великої французької революції, Франція

**Барнет, Борис Васильович** (1902–1965), актор, кінорежисер, Росія – Україна

**Барнетт, Семюел Джонсон** (1873–1956), фізик, першовідкривач Барнетта ефекту

**Барнетта ефект**, намагнічення феромагнетика, яке виникає при його обертанні за відсутності магнітного поля

**Барнич, Ярослав Васильович** (1896–1967), композитор, диригент, педагог, скрипаль, громадський діяч, Україна – США

**Барнові, Василь** (1856–1934), письменник, педагог, Грузія

**Барнс, Гаррі Елмер** (1889–1968), соціолог, історик культури, теоретик лібертаріанства, один із основоположників заперечення Голокосту, США

**Барнс, Джуліан Патрік** (1946), письменник, літературний критик, представник постмодернізму, Велика Британія

**Барокамера**, ємність (камера) або приміщення, що має можливість герметизації та створення всередині камери тиску більшого або меншого, ніж атмосферне

**Бароко**, стиль та доба у європейському мистецтві (16–18 ст.)

**Бароко козацьке**, мистецький стиль, поширений в українських землях Війська Запорозького у 17–18 ст.

**Бароко креольське**, період розвитку мистецтва Мексики колоніального періоду (16–18 ст.)

**Бароко мазепинське**, мистецтво українського бароко, створене за часів гетьмана І. Мазепи і безпосередньо за його фінансової підтримки

**Бароко українське**, стиль та доба в українському мистецтві (16–18 ст.), найбільше представлене у церковній архітектурі, значно менше – в гравюрі і живописі

**Барометр**, прилад для вимірювання тиску навколишнього повітря

**Барометр-анероїд**, тип барометра без використання рідини

**Барометрична висота**, відносна висота польоту, вимірювана від умовного рівня за допомогою барометричного висотоміра

**Барометрична карта**, карта, яка показує рельєф дна морів, океанів, озер та інших водойм за допомогою ізобат

**Барометричний висотомір**, альтиметр, прилад, який вказує висоту польоту літального апарата

**Барон**, феодалний титул за часів середніх віків у Європі

**Баронч, Садок** (1814–1892), чернець-домініканець, історик, фольклорист, архівіст, Україна

**Баронч, Тадеуш** (1849–1905), скульптор, Україна

**Барорецептори**, рецептори, які реагують на тиск

**Баротерапія**, лікування за допомогою атмосферного тиску

**Баротравма**, травма внаслідок різкої зміни атмосферного або водяного тиску

**Баротропне явище**, явище, яке полягає у тому, що в системах рідина-рідина, рідина-газ чи газ-газ при високих тисках та певних температурах фази міняються місцями

**Бароха-і-Нессі, Піо** (1872–1956), письменник-натураліст, одна з ключових постатей «покоління 1898 року», Іспанія

**Барохорія**, опадання зрілих плодів і насіння під впливом сили тяжіння

**Барр, Раймон** (1924–2007), політичний і державний діяч, прем'єр-міністр Франції (1976–1981), Франція

**Барранд, Йоахім** (1799–1883), геолог, палеонтолог, Франція

**Барранкілья**, місто у Колумбії, 1,3 млн мешканців

**Баррас, Поль** (1755–1829), діяч Великої французької революції, один із лідерів термідоріанського перевороту, член Директорії та фактичний її керівник (1795–1799), Франція

**Барремський вік і ярус**, середній вік та четвертий низу геологічний ярус ранньокрейдової епохи крейдового періоду

**Баррес, Моріс** (1862–1923), письменник, журналіст, Франція

**Барре-Сінуссі, Франсуаза** (1947), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008), Франція

**Баррет, Вільям** (1913–1992), філософ, історик філософії, популяризатор філософських знань серед нефахівців, США

**Баррі, Даніель** (1953), астронавт, США

**Барріос, Агустін Піо** (1885–1944), композитор, гітарист, Парагвай

**Барро, Жан-Луї** (1910–1994), актор, режисер, корифей європейського театру, Франція

**Барро, Оділон** (1791–1873), політичний і державний діяч, прем'єр-міністр Франції (1848–1849), Франція

**Барруа, Шарль-Ежен** (1851–1939), геолог, палеонтолог, Франція

**Барс, сніговий барс, ірбіс** (*Uncia uncia*, *Panthera uncia*), вид ссавців родини котячих

**Барсак, Леон** (1906–1969), живописець, Франція

**Барселона (місто)**, місто в Іспанії, 1,6 млн мешканців

**Барселона (футбольний клуб)**, один із найвідоміших футбольних клубів Іспанії та світу, заснований 1899

**Барселонський процес**, розвиток більш інтенсивного партнерства між ЄС і середземноморськими країнами

**Барселонський університет**, вищий навчальний закладу, діє у м. Барселона з 1450

**Барсов, Микола Павлович** (1839–1889), історик, один зі основоположників російської історичної географії, дослідник історичної географії руських земель 9–14 ст., Росія

**Барсук, Володимир Олексійович** (1939), кіносценарист, журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Барсуков, Валерій Леонідович** (1928–1992), геолог-геохімік, учасник космічних програм, академік АН СРСР (1987), Росія

**Барська конфедерація**, військово-політичне об'єднання польської шляхти у 1768–1772

**Барський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Барт, Джон Сіммонс** (1930), письменник, представник постмодернізму, США

**Барт, Карл** (1886–1968), теолог, Швейцарія

**Барт, Огюст Марі Етьєнн** (1834–1916), сходознавець, Франція

**Барт, Ролан** (1915–1980), філософ, теоретик семіотики, Франція

**Бартемі, Огюст Марсель** (1796–1867), поет-сатирик, Франція

**Бартель, Горст** (1928–1984), історик і педагог, Німеччина

**Бартель, Курт** (1914–1967), поет та драматург, Німеччина

**Бартельм, Дональд** (1931–1989), письменник-постмодерніст, майстер короткої прози, США

**Бартенєв, Леонід Володимирович** (1933), спортсмен (легка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (1956, 1960), Україна

**Бартерна торгівля**, бартер, прямий безгрошовий обмін товарами чи послугами, обумовлений товарно-грошовим дефіцитом у середині країни та валютним дефіцитом у міжнародних угодах

**Бартіні, Роберто Орос ді** (1897–1974), авіаконструктор, Хорватія – Італія – Росія

**Бартлет, Ніл** (1932–2008), хімік, Велика Британія

**Бартлет, Пол Доті** (1907–1997), хімік, США

**Барто, Агнія Львівна** (1906–1981), дитяча письменниця, Росія

**Барто, Джон-Дейвід** (1944), астронавт, США

**Барток, Бела** (1881–1945), композитор, піаніст і музико-знавець-фольклорист, Угорщина

**Бартолініт**, запалення бартолінових залоз

**Бартоломе, Христіан** (1855–1925), сходознавець-лінгвіст, Німеччина

**Бартольд, Василь Володимирович** (1869–1930, сходознавець-тюрколог, арабіст, ісламознавець, історик, архівіст, філолог Петербурзької АН (1913), Росія

**Бартольд, Фредерік Огюст** (1834–1904), скульптор, Франція

**Бартон, Дерек** (1918–1998), хімік, Нобелівська премія з хімії (1969), Велика Британія

**Бартош, Франтішек** (1837–1906), філолог, кодифікатор чеської мови та моравської діалектології, Чехія

**Бару**, вулкан, найвища точка Панамі, 3474 м

**Баруздин, Сергій Олексійович** (1926–1991), письменник, представник соцреалізму, головний редактор журналу «Дружба народів» (1965–1991), Росія

**Баруленков, Валерій Володимирович** (1941), інженер-будівельник, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Бархан**, форма рельєфу піщаних пустель і напівпустель

**Барханна кішка** (*Felis margarita*), ссавець родини котячих

**Бархат** (*Phellodendron*; також – феллодендрон), рід рослин родини рутових

**Бархат амурський** (*Phellodendron amurense*), дерево родини рутових

**Бархатниця** (*Satyriinae*), підродина денних метеликів родини сонцевиків

**Барцал, Антон** (1847–1927), оперний і камерний співак (тенор), режисер і педагог, головний режисер Большого театру у Москві (1882–1903), Чехія – Росія

**Барчук, Анатолій Трофимович** (1939–2015), актор, народний артист України (2007), Україна

**Баршамін**, божество, антагоніст богів і героїв, культ якого був поширений у Стародавній Вірменії

**Бар'яхтар, Віктор Григорович** (1930), фізик, академік НАН України (2010), Герой України (2010), Україна

**Бас**, низький чоловічий голос

**Басангов, Баатр** (1911–1944), письменник, основоположник калмицької драматургії, Росія

**Басанець, Петро Олексійович** (1926–2007), живописець, народний художник України (1990), Україна

**Басейн (будівництво)**, 1) штучне водоймище, частина архітектурного комплексу саду або парку; 2) крита або відкрита споруда з водоймою для плавання

**Басейн (географія)**, западина тектонічного походження, заповнена осадовими породами, частина земної поверхні, з якої відбувається стік води у водотік або водойму

**Басейн корисних копалин**, замкнута область безперервного або майже безперервного поширення пластових відкладів осадових корисних копалин

**Басейн льодовика**, територія, що включає льодовик з його притоками

**Басейн річковий**, водозбірний басейн, частина земної поверхні, з якої в дану річку (річкову систему), стікають поверхневі і підземні води

**Басейн спортивний**, спортивна споруда для проведення змагань і тренувань з плавання, стрибків у воду, водного поло та зимового тренування веслярів

**Басетгорн**, дерев'яний духовий музичний інструмент, різновид кларнета

**Басишавілі, Олег Валер'янович** (1934), актор, народний артист СРСР (1984), Росія

**Басистюк-Гаптар, Ольга Іванівна** (1950), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1985), Національна премія України ім. Шевченка (1987), Герой України (2010), Україна

**Басіанська битва 1203**, переможна битва грузинського війська періоду правління цариці Тамари проти коаліційних військ турків-сельджуків

**Басівське городище**, велике скіфське городище 6–3 ст. до н. е. поблизу с. Басівка Роменського р-ну Сумської обл.

**Баскаков, Микола Олександрович** (1905–1995), тюрколог, фольклорист, етнолог, автор однієї з класифікацій тюркських мов, Росія

**Бас-кантанте**, тип сценічного басу

**Баскетбол**, вид спорту, командна гра, входить до програми Олімпійських ігор

**Баскетт, Джеймс** (1904–1948), актор, «Оскар» (1948), США

**Баски**, народ, що проживає на півночі Іспанії та заході Франції

**Басків країна**, автономна область в Іспанії

**Бас-кларнет**, духовий музичний інструмент

**Баскська мова**, мова басків, у генеалогічній класифікації розглядається як ізольована мова

**Басмачів рух 1918–1929**, антибільшовицький збройний рух у Середній Азії

**Баснер, Веніамін Юхимович** (1925–1996), композитор, Росія

**Басо континуо**, басовий голос багатоголосного музичного твору з цифрами

**Басов, Володимир Павлович** (1923–1987), кінорежисер, актор, народний артист СРСР (1983), Росія

**Басов, Микола Геннадійович** (1922–2001), фізик, Нобелівська премія з фізики (1964), Росія



**Басок, Борис Іванович** (1956), фізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Басоля**, український народний смичковий музичний інструмент

**Бас-профундо**, дуже низький бас

**Басра**, місто в Іраку, 2,5 млн мешканців

**Басса протока**, протока між Австралією і островом Тасманія

**Бассані, Джорджо** (1916–2010), письменник, поет, Італія

**Бассарі країна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, батьківщина африканських народностей бассарі, беді і фульбе, Сенегал

**Бассерман, Альберт** (1867–1952), актор, корифей німецького театру, Німеччина – США – Швейцарія

**Бассо остінато**, твір поліфонічного складу, де бас безперервно повторює одну мелодію або гармонійно структуру

**Бастард**, потомство від схрещування організмів, значно віддалених один від одного, зокрема, результат міжвидового схрещування

**Бастарни**, плем'я, яке жило в гирлі Дунаю і на західних Балканах протягом останніх століть до н. е. і перших століть н. е.

**Бастер**, місто, столиця Сент-Кітс і Невісу

**Бастея**, фортифікаційна будівля

**Бастилія**, фортеця на сході Парижа (з 14 ст.), згодом – державна тюрма Франції (17–18 ст.), символ французького абсолютизму

**Бастія, Клод Фредерик** (1801–1850), економіст, Франція

**Бастідас, Родріго де** (?–1527), конкістадор, дослідник північного берега Південної Америки, Іспанія

**Бастіон**, п'ятикутна довгочасна (фортечна), або польова фортифікаційна споруда, що зводилася на кутах фортечної огорожі і призначалася для вогневого захисту фортечних мурів, ровів і обстрілу місцевості перед укріпленням

**Бастнезит**, мінерал

**Бастьяніні, Етторе** (1922–1967), оперний співак, Італія

**Бастьєн-Лепаж, Жюль** (1848–1884), живописець, представник натуралізму, Франція

**Басянь**, «вісім безсмертних», у китайській даоській міфології популярна група героїв

**Бат**, національна валюта Таїланду

**Батай, Жорж** (1897–1962), поет, письменник, філософ, мистик, Франція

**Батакські мови**, мови поширені на острові Суматра в Індонезії

**Баталов, Олексій Володимирович** (1928), актор, народний артист СРСР (1976), Росія

**Батальйон**, основний тактичний підрозділ у сухопутних військах та частинах морської піхоти, що входить до складу полку, бригади

**Батальї монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастирський комплекс 1385–1517, м. Баталія, Португалія

**Батальний жанр**, жанр образотворчого мистецтва, присвячений війні та військовій тематиці

**Батарея акумуляторна**, група однотипних електричних акумуляторів, з'єднаних електрично і конструктивно для отримання необхідних значень струму і напруги

**Батарея**, набір гальванічних елементів, які перетворюють хімічну енергію в постійний електричний струм

**Батат** (*Ipomoea batatas*), вид бульбо-плодових рослин роду іпомей родини берізкових

**Батацієві** (Bataceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Батерст**, один із островів Канадського Арктичного архіпелагу

**Батерфляй**, спосіб плавання

**Батибіонти**, глибоководні тварини

**Батий** (1201–1255), правитель Золотої Орди (1227–1256)

**Батик**, ручний розпис тканини

**Батискаф**, підводний автономний (самохідний), апарат, призначений для глибоководних океанографічних та інших досліджень

**Батисфера**, сферична сталева камера з декількома ілюмінаторами, що опускається на сталевому тросі лебідкою з судна для глибоководних досліджень морів і океанів

**Батлер, Ніколас Мюррей** (1862–1947), педагог, політик, публіцист, Нобелівська премія миру (1931), США

**Батмогенез**, ідеалістична еволюційна концепція

**Батрахозаври** (Batrachosauria), жабоящери, підклас вимерлих земноводних

**Батрахоспермум** (Batrachospermum gelatinosum), рід водоростей родини батрахоспермових, два види якого внесені (до Червоної книги України)

**Батумі**, місто в Грузії, 194 тис. мешканців

**Батурин**, місто Бахмацького р-ну Чернігівської обл.

**Батьківщина Тараса Шевченка**, національний заповідник, що об'єднав села Моринці, Шевченкове, Будище та Вільшану Черкаської обл., де минули дитячі роки Т. Шевченка

**Батьове**, селище міського типу Берегівського р-ну Закарпатської обл.

**Баффіна**, море Північно-Льодовитого океану

**Баффінова Земля**, один із островів Канадського Арктичного архіпелагу

**Бахаї**, монотеїстська релігія, виникла у серед. 19 ст.

**Бахаулла** (1817–1892), засновник віри Бахаї, Іран

**Бахман, Чарльз Вільям** (1924), вчений у галузі комп'ютерних наук, розробник баз даних, Премія Тюрінга (1973), США

**Бахмацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Бахмач**, місто, адміністративний центр Бахмацького р-ну Чернігівської обл.

**Бахмут**, місто, адміністративний центр Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Бахмутка**, річка в Донецькій обл., права притока Сіверського Дінця, 88 км

**Бахмутський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Бахрейн**, держава у Південно-Західній Азії

**Бахчисарай**, місто, адміністративний центр Бахчисарайського р-ну АР Крим

**Бахчисарайський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Бацили**, бактерії паличкоподібної форми

**Бач-Кишкун**, медьє Угорщини

**Башкортостан**, суб'єкт Російської Федерації

**Башта**, 1) вежа, висока і вузька споруда багатогранної або круглої форми, що будується окремо або становить частину будівлі; 2) верхня обертова частина корпусу танка або броньованого автомобіля; вишка на судні, в якій містяться гармати й кулемети.

**Баштанка**, місто, адміністративний центр Баштанського р-ну Миколаївської обл.

**Баштанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Бгавад-Гіта**, «Пісня Бгагавана», «Божественна пісня», одна з частин Магабгарати; є одним із найважливіших священних текстів у багатьох течіях індуїзму

**Бгакті**, поняття в індуїзмі, що використовується для позначення взаємовираження емоційної прихильності та любові між відданим (бгактою), та особистісною формою Бога

**Бгандаркар**, Рамакрішна Гопал (1837–1925), сходознавець, Індія

**Бгаскар**, Рой (1930), соціолог та філософ, Велика Британія

**Бгаттачарія**, Бгабани (1906–1969), письменник, Індія

**Бгопал**, місто в Індії, 1,7 млн мешканців

**Бготія**, назва кількох етнічних груп тибетського походження, які мешкають переважно в Індії, Бутані, Непалі

**Бгутто**, Беназір (1953–2007), політичний і державний діяч, прем'єр-міністр Пакистану (1988–1990 та 1993–1996)

**Бгутто**, Зулфікар Алі (1928–1979), політичний і державний діяч, президент (1971–1973) та прем'єр-міністр (1973–1977) Пакистану

**Бджола медоносна** (*Apis mellifera*), одомашнений вид комах ряду перетинчастокрилих

**Бджоліні** (*Apidae*), родина жалячих комах

**Бджоли-тесляри**, ксилокопи (*Xylocopa valga*), рід комах ряду перетинчастокрилих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Бджоловидки** (*Eristalis*), рід квіткових мух родини дзюрчалкових

**Бджолоїдки** (*Merops*), рід птахів родини бджолоїдкових

**Бджолоїдкові** (*Meropidae*), родина птахів ряду ракшеподібних

**Бегемот**, гіпопотам (*Hippopotamus amphibius*), вид ссавців родини бегемотових

**Бегемотові** (*Hippopotamidae*), родина ссавців ряду парнокопитних

**Бегін**, Менахен Вульфівич (1913–1992), політичний і державний діяч, прем'єр-міністр Ізраїль (1977–1983), Нобелівська премія миру (1978), Білорусь – Ізраїль

**Бегонієві** (*Begoniaceae*), родина квіткових рослин порядку бегонієцвітих

**Бегонієцвіті** (*Begoniales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Бедзик**, Юрій Дмитрович (1925–2008), письменник, майстер літературної фантастики, Україна

**Беднорц**, Йоханнес Георг (1950), фізик, Нобелівська премія з фізики (1987), Німеччина

**Бєрнарт**, Огюст Марі Франсуа (1829–1912), політичний і державний діяч, прем'єр-міністр Бельгії (1884–1894), Нобелівська премія миру (1909), Бельгія

**Бежа**, округ Португалії

**Без'ядерна зона**, зона, вільна від ядерної зброї; територія, на якій забороняється виробництво, розміщення, випробування, збереження, транзит і застосування (на ній або проти неї) ядерної зброї

**Без'ядерний статус України**, міжнародно-правовий стан держави, відповідно до якого вона зобов'язана дотримуватися принципу не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї

**Безвтратні технології**, сукупність технічних засобів і процесів, що забезпечують ефективне функціонування виробництва без викидів і стоків шкідливих речовин у навколишнє середовище

**Безвухі варани** (*Lanthanotus*), родина ящірок ряду лускатих плазунів

**Безелові** (*Basellaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Беззубки** (*Anodonta*), рід прісноводних двостулкових молюсків

**Безкілеві** (*Paleognathae*), надряд (за іншою систематикою – підклас) нелітаючих птахів

**Безкрила гагарка** (*Pinguinus impennis*), вимерлий вид морських птахів родини алькових

**Безлегеневі саламандри** (*Plethodontidae*), родина хвостатих земноводних

**Безлюдівка**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Безніско**, Євген Іванович (1937–2015), живописець, графік, Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Безногі земноводні** (*Gymnophiona*), ряд земноводних тварин

**Безоарова коза** (*Capra aegagrus*), ссавець родини бикових

**Безпали** (*Furipteridae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Безпаллий**, Іван Федорович (?–1718), наказний гетьман у 1658, Україна

**Безпанцирні молюски** (*Aplacophora*), клас морських молюсків

**Безпека**, відсутність непередбачуваного ризику, пов'язаного з можливістю завдання шкоди життю, здоров'ю людини, а також навколишньому природному середовищу

**Безпека авіаційна**, комплекс заходів щодо захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання, інших протиправних дій, а також людські та матеріальні ресурси, призначені для виконання цих заходів

**Безпека держави фінансова**, ступінь захищеності фінансових інтересів держави

**Безпека кібернетична**, стан захищеності об'єктів критичної інформаційної інфраструктури країни (кіберпростір держави), сформований комплексом технологічних, технічних та інформаційних заходів і засобів кіберзахисту

**Безпека міжнародна**, стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі

**Безпека пожежна**, стан об'єкта, при якому з регламентованою ймовірністю виключається можливість виникнення та розвиток пожежі і впливу на людей її небезпечних факторів, а також забезпечується захист матеріальних цінностей

**Безпеки кооперативна система**, концепція безпеки, в якій зроблено спробу перейти від конфронтації до співробітництва, від залякування до переконання, від постофактного реагування на конфлікти до запобігання їм, від односторонніх дій до кооперації

**Безпеки національної концепція**, сукупність офіційних поглядів держави (у формі нормативного документа) щодо мети, принципів, підходів, методів, організаційно-правових та інших механізмів реалізації політики національної безпеки

**Безпорадність вивчена**, переконання особи, що від її (його) власних дій нічого суттєво не зміниться, набувається внаслідок певних різновидів травматичного досвіду

**Безстічна область**, частина суші, не має зв'язку через річкові системи зі Світовим океаном

**Безумовні рефлекси**, видові, природжені, відносно постійні реакції організму на дію зовнішнього і внутрішнього середовища

**Безхвостий листонош** (*Anoura fistulata*), вид ссавців родини листконосових

**Безхвості земноводні** (*Anura*), ряд земноводних тварин

**Безхребетні** (*Invertebrata*), сукупна назва тварин, що не мають хребта

**Безчерепні** (*Acrania*), підтип хордових тварин

**Безщелепні**, агнати (*Agnatha*), парафілетична група водних черепних тварин типу хордових

**Безщиткові черепахи** (*Dermochelyidae*), родина рептилій ряду черепах

**Безщитникові** (*Athyriaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Бейкер, Алан** (1939), математик, фахівець з теорії чисел, Премія Філдса (1970), Велика Британія

**Бейрут**, місто, столиця Лівану

**Бейрута національний музей**, найбільше археологічне зібрання Лівану, діє у м. Бейрут з 1937

**Бейшань**, гірський масив у Китаї

**Бекаси** (*Gallinago*), рід птахів родини бекасових

**Бек**, Марі (1914 – 2008), письменниця, Франція

**Бекасі**, місто в Індонезії, 1,2 млн мешканців

**Бекасові** (*Scolopacidae*), родина птахів ряду сивкоподібних

**Бекбедер**, Фредерік (1965), письменник, Франція

**Бекграундер**, інформація у ЗМІ, яка не містить сенсації і подається з метою підтримки потоку новин

**Бекеш**, медьє Угорщини

**Бекеші, Д'єрдь фон** (1899–1972), біофізик та фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1961), Угорщина – США

**Беккер, Гері Стенлі** (1930–2014), економіст, Нобелівська премія з економіки (1992), США

**Беккерель, Антуан Анрі** (1859–1908), фізик, Нобелівська премія з фізики (1903), Франція

**Беккет, Семюел** (1906–1989), письменник-модерніст, поет та драматург, один із основоположників театру абсурду, Нобелівська премія з літератури (1969), Ірландія – Франція

**Беклін, Арнольд** (1827–1901), живописець, один із видатних представників символізму, Швейцарія

**Бекрукс**, зірка в сузір'ї Південний Хрест

**Бекус, Джон** (1924–2007), вчений у галузі інформатики, Премія Тюрінга (1977), США

**Бела – Мажанді закон**, закономірність розподілу рухових і чутливих волокон у корінцях спинномозкових нервів хребетних

**Белград**, місто, столиця Сербії

**Белемніти** (*Belemnioidea*), група (ряд чи кілька рядів) вимерлих десятируких головоногих молюсків

**Белен**, місто у Бразилії, 1,4 млн мешканців

**Беленюк, Жан Венсанович** (1991), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (2015) та Європи (2014), Україна

**Белз, Державний історико-культурний заповідник**, територія національної культурної спадщини, діє у м. Белз Львівської обл. з 2001

**Белз**, місто Сокальського р-ну Львівської обл.

**Беліз**, країна у Центральній Америці

**Белізький бар'єрний риф**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Беліз

**Беліч, Александр** (1876–1960), лінгвіст, дійсний член НТШ (1924), Сербія

**Беллінсгаузена море**, море Південного океану

**Белло, Ремі** (1528 – 1577), поет, представник групи «Плеяда», Франція

**Беллоу, Сол** (1915–2005), письменник, Нобелівська премія з літератури (1976), Канада – США

**Белль, Генріх Теодор** (1917–1985), письменник, Нобелівська премія з літератури (1972), Німеччина

**Белльман, Карл Микаель** (1740 – 1795), поет, Швеція

**Беловарсько-Білогорська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Белонія геркулінська** (*Belonia herculina*), вид грибів родини діалектальних, внесений до Червоної книги України

**БЕЛТА**, білоруська телеграфна агенція, діє з 1921

**Белу, Карлуш Феліпе Шименеш** (1948), римо-католицький єпископ, Нобелівська премія миру (1996), Східний Тимор

**Белу-Орізонті**, місто у Бразилії, 2,5 млн мешканців

**Белфаст**, місто у Великій Британії, столиця Північної Ірландії

**Бельбек**, річка в АР Крим, впадає до Чорного моря, 63 км

**Бельведер**, надбудова у формі ротонди над будинком, яка служить для огляду навколишньої території

**Бельгія**, держава у Західній Європі

**Бельетаж**, у палацах, особняках – другий (над цокольним) поверх будинку, у якому розміщувались парадні приміщення; у театральному залі – перший ярус (поверх) залу для глядачів, розміщений над партером і амфітеатром

**Бельмак могила**, підвищення у межах Приазовської височини

**Бельмондо, Жан-Поль** (1933), актор, «Золота пальмова гілка» (2011), Франція

**Бельмопан**, місто, столиця Белізу

**Бем, Георг** (1661–1733), композитор, органіст, Німеччина

**Бем-Баверк, Ейген фон** (1851–1914), економіст, Чехія – Австрія

**Бем-Баверк, Ойген фон** (1851–1914), економіст, християнський мистик, один із основних представників австрійської економічної школи, Чехія – Австрія

**Бенавенте-і-Мартінес, Хасінто** (1866–1954), драматург, Нобелівська премія з літератури (1922), Іспанія

**Бенасерраф, Барух** (1920–2011), імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1980), Венесуела – США

**Бенгалуру**, місто в Індії, 8,4 млн мешканців

**Бенгальська затока**, затока у північно-східній частині Індійського океану, обмежена півостровами Індостан та Індокитай, Андаманськими та Нікобарськими островами

**Бенгальська течія**, течія Індійського океану

**Бенгкулу**, провінція Індонезії

**Бендери**, місто у Молдові, 90 тис. мешканців

**Бенедикт I** (?–579), 62-й папа римський (575–579)

**Бенедикт II** (635–685), 81-й папа римський (684–685)

**Бенедикт III** (?–858), 104-й папа римський (855–858)

**Бенедикт IV** (?–903), 117-й папа римський (900–903)

**Бенедикт IX** (1012–1056), 145-й (1032–1044), 147-й (1045) та 150-й (1047–1048) папа римський

**Бенедикт V** (?–966), 132-й папа римський (964)

**Бенедикт VI** (?–974), 134-й папа римський (973–974)

**Бенедикт VII** (?–983), 135-й папа римський (974–983)

**Бенедикт VIII** (980–1024), 143-й папа римський (1012–1024)

**Бенедикт X** (?–1073/1080), антипапа римський (1058–1059)

**Бенедикт XI** (1240–1304), 194-й папа римський (1303–1304)

**Бенедикт XII** (?–1342), 197-й папа римський (1334–1342)

**Бенедикт XIII** (1649–1730), 245-й папа римський (1724–1730)

**Бенедикт XIV** (1675–1758), 247-й папа римський (1740–1758)

**Бенедикт XV** (1854–1922), 258-й папа римський (1914–1922)

**Бенедикт XVI** (1927), 265-й папа римський (2005–2013)

**Бенетитові** (*Bennettiales*), порядок викопних голонасінних рослин мезозойської ери

**Бенжеллун, Тахір** (1944), письменник, Марокко

**Бензол**, найпростіший ароматичний вуглеводень

**Бені**, річка у Болівії, ліва притока Мадейри, 1599 км

**Бенін**, держава в Західній Африці

**Бенін-Сіті**, місто в Нігерії, 1,1 млн мешканців

**Бен-Невіс**, гора, найвища точка Британських островів, 1344 м

**Бенталь**, дно водойм, що заселено бентосом

**Бентоніти**, бентонітові глини, що складені переважно з мінералів групи монтморилоніту

**Бентос**, сукупність організмів, що мешкають на дні водойм

**Бенуа, П'єр** (1886 – 1962), письменник, Франція

**Бенуар**, ложі в театральній залі, розміщені з обох боків партеру на рівні сцени

**Бенуе**, річка в Нігерії, ліва притока Нігеру, 1400 км

**Бенюк, Богдан Михайлович** (1957), актор, народний артист України (1996), Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**БЕР**, біологічний еквівалент рентгена, позасистемна одиниця дози іонізуючого випромінювання

**Бера закон**, зародки тварин, що відносяться до одного типу, більш подібні, ніж дорослі форми

**Берберидопсисові** (*Berberidopsidaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку берберидопсисоцвітих

**Берберо-лівійські мови**, східна група берберо-лівійських мов, що поширені у Лівії і Єгипті

**Берві-Флеровський, Василь Васильович** (1829–1918), соціолог, публіцист, економіст і белетрист, ідеолог народництва, Росія – Україна

**Берг, Пол** (1926), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1980), США

**Бергер, Артур Аза** (1933), соціолог-методист, США

**Бергіус, Фрідріх** (1884–1949), хімік-технолог, Нобелівська премія з хімії (1928), Німеччина

**Бергмана правило**, екогеографічне правило про закономірності географічного розподілу розмірів тіла теплокровних тварин у залежності від температурного фактору

**Бергсон, Анрі** (1859–1941), філософ, Нобелівська премія з літератури (1927), Франція

**Бергстрем, Карл** (1916–2004), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1982), Швеція



**Бергштрихи**, короткі штрихи, риси на горизонталях топографічних карт, планів, які показують напрям зниження схилу

**Берда (гора)**, найвища точка Хотинської височини, 515,7 м

**Берда (річка)**, річка в Запорізькій обл., впадає до Азовського моря, 125 км

**Бердекін**, річка в Австралії, впадає до Коралового моря, 886 км

**Бердичів**, місто, адміністративний центр Бердичівського р-ну Житомирської обл.

**Бердичівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Бердник, Олесь Павлович** (1926–2003), письменник-фантаст, правозахисник, член-засновник Української Гельсінської групи, Україна

**Бердслі, Обрі** (1872–1898), живописець, графік, Велика Британія

**Бердянськ**, місто, адміністративний центр Бердянського р-ну Запорізької обл.

**Бердянська затока**, затока на півночі Азовського моря

**Бердянська коса**, наливна коса на північному узбережжі Азовського моря

**Бердянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Берег**, вузька смуга суходолу, в межах якої відбувається постійна взаємодія суші та водних мас моря, озера або річки

**Берег корінний**, частина вододільного простору, прилегла до річкової долини

**Берегівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Берегова ластівка** (*Riparia riparia*), вид птахів родини ластівкових

**Берегова лінія**, лінія перетину поверхні водойми з поверхнею суходолу

**Берегове**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Берегове**, місто, адміністративний центр Берегівського р-ну Закарпатської обл.

**Берегомет**, селище міського типу Вижицького р-ну Чернівецької обл.

**Бережани**, місто, адміністративний центр Бережанського р-ну Тернопільської обл.

**Бережанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Бережнівсько-Маївська зрубна культура**, археологічна культура (17–12 ст. до н. е.), поширена у степовій та лісостеповій смузі від Інгульця до Волги

**Береза** (*Betula*) – рід судинних рослин родини березових, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Березанка**, селище міського типу, адміністративний центр Березанського р-ну Миколаївської обл.

**Березанський лиман**, лиман у Північному Причорномор'ї

**Березанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Березань (місто)**, місто обласного підпорядкування в Київській обл.

**Березань (острів)**, острів у північній частині Чорного моря, належить Україні

**Березине**, селище міського типу Тарутинського р-ну Одеської обл.

**Березівка (місто)**, місто, адміністративний центр Березівського р-ну Одеської обл.

**Березівка (річка)**, річка в Кіровоградській обл., ліва притока Інгулу, 74 км

**Березівка**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Березівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Березіль**, літературно-художній та громадсько-політичний щомісячний журнал Національної спілки письменників України, виходить у Харкові з 1956

**Березкові** (*Convolvaceae*), родина квіткових рослин порядку пасльоновитих

**Березна**, селище міського типу Менського р-ну Чернівецької обл.

**Березне**, місто, адміністративний центр Березнівського р-ну Рівненської обл.

**Березняк, Євген Степанович** (1914–2013), офіцер ЗС СРСР, учасник Другої світової війни, командир розвідувальної групи, яка врятувала м. Краків (Польща) від руйнування німецькими військами, Герой України (2001), Україна

**Березовий п'ядун** (*Biston betularia*), метелик з родини п'ядунів, шкідник плодових культур

**Березові** (*Betulaceae*), родина зелених рослин порядку букоцвітих

**Березоцвіті** (*Betulales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Берека**, горобина берека, глоговина (*Sorbus torminalis*), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Берека**, річка в Харківській обл., права притока Сіверського Дінця, 82 км

**Берест, Олексій Прокопович** (1921–1970), офіцер ЗС СРСР, учасник Другої світової війни, командир групи, яка 30.04.1945 встановила Прапор Перемоги на рейхстазі у м. Берлін (Німеччина), Герой України (2005), Україна

**Берестечко**, місто Горохівського р-ну Волинської обл.

**Берестова (притока Кам'янки)**, річка в Дніпропетровській обл., права притока Кам'янки, 28 км

**Берестова (притока Орелі)**, річка в Харківській обл., права притока Орелі, 99 км

**Берестяні грамоти**, пам'ятки писемності Київської Русі 11–15 ст.

**Берестянки** (*Hippolais*), рід птахів родини кропив'янкових

**Берет**, головний убір

**Берингова протока**, протока між материками Євразія та Північна Америка

**Берингове море**, море Тихого океану

**Берислав**, місто, центр Бериславського р-ну Херсонської обл.

**Бериславський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Бері-бері**, авітаміноз В1, захворювання, викликане нестачею в організмі людини тіаміну

**Берікоподібні** (Berycoformes), ряд риб класу променеперих

**Берінг**, Еміль Адольф фон (1854–1917), бактеріолог, Нобелівська премія з медицини та фізіології (1901), Німеччина

**Беріо**, Лучано (1925–2003), композитор, експериментатор і піонер електронної музики, Премія Е. фон Сіменса (1989), Італія

**Беркнер**, високий крижаний острів на території Антарктиди

**Берков**, Павло Наумович (1896–1969), книгознавець, дослідник історії книги, член-кореспондент АН СРСР (1960), Україна – Росія

**Беркут** (*Aquila chrysaetos*), вид птахів родини яструбиних, вид фауни України

**Берлін**, місто, столиця Німеччини

**Берліна національна галерея**, зібрання творів мистецтва 19–21 ст., діє у м. Берлін (Німеччина) з 1861

**Берлінгске Тіденде** (Berlingske Tidende), одна з найстаріших газет світу, виходить у Копенгагені з 1749

**Берлінська державна бібліотека**, книгозбірня у м. Берлін (Німеччина), діє з 1661, 23,4 млн одиниць зберігання

**Берлінський мур**, інженерно-обладнаний і укріплений державний кордон НДР із Західним Берліном, зведений за наказом державного керівництва СРСР від 1961. Пріснував до 1989

**Берліоз**, Гектор (1803–1869), композитор, диригент, музичний критик, Франція

**Берма**, горизонтальний майданчик (уступ) на схилах земляних і кам'яних гребель, каналів, укріплених берегів, кар'єрів

**Берман**, Яків Зіновійович (1889–?), бібліограф, книгознавець, укладач бібліографій з музичного мистецтва, Україна

**Берн**, місто, столиця Швейцарії

**Бернанос**, Жорж (1888 – 1948), письменник, Франція

**Бернар**, Сара (1844 – 1923), актриса театру, Франція

**Бернар**, Трістан (1866 – 1947), письменник, Франція

**Бернардацці**, Олександр Йосипович (1831 – 1923), архітектор, Росія – Україна

**Берн-Джонс**, Едвард (1833–1898), живописець, Велика Британія

**Бернекер**, Еріх Карл (1874–1937), лінгвіст-славіст, дійсний член НТШ (1914), Німеччина

**Бернет**, Френк Макфарлейн (1899–1985), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1960), Австралія

**Бернстайн**, Леонард (1918–1990), диригент, композитор, Премія Е. фон Сіменса (1987), США

**Бернуллі лемніската**, крива, добуток відстаней кожної з точок якої до двох заданих точок (фокусів) – стала величина, що дорівнює квадрату половини відстані між фокусами

**Берстін**, Еллен (1932), актриса, лауреат Берлінського МКФ (1988), «Оскар» (1975), США

**Бертуїстл**, Гаррісон Пол (1934), композитор, Премія Е. фон Сіменса (1995), Велика Британія

**Бершадський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Бершадь**, місто, адміністративний центр Бершадського р-ну Вінницької обл.

**Берштейн**, Михайло Давидович (1911–2002), літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Бесарабська**, район Молдови

**Бесіда катехізічна**, метод навчання у середньовічній школі шляхом механічного заучування напам'ять питань і готових на них відповідей

**Бесідка**, елемент садово-паркової архітектури, садова (паркова) споруда, призначена для перебування людей на відкритому повітрі під дахом

**Бескиди**, система гірських хребтів у південній смузі Карпат

**Бессарабський район**, адміністративно-територіальна одиниця Молдови

**Бессон**, Люк (1959), кінорежисер, сценарист та продюсер, майстер стилю «екшн», Франція

**Бестер**, гібрид білуги (*Huso huso*) та стерляді (*Acipenser ruthenus*)

**Бестселер**, книжкове видання, що видане масовим накладом, розраховане на широкі кола читачів і користується найбільшим попитом

**Бета-різноманіття**, категорія видового різноманіття в сучасній фітоценології

**Бете**, Ганс Альбрехт (1906–2005), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (1967), Німеччина

**Бетельгейзе**, зірка в сузір'ї Оріона

**Беті**, Монго (1932 – 2001), письменник, Камерун

**Бетлінгк**, Отто фон (1815–1904), індолог, санскритолог, Росія – Німеччина

**Бетон**, композиційний штучний будівельний матеріал, результат раціонально підібраної суміші в'язучого, води і заповнювачів

**Бетон шлаколушний**, штучний камінь, утворюється в результаті затвердіння шлаколушної в'язучої речовини (тонкоподрібненого гранульованого шлаку, змішаного з розчинами сполук лужних металів), заповнювачів (у т. ч. дисперсних ґрунтів) і води

**Бетпак-Дала**, пустеля у Казахстані, 75 тис. км<sup>2</sup>

**Бехтерєв, Володимир Михайлович** (1857–1927), психіатр, невропатолог, фізіолог, психолог, один із основоположників рефлексології та патопсихологічного напрямку, дійсний член НТШ (1914), Росія

**Бец Володимир Олексійович** (1834 – 1894), анатом, гістолог, педагог, громадський діяч, професор Київського університету, член багатьох наукових товариств, Україна

**Беца клітини**, пірамідальні нейрони кори головного мозку

**Бешка**, річка в Кіровоградській обл., права притока Інгульця, 56 км

**Бештауніт**, вивержена гірська порода

**Беланов, Ігор Іванович** (1960), спортсмен, тренер (футбол), віце-чемпіон Європи (1988), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1986), кращий футболіст Європи (1986), Україна

**Белгородська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Бєліков, Михайло Олександрович** (1940–2012), кінорежисер, сценарист, кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Белозьорова, Лідія Олексіївна** (1946), актриса, народний артист України (1993), Україна

**Бєлявський, Олександр Генріхович** (1953), шахіст, міжнародний гросмейстер (1975), переможець командних чемпіонатів світу (1985, 1989) та Шахових олімпіад (1982, 1984, 1988, 1990), Україна – Словенія

**Бєляєв, Володимир Павлович** (1909–1990), письменник, кінодраматург, Національна премія України ім. Шевченка (1975), Україна – Росія

**Б'єркандера** (Bjerkandera), рід грибів-руйнівників деревини

**Б'єрнсон, Б'єрнстєрне Мартініус** (1832–1910), письменник, Нобелівська премія з літератури (1903), Норвегія

**Б'єф**, ділянка річки, каналу або водосховища, яка розташована безпосередньо біля шлюзу чи загати

**Бивні**, видозмінені зуби деяких видів ссавців, що виглядають із закритого рота

**Бик (будівництво)**, проміжна опора моста або водозливної споруди, яка зазвичай має обтічну в плані форму і обладнана у верхній частині льодорізом

**Бик (річка)**, річка в Донецькій та Дніпропетровській обл., ліва притока Самари, 101 км

**Бики (Bos)**, рід ссавців родини бикових

**Биківка**, селище міського типу Романівського р-ну Житомирської обл.

**Биківнянські Могили**, національний історико-меморіальний заповідник, діє у м. Київ з 1993

**Биков, Ернест Миколайович** (1936–2004), інженер-конструктор, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Биков, Леонід Федорович** (1928–1979), актор, режисер і сценарист, народний артист УРСР (1974), Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Бикові, Порожнисторогі (Bovidae)**, родина ссавців ряду парнокопитних

**Биковський, Лев Устимович** (1895–1992), бібліограф, книгознавець, бібліотекознавець, геополітик, історик, журналіст та мемуарист, Україна – США

**Билбасівка**, селище міського типу Слов'янського р-ну Донецької обл.

**Билинець** (Gymnadenia), рід судинних рослин родини зозулинцевих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Бйорндален, Уле Ейнар** (1974), спортсмен (біатлон), 8-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1998, 2002 – 4, 2010, 2014 – 2), Норвегія

**Бирранга**, гори в центральній частині Таймирського півострова (Росія), найбільш північна гірська система планети

**Бистрик короткокрилий** (Ocyrops curtipennis), вид комах ряду твердокрилих родини стафілінід, внесений до Червоної книги України

**Бистриця (притока Дністра)**, річка в Івано-Франківській обл., права притока Дністра, 17 км

**Бистриця Надвірнянська**, річка в Івано-Франківській обл., притока Бистриці, 93 км

**Бистриця Солотинська**, річка в Івано-Франківській обл., притока Бистриці, 84 км

**Бистриця-Несеуд**, жудець Румунії

**Бистрянки** (Alburnoides), рід риб родини коропоподібних

**Бита**, спортивний інвентар

**Битва на Калці 1223**, бій між русько-половецькими силами з одного боку і монгольським військом з іншого на річці Калка

**Битва під Аустерліцем 1805**, вирішальна і переможна битва наполеонівської армії проти армій третьої антинаполеонівської коаліції 02.12.1812

**Битва при Фонтенуа 1745**, битва 12.05.1745 між французькими військами, з одного боку, і союзними силами англійців, голландців і ганноверців, з іншого, на території Бельгії під час війни за австрійську спадщину 1740–1745

**Битків**, селище міського типу Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.

**Биття коливань**, періодична зміна в часі амплітуди коливань, що виникає при додаванні гармонічних коливань з близькими частотами

**Бички** (Gobius), рід риб родини бичкових

**Бички-голяк**, Каспійсома (Caspiosoma), рід риб родини бичкових

**Бички-гонець** (Babka), рід риб родини бичкових

**Бички Міллера** (Millerigobius), рід риб родини бичкових

**Бичкові** (Gobiidae), родина риб ряду окунеподібних

**Бичок-жаба**, мартовик, бичок-кнут, бичок жабоголовий (Mesogobius batrachosephalus), риба родини бичкових, найкрупніший з бичків фауни України

**Бичок-кругляк** (Neogobius melanostomus), риба родини бичкових, головний промисловий вид бичків України

**Бичурін, Микита Якович** (1777–1853), релігійний діяч, архімандрит Православної російської церкви, дипломат, сходознавець

**Бишовець, Анатолій Федорович** (1946), спортсмен та тренер (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988, як головний тренер збірної СРСР), Україна

**Бі...**, частина слова, що вказує на наявність двох предметів чи ознак

**Біанкі, Віталій Валентинович** (1894–1959), письменник, класик літератури для дітей, Росія

**Біанкі, Луїджі** (1856–1928), математик, Італія

**Біанкі тотожність**, співвідношення, що зв'язує компоненти коваріантних похідних кривизни тензора ріманового простору

**Біатлон**, вид спорту, комплексне змагання (лижні перегони та стрільба по мішенях), входить до програми Зимових Олімпійських ігор

**Біафра**, затока, східна частина Гвінейської затоки

**Біб**, сухий плід рослин, який розкривається двома стулками

**Біб кінський** (*Vicia faba*), рослина родини бобових

**Біба, Петро Микитович** (1913–2002), поет, журналіст, Україна

**Бібер, Генріх Ігнац Франц фон** (1644–1704), композитор, скрипаль, представник барокової музики, Австрія

**Бібіков, Дмитро Гаврилович** (1792–1870), державник та воєначальник, київський генерал-губернатор (1837–1852), міністр внутрішніх справ Російської імперії (1852–1855), Росія – Україна

**Бібіков, Сергій Миколайович** (1908–1988), археолог, член-кореспондент АН УРСР (1958), Україна

**Бі-Бі-Сі**, британська загальнонаціональна громадська телерадіоорганізація, діє з 1922

**Бібл, Константін** (1898–1951), поет, Чехія

**Біблейстика**, наукова дисципліна, що вивчає різні аспекти біблійної літератури

**Біблійне товариство**, некомерційна організація, що займається перекладом та розповсюдженням Біблії, пропагандою її авторитету

**Бібліографія**, список літератури, використаної в ході написання наукової роботи, впорядкований за встановленими правилами

**Бібліографознавство**, наукова дисципліна, що вивчає теорію, історію, методологію, технологію, методику, організацію бібліографії

**Бібліологічні вісті**, журнал, що видавався Українським науковим інститутом книгознавства протягом 1923–1930

**Бібліологія**, міждисциплінарна галузь знання, яка охоплює кілька споріднених дисциплін – бібліографію, бібліотекознавство, книгознавство

**Бібліометрія**, математичні та статистичні методи, застосовувані в процесі користування документами та окремими публікаціями

**Бібліоміст**, партнерська робота Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства культури України та Української бібліотечної асоціації (УБА)

**Бібліоніміка**, розділ ономастики, що вивчає виникнення, зміни та поширення власних імен (назв) бібліотек

**Бібліополістика**, наука, що вивчає теорію, історію, методику та організацію книгорозповсюдження

**Бібліотека (інформаційні технології)**, збірник підпрограм або об'єктів, що використовуються для розробки програмного забезпечення

**Бібліотека (соціальні комунікації)**, впорядковане зібрання книг та інших джерел інформації; установа, що зберігає книги та забезпечує доступ до них

**Бібліотека Верховної Ради України**, спеціальна бібліотека у м. Києві, яка забезпечує формування, зберігання та ефективне використання бібліотечного фонду як упорядкованого зібрання документів з питань права та парламентаризму, політики та економіки, науки, освіти, культури та інших питань

**Бібліотека електронна**, інформаційна система, яка складається з впорядкованого фонду електронних ресурсів, каталогу на цей фонд та комплексу апаратно-програмних засобів

**Бібліотека Конгресу США**, одна з найбільших бібліотек світу, діє у м. Вашингтон (США) з 1800

**Бібліотека митрополита Флавіана**, збірка книг і архітектурна споруда для її зберігання на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника

**Бібліотека найзнаменітіших повістей**, літературний додаток до газети «Діло», виданий протягом 1881–1906 (74 томи) українською мовою у транслітерації символами російської мови старої орфографії

**Бібліотека поета**, видавнича серія української лірики та фольклору, започаткована у видавництві «Радянський письменник» (нині «Український письменник») 1955 року

**Бібліотека публічна**, загальнодоступна бібліотека, призначена для задоволення інформаційних потреб широких верств населення

**Бібліотека світової драматургії**, 6-томна видавнича серія текстів світової драматургії в українському перекладі видавництва «Мистецтво» (1945–1949)

**Бібліотека світової класики**, видавнича серія текстів зарубіжної літератури в перекладах українською видавництва «Дніпро» (1957–1974)

**Бібліотека української класики**, видавнича 60-томна серія української літератури видавництва «Дніпро» (1963–1992)

**Бібліотека української літератури**, видавнича серія текстів української літератури, заснована у 1982 видавництвом «Наукова думка»

**Бібліотека української усної народної творчості**, серія видань українського фольклору, виходить з 1984 у видавництві «Дніпро»

**Бібліотека українця**, багатотомна видавнича серія українознавчого характеру, орієнтована на широке коло читачів, заснована у 1991 при Київському національному університеті ім. Шевченка

**Бібліотека УЛЕ**, видавнича серія творів художньої літератури

**Бібліотека часопису ВАПЛІТЕ**, видавнича серія, виходила 1927 у Харкові, опубліковано 9 книжок



**Бібліотека штату Нью-Йорк**, книгозбірня у м. Олбані (США), діє з 1818, 20 млн одиниць зберігання

**Бібліотекознавство**, галузь науки, що вивчає бібліотеки

**Бібліотерапія**, комплексна наукова дисципліна, що вивчає закономірності смислового та емоційного сприйняття текстів

**Бібліотечна система автоматизована**, автоматизована система, призначена для виконання певних бібліотечних функцій

**Бібліотечна система України**, розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів

**Бібліотечна справа**, сфера ідеологічної, культурно-просвітницької та науково-інформаційної діяльності, що забезпечує потреби населення у творах друку та інших документах засобами бібліотек

**Бібліотечний poradник**, видання товариства «Просвіта» (1925–1926)

**Бібліотечно-бібліографічна класифікація**, ББК, державна система індексів бібліотечної класифікації видань, призначена для організації бібліотечних фондів, систематичних каталогів і картотек

**Бібліофільтр**, потяг до книжок, до збирання й глибокого вивчення рідкісних і цінних видань

**Біблісові** (Byblidaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Біблія**, священна книга юдаїзму і християнства

**Біблія короля Якова**, англословна Біблія, переклад якої був здійснений у 17 ст. під егідою короля Англії Якова I

**Бібрка**, місто Перемишлянського р-ну Львівської обл.

**Біва**, найбільше прісноводне озеро Японії, 670,4 км<sup>2</sup>

**Бівалент**, пара сполучених між собою гомологічних хромосом

**Бівен**, Едвард Джон (1856–1921), хімік, винахідник, Велика Британія

**Бівікон**, подвоєний відікон з двома електронними прожекторами і мішенями

**Бівуак**, стоянка військ або учасників походу, експедиції тощо поза межами населеного пункту для нічлігу або відпочинку; похідний табір

**Біг**, вид спортивних вправ

**Біг спортивний**, комплекс дисциплін легкої атлетики

**Бігасєв**, Борис Георгійович (1951), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1978), Росія – Україна

**Бігамія**, форма шлюбу чоловіка з двома жінками або жінки з двома чоловіками

**Бігдай**, Яким Дмитрович (1855–1909), композитор, фольклорист, режисер, громадський діяч, автор вокальних циклів «До Кобзаря» на вірші Т. Шевченка, «Листи з Кубані» на вірші українських поетів, Україна

**Бігелу**, Кетрін (1951), кінорежисер, «Оскар» (2010), Венеційського МКФ (2007), США

**Бігеохімічні цикли**, система незамкнених і незворотних кругообігів хімічних речовин у неорганічній природі через рослини і тварин в органічну природу

**Біглопопівці**, один з напрямів старообрядців-попівців

**Бігль**, порода собак

**Бігніонієві** (Bignoniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Бігова доріжка**, служить для занять бігом і розбігу під час стрибків, метань, а зимою для бігу на ковзанах

**Бігунець** (Cursorius cursor), вид птахів родини сивкоподібних

**Бігунець (архітектура)**, форма орнаментального цегляного мурування у вигляді пояса, що утворює на поверхні стіни ряд трикутних заглиблень, повернутих послідовно вгору і вниз

**Бідермаєр**, напрям у німецькому та австрійському мистецтві середини 19 ст., пізня форма романтизму в західноєвропейській культурі

**Бідзіля**, Василь Іванович (1936–1999), археолог, керівник розкопок Гайманової могили (1969), Україна

**Бідзінга**, загальна назва для творів живопису і графіки, що зображають жіночу красу в традиційному мистецтві Японії

**Бідл**, Джордж Велс (1903–1989), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1958), США

**Бідло**, Ярослав (1868–1937), історик, дійсний член НТШ (1926), Чехія

**Бідність**, обмеженість матеріальних ресурсів, їх об'єктивна або суб'єктивна нестача

**Біднов**, Василь Олексійович (1874–1935), історик української церкви, дійсний член НТШ (1926), Україна – Польща

**Бідності пастка**, соціально-психологічне явище, суть якого полягає у тому, що бідні сім'ї, які отримують державні соціальні виплати, не зацікавлені у збільшенні заробітку своїх членів сім'ї, оскільки це тягне за собою втрату державної допомоги

**Бідняк**, Микола Петрович (1930–2000), живописець, іконописець, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Бідняки пасивні**, індивіди (зазвичай безробітні), які тривалий час одержують соціальну допомогу і не займаються (або перестали займатися) пошуками роботи для поліпшення свого рівня життя

**Бідо**, Жорж (1899–1983), політичний діяч, прем'єр-міністр Франції (1946 та 1949–1950), Франція

**Біен**, Брендан (1923–1964), письменник, Ірландія

**Бієннале**, презентація (показ), будь-чого раз на два роки

**Біженці**, особи, які залишили країну свого постійного проживання (як правило, країну громадянства), внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками приналежності до певної групи або за політичні переконання

**Бізе**, Жорж (1838–1875), композитор, диригент, піаніст, представник романтизму, Франція

**Бізнес**, економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку, будь-який вид підприємницької діяльності, що забезпечує дохід чи інший зиск

**Бізнес малий**, бізнес, що спирається на підприємницьку діяльність невеликих фірм, малих підприємств, і які формально не входять до жодних об'єднань

**Бізнес міжнародний**, сфера практичної реалізації міжнародних економічних відносин, здійснення глобальних програм та іншої діяльності господарськими суб'єктами двох або більше країн з метою одержання прибутку за рахунок вигод і переваг ділових міжнародних операцій

**Бізнес офшорний**, бізнес, що передбачає виведення капіталу в офшорну зону з низьким рівнем оподаткування

**Бізнес-план**, документ, що містить систему заходів, узгоджених у часі й просторі; маркетингова стратегія стосовно продуктів чи послуг, детальні фінансові перспективні оцінки розвитку нового бізнесу

**Бізони** (Bison), рід ссавців родини порожнисторогих

**Бізуков, Онуфрій Терентійович** (1897–1986), живописець, представник бойчукізму, Україна

**Бій**, основна форма бойових дій підрозділів, частин та з'єднань воюючих сторін, являє собою сукупність узгоджених за метою, завданнями, місцем і часом дій бойових формувань

**Бій під Крутами**, бій між українськими воєнізованими формуваннями і Червоною гвардією біля станції Крути 29.01.1918

**Бій універсальний**, уніфайт, вид спорту, єдиноборство, яке включає: бій на ринзі, проходження смуги перешкод і метання холодної зброї

**Бійма, Олег Іванович** (1949), кінорежисер, сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Бійниця**, отвір (частіше вертикальний), в стіні, у броні, для стрільби з ручної зброї

**Бійцівська рибка** (*Betta splendens*), вид костистих риб підродина макроподових

**Бікамералізм**, двопалатність, двопалатна структура парламенту

**Бікарбонати**, кислі солі вуглецевої кислоти

**Бікармінт**, антисептичний та протизапальний засіб

**Бікку-Бітті**, гора, найвища точка Лівії, 2267 м

**Бікольська мова**, бікол, вікол, одна з філіппінських мов, поширена на Філіппінах

**Біксові** (Bixaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Біла (притока Айдару)**, річка в Луганській обл., ліва притока Айдару, 75 км

**Біла (притока Ками)**, річка в Росії, ліва притока Ками, 1430 км

**Біла (притока Лугані)**, річка в Луганській обл., права притока Лугані, 88 км

**Біла Вольга**, річка в Гані та Буркіна-Фасо, впадає до озера Вольга, 640 км

**Біла книга**, авторитетне офіційне видання у сфері управління, яке зорієнтоване на конкретне питання або проблему

**Біла Криниця (Житомирська обл.)**, селище міського типу Радомишльського р-ну Житомирської обл.

**Біла Криниця (Херсонська обл.)**, селище міського типу Великоолександрівського р-ну Херсонської обл.

**Біла куріпка** (*Lagopus lagopus*), птах родини фазанових

**Біла сова** (*Nyctea scandiaca*), птах ряду совоподібних

**Біла студія**, літературно-мистецьке угруповання українських символістів (1918, Київ)

**Біла Церква**, місто, адміністративний центр Білоцерківського р-ну Київської обл.

**Біла широкогруда**, м'ясна скороспіла порода індиків

**Білабіальні звуки**, приголосні, що утворюються змиканням нижньої та верхньої губ

**Білай, Віра Йосипівна** (1908–1994), міколог, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Білан жилкуватий** (*Aporia crataegi*), метелик родини біланових

**Біланові** (Pieridae), родина комах ряду метеликів

**Біланюк, Олекса-Мирон** (1926–2009), фізика, іноземний член АН України (1992), Україна – США

**Білатеральність (геометрія)**, білатеральна симетрія, двостороння симетрія, симетрія дзеркального відображення, при якій об'єкт має одну площину симетрії, щодо якої дві його половини дзеркально симетричні

**Білатеральність в біології**, двобічна симетрія організмів

**Білаш, Олександр Іванович** (1931–2003), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1975), народний артист УРСР (1977) та СРСР (1990), Герой України (2001), Україна

**Білбові** (Thylacomyidae), родина ссавців ряду бандикутоподібних

**Білгород Київський**, літописне місто на правому березі р. Ірпінь, нині – с. Білгородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

**Білгород-Дністровський**, місто, адміністративний центр Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл.

**Білгород-Дністровський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Біле (озеро)**, озеро у Володимирецькому р-ні Рівненської обл., 4,5 км<sup>2</sup>

**Біле (смт)**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Біле Братство**, деструктивна тоталітарна секта, діяла в Україні у 1990-х

**Біле море**, внутрішнє море Північного Льодовитого океану

**Біленьке**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Білецький, Андрій Олександрович** (1911–1995), мовознавець, поліглот, Україна

**Білецький, Іван** (?–1788), кошовий отаман Війська Запорозького (1733, 1735, 1738, 1760 та 1765), Україна

**Білецький, Леонід Тимофійович** (1882–1955), літературознавець, педагог, президент УВАН (1948–1952), дійсний член НТШ (1923), Україна – Канада

**Білецький, Олександр Іванович** (1884–1961), літературознавець, академік АН УРСР (1939) та АН СРСР (1958), Росія – Україна

**Білецький, Платон Олександрович** (1922–1998), мистецтвознавець, член-кореспондент НАН України (1995), Національна премія ім. Шевченка (1982), Україна

**Білецький-Носенко, Павло Павлович** (1774–1856), письменник, лексикограф, автор першого великого словника української мови, Україна

**Білизни**, жерехи (*Aspius*), рід риб родини корошових

**Білий ведмідь** (*Ursus maritimus*), ссавець, найбільший представник родини ведмежих

**Білий гриб** (*Boletus*), рід грибів флори України

**Білий Колодязь**, селище міського типу Вовчанського р-ну Харківської обл.

**Білий Куб**, галерея сучасного мистецтва, діє у м. Лондоні (Велика Британія) з 1993

**Білий Ніл**, Бахр-ель-Аб'яд, назва середньої течії Нілу, що витікає з озера Вікторія та, зливаючись з Блакитним Нілом, утворює річку Ніл, 3700 км

**Білий рух**, сукупна назва російських антибільшовицьких рухів на теренах колишньої Російської імперії у 1917–1921

**Білий Черемош**, річка у Івано-Франківській та Чернівецькій обл., права притока Черемошу, 51 км

**Білий, Дмитро Дмитрович** (1967), письменник, історик, дослідник історії українців Кубані, бандурист, Україна

**Білий, Михайло Улянович** (1922–2001), фізик, ректор Київського державного університету ім. Шевченка у 1970–1985, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Білий, Сидір** (1716–1788), кошовий отаман Чорноморського козацького війська (1787–1788)

**Білик, Іван Архипович** (1910–1999), гончар, Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Білик, Іван Іванович** (1930–2012), письменник, майстер історичної прози, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Білик, Ірина Миколаївна** (1970), співачка, композитор, народний артист України (2003), Україна

**Білик, Микола Ілліч** (1953), скульптор, Україна

**Білики**, селище міського типу Кобеляцького р-ну Полтавської обл.

**Білила**, штучний пігмент білого кольору, що застосовується для приготування олійних та емалевих фарб

**Білиловський, Кесар Олександрович** (1859–1934/1938), поет, перекладач, видавець, лікар, Україна

**Білинник, Петро Сергійович** (1906–1998), український оперний і камерний співак (ліричний тенор), народний артист СРСР (1954), Україна

**Білинський, Гнат** (1917–1992), політичний і громадський діяч, США – Україна

**Білинський, Іван Григорович** (1811–1882), фольклорист, член «Руської трійці», Україна

**Білинський, Михайло Іванович** (1883–1921), мореплавець, один з організаторів морського міністерства УНР, учасник політичних процесів 1917–1921, Україна

**Білицьке**, місто Добропільської міськради Донецької обл.

**Білі амури** (*Stenopharyngodon*), рід риб родини корошових

**Білі гуски** (*Chen*), рід птахів родини качиних

**Білі книги Європейської Комісії**, документи, що містять пропозиції щодо діяльності Європейського союзу

**Білі комірці**, поняття іноді використовується для опису всіх працівників, зайнятих розумовою працею, останнім часом більшою мірою пов'язується з нижчими рівнями професійної ієрархії

**Білі куріпки** (*Lagopus*), рід птахів родини тетерукових

**Білі сови** (*Nyctea*), рід птахів родини совиних

**Білі чаплі**, чепури (*Egretta*), рід птахів родини чаплевих

**Білібін, Іван Якович** (1876–1942), живописець, книжковий ілюстратор і театральний оформлювач, Росія

**Білівердин**, зелений пігмент жовчі

**Білігност**, рентгеноконтрастна речовина

**Білінгвізм**, мовна ситуація, при якій дві мови співіснують у межах одного колективу, який користується двома мовами в різних комунікативних сферах, залежно від соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту

**Білінгвізм в освіті**, використання двомовності у навчальному процесі

**Білінійна форма**, відображення декартового квадрата векторного простору  $V$  в скалярне поле  $F$ , що є лінійним по кожному зі своїх аргументів:  $B: V \times V \rightarrow F$

**Білінський, Ярослав** (1932), політолог, дійсний член НТШ та УВАН, президент УВАН, Польща – США

**Білірубін**, один з жовчних пігментів, продукт хімічних перетворень у молекулі гемоглобіну

**Білітраст**, рентгеноконтрастна речовина

**Білки інтегральні**, білки, які пронизують усю клітинну мембрану

**Білки**, вивірки (*Sciurus*), рід ссавців родини білячих, вид фауни України

**Білковий мінімум**, мінімальна кількість білка, яку людина повинна споживати на добу

**Білковий обмін**, сукупність перетворень білків та амінокислот в організмах

**Білковський, Іван** (? – після 1668), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1668), Україна

**Білкоподібні**, вивірковиди (*Sciuromorpha*), один з підрядів ряду мишоподібних надряду гризунів

**Біллз**, у Великій Британії та інших англосаксонських країнах – законопроект, який вноситься в законодавчий орган

**Біллз про права**, конституційне унормування основних прав і свобод громадян і визначення засобів їх гарантії та захисту з боку держави

**Білобережжя Святослава**, національний природний парк, Очаківський та Березанський р-ни Миколаївської обл.

**Білобог**, у слов'янській міфології – бог добра, світла, творець землі

**Білобочка чорноморська, білобокий дельфін** (*Delphinus delphis*), вид ссавців родини дельфінових, вид фауни України

**Білобров, Юрій Миколайович** (1943), інженер-металург, Герой України (2004), Україна

**Біловезька пуща**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний заповідник, Білорусь – Польща

**Біловезькі угоди 1991**, документи, підписані у Біловезький Пущі президентами України, Росії та Білорусі щодо ліквідації СРСР, як державного утворення та створення Співдружності незалежних держав (СНД)

**Біловодськ**, селище міського типу, адміністративний центр Біловодського р-ну Луганської обл.

**Біловодський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Біловодський**, регіональний ландшафтний парк, Біловодський р-н Луганської обл.

**Біловус** (*Nardus*), рід рослин родини злакових

**Білогірськ**, місто, адміністративний центр Білогірського р-ну АР Крим

**Білогірський район (АР Крим)**, адміністративна одиниця АР Крим

**Білогірський район (Хмельницька область)**, адміністративна одиниця Хмельницької області

**Білогір'я**, селище міського типу, адміністративний центр Білогірського р-ну Хмельницької обл.

**Білогнойовик Богуша** (*Leucoscorpinus bohusi*), вид грибів родини печерицевих, внесений до Червоної книги України

**Білоголова українська**, порода свійського бика

**Білогорівка**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Білоградський, Тимофій** (1710–1779), співак, бандурист, лютняр і композитор, Україна

**Білодід, Іван Костянтинович** (1906–1981), мовознавець, академік АН УРСР (1957) та АН СРСР (1972), Україна

**Білозерка (річка)**, річка у Запорізькій обл., ліва притока Дніпра, 85 км

**Білозерка**, селище міського типу, адміністративний центр Білозерського р-ну Херсонської обл.

**Білозерське**, місто Добропільської міськради Донецької обл.

**Білозерський залізрудний район**, залізрудний район на території Запорізької обл.

**Білозерський лиман**, заплавне озеро р. Білозерки у межах Кам'янсько-Дніпровського р-ну Запорізької обл., 15 км<sup>2</sup>

**Білозерський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Білозерський, Микола Михайлович** (1833–1896), фольклорист, етнограф, автор спогадів про Т. Шевченка, Україна

**Білозір** (*Loringa achine*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Білозір, Ігор Йосипович** (1955–2000), композитор і виконавець, народний артист України (1996), Україна

**Білозір, Оксана Володимирівна** (1957), співачка, народний артист УРСР (1985), Україна

**Білозіркові** (*Zosteropidae*), також – співучі горобині, білоочкові, родина дрібних співочих птахів ряду горобцеподібні

**Білозірові** (*Parnassiaceae*), родина квіткових рослин порядку ломикаменевоцвітих

**Білозубки** (*Crocidura*), рід ссавців ряду комахоїдних родини землерийкових

**Білокінь, Сергій Іванович** (1948), історик, джерелознавець, Національна премія України ім. Шевченка (2002), Україна

**Білокопитник** (*Petasites*; також – підбіл), рід трав родини айстрові

**Білокрилки** (*Aleurodidae*), родина рівнокрилих комах

**Білокрильник болотяний** (*Calla*), рід рослин родини ароїдних

**Білокриницька ієрархія**, старообрядницька церква попівського напрямку, що виникла в старообрядницькому с. Біла Криниця на Буковині (нині – Глибоцький р-н Чернівецької обл.)

**Білокур, Катерина Василівна** (1900–1961), живописець, народний художник України (1956), Україна

**Білокуракине**, селище міського типу, адміністративний центр Білокуракинського р-ну Луганської обл.

**Білокуракинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Білолоз, верба тритичинкова** (*Salix triandra*), рослина родини вербових

**Білолуцьк**, селище міського типу Новописковського р-ну Луганської обл.

**Біломорсько-Балтійський канал**, канал, який з'єднує Онезьке озеро з Білим морем (Карелія, Росія)

**Білом'язова хвороба**, хвороба ягнят, телят, поросят, лосат, курчат, що викликається нестачею селену

**Білоног, Юрій Григорович** (1974), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Європи (2002), Україна

**Білоозерський**, національний природний парк, Переяслав-Хмельницький р-н Київської обл. та Канівський р-н Черкаської обл.

**Білоочка** (*Ballerus sara*), риба родини корошових, вид фауни України

**Білопавутинник бульбистий** (*Leucocortinarius bulbiger*), вид грибів родини павутинникових

**Білоперий пічкур дністровський** (*Romanogobio kesslerii*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини корошових, внесений до Червоної книги України

**Білопечериця** (*Leucoagaricus*), рід грибів родини печерицевих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Білопілья**, місто, адміністративний центр Білопільського р-ну Сумської обл.

**Білопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Білорибниця** (*Stenodus leucichthys*), напівпрохідний вид риб підродини сигових родини лососевих

**Білоріченське**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.



**Білорус, Олег Григорович** (1939), економіст, політичний діяч, дипломат, академік НАН України (2012), Україна

**Білоруси**, східнослов'янський народ, основне населення Білорусі

**Білорусь**, держава у Східній Європі

**Білоруська греко-католицька церква**, східно-католицька церква візантійського обряду на території Білорусі та білоруських вірян у діаспорі

**Білоруська література**, сукупність літературних текстів білоруською та іншими мовами, писаних білоруськими авторами (або які вважають себе такими), та пов'язаних спільним історико-літературним процесом

**Білоруська мова**, східнослов'янська мова слов'янської групи індоевропейської сім'ї мов

**Білоруська Народна Республіка**, державне утворення на території сучасної Білорусі у 1918

**Білоруська операція 1944**, операція «Багратіон», наступальна операція радянських військ в роки Другої світової війни 23.06.–29.08.1944

**Білоруська православна церква**, Білоруський екзархат Московського патріархату, екзархат Російської Православної Церкви, що охоплює територію Республіки Білорусь

**Білоруське мистецтво**, мистецтво, створене у Білорусі та білорусами

**Білорусько-литовські літописи**, пам'ятки середньовічного літописання 15–17 ст., складені на території Литовської держави

**Білорусько-російська угода про митний союз 1995**, початковий етап економічної інтеграції Російської Федерації та Республіки Білорусь

**Білостинний, Олександр Михайлович** (1959–2010), спортсмен (баскетбол), чемпіон (1988) та бронзовий призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982) та Європи (1979, 1981, 1985), Україна

**Білотка альпійська** (*Leontopodium alpinum*; також – едельвейс, шовкова косиця), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Білоус, Анатолій Григорович** (1951), хімік, академік НАН України (2009), Україна

**Білоус, Аполлон Максимович** (1929–1999), кріобіолог, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Білоус, Дмитро Григорович** (1920–2004), поет, перекладач, літературний критик, громадський діяч, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Білоус**, річка в Чернігівській обл., права притока Десни, 49 км

**Білоушенко, Сергій Олександрович** (1981), спортсмен (академічна гребля), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Білохвості чайки** (*Vanellochetusia*), рід птахів родини сивкових

**Білоцвіт** (*Leucojum*), рід рослин родини амарилісових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Білоцерківець, Наталка Геннадіївна** (1954), поетеса, перекладачка, Україна

**Білоцерківський договір 1651**, договір між польським урядом і гетьманом Війська Запорозького Б. Хмельницьким, укладений у Білій Церкві 28.09.1651

**Білоцерківський національний аграрний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Біла Церква з 1929

**Білоцерківський полк**, адміністративно-територіальна і військова одиниця Правобережної України у 17–18 ст.

**Білоцерківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Білоягідник** (*Symphoricarpos*), також – сніжноягідник білий, рід кущів з родини жимолостевих

**Білуга** (*Huso huso*), риба родини осетроподібних, найбільша прісноводна риба, вид фауни України

**Білуги** (*Huso*), рід риб родини осетрових

**Білуха** (*Delphinapterus leucas*), ссавець родини нарвалових

**Білюнас, Йонас** (1879–1907), письменник, критик, поет, публіцист, представник критичного реалізму, Литва

**Біліївка**, місто, адміністративний центр Біліївського р-ну Одеської обл.

**Біліївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Біляк** (*Lepus timidus*; також – заєць-біляк, заєць білий), вид гризунів роду заєць з родини зайцевих ряду зайцеподібних

**Білянка** (*Lactarius pubescens*), їстівний пластинчастий гриб роду хрящ-молочник родини сирожкових

**Білянки** (*Pieridae*), родина метеликів

**Білярський, Петро Спиридонович** (1819–1867), мовознавець, славіст, академік Петербурзької АН (1863), Росія – Україна

**Біляцький, Олександр Вікторович** (1962), правозахисник, політв'язень, керівник білоруського правозахисного центру «Весна», лауреат Премії ім. Вацлава Гавела з прав людини (2013), Росія – Білорусь

**Білячі**, вивіркові (*Sciuridae*), родина ссавців ряду гризунів

**Біляшівський, Микола Федотович** (1867–1926), археолог, академік УАН (1919), дійсний член НТШ (1909), Україна

**Біль, Габріель** (1425–1495), філософ-схоласт, Німеччина

**Біль**, своєрідне відчуття, яке виникає внаслідок сильних подразнень нервової системи

**Більбашар, Кемаль** (1910–1983), письменник, Туреччина

**Більдапарат**, апарат для передачі на відстані фотографій, автографів, текстів за допомогою електричних імпульсів

**Більдерберзький клуб**, неофіційна міжнародна конференція, що проводиться щороку в дорожніх готелях по всьому світу – найчастіше в Європі, а кожні чотири роки – у Канаді або США

**Більйон**, мільйон мільйонів

**Більмак**, селище міського типу, адміністративний центр Більмацького р-ну Запорізької обл.

**Більмацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Більмо**, стійке помутніння рогівки ока, що утворюється внаслідок її рубцювання

**Більське газоконденсатне родовище**, родовище на території Зіньківського р-ну Полтавської обл.

**Більфінгер, Георг Бернгард** (1693–1750), філософ, математик, фізик, Німеччина

**Більче-Волицьке газове родовище**, родовище на території Стрийського р-ну Львівської обл.

**Більче-Золотецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, закладений на початку 19 ст., с. Більче-Золоте Борщівського р-ну Тернопільської обл.

**Більшівці**, селище міського типу Галицького р-ну Івано-Франківської обл.

**Більшість абсолютна**, 1) більше половини осіб, які беруть участь у зборах, конференціях, інших (зокрема й політичного характеру, змісту) зібраннях; 2) більше половини від загальної кількості осіб, що голосують на виборах

**Більшість відносна**, найбільша частка, яка при цьому може бути менше половини

**Більшість кваліфікована**, кількість голосів, необхідних для прийняття відповідних рішень Радою ЄС

**Більшість парламентська**, політичне утворення, що складається з парламентських фракцій чи окремих (позафракційних) членів парламенту, які разом складають звичайну більшість у парламенті

**Більшовизм**, течія політичної думки, що оформилась у 1903 внаслідок фракційної боротьби російських марксистів

**Більшовик**, острів архіпелагу Північна Земля (Росія)

**Більярд**, гра кулями на спеціально обладнаному столі

**Бінарна номенклатура**, формальний метод позначення видів

**Бінарна операція**, математичний об'єкт, що складається з двох величин і певної дії над ними

**Бінарна опозиція**, універсальний спосіб раціонального опису світу, за яким два протилежних поняття розглядаються водночас як дві протилежні єдності

**Бінарний код**, відношення між двома елементами множини, які складають впорядковану пару

**Бінарні відношення**, в математиці окремий випадок відношення на множині, яке встановлюється між двома елементами множини

**Бінауральний ефект**, здатність людини (і тварин) визначати напрям джерела звуку при наявності двох слухових рецепторів

**Бінбога**, гірський хребет у Туреччині

**Бінга**, гора, найвища точка країни Мозамбік, 2437 м

**Бінгьоль**, провінція на сході Туреччини

**Біндер**, спеціальна модель машини для виробництва малих та середніх тиражів поліграфічної продукції, підходить для виробництва календарів і блокнотів

**Біне–Симона тест**, найпоширеніший метод кількісної оцінки рівня розвитку інтелектуальних здібностей

**Біннінг, Герд Карл** (1947), фізик, Нобелівська премія з фізики (1986), Німеччина

**Бінокль**, оптичний прилад, за допомогою якого здійснюється спостереження за віддаленими об'єктами

**Бінокулярний зір**, це зір двома очима, при якому в мозку зображення зливається в єдиний образ

**Біном**, сума або різниця двох алгебраїчних виразів, що зветься членами біному

**Біномен**, назва виду живих організмів, що складається з двох частин – родової назви і видової назви

**Біноміальна випадкова величина**, теорія ймовірності, математична статистика

**Біноміальний ряд**, нескінченний ряд, що є узагальненням формули Ньютона бінома  $(1 + x)^n$ ,  $n$  на випадок дробових і негативних показників  $n$

**Біноміальні коефіцієнти**, коефіцієнти в розкладі бінома, піднесеного до степеня  $n$

**Біномаль**, пряма, яка проходить через точку  $N$  кривої  $L$  перпендикулярно дотичній до  $L$  в точці  $N$

**Бінсвангер, Людвіг** (1881–1966), філософ, психолог, психіатр, основоположник екзистенціальної психології, Швейцарія

**Бінтумані**, Бінтімані, гора в Сьєрра-Леоне, найвища точка (1945 м) цієї країни

**Бінтуронг** (*Arctictis binturong*), ссавець родини віверових

**Бін-цзя**, китайська школа військової філософії, започаткована близько 6–5 ст. до н. е.

**Біо, Жан-Батист** (1774–1862), фізик, геодезист і астроном, Франція

**Біо...**, частина складних слів, що відповідає за значенням слову «життя»; позначає зв'язок із життям та життєвими процесами; відповідає за значенням слову «біологічний»

**Біоаккумуляція**, збільшення концентрації хімічних речовин на кожному ступені екологічної піраміди

**Біоакустика**, область біології, що вивчає голоси і звукове спілкування тварин

**Біобезпека**, система правил та заходів, що мають зменшити чи запобігти потенційним ризикам, пов'язаним з використанням біотехнології та її продуктів

**Біобібліографія**, вид бібліографії, де інформація про друковані твори поєднуються з даними про їх авторів

**Біогаз**, газ, який утворюється при мікробіологічному розкладанні метановим утворенням біомаси

**Біогельмінти**, це круглі черви (паразити), що розвиваються за участю проміжних хазяїнів

**Біогенез**, 1) закон, згідно з яким все живе походить тільки від живого; 2) утворення живими організмами в процесі життєдіяльності хімічних речовин або матеріалів

**Біогенетичний закон**, закон про те, що онтогенез кожної особини є коротке і швидке повторення філогенезу

**Біогенна речовина**, речовина, що створюється та перероблюється живим організмом

**Біогенні елементи**, хімічні елементи, що постійно входять до складу організмів і мають певне біологічне значення

**Біогенні осад**, біологічного походження відкладення на дні водойм, які перетворюються на органогенні гірські породи

**Біогенні породи, органогенні гірські породи**, осадові гірські породи, що утворилися з решток рослинних і тваринних організмів або продуктів їх життєдіяльності

**Біогенні стимулятори**, лікарські речовини біологічного (рослинного або тваринного) походження

**Біогеносфера**, сфера виникнення життя

**Біогеографічне районування**, розподіл Землі на природні райони на підставі особливостей і закономірностей поширення організмів

**Біогеографія**, наука про географічне поширення і розміщення живих організмів і їх спільнот

**Біогеохімічні аномалії**, масові порушення розвитку, росту і функціонування живих організмів

**Біогеохімічні кругообіги (цикли)**, обмін речовиною та енергією між різними компонентами біосфери

**Біогеохімічні провінції**, області на поверхні Землі, що розрізняються за вмістом хімічних елементів

**Біогеохімія**, галузь геохімії

**Біогеоценоз**, ділянка земної поверхні, що характеризується певними фізико-географічними умовами і видовим складом

**Біогеоценологія**, наука про взаємозалежні і взаємодіючі комплекси живої та неживої природи – біогеоценози

**Біогерм**, вапняний наріст на дні водойми

**Біографістика**, міждисциплінарна гуманітарна галузь, що вивчає життя й діяльність окремих історичних, літературних, культурних діячів; жанр художньої літератури

**Біографічна область**, великий за площею флористико-фауністичний підрозділ земної кулі

**Біографічний метод у соціології**, вивчення індивідуального шляху та життєвого досвіду на різних стадіях

**Біографічний метод**, спосіб вивчення літератури

**Біографічних досліджень інститут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, науково-дослідна інституція, національний центр біографічних досліджень

**Біографія**, опис життя і діяльності тієї чи іншої особи, життєпис

**Біографія художня**, художній твір, в основу якого покладено зображення життя непересічної особистості з використанням біографічних фактів та вірогідної вигадки

**Біодеградація**, руйнування речовин у результаті діяльності живих організмів

**Біодеструкція**, руйнування матеріальної основи документа під впливом біологічних факторів

**Біодинаміка**, технологія органічного землеробства

**Біодоступність**, кількість лікарської речовини, що доходить до місця її дії в організмі людини

**Біоелектричні потенціали**, електрична напруга, що виникає в органах, тканинах і окремих елементах клітин

**Біоенергетика**, галузь електроенергетики, заснована на використанні біопалива; розділ біохімії, що вивчає енергетичні процеси в клітині

**Біоетика**, система уявлень про моральні аспекти діяльності людини в біології та медицині

**Біоз**, частина слова, що вказує на зв'язок з життям, життєвими процесами

**Біозона**, сукупність геологічних відкладів

**Біой, Касарес Адольфо** (1914–1999), письменник, Аргентина

**Біоіндикатор**, організм, вид або біоценоз, за наявністю і станом якого можна судити про властивості середовища

**Біоіндикація**, оцінка якості природного середовища

**Біоінженерія**, галузь біотехнології: цілеспрямоване внесення змін в організми рослин і тварин та керування їхніми функціями

**Біоінформатика**, галузь обчислювальної біології

**Біокаталіз**, використання біологічних систем чи їх компонентів для прискорення хімічних реакцій

**Біокаталізатори**, органічні сполуки живих організмів (ферменти, гормони), які каталізують метаболічні реакції

**Біокібернетика**, науковий напрям, пов'язаний з проникненням ідей, методів і технічних засобів кібернетики в біологію

**Біоклімат**, кліматичні умови розвитку живих організмів

**Біокліматологія**, вчення про вплив клімату на живі істоти

**Біоко**, вулканічний острів у Гвінейській затоці Атлантичного океану

**Біоколоїдної хімії інститут НАН України ім. Ф. Д. Овчаренка**, наукова дослідна установа України

**Біокомплекс**, обладнання для переробки та утилізації відходів

**Біокомпозит**, конструкція, створена природою

**Біокомунікація**, зв'язок, спілкування між особинами тварин одного або різних видів шляхом передачі інформації за допомогою різних сигналів

**Біоконверсія**, біологічний процес трансформації бактеріями і грибами (мікро- та макроміцети) високомолекулярних вуглецевих сполук

**Біологів рослин всеукраїнська асоціація**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Біологізм**, біологічний редуccionізм, ідея, згідно з якою соціальні явища або соціальна поведінка можуть бути зведені до біологічних станів або значною мірою пояснюються ними

**Біології клітин інститут НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Біології клітинної та генетичної інженерії інститут НАН України**, провідний науковий центр у галузі біотехнології рослин, діє у м. Київ з 1990

**Біології південних морів інститут імені О. О. Ковалевського НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Біологічна дія іонізуючих випромінювань**, дія іонізуючого випромінювання на живі організми

**Біологічна обстановка**, бактеріологічна обстановка, умови, що виникають у результаті застосування противником біологічної (бактеріологічної) зброї та впливають на бойову діяльність військ і сил флоту

**Біологічна продуктивність**, маса та енергія, що продукують екосистема або якась її ланка

**Біологічна система**, цілісна система компонентів, жива структура, що здійснює обмін речовин і енергії

**Біологічна станція**, науково-дослідна установа

**Біологічне очищення**, застосування організмів для очищення середовища

**Біологічне різноманіття**, сукупність об'єктів живої природи у всьому їх різноманітті

**Біологічний годинник**, здатність живих організмів орієнтуватися в часі

**Біологічний напрям у соціології**, напрям, головною ознакою якого є застосування понять і законів біології при аналізі суспільного життя

**Біологічний ризик**, значення ймовірності такого відхилення біологічної системи від норми, завдяки якому може настати її незворотне руйнування

**Біологічні методи боротьби**, методи боротьби зі шкідниками, хворобами з використанням природних ворогів

**Біологічні ритми**, циклічні коливання інтенсивності та характеру біологічних процесів

**Біологічні цикли**, періодичні повторення певних процесів у живих системах

**Біологія**, система наук, що вивчає життя в усіх його проявах

**Біологія ветеринарна**, галузь ветеринарної науки, що вивчає біологію захворювань тварин

**Біологія ґрунту**, наука про живі організми в ґрунті, розділ ґрунтознавства

**Біологія ландшафтів**, наука у складі фізичної географії

**Біологія розвитку**, розділ біології, що вивчає процеси індивідуального розвитку організму (онтогенезу)

**Біолокація**, здатність тварин орієнтуватися в просторі за допомогою аналізу відбитих звукових коливань

**Біolumінесценція**, хемілюмінесценція, яка відбувається внаслідок біохімічних реакцій *in vivo*

**Біом**, велике природне угруповання організмів

**Біомаса**, загальна кількість живої речовини в певній екосистемі

**Біомедицина**, медична біологія, напрям медичної науки, що застосовує біологічні та інші природничо-наукові принципи в клінічній практиці

**Біометеорологія**, розділ метеорології, що вивчає взаємодію між геофізичним та геохімічним середовищем атмосфери й живими організмами

**Біометрія**, наука про вимірювання й обробку кількісних даних у біології

**Біомеханіка**, наука, яка вивчає властивості біологічних об'єктів на основі ідей та методів механіки

**Біоміцин**, ауреоміцин, антибіотик тетрациклінового ряду

**Біоморф**, термін для визначення особливо побудованих алгебраїчних фракталів

**Біонавігація**, здатність до вибору напряму руху під час сезонних міграцій

**Біон Борисфеніт** (325–250 до н. е.), філософ-кінік і письменник, Стародавня Греція

**Біонді, Метт** (1965), спортсмен (плавання), 8-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1988 – 5, 1992 – 2), США

**Біоніка**, наука, що досліджує принципи побудови і функціонування біологічних систем

**Біономія**, маловживаний термін, майже тотожний поняттю екології

**Біонт**, окремо взятий організм

**Біоорієнтація**, здатність тварин орієнтуватися в навколишньому середовищі

**Біополе**, електромагнітне випромінювання живих систем

**Біополімери**, макромолекулярні сполуки біологічного походження

**Біополімери і клітина**, науковий журнал Інституту молекулярної біології та генетики НАНУ, заснований 1985

**Біополітика**, концепція, допускає використання біологічних понять і методів дослідження у вивченні політичних феноменів

**Біопотенціали**, біоелектричні потенціали, електрична напруга, що виникає в органах, тканинах і окремих елементах клітин тваринних і рослинних організмів у процесі їхньої життєдіяльності

**Біопсія**, взяття невеличкого фрагменту органу або тканини з живого організму, як правило, з метою його гістологічного аналізу

**Біоритми**, біологічні ритми, циклічні коливання інтенсивності та характеру біологічних процесів

**Біоритмологія**, наука, яка вивчає роль фактору часу в здійсненні біологічних явищ та в поведінці живих систем

**Біос**, набір спеціальних підпрограм, які використовуються комп'ютерами для ініціалізації компонентів персональної платформи, необхідних для її первинного завантаження та подальшої роботи

**Біо-Савара – Лапласа закон**, закон, який визначає магнітну індукцію навколо провідника, в якому протікає електричний струм

**Біосеміотика**, наука, що досліджує властивості знаків і знакових систем у живих системах

**Біосинтез**, процес утворення природних органічних сполук живими організмами

**Біосоціальність**, явища на межі біологічного і соціального

**Біоспелеологія**, розділ біології, що вивчає організмів – мешканців печер

**Біостабілізатор**, установка для переробки органічних відходів сільського господарства на компост

**Біостимулятори**, біогенні стимулятори, біологічно активні речовини, що за певних умов утворюються в тканинах тварин і рослин

**Біостратиграфія**, галузь стратиграфії, що вивчає розподіл викопних залишків організмів в осадових відкладеннях з метою встановлення відносного віку і співвідношення одновікових шарів на різних територіях

**Біосфера**, оболонка Землі, заселена живими організмами



**Біота**, стала сукупність рослин, тварин, грибів та бактерій, що об'єднані спільною територією поширення

**Біо-тек**, напрям в архітектурі

**Біотектура**, архітектура, що враховує особливості навколишнього середовища і орієнтується на застосування природних і місцевих будівельних матеріалів

**Біотехнології штамів мікроорганізмів**, наука, яка вивчає хімічний склад живих істот та хімічні процеси, пов'язані з їхньою життєдіяльністю

**Біотехнологія**, міждисциплінарна галузь, що виникла на стику біологічних, хімічних і технічних наук

**Біотип**, група особин виду, яка входить до місцевої популяції та схожа практично за всіма ознаками, в тому числі і генетично

**Біотит**, мінерал класу силікатів

**Біотичне середовище**, сукупність елементів живої природи, що створюють умови проживання організмів

**Біотичний потенціал**, показник, що відображає здатність популяції до розмноження

**Біотичні фактори**, фактори живого середовища

**Біотоки**, електрична напруга, що виникає в органах, тканинах і окремих елементах клітин тваринних і рослинних організмів у процесі їхньої життєдіяльності

**Біотоп**, ділянка з більш-менш однотипними умовами існування

**Біотрансформація**, сукупність біохімічних перетворень речовини в клітині або в організмі

**Біотрансформація в біотехнології**, перетворення клітинами малоцінної або шкідливої речовини в корисну

**Біотривкість**, властивість матеріалів і виробів протистояти гниттю або іншим руйнівним біологічним процесам

**Біотрофи**, організми, які живляться іншими організмами

**Біоурбаністика**, комплексна дисципліна, яка всебічно досліджує явища, пов'язані з екологічними аспектами урбанізації

**Біофармакологія**, розділ фармакології, пов'язаний зі створенням біопрепаратів

**Біофізика**, галузь науки, яка вивчає фізичні та фізико-хімічні явища зародження

**Біофізичне товариство**, Українське біофізичне товариство, добровільна і самоврядна наукова громадська організація викладачів, науковців, аспірантів і студентів, зайнятих у галузі біофізики або суміжних з нею галузях

**Біофільтр**, споруда для штучного біологічного очищення вод

**Біохімії інститут імені О. В. Палладіна НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Біохімічне споживання кисню**, кількість розчиненого у воді кисню, спожитого мікроорганізмами за певний проміжок часу для окислення органічних речовин

**Біохімія**, наука про хімічний склад організмів та їхніх складових частин, про хімічні процеси, що протікають в організмах

**Біохімія ветеринарна**, галузь ветеринарної науки, що вивчає біологію захворювань тварин

**Біохімія квантова**, вивчення методами квантової механіки та квантової хімії електронної структури біологічно активних макромолекул

**Біохімія фізичних вправ і спорту**, галузь біохімії, яка вивчає хімічні процеси, що відбуваються в організмі під час виконання фізичних вправ

**Біохор**, частина біосфери, що охоплює групу просторово об'єднаних біотопів

**Біоценоз**, сукупність живих організмів, які населяють певну територію або акваторію

**Біоценологія**, розділ екології, що вивчає біоценози, їх виникнення, походження й розвиток, будову й розподіл у просторі й часі, взаємовідношення з навколишнім середовищем та між собою як самих біоценозів, так і окремих їх компонентів

**Біоцентризм**, науковий підхід або етична концепція у природоохоронній справі

**Біоцид**, міжнародний злочин проти людства, спрямований на умисне і масове знищення людей і живої природи за допомогою зброї масового знищення

**Біоцикл**, найвища одиниця поділу біосфери; виділяють три біоцикли: суходіл, море, внутрішні водойми

**Біпартизм**, двопартійність, панування в політичному житті двох партій, які змагаються за владу

**Біпатриди**, особи, які одночасно належать до громадянства двох держав, національним законодавством яких передбачено таку можливість

**Біпіраміда**, трьохмірний многогранник

**Біплан**, літак з двома крилами, розташованими одне над одним

**Біполярна система**, Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин 1945–1991, яка ґрунтувалася на поділі світу на два полюси

**Біпризма**, подвійна призма

**Бір, Сюзанна** (1960), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Оскар» (2011), Данія

**Бір**, хвойний, переважно сосновий, ліс

**Бірбом, Макс** (1872–1956), письменник, карикатурист, Велика Британія

**Біргер І Магнусон** (1280–1321), король Швеції (1290–1319)

**Біргер, Ярл** (1200–1266), регент Швеції (1250–1266), засновник Стокгольма, Швеція

**Бірдмора**, льодовик в Антарктиді

**Бірема**, бойовий корабель античності

**Біржа**, основна ринкова організаційна структура

**Біржа аграрна**, компонент інфраструктури аграрного ринку, що надає послуги суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів щодо сільськогосподарської продукції, товарних деривативів тощо

**Біржа валютна**, установа, в якій здійснюється регулярна й упорядкована торгівля іноземною валютою

**Біржа праці**, установа, що здійснює посередництво між працівниками та підприємцями

**Біржа товарна**, організація, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу та комерційну діяльність

**Біржа фондова**, організація, в якій здійснюється торгівля цінними паперами

**Бірнієк-Упіт, Ернест** (1871–1960), письменник, Латвія

**Бірі, Воллес** (1885–1949), актор, лауреат Венеційського МКФ (1934), «Оскар» (1932), США

**Біріба**, плодове дерево

**Бірки**, селище міського типу Нововодолазького р-ну Харківської обл.

**Бірманська мова**, мова тибето-бірманської групи китайсько-тибетської сім'ї мов

**Бірманці**, етнос, основне населення М'янми

**Бірмінгем**, місто у Великій Британії, 1,1 млн мешканців

**Бірмінгемський музей і художня галерея**, музейний заклад у м. Бірмінгем, Велика Британія

**Бірмінгемський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Бірмінгем з 1825

**Біробіджанський проект**, проект створення єврейської територіальної автономії на Далекому Сході Росії (1920–1950-ті)

**Бірс, Амброз** (1842–1913), письменник і журналіст, майстер короткого оповідання, класик американської літератури, США

**Біруля Мадський** (?–?), козацький ватажок (1568), один з отаманів низових козаків, Україна

**Біруні** (973–1048), вчений-енциклопедист, автор капітальних праць з філології, розробник системи перекладу і транскрипції на основі арабської графіки, Узбекистан – Афганістан

**Бірчак, Володимир Іванович** (1881–1946), письменник, літературознавець, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Бірюза**, мінерал, фосфат алюмінію й міді

**Бірюкове**, селище міського типу Свердловського р-ну Луганської обл.

**Біс**, у слов'ян – злий, ворожий людям дух, представник нижчої демонології

**Бісайські мови**, бісая, бінісая, бісаян, вісайські, вісая, вісаян, група філіппінських мов, поширена на островах у центрі Філіппінського архіпелагу

**Бісау**, місто, столиця Гвінеї-Бісау

**Бісексуальність**, здатність відчувати статевий потяг до представників як своєї, так і іншої статі

**Бісектриса**, промінь, що проходить через вершину кута і ділить його навпіл

**Бі-Сі Плейс** (BC Place), стадіон у м. Ванкувер (Канада), головна спортивна арена Зимових Олімпійських ігор 2010

**Біскайська затока**, частина Атлантичного океану, омиває береги Іспанії та Франції

**Бісмарк, Отто фон** (1815–1898), політичний діяч, перший канцлер Німецької імперії (1871–1890), Німеччина

**Бісмарка архіпелаг**, група островів на заході Тихого океану

**Бісса, справжня каретта** (*Eretmochelys imbricata*), вид плазунів родини морських черепах

**Біссет, Дональд** (1910–1995), дитячий письменник, Велика Британія

**Бістер, Ернесто** (1829–1880), драматург, Португалія

**Бістр**, прозорий бурий (коричневий) пігмент, що виготовляється з деревної сажі

**Бісульфати**, хім. кислі солі сірчаної кислоти

**Бісус**, секрет бісусової залози у моллюсків у вигляді прозорих ниток

**Біт**, ритмічна пульсація в популярній музиці

**Бітенг**, тумба чи стойка на палубі для кріплення буксирного троса або якірного каната

**Бітинія** (Bithynia), рід прісноводних черевоногих моллюсків

**Бітлз** (The Beatles), британський рок-гурт, культове явище в історії світової музики (1960–1970)

**Бітов, Андрій Георгійович** (1937), письменник, один із основоположників постмодернізму в російській літературі, Росія

**Бітрейт**, буквально – швидкість проходження бітів інформації

**Бітсон, Фред** (1879–1953), продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Біттер, Карл** (1867–1915), скульптор, Австрія – США

**Бітті, Бессі** (1886–1947), письменниця, журналістка, публіцист, США

**Бітті, Воррен** (1937), актор, продюсер, кінорежисер, «Золотий лев» (1998), «Оскар» (1982), США

**Бітуми**, мінеральні комплекси (горючі органічні речовини), що складаються з вуглеводнів

**Біт-хілани**, палацовий будинок хетських областей Ассирії, на довгому боці якого розташований вихід у вигляді критого портика з колонами, оздоблений двома баштами, що виступають

**Біфідобактерії**, рід облигатно-анаеробних грампозитивних бактерій

**Біфорій**, арочне вікно або арочний проріз

**Біфуркація**, термін для позначення якісних перебудов чи метаморфоз різних об'єктів при зміні параметрів, від яких вони залежать

**Біфуркація (анатомія)**, вилоподібний поділ трубчастого органу

**Біфуркація політична**, порушення балансу між внутрішніми і зовнішніми системами, стан суспільства, для якого є характерними масштабні якісні соціально-політичні трансформації

**Біфуркація річок**, поділ русла річки та її долини на дві гілки

**Біфштекс**, страва зі смаженої яловичини

**Біхар**, штат Індії

**Біхарці**, індо-арійський народ, що походить з індійського штату Біхар, де він мешкав біля трьох тисячоліть

**Біхевіоризм**, сукупність психологічних теорій, що розглядають поведінку людини безвідносно до психічних процесів

**Біхевіоризм політичний**, науковий напрям у політології, головним предметом якого є вивчення політичної поведінки виборців

**Біхор (гірський масив)**, гірський масив у Румунії, частина Західно-Румунських гір, висота – до 1849 м

**Біхор (жудець)**, жудець Румунії

**Біцепс**, двоголовий м'яз плеча людини

**Біцикл**, двоколісний транспортний засіб

**Біч Бойз** (The Beach Boys), американська рок-група, виступає з 1961

**Бічер-Стоу, Гарріст** (1811–1896), письменниця, аболіціоніст, США

**Бічна лінія**, орган чуття у круглоротих, риб, а також у личинок і деяких дорослих земноводних

**Бічна пластинка**, спланхотом, несегментована парна частина мезодерми у зародків хордових

**Бічна поверхня**, геометричне тіло

**Бічюя, Ніна Леонідівна** (1937), письменниця, майстер прози для дітей, Україна

**Бі Шен** (970–1051), друкар, винахідник набірною (рухомою) шрифту, Китай

**Бішкек**, місто, столиця Киргизстану

**Бішоп, Джон Майкл** (1936), імунолог та мікробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1989), США

**Бішоп, Елізабет** (1911–1979), поетеса, Пулітцерівська премія (1956), США

**Бішофіт**, мінерал

**Біюк-Карасу**, річка в АР Крим, права притока Салгиру, 102 км

**Біюк-Онлар**, селище міського типу Красногвардійського р-ну АР Крим

**Блаватнік, Леонард** (1957), підприємець та промисловець, один з найбагатших людей США, Україна – США

**Блаватська, Олена Петрівна** (1831–1891), релігійний філософ, літератор, мандрівник, Україна – Росія – Індія – США

**Блаватська, Тетяна Василівна** (1917–2007), історик античності, археолог, епіграфіст, Росія

**Блаватський, Володимир Дмитрович** (1899–1980), історик, археолог, дослідник давньогрецької чорноморської колонії Фанагорія, Росія

**Блага, Лучіан** (1895–1961), поет, філософ, перекладач, Румунія

**Блага суспільні**, блага соціальні, різновид благ, які характеризуються спільним використанням їх різними суб'єктами діяльності

**Благініна, Олена Олександрівна** (1903–1989), поетеса, драматург, перекладач творів Т. Шевченка російською мовою, Росія

**Благо**, найзагальніше поняття для позначення позитивних цінностей

**Благовещенська Окружна Українська Рада**, територіальний орган національного самоврядування українців Амурщини у 1918–1922

**Благовіст**, вид православно-статутного дзвону

**Благовіщення Пресвятої Богородиці**, християнське свято на честь оповіщення про непорочне зачаття Діви Марії

**Благовіщенське**, місто Кіровоградської обл.

**Благовіщенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Благоговіння перед життям**, етичне вчення, в основі якого лежить ідея, що добро – все те, що служить збереженню і розвитку життя, а зло – те, що знищує життя чи перешкоджає йому

**Благодатне**, селище міського типу Волноваського району Донецької області України

**Благодатне**, селище міського типу Нововолинської міської ради Волинської обл.

**Благодать**, одне з ключових понять християнського богослов'я, милість Господня

**Благодійне товариство з видання загальнокорисних та дешевих книг**, видавництво україномовних книг, діяло у м. Санкт-Петербург (Росія) у 1898–1918

**Благодійний фонд**, згідно із визнанням міжнародним визначенням, неурядова неприбуткова структура, котра має свій засновницький фонд, та є основною інституцією, через яку приватні кошти та інші ресурси передаються громаді

**Благодійність**, безкорисливе надання допомоги

**Благоєвградська область**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Благородний корал**, морська безхребетна тварина

**Благородний олень** (*Cervus elaphus*), вид парнокопитних ссавців родини оленевих, найпоширеніший вид оленів у світі

**Благослав, Ян** (1523–1571), письменник, поет, перекладач, етимолог, граматик, музикант та теоретик, представник гуманізму, Чехія

**Благословення**, знак, жест або обряд, покликаний передати божественну благодать особі яку благословляють; містичний акт передачі благодаті

**Благоустрій**, створення здорових, зручних і естетичних умов для проживання людини

**Благочестя**, істинне богошанування, благоговійне визнання та сповідування божественних істин – дотримання правил віри

**Благочинний**, адміністративно-судова посадова особа в православній церкві, помічник єпископа

**Бладхаунд**, порода собак

**Блажейовський, Дмитро** (1910–2011), греко-католицький священник, історик, митець (автор вишиваних ікон), Польща – Україна

**Блаженний**, особливий лик святих у християнстві, юродивий

**Блаженство**, вищий стан духовного і тілесного буття, що досягається віруючими на шляху здобуття благодаті Духа Святого, вищий рівень щастя, задоволення

**Блазари**, потужне джерело електромагнітного випромінювання в ядрах деяких галактик; асоціюється з чорними дірами

**Блай, Мігель** (1866–1936), скульптор, представник модерну, Іспанія

**Блайх, Яків Дов** (1964), головний рабин Києва та України, розділ Об'єднання юдейських релігійних організацій України з 1990, США – Україна

**Блакитна Європа**, назва європейської політики у галузі риболовлі, складова спільної сільськогосподарської політики

**Блакитна мечеть**, мечеть Султанахмет, мечеть у м. Стамбул (Туреччина), пам'ятка архітектури світового значення

**Блакитний Ніл**, річка в Ефіопії і Судані, права притока Нілу, 1450 км

**Блакитні гори**, гори в Австралії, частина Великого Вододільного хребта, 1215

**Бламберг, Барух Самуель** (1925–2011), лікар та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1976), США

**Бланк**, аркуш паперу з відтвореними на ньому реквізитами, що містять постійну інформацію

**Блантер, Матвій Ісаакович** (1903–1990), композитор, народний артист СРСР (1975), Росія

**Бланшетт, Кейт** (1969), актриса, лауреат Венеціанського МКФ (2007), «Оскар» (2005, 2014), Австралія

**Бланшо, Моріс** (1907–2003), письменник, літературознавець, Франція

**Бланшування**, короточасна обробка (ошпарювання) продукту окропом або парою перед його подальшою обробкою

**Бласко Ібаньєс, Вісенте** (1832–1910), письменник-реаліст, класик іспанської літератури, Іспанія

**Бластема**, скупчення однорідних неспеціалізованих клітин на раневій поверхні після ампутації органу у тварин

**Бластєя**, гіпотетичний предок багатоклітинних

**Бластикотом папоротева** (*Blasticotoma filiceti*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини бластикотомід, внесений до Червоної книги України

**Бластогенез**, період ембріонального розвитку хребетних тварин і людини до утворення сомітів

**Бластодерма**, шар ядер, а пізніше клітин, з яких складається зародок багатоклітинних тварин

**Бластодиск**, скупчення цитоплазми на анімальному полюсі яйця у тварин

**Бластоїдеї** (*Blastoidea*), вимерлі голкошкірі

**Бластома**, злоякісна пухлина, яка складається з погано диференційованих клітин (бластів)

**Бластомери**, клітини, що утворюються в результаті дробіння заплідненого яйця

**Бластомікоз**, інфекційне захворювання грибкової природи

**Бластопор**, отвір, що сполучає внутрішню порожнину зародка тваринного організму з навколишнім середовищем

**Бластоцель**, порожнина бластули, первинна порожнина **Бластоциста**, стадія розвитку зародка плацентарних ссавців

**Бластула**, стадія ембріонального розвитку, порожнисте тіло, сформоване в процесі дроблення зиготи

**Блат**, можливість отримати якісь матеріальні блага, послуги, позитивні рішення посадових осіб, посади, до яких штучно обмежено доступ в обхід правил розподілу

**Блау, Пітер Мікаел** (1918–2002), соціолог, розробник концепції соціального обміну, США

**Блауманіс, Рудольф Матісович** (1863–1908), письменник, драматург, Латвія

**Блеген, Карл Вільям** (1887–1971), археолог, США

**Блезер, Густав Герман** (1813–1874), скульптор-монументаліст, Німеччина

**Блейк, Вільям** (1757–1827), поет, художник та гравер, Велика Британія

**Блейр, Бонні** (1964), спортсменка (біг на ковзанах), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1988, 1992 – 2, 1994 – 2), США

**Блек, Джеймс Вайт** (1924–2010), фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988), Велика Британія

**Блек, Дункан** (1908–1991), економіст, один із основоположників політології, Велика Британія

**Блек, Макс** (1909–1988), аналітичний філософ, США

**Блекберн, Елізабет Елен** (1948), цитогенетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2009), США

**Блекетт, Патрік** (1897–1974), фізик, Нобелівська премія з фізики (1948), Велика Британія

**Блекінге**, лен Швеції

**Блекмор, Річі** (1945), рок-музикант, Велика Британія

**Блекота** (*Hyoscyamus*), рід рослин родини пасльонових

**Блек-рот**, чорна гниль винограду, грибкове захворювання рослин

**Блекстон, Вільям** (1723–1780), політик, юрист, філософ та історик права, Велика Британія

**Блек-Хіллс**, гірський масив на Середньому Заході США

**Блендер**, побутовий електричний пристрій для змішування і подрібнення продуктів харчування

**Блендфордіві** (*Blandfordiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холодцоквітих

**Бленорея**, гостре гнійне запалення слизової оболонки ока

**Блер, Ентоні** (1953), політичний діяч, 73-й прем'єр-міністр Великої Британії (1997–2007)

**Блерію, Луї** (1872–1936), винахідник, авіатор і підприємець, перший француз, котрий отримав посвідчення пілота, Франція

**Блест Гана, Альберто** (1830–1920), письменник, дипломат, родоначальник реалістичного роману в Латинській Америці, Чилі

**Блетчлі-Парк**, музей шифрувальників та обчислювальної техніки у м. Блетчлі (Велика Британія)

**Блефарит**, запалення країв повік



**Блешня**, штучна риболовна принада для ловлі хижої риби

**Близнець, Віктор Семенович** (1933–1981), письменник, майстер прози для дітей, Україна

**Близниці**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, скелі, Рахівський р-н Закарпатської обл.

**Близниця**, гора, найвища вершина Свидовецького хребта Українських Карпат, 1883 м

**Близнюки**, близнята, дві (зрідка більше) особи, народжені від тієї самої вагітності

**Близнюки**, зодіакальне сузір'я

**Близнюки (смт)**, селище міського типу, адміністративний центр Близнюківського р-ну Харківської обл.

**Близнюки (в математиці)**, пара простих чисел, різниця між якими становить 2

**Близнюків метод**, метод генетичних досліджень, що дозволяє встановити вплив генотипу та умов середовища на формування певної ознаки, тобто встановити її успадковувальність

**Близнюківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Близький Схід**, назва, надана європейцями найближчому для них східному регіону, розташованому в Західній Азії та Північній Африці

**Блиск залізний**, мінерал

**Блиск**, фізична властивість і характеристика поверхні мінералів

**Блискавка**, електричний розряд між небесними хмарами або між хмарою та землею

**Блищанкові** (Nitidulidae), родина дрібних жуків класу комах

**Блищик, Олександр Степанович** (1966), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1991) та Європи (1993), Україна

**Бліс, Бертран** (1939), кінорежисер і сценарист, лауреат Канського (1989) та Венеціанського (2003, 2010) МКФ, Франція

**Бліксен, Карен** (1885–1962), письменниця, Данія

**Блінд**, тип вітрила

**Бліндаж**, укриття від вогню противника, влаштоване на бойових позиціях

**Блінников, Сергій Капітонович** (1901–1969), актор, народний артист СРСР (1963), Росія

**Бліхер, Стен Стенсен** (1782–1848), поет, письменник, Данія

**Блішки земляні** (Alticinae), підродина жуків родини листодів

**Блобель, Гюнтер** (1936), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1999), Польща – Німеччина – США

**Блог**, веб-сайт, який регулярно поповнюється новими записами, зображеннями, аудіо/відеоматеріалами

**Блогерна революція**, організація масових антиурядових виступів за допомогою соціальних мереж та інших інтернет-ресурсів (блогів, Facebook, Twitter, Youtube), які в підсумку можуть привести до повалення чинного політичного режиму

**Блогосфера політична**, глобальне віртуальне середовище у формі публічних ресурсів, у якому використовуються мережеві технології політичної комунікації з метою поширення та обговорення актуальних авторських повідомлень на політичну тематику

**Блок, Марк** (1886–1944), історик, дослідник історії середньовічної Франції, співзасновник, видавець та редактор журналу «Аннали», Франція

**Блок, Олександр Олександрович** (1880–1921), поет, драматург, перекладач, класик російської літератури

**Блок (інформаційні технології)**, частина інформації, яка зручна для сприйняття

**Блок (лінгвістика)**, одиниця лінгвістичної структури повідомлення, яка об'єднує кілька надфразних єдностей і призначена для передачі інформації; відповідає такій одиниці видавничої структури, як розділ чи підрозділ

**Блок виборчий**, угода двох або більше політичних партій для спільного висунення кандидата або списку кандидатів на виборах до представницьких органів

**Блок елітний**, домовленість, угода між елітами, а також неформальне об'єднання еліт

**Блок міжнародний**, союз чи угода держав з метою спільних дій для вирішення спільних завдань

**Блок мовлення**, набір рубрик, побудованих за принципом їх повторів для різних аудиторій глядачів і слухачів

**Блок політичний**, об'єднання, союз політичних партій, громадських організацій, груп людей для узгодження дій, досягнення спільних політичних інтересів

**Блок радіотехнічний**, конструктивно автономна, експлуатаційно неавтономна складальна одиниця, що реалізує складну завершену функцію приймання, передавання або перетворення сигналу

**Блок фірмовий**, сукупність елементів фірмового стилю, об'єднаних в єдину композицію: товарний знак і логотип (рідше інші)

**Блокада**, дії, які спрямовані на ізоляцію об'єкта шляхом припинення всіх його зовнішніх зв'язків

**Блокада валютна**, заходи держави щодо обмеження обігу в країні іншої валюти

**Блокада воєнна**, спосіб ведення воєнних дій, який полягає в ізоляції (порушенні зовнішніх зв'язків) ворожої держави

**Блокада економічна**, економічна ізоляція країни іншими державами, що передбачає обмеження або заборону на торгівлю всіма чи окремими товарами з цією країною

**Блокада морська**, вид військових дій, які спрямовані на ізоляцію з моря окремих портів, ділянок або всього узбережжя держави противника в цілях припинення зовнішніх зв'язків через море і заборони виходу сил його флоту за межі блокованого району

**Блокада новокаїнова**, метод лікування

**Блокада серця**, порушення його провідності, що супроводжується уповільненням поширення імпульсу збудження

**Блокатори кальцієвих каналів**, речовини і лікарські препарати, які блокують активність кальцієвих каналів, особливо у серцевому м'язі

**Блокбастер**, дуже успішні високобюджетні вистава чи кінофільм

**Блокгауз**, фортифікаційна споруда, призначена для ведення кругового рушничного і артилерійського вогню, а також проживання гарнізону

**Блок-діаграма**, тривимірний картографічний рисунок

**Блокатор механічний**, пристрій, що забезпечує з'єднання і роз'єднання електричного з'єднувача (вилки з розеткою) тільки тоді, коли гнізда стаціонарної чи кабельної розетки не перебувають під напругою

**Блоковий нерв**, IV пара черепно-мозкових нервів

**Блокпост**, загороджувальний, укріплений контрольно-пропускний пункт з озброєною охороною

**Блокування**, засіб захисту від ураження електричним струмом або інших нещасних випадків, що застосовується в електричних установках, приладах і пристосуваннях

**Блокування рахунків**, позбавлення органами державної влади власника банківського рахунку права вільно користуватися коштами

**Блокшив**, старе, переважно несамохідне судно або баржа

**Бломберген, Ніколас** (1920), фізик, Нобелівська премія з фізики (1981), Нідерланди – США

**Блондель, Анрі** (1863–1938), фізик, Франція

**Блондель, Жан** (1929), політолог, Франція

**Блондель, Моріс** (1861–1949), філософ, Франція

**Блонський, Іван Васильович** (1950), фізик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Блонський, Павло Петрович** (1884–1941), філософ, психолог і педагог, Україна – Росія

**Блот-Свен** (?–1087), король Швеції (1084–1087)

**Блох, Конрад Еміль** (1912–2000), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1964), Польща – Німеччина – США

**Блох, Леонора Абрамівна** (1881–1943), скульптор, представниця імпресіонізму та реалізму, Україна

**Блох, Фелікс** (1905–1983), фізик, Нобелівська премія з фізики (1952), Швейцарія

**Блохи** (Siphonaptera), ряд комах типу членистоногих

**Блохін, Олег Володимирович** (1952), спортсмен та тренер (футбол), кращий футболіст Європи (1975), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972, 1976), володар Кубка володарів Кубків (1975, 1986) та Суперкубка (1975) УЄФА, Україна

**Блохінцев, Дмитро Іванович** (1908–1979), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1939) та АН СРСР (1958), Росія – Україна

**Блуд**, у міфологічних уявленнях українців – демонологічний образ із негативною конотацією, який має здатність перетілюватися на різних істот і заплутувати людей

**Блукаючий нерв**, десята пара черепних нервів

**Блум, Аллан** (1930–1992), філософ, критик системи американської вищої освіти, США

**Блум, Герольд** (1930), історик та теоретик культури, літературний критик, США

**Блу-Маунтін-Пік**, гора, найвища вершина Ямайки, 2256 м

**Блу-Маунтінс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірський район, природоохоронна територія, Австралія

**Блу-Маунтінс і Джон-Кроу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Ямайка

**Блумберг** (Bloomberg), американська приватна компанія, провідний світовий постачальник фінансової інформації для професійних учасників фінансових ринків, діє з 1981

**Блумберг, Майкл Рубенс** (1942), підприємець та політик, один з найбагатших людей світу, мер Нью-Йорка у 2002–2013, США

**Блуменфельд, Фелікс Михайлович** (1863–1931), композитор і піаніст, Україна – Росія

**Блумер, Герберт** (1900–1987), соціолог, психолог, представник Чиказької школи символічного інтеракціонізму, США

**Блумсберійський гурток**, елітарна група англійських інтелектуалів, письменників, живописців поч. 20 ст.

**Блумфільд, Леонард** (1887–1949), мовознавець, США

**Блупер**, додаткове переднє вітрило

**Блур, Девід** (1942), соціолог і психолог, представник єдинбурзької школи, Велика Британія

**Блутанг**, трансмісивне вірусне захворювання жуйних тварин

**Блювота**, мимовільний викид вмісту шлунку через рот

**Блюз**, музичний жанр

**Блюм, Мануель** (1938), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1995), США

**Блюм, Ярослав Борисович** (1956), біолог, академік НАН України (2006), Україна

**Блюменберг, Ганс** (1920–1996), філософ, історик ідей, постструктураліст, основоположник метафорології, Німеччина

**Блюхер, Гебгард Леберехт Фон** (1742–1819), генерал-фельдмаршал Пруссії (1813), переможець Наполеона при Ватерлоо

**Бляклі руди**, група мінералів

**Бо де Роша, Альфонс** (1815–1893), інженер, розробник теоретичних принципів роботи чотиритактного двигуна внутрішнього згорання, Франція

**Бо Цзюй-і** (772–846), поет, Китай

**Боа** (Boa), рід неотруйних змій родини удавових

**Боас, Франц** (1858–1942), антрополог, лінгвіст, США

**Боб**, спортивний інвентар, керовані сани для бобслею

**Боббі-Боббі**, у міфах населення в північній частині Австралії – надприродна істота, яка живе на небесах

**Бобер (притока Случі)**, річка в Рівненській обл., права притока Случі, 51 км

**Бобер (притока Ужа)**, річка в Київській обл., права притока Ужа, 31 км

**Бобер європейський** (Castor fiber), вид ссавців родини бобрових, вид фауни України

**Бобет, Вольфганг** (1918–1996), хімік, Німеччина

**Боби** (*Vicia faba*), зернобобова культура

**Бобикевич, Олекса Христофорович** (1865–1902), письменник, публіцист, педагог, громадський та релігійний діяч, греко-католицький священик, Україна

**Бобинський, Василь Петрович** (1898–1938), поет, перекладач, Україна

**Бобир, Андрій Матвійович** (1915–1994), співак-бандурист, диригент, педагог, народний артист УРСР (1986), Україна

**Бобирець дніпровський** (*Petroleuciscus borysthenticus*), риба родини корошових, вид фауни України

**Бобишев, Дмитро Васильович** (1936), поет, перекладач, літературознавець, Україна – Росія

**Бобівник трилистий**, вахта, трилисник (*Menyanthes trifoliata*), вид рослин родини бобівникових

**Бобівникові** (*Menyanthaceae*), родина квіткових рослин порядку тирличцевитих

**Бобіна**, котушка для намотування кіноплівки чи магнітної стрічки

**Бобко, Керол Джозеф** (1937), астронавт, США

**Бобмошукач**, магнітометричний прилад для пошуку під землею (водою) авіабомб, артилерійських снарядів, мін та інших предметів, що не вибухнули, корпуси яких виконані з феромагнітних матеріалів

**Бобові** (*Fabaceae*), родина квіткових рослин порядку бобовцвітих

**Бобовоцвіті** (*Fabales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Бобовський, Павло Іванович** (1817–1882), оперний співак (бас-баритон), Україна – Росія

**Боборикін, Петро Дмитрович** (1836–1921), письменник, журналіст, Росія – Франція – Швейцарія

**Бобрецький, Микола Васильович** (1843–1907), зоолог, ректор Київського університету Св. Володимира у 1903–1905, Україна

**Бобри** (*Castor*), рід ссавців родини бобрових

**Бобриківське золоторудне родовище**, родовище на території Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Бобринець**, місто, адміністративний центр Бобринецького р-ну Кіровоградської обл.

**Бобринецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Бобринський, Георгій Олександрович** (1863–1928), воєначальник та державник, генерал-лейтенант російської армії, галицький генерал-губернатор (1914–1915), Росія – Франція

**Бобринський, Олексій Олександрович** (1852–1927), політичний діяч, археолог, Росія

**Бобров, Володимир Олексійович** (1943–2014), кардіолог, Міністр охорони здоров'я України (1994–1995), член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Бобровиця**, місто, адміністративний центр Бобровицького р-ну Чернігівської обл.

**Бобровицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Боброві** (*Castoridae*), родина ссавців ряду гризунів

**Бобровський, Йоганнес** (1917–1965), письменник, Німеччина

**Бобрусь-Порадник, Людмила Костянтинівна** (1946), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980), Україна

**Бобслей**, вид спорту, входить до програми Зимових Олімпійських ігор

**Бобтейл**, порода собак

**Бове, Даніель** (1907–1992), фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1957), Італія

**Бовель, Шарль** (1478–1556), філософ-гуманіст, історик, Франція

**Бовен, Елізабет** (1899–1973), англо-ірландська письменниця

**Бовері, Теодор** (1862–1915), біолог, Німеччина

**Боверія** (*Beauveria*), рід грибів порядку гіфоміцетів

**Бові, Девід** (1947–2016), рок-музикант, Велика Британія

**Бовтиське родовище горючих сланців**, родовище на території Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Бовтиський кратер**, імпактний кратер (астролема) у центральній частині Українського щита діаметром до 25 км в межах Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Бовуа, Даніель** (1938), історик, Франція

**Бовуар, Сімона де** (1908–1986), письменниця, філософ, Франція

**Бог**, надприродна безсмертна істота, духовна субстанція чи єство, яка керує світом (у монотеїзмі), чи його частинами (у політеїзмі)

**Бог із машини**, літературний прийом, що зародився в часи античності, полягає в несподіваній, невмотивованій розв'язці, втручанні в розвиток подій вищих сил, художньо недостовірної випадковості

**Богадільня**, богоугодний заклад для неспроможних з будь-якої причини до праці

**Богасвський, Костянтин Федорович** (1872–1943), живописець-пейзажист, представник символізму, Україна

**Богасвський, Олексій Якович** (1890–1959), рентгенолог, один із основоположників української рентгенології, Україна – Німеччина

**Боган, Луїза** (1897–1970), поетеса, критик, США

**Богара**, землі в районах зрошуваного землеробства, на яких сільськогосподарські культури вирощують без поливу

**Богард, Дірк** (1921–1999), актор, класик британського кінематографу, Велика Британія

**Богарне, Ежен** (1781–1824), політик та воєначальник, віце-король Італії у 1805–1814, Франція

**Богарне, Жозефіна** (1763–1814), імператриця Франції (1804–1809), перша дружина Наполеона Бонапарта, Франція

**Богарт, Гамфрі** (1899–1957), актор, «Оскар» (1952), США

**Богатиков, Юрій Йосипович** (1932–2002), естрадний співак (баритон), народний артист УРСР (1973) та СРСР (1985), Україна

**Богатир, у фольклорі різних народів світу** – герой, наділений чудесною силою і надлюдськими здібностями, оборонець рідної землі, зміеборець

**Богатирьов, Семен Семенович** (1890–1960), музикознавець, композитор і педагог, Україна – Росія

**Богатський, Олексій Всеволодович** (1929–1983), хімік, академік АН УРСР (1976), Україна

**Богацький, Павло Олександрович** (1883–1962), письменник, журналіст, літературознавець, літературно-театральний критик, бібліограф, політик, Україна – Австралія

**Богач, Богдан Михайлович** (1975), співак, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Богач, Петро Григорович** (1918–1981), фізіолог, академік АН УРСР (1978), Україна

**Богачевська-Хом'як, Марта Данилівна** (1938), громадська діячка й активіст українського жіночого руху в США, Україна – США

**Богачевський, Юрій Володимирович** (1939), оперний і концертно-камерний співак, Україна – США

**Богдан, Іван Гаврилович** (1928), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Олімпійських ігор (1960), Україна

**Богданас, Рімантас Казимирович** (1938), борець (греко-римський стиль), чемпіон світу (1965), Литва – Україна

**Богданівська балка**, ботанічний заказник загальнодержавного значення (1994), Бобринецький р-н Кіровоградської обл.

**Богданівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Варвинського р-ну Чернігівської обл.

**Богданівський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Нікопольський р-н Дніпропетровської обл.

**Богданов, Анатолій Петрович** (1834–1896), антрополог і зоолог, Росія

**Богданов, Богдан** (1940), філолог, культуролог, перекладач, Болгарія

**Богданов, В'ячеслав Леонідович** (1965), механік, академік НАН України (2015), Україна

**Богданов, Микола Олексійович** (1838–1920), концертно-камерний співак (баритон), голова дирекції Київського відділення Російського музичного товариства (1912–1918), Україна

**Богданов, Михайло Олександрович** (1914–1995), художник кіно, народний художник СРСР (1985), Росія

**Богданов, Олександр Олександрович** (1873–1928), економіст, філософ, лікар, політичний діяч, теоретик соціалізму, Білорусь – Росія

**Богданович, Карл Іванович** (1864–1947), геолог, Білорусь – Росія – Польща

**Богданович, Максим Адамович** (1891–1917), поет, перекладач, літературознавець, один з творців білоруської літератури і сучасної літературної білоруської мови, Білорусь

**Богданович, Олексій Володимирович** (1963), актор, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Богданович, Пітер** (1939), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (1979), США

**Богдашевський, Дмитро Іванович** (1861–1933), архієпископ Російської православної церкви, ректор Київської духовної академії у 1914–1919, Україна

**Богема**, ексцентричний стиль життя, характерний для певної частини мистецької інтелігенції (актори, музиканти, художники тощо)

**Богемістика**, міждисциплінарна гуманітарна галузь, що досліджує чеську мову, літературу, історію та культуру

**Богемія**, історична область на заході сучасної Чехії

**Богемські брати**, релігійна секта в Чехії, що виникла в середині 15 ст.

**Богза, Джео** (1908–1993), письменник, публіцист, Румунія

**Богиня з косами**, у міфах Центральної Америки – верховне божество, уособлює собою одночасно небо і землю, життя і смерть

**Богиня-мати**, умовне позначення ряду жіночих божеств зі схожими функціями, шанованих під різними іменами в різних міфологічних системах

**Богоборство**, протидія релігії в межах релігійного світогляду

**Богобоязливість**, страх Божий, віра у владу Бога і церкви, страх перед порушенням заповідей Святого Письма

**Богобудівництво**, етико-філософська течія в російському марксизмі першого десятиліття 20 ст., основною ідеєю якої була інтеграція ідей марксизму і релігії

**Боговлюдження**, одне з провідних понять християнської догматики – народження Бога в людському тілі (Ісус Христос)

**Боговшанування**, складова релігійних практик – визнання безумовної залежності від Бога людиною

**Богодухів**, місто, адміністративний центр Богодухівського р-ну Харківської обл.

**Богодухівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Богодухновенність**, богонатхненність, релігійна концепція, що визначає Божественний авторитет Біблії, даний людям шляхом одкровення, написання священних книг під впливом Святого Духа

**Боголюбов, Микола Миколайович (молодший)** (1940), математик, член-кореспондент АН СРСР (1984), Україна – Росія

**Боголюбов, Микола Миколайович (старший)** (1909–1992), математик та механік, академік АН УРСР (1948) та АН СРСР (1953), Росія – Україна

**Боголюбов, Михайло Миколайович** (1918–2010), сходознавець-іраніст, академік АН СРСР (1990), Україна – Росія

**Боголюбов, Олексій Миколайович** (1911–2004), математик та механік, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Боголюдина**, бог, який втілюється в людині; термін, що виражає природу Ісуса Христа



**Богомазов, Дмитро Михайлович** (1964), актор, Національна премія України ім. Шевченка (2013), Україна

**Богомазов, Олександр Костянтинович** (1880–1930), живописець, представник та теоретик мистецького авангарду, Україна

**Богомильство**, дуалістична ересь, що поширилася у Болгарії у 10 ст.

**Богомолець, Олег Олександрович** (1911–1991), патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна

**Богомолець, Олександр Олександрович** (1881–1946), патофізіолог, академік (1929) та президент (1930–1946) АН УРСР, академік (1932) та віце-президент (1942–1945) АН СРСР, Україна

**Богомолець, Ольга Вадимівна** (1966), дерматолог, політичний і громадський діяч, Україна

**Богомоли** (Mantodea), ряд комах типу членистоногих

**Богомолов, Володимир Осипович** (1924–2003), письменник, майстер гостросюжетної пригодницької прози, Росія

**Богомолов, Олег Тимофійович** (1927–2015), економіст, академік АН СРСР (1981), Росія

**Богомолов, Олексій Федорович** (1913–2009), радіотехнік, академік АН СРСР (1984), Росія

**Богопізнання**, загальний термін, що виражає пізнання людиною Бога як свого Творця

**Богораз, Володимир Германович** (1865–1936), етнограф, лінгвіст, дослідник чукотсько-камчатських мов, мови азійських ескімосів, евенської мови, Україна – Росія

**Богораз, Лариса Йосипівна** (1929–2004), лінгвіст, правознавець, голова Московської Гельсінкської групи (1989–1996), Україна – Росія

**Богородиця**, жіноче божество у багатьох релігіях, у християнстві – діва Марія, мати Ісуса Христа

**Богородицький, Василь Олексійович** (1857–1941), лінгвіст, член-кореспондент Петербурзької АН (1915), Росія

**Богородичний рух**, неохристиянська течія, започаткована архієпископом Іоанном (Береславським), яка виникла у Росії 1984

**Богородський, Сава Йосипович** (1804–1857), правознавець-криміналіст, Росія – Україна

**Богородчани**, селище міського типу, адміністративний центр Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.

**Богородчанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Богословський, Микита Володимирович** (1913–2004), композитор, народний артист СРСР (1983), Росія

**Богослов'я**, теорія релігії, система знань, спрямована на теоретичне обґрунтування, тлумачення та виправдання релігійного вчення та догматів

**Богослов'я апофатичне**, богословський метод, що полягає у виразі суті Божественного шляхом послідовного заперечення всіх можливих його визначень як несумірних йому, пізнанні Бога через розуміння того, чим Він не є

**Богослов'я звільнення**, один із новітніх розділів у сучасному русько-православному богослов'ї

**Богослов'я катафатичне**, релігійне вчення, яке визнає можливість часткового, відносного пізнання Бога шляхом аналогії між ним, світом і людиною

**Богослов'я православне**, вчення про Бога в його православному оформленні

**Богослов'я миру**, ерелогія, сукупність поглядів на проблеми миру, мирного співіснування, які характеризують ту чи іншу християнську конфесію

**Богослужбові книги**, авторизовані Церквою для богослужіння книги, які показують ті чи інші чинопослідування (або молитвослов'я), а також богослужбові (статутні) вказівки

**Богослужіння**, відправлення певних релігійних обрядів

**Богота**, місто, столиця Колумбії

**Богоугодні заклади**, різноманітні установи лікувального і добродійного призначення

**Богохульство**, нешанобливе використання імені Бога або богів, а також паплюження будь-яких об'єктів релігійного поклоніння і шанування

**Богошукання**, релігійно-філософська течія, що поширилась серед російської інтелігенції в роки реакції після поразки революції 1905–1907

**Богоявлення**, християнське свято Хрещення Господнє, сходження Бога – Духа Святого у вигляді голуба під час хрещення Ісуса Христа у р. Йордан

**Богров, Дмитро Григорович** (1887–1911), анархіст, убивця П. Столипіна, Україна

**Богун, Іван** (?–1664), полковник козацького війська (1650–1664), один із найбільш знаних ватажків українського національно-визвольного руху 17 ст., Україна

**Богусевич, Володимир Андрійович** (1902–1978), історик та археолог, Росія – Україна

**Богуслав**, місто, адміністративний центр Богуславського р-ну Київської обл.

**Богуславка Маруся**, легендарний персонаж українських козацьких дум 16–17 ст.

**Богуславський, Костянтин Євгенович** (1895–1943), композитор, співак і хормейстер, Україна

**Богуславський, Микола** (1850–1933), організатор і натхненник козарського відродження на Кубані, громадський діяч, видавець, меценат, організатор Першої (1913) та Другої (1916) козарських шкіл на Кубані, Україна – Росія

**Богуславський полк**, козацька військова й адміністративно-територіальна одиниця з центром у Богуславі, 17–18 ст.

**Богуславський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Богуслав, В'ячеслав Олександрович** (1938), інженер-конструктор, підприємець, державний і політичний діяч, Герой України (2000), Україна

**Богущ, Яким** (?–1711), кошовий отаман Війська Запорозького, запеклий супротивник Московської держави, Україна

**Богусевич, Франциск Бенедикт** (1840–1900), поет, один із основоположників нової білоруської літератури, Білорусь – Польща

**Бодак** (*Cirsium*), осот, рід багаторічних, рідше дворічних трав'янистих рослин родини айстрових

**Бодаревський, Микола Корнилович** (1850–1921), живописець, Україна

**Бодгі**, одне з основних понять буддизму, що означає найвищий стан свідомості, якому властива абсолютна свобода і цілковите усвідомлення повноти реальності

**Бодгісаттва**, у буддизмі – істота, що досягла просвітлення та відмовилося від нірвани заради спасіння всього живого

**Бодє, Арнольд** (1900–1977), живописець, Німеччина

**Бодє, Йоганн Елерт** (1747–1826), астроном, Німеччина

**Бодє діаграма**, логарифмічна амплітудно-фазова частотна характеристика подання частотного відгуку лінійної стаціонарної системи в логарифмічному масштабі

**Бодє музей**, мистецький музей, діє у м. Берлін (Німеччина) з 1904

**Боден, Жан** (1529–1596), юрист та філософ, розробник теорії державного суверенітету, Франція

**Боденське озеро**, озеро в північних передгір'ях Альп, на кордоні Німеччини, Австрії та Швейцарії, 536 км<sup>2</sup>

**Боденштейн, Макс Ернст Август** (1871–1942), фізик, хімік, Німеччина

**Бодет, Хайме Торрес** (1903–1974), поет, громадський і політичний діяч, Мексика

**Боджіо, Еміліо** (1857–1920), живописець, Венесуела – Італія – Франція

**Бодик, Лазар Зусійович** (1903–1976), кінорежисер, асистент О. Довженка у роботі над майже всіма картинами останнього, Україна

**Боді-арт**, мистецтво розфарбовування тіла

**Бодібілдинг**, вид спорту, у якому учасники демонструють обов'язкові пози, намагаючись показати розвиток мускулатури, рельєф тіла, а також естетику і збалансованість будови тіла

**Бодіо, Луїджі** (1840–1920), статистик, Італія

**Бодлендер, Гвідо** (1855–1904), хімік, Німеччина

**Бодлер, Шарль** (1821–1867), поет, критик, перекладач, Франція

**Бодліанська бібліотека**, бібліотека Оксфордського університету (Великобританія), одна з найбільших книгозбірок Європи, діє з 1610

**Боднар, Ігор Ярославович** (1941–2011), графік, представник генерації шестидесятників, Україна

**Боднарський, Богдан Степанович** (1874–1968), бібліограф, книгознавець, організатор наукового ведення бібліотечної справи, Україна – Росія

**Бодо, Жан Моріс Еміль** (1845–1903), інженер і винахідник, Франція

**Бодрі, Патрік П'єр Роже** (1946), астронавт, Франція

**Бодрійяр, Жан** (1929–2007), філософ, соціолог, теоретик культури, автор поняття «гіперреальність», Франція

**Бодуен де Куртене, Цезарія** (1885–1967), етнограф та історик мистецтва, фундаторка Національного музею етнографії у Варшаві, дійсний член НТШ (1933), Естонія – Польща – Велика Британія

**Бодуен де Куртене, Ян Неціслав** (1845–1929), мовознавець, дійсний член НТШ (1914), Польща – Росія

**Бодуен I** (1930–1993), король Бельгії у 1951–1993

**Бодхідхарма** (440–528/536), перший патріарх чань-буддизму, засновник вчення чань (дзен), 28-й патріарх буддизму, Індія

**Бодяга**, лікарський препарат тваринного походження, який отримують з губок родини бодягових

**Бодягові** (Spongillidae), родина прісноводних губок

**Бодянові** (Illiciaceae), родина рослин ряду магноліопсиди

**Бодяньський, Олександр Всеволодович** (1916–1992), краєзнавець, археолог, першовідкривач понад 1 тис. археологічних пам'яток у Подніпров'ї, Україна

**Бодяньський, Осип Максимович** (1808–1877), філолог-славіст, історик, фольклорист, перекладач, видавець, письменник, член-кореспондент Петербурзької АН (1854), Україна – Росія

**Бодяньський, Федір Максимович** (1812–1873), фольклорист, брат О. Бодяньського, з яким збирав та публікував українські народні пісні, Україна

**Боєро, Феліпе** (1884–1958), композитор, Аргентина

**Боєцій** (480–524), філософ-неоплатонік, теоретик музики, християнський теолог, Італія

**Босголовка**, складова частина засобів ураження (ракет, бомб або артилерійського снаряда), призначена для безпосереднього ураження цілі

**Босздатність**, бойова здатність, спроможність військ (авіації, сил флоту) вести бойові дії, виконувати бойові завдання. Є визначальним елементом бойової готовності військ і найважливішою умовою досягнення перемоги

**Босприпаси**, складова частина озброєння, безпосередньо призначена для враження живої сили противника, знищення його військової техніки, руйнування укріплень, споруд, а також виконання інших завдань

**Босприпаси кумулятивні**, боєприпаси, призначені для ураження броньованих цілей з використанням кумулятивного ефекту

**Бож** (? – бл. 375), вождь антів

**Божа**, масив у межах Подільської височини

**Божедарівка**, селище міського типу Криничанського р-ну Дніпропетровської обл.

**Божедомка**, місце для поховання раптово померлих, мимовільною смертю (без покаяння і причастя)

**Божемський, Богдан** (1923), живописець, графік, Україна – США

**Божественне право монархів**, європейська доктрина, яка стверджувала, що монархічне правління – від Бога, влада передається у спадок, правитель відповідає тільки перед Богом, отже, бунт підданих проти нього – гріх

**Божество**, постульована надприродна або безсмертна особистість, що може сприйматися святою

**Божик, Володимир** (1908–1991), бандурист, диригент, співак (тенор), композитор, Україна – США

**Божич**, у південних слов'ян – міфо-ритуальний персонаж, котрий символізує новий рік

**Божій, Михайло Михайлович** (1911–1990), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1974), Україна

**Божко, Людмила Федорівна** (1941), оперна співачка (колоратурне сопрано), народний артист УРСР (1981), Україна

**Божко, Олександр Євгенович** (1935–2013), енергомашинобудівник, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Божко, Сава Захарович** (1901–1947), письменник, журналіст, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Божниця**, у давнину – каплиця, яку ставили за відсутністю церков або над могилами покійних

**Божоле**, 1) історико-географічна область і виноробницький регіон у Франції; 2) вино, яке виробляють у цьому регіоні

**Бозанкет, Бернар** (1848–1923), філософ, автор робіт з політичної філософії, Велика Британія

**Бозар**, еклектичний стиль архітектури

**Боздаглар**, гірський масив у Туреччині

**Бозе, Шат'єндрат** (1894–1974), фізик, на честь якого названий бозон, один з творців квантової статистики, Індія

**Бозе-газ**, газ частинок, які описуються статистикою Бозе

**Бозе – Ейнштейна конденсація**, перехід Бозе-газу в стан, в якому значна частина бозонів знаходиться в найнижчому квантовому стані

**Бозе – Ейнштейна статистика**, квантова статистика, що описує розподіл за енергією частинок з цілочисельним значенням спіну

**Бозе-рідина**, квантова рідина частинок з цілочисельними значеннями спіну

**Бозон**, елементарна частинка з цілим значенням спіна

**Бойга бура** (*Boiga irregularis*), вид деревних отруйних змій

**Бойд Опп, Джон** (1880–1971), педагог, Нобелівська премія миру (1949), Велика Британія

**Бойєр, Пол** (1918), хімік, Нобелівська премія з хімії (1997), США

**Бойєр, Юхан** (1872–1959), письменник, Норвегія

**Бойки**, українська етнографічна група

**Бойківське**, селище міського типу Донецької обл.

**Бойківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Бойківщина (музей)**, художній музей, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Бойківщина (регіон)**, історико-етнографічний регіон на північних і південних схилах Карпат

**Бойківщина, Долинський краєзнавчий музей Тетяни і Омеляна Антоновичів**, музейна установа у м. Долина Івано-Франківської обл., діє з 2003

**Бойко, Анатолій Іванович** (1945), оперний співак, народний артист України (1999), Україна

**Бойко, Володимир Григорович** (1929–2009), фольклорист, літературознавець, Україна

**Бойко, Володимир Іванович** (1928–2007), співак, соліст хору ім. Верьовки, народний артист УРСР (1987), Україна

**Бойко, Володимир Петрович** (1928–2002), інженер-технолог поліграфічного виробництва, Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Бойко, Володимир Семенович** (1938–2015), підприємець і політик, організатор металургійного виробництва, Герой України (2003), Україна

**Бойко, Григорій Пилипович** (1923–1978), письменник, поет, перекладач, класик української літератури для дітей, Україна

**Бойко, Іван Никифорович** (1910–1975), офіцер танкових військ ЗС СРСР, учасник Другої світової війни, двічі Герой Радянського Союзу (10.01.1944, 26.04.1944), Україна

**Бойко, Микола Костянтинович** (1947), агроном-садівник та винороб, генеральний директор Національного виробничо-аграрного об'єднання «Масандра» у (1987–2015), Герой України (2009), Україна

**Бойкот**, проста форма соціального конфлікту, змістом якої є цілкова або часткова відмова від дій, що слугують інтересам протилежної сторони

**Бойкот економічний**, форма економічної боротьби, засіб економічного впливу на інші країни

**Бойкот міжнародний**, відмова держави підтримувати стосунки з якою-небудь державою або групою держав

**Бойл, Віллард** (1924–2011), фізик, Нобелівська премія з фізики (2009), США

**Бойл, Денні** (1956), кінорежисер, «Оскар» (2009), Велика Британія

**Бойл, Кей** (1903–1993), американська письменниця

**Бойлер**, пристрій для нагрівання води в системах теплопостачання й гарячого водопостачання

**Бойля точка**, точка мінімуму на ізотермі реального газу в координатах  $PV$ – $P$

**Бойля–Маріотта закон**, закон, який пов'язує тиск ідеального газу з його об'ємом

**Бойль, Роберт** (1627–1691), хімік, фізик, натурфілософ, співзасновник Лондонського королівського товариства, Ірландія – Велика Британія

**Бойманса – ван Бейнінгена музей**, музейний заклад у м. Роттердамі (Нідерланди), діє з 1847

**Бойова готовність**, стан Збройних Сил країни, який характеризує їх здатність організовано, у визначені строки розпочати воєнні дії і успішно виконувати поставлені бойові завдання

**Бойова група**, штатне або тимчасове формування сил і засобів для виконання бойового завдання

**Бойова машина десанту**, БМД, різновид бойової техніки

**Бойова машина піхоти**, БМП, різновид бойової техніки

**Бойова організація Партії соціалістів-революціонерів**, терористична організація Партії соціалістів-революціонерів (1901–1911)

**Бойова розвідувальна машина**, БРМ, різновид бойової техніки

**Бойовий комплект**, боєкомплект, кількість боєприпасів, встановлена на одиницю зброї або на бойову машину

**Бойовий наказ**, одна з форм доведення бойових завдань до військ (сил флоту), на бій (операцію), основний бойовий документ з управління військами (силами флоту)

**Бойовий Прапор військової частини**, у Збройних Силах багатьох країн – символ честі, доблесті, бойової слави і продовження бойових традицій

**Бойовий розрахунок**, визначення особливих (додаткових), обов'язків військовослужбовців підрозділу залежно від характеру виконуваного завдання

**Бойовий склад**, фактичний склад частини, з'єднання, об'єднання, що включає штатні сили і засоби, а також їхні засоби посилення, призначені для виконання бойового завдання

**Бойові мистецтва**, кодифіковані системи психофізичних тренувань та бойових практик

**Бойові можливості**, кількісні та якісні показники, що характеризують можливості підрозділів, частин (кораблів), з'єднань і об'єднань виконувати певні бойові завдання за встановлений час у конкретних умовах обстановки

**Бойс, Йозеф** (1921–1986), живописець, Німеччина

**Бойченко, Олександр Володимирович** (1970), літературний критик, перекладач, есеїст, Україна

**Бойченко, Олександр Максимович** (1903–1950), письменник, громадський діяч, Україна

**Бойченко, Павло** (1878–1906), оперний співак (тенор), соліст Чиказької оперети (1905–1906), Україна – США

**Бойчук, Богдан Миколайович** (1927), поет-модерніст, перекладач, критик, Україна – США

**Бойчук, Михайло Львович** (1837–1937), живописець, маляр-монументаліст, лідер групи «бойчукістів», член НТШ (1912), один із засновників українського монументального мистецтва, Україна

**Бойчук, Олександр Андрійович** (1950), математик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Бойчук, Тимофій Львович** (1896–1922), живописець-монументаліст, брат і учень М. Бойчука, Україна

**Боїнг, Вільям Едвард** (1881–1956), літакобудівник, засновник авіабудівної компанії «Боїнг», США

**Боїнг**, американська транснаціональна аерокосмічна корпорація

**Боїнг 737**, найпопулярніший у світі вузькофюзеляжний реактивний пасажирський літак американської компанії «Боїнг»

**Боїнг 747**, перший у світі широкофюзеляжний далекоматеріальний пасажирський авіалайнер американської компанії «Боїнг»

**Боїнг В-17**, «Літаюча фортеця», перший суцільнометалевий важкий чотирьохмоторний бомбардувальник, США

**Бок, Йоганн Георг** (1698–1762), літературознавець, Німеччина

**Бок, Федор фон** (1880–1945), воєначальник, генерал-фельдмаршал вермахту (1940), Польща – Німеччина

**Бокаж**, тип культурного ландшафту

**Бокаловидні клітини**, епітеліальні одноклітинні залози, які відповідають за вироблення слизу

**Бокальська коса**, регіональний ландшафтний парк, Роздольненський р-н АР Крим

**Бокасса, Жан-Бадель** (1921–1996), президент Центральноафриканської Республіки (1966–1976), імператор Центральноафриканської імперії (1976–1979)

**Бокеріні, Рудольфо Луїджі** (1743–1805), композитор, Італія

**Боккадор** (1465–1549), архітектор, Італія

**Боккаччо, Джованні** (1313–1375), письменник, Італія

**Боклан, Станіслав Володимирович** (1960), актор, народний артист України (2016), Україна

**Бокль, Генрі Томас** (1821–1862), історик і соціолог-позитивіст, автор книги «Історії цивілізації в Англії», Велика Британія

**Бокова долина**, долина припливу головної річки

**Бокова**, річка в Кіровоградській та Дніпропетровській обл., права притока Інгульця, 72 км

**Боковенька**, річка в Кіровоградській, Миколаївській та Дніпропетровській обл., права притока Бокової, 61 км

**Боковеньківська балка**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Долинський р-н Кіровоградської обл., Україна

**Бокове-Платове**, селище міського типу Антрацитівської міської ради Луганської обл.

**Боково-Хрустальне**, місто Луганської обл.

**Боковик**, 1) перша зліва графа таблиці; 2) ліхтарик, маргіналія – заголовок твору, розташований на берегах книжки

**Бокоплави** (Amphipoda), ряд вищих ракоподібних

**Бокотей, Андрій Андрійович** (1938), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Бокс (приміщення)**, частина приміщення, виділена або повністю ізольована з метою створення особливого режиму, напр. ізольоване місце для хворого у лікарні

**Бокс (спорт)**, вид спорту, входить до програми Олімпійських ігор

**Бокс професійний**, вид спорту

**Боксер**, порода собак

**Боксит**, осадова гірська порода

**Бокшай, Йосип Йосипович** (1891–1975), живописець, народний художник України (1960) та СРСР (1963), Україна

**Бола**, болас, мисливська ментальна зброя в індіанців степів Південної Америки

**Боланьос, Сесар** (1931), композитор, Перу

**Болбочан, Петро Федорович** (1883–1919), воєначальник, полковник Армії УНР, Україна

**Болгари**, етнос, основне населення Болгарії

**Болгаристика**, міждисциплінарна гуманітарна галузь, що досліджує болгарську мову, літературу, історію та культуру

**Болгарія**, держава в Східній Європі

**Болгарська література**, сукупність літературних текстів болгарською мовою, писаних болгарськими авторами (або



які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Болгарська мова**, південнослов'янська мова слов'янської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Болгарська паличка** (*Lactobacterium bulgaricum*), одна з двох бактерій, використовуваних для виробництва йогурту

**Болгарська православна церква**, автокефальна помісна православна церква

**Болгарське мистецтво**, мистецтво, створене в Болгарії та болгарами

**Болгарський лев**, грошова одиниця Болгарії

**Болград**, місто, адміністративний центр Болградського р-ну Одеської обл.

**Болградський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Болградський Сивашик**, лиман р. Атманай, один з лиманів Азовського моря, Якимівський р-н Запорізької обл.

**Болден, Чарлз Френк** (1946), астронавт, США

**Болдирєв, Володимир Степанович** (1911–1993), живописець, Україна

**Болдуїн, Джеймс** (1924–1987), письменник, драматург, борець за права людини, США

**Болдуїн, Джеймс Марк** (1861–1934), філософ і психолог, один із основоположників психології особистості та соціальної психології, США

**Болдуїн, Френк Стівен** (1838–1925), винахідник і підприємець, США

**Болдуман, Михайло Пантелеймонович** (1898–1983), актор, народний артист СРСР (1965), Україна – Росія

**Болезаспокійливі засоби**, знеболювальні засоби

**Болен, Дітер Гюнтер** (1954), співак та композитор, Німеччина

**Болеро**, іспанський народний танець

**Болеслав I Грізний** (915–967/972), князь Чехії (929–967/972)

**Болеслав I Хоробрий** (967–1025), князь Польщі (992–1025)

**Болеслав II Набожний** (бл. 932 – 999), князь Чехії (967/972–999)

**Болеслав II Сміливий** (1042–1081), князь (1058–1076) та король (1076–1079) Польщі

**Болеслав III Кривоустий** (1086–1138), князь Польщі (1102–1038)

**Болеслав IV Кучерявий** (1122–1173), князь Польщі (1146–1173)

**Болеслав V Сором'язливий** (1226–1279), князь Сандомирський (1232–1279) та Краківський (1243–1279), Польща

**Болетин** (*Boletinus*), рід грибів флори України

**Болетопсис** (*Boletopsis*), рід грибів флори України

**Болехів**, місто обласного підпорядкування в Івано-Франківській обл.

**Болехівський-Боян, Петро** (1910–1995), оперний та концертно-камерний співак (баритон), композитор, Україна – США

**Болеховер, Бер** (1723–1805), єврейський письменник, хронікер, Україна

**Болиголов** (*Conium*), рід дворічних трав'янистих рослин родини зонтичних

**Болібрux, Андрій Андрійович** (1950–2003), математик, академік РАН (1997), Росія

**Болівар, Симон** (1783–1830), лідер боротьби за незалежність іспанських колоній у Південній Америці

**Болівар**, група нафтових родовищ у Венесуелі

**Болівар венесуельський**, національна валюта Венесуели

**Болівар фуерте**, національна валюта Венесуели

**Боліварія короткокрила** (*Bolivaria brachyptera*), вид комах ряду богомоли родини справжніх богомолів, внесений до Червоної книги України

**Болівіано**, національна валюта Болівії

**Болівійська література**, сукупність літературних текстів іспанською та іншими мовами, писаних болівійськими авторами (або які вважають себе такими), та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Болівійська низовина**, алювіальна низовина в Південній Америці на півночі Болівії

**Болівія**, держава у Південній Америці

**Болівуд**, загальна назва кіностудій індійського міста Мумбаї

**Болід**, великий метеор, що виглядає як вогняна куля, гіперболізоване визначення автомобіля для перегонів

**Болін, Берг** (1925–2007), метеоролог, Швеція

**Болін, Нільс Івар** (1920–2002), інженер і винахідник, Швеція

**Болінтіяну, Дімітріє** (1819–1872), письменник, політичний діяч, Румунія

**Болл, Артур** (1895–1951), винахідник, США

**Болл, Томас** (1819–1911), скульптор, живописець і музикант, США

**Болла**, Кучедра, в албанській міфології – рогатий вогнедишний дракон

**Боллінгброк, Генрі Сент Джон** (1678–1751), політичний філософ, державний діяч і письменник, Велика Британія

**Болніські написи**, найдавніші написи грузинською мовою на храмі Болнісі Сіоні, Грузія

**Болометр**, прилад для вимірювання енергії випромінювання

**Болонський процес**, міжнародна система стандартів освіти, що забезпечує їх взаємну сумісність між країнами-учасницями, сприяє мобільності студентів, дослідників і викладачів

**Болонський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Болонья (Італія) з 1088

**Болоньї національна пінаотека**, мистецький музей, діє у м. Болонья (Італія) з 1762

**Болонья**, місто в Італії, 386 тис. мешканців

**Болотниця**, синтяг (*Eleocharis*), рід коловодних рослин родини осокових

**Болотні відклади**, відклади мінерального та органічного походження, що накопичуються у болотах

**Болотні черепахи** (*Emys*), рід плазунів родини прісноводних черепах

**Болото мезотрофне**, тип болота за характером живлення і рослинності, перехідне болото, лісове болото

**Болото низинне**, болото, розташоване на низинних ділянках місцевості, живиться як атмосферними опадами, так і поверхневими або підземними водами

**Болото оліготрофне**, болота, живлення яких здійснюється тільки за рахунок атмосферних опадів

**Болото**, надмірно зволожена ділянка земної поверхні, заросла вологолюбною рослинністю

**Болотов, Андрій Тимофійович** (1739–1833), письменник, ботанік, агроном, один із основоположників агрономії та помології в Російській імперії, Росія

**Болотов, Костянтин Григорович** (1892–1934), художник та кінорежисер, Україна

**Болотознавство**, наука про болота

**Болотяник**, міфічний персонаж

**Болотяні крички, чорні крички** (*Chlidonias*), рід птахів родини мартинових

**Болоховська земля**, історико-географічна область 12–13 століть, межувала з Галицьким, Волинським і Київським князівствами

**Болсуновський, Карл Васильович** (1838–1924), археолог, нумізмат, дослідник проблем нумізматики, сфрагістики, геральдики, символіки трипільської орнаментики, історії раннього християнства і його запровадження на землях слов'ян, Україна

**Болт, Усейн** (1986), спортсмен (легка атлетика), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2008 – 3, 2012 – 3), 11-разовий чемпіон світу (2009 – 3, 2011 – 2, 2013 – 3, 2015 – 3), Ямайка

**Болт**, сталевий стержень з гвинтовою нарізкою різьби на одному кінці і головкою на іншому, призначений для з'єднання окремих деталей і частин сталевих конструкцій за допомогою гайки

**Болтанський, Крістіан** (1944), скульптор, Франція

**Болтвуд, Бертрам Борден** (1870–1927), хімік, радіохімік, США

**Болтон, Елмер Кайзер** (1886–1968), хімік, США

**Болховітінов, Віктор Федорович** (1899–1970), авіаконструктор, Росія

**Болховітінов, Микола Миколайович** (1930–2008), історик, академік АН СРСР (1987), Росія

**Болч, Емілі Грін** (1867–1961), американська економістка, Нобелівська премія миру (1946)

**Больбелязм однорогий** (*Bolbelasmus unicornis*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-больбоцератид, внесений до Червоної книги України

**Больверк**, больварк, укріплена споруда, тонка підпірна стінка, що утримує від сповзання ґрунт у місці контакту його з водою

**Больнов, Отто Фрідріх** (1903–1991), філософ, Німеччина

**Больцано, Бернард** (1781–1848), математик, філософ і теолог, автор першої строгої теорії дійсних чисел і один із основоположників теорії множин, Чехія

**Больцман, Людвіг** (1844–1906), фізик, засновник статистичної механіки і молекулярно-кінетичної теорії, Австрія – Італія

**Больцмана рівняння**, рівняння, що описує еволюцію розподілу частинок нерівноважної термодинамічної системи в просторі координат та за швидкостями

**Больцмана стала**, фізична стала, що визначає зв'язок між температурою та енергією

**Больцмана статистика**, статистика систем, які містять велике число частинок, що не взаємодіють

**Большак, Василь Григорович** (1922–1988), письменник, журналіст, головний редактор журналу «Україна» (1962–1972), голова Держкомітету УРСР з кінематографії (1972–1979), Україна

**Большаков, Вадим Іванович** (1938–2015), металург, академік НАН України (2009), Україна

**Большаков, Леонід Наумович** (1924–2002), письменник і літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна – Росія

**Большаков, Микола Аркадійович** (1874–1958), оперний співак (тенор), соліст Маріїнського театру (1906–1929), Україна – Росія

**Большой театр**, державний академічний театр опери та балету Росії, діє у м. Москва з 1776

**Бомарше, П'єр Огюстен** (1732–1799), драматург, публіцист, Франція

**Бомба**, типів боєприпасів і вибухових пристроїв

**Бомба атомна**, первинна назва авіаційної ядерної бомби, руйнівна сила якої отримується розщепленням ядра атома в результаті ланцюгової ядерної реакції

**Бомба вулканічна**, застигла грудка лави, викинута з жерла вулкана під час його виверження

**Бомба касетна**, авіаційний боєприпас у вигляді тонкостінної авіабомби, спорядженої авіаційними мінами або дрібними бомбами різного призначення (протитанковими, протипіхотними, запальними та ін.) масою до 10 кг

**Бомба ядерна**, вид ядерних боєприпасів, що належать до зброї масового ураження

**Бомбакс** (*Bombax*), рідкісні в культурі листопадні дерева із родини мальвові підродини бомбаксових

**Бомбаксові** (*Bombacaceae*), підродина, що належить до родини мальвових

**Бомбар, Ален** (1924–2005), лікар, мандрівник, теоретик та практик напряму «боротьба за виживання в екстремальних умовах», Франція

**Бомбарда**, один із перших зразків гармат (14–16 ст.)

**Бомбардир**, 1) найбільш результативний гравець команди у спортивних іграх; 2) військове звання, яке існувало з 16 ст. у артилерійських частинах армій деяких держав

**Бомбардири (жуки)**, група жуків турунів, які здатні вистрілювати з залоз у задній частині черевця віляючу суміш хімічних речовин

**Бомбардирський корабель**, вітрильне дво- трищоглове судно

**Бомбардувальник**, бойовий літак, призначений для ураження наземних і морських об'єктів як на полі бою, так і в тилу ворога

**Бомбиєри, Енріко** (1940), математик, фахівець з теорії чисел, алгебраїчної геометрії і математичного аналізу, Премія Філдса (1974), Італія

**Бомбомет**, 1) морський корабельний пристрій для скидання глибинних бомб; 2) мортира, яка стріляє розривними снарядами

**Бомбометання**, прикладна наукова дисципліна, що вивчає теорію, технічні засоби та методику застосування авіаційних бомб з літальних апаратів для ураження об'єктів противника

**Бомбоскидач**, спеціальний пристрій для скидання боеприпасів

**Бомбосховище**, захисна споруда, об'єкт цивільної оборони, служить для захисту людей від авіабомб і артилерійських снарядів, уламків зруйнованих будівель і згубної дії отруйних газів

**Боме, Антуан** (1728–1804), хімік, Франція

**Бомонд політичний**, позначення причетності до «вищих кіл» політикуму

**Бон (загородження)**, бонові загородження, плавучі загородження для обмеження поширення чого-небудь поверхнею води

**Бон (релігія)**, давня релігія Тибету

**Бон Джові** (Bon Jovi), американська рок-група, існує з 1983

**Бона Сфорца** (1494–1557), королева Польщі та велика княгиня Литовська (1518–1548), дружина Сигізмунда I, Італія – Польща

**Бонавентура** (1221–1274), теолог, схоласт, генерал Ордену францисканців, кардинал Римо-католицької церкви, Італія

**Бональд, Луї Габріель Амбруаз** (1754–1840), філософ, Франція

**Бонампак**, стародавнє місто майя

**Бонапарт, Луї Люсьєн** (1813–1891), лінгвіст, Франція – Велика Британія – Італія

**Бонапарт, Шарль** (1803–1857), орнітолог, Франція

**Бонапарті**, династія імператорів Франції у 1804–1814, 1815, 1852–1870

**Бонапартизм**, політичний режим у Франції протягом 1799–1814

**Боначич, Антон Петрович** (1878–1933), оперний співак (бас-баритон, пізніше – драматичний тенор), композитор і вокальний педагог, Україна – Росія – Білорусь

**Бонгард, Генріх Густав** (1786–1839), біолог, ботанік, хірург, Німеччина

**Бонгард-Левін, Григорій Максимович** (1933–2008), історик, сходознавець-індолог, академік АН СРСР (1990), Росія

**Бонго**, кубинський ударний інструмент

**Бонгоффер, Дітріх** (1906–1945), лютеранський пастор, теолог, учасник змови проти А. Гітлера, Польща – Німеччина

**Бонд, Едвард** (1934), драматург, сценарист, поет, Велика Британія

**Бондар, Андрій Данилович** (1974), поет, публіцист, перекладач, Україна

**Бондар, Григорій Васильович** (1932–2014), онколог, академік НАМН України (2002), Герой України (2002), Україна

**Бондар, Микола Герасимович** (1920–1994), мостобудівник, академік АН УРСР (1979), Україна

**Бондар, Микола Миколайович** (1921–2000), історик, археолог, дослідник поселень середньодніпровської культури, Україна

**Бондар, Роберта Лінн** (1945), астронавт, Канада

**Бондаренко, Богдан Вікторович** (1989), спортсмен (легка атлетика), чемпіон світу (2013), Україна

**Бондаренко, Борис Іванович** (1938), теплотехнік, академік НАН України (2006), Україна

**Бондаренко, Володимир Петрович** (1939), фізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Бондаренко, Євген Васильович** (1905–1977), актор, народний артист УРСР (1953) та СРСР (1960), Україна

**Бондаренко, Михайло Ілліч** (1903–1938), політичний діяч, голова Раднаркому УРСР у серпні-жовтні 1937, Україна

**Бондаренко, Михайло Федорович** (1944–2013), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Бондаренко, Олександр Вікторович** (1960–2013), актор, народний артист України (2010), Україна

**Бондаренко, Юрій Іванович** (1942), живописець, графік, Україна

**Бондарець, Ганна Савівна** (1941), майстер художнього ткацтва, килимарниця, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Бондарєв, Віктор Леонідович** (1958), шахтар, Герой України (2006), Україна

**Бондарєв, Юрій Васильович** (1924), письменник, класик російського соцреалізму, Росія

**Бондарин, Сергій Олександрович** (1903–1978), письменник, Україна – Росія

**Бондарко, Олександр Володимирович** (1930), лінгвіст, один із основоположників функціональної граматики, член-кореспондент РАН (1997), Росія

**Бондарство**, вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням місткостей – бочок, діжок, барил, цебер тощо

**Бондарук, Роман Романович** (1974), стрілець (кульова стрільба), чемпіон світу (2014), Україна

**Бондарчук, Анатолій Павлович** (1940), спортсмен та тренер (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Бондарчук, Володимир Гаврилович** (1905–1993), геолог, академік АН УРСР (1951), Україна

**Бондарчук, Сергій Федорович** (1920–1994), актор, кінорежисер, народний артист СРСР (1952), Національна премія України ім. Шевченка (1982), «Оскар» (1968), Україна – Росія

**Бондін, Юрій Миколайович** (1946), промисловець і підприємець, Герой України (2004), Україна

**Бондопадххай, Манік** (1908–1956), письменник, Індія

**Бондопадххай, Тарашонкор** (1898–1971), письменник, громадський діяч, Індія

**Бонза**, настоятель буддистського храму чи монастиря у стародавній Японії

**Бонзит**, мінерал

**Бони**, короткотермінові боргові зобов'язання у формі цінних паперів (кредитних документів), за якими їхній власник може отримати певну суму грошей чи інших цінностей

**Боні Ем** (Boney M.), німецький диско-гурт, один з найуспішніших в історії поп-музики, існував у 1975–1990

**Боністика**, допоміжна історична дисципліна, що вивчає паперові грошові знаки

**Бонітет**, умовний показник, що застосовується для оцінки природних об'єктів і ресурсів та визначає їх економічну цінність

**Боніфаций** (бл. 672 – 754), святий католицької церкви, місіонер та реформатор церкви в державі франків, прославився як «Апостол всіх німців», Німеччина

**Боніфаций I** (?–422), 42-й папа римський (418–422)

**Боніфаций II** (?–532), 55-й папа римський (530–532)

**Боніфаций III** (?–607), 66-й папа римський (607)

**Боніфаций IV** (?–615), 67-й папа римський (608–615)

**Боніфаций IX** (1356–1404), 203-й папа римський (1389–1404)

**Боніфаций V** (?–625), 69-й папа римський (619–625)

**Боніфаций VI** (?–896), 112-й папа римський (896)

**Боніфаций VII** (?–985), релігійний діяч, антипапа (974, 984–985)

**Боніфаций VIII** (1235–1303), 193-й папа римський (1294–1303)

**Боніфачо**, протока в Середземному морі між островами Корсика та Сардинія

**Боніфратри**, чернечий орден Римо-католицької церкви, заснований у 1537 в Іспанії

**Бонковський, Діонісій Федорович** (1816–1881), поет, композитор, перекладач, автор музики пісні на слова Т. Шевченка «Нашо мені чорні брови», що стала народною, Україна

**Бонн**, місто у Німеччині (у 1949–1990 – столиця країни), 311 тис. мешканців

**Боннар, Андре** (1888–1959), філолог, Швейцарія

**Боннар, П'єр** (1867–1947), живописець, Франція

**Бонне, Шарль** (1720–1793), натураліст і філософ, Швейцарія

**Боннер, Олена Георгіївна** (1923–2011), громадський діяч, правозахисник, публіцист, дружина А. Сахарова, Росія – США

**Боннетові** (Bonnetiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевітх

**Боннський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Бонн з 1818

**Боно** (1960), рок-музикант, лідер гурту U2, Ірландія

**Бонсай**, японське мистецтво вирощування карликових дерев

**Бонус**, додаткова винагорода або знижка, що надається продавцем покупцеві, винагорода від виробника учаснику ланцюга дистрибуції

**Бонч-Бруєвич, Володимир Дмитрович** (1873–1955), партійний і державний діяч, історик, Керівник справами Ради народних комісарів РРФСР (1918–1920), Росія

**Бончев, Георгій** (1866–1955), геолог, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Бончковський, Володимир** (1905–2000), політичний діяч, політолог, аналітик, один із засновників радянології, Україна – Польща – США

**Бонч-Осмоловський, Гліб Анатолійович** (1890–1943), археолог, антрополог, етнолог, дослідник кримських татар, Росія

**Бонч-Томашевський, Михайло Михайлович** (1887–1939), кінорежисер, один з перших українських кінематографістів, Україна

**Боон, Луї Поль** (1912–1979), письменник, журналіст, Бельгія

**Боплан, Гійом, Левассер де** (бл. 1600–1673), інженер і військовий картограф, Франція – Польща – Україна

**Бопп, Франц** (1791–1867), санскритолог, основоположник порівняльного мовознавства, Німеччина

**Бопс звичайний** (Voops boops), риба родини спарових, вид фауни України

**Бопс смугастий** (Voops boops), вид променеперих риб ряду оку неподібних родини спарових, внесений до Червоної книги України

**Бопси** (Voops), рід риб родини спарових

**Бор, Нільс Генрік Давид** (1885–1962), фізик, Нобелівська премія з фізики (1922), Данія

**Бор, Оге Нільс** (1922–2009), фізик, Нобелівська премія з фізики (1975), Данія

**Бор**, хімічний елемент, символ – В, атомний номер – 5

**Бора магнетон**, одиниця вимірювання магнітного моменту

**Бора постулати**, постулати, які лежать в основі запропонованої Нільсом Бором моделі будови атома

**Бора радіус**, радіус найближчої до ядра орбіти електрона в атомі водню згідно моделі Бора, одиниця відстані в атомній фізиці

**Бора**, північний вітер



**Бораківський, Григорій Максимович** (1846–1890), драматург, Україна

**Борани**, бороводні, неорганічні сполуки бору та водню

**Борати природні**, мінерали

**Борати**, солі борної кислоти

**Боратинки**, дрібні мідні монети в Речі Посполитій, що карбувалися у серед. 17 ст.

**Борацит**, мінерал

**Борачок, Северин Юліанович** (1898–1875), живописець-постімпресіоніст, Україна – Німеччина – США

**Борг внутрішній**, сума заборгованості держави за своїми зобов'язаннями внутрішнім кредиторам

**Борг держави зовнішній**, заборгованість держави іноземним громадянам, фірмам і установам

**Борг зовнішній**, фінансові зобов'язання держави (зовнішні позики та не сплачені за ними проценти) на певну дату стосовно іноземних кредиторів

**Боргезе галерея**, мистецька збірка княжої родини Боргезе, діє у м. Рим (Італія) з 1903

**Боргезі, Бартоломео** (1781–1860), епіграфіст, нумізмат, антиквар, Італія

**Борген, Юхан** (1902–1979), письменник, Норвегія

**Боргес**, друкарський шрифт, кегель (розмір) якого дорівнює 9 пунктам (близько 3,38 мм)

**Боргнайн, Ернест** (1917–2012), актор, «Оскар» (1956), США

**Боргова книжка**, застаріла іменна книжка, по якій відпускалися продукти і промтовари за готівковий розрахунок у робочих кооперативах деяких міст СРСР

**Борда, Жан Шарль** (1733–1799), математик, Франція

**Бордаков, Юрій Вікторович** (1946), кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Борде, Жюль** (1870–1961), імунолог та бактеріолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1919), Бельгія

**Бордеро**, документально оформлений перелік ризиків у страхуванні

**Бордже Мілад**, телевежа у м. Тегеран, найвища споруда Ірану (435 м)

**Борджіа, Чезаре** (бл. 1475–1507), політичний діяч епохи Відродження, одна з ключових постатей італійської історії своєї епохи, Італія

**Бордиловський, Євген Іванович** (1875–1949), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Бордман, Джон** (1927), археолог і мистецтвознавець, Велика Британія

**Бордо**, місто у Франції, 241 тис. мешканців

**Бордон, Радо** (1915–1992), поет, перекладач, Словенія

**Бордоне, Парис** (1500–1570), живописець, представник маньєризму, Італія

**Бордуляк, Тимофій Гнатович** (1863–1936), письменник, перекладач, Україна

**Бордюр**, 1) вузька кольорова або візерункова смуга на стіні завширшки 3–20 см; 2) смужка, що облямовує малюнок,

текст, край шпалер; 3) плити, що відокремлюють проїзну частину дороги або вулиці від обочин, тротуарів

**Бореальна область**, зоогеографічна область Світового океану, що займає проміжне положення між Арктичною областю і Тропічною областю

**Бореальна трансгресія**, трансгресія Північного Льодовитого океану на Північ Східноєвропейської рівнини

**Бореальний клімат**, клімат у межах помірного поясу

**Бореальні організми**, морські організми, що мешкають у помірному поясі Північної півкулі

**Борей**, у грецькій міфології бог північного вітру

**Борелівська сигма-алгебра**, мінімальна сигма-алгебра, така, що містить усі відкриті підмножини топологічного простору (відповідно, вона містить і всі замкнуті)

**Борелівські множини**, множини на числовій прямій, що належать мінімальній  $\sigma$ -алгебрі над сукупністю всіх сегментів  $[a; b]$

**Бореліоз системний кліщовий**, природно-осередкове захворювання, що передається кліщами, з переважним ураженням шкіри, нервової системи, серця і великих суглобів, схильне до хронізації

**Борель, Еміль** (1871–1956), математик, один із основоположників теорії міри та її застосування у теорії вірогідності, Франція

**Борена Аланська** (11 ст.), поетеса, дружина грузинського царя Баграта IV Куропалата, Грузія

**Бореоеутерії** (Boreoeutheria), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Борець** (Aconitum), також – аконіт, тоя, отруйна рослина

**Боржава (полонина)**, гірський масив Полонинського хребта Українських Карпат

**Боржава (річка)**, річка в Закарпатській обл., права притока Тиси, 106 км

**Боржомі (мінеральна вода)**, природна гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода

**Боржомі (місто)**, місто в Грузії, бальнеологічний і кліматичний курорт, 9 тис. мешканців

**Борзейгі, Френк** (1893–1962), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (1935), «Оскар» (1929, 1932), США

**Борзенко, Сергій Олександрович** (1909–1972), військовий журналіст (єдиний, удостоєний звання Герой Радянського Союзу), письменник, Україна – Росія

**Борзна**, місто, адміністративний центр Борзнянського р-ну Чернігівської обл.

**Борзнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Борзов, Валерій Пилипович** (1949), спортсмен (легка атлетика), чемпіон (1972), срібний (1972) та бронзовий (1976) призер Олімпійських ігор, Україна

**Борзяк, Петро Григорович** (1903–2000), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Боривітер звичайний** (Falco tinnunculus), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Боривітер степовий** (*Falco naumanni*), вид птахів ряду соколоподібних родини соколиних, внесений до Червоної книги України

**Боривой I** (бл. 852 – не пізніше 1894), перший історично достовірний князь Чехії (870/872 – не пізніше 1894)

**Боривой II** (1065–1124), князь Чехії у 1100–1107 та 1117–1120

**Бориди**, хімічні сполуки

**Бориневич, Антон Самійлович** (1855–1946), статистик-демограф, Україна

**Бориня**, селище міського типу Турківського р-ну Львівської обл.

**Борис I** (перша половина 9 ст. – 907), князь Болгарії у 852–889

**Борис II** (931–977), цар Болгарії у 969–977

**Борис III** (1894–1943), цар Болгарії у 1894–1943

**Борис і Гліб**, руські князі, сини Володимира Святославича, вбиті під час князівських міжусобиць, перші особи східнослов'янського походження, які канонізовані християнською церквою

**Борисенко, Валентин Назарович** (1929–1990), скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Борисенко, Костянтин Степанович** (1905–1975), механік, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Борисенко, Наталія Сергіївна** (1975), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Борисенко, Олександр Андрійович** (1946), математик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Борисковський, Павло Йосипович** (1911–1991), археолог, дослідник палеолітичних пам'яток на території України, Росія

**Борислав**, місто обласного підпорядкування у Львівській обл.

**Бориславське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Дрогобицького р-ну Львівської обл.

**Бориславське родовище озокериту**, родовище в районі м. Борислав Львівської обл.

**Бориславський, Олексій Євгенович** (1968), спортсмен (плавання), срібний призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Борисов, Борис Павлович** (1940–1995), електротехнік, член-кореспондент АН України (1992), Казахстан – Росія – Україна

**Борисов, Георгій Павлович** (1930), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Борисов, Микола Андрійович** (1889–1937), письменник та сценарист, Україна

**Борисов, Олег Іванович** (1962–1994), актор, кінорежисер, народний артист СРСР (1978), Росія – Україна

**Борисов-Мусатов, Віктор Ельпідіфорович** (1870–1905), живописець, Росія

**Борисоглібська, Ганна Іванівна** (1868–1939), актриса, народний артист УСРР (1936), Україна

**Бориспіль**, місто, адміністративний центр Бориспільського р-ну Київської обл.

**Бориспільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Борисфен**, давньогрецька назва ріки Дніпро та однойменний скіфський річковий бог

**Борисфени**, поширена в історіографії назва монет Ольвії

**Борисфеніти**, 1) давнє населення Нижнього Подніпров'я; 2) назва мешканців м. Ольвія

**Борисюк, Михайло Дем'янович** (1934), механік, конструктор бронетанкового устаткування, член-кореспондент НАН України (2009), Герой України (2000), Росія – Україна

**Борисяк, Олексій Олексійович** (1872–1944), геолог і палеонтолог, академік АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Борищенко, Віктор Петрович** (1914–1996), оперний співак (ліричний тенор), народний артист УРСР (1951), Україна

**Борівецька**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Кіцманський р-н Чернівецької обл.

**Борівське**, селище міського типу Северодонецької міськради Луганської обл.

**Борівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Борідник** (*Jovibarba*), рід судинних рослин родини товстолихих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Борієві** (*Boryaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Борій**, хімічний елемент, символ – B<sub>h</sub>, атомний номер – 107

**Борін, Борис Абрамович** (1899–1965), театральний режисер, народний артист УРСР (1960), Україна

**Борітєся–поборете!**, друкований орган Закордонної делегації УПСР (1920–1922)

**Борко, Ігор Миколайович** (1961), оперний та камерний співак (тенор), народний артист України (2012), Україна

**Борковський, Віктор Іванович** (1900–1982), мовознавець, академік АН СРСР (1972), Білорусь – Росія

**Борковський, Іван** (1897–1976), археолог, дослідник Празького граду, член НТШ, Україна – Чехія

**Борлоуг, Норман Ернест** (1914–2009), агроном, ініціатор т. зв. Зеленої революції, Нобелівська премія миру (1970), США

**Борман, Мартін** (1900–1945), державний і політичний діяч, одна з ключових постатей Третього рейху, Німеччина

**Борман, Френк Фредерік** (1928), астронавт, США

**Борн, Бертран де** (1140–1215), поет середньовічного Провансу

**Борн, Макс** (1882–1970), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (1954), Німеччина

**Борна кислота**, слабка неорганічна кислота

**Борні добрива**, мінеральні добрива, у складі яких є мікроелемент бор

**Борну**, середньовічна держава у зоні Сахари Сахель, в Африці, на стику сучасних територій Нігерії, Нігеру та Чаду

**Боробудур**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддистський храмовий комплекс у центральній частині о. Ява, Індонезія

**Борова (річка)**, річка в Луганській обл., ліва притока Сіверського Дінця, 84 км

**Борова (Фастівська обл.)**, селище міського типу Фастівського р-ну Київської обл.

**Борова (Харківська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Борівського р-ну Харківської обл.

**Борова тераса**, найнижча і наймолодша надзаплавна річкова тераса

**Боровий, Саул Якович** (1903–1989), історик українського і російського єврейства, Україна

**Боровик, Дмитро Миронович** (1876–1920), один з фундаторів українського руху на Зеленому Кліні

**Боровик, Євген Станіславович** (1915–1966), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Боровик, Олександр Григорович** (1938), підприємець-аграрій, Герой України (2002), Україна

**Боровик бронзовий** (*Boletus aereus*; також – боровик темно-каштановий), вид грибів родини боровикових, внесений до Червоної книги України

**Боровик королівський** (*Boletus regius*; також – ясчник), вид грибів родини боровикових, внесений до Червоної книги України

**Боровиковський, Володимир Лукич** (1757–1825), живописець, іконописець та портретист, академік Петербурзької АМ (1795), Україна – Росія

**Боровиковський, Левко Іванович** (1806–1889), поет, фольклорист, етнограф, філолог, Україна

**Боровський, Ярослав Євгенович** (1937–2003), археолог, Україна

**Бородавка-Неродич, Яцько** (?–1621), гетьман Війська Запорозького Низового (1619–1620), Україна

**Бородавочники** (*Phacochoerus*), рід ссавців родини свинячих

**Бородавчатка** (*Synanceja verrucosa*), морська риба родини бородавчаткових

**Бородай, Василь Захарович** (1917–2010), скульптор, народний художник України (1964) та СРСР (1977), Національна премія України ім. Шевченка (1968), Україна

**Бородай, Галина Василівна** (1949–1980), живописець, графік, Україна

**Бородач** (*Gypaetus barbatus*), вид птахів родини яструбових

**Бородач**, ягнятник (*Gypaetus barbatus*), вид птахів родини яструбних

**Бородачеві** (*Andropogoneae*), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Бородачі**, ягнятники (*Gypaetus*), рід птахів родини яструбних

**Бородін, Василь Степанович** (1930–2011), літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Бородін, Іван Парфенович** (1847–1930), ботанік, популяризатор науки, один з піонерів природоохоронного руху та етико-естетичного підходу в заповідній справі і охороні дикої природи, Росія

**Бородін, Олександр Порфирівич** (1833–1887), композитор та хімік, класик російської та світової музики, Росія

**Бородіна, Анастасія Валеріївна** (1982), спортсменка (гандбол), бронзовий Олімпійських ігор (2004), Україна

**Бородіна, Олена Миколаївна** (1959), економіст, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Бородіно**, селище міського типу Тарутинського р-ну Одеської обл.

**Бородінська битва 1812**, найбільша битва франко-російської війни, відбулася 07.09.1812

**Бородюк, Володимир Михайлович** (1939), економіст, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Бородянка**, селище міського типу, адміністративний центр Бородянського р-ну Київської обл.

**Бородянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Борозенчасточеревні** (*Solenogastres*), клас безхребетних тварин типу моллюсків

**Бороліч, Юрій Юрійович** (1921–1973), письменник та журналіст, Україна – Словаччина

**Боромля**, зоологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Конотопський р-н Сумської обл.

**Борон, Катрін** (1969), спортсменка (академічне веслування), 4-разовий чемпіон (1992, 1996, 2000, 2004) Олімпійських ігор, Німеччина

**Борона**, сільськогосподарське знаряддя для поверхневої обробки ґрунту і догляду за рослинами, що культивуються

**Бороро**, індіанський народ у Болівії

**Боротьба (вид спорту)**, вид спорту, єдиноборство двох спортсменів за допомогою технічних прийомів, у якому кожен намагається покласти суперника на лопатки

**Боротьба (газета)**, газета, орган лівого крила УПСР/КПСР/УПСР(к)/УКП(б), від її назви походить назва політичної течії «боротьбистів»

**Боротьба з тероризмом**, діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності

**Боротьба за існування**, явище, яке має місце в природі серед рослин і тварин й відіграє значну роль у процесі розвитку органічного світу

**Боротьба зі злочинністю**, системна діяльність державних і громадських органів, спрямована на забезпечення дотримання норм законів

**Боротьба класова**, марксистсько-ленінське поняття (одне з основних у більшовицькій і радянській ідеології), що відображає переконання про вирішальну роль класових конфліктів у розвитку антагоністичних класових суспільств

**Боротьба на поясах**, вид спорту, єдиноборство

**Боротьба на поясах українська**, вид спорту, єдиноборство

**Боротьба обрядова**, діяльність частини греко-католицького духовенства на початку 1860-х з метою очищення східного обряду своєї церкви від домішок католицизму

**Боротьба політична**, політичні відносини, що характеризуються протистоянням політичних суб'єктів у здобутті ними влади або впливу на неї

**Боротьби двох культур теорія**, теорія про протистояння української сільської і російської міської культур в УСРР

**Борошниста роса**, хвороба рослин, яку спричиняють паразитні гриби родини борошнисторосяних

**Борошністі червці** (Pseudococcidae), родина клопів групи червців

**Борошно кісткове**, продукт переробки кісток тварин

**Борошно**, продукт помолу зерна, який використовується для виготовлення хліба, макаронів, кондитерських та інших виробів

**Борошно кормове**, корм для худоби, виготовлений з кормових трав

**Борошняна війна 1775**, народний рух у Франції, що був викликаний гострою нестачею хліба і зростанням цін на нього

**Борошняний черв'як**, личинка великого борошняного хрущака

**Борребю**, антропологічний тип європеїдної раси

**Борроміні, Франческо** (1599–1667), архітектор доби бароко, Італія

**Борсук звичайний** (Meles meles), вид ссавців родини куницевих, вид фауни України

**Борсюк, Анатолій Давидович** (1946), журналіст, режисер-документаліст, телеведучий, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Борткевич, Сергій Едуардович** (1887–1952), композитор, піаніст та педагог, Україна – Австрія

**Бортко, Володимир Володимирович** (1946), режисер і сценарист, народний артист України (2004), Росія

**Бортництво**, розведення бджіл у бортях для одержання меду

**Бортнянський, Дмитро Степанович** (1751–1825), композитор, співак і диригент, разом з М. Березовським вважається творцем класичного типу російського хорового концерту, Україна – Росія

**Бортовий журнал**, польотний документ у формі бланка для запису попереднього розрахунку польоту, довідкових даних і фактичних величин навігаційних елементів польоту в момент їх вимірювання або визначення

**Борха, Артуро** (1908–2000), поет, Перу

**Борхерт, Вольфганг** (1921–1947), письменник, драматург, Німеччина

**Борхес, Хорхе Луїс** (1899–1986), письменник, поет, публіцист, Аргентина

**Борчердс, Ричард** (1959), математик, фахівець з теорії решіток, теорії чисел, теорії груп і нескінченновимірних алгебр, Премія Філдса (1998), Великобританія

**Боршод-Абауй-Земплен**, медье Угорщини

**Боршош-Кум'ятський, Юлій** (1905–1978), поет, педагог, Україна

**Борщ**, страва української національної кухні

**Борщаговський, Олександр Михайлович** (1913–2006), письменник, сценарист та театрознавець, Україна – Росія

**Борщак, Ілля Львович** (1892–1959), історик, публіцист і літературознавець, Україна – Франція

**Борщів**, місто, адміністративний центр Борщівського району Тернопільської обл.

**Борщівник** (Heracleum), рід трав'янистих рослин родини зонтичних

**Борщівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Боряк, Геннадій Володимирович** (1956), історик-архівист, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Босанова**, стиль бразильської музики

**Босвелл, Джеймс** (1740–1795), письменник, мемуарист, Велика Британія

**Босев, Асен** (1913–1997), дитячий письменник, перекладач, Болгарія

**Босілек, Ран** (1886–1958), дитячий письменник, перекладач, Болгарія

**Боскан, Хуан** (1490–1542), поет-новатор, Іспанія

**Боске, Ален** (1919–1998), письменник, Франція

**Боскет**, елемент садово-паркової архітектури, сформований як щільний масив високостовбурних дерев або кущів

**Боснійська література**, сукупність літературних текстів боснійською та іншими мовами, писаних боснійськими авторами (або які вважали себе такими), і поєднаних спільним історико-літературним процесом

**Боснійська мова**, мова південнослов'янської групи слов'янської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Боснійські рудні гори**, гірський масив у Боснії та Герцеговині

**Боснія та Герцеговина**, держава у Південній Європі

**Босняки**, боснійці, південнослов'янський народ, що мешкає переважно у Боснії та Герцеговині

**Боспор Кімерійський**, давньогрецька назва Керченської протоки

**Боспорське царство**, антична держава, яка існувала з 480 до н. е. до 4 ст. н. е. у Північному Причорномор'ї на Боспорі Кімерійському (Керченській протоці) із столицею у м. Пантікапей

**Босс, Медард** (1903–1990), психіатр, психолог, Швейцарія

**Боссі, Майк** (1957), спортсмен (хокей), фігурант «Списку 100 найкращих гравців НХЛ», Канада

**Боссюе, Жак-Бенінь** (1677–1704), богослов, проповідник, письменник, Франція

**Бост, П'єр** (1901–1975), письменник, сценарист, Франція

**Бостон**, місто у США, 4,6 млн мешканців (агломерація)

**Бостонська публічна бібліотека**, книгозбірня у м. Бостон (штат Массачусетс, США), діє з 1895, 22,4 млн одиниць зберігання



**Бостонський університет**, вищий навчальний заклад у м. Бостон (США), діє з 1839

**Босфор**, протока між Європою та Азією (півострів Мала Азія), сполучає Чорне та Мармурове моря

**Босх, Ієронім** (1450–1516), живописець, предтеча сюрреалізму, Нідерланди

**Бот (в архітектурі)**, убосот, основна споруда, де розміщується основна святиня (найчастіше, статуя Будди), у системі буддистського храмового комплексу

**Бот (у мореплаванні)**, в епоху вітрильного флоту – будьякий невеликий однощогловий корабель

**Боталова протока**, верхній відділ артеріальної дуги ембріонів наземних хребетних

**Ботаніки інститут імені М. Г. Холодного НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Ботанічний музей**, науково-дослідні заклади, в яких зберігаються, вивчаються і експонуються колекції рослин

**Ботанічний сад**, науково-дослідницький та культурно-просвітницький заклад, в якому проводиться накопичення колекцій флори з метою її вивчення, збереження, культивування й акліматизації

**Ботанічний сад імені академіка Олександра Фоміна**, науково-дослідна, навчальна, освітня, природоохоронна установа Київського національного університету ім. Шевченка, діє з 1839

**Ботанічний сад Львівського університету**, науково-дослідна і природоохоронна установа Львівського національного університету ім. Івана

**Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України**, частина Голосіївського лісу м. Київ, що є навчальним підрозділом Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

**Ботанічний сад Чернівецького національного університету**, природоохоронна територія, науковий підрозділ Чернівецького національного університету ім. Федьківича

**Ботвінник, Михайло Мойсейович** (1911–1995), шахіст, чемпіон світу (1948–1957, 1958–1960, 1961–1963), Фінляндія – Росія

**Боте, Вальтер** (1891–1957), фізик, Нобелівська премія з фізики (1954), Німеччина

**Ботев, Христо** (1849–1876), поет, Болгарія

**Ботев, гора** у Болгарії, найвища точка Балканських гір, 2376 м

**Ботеро, Фернандо** (1932), живописець, скульптор, Колумбія

**Ботічеллі, Сандро** (1445–1510), живописець, Італія

**Боткін, Сергій Петрович** (1832–1889), лікар-терапевт, основоположник вчення про організм як про єдине ціле, Росія – Франція

**Боткіна хвороба**, вірусний гепатит, жовтяниця, інфекційна хвороба вірусного походження

**Ботліхці**, бухаді, корінне населення, що мешкає у Ботліхському і Цумадінському районах Західного Дагестану (Росія)

**Ботмер, Дітріх фон** (1918–2009), археолог та історик мистецтва, Німеччина – США

**Ботнічна затока**, затока в північній частині Балтійського моря, між Швецією і Фінляндією

**Ботові** (Bothidae), родина риб ряду камбалоподібних

**Ботокуди**, боруни, індіанське плем'я в Східній Бразилії

**Ботошань**, жудець Румунії

**Ботритіс сірий** (*Botrytis cinerea*), недосконала стадія цвілевих грибів, збудника сірої гнилі багатьох рослин, використовується у виноробстві

**Ботридіум** (*Botrydium*), рід жовто-зелених водоростей

**Ботріолепис** (*Bothriolepics*), рід вимерлих панцирних риб

**Ботріомікоз**, інфекційне хронічне захворювання коней, рідше – великої рогатої худоби, овець і свиней

**Ботріоцефальоз риб**, небезпечне інвазійне захворювання риб

**Ботрокаріум** (*Bothrocaryum*), рід рослин родини кизилкових

**Ботсвана**, держава у Південній Африці

**Ботта, Маріо** (1943), архітектор, Швейцарія

**Ботулізм**, інтоксикація, викликана токсинами бактерії *Clostridium botulinum*

**Ботуріні Лоренцо** (1702–1755), історик, антиквар і етнограф італійського походження

**Ботфорти**, кавалерійські чоботи

**Боулдінг, Кеннет Еварт** (1910–1993), економіст, соціолог і поет, Велика Британія – США

**Боулз**, вид спорту, гра в кулі

**Боулз, Пол** (1910–1999), письменник, композитор, США

**Боулі, Артур Лайон** (1869–1957), економіст-статистик, Велика Британія

**Боулінг**, вид спорту, гра на влучання важких куль у ціль

**Боутс, Дірк** (1415–1475), живописець, Нідерланди – Бельгія

**Бофорт, Френсіс** (1774–1857), мореплавець та військовий гідрограф, Велика Британія

**Бофорта море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану, біля берегів Північної Америки

**Бофорта шкала**, дванадцятибальна шкала, прийнята Всесвітньою метеорологічною організацією для наближеної оцінки швидкості вітру за його дією на наземні предмети або по хвилюванню у відкритому морі

**Боффо, Франческо** (1780–1867), архітектор, головний будівничий нинішньої історичної частини Одеси, Італія – Україна

**Бохенський, Юзеф Марія** (1902–1995), філософ-неотоміст, логік, Польща – Швейцарія

**Боцетто**, ескіз у скульптурі

**Боцюрків, Богдан-Ростислав Іларіонович** (1925–1998), історик, політолог, Україна – Канада

**Бочарова, Ніна Антонівна** (1924), спортсменка (спортивна гімнастика), 2-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1952 – 2), Україна

**Бочвар, Дмитро Анатолійович** (1903–1990), логік, квантовий хімік, один із основоположників багатозначної логіки, Росія

**Бочеллі, Андреа** (1958), співак (тенор), Італія

**Бочка**, 1) посудина циліндричної форми; 2) старовинна російська одиниця міри; 3) порожнистий плавучий резервуар, нерухомо закріплений якорями на рейді, для швартування до нього кораблів; 4) перешкода на річці; 5) одна з фігур вищого пілотажу

**Бочковський, Леонард Юліанович** (1895–1918), громадський і політичний діяч, член Української Центральної Ради, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, Україна

**Бочковський, Ольгерд Іполит** (1884–1939), соціолог, політолог і етнолог, один із провідних європейських фахівців з теорії нації та національних відносин першої половини 20 ст., дійсний член НТШ (1935), Україна – Чехія

**Бочча**, боччі, вид спорту, спортивна гра з м'ячем

**Боччони, Умберто** (1882–1916), живописець, Італія

**Бош, Євгенія Богданівна** (1879–1925), партійна і державна діячка, народний секретар внутрішніх справ УСРР (1917–1918), Україна

**Бош, Карл** (1874–1940), хімік, Нобелівська премія з хімії (1931), Німеччина

**Бош, Роберт** (1861–1942), промисловець, інженер і винахідник, засновник компанії Robert Bosch GmbH, Німеччина

**Бош, Хуан Еміліо** (1909–2001), політичний діяч, історик і письменник, президент Домініканської Республіки (1963)

**Бошкович, Стефан** (1868–1957), військовий географ, дійсний член НТШ (1928), Сербія

**Бошняк, Олександр Карлович** (1786–1831), ботаніколюбитель, флорист, дослідник української рослинності, Росія – Україна

**Боюн, Віталій Петрович** (1941), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Боян** (1016–1106), поет-співець Давньої Русі, відомий за згадкою у «Слові о полку Ігоревім»

**Боярдо, Маттео Марія** (1434–1494), поет, Італія

**Бояри**, верхівка панівного класу феодального суспільства в Київській Русі (існували також за часів Литви та Речі Посполитої, Московської держави, на українських землях в складі Молдови)

**Боярка**, місто Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

**Боярчук, Олександр Олексійович** (1931–2015), астроном, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1987), Росія

**Бра**, настільний світильник, у якому джерелом світла можуть бути свічки або електричні лампочки

**Браве гратка**, гратка, утворена операціями дискретної трансляції точки в трьох напрямках

**Браве, Огюст** (1811–1863), фізик, основоположник кристалографії, Франція

**Бравлін** (8–9 ст.), легендарний князь русів

**Брага**, округ Португалії

**Браганса (династія)**, династія королів Португалії (1640–1853) та імператорів Бразилії (1822–1853)

**Браганса (округ)**, округ Португалії

**Брагинівка**, селище міського типу Петропавлівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Брагинський, Еміль Веніамінович** (1921–1998), письменник, сценарист, Росія

**Брагін**, залізо-кам'яний метеорит паласит

**Брагін, Олександр Михайлович** (1881–1955), оперний співак (баритон), Україна – Росія

**Брагуї**, дравідійський народ (до 2,8 млн осіб), що мешкає переважно в Пакистані

**Брадикардія синусова**, уповільнення частоти серцебиття без проявів активності ектопічних водіїв ритму

**Брадикардія**, брахікардія, різновид порушень серцевого (синусового) ритму

**Брадилалія**, патологічно повільний темп мовлення

**Брадунас, Казис** (1917–2009), поет, культурний діяч, Литва

**Бражник мертва голова** (*Acherontia atropos*), вид комах ряду лускокрилих родини бражників

**Бражник обліпиховий** (*Hyles hippophaes*), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, знаходиться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Бражник південний молочайний** (*Hyles nicaea*), вид комах ряду лускокрилих родини бражників, внесений до Червоної книги України

**Бражник прозерпіна** (*Proserpinus proserpina*), вид комах ряду лускокрилих родини бражників, внесений до Червоної книги України

**Бражник скабіозовий** (*Hemaris tityus*), вид комах ряду лускокрилих родини бражників, внесений до Червоної книги України

**Бражник хорватський** (*Hemaris croatica*), вид комах ряду лускокрилих родини бражників, внесений до Червоної книги України

**Бражникові** (*Sphingidae*), родина комах ряду лускокрилих

**Браз, Йосип Еммануїлович** (1873–1936), живописець, офортист, літограф, один з провідних портретистів свого часу, України – Росія – Франція

**Бразаускас, Альгідрас** (1932–2010), президент Литви у 1993–1998

**Браззавіль**, місто, столиця Республіки Конго

**Бразилія**, місто, столиця Бразилії

**Бразилія**, держава в Південній Америці

**Бразильська лихоманка**, найбільша хвиля еміграції (1890–1912), коли переважно з Європи до Бразилії та Аргентини прибуло близько 200 тис. осіб

**Бразильська література**, сукупність літературних текстів португальською та іншими мовами, писаних бразильськими авторами (або які вважають себе такими), та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Бразильська течія**, тепла течія в Атлантичному океані, що є відгалуженням Південно-Пасатної течії

**Бразильське космічне агентство**, цивільна агенція в Бразилії, що відповідає за розвиток космонавтики країни

**Бразильське мистецтво**, мистецтво, створене у Бразилії та бразильцями

**Бразильське плоскогір'я**, плоскогір'я на сході Південної Америки

**Бразильський щит**, найбільший виступ докембрійського фундаменту Південноамериканської платформи в межах Бразильського плоскогір'я

**Бразос**, річка у США, впадає до Мексиканської затоки, 2060 км

**Бразюнас, Владас** (1952), поет і перекладач, Литва

**Брайант, Вільям Каллен** (1794–1878), поет, журналіст, США

**Брайля шрифт**, рельєфно-точковий безфарбовий шрифт для письма й читання читачів із вадами зору, букви, цифри і знаки якого складаються з різних комбінацій рельєфних точок, що розпізнаються на дотик

**Брайль, Луї** (1809–1852), тифлопедагог, розробник шрифту для сліпих, Франція

**Брайтман, Едгар Шеффілд** (1884–1953), філософ, представник персоналізму, США

**Брайчевський, Михайло Юліанович** (1924–2001), історик, археолог, письменник, Україна

**Браїлів**, селище міського типу Жмеринського р-ну Вінницької обл.

**Брак, Жорж** (1882–1963), живописець, графік, сценограф, скульптор і декоратор, Франція

**Брак**, неякісна продукція, передача якої споживачу не допускається через наявність дефектів

**Браконідові** (Braconidae), родина паразитичних перетинчастокрилих комах

**Браконьєрство**, протизаконне добування об'єктів тваринного світу

**Брактеат**, плоска тонка монета зі срібла або рідше із золота з карбуванням на одному боці

**Брама**, великі ворота, здебільшого на монументальних спорудах або на честь тріумфу, наприклад, військової перемоги

**Браманте, Донато** (1444–1514), архітектор, Італія

**Брамс, Йоганнес** (1833–1897), композитор, піаніст, диригент, Німеччина

**Брамсель**, пряме вітрило, що ставиться на брам-реї над марселем

**Бран**, у валлійській міфології – бог потойбічного світу

**Брана, Кеннет** (1960), актор, лауреат Венеціанського МКФ (1995, 2007), Велика Британія

**Бранг, Петер** (1924), славіст, Німеччина – Швейцарія

**Бранд, Венс** (1931), астронавт, США

**Брандвахта**, 1) корабель, поставлений при вході на рейд, гавань або порт для виконання сторожових завдань; 2) несамохідне судно – житло для екіпажу земснарядів, водоплазних станцій; 3) пост на березі або на судні для спостереження за пожежною безпекою в порту

**Бранденбург**, земля Німеччини

**Бранденбург, Микола Юхимович** (1839–1903), археолог, дослідник скіфських та кочівницьких курганів на території України, Росія – Україна

**Брандес, Георг** (1842–1927), літературознавець, Данія

**Брандис, Казимир** (1916–2000), письменник, Польща

**Брандис, Маріан** (1912–1998), письменник, журналіст, перекладач, Німеччина – Польща

**Брандмауер**, 1) програма чи пристрій, що здійснює захист комп'ютерних мереж; 2) рекламна конструкція, розташована на стіні будинку; 3) висока глуха капітальна стіна з вогнетривкого матеріалу

**Брандо, Марлон** (1924–2004), актор, «Оскар» (1955, 1973), США

**Брандт, Віллі** (1913–1992), політичний діяч, канцлер Німеччини (1969–1974), Нобелівська премія миру (1971), Німеччина

**Брандт, Генніг** (бл. 1630 – бл. 1710), аптекар та алхімік, вважається першовідкривачем фосфору, Німеччина

**Брандт, Йоганн Фрідріх фон** (1802–1879), зоолог, Німеччина

**Брандушка різнобарвна** (*Bulbocodium versicolor*; також – пізньоцвіт різнобарвний), вид судинних рослин родини пізньоцвітових, внесений до Червоної книги України

**Брандхорста музей**, музейний заклад сучасного мистецтва, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 2009

**Брандштеттер, Алоїз** (1938), письменник, філолог-германіст, Австрія

**Брандштеттер, Роман** (1906–1987), письменник, поет, драматург, перекладач, Польща

**Бранерит**, мінерал

**Браницький, Ян Клеменс** (1689–1771), політик та воєначальник, гетьман великий коронний (1752–1771) та польний (1735–1752) Речі Посполитої, Польща

**Бранкузі, Костянтин** (1876–1957), скульптор, Румунія

**Бранлі, Музей на набережній Бранлі**, музей первісного (примітивного) мистецтва народів Азії, Африки, Океанії та Америки, заснований 2006 у Парижі, Франція

**Бранль**, французький танець 16 ст.

**Браннер, Ганс-Христіан** (1903–1966), письменник, перекладач, Данія

**Брант, Себастьян** (1457/1458–1521), письменник, публіцист, сатирик, Німеччина

**Брантінг, Карл Ярмал** (1860–1925), політичний діяч, прем'єр-міністр Швеції (1920, 1921–1923, 1924–1925), Нобелівська премія миру (1921), Швеція

**Бранхінекта маленька** (*Branchinecta*), рід ракоподібних ряду голих зяброногів, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Бранхіпус Шаффера** (*Branchipus schaefferi*), вид ракоподібних ряду голих зяброногів, внесений до Червоної книги України

**Брас**, снасть рухомого такелажу; найповільніший і найдавніший стиль спортивного плавання

**Браславець, Євген Анатолійович** (1972), спортсмен (вітрильний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1996), Україна

**Брассанс, Жорж** (1921–1981), поет, композитор, автор і виконавець пісень, Франція

**Брасюк, Гордій Іванович** (1899–1944), письменник-прозаїк та кіносценарист, представник Розстріляного Врождення, Україна

**Братерська співдружність військовополонених**, підпільна антифашистська організація

**Брати чистоти**, таємне науково-філософське товариство, що діяло в 10 ст. у м. Басрі (Ірак)

**Брати-мусульмани**, релігійно-політична асоціація

**Братислава**, місто, столиця Словаччини

**Братиславський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Братіану, Йон** (1864–1927), державний діяч, прем'єр-міністр Румунії

**Брат-і-сестра**, народна назва перестріча, а також фіалки триколірної

**Братківська гора**, гора в Українських Карпатах, у масиві Горгани. Одна з вершин однойменного хребта, 1788 м

**Братковський, Данило Богданович** (друга половина 17 ст. – 1702), громадський діяч, борець за православ'я на теренах Речі Посполитої, Україна – Польща

**Братства**, національно-релігійні громадські організації українських (русинських), білоруських (литовських), православних, польських греко-католицьких міщан у 16–17 ст.

**Братство незалежних церков та місій євангельських християн-баптистів України**, релігійна християнська організація, створена в Україні 1992

**Братство тарасівців**, українська таємна політична організація, створена у 1891

**Братська могила**, місце поховання двох або більше людей, групове поховання загиблих під час бойових дій, масових репресій або померлих в один час від епідемій, голоду, хвороби, природних, соціальних, техногенних катастроф в загальну могилу із загальним надгробком

**Братське об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви**, БОПУПАЦ, українська релігійна християнська організація, що діяла 1920–1930-х

**Братське**, селище міського типу, адміністративний центр Братського р-ну Миколаївської обл.

**Братський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Братські школи**, навчальні заклади, що існували в Центральній і Східній Європі у 16–18 ст.

**Браттейн, Волтер Хаузер** (1902–1987), фізик, Нобелівська премія з фізики (1956), США

**Братунь, Ростислав Андрійович** (1927–1995), поет, громадський і державний діяч, Україна

**Братусь, Василь Дмитрович** (1916–2008), хірург, член-кореспондент АН УРСР (1972), Казахстан – Україна

**Братченко, Леонід Сергійович** (1923–2004), художник театру, народний художник України (1976), Україна

**Братченко, Станіслав Никифорович** (1936–2010), археолог, дослідник доби бронзи на Україні та Донщині, Україна

**Браувер, Адріан** (1605–1638), живописець, Бельгія

**Брауде, Семен Якович** (1911–2003), астроном, академік АН УРСР (1969), Україна

**Брауер, Лейтзен Егберт Ян** (1881–1966), філософ і математик, Нідерланди

**Брауера теорема**, теорема про наявність хоча б одної нерухомої точки функції F за деяких умов на F

**Браузер**, веб-браузер, програма для перегляду інформації в Інтернеті

**Браульоз**, вошівість бджіл, інфекційна інвазійна хвороба бджолоїної сім'ї

**Браун, Вернер фон** (1912–1977), конструктор ракетно-космічної техніки, Німеччина – США

**Браун, Володимир Олександрович** (1896–1957), кінорежисер, Сталінська премія (1952), Україна

**Браун, Генрі Кірк** (1814–1886), скульптор, США

**Браун, Герберт Чарльз** (1912–2004), хімік, Нобелівська премія з хімії (1979), США

**Браун, Ден** (1964), письменник, журналіст, музикант, США

**Браун, Джеймс** (1933–2006), співак, вважається однією з найбільш впливових фігур світової поп-музики 20 ст., США

**Браун, Джордж Дуглас** (1869–1902), письменник, Велика Британія

**Браун, Карл Фердинанд** (1850–1918), фізик, Нобелівська премія з фізики (1909), Німеччина

**Браун, Майкл Стюарт** (1941), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1985), США

**Браун, Томас** (1605–1682), письменник, один із найвідоміших майстрів англійської прози епохи бароко, Велика Британія

**Браун, Форд Медокс** (1821–1893), живописець, Велика Британія

**Браунівський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Провіденс (штат Род-Айленд, США) з 1764

**Браунінг, Джон Мозес** (1855–1926), конструктор ручної вогнепальної зброї, новатор у сфері озброєнь, США – Бельгія

**Браунінг, Елізабет Барретт** (1806–1861), поетеса, Велика Британія

**Браунінг, Роберт** (1812–1889), поет, Велика Британія

**Брауніт**, мінерал

**Брахі...**, частина складних слів, що означає «короткий»

**Брахіколон**, віршовий розмір, вірш, побудований із виключно наголошених складів

**Брахіморфність, брахіморфний тип**, конституційний тип будови тіла людини, для якого характерне переважання поперечних розмірів тіла

**Брахінекта лякаюча** (Branchinecta ferox), вид ракоподібних ряду голих зяброногів, внесений до Червоної книги України



**Брахіозавр** (Brachiosaurus), рід вимерлих жирафоподібних плазунів

**Брахіолярія**, личинка морської зірки

**Брахіцерус зморшкуватий** (Brachycerus sinuatus), вид комах ряду твердокрилих родини брахіцерид, внесений до Червоної книги України

**Брахіцефалія**, короткоголовість, форма черепа, в якому подовжній вимір не набагато більший від поперечного

**Брахма**, в індуїзмі – одна зі складових тріади верховних богів (трімутрі), поряд з Вішну і Шівою, бог – творець всесвіту

**Брахман**, 1) у філософії йоги та веданти – душа світу, безособистісний Абсолют; 2) збірник ритуальних текстів брахманізму; 3) представник вищої варни в Індії, професійний жрець у брахманізмі й індуїзмі

**Брахманізм**, ведична релігія стародавньої Індії, що розвинулась у I тис. до н. е.

**Брахмапутра**, річка в Китаї, Індії та Бангладеш, впадає до Індійського океану, 2896 км

**Брахма-сутра**, веданта-сутра, священний текст індуїзму

**Брахуї**, брауї, брагуї, одна з дравідських мов, поширена в Пакистані, Південному Афганістані та Східному Ірані

**Брацлав**, селище міського типу Немирівського р-ну Вінницької обл.

**Брацлавське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Великого князівства Литовського (до 1569) та Корони Польської у 1566–1793

**Брацлавські хасиди**, релігійна течія в юдаїзмі

**Брацлавщина**, історична область, що займає східну частину Українського Поділля

**Брач**, острові в Адріатичному морі, належить Хорватії

**Брашов**, жудець Румунії

**Брда**, історична область у Чорногорії

**Бребенескул (гора)**, гора у середній частині хребта Чорногора Українських Карпат, 2038 м

**Бребенескул (озеро)**, озеро у Закарпатській обл., найбільш високогірне в Україні (1801 м над рівнем моря), 0,6 км²

**Бреве**, письмове послання папи римського, присвячене другорядним проблемам церковного та світського життя

**Брев'ярій**, богослужебна книга в католицькій церкві, що містить тексти богослужінь добового кола та вказівки, що стосуються їх відправлення

**Бреґг, Вільям Генрі** (1862–1942), фізик, Нобелівська премія з фізики (1915), Велика Британія

**Бреґг, Вільям Лоренс** (1890–1971), фізик, Нобелівська премія з фізики (1915), Велика Британія

**Бреґенцький фестиваль**, щорічний музичний фестиваль у м. Бреґенц (Австрія), проводиться з 1946

**Бредбері, Рей** (1920–2012), письменник-фантаст, класик світової літератури, США

**Бредель, Віллі** (1901–1964), письменник, Німеччина

**Бредина** (Salix caprea; також – верба козяча, рокита), вид рослин з роду верба

**Бредіхін, Федір Олександрович** (1831–1904), астроном, директор Пулковської астрономічної обсерваторії (1890–1895), Україна – Росія

**Бредлі, Френсіс Герберт** (1846–1924), філософ, очільник школи абсолютного ідеалізму, Велика Британія

**Бредулецький**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Надвірнянський р-н Івано-Франківській обл.

**Брежнєв Леонід Ілліч** (1906–1982), державний і партійний діяч, що займав вищі керівні посади в СРСР впродовж 18 років (1964–1982), Україна – Росія

**Брежнєва доктрина**, напрям у зовнішній політиці СРСР періоду перебування при владі Л. Брежнєва, спрямований на обмеження суверенітету соціалістичних країн

**Брей, Володимир Вікторович** (1953), фізико-хімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Брейгель, Пітер (старший)** (1525–1569), живописець, Нідерланди – Бельгія

**Брейгель, Пітер (молодший)** (1564–1637), живописець, Бельгія

**Брейгель, Ян (старший)** (1568–1625), живописець, майстер натюрморту, Бельгія

**Брейгель, Ян (молодший)** (1601–1678), живописець, Бельгія

**Брейд-вимпел**, широкий короткий вимпел, що підіймається на грот-щоглі командирами з'єднань, дивізіонів і командирами загонів кораблів

**Брейштормінг**, методика генерування ідей та вирішення проблем у малій групі

**Брейтовська порода**, порода свиней м'ясо-сального (універсального) напрямку

**Брейтфус, Людвіг Готліб** (1864–1950), зоолог і гідрограф, дослідник Арктики, Росія – Німеччина

**Бреїла**, жудець Румунії

**Брекер, Арно** (1900–1991), скульптор-монументаліст, Німеччина

**Бреккетт, Чарлз** (1892–1969), продюсер, сценарист, президент Академії кінематографічних мистецтв та наук (Кіноакадемії) у 1949–1955, США

**Брекція**, гірська порода

**Брель, Жак** (1929–1978), музикант, співак, поет, композитор, актор, режисер, Бельгія

**Брем, Альфред Едмунд** (1829–1884), зоолог, популяризатор науки, Німеччина

**Бремен (земля)**, земля Німеччини

**Бремен (місто)**, місто, історико-культурний центр, 514 тис. мешканців

**Бремсберг**, похила гірничавиробка, яка не має безпосереднього виходу на земну поверхню і призначена для транспортування гірничої маси з верхніх горизонтів на нижчі

**Бремсебруський мир 1645**, мирний договір між Швецією і Данією, який поклав край датсько-шведській війні 1643–1645

**Бренд, Мона** (1915–2007), письменниця, поетеса, журналіст, Австралія

**Бренд**, відома і популярна торгова марка, від якої споживачі очікують певного стандарту якості

**Бренд політичний**, єдність ідентичності політичного суб'єкта й символів, образів, поведінкових і уявних конструкцій, які формуються в людини щодо нього та є засобом його виділення й досягнення бажаних конкурентних переваг

**Брендель, Альфред** (1931), музикант, піаніст, Премія Е. фон Сіменса (2004), Австрія

**Брендинг**, логотип; комплекс уявлень, асоціацій, емоцій, ціннісних характеристик про продукт або послугу у свідомості споживача

**Брендинг державний**, система теоретичних знань і практичних дій, яка використовується державними органами влади з метою визначення, побудови й управління її іміджем

**Бренді**, міцний алкогольний напій

**Бренівкові** (Bombyliidae), родина двокрилих комах підряду коротковусих

**Бреннан, Джефрі** (1944), економіст, Австрія

**Бреннер, Сідней** (1927), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002), ПАР

**Брентано, Клеменс** (1778–1842), поет, письменник, представник романтизму, Німеччина

**Брентано, Луйо** (1844–1931), економіст, Німеччина

**Брентано, Франц** (1838–1917), філософ, психолог, провісник феноменології, Австрія

**Бренч, Алоїз** (1929–1998), режисер, майстер гостросюжетного кіно, Литва

**Брера пінакотека**, картинна галерея, діє у м. Мілан (Італія) з 1809

**Брескул**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1911 м

**Брессон, Робер** (1901–1999), режисер та сценарист, «Срібний ведмідь» (1977), «Золотий лев» (1989), лауреат Каннського МКФ (1957, 1962, 1967, 1974, 1983), Франція

**Брест (Білорусь)**, місто у Білорусі, історико-культурний центр, 340 тис. мешканців

**Брест (Франція)**, місто у Франції, головна база французького ВМФ, 145 тис. мешканців

**Брестед, Джеймс Генрі** (1865–1935), археолог-єгиптолог та історик, США

**Брест-Литовський мирний договір 1918**, сепаратна угода, підписана у Брест-Литовську 03.03.1918 представниками Радянської Росії та Центральних держав, що ознаменувала поразку та вихід Росії з Першої світової війни

**Брестська область**, адміністративно-територіальна одиниця Білорусі

**Брестська фортеця**, фортифікаційна споруда у м. Брест (Білорусь), побудована у 1833–1914

**Бретань (півострів)**, півострів на північному заході Франції

**Бретань (регіон)**, регіон та історична область Франції

**Бретон, Андре** (1896–1966), поет, письменник, один із основоположників сюрреалізму, Франція

**Бретон де лос Еррерос, Мануель** (1796–1873), драматург, Іспанія

**Бретонська література**, сукупність літературних текстів бретонською мовою та/або писаних авторами-бретонцями, складова французької літератури

**Бретонська мова**, мова бриттської підгрупи кельтської групи індоєвропейської сім'ї мов

**Бретонці**, народ кельтського походження, основне населення історичної області Бретань на північному заході Франції

**Бреттон-Вудська валютна система**, одна з форм організації грошових відносин (розрахунків і платежів) між країнами в міжнародній економіці

**Бреттон-Вудські угоди**, міжнародні валютні угоди, підписані на Бреттон-Вудській конференції з валютно-фінансових питань у липні 1944 країнами-членами ООН, включали статuti Міжнародного валютного фонду і Міжнародного банку реконструкції та розвитку

**Бретштейнерові** (Biebersteiniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Брехт, Бертольд** (1898–1956), поет, драматург, Німеччина

**Брецький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Крюківський р-н Чернігівської обл.

**Бреч**, річка в Чернігівській обл., ліва притока Снову, 50 км

**Брешко-Брешковський, Микола Миколайович** (1874–1943), письменник, белетрист, сценарист, Росія – Україна – Франція

**Бриг**, двоцоголове судно з прямим вітрильним озброєнням фок-щогли і грот-щогли, але з одним косим гафельним вітрилом на гроті – грот-гаф-тріселем

**Бригада**, 1) основна форма організації праці робітників; 2) тактичне з'єднання військ у складі Збройних сил деяких країн

**Бригадир**, 1) керівник виробничої бригади; 2) військове звання у низці армій

**Бригантина**, двоцоголове вітрильне зі змішаним вітрильним озброєнням

**Бригідер, Володимир Васильович** (1889–1952), зоолог, малаколог, природоохоронець, дійсний член НТШ (1932), Україна – Канада

**Бридж**, картярська гра, визнана Міжнародним олімпійським комітетом видом спорту

**Бридж спортивний**, вид спорту, гра, у якій беруть участь чотири гравці, використовуючи колоду з 52 карт

**Бриджі**, різновид штанів

**Бриджтаун**, місто, столиця Барбадосу

**Бриж, Теодозія Марківна** (1929–1999), скульптор, Україна

**Брижа**, складка очеревини, за допомогою якої внутрішньочеревні органи прикріплюються до стінок черевної порожнини

**Бриз**, вітер на берегах морів, великих озер і водосховищ, змінює напрям на протилежний двічі на добу

**Бризантний снаряд**, осколковий або осколково-фугасний снаряд (граната) з дистанційним підривноком, що забезпечує розрив снаряда в повітрі на певній висоті

**Бризгін, Віктор Аркадійович** (1962), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Бризгіна, Єлизавета Вікторівна** (1989), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), Україна

**Бризгіна, Ольга Аркадіївна** (1963), спортсменка (легка атлетика), 3-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1988, 1992), чемпіон світу (1987, 1991), Росія – Україна

**Бризкальце**, розташований за очима отвір у риб, рудимент зябрових щілин

**Бризкуни** (Toxotes), рід риб ряду окунеподібних

**Бризол**, гідроізоляційний матеріал, виготовлений із зношеної старої гуми та бітуму з добавками азбестоцементу і пластифікатора

**Брик, Іван Станіславович** (1879–1947), славіст, філолог, історик, громадський діяч, педагог, дійсний член НТШ (1919), Україна

**Брик, Олександр Борисович** (1943), мінералог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Брикет**, пресована цеглина, плитка, кулька геометрично правильної і в кожному випадку однакової форми, виготовлені з дрібного або пилоподібного матеріалу

**Брикети кормові**, брикети, що використовуються для годівлі худоби

**Брилівка**, селище міського типу Цюрупинського р-ну Херсонської обл.

**Бриль**, чоловічий головний убір

**Бриль, Янка** (1917–2006), письменник, Білорусь

**Бринза**, сичужний розсільний сир, виготовлений з овечого молока за допомогою ферменту з натурального сичуга свійської худоби

**Бринський, Михайло Федорович** (1883–1957), скульптор, Україна

**Бринюк, Іван Семенович** (1952), графік, Україна

**Бриопсидофіцієві** (Bryopsidophyceae), клас рослин відділу зелених водоростей

**Бритавський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Чечельницький р-н Вінницької обл.

**Бритай**, річка в Харківській обл., права притока Береки, 84 км

**Британіка**, найбільш давня англомовна універсальна енциклопедія, видається з 1768 (до 1901 – у Великій Британії, потім – у США)

**Британська антарктична територія**, сектор Антарктики (1,709 млн км<sup>2</sup>), розташований від 20° до 80° західної довготи і південніше 60° південної широти, на який претендує Велика Британія

**Британська бібліотека**, книгозбірня у м. Лондон (Велика Британія), діє з 1973, 170 млн одиниць зберігання

**Британська імперія**, найбільша в історії людства колоніальна імперія, що підпорядковувалася британській короні впродовж 16–20 ст.

**Британська Колумбія**, провінція Канади

**Британська Рада**, міністерський департамент уряду Великої Британії, що займається поширенням британської культури за межами Великої Британії

**Британська система одиниць**, система одиниць, яка використовувалась у Британській імперії, поступово витісняється метричною системою

**Британська територія в Індійському океані**, заморська територія Великобританії, розташована в Індійському океані південніше Мальдів

**Британський музей**, головний музейний заклад Великої Британії, один з найбільших у світі, діє у м. Лондон з 1753

**Британські Віргінські острови**, група з 60 островів і коралових рифів, розташованих на північний захід від Американських Віргінських островів

**Британські острови**, група островів в Європі, між Північним морем і Атлантичним океаном

**Британської Колумбії університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Ванкувер (Канада) з 1908

**Брити**, кельтські племена, що населяли Англію з 1 тис. до н.е.

**Брифінг**, публічна зустріч високопоставлених осіб (учасників певних подій) з представниками ЗМІ, на якій висловлюється офіційна позиція щодо актуальних суспільних проблем і спростовується чи підтверджується певна інформація

**Брифок**, нижнє пряме (летюче) вітрило на передній щоглі на малих вітрильниках та яхтах, що підіймається на попутному вітрі замість косого вітрила

**Бричанський район**, адміністративно-територіальна одиниця Молдови

**Бричка**, пасажирський кінний візок

**Брище**, зоологічний заказник загальнодержавного значення, урочище, Березнівський р-н Рівненської обл.

**Бриючий політ**, політ літака на висоті від 5 до 50 м над землею або водною поверхнею

**Бріан, Арістид** (1862–1932), політичний діяч, прем'єр-міністр Франції (1909–1911, 1913, 1915–1917, 1921–1922, 1925–1926, 1929), Нобелівська премія миру (1926), Франція

**Бріана– Келлога пакт 1928**, міжнародний договір про відмову від війни як знаряддя національної політики

**Бріарський канал**, канал у Франції, сполучає річку Луара з річкою Сена

**Брівки**, декоративне оздоблення стіни над вікном у вигляді виступаючого (інколи профільованого, як архівольт арки) валика

**Бріджес, Алан** (1927–2013), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1973), Велика Британія

**Бріджес, Джефф** (1949), актор, «Оскар» (2010), США

**Бріджес, Роберт** (1844–1930), поет, Велика Британія

**Бріджмен, Персі Вільямс** (1882–1961), фізик, Нобелівська премія з фізики (1946), США

**Брієві** (Bryales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу мохоподібних

**Брізінгіди** (Brisingidae), морські зірки

**Брікнер, Едуард** (1862–1927) географ і кліматолог, Німеччина

**Бріколаж**, термін, що позначає процес створення чогось із вже існуючих засобів і результат такої діяльності

**БРИКС**, (англ. BRICS – скорочення від Brazil, Russia, India, China, South Africa), група найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються – Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка

**Брілінг, Густав** (1867–1942), археолог, етнограф, живописець, Україна

**Бріллоєн, Леон** (1889–1969), фізик, основоположник сучасної фізики твердого тіла, Франція – США

**Бріллоєна зона**, відображення комірки Вігнера Зейтца у зворотному просторі

**Брімстон-Хілл**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк на основі фортеці 17–18 ст. в окрузі Сент-Джордж-Бастер, острів Сент-Кітс, Сент-Кітс і Невіс

**Брін, Сергій Михайлович** (1973), програміст, автор алгоритму пошукових систем, співзасновник компанії «Google», Росія – США

**Брінкман, Райнгольд** (1934–2010), музикант, премія Е. фон Сіменса (2001), Німеччина

**Бріннер, Юл** (1915–1985), актор, «Оскар» (1957), Росія – США

**Брінтон, Крейн Кларенс** (1898–1968), історик, США

**Бріологія**, розділ ботаніки, що вивчає мохоподібні

**Бріопсис адриатичний** (*Bryopsis adriatica*), вид водоростей родини бріопсисевих, внесений до Червоної книги України

**Брісбен**, місто в Австралії, 1,5 млн мешканців

**Брістоль**, місто у Великій Британії, 416 тис. мешканців

**Брістольська затока**, затока в Атлантичному океані біля південно-західних берегів Великої Британії

**Брістольський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Брістоль (Велика Британія) з 1876

**Бріттен, Бенджамін** (1913–1976), композитор, диригент та піаніст, Премія Е. фон Сіменса (1974), Велика Британія

**Брічень**, район Молдови

**Брно**, місто у Чехії, 400 тис. мешканців

**Броад Пік**, гірська вершина у Кашмірі на межі Пакистану та Китаю, 8051 м

**Бровари**, місто, адміністративний центр Броварського р-ну Київської обл.

**Броварківський курганий могильник**, археологічна пам'ятка біля с. Броварки Гадяцького р-ну Полтавської обл.

**Броварництво**, пивоваріння, галузь харчової промисловості з виробництва пива

**Броварня**, заклад, де варять пиво

**Броварський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Бровка, Пятрусь** (1905–1980), поет, перекладач творів Т. Шевченка, П. Тичини, М. Рильського білоруською мовою, академік АН БРСР (1966), Білорусь

**Бровник однобульбовий** (*Herminium monorchis*; також – герміній однобульбовий), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Бровченко, Володимир Якович** (1931–2013), поет, головний редактор журналу «Дніпро» (1973–1979), Україна

**Бродвей**, найдовша і одна з найвідоміших вулиць м. Нью-Йорка (США)

**Бродель, Фернан** (1902–1985), історик, Франція

**Бродецьке**, селище міського типу Козятинського р-ну Вінницької обл.

**Броджі-Беркофф, Джованна** (1943), славіст та україніст, іноземний член НАН України (2003), Швейцарія – Італія

**Броди**, місто, адміністративний центр Бродівського р-ну Львівської обл.

**Бродин, Михайло Семенович** (1931), фізик, академік АН УРСР (1982), Україна

**Бродівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Бродій, Андрій Іванович** (1895–1946), вчитель, журналіст та політичний діяч, прем'єр-міністр Карпатської України у жовтні 1938, Україна

**Бродіння ацетонно-бутилове**, тип бродіння, кінцевими продуктами якого в кислому середовищі є переважно ацетон і бутиловий спирт

**Бродіння лимоннокисле**, окислення грибами з родів аспергілів та пеніцилів вуглеводів, деяких спиртів і органічних кислот до лимонної кислоти

**Бродіння маслянокисле**, шлях анаеробного окислення вуглеводів, що здійснюється деякими бактеріями

**Бродіння метанове**, процес біодеструкції органічних речовин з виділенням вільного метану

**Бродіння молочнокисле**, процес анаеробного окислення вуглеводів, кінцевим продуктом при якому виступає молочна кислота

**Бродіння**, анаеробний метаболічний розпад молекул (наприклад, глюкози) за допомогою мікроорганізмів

**Бродкі, Гарольд** (1930–1996), письменник, США

**Бродський, Йосип Олександрович** (1940–1996), поет, лауреат Нобелівської премії з літератури (1987), Росія – США

**Бродський, Лев Ізраїльович** (1852–1923), підприємець-цукрозаводчик, благодійник, меценат, Україна – Росія – Франція

**Бродський, Олександр Ілліч** (1895–1969), фізико-хімік, академік АН УРСР (1939), Україна

**Бродські**, династія підприємців (в основному – цукрозаводчиків) в Україні другої половини 19 – початку 20 ст.

**Бродського синагога**, центральна хоральна синагога Києва

**Бродсько-Посавська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії



**Бродяжництво**, блукання особи, яка не має постійного місця проживання та існує на випадкові доходи, ухиляючись від суспільно корисної праці, переїжджаючи з одного населеного пункту до іншого або в межах одного міста (району)

**Бройєр, Марсель Лайош** (1902–1981), архітектор та дизайнер, Угорщина – Німеччина – США

**Бройлери**, скоростиглий гібрид свійської птиці, отриманий шляхом міжпородного схрещування

**Бройль, Луї Віктор де** (1892–1987), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (1929), Франція

**Брок, Олаф** (1867–1961), славіст, іноземний член ВУАН (1924), дійсний член НТШ (1914), Норвегія

**Брока центр**, ділянка кори головного мозку

**Брока, Поль** (1824–1880), анатом і антрополог, Франція

**Брока́рда гіпотеза-проблема**, гіпотеза теорії чисел, одна з відкритих (невирішених) математичних проблем

**Брокгауз, Фрідріх Арнольд** (1772–1823), видавець, засновник видавничої фірми «Брокгауз», Німеччина

**Брокгауза і Єфрона енциклопедія**, російське енциклопедичне видання 1890–1907

**Брокерит**, кераміка на основі оксиду берилію

**Броккі, Джованні Батіста** (1772–1826), мінералог, геолог і палеонтолог, Італія

**Броккізм**, біологічне вчення про заздалегідь визначену тривалість існування родів і видів рослин і тварин

**Броколі**, однорічна овочева рослина родини капустяних, підвид цвітної капусти

**Брокхауз, Бертрам Невілл** (1918–2003), фізик, Нобелівська премія з фізики (1994), Канада

**Бром**, хімічний елемент, символ – Br, атомний номер – 35

**Бромаргірит**, мінерал класу галогенідів

**Броматологія**, наука, до компетенції якої належить вивчення продовольчої сировини, харчових продуктів та допоміжних матеріалів, що використовуються для отримання продовольчих товарів

**Бромелієві** (Bromeliaceae), родина квіткових рослин порядку бромелієцвітних

**Бромелієцвітні** (Bromeliales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Броміди природні**, мінерали

**Бромлей, Юліан Володимирович** (1921–1990), історик, етнограф, основоположник дуалістичної концепції етносу, академік АН СРСР (1976), Росія

**Брондуков, Борислав Миколайович** (1938–2004), актор, народний артист УРСР (1988), Україна

**Бронеавтомобіль**, бойова броньована колісна машина, призначена для розвідки, охорони і зв'язку, ураження вогневих засобів і живої сили противника

**Броневський, Владислав** (1897–1962), поет, Польща

**Бронедрезина**, залізнична бойова машина

**Бронежилет**, куленепробивний броньований жилет

**Бронековпак**, броньове закриття (купол) з амбразурами і щілинами для спостереження і ведення вогню

**Броненосець**, панцерник, тип військового корабля, що несе захист із товстих броньованих плит

**Броненосцеві** (Dasypodidae), родина плацентарних ссавців ряду неповнозубих

**Бронетанкова техніка**, бойові броньовані машини, які включені до групи бронетанкове озброєння

**Бронетранспортер**, бойова броньована колісна або гусенична машина підвищеної прохідності, призначена для транспортування піхоти зі складу механізованих підрозділів на полі бою, ведення ними бою з машини та вогневої підтримки їх в період та після спішування

**Бронсвой, Леонід Сергійович** (1928), актор, народний артист України (2013) та СРСР (1987), Україна – Росія

**Бронзівка особлива** (Protaetia speciosa), вид комах ряду твердокрилих родини жуки-бронзівки, внесений до Червоної книги України

**Бронзівки** (Scarabaeidae або Cetoniinae), підродина жуків родини пластинчатовусих з характерним яскраво-металево забарвленням

**Бронзіно** (1503–1572), живописець, Італія

**Бронзов, Іван Лаврентійович** (1896–1963), оперний співак, народний артист УРСР (1946), Україна

**Бронзова широкогруда**, порода свійської птиці

**Бронзовий вік**, історичний період, що прийшов на зміну енеоліту (в цілому – 35–13 ст. до н. е.)

**Бронзографіт**, пористий спечений матеріал на основі міді з частинками графіту

**Бронзування**, нанесення на поверхню металевих виробів захисного шару бронзи або надання їм бронзового відтінку іншим способом; покриття поверхонь металевими порошками (алюмінієвим, бронзовим тощо), розведеними на водному або неводному в'язучому матеріалі

**Бронн, Генріх-Георг** (1800–1862), зоолог, Німеччина

**Бронницький заказник**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.

**Бронте, Емілі** (1818–1848), письменниця, Велика Британія

**Бронте, Енн** (1820–1849), письменниця, Велика Британія

**Бронте, Шарлотта** (1816–1855), письменниця, Велика Британія

**Бронтозавр**, вимерлий рід ящіротазових динозаврів

**Бронтотерії** (Brontotheriidae), вимерла родина ряду непарнокопитних

**Бронхи**, розгалуження дихального горла у вищих хребетних амніот та людини

**Бронхіальне дерево**, сукупність розгалужень бронхів

**Бронхіоли**, розгалуження дрібних бронхів, що не містять у своїх стінках хрящів і залоз

**Бронхіт**, запальний процес у бронхах

**Бронхоаденіт**, запалення залоз бронхів

**Бронхографія**, дослідження бронхів за допомогою рентгеновського опромінення і контрастних речовин

**Бронхоектазія**, бронхоектатична хвороба, захворювання, що характеризується виникненням легких циліндричних

або мішечкуватих розширень, одним з найважливіших проявів яких слугують симптоми легеневої інфекції

**Бронхопневмонія**, запалення дрібних бронхів у середині легенів

**Бронхоскопія**, метод обстеження легенів за допомогою оптичного приладу (бронхоскопа)

**Бронхоспазм**, звуження бронхів

**Броня**, захисний шар матеріалу з достатньо великою міцністю, в'язкістю і іншими механічними параметрами, який виконує функцію перешкоди від різного за силою й інтенсивністю впливу на об'єкт, оточений цим шаром

**Броньована ремонтно-евакуаційна машина**, БРЕМ, засіб захисту людей, військової техніки, озброєння і оборонних споруд від дії снарядів, куль і вражаючих чинників ядерного вибуху

**Бросс, Саломон де** (1571–1626), архітектор, Франція

**Броссе, Марі-Фелісіте** (1802–1880), сходознавець, археолог, основоположник грузинської археології, Франція – Росія – Грузія

**Броуді, Едрісн** (1973), актор, «Оскар» (2003), США

**Броунівський рух**, неупорядкований, хаотичний рух частинки під дією нерівномірних ударів молекул речовини з різних сторін у розчинах

**Брох, Герман** (1886–1951), письменник, Австрія

**Брочинг**, різкі повороти яхти в навітряний бік, що не піддаються управлінню

**Брошантит**, мінерал

**Брошнів-Осада**, селище міського типу Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Брошура**, неперіодичне або періодичне текстове книжкове видання об'ємом понад 4, але не більше 48 сторінок, скріплених між собою за допомогою шиття скріпкою або ниткою

**Брубейкер, Роджерс** (1956), антрополог, соціолог, етнолог, США

**Бругмани, Фрідріх Карл** (1849–1919), мовознавець, Німеччина

**Бругш, Генріх Карл** (1827–1894), єгиптолог, Німеччина

**Брудергауз**, пташник, який призначений для вирощування курей, качок, гусей з 1-ї до 70-ї доби

**Брук, Пітер** (1925), режисер театру і кіно, Велика Британія

**Бруква** (*Brassica napobrassica*), рослина родини капустяних підвид ріпаку

**Брукит**, мінерал

**Бруківка**, бруковий камінь, різновид бутового каменю, валуни з довжиною ребра до 300 мм, які використовуються для заощення доріг, дорожнє покриття, вимощене з поштучних виробів каменів

**Брукнер, Антон** (1824–1896), композитор, органіст, педагог, Австрія

**Брукс, Ван-Вік** (1886–1963), літературознавець, США

**Брукс, Джеймс** (1940), кінорежисер, продюсер, сценарист, «Оскар» (1984), США

**Брукс, Мел** (1926), режисер, сценарист, композитор, «Оскар» (1969), США

**Брукса гори**, заполярний, найпівнічніший хребет Скелястих гір, що пролягає із заходу на схід півострова Аляска на території США та Канади

**Брумел, Валерій Миколайович** (1942–2003), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1964), Росія – Україна

**Брунгільда** (543–613), королева франків у 566–575

**Брунгільда**, героїня германо-скандинавської міфології та епосу

**Бруней**, держава у Південно-Східній Азії

**Брунейський долар**, валюта султанату Бруней

**Брунеллескі, Філіппо** (1377–1446), архітектор, інженер, скульптор, Італія

**Брунеллієві** (*Brunelliaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку квасеницевітних

**Бруні, Леонардо** (1370–1444), гуманіст, основоположник громадянського гуманізму, Італія

**Брунієві** (*Bruniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку брунієцевітних

**Бруннер, Еміль** (1889–1966), теолог, один із теоретиків діалектичної теології, Швейцарія

**Бруно Кельнський** (бл. 1030–1101), католицький чернець, засновник ордену картезіанців, Німеччина

**Бруно, Джордано** (1548–1600), філософ, представник пантеїзму, Італія

**Брунька**, зародок пагона рослин

**Брунька смакова**, смакова чашечка, структури, розташовані на поверхні язика

**Брунькування**, один із способів безстатевого (вегетативного) розмноження тварин і рослин, утворення нового організму з виростів тіла материнського організму

**Брус**, 1) пиломатеріал товщиною і шириною 100 мм і більше; 2) конструктивний елемент, товщина і ширина якого набагато менші за довжину

**Бруси гімнастичні**, гімнастичний спортивний інвентар

**Брусилів**, селище міського типу, адміністративний центр Брусилівського р-ну Житомирської обл.

**Брусилівське повстання 1918**, повстання селян Радомисльського повіту Київської губернії проти гетьмана Павла Скоропадського у серпні 1918

**Брусилівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Брусилов, Георгій Львович** (1884 – після 1914), мореплавець, дослідник Арктики, Україна – Росія

**Брусилов, Олексій Олексійович** (1853–1926), воєначальник, генерал від кавалерії російської армії (1912), командуючий Південно-Західним фронтом (1916–1917) та Верховний головнокомандуючий (1917) російської армії, Росія

**Брусиловський прорив 1916**, наступальна операція Південно-Західного фронту російської армії проти австро-угорських та німецьких військ у роки Першої світової війни (04.06.–20.08.1916)

**Брусиловський, Євген Григорович** (1905–1981), композитор, автор перших казахських опер, Росія – Казахстан

**Брусит**, мінерал

**Бруслина карликова** (*Euonymus alatus*), вид судинних рослин родини бруслинових, внесений до Червоної книги України

**Бруслинові** (*Celastraceae*), родина квіткових рослин порядку бруслиноцвітих

**Бруслиноцвіті** (*Celastrales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Брусниця** (*Vaccinium vitis-idaea*), рослина родини вересових, яка має смачні їстівні плоди та використовується як лікарська

**Брусничні** (*Vacciniaceae*), підродина (яку раніше виокремлювали в родину) рослин родини вересових; включає багато їстівних та декоративних рослин

**Брусонетія** (*Broussonetia*), рід рослин родини шовковицевих

**Бруссе, Франсуа** (1772–1838), медик, член Медичної академії наук (1832), Франція

**Бруствер**, земляний, мурований чи дерев'яний насип для захисту бійців, або вертикальна загорода бойового ходу в оборонних спорудах; стіна на краю молу для захисту від ударів хвиль

**Бруталізм**, напрям (стиль) в архітектурі 1950–1970-х, різновид модернізму

**Брухт**, зіпсовані або придатні лише для подальшої переробки переважно металеві предмети

**Бруцела** (*Brucella*), рід грамнегативних дрібних кокобактеріальних бактерій

**Бруцельоз**, мальтійська гарячка, зоонозна інфекція, що передається від хворих тварин людині

**Бруцин**, гетероциклічний алкалоїд, використовується в аналітичній хімії (реагент на нітрати), в асиметричному синтезі, а також як отрута

**Брюан, Арістід** (1851–1925), поет, шансон'є, власник кабаре, Франція

**Брюгге історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, забудова центральної частини (починаючи з 12 ст.) м. Брюгге, Бельгія

**Брюгге**, місто у Бельгії, 117 тис. мешканців

**Брюкнер, Александер** (1856–1939), філолог та історик культури, дійсний член НТШ (1914), Польща

**Брюллов, Карл Павлович** (1799–1852), живописець, педагог, представник академізму, вчитель Т. Шевченка, Росія

**Брюнель, Марк Ізамбар** (1769–1849), інженер і винахідник, Франція – Велика Британія

**Брюнн**, антропологічний тип європеїдної раси

**Брюно, Фердинанд** (1860–1938), мовознавець, Франція

**Брюно, Шарль** (1857–1934), композитор, Франція

**Брюнсвік, Леон** (1869–1944), філософ-ідеаліст, представник критичного раціоналізму, Франція

**Брюссель**, місто, столиця Бельгії

**Брюссельська капуста** (*Brassica oleracea* var. *gemmifera*), дворічна рослина родини капустяних

**Брюссельський договір 1948**, військовий договір, підписаний 17.03.1948 Францією, Великобританією та країнами Бенілюксу

**Брюссельський столичний регіон**, суб'єкт федерації Бельгії

**Брюссель–Шельда канал**, судноплавний канал у Бельгії

**Брюстера закон**, оптичний закон, що виражає зв'язок показника заломлення одного середовища відносно іншого з кутом падіння променя, при якому відбите від межі розділу середовищ випромінювання буде повністю поляризованим

**Брюховецький, В'ячеслав Степанович** (1947), літературознавець, педагог, Герой України (2007), Україна

**Брюховецький, Іван Мартинович** (1623–1668), гетьман Лівобережної України у 1663–1668

**Брюховичі**, селище міського типу Львівської міськради

**Брянка**, місто обласного підпорядкування в Луганській обл.

**Брянська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Брянський, Михайло Васильович** (1830–1908), живописець-портретист, Україна

**Буагільбер, П'єр, Лепезан де** (1646–1714), економіст, Франція

**Буайс, Шарль** (1899–1978), актор, лауреат Каннського МКФ (1974), «Оскар» (1943), Франція – США

**Буало-Депрео, Нікола** (1636–1711), поет, критик, теоретик класицизму, Франція

**Буальєс, Франсуа Адрієн** (1775–1834), оперний композитор, Франція

**Буассе, Ів** (1939), кінорежисер та сценарист, «Срібний ведмідь» (1975), Франція

**Буаст, П'єр-Клод-Віктор** (1765–1824), лексикограф і поет, редактор Універсального словника французької мови, Франція

**Буассьє, Гастон** (1823–1908), історик, Франція

**Буассьє, П'єр Едмон** (1810–1885), ботанік, математик і мандрівник, Швейцарія

**Бу-Ба-Бу**, літературне угруповання, засноване у 1985 у Львові

**Бубали** (*Damaliscus*), рід ссавців родини порожнисторогих

**Бубер, Мартін** (1878–1965), єврейський релігійний мислитель і письменник, духовний лідер європейського єврейства, Австрія – Ізраїль

**Бубир** (*Asergina asergina*; також – носар), прісноводна риба ряду окунеподібних

**Бубка, Сергій Назарович** (1963), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1988), рекордсмен світу у стрибках із жердиною, Україна

**Бублик, Борис Миколайович** (1936–1999), математик, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Бубнов, Олександр Анатолійович** (1959), режисер-аніматор, Україна

**Бубновий валет**, товариство російських живописців у 1910–1917

**Бубон**, ударний музичний інструмент

**Бубончик**, музичний інструмент, різновид дзвіночка

**Бувардія** (Bouvardia), рід рослин родини маренових, деяких представників якого вирощують як кімнатні декоративні рослини

**Буве**, ненаселений субантарктичний вулканічний острів на півдні Атлантичного океану

**Буг**, євро регіон, до складу якого входять прикордонні райони України, Польщі та Білорусі

**Бугасць, Анатолій Олександрович** (1940), промисловець і підприємець, генеральний директор НВО «Турбоатом» (1986–2006), Герой України (2002), Україна

**Бугай (музичний інструмент)**, бербениця, фрикційний музичний інструмент для акомпанування

**Бугай (птаха)** (*Botaurus stellaris*), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Бугай (тварина)**, самець великої рогатої худоби

**Бугайко, Тетяна Федорівна** (1898–1972), літературознавець, педагог, Україна

**Бугайчик** (*Ixobrychus minutus*), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Бугаї** (*Botaurus*), рід птахів родини чаплевих

**Бугаївка**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Буганди королів гробниці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, поховання чотирьох правителів королівства Буганда, 1882, столичний округ Кампала, Уганда

**Бугатті, Етторе** (1881–1947), конструктор і промисловець, засновник французької автомобілебудівної компанії Bugatti, Італія – Франція

**Бугатті, Рембрандт** (1884–1916), скульптор, Італія

**Бугге, Томас** (1740–1815), астроном, Данія

**Бугель**, деталь механізму, пристрою, транспортного засобу, що зазвичай має форму кільця

**Бугенвілея** (Bougainvillea), рід рослин родини ніктагінових, деякі види якого вирощують як декоративні

**Бугенвіль, Луї Антуан де** (1729–1811), мореплавець, дослідник, Франція

**Бугенвіль**, острів у Тихому океані, найбільший в групі Соломонових островів. Входить до складу держави Папуа – Нової Гвінеї

**Бугенвільський жолоб**, глибоководна западина Тихого океану

**Бугера – Ламберта – Бера закон**, закон експоненційного зменшення інтенсивності випромінювання при його проходженні через середовище в залежності від пройденого шляху

**Буги**, бугіси, етнічна група, переважна більшість мешкає на островах Сулавесі і Калімантан (Індонезія), в Малайзії, Брунеї і Сінгапурі

**Бугиля** (*Anthriscus*), рід рослин родини зонтичних

**Бугі-вугі**, джазовий фортепіанний стиль

**Бугійська мова**, мова бугів, поширена в південній частині острова Сулавесі, Індонезія, а також серед розрізнених груп бугійців на Малайському архіпелазі

**Бугова, Лія Ісаківна** (1900–1981), актриса, народний артист УРСР (1946), Україна

**Буго-Деснянський заказник**, зоологічний заказник загальнодержавного значення, Вінницький р-н Вінницької обл.

**Буго-Дністровська культура**, археологічна культура доби неоліту

**Буго-Стирська рівнина**, рівнина на сході Малого Полісся

**Бугримова, Ірина Миколаївна** (1910–2001), артистка цирку, народний артист СРСР (1969), одна з перших у світі жінок-дресирувальниць, Україна – Росія

**Бугруватівське нафтове родовище**, родовище на території Охтирського р-ну Сумської обл.

**Буда**, поширена в Україні за середньовіччя назва підприємств, на яких з деревини виробляли поташ, дьоготь, деревне вугілля

**Будагов, Рубен Олександрович** (1910–2001), лінгвіст, член-кореспондент АН СРСР (1970), Росія

**Будапешт**, місто, столиця Угорщини

**Будапештська операція 1944**, стратегічна наступальна операція, здійснена військами 2-го і 3-го Українського фронтів, проти німецьких військ під час Другої світової війни протягом 29.10.1944 – 13.02.1945

**Бударін, Лев Іванович** (1933–1995), хімік-неорганік, член-кореспондент АН України (1992), Узбекистан – Росія – Україна

**Будацький лиман**, лиман в Одеській області, на узбережжі Чорного моря

**Будда весняний**, найбільша статуя в світі, що зображує Будду Вайрочана, побудована у 2002 в селищі Чжаоцунь, провінція Хенань, Китай

**Будда**, у буддизмі – істота, яка досягла пробудження (бодгі), і вийшла з кола страждань (сансара)

**Буддизм**, найдавніша універсальна світова релігія, зародилась в Індії у 6 ст. до н. е., засновник – Сіддхартха Гаутама (Будда Шак'ямуні)

**Буддійська філософія**, релігійно-філософське вчення, яке виникло в Індії у 6–5 ст. до н. е.

**Буден, Ежен** (1824–1898), живописець, Франція

**Будені, Йозеф** (1836–1892), мовознавець, Німеччина

**Будетляни**, група письменників, перша російська футуристична група, що пізніше перетворилася на рух кубофутуристів (1910-ті)

**Буджак**, історична область на півдні Бессарабії, що нині включає південні райони Молдови і південно-західну частину Одеської обл.

**Будзиновський, В'ячеслав Титович** (1868–1935), громадський діяч, письменник, історик, один із засновників Української радикальної партії та Української націонал-демократичної партії, Україна

**Буди**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Будико, Михайло Іванович** (1920–2001), географ, кліматолог, один із найавторитетніших кліматологів 20 ст., академік РАН (1992), Білорусь – Росія



**Будильник**, годинник зі спеціальним механізмом для звукового або світлового сигналу в даний момент часу

**Будинок дитини**, державна виховна установа для дітей-сиріт у віці до трьох років

**Будинок житловий висотний**, житловий будинок з кількістю поверхів понад 16

**Будівельна галузь**, галузь промисловості для створення будівельної продукції

**Будівельне проектування**, архітектурні та інженерні роботи з розробки основних конструктивних і естетичних рішень будівель і споруд

**Будівельний інститут**, вищий навчальний заклад, який готує інженерів для будівельної галузі

**Будівельний підйом**, підйом, який забезпечує досягнення конструкціями проектної форми під дією експлуатаційних навантажень і попереджає їх провисання

**Будівельний розчин**, матеріал, який отримують внаслідок затвердіння суміші з неорганічної в'язучої речовини, дрібного заповнювача, води та спеціальних добавок (за необхідністю)

**Будівельник**, український баскетбольний клуб, м. Київ, існує з 1945

**Будівельних матеріалів промисловість**, промисловість, яка забезпечує будівельну галузь усіма необхідними матеріалами

**Будівельні конструкції пневматичні**, м'які оболонки, у внутрішній замкнутий обсяг яких подається атмосферне повітря, чим досягається їх стійкість і протидія зовнішнім навантажень

**Будівельні матеріали нерудні**, матеріали мінерального походження, вживані у будівництві в природному вигляді без виділення з них окремих мінералів

**Будівельні норми і правила**, норми і правила, якими керуються при проектуванні і будівництві будинків і споруджень

**Будівля**, результат будівельної діяльності для здійснення певних споживчих функцій

**Будівництво капітальне**, одна з основних підсистем суспільного виробництва, що забезпечує відтворення виробничих і невиробничих основних фондів (крім капітального ремонту), що здійснює будівництво нових і розширення діючих об'єктів, їх реконструкцію, технічне переозброєння

**Будівництво повнозбірне**, узагальнена назва сучасних найбільш досконалих методів будівництва будівель і споруд з великорозмірних збірних конструкцій і виробів, виготовлених на заводах будівельної індустрії

**Будівництво сейсмостійке**, будівництво, здійснюване в районах, схильних землетрусам, з врахуванням дії на будівлі і спорудження сейсмічних сил

**Будівництво**, зведення будівель і споруд, а також їх капітальний і поточний ремонт, реконструкція, реставрація та реновація

**Будкевич, Йосиф-Казимир Костянтинович** (1841–1895), живописець, Україна

**Будкер, Герш Іцкович** (1918–1977), фізик, академік АН СРСР (1964), Україна – Росія

**Будлея** (*Anthriscus*), рід рослин родини ранникових, деякі види якого використовують як садові рослини

**Будмані, Перо** (1835–1914), письменник, мовознавець, драматург, Хорватія

**Будник, Василь Сергійович** (1913–2007), конструктор авіаційної та ракетно-космічної техніки, академік АН УРСР (1967), Україна – Росія

**Будник, Микола Петрович** (1953–2001), кобзар, бандурист, майстер народних музичних інструментів, художник, поет, Україна

**Будников, Петро Петрович** (1885–1968), хімік, академік АН УРСР (1939), Росія – Польща – Україна

**Будрайтис, Юозас** (1940), актор, Литва

**Будтехінформатика**, будівельна технічна інформатика – галузь інформатики, що вивчає структуру і загальні властивості науково-технічної інформації у будівництві, а також процеси її збирання, збереження, пошуку, переробки, поширення і використання в різних галузях будівництва

**Будуар**, приватна кімната

**Будучність**, літературно-науковий двотижневий ілюстрований часопис, видавався у Львові протягом 1909–1910

**Будяк пагорбовий** (*Carduus collinus*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Будяк, Юрій Якович** (1879–1940) письменник, журналіст, педагог, громадський діяч, Україна

**Будякові** (*Cardueae*), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Будьоннівська**, порода коней, яка була отримана в результаті схрещування донських і чистокровних верхових коней. Виведена для військових цілей в Ростовській області, офіційно вона була затверджена лише в кінці 1948

**Буенавентура, Енріке** (1925–2003), театральний діяч, теоретик театру, Колумбія

**Буенос-Айрес (місто)**, місто, столиця Аргентини

**Буенос-Айрес (озеро)**, озеро на кордоні Аргентини та Чилі, 2400 тис. км<sup>2</sup>

**Буенос-Айрес (провінція)**, провінція Аргентини

**Буеро Вальєхо, Антоніо** (1916–2000), драматург, Іспанія

**Буєвський, Борис Миколайович** (1935), композитор, Україна – Бельгія

**Буєр**, спортивний човен, який пересувається на особливих металічних ковзанах по льоду й оснащений щоглою з вітрилами

**Буєрний спорт**, вид спорту, перегони на льоду

**Бужани**, східнослов'янське плем'я, що мешкало на землях у басейні р. Західний Буг у 6–10 ст.

**Бужок**, річка у Хмельницькій обл., ліва притока Південного Бугу, 78 км

**Бужора**, найвища вершина Вулканічного хребта Українських Карпат, 1081 м

**Бужумбура**, місто, столиця Бурунді

**Бузескул, Владислав Петрович** (1858–1931), історик, академік ВУАН (1925) та АН СРСР (1922), Росія

**Бузеу**, жудець Румунії

**Бузилевич, Олександр Вікторович** (1941), кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Бузина** (*Sambucus*), рід квіткових рослин родини адоксових  
**Бузинові** (*Sambucaceae*), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Бузник, Віктор Михайлович** (1914–1968), теплотехнік, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Бузове**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Онуфріївський р-н Кіровоградської обл.

**Бузок** (*Syringa*), рід з близько 20 видів квіткових рослин родини маслинових

**Бузок угорський** (*Syringa josikaea*), вид судинних рослин родини маслинових, внесений до Червоної книги України

**Бузук, Петро Панасович** (1891–1943), мовознавець-славіст, педагог, Україна

**Бузук, Петро Пилипович** (1879–1923), науковець, організатор однієї з перших громадських природоохоронних організацій у Російській імперії – Хортицького товариства охоронників природи, Молдова – Україна

**Бузький Гард**, національний природний парк, Первомайський р-н Миколаївської обл.

**Бузький лиман**, естуарій річки Південний Буг, разом з Дніпровським лиманом утворює Дніпровсько-Бузький лиман

**Бузько, Дмитро Іванович** (1891–1937), письменник, сценарист, кінокритик, Україна

**Буй**, поплавок, що кріпиться до дна водойми або річки за допомогою якоря на тросі

**Буйволи**, загальна назва представників двох родів родини бикових

**Буйволові шпаки** (*Buphagus*), рід птахів родини шпакових

**Буймистер, Валерій Григорович** (1948), концертно-камерний співак (баритон), народний артист України (1994), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Бук звичайний** (*Fagus*), вид квіткових рослин родини букових

**Букараманга**, місто у Колумбії, 1 млн мешканців (агломерація)

**Букарка плодова** (*Coenophthorus pauxillus*), жук родини трубковерти, шкідник плодових культур

**Букачівці**, селище міського типу Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Буква**, графічний знак, або літера, графема, або одиниця алфавіту

**Буквар**, посібник для початкового навчання грамоти

**Буквиця (біологія)** (*Betonica*), багаторічна трав'яниста рослина родини губоцвітих

**Буквиця (у поліграфії)**, ініціал, перша прописна буква тексту видання або його структурної частини збільшеного розміру, набірна або мальована, гравірована, у вигляді зображення, часто включає складну орнаментально-декоративну або сюжетну композицію

**Букерівська премія**, міжнародна літературна премія

**Буки**, селище міського типу Маньківського р-ну Черкаської обл.

**Букіністична книга**, старі й рідкісні книги, тільки випадково, після того як уже були в ужитку, потрапляють до спеціальних букіністичних магазинів

**Букіт-Пагон**, гора, найвища точка Брунею, 1850 м

**Букіт-Тімах**, пагорб, найвища точка Сінгапуру, 163 м

**Букросинг**, вільний рух книг, організований за спеціальними правилами

**Буклет**, видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, сфальцьованого будь-яким способом у два чи більше згинів

**Буковецький, Євген Йосипович** (1866–1948), живописець, Україна

**Буковина**, народовська газета австрійського періоду, виходила у Чернівцях протягом 1885–1910

**Буковинська зоря**, перший український часопис, що виходив на Буковині 1870–1871

**Буковинська православна церква**, незалежне, самоврядне православне церковне об'єднання у Буковині

**Буковинський державний медичний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Чернівці з 1944

**Буковинський календар**, щорічне ілюстроване видання товариства «Руська бесіда» (1874–1918)

**Буковинські говірки**, надпрутський говір, один з говорів південно-західного наріччя (діалекту) української мови, поширений в Івано-Франківській та Чернівецькій обл.

**Буковинської діаспори музей**, науково-дослідний заклад, діє у м. Чернівці з 1992

**Буковинці**, етнографічна група українців

**Букові** (*Fagaceae*), родина квіткових рослин порядку букоцвітих

**Букові ліси**, бучина, широколистяні ліси, поширені в Європі, Північній Америці та Східній Азії

**Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа природоохоронних територій, Словаччина – Україна – Німеччина

**Буковські, Чарльз** (1920–1994), письменник, Німеччина – США

**Буковський, Володимир Костянтинович** (1942), письменник, громадський і політичний діяч, правозахисник, один із засновників дисидентського руху в СРСР, Росія – Велика Британія

**Буковський, Сергій Анатолійович** (1960), кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (2004), Україна

**Буколіка**, буколічна поезія, жанр античної поезії, що оспівує ідеалізоване природне життя пастухів

**Букоцвіті** (*Fagales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Букринський плацдарм**, один із плацдармів на правому березі Дніпра, в районі с. Великий Букрин Миронівського р-ну Київської обл., захоплений у вересні 1943 військами Воронезького фронту під час Битви за Дніпро

**Букселлер**, британський інформаційно-бібліографічний тижневик, публікує списки книжок, що вийшли у Велико-британії та інших англomовних країнах, виходить з 1858

**Буксир**, самохідне судно для буксирування і кантування інших суден та плавучих споруд

**Букстехуде, Дітріх** (1637–1707), органіст, композитор, один із видатних діячів європейської музики епохи бароко, Німеччина

**Букцидум** (Buccinum, Tritonium), рід черевоногих молюсків

**Булава**, 1) холодна зброя ударно-роздроблювальної дії; 2) символ влади у деяких країн; 3) один з козацьких клейнодів

**Булавинське**, селище міського типу Артемівського р-ну Донецької обл.

**Булавицький, Олекса Васильович** (1916–2001), живописець-пейзажист, представник імпресіонізму, Україна – США

**Булавін, Леонід Анатолійович** (1945), фізик, академік НАН України (2006), Україна

**Булавинське повстання 1707–1709**, великий збройний виступ козаків і селян у Росії та Україні проти соціального гноблення

**Буласнко, Володимир Дмитрович** (1918–1944), поет, Україна

**Булаїч, Велько** (1928), артист, кінорежисер, сценарист, Гран-прі Венеційського МКФ (1964), Хорватія

**Буланже, Жорж** (1837–1891), політичний діяч та воєначальник, основоположник буланжизму, Франція

**Буланжерит**, мінерал

**Буланжизм**, рух у Франції наприкінці 1880-х під лозунгами рваншистської війни проти Німецької імперії

**Буланкін, Іван Миколайович** (1901–1960), біохімік, академік АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Булат**, високоякісна міцна сталь особливого гарту, з узором частою поверхнею

**Булат, Анатолій Федорович** (1947), механік, академік НАН України (2000), Україна

**Булат, Тамара Павлівна** (1933–2004), музикознавець, Україна – США

**Булатка великоквіткова** (Cephalanthera), рід судинних рослин родини зозулинцевих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Булатович, Олександр Ксаверійович** (1870–1919), мандрівник, дослідник Ефіопії, богослов, Росія – Україна

**Булах, Григорій Іванович** (1938), поет, перекладач, прозаїк, народний артист України (1993), Україна

**Булах, Євген Георгійович** (1924–2009), геофізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Булахівський лиман**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Павлоградський р-н Дніпропетровської обл.

**Булаховський, Леонід Арсенійович** (1888–1961), мовознавець, директор Інституту мовознавства ім. Потебні АН УРСР (1944–1961), академік АН УРСР (1939), Росія

**Булвер-Літтон, Едвард** (1803–1873), письменник, Велика Британія

**Булгаков, Микола Петрович** (1929–2004), океанолог, академік АН України (1992), Росія – Україна

**Булгаков, Михайло Опанасович** (1891–1940), письменник, драматург, класик російської та світової літератури, Україна – Росія

**Булгаков, Сергій Миколайович** (1871–1944), філософ, богослов, Росія – Франція

**Булгакова Михайла меморіальний будинок-музей**, літературно-меморіальний музей, діє у м. Київ з 1989

**Булгакова, Майя Григорівна** (1932–1994), актриса, народний артист РРФСР (1976), Україна – Росія

**Булганін, Микола Олександрович** (1895–1975), політичний та державний діяч, голова Ради Міністрів СРСР (1955–1958), Росія

**Булгари**, тюркомовні племена скотарів і землеробів, що населяли у 7 ст., степи Північного Причорномор'я до Каспію і Північного Кавказу

**Булгарін, Фадей Венедиктович** (1789–1859), письменник, критик, видавець, основоположник жанрів авантюрного крутійського роману та фантастичного роману у російській літературі, видавець першого в Росії театрального альманаху, Білорусь – Росія

**Булгарія Волзько-Камська**, держава, що існувала у 7–12 ст., навколо злиття Волги й Ками, на теренах сучасних республік Татарстан і Чувашія (Росія)

**Булгарська мова**, мертва мова болгарської гілки тюркської сім'ї мов

**Булгуняк**, гідролаколіт, мерзлотна форма рельєфу у вигляді куполоподібного підвищення з крижаним ядром

**Булева алгебра**, структура, що є доповненою дистрибутивною ґраткою, та частина математики, яка вивчає подібні структури

**Булеве кільце**, кільце з одиницею, всі елементи якого є ідемпотентами

**Булевтерій**, адміністративна споруда античних часів

**Булез, П'єр** (1925), композитор, диригент, піаніст, педагог, Премія Е. фон Сіменса (1979), Франція

**Булєнвільє, Анрі де** (1658–1722), історик і політолог, Франція

**Булинь**, один із основних і давніх вузлів загального застосування, кінцева петля, що не затягується

**Булла золота**, печатка, що скріплювала декрети західноєвропейських і візантійських монархів у Середні віки та епоху Ренесансу

**Булла**, особливий вид патенту або грамоти, що видається папою римським

**Булль, П'єр** (1912–1994), письменник, Франція

**Булонь**, місто у Франції, найбільший риболовний порт країни, 43 тис. мешканців

**Булль, Андре-Шарль** (1642–1732), різьбяр по дереву, гравер, позолотник, знаний майстер-мебляр своєї епохи, творець особливого стилю художніх меблів, Франція

**Булъ, Джордж** (1815–1864), математик, один із засновників математичної логіки, Велика Британія

**Булъба**, видозмінений потовщений та м'ясистий підземний пагін

**Булъба-Боровець, Тарас Дмитрович** (1908–1981), діяч українського повстанського руху часів Другої світової війни, засновник УПА «Поліська Січ», Україна – США

**Булъбашкова камера**, детектор треків швидких заряджених частинок

**Булъбохета майже квадратна** (*Bulbochaete subquadrata*), вид водоростей родини едогонієвих, внесений до Червоної книги України

**Булъбоцибулина**, підземний видозмінений пагін рослини, запасні поживні речовини відкладаються у м'ясистій стебловій частині

**Булъбочкові бактерії**, бактерії, здатні перебувати в симбіозі з бобовими рослинами

**Булъвар**, 1) широка вулиця з насадженими з обох боків деревами; 2) алея з дерев посередині широкої вулиці; 3) широка алея на міській вулиці або набережній для пішохідного руху, звичайно обладнана лавками для відпочинку

**Булъденеж** (*Viburnum opulus var sterile*), декоративна каліна

**Булъдог англійський**, порода собак

**Булъдог французький**, порода собак

**Булъдогові** (*Molossidae*), родина кажанів ряду рукокрилих

**Булъдозери**, землерийні транспортні машини на базі трактора або тягача з відвальним робочим органом, призначені для пошарової розробки ґрунтів з подальшим їх переміщенням перед відвалом по поверхні землі на невеликій відстані

**Булъдозерна революція**, перша революція на посткомуністичному просторі, що відбулася в Югославії з 24.09. по 06.10.2000, внаслідок якої було повалено авторитарний режим С. Мілошевича

**Булъс, Шарль** (1470–1553), філософ, математик, Франція

**Булъгер'єр**, порода собак

**Булътман, Рудольф** (1884–1976), теолог, один із основоположників діалектичної теології, Німеччина

**Бум латиноамериканський**, літературний рух 1960–1970, коли літературні тексти групи молодих і старших латиноамериканських романістів набули великої популярності в Європі та світі

**Бум**, період різкого економічного підйому, а в переносному значенні – надмірне пожвавлення навколо якої-небудь події

**Бум літературний**, вибухове динамічне зростання популярності тієї чи іншої національної літератури у світі, зумовлене одночасною появою досить великої кількості авторів і текстів

**Бумба, Вацлав** (1925), астрофізик, іноземний член РАН (1991; іноземний член АН СРСР з 1988), Чехія

**Бумвініл**, матеріал на паперовій основі, з нанесеним на нього одностороннім монолітним (ПВХ) покриттям

**Бумеранг**, бойова і мисливська зброя у вигляді дерев'яної металевий палиці, у австралійських аборигенів поширені бумеранги, що повертаються

**Бумі-Папа, Ріта** (1906–1984), поетеса, перекладачка, Греція

**Буна**, регуляційна споруда для захисту від розмивання берега або гідротехнічної споруди

**Бунгало**, бенгало, тип будинку, легка позаміська будівля з верандами, селянський будинок, зокрема в Індії, Малайзії

**Бунгара**, невеликі отруйні змії, що поширені на території Азії

**Бунгаротоксини**, отруйні речовини, білки, що мають нейротоксичну дію

**Бунге**, місто Єнакієвської міської ради Донецької обл.

**Бунге, Микола Андрійович** (1842–1915), хімік, Україна

**Бунге, Микола Християнович** (1823–1895), економіст, політичний діяч, міністр фінансів Російської імперії (1881–1886), Україна – Росія

**Бунго**, протока між японськими островами Кіусю та Сікоку

**Бундесвер**, найменування збройних сил Німеччини з 1955

**Бунзен, Роберт Вільгельм** (1811–1899), хімік, Німеччина

**Бунін, Іван Олексійович** (1870–1953), письменник, поет, лауреат Нобелівської премії в галузі (1933), Росія – Франція

**Бунін, Костянтин Петрович** (1910–1977), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Буніна, Ірина Олексіївна** (1939), актриса, народний артист України (1992), Росія – Україна

**Бункер**, добре укріплена захисна або оборонна споруда

**Буностомоз**, гельмінтна хвороба великої рогатої худоби, овець і кіз

**Бунт**, складна та крайня форма соціального протесту, що має вигляд стихійних агресивних але короткочасних дій

**Бунчук**, штандарт полководця у східноєвропейських народів. Держак із золотою кулею, під якою підвішено кінське волосся – військовий атрибут, символ гетьманської влади

**Бунюель, Луїс** (1900–1983), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1961), «Золотий лев» (1969, 1982), лауреат Берлінського МКФ (1969), Іспанія – Франція – Мексика

**Буняк, Тетяна Іванівна** (1957) спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Буняк**, Шолудивий Буняка, персонаж козацької легенди

**Буняковський, Віктор Якович** (1804–1889), математик, академік (1830) та віце-президент (1864–1889) Петербурзької АН, Україна – Росія

**Буньявіруси** (*Bunyaviridae*), група вірусів, що уражає хребетних, членистоногих і рослини

**Буонталенті, Бернардо** (1531–1608), живописець, Італія

**Бур шнековий**, спеціальний пристрій для буріння ґрунту, який загвинчується в ґрунт на кілька метрів (рідше на всю глибину), потім виймається для очищення від бурового шламу

**Бур'яни**, рослини, які не культивуються, а самі ростуть у посівах культурних рослин і на землях, не зайнятих ними

**Бур'яни карантинні**, рослини, які підлягають фітосанітарному контролю

**Бура жирова тканина**, спеціалізований тип жирової тканини тварин



**Бура карпатська**, порода великої рогатої худоби

**Бура латвійська**, порода великої рогатої худоби

**Бура**, народ, що мешкає в горах Мандара на північному сході Нігерії і півночі Камеруну

**Буравчика правило**, правило, яке пов'язує напрямки електричного струму та магнітного поля, яке створюється цим струмом

**Бурак, Ярослав Йосипович** (1931–2011), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Бураков, Віктор Володимирович** (1955), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Бура-Мацапура, Віра Іванівна** (1900–1991), графік, поліграфіст, Україна

**Буран**, селище міського типу Краснодонської Луганської обл.

**Буран (космічний корабель)**, орбітальний космічний корабель багаторазового використання

**Буран (метеорологічне явище)**, хуртовина, заметіль у степовій місцевості

**Бурачек, Микола Григорович** (1871–1942), живописець, письменник, мистецтвознавець, Україна

**Бурачинський, Тит-Євген Йосипович** (1880–1968), лікар та громадський діяч, дійсний член НТШ (1931), Україна

**Бурачок** (*Alyssum*; також – *алісум*), рід рослин родини капустяних

**Бурачок, Іван Мартинович** (1877–1936), художник театру, живописець, графік, Україна

**Бурбакі Ніколя**, псевдонім групи математиків, створеної у 1935 у Франції

**Бурбони**, династія монархів низки країн Європи, від 1589 і до сьогодні

**Бурбонський палац**, місце засідань Національної асамблеї Франції в Парижі

**Бурвіль** (1917–1970), актор і співак, лауреат Венеціанського МКФ (1953), Франція

**Бургаве, Герман** (1668–1738), медик, ботанік, хімік, Нідерланди

**Бургаська область**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Бургейн, Жан** (1954), математик, Премія Філдса (1994), Бельгія

**Бургенланд**, земля Австрії

**Бургомістр**, голова міської або місцевої (також і в селах) адміністрації (виконавчої влади) в німецькомовних та більшості германомовних країнах

**Бургтеатр**, театр у м. Відень (Австрія), діє з 1741

**Бургунди**, група германських племен

**Бургундія**, історична область Франції

**Бургундія – Франш-Конте**, регіон Франції

**Бургундський канал**, судноплавний канал, що з'єднує Атлантичний океан та Середземне море

**Бургундський отель**, театр у Парижі, що діяв з 1548 до 1783

**Бурдах, Карл Фрідріх** (1776–1847), медик, анатом, фізіолог, еволюціоніст, Німеччина

**Бурдейна, Наталія Андріївна** (1974), спортсменка (стрільба з лука), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Бурдель, Еміль Антуан** (1861–1929), скульптор, живописець, графік, Франція

**Бурденко, Микола Нилович** (1876–1946), хірург, один з піонерів нейрохірургії, академік АН СРСР (1939), академік та перший президент АМН СРСР (1944–1946), Росія

**Бурдон**, 1) постійний звуковий тон на фоні мелодії, частіше у вокальній або інструментальній фольковій музиці; 2) розташовані поза грифом відкриті струни струнного інструменту; 3) трубки, що підтримують постійний звук у волинках, дудах, джоломиги, дрімби, авлоса та інших подібних інструментах; 4) органний регістр лабіальної групи родини флейтових

**Бурдєс, П'єр** (1930–2002), соціолог, етнолог, представник постструктуралізму, лідер антиглобалістського руху, Франція

**Буревій, Кость Степанович** (1888–1934), поет, драматург, театрознавець, літературний критик, перекладач, Україна

**Буревісники** (*Puffinus*), рід птахів родини буревісникових

**Буревісники пірнаючі** (*Pelecanoididae*), родина морських птахів ряду буревісnikоподібних

**Буревісникові** (*Procellariidae*), родина птахів ряду буревісnikоподібних

**Буревісnikоподібні, трубконосі** (*Procellariiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Бурже**, озеро у Франції, 44,5 км<sup>2</sup>

**Бурже, Поль Шарль Жозеф** (1852–1935), письменник-романіст, літературний критик, представник консерватизму, Франція

**Буржуа, Леон Віктор Огюст** (1851–1925), державний діяч та юрист, прем'єр-міністр Франції (1895–1896), Нобелівська премія миру (1920), Франція

**Буржуазія**, соціальна верства або суспільний клас, частина суспільства, зайнята підприємницькою діяльністю, власники засобів виробництва

**Буржуа-Піша, Жан** (1912–1990), демограф, Франція

**Бурзерові** (*Burseraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Бурі**, субетнічна група у складі африканерів у ПАР і Намібії

**Бурідан, Жан** (бл. 1300 – бл. 1358), філософ, логік, представник номіналізму, Франція

**Буріданів осел**, вислів, що характеризує людину, яка перебуває в крайній нерішучості та не знає, яке прийняти рішення

**Бурима**, український народний масовий танець

**Буриме**, поетична гра, написання вірша за наперед визначеними римами та власне вірш, написаний у такий спосіб

**Буринський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Буринь**, місто, адміністративний центр Буринського р-ну Сумської обл.

**Бурі водорості** (Phaeophyta), відділ зелених рослин

**Бурі жаби** (Rana), рід земноводних тварин родини жаб'ячих

**Бурі магнітні**, збурення магнітного поля Землі, викликане надходженням в околиці Землі потоків сонячного вітру і пов'язаної з ними ударної хвилі

**Буріан, Еміль Франтішек** (1904–1959), музикант, театральний діяч, представник чеського театрального авангарду, один із зачинателів політичного театру в Чехословаччині, Чехія

**Буріння**, створення бурової свердловини, шахтного стовбура, або шпуру руйнуванням гірських порід

**Буріння вібраційне**, спосіб буріння із застосуванням вібраційної машини, що викликає коливання бурового інструменту

**Буріння колонкове**, буріння, при якому руйнування породи здійснюється по периферійній частині вибою, зі збереженням колонки породи

**Буріння кущове**, спосіб буріння свердловин (переважно похило спрямованих), гірля яких групуються на близькій відстані один від одного **Буріння надглибоке**, буріння свердловин на глибини 6000 м-коду і більш в цілях вивчення земної кори і верхньої мантії, а також для виявлення покладів корисних копалини

**Буріння обертове**, спосіб буріння свердловин шляхом руйнування гірничих порід внаслідок обертання притиснутого до вибою породоруйнівного інструменту (коронка, долото)

**Буріння опорне**, проведення системи дослідницьких свердловин з метою отримання опорних даних

**Буріння пневмударне**, буріння пневмодібно, спосіб буріння з застосуванням бурильного молотка (пневмударника)

**Буріння турбінне**, спосіб буріння з застосуванням у якості робочого органу турбобура

**Буріння ударно-канатне**, ударне буріння, яке здійснюється буровим снарядом, який спускається на канаті

**Буріші (етнос)**, бурішки, європеоїдний народ високогірних районів Кашміру, що перебувають під контролем Пакистану

**Буріші (мова)**, генетично ізольована мова, поширена в гірських місцевостях Хунза (Канджунт), Нагар і Ясін Пакистану

**Бурка**, 1) повсякденний безрукавний плащ або накидка з козячої вовни (переважно на Кавказі); 2) вузький отвір, який висвердлюють у гірських породах тощо і наповнюють вибуховою речовиною для висадження їх у повітря

**Буркгардт, Йоганн Карл** (1773–1825), астроном і математик, Німеччина

**Буркгардт, Йоганн Людвіг** (1784–1817) сходознавець, мандрівник, Швейцарія

**Буркгардт, Якоб** (1858–1893), історик, один із фундаторів культурології, Швейцарія

**Буркинський, Борис Володимирович** (1942), економіст, академік НАН України (2003), Україна

**Буркіна-Фасо**, держава в Західній Африці

**Буркотуни** (Pomadasys), рід промислових риб родини помадазійових

**Бурксер, Євген Самійлович** (1887–1965), геохімік, радіолог, член-кореспондент ВУАН (1925), Україна

**Буркун** (Melilotus), лікарська рослина з потужною антикоагулянтною дією

**Бурлака**, людина без постійної роботи та постійного помешкання, неодружений парубок

**Бурлацький, Федір Михайлович** (1927–2014), політолог, філософ-марксист, журналіст, Україна – Росія

**Бурлеск**, різновид комічного в поетичному, драматичному тексті, а також виставі, що полягає у невідповідності між змістом і формою, буквальному чи символічному перевдяганні, також власне твори відповідного характеру

**Бурлуцький заказник**, зоологічний заказник загальнодержавного значення, Великобурлуцький р-н Харківської обл.

**Бурлюк, Давид Давидович** (1882–1967), поет та живописець, один із основоположників футуризму та чільних творців українського модернізму початку 20 ст., Україна – Росія – Франція – США

**Бурмака, Марія Вікторівна** (1970), співачка, композитор, народний артист України (2009), Україна

**Бурманієві** (Burmanniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку діоскореецвітих

**Бурмен, Джон** (1933), кінорежисер, сценарист, лауреат Каннського МКФ (1970, 1981, 1998), Велика Британія

**Бурмістрова, Катерина Володимирівна** (1979), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон світу (2002) та Європи (2004, 2005, 2009, 2011), Україна

**Бурнас**, лиман у Татарбунарському р-ні Одеської обл.

**Бурноніт**, мінерал

**Бурнус**, 1) у арабів – плащ з цупкої вовняної тканини з каптуром; 2) вид жіночого верхнього одягу

**Бурова вишка**, споруда, що встановлюється над буровою свердловиною для спуску і підйому бурового інструменту, вибійних двигунів, обсадних труб

**Бурозубки** (Sorex), рід ссавців родини землерийкових

**Буролистка** (Perilla), рід однорічних рослин родини глухокропивових

**Бурре**, танець французького походження 17 ст.

**Бурса**, місто в Туреччині, 1,5 млн мешканців

**Бурсит**, запальне захворювання слизових сумок навколо суглобів

**Бурська, Інна Володимирівна** (1888–1954), оперна співачка (меццо-сопрано), Україна – США

**Бурський, Адам** (бл. 1560–1611), філософ, логік, філолог, видавець і педагог, Польща

**Бурти урочище**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Чорнобаївський р-н Черкаської обл.

**Буру**, острів у Малайському архіпелазі, в групі Молукських островів, належать Індонезії

**Бурульча**, річка в АР Крим, права притока Салгиру, 76 км

**Бурунді республіка**, держава в Східній Африці

**Бурундуки** (*Tamias*), рід гризунів родини білячих

**Бурханеддін Газі Ахмед** (1344–1398), поет, вчений, державний діяч, Азербайджан – Туреччина

**Бурчард, Пабло** (1875–1964), живописець, Чилі

**Бурш, Деніел Вілер** (1957), астронавт, США

**Бурштин (місто)**, місто обласного підпорядкування в Івано-Франківській обл.

**Бурштин (смола)**, викопна смола хвойних дерев

**Бурштиновий шлях**, легендарно-символічний узагальнений давній маршрут, яким протягом століть з'єднувались Європа та Азія, узбережжя Балтійського моря та Північна Африка задля постачання необробленого бурштину

**Бурштинське водосховище**, водосховище на р. Гнила Липа поблизу м. Бурштин

**Буря та натиск**, літературний рух у 1770–1780-х у Німеччині проти класицистичних та просвітницьких канонів

**Буря пилова**, атмосферні явища, що характеризуються переносом пилу та піску з сильними та тривалими вітрами

**Бур'я, Абель** (1752–1816), математик, Німеччина

**Буряк** (*Beta*), рід трав'янистих рослин родини амарантових

**Буряк, Борис Спиридонович** (1913–1993), письменник, літературознавець, військовий кореспондент, головний редактор Київської кіностудії художніх фільмів ім. Довженка (1958–1961), Україна

**Буряк, Леонід Йосипович** (1953), спортсмен та тренер (футбол), головний тренер національної збірної України (2002–2003), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка володарів Кубків та Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Буряк, Юрій Григорович** (1951), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2015), Україна

**Буряківництво**, галузь сільського господарства, що спеціалізується на вирощуванні цукрових буряків як сировини для цукрової промисловості

**Буряти**, народ, що проживає переважно в Бурятії (Росія) і говорить бурятською мовою

**Бурятія**, суб'єкт Російської Федерації

**Бурятська література**, сукупність літературних текстів бурятською мовою, писаних бурятськими авторами (або які вважають себе такими), та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Бурятська мова**, одна з монгольських мов, поширена у Бурятії та Усть-Ординському і Бурятському автономних округах Росії, на півночі Монголії та північно-східній частині Китаю

**Бусідо**, етичний кодекс честі самураїв

**Буслаєв, Федір Іванович** (1818–1898), мовознавець, фольклорист, основоположник лінгвістичної русистики, Росія

**Буслович, Євген Леонідович** (1972–2007), спортсмен (вільна боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Бусоль магнітна**, геодезичний прилад для вимірювання магнітних азимутів, румбів і внутрішніх кутів

**Буссенго, Жан Батіст** (1802–1887), хімік, один із основоположників агрохімії, Франція

**Бустаманте, Рікардо Хосе** (1821–1884), поет, Болівія

**Буськ**, місто, адміністративний центр Буського р-ну Львівської обл.

**Буське князівство**, слов'янське територіально-державне утворення з центром у м. Буськ у 11–12 ст.

**Буський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Буськ Львівської обл.

**Буський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Бут, Микола Якович** (1928–1989), живописець-баталіст, Національна премія України ім. Шевченка (1979), Україна – Росія

**Бут, Павло** (?–1638), гетьман Війська Запорозького Низового, керівник антипольського повстання 1637, Україна

**Бут, Чарльз Джеймс** (1840–1916), підприємець, соціальний реформатор, один із основоположників соціальної статистики, Велика Британія

**Бут, Ширлі** (1907–1992), актриса, лауреат Каннського МКФ (1953), «Оскар» (1953), США

**Бутаков, Олексій Іванович** (1816–1869), мореплавець і географ, один з перших дослідників Аральського моря, Росія – Німеччина

**Бутан (газ)**, безбарвний горючий газ

**Бутан (держава)**, держава в Південній Азії

**Бутафорія**, копії справжніх речей, зроблені для сцени з легкого і дешевого матеріалу

**Бутенандт, Адольф Фрідріх Йоганн** (1903–1995), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1939), Німеччина

**Бутенас, Юлюс** (1908–1999), письменник, автор книжки «Тарас Шевченко», Литва

**Бутенко, Геннадій Михайлович** (1932), геронтолог, патофізіолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Бутенко, Зоя Андріївна** (1928–2001), онколог, академік АН УРСР (1990), Україна

**Бутенко, Іван Пилипович** (1852–1891), оперний співак (бас-профундо), Україна – Росія

**Бутенко, Михайло Петрович** (1917–1998), голова Верховнодніпровського міськвиконкому Дніпропетровської обл., Національна премія України ім. Шевченка (1983),

**Бутень** (*Chaerophyllum*), рід трав'янистих рослин родини зонтичних

**Бутервек, Фрідріх** (1766–1828), філософ, історик літератури, Німеччина

**Бутковська, Світлана Іванівна** (1959), майстер гобелену, Україна

**Бутлег**, аудіо- або відеозаписи, які розповсюджуються без санкції правласників

**Бутлеров, Олександр Михайлович** (1828–1886), хімік, творець теорії хімічної будови органічних речовин, Росія

**Бутович, Микола Григорович** (1895–1962), живописець і графік, майстер декоративної графіки, ілюстрації, карикатури; письменник-мемуарист, Україна – США

**Бутівський, Олексій Дмитрович** (1838–1917), воєначальник, педагог та спортивний функціонер, один із засновників Міжнародного олімпійського комітету, Україна – Росія

**Бутівський, Семен Юхимович** (1886–1967), оперний та концертно-камерний співак (тенор), один з фундаторів оперного театру «Музична драма» у Києві, Україна

**Бутон**, пуп'янок, квіткова брунька рослини

**Бутоньєрка**, аксесуар чоловічого костюму, одна або кілька квіток чи бутонів у петлиці піджака

**Бутрос-Галі, Бутрос** (1922–2016), політичний діяч, дипломат, генеральний секретар ООН (1992–1996), Єгипет

**Бутру, Еміль** (1845–1921), філософ, Франція

**Буття (книга)**, перша книга Старого Заповіту

**Буття (поняття)**, найзагальніше філософське поняття на позначення реальності, дійсності

**Буття аналогія**, один із основних принципів католицької схоластики, обґрунтовує можливість пізнання буття Бога через буття створеного ним миру

**Буття-в-собі**, в екзистенціалізмі Ж.-П. Сартра – саме буття, буття, незалежне від людської свідомості і недосяжне для неї, буття-в-собі властиве всім речам світу, тобто всьому сущому, окрім людини

**Буття-для-себе**, в екзистенціалізмі Ж.-П. Сартра – безпосереднє життя самосвідомості, людське буття як таке

**Бутурлін, Сергій Олександрович** (1872–1938), орнітолог, мандрівник і мисливствознавець, систематизатор російських птахів, Швейцарія – Росія

**Буфало** (*Ictiobus*), рід риб родини чукучанових

**Буфер (інформаційні технології)**, пам'ять для проміжного збереження даних

**Буфер (механіка)**, схема або прилад, розміщені між двома іншими приладами для згладжування змін швидкості, для забезпечення асинхронної роботи

**Буфер віддачі, пристрій**, що застосовується для пом'якшення ударів рухливих частин при віддачі і для придання їм енергійного поштовху для повернення вперед

**Буферизація**, спосіб організації обміну даних в обчислювальних пристроях та системах, що забезпечує максимальну продуктивність

**Буферна держава**, одна чи кілька країн, що розділяють центри гео економічної і геополітичної потужності

**Буферна зона**, окрема територія, що створюється для розмежування кількох районів із метою унеможливлення або обмеження негативних впливів

**Буфонада**, стиль комедії, побудований на прагненні виконавця максимально підкреслити зовнішні характерні ознаки персонажа, на різних перебільшеннях (гротеску)

**Буфталм**, бичаче око, патологічне збільшення розмірів очного яблука

**Бух, Христіан Леопольд фон** (1774–1853), геолог, Німеччина

**Бухара**, місто в Узбекистані, 272 тис. мешканців

**Бухарест**, місто, столиця Румунії

**Бухарестський мирний договір 1812**, угода між Російською імперією і Туреччиною, укладена 16.05.1812 у Бухаресті, підсумок російсько-турецької війни 1806–1812

**Бухарестський мирний договір 1918**, сепаратний мирний договір, укладений 07.05.1918 між Румунією та Центральними державами, що завершив війну між Румунією та Четверним союзом

**Бухарін, Микола Іванович** (1888–1938), політичний і державний діяч, економіст, соціолог, один з лідерів СРСР у 1920-х, академік АН СРСР (1929), Росія

**Бухарське ханство**, феодальна держава в Середній Азії у 16 – на початку 20 ст.

**Бухгалтерія**, структурний підрозділ суб'єкта господарювання, що призначений для ведення бухгалтерського обліку

**Бухгалтерська звітність**, система показників, що характеризують господарський, фінансовий та майновий стан підприємства (установи, організації) за звітний період

**Бухгалтерський облік**, впорядкована система збирання, обробки та узагальнення інформації, що узагальнює показники господарської діяльності та фінансовий стан підприємства (установи, організації)

**Бухдаль, Герд** (1914–2001), філософ, історик науки, Велика Британія

**Бухенвальд**, концентраційний табір поблизу м. Веймар у Німеччині, що діяв у 1937–1945

**Бухерер, Ганс Теодор** (1869–1949), хімік, Німеччина

**Бухман, Френк** (1878–1961), богослов, ідеолог протестантського консерватизму, США

**Бухманізм**, створене Ф. Бухманом релігійно-етичне вчення

**Бухнер, Едуард** (1860–1917), хімік і ботанік, Нобелівська премія з хімії (1907), Німеччина

**Буховецький, Савелій Григорович** (1852–1915), оперний і камерний співак (баритон), Україна

**Бухта**, невелика частина моря, затоки, озера, водосховища, відокремлена від відкритих вод частинами суші і захищена ними від хвиль і вітру

**Бухтівецький водоспад**, водоспад на річці Бухтівець у Надвірнянському р-ні Івано-Франківської обл. висотою 8 м

**Буцманюк, Юліан** (1885–1967), живописець-монументаліст, педагог, Україна – Канада

**Буццаті, Діно** (1906–1972), письменник, журналіст, драматург, живописець, Італія

**Буча**, місто обласного підпорядкування в Київській обл.

**Бучацький мирний договір 1672**, мирний договір між Річчю Посполитою і Османською імперією, укладений 28.10.1672 у м. Бучач, підбив підсумки першого етапу польсько-турецької війни

**Бучацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Бучач**, місто, адміністративний центр Бучацького р-ну Тернопільської обл.



**Бучинський, Мелітон Осипович** (1847–1903), фольклорист, етнограф, громадсько-освітній діяч, перекладач українських народних пісень німецькою мовою, член НТШ (1873), Україна

**Бучинський-Яскольд, Олександр** (17ст.), поет, Україна

**Бучковський, Леонард** (1900–1967), кінорежисер, Польща

**Бучлі, Джеймс Фредерик** (1945), астронавт, США

**Бучма, Амвросій Максиміліанович** (1891–1957), актор і режисер, народний артист УРСР (1940) та СРСР (1944), Україна

**Бучмани**, селище міського типу Олевського р-ну Житомирської обл.

**Буш, Венівар** (1890–1974), інженер, один з піонерів комп'ютерних технологій, США

**Буш, Джордж Вокер** (1946), 43-й президент США (2001–2009)

**Буш, Джордж Герберт Вокер** (1924), 41-й президент США (1989–1993)

**Бушардон, Едме** (1698–1762), скульптор, предтеча класицизму, Франція

**Буше, Франсуа** (1703–1770), живописець, гравер, Франція

**Бушлат**, формений верхній одяг військових моряків — двобортна чорна куртка з сукна на теплій підкладці з відкладним коміром

**Бушмейстер** (Lachesis), рід отруйних змій родини гадюкових

**Бушмени**, народи Південної Африки, Зімбабве, Лесото, Мозамбіку, Свазіленду, Ботсвани, Намібії та Анголи

**Бушменські мови**, одна з сімей макросім'ї койсанських мов

**Бушприт**, горизонтальне або похиле рангоутне дерево

**Буштєдт, Петро Петрович** (1902–1955), вчений у царині електрозварювання, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Буштина**, селище міського типу Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Бушанський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Острозький р-н Рівненської обл.

**Буяк, Францишек** (1875–1953), економіст, історик, Польща

**Буяльський, Ілля Васильович** (1789–1866), анатом і хірург, академік Імператорської Академії мистецтв, Україна – Росія

**Бхававівека** (?–686), мислитель, буддистський монах, основоположник сватантріка-мадхьямики, одного з напрямів у філософії махаяни, Індія

**Бхагаван**, в індуїзмі ім'я – епітет вищих божеств, насамперед Вішну та його аватар

**Бхагаватічаран, Варма** (1903–1981), письменник, Індія

**Бхаргава, Манджул** (1974), математик, фахівець з теорії чисел, Премія Філдса (2014), Канада – США

**Бхопал**, місто в Індії, 1,7 млн мешканців

**Бювет**, спеціальна закрита будівля або галерея над мінеральним джерелом чи поблизу нього, іноді сама споруда, обладнана водопроводом від мінерального джерела чи свердловини, звідки люди безпосередньо беруть воду для вживання

**Бюджет**, план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій господарюючого суб'єкту

**Бюджет державний**, щорічний баланс доходів і витратів держави, заздалегідь розроблений урядом і затверджений законом

**Бюджет місцевий**, сукупність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу національного доходу країни та забезпечують створення фінансової бази місцевих рад

**Бюджетна політика**, сукупність державних заходів, спрямованих на зміцнення доходної частини державного бюджету, посилення соціальної направленості витраток бюджету, створення умов макроекономічної стабілізації

**Бюджетна система України**, складається з державного бюджету України та місцевих бюджетів (Автономної Республіки Крим, обласних, районних, районів у містах та місцевого самоврядування)

**Бюджетне обстеження**, вид статистичного дослідження фактичного рівня доходів, витрат та споживання населення, рівня задоволення матеріальних і духовних потреб різних соціальних груп

**Бюджетний кодекс України**, кодифікований акт, яким визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства

**Бюїссон, Фердинанд** (1841–1932), педагог-реформатор, громадський діяч, Нобелівська премія миру (1927), Франція

**Б'юкенен, Джеймс** (1791–1868), 15-й президент США (1857–1861)

**Б'юкенен, Джеймс Макгілл** (1919–2013), економіст, Нобелівська премія з економіки (1986), США

**Бюлер, Йоганн Георг** (1837–1898), палеограф, археолог, Німеччина

**Бюлер, Карл** (1879–1963), психолог, лінгвіст, Німеччина

**Бюлер, Шарлотта** (1893–1974), психолог, Німеччина

**Бюлетень**, 1) коротке повідомлення в пресі про важливі події в громадсько-політичному житті; 2) періодичне чи неперіодичне видання інформ. характеру; 3) інформаційний звіт про хід зборів, конференцій, пленумів тощо; 4) біржовий огляд цін на товари, цінні папери тощо

**Бюлетень виборчий**, офіційний документ з прізвищами кандидатів для таємного голосування, в якому виборець у письмовій формі анонімно та індивідуально фіксує свій вибір

**Бюлетень Укрцентрархіву**, журнал, друкований орган Укрцентрархіву, виходив у 1925–1931

**Бюль-Бюль** (1897–1961), оперний співак (лірико-демократичний тенор), народний артист СРСР (1938), Азербайджан

**Бюрг, Йоганн Тобіас** (1766–1835), астроном, Австрія

**Бюргер, Готфрід Август** (1747–1794), поет, Німеччина

**Бюрнуф, Ежен** (1801–1852), сходознавець, Франція

**Бюро**, 1) державна або громадська установа чи колегіальний орган організації; 2) назва низки установ у сфері

обслуговування населення, контор; 3) вид письмового стола, переважно з полицями, скриньками над робочим місцем

**Бюро технічної інвентаризації**, підприємство комунальної власності, яке здійснює технічну інвентаризацію об'єктів нерухомого майна (крім державної реєстрації прав власності на них), оцінку та облік нерухомості (крім земельних ділянок)

**Бюро української преси**, БУП, інформаційне агентство при українському радянському уряді (1919)

**Бюрократія**, антисуспільна форма державного управління, для якої характерне формальне ставлення посадових і службових осіб до своїх обов'язків, внаслідок чого порушуються конституційні права громадян, надаються неякісні й невчасні послуги фізичним і юридичним особам

**Бюст**, погрудне, поясне або по плечі зображення людини у круглій скульптурі

**Бютор**, Мішель (1926), письменник, Франція

**Бюффон**, Жорж-Луї, Леклерк де (1707–1788), біолог, природознавець, письменник і перекладач, Франція

**Бюффона задача**, використовується для статистичного обчислення числа  $\pi$

**Бюхелер**, Франц (1837–1908), мовознавець, Німеччина

**Бюхер**, Карл (1847–1930), економіст, Німеччина

**Бюхнер**, Георг (1813–1837), поет, драматург, Німеччина

**Бюхнер**, Едуард (1860–1917), хімік, Нобелівська премія з хімії (1907), Німеччина

**Бюхнер**, Людвіг (1824–1899), лікар, природознавець, філософ, Німеччина

**Бюшез**, Філіп Жозеф (1796–1865), політик, публіцист і історик, засновник газети «L'Atelier», Франція

**Бююк Мендерес**, річка в Туреччині, впадає до Егейського моря, 548 км

**Бядуля**, Змітрок (1886–1941), письменник, поет, перекладач, лексикограф, Білорусь

**Бяков**, Іван Іванович (1944–2009), спортсмен (біатлон), чемпіон Олімпійських ігор (1972, 1976), Росія – Україна

**Бялик**, Микола Іванович (1952–2013), підприємець-аграрій, Герой України (2001), Україна

**Бялик**, Хайм Нахман (1873–1934), поет і прозаїк, класик сучасної поезії на івриті, Україна – Палестина

**Бялиницький-Біруля**, Вітольд Кастанович (1872–1957), живописець-пейзажист, Білорусь

## В

**В**, третя літера української абетки

**Ва**, група народів, що вважаються одними з найдавніших мешканців Індокитайського півострова

**Вааге**, Петер (1833–1900), хімік, фізик, мінералог, спів-автор закону дії мас, Норвегія

**Ваад чотирьох земель**, загальний орган самоуправління євреїв у Речі Посполитій

**Ваал**, семітський бог родючості

**Вааль**, річка у ПАР, права притока Оранжевої, 1250 км

**Вааранді**, Дебора Юліанівна (1916–2007), поетеса, Естонія

**Вабаніт**, коричнювато-червона яшма з жовтими плямами

**Вавель**, замковий комплекс на однойменному пагорбі у м. Краків, Польща

**Вавилов**, Микола Іванович (1887–1943), генетик, ботанік, селекціонер, географ, один з провідних генетиків світу 20 ст., академік ВУАН (1929) та СРСР (1929), Росія

**Вавилов**, Сергій Іванович (1891–1951), фізик, академік (1932) та президент (1945–1951) АН СРСР, Росія

**Вавилова закон**, генотипічно близькі види та роди характеризуються подібними рядами спадкової мінливості з такою правильністю, що, знаючи ряд форм одного виду, можна передбачити нахождение тотожних форм у інших видів та родів

**Вавилон**, місто Стародавньої Месопотамії, важливий політичний, економічний і культурний центр Стародавнього світу, одне з найбільших міст в історії людства, перший мегаполіс

**Вавилонська вежа**, у викладі Біблії, вежа, яку люди намагалися побудувати у Вавилоні і яка стала приводом для розділу Богом єдиного людства на різномовні етноси

**Вавилонське мистецтво**, мистецтво, створене за часів існування Вавилонської держави

**Вавилонське царство**, давнє царство на півдні Межиріччя (територія сучасного Іраку), що виникло у 2 тис. до н. е. і втратило незалежність 539 до н. е.

**Вавилонський полон**, період історії єврейського народу з 598 до 539 до н. е.

**Вавра**, Емануїл (1839–1891), літературознавець, перекладач творів Т. Шевченка чеською мовою, Чехія

**Вавра**, Отакар (1911–2011), кінорежисер, сценарист, драматург, педагог, Чехія

**Ваврів**, Дмитро Михайлович (1953), радіофізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Вага**, сила, з якою тіло, що перебуває в полі сили тяжіння, діє на опору або підвіс

**Вага об'ємна**, вага одиниці об'єму матеріалу, взятого в природному стані, разом з порами

**Вага питома**, фізична величина, що дорівнює відношенню ваги тіла до його об'єму

**Вагабзаде**, Бахтіяр (1925–2009), поет, Азербайджан

**Ваганова**, Агріппіна Яківна (1879–1951), балерина, педагог, балетмейстер вірменського походження, автор книги «Основи класичного танцю», яка стала основоположною для російської балетної школи 20 ст., Росія

**Ваганти**, у 12–14 ст. у деяких країнах Західної Європи мандрівні актори – автори і виконавці пісень і вистав

**Вагенбург**, пересувна польова фортифікаційна споруда, що використовувалась у 15–18 ст.

**Ваги**, терези, прилад, призначений для визначення маси тіл

**Ваги крутильні**, фізичний прилад, призначений для вимірювання малих сил або моментів сил

**Ваги магнітні**, прилади для вимірювання магнітної сприйнятливості тіл і напруженості магнітного поля Землі

**Вагилевич, Іван Миколайович** (1811–1866), поет, філолог, фольклорист, етнограф, громадський діяч, один із організаторів «Руської трійці», Україна

**Вагінов, Костянтин Костянтинович** (1899–1934), письменник, Росія

**Вагітність позаматкова**, стан, коли бластоцист імплантується поза маткою, наприклад, у фалопієвій трубі

**Вагітність**, 1) біологічний стан тварин, характерний для самок; 2) період, коли зародок розвивається всередині матки жінки

**Вагнер, Адольф** (1835–1917), економіст, автор закону про постійне зростання державних потреб (закон Вагнера), Німеччина

**Вагнер, Вільгельм Ріхард** (1813–1883), композитор, диригент, теоретик музики, публіцист, реформатор опери, Німеччина

**Вагнер, Володимир Олександрович** (1849–1934), зоолог, зоопсихолог, основоположник російської порівняльної психології, Росія

**Вагнер, Єгор Єгорович** (1833–1900), хімік-органік; автор кількох іменних реакцій, Росія

**Вагнер, Йоган Андреас** (1797–1867), геолог, палеонтолог, Німеччина

**Вагнер, Микола Петрович** (1829–1907), зоолог, письменник, першовідкривач явища педогенезу, Росія

**Вагнер, Отто Коломан** (1841–1918), архітектор, представник стилю модерн, Австрія

**Вагнер-Яурегг, Юліус Ріттер** (1857–1940), психіатр, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1927), Австрія

**Вагова категорія**, стандартизований діапазон ваги спортсменів

**Вагон**, транспортний засіб, яким на залізниці перевозять пасажирів або товари

**Вагонетка**, невеликий відкритий вагон, яким по вузькоколійних шляхах перевозять на невелику відстань вантажі, а іноді й людей

**Вагонобудування**, галузь залізничного машинобудування, підприємства якого виробляють різні типи залізничних вагонів

**Вагоноперекидач**, вантажопідіймальна споруда або пристрій, яким розвантажують криті або відкриті вагони з насипним вантажем за допомогою нахилування або перекидання вагонів

**Ваграмська битва 1809**, генеральна битва Австрійсько-французької війни 1809, що відбулась 5-6.07.1809

**Вад**, спільна назва мінералів – землистих сумішей гідроксидів марганцю

**Вадатурський, Олексій Опанасович** (1947), підприємець-аграрій, Герой України (2007), Україна

**Вадд**, в арабській міфології – бог місяця і зрошення

**Ваддінгтон, Вільям Генрі** (1826–1894), археолог, лінгвіст, нумізмат, політик прем'єр-міністр Франції у 1879

**Вадень**, озеро, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Новгород-Сіверський р-н – Чернігівський р-н

**Ваджраяна**, тантричний напрям у буддизмі, що утворився всередині махаяни у 5 ст. н.е.

**Вади розвитку**, вроджені відхилення в анатомічній будові

**Вади серця**, група захворювань, за яких нормальний кровообіг порушений внаслідок вродженого або набутого дефекту анатомії серця

**Вади**, сухі ерозійні долини в пустелях Аравійського півострова і Північної Африки

**Вадим, Роже** (1928–2000), кінорежисер, сценарист, продюсер, Франція

**Вадія, Дарашав Ношерван** (1883–1969), геолог, автор фундаментальних досліджень з геології Індії, Індія

**Ваді-аль-Хітан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, місцезнаходження скам'янілостей доісторичних китів, Єгипет

**Ваді Рам**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Йорданія

**Вадодара**, місто в Індії, 1,6 млн мешканців

**Вадстенський замок-палац**, замок у Швеції на березі озера Веттерн, закладений 1545

**Вадун**, місто, столиця Ліхтенштейну

**Важіль**, стрижень, що може обертатися навколо нерухомої опори

**Важка атлетика**, вид спорту, змагання, яке полягає у підніманні ваги (штанги)

**Важка промисловість**, сукупність галузей промисловості, які виготовляють здебільшого засоби виробництва

**Важке машинобудування**, сукупність галузей машинобудівного комплексу, що виробляють великогабаритні і металомісткі машини та обладнання для електроенергетики, металургії і добувної промисловості

**Важкі метали**, група елементів з металічними властивостями, що включає перехідні метали, деякі металоїди, лантаноїди та актиноїди

**Важкозаймисті матеріали**, матеріали, що тільки у присутності вогню і під дією високих температур займаються, тліють та обуглюються (фіброліт, асфальтовий бетон та ін.)

**Важок**, гирка, тягарець у ватерпасі; невеликий тягар, що прив'язується до мотузка і т. ін. переважно при зануренні його у воду

**Ваза**, династія королів Польщі та Швеції у 16–17 ст.

**Ваза** 1) в архітектурі – декоративна посуда з глини, каменю, металу, яка застосовується для оздоблення будинків, огорож, сходів, садово-паркових ансамблів; 2) стародавня або сучасна витончена посуда різної висоти і форми, частіше видовженої, на ніжках

**Вазарелі, Віктор** (1906–1997), живописець, провідний представник оп-арту, Угорщина – Франція

**Вазарі, Джорджо** (1511–1574), живописець, архітектор, автор біографій митців епохи Відродження, Італія

**Вазектомія**, хірургічний метод контрацепції, який полягає у перев'язуванні сім'яних канатиків з метою не допустити появи сперматозоїдів у чоловічому еякуляті

**Вазех, Мірза Шафі** (1794–1852), поет, укладач першої хрестоматії азербайджанської поезії, Азербайджан

**Вазов, Іван** (1850–1921), поет, письменник, драматург, вважається патріархом болгарської літератури, Болгарія

**Вазопис**, розпис кераміки

**Вазопресин**, антидіуретичний гормон

**Ваї**, народ (понад 1 млн осіб), що живе на узбережжі Західної Африки (в Ліберії, Сьєрра-Леоне і Гвінеї)

**Ваї (мова)**, мова північної підгрупи мовної сім'ї манде

**Ваї (письмо)**, створене Момолу Дувалу Букеле складове письмо мови ваї, одна з найуспішніших писемних систем Африки, яка водночас не має прямих аналогів з відомими писемностями

**Вайгель, Ганс** (1908–1991), письменник, Австрія

**Вайгіна-Сфремова, Лілія Миколаївна** (1977), спортсменка (біатлон), бронзовий призер Олімпійських ігор (2006), чемпіон етапу Кубку світу (2002), Україна

**Вайгль, Йозеф** (1766–1846), композитор, Австрія

**Вайгль, Рудольф** (1883–1957), біолог і медик, винахідник вакцини проти тифу, Польща

**Вайда, Анджей** (1926), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1981), «Срібний ведмідь» (1996), «Золотий лев» (1998), «Оскар» (2000), Польща **Вайда прибережна** (*Isatis littoralis*), вид судинних рослин родини капустяних, внесення до Червоної книги України

**Вайєтт, Томас** (1503–1542), поет, один із засновників нової англійської поезії, Велика Британія

**Вайз, Роберт** (1914–2005), кінорежисер, продюсер, лауреат Канського МКФ (1949), «Оскар» (1962, 1966, 1967), США

**Вайзенборн, Гюнтер** (1902–1969), письменник, учасник антифашистського Руху опору, Німеччина

**Вайлдер, Біллі** (1906–2002), кінорежисер, сценарист, продюсер, Гран-прі Канського МКФ (1946), «Золотий ведмідь» (1993), «Оскар» (1946, 1951, 1961, 1988), «Золотий лев» (1972), США

**Вайлдер, Торнтон** (1897–1975), письменник, Пулітцерівська премія (1928, 1938, 1943), США

**Вайлер, Вільям** (1902–1981), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1957), лауреат Венеційського МКФ (1938), «Оскар» (1943, 1947, 1960, 1966), Німеччина – США

**Вайлі, Еліно́р Мортон** (1885–1928), поетеса, письменниця, США

**Вайлс, Ендрю Джон** (1953), математик, Премія Філдса (1966), Премія Абеля (2016), Велика Британія

**Вайль, Петро Львович** (1949–2009), літературознавець, культуролог, письменник, поет, Росія – США

**Вайльд, Оскар** (1854–1900), письменник, драматург, класик англійської та світової літератури, Ірландія – Велика Британія

**Ваймен, Джейн** (1914–2007), актриса, «Оскар» (1949), США

**Вайнберг, Стівен** (1933), фізик, Нобелівська премія з фізики (1979), США

**Вайнер, Аркадій Олександрович** (1931–2005), письменник, Росія

**Вайнер, Георгій Олександрович** (1938–2009), письменник, майстер гостросюжетної літератури, Росія – США

**Вайнерт, Еріх** (1890–1953), поет, перекладач творів Т. Шевченка німецькою мовою, Німеччина

**Вайнінгер, Отто** (1880–1903), філософ, розробник філософсько-психологічної теорії рівності, Австрія

**Вайнленд, Девід** (1944), фізик, Нобелівська премія з фізики (2012), США

**Вайнштейн, Михайло Ісакович** (1940–1981), живописець, скульптор, Україна

**Вайомінг**, штат США

**Вайон, Вільям** (1795–1851), скульптор, гравер, головний державний гравер Королівського монетного двору (1828–1851), Велика Британія

**Вайс, Петер Ульріх** (1916–1982), письменник і живописець, Німеччина – Чехія – Швеція

**Вайсблат, Володимир Наумович** (1882–1945), видавець, перекладач і літератор, один із засновників Держвидаву України (1917), Україна

**Вайсблат, Йосип Наумович** (1893–1979), живописець, графік і скульптор, Україна – Росія

**Вайсскопф, Віктор Фредерік** (1908–2002), фізик, учасник Манхеттенського проекту, Австрія – США

**Вайссмюллер, Джонні** (1904–1984), спортсмен (плавання), актор, 5-разовий чемпіон (1924, 1928), бронзовий призер (1924) Олімпійських ігор, Румунія – США

**Вайт, Едвард** (1930–1967), астронавт, перший американець, який вийшов у відкритий космос (03.06.1965), США

**Вайт, Едмунд** (1940), письменник, драматург, критик, США

**Вайт, Елен** (1827–1915), ідейний реформатор адвентизму та співзасновник Церкви адвентистів сьомого дня, США

**Вайт, Патрік** (1912–1990), письменник, Нобелівська премія з літератури (1973), Австралія

**Вайт, Хейден** (1928), історик, літературний критик, теоретик лінгвістичного повороту, США

**Вайтгед, Альфред** (1861–1947), філософ, математик, один з фундаторів логіцизму та теорії типів, Велика Британія

**Вайтхед, Альфред Норт** (1861–1947), математик, логік, філософ, основоположник логіцизму та теорії типів, Велика Британія – США

**Вайшешіка**, одна із систем давньоіндійської філософії, обґрунтовує атомістичні погляди, згідно з якими світ складається з атомів – вічних, незмінних і неподільних матеріальних частинок

**Вайшнавізм**, вішнуїзм, один із напрямів у індуїзмі, особливістю якого є поклоніння Вішну

**Вайя**, вая, листоподібні органи папоротевих



**Вайян, Андре** (1890–1977), слов'язознавець, дослідник історії граматики, лексикології й етимології слов'янських мов, Франція

**Вайян, Жан-Батіст Філібер** (1790–1872), воєначальник, маршал Франції (1851), Франція

**Вайян, Роже** (1907–1965), письменник, Гонкурівська премія (1957), Франція

**Вайян-Кутюр'є, Поль** (1892–1937), письменник, журналіст, Франція

**Вака**, жанр середньовічної японської поезії

**Вакалюк, Валерій Анатолійович** (1947), живописець, майстер декоративно-прикладного мистецтва України, Україна

**Вакалюк, Марія** (1901–1975/1982), поетеса, Україна – Канада

**Вакарине**, у балтійській міфології – богиня сутінків

**Вакаров, Дмитро Онуфрійович** (1920–1945), поет, Україна

**Вакарчук, Іван Олександрович** (1947), фізик, міністр освіти України (2007–2010), Герой України (2007), Україна

**Вакарчук, Святослав Іванович** (1975), співак, композитор, лідер гурту «Океан Ельзи», громадський діяч, Україна

**Вакаські мови**, сім'я північноамериканських індіанських мов, поширених на узбережжі Тихого океану, прикордонних районах штату Вашингтон (США) та провінції Британська Колумбія (Канада)

**Вакат**, сторінка книги без тексту

**Вакернагеля закон**, сформульовані Я. Вакернагелем ритміко-синтаксичні правила розміщення слів у простому реченні, що діяли в індоєвропейській правові і давніх індоєвропейських мовах

**Ваксман, Зельман Абрахам** (1888–1973), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1952), Україна – США

**Вакула, Раїса Савівна** (1930), майстер декоративно-ужиткового мистецтва, Україна

**Вакуленчук**, селище міського типу Чуднівського р-ну Житомирської обл.

**Вакулюк, Дмитро Никифорович** (1926), кінооператор, розробник операторського світломіру (1971), Україна

**Вакуоля**, обмежена мембраною органела

**Вакуум**, 1) у квантовій теорії – основний стан квантованих полів; 2) середовище, в якому довжина вільного пробігу молекул газу більша за розмір посудини, в якій він знаходиться

**Вакуумметр**, вакуумний манометр, прилад, що ним вимірюють повний тиск розріджених газів

**Вакууметрія**, сукупність методів вимірювання тиску розріджених газів

**Вакуумна система**, 1) сукупність взаємопов'язаних пристроїв для створення, підвищення і підтримання вакууму; 2) прилади для вакуумних вимірювань, а також для відкачування посудин і трубопроводів, що з'єднують їх

**Вакуумне формування**, метод формування виробів з пластмасових листів

**Вакуумний захват**, пристрій для захоплення предметів з гладкою поверхнею за допомогою вакуумних присосок

**Вакханалії**, містичні свята на честь бога Вакха (Діоніса), поширені спершу в Південній Італії й Етрурії, а в 2 ст. до н. е. – по всій Італії

**Вакцина**, інфекційний агент, який є авірулентним, або його продукт, який застосовують задля утворення імунітету до збудників хвороб, що викликаються цим інфекційним агентом

**Вакцинація**, створення штучного імунітету

**Вал**, 1) у географії – вузька довга і невисока форма рельєфу; 2) в архітектурі – валик, один із основних архітектурних обломів найпростішого обриса, переріз якого становить півколо (чверть кола) або утворюється багаточетковими чи параболічними кривими

**Вал оборонний**, оборонна споруда у фортецях, замках, укріплених районах у вигляді високого насипу з крутим схилом, розташованим з боку ймовірного нападу супротивника

**Вала, Катрі** (1901–1944), поетеса, Фінляндія

**Валанчюс, Мотеюс** (1801–1875), єпископ католицької церкви, письменник-просвітник, історик, Литва

**Валах, Михайло Якович** (1940), фізик, член-кореспондент НАН України (1992), Україна

**Валахія**, Волощина, державне утворення на території сучасної Румунії (14–19 ст.), князівство, потім – господарство, протягом 15–19 ст. – васальна держава, підконтрольна Османській імперії

**Валгамаа**, повіт Естонії

**Валганг**, верхня частина кріпосного валу, спереду захищена бруствером

**Валдайська височина**, Валдай, височина на північному заході Східноєвропейської рівнини (Росія)

**Валд, Георг** (1906–1997), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967), США

**Валдемар, Кріш'яніс** (Валдемар, Христіан Мартинович; 1825–1891), письменник, фольклорист, лідер латиського національного відродження, Латвія

**Валенберг, Рауль** (1912–1947), дипломат, який врятував життя десятків тисяч угорських євреїв у під час Голокосту, Швеція – Угорщина

**Валенса, Лех** (1943), президент Польщі у 1990–1995, Нобелівська премія миру (1983), Польща

**Валенсія, Антоніо Марія** (1902–1952), композитор, провідний представник латиноамериканської класичної музики 20 ст., Колумбія

**Валенсія, Гільєрмо** (1873–1943), поет і політик, перекладач китайської поезії, Колумбія

**Валенсія**, Валенсійське співтовариство, автономна область Іспанії

**Валенсія**, місто у Венесуелі, 1,3 млн мешканців (агломерація)

**Валенсія**, місто в Іспанії, 810 тис. мешканців, історико-культурний центр

**Валентин** (800–827), 100-й папа римський (827)

**Валенті, Карлос Маурісіо** (1888–1912), живописець, піонер сучасного гватемальського мистецтва, Франція – Гватемала

**Валентіно, Рудольф** (1895–1926), актор, творець типу екзотичного героя-коханця, Італія – США

**Валентна зона**, зона дозволених електронних станів у твердому тілі, заповнена валентними електронами

**Валентність**, міра числа хімічних зв'язків, які хімічний елемент може утворювати з іншими елементами

**Валентність екологічна**, міра пристосованості організму до змін середовища

**Валентність у мовознавстві**, здатність слова до семантичного та синтаксичного сполучення з іншими словами у реченні

**Валенюк, Олег** (1964–2012), живописець, Україна – Канада

**Валеологія**, наука про формування, збереження, зміцнення, відновлення та передачу (генетичний фактор) здоров'я за допомогою переважно немедикаментозних, природних чинників та засобів

**Валера, Хуан** (1824–1905), письменник, дипломат, Іспанія

**Валері, Поль** (1871–1945), поет, представник символізму, Франція

**Валеріана** (Valeriana), рід рослин родини жимолостевих (валеріанових)

**Валеріанові** (Valerianaceae), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Валетта**, місто, столиця Мальти

**Валицька, Марта Генріхівна** (1881–1955), оперна і камерна співачка (сопрано), солістка московського Большого театру (1907–1908) і петербурзького Маріїнського театру (1910–1917), Україна – Росія

**Валицький, Анджей** (1930), історик російської філософії, Польща

**Валідність**, міра обґрунтованості та адекватності дослідницьких інструментів (понять, вимірювальних операцій та експериментів)

**Валієв, Анатолій Васильович** (1957), скульптор, Україна

**Валієв, Мірабі Мурабович** (1970), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1994), Грузія – Україна

**Валійська, Марія** (1896–1959), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), Україна – Німеччина

**Валін**, 2-аміно-3-метилбутанова кислота, одна з двадцяти стандартних амінокислот у складі білків

**Валіснерія** (Vallisneria), рід родини водокрасових

**Валіханов, Чокан Чингісович** (1835–1865), історик, про-світник, письменник, етнограф, фольклорист, Казахстан

**Валки**, місто, адміністративний центр Валківського р-ну Харківської обл.

**Валківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Валкування ґрунту**, агротехнічний захід боротьби з водною ерозією ґрунту – спорудження водозатримуючих або водовідвідних валів

**Валла, Лоренцо** (бл. 1405–1457), філософ, викладач, гуманіст, перекладач, родоначальник історико-філологічної критики, представник історичної школи ерудитів, Італія

**Валлабга** (1481–1533), філософ, засновник течії вишуддха-адвайта, Індія

**Валлах, Отто** (1847–1931), хімік, Нобелівська премія з хімії (1910), Німеччина

**Валле-д'Аоста**, область Італії

**Валле-де-Ме**, природний резерват, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, Сейшельські Острови

**Валлен-Деламот, Жан-Батіст-Мішель** (1729–1800), архітектор, Франція – Росія

**Валленродська бібліотека**, книжкове зібрання, що існувало у Кенігсберзі у 17–20 ст.

**Валле-Пуссен, Луї де ла** (1869–1938), філолог-індолог, перший в Європі фахівець з ваджраяни, Бельгія

**Валле-Пуссен, Шарль Жан Етьєнн Густав Нікола де Ла** (1866–1962), математик, автор ґрунтовних досліджень з аналізу і теорії чисел, Бельгія

**Валле-Пуссена метод**, один із методів підсумовування числових рядів

**Валлер, Макс** (1860–1889), поет, письменник, критик, видавець, борець за національну самобутність бельгійської літератури, Бельгія

**Валлеріус, Юган, Готшалк** (1709–1785), геолог, мінералог, природознавець, автор системи хімічної класифікації мінералів, Швеція

**Валлерстайн, Іммануїл** (1930), соціолог, представник неомарксизму, один із фундаторів світ-системного аналізу, США

**Валлес, Жюль** (1832–1885), письменник і політик, Франція

**Валлі, Аліда** (1921–2006), актриса, «Золотий лев» (1997), Італія

**Валлізер, Отто Генріх** (1928–2010), палеонтолог, Німеччина

**Валлійська мова**, вельська мова, кімрська мова, британська мова кельтської групи індоєвропейської сім'ї мов, офіційна мова Велсу

**Валліса формула**, формула, що виражає значення числа  $\pi$  за допомогою нескінченного добутку

**Валліснері, Антоніо** (1661–1730), натураліст, один з піонерів геології, Італія

**Валлон, Анрі** (1812–1904), історик, автор французької республіканської конституції (1875), Франція

**Валлони**, народ (до 3,5 млн осіб), представники якого населяють південні провінції Бельгії, мешкають у Франції, США та ін. країнах

**Валлонії вугледобувні комплекси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, взірці промислової архітектури 1838–1909, Бельгія

**Валлонія**, історична територія, одна з трьох земель Бельгії

**Валлонія**, Валлонський регіон, суб'єкт федерації Бельгії

**Валлоттон, Фелікс** (1865–1925), живописець, гравер, Швейцарія

**Валова додана вартість**, різниця між вартістю вироблених товарів і послуг (випуском) і вартістю товарів і по-

слуг, повністю спожитих у процесі виробництва (проміжне споживання)

**Валова продукція**, загальний обсяг продукції за певний період

**Валовий внутрішній продукт**, економічний показник, що виражає сукупну вартість спожитих населенням товарів і послуг

**Валовий дохід**, чистий продукт, виручка від реалізації продукції, за винятком матеріальних затрат

**Валовий національний продукт**, економічний показник статистики, виражає сукупну вартість кінцевих товарів і послуг у ринкових цінах

**Валовий прибуток**, загальна сума прибутку, отриманого підприємством від його діяльності

**Валовий суспільний продукт**, вартість створених у суспільстві матеріальних благ, за винятком проміжного продукту, які використовують на задоволення матеріальних потреб населення

**Валоризація**, надання архітектурній формі певних додаткових властивостей, які підвищують її художню цінність

**Валсерберг**, найвища точка (322 м) Нідерландів, височина, розташована на півдні країни, геологічно відноситься до Арденнських гір

**Валторна**, духовий музичний інструмент

**Валуа**, династія королів Франції, 1328–1589

**Валуєвський циркуляр 1863**, таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних українською мовою

**Валуй** (*Russula foetans*), вид грибів родини сироїжкових

**Валун льодовиковий**, валун ератичний, загальна назва валунів, брил, складених головним чином масивно-кристалічними, виверженими або сильно метаморфізованими гірськими породами, що відрізняються за петрографічним складом від субстрату

**Валуни**, великі, різною мірою обкатані уламки гірських порід діаметром від 256 до 1024 мм

**Валюта**, грошова одиниця (як правило, монети та банкноти певної держави), що використовується як засіб вимірювання вартості товарів і розрахунку в торгових операціях

**Валюта вільно конвертована**, валюта, для якої відсутні обмеження у здійсненні валютних операцій як за поточними платежами, так і за операціями, пов'язаними з рухом капіталу

**Валюта неконвертована**, національна валюта, що не може бути обмінена на іноземну валюту інакше, як за допомогою центрального банку або з дозволу державних органів

**Валютна змія**, «європейська валютна змія», система узгоджених коливань західноєвропейських валют у доволі вузьких межах щодо американського долара

**Валютна політика**, сукупність організаційно-правових та економічних заходів у сфері міжнародних валютних відносин, спрямованих на досягнення визначених державою цілей

**Валютна система міжнародна**, сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням і розподілом валютно-фінансових та кредитних фондів, використанням розрахункових і платіжних засобів у сфері міждержавних господарських зв'язків

**Валютна система**, сукупність форм грошових розрахунків і фінансово-кредитних інструментів організації валютних відносин

**Валютне регулювання**, діяльність держави та її органів щодо регламентації міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютою та ін. валютними цінностями, впливу на валютний курс національної валюти, обмеження використання іноземної валюти

**Валютний курс**, ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни

**Валюх, Анатоль** (1930), співак (баритон), Україна – США

**Вальбуена, Бернардо де** (1562–1627), поет, Іспанія

**Вальгалла**, у скандинавській міфології – небесний рай хоробрих воїнів-ейнхерів, що належить Одіну

**Вальдейср, Генріх** (1836–1921), анатом, гістолог, антрополог, ввів поняття «нейрон», «хромосома», Німеччина

**Вальдек-Руссо, Рене** (1846–1904), політик, прем'єр-міністр Франції (1899–1902)

**Вальделомар, Абраам, Пінто** (1888–1919), письменник, основоположник авангардизму в перуанській літературі, Перу

**Вальдемар I Біргерссон** (1238–1302), король Швеції (1250–1275)

**Вальдемар I Великий** (1131–1182), король Данії (1157–1182)

**Вальдемар II Переможний** (1170–1241), король Данії (1202–1241)

**Вальдемар III** (1314–1364), король Данії (1326–1330)

**Вальдемар IV Аттердаг** (1320–1375), король Данії (1340–1375)

**Вальден, Пауль** (1863–1957), хімік, першовідкривач вальденівської інверсії, Латвія – Росія – Німеччина

**Вальдес**, півострів на атлантичному узбережжі Аргентини, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Аргентина

**Вальдес, Альфонсо де** (1490–1532), гуманіст, письменник, канцлер імператора Карла V, Іспанія

**Вальдес, Хуан де** (1498–1541), релігійний письменник епохи Відродження, Іспанія

**Вальдземюллер, Мартін** (бл. 1470–1522), картограф, відомий завдяки складанню найбільш ранньої карти (1507), на яку нанесено назву «Америка», Німеччина

**Валь-ді-Ното долини пізньобарокові містечка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, вісім міст у стилі пізнього бароко, Сицилія, Італія

**Вальдорфська педагогіка**, сукупність методів і прийомів виховання й навчання

**Вальдхайм, Курт Йозеф** (1918–2007), політик і дипломат, генеральний секретар ООН (1972–1981), президент Австрії (1986–1992), Австрія

**Вальдшнепи, валюшні** (Scolopax), рід птахів родини бекасових, фауна України

**Вальдштейнія гравілатоподібна** (Waldsteinia geoides), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Вальє, Рафаель Еліодоро** (1891–1959), письменник, дипломат, історик, журналіст, Гондурас

**Вальє-Інклан, Рамон Марія дель** (1866–1936), письменник, представник «покоління 1898 року», Іспанія

**Вальєхо, Сесар** (1892–1938), поет, представник постмодернізму та авангардизму, Перу

**Вальзер, Роберт** (1878–1956), письменник, Швейцарія

**Валь-Камоніки петрогліфи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, 300 тис. наскальних зображень 6–2 тис. до н. е. у долині Валь-Камоніка, область Ломбардія, Італія

**Валькарсель, Луїс Едуардо** (1891–1987), історик, антрополог, Перу

**Валькірії**, у германо-скандинавській міфології – 12 дів-войовниць з почту бога Одина, які стежать за битвами і забирають душі загинувших воїнів до Вальгалли (потойбіччя)

**Вальма**, вальмова покрівля, чотирисхила покрівля з трикутними схилами (вальмами) на торцях будівлі

**Вальмовий дах**, вид даху з чотирма схилами, де скати торців мають трикутну форму (вальми), два інших скли – трапецеїдальну

**Вальпургієва ніч**, у німецькій міфології – ніч з 30 квітня на 1 травня (день Св. Вальпургії), час щорічного шабашу відьом на горі Брокен та в інших місцях

**Вальрас, Леон** (1834–1910), економіст, лідер лозаннської школи маржиналізму, Франція – Швейцарія

**Вальрафа-Ріхартца музей**, зібрання живопису та графіки майже всіх шкіл, напрямів і епох образотворчого мистецтва, від голландських і фламандських майстрів до французьких імпресіоністів, м. Кельн, Німеччина

**Вальс, Манюель** (1962), прем'єр-міністр Франції з 2014

**Вальс**, парний бальний танець,

**Вальтер, Антон Карлович** (1905–1965), фізик, академік АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Вальтер, Бруно** (1876–1962), диригент, піаніст та композитор, Німеччина – США

**Вальтер, Йоганнес** (1496–1570), композитор, упорядник першого збірника багатоголосних лютеранських хоралів («Віттенбергського пісенника»), Німеччина

**Вальтер, Олександр Петрович** (1817–1889), анатом та фізіолог, ініціатор будівництва та перший директор Анатомічного театру медичного факультету Київського університету, Естонія – Україна – Польща

**Вальтер, Ульріх Ганс** (1954), астронавт, Німеччина

**Вальтер Сен-Вікторський** (12 ст.), теолог 12 ст., представник Сен-Вікторської школи, Франція

**Вальтін, Альберт Іванович** (1937), спортсмен (баскетбол), срібний призер (1960), чемпіон Європи (1961), Україна

**Вальтрап**, спортивний інвентар, який використовується у кінному спорті

**Вальхієві** (Walchiaceae, або Lebachiaceae), родина голонасінних рослин порядку вольцієвих

**Вальцювальний верстат**, верстат, основними робочими органами якого є дві пари вальців, що подрібнюють сипкі матеріали

**Вальцювання**, кріплення труби в отворах металевих стінок, що полягає в розкатуванні її спеціальним інструментом (вальцівкою) до щільного стискання зі стінкою

**Вальнянівське**, селище міського типу Свердловської міської ради Луганської обл.

**Вамбері, Арміній** (1832–1913), мовознавець, мандрівник, Угорщина

**Вампі**, плодове вічнозелене дерево родини рутові

**Вампілов, Олександр Валентинович** (1937–1972), драматург, Росія

**Вампір**, упир, вурдалак, міфологічна або фольклорна нежива істота, зазвичай оживилий людський труп, що живиться людською або тваринною кров'ю

**Вампіри** (Vampirum), рід кажанів родини листконосних

**Вампіроподібні** (Vamprugomorpha), ряд головоногих молосків

**Вампум**, різновид т. зв. предметного письма, що було поширене серед індіанських племен Північної Америки (ірокезів, гуронів та ін.)

**Ванагс, Густавс** (1891–1965), агрохімік, розробник препарату фінілін, Латвія

**Ванагс, Юлій** (1903–1986), письменник, перекладач поезій Т. Шевченка латиською мовою, Латвія

**Ванадати**, група мінералів, солей ванадієвої кислоти (ванадиніт, карнотит та ін.)

**Ванадиніт**, мінерал класу фосфатів

**Ванадій**, хімічний елемент, символ – V, атомний номер – 23

**Ван Аккер, Ашіль** (1898 – 1975), політик, прем'єр-міністр Бельгії (1945– 46; 1954–58), Бельгія

**Ванатур**, у вірменській міфології – божество гостинності

**Ван Аньши** (1021–1086), державний діяч, соціальний реформатор, філософ-конфуціанець, філолог, Китай

**Ван Бастен, Марко** (1964), спортсмен, тренер (футбол), «Золотий м'яч» (1988, 1989, 1992)

**Ван Бенеден, Едуар Жозеф Луї Марі** (1846–1910), зоолог, ембріолог, першовідкривач мейозу, Бельгія

**Ван Бі** (226–249), філософ, один із засновників сюаньсюе – «вчення про сокровенне», Китай

**Ван-Брандт, Надія Тимофіївна** (1882–1925), оперна співачка (сопрано), Україна – Швейцарія

**Ван Бюрен, Мартін** (1782–1862), 8-й президент США (1837–1841)

**Ван Вей** (699/701–759/761), поет, живопис, каліграф, музикант, один з творців Китайської пасторальної поезії, Китай

**Ван Гайз, Чарлз Річард** (1857–1918), геолог, США

**Вангер, Волтер** (1894–1969), продюсер, президент Академії кінематографічних мистецтв та наук (1939–1941, 1941–1945), «Оскар» (1946, 1949), США

**Ван Говей** (1877–1927), філолог, філософ, літературний критик, один з перших дешифрувальників стародавніх



мантричних написів, перший історик китайського театру, поет, Китай

**Ван Гог, Вінсент** (1853–1890), художник, представник постімпресіонізму, Нідерланди – Франція

**Ван Дам, Жозе** (1940), співак, баритон, Бельгія

**Ван Дайкен, Емі** (1973), спортсменка (плавання), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1996, 2000), США

**Ванда**, легендарна дочка князя Крака – засновника м. Краків (Польща), яка після смерті батька і братів стала княжною поляків (7 ст.)

**Вандали**, східне германське плем'я, яке у 455 зруйнувало Рим

**Вандалів та аланів королівство**, держава германців, яка існувала у 439–534 у Північній Африці

**Вандалізм**, немотивоване, безглузде руйнування культурних і матеріальних цінностей

**Вандальська мова**, мертва мова східногерманської гілки германської групи

**Ван де Велде, Адріан** (1636–1672), живописець, гравер, Нідерланди

**Ван де Велде, Анрі Клеманс** (1863–1957), архітектор і художник, один з засновників ар-нуво, Бельгія

**Ван де Грааф, Роберт Джеймсон** (1901–1967), фізик, винахідник електростатичного генератора, США

**Ван де Грааф генератор**, електростатичний генератор високої напруги, винайдений Р. Дж. Ван Де Грааффом

**Ван Дейк, Антоніс** (1599–1641), художник, яскравий представник бароко, Нідерланди

**Вандейське повстання**, збройне повстання роялістів і католиків проти уряду революційної Франції в департаменті Вандея і сусідніх департаментах у 1793–1796

**Вандем'єрський заколот**, заколот роялістів у Парижі, придушений Наполеоном у 1795

**Ван ден Берг, Фріц** (1883–1939), художник, яскравий представник сюрреалізму, Бельгія

**Ванденберг**, космодром у штаті Каліфорнія, США

**Ван Депоел, Чарльз Джозеф** (1846–1892), інженер-винахідник в галузі електротехніки і електротранспорту, Бельгія – США

**Вандер, Стіві** (1950), музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, 22 премії Греммі, США

**Вандербільт Вітні, Гертруда** (1875–1942), скульптор, меценат, засновниця Музею Американського мистецтва Вітні у Нью-Йорку, США

**Вандербільта університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Нашвілл (штат Теннессі, США) з 1873

**Ван дер Ваальс, Ян Дідерік** (1837–1923), фізик, Нобелівська премія з фізики (1910), Нідерланди

**Ван дер Ваальса рівняння**, модельне рівняння стану неідеального газу

**Вандервальде, Еміль** (1866–1938), політик, ідеолог соціал-демократичного руху, Бельгія

**Ван дер Верфф, Адріан** (1659–1722), живописець, Нідерланди

**Ван дер Гус, Гуго** (1440–1482), художник, провідний представник ранньонідерландського живопису, Бельгія

**Ван дер Мер, Сімон** (1925–2011), фізик, Нобелівська премія з фізики (1984), Нідерланди

**Ван дер Мелен, Адам Франц**

**Ванджура, Тадей** (1928), концертно-камерний співак (бас), Україна – Німеччина – США

**Вандрісс, Жозеф** (1875–1960), мовознавець, спеціаліст з індоєвропейського та загального мовознавства, Франція

**Вандурський, Вітольд** (1891–1937), письменник, драматург, режисер, один із зачинателів польської пролетарської поезії та організаторів робітничого театру, Польща – Україна – Росія

**Ван Ейк, Ян** (1390–1441), художник, представник Відродження, фундатор фламандської школи живопису, Нідерланди

**Ванель, Шарль** (1892–1989), актор, режисер, лауреат Каннського МКФ (1953), Франція

**Ванемуйне**, театр у Тарту (Естонія), перший, де вистави відбувалися естонською мовою

**Ванеса**, рід денних метеликів родини німфаліди

**Ванжура, Ернест** (1750–1802), композитор, автор першого симфонічного твору на українську тему, Чехія – Росія

**Ванілін**, багатофункціональна ароматична сполука, 3-метокси-4-оксибензальдегід, використовується як ароматизатор

**Ваніль** (*Vanilla planifolia*), рослина родини орхідних

**Ваніні, Джуліо Чезаре** (1585–1619), філософ, Італія

**Ван Інніс, Губерт** (1868–1961), спортсмен, лучник, 6-разовий чемпіон (1900, 1920) та 3-разовий срібний призер (1900, 1920) Олімпійських ігор, Бельгія

**Ван Кампен, Якоб** (1595–1657), архітектор, представник класицизму, Нідерланди

**Ванкель, Фелікс** (1902–1988), конструктор двигунів, співавтор винаходу роторно-поршневого двигуна (т. зв. двигуна Ванкеля), Німеччина

**Ванкувер**, місто у Канаді, 2,3 млн мешканців (агломерація)

**Ванкувер**, острів біля західного узбережжя Північної Америки; територія Канади

**Ванкувер, Джордж** (1757–1798), мореплавець, тричі обігнув Земну кулю, дослідник і один з першовідкривачів Північної Америки, Велика Британія

**Ван Лерберг, Шарль** (1861–1907), письменник, один з перших представників символізму в драматургії, Бельгія

**Ван Лоо**, династія художників 17–18 ст., Нідерланди – Франція

**Ванна**, 1) виріб санітарно-гігієнічного призначення у вигляді довгастої посудини для купання, який виготовляється здебільшого з чавуну; 2) резервуар, наповнений водою, для плавання в закритих і відкритих басейнах

**Ван Сент, Гас** (1952), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (2003), лауреат Берлінського МКФ (1987, 1990, 2001, 2013), США

**Ван Слайк, Доналд Декстер** (1883–1971), хімік-органік, засновник клінічної хімії, США

**Ван Тао** (1828–1897), філософ, політичний мислитель, суспільний діяч, основоположник сучасної китайської журналістики, Китай

**Вантаж мутаційний**, спектр шкідливих мутацій у популяції

**Вантажооборот**, основний умовно-натуральний економічний показник продукції транспорту як особливої галузі матеріального виробництва

**Вантажопідйомні машини**, машини циклічної дії для переміщення сипучих і масово затарених вантажів лінійними і просторовими трасами

**Вантажопідйомність**, максимальне корисне навантаження, на яке розраховані залізничний вагон, вантажний автомобіль, судно, літак тощо

**Вантажопотік**, маса вантажу, що вирушає по шляхах сполучення у певному напрямі за одиницю часу

**Ван Тінсян** (1474–1544), філософ-неоконфуціанець, державний діяч, письменник і поет, теоретик літератури та музики, астроном, Китай

**Ванти**, 1) сталеві троси для закріплення висячих конструкцій; 2) гнучкі розтягнуті стержні або троси, що входять до складу вантової конструкції, які передають зусилля від одного вузла до іншого і не сприймають на своїй довжині поперечного навантаження

**Вантові конструкції**, конструкції, створені з поєднанням розтягування спеціальних стержнів (канати, троси та ін.) і жорстких опор та кріплень (висячі мости, покриття тощо)

**Вантонгерло, Жорж** (1886–1965), живописець, скульптор, архітектор, один з найвизначніших представників абстрактного живопису в Європі, Бельгія

**Ван Тун** (584–617), філософ-конфуціанець і політик, представник «правовірного» конфуціанства, Китай

**Вантух, Валентина Володимирівна** (1944), хореограф, педагог, народний артист України (2004), Україна

**Вантух, Мирослав Михайлович** (1939), хореограф, Герой України (2004), народний артист УРСР (1977), Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Вануаз**, національний парк у Франції

**Вануату**, держава в Меланезії

**Ванутеллі, Вінченцо** (1841–1900), історик, дипломат, автор подорожніх нотаток з мандрівки Україною, Ватикан

**Ванф**, в етруській міфології – жіночий демон потойбіччя, уособлення смерті

**Ван Флек, Джон Хазбрук** (1899–1980), фізик, Нобелівська премія з фізики (1977), США

**Ван Фу** (76/85–157/167), філософ-конфуціанець, політичний мислитель, Китай

**Ван Фучжи** (1619–1692), філософ-неоконфуціанець, вчений-енциклопедист, Китай

**Ван Цзи** (1498–1583), філософ-неоконфуціанець, Китай

**Ван Цзінвей** (1883–1944), президент Китайської Республіки (1940–1944), Китай

**Ван Чжень** (1290–1333), типограф, винахідник першого відомого в історії набірною друку з використанням дерев'яних літер, Китай

**Ван Чун** (27 – бл. 98), філософ, представник інтелектуальної опозиції конфуціанству, Китай

**Ванчура, Владислав** (1891–1942), письменник, драматург, режисер, Чехія

**Ваншенкін, Костянтин Якович** (1925–2012), поет, Росія

**Ван Шухе** (180/210–270/285), лікар, автор першої праці з пульсової діагностики, Китай

**Ван Янмін** (1472–1529), філософ-неоконфуціанець, творець оригінальної філософської доктрини у руслі т. зв. вчення про серце (синь-сюе), письменник, військовий та державний діяч, Китай

**Ван Янміна школа**, янмін-сюепай, сукупність напрямів у китайській філософії, розвинена послідовниками Ван Янміна індоевропейської сім'ї мов

**Ваніті**, загальна назва підвидів благородного оленя

**ВАПЛІТЕ**, 1) літературне угруповання «Вільна Академія пролетарської літератури» (1925–1928, Харків); 2) альманах цього угруповання

**Вапно будівельне**, в'язуча речовина, що одержується випалюванням кальцієво-магнієвих карбонатних порід-вапняків (осадової гірської породи), крейди, доломітизованих вапняків, доломітів, мергелистих вапняків та ін. Розрізняють: вапно гашене, негашене, натрове тощо

**Вапнування ґрунту**, застосування вапнистих добрив на кислих ґрунтах для нейтралізації надмірної кислотності ґрунту, шкідливої для багатьох с.-г. культур

**Вапняк флюсовий**, рифовий вапняк, який додають у металургії до руди під час випалення металів задля зниження температури плавлення і полегшення відокремлення металу від порожньої породи

**Вапнякові губки** (Calcaea), клас первинних багатоклітинних тварин

**Вапняна фарба**, традиційна фарба для фарбування інтер'єрів і фасадів старих та нових будівель

**Вапнярка (гора)**, гора, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Львівська обл.

**Вапнярка (смт)**, селище міського типу Томашпільського р-ну Вінницької обл.

**Варовський, Бернард** (1450–1535), історіограф, основоположник польської картографії, Польща

**Варцаров, Никола Йонков** (1909–1942), поет і письменник, революціонер, Болгарія

**Варавва, Микита Савич** (бл. 1870–1939), музикант, бандурист, учасник антибільшовицького руху на Кубані, Росія – Україна

**Варавва, Олекса Петрович** (1882–1967), поет, письменник, редактор, член Об'єднання українських письменників «Слово» (Нью-Йорк), Україна – США

**Варадхан, Сатхамангалам Раві Срініваса** (1940), математик, фахівець у галузі теорії ймовірностей, Премія Абе-ля (2007), Індія – США

**Вараждинська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Варазі, Автанділ** (1926–1977), живописець, піонер грузинського поп-арту, Грузія

**Варай мова**, мова центрально-вісайської підгрупи вісайської групи центрально-філіппінської підгілки філіппінської гілки малайсько-полінезійської сім'ї аустронезійської макросім'ї мов

**Варактор**, напівпровідниковий діод, за принципом дії аналогічний варикапу

**Варанасі**, місто в Індії, 1,4 млн мешканців

**Варани** (Varanus), рід ящірок родини варанових

**Варанові** (Varanidae), родина плазунів ряду лускатих

**Вараш**, місто Рівненської обл.

**Варберг**, радіостанція (1922–1924) у м. Варберг, Швеція; об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО

**Варбург, Абі** (1866–1929), історик мистецтва та культуролог, основоположник іконології, Німеччина

**Варбург, Отто Генріх** (1883–1970), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1931), Німеччина

**Варва**, селище міського типу, адміністративний центр Варвинського р-ну Чернігівської обл.

**Варвар**, звуконаслідувальне слово, яким давні греки називали іноземців, що говорили незрозумілою їм мовою і були далекими еллінській культурі; переносно – жорстока, груба, некультурна людина

**Варвари Святої костел**, католицький храм у м. Бердичів Житомирської обл., споруджений у 1756, місце, де брав шлюб О. Бальзак (1850) та був охрещений Джозеф Конрад (1857)

**Варвари**, у Давній Греції – назва племен за межею Греції, які відрізнялися іншою культурою; переносно – назва людей, нездатних оцінити культурні досягнення та (або) поведінка яких спрямована на знищення культурних цінностей

**Варваризми**, іншомовні запозичення, що не стали загальноновживаними, не відповідають нормам даної мови й зберігають ознаки іншомовності

**Варварство**, період первісної історії, який настає услід за дикістю і передує цивілізації

**Варварські правди**, звичаєве право германських племен, записане у період утворення їхньої держави (5–11 ст.)

**Варвинець, Ірина Анатоліївна** (1992), спортсменка (біатлон), чемпіон Європи (2015), Україна

**Варвинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Варвинський, Йосип Васильович** (1811–1878), лікар-терапевт, перший директор госпітальної терапевтичної клініки при лікарні Московського університету, Україна – Росія

**Варга, Балінт** (1856–1943), письменник, літературознавець, перекладач «Слова о полку Ігоревім» та творів Т. Шевченка угорською мовою, Угорщина

**Варга, Євген Самійлович** (1879–1964), економіст, академік АН УРСР (1939) та СРСР (1939), Угорщина – Україна – Росія

**Варга, Кшиштоф** (1968), письменник і журналіст, Польща

**Варган**, старовинний язичковий інструмент

**Варгас Льюса, Маріо** (1936), письменник, Нобелівська премія з літератури (2010), Перу

**Варгас, Жетуліу** (1883–1954), президент Бразилії (1930–1945, 1951–1954)

**Варгас, Рамон** (1960), оперний співак (тенор), Мексика

**Варгентін, Пер Вільгельм** (1717–1783), астроном, демограф, Швеція

**Варда, Аньєс** (1928), актриса, кінорежисер, сценарист, фотограф, лауреат Каннського МКФ (2015), «Срібний ведмідь» (1965), Бельгія – Франція

**Варданян, Ара** (1974), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1998) та Європи (2004), Вірменія – Україна

**Варданян, Армен** (1982), спортсмен (греко-римська боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2004, 2008), Вірменія – Україна

**Вардарський стиль**, середньовічний стиль у храмовій архітектурі, поширений у Сербії, Чорногорії, Косово, Македонії і на заході Болгарії

**Вардгамана, Магавіра** (599–527 до н. е.), мудрець і філософ, Індія

**Варез, Едгар** (1883–1965), композитор, один з піонерів електронної та конкретної музики, Франція

**Варела, Альфредо** (1914–1984), письменник, Аргентина

**Вареники**, страва української національної кухні

**Вареніус, Бернхардус** (1622–1650 або 1651), географ, основоположник сучасної географії як наукової дисципліни, Нідерланди

**Вар'єте**, вид розважальної програми, естрадного концерту, який складається з низки коротких номерів різних жанрів: пісень, танців, акробатичних номерів та номерів оригінального жанру, комічних сцен, репріз

**Варивода, Петро Семенович** (1928–1996), диригент, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Варикап**, напівпровідниковий діод, що застосовується як конденсатор з електрично керованою ємністю

**Варикоз**, варикозне розширення вен, патологічний процес ураження вен, який характеризується збільшенням діаметра просвіту, витонченням венозної стінки й утворенням вузлів (аневризмо-подібних локальних розширень)

**Вариконд**, сегнетокерамічний конденсатор з різко вираженою нелінійною залежністю ємності від прикладеної до нього напруги

**Варистор**, напівпровідниковий резистор, опір якого змінюється при зміні прикладеної напруги

**Варичак, Володимир** (1865–1942), математик, дійсний член НТШ (1924), Хорватія

**Варіа**, заголовок розділу змішаного вмісту в збірниках, журналах, бібліографічних покажчиках

**Варіант** 1) видозміна, різновид; 2) той самий текст в іншій редакції; 3) у шахах – одна з комбінацій ходів

**Варіант (у мовознавстві)**, 1) текстова відмінність, спрямована на зміну якості художнього твору, що з'явилася унаслідок подальшого доопрацювання, яку здійснив автор чи інша особа; 2) різновид мовної одиниці: слова, словосполучення, фраземи, морфеми, фонеми

**Варіант (у фольклористиці)**, текст, ідентичний в ідейно-художньому плані, але із сюжетно-змістовими відмінностями, що проявляються в межах мотивів у вигляді імпровізацій, інновацій

**Варіантність**, число ступенів свободи термодинамічної системи, зумовлене числом незалежних змінних, які потрібно задати для повного опису стану системи

**Варіативність**, наявність кількох варіантів

**Варіативність (у мовознавстві)**, 1) різноманітність, різнотипність мови (мовлення), спричинена різними умовами її вживання, а також відмінностями соціального і територіального характеру; 2) в. норми – взаємозалежність стабільності й змінності в мовній нормі як головного показника літературної виробленості мови

**Варіативність (у фольклористиці)**, спосіб існування традиції, складова наративної комунікативної системи, що забезпечує функціонування фольклору

**Варіатор**, пристрій, яким плавно змінюють передавальне відношення між приводом і виконавчим механізмом

**Варіації**, 1) музичний твір, де основна тема піддається різноманітним змінам; 2) видозмінювання музичної теми, мелодії або її супроводу; 3) у класичному балеті – невеликий сольний, технічно складний танець в швидкому темпі

**Варіаційна статистика**, розділ математичної статистики, який вивчає розподіл кількісних ознак у статистичних сукупностях та фактори, що його зумовнюють

**Варіаційне числення**, розділ функціонального аналізу, який присвячений дослідженню методів відшукуванню екстремумів функціоналів

**Варіаційні принципи**, 1) вихідні положення аналітичної механіки, які математично виражені у формі варіаційних співвідношень, з яких як логічні наслідки випливають диференціальні рівняння руху, а також всі закони механіки; 2) в теорії функцій комплексної змінної

**Варіація**, 1) різновид чого-небудь, зміна або відхилення; 2) термін, введений Ж. Лагранжем для позначення малого зміщення незалежної змінної або функціоналу

**Варіація фольклорного тексту**, конкретний текст, що належить до певного жанру; специфіка варіацій виявляється у межах мотивеми, але в сталих текстових формулах

**Варіетет**, сукупність особин одного виду, які різняться однією або кількома ознаками

**Варінга проблема**, проблема теорії чисел: будь-яке натуральне число може бути представлене у вигляді суми чотирьох квадратів, дев'яти кубів, дев'ятнадцяти четвертих степенів

**Варіограма**, графік, який показує залежність між дисперсією ознаки в певних місцеположеннях та відстанню між останніми

**Варіоліт**, віспаний камінь, структурний різновид щільної вулканічної породи типу базальту або діабазу

**Варіометр**, 1) у радіотехніці – прилад для плавної зміни індуктивності; 2) у геофізиці – прилад для визначення змін якоїсь геофізичної величини; 3) в авіації – пілотажний прилад для визначення швидкості зміни висоти польоту

**Варисційська складчастість**, одна з найінтенсивніших в історії Землі (кінець девону – початок тріасу) деформацій земної кори, що відбувалася протягом пізнього палеозою

**Варлаам (Лящевський)** (1704–1774), церковний педагог, чернець, мовознавець, перекладач, один із засновників вищої освіти у Московії, Україна – Росія

**Варлаам (Ясинський)** (1627–1707), ієрарх Російської православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1690–1707), Україна

**Варлен, Ежен** (1839–1871), політик-анархіст, один із лідерів Паризької комуни, Франція

**Вармінсько-Мазурське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Вармія**, історична область на південному узбережжі Балтійського моря

**Вармус, Гарольд Елліот** (1939), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1989), США

**Варна**, соціальний стан у традиційному індійському суспільстві

**Варна-ашрама дгарма**, ведійська система розподілу суспільства на чотири верстви (варни) і чотири уклади духовного життя (ашрами)

**Варналіс, Костас** (1884–1974), письменник, Греція

**Варнеке, Борис Васильович** (1874–1944), філолог-антикознавець, папіролог, дослідник історії античного та російського театру, Росія

**Вароа** (Varoa), рід кліщів

**Вароатоз**, варооз, інвазійна хвороба бджолиних сімей

**Вароліїв міст**, відділ головного мозку

**Варона, Енріке Хосе** (1849–1933), письменник, віце-президент Куби (1913–1917), Куба

**Варсанофьєва, Віра Олександрівна** (1890–1976), геолог, перша в історії жінка – доктор геології, Росія

**Варта**, 1) загін, група людей (здебільшого озброєних), що виконують охоронні функції; 2) озброєний підрозділ, споряджений для виконання бойового завдання з метою охорони та оборони військ, об'єктів або для віддання військових почестей

**Варта почесна**, підрозділ (команда) з числа офіцерів та прапорщиків (сержантів) ЗС, призначений для віддання військових почестей

**Вартагава, Іполіт** (1872–1967), літературознавець, дослідник історії грузинської літератури 19 ст., Грузія

**Вартанян, Саркіс** (1917–1997), хімік, основоположник вірменської школи хіміків-органіків, Вірменія

**Вартбург**, замок, де у 1521–1522 М. Лютер, ховаючись від переслідування, перекладав Новий Заповіт німецькою мовою, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, Тюрингія, Німеччина

**Вартісний цикл**, процес обороту капіталу, що відбувається стадійно

**Вартість**, 1) втілена й уречевлена в продукті суспільна праця; 2) економічна категорія, яка виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, що пов'язані суспільним поділом праці і обміном товарами та послугами



**Вартість додаткова**, вартість, створена працівниками понад вартість робочої сили й отримана власником засобів виробництва

**Вартість праці**, вартість робочої сили, вартість, яка створена в процесі функціонування робочої сили і втілена у вартість продуктів у грошовій формі

**Вартість ринкова суспільна**, втілена й упредметнена в товарі абстрактна праця, один із найважливіших факторів визначення ринкової ціни

**Вартість споживча**, корисність речі, її здатність задовольнити певну потребу людини, суспільства

**Вартості закон**, економічний закон, за яким виробництво та обмін товарів здійснюється відповідно до суспільно необхідних затрат праці

**Вартості теорії**, економічні теорії щодо сутності вартості та її визначення

**Вартофський, Маркс** (1928–1997), філософ, творець фундаментальної концепції моделювання, США

**Варуна**, в індуїстській міфології – бог-суддя, який знає все і виносить кару, бог неба, разом з Іन्द्रою – найшановніший із богів ведійського пантеону, втілення світового порядку та істини

**Варфоломійська ніч**, різня у Франції протестантів-гугенотів католиками у ніч на 24.08.1572 (день Св. Варфоломія)

**Варшава**, місто, столиця Польщі

**Варшавська битва 1920**, Чудо на Віслі, одна з вирішальних битв (13–25.08.1920) радянсько-польської війни (1919–1921), у якій польські збройні сили спромоглися зупинити наступ Червоної Армії та здійснити черговий перелом у ході війни

**Варшавське герцогство**, держава на території сучасної Польщі (1807–1813)

**Варшавське гетто**, єврейське гетто у Варшаві, створене нацистами в період окупації Польщі 1939–1943

**Варшавське повстання 1944**, організоване Армією Крайовою у Варшаві повстання проти Третього Рейху, що тривало 01.08.–02.10.1944

**Варшавський договір 1920**, союзний договір між УНР і Польщею

**Варшавський пакт**, договір між соціалістичними державами про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу, підписаний 14.05.1955 у Варшаві

**Варшавський театр народовий**, національний драматичний театр, один із провідних та найстаріших у Польщі

**Варшавський театр опери і балету**, польська національна державна опера і балет

**Варшавський університет**, найбільший польський навчальний заклад, заснований 1816

**Варшель, Арі** (1940), хімік, Нобелівська премія з хімії (2013), Ізраїль – США

**Варюхін, Віктор Миколайович** (1952), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Варяги**, східнослов'янська назва скандинавських воїнів

**Вас Карлос, Феррейра** (1872–1958), філософ, один із засновників нової латиноамериканської філософії, Уругвай

**Васа, Пашко** (1825–1892), письменник, поет, публіцист, одна з ключових постатей албанського національного відродження, Албанія

**Васаї-Вірап**, місто в Індії, 1,2 млн мешканців

**Васалітет**, у середні віки – система відносин особистої залежності одних феодалів (васалів) від інших (сеньйорів)

**Васеда**, один з двох найпрестижніших університетів Японії, діє з 1882 у Токіо

**Василяшук, Ганна Василівна** (1924–2003), майстер декоративного мистецтва, Національна премія України ім. Шевченка (1968), Україна

**Василев, Орлин** (1904–1977), письменник, Болгарія

**Василевич, Гнат** (? – після 1597), гетьман Війська Запорозького Низового (1596–1597), Україна

**Василевська, Ванда** (1905–1964), письменниця, Україна – Польща

**Василевський, Леон** (1870–1936), політик, історик, публіцист, етнограф і перекладач, міністр закордонних справ Польщі (1918–1919), Польща

**Василевський, Олександр Михайлович** (1895–1977), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1944), Росія

**Василевський, Ромуальд Вікторович** (1853–1919), оперний співак (бас), режисер, соліст Великого театру у Москві, Росія – Україна

**Василевський, Теофан Олександрович** (1855–1912/1915), публіцист, перекладач, громадський діяч, письменник, Україна

**Василенко, Андрій Овер'янович** (1891–1963), машинобудівник, академік АН УРСР (1948), Україна

**Василенко, Василь Опанасович** (1867–1937?), актор, Україна

**Василенко, Василь Якович** (1955), диригент, поет, народний артист України (2009), Національна премія України імені Тараса Шевченка (2014), Україна

**Василенко, Ганна Вікторівна** (1986), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон світу (2011) та Європи (2012), Україна

**Василенко, Костянтин Прокопович** (1877–1941), політик, журналіст, член Української Центральної Ради, Україна

**Василенко, Микола Олександрович** (1924), поет, прозаїк, перекладач, Україна

**Василенко, Микола Прокопович** (1867–1935), історик, правознавець, дійсний член НТШ (1911), голова державного Сенату (1918), академік УАН (1920), Україна

**Василенко, Ніна Костянтинівна** (1906–1999), режисер-мультиплікатор, основоположник української анімації, Україна

**Василенко, Олександр Миколайович** (1952), концертно-камерний співак (баритон), Україна

**Василенко, Петро Мефодійович** (1900–1999), машинобудівник, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Василишин, Андрій Володимирович** (1933), перший міністр внутрішніх справ України (1991–1994), останній глава МВС УРСР (1990–1991), Україна

**Василіани**, ченці Чину Святого Василя Великого, члени одного з чернечьких орденів греко-католицької церкви, що

утворився внаслідок реформи митрополитом Й. В. Рутським (1617) за зразком ордену єзуїтів

**Василіанські школи**, освітні заклади, створені в Україні у 17 ст. орденом василіан

**Василів**, літописне місто, тепер – село Білоцерківського р-ну Київської обл.

**Василівка**, місто, адміністративний центр Василівського р-ну Запорізької обл.

**Василівський район**, адміністративно-територіальна одиниця в складі Запорізької обл.

**Василіск**, міфічна тварина з головою півня, хвостом змії (дракона) та тулубом жаби

**Василіски** (Basiliscus), рід ящірок родини шоломових

**Василія Блаженного собор**, пам'ятка архітектури, православний собор у Москві, побудований 1555–1561

**Василь** (Липківський) (1864–1937), ієрарх Української автокефальної православної церкви, митрополит Київський і всієї України (1921–1927), Україна

**Василь І Дмитрович** (1371–1425), великий князь Московський (1389–1425)

**Василь І Македонянин** (813/839–886), імператор Візантії (867–886)

**Василь II Болгаробійця** (952–1025), імператор Візантії (976–1025)

**Василь II Темний** (1415–1462), великий князь Московський (1425–1462)

**Василь III Іванович** (1479–1533), великий князь Московський (1505–1533)

**Василь Великий** (329–379), християнський богослов, один із Отців Церкви, Римська імперія

**Васильєв, Борис Львович** (1924–2013), письменник, Росія

**Васильєв, Вадим Петрович** (1912–2003), ентомолог, академік АН УРСР (1964), Україна

**Васильєв, Валерій Михайлович** (1893–1954), актор, театральний режисер, один з фундаторів Молодого театру Леся Курбаса, Україна

**Васильєв, Василь Павлович** (1818–1900), синолог, буддолог, санскритолог, Росія

**Васильєв, Василь Юхимович** (1890–1956), металург, АН УРСР (1939), Україна

**Васильєв, Віктор Анатолійович** (1956), математик, фахівець у сфері топології, академік АН РАН (2003), Росія

**Васильєв, Всеволод Вікторович** (1935), енергетик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Росія – Україна

**Васильєв, Павло Миколайович** (1909–1937), поет, родоначальник «героїчного періоду» в російській літературі, Росія

**Васильєв, Сергій Дмитрович** (1900–1959), актор, кінорежисер, сценарист, народний артист СРСР (1948), Росія

**Васильєва, Валентина Борисівна** (1949), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист України (1999), Україна

**Васильєвський, Василь Григорович** (1838–1899), історик-візантолог, Росія

**Васильків**, місто, адміністративний центр Васильківського р-ну Київської обл.

**Васильківка**, селище міського типу, адміністративний центр Васильківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Васильківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Васильківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Васильківський, Всеволод Олександрович** (1928–1992), музикант, бандурист, політ'язень, Україна

**Васильківський, Сергій Іванович** (1854–1917), живописець, Україна

**Василько Романович** (1203–1269), князь Волинський (1238–1269)

**Василько Ростиславич** (бл. 1066–1124), князь Тербовлянський (1084–1124)

**Василько, Василь Степанович** (1893–1972), актор, режисер, засновник Державного музею театального, музичного та кіномистецтва УРСР у Києві (1924), народний артист СРСР (1944), Україна

**Василько, Микола Миколайович** (1868–1924), політик, дипломат, Україна – Німеччина

**Василькові** (Oscimoideae), підродина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Васильченко, Гнат Михайлович** (1872–1920), воєначальник, генерал-хорунжий армії УНР, Україна

**Васильченко, Микола Семенович** (1946), промисловець і підприємець, почесний член УААН (2002), Україна

**Васильченко, Степан Васильович** (1879–1932), письменник і педагог, Україна

**Васищеве**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Васкес де Арсе-і-Себальос, Грегоріо** (1638–1711), провідний живописець Латинської Америки колоніальної епохи, Колумбія

**Васко да Гама** (1469–1524), мореплавець, першопроходець морського шляху до Індії, один з першовідкривачів Африки і Атлантичного океану, Португалія

**Васконселос, Хосе** (1882–1959), філософ, політик, публіцист, один із фундаторів «філософії латиноамериканської сутності» й панамеріканізму, Мексика

**Васке, Петеріс** (1946), композитор, один з провідних діячів сучасної європейської музики, Латвія

**Васкуль**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1731 м

**Васлуй**, жудець Румунії

**Васнецов, Аполінарій Михайлович** (1856–1933), живописець, майстер історичного живопису, Росія

**Васнецов, Віктор Михайлович** (1848–1926), живописець, архітектор, один з авторів розписів у Володимирському соборі у Києві, Росія – Україна

**Вассер, Соломон Павлович** (1946), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Вассерман, Август Пауль фон** (1866–1925), мікробіолог, імунолог, розробник діагностики сифілісу, Німеччина

**Вассерман, Якоб** (1873–1934), письменник, Німеччина  
**Вассиан, Юліан** (1894–1953), політик, ідеолог українського націоналізму, Україна

**Васубандху** (3–4 ст. н.е.), буддійський філософ і логік, один із центральних теоретиків школи йогачара, Індія

**Васько, Гаврило Андрійович** (1820–1866), живописець-портретист, створив серію портретів історичних діячів України для музею В. Тарновського у Чернігові, Україна

**Васютенко, Остап** (? – після 1667), кошовий отаман Війська Запорозького Низового у 1667, Україна

**Васютинський, Антон Федорович** (1858–1935), живописець, скульптор-медальєр, автор багатьох моделей і медалей Російської імперії та СРСР, Україна – Росія

**Васютін, Володимир Володимирович** (1952–2002), космонавт, Україна – Росія

**Вата**, волокнистий природний або штучний матеріал з хаотичним розташуванням волокон

**Ватев, Степан** (1866–1946), лікар, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Ватерлоо**, Битва при Ватерлоо, остання велика битва французького імператора Наполеона I, відбулася 18.06.1815 біля бельгійського м. Ватерлоо

**Ватерпас**, рівень, найпростіший прилад для перевірки горизонтальності і вертикальності в процесі будівельних робіт

**Ватикан**, держава, анклав посеред Риму в Італії, резиденція папи римського

**Ватиканська апостольська бібліотека**, бібліотека у Ватикані, що містить багаті зібрання рукописів середньовіччя та епохи Відродження, заснована (15 ст.) папою Миколою V

**Ватиканська пінаотека**, спеціалізований художній музей, одне з найкращих художніх зібрань Італії і світу, Ватикан

**Ватиканські музеї**, Музеї Ватикану, комплекс музеїв у Римі, де зберігаються художні колекції, зібрані протягом століть римськими папами

**Ватиканські собори**, збори (з'їзди) ієрархів католицької церкви, що відбувалися у Ватикані

**Ватман**, ватманський папір, папір високого гатунку для малювання чи креслення

**Ватман, Джеймс** (1702–1759), паперовий фабрикант, перший в Англії виробник тонкого паперу, Велика Британія

**Ватметр**, прилад, яким вимірюють потужність постійного або змінного електричного струму

**Ватнайокюдль**, 1) найбільший льодовик на острові Ісландія; 2) Національний парк в Ісландії, найбільший в Європі

**Ваточник** (Asclepias), рід рослини родини барвінкових

**Ватсьяян, Капіла** (1928), культуролог, дослідниця індійського танцю, архітектури, мистецтва, Індія

**Ватт, Джеймс** (1736–1819), інженер, винахідник, автор універсальної парової машини подвійної дії, Велика Британія

**Ватт**, одиниця вимірювання потужності в Міжнародній системі одиниць

**Ватт-година**, позасистемна одиниця вимірювання кількості виробленої чи спожитої енергії, а також виконаної роботи

**Ваттімо, Джанні** (1936), філософ і політик, теоретик постмодернізму, Італія

**Ваттметр**, прилад для вимірювання потужності

**Ватто, Антуан** (1684–1721), живописець, представник рококо, Франція

**Ваттове море**, Ваденське море, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Німеччина – Нідерланди

**Вату**, національна валюта Вануату

**Ватуля, Олексій Михайлович** (1891–1955), актор, народний артист УРСР (1940), Україна

**Ватутін, Микола Федорович** (1901–1944), воєначальник, генерал армії ЗС СРСР (1943), командувач 1-го Українського фронту радянських військ (1943–1944), Росія – Україна

**Ватутіне**, місто обласного підпорядкування в Черкаській обл.

**Ватченко, Горпина Федосіївна** (1923–2004), історик, Національна премія України ім. Шевченка (1979), Україна

**Ватченко, Олексій Федосійович** (1914–1984), політик, голова Президії Верховної Ради УРСР (1976–1984), Україна

**Ваучер**, 1) грошовий підтверджувальний документ (наприклад, оплачені рахунок чи квитанція), розписка; 2) документ, що засвідчує надання кредиту, оплати; 3) приватизаційний цінний папір; 4) контрольний талон

**Ваффен СС**, війська СС, бойові формування нацистської Німеччини, підпорядковані СС

**Вах, Іоакім** (1898–1955), протестантський теолог, соціолог, релігійний діяч, історик релігії, релігієзнавець, Німеччина – США

**Вахагн**, у вірменській міфології – спершу бог-змієборець, пізніше бог війни, полювання, вогню і блискавки

**Ваханська мова**, одна з памірських мов, поширена в долині річки Пяндж між Таджикистаном та Афганістаном

**Вахнюк, Борис Савелійович** (1933–2005), поет, бард, журналіст, Україна – Росія

**Вахнянин, Анатоль Климович** (1891–1908), композитор, співак, письменник, засновник Вищого музичного інституту ім. Лисенка у Львові (нині – Львівська консерваторія) та його перший директор, Україна

**Вахрушеве**, місто Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Вахтанг V Шахнаваз** (1618–1675), цар Картлійського царства

**Вахтанг VI** (1675–1737), цар Картлійського царства

**Вахтангов, Євген Багратіонович** (1883–1922), театральний актор та режисер, класик російського та світового театрального мистецтва, Росія

**Вахтангова театр**, Державний академічний театр імені Є. Вахтангова, м. Москва, Росія, діє з 1921

**Вахтеров, Василь Порфирович** (1853–1924), педагог, основоположник еволюційної педагогіки, Росія

**Вахтін, Борис Борисович** (1930–1981), письменник, драматург, сценарист, філософ, сходознавець-синолог, Росія

**Вахтовий метод**, метод організації праці і виробництва при виконанні робіт в окремих заново освоєваних районах з використанням трудових ресурсів, які територіально не з'єднані ні з виробництвом, ні з природними умовами

**Вахушті, Багратіоні** (1695 або 1696–1758), історик, географ, політик, Грузія

**Ваххабізм**, ваггабізм, ісламський релігійний рух, заснований у 18 ст.

**Вацетіс, Йонас Йонасович** (1873–1938), воєначальник, головнокомандувач Збройними Силами РРФСР (1918–1919), Латвія – Росія

**Вацлав I** (бл. 907–935), князь Чехії у 924–935

**Вацлав IV** (1361–1419), король Німеччини (1378–1400) та Чехії (1378–1419)

**Ваш**, медьє Угорщини

**Вашактун**, один з найважливіших центрів цивілізації давніх майя

**Вашетко, Микола Памфілович** (1880–1960), медик, основоположник національної школи патофізіологів, Україна

**Вашингтон**, місто, столиця США

**Вашингтон**, штат у США

**Вашингтон Пост** (Washington Post), американська щоденна газета, видається у Вашингтоні з 1877

**Вашингтон, Генрі Стівенс** (1867–1934), геолог, один із засновників американської та світової школи петрографії, США

**Вашингтон, Дензел** (1954), актор, «Оскар» (1990, 2002), «Срібний ведмідь» (1993, 2000), США

**Вашингтон, Джордж** (1732–1799), 1-й президент США (1789–1797)

**Вашингтона університет у Сент-Луїсі**, приватний дослідницький університет, заснований 1853 у м. Сент-Луїсі (штат Міссурі, США), носить ім'я Дж. Вашингтона

**Вашингтонська національна галерея мистецтва**, найбільший художній музей м. Вашингтон, США, заснований 1941

**Вашингтонський консенсус**, тип макроекономічної політики, який наприкінці 20 ст. був рекомендований керівництвом МВФ та Світового банку до застосування в країнах, що зазнають фінансової та економічної кризи

**Вашингтонський університет**, найбільший на північному заході США вищий навчальний заклад, заснований 1861 у м. Сіетлі, штат Вашингтон, США

**Вашківці**, місто Вижицького р-ну Чернівецької обл.

**Вашенко, Григорій Григорович** (1878–1967), педагог, фахівець з дидактики національного виховання, Україна

**Вашук, Микола Васильович** (1959–1986), пожежник, Герой України (2006), Україна

**Вбивство**, тяжкий злочин, пов'язаний з позбавленням життя іншої людини або кількох людей

**Введенка**, селище міського типу Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Введення Пресвятої Богородиці до Храму**, християнське свято, встановлене на честь приведення трирічної Марії, майбутньої Богоматері, до храму в Єрусалимі для виховання, відзначається 21 листопада (4 грудня)

**Введенський, Андрій Олександрович** (1891–1965), історик, дослідник історії Росії та України 15–18 ст., Росія – Україна

**Введенський, Борис Олексійович** (1893–1969), радіофізик, академік АН СРСР (1943), головний редактор 2-го видання Великої радянської енциклопедії (1940–1950-ті), Росія

**Введенський, Микола Євгенович** (1852–1922), фізіолог, основоположник вчення про загальні закономірності реагування збудливих систем організму, Росія

**Введенський, Олександр Іванович** (1904–1941), поет, драматург, представник групи Об'єднання реального мистецтва, Росія – Україна

**Введенський, Олександр Іванович** (1856–1925), філософ, психолог, представник російського неокантіанства, Росія

**Введенський, Олексій Іванович** (1861–1913), релігійний філософ, психолог, логік, Росія

**Ввідний тон**, 1) нестійкий звук ладу, розташований на ступінь вище або нижче тоніки і гостро тяжіє до неї; 2) висхідний (або нижній) В. т. – VII ступінь; 3) низхідний (або верхній) В. т. – II ступінь

**Вдовенко, Віктор Михайлович** (1907–1978), радіохімік, член-кореспондент АН СРСР (1958), Україна – Росія

**Вдовиченко, Галина Костянтинівна** (1959), письменниця та журналіст, Росія – Україна

**Веб**, система доступу до зв'язаних між собою документів на різних комп'ютерах, підключених до Інтернету

**Вебб, Беатриса Поттер** (1858–1943), громадський діяч, економіст, ідеолог фабіанства, Велика Британія

**Вебб, Сідней Джеймс** (1859–1947), економіст, лідер фабіанства, Велика Британія

**Вебер, Альбрехт Фрідріх** (1825–1901), індолог, санскритолог, Німеччина

**Вебер, Альфред** (1868–1958), економіст і соціолог, розробник теорії оптимального розміщення виробництва, Польща – Німеччина

**Вебер, Вільгельм Едуард** (1804–1891), фізик, конструктор першого електромагнітного телеграфу, розробник теорії електродинамічних явищ, автор закону взаємодії рухомих зарядів, Німеччина

**Вебер, Ернст Генріх** (1795–1878), фізіолог, психофізіолог, анатом, один із засновників експериментальної психології, Німеччина

**Вебер, Карл Марія фон** (1786–1826), композитор, диригент, основоположник німецької романтичної опери, Німеччина

**Вебер, Макс** (1864–1920), соціолог, історик, соціальний філософ, один із засновників соціології як науки, Німеччина



**Вебер**, одиниця вимірювання магнітного потоку в Міжнародній системі одиниць

**Вебера – Фехнера закон**, емпіричний психофізіологічний закон, який полягає в тому, що інтенсивність відчуття пропорційна логарифму інтенсивності стимулу

**Веберн, Антон фон** (1883–1945), композитор, диригент, представник нової віденської школи, Австрія

**Вебі-Шебелі**, річка у Сомалі та Ефіопії, ліва притока Джубби, 1600 км

**Веблен, Торстейн Бунде** (1857–1929), соціолог, економіст, представник інституціональної школи, США

**Веблена ефект**, поширене явище показового споживання, яке виникає при споживанні благ, загалом недоступних для більшості звичайних споживачів з причин їхньої високої ціни, що підкреслює соціальну значимість їх власників

**Вебліографія**, рекомендаційний список сайтів, складений з метою полегшення орієнтації та ознайомлення з кращими електронними ресурсами мережі Інтернет

**Вебократія**, онлайн-участь громадян у демократичних процесах (наприклад, онлайн-голосування під час виборів до парламенту)

**Веб-сайт**, сайт, сукупність веб-сторінок, доступних в Інтернеті, що представляють організацію, приватну особу чи будь-яку інформацію, на які існують посилання на пошукових серверах і які об'єднані за змістом та навігаційно

**Вебстер, Деніел** (1782–1852), державний секретар США (1841–1843 і 1850–1852)

**Вебстер, Джон** (1578–1634), драматург, майстер «кривавої трагедії», Велика Британія

**Вебстера рівняння**, хвильове рівняння, яке відображає зв'язок між звуковим тиском і швидкістю коливань

**Веб-сторінка**, документ із текстовою та нетекстовою (графіка, анімація тощо) інформацією, створений за допомогою HTML (мова гіпертекстової розмітки)

**Вега, Вентура де ла** (1807–1865), поет, драматург, Іспанія

**Вега, Георг фон** (1754–1802), математик, автор класичного збірника семизначних логарифмів (1783), що багаторазово перевидавався по всьому світу, Словенія – Австрія

**Вега, Карлос** (1898–1966), музикознавець, автор фундаментальних досліджень, присвячених музичній культурі та фольклору Латинської Америки, Аргентина

**Вега, Лопе Фелікс де** (1562–1636), драматург, представник «золотого віку» іспанської літератури, Іспанія

**Вега**, зірка в сузір'ї Ліри

**Вега**, назва радянських автоматичних міжпланетних станцій, призначених для вивчення Венери і комети Галлея

**Веганство**, найсуворіша форма вегетаріанства, що максимально виключає використання продуктів, отриманих шляхом експлуатації і вбивства тварин

**Вегелін, Олександр Іванович** (1801–1859/1860), військовий, декабрист, Україна

**Вегеліус, Мартін** (1846–1906), композитор, диригент, педагог, Фінляндія

**Вегенер, Альфред Лотар** (1880–1930), геофізик, учасник трьох експедицій з дослідження Гренландії (1906–1908, 1912–1913 і 1929–1930), Німеччина

**Вегенер, Пауль** (1874–1948), актор, режисер, один з основоположників кіноекспресіонізму, Німеччина

**Вегетаріанство**, спосіб життя, характерною особливістю якого є специфічна дієта, що повністю виключає компоненти тваринного походження

**Вегетативна нервова система**, частина нервової системи

**Вегетативне розмноження**, тип нестатевого розмноження, при якому з частини материнського організму утворюються ідентичні йому за своїми спадковими ознаками нові особини

**Вегетативні органи**, частини тіла вищих рослин

**Вегетаційний період**, час зростання і розвитку (вегетації) рослин

**Вегетація**, активний період життєдіяльності рослин

**Вегнер, Карл Теодорович** (1864–1940), ортопед-травматолог, основоположник радянської ортопедично-травматологічної школи, Україна – Росія – Швейцарія

**Веданта**, давньоіндійська релігійно-філософська система, що знаменує собою завершення ведичного періоду, філософська основа індуїзму

**Ведди**, найдавніші мешканці острова Шрі-Ланка, які відіграли значну роль у формуванні його сучасного етнічного складу

**Ведекінд, Франк** (1864–1918), поет, попередник експресіонізму, Німеччина

**Ведель, Артемій Лук'янович** (1767/1770/1772–1808), композитор, співак (тенор), скрипаль і хоровий диригент, класик духовної музики, Україна – Росія

**Веденсєв, Борис Євгенович** (1884–1946), енергетик та гідротехнік, один з керівників будівництва Дніпрогесу, Грузія – Росія – Україна

**Веджвуд**, різновид виробів з кераміки (фаянсу і порцеляни)

**Веди**, найдавніші пам'ятки індійської літератури (кін. 2 – поч. 1 тис. до н.е.)

**Ведизм**, релігійна система, що передувала брахманізму і фактично є першою стадією формування індуїзму

**Ведична мова**, найбільш ранній різновид давньоіндійської мови, мова індуїстського культу в Індії, мова вед

**Ведмедеві** (Ursidae), родина ссавців ряду хижих

**Ведмедицеві** (Arctiidae), родина комах ряду метеликів

**Ведмедиця велика** (Pericallia matronula), вид комах ряду метеликів родини ведмедиць, внесений до Червоної книги України

**Ведмедиця-господиня** (Callimorpha dominula), вид комах ряду метеликів родини ведмедиць, внесений до Червоної книги України

**Ведмеді** (Ursus), рід ссавців родини ведмежих

**Ведмедівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Новоодолязького р-ну Харківської обл.

**Ведмеже**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Ведмеже вушко** (*Arctostaphylos uva-ursi*), вид рослин родини вересових

**Ведмежик**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1736 м

**Ведмежі**, ведмедеві, ведмеді (*Ursidae*), родина ссавців ряду хижих, фауна України.

**Ведмідь**, «ведмежі лапи», у дерев'яній архітектурі – товста деревина в гребені даху з пазами для дранки, що кладеться на стовпи

**Ведмідь бамбуковий** (*Ailuropoda melanoleuca*; також велика панда), ссавець родини ведмежих

**Ведмідь білий** (*Ursus maritimus*), найбільший представник родини ведмедеві

**Ведмідь білогрудий**, ведмідь гімалайський (*Ursus thibetanus*), ссавець ряду хижих родини ведмежих

**Ведмідь бурий** (*Ursus arctos*), вид ссавців ряду хижі родини ведмежих, внесений до Червоної книги України

**Ведміцький, Олександр Микитович** (1894–1961), літературознавець, поет, Україна – Росія

**Ведута**, жанр живопису, зображення міського пейзажу

**Веєрт, Георг** (1822–1856), письменник і журналіст, один із перших марксистів, Німеччина

**Веєрштрас, Карл Теодор Вільгельм** (1815–1897), математик, розробник системи логічного обґрунтування математичного аналізу на основі побудованої ним теорії дійсних чисел, Німеччина

**Вежа**, сторожова спостережна башта у фортецях

**Вежа Вітрів**, найдавніший метеорологічний пам'ятник, м. Афіни, Греція

**Вежинов, Павел** (1914–1983), письменник, драматург, есеїст, Болгарія

**Вежі надбрамні**, башти над входом до культової споруди

**Везалій, Андреас** (1514–1564), лікар, анатом, творець сучасної анатомії як науки, Бельгія

**Везен**, зірка в сузір'ї Великого Пса

**Везерський ренесанс**, назва архітектурного стилю і стилю меблів, що поширився у 16–17 ст. в долині річки Везер (Північна Німеччина) і поєднав характерні риси італійського та західноєвропейського Відродження

**Везерської долини доісторичні об'єкти і печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс у долині річки Везер 18–15 тис. до н. е., регіон Аквітанія, Франція

**Везіров, Наджаф-бек** (1854–1926), драматург, публіцист, один із основоположників азербайджанського національного театру, Азербайджан

**Везувіан**, мінерал, силікат острівної будови

**Везувій**, діючий вулкан на півдні Італії

**Вей Юань** (1794–1856/1857), учений-енциклопедист, літератор, політик, представник нової текстологічної школи, Китай

**Вейгела**, вайгела, вайгелія (*Weigela*), рід рослин родини жимолостевих

**Вейд, Томас** (1818–1895), синолог, дипломат, поет, співавтор системи романізації китайської мови (система Вейда – Джайлза), Велика Британія

**Вейден, Рогір ван дер** (1400–1464), живописець, Бельгія

**Вейєрштраса теореми**, доводять обмеженість неперервної функції на замкненому проміжку та досягнення неперервною функцією своїх точних меж

**Вейкбординг**, вид спорту, змагання, які проводяться в двох версіях: катерній – де спортсмен рухається за спеціалізованим вейкбордичним катером, та канатній – де джерелом тяги є спеціалізована вейкбордична канатна дорога

**Вейкфілд, Едвард Гіббон** (1796–1862), економіст і політик, представник класичної політекономії, Велика Британія

**Вейлз, Джиммі** (1966), засновник Вікіпедії, США

**Вейль, Андре** (1906–1998), математик, Франція – США

**Вейль, Герман** (1885–1955), математик та фізик-теоретик, Німеччина – Швейцарія – США

**Вейль, Сімона** (1909–1943), філософ, релігійний мислитель, активіст французького Руху опору у роки Другої світової війни, Франція

**Веймар**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 65 тис. мешканців

**Веймарська республіка**, буржуазно-демократична республіка, що існувала в Німеччині з часу прийняття Веймарської конституції 1919 до встановлення нацистської диктатури у 1933

**Веймарський класицизм**, напрям у німецькій літературі у 1780–1790-х, що виник у місті Веймар

**Веймутава сосна** (*Pinus strobus*), вид дерев родини соснових

**Вейн, Джон** (1907–1979), актор, «Оскар» (1970), США

**Вейнінгер, Отто** (1880–1903), філософ, психолог, Австрія

**Вейс, Алан Джон** (1879–1957), археолог, керівник археологічних розкопок у Спарті, Міkenax, Трої, Фессалії, Коринфі і в Александрії, Велика Британія

**Вейсбах, Юліус** (1806–1871), математик, механік-гідралік, Німеччина

**Вейсманізм**, течія у біології, яка заперечує успадковування ознак, набутих організмом у процесі його розвитку під впливом змінних умов середовища

**Вейсмани, Август** (1834–1914), зоолог, теоретик еволюційного вчення, Німеччина

**Вейсове**, озеро, одне з Слов'янських солоних озер, Донецька обл.

**Вейтлінг, Вільгельм** (1808–1871), філософ, теоретик утопічного зрівняльного комунізму, діяч раннього німецького робітничого руху, Німеччина

**Вейтс, Томас Алан** (1949), музикант, співак, автор пісень, композитор, актор, входить до списку «100 найкращих вокалістів всіх часів» за версією Rolling Stone, США

**Вейцман, Хаїм** (1874–1952), політик, діяч сіоністського руху, перший президент Держави Ізраїль (1948–1952), Білорусь – Ізраїль

**Веклич, Максим Федорович** (1924–2001), географ, геолог, провідний вітчизняний палеограф, Україна

**Вексель**, цінний папір, письмове боргове зобов'язання встановленої форми, в якому визначено величину грошового боргу, термін його повернення, право векселедержателя вимагати від векселедавця (боржника) сплати боргу в установленний термін

**Векслер, Володимир Йосипович** (1907–1966), фізик, академік АН СРСР (1958), Україна – Росія

**Векслер, Хаскелл** (1922–2015), кінооператор, «Оскар» (1967, 1977), США

**Векслера тест**, один із поширених тестів визначення рівня інтелектуального розвитку

**Вектор**, 1) у фізиці й математиці – величина, яка характеризується числовим значенням і напрямком; 2) у біології – молекула ДНК, отримана із плазмиди або бактеріофага і в яку можуть бути вставлені та клоновані фрагменти іншої ДНК

**Вектор зв'язаний**, вектор, початок якого прив'язаний до певної фіксованої точки

**Вектор квазіхвильовий**, хвильовий вектор фоновий

**Вектор ковзний**, вектор, початок якого можна довільно вибирати на прямій, де він лежить, але не можна переносити на паралельну пряму

**Вектор кривини**, вектор  $k = \gamma''(t)$  регулярної кривої  $\gamma$  в точці  $p = \gamma(t_0)$

**Вектор нормальний**, радіус-вектор, перпендикулярний до площини, дотичної до поверхні у певній точці

**Вектор одиничний**, вектор одиничної довжини

**Вектор поляризації**, величина, що характеризує поляризацію діелектрика

**Вектора координати**, у просторі – трійка чисел, що визначає вектор

**Вектори колінеарні**, вектори, що лежать на паралельних прямих або на одній прямій

**Вектори компланарні**, вектори, що лежать на паралельних площинах чи в одній площині

**Векторна функція**, функція, значення якої належить деякому векторному простору

**Векторне поле**, векторно-значна функція, відображення, яке кожній точці даного простору ставить у відповідність вектор

**Векторне розшарування**, певна геометрична конструкція, яка складається з сімейства векторних просторів, параметризованих іншим простором

**Векторне числення**, область математичного аналізу, в якій вивчаються скалярні і векторні поля

**Векторний добуток**, білінійна, антисиметрична операція на векторах у тривимірному просторі

**Векторний простір**, основне поняття лінійної алгебри, узагальнення множини всіх векторів на площині чи в просторі з операціями додавання векторів та множення вектора на скаляр

**Вектор-функція лінійна**, функція, визначена для всіх векторів певного векторного (лінійного) простору, яка приймає векторні значення (може бути з іншого векторного простору) і є лінійною

**Веласкес, Дієго, Родрігес де Сільва** (1599–1660), живописець, один з найвизначніших представників золотого віку іспанського живопису, Іспанія

**Веласкес, Консуело, Торес** (1916–2005), піаністка, композитор, відома перш за все як автор пісні *Bésame mucho*, Мексика

**Веласко Ібарра, Хосе Марія** (1893–1979), політичний діяч, президент Еквадору (1934–1935, 1944–1947, 1952–1956, 1960–1961, 1968–1972)

**Велвіт Андеграунд** (The Velvet Underground), рок-гурт, що стояв біля витоків альтернативної музики, США

**Велд**, фелд, ступінчасті плато на півдні Африки (ПАР)

**Велень**, 1) найкращий сорт тваринного пергаменту; 2) сорт цупкого глянцевого паперу високої якості

**Велер, Фрідріх** (1800–1882), хімік, один з творців органічної хімії, першовідкривач щавлевої кислоти (1824), Німеччина

**Велеризм**, паремійний жанр, побудований як пряма мова чи діалог

**Велес**, Волос, у слов'янській міфології – бог волхвів, торгівлі, музики, мистецтва, поезії та підземного світу

**Велес де Гевара, Луїс** (1579–1644), драматург, письменник, Іспанія

**Велесова книга**, Влесова книга – збірка епічних історико-релігійних творів дохристиянського періоду в Україні

**Велетенський мурашиний лев західний** (*Acanthaclisis occitanica*), вид комах ряду сітчастокрилих, внесений до Червоної книги України

**Велетень білий**, м'ясо-шкуркова порода кролів

**Вели**, у латиській міфології – мертві душі людей, які продовжують жити після смерті в країні Велей

**Велика Австралійська затока**, затока в Індійському океані біля південних берегів Австралії

**Велика Аккаржа**, стоянка мисливців на бізонів, що виявлена у 1955 під Одесою

**Велика Багачка**, селище міського типу, адміністративний центр Великобагачанського р-ну Полтавської обл.

**Велика Березовиця**, селище міського типу Тернопільського р-ну Тернопільської обл.

**Велика біла порода свиней**, порода скороспілих свиней універсальної продуктивності

**Велика Білозерка**, село, адміністративний центр Великобілозерського р-ну Запорізької обл.

**Велика Болгарія**, нетривале об'єднання болгарських племен (632–671), що виникло в степах Східної Європи після розпаду держави гунів

**Велика Британія**, Великобританія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, держава у Північній Європі

**Велика Британія**, острів у складі Британських островів

**Велика Ведмедиця**, сузір'я Північної півкулі

**Велика Вись**, річка у Кіровоградській обл., ліва притока Синюхи, 166 км

**Велика війна 1409–1411**, війна між Тевтонським орденом з одного боку і Великим Князівством Литовським, Руським і Жемайтійським та Королівством Польським з іншого

**Велика вісімка**, неформальне міжнародне об'єднання, яке включає глав держав та урядів найбільш індустріально розвинених держав світу (Великої Британії, Італії, Канади, Російської Федерації, США, Франції, Німеччини, Японії)

**Велика Вітчизняна війна 1941–1945**, історичний термін на позначення радянсько-німецької війни 1941–1945 (складової частини Другої світової війни), що використовувався в радянській історіографії

**Велика гомілкорова кістка**, найбільша й основна з двох кісток гомілки, розташована з боку, ближчого до осі тіла, та є найбільшою трубчастою кісткою організму

**Велика Греція**, історична область з давньогрецькими колоніями, заснованими з 8 ст. до н. е. на території сучасної Південної Італії на Апеннінському півострові та острові Сицилія

**Велика держава**, поняття, що використовується в теорії міжнародних відносин для визначення міжнародно-політичного статусу держави, що відіграє провідну роль у світовій політиці

**Велика Димерка**, селище міського типу Броварського р-ну Київської обл.

**Велика Западня**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Верхньодніпровський р-н Дніпропетровської обл.

**Велика і Мала Бугаїха**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Чемеровецький р-н Хмельницької обл.

**Велика інтегрована схема**, ІМС, містить понад 1000 елементів і/або компонентів для цифрових ІМС або понад 500 елементів для аналогових ІМС

**Велика Кам'янка**, річка у Росії та Луганській обл., права притока Сіверського Донця, 118 км

**Велика китайська рівнина**, рівнина на сході Китаю

**Велика китайська стіна**, кам'яна споруда у вигляді стіни, яку у 221 до н. е. почав споруджувати імператор Китаю Ши Хуанді для захисту країни від набігів гунів та скотарів-кочівників, загальна довжина – 5 тис. км, висота – 10 м, ширина – бл. 9 м

**Велика Лепетиха**, селище міського типу, адміністративний центр Великолепетиського р-ну Херсонської обл.

**Велика література**, концепція художньої літератури як чинника самореалізації нації, сформульована Уласом Самчуком (1945) в доповіді на першому з'їзді МУРу в Німеччині

**Велика Михайлівка**, селище міського типу, адміністративний центр Великомихайлівського р-ну Одеської обл.

**Велика Новосілка**, селище міського типу, адміністративний центр Великоновосілівського р-ну Донецької обл.

**Велика Ньюфаундлендська банка**, група підводних плато на південний схід від острова Ньюфаундленд на Північноамериканському континентальному шельфі (глибини 20–100 м)

**Велика Олександрівка**, селище міського типу, адміністративний центр Великоолександрівського р-ну Херсонської обл.

**Велика панда**, бамбуковий ведмідь (*Ailuropoda melanoleuca*), ссавець родини ведмежих

**Велика Писарівка**, селище міського типу, адміністративний центр Великописарівського р-ну Сумської обл.

**Велика піщана пустеля**, піщано-солончакова пустеля на північному заході Австралії (штат Західна Австралія), що на півдні переходить у пустелю Гібсона

**Велика пустеля Вікторія**, піщано-солончакова пустеля на півдні Австралії (штати Західна Австралія та Південна Австралія)

**Велика рифтова долина**, система тектонічних западин у Східній Африці, що тягнеться в субмеридіональному напрямку майже на 6000 км від пониззя річки Замбезі на північ до Червоного моря і Північної Сирії

**Велика рогата худоба**, група видів тварин родини бичачих (бик свійський, буйвол, бізон, зубр, бантенг, гаял, як, зебу)

**Велика Русь**, термін у російській історіографії, яким позначається територія сучасної Росії (на противагу Малій Русі і Білій Русі)

**Велика сіра порода гусей**, порода свійської птиці, що виведена схрещуванням роменських гусей з тулузькими

**Велика Скіфія**, пізньоантична й ранньосередньовічна назва території Східної Європи

**Велика соляна пустеля**, Диште-Кевір, солончакова пустеля в центрі Ірану

**Велика Стінка**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Онуфріївський р-н Кіровоградської обл.

**Велика французька революція**, буржуазно-демократична революція у Франції 1789–1794

**Велика ханська мечеть**, Біюк Хан-Джамі, найвеличніша споруда ханського палацового комплексу у Бахчисараї, АР Крим, збудована 1532

**Велика Хартія вольностей**, перша неписана конституція Англії (1215)

**Велика чорна порода свиней**, скороспіла, універсальної продуктивності порода, виведена в Англії схрещуванням місцевих довговухих великих свиней з неаполітанськими і чорними китайськими

**Велика чучель**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Синаб-Даг, 1337 м

**Великанова, Тетяна Михайлівна** (1932–2002), громадсько-політична діячка, правозахисниця, одна із засновників першої в СРСР правозахисної організації «Ініціативна група із захисту прав людини в СРСР», Росія

**Великдень**, у християнстві – головне свято на честь Воскресіння Ісуса Христа; інші назви – Пасха, Воскресіння Господнє

**Великдень навський**, день вшанування померлих, що в різних регіонах України відзначається в різний час (Чистий четвер на Страсному тижні, четвер першого тижня після Великодня)



**Велике Ведмеже озеро**, найбільше озеро, розташоване на території Канади, четверте за розміром у Північній Америці і восьме у світі, 31,1 тис. км<sup>2</sup>

**Велике князівство Литовське**, держава, що існувала у Східній Європі протягом 1230–1569 і включала землі сучасної Литви, Білорусі, частково України і Росії

**Велике князівство Московське**, державне утворення у Північно-Східній Русі у 13–15 ст.

**Велике князівство Руське**, проголошене Гадяцьким договором 1658 державне утворення на землях Київського, Брацлавського та Чернігівського воєводств, що на правах автономії мало увійти до складу Речі Посполитої як одна з трьох її федеральних частин

**Велике коло сфери**, коло на сфері, що поділяє її на дві рівні половини

**Велике Оріхове**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Велике переселення народів**, переміщення у Європі (4–7 ст.) германських, слов'янських, сарматських та інших племен на територію Римської імперії

**Велике Почайнське озеро**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Дубровицький р-н Рівненської обл.

**Велике Солоне озеро**, озеро на заході США, 6 тис. км<sup>2</sup>

**Великий, Анатолій Павлович** (1936), математик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Великий, Атанасій Григорій** (1911/1918–1982), історик, священник УГКЦ, Україна

**Великий Аджалицький лиман**, Дофінівський лиман, пересихаючий лиман на території Одеської обл.

**Великий адронний колайдер**, найбільший у світі (на 2013) прискорювач елементарних частинок

**Великий Артезіанський басейн**, підземний резервуар прісної води, що розташований на материковій частині Австралії і є другим за величиною у світі

**Великий Бар'єрний риф**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Австралія

**Великий Березний**, селище міського типу, адміністративний центр Великоберезнянського р-ну Закарпатської обл.

**Великий Бичків**, селище міського типу Рахівського р-ну Закарпатської обл.

**Великий Бір**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Шосткинський р-н Сумської обл.

**Великий Бурлук**, річка у Харківській обл., ліва притока Сіверського Дінця, 92 км

**Великий Бурлук**, селище міського типу, адміністративний центр Великобурлуцького р-ну Харківської обл.

**Великий Водороздільний хребет**, гірська система у Австралії

**Великий герцог**, титул самостійних правителів, які, згідно з міжнародним правом, перебувають між королями і герцогами

**Великий десантний корабель**, судно особливої конструкції, що призначене для висадження морського десан-

ту та перевезення морем військових вантажів, техніки та особового складу

**Великий Діл**, гірський масив Вулканічного хребта Українських Карпат на межіріччя Латориці і Боржави в Закарпатській обл., що складається з головного пасма і багатьох другорядних хребтів-відгалужень

**Великий драматичний театр імені Г. О. Товстоногова**, театр у Санкт-Петербурзі, Росія, діє з 1919

**Великий Кавказ**, значне гірське підняття між Чорним і Азовським морями на заході, і Каспійським морем на сході

**Великий канал Китаю**, судноплавний канал у Китаї, одна з найдавніших нині діючих гідротехнічних споруд світу

**Великий каньйон Колорадо**, один з найглибших у світі каньйонів, на плато Колорадо, США

**Великий каньйон Криму**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Бахчисарайський р-н АР Крим

**Великий князь**, 1) на Русі – глава великого князівства; 2) в Російській імперії – близький родич імператора; 3) частина повного титулу російського імператора

**Великий Куяльник**, річка в Одеській обл., впадає до Куяльницького лиману Чорного моря, 150 км

**Великий Лог**, селище міського типу Краснодонського р-ну Луганської обл.

**Великий Лондон**, регіон та графство в Англії, Велика Британія

**Великий Луг**, національний природний парк, Запорізька обл.

**Великий Любін**, селище міського типу Городоцького р-ну Львівської обл.

**Великий Могол**, найбільший алмаз, серед знайдених в Індії, виявлений у 1650, первинно мав вагу 787 каратів

**Великий мозок**, найновіша у філогенетичному відношенні частина головного мозку людини

**Великий Нефуд**, пустеля на півночі Аравійського півострова, у Саудівській Аравії

**Великий палець**, перший, внутрішній і найкоротший з пальців кисті людини, що протистоїть решті

**Великий Пес**, сузір'я Південної півкулі

**Великий піст**, головний 7-тижневий піст перед Великоднем в багатьох християнських конфесіях

**Великий протичовновий корабель**, клас кораблів ВМФ СРСР та Росії

**Великий Сен-Бернарський перевал**, розташований у Західних Альпах на кордоні Італії та Швейцарії (на висоті 2469 м), сполучає долини річок Рона та Дора-Бальтеа (ліва притока По)

**Великий спів**, один зі співів православної церкви у другій половині 16 ст., що вважається вершиною розвитку знаменного співу

**Великий стрибок**, ініційована Мао Цзедунем масова політична та економічна кампанія у Китаї, покликана модернізувати країну шляхом індустріалізації й різкого піднесення народного господарства (1958–1960)

**Великий терор 1793–1794**, період масових страт під час Великої французької революції

**Великий терор в СРСР**, період в історії СРСР (1937–1938), коли сталінські репресії були різко посилені й доведені до максимуму своєї інтенсивності

**Великий Утлюк**, річка в Запорізькій обл., впадає до Утлюкського лиману Азовського моря, 83 км

**Великий Хінган**, вулканічний гірський хребет на північному сході Китаю і на сході Монголії

**Великий шовковий шлях**, давній караванний шлях із Далекого Сходу до Європи

**Великий Яворець та Обнога**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Міжгірський р-н Закарпатської обл.

**Великих чисел закон**, в теорії ймовірностей стверджує, що емпіричне середнє (арифметичне середнє) скінченної вибірки із фіксованого розподілу близьке до теоретичного середнього (математичного сподівання) цього розподілу

**Великі Антильські острови**, острови у складі архіпелагу Антильські острови у Вест-Індії

**Великі Бірки**, селище міського типу Тернопільського р-ну Тернопільської обл.

**Великі географічні відкриття**, сукупність найважливіших географічних відкриттів, зроблених європейськими мандрівниками в 15–17 ст.

**Великі Гімалаї**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індія

**Великі Зондські острови**, острови у складі Малайського архіпелагу

**Великі Коровинці**, селище міського типу Чуднівського р-ну Житомирської обл.

**Великі Моголи**, династія правителів (падишахів) Імперії Великих Моголів у 1526–1858

**Великі Мости**, місто Сокальського р-ну Львівської обл.

**Великі озера**, система великих прісноводних озер басейну річки Святого Лаврентія в США і Канаді

**Великі півкулі**, парні утворення головного мозку

**Великі піраміди**, Єгипетські піраміди, найбільша архітектурна пам'ятка Давнього Єгипту, розташована в Гізі, неподалік від Каїра (Єгипет)

**Великі рівнини**, передгірське плато, що оточує зі сходу підніжжя Кордильєр у США і Канаді

**Великі Сорочинці**, село Миргородського р-ну Полтавської обл., історико-культурний центр

**Великі та Малі Кучугури**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Василівський р-н Запорізької обл.

**Великі тритони** (Triturus), рід земноводних родини саламандрових

**Великі тушканчики** (Allactaga), рід ссавців родини тушканчикових

**Великоанадольський ліс**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Волноваський р-н Донецької обл.

**Великобагачанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Великобerezнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Великобілозерський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Великоблокові конструкції**, 1) конструкції, виготовлені з великорозмірних штучних блоків розмірами на поверх або частину поверху; 2) елементи великих розмірів – блоки (в основному стіни й фундаменти) з різних будівельних матеріалів (цегли, бетону, природного каменю)

**Великобубнівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Великобурімський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, с. Велика Бурімка Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.

**Великобурлуцьке водосховище**, водосховище на території Харківської обл., 4,1 км<sup>2</sup>

**Великобурлуцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Великобурлуцький степ**, регіональний ландшафтний парк, Харківська обл.

**Великого вибуху космологія**, фізико-космологічна теорія про ранню стадію еволюції Всесвіту з надзвичайно щільного та гарячого стану, який існував приблизно 13,7 млрд років тому

**Великого Солоного озера пустеля**, пустеля, розташована західніше Великого Солоного озера в північній частині штату Юта (США)

**Великого Шолома турніри**, чотири найважливіші щорічні турніри з тенісу

**Великодержавність**, політика держави, що заснована на прагненні до демонстрації переваги щодо інших держав і націй, бажанні досягти домінуючого становища в міжнародних відносинах

**Великодобронський**, загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення, Ужгородський р-н Закарпатської обл.

**Великодолинське**, селище міського типу Овідіопольського р-ну Одеської обл.

**Великокам'янка**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Великолепетиський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Великолюбінське родовище мінеральних вод**, родовище на території Городоцького р-ну Львівської обл.

**Великомихайлівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Великоморавська держава**, історична держава західних слов'ян у 822–907 у басейні Середнього Дунаю

**Великоновоселицький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення, с. Новоселиця Полонського р-ну Хмельницької обл.

**Великоновосілківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Великоолександрівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Великопанельні конструкції**, індустріальні конструкції з великорозмірних площинних збірних елементів великих розмірів, використовувані у збірному будівництві, що виготовляються на спеціальних підприємствах і монтуються на будівельному майданчику

**Великописарівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Великопольське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Великоросія**, офіційна назва у 19 – на початку 20 ст. території європейської частини Російської імперії, що увійшла до складу Російської держави до середини 17 ст. з переважно з російським населенням

**Великоселецький**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Оржицький р-н Полтавської обл.

**Велетенський мурашиний лев західний** (*Acanthacalis occitanica*), вид комах ряду сітчастокрилих, внесений до Червоної книги України

**Величина**, одне з основних математичних понять, узагальнення понять довжина, розмір, площа, об'єм тощо

**Величина абсолютна**, величина, що розглядається сама по собі, без порівняння з іншими

**Величина нескінченно велика**, змінна величина, яка в процесі своєї зміни стає й залишається за абсолютною величиною більше будь-якого наперед заданого додатного числа

**Величина нескінченно мала**, змінна величина, яка в процесі своєї зміни стає й залишається за абсолютною величиною менше будь-якого наперед заданого додатного числа

**Величина фізична**, характеристика фізичних об'єктів та явищ матеріального світу, спільна в якісному відношенні для багатьох фізичних об'єктів (фізичних систем, їхніх станів і процесів, що в них відбуваються) та індивідуальна в кількісному відношенні для кожного з них

**Величини несумірні**, однорідні величини, для яких не існує спільна міра, тобто величина тієї ж природи, яка ціле число разів міститься в кожній з них

**Величка Самійла літопис**, козацький літопис, пам'ятка української ранньомодерної історіографії

**Велички та Бохні королівські соляні шахти**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, соляні шахти 13–20 ст. у містах Величка та Бохня, Польща

**Величко, Григорій** (1863–1935), географ, природознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Величко, Іван** (? – після 1662), кошовий отаман Війська Запорозького Низового у 1662, Україна

**Величко, Олександр Григорович** (1952), металург, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Величко, Самійло Васильович** (бл. 1670 – після 1728), літописець, автор «Величка Самійла літопису», Україна

**Величков, Константин** (1855–1907), письменник, поет, літературний критик, перекладач, Болгарія

**Величковський, Іван** (бл. 1630/1651–1701/1726), поет, письменник, перекладач, священик, представник бароко в українській поезії, Україна

**Веліант, Леслі Гебріел** (1949), вчений у галузі теоретичної інформатики, Премія Тюрінга (2010), Велика Британія – США

**Велієв, Сулейман** (1916–1996), письменник, класик азербайджанської літератури 20 ст., Азербайджан

**Веліканов, Михайло Андрійович** (1879–1964), гідролог, один з основоположників гідрології суші, член-кореспондент АН СРСР (1939), Росія

**Велінська, Феодосія Микитівна** (1848–1929), оперна і камерна співачка (драматичне сопрано), солістка Київської (1869–1874, 1877) і Харківської (1874–1877) опер, Маріїнського театру (Санкт-Петербург, 1878–1887), Україна – Росія

**Веліхов, Євген Павлович** (1935), фізик-теоретик, академік (1974) та віце-президент АН СРСР (1978–1991), Росія

**Велланський, Данило Михайлович** (1774–1847), натурфілософ, фізіолог, представник ідеалізму, Україна – Росія

**Веллер, Михайло Йосипович** (1948), письменник, майстер короткої прози, один із провідних російськомовних прозаїків сучасності, Україна – Росія – Естонія

**Веллер, Томас Гакл** (1915–2008), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954), США

**Веллінгтон, Артур Веллсі** (1769–1852), 25-й (1828–1830) та 28-й (1834) прем'єр-міністр Великобританії

**Веллінгтон**, місто, столиця Нової Зеландії

**Веллінгтон**, острів у Тихому океані, один з найбільших островів Чилійського архіпелагу, належить Чилі

**Веллс, Герберт Джорж** (1866–1946), письменник-фантаст, класик світової літератури, Велика Британія

**Веллс, Орсон** (1915–1985), кінорежисер, актор кіно, театру, телебачення, радіо, новатор кінематографу, Гран-прі Каннського МКФ (1952), «Золотий лев» (1970), «Оскар» (1942, 1971), США

**Велльгаузен, Юліус** (1844–1918), сходознавець та дослідник Біблії, Німеччина

**Велняс**, у балтійській міфології – чорт, супротивник громовержця Перкунаса

**Велобол**, вид спорту, командна спортивна гра з м'ячем на велосипедах

**Велодром**, велотрек, комплекс споруд, що включає велотрек, трибуни для глядачів, допоміжні й службові приміщення, інколи приміщення громадського призначення

**Велозієві**, веллозієві (Velloziaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку панданоцвітих

**Веломарафон**, марафон у велоспорті, змагання на витривалість, що проводяться на довгих дистанціях (100–1000 км) або на часову тривалість (6–24 години або більше)

**Велосипед**, колісний транспортний засіб, що приводиться у рух мускульною силою людини

**Велосипедний спорт**, вид спорту, змагання на велосипедах на різних трасах

**Велоспорт шосейний**, одна з дисциплін велосипедного спорту, включена до програми Олімпійських ігор

**Велс**, у балтійській міфології – бог худоби і потойбіччя, пастир душ, аналог слов'янського Велеса

**Велс**, Уелс, складова Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії

**Велті, Дора** (1909–2001), письменниця, Пулітцерівська премія (1973), США

**Велтман, Мартінус** (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1999), Нідерланди

**Велтон, Вільям** (1902–1983), композитор, один із провідних представників британської музики 20 ст., Велика Британія

**Вельвічієві** (Welwitschides), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Вельтман, Олександр Хомич** (1800–1870), мовознавець, поет, письменник, картограф, археолог, родоначальник жанру історичного фентезі, одним з перших у світовій літературі застосував прийом подорожі у часі, Росія

**Вельфе, Владислав** (1927–2013), економіст, іноземний член НАН України (1997), Польща

**Вельфи**, одна із найстаріших європейських династій франкського походження, представники якої займали престולי багатьох європейських держав

**Вельямінов, Степан Лукич** (1670–1737), воєначальник, президент Малоросійської колегії (1722–1727), Росія – Україна

**Вельямінов-Зернов, Володимир Володимирович** (1830–1904), історик, лінгвіст, палеограф, сходознавець, нумізмат, археолог, голова Комісії з розбору стародавніх документів у Київській, Волинській і Подільській губерніях (1889–1904), Росія

**Велю мате**, у латиській міфології – володарка світу мертвих

**Велюгін, Анатолій Степанович** (1923–1994), поет, перекладач, драматург, Білорусь

**Велюр**, натуральний матеріал, який отримують з опойка, виростка козлиних і свинячих шкур, що має низький, густий та однотонний ворс

**Велярний звук**, приголосний звук, що утворюється піднесенням задньої частини язика до м'якого піднебіння

**Вемблі**, футбольний стадіон у Лондоні (Англія, Велика Британія), 90 тис. місць, діє з 2007

**Вен, Поль** (1930), археолог, історик античності, Франція

**Вена ворітна**, вена, що несе кров до печінки

**Вена**, кровоносна судина, в якій кров рухається в напрямку до серця

**Венгер, Арсен** (1949), спортсмен, тренер (футбол), кращий тренер першого десятиріччя 21 ст. за версією Міжнародної організації футбольної історії та статистики, Франція – Велика Британія

**Венгер, Євген Федорович** (1947), фізик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Венгеровський, Юрій Наумович** (1938–1998), спортсмен (волейбол), тренер, чемпіон Олімпійських ігор (1964), Україна

**Венгржиновський, Сергій Олександрович** (1844/1850–1913), етнограф, історик, фольклорист, Україна

**Вендерс, Вім** (1945), кінорежисер, фотограф, сценарист, президент Європейської кіноакадемії (з 1996), «Золота пальмова гілка» (1987), «Золотий ведмідь» (2015), «Срібний ведмідь» (2000), «Золотий лев» (1982), Німеччина

**Вендета**, звичай кровної помсти

**Вендзилович, Мирон Дем'янович** (1919–1992), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1972), Україна

**Вендичани**, селище міського типу Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.

**Вендичанська Дубина**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.

**Веневітінов, Дмитро Володимирович** (1805–1827), поет, критик, Росія

**Венеди**, одна з найдавніших назв слов'ян, під якою вони згадуються в античних джерелах

**Венедиктов, Лев Миколайович** (1924), хоровий диригент, Герой України (2004), Національна премія України ім. Шевченка (1976), народний артист СССР (1979), Росія – Україна

**Венера**, у римській міфології – богиня садів, краси і любові, тотожна з грецькою Афродітою

**Венера**, планета Сонячної системи

**Венера-експрес**, космічний апарат Європейської космічної агенції, мета якого – вивчення Венери

**Венерина мухоловка** (Dionaea), рід комахоїдних рослин

**Венерині черевички** (Cypripedium), рід рослин родини орхідних

**Венеричні захворювання**, захворювання, що передаються під час статевого контакту

**Венерн**, озеро у Швеції, 5,6 тис. км<sup>2</sup>

**Венерологія**, розділ медицини, який розробляє діагностику, лікування і профілактику венеричних захворювань

**Венесуела**, держава у Південній Америці

**Венесуельська затока**, Маракайбо, затока в Карибському морі біля берегів Венесуели

**Венет, Жан де** (1307–1369), хроніст і поет, Франція

**Венети**, група індоєвропейських племен

**Венето**, область Італії

**Венетська мова**, виділена у самостійну групу індоєвропейської мовної сім'ї мертва мова давніх венетів (дороманських племен, що населяли територію сучасної Північно-Східної Італії та сусідніх регіонів інших країн), витіснена латинською мовою

**Венеціанов, Олексій Гаврилович** (1780–1847), живописець, майстер жанрових сцен з селянського життя, Росія

**Венеціано-турецькі війни**, сім різних за тривалістю і кровопролиттям війн (1463–1479, 1499–1502, 1538–1540, 1570–1573, 1645–1669, 1684–1699, 1714–1718), спричинених турецькою експансією на Балканах і в Східному Середземномор'ї



**Венеціанська академія мистецтв**, навчально-мистецький і художньо-музейний заклад, діє у м. Венеція (Італія) з 1750

**Венеціанська галерея академії**, художній музей, де зберігається найбільша колекція венеціанського живопису 14–18 ст., м. Венеція, Італія

**Венеціанська затока**, затока в Адриатичному морі, біля берегів Італії, Словенії та Хорватії

**Венеціанська школа**, художня школа, яка склалась у Венеції часів Ренесансу

**Венеціанський карнавал**, традиційний карнавал, який щорічно відбувається у м. Венеція (Італія)

**Венеціанський міжнародний кінофестиваль**, найстаріший міжнародний кінофестиваль, започаткований у 1932, проводиться щорічно у вересні на острові Лідо (м. Венеція)

**Венеція**, місто в Італії, значний європейський історико-культурний центр, 265 тис. мешканців

**Вензель**, пов'язані між собою або перевиті в малюнок початкові літери власних імен

**Вени**, кровеносні судини, якими кров прямує до серця

**Веніамін (Пуцек-Григорович)** (1706–1783), ієрарх православної церкви, мовознавець, дослідник мов Поволжя, автор першої граматики чуваської мови, митрополит Казанський та Свізький (1762–1782), Україна – Росія

**Венкатараман, Крішнасамі** (1901–1981), хімік, іноземний член АН СРСР (1976), Індія

**Венн, Джон** (1834–1923), логік, автор діаграм Венна, Велика Британія

**Венозний синус**, камера серця хребетних тварин

**Венс, Сайрус** (1917–2002), держсекретар США (1977–1979)

**Венсан, Франсуа Нікола** (1767–1794), політик, один із лідерів санкюлотів під час Великої французької революції, Франція

**Вентер**, алмаз вагою 511,25 карата, видобутий у Південній Африці у 1951

**Вентилятор**, лопатевий нагнітач, що призначається для переміщення або циркуляції повітря в системі повітроводів або в об'ємі приміщення, технологічних апаратах тощо

**Вентиляція**, регулювання повітрообміну в приміщеннях з метою створення сприятливого для людини повітряного середовища, а також для нормального перебігу технологічних процесів, збереження устаткування, будівельних конструкцій тощо

**Вентиль**, пристрій у трубопроводах, яким перекивають або регулюють потоки рідини, газу або пари

**Вентральний**, анатомічний термін, що означає «черевний»

**Вентура, Джоакіно** (1792–1861), богослов, Італія

**Вентуреллі, Хосе** (1924–1988), живописець, Італія

**Вентурі, Роберт** (1925), архітектор, один із основоположників постмодернізму, США

**Венули**, дрібні кровеносні судини

**Венуоліс-Жаукаускас, Антанас** (1882–1957), письменник, Литва

**Венцель, Карл Фрідріх** (1740–1793), хімік, Німеччина

**Венцлова, Антанас** (1906–1971), письменник, перекладач творів Т. Шевченка та П. Тичини литовською мовою, Литва

**Венцлова, Томас** (1937), письменник, перекладач, літературознавець, правозахисник, один із засновників Литовської Гельсінської групи, Литва

**Венцль, Алоїс** (1887–1967), філософ, представник критичного реалізму, Німеччина

**Венчурний капітал**, ризиковий капітал, капітал інвесторів, що спрямовується на фінансування починаючих і бажаючих віднайти свою нішу на ринку підприємств і фірм (стартапів), й відповідно пов'язаний з високим ступенем ризику і очікуваним високим прибутком

**Вень**, одна з центральних категорій китайської філософії, естетичної та літературної думки

**Вепси**, фіно-угорський народ, що населяє Карелію

**Вепська мова**, побутова мова прибалтійської підгрупи фінської групи фіно-угорської сім'ї мов, поширена в Карелії, Ленінградській і Вологодській обл. Росії

**Вера, Аугусто** (1813–1885), філософ, політик, Італія

**Веракрус**, штат Мексики

**Веранда**, 1) відкрите або закрите одноповерхове приміщення, що прибудоване до будівлі або вбудоване в неї; 2) зрідка двоповерхова, відкрита чи закрита, але неопалювана прибудова до будинку або споруджувана окремо від будинку у вигляді легкого павільйону

**Верас, Дені** (1630–1672), письменник, протестант, Франція

**Верба** (Salix), рід рослин родини вербових, 7 видів якого внесені до Червоної книги України

**Верба біла**, верболіз, білоліз (Salix alba), вид рослин родини вербових

**Верба, Прокіп Іванович** (1919–1988), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Верба, Сідней** (1932), політолог, класик сучасної політичної науки, США

**Вербалізація**, перехід інших частин мови в дієслова

**Вербальна мова**, мова з багатим дієвідмінюванням і бідним відмінюванням іменних частин мови

**Вербальне мислення**, мислення, елементи якого виявлені у формі слів конкретної мови

**Вербальні компоненти**, засоби мовного коду, тобто слововосполучення, речення, слова, повідомлення, тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації

**Вербена** (Verbena), рід рослин родини вербенових

**Вербенові** (Verbenaceae), родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Вербецька Товтра**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Вербицька, Анастасія Олексіївна** (1862–1929), письменниця, Росія

**Вербицька, Євгенія Матвійвна** (1904–1965), оперна співачка (меццо-сопрано), солістка Большого театру (1948–1959), Україна – Росія

**Вербицький, Володимир Григорович** (1952), радіофізик, директор науково-дослідного інституту мікроприладів НАН України, Україна

**Вербицький, Микола Андрійович** (1843–1909), поет, письменник, Україна

**Вербицький, Михайло Михайлович** (1815–1870), композитор, хоровий диригент, священник, автор музики державного гімну України, Україна

**Вербицький, Олександр Матвійович** (1875–1958), архітектор, інженер і педагог, автор проекту сучасної споруди залізничного вокзалу в Києві, Україна

**Вербісти**, місіонерське релігійне товариство римо-католицької церкви, засноване у Нідерландах (1875)

**Верблюди** (Camelus), рід ссавців родини верблюдових

**Верблюдка** (Corispermum), рід рослин родини амарантових

**Верблюдки** (Raphidioptera), ряд хижих комах типу членистоногих

**Верблюдові** (Camelidae), родина ссавців ряду парнокопитних

**Верблюжа колючка** (Alhagi), рід рослин родини бобових

**Вербна неділя**, українська народна назва християнського свята Входу Господнього у Єрусалим

**Вербова дощечка**, українська дитяча обрядова гра

**Вербові** (Salicaceae), родина квіткових рослин порядку вербоцвітих

**Вербозілля** (Lysimachia), рід рослин родини мирсінових

**Вербоїди**, гібридні слова, які мають ознаки дієслова та якихось інших частин мови

**Вербоцвіті** (Salicales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Вербуконш**, угорський танець та музичний жанр 18 ст.

**Вервес, Григорій Давидович** (1920–2001), літературознавець, академік НАН України (1995), Україна

**Вервиця**, застаріла церковнослов'янська назва чоток або вузликового їх різновиду, традиційного для православної церкви

**Вервольф**, ставка А. Гітлера на території України (Вінницька обл.)

**Верга, Джованні** (1840–1922), письменник, Італія

**Вергановський, Володимир Йосипович** (1876–1946), правознавець, дійсний член НТШ (1899), історично-філософська секція, Україна

**Вергелани, Генрік** (1808–1845), письменник, політик, Норвегія

**Вергелюк, Марина Миколаївна** (1978), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Вергілій** (70–19 до н. е.), поет, автор «Енеїди», Римська імперія

**Вергулівка**, селище міського типу Брянківської міськради Луганської обл.

**Вергун, Олена Вікторівна** (1970), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Верде стала**, стала в законі Верде, який пов'язує кут магнітооптичного обертання площини поляризації світла та напруженість магнітного поля

**Верденська битва**, одна з найкровопролитніших військових операцій Першої світової війни (21.02.–18.12.1916) під містом Верден, департамент Мез, Франція

**Верді, Джузеппе** (1813–1901), композитор, диригент, класик світової опери, Італія

**Веремєєв, Володимир Григорович** (1948), спортсмен, тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975) та Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Верес** (Calluna), рід рослин родини вересових

**Верес, Ганна Іванівна** (1928–2003), майстер декоративного мистецтва, Національна премія України ім. Шевченка (1968), Україна

**Вереса, Микола Онуфрійович** (1894–1938), музикант, бандурний майстер, хормейстер, Україна

**Вересасв, Вікентій Вікентійович** (1867–1945), письменник, літературознавець, перекладач, Росія

**Вересай, Остап Микитович** (1803–1890), музикант, мандрівний кобзар, виконавець народних дум, історичних, побутових, жартівливих, сатиричних пісень, представник полтавської кобзарської школи, Україна

**Вереснева революція 1870**, революція 03.–04.09.1870 у Франції, внаслідок якої було усунуто імператора Наполеона III і покладено початок Третій республіці

**Вереснева різанина**, вереснева бійня, хвиля вбивств і самосуду, направлених проти ув'язнених представників дворянства і духовництва, яка відбулася під час Великої французької революції у вересні 1792

**Вересові** (Ericaceae), родина квіткових рослин порядку вересоцвітих

**Вересоцвіті** (Ericales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Верестников, Владислав Аркадійович** (1947), оперний співак (баритон), народний артист Росії (1994), Україна – Росія

**Верета, Григорій Степанович** (1941), бандурист, диригент, педагог, народний артист України (1991), Україна

**Веретенники**, грицики (Limosa), рід птахів родини бекасових

**Веретенников, Василь Іванович** (1880–1942), історик, архівіст, Росія – Україна

**Веретено поділу клітини**, система мікротрубочок у клітині, що ділиться

**Веретено**, пристосування для ручного прядіння пряжі, одне з найдавніших засобів виробництва

**Веретінниці**, веретільниці (Anguillidae), родина змій ряду лускатих плазунів

**Веретінниці панцирні**, веретільниці панцирні (Pseudoscorpionidae), рід плазунів родини веретінницевих

**Веретінниці**, веретільниці (Anguis), рід плазунів родини веретінницевих

**Веретінниця ламка**, веретільниця ламка (Anguis fragilis), тварина родини веретінницевих

**Верещий перевал**, перевал в Українських Карпатах через Вододільний хребет, що також називається Ворітський, або перевал Руські Ворота

**Вереш, Петер** (1897–1970), письменник, Угорщина

**Вереш, Шандор** (1913–1989), письменник, перекладач творів Т. Шевченка угорською мовою, Угорщина

**Верешмарті, Мігай** (1800–1855), поет, письменник, перекладач, Угорщина

**Верещагін, Василь Васильович** (1842–1904), живописець, укладач альбому «Живописна Україна», Росія

**Верещагін, Леонід Федорович** (1909–1977), фізик, академік АН СРСР (1966), Україна – Росія

**Верещак, Вадим Семенович** (1914–2008), кінооператор, Україна

**Верещиця**, річка у Львівській обл., ліва притока Дністра, 92 км

**Вержени, Шарль, Грав'є** (1719–1787), державний секретар з іноземних справ Франції (1774–1787)

**Верига, Василь Іванович** (1922–2008), історик, публіцист, Україна – Канада

**Вериги**, предмети релігійного самокатування

**Вериго, Олександр Андрійович** (1837–1905), хімік, організував в Одесі першу в Росії лабораторію для дослідження харчових продуктів, Росія – Україна

**Веризм**, течія в італійському мистецтві 18–19 ст.

**Вериківський, Михайло Іванович** (1896–1962), композитор, педагог, диригент, фольклорист, творча спадщина якого включає понад 400 творів, Україна

**Верифікацій принцип**, висунутий логічним позитивізмом принцип встановлення осмисленості висловлювань

**Верифікаційна теорія значення**, концепція логічного емпіризму, згідно з якою смисл мають лише ті речення (висловлювання, повідомлення), які можуть бути зведені до протокольних речень

**Верифікація**, перевірка, емпіричне підтвердження теоретичних положень науки шляхом зіставлення її розробок з об'єктами, які обстежуються чи над якими проводять спостереження, даними експериментів

**Верих, Ян** (1905–1980), актор, письменник, драматург, сценарист, один з найбільш знакових представників чеської культури 20 ст., Чехія

**Верінгсфоссен**, водоспад на південному заході Норвегії висотою 182 м

**Веріссімо, Еріко** (1905–1975), письменник, Бразилія

**Верк**, загальна назва різного роду окремих укріплень, що входять до складу фортечних споруд і здатні вести самостійну оборону

**Веркор** (1902–1991), письменник, художник-ілюстратор, Франція

**Верлен, Поль** (1844–1896), поет, письменник, один із основоположників літературного імпресіонізму і символізму, Франція

**Верли деревообробний комбінат**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сільський виробничий комплекс 1876–1964, перший у Фінляндії промисловий музей, с. Верла, Фінляндія

**Верлібр**, вірш без рими та розміру

**Вермахт**, збройні сили нацистської Німеччини у 1935–1945

**Вермеср, Ян** (1632–1675), живописець, один з найвизначніших живописців «Золотого століття» голландського мистецтва, Нідерланди

**Верменич, Володимир Миколайович** (1925–1986), композитор, хоровий диригент, Україна

**Вермикуліт здутий**, матеріал, який одержується здуттям при випалюванні підготовлених зерен з вулканічних водовмісних порід (перліту, обсидіану і скла)

**Вермікуліт**, мінерал класу силікатів, групи триоктаедричних гідролітів

**Вермішель**, харчовий продукт з прісного тіста

**Вермланд**, лен Швеції

**Вермонт**, штат США

**Вермут**, кріплене вино, ароматизоване різними рослинами

**Верн, Жюль** (1828–1905), письменник, класик пригодницької літератури, Франція

**Вернадський, Василь Іванович** (1769–1838), військовий лікар, Україна – Росія

**Вернадський, Володимир Іванович** (1863–1945), природознавець, мислитель, основоположник учення про ноосферу, академік (1918) та перший президент ВУАН (1918–1921), дійсний член НТШ (1924), академік Петербурзької АН (1911), Росія – Україна

**Вернадський, Георгій Володимирович** (1887–1973), історик, дослідник історії Євразії, Росія – Україна – США

**Вернадський, Іван Васильович** (1821–1884), економіст, публіцист, Україна – Росія

**Вернадського закон**, закон про перетворення біосфери, згідно з яким на сучасному рівні розвитку людської цивілізації вона неминуче перетворюється в ноосферу, тобто в сферу, де розум людини відіграє найважливішу роль в розвитку природи

**Вернандер, Наталія Борисівна** (1901–1986), ґрунтознавець, автор фундаментальних досліджень генезису сірих лісових ґрунтів Західної України, Польща – Росія – Україна

**Вернер, Альфред** (1866–1919), хімік, Нобелівська премія з хімії (1913), Швейцарія

**Вернер, Венделін** (1968), математик, Премія Філдса (2006), Германія – Франція

**Вернер, Манфред** (1934–1994), політик, генеральний секретар НАТО (1988–1994), Німеччина

**Вернигора**, українське видавництво, засноване Братством самостійників, спеціалізувалося на випуску різноматематичної літератури національного спрямування, діяло

протягом 1916–1948 почергово на території Росії, України, Австрії та Німеччини

**Верніке центр**, зона кори головного мозку людини

**Верніке, Карл** (1848–1905), лікар, психіатр, автор психоморфологічного напрямку в психіатрії, Німеччина

**Вернясв, Олег Юрійович** (1993), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон світу (2014) та Європи (2014, 2015), Україна

**Верньє, П'єр** (1580–1637), математик, винахідник вимірювального інструмента – квадранта, що носить його ім'я (верньєр), Франція

**Верньєр**, пристрій для точного вимірювання довжин або кутів за поділками шкали

**Вероккіо, Андреа дель** (1435–1488), живописець, вчитель Леонардо да Вінчі, Італія

**Веронезе, Паоло** (1528–1588), живописець, представник Венеційського Відродження, Італія

**Вероніка** (Veronica), рід рослини родини подорожникових, 3 види якого внесені до Червоної книги України

**Верс**, віршовий рядок

**Версаль**, місто, головне місто департаменту Івелін, центр туризму світового значення, Франція

**Версаль**, палацово-парковий ансамбль, колишня резиденція французьких королів у місті Версалі, Франція

**Версальський мирний договір 1783**, система підписаних у Парижі й Версалі за посередництва французького короля договорів, що завершили Американську війну за незалежність

**Версальський мирний договір 1919**, договір, підписаний у Версалі 28.06.1919 державами-переможцями у Першій світовій війні (США, Британією, Францією, Італією, Японією, Бельгією тощо) з одного боку і переможеною Німеччиною – з іншого

**Версальські союзні договори 1756 і 1758**, договори, що оформили антипруську коаліцію у Семирічній війні 1756–1763

**Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин**, система міжнародних відносин, встановлена після завершення Першої світової війни державами-переможцями

**Версальці**, військо на чолі з А. Т'єром і М. Мак-Магоном, що зосередилось у місті Версалі для боротьби проти Паризької комуни 1871

**Версель, Роже** (1894–1957), письменник, провідний представник пригодницької літератури, Франція

**Версет**, невелика п'єса для органа в бароковій музиці, зазвичай поліфонічного складу

**Версія**, один із кількох переказів, викладів або одне з тлумачень якогось факту, події

**Версія (в інформатиці)**, варіант програми, модифікація файла

**Версія (у мовознавстві)**, граматична категорія дієслова, що вказує на відношення дії до її суб'єкта або непрямого об'єкта, переважно вказує на призначеність дії

**Версо**, зворотний бік книжкового аркуша, на якій при наявності пагінації у виданні проставляються парні числа

**Верста**, давня російська одиниця виміру відстані (до прийняття метричної системи мір); дорівнює 1066,8 метра

**Верстак**, 1) робочий стіл, оснащений пристосуваннями для закріплення оброблюваних предметів і деталей, а в деяких випадках і для закріплення механізованого інструменту; 2) гончарний круг; 3) станок для промивання руди

**Верстат**, 1) швидкокомпонтовний агрегат для виконання операцій розпилу, фугування, фрезерування, свердлування і точіння; 2) складний пристрій для ткання полотна з ниток; 3) друкарське устаткування

**Верстат агрегатний**, металорізальний верстат, що складається з нормалізованих кінематично не з'єднаних між собою вузлів (агрегатів)

**Верстат анодно-механічний**, верстат для анодно-механічної обробки електропровідних матеріалів

**Верстат луцильний**, верстат, на якому короткі колоди підлягають луценню

**Верстатобудування**, провідна галузь машинобудування, що створює для всіх галузей господарства металообробні та деревообробні верстати, автоматичні і напівавтоматичні лінії тощо

**Верстка**, 1) поліграфічний процес виготовлення друкованої форми; 2) відбиток (коректура) зі зверстаного набору, призначений для виправлення

**Верт, Ізабель** (1969), спортсменка (кінний спорт), 5-разовий чемпіон (1992, 1996, 2000, 2008) та 3-разовий срібний призер (1992, 2000, 2008) Олімпійських ігор, 6-разовий чемпіон світу (1994, 1998, 2006), Німеччина

**Верт, Нікола** (1950), історик-радянолог, Франція

**Вертгеймер, Макс** (1880–1943), психолог, один із засновників гештальтпсихології, Чехія

**Вертебрологія**, розділ медицини, що займається діагностикою і лікуванням захворювань хребта та пов'язаних з ними патологій

**Вертелецький, Володимир Євгенович** (1936), генетик, іноземний член НАН України (2003), Україна – США

**Вертеп**, народний театр маріонеток, розповсюджений переважно в Україні з кін. 16 ст.

**Вертепна драма**, старовинний український драматичний твір на різдвяну тематику з інтермедією

**Вертиго вузький** (Vertigo angustior), вид молюсків фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Вертикаль**, серія радянських одноступінчатих геофізичних ракет для реалізації міжнародної програми співробітництва в галузі дослідження і використання космічного простору

**Вертинський, Олександр Миколайович** (1889–1957), естрадний артист, кіноактор, композитор, поет і співак, Україна – Росія

**Вертинський, Олексій Сергійович** (1956), актор, народний артист України (2015), Україна



**Вертипорох, Євген** (1898–1973), хімік, дійсний член НТШ (1934), президент Головної ради НТШ у Торонто, професор, Україна – Канада

**Вертлуг**, членкиня ноги комахи

**Вертлюжна западина**, глибока западина, утворена клубовою, лобковою і сидничною кістками на місці їх з'єднання, що є суглобовою ямкою кульшового суглоба

**Вертмюллер, Ліна** (1928), кінорежисер, сценарист, лауреат Берлінського МКФ (1986), «Оскар» (1976), Італія

**Вертов, Дзига** (1896–1954), кінорежисер, один із засновників і теоретиків документального кіно, автор методики «прихованої камери», Білорусь – Україна – Росія

**Вертолiт співвісної схеми**, вертолiт, в якому два гвинти розташовані один над іншим, обертаються в різні боки

**Вертолiт**, гелікоптер, літальний апарат, важчий за повітря, підйом і переміщення якого забезпечується гвинтом, що обертається в горизонтальній площині

**Вертолiтний майданчик**, земельна ділянка, майданчик, обладнаний для зльоту, посадки і обслуговування вертолiтiв

**Вертолiтний спорт**, вид спорту, змагання спортсменів (екiпажiв) на вертолiтах у виконанні спеціальних вправ, а також у встановленні рекордів у польоті на дальність по прямій, по замкнутому маршруті, по висоті, швидкості й часу набору висоти

**Вертячка**, ценуроз, гелмінтна хвороба копитних тварин (переважно овець) та деяких гризунів (зайців)

**Вертячки** (Gyrinidae), родина комах ряду жуків

**Верф**, суднобудівне або судноремонтне підприємство, до якого входять опоряджувальні, складські та допоміжні цехи, доки і стапелі з устаткуванням для спуску суден на воду

**Верфель, Франц** (1890–1945), поет, письменник, сценарист, один із основоположників віденського експресіонізму, Австрія

**Верх**, характерне для українського церковного зодчества увінчання чи покриття будівель або окремих приміщень у вигляді піраміди чи кількох зрізаних пірамід, поєднаних призмами, які чергуються, послідовно зменшуючись

**Верхарн, Еміль** (1855–1916), письменник, один із лiдерiв європейського символізму, Бельгія

**Верхiвнянський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення, с. Верхiвня Ружинського р-ну Житомирської обл.

**Верхiвський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення, с. Верхiвка Тростянецького р-ну Вінницької обл.

**Верхiвцеве**, місто Верхньодніпровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Верхнє Озерище**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Надвірнянський р-н Івано-Франківської обл.

**Верхнє озеро**, найбільше з п'яти Великих озер Північної Америки; найбільше прісноводне озеро у світі за площею і четверте – за об'ємом

**Верхнє Побужжя**, національний природний парк, Хмельницька обл.

**Верхнє Синьовидне**, селище міського типу Сколівського р-ну Львівської обл.

**Верхній Нагольчик**, селище міського типу Антрацитівської міськради Луганської обл.

**Верхній Прут**, єврорегіон, до складу якого входять Чернівецька область України та прикордонні райони Румунії і Молдови

**Верхній Рогачик**, селище міського типу, адміністративний центр Верхньорогачицького р-ну Херсонської обл.

**Верхній світ**, небеса, місце перебування вищих богів

**Верхньоволзька культура**, культура раннього неоліту (4700–3500 до н. е.), поширена на Волзько-Окському межір'ї, Росія

**Верхнього озера залізрудний район**, один з найбільших залізрудних басейнів світу, розташований на захід від Верхнього озера, переважно у США (штати Міннесота, Вісконсін та Мічиган), а також у Канаді (провінція Онтаріо)

**Верхньодніпровськ**, місто, адміністративний центр Верхньодніпровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Верхньодніпровський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Верхньодністровські Бескиди**, регіональний ландшафтний парк, Львівська обл.

**Верхньорейнський каліносний басейн**, один з найбільших басейнів калійних солей Європи, розташований на території Франції та Німеччини

**Верхньорогачицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Верхньотисенська улоговина**, улоговина в Хустському та Тячівському р-нах Закарпатської обл.

**Верхньоторецьке**, селище міського типу Ясинуватського р-ну Донецької обл.

**Верхньощелепна кістка**, парна, найбільша з кісток лицьового черепа людини

**Верхня Австрія**, федеральна земля на півночі Австрії

**Верхня мантія Землі**, геосфера розташована між земною корою і нижньою мантією Землі

**Верхня Нормандія**, регіон, адміністративно-територіальна одиниця Франції

**Верхня палата**, одна з двох палат у двопалатних парламентах, що має менше прав, ніж інша – нижня палата

**Верхня Терса**, річка у Запорізькій та Дніпропетровській обл., ліва притока Дніпра, 107 км

**Верхняк**, 1) у гірничій справі – елемент кріплення гірничих виробок; 2) у гончарстві – одна з трьох головних частин гончарного кола

**Верхнячка**, селище міського типу Христинівського р-ну Черкаської обл.

**Верхове болото**, оліготрофне болото, яке утворюється за рахунок винятково дощових опадів

**Верховен, Пол** (1938), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (2006), Нідерланди – США

**Верховенство держави територіальне**, принцип повноти державної влади у межах території відповідної держави

**Верховенство закону**, визначальна роль закону в правовій системі держави

**Верховенство права**, панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і функціонуванні держави

**Верховина**, селище міського типу, адміністративний центр Верховинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Верховинець, Василь Миколайович** (1880–1938), композитор, хореограф, фольклорист, вокаліст, перший теоретик українського народного танцю, Україна

**Верховинське коло**, український народний танець

**Верховинський вододільний хребет**, гірський хребет в Українських Карпатах

**Верховинський парк**, національний природний парк, Івано-Франківська обл.

**Верховинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Верховна Рада Автономної Республіки Крим**, однапалатний парламент АР Крим

**Верховна Рада СРСР**, законодавчий орган влади СРСР у 1937–1991

**Верховна Рада України**, вищий орган законодавчої влади в Україні

**Верховна Рада УРСР**, законодавчий орган влади УРСР у 1937–1991

**Верховний Суд України**, найвищий судовий орган у системі судів України загальної юрисдикції

**Верховодка**, найближчі до земної поверхні безнапірні підземні води

**Верховодки** (*Alburnus*), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Верхолазні роботи**, монтажні роботи, виконувані з монтажних пристосувань або безпосередньо з конструкцій на висоті понад 5 м

**Верхоянський хребет**, гірська система на північному сході Сибіру (Якутія)

**Верхратський, Іван Григорович** (1846–1919), філолог, письменник, природознавець, основоположник української наукової природничої термінології, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Верцингеториг** (82–46 до н. е.), вождь кельтського племені арвернів у центральній Галії, що протистояв Юлієві Цезарю у Гальській війні

**Вершигора, Петро Петрович** (1905–1963), воєначальник, один із керівників радянського партизанського руху в Україні під час Другої світової війни, Україна – Росія

**Вершини світового письменства**, видавнича серія світової художньої літератури в українських перекладах, здійснювана видавництвом «Дніпро» (1969–1990)

**Вершки**, молочний продукт, однорідна біла рідина з кремовим відтінком, без грудок жиру і сторонніх запахів, отримана сепаруванням з коров'ячого молока

**Вершок**, давньоруська одиниця виміру, що первісно дорівнювала довжині основної фаланги вказівного пальця

**Верьовка, Григорій Гурійович** (1895–1964), композитор, хоровий диригент, Національна премія України ім. Шевченка (1968), народний артист УРСР (1960), Україна

**Веселе**, селище міського типу, адміністративний центр Веселівського р-ну типу Запорізької обл.

**Веселинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Веселинове**, селище міського типу, адміністративний центр Веселинівського р-ну Миколаївської обл.

**Веселі Боковеньки**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, біля с. Веселі Боковеньки Долинського р-ну Кіровоградської обл.

**Веселівське родовище вогнетривких глин**, родовище поблизу м. Дружківка Донецької обл.

**Веселівський заказник**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, розташований поблизу с. Веселівка Кременецького р-ну Тернопільської обл.

**Веселівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Веселка (видавництво)**, українське видавництво літератури для дітей, діє у Києві з 1934

**Веселка (гриб)** (*Phallus*), рід грибів родини веселкових

**Веселка (оптичне явище)**, оптичне явище в атмосфері (одна, дві чи кілька різнокольорових дуг), що спостерігаються на тлі неба, червоний колір спостерігається із зовнішнього боку веселки, а фіолетовий – з її внутрішньої частини

**Веселка подвосна**, сітконоска подвосна (*Phallus duplicatus*), вид грибів родини веселкових, внесений до Червоної книги України

**Веселовський, Костянтин Степанович** (1819–1901), економіст, статистик, академік, неодмінний секретар Петербурзької АН (1857–1890), Україна – Росія

**Веселовський, Микола Іванович** (1848–1918), археолог, сходознавець, дослідник історії і археології Середньої Азії, Росія

**Веселовський, Микола Сергійович** (1950), біолог, академік НАН України (2009), Україна

**Веселовський, Олександр Миколайович** (1838–1906), літературознавець, фольклорист, академік Петербурзької АН (1881), Росія

**Веселовський, Степан Борисович** (1876–1952), історик, археограф, академік АН СРСР (1946), Росія

**Весілля**, комплекс церемоній і обрядів, пов'язаних з укладенням шлюбу

**Весільна драма**, система драматично-ритуальних дій та пов'язаних із ними пісенно-поетичних текстів, що виконуються з нагоди шлюбу хлопця й дівчини

**Весільна пісня**, жанр родинно-обрядової народної лірики, пов'язаний із весільною драмою

**Вескляров, Петро Юхимович** (1911–1994), актор, телеведучий («Дід Панас»), Україна

**Веслі, Джон** (1703–1791), протестантський проповідник, один із засновників методистської церкви, Велика Британія

**Весло**, інвентар у вигляді вузької лопати на кінці довгої жердини, за допомогою якої веслувальник переміщає човен

**Веслоніс американський** (*Polyodon spathula*), риба родини веслоносових

**Веслоногі раки** (Copepoda), підклас ракоподібних класу щелепоногих

**Веслоноси** (*Polyodon*), рід риб родини веслоносових

**Веслоносові** (*Polyodontidae*), родина риб ряду осетроподібних, фауна України

**Веслування академічне**, вид спорту, змагання на човнах з виносними кочетами, сидячи спиною вперед на рухомих каретках – «банках»; входить до програми Літніх Олімпійських ігор

**Веслування на байдарках і каное**, вид спорту, змагання, яке полягає у пересуванні по воді на гострокінечних човнах за допомогою весел; входить до програми Літніх Олімпійських ігор; включає дисципліни: веслування на байдарках і каное та веслувальний слалом

**Весна (альманах)**, літературно-художній альманах оригінальних та перекладних текстів, що вийшов у 1852 у Львові язичієм

**Весна (пора року)**, одна з чотирьох пір року, після зими і до літа

**Весна народів 1848–1849**, низка повстань та революцій у різних частинах Європи проти монархічного правління

**Веснін, Віктор Олександрович** (1882–1950), архітектор, президент Академії архітектури СРСР (1936–1949), академік АН СРСР (1943), Росія

**Весняний цикл календарної обрядовості**, система ритуальних дій, пов'язаних із вірою в силу слова

**Веснянка**, гаївка, гагілка, ягілка, календарно-обрядова пісня весняного циклу, яка має закличний характер

**Веснянки** (Plesoptera), ряд крилатих комах

**Весоловський, Богдан Остапович** (1915–1971), композитор, пісняр, майстер легкого жанру, Україна – Канада

**Веспасіан** (9–79), імператор Римської імперії у 69–79

**Веспрем**, медьє, адміністративно-територіальна одиниця Угорщини вищого рівня

**Веспуччі, Америкіо** (1454–1512), мореплавець, здійснив дві експедиції до берегів Південної Америки (1499, 1502), Італія

**Вессельман, Том** (1931–2004), живописець, графік, США

**Вест, Джон Бернард** (1928), біолог, фізіолог, зробив великий внесок у дослідження функції легенів, США

**Вест, Корнел Рональд** (1953), філософ і політичний діяч, борець за громадські права, США

**Вест, Натаніель** (1903–1940), письменник, сатирик, США

**Веста**, один із найбільших астероїдів у головному астероїдному поясі

**Весталки**, жриці богині Вести у Давньому Римі

**Вестверк**, монументальний західний фасад храмів, розташований перпендикулярно до головної нави, характерний для дороманського і романського стилів

**Вестерботтен**, лен Швеції

**Вестермарк, Едвард** (1862–1939), філософ, соціолог, один із піонерів сексології, Фінляндія

**Вестерн**, жанр пригодницького кіно

**Вестернізація**, запозичення англо-американського чи західноєвропейського способу життя

**Вестерноррланд**, лен Швеції

**Вестибулярний апарат**, орган чуття, що дозволяє відчувати положення тіла в просторі завдяки сприйняттю сигналів механорецепторів

**Вестибюль**, 1) у римському будинку – відкрите на вулицю приміщення перед проходом в атріум; 2) переднє приміщення в сучасних громадських, рідше житлових приміщеннях, призначене для прийому і розподілу потоків відвідувачів

**Вестінгауз, Джордж** (1846–1914), промисловець та інженер, США

**Вест-Індія**, загальна назва островів Атлантичного океану і Карибського моря між материками Північна і Південна Америка

**Вестманланд**, лен Швеції

**Вестмінстерське абатство**, соборний храм Св. Петра у Вестмінстері (Лондон), засноване у 996

**Вестмінстерське віросповідання**, вірування англомовних пресвітеріан, короткий звід кальвіністської релігійної доктрини, розробленої Вестмінстерською асамблеєю та затверджений у якості офіційної доктрини пресвітеріанських церков Шотландії (1647) та Англії (1648)

**Вестпойнт**, військова академія США, вищий федеральний військовий навчальний заклад армії, найстаріший з п'яти подібних у країні

**Вестра Йоталанд**, лен Швеції

**Вестфалія**, історична область на північному заході Німеччини, що нині є східною частиною федеральної землі Північний Рейн – Вестфалія

**Вестфальська система**, система міжнародних відносин, яка склалася після завершення Тридцятилітньої війни 1618–1648

**Вестфальський мир 1648**, мирна угода, укладена 24.10.1648 між силами протестантів і католиків, якою завершилася Тридцятирічна війна

**Вестхаймер, Френк Генрі** (1912–2007), хімік, запровадив використання статистичної механіки для розуміння структури органічних сполук, США

**Ветеринарія**, система наук, що вивчає хвороби тварин, способи підвищення продуктивності, методи захисту людей від зоонозів

**Ветеринарія тропічна**, система наук, що вивчає хвороби тварин, методи запобігання і боротьби з ними в тропічних умовах, а також питання лікування, підвищення продуктивності тварин і заходи захисту людей від хвороб, загальних для тварин і людини (зооантропонози)

**Ветеринарна діагностика**, розділ клінічної медицини й ветеринарії, що вивчає методи дослідження організму з метою розпізнавання характеру захворювання, обґрунтування діагнозу, призначення лікування і розробки профілактичних заходів

**Ветеринарна лікарня**, лікувально-профілактичний заклад для амбулаторного і стаціонарного лікування тварин та проведення ветеринарних заходів

**Ветеринарна освіта**, система підготовки фахівців, що проводиться за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр, магістр і спеціаліст за напрямом «Ветеринарія»

**Ветеринарно-санітарна експертиза**, наука, що вивчає методи дослідження і принципи ветеринарно-санітарної оцінки харчових продуктів і сировини тваринного походження, комплекс спец. заходів запобігання зараженню або отруєнню людей недоброякісними продуктами і поширенню хвороб

**Вето**, передбачений конституціями низки країн акт, який зупиняє або не допускає вступ в силу законів та інших нормативно-правових актів

**Ветс, Роджер** (1937), математик, іноземний член АН України (1992), США

**Ветте, Вільгельм Мартін Леберехт де** (1780–1849), християнський гебраїст і біблійський критик, Німеччина – Швейцарія

**Веттер, Густав Андреас** (1911–1989), філософ-єзуїт, Австрія – Італія

**Веттштайн, Ріхард фон** (1863–1931), ботанік, автор системи класифікації рослин і підручника з систематики рослин, Австрія

**Ветчинкін, Володимир Петрович** (1888–1950), механік, фахівець у сфері аеродинаміки, вітроенергетики, ракетної техніки і теоретичної космонавтики, Росія

**Вехтер, Отто** (1901–1949), політик та юрист Третього рейху, губернатор дистрикту «Галичина» (1942–1944), ініціатор створення дивізії СС «Галичина», Австрія – Німеччина – Італія

**Веццалі, Валентина** (1974), спортсменка, (фехтування на рапірах), 6-разовий чемпіон (1996, 2000, 2004, 2008, 2012), срібний (1996) та 2-разовий бронзовий (2008, 2012) призер Олімпійських ігор, Італія

**Вечерниці**, журнал, перший друкований орган народовців Галичини й Буковини, виходив у Львові у 1862–1863 раз на тиждень

**Вечерський, Віктор Васильович** (1958), архітектор, мистецтвознавець, діяч у сфері охорони культурної спадщини, Україна

**Вечірниця** (*Nyctalus*), рід ссавців родини лиликових, фауна України

**Вечірниця велетенська** (*Nyctalus lasiopterus*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Вечірниця мала** (*Nyctalus leisleri*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Вечірниця руда** (*Nyctalus noctula*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Вечірній Київ**, щоденна газета Київської міської ради, заснована у 1906

**Вечірня**, богослужіння, відоме з ранніх століть християнства і збережене у всіх церквах

**Вечорниці**, вечірні розважальні сезонні зустрічі молоді (від Миколая до Великого Посту)

**Вешкіна, Дарина Іванівна** (1956), оперна та концертно-камерна співачка (колоратурне сопрано), народний артист України (1999), Україна

**Вешко, Валерій Іванович** (1966), спортсмен (веслування на каное), чемпіон світу (1987, 1989, 1990, 1991, 1992), Україна

**Вешняк-Якубович, Федір** (?–1650), полковник чигиринський (1648–1650), Україна

**Веян, Андріс** (1927), поет, Латвія

**В'єле-Гріффен, Франсіс** (1864–1937), поет-символіст, Франція

**В'єнтьян**, місто, столиця Лаосу

**В'єнтьянська угода 1973**, угода про відновлення миру і національне порозуміння в Лаосі, укладена представниками монархічного уряду і фронту Патет Лао у В'єнтьяні 21.02.1973, завершила громадянську війну в країні (1960–1973)

**Веркін, Борис Ієремієвич** (1919–1990), фізик та матеріалознавець, академік АН УРСР (1972), Україна

**В'єрні, Саша** (1919–2001), кінооператор, Франція

**Вернов, Сергій Миколайович** (1910–1982), фізик, один з учасників відкриття зовнішнього радіаційного поясу Землі, академік АН СРСР (1968), Росія

**Веси**, науково-літературний і критико-бібліографічний щомісячний журнал, що виходив у Москві (Росія) у 1904–1909, основний орган російських символістів

**В'єтмионгські мови**, група аустроазійських мов, що поширені переважно у В'єтнамі та Лаосі

**В'єтнам**, держава у Південно-Східній Азії

**В'єтнамська війна 1955–1975**, війна між комуністичним Північним В'єтнамом (підтримуваним СРСР та Китаєм) і Південним В'єтнамом (підтримуваним США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю тощо)

**В'єтнамська література**, література в'єтнамського народу

**В'єтнамська мова**, аннамська, аннамітська мова, одна з в'єтмионгських мов аустроазійської сім'ї мов

**В'єтнамське мистецтво**, мистецтво, створене у В'єтнамі або в'єтнамцями

**В'єтнамський музей етнології**, музей, присвячений побуту і культурі 54 офіційно визнаних етнічних груп країни, діє з 1997, м. Ханой, В'єтнам

**В'єтнамці**, народ, що переважно населяє В'єтнам і говорить в'єтнамською мовою

**Вєтров, Юрій Олександрович** (1916–1983), механік, член-кореспондент АН УРСР (1979), Білорусь – Україна

**Вєхова, Олена Олександрівна** (1966), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Взаємно обернені числа**, два числа, добуток яких дорівнює 1

**Взаємно прості числа**, натуральні або цілі числа, які не мають спільних дільників більших за 1



**Взаємності принцип**, принцип міжнародного права, згідно з яким держави надають одна одній на своїй території рівні права і несуть аналогічну (паритетну) відповідальність

**Взаємності теорема**, наслідок леми Лоренца для нескінченного ізотропного простору

**Взаємодія акустoeлектронна**, взаємодія акустичних хвиль з електронами провідності

**Взаємодія генів**, будь-яка взаємодія неалельних генів у межах геному (генотипу), що приводить до успадкування ознак з порушенням законів Менделя

**Взаємодія лінгвокультурна**, результат лінгвокультурних контактів, що виявляється у взаємовпливі мов і культур

**Взаємодія мовленнєва**, сукупність усіх можливих типів діалогових ходів у дискурсі

**Взаємодія слабка**, одна з чотирьох фундаментальних фізичних взаємодій між елементарними частинками поряд із гравітаційною, електромагнітною і сильною взаємодією

**Взаємодія соціальна**, взаємний вплив різних явищ і процесів, осіб або спільностей, який здійснюється за допомогою соціальної діяльності

**Взаємодія**, 1) у фізиці – дія тіл чи частинок одне на одне, що призводить до зміни стану їхнього руху; 2) у філософії – широкий загальний термін, що позначає процес всезагальної форми зв'язку предметів, явищ і їх зв'язків у людській свідомості

**Взаємодопомога у тварин**, тип взаємовідносин тварин, протилежний конкуренції

**Взаємозалежність**, придатність одного виробу, процесу, послуг для використання замість іншого виробу, процесу, послуги з метою виконання одних і тих самих функцій і вимог

**Взаємозв'язок**, загальна закономірність існування навколишнього світу

**Вздорнов, Герольд Іванович** (1936), мистецтвознавець, авторитетний фахівець у сфері історії староруського мистецтва і культури, Росія

**Взуття ортопедичне**, взуття, яке рекомендують хворим з дефектами нижніх кінцівок, наприклад з пласкою стопою

**Вибій**, місце, де розробляють корисні копалини або покривні (пусті) породи

**Вибір**, складний внутрішній вольовий процес, у якому надається перевага одній альтернативі при відмові від іншої

**Вибірка**, частина основної сукупності елементів, яка охоплюється спостереженням

**Вибірковий метод**, статистичний метод дослідження загальних властивостей сукупності будь-яких об'єктів на основі вивчення властивостей лише частини об'єктів, взятих за вибірку

**Вибори непрямі**, обрання виборцями представників, які мають право від їхнього імені обирати кандидатів на відповідну посаду

**Вибори**, форма безпосередньої демократії, народного волевиявлення

**Вибору аксіома**, для довільного сімейства непорожніх множин, що не перетинаються, існує множина, що має

рівно один спільний елемент з кожною множиною даного сімейства, навіть якщо множин у сімействі нескінченно багато і невизначене правило вибору елемента з кожної множини

**Вибору раціонального теорія**, соціологічна концепція, що обґрунтовує поєднання матеріальної і культурної мотивації дії на основі вирішення її головної мети та інструментальних цілей, що слугують останній

**Виборці**, громадяни, включені до списку осіб, які мають право брати участь у виборах

**Виборча комісія**, спеціалізований незалежний колегіальний орган публічної влади, що формується відповідно до виборчого законодавства, організує і забезпечує підготовку та проведення виборів різних видів і референдумів

**Виборча система**, сукупність норм і процедур, що регулюють виборчий процес, порядок формування представницьких органів влади та обрання посадових осіб шляхом голосування

**Виборча система змішана**, спосіб обрання представницької влади, за допомогою якого в ту саму палату обирають шляхом поєднання пропорційного критерію і критерію відносної більшості

**Виборча система мажоритарна**, система виборів в колегіальний орган (парламент) або посадової особи, при якій обраним вважається кандидат, який одержав на виборах більшість (абсолютну чи відносну) голосів виборців

**Виборче право**, система правових норм, пов'язана з формуванням органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування

**Виборчий бар'єр**, законодавчо встановлена мінімальна відсоткова норма голосів від загальної кількості виборців, що взяли участь у голосуванні, яку мають набрати суб'єкти виборчих перегонів для розподілу депутатських місць у парламенті

**Виборчий округ**, територія, визначена виборчим законодавством для проведення голосування серед виборців, що проживають на ній

**Виборщики**, особи, яких обирають виборці за умов непрямих виборів

**Вибух популяційний**, вибух чисельності, різке зростання чисельності особин певного виду.

**Вибух**, швидкий фізичний та/чи хімічний процес, який супроводжується виділенням значної кількості енергії в малому об'ємі за короткий проміжок часу

**Вибухобур**, бур, яким роблять отвори для закладки вибухових речовин

**Вибухова хвиля**, рух середовища, породжений вибухом

**Вибухові речовини**, хімічна сполука або їх суміш, здатні під час певних зовнішніх впливів або внутрішніх процесів вибухати, виділяючи тепло й утворюючи сильно нагріті гази

**Вибухові роботи**, роботи з руйнування скельних і мерзлих ґрунтів, а також призначені для знесення споруд

**Вибуховоударне буріння**, сукупність виробничих процесів по відділенню скельних гірських порід від масиву за допомогою вибуху

**Виведення**, розумовий процес, в результаті якого із попередніх знань логічно отримується нове знання, без безпосереднього звернення до дійсності

**Вивезення капіталу**, експорт капіталу, що здійснюється приватними підприємствами або державою у формі підприємницького капіталу і позичкового капіталу

**Виверження вулкана**, процес викиду вулканом на земну поверхню розжарених уламків, попелу, магми, що, вилившись на поверхню, стає лавою

**Виверження площадне**, виверження, що відбувається по численних тріщинах і трубоподібних каналах на великій площі

**Вивершення покрівлі**, функціонально-конструктивний або декоративний елемент, що завершує всю будівлю або її частину

**Вивід логічний**, результат теоретичного мислення

**Вивід прав України 1712**, політико-правовий трактат, авторство якого приписується П. Орлику, присвячений охороні національно-державних прав українського народу

**Вивідне знання**, результат теоретичної діяльності мислення, яка дає змогу з аксіоматично прийнятих чи перевірених на істинність положень (принципів) одержувати на основі логічних закономірностей нові положення

**Вивільги** (Oriolus), рід птахів родини вивільгових, фауна України

**Вивільгові** (Oriolidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Вивітрювання**, процес руйнування, подрібнення і розкладання гірських порід

**Вивітрювання кора**, верхня частина земної кори (літосфери), сформована в результаті вивітрювання гірських порід

**Вивітрювання родовища**, поклади корисних копалин, утворені в зоні хімічного вивітрювання гірських порід біля земної поверхні

**Виводкова сумка**, у примітивних ссавців – особливе шкірне пристосування для виношування яєць і дитинчат

**Виводкові птахи**, птахи, пташенята яких вилуплюються опереними і зрячими

**Виводок**, повна кількість дитинчат, які з'явилися за один період висиджування яєць чи за одні роди

**Виводу правила**, правила, за допомогою яких в процесі доведення дозволяється від одних правильно побудованих формул (ППФ) переходити до ін. ППФ формальної системи, що дають можливість із кількох ППФ (засновків) вивести нову ППФ – висновок

**Вивчення проблем злочинності науково-дослідний інститут імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України**, науково-дослідна установа Національної академії правових наук України

**Вигінна**, форма утримання худоби, утримання тварин шляхом їх розміщення у літніх таборах, недалеко від кормових угідь

**Виговський, Іван Остапович** (?–1664), гетьман України (1657–1659)

**Виговського Івана гетьмана України музей-меморіал**, музейна установа у с. Руда Жидачівського р-ну Львівської обл., діє з 2004

**Вигода**, селище міського типу Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Вигодовський, Павло Хомич** (1802–1881), чиновник, декабрист, Україна – Росія

**Вигонка**, спосіб культивування рослин

**Вигорання посівів**, передчасне в'янення з наступним засиханням і загибеллю рослин від тривалої ґрунтової і атмосферної посухи

**Виготський, Лев Семенович** (1896–1934), психолог, засновник культурно-історичної теорії у психології, Білорусь – Росія

**Вигуки**, клас незмінюваних слів, які безпосередньо виражають почуття, реакцію на навколишню дійсність, не називаючи їх

**Вид і рід (у логіці)**, категорії, що виражають відношення між класами

**Вид літературний**, проміжна ланка між літературним родом та жанром

**Вид мистецтва**, різновид мистецтва за способом втілення художнього образу та за формою чуттєвого сприймання

**Вид спорту**, різновид змагальної діяльності у спорті, що здійснюється з дотриманням визначених правил

**Вид (у біології)**, основна структурна одиниця біології

**Вид (у мовознавстві)**, граматична (морфологічна) категорія дієслова, яка вказує на зв'язок дії з її внутрішньою межею або наслідком

**Видавництво**, спеціалізоване підприємство, основним видом діяльності якого є підготовка і випуск у світ видавничої продукції; організація чи особа, відповідальна за виготовлення та розповсюдження документа

**Видавництво Старого Лева**, видавництво у м. Львів, діє з 2001

**Видавнича марка**, фірмовий знак, емблема видавця або видавництва, в якому часто символічно відбивається специфіка його видавничої діяльності

**Видавнича продукція**, сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями)

**Видавнича справа**, сфера суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції

**Видавничий процес**, процес підготовки і випуску видання у світ від укладення авторського договору або розгляду авторського оригіналу до здачі тиражу в книготорговельну мережу

**Видавничої діяльності теорія**, складова частина едитології, яка досліджує методологічні засади процесів, що лише опосередковано пов'язані з готуванням повідомлень до публікування

**Видання**, твір, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення

**Видання авторизоване**, видання, підготовлене не автором, а, наприклад, упорядником, але переглянуте й схвалене автором

**Видання авторське**, видання, видавцем якого виступає сам автор

**Видання аудіовізуальне**, видання, що містить аудіовізуальний твір (один або кілька) як основний матеріал або в як додаток, доповнення, ілюстративний, навчальний матеріал

**Видання кишенькове**, малоформатне видання, придатне для перенесення в кишені, зручне для читання в дорозі

**Видання книжкове**, видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу в обкладинці чи оправі; синонім: блочне видання

**Видання летючі**, рукописи чи друковані видання у вигляді брошур і, здебільшого, аркушів, що містять інформацію злободенного та агітаційного характеру і розраховані на короткий термін використання

**Видання лубкове**, лубочна література, ізовидання у вигляді книги, брошури, листівки, календаря або окремих аркушів, що містить нарочито примітивні зображення і тексти до них

**Видання мініатюрне**, видання форматом не більше 100×100 мм

**Видання стереотипне**, повторне видання книжки, видрукуване без змін із стереотипів (копій оригінальних форм високого друку)

**Видатки**, у бухгалтерському обліку – витрати в процесі господарської діяльності, що призводять до зменшення коштів (активів) підприємства або збільшення його боргових зобов'язань

**Видатних діячів української культури музей**, літературно-меморіальний музей у Києві, діє з 1987 у будинках, де наприкінці 19 – на початку 20 ст. мешкали родини визначних українських митців (Лесі Українки, Михайла Старицького, Миколи Лисенка), об'єднаних дружбою і спільними творчими інтересами

**Видача злочинців**, передача злочинців державою, на території якої вони перебувають, іншій державі для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для приведення у виконання обвинувального судового вироку

**Вид-домінант**, найчисельніший вид екосистеми

**Видимість**, у філософії – неадекватне, спотворене відображення предметів і процесів через їх недостатнє вираження

**Виділення**, виведення з організму кінцевих продуктів обміну речовин

**Видільна система**, сукупність органів виведення продуктів обміну

**Видобора, Володимир Деонисович** (1941), промисловець-аграрій, Герой України (2004), Україна

**Видоутворення**, еволюційний процес утворення нових біологічних видів

**Видра річкова** (*Lutra lutra*), вид ссавців ряду хижі родини куніцевих, внесений до Червоної книги України

**Видри** (*Lutra*), рід ссавців родини куніцевих

**Видрові землерийки** (*Potamogale*), родина ссавців ряду тенрекових

**Виду категорія**, аспект, аспектуальність, граматична категорія слова, яка узагальнено вказує на протікання дії в часі

**Видубицький Михайлівський монастир**, пам'ятка архітектури національного значення, заснований у 11 ст. князем Всеволодом Ярославовичем, м. Київ

**Видування посівів**, здування вітром верхнього шару ґрунту разом з посіяним насінням, а інколи і зі сходом

**Виживання**, одна з основних функцій організму

**Вижівка**, річка у Волинській обл., права притока Прип'яті, 81 км

**Вижниця**, місто, адміністративний центр Вижицького р-ну Чернівецької обл.

**Вижницький**, національний природний парк у межах Вижицького р-ну Чернівецької обл.

**Вижницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Вижницький, Ярослав** (1927), живописець, Україна – США

**Вижолобок**, античний архітектурний облом криволінійної ввігнутої форми, який у поперечному розрізі становить четверту частину кола

**Визволення праці**, марксистка революційна організація у Російській імперії і серед російських політичних емігрантів (1883–1903), утворена у м. Женеві (Швейцарія)

**Визвольних змагань Карпатського краю музей**, діє з 1999 у м. Косів Івано-Франківської обл.

**Визвольних змагань Прикарпатського краю музей**, діє з 1997 у м. Івано-Франківськ

**Визнання міжнародно-правове**, акт, за допомогою якого держава, група держав чи міжнародна організація констатують наявність фактів, що є основою для правовідносин

**Визначення операційне**, вид явного визначення, в якому видовою ознакою є вказівка на операцію, за допомогою якої можна розпізнати ті чи інші предмети

**Визначення у інформаційних технологіях**, введення нового поняття або об'єкта в математичне міркування шляхом комбінації або уточнення елементарних або раніше визначених понять

**Визначення**, дефініція, аналітична операція, що розкриває зміст поняття

**Визначники**, або детермінант – це число; вираз складений за певним законом з  $n^2$  елементів квадратної матриці

**Визначні місця**, зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду

**Визначні точки трикутника**, точки перетину бісектрис, серединних перпендикулярів, медіан, висот трикутника

**Вика**, горошок (*Vicia*), рід рослин родини бобових

**Викидень**, спонтанне патологічне переривання вагітності

**Виклик**, запит на з'єднання для обміну даними

**Виключення кримінальної відповідальності**, непритягнення особи до кримінальної відповідальності у випадках, коли в її діях відсутній склад злочину, тобто підстава кримінальної відповідальності

**Виключеного третього закон**, закон класичної логіки, згідно якого з двох висловлювань – «А» або «не А» – одне обов'язково є істинним, а інше – хибним, тобто два судження, одне з яких є запереченням іншого, не можуть бути одночасно хибними або одночасно істинними

**Виключна економічна зона**, особливий район, що знаходиться за межами територіального моря і прилягає до нього, ширина виключної економічної зони не повинна перевищувати 200 морських миль

**Виконавча влада**, одна з трьох гілок державної влади, яка розробляє і втілює державну політику

**Виконавчої влади органи**, органи, що наділені відповідними державно-владними повноваженнями в усіх сферах суспільного і державного життя

**Виконавчої влади територіальні органи**, органи державної влади в Україні, що в межах своїх повноважень здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці та реалізують повноваження, делеговані їй відповідною радою

**Виконавчої влади центральні органи**, органи виконавчої влади, компетенція яких поширюється на всю територію країни

**Виконання комунікативне**, поєднання комунікативної компетенції з низкою фізіологічних, фізичних, психологічних тощо станів, в яких перебуває адресант на момент спілкування

**Виконання покарання**, врегульований нормами кримінально-виконавчого права порядок застосування кари – комплексу обмежень прав і свобод засудженого

**Викопні живі**, релікти, дуже стародавні тварини та рослини, що збереглися

**Викопні організми**, залишки біологічних об'єктів колишніх геологічних епох

**Використання земель**, використання території та її природних ресурсів для життя і господарської діяльності людини

**Використань і задоволень теорія**, теоретичний напрям у культурних дослідженнях, ключовим поняттям якого є «активна аудиторія» мас-медіа

**Викришування**, поверхневе руйнування матеріалів, в основному кам'яних і бетонних, від несприятливої дії зовнішнього середовища (заморожування і розморожування, корозія тощо)

**Викружка**, криволінійний увігнутий профіль декору, за обрисом – чверть кола

**Викрутка**, інструмент, призначений для відгвинчування і загвинчування гвинтів, шурупів та інших деталей з різьбою

**Викуп**, плата грошима за звільнення людини чи майна

**Викусь**, художнє об'єднання харківських футуристів на початку 20 ст.

**Вила**, сільськогосподарське знаряддя для складання солом, сіна тощо

**Вили**, в давньоруській міфології – богині долі, віщуни життєвого шляху

**Вилична кістка**, парна кістка лицьового черепа людини, що з'єднується з лобовою, скроневою кістками (лобним і скронеvim відростками), великим крилом клиноподібної кістки і верхньою щелепою

**Вилкове**, місто Кілійського р-ну Одеської обл.

**Вилок**, селище міського типу Виноградівського р-ну Закарпатської обл.

**Вилороги** (*Antilocapra*), рід ссавців родини вилорогових

**Вилорогові** (*Antilocapridae*), родина ссавців ряду парнокопитних

**Вилочкова залоза**, орган імунної системи

**Вилуговування агітаційне**, вилучення компонентів, яке проводиться в апаратах, обладнаних перемішувальним пристроєм

**Вилуговування**, переведення у розчин, як правило водний, одного або кількох компонентів твердого матеріалу

**Вилча**, жудець Румунії

**Вимагательство**, злочинні дії, які полягають у протиправному домаганні державного, колективного або індивідуального майна

**Вимерзання рослин**, загибель рослин або їх частин в результаті утворення льоду в тканинах під впливом морозів

**Вимикач електричний**, апарат для включення і відключення електричних пристроїв, замикання і розмикання електричного кола, вмикання і вимикання обладнання

**Вимирання організмів**, загибель біологічних видів

**Вимисел художній**, одна з ключових характеристик художньої літератури й творчості загалом, що розкриває її співвідношення з дійсністю

**Вимірна множина**, множина називається вимірною щодо міри  $\mu$ , якщо вона належить до  $\sigma$ -алгебри на якій визначена  $\mu$

**Вимірна функція**, певний клас функцій заданих на множинах з мірою

**Вимірний простір**, пара об'єктів  $(\Omega, F)$ , де  $\Omega$  – простір елементарних подій, або просто елементарний простір, а  $F$  –  $\sigma$ -алгебра елементарних подій задана на  $\Omega$ , або просто  $\sigma$ -алгебра задана на  $\Omega$

**Вимірювальна техніка**, техніка, пов'язана з побудовою, проектуванням, виготовленням і застосуванням засобів вимірювань

**Вимірювальний інструмент**, засіб вимірювань, що не має спеціальних пристроїв (наприклад, шкали і показника)

**Вимірювальний прилад**, прилад, за допомогою якого одержують інформацію про значення вимірюваної фізичної величини

**Вимірювальні засоби універсальні**, оснащені шкалами вимірювальні пристрої, що використовуються для визначення різних значень вимірюваної величини

**Вимірювання**, знаходження фізичної величини дослідним шляхом за допомогою спеціальних технічних засобів



**Вимірювання магнітні**, вимірювання характеристик магнітного поля або магнітних властивостей речовин (матеріалів)

**Вимокання рослин**, загибель рослин, тривалий час затоплених водою, від нестачі кисню

**Вим'я**, молочна залоза деяких ссавців

**Вина (музичний інструмент)**, індійський щипковий (плекторний) музичний інструмент

**Вина (почуття)**, негативно забарвлене почуття, об'єктом якого є якийсь вчинок суб'єкта, який здається йому причиною негативних для інших людей наслідків

**Винар, Любомир-Роман Іванович** (1932), історик, засновник Українського історичного товариства, Україна – США

**Винахід**, результат творчої діяльності, що дозволяє одержати практичне розв'язання конкретної проблеми у будь-якій галузі техніки (технології)

**Винна шафа**, промислово-побутовий прилад, винайдений для максимального повторення температурних параметрів винного льоху, де вино може дозрівати при постійній температурі, не піддаючись небажаним впливам

**Винники**, місто Львівської міськради Львівської обл.

**Винниченко, Володимир Кирилович** (1880–1951), письменник, громадський і державний діяч, голова Генерального Секретаріату УЦР (1917–1918), голова Директорії УНР (1918–1919), Україна – Франція

**Винничук, Юрій Павлович** (1952), письменник, журналіст, редактор, премія «Книга року Бі-Бі-Сі» (2005, 2012), Україна

**Винні кислоти**, двоосновні органічні кислоти

**Вино**, алкогольний напій, вироблений з винограду

**Виноград** (*Vitis*), рід рослин родини виноградових

**Виноградарство**, галузь сільського господарства, що спеціалізується на вирощуванні винограду

**Виноградів**, місто, адміністративний центр Виноградівського р-ну Закарпатської обл.

**Виноградівська школа у мовознавстві**, одна із шкіл радянського мовознавства, що існувала у 1940–1950-ті роки й об'єднувала учнів і послідовників В. В. Виноградова

**Виноградівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Виноградне**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Виноградний цукор**, вуглевод групи моносахаридів

**Виноградов, Віктор Володимирович** (1894–1969), літературознавець і мовознавець, академік АН СРСР (1946), Росія

**Виноградов, Віктор Олексійович** (1939), лінгвіст, дослідник соціолінгвістики, російської мови, типології мов Азії і Африки, член-кореспондент РАН (2006), Росія

**Виноградов, Іван Матвійович** (1891–1983), математик, академік АН СРСР (1929), Росія

**Виноградов, Олександр Павлович** (1895–1975), геохімік, академік (1953) та віце-президент (1967–1975) АН СРСР, Росія

**Виноградов, Павло Володимирович** (1953), космонавт, Росія

**Виноградов, Павло Гаврилович** (1854–1925), історик-медієвіст, правознавець, Росія

**Виноградові, виноградні** (*Vitaceae*), родина квіткових рослин порядку виноградоцвітих

**Виноградовник, ампелопсис** (*Ampelopsis*), рослина родини виноградових

**Виноградоцвіті** (*Vitales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Виноградський, Сергій Миколайович** (1856–1953), мікробіолог, засновник екології мікроорганізмів і ґрунтової мікробіології, Україна

**Винокур, Григорій Осипович** (1896–1947), лінгвіст, літературознавець, один з упорядників «Тлумачного словника російської мови», Польща – Росія

**Винокурня**, заклад, приміщення або підприємство для виготовлення спирту, горілки (хлібного вина) кустарним способом

**Винокуров, Андрій Валерійович** (1982), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Європи (2001, 2004), Україна

**Виноробство**, галузь по виготовленню вина спиртовим бродінням виноградного, плодового або ягідного соку

**Виньяк**, міцний (бл. 40%) алкогольний напій коричневого кольору на основі винограду, збірна назва цілої родини брендів, що виробляється на Балканах (особливо у Сербії і Хорватії)

**Випадкова величина**, величина, яка приймає в результаті досвіду одне значення з безлічі результатів, причому поява того чи іншого значення цієї величини до її вимірювання не можна точно передбачити; одне з основних понять теорії ймовірностей

**Випадкова подія**, подія, яка при заданих умовах може як відбутись, так і не відбутись, при чому існує визначена ймовірність  $p$  ( $0 \leq p \leq 1$ ) того, що вона відбудеться при заданих умовах. Випадкова подія є підмножиною простору елементарних подій

**Випадковий процес**, важливе поняття сучасної теорії ймовірностей

**Випадковість**, 1) філософська категорія, що позначає тимчасові, несуттєві, одиничні зв'язки між явищами об'єктивної дійсності; 2) явище, факт, що виникають без будь-якого внутрішнього зв'язку з чим-небудь, нічим не обумовлені; 3) непередбачені, несподівані обставини

**Випаровування**, процес переходу речовини з рідкого або твердого стану в газоподібний

**Випирайло, Людмила Олександрівна** (1979), спортсменка (велосипедний спорт), чемпіон Європи (2004), Україна

**Виписні козаки**, випищики, козаки, що були викреслені з реєстру (16–17 ст.)

**Випіт плевральний**, продукт секреції епітеліальних клітин плеври

**Виположення схилів**, зниження і виположення схилів під впливом процесів їх денудації і акумуляції матеріалу у їх підніжжі

**Виправдання вірою**, принцип протестантизму, проголошений М. Лютером

**Виправні роботи**, один із видів кримінального покарання, праця засудженого за його звичайним місцем роботи з відрахуванням в дохід держави від 10% до 20% його заробітної плати

**Виправні споруди**, гідротехнічні споруди, за допомогою яких виправляють (регулюють) русла річок, те саме, що й регуляційні споруди

**Виправно-трудова установа**, спеціальні державні органи, на які покладено виконання вироку у вигляді позбавлення волі

**Випрівання рослин**, сильне ослаблення або загибель озимих хлібів і багаторічних трав під глибоким снігом від виснаження й ураження рослин паразитичними грибами (сніговою плісенню)

**Випробувальні машини**, машини для механічного випробування зразків з різних матеріалів на розтяг, стискання, вигин, крутіння, удар, втому та ін.

**Випробування**, експериментальне визначення кількісних та / або якісних характеристик властивостей об'єкта випробувань як результату впливу на нього під час його функціонування, моделювання та / чи впливу на об'єкт

**Випромінювання**, перенесення енергії елементарними частинками або електромагнітними хвилями

**Випромінювання земної поверхні**, випромінювання електромагнітних хвиль (або радіації) поверхнею Землі

**Випромінювання вимушене**, випромінювання фотона збудженою квантовою системою під дією резонансного електромагнітного випромінювання

**Випромінювання іонізуюче**, випромінювання, взаємодія якого з речовиною призводить до іонізації її атомів та молекул

**Випромінювання лазерне**, електромагнітні випромінювання, що виникають при вимушеному збудженні квантових систем

**Випромінювання мітогенетичне**, ультрафіолетове опромінювання живих організмів під час мітозів

**Випромінювання монохроматичне**, сукупність фотонів, що виділяються джерелом випромінювання, що мають практично однакову довжину хвилі

**Випромінювання оптичне**, 1) випромінювання, електромагнітна хвиля оптичного діапазону; термін, що поєднує видиме світло, інфрачервоне випромінювання і ультрафіолетове випромінювання; 2) уражаючий фактор ядерного вибуху

**Випромінювання перехідне**, випромінювання швидкої зарядженої частки, яка перетинає границю розділу середовищ з різними діелектричними проникностями

**Випромінювання радіохвиль**, процес збудження біжних електромагнітних хвиль радіодіапазону в просторі, що оточує джерело коливач струму або заряду

**Випромінювання ядерне**, сильно проникаючі потоки часток (електронів, позитронів, протонів, нейтронів, ядерних відламків тощо) і гамма-квантів, що утворюються при ядерних перетвореннях

**Випромінювач лазерний**, оптичний квантовий генератор, джерело оптичного когерентного випромінювання, що характеризується високою спрямованістю і великою щільністю енергії

**Випрямляч**, перетворювач електричної енергії, який перетворює систему змінних струмів в струм одного напрямку

**Вираз, Юлій Георгійович** (1880–1949), живописець, представник реалізму, один із засновників закарпатської школи живопису, Україна

**Вираз**, мовна конструкція для обчислення значення невідомої величини за допомогою одного або декількох операндів

**Вираз алгебраїчний**, скінченна комбінація символів (констант, змінних, операцій, відношень), граматично вірна відносно правил, застосованих в поточному контексті

**Вирази невизначені**, математичні вирази певного типу

**Виразка**, різновид пошкодження оболонки органа

**Виразність**, образність мовлення, риторичний аспект комунікації, складова комунікативної компетенції адресанта, пов'язана з прагматичним впливом на адресата

**Вирган, Іван Оникійович** (1908–1975), поет, перекладач, Україна

**Вирезуб**, вирезуб причорноморський (*Rutilus frisii*), вид риби родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Виріб**, виготовлена з чогось річ, 1) авторський – виріб, створений автором в одиничному екземплярі, який не підлягає постановці на виробництво; 2) комплектуючий – виріб підприємства-постачальника, застосовуваний як складова частина виробу, що виготовляється іншим підприємством

**Вирівнювання поверхні**, загальна назва підвищених ділянок земної поверхні з вирівняним, згладженим рельєфом

**Вирій**, ирій, в українській міфології – тепла країна, втілення Раю, розташована далеко за морями, куди відлітають на зиму птахи, а також душі предків

**Вирка (притока Серні)**, річка у Закарпатській обл., ліва притока Серні, 34 км

**Вирка**, річка у Рівненській обл., ліва притока Горині, 27 км

**Виробне каміння**, мінерали та гірські породи з цінними властивостями (яшма, бурштин, малахіт тощо)

**Виробництва концентрація**, процес зосередження виробництва і робочої сили на великих підприємствах

**Виробництва структура**, якісний розподіл і кількісна пропорційність суспільного процесу виробництва

**Виробництва територіальна структура**, сукупність певним чином взаємно розташованих і спряжених елементів матеріального виробництва

**Виробництво**, процес перетворення ресурсів у готову продукцію для створення матеріальних благ

**Виробництво основне**, частина виробничого процесу, здійснюваного на підприємстві, де предмети праці (сировину й матеріали) безпосередньо перетворюють на готову продукцію

**Виробництво підсобне**, відокремлена частина промислового або будівельного підприємства з самостійним

виробничим процесом, завданням якої є обслуговування основного виробництва

**Виробництво суміжне**, виготовлення різних деталей (вузлів) до машин, механізмів та приладів на вузькоспеціалізованих заводах-суміжниках

**Виробництво товарне**, специфічний тип організації суспільного виробництва, при якому окремі продукти виробляються економічно відокремленими товаровиробниками

**Виробнича дільниця**, ланка у виробничій структурі, призначена для виконання технологічного процесу або предметно однорідних робіт

**Виробнича необхідність**, виняткова обставина, що випадково виникла в процесі виробництва, передбачити появу якої у звичайних умовах неможливо

**Виробнича площа**, частина загальної площі підприємства, на якій відбувається технологічний процес виготовлення продукції

**Виробнича потужність**, максимально можливий випуск продукції галуззю промисловості, підприємством, окремими його дільницями в певній номенклатурі за одиницю часу

**Виробнича структура**, комплекс виробничих підрозділів, їхні співвідношення і взаємозв'язки в процесі виготовлення продукції

**Виробнича функція**, економіко-математичний метод аналізу господарської діяльності як на макро- так і на мікрорівні, який дає змогу прогнозувати економіку

**Виробниче навчання**, підготовка кваліфікованих працівників масових професій для різних галузей народного господарства

**Виробниче підприємство**, відособлена спеціалізована одиниця, основою якої є професійно організований трудовий колектив, здатний за допомогою наявних у його розпорядженні засобів виробництва виготовити потрібну споживачеві продукцію

**Виробниче приміщення**, закритий простір у спеціально призначених будинках або спорудах, у яких постійно або періодично здійснюється трудова діяльність людей, пов'язана з участю у різних видах виробництва, організацією контролю і управління виробництвом

**Виробничий потенціал економіки**, реальний обсяг продукції, яка може бути вироблена у разі повного використання ресурсів

**Виробничий процес**, сукупність усіх дій людей та засобів виробництва, які необхідні на конкретному підприємстві для виготовлення (ремонту) продукції, що випускається

**Виробничий цикл**, період від початку до закінчення процесу виготовлення продукції

**Виробничі відносини**, соціальні відносини, безпосередньо пов'язані зі способом виробництва, один з базових концептів марксизму

**Виробничі норми**, норми, які характеризують витрати матеріальних, сировинних або паливно-енергетичних ресурсів на одиницю (обсяг) продукції або роботи

**Виробничі об'єднання**, добровільні об'єднання підприємств на основі договору або статуту, створені з метою до-

сягнення кращих показників у виробничій і комерційній діяльності

**Виробничі фонди**, 1) матеріально-речові чинники виробничого процесу, що становлять матеріально-технічну базу будівельної організації з її майном; 2) сукупність засобів і предметів праці, необхідних для ведення виробництва, виражена у грошовій формі

**Виробничо-територіальний комплекс**, ВТК, форма просторової організації продуктивних сил суспільства; сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених галузей матеріального виробництва на конкретній території

**Виробничо-територіальні зв'язки**, вид економічних зв'язків, що характеризують просторові відносини між виробничими одиницями

**Вировитицько-Подравська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Вироджена матриця**, квадратна матриця, визначник якої дорівнює нулю

**Вироджений газ**, газ, на властивості якого впливають квантовомеханічні ефекти, пов'язані з тотожністю його частинок

**Вироджений напівпровідник**, напівпровідник з настільки високою концентрацією домішок, що його власні властивості практично не проявляються, а проявляються властивості домішок

**Виродження**, втрата життєздатності у поколіннях

**Виродливості людини і тварин**, природжені порушення нормальної будови організму людини і тварин, які змінюють або роблять неможливим здійснення однієї чи багатьох його функцій

**Виродливості у рослин**, природжені порушення нормальної будови організму рослин

**Вирозуб** (*Rutilus frisii*), риба родини коропових, вид фауни України

**Вирок обвинувальний**, вирок, який постановляється судом у випадку, коли у ході судового розгляду доведено винність підсудного у вчиненні злочину

**Вирок**, рішення суду першої чи апеляційної інстанції про винність або невинність підсудного у скоєнні злочину і застосування або незастосування до нього покарання

**Вирста**, Темістокль (1923), живописець, скульптор, архітектор, представник модернізму, Україна – Франція

**Вирумаа**, повіт Естонії

**Висвячення**, у християнстві – таїнство поставлення в священнослужителі введення особи в духовний сан

**Виселення**, примусове припинення права користування певним житловим приміщенням, яке допускається тільки на підставах, установлених законом

**Висип**, зміна кольору, зовнішнього вигляду або текстури шкіряного покриття

**Вискова кістка**, одна з кісток черепа

**Вислання**, вид кримінального покарання

**Висловлення**, у математичній логіці – речення, до якого можливо застосувати поняття істинне чи хибне

**Висловлень числення**, формальна система в математичній логіці, в якій формули, що відповідають висловленням, можуть утворюватись шляхом з'єднання простих висловлень за допомогою логічних операцій

**Висловлювання**, 1) одиниця мовного спілкування; 2) конкретна реалізація речення у мовленні з урахуванням усіх контекстних впливів

**Вислокрилі** (Megaloptera), ряд комах типу членистоногих

**Вислоух, Болеслав** (1855–1937), громадський діяч, політик, видавець, Білорусь – Польща – Україна

**Виснаження ґрунтів**, збіднення ґрунту на поживні речовини

**Висновок**, 1) остаточна думка, логічний підсумок, сформуований на підставі спостережень, міркувань, розгляду фактів; 2) у редагуванні – вид таблиці – текстовий і цифровий матеріал, згрупований у вигляді горизонтальних рядків і вертикальних стовпців, розділених за допомогою проміжків

**Висока порта**, Оттоманська порта, прийнята в історії дипломатії та міжнародних відносин, назва уряду Османської імперії

**Висока**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1804 м

**Високе й низьке**, естетичні категорії

**Високе**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Високий Атлас**, гірський хребет у складі Атласких гір, розташований на заході Північної Африки, на території Марокко

**Високий Замок**, замок, збудований протягом 13–14 ст. на Замковій горі у Львові, майже повністю розібраний протягом 19 ст.

**Високий Камінь**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, гора, Воловецький р-н Закарпатської обл.

**Високий Тауерн**, найвищий гірський хребет в Австрії

**Високий**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Високі Бескиди**, система гірських хребтів у північній і західній частині Карпат, що розташована на території Польщі, України, Словаччини та Чехії

**Високі Татри**, гірський масив, частина Західних Карпат, розташовані на кордоні Словаччини та Польщі

**Високович, Володимир Костянтинович** (1854–1912), бактеріолог, основоположник харківської бактеріологічної школи, Україна

**Високогірний**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, Надвірнянський р-н Івано-Франківської обл.

**Високогірні холодні пустелі**, висотний пояс, розташований між альпійськими луками і сніговою лінією

**Високогір'я**, гори з абсолютною висотою понад 2500–3000 м

**Високого тиску субтропічні зони**, зони з переважанням антициклонів, витягнуті в широтному напрямку в субтропічних і, почасти, тропічних широтах Північної і Південної півкулі

**Високопілля**, селище міського типу, адміністративний центр Високопільського р-ну Херсонської обл.

**Високопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Високоточна зброя**, зброя (в основному – керована), яка дозволяє наносити виключно точні удари по об'єктах з першого ж пострілу (пуску) на будь-якій дальності в межах її досяжності

**Висот і глибин шкала**, шкала кольорних тонів, використовуваних для гіпсометричного забарвлення висотних ступенів

**Висота абсолютна**, альтитуда, відстань по вертикалі від певної точки земної поверхні до середнього рівня поверхні океану

**Висота маршала Консва**, національний меморіальний комплекс, діє у смт Солоницівка Дергачівського р-ну Харківської обл. з 1980

**Висотомір anerоїдний**, прилад для вимірювання висот по атмосферному тиску, тип барометра, що діє без допомоги рідини

**Висотомір**, пілотажно-навігаційний прилад, який вказує висоту польоту

**Висоцький, Володимир Вікентійович** (1846–1894), поет, фотохудожник, Україна – Польща

**Висоцький, Володимир Семенович** (1938–1980), актор, поет, співак, класик жанру авторської пісні, Росія

**Висоцький, Георгій Миколайович** (1865–1940), лісогрунтознавець, академік АН УРСР (1939), Україна

**Висоцький, Михайло Костянтинович** (1885–1950), актор, народний артист УРСР (1943), Україна

**Висоцький, Сергій Олександрович** (1923–1998), історик, археолог, епіграфіст, дослідник графіті Софії Київської, Україна

**Висоцький**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Дубровицький р-н Рівненської обл.

**Височанський, Юліан Миронович** (1953), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Височина**, рівнинна ділянка земної поверхні з абсолютними висотами від 200 до 500 м, що характеризується підвищенням відносно навколишніх просторів

**Виспянський, Станіслав** (1869–1907), поет, драматург, живописець, дизайнер меблів і інтер'єрів, Польща

**Вистава**, твір театрального мистецтва, обмежений часовим терміном з використанням режисерського задуму, акторської гри, драматургічного твору (літературного джерела), музики, театральних декорацій та механізмів тощо

**Вистави народні**, вистави, пов'язані з обрядовими та ритуальними діями

**Виставка**, публічна демонстрація досягнень у галузі економіки, науки, техніки, культури, мистецтва та ін.

**Виставка книжкова**, реклама кращих творів з числа новинки або книг, пов'язаних спільною темою, шляхом їх безпосереднього показу читачеві

**Виступ будівлі**, частина будівлі або споруди, що виступає за межі основного обсягу



**Вису́нь**, річка у Кіровоградській та Миколаївській обл., права притока Інгульця, 195 км

**Висхідні і низхідні рухи**, вертикальні рухи повітря

**Висяча долина**, бічна долина, що обривається уступом до днища розташованої нижче більшої (головної) долини

**Висяче Болото**, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Верховинський р-н Івано-Франківської обл.

**Висяче покриття**, покриття, в яких основні елементи несучої конструкції працюють на розтяг

**Висячий міст**, міст, основними тримальними елементами якого є сталеві кабелі, ланцюги, що сприймають головним чином розтягуючі зусилля

**Висячі конструкції**, будівельні конструкції, основні тримальні елементи яких (стержні, канати, троси, ланцюги, сітки, мембрани, кабелі тощо) сприймають переважно тільки розтягуючі зусилля

**Витанович, Ілля** (1899–1973), історик українського руху, дійсний член НТШ (1933), історично-філософська секція, Україна – США

**Витверезник**, медичний заклад, що опікується утриманням осіб у стані середнього ступеня алкогольного сп'яніння до їх витверезення

**Витвицький, Василь** (1905–1999), музикознавець, композитор, диригент, культуролог та громадський діяч у Галичині та діаспорі, Україна – США

**Витвицький, Софрон** (1819–1879), письменник, етнограф, священик, громадський діяч, посол до Галицького сейму (1861), Україна

**Витвицький, Степан Порфирівич** (1884–1965), політик, президент УНР у вигнанні (1954–1965), Україна

**Витинанка**, вид давнього слов'янського, зокрема українського народно-ужиткового мистецтва

**Витік**, місце, нижче якого спостерігається постійний тік води в річці або струмку

**Виткі рослини**, ліани, а також рослини у яких стебла в'ються

**Витоки Інгульця**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Знам'янського району Кіровоградської обл.

**Витрат прямих метод**, собівартість товару розраховується не з повної номенклатури витрат, а лише виходячи зі змінних або прямих витрат

**Витрати матеріальні**, частина витрат виробництва, куди входять витрати на сировину, основні та допоміжні матеріали, паливо, енергію та інші види витрат, прирівняні до матеріальних

**Витрати накладні**, додаткові до основних виробничі витрати, які пов'язані з управлінням, що включають у собівартість продукції

**Витратомір**, прилад, яким вимірюють витрату речовин

**Витривалість матеріалів**, здатність (властивість) матеріалів і конструкцій чинити опір руйнуванню при дії багаторазово повторюваного навантаження

**Витривалість**, здатність організму людини до тривалого виконання будь-якої роботи без помітного зниження працездатності

**Виттен, Едвард** (1951), математик, фахівець з теорії струн і квантової теорії поля, Премія Філдса (1990), США

**Витяг архівний**, витяг з архівного документа, засвідчений архівом

**Витязя жолоб**, Східномеланезійський жолоб, зниження дна Тихого океану вздовж північних підводних схилів островів Санта-Крус, Ануда (Черрі), Тікопія та ін.

**Вихід**, друга книга П'ятикнижжя Мойсеевого

**Вихідний лист**, авантитул, фортитул, перша сторінка видання, розташована перед титульним листом і містить зазвичай видавничу марку, епіграф, присвяту, надзаголовні дані, вихідні дані

**Вихідний параметр**, результуючий параметр, що входить до розрахункової схеми і залежить від кількох складових параметрів

**Вихідні дні**, вільні від роботи дні, які надаються трудящим щотижня для відпочинку

**Вихлоп**, вихід відпрацьованих газів з циліндра двигуна, звук, вироблений роботою мотора

**Вихляй** (*Chlamydotis undulata*), вид птахів родини дрохвових

**Вихованець, Іван Романович** (1935), мовознавець, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Виховання**, 1) сукупність дій, спрямованих на формування особистості; 2) формування окремих особистісних рис або привчання до поведінкових норм

**Виховання вільне**, течія в педагогіці другої половини 19 – початку 20 ст.

**Виховання моральне**, цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, формування звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до норм певної культури

**Виховання негативне**, недирективне виховання, що базується на мінімізації примусу з боку педагога

**Виховання політичне**, систематичне, цілеспрямоване формування у людей політичної позиції, ідеалів, мети, волі

**Виховання правове**, система формування правової свідомості і правової культури населення

**Виховання фізичне**, напрям фізичної культури, пов'язаний з процесом виховання особи, набуттям нею відповідних знань та умінь з використання рухової активності для всебічного розвитку

**Виховна система**, сукупність цілей, завдань, змісту, форм і методів, поєднаних з метою формування особистості

**Виховне середовище**, сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, які впливають на її свідомість та поведінку

**Виховно-трудова колонія**, установи для відбування покарання неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі

**Вихор векторного поля**, ротор векторного поля, векторний диференціальний оператор над векторним полем

**Вихор приєднаний**, умовний вихор, який вважається нерухомо пов'язаним з тілом, обтічним потоком рідини чи газу, і замінює за величиною циркуляції швидкості справжню завихреність, утворену в межовому шарі внаслідок в'язкості

**Вихровий рух**, рух рідини або газу, при якому їх частинки переміщуються не лише поступально, а й обертально навколо певної миттєвої осі

**Вихрові струми**, замкнені електричні струми в масивному провіднику, які виникають внаслідок зміни магнітного потоку, що його пронизує

**Вичегда**, річка у Росії, права притока Північної Двіни, 1130 км

**Вичівський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Зарічненський р-н Рівненської обл.

**Вишгород (місто)**, місто, адміністративний центр Вишгородського р-ну Київської обл.

**Вишгород (фортеця)**, фортеця (цитадель) всередині українського давнього княжого чи середньовічного міста, де розміщувався військово-адміністративний і культовий центр з відповідними спорудами (князівський двір, місцевий собор)

**Вишгородський історико-культурний заповідник**, державний заповідник у м. Вишгород Київської обл., діє з 1994

**Вишгородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Вишеградська фортеця**, давня фортеця (замок) та історичний район Праги

**Вишенський, Іван** (близько 1550 – після 1620), письменник-полеміст, Україна

**Вишеславський, Леонід Миколайович** (1914–2002), поет, перекладач, літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Вишеславцев, Борис Петрович** (1877–1954), філософ, релігійний мислитель, Росія – Швейцарія

**Вишиваний, Василь** (1895–1948), поет, військовий, політик, полковник Легіону Українських Січових Стрільців, Україна

**Вишивка**, широко поширений вид декоративно-прикладного мистецтва, в якому узор і зображення виконуються вручну або за допомогою вишивальної машини на різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах лляними, бавовняними, вовняними, шовковими, металевими нитками

**Вишинський, Андрій Януарович** (1883–1954), Генеральний прокурор СРСР (1935–1939), міністр закордонних справ СРСР (1949–1953), Україна – Росія

**Вишинський, Стефан** (1901–1981), кардинал Римо-католицької церкви, примас Польщі (1948–1981), Польща

**Вишка**, висока вузька дерев'яна або металева споруда баштового типу на стовпах, призначена для спостережень, стрибків у воду тощо

**Вишківський перевал**, Торунський перевал, перевал у середній частині Українських Карпат між Верховинським Вододільним хребтом і Горганами на межі Івано-Франківської і Закарпатської обл., на висоті 930 м

**Вишкове**, селище міського типу Хустського р-ну Закарпатської обл.

**Вишнева муха** (*Rhagoletis cerasi*), вид двокрилих комах, шкідник

**Вишнева Гора**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Рівненський р-н Рівненської обл.

**Вишнева муха** (*Rhagoletis cerasi*), вид двокрилих комах  
**Вишневе (місто)**, місто Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

**Вишневе (смт)**, селище міського типу П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.

**Вишневецький, Дмитро Іванович** (?–1563), воєначальник та політик, один з перших козацьких ватажків, Україна

**Вишневецький, Михайло** (1529–1584), гетьман Війська Запорозького (1569–1574), Україна

**Вишневецький, Ярема** (1612–1651), воєначальник та політик, ідеолог української колонізації лівого берега Дніпра, воєвода Руський (1646–1651), Україна – Польща

**Вишневі усмішки** – всеукраїнський щорічний сатирично-гумористичний фестиваль, засн. СПУ, міністерством культури УРСР 1980 у Києві

**Вишневська, Галина Павлівна** (1926–2012), оперна співачка, народний артист СРСР (1966), Росія

**Вишневська, Надія Олександрівна** (1925–2007), літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Вишневський, Валентин Павлович** (1958), економіст, академік НАН України (2012), Україна

**Вишневський, Вікентій Карлович** (1781–1855), астроном, картограф, академік Петербурзької АН (1807), Польща – Росія

**Вишневський, Всеволод Віталійович** (1900–1951), драматург, письменник, журналіст, Росія

**Вишневський, Іван Миколайович** (1938), фізик-ядерник, академік НАН України (1995), Україна

**Вишневський, Олександр Васильович** (1874–1948), військовий хірург, творець знаменитої лікувальної мазі, Росія

**Вишневський, Януш Леон** (1954), письменник, Польща

**Вишневський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Криничанський р-н Дніпропетровської обл.

**Вишнівець**, селище міського типу Збарзького р-ну Тернопільської обл.

**Вишнівецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, смт Вишнівець Збарзького р-ну Тернопільської обл.

**Вишня, Остап** (1889–1956), письменник, новеліст, класик сатиричної та гумористичної прози 20 ст., Україна

**Вишня (річка)**, річка у Львівській обл. та Польщі, права притока Сяну, 100 км

**Вишня (рослина)** (*Cerasus*), підрід рослин роду Слива родини розових

**Вишня Клокова** (*Cerasus klokovii*), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Вища математика**, курс, що входить у навчальний план технічних та деяких інших спеціальних навчальних закладів, включає в себе аналітичну геометрію, елементи вищої алгебри, диференціальне та інтегральне числення, диференціальні рівняння

**Вища нервова діяльність**, діяльність вищих відділів центральної нервової системи, сукупність умовних і безумовних рефлексів, а також «вищих» психічних функцій

**Вища освіта**, рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання

**Вища рада юстиції**, колегіальний незалежний орган, передбачений Конституцією України

**Вищий клас**, найбільш статусна соціальна група

**Вищий навчальний заклад**, освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями

**Вищий пілотаж**, просторове маневрування літального апарата задля ураження супротивника або виконання фігур у повітрі

**Вищі гриби** (Dikarya), підцарство грибів

**Вищі жіночі курси**, вищі навчальні заклади для жінок в Україні кінця 19 ст.

**Вищі психічні функції**, найбільш складно організовані психічні процеси

**Вищі ракоподібні** (Malacostraca), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Вищі рослини** (Streptophyta), велике угруповання, відділ зелених рослин

**Вищі спорові рослини**, велике парафілетичне угруповання організмів, які розмножуються за допомогою спор і належать до царства рослин

**Віадук**, міст, за допомогою якого здійснюється пішохідна і транспортна комунікація через яри, ущелини, балки тощо або через інші комунікаційні споруди

**Віан, Борис** (1920–1959), письменник, класик французької літератури, Франція

**Віана-ду-Каштелу**, округ Португалії

**Віану, Тудор** (1897–1964), поет, літературознавець, Румунія

**Вібрато**, 1) виконавський прийом на смичкових та деяких духових інструментах, що надає звуку теплоти і виразності; 2) періодичне змінювання частоти і спектра звуку голосу співака, від якого значною мірою залежить характер сприймання його звучання

**Вібратор**, механізм для збудження механічних коливань, що їх використовують для виконання робіт різного призначення

**Вібрафон**, ударний музичний інструмент вібруючого звучання

**Вібраційна машина**, машина, робочому органу якої повідомляється коливальний рух, необхідне для здійснення або інтенсифікації виконуваного процесу

**Вібраційна обробка**, метод механічної або хіміко-механічної обробки деталей і заготовок шляхом згладжування мікронерівностей і знімання частинок матеріалу з оброблюваної поверхні частинками абразивного середовища

**Вібраційна техніка**, техніка, що пов'язана з використанням засобів і методів для збудження вібрації, керування нею, вимірювання її параметрів, а також для захисту від її шкідливого впливу

**Вібраційне навантаження**, знакоперемінне інерційне навантаження, зумовлене механічними коливаннями вібраційної техніки в діапазоні від 10 мГц до 10 кГц

**Вібраційно-ущільнювальна машина**, машина для ущільнення незв'язаних ґрунтів, гравійно-щебеневих та інших матеріалів у різних галузях будівництва

**Вібрація**, механічні коливання конструкцій та їхніх елементів (пружних тіл) з частотою понад 0,001 Гц, що виникають внаслідок роботи обладнання і механізмів

**Вібрація антирезонансна**, змушена вібрація системи з двома чи більше ступенями вільності, яка відповідає одному з мінімумів амплітудно-частотної характеристики

**Вібриси**, спеціалізоване чутливе волосся ссавців, орган дотику

**Вібріони** (Vibrio), рід грам-негативних бактерій

**Вібро...**, частина складних слів, що вказує на їх зв'язок з коливальним рухом, вібрацією

**Вібровимірювання**, метод діагностування технічних систем і устаткування, заснований на аналізі параметрів вібрації, або створюваної працюючим обладнанням, або що є вторинною вібрацією, зумовленої структурою досліджуваного об'єкта

**Віброгасіння**, метод боротьби зі шкідливою вібрацією, що базується на принципі динамічного поглинання коливань (приєднання до маси, що коливається, іншої маси, здатної коливатися через гнучкий зв'язок)

**Віброграф**, самописний прилад для запису механічних коливань – віброграми, яка дає змогу визначити період, частоту, амплітуду і форму коливань

**Віброживильник**, машина безперервної дії, що здійснює транспортування матеріалу інерційним методом в результаті вібраційної дії робочого органа

**Віброзанурювач**, вібраційна машина для занурення у водонасичені й піщані ґрунти (або виймання з них) паль, шпунтов, труб і т.п. елементів

**Віброзахист**, система інженерних заходів для сприяння зниженню динамічної дії на споруду, для запобігання інтенсивним вібраціям і гасіння коливань конструкцій, а також для захисту від вібрації людей та прецизійного обладнання

**Віброізоляція**, захист споруд, машин, приладів і людей від шкідливої дії вібрації шляхом влаштування проміжних демпферних елементів між джерелом вібрації та об'єктом, який захищає

**Віброкаток**, машина з вібруючим валком, якою ущільнюють дорожні покриття

**Вібралоток**, пристрій, який використовується для сортування сипучих матеріалів

**Вібромайданчик**, вібраційна машина для ущільнення бетонної суміші при виготовленні бетонних і залізобетонних виробів (наприклад, блоків, плит, стінових панелей, порожнинних настилів, елементів прогонових будов мостів і т.д.) в заводських і полігонних умовах

**Віброметр**, прилад для вимірювання параметрів вібрації

**Вібромолот**, вібраційна машина, якою занурюють у ґрунт і витягують з нього палі (шпунти, труби та ін.) за допомогою спільної дії вібрації та удару

**Віброплощадка**, вид дорожньо-будівельної техніки, стаціонарна вібраційна машина для ущільнювання покриттів

**Вібропрокат**, спосіб машинного виготовлення великорозмірних збірних залізобетонних конструкцій і виробів (панелей, плоских і ребристих плит, шкаралуп та ін.)

**Віброрейка**, балка для ущільнення та закладки бетонної суміші на конвеєрі

**Віброштампування**, механізований спосіб формування збірних залізобетонних виробів складного профілю (ребристі панелі, оболонки, сходові марші і т. п.)

**Вівальді, Антоніо** (1678–1741), композитор, скрипаль-віртуоз, творець жанру сольного інструментального концерту, Італія

**Віваче**, жвавий темп, більш швидкий, ніж алегро, але повільніший, ніж престо

**Вівекананда, Свами** (1863–1902), філософ, релігійний реформатор, громадський діяч, Індія

**Вівенціо, Джованні** (1750–1817), медик, Італія

**Вівериця**, давня, первинна назва білки

**Віверові** (Viverridae), родина ссавців ряду хижих

**Вівес, Хуан Луїс** (1492–1540), філософ, гуманіст і педагог, Іспанія

**Вівіані, Рене** (1863–1925), прем'єр-міністр Франції (1914–1915)

**Вівіанієві** (Vivianiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку геранієцвітих

**Вівісекція**, проведення операцій над живими тваринами

**Вівсюг звичайний** (*Avena fatua*), рослина родини злакових

**Вівсюнець** (*Helictotrichon*), рід рослин родини злакових

**Вівсяний корінь**, вид трав'янистих рослин родини айстрові

**Вівсяникові** (Emberizidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Вівсяниця** (*Festuca*), рід рослин родини злакових

**Вівсянка чорноголова** (*Emberiza melanocephala*), вид птахів родини вівсянкових, внесений до Червоної книги України

**Вівсянки (птахи)** (Emberiza), рід птахів родини вівсянкових

**Вівсянки (риби)** (*Leucaspius*), рід риб родини коропоподібних

**Вівтар**, місце для жертвоприношення або жертвне вогнище

**Вівтарна перегородка**, стінка з прорізами або парапет, що відокремлює наву християнського православного храму від вівтаря

**Вівульський, Антоній** (1877–1919), архітектор і скульптор, Росія – Литва

**Вівцебик** (*Ovibos moschatus*), єдиний вид окремого роду родини бикових

**Вівці**, барани (*Ovis*), рід ссавців родини бикових

**Вівці курдючні**, породи грубововних овець м'ясо-сального типу, що мають жирові відкладення на крижах (курдюк)

**Вівці овчинно-шубні**, породи грубововних овець, яких розводять з метою одержання високоякісних овчин

**Вівчарик** (*Phylloscopus*), рід птахів родини кропив'якових

**Вівчарка німецька**, порода службових собак

**Вівчарка**, загальна назва порід службових собак, які історично використовувалися, зокрема, як помічники пастухів овець

**Вівчарство**, галузь тваринництва, що спеціалізується на розведенні овець

**Віг, Янош Яношевич** (1947), архітектор, народний архітектор України (1995), Україна

**Вігвам**, тимчасове розбірне житло індіанців-кочівників у Північній Америці, що складається з дерев'яного каркасу, накритого шкірою тварин, корою дерев

**Вігеланд, Густав** (1869–1943), скульптор, Норвегія

**Віги**, вігів партія, англійська політична партія (15–19 ст.)

**Вігілій** (?–555), 59-й папа римський (537–555)

**Вігна**, лікарська рослина (в народній медицині, особливо – китайській)

**Вігнер, Юджин Пол** (1902–1995), фізик, Нобелівська премія з фізики (1963), США

**Віго, Жан** (1905–1934), кінорежисер, класик поетичного реалізму, Франція

**Вігсінхаз**, театр у Будапешті (Угорщина), діє з 1896

**Відаді, Молла Велі** (1709–1809), поет, просвітник, Азербайджан

**Відал, Гор** (1925–2012), письменник, критик, есеїст, США

**Відаль де ла Бланш, Поль** (1845–1918), географ, фундатор географічної школи, в якій особливе значення надається географії людини, Франція

**Відаль, Фернан** (1862–1929), терапевт, розробник реакції, яка використовується для діагностики черевного тифу і деяких сальмонельозів, Франція

**Відаусі**, в албанській міфології – бог захисту лісу, джерел і полів

**Відбивач радіохвиль**, елемент антенної системи у вигляді суцільної металевої поверхні або відрізків дроту

**Відбивка**, 1) жирна лінійка, яка розмежовує газетні добірки, відокремлює один від одного різні матеріали; 2) коротка музична вставка між частинами телерадіопередачі; за характером нагадує заставку

**Відбивна здатність**, здатність поверхні тіла або межі розділу двох середовищ відбивати електромагнітне випромінювання

**Відбивний молоток**, механічний ручний інструмент ударної дії для відділення від масиву німецьких гірських



порід, розпушення мерзлих ґрунтів, розбирання бетонних фундаментів, асфальтових і бетонних покриттів

**Відбивні туманності**, світлі газопилові хмари, що світяться внаслідок розсіювання пилом випромінювання близьких зір

**Відбиток альбуміновий**, фотовідбиток, отриманий на альбуміновому покритті, що оброблений чутливими до світла солями срібла і зазнав впливу світла через фотонегатив

**Відбиток друкарський**, відбиток на папері або іншому матеріалі, отриманий з друкарської форми, покритої фарбою

**Відбиття**, фізичний процес часткового або повного повернення хвиль будь-якої природи (звукових, електромагнітних, світлових тощо), що досягають межі розділу двох середовищ (перешкоди), в те середовище, з якого вони підходять до цієї межі

**Відбиття внутрішнє повне**, явище непроникнення косих світлових променів із середовища з більшою оптичною густиною до середовища з меншою оптичною густиною

**Відбиття коефіцієнт**, відношення потоку випромінювання, що відбивається поверхнею, до потоку випромінювання, що падає на поверхню

**Відбиття світла**, зміна напрямку світлової хвилі на межі двох середовищ, коли падаючий промінь і відбитий промінь знаходяться в одному середовищі

**Відбиття хвиль**, явище, при якому, хвиля, дійшовши до межі поділу двох середовищ, змінює напрям свого поширення, залишаючись у тому середовищі, з якого вийшла

**Відбілювання**, хімічна обробка матеріалу, що усуває забарвлення, для надання йому білого кольору

**Відбір природний**, добір природний, виживання найбільш пристосованих у боротьбі за існування організмів, здатних залишити численне потомство

**Відбір професійний**, перевірка відповідності особистісних якостей загальним вимогам до осіб, що працюють за певним фахом

**Відбування покарання**, призначуваний вирок суду захід примусового характеру щодо правопорушника

**Відвал**, 1) штучний насип з відвальних ґрунтів або некондиційних корисних копалин, промислових, комунально-побутових відходів; 2) робочий орган бульдозера, скрепера

**Відвальні породи**, побічний продукт, одержуваний у результаті видобутку корисних копалин

**Відвальні роботи**, роботи, пов'язані з переміщенням у спеціальні місця і раціональним розміщенням у них покривних (пустих) порід, з яких утворюються насипи-відвали

**Відвар**, декокт, спосіб обробки лікарських рослин

**Відгалужувач радіохвиль**, пристрій надвисоких частот для відокремлення частини енергії хвилі у додатковому напрямку

**Відеманн, Густав Генріх** (1826–1899), фізик, співавтор закону Відеманна – Франца, що стосується тепло- і електропровідності (1853), Німеччина

**Відеманна ефект**, виникнення деформації кручення феромагнітного стрижня, по якому тече електричний струм, при приміщенні стрижня в подовжнє магнітне поле

**Відеманна – Франца закон**, співвідношення, що зв'язує між собою теплопровідність і електричну провідність металів

**Відеманн, Фердинанд Йоганн** (1805–1888), лінгвіст, факхівець з угро-фінських мов, Росія

**Віденов, Михайл** (1940), лінгвіст, один з провідних соціолінгвістів сучасності, Болгарія

**Віденська академія мистецтв**, державна художня академія у Відні, заснована 1692

**Віденська битва 1683**, битва 11.09.1683 під Віднем, у якій польсько-австрійсько-німецькі війська здобули перемогу над турками

**Віденська державна опера**, найбільший оперний театр в Австрії, центр музичної культури, що називався Віденська придворна опера (до 1918)

**Віденська мирна угода 1738**, укладена у Відні 18.11.1738 між Австрією і Францією та її союзниками (Іспанією, Сардинією), завершив війну за польську спадщину

**Віденська обсерваторія**, астрономічна обсерваторія у Відні (Австрія), споруджена у 1753–1754

**Віденська операція 1945**, стратегічна наступальна операція радянської Червоної Армії проти військ вермахту під час Другої світової війни

**Віденська сецесія**, Віденський сецесіон, спілка і рух митців – представників стилю ар нуво в Австрії

**Віденська система міжнародних відносин**, система міжнародних відносин в Європі, яка склалася після війн Наполеона Бонапарта і проіснувала з модифікаціями до Першої світової війни

**Віденський вальс**, бальний танець європейської програми, швидкий різновид вальсу

**Віденський гурток**, об'єднання філософів і вчених, утворене 1922, що послужило ідейним та організаційним ядром логічного позитивізму

**Віденський етнологічний музей**, один з найбільших музеїв Австрії, діє з 1876 у Відні, Австрія

**Віденський конгрес 1814–1815**, міжнародний конгрес 1814–1815, на якому було встановлено принципи міжнародного політичного устрою Європи після наполеонівських війн

**Віденський природничий музей**, природничий і археологічний музей, один з найважливіших музеїв світу цієї категорії, діє з 1889 у Відні, Австрія

**Віденський університет музики й виконавського мистецтва**, вищий навчальний заклад, діє з 1819 у Відні, Австрія

**Віденський університет**, один з найстаріших університетів світу, діє з 1365 у Відні, Австрія

**Віденський фестиваль**, щорічний фестиваль класичної музики, проходить з 1992 у Відні, Австрія

**Віденський філармонічний оркестр**, перший професійний концертний оркестр Австрії, діє 1842

**Віденський хор хлопчиків**, австрійський хоровий колектив, діє з 1498 у Відні, Австрія

**Віденський художньо-історичний музей**, один з найкращих художніх музеїв світу, діє з 1889 у Відні, Австрія

**Віденські арбітражі 1938 і 1940**, міжнародні арбітражі стосовно державної приналежності Південної Словаччини, Закарпаття і Північної Трансильванії

**Відень**, місто, столиця Австрії

**Відео...**, частина слова, що вказує на належність слова (поняття) до галузі зображення телевізійних, радіолокаційних та ін. складних електричних сигналів на екрані

**Відео**, запис, обробка, передача, зберігання й відтворення візуального і аудіовізуального матеріалу на моніторах

**Відео-арт**, мистецтво, яке використовує можливості відеотехніки у поєднанні з індивідуальним творчим процесом

**Відеограма**, зображувальний документ, що містить зображувальну інформацію, зафіксовану відеозаписом

**Відеографія**, сучасний різновид кінематографа, що використовує відеокамери, ін. пристрої (зокрема, фотоапарата) і монтажні системи, а для їх відтворення – мультимедійні пристрої

**Відеозапис**, фотографічне зображення зі звуковим супроводом, нанесене на матеріальний носій магнітним, оптичним чи цифровим видом запису

**Відеозаписування**, записування електричних сигналів, що несуть інформацію про зображення (відеосигналів) і його звукового супроводу, зазвичай на магнітну стрічку або оптичний диск

**Відеоімпульс**, електричний імпульс прямокутної, трапецеїдальної, експоненціальної або ін. форми (переважно однієї полярності)

**Відеокамера**, пристрій для отримання оптичних образів об'єктів за допомогою відеозйомки на світлочутливому елементі, пристосований для запису або передавання зображення у русі

**Відеокарта**, пристрій, який перетворює цифрову інформацію в графічні образи для виведення їх на монітор комп'ютера або на інші пристрої

**Відеокліп**, 1) короткий рекламний фільм переважно для показу по ТБ; 2) музичний відеокліп – художня інтерпретація естрадної, поп- чи рок-пісні, як правило, із використанням спец. ефектів і монтажу

**Відеоконтролер**, спеціалізована мікросхема, що є головним компонентом схеми формування відеозображення в комп'ютерах та ігрових консолях

**Відеоконференція**, спосіб обміну відеозображеннями, звуком і даними між двома чи більше об'єктами, обладнаними відповідними апаратно-програмними комплексами

**Відеола**, пристрій, в якому конструктивно об'єднані відеомагнітофон і телевізор

**Відеомагнітофон**, апарат для запису на магнітну стрічку відеосигналу і звуку з наступним відтворенням записаного

**Відеопанель**, плоский перетворювач сигнал – світло з матричною структурою електродів

**Відеоплівка**, магнітна плівка, призначена для записування, зберігання та відтворення зображувальної та звукової інформації

**Відеоролик**, короткий фільм тривалістю від 15-20 сек. до 2-3 хв.

**Відеосигнал**, змінний електричний сигнал, завдяки якому створюється зображення

**Відеотека**, організація або служба (відділ бібліотеки), в обов'язок якої входить збір, зберігання і надання в розпорядження користувачів відео документів

**Відеофільм**, різновид кінодокумента, що містить звукову і зображувальну інформацію на відеоплівці чи оптичному диску

**Відерберг, Бу** (1930–1997), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1969, 1971), «Срібний ведмідь» (1996), Швеція

**Від'ємні форми рельєфу**, нерівності земної поверхні, заглиблені відносно деякого субгоризонтального рівня

**Від'ємні числа**, дійсні числа, що менші за нуль

**Віджаявада**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Віджет**, елемент інтерфейсу, контент-модуль, що вбудовується у веб-сторінку або у браузер; програма, створена для того, щоб виконувати певні функції

**Віджнянавада**, доктрина свідомості, буддійська філософія махаянської школи

**Відзнаки Президента України**, нагороди, які за Конституцією України встановлює та якими нагороджує Президент України

**Відкасник**, дев'ятисил (Carlina), рід судинних рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Відклади абісальні**, глибоководні морські та океанічні відклади, що накопичуються на глибинах понад 2000 м

**Відклади автохтонні**, відклади, що утворилися на місці залягання материнської породи або залягають на місці свого утворення

**Відклади алохтонні**, відклади, що утворилися з органічних решток або мінеральних частинок, принесених з інших місць

**Відклади континентальні**, відклади, що утворилися на поверхні суходолу внаслідок процесів вивітрювання, перевідкладання та нагромадження гірських порід

**Відклади морські**, донні осади сучасних і древніх морів та океанів Землі

**Відклади неритові**, мілководні осади на дні морів та океанів

**Відклади теригенні**, вид осадових відкладів світового океану, що складається з продуктів руйнування берегів морськими хвилями і течіями, а також матеріалу, принесеного ріками, продуктів руйнування підводних гірських споруд

**Відкликання**, вид дострокового припинення повноважень посадових та службових осіб

**Відкрита ніч**, щорічний кінофестиваль короткометражного україномовного кіно, започаткований у 1997, проводиться у Києві в ніч з суботи на останню неділю червня просто неба

**Відкрита розробка**, спосіб видобування корисних копалин

**Відкритий лист**, 1) документ, який інколи видається дипломатам, що перетинають транзитом територію іноземної держави, або особам, які є її гостями, але не мають міжнародно визнаного права на привілеї та імунітети;

2) письмове звернення до певної аудиторії, багатьох осіб

**Відкриті системи**, системи, що перебувають у стані постійної взаємодії (обміну) зі своїм навколишнім середовищем

**Відкриття**, фіксація невідомого в науковому пізнанні

**Відлив**, 1) зовнішня нижня частина віконного проїому; 2) конструкція, яка завершує внизу оздоблення хорів в інтер'єрі українських дерев'яних церков

**Відлига**, кліматичне явище, настання теплої погоди з позитивними температурами на фоні сталих негативних температур

**Відлунення**, відлунювання, ехолодія, віршова форма, побудована на повторі в кінця рядка, яке імітує ефект відлунювання

**Відлучення від церкви**, міра покарання, що практикується в деяких релігіях, за дії, несумісні зі схвалюваним церквою способом життя, за порушення церковних правил, за відступництво або за ересь

**Відман**, Йозеф-Віктор (1842–1911), письменник. Швеція

**Відмирання держави**, одне з положень класичного (раннього) марксизму, згідно з яким при соціалізмі (комунізмі) відбувається поступове зникнення держави

**Відміна**, клас однієї з іменних частин мови, об'єднаний спільними особливостями відмінювання

**Відмінка категорія**, граматична словозмінна категорія іменних частин мови, яка виражає їхні синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення до інших слів у реченні

**Відмінки непрямі**, будь-яка форма відмінки, крім називаного

**Відмінок**, граматична категорія іменних частин мови (іменника, прикметника, дієприкметника, числівника або займенника), яка виражає його відношення до інших слів у реченні чи словосполученні

**Відмінювання**, словозміна іменних частин мови за відмінками, числами, родами

**Відмова в обслуговуванні**, різновид комп'ютерного вандалізму

**Відмороження**, травма органа або ділянки тіла, спричинена низькою температурою середовища

**Віднімання**, одна з чотирьох арифметичних дій, операція, обернена додаванню

**Відновлення прав**, повернення сторін, які уклали угоду, у попереднє правове становище

**Відновлення речовини**, процес приєднання електронів речовиною

**Відновлюваної енергетики інститут НАН України**, науково-дослідний інститут Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Від-Нойвід**, Максиміліан (1782–1867), мандрівник, натураліст, Німеччина

**Відносини консульські**, міжнародні адміністративно-правові відносини, призначені для захисту прав та інтересів держави, а також її громадян, фізичних і юридичних осіб, на території іншої держави

**Відносності загальна теорія**, теорія гравітації, опублікована Альбертом Ейнштейном у 1916

**Відносності принцип**, фундаментальний фізичний принцип

**Відносності теорія**, комплекс з двох фізичних теорій: спеціальної теорії відносності та загальної теорії відносності, відомої також як теорія гравітації Ейнштейна

**Відношення ангармонійне**, для чотирьох точок A, B, C, D, що лежать на одній прямій, відношення довжин відтинків, що з'єднують ці точки:  $(AC/BC)/(AD/BD)$

**Відношення кореляційне**, характеристика залежності між випадковими величинами

**Відношення локальні**, просторові відношення (вказують на місце розташування предмета)

**Відношення обернене**, відношення, взятє в зворотному порядку по відношенню до даного

**Відношення**, у математиці – узагальнення арифметичних відношень, таких як +, -, \* і т. д.

**Відображення конформне**, неперервне відображення, що зберігає кути

**Відображення лінійне**, лінійний оператор, лінійне перетворення, відображення векторного простору V над полем K у векторний простір W (над тим же полем K)

**Відображення логістичне**, точкове відображення, в якому залежно від параметра проявляється широке коло синергетичних ефектів, таких як атрактори, граничні цикли, подвоєння періоду, детермінований хаос

**Відображення**, загальна властивість матерії, що полягає у здатності одних матеріальних об'єктів відтворювати у своїх властивостях ознаки, властивості і відношення об'єкта, що відображається

**Відозва**, звернення, заклик уряду, організації або окремої особи до широких мас населення

**Відокремлення церкви від держави**, конституційний демократичний принцип взаємин держави і релігійних організацій, так звана гарантія свободи совісті. В основі даного принципу покладено невтручання держави у внутрішні справи церкви

**Відокремлення школи від церкви**, принцип, згідно з яким стверджується відсутність впливу релігійних організацій на державну систему освіти та виховання, забезпечуючи світський характер освітнього процесу

**Відокремлювач**, апарат, призначений для відділення від повітря крупних твердих частинок матеріалу, який переміщується пневмотранспортом

**Відомість**, 1) документ, зазвичай для одержання чогось (грошей, матеріалів і т. ін.); 2) зведення, список яких-небудь фактичних даних, розташованих у визначеному порядку

**Відомство**, установа виконавчої влади держави або самоврядної території

**Відор, Кінг** (1894–1982), кінорежисер, сценарист, перший президент Гільдії режисерів Америки (1936–1939), «Оскар» (1979), «Золотий лев» (1982), США

**Відорт**, родина придворних співаків (дід, син і онук – Григор, Кастан і Франциск) 18–19 ст. при дворі князя Сангушка на Волині

**Відпалювання**, відпал, високотемпературна обробка матеріалу з метою усунення дефектів, збільшення однорідності, прискорення структурних перетворень тощо

**Відписка**, 1) письмова відповідь, у якій обминається головне, суть справи; 2) заст. донесення підвідомчої місцевої установи до вищої центральної установи на ім'я царя (16–17 ст.); заст. письмова відповідь на лист і т. ін.

**Відплати масованої доктрина**, основа військової політики США в період президентства Дуайта Ейзенхауера, що передбачала збільшення стратегічної зброї для ядерного удару по містах соціалістичного блоку, і, зокрема, авіації з ядерною зброєю на борту

**Відповідальність**, наукова категорія, яка виражає свідоме ставлення до суспільних норм і цінностей, ставлення людини до чогось, що визначає її діяльність і складає основу для її рішень

**Відповідальність абсолютна**, у міжнародному праві – вид матеріальної відповідальності д-ви, що, на відміну від доктрини винності, може виникати навіть за відсутності вини (умислу або недбалості) суб'єкта міжнар. права

**Відповідальність адміністративна**, вид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні до особи, яка вчинила адміністративний проступок, певного адміністративного стягнення

**Відповідальність економічна**, система правил, встановлених державою для юридичних і фізичних осіб, органів державного управління та місцевого самоврядування з метою узгодження їх інтересів, у т.ч. і через відшкодування заподіяних збитків тощо

**Відповідальність колективна**, у політиці – правило роботи деяких урядів, згідно з яким рішення з важливих питань не повинні прийматися окремими міністрами до скликання Кабінету Міністрів, а рішення, прийняті Кабінетом Міністрів, повинні активно підтримуватися всіма урядовцями

**Відповідальність кримінальна**, різновид юридичної відповідальності, обов'язок особи, яка вчинила злочин, зазнати державного осуду у формі кримінального покарання

**Відповідальність міжнародно-правова**, обов'язок суб'єкта міжнародного права відшкодувати шкоду, заподіяну ним іншому суб'єктові цього права

**Відповідальність солідарна**, вид цивільно-правової відповідальності при множинності боржників у зобов'язанні

**Відповідальність соціальна**, відповідність дій соціальних суб'єктів (індивідів і соціальних груп) взаємним вимогам, соціальним нормам, загальним інтересам

**Відповідальність субсидіарна**, додаткова цивільно-правова відповідальність іншої особи за зобов'язаннями основного боржника в разі його неспроможності задовольнити вимоги кредитора повністю або частково

**Відповідальність юридична**, застосування до правопорушників передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою

**Відпочинок активний**, діяльність, яка передбачає чергування роботи окремих м'язових груп організму, а також зміну її характеру та умов з метою прискорення відновлювальних процесів

**Відпускання сталі**, різновид термічної обробки, що зумовлює перетворення структури загартованого стану, наприклад мартенситу, в структуру твердого розчину – сорбіту

**Відпустка**, встановлена законодавством кількість календарних днів для відпочинку працівників

**Відрадне**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Відраза**, негативна емоція

**Відрахування амортизаційні**, частина вартості основних фондів, що переноситься щорічно або упродовж кожного виробничого циклу на новостворений продукт і зараховується до витрат виробництва чи обігу

**Відривна течія**, течія, в якій потік газу або рідини, оточуючий тіло, відривається від його поверхні з утворенням вихрової зони

**Відрижка**, відходження повітря, газів або частково перетравленої їжі із шлунку через рот

**Відрізок**, частина прямої, обмежена двома точками

**Відро**, 1) металева або дерев'яна посудина з дужкою для носіння й зберігання води тощо; 2) казенне відро, руська диметрична міра об'єму рідин (бл. 12,299 л)

**Відродження**, Ренесанс, культурний рух в Європі 14–17 ст., що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності

**Відродження етнічне**, процес пов'язаний з активізацією зацікавленості широких мас того чи іншого народу у пізнанні власної історії, культури, побуту, традицій

**Відродження національне**, динамічне піднесення в усіх сферах життєдіяльності нації, спрямоване на швидке досягнення значно вищого за попередній рівень матеріального добробуту, духовного розвитку та політичного статусу

**Відродження Північне**, термін для позначення культури 15–16 ст. в європейських країнах, що лежать на північ від Італії

**Відрядження**, поїздка працівника за розпорядженням керівника підприємства, установи, організації для виконання службового доручення поза місцем постійної роботи

**Відсилання до закону третьої держави**, правова ситуація, коли колізійна норма іноз. права, яке застосовується для регулювання міжнародних цивільних відносин, відсилає регулювання цих відносин до права третьої країни

**Відсік**, простір усередині корпусу судна або корабля, обмежений суміжними водонепроникними перегородками (стінками)

**Відслонення Могилівської світи**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.



**Відсотка теорії**, теорії процента, концепції, вироблені світовою економічною думкою щодо сутності процента та джерел його існування

**Відсоткова ставка**, виражений у відсотках розмір плати за користування коштами, залученими позичальником у кредитора на визначений строк

**Відсоткових ставок структура**, наявність різних видів ставок відсотка у процесі їх взаємодії

**Відсоток**, процент, сота частина числа

**Відсоток складний**, сума, яка нараховується на вкладені кошти протягом заданого періоду за заданою складною відсотковою ставкою протягом інвестиційного періоду

**Відспівування**, похоронна відправа, церковна служба над померлим, яка нібито сприяє полегшенню його становища «на тому світі»

**Відставка**, одна з підстав звільнення з посади службової або посадової особи

**Відстаней космічних вимірювання**, назва комплексу проблем в астрономії, пов'язаних з визначенням відстаней до різних об'єктів

**Відстань**, віддаль, простір, дистанція між двома предметами, пунктами

**Відстань поперечна**, поперечна супутня відстань, одне з означень відстані в фізичній космології

**Відстійник**, споруда для відстоювання і освітлення води на станції очищення природних і стічних вод у вигляді проточного резервуара, обладнаного водорозподільними і водозбірними пристроями, а також пристосуваннями для збирання та видалення осадів

**Відстрочка**, відкладення на певний час передбачених законодавством правових зобов'язань

**Відступ ліричний**, композиційний прийом

**Відсутність тимчасова**, дозволена законом тимчасова відсутність на житловій площі наймача, членів його сім'ї (або осіб, які втратили з ним сімейні зв'язки, але мешкають разом) чи всіх цих осіб, коли за відсутніми зберігається право користування житловим приміщенням

**Відтворення втрачених пам'яток**, повторне виконання авторського твору, повернення в культуру втраченого твору архітектурного мистецтва настільки повно, наскільки повно збереглася інформація про його форму

**Відтворення звуку**, процес перетворення інформації, записаної на носій, в акустичні сигнали, необхідні для безпосереднього сприйняття користувачем

**Відтворення зображень**, процес перетворення інформації, записаної на носій, в оптичні сигнали, необхідні для безпосереднього сприйняття користувачем

**Відтворення населення**, історично та соціально-економічно зумовлений процес постійного й безперервного поновлення людських поколінь

**Відтворення основних фондів**, постійне повторення і безперервне відновлення засобів праці в натуральному і вартісному вираженні

**Відтворення природних ресурсів**, відновлення ресурсів природи внаслідок інтенсивного кругообігу речовини, що відбувається без втручання людини або за її участю

**Відтворення робочої сили**, категорія політичної економії, що розглядає процес відтворення робочої сили як підтримку та відновлення розумових і фізичних здібностей особи до праці

**Відтворення соціальне**, процес самостановлення й само-відновлення соціальних систем (відтворення матеріальних благ, робочої сили, виробничих відносин, соціальної структури, соціальних норм і цінностей)

**Відтворення суспільного капіталу**, безперервне відновлення процесу капіталістичного виробництва у взаємозв'язку і взаємодії відтворення індивідуальних, колективних, державних та інтернаціональних форм капіталу

**Відтворення**, 1) постійне, безпосереднє відновлення виробництва і розвиток на цій основі продуктивних і виробничих сил та виробничих відносин; 2) комплекс заходів з відтворення втраченої пам'ятки архітектури

**Відхилення середнє квадратичне**, відхилення стандартне, у теорії ймовірності та статистиці – показник розсіювання значень випадкової величини відносно її математичного сподівання

**Відходи виробництва**, залишки сировини, матеріалів або палива, що утворюються під час різних виробничих процесів

**Відходи небезпечні**, відходи, які створюють значну небезпеку для навколишнього природного середовища

**Відцентрова сила**, застарілий фізичний термін, який застосовувався при описі обертання тіла

**Відцентровий момент інерції**, твір інерції, одна з величин, що характеризують розподіл мас у тілі (механічній системі)

**Відчуження**, 1) перетворення сутнісних ознак і якостей речі, предмету культури, людини, соціальної інституції в самостійне і протилежне їм утворення; 2) стан напруги, ворожості щодо суб'єктивного і об'єктивного, духовного і матеріального, розумного і стихійного тощо

**Відчуження майна**, у цивільному праві один із способів здійснення власником правомочності розпоряджатися належним йому майном шляхом передачі цього майна у власність іншої особи

**Відчуження політичне**, відчуження від людини або суспільства політичних прав і свобод внаслідок їх привласнення державою, політичними партіями або іншими політичними суб'єктами

**Відчуження соціальне**, процес перетворення діяльності людини на ворожу стосовно неї силу, що придушує та руйнує соціально-біологічну та морально-психічну цілісність індивіда

**Відчуття**, психічний процес, результатом якого є відображення окремих властивостей предметів і явищ безпосередньо за допомогою органів чуття

**Відшарування сітківки**, патологічне відокремлення задньої частини сітківки ока від скловидного тіла

**Відшкодування збитків**, цивільно-правова компенсація майнових збитків, заподіяних правопорушенням

**Відщеп**, в археології – уламок, відбитий рукою людини від більшого каменя (нуклеуса) ударом чи відтисканням, які залишають характерні сліди, що з часу пізнього

палеоліту часто служив заготовкою для виготовлення складніших знарядь

**Відьма**, у багатьох світових міфологічних системах – земна жінка із надприродними силами, які вона застосовує на шкоду людям

**Відьмини кілляця**, кілляця, утворені плодовими тілами грибів

**Вієт, Франсуа** (1540–1603), математик, автор сучасної системи нотації в алгебрі, Франція

**Вієта формули**, виражають коефіцієнти многочлена через його корені

**Віже Ле Брен, Елізабет Луїза** (1755–1842), живописець, майстер портрету, Франція

**Віз**, засіб пересування на чотирьох колесах з кінною або воловою тягою

**Віза**, у міжнародному спілкуванні – позначка в закордонному паспорті, що означає дозвіл на в'їзд і виїзд з країни

**Візантій**, старогрецьке місто у місці з'єднання Мармурового моря, Босфору і Золотого Рогу, попередник Константинополя

**Візантійська імперія**, середньовічна держава, східна частина Римської імперії з центром у Константинополі (395–1453)

**Візантійська культура**, культура періоду існування Візантійської імперії

**Візантійське мистецтво**, мистецтво, створене за часів існування Візантійської імперії

**Візантійсько-арабські війни 7–12 ст.**, низка військових конфліктів Візантійської імперії та Арабського халіфату за панування в Східному Середземномор'ї

**Візантійсько-болгарські війни 680–1355**, серія військових сутичок між Візантією і Болгарією за домінування на Балканському півострові за часів існування Першого (681–1018) і Другого (1185–1396) Болгарських царств

**Візантійсько-готські війни 535–554**, військові дії між Східною Римською імперією і королівствами остготів в Італії і вестготів в Іспанії

**Візантійсько-перські війни 420–628**, низка воєн і прикордонних конфліктів між Візантією та імперією Сасанідів за контроль над Вірменією, Сирією, Єгиптом і Месопотамією

**Візантологія**, міждисциплінарна галузь гуманітарних наук, складова медієвістики, досліджує історію й культуру Візантійської імперії

**Візбор, Юрій Йосипович** (1934–1984), журналіст, співак, актор, один із основоположників жанру авторської пісні, Росія

**Візе, Володимир Юлійович** (1886–1954), океанолог, член-кореспондент АН СРСР (1933), Росія

**Візе, Леопольд фон** (1876–1969), соціолог, представник формальної школи, Німеччина

**Візел, Торстен Нільс** (1924), нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981), Швеція

**Візель, Елі** (1928), письменник, Нобелівська премія миру (1986), Румунія – Угорщина – Франція – США

**Візер, Фрідріх фон** (1851–1926), економіст, представник австрійської школи в політекономії, Австрія

**Візерспун, Різ** (1976), актриса, «Оскар» (2006), США

**Візеу**, округ Португалії

**Візіров, Неджеф бей** (1854–1926), драматург, публіцист, театральний діяч, один із основоположників азербайджанського національного театру, Азербайджан

**Візитна картка**, візитівка, 1) документ, який широко застосовується в дипломатичній практиці і містить зведення про дипломатичного представника; 2) картка з прізвищем, ім'ям та по батькові, іноді з адресою її власника для вручення під час знайомства або візиту

**Візір, Анатолій Дмитрович** (1929–2002), медик, академік АН України (1992), Україна

**Візничий**, сузір'я Північної півкулі

**Візок**, відкритий вагон малої місткості, призначений для перевезення вантажів, який переміщується по вузькоколіїних залізничних коліях (по території підприємств, зокрема, на шахтах і рудниках)

**Візуалізація творча**, методика, що використовується в прогресивній психології; заснована на техніці афірмації та медитації

**Візуальні спостереження**, безпосередні спостереження досліджуваних явищ і об'єктів

**Вії**, волосинки, що вкривають краї повік у ссавців

**Вій**, в українській міфології – сліпий, одноокий песиголовець – найстрашніший та найсильніший представник нечистої сили, який живе під землею

**Війки**, волоскоподібні структури на поверхні клітини

**Війна**, соціально-політичне явище, що є крайньою формою розв'язання суперечностей між державами, народами, національними чи соціальними групами засобами збройної боротьби

**Війна асиметрична**, вид війни, який характеризується істотною різницею у військовій силі або можливостях використання стратегій і тактик сторонами-учасницями

**Війна в Афганістані 1979–1989**, військові дії СРСР на території Афганістану з 26.12.1979 до 15.02.1989

**Війна громадянська**, найгостріша форма політичної боротьби всередині держави, яка має вигляд збройної сутички між класами і соціальними групами, партіями, націями тощо для досягнення певних політичних цілей (насамперед, повноти державної влади)

**Війна етнічна**, збройна фаза етнічного конфлікту, позначена масовим залученням до нього представників сторін

**Війна за незалежність Індонезії 1945–1949**, збройний конфлікт Індонезії, що входила до складу Голландської колоніальної імперії, проти Голландії і Великобританії

**Війна за незалежність США 1775–1783**, військово-політичні події у британських колоніях Північної Америки в 1775–1783, які закінчилися утворенням Сполучених Штатів Америки, інша назва – Американська революція

**Війна за польську спадщину 1587–1588**, інтервенція представника династії Габсбургів Максиміліана до Речі Посполитої з метою посісти польський престол

**Війна інформаційна**, протистояння між державами в інформаційному просторі

**Війна коаліційна**, війна, яка ведеться і, як правило, готується однією коаліцією держав проти іншої коаліції або країни

**Війна локальна**, війна, що, на відміну від світової, охоплює відносно невелике число держав і обмежений географічний район

**Війна маневрена**, війна із застосуванням маневрених з'єднань з метою знищення армії супротивника не в бою, а шляхом відсікання його від баз постачання і основних сил за допомогою маневрів власних військ

**Війна позиційна**, війна, в якій збройна боротьба ведеться переважно на суцільних, відносно стабільних фронтах з глибоко ешелонованою обороною

**Війна превентивна**, війна, яку починають з метою випередження агресивних дій з боку супротивника, вважаючи, що майбутній конфлікт неминучий

**Війна світова**, глобальне військове зіткнення між коаліціями держав, що охоплює велику частину країн світу, включає територію кількох театрів воєнних дій та здійснює вирішальний вплив на міжнародну стабільність і безпеку людства

**Війна тотальна**, війна, в якій країни-учасниці використовують усі доступні їм ресурси і методи, щоб перемогти противника

**Війна ядерна**, війна, в якій головним засобом ураження є ядерна зброя

**Війни пам'ятей**, різновид конфліктів пам'ятей, зіткнення інтересів окремих груп, спільноти чи спільнот на ґрунті різних інтерпретацій образів минулого

**Війни пам'ятників**, 1) метафора для позначення конфліктних ситуацій навколо пам'ятників як репрезентантів домінантних символів епохи чи політичного режиму; 2) одна з форм меморіальних стратегій

**Війон, Жак** (1875–1963), живописець, графік, Франція

**Війон, Франсуа** (1431–1463), поет, Франція

**Війська автомобільні**, спеціальні війська, призначені для підвезення боеприпасів, пального, продовольства та інших матеріальних засобів, необхідних для ведення бойових дій, а також для евакуації поранених, хворих, техніки

**Війська Запорозького законів і вольностей пакти та конституції 1710**, договір між П. Орликом (обраним гетьманом), козацькою старшиною і рядовими козаками, що перебували у вигнанні

**Війська мотострілецькі**, рід військ у сухопутних військах збройних сил держави, що представляє собою стрілецькі війська (піхоту), оснащену моторизованими бойовими, спеціальними і транспортними машинами та засобами механічної тяги

**Війська спеціальні**, війська і служби Збройних Сил, призначені для забезпечення бойової діяльності військ, що виконують вузькоспеціалізовані функції, та мають

на озброєнні спеціально призначену для цього бойову та іншу техніку

**Війська стрілецькі**, назва легкої піхоти в європейських арміях з 18 ст.

**Війська сухопутні**, вид збройних сил, призначений для ведення бойових дій переважно на суші

**Військо гетьманське наймане**, вільнонаймані полки Гетьманщини, створені в 60–70-х роках 17 ст., поділялися на охочекомонні (кінні) і охочепіхотні (піші), несли сторожову та розвідувальну службу, а також брали участь у військових діях

**Військо надвірне**, приватні військові формування магнатів часів Речі Посполитої, які склалися з гусарських, козацьких і драгунських кінних надвірних корогв та підрозділів піхоти

**Військова наука**, система знань про характер, закони війни, підготовку Збройних Сил й країни в цілому до війни та про способи її ведення

**Військова облікова спеціальність**, ВОС, категорія військового обліку, що вказує військову спеціальність військовослужбовця (військовозобов'язаного) і його належність до виду збройних сил, роду військ (сил) або служби

**Військова промисловість**, сукупність галузей, що розробляють і виробляють різні види озброєння і військову техніку

**Військова служба**, державна служба особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я та віком громадян країн, пов'язаній із захистом своєї Батьківщини

**Військова таємниця**, 1) режим збереження відомостей військового характеру, що мають важливе державне значення; 2) відомості військового характеру, що спеціально охороняються державою

**Військова техніка**, озброєння, бойові й небойові машини, прилади, апарати й інші технічні засоби, якими оснащуються збройні сили

**Військова форма одягу**, одноманітний за конструкцією і строго регламентований на вигляд одяг військовослужбовців

**Військовий квиток**, документ, що засвідчує особу військовослужбовця, який перебуває на строковій службі

**Військовий облік**, особливий облік військовозобов'язаних та призовників з метою планомірного комплектування ЗС та інших військових формувань, створених відповідно до законодавства держави

**Військовий обов'язок**, конституційно-правовий обов'язок громадян захищати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність держави

**Військовий обов'язок загальний**, встановлений у деяких державах законом обов'язок населення нести військову службу у збройних силах своєї країни

**Військовий округ**, територіальне загальновійськове оперативно-стратегічне об'єднання частин, з'єднань, об'єднань, військово-навчальних закладів і різних місцевих військових установ

**Військовий переворот**, заколот, збройний виступ групи змовників з метою вчинити державний переворот

**Військовий потенціал**, можливості держави чи коаліції держав утримувати й удосконалювати збройні сили, підвищувати їхню боєздатність, поповнювати навченими кадрами, забезпечувати сучасною зброєю та військовою технікою і всіма видами постачання в мирний і воєнний час

**Військовий стан**, особливий правовий режим в державі або її частині, який встановлюється рішенням вищого органу державної влади у разі агресії проти держави або безпосередньої загрози агресії

**Військових патрулів змагання**, вид спорту, який входив до програми Олімпійських ігор у 1924

**Військові дії**, організоване застосування військ, сил і засобів для виконання поставлених військових завдань на суші, на морі, в повітрі, в космосі, які передбачають знищення противника і відбиття його дій, захист своїх військ і об'єктів, що прикриваються ними

**Військові звання**, ранги різних ступенів, що надаються у Збройних силах військовослужбовцям, відповідно до їхньої посади, кваліфікації фахової підготовки та терміну служби

**Військові звання України**, система рангів, що була утворена у березні 1992 після прийняття Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»

**Військові комісари**, 1) представники уряду чи правлячої партії у військах; 2) керівники військового комісаріату

**Військові поселення**, спеціальні поселення військовозобов'язаних селян у Російській імперії у 18–19 ст.

**Військові суди**, судові органи, що здійснюють правосуддя у Збройних Силах України та інших військових формуваннях

**Військові формування**, створені відповідно до законодавства військові об'єднання, з'єднання, частини, підрозділи та органи управління ними

**Військові формування українські на Далекому Сході**, окремі військові підрозділи, утворені військовослужбовцями українського походження в 1917–1918 на Далекому Сході

**Військового управління органи**, добування відомостей про об'єкти супротивника за допомогою електронно-оптичних засобів розвідки

**Військово-економічний потенціал**, максимальна частина економічного потенціалу країни, яка може бути використана для зміцнення оборонної могутності

**Військовозобов'язаний**, особа, яка перебуває у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави

**Військово-історичні музеї**, музеї історії військової справи

**Військово-морські сили Збройних сил України**, вид Збройних Сил України, призначений для захисту суверенітету і державних інтересів України на морі

**Військовополонені**, особи, що належать до збройних сил воюючої сторони, добровольці, партизани, учасники Руху

опору та інші комбатанти, а також деякі не комбатанти, які під час війни опинилися під владою супротивника

**Військово-промисловий комплекс** (ВПК), сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних промислових підприємств, науково-дослідних центрів, підрозділів збройних сил та державних установ і організацій, які забезпечують потреби національної оборони

**Військово-революційні комітети**, органи тимчасової влади на підконтрольній червоним військам територіях УСРР (1917–1920)

**Військово-спортивні багатоборства**, вид спорту

**Військово-цивільна адміністрація**, тимчасовий державний орган, який діє на території Донецької та Луганської обл. у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України

**Війт**, у середньовічній Німеччині а також містах Речі Посполитої, заснованих на магдебурзькому праві, у 15–18 ст. – керівник магістрату, місцевого самоврядування (міського чи сільського управління)

**Війтівці**, селище міського типу Волоцького р-ну Хмельницької обл.

**Війтович, Петро Васильович** (1862–1936), скульптор, Україна

**Війчасті**, інфузорії (Ciliophora), тип найпростіших з групи альвеол біонтів, які найбільш високоорганізовані та мають значну кількість коротких ворсинок

**Війчасті черви** (Turbellaria), клас тварин типу плоских червів

**Вік**, тривалість життя

**Вік. 1798–1808**, тритомна антологія української літератури, присвячена 100-річчю публікації перших трьох частин «Енеїди» Івана Котляревського; видана протягом 1900–1902

**Вік психологічний**, вік особи у відповідності до самооцінки, самопочуття і (або) поширених норм поведінки, пов'язаних з віком

**Вік соціальний**, умовний рівень соціальних досягнень індивіда (суспільний стан, кар'єра, сімейний статус) у порівнянні з середньостатистичним рівнем подібних досягнень людей одного з ним віку

**Вік шкільний**, період життя й розвитку дітей, відповідний часу їхнього навчання в школі

**Вікарій**, правитель адміністративного округу в Римській імперії; під'єпископ, заступник чи помічник архієрея у православній конфесії християнської релігії, помічник єпископа або пресвітера в католицькій конфесії християнської релігії

**Вікаруючі види**, вікарні види, близькі види що займають сусідні ареали

**Вікасол**, вітамін К, лікарський препарат, вітамін, який стимулює зсідання крові

**Вікелас, Деметріос** (1835–1908), спортивний функціонер, перший президент Міжнародного олімпійського комітету (1894–1896), Греція

**Вікен, Олександр Володимирович** (1947), художник-аніматор, сценарист, режисер, Україна



**Вікентійки**, жіноча чернецька організація, заснована у 1633 Св. Вікентієм де Пауль і Людвікою де Маріллак у Парижі

**Вікі**, веб-сайт, структуру і вміст якого користувачі можуть самостійно змінювати за допомогою інструментів, що надаються самим сайтом

**Вікінг**, космічна програма НАСА з вивчення Марса, зокрема, на предмет наявності життя на планеті

**Вікінги**, нормани, племена, що в Середньовіччі заселяли прибережну та континентальну частину Скандинавії та Балтійського моря

**Вікіпедія**, відкрита багатомовна мережева енциклопедія

**Віккерс Веллінгтон**, британський двохмоторний бомбардувальник часів Другої світової війни

**Вікліф, Джон** (1320–1384), богослов, філософ, реформатор церкви, Велика Британія

**Вікна**, прорізи у зовнішніх стінах, які служать для освітлення приміщень природним світлом, для провітрювання і зорового зв'язку внутрішнього простору із зовнішнім

**Вікна (часопис)**, літературно-художній та громадсько-політичний часопис (1927–1932, Львів)

**Вікна нижнього регістру**, вікна першого ярусу в дерев'яних церквах

**Вікно венеціанське**, широке напівкругле вікно з трьома прорізами – середнім і двома боковими

**Вікно комп'ютерне**, прямокутна область на екрані комп'ютера, призначена для взаємодії з програмою, – введення даних у програму, отримання результатів виконання програми та службових повідомлень програми

**Вікно слухове**, проріз у будинку, призначений для провітрювання і освітлення горища, який розташовують на схилі покрівлі або у фронтононній стіні

**Віко, Джамбатіста** (1668–1744), філософ епохи Просвітництва, засновник сучасної філософії історії, Італія

**Вікова диференціація**, соціальний процес, завдяки якому індивіди поділяються за різними статусними позиціями і відіграють певні ролі, виходячи з соціальних установок стосовно їхнього віку

**Вікові групи**, поділ індивідів на певні категорії в залежності від віку та від положення в життєвому циклі

**Вікові коливання клімату**, періодичні чи ритмічні кліматичні зміни, що спостерігаються протягом десятків і сотень років

**Віконне плетіння**, частина віконного блока, що складається зі стулок, кватирок, іноді й фрамуг

**Віконниці**, рухомі (розсувні або розкривні) дерев'яні, декоративно розмальовані чи різьблені завіконні щитки для захисту вікон ззовні у житлових будинках сільського типу

**Віконська, Дарія** (1893–1945), письменниця, мистецтвознавець, есеїст, Україна

**Вікрамадітья**, легкий авіаносець ВМС Індії

**Вікрант**, легкий авіаносець ВМС Індії

**Вікрі, Вільям Спенсер** (1914–1996), економіст, Нобелівська премія з економіки (1996), США

**Віксель, Кнут** (1851–1926), економіст, Швеція

**Віктимність**, підвищена вірогідність за певних обставин стати жертвою правопорушення

**Віктимологія**, 1) міждисциплінарна соціально-правова галузь наукового знання, що досліджує закономірності походження, існування і розвитку віктимності як соціального явища; 2) вчення про жертву взагалі, а також жертву правопорушень

**Віктор I** (?–199), 14-й папа римський (189–199)

**Віктор II** (1018–1057), 153-й папа римський (1055–1057)

**Віктор III** (1027–1087), 158-й папа римський (1086–1087)

**Віктор Еммануїл I** (1759–1824), король П'ємонт та Сардинії (1802–1821)

**Віктор Еммануїл II** (1820–1878), король П'ємонт та Сардинії (1849–1861) та Італії (1861–1878)

**Віктор Еммануїл III** (1869–1947), король Італії (1900–1946)

**Вікторенко, Олександр Степанович** (1947), космонавт, Росія

**Вікторіанська доба**, період історії та культури Великої Британії під час правління королеви Вікторії (1837–1901)

**Вікторіанський стиль**, мистецький стиль, названий на честь британської королеви Вікторії

**Вікторії і Альберта музей**, найбільший і найперший у світі музей декоративно-ужиткового мистецтва, діє з 1852, м. Лондон, Велика Британія

**Вікторія (королева)** (1819–1901), британська державна діячка, королева Великої Британії (1837–1901)

**Вікторія (богиня)**, в римській міфології богиня перемоги

**Вікторія (водоспад)**, водоспад на річці Замбезі (кордон між Замбією та Зімбабве) шириною 1800 м та висотою 120 м

**Вікторія (місто)**, місто, столиця Сейшельських островів

**Вікторія (озеро)**, озеро в Африці, на території Уганди, Танзанії та Кенії

**Вікторія (острів)**, острів на південному заході Канадського Арктичного архіпелагу

**Вікторія (провінція)**, провінція Австралії

**Вікторія (річка)**, річка в Австралії, впадає до Тиморського моря, 780 км

**Вікторія**, штат Австралії

**Віктюк, Роман Григорович** (1936), театральний режисер, народний артист України (2006) та Росії (2009), Україна – Росія

**Віктюк, Юрій Михайлович** (1944), графік, живописець, Україна – США

**Вікул, Сергій Павлович** (1890–1937), журналіст, політик, член Української Центральної Ради, Україна

**Вікуня**, вігонь (Vicusna vicugna), вид тварин родини верблюдових

**Вікус**, археологічна доколумбова культура приблизно 5 ст. до н. е. – 6 ст. н. е., яка належить до класичних доколумбових культур

**Вікшемська, Лідія** (1885 – після 1952), українська оперна співачка (сопрано), педагог

**Віл**, кастрований самець великої рогатої худоби

**Віламовіц-Меллендорф, Ульріх фон** (1848–1931), філолог-класик, історик античної культури, Польща – Німеччина

**Віланд, Генріх, Отто** (1877–1957), хімік, Нобелівська премія з хімії (1927), Німеччина

**Віланд, Крістоф Мартін** (1733–1813), поет, видавець, ідеолог німецького рококо, Німеччина

**Віланова культура**, археологічна культура ранньої залізної доби, поширена в Північній Італії (900–500 до н. е.)

**Вілар, Жан** (1912–1971), театральний режисер та актор, засновник Авіньйонського театального фестивалю, Франція

**Віла-Реал**, округ Португалії

**Вілбур, Річард** (1921), поет, перекладач, Пулітцерівська премія (1957, 1989), США

**Вілендорфсько-костенківська археологічна культура**, Східний Гравет, група пам'яток середнього етапу пізнього палеоліту

**Віленська комісія для розбирання і видання давніх актів**, Віленська археографічна комісія, наукове та просвітницьке товариство, що діяло у Вільнюсі у 1855–1865

**Віленське перемир'я 1656**, укладене 24.10.1656 у м. Вільно між Річчю Посполитою і Московською державою, за яким припинилися воєнні дії між країнами і вони зобов'язувалися не розпочинати переговорів про мир зі Швецією

**Віленський, Ілля Аркадійович** (1896–1973), композитор, художній керівник Ансамблю танцю України (1937–1941), Україна

**Віленський, Костянтин Михайлович** (1949), композитор, класичний та джазовий піаніст-віртуоз, Україна – Польща

**Вілер, Анна** (1785–1848), ірландська громадська діячка

**Вілер, Джон Арчибальд** (1911–2008), фізик-теоретик, автор терміна «чорна діра», США

**Вілера закон**, дактилічний закон, закон перенесення наголосу на передостанній склад в ряді грецьких окситонних слів з дактилічним закінченням, що був сформульований у 1885. Б. А. Вілером

**Віли**, самодіви, міфологічні постаті в народних віруваннях південних слов'ян, подібні до українських русалок та мавок

**Вілінк, Карел** (1900–1983), живописець, представник магічного реалізму, Нідерланди

**Вілінський, Микола Миколайович** (1888–1956), композитор, педагог, засновник баладного жанру в українській фортепіанній музиці, Україна

**ВИІ-інфекція**, інфекція вірусом імунодефіциту людини

**Вілкат, Терренс Вейд** (1949), астронавт, США

**Вілкінс, Джордж Губерт** (1888–1958), мандрівник, полярний дослідник, Австралія

**Вілкінс, Моріс Г'ю Фредерік** (1916–2004), фізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962), Велика Британія

**Вілкінсон, Даніс** (1922), фізик-ядерник, винахідник аналого-цифрового перетворювача Вілкінсона, Велика Британія

**Вілкінсон, Джеймс** (1919–1986), вчений в галузі чисельного аналізу, Премія Тюрінга (1970), Велика Британія

**Вілкінсон, Джефрі** (1921–1996), хімік, Нобелівська премія з хімії (1973), Велика Британія

**Вілкоккс, Джеймс** (1949), письменник, США

**Вілкс, Гіртс Айварович** (1968), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу (1990, 1991), Латвія – Україна

**Вілкс, Моріс Вінсент** (1913–2010), вчений, проектувальник EDSAC, Премія Тюрінга (1967), Велика Британія

**Вілкс, Чарльз** (1798–1877), морський офіцер і дослідник, керівник Американської дослідницької експедиції (1838–1842), США

**Вілкса землі**, частина території Східної Антарктиди, що лежить між Землею Аделі і Землею Королеви Мері

**Вілла Медічі**, архітектурний комплекс з садом у Римі, побудований 1544, де розташовується Французька академія в Римі

**Вілла**, 1) замиський комфортабельний будинок з садом або парком; 2) у Стародавньому Римі – помістя, маєток, розташований у замиській зоні і призначений для відпочинку та розваг

**Вілла-Лобос, Ейтор** (1887–1959), композитор, фольклорист, диригент, створив національну бразильську музику, Бразилія

**Віллетт**, залізо-нікелевий метеорит, найбільший з будь-коли знайдених на території США і шостий за розміром у світі, важить понад 15,5 т, упав в Орегоні 1 млрд років тому

**Вілландра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, озерний район, Австралія

**Віллані, Седрік** (1973) математик, фахівець з математичного аналізу, Премія Філдса (2010), Франція

**Віллар, Клод Луї Ектор де** (1653–1734), воєначальник, головний маршал Франції (1733), Франція

**Вілларі, Еміліо** (1836 – 1904), фізик, першовідкривач Вілларі ефекту

**Вілларі ефект**, вплив механічних деформацій (розтягання, кручення, згину тощо) на намагніченість феромагнетика

**Вілларсо, Антуан Івон** (1813–1883), астроном та математик, Франція

**Віллафранкське перемир'я**, укладене 11.07.1859 під час австро-італо-французької війни, коли після поразки біля Сольферіно Австрія не спромоглася боротися з об'єднаними силами Франції та П'ємонту

**Вілльель, Жозеф де** (1773–1854), прем'єр-міністр Франції (1821–1828)

**Віллем I** (1772–1843), король Нідерландів (1815–1840)

**Віллем II** (1792–1849), король Нідерландів (1840–1849)

**Віллем III** (1817–1890), король Нідерландів (1849–1890)

**Віллем-Александр** (1967), король Нідерландів з 2013

**Віллемс, Ян-Франс** (1793–1846), поет, філолог, історик, Бельгія

**Вілліс, Брюс** (1955), актор, зірка мас-культу 1980–2000-х, Німеччина – США

**Вілліс-Тауер**, хмарочос у Чикаго, найвищий США і у світі (протягом 1973 – 1998)

**Вільє де Ліль-Адан, Жан-Марі-Матіас-Філіп- Огюст** (1838–1889), письменник, Франція

**Вільєнев, П'єр Шарль де** (1763–1806), мореплавець, адмірал часів наполеонівських воєн, Франція

**Вільямс, Генк** (1923–1953), кантрі-музикант, співак, автор пісень, композитор, один із найвпливовіших виконавців кантрі-музики 20 ст., США

**Вільямс, Джефрі** (1958), астронавт, США

**Вілмот, Джон** (1647–1680), поет, один з найвизначніших поетів епохи Реставрації, Велика Британія

**Вілсон, Джекі** (1934–1984), співак, класик ритм-енд-блюзу та рок-н-ролу, США

**Вілсон, Едвард Осборн** (1929), біолог, ентомолог, один із засновників соціобіології, США

**Вілсон, Едгар Брайт** (1908–1992), хімік, США

**Вілсон, Мітчел** (1913–1973), письменник, фізик, США

**Вілюй**, річка у Росії, ліва притока Лени, 2650 км

**Вільгельм I** (1797–1888), імператор Німеччини (1871–1888)

**Вільгельм I Завойовник** (1027–1087), король Англії (1066–1087)

**Вільгельм I Злий** (1126–1166), король Сицилії (1154–1166)

**Вільгельм I Лев** (1143–1214), король Шотландії (1165–1214)

**Вільгельм I Оранський** (1533–1584), штатгальтер Голландії (1579–1584)

**Вільгельм II** (1859–1941), імператор Німеччини (1888–1918)

**Вільгельм II Добрий** (1153–1189), король Сицилії (1166–1189)

**Вільгельм II Оранський** (1626–1650), штатгальтер Голландії (1647–1650)

**Вільгельм II Рудий** (бл. 1056–1100), король Англії (1087–1100)

**Вільгельм III Оранський** (1650–1702), король Англії і Шотландії (як Вільгельм II) у 1689–1702, штатгальтер Голландії (1672–1702)

**Вільгельм з Мербеке** (1215–1286), священнослужитель, архієпископ і філолог-класик, переклав низьку працю Аристотеля з оригіналу та інших ранніх грецьких філософів і коментаторів, які відіграли важливу роль у поширенні грецької філософії в Середньовіччі, Бельгія

**Вільгельм**, гора, найвища точка (4509 м) Папуа – Нової Гвінеї

**Вільгельмі, Людвіг Фердинанд** (1812–1864), хімік, один із основоположників хімічної кінетики, Німеччина

**Вільгельміна** (1880–1962), королева Нідерландів у 1890–1948

**Вільгельмссон, Ганс** (1929–2011), фізик-теоретик, іноземний член АН України (1991), Швеція

**Вільгельмське**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний та історико-архітектурний ансамбль 17 ст., м. Кассель, земля Гессен, Німеччина

**Вільгушинський, Роман Казимирович** (1963), скульптор, Україна

**Вільд, Генріх фон** (1833–1902), метеоролог, Швейцарія

**Вільде, Едуард** (1865–1933), письменник, драматург, журналіст, представник критичного реалізму, Естонія

**Вільде, Ірина** (1907–1982), письменниця, Національна премія ім. Т. Г. Шевченка (1965), Україна

**Вільєгас, Естебан Мануель де** (1589–1669), поет, Іспанія

**Вількен, Фрідріх** (1777–1840), історик, Німеччина

**Вількицький, Борис Андрійович** (1885–1961), мореплавець, геодезист, дослідник Арктики, Росія

**Вільморен**, Левек де Вільморен, родина французьких селекціонерів

**Вільна група**, група G називається вільною групою, якщо існує підмножина S в G, така, що кожен елемент G записується єдиним чином як добуток скінченного числа елементів S і їх обернених елементів

**Вільна економічна зона**, територіальні анклав, відкриті для руху товарів, капіталів і робочої сили

**Вільна енергія**, термодинамічний потенціал

**Вільна Європа**, радіостанція, заснована 1950, з 1959 – «Свобода»

**Вільна конкуренція**, стан ринкового середовища, за якого окремі суб'єкти економічних відносин не можуть справляти вирішального впливу на встановлення рівня ринкової ціни або на обсяги продажу чи виробництва продукції

**Вільна Росія**, алмаз вагою 241,8 карата, видобутий 1991 у Якутії (Росія)

**Вільна Україна (політична група)**, політична група наддніпрянських емігрантів у Львові в 1911

**Вільна Україна (часопис)**, літературно-науковий та громадсько-політичний часопис (1906, Петербург)

**Вільна українська школа**, часопис Всеукраїнської учительської спілки (1917–1919, Київ)

**Вільна фігурація**, мистецький рух, який виник на початку 1980-х у Франції

**Вільна Франція**, антифашистська організація під керівництвом генерала Ш. де Голля, складова французького Руху опору під час Другої світової війни

**Вільне**, селище міського типу Джанкойського р-ну АР Крим

**Вільне варіювання мовних одиниць**, стан мовних одиниць, коли вони трапляються в тому самому оточенні й при цьому не розрізняють значень

**Вільне козацтво**, добровільні збройні формування в Україні і на Кубані, 1917–1918

**Вільне місто**, самоврядне територіально-політичне нейтралізоване та демілітаризоване утворення, якому на підставі міжнародного договору надано особливий міжнародно-правовий статус

**Вільне слово**, 1) тижневик, що виходив із 1956 в Торонто; 2) часопис української літератури, що виходив у Румунії у 20 ст.; 3) («Вольное слово») газета, що виходила в Женеві протягом 1881–1883 (видавці Мальшинський та Драгоманов)

**Вільнер, Володимир Бертольдівич** (1885–1952), режисер, народний артист УРСР (1940), Україна

**Вільний асоціативний експеримент**, методика психолінгвістичних досліджень, при якій реципієнти відповідають на слово-стимул одним словом, яке перше спадає на думку, або кількома словами, що виникли в свідомості за певний час

**Вільний вірш**, 1) нерівностопний римований силаботонічний вірш, поширений здебільшого в байках та віршованій драматургії; 2) те саме, що верлібр

**Вільний наголос**, наголос, не закріплений за певним складом усіх слів, також – нефіксований наголос

**Вільний радикал**, парамагнітна хімічна частинка з неспареним електроном (в загальному випадку – з кількома неспареними електронами)

**Вільний ринок**, позбавлений будь-якого стороннього втручання (включаючи урядове регулювання) і шахрайства ринок, на якому ціни встановлюються вільно без застосування неекономічних зовнішніх факторів, а виключно на підставі попиту і пропозиції

**Вільний театр** (1887–1896), перший в Європі некомерційний драматичний театр, створений режисером А. Антуаном у Парижі (1887 – 1896)

**Вільний час**, частина соціального, позаробочого часу, яка вивільнена від обов'язкових невідкладних справ і є «часом свободи», простором вільної діяльності й вільного розвитку особистості

**Вільний член рівняння**, член рівняння, що не містить невідомого

**Вільновідпущеник**, відпущений на волю раб

**Вільногірськ**, місто Дніпропетровської обл.

**Вільнодумство**, ідейна течія, що демонструє критичне ставлення до існуючих поглядів, порядків

**Вільної торгівлі зона**, тип міжнародної інтеграції, при якій в країнах-учасниках скасовуються митні збори і податки, а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі згідно з міжнародним договором

**Вільнюс**, місто, столиця Литви

**Вільнюський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Вільнюський університет**, вищий навчальний заклад у м. Вільнюс (Литва), діє з 1570

**Вільнянськ**, місто, адміністративний центр Вільнянського р-ну Запорізької обл.

**Вільнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Вільсон, Август** (1945–2005), драматург, Пулітцерівська премія (1987, 1990), США

**Вільсон, Бенджамен** (1817–1900), богослов, США

**Вільсон, Гарольд** (1916–1995), 67-й (1964–1970) та 69-й (1974–1976) прем'єр-міністр Великої Британії

**Вільсон, Горас Хеймен** (1786–1860), індолог, санскритолог, перший професор санскриту в Оксфордському університеті, Велика Британія

**Вільсон, Едмунд** (1895–1972), письменник, критик, літературознавець, США

**Вільсон, Ендрю Лівінгстон** (1961), політолог, дослідник сучасної історії та політики України, Велика Британія

**Вільсон, Кеннет** (1936–2013), фізик, Нобелівська премія з фізики (1982), США

**Вільсон, Кері** (1889–1962), сценарист, продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Вільсон, Роберт Вудро** (1936), фізик, Нобелівська премія з фізики (1978), США

**Вільсон, Томас Вудро** (1856–1924), 28-й президент США (1913–1921), Нобелівська премія миру (1919)

**Вільсон, Чарльз Томсон Різ** (1869–1959), фізик, Нобелівська премія з фізики (1927), Велика Британія

**Вільсона камера**, детектор треків швидких заряджених частинок, в якому використовується здатність іонів виконувати роль зародків водяних крапель у переохолодженій перенасиченій парі

**Вільсона критерій**, стверджує, що натуральне число  $n > 1$  є простим в тому і тільки тому випадку коли  $(n-1)! + 1$  ділиться на  $n$

**Вільха зелена** (*Alnus viridis*), рослина родини березових

**Вільхівщинський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Полтавський р-н Полтавської обл.

**Вільча**, селище міського типу Вовчанського р-ну Харківської обл.

**Вільчек, Френк** (1951), фізик, Нобелівська премія з фізики (2004), США

**Вільшанка (притока Дніпра)**, річка у Черкаській обл., права притока Дніпра, 100 км

**Вільшанка (притока Південного Бугу)**, річка у Вінницькій обл., ліва притока Південного Бугу, 29 км

**Вільшанка (притока Псла)**, річка у Сумській обл., ліва притока Псла, 34 км

**Вільшанка (птах)** (*Erithacus rubecula*), вид птахів родини мухоловкових, вид фауни України

**Вільшанка (смт)**, селище міського типу, адміністративний центр Вільшанського р-ну Кіровоградської обл.

**Вільшанки** (*Erithacus*), рід птахів родини мухоловкових

**Вільшанська угода 1617**, укладена 28.10.1617 в урочищі Стара Вільшанка, поблизу Таращі, між гетьманом Петром Сагайдачним і командувачем польських військ коронним гетьманом Станіславом Жолкевським

**Вільшанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Вільшина, Остап** (1899–1924), поет, Україна

**Вільштеттер, Ріхард Мартін** (1872–1942), хімік, Нобелівська премія з хімії (1915), Німеччина

**Вільшук, Василь Михайлович** (1946), скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна



**Вільяверде, Сіріло** (1812–1894), письменник, журналіст, політик, Куба

**Вільям із Шервуда** (бл. 1190–1249), логік, Велика Британія

**Вільямс, Альберт Ріс** (1883–1962), публіцист, журналіст, США

**Вільямс, Альберто** (1862–1952), композитор, музикознавець, педагог, засновник Буенос-Айреської консерваторії (1893), Аргентина

**Вільямс, Бернард** (1929–2003), філософ, представник моральної філософії, Велика Британія

**Вільямс, Бетті** (1943), ірландська громадська діячка, Нобелівська премія миру (1976)

**Вільямс, Василь Робертович** (1863–1939), ґрунтознавець, один з основоположників агрономічного ґрунтознавства, академік АН СРСР (1931), Росія

**Вільямс, Вільям Карлос** (1883–1963), поет, США

**Вільямс, Давид Ріс** (1954), астронавт, Канада

**Вільямс, Джоді** (1950), американська активістка, викладач; засновник Міжнародного руху за заборону протипіхотних мін, Нобелівська премія миру (1997)

**Вільямс, Реймонд** (1921–1988), письменник, теоретик культури і літератури, Велика Британія

**Вільямс, Серена** (1981), спортсменка (теніс), 4-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2000, 2008, 2012), переможниця 17 турнірів «Великого шолому» в одиночному розряді (1999, 2002, 2003, 2005, 2007–2010, 2012, 2013), США

**Вільямс, Теннессі** (1911–1983), драматург, Пулітцерівська премія (1948), США

**Вільямсон, Александер Вільям** (1824–1904), хімік, автор фундаментальних праць з вивчення реакцій етерифікації, Велика Британія

**Вільямсон, Олівер** (1932), економіст, Нобелівська премія з економіки (2009), США

**Вільямсонієві** (Williamsoniaceae), родина голонасінних рослин порядку бенетитових

**Вільяндімаа**, повіт Естонії

**Вільянсіко**, іспанський народний музичний жанр

**Вільянуева, Карлос Рауль** (1900–1975), архітектор, Венесуела

**Вільяуррутія, Хав'єр** (1903–1950), поет, драматург, перекладач, класик мексиканської літератури, Мексика

**Віман, Карл** (1951), фізик, Нобелівська премія з фізики (2001), США

**Вімана**, 1) в архітектурі Індії – храм або його основна частина; 2) у стародавній ведичній літературі Індії – повітряна колісниця

**Вімане**, міфологічний літальний апарат, описаний у давньоіндійському епосі та пізнішій літературі

**Вімперг**, 1) у готичній архітектурі – декоративний шпиль, який вінчає портал або вікно; 2) високий гостроконечний декоративний фронтон, що завершує портали і віконні прорізи будинків або споруд

**Він, Вільгельм** (1864–1928), фізик, Нобелівська премія з фізики (1911), Німеччина

**Віна закони**, закони випромінювання абсолютно чорного тіла

**Вінайкін, Василь Павлович** (1924), скульптор, Росія – Україна

**Віная-пітака**, перша частина Трипітаки

**Вінбарг, Лудольф** (1802–1872), журналіст, теоретик літератури, ідеолог літературної течії «Молода Німеччина», Німеччина

**Вінберг, Георгій Георгійович** (1905–1987), гідробіолог, член-кореспондент АН СРСР (1976), Росія

**Вінграновський, Микола Степанович** (1936–2004), письменник, сценарист, кінорежисер, актор, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Віндаус, Адольф** (1876–1959), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1928), Німеччина

**Віндглієдер**, вітрильна дошка, спортивний снаряд для участі в змаганнях з віндсерфінгу

**Віндгук**, місто, столиця Намібії

**Віндельбанд, Вільгельм** (1848–1915), філософ, представник баденської школи неокантіанства, Німеччина

**Віндельгайн, Маргаріт** (1896–1985), художниця-кераміст, Франція

**Віндзор**, місто в Англії (Велика Британія), літня резиденція британських монархів, 28 тис. мешканців

**Віндикація**, у цивільному праві спосіб захисту права власності

**Віндішгрец, Альфред** (1787–1862), воєначальник, фельдмаршал Австрійської імперії (1848), керівник придушення повстань у Празі, Відні і Угорського повстання 1848–1849, Австрія

**Віндовз**, Microsoft Windows, сімейство операційних систем компанії Майкрософт

**Віндт, Герберт** (1894–1965), композитор, один з провідних діячів культури Третього рейху, Німеччина

**Віндх'я**, гірський масив (заввишки до 881 м) у Центральній Індії

**Віне, Роберт** (1873–1938), кінорежисер, один із засновників кіноекспресіонізму, Німеччина

**Вінер Цайтунг** (Wiener Zeitung – «Віденська газета»), австрійська щоденна газета, офіційний орган уряду, виходить у Відні з 1703

**Вінер, Жан** (1896–1982), композитор, піаніст, актор, Франція

**Вінер, Норберт** (1894–1964), один із основоположників кібернетики, США

**Вінер, Освальд** (1935), письменник, Австрія

**Вінера міра**, ймовірнісна міра, яка визначена у просторі  $S[0, 1]$  неперервних числових функцій  $x(t)$ , заданих на відрізьку  $[0, 1]$

**Вінерівський процес**, стохастичний процес з неперервним часом, що математично виражає випадкові блукання

**Вінець**, вінце, земс, земець, у дерев'яному зодчестві – перший горизонтальний ряд колод (брусів), зв'язаних між собою на рогах врубками

**Вінець**, вінце, коштовний головний убір, прикраса із золота, корона, зрідка – вінок

**Вініловий диск**, диск, який виробляється з синтетичних матеріалів і на поверхні якого по спіралі розташовані канавки (доріжки) із записом звуку

**Вінкельман, Йоганн Йоакім** (1717–1768), мистецтвознавець, основоположник сучасних уявлень про античне мистецтво і археологію, Німеччина

**Вінки**, архітектурні прикраси у вигляді сплечених у коло листя, квітів тощо

**Вінклер, Ганс Гюнтер** (1926), спортсмен (кінний спорт), 5-разовий чемпіон (1956, 1960, 1964, 1972), срібний (1976) та бронзовий (1968) призер Олімпійських ігор, Німеччина

**Вінклер, Йоганн** (1703–1770), фізик, Німеччина

**Вінклер, Клеменс Александер** (1838–1904), хімік, першовідкривач германію, Німеччина

**Вінклера ракети**, перша рідинна ракета в Європі, виготовлена у 1927

**Вінкоплетини**, весільний обряд

**Віннебаго**, мова групи сіу індіанської сім'ї мов

**Вінницький центральний міський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, створений у 1936, м. Вінниця

**Вінниця**, місто, адміністративний центр Вінницької обл.

**Вінницька область**, адміністративна-територіальна одиниця України вищого рівня

**Вінницька, Люціна** (1928–2013), актриса, журналістка, публіцист, лауреат Венеційського МКФ (1959), Польща

**Вінницький державний академічний музично-драматичний театр імені Садовського**, діє з 1910

**Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1912

**Вінницький зоорозплідник**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Вінницький національний аграрний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1982

**Вінницький національний медичний університет імені Миколи Пирогова**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1921

**Вінницький національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1960

**Вінницький полк**, військова й адміністративно-територіальна одиниця України 17 ст. з центром у м. Вінниці

**Вінницький художній музей**, діє з 1919

**Вінніпег (місто)**, місто у Канаді, столиця провінції Манітоба, 664 тис. мешканців

**Вінніпег (озеро)**, озеро у Канаді, 24,3 тис. км<sup>2</sup>

**Віннуфоссен**, найвищий водоспад у Європі (420 м) і шостий заввишки у світі, розташований на заході Норвегії

**Вінок русинам на обжинки**, літературно-науковий альманах (1846–1847, Відень)

**Вінок сонетів**, поетична форма, цикл із 15 сонетів

**Вінок**, головний убір з листя, гілок і квітів

**Вінс, Георгій Петрович** (1928–1998), християнський служитель, духовний письменник, поет, в'язень сумління, генеральний секретар Ради церков євангельських християн-баптистів, офіційний представник РЦ ЄХБ за кордоном, Росія – Україна – США

**Вінс, Петро Георгійович** (1956), правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Вінслет, Кейт** (1975), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1999), «Оскар» (2009), Велика Британія – США

**Вінсон**, гірський масив, найвищий в Антарктиді, розташований за 1200 км від Південного полюса і за 2000 км від північного краю Антарктичного півострову

**Вінстенлі, Джерард** (1609–1676), соціаліст-утопіст, один з керівників руху диггерів, Велика Британія

**Вінстон**, великий алмаз вагою 154,5 карата, видобутий на копальнях ПАР у 1952

**Вінтер, Едуард** (1896–1982), історик-славіст, дослідник історії України, Німеччина

**Вінтер, Олександр Васильович** (1878–1958), електроенергетик, академік АН СРСР (1932), Польща – Україна

**Вінтергальтер, Франц Ксавер** (1805–1873), живописець, літограф, один із найпопулярніших європейських портретистів середини 19 ст., Німеччина

**Вінтерові (Winteraceae)**, за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку канелоцвітих

**Вінтерсон, Дженет** (1959), письменниця, Велика Британія

**Вінтоняк, Олекса** (1915–2011), історик, видавець, громадський діяч, Україна – Німеччина

**Вінценз, Станіслав** (1888–1971), письменник, філософ, перекладач, Україна – Польща – Німеччина – Франція – Швейцарія

**Вінценосний журавель** (*Balearica regulorum*), птах родини журавлиних

**Вінценосні голуби** (*Goura*), рід птахів ряду голубоподібних

**Вінценосні голуби** (*Goura*), родина птахів ряду голубоподібних

**Вінцентій Кадлубек** (1160–1223), хроніст, єпископ Римокатолицької церкви, Польща

**Вінча культура**, північно-балканська археологічна культура епохи неоліту (5–3 тис. до н. е.)

**Вінчання**, християнський церковний обряд, пов'язаний з таїнством шлюбу

**Вінчестер**, герметизований носій магнітного запису інформації

**Вінчестер, Олівер Фішер** (1810–1880), підприємець-зброяр, США

**Віньє, Осмунн-Улафсен** (1818–1870), поет, журналіст, Норвегія

**Віньєстка**, 1) графічна прикраса в книжках, журналах та ін. друкованих виданнях; 2) у телесюжетах – «обрамлення» кадру за допомогою спецефектів

**Вінї, Альфред Віктор де** (1797–1863), письменник, поет, представник романтизму, Франція

**Віньківці**, селище міського типу, адміністративний центр Віньковецького р-ну Хмельницької обл.

**Віньковецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Вінйон, Клод** (1593–1670), художник, представник бароко, придворний живописець Людовіка XIII, Франція

**Виолєнсія**, науковий напрям на стику соціології, конфліктології та психології, об'єктом вивчення якого є насильство в усіх його проявах

**Виоли**, 1) назва групи старовинних смичкових інструментів, які відрізняються за розмірами, кількістю струн, формою резонаторних отворів тощо; 2) струнні смичкові інструменти в романських країнах Середньовіччя; 3) італійська назва альтя

**Виолле, Поль-Марі** (1840–1914), історик, Франція

**Виолле-ле-Дюк, Ежен** (1814–1879), архітектор, реставратор, історик архітектури, Франція

**Виолончель**, струнний смичковий музичний інструмент

**Віпл, Джордж Гойт** (1878–1976), патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1934), США

**Віппер, Борис Робертович** (1888–1967), мистецтвознавець, член-кореспондент АМ СРСР (1962), Росія

**Віппер, Роберт Юрійович** (1859–1954), історик, академік АН СРСР (1943), Росія

**Віппер, Юрій Борисович** (1916–1991), літературознавець, академік АН СРСР (1987), Росія

**Віра**, універсальна категорія, що фіксує комплексний феномен індивідуальної та масової свідомості в гносеологічному, психологічному і релігійному аспектах; переконання в істинності тих чи інших положень, фактів тощо без попередньої перевірки, на основі тільки внутрішнього, суб'єктивного переконання, що не потребує більше ніяких доказів

**Віра політична**, прийняття масами політичних символів, які виражають суспільний інтерес

**Віра релігійна**, емоційна та інтелектуальна настанова, якій властиве визнання реального існування Абсолюту, чи тих або інших надприродних сил, невід'ємна ознака релігійної свідомості

**Віраат**, індійський легкий авіаносець типу «Сентор»

**Віраг, Юлій Георгійович** (1880–1949), живописець, Україна

**Віраж**, 1) поворот; 2) фігура пілотажу у вигляді замкнутої кривої (кола) в горизонтальній площині

**Віракоча**, божество індіанців Анд

**Вірасетакул, Апічатпонг** (1970), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (2010), Таїланд

**Вірасоро алгебри**, комплексна алгебра Лі, задана як центральне розширення комплексних поліноміальних векторних полів на колі

**Вірастюк, Василь Ярославович** (1974), спортсмен (стронгмен), володар титулів «Найсильніша людина України» та «Найсильніша людина світу», Україна

**Віргатха**, індійський епос 9–10 ст.

**Віргінал**, верджинел, клавішний струнний музичний інструмент

**Віргінські острови**, архіпелаг у північній частині острівної вулканічної дуги Малі Антильські острови

**Вірджинія**, штат США

**Вірджинська школа**, неокласичний напрям в економіці у 1950–1960-х

**Віреле**, любовно-лірична жартівлива віршова форма

**Віreshалінгам, Кандукурі** (1848–1919), поет, письменник, драматург, есеїст, редактор, Індія

**Віріала теорема**, співвідношення, яке пов'язує середню кінетичну енергію системи часток із силами, які в ній діють

**Віріон**, зріла (повністю зібрана) вірусна частинка

**Вірмени**, основне населення Вірменії (самоназва – хай)

**Вірменії національна картинна галерея**, головний мистецький музей Вірменії, діє у м. Єреван з 1921

**Вірменія**, держава на Кавказі

**Вірменоїдна раса**, передньоазійська раса, антропологічний тип, що входить у велику європеїдну расу, поширений по всій Євразії, з підвищеною концентрацією в Малій Азії, у Вірменії, південній Грузії, Сирії та Лівані

**Вірменська апостольська церква**, державна церква Вірменії, заснована 1 ст. н. е. – одна з найдавніших християнських церков

**Вірменська мова**, одна з індоевропейських мов, що утворює особливу сім'ю

**Вірменське мистецтво**, мистецтво, створене у Вірменії або вірменами

**Вірменське нагір'я**, гірська система Передньої Азії, розташована на сході Туреччини, у Вірменії, на заході Ірану та Азербайджану і на півдні Грузії

**Вірменське письмо**, оригінальне письмо, створене Месропом Маштоцем бл. 406

**Вірменський драм**, національна валюта Вірменії

**Віровчення**, система догматів та уявлень тієї чи іншої релігії

**Вірогенія**, лізогенія, стан, коли вірус знаходиться всередині клітини і розмножується там, але не спричиняє загибелі (лізису) клітини

**Віроїди**, РНК-віруси, позбавлені капсиду

**Віросповідання**, належність особи до якоїсь релігії, церкви, конфесії, релігійної організації

**Віротерпимість**, визнання за людиною права сповідувати будь-яку релігію, терпиме, толерантне, шанобливе ставлення до представників інших віросповідань

**Вірсаладзе, Елісо Костянтинівна** (1942), піаністка, народний артист СРСР (1988), Грузія – Росія

**Вірсаладзе, Симон** (1909–1989), театральний художник, сценограф, живописець, народний художник СРСР (1976), Грузія – Росія

**Вірський, Павло Павлович** (1905–1975), танцівник та хореограф, народний артист УРСР (1957) та СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1965), Україна

**Вірт, Ніклаус** (1934), вчений у галузі інформатики, один з теоретиків розробки мов програмування, Швейцарія

**Віртанен, Арттурі Ілмарі** (1895–1973), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1945), Фінляндія

**Віртуальна реальність**, комп'ютерні системи, що забезпечують візуальні і звукові ефекти та занурюють споживача в уявний світ, оточуючи нібито реальними, породженими комп'ютером образами і звуками

**Віртуальність**, вигаданий, уявний об'єкт, суб'єкт, категорія, ставлення, дія тощо, не присутній в цей час в реальному світі, а створений лише грою уяви людської думки, або зімітований за допомогою інших об'єктів

**Вірулентність**, здатність інфекційних агентів викликати в організмі хворобливі зміни

**Вірунга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Демократична республіка Конго

**Віруси бактеріальні**, бактеріофаги, фаги, віруси, які розмножуються в бактеріальних клітинах

**Віруси (в інформаційних технологіях)**, різновид комп'ютерних програм або шкідливий код, відмітною ознакою яких є здатність до розмноження (самореплікація)

**Віруси (у біології)**, інфекційні агенти, які після проникнення всередину живої клітини використовують біосинтетичний апарат цієї клітини для свого розмноження

**Вірусні захворювання**, захворювання, викликані вірусами

**Вірусологія**, наука, що вивчає віруси

**Вірусологія ветеринарна**, розділ вірусології, що вивчає віруси, які викликають захворювання тварин

**Вірусу криптограма**, запис структури та властивостей вірусу у вигляді символів

**Вірхов, Рудольф Людвіг Карл** (1821–1902), патологоанатом, гістолог, фізіолог, один із основоположників клітинної теорії у біології і медицині, основоположник теорії клітинної патології в медицині, Польща – Німеччина

**Вірхова закон**, закон, згідно з яким всі живі клітини виникають з попередніх живих клітин

**Вірча грамота**, документ, який видається у двох примірниках послові чи посланникові після одержання агремана та юридичного оформлення його призначення на посаду

**Вірш**, 1) ліричний твір, організований за певними версифікаційними законами; 2) верс, інтонаційно цілісний елемент ритмічного мовлення в поезії, часто збігається з віршовим рядком

**Вірш абетковий**, своєрідна поетична форма, сконструйована за послідовністю літер в абетці

**Вірш білий**, неримований вірш із чіткою ритмікою й розміром

**Вірш коломийковий**, віршова форма української поезії, уснопоетичний 11–складник

**Вірш леонінський**, леонін, віршова форма 11–12 ст.

**Вірш наспівний**, інтонаційний тип вірша

**Вірш ораторський**, інтонаційно-декламаційний вірш, характеризується пафосом, надміром риторичних фігур, вигуками, звертаннями тощо

**Вірш піфагорійський**, різновид зорової поезії, вірш у формі грецької літери Υ (іпсилон), що читається низиу догори

**Вірш прозовий**, вірш у прозі, поезія в прозі, межовий ліричний жанр, за формою тексту наближений до прози, а за мелодикою, спорадичною ритмічністю й римованістю, а також емоційністю та ліричністю – до поезії

**Вірш протейський**, вірш, у якому при зміні слів зміст залишається сталим

**Вірші курйозні**, неординарні, вишукані поетичні тексти, поширені в українській бароковій поезії

**Віршознавство**, розділ літературознавства, частина поетики, що вивчає внутрішні структури вірша

**Віршування**, версифікація, система організації поетичного мовлення на основі закономірного повторення певних мовних елементів, зумовлених культурно-історичною практикою тієї чи іншої національної мови

**Віршування квалітативне**, те саме, що якісне віршування; тип віршування, в якому ритм твориться розрізненням наголошених та ненаголошених складів

**Віршування квантитативне**, те саме, що кількісне віршування; тип віршування, в якому ритм твориться розрізненням довгих та коротких звуків

**Віршування метричне**, віршування, характерне для квантитативної версифікації, що ґрунтується на впорядкованому чергуванні довгих і коротких голосних тощо

**Віршування народне**, система звукової організації поетичного мовлення, що виникла у фольклорі

**Віршування силабічна система**, система віршування, що ґрунтується на рівній кількості складів (часто – 13, рідше – 11) при неупорядкованому вільному розташуванні наголошених та ненаголошених складів

**Віршування тонічне**, тонічна система віршування, система віршування, яка ґрунтується на сумірності наголосів у віршових рядках, а також на їхній варіативній рівномірності: впорядкованій і неупорядкованій

**Вісайя**, найчисельніша етнологічно-лінгвістична група (до 27 млн осіб) Філіппін

**Вісаріон Нікейський** (1403–1472), один з найвидатніших гуманістів 15 ст., архітектор унії православної і католицької церков, Візантійська імперія

**Вісайя море**, невелике море у Філіппінському архіпелазі, відноситься до Тихого океану

**Вісенте, Жіл** (бл. 1465 – бл. 1536), драматург, поет, родоначальник португальського національного театру, Португалія

**Віси паломницька церква**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, церква 1745–1754 у с. Віс, земля Баварія, Німеччина

**Вісімдесятники**, 1) українські поети, чия творчість стала відома у 1980-х; 2) однойменна антологія («Вісімдесятники: Антологія нової української поезії»)

**Віск натуральний**, поширені в рослинному і тваринному світі складні ефіри вищих жирних кислот і високомолекулярних спиртів

**Віскашеві** (Octodontidae), родина ссавців ряду гризунів



**Віскі**, міцний ароматний алкогольний напій

**Віскоза**, концентрований розчин ксантогенату целюлози в розведеному розчині їдкого натру

**Віскозиметр**, прилад для віскозиметрії, вимірювання в'язкості рідин (речовин)

**Віскозиметрія**, розділ фізики про методи вимірювання в'язкості

**Вісконсин**, штат США

**Вісконсинський університет у Медісоні**, державний дослідницький університет, заснований 1848 у м. Медісон, штат Вісконсін, США

**Вісконті, Лукіно** (1906–1976), режисер театру і кіно, «Золота пальмова гілка» (1963), «Золотий лев» (1965), «Срібний лев» (1957), Італія

**Вісла (операція)**, операція з примусового переселення у 1947 українського населення Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини, на території у західній та північній частині польської держави, що до 1945 року належали Німеччині, та на територію УРСР

**Вісла (річка)**, річка у Польщі, впадає до Балтійського моря, 1047 км

**Вісліценус, Йоганнес** (1835–1902), хімік-органік, першовідкривач вінілового ефіру, Німеччина

**Вісло-німанська культура**, Жуцевська культура, локальна археологічна культура пізнього неоліту

**Вісло-Одерська наступальна операція 1945**, стратегічна наступальна операція військ 1-го Білоруського і 1-го Українського фронтів радянських військ 12.01.1945–3.02.1945, проведена з метою розгрому групи армій «А» вермахту

**Віслук** (*Equus asinus*), вид тварин родини конячих

**Віслучий хвіст**, мистецьке об'єднання живописців-авангардистів Російської імперії у 1912–1913

**Вісмут самородний**, мінерал

**Вісмут**, хімічний елемент, символ – Bi, атомний номер – 83

**Вісмутин**, мінерал

**Вісмутові руди**, мінеральні утворення, що містять вісмут у таких кількостях, що добувати його економічно доцільно

**Віснер, Юліус фон** (1838–1916), ботанік, міжнародний авторитет з фізіології і анатомії рослин, Австрія

**Вісник**, літературно-мистецький та громадсько-політичний і науковий часопис, виходив у Львові протягом 1922–1939, до 1933 під назвою «Літературно-науковий вісник»

**Вісник Державного комітету архівів України**, науково-методичний часопис, видається з 2000

**Вісник зоології**, періодичне видання НАН України, заснований 1967

**Вісник Книжкової палати**, науковий фаховий журнал в галузі технічних, історичних наук, соціальних комунікацій (книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство), видається з 1996

**Вісник НАН України**, офіційний часопис НАН України, заснований 1928

**Вісник ОДВУ**, журнал Організації державного Відродження України, виходив щомісячно у Нью-Йорку 1932–1934

**Вісник політики, літератури й життя**, часопис Союзу визволення України (СВУ), виходив 1914–1918 у Відні (спочатку мав назву «Вісник Союзу визволення України»)

**Вісниківство**, явище в культурі та літературі Галичини 1920–1930-х, пов'язане з групою літературно-культурних і політичних діячів, об'єднаних навколо відродженого «Літературно-наукового вісника»

**Вісниківська література**, сукупність літературних текстів, написаних авторами, що згуртувалися довкола відродженого «Літературно-наукового вісника», а відтак «Вісника»

**Віспа вітряна**, інфекційна хвороба

**Віспа натуральна**, інфекційна хвороба

**Віспа птиці**, контагіозна епітеліома, дифтерія птиці, інфекційна контагіозна хвороба курей, голубів, канарейок, шпаків, фазанів та індиків

**Віспощення**, введення під шкіру з метою вакцинації невірулентної форми вірусу натуральної віспи

**Вісті Одеського бібліографічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті**, «Известия Одесского библиографического общества при императорском Новороссийском университете», неперіодичне видання протягом 1911–1916

**Вістлер, Джеймс Макнейл** (1834–1903), живописець, майстер ростового портрету, один з ключових тоналістів – попередників імпресіонізму і символізму, США – Велика Британія

**Вісцеральний скелет**, частина черепа, яка оточує передній відділ кишкової трубки

**Вісь**, 1) деталь машини або механізму, яка підтримує частини, що обертаються, але не передає корисного обертового моменту; 2) В. координат – початок відліку з вибраною масштабною одиницею, що служить для визначення положення точки

**Вісь земна**, вісь обертання Землі, проходить через центр Землі й перетинає земну поверхню в географічних полюсах

**Вісь Москва – Берлін – Париж**, континентальний блок Росії, Німеччини і Франції

**Вісь Рим – Берлін**, військово-політичний союз нацистської Німеччини і фашистської Італії, оформлений Берлінською угодою 25.10.1936

**Вісь світу**, 1) в астрономії – уявна лінія, що проходить через центр світу, навколо якої відбувається обертання небесної сфери; 2) у міфології та релігії – міфічна вісь, що зв'язує небо і землю

**Вісь числова**, безкінечна пряма, кожній точці якої відповідає певне число, а кожному числу відповідає певна точка на прямій

**Вітакер, Форест** (1961), актор, режисер, продюсер, лауреат Каннського МКФ (1988), «Оскар» (2007), США

**Віталізм**, 1) антинауковий напрям у біології, представники якого пояснюють сутність життя дією надприродних

і непізнаних чинників, що містяться в самому живому організмі; 2) стильова течія в низці літературних напрямів першої половини 20 ст.

**Віталій** (?–672), 76-й папа римський (657–672)

**Віталій з Дубна** (друга половина 16 ст. – бл. 1640), релігійний письменник та філософ, Україна

**Вітаміни**, біологічно активні речовини, потрібні для нормального перебігу різноманітних біохімічних реакцій. Багато В. працюють як коферменти

**Вітамінна недостатність**, гіповітаміноз, недостатність вітамінів в організмі

**Вітамінологія**, наука, яка вивчає вітаміни

**Вітаміноносні рослини**, рослини, які містять вітаміни

**Вітаміноподібні сполуки**, речовини, які мають схожість з вітамінами у своїй структурі і/або функції

**Вітання**, жанр народної творчості, короткі лаконічні вислови, що виголошуються до певної ситуації, як-от при зустрічі: «Доброго дня!», «Вітаю Вас!»

**Вітаноїди**, органічні речовини рослинного походження, які виявляють антизапальну і цитотоксичну дію

**Вітватерсранд**, 1) рудний район в ПАР, що включає однойменне, унікальне за запасами комплексне родовище золота і урану; 2) гірське пасмо в провінції Гаутенг в ПАР

**Вітвер, Гартман** (1774–1825), скульптор епохи класицизму, Австрія – Україна

**Вітвіцький, Стефан** (1802–1847), поет, Україна

**Вітебськ**, місто у Білорусі, адміністративний центр Вітебської обл., 374 тис. мешканців

**Вітебська область**, адміністративно-територіальна одиниця Білорусі

**Вітебський, Йосип Давидович** (1938), спортсмен (фехтування на шпагах), тренер, срібний призер Олімпійських ігор (1968), чемпіон світу (1967–1969), Україна

**Вітекс священний** (*Vitex agnus-castus*), рослина родини вербенових

**Вітелогенез**, процес синтезу і накопичення жовтка в овоцитах

**Вітер сонячний**, потік іонізованих частинок, який виділяється із сонячної корони

**Вітер**, рух повітря відносно земної поверхні

**Вітеринка нарцисоквіткова**, анемона нарцисоквіткова (*Anemone narcissiflora*) вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Вітерит**, мінерал

**Вітерспун, Пол** (1919–2012), геолог, іноземний член АН України (1992), США

**Вітик, Семен Гнатович** (1875–1937), політик, один із засновників і лідерів Української соціал-демократичної партії Галичини, депутат австрійського парламенту (1907–1918), Україна

**Вітиліго**, порушення нормальної пігментації ділянок шкіри

**Віті-Леву**, найбільший острів Фіджі

**Вітім**, річка у Росії, права притока Лени, 1978 км

**Вітімське плоскогір'я**, плоскогір'я у Забайкаллі, Росія

**Вітковський, Іван Матвійович** (1777 – бл. 1844), педагог, диригент, композитор і підприємець, засновник першої української фабрики музичних інструментів, Україна  
**Вітмен, Волт** (1819–1892), поет, есеїст, журналіст, один з найвпливовіших поетів американського канону, якого часто називають «батьком верлібру», США

**Вітні, Вільям Дуайт** (1827–1894), мовознавець, лексикограф, перший теоретик мови, США

**Вітні музей американського мистецтва**, одне з найбільших зібрань сучасного американського мистецтва (20–21 ст.), м. Нью-Йорк (США)

**Вітні**, гора, найвища точка хребта Сьєрра-Невада (4418 м), США

**Вітовський, Дмитро Дмитрович** (1887–1919), політик, воєначальник, державний секретар військових справ ЗУНР (1918–1919), Україна

**Вітовт** (1350–1430), великий князь литовський (1392–1430)

**Вітошинський, Модест Петрович** (1856–1901), концертно-камерний співак (баритон), соліст Львівського чоловічого хору, Україна

**Вітошинський, Роман Зенонович** (1940), оперний співак (ліричний тенор), народний артист УРСР (1990), Україна

**Вітраж**, вид монументального живопису, матеріалом якого служить різнокольорове скло

**Вітри місцеві**, вітри, що мають локальне поширення

**Вітри стокові**, потік холодного повітря, що спрямовується під дією сили тяжіння вниз по схилу

**Вітрила в судноплавстві**, тканина або пластина, що прикріплюється до засобу пересування і перетворює енергію вітру в енергію поступального руху

**Вітрила у астрономії**, сузір'я Південної півкулі

**Вітрило сонячне**, пристосування, що використовує тиск сонячного світла або лазера на дзеркальну поверхню для приведення в рух космічного апарату

**Вітрильний спорт**, вид спорту, змагання, яке полягає у пересуванні по воді на човнах, що приводяться в рух за допомогою вітрил

**Вітрильник**, судно, що використовує вітрило та силу вітру для руху

**Вітрильники** (Papilionidae), родина метеликів

**Вітрильникові** (Istiophoridae), родина риб ряду окунеподібних

**Вітрина**, світлопрозора стінова огорожа будинків (зазвичай першого поверху) і вбудованих або прибудованих магазинів, призначена для експозиції товарів та їх реклами, а також для освітлення і теплоізоляції робочих приміщень

**Вітриниця** (*Anemone*), рід рослин родини жовтецевих

**Вітрифікація**, перехід рідини при низькій температурі у склоподібний стан

**Вітриченко, Олена Ігорівна** (1976), спортсменка (художня гімнастка), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), 9-разовий чемпіон світу (1994–1997, 1999), 12-разовий чемпіон Європи (1991, 1994, 1996–1999), Україна

**Вітрова енергія**, енергія повітряних мас в атмосфері, яка перетворюється в електричну, механічну, теплову або в будь-яку іншу форму енергії, зручну для використання

**Вітрова течія**, рух поверхневих вод океанів і морів, що виникає в результаті дії вітру на водну поверхню

**Вітрові хвилі**, коливальний рух води, що викликається енергією вітру

**Вітроенергетика**, використання нетрадиційних джерел енергії, які у переважній своїй більшості є екологічно чистими та забезпечують процес перетворення первинної енергії вітру у вторинну – електроенергію

**Вітрозапилення**, спосіб запилення рослин, за якого пилок переноситься за допомогою повітряних мас

**Вітру зсув вертикальний**, зміна вітру з висотою

**Вітряк**, вітряний млин, споруда, що використовує силу вітру як джерело енергії, та служить для того, щоб помолоти зерно, а також в деяких місцевостях для помпування води, вимолочування зерна, розпилу деревини

**Вітстон, Чарльз** (1802–1875), фізик, Велика Британія

**Вітт, Отто Ніколаус** (1853–1915), хімік, Росія – Німеччина

**Вітгенштейн, Людвіг** (1889–1951), філософ і логік, один із засновників аналітичної філософії, Австрія – Велика Британія

**Вітте, Сергій Юлійович** (1849–1915), керівник уряду (1905–1906), міністр фінансів (1892–1903) Російської імперії, Грузія – Україна – Росія

**Віттельсбахи**, німецький феодалний рід, що з кінця 12 ст. і до завершення Першої світової війни правив Баварією

**Вітті, Моніка** (1931), актриса, «Срібний ведмідь» (1984), «Золотий лев» (1995), Італія

**Віттіг, Георг** (1897–1987), хімік, Нобелівська премія з хімії (1979), Німеччина

**Вітл, Френк** (1907–1996), авіаційний інженер, перший винахідник і розробник турбореактивних двигунів, Велика Британія

**Вітторі, Роберто** (1964), астронавт, Італія

**Вітторія, Франсіско де** (бл. 1486–1546), богослов, правознавець, один із основоположників міжнародного права, Іспанія

**Вітторіні, Еліо** (1908–1966), письменник, дослідник англійської, американської та іспанської літератур, Італія

**Віттьєр, Джон Грінліф** (1807–1892), поет, США

**Вітушкін, Анатолій Георгійович** (1931–2004), математик, академік РАН (1991), Росія

**Вітченко, Дмитро Іванович** (1937), актор, народний артист України (2005), Україна

**Вітчизна (часопис)**, літературно-художній та громадсько-політичний часопис, заснований 1933 в Харкові під назвою «Радянська література», з 1941 – «Українська література»

**Вітчизняна війна 1812**, прийнята у російській історіографії назва воєнної кампанії 24.06–14.12.1812 між Росією та Францією

**Вітчим**, чоловік, що стає батьком дітей своєї дружини, яка має їх від попереднього одруження

**Вітьєр, Сінтіо** (1921–2009), поет, письменник, есеїст, США – Куба

**Віфанія**, назва Львівської громади євангельських християн-баптистів після того, як вона відмовилася в часи перебудови у колишньому Союзі підпорядковуватися Все-союзній Раді ЄХБ

**Віфлеєм**, місто у Палестині, поблизу Єрусалима, місце народження Ісуса Христа

**Віфлеємська зірка**, небесне тіло (комета), яке з'явилося на момент народження Ісуса Христа і було дороговказом волхам, що йшли на поклоніння Спасителю

**Віхара**, 1) буддійський монастир з квадратною залогою, оточеною прямокутними келіями; 2) в архітектурі Індії – будівля гуртожитку в комплексі монастиря або храму

**Віхерт, Йоганн Еміль** (1861–1928), фізик, зробив великий внесок у розвиток фізики катодних променів, Німеччина

**Віхерле, Отто Карл** (1913–1998), хімік, винахідник силікону та м'яких контактних лінз, Чехія

**Віце...**, частина слова, що за значенням відповідає словам «заступник», «помічник»

**Віце-королівство**, форма колоніального володіння

**Віце-президент**, заступник президента у деяких країнах з президентською формою правління

**Віцин, Георгій Михайлович** (1917–2001), актор, народний артист СРСР (1990), Росія

**Віч, Чарльз Лейсі** (1944–1995), астронавт, США

**Віче (збори)**, народні збори у східних слов'ян

**Віче (часопис)**, громадсько-політичний журнал Верховної Ради України, виходить у Києві з 1992

**Вічне повернення**, концепт «філософії життя» Ніцше, яким позначається вища форма утвердження життя – спосіб буття сущого

**Вічний двигун**, ідеальний двигун, задуманий так, що, будучи запущеним один раз, буде працювати постійно і не вимагатиме додаткового надходження енергії

**Вічний Жид**, Агасфер, герой середньовічного християнського фольклору, легенда про якого поширилася Європою у 13 ст.

**Вічний мир 1686**, мирна угода між Річчю Посполитою та Московським царством, 1686

**Вічні мотиви**, мотиви мистецьких, літературних творів, що зачіпають глибинні смислотворчі шари, зокрема онтологічні (космогонічні) й антропологічні, й з огляду на це не втрачають актуальності й повторюються в текстах різних часів

**Вічні образи**, персонажі літературних, фольклорних, міфологічних, сакаральних та ін. текстів, актуальні в усі часи завдяки своїй архетипності, значущості й повторюваності. Існують також варіації вічних образів

**Вічність і час**, філософські категорії

**Вічнозелені ліси**, ліс, що утворений деревними вічнозеленими рослинами

**Вічнозелені рослини**, багаторічні рослини, покриті зеленим листям протягом усього року

**Вішакхпатнам**, місто в Індії, 1,7 млн мешканців

**Вішапи**, 1) у вірменській міфології – демони (іноді дракони), що живуть на небі, у великих озерах або на вершинах гір; 2) кам'яні статуї (до 5 м завдовжки), що зображають риб, або стовпи з розтягнутою на них шкурою бика

**Вішаус, Ерік** (1947), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1995), США

**Віші (місто)**, місто у Франції, у 1940–1944 – резиденція французького колабораціоністського уряду, 25 тис. мешканців

**Віші (політичний режим)**, колабораціоністський режим у Франції (1940–1944)

**Вішну**, в індуїзмі – один з найважливіших і найшановніших богів; разом із Шивою і Брахмою становить божественну тріаду, трімурті

**Вішнуїзм**, релігія Індії після ведичного періоду

**Віялка**, сільськогосподарська машина, призначена для відділення зерна від половини

**Віяло**, виготовлений з легкого матеріалу предмет (звичайно у вигляді півкола), яким навівають прохолоду в обличчя під час спеки

**Віялокрилі** (Strepsiptera), ряд комах типу членистоногих

**Вказівний пристрій**, пристрій введення координатної інформації

**Вкладення капіталні**, витрати на створення нових, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних фондів

**Влада місцева**, термін, яким позначається територіальний рівень реалізації публічної влади у державі

**Влада політична**, вид публічної влади, атрибут держави

**Влада**, особливе взаємовідношення між людьми, здатність здійснювати свою волю; сила, яка з допомогою авторитету, заохочення та примусу, має здатність впливати на інших

**Влади концентрація**, форма організації влади, яка виявляється в абсолютизації власного статусу, постійному прагненні влади до зосередження в одному центрі прийняття управлінських і політичних рішень

**Владивосток**, місто у Росії, адміністративний центр Приморського краю, 610 тис. мешканців

**Владивостоцька Окружна Українська Рада**, територіальний орган самоврядування українського населення в 1918–1920

**Владивостоцька українська громада**, громадська організація, заснована 26 березня 1917

**Владивостоцька Українська Хата**, просвітня організація клубного типу, створена у січні 1918

**Владивостоцьке Товариство «Просвіта»**, культурно-просвітня організація у м. Владивостоці (1917–1922)

**Владивостоцьке Українське Благодійне Зібрання**, організація, яку намагалися легально заснувати в 1916 у Владивостоці

**Владимиров, Василь Сергійович** (1923–2012), математик, академік АН СРСР (1970), Росія

**Владимиров, Ігор Петрович** (1919–1999), актор, театральний режисер, народний артист СРСР (1978), Україна – Росія

**Владимирська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Владимирський, Михайло Федорович** (1874–1955), політик, заступник голови Раднаркому УСРР (1922–1925), Росія – Україна

**Владимирський-Буданов, Михайло Флегонтович** (1838–1916), історик, член-кореспондент Петербурзької АН (1903), Росія – Україна

**Владимирцов, Борис Якович** (1884–1931), сходознавець, міжнародний авторитет у сфері вивчення монгольських народів, академік АН СРСР (1929), Росія

**Владимов, Георгій Миколайович** (1931–2003), письменник, правозахисник, Україна – Росія – Німеччина

**Владислав I Влайку** (1325–1377), господар Волощини (1364–1377)

**Владислав I Герман** (1043–1102), князь Польщі (1079–1102)

**Владислав I Локетек** (1261–1333), король Польщі (1320–1333)

**Владислав I Чеський** (1070–1125), князь Чехії (1109–1117 та 1120–1125)

**Владислав II Вигнанець** (1105–1159), князь Польщі (1138–1146)

**Владислав II Дан** (?–1456), господар Волощини (1447–1456)

**Владислав II Ягайло** (1362–1434), король Польщі (1386–1434) і великий князь Литовський (1377–1381, 1382–1386)

**Владислав II Ягеллончик** (1456–1516), король Чехії (1471–1516) та Угорщини (1490–1516)

**Владислав III Варненчик** (1424–1444), король Польщі (1434–1444) та Угорщини (1440–1444)

**Владислав III Тонконогий** (1165–1231), князь Польщі (1202–1206 та 1227–1229)

**Владислав IV Ваза** (1595–1648), король Польщі і великий князь Литовський (1632–1648), цар Московії (1610–1613)

**Владислав Граматик** (15 ст.), книжник, перекладач, укладач збірок, переписувач і каліграф, Болгарія

**Владислав Кормильчич** (? – після 1214), правитель Галицького князівства у 1212–1214

**Владислав Посмертний** (1440–1457), король Угорщини (1440, 1445–1457) та Чехії (1453–1457), герцог Австрії (1440–1457)

**Владі, Марина** (1938), актриса, співачка, лауреат Каннського МКФ (1963), Франція

**Владко, Володимир Миколайович** (1900/1901–1974), письменник, журналіст, театральний критик, Україна

**Влайков, Тодор** (1865–1943), письменник, Болгарія

**Вламінк, Моріс де** (1876–1958), живописець, засновник експресіонізму в середовищі фовістів, Франція

**Власенко, Василь Михайлович** (1921–2012), хімік-технолог, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Власівка**, селище міського типу Світловодської міськради Кіровоградської обл.



**Власівська Балка**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Петрівський р-н Кіровоградської обл.

**Власій Святий** (?–316), ранньохристиянський мученик, лікар, єпископ східно-вірменського міста Севастія (нині Сівас у Туреччині), Вірменія – Туреччина

**Власна енергія**, енергія тіла, виміряна у власній системі відліку, тобто в системі, в якій тіло покоїться

**Власна мова**, потенційна система об'єктивно існуючих, соціально закріплених знаків, які співвідносять поняттєвий зміст і типові звучання, а також система правил їх сполучуваності й уживання

**Власна підмножина**, якщо  $A$  є підмножиною  $B$ ,  $A$  – не порожня й  $A$  не співпадає з  $B$ , то  $A$  називається власною або нетривіальною підмножиною

**Власна функція**, лінійного оператора  $L$  із власним значенням  $\lambda$  називається така ненульова функція  $f$ , для якої виконується співвідношення  $L(f) = \lambda f$

**Власне значення**, лінійного перетворення  $A$  називається таке число  $\lambda \in K$ , для якого існує власний вектор, тобто рівняння  $Ax = \lambda x$  має ненульове рішення  $x \in L$

**Власне ім'я**, іменник, призначений для називання конкретного, цілком визначеного предмета або явища, що відділяє цей предмет або явище з ряду однотипних предметів або явищ

**Власний вектор**, поняття в лінійній алгебрі, яке визначається для квадратної матриці або довільного лінійного перетворення як вектор, множення матриці на який або застосування до якого перетворення дає колінеарний вектор

**Власні назви**, оніми, індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів

**Власність приватна**, одна з форм власності, що означає абсолютне, захищене законом право громадянина чи юридичної особи на конкретне майно, яка полягає в тому, що ці об'єкти власності належать приватним особам, сім'ям, групі осіб

**Власність**, належність засобів і продуктів виробництва народові, а також відповідним фізичним або юридичним особам

**Власов, Андрій Андрійович** (1901–1946), восначальник, колабораціоніст, лідер Російської визвольної армії під час Другої світової війни, Росія – Німеччина

**Властивість**, характеристика об'єкта

**Власюк, Олександр Степанович** (1957), економіст, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Власюк, Петро Антипович** (1905–1980), ґрунтознавець, академік АН УРСР (1948), Україна

**Влизько, Олекса Федорович** (1908–1934), письменник, поет, Україна

**Влтава**, річка у Чехії, ліва притока Лаби, 446 км

**Вміння теорія**, згідно з якою джерелом кількісно визначених частин продукції та її вартості є праця і капітал

**Вміння комунікативне**, здатність планування і реалізації комунікативного наміру і комунікативної стратегії

**Вміння**, засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії у звичних і змінних умовах, якій забезпечується сукупністю набутих знань

**Внески**, майнова участь фізичної і юридичної особи в заснуванні і здійсненні певного виду постійної чи тимчасової діяльності

**Внуково**, міжнародний аеропорт, третій за розмірами у Російської Федерації, діє у Москві з 1937

**Внутрішнє вухо**, відділ органу слуху

**Внутрішнє і зовнішнє**, дві структурні складові реальності і будь-якого об'єкта пізнання

**Внутрішнє пасмо Кримських гір**, одне з трьох пасм, що утворюють систему Кримських гір

**Внутрішнє Японське море**, невеликий водний простір всередині проток між островами Хонсю, Кюсю і Сікоку, історично зване морем

**Внутрішні води**, води, які знаходяться в межах сухопутної території певної держави

**Внутрішні закони розвитку мови**, причини, закладені в самій мові, в її системі; суперечності, боротьба між якими спричиняє мовні зміни

**Внутрішні морські води**, прибережні морські води, які становлять частину території держави, повністю підлегли її суверенітету

**Внутрішні низовини США**, територія низовин і плоскогір'їв у центральній частині США, розташована між Великими рівнинами та горами Аппалачами

**Внутрішній монолог у кінознавстві**, теоретична концепція Сергія Ейзенштейна стосовно відтворення психологічних процесів монтажними засобами кіно

**Внутрішній ринок**, система національних економічних відносин, які виникають між виробниками і споживачами матеріальних благ і послуг та інших об'єктів власності у процесі купівлі-продажу товарів і послуг

**Внутрішній світ**, надбане особистістю те змістовне, яке визначає її Я

**Внутрішній Східно-Австралійський басейн**, нафтогазоносний басейн на Центральній Австралійській рівнині

**Внутрішніх справ органи**, правозахисні органи державної виконавчої влади, які беруть участь у здійсненні внутрішніх та зовнішніх функцій держави, спрямованих на забезпечення законності та правопорядку

**Внутрішня Монголія**, автономний район Китаю

**Внутрішня точка**, у топології – це точка, яка входить у дану множину разом з деяким своїм оточенням

**Внутрішня форма слова**, семантична і структурна співвіднесеність морфем, що складають слово з іншими морфемами цього слова, ознака, що лежить в основі номінації при утворенні нового лексичного значення слова

**Внутрішньопорошицеві** (Entoprocta), тип первинноротих тварин

**Внутрішньотропічна зона конвергенції**, зона злиття в атмосфері пасатів Північної і Південної півкуль, або пасату і мусону

**Во, Івлін Артур** (1903–1966), письменник, представник сатиричного напрямку у британській літературі, Велика Британія

**Вобан, Себастьян, Ле Претр де** (1633–1707), військовий інженер, архітектор, маршал Франції (1703), автор

проектів 12 фортець, визнаних пам'ятками Світової спадщини ЮНЕСКО, Франція

**Вобана укріплення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із 12 фортець 17–18 ст., збудованих військовим інженером С. де Вобаном і розташованих вздовж кордонів Франції на території 10 сучасних регіонів

**Воббегонгоподібні** (Orectolobiformes), ряд акул класу хрящових риб

**Вобла** (*Rutilus caspicus*), вид риб родини корошових

**Воблий, Костянтин Григорович** (1876–1947), економіст, академік УАН (1919), Україна

**Вовільє, Жан-Франсуа** (1737–1801), філолог, історик-еллініст, діяч Великої французької революції, академік Петербурзької АН (1798), Франція – Росія

**Вовк, Андрій Іванович** (1952), хімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Вовк, Андрій Миколайович** (1882–1969), воєначальник, генерал-хорунжий Армії УНР, Україна

**Вовк, Віра Остапівна** (1926), письменниця, літературознавець, прозаїк, драматург і перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна – Бразилія

**Вовк, Федір Кіндратович** (1847–1918), етнограф, антрополог, археолог, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Вовк (тварина)** (*Canis*), рід ссавців родини собачих

**Вовк сірий** (*Canis lupus*), вид ссавців родини собачих

**Вовк (річка)**, річка у Хмельницькій обл., права притока Південного Бугу, 71 км

**Вовк (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Вовк-Карачевський, Василь Никодимович** (1934–1993), громадський діяч, публіцист, член Старої громади, Україна

**Вовковинці**, селище міського типу Деражнянського р-ну Хмельницької обл.

**Вовкулака**, вовкун, у слов'янській міфології людина, що може перетворюватися на вовка, ведмеда та інших тварин

**Вовна ангорська**, вовняна тканина, яку отримують з волосків ангорського кролика

**Вовна гірська пухнаста**, кортуза маттіолі пухнаста (*Cortusa Matthioli*), вид судинних рослин родини первоцвітових, внесений до Червоної книги України

**Вовнянка** (*Lactarius torminosus*), гриб родини сироїжкових

**Вовнянки** (Lymantriidae), родина комах ряду метеликів

**Вовча (притока Самари)**, річка у Донецькій і Дніпропетровській обл., ліва притока Самари, 323 км

**Вовча (притока Сіверського Дінця)**, річка у Росії та Харківській обл., ліва притока Сіверського Дінця, 90 км

**Вовчак туберкульозний**, інфекційне захворювання шкіри

**Вовчак червоний**, аутоімунне захворювання сполучної тканини

**Вовчанськ**, місто, адміністративний центр Вовчанського р-ну Харківської обл.

**Вовчанський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Вовчанський р-н Харківської обл.

**Вовчанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Вовче лико** (*Daphne*), рід судинних рослин родини тимелеєвих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Вовчесуничні** (Thymelaeaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Вовчі ягоди** (*Daphne*), рід рослин родини тимелеєвих

**Вовчкові (рослини)** (Orobanchaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Вовчкові (тварини)** (Gliridae), родина ссавців ряду гризунів

**Вовчоярівка**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Вог**, всесвітній тижневий журнал мод зі штаб-квартирою у Нью-Йорку, виходить з 1892

**Воган, Генрі** (1621–1695), поет, Велика Британія

**Вогези**, 1) гірське пасмо на західному (лівому) березі Рейну на північному сході Франції; 2) департамент Франції у складі регіону Лотарингія

**Вогнегасник**, пристрій для гасіння пожежі

**Вогнеземельці**, загальна назва індіанців-аборигенів (ягони, алакалуфи, она та ін.) архіпелагу Вогняна Земля на південному краю Південної Америки, що належить Чилі та Аргентині

**Вогнепальна зброя**, зброя, в якій для викидання снаряду (міни, кулі) з каналу ствола використовується сила тиску газів, що утворюються при згорянні металічної вибухової речовини (пороху) або спеціальних горючих сумішей

**Вогнепоклонство**, язичницьке служіння на честь бога вогню в індо-арійських народів

**Вогнестійкість**, здатність будівельних конструкцій обмежувати поширення вогню, а також зберігати необхідні експлуатаційні якості при високих температурах в умовах пожежі

**Вогнетриви**, вогнетривкі матеріали, матеріали і вироби, виготовлені переважно на основі мінеральної сировини, що має вогнетривкість не нижче 1580°C

**Вогнетривкість**, властивість матеріалу протистояти дії високих температур, вогню і гарячої води, витримуючи дію вогню без значної втрати тримальної здатності і руйнування

**Вогнищевість природжена**, особливість деяких хвороб, яка полягає в тому, що їх збудники, специфічні переносники і тварини – резервуари збудника необмежено тривалий час існують у природних умовах (вогнищах) незалежно від місця проживання людини

**Вогнівка агрусова**, метелик родини вогнівкових, що ушкоджує агрус і смородину

**Вогнівка акацієва**, вогнівка бобова, метелиця акацієва, метелик родини вогнівкові, що ушкоджує понад 60 видів рослин родини бобові

**Вогнівкові** (Pyralidae), родина метеликів

**Вогняна земля**, архіпелаг біля південного краю Південної Америки

**Вогняна Земля, Антарктида та Острови Південної Атлантики**, провінція Аргентини

**Вогонь**, процес горіння, що супроводжується полум'ям або світінням

**Вогонь артилерійський**, вплив на противника артилерійськими снарядами різного призначення з метою нанесення йому втрат у живій силі, озброєнні та техніці, морального придушення, руйнування оборонних споруд, а також виконання спеціальних задач

**Вогонь наземний аеронавігаційний**, система сигнальних вогнів, яка використовується в нічний час для посадки літаків

**Вогюе, Ежен Мелькіор де** (1848–1910), дипломат, письменник-мандрівник, археолог, меценат і літературний критик, історик літератури, Франція

**Вод охорона**, система заходів, що спрямована на запобігання, обмеження та усунення наслідків забруднення, засмічення та вичерпання вод

**Вод підземних запаси**, кількість підземних вод, що містяться у водоносному горизонті

**Вода**, хімічна речовина, молекула якої складається з двох атомів водню та одного – кисню

**Вода аміачна**, розчин аміаку в воді

**Вода важка**, вода, у молекулі якої протони замінені на атоми дейтерію

**Водак, Рут** (1950), лінгвіст, дослідниця дискурсу, Велика Британія

**Водевіль**, різновид легкої комедії з куплетами, які виконуються під музику

**Водень**, хімічний елемент, символ – H, атомний номер – 1

**Водзицька, Марія Іполитівна** (1878–1966), художниця, Польща – Україна

**Води артезіанські**, напорні підземні води, розташовані у водоносних шарах між водонепроникними шарами

**Води архіпелажні**, води між островами архіпелажної держави

**Води ґрунтові**, тимчасове скупчення крапельно-рідкої води у товщі ґрунту на слабопроникних шарах, гідравлічно не зв'язаних з водоносними пластами, що залягають нижче

**Води капілярні**, води в капілярних порах, тріщинах та інших дрібних порожнинах мінералів та ґрунтів під дією сили поверхневого натягу

**Води карстові**, підземні води в тріщинах і порожнечках, що утворилися в карбонатних або галогенних породах у результаті процесів їх розчинення

**Води мінеральні**, підземні (іноді поверхневі) води з підвищеним вмістом деяких хімічних елементів і сполук, а також газів, застосовуються з лікарською метою

**Води напірні**, підземні води, які перебувають під тиском, що значно перевищує атмосферний

**Води нейтральні**, 1) територіальні і внутрішні морські води нейтральних держав у період воєнних дій на морі; 2) умовне найменування морських просторів за межами зовнішнього кордону територіального моря

**Води підземні**, води верхньої частини земної кори (до глибини 12–16 км)

**Води поверхневі**, води суші

**Води рух вертикальний**, одна із складових частин кругообігу води

**Води стічні**, 1) води та атмосферні опади, які відводяться каналізаційною мережею або скидаються у водний об'єкт; 2) води, властивості яких були погіршені внаслідок діяльності людини

**Води територіальні**, смуга прибережних морських вод, які входять до складу державної території відповідної держави і знаходяться під його суверенітетом

**Води термальні**, підземні води з температурою +20°C і вище, нерідко використовуються для виробництва електроенергії та бальнеології в лікувальних і санітарно-курортних цілях

**Води тріщинні**, підземні води, які містяться в тріщинуватій зоні скельних порід найрізноманітнішого складу і віку

**Води шахтні**, води рудникові, води, що проникають у гірничі виробки

**Водичев, Андрій Володимирович** (1975), актор, Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Водна рослинність**, рослини, які ростуть у воді

**Водна станція**, комплекс споруд на водоймі (річці, морі, озері) для занять з водного спорту: плавання, веслування, вітрильного, водно-моторного

**Водне господарство**, галузь господарства, займається розробкою та здійсненням заходів щодо використання поверхневих і підземних вод

**Воднева бомба**, термоядерна бомба, тип зброї масового ураження, руйнівна сила якої базується на використанні енергії реакцій ядерного синтезу легких елементів у важчі

**Водневий зв'язок**, трицентровий чотириелектронний хімічний зв'язок, який здійснюється за донорно-акцепторним механізмом між двома ковалентно зв'язаними атомами з великим значенням електронегативності за посередництвом атома водню

**Водневий показник**, міра активності катіонів водню в розчині (від'ємний логарифм активності), тобто ступінь кислотності / лужності розчину

**Водневі бактерії**, бактерії, які отримують необхідну для життя енергію за рахунок окислювання молекулярного водню

**Водневоподібні атоми**, атоми (іони), що складаються як атом водню – з ядра і одного електрона

**Водний баланс Землі**, співвідношення кількості води, що надходить і випаровується на / з поверхні земної кулі

**Водний баланс у біології**, співвідношення спожитої та виведеної біологічними системами води

**Водний кадастр**, систематизоване зібрання відомостей про водні ресурси країни

**Водний об'єкт**, зосередження природних вод на поверхні суходолу у формах його рельєфу або в надрах, що мають характерні форми та ознаки водного режиму

**Водний режим**, зміни в часі витрати води, рівнів води і об'ємів води у водотоках (річках та інших), водоймищах (озерах, водосховищах й ін.) та в ін. водних об'єктах (болота та ін.)

**Водник, Валентин** (1758–1819), письменник, поет, драматург, Словенія

**Водник**, всесоюзне добровільне спортивне товариство, створене у 1938

**Водні ресурси**, води суші, придатні для використання в господарстві

**Водні шляхи**, водні простори і водотечії, які використовуються для транспортування пасажирів, вантажів і лісосплавів

**Водного району охорона**, комплекс активних дій і заходів, що ведуться в прибережних районах

**Воднолижний спорт**, вид спорту, що полягає в русі спортсмена по воді на водних лижах за допомогою буксирувального катера

**Водно-моторний спорт**, вид спорту, змагання на моторних суднах різних класів

**Водно-сольовий обмін**, процеси надходження, розподілу і виведення води і солей в організмі

**Водобій**, частина флютбету греблі або водоспуску, яка сприймає струмінь води, що переливається через водозлив або через затвори

**Водобоязнь**, сказ, тяжке вірусне захворювання

**Водовідвід**, сукупність споруд і пристроїв, що забезпечують відведення стічних вод за межі підприємства або населеного пункту

**Водовідлив**, комплекс заходів і пристроїв, що забезпечують видалення ґрунтових або поверхневих вод з відкритих виїмок (котлованів), кар'єрів або підземних вод зі штолень, шахт та інших гірських виробок

**Водогін**, споруда (трубопровід, тунель, канал, лоток) для подачі води самотоком або під тиском від водоприймача (водозабірної споруди) до об'єкта водоспоживання

**Водограй**, фонтан, штучна декоративна споруда зі спрямованими струменями води, що встановлюється в парку, зимовому саду, житловому або торговельному приміщенні

**Вододіл**, лінія, що розділяє суміжні басейни річок

**Вододільний хребет**, гірський хребет в Українських Карпатах (Верховинський Вододільний хребет), переважно проходить кордоном між Львівською і Закарпатською обл.

**Водозабір**, процес вилучення поверхневих або підземних вод

**Водозабірні споруди**, гідротехнічні споруди для забору води з відкритої водойми, водотоку або підземного джерела води, з подаванням її у водогони, з метою подальшого транспортування й використання для зрошування, господарського та промислового водопостачання тощо

**Водозбір (у біології)**, рослина родини жовтецевих

**Водозбір (у географії)**, ділянка земної поверхні, з якої вода стікає в річку, озеро чи ін. водойму

**Водозлив**, 1) гідротехнічна водоскидна споруда, в якій рух води здійснюється вільним переливанням через її гребінь; 2) будь-яка перешкода в потоці, через яку переливається вода

**Водознижувальні свердловини**, свердловини з глибинними насосами, які застосовують для зниження рівня ґрунтових вод на глибину більш як 20 м, а також при наяв-

ній глибині майже 20 м у разі великої товщі водоносного шару і тривалих термінів випомповування (відкачування)

**Водойма**, постійне або тимчасове скупчення безстічних або з сповільненим стоком вод у природних або штучних западинах

**Водойми мезотрофні**, водойми з середнім рівнем первинної продукції та помірним вмістом елементів мінерального живлення

**Водойми оліготрофні**, водойми, що характеризується низьким вмістом біогенних речовин

**Водойми штучні**, водойми, що створюються людиною

**Водокористування**, один з видів природокористування

**Водокрас** (Hydrocharis), рід рослин родини водокрасових

**Водокрасові** (Hydrocharitaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Водокроплення**, оббризування свяченою водою у християнстві

**Водолазченко, Ольга Гаврилівна** (1888–1972), історик, архівіст, джерелознавець, філолог, Україна

**Водолазні роботи**, підводні роботи, пов'язані з необхідністю занурення у воду водолазів – людей у спеціальному спорядженні для виконання різних процесів

**Водолисті** (Hydrophyllaceae), родина квіткових рослин порядку шорстколистцвітих

**Водолій**, зодіакальне сузір'я

**Водолюбіві** (Hydrophilidae), родина жуків

**Водомет**, водяна гармата, пристрій, призначений для викиду води під великим тиском

**Водомір**, лічильник води, прилад для вимірювання кількості води, що протікає по трубопроводу (водоводу)

**Водомірки** (Gerridae), родина клопів

**Водомірний пост**, місце для систематичних гідрологічних спостережень

**Водонапірні башти**, підняті на певну висоту (або розміщені на підвищеннях рельєфу) резервуари для регулювання тиску води у водонапірній мережі та забезпечення її рівномірного надходження до споживачів

**Водоносна система**, взаємопов'язана система водоносних колекторів з певними периферійними умовами

**Водоносний горизонт**, товща водопроникних, насичених водою відкладів

**Водоносність річки**, кількість води, яка протікає річкою в середньому за рік

**Водоохоронні зони**, зони, що створюються з метою забезпечення сприятливого режиму функціонування водних об'єктів

**Водоохоронні ліси**, ліси у водоохоронній зоні

**Водоочисна станція**, комплекс споруд для очищення і доведення якості води з джерела водопостачання до необхідних показників, що відповідають вимогам стандарту споживання

**Водоочищення**, система технологічних процесів, що включає видалення нерозчинених домішок, знезараження і водопідготовку, за допомогою яких природна вода,



яка використовується для водопостачання, доводиться до встановлених нормами показників

**Водопериця** (Mugioophyllum), рід трав'янистих рослин

**Водопідігрівач**, апарат для підігрівання води парою, гарячою водою чи відхідними газами

**Водопідпорні споруди**, інженерні споруди, що утримують з одного боку воду на рівні більш високому, ніж з іншого, прикладом в. с. є греблі

**Водопоглинання**, властивість матеріалу поглинати і утримувати у своїх порах вологу при безпосередньому з нею контакті

**Водопониження**, технічні заходи з пониження рівня води в ґрунті або суміжній з масивом ґрунту водоймі на період будівництва із застосуванням дренажних пристроїв, глибинних насосів та ін.

**Водопостачання**, сукупність заходів та споруд, які забезпечують забір, підготовку, акумулювання, подачу та розподіл води для потреб населення і промисловості

**Водоприймач**, 1) частина водозабірної споруди, що призначається для безпосереднього приймання води з відкритого або підземного джерела; 2) водотік, водойма, видолин, які приймають і відводять воду

**Водопровід**, комплекс споруд, що складається, як правило, з водозабору, водопровідних насосних станцій, станцій очищення води або водопідготовки водопровідних мереж та резервуарів для забезпечення різних споживачів водою встановленої якості

**Водопровід турбінний**, напірний трубопровід або тунель, який підводить воду до турбін гідроелектростанції (або до насосів насосної станції)

**Водопровідна споруда**, водозабірна споруда для забирання поверхневих та підземних вод; водопровід, станції підготовки, резервуар, водопровідна мережа тощо

**Водопровідність**, витрата потоку через одиницю ширини однорідного водоносного шару при гідравлічному градієнті, який дорівнює одиниці

**Водопроникиність**, властивість матеріалу пропускати воду під тиском

**Водорізи** (Rynchops), рід птахів родини водорізових

**Водорості** (Algae), велике парафілетичне угруповання відносно простих за структурою автотрофних організмів домену еукаріот

**Водорості прохлорофітові** (Prochlorophyta), відділ синьо-зелених водоростей

**Водосвинкові** (Hydrochaeridae), родина ссавців ряду гризунів

**Водосвяття**, в християнстві культова дія освячення води – надання воді надприродних властивостей

**Водоскид**, спеціальна споруда або отвір у греблі для зливання зайвої (проти розрахованого рівня) води з водосховищ, каналів тощо

**Водоспад**, падіння води річки з уступу, що перетинає річкове русло

**Водоспуск**, напірна гідротехнічна споруда з отворами для спорожнювання водосховищ, промивання їх від донних наносів та корисного пропускання води через греблю

**Водостійкість**, здатність матеріалів зберігати свої експлуатаційні властивості при тривалому впливі води

**Водостік**, 1) пристрій для забезпечення відведення води з дахів будинків (водовідвідний жолоб, труба тощо); 2) спадисте місце на поверхні землі для стікання води; рів, канава

**Водосховище**, 1) штучна водойма, що утворюється головним чином під час будівництва греблі на річці; 2) гідротехнічна споруда для затримання, нагромадження і зберігання запасу води, що використовується в гідроенергетиці і водному господарстві

**Водоток**, водний потік з рухом води в напрямку ухилу

**Водотоннажність судна**, кількість води, що витісняється судном, вага якої, відповідно до закону Архімеда, дорівнює вазі судна

**Водотривкість**, здатність матеріалу, насиченого водою, зберігати фізико-механічні властивості (напр., міцність при зволоженні)

**Водотривний горизонт**, водотрив, товща (шар, пласт) водонепроникних або відносно водонепроникних гірських порід, що перекривають або підстиляють водоносний горизонт

**Водохресна пісня**, жанр усної словесності календарно-обрядової лірики зимового циклу, який виконується на Водохрещу

**Водохреща**, народна назва свята Хрещення Господнього

**Водь**, нечисленний фінно-угорський народ у Російській Федерації та Естонії

**Водьська мова**, побутова мова південної підгрупи прибалтійської групи фінської гілки фіно-угорської сім'ї мов

**Водяне опалення**, спосіб обігрівання приміщень будинків і споруд шляхом використання теплоти нагрітої природної води

**Водяний горіх плаваючий** (Trapa natans), вид судинних рослин родини водяногоріхових, внесений до Червоної книги України

**Водяний жовтець плаваючий** (Batrachium fluitans), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Водяний олень** (Hydropotes inermis), вид ссавців родини оленевих

**Водяний ослик** (Asellus aquaticus), вид прісноводних ракоподібних

**Водяний павук** (Argyroneta aquatica), вид павуків

**Водяний рис** (Zizania), рід рослин родини злакових

**Водяний різак** (Stratiotes aloides), вид трав'янистих рослин

**Водяник**, у слов'янській міфології – дух із нижчої демонології, господар річок і водойм

**Водяниста волога**, прозора желеподібна рідина, що заповнює передню і задню камери ока

**Водяницький, Володимир Олексійович** (1892–1971), гідробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Водяні змійки** (Naididae), родина малоцетинкових червів

**Водяні знаки**, видиме зображення або малюнок на папері, які видно на просвіт

**Водяні кліщі** (Hydracarina), група кліщів які живуть у воді

**Водяні козли** (*Kobus*), рід парнокопитних родини бикових  
**Водяні курочки** (*Gallinula*), рід птахів родини пастушкових, фауна України

**Водяні папороті** (*Hydropterididae*), підклас папоротеподібних рослин

**Водяні полівки, водяні нориці** (*Arvicola*), рід ссавців родини полівкових, фауна України

**Водяні скорпіони** (*Nepidae*), родина водяних клопів

**Водянка** (*Empetrum*), рід вічнозелених чагарників родини вересових

**Водяногоріхові** (*Taraseae*), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Водяной, Михайло Григорович** (1924–1987), актор, артист оперети, конференсьє, театральний режисер, народний артист СРСР (1976), Україна

**Водянське**, селище міського типу Добропільської міськради Донецької обл.

**Воєвода**, воєначальник, голова військового загону, правитель воєводства – військового округу, міста на Русі з 10 ст.

**Воєводін, Віктор Миколайович** (1946), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Воєводство**, 1) адміністративно-територіальна одиниця в Королівстві Польському та Речі Посполитій у 15–18 ст.; 2) адміністративно-територіальна одиниця в Польщі у 1919–1939 та з 1944 дотепер

**Воєводський, Владислав Владиславович** (1917–1967), хімік, творець магнітної спектроскопії, академік АН СРСР (1964), Росія

**Воєводський, Володимир Олександрович** (1966), математик, Премія Філдса (2002), Росія – США

**Воєйков, Олександр Іванович** (1842–1916), географ і кліматолог, основоположник сільськогосподарської метеорології, Росія

**Воснізовані формування**, формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка

**Воєнна наука**, система знань про характер, закони війни, підготовку збройних сил й країни в цілому до війни та про способи її ведення

**Воєнна політика держави**, складова загальної державної політики, безпосередньо пов'язаної зі створенням воєнної організації, її підготовкою та застосуванням для досягнення політичної мети

**Воєнний комунізм**, комплекс економічних і політичних заходів, застосований радянською владою у 1918–1921

**Воєнний стан**, особливий стан, порядок управління, що запроваджується на всій території держави чи в окремих її місцевостях у разі оголошення війни, збройної агресії або загрози воєнного нападу

**Воєнного часу закони**, правові акти, дія яких обмежена воєнним часом

**Вождизм**, тип владних відносин, заснований на особистій відданості персоні, яка утримує владу

**Воз'єднання України з Росією**, історична концепція, що полягає в тлумаченні підписання Березневих статей 1654 як акту «возз'єднання України з Росією»

**Возіанов, Олександр Федорович** (1938), хірург, академік АН України (1991), Україна

**Вознесенівка**, селище міського типу Свердловської міської ради Луганської обл.

**Вознесенськ**, місто, адміністративний центр Вознесенського р-ну Миколаївської обл.

**Вознесенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Вознесенський художній музей імені Є. Кібрика**, діє з 1985 у м. Вознесенськ Миколаївської обл.

**Вознесенський, Андрій Андрійович** (1933–2010), поет, Росія

**Вознесенський, Микола Олексійович** (1903–1950), економіст, заступник голови Ради Міністрів (до 1946 – Ради Народних Комісарів) СРСР (1939–1949), голова Держплану СРСР (1942–1949), академік АН СРСР (1943), Росія

**Вознесенський, Олександр Сергійович** (1880–1939), кінорежисер, критик, теоретик кіно, Україна – Росія

**Вознесіння Господнє**, Вшестя – вознесіння Ісуса Христа на небо, одне з великих свят ортодоксального християнства, яке завжди припадає у четвер 40-го дня по Христовому Воскресінні

**Вознесіння Господнього церква в Коломенському**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храм (1528–1532) у шатровому стилі, м. Москва, Росія

**Вознесіння Пресвятої Діви Марії**, християнське свято, що утверджує догмат віри про відкуплення Діви Марії її сином у таємниці Вознесіння

**Возний**, судовий урядовець у Речі Посполитій до її третього поділу (1795)

**Возницький, Борис Григорович** (1926–2012), мистецтвознавець, Герой України (2005), Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Возняк, Михайло Степанович** (1881–1954), літературознавець і фольклорист, академік ВУАН (1929), Україна

**Возняк, Стівен** (1950), винахідник, інженер-електронщик і програміст, співзасновник компанії Apple Computer, США

**Возняк, Тарас Степанович** (1957), культуролог, політолог, перекладач, Україна

**Воїни-інтернаціоналісти**, військовослужбовці, співробітники органів внутрішніх справ і держбезпеки соціалістичних держав (в першу чергу, СРСР, НДР і Куби), які добровільно або через службовий обов'язок брали участь у збройних конфліктах на територіях іноземних держав

**Воїнь**, давньоруське місто-фортеця, знаходилося на території сучасного Глобинського р-ну Полтавської обл.

**Войкове**, див. Благодатне

**Войковський**, див. Копані

**Войнилів**, селище міського типу Калуського р-ну Івано-Франківської обл.

**Войнич, Етель Ліліан** (1864–1960), письменниця, композитор, Ірландія – Велика Британія – США

**Войнівський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Новоукраїнський р-н Кіровоградської обл.

**Войнов, Юрій Миколайович** (1931–2003), спортсмен (футбол), чемпіон Європи (1960), Росія – Україна

**Войнович, Володимир Миколайович** (1932), письменник, Таджикистан – Росія – Німеччина – США

**Войнович, Іво** (1857–1929), письменник, представник модернізму, Хорватія – Сербія

**Войт, Джон** (1938), актор, лауреат Каннського МКФ (1978), «Оскар» (1979), США

**Войтенко, Василь Андрійович** (1881–1951), оперний співак (баритон, потім драм. тенор) і педагог, Україна

**Войтенко, Володимир Григорович** (1912–1978), оператор-постановник, Україна

**Войтко, Віталій Іванович** (1927–1989), філософ, член-кореспондент АПН СРСР (1978), Україна

**Войтович, Ігор Данилович** (1932–2014), кібернетик, академік НАН України (2009), Україна

**Войтович, Петро Васильович** (1862–1936), скульптор, Україна

**Войтович, Станіслав Андрійович** (1965), підприємець-аграрій, Герой України (2009), Україна

**Войцеховський, Богдан В'ячеславович** (1922–1999), гідродинамік, академік РАН (1991), Україна – Росія – США

**Войцеховський, Станіслав** (1869–1953), президент Польщі (1922–1926)

**Войцицький, Казимир-Владислав** (1807–1879), фольклорист, письменник, педагог, Польща

**Вокабула**, 1) окреме слово як предмет лексикології і лексикографії; 2) у лексикографії – заголовне слово окремої статті; 3) іншомовне слово з перекладом рідною мовою

**Вокаліз**, 1) вправа або етюд для голосу без тексту, що виконується для розвитку вокальної (співацької) техніки, вироблення кантилени, рухливості голосу, вирівнювання регістрів; 2) художні твори для голосу, написані у формі В., а також деякі інструментальні твори

**Вокалізм**, система голосних фонем певної мови чи діалекту на якомусь етапі розвитку

**Вокальне мистецтво**, виконання музики голосом, мистецтво передавати засобами голосу співака ідейно-образний зміст музичного твору

**Вокансон, Жак де** (1709–1782), механік, винахідник, Франція

**Вокер, Давид Метісон** (1944–2001), астронавт, США

**Вокер, Джон Ернст** (1941), хімік, Нобелівська премія з хімії (1997), Велика Британія

**Вокер, Чарльз** (1948), астронавт, США

**Вокзал залізничний**, комплекс будівель і пристроїв з єдиним адміністративним підпорядкуванням, розташованих на одній залізничній станції і призначений для обслуговування пасажирів, управління рухом поїздів і розміщення службового персоналу

**Вокзал морський**, комплекс споруд, що призначаються для обслуговування пасажирів закордонних, каботажних і місцевих морських ліній, а також для розміщення відповідних служб

**Воклен, Луї Нікола** (1763–1829), хімік, аптекар, Франція

**Вокодер**, інструмент, призначений для аналізу та синтезу звуків та мовлення, винайдений як кодифікатор мови для телекомунікацій в 1930-х

**Воламо мова**, мова оротської групи західнокушитської гілки кушитської сім'ї мов

**Волан**, спортивний інвентар, снаряд, що застосовується у бадмінтоні

**Волянський, Тадеуш** (1785–1865), археолог, автор теорії про слов'янське походження етрусків, Польща

**Волапюк**, міжнародна штучна соціалізована мова, створена у 1879 німецьким католицьким священиком І. Шлеєром

**Воластоніт**, мінерал

**Волатильність**, статистичний показник, що характеризує тенденцію ринкової ціни або доходу змінюватися з часом

**Волга**, річка в Росії, впадає у Каспійське море, 3530 км

**Волгін, В'ячеслав Петрович** (1879–1962), історик, педагог і організатор вищої школи, академік АН СРСР (1930), Росія

**Волго-Балтійський водний шлях**, система каналів, що з'єднує р. Волгу з Балтійським морем, а через Біломорсько-Балтійський канал – з Білим морем, 1100 км

**Волгоград**, місто у Росії, 1 млн мешканців

**Волгоградська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Волго-Донський канал**, судноплавний канал імені В. І. Леніна, що з'єднує річки Волгу і Дон в місці максимального зближення їхніх річищ (у районі Волгограда)

**Волевач, Неоніла Григорівна** (1891–1980), оперна співачка (колоратурне сопрано), одна із засновників Українського музично-драматичного товариства у Петрограді (1916–1918), Україна – Росія

**Волевиявлення**, процес втілення волі соціальних суб'єктів у соціальну дійсність

**Волейбол**, вид спорту, командна гра з м'ячем, у якій спортсмени змагаються на спеціальному майданчику, розділеному сіткою, включає дисципліни: волейбол та пляжний волейбол

**Волейбол пляжний**, олімпійський вид спорту з 1996

**Волзька гідроелектростанція**, найбільша гідроелектростанція в Європі, побудована у 1950–1961 на р. Волга, Росія

**Волзьке козацтво**, російські козацькі війська на Волзі

**Волзькі татари**, тюркський народ (до 4 млн осіб), мешкають у центральних областях Росії

**Волзько-фінські мови**, прийнята деякими дослідниками умовна класифікаційна назва для мордовських і марійських мов, що відносяться до фіно-угорської сім'ї мов

**Воликівська, Ірина Іванівна** (1902–1979), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1941), Україна

**Волинець, Степан Федорович** (1894–1938), оперний співак (тенор), Україна

**Волинка**, духовий язичковий музичний інструмент

**Волинов, Борис Валерійович** (1934), космонавт, Росія

**Волино-Подільський артезіанський басейн**, басейн артезіанських вод на північному заході України (Волинська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Львівська обл.)

**Волинська височина**, височина на північному заході України

**Волинська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії (1796–1917), Української держави (1918) та Української РСР (1921–1925)

**Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки**, головна наукова бібліотека Волинської області, діє з 1940

**Волинська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Волинська різанина**, масові вбивства польського населення на Волині у 1943

**Волинське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Речі Посполитої з центром у м. Луцьк у 16–18 ст.

**Волинське князівство**, державне утворення на території сучасної України у 12–15 ст.

**Волинське намісництво**, адміністративно-територіальна одиниця у Російській імперії (1793–1796)

**Волинське пасмо**, смуга невисоких горбів та валів, що у вигляді вигнутої на південь дуги простягаються центральною частиною Волинської і Рівненської обл.

**Волинське церковно-археологічне товариство з давньосховищем**, регіональна громадсько-наукова й просвітницько-краєзнавча організація (1894–1915)

**Волинський Вільнодумець** (перша чверть 17 ст.), полеміст-анонім, Україна

**Волинський говір**, говір волинсько-подільської групи південно-західного наріччя української мови

**Волинський краєзнавчий музей**, краєзнавчий музей у м. Луцьк, діє з 1929

**Волинський обласний академічний музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка**, головна театральна сцена Волині, діє у м. Луцьк з 1939

**Волинської ікони музей**, музейна установа, яка представляє самобутню регіональну школу волинського іконопису, діє у м. Луцьк з 1993

**Волинцевська культура**, археологічна культура раннього Середньовіччя (8–9 ст.) у межиріччі Дніпра і Дона

**Волинняни**, племінне об'єднання східних слов'ян

**Волинь**, давньоруська історична область, історично-географічний край у басейні південних приток Прип'яті і верхів'ях Західного Бугу, у північно-західній частині сучасної України

**Волинь, Луцький ботанічний сад**, ботанічний сад загальнодержавного значення, діє у м. Луцьк з 1977

**Волицький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Сокальський р-н Львівської обл.

**Волівня**, будівля для утримування волів

**Волк, Ігор Петрович** (1937), космонавт, Україна – Росія

**Волков, Василь Олексійович** (1840–1907), живописець, Росія – Україна

**Волков, Владислав Миколайович** (1935–1971), космонавт, Росія

**Волков, Дмитро Васильович** (1925–1996), фізик-теоретик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Волков, Едуард Петрович** (1938), енергетик, академік РАН (2006), Україна – Росія

**Волков, Ігор Володимирович** (1936), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Волков, Лев Іванович** (1930–2007), ракетобудівник, член-кореспондент РАН (1991), Росія

**Волков, Микола Миколайович (молодший)** (1934–1989), актор, народний артист РРФСР (1989), Україна – Росія

**Волков, Микола Миколайович (старший)** (1890–1985), актор, народний артист УРСР (1956), Росія – Україна

**Волков, Олег Васильович** (1900–1996), письменник, публіцист, Росія

**Волков, Олександр Анатолійович** (1964), спортсмен (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988) та Європи (1985), Росія – Україна

**Волков, Олександр Олександрович** (1948), космонавт, Україна – Росія

**Волков, Роман Михайлович** (1885–1959), фольклорист, літературознавець, Україна

**Волков, Сергій Олександрович** (1973), космонавт; син космонавта О. О. Волкова, перший у світі космонавт у другому поколінні, Україна – Росія

**Волков, Сергій Васильович** (1935), хімік, академік АН України (1992), Росія – Україна

**Волкова, Аліна Іванівна** (1930), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1990), Україна

**Волкович, Микола Маркіянович** (1858–1928), патофізіолог, академік ВУАН (1928), Україна

**Волкогонов, Дмитро Антонович** (1928–1995), військовий історик, політолог, член-кореспондент РАН (1991), Росія

**Волконський, Сергій Григорович** (1788–1865), воєначальник, декабрист, Росія

**Волкотт, Дерек** (1930), письменник, поет, драматург, Нобелівська премія з літератури (1992), Сент-Люсія

**Волкотт, Чарльз Дулітл** (1850–1927), геолог, палеонтолог, США

**Волл Стріт Джорнел**, The Wall Street Journal, щоденна американська ділова газета, видається з 1889

**Волл, Ларрі** (1954), програміст та лінгвіст, автор мови програмування «Perl», США

**Волл, Фредерік Теодор** (1912–2010), хімік, США

**Воллар, Амбруаз** (1868–1939), торговець творами мистецтва, галерист, колекціонер, меценат, Франція

**Воллінг, Чіве Томсон** (1916–2007), хімік, США

**Волліс і Футуна**, заморська територія Франції, розташована на архіпелагах Волліс (Уолліс) і Футуна



**Волліс, Вільям** (1270–1305), один з очільників війни за незалежність Шотландії від Англії, регент Шотландії (1297–1298), Велика Британія

**Воллопс**, Випробувальний центр на острові Воллопс, космодром у США

**Воллстонкрафт, Мері** (1759–1797), письменниця, філософ, ідеолог фемінізму, Велика Британія

**Волл-стріт**, вулиця у Нью-Йорку (США), символ міжнародного фондового ринку

**Воллункуа**, в австралійській міфології – змія, дух дощу і плодючості

**Волноваський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Волноваха**, місто, адміністративний центр Волноваського р-ну Донецької обл.

**Воло**, розширена частина стравоходу

**Волобуєв, Євген Всеволодович** (1912–2002), живописець, народний художник України (1994), Україна

**Волобуєв, Михайло Симонович** (1903–1972), економіст, автор концепції економічної самодостатності УРСР, Україна

**Волове око**, кругле віконце в церкві, часто їх робили там, де були хори

**Волове око**, кропивник (*Troglodytes troglodytes*), вид птахів родини волових очок, вид фауни України

**Воловець**, селище міського типу, адміністративний центр Воловецького р-ну Закарпатської обл.

**Воловецька Верховина**, низькогірна область в Українських Карпатах, також відома під назвою Воловецько-Міжгірська верховина, у межах Воловецького та Міжгірського р-нів Закарпатської обл.

**Воловецький перевал**, перевал в Українських Карпатах через Вододільний хребет

**Воловецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Волові очка**, воловоочкові, кропивникові (*Troglodytidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Вологі екваторіальні ліси**, вічнозелені ліси, переважно в екваторіальному, рідше в субекваторіальному поясах на півночі Південної Америки, в Центральній Америці, Африці, Азії

**Вологісні деформації**, зміна розмірів і об'єму матеріалу внаслідок зміни його насиченості вологою (водою та іншими рідинами)

**Вологість**, показник вмісту води у фізичних тілах або середовищах, для вимірювання якого використовуються різні, часто позасистемні одиниці і прилади

**Вологість повітря абсолютна**, кількість водяної пари, його щільність в повітрі, в г/м<sup>3</sup>

**Вологовіддача**, властивість, що характеризує швидкість висихання матеріалу за наявності відповідних умов у навколишньому середовищі

**Вологовміст повітря**, вміст у повітрі води у всіх трьох агрегатних станах

**Вологодська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Вологоізоляція**, захист надземних огорожувальних конструкцій будинків і споруд від надмірного зволоження

**Вологолюбні рослини**, рослини, що живуть у місцях з високою вологістю повітря і ґрунту

**Вологомір**, прилад, яким визначають вологість твердих та рідких (в яких вода не є основним компонентом) речовин

**Вологообіг**, кругообіг води, безперервно замкнутий процес переміщення води

**Вологості вимірювання**, методи та прилади для вимірювання вологості (гігрометр, гігроскоп, вологомір електрoхімічний, психрометр, метеорологічні засоби)

**Вологостійкість**, витривалість до впливу вологи, здатність будівельних матеріалів чинити тривалий опір руйнівній дії вологи у разі періодичного зволоження та висихання матеріалів

**Володарка**, селище міського типу, адміністративний центр Володарського р-ну Київської обл.

**Володарськ**, див. Ведмеже

**Володарськ-Волинський**, селище міського типу, адміністративний центр Володарськ-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Володарське**, назва смт Нікольське Донецької обл. у 1924–2016

**Володарський район (Донецька обл.)**, див. Нікольський р-н

**Володарський район (Київська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Володарсько-Волинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Володимир (Каліграф)** (бл. 1716–1760), ієрарх православної церкви, архімандрит (1759), викладач Києво-Могилянської академії (1746–1754), філософ, послідовник ідей Г. Сковороди, Росія – Україна

**Володимир (Романюк)** (1925–1995), ієрарх православної церкви, Патріарх Київський і всієї Руси-України (1993–1995), Україна

**Володимир (Сабодан)** (1935–2014), митрополит Київський і всієї України (1992–2014)

**Володимир I Великий** (не раніше 958–1015), великий князь Київський у 978–1015

**Володимир II Всеволодович Мономах** (1053–1125), великий князь Київський (1113–1125)

**Володимир III Мстиславич** (1130–1171), великий князь Київський у 1171

**Володимир IV Рюрикович** (1187–1239), великий князь Київський (1223–1235 та 1236–1238)

**Володимир VI Ольгердович** (1331 – після 1398), князь Київський (1362–1394)

**Володимир Васильович** (1249/1250–1288), князь Волинський (1269–1288)

**Володимир Володаревич** (1104–1153), перший князь Галицький (1141–1153)

**Володимир Галицький** (?–1340), король Русі та князь Галицько-Волинський (1323–1325)

**Володимир Ігорович** (1170 – після 1211), князь Галицький (1206–1208) та Новгород-Сіверський (1198–1206)

**Володимир Львович** (?–1340), король Русі (1323–1325)

**Володимир Ярославич** (бл. 1151–1199), князь Галицький (1188–1199)

**Володимира та Суздаля білі пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль 12–17 ст. в містах Володимирі та Суздалі, селищі Боголюбово, селі Кідекша, Росія

**Володимир-Волинський історичний музей**, одна з найдавніших збірок старожитностей Волинського краю, діє з 1887

**Володимир-Волинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Володимир-Волинський**, місто, адміністративний центр Володимир-Волинського р-ну Волинської обл.

**Володимирець**, селище міського типу, адміністративний центр Володимирецького р-ну Рівненської обл.

**Володимирецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Володимирівка**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Володимиро-Суздальська школа іконопису**, сформувалася на середньоруських землях у 12–13 ст., коли центрами мистецтва стали Володимир і Суздаль, які відіграли велику роль у збереженні традицій київської школи

**Володимиро-Суздальське князівство**, північно-східне руське князівство з центром у Володимирі-на-Клязьмі

**Володимирська Гірка**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Київ

**Володимирська Дубина**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Жмеринський р-н Вінницької обл.

**Володимирська ікона Божої Матері**, православна ікона, яка знаходиться у Третьяковській галереї у Москві

**Володимирська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Володимирський собор (Київ)**, православний собор у Києві, головний храм Української Православної церкви – Київського Патріархату, збудований у неовізантійському стилі у 1862–1882

**Володимирський собор (Херсонес)**, православний храм на території Севастополя у Національному заповіднику «Херсонес Таврійський»

**Володін, Олександр Мойсейович** (1919–2001), драматург, сценарист і поет, Білорусь – Росія

**Володіння**, юридичний термін, фактичне утримування речей, що має юридичне значення, тобто захист від порушення

**Володченко, Микола Герасимович** (1862–1945), воєначальник, генерал-лейтенант російської армії, генерал-поручник Армії УНР, Росія – Україна

**Волока**, робочий орган волочильних станів, у якому обжимається метал при волочінні

**Волокидін, Павло Гаврилович** (1877–1936), живописець, Україна

**Волокна колагенові**, колагенова складова міжклітинної речовини

**Волокна луб'яні**, особлива тканина, що складається з деяких клітин лубу

**Волокна нервові**, відростки нейронів

**Волокнисті й шаруваті матеріали**, матеріали, у яких волокна (шари) розташовані паралельно один одному, мають різні властивості вздовж та впоперек волокон (шарів)

**Волокніт**, пластичні маси, до складу яких входять органічні волокна як наповнювач

**Волокно**, 1) основна сировина для виготовлення виробів типу шнурів, канатів, обпліток, теплоізоляційних матів різних типів; 2) гнучке й міцне тіло обмеженої довжини, яка значно перевищує дуже малі поперечні розміри

**Волокно ацетатне**, штучне волокно, одержане з ацетилцелюлози

**Волокно неорганічне**, волокно з неорганічних неметалевих речовин

**Волокуша**, 1) сільськогосподарське знаряддя; 2) візок, що складається з двох жердин, передні кінці яких прив'язуються до тяглової тварини, а задні волочаться по землі; 3) дерев'яний ящик на полозах; 4) різновид риболовної сіті на кшталт невода тощо

**Волонітр, Михайл Єрмолайович** (1934–2015), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1984), Молдова

**Волонте, Джан Марія** (1933–1994), актор, лауреат Каннського МКФ (1972, 1983), «Срібний ведмідь» (1987), «Золотий лев» (1991), Італія

**Волонтери**, особи, що добровільно вступили до військової, рятувальної служби, добровільні трудівники гуманітарної, екологічної організації, системи безкоштовної соціальної допомоги

**Волопас**, сузір'я Північної півкулі

**Волосатий носоріг**, викопна тварина четвертинного періоду

**Волосатик**, кварц із найтоншими волосоподібними або голчастими включеннями кристалів рутилу, актиноліту, гетиту або (рідко) чорного турмаліну

**Волосатики** (Nematomorpha), тип первинноротих тварин

**Волосівська культура**, археологічна культура неоліту

**Волоски кореневі**, вирости клітин епіблеми кореня

**Волосоголовці** (Trichocephalus), рід паразитичних круглих червів

**Волосоїдові** (Trichodectidae), родина комах ряду вошей

**Волосохвостові** (Trichiuridae), родина риб ряду окунеподібних

**Волосся Вероніки**, сузір'я Північної півкулі

**Волосся**, частина захисного покриву ссавців

**Волосяні кліщі** (Myobiidae), родина ектопаразитів

**Волоське право**, звичаєве молдавське (волоське) право, що склалося (14–15 ст.) з утворенням Молдовського князівства, поширювалося на вільних селян та регулювало всі сторони життя волоського села

**Волоть**, складне суцвіття

**Волоф**, мова північної групи західноатлантичних мов, поширена у Західній Африці, переважно в Сенегалі

**Волох, Омелян Іванович** (1886–1937), воєначальник, керівник заколоту проти Директорії УНР (1919), Україна

**Волохатий краб** (*Pilumnus hirtellus*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Волохаті сичи** (*Aegolius*), рід птахів родини совиных, фауна України

**Волохи**, назва народів – носіїв східнороманських мов

**Волохівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Волохокрилі** (Trichoptera), ряд комах типу членистоногих

**Волочильне**, подарунки, що даруються у понеділок після Великодня особі, яка прийшла в гості

**Волочиськ**, місто, адміністративний центр Волочиського р-ну Хмельницької обл.

**Волочиське родовище мінеральних вод**, родовище на території Волочиського р-ну Хмельницької обл.

**Волочиський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Волочіння**, 1) боронування, один із прийомів поверхневого обробітку ґрунту; 2) обробка металів тиском, при якому прокат (дріт, прутки тощо) протягується через отвір, переріз якого менший від перерізу вихідного матеріалу

**Волошанська Дача**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Юр'ївський р-н Дніпропетровської обл.

**Волошин, Августин Іванович** (1874–1945), священик УГКЦ, політик, прем'єр-міністр (1938–1939) та президент (1939) Карпатської України

**Волошин, Максиміліан Олександрович** (1877–1932), поет, живописець, перекладач, містик, Україна – Росія

**Волошин, Олексій Іванович** (1951), механік, член-кореспондент НАН України (2006), Росія – Україна

**Волошина Максиміліана будинок-музей**, діє з 1984 у смт Коктебель Феодосійської міськради АР Крим

**Волошка** (*Centaurea*), рід рослин родини айстрових, вісімнадцять видів якого внесені до Червоної книги України

**Волошко, Степан Матвійович** (1853–1928), оперний співак (тенор), педагог, Україна

**Волошнівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл. та Срібнянського р-ну Чернігівської обл.

**Волощак, Андрій Васильович** (1890–1973), поет, Україна

**Волощак, Остап** (1835–1918), біолог, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Волощина**, історична область у Румунії

**Волт Дісней Компані**, один із найбільших фінансових конгломератів індустрії розваг у світі, заснована у 1923 братами В. та Р. Діснеями як анімаційна студія

**Волтон, Айзек** (1593–1683), письменник, родоначальник жанру біографії в англійській літературі, Велика Британія

**Волтон, Ернест** (1903–1995), фізик, Нобелівська премія з фізики (1951), Ірландія

**Волтц, Кеннет Ніл** (1924–2013), політолог, представник теорії неореалізму (структурного реалізму), США

**Волф, Ерік** (1923–1999), антрополог, США

**Волхви**, слов'янське жрецтво, служителі язичницького культу

**Волховник**, язичницька книга або збірка дощечок священних текстів

**Волховський, Фелікс Вадимович** (1846–1914), діяч російського і міжнародного революційного руху, поет, журналіст, автор пропагандистських казок для дорослих і дітей, Україна – Росія

**Волш, Рауль** (1887–1980), кінорежисер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Вольбахія** (*Wolbachia*), рід Грам-негативних бактерій

**Вольварія** (*Volvaria*), рід грибів флори України

**Вольвач, Павло Іванович** (1963), письменник, Україна

**Вольвачівна, Маруся** (1841 – бл. 1910), поетеса, письменниця, громадсько-культурна діячка, Україна

**Вольвокс** (*Volvox*), рід зелених водоростей

**Вольвоксіві** (*Volvocaceae*), родина одноклітинних і колоніальних водоростей

**Вольєр**, вольєра, заготована або огорожена металевою сіткою ділянка землі, призначена для утримання диких (у зоопарках) або свійських тварин

**Волькенштейн, Михайло Володимирович** (1912–1992), фізико-хімік і біохімік, член-кореспондент РАН (1966), Росія

**Волькер, Їржі** (1900–1924), поет, письменник, драматург, Чехія

**Вольність поетична**, порушення мовного ладу у віршах заради дотримання віршового розміру

**Вольності Війська Запорозького низового**, назва територій, підконтрольній Запорозькій Січі

**Вольпе, П'єтро** (1936), молекулярний біолог, іноземний член НАН України (1994), Італія

**Вольт**, одиниця виміру електричної напруги, електрорушійної сили та різниці потенціалів у системі СІ

**Вольта, Алессандро** (1745–1827), фізик, хімік і фізіолог, конструктор першої електричної батареї – Вольтового стовпа, Італія

**Вольта (водосховище)**, найбільше у світі водосховище на річці Вольта у Гані, 8,5 тис. км<sup>2</sup>

**Вольта (річка)**, річка у Гані, впадає до Гвінейської затоки Атлантичного океану, 1500 км

**Вольтер** (1694–1778), філософ-просвітитель, поет, прозаїк, сатирик, трагік, історик, публіцист, ключова постать європейської культури 18 ст., Франція

**Вольтерінство**, європейський суспільний напрямок другої половини 18 – першої половини 19 ст.

**Вольтерра, Віто** (1860 – 1940), математик і фізик, автор праць з математичної біології та теорії інтегральних рівнянь, Італія

**Вольтерра інтегральні рівняння**, інтегральні рівняння спеціального вигляду, розрізняють рівняння Вольтерри двох типів, I та II роду

**Вольтеррів оператор**, лінійний цілком неперервний оператор  $V$ , який діє у банаховому просторі, спектр якого складається з нульової точки

**Вольти, Великої Аккри, Центрального і Західного регіонів форти та замки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки португальських укріплених пунктів 15–18 ст., Гана

**Вольтметр**, електричний прилад для вимірювання напруги постійного або змінного електричного струму

**Вольф, Карл Конрад Альберт** (1814–1892), скульптор, Німеччина

**Вольф, Каспар Фрідріх** (1734–1794), натураліст, Німеччина

**Вольф, Кріста** (1929–2011), письменниця, Німеччина

**Вольф, Фрідріх** (1888–1953), письменник, драматург, класик німецького соцреалізму, Німеччина

**Вольф, Крістіан** (1679–1754), філософ, ідеолог раннього Просвітництва, Німеччина

**Вольфартова муха** (*Wohlfahrtia magnifica*), вид двокрилих комах

**Вольфів канал**, канал тулубної нирки у хребетних тварин

**Вольфович, Семен Ісаакович** (1896–1980), хімік, академік АН СРСР (1946), Україна – Росія

**Вольфрам**, хімічний елемент, символ – W, атомний номер – 74

**Вольфраміт**, мінерали

**Вольфрамкові руди**, мінерали

**Вольховський, Володимир Дмитрович** (1798–1841), воєначальник, декабрист, Україна – Росія

**Вольцієві** (*Voltziales*), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Вольцоген, Вільгельм фон** (1762–1809), археолог, Німеччина

**Волюнтаризм**, 1) напрям філософії, що визнає волю першоосновою і творцем всього існуючого; 2) здійснення влади й управління суб'єктивно-вольовими методами

**Волюнтативна функція мови**, функція волевиявлення мовця, впливу на слухача

**Волюта**, орнамент, пластична архітектурно-декоративна деталь, скульптурна прикраса у вигляді завитка, спіралі іонічної капітелі з вічком у центрі, а також у складі коринфської й композитної капітелей

**Воля**, свідомо регуляція суб'єктом своєї діяльності, що забезпечує концентрацію і визначає спрямованість свідомості суб'єкта на досягнення певних станів чи виконання певних дій

**Воля до влади**, центральне поняття філософії Ф. Ніцше

**Воля політична**, здатність суб'єкта політики обирати і відстоювати свою політичну позицію, мобілізувати всі наявні ресурси на практичну реалізацію прийнятих політичних рішень

**Волянська, Лілея Олегівна** (1945), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), художниця, Україна – Канада  
**Вомбатові** (*Vombatidae*), родина ссавців ряду кукусорподібних

**Вон, Стівен Рей** (1954–1990), блюзмен, один з найвпливовіших гітаристів в історії світової музики, США

**Вона**, національна валюта Республіки Корея та Кореїської Народно-Демократичної Республіки

**Вондел, Йост ван ден** (1587–1679), поет, драматург, основоположник нідерландської національної драми, Нідерланди

**Вондрак, Вацлав** (1859–1925), філолог-славист, Чехія

**Воннегут, Курт** (1922–2007), письменник, США

**Воно**, безсвідоме у психоаналізі

**Вонсовський, Сергій Васильович** (1910–1998), фізик-теоретик, академік АН СРСР (1966), Узбекистан – Росія

**Воплі Відоплясова**, український рок-гурт, діє з 1986

**Ворвулсв, Микола Дмитрович** (1917–1967), оперний співак (баритон), народний артист СРСР (1956), Білорусь – Росія – Україна

**Воргол, Енді** (1928–1987), живописець, колекціонер, видавець, кінорежисер, основоположник поп-арту, США

**Воргул, Бейзіл** (1947–2006), офтальмолог, іноземний член АН України (1992), США

**Ворд, Лестер Франк** (1841–1913), соціолог, засновник психологічного еволюціонізму, перший президент Американського соціологічного товариства, США

**Ворден, Альфред** (1932), астронавт, США

**Вордсворт, Вільям** (1770–1850), поет-романтик, представник Озерної школи, Велика Британія

**Воріна, Лідія Степанівна** (1929), музикантка, викладач по класу бандури, популяризатор бандури, Україна

**Ворітна вена**, вена, що несе кров до печінки

**Ворітна система кровообігу**, частини кровоносного русла, де одна вена сполучається з іншою через систему капілярів

**Вормс, Рене** (1869–1926), філософ, соціолог, представник органіцистської школи, Франція

**Вормський едикт**, указ, виданий 25.05.1521 імператором Священної Римської імперії Карлом V і спрямований проти М. Лютера

**Ворнер Бразерс Пікчерс**, американська компанія, один із найбільших виробників кінофільмів і телесеріалів

**Ворнер, Геррі** (1881–1958), продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Ворнер, Джек** (1892–1978), продюсер, виконавчий продюсер, засновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), Канада – США

**Ворнер, Джон Крістіан** (1897–1989), хімік, США

**Воробійов, Анатолій Маркович** (1900–1955), фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1955), Україна

**Воробійов, Володимир Петрович** (1876–1937), медик, анатом і педагог, академік ВУАН (1934), Україна



**Воробійов, Костянтин Дмитрович** (1919–1975), письменник, Росія – Литва

**Воробійов, Микола Панасович** (1941), поет, письменник, живописець, співзасновник літгруповання «Київська школа поезії», Національна премія України імені Тараса Шевченка (2005), Україна

**Воробійов, Олександр Сергійович** (1984), спортсмен (спортивна гімнастика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2007), Україна

**Воробійовіт, мінерал**

**Воробкевич, Григорій Іванович** (1838–1884), поет, Україна

**Воробкевич, Сидір Іванович** (1836–1903), поет, письменник, композитор, священик, музично-культурний діяч, педагог, Україна

**Ворович, Йосип Ізраїльович** (1920–2001), математик, академік АН СРСР (1990), Україна – Росія

**Воровський, Вацлав Вацлавович** (1871–1923), політик, публіцист і літературний критик, один з перших радянських дипломатів, Росія

**Ворог народу**, абстрактний негативний персонаж, атрибутивно властивий ідеології, соціальній міфології і каральній практиці тоталітарних державних режимів

**Ворожба**, місто Білопільського р-ну Сумської обл.

**Ворожіння**, ворожба, магичні дії, прийоми чи обряди, що начебто дозволяють дізнатися майбутнє, пізнати непізнані людським розумом сторони дійсності тощо

**Ворон**, сузір'я Південної півкулі

**Ворона сіра** (*Corvus cornix*), вид птахів родини вороних, фауна України

**Ворона, Валерій Михайлович** (1940), соціолог, академік НАН України (2006), Україна

**Ворона**, річка у Івано-Франківській обл., права притока Бистриці Надвірнянської, 81 км

**Воронасвці**, один з напрямів християнської євангельської віри п'ятидесятників

**Воронеж**, місто у Росії, адміністративний центр Воронежської обл., 1 млн мешканців

**Воронезька область**, суб'єкт Російської Федерації

**Воронезько-Харківська наступальна операція 1943**, стратегічна наступальна операція радянських військ проти вермахту під час Другої світової війни

**Воронець-Монтвід, Катерина Дмитрівна** (1883–1955), оперна співачка (сопрано), Україна – Росія – Німеччина

**Ворони** (*Corvus corone*), рід птахів родини вороних

**Вороний, Георгій Феодосійович** (1868–1908), математик, член-кореспондент Петербурзької АН (1907), Україна – Росія

**Вороний, Марко Миколайович** (1904–1937), поет, Україна

**Вороний, Микола Кіндратович** (1871–1938), поет, Україна

**Вороний, Юрій Кіндратович** (1871–1938), письменник, Україна

**Вороніж**, селище міського типу Шосткинського р-ну Сумської обл.

**Воронін, Михайло Степанович** (1838–1903), ботанік, альголог і міколог, основоположник російської мікології і фітопатології, Росія

**Вороніна, Олена Олександрівна** (1990), спортсменка (фехтування), чемпіон світу (2013), Україна

**Воронка бункера**, пристрій у вигляді відкритого зверху бункера з крутопохилим днищем і затвором для дозування шихтових матеріалів, що завантажуються в скіпі

**Воронки карстові**, найбільш поширені поверхневі форми карсту

**Воронков, Михайло Григорович** (1921–2014), хімік, один з основоположників біокремнеорганічної хімії, академік РАН (1991), Росія

**Воронковухові** (*Natalidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Воронове**, селище міського типу Северодонецької міськради Луганської обл.

**Вороновиця**, селище міського типу Вінницького р-ну Вінницької обл.

**Вороновицький музей історії авіації та космонавтики України**, діє з 1971 у смт Вороновиця Вінницького р-ну Вінницької обл.

**Воронович, Олександра Петрівна** (1898–1985), актриса, народний артист СРСР (1954), Росія – Україна

**Воронові** (*Corvidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Вороновський, Геннадій Кирилович** (1944–2010), теплоенергетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Воронський, Олександр Костянтинович** (1884–1943), письменник, критик, теоретик мистецтва, політик, Росія

**Воронцов, Данило Семенович** (1886–1965), електрофізіолог, академік АН УРСР (1957), Білорусь – Росія – Україна

**Воронцов, Михайло Семенович** (1782–1856), воєначальник і політик, генерал-фельдмаршал російської армії (1856), Новоросійський і Бессарабський генерал-губернатор (1828–1844), Росія – Україна

**Воронцов-Вельямінов, Борис Олександрович** (1904–1994), астроном, Україна – Росія

**Воронько, Платон Микитович** (1913–1988), поет, Національна премія України ім. Шевченка (1972), Україна

**Вороняки**, низькогірне плато у межах Подільської височини

**Вороняче око** (*Paris*), рід рослин родини мелантієвих

**Воропай, Олександра Іванович** (1913–1989), біолог, етнограф і письменник, фольклорист в еміграції, фахівець із геортології, Україна – Велика Британія

**Ворота**, 1) рухома конструкція з широким прорізом для проїзду, яка з'єднує і роз'єднує замкнутий простір огороженої території із зовнішнім простором; 2) спорт. інвентар, конструкція, яка складається з двох вертикальних стійок, з'єднаних горизонтальною поперечкою

**Ворота Сонця**, прикрашені різьбленням кам'яні ворота, споруджені представниками культури тіуанаку у 1500 до н. е. на території сучасної Болівії

**Ворохтянська улоговина**, улоговина Українських Карпат, у північно-східній частині Ворохта-Пугильського низькогір'я на території Івано-Франківської обл.

**Ворошило, Олександр Степанович** (1944), оперний та концертно-камерний співак (баритон), народний артист РРФСР (1982), Україна – Росія

**Ворошилов, Володимир Якович** (1930–2001), режисер театру і телебачення, засновник та ведучий телегри «Що? Де? Коли?», Україна – Росія

**Ворошилов, Климент Єфремович** (1881–1969), воєначальник і політик, голова Президії Верховної Ради СРСР (1953–1960), нарком з військових та морських справ (1925–1934) та оборони (1934–1940), Маршал Радянського Союзу (1935), Україна – Росія

**Ворошиловградська операція 1943**, наступальна операція радянських військ проти вермахту на території України в ході Другої світової війни

**Ворошиловоград**, назва м. Луганська у 1935–1958 та 1970–1990

**Воррен, Роберт Пенн** (1905–1989), письменник, поет, критик, США

**Воррен, Робін** (1937), патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2005), Австралія

**Воррінгер, Вільгельм** (1881–1965), історик, теоретик мистецтва, філософ, Німеччина

**Ворсинки**, структури на поверхні клітини

**Ворскла (річка)**, річка у Росії, Сумській та Полтавській обл., ліва притока Дніпра, 464 км

**Ворскла (футбольний клуб)**, футбольний клуб української Прем'єр-ліги, заснований у Полтаві у 1955

**Ворсклиця**, річка у Росії та Сумській обл., права притока Ворскли, 101 км

**Ворсо, Йєнс Якоб Асмуссен** (1821–1885), археолог, Данія

**Ворт, Дін** (1927), мовознавець, літературознавець, США

**Вортицизм**, течія в образотворчому мистецтві у 1910-х в Англії, близька до футуризму

**Вортон, Едіт** (1862–1937), письменниця, дизайнер, Пулітцерівська премія (1921), США

**Ворф, Бенджамін Лі** (1897–1941), мовознавець, фахівець з мов американських індіанців і автор так званої гіпотези «лінгвістичної відносності», відомої також як «гіпотеза Сепіра – Ворфа», США

**Воски**, група жироподібних твердих речовин

**Воскова мастика**, спеціальна сметаноподібна маса для натирання і захисту мармурових і дерев'яних поверхонь (підлоги, сходів, колон та ін.)

**Воскове дерево**, хойя (Hoya carnosa), вид рослин родини кутрових, кімнатна ліана

**Восковиця**, ділянка потовщеної шкіри в основі наддзьобка птахів

**Восковник**, рід рослин родини восковникові

**Воскрекасенко, Сергій Іларіонович** (1906–1979), поет, сатирик, гуморист, Україна

**Воскресенське**, селище міського типу, Жовтневого району Миколаївської обл.

**Воскресенський, Леонід Олександрович** (1913–1965), ракетобудівник-випробувач, один з піонерів практичної космонавтики, Росія

**Воскресенський, Олександр Абрамович** (1809–1880), хімік, ректор Санкт-Петербурзького університету (1863–1967), Росія

**Воскресіння суб'єкта**, орієнтація пізнього постмодернізму – відмова від радикалізму в реалізації установок на «смерть суб'єкта»

**Воскресіння**, поняття християнської релігійно-філософської традиції про подолання фізичної смерті Ісусом Христом

**Восленський, Михайло Сергійович** (1920–1997), історик, соціолог, політолог, провідний дослідник феномену радянської номенклатури, Україна – Росія – Німеччина

**Восс, Дженіс** (1956–2012), астронавт, США

**Восток**, серія радянських одномісних пілотованих космічних кораблів для польотів по навколоземній орбіті

**Востоков, Олександр Христофорович** (1781–1864), філолог, академік Петербурзької АН (1841), Естонія – Росія

**Востряков, Олександр Андрійович** (1944), оперний співак (тенор), народний артист України (1999), Росія – Україна

**Восход (ракета)**, радянська триступінчаста ракета-носіє

**Восход (снт)**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Восьмерик**, в українській архітектурі 17–18 ст. культова, восьмикутна в плані споруда або її частина

**Восьмеричний шлях**, вісімковий шлях, в буддизмі – шлях, що веде до припинення страждань

**Восьмивірш**, восьмирядкова строфа

**Восьминоги** (Octopoda), ряд головоногих молюсків

**Восьмипроменеві корали** (Octocorallia), підклас коралових поліпів

**Вотергейтський скандал**, Вотергейт, політичний скандал у США (1972–1974), що закінчився відставкою президента Р. Ніксона

**Вотергаус, Дуглас Фрю** (1916–2000), біолог, ентомолог, Австралія

**Вотерс, Мадді** (1913–1983), блюзмен, співак, автор пісень, піонер чиказької школи блюзу, а також блюз-року, США

**Воткінс, Пітер** (1935), режисер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1966), «Оскар» (1967), Велика Британія

**Вотлі, Річард** (1878–1863), англіканський архієпископ Дубліна, просвітител, логік і соціальний реформатор, Велика Британія – Ірландія

**Воточек, Еміль** (1872–1950), хімік, ввів поняття «епімери», Чехія

**Вотруба, Фріц** (1907–1975), скульптор, один з найвизначніших майстрів австрійського мистецтва 20 ст., Австрія

**Вотсон, Дейвід Мередіт** (1886–1973), палеонтолог, Велика Британія

**Вотсон, Джеймс Д'юї** (1928), генетик, іноземний член НАН України (1995), Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962), США

**Вотсон, Джеймс Крейг** (1838–1880), астроном, першовідкривач 22-х астероїдів, автор «Теоретичної астрономії» (1868) – стандартного підручника астрономії протягом кількох десятиліть, США

**Вотсон, Джон Бродес** (1878–1958), психолог, основоположник біхевіоризму, США

**Вотсона – Кріка модель**, структурна модель ДНК

**Вотум**, 1) думка, висловлена більшістю голосів виборчого корпусу, або постанова, прийнята шляхом голосування більшістю голосів виборців або членів представницького органу; 2) привіски до церковних ікон, які були поширені в Україні у 17–19 ст.

**Вотчал, Євген Пилипович** (1864–1937), ботанік, академік УАН (1921), Україна

**Вотчина**, земельне володіння, що належить феодалові спадково з правом продажу, застави, дарування та являє собою комплекс із земельної власності (землі, будівель та інвентарю) і прав на залежних селян

**Вотяков, Юрій Григорович** (1950), актор, народний артист України (2007), Україна

**Вохизієві** (Vochysiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мирцотвітих

**Вохра**, 1) природний мінеральний пігмент різних відтінків жовтого кольору, що являє собою глину, багату на окисли або гідроокисли заліза; 2) один з барвників, назва художньої олійної фарби

**Воцерковлення**, особливий церковний чин, що здійснюється у богослужбовій практиці православних церков на 40-й день після народження немовляти

**Вошерія** (Vaucheria), рід водоростей родини вошерієвих

**Вошерія прибережна** (Vaucheria litorea), вид водоростей родини вошерієвих, внесений до Червоної книги України

**Воші та пухойди** (Phthiraptera), ряд комах типу членистоногих

**Воші коропові**, загальна назва паразитичних ракоподібних родини карпоїдів

**Воююча сторона**, сторона, що знаходиться у стані війни, суб'єкт прав і обов'язків, які становлять закони і звичаї війни

**Вояджер**, назва двох американських космічних апаратів і проекту з дослідження далеких планет Сонячної системи, що вважається одним з найуспішніших і найрезультативніших в історії міжпланетних досліджень

**Впадина**, зниження земної поверхні – суходолу, а також дна океанів та морів

**Вперед (партійні групи)**, партійні групи РСДРП, підконтрольні більшовикам, що створювалися у 1905

**Впорскування**, ін'єкція, метод введення ліків в організм через голку

**Врабель, Олександр Михайлович** (1931–2001), оперний співак (баритон), педагог, народний артист УРСР (1972), Україна

**Врадівка**, селище міського типу, адміністративний центр Врадівського р-ну Миколаївської обл.

**Врадівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Врадій, Вікторія** (1961), українська рок-співачка, переможниця фестивалю «Червона рута» (1989), Україна – США

**Вражливий, Василь Якович** (1903–1937), письменник, Україна

**Враз, Станко** (1810 – 1851), поет, критик, діяч ілліризму, Хорватія

**Врангеля гори**, високогірний вулканічний масив (найвища точка – згаслий вулкан Блекберн, 4996 м) на південно-му сході Аляски (США)

**Врангеля острів**, острів у Північному Льодовитому океані між Східносибірським і Чукотським морями, на стику Західної та Східної півкуль, поділяється 180-м меридіаном на дві частини, належить Росії

**Врангеля Острів (заповідник)**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природний заповідник, Росія

**Врангель, Петро Миколайович** (1878–1928), воєначальник і політик, один із лідерів Білого руху, Литва – Росія – Югославія – Бельгія

**Врангель, Фердинанд Петрович** (1797–1870), мореплавець і полярний дослідник, Росія

**Вранча**, жудець Румунії

**Вранчич, Фауст** (1551–1617), вчений-енциклопедист, вважається першою людиною, котра успішно випробувала парашут, автор концепції підвісного залізного мосту, упорядник першого в історії словника п'яти мов, Хорватія

**Вратислав I Пжемислович** (бл. 888–921), князь Чехії у 915–921

**Вреде, Фердинанд** (1863–1934), мовознавець, Німеччина

**Вредефорт**, метеоритний кратер на Землі, розташований за 120 кілометрів від Йоганнесбурга, ПАР

**Врецьона, Євген** (1905–1975), політик і воєначальник, член УВО та ОУН, Україна – Україна

**Врігт, Георг Хенрік фон** (1916–2003), філософ і логік, президент АН Фінляндії (1968–1970), Фінляндія

**Вріз**, врізка, стисле повідомлення, яке пояснює або коментує текстовий матеріал

**Врода, Марина Анатоліївна** (1982), режисер, «Золота пальмова гілка» (2011), Україна

**Вроджені ідеї**, поняття, притаманні мисленню від народження людини які отримують свій розвиток у процесі чуттєвого осягнення

**Вроджені структури**, поняття генеративної граматики Н. Хомського

**Вроджені хвороби**, хвороби, які виникають під час ембріонального розвитку

**Врона, Іван Іванович** (1887–1970), мистецтвознавець, критик, живописець, Україна

**Вронскіан**, визначник, складений із функцій та похідних, використовується в теорії диференціальних рівнянь

**Вронський, Вахтанг Іванович** (1905–1988), артист балету і балетмейстер, народний артист УРСР (1948) та СРСР (1962), Грузія – Україна

**Вронський, Макар Кіндратович** (1910–1994), скульптор, народний художник України (1963), Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Врубель, Михайло Олександрович** (1856–1910), живописець, представник модерну, Росія

**Врубівка**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Врубівський**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Врубка**, з'єднання елементів дерев'яних конструкцій, при якому виїнятий об'єм деревини в одному елементі замінюється об'ємом іншого елемента

**Врублевська, Валерія Василівна** (1938), письменник, драматург, перекладач, філософ, Україна

**Вруна**, 1) густі сходи посівів; 2) густа вовна з овець

**Врхліцький, Ярослав** (1853–1912), поет, драматург, перекладач, Чехія

**Врядування місцеве**, здійснення політичних, економічних та адміністративних повноважень в управлінні публічними справами на місцевому рівні

**Все або нічого**, принцип роботи потенціал-залежних іонних каналів збудливих клітин

**Всебічний розвиток особистості**, гуманістичний ідеал виховання, склався в епоху Відродження

**Всеволод Ольгович** (1094–1146), великий князь Київський (1139–1146), князь Чернігівський (1127–1139) та Сіверський (1115–1127)

**Всеволод Святославич** (? – після 1214), великий князь Київський (1206, 1207, 1210–1212)

**Всеволод Юрійович Велике Гніздо** (1154–1212), великий князь Київський (1173) та Володимирський (1176–1212)

**Всеволод Ярославич** (1030–1093), великий князь Київський (1076–1077 та 1078–1093)

**Всеєдність**, ідея В. Соловйова про всесвітню соборність, представлена в контексті релігійної філософії

**Вселенські собори**, зібрання вищої ієрархії ортодоксальних християнських церков

**Всеношна**, усеношна, у православних християн – церковна служба, що правиться цілу ніч під Великдень

**Всеросійська надзвичайна комісія**, Всероссийская чрезвычайная комиссия (ВЧК), орган здійснення державного терору на території РСФРР та України у 1918–1921

**Всеросійський національний союз**, політична партія в Російській імперії (1908–1917)

**Всеросійський центральний виконавчий комітет**, ВЦВК законодавчий орган РСФРР у 1918–1937

**Всесвіт**, щомісячний літературно-містецький і громадсько-політичний журнал, заснований 1925

**Всесвіт**, весь навколишній світ, нескінченний у просторі й часі, різноманітний у формах і проявах

**Всесвіт живий**, сукупність різноманітних концепцій, що виникли в античному світі шляхом трансформації архаїчних аніматизму, магічних уявлень під впливом філософської думки

**Всесвітнє братство буддистів**, міжнародна організація буддистів, існує з 1950

**Всесвітній альянс реформатських церков**, міжнародна релігійна організація пресвітеріанських, конгрегаціоналістських і реформатських церков, створена в 1891

**Всесвітній день Землі**, свято єднання народів планети у справі захисту навколишнього середовища і збереження природних ресурсів, яке відзначається 22 квітня

**Всесвітній ісламський конгрес**, міжнародна релігійна організація, заснована 1926

**Всесвітній союз з охорони природи**, міжнародна некомерційна організація, що займається висвітленням проблем збереження біорізноманіття планети, має статус спостерігача при Генеральній Асамблеї ООН

**Всесвітній фонд дикої природи**, WWF, міжнародна неурядова організація, яка займається природоохоронною діяльністю

**Всесвітній центр зональних прогнозів**, метеорологічний центр, призначений для підготовки та розсилки державам прогнозів особливих явищ

**Всесвітня антидопінгова агенція**, ВАДА, міжнародна незалежна організація, створена для підтримки та координації в боротьбі проти вживання допінгу в спорті

**Всесвітня асоціація юристів**, міжнародне об'єднання юристів

**Всесвітня газетна асоціація**, некомерційна, недержавна організація, що складається з 76 національних асоціацій газетних, 12 новинних агентств, 10 регіональних прес-організацій та окремих керівників газет у 100 країнах світу. Заснована 1948

**Всесвітня ісламська ліга**, міжнародна ісламська організація з поширення ісламу в світі

**Всесвітня історія**, розділ історичної науки, в якому вивчається минуле людства на основі письмових і матеріальних свідчень минулих подій

**Всесвітня література** (світова література), сукупність усіх літературних текстів, створених людством

**Всесвітня методистська рада**, міжнародна релігійна організація

**Всесвітня павутина**, уся інформація, доступна для комп'ютерів, з'єднаних із мережею Інтернет

**Всесвітня Рада танцю ЮНЕСКО**, всесвітня неурядова, неприбуткова організація, створена 1973, найвища офіційна організація, що об'єднує діячів, пов'язаних з будь-яким різновидом танцю на планеті

**Всесвітня Рада Церков**, керівний орган екуменічного руху, який об'єднує протестантські та деякі православні церкви з резиденцією у Женеві



**Всесвітня спілка вільнодумців**, секулярна організація, заснована у Брюсселі у 1880-х

**Всесвітня Церква Бога**, релігійний напрям, заснований Г. У. Армстронгом

**Всесвітньої історії інститут НАН України**, науково-дослідний інститут Відділення історії, філософії та права НАН України

**Всесвіту початку концепція**, побудоване на досягненнях сучасної космології і космогонії вчення, згідно з яким всі галактичні і зіркові утворення є продуктом того розширення Всесвіту, яке сталося після «великого вибуху» надщільного згустку

**Всеслав Брячиславич** (1029–1101), великий князь Київський (1068–1069)

**Всесоюзна комуністична ленінська спілка молоді**, комсомол, молодіжна масова організація при КПРС у СРСР з фактично обов'язковим членством

**Всесоюзний центральний комітет нового алфавіту**, науково-організаційний центр розробки алфавітів для мов народів СРСР, створений у 1930 на базі Центрального комітету тюркського алфавіту. Існував до кінця 1930-х років

**Всеукраїнська асоціація пролетарських письменників**, ВУАПП, українська радянська літературна організація лівої орієнтації, заснована у 20-х роках 20 ст.

**Всеукраїнська надзвичайна комісія**, орган здійснення державного терору на підконтрольній червоним військам території України / УСРР у 1918–1921

**Всеукраїнська наукова асоціація сходознавців**, ВУНАС, наукова громадська організація в Україні у 1926–1932

**Всеукраїнська політична консультативна рада**, консультативно-дорадчий орган, діяльність якого спрямована на всебічне й повне врахування позицій політичних сил і пропозицій партій при виробленні державної політики, удосконалення політичної системи суспільства

**Всеукраїнська православна церковна рада**, ВПЦР, релігійна організація, утворена в грудні 1917 як тимчасовий орган для скликання Всеукраїнського православного церковного собору

**Всеукраїнська рада церков**, міжконфесійний дорадчий державний орган в Україні

**Всеукраїнська спілка пролетарських письменників**, ВУСПП, українська радянська літературна організація лівої орієнтації у 1927–1932

**Всеукраїнська учительства спілка**, об'єднання вчителів в Україні (1905–1920)

**Всеукраїнське братство апостола Андрія Первозваного**, українська громадська, просвітницька, організація створена у 1989 при Українській автокефальній православної церкві

**Всеукраїнське етнографічне товариство**, об'єднання науковців, викладачів вузів, студентів, вчителів, що мало на меті розгортання етнографічної роботи в Україні, діяло у 1920–1930-х

**Всеукраїнське фотокіноуправління**, ВУФКУ, державна кінематографічна організація (1922–1930)

**Всеукраїнський археологічний комітет**, ВУАК, науково-дослідна установа (1924–1934)

**Всеукраїнський істпарт**, комісія зі збирання та вивчення матеріалів з історії революції та історії РКП(б) й КП(б)У, що діяла при ЦК КП(б)У у 1921–1929

**Всеукраїнський кінокомітет**, орган управління кінематографом в Українській Радянській Республіці, заснований з метою цензури, прокату та організації кіновиробництва у січні 1919

**Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва і старовини**, державний орган, що здійснював облік, реєстрацію, охорону, вивчення пам'яток археології, історії, архітектури, мистецтва та етнографії, утворений 1919

**Всеукраїнський літературний комітет**, Всеукрлітком, державний орган, сформований більшовиками для контролю над літературою в Україні, діяв у Харкові протягом 1919–1922

**Всеукраїнський національний конгрес 1917**, Всеукраїнський національний з'їзд (квітень 1917), що визнав Центральну Раду повноважним українським національним органом

**Всеукраїнський революційний комітет**, Всеукрревком, орган радянської влади в Україні (1919–1920)

**Всеукраїнський референдум**, спосіб прийняття громадянами України шляхом всенародного голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного значення

**Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів**, ВСОЄХБ, релігійна організація, діє з 1994

**Всеукраїнський центральний виконавчий комітет рад**, ВУЦВК, орган законодавчої влади в УСРР у 1919–1937

**Всеукраїнські з'їзди рад**, 1) представницькі органи влади на території України (1917–1918); 2) найвищий законодавчий орган влади в УСРР (1919–1937)

**Всехсвятський, Сергій Костянтинович** (1905–1984), астроном, Росія – Україна

**Всмоктування**, фізіологічний процес проникнення речовин через клітинну мембрану в клітини, а із клітин – у внутрішнє середовище організму

**Вставка ДНК**, фрагмент чужинної ДНК, який вбудовується у векторну молекулу

**Вставна меристема**, різновид твірної тканини рослин, яка розміщується між постійними тканинами по осі стебла рослини в основі міжвузлів

**Втенський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Шацький р-н Волинської обл.

**Втома**, зниження продуктивності діяльності через витрату енергетичних ресурсів тонкого кишечника у кровоносне русло організму людини, що виникає через певне ставлення людини до праці, звички до фізичного та розумового напруження

**Втома матеріалів**, процес поступового накопичення пошкоджень під дією змінних (часто циклічних) напруг, що призводить до зміни його властивостей, утворення тріщин, їх розвитку і руйнування матеріалу за вказаний час

**Вторинна група**, група, до якої індивід належить за власним вибором, членство, в якій сприймається як переважно функціональне, прагматичне (виробничий колектив, тощо)

**Вторинна продукція**, продукція гетеротрофних організмів

**Вторинні ресурси**, сировина, матеріали, вироби і відходи виробництва, які утворюються при створенні продукції і можуть бути надалі застосовані у виробничому процесі під час виготовлення нової продукції

**Вторинні статеві ознаки**, ознаки, які відрізняють одну стать від іншої

**Вториннороті** (Deuterostomia), велике парафілетичне угруповання двобічно-симетричних тварин

**Втрата довіри**, підстава для розриву трудового контракту з працівником

**«Втрачене покоління»**, умовна назва групи західноєвропейських письменників, які особисто пережили трагедію Першої світової війни, що позначилося на їхній творчості

**Вуалехвости**, різновид золотих рибок

**Вугілля**, тверда осадова порода, горюча корисна копалина, утворена шляхом вуглефікації рослинних залишків

**Вугілля буре**, горюча корисна копалина, викопне вугілля другої стадії метаморфізму (перехідна між торфом і кам'яним вугіллям)

**Вугілля кам'яне**, осадова порода, тверда горюча корисна копалина, один із видів викопного вугілля (проміжний між бурим вугіллям і антрацитом), що являє собою продукт глибокого розкладу залишків рослин (папоротей, хвощів, плаунів тощо)

**Вугілля кеннель-кам'яне**, різновид вугілля групи сапропелітів

**Вугілля коксівне**, кам'яне вугілля середніх стадій вуглефікації, з якого можна отримувати кокс

**Вугільна кислота**, слабка двоосновна кислота ( $H_2CO_3$ ), безбарвна рідина, нестійка у чистому вигляді

**Вугільних енерготехнологій Інститут НАН України**, наукова установа НАН України

**Вуглеаміакати**, рідкі азотні добрива

**Вуглеводи**, сахариди, органічні сполуки, що мають кілька гідроксильних груп і одну карбонільну, складаються з вуглецю, кисню й водню

**Вуглеводний обмін**, процес перетворення вуглеводів

**Вуглеводні ароматичні**, органічні сполуки, що містять у своєму складі бензольні (або інші ароматичні, але не гетероциклічні) ядра, в яких можуть бути аліфатичні замісники

**Вуглеводні насичені**, алкани, парафіни, вуглеводні з відкритим ланцюгом, у яких атоми вуглецю зв'язані між собою простими зв'язками

**Вуглеводні ненасичені**, органічні сполуки, що складаються з вуглецю та водню й містять у своїй молекулі серед вуглець-вуглецевих зв'язків один чи кілька кратних

**Вуглеводні**, органічні сполуки, що містять лише вуглець і водень

**Вуглегірськ**, місто Артемівського р-ну Донецької обл.

**Вугледар**, місто Донецької обл.

**Вуглехімія**, галузь науки, що вивчає загальну систематику різних твердих горючих копалин, їх визначальні ознаки, стадії розвитку, структуру і надмолекулярну організацію, перетворення при метаморфізмі, теоретичні основи процесів термічної та термохімічної деструкції

**Вуглецевий цикл**, колообіг вуглецю між атмосферою, гідросферою, біосферою та надрами Землі

**Вуглецеві зірки**, зоря пізнього спектрального класу, атмосфера якої складається більше з вуглецю, ніж з кисню

**Вуглець**, хімічний елемент, символ – С, атомний номер – 6

**Вугляр**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Вугор європейський** (*Anguilla anguilla*), риба родини вугроподібних, вид фауни України

**Вугри** (*Anguilla*), рід риб родини вугревих

**Вугри електричні** (*Electrophoridae*), родина ряду вугреподібних

**Вугриці**, рід круглих червів

**Вугрі**, запальне захворювання шкіри, зокрема сальних залоз, причини виникнення якого достеменно нез'ясовані

**Вугрові** (*Anguillidae*), родина риб ряду вугреподібних

**Вугроподібні** (*Anguilliformes*), ряд променеперих риб

**Вуд, Грант** (1891–1942), живописець, майстер жанрових картин сільського життя американського Середнього Заходу, США

**Вуд, Наталі** (1938–1981), актриса, США

**Вуд, Роберт Вільямс** (1868–1955), фізик-експериментатор, США

**Вуд-Баффало**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Канада

**Вудворд, Артур Сміт** (1864–1944), палеонтолог, Велика Британія

**Вудворд, Джоанн** (1930), актриса, лауреат Каннського МКФ (1973), «Оскар» (1958), США

**Вудворд, Роберт Бернс** (1917–1979), хімік, Нобелівська премія з хімії (1965), США

**Вудила**, деталь кінської збруї, складова вуздечки, що вставляється в рот тварини і призначена для управління конем

**Вудильник чорночеревий** (*Lophius budegassa*), риба родини вудильникових, вид фауни України

**Вудильники** (*Lophius*), рід риб родини вудильникових

**Вудильникові** (*Lophiidae*), родина риб ряду вудильникоподібних

**Вудильникоподібні** (*Lophiiformes*), ряд променеперих риб

**Вудка**, снасть для риболовлі

**Вудлей**, метеоритний кратер у Західній Австралії, на схід від затоки Шарк

**Вудс, Френк** (1860–1939), кінокритик, редактор, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Вудсія** (Woodsia), рід судинних рослин родини вудсієвиз, два види якого внесені до Червоної книги України

**Вудстокський фестиваль**, один з найбільш відомих фестивалів в історії рок-музики, відбувся 15–17.08.1969 у місцевості Бетел (штат Нью-Йорк, США)

**Вуж водяний** (Natrix tessellata), тварина родини вужевих

**Вуж звичайний** (Natrix natrix), тварина родини вужевих

**Вужачка** (Ophioglossum), рід папоротеподібних рослин класу псилютоподібні (Psilotopsida)

**Вужачкові**, родина (Ophioglossaceae), або порядок (Ophioglossales) папоротеподібних рослин

**Вужеви** (Colubridae), родина змій ряду лускатих плазунів

**Вужі** (Natrix), рід тварин родини вужевих

**Вузечка**, спортивний інвентар для голови коня

**Вузлова лінія відношень міри**, важлива категорія німецької класичної філософії, що фіксує єдність безперервності («лінія») і перервності («вузли») у процесі змін явищ на основі переходу кількісних змін у якісні

**Вузлове збирання**, складання металевих конструкцій, обладнання тощо, при якому об'єктами збирання є складові частини монтажного блоку

**Вузол**, багатозначний термін – 1) позасистемна одиниця швидкості; 2) петля, сплетіння; 3) у техніці; 4) у біології; 5) в інформаційних системах; 6) у теорії хвиль; 7) в зв'язку; 8) в промисловий

**Вузьконосі мавпи** (Catarrhini), надродинна група приматів

**Вузькороті мохуватки** (Stenolaemata), клас безхребетних тварин типу мохуваток

**Вуйчик**, Збігнев (1922–2014), історик, Польща – США

**Вуйчинський**, Анатолій Станіславович (1936), промисловець-аграрій, Герой України (2002), Україна

**Вуковарсько-Сремська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Вуковиця**, сербська кирилиця

**Вул**, Бенціон Мойсейович (1903–1985), фізик, академік АН СРСР (1972), Україна – Росія

**Вулик**, житло для бджіл, зроблене людиною

**Вулиця**, частина території міста, призначена для руху транспорту і пішоходів, забудована, як правило, вздовж траси різними будівлями і спорудами

**Вулкани**, геологічні утворення, що виникають над каналами і тріщинами земної кори, по яким з глибинних магматичних вогнищ на земну поверхню вивергаються лави, гарячі гази і пари, а також уламки гірських порід

**Вулканізація**, технологічний процес взаємодії каучуку з агентом, що вулканізує (сірка, пероксиди, оксиди металів, сполуки амінного типу та ін.), у результаті якого відбувається «зшивання» молекул каучуку в єдину просторову сітку

**Вулканізм**, процеси формування вулканів і весь комплекс явищ вулканічної діяльності

**Вулканіт**, штучний теплоізоляційний матеріал

**Вулканічна впадина**, западина вулканічного походження

**Вулканічне виверження**, період діяльності вулкана

**Вулканічний конус**, вулканічна споруда у вигляді конуса із зрізаною вершиною

**Вулканічний купол**, форма залягання вивержених порід

**Вулканічний хребет**, Вигорлат-Гутинський хребет, гірський масив (пасмо хребтів) у Східних Карпатах, зокрема й Українських Карпатах

**Вулканічні Карпати**, гірський вулканічний хребет Українських Карпат, розташований у Закарпатській обл.

**Вулканічно-осадові породи**, гірські породи, що складаються з вулканічного і осадкового матеріалу

**Вулканологія**, наука, яка вивчає процеси і причини утворення вулканів

**Вуллі**, Чарльз Леонард (1880–1960), археолог, Велика Британія

**Вулф**, Вірджинія (1882–1941), британська письменниця, критик

**Вулф**, Томас Клейнтон (1900–1938), письменник, США

**Вульвіт**, запалення вульви (зовнішніх статевих органів жінки)

**Вульгаризми**, грубі, лайливі слова або звороти, які не прийняті в літературній мові й перебувають поза межами її норми

**Вульгата**, латинський переклад Біблії 4 ст., здійснений переважно святим Ієронімом зі Стридону, який замінив різні варіанти латинських перекладів Біблії, що існували до того часу

**Вульпіан**, Альфред (1826–1887), фізіолог та клініцист, медик, Франція

**Вульф**, Георгій Вікторович (1863–1925), кристалограф, член-кореспондент АН СРСР (1921), Україна – Росія

**Вульфенит**, мінерал

**Вумера**, космодром в Австралії

**Вундеркінд**, обдарована дитина, яка в інтелектуальному розвитку перевершує дітей свого віку

**Вундт**, Вільгельм (1832–1920), психолог, Німеччина

**Вуолійокі**, Гелла (1886–1954), письменниця, Фінляндія

**Вургун**, Самед (1906–1956), поет, письменник, драматург, класик азербайджанської літератури 20 ст., академік НАН Азербайджану (1945), Азербайджан

**Вуркало**, вуркотволо, музичний інструмент

**Вуса**, частина волосяного покриву ссавців

**Вусані** (Mystacinidae), родина ссавців ряду рукокрилих

**Вусаті синиці** (Panurgus), рід птахів родини сutorових, фауна України

**Вусач альпійський** (Rosalia alpine), вид комах ряду твердокрилих, родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусач великий дубовий** (Cerambyx cergo), вид комах ряду твердокрилих, родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусач земляний Мокржецького** (Dorcadion mokrzeckii), вид комах ряду твердокрилих, родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусач земляний-хрестоносець**, коренеїд хрестоносець (*Dorcadion equestre*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусач мускусний** (*Aromia moschata*), вид комах ряду твердокрилих, родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусачі (жуки)** (*Cerambycidae*), родина комах ряду жуки

**Вусач-хрестоносець земляний** (*Dorcadion equestre*; та кож – коренеїд хрестоносець), вид комах ряду твердокрилих, родини жуки-вусачі, внесений до Червоної книги України

**Вусач-червонокрил Келлера** (*Purpuricenus kaehleri*), вид комах ряду твердокрилих, родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Вусики**, пара придатків, органи чуття у членистоногих

**Вусоногі** (*Cirripedia*), ряд нижчих ракоподібних

**Вутвицький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Камінь-Каширський р-н Волинської обл.

**Вутеве**, гора і найвища точка (1380 м) Ліберії

**Вухані** (*Plecotus*), рід ссавців родини лиликових

**Вухань австрійський** (*Plecotus austriacus*), вид ссавців ряду рукокрилих, родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Вухань бурий** (*Plecotus auritus*), вид ссавців родини лиликових

**Вухань звичайний** (*Plecotus auritus*), вид ссавців ряду рукокрилих, родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Вухань сірий** (*Plecotus austriacus*), вид ссавців родини лиликових

**Вухатий камінь**, гора в Українських Карпатах, у масиві Чорногори

**Вухаті окуні** (*Centrarchidae*), одна з родин ряду окунеподібних

**Вухаті сови** (*Asio*), рід птахів родини совиних, фауна України

**Вухаті тюлені** (*Otariidae*), родина, підряд ластоногих

**Вухналь, Юрій** (1906–1937), письменник-сатирик, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Вухо**, орган слуху та рівноваги у хребетних

**Вухо зовнішнє**, вушна раковина і зовнішній слуховий прохід

**Вухо середнє**, частина вуха, що складається з ряду сполучених між собою повітроносних порожнин

**Вучетич, Євген Вікторович** (1908–1974), скульптор-монументаліст, автор монументу «Батьківщина-мати» у Києві, народний художник СРСР (1959), Україна – Росія

**Вучич, Александр** (1970), прем'єр-міністр Сербії з 2014

**Вушка морські** (*Haliotidae*), родина черевоногих моллюсків

**Вушна раковина**, зовнішня частина слухового аналізатора

**Вуянович, Філіп** (1954), президент Чорногорії з 2003

**Вхід Господній в Єрусалим**, християнське свято, яке святкується в останню неділю перед Пасхою

**ВХУТЕМАС**, вищі державні художньо-технічні майстерні, засновані 1920 у Москві, Росія

**Вчена рада**, колегіальний орган управління у ВНЗ і науково-дослідних інститутах

**Вчене звання**, звання, що присвоюється за результатами наукової або науково-педагогічної роботи

**Вчення політичне**, цілісна, логічно-системна сукупність положень, якою пояснюється політичне буття в його соціальних та індивідуальних проявах і пропонуються напрями його змін

**Вельфлін, Генріх** (1864–1945), мистецтвознавець, класик формального методу, Швейцарія

**Вюйяр, Едуар** (1868–1940), художник-символіст, один із засновників мистецької групи «Набі», Франція

**В'юни** (*Misgurnus*), рід риб родини в'юнових

**В'юнові** (*Cobitidae*), родина риб ряду коропоподібних

**В'юрки** (*Fringilla*), рід птахів родини в'юрових

**В'юрки канаркові**, щедрики (*Serinus*), рід птахів родини в'юрових

**В'юрки снігові** (*Montifringilla*), рід птахів родини горобцевих

**В'юрові** (*Fringillidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Вюрмське зледеніння**, останнє зледеніння в Альпах і Центральній Європі

**В'юрок канарковий** (*Serinus serinus*), щедрик, вид птахів родини в'юрових, вид фауни України

**В'юрок**, юрок (*Fringilla montifringilla*), вид птахів родини в'юрових, вид фауни України

**В'юрок сніговий** (*Montifringilla nivalis*), вид птахів родини горобцевих, вид фауни України

**Вюртемберг**, історична область на південному заході Німеччини, частина Швабії

**Вюрц, Шарль Адольф** (1817–1884), хімік, президент Французької АН (1881–1884), Франція

**Вюрцбургський університет Юліуса та Максиміліана**, вищий навчальний заклад, діє у м. Вюрцбург, Німеччина, з 1402

**Вюстенфельд, Генріх Фердинанд** (1808–1899), орієнталіст, Німеччина

**Вютріх, Курт** (1938), хімік, Нобелівська премія з хімії (2002), Швейцарія

**В'язучі засоби**, ліки

**В'язучі матеріали**, речовини мінерального або органічного походження, які мають властивість під впливом фізико-хімічних процесів переходити із пластичного стану в твердий

**В'яз** (*Ulmus*), рід дерев родини в'язових

**В'язання**, процес виготовлення виробів (зазвичай елементів одягу) з безперервних ниток шляхом згинання їх у петлі і з'єднання петель за допомогою нескладних інструментів вручну (в'язальний гачок, спиці, голка) або на спеціальній машині (механічне в'язання)



**Вяземський Петро Андрійович** (1792–1878), поет, критик, Росія

**В'язень сумління**, особа, що перебуває під вартою або в ув'язненні виключно за мирні висловлювання власних політичних, релігійних чи наукових поглядів

**В'язі**, конструктивні елементи або частини будівель, які забезпечують стійкість будинків і споруд, конструкцій та їхніх елементів і розподіляють горизонтальні навантаження між складовими частинами будівель і споруд

**В'язівка**, річка у Дніпропетровській обл., права притока Самари, 31 км

**В'язіль** (*Securigera*), рід рослин родини бобових

**В'язка**, у математиці – двохпараметричне сімейство ліній на площині або поверхонь у просторі, лінійно залежне від деякої сукупності параметрів

**В'язкість**, 1) здатність матеріалу поглинати механічну енергію при деформації зразків; 2) властивість рідин і газів чинити опір переміщенню однієї частини відносно іншої; 3) коефіцієнт пропорційності, що зв'язує швидкість деформації і необхідну для цього напругу

**В'язкість кінематична**, кінематичний коефіцієнт в'язкості

**В'язкопружність**, властивість речовин у твердому стані (полімери, пластмаси, тверде паливо та ін.) бути як пружними, так і в'язкими

**В'язлов, Андрій Григорович** (1862–1919), правознавець та політик, генеральний суддя Української держави (1918), Україна

**В'язниця**, тюрма, пенітенціарна установа для утримання злочинців

**В'язові** (*Ulmaceae*), родина квіткових рослин порядку кропивоцвітих

**В'язь (у біології)** (*Leuciscus idus*), риба родини коропових, вид фауни України

**В'язь (у мовознавстві)**, 1) декоративне письмо, букви якого зв'язуються в безперервний орнамент; 2) поєднання двох або кількох букв в один складний знак або групу знаків (в арабському чи індійському письмі, лігатури)

**Вайнямьйойнен**, герой фінського героїчного епосу

**В'ялов, Олег Степанович** (1904–1988), геолог, академік АН УРСР (1948), Узбекистан – Росія – Україна

**В'ятичі**, група східнослов'янських племен

**В'ятка**, річка у Росії, права притока Ками, 1370 км

**В'ячеслав Володимирович** (1083–1154), великий князь Київський (1139, 1150, 1151–1154)

## Г

**Г**, четверта літера української абетки

**Гаавельмо, Трюгве Магнус** (1911–1999), економіст, Нобелівська премія з економіки (1989), Норвегія

**Гаага**, місто в Нідерландах, місцезнаходження резиденції уряду, парламенту й королівського двору

**Гааз, Фрідріх-Йозеф** (1780–1853), медик, Німеччина

**Гаазький договір 1794**, угода про активізацію військових дій Пруссії проти Франції, укладена 19.04.1794 між Англією і Голландією з Пруссією

**Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права 1899 і 1907**, міжнародні конвенції про закони та звичаї війни, включені до комплексу норм міжнародного гуманітарного права

**Гаазькі правила**, основні положення, що визначають обсяг і форми відповідальності судновласника при перевезенні вантажів

**Гааль, Іштван** (1933–2007), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1970), Угорщина

**Гаанпяя, Пентті** (1905–1955), письменник, Фінляндія

**Гаарлем, Корнеліс ван** (1562–1638), художник, Нідерланди

**Гаас, Алоїз** (1932), хімік-органік, іноземний член НАН України (1994), Німеччина

**Гаас, Ернст Бернард** (1924–2003), політолог, засновник неофункціоналізму, США

**Габа, Алоїс** (1893–1973), композитор, Чехія

**Габардин**, вовняна тканина, що виробляється з дуже тонкої мериносової пражі

**Габарит**, 1) зразок, за яким виготовляють однакові речі; 2) модель; взірць; шаблон; 3) крайні межі обрисів якого-небудь предмета, будівлі, рухомого складу, шляхових споруд тощо

**Габаритні розміри**, граничні значення довжини і висоти, повного розмаху крила (у літака), діаметра несущого гвинта (у гвинтокрила) і т. п.

**Габашвілі, Георгій** (1862–1936), художник, основоположник грузинського реалізму, Грузія

**Габашвілі, Катерина** (1851–1938), письменниця, Грузія

**Габбл, Едвін** (1889–1953), астроном, США

**Габбла закон**, закон астрономії, за яким швидкість взаємного віддалення (розбігання) галактик пропорційна відстані між ними

**Габбла стала**, лінійне співвідношення між швидкістю, з якою віддаляються від нас далекі галактики, і відстанню до них

**Габе, Дора** (1886–1883), поетеса, критик, театрознавець, голова болгарського ПЕН-клубу, Болгарія

**Габеленц, Ганс Георг Конон** (1840–1893), філолог, професор східних азійських мов у Лейпцигському університеті, автор дослідження з порівняльного синтаксису японської і маньчжурської мов, Німеччина

**Габелок**, шкіра молодого теляти, яке годували виключно молоком без додавання фуражу (рослинного корму)

**Габель, Маргарита** (1893–1981), літературознавець, бібліограф, громадська діячка, Україна

**Габен, Жан** (1904–1976), актор, «Срібний ведмідь» (1959, 1971), лауреат Венеціанського МКФ (1951, 1954), Франція

**Габер, Фріц** (1868–1934), хімік, Нобелівська премія з хімії (1918), Німеччина

**Габерлер, Готфрід фон** (1900–1995), економіст, фахівець з економетричного аналізу, Австрія – США

**Габермас, Юрген** (1929), філософ і соціолог, представник франкфуртської школи, Німеччина

**Габіроль, Соломон** (бл. 1020/1021–1058/1070), поет і перший єврейський філософ Заходу, перший проповідник неоплатонізму в Європі, Іспанія

**Габітоскопія**, вчення про зовнішній вигляд людини та галузь криміналістичної техніки

**Габітус**, 1) цілісна система диспозицій сприйняття, оцінювання, класифікації та дій, результат досвіду та інтеріоризації індивідом соціальних структур, що носить неусвідомлений характер; 2) характерна форма, зовнішній вигляд організму

**Габія**, в литовській міфології божество вогню загалом, до якого зверталися з проханням розпалити полум'я, розкидати іскри

**Габо, Наум** (1890–1977), художник, скульптор, архітектор, теоретик мистецтва, США

**Габон**, держава у Центральній Африці

**Габор, Андор** (1884–1953), поет, перекладач, драматург, Угорщина

**Габор, Василь Васильович** (1959), письменник і літературознавець, Україна

**Габор, Денніс** (1900–1979), фізик, Нобелівська премія з фізики (1971), Угорщина

**Габороне**, місто, столиця Ботсвани

**Габрилович, Євген Йосипович** (1899–1993), письменник, Росія

**Габричевський, Георгій Норбертович** (1860–1907), лікар, засновник російської мікробіології, Росія

**Габріадзе, Резо** (1936), сценарист, художник, скульптор, кінорежисер, класик театру маріонеток, Грузія

**Габріель, Пітер** (1933), математик, іноземний член АН України (1991), Швейцарія

**Габро**, магматична порода

**Габроїди**, збірний термін для магматичних порід груп габро і нориту

**Габронематоз**, габронемоз, гельмінтозна хвороба коней, ослів і мулів

**Габро-пегматит**, дуже грубозернисті габро, що залягають у вигляді жил, лінз і гнізд (сегрегації) і є останніми залишками диференціації та кристалізації габрової магми

**Габсбурги**, монарша династія Австрії, Іспанії, Угорщини, Чехії, Португалії (13–20 ст.)

**Гава-Голігради**, археологічна культура

**Гаваї**, штат США

**Гавайська мова**, мова східнополінезійської підгрупи полінезійської групи мов, поширений на Гавайських островах, населення острова Нііхау та частина старшого покоління інших островів

**Гавайські вулкани**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Гаваї, США

**Гавайські острови**, архіпелаг у центральній частині Тихого океану, територія США

**Гавайці**, східнополінезійський народ (400 тис. осіб), корінне населення Гавайських островів (США)

**Гавальда, Анна** (1970), письменниця, Франція

**Гавана**, місто, столиця Куби

**Гавана Стара з укріпленнями**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль історичного центру столиці Куби

**Гаванська конвенція про дипломатичних чиновників 1928**, міжнародний договір

**Гавань**, частина акваторії водойми, що зазвичай безпосередньо примикає до причалів порту, де здійснюється навантаження і розвантаження суден, посадка і висадка пасажирів тощо

**Гаварні**, водоспад у центральних Піренеях, на південному заході Франції

**Гавас**, Navas, перше інформаційне агентство, засноване 1835 у Франції угорцем Ш. Гавасом

**Гаватович, Якуб** (1598–1679), письменник, Україна – Польща – Вірменія

**Гавдзінський, Альбін Станіславович** (1923–2014), художник, Україна

**Гавел, Вацлав** (1936–2011), драматург, есеїст, правозахисник, політик, президент Чехословаччини (1989–1992) та Чехії (1993–2003)

**Гаверсові канали**, трубчасті порожнини в компактній речовині кісток

**Гавіалові** (Gavialidae), родина ряду крокодилів

**Гавідія, Франсиско** (1863–1955), поет, Сальвадор

**Гавіт**, жаматун, у вірменській середньовічній архітектурі приміщення, аналогічне притвору (бабинцю) в храмі, зазвичай – зал, перекритий склепінням на арках; інколи – окремих будинок усипальниці, місце для моління, зібрань

**Гавлика закон**, закономірність розвитку слов'янських редукованих голосних у залежності від їх фонетичної позиції

**Гавлічек-Боровський, Карел** (1821–1856), політик, Чехія

**Гавот**, французький народний танець

**Гавр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто у Франції

**Гавріїл**, архангел, біблійний персонаж, вперше з'являється під цим іменем у книзі Даниїла

**Гавриленко, Іван Миколайович** (1937), соціолог, Україна

**Гавриленко, Григорій Іванович** (1927–1984), живописець, графік, теоретик мистецтва, Україна

**Гавриленков, Микола Протасович** (1933), промисловець-аграрій, Герой України (2004), Україна

**Гаврилець, Ганна Олексіївна** (1958), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Гаврилишин, Богдан Дмитрович** (1926), економіст, іноземний член АН УРСР (1990), Україна – Канада – Швейцарія

**Гаврилишин, Олег** (1943), економіст, Україна – Канада

**Гаврилів, Тимофій Іванович** (1971), письменник, перекладач, колумніст, блогер, літературознавець і культуролог, Україна

**Гаврилов, Анатолій Михайлович** (1932), оператор анімаційного кіно, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Гаврилов, Юрій Анатолійович** (1967), спортсмен (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1992), Україна

**Гаврилюк, Володимир Петрович** (1941–2014), металург, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Гаврилюк, Іван Михайлович** (1939–2008), живописець, графік, ілюстратор, Україна

**Гаврилюк, Іван Ярославович** (1948), актор, народний артист України (1992), Україна

**Гаврилюк, Олександр Якимович** (1911–1941), письменник, публіцист, Україна

**Гаврилюк, Юхим Семенович** (1902–1972), скульптор-керамік, Україна

**Гаврилюк, Ярослав Дмитрович** (1951), актор, народний артист України (2006), Україна

**Гавриш, Володимир Костянтинович** (1925–2004), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Гавриш, Іван Степанович** (1901–1985), музикант, педагог, біолог, актор-аматор, діяч українського національного відродження на Кубані, Росія

**Гавро, Лайош** (1894–1938), воєначальник, Румунія – Угорщина – Росія

**Гавронський, Анджей** (1885–1927), орієнталіст, перекладач, поліглот, дослідник індійської літератури, філософії мови, теоретичної лінгвістики, порівняльного мовознавства, Польща

**Гаврюшенко, Анатолій Якович** (1928–2011), актор театру і кіно, народний артист УРСР (1989), Україна

**Гага** (*Somateria mollissima*), вид птахів родини качиних

**Гагана**, у слов'янській міфології – птах із залізним дзьобом і мідними кігтями, що живе на острові Буян і разом зі змією Гарафеною стереже чудовий камінь Алатир

**Гагара білодзьоба** (*Gavia adamsii*), вид птахів родини гагарових

**Гагара полярна** (*Gavia immer*), вид птахів родини гагарових

**Гагара червоногола** (*Gavia stellata*), вид птахів родини гагарових

**Гагара чорногола** (*Gavia arctica*), вид птахів родини гагарових

**Гагари** (*Gavia*), рід птахів родини гагарових

**Гагарін, Юрій Олексійович** (1934–1968), космонавт, Росія

**Гагарки** (*Alcatorda*), рід птахів родини алькових

**Гагарові** (*Gaviidae*), родина птахів ряду гагароподібних

**Гагароподібні** (*Gaviiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Гаят**, чорний бурштин, різновид викопного вугілля

**Гагаузи**, тюркомовний народ, мешкає в Молдові, Україні, Росії, Туреччині, Греції, Болгарії, Румунії, Казахстані

**Гагаузія**, автономне територіальне утворення Молдови

**Гагаузька мова**, мова гагаузів, одна з тюркських мов

**Гаггард, Генрі Райдер** (1856–1925), письменник, юрист, агроном і ґрунтознавець, Велика Британія

**Гаггінс, Вільям** (1824–1910), астроном, Велика Британія

**Гаггінс, Чарлз Брентон** (1901–1997), фізіолог та онколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1966), Канада – США

**Гаген, Марк фон** (1954), історик-славіст, США

**Гагенмейстер, Володимир Миколайович** (1887–1938), графік, мистецтвознавець, видавець, Україна

**Гаги** (*Somateria*), рід птахів родини качиних

**Гадамер, Ганс Георг** (1900–2002), філософ, засновник «філософської герменевтики», Німеччина

**Гадамеса старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, муніципалітет Налут, Лівія

**Гадд, Олександр Оттович** (1875–1960), морський офіцер, контр-адмірал (1918), воєначальник часів Української Держави (1918–1920), Росія – Україна – Фінляндія

**Гаддіс, Вільям** (1922–1998), письменник, США

**Гаденко, Мар'ян Іллєч** (1955), композитор-пісняр, народний артист України (2000), Україна

**Гаджега, Василь Миколайович** (1863–1938), релігійний і культурно-освітній діяч, історик, педагог, редактор, перекладач, один із засновників товариства «Просвіта», дійсний член НТШ (1928), Україна

**Гаджега, Юлій Петрович** (1879–1947), історик, релігійний і культурний діяч, Україна

**Гаджібеков, Узеїр Абдул Гусейн огли** (1885–1948), композитор, Азербайджан

**Гаджієв, Ільяс Мамедович** (1935–2006), ґрунтознавець, Росія

**Гадоліній**, хімічний елемент, символ – Gd, атомний номер – 64

**Гадрозаври**, качкодзьобі динозаври

**Гадюка** (*Vipera*), рід отруйних змій з родини гадюкових

**Гадюка звичайна** (*Vipera berus*), тварина родини гадюкових  
**Гадюка Нікольського** (*Vipera nikolskii*), гадюка лісостепова, вид плазунів ряду змій родини гадюкові, внесений до Червоної книги України

**Гадюка степова** (*Vipera renardi*), вид плазунів ряду змій родини гадюкових, внесений до Червоної книги України

**Гадюки** (*Vipera*), рід отруйних змій з родини гадюкових

**Гадюкові** (*Viperidae*), родина змій ряду лускатих плазунів

**Гадючник** (*Filipendula*), рід рослин родини розових

**Гадяцька угода**, угода, укладена 16.09.1658 під м. Гадяч з ініціативи гетьмана І. Виговського між Річчю Посполитою і Гетьманщиною, що передбачала входження останньої до складу Речі Посполитої під назвою «Великого Князівства Руського»

**Гадяцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Гадяч**, місто, адміністративний центр Гадяцького р-ну Полтавської обл.

**Гасвиця**, хорватська латиниця, що ґрунтується на фонетичному принципі та включає літери з одним звуковим значенням

**Гасна**, символ повного знищення без надії на воскресіння

**Газ**, агрегатний стан речовини

**Газ ідеальний**, абстракція для опису реального газу, де знехтувано силами взаємодії між молекулами

**Газ нафтовий**, газ, розчинений у нафті в пластових умовах, що виділяється під час експлуатації нафтових покладів внаслідок зниження пластового тиску

**Газ природний**, суміш газів, горюча корисна копалина, що утворилася в надрах землі при анаеробному розкладанні органічних речовин

**Газ скраплений**, природний газ, штучно скраплений шляхом охолодження до  $-160^{\circ}\text{C}$  для полегшення зберігання і транспортування

**Газа (місто)**, місто в Палестині, 410 тис. мешканців

**Газа (сектор)**, територія на березі Середземного моря, виділена ООН для арабської держави Палестини. На сході і півночі сектор граничить з Ізраїлем, а на півдні з Єгиптом

**Газават**, в Османській імперії, інших країнах ісламу – священна війна за іслам

**Газалі, Абу Хамід аль** (1059–1111), мусульманський філософ, богослов і містик, Іран

**Газбанд, Рік Даглас** (1957–2003), астронавт, США

**Газгольдер**, інженерна споруда для збереження великої кількості газу

**Газда, Януш** (1934), кінознавець, Польща

**Газданов, Гайто** (1903–1971), письменник, критик, Росія – Німеччина

**Газе, Карл Бенедикт** (1780–1864), історик, літературознавець, Франція

**Газелі** (Gazella), рід ссавців родини бикових

**Газель**, віршова форма у східній поезії

**Газенклевер, Вальтер** (1890–1940), драматург, поет, один із основоположників експресіонізму, Німеччина

**Газенко, Олег Георгійович** (1918–2007), біолог, фізіолог, Росія

**Газета**, періодичне видання з постійною назвою, що виходить через певні, короткі проміжки часу

**Газета Виборча**, польська щоденна політична газета, видається з 1989

**Газетт**, французька газета, яка започаткувала назву цього виду періодичних видань

**Газетт де Леополь** (Gazette de Leopol – «Львівська газета»), перша тижнева газета в Україні, виходила французькою мовою у Львові у 1776

**Газзан**, караїмський священнослужитель, що здійснює богослужіння в кенасі

**Гази вулканічні**, гази, що виділяються в час і після виверження з кратера, з тріщин, розташованих на схилах вулкана, з лавових потоків і пірокластических порід

**Гази нафтові попутні**, суміш різних газоподібних вуглеводнів, розчинених у нафті; вони виділяються в процесі видобутку і перегонки (це так звані попутні гази, головним чином складаються з пропану і ізомерів бутану)

**Газифікація**, 1) перетворення органічної частини твердого або рідкого палива в горючі гази при високотемпературному ( $1000\text{--}2000^{\circ}\text{C}$ ) нагріванні з окислювачем; 2) застосування горючих газів як палива в різних галузях народного господарства

**Газіабат**, місто в Індії, 1,6 млн мешканців

**Газі-Герай I**, хан Криму (1523–1524)

**Газі-Герай II**, хан Криму (1588–1596)

**Газліфт**, пристрій для підймання крапельної рідини стиснутим газом, змішаним з нею

**Газневіди**, династія тюркського походження, що правила газневідською державою

**Газоаналізатор**, прилад для визначення якісного і кількісного складу газової суміші

**Газова мережа**, 1) система трубопроводів (газопроводів), якими газ поступає до споживачів; 2) основний елемент системи газопостачання населеного пункту, який складається з ділянок, з'єднаних між собою послідовно і паралельно

**Газова промисловість**, комплекс галузей гірничодобувної промисловості, що займаються видобутком, транспортуванням і переробкою газу

**Газова стала**, фізична стала у рівнянні стану ідеального газу

**Газове сховище**, природний або штучний резервуар для зберігання газу

**Газовий фактор**, вміст газу в продукції нафтової свердловини, метод визначення ресурсу родовища

**Газогенератор**, пристрій, у якому з твердого або рідкого палива виробляють генераторні гази

**Газолін**, найбільш леткі, нерозчинні у воді рідкі вуглеводні, що входять до складу нафти і здатні легко переходити в пароподібний стан

**Газон**, 1) ділянка землі в парку, саду, на бульварі чи біля садиби, засіяна травою, іноді в комбінації з квітниками; 2) ділянка землі з культивованим трав'яним покривом, що створюється для декоративних, спортивних або спеціальних цілей

**Газонапилювання**, нанесення речовини в дисперсному стані на поверхню виробу з метою захисту або декорування газоплазмовим способом

**Газоносність**, загальна кількість газів, що містяться в одиниці маси або об'єму ґрунту в даних умовах

**Газообмін**, обмін газів між живим організмом і навколишнім середовищем

**Газопостачання**, 1) організована подача і розподіл горючих газів для потреб населення і нар. господарства; 2) приймання газу в місцях добування, його обробка, транспортування, розподіл по трубопроводах і подача споживачам прямо до пальників агрегатів, що використовують газ

**Газопровід**, 1) комплекс трубопроводів і допоміжних споруд для транспортування та розподілу природних, попутних (нафтових) та штучних горючих газів; 2) труба, що призначається для транспортування і розподілу газу споживачам



**Газопроникність**, властивість твердого тіла, що обумовлює проходження газу через тіло за наявності перепаду тиску

**Газорозподільна станція**, сукупність споруд і устаткування для газоочищення, зниження тиску, одоризації, розподілу та обліку газу, що надходить з магістральних газопроводів до споживачів

**Газу інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Газу підземне сховище**, комплекс інженерно-технічних споруд в пластах-колекторах геологічних структур, гірських виробках, а також у виробках-ємностях, створених у відкладеннях кам'яних солей, призначених для закачування, зберігання і подальшого відбору газу

**Гайвка**, жанр народної словесності, яким супроводжувались обрядові дійства, весняні ігрища та святкування, що відбувались у гаях, лісах чи поблизу водойм. Різновид веснянок

**Гаїті (держава)**, держава у Карибському басейні, що займає західну частину однойменного острова

**Гаїті (острів)**, острів в архіпелазі Великих Антильських островів

**Гаїті національний історичний парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс історичних споруд, Гаїті

**Гаїтянська креольська мова**, креольська мова острова Гаїті, що сформувалась на основі французької мови зі значними впливами англійської, іспанською і африканських мов. Офіційна мова Гаїті

**Гайчка болотяна** (*Parus palustris*), вид птахів родини синицевих

**Гайчка-пухляк** (*Parus montanus*), вид птахів родини синицевих

**Гайчки** (Poesile), група видів птахів роду справжніх синиць

**Гай** (?–296), 28-й папа римський (283–296)

**Гай, Олександр Дмитрович** (1914–2000), актор, народний артист УРСР (1956) та СРСР (1977), Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Гай, Олексій Анатолійович** (1988), спортсмен (футбол), власник Кубку УЄФА (2009), Україна

**Гайана**, держава у Південній Америці

**Гайворон**, місто, адміністративний центр Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.

**Гайворонський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Гайворонський, Михайло-Орест** (1892–1949), композитор і музичний діяч, автор стрілецьких пісень, Україна

**Гайда**, музичний інструмент, подібний до волинки

**Гайдай, Зоя Михайлівна** (1902–1965), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1940) та СРСР (1944), Україна

**Гайдай, Леонід Іович** (1923–1993), кінорежисер, майстер кінокомедій, народний артист СРСР (1989), Росія

**Гайдай, Михайло Петрович** (1878–1965), композитор і музичний етнограф, Україна

**Гайдамака, Петро Данилович** (1907–1981), композитор, диригент, народний артист УРСР (1977), Україна

**Гайдамаки (історія)**, 1) особовий склад українських військових формувань, утворених 1917 з українізованих частин російської армії та добровольців

**Гайдамаки (музика)**, український рок-гурт, діє з 1991

**Гайдамацька Балка**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Тростянецький р-н Вінницької обл.

**Гайдамацький кінний полк імені Костя Гордієнка**, військова частина організована восени 1917 полковником В. Петровим з українців 7-ї Туркестанської стрілецької дивізії

**Гайдамацький кіш Слобідської України**, військове формування Української Народної Республіки, створене С. Петлюрою на початку січня 1918 на добровільних засадах

**Гайдамацький Яр**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Чернівецький та Ямпільський р-ни Вінницької обл.

**Гайдар, Аркадій Петрович** (1902–1941), письменник, класик радянської літератури для дітей, Росія

**Гайдар, Єгор Тимурович** (1956–2009), економіст, політик, автор проекту економічних реформ у Росії, що реалізовувався на початку 1990-х, Росія

**Гайдарабад (Індія)**, місто в Індії, 6,8 млн мешканців

**Гайдарабад (Пакистан)**, місто в Пакистані, 1,4 млн мешканців

**Гайдарівський, Василь** (1906–1972), письменник, Україна – США

**Гайдаров, Володимир Георгійович** (1893–1976), актор, Україна – Росія – Німеччина

**Гайдеггер, Мартін** (1889–1976), філософ, представник феноменології та екзистенціалізму, Німеччина

**Гайден, Ерік** (1958), спортсмен (ковзани), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1980), 7-разовий чемпіон світу (1977–1980), США

**Гайденгайн, Рудольф** (1834–1897), біолог, фізіолог, Німеччина

**Гайдінг, Гайдівський рух**, добровільна, незалежна, нерелігійна, неполітична жіноча організація

**Гайдінгер, Вільгельм** (1795–1871), геолог, мінералог, Австрія

**Гайдн, Франц Йозеф** (1732–1809), композитор, Австрія

**Гайд-парк**, королівський парк у центрі м. Лондон (Велика Британія)

**Гайдук, Андрій** (1840–1900), кобзар, Україна

**Гайдук, Віталій Анатолійович** (1957), підприємець та політик, секретар РНБО України у 2006–2007, Україна

**Гайдукевич, Віктор Францевич** (1904–1966), археолог, дослідник античних пам'яток у Криму, Росія

**Гайдуки**, озброєні повстанці, які боролися проти османського гніту на Балканах

**Гайдушек, Даніель Карлтон** (1923–2008), лікар, педіатр, США

**Гайск, Фрідріх** (1899–1992), економіст, Нобелівська премія з економіки (1974), Австрія – Німеччина

**Гайстт, Альфус** (1838–1902), геолог, палеонтолог, США

**Гайка**, 1) деталь різьбового з'єднання для гвинтової передачі, що має отвір з різьбою в ньому; 2) металева деталь (різних форм) з отвором посередині та з різьбою для насаджування на гвинт, шпильку тощо для їх закріплення

**Гайко**, **Володимир** (1920–2011), фізик, іноземний член АН УРСР (1990), Словаччина

**Гайкокрут**, ручний інструмент, призначений для закручування і відкручування різьбових з'єднань на болтах і гайках

**Гайлер, Фрідріх** (1892–1967), історик релігії, один з основоположників порівняльного релігієзнавства, Німеччина

**Гайлярдія** (Gaillardia), лікарська рослина

**Гайманова могила**, скіфське поховання (4 ст. до н. е.) біля с. Балки Василівського р-ну Запорізької обл.

**Гайморит**, запалення гайморової порожнини (синуса)

**Гайморова порожнина**, парна верхньощелепна пазуха в черепі

**Гайнам, Роберт** (1737–1818), механік, Велика Британія

**Гайнд, Джон Рассел** (1823–1895), астроном, Велика Британія

**Гайнріх, Плацідус Йозеф** (1758–1825), математик, фізик, Німеччина

**Гайот**, гійот, ізольовані плосковершинні підводні гори, зазвичай вулканічного походження, поширені переважно в Тихому океані

**Гайр, Кетрін Патриція** (1959), астронавт, США

**Гайсин**, місто, адміністративний центр Гайсинського р-ну Вінницької обл.

**Гайсинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Гайсинський, Моїз** (1898–1976), хімік, Україна – Франція

**Гайтлер, Вальтер Генріх** (1904–1981), фізик, Німеччина

**Гайто, Консантино Вісенте** (1878–1945), композитор, Аргентина

**Гайчур**, річка у Запорізькій та Дніпропетровській обл., ліва притока Вовчої, 130 км

**Гайяна**, держава у Південній Америці

**Гаківниця**, довга і важка рушниця великого калібру, з гакком на прикладі, яка перебувала на озброєнні запорозьких козаків у 16–17 ст.

**Гаккебуш, Любов Михайлівна** (1888–1947), актриса, народний артист УРСР (1943), Україна

**Гакман, Йоганн Фрідріх** (1756–1812), географ, Німеччина

**Гакрукс**, зірка у сузір'ї Південний Хрест

**Гакслі, Джуліан** (1887–1975), біолог, філософ, педагог, Велика Британія

**Гакслі, Ендрю Філдінг** (1917–2012), біофізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963), Велика Британія

**Гакслі, Олдос Леонард** (1894–1963), письменник, критик, есеїст, Велика Британія

**Гакслі, Томас Генрі** (1825–1895), біолог, педагог і захисник агностицизму, Велика Британія

**Гакт, Камуї** (1973), музикант, композитор, співак, Японія

**Гал**, патологічне розростання рослинної тканини

**Галагаз** (*Tadorna tadorna*), вид птахів родини качиних

**Галагази** (*Tadorna*), рід птахів родини качиних

**Галаган, Григорій Павлович** (1819–1888), громадський діяч, меценат, Україна

**Галаган, Микола Михайлович** (1882–1946), державний і громадський діяч, публіцист, Україна

**Галагана Павла колегія**, приватна чоловіча гімназія, заснована в Києві Г. Галаганом, діяла у 1871–1917

**Галаго** (*Galago*), рід ссавців родини галагових

**Галагові** (*Galagidae*), родина ссавців ряду приматів

**Гала-концерт**, великий, яскравий, святковий, урочистий, пишний концерт

**Галактани**, складні полісахариди

**Галактик надскупчення**, численні групи галактик і скупчень галактик у складі великомасштабної структури Всесвіту

**Галактик скупчення**, гравітаційно пов'язані системи галактик, одні з найбільших структур у Всесвіті

**Галактик ядра**, компактні масивні згущення у центральній області певних галактик

**Галактика**, Молочний Шлях, укр. народна назва Чумацький Шлях – велика зоряна система, що складається із зір, зоряних скупчень та асоціацій, пилових і газових туманностей, розсіяного газу й пилу

**Галактики**, гігантські зоряні системи, подібні до нашої Галактики

**Галактики активні**, галактики з активним ядром, електромагнітне випромінювання якого набагато ширше за спектр, ніж у звичайних галактик

**Галактики еліптичні**, галактики, що мають еліпсоподібну форму

**Галактики неправильні**, галактики з неправильними зовнішніми обрисами або з нерівномірним розподілом яскравості

**Галактики спіральні**, різновид галактик у класифікації Габбла

**Галактичне обертання**, явище руху об'єктів (зір, хмар газу та пилу, зоряних скупчень) галактики навколо осі, що проходить крізь її центр перпендикулярно до галактичної площини

**Галактоза**, простий вуглевод з групи альдогексоз (шести-вуглецевий моносахарид)

**Галактозамін** (хітозамін, 2-дезоксид-2-аміногалактоза), аміноцукор, похідна галактози; структурний елемент складних полісахаридів

**Галактоземія**, генетичне захворювання, коли в організмі порушується обмін галактози

**Галан, Ярослав Олександрович** (1902–1949), письменник, журналіст та громадський діяч, Україна

**Галанін, Михайло Дмитрович** (1915–2008), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Галант, Ілля Володимирович** (1867–1941), історик, архівіст, Україна

**Галантамін**, лікарський препарат

**Галапагос**, Черепащачі острови, архіпелаг Колон – група островів на Сх. Тихого океану; належать Еквадору; об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія

**Галас, Франтішек** (1901–1949), поет, перекладач, Чехія

**Галась, Михайло Іванович** (1929–2006), ракетобудівник, член-кореспондент НАН України (2000), Росія – Україна

**Галатея**, супутник планети Нептун

**Галатія**, історичний регіон на північному заході Малої Азії (сучасна Туреччина), в центральній області Анатолії

**Галаха** (алаха), традиційне іудейське право, сукупність законів та установ іудаїзму, що регламентують релігійне, родинне та громадське життя віруючих євреїв, або сукупність законів, що містяться в торі, талмуді і в пізнішій рабинській літературі

**Галац**, жудець Румунії

**Галбан, Ганс** (1908–1964), фізик, Німеччина

**Галеас**, вітрильно-веслувальний військовий корабель, поширений у європейських флотах 16–17 ст.

**Галеві, Єгуда** (1075–1141), єврейський поет і філософ, богослов, Іспанія – Палестина

**Галеві, Жозеф** (1827–1917), сходознавець, Франція

**Галега** (*Galega officinalis*), козлятник, лікарська рослина

**Галєєв, Альберт Абубакірович** (1940), фізик, академік РАН (1992), Росія

**Галек, Вітезслав** (1835–1874), поет, письменник, драматург, критик, публіцист, засновник руху «Травнева школа» в чеській поезії, Чехія

**Гален із Пергама** (129–201), філософ, лікар, Стародавня Греція

**Галеніт**, мінерал

**Галенові препарати**, лікарські препарати, приготовані з розрахунком на їх максимальне всмоктування у шлунково-кишковому тракті

**Галеон**, велике багатопалубне вітрильне судно, добре оснащене артилерійським озброєнням, поширене у військово-морських флотах 16–18 ст.

**Галера**, військовий веслувальний корабель з одним рядом весел і двома-трьома вітрильними щоглами, поширений у середньовіччі на Середземному морі

**Галерея**, 1) прибудований до зовнішньої стіни довгий світлий критий коридор, в якому одну з поздовжніх стін замінюють колони або стовпи; 2) коридор, що з'єднує два або кілька приміщень; 3) спеціальне приміщення, художній музей

**Галерея мистецтв Південної Австралії**, мистецький музей, діє у м. Аделаїда (Австралія) з 1881

**Галерея мінна**, штучний підземний хід (коридор) невеликого поперечного перетину (1,5–2 м), що скрито підводить до укріплень противника або в його розташування

**Галеропсис пустельний** (*Galeropsis desertorum*), вид грибів родини болбітієвих, внесений до Червоної книги України

**Галєцький, Оскар** (1891–1973), історик, дійсний член УВАН, Польща – США

**Галечник**, гірська порода

**Гали**, патологічні нарости на рослинах

**Галикт луганський** (*Halictus (Argalictus) luganicus*), вид комах, ряду перетинчастокрилих, родини галіктидів, внесений до Червоної книги України

**Галин, Мартирій** (1856–1943), лікар, хірург, укладач перших українських медичних словників, Україна

**Галицеві** (*Cecidomyiidae*), родина двокрилих комах підряду довговусих

**Галицька битва 1914**, одна з найбільших битв у початковий період першої світової війни 1914–1918 між російськими та австро-угорськими військами на Пд-Зх. фронті (18.08–21.09)

**Галицька митрополія**, митрополія Константинопольської православної церкви, утворена у 1302 (1303), що мала в підпорядкуванні Галицьку, Перемишльську, Володимирську, Холмську, Луцьку й Турівську єпархії

**Галицьке Євангеліє**, четвероевангеліє – одна з найдавніших пам'яток Київської Русі

**Галицьке князівство**, південно-західне руське князівство династії Рюриковичів у межах сучасної Галичини, існувало у 1141–1199

**Галицьке повстання 1846**, селянське повстання проти поміщицького гніту в Галичині, що входила до складу Австрії

**Галицький**, національний природний парк, Івано-Франківська обл.

**Галицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Галицький сейм**, представницько-законодавчий орган австрійської провінції Королівство Галиції і Лодомерії з Великим князівством Краківським, князівством Освенцімським і князівством Заторським. Діяв у 1861–1918

**Галицький, Владислав** (1850 – після 1939), архітектор, Україна

**Галицько-Буковинський курінь січових стрільців**, військово-утворення, сформоване в 1917 у Києві з колишніх військовополонених галичан і буковинців при Збройних Силах Української Центральної Ради

**Галицько-Волинське князівство**, південно-західне руське князівство династії Рюриковичів (1199–1349)

**Галицько-Волинський літопис**, літопис 13 ст., присвячений історії Галичини й Волині

**Галицько-руська матиця**, культурно-освітнє товариство в Галичині, засноване у 1848 у Львові

**Галич**, місто, адміністративний центр Галицького р-ну Івано-Франківської обл.

**Галич, Олександр Аркадійович** (1918–1977), поет, автор і виконавець пісень, драматург, Україна – Росія – Франція

**Галичанин**, літературний збірник, укладений Я. Головацьким (1862–1863)

**Галичина (дивізія)**, військово-формування, утворене з українського населення в роки Другої світової війни в складі військ СС

**Галичина (дистрикт)**, адміністративна одиниця у складі Польського генерал-губернаторства в період німецької окупації під час Другої світової війни

**Галичина (історична область)**, історична область, більша частина якої належить Україні (Східна Галичина), а інша частина – Польщі (Західна Галичина)

**Галичини і Лодомерії королівство**, складова частина Габсбурзької монархії, Австрійської імперії і Австро-Угорщини у 1772–1918 із центром у Львові

**Галіб, Мірза Асадулла-хан** (1797–1869), поет, Індія

**Галій**, хімічний елемент, символ – Ga, атомний номер – 31

**Галілеєва група**, група супутників Юпітера

**Галілеїв простір**, простір-час класичної механіки Галілея-Ньютона

**Галілей, Галілео** (1564–1642), учений, один із засновників точного природознавства, Італія

**Галілео**, спільний проект супутникової системи навігації Європейського Союзу і Європейського космічного агентства

**Галілея**, історична область на півночі сучасного Ізраїлю, на кордоні з Ліваном

**Галілея Дача**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Чортківський та Борщівський р-ни Тернопільської обл.

**Галілея принцип відносності**, принцип класичної механіки, який твердить, що всі механічні процеси відбуваються однаково в усіх інерціальних системах відліку

**Галімов, Ерік Михайлович** (1936), геолог, геохімік, академік РАН (1994), Росія

**Галіндо Дімас, Блас** (1910–1993), композитор, Мексика

**Галіот**, тип вітрильного судна, що з'явився в Голландії та поширився в риболовецьких і військових флотах (17–18 ст.) країн Балтійського і Північного морів

**Галісійська мова**, мова іберо-романської гілки романської групи мов, поширена в Галісії (Іспанія), поряд з іспанською офіційна мова автономної області Галісія

**Галісійці**, народ (понад 4 млн осіб) в Іспанії

**Галісія**, автономна спільнота Іспанії

**Галіссар де Мариньяк, Жан Шарль** (1817–1894), хімік, Швейцарія

**Галіт**, мінерал

**Галіч, Мануель** (1913–1984), письменник, Гватемала

**Галка** (*Corvus monedula*), вид птахів родини воронових

**Галка альпійська (вид птахів)** (*Pyrghocorax graculus*), вид птахів родини воронових

**Галка альпійська (рід птахів)** (*Pyrghocorax*), рід птахів родини воронових

**Галкін, Олег Володимирович** (1965), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон світу (1990), Україна

**Галкін, Олександр Олександрович** (1914–1982), фізик, академік АН УРСР (1965), Україна

**Галкін, Самуїл Залманович** (1897–1960), поет, драматург, перекладач, писав на їдиш, Білорусь – Росія

**Галланд**, лен Швеції

**Галле старе місто та укріплення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, м. Галле, Шрі-Ланка

**Галле, Еміль** (1846–1904), художник, дизайнер, представник модерну, реформатор художнього скла, Франція

**Галле, Йоганн Готфрід** (1812–1910), астроном, Німеччина

**Галлей, Едмунд** (1656–1742), астроном, Велика Британія

**Галленберг, Йонас фон** (1748–1834), історик, Швеція

**Галлер фон Галлерштейн, Августин Фердинанд** (1703–1774), астроном, католицький місіонер, Словенія – Австрія – Китай

**Галлер, Альбан** (1849–1925), хімік, Франція

**Галлер, Альбрехт фон** (1708–1777), біолог, фізіолог, Швейцарія

**Галлер, Герман** (1880–1950), скульптор, основоположник сучасної пластики в Швейцарії, Швейцарія

**Галлер, Карл-Людвіг фон** (1768–1854), політик, Швейцарія

**Галлер, Юзеф** (1873–1960), воєначальник, Польща

**Галлея комета**, яскрава короткоперіодична комета, яка наближається до Землі кожні 75–76 років

**Галли**, давні племена, частина кельтів.

**Галліцизм**, слово або вираз, запозичені з французької мови

**Галлія**, одна з областей Римської Імперії, назва якої походить від римської назви кельтських племен галлів

**Галлія Нарбоннська**, провінція Римської імперії з центром у місті Нарбо-Марціус (сучасне місто Нарбонн)

**Галло, Макс Луї** (1932), письменник, політик, член Французької академії (з 2007), Франція

**Галль, Франц Йозеф** (1758–1828), медик, анатом, Австрія

**Галльська мова**, мова галльської підгрупи кельтської групи індоєвропейської сім'ї мов; існувала як група діалектів кельтських племен, що населяли у 5–6 ст. до н. е. територію Західної і Центральної Європи, а також центральні області Малої Азії

**Гало**, оптичне явище

**Галобіонти**, солелюбні організми

**Галогенез**, процес осадонакопичення

**Галогени**, група хімічних елементів з п'ятьма електронами на зовнішній р-оболонці, 17-та група періодичної системи елементів, за старою номенклатурою – головна підгрупа VII групи

**Галогеніди природні**, група мінералів, сполуки фтору, бром, йоду, хлору з іншими хімічними елементами

**Галон**, міра об'єму, що зазвичай використовується для рідин, в окремих випадках – для твердих тіл

**Галоп**, 1) найшвидший спосіб бігу коней; 2) французький швидкий танець

**Галофіли**, екстремофільні організми, що живуть в місцях високої солоності середовища

**Галофіти**, рослини, які ростуть на солоних ґрунтах

**Галофітові** (*Halophytaceae*), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих



**Галофоби**, організми, які не переносять надлишкової солоності середовища

**Галс**, курс корабля щодо вітру

**Галс, Рассел Алан** (1950), фізик, Нобелівська премія з фізики (1993), США

**Галс, Франс** (1582–1666), художник, Нідерланди

**Галтель**, 1) профільована рейка (планка, брусок) з фаскою, обробленою лицьовою поверхнею (жолобок, валик тощо), що служить для закриття щілин у стиках; 2) інструмент для вистругування жолобків і фігурних профілів

**Галуа, Еваріст** (1811–1832), математик, Франція

**Галуа група**, група, асоційована з розширенням поля

**Галуа теорія**, розділ алгебри, що вивчає зв'язок між розширенням полів (зокрема полями розкладу многочленів) і групами автоморфізмів у полях

**Галуазит**, мінерал, шаруватий силікат

**Галуження**, у рослин – почленування тіла рослин, що виникло в процесі еволюції як пристосування до збільшення його поверхні

**Галузь**, сукупність підприємств і організацій, роль яких у системі розширеного відтворення виробництва визначається суспільним характером розподілу праці

**Галун**, нашивка на мундирі, вишита золотими, срібними або мішурними (мідними, олов'яними) нитками

**Галуненко, Олександр Васильович** (1946), льотчик-випробувач, Герой України (1999), Україна

**Галуни алюмінієво-калієві**, кристали білого кольору, легкокорозійні у воді, що застосовуються для приготування ґрунтоків замість мідного купоросу

**Галушки**, страва східноєвропейської та частково північнокавказької кухонь – відварені шматочки тіста, виготовленого з картоплі й борошна з додаванням яйця, молока, солі та перцю

**Галф**, сім'я північноамериканських індіанських мов

**Галфвінд**, курс вітрильного судна, коли кут між напрямом вітру й діаметральною площиною судна становить близько 90°

**Галчинський, Констати Ільдефонс** (1905–1953), поет-лірик, перекладач, Польща

**Гальван, Мануель де Хесус** (1834–1910), письменник, Домініканська Республіка

**Гальвані, Луїджі** (1737–1798), біолог, фізіолог, Італія

**Гальванічний елемент**, пристрій, у якому внаслідок електрохімічної реакції виділяється електрична енергія

**Гальванічні покриття**, 1) металеві покриття, що їх наносять електролітичним способом на поверхню металевих виробів; 2) різновид захисних покриттів

**Гальвано...**, частина складних слів, що відповідає поняттям «гальванізм», «гальванічний»

**Гальванометр**, високочутливий прилад для вимірювання слабких електрострумів або напруг

**Гальванопластика**, виготовлення точних металевих копій виробів електролітичним способом

**Гальваностегія**, електролітичне покриття металевих виробів тонким шаром іншого металу для захисту їх від корозії, зміцнення й декоративної обробки їхньої поверхні

**Гальванотехніка**, техніка, пов'язана з електролітичним осадженням металів на поверхні виробів; галузь прикладної електрохімії

**Гальвес, Мануель** (1882–1962), письменник, Аргентина

**Гальсгос Тройо, Даніель** (1930), письменник, Коста-Рика

**Гальсгос, Ромуло** (1884–1969), державний і політичний діяч, письменник, президент Венесуели (1947–1948)

**Гальїнас**, мис на півострові Гуахіра, що вдається в Карибське море на продовженні гірського поясу Анд (Колумбія), найпівнічніша точка материка Південна Америка

**Галька**, різною мірою обкатані (під дією проточної води, прибережних морських або озерних хвиль, льодовиків) уламки гірських порід діаметром 1–10 см

**Галькові знаряддя**, найбільш ранній і примітивний тип знарядь, виготовлений первісною людиною з гальки

**Гальм, Карл Фелікс** (1809–1882), філолог, Німеччина

**Гальмівна спроможність речовини**, відношення енергії, що втрачається зарядженою іонізуючою часткою при проходженні певного шляху в речовині, до довжини цього шляху

**Гальмо**, пристрій для сповільнення (гальмування) руху або повної зупинки машини чи механізму

**Гальмування**, 1) нервовий процес; 2) процес сповільнення руху машин або механізмів за допомогою гальмівного пристрою – гальма

**Гальмування асоціативне**, затримка (гальмування) формування нових асоціацій внаслідок негативного впливу раніше утворених зв'язків

**Гальмування умовне**, форма умовно рефлексорної діяльності

**Гальорка**, верхній ярус глядацького залу театру, де розташовані найдешевші місця

**Гальоркін, Борис Григорович** (1871–1945), механік, академік АН СРСР (1935), Білорусь – Росія

**Гальоркіна метод**, чисельний метод розв'язання диференціальних рівнянь з граничними умовами, а саме знаходження наближеного розв'язку операторного рівняння у вигляді лінійної комбінації елементів заданої незалежної системи

**Гальстен Стенкілсон** (1050–1084), король Швеції (1067–1070 та 1079–1084)

**Гальський Мох**, болото, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, с. Загребельна Слобода Сновського району Чернігівської обл.

**Гальтон, Френсіс** (1822–1911), психолог, Велика Британія

**Гальхепігген**, гора (2469 м), найвища точка Скандинавських гір і Норвегії, розташована в південній частині країни

**Гальчевський, Яків Васильович** (1894–1943), воєначальник, один із керівників повстанського руху 1919 – початку 1920-х, Україна

**Гальченко, Валерій Федорович** (1948), хімік, член-кореспондент РАН (1997), Україна – Росія

**Гальчинський, Анатолій Степанович** (1935), економіст, директор Національного інституту стратегічних досліджень (2002–2005), Україна

**Гальшка Гулевичівна** (1575–1642), одна з засновниць Київського братства, монастиря і школи при ньому, Україна

**Гальштатська культура**, археологічна культура раннього залізного віку на півдні Середньої Європи

**Гальюн**, майданчик у вигляді балкона, на носі вітрильного судна, під носовою прикрасою, що служив туалетом

**Гальюнна фігура**, прикраса у вигляді символічних фігур, що розміщувалася на носі веслових і вітрильних кораблів

**Гальяно, Рішар** (1950), композитор, акордеоніст, Франція

**Гальярда**, гальярда, ренесансний танець та музична форма

**Галюцинація**, марення, видіння, розлад психіки, при якому хворий має відчуття дії зорових або слухових сигналів у відсутності цих сигналів

**Галюциногени**, речовини, які спричинюють галюцинації

**Гама, Васко да** (1469–1524), мореплавець, першопроходець морського шляху до Індії, один з першовідкривачів Африки і Атлантичного океану, Португалія

**Гама**, у теорії музики звукоряд невизначеної довжини, сусідні ступені якого розташовані один від одного на цілий тон або півтону

**Гамада**, хамада, назва кам'янистих пустель у Сахарі, іноді – в інших районах земної кулі

**Гамадрил** (*Pario hamadryas*), вид приматів родини мавпових

**Гамазові кліщі** (*Gamasoide*), гамазиди, кліщі, які можуть бути паразитами людини і переносниками інфекційних хвороб

**Гамакер, Гендрік Арент** (1789–1835), сходознавець, Нідерланди

**Гамалії**, український козацький старшинський рід

**Гамаліївський монастир**, Харлампіївський монастир, православний жіночий (згодом чоловічий) монастир у с. Гамаліївка нинішнього Шосткінського р-ну Сумської обл., що з перервами діяв у 1713–1924

**Гамалія, Григорій Михайлович** (?– 1702), воєначальник, дипломат, політик, Україна

**Гамалія, Микола Федорович** (1859–1949), мікробіолог, епідеміолог, академік АМН СРСР (1945), Україна – Росія

**Гамалія, Семен Іванович** (1743–1822), філософ, містик, освітній діяч, перекладач, поет, член масонського руху, Україна

**Гамамелідові** (*Hamamelidaceae*), гамамелісові, родина квіткових рослин порядку гамамелідоцвітих

**Гамамелідоцвіті** (*Hamamelidales*), порядок квіткових рослин

**Гаман, Йоганн Георг** (1730–1788), філософ, ідеолог літературного руху «Буря і натиск», Німеччина

**Гамарник, Григорій Олександрович** (1929), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (1955), Україна

**Гамарник, Ян Борисович** (1894–1937), військовий і партійний діяч, Україна – Росія

**Гамарра Рондо, Абелардо Мануель** (1850–1924), письменник, Перу

**Гамаюн**, у слов'янській міфології чарівний птах, посланник богів, їх глашатай. Вирізняється чарівним голосом. Співає людям божественні гімни та пророкує майбутнє. За повір'ями, крик птаха Гамаюн віщує щастя

**Гамбетта, Леон** (1838–1882), політик, Франція

**Гамбія (держава)**, держава у Західній Африці

**Гамбія (річка)**, річка у Гвінеї, Сенегалі та Гамбії, 1130 км

**Гамбоа, Фернандо** (1909–1990), музеєзнавець, Мексика

**Гамбузії** (*Gambusia*), рід риб родини пецилієвих

**Гамбузія** (*Gambusia affinis*), риба родини пецилієвих

**Гамбузія східна** (*Gambusia holbrooki*), риба родини пецилієвих

**Гамбург**, місто у Німеччині, 1,7 млн мешканців

**Гамбурзька обсерваторія**, астрономічна обсерваторія, заснована 1802, м. Гамбург, Німеччина

**Гамбурзький оперний театр**, найстаріший постійний оперний театр у Німеччині, заснований 1678, м. Гамбург, Німеччина

**Гамбурцев, Григорій Олександрович** (1903–1955), геолог, сейсмолог, один з основоположників сейсмозв'язки, академік АН СРСР (1953), Росія

**Гамель, Йосип** (1788–1862), хімік, доктор медицини (1813), член-кореспондент Петербурзької АН (1813), ординарний академік Петербурзької АН (1829), Росія

**Гаметангій**, статевий орган у рослин

**Гамет**, клітини, з яких утворюється організм шляхом запліднення

**Гаметогенез**, процес формування і утворення гамет

**Гаметофіт**, статеве покоління в життєвому циклі рослин

**Гамзатов, Гаджи Гамзатович** (1926–2011), аварський літературознавець, фольклорист, соціолінгвіст, сходознавець, академік РАН (2000), Росія

**Гамзатов, Расул Гамзатович** (1923–2003), аварський поет, народний поет Дагестанської АРСР (1959), Росія

**Гамзіград-Ромуліана**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурно-археологічний комплекс періоду пізньої Римської імперії, Сербія

**Гамільтон, Александр** (1755–1804), політичний діяч, один з «батьків-засновників» США, перший міністр фінансів США (1789–1795), США

**Гамільтон, Вільям** (1788–1856), філософ-метафізик, викладач, науковий письменник, Ірландія – Велика Британія

**Гамільтона функція**, функція, що залежить від узагальнених координат, імпульсів і, можливо, часу, що описує динаміку механічної системи у формулюванні гамільтонової класичної механіки

**Гамільтоніан**, у квантовій теорії – оператор повної енергії системи. Його спектр визначає усі можливі значення енергії квантової системи, які можна отримати при вимірюванні

**Гамкало, Іван Дмитрович** (1939), диригент, педагог, музикознавець, Україна

**Гамкрелідзе, Реваз Валеріанович** (1927), математик, академік РАН (2003), Грузія – Росія

**Гамкрелідзе, Тамаз** (1929), лінгвіст-сходознавець, президент НАН Грузії (2005–2013), академік АН СРСР (1984), Грузія

**Гамма**, позасистемна одиниця вимірювання напруженості магнітного поля, що застосовується в геофізиці

**Гамма-астрономія**, розділ астрономії, який вивчає гамма-промені, що приходять від космічних джерел

**Гамма-випромінювання**, електромагнітне випромінювання найвищої енергії з довжиною хвилі меншою за 1 ангстрем

**Гамма-глобулін**, 1) клас глобулінових білків плазми крові; 2) лікарський препарат, що містить протибактеріальні й протівірусні антитіла

**Гаммаграфія (у медицині)**, отримання на фотоплівці або екрані комп'ютера зображення внутрішніх органів людини за допомогою гамма-випромінювання штучного або природного радіонукліда

**Гаммаграфія (у техніці)**, отримання на фотоплівці або екрані комп'ютера зображення, зокрема зварних швів, ґрунтується на здатності гамма-випромінювання проходити крізь непрозорі предмети

**Гамма-зйомка**, радіометрична зйомка, що ґрунтується на вимірюванні природного гамма-випромінювання гірських порід

**Гамма-каротаж**, метод дослідження розрізів бурових свердловин, що ґрунтується на реєстрації природного гамма-випромінювання гірських порід

**Гамма-квант**, порція енергії (квант) гамма-випромінювання, фотон дуже високої енергії

**Гамма-різноманіття**, різноманіття надценотичної системи по градієнтам середовища, поєднує альфа-різноманіття і бета-різноманіття

**Гаммаршельд, Даг Яльмар Агне Карл** (1905–1961), дипломат, Генеральний секретар ООН (1953–1961), Нобелівська премія миру (1961), Швеція

**Гамма-спектрометр**, прилад для вимірювання довжини хвилі або енергії й інтенсивності гамма-проміння

**Гамма-сплески**, масштабні космічні енергетичні викиди вибухового характеру, які спостерігаються у віддалених галактиках у діапазоні гамма-випромінювання – найжорсткішій частині електромагнітного спектру

**Гамма-таксономія**, стадія класифікації таксономічної групи

**Гамма-телескоп**, апарат, призначений для реєстрації космічного гамма-випромінювання

**Гамма-терапія**, лікування гама-опромінюванням

**Гамма-функція**, спеціальна функція, яка є узагальненням поняття факторіала (на випадок будь-якого комплексного числа)

**Гаммельстад**, церковне містечко, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, тимчасове поселення навколо церкви 17 ст., Швеція

**Гаммер-Пургшталь, Йозеф фон** (1774–1856), історик-орієнталіст, дипломат, дослідник і перекладач східних лі-

тератур, вважається засновником османістики в Австрії, Австрія

**Гаммет, Луїс Плак** (1894–1987), фізико-хімік, США

**Гаммурапі** (? – 1750 до н. е.), цар Вавилонії (1792–1750 до н. е.)

**Гаммурапі стела**, чорна базальтова стела заввишки 225 см, завширшки 65 см вавилонського царя Гаммурапі

**Гамова, Юлія Петрівна** (1935), бандуристка, народна артистка УРСР з 1979, Україна

**Гамони**, біологічно активні речовини, які виділяються гаметами

**Гаморак, Нестор Теодорович** (1892–1937), ботанік, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Гамота, Джордж** (Юрій Богданович; 1939), фізик, громадський діяч, директор з наукових досліджень у Пентагоні, іноземний член НАН України (2000), Україна – США

**Гамрекелі, Іраклій** (1894–1943), театральний художник, Грузія

**Гамсахурдіа, Звіад** (1939–1993), президент Грузії (1991–1992)

**Гамсахурдіа, Костянтин** (1891–1975), письменник, класик грузинської літератури, Грузія

**Гамсун, Кнут** (1859–1952), письменник, Нобелівська премія з літератури (1920), Норвегія

**Гамченко, Сергій Свиридович** (1839–1934), історик, археолог, Україна

**Ган, Отто** (1879–1968), хімік, Нобелівська премія з хімії (1944), Німеччина

**Ган, Юхан Готліб** (1745–1818), хімік, Швеція

**Гана**, держава в Західній Африці

**Гана – Банаха теорема**, один із ключових результатів функціонального аналізу, який стверджує, що довільний обмежений функціонал, визначений на деякому підпросторі векторного простору, можна продовжити на весь векторний простір

**Гананольський, Єль Маркович** (1930), фізик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Ганг**, річка в Індії, впадає до Індійського океану, 2700 км

**Ганг небесний**, в індійській міфології – ріка, яка переходить у Ганг земний

**Гангдісе**, гірська система на півдні Тибетського нагір'я в південно-західній частині Китаю

**Ганглії превертебральні**, нервові вузли симпатичної нервової системи

**Гангліозиди**, підгрупа гліколіпідів

**Ганготрі**, льодовик, найбільший в Гімалаях, об'єм 27 м<sup>3</sup>, Індія

**Гангрена**, омертвіння тканин, викликане накопичуванням газів, що їх продукують бактерії *Clostridium perfringens*

**Гангстеризм**, діяльність організованих злочинних груп, пов'язана з насильством, убивствами, пограбуваннями, захопленням заручників, підкупом держ. чиновників тощо

**Гангуанові** (Hanguanaceae), родина квіткових рослин порядку комеліноцвітих

**Ганд, Фердинанд Готтгельф** (1786–1851), філолог, Німеччина

**Ганда (етнос)**, баганда, етнічна група Баганди, частини Уганди

**Ганда (мова)**, луганда, одна з мов банту, поширена в Уганді

**Гандарія**, деревна рослина родини анакардієвих (сумахових), близький родич манго, що походить із Малайзії та Індонезії

**Гандбол**, командна спортивна гра з м'ячем руками, олімпійський вид спорту

**Гандбол пляжний**, вид спорту, командна гра з м'ячем, яка проводиться на піщаному прямокутному полі

**Гандельсман, Марцелій** (1882–1945), історик, Польща

**Гандзюк, Олександра Михайлівна** (1961), письменниця і перекладачка, Україна

**Гандизм**, соціально-політичне і релігійно-філософське вчення М. К. Ганді, що стало основою національно-визвольного руху в Індії

**Ганді, Індіра** (1917–1984), політик, прем'єр-міністр Індії (1966–1977 та 1980–1984)

**Ганді, Могандас Карамчанда** (1869–1948), політик, лідер національно-визвольного руху, основоположник гандизму, політичної доктрини ненасильства, Індія

**Ганді, Раджив** (1944–1991), політик, прем'єр-міністр Індії (1984–1989)

**Гандіні, Херардо** (1936–2013), композитор, Аргентина

**Гандке, Петер** (1942), письменник і перекладач, Австрія

**Ганеке, Міхаель** (1942), кінорежисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (2009, 2012), Австрія

**Ганеманн, Крістіан Фрідріх Самуель** (1755–1843), медик, фармаколог, основоположник гомеопатії, Німеччина

**Ганеша**, Ганапаті, в індуїзмі – бог мудрості і благополуччя

**Ганжа, Іван** (?–1648), полковник Уманський (1648), сподвижник Б. Хмельницького, Україна

**Ганза**, Ганзейський союз, торговий і політичний союз північнонімецьких міст у 14–16 ст. (формально до 1669) на чолі з Любеком

**Ганзен, Петер Андреас** (1795–1874), астроном, Німеччина

**Ганз-ен-Роузиз** (Guns N'Roses), американський рок-гурт, виступає з 1985

**Ганицький, Тадей Денисович** (1844–1937), скрипаль, педагог, диригент, композитор, Україна

**Ганівет, Анхель** (1865–1898), письменник, Іспанія

**Ганісв, Рівнер Фазілович** (1937), механік, академік РАН (1994), Росія

**Ганімед**, 1) найбільший супутник Юпітера; 2) персонаж давньогрецької міфології, виночерпій олімпійських богів

**Ганін, Олексій Олексійович** (1893–1925), поет, Росія

**Ганіс, Сідні** (1940), продюсер, виконавчий продюсер, актор, президент Кіноакадемії (2005–2009), США

**Ганка, Вацлав** (1791–1861), філолог, поет, Чехія

**Ганкевич, Лев Юліанович** (1883–1962), політик, адвокат, публіцист, голова УСДП (1928–1937), Україна

**Ганкевич, Микола** (1869–1939), політичний і профспілковий діяч, Україна

**Ганле, Вільгельм** (1901–1993), фізик, Німеччина

**Ганн, Юліус** (1839–1921), метеоролог і кліматолог, Австрія

**Ганна ефект**, явище генерації високочастотних коливань електричного струму

**Ганнина Пустинь**, історико-меморіальний музей-заповідник П. Куліша, діє у с. Оленівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл. з 2002

**Ганнібал, Іван Абрамович** (1737–1801), воєначальник, один із творців Чорноморського флоту, Росія

**Ганновер, Натан** (бл. 1620–1683), хроніст, автор хроніки «Глибокий мул» про єврейські погроми часів Хмельниччини, Україна – Румунія – Чехія – Польща

**Ганновер**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 500 тис. мешканців

**Ганноверська династія**, династія монархів Великої Британії у 1714–1901

**Ганобласти**, адамантобласти, клітини, відповідальні за формування емалі зубів

**Ганодерма** (Ganoderma), рід грибів-руйнівників деревини

**Ганоїди кісткові** (Holostei), інфраклас риб класу променеперих

**Ганс I** (1455–1513), король Данії (1481–1513), Швеції (1497–1501) та Норвегії (1483–1513)

**Ганс, Абель** (1889–1981), кінорежисер, класик європейського німого кінематографу, Франція

**Ганс, Едуард** (1798–1839), філософ, учень і послідовник Гегеля, Німеччина

**Ганс-Адам II** (1945), князь Ліхтенштейну з 1989

**Гансен, Елвін Гарві** (1887–1975), економіст, засновник американського кейнсіанства, США

**Гансен, Ларс Пітер** (1952), економіст, Нобелівська премія з економіки (2013), США

**Ганстра, Берт** (1916–1997), кінорежисер-документаліст, «Золотий ведмідь» (1964), «Срібний ведмідь» (1958), лауреат Каннського МКФ, (1951), «Оскар» (1960), Нідерланди

**Гант, Вільям Холмен** (1827–1910), художник, представник прерафаелізму, Велика Британія

**Гант, Гелен** (1963), актриса, «Оскар» (1998), США

**Гант, Тімоті** (1943), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001), Велика Британія

**Гантелі**, спортивне знаряддя, різновид гир

**Гантер, Александер Джардін** (1868–1940), священник, лікар, перекладач і популяризатор української літератури в Канаді, Канада

**Гантер, Голлі** (1958), актриса, продюсер, лауреат Каннського МКФ (1993), «Срібний ведмідь» Берлінського МКФ (1988), «Оскар» (1994), США

**Гантінгтон, Семюел Філліпс** (1927–2008), політолог і соціолог, автор теорії зіткнення цивілізацій, США

**Ганул, Валентин Леонідович** (1931), онколог, член-кореспондент АН України (1991), Україна



**Ганусець, Олександр Іванович** (1923–1985), тюрколог, перекладач, Україна

**Гануш, Іван Йосипович** (1858–1887), мовознавець, Україна

**Ганушевський, Степан Михайлович** (1917–1996), музикант, Україна

**Ганцар, Дмитро Панасович** (1908–1986), лірник, Україна

**Ганцов, Всеволод Михайлович** (1892–1979), мовознавець, дослідник української діалектології, Україна

**Ганч, Артур Рудольф** (1857–1935), хімік, Німеччина

**Ганьсу**, провінція Китаю

**Гао Сінцзянь** (1940), письменник, драматург, критик, Нобелівська премія з літератури (2000), Китай – Франція

**Гаосюн**, місто на Тайвані, 1,5 млн мешканців

**Гаошань**, група народів (до 425 тис. осіб) на острові Тайвань (Китай), нащадки аборигенного населення

**Гаплоглобін**, білок, який зв'язує гемоглобін поза еритроцитами

**Гаплоїд**, ядро, клітина, організм, що містить одинарний набір хромосом

**Гаплоїдія**, генетичний стан організму чи клітини

**Гаплоїдний набір**, кількість хромосом, що відповідає числу хромосом в гаметах (n)

**Гаплоглозія**, спрощення звукового складу слова внаслідок дисимілятивного випадання одного з двох сусідніх (рідше – несусідніх) однакових або близьких за звучанням складів

**Гапломітрий Гукера** (*Haplomitrium hookeri*), вид мохоподібних родини гапломітриєвих, внесений до Червоної книги України

**Гаплонт**, організм, у якого всі клітини гаплоїдні

**Гаплотип**, сукупність алелів на локусах однієї хромосоми

**Гаплофаза**, стадія розвитку організму

**Гапон, Георгій Аполлонович** (1870–1906), священик, політик, Україна – Росія

**Гапоненко, Інна Григорівна** (1976), спортсменка (шахи), чемпіон світу та Європи (2013), переможниця Шахової олімпіади (2006), Україна

**Гапонов-Грехов, Андрій Вікторович** (1926), фізик, академік АН СРСР (1968), Росія

**Гаприндашвілі, Валер'ян** (1889–1941), поет, перекладач творів Т. Шевченка, представник символізму, реформатор грузинської поезії, Грузія

**Гапріндашвілі, Нонна Терентіївна** (1941), шахістка, чемпіон світу (1962–1978), Грузія

**Гаптантові** (*Haptanthaceae*), родина квіткових рослин порядку самшитовітвих

**Гаптени**, антигени, яким властива антигенність

**Гаптоглобін**, один з білків плазми крові

**Гар'юмаа**, повіт Естонії

**Гарабурда, Михайл** (?–1586), державний діяч Речі Посполитої, дипломат, меценат, Білорусь – Литва – Польща

**Гараж**, приміщення або комплекс обладнаних приміщень і відкритих майданчиків для зберігання, технічного обслу-

говування та поточного ремонту рухомого складу автомобільного транспорту

**Гаральд I Прекрасноволосий** (850–933), перший король Норвегії (872–930)

**Гаральд I Синьозубий** (935–986), король Данії (961–986)

**Гаральд II** (994–1018), король Данії (1014–1018)

**Гаральд II Сірий Плащ** (935–970), король Норвегії (961–970)

**Гаральд III М'який** (1041–1080), король Данії (1074–1080)

**Гаральд III Суворий** (1015–1066), король Норвегії (1046–1066)

**Гаральд IV** (?–1136), король Норвегії (1130–1136)

**Гаральд V** (1937), король Норвегії (з 1991)

**Гарамба**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Демократична Республіка Конго

**Гаранд, Джон Кантіус** (1888–1974), інженер – винахідник стрілецької зброї, США

**Гарантії безпеки негативні**, зобов'язання ядерної держави відмовитись від застосування ядерної зброї чи загрози її застосування проти неядерних

**Гарантії безпеки позитивні**, зобов'язання держави, що визнана ядерною за Договором про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 (ДНЯЗ), надати допомогу державі-учасниці ДНЯЗ, що не володіє ядерною зброєю у разі акту агресії чи загрози агресії проти неї із застосуванням ядерної зброї

**Гарантії міжнародні**, міжнародно-правові акти, які передбачають охорону прав будь-якої держави або групи держав, забезпечення певного стану міжнародних відносин або виконання договірних зобов'язань

**Гарантії політичні**, умови, засоби, прийоми і методи забезпечення процесу реалізації прав і свобод учасників політичних відносин

**Гарантії соціальні**, матеріальні й духовні засоби, юридичні акти, що забезпечують реалізацію прав людини в сучасному суспільстві, які стосуються прав людини на життя, особисту безпеку, на власність, на захист законом, на вільномовство, свободу совісті

**Гарантія**, спосіб забезпечення укладеного договору

**Гарантія в економіці**, 1) порука за виконання будь-якою особою грошових або інших зобов'язань; 2) встановлене законом зобов'язання продавця відповідати за матеріальні недоліки товару і за те, що товар вільний від боргових зобов'язань і не перебуває у власності третіх осіб

**Гарасевич, Михайло Григорович** (1763–1836), історик, церковний діяч, Україна

**Гарасовська-Дачинин, Марія** (1911–2000), живописець, Україна – США

**Гарахонай**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Канарські острови, Іспанія

**Гарба**, високий віз на двох або чотирьох колесах

**Гарбо, Грегори** (1956), астронавт, США

**Гарбо, Грета** (1905–1990), актриса, «Оскар» (1955), Швеція – США

**Гарбуз** (*Cucurbita*), під рослин родини гарбузових

**Гарбуз зимовий**, трав'яниста ліана, вид рослин родини гарбузових

**Гарбуз китайський гіркий**, момордика, карела, трав'яниста ліана родини гарбузових

**Гарбуз, Володимир Васильович** (1951), художник, Україна  
**Гарбузина**, тип плода

**Гарбузов, Дмитро Залманович** (1940–2006), фізик, радіофізик, член-кореспондент РАН (1991), Росія

**Гарбузові** (Cucubirtaceae), родина квіткових рослин порядку гарбузоцвітих

**Гарбузоцвіті** (Cucurbitales), порядок квіткових рослин

**Гарвардська обсерваторія**, астрономічна установа Гарвардського університету, діє з 1839

**Гарвардська школа**, один із напрямів інституціоналізму, який виник після Першої світової війни

**Гарвардський проєкт**, ініціатива зі створення Українського наукового інституту Гарвардського університету, важливою частиною якого є видання 150-томної «Гарвардської бібліотеки давнього українського письменства»

**Гарвардський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кембридж (штат Массачусетс, США) з 1636

**Гарвардського університету бібліотека**, книгозбірня у м. Кембридж (штат Массачусетс, США), діє з 1638, 16,6 млн одиниць зберігання

**Гарвей, Вільям** (1578–1657), медик, Велика Британія

**Гаргайо, Пау** (1881–1934), скульптор, представник модерну, Іспанія

**Гаргейса**, місто у Сомалі, столиця невизнаної держави Сомаліленд, 800 тис. мешканців

**Гаргуля**, у готичній архітектурі – витесаний з каменя скульптурно оздоблений водостік у вигляді голови фантастичної тварини, чудовиська, фігури людини

**Гарда**, металева пластинка на рукоятці шпаги, рапіри або дужка на рукоятці шаблі для захисту руки від поранення під час фехтування і в бою

**Гардель, Карлос** (1890–1935), співак, композитор і актор, найвизначніша фігура в історії танго, Аргентина

**Гарден, Артур** (1865–1940), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1929), Велика Британія

**Гарденія** (Gardenia), рід рослин родини маренових

**Гардероб**, 1) приміщення в громадських будинках, театрах, ресторанах, офісах, призначене для зберігання верхнього одягу відвідувачів; 2) шафа для одягу; 3) комплект одягу

**Гарді, Томас** (1840–1928), письменник, Велика Британія

**Гардіан** (The Guardian), щоденна загальнонаціональна британська газета, виходить з 1821

**Гардін, Володимир Ростиславович** (1877–1965), актор, кінорежисер, народний артист СРСР (1947), Росія

**Гардінг, Воррен Гамаліел** (1865–1923), 29-й президент США (1921–1923)

**Гардкоути**, малі вітрильно-веслові судна, призначені для охорони судноплавства по річці Волга в Російській імперії

**Гарднер, Ава** (1922–1990), актриса, мега-зірка американського кінематографу 1940–1950-х, США

**Гарднер, Дейл** (1948), астронавт, США

**Гарднер, Джон Чемплін** (1933–1982), письменник, США

**Гардт, Майкл** (1960), політичний філософ, постмарксист, США

**Гарем** 1) приміщення для жінок у багатому мусульманському будинку; 2) у ссавців – група полігамних організмів, яка формується для розмноження

**Гарецький, Радим Гаврилович** (1928), геолог, академік АН БРСР (1977), Білорусь

**Гарига**, угруповання низькорослих вічнозелених чагарників і ксерофільних трав'янистих рослин в Середземномор'ї

**Гариджити**, перше в історії ісламу релігійно-політичне угруповання, що відокремилася від основної частини мусульман (сунітів) після Сиффінської битви (657)

**Гарі, Ромен** (1914 – 1980), письменник, дипломат, Франція

**Гарібальді, Джузеппе** (1807–1882), політик і воєначальник, лідер італійського національного руху, Італія

**Гарікулі, Маріам** (1883–1960), письменниця, Грузія

**Гарін, Ераст Павлович** (1902–1980), актор, народний артист СРСР (1947), Росія

**Гарін-Михайловський, Микола Георгійович** (1852–1906), письменник, Росія

**Гаркавець, Олександр Миколайович** (1947), сходознавець-тюрколог, кипчакознавець, урумист, Україна

**Гаркінс, Вільям Дрепер** (1873–1951), хімік, США

**Гаркуша, Ігор Євгенійович** (1961), фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Гаркуша, Григорій Якимович** (1941), концертно-камерний співак (баритон), народний артист УРСР (1988), Україна

**Гаркуша, Філон** (? – бл. 1683), козацький полковник, дипломат, сподвижник Б. Хмельницького, Україна

**Гарлан, Річард** (1796–1843), лікар, зоолог і палеонтолог, США

**Гарленд, Джулі** (1922–1969), актриса, співачка, зірка американської мас-культури, США

**Гарлі, Джон Брайан** (1932–1991), географ, картограф, історик картографії, основоположник критичного картографічного аналізу, Велика Британія

**Гармала** (Peganum), рід рослин родини парнолисникових

**Гармалові** (Peganaceae), родина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Гарман**, місце молотби

**Гармата**, артилерійська вогнепальна зброя, що відрізнялася від інших видів ствольної артилерії довгим жерлом та була призначена для настільної стрільби по наземних, морських та повітряних цілях

**Гармата електронна**, пристрій, за допомогою якого отримують пучок електронів із заданою кінетичною енергією і заданою конфігурацією

**Гармаш, Сергій Леонідович** (1958), актор, народний артист Російської Федерації (2006), Україна – Росія

**Гармаш, Юрій Тимофійович** (1947), кінооператор, Україна

**Гармендія, Сальвадор** (1928–2001), письменник, Венесуела

**Гармонайзер**, коректор, що забезпечує можливість зміни висоти тону звукового сигналу

**Гармонізація**, процес координації національної політики та стандартів різних країн, але у дещо більш обмежений спосіб, ніж передбачає апроксимація

**Гармонійний розвиток особистості**, всебічний розвиток людини, що передбачає дотримання єдності та взаємодії п'яти складових виховання: розумового, фізичного, трудового, морального й естетичного

**Гармоніка**, 1) гармонійний сигнал з амплітудою і початковою фазою, рівними відповідно значенням амплітудного і фазового спектра періодичного сигналу при деякому значенні аргументу; 2) загальна назва деяких музичних інструментів (гармонії, акордеона тощо)

**Гармоніка губна**, язичковий музичний інструмент

**Гармоніки**, в математиці – періодичні функції виду  $A \sin(\omega x + \varphi)$

**Гармонія**, 1) упорядкованість, цілісність явищ і процесів; 2) установка культури орієнтована на впорядкованість та узгодженість зв'язків між елементами, частинами і цілим; 3) засоби музичної виразності, що ґрунтуються на поєднанні тонів у співзвуччя й послідовності співзвуч; 4) розділ теорії музики, в якому викладені принципи побудови й співвідношення акордів у процесі музичної творчості; 4) співмірність окремих частин будови (в цілому і між собою) і архітектурного комплексу

**Гармонія голосних**, асиміляція голосних у сусідніх складах

**Гармонія наперед визначена**, поняття, введене у філософський обіг Лейбніцем з метою обґрунтування взаємозв'язку і узгодженості між монадами – субстанційними елементами світу

**Гармонія політична**, універсальний закон політичної творчості, критерій ідеального політичного устрою, фундаментальна цінність політичного співжиття як на рівні держави, нації, міжнародної спільноти, так і особистої політичної діяльності

**Гарньє, Жан Луї Шарль** (1825–1898), архітектор, історик мистецтва, Франція

**Гарна** (*Antilope cervicapra*), гвинторога антилопа

**Гарнер, Вільям Едвард** (1889–1960), фізико-хімік, Велика Британія

**Гарнець**, польська і російська дOMETрична одиниця виміру сипких тіл (жита, крупів, борошна тощо) – 3,2798 л

**Гарнієрит**, мінерал

**Гарнізон**, військові частини, установи, військові навчальні заклади, розташовані постійно або тимчасово у певному населеному пункті, фортеці, укріпленні або укріпленому районі зі встановленими межами для охорони та оборони його у мирні та воєнні часи

**Гарнітур**, комплект, набір предметів певного призначення, створених за єдиним задумом з використанням певних художньо-декоративних засобів (наприклад, гарнітур меблів)

**Гарнітура шрифту**, комплект однакових за рисунком, але різних за накресленням і кеглем шрифтів

**Гарольд I Заяча Лапа** (1015–1040), король Англії (1035–1040)

**Гарольд II Годвінсон** (бл. 1022–1066), король Англії у 1066

**Гаронна**, річка у Франції та Іспанії, впадає до Атлантичного океану, 637 км

**Гарпактициди** (*Harpacticoida*), підряд веслоногих раків

**Гарпаліке**, супутник Юпітера

**Гарпер, Стівен Джозеф** (1959), прем'єр-міністр Канади (2006–2015)

**Гарпії**, 1) (*Harpia*) рід птахів ряду соколоподібних; 2) (*Harpyia*) рід ссавців ряду рукокрилих

**Гарпії**, 1) у грецькій міфології богині вихору; 2) у переносному значенні – злі жінки

**Гарпун**, металеве знаряддя (спис для кидання) з кістки або металу, наконечник якого має щербини з одного або двох боків, уперше був застосований в епоху мезоліту

**Гаррі Трумен**, авіаносець ВМС США класу «Німіц», закладений 1993, введений до складу флоту 1998

**Гаррієс, Карл Дітріх** (1866–1923), хімік, Німеччина

**Гаррієві** (*Garryaceae*), гарієві, родина квіткових рослин порядку гаррієцвітих

**Гаррік, Девід** (1717–1779), актор, корифей англійського театру, Велика Британія

**Гарріман, Вільям Аверелл** (1891–1986), промисловець, державний діяч і дипломат, США

**Гаррінгтон, Джеймс** (1611–1677), політичний мислитель, реформатор, Велика Британія

**Гарріс, Айвор** (1939), матеріалознавець, іноземний член НАН України (2000), Велика Британія

**Гарріс, Бернард Ентоні** (1956), астронавт, США

**Гарріс, Вілсон, Девід** (1931), письменник, США

**Гарріс, Річард** (1930–2002), актор, лауреат Каннського МКФ (1963), Ірландія

**Гарріс, Сеймур** (1897–1976), економіст, представник неоліберального напрямку економічної думки, США

**Гаррісон, Бенджамін** (1833–1901), 23-й президент США (1889–1893)

**Гаррісон, Вільям Генрі** (1773–1841), 9-й президент США (1841)

**Гаррісон, Вільям Ллойд** (1805–1879), аболіціоніст, лідер руху за відміну рабства у Північній Америці, США

**Гаррісон, Джон** (1693–1776), винахідник, годинникар-самоук, Велика Британія

**Гаррісон, Джордж** (1943–2001), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, учасник квартету «Бітлз», Велика Британія

**Гаррісон, Рекс** (1908–1990), актор, «Оскар» (1965), Велика Британія

**Гаррод, Рой** (1900–1978), економіст, представник неокейнсіанства, Велика Британія

**Гарсаньї, Джон** (1920–2000), економіст, Нобелівська премія з економіки (1994), Угорщина – США

**Гарсі, Хосе Луїс** (1944), кінорежисер, «Оскар» (1983), Іспанія

**Гарсія Гутьєррес, Антоніо** (1813–1884), драматург, Іспанія

**Гарсія Катурла, Алехандро** (1906–1940), композитор, диригент, Куба

**Гарсія Лорка, Федеріко** (1898–1936), поет і драматург, представник «Покоління 27 року», основоположник футуризму, символізму та сюрреалізму в іспанській літературі, Іспанія

**Гарсія Маркес, Габріель** (1927 – 2014), письменник, Нобелівська премія з літератури (1982), Колумбія

**Гарсія Монхе, Хоакін** (1881–1958), письменник, публіцист, громадський діяч, Коста-Рика

**Гарсія Морільо, Роберто** (1911–2003), композитор, музикознавець, Аргентина

**Гарсон, Гріп** (1904–1996), актриса, «Оскар» (1943), Велика Британія – США

**Гарстон, Зора Ніел** (1891–1960), письменниця, фольклорист, антрополог, США

**Гарстфілд, Генрі Воррен** (1933), астронавт, США

**Гарт**, 1) спілка пролетарських письменників України, заснована 1923; 2) альманах, видавниче кооперативне товариство спілки пролетарських письменників України (1923–1924, Харків); 3) часопис ВУСПП (1927–1932); 4) організація письменників Канади і США (1924–1929)

**Гарт, Герберт Лайонел Адольфус** (1907–1992), філософ і теоретик права, Велика Британія

**Гарт, Террі Джозеф** (1946), астронавт, США

**Гарт, Френсіс Брет** (1836–1902), письменник, США

**Гартвелл, Ліланд** (1939), онколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001), США

**Гартлайн, Холден Кеффер** (1903–1983), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967), США

**Гартленд**, геополітична концепція, згідно з якою контроль над Гартлендом (північно-східна частина Євразії, обмежена з півдня і сходу гірськими системами) дає можливість контролювати світ

**Гартлі, Девід** (1705–1757), філософ, Велика Британія

**Гартман, Микола** (1882–1950), філософ, основоположник критичної онтології, Німеччина

**Гартманн, Антон Теодор** (1774–1838), богослов, Німеччина

**Гартманн, Едуард фон** (1842–1906), метафізичний філософ, Німеччина

**Гартнер, Теодор** (1843–1925), мовознавець, дійсний член НТШ (1914), Австрія

**Гартний, Тишка** (1887–1937), письменник, Білорусь

**Гартрі, Дуглас Рейнер** (1897–1958), математик і фізик, Велика Британія

**Гартрі – Фока наближення**, наближений метод розв'язання рівняння Шредінгера

**Гартсфілд, Генрі Воррен** (1933–2014), астронавт, США

**Гартування**, у металообробці термічна обробка, що полягає в нагріванні металів до температур, не нижчих за температуру критичних точок

**Гартунг, Ганс** (1904–1989), живописець, Франція

**Гартшорн, Чарлз** (1897–2000), філософ, богослов і педагог, США

**Гарун аль-Рашид** (763–809), п'ятий халіф аббасидського халіфату (786–809) за часів найвищого його розквіту, процвітання наук, культури і релігії

**Гарфілд, Джеймс Абрам** (1831–1881), 20-й президент США (1881)

**Гарфінкель, Гарольд** (1917–2011), соціолог, засновник етнометодології як наукового напрямку сучасної теоретичної соціології, США

**Гаршин, Всеволод Михайлович** (1855–1888), письменник, Україна – Росія

**Гаршнеп** (*Lymnocyrtes minimus*), вид птахів родини бекасових

**Гаршнепи** (*Limicola*), рід птахів родини бекасових

**Гаряча лінія**, 1) лінія прямого виклику (наприклад, прямий телефонний зв'язок, встановлений між лідерами різних країн); 2) одна з форм прямих теле- і радіопередач на актуальні теми із безпосереднім передаванням у студію дзвінків телеглядачів чи радіослухачів

**Гарячка**, підвищення температури тіла

**Гарячка біла**, тяжкий розлад вищої нервової діяльності як наслідок алкоголізму

**Гарячка петехіальна**, підвищення температури тіла, яке супроводжується появою петехій

**Гас**, суміш вуглеводнів, що википає в межах 180–230 °C при прямій перегонці нафти або продуктів крекінгу нафтопродуктів

**Гас авіаційний**, горюча рідина, продукт перегонки нафти, паливо для літальних апаратів

**Гасан II** (1929–1999), король Марокко (1961–1999)

**Гасанбек, Юсиф** (1932), поет, Азербайджан

**Гасанзаде, Наріман** (1932), поет, драматург, перекладач творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Азербайджан

**Гасик, Михайло Іванович** (1929), металург, академік АН УРСР (1990), Україна

**Гасилова, Халіда** (1920–1996), письменниця, Азербайджан

**Гасимзаде, Бьююкага** (1916–1957), перший перекладач українського сонету та творів І. Франка азербайджанською мовою, Азербайджан

**Гасій**, хімічний елемент, символ – Hs, атомний номер – 108

**Гаскелл, Елізабет** (1810–1865), письменниця, Велика Британія

**Гаско, Мечислав Едмундович** (1907–1996), поет, прозаїк, літературознавець, Україна

**Гасконь**, давня історична область Франції

**Гаслер, Адріан** (1964), прем'єр-міністр Ліхтенштейну з 2013

**Гасло**, висловлена у стислій формі ідея, політична вимога, завдання

**Гасло політичне**, короткий концентрований вислів провідної ідеї, стратегічного або тактичного завдання, спрямований до конкретного суб'єкта з метою здобуття його підтримки



**Гасман, Вікторіо** (1922–2000), актор, режисер, «Золотий лев» (1996), лауреат Каннського МКФ (1975), Італія

**Гасник енергії потоку**, елемент гідротехнічної споруди, улаштований, як правило, в межах кріплення нижнього б'єфу і призначений для гасіння зайвої кінетичної енергії

**Гаспаріс, Аннібаледе** (1819–1892), астроном, Італія

**Гаспаров, Борис Михайлович** (1940), лінгвіст, семіотик, літературознавець, автор гіпотези лінгвістичного існування, Росія – США

**Гаспаров, Михайло Леонівич** (1935–2005), літературознавець, академік РАН (1992), Росія

**Гаспарян, Дживан** (1928), композитор, музикант, Вірменія

**Гаспра**, селище міського типу, підпорядковане Ялтинській міськраді АР Крим

**Гаспринський, Ісмаїл** (1851–1914), кримськотатарський громадський діяч, письменник, видавець, просвітник, Україна

**Гассанов, Лев Гассанович** (1936–2002), кібернетик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Гассель, Йоганн Георг Генріх** (1770–1829), географ, Німеччина

**Гассель, Одд** (1897–1981), хімік, Нобелівська премія з хімії (1969), Норвегія

**Гассенді, П'єр** (1592–1655), філософ, математик, Франція

**Гассер, Герберт Спенсер** (1888–1963), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1944), США

**Гастероміцети** (Gasteromycetales), група порядків з класу базидіальних грибів

**Гастралгія**, біль у животі

**Гастреї теорія**, теорія про походження тварин

**Гастрин**, гормон, який виробляють G-клітини слизової оболонки шлунка і дванадцятипечної кишки

**Гастрит**, запалення шлунку

**Гастро..., гастер..., гастр...,** частина складних слів, що вказує на їх відношення до шлунку

**Гастроваскулярна система**, травна система медуз і гребневиків

**Гастрографія**, рентгенографія шлунку

**Гастроентерит**, запалення шлунку і тонкого кишечника

**Гастроентероколіт**, запалення шлунку, тонкого і товстого кишечника

**Гастроентерологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб шлунково-кишкового тракту

**Гастроїди**, особини в колоніях кишечнопорожнинних тварин (гідроїдних поліпів тощо), що виконують функцію травлення

**Гастролі** (гастроль), виступ артиста або творчого колективу поза місцем їх постійної діяльності

**Гастрономія**, вишуканий і витончений смак у їжі, розуміння тонкощів кулінарного мистецтва

**Гастроподи**, молюски (черевоніг або равлики), найчисленніший клас типу молюски, що включає бл. 60–75 тис. видів

**Гастропор**, отвір у зародка тваринного організму на стадії гастрული, за допомогою якого його порожнина сполучається з навколишнім середовищем

**Гастроптоз**, патологічне опущення шлунка

**Гастроскопія**, огляд внутрішньої поверхні і порожнини шлунку з допомогою оптичного приладу (гастроскопу)

**Гастростомія**, хірургічна операція, мета якої – формування штучного виходу (стоми) зі шлунку на поверхню живота

**Гастротрихи** (Gastrotricha), черви черевовійчасті, клас круглих червів

**Гастрофіліоз**, хронічне захворювання коней, ослів і мулів

**Гастроцель**, порожнина гастрული у зародків багатоклітинних тварин

**Гаструла**, зародок багатоклітинних тварин

**Гаструляція**, обособлення зародкових листків

**Гасюк, Марія Василівна** (1888–1954), педагог, музикант, Україна

**Гасюк, Олег Володимирович** (1922–2002), музикант, Україна

**Гатала, Мар'ян Петрович** (1942–1972), дисидент, організатор друку і поширення самвидаву у Львові, Україна

**Гатерія** (Sphenodon punctatus), рептилія, реликтовий вид

**Гатлінг, Річард Джордан** (1818–1903), винахідник, лікар, власник понад 50 патентів, США

**Гатор** (гатхор), богиня неба, любові, жіночності та краси в єгипетській міфології

**Гаттала, Мартін** (1821–1903), мовознавець, Словаччина – Чехія

**Гаттермани, Людвіг** (1860–1920), хімік, Німеччина

**Гаттон, Джеймс** (1726–1797), геолог, природознавець, Велика Британія

**Гатцук, Олексій Олексійович** (1832–1891), історик, архівіст, публіцист, Україна – Росія

**Гатчесон, Френсіс** (1694–1747), філософ, Ірландія – Велика Британія

**Гатчетоліт**, мінерал

**Гатчетт, Чарлз** (1765–1847), хімік і мінералог, Велика Британія

**Гатчінсон, Джон** (1884–1972), ботанік, Велика Британія

**Гать**, дорога через болото або затоплену ділянку суходолу; настил через трясовину, що створюється з колод, покладених зазвичай поперек руху

**Гаубиця**, тип артилерійської системи, призначеної переважно для навісної стрільби із закритих вогневих позицій по наземних цілях, розташованих поза прямою їх видимістю

**Гаубіус, Ієронім Давид** (1705–1780), фізик, хімік, Німеччина

**Гаудапада** (8 ст.), мислитель, Індія

**Гаудеамус**, середньовічна студентська пісня-гімн

**Гауді, Антоніо** (1852–1926), архітектор, новатор форми та один з найяскравіших представників модерну в архітектурному мистецтві, Іспанія

**Гауер, Йозеф Маттіас** (1883–1959), композитор, теоретик музики, Австрія

**Глуерс, Уільям Тімоті** (1963), математик, фахівець з функціонального аналізу і комбінаторики, Премія Філдса (1998), Велика Британія

**Глузе принцип** (принцип конкурентного витіснення), концепція в популяційній екології

**Глузен, Гаральд цур** (1936), медик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008), Німеччина

**Глук, Йоахім** (1940), президент Німеччини з 2012

**Глук, Фредерік Гамільтон** (1941), астронавт, США

**Глунсфілд, Годфрі** (1919–2004), інженер-фізик, розробник комп'ютерної томографії, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1979), Велика Британія

**Глупт, Рудольф Фрідріх Моріц** (1808–1874), філолог, Німеччина

**Глуптвахта**, 1) (застар.) караульне приміщення; 2) приміщення для утримання під арештом порушників військової дисципліни; 3) вид арешту військовослужбовця

**Глуптман, Герберт Аарон** (1917–2011), математик, Нобелівська премія з хімії (1985), США

**Глуптман, Гергарт** (1862–1946), письменник, драматург, Нобелівська премія з літератури (1912), Німеччина

**Глур** (*Bosgaurus*), лобатий бик

**Глус**, одиниця магнітної індукції

**Глусдорф, Фелікс** (1868–1942), математик, Німеччина

**Глусман, Альфред Едвард** (1859–1936), поет, Велика Британія

**Глусман, Рауль** (1886–1971), живописець, скульптор, фотограф, Австрія

**Глусманіт**, мінерал

**Глусс, Йоганн Карл Фрідріх** (1777–1855), математик, астроном, геодезист та фізик, Німеччина

**Глусса метод**, класичний метод розв'язування системи лінійних алгебраїчних рівнянь, який ґрунтується на послідовному виключенні змінних

**Глусса система одиниць**, система електричних і магнітних величин, в якій основними одиницями є сантиметр, грам, секунда

**Глусса сума**, розуміється певний вид скінченних сум коренів з одиниці

**Глусса теорема**, гауссова кривина регулярної поверхні в евклідовому просторі  $R^3$  не змінюється при згинах поверхні

**Глусса формули**, виділяють інтерполяційну та квадратурну, й дають змогу зменшити похибку інтерполяції та дозволяють обчислювати по відрізкам розбиття відповідно

**Глуссівські процеси**, в теорії випадкових процесів – це процес, чий скінченномірний розподіл гауссовський

**Глуссова кривина**, добуток головних кривин поверхні в даній точці

**Глусторії**, 1) у рослин-паразитів – одноклітинні або багатоклітинні утвори, які проникають у паренхіму рослини-хазяїна і висмоктують з неї поживні речовини. 2) у грибів, які паразитують на рослинах, – відгалуження грибниці, що заглиблюються в клітини хазяїна; 3) у деяких покритонасінних рослин – ниткоподібні вирости зародкового

мішка, за допомогою яких поживні речовини надходять до зародка

**Глусхофер, Карл** (1869–1946), географ, соціолог, основоположник німецької школи геополітики, Німеччина

**Глутенг**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Глуф, Вільгельм** (1802–1827), письменник, Німеччина

**Глучо**, скотарі, мешканці південноамериканських пампасів, регіону Гран-Чако або патагонських степів, насамперед на території Аргентини, Уругваю, штату Ріу-Гранді-ду-Сул (Бразилія) та на півдні Чилі

**Глуфіз** (1326–1390), поет, філософ, майстер ліричного жанру газелі, Іран

**Глуфній**, хімічний елемент, символ – Hf, атомний номер – 72

**Глуфур, Гулям** (1903–1966), поет, письменник, публіцист, основоположник сучасної узбецької поезії, Узбекистан

**Глуфурі, Мажит** (1880–1934), письменник, поет, класик татарської літератури, Росія

**Глуфуров, Бободжан Глуфурович** (1908–1977), перший секретар ЦК КП Таджикистану (1946–1956), історик, директор Інституту сходознавства АН СРСР, академік АН СРСР (1968), Таджикистан

**Глуха, Еміль** (1872–1945), політик, президент Чехословаччини (1938–1939) та Протекторату Богемії і Моравії (1939–1945), Чехословаччина

**Глухан**, патріарх, виборний вищий духовний і світський глава караїмів

**Глу і Глуїм**, у грузинській міфології боги релігії, встановленої Фарнавазом

**Глу, Олена Вікторівна** (1973), музикант, педагог, виконавець, Україна

**Глушеу, Богдан Петричейку** (1836–1907), письменник, мовознавець, фольклорист, Україна – Румунія

**Глушек, Ярослав** (1883–1923), письменник-сатирик та гуморист, класик світової літератури, Чехія

**Глушербрум**, гірська вершина (8034 м) на південному сході Каракоруму, 13-й за висотою восьмитисячник світу

**Глушиміти**, хашиміти, представники одного з основних кланів Мекки, з якого походив пророк Мухаммед

**Глушинський, Аркадій Євгенович** (1920–1991), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1971), Україна

**Глушиш**, психотропна речовина

**Глушпарович, Іван** (1941), державний діяч, президент Словаччини (2004–2014)

**Глуї, Рене-Жюст** (1743–1822), мінералог, творець наукової кристалографії, Франція

**Глуї, Валентин** (1745 – 1822), педагог, один з основоположників тифлопедагогіки, Франція

**Глуял** (*Bos gaurus frontalis*), одомашнений дикий бик

**Глуві, Лейма Роберта** (1972), громадська діячка, Нобелівська премія миру (2011), Ліберія

**Глудалахара**, місто у Мексиці, 1,5 млн мешканців

**Глудалквівир**, річка в Іспанії, впадає до Атлантичного океану, 657 км

**Гваделупа (острів)**, острів в архіпелазі вулканічної острівної дуги Малі Антильські острови, заморський департамент і регіон Франції

**Гваделупа (регіон)**, заморський департамент і регіон Франції

**Гвадіана**, річка в Іспанії та Португалії, впадає до Атлантичного океану, 718 км

**Гвайкуру**, загальний термін для позначення декількох етнічних груп індіанців Південної Америки

**Гваліор**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Гвамателові** (Guamatelaceae), родина квіткових рослин порядку крососомоцвітих

**Гвандара**, мова чадської групи афроазійської сім'ї мов

**Гваньїні, Александр** (1534/1538–1614), хроніст, Польща – Італія

**Гварані**, група культурно пов'язаних між собою народів Південної Америки, що говорять мовою гварані

**Гварача**, жанр кубинської популярної музики, танець

**Гварді, Франческо** (1712–1793), художник, Італія

**Гвардійське (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Гвардійське (Крим)**, селище міського типу Сімферопольського р-ну АР Крим

**Гвардіні, Романо** (1885–1968), філософ, Німеччина

**Гвардія**, добірня привілейована частина військ

**Гвардія преторіанська**, підрозділ особистих охоронців імператорів Римської імперії

**Гватемала (держава)**, держава у Центральній Америці

**Гватемала (місто)**, місто, столиця республіки Гватемала

**Гваттарі, П'єр-Фелікс** (1930–1992), психіатр, філософ, один із основоположників антипсихіатрії, Франція

**Гваюла** (Parthenium), отруйна рослина, використовується як лікарська рослина в гомеопатії

**Гваякове дерево** (Guaiaecum), вид рослин

**Гваякол** (2-метоксифенол), органічна речовина класу фенолів

**Гвездослав, Павол Орсаг** (1849–1921), поет, письменник, Словаччина

**Гвелешапі**, казкова істота, персонаж грузинської міфології, дракон у зміїній шкірі

**Гвердцїтелі, Тамара Михайлівна** (1962), співачка, Грузія

**Гвереці**, колобуси (Colobus), рід приматів родини мартишкових

**Гвинт**, стержень, що має спіральну різьбу на зовнішній поверхні і борозенку на головці для загвинчування (відгвинчування) викруткою

**Гвинт несучий**, повітряний гвинт, призначений для створення аеродинамічних сил, необхідних для здійснення польоту

**Гвинтівка**, 1) особиста стрілецька зброя з гвинтовими нарізами у каналі стволу, що має приклад для упору ним у плече та призначена для ураження супротивника (цілі) вогнем, багнетом та прикладом; 2) мисливська рушниця

**Гвіана**, заморський департамент і регіон Франції

**Гвіанська течія**, Карибська течія, тепла течія (температура 23–28°C) в Атлантичному океані біля північно-східних берегів Південної Америки

**Гвіанське плоскогір'я**, гористий масив на півночі Південної Америки

**Гвідо д'Ареццо** (990 – бл. 1050), теоретик музики, Італія

**Гвіздець**, селище міського типу Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

**Гвінейська затока**, затока в Атлантичному океані, біля берегів Екваторіальної Африки

**Гвінейська течія**, тепла течія Атлантичного океану

**Гвінея**, держава у Західній Африці

**Гвінея-Бісау**, держава у Західній Африці

**Гвіннеди замки та фортеці Едуарда I**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс пам'яток кінця 13 ст. часів колонізації Вельсу англійцями, Вельс, Велика Британія

**Гвіччардіні, Франческо** (1483–1540), гуманіст епохи Відродження, історик, дипломат, політик, Італія

**Гвішіані, Джермен Михайлович** (1928–2003), філософ і соціолог, академік АН СРСР (1979), Грузія – Росія

**Гвішіані, Олексій Джерменович** (1948), кібернетик, іноземний член НАН України (2003), Росія

**Гвоздик, Кирило Васильович** (1895–1981), живописець-монументаліст, соратник М. Бойчука, Україна

**Гвоздик, Олександр Сергійович** (1987), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), Україна

**Гвоздика** (Dianthus), рід рослин родини гвоздичних

**Гвоздика бессарабська** (Dianthus bessarabicus), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Гвоздика бузька** (Dianthus hypanicus), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Гвоздика гарна** (Dianthus speciosus), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Гвоздика гренобльська** (Dianthus gratianopolitanus; також – гвоздика граціано-політанська), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Гвоздика несправжньоюпізня** (Dianthus pseudoserotinus), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Гвоздицкоцвіті** (Caryophyllales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Гвоздичне дерево** (Syzygium aromaticum), вид рослин

**Гвоздичники** (Caryophyllaceae), ряд стрічкових черв'яків

**Гвоздичні** (Caryophyllaceae), родина квіткових рослин порядку гвоздицкоцвітих

**Гвоздь, Микола Петрович** (1937–2010), музикант, диригент, Україна

**Ге, Микола Миколайович** (1831–1894), живописець, майстер портрету, історичного та релігійного живопису, Росія – Україна

**Ге Хун** (283/284–343/363), філософ-даосист, Китай

**Геб**, давньоєгипетський бог землі, син Шу й Тефнут, брат і чоловік Нут, а також батько Осириса, Ісиди, Сета і Нефтиди

**Геба**, у давньогрецькій міфології – богиня юності та вічної молодості, вродлива дочка Зевса і Гери, що служила на Олімпі виночерпцем богів, доки її не змінив Ганімед

**Геббель, Фрідріх Крістіан** (1813–1863), драматург, Німеччина

**Геббельс, Йозеф** (1897–1945), політик, ідеолог Третього рейху, міністр народної освіти і пропаганди Німеччини (1933–1945), Німеччина

**Гебелома** (Hebeloma), рід грибів

**Гебель, Карл Крістіан** (1794–1851), хімік, фармаколог, член-кореспондент Петербурзької АН (1833), Німеччина

**Гебенштрайт, Йоганн Крістіан** (1720–1795), медик, Німеччина

**Геберлін, Пауль** (1878–1960), філософ, Німеччина

**Гебефренія**, одна з форм шизофренії

**Гейртіг, Мордехай** (1877–1942), композитор і поет-пісняр, автор понад 600 єврейських пісень, писав на їдиш, Польща

**Геблер, Фрідріх Август фон** (1781–1850), натураліст, географ, член-кореспондент Петербурзької АН (1833), Німеччина – Росія

**Гебраїзм**, слово, зрідка вислів, запозичений з давньоєврейської мови або із сучасної мови їврит; в українську мову ці слова переважно потрапили через посередництво інших мов, належать до біблійної та релігійної лексики, входять до арго

**Гебраїстика**, комплекс гуманітарних дисциплін, що вивчають єврейську культуру; в лінгвістичному аспекті – вивчення давньоєврейської мови та пам'яток писемності

**Гебридське море**, окраїнне море північної Атлантики, розташоване біля західного узбережжя Шотландії

**Гебридські острови**, архіпелаг в Атлантичному океані біля західних берегів Шотландії

**Гебуза, Арманду Еміліу** (1943), президент Мозамбіку (2005–2015)

**Гебус-Баранецька, Стефанія Мефодіївна** (1905–1985), художниця-графік, Україна

**Гевара, Антоніо де** (1480–1545), священник, політичний діяч, письменник, Іспанія

**Гевеке, Павло Павлович** (1908–2006), скульптор, Україна

**Гевелій, Ян** (1611–1687), астроном, конструктор телескопів і градоначальник Гданська, Польща

**Гевеші, Дьєрдь** (Георг; 1885–1966), хімік, Нобелівська премія з хімії (1943), Угорщина – Велика Британія – Швеція – Німеччина

**Гевея** (Hevea), рід рослин родини молочайних

**Гевісайд, Олівер** (1850–1925), математик, фізик, інженер, автор функції Хевісайда для моделювання електричного струму в ланцюзі, Велика Британія

**Гевліч, Авксентій Росія Павлович** (1790–1861), державний діяч, сенатор, губернатор, Україна

**Геворт, Уолтер Нормі** (1883–1950), хімік, Нобелівська премія з хімії (1937), Велика Британія

**Геврик, Тит Богданович** (1936), архітектор, історик, головний архітектор Пенсильванського університету (м. Філадельфія, США), Україна – США

**Гегардт та верхів'я річки Азат**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастирський комплекс 4–13 ст., Вірменія

**Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх** (1770–1831), філософ, фундатор абсолютного ідеалізму та діалектики, вперше звернувся до аналізу логіки історичного зв'язку культури і цивілізації, Німеччина

**Гегельянство**, ряд філософських течій, що мають основою теорії Гегеля

**Гегемоне**, нерегулярний супутник Юпітера

**Гегемонізм**, претензії певної соціальної групи, партії чи держави на керівну роль і першість у суспільному процесі, прагнення диктату й нав'язування іншим своєї позиції

**Гегемонія**, керівництво, домінуюче становище певного суспільного угруповання щодо інших подібних угруповань

**Гегемонія міжнародна**, статусна характеристика міжнародного актора, який відіграє домінуючу роль у системі міжнародних відносин

**Гегенбауера многочлени**, в математиці – многочлени, ортогональні на відрізку  $[-1, 1]$  з ваговою функцією  $(1-z^2)^{\gamma-1/2}$

**Гегечкорі, Євген** (1881–1954), політик, один з лідерів Грузинської Демократичної Республіки (1918–1921), Грузія – Франція

**Гед, Віллем Клас** (бл. 1594–1680), живописець, майстер натюрморту, Нідерланди

**Гедель, Курт** (1906–1978), логік і математик, Австрія

**Геделя теореми**, дві теореми математичної логіки про принципи обмеження формальної арифметики і, як наслідок, всякої формальної системи, в якій можна визначити основні арифметичні поняття: натуральні числа, 0, 1, додавання і множення

**Геденбергит**, мінерал

**Гедєон (Вишневський)** (1678–1761), ієрарх православної церкви, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, Україна – Росія

**Гедзеві** (Tabanidae), родина комах

**Гедзі** (Tabanus), рід кровосисних комах

**Гедимін** (1275–1341), великий князь Литовський (1316–1341)

**Гедиміновичі**, династія великих князів Литовських (1341–1572) та королів Польщі (1385–1572)

**Гедіз**, друга за розмірами річка Туреччини, впадає до Егейського моря, 401 км

**Гедіке, Олександр Федорович** (1877–1957), композитор, Росія

**Гедонізм**, філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода



**Гедройц, Єжи** (1906–2000), політик і громадський діяч, видавець, Польща

**Гелфілд, Кристофер Остін** (1959), астронавт, Канада

**Геез**, мертва ефіосемітська мова християнської літератури та епіграфіки Ефіопії

**Гесна**, історична долина на південний захід від Єрусалиму і символ судного дня в іудаїзмі

**Геср, Освальд** (1809–1883), біолог, палеоботанік, Швейцарія

**Геср, Ричард Мервін** (1919–2002), філософ, Велика Британія

**Геср, Томас** (1806–1891), політик, адвокат, теоретик виборчих систем, Велика Британія

**Гесрдал, Тур** (1914–2002), письменник, мандрівник, етнолог та культуролог, Норвегія

**Гесрен, Арнольд Герман Людвіг** (1760–1842), історик, Німеччина

**Гесць, Валерій Михайлович** (1945), економіст, академік НАН України (1995), віце-президент НАН України (2009–2015), член Президії НАН України (з 2015), Україна

**Геза** (945–997), державний діяч, великий князь мадярів (972–997)

**Геза I Благочестивий** (1040–1077), король Угорщини (1074–1077)

**Геза II Угорський** (1130–1162), король Угорщини (1141–1162)

**Гези**, прізвисько членів союзу дворян, утвореного опозиційною знаттю (1565) задля захисту привілеїв нідерландського дворянства від деспотизму іспанського короля

**Гезлітт, Вільям** (1778–1830), письменник-есеїст, Велика Британія

**Геї гіпотеза**, наукова теорія, що визначає співвідношення між різними процесами, які відбуваються на землі (хімічними, фізичними і біологічними)

**Гей, Марвін** (1939–1984), музикант, співак, композитор, продюсер, один з основоположників ритм-енд-блюзу, США

**Гейбл, Кларк** (1901–1960), актор, «Оскар» (1935), США

**Гейворд, Сюзен** (1918–1975), актриса, лауреат Каннського МКФ (1956), «Оскар» (1959), США

**Гейворт, Ріта** (1918–1987), актриса, зірка американського кінематографу 1940-х, США

**Гейгер, Ганс Вільгельм** (1882–1945), фізик, Німеччина

**Гейгера – Мюллера лічильник**, газорозрядний прилад для виявлення і дослідження різного роду радіоактивних та ін. іонізуючих випромінювань:  $\alpha$ -і  $\beta$ -частинок,  $g$ -квантов, світлових і рентгенівських квантів, частинок високої енергії в космічних променях і на прискорювачах

**Гейда, Антон** (1878–?), спортсмен (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1904), США

**Гейдельберг**, місто у Німеччині, значний університетський центр, 147 тис. мешканців

**Гейдельберзька людина** (*Homo heidelbergensis*), викопна людина, яка існувала від 600 до 400 тис. років тому і можливо була прямим предком як неандертальців, так і сучасних людей

**Гейдельберзький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Гейдельберг (Німеччина) з 1386

**Гейдельберзькі романтики**, Гейдельберзька школа романтиків, Гейдельберзький гурток романтиків, група німецьких письменників першої половини 19 ст., які збирали, систематизували, вивчали й публікували фольклор

**Гейден, Роберт** (1913–1980), поет, есеїст, США

**Гейден, Ян ван дер** (1637–1712), живописець і винахідник, Нідерланди

**Гейденгайн, Мартін** (1864–1949), біолог, анатом, гістолог, Німеччина

**Гейденстам, Вернер фон** (1859–1940), письменник, Нобелівська премія з літератури (1916), Швеція

**Гейдріх, Рейнгард Трістан Ойген** (1904–1942), один з лідерів нацистської Німеччини, начальник Головного управління імперської безпеки (1939–1942), Німеччина

**Гейсманс, Герман** (1864–1924), письменник, Нідерланди

**Гейз, Фред Воллес** (1933), астронавт, США

**Гейзе, Пауль** (1830–1914), письменник, Нобелівська премія з літератури (1910), Німеччина

**Гейзенберг, Вернер Карл** (1901–1976), фізик, Нобелівська премія з фізики (1932), Німеччина

**Гейзер**, джерело, яке періодично викидає фонтани гарячої води і пари

**Гейзинга, Йохан** (1872–1945), історик, культуролог, автор теорії ігрового походження культури, Нідерланди

**Гейко, Марко Семенович** (1956–2009), художник, Україна

**Гейко, Ольга Дмитрівна** (1953), правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Гейл, Джордж Еллері** (1868–1938), астроном, США

**Гейл, Роберт** (1945), лікар, що допоміг у лікуванні жертв Чорнобиля, займався й іншими гуманітарними місіями, США

**Гейлбронер, Роберт** (1919–2005), економіст-інституціоналіст, соціолог, США

**Гейлі, Артур** (1920–2004), письменник, Велика Британія – Канада

**Гейлінкс, Арнольд** (1624–1669), метафізик, логік, провідний представник філософської доктрини, відомої як окказіоналізм, Бельгія

**Гей-Люссак, Жозеф-Луї** (1778–1850), хімік, фізик, Франція

**Гей-Люссака закони**, закони, що описують властивості ідеальних газів

**Гейм, Альберт** (1849–1937), геолог, Швейцарія

**Гейм, Андрій Костянтинович** (1958), фізик, Нобелівська премія з фізики (2010), Росія – Нідерланди – Велика Британія

**Гейм, Георг** (1887–1912), поет, письменник, драматург, ключова фігура раннього експресіонізму, Німеччина

**Гейм, Стефан** (1913–2001), письменник, Німеччина

**Геймани, Едуард** (1889–1967), економіст і соціолог, теоретик християнського соціалізму, Німеччина

**Гейманс, Корней Жан Франсуа** (1892–1968), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1938), Бельгія

**Гейне, Генріх** (1797–1856), поет і журналіст, Німеччина

**Гейне, Христіан Готтліб** (1729–1812), літературознавець, Німеччина

**Гейнзіус, Готтфрід** (1709–1769), астроном, член Петербурзької АН, Німеччина

**Гейнор, Джанет** (1906–1984), актриса, «Оскар» (1929), США

**Гейнош, Войцех** (1895–1976), історик права, архівіст, Білорусь – Польща – Франція

**Гейнсборо, Томас** (1727–1788), живописець, представник романтизму, Велика Британія

**Гей-парад**, акція, хода представників сексуальних меншин задля захисту прав людини незалежно від сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

**Гейрангерфіорд і Нерьойфіорд**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Норвегія

**Гейровський, Ярослав** (1890–1967), хімік, Нобелівська премія з хімії (1959), Чехія

**Гейс, Резерфорд Берчард** (1822–1893), 19-й президент США (1877–1881)

**Гейс, Хелен** 1900–1993), актриса, лауреат Венеціанського МКФ (1932), «Оскар» (1931, 1971), США

**Гейсон**, у античних будовах – верхня частина карниза

**Гейссоломові** (Geissolomataceae; також – гейссоломові), родина квіткових рослин порядку крососомцвітих

**Гейсум, Ян ван** (1682–1749), художник, працював у жанрі натюрморту, Нідерланди

**Гейтоногамія**, запилення квітки пиломком іншої квітки тієї самої рослини

**Гейтс, Білл** (1955), підприємець, засновник компанії Майкрософт, філантроп, США,

**Гейхера** (Heuchera) багаторічні рослини, родини камнеломкових

**Гейша**, в японській культурі статус жінки, яка розважає чоловіків досконалим виконанням традиційних музичних творів, танців, умінням вести бесіду, знанням чайної церемонії

**Гейштор, Александр** (1916–1999), історик-медієвіст, іноземний член АН України (1991), Росія – Польща

**Гек, Річард** (1931), хімік, Нобелівська премія з хімії (2010), США

**Геката**, у грецькій міфології – богиня ночі, володарка мороку

**Гекатей Абдерський** (4 ст. до н.е.), історик і філософ, історіограф Александра Македонського, Стародавня Греція

**Гекатей Мілетський** (550–490 до н. е.), історик, географ, Стародавня Греція

**Гекатонхейр**, у давньогрецькій міфології – сторуки п'ятдесятиголові велетні, уособлення хтонічних сил

**Гекза..., гекса...**, частина слова, що відповідає за значенням слову «шість»

**Гекзаметр**, гексаметр, віршовий дактилічний розмір із шістьма стопами без рими

**Гекістотерми**, рослини холодного клімату

**Гекке оператор**, у математиці, зокрема, в теорії модулярних форм, певний вид оператора «в середньому», який відіграє важливу роль у структурі векторних просторів модулярних форм і більш загальних автоморфних представлень

**Геккель, Еріх** (1883–1970), художник, Німеччина

**Геккель, Ернст Генріх Філіп Август** (1834–1919), природодослідник і філософ, Німеччина

**Геккер, Наум Леонтійович** (1861/1862–1920), політик, революціонер, публіцист, Україна

**Геккер, Оскар** (1864–1938), геофізик, Німеччина

**Гекла**, діючий вулкан на південному заході Ісландії

**Гекмен, Джеймс Джозеф** (1944), економіст, Нобелівська премія з економіки (2000), США

**Гекмен, Джин** (1931), актор, «Срібний ведмідь» (1989), «Оскар» (1972, 1993), США

**Гекон європейський листолапий** (*Euleptes europaе*), єдиний представник роду гекони європейські листолапи з підродини справжні гекони

**Гекон середземноморський** (*Mediodactylus kotschyi*), вид плазунів, ряду ящірки, родини геконових, внесений до Червоної книги України

**Гекони тонкопалі середземноморські** (*Mediodactylus, Surtopodion*; також – гекони тонкопалі), рід плазунів родини геконових

**Геконові** (*Gekkonidae*), родина ящірок ряду лускатих плазунів

**Гекончики** (*Alsophylax*), рід плазунів роду північноазійські гекончики

**Гексаедр**, шестигранник, наприклад 5-кутна піраміда. Правильний гексаедр – куб

**Гексаметилентетраміні** (уротропін), поліциклічний амін зі структурою алмазу

**Гексаплоїд**, клітина або особина, що має шість повних наборів хромосом

**Гексаферити**, порода

**Гексахлоран**, хлорорганічна аліциклічна речовина

**Гексахлорбензол**, хлорорганічна ароматична речовина

**Гексахлорбутандієн**, хімічна сполука, що застосовується для боротьби з філоксерою виноградної лози

**Гексахлоретан**, безбарвні кристали зі слабким запахом камфори

**Гексозаміни**, аміноцукри, формально утворені приєднанням аміногрупи до гексоз

**Гексозани**, полісахариди, молекули яких побудовані з великої кількості гексозних залишків

**Гексози**, вуглеводи групи моносахаридів з шістьма атомами вуглецю

**Гексозофосфати**, естери, утворені гексозами та одним або двома залишками фосфорної кислоти, важливі проміжні продукти вуглеводного обміну організмів

**Гексокіназа**, фермент класу трансфераз

**Гексоній**, лікарський препарат з групи гангліоблокаторів

**Гект, Бен** (1894–1964), сценарист, США

**Гект...**, **гекто...**, префікс, що позначає (у системі СІ) збільшення в сто разів

**Гектар**, одиниця площі в метричній системі мір

**Гектографія**, спосіб друку, заснований на використанні друкарської форми у вигляді желатино-гліцеринової маси, що містить фарбник і виділяє його при зволоженні

**Гектокотиль**, видозмінене щупальце молюсків

**Гектор**, у грецькій міфології – герой, старший син Пріама й Гекаби, чоловік Андромахи. За «Іліадою», найхоробріший воїн у троянському війську, який переміг багато ворогів, однак загинув, за рішенням Зевса, у двобою від руки Ахіллеса

**Гекшер, Елі Філіп** (1879–1952), економіст, історик, фахівець з меркантилізму, Швеція

**Гелади** (*Theropithecus*), рід ссавців родини мартишкових

**Геласій I** (?–496), 49-й папа римський у 492–496

**Геласій II** (?–1119), 161-й папа римський (1118–1119)

**Гелатська академія**, науково-культурний центр, заснований царем Давидом IV у 12 ст.

**Гелатський монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятка архітектури 12 ст., центр освіти і культури за Середньовіччя, Грузія

**Гелбрейт, Джон Кеннет** (1908–2006), економіст, соціальний мислитель, дипломат, літератор, громадський діяч, США

**Гелдерланд**, провінція Нідерландів

**Гелен, Арнольд** (1904–1976), філософ, один із засновників філософської антропології, Німеччина

**Гелена**, природний супутник Сатурна

**Гелій**, хімічний елемент, символ – He, атомний номер – 2

**Геліке**, супутник Юпітера

**Гелікоїд**, гвинтова поверхня, яка утворюється рухом прямої, що обертається навколо перпендикулярної до неї осі і одночасно поступально рухається в напрямку цієї осі, причому швидкості цих рухів пропорційні

**Гелікон**, мідний духовий музичний інструмент низький за звучанням, переважно використовується лише в духових оркестрах

**Геліконіди** (*Heliconidae*), родина метеликів

**Геліконієві** (*Heliconiaceae*), родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Гелікопріон**, рід хрящових риб кам'яновугільної та пермської епох

**Гелікотрема**, вузький отвір у верхній частині завитка внутрішнього вуха; є амплітудно-частотним аналізатором і складається з волокон, натягнутих упоперек завитка у напрямку поширення хвилі

**Геліо...**, частина складних слів, що відповідає поняттям «сонце», «сонячний»

**Геліобіологія**, сонячна активність і біосфера

**Геліогеофізика**, наука, що вивчає вплив процесів, які відбуваються Сонці, на геофізичні явища

**Геліографюра**, один із способів глибокого друку, близький до офорту, при якому друкарська форма виготовля-

ється із застосуванням фотографічних процесів; відбиток, отриманий з такої форми

**Геліографія**, 1) частина астрономії, що займається дослідженням і описом Сонця; 2) прикладання фотографії до безпосереднього отримання зображень на літографському камені і сталевих пластинках

**Геліодор**, мінерал

**Геліоенергетика**, галузь енергетики, що вивчає і застосовує методи експлуатації енергії сонячного проміння для промислових і побутових потреб

**Геліоміцин**, лікарський препарат, антибіотик

**Геліос**, у давньогрецькій міфології – бог сонячного світла, син титана Гіперіона і Теї, брат Селени та Еос. Божество всесвітньої сили, згадується нарівні зі стихіями: Землею, Небом, Водою

**Геліосейсмологія**, наука про розповсюдження коливань у надрах Сонця

**Геліостат**, допоміжний астрономічний прилад, здатний повертати дзеркало таким чином, щоб спрямовувати сонячні промені постійно в одному напрямку, незважаючи на видимий добовий рух сонця

**Геліотерапія**, лікування сонячним опромінюванням

**Геліотехніка**, техніка, пов'язана з використанням променевої енергії Сонця

**Геліотроп** (кривава яшма), мінерал групи кварцу

**Геліотропізм**, здатність живих організмів (переважно рослин) приймати певне положення під впливом сонячного світла, буває позитивний (до сонця) і негативний (від сонця); те саме, що й фототропізм

**Геліоустановка**, установка, що вловлює і перетворює променеву енергію Сонця на іншу (наприклад, на електричну енергію)

**Геліофізика**, розділ астрофізики, що вивчає явища, які відбуваються на Сонці

**Геліофіти** (світлолюбні рослини), пристосовані до життя на відкритих, добре освітлюваних сонцем місцях рослин, що погано зносять тривале затінення

**Геліоцентризм**, геліоцентрична теорія, вчення в астрономії і філософії, яке ставить Сонце в центр Всесвіту, а навколо нього (точніше, навколо спільного центра мас всієї його системи) обертаються усі тіла. в т.ч. планети і зокрема Земля

**Геліциди** (*Hellicidae*), родина наземних молюсків

**Геллапа інститут**, Американський інститут громадської думки, установа, що здійснює проведення загальнонаціональних опитувань громадської думки, США

**Гелле, Ісмаїл Омар** (1947), президент Джибуті з 1999

**Геллер, Джозеф** (1923–1999), письменник-сатирик, сценарист, драматург, США

**Геллер, Михайло Якович** (1922–1997), історик, публіцист, письменник, критик, дисидент

**Геллер, Юхим Петрович** (1925–1998), шахіст, 7-разовий переможець шахових олімпіад, претендент на світову корону, Україна – Росія

**Геллеспонт**, давньогрецька назва протоки Дарданелли

**Геллман, Ліліан** (1905–1984), письменниця, драматург, сценарист, США

**Гелл-Ман, Маррі** (1929), фізик, Нобелівська премія з фізики (1969), США

**Геллнер, Ернест Андре** (1925–1995), філософ, соціальний антрополог, Франція – Велика Британія – Чехія

**Гелмс, Сьюзен** (1958), астронавт, США

**Геловані, Арчил Вікторович** (1915–1978), військовий інженер, маршал інженерних військ СРСР (1977), Грузія – Україна – Росія

**Геловані, Віктор Арчилович** (1944), кібернетик, академік РАН (1997), Україна – Росія

**Геловані, Михайло** (1893–1956), актор, виконавець ролей Й. Сталіна у радянському кінематографі, народний артист СРСР (1950), Грузія – Росія

**Гелодій Бландова** (*Helodium blandowii*), вид мохоподібних родини туїдієвих, внесений до Червоної книги України

**Гелони**, скіфське плем'я

**Гелонім**, вид топоніма, власна назва болота, мочари

**Гелофіти**, болотяні трав'янисті рослини

**Гель**, структурована система, що складається з високомолекулярних і низькомолекулярних речовин

**Гель, Іван Андрійович** (1937–2011), правозахисник, політв'язень, один із засновників Української Гельсінської групи, Україна

**Гельбіг, Вольфганг** (1839–1915), археолог, Німеччина

**Гельвела** (*Helvella*), рід грибів флори України

**Гельвела монашка** (*Helvella monachella*), вид грибів родини гелвелових, внесений до Червоної книги України

**Гельвети**, найчисленніше кельтське плем'я на території Галлії

**Гельвецій, Клод Адріан** (1715–1771), просвітитель, енциклопедист, один із ідейних натхненників Великої французької революції, Франція

**Гельвін**, мінерал

**Гельголанд**, острів у Північному морі, територія Німеччини

**Гельд, Павло Володимирович** (1911–1993), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1970), Україна – Росія

**Гельдера нерівність**, у функціональному аналізі і суміжних дисциплінах – фундаментальна властивість просторів  $L_p$

**Гельдерлін, Йоган Христіан Фрідріх** (1770–1843), поет, Німеччина

**Гельдерод, Мішель де** (1898–1962), драматург, Бельгія

**Гельземієві** (*Gelsemiaceae*), родина квіткових рослин порядку тирличцевітх

**Гельман, Макс Ісайович** (1892–1979), скульптор і педагог, Україна

**Гельман, Олександр Ісакович** (1933), драматург, Молдова – Росія

**Гельмгольц, Герман Людвіг Фердінанд фон** (1821–1894), фізик, математик, біолог, Німеччина

**Гельмгольца енергія**, термодинамічний потенціал, який визначає рівноважні термодинамічні характеристики системи в залежності від об'єму та температури

**Гельмер, Герман Готліб** (1849–1919), архітектор мюнхенської школи, Німеччина

**Гельмерсен, Грегор фон** (1803–1885), географ, Естонія – Росія

**Гельмерт, Фрідріх Роберт** (1843–1917), геодезист, Німеччина

**Гельмінти**, паразитичні черви

**Гельмінтогеографія**, розділ гельмінтології, що вивчає поширення гельмінтів на земній кулі

**Гельмінтози**, захворювання, що їх викликають гельмінти

**Гельмінтологія**, наука, що всебічно вивчає паразитичних черв'яків, або гельмінтів, та спричинювані ними хвороби (гельмінтози) людини, тварин і рослин з метою розроблення раціональних лікувально-профілактичних заходів

**Гельмінтора розчепірена** (*Helminthotheca divaricata*), вид водоростей родини немалієвих, внесений до Червоної книги України

**Гельмінтоспоріози рослин**, хвороби рослин, що їх спричинюють гриби роду *Helminthosporium*

**Гельмольд із Босау** (1120–1177), монах-священик і християнський місіонер, хроніст, Німеччина

**Гельмонт, Ян Баптіста ван** (1579–1644), лікар, хімік, фізіолог, природознавець, Бельгія

**Гельсінгін Саномат** (*Helsingin Sanomat*), щоденна фінська газета. Видається в Гельсінкі, заснована 1889

**Гельсінгладна декоровані ферми**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сім фермерських комплексів 19 ст. на території історичної області Гельсінглад, Швеція

**Гельсінкі**, місто, столиця Фінляндії

**Гельсінський процес**, процес еволюції системи європейської безпеки, започаткований розробкою і підписанням Заключного акту наради з безпеки та співробітництва

**Гельсінський саміт НБСЄ 1992**, міжнародна зустріч, на якій країни-учасниці прийняли рішення заснувати у Відні Форум НБСЄ з питань співпраці в галузі безпеки

**Гельстед, Отто** (1888–1968), поет, Данія

**Гельфанд, Ізраїль Мойсейович** (1913–2009), математик, академік АН СРСР (1984), Україна – Росія – США

**Гель-фільтрація**, спосіб біохімічних досліджень

**Гельфонда теорема**, стверджує, що будь-яке число виду  $\alpha\beta$ , де  $\alpha$  – алгебраїчне число, відмінне від 0 і 1, і  $\beta$  – ірраціональне алгебраїчне число, буде трансцендентним числом

**Геляс, Ярослав Томович** (1916–1992), актор, режисер, народний артист УРСР (1964), Україна

**Гем**, комплексна сполука порфірину з двовалентним залізом, простетична група гемопroteinів

**Гем, Ян Давід де** (бл. 1606–1683/1684), живописець, майстер натюрморту, Нідерланди

**Гема**, ювелірний камінь, зазвичай округлої чи овальної форми, і вирізними зображеннями

**Гемаглютинація**, склеювання еритроцитів



**Гемаглютиніни**, антитіла, здатні викликати гемаглютинацію

**Гемам**, вітрильно-гребний фрегат шведського флоту

**Гемангіома**, доброякісна пухлина, яка походить з клітин ендотелію кровоносних судин

**Гемар, Жозеф-Поль** (1796–1858), лікар, хірург, іхтіолог, зоолог, Франція

**Гемара**, друга частина Талмуду, звід дискусій і аналізів тексту Мішни, що проводилися амораями (включає їх постанови та уточнення Закону)

**Гемартроз**, накопичення крові у порожнині суглобу

**Гематин**, хімічне похідне гему

**Гематит** (червоний залізняк), широко поширений мінерал заліза, одна з найголовніших залізних руд

**Гематоген**, лікарський препарат

**Гемато-енцефалічний бар'єр**, фізіологічний механізм, який полягає в існуванні бар'єру між кровоносною системою і центральною нервовою системою

**Гематозої**, гемопаразити, організми з класу найпростіших, які паразитують у крові

**Гематоксилін**, гістологічний забарвник

**Гематологія**, наука, яка вивчає розвиток, структуру і функції крові; також розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань крові

**Гематома**, крововилив

**Гематомієлія**, крововилив у спинний мозок

**Гематопоез**, дозрівання клітин крові у кістковому мозку, гемопоєз

**Гематопорфірин**, продукт хімічних перетворень гемоглобіну, використовується як лікарський препарат

**Гематопсія**, крововилив в око

**Гематофаги**, тварини, що живляться кров'ю інших тварин і людини

**Гематохром**, червоний або червоно-оранжевий пігмент, який виділяють стоматокки (*Haematococcus sphaerella*)

**Гематоцеле**, кров'яний опух, крововилив у порожнину тіла

**Гематоценцефалічний бар'єр**, бар'єр між кровоносним руслом і цереброспінальною рідиною, що формується особливими зчепленнями між клітинами ендотелію капілярів мозку

**Гематургія**, поява крові в сечі

**Гемелологія**, галузь біології і медицини, що вивчає походження близнюків

**Гемералопія**, куряча сліпота, порушення зору, коли хворий не здатний добре бачити в сутінках

**Гемеретрин**, пігмент, який містить залізо

**Гемеробія**, результат сумарного впливу людини на екосистему

**Гемі...**, частина складних слів, що означає «половину»

**Геміанестезія**, обезболювання половини тіла (по один бік від центральної вертикальної вісі)

**Геміанопсія**, розлад зору, коли одне око або обидва очі дозволяють хворому бачити тільки половину поля зору

**Геміатрофія**, атрофія половини органу або одного органу з пари

**Гемідіаптом Рилова** (*Hemidiaptomus rylovi*), вид ракоподібних ряду каланоїди, внесений до Червоної книги України

**Гемізігота**, диплоїдний організм, у якого є тільки одна доза певних генів

**Гемізіготність**, стан організму, пов'язаний з тим, що в ньому один або кілька генів не мають алейних партнерів

**Гемікранія**, мігрень, хронічний розлад нервової діяльності, який проявляється у нападах болю, що охоплює половину голови, половину лоба чи іншої частини черепа

**Гемікриптофіти**, рослини, бруньки відновлення яких закладаються близько до поверхні ґрунту

**Гемікрустації**, клас вимерлих примітивних членистоногих

**Гемімеріди** (*Hemimerida*), ряд комах

**Геміметаболія** (геміметаморфоз), перетворення личинки комах безпосередньо в доріглу особину без стадії лялечки

**Геміморфит**, мінерал

**Гемін**, речовина, що утворюється при дії соляної кислоти на гемоглобін

**Гемінус**, зображення міфічної істоти, у формах якої поєднуються дві людини, людина з твариною або птахом, дві тварини тощо

**Геміпарез**, слабкість з однієї сторони тіла

**Геміплегія**, параліч однієї сторони тіла

**Геміхордові** (*Hemichordata*), підтип морських тварин

**Геміцелюлози**, полісахариди з молекулярною масою, меншою, ніж у целюлози

**Гемлок**, рід близький до ялиць та ялин, який займає проміжне між ними положення

**Гемма**, ювелірна прикраса, камінь з врізаним углиб зображенням (інталії) або зображенням, що виступає (камеї)

**Гемметт, Кірк Лі** (1962), рок-музикант, композитор, США

**Гемо**, частина слова, що означає «кров», «кров'яний»

**Гемогенез**, утворення (диференціація) бруньок калусними клітинами

**Гемоглобіни**, пігменти крові

**Гемоглобінопатії**, гемоглобінози, захворювання, при яких порушується структура і / або функція гемоглобіну

**Гемоглобінурія**, поява гемоглобіну в сечі

**Гемодинаміка**, рух крові

**Гемодіаліз**, процедура очищення крові від токсичних речовин, яка призначається хворим з недостатністю функції нирок

**Гемодорові** (*Haemodoraceae*), родина квіткових рослин порядку комеліноцвітих

**Гемоліз**, руйнування еритроцитів

**Гемолізини**, специфічні антитіла

**Гемолімфа**, аналог крові у безхребетних, характерна для незамкненої кровоносної системи

**Гемолітична хвороба новонароджених**, хвороба новонароджених, чий еритроцити в результаті резус-несумісності з матір'ю руйнуються материнськими антитілами-гемолітинами

**Гемонхоз**, гельмінтоз людини і тварин з групи нематодозів

**Гемопаразити**, гематозої, одноклітинні організми, що паразитують у крові хребетних тварин і людини

**Гемопротейни**, складні білки, що включають гем як простетичну групу

**Гемопротейс**, рід кровопаразитів типу найпростіших, що спричиняють захворювання птахів, ящірок, змії

**Геморагічна хвороба**, висококонтагіозне інфекційне захворювання кролів

**Геморагія**, кровотеча, вилив крові з кровоносних судин

**Геморой**, гостре або хронічне розширення вен в області анального отвору

**Гемоспоридії** (Haemosporidia), ряд одноклітинних паразитів крові

**Гемостаз**, захисна реакція проти кровотечі, яка включає в себе звуження кровоносних судин, накопичення тромбоцитів і згортання крові

**Гемотерапія**, лікування впрорскуванням крові або препаратів крові

**Гемотоксин**, отруйна речовина, яка діє на клітини крові

**Гемоторакс**, накопичення крові в грудній порожнині

**Гемотрансфузіологія**, наука, яка вивчає переливання крові, і розділ медицини, який розробляє методику переливання крові

**Гемофілія**, група генетичних хвороб, коли пацієнт не здатен до нормального згортання крові

**Гемохроматоз** (пігментний цироз печінки, бронзовий діабет), спадкове генетичне захворювання, що проявляється порушенням обміну заліза з накопиченням його в організмі людини

**Гемоцит**, клітина крові

**Гемоцитобласти**, клітини кровотворних органів людини та хребетних тварин (кістковий мозок, селезінка, лімфатичні вузли), з яких утворюються всі клітинні елементи крові (еритроцити, лейкоцити тощо)

**Гемоціаніни**, аналоги гемоглобіну, що знаходяться у гемолімфі безхребетних тварин; використовуються в лабораторній діагностиці хвороб людини як імуностимулятори, а також як лікарські речовини з протипухлинною дією

**Гемпден Парк**, стадіон у м. Глазго (Шотландія, Велика Британія), вміщає більше 52 тис. глядачів, діє з 1903

**Гемпель, Вальтер** (1851–1916), хімік, Німеччина

**Гемпель, Карл Густав** (1905–1997), філософ, Німеччина – США

**Гемсбок** (*Oryx gazella*), вид антилоп

**Гемула**, зимуюча брунька

**Ген**, структурна і функціональна одиниця спадковості живих організмів

**Ген структурний**, ген, який кодує РНК і білки; він несе інформацію про послідовність амінокислот у білковій молекулі

**Ген химерний**, ген, сконструйований із фрагментів ДНК різного походження

**Гена положення ефект**, вплив розташування генів на прояв їх активності

**Генайз, Карл Гордон** (1926–1993), астронавт, астроном, США

**Генатулін, Анатолій Юмабайович** (1925), письменник, Росія

**Гендель, Георг Фрідріх** (1685–1759), композитор, Німеччина

**Гендер**, поняття, що використовується в соціальних науках для відображення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини

**Гендерлект**, сукупність особливостей мовлення жінок або чоловіків у межах однієї національної мови

**Гендерне дослідження**, різновид соціологічного дослідження соціальних та соціопсихологічних особливостей жінок або чоловіків

**Гендерні ролі**, набір очікуваних зразків поведінки (норм) залежно від чоловічої або жіночої статі

**Гендерні стратегії**, сукупність тривалих у часі індивідуальних способів поведінки, пов'язаних з гендером

**Гендерні студії**, міждисциплінарні дослідження, предмет яких пов'язаний з гендером

**Гендерсон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, острів, природоохоронна територія, заморська територія Великої Британії у Південній Океанії

**Гендерсон, Артур** (1863–1935), політик, лідер Лейбористської партії Великої Британії, Нобелівська премія миру (1934), Велика Британія

**Гендов, Васил** (1891–1970), актор та режисер, піонер болгарського кінематографу, Болгарія

**Гендрікс, Джимі** (1942–1970), рок-музикант, співак, гітарист-віртуоз, композитор, США

**Генеалогічне дерево**, схематичне зображення генеалогічних відносин організмів

**Генеалогічний метод**, метод у генетиці людини

**Генеалогія**, 1) родознавство, допоміжна історична дисципліна; 2) постмодерністська методологія нелінійного моделювання історичних подій, представлена у філософських концепціях М. Фуко, Дельоза

**Генеалогія в генетиці та селекції**, сукупність відомостей про походження даної особини або групи особин тварин або рослин

**Генедісла Гайма** (*Hennediella heimii*), вид мохоподібних родини потієвих, внесений до Червоної книги України

**Генез**, друга частина складних слів, що вказує на пов'язаність з процесом утворення, виникнення та подальшого розвитку

**Генеза**, видавництво у м. Київ, діє з 1992

**Генезис**, 1) поняття, що відображає виникнення, походження і закономірний розвиток подій, явищ, речей та ін.; 2) (біологія) походження, виникнення; процес утворення

**Генезис ландшафту**, сукупність різноманітних природних процесів, включаючи антропогенні, що зумовили виникнення, еволюцію і сучасний стан ландшафту

**Генерал**, 1) військове звання або чин вищого командного складу збройних сил (у військово-морському флоті йому відповідає звання адмірала), а також особа з цим званням; 2) звання керівних осіб деяких цивільних відомств

**Генерал-губернаторство**, адміністративно-територіальна одиниця у Російській імперії (1775–1917), до складу якої входила одна або кілька губерній, керувалася генерал-губернатором

**Генералізація в патології**, методика виправлення дефектів мови у дітей

**Генералізація картографічна**, відбір та узагальнення зображуваних на карті явищ відповідно призначенню і масштабу карти

**Генералізм**, кадрова концепція

**Генералісимум**, 1) найвище військове звання у збройних силах низки країн, яке присвоювалося полководцям за особливі воєнні заслуги, а також особа, якій присвоєне це звання; 2) почесне звання деяких державних діячів або осіб із монархічних династій

**Генералітет**, 1) узагальнена назва осіб вищого командного і начальницького складу збройних сил країн світу; 2) особи, які мають вищі військові звання генералів

**Генераліч**, Іван (1914–1992), художник-примітивист, Хорватія

**Генераль Анцайгер** (Generalanzeiger), німецька щоденна газета, видається з 1725

**Генеральна Асамблея ООН**, головний дорадчий, директивний та представницький орган Організації Об'єднаних Націй

**Генеральна військова рада**, вищий розпорядчий орган Української козацької держави

**Генеральна губернія**, тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, утворена 12.10.1939 урядом Третього рейху під час Другої світової війни у центрально-східній частині Польської держави з центром у Кракові

**Генеральна прокуратура України**, центральна установа в системі органів Прокуратури України

**Генеральна угода про тарифи і торгівлю**, ГАТТ, міжнародна угода, досягнута 30.10.1947 між 23 державами у Женеві (Швейцарія), згідно з якою кожна з них погодилася забезпечити іншим рівний і недискримінаційний режим торгівлі, у 1995 перейменовано на СОТ

**Генеральний бунчужний**, виборна службова особа, що обіймала одну з найвищих урядових посад гетьманської України, член генеральної старшини

**Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769**, перепис населення і господарств Лівобережної України владою Російської імперії з метою запровадження нового, підвищеного державного оподаткування

**Генеральний секретар**, старша посадова особа будь-якої організації (партії, профспілки, міжнародної організації тощо)

**Генеральний секретар ООН**, найвища адміністративна посадова особа в ООН

**Генеральний секретаріат Української Центральної Ради**, виконавчий орган, уряд, сформований Українською Центральною Радою 28.06.1917

**Генеральний штаб**, Генштаб, центральний орган управління військами та планування оборони держави

**Генеральний штаб Збройних Сил України**, головний військовий орган з планування оборони держави, управління застосуванням ЗСУ, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування тощо

**Генеральні директорати**, головні адміністративні підрозділи Комісії ЄС

**Генеративізм у філософії мови**, один з напрямів лінгвофілософії 20 ст., який виник як реакція на дескриптивізм і метод безпосередніх складників

**Генеративні органи**, органи статевого розмноження

**Генератор (в інформатиці)**, електронний пристрій, або комп'ютерна програма, яка продукує дані, що мають однакову структуру, або властивості

**Генератор (у техніці)**, 1) пристрій, апарат або машина, які виробляють деякі хімічні сполуки або речовини в певному стані; 2) прилад для одержання генераторного газу; 3) машина для одержання електричного струму

**Генератор чисел**, алгоритм, який породжує послідовність чисел, елементи якої не залежні один від одного і підкоряються заданому розподілу

**Генератриса**, у комбінаториці, для послідовності  $a_n$  – це формальний степеневий ряд  $a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots$

**Генерація політична**, політична спільність людей приблизно однієї вікової категорії, які мають спільний соціальний досвід, здобутий у період їх соціалізації

**Генети** (Genetta), підсавців ряду хижих

**Генетика**, наука про спадковість та мінливість організмів

**Генетика біохімічна**, галузь генетики, що досліджує закономірності й механізми спадковості та мінливості за допомогою методів біохімії і молекулярної біології

**Генетика людини** (антропогенетика), галузь біології, тісно пов'язана з антропологією і медициною

**Генетика медична**, розділ генетики, який вивчає спадкові хвороби людини

**Генетика мікроорганізмів**, розділ загальної генетики, в якому об'єктом дослідження служать бактерії, мікроскопічні гриби, актинофаги, віруси тварин і рослин, бактеріофаги та ін. мікроорганізми

**Генетика молекулярна**, напрям у молекулярній біології; вивчає основи спадковості та мінливості організмів

**Генетика поведінки**, галузь науки про поведінку, ґрунтується на законах генетики і вивчає, якою мірою і яким чином відмінності в поведінці визначаються спадковими чинниками

**Генетика популяцій**, розділ генетики, який вивчає генетичну структуру природних популяцій

**Генетика рослин**, розділ генетики, що вивчає спадковість і мінливість вищих рослин

**Генетика соматичних клітин**, розділ цитогенетики

**Генетика тварин**, розділ генетики, що вивчає спадковість і мінливість переважно сільськогосподарських, а також домашніх і диких тварин

**Генетична дія випромінювань**, виникнення спадкових змін (мутацій) при опроміненні організмів та вірусів

**Генетичний апарат**, структури, що містять спадкову інформацію

**Генетичний матеріал**, будь-які зразки організмів, які містять функціональні одиниці спадковості

**Генетичний метод**, спосіб дослідження соціальних явищ і процесів, що базується на основі аналізу їх походження, становлення та розвитку

**Генетично модифікований організм** (ГМО), організм, генотип якого було змінено за допомогою методів генної інженерії

**Гени адитивні**, неаллельні гени, що визначають одну ознаку і доповнюють один одного

**Гени голандричні**, гени, зчеплені з чоловічою статевую Y-хромосоною

**Гени мандрівні**, транспозони, рухливі генетичні елементи

**Геніальність**, найбільший прояв творчого потенціалу особистості щодо інших людей, найвища ступінь обдарованості в чому-небудь

**Генів взаємодія**, будь-яка взаємодія неалельних генів у межах геному (генотипу), що приводить до успадкування ознак з порушенням законів Менделя

**Генів горизонтальний перенос**, передача гена організму не нащадку

**Генів зчеплення**, розташування генів в одній хромосомі

**Генів конверсія**, порушення процесу копіювання при дуплікації гена

**Генікулярія спіротенісва** (*Genicularia spirotaenia*), вид водоростей родини гонатозигових, внесений до Червоної книги України

**Геніпа**, плодове листопадне дерево родини маренових, поширене на островах Карибського моря і від південної Мексики до Аргентини та на Філіппінах

**Геніталії**, статеві органи

**Генічеськ**, місто, адміністративний центр Генічеського р-ну Херсонської обл.

**Генічеська протока**, протока між північним кінцем Арабатської стрілки та материком, з'єднує Азовське море з затокою озера Сиваш

**Генічеське озеро**, озеро в Херсонській обл., 9 км<sup>2</sup>

**Генічеський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Генкель фон Доннерсмарк, Флоріан** (1973), кінорежисер, «Оскар» (2007), Німеччина

**Генке-Меллер, Ніна Генріхівна** (1893–1954), живописець-супрематист та футурист, Росія – Україна

**Генкс, Том** (1956), актор, «Срібний ведмідь» Берлінського МКФ (1994), «Оскар» (1994, 1995), США

**Генле петля**, частина ниркового каналця, яка утворює петлю

**Генле, Фрідріх Густав Якоб** (1809–1885), біолог, фізіолог, Німеччина

**Геннадіївська Біблія**, перший повний список книг Біблії церковнослов'янською мовою, сформована 1499 у м. Новгород (Росія)

**Геннадій Новгородський** (бл. 1410–1505), ієрарх православної церкви, архієпископ Новгородський (1484–1504), укладач першого біблійного кодексу у Московії (т. зв. Геннадіївська Біблія), Росія

**Геннен, Томас Джон** (1952), астронавт, США

**Генні кластери**, групи тісно зчеплених генів, що відповідають за споріднені функції або які доповнюють один одного функціонально

**Генографія**, наука про вивчення частин геному, що піддалися мутаціям за час існування людства

**Генокопія**, однакові зміни фенотипу, зумовлені алелями різних генів

**Генологія**, 1) галузь мовознавства, метою якою є вивчення мовленнєвих жанрів; 2) галузь літературознавства, розділ поетики, що вивчає літературні жанри; те саме, що жанрологія

**Геном**, гаплоїдний набір хромосом з локалізованими в них генами; сукупність ядерних елементів генетичної конституції особини, клітини певного виду

**Геноміка**, розділ молекулярної генетики, присвячений вивченню геному і генів

**Генон, Рене** (1886–1951), філософ, Франція

**Геносистематика**, систематика, яка базується на нуклеотидних послідовностях фрагментів ДНК

**Генотейзм**, політейзм, що має вигляд єдинобожжя, де бог, якому наразі поклоняються, сприймається як єдиний і об'єднує в собі риси кількох інших богів

**Генотип**, сукупність спадкових факторів організму чи клітини. Складається з геному, плазмону та пластоому

**Генотоксичність**, термін, що описує шкідливі дії над клітинним генетичним матеріалом, які впливають на його цілісність

**Генофонд**, сукупність всіх генних варіацій (алелей) певної популяції

**Геноцид**, повне або часткове знищення окремих груп населення за расовими, національними, релігійними мотивами або навмисне створення життєвих умов, розрахованих на знищення названих груп

**Геноцид у Руанді 1994**, конфлікт, спровокований міжплемінними чварами тутсі та хуту

**Генристика комунікативна**, галузь мовознавства, спрямована на вивчення мовленнєвих жанрів як засобу формалізації соціальної взаємодії

**Генрі**, одиниця вимірювання індуктивності в системі СІ

**Генрі, Вільям** (1775–1836), хімік і лікар, Велика Британія



**Генрі, Джозеф** (1797–1878), фізик, президент національної АН США (1866–1878), США

**Генріх I** (1008–1060), король Франції (1031–1060)

**Генріх I Боклерк** (1068/1069–1135), король Англії (1100–1135)

**Генріх I Птахов** (876–936), король Німеччини (919–936)

**Генріх II** (1519–1559), король Франції (1547–1559)

**Генріх II Плантагенет** (1133–1189), король Англії (1154–1189)

**Генріх II Побожний** (1192–1241), князь Кракова (1238–1241)

**Генріх II Святий** (1014–1024), король Німеччини (1002–1024)

**Генріх III** (1207–1272), король Англії (1216–1272)

**Генріх III** (1551–1589), король Франції (1574–1589)

**Генріх IV** (1366–1413), король Англії (1399–1413)

**Генріх IV** (1553–1610), король Франції (1589–1610)

**Генріх V** (1386/1387–1422), король Англії (1413–1422)

**Генріх VI** (1421–1471), король Англії (1422–1461, 1470–1471)

**Генріх VII** (1457–1509), король Англії (1485–1509)

**Генріх VIII** (1491–1547), король Англії (1509–1547)

**Генріх Бургундський** (1066–1112), перший граф Португалії (1093–1112)

**Генріх Гентський** (1217–1293), філософ і богослов, Бельгія

**Генріх Молодий** (1155–1183), номінальний король Англії (1170–1183; фактично не правив)

**Генріх Мореплавець** (1394–1460), організатор численних морських експедицій з обстеження західного узбережжя Африки і частини Атлантики, Португалія

**Генріх Упсальський** (? – бл. 1150), діяч католицької церкви, хреститель фінів, Швеція – Фінляндія

**Генріх Хорутанський** (1265–1335), король Богемії (1306 та 1307–1310)

**Генсбур, Серж** (1928–1991), співак, композитор, автор пісень, актор, сценарист, Франція

**Гентгельвін**, мінерал

**Генуезька затока**, затока в Середземному морі, біля північно-західних берегів Італії

**Генуезький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Генуя (Італія) з 1481

**Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї**, укріплені торговельні центри генуезьких купців (13–15 ст.), що існували на північному узбережжі Чорного моря

**Генце, Ганс Вернер** (1926–2012), музикант, композитор, премія Е. фон Сіменса (1990), Німеччина

**Генч, Філіп Шоуолтер** (1896–1965), лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950), США

**Генш, Теодор** (1941), фізик, Нобелівська премія з фізики (2005), Німеччина

**Гео...**, 1) частина складного слова, що вказує на його відношення до Землі, її вивчення, земної кулі загалом, земної кори; 2) частина складних слів, що в суспільних науках

означає глобальну (всесвітню) характеристику об'єкта (явища процесу)

**Геоакустика**, розділ акустики, в якому вивчаються звукові, інфразвукові та ультразвукові явища, що відбуваються в земній корі

**Геоантикліналь**, ділянка земної кори в межах геосинклінальної області, яка протягом тривалого часу повільно піднімалась

**Геобіоти**, сукупність організмів, що постійно мешкають у ґрунті, до яких належать представники багатьох груп наземних та водних тварин

**Геоботаніка**, розділ біології на стику ботаніки, географії та екології

**Географії інститут НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Географії лінгвістичної метод**, метод, який полягає у нанесенні на географічну карту даних про особливості певних мовних явищ у вигляді ізоглос

**Географічна інформаційна система**, ГІС, інформаційна система, призначена для збору, зберігання, обробки, відображення і поширення просторово-координованих даних, програмний засіб

**Географічна сітка**, сукупність меридіанів і паралелей на теоретично розрахованій поверхні земного еліпсоїда, кулі або на глобусі

**Географічне положення**, положення географічного об'єкта на поверхні Землі в рамках заданої системи координат

**Географічне середовище**, 1) земне оточення людського суспільства, частина географічної оболонки; 2) одне із понять соціальної філософії – природні умови, що становлять основу існування і розвитку суспільства

**Географічний напрям у соціології**, одна з перших наукових шкіл у соціології 19 ст., що розглядала географічний стан і природні умови в якості визначальних чинників розвитку суспільного життя

**Географічний об'єкт**, природне або створене людиною цілісне і відносно стаціонарне утворення в межах географічної оболонки

**Географічний опис**, метод географічного дослідження і викладу його результатів

**Географічний підхід**, загальнонауковий метод, що застосовується при аналізі будь-якої території

**Географічний пояс**, зональний підрозділ географічної оболонки, що охоплює великі підрозділи земної поверхні, які за кліматичними умовами мають характер широтних поясів (виділяють за особливостями режиму температури і опадів)

**Географічний простір**, форма існування географічних об'єктів і явищ у межах географічної оболонки

**Географічних досліджень методи**, сукупність (система) методів, що застосовуються в географії для отримання інформації і її аналізу

**Географічних карт галерея**, одна з галерей Папського палацу у Ватикані, де експоновано колекцію географічних карт

**Географічні відкриття**, знаходження нових географічних об'єктів або географічних закономірностей

**Географічні дослідження комплексні**, всебічне вивчення конкретної території (або акваторії), необхідне для вирішення тих чи інших завдань

**Географічні зони**, зони природні, відносно великі підрозділи географічної оболонки

**Географічні процеси**, процеси формування, функціонування та розвитку геосистем

**Географічної зональності закон**, закон, що відображає поділ ландшафтної оболонки на природні зони

**Географічної зональності періодичний закон**, періодичне повторення ряду загальних властивостей, якими в різних широтах характеризуються географічні зони

**Географія**, система природних і суспільних наук, що вивчають функціонування і еволюцію географічної оболонки, взаємодію і розподіл в просторі її окремих частин і компонентів

**Географія ботанічна**, розділ біогеографії

**Географія військова**, наука, що вивчає умови можливих театрів воєнних дій та їх вплив на підготовку і ведення військових дій

**Географія ґрунтів**, наука, розділ ґрунтознавства, що вивчає закономірності формування і просторове розміщення ґрунтів

**Географія екологічна**, напрям конструктивної географії, що базується на гармонійному поєднанні трьох наукових підходів – системного, географічного та екологічного

**Географія економічна**, галузь соціально-економічної географії; вивчає територіальну організацію виробництва

**Географія електоральна**, просторова відмінність у політичних орієнтаціях населення

**Географія етнічна**, наука, що вивчає особливості розселення етносів

**Географія історична**, галузь знань на стику історії та географії

**Географія конструктивна**, напрям у географії, який має за мету вирішення проблем раціонального перетворення і розвитку природних і господарських комплексів

**Географія культури**, розділ соціальної географії, що вивчає територіальні особливості матеріальної та духовної культури

**Географія лінгвістична**, мовознавча дисципліна, розділ діалектології, що вивчає територіальне поширення мовних явищ та їхніх сукупностей, а також діалектний ландшафт мовного простору

**Географія медична**, комплексна наука, що вивчає природні та соціально-економічні особливості географічного середовища, які позитивно чи негативно впливають на здоров'я людини

**Географія міграцій населення**, вивчає міграційні потоки між окремими територіями

**Географія міст**, підрозділ географії населення, що вивчає закономірності розміщення міст і концентрації в них населення, типи міст і їх роль у територіальному розподілі праці, зосередження в них нар.-госп. функцій

**Географія населення**, наука, що вивчає закономірності та просторові особливості формування та розвитку сучасного складу населення і населених місць

**Географія наукових досліджень**, вивчає розміщення і територіальну організацію сфери наукових досліджень

**Географія політична**, суміжна наукова дисципліна, яка вивчає просторову організацію політичного життя (кордони, політико-територіальний поділ і т. ін.), територіальне сполучення політичних сил, вплив географічного фактора на політику й політичні інститути

**Географія прикладна**, географічні дослідження і розробки, спрямовані на вирішення конкретних практичних задач

**Географія промисловості**, галузь соціально-економічної географії, що вивчає територіальну структуру промислового виробництва

**Географія релігії** (релігій), розділ релігієзнавства, що вивчає роль природного фактора в появі й поширенні релігій у різних країнах і регіонах, досліджує просторово-часові закономірності взаємодії релігійного феномена із зовнішнім середовищем

**Географія рослин**, фітогеографія, ботанічна географія, наука про закономірності географічного розповсюдження рослинного покриву у зв'язку з рельєфом, кліматом, ґрунтами та іншими складовими ландшафту

**Географія світового господарства**, галузь соціально-економічної географії, вивчає сукупність взаємопов'язаних національних господарств країн світу та їх розвиток у процесі міжнародного поділу праці

**Географія сільського господарства**, галузь соціально-економічної географії, що вивчає закономірності та особливості територіальної диференціації сільськогосподарського виробництва

**Географія соціальна**, галузь соціально-економічної географії, яка вивчає просторові процеси і форми організації життя людей

**Географія соціально-економічна**, одна з основних частин (поряд з фізичною географією) системи географічних наук

**Географія споживання**, вивчає географічні відмінності в обсязі і структурі спожитих населенням матеріальних благ

**Географія суспільна**, сукупність всіх географічних наукових дисциплін, об'єктом дослідження яких є територіальна організація суспільства

**Географія сфери послуг**, галузь соціально-економічної географії, що вивчає закономірності та особливості розвитку територіальної структури третинного сектора економіки – невиробничої сфери, або сфери послуг

**Географія тварин та рослин**, розділ біогеографії

**Географія теоретична**, напрям в географії, що вивчає географічний простір в узагальненому, абстрактному, формалізованому аспекті

**Географія транспорту**, галузь соціально-економічної географії, що вивчає територіальну структуру транспорту

**Географія трудових ресурсів**, вивчає територіальну структуру трудових ресурсів

**Географія фізична**, наука, що вивчає географічну оболонку Землі та її структурні частини

**Геодезична дуга Струве**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа триангуляційних пунктів, створена астрономом В. Струве для визначення параметрів Землі, Білорусь – Естонія – Латвія – Литва – Молдова – Норвегія – Росія – Україна – Фінляндія – Швеція, 1816–1855

**Геодезична мережа**, система точок земної поверхні, взаємне положення яких визначено в певній єдиній системі координат і висот над рівнем моря на підставі геодезичних вимірювань

**Геодезична сітка**, сукупність опорних геодезичних пунктів на земній поверхні, у яких за єдиною системою визначено координати, висоти

**Геодезичний пункт**, точка на земній поверхні, положення якої визначено в обраній системі координат і висот

**Геодезичні знаки**, 1) підземні й наземні споруди, що закріплюють на місцевості пункти геодезичної сітки; 2) пристрій, що позначає положення геодезичного пункту на місцевості

**Геодезичні прилади**, механічні, оптико-механічні, електронні та радіоелектронні прилади, що застосовуються у геодезії

**Геодезія**, наука про визначення форми, розмірів і гравітаційного поля Землі та про вимірювання на її поверхні

**Геодезія астрономічна**, розділ геодезії, в якому розробляють, спираючись на астрономічні спостереження, теорію та методи побудови астрономо-геодезичних мереж, проводять визначення фігури, розмірів та гравітаційного поля Землі

**Геодезія інженерна**, розділ геодезії, який вивчає методи вимірювання та інструменти, що використовуються при розвідувальних роботах і будівництві інженерних споруд

**Геодинаміка**, наука про природу глибинних сил і процесів, що виникають завдяки планетарній еволюції Землі як планети і зумовлюють рух речовини всередині планети

**Геоєкологія**, комплексна наука на стику екології та географії

**Геоєкономіка** (геополітична економіка), нова геополітика з позицій економічної потужності держави, яка забезпечує досягнення зовнішньополітичних цілей, світової та регіональної могутності економічним шляхом

**Геообразження**, будь-яка просторово-часова, масштабна, генералізована модель земних (планетних) об'єктів або процесів, представлена в іконічній (образній) формі

**Геоіконіка**, наукова дисципліна, що розробляє загальну теорію геообразжень, методи їх аналізу, перетворення і використання в науковій і практичній діяльності

**Геоінформаційні системи**, сучасні комп'ютерні технології, що дозволяють поєднати модельне зображення території з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо)

**Геоїд**, фігура, яку утворила б поверхня Світового океану і сполучених з ним морів за певного середнього рівня води, вільної від збуджень припливами, течіями, різницею атмосферного тиску тощо

**Геокарпія**, розвиток і дозрівання плодів рослин у ґрунті

**Геокомплекс**, природно-територіальний комплекс

**Геократичні періоди**, періоди в історії геологічного розвитку Землі або окремих континентів, коли площа суходолу була значно більшою за площу, зайняту морем

**Геокультурний простір**, структурний компонент географічного простору, сфера і продукт людської діяльності

**Геології і геохімії горючих копалин інститут НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Геології морської та осадчого рудоутворення відділення**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Геологічна структура**, 1) геологічна будова певної ділянки земної кори; 2) форма залягання гірських порід; 3) сукупність тектонічних форм певної ділянки земної кори, яка визначає особливості її геологічної будови

**Геологічне середовище**, верхні горизонти літосфери, що взаємодіють (дійсно чи потенційно) з техносферою (технічними об'єктами)

**Геологічний контроль**, система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання всіма міністерствами, відомствами, організаціями, установами та підприємствами встановленого порядку ведення робіт з геологічного вивчення надр, правил користування надрами

**Геологічних наук інститут НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Геологічні процеси**, природні процеси, що спричиняють зміни в складі і будові верхньої мантії, земної кори рельєфу земної поверхні

**Геологія**, комплекс наук про тверду оболонку Землі, історію її розвитку та процеси, що її створили

**Геологія вугільна**, розділ геології

**Геологія інженерна**, галузь геології, яка вивчає верхній горизонт земної кори і його динаміку у зв'язку з інженерною діяльністю людини

**Геологія історична**, галузь геології, що вивчає історію і закономірності розвитку земної кори і Землі в цілому

**Геологія корисних копалин**, прикладний розділ геології, що вивчає родовища корисних копалин, їх будову, склад, умови утворення і закономірності розміщення в надрах землі

**Геологія моря**, галузь геології, що вивчає будову, склад і геологічну історію дна Світового океану

**Геологія структурна**, розділ геотектоніки, що вивчає форми залягання гірських порід у земній корі

**Геологія фізична**, галузь геології, що вивчає процеси, які відбуваються в надрах Землі та на її поверхні

**Геомагнетизм**, розділ геофізики, що вивчає походження і природу магнітного поля Землі

**Геомантика**, геомантия, сукупність окультних уявлень, що набули найбільшого розвитку в середньовічному Китаї під впливом філософської доктрини даосизму

**Геомерида**, біосфера, природна підсистема географічної оболонки, що являє собою глобальну планетарну екосистему

**Геометричні побудови**, розв'язання ряду геометричних задач з допомогою лінійки, циркуля та ін.

**Геометрії неевклідові**, 1) всі геометричні системи, відмінні від геометрії Евкліда; 2) у вузькому сенсі – геометрія Лобачевського та геометрія Рімана

**Геометрія**, розділ математики, наука про просторові форми, відносини і їхні узагальнення

**Геометрія абсолютна**, геометрія, в основі якої лежать аксіоми евклідової геометрії без аксіоми паралельності

**Геометрія алгебраїчна**, розділ математики, який вивчає множини рішень систем рівнянь, що задаються поліномами

**Геометрія аналітична**, розділ геометрії, в якому геометричні образи досліджуються засобами алгебри й математичного аналізу на основі методу координат

**Геометрія внутрішня**, розділ геометрії, в якому вивчають метричні простори з так званою внутрішньою метрикою (у такій метриці віддаль між двома довільними точками простору дорівнює точній нижній грані довжин ліній, що з'єднують ці точки)

**Геометрія елементарна**, те ж саме, що евклідова геометрія

**Геометрія конструктивна**, розділ геометрії, де вивчаються теорія і методи побудови фігур різними інструментами

**Геометрія конформна**, розділ геометрії, що вивчає властивості незмінних під дією конформних перетворень фігур, тобто неперервних відображень, які зберігають форму нескінченно малих фігур

**Геометрія лінійчата**, один із видів геометрії, в якій за основний елемент простору прийнято прямі лінії

**Геометрія Лобачевського**, одна з неевклідових геометрій, геометрична теорія, що базується на тих же основних міркуваннях, що й звичайна евклідова геометрія, за винятком аксіоми про паралельність, що замінюється на аксіому про паралельні Лобачевського

**Геометрія нарисна**, розділ геометрії, що вивчає методи зображення тривимірних об'єктів, використовуючи двовимірні проекції

**Геометрія проєктивна**, розділ геометрії, що вивчає т. зв. проєктивні властивості фігур, незмінні при проєктивних перетвореннях

**Геометрія чисел**, розділ теорії чисел, який вивчає опуклі тіла і цілочисельні решітки у багатовимірному просторі

**Геоморфологія**, наука про рельєф земної поверхні (суші, дна океанів і морів)

**Геонім**, вид псевдоніма, що вказує на місцевість чи країну, звідки походить письменник

**Геопідоснова**, креслення, що має вихідні геодезичні відомості про будівельний майданчик та наявні інженерні комунікації для проєктування будівель і споруд

**Геополітика**, політологічна концепція, що вбачає в зовнішній політиці тієї чи іншої держави засадничу, визначальну роль географічних факторів

**Геополітичний статус держави**, політико-правове становище держави, її місце та роль у світовій ієрархії держав певної історичної епохи, що визначається сукупною потугою й масштабом освоєння державою геополітичного простору

**Георг I** (1660–1727), король Великої Британії (1714–1727)

**Георг I** (1845–1913), король Греції (1863–1913)

**Георг III** (1738–1820), король Великої Британії (1760–1820)

**Георге III Дука** (1620–ті–1685), гетьман Правобережної України (1681–1684), господар Молдови (1665–1666, 1668–1672, 1678–1683)

**Георг V** (1865–1936), король Великої Британії (1910–1936)

**Георга Святого протока**, протока між островами Ірландія та Велика Британія

**Георге, Стефан** (1868–1933), поет-символіст, Німеччина

**Георгі, Йоганн Готліб** (1729–1802), медик, хімік, натураліст, етнограф, Німеччина

**Георгієв, Георгій Павлович** (1933), хімік, біохімік, Росія

**Георгієвський трактат 1783**, договір від 04.08.1783 про перехід Грузії під протекторат Росії

**Георгієвський, Віктор** (1937), хімік-фармацевт, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Георгіївка**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Георгій (Кониський)** (1717–1795), ієрарх православної церкви, філософ, просвітник, архієпископ Могилівський і Білоруський (1783–1795), Україна – Білорусь

**Георгій (митрополит)** (11 ст.), 8-й митрополит Київський (1062–1077 або 1065–1073)

**Георгій Переможець**, святий, мученик і воїн, патрон візантійських імператорів, а пізніше і руських (українських) князів

**Георгій Трапезунтський** (1396–1484), письменник, Греція

**Георгіка**, георгічна поезія, сукупність епічних поем, присвячених опису сільського неквапливого життя

**Георгіна** (Dahlia), жоржина, рід рослин родини складноцвітих

**Геосинкліналь**, один з головних (поряд з платформою) тектонічних елементів земної кори

**Геосинклінальний пояс середземноморський**, одна з найбільших рухливих областей земної кори, що розділяє Східноєвропейську, Сибірську, Китайсько-Корейську і Південно-Китайську платформи з одного боку та Африкано-Аравійську і Індійську – з іншого

**Геосистема**, географічна система, географічне утворення, що складається з цілісної множини взаємозалежних, взаємодіючих компонентів географічної оболонки

**Геостатистика**, наука та технологія, яка досліджує та аналізує статистичними методами розподіл об'єктів, явищ та процесів у географічному просторі

**Геостратегія**, сукупність напрямів зовнішньополітичної та економічної діяльності держави або групи держав на світовій арені, пов'язаних із реалізацією зусиль для досягнення своїх цілей у глобальному геополітичному і геоekonomічному просторі



**Геосфери**, різні за хімічним складом і щільністю концентричні оболонки, на які поділяють земну кулю: атмосфера, гідросфера, земна кора, мантія та ядро

**Геотекстиль**, текстильний матеріал, призначений для використання як прошарків на межах окремих шарів на поверхні або всередині ґрунтових масивів або в інженерних конструкціях

**Геотектоніка** (тектоніка), галузь геології, що вивчає будову, структуру, рух, деформації і розвиток твердої оболонки землі (літосфери і верхньої мантії)

**Геотермальні ресурси**, запаси внутрішнього тепла Землі

**Геотермічний ступінь**, віддаль, на яку треба заглибитись по вертикалі в надра Землі (нижче від зони постійних температур), щоб температура зросла на 1°C, у середньому дорівнює 33 м

**Геотехніка**, комплексна наука будівельного циклу, що вивчає ґрунти та процеси, які відбуваються в них і негативно або позитивно впливають на будівлі та споруди

**Геотехніка будівельна**, галузь прикладної науки, яка займається вивченням стану і роботи ґрунтового середовища з метою проектування, будівництва та експлуатації земляних і підземних споруд, основ і фундаментів будівель, а також дорожнього покриття

**Геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова інститут НАН України**, установа, що спеціалізується на вирішенні фундаментальних проблем розробки корисних копалин на великих глибинах, діє у м. Дніпропетровськ з 1967

**Геотрихоз**, різновид мікозу

**Геотропізм**, здатність різних органів рослин рости та розташовуватися певним чином відносно сил гравітації

**Геофізика**, комплекс наук про фізичні властивості землі і фізичні процеси, що відбуваються в атмосфері, гідросфері, літосфері та ядрі під впливом внутрішніх сил землі і космічних тіл

**Геофізика ландшафту**, напрям у ландшафтознавстві, що за допомогою фізичних методів вивчає процеси, які відбуваються у тому чи іншому природно-територіальному комплексі

**Геофізики інститут імені С. І. Субботіна НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Геофізична обсерваторія центральна**, центральна геофізична обсерваторія, наукова установа у складі Гідрометеорологічної служби України

**Геофіли**, 1) (*Geophilomorpha*), ряд губоногих; 2) організми, які живуть у ґрунті

**Геофілія**, здатність деяких багаторічних трав'янистих рослин зберігати бруньки відновлення і запасні поживні речовини в ґрунті

**Геофіти**, різновид життєвої форми рослин

**Геофон**, приймач звукових хвиль, що поширюються у верхніх шарах земної кори

**Геохімії навколишнього середовища інститут НАН та МНС України**, державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища, діє у м. Київ з 1996

**Геохімії, мінералогії та рудоутворення інститут імені М. П. Семененка НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Геохімічні пошуки**, методи, засновані на дослідженні закономірностей розподілу хімічних елементів у літосфері, гідросфері, атмосфері і біосфері з метою виявлення родовищ корисних копалин

**Геохімія**, наука, що вивчає хімічний склад Землі, поширеність у ній хімічних елементів та їхніх стабільних ізотопів, закономірності розподілу хімічних елементів у різних геосферах, закони поведінки, поєднання та міграції елементів у природних процесах

**Геохімія ландшафту**, вивчає хімічний склад, закономірності міграції хімічних елементів у ландшафті

**Геохронологічна шкала**, геологічна часова шкала історії Землі, що застосовується в геології та палеонтології як своєрідний календар для проміжків часу – сотень тисяч і мільйонів років

**Геохронологія**, вчення про вік, тривалість та послідовність формування гірських порід, що складають земну кору

**Геоцентризм**, геоцентрична система світу, уявлення про світобудову, згідно з яким центральне положення у Всесвіті займає Земля, навколо якої обертаються Сонце, Місяць, планети, зірки

**Гепард** (*Acinonyx jubatus*), вид ссавців

**Гепарин**, речовина, яка перешкоджає зсіданню крові; застосовується як антикоагулянт

**Гепатит**, запалення паренхіми печінки

**Гепатит вірусний**, застаріла назва гепатиту В, або хвороби Боткіна

**Гепатити тварин інфекційні**, загальна назва запальних уражень печінки інфекційного походження. Найчастіше зустрічаються вірусний гепатит каченят та інфекційний гепатит собак

**Гепатоптоз**, опущення печінки

**Гепатоцеребральний синдром**, поразка мозку, яка розвивається у хворих з деякими генетичними аномаліями функцій печінки

**Гепатоцит**, клітина печінки

**Гепберн, Кетрін** (1907–2003), актриса, лауреат Каннського (1962) та Венеціанського (1934) МКФ, «Оскар» (1934, 1968, 1969, 1982), США

**Гепберн, Одрі** (1929–1993), актриса, «Оскар» (1954), Бельгія – Нідерланди – Велика Британія – США

**Гепідська мова**, мертва мова східногерманської підгрупи германської групи індоевропейської сім'ї мов

**Геппенер, Микола Володимирович** (1901–1971), архівіст, археограф, славіст, Росія – Україна

**Геппенінг**, форма сучасного мистецтва, перформанс, подія, театралізоване дійство на основі імпровізації з активним залученням глядачів, направлене на стирання межі між життям і мистецтвом

**Гепперт-Маср, Марія** (1906–1972), фізик, Нобелівська премія з фізики (1963), Польща – Німеччина – США

**Гепта...**, частина складного слова, що означає «сім»

**Гептагенія Самоха** (*Heptagenia samochai*), вид комах ряду одноденки родини гептагенідів, внесений до Червоної книги України

**Гептахлор**, великол., хлорорганічна сполука, з групи поліхлорциклодієнів, високотоксичний несистемний інсектицид контактної дії, дуже стійкий до руйнування, відноситься до так званої брудної дюжини

**Гептилрезорцин**, антигельмінтний препарат

**Гера**, у грецькій міфології – богиня-покровителька сім'ї, шлюбу, породіль, дружина Зевса

**Геракл**, у давньогрецькій міфології – син бога Зевса і земної жінки Алкмени, який прославився своїми подвигами

**Геракліт із Ефеса** (бл. 554–480 до н.е.), філософ і астроном, Стародавня Греція

**Геракліт Понтійський** (387–312 до н.е.), філософ, диалектик, представник іонійської школи, Стародавня Греція

**Геральдика**, гербознавство, допоміжна історична дисципліна, що вивчає герби

**Геральдика політична**, практика створення й використання розпізнавальних політичних знаків

**Геранієві** (*Geraniaceae*), родина квіткових рослин порядку геранієцвітих

**Геранієцвіті** (*Geraniales*), порядок квіткових рослин

**Гераніол**, спирт з групи монотерпеноїдів

**Герань** (*Geranium*), рід рослин родини геранієвих

**Герасим'юк, Василь Дмитрович** (1956), письменник, поет, критик, Національна премія України ім. Шевченка (2003), Україна

**Герасименко, Василь Пилипович** (1900–1961), воєначальник, народний комісар оборони УРСР у 1944–1945, Україна

**Герасименко, Василь Явтухович** (1927–2015), музикант, педагог і конструктор бандур, Україна

**Герасименко, Кость Михайлович** (1907–1942), поет, драматург, Україна

**Герасименко, Марина Костянтинівна** (1941–2003), актриса, народний артист УРСР (1985), Україна

**Герасименко, Оксана Василівна** (1959), музикант, композитор, педагог, Україна

**Герасименко, Полікарп Якович** (1900–1958), хімік, дійсний член НТШ (1928), Україна – США

**Герасименко, Федір Андрійович** (1895–1942), історик-архівіст, Україна

**Герасимов, Іван Олександрович** (1921–2008), воєначальник, генерал армії, політичний діяч, Герой України (1999), Росія – Україна

**Герасимов, Інокентій Петрович** (1905–1985), географ, академік АН СРСР (1953), Росія

**Герасимов, Михайло Михайлович** (1907–1970), археолог і антрополог, автор методу відновлення зовнішнього вигляду людини за черепом, Росія

**Герасимов, Сергій Аполлінарійович** (1906–1985), кінорежисер, сценарист, актор, педагог, народний артист СРСР (1948), Росія

**Герасимчук, Василь Іванович** (1880–1941), історик, дійсний член НТШ (1903), Україна

**Герасимчук, Микола Семенович** (1931–2003), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Герасюта, Микола Федорович** (1919–1987), ракетобудівник, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Герат**, місто в Афганістані, історико-архітектурний центр світового значення, 435 тис. мешканців

**Геращенко, Олег Аркадійович** (1925–1992), теплофізик, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Герб**, емблема, усталений відповідно до законів геральдики відмітний символічний знак (зображення), що належить державі, населеному пункту, дворянському роду або окремій особі тощо

**Герб державний**, художньо-графічний офіційний символічний знак держави, який виражає її історичні, національні, соціальні, інші традиції та особливості

**Гербаризація**, збір та консервування (зазвичай сушка) рослин з метою складання гербарію

**Гербарій**, колекція засушених рослин

**Гербарт Чербері, Едуард** (1583–1648), філософ, основоположник деїзму, Велика Британія

**Гербарт, Йоганн Фрідріх** (1776–1841), філософ, психолог і педагог, Німеччина

**Гербель, Сергій Миколайович** (1856 – після 1919), політик, отаман Ради Міністрів Української Держави (листопад-грудень 1918), Україна

**Гербера**, рід багаторічних трав родини айстрових

**Герберт, Джордж** (1593–1633), поет-метафізик, священик, Велика Британія

**Герберт, Збігнев** (1924–1998), поет, драматург, Україна – Польща

**Герберштейн, Зігмунд фон** (1486–1566), політик, дипломат, мандрівник, автор «Записок про московитські справи» (1549), Австрія

**Гербіциди**, речовини для знищення бур'янів

**Гербовий збір**, податок, який стягується державою з деяких видів операцій, за реєстрацію угод і документів (держмити)

**Гербовий папір**, папір з друкованим зображенням державного герба, призначений для створення певних видів писемних документів, складання яких передбачає стягнення державного мита за їх оформлення, реєстрацію, а також якісь інші дії, пов'язані з ними

**Гербовники**, збірники гербів, що містять їхні зображення та описи-коментарі, зазвичай віршовані

**Гербологія**, наука про біологічні та екологічні особливості бур'янів та заходи їх контролю

**Гервег, Георг** (1817–1875), поет, перекладач, публіцист, Німеччина

**Гергей, Шандор** (1896–1966), письменник, Угорщина

**Гергель, Оксана Василівна** (1994), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон світу (2015), Україна

**Гергісв, Валерій Абісолович** (1953), диригент, народний артист Російської Федерації (1996), Росія

**Герд і Макдональд острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архіпелаг у Тихому океані, природоохоронна територія, Австралія

**Гердаль, Гаральд** (1900–1978), письменник, Данія

**Гердан**, шийна бісерна прикраса

**Гердер, Йоганн Готфрід** (1744–1803), філософ, письменник і літературознавець, основоположник історії культури, етнічної концепції нації та культурницького націоналізму, Німеччина

**Гердон, Джон** (1933), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2012), Велика Британія

**Гердт, Зіновій Юхимович** (1916–1996), актор, народний артист СРСР (1990), Білорусь – Росія

**Геревич, Аладар** (1910–1991), спортсмен (фехтування), чемпіон (1932, 1936, 1948, 1952, 1956, 1960), срібний (1952) та бронзовий призер (1936, 1952) Олімпійських ігор, 14-разовий чемпіон світу (1931, 1933–1935, 1937, 1951, 1953–1955, 1957, 1958)

**Герек, Едвард** (1913–2001), політик-комуніст, політичний лідер соціалістичної Польщі у 1970–1980, Польща

**Гереро (етнос)**, овагереро, етнічна група Південної Африки, представники переважно проживають у Намібії, частково у Ботсвані та Анголі, говорять мовою гереро, що належить до мов банту

**Гереро (мова)**, очигереро, одна з мов банту, поширена у східних районах Намібії та в Анголі

**Герфордська порода**, порода великої рогатої худоби м'ясного напрямку

**Герешаска**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидавець, 1763 м

**Гериля**, назва партизанської війни в Іспанії і країнах Латинської Америки

**Геримський, Александр** (1850–1901), живописець, Польща

**Геримський, Максиміліан** (1846–1874), живописець, Польща

**Геринович, Володимир Олександрович** (1883–1949), географ, автор праць з фізичної та економічної географії України, теорії та методики географічної науки, Україна

**Герицій коралоподібний** (*Heridium coralloides*), вид грибів родини герицієвих, внесений до Червоної книги України

**Геріатрія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб людей похилого віку

**Геріберт** (бл. 970–1021), святий католицької церкви, архієпископ Кельнський (999–1021), Німеччина

**Геріке, Отто фон** (1602–1686), фізик, інженер і філософ, Німеччина

**Герінг, Герман-Вільгельм** (1893–1946), політичний, державний і військовий діяч Німеччини, президент Рейхстагу (1932–1945), рейхсмаршал, Німеччина

**Геркулес (астрономія)**, сузір'я Північної півкулі

**Геркулес (біологія)** (*Dynastes hercules*), жук з родини пластинчастовусих

**Геркулес (міфологія)**, персонаж давньогрецької міфології

**Геркулесова вежа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найстаріший діючий маяк світу, 2 ст., м. Ла-Корунья, Іспанія

**Герлаховські Штит**, Герлахівка, Пік криван, гора на хребті Високі Татри, найвища точка Словащини та всіх Карпат, 2655 м

**Герлінг**, вид спорту, командна національна гра Ірландії

**Герлінг-Грудзінський, Густав** (1919–2000), прозаїк, есеїст, літературний критик, журналіст, Польща – Велика Британія – Італія

**Герма**, давньогрецький тип скульптури з вирізьбленою чоловічою головою на чотирикутному стовпі

**Гермайзе, Осип Юрійович** (1892–1952), історик, репресований у справі «Спілки визволення України», Україна

**Гермаківський дендропарк**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, с. Гермаківка Борщівського району Тернопільської обл.

**Герман**, Джерман, ритуальна лялька і назва обряду викликання дощу. Обряд поширений переважно в північній Болгарії, в східній Сербії і в Румунії

**Герман, Ганс Рудольф** (1805–1879), хімік, член-кореспондент Петербурзької АН, Німеччина

**Герман, Карл Федорович** (1767–1838), статистик, історик, економіст, академік Петербурзької АН, Німеччина – Росія

**Герман, Франц Йоганн Бенедикт** (1755–1815), мінералог, геолог, Австрія

**Герман, Юрій Павлович** (1910–1967), письменник, драматург, публіцист, Латвія – Росія

**Германізм**, слова або вислови, запозичені з германських мов (німецької, англійської, нідерландської, шведської та ін.)

**Германій**, хімічний елемент, символ – Ge, атомний номер – 32

**Германік Юлій Цезар Клавдіан** (15 до н. е. – 19 н. е.), воєначальник, консул, Римська імперія

**Германістика**, 1) комплекс наукових дисциплін, пов'язаних із вивченням мов, літератур, історії, матеріальної та духовної культури германомовних народів; 2) галузь мовознавства, що досліджує германські мови

**Германія**, термін, яким Гай Юлій Цезар (102 або 100–44 до н. е.) у «Записках про галльську війну» і Корнелій Тацит (бл. 56–117) у трактаті «Про походження германців» позначали область проживання стародавніх германців

**Германн, Йоахім** (1931–2010), історик, іноземний член АН УРСР (1990), Німеччина

**Германн, Йоганн Готфрід Якоб** (1772–1848), мовознавець, Німеччина

**Германн, Карл Фрідріх** (1804–1855), мовознавець, Німеччина

**Германн, Макс** (1865–1942), літературознавець, Німеччина

**Германо-італійські війни 10–12 ст.**, війни німецьких імператорів задля встановлення контролю над Італією

**Германські мови**, група споріднених мов західного ареалу індоєвропейської сім'ї мов. Ареал сучасного поширення германських мов включає територію низки країн Західної Європи, Північної Америки, півдня Африки, Азії, Австралії та Нової Зеландії

**Германці**, група племен, що належали до індоєвропейської мовної сім'ї, формувалися з носіїв культур мегалітів

**Гермафродит**, 1) у давньогрецькій міфології син Гермеса і Афродіти, з'єднаний богами з нимфою Салмакідою так, що тіла їх утворили єдине ціле; особина з ознаками жіночої та чоловічої статі

**Гермафродитизм**, наявність у одної особини ознак чоловічої та жіночої статі **Гермашевський, Мирослав** (1941), космонавт, Україна – Польща

**Гермбштетт, Сігізмунд Фрідріх** (1790–1833), хімік, фармацевт, Німеччина

**Герменевтика**, 1) мистецтво тлумачення текстів; 2) напрям у філософії 20 ст.

**Герменевтика політична**, галузь прикладної політології, зорієнтована на тлумачення, інтерпретацію політичних документів

**Герменевтика психоаналітична**, одне з психоаналітично орієнтованих течій сучасної філософії

**Герменевтичне коло**, одне з основних понять герменевтики

**Гермес**, у давньогрецькій міфології – бог пасовиськ, вихователь Зевса, винахідник, покровитель промисловості, бог доріг, путівник і провідник мертвих

**Герметизатор**, пристрій для труб і трубопроводів, що використовується при необхідності оперативного перекриття порожнини труби під час аварій або проведення планових ремонтних робіт

**Герметизація**, забезпечення непроникності стінок і з'єднань, що обмежують потрапляння рідини і газів у внутрішні об'єми апаратів, машин, приміщень, споруд

**Герметизація радіоапаратури**, комплекс заходів і технологічних операцій, спрямований на захист радіоапаратури

**Герметизм**, 1) замкнена на собі літературна течія модернізму межі 19–20 ст.; 2) у філософії – вчення про вищі закони природи, що базується на принципі причинності і на принципі аналогії; магичне окультне вчення, яке існувало до епохи пізньої античності та еллінізму

**Герметики**, полімерні композиції (пасти, замазки, розчини), застосовувані для забезпечення непроникності стиків і з'єднань будівельних конструкцій

**Герміппе**, супутник Юпітера

**Гермонасса**, античне місто на Таманському півострові, яке входило до складу Боспорського царства

**Герн, Семюел** (1745–1792), мандрівник, дослідник північної частини Північної Америки, Велика Британія

**Гернсі**, острів у протоці Ла-Манш, у складі Нормандських островів, територія Великої Британії

**Геродот** (між 490 і 480 – бл. 425 до н. е.), історик, фундатор історії як науки, Стародавня Греція

**Герозаври** (Gerrhosauridae), родина ящірок

**Герої**, група персонажів давньогрецької міфології, діти, що народжувалися від шлюбів олімпійських богів зі смертними

**Героїда**, поетичний жанр французької літератури кінця 18 ст., лист у віршах

**Героїзм**, найвище виявлення самовідданості й мужності у виконанні громадського обов'язку

**Героїн**, напівсинтетичний опіоїдний наркотик

**Герой культурний**, особливий для групи (етнічної, культурної, релігійної) міфологічний персонаж, який змінив світ власними відкриттями чи винаходами

**Герой ліричний**, індивідуалізований і водночас типізований образ-персонаж ліричного тексту, що є суб'єктом висловлювання і що не збігається з постаттю автора

**Герой Радянського Союзу**, почесне звання в СРСР у 1934–1991, найвищий ступінь відзнаки, що надавалася за особисті або колективні заслуги перед радянською державою, пов'язані зі здійсненням героїчного подвигу

**Герой Соціалістичної Праці**, почесне звання в СРСР у 1938–1991, вища ступінь відзнаки за працю

**Герой України**, звання (з врученням ордена «Золота Зірка» – за героїський вчинок, або ордена Держави – за трудові звершення), державна нагорода України (1998)

**Герон Александрійський** (1 ст. до н. е.), математик, механік і винахідник, Давня Греція

**Геронти**, найстаріші або знатні за походженням люди, що перебували радниками царів з управління країною в стародавній Греції

**Геронтократія**, рання форма суспільного устрою, за якої влада належала старійшинам

**Геронтології інститут імені Д. Ф. Чеботарьова**, установа НАМН України, заснована 1958.

**Геронтологія**, розділ науки, який вивчає процеси старіння

**Геронтологія соціальна**, галузь соціологічних досліджень образу і стилю життя немолодих людей, способів їх соціальної адаптації до нових соціальних умов у зв'язку з виходом на пенсію, а також до змін в їх соціальному статусі, матеріальному та сімейному положенні тощо

**Геронтоморфоз**, еволюція за допомогою змін, що виникають на пізніх стадіях розвитку організму

**Геронтосоціологія**, галузь соціологічного знання, предметом вивчення якої є соціальні наслідки людського старіння в суспільстві, що впливають на економіку, суспільний добробут, надання медичних і ін. соціальних послуг

**Герострат**, мешканець Ефеса, який спалив одне з чудес світу – храм Артеміди (356 до н. е.), переносно – людина, котра здатна на будь-який вчинок заради слави

**Героя і натовпу теорії**, соціально-філософські, соціологічні та психологічні теорії про роль і значення в історії лідерів, вождів, видатних осіб, з одного боку, і народних мас – з іншого, а також про характер взаємодії між ними

**Герпес**, інфекційне (вірусне) захворювання, при якому виникають висипки шкіри носогубного трикутника або геніталій

**Герпесвіруси** (Herpesviruses), рід вірусів

**Герпетобіонти**, тварини, що живуть на поверхні ґрунту



**Герпетологія**, розділ зоології

**Герра, Руй** (1931), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1964, 1978), Бразилія

**Геррардінові** (Gerrardinaceae), родина квіткових рослин порядку гуертеєцвітих

**Герреро**, штат Мексики

**Геррік, Роберт** (1591–1674), поет, представник групи поетів-кавалерів, Велика Британія

**Геррік, Роберт Велч** (1868–1938), письменник, США

**Герст, Едмунд Ленглі** (1898–1975), хімік, Велика Британія

**Герт, Вільям** (1950), актор, лауреат Каннського МКФ (1985), «Срібний ведмідь» (2007), «Оскар» (1986), США

**Гертнер, Йозеф** (1732–1791), лікар, ботанік, Німеччина

**Геру, Марсель** (1891–1976), історик філософії, Франція

**Герульська мова**, мертва мова східногерманської підгрупи германської групи індоєвропейської сім'ї мов

**Герундій**, віддієслівний іменник у латині та деяких інших мовах, має регулярне утворення та інколи зберігає дієслівне керування

**Герусія**, у давній Греції – рада старійшин у містах-державках переважно аристократичного устрою, що розглядала важливі державні справи, які згодом підлягали обговоренню на народних зборах

**Герхер, Рудольф** (1821–1878), філолог-класик, Німеччина

**Герц**, міжнародна одиниця вимірювання частоти, яка дорівнює одному коливанню за секунду. Названа на честь Генріха Герца

**Герц, Генріх Рудольф** (1857–1894), фізик, один із основоположників електродинаміки, Німеччина

**Герц, Густав Людвіг** (1887–1975), фізик, Нобелівська премія з фізики (1925), Німеччина

**Герца**, місто, адміністративний центр Герцаївського р-ну Чернівецької обл.

**Герцаївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Герцберг, Герхард** (1904–1999), фізик, Нобелівська премія з хімії (1971), Канада

**Герцен, Олександр Іванович** (1812–1870), письменник, публіцист, літературний критик, філософ, революціонер-демократ, Росія

**Герцинська складчастість**, одна з найінтенсивніших в історії Землі (кінець девону – початок триасу) деформацій земної кори, що відбувалася протягом пізнього палеозою

**Герцль, Теодор** (1860–1904), журналіст та політик, основоположник політичного сіонізму, Угорщина – Австрія

**Герцмановський-Орландо, Фріц фон** (1877–1954), письменник, Австрія

**Герцог**, 1) найвищий шляхетський титул; 2) князь, воєвода, військовий вождь

**Герцог, Вернер** (1942), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1968), лауреат Каннського (1975, 1982) та Венеційського (1990, 2005, 2009) МКФ, Німеччина

**Гершбах, Дадлі Роберт** (1932), хімік, Нобелівська премія з хімії (1986), США

**Гершвін, Джордж** (1898–1937), композитор, США

**Гершель, Вільям** (1738–1822), астроном, Велика Британія

**Гершель, Джон Фредерік Вільям** (1792–1871), математик, природознавець, Велика Британія

**Гершензон, Сергій Михайлович** (1906–1998), біолог, академік АН УРСР (1976), Росія – Україна

**Гершенкрон, Александр** (1904–1978), економіст та історик, Україна – США

**Гершенфельд, Михайло Костянтинович** (1880–1939), живописець, графік, театральний живописець, художній критик, педагог, Україна

**Герші, Альфред Дей** (1908–1997), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1969), США

**Гершко, Аврам** (1937), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2004), Угорщина – Ізраїль

**Гершолт, Джин** (1886–1956), актор, президент Академію кінематографічних мистецтв і наук (1945–1949), «Оскар» (1940, 1950), володар двох зірок на Голлівудській алеї слави, Данія – США

**Герштейн, Семен Соломонович** (1929), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1984), академік РАН (2003), Китай – Росія

**Герштекер, Карл Едуард Адольф** (1828–1895), ентомолог, Німеччина

**Гесіод** (кінець 8 – початок 7 ст. до н. е.), поет, засновник дидактичного епосу, Стародавня Греція

**Гесле, Вікторіо** (1960), філософ, Німеччина

**Геснер, Конрад** (1516–1565), учений-енциклопедист, Швейцарія

**Геснерієві** (Gesneriaceae), родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Гесоніт**, мінерал класу силікатів, різновид grosularu, в якому алюміній заміщується тривалентним залізом

**Гесперокалісові** (Hesperocallidaceae), родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Гесперорнісоподібні** (Hesperornithiformes), вимерлий ряд зубатих птахів

**Гесс, Вальтер** (1881–1973), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1949), Швейцарія

**Гесс, Віктор Франц** (1883–1964), Нобелівська премія з фізики (1936), Австрія – США

**Гесс, Германн Гайнріх** (1802–1850), хімік, лікар, Швейцарія – Росія

**Гесс, Мойсей** (1812–1875), філософ, Німеччина

**Гесс, Рудольф** (1894–1987), політик часів Третього рейху, діяч, заступник А. Гітлера по НСДАП, Німеччина

**Гессе, Герман** (1877–1962), письменник, Нобелівська премія з літератури (1946), Німеччина

**Гессе, Людвіг Отто** (1811–1874), математик, член Баварської АН (з 1868), Німеччина

**Гессе матриця**, гессіан, квадратна матриця, елементами якої є часткові похідні деякої функції

**Гессен**, земля Німеччини

**Гессен, Сергій Йосипович** (1887–1950), вчений-педагог, філософ, публіцист, перекладач, Росія

**Гессен, Юлій Ісидорович** (1871–1939), історик і архівіст, один із засновників Єврейського історико-етнографічного товариства, Україна – Росія

**Гестагени**, простегини, лікарські препарати – аналоги прогестерону

**Гестапо**, поліцейська організація (1933–1945) у складі Міністерства внутрішніх справ Німеччини, призначена для боротьби з незадоволеними і супротивниками нацистського режиму

**Гестон, Чарлтон** (1923–2008), актор, «Оскар» (1960, 1978), США

**Гета-канал**, судноплавний канал у Швеції, що з'єднує Балтійське море північніше 58-ї паралелі з акваторією Каттегат

**Гете, Йоганн Вольфганг** (1749–1832), поет, основоположник німецької літератури нового часу, Німеччина

**Гетеборзький кінофестиваль**, щорічний міжнародний кінофестиваль у м. Гетеборг (Швеція), проводиться з 1979

**Гете-інститут**, всесвітня мережа культурних центрів Німеччини, що популяризує вивчення німецької мови за кордоном і підтримує міжнародну співпрацю в культурній сфері, подає детальну інформацію про культурне, суспільне й політичне життя Німеччини

**Гетеракідоз**, гельмінтозна хвороба птиці, спричинювана нематодами родини гетеракідів

**Гетери**, у Стародавній Греції – жінка, що веде вільний, незалежний спосіб життя, публічна жінка, куртизанка

**Гетеро...**, частина складних слів, що означає різноманітність

**Гетероауксин**, лікарський препарат, гормон рослин

**Гетеробатмія**, неоднаковий рівень розвитку і спеціалізації різних органів

**Гетерогаметність**, здатність організму продукувати різні гамети

**Гетерогамія**, 1) тип статевого процесу; 2) зміна функцій квіток у рослин; 3) шлюб між людьми, що різняться між собою за соціально значимими ознаками (соціальне походження, національність, раса, релігія тощо)

**Гетерогенез**, раптова поява особин, які за низкою ознак різко відрізняються від батьків

**Гетерогенність**, різноманітність, інородність, наявність неоднакових частин у структурі (в складі) чого-небудь

**Гетерогенність соціальна**, одна з характеристик соціальної системи (або спільноти), що вказує на її внутрішню неоднорідність

**Гетероглосія**, принцип множинності діалектів і мовних стилів, запропонований М. Бахтінім

**Гетерогонія**, у біології – одна з форм вторинного чергування поколінь, при якій змінюють одне одного статеві покоління

**Гетерограма**, знак або група знаків, що виражають слово однієї мови, але призначенні для прочитання у перекладі на іншу мову у складі тексту іншою мовою

**Гетерографія**, 1) у лінгвістиці – спосіб письма, коли частина слів (або їх основ), а інколи і цілі висловлювання

пишуться однією мовою, а при прочитанні перекладаються на іншу; як спосіб запису тексту вперше зафіксовано у Нижній Месопотамії; 2) у медицині – термін, що позначає розлад, за якого людина пише не те, що збиралася написати

**Гетеродермія прекрасна** (*Heterodermia speciosa*; також – анаптіхія прекрасна), вид грибів родини фісцієвих, внесений до Червоної книги України

**Гетеродоксія**, помилкова думка, що відхиляється від істинного, прямого і правильного вчення – ортодоксії, завдяки чому вважається ересю

**Гетеродонтизм**, наявність типових відмінностей у формі, будові і розмірах зубів відповідно до їх функціонального призначення; характерний для ссавців

**Гетерозигота**, клітина або організм, що містить дві різних алелі в даному локусі гомологічних хромосом

**Гетерозиготність**, частота гетерозиготних генотипів у популяції

**Гетерозис**, перевага гібридів за низкою ознак над батьківськими формами

**Гетерокаріон**, клітина, в якій присутні два або більше ядер різної генетичної природи

**Гетерокарпія**, утворення у того самого виду рослин плодів з неоднаковими морфологічними або фізіологічними властивостями

**Гетероморфність**, різноманітність форм

**Гетероморфоз**, заміщення у тварин одного органа іншим, не гомологічним втраченому

**Гетероперехід**, електронний перехід, утворений завдяки контакту напівпровідників з різною шириною забороненої зони

**Гетеропіксідові** (*Heteropyxidaceae*), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Гетеропластика**, пересадка тканин і органів особинам, що належить до іншого біологічного виду, зокрема – від тварин людині

**Гетерополісахариди**, полісахариди, які утворені з залишків різних моносхаридів

**Гетеросексуальність**, сексуальна орієнтація, зумовлена як емоційний, романтичний (платонічний), еротичний (чуттєвий) або статевий потяг виключно до осіб іншої біологічної статі

**Гетеростилія**, різностовпчастість, наявність у рослин одного і того ж виду двох або трьох форм квіток, що розрізняються по довжині стовпчиків і розташуванню тичинок

**Гетероталізм**, роздільностатевість на фізіологічному і генетичному рівні без морфологічних відмінностей

**Гетеротардигради** (*Heterotardigrada*), клас безхребетних тварин типу тихоходів

**Гетеротермні тварини**, тварини з чергуванням періодів підтримки високої і низької температури

**Гетеротопія**, виниклі в процесі еволюції онтогенезу (індивідуального розвитку) тварин зміни місця закладання органів

**Гетеротрофія**, тип живлення організмів

**Гетеротрофні організми**, організми, яким потрібні екзогенні органічні речовини

**Гетерофагія**, процес перетравлення їжі

**Гетерофіл споріднений** (*Heterophyllum affine*), вид мохоподібних родини пілезіадельфових, внесений до Червоної книги України

**Гетерофілія**, відмінності у формі, розмірах і структурі листя на одній рослині

**Гетерохроматин**, один з двох різновидів ядерної речовини – хроматину

**Гетерохронія**, виниклі в процесі еволюції зміни часу закладання й темпу розвитку органів та ознак у нащадків організмів порівняно з предками

**Гетинакс**, шаруватий пластичний матеріал з паперу, просоченого синтетичними смолами

**Гетит**, мінерал класу оксидів та гідроксидів, гідроксид заліза ланцюжкової будови

**Гетри**, суконна накладка типу короткої (на щиколотці) накладної халяви, що застібається, або рід теплих панчіх

**Геттнер, Альфред** (1859–1941), географ, один з творців сучасної географічної науки, Німеччина

**Гетто**, за часів середньовіччя – частина міста, відведена для проживання єврейського населення, в сучасній соціології – будь-яка територія, яку займають групи меншин певної релігії, кольору шкіри або етнічної приналежності

**Гетфілд, Джеймс Алан** (1963), вокаліст, ритм-гітарист американського метал-гурту Metallica, США

**Гетц, Стен** (1927–1991), музикант, класик гри на саксофоні, США

**Гетьман**, назва вищих воєначальників у Великому князівстві Литовському, Королівстві Польському, Речі Посполитій та Війську Запорозькому Низовому

**Гетьман Української козацької держави**, виборний головнокомандувач Війська Запорізького і правитель Гетьманату

**Гетьман, Вадим Петрович** (1935–1998), фінансист, один з фундаторів української національної фінансової системи, голова Національного банку України (1992), Україна

**Гетьманат**, період історії України з 29.04.1918 по 14.12.1918 та назва державного ладу, встановленого в цей час

**Гетьманства музей**, державний культурно-освітній та науково-дослідний заклад історичного профілю, зосередження пам'яток матеріальної та духовної культури пов'язаних з історією та традиціями козацько-гетьманської доби, діє у м. Київ з 1993

**Гетьманська держава**, Гетьманщина, автономне державне утворення, що постало в ході національно-визвольного руху, низки збройних виступів і війни 1648–1654 під керівництвом Б. Хмельницького та існувало протягом 17–18 ст.

**Гетьманська Столиця**, національний історико-культурний заповідник, діє з 1993 у м. Батури Бахмацького р-ну Чернігівської обл.

**Гетьманський парк**, національний природний парк, Сумська обл.

**Гефест**, у грецькій міфології – бог ковальської справи

**Гейфдінг, Гаральд** (1843–1931), філософ, теолог, Данія

**Гец, Лев Львович** (1896–1971), графік і живописець, Україна

**Гечт, Ентоні** (1923–2004), поет, перекладач, есеїст, Пулітцерівська премія (1968), США

**Гешель, Абрагам Йошуа** (1936), філософ, есеїст, драматург, автор праць з теорії діалогу, Ізраїль

**Гештальт**, філософське поняття, що позначає об'єкт у його цілісності, цілісна структура, яка формується у свідомості людини при сприйнятті об'єктів або їхніх образів

**Гештальтпсихологія**, напрям психології, в якому важливу роль відіграє поняття гештальту

**Гештальт-терапія**, напрям психотерапії, що базується на модифікації і формуванні у пацієнта гештальтів

**Гея**, у давньогрецькій міфології космогонічне божество, яке уособлює Землю, мати всього, що живе і росте на ній, а також мати Неба, Моря, титанів і гігантів

**Гете Лінка обсерваторія**, астрономічна обсерваторія неподалік Брукліна, штат Індіана (США), що належить університету Індіани і підпорядкована Індіанському астрономічному товариству

**Г'єллеруп, Карл Адольф** (1857–1919), письменник, Нобелівська премія з літератури (1917), Данія

**Гжицький, Степан Зенонович** (1900–1976), біохімік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Гзимс**, 1) кілька обломів, з'єднаних в одну форму; 2) карниз під звисом покрівлі

**Гибернація**, зимова сплячка

**Гидателові** (Hydattellaceae), родина квіткових рослин порядку лататтецвітих

**Гиднорові** (Hydnoraceae), родина квіткових рослин порядку перцевоцвітих

**Гжицький, Павло** (1692–1762), архітектор доби пізнього бароко, Польща – Україна

**Гикавка**, короткі поштовхоподібні скорочення діафрагми

**Гинчешть**, район Молдови

**Гипоксисові** (Hypoxidaceae), родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Гирка**, архітектурна деталь, яка зазвичай розташовується на місці стику двох малих декоративних арок

**Гирлига**, ціпок, часто загнутий на кінці, яким користуються пастухи, старі люди

**Гирло**, кінцева ділянка річки, місце впадання її в океан, море, озеро або іншу водойму

**Гиростемоніві** (Gyrostemonaceae), родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Гиря**, предмет заданої маси, що має спеціальну форму та інші конструктивні особливості

**Гіалекта стовбурова** (*Gyalecta truncigena*), вид грибів родини гіалектових, внесений до Червоної книги України

**Гіатус**, збіг двох або кількох голосних в одній лексемі або на межі лексем

**Гіацинт (біологія)** (*Hyacinthus*), рід рослин родини лілійних

**Гіацинт (геологія)**, мінерал класу силікатів, різновид циркону

**Гіацинтик Палласів** (*Hyacinthella pallasiana*), вид судинних рослин родини гіацинтових, внесений до Червоної книги України

**Гіацинтові** (*Hyacinthaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Гіб, Ричард Джеймс** (1955), астронавт, США

**Гіббонс, Седрік** (1893–1960), арт-директор, художник-постановник і архітектор, дизайнер статуетки «Оскар», співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук, США

**Гіббс, Джозайя Віллард** (1839–1903), фізик, математик, механік, США

**Гіббса енергія**, величина, що показує зміну енергії в ході хімічної реакції і дає таким чином відповідь на питання про принципову можливість протікання хімічної реакції

**Гіббса канонічний розподіл**, імовірність реалізації того чи іншого мікроскопічного стану з певною енергією в канонічному ансамблі

**Гіббса правило фаз**, співвідношення, що пов'язує кількість різних речовин (компонентів), фаз і термодинамічних ступенів свободи у гетерогенній системі (у стані термодинамічної рівноваги)

**Гіббса розподіл**, розподіл, що визначає кількості частинок у різних квантових станах

**Гіббса явища**, викиди та пульсації в амплітудно-частотних характеристиках фільтрів

**Гібереліни**, органічні речовини – стимулятори росту і цвітіння рослин

**Гіберт, Олександр Геннадійович** (1982), спортсмен (кікбоксинг), чемпіон світу (1999–2001), Україна

**Гіберті, Лоренцо** (1378–1455), скульптор, ювелір, Італія

**Гібіскус** (*Gibiscus*), рід рослин родини мальвових

**Гібони** (*Hylobates*), рід людиноподібних мавп

**Гібонові** (*Hylobatidae*), родина ссавців ряду приматів

**Гібралтар**, британська заморська територія, розташована на вузькому гористому просторі на півдні Піренейського півострова; площа 6,5 км<sup>2</sup>

**Гібралтарська протока**, протока між південним краєм Піренейського півострова (Європа) і північно-західною частиною Африки, з'єднує Атлантичний океан і Середземне море

**Гібрид**, організм або клітина, отримані внаслідок схрещування форм, що генетично розрізняються

**Гібрид соматичний**, клітина, отримана шляхом злиття двох або кількох соматичних клітин в одну

**Гібридизація**, 1) процес утворення гібридів; 2) змішування різних культурних форм, часто забезпечуване потоком медіа-образів

**Гібридизація ДНК**, утворення дволанцюгової структури ДНК шляхом виникнення водневих зв'язків між комплементарними нуклеотидами одноланцюгових молекул ДНК за правилом А-Т, Г-Ц

**Гібридизація рослин**, один із головних методів селекції рослин, за допомогою якого створена більшість сучасних сортів сільськогосподарських рослин

**Гібридизація соматична**, генетична рекомбінація поза сексуальним циклом; злиття соматичних клітин в одну

**Гібридизація соматичних клітин**, злиття нестатевих (соматичних) клітин в єдине ціле; так отримують соматичні гібриди рослин і гібридні клітинні лінії

**Гібридів константні форми**, наслідок миттєвого видоутворення

**Гібридна ДНК**, молекула ДНК, утворена ланцюгами різного походження (від двох різних молекул ДНК)

**Гібридогенез**, спосіб розмноження гібридних особин, а також утворення нових гібридних форм і видів

**Гібридома**, клітинний гібрид нормальної і пухлинної клітин

**Гібсит**, мінерал підкласу гідрооксидів

**Гібсон, Джеймс Джерон** (1904–1979), психолог, США

**Гібсон, Едвард Джордж** (1936), астронавт, США

**Гібсон, Мел** (1956), актор, кінорежисер, продюсер, «Оскар» (1996 – двічі), Австралія – США

**Гібсон, Роберт Лі** (1949), астронавт, США

**Гібсона пустеля**, піщана пустеля в Австралії (в центрі штату Західна Австралія)

**Гіватаїмська обсерваторія**, головна обсерваторія Астрономічного товариства Ізраїлю у м. Гіватаїм (Ізраїль)

**Гіга**, перша складова частина найменування одиниць фізичних величин, що служать для утворення назв кратних одиниць, що дорівнюють мільярду вихідних одиниць

**Гігант**, 1) у давньогрецькій міфології наближений до богів представник дикого роду (синів Геї та Урана), яких знищили боги-олімпійці; 2) в астрономії – зорі невеликої чи середньої маси з гарячим компактним ядром та протяжними оболонками

**Гігантизм**, розлад діяльності гіпофізу, при якому внаслідок продукції надлишку гормону зросту хворі мають надзвичайно високий зріст

**Гігантопитек** (*Gigantopithecus*), вимерла людиноподібна мавпа

**Гігінс, Майкл** (1941), президент Ірландії з 2011

**Гігс, Пітер Вейр** (1929), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (2013), Велика Британія

**Гігса бозон**, елементарна частинка, квант поля Гігса, що за необхідністю виникає в Стандартній моделі внаслідок Гігсового механізму спонтанного порушення електрослабкої симетрії

**Гігса процес**, гіпотетичний процес утворення надмасивних суб'ядерних віртуальних частинок за рахунок ущільнення поля

**Гігер, Алан** (1936), фізик та хімік, Нобелівська премія з хімії (2000), США

**Гігієна**, сукупність наукових розробок і практичних методів, спрямованих на уникнення хвороб

**Гігієна військова**, галузь гігієни і військової медицини, що вивчає вплив звичайних і специфічних для військ



умов, факторів зовнішнього середовища на військово-службовців і розробляє способи збереження та зміцнення здоров'я, підвищення боєздатності особового складу

**Гігієна для дітей і підлітків**, галузь гігієни, яка вивчає взаємодію організму, що розвивається, і факторів навколишнього середовища з метою розроблення гігієнічних нормативів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я, сприятливий розвиток і удосконалення функціональних можливостей організму дітей і підлітків

**Гігієна комунальна**, гігієна населених місць – галузь гігієни, що вивчає вплив на організм людини природних і соціальних факторів в умовах населених місць та розробляє гігієнічні нормативи і санітарні заходи для створення найсприятливіших умов життя

**Гігієна особиста**, галузь гігієни, яка розробляє питання збереження та зміцнення здоров'я людини шляхом дотримання раціонального гігієнічного режиму в побуті, особистому житті та трудовій діяльності

**Гігієна праці**, професійна гігієна – галузь гігієни, що вивчає вплив на організм людини трудової діяльності та виробничого середовища, розробляє гігієнічні нормативи і заходи, спрямовані на оздоровлення умов праці, запобігання загальним і професійним захворюванням

**Гігієна радіаційна**, галузь гігієни, що вивчає вплив радіоактивних речовин та іонізуючих випромінювань на організм людини з метою розроблення гігієнічних заходів радіаційної безпеки населення і осіб, які працюють з джерелами іонізуючої радіації

**Гігієна соціальна**, соціальна санітарія, наука про суспільне здоров'я й охорону здоров'я, що вивчає стан і динаміку здоров'я населення та його окремих груп, оздоровчий і несприятливий вплив соціальних факторів на здоров'я населення

**Гігієна харчування**, галузь гігієни, що опрацьовує проблеми раціонального харчування людини, розробляє принципи збалансованого харчування, обґрунтовує оптимальні фізіологічні норми харчування людини відповідно до її віку, статі, характеру трудової діяльності і умов життя тощо, розробляє систему заходів, спрямованих на профілактику і лікування ожиріння

**Гігін** (?–140), 9-й папа римський (136–140)

**Гігов, Нікола** (1937), поет, письменник, Болгарія

**Гігро...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до вологості

**Гігрометр**, прилад для вимірювання величин, які характеризують вологість речовини в газоподібному стані, зокрема повітря

**Гігроморфізм**, особливості будови рослин, які живуть у вологих місцях

**Гігроскопічність**, властивість матеріалу поглинати вологу і конденсувати водяну пару з повітря

**Гігрофіли**, наземні організми, що мешкають в умовах високої вологості

**Гігрофіти**, рослини вологих місць

**Гігрофоби**, наземні організми, що уникають занадто зволжених місць

**Гігрофор** (Hygrophorus), рід грибів флори України

**Гігроцебе ковпакоподібна** (Hygocybe calyptriformis), вид грибів родини гігрофорових, внесений до Червоної книги України

**Гідадоти**, водяні продиhi

**Гідатофіти**, водяні рослини, що майже повністю занурені у воду

**Гідаш, Антал** (1899–1980), поет, письменник, літературознавець, Угорщина

**Гідденіт**, мінерал

**Гідденс, Ентоні** (1938), один із основних представників соціологічної теоретичної думки сучасної Англії

**Гіддінгс, Франклін Генрі** (1855–1931), соціолог, перший повний професор соціології, засновник першої в США кафедри соціології, США

**Гідзенко, Юрій Павлович** (1962), космонавт, Україна – Росія

**Гідність**, морально-етична категорія, змістом якої є повага і самоповага людської особистості

**Гідності революція**, події 21.11.2013–22.02.2014 на Майдані в Києві й у багатьох населених пунктах України, які супроводжувалися широкомасштабними народними виступами і призвели до переформатування влади в державі

**Гіднум** (Hydnum), рід грибів флори України

**Гідра**, сузір'я Південної півкулі

**Гідра Лернейська**, у грецькій міфології – жаклива дев'ятиголова змія з собачим тулубом

**Гідравліка**, 1) наука про закони рівноваги і руху рідини та про взаємодію між рідинами і твердими тілами; 2) технічна механіка рідини

**Гідрант**, водозабірний пристрій на водопровідній мережі для подачі води, здебільшого під час гасіння пожеж

**Гідраргіліт**, мінерал

**Гідрастис**, гідрастис канадський, жовтокорінь, канадська конопля, рослина родини жовтецевих

**Гідратація**, процеси зв'язування води різними хімічними речовинами

**Гідрати**, продукти приєднання води до неорганічних та органічних речовин

**Гідремія**, збільшення об'єму циркулюючої крові завдяки збільшенню об'єму її плазми

**Гідри** (Hydra), рід прісноводних сидячих кишковопорожнинних тварин

**Гідро...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до води, водойм, водних просторів, водню

**Гідроаеродром**, комплекс споруд з водною ділянкою берегової смуги і повітряним простором, призначений для стоянки, зльоту та посадки гідролітаків

**Гідроаеромеханіка**, розділ механіки, який вивчає рух рідин і газів в умовах, за яких не мають практичного значення відмінності в стисливості

**Гідроакустика**, розділ акустики, що вивчає процеси утворення, поширення і приймання акустичних хвиль (звуку) у воді

**Гідробіології інститут НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Гідробіологія**, наука про життя і біологічні процеси у воді

**Гідробіонти**, організми, які населяють морські та прісні водойми

**Гідробіос**, сукупність водних організмів

**Гідробіоценози** (гідроценози), водні біоценози

**Гідробутил**, безосновний гідроізоляційний матеріал на основі бутилкаучуку

**Гідровібратор**, глибинний вібратор для ущільнення нез'язних ґрунтів, насичених водою, під впливом вібраційної дії

**Гідровузол**, комплекс гідротехнічних споруд, об'єднаних для спільної експлуатації

**Гідрогенази**, ферменти, що каналізують поглинання та виділення молекулярного кисню

**Гідрогеологія**, наука, що вивчає походження, умови залягання, склад і закономірності рухів підземних вод, їхню взаємодію з гірськими породами, поверхневими водами та атмосферою

**Гідрогеологія інженерна**, складова гідрогеології – науки про підземні води

**Гідрогеохімія** (геохімія підземних вод), розділ гідрогеології, що вивчає хімічний склад гідросфери та геохімічні процеси, що в ній відбуваються

**Гідрограф**, прилад для записування відносної вологості повітря в приміщенні або ззовні

**Гідрографічна мережа**, сукупність водотоків і водойм суші в межах будь-якої території

**Гідрографія**, розділ гідрології суходолу

**Гідродинаміка**, розділ гідромеханіки про рух нестисливих рідин під дією зовнішніх сил і механічну взаємодію між рідиною й тілами при їх відносному русі

**Гідродинаміка магнітна**, розділ фізики, який вивчає взаємодію електропровідної рідини (газу, плазми) з магнітним полем

**Гідроекологія**, наука, що вивчає водні екосистеми, їхні структури і закономірності функціонування, зумовлені взаємодією гідробіонтів як між собою, так і з навколишнім водним середовищем

**Гідроелеватор**, 1) пристрій, за допомогою якого всмоктують, підіймають і транспортують трубопроводом рідину або гідросуміш; 2) різновид струменевого насосу

**Гідроелектрична станція**, гідроелектростанція (ГЕС), комплекс споруд або устаткування для перетворення механічної енергії потоку води в електричну енергію

**Гідроелектростанцій каскад на Дніпрі**, складається з 6 гідроелектростанцій: Київська (м. Вишгород), Канівська (м. Канів), Кременчуцька (м. Світловодськ), Дніпродержинська (м. Дніпродзержинськ), Дніпровська (м. Запоріжжя) та Каховська (м. Нова Каховка)

**Гідрозмивання**, очищення приміщень і територій за допомогою спрямованого струменя води

**Гідроізогіпси**, лінії, що з'єднують на плані точки з однаковою висотою поверхні ґрунтових вод над умовною нульовою поверхнею

**Гідроізоляційні матеріали**, водонепроникні матеріали, використовувані для захисту конструкції будинків і споруд від шкідливої дії води і хімічно агресивних рідин (кислот, лугів та ін.)

**Гідроізоляція**, 1) захист конструкцій будинків і споруд від проникнення і руйнівного впливу води та хімічно агресивних рідин; 2) спеціальний водонепроникний шар, нанесений на конструкцію для її захисту від шкідливої (агресивної) дії води

**Гідроізоп'єзи**, лінії, що з'єднують на плані точки з однаковими п'єзометричними рівнями

**Гідроїдні** (Hydrozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Гідрокорали** (Hydrocorallia), ряд морських колоніальних кнідарій

**Гідрокортизон**, стероїдний гормон хребетних

**Гідроксиди** (гідроокиси), сполуки оксидів хімічних елементів з водою

**Гідроксилази**, ферменти класу оксиредуктаз

**Гідролази**, клас ферментів, які каталізують гідроліз

**Гідролесві** (Hydroleaceae), родина квіткових рослин порядку пасльовоцвітих

**Гідроліз**, сольовіз водою: обмінна оборотна реакція між тією чи іншою речовиною та водою, що протікає з розщепленням зв'язків у речовині та утворенням зв'язків з киснем

**Гідрологічна станція**, установа з вивчення гідрологічного режиму водних об'єктів

**Гідрологічний режим**, сукупність характерних змін стану водних об'єктів у часі

**Гідрологічні прилади**, технічні засоби для здійснення гідрологічних спостережень

**Гідрологія**, наука, що вивчає природні води і відбуваються в них явища і процеси

**Гідролокатор**, гідроакустичний засіб виявлення об'єкта, визначення координат і параметрів його руху

**Гідролокація**, визначення положення підводних об'єктів за допомогою звукових сигналів, випромінюваних самими об'єктами (пасивна локація) або виникають у результаті відбиття від підводних об'єктів штучно створюваних звукових сигналів (активна локація)

**Гідромасаж**, лікування масажем тіла, що здійснюється струменями води

**Гідромеліоративна споруда**, водозабірна споруда, гідромеліоративна насосна станція, гідромеліоративний канал, зрошувальна мережа, дренажна мережа, осушувальна мережа тощо

**Гідромеліорація**, наука про зрошення і осушення земель; сукупність заходів та споруд, які забезпечують поліпшення природних умов сільськогосподарського використання земель за допомогою регулювання водного режиму ґрунтів

**Гідрометеорологічний науково-дослідний інститут МНС України та НАН України**, Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут МНС України та НАН України, наукова установа

**Гідрометеорологія**, наукова дисципліна, що вивчає процеси, які відбуваються в гідросфері та атмосфері Землі, узагальнює дані гідрології та метеорології, розробляє питання моніторингу навколишнього природного середовища

**Гідрометрія**, частина гідрології, що розробляє методику вивчення режиму водних басейнів, вимірювання та обліку всіх вод земної поверхні режим природних вод

**Гідромеханізація**, 1) різновид робіт, у яких використовується властивість потоку води руйнувати ґрунт під тиском і переміщувати з потоком води частинки у завислому стані; 2) виконання земляних і гірничих робіт за допомогою енергії водного потоку

**Гідромеханіка**, наука про закони руху і рівноваги рідин та про їх взаємодію з твердими, газоподібними тілами, що межують з ними

**Гідромеханіки інститут НАН України**, установа Відділення механіки НАН України

**Гідромонітор**, апарат, яким створюють і спрямовують потужний струмінь води у потрібну зону забою з метою розмиву ґрунту і гірських порід при їх розробці гідравлічним методом

**Гідромотор**, пристрій для перетворення механічної енергії рідини в механічну роботу обертового вала або поршня зворотно-поступального руху тощо

**Гідромуфта**, пристрій для керування частотою обертання вентиляторів та інших подібних апаратів

**Гідронефроз**, захворювання нирок людини або тварини, яке характеризується прогресуючим розширенням ниркових чашечок та миски

**Гідронім**, географічна назва водних об'єктів, вид топонімів

**Гідроніміка**, розділ топоніміки, що вивчає власні назви природних водоймищ

**Гідронімія**, сукупність гідронімів на певній території

**Гідрооптика**, розділ оптики, що вивчає закономірності поширення світла у водному середовищі

**Гідропарк**, розпланована зона (біля ріки, озера, ставка), яка засаджена деревами, кущовими рослинами, квітами і розташована всередині чи поблизу міста (селища)

**Гідропатія**, гідротерапія, водолікування, лікування водою

**Гідроперит**, лікарський препарат

**Гідроплан**, гідролітак, літальний апарат, здатний злітати і сідати на поверхню води

**Гідропоніка**, спосіб вирощування рослин без ґрунту

**Гідророзподільник**, пристрій для керування потоком рідини

**Гідроскелет**, утримання форми тіла або рух за рахунок стиснення внутрішньопорожнинної рідини

**Гідрослюди**, група мінералів класу силікатів, за структурою і складом належать до слюд; гідратизований алюмосилікат шаруватої будови

**Гідростанція**, технічний пристрій (система), перетворює різні види енергії в механічну енергію рідини, і управляє рухом потоку цієї рідини

**Гідростатика**, розділ гідромеханіки, що вивчає закони рівноваги рідини, яка перебуває у стані абсолютного чи відносного спокою та рівноваги тіл, занурених у рідині за умови, коли відсутні переміщення часток рідини одна відносно одної

**Гідростяхієві** (Hydrostachyaceae), родина квіткових рослин порядку кизиловоцвітих

**Гідросфера**, водяна оболонка Землі, до складу якої входять океани, моря та континентальні водні маси, сніговий покрив і льодовики

**Гідротаксис**, пересування вільнорухомих одноклітинних і колоніальних рослин та деяких тварин до більшої (позитивний гідротаксис) або меншої (негативний гідротаксис) вологості

**Гідротехніка**, галузь науки і техніки з використання водних ресурсів для потреб народного господарства, що охоплює питання з досліджень, проектування та будівництва споруд, безпосередньо пов'язаних з водними об'єктами

**Гідротехнічна система**, комплекс розташованих на значній території гідротехнічних споруд, що складаються з кількох гідровузлів

**Гідротехнічна споруда**, 1) виправлене русло водостоку, дамба, гребля, водосховище, підпертий б'єф, водозабірні споруди, шлюз, канал тощо; 2) споруда для використання природних водних ресурсів, а також для боротьби з шкідливим впливом водної стихії

**Гідротехнічні роботи**, роботи, пов'язані з будівництвом гідротехнічних споруд і об'єктів гідромеліорації

**Гідротехнічні споруди**, споруда цивільного, військового чи іншого призначення, встановлене (побудоване) на штучному чи природному водному об'єкті, або у безпосередній близькості від нього, або саме по собі є штучним водним об'єктом

**Гідроторакс**, накопичення рідини у плевральній порожнині

**Гідротранспортне обладнання**, обладнання для гідротранспортування ґрунту, який розробляється сухим способом

**Гідротрансформатор**, механізм, що за допомогою рідини передає або перетворює обертовий рух

**Гідротропізм**, вигинання ростучих органів рослин, особливо коренів, у напрямі від менш вологого середовища до більш вологого

**Гідротурбіна**, гідравлічна турбіна, що перетворює енергію потоку води на механічну енергію обертового вала

**Гідрофізика**, розділ геофізики, що вивчає фізико-механічні та інші властивості води і фізичні процеси, які відбуваються у гідросфері

**Гідрофілія**, 1) здатність тканин тіла зв'язувати воду; 2) пристосування квіток до запилення у воді

**Гідрофільність**, здатність деяких речовин змочуватися водою

**Гідрофіти**, рослини, які ростуть у ґрунті та тільки частково занурені у воду

**Гідрофоби**, організми, що уникають вологих місць

**Гідрофобія**, боязнь води (один з головних симптомів сказу)

**Гідрофобність**, властивість деяких речовин не змочуватися та відштовхувати воду

**Гідрофон**, прилад для прийому звуку і ультразвуку під водою, спеціалізований мікрофон

**Гідрохімія**, наука, розділ гідрології, що вивчає хімічний склад природних вод і закономірності його зміни від фізичних, хімічних і біологічних впливів

**Гідрохорія**, поширення плодів, насіння та інших зачатків рослин водними течіями

**Гідроцеле**, накопичення серозної рідини в порожнинах тіла або в тканині яєчка

**Гідроцефалія**, дефект ембріонального розвитку, який веде до накопичення води у шлуночках мозку

**Гідроциклон**, апарат для поділу завислих частинок на дві фракції за величиною, формою або щільністю, для видалення твердих частинок при їх обертанні в апараті

**Гідроциліндр**, циліндричний гідравлічний двигун, у якому ведена ланка (поршень) в результаті гідростатичного напору рідини здійснює зворотно-поступальний рух

**Гісна плямиста** (*Crocota crocuta*), ссавець родини гієнових **Гієнієві** (Hyaenidae), родина плауноподібних рослин порядку гієнієвих

**Гієнові** (Hyaenidae), родина ссавців ряду хижі

**Гієрокл Олександрійський** (перша половина 5 ст.), філософ-неоплатонік, Стародавня Греція

**Гієрони**, правителі Сиракуз (Сицилія)

**Гіза**, місто у Єгипті, 3,1 млн мешканців

**Гізе, Йоганн Еммануїл Фердинанд** (1784–1821), хімік, Німеччина

**Гізекієві** (Gisekiaceae), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Гізи**, французький аристократичний рід

**Гізо, Франсуа** (1787–1874), державний діяч, дипломат, історик, Франція

**Гійом, Шарль Едуар** (1861–1938), фізик, Нобелівська премія з фізики (1920), Швейцарія – Франція

**Гійом із Шампо** (1068–1121), філософ-містик, представник крайнього реалізму, Франція

**Гійом Конхезій** (бл. 1080 – бл. 1154), філософ, богослов, представник шартрської філософської школи, Франція

**Гійумаа**, повіт Естонії

**Гік**, горизонтальне рангоутне дерево, одним кінцем (п'ятою) рухомо скріплене з нижньою частиною щогли вітрильного судна

**Гікс, Джон Річард** (1904–1989), економіст, Нобелівська премія з економіки (1972), Велика Британія

**Гіларій** (?–468), 46-й папа римський (461–468)

**Гільберта острови**, група з 16 коралових атолів у західній частині Тихого океану

**Гілгуд, Джон Артур** (1904–2000), актор, режисер, «Оскар» (1982), Велика Британія

**Гілевич, Ніл Семенович** (1931–2016), поет, перекладач, Білорусь

**Гілея**, 1) згадувана в написах з Ольвії та Геродотом лісиста місцевість у Скіфії, частина її, вірогідно, належала або використовувалась Ольвією; 2) загальна назва залісної місцевості; 3) назва вологих тропічних лісів Південної Америки

**Гілея**, угруповання українських поетів-футуристів і живописців-кубістів (1910)

**Гілка**, відросток від стовбура дерева, вкритий листям, квітами

**Гілкування**, утворення пагонів та характер їх розташування

**Гілл, Арчибальд** (1886–1977), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1922), Велика Британія

**Гілл, Девід** (1843–1914), астроном, Велика Британія

**Гілл, Джефрі** (1932), поет, перекладач, літературознавець, Велика Британія

**Гілл, Джордж Рой** (1921–2002), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1972), «Оскар» (1974), США

**Гілл, С'юзен Елізабет** (1942), письменниця, Велика Британія

**Гіллан, Ієн** (1945), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, Велика Британія

**Гілллард, Джулія** (1961), прем'єр-міністр Австралії у 2010–2013

**Гіллель, Бен Самуель** (бл. 1220 — бл. 1295), єврейський лікар, дослідник Талмуду, філософ, Італія

**Гіллем, Сільві** (1965), прима-балерина, Франція

**Гіллер, Артур** (1923), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1972), Канада – США

**Гіллеспі, Джон** (1917–1993), джазовий трубач-віртуоз, вокаліст, композитор та аранжувальник, США

**Гіллеспі, Роналд Джеймс** (1924), фізико-хімік, Канада

**Гілліган, Керол** (1936), психолог, феміністка, США

**Гіллястовусі ракоподібні** (Cladocera), ряд дрібних планктонних ракоподібних

**Гілмерс, Дейвід Карл** (1950), астронавт, США

**Гілмор, Девід Джон** (1946), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, один з лідерів гурту Pink Floyd, Велика Британія

**Гілозоїзм**, філософський погляд, за яким здатність відчувати притаманна всій матерії

**Гілокомієві** (Hylonomiidae), родина мохів порядку гіпнобрієвих

**Гільбер, Іветта** (1865–1944), співачка, актриса кабаре, Франція

**Гільберт** (gi), одиниця вимірювання магніторухливості сили

**Гільберт Порретанський** (1076–1154), філософ-схоласт, богослов, єпископ католицької церкви, Франція

**Гільберт, Давид** (1862–1943), логік і математик, Німеччина

**Гільберт, Людвіг Вільгельм** (1769–1824), фізик, Німеччина

**Гільберта проблеми**, список з 23 кардинальних проблем математики, представлений Д. Гільбертом на II Міжнародному Конгресі математиків у Парижі у 1900



**Гільбертів простір**, узагальнення поняття евклідового простору на нескінченновимірний випадок

**Гільгамеш**, у шумерській та аккадській міфології – герой, чийм прототипом послужив один із правителів Урука (шумерський цар, який правив у проміжку від 3000 та 2500 роками до РХ, десять за 400 років до того, як була написана про нього поема («Епос про Гільгамеша»))

**Гільдебранд, Бруно** (1812–1878), економіст, Німеччина

**Гільдебранд, Ганс Олаф** (1842–1913), археолог, Швеція

**Гільдебранд, Дітріх фон** (1889–1977), філософ, представник мюнхенської школи феноменології, Німеччина

**Гільдебрандт, Йоган Лукас фон** (1668–1745), архітектор, один з провідних архітекторів епохи бароко, Італія – Австрія

**Гільденштедт, Йоганн Антон** (1745–1781), ґрунтознавець, біолог, природознавець, Німеччина

**Гільдерік I** (440–482), король франків (457–482)

**Гільдерік II** (655–675), король франків (662–675)

**Гільдерік III** (714–755), король франків (743–751)

**Гільдесгаймський собор Св. Марії та церква Св. Михайла**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храми 9–11 ст. в м. Гільдесгайм, земля Нижня Саксонія, Німеччина

**Гільдія**, цех або об'єднання людей схожих професій або цілей

**Гільсен, Ніколас** (1902–1989), поет, Куба

**Гільсен, Хорхе** (1893–1984), поет, літературний критик, представник «Покоління 27 року», Іспанія

**Гільза**, 1) циліндр з дном, призначений для встановлення заряду і з'єднання частин патрона, снаряда; 2) паперова трубочка, патрон цигарки, сигарети, набиваний тютюном; 3) деталь технічного пристрою, що має форму трубки, циліндра

**Гільйотина**, 1) пристрій для виконання смертних вироків (впроваджений у Франції з кінця 18 ст.); 2) гильйотинні ножиці для розмітки сталених полотнищ і викроювання деталей; 3) верстат для різання листового металу за допомогою ножиць

**Гільйош**, орнаментна прикраса у вигляді хвилястих ліній, що переплітаються

**Гільменд**, річка в Афганістані та Ірані, 1150 км

**Гільотен, Жозеф Ігнас** (1738–1814), медик, професор анатомії, державний діяч, Франція

**Гільфердінг, Рудольф** (1877–1941), економіст, політичний діяч, Австрія

**Гільце**, обрядове дерево українського весілля

**Гіляров, Олексій Микитович** (1856–1938), філософ, академік ВУАН (1924), Росія – Україна

**Гіляров, Сергій Олексійович** (1887–1946), історик, мистецтвознавець, Україна

**Гіляровський, Володимир Олексійович** (1855–1935), письменник, Росія

**Гімалаї**, найвища гірська система Земної кулі, розташована в Азії

**Гімалайські мови**, збірна назва мов Непалу та сусідніх районів Індії, крім індоарійських і тибетських мов з діалектами

**Гімалія**, супутник Юпітера

**Гімантандрові** (Himantandraceae), родина квіткових рослин порядку магнолієцвітих

**Гімарайша історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 15–19 ст., м. Гімарайш, Португалія,

**Гіме музей**, національний музей східних мистецтв, діє у м. Париж (Франція) з 1889

**Гіменей**, Гімен, у грецькій міфології покровитель подружжя та шлюбу

**Гіменій**, споросний шар плодових тіл грибів і лишайників

**Гіменоміцети** (Hymenomycetidae), група порядків базидіальних грибів

**Гіменофілові** (Hymenophyllaceae), родина папоротеподібних рослин

**Гіменофор**, поверхня плодових тіл базидіоміцетів, що несе гіменій

**Гімлер, Гайнріх Луйтпольд** (1900–1945), діяч Третього рейху, керівник СС у 1929–1945, Німеччина

**Гімн державний**, один з державних символів, урочистий музично-пісенний твір, виконання якого пов'язано зі святковими публічними урочистостями, офіційними державними заходами, військовими парадами, політичними подіями

**Гімн Європи**, гімн Європейського союзу і Ради Європи, що є одним з символів Європи. «Ода до радості» Людвіга ван Бетховена

**Гімназія**, в Україні – загальноосвітній навчальний заклад II–III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю

**Гімнасій**, навчально-виховний заклад у Стародавній Греції, а також на елліністичному Сході; громадська споруда для фізичних вправ і навчальних занять в епоху античності

**Гімнастика**, вид спорту, змагання з використанням гімнастичного інвентарю та снарядів у залежності від дисципліни. Входить до програми Літніх Олімпійських ігор 2016 року

**Гімнастика антична**, комплекс фізичних вправ, які використовувались у давньогрецьких системах виховання

**Гімнастика естетична**, вид спорту, командні змагання, у яких гімнастки демонструють поєднання танцю, акробатики та художньої гімнастики у відповідності з динамікою і ритмом музики

**Гімнастика спортивна**, олімпійський вид спорту, в якому чоловіки змагаються з 1896, а жінки з 1928

**Гімнастика художня**, виключно жіночий олімпійський вид спорту (з 1984), де спортсменки, виступаючи під музику, виконують різні гімнастичні і танцювальні вправи без предмета, зі скакалкою, обручем, м'ячем, булавами і стрічкою

**Гімнастичні вільні вправи**, один із видів вправ у спортивній гімнастиці, що відбуваються на спеціальному килимі-помості

**Гімнастичні прилади**, спеціальні предмети або устаткування для виконання гімнастичних вправ

**Гімнотоподібні** (Gymnotiformes), ряд риб класу променеперих

**Гінандроморфізм**, аномалія розвитку організму, коли великі ділянки тіла мають геном і ознаки різних статей

**Гінаяна**, один із двох основних напрямів буддизму

**Гінгівіт**, запалення ясен

**Гінгковидні** (Ginkgopsida), клас насінних рослин відділу вищих рослин

**Гіндеміт, Пауль** (1895–1963), композитор, диригент, альтист і теоретик музики, Німеччина

**Гінденбург, Карл Фрідріх** (1741–1808), математик, Німеччина

**Гінденбург, Пауль фон** (1847–1934), президент Німеччини (1925–1934)

**Гінді**, мова індійської групи індоіранської гілки індоєвропейської сім'ї мов, офіційна мова та одна з основних літературних мов Індії, поширена у штатах Уттар-Прадеш, Мадр'я-Прадеш, Хар'яна, Біхар, Раджастан, Хімачал-Прадеш і на союзній території Делі

**Гіндін, Михайло Юхимович** (1906–1967), кінооператор, лауреат двох Сталінських премій першого ступеня (1946, 1951), Росія

**Гінду** (Hindu – «Індус»), щоденна англомовна газета в Індії, заснована 1878

**Гіндукуш**, одна з найвищих гірських систем Азії

**Гіндустані, індоіранська мова** або група споріднених діалектів, що домінує у Північній Індії та Пакистані та зазвичай поділяється на дві головні підгрупи: гінді та урду

**Гінекологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики жіночих хвороб

**Гінецей**, сукупність плодолисточків квітки

**Гінзберг, Аллен** (1926–1997), поет, один із основоположників рухів бітників і хіпі, США

**Гінзбург, Віталій Лазарович** (1916–2009), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (2003), Росія

**Гінзбург, Євгенія Соломонівна** (1904–1977), журналістка, публіцист і мемуаристка, одна з перших літераторів, хто першим звернувся до теми сталінських репресій, Росія

**Гінзбург, Олександр Ілліч** (1936–2002), журналіст, громадський діяч, дисидент, Росія – Франція

**Гінзбург, Олександр Маркович** (1876–1949), архітектор та інженер, Україна

**Гінзбурга – Ландау рівняння**, рівняння, які описують стан надпровідника в зовнішньому магнітному полі

**Гіні, Шеймас Джастін** (1939–2013), письменник, поет, перекладач, Нобелівська премія з літератури (1995), Ірландія

**Гінкакудзі** (Срібний павільйон), збудований у 1492 у східній частині Кіото (Японія) як місце для відпочинку сьогуна Йосімасі

**Гінкгові** (Ginkgoaceae), родина голонасінних рослин порядку гінкгових

**Гінкгоподібні** (Ginkgophyta), відділ насінних рослин

**Гінккові** (Gingopsida), гінкгопсиди, клас голонасінних рослин

**Гіннесс, Алекс** (1914–2000), актор, «Золотий ведмідь» (1988), лауреат Венеціанського МКФ (1958), «Оскар» (1958, 1980), Велика Британія

**Гіногенез**, одна з форм партеногенезу; процес формування зародка з яйцеклітини без участі ядра сперматозоїда

**Гінофор**, вирост квітколожа

**Гінтікка, Каарло Яакко Юхані** (1929–2015), філософ, Фінляндія

**Гінтов, Олег Борисович** (1935), геофізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Гінухська мова**, одна з цезьких мов, одна з малих мов Дагестану

**Гінцівська стоянка**, пам'ятка верхнього палеоліту у с. Гінці Лубенського р-ну Полтавської обл.

**Гіншелвуд, Сиріл Норман** (1897–1967), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1956), Велика Британія

**Гіорсо, Альберт** (1915–2010), хімік, співавтор відкриття низки нових хімічних елементів, США

**Гіперплазія передміхурової залози**, стан, коли внаслідок збільшення мітотичної активності клітин епітелію передміхурової залози, хворий страждає від неповного випорожнення сечового міхура при сечовиділенні

**Гіпаніс**, назва річок Південний Буг, інколи Кубань в античних джерелах

**Гіпаніс левіускула** (Hypanis laeviuscula), вид двостулкових ряду венериди, внесений до Червоної книги України

**Гіпаніс складчастий** (Hypanis plicata), вид двостулкових ряду венерики, внесений до Червоної книги України

**Гіпантій**, частина квітки

**Гіпаріон**, рід вимерлих непарнокопитих тварин родини конячих

**Гіпатія** (370–415), філософ, математик, астроном, Стародавня Греція

**Гіпеаструм** (Hippeastrum), рід рослин родини амарилісових

**Гіпер...**, частина складних слів, що вказує на перевищення норми

**Гіпербазити**, ультраосновні гірські породи

**Гіпербола**, 1) крива другого порядку з ексцентриситетом більшим за одиницю; 2) троп, що ґрунтується на свідомому, підкресленому перебільшенні

**Гіперболоїд однопорожнинний**, двічі лінійчата поверхня

**Гіперболоїди**, незамкнута центральна поверхня другого порядку в тривимірному просторі

**Гіперварібельність**, надзвичайна мінливість у генетичних послідовностях

**Гіпервітаміноз**, розлад здоров'я внаслідок інтоксикації надмірними дозами одного або кількох вітамінів

**Гіпергамія**, 1) звичай, що забороняє жінкам певної соціального стану виходити заміж за чоловіка нижчого становища; 2) шлюб жінки з чоловіком вищого соціального становища

**Гіперглікемія**, підвищення концентрації глюкози у крові

**Гіпердинамія**, підвищена рухливість

**Гіперемія**, підсилений плин крові до певних ділянок тіла чи органів

**Гіперестезія**, підвищена чутливість до дотику або больових подразників

**Гіперзаряд**, квантове число, спільне для групи елементарних частинок з однаковим ізотопічним спіном, але різними його проєкціями

**Гіперзасоби**, засоби запису, які дозволяють поєднати текстову, графічну, відео- і звукову інформацію

**Гіперзвук**, звукові коливання дуже високої частоти (від  $10^9$  до  $10^{13}$  Гц)

**Гіперизм**, явище помилкового, непослідовного уявлення про структурну організацію мовної системи та її підсистем, про логічність ієрархії їхніх смислових зв'язків; це перенесення нормативних ознак на певні явища, які не підпорядковуються дії цієї норми

**Гіперіон**, 1) екземпляр Секвої вічнозеленої (*Sequoia sempervirens*), що росте в національному парку «Редвуд» у північній Каліфорнії, США; найвище дерево в світі; 2) титан з давньогрецької міфології; 3) супутник Сатурна

**Гіперкінез**, патологічні мимовільні рухи у різних групах м'язів

**Гіпермастигіді** (*Hypermastigida*), ряд зоомастигін

**Гіперметаморфоз**, спосіб розвитку деяких комах, при якому будова та спосіб життя личинок різного віку різко відрізняються

**Гіперметропія**, далекозорість, розлад зору, коли світло фокусується кришталиком позаду жовтої плями сітківки ока

**Гіперморфоз**, шлях філогенетичного розвитку організмів

**Гіпернефрома**, гіпернефроїдний рак, форма злоякісної пухлини нирок

**Гіперони**, елементарні частинки, маса яких більша за масу нуклона

**Гіперонім**, слово з ширшим значенням, яке виражає загальне, родове поняття, назва класу (множини) предметів (властивостей, ознак)

**Гіперосмія**, ненормальне зростання осмотичного тиску тканин внаслідок обезводнювання

**Гіперпаратиреоз**, надмірна продукція гормону паратиреоїдного залози (паратиреоїдного гормону)

**Гіперпітуїтаризм**, надмірна продукція гормонів гіпофізу

**Гіперплазія**, збільшення кількості клітин завдяки прискоренню їх ділення

**Гіперплощина**, підпростір евклідового або афінного простору корозмірності 1, тобто із розмірністю, на одиницю меншою, ніж об'ємний простір. Наприклад, для двовимірного простору гіперплощиною є пряма, для тривимірного – площина тощо

**Гіперповерхня**, називається многовид розмірності  $n$ , який вкладений у евклідов простір на одиницю більшої розмірності  $n+1$

**Гіперполяризація**, стан, коли потенціал спокою клітинної мембрани стає негативнішим за 70 мілівольт

**Гіперпосилання**, активний (виділений кольором) текст, зображення чи кнопка на веб-сторінці, натиснення на яку (активізація) викликає перехід на іншу сторінку чи іншу частину поточної сторінки

**Гіперреалізм**, течія в живописі та скульптурі, що виникла в другій половині 1960-х років у США, що ґрунтується на фотографічному відтворенні реальності

**Гіперсекреція**, підвищення секреторної активності залоз

**Гіперстен**, породотвірний мінерал класу силікатів, групи піроксенів

**Гіперсфера**, множина точок многовида, рівновіддалених від заданої точки

**Гіпертекст**, принцип організації пошукових масивів, у яких окремі інформаційні елементи пов'язуються між собою асоціативними зв'язками

**Гіпертекстуальність**, дописування чужого тексту, гра із претекстами, осміяння або пародіювання одним текстом іншого (переказ, продовження тексту, реферат)

**Гіпертензія артеріальна**, підвищений артеріальний тиск

**Гіпертермія**, створення умов, за яких підвищується температура тіла або певних ділянок тіла чи органів

**Гіпертиреоз**, тиреотоксикоз, збільшення секреції гормонів щитовидної залози – тироксину (T4) і трийодтироніну (T3)

**Гіпертонія**, підвищення тонусу (напруження) тканин і органів

**Гіпертрихоз**, надмірне оволосіння

**Гіпертрофія**, збільшення органу або тканини

**Гіперфункція**, посилення діяльності (функції) якого-небудь органа, тканини, системи

**Гіперхромія**, гіперхромний ефект, збільшення кількості гемоглобіну в еритроцитах

**Гіпестезія**, знижена чутливість до дотику або больового подразника

**Гіпнобрієві** (*Hypnobryales*), за класичною систематикою, порядок рослин відділу мохоподібних

**Гіпнові** (*Hypnaceae*), родина мохів порядку гіпнобрієвих

**Гіпноз**, гіпнотизм, техніка введення пацієнта в специфічний стан, що нагадує сон

**Гіпнологія**, розділ психології, що вивчає гіпноз

**Гіпнопедія**, вчення під час природного сну

**Гіпнос**, Гіпн, у грецькій міфології – бог сну

**Гіпнум**, гіпн, рід рослин порядку зелених мохів

**Гіпо...**, частина складних слів, що вказує на понаднормове зниження

**Гіпобіоз**, стан спокою, стан зниженої функціональної активності живих організмів, зумовлений факторами середовища (низькою й високою температурою, відсутністю вологи й т.д.), при зберіганні їхньої високої життєздатності

**Гіпобласт**, внутрішній шар клітин дискобластули та бластодиска у амніот

**Гіповітамінози**, наслідки зниження кількості певних вітамінів в організмі

**Гіпогалактія**, гіполактія, стан, коли молочна залоза жінки під час лактації виробляє меншу, ніж нормальна, кількість молока

**Гіпогамія**, шлюб жінки з чоловіком нижчого соціального становища

**Гіпогей Хал-Сафлісні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гігантські катакомби 4 тис. до н. е., муніципалітет Паола, Мальта

**Гіпогенезія**, гіпоплазія, зменшення нормального розміру органу внаслідок уповільнення ділення клітин у ньому

**Гіпоглікемія**, зменшення кількості глюкози у крові

**Гіподерма**, 1) внутрішній шар шкіри хребетних; 2) у зоол. – покрив безхребетних; 3) у бот. – тканина, що розташована безпосередньо під епідермісом

**Гіподерматоз**, хвороба овець, великої рогатої худоби і (рідше) людини, яку викликають личинки мух Гіподерма

**Гіподинамія**, гіпокенезія, порушення функцій організму, яке сталося через обмеження рухової активності, зниження сили скорочення м'язів

**Гіпокамп**, основна структура лімбічної системи мозку

**Гіпокотиль**, підсім'ядольне коліно, ділянка стебла у проростків рослин між кореневою шийкою та місцем прикріплення сім'ядоль

**Гіпоксантин**, гетероциклічна сполука, природна похідна азотистої основи пурини

**Гіпоксемія**, зниження кількості кисню в крові

**Гіпоксія**, зниження кількості кисню в тканинах

**Гіпология**, наука про коней

**Гіпоморфоз**, один зі основних напрямів біологічного прогресу

**Гіпонастія**, більш швидке зростання нижньої сторони листків порівняно з верхньою

**Гіпонім**, слово з більш вузьким значенням по відношенню до слова з більш широким значенням

**Гіпонімія**, одне з основних парадигматичних відношень у семантичному полі, включення семантично однорідних мовних одиниць, що співвідносяться з поняттями, об'єми яких не пересікаються; включення семантично однорідних одиниць у відповідний клас назв

**Гіпопартиреоз**, зменшення кількості гормону паращитовидної залози (паратиреоїдного гормону)

**Гіпоплазія**, зменшення інтенсивності ділення клітин в органі, яке може мати своїм наслідком зменшення маси і функції цього органу

**Гіпосекреція**, зменшення активності залоз

**Гіпосмія**, стан, коли знижується осмотичний тиск тканин, наприклад під час ненормального збільшення води в тканинах (особливо в результаті підсиленої реабсорбції води нирками, т. зв. водне отруєння)

**Гіпостаз**, 1) один з типів взаємодії генів, при якому дія алелів одного гена придушена дією алелів іншого гена;

2) скупчення крові в капілярній мережі нижчих частин тіла та окремих органів

**Гіпостиль**, великий багатоколонний (гіпостильний) зал палацу або храму в країнах Стародавнього Сходу (Іран, Єгипет)

**Гіпотаксис**, 1) спосіб побудови складнопідрядного речення; 2) підрядне речення

**Гіпоталамо-гіпофізарна система**, об'єднання структур гіпофіза і гіпоталамуса

**Гіпоталамус**, невелика область в проміжному мозку

**Гіпотеза**, форма організації наукового знання, науково обгрунтоване припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ, що вимагає перевірки досвідом або підтвердження фактами для того, щоб стати достовірною науковою теорією

**Гіпотеза вроджених мовних структур**, гіпотеза Н. Хомського, суть якої зводиться до того, що мовні структури не набуваються через досвід, а народжуються разом із людиною й існують у кожного індивіда в потенції

**Гіпотеза нульова**, один з видів статистичної гіпотези

**Гіпотензивні препарати**, лікарські препарати, які знижують тиск крові

**Гіпотензія**, зниження артеріального тиску – нижче 90 мм рт. ст. систолічного тиску або 60 мм рт. ст. середнього артеріального тиску

**Гіпотенуза**, сторона прямокутного трикутника, яка лежить навпроти прямого кута

**Гіпотермія**, переохолодження, патологічний стан організму, при якому температура тіла падає нижче необхідної для підтримки нормального обміну речовин

**Гіпотетико-дедуктивна теорія**, одна з форм логічної організації природничо-наукового знання

**Гіпотетико-дедуктивний метод**, спосіб теоретичного дослідження, який передбачає створення системи дедуктивно-пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти

**Гіпотиреоз**, зменшення кількості гормонів щитовидної залози – тироксину (Т4) і трийодтироніну (Т3)

**Гіпотіазид**, лікарський препарат

**Гіпотонія**, пониження напруження тканини, органа чи системи

**Гіпотрофія**, хронічний розлад харчування, що веде до зменшення маси тіла

**Гіпотрохоїда**, плоска крива, утворена фіксованою точкою, що знаходиться на фіксованій радіальній прямій кола, що котиться по внутрішній стороні іншого кола

**Гіпофарінкс**, 1) у хребетних – нижній відділ глотки; 2) у комах – випинання стінки ротової порожнини

**Гіпофіз**, нижній мозковий придаток, центральний орган ендокринної системи

**Гіпофункція**, ослаблення будь-якої фізіологічної функції

**Гіпохорда**, тяж клітин у зародків більшості хребетних

**Гіпохромія**, гіпохромний ефект, зменшення кількості гемоглобіну в еритроцитах

**Гіпоцентр**, область у надрах Землі, де виникає землетрус



**Гіпоциклоїда**, плоска крива, яка утворюється точкою кола, що котиться по внутрішній стороні іншого кола без проковзування

**Гіппарх Нікейський** (бл. 190–120 до н. е.), астроном, географ і математик, Стародавня Греція

**Гіппас з Метапонта** (6 ст. до н. е.), філософ-піфагорієць, Стародавня Греція

**Гіппій з Еліди** (5 ст. до н. е.), філософ-софіст, Стародавня Греція

**Гіппіус, Зінаїда Миколаївна** (1869–1945), поетеса, ідеолог російського символізму, Росія – Франція

**Гіппократ** (460 – 377 або 356 до н. е.), цілитель і лікар, Стародавня Греція

**Гіппократа клятва**, присяга лікарів, авторство якої приписують «батькові медицини» Гіппократу

**Гіппократові серпки**, серповидні фігури, зазначені Гіппократом Хіоським, обмежені дугами двох кіл

**Гіппон** (5 ст. до н. е.), філософ, досократик, Стародавня Греція

**Гіпс**, природний матеріал (мінерал, осадова порода) білого кольору

**Гіпсеохарітові** (Hypseocharitaceae), родина квіткових рослин порядку геранієцвітих

**Гіпсленд**, нафтогазоносний басейн в Австралії

**Гіпсобетон**, бетон на основі гіпсових в'язучих речовин

**Гіпсові в'язучі матеріали**, в'язучі речовини, головним чином повітряні, що складаються з напівводного сульфату кальцію

**Гіпсові та гіпсобетонні вироби**, будівельні вироби, що виготовляються на основі гіпсових в'язучих матеріалів

**Гіпсометрія**, метод відображення на географічних картах рельєфу земної поверхні та залягання поверхні контакту покладу корисної копалини з вмісними породами за допомогою горизонталей або ізогіпс

**Гіпуралії**, розширені кісткові пластинки хвостового скелету кісткових риб

**Гіпурова кислота**, бензоїлгліцин, ароматична амінокислота (бензоїламіноетанова), один з кінцевих продуктів обміну речовин

**Гіратор**, надвисокочастотний пристрій, в якому зміна фаз електромагнітних хвиль, що поширюються в протилежних напрямках, відрізняється на 180°

**Гіреї**, династія ханів (чингізиди), що правила Кримською державою від початку 15 ст.

**Гіріх**, різновид орнаменту в ісламському мистецтві

**Гірка Балка**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Амвросіівський р-н Донецької обл.

**Гірकोкаштанові** (Hippocastanaceae), родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Гірландайо, Доменіко** (1449–1494), живописець, Італія

**Гірлянда**, орнаментальний мотив в архітектурі, декоративно-ліпна прикраса сегментоподібної форми з переплетених квітів, листків, фруктів, стрічок, що регулярно повторюються

**Гірі, Гюстав Адольф** (1815–1890), фізик, Франція

**Гірник (Донецька обл.)**, місто Селидовської міськради Донецької обл.

**Гірник (Луганська обл.)**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Гірник (Львівська обл.)**, селище міського типу Червоноградської міськради Львівської обл.

**Гірник, Олекса Миколайович** (1912–1978), правозахисник, здійснив акт самоспалення проти русифікації українського народу біля могили Т. Шевченка біля Канева, Герой України (2007), Україна

**Гірник, Павло Миколайович** (1956), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2009), Україна

**Гірницьке (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу Орджонікідзевської міськради Дніпропетровської обл.

**Гірницьке (Донецька обл.)**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Гірнична наука**, сукупність знань про природні умови залягання родовищ корисних копалин і фізичних явищах, що відбуваються в товщі гірських порід у зв'язку з проведенням гірничих виробок, про способи видобутку і збагачення твердих корисних копалин

**Гірнична промисловість**, комплекс галузей, що займаються видобутком і збагаченням корисних копалин

**Гірничий тиск**, напруги, що у масиві гірських порід, поблизу стінок виробок, свердловин

**Гірничі вироби**, порожнина в гірському масиві після виїмання корисних копалин та інших порід

**Гірничі роботи**, роботи, що виконуються з метою підтримання в робочому стані гірничих виробок, для розвідки або видобутку корисних копалин з надр Землі

**Гірничодобувна техніка**, обслуговує комплекс галузей важкої промисловості з розвідування родовищ корисних копалин, видобування їх з надр Землі та збагачення корисних копалин

**Гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут**, Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи, установа Відділення наук про землю НАН України

**Гірничої та металургійної електроенергетики навчально-науковий інститут**, установа Національного гірничого університету та Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Гірничо-металургійний комплекс**, підприємства металургійної та добувної промисловості, об'єднане єдиним виробничим циклом

**Гірничорудні корисні копалини**, умовно виділена група різноманітних твердих нерудних (неметалічних) корисних копалин, до якої в українських надрах належать: бурштин, бентонітові глини, графіт, каолін, озокерит, мармуровий онікс тощо

**Гірничорятувальна справа**, заходи з порятунку людей, запобігання і ліквідації аварій у шахтах і рудниках

**Гірничо-хімічні корисні копалини**, умовно виділена група різноманітних твердих нерудних (неметалічних)

корисних копалин, до якої в українських надрах належать: апатит, барит, бішофіт, бром, сапоніт, сірка, фосфорит, флуор тощо

**Гірняк, Йосип Йосипович** (1895–1989), актор, режисер, Україна – США

**Гірняк, Юліан Йосипович** (1881–1970), хімік та фізик, дійсний член НТШ (1908), Україна – США

**Гіро...**, частина слова, що означає обертальний рух

**Гіродон** (Gyrodon), рід грибів флори України

**Гіроклістрон**, циклотронний вузькосмуговий підсилювач; має два резонатори: вхідний модулює електронний потік, у вихідному відбувається передавання енергії електронного потоку електромагнітного поля (ЕМП)

**Гірокомпас**, механічний показчик напрямку істинного (географічного) меридіана, призначений для визначення курсу об'єкту, а також азимута (пеленга) орієнтованого напрямку

**Гірокон**, прилад, побудований на принципі взаємодії керовано відхилюваного електронного потоку з ЕМП. Кероване відхилення забезпечується за допомогою обертального магнітного поля в резонаторах розгортки

**Гірокотиліди** (Gyrocotylida), клас безхребетних тварин типу плоских червів

**Гіромонотрон**, однорезонаторний квантовий генератор з циклотронним резонансом

**Гіропор** (Gyroropus), рід грибів флори України

**Гіроскоп**, пристрій, здатний реагувати на зміну кутів орієнтації тіла, на якому воно встановлене, щодо інерціальної системи відліку

**Гіроскопічний момент**, являє собою момент пари, складеної силами інерції гіроскопа

**Гірсутизм**, стан, коли жінка набуває чоловічих вторинних статевих ознак

**Гірська система**, сукупність гірських хребтів, гірських масивів, плоскогір'їв, міжгірських западин і долин. Як правило, це гори, що сформувалися протягом однієї геотектонічної епохи і мають просторову і морфологічну єдність

**Гірська хвороба**, розлад нормальної діяльності організму, що спостерігається на великій висоті

**Гірське**, місто в Попаснянському р-ні Луганської обл.

**Гірський карст Криму**, геологічний заказник загальнодержавного значення, Алуштинська міськрада, Білогірський та Сімферопольський р-ни АР Крим

**Гірський пояс**, кілька гірських систем, витягнутих у суцільну або переривчасту єдину смугу

**Гірський Тікич**, річка у Черкаській обл., права притока Тікичу, 167 км

**Гірські залізниці Індії**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-інженерний комплекс 1864–1899, Індія

**Гірські пустельно-степові пояси**, висотні пояси (зони) в горах тропіч., субтропіч. і почасти помірних поясів

**Гірського лісівництва науково-дослідний інститут імені П. С. Пастернака**, установа Держсільгоспства України та Відділення загальної біології НАН України

**Гірськокарпатські породи**, місцеві грубововнові вівці вовново-молочно-м'ясного напрямку (рацка, цуркан, цакель, волошка)

**Гірсько-лісовий пояс**, висотний пояс (висотна зона) в горах з переважанням лісової рослинності

**Гірсько-лугові пояси**, висотні пояси в горах, у природних ландшафтах яких переважають луки

**Гірськотисенське родовище мінеральних вод**, родовище на території Рахівського р-ну Закарпатської обл.

**Гірсько-тундровий пояс**, висотний пояс (зона) в горах Субарктики і Північної частини помірної поясу з переважанням тундрової рослинності

**Гіртль, Йозеф** (1810–1894), медик, анатом, Австрія

**Гірудин**, речовина, яка міститься в залозах головної частини медичних п'явок

**Гірц, Кліфорд** (1926–2006), антрополог, США

**Гірцебрух, Фрідріх** (1927–2012), математик, іноземний член АН України (1992), Німеччина

**Гірчак** (Ascorptilon), рід рослин родини айстрових

**Гірчак європейський** (Rhodeus amarus), риба родини корокових

**Гірчак перцевий** (Polygonum hydropiper), рослина родини гречкових

**Гірчак спориш** (Polygonum), лікарська рослина

**Гірчаки** (Rhodeus), рід риб родини коропоподібних

**Гірчиця чорна** (Brassica nigra), вид рослин роду капуста сімейства капустяних

**Гірш, Едвард** (1950), поет, критик, США

**Гірш, Фердінанд** (1843–1915), історик, Німеччина

**Гіс, Вільгельм** (1831–1904), медик, Швейцарія

**Гісане**, у вірменській міфології – бог категорії вмирання і воскресіння життєдайної природи, іпостась Діоніса

**Гісоп крейдовий** (Hyssopus cretaceus), вид судинних рослин родини губоцвітих, внесений до Червоної книги України

**Гісаро-Алай**, гірська система в Центральній Азії, між Паміром і Ферганською долиною у Киргизії, Таджикистані та Узбекистані

**Гісарська порода**, порода найбільших грубововнових курдючних м'ясо-сальних овець

**Гістамін**, гормон, медіатор нервової системи і алергічних реакцій

**Гістерезис**, неоднозначна залежність зміни фізичної величини, що характеризує стан або властивість тіла, від зміни фізичної величини, яка характеризує зовнішні умови

**Гістидин**, альфа-аміно-бета-імідазолпропіонова кислота

**Гістіоцит**, клітина пухкої сполучної тканини

**Гісто..., гістіо...**, частина слова, що вказує на відношення до тканин тіла

**Гістогематичні бар'єри**, бар'єри між кров'ю і тканинами

**Гістогенез**, сукупність процесів утворення і відновлення тканин

**Гістогени**, шар клітин у конусі наростання вегетативних органів покритонасінних, з якого розвивається певна тканина або тканини рослини

**Гістограма**, спосіб графічного представлення табличних даних, що являє діаграму, складену з прямокутників без розривів між ними

**Гістоліз**, розпад тканин

**Гістолізати**, речовини, які утворюються внаслідок гістолізу

**Гістологія**, розділ біології, що вивчає морфологію тканин та клітин живих організмів, а також галузь медицини (зокрема, хірургії), вкрай важлива для до- і післяопераційного аналізу

**Гістомоноз**, паразитарна хвороба птахів (рідше людини)

**Гістони**, білки ядер клітин

**Гістопатологія**, вчення про зміни в тканинах при різних хворобах

**Гістофізіологія**, наука про особливості функції різних тканин організму

**Гістохімія**, вивчення хімічного складу тканин організму

**Гіта Вессекська** (11–12 ст.), позашлюбна донька останнього англосаксонського короля Англії Гарольда II, перша дружина Володимира Мономаха

**Гітара**, струнний щипковий музичний інструмент

**Гітара гавайська, укулеле**, чотириструнний щипковий музичний інструмент, або ж із здвоєними струнами, тобто – восьмиструнний

**Гітара електрична**, електрогітара, різновид гітари з електричними звукознімачами, що перетворюють коливання металевих струн на коливання електричного струму

**Гітаррон**, мексиканська шестиструнна бас-гітара дуже великих розмірів

**Гітлер, Адольф** (1889–1945), політичний та державний діяч, райхсканцлер (1933–1945), Німеччина

**Гітрі, Люсьєн** (1860 – 1925), актор, драматург, Франція

**Гітрі, Саша** (1885 – 1957), драматург, актор, режисер, Франція

**Гітлерюгенд**, юнацька воєнізована нацистська організація, діяла у 1926–1945 як молодіжний рух і головний кадровий резерв НСДАП

**Гітов**, снасть такелажу, за допомогою якої підтягують шкотові кути прямих вітрил під середину рей

**Гітторф, Йоганн Вільгельм** (1824–1914), фізик, Німеччина

**Гітчингс, Джордж** (1905–1998), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988), США

**Гіфи**, мікроскопічні нитки, що утворюють вегетативне тіло гриба

**Гіфолома** (Hypholoma), рід грибів флори України

**Гіфомікроби**, бактерії, які брунькуються

**Гіфоміцети** (Hyphomycetales), порядок незавершених грибів

**Гіфу**, місто в Японії, історико-культурний центр, 409 тис. мешканців

**Гіхман, Йосип Іллєч** (1918–1985), математик, член-кореспондент АН УРСР (1965), Україна

**Гічкок, Альфред** (1899–1980), кінорежисер, класик стилів тріллер та саспенс, Велика Британія – США

**Гіш, Ліліан** (1893–1993), актриса, режисер, сценарист, «Оскар» (1971), США

**Гішерамайрер**, у вірменській міфології – персоніфікація нічної півми, злі відьми, які з дня створення світу зі зміями в руках переслідують Сонце

**Гіщинська, Раїса Петрівна** (1937), музикант, композитор, педагог, Україна

**Глава**, розділ книги, статті, що позначається нумерацією або окремим заголовком

**Глава держави**, державна посада, інститут, якому належить чільне місце в системі органів державної влади, який уособлює єдність нації, символізує державу й покликаний гарантувати її цілісність

**Глава уряду**, керівник виконавчої влади в державі, ключова фігура в системі державного врядування, громадського адміністрування

**Главка, Йозеф** (1831–1908), архітектор, меценат, Чехія

**Глаголев, Олександр Олександрович** (1872–1937), богослов, педагог, Росія

**Глаголев, Олексій Олександрович** (1901–1972), священник православної церкви, Праведник світу, Україна

**Глаголиця**, одна з двох найдавніших слов'янських абеток

**Глаголичні пам'ятки**, ранні пам'ятки слов'янської писемності

**Глаголін, Борис Сергійович** (1879–1948), режисер і актор театру і кіно, Росія – Україна – США

**Гладилін, Анатолій Тихонович** (1935), письменник, Росія

**Гладинський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Тячівський р-н Закарпатської обл.

**Гладишевський, Роман Євгенович** (1958), хімік, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Гладиші** (Notonectidae), родина водяних клопів

**Гладіатори (історія)**, найменування бійців у стародавньому Римі, які билися між собою або з тваринами на забаву публіці на спеціальних аренах

**Гладіатори (біологія)** (Mantophasmatodea), ряд комах типу членистоногих

**Гладіолус** (Gladiolus), рід бульбоцибулькових рослин родини півникових

**Гладіус**, римський короткий меч завдовжки до 60 см

**Гладкий, Йосип Михайлович** (бл. 1789–1866), останній кошовий отаман Задунайської січі (1827–1831), наказний отаман Азовського козацького війська (1831–1851), генерал-майор

**Гладков, Геннадій Ігорович** (1935), композитор, народний артист Російської Федерації (2002), Росія

**Гладков, Федір Васильович** (1883–1958), письменник, класик соціалістичного реалізму, Росія

**Гладкоголові** (Alerocerphalidae), родина глибоководних риб

**Гладконосі** (Vespertilionidae; також – лиликові), родина ссавців ряду рукокрилих

**Гладкості модуль**, модуль неперервності похідної порядку  $m \geq 1$  функції, яка визначена в банаховому просторі

**Гладстон, Вільям Еварт** (1809–1898), прем'єр-міністр Великобританії (1868–1874, 1880–1885, 1886, 1892–1894)

**Гладун, Вадим Іванович** (1937), спортсмен (баскетбол), чемпіон Європи (1963), Україна

**Глазго**, місто на заході Шотландії, на берегах річки Клайд, історико-культурний центр, 580 тис. мешканців

**Глазго університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Глазго (Шотландія, Велика Британія) з 1451

**Глазгоу, Еллен** (1873–1945), письменниця, США

**Глазер, Дональд Артур** (1926–2013), фізик, Нобелівська премія з фізики (1960), США

**Глазков, В'ячеслав Валерійович** (1984), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Глазков, Микола Іванович** (1919–1979), поет, Росія

**Глазков, Юрій Миколайович** (1939–2008), космонавт, Росія

**Глазовий, Павло Прокопович** (1922–2004), поет, письменник, гуморист і сатирик, журналіст, Україна

**Глазунов, Ілля Сергійович** (1930), художник-живописець, педагог. Академік РАХ (2000), народний художник СРСР (1980), Державна премія Російської Федерації (1997), Росія

**Глазунов, Олександр Костянтинович** (1865–1936), композитор і диригент, Росія

**Глазур**, склоподібне покриття на кераміці завтовшки 0,15–0,3 мм, закріплена опаленням

**Гласис**, 1) невеликий насип, що покриває кріпосний рів із зовнішнього боку і непомітно зливається з поверхнею місцевості; 2) невисокий захист з броньових плит навколо люків, димарів, вентиляторів та ін. на військових судах

**Гласність**, політичний термін, що позначає політику максимальної відкритості (відкритості) у діяльності державних установ і свободи інформації

**Гласс, Девід** (1911–1978), демограф і соціолог, який сприяв розвитку історичної демографії, Велика Британія

**Гласс, Філіп** (1937), композитор, США

**Глаубер, Рой** (1925), фізик, Нобелівська премія з фізики (2005), США

**Глауберит**, мінерал

**Глаукома**, підвищення тиску в очному яблуці

**Глауконіт**, мінерал

**Глаукофан**, породотвірний мінерал класу силікатів

**Глеба, Юрій Юрійович** (1949), біолог, академік АН УРСР (1988), Україна

**Глебов, Ігор Олексійович** (1914–2002), машинобудівник, академік АН СРСР (1976), Росія

**Глеваха**, селище міського типу Васильківського р-ну Київської обл.

**Глевчак однолистий** (*malaxis monophyllos*; також – малаксис однолистий), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Гледичія** (*Gleditsia*), рід рослин родини бобових

**Глез, Альбер** (1881–1953), художник, філософ, теоретик кубізму, Франція

**Глейзер, Бенджамін** (1887–1958), сценарист, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Гленн, Джон Гершель** (1921), перший астронавт, США

**Гленн, Міллер** (1904–1944), композитор, диригент, США

**Глечики** (*Nuphar*), рід водних рослин родини лататтевих

**Глешоу, Шелдон Лі** (1932), фізик, Нобелівська премія з фізики (1979), США

**Глєбка, Петро Федорович** (1905–1969), поет, драматург, перекладач, громадський діяч, Білорусь

**Глєбов, Петро Петрович** (1915–2000), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1981), Росія

**Глибина**, 1) протяжність, відстань від поверхні до дна або до якої-небудь точки у напрямку вниз; 2) місце на дні вододойми, великого поглиблення; 3) простір, розташований вглиб від кордону, від краю чого-небудь; 4) переносне значення – сила, стан, ступінь прояву чого-небудь

**Глибинні течії**, узагальнена назва течій, що розвиваються в товщі океану (моря)

**Глибиномір**, різновид манометра, призначений для визначення глибини занурення

**Глибока**, селище міського типу Чернівецької області

**Глибокий**, селище міського типу Брянківської міськради Луганської обл.

**Глибоцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Глива** (*Pleurotus*), рід грибів

**Глина**, землиста або уламкова гірська порода, здатна утворювати з водою пластичне тісто, яке, висихаючи, зберігає надану йому форму, а після випалювання набуває твердості каменя

**Глина вогнетривка**, глина тугоплавка, одна з основних складових вогнетривкового розчину, що може використовуватися самостійно для кладки печі

**Глини бетонітові**, глини, до складу яких входять головним чином монтморилоніт і палігорськіт

**Глини вибілювальні**, глини, що мають здатність вбирати жири, смоли, пігменти, слиз

**Глини керамічні**, глина, яка використовується для виготовлення керамічних виробів

**Глини стрічкові**, один із видів водно-льодовикових відкладів, які утворились у замкнутих прильодовикових озерах

**Глини цегляні**, глина, яка використовується для виготовлення цегли

**Глінка, Михайло Іванович** (1804–1857), композитор, Росія

**Глінка, Федір Миколайович** (1786–1880), поет, публіцист, офіцер, декабрист, Росія

**Глинський, Богдан Федорович** (?–1509/1512), представник литовського князівського роду Глинських, намісник Черкаський (1488–1495) і Путивльський (1495–1497)



**Глинський, Михайло Львович** (?–1536), представник литовського князівського роду Глинських, придворний Олександра Ягеллончика, пізніше – емігрант, придворний при великому князі московському Василіі III

**Глинсько-Розбишівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище у Сумській та Полтавській обл.

**Глинчук, Майя Давидівна** (1935), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Глиняни**, місто Золочівського р-ну Львівської обл.

**Глинянська стоянка**, археологічна стоянка пізнього палеоліту поблизу м. Глиняни

**Глишич, Милован** (1847–1908), письменник, Сербія

**Гліб I** (?–1171), великий князь Київський (1169–1171)

**Глібов, Леонід Іванович** (1827–1893), письменник, поет, байкар, драматург, видавець, публіцист, журналіст, громадський діяч, класик української літератури, Україна

**Глід** (*Crataegus*), рід рослин родини розових

**Глід Пояркової** (*Crataegus pojarkovae*), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Глід Турнефора** (*Crataegus tournefortii*), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Глідер, Михайло Мойсейович** (1900–1967), кінооператор, Україна – Росія

**Глієр, Рейнольд Моріцевич** (1875–1956), композитор, диригент, педагог, Україна – Росія

**Глікоген**, полісахарид, розгалужений полімер глюкози

**Глікозиди**, органічні сполуки: продукти конденсації циклічних форм вуглеводів з агліконами (стероїдами, фенолами, алкалоїдами)

**Глікозурія**, глікозурія, наявність глюкози в сечі

**Глікокалікс**, глікопротеїдний комплекс

**Гліколіз**, ферментативний десятистадійний процес перетворення глюкози в піруват

**Гліколіпіди**, органічні сполуки, в яких ліпідні залишки пов'язані з вуглеводними

**Глікопротеїди**, біологічно активні речовини, в яких білкова частина молекули пов'язана ковалентним зв'язком з однією або декількома вуглеводними компонентами

**Глікофіти**, рослини незасолених ґрунтів і водойм

**Гліюксилатний цикл**, циклічний ферментативний процес перетворення оцтової кислоти

**Гліома**, пухлина головного або спинного мозку, яка походить з клітин нейроглії

**Гліптика**, мистецтво різьблення твердого каменю, один з видів декоративно-ужиткового мистецтва

**Гліптодонт** (*Glyptodontidae*), родина вимерлих неповнозубих тварин

**Гліптотека**, збірка античної скульптури і гліптики

**Глісада**, траєкторія польоту літального апарата, по якій він знижується безпосередньо перед посадкою

**Глісада мінімальна**, лінія, що обмежує мінімальний кут місця для даного виду літального апарата при його заході на посадку по азимуту 0°, яка забезпечує безпеку польоту без перешкод

**Гліссандо**, музичний термін, що означає перехід від одного звуку до іншого по черзі через всі можливі для відтворення на даному інструменті звуки, що лежать між ними

**Гліф (графіка)**, графічне представлення графеми або кількох пов'язаних графем

**Гліф (техніка)**, вертикальний жолобок, тригранний або півциркульний у перерізі

**Гліцериди**, складні ефіри гліцерину і жирних кислот

**Гліцерин**, найпростіший чотириатомний спирт

**Гліцерофосфати** (фосфоліпіди), складні ефіри гліцерину, вищих карбонових кислот, фосфорної кислоти та азотистої основи

**Гліцин**, альфа-амінооцтова кислота, глікокол, найпростіша амінокислота

**Гліцинія** (*Wisteria*), рід рослини родини бобових

**Глія**, особливі клітини нервової тканини

**Глоба, Андрій** (бл. 1791 – бл. 1851), кобзар, Україна

**Глобалізація**, 1) процес глобального об'єднання економік і культур 2) взаємні впливи економік і культур на світовому рівні

**Глобалізація військова**, посилення взаємовпливу і взаємозалежності різних факторів міжнародних воєнно-політичних відносин

**Глобалізація економіки**, процес прискореного зростання світової економічної інтеграції

**Глобалізація злочинності**, вихід злочинності на світовий рівень і набуття макроекономічного розмаху, що представляє серйозну загрозу для миру, стабільності і навіть суверенітету деяких держав

**Глобалізація комунікацій**, посилення взаємовпливу і взаємозалежності різних факторів медійної галузі

**Глобалізація фінансова**, взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу

**Глобалізм**, теорія та ідеологія глобалізації, неоліберальна парадигма економічної, політичної й соціокультурної перебудови світу

**Глобалізований світ**, поняття, яким характеризують специфіку трансформацій модерного світу через вплив глобалізації

**Глобалістика**, міждисциплінарна галузь наукових досліджень, спрямованих на виявлення сутності, тенденцій і причин процесів глобалізації, інших глобальних процесів і проблем

**Глобалістика політична**, система знань про політичну складову глобальних процесів

**Глобалістика християнська**, складова частина віровчення християнських конфесій, що включає певний комплекс різних концепцій й ідей, які по-своєму відображають характерні для сучасного етапу розвитку цивілізації проблеми й пропонують шляхи і методи їх вирішення

**Глобальна інформаційна спадщина**, міжнародна програма ЮНЕСКО

**Глобальна система позиціонування**, супутникова система навігації

**Глобальне інформаційне суспільство**, суспільство, що постає як результат прискореного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та спрощення доступу до них широких мас населення Землі

**Глобальний**, що відноситься до всього світу, поширюється на весь світ; всесвітній; всебічний, повний; загальний, універсальний

**Глобальні проблеми сучасності**, людства, сукупність суперечливих процесів, які складають зміст сучасної кризи світової цивілізації

**Глобине**, місто, адміністративний центр Глобинського р-ну Полтавської обл.

**Глобинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Глобін**, білок, складова частина молекули гемоглобіну

**Глобоїди**, вкочення алейонових зерен у багатьох рослин

**Глоболопція**, зміна політичного режиму в державі, здійснена при визначальному політичному і економічному втручанні інших держав, міжнародних організацій і органів, транснаціональних корпорацій

**Глобула**, форма білкових молекул

**Глобуліни**, один з трьох типів білків плазми крові (поряд з альбумінами та фібриногеном)

**Глобус (журнал)**, часопис, що виходив протягом 1923–1925 у Києві

**Глобус (модель Землі)**, куляста модель Землі

**Глобус (театр)**, лондонський театр, де ставилися прижиттєві п'єси В. Шекспіра, збудований у 1599, знищений пожежею у 1613 та відбудований у 1614, після чого закритий у 1642 пуританами

**Гловень**, дошка, якою накривають дерев'яний паркан

**Гловер, Роджер Девід** (1945), бас-гітарист, клавішник, автор пісень і продюсер, учасник групи Deep Purple, Велика Британія

**Глогера правило**, емпіричне правило, згідно з яким у одного і того ж виду пігментація виражена більше у особин, що мешкають в областях з більш теплим і вологим кліматом

**Глодень**, район Молдови

**Глодоський скарб**, скарб золота у 2,583 кг й срібла – 1,026 кг, що належав знатній особі кін. 7 ст. – поч. 8 ст., знайдений у с. Глодоси Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл.

**Глок, Чарльз** (1919), соціолог, дослідник релігії, США

**Глокалізація**, термін, що використовується для позначення глобальної локалізації – глобального світогляду, пристосованого до локальних умов

**Глокалізація (у політології)**, синергетична взаємодія різних структурних рівнів політики, яка реалізується в умовах суперечливих процесів стискання світу до цілісності й зростання локальної ідентичності

**Глокалізація (у соціології)**, напруженість між локальними і глобальною культурами, процес глобалізації локального і локалізації глобального

**Гломероміцети** (Glomeromycota), відділ грибів

**Гломерула**, судинна складова нефрону

**Гломерулонефрит**, набуте імунокомплексне, асептичне, двобічне ураження клубочків нирок

**Глорія**, оптичне явище в хмарах

**Глоса**, коментар, пояснення до незрозумілих слів і виразів, що подаються на полях або в самому тексті стародавніх і середньовічних рукописів

**Глосематика**, лінгвістична теорія, розроблена у 30–50-х 20 ст. учасниками Копенгагенського лінгвістичного гуртка

**Глосса**, незрозуміле слово з поясненням

**Глоталізація**, спосіб вимовляння звуків мови, при якому активним органом, що створює перепону для повітряного струменя, є гортань

**Глотальна теорія**, теорія найдавнішого складу, фонетичних презентацій і подальшого розвитку індоєвропейських зімкнених фонем

**Глотка**, частина передньої кишки, яка розташована за ротовою порожниною

**Глотка клітинна**, порожнина в цитоплазмі, розташована за клітинним ротом у деяких груп найпростіших

**Глотківка Щоголева** (Egrobddella stschbegolewi), вид п'явок ряду безхоботні п'явки, внесений до Червоної книги України

**Глотогенез**, процес становлення людської природної звукової мови, що відрізняється від інших систем мови

**Глотогонія**, 1) походження мови та її розвиток; 2) розділ мовознавства, який вивчає походження та розвиток мови

**Глотохронології метод**, статистичний метод датування, який застосовується для визначення тривалості окремого існування двох споріднених мов шляхом підрахунку процентного співвідношення спільних елементів у їх основному словниковому фонді

**Глоточні кишені**, зяброві кишені, випуклості бокових стінок глотки у ембріонів

**Глоуб енд Мейл** (The Globe and Mail), канадська англомовна щоденна газета, видається з 1844

**Глохідій**, паразитична личинка прісноводних молюсків

**Глувко, Ростислав Олександрович** (1927–1990), іконописець, Україна – Велика Британія

**Глузський, Михайло Андрійович** (1918–2001), актор, народний артист СРСР (1983), Україна – Росія

**Глушиші** (Fulmarus), рід птахів родини буревісникових

**Глутамін**, глутамін, напівамід глутамінової кислоти

**Глутамінова (глутамінова) кислота**, аліфатична карбонова амінокислота,  $\alpha$ -аміноглутарова кислота

**Глутатіон** (глутатіон), пептид із залишків трьох амінокислот: глутамінової, цистеїну та гліцину

**Глух, Йосип** (?–1655), воєначальник, сподвижник Б. Хмельницького, полковник Уманський (1648–1655), Україна

**Глухар** (Tetrao urogallus), вид птахів родини тетерукових

**Глухарі** (Tetrao), рід птахів родини тетерукових

**Глухенький, Микола Герасимович** (1929–1993), письменник, Україна

**Глухих, Василь Андрійович** (1929), фізик-ядерник, академік АН СРСР (1987), академік РАН, Росія

**Глухів**, місто, адміністративний центр Глухівського р-ну Сумської обл.

**Глухів, Національний державний історико-культурний заповідник**, науково-дослідний і культурно-просвітницький заклад, діє у м. Глухів Сумської обл. з 1994

**Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Глухів з 1874

**Глухівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської області

**Глухівські статті 1669**, договір, підписаний у Глухові 16.03.1669 між гетьманом лівобережної України Дем'яном Многогрішним і московським урядом

**Глухівці**, селище міського типу Козятинського р-ну Вінницької обл.

**Глухов, Олександр Захарович** (1945), біолог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Глуховецьке каолінове родовище**, родовище на території Козятинського р-ну Вінницької обл.

**Глухокропивні** (Lamiaceae, Labiatae), родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Глухонімота**, нездатність чути і говорити

**Глухота**, нездатність чути

**Глушак, Никифор Іванович** (1890–?), музикант і майстер бандур, Україна

**Глушець** (Tetrao urogallus; також – глухар), вид птахів ряду куроподібних родини тетерукових, внесений до Червоної книги України

**Глушіння**, створення активних радіоперешкод мовленню небажаних закордонних радіостанцій

**Глушкевич, Маріян Феофілович** (1877–1935), громадський діяч і поет-модерніст москвофільського напрямку, Україна

**Глушко, Валентин Петрович** (1908–1989), ракетобудівник, один з піонерів практичної космонавтики, академік АН СРСР (1958), Україна – Росія

**Глушко, Василь Васильович** (1920–1998), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Глушко, Федір Іванович** (1905–1973), кобзар, бандурист, Україна

**Глушко, Юрій Космич** (1882–1942), один із організаторів і керівників українського національно-культурного й громадського життя на Зеленому Клині у 1918–1922; голова Українського Далекосхідного Секретаріату (25.10.1918–05.11.1922)

**Глушков, Віктор Михайлович** (1923–1982), математик, кібернетик, академік АН УРСР (1961), Україна

**Глушчевич, Окиця** (1858–1898), журналіст, перекладач творів Т. Шевченка сербською мовою, Сербія

**Глущенко, Микола Петрович** (1901–1977), художник та представник радянських спецслужб, народний художник СРСР (1976), Україна

**Глущенко, Тетяна Григорівна** (1956), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976), Україна

**Глюк, Гаврило Мартинович** (1912–1983), художник, Україна

**Глюк, Кристоф Віллібальд Ріттер фон** (1714–1787), композитор, Німеччина

**Глюкагон**, гормон підшлункової залози

**Глюкоза**, простий вуглевод з групи гексоз (шестивуглецевий моносахарид); найрозповсюдженіший моносахарид

**Глюкозамін**, аміноцукор, похідний глюкози

**Глюкозиди**, глікозиди глюкози

**Глюкокортиккоїди**, гормони хребетних

**Глюконеогенез**, утворення глюкози з неуглеводневих попередників

**Глюкопротеїди**, складні білки, що містять вуглеводи

**Глюкуроніди**, хімічні сполуки типу глікозидів; в організмі на Г. перетворюється багато ліків і отруйних речовин, які в такому вигляді видаляються з сечею

**Глюони**, електрично нейтральні частинки зі спіном 1 і масою 0, які вважаються носіями сильної взаємодії кварків

**Глютаміназа**, фермент з групи дезамідаз, який каталізує гідроліз і синтез глютаміну

**Глютеліни** (глутеніни), прості білки рослинного походження

**Глютин**, білок з колагену

**Гляд, Василь Іванович** (1924–1993), майстер музичних інструментів, Україна

**Гляціал**, процес значного поширення площі льодовиків, пов'язаний зі зміною клімату під час льодовикового періоду

**Гляціодислокації**, порушення залягання гірських порід, що складають ложе льодовика, викликані тиском льоду

**Гляціологія**, наука про природні льоди в усіх їх різновидах на поверхні землі, в атмосфері, гідросфері і літосфері

**Гляціосфера**, сезонна оболонка зі снігу й льодового покриву в полярних і помірних широтах

**Гмеліна Кузнецова** (Gmelina kusnetzowi), вид ракоподібних ряду мізиди, внесений до Червоної книги України

**Гмеліна маленька** (Gmelina pusilla), вид ракоподібних ряду амфіподи, внесений до Червоної книги України

**Гмиря, Борис Романович** (1903–1969), оперний та концертно-камерний співак (бас), народний артист СРСР (1951), Україна

**Гмунден, Йоганн** (бл. 1380–1442), математик і астроном, Австрія

**Гнассінгбе, Фор Ессозімна** (1966), президент Того з 2005

**Гнатася**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чивчини, 1767 м

**Гнатишак, Микола** (1903–1973), історик, дослідник боністики, Україна

**Гнатишин, Андрій** (1906–1995), композитор, диригент, хореограф, Україна

**Гнатишин, Роман Іванович** (1934–2002), політик українського походження, генерал-губернатор Канади (1990–1995), Канада

**Гнатів, Микола-Ярослав** (1937), літературознавець, письменник, Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Гнатівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Новосанжарського р-ну Полтавської обл.

**Гнатов, Адам Казимирович** (1944), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1972), Україна

**Гнатостомуліди** (Gnathostomulida), ряд війчастих червів

**Гнатченко, Сергій Леонідович** (1947), фізик, академік НАН України (2012), Україна

**Гнатюк, Володимир Михайлович** (1871–1926), етнограф, фольклорист, академік ВУАН (1924), Україна

**Гнатюк, Володимир Якович** (1893 – після 1933), літературознавець, архівіст, краєзнавець, Україна

**Гнатюк, Дмитро Михайлович** (1925–2016), оперний та концертно-камерний співак (баритон), Герой України (2005), народний артист України (1999) та СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Гнатюк, Іван Федорович** (1929–2005), поет, прозаїк, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Гнатюк, Микола Васильович** (1952), естрадний співак, народний артист УРСР (1988), Україна

**Гнатюк, Олександра Євгенівна** (1961), українознавець, Польща

**Гней Помпей Великий** (106–48 до н. е.), римський полководець і державний діяч, Римська республіка

**Гнейс**, зерниста метаморфічна гірська порода

**Гнесін, Георгій Гдалевич** (1932), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Гнесін, Михайло Фабіанович** (1883–1957), композитор, педагог, Росія

**Гнетові** (Gnetophyta), відділ насінних рослин

**Гнетоподібні** (Gnetopsida), клас насінних рослин відділу вищих рослин

**Гнесаш, Вадим Борисович** (1931), диригент, народний артист УРСР (1978), Україна

**Гнесенко, Борис Володимирович** (1912–1995), математик, академік АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Гнесич, Петро Петрович** (1855–1925), письменник, Росія

**Гниди**, яйця вошей

**Гнила Липа**, річка у Львівській та Івано-Франківській обл., ліва притока Дністра, 87 км

**Гнилець європейський**, інфекційна хвороба відкритого розплоду (іноді закритого)

**Гнилий Тікич**, річка у Черкаській та Київській обл., права притока Тікичу, 157 км

**Гнилицький, Олександр Анатолійович** (1961–2009), художник, Україна

**Гнилоквас, Семен Петрович** (1903–1990), музикант (бандурист), Україна

**Гниль**, результат процесу розкладання матеріалу

**Гниль кагатна**, захворювання коренеплодів, спричинюється деякими видами грибів

**Гниль плодова**, грибкове захворювання плодів

**Гнильні бактерії**, бактерії, які викликають гниття

**Гниття**, процес розкладу азотовмісних органічних речовин

**Гнів**, негативна емоція

**Гнівань**, місто Тиврівського р-ну Вінницької обл.

**Гнідич, Микола Іванович** (1784–1833), письменник, перекладач «Іліади», Україна – Росія

**Гніздівка звичайна** (Neottia nidus-avis), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Гніздо** (або кубло), споруда, яка будується різними видами тварин, для проживання, сну, висиджування яєць та виховування потомства

**Гніздо лексичне**, група споріднених слів, об'єднаних одним коренем

**Гніздовський, Яків Якович** (1915–1985), живописець, графік, Україна – США

**Гніздування**, спорудження гнізд у птахів і тварин

**Гнізна**, річка в Тернопільській обл., ліва притока Серету, 81 км

**Гній**, органічне добриво, що отримується під час вирощування сільськогосподарських тварин

**Гноблення національне**, державна політика, спрямована на обмеження в політичних, громадянських, соціальних, культурних, економічних, релігійних правах і свободах представників певного етносу або нації, на блокування їхніх прагнень до самовизначення

**Гноблення політичне**, повне або часткове позбавлення владою індивідів можливостей реалізації їхніх політичних прав

**Гноблення соціальне**, обмеження прав, інтересів, свобод, утиль, експлуатація соціального суб'єкта

**Гноєвик** (Coprinus), рід грибів

**Гноєд рогатий** (Onthophagus furacatus), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин

**Гнозис**, філософський термін для позначення «знання», «пізнання», «пізнавання»

**Гноївка**, рідкий і напіврідкий гній, що використовується в якості органічного добрива

**Гнойовики** (Geotrupidae), родина (або група родин) пластинчастовусих жуків

**Гнома**, мудрий вислів, афоризм, викладений у формі дво-вірша

**Гносеологія**, філософське знання про закономірності, механізм процесу пізнання, його можливості й умови вірогідності, істинності

**Гностицизм**, містичне вчення пізньої античності (1–2 ст.). Еклектично поєднувала ідеї античної філософії з уявленнями східних релігій. Гностичним уявленням властивий дуалізм, уявлення про злу природу матеріального світу і необхідність її подолання

**Гнотобіологія**, гнотобіотика, підтримування живих організмів у стерильних умовах

**Гнотобіонти**, тварини, які штучно позбавлені будь-яких мікроорганізмів



**Гну** (Synchaetes), рід ссавців родини порожнисторогих

**Гнус**, збірна назва кровосисних комах з різних родин

**Гнучкість**, показник, що характеризує згинальні властивості стиснутих стержнів, який чисельно дорівнює відношенню розрахункової довжини елемента до радіуса інерції перерізу

**Гнюсоподібні** (Torpediniformes); також – скати електричні), ряд хрящових риб

**Го**, логічна настільна гра, що виникла в Древньому Китаї, за різними оцінками, від 2 до 5 тисяч років назад

**Го Сян** (252–312), філософ, один із творців сюань-сюе – вчення про сокровенне, Китай

**Го Юй**, древня китайська історична праця, в якій зібраний цінний матеріал по історії 8 царств Древнього Китаю в період між 967–453 до н. е.

**Гоа**, штат Індії

**Гоа церкви і монастирі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, релігійний історико-архітектурний комплекс 16–17 ст., місто Старий Гоа, штат Гоа, Індія

**Гоацин** (Opisthocomus hoazin), птах родини зозулевих

**Гоациноподібні** (Opisthocomiformes), ряд птахів надряду кілегруді

**Гоба**, залізний метеорит масою бл. 60 т., найбільший метеорит, знайдений на Землі

**Гоба, Шарль Альбер** (1843–1914), юрист, Нобелівська премія миру (1902), Швейцарія

**Гобан, Рассел** (1925–2011), письменник-фантаст, США

**Гоббс, Томас** (1588–1679), філософ-матеріаліст, автор емпіричної теорії мови, Велика Британія

**Гобгауз, Леонард Трелоні** (1864–1929), соціолог, філософ, журналіст, політик, Велика Британія

**Гобелен**, стінний безворсовий килим із сюжетною або орнаментною композицією, витканий вручну перехресним переплетенням ниток

**Гобі**, обширний регіон у Центральній Азії (на території Монголії та Китаю), що характеризується пустельними і напівпустельними ландшафтами

**Гобіно, Жозеф Артюр де** (1816–1882), письменник, соціолог, автор арійської расової теорії, Франція

**Гобо, Чарльз Оуен** (1961), астронавт, США

**Гобой**, язичковий дерев'яний духовий музичний інструмент

**Гоборов, Валерій Григорович** (1966–1989), спортсмен (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна – Росія

**Гобсбаум, Ерік Джон Ернест** (1917–2012), історик, Велика Британія

**Гобсон, Джон Аткинсон** (1858–1940), економіст, що виступив із критикою капіталізму, Велика Британія

**Гобустан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний заповідник, Азербайджан

**Гобято, Леонід Миколайович** (1875–1915), конструктор артилерійського озброєння, винахідник міномета, Росія

**Говард, Джон** (1726–1790), юрист, філантроп, дослідник масових інфекційних захворювань у Європі, Велика Британія

**Говард, Рон** (1953), актор, кінорежисер, продюсер, лауреат Венеційського МКФ (1985), «Оскар» (2002), США

**Говеллс, Вільям Дін** (1837–1920), письменник, критик, США

**Говерла**, найвища вершина Українських Карпат і найвища точка України, 2061 м

**Говіння**, приготування до прийняття Таїнства Євхаристії, яке передбачає піст, сповідь, щоденне відвідування богослужіння

**Говір**, одиниця територіальної диференціації діалектичної мови (об'єднання говірок, близьких за фонетичними, акцентними, граматичними та лексичними ознаками)

**Говір гуцульський**, східнокарпатський говір – один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови

**Говір лемківський**, західнокарпатський говір, один із архаїчних говорів карпатської групи південно-західного наріччя української мови

**Говір надністрянський**, один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя, поширений у верхів'ї р. Дністер

**Говір надсянський**, долівський говір, один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя

**Говір середньонадніпрянський**, один з архаїчних говорів південно-східного наріччя української мови

**Говір середньополіський**, правобережнополіський говір – один з трьох говорів північного наріччя

**Говір слобожанський**, один з говорів південно-східного наріччя української мови

**Говір східнополіський**, говір лівобережний, архаїчний діалект північного наріччя, що об'єднує групу українських говірок у північних районах Київської обл. та Сумської обл., в пд.-зх. частині Брянської обл., в окремих районах Курської, Белгородської, Воронежської обл. Росії

**Говірка**, найменша діалектна одиниця; різновид загальнонародної мови, що функціонує на невеликій території і має однотипні мовні особливості

**Говоріння**, вид мовленнєвої діяльності з використанням вокального каналу комунікації, який полягає у створенні повідомлень (мовленнєвих актів), скерованих адресатові

**Говоров, Андрій Андрійович** (1992), спортсмен (плавання), чемпіон Європи (2011, 2013, 2015), Україна

**Говорова, Олена Іванівна** (1973), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Говорт, Волтер Норман** (1883–1950), хімік-органік і біохімік, Нобелівська премія з хімії (1937), Велика Британія

**Говорун, Дмитро Миколайович** (1950), фізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Говорухін, Станіслав Сергійович** (1936), кінорежисер, класик радянського кінематографу, Росія – Україна

**Говорушка** (*Clitocybe*), рід грибів родини трихоломових  
**Говтрі, Ральф Джордж** (1879–1975), економіст, представник кембриджської школи політичної економії, Велика Британія

**Гог, Вінсент ван** (1853–1890), живописець-постімпресіоніст, Нідерланди

**Гогасв, Казбек Олександрович** (1946), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Гогарт, Вільям** (1697–1764), живописець, Велика Британія

**Гогг, Джеймс** (1770–1835), поет, Велика Британія

**Гогешавілі, Яків** (1840–1912), педагог, основоположник грузинської наукової педагогіки, Грузія

**Гоген, Поль** (1848–1903), живописець, скульптор-кераміст, графік, представник постімпресіонізму, Франція

**Гогенцолерни**, династія кайзерів Німеччини, королів Пруссії та Румунії, курфюрстів Бранденбурга

**Гогенштауфени**, династія імператорів Священної Римської імперії

**Гогоберідзе, Лана** (1928), кінорежисер, народний артист Грузинської РСР (1979), лауреат Берлінського МКФ (1993), Грузія

**Гоголеве**, селище міського типу Великобагачанського р-ну Полтавської обл.

**Гоголезнавство**, міждисциплінарна гуманітарна наукова галузь, що досліджує тексти й біографію М. Гоголя

**Гоголі** (*Bucerphala*), рід птахів родини качиних

**Гоголь** (*Bucerphala clangula*), вид птахів ряду гусеподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Гоголь Борделло** (*Gogol Bordello*), американський рок-гурт, заснований українським емігрантом Євгеном Гудзем, діє з 1999

**Гоголь, Василь Панасович** (1777–1825), письменник, театрал, Україна

**Гоголь, Микола Васильович** (1809–1852), письменник, публіцист, критик, історик, фольклорист, основоположник магічного реалізму, класик української, російської та світової літератури, Україна – Росія

**Гоголь, Остап** (начало 17 ст. – 1679, Димер), військовий діяч, наказний гетьман Правобережної України (1675–1679), Україна

**ГогольFest**, щорічний мультидисциплінарний міжнародний фестиваль сучасного мистецтва, проводиться у м. Київ з 2007

**Гоголя Миколи літературно-меморіальний музей**, діє у с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. з 1929

**Гогоцький, Сильвестр Сильвестрович** (1813–1889), філософ, Україна

**Годьє-Бжеска, Анрі** (1891–1915), скульптор, Франція – Велика Британія

**Годаварі**, річка в Індії, впадає до Індійського океану, 1465 км

**Годар, Жак-Люк** (1930), кінорежисер, сценарист, критик, продюсер, «Золотий ведмідь» (1965), «Золотий лев» (1982,

1983), «Срібний ведмідь» (1960, 1961), лауреат Каннського МКФ (2014), «Оскар» (2011), Франція

**Годвін, Вільям** (1756–1836), соціальний філософ, журналіст, релігійний дисидент, Велика Британія

**Годард, Роберт Гатчінгс** (1882–1945), інженер, один із піонерів сучасної ракетної техніки, США

**Годжа, Фікрет** (1935), поет, письменник, Азербайджан

**Годжкін, Алан Ллойд** (1914–1998), нейрофізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963), Велика Британія

**Годжкін, Дороті Кроуфут** (1910–1994), хімік, Нобелівська премія з хімії (1964), Єгипет – Велика Британія

**Годзіашвілі, Василь** (1905–1976), актор, народний артист СРСР (1958), Грузія

**Годзяцький, Віталій Олексійович** (1936), композитор, Україна

**Година**, (h), одиниця вимірювання часу, що не є одиницею СІ, але її використання допускається спільно з СІ

**Година академічна**, мінімальна облікова одиниця навчального часу, тривалість зазвичай становить 45 хв.

**Година комендантська**, встановлений час доби (як правило, ввечері і вночі), коли жителям даного населеного пункту заборонено з'являтися на вулицях без особливого дозволу

**Годинник**, 1) прилад для визначення поточного часу доби і вимірювання тривалості часових інтервалів в одиницях, менших ніж одну добу; 2) сузір'я Південної півкулі

**Годинник астрономічний**, годинник, який обладнаний спеціальними циферблатами для показу астрономічної інформації

**Годинник атомний**, годинник квантовий, пристрій для вимірювання часу, що використовує як стандарт частоту електронного переходу між енергетичними рівнями в атомах

**Годинник біологічний**, здатність живих організмів орієнтуватися в часі

**Годинник кварцовий**, годинник, що містить електронний кварцовий генератор, який регулюється кристалом кварцу

**Годинникарство**, годинникова справа, техніка виміру часу або мистецтво конструювання та виготовлення годинників

**Годівниця**, спеціальний пристрій, куди кладуть корм для худоби, птиці, диких звірів тощо

**Годоберінська мова**, годоберійська мова, мова андійської групи аваро-андоцезької гілки кавказької сім'ї мов

**Годованець, Микита Павлович** (1893–1974), письменник, байкар, поет, педагог, перекладач, Україна

**Годований, Федько** (1865–1942), лірник, Україна

**Годограф**, у механіці – крива, що є геометричним місцем кінців змінного (що змінюється з часом) вектора, значення якого в різні моменти часу відкладені від загального початку О

**Годрі, Жан Альбер** (1827–1908), геолог, палеонтолог, Франція

**Годувальник**, особа, на утриманні якої перебувають непрацездатні члени сім'ї

**Годунов, Костянтин Дмитрович** (1892–1965), повітроплавець, конструктор аеростатів, Росія

**Годуновська школа іконопису**, російська школа іконопису, що склалася наприкінці 16 ст.

**Годяк, Джон** (1914–1955), актор, Україна – США

**Гоене-Вронський, Юзеф Марія** (1776–1853), математик, філософ, Польща – Франція

**Гожалчинський, Антоній** (19 ст.), письменник, перекладач творів Т. Шевченка польською мовою, Польща – Україна

**Гожик, Петро Федосійович** (1937), геолог, академік НАН України (2006), Україна

**Гоїбніу**, у кельтській міфології – бог-коваль

**Гоїслав** (?–1020), король Хорватії (1000–1020)

**Гой, Кріс** (1976), спортсмен (велогонки на треку), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2004, 2008 – 3, 2012 – 2), Велика Британія

**Гойбергер, Ріхард** (1850–1914), музичний критик, композитор, диригент, Австрія

**Гойдалка**, споруда для гойдання і розваг; розвага на другий день після Великодня

**Гойтісоло, Гай Хуан** (1931), письменник, критик, журналіст, Іспанія

**Гойя, Франсіско де** (1746–1828), живописець і гравер, один з перших представників романтизму, Іспанія

**Гокінг, Вільям Ернест** (1873–1966), філософ, США

**Гокінг, Стивен** (1942), фізик, Велика Британія

**Гокон I Добрий** (920–961), король Норвегії (935–961)

**Гокон I Червоний** (1040–1079), король Швеції (1070–1079)

**Гокон II Магнусон** (1340–1380), король Швеції (1362–1364) та Норвегії (як Гокон VI; 1355–1380)

**Гокон II Широкоплечий** (1147–1162), король Норвегії (1157–1162)

**Гокон III** (1182–1204), король Норвегії (1202–1204)

**Гокон IV Гоконсон** (1204–1263), король Норвегії (1217–1263)

**Гокон V** (1270–1319), король Норвегії (1299–1319)

**Гокон VII** (1872–1957), король Норвегії (1905–1957)

**Гола Пристань**, місто, адміністративний центр Голоприсанського р-ну Херсонської обл.

**Голанські висоти**, спірна територія на Близькому Сході, більша частина якої нині входить до складу Ізраїлю

**Голантарктичне флористичне царство** (Holantartictis), флористичне царство, охоплює південь Південної Америки, Нову Зеландію, субантарктичні острови і Антарктиду

**Голарктика** (Голарктичне царство), біогеографічний регіон

**Голарктичне флористичне царство** (Holarctis), найбільше з флористичних царств, розташоване в Північній півкулі

**Голашовіце**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичний сільський заповідник, с. Голашовіце, Південночеський край, Чехія

**Голгофа**, пагорб у Єрусалимі, місце розп'яття Христа

**Голд, Майкл** (1894–1967), письменник, критик, журналіст, США

**Голдейн, Джон Бердон Сандерсон** (1892–1992), біолог, Велика Британія

**Голдторп, Джон** (1935), соціолог, міжнародний авторитет в емпіричних дослідженнях класу і соціальної мобільності, Велика Британія

**Голего, Микола Лукич** (1914–2012), механік, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Голембієвська, Тетяна Миколаївна** (1936), живописець, народний художник України (1986), Україна

**Голенко, Майя Федорівна** (1940–1993), музикант, співачка (лірико-колоратурне сопрано), народний артист УРСР (1990), Національна премія України (1975), Україна

**Голестан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палац, шедевр іранської архітектури 19 ст., м. Тегеран, Іран

**Голик, Олександр Захарович** (1906–1991), фізик, ректор Київського державного університету ім. Шевченка у 1951–1955, Україна

**Голінський, Михайло Теодорович** (1890–1973), оперний співак (драматичний тенор), Україна – Канада

**Голіафи** (Goliathus), рід жуків родини пластинчатовусих

**Голівка магнітна**, записуючий (що стирає) і (або) відтворювальний елемент у системах магнітного запису

**Голізм**, філософська теорія розвитку, згідно з якою істотною рисою світу є його цілісний характер

**Голіков, Володимир Іванович** (1929–2004), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Гоління**, спосіб видалення волосся

**Голіцин, Борис Борисович** (1862–1916), геофізик, один із основоположників сейсмології, винахідник першого електромагнітного сейсмографа, академік Петербурзької АН (1908), Росія

**Голіцин, Василь Васильович** (1643–1714), державний діяч, боярин, князь, воєвода, міністр царівни Софії Олексіївни, Росія

**Голіцин, Георгій Сергійович** (1935), географ, океанолог, академік АН СРСР (1987), Росія

**Голіцин, Михайло Михайлович** (1675–1730), воєначальник, генерал-фельдмаршал Російської імперії (1725), Росія

**Голіцина шар**, нижня частина верхньої мантії Землі, що характеризується найвищими у мантії значеннями градієнта швидкості поширення сейсмічних хвиль

**Голка**, 1) довгий тонкий загострений інструмент із твердого матеріалу (кістка, метал та ін.), що використовується людиною як швацький інструмент; 2) особливе утворення у біологічних організмів (тварин, рослин, бактерій та ін.)

**Голка морська товсторила** (*Syngnathus variegates*), вид променеперих риб ряду колючкоподібні родини морські голки, внесений до Червоної книги України

**Голковий мис**, Агульяс, мис в Південній Африці, найпівденніша точка Африки

**Голкоротоподібні** (Stomiiformes), ряд риб класу променеперих

**Голкофільтрування**, пониження рівня ґрунтової води за допомогою голкофільтра, що являє собою трубу з фільтром на кінці, з'єднану з відкачувальним насосом

**Голкошкірі** (Echinodermata), тип вторинноротих тварин

**Голл, Асаф** (1829–1907), астроном, США

**Голл, Генрі Реджинальд Голланд** (1873–1930), історик, археолог і єгиптолог, Велика Британія

**Голл, Гері** (1974), спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1996, 2000, 2004) та 3-разовий чемпіон світу (1994, 1998), США

**Голл, Гренвілл Стенлі** (1844–1924), психолог, США

**Голл, Джим** (1930–2013), музикант, гітарист, джазмен, США

**Голл, Джон** (1934), фізик, Нобелівська премія з фізики (2005), США

**Голл, Доналд** (1928), поет, письменник, критик, США

**Голл, Едвін** (1855–1938), фізик, США

**Голл, Корделл** (1871–1955), державний секретар США (1933–1944), Нобелівська премія миру (1945), США

**Голл, Стюарт Макфейл** (1932–2014), соціолог, фундатор теорії культурної ідентичності, Велика Британія

**Голла ефект квантовий**, макроскопічний квантовий ефект, що спостерігається при низьких температурах у тонкому поверхневому шарі напівпровідника, зануреного в сильне магнітне поле, перпендикулярне поверхні шару

**Голландер, Джон** (1929–2013), поет, перекладач, США

**Голландська війна 1672–1676**, війна між коаліцією держав під проводом Франції проти Сполучених провінцій (Голландської республіки)

**Голландська порода**, порода великої рогатої худоби молочного напрямку, що виведена в Голландії

**Голландці**, нація, населення Нідерландів

**Голлеріт, Герман** (1860–1929), інженер-винахідник німецького походження, США

**Голлі, Бадді** (1936–1959), музикант, співак, один з піонерів рок-н-ролу, США

**Голлі, Роберт Вільям** (1922–1993), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968), США

**Голлівуд**, район м. Лос-Анджелес (штат Каліфорнія, США), який асоціюється з американською кіноіндустрією

**Голлідей, Джуді** (1922–1965), актриса, «Оскар» (1951), США

**Голлідей, Джонні** (1943), співак і актор, Франція

**Голлізм**, французька політична ідеологія, заснована на ідеях і діях генерала Ш. де Голля

**Голь, Шарль де** (1890–1970), прем'єр-міністр Франції (1958–1959), президент Франції (1959–1969)

**Голмс, Артур** (1890–1965), геолог, Велика Британія

**Голобородько, Василь Іванович** (1945), письменник, поет, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна

**Голобородько, Олександр Олександрович** (1938), актор, народний артист РРФСР (1988), Україна – Росія

**Голованівськ**, селище міського типу, адміністративний центр Голованівського р-ну Кіровоградської обл.

**Голованівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Голованівський, Сава Овсійович** (1910–1989), поет, письменник, перекладач, драматург, Україна

**Головатень високий** (Echinops exaltatus), вид судинних рослин родини айстрових (складноцвітих), внесений до Червоної книги України

**Головатий, Антін** (1744–1797), кошовий отаман Чорноморського козацького війська (1779–1797), Україна

**Головаха, Іван Петрович** (1916–1998), філософ, Україна

**Головацький, Богдан** (1943), живописець, Україна – Канада

**Головацький, Яків Федорович** (1814–1888), лінгвіст, етнограф, фольклорист, історик, поет, священник УГКЦ, педагог, громадський діяч, співзасновник об'єднання «Руська трійця», співавтор збірника «Русалка Дністровая», Україна

**Головач (гриб)** (Calvatia), рід грибів

**Головач (жук)** (Lethrus apterus), жук родини пластинчастовусих

**Головач, Юрій Васильович** (1957) фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Головачка Дмитра** (Cephalaria demetreei), вид судинних рослин родини черсакових, внесений до Червоної книги України

**Головачка Литвинова** (Cephalaria litvinovii), вид судинних рослин родини черсакових, внесений до Червоної книги України

**Головень європейський** (Squalius cephalus), риба родини коропових

**Головешкові** (Odontobutidae), родина риб ряду окунеподібних

**Голови**, селище міського типу Ковельського р-ну Волинської обл.

**Головине**, селище міського типу Черняхівського р-ну Житомирської обл.

**Головинське родовище лабрадориту**, родовище на території Черняхівського р-ну Житомирської обл.

**Головін, Михайло Овсійович** (1756–1790), фізик, математик, академик (1776), почесний член Петербурзької АН (з 1786), Росія

**Головін, Павло Васильович** (1885–1964), хімік-технолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Головка**, форма простого суцвіття (конюшина, люцерна)

**Головка самонаведення**, автоматичний пристрій, який встановлюється на керований засіб ураження (ракету, бомбу, торпеду та ін.) для забезпечення прямого попадання в об'єкт атаки

**Головкінський, Микола Олексійович** (1834–1897), геолог-фундаменталіст, гідрогеолог, Росія – Україна

**Головко, Андрій Васильович** (1897–1972), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1969), Україна



**Головко, Борис Андрійович** (1946), соціолог, філософ, Україна

**Головко, Дмитро Федорович** (1905–1978), художник кераміки, Україна

**Головко, Мирослав Федорович** (1943), фізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Головков, Герасим Семенович** (1863–1909), живописець, Україна

**Головна астрономічна обсерваторія НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Головна Руська Рада**, перша українська політична організація у Галичині, створена 02.05.1848 у Львові

**Головне**, селище міського типу Любомльського р-ну Волинської обл.

**Головне пасмо**, південна, найвища частина Кримських гір

**Головний відділ стандартизації та метрології**, відділ НАН України

**Головні** (*Squalius*), рід риб родини коропоподібних

**Головнін, Василь Михайлович** (1776–1831), мореплавець і мандрівник, віце-адмірал; член-кореспондент Петербурзької АН (1818), Росія

**Головнокомандуючий**, особа, що очолює збройні сили держави, окремі види або частину збройних сил на певному напрямі воєнних дій

**Головня, Анатолій Дмитрович** (1900–1982), кінооператор, теоретик кіно, педагог, Герой Соціалістичної Праці (1980), Україна – Росія

**Головня, Гаврило Матвійович** (1706–1786/1787), співак (бас), релігійний діяч доби Гетьманщини, Україна

**Головогрудь**, відділ тіла деяких груп членистоногих

**Головоногі** (*Cephalopoda*), клас безхребетних тварин типу молюски

**Головохоботні** (*Cephalorhyncha*, *Scalidophora*), надтип двобічно-симетричних тварин

**Головохордові** (*Cephalochordata*), підтип тварин типу хордових

**Головчак, Петро Іванович** (1948–2009), художник, Україна

**Головчастотисові** (*Cephalotaxaceae*), родина голонасінних рослин порядку тисових

**Головченко, Георгій Геннадійович** (1931), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Головченко, Іван Харитонович** (1918–1992), письменник, військовий, політик, Україна

**Гологамія**, найбільш примітивний тип статевого процесу, при якому зливаються не спеціалізовані статеві клітини (гамети), а звичайні вегетативні

**Гологенез**, концепція розвитку живого

**Гологори**, масив у межах Подільської височини

**Голограма**, 1) зафіксована способом голографії на фотопластинці картина, що створює візуальне відчуття об'ємності зображення; 2) документ, створений способом голографії, що містить зображення об'єкта, запис та відтворення якого робиться оптичним способом за допомогою лазерного променя

**Голографія**, спосіб одержання об'ємного зображення об'єкта оптичним способом за допомогою лазерного променя, шляхом записування і наступного відтворення розсіяних світлових хвиль

**Голод, Рената-Ольга Романівна** (1942), історик мистецтв, Україна

**Голод**, 1) гостре відчуття потреби в їжі, бажання їсти; 2) відсутність або гостра нестача хліба та інших продуктів харчування з певних причин у населеному пункті, районі, країні тощо

**Голодець, Григорій Ізраїльович** (1936–1992), фізико-хімік, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Голодний степ**, Південний голодний степ, рівнина в західних передгір'ях Тянь-Шаню, на кордоні з пісками пустелі Кизилкум (Узбекистан)

**Голодомор 1932–1933**, масовий голод в Україні та деяких регіонах СРСР

**Голодування**, стан організму, який спричинюється повним або частковим позбавленням їжі або порушенням засвоєння її

**Голодування дозоване**, різновид голодування, який застосовується в медицині

**Голодування киснєве**, гіпоксія, патологічний стан організму

**Голозойний тип живлення**, один з видів гетеротрофного живлення

**Голозубинський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18 ст., с. Голозубинці Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.

**Голозяброві** (*Nudibranchia*), ряд молюсків

**Голоке та його околиці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, музей під відкритим небом, с. Голоке, медьє Ноград, Угорщина

**Голокост**, загальний термін для позначення злодіянь, вчинених нацистами і їхніми прислужниками в Німеччині та на захоплених ними територіях протягом Другої світової війни, систематичного переслідування й знищення євреїв

**Гололобов, Юрій Григорович** (1930), хімік-органік, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Голом'янкові** (*Comephoridae*), родина риб

**Голометаболія**, тип постембріонального розвитку комах низки систематичних груп (жуки, сітчастокрилі, лускокрилі, перетинчастокрилі, двокрилі та ін.), за якого з яйця виходить личинка, не схожа на дорослу комаху

**Голонасінні** (*Gymnospermae*), парафілетична група насінних рослин

**Голономні системи**, механічні системи, в яких всі зв'язки є геометричними (голономними), тобто що накладають обмеження лише на положення крапок і тіл системи, але не на величини їх швидкостей

**Голопристанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Голос**, засіб комунікації тварин за допомогою звукових коливань

**Голос**, 1) щоденна громадсько-політична й літературна газета (1863–1884, Петербург), що публікувала, зокрема,

твори українських письменників; 2) громадсько-політичний двотижневик (1938–1939, Львів); 3) тижневик (1940–1945, Берлін)

**Голос Америки**, американська радіостанція, діє з 1942

**Голос друку**, перший у Радянській Україні журнал книгознавчого і бібліографічного спрямування (1921, м. Харків)

**Голос за кадром**, один із способів подачі новин, коли відеоряд супроводжується текстом журналіста, якого немає в кадрі

**Голос України**, газета, офіційний орган Верховної Ради України, заснована у 1994

**Голосіївський парк імені Максима Рильського**, національний природний парк у південній частині м. Києва, 140,9 га, Україна

**Голосіння**, тужіння – жанр усної нар. поетичної творчості, пов'язаний із похоронними та деякими іншими обрядами

**Голосний тематичний**, основопохідний голосний звук (входить до основи слова), що з'єднує корінь слова із закінченням інфінітива (писа-ти, носи-ти) та ін.

**Голосники**, 1) керамічні посудини або камери невеликих розмірів, що їх використовували в кладці стін або склепінь, звернені горловинами в бік внутрішнього простору будівлі; 2) круглі або фігурні отвори на деці струнних музичних інструментів – гусях, домрі тощо

**Голосниці**, вертикальні стовпчики (як правило, 8 штук, рідше 4) каркасу ліхтаря дерев'яної церкви

**Голосовий апарат**, сукупність анатомічних структур, що приймають участь в утворенні голосу

**Голосовкер**, Яків Еммануїлович (1890–1967), філософ, письменник, перекладач, Україна – Росія

**Голосування**, завершальний етап, кульмінація виборчої кампанії, коли здійснюється волевиявлення народу

**Голосування моделі**, відображення особливостей електоральної поведінки громадян, що виявляється в здійсненні чи ухилянні від здійснення акту волевиявлення під впливом певного комплексу чинників

**Голота**, Ілля (?–1649), воєначальник, козацький полковник, сподвижник Б. Хмельницького, Україна

**Голота**, Любов Василівна (1949), письменниця, журналістка, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Голота**, Петро Іванович (1902–1949), поет, прозаїк, журналіст, живописець, Україна

**Голотурії** (Holothurioidea), морські огірки, клас безхребетних тварин типу голкошкірих

**Голоцен**, післяльодовикова епоха, сучасна геологічна епоха

**Голселл**, Джеймс (1956), астронавт, США

**Голсі**, Альберт Генрі (1923–2014), соціолог, дослідник проблем соціальної мобільності, Велика Британія

**Голсуорсі**, Джон (1867–1933), письменник і драматург, Нобелівська премія з літератури (1932), Велика Британія

**Голт**, Джек (1888–1951), актор, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Голуб**, сузір'я Південної півкулі

**Голуб мандрівний** (*Ectopistes migratorius*), вимерлий вид диких голубів

**Голуб свійський**, приручений підвид сизого голуба

**Голуб сизий** (*Columba livia*), вид птахів родини голубиних

**Голуб**, Лев Володимирович (1904–1994), кінорежисер, народний артист БРСР (1964), Україна – Білорусь

**Голуб**, Мирослав (1923–1998), поет, перекладач, публіцист, Чехія

**Голуб**, Оліфер Остапович (бл. 1540/1550 – 1628), гетьман Війська Запорозького Низового (1622–1623 та 1626), Україна

**Голуб'янкові** (Lycaenidae), синявці, родина денних метеликів

**Голуба Затока**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Голубенко**, Петро (1907–1987), поет, письменник, літературознавець, критик, публіцист, педагог, Україна – США

**Голубець**, Микола (1891–1942), історик, архівіст, Україна

**Голубець**, Михайло Андрійович (1930), ботанік, академік АН УРСР (1990), Україна

**Голубев**, Степан Тимофійович (1848–1920), церковний історик, археограф, Україна

**Голуби** (Columba), рід птахів родини голубиних

**Голубині** (Columbidae), родина птахів ряду голубоподібних

**Голубинське родовище мінеральних вод**, Лужанське родовище, родовище на території Свалявського р-ну Закарпатської обл.

**Голубинський**, Дмитро Михайлович (1880–1958), актор, народний артист України (1947), Україна

**Голубинський**, Євген Євстигнійович (1834–1912), історик церкви, академік Петербурзької АН (1903), Росія

**Голубинський**, Федір Олександрович (1798–1854), філософ, Росія

**Голубицький**, Сергій Віталійович (1969), спортсмен (фехтування на рапірах), срібний призер Олімпійських ігор (1992), чемпіон світу (1989, 1997–1999) та Європи (1995), Україна

**Голубівське нафтогазове родовище**, родовище на території Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Голубнича**, Алла Петрівна (1947), музикант, педагог, Україна

**Голубничий**, Володимир Степанович (1936), спортсмен (легка атлетика), чемпіон (1960, 1968), срібний (1972) та бронзовий (1964) призер Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1974), Україна

**Голубничий**, Всеволод Сергійович (1928–1977), економіст, історик, публіцист, політик, Україна – США

**Голубович**, Всеволод Олександрович (1885–1939), політик, голова Ради Народних Міністрів УНР (1918), Україна

**Голубович**, Михайло Васильович (1943), актор, народний артист УРСР (1977), Україна

**Голубович**, Сидір Тимофійович (1873–1938), громадський діяч, голова Уряду ЗУНР, Україна

**Голубові** (Columbidae), родина птахів ряду голубоподібних

**Голубоподібні** (Columbiformes), ряд птахів надряду кіле-  
грудих

**Голуб-синяк** (*Columba oenas*), вид птахів ряду голубо-  
подібних родини голубових, внесений до Червоної книги  
України

**Голувко, Тадеуш** (1889–1931), політик, видавець, публі-  
цист, один з чільних діячів прометеїзму, Казахстан – Поль-  
ща – Україна

**Голуховський, Агенор Марія** (1849–1921), політик,  
дипломат, міністр закордонних справ Австро-Угорщини  
(1895–1906), Україна – Австрія

**Голуховський, Агенор Ромуальд** (1812–1875), політик,  
міністр внутрішніх справ Австрійської імперії (1859–  
1861), намісник Галичини (1849–1859, 1866–1868 і 1871–  
1875), Україна – Австрія

**Голушко, Микола Михайлович** (1937), т. в. о. Голови  
СНБУ (1991), голова КДБ УРСР (1987–1991), Казахстан –  
Україна – Росія

**Голштинофризька порода**, порода великої рогатої худо-  
би молочного напрямку

**Гольбах, Поль Анрі Дітріх** (1723–1789), філософ, про-  
світитель-енциклопедист, один із ідеологів Великої фран-  
цузької революції, Франція

**Гольбейн**, родина живописців і графіків 15–16 ст. Ганс Г.  
Старший (бл. 1465 – 1524); Ганс Г. молодший (1497–1543),  
Німеччина

**Гольберг, Людвіг** (1684–1754), письменник, Норвегія –  
Данія

**Гольбріх, Соломон Михайлович** (1916–2001), кіноопе-  
ратор, Україна

**Гольданський, Віталій Йосипович** (1923–2001), фізико-  
хімік, академік АН СРСР (1981), Білорусь – Росія

**Гольдбах, Крістіан** (1690–1764), математик, Німеччина

**Гольдбаха проблема**, полягає в доведенні того, що всяке  
ціле число, більше або рівне 6, є сумою трьох простих чисел

**Гольдблат, Мойсей Ісаакович** (1896–1974), актор і режи-  
сер, засновник і перший художній керівник московського  
циганського театру «Ромен», Україна – Росія – Ізраїль

**Гольдвассер, Шафі** (1958), вчений у галузі теорії обчис-  
лювальних систем, Премія Тюрінга (2012), США

**Гольдельман, Соломон Ізраїльович** (1885–1974), полі-  
тик, соціолог, історик, Україна

**Гольденвейзер, Олександр Олександрович** (1880–  
1940), етнограф, США

**Гольджі комплекс**, одномембранна клітинна органела

**Гольдман, Жан-Жак** (1951), композитор, автор і викона-  
вець пісень, Франція

**Гольдман, Люсьєн** (1913–1970), соціолог і філософ,  
основоположник генетичного структуралізму, Франція

**Гольдман, Олександр Генріхович** (1884–1971), фізик,  
академік ВУАН (1929), Україна

**Гольдоні, Карло** (1707–1793), драматург і лібретист, Італія

**Гольдфаден, Абрам** (1840–1908), поет, драматург, писав  
на їдиш, постановник першої театральної вистави в США  
на ївриті, Україна – США

**Гольдшмідт, Герман Майер Соломон** (1802–1866),  
астроном і живописець, Німеччина

**Гольдштейн, Ізраїль Цалевич** (1918–2003), кіноопера-  
тор, режисер-документаліст, народний артист України  
(2001), Україна

**Гольмівський**, селище міського типу Горлівської міськ-  
ради Донецької обл.

**Гольмій**, хімічний елемент, символ – Ho, атомний но-  
мер – 67

**Гольпейн, Генріх** (1814–1888), живописець, Австрія

**Гольф**, вид спорту, гра з м'ячем і ключкою (у комплекті  
14 ключок) на трав'яному полі, в якій спортсмени нама-  
гаються за якнайменшу кількість ударів поцілити м'ячем  
у лунку. Входить до програми Літніх Олімпійських ігор

**Гольфстрім**, система теплих течій у північній частині  
Атлантичного океану

**Гольфштром**, літературний збірник «Асоціації комун-  
культу» (1925, Харків)

**Гольцев, Анатолій Миколайович** (1943), кріобіолог, ака-  
демік НАН України (2009), Україна

**Гольці**, 1) (*Salvelinus*), рід риб родини лососевих; 2) (*Noe-  
macheilus*), рід риб родини в'юнових

**Гольшанський, Андрій** (? – після 1410), князь Київський  
(1400–1410)

**Гольшанський, Іван** (? – після 1401), князь Гольшан-  
ський (до 1379–1382, 1384–1396), князь Київський (1397 –  
після 1401)

**Гольштейн-Готторп**, німецька герцогська династія (мо-  
лодша гілка Ольденбургської династії), відома з 1544

**Гольян озерний** (*Eupallasella permgus*), вид променеперих  
риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до  
Червоної книги України

**Гольяни** (*Phoxinus*), рід риб родини коропоподібних

**Гольяни озерні** (*Rhynchocypris*; також – мересниці озер-  
ні), рід риб родини коропоподібних

**Голятин** (урочище Голятин), ботанічна пам'ятка природи  
загальнодержавного значення, урочище, Міжгірський  
р-н Закарпатської обл.

**Гоман, Вальтер** (1880–1945), інженер, фахівець з косміч-  
них польотів, Німеччина

**Гоманс, Джордж** (1910–1989), соціолог, фундатор соціо-  
логічної теорії соціального обміну, США

**Гомбожав, Доржійн** (1932), письменник, поет, перекла-  
дач творів Т. Шевченка та М. Гоголя монгольською мо-  
вою, Монголія

**Гомель**, місто у Білорусі, історико-культурний центр,  
528 тис. мешканців

**Гомельська область**, адміністративно-територіальна оди-  
ниця Білорусі

**Гомельська, Юлія Олександрівна** (1964), композиторка,  
премія ім. Лятошинського (2011), Україна

**Гомео...**, частина складних слів, що означає «подібний»,  
«такий самий»

**Гомеоморфізм**, в топології – це взаємно-однозначне і неперервне відображення. Простори, зв'язані гомеоморфізмом, топологічно невідмінні

**Гомеоморфія**, морфологічна подібність при відсутності близької спорідненості

**Гомеопатія**, терапевтичний метод лікування, розроблений німецьким лікарем і вченим С. Ганеманном

**Гомеостаз**, підтримання відносної постійності стану біологічної системи

**Гомеостаз ландшафту**, здатність ландшафту зберігати в основних рисах свою структуру, характер зв'язків між елементами і функціонуванням, незважаючи на зовнішні впливи

**Гомеостазі біологічні**, здатність біол. систем підтримувати стан рівноваги

**Гомеостат**, самоорганізована система, що моделює здатність живих організмів підтримувати деякі величини (наприклад, температуру тіла) у фізіологічно допустимих

**Гомер** (8 ст. до н. е.), поет, основоположник європейської літератури, Давня Греція

**Гомес де Авельянеда, Гертрудіс** (1814–1873), письменниця, класик латиноамериканської літератури, Куба – Іспанія

**Гомес де ла Серна, Рамон** (1888–1963), письменник, Іспанія

**Гомес, Мануель Октавіо** (1934–1988), кінорежисер, лауреат Берлінського (1972) та Венеціанського МКФ (1969), Куба

**Гомілетика**, розділ богослов'я, в якому розглядаються питання теорії та практики проповідницької діяльності

**Гомілка**, частина скелету нижньої кінцівки

**Гомільшанські Ліси**, національний природний парк, 14 138,8 га, Харківська обл.

**Гомін, Павло** (? – після 1657), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1657), Україна

**Гомініди** (Hominidae), родина ссавців ряду примати

**Гоміньдан**, консервативна політична партія на Тайвані, існує з 1912 в Пекіні

**Гомо...**, частина складних слів, що означає рівність, однорідність, єдність

**Гомоалелізм**, існування гена в двох або більше формах (алелях), що являють собою видозміни його однакових ділянок

**Гомогаметність**, наявність у особин певної статі гамет однакових за статевими хромосомами

**Гомогамія**, 1) одночасне дозрівання пилку і приймочки у двостатевих квітках; 2) запліднення жіночої клітини чоловічою з однаковими комбінаціями генів; 3) переважне парування особин з подібним фенотипом чи генотипом; 4) шлюб між людьми із подібними соц. характеристиками

**Гомогенат**, розплід бджолиних трутневих личинок на стадії розвитку

**Гомогенна система**, однорідна система, хімічний склад і фізичні властивості якої у всіх частинах однакові або змі-

нюються безперервно, без стрибків (між частинами системи немає поверхонь розділу)

**Гомогенність політична**, якісно-структурна характеристика політичного стану суспільства, його політичних сил чи інститутів, за якої політичні сили чи інститути однорідні за своїми соціально-політичними характеристиками, мають одні й ті самі властивості

**Гомогенність соціальна**, одна з характеристик соціальної системи (або спільноти), що вказує на внутрішню цілісність і однорідність

**Гомодинамія**, гомологія серіальна, подібність будови метамерних структур

**Гомозигота**, клітина або організм, у якого гомологічні хромосоми мають ідентичні алелі того чи іншого гена

**Гомойологія**, подібність гомологічних органів

**Гомологічних рядів спадкової мінливості закон**, закон, згідно з яким мінливість близьких за походженням родів і видів рослин здійснюється загальним (паралельним) шляхом

**Гомологічні органи**, органи тварин або рослин, що мають загальний план будови, що розвиваються з схожих зачатків і виконуючі однакові (наприклад, цибулина тюльпана і бульба картоплі – видозмінені втечі) або неоднакові (наприклад, крило птиці і рука людини) функції

**Гомологічні ряди мінливості**, паралелізм у спадковій мінливості організмів

**Гомологія**, 1) схожість органів у різних видів, зумовлена філогенетичною спорідненістю; 2) в проєктивній геометрії – атвморфізм проєктивної площини, який переводить всі точки деякої прямої в себе і має лише одну нерухому точку

**Гомоляка, Вадим Борисович** (1914–1980), композитор, Україна

**Гомоморфізм**, морфізм в категорії алгебраїчних систем. Це відображення алгебраїчної системи А, що зберігає основні операції і основні відношення

**Гомон** (Gaumont), французька кіностудія, що утворилася після низки трансформацій компаній з продажу фотоматеріалів і устаткування, які заснував підприємець Леон Гомон

**Гомономія**, окремий випадок гомології, розміщення схожих частин організму довкола його поперечної осі або по осі окремого органу

**Гомоперехід**, контакт двох областей з різними типами провідності в одному й тому ж кристалі напівпровідника

**Гомопластика**, операція пересадження тканини або органу від одного представника певного біологічного виду іншому представникові того самого виду

**Гомополісахариди**, складні вуглеводи, у яких однакові мономері

**Гомортегові** (Gomortegaceae), родина квіткових рослин порядку лавроцвітих

**Гомосексуальність**, статевий потяг до осіб тієї самої статі; на відміну від гетеросексуальності

**Гомостилія**, однакова довжина тичинкових ниток і стовпчиків маточки у квітках



**Гомоталізм**, двостатевість у деяких водоростей, грибів

**Гомотетія**, перетворення, за якого кожній точці площини (простору) ставиться відповідно інша точка (образ даної), що лежить на прямій, яка з'єднує дану точку з якоюсь фіксованою точкою (центром)

**Гомотипія**, окремий випадок гомології, подібність у будові органів, що симетрично розміщені по боках тіла

**Гомотопічна група**, відображення фундаментальної групи, яке запропоноване у зв'язку з класифікацією неперервних відображень. Визначається за допомогою гомотопії

**Гомотопія**, в математиці поняття алгебричної топології, що формалізує поняття неперервної деформації одного об'єкта в інший

**Гомотрансплантація**, застаріла назва аллотрансплантації; пересадка органів чи тканин між генетично неоднаковими організмами одного й того ж біологічного виду

**Гомофонія**, вид багатоголосся в музиці, що ґрунтується на пануванні одного голосу

**Гомперц, Теодор** (1832–1912), філософ-позитивіст, Німеччина

**Гомул**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1788 м

**Гомулка, Владислав** (1905–1982), політик, комуністичний лідер Польщі (1956–1970)

**Гомулка, Миколай** (1535–1609), композитор, інструменталіст, Польща – Україна

**Гомункулус**, у лжевченні середньовіччя – людиноподібний карлик, якого можна отримати штучно

**Гомф**, орган прикріплення таллома листоватих лишайників до субстрату; має вигляд короткої товстої ніжки

**Гомф булаво подібний** (*Gomphus clavatus*; також – свиняче вухо), вид грибів родини гомфових, внесений до Червоної книги України

**Гонадотропіни**, підклас тропних гормонів передньої долі гіпофізу і плаценти

**Гонатозігон волохатий** (*Gonatozygon pilosum*), вид водоростей родини гонатозигових, внесений до Червоної книги України

**Гонбад-е-Габус**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, усипальниця представників іранської правлячої династії Зіяридів, 1006, м. Гомбеде-Кабус, Іран

**Гонг**, стародавній ударний музичний інструмент

**Гонг комункульту**, журнал літературної організації «Асоціація комункульту» (1925, Київ, з'явився лише один номер)

**Гонгадзе справа**, перебіг подій, що відбуваються унаслідок вбивства журналіста Георгія Гонгадзе

**Гонгадзе, Георгій Русланович** (1969–2000), журналіст, Герой України (2005), Грузія – Україна

**Гонгоризм**, стильовий напрям іспанської поезії 16–17 ст.

**Гондвана**, материк, який, на думку багатьох учених, існував у Південній півкулі в палеозойській і мезозойській ерах

**Гонди**, назва ряду народностей і племен центральної Індії (марія, бхаттра, дхакар, дорла, койя та ін.), які говорять на діалектах мови гонді дравідійської мовної сім'ї

**Гонді**, мова дравідійської сім'ї мов, поширена в Центральній Індії. Фонологічно поділяється на північно-західну та південно-східну групи діалектів

**Гондола**, традиційний венеціанський гребінний човен

**Гондра договір**, договір про запобігання конфліктам між американськими державами, підписаний 03.05.1923 у Сантьяго (Чилі) на 5-й конференції Панамериканського союзу

**Гондурас**, держава в Центральній Америці, що омивається Карибським морем і Тихим океаном

**Гондураська затока**, затока в Карибському морі, біля берегів Центральної Америки

**Гонейм, Мухаммед Закарія** (1905–1959), археолог, Єгипет

**Гонеккер, Еріх** (1912–1994), політичний лідер Німецької Демократичної Республіки (1971–1989), Німеччина

**Гонідії**, деякі види водоростей та бактерій

**Гоніометр**, прилад для вимірювання кутів між плоскими гранями твердих тіл, що використовується в кристалографії, геодезії, метрології

**Гоніт**, запалення колінного суглоба

**Гонка озброєнь**, процес прискореного накопичення запасів зброї та військової техніки, якісні й кількісні суперництво у військовій силі між державами, що протистоять одна одній

**Гонконг**, особливий адміністративний район Китаю

**Гонконгська фондова біржа**, фондова біржа в Гонконгу (Сянган), спеціальному адміністративному районі Китаю, що за рівнем капіталізації входить до десятки найбільших бірж у світі

**Гонкур, Едмон де** (1822–1896), письменник, Франція

**Гонкур, Жюль де** (1830–1870), письменник, Франція

**Гонкурівська премія**, літературна премія, заснована 1903, Франція

**Гонобласти**, первинні статеві клітини (статевий зародок)

**Гонококи**, вид грамнегативних диплококков

**Гонорар**, винагорода автору

**Гонорея**, венерична хвороба, яка полягає в гострому (в чоловіків) або хронічному (у жінок) запальному процесі у статевих органах

**Гоноринхоподібні** (*Gonogynchiformes*), ряд риб класу променеперих

**Гонорій I** (?–638), 70-й папа римський (625–638)

**Гонорій II** (1060–1130), 163-й папа римський (1124–1130)

**Гонорій III** (1148–1227), 177-й папа римський (1216–1227)

**Гонорій IV** (1210–1287), 190-й папа римський (1285–1287)

**Гонорський, Розумник Тимофійович** (1791–1818), письменник, критик, педагог, Україна

**Гонсалвеш, Ральф** (1946), прем'єр-міністр Сент-Вінсенту і Гренадіни з 2001

**Гонсалес де Еслава, Фернан** (1534–1601), поет, драматург, Мексика

**Гонсалес Іньярріту, Алехандро** (1963), кінорежисер, сценарист, продюсер, композитор, лауреат Каннського (2000, 2006) та Венеціанського (2002, 2014) МКФ, «Оскар» (2015, 2016), Мексика

**Гонсалес Леон, Адріано** (1931–2008), поет, Венесуела

**Гонсалес Мартінес, Енріке** (1871–1952), поет, Мексика

**Гонсалес Прада, Мануель** (1848–1918), поет, критик, публіцист, політик, Перу

**Гонсалес, Хуліо** (1876–1942), скульптор, живописець, Іспанія

**Гонсет, Фердінанд** (1890–1975), філософ, Швейцарія

**Гонта, Дмитро** (бл. 1900–1939), музикант, Україна

**Гонта, Іван** (пом. 1768), один із ватажків Коліївщини

**Гонталь, 1)** залізний цвях, яким прибивають гонт; **2)** той, хто виготовляє гонт (гонту)

**Гонтаров, Віктор Миколайович** (1942–2009), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (2009), Україна

**Гонтюк, Роман Володимирович** (1984), спортсмен (дзюдо), срібний (2004) та бронзовий (2008) призер Олімпійських ігор, Україна

**Гонтяниця, гонтарка, ялина, смерека, придатна для виготовлення гонту**

**Гончаки, собаки, мисливське призначення яких полягає в пошуках чотиринокої дичини і переслідуванні її з гавкотом до цілковитої знемоги або до нагону її на мисливця**

**Гончар, особа, що виготовляє керамічні вироби**

**Гончар, Анатолій Іванович** (1931), географ, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Гончар, Андрій Петрович** (1936), актор, народний артист України (1977), Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Гончар, Іван Макарович** (1911–1993), скульптор, графік, живописець, етнограф, колекціонер, народний художник України (1991), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Гончар, Іван Несторович** (1935), педагог, політик, Україна

**Гончар, Назар Михайлович** (1964–2009), поет, співзасновник літургування «Лу-Го-Сад», Україна

**Гончар, Олесь Терентійович** (1918–1995), письменник, академік АН УРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1962), Україна

**Гончар, Сергій Миколайович** (1970), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон світу (2000), Україна

**Гончара Івана музей, Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара», державний всеукраїнський спеціалізований науково-дослідний культурно-освітній заклад, діє у м. Києві з 1993**

**Гончара Олесь літературно-меморіальний музей-садиба, музейна установа на малій батьківщині О. Гончара, діє у с. Сухому Кобеляцького р-ну Полтавської обл. з 2000**

**Гончаренко, Аверкій Матвійович** (1890–1980), військовий, командир українських військ під Крутами, Україна

**Гончаренко, Гнат Тихонович** (1835–1917), кобзар-бандурист, Україна

**Гончаренко, Іван Іванович** (1908–1989), поет, Україна

**Гончаренко, Микола Васильович** (1924–1993), філософ, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Гончаренко, Ніна Іванівна** (1919–1996), оперна співачка (мецо-сопрано), народний артист України (1954), Україна

**Гончаренко, Олег Георгійович** (1931–1986), спортсмен (перегони на ковзанах), бронзовий призер Олімпійських ігор (1956), чемпіон світу (1953, 1956, 1958) та чемпіон Європи (1957, 1958), Україна

**Гончаренко, Петро Федорович** (1910–2000), музикант, майстер з виготовлення бандур, Україна

**Гончариха, підвищення у межах Приазовської височини**

**Гончарівське, селище міського типу Чернігівського р-ну Чернігівської обл.**

**Гончарний круг, пристрій для ручного формування виробів з глини**

**Гончаров, Андрій Олександрович** (1918–2001), театральний режисер, народний артист СРСР (1977), Росія

**Гончаров, Валерій Володимирович** (1977), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (2004) та срібний призер (2000) Олімпійських ігор, Україна

**Гончаров, Іван Олександрович** (1812–1891), письменник, класик російської літератури, Росія

**Гончаров, Петро Григорович** (1888–1970), композитор, Україна

**Гончаров, Руслан Миколайович** (1973), спортсмен (фігурне катання), бронзовий призер Олімпійських ігор (2006), Україна

**Гончарова, Ірина Юріївна** (1974), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Гончарова, Наталія Сергіївна** (1881–1962), живописець, графік, сценограф, Росія – Франція

**Гончарства українського національний музей-заповідник, діє у смт Опішні Зінківського р-ну Полтавської обл. з 1986**

**Гончарство, виробництво з обпаленої глини посуду, іграшок, світильників, цегли, черепиці, кахлів**

**Гончарук, Владислав Володимирович** (1941), хімік, академік НАН України (1997), Україна

**Гончарук, Євген Гнатович** (1930–2004), гігієніст, академік АН України (1992), Україна

**Гонченков, Олександр Анатолійович** (1970), спортсмен (велосипедні перегони), чемпіон Європи (1990), Україна

**Гончі Пси, сузір'я Північної півкулі**

**Геофт, Герард т' (1946), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (1999), Нідерланди**

**Гопак, український народний танок у розмірі 2/4**

**Гопак бойовий, бойове мистецтво**

**Гопкало, Вадим Іванович** (1917–1995), архітектор, Україна

**Гопкінс, Гаррі Ллойд** (1890–1946), державний і політичний діяч, США

**Гопкінс, Джерард Менлі** (1844–1889), поет, священник, Велика Британія

**Гопкінс, Ентоні** (1937), актор, «Оскар» (1992), Велика Британія – США

**Гопкінс, Фредерик Гоуланд** (1861–1947), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1929), Велика Британія

**Гоплітіс рудий** (*Hoplitis (Megalosmia fulva)*), вид комах ряду перетинчастокрилих, родини бджіл-мегахілідів, внесений до Червоної книги України

**Гопнер, Серафима Іллівна** (1880–1966), політик, секретар ЦК КП(б)У (09.09.–21.10.1918), Україна – Росія

**Гоппер, Грейс Мюррей** (1906–1992), вчена та адмірал флоту США, розробник першого компілятора для мови програмування, США

**Гоппер, Деніс** (1936–2010), актор, лауреат Каннського (1969) та Венеційського (1971) МКФ, США

**Гоппер, Едуард** (1882–1967), живописець, один із засновників гіперреалізму, США

**Гопура**, гопурам, надбрамна вежа храмової огорожі індуїстських храмів, відмітна риса індійської середньовічної архітектури, особливо поширена у південній Індії

**Гор, Маршлі** (1961), поет, композитор і музикант, Велика Британія

**Гор, Семюел Джон Гарні** (1880–1959), політик, міністр внутрішніх справ Великобританії у 1935 і 1937–1939, один із ініціаторів політики «замирення» Німеччини й прихильник укладання Мюнхенського пакту, Велика Британія

**Гор**, Хор, у єгипетській міфології – бог неба і сонця в образі сокола, людини з головою сокола або крилатого сонця, син богині родючості Ісиди і бога продуктивних сил Осіріса

**Гора**, політична партія, що утворилася під час Французької революції кінця 18 ст.; революційно-демократичне угруповання в Законодавчих зборах і Конвенті

**Гора, Йозеф** (1891–1945), письменник, Чехія

**Горак, Їржі** (1884–1975), фольклорист, етнограф, літературознавець, дійсний член НТШ (1923), Чехія

**Горак, Роман Дмитрович** (1942), літературознавець, письменник, хімік, Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Горал** (*Nemorhaedus goral*), ссавець родини бикових

**Гораций** (65–8 до н. е.), поет, Римська імперія

**Горб**, у людини – деформація грудного відділу хребта і грудної клітки, що характеризується різко вираженим кіфозом – викривленням верхнього відділу хребта (набутим або спадковим)

**Горб, Тетяна Вікторівна** (1965), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988, 1992), Україна

**Горбаль, Микола Андрійович** (1940), правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Горбаневі** (*Sciaenidae*), родина риб ряду окунеподібних

**Горбаневська, Наталія Євгенівна** (1936–2013), громадська діячка, правозахисник, Росія – Франція

**Горбані** (*Sciaena*), мелакопії, рід риб родини горбаневих

**Горбані світлі** (*Umbrina*), умбрини, рід риб родини горбаневих

**Горбань світлий** (*Umbrina cirrosa*), риба родини горбаневих

**Горбань сріблястий** (*Argyrosomus regius*), риба родини горбаневих

**Горбань темний** (*Sciaena umbra*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини горбаневих, внесений до Червоної книги України

**Горбань, Іван Степанович** (1928–2000), фізик, академік АН України (1992), Україна

**Горбань, Пилип** (1835–1916), кобзар, Україна

**Горбатки (жуки)** (*Mordellidae*), родина жуків

**Горбатки (комахи)** (*Phoridae*), родина двокрилих комах

**Горбатко, Віктор Васильович** (1934), космонавт, двічі Герой Радянського Союзу (1969, 1977), три ордени Леніна (1969, 1977, 1980), орден Червоної Зірки (1961), Росія

**Горбатов, Борис Леонтійович** (1908–1954), письменник і сценарист, Україна – Росія

**Горбатьок, Володимир Григорович** (1951), музикант, педагог, виконавець, Україна

**Горбатьок, Ірина Яківна** (1971), музикант, педагог, Україна

**Горбач** (*Megaptera nodosa*), вид ссавців

**Горбач, Анна-Галія** (1924–2011), літературознавець, перекладач, громадська діячка, учасниця правозахисного руху, Україна

**Горбач, Євген Андрійович** (1901–?), живописець-мультиплікатор, режисер, один з піонерів української мультиплікації, Україна

**Горбач, Олекса Теодорович** (1918–1997), мовознавець-діалектолог, педагог, Україна – Німеччина

**Горбачевський, Іван Якович** (1854–1942), хімік, біохімік, гігієніст, епідеміолог, академік ВУАН (1925), Україна

**Горбачевський, Микита Іванович** (1804–1880), історик і археограф, Білорусь – Росія

**Горбачов, Дмитро Омелянович** (1937), історик мистецтва, Україна

**Горбачов, Ігор Олегович** (1927–2003), актор, режисер, народний артист СРСР (1972), Росія

**Горбачов, Михайло Сергійович** (1931), політик, останній Генеральний секретар ЦК КПРС (1985–1991), єдиний Президент СРСР (1990–1991), Росія

**Горбачук, Василь Тихонович** (1929–2013), мовознавець, Україна

**Горбачук, Мирослав Львович** (1938), математик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Горбенко, Петро Якович** (1897–1989), кобзар, бандурист, Україна

**Горбилеві** (*Sciaenidae*), родина риб

**Горбилюк**, витончений елемент віконного переплетення або панелі, що поділяє вікно на окремі частини і має фальш для вставки скла або фільонки

**Горбов, Олександр Іванович** (1859–1939), хімік, Росія

**Горбогір'я**, низькогірний або горбистий рельєф, різновид денудаційно-тектонічного рельєфу

**Горбулін, Володимир Павлович** (1939), конструктор ракетних систем, політик, секретар РНБО України (1996–1999 та 2006), академік НАН України (1997), Україна

**Горбунов, Борис Миколайович** (1901–1944), механік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Горбунов, Микола Петрович** (1892–1938), політик, особистий секретар В. І. Леніна (1917–1920), керуючий справами РНК СРСР (1923–1930), академік АН СРСР (1935), Росія

**Горбунов, Олексій Сергійович** (1961), актор, народний артист України (2016), Україна

**Горбуша** (*Oncorhynchus gorbuscha*), прохідна лососева риба

**Горват, Еден фон** (1901–1938), письменник, Хорватія – Франція

**Горвіц, Роберт** (1947), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002), США

**Горгани**, 1) система гірських хребтів у Карпатах Українських, у Івано-Фр. та Закарп. областях; 2) природний заповідник, Івано-Франківська обл.

**Горгій із Леонтіни** (483–380 до н. е.), софіст, Стародавня Греція

**Горгіппія**, давньогрецьке місто; пам'ятка, розташована на території сучасного міста Анапі (нині місто Краснодарського краю, РФ)

**Горголевський, Зігмунд** (1845–1903), архітектор, Німеччина – Польща – Україна

**Горгони**, у давньогрецькій міфології – три сестри-страховиська: Стено, Евріала й Медуза

**Горгоноцефали** (*Gorgonoccephalus*), рід офіур

**Гордасевич, Галина Леонідівна** (1935–2001), поетеса, Україна

**Горденін, Микола Миколайович** (1864–1914), архітектор, Росія – Україна

**Гордень**, снасть рухомого такелажу вітрильного судна, за допомогою якої прямі вітрила підтягують до рей під час їх збирання

**Гордєєв, Федір Гордійович** (1744–1810), скульптор, Росія

**Гординський, Святослав Ярославович** (1906–1993), графік, іконописець, Україна – США

**Гординський, Ярослав Антонович** (1882–1939), літературознавець, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Гордіоїди** (*Gordioidea*), клас безхребетних тварин типу волосатиків

**Горді, Іван Якович** (1853 – бл. 1925), оперний співак (бас-профундо) і вокальний педагог, Україна – Росія

**Гордієнко, Анатолій Терентійович** (1937–1995), філософ, Україна

**Гордієнко, Дмитро Прокопович** (1901–1974), поет, письменник, журналіст, Україна

**Гордієнко, Євген Олександрович** (1944), кріобіолог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Гордієнко, Кость** (?–1733), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (грудень 1703–27.05.1706, грудень 1707–квітень 1709, 1710–1728), Україна

**Гордієнко, Костянтин Олексійович** (1899–1993), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Гордіїв вузол**, складний вузол, розв'язати який означає вирішити важку справу

**Гордійчук, Ігор Володимирович** (1972), полковник ЗС України, офіцер Головного командного центру Генерального штабу України, Герой України (2014), Україна

**Гордійчук, Микола Володимирович** (1983), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (2004), Україна

**Гордлевський, Володимир Олександрович** (1876–1956), сходознавець, тюрколог, фахівець з турецької мови, літератури, фольклору й історії Туреччини, Фінляндія – Росія

**Гордовенко Михайло Васильович** (1940), шахтар, Герой України (1999), Україна

**Гордон, Аарон Давид** (1856–1922), філософ-сіоніст, Україна – Палестина

**Гордон, Володимир Михайлович** (1871–1926), правознавець, академік ВУАН (1925), Україна

**Гордон, Чарльз Джордж** (1833–1885), воєначальник, один із найзнаменитіших британських генералів 19 ст., Велика Британія

**Горе**, 1) негативно забарвлений емоційний процес, пов'язаний з відчуттям об'єктивної або суб'єктивної втрати; 2) біда, лихо, нещастя

**Горе острів**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, споруди для утримання рабів та для работоргівців 15–19 ст., м. Дакар, о. Горе, Сенегал

**Горелло, Василь Георгійович** (1963), оперний співак (баритон), народний артист Російської Федерації (2008), Україна – Росія

**Горельєф**, скульптурне зображення на площині, що виступає над нею більше ніж на половину свого об'єму

**Горенський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Горенштейн, Фрідріх Наумович** (1932–2002), письменник, Україна – Росія – Німеччина

**Горетта, Клод** (1929), кінорежисер, лауреат Каннського (1973, 1977) та Берлінського (1981) МКФ, Швейцарія

**Горецький, Гаврило Іванович** (1900–1988), геолог, один із засновників та академік Білоруської АН (1928), Білорусь

**Горецький, Петро Йосипович** (1888–1972), лексикограф, мовознавець, Україна

**Горж**, жудець Румунії

**Гори**, великі ділянки земної поверхні, високо підняті над рівнем моря, які характеризуються різким коливанням висот

**Гори вулканічні**, ізольовані вулканічні конуси і хребти, що утворюються в результаті злиття окремих вулканів



**Гори глибові**, гори, що утворюються в результаті розламування товщ гірських порід на окремі брили (блоки) і підняття їх на різну висоту

**Гори острівні**, ізольовані гори і височини, розташовані поодинокі або групами серед великої рівнини

**Гори підводні**, ізольовані гори різного генезису, що піднімаються з дна океанічних улоговин

**Гори складчасті**, гори, формування яких відбулося в результаті зминання шарів гірських порід у складки

**Гори столові**, гори з плоскими вершинами і крутими схилами

**Горизонт**, лінія уявного дотику неба до земної або водної поверхні (видимий горизонт)

**Горизонталь (у геометрії)**, в нарисній геометрії пряма, паралельна горизонтальній площині проекції в аксонометричному або ортогональному кресленні, проектується на горизонтальну площину в натуральну величину

**Горила** (Gorilla), рід людиноподібних мавп

**Горинські крутосхили**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Рівненська обл.

**Горинь**, річка у Тернопільській, Хмельницькій, Рівненській обл. та Білорусі, права притока Прип'яті, 659 км

**Горинь, Богдан Миколайович** (1936), політик, правозахисник, журналіст і мистецтвознавець, Україна

**Горинь, Михайло Миколайович** (1930–2013), політик, правозахисник, психолог, Україна

**Горихвістка садова** (Phoenicurus phoenicurus; також – горихвістка звичайна), вид птахів родини мухоловкових

**Горихвістка чорна** (Phoenicurus ochrurus), вид птахів родини мухоловкових

**Горихвістки** (Phoenicurus), рід птахів родини мухоловкових

**Горицвіт** (Adonis), вид вищих рослин

**Горицвіт весняний** (Adonis vernalis), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Горицвіт волзький** (Adonis wolgensis), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Горицький регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Горище**, 1) верхній поверх наземної будівлі; 2) допоміжне приміщення, розташоване між основними приміщеннями будинку і його дахом

**Горі, Джон** (1803–1855), медик та інженер, першовідкривач основного принципу роботи холодильних приладів, США

**Горілий, Олександр Леонтійович** (1863–1937), диригент, композитор, Україна

**Горілка**, міцний алкогольний напій

**Горін, Григорій Ізраїльович** (1940–2000), драматург і сценарист, Росія

**Горіння**, швидка хімічна реакція окислення, яка супроводжується виділенням значної кількості тепла та яскравим світінням (полум'ям)

**Горіх** (Juglands), під рослин родини горіхових

**Горіх блювотний** (Strychnos nux-vomica), отруйна рослина роду стрихно родини Loganiaceae

**Горіх водяний** (Trapa natans L.), рослина родини плакунових

**Горіх водяний плаваючий** (Trapa natans), вид судинних рослин родини водяногоріхових, внесений до Червоної книги України

**Горіх волоський** (Juglans regia), горіх грецький, дерево родини горіхових

**Горіхівка** (Nucifraga caryocatactes), вид птахів родини вороних

**Горіхівки** (Nucifraga), рід птахів родини вороних

**Горіхові** (Juglandaceae), родина квіткових рослин порядку горіхоцвітих

**Горіхоплідні культури**, деревні породи, в яких плоди мають господарську назву «горіхи»

**Горіхотворка велетенська** (Ibalia rufipes), вид комах, ряду перетинчастокрилих, родини стисночеревиць горіхотворки, внесений до Червоної книги України

**Горіхоцвіті** (Juglandales), порядок квіткових рослин

**Горка, Лаврентій** (1671–1737), поет, драматург, церковний та освітній діяч, просвітителі фінно-угорських країн півночі Європи, Україна

**Горкгаймер, Макс** (1895–1973), соціальний філософ, Німеччина

**Горкі, Аршиль** (1904–1948), художник вірменського походження, США

**Горкунов, Едуард Степанович** (1945), машинобудівник, академік РАН (2011), Росія

**Горкхаймер, Макс** (1895–1973), філософ, Німеччина

**Горлач, Леонід Никифорович** (1941), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2013), Україна

**Горленко, Василь Петрович** (1853–1907), літературознавець, Україна

**Горленко, Дмитро Лазарович** (17–18 ст.), прилуцький полковник (1692–1708), наказний гетьман козацьких військ (1705), Україна

**Горленко, Леонід Андрійович** (1885–1953), оперний співак (баритон), Україна – США

**Горлиці** (Streptopelia), рід птахів родини голубиних

**Горлицький прорив 1915**, наступальна операція німецько-австрійських військ часів Першої світової війни (02–15.05.1915), що була частиною стратегічного плану з розгрому російської армії

**Горлиця велика** (Streptopelia orientalis), вид птахів родини голубиних

**Горлиця звичайна** (Streptopelia turtur), вид птахів родини голубиних

**Горлиця кільчаста** (Streptopelia decaocto), вид птахів родини голубиних

**Горлівка**, місто обласного підпорядкування Донецької обл.

**Горлівський державний музей мініатюрної книги**, колекція з понад 10 тис. мініатюрних та мікрокниг, діє у м. Горлівка з 1987

**Горлівський художній музей**, колекція творів українського образотворчого мистецтва, діє у м. Горлівка з 1959

**Горліс-Горський, Юрій** (1898–1946), письменник, старшина Армії УНР, Україна – Німеччина

**Горло**, термін, яким в анатомії позначається комбінація двох органів, глотки і гортані

**Горлянкові** (Ajugoideae), підродина квіткових рослин порядку губоцвіті

**Горм Старий** (бл. 910–958?), король Данії (948–958)

**Горміз** (?–523), 52-й папа римський (514–523)

**Гормогонії**, багатоклітинні частини, що відчленовуються від нитки або на які розпадаються нитки синьо-зелених водоростей

**Гормон адренокортикотропний**, кортикотропін, гормон, який синтезується у передній долі гіпофіза, виділяється при стресі і стимулює секрецію кортикостероїдних гормонів, адренокортикотропний гормон є антагоністом соматотропіну

**Гормон антидіуретичний**, вазопресин, гормон, який синтезується в гіпоталамусі, накопичується в гіпофізі і регулює водно-сольовий обмін підвищуючи концентрацію сечі і зменшуючи її об'єм

**Гормон паратиреоїдний**, гормон парашитовидної залози

**Гормон тиреотропний**, гормон передньої долі гіпофіза

**Гормон ювенільний**, гормон комах

**Гормональна регуляція**, регуляція життєдіяльності організму через дію гормонів

**Гормональні препарати**, лікарські препарати, вироблені з гормонів

**Гормони**, біологічно активні речовини органічної природи, що синтезуються в залозах внутрішньої секреції організму

**Гормони гастроінтестинальні**, гормони травного тракту

**Гормони генні**, гормони, які контролюються генами, як ланки в ланцюгу реакцій від гена до ознаки

**Гормони гонадотропні**, гормони гіпофізу, які впливають на функцію гонад (статевих органів), особливо під час жіночого менструального циклу

**Гормони оваріальні**, гормони яєчників у жінок (естроген і прогестерон)

**Гормони стероїдні**, група фізіологічно активних речовин (статеві гормони)

**Гормони тиреоїдні**, йодовані похідні амінокислоти тирозина

**Гормонаїди**, біологічно активні речовини схожою з гормонами дії, які синтезуються не в залозах внутрішньої секреції

**Гормонотерапія**, лікування гормональними препаратами

**Горн (інструмент)**, духовий музичний інструмент

**Горн (мис)**, мис на острові Горн, в архіпелазі Вогняна Земля, найпівденніша точка Південної Америки

**Горне місце**, простір у вівтарі за святим Престолом, на схід від нього

**Горнер, Йоганн Каспар** (1774–1834), астроном, Швейцарія

**Горнера схема**, правило Горнера, метод Горнера, алгоритм обчислення значення многочлену, записаного у вигляді суми одночленів, при заданому значенні змінної

**Горні, Карен** (1885–1952), психоаналітик, Німеччина – США

**Горностаївка**, селище міського типу Херсонської області

**Горностаївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Горностай** (*Mustela erminea*), вид ссавців родини куницевих

**Горнпайп**, хорнпайп, британський та ірландський народний танець

**Горняткевич, Андрій Дем'янович** (1937), музикант, фольклорист, мовознавець, Україна

**Горняткевич, Дем'ян Антонович** (1892–1980), бібліофіл, дослідник історії українського мистецтва, історик церкви, Україна – США

**Горобець польовий** (*Passer montanus*), вид птахів родини горобцевих

**Горобець хатний** (*Passer domesticus*), вид птахів родини горобцевих

**Горобець чорногрудий** (*Passer hispaniolensis*), вид птахів родини горобцевих

**Горобина** (*Sorbus*), рід дерев та кущів родини розових

**Горобина чорноплідна** (*Aronia*; також – аронія), рослина родини розових

**Горобцеві** (*Passeridae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Горобцеподібні** (*Passeriformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Горобці** (*Passer*), рід птахів родини горобцевих

**Горобці ткачикові** (*Plocepasser*), рід птахів родини ткачикових

**Горовий, Петро Іванович** (1881–1939), громадський та кооперативний діяч на Далекому Сході, Україна – Росія

**Горовиць, Володимир Самійлович** (1903–1989), піаніст, один з визначних піаністів в історії світової музики, Україна – США

**Горовіц, Скотт** (1957), астронавт, США

**Городельська унія 1413**, угода між польським королем Владиславом II Ягайлом та великим князем литовським Вітовтом, укладена 02.10.1413

**Городенка**, місто, адміністративний центр Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.

**Городенківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Городецька культура**, археологічна культура залізної доби (7 ст. до н. е. – 2 ст.), поширена в басейні Оки, у середньому Поволжі Росії

**Городецький, Владислав Владиславович** (1863–1930), архітектор, Україна – Іран

**Городецький, Олексій Опанасович** (1897–1967), біофізик, рентгенолог і радіолог, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Городилівські водоспади**, каскад водоспадів у верхів'ї потоку Городилів, Хустський р-н Закарпатської обл.

**Городиське Євангеліє**, Буцацьке Євангеліє, пам'ятка 13 ст. давньослов'янської мови києво-руської редакції, написана кириличним уставом

**Городиський, Олександр Володимирович** (1930–1992), електрохімік, академік АН УРСР (1978), Україна

**Городище (місто)**, місто, адміністративний центр Городищенського р-ну Черкаської обл.

**Городище (пам'ятка)**, тип археологічної пам'ятки, укріплене поселення

**Городищенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Городки**, вид спорту, гра, яка відбувається на спеціальному майданчику і полягає у вибиванні битами фігур, кожна з яких складається з 5 городків (дерев'яних циліндричних стовпчиків)

**Городництво**, овочівництво, вирощування овочевих культур

**Городницький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, смт Городниця Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Городницький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, смт Городниця Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Городниця**, селище міського типу Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Городничий**, посада в Російській імперії, голова адміністративно-поліцейської влади повітового міста

**Городня**, місто, адміністративний центр Городнянського р-ну Чернігівської обл.

**Городнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Городок**, місто, адміністративний центр Городецького р-ну Львівської обл.

**Городок**, місто, адміністративний центр Городецького р-ну Хмельницької обл.

**Городецький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, м. Городок Хмельницької обл.

**Городецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Городецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Городецько-здовбицька археологічна культура**, археологічна культура шнурової кераміки кінця 3 – першої чверті 2 тис. до н. е., пам'ятки якої поширені на території Західної Волині та півдня Західної Полісся

**Городцов, Василь Олексійович** (1860–1945), археолог, Росія

**Горояненко, Віктор Георгійович** (1938), історик, соціолог, Україна

**Горожанин, Валерій Михайлович** (1889–1938), один із керівників радянських органів державної безпеки, Росія

**Горонович, Андрій Миколайович** (1818 – бл. 1889), живописець-портретист, Україна

**Горонтало**, провінція Індонезії

**Гороскоп**, таблиця взаємного розташування планет і зірок на визначений момент часу, що служить основою для астрологічних прогнозів чиєїсь долі, результату події, явища або для пророцтва

**Горостіса, Карлос** (1920), драматург, режисер, Аргентина

**Горостіса, Мануель Едуардо де** (1789–1851), поет, драматург, політик, дипломат, Мексика

**Горотворення**, орогенез, сукупність процесів, що призводять до утворення гір

**Горотелія**, звичайний середній темп еволюції

**Горох** (*Pisum*), рід рослин родини бобових

**Горох баранячий** (*Cicer*), рід рослин родини бобових

**Горох високий** (*Pisum elatius*), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Горох польовий** (*Pisum arvense*), культурна рослина

**Горохів**, місто, адміністративний центр Горохівського р-ну Волинської обл.

**Горохівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Гороховатський, Ярослав Борисович** (1925–1976), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Горохович, Антоніна Тихонівна** (1913–1997), письменниця, Україна

**Гороховська, Марія Кіндратівна** (1921–2001), спортсменка (спортивна гімнастика), чемпіон (1952) та срібний призер (1954) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1952), Україна

**Горошинки** (*Pisididae*), родина моллюсків

**Горошок** (*Vicia*), рід рослин родини бобових

**Горошок пахучий**, лікарська рослина (в народній медицині)

**Горст**, піднята по розломах, зазвичай витягнута ділянка земної кори, обмежена круто нахиленими розривами

**Горська, Алла Олександрівна** (1929–1970), художник, правозахисник, Україна

**Горський, Олександр Валентинович** (1898–1983), організатор кінотовиробництва, один з піонерів українського кінематографу, Україна

**Гортанні мішки**, випинання слизової оболонки між хрящами горлянки

**Гортань**, горлянка, початковий відділ дихального горла

**Гортензії** (*Hydrangeaceae*), родина квіткових рослин порядку гортензіїцвітих

**Гортензіїцвіті** (*Hydrangeales*), порядок квіткових рослин

**Гортензія** (*Hydrangea*), рід рослин родини гортензіїєвих

**Горті, Міклош** (1868–1957), регент Угорського королівства (1920–1944)

**Горчак, Броніслав** (1854–1918), історик-генеалог, архівіст, археограф, Україна

**Горчаков, Дмитро Петрович** (1758–1824), поет, Росія

**Горшков, Андрій Андрійович** (1898–1972), металург, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Горшков, Сергій Георгійович** (1910–1988), мореплавець, головнокомандуючий ВМФ – заступник Міністра оборони СРСР (1956–1985), Адмірал Флоту Радянського Союзу (1967), Двічі Герой Радянського Союзу (1965, 1982), Україна – Росія

**Горький, Максим** (1868–1936), письменник та драматург, класик російської літератури, Росія

**Горького Максима літературно-меморіальний музей**, музейний заклад, діє з 1938 у с. Мануйлівці Козельщинського р-ну Полтавської обл., в якому у 1897 та 1900 мешкав Максим Горький

**Горянка** (*Epidium*), рід рослин родини злакових

**Горянка дворядна** (*Oreochloa disticha*), вид судинних рослин родини тонконогові (злакові), внесений до Червоної книги України

**Горянович-Крамбергер, Драгутін** (1856–1936), геолог, археолог, палеонтолог, дійсний член НТШ (1924), Хорватія

**Горянський, Володимир Вікторович** (1959), актор, народний артист України (2008), Україна

**Горячківська Дача**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Піщанський р-н Вінницької обл.

**Госейко, Любомир** (1951), кінознавець, історик кіно, Україна – Франція

**Гослінг, Джеймс** (1955), програміст, автор мови програмування Джава (Java), Канада

**Госпел**, музичний стиль

**Госпіталь**, шпиталь, медичний заклад збройних сил багатьох держав, призначений для надання медичної допомоги військовослужбовцям

**Госпіталь плавучий**, госпітальне судно, спеціально побудоване або переобладнане судно, укомплектоване необхідним устаткуванням, медичним персоналом і призначене для надання медичної допомоги, лікування та евакуації

**Господарство**, сукупність всіх засобів виробництва (матеріальних і нематеріальних), які є у розпорядженні людини чи людської спільноти (господаря), і які використовуються ними з метою забезпечення своїх потреб

**Господарство комунальне**, галузь соціальної сфери регіональної економіки, яка створює умови щодо діяльності з обслуговування матеріально-побутових потреб населення за місцем проживання

**Господарство натуральне**, 1) господарські відносини, при яких вироблені товари й продукти використовуються як платіжний засіб (замість грошей); 2) тип господарства, в якому продукція виробляється в основному для задоволення власних потреб

**Господарство парцелярне**, форма організації аграрного виробництва, здійснюваного працею членів сім'ї на основі їх приватної власності

**Господарське об'єднання**, організаційно оформлена група підприємств, інших господарських організацій різних форм власності, яка створюється на основі поєднання матеріальних інтересів підприємств-учасників з метою координації їх діяльності

**Господарський процесуальний кодекс**, кодифікований акт у галузі господарського процесуального права, основне джерело судочинства в господарських справах та справах про банкрутство

**Господарські товариства**, підприємства, організації та установи, створені юридичними або фізичними особами на основі об'єднання їхніх коштів і майна для здійснення підприємницької діяльності та привласнення прибутку; відповідно до цивільного законодавства України

**Господарсько-культурні типи**, історико-типологічні спільноти, що характеризуються усталеними комплексами господарства і культури

**Госсек, Франсуа Жозеф** (1734–1829), композитор, Франція

**Госсен, Герман Генріх** (1810–1858), економіст, попередник математичної та австрійської шкіл політичної економії, Німеччина

**Госсес Блафф**, ударний кратер, що сформувався в результаті падіння метеорита на північній території Австралії

**Гостиний двір**, 1) міська площа (16 ст.) прямокутної форми, оточена фортечними мурами, де велися торги; 2) у великих містах (напр., у Києві на Подолі) – комплекс будівель, де торгували купці і зберігалися різні товари

**Гостічка, Владімір** (1929–2006), історик-україніст, Чехія

**Гостія**, Євхаристійний хліб, що використовується під час літургії для таїнства Євхаристії

**Гостомель**, селище міського типу Ірпінської міськради Київської обл.

**Гостра Могила (курган)**, скіфська могила 4 ст. до н. е. у Дніпропетровській обл. біля смт Томаківки

**Гостра Могила (парк)**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, м. Луганськ

**Гостре**, селище міського типу Селидівської міськради Донецької обл.

**Гострики** (*Enterobius vermicularis*), вид паразитичних круглих червів

**Гостроконечник**, крем'яне знаряддя праці, характерне для мустьєрської епохи середнього палеоліту

**Гостроніс** (*Liza saliens*), ларич, риба родини кефалевих

**Готардський базисний тунель**, залізничний тунель у Швейцарії завдовжки 57,1 км, який після завершення прокладки (15.10.2010) став найдовшим у світі

**Готвальд, Клемент** (1896–1953), політик, прем'єр-міністр (1946–1948) та президент (1948–1953) Чехословаччини, Чехія

**Готель**, будинок з мебльованими кімнатами, призначений для тимчасового проживання людей, з приміщеннями службового призначення і черговим службовцем для поселення приїжджих, підприємством харчування (рестораном)

**Готентотські мови**, одна сімей койсанської макросім'ї мов, поширена в північних районах ПАР та Ботсвани, південних та північних районах Намібії, а також у Танзанії (мова сандаве)

**Готи**, група східногерманських народів, які протягом 2–8 ст. відігравали значну роль в історії ранньосередньовічної Європи



**Готика**, 1) художній стиль, що був завершальним етапом у розвитку середньовічної культури країн Західної Європи (між серединами 12 і 16 століть); 2) архітектурний стиль середньовіччя (від середини 12 до 15–16 ст.)

**Готика интернаціональна**, мистецтво і архітектура кінця Зрілого Середньовіччя у низці країн Західної Європи

**Готівка**, валюта України та іноземна валюта у вигляді банкнот і монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави

**Готівка касова**, 1) гроші, які є у касах підприємств, організацій, кредитних та інших установ для забезпечення власних потреб; 2) готівка, що отримана від торгівлі або надання послуг, які надалі належить здати в банк

**Готланд (лен)**, лен Швеції

**Готланд (острів)**, острів в Балтійському морі, територія Швеції

**Готліб, Адольф** (1903–1974), художник-абстракціоніст, США

**Готовальня**, набір інструментів для використання креслярських і конструкторських робіт (циркулі, рейсфедери, вимірювачі, транспорир та ін.)

**Готорн, Натаніель** (1804–1864), письменник, США

**Готра-Дорошенко, Іриней** (1890–1973), священник греко-католицької церкви, музикант, педагог, Україна – США

**Готська мова**, мертва мова східної групи германської гілки індоєвропейської сім'ї мов, відома за пам'ятками писемності періоду поселення готів у Причорномор'ї

**Готтентоти**, етнічна спільнота на півдні Африки, представники якої нині мешкають у південній і центральній Намібії (бл. 100 тис. осіб) і Ботсвані

**Готтшед, Йоганн Кристоф** (1700–1766), письменник, теоретик німецької мови і літератури, Німеччина

**Готфрід Страсбурзький** (1165/1180 – бл. 1215), поет, Німеччина

**Готфрід, Денис Рудольфович** (1975), спортсмен (важка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), чемпіон світу (1999, 2002) та Європи (1997, 1999), Україна

**Готфрід, Йоганн Даніель** (1768–1831), архітектор, Німеччина – Росія

**Готше, Отто** (1904–1985), письменник, Німеччина

**Готьє, Теофіл** (1811–1872), письменник і критик, один з ідейних натхненників парнаської школи, Франція

**Готьє, Юрій Володимирович** (1873–1943), історик, археолог, академік АН СРСР (1938), Росія

**Гоукс, Говард Вінчестер** (1896–1977), кінорежисер, «Оскар» (1975), США

**Гоулднер, Алвін Уорд** (1920–1980), соціолог, представник альтернативної соціології, США

**Гоуп, Алек Дервент** (1907–2000), поет, Австралія

**Гоутерманс, Фрідріх** (1903–1966) фізик-ядерник, засновник Бернської школи космохімії, Польща – Німеччина – Україна – Швейцарія

**Гоф і Інаксессібл острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Південна Атлантика

**Гофери** (Gopherus), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Гоферові** (Geomyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Гофман, Август Вільгельм** (1818–1892), хімік-органік, Німеччина

**Гофман, Ернест Карлович** (1801–1871), геолог і мінералог, директор імператорського мінералогічного товариства, Естонія

**Гофман, Ернст Теодор Амадей** (1776–1822), письменник, композитор, художник, Німеччина

**Гофман, Єжи** (1932), кінорежисер, сценарист, класик польського кінематографу, Польща

**Гофман, Йоганн Готфрід** (1765–1847), економіст, Німеччина

**Гофман, Йоганн Георг Ернст** (1845–1933), семітолог, Німеччина

**Гофман, Курт** (1910–2001), кінорежисер, Німеччина

**Гофман, Фрідріх** (1660–1742), лікар, Німеччина

**Гофман, Юхим Леонідович** (1964), композитор, Україна

**Гофмансталь, Гуго фон** (1874–1929), письменник, поет, драматург-символіст, лібретист, Австрія

**Гофр**, спеціальна форма листа (металевого або фанерного) хвилеподібного перерізу, яку надано йому для збільшення жорсткості

**Гофрування**, процес згинання листових матеріалів (сталі, алюмінію, шиферу, картону) для надання їхнім поверхні хвилеподібної форми, трапецієподібного, кругового, трикутного та інших профілів з метою надання жорсткості

**Гофстеде, Герт** (1928), психолог, соціолог, Нідерланди

**Гофстедтер, Роберт** (1915–1990), фізик, Нобелівська премія з фізики (1961), США

**Гофтен, Джеймс Дугал Адріанус ван** (1944), астронавт, США

**Гоффман, Дастін** (1937), актор, «Золотий ведмідь» (1989), «Золотий лев» (1996), «Оскар» (1980, 1989), США

**Гоффман, Джеффрі Алан** (1944), астронавт, США

**Гоффман, Ервінг** (1922–1982), соціолог і психолог, автор концепції драматургічної соціології, США

**Гоффман, Жюль Альфонс** (1941), імунолог та цитолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2011), Люксембург – Франція

**Гоффман, Карл** (1823–1859), медик та натураліст, Німеччина

**Гоффман, Мільтон** (1880–1952), продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Гоффман, Роалд** (1937), хімік, Нобелівська премія з хімії (1981), Україна – США

**Гоффман, Філіп Сеймур** (1967–2014), актор, режисер, лауреат Венеційського МКФ (2012), «Оскар» (2006), США

**Гофштейн, Давид Наумович** (1889–1952), поет, писав мовою їдиш, перекладав Т. Шевченка на їдиш, Україна

**Гох, Пітер де** (1629–1684), художник, Нідерланди

**Гохвелдер, Фріц** (1911–1986), драматург, Австрія

**Гочанг, Хвасун і Гангхва**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекси дольменів 7–3 ст. до н. е., Республіка Корея

**Гочачко, Алла Іванівна** (1956), музикант, педагог, Україна

**Гош, Іван** (1915–2010), оперний та концертно-камерний співак (тенор), Україна – США

**Гошкевич, Віктор Іванович** (1860–1928), історик, археолог, Україна

**Гошуляк, Йосип Григорович** (1922–2015), оперний та концертно-камерний співак (бас), Україна – Канада

**Гоща**, селище міського типу, адміністративний центр Гощанського р-ну Рівненської обл.

**Гощанський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18 ст., смт Гоща Рівненської обл.

**Гощанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Гощинський, Северин** (1801–1876), письменник, поет-романтик, громадський діяч, представник «української школи» в польській літературі, Україна – Польща

**Гоян, Ярема Петрович** (1940), письменник, публіцист, мистецтвознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Гоянія**, місто у Бразилії, 1,3 млн мешканців

**Гояс**, штат Бразилії

**Гояса історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, шахтарське поселення 18–19 ст., м. Гояс, Бразилія

**Гра**, 1) діяльність із розважальною, іноді навчальною метою; 2) з кін. 19 ст. у філософських та культурологічних концепціях – об'єкт наукового дослідження – як навчальна діяльність та як універсальний спосіб людського буття

**Гра азартна**, багатокрокова гра одного гравця

**Гра дитяча**, вид діяльності, що полягає у відтворенні дітьми в доступній для них формі дій дорослих та відносин між ними

**Гра комп'ютерна**, гра, в ігровому процесі якої гравець використовує інтерфейс користувача щоб отримати зворотну інформацію з відео пристрою

**Гра математична**, клас математичних задач

**Гра мовна**, поняття, яке визначає інтелектуальну діяльність, що виражається в описі світу, об'єкта, предмета тощо через цілісну замкнуту систему речень, організовану сукупністю правил, недотримання яких призводить до припинення гри

**Гра народна**, універсальна складова народної творчості

**Гра настільна**, термін, застосований щодо ігор, в яких здійснюються маніпуляції з ігровими предметами на плоскій поверхні (зазвичай столі)

**Гра спортивна**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є різноманітна рухова діяльність, що включає біг, стрибки, удари і різні силові вправи, які виконуються в умовах взаємодії гравців своєї команди і суперника

**Грааль**, таємничий християнський артефакт з середньовічних західноєвропейських легенд, знайдений і втрачений

**Граафів пухирчик**, утвір (фолікул) у яєчнику ссавців, у т. ч. людини, де відбувається дозрівання яйцеклітини

**Граб** (*Caprinus*), рід рослин родини березових

**Грабал, Богуміл** (1914–1997), поет, письменник, Чехія

**Грабар, Володимир Еммануїлович** (1865–1956), правознавець, академік ВУАН (1926), Україна

**Грабар, Ігор Еммануїлович** (1871–1960), художник, реставратор, мистецтвознавець Угорщина – Росія

**Грабарка**, 1) віз, дороги з довгим ящиком для перевезення землі; 2) велика лопата

**Грабарківський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.

**Грабар-Кітарович, Колінда** (1968), президент Хорватії з 2015

**Грабельки Бекетова** (*Erodium beketowii*), вид судинних рослин родини геранієві, внесений до Червоної книги України

**Грабен**, опущена ділянка земної кори, обмежена круто нахиленими розривами

**Гравівський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, П'ятихатський р-н Дніпропетровської обл.

**Грабіж**, відкрите викрадення чужого майна

**Граблі**, сільськогосподарський інструмент, застосований для розбивання грудок вже розпушеному ґрунту, згрібання або нагромадження скошеної трави, тощо

**Грабове**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Шахтарський р-н Донецької обл.

**Грабович, Григорій Юлійович** (1943), літературознавець, критик, головний редактор часопису «Критика», голова Наукового товариства Шевченка у США (з 2012) Польща – США – Україна

**Грабович, Іларіон Михайлович** (1856–1903), поет, письменник, публіцист, педагог, Україна

**Грабовський, Борис Павлович** (1901–1966), фізик, творець електронної системи передачі на відстань рухомого зображення, Україна

**Грабовський, Дмитро Ігорович** (1985), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Європи (2004), Україна

**Грабовський, Ігор Овксентійович** (1934–1992), режисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Грабовський, Леонід Олександрович** (1935), композитор-авангардист, Україна – Росія – США

**Грабовський, Павло Арсенович** (1864–1902), поет-лірик, публіцист, перекладач, класик української літератури, Україна

**Грабський, Станіслав** (1871–1949), політик, юрист, економіст, Польща

**Грабянка, Григорій Іванович** (поч. 1670-х – 1738), гадяцький полковник, історик українського козацтва, Україна

**Граве, Дмитро Олександрович** (1863–1939), математик, академік УАН (1919), Україна

**Гравеліт**, гірська порода

**Гравери** (*Pityogenes*), рід жуків родини довгоносиків

**Гравертон**, спеціальна технологія створення на металевих основах з «золотим» покриттям штрихових зображень

**Гравет**, прогресивна верхньо-палеолітична індустрія

**Гравій**, розсипчаста осадова гірська порода, що складається більш як на 50% з незцементованих обкатаних уламків гірських порід розміром до 10 мм

**Гравій зольний**, пористий матеріал (штучний гравій), одержуваний грануляцією золи теплоелектростанцій з подальшим випалом гранул в обертових печах

**Гравійно-піщані суміші**, неорганічні зернисті сипучі будівельні матеріали, одержані в процесі подрібнення скельних гірських порід, гравію і валунів у виробництві щебеню

**Гравілат** (Geum), рід рослин родини розових

**Гравіметрія**, галузь геофізики, що вивчає гравітаційне поле Землі

**Гравіна**, Альфредо Данте (1913–1995), письменник, Уругвай

**Гравірування**, нанесення малюнка, напису, орнаменту ручним або механічним способом на поверхню металу, каменю, дерева, скла, один із найдавніших способів обробки матеріалу різанням

**Гравіс**, 1) тон складів у давньогрецькій мові, що характеризується відсутністю підвищення голосу; 2) вид наголосу у шведській мові; 3) діакритичний знак, що у французькій мові вказує на ступінь відкритості голосних

**Гравітаційна взаємодія**, взаємодія, при якій тіла, які мають масу, завжди притягаються одне до одного

**Гравітаційна стала**, фундаментальна фізична стала, що з'являється у Ньютоновому законі всесвітнього тяжіння і Ейнштейновій загальній теорії відносності, визначаючи інтенсивність гравітаційної взаємодії

**Гравітація**, властивість тіл із масою притягуватись одне до одного

**Гравітон**, гіпотетичний квант-переносник гравітаційної взаємодії – безмасова елементарна частинка без електричного заряду зі спіном 2 і двома можливими напрямками поляризації

**Гравюра**, 1) малюнок, вирізаний або витравлений на металевій чи дерев'яній дошці, камені чи лінолеумі; 2) друкарське відтворення такого малюнка

**Град**, опади у вигляді частинок щільного льоду неправильної форми

**Градація (у біології)**, шаблеве удосконалення організації живих істот

**Градація (у філології)**, стилістична фігура поступового посилення засобів художньої виразності

**Градизьк**, селище міського типу Глобинського р-ну Полтавської обл.

**Гради́рня**, висотна споруда для охолодження водив оборотних системах технічного водопостачання

**Градiєнт**, міра зростання або спадання в просторі якоїсь фізичної величини на одиницю довжини

**Градiєнт геотермічний**, приріст температури на кожні 100 м при заглибленні в Землю нижче від зони постійних температур

**Градiєнтна динамічна система**, потік, який задається градієнтом гладкої функції  $f$  на гладкому многовиді

**Градський, Олександр Борисович** (1949), музикант, співак, автор пісень, композитор, один з основоположників російського року, Росія

**Градус**, 1) одиниця плоского кута; 2) одиниця вимірювання температури

**Градус кутовий**, загальноприйнята позасистемна одиниця виміру кутів

**Градусна сітка Землі**, система меридіанів і паралелей на географічній карті і глобусах

**Гражда**, комплекс житлового будинку і господарських будівель на Гуцульщині, які утворюють замкнутий прямокутний дворик

**Грайфсвальдський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Грайфсвальд (Німеччина) з 1456

**Грак** (*Corvus frugilegus*), вид птахів родини воронових

**Гракове**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Семенівський р-н Полтавської обл.

**Граля суспільне об'єднання**, міжнародний позацерковний рух, що виник у Німеччині в 1928

**Грам**, одиниця маси у системі СГС

**Грама метод**, спосіб забарвлення бактерій

**Грамматика**, галузь мовознавства, що вивчає закономірності формотворення й словозміни, тими словосполучень і речень у певній мові або споріднених мовах, включає морфологію і синтаксис

**Грамматика відмінкова**, метод опису семантики речення як системи семантичних валентностей, тобто через зв'язки головного дієслова з ролями, які зумовлюються значенням цього дієслова і виконуються іменними складниками

**Грамматика конструкційна**, грамматика, яка при інтерпретації форми та змісту висловлювань і фраз враховує не тільки форму і зміст їхніх складників, а й значення самих конструкцій, які накладають певні обмеження на складники

**Грамматика контенсивна**, семантична грамматика, грамматика, що досліджує значення граматичних форм і структур

**Грамматика Мелетія Смотрицького**, грамматика слов'янська, мовознавча праця Мелетія Смотрицького, в якій було здійснено кодифікацію церковнослов'янської мови східнослов'янської редакції

**Грамматика порівняльно-історична**, грамматика, створена на основі порівняльно-історичного методу

**Грамматика Пор-Рояля**, перша фундаментальна грамматична праця, яку відносять до універсальних грамматик, видана абатами монастиря Пор-Рояль (Франція) у 1660

**Грамматикалізація**, десемантизація лексичного значення слова внаслідок вживання в грамматичній функції і формування на його основі грамматичного значення

**Грамматики універсальні**, грамматик, у яких грамматичні категорії пояснюються за допомогою категорій мислення

**Грамматична категорія**, 1) одна з найзагальніших грамматичних властивостей мовних одиниць або цілих класів цих одиниць; 2) найбільші лексико-грамматичні розряди слів, що об'єднані спільними семантичними та морфолого-синтаксичними ознаками

**Граматична форма**, мовний знак, в якому граматичне значення знаходить своє регулярне (стандартне) вираження

**Граматичне значення**, узагальнене, відсторонене мовне значення, властиве низці слів, словоформ, синтаксичних конструкцій і мають у мові регулярне (стандартне) вираження

**Граматичні категорії приховані**, семантичні й синтаксичні ознаки слів чи словосполучень, які не мають явного морфологічного вираження, але є суттєвими для побудови й розуміння висловлення, зокрема тому, що вони впливають на сполучуваність слів

**Граматичні одиниці**, слово, словоформа, синтаксична конструкція як носії узагальнених граматичних властивостей, а також засоби вираження граматичних значень: службові морфеми (афікси) та їх групи, службові слова та інше

**Грамотологія**, наука про писемність

**Грам-атом**, кількість грамів хімічного елемента, що дорівнює його атомній масі

**Грамема**, 1) найменша абстрактна одиниця граматичної системи; 2) кожен окремих елемент граматичної категорії

**Грамзапис**, механічний запис звуку на носій, що має форму диска

**Граміцидин**, лікарський препарат, антибіотик

**Грама визначник**, системи векторів  $e_1, e_2, \dots, e_n$  в евклідовому просторі називається визначник матриці Грама цієї системи

**Грамота**, 1) документ, яким нагороджують за успіхи в якій-небудь справі; 2) історичний офіційний письмовий акт правового значення, документ, що свідчить або встановлює що-небудь

**Грамота повідомча**, лист керівника держави керівнику іншої держави про своє обрання та початок виконання посадових обов'язків, пересланий через дипломатичні канали

**Грамотність комунікативна**, сукупність комунікативних знань, умінь і навичок людини, які дають змогу їй ефективно спілкуватися в усній і писемній формах; знання законів, правил і засобів ефективної усної і писемної комунікації

**Грамофон**, механічний прилад для запису і відтворення звуку з грамофонної платівки, є видозміною фонографа

**Грамофонна платівка**, грамплатівка, механічна фонограма, що має форму диска, виготовлена пресуванням, штампуванням або виливанням

**Грамші, Антоніо Себастьяно** (1891–1937), політик, публіцист, філософ, Італія

**Гран**, застаріла одиниця маси на основі ваги середнього ячмінного зерна

**Гран па**, ансамблевий танець у балеті за участі солістів і кордебалету, що зазвичай є заключним танцем акту або картини вистави

**Гранада**, історична область Іспанії

**Гранадилла гігантська** (страстоцвіт чотиригранний), деревоподібна ліана родини пасифлорових

**Гранадський емірат**, остання арабська держава у Європі (1013–1492)

**Гранарія зернова** (*Granaria frumentum*), вид черевоногих ряду легеневи, внесений до Червоної книги України

**Гранат** (*Punica*), рід рослин родини гранатових

**Гранат енциклопедія**, універсальний енциклопедичний довідник 19 ст.

**Граната**, один з видів бойових припасів, призначений для ураження живої сили і бойової техніки супротивника уламками й вибуховою енергією

**Гранатник** (гранатне дерево), єдиний вид роду, що належить до особливої родини гранатових

**Гранатові** (*Punicaceae*), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Гранатомет**, вогнепальна зброя, призначена для ураження броньованої техніки, фортифікаційних споруд або живої сили противника за допомогою пострілу гранатометною гранатою

**Гранах, Александр** (1890–1945), актор, Україна – Німеччина – США

**Гран-Басама історичне місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс столиці французької колонії Берег Слонової Кістки у 1893–1896, Кот-д'Івуар

**Гранвілл, Аугустус Боцці** (1783–1872), філолог, медик, Велика Британія

**Гранд-Іль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль 11–18 ст., історичний центр м. Страсбург, Франція

**Гранд-Каньйон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Арізона, США

**Гранд-Кулі**, гідроелектростанція – розташована в каньйоні Гранд-Кулі на річці Колумбія в штаті Вашингтон (США), найбільша в країні і п'ята за потужністю в світі

**Грандо, Олександр Абрамович** (1919–2004), лікар, фахівець із соціальної гігієни і музейної справи, організатор охорони здоров'я, Україна

**Гранд-Опера**, Національна академія музики і танцю, державний оперний театр, заснований 1669 у Парижі, Франція

**Гранд-Пре**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний історичний заповідник у провінціях Нова Шотландія та Нью-Брансвік, Канада

**Грани**, спеціалізовані структури хлоропластів

**Границь теорія**, один з розділів математичного аналізу. Вивчає границі як числових послідовностей, так і функцій

**Границя**, одне з основних понять функціонального аналізу (а також математичного аналізу), яке означає, що деякий об'єкт, змінюючись, нескінченно наближається до певного сталого значення

**Границя послідовності**, фундаментальне поняття математичного аналізу, число, до якого члени послідовності прямують зі збільшенням індексу

**Границя функції**, в точці – фундаментальне поняття математичного аналізу, зокрема аналізу функцій дійсної змінної, число, до якого прямує значення функції, якщо її аргумент прямує до заданої точки. Строге математичне означення границі функції дається мовою  $\delta$ - $\varepsilon$

**Границя часткова**, поняття математичного аналізу

**Гранін, Даниїл Олександрович** (1919), письменник та сценарист, класик російської літератури, Росія



**Граніт**, кисла магматична інтрузивна гірська порода, що складається з кварцу, плагіоклазу, калієвого польового шпату і слюди (біотиту або мусковіту), поширена в континентальній земній корі, а її ефузивними аналогами є ріоліти

**Граніт, Рагнар** (1900–1991), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1967), Фінляндія – Швеція

**Гранітизація**, сукупність процесів перетворення різних твердих гірських порід на породи, близькі або тотожні за складом і структурою з гранітом

**Гранітне**, селище міського типу Малинського р-ну Житомирської обл.

**Гранітний Степ**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Долинський р-н Кіровоградської обл.

**Гранітні Скелі**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Бердянський р-н Запорізької обл.

**Гранітно-степове Побужжя**, регіональний ландшафтний парк, Миколаївська обл.

**Гранітогнейс**, гірська порода

**Гранітоїди**, сукупність гранітів, гранодіоритів, плагіогранітів та їх різновидів, перехідних до кварцових діоритів

**Гранка**, 1) стовпець типографського набору, що складається з невизначеної кількості рядків. Гранки набираються у сторінки заданого формату; 2) відбиток стовпця набору для читання коректури; 3) металева дошка з трьома бортами для установки набору

**Гранов, Ігор Якович** (1938), музикант, композитор, продюсер, Росія

**Грановита палата**, пам'ятка архітектури московського Кремля, одна з найдавніших цивільних споруд Москви

**Грановський, Самюель** (1882–1942), живописець, графік, скульптор Україна – Франція

**Гранодіорит**, інтрузивна кисла гірська порода, що є проміжною за складом між гранітом і діоритом

**Гранозан**, хімічний препарат контактної дії, який застосовується для захисту рослин від хвороб, що викликаються фітопатогенними грибами і бактеріями; протруйник насіння

**Грант**, безоплатна цільова субсидія, що надається на конкурсній основі організації, ініціативній групі або індивідуальній особі для реалізації заявленого проекту в тій чи іншій сфері діяльності

**Грант, Джордж** (1918–1988), філософ, Канада

**Грант, Кері** (1904–1986), актор, «Оскар» (1970), Велика Британія – США

**Грант, Улісс Сімпсон** (1822–1885), 18-й президент США (1869–1877)

**Гранула**, комбіновані сухі сипучі речовини і суміші або окремі тверді дозовані і не дозовані субстрати, спресовані у вигляді крупинко кулястої, неправильно кубічної або циліндричної форми

**Гранулема**, скупчення клітин (особливо макрофагів) під час запальної реакції; нагадує пухлину, але не містить клітин, що діляться

**Гранули**, метаморфічна гірська порода, що сформувалася в умовах високих температур та тиску

**Гранулометрія**, визначення відсоткового вмісту різних за величиною зерен або їхньої кількості в гірських породах, ґрунтах і штучних матеріалах

**Гранулоцит**, зернистий лейкоцит

**Грануляція**, процес утворення в грануляторі з сипкого або здиспергованого у водному або газовому (повітряному) середовищі дрібного матеріалу згрудкованої маси

**Грань**, плоска поверхня, яка є частиною границі геометричного тіла

**Граптоліти** (Graptolithina), граптоліти, викопна група напівхордових тварин

**Грасіан, Бальтасар** (1601–1658), прозаїк, філософ, єзуїт, Іспанія

**Грассі, Джованні Баттіста** (1854–1925), зоолог, ентомолог і паразитолог, Італія

**Грассманн, Герман** (1809–1877), математик, фізик і мовознавець, Німеччина

**Грассманн закон**, 1) закон дисиміляції придихових у давньогрецькій і давньоіндійській мовах, сформульований у 1863 Грассманном; 2) емпіричне спостереження над кольором

**Грассманн многовиди**, множина всіх  $m$ -мірних підпросторів в  $n$ -мірному векторному просторі над тілом

**Граттаж**, графічна техніка малювання, суть якої в тому, що малюнок продряпується гострим інструментом на папері чи картоні, попередньо залитому тушшю

**Граувакка**, гірська осадова порода

**Граф (історія)**, титул західноєвропейської королівської посадової особи в ранньому середньовіччі, запроваджений (4 ст.) у Римській імперії і спочатку надавався вищим сановникам (наприклад, головний скарбник)

**Граф (математика)**, основний об'єкт вивчення математичної теорії графів, сукупність непорожньої множини вершин і наборів пар вершин

**Граф, Оскар Марія** (1894–1967), письменник, Німеччина

**Граф, Штеффі** (1969), спортсменка (теніс), чемпіон (1988), срібний (1992, 2000) та бронзовий (1988) призер Олімпійських ігор, 22-разова переможниця турнірів «Великого шолома» (1987–1996, 1999), Німеччина

**Графен**, одна з алотропних форм вуглецю, моноатомний шар атомів вуглецю із гексагональною структурою

**Графів теорія**, розділ математики, що вивчає властивості графів. Наочно граф можна уявити як геометричну конфігурацію, яка складається з точок (вершини) сполучених лініями (ребрами)

**Графік**, 1) графічний або текстовий документ, що відображає стан і динаміку будь-якого явища; 2) план роботи з точними показниками норм і часу виконання; 3) зображення за допомогою ліній різних моментів якогось процесу в їх залежності

**Графік функції**, поняття в математиці, яке дає уявлення про геометричному образі функції

**Графіка архітектурна**, допоміжний різновид графіки, що охоплює процес передачі та фіксації образів проектування архітектурних будівель та архітектурного дизайну

**Графіка векторна**, технологія створення комп'ютерних графічних образів, яка дозволяє змінювати масштаб без зміни якості зображення

**Графіка інженерна**, складова частина інженерних наук, яка регламентує різними стандартами та іншими нормативними документами способи подання інженерних (технічних) ілюстрацій

**Графіка машинна**, сукупність методів і прийомів для перетворення за допомогою ЕОМ даних у графічне зображення або графічного представлення в дані

**Графіка нитяна**, графічна техніка отримання зображення нитками на картоні, оксамитному чи цупкому папері або іншій твердій основі

**Графіка прикладна**, графіка, що виконує різноманітні функції, художньо оформляючи предмети утилітарного призначення (календарі, поштові марки, екслібриси, товарні знаки, етикетки тощо)

**Графіка (у лінгвістиці)**, сукупність (множина) всіх символів, які використовують у певний час у писемному мовленні певної мови

**Графіка (у мистецтві)**, вид образотворчого мистецтва, що включає малюнок і гравюру

**Графіт**, мінерал класу самородних елементів, одна з алотропних модифікацій вуглецю

**Графітізація**, процес виділення і перетворення вкопаних органічних сполук на графіт, що відбувається в залізних, нікелевих, кобальтових та інших металевих сплавах, у яких вуглець міститься у вигляді нестійких хімічних сполук (карбідів)

**Графіті**, неофіційні публічні тексти і зображення на стінах громадських будівель, парканах, транспорті; в археології – подряпані написи і малюнки на будь-яких матеріальних носіях

**Графіто**, техніка декоративного оздоблення стін

**Графо**, частина складних слів, що означає відношення до письма, креслення, малювання

**Графогенератор**, електронний пристрій, який дозволяє створювати, впорядковувати й випускати в ефір двій тривимірну відео анімацію

**Графологія**, вивчення почерку з метою визначення характеру, здібностей і нахилів людини

**Графоманія**, хворобливий потяг до літературної творчості людини, позбавленої хисту; також літературні твори, що не мають художньої вартості

**Графоспазм**, спазм у пальцях рук під час письма

**Графостатика**, графічний метод статистики, розділ механіки, що займається розв'язанням задач за допомогою спеціальних побудов і вимірів на кресленні

**Графство**, адміністративно-територіальна одиниця в ряді країн

**Графтію**, Генріх Осипович (1869–1949), інженер, будівельник перших ГЕС, академік АН СРСР (1932), Білорусь – Росія

**Граца історичний центр та замок Еггенберг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 17 ст., м. Грац, Австрія

**Грації**, у римській міфології – благодійні богині, уособлюють радісне, добре і вічно юне життя, доньки Юпітера, німф і богинь

**Грацілярія** (Gracilaria), червона водорість

**Граціозі**, Андреа (1954), історик і економіст, советолог і фахівець з соціально-політичної історії Східної Європи, Італія

**Грач**, Едуард Давидович (1930), скрипаль, альтист і диригент, Україна – Росія

**Грачов**, Дмитро Олегович (1983), спортсмен (стрілба з луку), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Грачова**, Алла Олексіївна (1924–2001), художник, режисер-мультиплікатор, сценарист, Україна

**Грачотті**, Санте (1923), мовознавець, історик слов'янських літератур, іноземний член АН України (1992), Італія

**Граща**, комплекс житлового будинку і господарських будівель (характерний для забудови Гуцульщини), що утворюють замкнуте і зазвичай прямокутне подвір'я

**Гращенко**, Віктор Миколайович (1925–2005), мистецтвознавець, фахівець з мистецтва італійського Ренесансу, проблем загальної історії мистецтва і методології мистецтвознавства, Росія

**Гребє**, Карл (1841–1927), хімік-органік, Німеччина

**Гребениківська культура**, група споріднених пам'яток пізнього мезоліту Північно-Західного Надчорномор'я

**Гребень**, Леонід Кіндратович (1888–1980), зоотехнік, академік АН УРСР (1948), Білорусь – Україна

**Гребінець**, довга пластина зі зубцями для розчісування або скріплення волосся і прикрашення зачіски

**Гребінецька**, Марія Зиновіївна (1883–1971), оперна співачка (сопрано), Україна – США

**Гребінка**, місто, адміністративний центр Гребінківського району Полтавської обл.

**Гребінка**, Євген Павлович (1812–1848), письменник, педагог, видавець, представник натуральної школи, Україна

**Гребінництво**, промисел, пов'язаний з виготовленням різноманітних дерев'яних гребінок і гребенів для прядіння та гребінців з рогу

**Гребінцево-ямкової кераміки культура**, археологічна культура епохи неоліту (4–2 тис. до н.е.) у лісовій смузі Східної Європи, що поширилися з російського волго-окського межиріччя

**Гребінці морські** (Pectinidae), родина морських двостулкових моллюсків, що мають нерівностулкові мушлі з вушками

**Гребінь**, високий дерев'яний стояк із зубцями, на які насаджуються пряжа при ручному прядінні; те ж, що і гребінець

**Гребінь гірський**, найбільш висока частина якої-небудь гірського хребта або масиву

**Гребінь даху**, вінець, 1) верхній горизонтальний перетин схилу даху, що утворює водорозділ; 2) ребро (гребінь) – верхній похилий перетин схилу даху

**Гребінь нервовий**, нервовий матеріал зародків

**Гребінь, Аврам Родіонович** (1878–1961), лірник, Україна

**Гребля**, гідротехнічна споруда, що перегороджує річку або інший водостік для підвищення рівня води, для створення водосховищ та використання енергії падаючої води

**Гребля наливна**, земляна гребля, що споруджується гідромеханічним способом, при якому ґрунт розробляється у кар'єрах, доставляється до місця будівництва та укладається (наливається) у тіло греблі за допомогою води

**Гребний (галерний, шхерний) флот**, з'єднання бойових і допоміжних суден, призначених для дій у прибережних районах, основним рушієм яких була мускульна сила веслярів

**Гревенмахер**, округ Люксембургу

**Гревська площа**, Пляс де Грев, площа перед міською мерсією в Парижі, на якій здійснювалися смертні вироки

**Грегаріни** (Gregarine), група одноклітинних паразитичних організмів, що належать до класу споровики

**Грегорі, Джеймс** (1638–1675), математик і астроном, один із основоположників математичного аналізу, Велика Британія

**Грез, Жан Батист** (1725–1805), художник, представник сентименталізму, Франція

**Грезе, Володимир Миколайович** (1915–1988), гідробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Грей**, одиниця вимірювання поглинутої дози іонізуючого випромінювання в системі СІ

**Грей, Джеймс Ніколас** (1944–2012), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1998), США

**Грей, Джордж** (1812–1898), прем'єр-міністр Нової Зеландії (1877–1879)

**Грей, Льюїс Гарольд** (1905–1965), фізик, один із засновників радіобіології, Велика Британія

**Грейвс, Майкл** (1934–2015), архітектор, дизайнер, США

**Грейдер**, землерийно-транспортна машина, якою планують і профілюють земляні насипи

**Грейзенізація**, процес високотемпературної метасоматичної зміни гранітних порід при підвищенні активності легких компонентів (флору, хлору, бору та інших)

**Грейджер, Клайв** (1934–2009), економіст, Нобелівська премія з економіки (2003), Велика Британія

**Грейпфрут** (Citrus paradisi), субтропічне вічнозелене дерево роду цитрус родини рутових, а також його їстівний плід

**Грейт репаблік**, чотирипалубний, чотирищоголовий дерев'яний кліпер (барк), один із найбільших і швидкісних вітрильників світу

**Грейт-Смокі-Маунтінс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штати Північна Кароліна та Теннессі, США

**Грейфер**, вантажозахватний пристрій, що навішується на вантажопідіймальні машини й екскаватори

**Греки**, основне населення Греції, належать до індосередземноморської раси великої європеїдної раси

**Греко, Жюльєтт** (1927), популярна співачка, актриса, Франція

**Греков, Борис Дмитрович** (1882–1953), історик, академік АН СРСР (1935), Україна – Росія

**Греков, Олександр Петрович** (1875–1959), військовий і громадський діяч, військовий міністр УНР (1917–1918), Україна – Австрія

**Греко-католики**, уніати, католики, що належать до деяких зі східнокатолицьких церков, які наслідують візантійську літургійну традицію, богослужіння здійснюються за візантійським обрядом грецькою мовою та іншими мовами

**Греко-турецька війна 1919–1922**, вважається у Туреччині національно-визвольною війною турецького народу проти інтервенції великих держав Європи, що здійснювалася зусиллями грецької армії

**Гремійон, Жан** (1902–1959), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (1950), Франція

**Греммі**, щорічна музична премія Американської академії звукозапису, вручається з 1958

**Грена**, назва кладок яєць метеликів із родини сатурнієвих

**Гренада**, держава у Карибському басейні, що розташована в південній частині Малих Антильських островів

**Гренадини**, ланцюг із понад 600 островів вулканічного походження, розташованих у південній частині Навітряних островів (архіпелаг Малі Антильські острови)

**Гренаж**, одержання грени від метеликів шовковичного шовкопряду на спеціальних підприємствах шовкової промисловості

**Гренландія**, найбільший острів на Землі, між Північним Льодовитим і Атлантичним океаном, у північно-східних берегів Північної Америки

**Гренландська мова**, ескімосо-алеутської мовної сім'ї, поширена у Гренландії і Данії

**Гренландське море**, частина Північного Льодовитого океану, розташована між Гренландією, Ісландією, Шпіцбергену та островом Ян-Майєн

**Гренська культура**, культура мезоліту верхнього Подніпров'я (12–4 тис. до н. е.), поширена на території Північної і Центральної Білорусі

**Гресівський**, селище міського типу Сімферопольської міськради АР Крим

**Гресь, Віктор Степанович** (1939), кінорежисер, народний артист України (2000), Україна

**Гретрі, Андре Ернест Модест** (1741–1813), композитор, Франція

**Грехем, Джон** (1886–1961), художник, США

**Грехем, Ендрю** (1815–1908), астроном, Ірландія

**Грецизм**, слова або вислови, запозичені з грецької мови

**Греція**, держава у Південній Європі

**Греція Стародавня**, Еллада, період в історії та культурі Греції, який тривав від другої половини 3 тис. до н. е. до 27 до н. е.

**Грецкі, Вейн Дуглас** (1961), хокеїст, найкращий гравець НХЛ усіх часів, Канада – США

**Грецька католицька церква**, Грецька візантійська католицька церква, одна зі Східно-католицьких церков, що

дотримуються візантійського обряду, тобто належить до греко-католицьких церков

**Грецька література**, сукупність літературних текстів грецькою та іншими мовами, писаних грецькими авторами (або які вважають себе такими) і поєднаних спільним історико-літературним контекстом

**Грецька мова**, мова грецької групи індоєвропейської сім'ї мов, поширена на півдні Балканського півострову та островах Іонійського й Егейського моря, а також в південній Албанії, Єгипті, південній Італії, Україні, Росії та ін.

**Грецьке мистецтво**, мистецтво, створене в Греції та греками

**Грецьке повстання 1821–1829**, революція або війна за незалежність грецького народу, в результаті якої було скинуто османське панування та завойовано незалежність Греції

**Грецькі вазн**, грецька кераміка є найпоширенішою знахідкою під час археологічних досліджень античної Греції

**Гречанинов, Олександр Тихонович** (1864–1956), композитор-академіст, Росія

**Гречиха, Михайло Гнатович** (1902–1979), архітектор, Україна

**Гречиха, Юрій Михайлович** (1954), слюсар-складальник, Герой України (2007), Україна

**Гречка** (*Fagorigum*), рід рослин родини гречкових

**Гречко, Андрій Антонович** (1903–1976), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1955), міністр оборони СРСР (1967–1976), Росія

**Гречко, Георгій Михайлович** (1931), космонавт, Росія

**Гречкові** (*Polygonaceae*), родина квіткових рослин порядку гречкоцвітих

**Гречкоцвіті** (*Polygonales*), порядок квіткових рослин

**Гречуха, Михайло Сергійович** (1902–1976), політик, голова Президії Верховної Ради УРСР (1939–1954), Україна

**Гречушкін, Валерій Вікторович** (1971), шахтар, Герой України (2008), Україна

**Гриб білий** (*Boletus edulis*; також – боровик), гриб родини болетових

**Гриб домовий справжній**, рід грибів-руйнівників деревини

**Гриб парканний**, рід грибів-руйнівників деревини

**Гриб польський** (*Boletus badius*), гриб родини болетових

**Гриб-зонтик** (*Lepiota*), рід грибів

**Гриби** (*Mycota*), царство еукаріотичних безхлорофільних гетеротрофних організмів

**Гриби аскомікотові** (*Ascomycota*; також – аскоміцети, гриби сумчасті), відділ грибів (підцарства вищих грибів), що об'єднує організми з септованим міцелієм і специфічними органами статевого спороношення сумками (асками)

**Гриби базидіальні** (*Basidiomycota*), відділ вищих грибів, у яких вегетативне тіло представлено розгалуженим клітинним міцелієм

**Гриби борошнисторосіяні** (*Erysiphaceae*), родина паразитних сумчастих грибів з порядку периспорієві

**Гриби борошнисторосіяні несправжні**, родина грибів класу ооміцетів, паразити багатьох рослин

**Гриби гетеробазидальні** (*Heterobasidiomycetidae*), підклас базидіоміцетів

**Гриби голо сумчасті** (*Hemiascomycetidae*), підклас аскоміцетів

**Гриби мучнисторосіяні несправжні**, порядок класу сумчастих грибів

**Гриби незавершені** (*Fungi imperfecti*), клас вищих грибів

**Гриби пероноспоріві** (*Peronosporaceae*), родина грибів

**Гриби трутові**, несистематична група грибів відділу базидіоміцети

**Грибкові хвороби**, хвороби, які викликаються організмами з класу *Fungi* (гриби), у тому числі дріжджами, пліснявою тощо

**Грибництво**, грибівництво, галузь сільського господарства, що займається культивуванням і переробкою різних видів їстівних грибів (печериця, глина і інших) і виробництвом міцелію

**Грибниця**, вегетативне тіло гриба

**Грибні хвороби рослин**, хвороби рослин, спричинені різноманітними мікроскопічними грибами

**Грибов, Олексій Миколайович** (1902–1977), актор, народний артист СРСР (1948), Росія

**Грибович-Брежинський, Степан Григорович** (1767–1849), співак, педагог і композитор, Україна

**Грибовський, Адріян Мусійович** (1767–1834), державний діяч Російської імперії часів Катерини II, автор спогадів про той час, Україна – Росія

**Грибосдов, Олександр Сергійович** (1795–1829), письменник, дипломат, Росія

**Грибок дереворуйнівний**, утворення у вигляді цвілі, що складаються з дрібних спор, які перетворюють целюлозу деревини при вологонасиченні її більш як на 30 % у водорозчинний стан – глюкозу

**Гривня**, національна валюта України

**Григор Нарекаці** (951–1003), поет, чернець, містик, богослов, філософ, Вірменія

**Григор'єв, Анатолій Іванович** (1943), фізіолог, іноземний член НАН України (2000), академік РАН (1997), Україна – Росія

**Григор'єв, Аполлон Олександрович** (1822–1864), поет, перекладач, Росія

**Григор'єв, Олег Миколайович** (1944), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Григор'єв, Сергій Вікторович** (1896–1975), архітектор, США

**Григор'єв, Сергій Олексійович** (1910–1988), живописець, педагог, Україна

**Григор'єва, Галина Сергіївна** (1933), живописець і графік, Україна

**Григоренко, Георгій Михайлович** (1939), металург, академік НАН України (2009), Україна

**Григоренко, Петро Григорович** (1907–1987), військовослужбовець, правозахисник, Україна

**Григоренко, Ярослав Михайлович** (1927), матеріалознавець, академік АН України (1992), Україна



**Григор'єв, Андрій Олександрович** (1883–1968), географ, академік АН СРСР (1939), Росія

**Григор'єв, Никифор Олександрович** (1888–1919), воєначальник, керівник антибільшовицького повстання, Україна

**Григор'єв, Никифор Якович** (1883–1953), політик, соціолог, політолог, Україна

**Григор'єв, Сергій Олексійович** (1910–1988), живописець, Україна

**Григорій Ніський** (бл. 335–після 394), християнський богослов і філософ, єпископ м. Нісса (372–375 та 379–394), отець і вчитель Церкви, Римська імперія

**Григоріанський календар**, календар, запроваджений 04.10.1582 папою римським Григорієм XIII, і нині ухвалений у світі як міжнародний стандарт

**Григоріанський спів**, григоріанський хорал, традиційний спів Римської Католицької Церкви

**Григоріанські реформи**, прийняте в історичній літературі позначення руху в католицькій церкві за реформи, що мав місце наприкінці 11 – на початку 12 ст.

**Григорів, Василь** (? – після 1747), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1747), Україна

**Григорів, Михайло Семенович** (1947–2016), поет, перекладач, Україна

**Григорій (Цамблак)** (1365–1420), ієрарх православної церкви, письменник, митрополит Київський у 1414–1419, Болгарія – Україна

**Григорій (Яхимович)** (1792–1863), єпископ Української греко-католицької церкви, митрополит Галицький (1860–1863), Україна

**Григорій I Великий** (540–604), 64-й папа римський (590–604)

**Григорій II** (669–731), 89-й папа римський (715–731)

**Григорій III** (690–741), 90-й папа римський (731–741)

**Григорій IV** (?–844), 101-й папа римський (827–844)

**Григорій IX** (1145–1241), 178-й папа римський (1227–1241)

**Григорій V** (972–999), 139-й папа римський (996–999)

**Григорій VI** (?–1048), 148-й папа римський (1045–1046)

**Григорій VII** (1021–1085), 157-й папа римський (1073–1085)

**Григорій VIII** (1105–1187), 173-й папа римський (1187)

**Григорій X** (1210–1276), 184-й папа римський (1271–1276)

**Григорій XI** (бл. 1336–1378), 200-й папа римський (1370–1378)

**Григорій XII** (1326–1417), 205-й папа римський (1406–1415)

**Григорій XIII** (1502–1585), 226-й папа римський (1572–1585)

**Григорій XIV** (1535–1591), 229-й папа римський (1590–1591)

**Григорій XV** (1554–1623), 234-й папа римський (1621–1623)

**Григорій XVI** (1765–1846), 254-й папа римський (1831–1846)

**Григорій Богослов** (329–389), богослов, і ритор, один із Отців церкви, патріарх Константинопольський, Візантійська імперія

**Григорій з Ріміні** (бл. 1300–1358), філософ і богослов, Італія

**Григорій Ніський** (бл. 335–394), християнський богослов, філософ, екзегет, Стародавній Рим

**Григорій Палама** (1296–1357), богослов, систематизатор містичних вчень про єдність людини і Бога, що дістали назву ісихазму, Візантійська імперія

**Григорій Саноцький** (1406–1477), ієрарх римо-католицької церкви, політик, засновник першого гуманістичного гуртка на українських землях, Польща – Україна

**Григорович, Віктор Іванович** (1815–1876), слов'янознавець, візантолог, перекладач, Україна – Росія

**Григорович, Дмитро Васильович** (1822–1900), письменник, мистецтвознавець, Росія

**Григорович, Юрій Миколайович** (1927), артист балету, балетмейстер, Росія

**Григорович-Барський, Василь Григорович** (1701–1747), мандрівник, письменник, Україна

**Григорович-Барський, Іван Григорович** (1713–1785), архітектор, Україна

**Григорук, Євген Максимович** (1898/1899–1922), поет, журналіст, Україна

**Григорюк, Іван Панасович** (1941), фізіолог рослин, еколог, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Григуліс, Арвідс** (1906–1989), письменник, літературознавець, Латвія

**Григурко, Любов Василівна** (1971), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Європи (1992, 1994), Україна

**Гридниця**, приміщення в княжому палаці Київської Русі (9–12 ст.) для проживання гриднів – князівських дружинників

**Гридь**, у стародавній Русі – князівські дружинники, охоронці князя (9–12 ст.), що жили в палацових приміщеннях (гридницях)

**Грижа** (кила), вихід частини органу або фасції, яка обгортає цей орган, за межі порожнини тіла, яка в нормі містить даний орган

**Грижниця** (Herniaria), рід рослин родини гвоздичних

**Гризайль**, монохромний живопис (живопис одним кольором), переважно в сірих тонах

**Гризлі** (*Ursus arctos cinereus*), підвид бурого ведмеда

**Гризодубова, Валентина Степанівна** (1909–1993), льотчиця, перша жінка – Герой Радянського Союзу (1938), Україна – Росія

**Гризуні** (Rodentia, Muriformes; також – мишоподібні), ряд плацентарних ссавців

**Грилобати́ди** (Grylloblattodea), ряд комах типу членистоногих

**Гриль**, побутова переносна або стаціонарна установка для приготування страв на жару, для створення якого використовують газ, електрику або деревне вугілля

**Грим**, мистецтво зміни зовнішності, що застосовується в театрі й кіно переважно для обличчя акторів та здійснюється за допомогою гримувальних фарб, пластичних і волосяних наклею, перук, зачісок та інших прийомів

**Гримайлів**, селище міського типу Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

**Гримайло, Ярослав Васильович** (1906–1984), поет, письменник, публіцист, Україна

**Гринвіч приморський**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО (1997), історико-архітектурний комплекс 17–18 ст., м. Лондон, Велика Британія

**Гринделія** (*Grindelia*), рід одно- і багаторічних трав'янистих рослин (бл. 50 видів) родини айстрових

**Гриневич, Феодосій Борисович** (1922), електротехнік, академік АН УРСР (1979), Україна

**Гриневичева, Катря** (1875–1947), письменниця, Україна

**Гринік, Едуард Улянович** (1938–2011), енергетик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Гринь, Сергій Михайлович** (1981), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Гриньків, Роман Дмитрович** (1969), музикант, композитор, Україна

**Гринько, Григорій Федорович** (1890–1938), політик, Україна

**Гринько, Дмитро Григорович** (1905–1986), письменник, Україна

**Гринько, Микола Григорович** (1920–1989), актор, народний артист України (1973), Україна

**Гринько, Олександр Боніфатійович** (1919–2013), актор, народний артист України (1990), Україна

**Гриньов, Борис Вікторович** (1956), матеріалознавець, академік НАН України (2006), Україна

**Гриньов, Микола Герасимович** (1954), шахтар, Герой України (2003), Україна

**Гриньох, Іван Михайлович** (1907–1994), священник, богослов, політик, Україна

**Гринюк, Лесь Якимович** (1883–1911), письменник, публіцист, перекладач, громадський діяч, Україна

**Гринявські гори**, гірський масив в Українських Карпатах, на півдні Івано-Франківської області

**Грип**, інфекційне захворювання вірусної природи

**Грип коней**, заразний катар верхніх дихальних шляхів, інфекційна хвороба гострого високо контагіозного характеру

**Грип пташиний**, захворювання вірусного походження, що його викликає вірус грипу А під час передачі генетично модифікованих (рекомбінантних) віріонів від птахів людині

**Грип птиці**, гостра контагіозна інфекційна хвороба птахів, що спричиняється будь-яким вірусом грипу А субтипів H5 та H7 і характеризується загальним пригніченням, набряками, ураженням респіраторних органів та шлунково-кишкового тракту

**Гриф**, 1) печатка, штемпель із зображенням чийого-небудь підпису або якогось іншого рукописного тексту, а також відбиток такого підпису чи тексту на документі і т. ін.;

2) напис на документі чи виданні, що визначає особливий порядок користування ним

**Гриф секретності**, реквізити, які свідчать про ступінь секретності відомостей, що містяться в їх носії (проставляються на самому носії та / або в супровідній документації на нього)

**Гриф чорний** (*Aegypius monachus*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Гриф** (*Gyps*), рід птахів родини яструбових

**Грифи американські** (*Cathartidae*), родина птахів ряду соколоподібних

**Грифи чорні** (*Aegypius*), рід птахів родини яструбових

**Грифола листувата** (*Grifola frondosa*), вид грибів родини меріпілових, внесений до Червоної книги України

**Грифони**, у грецькій міфології – міфологічні крилаті істоти з тулубом лева, головою орла

**Грица, Софія Йосипівна** (1932), фольклористка, музикознавець, етномузиколог, етнокультуролог, славістка

**Грицай, Анатолій Юхимович** (1931–2003), музикант, педагог, виконавець, керівник капел бандуристів, композитор, поет, Україна

**Грицай, Василь Овсійович** (1856–1910), оперний співак (тенор, баритон), драматичний актор, режисер і антрепренер, Україна

**Грицай, Дмитро Михайлович** (1907–1945), політик і воєначальник, діяч ОУН – УПА, Україна

**Грицай, Михайло Семенович** (1925–1988), літературознавець, фольклорист, Україна

**Грицай, Олексій Михайлович** (1914–1998), живописець-пейзажист, Росія

**Грицак, Ярослав Йосипович** (1960), історик, публіцист, Україна

**Грицей, Оксана Йосипівна** (1915–1988), художниця, майстриня художнього різьблення і випалювання по дереву, Україна

**Гриценко, Андрій Андрійович** (1948), економіст, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Гриценко, Віктор Львович** (1851–1893), поет, дипломат, Україна – Росія – Франція

**Гриценко, Лілія Олімпіївна** (1917–1989), концертно-камерна співачка (сопрано) та актриса, народний артист Росії (1957), Україна – Росія

**Гриценко, Микола Олімпійович** (1912–1979), актор, народний артист СРСР (1964), Україна – Росія

**Гриценко, Павло Юхимович** (1950), мовознавець, директор Інституту української мови НАН України (з 2008), Україна

**Гриценко, Тамара Олександрівна** (1938), музикант, співачка (мецо-сопрано), народний артист України (1990), Україна

**Грицик, Володимир Володимирович** (1941), приладобудівник, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Грицик, Людмила Василівна** (1946), філолог, перекладач з грузинської мови, Україна

**Грицики польові** (*Capsella bursa-pastoris*), лікарська рослина

**Гриців**, селище міського типу Шепетівського р-ну Хмельницької обл.

**Грицько Григоренко** (1867–1924), письменниця, перекладачка, громадська діячка, Україна

**Грицюк, Владлен Григорович** (1933–2004), оперний співак (бас), народний артист України (1978), Україна

**Грицюк, Григорій Владиленич** (1955–2000), оперний і камерний співак (баритон), народний артист України (1990), Україна

**Гричер, Григорій Зіновійович** (1898–1945), кінорежисер, сценарист, один з піонерів українського кінематографу, Україна

**Гришавілі, Йосип** (1889–1965), поет, літературознавець, дослідник українсько-грузинських культурних зв'язків, Грузія

**Гришківці**, селище міського типу Бердичівського р-ну Житомирської обл.

**Гришко, Володимир Данилович** (1960), оперний співак (тенор), народний артист України (1996), Національна премія України ім. Шевченка (2001), Україна

**Гришко, Микола Миколайович** (1901–1964), генетик, академік АН УРСР (1939), Україна

**Гришко, Михайло Степанович** (1901–1973), оперний та концертно-камерний співак (баритон), народний артист України (1940) та СРСР (1950), Україна

**Грищенко, Валентин Іванович** (1928–2011), кріобіолог, академік АН УРСР (1988), Україна

**Грищенко, Олексій Васильович** (1883–1977), художник, мистецтвознавець, Україна – Франція

**Гріб Господній**, головна святиня християнського світу, гробниця в скелі в якій був похований Ісус Христос

**Грібаускайте, Даля** (1956), президент Литви з 2009

**Грібляки** (*Corixidae*), родина клопів

**Гривняк, Іван** (1931), матеріалознавець, іноземний член АН України (1992), Словаччина

**Гріг, Едвард Гагеруп** (1843–1907), композитор, піаніст, диригент, основоположник і найбільший представник норвезької національної композиторської школи, Норвегія

**Гріг, Нурдаль** (1902–1943), письменник, поет, драматург, Норвегія

**Гріднєв, Віталій Никифорович** (1908–1990), металург, академік АН УРСР (1967), Україна

**Грізелінієві** (*Griselinaceae*), родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Грім**, звукове явище в атмосфері, що супроводжує розряд блискавки та являє собою коливання повітря під впливом дуже швидкого підвищення тиску на шляху блискавки, внаслідок нагрівання

**Грімке, Сара Мур** (1792–1873), письменниця, США

**Грімм, Вільгельм** (1786–1859), філолог та казкар, Німеччина

**Грімм, Якоб** (1785–1863), філолог та казкар, Німеччина

**Грімма закон**, відкриті К. Раском у 1818 і систематизовані Я. Гріммом у 1822 регулярні відповідності між індоєвропейськими і германськими шумними, що виникли у період 1-го германського (загально германського) переходу голосних

**Гріммельсхаузен, Ганс Якоб Крістофель фон** (1624–1676), письменник, Німеччина

**Грімо, Луї Едуар** (1835–1900), хімік, фармацевт, Франція

**Грімссон, Оулафур Рагнар** (1943), президент Ісландії з 1996

**Грімстед, Патріція Кеннеді** (1935), історик, фахівець з реституції культурних матеріалів після Другої світової війни, США

**Грін, Грем** (1904–1991), письменник і драматург, Велика Британія

**Грін, Джордж** (1793–1841), математик і фізик, Велика Британія

**Грін, Ел** (1946), співак, композитор, продюсер, США

**Грін, Жюльєн** (1900–1998), письменник, Франція

**Грін, Колін Джеймс** (1935), біолог, іноземний член НАН України (1994), Велика Британія

**Грін, Олександр Степанович** (1880–1932), письменник, Росія – Україна

**Грін, Чарлз** (1785–1870), повітроплавець, пілот, конструктор, Велика Британія

**Гріна Олександра будинок-музей**, перший меморіальний музей, присвячений письменнику Олександру Гріну, м. Старий Крим, заснований 1960

**Гріна Олександра музей**, літературно-меморіальний музей Олександра Гріна, діє у м. Феодосія з 1970

**Гріна формули**, формули інтегрального числення функцій багатьох змінних, які пов'язують значення n-кратного інтеграла з (n-1) кратним інтегралом

**Гріна функція**, використовується для розв'язання неоднорідних диференціальних рівнянь з граничними умовами (неоднорідною крайовою задачею); є розв'язком неоднорідного рівняння або системи рівнянь математичної фізики з точковим джерелом

**Грін-Бенк**, національна радіоастрономічна обсерваторія США, діє з 1957 у штаті Західна Вірджинія

**Грінберг, Абрам Йосипович** (1889–1960), архівіст, дослідник історії архівної справи, Україна

**Грінвіч**, історичне передмістя та «морські ворота» Лондона, відоме завдяки Грінвічській королівській обсерваторії

**Грінвіцька королівська обсерваторія**, основна астрономічна організація Великої Британії, діє з 1675

**Грінвіцький меридіан**, початковий (нульовий) меридіан, що проходить через Грінвіцьку обсерваторію в Англії

**Грінгард, Пол** (1925), нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2000), США

**Гріневей, Пітер** (1942), кінорежисер, письменник, сценарист, художник, лауреат Каннського (1988) та Венеціанського (2007) МКФ, Велика Британія

**Грін-Рівер**, річка у США, притока Колорадо, 1175 км

**Грінченківка**, правопис, який закріпився у виданнях Центральної і Східної України завдяки «Словарю української мови» за ред. Б. Грінченка. Г. – модифікована кулішівка, що у 1919–1920 стала офіційним правописом

**Грінченко, Анастасія Борисівна** (1884–1908), письменниця, перекладачка, публіцистка, революціонерка, донька Б. Грінченка, Україна

**Грінченко, Борис Дмитрович** (1863–1910), письменник, педагог, лексикограф, літературознавець, етнограф, історик, публіцист, громадсько-культурний діяч, Україна

**Грінченко, Віктор Тимофійович** (1937), гідромеханік, академік НАН України (1995), Україна

**Грінченко, Марія Миколаївна** (1863–1928), письменниця, перекладач, педагог, Україна

**Грінченко, Микола Олексійович** (1888–1942), музикознавець, теоретик музики, Україна

**Грінченко, Настя Борисівна** (1884–1908), письменниця, Україна

**Гріньяр, Франсуа Огюст Віктор** (1871–1935), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1912), Франція

**Гріоти (у біології)**, морелі, сорт вишні

**Гріоти (у мистецтві)**, західноафриканські оповідачі, співаки, музиканти, нерідко мандрівні

**Гріс, Хуан** (1887–1927), художник і скульптор, один з основоположників кубізму, Іспанія

**Гріссом, Вірджилейвен** (1926–1967), астронавт, США

**Гріфіус, Андреас** (1616–1664), поет і драматург, Німеччина

**Гріффіт, Девід Льюелін Ворк** (1875–1948), кінорежисер, актор, сценарист, продюсер, починаючи з творчості якого кіно вважається мистецтвом, США

**Гріффіт, Фредерік** (1879–1941), генетик і лікар, Велика Британія

**Гріх**, вчинок людини, що полягає у прямому чи опосередкованому порушенні релігійних заповідей; поняття гріха властиве релігійній свідомості, особливо детально опрацьоване в теологіях аврамічних релігій (юдаїзмі, християнстві та ісламі)

**Гріхопадіння**, первородний гріх, вчинок людини, яка грішить, тобто робить помилки, відступає від віри і порушує Божі заповіді, виступає проти Бога і інших людей

**Гріш пазький**, одна з найпопулярніших монет середньовічної Європи, яку карбували (1300–1547) в Празі і широко використовували в країнах центральної та східної Європи

**Гро, Антуан Жан** (1771–1835), художник-портретист, Франція

**Гробіанська література**, стильовий напрям німецької літератури 15–17 ст., що характеризується надміром вульгарності, дошкульної сатири

**Гробки**, ритуальне поминання померлих за тиждень після Великодня

**Гробмана – Хартмана теорема**, теорема у теорії динамічних систем, яка стверджує, що в околі гіперболічно нерухомої точки поведінка динамічної системи з точністю до неперервної заміни координат збігається з поведінкою її лінеаризації

**Гробниця**, архітектурна споруда, в якій спочиває прах померлого і яка увічнює його пам'ять

**Грог**, гарячий алкогольний напій, приготовлений з рому чи коньяку, сильно розбавлених чаєм або гарячою водою з цукром

**Грогуленко, Федір Іванович** (1902–1969), музикант (бандурист), Україна

**Гродзинський, Андрій Михайлович** (1926–1988), ботанік, академік АН УРСР (1979), Україна

**Гродзинський, Дмитро Михайлович** (1929), біолог, академік АН УРСР (1990), Україна

**Гродзинський, Михайло Дмитрович** (1957), географ, член-кореспондент НАН України (2010), Україна

**Гродівка**, селище міського типу Красноармійського р-ну Донецької обл.

**Гродненська область**, адміністративно-територіальна одиниця Білорусі

**Гродно**, місто у Білорусі, історико-культурний центр, 363 тис. мешканців

**Гроза**, атмосферне явище, при якому всередині хмар або між хмарами і землею поверхнею виникають електричні розряди – блискавки, супроводжувані громом

**Гроза, Петру** (1884–1958), прем'єр-міністр Румунії (1945–1952)

**Грозін, Борис Дмитрович** (1898–1962), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Гройсман, Володимир Борисович** (1978), Голова Верховної Ради України (2014–2016), прем'єр-міністр України (2016), Україна

**Громада (історія)**, національно-культурні осередки української інтелігенції, що виникли у Києві та Петербурзі у 1850-х

**Громада (соціологія)**, об'єднання людей, пов'язаних спільними інтересами (напр., сімейна, сільська, релігійна, земельна Г.)

**Громада (часопис)**, український часопис, що виходив протягом 1878–1879, 1882 у м. Женева (Швейцарія)

**Громада ранньохристиянська**, об'єднання послідовників раннього християнства

**Громада релігійна**, спільнота, група людей, які сповідують чи практикують однакову релігію

**Громада територіальна**, самоорганізовані спільноти мешканців певної місцевості (міста, села, адміністративного району), яка є первинним суб'єктом місцевого самоврядування

**Громада традиційна**, традиційна форма соціальної організації. Первісна (родова) громада характеризується колективною працею та споживанням

**Громадівський рух**, діяльність громад, українських напівлегальних організацій культурницького й суспільно-



політичного спрямування другої половини 19–початку 20 ст.

**Громадська думка**, перша щоденна громадсько-політична газета українською мовою в Києві, видавалася у 1906

**Громадська думка**, ставлення різних соціальних груп і верств населення до різних подій

**Громадська організація**, добровільне об'єднання громадян, яке сприяє розвитку їх політичної, соціальної, трудової активності й самодіяльності, задоволенню і захисту їх багатограних інтересів і запитів, діє відповідно до завдань і цілей, закріплених у їхньому статуті

**Громадська організація молодіжна**, об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою якого є здійснення й захист своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів

**Громадський друг**, український літературно-політичний журнал радикально-демократичного спрямування, видавався у Львові у 1878 І. Франком та М. Павликом

**Громадські організації та рухи**, добровільні об'єднання, що захищають права та інтереси громад. Членами (учасниками) громадської організації є фізичні особи

**Громадськість**, фізичні чи юридичні особи, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством або практикою

**Громадського порядку охорона**, захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі

**Громадяни іноземні**, іноземці, які мають докази своєї належності до громадянства (підданства) іноземної держави

**Громадянин**, фізична особа, правовий статус якої обумовлений її належністю до громадянства певної держави

**Громадянин світу**, космополіт, людина, що ідентифікує себе більше за приналежністю до людства, ніж до окремого соціального класу, нації

**Громадянства визнання**, один із способів набуття громадянства

**Громадянства ефективного принцип**, правило, що дозволяє визначити, якому громадянству особи з подвійним громадянством віддати перевагу

**Громадянства реєстрація**, внесення запису про набуття особою громадянства держави спеціально уповноваженим на те органом у відповідні облікові документи

**Громадянство**, формально зафіксований правовий статус людини, зв'язок людини (фізичної особи) з певною державою, належність до цієї держави

**Громадянство Європейського Союзу**, визначається наявністю громадянства однієї з його країн

**Громадянство подвійне**, належність особи одночасно до громадянства двох або більше держав

**Громадянство України**, правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках

**Громадянська війна**, найбільш гостра форма розв'язання суспільних протиріч усередині країни

**Громадянська війна в Англії 1642–1652**, процес переходу у Англії від абсолютної монархії до конституційної, за якої влада короля обмежена владою парламенту, а також гарантовані цивільні свободи

**Громадянська війна в Іспанії 1936–1939**, війна від липня 1936 до березня 1939 між лівореспубліканським урядом Іспанської Республіки та правими силами країни

**Громадянська війна в Лівії 2011 року**, збройний виступ племен провінції Кіренаїка та деяких частин лівійської армії проти лідера країни Муамара Каддафі

**Громадянська війна в Росії 1917–1922**, низка збройних конфліктів між різними політичними, етнічними та соціальними групами на території колишньої Російської імперії, яким сприяли лютнева і жовтнева революції (1917)

**Громадянська війна в США 1861–1865**, війна між північними штатами США і 11 рабовласницькими штатами півдня, які відокремилися від США і повстали з метою збереження рабовласницького стану на території півдня США

**Громадянська війна в Україні 1917–1921**, боротьба різних політичних сил за владу в Україні в 1917–1921

**Громадянські війни в Україні 1650–1660-х**, міжусобна збройна боротьба в українському суспільстві, що стала результатом втручання урядів сусідніх держав у внутрішні справи Українського Гетьманату, а також загострення соціальних, політичних і регіональних суперечностей

**Громадянськість**, готовність і здатність людини, громадянина до активної участі у справах суспільства й держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків

**Громак, Юрій Петрович** (1948), спортсмен (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (1968), чемпіон Європи (1966), Україна

**Громико, Андрій Андрійович** (1909–1989), політик і дипломат, голова Президії Верховної Ради СРСР (1985–1988), міністр закордонних справ СРСР (1957–1985), Білорусь – Росія

**Громиш, Олександр Якович** (1950), оперний співак (бас), народний артист України (2002), Україна

**Громниця**, освячена на Страсний четвер свічка, що мала берегти від грози

**Громов, Михайло Леонідович** (1943), математик, фахівець з метричної, симплектичної та ріманової геометрії, геометричної теорії груп, Премія Абеля (2009), Росія – Франція

**Громовик**, слов'янський релігійний небесний символ, який охороняє давню небесну мудрість богів (стародавні Веди)

**Громовик багатолістий** (*Onosma polyphylla*), вид судинних рослин родини шорстколистих, внесений до Червоної книги України

**Громовик гранітний** (*Onosma graniticola*), вид судинних рослин родини шорстколистих, внесений до Червоної книги України

**Громовик донський** (*Onosma tanaitica*), вид судинних рослин родини шорстколистих, внесений до Червоної книги України

**Громовідвід**, комплекс пристроїв для захисту будинків і споруд від блискавки (атмосферного статичного розряду)

**Громоклія**, річка у Кіровоградській та Миколаївській обл., права притока Інгулу, 102 км

**Гронінген**, провінція Нідерландів

**Гроно** (спілка), літературно-мистецьке угруповання молодих українських радянських письменників (Київ, 1920–1921)

**Гронський, Володимир Петрович** (1954), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Гронянка** (*Botrychium*), рід папоротеподібних рослин родини вужачкових

**Гронянка багато роздільна** (*Botrychium multifidum*), вид судинних рослин родини вужачкових, внесений до Червоної книги України

**Гронянка віргінська** (*Botrychium virginianum*), вид судинних рослин родини вужачкових, внесений до Червоної книги України

**Гронянка півмісяцева** (*botrychium lunaria*; також – ключ-трава), вид судинних рослин родини вужачкових, внесений до Червоної книги України

**Гронянка ромашколиста** (*Botrychium matricariifolium*), вид судинних рослин родини вужачкових, внесений до Червоної книги України

**Гропа**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Привододільні Горгани, 1759 м

**Гропіус, Вальтер Адольф Георг** (1883–1969), архітектор, основоположник напрямку «баухауз», Німеччина – США

**Гросберг, Карл** (1894–1940), живописець, Німеччина

**Гросмейстер**, спортивне звання з шахів, яке присуджується організацією ФІДЕ

**Грос-Морн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, провінція Ньюфаундленд і Лабрадор, Канада

**Гросс, Георг Ернфрід** (1893–1959), живописець, графік, карикатурист, Німеччина

**Гросс, Девід** (1941), фізик, Нобелівська премія з фізики (2004), США

**Гроссгейм, Олександр Альфонсович** (1888–1948), ботанік, фахівець із флори Кавказу, Україна – Росія

**Гроссетест, Роберт** (бл. 1175–1253), філософ і учений, Велика Британія

**Гроссман, Василь Семенович** (1905–1964), письменник, Україна

**Гроссман, Мирон Йосипович** (1866–1937), кінооператор та кінопідприємець, один з піонерів українського кінематографу, Україна – Франція

**Гросуляр**, мінерал класу силікатів, кальцієво-алюмінієвий гранат із серії уграндитового ряду, ювелірна сировина

**Грот**, 1) невелика печера з широким входом та склепінчастою стелею; 2) паркова споруда у вигляді неглибокої печери, перекритої склепінням

**Грот, Костянтин Якович** (1853–1934), історик, літературознавець, Росія

**Грот, Микола Якович** (1852–1899), філософ-ідеаліст і психолог, Росія

**Грот, Яков Карлович** (1812–1893), філолог, Росія

**Гротгус, Теодор** (1785–1822), фізик, хімік, Німеччина – Литва

**Гротендік, Александр** (1928–2014), математик, фахівець з алгебраїчної геометрії, теорії чисел, теорії категорій і гомологічної алгебри, Премія Філдса (1966), Франція

**Гротендіка група**, поняття абстрактної алгебри, що має численні застосування, у тому числі в теорії зображень, алгебраїчній геометрії, К-теорії

**Гротендіка топологія**, структура на категорії, яка робить її об'єкти схожими на відкриті множини топологічного простору

**Гротеск**, 1) орнамент; 2) вид шрифту; 3) особливий вид художньої образності; 4) художній прийом у мистецтві; 5) твір мистецтва, що використовує цей прийом

**Грот-щогла**, суднова щогла, зазвичай друга, рахуючи від носа корабля

**Гроф, Станіслав** (1931), психолог, США

**Грофа**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1748 м

**Грох, Мирослав** (1932), історик, педагог, Чехія

**Грох**, у вірменській міфології дух смерті, образ духу смерті Огеара, йлгл головною функцією вважався облік гріхів і добрих справ людей

**Грохот**, пристрій для механічного сортування сипких або кускових матеріалів за розмірами

**Гроцій, Гуго** (1583–1645), юрист та поет, один із основоположників сучасного міжнародного права, Нідерланди

**Грофа**, гірська вершина конічної форми в Українських Карпатах на масиві Горгани, 1752 м

**Гроші**, особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів та послуг

**Гроші депозитні**, різновид банківських грошей, які існують у вигляді певних сум, записаних на банківських рахунках економічних суб'єктів; використовуються для платежів у безготівковій формі

**Гроші електронні**, е-гроші, електронна готівка, електроні обміни, цифрові гроші, цифрова готівка чи цифрові обміни, умовна назва коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг

**Гроші кредитні**, знаки вартості, які виникають на основі кредитної угоди й виражають відносини між кредитором і боржником

**Гроші світові**, платіжні засоби, що використовуються в міжнародних розрахунках

**Грошова одиниця**, законодавчо встановлений у країні грошовий знак і найважливіший елемент грошової системи

**Грошова система**, форма організації грошового обігу в певній країні, що історично склалася й законодавчо закріплена державою

**Грошова школа**, напрям у британській політичній економії 19 ст.

**Грошові теорії**, грошей теорії, виражають економічні погляди на суть грошей, їх функції і закони грошового обігу і містять в собі основні вимоги до грошової і валютної політики

**Грошово-кредитне регулювання**, один з інструментів державної макроекономічної політики

**Грубіїві** (Grubbiaceae), грубіїві, родина квіткових рослин порядку кизиловцвітих

**Груди**, передній або верхній відділ тулуба

**Грудин, Володимир Володимирович** (1893–1980), композитор, піаніст, Україна

**Грудинна**, частина скелету наземних хребетних

**Груєвські, Нікола** (1970), політик, прем'єр-міністр Македонії (2006–2016)

**Груздь** (Lactarius), рід грибів

**Грузини**, основне населення Грузії

**Грузино-абхазський конфлікт 1992–1994**, етнополітичний конфлікт між центральною владою Грузії і керівництвом автономної республіки Абхазія, підтриманої РФ

**Грузино-осетинський конфлікт 2008**, етнополітичний конфлікт між центральною владою Грузії і керівництвом Південно-Осетинської автономної області, підтриманої РФ

**Грузинська література**, сукупність літературних текстів грузинською та іншими мовами, писаних грузинськими авторами (або які ідентифікували себе як таких) і пов'язаних спільним історико-літературним процесом

**Грузинська мова**, мова картвельської групи іберо-кавказької мовної сім'ї, поширений в Грузії, частково в Азербайджані, на Північному Кавказі, в Ірані, Туреччині. Має дві групи діалектів

**Грузинська православна церква**, автокефальна помісна православна церква, організаційно оформилася в 4 ст., коли християнство було визнане державною релігією в центральній частині країни

**Грузинське царство**, історична середньовічна держава на території Кавказу у 1008–1490

**Грузія**, держава, розташована у центральній та західній частині Закавказзя

**Грузький Яланчик**, річка у Донецькій обл., впадає до Азовського моря, 91 км

**Грузько-Зорянське**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Грум-Гржимайло, Григорій Юхимович** (1860–1936), мандрівник, географ, зоолог, Росія

**Грумінг**, поведінка ссавців (догляд за шерстю)

**Грумичама** (Eugenia brasiliensis), плодове дерево родини миртових

**Грунін, Тимофій Іванович** (1898–1970), філолог, тюрколог, дослідник тюркських елементів в українській топонімії та половецьких документів, Україна

**Грунь**, річка в Сумській та Полтавській обл., права притока Псла, 85 км

**Груп теорія**, 1) розділ математики, який вивчає властивості груп; 2) науковий напрям у сучасній соціології, психології та політології. В соціології – це сукупність теорій «групової поведінки»

**Група 47**, літературне об'єднання німецькомовних письменників (1947–1972)

**Група 61**, Дортмундська група 61, об'єднання західнонімецьких письменників, які тяжіли до гострої соціальної критики та документалізму, створене 1961

**Група 63**, літературне угруповання італійських неоавангардистів (1963–1969)

**Група 77**, велика міждержавна організація країн, що розвиваються, яка діє в рамках ООН та її органів з 1964

**Група А**, сукупність галузей промисловості, що виробляють засоби виробництва

**Група Б**, сукупність галузей промисловості, що виробляють предмети для особистого споживання населення

**Група восьми**, міжнародний клуб, що об'єднував Великобританію, Німеччину, Італію, Канаду, Росію, США, Францію та Японію, в рамках якого здійснювалося узгодження підходів до актуальних міжнародних проблем

**Група десяти**, «Паризький клуб», створена в 1961 у Парижі міжурядова організація, до складу якої увійшли 10 найбільш розвинених з економічного погляду країн світу

**Група експериментальна**, група, що піддається експериментальному впливу

**Група етнічна**, соціальна система із незалежною і окремою культурою, яка розвинулась більш або менш незалежно від інших культурних систем великого суспільства

**Група інтересів**, об'єднання людей на основі спільності усвідомлених інтересів і потреб задля здійснення впливу на публічну політику

**Група контрольна**, група, котра не піддається експериментальному впливу

**Група мовна мала**, нечисленна (3-15 осіб) соціальна група, члени котрої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому контакті, що служить основою виникнення як емоційних стосунків, так і особливих групових цінностей і норм, зокрема й мовленнєвої, поведінки

**Група мовна референтна**, мала мовна група, у межах якої найповніше розкривається особистість

**Група соціальна**, частина соціуму, об'єднана спільними характеристиками щодо зайнятості, добробуту, роду занять, етнічної або конфесійної приналежності

**Група суспільна (в соціології)**, у широкому значенні – велика кількість осіб, пов'язаних певними відносинами

**Група трьох**, субрегіональне інтеграційне угруповання; утворене 28.02.1989 на 5-й міжурядовій конференції країн Центр. Америки, Європейського економічного співтовариства й Контадорської групи в Сан-Педро-Сула (Гондурас)

**Група (у математиці)**, це алгебраїчна структура з двоїсною операцією, і для цієї операції виконуються такі властивості: асоціативність, існування нейтрального елемента, існування оберненого елемента

**Група (у соціології)**, сукупність взаємодіючих індивідів, об'єднаних будь-якою загальною ознакою, які відчують свій взаємозв'язок і сприймаються іншими як певне співтовариство

**Групоїд**, категорія, в якій усі морфізми є ізоморфізмами

**Групомислення концепція**, система наукових уявлень щодо психологічних чинників, які негативно позначаються на якості групових політичних рішень

**Групуювання просторове**, ущільнення електронного потоку у просторі за рахунок взаємодії з електромагнітною хвилею

**Групуювань метод**, метод економіко-статистичних досліджень

**Груша** (*Pyrus*), рід дерев родини розових

**Грушанка** (*Pyrrola*), рід багаторічних рослин родини вересових

**Грушанкові** (*Pyrrolaceae*), родина багаторічних рослин

**Грушанської світи відслонення**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.

**Грушеватський**, лісовий заказник загальнодержавного значення, П'ятихатський р-н Дніпропетровської обл.

**Грушевська, Катерина Михайлівна** (1900–1943), етнограф, культуролог, фольклорист, Україна

**Грушевська, Марія-Іванна Сильвестрівна** (1868–1948), педагог, перекладач, Україна

**Грушевський, Марко Федорович** (1865–1938), церковний діяч, педагог, етнограф, краєзнавець, Україна

**Грушевський, Михайло Сергійович** (1866–1934), історик, організатор української науки, політик і публіцист, голова Центральної Ради (1917–1918), академік ВУАН (1923) та АН СРСР (1929), Україна

**Грушевський, Олександр Сергійович** (1877–1942/1943), історик, етнограф, літературознавець, Україна

**Грушевського Михайла історико-меморіальний музей**, музей присвячений життю і творчій праці Михайла Грушевського, діє у Києві з 1992

**Грушевського Михайла меморіальний музей**, Державний меморіальний музей Михайла Грушевського, діє у м. Львів з 1998

**Грушецький, Антон Антонович** (1734–1798), живописець, Україна – Польща

**Грушецький, Іван Самійлович** (1904–1982), політик, голова Президії Верховної Ради УРСР (1972–1976), Україна

**Грушина, Олена Едуардівна** (1975), спортсменка (фігурне катання), бронзовий призер Олімпійських ігор (2006), Україна

**Грушкевич, Теофіл** (1846–1915), педагог та громадський діяч, учасник національно-культурного руху на Покутті, Україна

**Грушове**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Грю, Несмія** (1628–1712), лікар, ботанік, Велика Британія

**Грюнберг, Петер** (1939), фізик, Нобелівська премія з фізики (2007), Чехія – Німеччина

**Грюнвальдська битва 1410**, битва між військами Тевтонського ордену та об'єднаними військами Королівства Польського і Великого князівства Литовського 15.07.1410

**Грюндгенс, Густав** (1899–1963), актор, режисер театру і кіно, Німеччина

**Грюневальд, Готхарт-Нітхардт Матіас** (1470 або 1475–1528), живописець, представник Північного Відродження, Німеччина

**Грязелікування**, лікування лікарськими грязями

**Грязовик** (*Limicola falcinellus*), вид птахів родини бекасових

**Грязовики** (*Limicola*), рід птахів родини бекасових

**Гу Сяньчен** (1550–1612), філософ-неоконфуціанець, засновник дунлінської філософської школи (дунлінь-сюе-пай), Китай

**Гу Яньу** (1613–1682), філософ-неоконфуціанець, енциклопедист, Китай

**Гуа**, мантико-нумерологічна графема, фігура для ворожіння, триграма чи гексаграма

**Гуа Ейр Джерніг**, найдовша печера Азії (101,5 км), розташована на березі річки Лонг Пала в північній частині острова Калімантан, штат Саравак (Малайзія)

**Гуава** (*Psidium guajava*; також – гуайява), дерево родини миртових

**Гуав'яре**, річка в Колумбії та Венесуелі, ліва притока Оріноко, 1497 км

**Гуадалканал**, гористий острів на заході Тихого океану, територія держави Соломонові Острови

**Гуажажара**, тенетехара, гуазазара, одна з корінних народностей Бразилії

**Гуайкуру мови**, вайкуру, група індіанських мов, до якої входять мови абіпон, мбаха, тоба

**Гуам (острів)**, острів на заході Тихого океану, територія США

**ГУАМ**, регіональне об'єднання чотирьох держав – Грузії, України, Азербайджану й Молдови, утворене 1997

**Гуаман Пома де Айяла, Феліпе** (1534–1615), історик доколумбової Америки і Конкісти, Перу

**Гуанакасте**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Коста-Ріка

**Гуанако** (*Lama guanicoe*), ссавці роду лам

**Гуанахуато**, штат Мексики

**Гуанахуато історичне місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс, до якого входять срібні копальні та споруди у стилях бароко та класицизму 17–19 ст., м. Гуанахуато, Мексика

**Гуан-Ді** (бл. 2600 до н. е.), легендарний правитель і міфічний персонаж, один із п'яти легендарних імператорів найдавнішого періоду історії Китаю, який також вважається засновником даосизму і першопредком всіх китайців

**Гуандун**, провінція Китаю

**Гуанін**, 6-окси-2-амінопурин, одна з двох пуринових основ, з яких утворюються нуклеотиди (і далі нуклеїнові кислоти)

**Гуано**, залишки посліду морських птахів і кажанів

**Гуанозин**, нуклеозид, сполучення пуринової основи – гуаніну – з сахаридом – рибозою; входить до складу нуклеїнових кислот і нуклеотидів

**Гуанозинмонофосфат**, нуклеотид, що в полімеризованому стані входить до складу нуклеїнових кислот

**Гуансі-Чжуанський район**, автономний район Китаю



**Гуанчжоу**, місто у Китаї, 22 млн мешканців

**Гуанчжоу Байюнь**, міжнародний аеропорт, річний пасажиропотік – понад 45 млн осіб, Китай

**Гуанчжоу телевежа**, найвища телевежа у світі, побудована (2005–2009) до азіських ігор (2010) в Гуанчжоу на півдні Китаю, висота – 610 м

**Гуанчі**, корінне населення Канарських островів, яке розмовляло гуанчськими (канарськими) мовами

**Гуанчські мови**, мертві мови частково асимільованого, частково знищених у 18ст. аборигенів Канарських островів; разом з берберо-лівійськими мовами утворюють гілку афразійських мов

**Гуань Чжун** (?–645 до н.е.), філософ, основоположник легізму, Китай

**Гуаньді**, у китайській міфології – бог війни, бог багатства, а також покровитель чиновників

**Гуаньбін**, персонаж в'єтнамської, китайської, корейської та японської міфології, богиня милосердя і співчуття, покровителька жіночої частини дому

**Гуаньяпе**, 1) архіпелаг в Тихому океані; 2) мис у Перу; 3) археологічна культура 19–11 ст. до н. е. в Північному Перу

**Гуапоре**, річка у Бразилії та Болівії, притока Маморе, 1210 км

**Гуарана** (*Paullinia cupana*), витка ліана роду паулінії

**Гуарані (етнос)**, індіанський народ у Південній Америці, що мешкає переважно на території Парагваю

**Гуарані (мова)**, індіанська мова, що відноситься до сім'ї тупі-гуарані, поширена у Парагваї, а також суміжних районах Бразилії та Аргентини

**Гуарані парагвайський**, національна валюта Парагваю

**Гуарача**, жанр кубинської популярної музики, відомий з 18 ст., визнання у світі набув у 1930-ті

**Гуарда**, округ Португалії

**Гуарескі, Ічіліо** (1847–1918), хімік-органік, Італія

**Гуарульяс**, місто у Бразилії, 1,2 млн мешканців

**Гуахаро** (*Steatornis caripensis*), птах родини жирних козодіїв

**Гуахіро** (вайю), індіанський народ Америки

**Гуаццони, Енріко** (1876–1949), кінорежисер, живописець, сценарист, продюсер, один із піонерів італійського кінематографу, майстер масштабних історичних кіно постановок, Італія

**Гуаш**, різновид водорозчинних фарб із додаванням крейди, каоліну чи свинцевих білил (більш щільні й матові за акварель), а також художні твори, виконані з застосуванням цих фарб

**Гуаякіль**, місто в Еквадорі, 1,9 млн мешканців

**Гуаясамін, Освальдо** (1919–1999), живописець, скульптор, мораліст, Еквадор

**Губ'як, Дмитро Васильович** (1982), музикант, виконавець (баритон), Україна

**Губа заяча**, вроджений дефект, утворений незрослими у внутрішньоутробному періоді тканинами носової порожнини і верхньої щелепи і виявляється ущелиною губи

**Губа, Володимир Петрович** (1938), композитор, народний артист України (1999), Україна

**Губаз I** (5 ст.), цар Лазіки (між 456 та 466)

**Губайдуліна, Софія Асгатівна** (1931), композитор, Росія – Німеччина

**Губаневі** (*Labridae*), родина риб ряду окунеподібних

**Губані** (*Labrus*), рід риб родини губаневих

**Губані гребінчасті** (*Ctenolabrus*), рід риб родини губаневих

**Губань зелений** (*Labrus viridis*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини губаневих, внесений до Червоної книги України

**Губань-скельник** (*Ctenolabrus rupestris*), риба родини губаневих

**Губарев, Олексій Олександрович** (1931–2015), космонавт, двічі Герой Радянського Союзу (1975, 1978), Росія

**Губаренко, Віталій Сергійович** (1934–2000), композитор, народний артист України (1993), Україна

**Губарєв, В'ячеслав Федорович** (1939), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Губач** (*Melursus ursinus*), ссавець родини ведмедевих

**Губенко, Микола Миколайович** (1941), режисер, сценарист, актор, політик, міністр культури СРСР (1989–1991), народний артист Росії (1985), Україна – Росія

**Губер, Клаус** (1924), музикант, композитор, диригент, педагог і скрипаль, Премія фон Е. Сіменса (2009), Швейцарія

**Губер, Олександр Андрійович** (1902–1971), історик, Україна

**Губер, Роберт** (1937), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1988), Німеччина

**Губергріц, Макс Мойсейович** (1886–1951), терапевт, академік АН УРСР (1948), Україна

**Губернатіс, Анджело де** (1840–1913), філолог, сходознавець-індолог, поет, фольклорист, публіцист, Італія

**Губернатор**, офіційний представник влади, голова місцевого підлеглого уряду колонії, штату, території тощо

**Губернатори військові**, урядова посада в Російській імперії

**Губернія**, одиниця адміністративного поділу і місцевого устрою в ряді держав

**Губернські відомості**, «Губернские ведомости», офіційні періодичні видання, які видавалися протягом 1838–1917 у губернських містах Російської імперії

**Губернські комітети охорони пам'яток**, громадські органи, мета яких – вивчення та збереження об'єктів історико-культурної спадщини. Створені у 1917

**Губернські учені архівні комісії**, органи, створені рішенням Комітету Міністрів Російської імперії 13.04.1884 для збирання, упорядкування та збереження місцевих документальних матеріалів

**Губерський, Леонід Васильович** (1941), філософ, ректор Київського національного університету ім. Шевченка (з 2008), академік НАН України (2003), Україна

**Губертусбурзький мир 1763**, мирна угода, підписана в саксонському мисливському замку Губертусбург неподалік від Лейпцига 15.02.1763 між Пруссією,

Австрією і Саксонією, що завершила Семирічну війну (1756–1763)

**Губи**, шкірно-м'язові складки, що закривають ротовий отвір

**Губин**, ботанічний заказник загальнодержавного значення (від 1994), с. Губин Локачинського р-ну Волинської обл.

**Губиниха**, селище міського типу Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Губки** (Porifera, Spongia), тип первинних багатоклітинних тварин

**Губки звичайні** (Demospongiae), клас первинних багатоклітинних тварин

**Губки кремнісогові** (Cornacuspongia), ряд тварин типу губки

**Губки свердлярі** (Clionidae), родина ряду чотирипроменеві губки

**Губки туалетні**, група видів рогових губок

**Губки чотирипроменеві** (Tetrahonida), ряд морських безхребетних класу звичайні губки

**Губки шестипроменеві** (Hexactinellida), скляні губки, клас первинних багатоклітинних тварин

**Губкін, Іван Михайлович** (1871–1939), геолог, основоположник радянської нафтової геології, академік АН СРСР (1929), віце-президент АН СРСР (1936), Росія

**Губоногі** (Chilopoda), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Гувер, Герберт Кларк** (1874–1964), 31-й президент США (1929–1933)

**Гувер, Едгар** (1895–1972), політик, директор ФБР (1924–1972), США

**Гувера гребля**, унікальна гідротехнічна споруда (бетонна гребля заввишки 221 м і гідроелектростанція) в Чорному каньйоні в нижній течії річки Колорадо на кордоні штатів Арізона та Невада (США)

**Гугтенхайма Соломона музей**, музей мистецтва, одне з провідних зібрань сучасного мистецтва у світі, заснований 1937, м. Нью-Йорк, США

**Гугеноти**, релігійно-політичне об'єднання французьких кальвіністів, що існувало з 1660-х до 1820-х

**Гугенхайм, Соломон** (1861–1949), підприємець і колекціонер, США

**Гугл** (Google), найбільша пошукова система інтернету

**Гугля**, традиційний український верхній одяг із відлогою

**Гуго ван дер Гус** (1420/1425–1482), живописець, Бельгія

**Гуго Капет** (940–996), король Франції (960–996)

**Гуго Сен-Вікторський** (1096–1141), філософ, Франція

**Гуд, Гевін** (1963), кінорежисер, «Оскар» (2005), ПАР – США

**Гуд, Томас** (1799–1845), поет, Велика Британія

**Гуденієві** (Goodeniaceae), родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Гудеріан, Гайнц** (1888–1954), воєначальник, генерал полковник бронетанкових військ вермахту, Німеччина

**Гудець, Ян** (1856–1940), журналіст, перекладач, Чехія

**Гуджарат**, штат Індії

**Гуджараті**, гуджаратська мова, одна з індійських мов

**Гуджранвала**, місто у Пакистані, 1,2 млн мешканців

**Гудзенко, Пантелеймон Петрович** (1907–1994), історик, архівіст, археограф і організатор науки, Україна

**Гудзій, Микола Каленикович** (1887–1965), літературознавець, академік АН УРСР (1945), Україна – Росія

**Гудзон** (Хадсон), річка на сході Північної Америки (США)

**Гудзон, Генрі** (1550–1611), мореплавець, дослідник Арктики та Північної Америки, Велика Британія

**Гудзонів тунель**, Холланда тунель, перший у світі підводний автомобільний тунель, прокладений під р. Гудзон у м. Нью-Йорк (США)

**Гудзонова затока**, затока в Північному Льодовитому океані, біля берегів Канади

**Гудзонова протока**, розташована в Північному Льодовитому океані, сполучає море Лабрадор Атлантичного океану з внутрішніми затоками – Гудзоною і Фокс, омиває береги Канади

**Гудзяк, Борис Андрій** (1960), ієрарх греко-католицької церкви, вчений та педагог, ректор Українського католицького університету, США – Україна

**Гудіашвілі, Ладо** (1896–1980), живописець, графік, ілюстратор «Вітязя у тигровій шкурі» Ш. Руставелі, Грузія

**Гудісра повзуча** (*Goodyera repens*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Гудмен, Бені** (1909–1986), керівник джаз-ансамблю, кларнетист, США

**Гуднайт, Джеймс** (1943), підприємець, засновник і керівник компанії SAS, США

**Гудович, Іван Васильович** (1741–1820), воєначальник, генерал-фельдмаршал Російської імперії (1807), Україна – Росія

**Гудок**, давній триструнний смичковий інструмент

**Гудон, Жан Антуан** (1741–1828), скульптор, Франція

**Гудрамович, Вадим Сергійович** (1936), механік, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Гудрі, Ежен** (1892–1962), хімік, промисловець, США

**Гудрон**, в'язка, майже тверда, чорна смолиста речовина, одержана з нафти після перегонки більш легких (паливних і масляних) фракцій, що є сировиною для виробництва бітуму

**Гудронатор**, машина, що рівномірно розливає органічні в'язучі речовини на основі гудрону (дьоготь, бітум) під час будівництва або ремонту шляхів

**Гуерра, Тоніно** (1920–2012), поет, письменник і сценарист, Італія

**Гужова, Віра Микитівна** (1898–1974), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1941), Україна

**Гужон, Жан** (бл. 1510–1564 або 1568), скульптор епохи Відродження, Франція

**Гузар, Любомир Ярославович** (1933), верховний архієпископ Київсько-Галицький, предстоятель Української греко-

католицької церкви (2001–2011), кардинал-священик Римської католицької церкви, Україна

**Гузар-Струк, Данило** (1940–1999), поет, критик, літературознавець, редактор англomовної «Енциклопедії України», Україна – Канада

**Гузенко, Ольга Миколаївна** (1956), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Гузлейк**, залізний метеорит вагою 1169,5 кг, знайдений у 1939 на півночі штату Каліфорнія (США)

**Гузь, Олександр Миколайович** (1939), механік, академік АН УРСР (1978), Україна

**Гузь, Петро Іванович** (1895–1959), кобзар, музикант, артист, етнограф, Україна

**Гуіро**, ударний музичний інструмент в латиноамериканській музиці

**Гуїдоні, Умберто** (1954), астронавт, Італія

**Гуїральдес, Рікардо** (1886–1927), письменник, Аргентина

**Гуйва**, річка у Вінницькій та Житомирській обл., права притока Тетерева, 97 км

**Гуйва**, селище міського типу Житомирського р-ну Житомирської обл.

**Гуйда, Михайло Євгенович** (1955), живописець, графік, народний художник України (2001), Україна

**Гуйчжоу**, провінція Китаю

**Гуйян**, місто у Китаї, 1,3 млн мешканців

**Гук**, Яремчанський Гук, Пробій, водоспад у верхній течії р. Прут поблизу м. Яремча Івано-Франківської обл.

**Гук, Ігор** (1952), хірург-трансплантолог, іноземний член НАН України (2000), Польща

**Гук, Лідія Ларіонівна** (1938–2011), лікар, еколог, дисидент, Україна

**Гук, Роберт** (1635–1703), фізик, винахідник, математик, астроном, архітектор, природознавець, запровадив термін «клітина», Велика Британія

**Гук, Сідні** (1902–1989), педагог і соціальний філософ, США

**Гука закон**, встановлює лінійну залежність між деформаціями й механічними напруженнями

**Гукер, Вільям Джексон** (1785–1865), ботанік-систематик, Велика Британія

**Гукер, Джозеф Долтон** (1817–1911), ботанік, мандрівник, Велика Британія

**Гукер, Ричард** (1554–1600), богослов, один із основоположників англiканської богословської думки, Велика Британія

**Гукерія блискуча** (*Hookeria lucens*), вид мохоподібних родини гукерієвих, внесений до Червоної книги України

**Гукор**, вітрильне двошоглове судно з широким носом і круглою кормою водотоннажністю 60–200 т

**Гула, Надія Максимівна** (1936), біолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**ГУЛАГ** («Главное управление исправительно-трудовых лагерей, поселений и мест заключения»), пенітенціарна система СРСР періоду т. з. культу особи

**Гулак, Максим** (? – після 1642), гетьман Війська Запорозького Низового (1642–?), Україна

**Гулак, Микола Іванович** (1821–1899), математик, історик, філософ, літературознавець, правознавець, політик, педагог, публіцист, перекладач, Україна

**Гулак-Артемівський, Петро Петрович** (1790–1865), письменник, вчений, перекладач, поет, байкар, Україна

**Гулак-Артемівський, Семен Степанович** (1813–1873), композитор, співак, баритон (бас-баритон), драматичний артист, драматург, автор однієї з перших опер на україномовне лібрето опери «Запорожець за Дунаєм», Україна

**Гулд, Бенджамен Апторп** (1824–1896), астроном, США

**Гулд, Стівен Джей** (1941–2002), палеонтолог, біолог-еволюціоніст та історик науки, письменник науково-популярного жанру, США

**Гулевич, Володимир Сергійович** (1867–1933), хімік, біохімік, Росія

**Гулий, Іван Михайлович** (1940), агроном та підприємець, Герой України (2008), Україна

**Гулий, Максим Федотович** (1905–2007), хімік, біохімік, академік АН УРСР (1957), Україна

**Гулий-Гуленко, Андрій Олексійович** (1886–1926), воєначальник часів УНР, отаман Армії УНР, Україна

**Гуліа, Георгій Дмитрович** (1913–1989), письменник, Росія

**Гуліа, Дмитро Йосипович** (1874–1960), письменник, поет, основоположник абхазької літератури та літературної мови, Росія

**Гуліне**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Корюківський р-н Чернігівської обл.

**Гулліт, Рууд** (1962), спортсмен і тренер (футбол), володар «Золотого м'яча» (1987), кращий футболіст світу (1987, 1989), Нідерланди

**Гулоза**, простий вуглевод з групи альдогексоз (шестивуглецевий моносахарид)

**Гуль**, персонаж арабських міфів і казок, перевертень

**Гульбище**, 1) тераса або галерея, що прилягає до будівлі на рівні перекриття підвалу, були характерними для культових будівель 16–17 ст.; 2) місце народного гуляння; 3) крита галерея старовинних російських церков

**Гульдберг, Като Максиміліан** (1836–1902), фізико-хімік і математик, Норвегія

**Гульдберга і Вааге закон**, закон діючих мас, один із основних законів фізичної хімії, що встановлює залежність швидкості хімічної реакції від концентрацій реагуючих речовин і співвідношення між концентраціями продуктів реакції і вихідних речовин у стані хімічної рівноваги

**Гульден**, історична монета (первісно золота, потім срібна), а також валюта деяких країн

**Гульден нідерландський антільський**, національна валюта Кюрасао, Сент-Мартену

**Гульдiна теорема**, теорема Паппа–Гульдiна, двi теореми про тіла обертання, які пов'язують їхні площі і об'єми з довжиною окружності, яку описують їхні центроїди

**Гулюткін, Володимир Якович** (1942), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон світу (1970, 1974) та Європи (1968, 1969, 1973), Україна

**Гуляєв, Олексій Михайлович** (1863–1923), правознавець, академік ВУАН (1923), Україна

**Гуляєв, Юрій Олександрович** (1930–1986), оперний та естрадний співак (баритон), композитор, народний артист УРСР (1965) народний артист СРСР (1968), Росія

**Гуляй-город**, пересувна бойова споруда із окремих щитів з бійницями, що використовувалася у 15–18 ст. при облозі фортець тощо

**Гуляйпільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Гуляйполе**, місто, адміністративний центр Гуляйпільського р-ну Запорізької області

**Гуляшкі, Андрей** (1914–1995), письменник, Болгарія

**Гуманізація навчання**, створення сприятливих умов для розвитку духовних якостей усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, формування відносин співробітництва між ними

**Гуманізація політики**, процес гармонізації політичних відносин, забезпечення прав і свобод особистості й соціальної справедливості в суспільстві

**Гуманізм**, 1) ідейний напрям у культурі Відродження, який обстоював право на існування незалежної від релігії світської культури; 2) філософський підхід, що в теоретико-світоглядний спосіб поєднує вчення про людину як визначальну мету й вищу цінність суспільства

**Гуманізм громадянський**, один з провідних напрямів суспільної думки першої половини 15 ст., ідеї якого розвивали переважно флорентійські гуманісти на основі принципів республіканізму, свободи, рівності, справедливості, служіння суспільству, патріотизму

**Гуманізм новий**, 1) філософська й етико-соціологічна концепція другої половини 20 ст.; 2) літературознавча течія в американській літературі 1910–1930-х

**Гуманітаризація освіти**, пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів освіти, орієнтація на вивчення цілісної картини світу

**Гуманітарна співпраця**, сфера міжнародного співробітництва, пов'язана з підтриманням основ цивілізованого існування суспільства

**Гуманітарний рух**, діяльність прихильників вирішення будь-яких проблем виключно гуманними засобами, сповідування ідей про людину як вищу самодостатню цінність

**Гумбольдт, Александр фон** (1769–1859), природознавець, енциклопедист, Німеччина

**Гумбольдт, Вільгельм фон** (1767–1835), філософ, мовознавець, державний діяч, дипломат, Німеччина

**Гумбольдтіанство**, лінгвістично-філософська концепція Гумбольдта Фрідріха Вільгельма (1767–1835)

**Гуменна, Докія Кузьмівна** (1904–1996), письменниця, Україна

**Гуменник** (*Anser fabalis*), вид птахів родини качиних

**Гуменюк, Михайло Прокопович** (1918–1988), бібліограф, книгознавець, літературний критик, Україна

**Гуменюк, Феодосій Максимович** (1941), живописець, Україна

**Гумецька, Лукія Лук'янівна** (1901–1988), мовознавець-славіст, дослідниця українсько-білоруських та українсько-західнослов'янських мовних зв'язків давнього періоду, сучасних тенденцій у слов'янській топонімії тощо, Україна

**Гумі** (*Elaeagnus*), рід дерев і кущів (понад 50 видів) родини лохових

**Гуміарабік**, тверда прозора смола, що виділяється різними видами акацій

**Гумігут**, згущений молочний сік, що отримується при підсоцці кори деяких видів дерев з роду *Garcinia*

**Гумілак**, 1) смола, що утворюється на гілках деяких тропічних рослин; 2) іде на виготовлення сургучу, шелаку, ізоляційних лаків

**Гумільов, Лев Миколайович** (1912–1992), географ, тюрколог, етнолог, Росія

**Гумільов, Микола Степанович** (1886–1921), поет, представник акмеїзму, літературний критик, етнограф-мандрівник, Росія

**Гумірієві** (*Humiriaceae*), родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Гуміфікація**, процес мікробіологічного перетворення тканин вищих рослин на специфічні гумусові речовини, що відбувається в ґрунті у вологому середовищі і з обмеженим доступом кисню

**Гумор**, різновид комічного, що характеризується доброзичливим і вдумливим ставленням автора до предмета, його загальним прийняттям

**Гумор політичний**, доброзичливо-глузливе ставлення до будь-яких подій у політиці, спрямоване на викриття вад у сфері політики

**Гумор чорний**, гумор із домішкою цинізму, що характеризується гротескністю, абсурдністю

**Гумореска**, невеликий комічний жанр, що ґрунтується на доброзичливій, дотепній критиці

**Гумпердінк, Енгельберт** (1854–1921), композитор, Німеччина

**Гумплович, Людвіг** (1838–1909), соціолог і правознавець, представник соціального дарвінізму, Польща – Австрія

**Гумус**, основна органічна речовина ґрунту

**Гун Цзи-чжень** (1792–1841), філософ-неоконфуціанець, учений, літератор, Китай

**Гунбі**, стиль «ретельного пензля» або «стиль чітких ліній», поліхромний різновид китайського живопису

**Гунгарологія**, міждисциплінарна наука, що займається вивченням угорської мови, літератури, історії, етнографії, культури і мистецтва угорського народу на різних етапах його розвитку

**Гунд, Фрідріх** (1896–1997), фізик, Німеччина

**Гунда правила**, наближені емпіричні правила, що регулюють порядок заповнення атомних орбіт електронами



**Гундертвассер, Фріденсрайх** (1928–2000), живописець і архітектор, Австрія

**Гундієві** (Stenodactylidae), родина ссавців ряду гризунів

**Гундлінг, Ніколаус** (1671–1729), правник і філософ, Німеччина

**Гундорова, Тамара Іванівна** (1955), літературознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Гундулич, Іван** (1589–1638), поет, політик, представник дубровницької літератури, Сербія

**Гунзібська мова**, одна з мов цезької підгрупи аваро-андо-цезької групи кавказької мовної сім'ї

**Гуни**, східноєвропейський народ 2–8 ст., кочові племена Центральної Азії

**Гуннерові** (Gunneraceae; також – гунерові), родина квіткових рослин порядку гунероцвітих

**Гуно, Шарль Франсуа** (1818–1893), композитор, видатний представник французької ліричної опери, Франція

**Гунсрюк**, гірський масив на заході Німеччини

**Гунсунь Лун** (середина 4 ст. до н.е. – середина 3 ст. до н.е.), один з найвідоміших представників китайської філософської школи

**Гунунг-Кінабалу**, гора у Малайзії, 4095 м

**Гунунг-Мулу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Саравак, о. Борнео, Малайзія

**Гун-фу**, поняття китайської культури, у неоконфуціанстві – моральне зусилля, що веде до самореалізації

**Гунчак, Тарас Григорович** (1932), історик, громадський діяч, Україна

**Гуень**, у старокитайської міфології – герой, який боровся з потопом

**Гуньяді, Янош** (1387–1456), політик та воєначальник, регент Угорщини (1446–1453)

**Гуня**, або чуга, верхній чоловічий та жіночий одяг на Закарпатті

**Гуня, Дмитро** (?–1640), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1638), Україна

**Гупер, Том** (1972), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (2015), «Оскар» (2011), Велика Британія

**Гупі** (*Lebistes reticulatis*), павичеве очко, прісноводна живородяща акваріумна риба

**Гупієві** (Goupiaceae), родина квіткових рослин порядку мальпігєцвітих

**Гупперт, Гуго** (1902–1982), письменник, перекладач, критик, Австрія

**Гур мови**, підсім'я у складі сім'ї нігеро-конголезьких мов

**Гур'єв, Семен Омелянович** (1766–1813), математик, механік, Росія

**Гураге**, група ефіопсько-семітських народів в Ефіопії

**Гуралі**, етнокультурні групи поляків, що живуть у гірських областях на півдні Польщі, на північному заході Словаччини і північному сході Чехії

**Гуральництво**, виробництво спирту, горілки з цукристих та крохмалистих речовин

**Гурамі** (*Trichogaster*), під риб родини хелостомових, використовуються як акваріумні риби

**Гурамішвілі, Давид** (1705–1792), поет, класик грузинської літератури, представник національного передромантизму, Грузія – Україна

**Гурамішвілі Давида літературно-меморіальний музей**, Миргородський літературно-меморіальний музей Давида Гурамішвілі, створений 1969 у м. Миргород

**Гурбан, Йозеф Милослав** (1817–1888), письменник, політик, філософ, священик, Словаччина

**Гурбан-Ваянський, Светозар** (1847–1916), поет, письменник, критик, громадський діяч, Словаччина

**Гурбані** (16 ст.), поет-ашик, Азербайджан

**Гурвич, Жорж** (1894–1965), філософ і соціолог-позитивіст, Росія – Франція

**Гурвич, Ірина Борисівна** (1911–1995), живописець, режисер-мультиплікатор, Україна

**Гурвич, Лев Гаврилович** (1871–1926), нафтохімік, Україна

**Гурвіца критерій**, один із способів аналізу лінійної стаціонарної динамічної системи на стійкість

**Гурвіч, Леонід Соломонович** (1917–2008), економіст, Нобелівська премія з економіки (2007), Росія – Польща – Велика Британія – США

**Гурд**, національна валюта Гаїті

**Гурдвара**, сикхський храм, центр релігійного і соціального життя сикхської громади

**Гурджієв, Георгій Іванович** (між 1866/1877–1949), філософ, композитор, мандрівник, Вірменія – Франція

**Гуревич, Арон Якович** (1924–2006), історик, культуролог, Росія

**Гуревич, Борис Михайлович** (1937), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Олімпійських ігор (1968), чемпіон світу (1967, 1969) та Європи (1967, 1970), Україна

**Гуревич, Ісая Ізраїльович** (1912–1992), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1968), Латвія – Росія

**Гуревич, Михайло Йосипович** (1892–1976), авіаконструктор, Герой Соціалістичної Праці (1957), Росія

**Гуревич, Олександр Вікторович** (1930), фізик-теоретик, академік РАН (2003), Росія

**Гурєва, Людмила Миколаївна** (1943), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1964), Україна

**Гурєв, Олекса Іванович** (1913–1999), письменник, Україна

**Гуренко, Станіслав Іванович** (1936–2013), політик, перший секретар КПУ (1990–1991), Україна

**Гурець, Олександр Васильович** (1957), оперний та концертно-камерний співак (тенор), народний артист України (1999), Україна

**Гуржій, Іван Олександрович** (1915–1971), історик, член-кореспондент АН УРСР (1958), Україна

**Гурзуф**, селище міського типу, підпорядковане Ялтинській міськраді АР Крим

**Гурзуфська яйла**, плосковершинне плато в центральній і найвищій частині головного пасма Кримських гір, на території Ялтинської міськради АР Крим

**Гурзуфське сідло**, перевал у центральній частині головного пасма Кримських гір на території Ялтинської міськради АР Крим

**Гурзуфський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, смт Гурзуф Ялтинської міськради АР Крим

**Гуринович, Адам Калікстович** (1869–1894), поет, Білорусь

**Гурій**, фантастичні прекрасні діви, які існують, згідно з ученням ісламу, для усолоджування праведників у раю

**Гуріненко, Петро Володимирович** (1923–2010), письменник, Україна

**Гурковський, Павло Миколайович** (1960), спортсмен (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1985), Україна

**Гуркхи**, гурки, народ у сучасному Непалі

**Гурло, Алесь** (1892–1938), поет, Білорусь

**Гурнак, Віталій Миколайович** (1937), музикант, публіцист, Україна

**Гуро, Олена Генріхівна** (1877–1913), поетеса-футурист, письменниця, живописець, Росія

**Гурон (мова)**, мова ірокезької сім'ї індіанської мовної макросім'ї

**Гурон (озеро)**, озеро у США та Канаді, 59600 км²

**Гурони**, могутнє колись індіанське плем'я в Північній Америці

**Гуррагча, Жугдермедійн** (1947), космонавт, Монголія

**Гурська, Галина** (1898–1942), письменниця, перекладачка, громадсько-політична діячка, Польща – Україна

**Гурт**, 1) профільована тяга, що становить кістяк (остов) склепіння і членує фасад будинку; 2) арка з тесаних клиноподібних каменів, що зміцнює ребра хрестоподібного склепіння, виконаного з дрібних каменів

**Гуртожиток**, будинок для тимчасового проживання студентів, робітників, службовців на період навчання або праці

**Гуру**, 1) глава релігійної громади сикхів; 2) засновники неоорієнталістських течій, рухів і культів, що поширилися в Європі та Америці в другій половині 20 ст.

**Гурфінкель, Віктор Семенович** (1922), біолог, фізіолог, академік РАН (1994), Україна – Росія

**Гурченко, Людмила Марківна** (1935–2011), актриса, співачка, народний артист СРСР (1983), Україна – Росія

**Гурян, Татул** (1912–1942), поет, Вірменія

**Гус, Ян** (1371–1415), національний герой чеського народу, мислитель, ідеолог чеської Реформації, Чехія

**Гусак, Густав** (1913–1991), політик, президент Чехословаччини (1975–1989)

**Гусак, Іван** (?–1691), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1691), Україна

**Гусари (кіннотники)**, важко озброєна кавалерія (кіннота) в угорській, польській, російській та деяких інших арміях 16–поч.20 ст.

**Гусари (мавпи)** (*Erythrocebus*; також – мавпочки червоні), рід ссавців родини мавпових

**Гусейн, Таха** (1889–1973), письменник, критик, Єгипет

**Гусейнов, Абдусалам Абдулкеримович** (1939), філософ, Росія

**Гусейнов, Григорій Джамалович** (1950), письменник, журналіст, редактор часопису «Кур'єр Кривбасу», Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Гусельське**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Гусениця (у біології)**, червоподібна личинка лускокрилих

**Гусениця (у техніці)**, металева стрічка, що складається з окремих сегментів і використовується для гусеничного ходу в тракторах, екскаваторах, кранах, танках та інших громіздких машинах

**Гусеничний хід**, пристрій самохідних машин, основною частиною якого є гусениця – суцільний металевий або гумово-металевий ланцюг з шарнірно з'єднаних ланок

**Гусеподібні** (*Anseriformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Гуси** (*Anser*), рід водоплавних птахів родини качиних ряду гусеподібних

**Гусинін, Валерій Павлович** (1948), фізик-теоретик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Гусити**, учасники національно-визвольної боротьби в Чехії на чолі з Я.Гусом, які в першій половині 15 ст. виступали проти засилля німецьких феодалів і католицької церкви

**Гуситські війни 1419–1434**, військові дії послідовників проповідника та ідеолога чеської реформації Яна Гуса проти німецького імператора, католицької церкви, а також між собою у Богемії (сучасна Чехія)

**Гусії**, народність (бл. 1,6 млн осіб) на південному заході Кенії

**Гусінь**, личинка комах ряду лускокрилих, або метелики

**Гуска біла** (*Chen caerulescens*), вид птахів родини качиних

**Гуска білолоба** (*Anser albifrons*; також – казарка білолоба), птах родини качиних

**Гуска білолоба велика** (*Anser albifrons*), вид птахів родини качиних

**Гуска білолоба мала** (*Anser erythropus*), вид птахів ряду гусеподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Гуска гірська** (*Eulabeia indica*), вид птахів родини качиних

**Гуска свійська**, одомашнена форма водоплавних птахів, що походять від сірого гусака і від сухоноса, з якими утворює спільні види

**Гуска сіра** (*Anser anser*), вид птахів родини качиних

**Гуски** (*Anser*), рід птахів родини качиних

**Гуски білі** (*Chen*), рід птахів родини качиних

**Гуски гірські** (*Eulabeia*), рід птахів родини качиних

**Гуслистый, Кость Григорович** (1902–1973), історик, Україна

**Гуслі**, струнний інструмент, поширений здавна серед слов'ян

**Гуссенс, Юджин Ейнслі** (1893–1962), композитор, диригент, Велика Британія

**Гуссерль, Едмунд** (1859–1938), філософ, засновник феноменологічного напрямку філософії, Німеччина

**Густав I Ваза** (1496–1560), король Швеції (1523–1560)

**Густав II Адольф Ваза** (1594–1632), король Швеції (1611–1632)

**Густав III** (1746–1792), король Швеції (1771–1792)

**Густав IV Адольф** (1778–1837), король Швеції (1792–1809)

**Густав V** (1858–1950), король Швеції (1907–1950)

**Густав VI Адольф** (1882–1973), король Швеції (1950–1973)

**Густава-Адольфа море**, міжострівне море в Канадському Арктичному архіпелазі

**Густавсон, Гаврило Гаврилович** (1843–1908), хімік, Росія

**Густина**, фізична величина, яка характеризує стан речовини і чисельно дорівнює відношенню маси однорідного тіла до його об'єму

**Густина електричного струму**, визначається як величина заряду, що протікає через одиничну площу за одиницю часу

**Густина матеріалу**, відношення маси матеріалу до об'єму, який він займає

**Густина оптична**, показник оптичного поглинання середовища

**Густинський літопис**, анонімна історіографічна пам'ятка, написана, ймовірно, 1623–1627 Захарієм Копистенським

**Густон, Філіпп** (1913–1980), художник, США

**Густота населення**, рівень заселеності певної території; кількість постійного населення, що проживає на одиниці площі

**Гусуку та мастки Рюкю**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс гусуку (замків) та інших пам'яток держави Рюкю 14–19 ст., префектура Окінава, Японія

**Гусятин**, селище міського типу, адміністративний центр Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

**Гусятинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Гута**, промисел з виробництва скла

**Гута, Іван Миколайович** (1956), аграрій і підприємець, Герой України (2009), Україна

**Гутаперча**, ідентичний за хімічним складом з натуральним каучуком високомолекулярний вуглеводень

**Гутаперчеве дерево**, загальна назва деревних рослин, з молочного соку яких добувають гутаперчу

**Гутація**, виділення листям рослин крапель води

**Гутенберг, Йоганн** (бл. 1397/1400 – 1468), європейський першодрукар, Німеччина

**Гутенберга галактика**, викладена в однойменній книзі гіпотеза канадського вченого Герберта Маршалла

Мак-Люена, що представляє мозаїчний підхід до історії книгодрукування та інших засобів масової комунікації

**Гути (прикраси)**, прикраси античного антаблемента у вигляді маленьких, дуже зрізаних конусів або циліндрів на нижній поверхні модильйонів доричного ордера

**Гути (сміт)**, селище міського типу Богодухівського р-ну Харківської обл.

**Гутин Томнатик**, гора в Українських Карпатах, одна з найвищих гір в Україні, вершина південно-західного відрозу Чорногори, 2016 м

**Гутиря, Віктор Степанович** (1910–1983), хімік-технолог, академік АН УРСР (1961), Україна

**Гутиря, Олександр** (1966), живописець, Україна – Канада

**Гутляньський, Володимир** (1941), математик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Гутництво**, скляне виробництво

**Гуттен, Ульріх фон** (1488–1523), письменник, Німеччина

**Гуттенбах, Генрі** (1901–1979), історик, політолог, США

**Гутторм I** (1199–1204), король Норвегії у 1204

**Гуттузо, Ренато** (1912–1987), живописець, графік, Італія

**Гуттьєрес Алеа, Томас** (1928–1996), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1994), Куба

**Гутцайт, Вадим Маркович** (1971), спортсмен (фехтування на шаблях), чемпіон Олімпійських ігор (1992), Україна

**Гутшмід, Герман Альфред** (1831–1887), історик, Німеччина

**Гутьєррес, Хоакін** (1918–2000), письменник, Коста-Ріка

**Гутьєррес, Хуан Марія** (1809–1878), письменник, поет, літературознавець, Аргентина

**Гутянський, Степан Корнійович** (1916–1979), історик, дослідник історії культури України, бібліотеко- та бібліографознавець, Україна

**Гуфеланд, Крістоф Вільгельм** (1762–1836), лікар, Німеччина

**Гуцало, Євген Пилипович** (1937–1995), письменник, прозаїк, поет, журналіст, кіносценарист, публіцист, кінодраматург, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Гуцалюк, Любослав** (1923–2003), живописець, Україна – США

**Гуцков, Карл Фердинанд** (1811–1878), письменник, драматург, очільник літературного руху «Молода, Німеччина», Німеччина

**Гуцу, Тетяна Костянтинівна** (1976), спортсменка (спортивна гімнастика), чемпіон, срібний і бронзовий призер Олімпійських ігор (всі – 1992), чемпіон світу (1991) та Європи (1992), Україна

**Гуцул, Віктор Омелянович** (1944), диригент, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Гуцули**, етнографічна група українців, що живуть у Карпатах

**Гуцулка**, 1) український народний танець; 2) різновид вишитої сорочки

**Гуцульська порода коней**, гуцульський кінь, гуцулик, гуцул, аборигенна гірська реліктова порода свійських коней, яка розповсюджена в Карпатах та у багатьох країнах Східної Європи

**Гуцульська сотня УСС**, військовий підрозділ у складі Легіону українських січових стрільців у роки Першої світової війни

**Гуцульський курінь УГА**, військовий підрозділ Української галицької армії, сформований Коломийською окружною військовою командою у грудні 1918

**Гуцульсько-Буковинський легіон УСС**, добровільне військове формування у складі австрійської армії під час Першої світової війни 1914–1918

**Гуцульщина (парк)**, національний природний парк, Івано-Франківська обл.

**Гуцульщина (регіон)**, історико-етнографічний регіон в південно-східній частині Українських Карпат

**Гуцульщини та Покуття національний музей народного мистецтва імені Йосафата Кобринського**, музейна установа, що зберігає цінні й рідкісні твори народного мистецтва гуцулів та покутян, діє у м. Коломия з 1926

**Гуцуляк, Олег Борисович** (1969), письменник, культуролог, філософ, Україна

**Гучмера, Анхель** (1845–1924), поет, драматург, Іспанія

**Гучномовець**, пристрій для перетворення електричних сигналів звукових частот в акустичні коливання з метою гучного відтворення звуку

**Гушалеви́ч, Іван Микола́йович** (1823–1903), поет, письменник, драматург, журналіст, видавець, політик, священник, Україна

**Гушке, Іммануель Готліб** (1761–1828), філолог, Німеччина

**Гхар-Далам**, печера на Мальті, в якій виявлено декілька шарів кісткових останків тварин, вимерлих наприкінці останнього заledenіння, а також сліди найбільш раннього перебування людини на Мальті бл. 7400 р. тому

**Гхор**, тектонічна западина в Західній Азії

**Гьобель, Ернст** (1946), фізик, іноземний член НАН України (1997), Німеччина

**Гереме національний парк та Каппадокії печерні поселення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс ранньохристиянських храмів 6–9 ст., Туреччина

**Гьох, Ганна** (1889–1978), живописець, Німеччина

**Г'юбел, Девід** (1926–2013), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981), Канада – США

**Гюгель, Фрідріх фон** (1852–1925), католицький філософ, Італія – Англія – Австрія

**Гюго, Віктор** (1802–1885), письменник, класик світової літератури, Франція

**Г'юїш, Ентоні** (1924), фізик, Нобелівська премія з фізики (1974), Велика Британія

**Гюйгенс**, зонд, створений Європейським космічним агентством і запущений 15.10.1997 разом із космічним апаратом «Кассіні»

**Гюйгенс, Констатейн** (1596–1687), поет, композитор, Нідерланди

**Гюйгенс, Християн** (1629–695), фізик, механік, математик і астроном, Нідерланди

**Гюйгенса принцип**, фізичний принцип: будь-яка точка простору, якої досягла хвиля, є джерелом хвиль, що поширюються у всіх напрямках

**Гюйгенса – Френеля принцип**, основний постулат хвильової теорії, що описує і пояснює механізм поширення хвиль (зокрема, світлових)

**Гюккель, Еріх Арманд Артур Йозеф** (1896–1980), фізик і хімік, один з основоположників квантової хімії, Німеччина

**Гюлден, Йоган Аугуст Гуго** (1841–1896), астроном, Швеція

**Г'юлетт-Паккард**, Hewlett-Packard, HP, велика технологічна компанія, постачальник ключових технологій для корпоративних замовників і кінцевих користувачів

**Гюлістанський мирний договір 1813**, угода між Росією та Іраном, підписана 24.10.1813 у селищі Гюлістан (у Карабасі) після закінчення Російсько-перської війни (1804–1813)

**Гюлінг, Едуард Вальтерович** (1937), медик, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Гюльбенкяна Галуста музей**, колекція європейського образотворчого та ювелірного мистецтва, пам'ятників східного і античного мистецтва, діє у м. Лісабон (Португалія) з 1969

**Гюльденштедт, Йоган Антон** (1745–1781), етнограф, геолог, Німеччина

**Г'юм, Джон** (1937), політик, Нобелівська премія миру (1998), Північна Ірландія

**Гюндюз, Ака** (1885–1958), письменник, драматург, журналіст, Туреччина

**Гюннлейгссон, Сигмундур Давід** (1975), політик, прем'єр-міністр Ісландії (2013–2016)

**Гюнтер, Егон** (1927), кінорежисер, лауреат Берлінського МКФ (1990), Німеччина

**Гюнцське зледеніння**, одне з найдавніших заledenінь Альп, датоване або кінцем неогенового, або початком антропогенного періодів

**Гюрза** (*Macrovipera lebetina*, *vipera lebetina*), змія родини гадюкових

**Гюрсель, Джемаль** (1895–1966), воєначальник та політик, президент Туреччини (1961–1966)

**Г'юз, Ленгстон,ї** (1902–1967), поет, письменник, драматург, США

**Г'юстон**, місто у США, 2,3 млн мешканців

**Г'юстон, Джон** (1906–1987), кінорежисер, сценарист, актор, «Золотий лев» (1953), «Оскар» (1949), США

**Гюхт, Вільгельм Іванович ван дер** (1876–1943), військовий інженер, архітектор, Україна – Росія

**Гяур**, невірний з точки зору послідовників ісламу



## Г

**Г**, п'ята літера української абетки

**Ганок**, 1) невеличка прибудова з покрівлею біля входу в будинок у вигляді підвищеної площадки (інколи обгородженої поручнями) з піддашшям на стовпчиках та сходами; 2) під'їзд; веранда (засклений ганок); 3) відкрита площадка зі східцями перед входом до будинку

**Гратка**, частково впорядкована множина, в якій для кожної пари елементів існує супремум та інфімум

**Гратка кристалічна**, геометрично правильне розміщення атомів (йонів, молекул), властиве речовині, що перебуває в кристалічному стані

**Гратка обернена**, точкова трьохвимірна гратка, періодична в просторі хвильових векторів, комплементарна до кристалічної гратки твердого тіла

**Гратки антенні**, напрямлена антена, що складається з кількох однотипних випромінюючих елементів, певним чином розміщених у просторі

**Грунт антропогенний**, грунт, який формується у результаті діяльності людини

**Грунт глинистий**, зв'язний грунт, у якого число пластичності більше за одиницю

**Грунт мулистий**, структурний глинистий грунт, у початковій стадії свого формування утворився у воді як осад при наявності мікробіологічних процесів

**Грунт піщаний**, грунт, який складається переважно з піску, містить мало гумусу, швидко пропускає воду

**Грунти алювіальні**, грунти, що формуються в заплавах рік

**Грунти алювіальні лучні**, лучні грунти, що формуються в заплавах рік

**Грунти алювіальні лучно-болотні**, напівгідроморфні грунти, що формуються в заплавах рік

**Грунти болотні**, грунти, що містять значну кількість нерозкладених і напіврозкладених достатньо зволжених рослинних решток, насичених перегноєм

**Грунти бурі лісові**, грунти гірських систем

**Грунти бурі пустельно-степові**, малогумусні, карбонатні грунти пустельно-степової зони

**Грунти гідрогенні**, грунти, що сформувалися в умовах надмірного зволоження

**Грунти гірські**, грунти що сформувалися в гірських умовах, де визначальний вплив справляє горизонтальна зональність природних умов

**Грунти зональні**, типи ґрунтів, властивості яких якнайповніше відображають біокліматичні умови відповідних географічних зон

**Грунти каштанові**, грунти, поширені в плакорних умовах сухих степів суббореального поясу

**Грунти наносні**, грунти, утворені з сучасних річкових або морських (алювіальних) осадів та осадів, змитих з узбіч (делювіальних)

**Грунти напівскельні**, зцементовані, здатні ущільнюватися породи (мергелі, алевроліти, аргіліти), що є, однак, нестійкими проти води (гіпс, гіпсоносні конгломерати)

**Грунти окультуренні**, сукупність ґрунтів, різною мірою змінених діяльністю людини, яка була спрямована на підвищення їхньої родючості

**Грунти підзолисті**, тип кислих ґрунтів, що утворюються під хвойними і листяно-хвойними лісами з моховим, чагарниково-моховим або мохово-трав'яним покривом в умовах надмірного та помірного атмосферного зволоження

**Грунти скельні**, зцементовані водостійкі породи, що практично не піддаються стисканню (граніти, пісковики, вапняки тощо) і залягають переважно у вигляді суцільних або тріщинуватих масивів

**Грунтів біологічна активність**, сукупність біологічних процесів у ґрунті

**Грунтів гіпсування**, засіб хімічної меліорації ґрунтів для зменшення засолення і осолонцювання ґрунтів

**Грунтів контамінація**, обсіменіння поверхні ґрунтів патогенними організмами

**Грунтів охорона**, система заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів

**Грунту агрегатний склад**, співвідношення структурних агрегатів різних форми та розміру у ґрунті

**Грунту агрохімічний склад**, рівень вмісту елементів живлення (N, P, K, мікроелементів) у ґрунті та їх відповідність оптимальним критеріям

**Грунту кислотність**, властивість ґрунтів, зумовлена присутністю в ґрунтовому розчині водневих (H<sup>+</sup>) іонів

**Грунту лункування**, агротехнічний захід – викопування лунок на схилах для зменшення поверхневого стоку дощових і талих вод та запобігання водній ерозії ґрунту

## Д

**Д**, шоста літера української абетки

**Дабог**, міфологізований образ земного царя у південнослов'янській міфології, який протиставляється Богу на небі

**Дав, Ріта** (1952), поетеса, поет-лауреат США (1993–1995), Пулітцерівська премія (1987), США

**Давалієві** (Davalliaceae), родина папоротеподібних рослин

**Давао**, місто на Філіппінах, 1,7 млн мешканців

**Даватчан, палія арктична, голець арктичний** (*Salvinus alpinuserythrinus*), риба родини лососевих

**Давенпорт, Гай** (1927–2005), письменник, поет, перекладач, художник, США

**Давид**, біблійний персонаж, цар Ізраїлю (бл. 1005 – 965 до н. е.)

**Давид IV Будівничий** (1073–1125), цар Грузії (1089–1125)

**Давид Анахт** (кін. 5 – 6 ст.), філософ-неоплатонік, Вірменія

**Давид Сасунський**, середньовічний вірменський епос

**Давиденков, Микола Миколайович** (1879–1962), матеріалознавець, академік АН УРСР (1939), Латвія – Україна – Росія

**Давидзон, Яків Борисович** (1912–1998), фотохудожник, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Давидков, Іван Іванов** (1926–1990), письменник, перекладач творів української літератури болгарською мовою, Болгарія

**Давидов, Іван Дем'янович** (?–1938), ректор Київського державного університету у 1937, Росія – Україна

**Давидов, Карл Юлійович** (1838–1889), композитор і віолончеліст, директор Санкт-Петербурзької консерваторії (1876–1887), Латвія – Росія

**Давидов, Олександр Михайлович** (1872–1944), оперний співак (лірико-драматичний тенор), Україна – Росія

**Давидов, Олександр Сергійович** (1912–1993), фізик-теоретик, академік АН УРСР (1964), Україна

**Давидов, Юрій Львович** (1876–1965), громадський та культурний діяч, чигиринський повітовий предводитель дворянства (1906–1912), директор Київського відділення Російського музичного товариства, Швейцарія – Україна – Росія

**Давидова, Анастасія Семенівна** (1983), спортсменка (синхронне плавання), 5-разова чемпіонка Олімпійських ігор (2004, 2008, 2012), Росія

**Давидова, Наталія Анатоліївна** (1985), спортсменка (важка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Давидовське розщеплення**, розщеплення екситонних зон і смуг оптичного поглинання в молекулярних кристалах із кількома атомами в елементарній комірці в порівнянні зі спектрами ізованих молекул

**Давидовський, Григорій Митрофанович** (1866–1952), хормейстер, композитор, педагог, помітна фігура українського музичного мистецтва першої половини 20 ст., Україна

**Давидян, Нельсон Амаякович** (1950), спортсмен (греко-римська боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон світу (1974, 1975) та Європи (1973, 1980), Азербайджан – Росія – Україна

**Давід, Жак-Луї** (1748–1825), живописець, значний представник неокласицизму, Франція

**Д'Авіньон, Таня** (1942), фотограф, відома своїми фотороботами на українську тематику, США

**Давіє місто Ієрополіс і джерела Памуккале**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Туреччина

**Давній Галич**, національний заповідник, діє на території Галицького р-ну Івано-Франківської обл. з 1994

**Давність набувальна**, один із способів набуття права власності на майно

**Давньогрецька література**, сукупність літературних текстів античних авторів: поетів, філософів, істориків, ораторів, які писали протягом існування Стародавньої Греції (до 4 ст. н. е.)

**Давньоєврейська мова**, мертва мова семітської групи афразійської мовної сім'ї

**Давньоєгипетська мова**, окрема гілка афразійської мовної сім'ї, з 5 ст. – мертва мова

**Давньоіндійська мова**, мова давніх аріїв, що з'явилися в Північно-Західній Індії в середині 2-го тис. до н. е.

**Давньомакедонська мова**, мертва індоєвропейська мова македонців, що населяли в античний період історичну Македонію і Балканський півострів

**Давньопермська писемність**, писемність, що використовувалась комі-зирянами, комі-пермяками, росіянами і деякими іншими народами на північному сході Європейської Росії в 14–17 ст.

**Давньоперська мова**, мертва мова південно-західної групи іранської сім'ї мов, що лягла в основу середньоперської, перської, таджицької мов і дарі (фарсі-кабулі)

**Давньоримська література**, сукупність текстів латинською мовою, писаних у Стародавньому Римі, складова античної літератури

**Давньоруська держава**, термін, синонімічний до поняття «Київська Русь»

**Давньоруська мова**, літературно-писемна мова, що побутувала на території Київської Русі впродовж 9–12 ст.

**Давньоруська народність**, етнічна і мовна єдність східнослов'янських племен, яка, згідно з твердженнями радянських істориків, виникла за доби Київської Русі протягом 9–10 ст.

**Давньоруська писемність**, дві форми слов'янської абетки: кирилиця і глаголиця, які збігалися за алфавітним складом, розташуванням, назвами букв, але відрізнялися за формою їх написання

**Давньотюркські мови**, мови писемних пам'яток тюркських народів

**Давньоуйгурська мова**, умовна назва одної з літературних тюркських мов Середньовіччя, яка у 9–13 ст. була офіційною мовою уйгурської держави Кочо у Східному Туркестані

**Давньояванська мова**, каві, мертва західна малайсько-полінезійська мова, найдавніший варіант яванської мови

**Давоський форум**, Всесвітній економічний форум, міжнародна неурядова організація, діяльність якої спрямована на розвиток міжнародної співпраці

**Даву, Луї-Ніколя** (1770–1823), воєначальник, маршал Імперії (1804), військовий міністр Франції у 1815

**Давутоглу, Ахмет** (1959), прем'єр-міністр Туреччини з 2014

**Дагда**, в ірландській міфології – один із богів племені богині Дану

**Дагер, Луї** (1787–1851), художник, хімік і винахідник, один з основоположників фотографії, Франція

Дагестан, суб'єкт Російської Федерації

Дагестанська література, література народів Дагестану, включає аварську, лезгинську, лакську та інші літератури

Дагестану народи, сукупність народів, що проживають на території Дагестану

Дагоберт I (608–639), король франків (629–639)

Дагоберт II (652–679), король франків (676–679)

Дагоберт III (699–715), король франків (711–715)

Даговер, Ліль (1887–1980), актриса, зірка німецького кінематографу, Нідерланди – Німеччина

Дагомея, державне утворення в Африці у 1620–1900

Дагон, семітське божество, особливо шановане в Ханаані

Дагурська мова, мова киданської групи монгольської гілки мов

Дадаїзм, напрям у мистецтві і філософії поч. 20 ст., протічка сюрреалізму

Даденков, Юрій Миколайович (1911–1991), вчений-механік, державний діяч, міністр вищої і середньої спеціальної освіти УРСР (1960–1973), член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

Дадіані, Шалва (1874–1959), актор, театральний режисер, драматург, письменник, Грузія

Дадра і Нагар-Хавелі, союзна територія Індії

Дажбог (божество), персонаж слов'янської міфології

Дажбог (часопис), літературно-мистецький часопис, видавався у 1932–1934 у Львові

Дазайн, одне з базових понять у філософії М. Гайдеггера, що окреслює людську екзистенцію

Дазипода (мохнонога бджола) шипоносна (*Dasyopoda* (*Megadasypoda*) *spinigera*), вид комах ряду перетинчатокрылих родини меліттидів, внесений до Червоної книги України

Дазіурові, кволові, хижі сумчасті (*Dasyuridae*), родина ссавців ряду хижих сумчастих

Дай Цзінь (1388–1462), живописець періоду Мін, засновник школи чже-пай, Китай

Дай Чжень (1723–1777), філософ-неоконфуціанець, лідер одного з напрямів «ханьського вчення», Китай

Дайджест, інформаційний продукт (видання, стаття, підбірка), який містить короткі анотації та основні положення статей, чи в якому стиснено передається зміст найцікавіших публікацій за певний період

Дайє Стрейтз, музичний гурт, легенда світового року, Велика Британія

Дайзенгофер, Йоганн (1943), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1988), Німеччина

Дай-Інтанон, гора в Таїланді, найвища точка країни (2585 м)

Дайка, пластиноподібне вертикальне (або субвертикальне) геологічне тіло

Даймонд, Пітер Артур (1940), економіст, Нобелівська премія з економіки (2010), США

Даймьо, найбільші військові феодали Японії 10–19 ст., еліта серед самураїв

Дайсон, Френк Уотсон (1868–1939), астроном, винахідник сигналів точного часу, Королівський астроном (1910–1933), Велика Британія

Дайсона сфера, гіпотетичний астроінженерний проект, запропонований Ф. Дайсоном у 1960

Дайц, Йосип Абрамович (1897–1954), книжковий графік, Україна

Дакар, місто, столиця Сенегалу

Дакен, Луї-Клод (1694–1772), композитор, органіст і клавесиніст, представник музики бароко, Франція

Даки, група фракійських племен

Дакка, місто, столиця Бангладеш

Дактиліна мадрепорова (*Dactylina madreporiformis*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

Дактило..., частина складних слів, що вказує на зв'язок з пальцями

Дактилологія, своєрідна форма мовлення, що базується на використанні пальців рук

Дактилоскопія, розділ криміналістики, який займається дослідженням конфігурації папілярних ліній на пучках пальців рук із метою встановлення ідентичності

Дактиль, 1) антична стопа на чотири мори з трьох складів (перший довгий, решта короткі); 2) у силабо-тонічній системі – трискладова стопа з наголосом на першому складі

Даладье, Едуар (1884–1970), прем'єр-міністр Франції (1933, 1934 та 1938–1940)

Далай-лама, титул глави ламаїстської церкви в Тибеті

Далай-лама XIV (1935), духовний лідер послідовників буддизму Тибету, Нобелівська премія миру (1989)

Далайнор, озеро у Китаї, 2315 км<sup>2</sup>

д'Аламбер, Жан Лерон (1717–1783), енциклопедист, математик, механік і філософ, Франція

д'Аламбера лема, геометрична лема понять гомотетії

д'Аламбера ознака, ознака збіжності числових рядів

д'Аламбера принцип, принцип збіжності числових рядів

д'Аламбера рівняння, диференціальне рівняння руху матеріальних систем

Даларна, лен Швеції

Даласі, національна валюта Гамбії

Далекий і близький порядок, взаємозалежність (кореляція) в розміщенні й орієнтації структурних елементів (атомів, молекул тощо) рідких чи твердих тіл

Далекий Схід, європоцентристський термін, яким позначають великий регіон Північно-Східної, Східної та Південно-Східної Азії

Далекодії та близькодії концепції, протилежні уявлення про характер взаємодії (взаємного впливу) тіл або часток, що веде до зміни стану їх руху

Далекозорість, особливість зору, що характеризується нечітким відображенням віддалених предметів на сітківці

Далекомір, пристрій, призначений для визначення відстані від спостерігача до об'єкта

**Далекосхідна крайова українська рада**, найвищий автономний орган українців Далеккого Сходу (1919)

**Далекосхідна республіка**, ДСР, державне утворення на території Забайкалля і Далеккого Сходу Росії у 1920–1922

**Далекосхідний український секретаріат**, виконавчий орган Української далекосхідної крайової ради у 1918–1922

**Далекосхідний український тимчасовий виконавчий комітет**, тимчасовий виконавчий орган, обраний на I Загальному всеукраїнському з'їзді діячів і громадянства Далеккого Сходу у червні 1917

**Дален, Нільс Густав** (1869–1937), промисловець та винахідник, Нобелівська премія з фізики (1912), Україна

**Далецький, Юрій Львович** (1926–1997), математик, академік АН України (1992), Україна

**Далі, Сальвадор** (1904–1989), живописець, графік, скульптор, режисер, письменник, один із найбільш значних представників сюрреалізму, Іспанія

**Даліда** (1933–1987), співачка, акторка, Єгипет – Франція

**Даллас**, місто у США, 1,2 млн мешканців

**Даллес, Аллен** (1893–1969), дипломат і розвідник, директор ЦРУ США (1953–1961)

**Даллес, Джон Фостер** (1888–1959), державний секретар США (1953–1959)

**Далматинська мова**, мертва мова романської групи індоєвропейської сім'ї, якою колись розмовляло населення Далмації – узбережжя Адріатичного моря від острова Велья на півночі до Каттаро в сучасній Чорногорії на півдні, що зараз належить переважно Хорватії.

**Далу, Жуль** (1838–1902), скульптор, представник натуралізму, Франція

**Даль, Володимир Іванович** (1801–1872), російський лексикограф, етнограф, фольклорист, упорядник «Глумачного словника живої великоруської мови», Україна – Росія

**Даль, Оле-Йохан** (1931–2002), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2001), Норвегія

**Даль, Роальд** (1916–1990), письменник, поет і сценарист, майстер фантастичної, дитячої літератури та «чорного гумору», Велика Британія

**Даль, Роберт Алан** (1915–2014), політолог, один із основоположників концепції плюралістичної демократії, США

**Дальберг-Актон, Джон** (1834–1902), історик та політик, автор афоризму «Влада розбещує, абсолютна влада розбещує абсолютно», Італія – Велика Британія – Німеччина

**Дальність видимості**, атмосферна видимість, метеорологічна величина, характеристика прозорості атмосфери і можливості розрізнити зором віддалені об'єкти, відокремлені шаром повітря тієї чи іншої каламутності

**Дальський, Володимир Михайлович** (1912–1998), актор, народний артист УРСР (1954) та СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Дальтон, Джон** (1766–1844), хімік, метеоролог і природодослідник, першим дослідив колірну сліпоту (дальтонізм), відкрив закони парціального тиску, рівномірного розширення газів при нагріванні, розчинності газів в рідинах, ввів поняття «атомна маса», Велика Британія

**Дальтона закони**, закони парціальних тисків

**Дальтонізм**, генетична хвороба, не здатність розрізнити кольори

**Дальтон-план**, система організації навчально-виховної роботи в школі, заснована на принципі індивідуального навчання

**Дальчев, Атанас Хрїстов** (1904–1978), поет, критик, перекладач, класик болгарської літератури 20 ст., Греція – Болгарія

**Даля закон**, явище дисиміляції приголосних двох сусідніх складів, характерне для багатьох мов банту, що було вперше виявлене Е. Далем на прикладі мови ньямвезі

**Далянь**, місто у Китаї, 6,7 млн мешканців

**Дам, Генрік Карл Петер** (1895–1976), біохімік та фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1943), Данія

**Даман і Діу**, союзна територія Індії

**Дамани** (Nugacoidea), ряд плацентарних ссавців

**Дамасій I** (300–384), 37-й папа римський (366–384)

**Дамасій II** (?–1048), 151-й папа римський (1048, липень–серпень)

**Дамаск**, місто, столиця Сирії

**Дамаска давнє місто**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний центр 8–18 ст., м. Дамаск, Сирія

**Дамаска національний музей**, найбільше музейне зібрання Сирії, діє у м. Дамаск з 1936

**Дамаскіни**, рукописні збірники релігійно-повчальних творів, написані найпростішою розмовно-діалектною мовою

**Дамаська сталь**, булат, різновид сталі

**Дамаський халіфат**, середньовічна арабська держава з центром у Дамаску

**Дамба**, гідротехнічна споруда (вал) з піщано-глинистих ґрунтів, каміння тощо

**Дамбулли Золотий храм**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший буддистський печерний храм Південної Азії 1 ст. до н. е., Шрі-Ланка, Центральна провінція, округ Марале

**Дамдінсурен, Цендейн** (1908–1986), письменник, мовознавець, літературознавець, зачинатель сучасної монгольської літератури, Монголія

**Даміані, Даміано** (1922–2013), кінорежисер та сценарист, лауреат Берлінського МКФ (1963, 1985), Італія

**Дамміт, Майкл Ентоні Ердлі** (1925–2011), філософ, представник аналітичної школи, розробник теорії виборчої системи голосування, фахівець з історії азартних ігор, Велика Британія

**Дамокла група**, група астероїдів

**Дамур, Алексіс** (1808–1902), геолог, один із найавторитетніших мінералогів свого часу, Франція

**Дам'ян, Джорджета** (1976), спортсменка (академічне веслування), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2000, 2004, 2008) (2008), чемпіонка світу (1997–1999, 2001, 2002) та Європи (2007, 2008), Румунія



**Дана, Джеймс Двайт** (1813–1895), геолог, мінералог, піонер вивчення процесу гороутворення, вулканічної діяльності, походження та структури континентів, США

**Даная** (Danae), монотипний рід рослин родини спаржевих

**Данбар, Бонні Джинн** (1949), астронавт, США

**Данбар, Вільям** (бл. 1460 – бл. 1520), поет, видатний шотландський літератор 15–16 ст., Велика Британія

**Данбар, Пол Лоренс** (1872–1906), письменник та поет, один з перших афроамериканських літераторів, твори яких отримали світову популярність, США

**Данбурит**, рідкісний колекційний мінерал підкласу боросилікатів, силікат кальцію

**д'Анвіль, Жан-Батист** (1697–1782), географ та картограф, розробник новітніх стандартів картографії, Франція

**Дандамаєв, Мухаммад Абдулкадірович** (1928), історик-сходознавець, спеціаліст з історії Ірану і Месопотамії, член-кореспондент РАН (1997), Росія

**Дандес, Алан** (1934–2005), фольклорист, структураліст, семіотик, автор психоаналітичних інтерпретацій фольклорних текстів, США

**Даневей, Фей** (1941), актриса, «Оскар» (1977), США

**Данелія, Георгій Миколайович** (1930), кінорежисер, лауреат Берлінського (1980) та Венеційського (1979) МКФ, народний артист СРСР (1989), Грузія – Росія

**д'Анже, П'єр-Жан Давид** (1788–1856), скульптор та медальєр, майстер скульптурного портрету, Франція

**Данжон, Андре** (1890–1967), астроном, розробник низки приладів для астрофотометрії, Франція

**Данжуа теорема**, теорема теорії динамічних систем

**Данжуа, Арно** (1884–1974), математик, президент Французької АН (1962), Франція

**Даніїл (пророк)** (7–6 ст. до н. е.), біблійний персонаж, один з т. зв. великих пророків

**Даніїл (Чокалюк)** (1958–2005), ієрарх УПЦ (КП), митрополит Рівненський і Острозький (2000–2005), ректор Київської духовної академії (1991–2000), перший намісник відродженого Михайлівського Золотоверхого монастиря, Україна

**Данила Галицького орден**, державна нагорода України

**Данилевич, Василь Юхимович** (1872–1936), історик, археолог, нумізмат, музеєзнавець, дійсний член НТШ (1927), Росія – Україна

**Данилевський, Василь Якович** (1852–1939), фізіолог, засновник і перший директор Інституту проблем ендокринної патології АН УРСР, академік ВУАН (1926), Україна

**Данилевський, Віктор Васильович** (1898–1960), історик техніки, академік АН УРСР (1948), Україна – Росія

**Данилевський, Григорій Петрович** (1829–1890), історик, письменник, публіцист, майстер історичної прози, Україна – Росія

**Данилевський, Микола Якович** (1822–1885), соціолог, культуролог, публіцист, природодослідник, геополітик, один із засновників цивілізаційного підходу до історії, ідеолог панславізму, Росія

**Данилевський, Олександр Якович** (1838–1923), біохімік, фізіолог, фармаколог, один із піонерів біохімії, Україна – Росія

**Даниленко, Анатолій Іванович** (1938), економіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Даниленко, В'ячеслав Андрійович** (1946), геофізик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Даниленко, Віктор Михайлович** (1949), історик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Даниленко, Михайло Васильович** (1918–2002), хірург, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Даниленко, Федір Федотович** (1875 – після 1946), сходознавець-синолог, письменник, Україна – Росія

**Данилишин, Богдан Михайлович** (1965), економіст, академік НАН України (2009), Україна

**Данилів, археологічна пам'ятка**, давньоруське місто, городище якого виявлене на території Шумського р-ну Тернопільської обл.

**Данилів, Юрій Григорович** (1927–1988), кобзар і організатор бандурно-співацької справи, Україна

**Даниліт**, мінерал

**Данилко, Андрій Михайлович** (1973), комедійний актор, співак, сценарист, телеведучий, композитор, народний артист України (2008), Україна

**Данило Галицький** (1201–1264), король Русі (1253–1264), князь волинський та галицький (1238–1264), великий князь київський (1240)

**Данило Заточник** (12 чи 13 ст.), автор давньоруської літературної пам'ятки «Моління Данила Заточника»

**Данилов, Віталій Іванович** (1902–1954), фізик, академік АН УРСР (1951), Україна

**Данилович, Гнат Миколайович** (1787–1843), правознавець, історик, один з перших дослідників пам'ятників законодавства і літописання Великого князівства Литовського, вважається зачинателем білоруського національного руху, Польща – Литва – Білорусь

**Данилюк, Іван Ілліч** (1931–1988), математик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Данильченко, Сергій Петрович** (1974), спортсмен (боксер), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон Європи (1998), Україна

**Данина**, 1) натуральні або грошові побори з переможених на користь переможців; 2) форма податків з населення в епоху раннього феодалізму

**Даних автоматизована обробка**, обробка даних технічними та програмними засобами за участю людини

**Даних оперативне оброблення**, складна обробка даних в реальному часі

**Дані аналогові**, дані, що мають аналогове подання

**Данієлс, Феррінгтон** (1889–1972), хімік та фізик, один з піонерів дослідження сонячної енергетики, США

**Данієль, Юлій Маркович** (1925–1988), поет, прозаїк, перекладач, дисидент, одна із ключових фігур російського «шестидесятництва», Росія

**Данії національний музей**, найбільша історико-культурна музейна установа Данії, діє у м. Копенгаген з 1849

**Даніо** (Danio), рід риб родини коропових

**Данія**, Королівство Данія, держава в Північній Європі

**Данкен, Роберт** (1919–1988), поет, одна з ключових фігур «біт-покоління», США

**Д'Аннунціо, Габріеле** (1863–1938), поет, драматург та політик, класик європейської літератури та один з ідеологів італійського фашизму, Італія

**Данса**, аквітанська форма ліричної поезії, створена у 13 ст. в середовищі трубадурів, супроводжувалася танцями

**Дансон**, кубинський повільний парний танець

**Данстейбл, Джон** (1390–1453), композитор, творчість якого є важливою сполучною ланкою між музикою Середньовіччя і поліфонією епохи Відродження, Велика Британія

**Данська мова**, мова скандинавської групи германської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Данська протока**, протока між островами Гренландія та Ісландія, сполучає Гренландське море Північного Льодовитого океану з морем Ірмінгера Атлантичного океану

**Данські протоки**, Балтійські протоки, система проток між півостровами Скандинавським і Ютландією

**Данте Аліг'єрі** (1265–1321), поет, один із творців літературної італійської мови, Італія

**Дантон, Жорж Жак** (1759–1794), один з лідерів Великої французької революції, Франція

**Данцір**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1848 м

**Данченко, Сергій Володимирович** (1937–2001), театральний режисер, народний артист УРСР (1977) та СРСР (1988), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Данькевич, Костянтин Федорович** (1905–1984), композитор, піаніст, народний артист СРСР (1954), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Данько, Тарас Григорович** (1980), спортсмен (вільна боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2005), Україна

**Данься**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, сукупність ландшафтів, розташованих переважно у провінції Хунань, Китай

**Даньшин, Анатолій Андрійович** (1934–1984), оперний співак (баритон), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Дао**, одне з найважливіших понять китайської філософії, центральне поняття даосизму

**Дао де цзін**, головний канонічний текст даосизму

**Дао цзан**, «Скарбниця дао», повне зібрання релігійних та філософських текстів даосизму

**Даоань** (312–385), буддійський мислитель, перший китайський патріарх буддизму, Китай

**Даосизм**, китайське традиційне вчення, що включає елементи релігії і філософії

**Даошен** (355–434), буддійський чернець, перекладач, коментатор, один з ідейних попередників школи чань-буддизму

**Дар аль-іслам**, традиційна мусульманська назва територій, де діє мусульманський релігійний закон і де політично панують мусульмани

**Дарбу інтеграл**, одне з можливих визначень інтегралу функції

**Дарбу, Жан Гастон** (1842–1917), математик, міжнародний авторитет у сфері математичного аналізу, Франція

**Дарвін, Джордж Говард** (1845–1912), астроном та математик, міжнародний авторитет у небесній механіці, теорії приливів, космогонії, теорії стійкості рідких тіл, що обертаються, Велика Британія

**Дарвін, Еразм** (1731–1802) лікар, натураліст, винахідник і поет, один із видатних діячів британського Просвітництва, Велика Британія

**Дарвін, Френсіс** (1848–1925), ботанік, міжнародний авторитет у фізіології рослин, Велика Британія

**Дарвін, Чарльз Роберт** (1809–1882), біолог, натураліст, автор еволюційної теорії розвитку, Велика Британія

**Дарвінізм**, напрям еволюційної думки

**Дарвінізм соціальний**, соціал-дарвінізм, соціологічна теорія, згідно з якою закономірності природного відбору і боротьби за існування, виявлені Ч. Дарвіном у природі, розповсюджуються на відносини в людському суспільстві

**Даргинська мова**, мова нахсько-дагестанської гілки лаксько-даргинської групи кавказької сім'ї мов

**Даргинці**, етнічна група Північного Кавказу, що говорить даргинською мовою, друга за чисельністю у Дагестані

**Даргомижський, Олександр Сергійович** (1813–1969), композитор, основоположник реалістичного напрямку в російській музиці, Росія

**Дардаї, Іштван** (1940), кінорежисер, лауреат Берлінського МКФ (1989), Угорщина

**Дарданелли**, протока між Європою (Балканський півострів) і Азією (півострів Мала Азія)

**Дарденн, брати**, Жан-П'єр (1951) та Люк (1954), кінорежисери, сценаристи, продюсери, «Золота пальмова гілка» (1999, 2005), Франція

**Дардські мови**, група індоіранських мов, поширена у гірських районах Афганістану, Пакистану й Індії

**Даревич, Юрій-Василь** (1939), фізик, іноземний член АН України (1992), Україна – Канада

**Даревський, Ілля Сергійович** (1924–2009), біолог, міжнародний авторитет з герпетології, член-кореспондент АН СРСР (1987), Україна – Росія

**Дарема замок та собор**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки архітектури 11 ст., м. Дарем, Велика Британія

**Дарендорф, Ральф** (1929–2009), соціолог, один із основних представників концепції соціального конфлікту, Німеччина – Велика Британія

**Дар-ес-Салам**, місто в Танзанії, 4,4 млн мешканців

**Дар'є, Даніель** (1917), актриса, лауреат Берлінського МКФ (2002), Франція

**Дар'єн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Панама

**Дари Святого Духа**, дари благодаті, що полягають в особливих проявах сили Святого Духу у вірян, для творення Християнської Церкви і порятунку людей

**Дарі**, фарсі-кабулі, кабульсько-перська мова, мова південно-західної підгрупи іранської групи мов, з літературних мов Афганістану

**Дарій I Великий** (550–486 до н. е.), цар Персії (522–486 до н. е.)

**Дарій II** (?–404 до н. е.), цар Персії (423–404 до н. е.)

**Дарій III** (381–330 до н. е.), цар Персії (336–330 до н. е.)

**Даріо, Рубен** (1867–1916), перший всесвітньо відомий латиноамериканський поет, один з найяскравіших представників модернізму в іспаномовній літературі, Нікарагуа

**Дарлан, Франсуа** (1881–1942), воєначальник і політик, адмірал ВМС Франції, один із лідерів режиму Віші (1940–1942), Франція

**Дармстетер, Арсен** (1846–1888), філолог, фахівець з іудаїзму, реставратор старофранцузької мови, Франція

**Дармстетера закон**, пояснення фонетичних процесів, що відбувались у чотирискладових словах у початковому періоді перетворення галльської латини у старофранцузьку мову

**Дармштадтій**, хімічний елемент, символ – Ds, атомний номер – 110

**Дарницький табір військовополонених**, один з найбільших на теренах України концентраційний табір, створений німецькою окупаційною владою в Дарницькому лісі Києва в період Другої світової війни (1941–1943 роки)

**Дароносиця**, невеликий ковчег, що використовується з метою перенесення Святих Дарів для здійснення таїнства причастя поза храмом

**Дарохранилища**, священний посуд, в якому зберігаються Святі Дари (Тіло і Кров Христові), що використовуються для причастя

**Даррел, Джералд** (1925–1995), біолог, зоолог та письменник, засновник Міжнародного фонду охорони дикої природи, Велика Британія

**Даррел, Лоуренс** (1912–1990), письменник, поет, класик англomовної літератури 20 ст., Індія – Велика Британія

**Дарсонвалізація**, метод фізіотерапевтичної дії на поверхневі тканини і слизисті оболонки організму людини імпульсними струмами високої частоти

**Дартс**, вид спорту, гра, метою якої є влучити короткими стрілами (дротиками) у круглу мішень (дартс), яка прикріплена до стіни

**Даршана**, шість ортодоксальних філософських шкіл, які складають філософію індуїзму: санкх'я, йога, н'яя, вайшешика, міманса, двайта

**Дассен, Джо** (1938–1980), співак, композитор і музикант, США – Франція

**Дассен, Жуль** (1911–2008), кінорежисер, класик жанру нуар, лауреат Каннського МКФ (1955, 1957), США – Греція

**Дассо, Марсель** (1892–1986), авіаконструктор та підприємець, Франція

**Дастан**, епічний жанр у літературах Близького Сходу та Середньої Азії

**Дастархан**, загальна назва для місця трапези у народів Центральної Азії

**Датискові** (Datisceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гарбузоцвітих

**Датоліт**, мінерал

**Датування археологічне**, науковий принцип датування археологічних пам'яток

**Датун**, місто у Китаї, 1 млн мешканців

**Датчик**, сенсор, пристрій, що перетворює певну вимірювану величину (тиск, температуру, частоту тощо) на сигнал, зручний для передавання, подальшого перетворення, зберігання і реєстрації

**Даугавпілс**, друге за розмірами та значенням місто Латвії, 93 312 мешканців

**Дауд, Мухаммед** (1908–1978), президент (1977–1978) та прем'єр-міністр (1953–1963, 1973–1977) Афганістану

**Дауес, Чарльз Гейтс** (1865–1951), державний секретар США (1925–1929), Нобелівська премія миру (1925), США

**Дауна синдром**, генетична патологія

**Даунінг-стріт**, вулиця в Лондоні, місце розташування резиденції британського прем'єр-міністра

**Даунс Ентоні** (1930), економіст і політолог, експерт з державного управління, США

**Даури**, народність на півночі Китаю

**Дафна**, персонаж давньогрецької міфології, німфа

**Дафні, Хозіос Лукас та Неа Моні у Хіосі**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, монастирі 6–11 ст. у Греції

**Дафнії** (Daphnia), рід планктонних ракоподібних

**Дафніфілові** (Daphniphyllaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикаменецевитих

**Даффі, Брайан** (1954), астронавт, США

**Дах**, верхня конструкція будівлі, яка служить для захисту від атмосферних опадів, дощової і талої води

**Дах легкохвилястий**, в українських церквах – дах, що має легко виражений бароковий силует

**Дахау**, нацистський концентраційний табір у 1933–1945 поблизу м. Мюнхен, Німеччина

**Дахно, Володимир Авксентійович** (1932–2006), режисер-мультиплікатор, народний артист України (1996), Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Дацан**, буддійська молитовня у бурят, калмиків та ін. ламітів

**Дацзу наскальні рельєфи**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс рельєфів 9–13 ст. в повіті Дацзу, міський округ Чунцін, Китай

**Дацит**, кисла магматична, переважно виливна, гірська порода

**Дашдоржийн Нацагдорж** (1906–1937), письменник, поет, громадський діяч, один із основоположників сучасної монгольської літератури, Монголія

**Дашкевич, Володимир Сергійович** (1934), композитор, автор багатьох популярних мелодій до кінофільмів, Росія

**Дашкевич, Всеволод Якович** (1907–1988), етнограф, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Дашкевич, Микола Павлович** (1852–1908), історик, літературознавець, фольклорист, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Дашкевич, Остафій** (1455–1535), кошовий отаман Запорозької Січі у 1508, Україна

**Дашкевич, Роман Іванович** (1902–1975), галицький український політичний і військовий діяч, полковник армії УНР (генерал-хорунжий в еміграції), Україна – Австрія

**Дашкевич, Ярослав Романович** (1926–2010), історик та археограф, Україна

**Дашкієв, Микола Олександрович** (1921–1976), письменник, поет, перекладач, майстер наукової фантастики, Україна

**Дашкова, Катерина Романівна** (1743–1810), літератор, мемуарист, одна з ключових фігур російського Просвітництва, директор Петербурзької АН (1783–1794), Росія

**Даян, Моше** (1915–1981), міністр оборони (1967–1974) та закордонних справ (1977–1979) Ізраїлю

**Двадцять століття Фокс** (20th Century Fox), одна із шести найбільших кінокомпаній США

**Двадцятип'ятитисячники**, робітники промислових підприємств, спрямовані до українських сіл для здійснення колективізації на поч. 1930-х

**Дванадцять свята**, 12 найважливіших, після Великодня, свят православ'я, що присвячені подіям земного життя Ісуса Христа і Богородиці

**Дванадцять таблиць законів**, кодифікація державного закону від народу у Стародавньому Римі (51–449 до н. е.). Закони Дванадцять таблиць були створені спеціальною комісією з 10 осіб і регулювали практично усі галузі життя

**Дваріонас, Баліс** (1904–1972), композитор, диригент, піаніст, музичний педагог, народний артист СРСР (1954)

**Двері**, отвір у стіні для входу і виходу з приміщення, або отвір у внутрішній простір чого-небудь (літака, автомобіля, печі, шафи і т. п.)

**Двигун** (або мотор, також силова установка), енергосилова машина, що перетворює який-небудь вид енергії на механічну роботу. Двигуни ділять на первинні і вторинні

**Двигуни первинні** (гідротурбіни, двигун внутрішнього згоряння та інші) безпосередньо перетворюють енергію природних ресурсів (води, ядерного палива) у механічну, електричну тощо енергію

**Двигуни вторинні** (наприклад, електричні) одержують енергію від первинних двигунів, перетворювачів чи накопичувачів енергії (наприклад, сонячних батарей, пружинних механізмів)

**Двигун у інформатиці**, комп'ютерна програма, яка забезпечує необхідний для побудови інших програм набір функцій та процедур

**Двинська губа**, затока в південно-східній частині Білого моря

**Двійкова система**, система числення, що використовує для запису чисел тільки два символи

**Двійник**, закономірне непаралельне зрощення кристалічних індивідів одного мінералу, пов'язаних один з одним віссю або площиною симетрії, яких немає в одиночних кристалах

**Двійниковання**, зрощення в монокристалі областей із закономірно зміненою орієнтацією кристалічної структури

**Двінозаври** (Dvinosaurus), рід вимерлих амфібій

**Двобій козацький**, український національний вид змішаних бойових мистецтв

**Двобічно-симетричні** (Bilateralia), велике парафілетичне угруповання тварин, через тіло яких можна провести одну площину симетрії

**Двовекторність**, різні, протилежні напрями спрямування зовнішньої політики України, що зумовлено її географічним розташуванням

**Двовірш**, найпростіша строфа, написана будь-яким розміром, що складається з двох рядків, об'єднаних римою

**Двовір'я**, релігійне явище, яке полягає в співіснуванні християнства та «дохристиянської віри», було поширене на землях східних слов'ян в 10–14 ст.

**Двовладдя**, діархія, форма правління, при якій в одній країні співіснують дві влади

**Дводольні** (Dicotyledones), клас насінних рослин відділу вищих рослин

**Двозначності принцип**, принцип, відповідно до якого будь-яке висловлювання має тільки одне із двох можливих значень: «істинно» або «хибно»

**Двойніков, Валерій Васильович** (1950), спортсмен (дзюдо), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1976), Росія – Україна

**Двоїна**, граматична категорія числа, вживана для позначення двох осіб або парних предметів

**Двоїстості принцип**, концепція в математиці, щодо булевих функцій

**Двокрапка**, розділовий знак у вигляді двох розміщених одна над одною крапок

**Двокрилатка**, тип плоду

**Двокрилі** (Diptera), ряд комах типу членистоногих

**Дволопатеві** (Digononta), клас безхребетних тварин типу коловертів

**Дволусківниця зігнута** (Парафоліс зігнутий) (*Parapholis incurva*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Двопартійна система**, біпартизм, домінування в політичному житті двох потужних політичних партій які змагаються за владу, одна з них перебуває при владі, а інша – в опозиції



**Двопілля**, землеробська система господарювання, базується на змінному почерговому використанні двох полів

**Дворжак, Антонін** (1841–1904), композитор, класик світової музики, основоположник чеської національної музичної школи, Чехія

**Дворжецький, Владислав Вацлавович** (1939–1978), актор, Національна премія України ім. Шевченка (1975), Росія

**Дворізцеві**, кускусоподібні (Phalangeriformes), ряд сумчастих ссавців

**Дворічанський парк**, природоохоронна, наукова, рекреаційна установа, яка розташована у Дворічанському р-ні Харківської області

**Дворічанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Дворічна**, селище міського типу, адміністративний центр Дворічанського р-ну Харківської обл.

**Дворкін, Рональд Майлз** (1931–2013), політолог, філософ і теоретик права, творець концепції права як цілісності / чесності, США – Велика Британія

**Дворніков, Тит Якович** (1862–1922), живописець-пейзажист, Росія – Україна

**Дворнік, Френсіс** (1893–1975), історик та богослов, один з провідних славістів та візантологів 20 ст., Чехія – США

**Дворський, Павло Ананійович** (1953), естрадний співак, композитор, народний артист України (1994), Україна

**Дворятник крейдовий** (Diplotaxis cretacea), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Дворянство**, у феодальному і, пізніше, в капіталістичному суспільстві: привілейований панівний клас (з поміщиків-землевласників, їх нащадків і чиновників, що вислужилися)

**Двостулкові**, пластинчатозяброві (Bivalvia), клас безхребетних тварин типу моллюсків

**Двоустки**, застаріла назва групи плоских паразитичних червів

**Двох тіл задача**, фундаментальна теоретична задача про рух двох матеріальних точок, що взаємодіють між собою, важлива для класичної та квантової механіки

**Двохвістки** (Diplura), ряд комах

**Двоходкі**, амфісбени, двоходкові, амфісбенові (Amphisbaenia), група, яку іноді виділяють в підряд, лускатих плазунів

**Дгарма**, одне з найважливіших понять індійської філософії, у найзагальнішому вигляді означає «порядок», «парадигму», «норму» існування і розвитку як космосу, суспільства

**ДДТ (у музиці)**, російський рок-гурт, діє з 1980

**ДДТ (у хімії)**, дихлордифенілтрихлорметилметан, отруйна речовина, інсектицид

**Де**, одна з фундаментальних категорій китайської філософії

**Де...**, 1) префікс, що передає значення відділення, видалення, відміни, знищення, відсутності; 2) рух вниз, зниження

**Де Бройля хвилі**, хвилі, пов'язані з будь-якою рухомою мікрочасткою, відображають їх квантову природу

**Де Гаспері, Альчіде** (1881–1954), прем'єр-міністр Італії (1945–1953)

**Де Моргана закони**, логічні правила, що зв'язують пари логічних операцій за допомогою логічного заперечення

**Де Ніро, Роберт** (1943), актор, продюсер, «Срібний ведмідь» (2007), «Золотий лев» (1993), «Оскар» (1975, 1981), США

**Де Пальма, Брайан** (1940), кінорежисер та сценарист, «Срібний ведмідь» (1969), «Золотий лев» (2007), США

**Де Рада, Ієронім** (1814–1903), письменник, поет, публіцист, основоположник албанського літературного романтизму, ідеолог національно-визвольного руху Албанії, Італія – Албанія

**Де Сантіс, Джузеппе** (1917–1997), кінорежисер та сценарист, один з основоположників неореалізму в кінематографі, лауреат Венеційського МКФ (1947, 1988, 1995), Італія

**Де Сіка, Вітторіо** (1901–1974), кінорежисер, одна з ключових постатей неореалізму в кінематографі, Гран-прі Каннського МКФ (1951), «Золотий ведмідь» (1971), Італія

**Де Філіппо, Едуардо** (1900–1984), комедіограф, актор і режисер, лауреат Венеційського МКФ (1981), Італія

**Деб'єрн, Андре-Луї** (1874–1949), фізик і хімік, першовідкривач актинію, Франція

**Дебай, Петер Йозеф Вільгельм** (1884–1966), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1936), Нідерланди, США

**Дебальцеве**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Дебальцівсько-Іванівський кряж**, височина у межах Донецької височини

**Дебаркадер**, 1) плавуча несамохідна споруда (зазвичай у вигляді понтона з 2- або 3-поверховою надбудовою); 2) пристань, яка служить для причалювання й відправлення річкових суден

**Дебая закон теплоємності**, закон залежності теплоємності від температури

**Дебая радіус екранування**, величина із розмірністю довжини, якою характеризує екранування кулонівського потенціалу

**Дебая температура**, характеристика для твердих тіл, яка має розмірність температури й визначає характер температурної залежності теплоємності твердого тіла

**Дебая формули**, формула для визначення теплоємності кристалічної ґратки

**Дебеляк, Алеш** (1961), поет, перекладач, есеїст, соціолог, культуролог, Словенія

**Дебелянов, Димчо** (1887–1916), поет, один із укладачів першої антології болгарської поезії, Болгарія

**Деберайнер, Йоганн Вольфганг** (1780–1849), хімік, котрий першим сформулював періодичний закон хімічних елементів, Німеччина

**Дебет**, 1) ліва сторона бухгалтерського обліку, де відбиваються господарські операції; 2) борг, заборгованість з погашення (неповернення) кредиту

**Дебільність**, різновид олігофренії

**Деблокування**, 1) військова операція, спрямована на звільнення від блокування оточених підрозділів (частин, з'єднань), кораблів, торговельних суден тощо; 2) визволення укріпленого району або населеного пункту від ворожої блокади; 3) зняття власної блокади, облоги

**Дебор, Гі** (1931–1994), філософ-марксист, історик, письменник, художник-авангардист, режисер, один з лідерів ситуаціонізму, Франція

**Деборд-Вальмор, Марселіна** (1786–1859), поетеса, одна з найбільш значних представників французького романтизму, Франція

**Деборін, Абрам Мойсейович** (1881–1963), філософ-марксист, академік АН СРСР (1929), Литва – Росія

**Дебре, Жерар** (1921–2004), економіст, Нобелівська премія з економіки (1983), Франція – США

**Дебре, Мішель** (1912–1996), прем'єр-міністр Франції (1959–1962)

**Дебре, Олів'є** (1920–1999), живописець, графік, театральний художник, представник абстрактного експресіонізму, Франція

**Дебрецен**, друге за значенням та населенням місто Угорщини, 200 тис. мешканців

**Дебуа, Патрік** (1955), католицький священик, здійснив великий внесок у дослідження винищення євреїв нацистами на території України, Білорусії і Росії та ін. східно-європейських країн, Франція

**Дебюро, Жан-Гаспар** (1796–1846), актор-мім, творець образу П'єро, Франція

**Дебюссі, Клод** (1862–1918), композитор, музичний критик, Франція

**Дев'ятова, Тетяна Миколаївна** (1948), спортсменка (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (1964), Україна

**Дева**, гірський хребет на о. Хонсю в Японії

**Девальвація**, офіційне зниження вартості грошової одиниці, проведене відповідно до законодавства країни керівними органами держави

**Девастація**, винищення збудників гельмінтозів

**Девгенісве діяння**, давньоруський переказ 12–13 ст. візантійської поеми 10 ст. «Дигеніс Акріт»

**Девелопменталізм**, 1) концепція, відповідно до якої розвиток є безперервним прогресивним процесом; 2) один із напрямів політичного аналізу, який передбачає вивчення політичної динаміки і процесів переходу до нових форм суспільного устрою

**Девер, Патрік** (1947–1982), актор, зірка європейського кінематографу 1970-х, Франція

**Деверія, Ашіль** (1800–1857), живописець, аквареліст, літограф, майстер портрету та фривольної мініатюри, Франція

**Деві**, надприродні істоти, що зустрічаються в іранській, слов'янській, грузинській, вірменській, тюркській міфологіях, у зороастризмі – злі духи

**Деві, Гемфрі** (1778–1829), фізик та хімік, геолог, один із основоположників електрохімії, президент Лондонського королівського товариства (1820–1829), Велика Британія

**Девіація (біологія)**, відхилення у розвитку

**Девіація (в артилерії)**, явище випадкового, не врахованого в законах розсіювання, відхилення снарядів (куль) від середньої траєкторії, очікуваної за даних умов стрільби

**Девіація комунікативна**, збій у спілкуванні, недосагнення перлокутивного ефекту тощо, причиною якого є недостатня комунікативна компетенція адресата, перш за все недотримання правил, максим, постулатів, конвенцій комунікативного кодексу

**Девіація магнітна**, похибка показань магнітного компасу, спричинена збуреннями від предметів на борту носія компаса

**Девіація мовна**, збій у спілкуванні, причиною якого є недостатня мовна компетенція учасників

**Девідсон, Джон** (1857–1909), поет, драматург, майстер балади, класик шотландської літератури, Велика Британія

**Девідсон, Дональд** (1917–2003), філософ, міжнародний авторитет у філософії свідомості і філософії мови, ввів до філософії свідомості поняття супервентності, США

**Девізи**, платіжні засоби, за допомогою яких здійснюють міжнародні розрахунки

**Девіс, Анджела** (1944), правозахисниця, діячка комуністичного руху, соціолог, педагог і письменник, США

**Девіс, Бетт** (1908–1989), актриса, лауреат Каннського (1951) та Венеційського (1937) МКФ, «Оскар» (1936, 1939), президент Кіноакадемії у 1941, США

**Девіс, Майлз** (1926–1991), джазовий сурмач, композитор, США

**Девіс, Раймонд** (1914–2006), хімік, Нобелівська премія з фізики (2002), США

**Девіссон, Клінтон Джозеф** (1881–1958), фізик, Нобелівська премія з фізики (1937), США

**Девлет I Герай** (1512–1577), хан Криму (1551–1577)

**Девлет II Герай** (1648–1718), хан Криму (1699–1702 та 1709–1713)

**Девлет III Герай** (1647–1717), хан Криму (1716–1717)

**Девлет IV Герай** (1730–1780), хан Криму (1769–1770 та 1775–1777)

**Деволуційна війна 1667–1668**, війна між Францією та Іспанією за Іспанські Нідерланди

**Деволуція**, процес передачі повноважень від центральних органів влади до регіональних, при якому зберігається за урядом відповідальність за політику держави загалом у всіх напрямках

**Девон (графство)**, Девоншир, графство на південному заході Англії

**Девон (острів)**, острів в Канадському Арктичному архіпелазі

**Девонський період**, четвертий геологічний період палеозойської ери

**Дев'ятдесятники**, покоління діячів української культури, здебільшого літератури, що стали відомі у 1990-х

**Дев'ятков, Микола Дмитрович** (1907–2001), вчений, фахівець у галузі військової та медичної електроніки, академік АН СРСР (1968), Росія

**Дега, Едгар Ілер Жермен** (1834–1917), живописець, один з провідних імпресіоністів, Франція

**Дегане, Жан-Люк** (1940–2014), прем'єр-міністр Бельгії (1992–1999)

**Дегейтер, П'єр** (1848–1932), робітник, композитор-самоук, автор музики до «Інтернаціоналу», Бельгія – Франція

**Дегенерація (в біології)**, морфофізіологічний регрес, процес спрощення організації, пов'язаний зі зникненням органів або систем органів

**Дегенерієві** (Degenepaseae), родина квіткових рослин порядку магнолієцвітих

**Дегідратація (в біології)**, обезводнення організму або його частин

**Деглобалізацій концепція**, нова альтернативна стратегія світового суспільного й політико-економічного розвитку, метою якої є вихід за вузькі рамки концепції економічної ефективності, в якій головною мотивацією є зниження собівартості

**Деградація**, поступове погіршення, втрата кращих властивостей і якостей

**Деградація економічна**, руйнування національної економічної системи, в т.ч. кожної з її підсистем та елементів, що проявляється у формі глибоких та тривалих криз в економіці, масовому безробітті, високій інфляції, значному зростанні економічної злочинності

**Дегтерьов, Юрій Віталійович** (1948), спортсмен (футбол), володар Кубка СРСР (1980), найкращий воротар року в СРСР (1977), Україна

**Дегуманізація**, втрата гуманістичних підвалин, загальнолюдських духовних і етичних цінностей в житті людини і суспільства, відмова від світогляду, заснованого на справедливості й людяності, повазі й пошані до особистості

**Дедекінд, Ріхард** (1831–1916), математик, міжнародний авторитет з абстрактної алгебри і основ дійсних чисел, Німеччина

**Дедекінда аксіома**, одна з аксіом безперервності

**Дедекінда ознака**, ознака збіжності числових рядів вигляду

**Дедекінда принцип**, принцип збіжності рядів

**Дедекіндів розріз**, конструкція з математичного аналізу, за допомогою якої надається математично строге визначення дійсних чисел

**Демократизація**, процес переходу від більш широких, рівних, захищених і зобов'язуючих зв'язків між державою та її громадянами, обмеження процедури обговорення політичних призначень і визначення політичного курсу держави

**Дедикація**, мовленнєвий жанр, присвята, вказівка перед початком твору імені адресата, якому автор присвячує його

**Дедуктивний метод**, спосіб дослідження, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів)

**Дедукції теорема**, загальна назва теорем, що обґрунтовують таку властивість логічного виводу: якщо із сукупності формул  $\Gamma$  і формули  $A$  виводиться  $B$ , то із сукупності формул  $\Gamma$  виводиться «Аімплікація  $B$ »

**Дедукція**, спосіб міркування, за якого окреме твердження отримують із більш загальних положень відповідно до логічних правил виводу

**Деетимологізація**, втрата смислового зв'язку або споріднення між однокореновими словами і між коренями споріднених слів

**Деетнізація**, процес втрати етнічних традицій, що призводить до зникнення етносу як системної цінності, коли його представники стають частиною інших етносів

**Дежавю**, психічний стан, коли людина відчуває, що вона колись вже була у такій ситуації, проте це відчуття не зв'язується з певним моментом минулого, а належить до «минулого взагалі»

**Дежнєв, Семен Іванович** (1605–1673), мореплавець та першопрохідник, дослідник Східного та Північного Сибіру, Росія

**Дежнєва мис**, крайня східна точка Євразії

**Дез...**, префікс, що передає значення знищення, видалення або відсутності чогось, а також викривлення чогось

**Дезактивація**, 1) усунення радіоактивних елементів із забруднених поверхонь; 2) втрата молекулою енергії, яка потрібна для вступу в хімічну реакцію

**Дезалкілювання**, реакція відщеплення алкільної групи в органічних сполуках

**Дезамі, Теодор** (1803–1850), філософ, предтеча марксизму, автор поняття «комуна» як принципу організації суспільства, Франція

**Дезамінування**, відокремлення аміногрупи від молекул органічних сполук

**Дезамінування окисне**, окисний розклад амінокислот у тварин

**Дезертирство**, самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією самою метою на службу у разі призначення, переведення, відпустки тощо

**Дезидерати**, необхідні для поповнення колекції предмети

**Дезінсекція**, комплекс заходів для знищення і врегулювання кількості комах

**Дезінтегративна функція**, здатність за певних умов послаблювати стабільність і стійкість особи, певних соціальних груп чи суспільства загалом і навіть викликати релігійне протистояння

**Дезінтегратор**, машина, якою подрібнюють крихкі, не дуже тверді матеріали

**Дезінтеграція**, розпад, розподіл на частини цілісної структури, послаблення, порушення зв'язків у єдиній інтеграційній системі

**Дезінтеграція політична**, сукупність політичних процесів, наслідком яких є роз'єднання суспільства, його політичних структур у межах однієї держави або кількох

держав внаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх деструктивних чинників

**Дезінфекція**, різновид контролю мікроорганізмів та інфекційних агентів середовища і поверхні тіла

**Дезоксикортікостерон**, проміжний продукт синтезу гормонів кори наднирників

**Дезоксирибовіруси**, віруси, що містять ДНК

**Дезоксирибоза**, дезоксицукор, формально – рибоза, в молекулі якої відновлено гідроксил в положенні 2; моносахарид, що входить до складу ДНК

**Дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК)**, один із двох типів природних нуклеїнових кислот, хімічна речовина – носій спадкової інформації

**Дезоксирибонуклеопротейди**, комплекси білків і ДНК

**Дезоксисахари**, моносахари, у яких одна чи декілька гідроксильних груп заміщені атомами водню

**Дезорм, Шарль-Бернар** (1777–1862), фізик та хімік, першим описав явище каталізу, Франція

**Дезурбанізм**, 1) напрям в архітектурі та містобудуванні 20 ст., який ґрунтується на запереченні прогресивної ролі міст; 2) розселення серед природи таким чином, щоб більша частина людей одержала власне індивідуальне житло на невеликих (близько 1 га) земельних ділянках

**Дей, Олексій Іванович** (1921–1986) літературознавець, фольклорист, книгознавець, упорядник «Словника українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)», Україна

**Дей, Стівен** (1594–1668), першодрукар Північної Америки, Велика Британія

**Дейвіс, Валентайн** (1905–1961), сценарист, премія «Оскар» (1948), США

**Дейвіс, Вільям Морріс** (1850–1934), географ і геолог, один з основоположників геоморфології, США

**Дейвіс, Джон** (1550–1605), мореплавець, картограф, дослідник Західної Арктики і Південної Атлантики, Велика Британія

**Дейвіс, Норман** (1939), історик, фахівець із загальноєвропейської історії та історії Польщі, Велика Британія

**Дейвіс, Робертсон** (1913–1995), письменник, драматург, критик, журналіст, класик англомовної прози 20 ст., Велика Британія

**Дейвіса затока**, затока (протока), що розділяє Гренландію і Баффінову землю

**Дейвіса море**, околичне море Індійського сектора Південного океану біля берегів Антарктиди

**Дейген, Михайло Федорович** (1918–1977), фізик-теоретик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Дейк, Антоніс ван** (1599–1641), живописець і графік, майстер придворного портрета і релігійних сюжетів у стилі бароко, Бельгія – Велика Британія

**Дейк, Тейн ван** (1943), лінгвіст, один із засновників методики дискурс-аналізу, Нідерланди

**Дейксис вторинний**, дейксис, не пов'язаний безпосередньо з конкретною мовленнєвою ситуацією

**Дейкстра, Едсгер Вібе** (1930–2002), вчений у галузі комп'ютерних наук, Премія Тюрінга (1972), Нідерланди

**Дейл, Генрі Галлет** (1875–1968), нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1936), Велика Британія

**Дей-Люїс, Деніел** (1957), актор, «Оскар» (1989, 2007, 2012), Велика Британія

**Деймос**, супутник Марса

**Дейнека, Василь Степанович** (1949–2014), математик, академік НАН України (2006), Україна

**Дейнека, Олександр Олександрович** (1899–1969), живописець, графік, скульптор, класик соціалістичного реалізму, Росія

**Дейноцефали** (Deinocerphalia), підряд вимерлих ссавців

**Дейталлакс**, корелятивна зміна органу тварини, як наслідок пристосування до інших органів в процесі еволюції

**Дейтерій**, стабільний ізотоп водню з атомною масою 2

**Дейтероміцети, недосконалі гриби** (Deuteromycota), група вищих грибів, яку іноді розглядають як відділ

**Дейтонські угоди 1995**, мирні угоди, підписані між учасниками громадянської війни у Боснії та Герцеговині у листопаді 1995 у м. Дейтон, США

**Дейтрон**, ядро атома дейтерію (D<sup>+</sup>), ізотопу водню з масовим числом 2

**Дейч, Олександр Йосипович** (1893–1972), театрознавець, фахівець з історії українського театру, Україна – Росія

**Дейдеологізація**, соціально-філософська і соціально-політична концепція, яка набула широкого розповсюдження на Заході у 1950-х і проголосила кінець ідеології

**Дейзоляція**, соціальне явище, протилежне соціальній ізоляції

**Дейіндивідуалізація**, втрата індивідом власної самооцінки, небажання її визначати, розчинення у масі

**Дейіндустріалізація**, зміни соціальної структури, пов'язані з занепадом індустріальних виробництв

**Дейсус**, назва особливого роду ікони, на якій посередині зображений Спаситель, а по боках – обернені до Нього у молитовних позах Богородиця і Іоан Предтеча

**Дейзм**, релігійно-філософське вчення, згідно з яким Бог, що є безособовою першопричиною світу, не втручається в процеси і явища, що відбуваються в світі

**Дека**, деталь струнних інструментів

**Дека...**, складова частина слова, що передає значення 10, вдесятеро, служить для утворення назв кратних одиниць фізичних величин, що дорівнюють 10 вихідним одиницям

**Декабристів парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Кам'янка Черкаської обл.

**Декабристів повстання**, антимонархічний збройний виступ російських дворян 26.12.1825 з метою встановлення в Росії конституційного ладу

**Декабристська література**, сукупність літературних текстів російських письменників початку 19 ст., що були учасниками декабристського руху або його сучасниками

**Декадентство**, мистецька і літературна течія в Європі кінця 19 ст.

**Декае, Анрі** (1915–1987), кінооператор, представник своєї професії у кінематографі «нової хвилі», Франція



**Декалог**, десять заповідей, релігійно-моральний кодекс, покладений в основу іудаїзму і християнства

**Деканат**, у католицькій церкві та англіканстві – адміністративний округ у складі єпархії, що об'єднує поруч розташовані парафії

**Деканське плоскогір'я**, Декан, плоскогір'я на півострові Індостан в Індії

**Декарбоксілазування**, відщеплення  $\text{CO}_2$  від карбоксильної групи

**Декарт, Рене** (1596–1650), філософ, математик, механік, фізик і фізіолог, Франція

**Декартів добуток множин**, прямий добуток двох множин  $X$  та  $Y$  – це множина усіх можливих впорядкованих пар, у яких перша компонента належить множині  $X$ , а друга – множині  $Y$

**Декартів листок**, плоска крива третього порядку, котра описується рівнянням у прямокутній системі  $x^3 + y^3 = \text{Заху}$

**Декартів овал**, плоска алгебраїчна крива четвертого порядку

**Декартова система координат**, система координат у двох вимірах (також znana під назвою прямокутна система координат) задається двома осями, розташованими під прямим кутом одна до одної

**Декен, Жозеф** (1807–1882), ботанік, міжнародний авторитет у сфері вивчення папоротеподібних і сім'яних рослин та водоростей, Бельгія – Франція

**Декла**, у латиській міфології – одна з богинь долі

**Декларатив**, тип мовленнєвого акту, ілюкутивна мета котрого встановити відповідність між пропозиційним змістом повідомлення та реальністю

**Декларація**, офіційна заява від імені уряду або партії, урочисте проголошення основних принципів зовнішньої або внутрішньої політики держави, програмних положень політичних партій, а також документ, у якому вони викладені

**Декларація незалежності США 1776**, виданий Другим Континентальним конгресом північноамериканських колоній Великої Британії документ, прийнятий 4 липня 1776 року, яким було проголошено, що тринадцять колоній у Північній Америці стають вільними та незалежними державами і що всі політичні зв'язки між ними та Великою Британією анулюються

**Декларація прав людини і громадянина 1789**, програмний документ Великої французької революції, прийнятий постановою Французьких Національних зборів 26 серпня 1789

**Декларація прав народів Росії 1917**, законодавчий акт з національного питання, прийнятий Раднаркомом РРФСР 15.11.1917

**Декларація прав національностей України 1991**, акт, ухвалений ВР України 01.11.1991

**Декларація про державний суверенітет України**, політико-правовий документ, прийнятий 16.07.1990, яким проголошено державний суверенітет України, самостійність, повноту і неподільність влади в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах

**Деклазит**, мінерал, гідроксилванадат свинцю та цинку

**Декодування**, процес зворотного перетворення коду (вчи- няється одержувачем) до форми вихідної символічної системи (задається відправником), для отримання вихідного повідомлення

**Декolonізація**, процес надання незалежності й повного суверенітету домініонам, підмандатним територіям, колоніям

**Декомпозиція**, у інформації – науковий метод, що використовує структуру задачі і дозволяє замінити вирішення однієї великої задачі рішенням серії менших завдань, нехай і взаємопов'язаних, але більш простих

**Декомунізація**, процес усунення з суспільного, політичного й правового життя комуністичної ідеології

**Деконструктивізм**, напрям в архітектурі

**Деконструкція**, напрям постструктуралізму

**Деконструкція (у мовознавстві)**, підхід в інтерпретації текстів у межах постструктуралізму і постмодернізму

**Декор**, сукупність елементів оформлення архітектурної споруди або її інтер'єрів

**Декоративність** (декор), засіб композиції, спрямований на виявлення суті і посилення виразності художнього твору

**Декремент підстановки**, називається число, яке рівне  $d = l_1 + \dots + l_k - k$ , де  $l_i$  – довжини незалежних циклів у розкладі підстановки,  $k$  – їх кількість

**Декрет**, політико-правовий акт, що має силу закону

**Декрет про цивільний устрій духовенства 1790**, закон від 12.07.1790, який регулював новий церковний порядок, прийнятий у Франції під час Великої французької революції

**Декреталії**, постанови римських пап (з кінця 4 ст.) у формі послань

**Декрузіль, Франсуа Антуан Анрі** (1751–1825), хімік-технолог, один із засновників об'ємного аналізу, Франція

**Декстрини**, група бактеріальних поліглюканів загальної формули

**Декстрини**, полісахарид, що отримується термічною обробкою картопляного або кукурудзяного крохмалю

**Делаварські мови**, ленапе мови, мови східної групи алгонкінської мовної гілки алгкської сім'ї індіанських мов

**Делавер (затока)**, затока Атлантичного океану біля берегів Північної Америки

**Делавер (штат)**, штат США

**Делакруа, Ежен** (1798–1863), живописець, графік, лідер романтичного напрямку в європейському живописі, Франція

**Деламар-Дебутевільль, Едуар** (1856–1901), інженер, один з піонерів автомобілебудування, Франція

**Деламбр, Жан-Батист Жозеф** (1749–1822), астроном, директор Паризької обсерваторії (1804–1822), Франція

**Деландр, Анрі-Александр** (1853–1948), астроном, міжнародний авторитет у сфері фізики Сонця і лабораторної спектроскопії молекул, Франція

**Деланнуа, Жан** (1908–2008), кінорежисер, Гран-прі Каннського МКФ (1946), лауреат Берлінського (1951) та Венеційського (1950) МКФ, Франція

**Делегітимація**, процес втрати політичної легітимності

**Делегування (в інформатиці)**, надання права (можливості) декільком користувачам одночасно або по черзі використовувати певний ресурс

**Деледда, Грація** (1871–1936), письменниця, Нобелівська премія з літератури (1926), Італія

**Делепін, Марсель** (1871–1965), хімік-органік та фармацевт, Франція

**Делерю, Жорж** (1925–1992), композитор, автор музики до кіно- та телефільмів, премія «Оскар» (1980), Франція

**Делессер, Бенжамен** (1773–1847), ботанік, малаколог, підприємець, банкір, політик, колекціонер, один з піонерів цукрової промисловості та системи соцзабезпечення, Франція

**Делеція**, тип хромосомної перебудови

**Делі**, місто, столиця Індії

**Делі, Бйорн** (1967), спортсмен (лижні перегони), 8-разовий олімпійський чемпіон (1992, 1994, 1998), 9-разовий чемпіон світу (1991, 1993, 1995, 1997), Норвегія

**Делі, Реджинальд Олдворт** (1871–1957), геолог та петрограф, Канада – США

**Деліб, Лео** (1836–1891), композитор, одна з ключових постатей романтизму в музиці, Франція

**Делібес, Мігель** (1920–2010), письменник, член Іспанської королівської академії, Іспанія

**Делієв, Георгій Вікторович** (1960), актор, режисер, народний артист України (2009), Україна

**Делійський султанат**, мусульманська держава на території сучасної Індії, що існувала у 1206–1526 і 1539–1555

**Деліквентність**, сукупність навмисних і ненавмисних протиправних вчинків або злочинів, за які законом встановлена карна відповідальність

**Делікт**, правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин

**Делілло, Дон** (1936), письменник, драматург, есеїст, класик постмодернізму, США

**Деліль, Жозеф-Нікола** (1688–1768), астроном та картограф, іноземний почесний член Петербурзької АН (1747), Франція – Росія

**Деліль, Леопольд Віктор** (1825–1910), архівіст та палеограф, член-кореспондент Петербурзької АН, Франція

**Делімарський, Юрій Костянтинович** (1904–1990), електрохімік, академік АН УРСР (1957), Україна

**Делімітативна функція фонем**, розмежувальна функція, функція, що вказує на межі слів

**Делімітація кордону**, визначення проходження лінії кордону між суміжними державами, зафіксоване в міжнародному договорі

**Делінквенція**, частина девіації, абсолютні порушення, відхилення від суворо обов'язкових норм, законів, що тягнуть за собою покарання (наприклад, тюремне ув'язнення, примусове лікування)

**Делінь, П'єр Рене** (1944) математик, Премія Філдса (1978), Премія Абеля (2013), Бельгія

**Деллі Коллі, Тоніно** (1922–2005), кінооператор, один з провідних операторів світового кінематографу другої половини 20 ст., Італія

**Деллюк, Луї** (1890–1924), кінорежисер, сценарист, кінокритик, теоретик кіномистецтва, автор концепції «фотогенії», Франція

**Делон, Ален** (1935), актор театру і кіно, кінорежисер, сценарист і продюсер, «Золотий ведмідь» (1995), Франція

**Делоне, Лев Миколайович** (1891–1969), генетик і цитолог, один з піонерів української генетики, Росія – Україна

**Делоне, Робер** (1885–1941), живописець, основоположник орфізму, Франція

**Делоне, Соня** (1885–1979), живописець, дизайнер, представниця абстракціонізму, Україна – Франція

**Делоне, Шарль-Ежен** (1816–1872), астроном та математик, авторитет у сфері теорії руху Місяця, предтеча комп'ютерної алгебри, Франція

**Делорм, Філібер** (1510/1515–1570), провідний французький архітектор епохи Відродження, Франція

**Делос**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс пам'яток античного, римського та ранньохристиянського періодів на острові Делос, Греція

**Деломо, Жан** (1923), історик та культуролог, Франція

**Дель Понте, Карла** (1947), юрист та дипломат, прокурор Міжнародного трибуналу ООН по колишній Югославії і Міжнародного трибуналу ООН по Руанді, Швейцарія

**Дельбрюк, Бертольд** (1842–1922), лінгвіст, фахівець з порівняльного мовознавства, один з головних представників школи молодогограматиків, Німеччина

**Дельбрюк, Макс** (1906–1981), біофізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1969), США

**Дельвіг, Сергій Миколайович** (1866–1944), воєначальник, військовий історик, генерал-полковник Армії УНР, Росія – Україна

**Дельво, Поль** (1897–1994), живописець, одна з ключових постатей сюрреалізму, Бельгія

**Дельоз, Жіль** (1925–1995), філософ, значний представник континентальної філософії, Франція

**Дельпі, Жюлі** (1969), актриса, зірка європейського кінематографу, Франція

**Дельсарт, Франсуа** (1811–1871), співак та педагог, реформатор вокальної педагогіки, Франція

**Дельта річкова**, форма рельєфу, що формується в зоні місяця впадіння річок у морський або озерний мілководний басейн

**Дельтаплан**, різновид літальних апаратів

**Дельф археологічні пам'ятки**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, руїни храму Аполлона Піфійського, скарбниці, театру та стадіону 6–2 ст. до н. е., Греція

**Дельфін**, сузір'я Північної півкулі

**Дельфін звичайний (Білобочка)** (*Delphinus delphis*), вид ссавців ряду китоподібних родини дельфінових, внесений до Червоної книги України

**Дельфін сірий** (*Grampus griseus*), вид ссавців родини дельфінових

**Дельфінарій**, заклад для утримання й виступів дельфінів

**Дельфіни** (*Delphininae*), підродина родини дельфінових

**Дельфіни-білобоки**, білобокі дельфіни (*Delphinus*), рід ссавців родини морських свиней

**Дельфіній** (*Delphinium*), рід судинних рослин родини жовтецевих, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Дельфінові** (*Delphinidae*), родина ссавців ряду китоподібних

**Делямінація**, тангенціальне розщеплення поверхневого шару бластомерів на два: первинного зовнішнього (ектодерму) і первинного внутрішнього (ентодерму)

**Деляну, Лівіу** (1911–1967), поет, класик молдовської літератури, Румунія – Молдова

**Дем**, сімейне угруповання у дрібних ссавців

**Дем'яненко, Анатолій Васильович** (1959), спортсмен та тренер (футбол), володар Кубка володарів кубків УЄФА (1986), 5-разовий чемпіон СРСР (1980, 1981, 1985, 1986, 1990), Україна

**Дем'янов, Микола Якович** (1861–1938), хімік-органік, академік АН СРСР (1929), Росія

**Дем'ячук, Василь Климентійович** (1897–1942), мовознавець та діалектолог доби Розстріляного відродження, учень А. Кримського, Україна

**Демагогія**, маніпуляція інформацією, спекулятивне спотворення фактів, свідоме використання у корисливих цілях неправдивих, нереальних для практичного втілення обіцянок

**Демантоїд**, ювелірний різновид мінералу андрадит групи граната

**Демаре, Лукас** (1910–1981), кінорежисер та сценарист, майстер епічної картини, класик латиноамериканського кінематографу, Аргентина

**Демаре, Ніколя** (1725–1815), фізик та геолог, реформатор французької промисловості, Франція

**Демаркація кордону**, проведення лінії державного кордону на місцевості з позначенням її спеціальними прикордонними знаками

**Демарсе, Ежен Анатоль** (1852–1903), хімік, першовідкривач Європію, Франція

**Демарш**, дипломатичні заходи держави, скеровані на те, щоб застерігати від певних дій представників іншої держави, або спонукати їх зайняти певну позицію, надати підтримку тощо

**Дембовський, Едвард** (1822–1846), філософ, письменник, політик, один з організаторів Краківського повстання 1846, Польща

**Демекологія**, розділ загальної екології, що вивчає динаміку чисельності популяцій

**Демельт, Ганс Георг** (1922), фізик, Нобелівська премія з фізики (1989), Німеччина – США

**Дементьєв, Андрій Дмитрович** (1928), поет, один з провідних російських літераторів другої половини 20 ст., Росія

**Дементьєва, Яна Михайлівна** (1978), спортсменка (академічне веслування), чемпіон Олімпійських ігор (2012), світу (2009) та Європи (2008–2011)

**Деменція**, порушення когнітивних функцій, недоумкуватість

**Демерджі**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Демерджі-яйла, 1239 м

**Демерджі-яйла**, гірський масив (яйла), належить до Головного пасма Кримських гір

**Деметра**, в грецькій міфології – богиня плодючості та землеробства

**Де-Метц, Георгій Георгійович** (1861–1947), фізик, укладач першого в Україні курсу методики викладання фізики в школах, Україна

**Демиденко, Тит Трохимович** (1891–1959), агроном, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Демидівка**, селище міського типу, адміністративний центр Демидівського р-ну Рівненської обл.

**Демидівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Демі, Жак** (1931–1990), кінорежисер, представник «нової хвилі», «Золота пальмова гілка» (1964), лауреат Берлінського МКФ (1956), Франція

**Демілітаризація**, у міжнародному праві – ліквідація відповідно до міжнародних договорів, воєнних споруд і укріплень на певній території, а також заборона мати на ній військову промисловість, утримувати збройні сили, здійснювати військові маневри і т. ін.

**Демілітаризована зона**, частина території держави, на якій за міжнародним договором ліквідовані військові споруди та інші об'єкти, заборонено утримання збройних сил

**Демілл, Вільям Черчілл** (1878–1955), режисер, драматург, сценарист, президент Кіноакадемії (1929–1931), США

**Демілл, Сесіль** (1881–1959), кінорежисер, продюсер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1939), «Оскар» (1950, 1953), США

**Демінг, Вільям Едвардс** (1900–1993), статистик, автор теорії менеджменту, США

**Демінутив**, назви суфіксальних утворень з семантикою зменшуваності, емоційної оцінності, інтимності

**Демірель, Сулейман** (1924–2015), президент Туреччини (1993–2000)

**Демір-Калу**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Нікітська яйла, 1540 м

**Демірчян, Деренік** (1877–1956), письменник, поет, перекладач, класик вірменської літератури, Грузія – Вірменія

**Демірчян, Камо Серопович** (1928), енергетик, академік АН СРСР (1984), академік РАН (1991), іноземний член НАН України (2000), Росія

**Деміург**, 1) у Стародавній Греції – майстер, вільний ремісник, пізніше назва стану ремісників; 2) у давньогрецькій

міфології та міфології народів світу термін вживається для позначення творця всього суцього, всесвіту в цілому

**Деміфологізація**, поняття сучасної філософії і мистецтва, що означає розуміння за допомогою руйнування стереотипу або включення в новий контекст

**Демков, Михайло Іванович** (1859–1939), педагог, громадський діяч, автор перших вітчизняних підручників з педагогіки, Україна

**Деммі, Джонатан** (1944), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Срібний ведмідь» (1991), лауреат Венеційського МКФ (2007, 2015), «Оскар» (1992), США

**Демобілізація**, 1) переведення збройних сил і народного господарства країни з воєнного стану на мирний; 2) скорочення після закінчення війни збройних сил до штатів мирного часу; 3) увільнення військовослужбовців із збройних сил після закінчення строку служби

**Демогеографія**, напрями наукових досліджень на стику географії населення та демографії у складі соціально-економічної географії

**Демографії та соціальних досліджень Інститут імені М. В. Птухи НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Демографічний процес**, множина однорідних демографічних подій, що відбуваються з населенням в цілому (народжуваність, смертність, шлюбність, розлучуваність та міграційний рух населення)

**Демографічні моделі**, моделі, які описують (як правило, за допомогою математичних методів) стан населення і його зміни, окремі елементи відтворення населення або процес цього відтворення в цілому

**Демографічні таблиці**, сукупність найважливіших даних про популяцію

**Демографічні хвилі**, циклічні коливання демографічних показників

**Демографія**, наука, що досліджує склад населення та динаміку його змін

**Демографія економічна**, галузь демографії, що вивчає вплив демографічних процесів на економіку

**Демографія історична**, допоміжна історична дисципліна

**Демографія політична**, наукова дисципліна, яка вивчає взаємовідносини між розміром і розподілом населення, з одного боку, й владою та політикою – з іншого

**Демографія релігій**, розділ соціології академічного релігієзнавства, що вивчає кількісні і якісні характеристики змін, які відбуваються в релігіях світу

**Демодеккоз**, хвороби з групи акаріозів

**Демократизація**, процес втілення демократичних принципів в політичну систему, культуру, стиль життя і т. д.

**Демократизація капіталу**, процес поступового наростаючого розповсюдження акцій великих компаній серед найманих працівників, внаслідок якого частина працівників стає співвласниками колективної капіталістичної власності і в обмежених масштабах здійснює управління нею

**Демократична партія (США)**, одна з двох головних партій США, що створюють двопартійну систему держави

**Демократичного централізму група**, децисти, внутрішньопартійна група в РКП(б) і КП(б)У у 1920

**Демократичного централізму принцип**, принцип побудови деяких політичних партій і громадських організацій, зокрема РКП(б)/ВКП(б)/КПРС

**Демократія**, політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ

**Демократія виборча**, реалізація політичних прав громадян на формування представництва влади від місцевих органів до президента

**Демократія народна**, термін, що використовується щодо означення групи країн, в яких було реалізовано програми змін суспільного та господарського життя відповідно до вимог комуністичної ідеології

**Демократія парламентська**, форма демократії, при якій уряд призначається депутатами парламенту

**Демократія плюралістична**, сучасна концепція демократії, відповідно до якої влада ніби «розширюється» і здійснюється як державою, так і багатьма недержавними об'єднаннями, що протидіють і зрівноважують одна одну

**Демократія представницька**, сукупність форм організації державної влади, за якої певні важливі рішення щодо управління справами суспільства й держави виносяться виборними установами (парламентами, муніципалітетами тощо)

**Демократія християнська**, політичний рух, що виступає за вирішення соціальних та економічних проблем при дотриманні християнських принципів

**Демокріт** (460–370 до н. е.), філософ, один із засновників атомістики і матеріалістичної філософії, Стародавня Греція

**Демон (в інформатиці)**, програма, яка постійно знаходиться в оперативній пам'яті комп'ютера і готова до роботи

**Демон (у релігії)**, надприродна істота, дух, що володіє надлюдською силою, належить до невидимого світу і має вплив на життя і долю людей

**Демонетизація**, втрата дорожочінними металами або монетами ролі загального еквіваленту, усіх або частини функцій грошей

**Демонжо, Мілен** (1935), актриса, почесний президент Міжнародного фестивалю короткометражного кіно «Харківський бузок», Франція

**Демонізм**, одна з форм давніх вірувань, що ґрунтувалася на уявленнях про існування надприродних істот – демонів як безплотних сутностей

**Демонологія**, сукупність міфологічних народних вірувань і уявлень, пов'язаних з існуванням злих духів (демонів), божественну силу зла чи, рідше – добра

**Демонізація**, комплекс заходів держави, спрямованих на обмеження монополістичних тенденцій в економіці та посилення конкуренції

**Демонстрація політична**, одна з форм масового виявлення політичних настроїв протесту, солідарності і т. п. шляхом проведення маніфестацій, мітингів, страйків, вуличних походів тощо



**Демонстрація (у лінгвістиці)**, спосіб доведення, тобто послідовність аргументів і зв'язок між ними та тезою

**Деморалізація**, 1) моральний занепад, розклад, розбещеність, втрата культурних і духовних (нематеріальних) цінностей. 2) занепад дисципліни, настрою, втрата здатності до дій, праці, активності

**Демос**, самоорганізована група населення, що утворює дему (територіальну громаду) на противагу неорганізованому натовпу (охлосу)

**Демоскопія**, напрям прикладної соціології, що займається проведенням опитувань населення

**Демосфен** (384–322 до н. е.), давньогрецький оратор, логограф, політичний діяч, Стародавня Греція

**Демпінг**, метод фінансової нетарифної торгової політики, що полягає в просуванні товару на ринок за рахунок зниження цін нижче нормального існуючого

**Демпстер, Артур Джефрі** (1886–1950), фізик, творець першого сучасного мас-спектрометра, Канада – США

**Демпфер**, глушник, амортизатор, пристрій для гасіння (демпфірування) або запобігання коливанням, що виникають у машинах, приладах, системах або спорудах при їх роботі

**Демулен, Каміль** (1760–1794), адвокат, журналіст і революціонер, ініціатор походу на Бастілію 14.07.1789, чим було покладено початок Великої французької революції, Франція

**Демут-Малиновський, Василь Іванович** (1779–1846), скульптор, видатний представник російського ампіру, Росія

**Демуцький, Данило Порфирівич** (1893–1954), кінооператор, соратник О. Довженка, Сталінська премія (1952), Україна

**Демуцький, Порфир Данилович** (1860–1927) фольклорист, хоровий диригент, композитор, Україна

**Демцю, Михайло Іванович** (1953), живописець-постімпресіоніст та експресіоніст, народний художник України (2010), Україна

**Демчук, Петро Іванович** (1900–1937), філософ, член-кореспондент ВУАН (1932), Україна

**Ден Сяопін** (1904–1997), діяч комуністичної партії Китаю, був фактичним керівником Китаю наприкінці 1970-х – початку 1990-х, займаючи другорядні пости керівника Генерального штабу і військового міністра, Китай

**Денар**, національна валюта Македонії

**Денарій**, динарій, назва римської срібної монети часів Республіки і перших двох століть Імперії

**Денатуралізація**, позбавлення громадянства, дозвіл на вихід або позбавлення громадянства й звільнення від прав і обов'язків, що пов'язані з громадянством

**Денатурат**, технічний спирт (етанол із домішкою метанолу)

**Денатурація білків**, втрата білками нативної форми молекул

**Денацифікація**, процес очищення німецького суспільства від залишків впливу нацистської ідеології після Другої світової війни

**Денаціоналізація (в економіці)**, передача державної власності, що виникла в процесі націоналізації, у приватну й колективні типи власності

**Денаціоналізація (у суспільствознавстві)**, процес втрати національною спільнотою своєї ідентичності під впливом асиміляційного тиску, війн та ін.

**Дендрарій**, арборетум, ділянка, на якій вирощуються колекції дерев

**Дендрит**, короткий розгалужений відросток нейрону

**Дендро...**, складова частина слова, що передає значення «дерево

**Дендробіонт**, тварина, що живе на дереві

**Дендрограмма**, схематичне зображення філогенетичного древа

**Дендрологічний парк**, дендропарк, територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються деревні рослини

**Дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету**, об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення

**Дендрологія**, розділ ботаніки, що вивчає дерева

**Дендрохронологія**, науковий метод датування, що базується на аналізі росту річних кілець дерев

**Денеб**, зірка в сузір'ї Лебеда

**Денев, Катрін** (1943), актриса, «Золотий ведмідь» (1998) та «Срібний ведмідь» (2002), лауреат Каннського (2005, 2008) та Венеційського (1998) МКФ, Франція

**Денисенко, Володимир Терентійович** (1930–1984), кінорежисер, сценарист, народний артист УРСР (1983), Національна премія України ім. Шевченка, (1979), Україна

**Денисенко, Григорій Іванович** (1919–1998), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1969), ректор Львівського (1963–1971) та Київського (1971–1987) політехнічних інститутів, Україна

**Денисенко, Лариса Володимирівна** (1973), письменниця, адвокат, телеведуча, Україна

**Денисівська Людина, людина з Денисової печери** (Denisova hominin), імовірно новий вид вимерлих людей, відомий по вкрай фрагментарному матеріалу, виявленому в Денисовій печері

**Денисов, Віталій Юрійович** (1959), фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Росія – Україна

**Денисов, Едісон Васильович** (1929–1996), композитор, новатор класичної музики, Росія

**Денисов, Сергій Петрович** (1937), фізик-ядерник, академік РАН (2011), Росія

**Денисюк, Іван Овксентійович** (1924–2009), літературознавець, франкознавець, фольклорист, педагог, Україна

**Денисюк, Юрій Миколайович** (1927–2006), фізик, один із основоположників оптичної голографії, академік РАН (1992), Росія

**Дені, Моріс** (1870–1943), живописець-символіст, Франція

**Деніел, Семюел** (1562–1619), поет, драматург, історик, сучасник Шекспіра, Велика Британія

**Денікін, Антон Іванович** (1872–1947), воєначальник та політик, один із лідерів Білого руху під час Громадянської

війни в Росії 1917–1922, потім – один з лідерів російської антибільшовицької еміграції, Польща – Росія – Франція – США

**Денікінщина**, рух під керівництвом А. Денікіна, складова Білого руху під час Громадянської війни в Росії 1917–1922

**Денім**, груба саржева тканина

**Денісон, Едвард** (1915–1992), економіст, входить у список «Ста великих економістів після Кейнса», США

**Денітрифікація**, мікробіологічний процес

**Деніц, Карл** (1891–1980), керівник Третього рейху у квітні-травні 1945, командуючий ВМС (1943–1945) та підводним флотом (1939–1943) Третього рейху, Німеччина

**Денкташ, Рауф** (1924–2012), президент незвіданої Турецької Республіки Північного Кіпру (1983–2005), Кіпр

**Деннет, Деніел** (1942), філософ і когнітивіст, міжнародний авторитет у філософії свідомості, філософії науки і філософії біології, США

**Деннштедтієві, або Гіполенісові** (Dennstedtiaceae, або Nypolepidaceae), родина папоротеподібних рослин

**Деномінація**, один із типів релігійної організації – проміжна ланка між сектою і церквою, що перебуває на стадії становлення

**Денонсація**, найпоширеніший спосіб легітимного, юридично коректного припинення дії двостороннього міжнародного договору або виходу з багатостороннього міжнародного договору в порядку і терміни, обумовлені в такому договорі

**Денотат**, об'єкт позамовної дійсності, який має на увазі мовець, коли говорить про нього

**Денотація**, буквальне значення слова, символу

**Дентикули**, декоративний мотив у вигляді зубчиків

**Дентин**, різновид кісткової тканини

**Денудация**, сукупність процесів руйнування, знесення і перенесення уламків гірських порід, підготовлених вивітрюванням

**Деньга**, російська монета, 1/2 копійки

**Деньфену історичні пам'ятки**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс на одній із п'яти священних гір даосизму Суншань, повіт Деньфен, провінція Хенань, Китай

**Деонтологія**, вчення про проблеми моралі і доброзвичайності, розділ етики

**Деонтологія медична**, сукупність етичних норм і принципів поведінки медичного працівника при виконанні своїх професійних обов'язків

**Депардє, Жерар** (1948), актор, лауреат Каннського (1990) та Венеційського (1985, 1997) МКФ, Франція

**Департамент**, 1) структурний підрозділ центрального органу виконавчої влади; 2) у деяких державах – назва установи, міністерства (напр. Державний департамент США); 3) адміністративно-територіальна одиниця у деяких країнах (Франція)

**Департизація**, процес звільнення суспільства від тотального політичного, ідеологічного, адміністративного впливу й контролю однієї партії

**Деперсоналізація**, крайня форма соціально-політичного відчуження й стандартизації особи, втрати власної індивідуальності й політичного «Я», внаслідок чого особа не може повноцінно реалізовувати себе в політичному житті

**Депеш Мод** (Depeche Mode), один із найбільш успішних гуртів в історії електронної музики, Велика Британія

**Деплазмоліз**, процес відновлення протоплазми

**Депо**, підприємство з ремонту, обслуговування та утримання рухомого складу залізниць

**Депо крові**, органи-резервуари, що накопичують кров

**Депозит**, гроші або цінні папери, золото, коштовності, які тимчасово віддані на зберігання в кредитні установи, банки

**Депозитарій**, 1) фізична або юридична особа, якій довірені депозити; 2) держава або міжнародна організація, що зберігає оригінал тексту міжнародного договору, документи про його ратифікацію, про приєднання до цього договору інших держав тощо

**Депозитарна система національна**, система органів, які ведуть рахунки власників цінних паперів

**Депозити банківські**, грошові засоби, які вносять у банк у вигляді вкладів, за які банк сплачує відсотки

**Деполітизація**, процес і досягнутий результат бажання вивести ті чи інші владні структури, організації, сфери життя й діяльності з-під активного впливу політики (насамперед політики певних політичних партій)

**Деполаризація мембрани**, зменшення різниці потенціалів у клітині

**Депонуляція**, тенденція до припинення зростання, а відтак і деяке зменшення кількості населення

**Депортації народів у СРСР**, примусові масові переселення окремих етнічних груп у СРСР

**Депортація**, примусове переселення особи, групи осіб чи народу, що визначаються соціально й політично небезпечними, за межі держави або певного регіону

**Депп, Джонні** (1963), актор, лауреат Венеційського МКФ (2015), США

**Депре, Марсель** (1843–1918), фізик-електротехнік, піонер у справі передачі електроенергії на великі відстані, Франція

**Депресія (в географії)**, будь-які пониження земної поверхні

**Депресія (в економіці)**, застій в економіці, що характеризується відсутністю зростання виробництва й ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, безробіттям

**Депресія (в медицині)**, психічний розлад, що характеризується «депресивною тріадою»: зниженням настрою і втратою здатності переживати радість (ангедонія), порушеннями мислення (негативні думки, песимістичний погляд на те, що відбувається), руховою загальмованістю

**Депресія субантарктична**, область низького атмосферного тиску, що простягається вздовж узбережжя Антарктиди

**Депривація**, 1) позбавлення доступу до важливого ресурсу, обмеження прав або привілеїв; 2) психічний стан, що виникає за неможливості задоволення важливих потреб

**Депривація відносна**, позбавлення особи прав або доступу до ресурсів, які мають інші особи, особливо ті, з ким ця особа схильна себе соціально порівнювати

**Депривація політична**, стан суб'єкта або групи, який породжує відчуття власної знедоленості у порівнянні з іншими індивідами або групами своїх політичних прав і свобод

**Депривація соціальна**, соціальний процес скорочення та (або) втрати можливостей для задоволення основних потреб індивідів або груп

**Депутат**, виборний член представницького органу державної влади або органу місцевого самоврядування

**Дерадянiзація**, ідеологія та політичний курс на остаточне усунення з політичної, культурної та інших сфер життя незалежної України залишків практики життєдіяльності УРСР

**Деражня**, місто, адміністративний центр Деражнянського р-ну Хмельницької обл.

**Деражнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Дератизація**, знищення шурів з метою зупинити розповсюдження інфекційних захворювань, особливо чуми

**Дербент**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, цитадель, старе місто та кріпосні споруди 5–19 ст., м. Дербент, Республіка Дагестан, Російська Федерація

**Дервіш**, послідовник суфізму, представник особливої соціальної групи

**Дервіш Мухаммад** (15 ст.), живописець-мініатюрист, Персія

**Дерга**, жіночий поясний одяг

**Дергачі**, місто, адміністративний центр Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Дергачівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Дерева низькостовбурні**, плодові дерева, щеплені на низько- або високорослих підщепах

**Деревина балансова**, круглий лісоматеріал, виготовлений з дерева листяних і хвойних порід у вигляді відрізків стовбура

**Деревина (у біології)**, ксилема, сукупність тканин рослини, що утворилася з камбію

**Деревинники** (Tropodendron), рід жуків родини короїдів

**Деревій** (Achillea), рід рослин родини айстрових

**Деревій голий** (Achillea glaberrima), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Деревник** (Lonicera), рід рослин родини жимолостевих

**Деревні одуди, лісові одуди** (Phoeniculidae), родина птахів

**Дерево життя**, 1) дерево світове, невід'ємна складова космогонічних і часових первісних уявлень; 2) в біології інколи так називають філогенетично дерево живого

**Дерево мамонтове**, секвойядендрон, рід рослин родини кипарисові

**Дерево (у біології)**, життєва форма рослин

**Дерево (у інформатиці)**, один із способів подання ієрархічної структури в графічному вигляді

**Деревовидні папороті**, збірна група вимерлих папоротей

**Деревогризи або ліктуси** (Lyctidae), родина жуків

**Дереволази** (Dendrobatidae), родина безхвостих амфібій

**Дереволазові** (Dendrocolaptidae), родина горобцевих птахів

**Дереворит**, ксилографія, техніка гравіювання на дереві

**Деревоточці** (Cossidae), родина нічних метеликів

**Дерев'яні храми Малої Польщі**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з шести дерев'яних храмів 14–16 ст. у Малопольському та Підкарпатському воєводствах, Польща

**Дерев'яні храми Словацької частини Карпатської гірської системи**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з восьми дерев'яних храмів 16–18 ст., Словаччина

**Дерев'яні церкви Карпатського регіону**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із 16 дерев'яних церков 16–19 ст. (8 в Україні та 8 – у Польщі), Україна (Закарпатська, Івано-Франківська та Львівська обл.), Польща (Малопольське та Підкарпатське воєводства)

**Дерев'яні церкви Мараморощини**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з восьми дерев'яних храмів 17–18 ст. в історичному регіоні Мараморощина (Марамуреш), Румунія

**Дерев'яно, Анатолій Пантелійович** (1943), історик та археолог, фахівець з історії Сибіру та Далекого Сходу, академік АН СРСР (1987), Росія

**Дерев'яно, Кузьма Миколайович** (1904–1954), генерал-лейтенант ЗС СРСР, підписант капітуляції Японії 02.09.1945 від імені СРСР, Україна

**Дерев'яно, Тетяна Тимофіївна** (1930–2001), кінознавець, директор музею О. Довженка Національної кіностудії ім. Довженка (1957–2001), Україна

**Дерегулювання**, скорочення державної регламентації підприємницької діяльності, передусім адміністративно-правового регулювання

**Дерегус, Михайло Гордійович** (1904–1997), графік та живописець, народний художник СРСР (1963), Україна

**Дереза** (Lycium), рід рослин родини пасльонових

**Дерен** (Cornus), рід рослин родини деренових

**Дерен, Андре** (1880–1954), живописець, скульптор, один із основоположників фонізму, Франція

**Деренові** (Cornaceae), родина квіткових рослин порядку дереноцвітих

**Дереноцвіті** (Cornales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Держава**, 1) сукупність людей, території, на якій вони проживають, суверенної в межах цієї території влади; 2) організація політичної влади, головний інститут політичної системи суспільства

**Держава архіпелажна**, країна, яка повністю складається з одного чи кількох архіпелагів (групи островів)

**Держава асоційована**, вид протекторату, перехідна форма зовнішньої залежності, що знаходиться між статусами колонії і самостійної держави

**Держава глобальна**, модерна назва ідеалу давньогрецьких стоїків – всесвітньої держави, космополісу, сформульована прихильниками ідеалістичного напрямку в дослідженнях міжнародних відносин

**Держава демократична**, держава, управління якою здійснюється народом, безпосередньо (пряма демократія) або опосередковано через обраних представників (представницька демократія)

**Держава загального добробуту**, політика держави, що має на меті забезпечення надання низки таких основних послуг, як охорона здоров'я, належний рівень освіти (звичай безкоштовної) завдяки державному фінансуванню

**Держава карликова**, нейтрально-описова й зневажлива назва держави, яка займає маленьку територію, має невелике населення й надто низький суверенітет

**Держава маріонеткова**, держава, яка керована ззовні, неспроможна проводити власну зовнішню політику й підтримується іншими державами

**Держава національна**, тип держави, яка є формою самоорганізації, самовизначення і самовираження певної нації на певній суверенній території

**Держава невоююча**, країна, що формально не оголосила себе в стані війни, однак, на відміну від нейтральної держави, вона не зв'язує себе рівним відношенням до воюючих сторін

**Держава поліцейська**, характеристика політичної системи, коли правова система та/або практика діяльності державного апарату фактично позбавляють громадян захисту щодо державних інститутів, які володіють інструментами примусу

**Держава правова**, форма організації й діяльності публічно-політичної влади, її взаємовідносин з громадянським суспільством, яка базується на владі права, його верховенстві

**Держава соціальна**, сучасний тип демократичної держави, який формується й розвивається в умовах відносно стабільної й розвиненої економіки і демократичної політичної системи

**Держава союзна**, тип держави, заснованої на союзному договорі, що визначає механізм регулювання відносин між сторонами – державами і державними утвореннями

**Держава теократична**, форма держави, де політична влада належить духовенству або главі церкви

**Держава унітарна**, форма державного устрою, яка базується на верховенстві суверенітету (верховної влади)

**Держава федеративна**, форма державного устрою, за якої вищі територіальні одиниці держави (суб'єкти федерації) мають певну юридично визначену політичну самостійність

**Держава-анклав**, держава, територія якої повністю оточена територією іншої держави і не має вільного виходу до моря

**Держави і права інститут імені В. М. Корецького НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Держави і права теорія**, фундаментальна наука і навчальна дисципліна, що вивчає державу і право як явища суспільного життя, основні закономірності їх виникнення і розвитку, їх сутність, призначення і функціонування в суспільстві

**Держави концепції**, концепції, що пояснюють виникнення держави, її сутність і соціальне призначення

**Держави механізм**, система способів, засобів, завдяки яким держава здійснює покладені на неї завдання й функції

**Держави невизнані**, держави, які володіють усіма державними ознаками, але не отримали визнання іншими державами і не виступають офіційними суб'єктами міжнародних відносин

**Держави форма**, характеристика держави, яка відображає особливості організації механізму здійснення державної влади і взаємодії держави з суспільством

**Держави функція**, основні напрями або види діяльності держави, які виражають її сутність і призначення, роль і місце в суспільстві

**Державин, Володимир Миколайович** (1899–1964), літературознавець та критик, один з активних діячів Мистецького українського руху, Росія – Україна – Німеччина

**Державін, Гаврило Романович** (1743–1816), поет та драматург, державний діяч, Росія

**Державін, Микола Севастьянович** (1877–1953), філолог-славіст та історик, академік АН СРСР (1931), Україна – Росія

**Державна адміністрація**, місцевий орган виконавчої влади

**Державна адміністрація місцева**, орган виконавчої влади (обласна і районна державна адміністрація), що у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою

**Державна дума**, найвищий орган законодавчої влади Російської імперії у 1906–1917 та нижня палата Федеральних зборів Російської Федерації з 1993

**Державне античне зібрання**, музей античного мистецтва в Мюнхені, одна з найбільш великих колекцій старогрецького, давньоримського і етрусського мистецтва в Німеччині

**Державне зібрання графіки**, одна з найбільших світових колекцій графіки, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 1758

**Державне політичне управління УСРР**, відомство державної безпеки (спец. служба) Радянської України, існувало 1922–1934

**Державний академічний естрадно-симфонічний оркестр України**, один з провідних музичних колективів України

**Державний Герб України**, герб держави Україна, один із чотирьох її офіційних символів поряд з Прапором, Гімном і Конституцією

**Державний Гімн України**, гімн держави Україна, один із чотирьох її офіційних символів поряд з Прапором, Гербом і Конституцією

**Державний дендрологічний парк «Тростянець» НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Державний історико-культурний заповідник у місті Белз**, науково-дослідницька та культурно-просвітницька установа у м. Белз Сокальського р-ну Львівської обл.



**Державний історико-культурний заповідник у місті Бережани**, науково-дослідний, культурно-просвітницький заклад у м. Бережани Тернопільської обл.

**Державний історико-культурний заповідник у місті Жовква**, заповідник, створений з метою збереження комплексу пам'яток м. Жовква Львівської обл.

**Державний капіталізм**, форма капіталістичної економіки, що характеризується перетворенням приватнокапіталістичних господарств у державні і широким втручанням держави у господарське життя країни

**Державний комітет**, центральний орган виконавчої влади

**Державний комітет оборони СРСР**, надзвичайний орган влади в СРСР під час Другої світової війни

**Державний музей авіації України**, найбільший в Україні музей технічного профілю, діє у м. Київ з 2001

**Державний музей єгипетського мистецтва**, єдиний у світі музей, що спеціалізується лише на експонатах Стародавнього Єгипту, м. Мюнхен (Німеччина)

**Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки**, установа Відділення інформатики НАН України

**Державний Прапор України**, прапор держави Україна, один із чотирьох її офіційних символів поряд з Гербом, Гімном і Конституцією

**Державний природознавчий музей НАН України**, один з найстаріших і найбагатших за науковими природничими фондами серед музеїв Європи, м. Львів

**Державний протокол та церемоніал**, сукупність вимог щодо забезпечення єдиного порядку проведення офіційних заходів за участю вищих посадових осіб

**Державний секретар**, вища державна посада у низці країн Європи й Америки

**Державний секретаріат ЗУНР**, уряд ЗУНР

**Державний сенат Української Держави**, вищий орган судової влади в добу гетьманату П. Скоропадського

**Державний устрій**, територіальна організація державної влади, поділ її на певні складові частини з метою найкращого управління суспільством

**Державний центр УНР на еміграції**, сукупність законодавчих та виконавчих українських владних органів, які протягом 1921–1992 діяли поза межами України

**Державницький напрям**, течія в українській історіографії у 20 ст.

**Державні адміністрації України**, органи виконавчої влади, які здійснюють функції державного управління в певних сферах суспільного життя

**Державні інспекції України**, органи виконавчої влади, які здійснюють функції державного управління в певних сферах суспільного життя

**Державні комітети України**, органи виконавчої влади, які здійснюють функції державного управління в певних сферах суспільного життя

**Державні музеї Берліна**, об'єднання музейних фондів Берліна (Німеччина) 17 музеїв, розташованих у п'яти музейних центрах міста, а також дві науково-дослідні установи

**Державні нагороди СРСР**, ордени, медалі та почесні звання, встановлені відповідно до Конституції СРСР Президією Верховної Ради СРСР для відзначення окремих осіб і колективів за особливі заслуги – трудові та військові

**Державні нагороди України**, вища форма відзнак громадян України за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною

**Державні нагороди УНР**, вищі форми відзнаки Української Народної Республіки

**Державні премії України**, 1) Національна премія України імені Тараса Шевченка; 2) Державна премія України в галузі науки і техніки; 3) Державна премія України в галузі архітектури; 4) Державна премія України імені Олександра Довженка; 5) Державна премія України в галузі освіти  
**Державні служби України**, органи виконавчої влади, які здійснюють функції державного управління в певних сферах суспільного життя

**Державного агроєкологічного університету ботанічний сад**, природоохоронна територія загальнодержавного значення, м. Житомир

**Державного будівництва та місцевого самоврядування науково-дослідний інститут НАПрН України**, науково-дослідна установа Національної академії правових наук України

**Державного правління форма**, спосіб організації державної влади, який засвідчує взаємозв'язки між вищими органами держави та особливості статусу глави держави

**Державного управління орган**, структурно-організаційний колектив державних службовців та інших працівників, які наділені відповідними повноваженнями і необхідними засобами для виконання завдань та реалізації функцій держави

**Державної влади органи**, ланка (елемент) механізму держави, що бере участь у виконанні функцій держави й наділений при цьому владними повноваженнями

**Державоподібні утворення**, особлива історично сформована політико-релігійна або політико-територіальна одиниця (Ватикан, Мальтійський орден)

**Держлітвидав**, видавництво в УРСР

**Дериват (в економіці)**, 1) похідний вид цінних паперів і зобов'язань, специфічний фінансовий інструмент, який перебуває в обігу на ринку цінних паперів; 2) договір, який базується на курсах валют, цінних паперів і дозволяє здійснювати значні за масштабами спекулятивні операції

**Дериватив**, документ встановленого зразка, що засвідчує право та зобов'язання придбати чи продати в майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти за визначеними умовами

**Дериватологія**, розділ мовознавства (традиційно граматики), що вивчає будову і творення похідних слів

**Деривація (у лінгвістиці)**, утворення нових слів від слова-основи за допомогою афіксів відповідно до словотвірних моделей певної мови

**Деривація (в математиці)**, метод руху однієї функції від іншої на основі постійних коефіцієнтів

**Дерихвіст лучний** (*Glareola pratincola*), вид птахів ряду сивкоподібних, родини дерихвостових, внесений до Червоної книги України

**Дерихвіст лучний** (*Glareola pratincola*), вид птахів родини дерихвостових, вид фауни України

**Дерихвіст степовий** (*Glareola nordmanni*), вид птахів родини дерихвостових, вид фауни України

**Дерихвіст степовий** (*Glareola nordmanni*), вид птахів ряду сивкоподібних, родини дерихвостових, внесений до Червоної книги України

**Дерихвости** (*Glareola*), рід птахів родини дерихвостових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Дерихвостові** (*Glareolidae*), родина птахів ряду сивкоподібних, фауна України

**Дері, Тібор** (1894–1977), письменник, поет, драматург, журналіст, перекладач, основоположник дадаїзму та сюрреалізму в угорському мистецтві, Угорщина

**Деркач** (*Crex crex*), вид птахів родини пастушкових, вид фауни України

**Деркач (у музиці)**, деркотьоло, деркало, трещітка, музичний інструмент

**Деркач, Григорій Іларіонович** (1932–1969), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Деркач, Іван Тимофійович** (?–1921), головний отаман Холодноярської республіки у квітні-вересні 1920, Україна

**Деркач, Леонід Васильович** (1939), політичний і державний діяч, голова Служби безпеки України (1998–2001), Україна

**Деркач, Марія Дем'янівна** (1896–1972), літературознавець, дослідник творчості Лесі Українки, Україна

**Деркачі** (*Crex*), рід птахів родини пастушкових, фауна України

**Деркул**, річка в Луганській обл., ліва притока Сіверського Донця, 165 км

**Дерма**, сполучнотканинна частина шкіри у хребетних

**Дермансько-Острозький**, національний природний парк, Рівненська обл.

**Дермантин**, бавовняна тканина із нітроцелюлозним покриттям, шкірозамінник

**Дермато...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до шкіри

**Дерматоген**, поверхневий шар меристеми конусу наростання кореня

**Дерматогліфіка**, наука, що вивчає папілярні узор

**Дерматокраніум**, кістковий покрив голови хребетних

**Дерматологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань шкіри

**Дерріда, Жак** (1930–2004), філософ, культуролог, автор концепції деконструкції, Франція

**Дерулед, Поль** (1846–1914), поет, письменник та драматург, ідеолог французького націоналізму та реваншизму, Франція

**Дерюгін, Іван Костянтинович** (1928–1996), спортсмен (п'ятиборство), чемпіон Олімпійських ігор (1956) та світу (1961), Україна

**Дерюгіна, Альбіна Миколаївна** (1932), тренер (художня гімнастика), Герой України (2002), Україна

**Дерюгіна, Ірина Іванівна** (1958), спортсменка та тренер (художня гімнастика), абсолютний чемпіон світу (1977, 1979) та Європи (1978), Україна

**Дерягін, Борис Володимирович** (1902–1994), фізико-хімік, член-кореспондент АН СРСР (1946), академік РАН (1992), Москва

**Десагуадеро**, річка в Аргентині, ліва притока Ріо-Колорадо, 1200 км

**Десакралізація**, позбавлення сакральності

**Десант**, 1) висадка військ з літака, морського судна і т. ін. на територію, зайняту противником для ведення там бойових дій; 2) війська, призначені для висадки або висаджені на територію, зайняту противником для ведення там бойових дій

**Де-Севр**, департамент Франції

**Десемантизація**, втрата власного лексичного значення

**Десембарко-дель-Гранма**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Куба

**Десепаратизація**, комплекс заходів із протидії будь-яким проявам сепаратизму й запобігання загрозам сепаратизму в майбутньому

**Десигнат**, змістовий бік мовного знака

**Дескриптивна теорія множин**, розділ теорії множин, що вивчає внутрішню будову множин

**Дескрипцій теорія**, теорія філософського аналізу мови

**Дескрипція**, описове висловлювання, що може бути істинним чи хибним

**Деслав, Євген** (1899–1966), кінорежисер, діяч українського емігрантського руху, засновник скаутського руху на Наддніпрянщині, Україна – Франція – Іспанія

**Десмідіальні** (*Desmidiales*), порядок зелених водоростей

**Десмідіум Бейлі** (*Desmidium baileyi*), вид водоростей родини десмідієвих, внесений до Червоної книги України

**Десмодові, вампіри** (*Desmodontidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Десмосоми**, контактні ділянки між тваринними клітинами

**Десна (притока Дніпра)**, річка в Сумській, Чернігівській, Київській обл., ліва притока Дніпра, 1130 км

**Десна (притока Південного Бугу)**, річка у Вінницькій обл., ліва притока Південного Бугу, 80 км

**Десна (сmt)**, селище міського типу Козелецького р-ну Чернігівської обл.

**Десницький, Семен Юхимович** (1740–1789), правознавець, засновник української й російської юриспруденції, Україна – Росія

**Деснос, Робер** (1900–1945), поет, письменник та журналіст, ключова постать літературного сюрреалізму, Франція

**Десняк, Олекса** (1909–1942), письменник, класик соцреалізму, Україна

**Деснянсько-Старогутський**, національний природний парк, Сумська обл.

**Десоціалізація**, процес, протилежний соціалізації, що означає втрату індивідом певних соціальних цінностей і норм, який супроводжується відчуженням індивіда від певної групи

**Деспіо, Шарль** (1874–1946), скульптор, один із видатних портретистів 20 ст., Франція

**Деспотія**, форма державного правління, при якій верховна державна влада сконцентрована в руках абсолютного правителя або вузької групи осіб

**Дессау-Вьорліц**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс 18 ст., земля Саксонія-Ангальт, Німеччина.

**Дессуар, Макс** (1867–1947), філософ, психолог та історик мистецтва, міжнародний авторитет у царині естетики, Німеччина

**Дестабілізація економічна**, різке порушення рівноваги економічної системи, її нестійкість, розбалансованість

**Десталінізація**, процес ліквідації наслідків сталінізму, започаткований після смерті Й. Сталіна

**Деструктивність**, потяг до знищення та руйнування, патологічна форма агресії

**Дестют де Трасі, Антуан** (1754–1836), філософ, політик і економіст, ввів у науковий вжиток термін «ідеологія», Франція

**Десятина**, податок на користь церкви у 14–18 ст.

**Десятинна церква в Києві**, перша кам'яна церква Київської Русі, споруджена наприкінці 10 ст. на території київського дитинця князем Володимиром Великим

**Десятиногі** (Decapoda), ряд класу вищих раків

**Десяткова система числення**, позиційна система числення із основою 10

**Детектив**, 1) агент таємної служби розшуку; 2) літературні твори, кінофільми, вистави про таємничі історії

**Детектор брехні (поліграф)**, прилад, здатний одночасно реєструвати зміни декількох фізіологічних параметрів (кров'яний тиск, частота пульсу, дихання, електрошкірна активність, і ін.), у той час, як обстежуваній особі ставиться низка запитань, що стосуються специфічного розслідуваного факту

**Детектування**, процес, зворотний модуляції коливань, перетворення модульованих коливань високої (несучої) частоти в коливання з частотою модулюючого сигналу

**Детериторіалізація**, процес освоєння територій шляхом зміни їхніх структурних характеристик

**Детермінант**, член речення, що стосується всього складу речення і поширює його в цілому та не пов'язаний з жодним окремим його членом

**Детермінанти**, види с чітко визначеними екологічними умовами існування

**Детермінатив**, 1) обов'язкові показники при іменнику, що виражають граматичне значення визначеності (артиклі, деякі займенники); 2) давні словотвірні елементи суфіксального типу, які тісно зрослися з коренем і формують основу (їхнє значення переважно незрозуміле)

**Детермінації категорія**, категорія грами, якою вказують на спосіб ототожнення референта певної іменної групи

**Детермінація**, виникнення відмінностей між частинами організму, який розвивається

**Детермінізм**, філософське матеріалістичне вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства та людської психіки, зокрема волі, внаслідок причинності, тобто такого зв'язку явищ, за якого одне явище (причина) за певних умов породжує інше (дію)

**Детермінізму принцип**, основа філософського вчення про об'єктивний, закономірний взаємозв'язок і причинну зумовленість всіх явищ і процесів

**Дет-метал**, музичний жанр

**Детонатор**, пристрій, що використовують для підриву вибухівки

**Детрит**, дрібні органічні залишки, що осіли на дно або тримаються у товщі води

**Детритофаги**, організми, які харчуються детритом

**Детройт**, місто у штаті Мічиган, США, 680 тис. мешканців (агломерація – 4,5 млн мешканців)

**Де-факто**, латинський вираз, говорить про те, що відбувається насправді (будь це законно або незаконно), реальний стан справ

**Дефанс**, район Парижа, Франція, найбільший діловий центр Європи

**Дефекація**, виведення з організму неперетравлених залишків їжі

**Дефектологія**, наука, що вивчає психофізіологічні особливості людей з аномальним розвитком

**Дефектоскопія магнітна**, метод дефектоскопії, що ґрунтується на реєстрації магнітних полів

**Дефібриляція**, спроба зупинити фібриляцію шлуночків серця ударом електричного струму

**Дефініція**, стисле, наукове визначення якогось поняття, що містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття; тлумачення слова

**Дефіс**, знак у вигляді короткої горизонтальної риски, уживаної у складних словах, а також на позначення переносу слів і їх скорочень

**Дефіцит**, 1) перевищення видатків над доходами порівняно з запланованими обсягами, пасиву балансу над активом; 2) щось, чого немає у достатній кількості

**Дефіцит бюджетний**, перевищення видатками державного бюджету доходів

**Дефлектор**, аеродинамічний пристрій, що встановлюється над вентиляційним каналом, димоходом, у системі охолодження поршневого авіамотора та ін.

**Дефлімпійські ігри**, міжнародні спортивні змагання для людей, котрі нечують

**Дефляціонізм**, одна з теорій істини в сучасній аналітичній філософії

**Дефляція (у геології)**, руйнування гірських порід і ґрунтів під дією вітру

**Дефляція (в економіці)**, процес стримування збільшення грошової маси через вилучення з обігу надлишкових паперових грошей, випущених під час інфляції

**Дефо, Даніель** (1660–1731), письменник, публіцист, основоположник економічної журналістики та британської розвідки, Велика Британія

**Дефолт моральний**, невиконання договору позики, тобто неоплата своєчасно відсотків або основного боргу по боргових зобов'язаннях або за умовами договору про випуск облігаційної позики

**Дефонтенієві** (Desfontainaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку брунієцвітих

**Деформації крила хвороба**, єгиптовіроз, вірусне захворювання бджіл

**Деформація**, зміна відносного положення частинок тіла, пов'язане з їх переміщенням.

**Деформація особистості фахова**, сукупність психологічних особливостей, які виникають у особи внаслідок фахової діяльності і виявляються навіть поза службою

**Дехтярьова, Зінаїда Миколаївна** (1927–2004), актриса театру, народний артист УРСР (1968), Національна премія Україна ім. Шевченка (1996), Україна

**Децентрація**, механізм подолання егоцентризму

**Деци...**, префікс найменування фізичної величини, що служить для утворення назв частини одиниці, що дорівнює 0,1 вихідної одиниці

**Децизіонізм**, вчення про рішення, фундаментальний момент прояву політичного і головної інстанції для становлення, зміни або зміцнення правової системи

**Децима**, десятирядкова строфа зі сталою схемою римування, те саме що еспінела

**Децім Юній Ювенал** (60–127), поет-сатирик, класик «суворої сатири», Римська імперія

**Дешанель, Поль Ежен Луї** (1855–1922), політичний діяч, президент Франції у лютому-вересні 1920

**Дешифрування у мовознавстві**, дослідження повідомлень або текстів для виявлення інформації, закодованої чи представленої невідомим для дослідника способом

**Дешофур де Буадюваль, Жан Батист Альфонс** (1799–1879), ентомолог-лепідоптеролог, ботанік, Франція

**Де-юре**, латинський вираз, який використовується для позначення фактів чи обставин, офіційно засвідчених відповідними державними органами у встановленій законом юридичній формі

**Д'єдонне, Жан** (1906–1992), математик, один із засновників групи «Бурбаки», Франція

**Дежуров, Володимир Миколайович** (1962), космонавт, Росія

**Джа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фауністичний резерват, Камерун

**Джабаєв Джамбул** (1846–1945), поет-акин, культова поетеса казахської літератури, Казахстан

**Джабал-Катріна**, найвища точка Єгипту, знаходиться на Синайському півострові, 2637 м

**Джабалпур**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Джабаль-Сауда**, найвища точка Саудівської Аравії, 3133 м  
**Джаббарли, Джафар Кафар огли** (1899–1934), драматург, поет, театральний режисер і сценарист, один із зачинателів реалізму в азербайджанській драматургії, Азербайджан

**Джабір ібн Хайян** (бл. 721 – бл. 815), алхімік, лікар, фармацевт, математик і астроном, Іран – Ірак

**Джава**, об'єктно-орієнтована мова програмування

**Джавахішвілі, Іван** (1876–1940), історик, засновник Тбіліського університету, академік АН СРСР (1939), Грузія

**Джавахішвілі, Михайл** (1880–1937), письменник, класик грузинської літератури, Грузія

**Джавахішвілі, Олександр** (1875–1973), географ та антрополог, основоположник грузинської географічної науки, Грузія

**Джавид, Гусейн** (1882–1941), поет та драматург, класик азербайджанської літератури, Азербайджан

**Джагаті**, віршовий розмір у давньоіндійській поезії, 12-складовий катрен

**Джаггер, Мік** (1943), рок-музикант, лідер гурту «Ролінг Стоунз», Велика Британія

**Джадидизм**, суспільно-політичний і інтелектуальний рух серед мусульманських народів Російської імперії

**Джадт, Тоні** (1948–2010), історик, фахівець з новітньої історії Європи, Велика Британія – США

**Джаз**, форма музичного мистецтва, що виникла на межі 19–20 ст. у США внаслідок синтезу африканської і європейської культур

**Джайв**, танець афроамериканського походження, що з'явився у США на початку 1940-х

**Джайсвер, Айвар** (1929), фізик, Нобелівська премія з фізики (1973), Норвегія – США

**Джайнізм**, релігія, в основі якої лежить культ Джіні – боглюдини, поширена у Шрі-Ланці та Індії

**Джайпур**, місто в Індії, 3 млн мешканців

**Джакарта**, місто, столиця Індонезії

**Джаків, Роман** (1939), фізик, іноземний член НАН України (2003), Польща – США

**Джакконі, Ріккардо** (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (2002), Італія – США

**Джакометті, Альберто** (1901–1966), скульптор, живописець, графік, один з видатних представників сюрреалізму та екзистенціалізму в образотворчому мистецтві, Швейцарія

**Джаліл, Рахім** (1909–1989), письменник, Таджикистан

**Джаліль, Муса Мустафович** (1906–1944), поет, класик татарської літератури, Росія

**Джамбі**, провінція Індонезії

**Джамболонья** (1524–1608), скульптор-ман'єрист, представник раннього бароко, Франція – Італія

**Джамі** (1414–1492), поет-містик, суфійський шейх, теолог, філософ, теоретик музики, вважається завершувачем класичного періоду поезії на мовах фарсі та дарі, Іран – Афганістан

**Джамму й Кашмір**, штат Індії



**Джанашіа, Симон Миколайович** (1900–1947), історик, один із засновників НАН Грузії, академік АН СРСР (1943), Грузія

**Джанібек Герай** (1568–1636), хан Криму (1610–1623, 1624 та 1628–1635)

**Джанібеков, Володимир Олександрович** (1942), космонавт, Казахстан – Росія

**Джанкой**, місто, адміністративний центр Джанкойського р-ну АР Крим

**Джанкойський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Джан-Мухаммед** (17 ст.), кримськотатарський поет та літописець

**Джанніні, Джанкарло** (1942), актор, лауреат Каннського МКФ (1973), Італія

**Джансугуров, Ільяс** (1894–1938), поет, класик казахської літератури, Казахстан

**Джантар Мантар**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, астрономічна обсерваторія 1727–1734 у м. Джайпур, штат Раджастан, Індія

**Джардіна Джорджіо** (1942), фізик і хімік, іноземний член НАН України (1995), Італія

**Джарилгацька затока**, затока Чорного моря між материковим берегом і о. Джарилгач, частина Каркінитської затоки

**Джарилгацький**, національний природний парк, Херсонська обл.

**Джарилгач**, острів у Каркінитській затоці Чорного моря, найбільший острів України та Чорного моря, адміністративно належить до Скадовського р-ну Херсонської обл.

**Джарір, ібн Агія** (650–728 або 732 або 733), арабський поет-сатирик

**Джаркханд**, штат Індії

**Джармен, Дерек** (1942–1994), кінорежисер-авангардист, лауреат Берлінського МКФ (1986, 1989, 1991, 1992, 1993), Велика Британія

**Джармуш, Джим** (1953), кінорежисер та сценарист, представник незалежного кінематографу, лауреат Каннського МКФ (1984, 1989, 1993, 2005, 2008), США

**Джаррелл, Рендалл** (1914–1965), поет, критик, есеїст, поет-лауреат США у 1956–1958, США

**Джастіс, Дональд** (1925–2004), поет, Пулітцерівська премія (1980), США

**Джатаки**, давньоіндійські притчі про земні перевтілення Будди

**Джафаров, Мамед-Юсіф Гаджибаба огли** (1885–1938), політик, один із засновників Азербайджанської Демократичної Республіки (1918), Азербайджан

**Джафароглу, Ахмед** (1894–1975), тюрколог, міжнародний авторитет у своїй науковій царині, Азербайджан – Туреччина

**Джая**, гора в масиві Маоке в західній частині острова Нова Гвінея, найвища точка о. Нова Гвінея (5030 м) і всієї Океанії

**Джгутик**, органоїд деяких клітин

**Джгутикові** (Mastigophora, или Flagellata), велика група найпростіших організмів з довгим джгутиком

**Джебб, Гледвін** (1900–1996), політик і дипломат, перший в. о. Генерального секретаря ООН (1945–1946), Велика Британія

**Джеббель-Баркал, Напатан**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, п'ять археологічних зон у долині Нілу із залишками поселень стародавньої держави Куш 10 ст. до н. е. – 3 ст. до н. е., Судан

**Джеббель-Тубкаль**, найвища точка Марокко та Атлаських гір, 4165 м

**Джебран Халіль Джебран** (1883–1931), філософ, поет, письменник, живописець, ключова постать арабської культури 20 ст., Ліван – США

**Джевонс, Вільям Стенлі** (1835–1882), економіст, статистик, філософ-логік, засновник математичної школи у політичній економії, Велика Британія

**Джегер, Том** (1964), спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1988, 1992), США

**Джейлан, Нурі Більге** (1959), кінорежисер, кінооператор, фотохудожник, лауреат Каннського (2003, 2004, 2006, 2008, 2011, 2012, 2014) та Берлінського (1998) МКФ, Туреччина

**Джеймісон, Фредрік** (1934), літературний критик та теоретик марксизму, США

**Джеймс (острів)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, острів із залишками фортифікаційних укріплень 17–18 ст., Гамбія

**Джеймс (річка)**, річка в США, впадає до Атлантичного океану, 560 км

**Джеймс, Вільям** (1842–1910), філософ і психолог, США

**Джеймс, Генрі** (1843–1916), письменник, одна з ключових постатей трансатлантичної культури межі 19–20 ст., США – Велика Британія

**Джеймс, Сіріл** (1901–1989), історик, публіцист, троцькіст і теоретик марксизму, Тринідад і Тобаго – США

**Джейран** (*Gazella subgutturosa*), парнокопитний ссавець з роду газелей родини бикових

**Джек** (*Chlamydotis undulata*), вид птахів родини дрохвиних, вид фауни України

**Джеки** (*Chlamydotis*), рід птахів родини дрохвиних, фауна України

**Джексон, Гленда** (1936), актриса, «Оскар» (1971, 1974), США

**Джексон, Ендрю** (1767–1845), 7-й президент США (1829–1837)

**Джексон, Майкл** (1958–2009), співак, автор пісень, композитор, хореограф, танцюрист, актор, культова фігура в історії світової поп-музики, США

**Джексон, Пітер** (1961), кінорежисер, продюсер, сценарист, «Срібний лев» (1994), «Оскар» (2004), Нова Зеландія

**Джексон, Філ** (1945), спортсмен та тренер (баскетбол), 13-разовий чемпіон НБА (як гравець – 1970, 1973; як тренер – 1991–1993, 1996–1998, 2000–2002, 2009–2010),

входить до числа 10 найвизначніших тренерів у історії НБА, США

**Джексона – Стечкіна нерівність**, пов’язує величину найкращого наближення функції яким-небудь класом функцій з властивостями цієї функції, як правило зі значенням модуля безперервності цієї функції в певній точці

**Джелепов, Борис Сергійович** (1910–1998), фізик-ядерник, один із творців ядерної зброї в СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1953), Україна – Росія

**Джелепов, Венедикт Петрович** (1913–1999), фізик-ядерник, один із творців ядерної зброї в СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1966), Росія

**Джемаледінов, Абдуль-Керім** (1893–1938), кримськотатарський мовознавець, педагог, прихильник латинізації кримськотатарського алфавіту, Україна

**Джеміла**, об’єкт світової спадщини ЮНЕСКО, зразок давньоримського міста 1–6 ст., провінція Сетіф, Алжир

**Джемілєв, Мустафа Абдулджеміль оглу** (1943), політичний діяч, правозахисник, один із лідерів кримськотатарського національного руху, голова Меджлису кримськотатарського народу (1991–2013), Україна

**Джеміні**, серія американських космічних кораблів

**Джемісон, Мей Керол** (1956), астронавт, медик, США

**Джемса – Ланге теорія емоцій**, теорія емоцій, сформульована в 19 ст. В. Джемсом і К. Ланге

**Джемсоніт**, мінерал

**Дженезіс** (Genesis), музичний гурт, творчість якого вважається класикою рок-музики, Велика Британія

**Дженне**, об’єкт світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс 15–20 ст., м. Дженне, область Монті, Малі

**Дженнер, Едвард Ентоні** (1749–1823), лікар, розробник першої в історії медицини вакцини, Велика Британія

**Дженнінгз, Елізабет** (1926–2001), поетеса, представниця традиціоналізму, Велика Британія

**Джентіле, Джованні** (1875–1944), філософ, засновник теорії «актуалістичного ідеалізму», теоретик італійського фашизму, Італія

**Джентіле, Еміліо** (1946), історик, міжнародний авторитет з питань ідеології та культури фашизму, Італія

**Джентрифікація**, зміна складу населення території, як правило міського району, за рахунок збільшення представництва заможних осіб, середнього класу

**Джерассі, Карл** (1923–2015), хімік та літератор, письменник, публіцист і драматург, один з винахідників оральних контрацептивів, Австрія – США

**Джерела археологічні**, різновид історичних джерел, що визначаються об’єктами археологічної науки та джерелом її пізнання

**Джерела історичні**, пам’ятки різного типу (писемні, візуальні, матеріальні), що використовуються як джерела для історичних досліджень

**Джерела підводні**, джерела підземних вод на дні водойми  
**Джерела права**, створені державою або визнані нею офіційно-документальні форми (способи) вираження і за-

кріплення норм права, надання їм юридичного, загальнообов’язкового значення

**Джерело**, природний вихід підземних вод на земну поверхню на суходолі або під водою – на дні водойм і річок

**Джерело архівне**, архівний документ, що став предметом наукового дослідження

**Джерело безперебійного живлення**, пристрій, який дозволяє подавати електрику у відсутності її в електричній мережі

**Джерелознавство історичне**, галузь історичної науки, комплекс спеціальних історичних дисциплін, які вивчають походження історичних джерел, теорію та практику їх використання в історичних дослідженнях, структуру та функції джерельної бази

**Джермі, П’єтро** (1914–1974), кінорежисер, сценарист, актор, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1966), «Срібний ведмідь» (1951), лауреат Венеційського МКФ (1951), «Оскар» (1963), Італія

**Джером, Джером Клапка** (1859–1927), письменник, класик світової гумористичної літератури, Велика Британія

**Джеррімендеринг**, довільна демаркація виборчих округів з метою штучної зміни в них співвідношення політичних сил і, як наслідок, загалом на всій території проведення виборів

**Джерсі**, острів у протоці Ла-Манш, належить Великій Британії

**Джефферс, Робінсон** (1887–1962), поет, драматург, філософ, США

**Джефферсон, Томас** (1743–1826), 3-й президент США (1801–1809)

**Джибуті (державу)**, Республіка Джибуті, держава у Північно-Східній Африці

**Джибуті (місто)**, місто, столиця Джибуті

**Джива**, поняття в індійській релігійно-філософській традиції; духовна, вічна жива істота, душа

**Джигалова, Людмила Станіславівна** (1962), спортсменка (біг на 400 м), чемпіон Олімпійських ігор (1988, 1992) та світу (1991), Україна

**Джигарханян, Армен Борисович** (1935), актор, педагог, народний артист СРСР (1985), Вірменія – Росія

**Джигме Кхесар Намг’ял Вангчук** (1980), король Бутану з 2006

**Джидда**, місто в Саудівській Аравії, 3,6 млн мешканців

**Джизан**, провінція Саудівської Аравії

**Джилас, Мілован** (1911–1995), політичний діяч, літератор, розробник концепції партійної номенклатури як правлячого класу соціалістичних країн, Чорногорія – Сербія

**Джима, Юлія Валентинівна** (1990), спортсменка (біатлон), чемпіон Олімпійських ігор (2014) та Європи (2011, 2012, 2015), Україна

**Джин**, алкогольний напій міцністю не менше 37,5%

**Джини**, в ісламі і в доісламську епоху – духи, створені з чистого бездимного полум’я, які не сприймаються жодним з п’яти основних відчуттів людини, живуть паралельно з людьми, але з’явилися раніше за них

**Джині коефіцієнт**, статистичний показник ступеня розшарування суспільства даної країни або регіону

**Джинна, Мухаммад Алі** (1876–1948), політичний діяч, основоположник національної державності Пакистану

**Джиротті, Массімо** (1918–2003), актор, зірка європейського кінематографу 20 ст., Італія

**Джиу-джитсу**, вид спорту, бойове мистецтво

**Джихад**, поняття в ісламі, що означає боротьбу за віру

**Джідда**, місто в Саудівській Аравії, 3,6 млн мешканців

**Джіок, Вільям Френсіс** (1895–1982), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1949), Канада – США

**Джміль** (*Bombus*), рід комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх бджіл, вісім видів якого внесені до Червоної книги України

**Джміль незвичайний** (*Bombus paradoxus*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Джоберті, Вінченцо** (1801–1852), філософ та політик, представник онтологізму, Італія

**Джобс, Стив** (1955–2011), піонер ІТ-технологій, засновник компанії Apple, США

**Джованні да Мілано** (1325/1330–1370), живописець, представник раннього Відродження, Італія

**Джованьйолі, Рафаелло** (1838–1915), письменник, майстер історичної прози, Італія

**Джогінса скелі із скам'янілостями**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Канада

**Джодхпур**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Джозеф, Бредлі** (1965), композитор та піаніст, один з провідних діячів сучасної інструментальної музики, США

**Джозефсон, Брайан Девід** (1940), фізик, Нобелівська премія з фізики (1973), Велика Британія

**Джозефсона ефекти**, фізичне явище, що полягає в протіканні надпровідного струму через тунельний контакт

**Джойс, Джеймс** (1882–1941), письменник, класик модернізму, Ірландія

**Джойстик**, пристрій для введення інформації до ЕОМ, зазвичай застосовується у ігрових консолях

**Джойя, Мельхіор** (1767–1829), економіст, політик та філософ, класик політекономії, Італія

**Джок'якарта**, особливий округ Індонезії

**Джоко Відодо** (1961), президент Індонезії з 2014

**Джолі, Анджеліна** (1975), актриса, лауреат Берлінського МКФ (2007), «Оскар» (2000), США

**Джомолунгма**, Еверест, Сагарматха, найвища вершина земної кулі (8848 м), в центральній частині Великих Гімалаїв, на кордоні Непалу та Китаю

**Джонка**, різновид легкого човна

**Джонс, Вон Фредерік Рендел** (1952), математик, фахівець функціонального аналізу і теорії вузлів, Премія Філдса (1990), Нова Зеландія

**Джонс, Дженніфер** (1919–2009), актриса, «Оскар» (1944), США

**Джонса Гопкінса університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Балтимор (штат Мериленд, США) з 1876

**Джонса посилення ефект**, непропорційні зміни кінцевих економічних змінних під впливом змін екзогенних змінних

**Джонсон, Бенджамін** (1572–1637), поет, драматург, актор, теоретик драми

**Джонсон, Ендрю** (1808–1875), 17-й президент США (1865–1869)

**Джонсон, Ліндон Бейнс** (1908–1973), 36-й президент США (1963–1969)

**Джонсон, Майкл** (1967), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1992, 1996, 2000) та світу (1991, 1993, 1995, 1997, 1999), США.

**Джонсон, Меджик** (1969), спортсмен (баскетбол), входить до числа 50 найвизначніших гравців в історії НБА, США

**Джонсон, Роберт Лерой** (1911–1938), співак, гітарист і автор пісень, класик блюзу, США

**Джонсон, Семюел** (1709–1784), письменник, критик, лексикограф, поет, ключова постать англійського Просвітництва, Велика Британія

**Джонсон-Серліф, Елен** (1938), президент Ліберії з 2006, Нобелівська премія миру (2011), Ліберія

**Джонстон, Девід Ллойд** (1941), генерал-губернатор Канади з 2010, Канада

**Джонстонів орган**, орган чуття у більшості комах

**Джоплін, Дженіс Лін** (1943–1970), співачка, вважається найкращим білим виконавцем блюзу і однією з найкращих вокалісток в історії рок-музики, США

**Джордан, Майкл** (1963), спортсмен (баскетбол), вважається найкращим баскетболістом усіх часів і народів, США

**Джордана правило**, правило вікаріата, основне положення теорії географічного видоутворення

**Джордж Еліот** (1819–1880), письменниця, один з провідних англійських літераторів Вікторіанської епохи, Велика Британія

**Джорджія**, штат США

**Джорджоне** (1476/1477–1510), живописець, представник венеційської школи живопису, один із найбільших майстрів Високого Відродження, Італія

**Джорджтаун**, місто, столиця Гайани

**Джотто ді Бондоне** (1267–1337), художник і архітектор епохи Проторенесансу, одна з ключових постатей в історії західного мистецтва, Італія

**Джоуля – Ленца закон**, закон залежності виділення теплоти струмом в провіднику від сили струму, часу його проходження і падіння напруги

**Джоуля – Томпсона ефект**, зміна температури газу під час його адіабатичного розширення (дроселювання)

**Джоуль**, одиниця вимірювання роботи і енергії в системі СІ

**Джоуль, Джеймс** (1818–1889), фізик, один з фундаторів термодинаміки, Велика Британія

**Джоунс, Гарет** (1905–1935), журналіст, спільно з М. Маггеріджем зробив надбанням світової громадськості факт Голодомору в Україні, Велика Британія

**Джу Чень** (1976), шахістка, чемпіон світу (2001–2004), Китай – Катар

**Джуба**, місто, столиця Південного Судану

**Джугджур**, гори на Далекому Сході, Росія

**Джудж**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, орнітологічний резерват, Сенегал

**Джузеппе Меацца**, футбольний стадіон у м. Мілан (Італія), вміщує 80 тис. осіб, діє з 1925

**Джуйсон, Норман Фредерік** (1926), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1988), Канада

**Джуканович, Міло** (1962), прем'єр-міністр Чорногорії (1991–1998, 2003–2006, 2008–2010 та з 2012), президент Чорногорії (1998–2002)

**Джунгарський Алатау**, гірська система, розташована на кордоні Казахстану та Китаю

**Джунглі**, густі тропічні або субтропічні ліси

**Джунглів закон**, термін, що використовується для позначення, характеристики повного безправ'я, насилля, порушення, нехтування загальноприйнятих норм, у т. ч. й у політиці, політичній діяльності

**Джура**, зброєносець у козацькій старшині 16–18 ст.

**Джурджу**, жудець Румунії

**Джуринський водоспад**, 3-каскадний водоспад висотою 16 м, гідрологічна пам'ятка природи на р. Джурин, Заліщицький р-н Тернопільської обл.

**Джут** (Cochorus), рід рослин родини мальвових

**Джут китайський** (Abutilon theophrasti), рослина родини мальвові

**Дзаваттіні, Чезаре** (1902–1989), письменник, сценарист, кінорежисер, продюсер, поет, «Золотий лев» (1982), Італія

**Дзампа, Луїджі** (1905–1991), кінорежисер та сценарист, лауреат Берлінського (1953) та Венеційського (1948, 1983) МКФ, Італія

**Дзандзотто, Андреа** (1921–2011), поет, класик італійської літератури, Італія

**Дзвін (альманах)**, літературно-публіцистичний збірник, виданий М. Павликом з допомогою І. Франка у 1878 у Львові

**Дзвін (видавництво)**, видавництво, засноване 1907 у Києві як видавничка спілка В. Винниченка, Ю. Тищенка і Л. Юркевича

**Дзвін (музичний інструмент)**, музичний / сигнальний інструмент, інструмент

**Дзвін (часопис)**, 1) часопис, що виходив у Львові у 1905–1906; 2) щомісячний збірник (часопис), випущений цим видавництвом (1913–1914, Київ)

**Дзвін плавальний**, нектофор, спеціалізовані видозмінені медузи, які виконують роль органів руху в сифонофорах – колоніях поліпів та медуз, що мають риси єдиного організму

**Дзвінець крейдовий** (Rhinanthus cretaceus), вид судинних рослин родини вовчкових, внесений до Червоної книги України

**Дзвіниця**, культова споруда, башта зі дзвонами

**Дзвінка кримська**, аденофора кримська (Adenophora taugica), вид судинних рослин родини дзвоникових, внесений до Червоної книги України

**Дзвінки звуки**, шумні звуки, які виникають за умови, коли повітря повітряний струмінь, утворивши голосовий тон, потрапляє в ротовий порожнину на щілину або зімкнення

**Дзвінок**, часопис для дітей та молоді (Львів, 1890–1914)

**Дзвіночок**, ілюстрований щомісячний часопис для дітей (1931–1939, Львів)

**Дзвони**, літературно-науковий часопис, що виходив за підтримки А. Шептицького та Й. Сліпого (Львів, 1931–1939)

**Дзвоники** (Campanula), рід рослин родини дзвоникових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Дзвоникові** (Campanulaceae), родина квіткових рослин порядку дзвоникоцвітих

**Дзвоникоцвіті** (Campanulales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Дзеамі, Мотокійо** (1363–1443), актор і драматург, автор вчення про акторське мистецтво, Японія

**Дзеверін, Ігор Олександрович** (1929–2001), літературознавець, академік АН УРСР (1988), Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Дзекун, Олександр Іванович** (1945), театральний режисер, народний артист Росії (1991), Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна – Росія

**Дзельква** (Zelkova), рід рослин родини в'язових

**Дземброня**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, масив Чорногора, 1878 м

**Дзен**, у широкому сенсі – школа містичного споглядання або вчення про просвітління, у вузькому сенсі – одна з впливових шкіл буддизму у Японії

**Дзендзелівський, Йосип Олексійович** (1921–2008), мовознавець, засновник закарпатської діалектологічної наукової школи, Україна

**Дзензерський, Віктор Олексійович** (1944), технік, директор Інституту транспортних систем і технологій НАН України, Герой України (2008), Україна

**Дзеніс, Освальд Петрович** (1896–1937), політик, теоретик марксизму, член-кореспондент ВУАН (1934), Україна

**Дзерени** (Prosaгра), рід ссавців родини бикових

**Держинський, Фелікс Едмундович** (1877–1926), основоположник радянського карально-репресивного апарату та спецслужб, ініціатор «червоного терору», Білорусь – Польща – Росія

**Дзеркало**, гладка поверхня, призначена для відбиття світла (або іншого випромінювання)

**Дзета-функція**, у математиці – зазвичай функція, споріднена або аналогічна дзета-функції Рімана

**Дзефіреллі, Франко** (1923), режисер театру і кіно, продюсер, сценарист, класик світового театру та кінематографу, Італія



**Дзиган, Юхим Львович** (1898–1981), кінорежисер, класик соцреалізму, народний артист СРСР (1969), Росія

**Дзига**, музичний інструмент, дитяча іграшка

**Дзидзигурі, Шота** (1911–1994), мовознавець, авторитет у царині картвельських мов та баскської мови, Грузія

**Дзижцяльце**, видозмінені крила, мініатюрний орган деяких груп комах

**Дзингареллі, Ніколо Антоніо** (1752–1837), композитор, класик оперного мистецтва та духовної музики, Італія

**Дзира, Ярослав Іванович** (1931–2009), філолог, історик-джерелознавець, публіцист, історіограф, літературознавець, шевченкознавець, перекладач, публікатор «Літопису Самовидця», Україна

**Дзімму** (710–584 до н. е.), легендарний перший імператор Японії (660–585 до н. е.)

**Дзонкха**, бутанська мова, бготія, мова південно-тибетського кластеру тибетської групи бодської гілки тибето-бірманської підсім'ї сино-тибетської сім'ї мов, офіційна мова Бутану

**Дзофф, Діно** (1942), спортсмен (футбол), чемпіон світу (1982) та Європи (1968), володар Кубка УЄФА (1976–1977), Італія

**Дзоценідзе, Георгій** (1910–1976), петролог та петрограф, політик, голова Президії Верховної Ради Грузинської РСР (1959–1976), академік АН СРСР (1968), Грузія

**Дзундза, Джордж** (1945), актор, лауреат Венеційського МКФ (1983), Польща – Україна – США

**Дзурліні, Валеріо** (1926–1982), кінорежисер та сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1962), Італія

**Дзьо Хісаїсі** (1950), композитор, Японія

**Дзьоб**, орган деяких тварин, утворений видовженими беззубими щелепами, одягненими роговим чохлам

**Дзьобоголові, першоаящери** (Sphenodontia), ряд тварин класу плазунів

**Дзьоборилові** (Hyperoodontidae), родина ссавців ряду китоподібних

**Дзьомон**, доба неоліту в Японії (11 ст. – сер. I тис. до н. е.).

**Дзюба, Іван Михайлович** (1931), літературознавець, літературний критик, правозахисник, академік АН України (1992), Національна премія України ім. Шевченка (1991), Герой України (2001), Україна

**Дзюдо**, вид спорту, бойове мистецтво

**Дзюндзі Кіносіта** (1914–2006), драматург, новатор японського театру, Японія

**Дзюньїтіро Танідзакі** (1886–1965), письменник, драматург, прихильник модернізму, авангардизму, романтизму і філософії, Японія

**Дзюрчалки**, родина комах ряду двокрилих

**Дзядик, Владислав Кирилович** (1919–1998), математик, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Дзялошинський, Ігор Єхіїлович** (1931), фізик-теоретик, член-кореспондент АН СРСР (1974), Росія – США

**Дибан, Євген Павлович** (1925–1996), теплотехнік та теплоенергетик, академік АН УРСР (1989), Україна

**Дибка степова** (Saga pedo), вид комах ряду прямокрилих родини коники справжніх, внесений до Червоної книги України

**Диван**, 1) рада при східному володареві; 2) меблевий виріб; 3) поетична збірка одного чи кількох авторів у класичній близько- й далекосхідній літературах

**Дивень**, обрядовий хліб

**Дивергенція**, розходження ознак у первинно близьких груп організмів

**Дивергенція еволюційна**, розходження ознак і властивостей у спочатку близьких груп організмів у ході еволюції

**Дивергенція соціальна**, процес збільшення кількісної і якісної різноманітності однотипних, однорідних соціальних явищ, процесів, систем

**Дивергенція (у математиці)**, скалярне поле, яке характеризує густину джерел даного векторного поля

**Диверсифікація**, 1) різноманіття, всебічний розвиток; 2) в економіці – проникнення спеціалізованих компаній, фірм до інших галузей виробництва, сфери послуг та ін.

**Диверсійно-розвідувальна група**, підрозділ спеціального призначення, що використовується для розвідки і диверсій у тилу противника у воєнний і передвоєнний час

**Диверсія**, 1) навмисні підривні дії (підпали, руйнування тощо), що їх здійснюють агенти ворожих країн або ідеологічно ворожих організацій; 2) воєнна операція, здійснювана з метою відвернути сили і увагу противника з головної наряду воєнних дій

**Дивертикули**, мішкоподібні випинання ділянки положу органу тварин

**Дивертисмент**, розважальний інструментальний твір

**Дивина розлога** (Verbascum laxum), вид судинних рослин родини ранникових, внесений до Червоної книги України

**Дивіденд**, частина прибутку акціонерного товариства (компанії), яка розподіляється щорічно між його членами після сплати податків, зборів, обов'язкових відрахувань

**Дивізіон**, 1) основний вогневий та тактичний підрозділ у військових частинах ракетних військ і артилерії; 2) на флоті – тактична частина (загін) однорідних судів (есмінців, підводних човнів), що зазвичай входить до складу з'єднання кораблів

**Дивізія**, тактичне з'єднання в різних видах збройних сил

**Дивізор**, узагальнення поняття дільника елемента комутативного кільця

**Дивна війна**, період Другої світової війни з 03.09.1939 по 10.05.1940 на Західному фронті

**Диво на Віслі**, битва за Варшаву у серпні 1920 під час радянсько-польської війни

**Дивосил** (Inula), рід рослин родини айстрових

**Дигести**, звід систематизованих і тематично об'єднаних уривків з творів римських юристів, що мали силу закону

**Диглосія**, одночасне існування в суспільстві двох або кількох мов, або форм мов, що виконують відмінні функції

**Диграф**, складний письмовий знак, що складається з двох букв і використовується для позначення на письмі фонем та їх основних варіантів

**Дигресія**, погіршення стану екосистеми

**Дидактика**, частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання

**Дидахе**, Вчення 12 апостолів, ранньохристиянська пам'ятка, що містить унікальні відомості про церковне життя, богослов'я і моральне вчення апостольської епохи

**Диз'юнкція**, операція в логіці, що виражається через поєднання двох і більше висловлювань за допомогою логічного сполучника «або».

**Диз'юнкція строга**, логічний сполучник (оператор), що в природній мові передається за допомогою «або...або».

**Диз'юнкція фонологічна**, протиставлення фонем за декількома диференційними ознаками

**Дизайн**, 1) комплексна творча діяльність з формування предметного середовища; 2) художнє конструювання – один з видів проектної роботи

**Дизайн соціологічного дослідження**, стратегія проведення емпіричного соціологічного дослідження, включає методи відбору респондентів для участі в дослідженні, збору та аналізу даних.

**Дизель**, дизельний двигун, поршневий двигун внутрішнього згоряння, що працює за принципом самозаймання розпорошеного палива від впливу розігрітого при стисненні повітря.

**Дизель, Рудольф** (1858–1913), інженер, піонер автомобілебудування, винахідник дизельного двигуна, Німеччина

**Дизель-тролейвоз**, вантажна транспортна машина з електродвигунами, що живляться від контактного проводу і призначені для використання у відкритих забоях для перевезення руди та інших гірських порід

**Дизентерійна амеба** (*Entamoeba histolytica*), вид паразитичних найпростіших класу саркодових

**Дизентерія**, інфекційне захворювання, що характеризується синдромом загальної інфекційної інтоксикації і синдромом враження шлунково-кишкового тракту

**Дикобразові** (Hystriidae), родина ссавців ряду гризунів

**Диканський парк**, регіональний ландшафтний парк, Диканський р-н Полтавської обл.

**Диканський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської області

**Диканський, Микола Сергійович** (1941), фізик-ядерник, академік РАН (2011), Україна – Росія

**Диканька**, селище міського типу, адміністративний центр Диканського р-ну Полтавської обл.

**Дикарив, Митрофан** (1854–1899), фольклорист, етнограф, мовознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Дикаріон**, клітина гриба з 2-ма ядрами, отриманими від материнського та батьківського організмів.

**Дике Поле**, історична територія в степовій і частково лісостеповій частині України

**Дикий тип**, природний фенотип особин

**Дикий, Олексій Денисович** (1889–1955), актор, народний артист СРСР (1949), Україна – Росія

**Диккіт**, мінерал, листовий силікат з групи каолініту

**Дикобраз** (Hystrix), рід гризунів родини дикобразових

**Дикранові** (Dicranales), порядок листостеблових мохів  
**Дикранодонцій шорсткий** (*Dicranodontium asperulum*), вид мохоподібних родини левкобрієвих, внесений до Червоної книги України

**Диксиленд**, джазовий ансамбль новоорлеанського стилю, який складали білі музиканти

**Диктату політика**, зразок розв'язання конфлікту засобами конфронтації з використанням політичної та економічної могутності

**Диктатура**, необмежена влада в державі особи, групи осіб, суспільної верстви, що на відміну від демократії, тримається не на вільних і незалежних виборах, а спирається на силові структури та органи держави чи навіть на пряме насильство, репресії й терор

**Диктатура військова**, форма правління, в якій всією владою володіють військові, яку вони захопили як правило в результаті збройного державного перевороту

**Диктатура пролетаріату**, політичний лад, який, згідно з марксистським вченням, встановлюється після соціалістичної революції

**Диктіосома**, зона скупчення мембранних структур

**Диктіостела**, один з типів центрального циліндру стебла вищих рослин

**Диктіохіфитові водорості** (Dictyochophyta), відділ зелених рослин

**Диктум**, фактичний зміст повідомлення (висловлення)

**Дікуша** (*Falcipennis falcipennis*), птах родини тетерукових

**Дикція**, вимова, манера вимовляти слова, виразність, чіткість вимовляння слів, складів і звуків в розмові, співі тощо

**Дилема**, судження, в якому предмету приписуються дві суперечливі ознаки, що виключають можливість третьої, вид умовно-розділового силогізму

**Дилема деструктивна**, дилема, висновок в якій містить заперечення основних умовних засновків

**Дилема конструктивна**, дилема, висновок якої є стверджувальним судженням

**Дилецький, Микола Павлович** (бл.1630 – 1690), композитор, теоретик музики, диригент, педагог, Україна

**Дилогія**, 1) давньогрецька драма на два акти; 2) у сучасній літературі – два самостійних твори, поєднаних спільним задумом, героями тощо

**Димбовіца**, жудець Румунії

**Димитрій Кантемир** (1673–1723), господар Молдови (1693 та 1710–1711)

**Димитрій Ростовський** (Данило Савич Туптало; 1651–1709), ієрарх православної церкви, вчений, письменник і проповідник, богослов, Україна – Росія

**Димитров**, див. Мирноград

**Димитров, Георгій** (1882–1949), лідер болгарських комуністів, один з очільників міжнародного комуністичного руху, Болгарія

**Димитрова, Блага Ніколова** (1922–2003), болгарська поетеса і політик, віце-президент Болгарії (1992–1993)

**Димитрове**, див. Олександрійське

**Димінський, Андрій Іванович** (1829–1905), етнограф, фольклорист, дослідник фольклору Поділля, Україна

**Димінущія**, 1) у мензуральній нотації – зменшення тривалості нот на 1/2, 1/3, 1/4 в голосах поліфонічного твору; 2) загальна назва прикрас, пов'язаних з поділом основних тонів мелодії на групи нот меншої тривалості

**Диморфізм**, відмінності, як правило, статеві, між особинами тварин

**Димчастий леопард** (*Neofelis nebulosa*), ссавець родини котячих

**Динамік підводний**, спортивний інвентар, який дозволяє спортсменкам чітко чути музику, коли вони знаходяться під водою

**Динаміка**, розділ механіки, в якому вивчаються причини виникнення механічного руху

**Динаміка газова**, розділ механіки, який вивчає закони руху газоподібного середовища і її взаємодії з рухомими в ній твердими тілами

**Динаміка групова**, 1) сукупність тих динамічних процесів, які одночасно відбуваються в групі протягом певної одиниці часу; вона знаменує собою рух групи від стадії до стадії, тобто її розвиток. 2) напрям дослідження малих соціальних груп у межах мікросоціології

**Динаміка економічна**, 1) процес функціонування економічної системи в довготерміновому ринковому періоді; 2) розділ математичної економіки, в якому будуються і вивчаються моделі розвитку (руху) тієї чи іншої економічної системи

**Динаміка культури**, зміни та модифікації культурних феноменів у просторі і часі

**Динаміка нелінійна**, наука, що вивчає властивості нелінійних динамічних систем

**Динаміка популяцій**, зміни показників популяцій

**Динаміка ракет**, наука про рух літальних апаратів, забезпечених реактивними двигунами

**Динаміка соціальна**, процес безперервного відтворення і розвитку соціальних систем на відміну від соціальної статистики

**Динаміка у мовознавстві**, розгляд мовних явищ з погляду їхнього зв'язку з явищами тієї самої мови або інших мов тієї самої групи

**Динаміки групової теорія**, теорія, яка стверджує, що єдиною соціальною реальністю є окремі індивіди, які формують малі групи і вступають в їх межах у різні відносини

**Динаміт**, різновид вибухівки

**Динамічна система**, математична абстракція, призначена для опису і вивчення систем, що еволюціонують з часом

**Динамічна система автономна**, частковий випадок системи диференціальних рівнянь, коли аргумент системи не

входить в явному вигляді до функцій, які визначають дану систему

**Динамічні та статистичні закони**, під динамічними законами розуміють не лише закони динаміки, а й всі закони, що характеризують поведінку індивідуальних об'єктів, статистичні закони, навпаки, є законами поведінки сукупності об'єктів або подій

**Динамічність**, властивість психіки

**Динамо...**, частина складних слів, що передає значення «сила»

**Динамо**, фізкультурно-спортивне товариство, всеукраїнська громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, створена у 1924

**Динамо (Київ)**, футбольний клуб України, володар Суперкубка (1975) та Кубка кубків (1975, 1986) УЄФА, 14-разовий чемпіон України (1993–2001, 2003, 2004, 2007, 2009, 2015) та 13-разовий чемпіон СРСР (1961, 1966–1968, 1971, 1974, 1975, 1977, 1980, 1981, 1985, 1986, 1990)

**Динамо, стадіон імені Валерія Лобановського**, футбольний стадіон у Києві, вміщує 16873 осіб, діє з 1933

**Динамо-ефект**, ефект самогенерації магнітного поля, за допомогою руху

**Динамометр**, прилад для вимірювання сили або моменту сили, складається з силової ланки (пружного елемента) і відлікового пристрою

**Диннар**, національна валюта Алжиру, Бахрейну, Іраку, Йорданії, Кувейту, Лівії, Сербії, Тунісу

**Диннар алжирський**, національна валюта Алжиру

**Диннар бахрейнський**, національна валюта Бахрейну

**Диннар йорданський**, національна валюта Йорданії

**Диннар іракський**, національна валюта Іраку

**Диннар кувейтський**, національна валюта Кувейту

**Диннар лівійський**, національна валюта Лівії

**Диннар сербський**, національна валюта Сербії

**Диннар туніський**, національна валюта Тунісу

**Динарська раса**, антропологічний тип у складі європеоїдної раси

**Динарське нагір'я**, гірський масив на Балканах

**Династія**, у монархічних державах – низка послідовно правлячих монархів з одного й того самого роду, які змінюють один одного в установленому порядку престолонаслідування

**Динник, Олександр Миколайович** (1876–1950), фізик-механік, академік ВУАН (1929), Україна

**Динозаври** (*Dinosauria*), надряд вимерлих ссавців

**Динозаври качконосі**, різновид динозаврів

**Динозаври птахотазові** (*Ornithischia*), ряд рослиноїдних динозаврів

**Динозаврів провінційний парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, провінція Альберта, Канада

**Динотерії** (*Dinotherium*), рід вимерлих ссавців

**Динофітові водорості** (*Dinophyta*), відділ зелених рослин

**Динофлагеляти** (*Dinoflagellata*, *Dinophyta*), тип найпростіших з групи альвеоліонтів

**Диноцерати** (Dinocerata), вимерлий ряд ссавців

**Диня** (Melo), рід рослин родини гарбузових

**Диплодоки** (Diplodocus), рід вимерлих динозаврів

**Диплоїд**, ядро, клітина, організм, що містить подвійний набір гомологічних хромосом

**Диплом**, офіційний документ про закінчення вищого навчального закладу і присвоєння відповідної кваліфікації; офіційний документ про присвоєння наукового ступеня або вченого звання

**Дипломатична академія України при МЗС України**, вищий навчальний заклад України IV рівня акредитації з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішніх зносин

**Дипломатична служба**, професійна діяльність, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики держави, захист її національних інтересів у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів її громадян і юридичних осіб за кордоном

**Дипломатичне агентство**, 1) найменування дипломатичного представництва, характерне для практики 18–19 ст.; 2) представництво МЗС на території своєї країни

**Дипломатичне представництво**, державна установа особливого роду, завданням якої є підтримка і розвиток офіційних стосунків з країною перебування, захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб

**Дипломатичний корпус**, сукупність глав іноземних дипломатичних представництв, акредитованих у країні перебування

**Дипломатичні відносини**, основна форма підтримки офіційних відносин між державами відповідно до норм міжнародного права і практики міжнародного спілкування

**Дипломатичні класи**, усталені в дипломатичній практиці і закріплені в міжнародному праві класи дипломатичних представників, відповідні до рівня очолюваних ними дипломатичних представництв, які визначають їх положення серед дипломатичних представників в країні перебування

**Дипломатичні ранги**, особливі звання, що привласнюються дипломатичним працівникам

**Дипломатія**, засіб здійснення зовнішньої політики держави, що становить сукупність мирних заходів, пов'язаних зі здійсненням міжнародних відносин

**Дипломатія атомна**, термін, що став вживатися після застосування атомної бомби (серпень 1945), для позначення методів і прийомів дипломатії США, що використовувала володіння секретами виробництва атомної бомби з метою зовнішньополітичного тиску

**Дипломатія без краваток**, зустрічі неформального характеру представників іноземних держав на високому рівні

**Дипломатія громадянська**, вплив інститутів громадянського суспільства однієї країни на громадськість іншої з метою просування й захисту інтересів, формування позитивного іміджу держави походження

**Дипломатія міст**, концепт, що використовується для позначення важливості міст як акторів сучасних міжнародних відносин і набуття ними статусу одного з ключових гравців в умовах постіндустріального суспільства

**Дипломатія народна**, діяльність незалежних від держави фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, суспільних рухів та інституцій, спрямована на збереження миру, розвиток міждержавних відносин, дружби та співпраці між різними народами

**Дипломатія превентивна**, дипломатичні дії, спрямовані на запобігання виникненню розбіжностей між сторонами та розвитку вже наявних у конфлікт, а також на обмеження розширення поточного конфлікту

**Дипломатія публічна нова**, спосіб комунікативного впливу на міжнародну ситуацію й зарубіжну аудиторію за допомогою нових технологій (блоги, Facebook, Twitter, YouTube, sms-розсилка)

**Диплонт**, організм, всі клітини якого (крім гамет) диплоїдні

**Диплотена**, четверта стадія першої профазы мейоза

**Диплофаза**, диплоїдна фаза розвитку організмів

**Диполь**, система двох різноименних зарядів

**Дипольний момент**, характеристика електричного диполя  
**Дирдира, Віталій Федорович** (1938), спортсмен (вітрильний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Директив**, тип мовленнєвого акту, іллюкативна мета котрого змусити адресата до певної дії

**Директива**, загальна керівна вказівка, що дається вищим органом підлеглому

**Директорія**, уряд Франції в останній період Великої французької революції (1794–1799), а також устрій та період в історії Франції

**Директорія Криму**, уряд Кримської Демократичної Народної Республіки, сформований Курултаєм у грудні 1917

**Директорія УНР**, найвищий орган державної влади Української Народної Республіки в період з 14.11.1918 по 10.11.1920

**Директриса**, пряма в площині перерізу конічної поверхні

**Диригування**, один з видів музично-виконавського мистецтва, керівництво колективом музикантів

**Дирижабль**, літальний апарат легший за повітря, що представляє собою комбінацію аеростата з рушієм та системи управління орієнтацією, завдяки якій дирижабль зможе рухатися в будь-якому напрямку незалежно від напрямку повітряних потоків

**Дирижизм**, течія в економічній думці, що обґрунтовує необхідність, напрями і форми систематичного регулювання економіки

**Дирхам**, національна валюта Західної Сахари, Марокко, Об'єднаних Арабських Еміратів

**Дирхам марокканський**, національна валюта Марокко

**Дирхам ОАЕ**, національна валюта Об'єднаних Арабських Еміратів

**Дирхем**, срібна монета в Арабському халіфаті

**Дис..., диз...,** префікс, що передає значення ускладнення, порушення, розділу, втрати, відділення, заперечення і надає поняттю, до якого приєднується, протилежне або заперечне значення



**Дисахариди**, олігосахариди з двох моносахаридних залишків

**Дисбактеріоз**, дефіцит бактерій-симбіотнів в організмі

**Дисграфія**, нездатність оволодіти письмом і навчитися читати

**Дисемінація**, процес розповсюдження діаспор

**Дисертація**, наукова праця, яку виконують для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня

**Дисидентство**, дисидентський рух, багатовимірне позначення практики демонстрації активної незгоди із суспільно-політичними процесами в країнах з репресивними, диктаторськими режимами

**Дисиметрія**, у біології спрямована асиметричність органів тіла

**Дисиміляція**, у мовознавстві фонетичне явище, яке полягає в заміні одного з двох однакових або схожих за вимовою звуків іншим, менш схожим артикуляційно на той, що залишився без змін

**Дисиміляція контактна**, дисиміляція суміжна, дисиміляція, за якої взаємодіють сусідні звуки

**Дисипативний оператор**, лінійний оператор  $A$  з областю визначення  $DA$ , який щільний в гільбертовому просторі

**Дисипативні системи**, термодинамічні системи, далекі від рівноважного стану

**Диск легкоатлетичний**, спортивний інвентар, снаряд для метання

**Диск магнітний**, носій інформації у вигляді алюмінієвого або пластмасового диска, покритого магнітним шаром

**Диск оптичний**, носій даних у вигляді пластикового чи алюмінієвого диска, призначеного для запису й відтворення звуку, зображення, буквенно-цифрової інформації тощо за допомогою лазерного променя

**Диск (в інформатиці)**, носій інформації

**Дискант**, високий дитячий (переважно хлопчачий) голос з специфічним звучанням.

**Дискваліфікація**, видалення спортсмена (або команди) за технічні порушення правил змагань з кваліфікаційного заліку чи із змагань взагалі

**Диско**, стиль популярної танцювальної музики другої половини 1970–1980-х

**Дискобластула**, тип бластули

**Дисковод**, пристрій комп'ютера, що дозволяє здійснити читання або читання і запис інформації на знімний носій інформації, що має форму диска

**Дискоміцети** (Discomycetes), нетаксономічна група грибів

**Дисконт**, знижка з оголошеної прейскурантної ціни товару або послуги, що надається продавцем покупцю

**Дискотека**, розважальний танцювальний захід

**Дискредитація**, позбавлення довіри до когось, підірвання авторитету, приниження гідності певної особи і т. ін.

**Дискретна випадкова величина**, випадкова величина, множина значень якої не більш ніж злічена

**Дискретність політичного розвитку**, розгортання політичного процесу в фрагментарний спосіб, за якого зв'яз-

ки між окремими політичними явищами, інститутами, персоналіями частково або повністю втрачають причинно-наслідкову детермінованість

**Дискримінант многочлена**, добуток складений з коренів многочлена  $n$ -го степеня за певним правилом

**Дискримінація**, обмеження або позбавлення прав певної категорії громадян на основі будь-яких ознак (національної приналежності, соціального походження, політичних і релігійних поглядів, статі, віку)

**Дискримінація позитивна**, заходи з надання переважних прав чи привілеїв для певних груп населення, що застосовуються для створення статистичної рівності в посадах, рівнях освіти, доходу для представників різних статей, рас, етносів, конфесій, сексуальних орієнтацій тощо

**Дискурс**, поняття сучасної лінгвістики, семіотики і філософії

**Дискурс-аналіз**, метод дослідження вияву суб'єктивного чинника в живому спілкуванні особистостей, результатом якого є дискурси

**Дискурсивна категорія**, текстова категорія, найзагальніша інваріантна парадигмальна властивість дискурсу як інтерактивного явища та його результату – тексту

**Дискурсивність**, у постмодернізмі – процес породження дискурсів і приписування смислів усьому пізнаному

**Дискусія**, мовленнєвий жанр, форма колективного обговорення, мета якої – виявити істину через зіставлення різних поглядів

**Дислалія**, порушення вимовляння звуків за нормального слуху

**Дислокації**, вивихи суглобів

**Дислокації плікативні**, порушення, що виникли в результаті тектонічних рухів у гірських породах без розриву їх суцільності

**Дислокація**, 1) розташування чи розміщення (розквартирування) військових частин, з'єднань і установ збройних сил на певній території, головно, у мирний час; 2) розташування військ протиборчих сторін перед великими битвами

**Дисонанс**, звучання двох тонів, яке викликає відчуття незлагодженого звучання

**Дисоціація соціальна**, послаблення узгодженості дій в соціальній групі, втрата її членами почуття належності до неї

**Диспалаталізація**, втрата м'якості приголосними звуками

**Диспансер**, спеціальний лікувально-профілактичний медичний заклад, що надає медичну допомогу певним групам населення та здійснює систематичне спостереження за станом їх здоров'я

**Диспансеризація**, метод медичного обслуговування населення

**Диспаритет**, нерівність, порушення принципу еквівалентності, рівної вигоди у фінансових, економічних взаєминах

**Дисперсія**, 1) залежність фазової швидкості хвилі від її довжини; 2) міра відхилення значень випадкової величини від її середнього

**Дисперсія просторова**, залежність тензора діелектричної проникності середовища від хвильового вектора,

обумовлена нелокальністю зв'язку між електричною індукцією і напруженістю електричного поля

**Дисперсність**, характеристика розмірів частинок у дисперсних системах

**Дисплей**, електронний пристрій, призначений для візуального відображення інформації

**Диспозитив**, система стратегічних орієнтирів цілепокладання, що задається характерним для того чи іншого соціуму комплексом «влади–знання», який виступає матрицею конфігурування культивованих цією спільнотою соціальних практик

**Диспозиції особистості**, схильність індивіда до певного типу поведінки в тій чи іншій соціальній ситуації

**Диспозиція**, в риторичі – розділ, який вивчає структуру ораторської промови

**Диспозиція військова**, припис військам про розташування їх на полі бою, про час і напрямки руху

**Диспрозій**, хімічний елемент, символ – Dy, атомний номер – 66

**Диспропорціонування**, процеси самоокислення-самовідновлення

**Дистанції генетичні**, міра генетичних відмінностей (дивергенції) між видами, підвидами, або популяціями одного виду

**Дистанція**, припис військам про розташування їх на полі бою, про час і напрямки руху

**Дистанція етнокультурна**, різниця у рівні розвитку і відмінностей між культурами людських спільнот, в основі якої лежать такі чинники, як етнічне походження, етнічні звичаї, традиції

**Дистанція соціальна**, ступінь горизонтальної чи вертикальної близькості або відчуженості соціальних суб'єктів одне від одного

**Дисторсія**, аберация оптичної системи, за якої збільшення змінюється по полю зору

**Дистрес**, різновид стресу, при якому домінує фаза виснаження

**Дистрибутив**, форма розповсюдження програмного забезпечення

**Дистрибутивний метод**, у структурній лінгвістиці метод розподілу мовних одиниць згідно із законами певної мови, без урахування значеннєвої наповненості слів, словосполучень

**Дистрибутивність**, властивість бінарних операцій, визначених на одній множині

**Дистрибутивності закон**, закон розподілення:  $A \wedge (B \vee C) = (A \wedge B) \vee (A \wedge C)$

**Дистрибуція**, сукупність усіх оточень, у яких трапляється, використовується певна мовна одиниця, бо кожна з них, крім речення, має обмежену здатність поєднуватись з іншими схожими на себе одиницями того самого рівня мовної системи.

**Дистрибуція доповняльна**, дистрибуція, за якої мовні одиниці не трапляються в однакових оточеннях

**Дистрибуція контрастна**, дистрибуція, коли мовні одиниці перебувають у тих самих оточеннях, але мають різне значення

**Дистрофія вуглеводна**, неінфекційна хвороба бджіл

**Дистрофія м'язова**, генетичне захворювання

**Дифемізм**, дифемізм, засіб художньої виразності, що полягає у викличній грубості, вульгарності; протилежність евфемізму

**Дисфорія**, зниження настрою, раптове виникнення надзвичайно сильного роздратування, гніву

**Дисцелія зональна** (*Discoelius zonalis*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини складчастокрилих ос, внесений до Червоної книги України

**Дисципліна касова**, безумовне виконання юридичними особами встановленого фінансовим правом порядку одержання, зберігання та витрачання готівки

**Дисципліна трудова**, необхідність додержання учасниками трудового процесу порядку й правил, закріплених у нормах права

**Дисциплінарні частини**, особливі військові частини, призначені для відбуття покарання засудженими військово-вослужбовцями

**Дитина недоношена**, дитина, народжена раніше нормального терміну вагітності

**Дитина новонароджена**, дитина у віці 1–28 днів від народження

**Дитинець**, укріплена частина княжого міста

**Дитинство**, життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який закінчується з началом статевого дозрівання (пубертатний період)

**Дитячий музей Брукліна**, найстаріший у світі дитячий музей, діє у м. Нью-Йорк (США)

**Дитячий фонд ООН**, ЮНІСЕФ, міжнародна організація, утворена ООН з метою сприяння добробуту і захисту здоров'я дітей та юнацтва

**Дитячо-юнацька спортивна школа**, ДЮСШ, позашкільні спортивні заклади, що готують кваліфікованих спортсменів і фізкультурних активістів

**Дитячо-юнацькі громадські організації України**, об'єднання громадян віком від 6 до 14 (молодіжні – від 14 до 28) років, метою яких є діяльність, спрямована на реалізацію та захист прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів

**Дифамація політична**, публічне оголошення (через ЗМІ тощо) достовірних або вигаданих свідчень, які ганьблять, дискредитують честь і гідність громадянина, установи, політичної партії чи суспільно-політичної організації

**Диференціал**, 1) головна лінійна частина приросту функції; 2) механічний пристрій, що передає обертання з одного джерела двом різним споживачам

**Диференціал повний**, головна лінійна частина приросту функції багатьох змінних

**Диференціальна форма**, порядку  $k$  або  $k$ -форма – косо-симетричне тензорне поле типу  $(0,k)$  на дотичному розшаруванні многовиду

**Диференціальний біном**, диференціал виду  $I = xm(a+bxn) \cdot dx$

**Диференціальні ігри**, напрям у теорії процесів, які описуються диференціальними рівняннями

**Диференціація гендерна**, процес, завдяки якому біологічні відмінності між чоловіками і жінками набувають соціального значення і використовуються як засоби соціальної класифікації

**Диференціація клітин**, виникнення відмінностей серед однорідних клітин

**Диференціація соціальна**, процес і стан розшарування певної соціальної цілісності (соціуму, спільноти тощо) на складові частини або елементи (індивіди, групи)

**Диференціація територіальна**, просторово фіксована різноманітність географічних об'єктів і явищ

**Диференційна сема**, сема, за якою розрізняються слова певного лексико-семантичного поля

**Диференційних рівнянь теорія**, розділ математики, що займається вивченням диференціальних рівнянь і пов'язаних з ними задач

**Диференціювання у математиці**, процес знаходження похідної

**Диференціювання чисельне**, розділ математики

**Дифірамб**, жанр давньогрецької хорової лірики

**Дифракція**, явище огинання хвилею при її поширенні краю певної перешкоди

**Дифтерія**, інфекційне захворювання, що викликається бактерією *Corynebacterium diphtheriae*

**Дифтонг**, складний голосний звук, що складається з двох елементів, які утворюють один склад, що забезпечує фонетичну цілісність дифтонга

**Дифтонги низхідні**, дифтонги, у яких складотворним є перший елемент

**Дифузії культури концепція**, теорія в культурній антропології

**Дифузія**, процес взаємного проникнення речовин

**Дифузія амбіполярна**, одночасна дифузія різноманітних заряджених частинок у квазінейтральному середовищі

**Дихазій**, тип суцвіття

**Дихальна система**, система організму, яка забезпечує газообмін

**Дихальний коефіцієнт**, відношення спожитих та виведених організмом кисню та вуглекислого газу

**Дихальний центр**, частина довгастого мозку, що керує процесом дихання

**Дихальця**, зовнішні отвори легень або трахей у комах.

**Дихання**, сукупність процесів обміну речовин за участю кисню

**Дихання зовнішнє**, фізіологічний процес газообміну між організмом та навколишнім середовищем

**Дихання органи**, спеціалізовані органи газообміну

**Дихання подвійне**, тип дихання у птахів.

**Дихання штучне**, механічне вдмухування повітря в легене хворого

**Дихогамія**, роздільний у часі прояв протилежних статевих ознак у гермафродитів

**Дихотомія**, роздвоєність, послідовне ділення на дві окремі частини

**Дихотомія центру та периферії**, протиставлення розвинутих держав і країн, що розвиваються

**Дихроїт**, мінерал

**Дихтау**, одна з найвищих вершин (5204 м) Бічного хребта на Великому Кавказі, Кабардино-Балкарія, Росія

**Дицинодонти** (Dicynodontia), підряд вимерлих плазунів

**Дициєміди** (Dicyemida), тип первинноротих тварин

**Дичко, Леся Василівна** (1939), композитор, народний артист України (1995), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Диявол сумчастий** (*Sarcophilus harrisii*), хижий сумчастий ссавець

**Диякон**, третій, нижчий сан священнослужителя, помічник єпископа і священника під час богослужіння у православній, католицькій, англіканській і протестантській церквах, уряді сект (в останніх він не є священнослужителем)

**Диярбакир**, місто у Туреччині, неофіційна столиця турецького Курдистану, 850 тис. мешканців

**Ді Капріо, Леонардо** (1974), актор, «Срібний ведмідь» (1997), «Оскар» (2016), США

**Ді Стефано, Альфредо** (1926–2014), спортсмен тренер (футбол), кращий футболіст Європи у 1957 та 1959, володар Кубка європейських чемпіонів (1956, 1957, 1958, 1959, 1960), Аргентина – Колумбія – Іспанія

**Ді...**, частина складних слів, що передає значення «двічі», «подвійний»

**Діабаз**, ефузивна гірська порода

**Діабет**, хвороба, яка характеризується порушенням обміну вуглеводів (цукровий Д.), або всмоктуванням води в нирках (нецукровий Д.)

**Діабет цукровий**, хвороба, яка характеризується порушенням регуляції концентрації глюкози у крові внаслідок відсутності інсуліну, або відсутності реакції тканин на інсулін

**Діагенез**, процес перетворення пухких осадів на осадові гірські породи

**Діагіти**, група індіанських народів Південної Америки

**Діагітські мови**, сім'я мов племен діагітів

**Діагностика психологічна**, дослідження рис особистості, як правило, засноване на психологічних тестах

**Діагностика соціальна**, аналіз стану соціальних об'єктів і процесів, виявлення проблем їх функціонування і розвитку

**Діагностика соціально-політична**, комплекс застосовуваних у соціології політології й суміжних дисциплінах прийомів і методів, здатних у сукупності дати уявлення про соціально-економічний стан суспільства, соціальне самопочуття населення, його соціокультурні й поведінкові орієнтації

**Діагностика технічна**, визначення технічного стану об'єктів, транспортних засобів, підприємств

**Діагональ**, відрізок, що з'єднує дві різні вершини, що не належать одній стороні

**Діагональ головна**, квадратної матриці – діагональ, що проходить через лівий верхній та правий нижній кути

**Діагор Мелоський** (5 ст. до н. е.), поет та філософ-софіст, Стародавня Греція

**Діаграма**, зображення, яке показує співвідношення між різними числовими величинами

**Діаграма квітки**, умовне схематичне зображення будови квітки

**Діаграма станів**, графічне зображення областей термодинамічних змінних, де існують різні фазові стани

**Діада**, група, яка складається з двох взаємодіючих осіб, найпростіша система соціальної дії

**Діадохи**, полководці Александра Македонського

**Діазотування**, реакція між ароматичним аміном та азотистою кислотою в кислому середовищі, внаслідок якої утворюється ароматична діазосполука

**Діакінез**, фаза профазы-1 мейозу

**Діалексія**, лексичні розбіжності в зіставлюваних мовах

**Діалект**, різновид загальнонародної мови, її відгалуження, яким послуговується обмежена кількість людей, об'єднаних територіальною, професійною або соціальною спільністю

**Діалекти української мови**, територіальні варіанти української мови, що розвивались у межах сучасної України і на етнічних землях українців або у місцях їх проживання за її межами

**Діалектизми**, 1) фонетичні, граматичні і лексичні особливості, притаманні певним діалектам, уживані в мові художніх творів як засіб стилізації; 2) специфічні риси певних діалектів, які вкрапляються у мовлення, що загалом відповідає нормам літературної мови

**Діалектика**, наука про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та мислення

**Діалектика екзистенційна**, діалектика існування, внутрішнього життя (переживання) людини

**Діалектика матеріалістична**, філософський напрям, який розглядає протиріччя як внутрішнє джерело саморуху будь-якої системи матеріального світу, її становлення, функціонування та розвитку, переходу з одного якісного стану в інший

**Діалектика негативна**, різновид діалектики, в якій перебільшується заперечення, несумісність протилежностей, мінливості понять і явищ

**Діалектики категорії**, всезагальні філософські поняття, за допомогою яких розкривається суперечливий характер буття, його єдність і різноманітність, змінюваність і самозбереження

**Діалектичний метод**, філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності

**Діалектна мова**, територіальний різновид національної мови, якому притаманна однофункціональність, усна форма існування, неунормованість, відносна стилістична однорідність

**Діалектологія**, розділ мовознавства, що вивчає діалекти певної мови

**Діаліз**, звільнення колоїдних і високомолекулярних розчинів від низькомолекулярних сполук

**Діалог**, двосторонній обмін інформацією (розмова, спілкування) між двома людьми

**Діалог культур**, сукупність безпосередніх відношень та зв'язків між різними культурами

**Діалог національний**, процес визначення й консолідації позицій, які сприяють досягненню спільних домовленостей та ухваленню узгоджених рішень у суспільстві на рівні всього народу певної держави

**Діалог політичний**, двостороннє спілкування політичних суб'єктів у формі публічного висловлення своїх політичних поглядів, думок, оцінок з метою з'ясування стилів політичного мислення, інтересів один одного, пошуку спільної політичної позиції тощо

**Діалогізація**, виклад літературного твору у формі діалогу

**Діамагнетизм**, властивість речовини намагнічуватися в напрямку, протилежному до зовнішнього магнітного поля

**Діамагнетик**, речовина, що виявляє властивості діамагнетизму

**Діамант**, огранений алмаз

**Діаманте, Хуан-Баптиста** (1625–1687), драматург, майстер історичної драми, Іспанія

**Діамантина історичний центр**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історична забудова 18–19 ст. міста – центру видобутку алмазів, штат Мінас-Жерайс, Бразилія

**Діаметр**, хорда, що проходить через центр кривої

**Діаметри спряжені**, пара діаметрів, що задовольняють умові: середини хорд паралельних першому діаметру, лежать на другому діаметрі

**Діаморфія**, розбіжності на морфологічному рівні в зіставлюваних мовах

**Діан Кехт**, у кельтській міфології – бог лікування

**Діана**, у римській міфології – богиня природи і полювання, уособлення Місяця

**Діанетика**, псевдонаукове вчення про розум і мислення

**Діанов, Євген Михайлович** (1936), фізик, провідний російський фахівець з волоконної оптики, академік РАН (1994), Росія

**Діапазон**, звуковий обсяг співацького голосу, музичного інструменту, мелодії, звукоряду, який визначається відстанню (інтервалом) між найнижчим і найвищим звуками

**Діапауза**, період тимчасового фізіологічного спокою у розвитку і розмноженні

**Діапенсієві** (Diapensiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Діапсиди** (Diapsida або Sauria), велика група (клада) зауропсидів, яка включає птахів, лускатих, крокодилів та дзьобоголових

**Діаріуш**, щоденникові записи, назва вживана щодо творів давньої української літератури, здебільшого щодо приватних і службових щоденників 17–18 ст.



**Діас де ла Пенья, Нарциссо Віргіліо** (1807–1876), живописець, представник барбізонської школи, Франція

**Діас дель Кастільо, Берналь** (1495–1584), конкістадор, учасник експедиції Ернана Кортеса, автор хроніки «Правдива історія завоювання Нової Іспанії», Іспанія

**Діас, Хосе** (1896–1942), політик, лідер іспанських комуністів (1932–1942), Іспанія

**Діасемія**, семантичні розбіжності у зіставлюваних мовах

**Діаспора (у біології)**, частина рослини для розмноження і розселення

**Діаспора (в історії)**, розпорошення, розселення по різних країнах народу, вигнаного обставинами, загарбниками або власною владою за межі Батьківщини

**Діастема**, щілина між зубами

**Діастола**, розширення порожнини серця

**Діатез геморагічний**, стан, який супроводжується підвищеною кровоточивістю

**Діатез ексудативний**, захворювання, коли тканини організму містять надмірну кількість ексудату

**Діате́за**, відповідність між ролями дієслівної лексики (суб'єктом, об'єктом, адресатом і т. д.) та членами речення, що їх виражають (підметом і додатками)

**Діатомеї пенатні** (Pennatophyceae), клас відділу діатомові водорості

**Діатоміт**, гірська порода

**Діатомові водорості, діатомеї** (Bacillariophyta), відділ зелених рослин

**Діатоніка**, семиступенева система музичних звуків, що утворюється без використання альтерації послідовністю основних ступенів звукоряду, розташованих за чистими квінтами

**Діатриба**, жанр античної літератури, характеризується викривальним пафосом і моральною темою

**Діатропізм**, рух органів рослин

**Діафіз**, серединна частини трубчастої кістки

**Діафільм**, серія нерухомих чорно-білих та кольорових позитивних фотографічних зображень на кіноплівці

**Діафонія**, розбіжності на фонологічному рівні у зіставлюваних мовах

**Діафрагма оптична**, отвір оптичної системи, який обмежує пучки променів, що до неї проходять

**Діафрагма (у біології)**, м'язова перегородка між грудною та черевною порожнинами

**Діахронічний метод**, метод культурологічного дослідження, який аналізує культуру як ретроспективну послідовність

**Діахронія і синхронія**, 1) аспект дослідження мовних елементів і явищ як частини мовної системи або вивчення мовної системи в історичному розвитку; 2) історична послідовність розвитку мовних явищ і розвитку мовної системи в цілому як об'єкт лінгвістичних досліджень

**Діаш, Бартоломеу** (1450–1500), мореплавець, першовідкривач морського шляху із Європи до Азії в обхід Африки, Португалія

**Діб, Мухаммед** (1920–2003), письменник, класик алжирської літератури, Франція

**Дібров, Геннадій Данилович** (1927–1985), інженер-будівельник, член-кореспондент АН УРСР (1979), Росія – Україна

**Діброва**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, Богородчанський р-н, Івано-Франківська обл.

**Діброва, Володимир Георгійович** (1951), письменник та перекладач, премія ім. М. Лукаша (1994), Україна – США

**Діброви**, дубняки, дубові ліси, вид літньозелених (рідше вічнозелених) широколистяних лісів, в яких основною деревною породою є дуб

**Діва**, зодіакальне сузір'я

**Дівич-вечір**, передвесільний обряд

**Дівович, Семен Данилович** (18 ст.), письменник-полеміст, перекладач, автор полемічного твору «Разговор Великороссии с Малороссией», Україна

**Дівочий виноград**, рід рослин родини виноградових

**Діденко, Андрій** (? – після 1633), гетьман Війська Запорозького Низового (1632–1633), Україна

**Дідієреєві** (Didiereaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Дідіма**, античне місто на території Туреччини на східному узбережжі Егейського моря

**Дідковський, Валентин Якович** (1914–1995), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Дідо, Франсуа** (1689–1757), видавець, засновник друкарні і книгарні у Парижі, родоначальник кількох поколінь французьких друкарів, видавців, винахідників у поліграфії, Франція

**Дідок жовтоногий** (*Gomphus flavipes*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Дідро, Дені** (1713–1784), письменник, філософ-просвітець і драматург, засновник «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел», Франція

**Дідух**, ритуальний сніп, різдвяна прикраса

**Дідух, Володимир Євгенович** (1937), співак (баритон), народний артист УРСР (1987), Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Дідух, Яків Петрович** (1948), еколог, член-кореспондент НАН України (2003), Україна.

**Дідушок, Василь Федорович** (1889–1937), сотник УСС, полковник Армії УНР, начальник штабу Корпусу Січових Стрільців у Києві, Україна

**Дідушок, Петро Федорович** (1889–1937), політик і дипломат часів Української революції 1917–1920, Україна

**Дієвас**, Дієвс, Дієв, Дейвс, у балтійській міфології – батько неба

**Діелектрики**, матеріали, в яких заряди зв'язані й не можуть переносити електричний струм

**Діелектрики топологічні**, матеріали, на межі поділу яких зі звичайними діелектриками виникає металічний стан

**Дієвідміна**, група дієслів з однаковою парадигмою словозміни, з однаковою системою дієвідмінювальних форм

**Дієвідмінювання**, зміна дієслова за особами й числами, а також (у широкому значенні терміна) за часами, способами, станами та родами (в однині дієслів минулого часу й умовного способу)

**Дієго, Герардо** (1896–1987), поет, представник «Покоління 1927 року», Іспанія

**Дієго-Гарсія**, найбільший острів-атол архіпелагу Чагос в Індійському океані

**Дієгодендрові** (Diegodendraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Дієздатність адміністративна**, здатність суб'єкта самостійно (свідомими діями) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері публічного адміністрування

**Дієприкметник**, змінне, похідне від дієслівних часових форм граматичне утворення, якому властиві ознаки дієслова та прикметника

**Дієприслівник**, незмінне, похідне від дієслівних часових форм граматичне утворення, якому притаманні ознаки дієслова і прислівника

**Дієрвилові** (Diervillaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Дієреза**, викидання звуку чи складу для зручності вимови  
**Дієслів класи**, групи дієслів, які відрізняються певними закономірними відношеннями між основою інфінітива та основою теперішнього часу

**Дієслова допоміжні**, дієслова, уживані в поєднанні з іншими словами (найчастіше з дієсловами у формі інфінітиву) для творення аналітичних форм

**Дієслова зворотні**, дієслова з афіксом -ся (сь), у складі яких він виконує словотвірну функцію

**Дієслова лінійні**, дієслова, які виражають рух в одному напрямку

**Дієслова недієвідмінювані форми**, форми дієслова, яким не властиві категорії особи, числа, виду, як основні граматичні категорії дієслова

**Дієслова незворотні**, дієслова без афікса -ся

**Дієслова неперехідні**, дієслова, які називають дію, безпосередньо не спрямовану на об'єкт, виражений формою знахідного відмінку

**Дієслова основа**, частина дієслова, з якою пов'язане його лексичне значення і яка залишається після відкидання словозмінної морфеми

**Дієслова перехідні**, дієслова, які позначають дію, безпосередньо спрямовану на будь-який предмет (об'єкт), виражений знахідним відмінком без прийменника

**Дієслово**, частина мови, яка означає дію або стан як процес, виражає ці значення за допомогою категорій виду, способу, часу, особи, стану й виконує в реченні роль присудка

**Дієслово неповнозначне**, допоміжне дієслово, уживане у складі аналітичної форми для вираження певної граматичної категорії

**Дієтологія**, вчення про режим харчування

**Дієцезія**, церковна адміністративно-територіальна одиниця під керівництвом єпископа в Римо-католицькій, Англіканській, Шведській церквах (аналог єпархії у східних християнських церквах)

**Діжон**, місто у Франції, у 11–15 ст. – столиця Бургундія

**Дізаналіт**, мінерал

**Дізраелі, Бенджамін** (1804–1881), 40-й (1868, лютий-грудень) та 42-й (1874–1880) прем'єр-міністр Великої Британії

**Дізруптивний відбір**, одна з форм природного добору

**Дії найменшої принцип**, один з варіаційних принципів механіки, за яким для даного класу порівнюваних один з одним рухів механічної системи дійсним є той, для якого дія має мінімум

**Дії теорія**, суб'єктивну дію необхідно відрізнити від поведінки, оскільки перше припускає наявність сенсу або намірів

**Діїв курган**, археологічна пам'ятка, поховання скіфського вельможі 4 ст. до н. е. біля смт Нижні Сірогози Херсонської обл.

**Дійсність**, реалізована можливість, те, що має наявне буття

**Дікдіки** (Madoqua), рід ссавців родини бикових

**Діке**, в грецькій міфології – божество справедливості

**Дікеарх Мессенський** (365–300 до н. е.), філософ-перипатетик, Стародавня Греція

**Дікінсон, Емілі** (1830–1886), поетеса, класик американської літератури, США

**Дікірх**, округ Люксембургу

**Діккенс, Чарльз** (1812–1870), письменник, класик світової літератури, Велика Британія

**Діккі, Джеймс** (1923–1997), поет, письменник, поет-лауреат США, США

**Діков, Микола Миколайович** (1925–1996), археолог, член-кореспондент АН СРСР (1979), Україна – Росія

**Дікс, Отто** (1891–1969), живописець, представник експресіонізму і магічного реалізму, Німеччина

**Діктиота дихотомічна** (Dictyota dichotoma), вид водоростей родини діктиотових, внесений до Червоної книги України

**Ділення (в біології)**, процес утворення з однієї батьківської клітини двох та більше дочірніх

**Ділення (у математиці)**, бінарна операція, що обернена до множення

**Ділі**, місто, столиця Східного Тимору

**Діліус, Фредерік** (1862–1934), один з провідних британських композиторів 20 ст., Велика Британія

**Ділленієві** (Dilleniaceae), надпорядок і порядок квіткових рослин

**Ділленіїди** (Dilleniidae), підклас квіткових рослин

**Діло**, газета на Західній Україні у 1880–1939

**Ділова гра**, метод навчання вибору послідовних, оптимальних рішень в умовах, що імітують реальну практику

**Діловодство**, діяльність окремих працівників або підрозділів щодо створення документально-інформаційної бази на різних носіях для використання управлінським апаратом у процесі реалізації його функцій в процесі здійснення управління підприємством

**Дільник**, другий операнд операції ділення

**Дільник нормальний**, одне з основних понять теорії груп

**Дільник спільний найбільший**, найбільше додатне число, на яке діляться кілька цілих чисел

**Дільс, Герман** (1848–1922), філолог-класик, історик античності, міжнародний авторитет у царині вивчення культурної спадщини античного світу, Німеччина

**Дільс, Отто** (1876–1954), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1950), Німеччина

**Дільтей, Вільгельм** (1833–1911), філософ, один із провідних теоретиків філософії життя і герменевтики, Німеччина

**Дім інвалідів**, пам'ятка військової історії Франції, комплекс будівель та споруд, що включає в себе музеї, монументи, м. Париж

**Дім, Майк ван** (1959), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1997), «Оскар» (1998), Нідерланди

**Дімаров, Анатолій Андрійович** (1922–2014), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Дін, Джеймс** (1931–1955), актор, культова фігура американського кінематографу, США

**Дінглер, Гуго** (1881–1954), філософ, авторитет у філософії науки, Німеччина

**Дінго** (*Canis lupus dingo*), вторинно здичавілий домашній собака Австралії

**Діні теорема**, твердження в математичному аналізі, що для компактного метричного простору  $E$ , якщо зростаюча (відповідно спадна) послідовність  $f_n$  дійсних неперервних функцій поточно збігається до неперервної функції  $g$ , то вона збігається до цієї функції  $g$  рівномірно

**Дініш I Землероб** (1261–1325), король Португалії (1279–1325)

**Дінка**, мова західної зони нілотської групи мов, поширена в Південному Судані

**Дінобріон** (*Dinobryon*), рід хризомонадових водоростей

**Дінов, Тодор** (1919–2004), художник-мультиплікатор, основоположник болгарської анімації. Болгарія

**Діноцерати** (*Dinocerata*), вимерлий ряд ссавців

**Діоген Аполлонійський** (499–428 до н. е.), філософ, Стародавня Греція

**Діоген Вавілонський** (240–150 до н. е.), філософ-стоїк, Стародавня Греція

**Діоген Лаертський** (2–3 ст. н. е.), історик філософії, Стародавня Греція

**Діоген Синопський** (412–323 до н. е.), філософ, фундатор школи кініків, Стародавня Греція

**Діод**, електронний прилад, що пропускає струм лише в одному напрямі

**Діодор Крон** (бл. 350 – бл. 284 до н. е.), філософ-діалектик, Стародавня Греція

**Діодор Сицилійський** (бл. 90 – бл. 30 до н. е.), історик та міфограф, Стародавня Греція

**Діоклетіан** (245–313), римський імператор (284–305)

**Діон Хризостом** (бл. 40 – бл. 115 н. е.), оратор, письменник, філософ і історик, Римська імперія

**Діон, Селін** (1968), поп-співачка, «Греммі» (1999), Канада

**Діона (у астрономії)**, супутник Сатурна

**Діона (у міфології)**, персонаж грецької міфології, богиня дощу

**Діоніс**, Вакх, Бахус, у грецькій міфології – вічно юний бог плодоносних сил землі, рослинності, виноградарства і виноробства

**Діонісій (?–268)**, 25-й папа римський (259–268)

**Діонісій Ареопатит** (1 ст. н. е.), філософ, мислитель, християнський святий, учень апостола Павла, перший єпископ Афін

**Діонісійська культура**, поняття філософії Ф. Ніцше, яке характеризує одну з особливостей античної культури

**Діонкофілові** (*Dioscorphyllaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Діопсід**, мінерал

**Діоптаз**, мінерал

**Діоптрія**, величина, яка характеризує дефекти акомодациі ока

**Діор, Крістіан** (1905–1957), модельєр, культова фігура світової моди, Франція

**Діорит**, магматична інтрузивна гірська порода.

**Діоскорейні** (*Dioscoreaceae*), родина квіткових рослин порядку діоскорейноцвітих

**Діоскорейноцвіті** (*Dioscoreales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Діоскорейя** (*Dioscorea*), рід рослин родини діоскорейних

**Діоскури**, персонажі грецької міфології, брати-близнюки

**Діофант Александрійський** (3 ст. н. е.), математик, вважається основоположником алгебри, Стародавня Греція

**Діофантів аналіз**, діофантова геометрія, область математики присвячена знаходженню цілочисельних і раціональних розв'язків систем алгебраїчних рівнянь, або іншими словами, діофантових рівнянь методами алгебраїчної геометрії

**Діофантові наближення**, розділ теорії чисел, в якому вивчаються питання розв'язання в цілих числах нерівностей або систем нерівностей з дійсними коефіцієнтами

**Діофантові рівняння**, невизначені поліноміальні рівняння з цілими коефіцієнтами, в яких невідомі змінні можуть набувати тільки цілих значень

**Діп Пьоппл** (*Deer Purple*), музичний гурт, один з основоположників хард-року, Велика Британія

**Діпентодонтові** (*Dipentodontaceae*), родина квіткових рослин порядку гуертеєцвітих

**Діпінті**, різновид епіграфічних пам'яток

**Діплеурула**, двобічносиметрична личинка голкошкірих та кишково-дихаючих

**Діппель, Йоганн Конрад** (1673–1734), алхімік, прототип доктора Франкенштейна, Німеччина

**Діптер**, давньогрецький храм та будь-яка інша споруда, оточена двома рядами колон

**Діптерокарпові** (Dipterocarpaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Діптеруси** (Dipterus), вимерлий рід дводішних риб

**Дірак, Поль** (1902–1984), фізик-теоретик, один із фундаторів квантової механіки, Нобелівська премія з фізики (1933), Велика Британія

**Дірака вакуум**, море Дірака, модель вакууму, що передбачила наявність частинок і античастинок

**Дірака дельта-функція**, узагальнена функція, формально визначається як неперервний лінійний функціонал у просторі диференційованих функцій

**Дірака конус**, енергетичний спектр релятивістської частинки поблизу точки Дірака

**Дірака рівняння**, релятивістсько-інваріантне рівняння руху для біспінорного класичного поля електрона, застосовне також для опису інших точкових ферміонів зі спіном 1/2

**Дірака точка**, точка доторку двох конусів Дірака для додатних і від'ємних енергій частинок

**Дірахмові** (Dirachmaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку розоцвітих

**Діріхле задача**, вид задач, що з'являється при розв'язанні диференціального рівняння з частинними похідними другого порядку

**Діріхле ознака**, один із методів визначення збіжності ряду

**Діріхле принцип**, метод розв'язання крайових задач для еліптичних рівнянь в частинних похідних

**Діріхле ряди**, називаються ряди виду  $a_1 + a_2/2s + a_3/3s + \dots$ , де  $a_n$  і  $s$  – комплексні числа

**Діріхле теорема**, 1) для рядів Фур'є; 2) про діофантові наближення; 3) про прості числа в арифметичній прогресії; 4) про одиницю

**Діріхле умови**, граничні умови звичайного диференціального рівняння або диференційного рівняння в часткових похідних, в яких на границі визначається значення невідомої функції

**Діріхле функція**, функція визначена на множині дійсних чисел, що набуває значення 1 – якщо аргумент є раціональним числом, і значення 0 – якщо аргумент є числом ірраціональним

**Діріхле, Петер** (1805–1859), математик, зробив великий внесок до математичного аналізу, теорії функцій і теорії чисел, Німеччина

**Дірка**, у фізиці – квазічастинка з позитивним електричним зарядом, абстракція відсутності електрона

**Діскомедузи** (Discomedusae, Semaestomeae), ряд медуз

**Дісмас і Гестас**, у апокрифах – розбійники, котрі були розп'яті разом з Христом.

**Дісней, Волтер Елайас** (1901–1966), мультиплікатор, 26 премій «Оскар» (1932–1940, 1942–1943, 1949, 1951–1956, 1959, 1969), США

**Дігон, Енгус** (1945), економіст, Нобелівська премія з економіки (2015), Велика Британія – США

**Дітріх Фрейберзький** (1250–1310), природознавець, фізик-оптик, богослов, Німеччина

**Дітріх, Марлен** (1901–1992), актриса та співачка, Німеччина – США

**Діурез**, сечовиділення у ссавців

**Діффі, Уїтфілд** (1944), криптограф, Премія Тюрінга (2015), США

**Діхапеталові** (Dichapetalaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Діц, Фрідріх Крістіан** (1794–1876), філолог, основоположник романської філології, Німеччина

**Діцген, Йосиф** (1828–1888), філософ-марксист, політик, один з перших лідерів пролетаріату, Німеччина – США

**Діш, Томас** (1940–2008), письменник, класик науково-популярної фантастики, США

**Діюй**, у китайській міфології – пекло

**Дія віддачі-прийняття**, вихідний, змістовний принцип теології єднання, згідно з яким істоти не існують в світі незалежно, в ізоляції, а в постійних взаємозв'язках

**Дія колективна**, будь-яка спільна дія двох або більшої кількості людей

**Дія комунікативна**, одиниця опису комунікативної поведінки учасників спілкування, окремий мовленнєвий акт, репліка, невербальний сигнал, комбінація вербальних і невербальних засобів у межах певного комунікативного параметра

**Дія соціальна**, усвідомлена дія людини, викликана його потребами і пов'язана з діями інших людей, зорієнтована на їх поведінку

**Дія (в інформатиці)**, інформаційні технології, основний вид математичного обчислення

**Дія (у фізиці)**, фізичне поняття, функціонал руху вздовж траєкторії

**Діяльність групова**, спільна діяльність групи осіб, що передбачає розподіл функцій між учасниками

**Діяльності мовленнєвої теорія**, напрям у радянському мовознавстві, варіант психолінгвістики, в основі якого лежало поняття мовлення як діяльності

**Діяльно-Христова церква**, ДХЦ, релігійна організація, яка діяла в Україні у 1924–1927

**Діяння Святих Апостолів**, частина Нового заповіту

**Д'їрбал**, одна з вимираючих австралійських мов

**Длугош, Ян** (1415–1480), історик, автор 12-томної «Історії Польщі», Польща

**Дмитар Звонимир** (?–1089), король Хорватії (1075–1089)

**Дмитерко, Любомир Дмитрович** (1911–1985), поет, письменник, драматург, сценарист, публіцист, Національна премія України ім. Шевченка (1979), Україна



**Дмитрах, Ігор Миколайович** (1952), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Дмитренко, Ігор Михайлович** (1928–2009), фізик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Дмитренко, Григорій Миколайович** (1945), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1985), Україна.

**Дмитренко, Олексій Максимович** (1940–2009), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Дмитренко, Петро Олексійович** (1909–1999), агрохімік, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна

**Дмитрієв, Володимир Карпович** (1868–1913), економіст, один із предтеч сучасного економічно-математичного аналізу, Росія

**Дмитрієв, Іван Іванович** (1760–1837), поет, байкар, одна з ключових постатей російського сентименталізму, Росія

**Дмитрієв, Лев Олександрович** (1921–1993), літературознавець, дослідник давньоруської літератури, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Дмитрієв, Олександр Петрович** (1947), біолог, член-кореспондент НАН України (2006), Україна.

**Дмитрієва, Єлизавета Іванівна** (1887–1928), поетеса, Росія

**Дмитрієвський, Олексій Панасович** (1856–1929), літургіст, візантолог, перекладач, палеограф, професор Київської духовної академії, Росія – Україна

**Дмитро Донський** (1350–1389), князь московський (1359–1389)

**Дмовський, Роман** (1864–1939), політик та публіцист, один з лідерів та ідеологів польського націоналізму, Польща

**Дні неробочі**, вільні від роботи дні, які надаються працівникам для відпочинку за національним трудовим законодавством

**Дніпро (альманах)**, календар-альманах, видавався протягом 1923–1939 у Львові

**Дніпро (видавництво)**, українське видавництво художньої літератури, діє з 1919

**Дніпро (Дніпропетровськ)**, футбольний клуб, фіналіст Ліги Європи (2015), срібний призер Чемпіонату України (1993, 2014), чемпіон СРСР (1983, 1988)

**Дніпро (місто)**, місто, адміністративний центр Дніпропетровської обл. та Дніпровського р-ну

**Дніпро (річка)**, річка у Київській, Черкаській, Полтавській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській обл., Білорусі та Росії, впадає до Чорного моря, 2201 км

**Дніпро (часопис)**, український літературно-художній, громадсько-політичний часопис, видається з 1927

**Дніпрова Чайка** (1867–1927), письменниця та поетеса, класик української літератури, Україна

**Дніпрові хвилі**, ілюстрований часопис, видавався у 1910–1913 у Катеринославі

**Дніпровська дивізія**, військове з'єднання Армії УНР, утворене на початку 1918 отаманом Д. Зеленим

**Дніпровська повітрянодесантна операція 1943**, воєнна операція, організована радянським командуванням з метою сприяння військам Воронежського фронту у форсуванні р. Дніпро

**Дніпровське водосховище**, штучна водойма у складі каскаду водосховищ на р. Дніпро, в межах Запорізької та Дніпропетровської обл., 410 км<sup>2</sup>

**Дніпровське зледеніння**, період максимального розвитку заledenіння Східноєвропейської рівнини у середньому плейстоцені 230–100 тис. років тому

**Дніпровський, Іван Данилович** (1895–1934), поет, письменник, драматург, перекладач, Україна

**Дніпровсько-Бузький лиман**, відкритий лиман в північній частині Чорного моря, на теренах Херсонської і Миколаївської обл., місце впадіння Дніпра й Південного Бугу у Чорне море

**Дніпровсько-Орільський**, природний заповідник, природоохоронна територія в межах Дніпропетровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Дніпровсько-Прип'ятська нафтогазовосна провінція**, газонафтоносна провінція на території України

**Дніпрогес**, п'ятий ступінь каскаду гідроелектростанцій на р. Дніпро, у м. Запоріжжя

**Дніпродзержинськ**, див. м. Кам'янське

**Дніпродзержинське водосховище**, водойма у складі каскаду водосховищ на р. Дніпро, в межах Кіровоградської, Полтавської та Дніпропетровської обл., 567 км<sup>2</sup>

**Дніпро-Донецька культура**, основна за значенням і територією неолітична культура в Україні

**Дніпропетровськ**, див. м. Дніпро

**Дніпропетровська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Дніпропетровська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Дніпропетровський ботанічний сад**, ботанічний сад в межах м. Дніпропетровськ, складова Дніпропетровського національного університету ім. Гончара

**Дніпропетровський національний історичний музей імені Дмитра Яворницького**, музейна установа у м. Дніпропетровськ, діє з 1849

**Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дніпропетровськ з 1930

**Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дніпропетровськ з 1918

**Дніпропетровський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Дніпропетровський художній музей**, одна з найкращих колекцій українського і російського образотворчого мистецтва в Україні, діє у м. Дніпропетровськ з 1914

**Дніпрорудне**, місто Василівського р-ну Запорізької обл.

**Дністер (видавництво)**, кооперативне видавництво у м. Кам'янець-Подільський у 1911–1920

**Дністер (річка)**, річка у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій, Хмельницькій, Вінницькій, Одеській обл. та Молдові, впадає до Чорного моря, 1352 км

**Дністровий, Анатолій** (1974), письменник, Україна

**Дністровське водосховище**, штучна водойма на річці Дністер у межах Чернівецької, Хмельницької та Вінницької обл., 142 км<sup>2</sup>

**Дністровський Каньйон**, національний природний парк, Тернопільська обл.

**Дністровський лиман**, лиман на Чорному морі в межах Одеської обл., місце впадіння р. Дністер

**Дністровсько-Цареградське гирло**, вузька судоходна штучно поглиблена протока, що з'єднує Дністровський лиман і Чорне море

**Дністрянка**, літературно-художній альманах, що був виданий у 1876 у Львові

**Дністрянский, Станіслав Северинович** (1870–1935), правознавець, один з перших українських політологів, основоположник українського правознавства, академік ВУАН (1927), Україна

**ДНК**, скорочена назва дезоксирибонуклеїнової кислоти

**ДНК високоповторювана**, нуклеотидні послідовності, які знаходяться в геномі у вигляді сотень тисяч повторів коротких послідовностей

**ДНК вставка**, фрагмент чужинної ДНК, який вбудовується у векторну молекулу

**Дно очне**, задня частина внутрішньої поверхні очного яблука

**Добантон, Луї Жан-Марі** (1716–1800), натураліст, відомий завдяки своїм дослідженням анатомії хребетних тварин, Франція

**Доберман**, порода собак

**Добичин, Леонід Іванович** (1894–1936), письменник, представник авангардизму, Росія

**д'Обіньє, Теодор Агриппа** (1552–1630), поет, письменник, історик, класик європейської літератури, Франція

**Добіньї, Шарль-Франсуа** (1817–1878), живописець, представник барбізонської школи, Франція

**Добір природний**, виживання найбільш пристосованих у боротьбі за існування організмів, здатних залишити численне потомство

**Добір штучний**, вибіркове допущення до розмноження людиною

**Добра**, національна валюта Сан-Томе і Принсіпі

**Добраничівська стоянка**, пам'ятка археології, одне з найдавніших поселень первісних людей періоду пізнього палеоліту, с. Добраничівка, Яготинський р-н, Київська обл.

**Добржанський, Феодосій Григорович** (1900–1975), генетик і еволюціоніст, основоположник американської популяційної генетики, Україна – США

**Добрива азотні**, неорганічні та органічні речовини, що їх використовують для удобрення рослин

**Добрива аміачні**, азотні добрива, що містять азот в аміачній (амонійній) формі

**Добрива багатокомпонентні**, добрива, які містять щонайменше два з основних компонентів, необхідних для живлення рослин (азот, фосфор, калій)

**Добрива бактеріальні**, препарати, що містять корисні для сільськогосподарських рослин ґрунтові мікроорганізми

**Добрива гранульовані**, мінеральні добрива вироблені у вигляді гранул

**Добрива зелені**, рослини, які тимчасово вирощують на вільних ділянках ґрунту з метою поліпшення структури ґрунту, збагачення його азотом та пригнічення росту бур'янів.

**Добрива магнієві**, мінеральні добрива, що разом з іншими необхідними для рослин поживними речовинами містять магній.

**Добрива мінеральні**, неорганічні речовини, в основному солі, які містять необхідні для рослин елементи живлення

**Добрива мішані**, механічні суміші кількох видів односторонніх мінеральних добрив

**Добрива молібденові**, мікродобрива, які містять молібден у доступній для рослини формі

**Добрива органічні**, добрива, що містять елементи живлення рослин переважно у формі органічних сполук

**Добрива органо-мінеральні**, змішані органічні та мінеральні добрива

**Добринін, Анатолій Федорович** (1919–2010), дипломат, одна з ключових постатей міжнародної політики СРСР, посол СРСР у США (1962–1986), заступник Генерального секретаря ООН (1957–1959), Росія

**Добринська, Наталія Володимирівна** (1982), спортсменка (багаторбство), чемпіон Олімпійських ігор (2008), Україна

**Добро і зло**, базові філософські категорії, поняття моральної свідомості, які в крайній формі демонструють розмежування між моральними і аморальними діями вчинками, мотиваціями і ін. людини, вічні суперники у ході часу на просторі

**Добров, Геннадій Михайлович** (1929–1989), історик науки, основоположник української школи наукознавства, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Добровейн, Ісай Олександрович** (1891–1953), піаніст, диригент та композитор, помітна постать музичного мистецтва Європи першої половини 20 ст., Росія – Норвегія

**Добровеличківка**, селище міського типу, адміністративний центр Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.

**Добровеличківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Добровеличківського Кіровоградська обл.

**Добровольський, Віктор Миколайович** (1906–1984), актор, народний артист УРСР (1948) та СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Добровольський, Георгій Тимофійович** (1928–1971), космонавт, Україна – Росія

**Добровольський, Ігор Іванович** (1967), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна – Молдова – Росія

**Добровольча армія**, збройні формування Білого руху у 1918–1920

**Добровольчі батальйони**, військові підрозділи, сформовані українськими патріотами на початку АТО на добровільних засадах з метою допомоги ЗС України у стримуванні наступів сепаратистів, підтримуваних регулярними російськими військами

**Добровський, Йосиф** (1753–1829), філолог, основоположник славістики, Чехія

**Добродєєв, Борис Тихонович** (1927), сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Росія – Україна

**Доброджану-Геря, Константин** (1855–1920), соціолог, літературний критик, один із засновників румунської соціал-демократії, Україна – Румунія

**Доброї Надії мис**, найпівденніша точка Африки

**Добролюбов, Микола Олександрович** (1836–1861), літературний критик, публіцист, одна з ключових постатей російського культурного процесу 19 ст., Росія

**Добролюбов, Олександр Михайлович** (1876–1945), поет-символіст, культова фігура російського авангардизму, Польща – Росія

**Добромиль**, місто Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Добропілля**, місто, адміністративний центр Добропільського р-ну Донецької обл.

**Добропільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Доброхотов, Микола Миколайович** (1889–1963), металург і теплотехнік, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Добруджа**, історичний регіон на півночі Балканського півострову, територія сучасних Болгарії та Румунії

**Добрянський, Лев** (1918–2008), економіст, політолог, дипломат, президент Українського конгресового комітету США (1949–1954 та 1962–1983), один з головних лобістів України у США

**Добужинський, Мстислав Валеріанович** (1875–1957), живописець, майстер міського пейзажу, Росія – США

**Добуток**, результат операції множення

**Добуток мішаний**, подвійний – спочатку векторний, потім скалярний – добуток трьох векторів

**Добуток нескінченний**, границя послідовних добутоків, коли кількість множників прямує до нескінченності

**Добуток прямий**, множина, елементами якої є впорядковані пари елементів вихідних двох множин

**Довбня, Анатолій Миколайович** (1940), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Довбуш, Олекса** (1700–1745), найбільш відомий ватажок карпатських опришків, Україна

**Довбушанка**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1754 м

**Довгалева, Віра Веніамінівна** (1916–1999), живописець, майстер натюрморту, Україна

**Довгалева, Митрофан** (18 ст.), теоретик літератури та письменник, дослідник літератури барокової доби, Україна

**Довгалюк, Оксана Іванівна** (1971), спортсмен (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна – Ізраїль

**Довгаль, Олександр Михайлович** (1904–1961), графік, майстер книжкової ілюстрації, Україна

**Довгасти́й мозок**, частина головного мозку

**Довгий, Станіслав Олексійович** (1954), фізик-механік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Довгірд, Аніол** (1776–1835), філософ та богослов, Білорусь

**Довгович, Василь** (1783–1849), філософ, мовознавець, поет, член-кореспондент Угорської АН (1831; перший академік – виходець із Закарпаття), Україна

**Довговусі**, 1) (Nematocera) підряд двокрилих комах; 2) (Ensifera) підряд комах з ряду прямокрилих; 3) (Ade-lidae) родина метеликів

**Довгодько, Іван Вікторович** (1989), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу та Європи (2014), Україна

**Довгодько, Наталія Вікторівна** (1991), спортсменка (академічне веслування), чемпіон Олімпійських ігор (2012), Україна

**Довгокрил звичайний** (Miniopterus schreibersii), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Довгокрилець звичайний** (Miniopterus schreibersii), вид ссавців родини довгокрильцевих, вид фауни України

**Довгокрильцеві, довгокрилі** (Miniopteridae), родина ссавців ряду рукокрилих, фауна України

**Довгокрильці** (Miniopterus), рід ссавців родини довгокрильцевих, фауна України

**Довгоніг** (Pedetesca-pensis), ссавець ряду гризунів

**Довгоніжки**, 1) (Tipula) рід двокрилих комах; 2) (Tipulidae) родина комарів

**Довгоногові** (Pedetidae), родина ссавців ряду гризунів

**Довгоносик буряковий звичайний** (Bothynoderes punctiventris), шкідлива комаха, жук з родини довгоносиків

**Довгоносики, слоники** (Curculionidae), родина жуків

**Довгоп'ятові** (Tarsiidae), родина напівмавп

**Довгопер** (Dactylopterus volitans), риба родини довгоперових, вид фауни України

**Довгопери** (Dactylopterus), рід риб родини довгоперових, фауна України

**Довгоперові** (Dactylopteridae), родина риб ряду скорпеноподібних, фауна України

**Довгоп'ятові** (Tarsiidae), родина ссавців ряду приматів

**Довгорукий кит**, те саме, що й горбач

**Довгота звуку**, акустична ознака мовного звуку за тривалістю звучання

**Довготіли** (Brenthidae), родина жуків

**Довгохвості синиці** (Aegithalidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Довгохвості синиці** (Aegithalos), рід птахів родини довгохвостих синиць

**Довгохвостові, макруруси** (Macrouridae), родина морських глибоководних риб

**Довжанськ**, місто Луганської обл.

**Довжанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Дове, Генріх Вільгельм** (1803–1879), метеоролог, міжнародний авторитет у своїй царині, Німеччина

**Доведення**, обґрунтування істинності положення, у логіці – міркування, в якому встановлюється істинність твердження на базі істинності інших тверджень

**Доведення правила**, система правил, які забезпечують виведення істинності тези з істинності аргументів

**Доведень теорія**, розділ сучасної логіки, предметом дослідження якого є доведення – як синтаксичного об'єкта і як динамічної процедури, визначених у різноманітних логічних системах

**Довженко, Григорій Овксентійович** (1899–1980), художник-монументаліст, заслужений художник України (1979), Україна

**Довженко, Олександр Петрович** (1894–1956), кінорежисер, сценарист, письменник, живописець, класик світового кінематографу, Україна

**Довжина**, відстань від точки до точки, вимір кривої

**Довжина базова**, довжина базової лінії, яка використовується для виділення нерівностей, що характеризують шорсткість поверхні

**Довідка**, 1) документ, виданий підприємством, установою, організацією; 2) службовий документ, у якому подано певні цифри або інші відомості

**Довідник архівний**, довідник, призначений для розкриття складу і змісту архівних документів та їх пошуку

**Довіра**, соціологічна та психологічна категорія для позначення відкритих, позитивних взаємовідносин між людьми

**Довкілля**, всі живі та неживі об'єкти, що природно існують на Землі або в деякій її частині (наприклад, навколишнє середовище країни)

**Довкілля охорона**, система заходів щодо раціонального використання природних ресурсів, збереження особливо цінних та унікальних природних комплексів і забезпечення екологічної безпеки

**Довлатов, Сергій Донатович** (1941–1990), письменник, помітна постать російськомовної літератури другої половини 20 ст., Росія – США

**Довлатян, Фрунзе Вагінакович** (1927–1997), кінорежисер, сценарист та актор, класик вірменського кінематографу, народний артист СРСР (1983), Вірменія

**Довнар-Запольський, Митрофан Вікторович** (1867–1934), історик, етнограф, фольклорист, економіст, основоположник білоруської національної історіографії, Білорусь – Україна – Росія

**Довсон, Ернест** (1867–1900), поет, письменник, представник декадентства, Велика Британія

**Дог**, спільна назва кількох порід собак

**Дога, Євген Дмитрович** (1937), композитор, народний артист СРСР (1987), Молдова

**Догерель**, нерегульований вірш у давньоанглійській поезії  
**Догерті, Пітер Чарльз** (1940), ветеринар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1996), Австралія

**Догмат**, положення віровчення, яке визнається незаперечною істиною, має силу непохитного авторитету і не підлягає критиці

**Догматизм**, однобічне, некритичне, схематичне мислення, що спирається на догми, застиглі й незмінні формули, без урахування реальних умов, потреб життя й практики

**Договір авторський**, угода між автором (його спадкоємцем чи правонаступником) літературного, мистецького, наукового твору та відповідною юридичною особою про використання такого твору

**Договір адміністративний**, дво- або багатостороння угода, зміст якої становлять права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень

**Договір в Камбре 1529**, угода між Францією та Священною Римською імперією, відома також як Дамський договір

**Договір в Като-Камбрезі 1559**, договори підписані у квітні 1559 між Францією і Англією та між Францією і Іспанією, що завершили Італійські війни 1494–1559

**Договір колективний**, угода, яка укладається між власником або уповноваженим органом (особою) і одним або кількома профспілковими чи іншими уповноваженими на представництво трудовим колективом органами

**Договір концесійний**, договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади надає на платній та строковій основі суб'єктові підприємницької діяльності право створити об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та здійснювати його управління

**Договір кредитний**, письмова угода, в якій кредитор (банк або інша кредитна організація) і позичальник (клієнт) визначають взаємні права і зобов'язання у сфері відносин економічної власності щодо надання певної вартості (цінності) у кредит та плати за неї

**Договір про утворення СРСР**, акт конституційного характеру від 30.12.1922 між РСФРР, УСРР, БСРР та ЗСФРР про об'єднання їх в одну союзну державу

**Договір суспільний**, доктрина соціальної філософії і правознавства, що пояснює виникнення держави, як вимушеної угоди між людьми задля безпечного існування

**Договір трудовий**, домовленість працівника з підприємством, яка містить взаємні зобов'язання сторін

**Договірне право**, система правових норм, що регулюють договірні відносини

**Договірні статті**, низка документів козацьких гетьманів, що визначали міжнародно-правове становище Гетьманщини

**Договори про дружбу і співробітництво міжнародні**, низка міжнародних договорів України з іншими державами, про дружбу і співробітництво

**Договору міжнародного об'єкт**, дії чи утримання від дій, матеріальні та нематеріальні блага, міжнародні або внутрішньо-державні проблеми, що становлять предмет інтересу договірних сторін



**Договору суспільного теорія**, теорія походження держави, що враховує необхідність досягнення суспільної згоди

**Догон**, одна з мов гур, поширена в Малі та в невеликому анклаві в Буркіна-Фасо

**Догяска**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1762 м

**Додавання**, двомісна математична операція, суть якої полягає в об'єднанні математичних об'єктів

**Додатковий нерв**, XI пара черепно-мозкових нервів, руховий

**Додаток**, другорядний член речення, що означає предмет, на який спрямована дія

**Додашвілі, Соломон** (1805–1836), філософ, публіцист, письменник, просвітитель, одна з ключових постатей грузинської культури, Грузія

**Доде, Альфонс** (1840–1897), письменник та драматург, класик світової літератури, Франція

**Додекаедр**, дванадцятигранник – правильний багатогранник, об'ємна геометрична фігура, складена з дванадцяти правильних п'ятикутників

**Додекафонія**, один з різновидів сучасної музики, що розвинувся з атональної музики

**Додерер, Гайміто фон** (1896–1966), письменник, класик австрійської літератури, Австрія

**Додж, Мері Елізабет Мейнс** (1838–1905), письменниця та видавець, класик літератури для дітей, США

**Додома**, місто, столиця Танзанії

**Доза гранична**, доза речовини, перевищення якої викликає у біологічного організму відгук, що не може бути скомпенсований гомеостатичними механізмами підтримки внутрішньої рівноваги організму

**Доза, Альбер** (1877–1955), мовознавець, фахівець із історії французької мови, Франція

**Дозвілля**, система різних видів людської діяльності, орієнтованої на реалізацію різноманітних інтересів потреб людей

**Дозиметр**, прилад для вимірювання ефективної дози або потужності іонізуючого випромінювання за деякий проміжок часу

**Дозі, Рейнгарт** (1820–1883), ісламознавець, міжнародний авторитет з арабістики, Нідерланди

**Дозорець-імператор** (Apax imperator), вид комах ряду бабок родини коромисел, внесений до Червоної книги України

**Дойзі, Едуард Адельберт** (1893–1986), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1943), США

**Дойл, Артур Конан** (1859–1930), письменник, класик детективного жанру, Велика Британія

**Дойла закон**, залежність рівня агресивності держави від типу політичного режиму, виявлена й описана американським дослідником М. Дойлом у 1986

**Дойна**, молдавська та румунська лірична народна пісня, розповсюджена також серед західних українців

**Дойра**, народний ударний інструмент з родини мембранофонів, подібний до бубна і поширений в країнах Близького та Середнього Сходу.

**Дойч, Ернст** (1890–1969), актор, лауреат Венеційського МКФ (1948), Чехія – Австрія – Німеччина

**Дойч, Карл Вольфганг** (1912–1992), політолог-теоретик, один із засновників політичного біхевіоризму, Чехія – Німеччина – Велика Британія

**Дойчер, Ісаак** (1907–1967), історик і публіцист, автор книг з історії і соціології, біограф Л. Троцького і Й. Сталіна, фахівець з проблем Радянського Союзу і ВКП(б), Польща – Велика Британія

**Докази буття Бога**, обґрунтування істинності та аргументи на користь того, що Бог справді міг / може існувати

**Докази письмові**, документи (у тому числі електронні документи), акти, листи, телеграми, будь-які інші письмові записи, що містять в собі відомості про обставини, які мають значення для справи

**Докази побічні**, дані, що встановлюють проміжні факти, оцінюються поряд з ін. доказами за кримінальною справою в їх сукупності

**Доказовість**, властивість правильного умовиводу, міркування

**Доказування кримінально-процесуальне**, практична діяльність уповноважених законом суб'єктів, що відбувається в особливій процесуальній формі, шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів

**Докембрій**, загальна назва історичного періоду Землі, що передував кембрію

**Докети**, ранньохристиянська гностична секта (2–3 ст.)

**Докінз, Річард** (1941), біолог-еволюціоніст, основоположник меметики, Кенія – Велика Британія

**Докса**, загальноприйнята думка

**Доктор Дре** (1965), репер і продюсер, основоположник стилю джі-фанк, США

**Докторантура**, форма підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації

**Доктороу, Едгар Лоренс** (1931–2015), письменник, класик американської літератури, США

**Доктороу, Корі** (1971), письменник-фантаст, новатор у сфері захисту авторських прав, Канада

**Доктрина**, у філософії, моралі, політиці – сукупність положень, принципів і поглядів, наукова теорія, політична система

**Доктрина воєнна**, науково обґрунтована та офіційно прийнята державна система поглядів на стратегічні, технічні, економічні та інші аспекти щодо основних цілей воєнної політики держави, шляхів і засобів їх досягнення

**Доктрина зовнішньополітична**, офіційно проголошена система принципів зовнішньополітичної діяльності, мети і засобів зовнішньої політики міжнародного актора

**Доктрина людських відносин**, одна із шкіл західної соціології організацій, що висуває в центр уваги особистісний і груповий фактор

**Доктрина Монро**, декларація принципів зовнішньої політики США, вперше систематично викладена в щорічному посланні президента США Дж. Монро Конгресу 02.12.1823

**Доктрина політична**, ідейно-політичне вчення, система політичних поглядів, керівний політичний принцип

**Докудейс Ю Ей**, щорічний міжнародний кінофестиваль документальних фільмів, започаткований у 2003, проводиться у березні у м. Київ

**Документ**, матеріальна форма відображення, поширення, використання і зберігання інформації, яка надає їй юридичної сили

**Документ архівний**, документ незалежно від його виду, що припинив виконувати функції, для яких був створений, але підлягає зберіганню з огляду на значущість для особи, суспільства чи держави або цінність для власника також як об'єкт рухомого майна

**Документ конфіденційний**, таємний, довірчий, той, що не підлягає розголошенню чи публікації

**Документ нормативний**, документ, який установлює правила, загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів

**Документ офіційний**, документ оформлений і засвідчений у встановленому порядку, який посвідчує певні факти, що мають юридичне значення

**Документ оцифрований**, документ, отриманий у результаті конверсії паперових або аудіовізуальних документів у цифрову форму, призначену для відтворення інформації електронно-обчислювальною машиною

**Документа**, виставка сучасного мистецтва, що відбувається з 1955 раз на п'ять років у м. Кассель, Німеччина

**Документація науково-технічна**, сукупність конкретних технічних вимог (правил), а також встановлення порядку нагляду за виконанням цих вимог

**Документація технічна**, сукупність графічних і текстових документів, використовуваних при конструюванні, виготовленні, випробуванні та експлуатації промислових виробів, а також при проектуванні, зведенні, експлуатації та ремонті будинків (споруд)

**Документи особисті**, засвідчені підписом службової особи та печаткою органу, підприємства, установи, організації офіційні записи про факти або відомості, що мають юридичний характер і стосуються особи конкретного громадянина, його службового чи громадського становища

**Документи типові**, нормативні та розпорядчі документи, що визначають порядок роботи установ або окремих сторін їх діяльності і є зразками для складання установами однойменних документів з урахуванням специфіки їх діяльності

**Документознавство**, наука про документ та документообіг; наукова дисципліна, яка досліджує процеси створення й функціонування документів та розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем та методи їхньої діяльності

**Документообіг електронний**, інформаційна технологія, яка забезпечує життєвий цикл електронного документа

**Документу аналогова форма**, форма представлення документа в аналоговому середовищі, включає в себе всі традиційні форми подання документів на аналогових носіях: папері, фото і кіноплівці і т. п.

**Докучасв, Василь Васильович** (1846–1903), геолог і ґрунтознавець, основоположник вчення про ґрунт як про особливе природне тіло, відкрив основні закономірності генезису і географічного розташування ґрунтів, Росія

**Докучасвськ**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Докучасвський зоопарк**, зоопарк у м. Докучасвськ Донецької обл., єдиний на Донбасі

**Долар**, національна валюта Австралії, Барбадосу, Белізу, Брунею, Гонконгу, Канади, Нової Зеландії, Сінгапуру, США, Тайваню, Ямайки

**Долар австралійський**, національна валюта Австралії, Кірібаті, Кокосових островів (Кілінг), Науру, Острову Норфолк, Острову Різдва

**Долар багамський**, національна валюта Співдружності Багамських Островів

**Долар барбадоський**, національна валюта Барбадосу

**Долар белізьський**, національна валюта Белізу

**Долар бермудський**, національна валюта Бермудських Островів

**Долар брунейський**, національна валюта Брунею

**Долар гайанський**, національна валюта Гайани

**Долар гонконгський**, національна валюта Гонконгу

**Долар Кайманових Островів**, національна валюта Кайманових Островів

**Долар канадський**, національна валюта Канади

**Долар ліберійський**, національна валюта Ліберії

**Долар намібійський**, національна валюта Намібії

**Долар новозеландський**, національна валюта Нової Зеландії, Островів Кука, Ніуе, Островів Піткern, Токелау

**Долар Островів Кука**, національна валюта Островів Кука

**Долар сингапурський**, національна валюта Сінгапуру

**Долар Соломонових Островів**, національна валюта Соломонових Островів

**Долар суринамський**, національна валюта Суринаму

**Долар східно-карибський**, національна валюта Ангільї, Антигуа і Барбуда, Гренади, Домініки, Монтсерат, Сент-Вінсенту і Гренадин, Сент-Кітсу і Невісу, Сент-Люсії

**Долар США**, національна валюта США, Віргінських Островів, Східного Тимору, Гуам, Зімбабве, Камбоджі, Маршаллових Островів, Мікронезії, Палау, Пуерто-Ріко, Сальвадору, Самоа, Еквадору

**Долар Трінідаду і Тобаго**, національна валюта Трінідаду і Тобаго

**Долар Тувалу**, національна валюта Тувалу

**Долар фіджійський**, національна валюта Фіджі

**Долар ямайський**, національна валюта Ямайки

**Доларизація**, широке використання іноземної валюти (в основному доларів США) в якості засобу обігу, одиниці розрахунку та засобу заощадження

**Долбі, Рей** (1933–2013), інженер і винахідник, розробник технології заглушення шумів і об'ємного звуку, США

**Долгани**, тюркомовний народ, корінне населення півострова Таймир, Російська Федерація

**Долганська мова**, мова якутської групи тюркської сім'ї мов

**Долгов, Володимир Генріхович** (1960), спортсмен (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Долгоплоск, Борис Олександрович** (1905–1994), хімік, створив основи синтезу каучуку методом емульсивної полімеризації, академік АН СРСР (1964), Білорусь – Україна

**Долєнга-Ходаковський, Зорян** (1784–1825), археолог, етнограф, фольклорист, діалектолог-слов'янознавець, склав перший реєстр спільнослов'янських топонімів, здійснив першу спробу систематизації слов'янського фольклору, Білорусь – Польща – Росія

**Доленко, Григорій Назарович** (1917–1990), геолог, академік АН УРСР (1979), Україна.

**Долерит**, гірська магматична порода

**Долерус** (Dolerus), рід комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх пильщиків, два види якого внесені до Червоної книги України

**Долж**, жудець Румунії

**Долина (місто)**, місто, адміністративний центр Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Долина (форма рельєфу)**, від'ємна, лінійно витягнута форма рельєфу, замкнута у верхів'ях і відкрита внизу, що має загальний ухил зверху вниз

**Долина квітів**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індія

**Долина нижньої течії Омо**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, місце цінних палеонтологічних знахідок, що вплинули на вивчення еволюції людини, Ефіопія

**Долина Смерті**, міжгірська безстічна западина в пустелі Мохаве, на південному заході США

**Долина стабільності**, набір величин  $N$  та  $Z$ , за яких атомні ядра стабільні

**Долина царів**, місце розташування давньоєгипетських гробниць, передмістя Каїра

**Долини підводні**, негативні лінійно витягнуті форми рельєфу дна морів і океанів

**Доліннін, Олександр Єрмолайович** (1885–1929), актор театру та кіно, Україна

**Долинська**, місто, адміністративний центр Долинського р-ну Кіровоградської обл.

**Долинське нафтове родовище**, родовище на території Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Долинський район (Івано-Франківська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Долинський район (Кіровоградська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Долін, Володимир Гдальйович** (1932–2004), ентомолог, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Долінський, Анатолій Андрійович** (1931), теплофізик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Доліхомітус головастиий** (Dolichomitus cephalotes), вид комах ряду перетинчастокрилих, родини їздців-іхневмонід, внесений до Червоної книги України

**Доліхоморфність**, тип будови тіла людини

**Доліхос**, гіацинтові боби (Dolichos), рід рослин родини бобових

**Доліхоуснея найдовша**, уснея найдовша (Dolichousnea longissima), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Долішній, Мар'ян Іванович** (1936–2006), економіст, академік НАН України (1997), Україна

**Доллежалъ, Микола Антонович** (1899–2000), теплотехнік-ядерник, розробник теорії самодіючих клапанів поршневого компресора, головний конструктор реактора першої у світі АЕС, академік АН СРСР (1962), Україна – Росія

**Долло закон**, закон незворотності еволюції

**Долло, Луї** (1857–1931), палеонтолог, творець закону про незворотність еволюційних процесів, один із засновників принципів палеобіології, Бельгія

**Долма**, страва національної кухні народів Середньої Азії, Кавказу, Росії, Центральної Азії, Балкан

**Долмабахче**, палац у Стамбулі, офіційна резиденція прем'єр-міністра Туреччини

**Доломіт**, мінерал класу карбонатів

**Доломітові Альпи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Італія

**Долосси**, селище міського типу Масандрівської селищної ради Ялтинської міської ради, АР Крим

**Долото**, столярний інструмент, призначений для видовбування отворів, гнізд, пазів і т. п.

**Дольмен**, доісторична споруда у вигляді двох або більше величезних брил, поставлених вертикально й перекритих зверху кам'яною плитою

**Дольник**, акцентний вірш, у якому за основу береться частка віршового рядка

**Дольницький, Мирон Андрійович** (1892–1968), географ, дійсний член НТШ (1931), Україна – США

**Дольфус, Енгельберт** (1892–1934), федеральний канцлер Австрії (1932–1934)

**Дольче стиль нуово**, «Солодкий новий стиль», італійська поетична школа 13–14 ст.

**Дольчі, Даніло** (1924–1997), письменник, представник нео-реалізму, двічі номінант на Нобелівську премію миру, Італія

**Доля (у музиці)**, одиниця музичного метру, ритму та розміру, частина тривалості такту, де рівномірно чергуються сильні та слабкі долі

**Доля (у філософії)**, екзистенція людського буття, поняття, яке позначає наперед визначений перебіг подій в житті людини або розвитку суспільства

**Доля, Наталя Костянтинівна** (1974), актриса, народний артист України (2011), Україна

**Домагк, Герхард** (1895–1964), патолог та бактеріолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1939), Польща – Німеччина

**Домаль, Рене** (1908–1944), поет, письменник, представник містичного сюрреалізму, Франція

**Доманицький, Василь Миколайович** (1877–1910), літературознавець, фольклорист, діяч кооперативного руху, редактор першого повного видання «Кобзаря» Т. Шевченка, Україна – Франція

**Доманівка**, селище міського типу, адміністративний центр Доманівського р-ну Миколаївської обл.

**Доманівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Доманович, Радос** (1873–1908), письменник-сатирик, ключова постать критичного реалізму у сербській літературі, Сербія

**Домар, Євсей** (1914–1997), економіст-неокейнсіанець, творець моделі динамічної рівноваги в економіці, Польща США

**Домашній собака** (*Canis familiaris*), одомашнений ссавець роду собак

**Домашня (медоносна) бджола** (*Apis mellifera*), одомашнена перетинчастокрила комаха

**Домашня кішка** (*Félis catus*), підвид лісової кішки

**Домбковський, Пжемислав** (1877–1950), історик права, дійсний член НТШ (1935), Україна – Польща

**Домбра**, струнний щипковий музичний інструмент

**Домбровскіс, Валдіс** (1971), прем'єр-міністр Латвії (2009–2014)

**Домбровська, Марія** (1889–1965), письменниця, майстер історичної прози, Польща

**Домбровський, Іван** (17 ст.), філософ і поет, представник гуманістичної філософії літератури, Україна – Польща

**Домбровський, Ян Генрик** (1755–1818), діяч польського визвольного руху, національний герой Польщі, фігурант її національного гімну, Польща

**Домбровський, Ярослав** (1836–1871), політик та військовий діяч, головнокомандувач військ Паризької комуни, Україна – Польща – Франція

**Домела, Казар** (1900–1992), живописець, графік, фотограф, представник неопластицизму, Нідерланди

**Доменек-і-Монтанер, Льюїс** (1850–1923), скульптор, представник модерну, Іспанія

**Доменний цех**, сукупність споруд і пристроїв, необхідних для здійснення доменного процесу, зливу чавуну, видалення шлаку та доменного газу

**Доместикація**, одомашнення диких тварин

**Домецький, Гавриїл** (середина 17 ст. – бл. 1710), письменник і церковно-релігійний діяч, Україна

**Дом'є, Оноре** (1808–1879), графік та скульптор, майстер політичної карикатури, Франція

**Домінант**, вид, що в переважає в біоценозі

**Домінанта (у біології)**, система, зв'язаних між собою нервових центрів

**Домінанта (у мовознавстві)**, один із членів синонімічного ряду як носій головного, найзагальнішого значення, стилістично й експресивно нейтральний

**Домінанта (у музиці)**, 1) п'ятий ступінь мажорного або мінорного ладу, один з головних ступенів цих ладів, роз-

ташований на квінту вище тоніки; 2) у гармонії – тризвук, побудований на V ступені мажору або мінору

**Домінантність**, форма взаємодії алельних генів, за якої один з них (домінантний) пригнічує в гетерозиготі дію іншого (рецесивного)

**Домінат**, форма правління у Стародавньому Римі, що прийшла на зміну принципату

**Домінгес Камарго, Ернандо** (1606–1659), поет, представник індійського бароко, Колумбія

**Домінго, Пласідо** (1941), оперний співак (лірико-драматичний тенор), одна з ключових постатей оперного мистецтва 20–21 ст., Італія

**Домінік де Гусман** (1170–1221), католицький святий, богослов і проповідник іспанського походження, засновник Ордену проповідників (домініканців), Іспанія – Італія

**Домініка (держава)**, держава в Карибському басейні, що розташована на однойменному острові

**Домініка (острів)**, острів на межі Карибського моря і Атлантичного океану, найбільший з Малих Антильських островів

**Домінікальні землі**, поміщицька, державна і церковна земельна власність у феодально-кріпосницький період в Австрії

**Домініканська Республіка**, держава в Карибському басейні, що розташована в східній частині острова Гаїті

**Домініканці**, католицький чернечий орден, заснований у 1216 Домініком де Гусманом для боротьби з альбігойською ересю

**Домініон**, фактично незалежна держава у складі Британської Співдружності, що визнає главою держави британського монарха, представленого у домініоні генерал-губернатором

**Доміно, Фетс** (1928), піаніст і вокаліст, один з родоначальників рок-н-ролу, США

**Домінування**, вид взаємодії алельних генів а також в етології

**Домінчен, Климентій Якович** (1907–1993), композитор, диригент, народний артист УРСР (1973), Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Доміціан** (51–96), останній римський імператор з династії Флавіїв (81–96)

**Домішки неорганічні**, доменні шлаки, зола ТЕЦ, діатоміти, трепели, глини, вапняне тісто та ін., що є дисперсійними матеріалами, які добре утримують воду

**Домкрат**, пристрій для підняття різних вантажів

**Домн** (?–678), 78-й папа римський (676–678)

**Домобудування об'ємно-блокове**, індустріальне будівництво будівель і споруд з просторових елементів – об'ємних блоків підвищеної заводської готовності

**Домовик**, персонаж слов'янської міфології, демонологічна істота, хатне божество, що опікується життям усієї сім'ї

**Домові гриби** (*Serpula lacrymans*) (*Merullus lacrimans*), гриби, які руйнують деревину

**Домострой**, пам'ятка російської літератури, літературний твір в жанрі «повчань»



**Домра**, лютноподібний щипковий інструмент з 3 або 4 металевими струнами

**Домрачев, Георгій Олексійович** (1936), хімік, автор теорії небіогенного походження кисню, член-кореспондент РАН (1991), Росія

**Дон**, річка в Росії, впадає до Азовського моря, 1870 км

**Дон Жуан**, легендарний іспанський розпусник, персонаж низки літературних творів, образ у світовій культурі

**Дон Кіхот**, персонаж роману Сервантеса «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот з Ламанчі» та пов'язаний із ним образ у світовій культурі

**Дональдсон, Саймон** (1957), математик, Премія Філдса (1986), Велика Британія

**Дон-Амінадо** (1888–1957), поет-сатирик, значна постать російської літературної еміграції, Україна – Росія – Франція

**Донат, Роберт** (1905–1958), актор, «Оскар» (1940), Велика Британія

**Донателло** (1386–1466), скульптор епохи Відродження, основоположник індивідуалізованого скульптурного портрета, Італія

**Донатієві** (Donatiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Донбас (видавництво)**, видавництво, засноване у Бахмуті у 1921

**Донбас (територія)**, найсхідніша територія України, обіймає землі на правобережжі Нижнього Дону, а також майже повністю (крім найпівнічніших районів) територію Донецької та Луганської обл. площею понад 50 тис. км<sup>2</sup>

**Донбас (часопис)**, літературно-художній та громадсько-політичний часопис, заснований у Бахмуті у 1923

**Донбас Арена**, стадіон у м. Донецьк, вміщує понад 52 тис. чол.

**Донбаські операції 1941–1943**, військові операції, що проводилися Червоною Армією з метою утримання, а потім звільнення Донбасу від німецьких військ

**Донг**, національна валюта В'єтнаму

**Донген, Кес ван** (1877–1968), живописець, представник фовізму, Нідерланди

**Донгфайєн-Кхауай**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, лісовий комплекс, Таїланд

**Дондушень**, район Молдови

**Донелайтіс, Крістіонас** (1714–1780), поет, зачинатель литовської художньої літератури, Німеччина – Литва

**Донець**, селище міського типу Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Донецьк**, місто, адміністративний центр Донецької обл.

**Донецька археологічна культура**, основна за значенням і територією неолітична культура в Україні, яка існувала у 5–3 тис. до н. е.

**Донецька височина**, височина в межах Харківської (частково), Донецької та Луганської обл. України і (частково) Ростовської обл. Росії

**Донецька губернія**, назва двох адміністративно-територіальних одиниць в УСРР та РСФРР (існували у різній формі й зі змінними кордонами у 1919–1925)

**Донецька область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Донецьке городище**, багатощаровий пам'ятник археології, розташований на високому місці правого берега р. Уди на південно-західній околиці м. Харків

**Донецьке математичне товариство**, установа Відділення математики НАН України

**Донецький ботанічний сад НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ, діє з 1964

**Донецький вугільний басейн**, Донбас, промисловий регіон, що охоплює Донецьку обл. без Приазов'я, південь Луганської обл., а також схід Дніпропетровської обл. та захід Ростовської обл. (Росія)

**Донецький дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Донецький кряж**, височина, північно-східна найвища частина Донецької височини, розташована в межах Харківської (частково), Донецької та Луганської обл. України і (частково) Ростовської обл. Росії

**Донецький науковий центр НАН України**, наукова установа, що здійснює координацію діяльності наукових установ НАН України, вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій Донецького регіону (Донецька і Луганська області)

**Донецький національний академічний театр опери та балету імені Анатолія Солов'яненка**, театр, створений 1932 року у Луганську на базі пересувного оперного театру Правобережної України, з 1941 року діє в Донецьку

**Донецький національний академічний український музично-драматичний театр**, створений 1927 року в Харкові як Український робітничий театр, переведений до Донецька у 1933

**Донецький національний медичний університет імені Максима Горького**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Донецьк з 1930

**Донецький національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Донецьк з 1921

**Донецький національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Донецьк з 1937

**Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Донецьк з 1920

**Донецький фізико-технічний інститут імені Олександра Галкіна НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України, діє у м. Донецьк з 1965

**Донецько-Криворізька радянська республіка**, квазі-державне утворення на території сучасної України у лютому-березні 1918

**Донич, Александру** (1806–1866), письменник, основоположник румунської національної байки, Молдова – Румунія

**Донич, Сергій Володимирович** (1900–1958), єгиптолог, поліглот, автор каталогу єгипетських старожитностей, Україна

**Доніцетті, Гаetano** (1797–1848), композитор, класик світової опери, Італія

**Донн, Джон** (1572–1631), поет, проповідник, настоятель лондонського собору Святого Павла, Велика Британія

**Доннан, Фредерік Джордж** (1870–1956), фізико-хімік, творець теорії т. зв. мембранної рівноваги, Велика Британія

**Донорство**, добровільний акт волевиявлення людини, що полягає у даванні крові або її компонентів, живої тканини чи певних органів для дальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів

**Доносо, Хосе** (1924–1996), письменник, журналіст, один з найбільших майстрів латиноамериканської словесності другої половини 20 ст., Росія

**Донське козацтво**, козацька спільнота, що сформувалася на р. Дон у 15–17 ст.

**Донської, Марко Семенович** (1901–1981), кінорежисер, класик соцреалізму, народний артист СРСР (1966), Україна – Росія

**Донузлав**, озеро на Кримському півострові, 47 км<sup>2</sup>

**Донцов, Дмитро Іванович** (1887–1973), літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, головний ідеолог українського інтегрального націоналізму, Україна – Канада

**Донченко, Георгій Вікторович** (1937), біохімік, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Донченко, Олесь Васильович** (1902–1954), письменник, прозаїк, поет, майстер літератури для дітей, Україна

**Дончик, Віталій Григорович** (1932), літературознавець, академік НАН України (2006), Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Доньяна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Іспанія

**Доорохольський, Осип Осипович** (1874–1900), поет, перекладач, Україна

**Допамін**, нейротрансмітер, який діє в синапсах центральної нервової системи

**Допит**, передбачена законом слідча або судова дія

**Допінг**, фармакологічні та інші речовини, що при введенні в організм сприяють активізації його роботи і росту, стимуляції фізичної і нервової діяльності тощо

**Допінг-контроль**, перевірка спортсмена, яка здійснюється з метою виявлення факту вживання заборонених речовин

**Доплер, Крістіан** (1803–1853), фізик і математик, міжнародний авторитет у царині акустики та оптики, першовідкривач фізичного ефекту, що є невід'ємною частиною сучасних теорій про походження Всесвіту, Австрія

**Доплера ефект**, явище зміни частоти хвилі, яку реєструє приймач, викликане переміщенням джерела або приймача

**Доповнювальності принцип**, один із принципів квантової механіки

**Допоміжна силова установка**, ДСУ, допоміжне джерело енергії на транспортному засобі, не призначений для введення засобів у рух

**Допомога адресна**, разові або періодичні грошові виплати чи забезпечення майном, які здійснюються на підставі спеціальних рішень органів влади та управління чи громадських організацій

**Допомога гуманітарна**, вид безвідплатної допомоги (сприяння); засоби для життя, безкоштовно поширювані серед населення районів, охоплених гуманітарною катастрофою або таких, що стоять на її грані

**Доппельмайєр, Йоганн Габріель** (1677–1750), математик, астроном, картограф, автор численних астрономічних таблиць, Німеччина

**Допризовна підготовка юнаків**, захист Вітчизни, навчальний предмет середньої загальноосвітньої школи, зорієнтований на підготовку учнів до строкової військової служби

**Допуск у техніці**, різниця між найбільшим і найменшим граничними значеннями (розмірів, масової частки, маси), задається на геометричні розміри деталей, механічні, фізичні і хімічні властивості

**Дора, Дідьє** (1891–1969), авіаконструктор, піонер авіабудування, Франція

**д'Орбін'ї, Альсід Дессалін** (1802–1857), натураліст, своєю діяльністю суттєво вплинув на широкий спектр природничих знань, Франція

**Дордонь**, річка у Франції, притока Гаронни, 490 км

**Доре, Гюстав** (1832–1883), художник, графік, ілюстратор «Божественної комедії», Франція

**Дорз**, музичний гурт, діяльність якого мала великий вплив на розвиток світової року-культури, США

**Дориантові** (Doryanthaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холдоцвітих

**Дорія-Памфілі галерея**, приватна галерея з колекціями образотворчого мистецтва і меблів, Рим

**Доріжка розподільча**, спортивний інвентар у плаванні

**Дорійці**, давньогрецьке плем'я

**Дорію, Жак** (1898–1945), політик та журналіст, одна із ключових постатей французької політики 1920–1940-х, Франція

**Дорм, Едуар Поль** (1881–1966), сходознавець-семітолог, автор оригінального перекладу Біблії, Франція

**Дорн, Антон** (1840–1909), німецький біолог, зоолог, представник дарвінізму, фундатор першої у світі зоологічної дослідницької станції, Німеччина

**Дорога Ладану**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс руїн міст в пустелі Негев 3 ст. до н. е. – 2 ст. н. е., Ізраїль

**Дороги**, шляхи сполучення для пересування людей і транспорту, складова частина транспортної (дорожньої) інфраструктури

**Дорогунцов, Сергій Іванович** (1929–2010), правознавець та економіст, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Дорожні знаки**, умовні зображення певної форми, розміру і забарвлення, які встановлюються на автомобільних

дорогах і вулицях населених пунктів для попередження та інформування водіїв і пішоходів

**Дорожні машини**, група машин, що призначені для проведення будівельних робіт, а також для експлуатації та утримання доріг

**Дорожні оси, помпідіди** (Pompilidae), родина перетинчастокрилих комах

**Дорожня карта**, план просування і досягнення визначених цілей з чіткими етапами, тимчасовим графіком та критеріями в політичній, економічній та гуманітарній сферах, у галузі інституціонального будівництва

**Дорошенко, Володимир Вікторович** (1879–1963), бібліограф та літературознавець, дійсний член НТШ (1923), Росія – Україна – США

**Дорошенко, Дмитро Іванович** (1883–1951), історик та політик, міністр закордонних справ Української Держави у травні-листопаді 1918, дійсний член НТШ (1923), Литва – Україна – Німеччина

**Дорошенко, Михайло** (бл. 1570 – 1628), гетьман Війська Запорозького (1622–1628), Україна

**Дорошенко, Петро Дорофійович** (1627–1698), гетьман Правобережної України (1665–1668) та Війська Запорозького (1668–1676), Україна

**Дорошкевич, Олександр Костянтинович** (1896–1946), літературознавець і літературний критик доби Розстріляного Відродження, Україна

**Дорсетшира і Східного Девоншира узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Велика Британія

**Дортмунд**, місто у Німеччині, 580 тис. мешканців

**Дос Пассос, Джон** (1896–1970), письменник, класик північноамериканської літератури, США

**Досвід**, емпіричне пізнання дійсності, сукупність переживань людини

**Досвітки**, зібрання сільської молоді, організовані для спільної праці і розваг в осінній та зимовий час

**Досвітний, Олесь** (1891–1933), письменник, сценарист, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Досенко, Валерій Андрійович** (1965), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу (1986, 1987, 1990, 1991), Україна

**Дослід**, здійснення визначеної дії на об'єкт і реєстрація одержаного результату

**Дослідження / опитування групове**, дослідження, що проводиться серед групи учасників; зокрема методом фокус-груп (опитування пропонує прибрати)

**Дослідження операцій теорія**, новий науковий напрям у галузі теорії управління, основний зміст якого полягає в об'єктивному розгляді кожного явища або процесу з позицій системного підходу, формалізованому описі цілеспрямованих дій (операцій)

**Дослідження пілотажне**, дослідження, що здійснюється для перевірки надійності методик та процедур основного дослідження, схеми його організації і проведення та передає йому

**Дослідження попереднє**, 1) вивчення об'єктів, які ще не мають статусу речових доказів, але таких, що можуть стати ними за настання певних процесуальних умов; 2) стадія експертного дослідження, на якій експерт ознайомлюється з поданими на дослідження матеріалами справи

**Дослідження теоретичні**, складання робочої схеми або моделі досліджуваних явищ, складання виразів кількісних співвідношень досліджуваних параметрів (робиться у математичній формі, у вигляді системи диференціальних або інтегральних рівнянь)

**Досократики**, давньогрецькі філософи 6–4 ст. до н. е.

**Доспалювання каталітичне**, хімічна реакція окислення з утворенням нешкідливих компонентів, що відбувається у присутності каталізаторів (платини, срібла, нікелю та ін.) при невисоких температурах (200–300 °C) і здійснюється в спеціальних промислових установках

**Доссе, Жан** (1916–2009), імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини, Франція

**Досталь, Ніко** (1895–1981), композитор, майстер оперети та кіномузики, Австрія

**Достатня і необхідна умови**, види імплікаційного зв'язку суджень у логіці

**Достатньої підстави закон**, один із законів формальної логіки, що забезпечує обґрунтованість і доказовість мислення, вимагає, щоб думки були внутрішньо пов'язані одна з одною

**Достатньої причини принцип**, категорія філософії

**Достовірність**, термін, що має різні значення і вживаний у філософії, теорії судових доказів, гносеології, логіці, теорії вірогідності, психології, природознавстві та ін. областях

**Достосвський, Федір Михайлович** (1821–1881), письменник, майстер психологічної прози, класик російської літератури, Росія

**Доступ у інформації**, методи і засоби, за допомогою яких користувачі з'єднуються з Інтернетом

**Дотація**, асигнування з державного бюджету на покриття збитків, для збалансування нижчестоящих бюджетів, доплата

**Дотеп**, стислий влучний вислів із жартівливим або сатиричним відтінком

**Дотик**, один з різновидів чуття, що сприймає збудження від механорецепторів

**Дотику органи**, контактні органи чуття, розташовані переважно на поверхні тіла, що реагують на механічні подразнення

**Дотична**, пряма, яка проходить через точку кривої і збігається з нею в цій точці з точністю до першого порядку

**Дотто, Майкл Модхушудон** (1824–1873), поет, драматург, класик бенгальської літератури, Індія

**Доу, Чарльз Генрі** (1851–1902), журналіст, винахідник індексу Доу-Джонса, як інструменту дослідження фінансового ринку, США

**Доувес Деккер, Едуард** (1820–1887), письменник, один із видатних представників голландської літератури, Нідерланди

**Доу-Джонса індекс**, промисловий індекс американських цінних паперів, створений у 19 сторіччі редактором The Wall Street Journal Ч. Доу

**Доусон**, місто у Канаді, центр «золотої лихоманки» 1890-х  
**Доусон, Джордж Мерсер** (1849–1901), геолог та географ, один із видатних вчених в історії канадської науки, Канада  
**Доусон, Крістофер Генрі** (1889–1970), культуролог та історик християнства, вважається найбільш значною фігурою англійської історичної науки 20 ст., Велика Британія  
**Дофа**, природна амінокислота

**Дофамін**, медіатор нервової системи

**Дофін**, титул спадкоємця французького престолу

**Дох**, у кетській міфології – перший великий шаман

**Доха (у географії)**, місто, столиця Катару

**Доха (у літературознавстві)**, віршова форма індійської поезії

**Дохід**, будь-яке надходження коштів чи одержання матеріальних цінностей, які мають грошову вартість

**Дохід національний**, сукупність усіх доходів в економіці домашніх господарств і підприємців незалежно від того, де вони використовують ресурси – у своїй країні чи за межами своєї країни, складається з фонду нагромадження і фонду споживання

**Дохід особистий**, один з найважливіших показників життєвого рівня громадян, що відображає їх фінансові та натуральні (у грошовій оцінці) надходження від усіх видів діяльності

**Дохна**, річка у Вінницькій обл., права притока Південного Бугу, 74 км

**Доходів – витрат модель**, модель рівноваги в кейнсіанській теорії регулювання економіки

**Доценко, Надія Петрівна** (1914–1994), актриса, народний артист УРСР (1956) та СРСР (1972), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Доценко, Ростислав Іванович** (1931–2012), перекладач, літературознавець, критик, майстер афоризмів та сентенцій, Україна

**Доценко, Сергій Миколайович** (1979), спортсмен (бокс), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Доцільність**, ідеальний або реальний предмет свідомого або несвідомого прагнення суб'єкта

**Дочірня компанія**, юридичне самостійне підприємство, яке відділилося від основного (материнського) підприємства і засноване ним завдяки переданню частини свого майна

**Дошкільний навчальний заклад**, навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти

**Дош**, рідкі опади, що випадають з хмар у вигляді крапель діаметром 0,5 мм і більше

**Доші кислотні**, один з видів інтенсивного забруднення навколишнього середовища, що представляє собою випадання з дощем крапель сірчаної та азотної кислот

**Доші тропічні**, рясні опади зливого характеру, часто повторювані в тропічних і екваторіальних широтах

**Дошовик** (Lycoperdon), рід грибів флори України

**Дошовикові** (Lycoperdales), порядок гастроміцетових грибів

**Дошові (земляні) черви**, група родин малошетенкових червів

**Дошові ліси Східного узбережжя Австралії**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа природних парків і резерватів, Австралія

**Драа**, річка у Марокко, впадає до Атлантичного океану, 1150 км

**Драбинка**, тип запису віршового рядка

**Драбів**, селище міського типу, адміністративний центр Драбівського р-ну Черкаської обл.

**Драбівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Драва**, річка у Італії, Австрії, Словенії, Хорватії та Угорщині, права притока Дунаю, 720 км

**Дравидські мови**, сім'я мов на території Південно-азійського (Індійського) субконтиненту

**Драган, Михайло Дмитрович** (1899 – 1952), філософ і мистецтвознавець, дослідник стародавнього українського сакрального мистецтва, Україна

**Драгобрат**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1763 м

**Драгоманівка**, найпослідовніший український фонетичний правопис, головним принципом якого була відповідність однієї літери одній фонемі

**Драгоманов, Михайло Петрович** (1841–1895), публіцист, історик, філософ, економіст, літературознавець, фольклорист, громадський діяч, одна з ключових постатей українського культурного процесу другої половини 19 ст., Україна

**Драгонади**, примусовий постій військ в будинках гугенотів, що застосовувався французьким урядом з 1681 по 1685 рр. з метою примусу протестантів до переходу в католицтво

**Драгуни**, вид кавалерії, призначений для ведення бою як у кінному, так і в пішому строю

**Драйв (у музиці)**, енергійне виконання музикантом або оркестром джазового твору, яке досягається шляхом використання специфічної ритміки

**Драйв (у фізіології)**, потяг до дії, частково зумовлений фізіологією людини

**Драйвер**, комп'ютерна програма, за допомогою якої інші програми отримують доступ до апаратного забезпечення певного пристрою

**Драйден, Джон** (1631–1700), поет, драматург, критик, байкар, ключова постать англійської літератури другої половини 17 ст.

**Драйзер, Теодор** (1871–1945), письменник, класик світової літератури, США

**Драй-Хмара, Михайло Опанасович** (1889–1939), поет, літературознавець, перекладач, представник Розстріляного Відродження, Україна



**Драйцун, Марк Олексійович** (1930), художник-аніматор та ілюстратор, класик української анімації, Росія – Україна – США

**Дракенсберг**, брильні гори в ПАР, Лесото і Свазіленді

**Дракон (в астрономії)**, сузір'я Північної півкулі

**Дракон (у міфології)**, збірна назва, що об'єднує ряд міфологічних і фантастичних істот

**Драconi** (Draco), рід ящірок родини агамових

**Драконове дерево** (Dracaenadraco), рослина роду драцен

**Драконові гори**, гори у Південній Африці на узбережжі Індійського океану, головним чином у ПАР

**Драконта закони**, перша відома писана пам'ятка давньогрецького (афінського) права

**Дракончик великий** (Trachinus draco), риба родини дракончикових, вид фауни України

**Дракончик морський, змійка** (Trachinus draco), хижий вид окунеподібних

**Дракончикові** (Trachinidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Драм**, національна валюта Вірменії

**Драма**, 1) один із трьох літературних родів; 2) літературний, сценічний та кінематографічний жанр

**Драма абсурду**, сукупність явищ авангардистської драматургії в європейському театрі 20 ст.

**Драма епічна**, літературний жанр, у якому акцентується оповідь (на протидію дії)

**Драма лірична**, літературний жанр

**Драма міщанська**, жанр європейської драматургії 17 ст.

**Драма народна**, фольклорні драматичні твори, а також обрядові драми – вертеп, весілля тощо

**Драма шкільна**, жанр латиномовної релігійної драматургії, що виник на межі 15-16 ст. в країнах Західної Європи

**Драматична поема**, літературний жанр, у якому поєднано риси драматичного твору та ліро-епічної поеми

**Драматургії соціальної теорія**, напрям у сучасній феноменологічній соціології, що використовує театральну термінологію, надаючи їй соціологічного змісту з метою пояснення дій соціальних суб'єктів

**Драматургія**, 1) драма як літературний рід; 2) сукупність драматичних текстів певного автора, літератури, часу

**Дранишников, Володимир Олександрович** (1893–1939), диригент, головний диригент і художній керівник Київського оперного театру (1936–1939), Україна

**Драновський, Володимир Йосипович** (1934), ракетобудівник, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Драпаня**, різновид борони

**Драхма**, 1) грошова одиниця Греції до впровадження євро; 2) давньогрецька срібна монета

**Драцена** (Dracaena), рід рослин родини спаржевих

**Драценові** (Dracaceae), родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Драч, Іван Федорович** (1936), письменник, поет, сценарист, перекладач, драматург, кіносценарист, політик, гро-

мадський діяч, Герой України (2006), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Древинниця уїдлива** (Zeuzegarygina), нічний метелик

**Древлянський природний заповідник**, природоохоронна територія в межах Народицького р-ну Житомирської обл.

**Древньопіднебінні птахи** (Palaeognathae), надряд птахів

**Древс, Артур** (1865–1935), історик і філософ, представник монізму, фахівець з історії раннього християнства, Німеччина

**Дреговичі**, східнослов'янський племінний союз, що мешкав у 9–12 ст. на території сучасної Білорусі

**Дрезден**, місто у Німеччині, 530 тис. мешканців

**Дрезина**, легкий транспортний засіб для пересування залізницею, іноді – автомобіль на залізничному шасі

**Дрейєр, Карл Теодор** (1889–1968), кінорежисер, одна з ключових постатей європейського кінематографу 20 ст., «Золотий лев» (1955), Данія

**Дрейк, Френсіс** (1540–1596), мореплавець, перший англієць, котрий здійснив навколосвітню подорож, Велика Британія

**Дрейка протока**, протока між архіпелагом Вогняна Земля і Південними Шетлендськими островами, з'єднує Атлантичний і Тихий океани

**Дрейсени** (Dreissena), рід двостулкових моллюсків

**Дрейтон, Майкл** (1563–1631), поет, один з провідних англійських літераторів елізаветинської епохи, Велика Британія

**Дрейф генетичний**, явище ненаправленої зміни частот генів у популяції

**Дрейф генів**, зміна частоти генів в популяції в череді поколінь під впливом

**Дрейф материків**, нова глобальна тектоніка, гіпотеза горизонтального переміщення (дрифту, або дрейфу) материків по пластичному базальтовому шару земної кори

**Дрейф носіїв заряду**, здатність носіїв заряду змінювати розташування

**Дрейфуса справа**, політичний скандал, пов'язаний з судовим процесом (1894–1906) у справі капітана французького генерального штабу А. Дрейфуса, який був звинувачений у шпигунстві на користь Німецької імперії

**Дрейфусс, Річард** (1947), актор, «Оскар» (1978), лауреат Венеційського МКФ (1990), США

**Дремлюга, Микола Васильович** (1917–1998), композитор, народний артист України (1993), Національна премія України ім. Шевченка (1998), Україна

**Дренаж**, природне або штучне видалення води з поверхні землі або підземних вод

**Дренаж відкритий**, дренаж у вигляді каналів завглибшки до 1,5 м, що мають похилі (1:2) відкоси і необхідний для течії води ухил

**Дренте**, провінція Нідерландів

**Дрепанозурус дволикий** (Drepanosaurus birostratus), вид ракоподібних ряду голих зяброногів, внесений до Червоної книги України

**Д्रेसирування**, вироблення фіксованих форм поведінки у тварин

**Дресслер, Марі** (1869–1934), актриса, «Оскар» (1931), Канада – США

**Дрибас, Валерій Миколайович** (1940), спортсмен (веслування на каное), чемпіон Європи (1965), Україна

**Дригальський, Еріх фон** (1865–1949), географ, геофізик, мандрівник і полярний дослідник, Німеччина

**Дриїніди** (Dryinidae), родина ос підряду стебельчасточеревних

**Дриль ручна**, ручний, пневматичний або електричний інструмент

**Дримба**, музичний щипковий інструмент

**Дріада восьмипелюсткова** (Dryas octopetala), вид судинних рослин родини розових, внесений до Червоної книги України

**Дріади** (Dryas), рід рослин родини розових

**Дріб**, представлення чисел або математичних величин у вигляді результату операції ділення

**Дріб десятковий**, дріб із знаменником  $10^n$ , де  $n$  – натуральне число

**Дріб десятковий нескінченний**, одна з форм запису дійсного числа

**Дріб звичайний**, запис дробу за допомогою двох натуральних чисел (чисельника й знаменника) та дробової риски

**Дріб неперервний**, математичний вираз, що складається з цілого числа та дробу певного типу

**Дріб неправильний**, дріб, у якого чисельник більший від знаменника

**Дріб нескоротний**, арифметичний дріб, чисельник і знаменник якого є взаємно простими числами

**Дріб періодичний**, безконечний десятковий дріб, в якому, починаючи з деякого місця, стоїть лише певна група цифр, що періодично повторюється

**Дріб правильний**, дріб, у якого чисельник менший від знаменника

**Дріб простий**, звичайний арифметичний дріб, на відміну від десяткових дробів

**Дріб складний**, дріб, що містить дробу або у чисельнику, або у знаменнику, чи у обох одночасно

**Дрібна бібліотека**, культурно-просвітницька видавнича серія (1878–1880, Львів)

**Дрібносопковик**, особливий тип рельєфу, характерний для посушливих областей

**Дрібносопковик Казахський**, Сари-Арка, Центрально-Казахський дрібносопочник, велика територія в центрі Євразійського материка з різноманітним, переважно низькогірним і рівнинним рельєфом

**Дріго, Рікардо** (1846–1930), композитор та диригент, значна постать європейської музичної культури, Італія

**Дріжджі**, збірна група одноклітинних грибів

**Дріжчаний, Ігор Васильович** (1961), голова Служби безпеки України (2005–2006), Україна

**Дрійо ла Рошель, П'єр** (1893–1945), письменник, помітна постать французького культурного процесу у період між двома світовими війнами, Франція

**Дрік** (Genista), рід рослин родини бобових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Дрімлюга** (Caprimulgus europaeus), вид птахів родини дрімлюгових, вид фауни України

**Дрімлюгові** (Caprimulgidae), родина птахів ряду дрібногоподібних, фауна України

**Дрімлюгоподібні** (Caprimulgiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Дрінфельд, Володимир Гершенович** (1954), математик, фахівець з алгебраїчної геометрії, теорії чисел і математичної фізики, член-кореспондент АН України (1992), Премія Філдса (1990), Україна – США

**Дрінфельда модуль**, поняття еліптичного модуля, яке узагальнює поняття еліптичної кривої

**Дріопітеки** (Dryopithecus), підродина вимерлих людиноподібних мавп

**Дрновшек, Янез** (1950–2008), президент (2002–2007) та прем'єр-міністр (1992–2002) Словенії

**Дроб'язко, Євген Антонович** (1898–1980), перекладач із французької, німецької, іспанської, російської, польської та італійської, автор першого повного перекладу українською мовою «Божественної комедії» Данте, Україна

**Дробація банатська** (Drobacia banatica), вид черевонігих молюсків ряд легеневиких, внесений до Червоної книги України

**Дроблення**, ряд послідовних мітозів зиготи

**Дробний плід**, плід, що розпадається по перетинках на однонасіненні частини

**Дробова частина числа**, функція, визначена на множині дійсних чисел, яка дорівнює:  $x - [x]$ , де  $[x]$  – ціла частина числа

**Дроботько, Віктор Григорович** (1885–1966), мікробіолог, академік АН УРСР (1948), Україна

**Дроворуби, вусачи** (Cerambycidae), родина жуків

**Дрогобицька область**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1939–1959

**Дрогобицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Дрогобич**, місто, адміністративний центр Дрогобицького району Львівської обл.

**Дрогобич, Юрій** (1450–1494), філософ, астроном та астролог, ректор Болонського університету у 1481–1482, перший автор друкованого твору родом з України, Україна – Польща – Італія

**Дрозд, Володимир Григорович** (1939–2003), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Дрозди** (Turdus), рід птахів родини дроздових, фауна України

**Дроздові** (Turdidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Дрозофіли** (*Drosophila*), рід комах ряду двокрилих, відомий генетичний об'єкт

**Дрокія**, район Молдови

**Дром Ахілла**, антична назва Тендрівської коси на Чорному морі

**Дромедар**, арабін, одногорбий верблюд (*Camelus dromedarius*), вид ссавців родини верблюдових

**Дромероподібні**, мікробіотерії (*Microbiotheriiformes* або *Microbiotheria*), ряд сумчастих ссавців

**Дромократія**, 1) тип соціально-політичної організації; 2) підпорядкування соціально-політичних процесів владі швидкості, зумовлене тим, що в сучасних інформаційних суспільствах рішення приймаються за надзвичайно короткий проміжок часу

**Дромос**, шлях або коридор, що веде в поховальну камеру гробниці або кургану

**Дронгові** (*Dicruridae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Дронтові** (*Raphinae*), вимерла підродина нелітаючих птахів

**Дроттінгхольм**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс 17–20 ст., резиденція монархів Швеції, лен Стокгольм, Швеція

**Дротяники несправжні**, личинки жуків з родин чорнотілкових та пилюкодових

**Дрохва** (*Otis tarda*), вид птахів ряду журавлеподібних родини дрохвових, внесений до Червоної книги України

**Дрохвині** (*Otididae*), родина птахів ряду журавлеподібних, фауна України

**Дрочок крилатий** (*Genistella sagittalis*), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Друг**, літературно-науковий, громадсько-політичний часопис, видавався протягом 1874–1877 у Львові

**Друга імперія**, період в історії Франції з 1852 по 1870, коли в результаті плебісциту був встановлена конституційна монархія на чолі з Наполеоном III.

**Друга квадратична форма поверхні**, в диференціальній геометрії – квадратична форма на дотичній площині гладкої поверхні в тривимірному евклідовому просторі

**Друга похідна**, похідна похідної першого порядку

**Друга Республіка**, період в історії Франції з 25.02.1848 по 14.01.1852

**Друга ріка**, рок-гурт, Україна

**Друга Річ Посполита**, Польська держава у 1918–1939

**Друга світова війна**, наймасштабніша світова війна в історії людства, тривала з 1939 по 1945

**Друга сигнальна система**, спеціальний тип вищої нервової діяльності людини

**Друге пришествя**, у християнському віровченні – очікування друга поява Христа на землі

**Другий український корпус**, українське військове з'єднання, сформоване у 1917 у результаті процесу українізації 6-го корпусу 11-ї армії Південно-Західного фронту російських військ

**Другий Український фронт**, оперативно-стратегічне об'єднання радянських військ під час Другої світової війни з 20.10.1943 по 10.06.1945

**Другий універсал Центральної Ради**, документ, що визначав засади взаємин Центральної Ради з Тимчасовим урядом

**Другий фронт**, воєнні дії США і Великої Британії проти Німеччини в Західній Європі 1944–1945 під час Другої світової війни

**Другого Єрусалиму концепція**, спроба обґрунтувати перенесення духовного центру християнського світу з Єрусалиму у Київ і перетворення останнього у світовий релігійний центр

**Друде формули**, кінетичне рівняння Больцмана в наближенні часу релаксації

**Друде, Пауль** (1863–1906), фізик, автор фундаментальних досліджень з оптики, Німеччина

**Дружба (місто)**, місто Ямпільського р-ну Сумської обл.

**Дружба (парк)**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, Тисменицький р-н Івано-Франківської обл.

**Дружелюбівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Борівського р-ну Харківської обл.

**Дружина**, 1) у Давній Русі – озброєні загони, постійна військова сила князя та апарат його влади; 2) одружена жінка стосовно до свого чоловіка; 3) група, загін, добровільне об'єднання людей, створене з якою-небудь метою

**Дружина княгині Ольги**, жіноча організація, що постала у Львові у 1938 замість «Союзу українок»

**Дружинін, Василь Григорович** (1859–1937), археограф, палеограф, історик церковного розколу, член-кореспондент АН СРСР (1920), Росія

**Дружка**, дружок, учасник весільного обряду

**Дружківка**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Друза**, форма зростання мінералів

**Друзи**, послідовники одного з напрямів ісламу, поширеного на Близькому Сході (Ліван, Сирія, Ізраїль, Йорданія)

**Друзі Еліота**, літературне угруповання, створене А. Дністровим у Ніжині (1993–1996)

**Друїди**, жерці кельтських народів

**Друк високий**, один з основних способів поліграфічного розмноження тексту і малюнків, при якому друкують і пробільні елементи форми розташовані на різних рівнях (не в одній площині), які друкують – вище, а пробільні – нижче

**Друк глибокий**, спосіб друку, при якому друкувальні елементи заглиблюють відносно пробільних; фарбу, яку наносять на проміжні елементи, раз у раз знижують з останніх ракем – спеціальним тупим ножем

**Друк офсетний**, різновид плоского друку, при якому фарба з друкарської форми передається на гумову поверхню, а з неї переноситься на папір (або ін. матеріал)

**Друк плоский**, спосіб друку, за якого друкувальні і пробільні елементи розташовані в одній площині

**Друк повноколірний**, спосіб друкарського відтворення зображень (текстів, ілюстрацій тощо) із використанням кількох фарб – зазвичай чорної, жовтої, голубої та пурпурової

**Друк широкоформатний**, багатобарвний друк на рулонних матеріалах

**Друкар**, видавничий кооператив у Львові у 1924–1928

**Друкарство**, одержання відбитків письмових знаків за допомогою тиснення, яке сприяло розвитку видавничої справи і видання книг

**Друкарь**, видавництво, засноване 1917 у Петрограді, згодом перенесене до Києва

**Друце, Іон Пантелійович** (1928), письменник та драматург, класик молдовської літератури, Молдова

**Дрюмон, Едуар Адольф** (1844–1917), політик та публіцист, фундатор Антисемітської ліги Франції, один з ініціаторів Панамського скандалу, Франція

**Дрюон, Моріс** (1918–2009), письменник та держаний діяч, майстер історичної прози, міністр культури Франції у 1973–1974, Франція

**Дряпанка**, різновид розписних великодніх яєць

**Ду**, річка у Франції та Швейцарії, ліва притока Сони, 453 км

**Ду Веймін** (1940), культуролог, історик китайської філософії, Китай – США

**Ду Гуантін** (855–933), філософ, представник даосизму, Китай

**Ду Фу** (712–770), поет, класик китайської літератури, Китай

**Дуасн**, особа, яка очолює дипломатичний корпус у країні перебування

**Дуала**, місто у Камеруні, 1,9 млн мешканців

**Дуалізм**, спосіб бачення дійсності, відповідно до якого сутність світу визначають два протилежні, рівноправні і незвідні одне до одного першоначала

**Дуалізм влади**, система розподілу влади або панування між двома факторами

**Дуалізм корпускулярно-хвильовий**, запропонована Л. де Бройлем гіпотеза про те, що будь-яка елементарна частка має хвильові властивості, а будь-яка хвиля має властивості, характерні для частинки

**Дуалізм релігійний**, переконання в існуванні та протиставленні в різних реліг. вченнях світу надприродного природним об'єктам, процесам і явищам

**Дуальні суспільства**, подвійна, або бінарна організація суспільства, а також відображення цієї організації в духовній культурі

**Дуарте I Красномовний** (1391–1438), король Португалії (1433–1438)

**Дуарте, Анселмо** (1920–2009), кінорежисер та актор, «Золота пальмова гілка» (1962), Бразилія

**Дуб** (*Quercus*), рід дерев родини букових

**Дуб кошенільний (Д. австрійський)** (*Quercus cerris*), вид судинних рослин родини букових, внесений до Червоної книги України

**Дубай**, місто в Об'єднаних Арабських Еміратах, 2,1 млн мешканців

**Дубасарь**, район Молдови

**Дубенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Дубечнівський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, в с. Дубечне, Старовижівського р-ну Волинської обл.

**Дубильні речовини**, група різноманітних і складних за складом розчинних у воді органічних речовин ароматичного ряду, що містять гідроксильні радикали фенольного характеру

**Дубина**, стародавня зброя у вигляді дерев'яної палиці

**Дубінін, Микола Петрович** (1907–1998), генетик, засновник і розробник численних нових напрямів біології, академік АН СРСР (1966), Росія

**Дубінін, Михайло Михайлович** (1901–1993), фізико-хімік, автор теорії об'ємного заповнення мікропор, академік АН СРСР (1943), Росія

**Дубінін, Юрій Володимирович** (1930–2013), дипломат, посол Росії в Україні (1996–1999), посол СРСР у Іспанії (1978–1986), США (1986–1990) та Франції (1990–1991), Росія

**Дублення шкіри**, обробка шкіри дубильними (дублячими) речовинами з фіксацією структури дерми шляхом додавання їй пластичності, міцності, зносостійкості

**Дублет**, одне з двох або більшої кількості слів, що більш або менш близькі за значенням і звучанням, походять зі спільного джерела та часто виникають у мові внаслідок неоднотимового запозичення

**Дублетна форма**, варіантний фонетичний, морфологічний, фразеологічний, стилістичний різновид певної мовної одиниці

**Дублін**, місто, столиця Ірландії

**Дубль-Ве**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, транс-кордонний біосферний резерват, Нігер – Бенін – Буркіна-Фасо

**Дубляж**, озвучування фільму іншою мовою

**Дубляни**, місто Жовківського р-ну Львівської обл.

**Дублянський, Олександр Павлович** (1713–1784), генеральний суддя Війська Запорозького (1762–1781), Україна

**Дубна**, місто у Московській обл. Росії, один з найбільших у світі центрів з досліджень у галузі ядерної фізики

**Дубній**, хімічний елемент, символ – Db, атомний номер – 105

**Дубно**, місто, адміністративний центр Дубенського р-ну Рівненської обл.

**Дубнов, Симон Маркович** (1860–1941), історик, публіцист і громадський діяч, один з класиків і творців наукової історії єврейського народу, Білорусь – Німеччина – Латвія

**Дубове**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Дубове листя**, альманах пам'яті П. Куліша, упорядкований Б. Грінченком, М. Чернявським та М. Коцюбинським (1903, Київ)

**Дубовик, Михайло Тадейович** (1900–1941), поет, Україна



**Дубовик, Олександр Михайлович** (1931), живописець, почесний член Національної академії мистецтв України (2009), Україна

**Дубовики**, група грибів роду болетових

**Дубовицький, Микола** (1903–1985), вчений-металург, дійсний член НТШ (1938), Україна – Польща

**Дубові шовкопряди** (Antheaеа), рід метеликів родини павиноочкових

**Дубодєлов, Віктор Іванович** (1939), металознавець, академік НАН України (2012), Україна

**Дубровиця**, місто, адміністративний центр Дубровицького р-ну Рівненської обл.

**Дубровицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Дубровіна, Любов Андріївна** (1950), історик-архівіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Дубровника старе місто**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 12–19 ст., м. Дубровник, Хорватія

**Дубровницько-Неретванська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Дубровський, Віктор Григорович** (1876–1936), лексикограф, лексиколог, Україна

**Дубровський, Петро Павлович** (1812–1882), філолог-славіст, фахівець з польської мови, Україна – Росія

**Дубчек, Александер** (1921–1992), політик, перший секретар ЦК КП Чехословаччини, головний ініціатор курсу реформ, відомих як Празька весна, Чехія – Словаччина

**Дубяньський, Олександр Всеволодович** (1880–1974), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Дувр**, місто і порт у Великобританії, в англійському графстві Кент

**Дуга**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 3 ст. до н. е. – 3 ст. н. е., руїни нумідійсько-давніоримського міста, Туніс

**Дуги аорти**, відділи аорти, кровоносні судини

**Дуги острівні**, лінійно орієнтовані гірські споруди, що відокремлюють улоговини окраїнних морів від глибоководних жолобів

**Дугін, Олександр Гелійович** (1962), політолог, геополітик, публіцист, засновник ідейного руху «неоєвразійства», Росія

**Дуглас, Джессі** (1897–1965), математик, Премія Філдса (1936), США

**Дуглас, Дональд Віллс** (1892–1981), авіаконструктор та промисловець, один з піонерів промислового авіабудування, США

**Дуглас, Кірк** (1916), актор, «Золотий ведмідь» (2001), «Оскар» (1996), США

**Дуглас, Майкл** (1944), актор, продюсер, «Оскар» (1976, 1988), США

**Дуглас, Мері** (1921–2001), соціальний антрополог і археолог, представниця структурного аналізу, міжнародний авторитет у царині символізму та порівняльного релігієзнавства, Велика Британія

**Дуглас, Норман** (1868–1952), письменник, майстер соціальної сатири, Велика Британія

**Дуглас, Пол Ховард** (1892–1976), економіст, один з авторів виробничої функції Кобба-Дугласа, США

**Дуглас, Фредерік** (1818–1895), письменник та просвітител, аболіціоніст, один з найбільш відомих борців за права чорношкірого населення Америки, керівник негритянського визвольного руху, США

**Дуглас-Г'юм, Александр** (1903–1995), 66-й прем'єр-міністр Великої Британії (1963–1964)

**Дуда**, архаїчний народний музичний духовий інструмент

**Дуда, Анджей** (1972), президент Польщі з 2015

**Дудасєв, Джохар** (1944–1996), політик та військовий, лідер за відділення Чечні від Росії, президент Чеченської Республіки Ічкерія у 1991–1996, Росія

**Дудінцев, Володимир Дмитрович** (1918–1998), письменник, представник російського шестидесятництва, Україна – Росія

**Дудка**, духовий музичний інструмент

**Дудка, Ірина Олександрівна** (1934), ботанік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Дудко, Данило Андрійович** (1921–2009), матеріалознавець, академік АН УРСР (1978), Україна

**Дудник** (Angelica), рід рослин родини зонтичних

**Дудрович, Андрій Іванович** (1782–1830), філософ, ректор Харківського університету у 1829–1830, Україна

**Дудук**, язичковий дерев'яний духовий музичний інструмент

**Дует**, вокальна чи інструментальна п'єса для двох голосів або інструментів, а також саме виконання музичного твору парою співаків або музикантів

**Дужки**, парний розділовий знак

**Дука, Георгій** (1952), хімік, президент АН Молдавії з 2004, іноземний член НАН України (2009), Молдова

**Дукат**, назва срібних (з 1140), потім золотих (з 1284) монет, які вперше з'явилися в Італії і пізніше стали випускатися в інших країнах Європи

**Дукач**, жіноча прикраса у вигляді великої медалеподібної монети з металевим бантом, прикрашеним камінцями

**Дуке, Педро Франсиско** (1963), астронавт, перший іспанець, котрий побував у космосі, Іспанія

**Дукельський, Володимир Олександрович** (1903–1969), композитор та поет, класик американської музики, Білорусь – Україна – США

**Дукельський, Семен Семенович** (1892–1960), державний діяч та представник спецслужб, нарком морського флоту СРСР (1939–1942), голова Комітету у справах кінематографії при РНК СРСР (1938–1939), у 1920-х – керівник низки обласних управлінь ЧК ОДПУ в Україні, Україна – Росія

**Дукери** (Cephalophinae), підродина бикових ряду парнокопитних

**Дукля**, літературно-мистецький часопис, орган Української філії Спілки словацьких письменників, видається з 1952

**Дуліби**, союз східнослов'янських племен на території Західної Волині у 6 – на поч. 10 ст.

**Дулігл, Гільда** (1886–1961), поетеса, засновниця імажинізму, США

**Дульбекко, Ренато** (1914–2012), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975), Італія

**Дума**, жанр українського фольклору, ліро-епічні твори героїчного, рідше соціально-побутового змісту

**Дума боярська**, вища станова рада в Росії (до 1700), що складалася з представників феодальної аристократії

**Думанський, Антон Володимирович** (1880–1967), хімік, основоположник колоїдної хімії в Україні та Росії, академік АН УРСР (1945), член-кореспондент АН СРСР (1933), Росія – Україна

**Думбадзе, Ніна Яківна** (1919–1983), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1952), чемпіон Європи (1946, 1950), Україна – Грузія

**Думбадзе, Нодар Володимирович** (1928–1984), письменник, класик грузинської літератури, Грузія

**Думер, Поль** (1857–1932), президент Франції (1931–1932)

**Думерг, Гастон** (1863–1937), президент Франції (1924–1931)

**Думитрашко, Костянтин Дмитрович** (1814–1886), письменник, поет, автор бурлескно-травестійної поеми «Жабомишодраківка», Україна

**Думка громадська**, один із проявів масової суспільно-політичної свідомості, що відображає ставлення народу чи певної її частини до влади

**Думка суспільна**, стан масової свідомості, який вміщує в собі приховане або явне відношення різних соціальних спільнот до проблем, подій та фактів суспільної дійсності

**Думка (у музиці)**, інструментальний або вокальний твір в стилі народних дум

**Думка (у філософії)**, 1) знання в якій-небудь галузі; 2) міркування, продукт мислення (припущення, передбачення, намір, замисел, задум)

**Думка, Національна заслужена академічна капела України**, хоровий колектив, діє з 1919

**Дум-пальма** (Hurphaene), рід рослин родини пальмових

**Думузі**, у шумеро-аккадській міфології – божество вмирання і воскресіння природи

**Дун Чжуншу** (бл. 179 – бл. 104 до н. е.), філософ, послідовник Конфуція, добився проголошення конфуціанства пануючою доктриною Ханьської держави, Китай

**Дунаєвський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Дунаєвська, Лідія Францівна** (1948–2006), педагог-фольклорист, літературознавець, поетеса, засновниця й керівник першої в Україні кафедри фольклористики, Україна

**Дунаєвський, Ісаак Осипович** (1900–1955), композитор та диригент, один з ключових представників музичного мистецтва СРСР, Україна – Росія

**Дунаєвський, Максим Ісаакович** (1945), композитор, майсте кіномузики, Росія

**Дунай**, річка Німеччині, Австрії, Словаччині, Угорщині, Хорватії, Сербії, Болгарії, Румунії, України (Одеська обл.) і Молдови, впадає до Чорного моря, 2960 км

**Дунайська школа**, напрям в образотворчому мистецтві 16 ст. у Німеччині і Австрії

**Дунайське зледеніння**, давнє зледеніння Альп, що відноситься до раннього пліоцену

**Дунайське козацьке військо**, козацьке формування, що утворилося на півдні Бессарабії у липні 1828 з козаків Чорноморського козацького війська, Усть-Дунайського Буджацького козацького війська і Задунайської Січі

**Дунайський біосферний заповідник НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Дунайвці (місто)**, місто, адміністративний центр Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.

**Дунайвці (смт)**, селище міського типу Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.

**Дунаю дельта**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Румунія

**Дунгани**, народ, що проживає на території Киргизії, південного Казахстану, в Узбекистані та Китаї

**Дунганська мова**, мова китайської гілки тибето-китайських мов, поширена в окремих районах Киргизії, Казахстану і Узбекистану

**Дундер, Вацлав** (1817–1879), фольклорист, перший перекладач українських казок чеською мовою, Чехія

**Дуниковський, Ксаверій** (1875–1964), скульптор-монументаліст, Польща

**Дунін-Марцинкевич, Вікентій** (1808–1884), поет, драматург, класик білоруської літератури, Білорусь

**Дуніт**, магматична глибинна порода

**Дунлін-сюепай**, дунлінська школа, неоконфуціанська течія кін. 16 – поч. 17 ст.

**Дунс Скот** (1266–1308), філософ-схоласт і теолог, прихильник номіналізму, один з провідних богословів Високого Середньовіччя, Велика Британія

**Дунтинху**, озеро в Китаї, 20 тис. км<sup>2</sup>

**Дуоденальні залози**, залози дванадцятипалої кишки

**Дуоль**, особлива ритмічна фігура, утворена поділом тридольного такту на дві рівні частини

**Дупель** (*Gallinago media*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Дуплікація**, тип хромосомної перебудови

**Дупляки** (*Dynastinae*), одна з підродин пластинчастових жуків

**Дуранго**, штат Мексики

**Дуранд, Вільгельм** (?–1332), філософ-схоласт та теолог, авторитет у царині канонічного права, Франція

**Дурбан**, місто у ПАР, 500 тис. мешканців, агломерація – 3,4 млн мешканців

**Дурбін, Діна** (1921–2013), актриса та співачка, «Оскар» (1938), Канада – США – Франція

**Дурдинець, Василь Васильович** (1937), політик, дипломат, перший заступник голови Верховної Ради України (1992–1994), в. о. прем'єр-міністра України (1997, червень–липень), посол України в Угорщині та Словенії (2002–2003), Україна

**Дуріан** (Durio), рід рослин родини мальвових

**Дуріс** (5 ст. до н. е.), вапописець, Стародавня Греція

**Дурман** (Datura), рід рослин родини пасльонових

**Дурмітор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, Національний парк, Чорногорія

**Дурнишник** (Xanthium), рід рослин родини айстрових

**Дурня**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Привододільні Горгани, 1705 м

**Дуров, Лев Костянтинович** (1931–2015), актор, народний артист СРСР (1990), Росія

**Дуров, Павло Валерійович** (1984), підприємець, програміст, творець соціальної мережі «ВКонтакте», Росія

**Дурови**, династія російських артистів цирку

**Дуррес**, друге за значенням та населенням місто Албанії, 115 тис. мешканців

**Дурян, Петрос** (1852–1872), поет, класик вірменської літератури, Туреччина – Вірменія

**Дусбург, Тео ван** (1883–1931), живописець, архітектор, скульптор, теоретик мистецтва, один із основоположників неопластицизму, Нідерланди

**Дусти**, хімічні засоби, що використовувались для боротьби з шкідниками і хворобами рослин

**Дутар**, струнний щипковий музичний інструмент

**Дутка**, духовий язичковий музичний інструмент

**Дуумвірат**, влада двох, спосіб організації влади (форма правління), для якої характерно, що владу уособлюють дві перші особи

**Дух абсолютний**, вища категорія філософської системи Гегеля, що означає найбільш розвинену форму буття абсолютної ідеї, вищу конкретність – це усвідомлююча себе абсолютна ідея

**Дух людський**, здатність людини відчувати, виявляти вольові зусилля, визначати мету життя і творчо діяти

**Дух (у міфології)**, надприродна істота, наділена волею, здатністю сприймати предмети і різними надприродними здібностями і можливостями, яка при цьому залишається завжди недоступним для сприйняття

**Дух (у філософії)**, філософське поняття, що позначає нематеріальний початок

**Духів день**, православне свято, яке відзначається в понеділок, одразу після Трійці

**Духович, Олександр Васильович** (1803–1865), письменник, поет, педагог, просвітител, культурний діяч, греко-католицький священик, ключова постать національного відродження на Закарпатській Україні

**Духобори**, духоборці, секта православного походження, яка виникла в середині 18 ст.

**Духовенство**, служителі культу, організовані за ієрархічним принципом

**Духові музичні інструменти**, музичні інструменти, що являють собою різні за розмірами та матеріалом трубки, в яких внаслідок коливання стовпа повітря, що міститься в них усередині, утворюється звук

**Духовне управління мусульман Криму**, ДУМК, центральний орган мусульманських громад кримськотатарського населення

**Духовне управління мусульман України**, ДУМУ, центральний орган об'єднання мусульманських громад

**Духовний регламент**, законодавчий акт Петра I (1721) про реформу церковного управління

**Духовний, Олександр** (1950), релігійний діяч, головний рабин Києва і України (реформований юдаїзм) з 1999

**Духовні навчальні заклади**, навчальні заклади для підготовки священнослужителів та теологів

**Духовні християни**, течія російського релігійного сектантства

**Духовність**, фундаментальне поняття філософії

**Духовність політична**, вторинна категорія політики, яка систематизує процес аксіологічної оцінки політичного життя

**Духовно-історична школа**, літературознавча течія, сформована під впливом філософії життя й класичного романтизму

**Духовно-рицарські ордени**, військово-чернечі організації лицарів, що створювалися у період хрестових походів

**Дуччо ді Буонінсенья** (1255–1319), живописець, один з провідних представників сієнської школи, Італія

**Душ переселення**, реінкарнація, метемпсихоз, релігійно-філософська доктрина, згідно з якою безсмертна сутність живої істоти (у деяких варіаціях – тільки людей) перевтілюється знову і знову з одного тіла в інше

**Душа (у релігії)**, духовна сутність людини, яка протистоїть тілесному та визначає життя і здібності особи

**Душа (у філософії)**, свідомість людини в усьому її обсягу і всіх формах прояву

**Душанбе**, місто, столиця Таджикистану

**Душара**, божество давньоарабського пантеону

**Душечкін, Олександр Іванович** (1874–1956), агрохімік та фізіолог рослин, академік АН УРСР (1945), Україна

**Душиця** (Origanum), рід лікарських рослин родини глухокропивових

**Душпастирство**, християнська форма опіки віруючих

**Дхаммапада**, один з найважливіших творів буддійської літератури

**Дханбад**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**Дхармакірті** (7 ст.), філософ і логік, засновник індійської буддійської логіки, Індія

**Дхаулагірі**, гірська вершина на південному відрозі Великих Гімалаїв (Непал), 8167 м

**Дьєгіш, Карлуш** (1940), кінорежисер, один з лідерів нового кіно, Бразилія

**Дьоблін, Альфред** (1878–1957), письменник, представник футуризму та експресіонізму, Німеччина – Франція

**Дьоготь**, продукт сухої перегонки деревини, торфу, бурого та кам'яного вугілля, сланців тощо

**Дьомін, Лев Степанович** (1926–1998), космонавт, Росія

**Дьюар, Джеймс** (1842–1923), фізик та хімік, винахідник термосу, Велика Британія

**Дьюар, Майкл Джеймс Стюарт** (1918–1997), хімік-органік, міжнародний авторитет у своїй царині, Велика Британія – США

**Дьюї, Джон** (1859–1952), психолог, філософ, освітянин, представник прагматизму, вважається найбільш значним американським філософом, США

**Дьявас Сяняліс**, у балтійській міфології – прояв Бога

**Дьяконов, Михайло Олександрович** (1855–1919), історик права, академік Петербурзької АН (1912), Росія

**Дю Белле, Жоашен** (1522–1560), поет, класик французької літератури, Франція

**Дюамель дю Монсо, Анрі Луї** (1700–1782), агроном, природознавець, основоположник сучасних агрономії та лісового господарства, Франція

**Дюамель, Жан-Марі Констан** (1797–1872), математик та фізик, міжнародний авторитет у царині математичної фізики, Франція

**Дюамель, Жорж** (1884–1966), письменник, поет та драматург, класик європейської літератури, Франція

**Дюбуа, Вільям Едвард Беркгардт** (1868–1963), громадський діяч, панафриканіст, соціолог, історик і письменник, США – Гана

**Дюбуа, Ежен** (1858–1940), антрополог, першим знайшов останки викопного пітекантропа, Нідерланди

**Дюбуа-Реймон, Еміль Генріх** (1818–1896), фізіолог та філософ, основоположник електрофізіології, Німеччина

**Дюбюффе, Жан** (1901–1985), живописець і скульптор, основоположник напряму арт брют, Франція

**Дюв, Крістіан** (1917–2013), цитолог та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1974), Бельгія

**Дюваль, Роберт** (1931), актор, «Оскар» (1984), лауреат Венеційського МКФ (1981, 1985), США.

**Дювальє, Франсуа** (1907–1971), диктатор Гаїті у 1957–1971

**Дюверже закон**, один з принципів в політології, який стверджує, що виборча система при якій «переможець отримує все», як правило, призводить до встановлення двопартійної політичної системи

**Дюверже, Моріс** (1917–2014), соціолог, політолог, автор класифікації партій та партійних систем, Франція

**Дювів'є, Жульєн** (1896–1967), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1935, 1937, 1946), Франція

**Дю Він'йо, Вінсент** (1901–1978), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1955), США

**Дюге-Труен, Рене** (1673–1736), мореплавець, найбільш відомий адмірал в історії французького флоту, Франція

**Дюгі, Леон** (1859–1928), теоретик права, політолог, один з творців так званого солідаризму, Франція

**Дюгоневі** (Dugongidae), родина савців ряду сирен

**Дюгонь** (Dugon dugon), рослинотидний морський ссавець

**Дюдя, Володимир** (1983), спортсмен (трекові велогонки), чемпіон Європи (2002, 2003, 2004), Україна

**Дюем, П'єр Моріс Марі** (1861–1916), фізик, механік, математик, філософ та історик науки, авторитет у гідродинаміці, електродинаміці, магнетизмі, теорії пружності і класичній термодинаміці, Франція

**Дюжарден, Жан** (1972), актор, «Оскар» (2012), лауреат Каннського МКФ (2011), Франція

**Дюйм**, міра довжини

**Дюка університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Дарем (штат Північна Кароліна, США) з 1838

**Дюка, Поль** (1865–1935), композитор, класик світової музики, Франція

**Дюкло, Жак** (1896–1975), політик, один з лідерів французьких комуністів, Франція

**Дюкло, П'єр Еміль** (1840–1904), фізик, хімік та біолог, засновник наукової постановки молочної справи, встановив дію сичужного ферменту на склад і утворення сирів, Франція

**Дюкоммен, Елі** (1833–1906), журналіст, Нобелівська премія миру (1902), Швейцарія

**Дюлак, Жермен** (1882–1942), кінорежисер, сценарист та теоретик кіно, представниця авангардизму, Франція

**Дюлонг, П'єр Луї** (1785–1838), фізик та хімік, встановив закон теплоємності, Франція

**Дюлонга-Пті закон**, закон про питому теплоємність твердих тіл

**Дюма, Александр (батько)** (1802–1870), письменник, класик світової літератури, Франція

**Дюма, Александр (син)** (1824–1895), драматург та письменник, класик французької літератури, Франція

**Дюма, Жан-Батіст-Андре** (1800–1884), хімік, державний діяч, генерал-інспектором вищої освіти і науки Франції у 1853–1868, Франція

**Дюмазедьє, Жоффр Роже** (1915–2002), соціолог, автор теорії цивілізації дозвілля, Франція

**Дюмарсе, Сезар Шено** (1676–1756), філософ-матеріаліст та атеїст, діяч французького Просвітництва, Франція

**Дюмон-Дюрвіль, Жуль Себастен Сезар** (1790–1842), мандрівник, мореплавець, океанограф, дослідник Тихого океану, Франція

**Дюмур'є, Шарль Франсуа** (1739–1823), воєначальник та політик, від імені Франції допомагав барським конфедератам в Україні, Франція

**Дюн'я**, кримськотатарська всесвітня організація, яка координує діяльність кримськотатарських емігрантських громад по всьому світові

**Дюна**, позитивна форма рельєфу пісків позапустельних областей, сформованих на узбережжях морів, озер і річок

**Дюналиєлла** (Dunaliella), рід зелених водоростей

**Дюнан, Жан Анрі** (1828–1910), підприємець та громадський діяч, фундатор Міжнародного товариства Червоного Хреста, Нобелівська премія миру (1901), Швейцарія

**Дюнкерк**, місто у Франції, історично-культурний центр



**Дюнкеркська евакуація 1940**, операція під час Другої світової війни з евакуації англійського експедиційного корпусу і окремих французьких частин з району Дюнкерка (Франція) до Англії 26.05.–04.06.1940

**Дюпен, П'єр Шарль Франсуа** (1784–1873), математик та інженер, відомий своїми дослідженнями у математичній статистиці, Франція

**Дюпена індикатриса**, пласка крива, що дає уявлення про викривлення поверхні в даній точці

**Дюплеї, Жозеф-Франсуа** (1697–1763), державний діяч, губернатор Індії у 1742–1754, Франція

**Дюплессі-Морне, Філіпп** (1549–1623), гугенот, учасник релігійних війн у Франції, один з найближчих сподвижників Генріха Наваррського, Франція

**Дюпон де Немур, П'єр Самюель** (1739–1817), економіст, один з провідних представників фізіократів, Франція

**Дюпон, Патрік** (1959), артист балету, соліст Паризької опери, Франція

**Дюпре, Жуль** (1811–1889), живописець, основоположник сучасного французького пейзажу, Франція

**Дюпрель, Ежен** (1879–1967), філософ, авторитет у царині античної філософії, Франція

**Дюпюї де Лом, Анрі** (1816–1885), суднобудівник, автор проекту першого у світі корабля-панцерника, Франція

**Дюпюїтрен, Гійом** (1777–1835), медик, один із фундаторів сучасної хірургії, Франція

**Дюра, Маргеріт** (1914–1996), письменниця, драматург та сценарист, «Срібний ведмідь» (1985), Франція

**Дюрандаль, меч** Роланда, персонажа європейських середньовічних легенд

**Дюрер, Альбрехт** (1471–1528), живописець, графік та теоретик мистецтва, найбільш значний європейський майстер ксилографії, одна з ключових постатей Ренесансу, основоположник порівняльної антропометрії, Німеччина

**Дюрінг, Євген** (1833–1921), філософ, економіст, опонент марксизму, Німеччина

**Дюркгейм, Еміль** (1858–1917), соціолог-позитивіст, один з основоположників соціології, Франція

**Дюрренматт, Фрідріх** (1921–1990), письменник, класик європейської літератури, Швейцарія

**Дю-Сандра суднопіднімачі, Ла-Лув'єр і Ле-Ро**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, чотири діючі гідравлічні підйомники для суден, пов'язані з ними споруди кінця 19 – початку 20 ст., провінція Ено, Валлонський регіон, Бельгія

**Дюсерсо, Жак І Андруе** (бл. 1515–1585), архітектор, один з провідних зодчих французького Відродження, Франція

**Дюсерсо, Жак ІІ Андруе** (1550–1614), архітектор, один з провідних зодчих французького Відродження, Франція

**Дюссельдорф**, місто у Німеччині, столиця федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія

**Дютійо, Анрі** (1916–2013), композитор, Премія Е. фон Сіменса (2005), Франція

**Дюфаї, Гійом** (1400–1474), композитор, один з родоначальників нідерландської музичної школи, Нідерланди

**Дюфе, Шарль Франсуа** (1698–1739), фізик, систематизатор відомостей з електричних ефектів, Франція

**Дюфі, Рауль** (1877–1953), живописець, графік, сценограф, кераміст, представник фонізму та кубізму, Франція

**Дюфрен, Мішель Луї** (1910–1995), філософ-феноменолог та естетик, представник феноменології, Франція

**Дюфресс, Шарль Роберт** (1885–1969), хімік-технолог, авторитет у царині окислення органічних з'єднань, Франція

**Дюшан, Марсель** (1887–1968), живописець-інстальатор, теоретик мистецтва, стояв біля витоків дадаїзму та сюрреалізму, Франція – США

**Дюшан-Війон, Раймон** (1876–1918), скульптор, представник модернізму, кубізму та неокласицизму, Франція

**Дягель** (Archangelica), рід рослин родини селерових

**Дягілєв, Сергій Павлович** (1872–1929), театральний і художній діяч, антрепренер, одна з ключових постатей світової хореографії першої чверті 20 ст., Росія – Франція

**Дядченко, Григорій Кононович** (1869–1921), живописець, представник реалізму, Україна

**Дядюра, Микола Володимирович** (1961), музикант, диригент, Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Дяйвес Валдитойос**, у балтійській міфології – богиня, яка плете нитку людських життів

**Дяки мандрівні**, представники української сміхової культури 17–18 ст., автори барокових бурлескно-травестійних текстів

**Дяків-Горновий, Осип** (1921–1950), політик, один із керівників українського національно-визвольного руху 1940–1950, теоретик і організатор боротьби УПА, Україна

**Дяко-вчительський інститут**, різновид церковних навчальних закладів в Україні 19 ст.

**Дялоу Кайпіна**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, 1,4 тис. дялоу – багатоповерхових сільських будинків оборонного типу, характерних для повіту Кайпін, Китай

**Дятел трипалий** (*Picoides tridactylus*), вид птахів ряду дятлоподібних родини дятлових, внесений до Червоної книги України

**Дятлові** (*Picidae*), родина птахів ряду дятлоподібних, фауна України

**Дятлоподібні** (*Piciformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Дяченко, Вадим Євгенович** (1896–1954), математик, член-кореспондент АН УРСР (1934), Україна

**Дяченко, Дмитро Михайлович** (1884–1942), архітектор, основоположник українського необароко, Україна

**Дяченко, Наталія Сергіївна** (1936–2003), вірусолог, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Дяченко, Сергій Сергійович** (1945), письменник і кінодраматург, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Дячок**, церковний служитель, який допомагає диякону та священику в церковних справах, інша назва – причетник (паламар)

## Е

**Е (літера)**, сьома літера української абетки

**Е (константа)**, математична константа, основа натурального логарифма, трансцендентне число, що є границею числової послідовності і відіграє важливу роль у диференціальному і інтегральному численні, а також у багатьох ін. розділах математики

**Еа**, Енкі, божество шумеро-аккадського пантеону

**Еанатума стела**, вапнякова стела (заввишки 1,88 м, завширшки 1,3 м), шумерська пам'ятка історії, виготовлена і встановлена (бл. 2550 – 2315 до н. е.)

**Ебаді, Ширін** (1947), правозахисниця та правознавець, Нобелівська премія миру (2003), Іран

**Ебани**, музичний інструмент

**Еббінгауз, Герман** (1850–1909), психолог-експериментатор, Німеччина

**Ебботт, Тоні** (1957), прем'єр-міністр Австралії (2013–2015)

**Ебель, Едуард** (1839–1905), композитор, Німеччина

**Ебель, Жан** (1920–1992), біолог, іноземний член НАН України (1991), Франція

**Ебен, Петер** (1929–2007), композитор, органіст, піаніст, Чехія

**Ебенові** (Ebenaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Ебер, Енн** (1916–2000), поетеса, письменниця, драматург, Канада

**Ебер, Жак-Рене** (1757–1794), політик, діяч Великої французької революції, Франція

**Ебергарт, Ричард** (1904–2005), поет, Пулітцерівська премія, США

**Еберль, Антон** (1765–1807), композитор, піаніст, Австрія

**Еберс, Георг** (1837–1898), єгиптолог, Німеччина

**Еберхард, Йоганн Август** (1739–1809), філософ-енциклопедист, Німеччина

**Ебнер-Ешенбах, Марія фон** (1830–1916), письменниця, Австрія

**Ебоніт**, твердий матеріал чорного кольору, що виготовляється з натурального або ж синтетичного каучуку шляхом вулканізації і широко використовується в електротехніці

**Ебро**, річка в Іспанії, впадає до Середземного моря, 910 км

**Евакуація**, процес виведення населення і життєво важливих ресурсів першої необхідності з території можливої загрози від катастрофи чи воєнного конфлікту

**Евальвація**, 1) оцінювання, визначення ціни та вартості товарів і послуг; 2) визначення кількості, якості, придатності тощо

**Евальд, Генріх Георг Август** (1803–1875), сходознавець-гебраїст та арабіст, Німеччина

**Евальд, Пауль Петер** (1888–1985), фізик, Німеччина

**Евальд, Райнхольд** (1956), астронавт, Німеччина

**Еванко, Едвард** (1941), актор, співак, священик, Канада

**Еванс, Білл** (1929–1980), джазовий музикант, піаніст, США

**Еванс, Мартін Джон** (1941), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2007), Велика Британія

**Еванс, Рональд Еллін** (1933–1990), астронавт, США

**Еванс-Прітчард, Едвард** (1902–1973), соціально-культурний антрополог, представник структурного функціоналізму, засновник політичної антропології, Велика Британія

**Еванте**, супутник Юпітера

**Евапорити**, гірські породи, які утворилися внаслідок випаровування

**Евапорографія**, метод отримання зображень об'єктів в їх власному (звичай ІЧ) тепловому випромінюванні

**Евапорометр**, прилад для здійснення евапорографії, тип тепловізора

**Еварист** (?–107), 5-й папа римський (99–107)

**Еварт, Гевін Баченен** (1916–1995), поет, Велика Британія

**Евархонти** (Euarchonta), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Евархонтогліри** (Euarchontoglires), за сучасною молекулярною систематикою, група тварин класу ссавців

**Евастропис Ріхтера** (Euastropsis richteri), вид водоростей родини гідродікцієвих, внесений до Червоної книги України

**Евбекчісі**, в турецькій міфології злий дух, що може заселитися в дім

**Евбея**, остров в Егейському морі, територія Греції

**Евбулід** (4 ст. до н. е.), філософ-ідеаліст, Стародавня Греція

**Евгемер Мессенський** (340–260 до н. е.), філософ-кіренаїк, Стародавня Греція

**Евгеосинкліналь**, внутрішня, найбільш рухлива і насичена продуктами магматизму частина геосинклінальної системи

**Евглени** (Euglena), рід одноклітинних водоростей

**Евгленові** (Euglenozoa), тип джгутикових найпростіших еукаріотів

**Евгленофітові водорості** (Euglenophyta), відділ зелених рослин

**Евдем Родоський** (4 ст. до н. е.), грецький філософ-перипатетик

**Евдемонізм**, 1) етичний напрям який визнає щастя як мету життя; 2) поняття, що ним визначається моральний принцип прагнення людини до щастя

**Евдіаліт**, мінерал, кільцевий силікат натрію, кальцію, цирконію

**Евдокс Кнідський** (408–355 до н. е.), математик, механік та астроном, Стародавня Греція

**Еве (етнос)**, евебе, етнічна група, що проживає в Того та південному Беніні, говорять мовою еве

**Еве (мова)**, мова групи гбе мовної сім'ї ква нігеро-конголезької макросім'ї, якою спілкується народ еве

**Евекція**, найбільш значне відхилення в русі місяця навколо землі, зумовлене збуренням під впливом сонця

**Евени**, народ Сибіру

**Евенки**, тунгуси, народ Сибіру, представники якого проживають в Росії, Китаї та Монголії

**Евенкійська мова**, тунгуська мова, одна з тунгусо-манчжурських мов

**Евенська мова**, ламутська мова одна з тунгусо-манчжурських мов, поширена на берегах Охотського моря та прилеглих районах Магадану та Якутії

**Еверглейдс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Флорида, США

**Евернія** (Evernia), рід лишайників родини пармелієвих

**Еверт, Кріс** (1954), тенісистка, п'ятиразова (з перервами) перша ракетка світу (1974–1986), США

**Е-вибори**, форма волевиявлення, починаючи з вивчення громадської думки, референдумів і завершуючи політичними виборами, що проводяться через Інтернет

**Евіанські угоди**, угоди, укладені між Францією й Алжиром 18 березня 1962

**Евіденціалізм**, напрям в епістемології, відповідно до якого будь-яке знання має ґрунтуватися на очевидності

**Евілдсен, Джон Гілберт** (1935), кінорежисер, кінооператор, монтажер, «Оскар» (1977), США

**Евкаліпт** (Eucalyptus), рід рослин родини миртових

**Евкеладе**, нерегулярний супутник Юпітера

**Евклаз**, мінерал підкласу острівних силікатів

**Евклід Александрійський** (325–265 до н. е.), математик, Стародавня Греція

**Евклід Мегарський** (435–365 до н. е.), філософ, Стародавня Греція

**Евкліда алгоритм**, алгоритм знаходження найбільшого спільного дільника двох цілих чисел або двох многочленів

**Евкліда простір**, простір, властивості якого визначаються аксіомами евклідової геометрії

**Евклідова геометрія**, геометрична теорія, основана на системі аксіом, вперше викладеній у «Началах» Евкліда

**Евклідове кільце**, в абстрактній алгебрі – кільце, в якому існує аналог алгоритму Евкліда

**Евкомієві, евкомієві** (Eustommiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гаррієцвітих

**Евкомія** (Eustomia), рід рослин родини евкомієвих

**Евктемон** (? – бл. 430), афінський астроном, першим запровадив тропічний розподіл зодіаку, Стародавня Греція

**Евлія Челебі** (1611–1682), мандрівник, богослов, державний діяч, письменник, Туреччина

**Евмен трикрапковий** (Eumenes tripunctatus), вид комах ряду перетинчастокрилих родини складчастокрилих ос, внесений до Червоної книги України

**Евмоп**, персонаж грецької міфології

**Евокативність**, здатність повідомлення, дискурсу, тексту викликати у свідомості адресата значну кількість асоціацій

**Евола, Юліус** (1898–1974), мислитель, філософ-езотерик, представник традиціоналізму, Італія

**Евольвента**, плоска крива, у кожній точці нормалі якої є дотичною до початкової кривої

**Еволюта**, математична плоска крива, яка розгортається за певним правилом в іншу плоску криву, що називається евольвента.

**Еволюційна школа**, еволюційний метод, наукова школа та метод у літературознавстві, що склалися у 1860–1880-х на ґрунті культурно-історичної школи І. Тена

**Еволюційне вчення (у біології)**, система ідей і концепцій у біології

**Еволюційні теорії**, комплекс уявлень про еволюційний процес

**Еволюції велика галерея**, частина Національного музею природної історії у Парижі, ілюструє різноманіття і еволюцію живої природи

**Еволюції темпи**, швидкість еволюційного процесу

**Еволюції теорія**, наукова теорія, що пояснює поступальний розвиток життя на Землі від простих форм (клітини, бактерії) до складних

**Еволюціонізм**, 1) загальнофілософський термін на позначення світогляду, що розглядає все з точки зору еволюції – поступального і незворотного розвитку; 2) еволюційна школа в біології

**Еволюціонізм класичний**, наукова концепція поступового соціального розвитку, згідно з якою соціальні процеси мають тенденцію до поширення, ускладнення та диференціації

**Еволюціонізм психологічний**, одна з течій соціологічного психологізму, що розглядає суспільство як етап космічної еволюції, в якій кожний подальший етап акумулює досягнення попередніх та будується на них

**Еволюціонізм релігійний**, напрям у християнській антропології, що узгоджує християнську доктрину з положеннями теорії еволюції, припускаючи можливість біологічної еволюції людини (наприклад «еволюційний космізм» Тейяра де Шардена)

**Еволюціонізм (у соціології)**, теорія, що визначає еволюцію як основний чинник розвитку соціуму

**Еволюція**, одна з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервна, поступова кількісна зміна

**Еволюція емерджентна**, ідеалістична теорія розвитку, метафізична концепція, відповідно до якої речі виникають з основи світу

**Еволюція квантова**, особлива форма філетичної еволюції

**Еволюція мови**, розвиток мови під впливом зовнішніх (немовних) чинників або внутрішньомовних закономірностей

**Еволюція мозаїчна**, неоднаковий темп перебудови різних органів

**Еволюція політична**, процес поступових змін політичної сфери суспільства (її ускладнення, диференціація, підвищення рівня організації або ж спрощення, зниження системної структури)

**Еволюція соціальна**, перенесення еволюційних принципів розвитку природи (боротьби за виживання і природного відбору) на соціальні явища і процеси

**Евора**, округ Португалії

**Евпатриди**, родова давньогрецька землевласницька знать в Афінах, одна з трьох (разом з геоморами – дрібними землевласниками і деміургами – ремісниками) груп вільного населення

**Евпогодон короткогострокінцевий** (*Eupogodon ariculata*), вид водоростей родини дазієвих, внесений до Червоної книги України

**Евпоматієві** (*Eupomatidae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку магнолієцвітих

**Евпоріє**, супутник Юпітера

**Евптелеїні** (*Eupteleaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку жовтцевоцвітих

**Евр**, в грецькій міфології – бог південно-східного вітру

**Еври**, частина складних слів, що означає широкий, різноманітний, багатогранний

**Еврибатність**, здатність тварин витримувати значні коливання тиску води

**Еврибіонтність**, здатність організмів існувати за і різних умовах довкілля

**Евригалінність**, властивість толерантності до солоності води

**Еврика**, вигук давньогрецького математика, фізика та інженера Архімеда із Сиракуз, яким він нібито супроводив своє відкриття основного закону гідростатики, вигук радості, задоволення через вирішення будь-якої складного завдання або виникнення нової ідеї

**Еврипід** (480–406 до н. е.), драматург, Стародавня Греція

**Евриптериди**, підклас вимерлих членистоногих

**Евристика**, наука, що вивчає продуктивне творче мислення людини, психічні процеси розв'язання яких-небудь завдань

**Евристика архівна**, спеціальна архівознавча дисципліна, що вивчає теорію, методику і практику пошуку архівної інформації

**Евристичні методи**, набір правил, принципів і прийомів інтуїтивного характеру, що виникли з психологічної теорії прийняття рішень

**Евристичного моделювання методи**, методи моделювання, які ґрунтуються на використанні «евристик», тобто неформальних, інтуїтивних методик та алгоритмів прийняття рішення

**Евритермні види**, організми, які здатні жити при значних коливаннях температури

**Евритірея золотиста** (*Eurythyrea aurata*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-златок, внесений до Червоної книги України

**Евритмія**, гармонійність ритмічної організації поетичного мовлення, зумовлена фонікою та евфонією; протилежне аритмії

**Евритопні організми**, види рослин і тварин, що здатні існувати в найрізноманітніших місцях та володіють широким діапазоном екологічної витривалості

**Евритопність**, здатність організмів існувати в різноманітних абіотичних умовах

**Еврифаги**, всеїдні організми, здатні харчуватися різноманітною за складом їжею рослинного і тваринного походження

**Еврифагія, пантофагія**, всеїдність живих організмів

**Еврихорні види**, широко поширені види рослин і тварин

**Еврідіка**, персонаж грецької міфології

**Евріптериди**, група вимерлих ракоподібних

**Еврісфей**, персонаж грецької міфології

**Е-врядування** (електронне врядування), механізм постачання управлінських послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій

**Евстигматофітові водорості** (*Eustigmatophyta*), відділ зелених рослин

**Евтаназія**, практика припинення (або скорочення) лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого у безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань

**Евтерпа**, в грецькій міфології – муза ліричної поезії

**Евтерпе**, рід тропічних пальм, що ростуть у Південній та Центральній Америці

**Евтрофи**, рослини, що живуть на багатому органічному середовищі

**Евтрофікація**, збагачення водойм біогенними елементами

**Евфемізми**, слова чи вислови, що за певних обставин служать для заміни тих позначень, які видаються мовцями непристойними або небажаними, неввічливими, надто різкими

**Евфонія**, 1) уникання у мові нехарактерних для неї сполучень звуків; 2) гармонійний добір звуків у тексті художнього твору

**Евфотична зона**, верхня зона Світового океану, куди проникає достатня для фотосинтезу кількість сонячного світла

**Евфроній** (6–5 ст. до н. е), майстер червонофігурного вазапису, Стародавня Греція

**Евфуйзм**, літературний стиль, якому властива пишність мовлення, надмірність риторичних фігур, тропів та інших виразальних засобів

**Евхальція різнобарвна** (*Euchalcia variabilis*), вид комах ряду лускокрилих родини совок, внесений до Червоної книги України

**Евцера (довговуса бджола) вірменська** (*Eucera (Synhalonia) armeniaca*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх бджіл, внесений до Червоної книги України

**Егалітаризм**, теорія, що обстоює пріоритет рівності як принцип організації суспільства

**Еган, Едмунд** (1851–1901), економіст, фахівець з організації сільського господарства, громадський діяч, Угорщина  
**Егаш Моніш, Антоніу** (1874–1955), психіатр та нейрохірург, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1949), Португалія

**Еггерт, Джон Еміль Макс** (1891–1973), хімік, Німеччина

**Еггерт, Марта** (1912–2013), актриса та співачка, Угорщина – США

**Егей**, персонаж грецької міфології



**Егейська культура**, крито-мікенська культура, загальна назва цивілізацій бронзової доби (3000–1000 до н. е.) на островах Егейського моря, Криті, в материковій Греції та Малій Азії (Анатолії).

**Егейське море**, частина Середземного моря

**Егейський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Туреччини

**Егейські Острови (адміністративна одиниця)**, децентралізована адміністрація Греції

**Егейські острови (географічний об'єкт)**, група островів в Егейському морі

**Егерсегі, Крістіна** (1974), спортсменка (плавання), чемпіон (1988, 1992, 1996), срібний (1988) та бронзовий (1996) призер Олімпійських ігор, Угорщина

**Егже, Еміль** (1813–1885), філолог-еллініст, Франція

**Егі археологічні пам'ятки**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, залишки міста Егі, першої столиці Македонії 9–4 ст. до н. е., м. Верджина, Греція

**Егіда**, щит, як атрибут Зевса, Афіни, рідше Аполлона, переносно – захист, заступництво

**Егілопс (Aegilops)**, рід рослин родини злакових

**Егілус, Дієго де** (1625–1704), історик та етнограф, єзуїтський місіонер, Перу

**Егір**, у скандинавській міфології – морський велетень

**Егірин**, мінерал, силікат групи моноклінних піроксенів

**Егк, Вернер** (1901–1983), композитор, диригент, Німеччина

**Его**, конструкт психіки, що відповідає за свідому та відносно самостійну поведінку особистості; індивідуальне «Я»

**Егоїзм**, ціннісна орієнтація на власні інтереси

**Егоїзм груповий**, різновид соціальної поведінки тих виробничих груп, колективів, задоволення матеріальних потреб яких шкодить іншим групам, колективам, зачіпає інтереси останніх

**Егофутуризм**, течія в російському футуризмі 1910-х

**Егоцентризм**, зосередженість на власних інтересах, почуттях

**Егрета**, біла чапля

**Егрідір**, озеро, Туреччина

**Егрісі**, історична область у Західній Грузії

**Егріське царство**, Колхідське царство у Західній Грузії, створене у 6 ст. до н. е.

**Едатоп**, сукупність однорідних для даної території ґрунтово-гідрологічних умов

**Едафон**, сукупність усіх живих істот, що населяють ґрунт

**Едвард**, озеро у Демократичній Республіці Конго та Уганді, Африка, 2325 км²

**Едвардс, Джо Френк** (1958), астронавт, США

**Едвардс, Джонатан (богослов)** (1703–1758), богослов і філософ, США

**Едвардс, Джонатан (спортсмен)** (1966), спортсмен (легка атлетика), рекордсмен світу у потрійному стрибку з 1995, чемпіон Олімпійських ігор (2000), Велика Британія

**Едвардс, Роберт Джеффри** (1925–2013), ембріолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2010), Велика Британія

**Едгар Етелінг**, (бл. 1051 – бл. 1126), король Англії у 1066, останній представник Весекської династії

**Едди**, дві літературні пам'ятки давньогерманськими мовами

**Еддінгтон, Артур Стенлі** (1882–1944), астрофізик, Велика Британія

**Ед-Дір'я**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс району Ат-Тураїф 15–19 ст., м. Ед-Дір'я, Саудівська Аравія

**Еддісон, Джозеф** (1672–1719), письменник, політик, Велика Британія

**Едеагус**, копулятивний орган

**Едельвейс (Leontopodium)**, рід рослин родини айстрових

**Едельман, Джеральд Моріс** (1929–2014), імунолог і нейрофізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1972), США

**Едельман, Жан Фредерік** (1749–1794), композитор, піаніст, Франція

**Едельштейн, Яків Самійлович** (1869–1952), геолог та географ Україна – Росія

**Едем**, за біблійною легендою – земний рай, місце перебування людини до гріхопадіння, звідки перші люди були вигнані за гріхопадіння

**Едесій Каппадокійський** (4 ст), філософ-неоплатонік, засновник пергамської школи неоплатонізму, Стародавня Греція

**Едеська бібліотека**, одне з найбільш відомих архівних книгосховищ у стародавній Передній Азії, що існувало в місті Едесса

**Еджворт, Марія** (1767–1849), письменниця, Ірландія

**Еджворт, Френсіс Ісідор** (1845–1926), економіст, Ірландія

**Еджевіт, Бюлент** (1925–2006), прем'єр-міністр Туреччини (1974, 1977, 1978–1979 та 1999–2002)

**Едзени**, у міфології монгольських народів – господарі певної місцевості, об'єктів ландшафту, житла, інвентарю

**Едикт**, у римському праві – публічна заява, припис, наказ магістрату, з яким він звертався до всього населення

**Едикула**, 1) ніша в стіні античних храмів, яка обрамлена двома колонами, напівколонами або пілястрами, встановленими на підніжжі, й завершується фронтоном; 2) інколи едикулою називають елліністичні та давньоримські культові будівлі

**Единбурга Старе місто та Нове місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський архітектурний комплекс 12–19 ст., м. Единбург, Шотландія, Велика Британія

**Единбурзький міжнародний фестиваль мистецтв**, щорічний та один із найбільших у світі фестивалів сценічних мистецтв, що відбувається в столиці Шотландії Единбурзі в серпні і триває майже місяць

**Единбурзький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Единбург (Шотландія, Велика Британія) з 1583

**Едитологія**, прикладна суспільна інформологічна наука, яка досліджує методологічні засади готування повідомлень до публікування (видавничої справи)

**Едифікатори**, види рослин, які визначають особливості рослинного угруповання

**Едиціологія**, наука, що займається вивченням історії, теорії, методики та організації редакційно-видавничої справи

**Едікула**, давньоримські домашні священні вівтарі, в яких поміщали невеликі статуї лар і пенатів

**Едіп**, персонаж грецької міфології

**Едіпів комплекс**, поняття психоаналізу, несвідомий сексуальний потяг до матері чи батька

**Едіподіові мохи** (Oedipodiopsida), клас рослин відділу мохів

**Едірне**, місто в Туреччині, історико-архітектурний центр, 128 тис. мешканців

**Едісон, Томас Алва** (1847–1931), винахідник та підприємець, США

**Едісхидові** (Oedischioidea), сімейство прямокрилих

**Едлунд, Ерік** (1819–1888), фізик, Швеція

**Едмонтозаври**, качкодзьобі динозаври

**Едмонтон**, місто у Канаді, адміністративний центр провінції Альберта, 817 тис. мешканців

**Едо**, мова бенуе-конголезької групи мов

**Едогоній кососпоровий різновид донський** (Oedogonium plagiotomum), вид водоростей родини едогонієвих, внесений до Червоної книги України

**Едогоніюфіцієві** (Oedogoniophyceae), клас рослин відділу зелених водоростей

**Едріан, Едгар Дуглас** (1889–1977), електрофізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1932), Велика Британія

**Едстрем, Зігфрід** (1870–1964), спортивний функціонер, 4-й президент МОК (1942–1952), Швеція

**Едуард I Довгоногий** (1239–1307), король Англії 1272–1307

**Едуард II** (1284–1327), король Англії (1307–1327)

**Едуард III** (1313–1377), король Англії (1327–1377)

**Едуард IV** (1442–1483), король Англії (1461–1470 та 1471–1483)

**Едуард V** (1470–1483), король Англії у квітні-червні 1483

**Едуард VI** (1537–1553), король Англії (1547–1553)

**Едуард VII** (1841–1910), король Великої Британії (1901–1910)

**Едуард VIII** (1894–1972), король Великої Британії у січні-грудні 1936

**Едуард Мученик** (962–978), король Англії (975–978)

**Едуард Сповідник** (1003–1066), король Англії (1042–1066)

**Едуард Старший** (874/877–924), король Англії (899–924)

**Едуардс, Борис Васильович** (1860–1924), скульптор, живописець, графік, один із засновників Товариства південноросійських живописців, Україна

**Ежектор**, один з видів струменевого нагнітача (насоса)

**Езра** (бл. 6 ст. до н. е.), іудейський первосвященик, Ізраїль

**Езернет**, пакетна технологія передачі даних переважно локальних комп'ютерних мереж

**Езоп** (6 ст. до н. е.), байкар, Стародавня Греція

**Езопова мова**, замасковане алегоричне висловлення думок натяками, недомовками, покликане уникнути будь-яких заборон, переслідувань

**Езотеризм**, феномен культури, що включає, з одного боку, віру в існування надприродного вищого світу, уявлення про нього, а з другого – засоби спілкування з цим світом, підкорення його своїм інтересам

**Езотеричний**, той, що містить глибинний, внутрішній, таємний, прихований смисл

**Езофагіт**, запалення стравоходу

**Езофагоскопія**, обстеження стравоходу за допомогою оптичного приладу (езофагоскопа)

**Езофаготомія**, хірургічна операція, розтин стінки стравоходу

**Еїті Нерічі** (1935), хімік, Нобелівська премія з хімії (2010), Японія

**ЕйАрЕм**, архітектура ARM, 32-бітна RISC-архітектура процесорів, яку розробила компанія ARM Limited, широко застосовується у розробці портативних пристроїв

**Ейартц, Леопольд** (1957), астронавт, Франція

**Ей-Бі-Ес** (АБС, антиблокувальна система), система запобігання блокуванню коліс транспортного засобу під час гальмування

**Ей-Бі-Сі**, ABC, American Broadcasting Company, одна з найбільших приватних радіотелевізійних компаній США, діє з 1943

**Ейблер, Йозеф** (1765–1846), композитор, Австрія

**Ейве, Макс** (1901–1981), шахіст, чемпіон світу (1935–1937), Нідерланди

**Ейген, Манфред** (1927), хімік, Нобелівська премія з хімії (1967), Німеччина

**Ейдеман, Роберт Петрович** (1895–1937), воєначальник, організатор каральних акцій на території України у 1918–1921, Латвія – Україна

**Ейдетика**, здатність згадувати чи відтворювати зображення, звуки, запахи об'єктів чи тактильні відчуття про них в пам'яті з граничною точністю

**Ейджизм**, дискримінація або упередженість щодо іншої людини на підставі вікових характеристик

**Ейдологія**, наука про вид

**Ейдос**, термін античної філософії – вид, образ і прообраз речі

**Ей-Ем-Ді**, AMD, Advanced Micro Devices, Inc., заснована у 1969, виробник інтегрованої електроніки. Другий найбільший (після Інтел) постачальник x86-сумісних процесорів та флеш-пам'яті

**Ейєр, Жорж** (1884–1977), лікар, психіатр, Франція постачальник x86-сумісних процесорів та флеш-пам'яті

**Ейзенія Гордєєва** (Eisenia gordejefi), вид малоштиткових черв'яків ряду дощовиків, внесений до Червоної книги України

**Ейзенхауер, Дуайт Девід** (1890–1969), 34-й президент США (1953–1961)

**Ейзенштейн, Сергій Михайлович** (1898–1948), кінорежисер та теоретик культури, Латвія – Росія

**Ейзенштейна критерій**, ознака незвідності многочлена в полі раціональних чисел

**Ейк, Хуберт ван** (1370–1426), живописець, Бельгія

**Ейк, Ян ван** (бл. 1385 або 1390–1441), живописець Раннього Відродження, майстер портрета, Бельгія

**Ейкен, Арнольд** (1884–1950), хімік, Німеччина

**Ейкен, Говард** (1900–1973), піонер комп'ютерної техніки, керівник робіт із створення першого американського комп'ютера Mark I (1941), США

**Ейкен, Рудольф Крістоф** (1865–1926), філософ, письменник, Нобелівська премія з літератури (1908), Німеччина

**Ейкман, Христіан** (1858–1930), патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1929), Нідерланди

**Ейксунський тунель**, автомобільний тунель у Норвегії, найглибший (287 м) у світі

**Ейкумена, Ойкумена**, освоєна людьми частина світу

**Ейлер, Йоганн Альбрехт** (1734–1800), астроном та математик, Росія

**Ейлер, Леонард** (1707–1783), математик, фізик, логік, Швейцарія

**Ейлера інтеграл**, спеціальні функції: гамма-функція (узагальнення факторіала) та бета-функція (узагальнення біноміальних коефіцієнтів)

**Ейлера критерій**, теорема з теорії чисел

**Ейлера кути, Ейлерові кути**, три кути, за допомогою яких описується поворот однієї системи координат відносно іншої в тривимірному просторі

**Ейлера метод**, чисельний метод розв'язування звичайних диференціальних рівнянь (та їх систем)

**Ейлера пряма**, пряма, що проходить через центр описаного кола й ортоцентр трикутника

**Ейлера рівняння**, 1) в теорії диференціальних рівнянь та варіаційному численні – три різні типи диференціальних рівнянь; 2) в гідродинаміці – рівняння, що описує потік ідеальної рідини

**Ейлера стала**, стала, яка виражається через похідну гамма-функції

**Ейлера теорема**, 1) теорема з елементарної геометрії; 2) теорема з теорії чисел

**Ейлера тотожності**, 1) тотожність, що пов'язує п'ять фундаментальних математичних констант; 2) тотожність про п'ятикутні числа; 3) тотожність про прості числа; 4) тотожність про чотири квадрати

**Ейлера формули**, 1) співвідношення, що пов'язує комплексну експоненту з тригонометричними функціями; 2) розклад синуса в нескінченний добуток; 3) вирази для кривини поверхні

**Ейлера функція**, функція, що визначає кількість натуральних чисел, не більших даного числа й взаємно простих з ним

**Ейлера число**, 1) основа натуральних логарифмів; 2) число перестановок у комбінаториці; 3) критерій подібності в гідродинаміці

**Ейлерові кола**, Ейлера кола, прийнятий в логіці спосіб зображення відношення між поняттями за допомогою кіл, запропонований Л. Ейлером

**Ейлер-Хельпін, Ганс фон** (1873–1964), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1929), Швеція

**Еймерії** (Eimeria), рід паразитичних найпростіших підкласу кокцидій; викликають кокцидіоз у птахів і (рідше) у людини

**Ейнауді, Людовіко** (1955), композитор, Італія

**Ейнгарт** (770–840), провідний учений Каролінгського відродження, Німеччина – Франція

**Ейнем, Готтфрід фон** (1918–1996), композитор, Австрія

**Ейнтговен, Віллем** (1860–1927), фізіолог, основоположник електрокардіографії, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1924), Нідерланди

**Ейнхерії**, в скандинавській міфології мертві воїни, дружина бога Одіна

**Ейнштейн, Альберт** (1879–1955), фізик-теоретик, один із засновників сучасної теоретичної фізики, дійсний член НТШ (1929), Нобелівська премія з фізики (1921), Німеччина – Швейцарія – США

**Ейнштейна коефіцієнти**, імовірності спонтанного випромінювання, поглинання й вимушеного випромінювання

**Ейнштейна співвідношення**, зв'язок між коефіцієнтом дифузії й мобільністю частинок

**Ейнштейній**, хімічний елемент, символ – Es, атомний номер – 99

**Ейр**, солоне безстічне озеро на півдні Австралії

**Ейр, Едвард Джон** (1815–1901), дослідник Австралії, Велика Британія

**Ейрена**, в грецькій міфології божество-персоніфікація світу

**Ейреніси** (Eirenis), рід змій родини вужевих

**Ейрик I Кривава Сокира** (885–954), король Норвегії (930–935)

**Ейрі, Джордж Біделл** (1801–1892), математик та астроном, Велика Британія

**Ейрік, Рауді** (950–1002), мореплавець, один із першовідкривачів Гренландії, Канадського Арктичного архіпелагу і Північного Льодовитого океану, Норвегія

**Ейрінг, Генрі** (1901–1981), хімік, США

**Ей-Сі-Ді-Сі** (AC/DC), рок-гурт, одна з основоположників хард-року, Австралія

**Ейслер, Едмунд** (1874–1949), композитор, Австрія

**Ейстейн I Магнусон** (1088–1123), король Норвегії (1103–1123)

**Ейстейн II** (1125–1157), король Норвегії (1142–1157)

**Ейстейн III Дівчинка** (1157–1177), король Норвегії (1176–1177)

**Ейткен, Вільям** (1879–1964), політик, Канада – Велика Британія

**Ейфелева вежа**, металева башта в центрі Парижа (Франція), найбільш пізнавана його архітектурна визначна пам'ятка

**Ейфель**, гори на заході Німеччини

**Ейфель, Гюстав** (1832–1923), інженер, автор проекту Ейфелевої вежі, Франція

**Ейфман, Борис Якович** (1946), хореограф, балетмейстер, Росія

**Ейфорія**, відчуття надсильного душевного піднесення, звичайно сукупно із оптимізмом та підвищеною активністю

**Ейхвальд, Едуард Іванович** (1795–1876), палеонтолог, природознавець, Латвія – Росія

**Ейхельман, Оттон Оттович** (1854–1943), правознавець, дійсний член НТШ (1924), Росія – Україна – Чехія

**Ейхенбаум, Борис Михайлович** (1886–1959), літературознавець, Росія

**Ейхенвальд, Олександр Олександрович** (1863–1944), фізик, академік УАН (1919), Росія

**Ейч-Ес-Бі-Сі**, британська фінансова корпорація, найбільша (за капіталізацією) компанія в Європі і друга у світі

**Ейялет**, назва адміністративно-територіальних одиниць в Османській імперії

**Ека Абасі**, в міфології ібібіо – божество прамати

**Екар, Жан** (1848–1921), письменник, Франція

**Екатепек-де-Морелос**, місто у Мексиці, 1,6 млн мешканців

**Екаунтинг**, сфера бізнесу, пов'язана зі збиранням, обробкою, аналізом, класифікацією та оформленням різних видів інформації у сфері фінансів з метою прийняття обґрунтованого управлінського рішення

**Екберг, Аніта** (1931–2015), актриса, Швеція

**Еквадор**, держава у Південній Америці

**Еквадорська література**, сукупність літературних текстів іспанською та іншими мовами, писаних еквадорськими авторами (або які вважали себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Еквадорсько-перуанський збройний конфлікт 1995**, військовий конфлікт між Перу та Еквадором, спричинений територіальними суперечками

**Еквайєр**, банк або компанія, що здійснює весь спектр операцій з взаємодії з банкоматами, POS-терміналами, точками обслуговування банківських платіжних карток в торговельно-сервісній мережі

**Еквайрінг**, прийом до оплати платіжних карток як засобу оплати товару, робіт і послуг

**Еквалайзер**, багатосмуговий формувач незалежного підняття або спаду амплітудно-частотної характеристики (АЧХ) у будь-якій точці діапазону частот, графічний регулятор-коректор АЧХ

**Екватор**, лінія перетину земної поверхні площиною, що проходить через центр Землі і перпендикулярна до осі її обертання

**Екватор небесний**, великий круг небесної сфери, площина якого перпендикулярна осі світу

**Екватор термічний**, лінія, що з'єднує точки з найбільш високими в земній поверхні середніми температурами повітря

**Екваторіальна Гвінея**, держава у Центральній Африці

**Екваторіальна пластинка**, скупчення хромосом під час метафази мітозу

**Еквацийний поділ**, другий поділ мейозу

**Еквівалент**, 1) щось рівноцінне, рівносильне, рівнозначне; предмет або кількість, що відповідає іншим предметам або кількостям, може замінювати або виражати їх; 2) товар, який виражає вартість інших товарів і на який вони рівнозначно обмінюються

**Еквівалент ринкової ціни**, розрахункова усереднена грошова одиниця, аналогічна середній ринковій ціні товарів для вартісної оцінки бартерних товарообмінних операцій при укладанні торговельних угод, а також у лізингових операціях

**Еквівалент (у мовознавстві)**, мовна одиниця, функції якої збігаються з функціями іншої мовної одиниці

**Еквівалент хімічний**, молекулярна (атомна) маса речовини, розділена на коефіцієнт, з яким ця речовина входить до рівняння тієї чи іншої реакції

**Еквівалентні позиції**, різні методи використання цінних паперів, що в кінцевому підсумку дають однаковий прибуток

**Еквівалентність**, достатність різних результатів оцінки відповідності для забезпечення одного і того ж рівня підтвердження відповідності стосовно одних і тих же встановлених вимог

**Еквівалентність гомотопічна**, топологічних просторів  $X$  і  $Y$  – пара неперервних відображень  $f: X \rightarrow Y$  і  $g: Y \rightarrow X$  така, що  $f \circ g \sim Id_Y$  і  $g \circ f \sim Id_X$

**Еквівалентності принцип**, основне твердження загальної теорії відносності, за яким спостерігач не може жодним чином відрізнити дію гравітаційного поля від сили інерції, що виникає в системі відліку, яка рухається з прискоренням

**Еквіваленція**, двомісна логічна операція в якій висловлювання з'єднані логічним сполучником «тоді...і тільки тоді»

**Еквідистанта**, для даної плоскої кривої  $L$  – це безліч кінців рівних відрізків, відкладених у певному напрямі на нормалях до  $L$

**Еквізетофіти** (Equisetophyta), хвощеподібні відділ вищих спорових рослин

**Еквілінеарність**, збереження кількості рядків при перекладі поетичного твору

**Еквіполентність**, логічна еквівалентність, в якій наявний збіг за значенням при можливій відмінності за змістом

**Еквіритмічність**, точне відтворення в перекладі ритмічних особливостей кожного окремого вірша першотвору

**Екдейоколесві** (Ecdeiocoleaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Екдизони**, стероїдні гормони членистоногих



**Екдіонурус єдиний** (*Ecdyonurus solus*), вид комах ряду одноденок родини гептагенід, внесений до Червоної книги України

**Екеберг, Андерс Густав** (1767–1813), хімік та мінералог, Швеція

**Екелеф, Гуннар** (1907–1968), поет, письменник, Швеція

**Екер**, геодезичний прилад, призначений для побудови на місцевості горизонтальних кутів

**Екерт, Джон Адам Преспер** (1907–1980), інженер, конструктор ENIAC – одного з перших комп'ютерів, США

**Екзальтація**, підвищений настрій з відтінком захвату

**Екзантема**, висипка на шкірі дитини, що трапляється під час деяких інфекційних захворювань або під впливом токсичних речовин

**Екзарация**, руйнування гірських порід глетчерним льодовиком

**Екзарх**, 1) у Стародавній Греції – глава жерців, які перебували при храмі; 2) у Візантійській імперії – правитель області (діоцезу), а також єпископ, що завідує церквою в діоцезі; 3) в сучасному православ'ї – глава церковного округу

**Екзархат**, 1) військово-адміністративна одиниця Візантії в кінці 6–7 ст. 2) у православ'ї – церковний округ, що має певну самостійність у справах управління

**Екзегеза**, тлумачення біблійних текстів

**Екзегетика**, 1) богословська дисципліна, що займається тлумаченням біблійних текстів; 2) загальнокультурний феномен парадигмального сприйняття і розуміння тексту

**Екзекватура**, дозвіл держави перебування на виконання консульських функцій даною особою в даному консульському окрузі

**Екзекуція**, 1) за римським правом – виконання вироку суду; 2) сукупність засобів примушення; 3) тілесне покарання; 4) розміщення військ у ворожій країні з тим, щоб їх годували, замість відсотків з капіталу, який має бути внесений противниками

**Екзема**, форма хронічного запалення шкіри

**Екземпляр (в інформатиці)**, в об'єктно-орієнтованому програмуванні – опис конкретного об'єкта в пам'яті

**Екземпляр (у біології)**, представник виду

**Екземплярський, Василь Ілліч** (1875–1935), релігійний філософ та богослов, Україна

**Екземплярський, Ілля** (1830–1900), співак (тенор), Україна

**Екзерсис**, комплекс тренувальних вправ у балеті, що сприяють розвитку м'язів, зв'язок, координації рухів у танцівника

**Екзистенціалізм**, філософія існування, філософський напрям 20 ст.

**Екзистенціалізм релігійний**, філософський напрям 20 ст. релігійний варіант філософії існування

**Екзистенціалізм (у літературі)**, літературна течія 20 ст., що світоглядно ґрунтується на філософії екзистенціалізму, широко представлена в українській і загалом європейській літературі

**Екзистенціалізм християнський**, філософський напрям

**Екзистенція**, основна категорія екзистенціалізму, яка означає конкретне буття, внутрішнє буття людини, як ірраціональне, неповторне, непізнаване

**Екзит-пол**, опитування виборців у день виборів на виході з виборчих дільниць

**Екзо...**, частина складних слів, що означає зовнішній, поверхневий, чужий і має стосунок до зовнішнього середовища

**Екзобіологія**, астробіологія, наука, що вивчає життя у Всесвіті

**Екзогамія**, звичай, характерний для общинно-родового устрою, що забороняє шлюб між людьми однієї родинної групи

**Екзогенне живлення**, отримання живлення ззовні

**Екзогенний**, зумовлений зовнішніми причинами

**Екзогенні змінні**, макроекономічні показники, які вважаються незалежними від процесів, описаних моделлю

**Екзогенні процеси**, фізичні та хімічні процеси, що відбуваються на земній поверхні або в верхніх шарах земної кори

**Екзодерма**, шари клітин первинної кори кореня

**Екзокарпій**, зовнішня частина опліддя

**Екзомікориза**, зовнішня мікориза

**Екзон**, послідовність еукаріотного гену, яка зберігається протягом процесингу і входить до складу зрілої матричної або інформаційної РНК

**Екзопланети**, планета, що обертається навколо іншої зірки, тобто не належить до Сонячної системи

**Екзоподит**, зовнішня гілка членистої кінцівки

**Екзорцизм**, процедура вигнання демонів та ін. надприродних істот з одержимого за допомогою молитов та обрядів певної релігії

**Екзосфера**, зовнішній, найбільш розріджений шар атмосфери

**Екзотеричний**, загальнодоступний, призначений для публічного викладу

**Екзоти**, організми, завезені з інших країн і районів

**Екзотизми**, слова й вислови, запозичені з інших мов (найчастіше неблизько споріднених), які позначають специфічні поняття й реалії життя інших народів

**Екзотоксини**, токсичні речовини, що їх продукують мікроорганізми; на відміну від ендотоксинів завжди секретуються

**Екзофтальм**, вираженість ока або обох очей

**Екзоцитоз** (викидання), виділення макромолекул з клітин у еукаріот

**Екзувій**, зовнішній покрив тіла, наприклад екзоскелет

**Екібастузький кам'яновугільний басейн**, найбільше кам'яновугільне родовище Казахстану (геологічні запаси близько 10 млрд т.)

**Екіпаж**, 1) загальна назва ресорних візків – карет, фаєтонів, колясок тощо; 2) команда спеціалістів (Е. корабля чи літака)

**Екіпірування**, обмундирування, спорядження та інше майно, призначене для військовослужбовців

**Еккард, Йоганн Готтфрід** (1735–1809), композитор, Німеччина

**Еккенер, Гуго** (1868–1954), повітроплавець, Німеччина

**Екклезіаста книга**, Когелет, частина Біблії

**Екклезіологія**, розділ богослов'я, що займається з'ясуванням містичного сенсу і рятівного призначення церкви

**Екклесія**, вищий орган державної влади (народні збори), що здійснював законодавчу, виконавчу і судову владу в стародавніх Афінах

**Екклс, Джон Керью** (1903–1997), нейрофізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1963), Австралія

**Еккринові залози**, потові залози, що розташовані на усій поверхні тіла і секретують звичайний піт

**Еклампсія**, різке підвищення тиску крові на пізніх стадіях вагітності

**Еклектизм**, 1) механічне поєднання складових; 2) напрям у філософії, що поєднує в систему різноманітні положення із різних філософських систем

**Еклектика**, механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, стилів; еклектик доволі часто вибирає з різних систем ті несумісні положення, які йому хотілося б зберегти або обґрунтувати

**Еклектика (в архітектурі)**, архітектурний стиль, у якому в одному творі поєднуються елементи попередніх архітектурних стилів

**Екклесіастерій**, будинок народних зборів в античній Греції

**Еклізі-Бурун**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Чатирдаг, 1527

**Екліметр**, геодезичний прилад для вимірювання вертикальних кутів

**Екліптика**, уявна лінія великого кола небесної сфери, якою протягом року рухається сонце або перетин небесної сфери площиною орбіти барицентра системи земля-місяць

**Еклога**, жанр буколічної поезії

**Еклогіт**, кристалічна, глибинна метаморфічна або магматична порода, що складається переважно з гранату і піроксену

**Екман, Вагн Вальфрід** (1874–1954), географ, океанолог, Швеція

**Екмолін**, білковий антибіотик, отриманий з молочок осетра

**Еко, Умберто** (1932–2016), філософ, лінгвіст, літературний критик, Італія

**Екобіоморфа**, тип структурного пристосування рослин

**Ековата**, целюлозний теплоізоляційний матеріал

**Екогеографічні правила**, закономірності, що зв'язують географічну мінливість видів з умовами їхнього існування

**Екогенез**, процес розвитку відношень між організмами та середовищем

**Екогеографічні правила**, закономірності, що зв'язують географічну мінливість видів з умовами їхнього існування

**Еоклімат**, мікроклімат, зумовлений компонентами екосистеми

**Еоклін**, серія біотопів, що змінюються всередині ареалу виду

**Екологізація**, здійснення процесу неухильного і послідовного впровадження систем технологічних, технічних, управлінських та інших рішень, які сприяють підвищенню ефективності використання природних ресурсів

**Екології Карпат інститут НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Екологічна валентність**, ступінь пристосування виду до змін середовища

**Екологічна зональність**, закономірний розподіл рослин і тварин на поверхні Земної кулі

**Екологічна катастрофа**, деструкційна зміна умов навколишнього середовища

**Екологічна криза**, критична ситуація в екосистемах внаслідок порушення рівноваги

**Екологічна ніша**, місце, яке вид займає в біоценозі

**Екологічна освіта**, процес виховання у населення почуття турботи про довкілля

**Екологічна паспортизація**, екологічний облік об'єктів господарювання

**Екологічна піраміда**, співвідношення біомаси, енергії та кількості особин на кожному трофічному рівні

**Екологічна політика**, заходи раціонального використання природних ресурсів

**Екологічна рівновага в природі**, відносна стійкість видового складу

**Екологічна система**, екосистема, сукупність живих організмів

**Екологічна система природна**, сукупність живих організмів, які пристосувалися до спільного проживання в певному середовищі існування та фізичних і хімічних компонентів цього середовища, необхідних для їх існування

**Екологічний підхід (в географії)**, дослідження різноманітних геосистем як систем екологічних (екосистем)

**Екологічний ризик**, ймовірність несприятливих для навколишнього середовища наслідків будь-яких змін природних об'єктів і факторів

**Екологічний рух**, діяльність, спрямована на захист навколишнього середовища та раціонального використання природних багатств

**Екологічний ряд**, просторова структура рослинних угруповань

**Екологічних витрат суспільства зростання закон**, економічний закон, який відображає об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки між рівнем інтенсивності використання природних ресурсів та необхідністю відповідних компенсаційних витрат на їх відтворення

**Екологічні закони**, закони функціонування та розвитку екосистем

**Екологічні зони**, частини земної поверхні, що характеризуються певними кліматичними, біогеографічними та іншим особливостями

**Екологічні раси**, група особин виду, пристосованих до певних умов

**Екологічні умови**, сукупність умов, що забезпечують екологічну рівновагу в біосфері

**Екологічні фактори**, сукупність усіх чинників середовища

**Екологічні хвороби**, екологічно обумовлені хвороби

**Екологічного лиха зона**, територія з повною втратою продуктивності відновлювальних ресурсів, необоротним порушенням екосистем, де проживання населення неможливе

**Екологічної кризи зона**, територія з сильним (різким) зниженням продуктивності і втратою усталеності, важко зворотними порушеннями екосистеми, що загрожують здоров'ю місцевого населення і передбачають лише вибіркове їх господарське використання і планування глибокого покращення

**Екологія**, наука, розділ біології про різні аспекти взаємодії організмів між собою і навколишнім середовищем, їх проживання та закономірності взаємодії природи і суспільства

**Екологія глобальна**, наукова дисципліна про біосферу Землі в цілому

**Екологія ґрунту**, наукова дисципліна, розділ ґрунтознавства, що вивчає екосистему ґрунту

**Екологія ландшафтів**, вивчає просторову різноманітність і елементи ландшафту

**Екологія людини**, вивчає закономірності взаємозв'язку людини з довкіллям

**Екологія медична**, вивчення взаємодії між мікроорганізмами в організмі людини з метою покращення функцій організму і дії лікарських препаратів

**Екологія популяційна**, демекоелогія, розділ загальної екології, що вивчає динаміку чисельності популяцій, внутрішньопопуляційні угруповання і їх взаємовідносини

**Екологія рослин**, фітоекоелогія, наука про взаємозв'язки рослин та рослинних угруповань з факторами зовнішнього середовища

**Екологія соціальна**, сукупність наук, що досліджують взаємодію між людськими спільнотами та навколишнім географічним, соціальним і культурним середовищем, а також вплив результатів цієї взаємодії на фізичне і психічне здоров'я людини

**Екологія тварин**, наука, яка вивчає взаємозв'язки і взаємовплив тварин та тваринних угруповань з факторами зовнішнього середовища

**Еколого-економічна система**, процес діалектичної взаємодії (взаємозумовленості, взаємопроникнення, взаємозаперечення тощо) економічної та екологічної систем, внаслідок якого виникає цілісне відтворення природного та економічного потенціалу

**Еколого-економічні відносини міжнародні**, відносини, що виникають між державами з приводу використання природних ресурсів, охорони та відтворення, утилізації відходів та вторинної сировини, екологізації виробництва в цілому

**Еколого-економічні основи природокористування**, засади раціонального з точки зору економіки природокористування

**Е-комерція** (електронна комерція), сфера цифрової економіки, що включає всі фінансові та торгові транзакції, які проводяться за допомогою комп'ютерних мереж, та бізнес-процеси, пов'язані з проведенням цих транзакцій

**Екоморфа**, форма рослин чи тварин, обумовлена екологічними умовами

**Економетрія**, економетрика, наука, яка вивчає кількісні та якісні економічні взаємозв'язки з використанням математичних і статистичних методів та моделей

**Економії мовної закон**, закон економії сил, теорія мінімального зусилля, прагнення мовця зекономити зусилля при користуванні мовленням як одна з причин мовних змін

**Економії часу закон**, економічний закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між зменшенням суспільно необхідного робочого часу на виробництво одиниці товару та послуги у процесі розвитку продуктивних сил

**Економіка**, 1) сфера господарської діяльності людини, в якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага; 2) галузь соціальних наук, комплекс економічних дисциплін (теоретичних та прикладних) про господарську діяльність людини

**Економіка адміністративно-командна**, тип економічної системи, характерними рисами якої є в реальності – державна власність практично на всі економічні ресурси, монополізація і бюрократизація економіки в специфічних формах, централізоване економічне планування

**Економіка галузей народного господарства**, економічна дисципліна, яка розробляє методологію планування і прогнозування розвитку народного господарства, науково обґрунтовує організаційно-економічні заходи прискорення розвитку його галузей

**Економіка двохярусна**, економіка, в якій в основному переважають великі і дрібні фірми, відсутній середній бізнес, відносини між фірмами носять нерівноправний характер

**Економіка електронна**, економіка, яка функціонує виключно на електронних товарах та сервісах, що створюються електронним бізнесом і електронною комерцією

**Економіка етична**, напрям економічної науки, що визначає форми і методи досягнення етично виправданих економічних цілей, які призводять до зростання продуктивності праці і на цій підставі сприяють підвищенню добробуту населення

**Економіка змішана**, представляє таку економічну систему, де і держава, і приватний сектор відіграють важливу роль у виробництві, розподілі, обміні і споживанні всіх ресурсів і матеріальних та нематеріальних благ в країні

**Економіка знань**, інформаційна економіка, характеристика сучасної економіки, в якій відбувається поширення інформаційних технологій у сфері матеріального і нематеріального виробництва, перетворення інформації на якісно новий тип продуктивної сили

**Економіка команда**, економічна система, в якій держава керує економікою

**Економіка латентна**, різновид тіньової нелегітимної економіки, що має яскраво виражений криміногенний характер

**Економіка міст**, дисципліна економічної науки, предметом якої є аналіз проблем економічної діяльності різних за розміром міст; зокрема, аналіз розташування економічних об'єктів, оптимального розміру міст, діяльності міського транспорту, комунальних служб тощо

**Економіка оборонна**, наука, яка вивчає економічні відносини, що склалися в процесі відтворення предметів і послуг оборонного призначення й обслуговують військові потреби держави

**Економіка перехідна**, особливий стан економічної системи на етапі її становлення і реформування (еволюції до нової економічної системи, до нового врівноваженого стану). Відбувався майже в усіх постсоціалістичних країнах на межі 1980–1990-х після зміни політичного устрою

**Економіка підприємства**, наука, яка вивчає загальні закономірності розвитку підприємств, форми та методи їх господарювання, досліджує форми вияву загальних економічних законів у всіх сферах відтворення на мікрорівні

**Економіка праці**, наукова дисципліна, яка вивчає трудові відносини, що виникають між різними економічними суб'єктами з приводу відтворення робочої сили, управління процесом праці тощо

**Економіка промисловості**, 1) економіка окремих галузей матеріального виробництва, зокрема, металургії, машинобудування, легкої, харчової тощо; 2) наука, яка вивчає закономірності розвитку й функціонування продуктивних сил і економічних відносин у галузі промисловості

**Економіка пропозицій**, економічна концепція, що акцентує увагу на політичних заходах, які впливають на сукупну пропозицію чи сукупний обіг

**Економіка регіональна**, галузь економічної науки, яка вивчає територіальну організацію виробництва

**Економіка ринкова**, тип економічної системи, що розвивається на основі приватної власності і товарно-грошових відносин та спирається на принципи свободи підприємництва і вибору

**Економіка світова**, багаторівнева, глобальна система господарювання, яка об'єднує національні економіки країн світу (державних і недержавних структур) за допомогою системи міжнародних економічних відносин

**Економіка сільського господарства**, наука, яка вивчає економічні відносини (в т. ч. відносини економічної власності у взаємодії з розвитком продуктивних сил), особливості дії та вияву економічних законів у сільському господарстві, шляхи раціонального використання різноманітних ресурсів

**Економіка соціально-ринкового типу**, економічна система, заснована на пануванні колективних та індивідуальних (приватних) типів і форм власності, в якій органічно поєднані державне регулювання макро- та мікроекономічних процесів з монополістичними і ринковими важелями саморегулювання

**Економіка сфери обслуговування**, сукупність економічних відносин, які формуються між суб'єктами сфери нематеріального виробництва, передусім, сфери послуг, яка охоплює всі види діяльності, що не завершуються виробництвом продукту

**Економіка тіньова**, вид економічної діяльності, спрямованої на отримання заборонених доходів, ухиляння від державного, наддержавного і громадського контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів економічної діяльності

**Економіка торгівлі**, наукова дисципліна, що розглядає сукупність економічних відносин, які об'єктивно формуються і розвиваються в процесі підготовки до реалізації товарів та послуг і визначають ефективність праці, використання різних ресурсів і засобів обслуговування

**Економіка традиційна**, тип економічної системи, яка існує в економічно слабозрозумітих країнах та базується на відсталій технології, широкому розповсюдженні ручної праці, багатокладності економіки

**Економіка транспорту**, сукупність суспільних, технічних і економіко-організаційних факторів, які обумовлюють ефективність праці та використання засобів виробництва на транспорті

**Економіка України**, займає 39 місце серед всіх економік світу за загальним розміром ВВП (за паритетом купівельної спроможності)

**Економіка централізована**, економіка, керована централізованим чином

**Економіки мобілізаційна модель**, система господарювання, що передбачає мобілізацію усіх ресурсів задля досягнення певної визначеної політичної мети

**Економіки модель**, система господарювання, що склалася в конкретній країні в конкретних історичних умовах

**Економіки природокористування та сталого розвитку інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Економіки промислового розвитку навчально-науковий інститут**, установа Відділення економіки НАН України

**Економіки промисловості інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Економіки та прогнозування інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Економіки тіньової методи оцінки**, засоби та механізми, які дають змогу визначити масштаби та тенденції розвитку тіньової діяльності

**Економіко-математичні методи**, застосування математичного апарату, математичних залежностей для визначення (розрахунку) економічних показників; опис економічних процесів, об'єктів, зв'язків з використанням математичного апарату (рівнянь, співвідношень тощо)

**Економіко-правових досліджень інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Економіст**, британський діловий журнал, видається з 1843

**Економічна діяльність**, форма свідомої та цілеспрямованої участі людей у суспільному виробництві, в процесі



якої вони вступають у зв'язки з природою та економічні відносини між собою

**Економічна комісія ООН для Європи**, Європейська економічна комісія, регіональна комісія Економічної і соціальної ради ООН, що зобов'язана сприяти погодженню дій, спрямованих на економічний розвиток країн Європи

**Економічна мета**, найрозвиненіша форма економічних інтересів, в якій відбувається їх розмежування за окремими критеріями, виділяється провідна мета, що інтегрує дії суб'єктів господарювання індивіда, трудового колективу, окремих соціальних груп, держави тощо

**Економічна неокласична теорія**, економічна теорія, предметом дослідження якої є поведінка так званої економічної людини, яка намагається максимізувати свій дохід та звести до мінімуму затрати (зусилля)

**Економічна нормативна теорія**, економічна теорія, що ґрунтується лише на абстрактних передумовах, нормативних твердженнях, оціночних судженнях, на відміну від позитивної економічної теорії, яка оперує фактичними даними

**Економічна система**, сукупність усіх економічних процесів, що відбуваються в суспільстві на основі діючих у ньому майнових відносин і організаційних форм

**Економічна система міжнародна**, взаємні відносини між національними економіками, характерною ознакою яких є ринкові операції, та сукупність елементів світової економіки з властивими кожному із них характеристиками

**Економічне співтовариство західноафриканських держав**, міжнародна організація

**Економічний і валютний союз ЄС**, форма загальноєвропейської економічної інтеграції

**Економічний і монетарний союз**, одна з форм міжнародної економічної інтеграції, об'єднання чи група, до якої входить ряд країн, метою яких є сприяння зоні вільної торгівлі між країнами-членами цієї групи, об'єднання

**Економічний і соціальний комітет**, ESC, допоміжна інституція консультативного характеру, яка виступає гарантом того, що в інституційній системі Європейського Союзу представлені інтереси різних економічних і соціальних груп (підприємці, профспілки, фермери, споживачі тощо)

**Економічний розвиток**, незворотні, закономірні зміни економічної системи в довготерміновому періоді, що відбуваються під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією законів, які не суперечать внутрішньої сутності такої системи

**Економічний союз**, форма економічної інтеграції, для якої характерний механізм координації та гармонізації різних сфер національної економічної політики, у тому числі і зовнішньоекономічної, валютної та грошово-кредитної політик

**Економічний суд**, орган Співдружності Незалежних Держав, створення якого було передбачено Угоди про заходи з забезпечення поліпшення розрахунків між господарськими організаціями країн – учасниць СНД від 15.05.1992

**Економічний та монетарний союз**, економічний та валютний союз ЕМС, ЕВС, форма економічної інтеграції, що передбачає введення єдиної валюти та проведення єдиної валютної політики, створення єдиного Центрального банку

**Економічних законів критерії класифікації**, історично визначені ціннісно-когнітивні підстави згрупування економічних законів в рамках економічної науки

**Економічних систем критерії класифікації**, історично визначені ціннісно-когнітивні підстави згрупування системно-цілісних типів економік в рамках економічної науки

**Економічні відносини**, сукупність суспільних виробничих відносин, що складаються між людьми в процесі відтворення матеріальних благ (у виробництві, розподілі, обміні і споживанні)

**Економічні відносини міжнародні**, відносини, які виникають та існують між людьми з різних країн із приводу виробництва, обміну і споживання товарів, послуг та ідей на основі міжнародного поділу праці, в умовах обмеженості ресурсів

**Економічні закони**, об'єктивні, незмінні, тривалі причинно-наслідкові зв'язки і взаємозв'язки економічних явищ, дій, що проявляються у процесі виробництва, розподілу, обміну, нагромадження і споживання матеріальних благ та послуг на різних ступенях розвитку суспільства

**Економічні показники середні**, середньостатистичні показники, що визначаються як середні за кілька років для певної кількості економічних об'єктів або усієї їх сукупності, а також усіх виробників і споживачів

**Економічні процеси**, хід розвитку економічної системи, окремих її підсистем, метасистем, елементів та компонентів, послідовна зміна різних типів економічних систем, окремих стадій, ступенів, етапів систем певного типу

**Економічного експерименту метод**, один з методів економічних досліджень

**Економічного зростання темпи**, відносний показник, який характеризує результати і динаміку економічного розвитку

**Економічної зони розмежування**, установлення кордонів економічної зони між державами із суміжними або такими, що лежать навпроти, берегами

**Економія**, ощадливе ведення господарства, яке базується на зменшенні витрат, зокрема витрат матеріалів, устаткування, енергії, уречевленої праці, робочого часу тощо

**Економія масштабу**, економія, що впливає з широкомасштабного виробництва продукції і має перевагу в тій чи іншій країні через наявність необхідних факторів виробництва і ринку збуту (внутрішнього та зовнішнього)

**Економія фізична**, один з напрямів класичної політичної економії, комплекс ідей, концепцій, які у розвитку економіки надають пріоритет природним законам (див. також Фізіократія)

**Екополіс**, урбанізований ареал, середовище якого включає природні елементи і створює умови для їх розвитку

**Екосез**, шотландський танець

**Екосистема**, природний комплекс, який складається з сукупності живих організмів і навколишнього середовища, що їх оточує, які взаємопов'язані обміном речовин і енергії

**Екосистемологія**, наука про системи надорганізмового рівня інтеграції життя

**Екосфера**, екологічна оболонка Землі

**Екотип**, група особин виду, пристосованих до певних умов

**Екотон**, перехідна зона між біомами

**Екотоп**, комплекс екологічних факторів на певній ділянці земної поверхні

**Екоцид**, масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, здійснення інших дій (у тому числі під час війни), здатних викликати екологічну катастрофу

**Екран**, 1) пристрій, поверхня якого поглинає, перетворює або відбиває випромінювання різних видів енергії; 2) пересувний щит для захисту від спеки або світла

**Екранізація**, відтворення засобами кіно і телебачення творів іншого виду мистецтва

**Екранування**, захист устаткування, біологічних об'єктів і людини від сторонніх впливів електричного і магнітного поля, різного роду випромінювань

**Екс...**, частина слова, що означає: 1) вихід, виділення, нестриманість; 2) колишній, минулий; 3) оволодіння, захоплення чужого

**Екса**, перша частина найменування одиниць фізичних величин, що служить для утворення назв кратних одиниць

**Ексігібіціонізм**, потяг до демонстрації оголеного тіла, особливо статевих органів, або дій, що замінюють таку демонстрацію

**Ексгумація**, виймання трупа з місця поховання з певною метою

**Екседра**, 1) архітектурна форма у вигляді напівциліндра; 2) напівкругла ніша великого розміру (інколи навіть павільйон), яка завершується конхою (півкуполом)

**Ексел**, Річард (1946), нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2004), США

**Ексельсіор**, алмаз вагою 971,8 карата (194,2 г), знайдений (1893) на копальні Яхерсфонтейн, на території сучасної ПАР, був найбільшим знайденим алмазом до знахідки «Куллінану» (1905)

**Ексімер**, нестабільна димерна молекула в збудженому стані

**Екситон**, квазічастинка електронного збудження

**Екскаватор**, самохідна машина для земляних робіт

**Екскавація**, процес виїмки гірської породи (грунту) за допомогою вибухових робіт або спеціальних механізмів (екскаваторів, бульдозерів, скреперів та ін.)

**Ексклав**, окрема частина території певної держави, яка географічно ізольована від її основної території та оточена однією або кількома країнами

**Ексклюзив**, займенникова форма, що виражає невключеність адресата мовлення в дейктичну сферу займенника 1-ої особи множини, інколи двоїни

**Екскомуніка**, у римо-католицькій церкві – покарання вправного характеру, що позбавляє особу деяких прав на участь у житті церкви (переважно тимчасове відлучення), але не виключає з церкви

**Екскременти**, сукупність відходів життєдіяльності організму

**Екскрети**, кінцеві продукти обміну речовин, виділені організмом

**Екскреція**, виділення, процес виведення з організму кінцевих продуктів, які утворилися в ході обміну речовин в клітинах тіла при розщепленні органічних енерговмісних речовин

**Екскурсія**, 1) окремих захід, в ході якого під фаховим керівництвом відбувається відвідування вибраних об'єктів, установ, заходів чи ландшафтів; 2) перша з трьох фаз артикуляції окремого звука, коли мовленнєвий апарат налаштовується на вимову потрібного звука

**Екслібрис**, власницький знак у книзі у вигляді мініатюрного графічного зображення і тексту, які засвідчують приналежність видання певній особі або бібліотеці, товариству чи певній установі

**Екс-Марсель університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Марсель (Франція) з 1409

**Ексон Мобіл**, одна з найбільших і найдорожчих нафтових компаній у світі, що веде свою історію від нафтового тресту, заснованого у 1882 американським підприємцем і першим доларовим мільярдером Дж. Рокфеллером

**Експандер**, пристрій з нелінійною амплітудною характеристикою, зворотною тій, яка була використана при стисненні сигналу на передавальній стороні

**Експансіонізм**, здійснення державою зовнішньої політики, спрямованої на розповсюдження і зміцнення свого панування над іншими державами чи регіонами

**Експансіонізм лінгвістичний**, вихід лінгвістики (в першу чергу когнітивної) в інші науки

**Експансія**, активне проникнення в яку-небудь сферу, поширення сфери економічного, політичного, духовно-культурного панування

**Експансія економічна**, одна з форм зовнішньої політики держав, спрямована на розширення сфери економічного впливу шляхом захоплення нових ринків збуту, сфер впливу, джерел сировини

**Експансія етнічна**, розширення зони проживання, зони впливу окремого народу (етносу)

**Експансія зовнішньоторговельна**, засіб зовнішньої політики

**Експансія релігійна**, соціально-політична активність прихильників певних релігійних поглядів, спрямована на їх поширення аж до нав'язування іншим членам соціуму

**Експедиція наукова**, одна з організаційних форм наукових досліджень, як правило пов'язана з переміщенням дослідників по території чи акваторії, що вивчається

**Експектація**, поняття і термін соціальної психології, оцінка особистості іншою або іншими особистостями, або групою (колективом), що проявляється в міжособистісних відносинах

**Експеримент**, один із методів наукового дослідження, при якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов

**Експеримент асоціативний**, різновид психологічного експерименту, в ході якого досліджуваний зазнає дії різних подразників, що викликає в нього відповідні асоціації

**Експеримент психологічний**, експеримент, що проводиться психологічними методами. Необхідною умовою є можливість встановлення об'єктивно існуючих причинно-наслідкових зв'язків

**Експеримент соціальний**, метод вивчення соціальних явищ і процесів шляхом спостереження за зміною соціального об'єкта під впливом факторів, які контролюють і спрямовують його розвиток відповідно до програми і програмних цілей дослідження

**Експериментальної патології, онкології і радіобіології інститут імені Р. Є. Кавецького НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Експертиза**, вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна чи якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмета, які вимагають спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності

**Експертиза екологічна**, вид науково-практичної діяльності державних органів

**Експертиза кримінологічна**, дослідження та оцінка проектів нормативно-правових актів, що проводяться на основі науково обгрунтованої методики з використанням кримінологічних знань

**Експертиза соціальна**, розробка системи соціальних показників та проведення експертизи у відповідності до них

**Експертна система**, комп'ютерна система, яка акумулює знання експертів, а також деякі фундаментальні знання в тій чи іншій проблемній області, що має здатність до логічних висновків і виконує роль електронного консультанта для осіб, які приймають рішення

**Експертних оцінок метод**, метод отримання соціологічної інформації шляхом опитування експертів

**Експірація**, видихання повітря під час творення звуків

**Експланаторність**, «пояснювальна сила» моделі, генеративна теорія, спрямована на висвітлення глибинних процесів мовної діяльності

**Експлантат**, жива тканина або орган, видалені з організму і підтримувані у штучних умовах

**Експлантація**, експериментальний метод вирощування тканини поза організмом

**Експлікація**, 1) коротке роз'яснення у вигляді опису, переліку об'єктів, які містяться на кресленні, схемі; 2) сукупність пояснень до системи умовних знаків на кресленні або на карті

**Експліцитний смисл** (інформація), явний, виражений смисл, який сприймається комунікантами із значень мовних одиниць

**Експлозія**, 1) миттєве розмикання органів мовлення під дією видихуваного повітряного струменя в момент артикуляції проривних (вибухових) звуків; 2) тип вулканічного виверження, що характеризується активною вибуховою течією

**Експлуатаційні вимоги**, умови експлуатації, в яких виріб гарантовано залишається працездатним

**Експлуатація**, безплатне привласнення власниками засобів виробництва і життєвих засобів шляхом економічного або позаекономічного примусу продукту, виготовленого безпосередніми працівниками

**Експозе**, 1) короткий виклад якого-небудь документа, твору і т. ін.; виписка з нього; 2) коротке повідомлення представника уряду з якого-небудь питання поточної політики в парламенті

**Експозиція**, 1) систематика, принцип розміщення тих чи інших матеріалів для огляду; 2) виставка творів мистецтва для загального огляду; 3) показ предметів виробництва з метою їх рекламування і одержання замовлень; 4) витримка

**Експонат**, предмет, продукція, що їх показують на виставці, виставляють у музеї

**Експонатні ряди**, термін музеєзнавства

**Експонент**, план вираження мовного знака

**Експоніметр**, пристрій для визначення значень витримки (експозиції) і діафрагмового числа під час фото- і кінозйомки або фотокопіювання

**Експорт капіталу**, переведення капіталу в інші країни державою, фірмами, приватними особами у будь-якій формі з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності, з метою вигіднішого їх розміщення і використання

**Експорт революції**, поширення революційних ідей на територію інших країн через підтримку революційних сил у цих країнах або шляхом воєнної інтервенції

**Експорт (у економіці)**, 1) вивезення з митної території країни за кордон товарів і послуг без зобов'язання їхнього зворотного повернення; 2) кількість і вартість вивезених за кордон товарів та послуг

**Експорт (у інформатиці)** (інформаційні технології), перенесення даних на інші носії інформації з можливою зміною формату

**Експортації закон**, закон логіки:  $A \wedge B \rightarrow C \vdash A \rightarrow (B \rightarrow C)$

**Експорту гарантія ризику**, ГРЕ, державна або банківська гарантія ризику при проведенні експортних операцій, що є різновидом страхування від збитків за експортними операціями

**Експресив**, тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого — експлікувати психологічний стан адресанта, його ставлення до того, про що він повідомляє адресата

**Експресивність (у біології)**, ступінь фенотипового прояву алелю у різних особин

**Експресивність (у мовознавстві)**, сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її здатність виступати в комунікативному акті засобом

суб'єктивного вираження ставлення до змісту чи адресата повідомлення

**Експресіонізм**, напрям модерністського мистецтва першої половини 20 ст.

**Експресія**, виразально-зображальні властивості мови, які надають мовленню образності та емоційності

**Експресія генів**, використання спадкової інформації генів для синтезу білка

**Експромт**, прозовий, віршований, музичний твір, створений без підготовки, попереднього обдумування; лірична п'єса для фортепіано або скрипки, створена ніби раптово, в результаті імпровізації

**Експропріація**, примусове (з оплатою або ні) позбавлення власності, яке здійснюється державними органами (конфіскація або реквізиція)

**Екстаз**, піднесений, збуджений стан, викликаний зовнішніми чинниками, зокрема релігійний екстаз; на противагу до ентазу, що викликається внутрішніми психічними чинниками

**Екстаз релігійний**, особливий тимчасовий стан свідомості віруючої людини, що виникає під впливом виконання релігійних обрядів

**Екстазі**, напівсинтетична психоактивна сполука амфетамінового ряду, що відноситься до групи фенілетиламінів

**Екстензо**, складова частина апарату видання, що є коротким викладом змісту розділу твору, яка розміщується між його заголовком і текстом

**Екстензори**, м'язи, які розпрямляють кінцівку або хребет

**Екстенсивний шлях розвитку**, спосіб збільшення обсягів виробництва шляхом кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва, при незмінному рівні технічної основи виробництва

**Екстенсійності принцип**, принцип, який виражає умову рівності множин: множини рівні, якщо складаються з однакових елементів

**Екстенціональність**, заміненість синонімічних виразів

**Екстер**, Олександра Олександрівна (1882–1949), живописець, представник кубофутуризму, Польща – Україна – Росія – Франція

**Екстер'єр (в архітектурі)**, зовнішній вигляд споруди або міста

**Екстер'єр тварин**, конституція тварин, зовнішня форма тіла тварини

**Екстериторіальність**, повна виключеність з-під юрисдикції держави особи або організації, яка вважається такою, що не покинула території власної держави, національність якої має

**Екстеріоризація**, 1) діяльність індивіда, у ході якої він конструює соціальну реальність і робить її значущою для себе та інших; 2) процес вираження психічних процесів через відповідники у зовнішньому світі

**Екстермінація**, докорінне знищення біологічних видів; (історія, політологія) – докорінне винищення, масове вбив-

ство певних груп людей, через їх расову, національну, релігійну тощо приналежність, синонім терміна «геноцид»

**Екстерналізація**, реалізація індивідом своїх установок, ціннісних орієнтацій, уявлень у процесі предметно-практичної діяльності

**Екстерналізм та інтерналізм**, напрями в історіографії та філософії науки 20 ст., які різним чином пояснюють виникнення і розвиток наукових ідей і теорій

**Екстерналія**, зовнішній ефект, вплив ринкової транзакції на третіх осіб, не опосередковане ринком

**Екстернальність**, переконання особи в своїй залежності від зовнішніх чинників, не важливості власної волі

**Екстернат**, форма атестації, яка припускає самостійне вивчення загальноосвітніх програм основної загальної, середньої (повної) загальної, вищої освіти з проміжною і державною (підсумковою) атестаціями

**Екстерорецептори**, рецептори, які реагують на сигнали з зовнішнього середовища

**Екстинкція**, ослаблення світла, що поширюється в середовищі, за рахунок поглинання та розсіювання

**Екстирпація**, хірургічне видалення органу

**Екстоксіконові** (Aextoxicaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку барбарисовітних

**Екстра...**, частина слів, що означає понад, поза, додатково, вище за прийняті норми або зразки

**Екстравазат**, крововилив

**Екстраверсія**, 1) переважна орієнтація індивіда на зовнішні об'єкти; 2) комунікабельність, здатність успішно соціалізуватись, іноді має окрему назву – екстравертованість

**Екстравертність**, властивість і тип особистості, який характеризується такими рисами, як імпульсивність, товариськість і готовність йти на ризик

**Екстрагування**, екстракція, розділення суміші речовин на складові частини за допомогою розчинника, в якому вони розчиняються неоднаково

**Екстрадиція**, видача іноземній державі особи, яка порушила закони цієї країни, для притягнення її там до кримінальної відповідальності або для здійснення, виконання винесеного щодо неї вироку суду за здійснення нею кримінального або міжнародного злочину

**Екстразональна рослинність**, рослинність, що знаходиться за межами своєї зони, ареалу

**Екстразональність (в екології)**, ландшафти, які знаходяться в нехарактерній зоні

**Екстракція**, метод вилучення речовини з розчину або сухої суміші за допомогою відповідного розчинника (екстрагента), який не змішується з розчином, але в них речовина розчиняється краще, ніж у першому розчиннику

**Екстракція носіїв заряду**, збіднення приконтатної області напівпровідника неосновними носіями заряду при протіканні струму через контакт напівпровідника з металом або ін. напівпровідником

**Екстракція у вогнепальній зброї**, видалення стріляної гільзи з камори стовбура артилерійської гармати або



патронника стрілецької зброї після пострілу, а також витяг патрона або гільзи при розряджанні зброї

**Екстралінгвістичний**, позамовознавчий, той, що не пов'язаний з мовознавством як науковою дисципліною

**Екстрапірамідна система**, сукупність структур головного мозку

**Екстраполяції методи**, способи отримання прогнозних оцінок, які базуються на тому, що тенденції розвитку об'єкта, виявлені за даними минулого періоду, зберігатимуться в майбутньому

**Екстраполяція**, наближене знаходження значень функцій за межами деякого відрізка, на якому ці значення відомі

**Екстратайм**, додатковий час в спортивному змаганні

**Екстратериторіальність**, юрисдикція держави над особами чи організаціями, які знаходяться поза її територією (посольства, судна)

**Екстрацелюлярний матрикс**, міжклітинна речовина

**Екстремізм**, прихильність в ідеології й політиці до крайніх поглядів і засобів у досягненні певних цілей

**Екстремізм політичний**, в ідеології й політиці – схильність до крайніх поглядів і способів досягнення певних цілей

**Екстремізм релігійний**, схильність до крайніх протиправних дій на релігійному ґрунті з метою збудження віруючих, підбурювання їх до антигромадських протизаконних дій

**Екстремум**, значення функції, що є її максимумом чи мінімумом

**Екстремум абсолютний**, екстремум в усій області визначення функції

**Екстремум локальний**, екстремум в деякому довільно малому околі даної точки

**Екструзія**, 1) у техніці – обробка пластичних матеріалів тиском, що полягає у продавлюванні їх через отвори заданого профілю; 2) спосіб виготовлення профільованих деталей та виробів шляхом безперервного видавлювання матеріалу через отвори заданої форми

**Ексудат**, рідина, що утворюється в місці ураження тканин

**Ексумбрела**, парасолька медуз

**Ексцентрик**, 1) вид валових конструкцій; 2) цирковий або естрадний комік, що виконує загострено-комедійне, часто гротескне зображення дій персонажа; 3) допоміжна окружність у геоцентричній системі світу, газовий гігант, що обертається по сильно витягнутій орбіті

**Ексцентриситет**, відстань від центра ваги перерізу елемента до точки прикладення поздовжньої сили

**Ексцентричність**, парадоксальні дії, в яких наявний зсув по відношенню до буденної логіки

**Екцизія**, розріз тканини під час хірургічної операції

**Ектазія**, розширення органа, що містить порожнину, наприклад бронха

**Ектенія**, у православній церкві – молитва, що входить до складу богослужінь, яка проголошується звичайно дяконом і містить благання, звернені до Бога

**Ектипографія**, письмо для сліпих, що ґрунтується на різних комбінаціях опуклих точок

**Екто...**, частина складних слів, що означає зовнішній, поверхневий

**Ектогенез**, ідеалістична концепція в еволюційному вченні

**Ектогнати, відкриточелюсні** (Ectognatha), підклас справжніх комах типу членистоногих

**Ектодерма**, первинна тканина, що формує покриви тіла

**Ектозоохорія**, розповсюдження насіння рослин тваринами (на поверхні шкіри, вовни)

**Ектокарпус** (Ectocarpus), рід бурих водоростей

**Ектокарпус стручковатий** (Ectocarpus siliculosus), вид водоростей родини ектокарпових, внесений до Червоної книги України

**Ектомезенхіма**, частина ембріональної сполучної тканини (мезенхіми); утворюється клітинами ектодерми

**Ектон**, Джон (1834–1902), історик, політичний філософ, політик, Велика Британія

**Ектон**, Лорен Вілбер (1936), астронавт, США

**Ектопаразити**, зовнішні паразити

**Ектопія**, порушення розвитку в біології та медицині

**Ектоплазма**, шар протоплазми клітин

**Ектотермні організми**, тварини, які залежать від зовнішніх джерел тепла

**Екуменізм**, рух задля діалогу та об'єднання християнських конфесій, який координує Всесвітня рада церков

**Екфразис**, екфраза, поява в літературному тексті творів різних видів мистецтв (архітектури, живопису, музики тощо)

**Екхольм**, Нільс Густав (1848–1923), метеоролог, Швеція

**Екю**, європейська валютна одиниця, яка використовувалась в європейській валютній системі з 1979 по 1998, з 01.01.1999 замість ЕКЮ в безготівковий обіг було запроваджено євро

**Ел**, Елохім, у семітській міфології – верховне божество, деміург і першопредок

**Елагабал**, західносемітське божество сонця та плодючих сил природи, культ якого склався в I тис. до н.е. – I ст. н.е., особливого значення отримав в часи римського панування

**Елазар**, Данієл Джуда (1934–1999), політолог, дослідник федералізму, США

**Елайон**, Гертруда (1918–1999), біохімік та фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1988), США

**Елайопласти**, пластиди рослинних клітин, які містять жири

**Еламська міфологія**, міфологія еламітів, що виникла в 4 тис. до н.е., ще до виникнення держави Елам

**Еламська мова**, мертва мова народу, що населяв стародавню державу Елам і південну частину Іранського нагір'я у 3–1 тис. до н.е.

**Еланд**, острів у Балтійському морі, належить Швеції

**Еланду Південного сільськогосподарський ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сільськогосподарський ландшафт, що склався 5 тис. років тому на о. Еланд, Швеція

**Елара**, 1) персонаж грецької міфології; 2) нерегулярний супутник Юпітера, також відомий як Юпітер VII

**Еласмотерії** (Elasmotherium), рід викопних носорогів

**Еластим**, невулканізуюча покрівельна холодна бітумно-полімерна мастика, що складається з розчину бітуму в бензині і стабілізованого латексу

**Еластин**, білок позаклітинної матриці сполучної тканини

**Еластичні волокна (в клітинах)**, складова частина екстрацелюлярного матриксу

**Еластичні черепахи** (Malacochersus), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Еластичність**, 1) міра зміни одного показника відносно зміни іншого, від якого залежить перший; 2) міра чутливості однієї змінної (наприклад: попиту або пропозиції) до зміни іншої, що показує, на скільки відсотків зміниться перший показник при зміні іншого на 1%

**Елатери**, вирости у спорах хвоща

**Елбгдорж, Цахиагийн** (1963), монгольський політик, президент Монголії з 2009

**Елваса прикордонний гарнізон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, бастионна система укріплень 17–19 ст., м. Елвас, Португалія

**Елгар, Едуард Вільям** (1857–1934), композитор, диригент, Велика Британія

**Елеати**, адепти Елейської школи

**Елеватор**, 1) машина з пристосуванням для постійного переміщення вантажів у вертикальному чи нахиленому напрямках; 2) споруда для зберігання зерна

**Елевация**, термін у класичному танці, що означає високий стрибок, під час якого танцівник немов зависає у вищій точці польоту для вираження сенсу цього руху

**Елевони**, аеродинамічні органи управління літаком (гібрид елеронів і керма висоти) розташовані симетрично на задній кромці консолей крила

**Елевсина** (Eleusine), рід рослин родини злакових

**Елевтерій** (?–189), 13-й папа римський (174–189)

**Елевфери фортеця**, одна з найдавніших вцілілих давньогрецьких фортифікаційних споруд на території сучасної Греції

**Елегія**, п'єса сумного, журливого характеру

**Елейська школа**, школа давньогрецької філософії, 6–7 ст. до н. е.

**Електоральної поведінки теорії**, низка теорій, що дають відповіді на питання, чому виборці беруть або не беруть участь у голосуванні, якими є мотиви того чи іншого електрального вибору

**Електорат**, сукупність громадян, яким надано право брати участь у виборах певного органу, політичної партії чи конкретної особи

**Електори**, можновладні німецькі князі, що мали право за часів середньовіччя брати участь в обранні германського імператора

**Електра**, персонаж грецької міфології

**Електрет**, діелектрик, що тривалий час зберігає наелектризований стан

**Електризація**, процес надання тілу електричного заряду за рахунок інших тіл

**Електрика**, 1) сукупність пристроїв які працюють від побутової напруги; 2) явище природи, пов'язане з існуванням, рухом і взаємодією електричних зарядів

**Електрика атмосферна**, сукупність електричних явищ у земній атмосфері

**Електрифікація**, єдиний у часі процес виробництва, розподілу і споживання електроенергії

**Електрична машина**, машина, за допомогою якої механічну енергію перетворюють на електричну

**Електрична мережа**, сукупність пристроїв, якими передають на відстань і розподіляють між споживачами електричну енергію

**Електрична міцність**, характеристика діелектриків, мінімальна напруженість електричного поля, при якій настає електричний пробій

**Електрична напруга**, фізична величина, що визначається роботою, яка виконується сумарним полем електростатичних і сторонніх сил при переміщенні одиничного позитивного заряду на даній ділянці кола

**Електрична стала**, діелектрична проникність вакууму, фундаментальна фізична константа, яка об'єднує механічні (такі, як час, довжина, маса) та електромагнітні величини (такі, як електричний заряд, наприклад, в законі Кулона)

**Електрична схема**, графічний конструкторський документ, на якому з допомогою графічних позначень зображені електричні складові частини об'єкта і зв'язки між ними

**Електричне поле**, одна зі складових електромагнітного поля, що існує навколо тіл або частинок, що мають електричний заряд, а також у вільному вигляді при зміні магнітного поля (наприклад, в електромагнітних хвилях)

**Електричний заряд**, скалярна фізична величина, квантована та інваріантна, яка є кількісною мірою властивості фізичних тіл або частинок речовини вступати в електромагнітну взаємодію

**Електричний прилад**, прилад для вимірювання електричних (струму, напруги, потужності, опору, ємності тощо) і технічних (температури, тиску та ін.) величин, дія якого ґрунтується на використанні електричних явищ

**Електричні вугри** (Electrophoridae), родина ряду вугреподібних

**Електричні органи (у тварин)**, органи риб, здатні генерувати електричні розряди

**Електричні розряди (в газах)**, явище протікання електричного струму в газах

**Електричні скати** (Torpedinidae), родина хрящових риб надряду скатів

**Електричні соми** (Malapteruridae), родина риб ряду сомоподібних

**Електро...**, частина складних слів, що вказує на зв'язок з електрикою

**Електроакустика**, галузь акустики, яка вивчає теорію, методи розрахунків і конструювання пристроїв для перетворення електричних сигналів на акустичні (механічні) й навпаки

**Електровакуумні прилади**, прилади, дія яких ґрунтується на електричних явищах, що відбуваються у вакуумі або в середовищі розріджених інертних газів

**Електрогастрографія**, дослідження електричних імпульсів у стінці шлунка

**Електрогідродинамічні аналогії**, ЕГДА, метод дослідження гідродинамічних процесів, зокрема напірної фільтрації води під гідротехнічними спорудами, шляхом дослідного вивчення аналогічних електричних явищ

**Електрографія**, електромагнітні засоби формування та копіювання тексту документів або зображення

**Електрод**, 1) провідник електричний, яким підводять (відводять) електричний струм в електроліті, газі, вакуумі; 2) полюс гальванічних елементів і акумуляторів

**Електродинаміка**, розділ фізики, який займається вивченням взаємодії наелектризованих, намагнічених тіл та провідників зі струмами

**Електродинаміка квантова**, розділ квантової теорії поля, в якому вивчається взаємодія елементарних частинок з електромагнітним полем

**Електродинаміка суцільних середовищ**, розділ фізики суцільних середовищ, у якому вивчаються електричні, магнітні та оптичні властивості суцільного середовища (для середовища частково або повністю іонізованого газу зазвичай уживається термін «фізика плазми»)

**Електродинаміки граничні умови**, умови, яким має задовольняти електромагнітне поле на межі поділу двох середовищ

**Електродинаміки інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Електродинаміки теореми**, теореми, що використовуються під час розв'язування електродинамічних задач

**Електродинамічний прилад**, вимірювальний електро-механічний прилад, яким вимірюють деякі електричні величини (струм, напругу тощо)

**Електродіагностика**, сукупність діагностичних процедур, в яких вивчаються електричні явища в організмі

**Електродіаліз**, очищення колоїдних розчинів від домішок

**Електроенергетика**, галузь енергетики

**Електроенергетична мережа**, сукупність електростанцій, електричних і теплових мереж, з'єднаних між собою і пов'язаних спільністю режимів у безперервному процесі виробництва, перетворення, передачі та розподілу електричної і теплової енергії при загальному управлінні цим режимом

**Електроенергетична система**, об'єднання електростанцій, пов'язаних лініями електропередачі

**Електроенцефалографія**, метод реєстрації біопотенціалів головного мозку

**Електроємність**, електрична характеристика провідника або системи провідників

**Електроживлення**, забезпечення радіоелектронних засобів електричною енергією

**Електрозв'язок**, вид зв'язку, при якому повідомлення передають і приймають за допомогою електричних сигналів

**Електрозварювання**, зварювання матеріалів, що ґрунтується на використанні електричної енергії, яка в зоні з'єднуваних країв перетворюється на теплову

**Електрозварювання інститут імені С. О. Патона НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Електроізоляція**, захист електроенергетичного, електротехнічного і радіоелектронного устаткування від небажаного переміщення електричного заряду між елементами з різним електричним потенціалом

**Електроінструмент**, ручні переносні машини, привід яких здійснюється від електродвигуна, а допоміжні робочі рухи виконуються працівником

**Електрокалорифер**, електричний прилад для нагрівання повітря

**Електрокар**, безрейковий самохідний візок з електродвигуном, що живиться від акумуляторів, встановлених на самому візку

**Електрокардіограма**, запис результатів електрокардіографії

**Електрокардіограф**, прилад для електрокардіографії

**Електрокардіографія (ЕКГ)**, вивчення електричної активності серцевого м'яза

**Електрокардіостимулятор**, прилад, який стимулює діяльність серця електричними розрядами

**Електрокінетичні явища**, відносно переміщення фаз в електричному полі або навпаки – виникнення електричного поля в результаті переміщення фаз

**Електрокоагуляція**, коагуляція колоїдних систем внаслідок дії на них постійного електричного струму

**Електрокорунд**, матеріал (штучний корунд), який одержують плавленням у дугових печах глиноземвмісної сировини з подальшою кристалізацією розплаву

**Електроліз**, розклад речовин (наприклад, води, розчинів кислот, лугів, розчинених або розплавлених солей тощо) постійним електричним струмом

**Електролікування**, електротерапія, лікування невеличкими дозами електричного струму

**Електроліти**, хімічні речовини або їхні системи, в яких проходження електричного струму зумовлене переміщенням іонів, і у випадку постійного струму супроводжується електролізом

**Електролюмінісценція**, різновид люмінесценції, свічення газів під час проходження через них електричного струму, а також свічення кристалів під дією електричного поля

**Електромагніт**, електротехнічний пристрій (штучний магніт), у якого магнітне поле створює електричний струм, що протікає обмоткою, яка охоплює феромагнітне осердя

**Електромагнітна взаємодія**, найбільш досліджена з чотирьох фундаментальних фізичних взаємодій

**Електромагнітне поле**, це поле, яке описує електромагнітну взаємодію між фізичними тілами

**Електромеханіка**, область науки, що вивчає взаємне перетворення механічної та електричної енергії, а також перетворення електричної енергії з одними параметрами в електричну енергію з іншими параметрами

**Електроміограма**, запис результатів електроміографії

**Електроміографія**, вивчення електричної активності м'язів

**Електромобіль**, автомобіль з одним чи кількома тяговими електродвигунами, що живляться від встановлених на ньому акумуляторів або паливних елементів

**Електромузичні інструменти**, інструменти, в яких музичні звуки утворюються за допомогою електричних пристроїв

**Електрон**, стабільна, негативно заряджена елементарна частинка, що входить до складу всіх атомів

**Електронаркоз**, різновид наркозу, коли свідомість хворого виключається пропусканням електричного струму через мозок

**Електронвольт**, одиниця енергії

**Електрони гарячі**, рухливі носії заряду в напівпровіднику і металі, енергетичний розподіл яких змінено щодо рівноважного при даній температурі  $T$  у бік великих енергій

**Електрони провідності**, від'ємно заряджена квазічастинка в напівпровіднику, електронний стан у зоні провідності

**Електроніка**, науково-технічна галузь, пов'язана з дослідженням законів взаємодії електронів та інших носіїв заряду з електромагнітними полями з метою створення електронних приладів

**Електроніка квантова**, галузь фізики, що має справу з квантовими ефектами, пов'язаними зі специфікою руху електронів у силових полях, властивостями твердого тіла, та взаємодією із фононами

**Електроніка кріогенна**, напрям електроніки та мікроелектроніки, що охоплює дослідження взаємодії електромагнітного поля з електронами в твердих тілах при кріогенних температурах і створення функціональних пристроїв на їх основі

**Електроніка ядерна**, сукупність методів ядерної фізики, в яких використовуються електронні прилади для одержання, перетворення та обробки інформації, що надходить від детекторів ядерних випромінювань

**Електронна бібліотека**, 1) впорядкована сукупність документів, що зберігаються в електронній формі; 2) інформаційна система, що забезпечує зберігання і доступ до сукупності документів

**Електронна мікроскопія**, дослідження мікроструктури біологічних об'єктів

**Електронна обчислювальна машина**, машина для автоматизації обчислень і обробки інформації, що виконуються за заданими правилами, з використанням електронних елементів для перетворення, зберігання, введення та виведення інформації

**Електронна пара**, два електрони в складі атома або молекули, що займають орбіталі, які відрізняються тільки напрямком спіну

**Електронна промисловість**, наукомістка галузь машинобудування

**Електронна формула**, формула розташування електронів на різних електронних оболонках атома хімічного

елемента, що значною мірою визначає його хімічні властивості

**Електронні апарати**, апарат, в якому використовуються елементи електроніки (мікросхеми, транзистори і т. д.)

**Електронні дані**, інформація у формі цифрових символів, а також графічних символів, відео, звукових даних або їхніх комбінацій, які подано в цифровій формі

**Електронні прилади**, прилади для перетворення електромагнітної енергії одного виду в електромагнітну енергію іншого виду, здійснюваного за допомогою взаємодії електронів (рухомих у вакуумі, газі або напівпровіднику) з електромагнітними полями

**Електронно-дірковий перехід**, область напівпровідника, в якій має місце просторова зміна типу провідності

**Електронної фізики інститут НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Електронно-обчислювальна машина**, ЕОМ, 1) комплекс технічних засобів, що призначаються для автоматичної обробки інформації в процесі вирішення обчислювальних та інформаційних завдань; 2) комп'ютер

**Електронно-транспортний ланцюг**, група білків і інших хімічних сполук, вбудованих у мембрани мітохондрій, чия функція є транспорт електронів з метою активації синтезу АТФ

**Електронографія**, метод вивчення структури речовини, заснований на розсіянні прискорених електронів

**Електрон-фононна взаємодія**, взаємодія між електронними станами твердого тіла й коливаннями кристалічної ґратки

**Електроорган**, електричний орган

**Електроофтальмія**, поразка очей при досить тривалій і інтенсивній дії ультрафіолетових і інших променів під час електро- або газової зварки, кінозйомки тощо

**Електропривід**, електромеханічний пристрій, що надає рух робочим машинам і механізмам

**Електропровідність**, здатність речовини проводити електричний струм, обумовлена наявністю іонів і полярних молекул

**Електропровідність (у біології)**, здатність біологічних об'єктів проводити електричний струм, обумовлена наявністю іонів і полярних молекул

**Електропровідність питома**, фізична величина, що дорівнює електропровідності циліндрового провідника одиничної довжини й одиничної площі поперечного перетину, або електропровідності розчину між двома плоскими електродами одиничної площі, які знаходяться на одиничній відстані

**Електроретинографія**, вивчення електричної активності сітківки ока

**Електророзвідка**, електрична розвідка, наука, один з основних розділів розвідувальної геофізики, що належить до циклу наук про Землю і займається вивченням геологічної будови земної кори і глибинних зон

**Електросон**, сон під впливом електричного струму, який пропускається через певні ділянки мозку



**Електростанція атомна**, промислове підприємство, де атомну енергію перетворюють на електричну

**Електростанція вітрова**, устаткування, яке перетворює енергію повітряних мас в атмосфері в електричну енергію, зручну для використання

**Електростанція газотурбінна**, теплова електростанція, де приводом електричного генератора є газова турбіна

**Електростанція геотермальна**, комплексна споруда, яка використовує глибинне тепло Землі для вироблення електроенергії теплопостачання

**Електростанція гідроакumuлююча**, станція з комплексом споруд і устаткування, призначених для утворення електричної енергії, яка одержується від інших електростанцій, і перетворення її у водну енергію і назад в електричну

**Електростанція теплова**, комплекс споруд і устаткування для перетворення теплової енергії в електричну

**Електростатика**, розділ електрики, який вивчає взаємодію статичних, тобто нерухомих електричних зарядів в електростатичному полі

**Електростатичне поле**, поле нерухомих електричних зарядів, що здійснює взаємодію між ними

**Електрострикція**, зміна розмірів діелектриків (наприклад, сегнетової солі) під дією електричного поля

**Електротерапія**, електролікування, метод фізіотерапії, заснований на використанні дозованого впливу на організм електричних струмів, електричних, магнітних або електромагнітних полів

**Електротехніка**, науково-технічна галузь, пов'язана із застосуванням електричних і магнітних явищ для здобуття, перетворення та використання електричної енергії

**Електротехніки закони**, закони, які встановлюють співвідношення для струмів і напруг в розгалужених електричних колах

**Електротехнічна комісія міжнародна**, організація, створена на Міжнародній конференції з питань стандартизації параметрів електричних машин, у якій брали участь 13 країн

**Електротехнічна промисловість**, галузь машинобудування

**Електротравма**, пошкодження організму, викликане електричним струмом

**Електрофізики і радіаційних технологій інститут НАН України**, установа Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України

**Електрофізіологія**, вивчення функцій клітин, особливо збудливих клітин за допомогою електричних апаратів

**Електрофорез**, розділення в гелях білків або нуклеїнових кислот за допомогою електричного поля

**Електрохемілюмінесценція**, хемілюмінесценція, яка виникає внаслідок рекомбінації іон-радикалів в електричному полі

**Електрохірургія**, оперативне втручання з використовуваним електричним струмом

**Електрошок**, шок, викликаний електричним струмом

**Елемент**, філософська категорія для позначення частин цілого, які знаходяться між собою у взаємозв'язку

**Елемент випрямний**, один або кілька з'єднаних за певною схемою електронних приладів, що мають односпрямовану провідність і призначені для випрямлення змінного струму

**Елементарне еволюційне явище**, зміна генофонду популяції

**Елементарний електричний заряд**, фізична константа, яка характеризує силу електромагнітної взаємодії, абсолютне значення заряду електрона

**Елементарні частинки**, збірний термін, що стосується мікрооб'єктів у суб'ядерному масштабі, які неможливо розщепити на складові частини

**Елементи орбіти**, система величин (параметрів), що визначають орієнтацію орбіти небесного тіла в просторі, її розміри і форму

**Еленіум**, лікарський препарат

**Еленшлегер, Адам Готлоб** (1779–1850), письменник, поет та драматург, автор слів національного гімну Данії, Данія

**Елеокарпові** (Elaeocarpaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку квасеницевітвих

**Елерони**, аеродинамічні органи управління літаків, розташовані симетрично на задній кромці консолей крила і призначені передусім для управління кутом крену літака

**Елеуса**, один з основних типів зображення Божої Матері в руському іконописі, де Богородиця зображена з немовлям Христом, що сидить на її руці і притискається щогою до її щок

**Елеутерокок** (Eleutherococcus), рід рослин родини аралієвих

**Елефантіаз**, слоновість, набряк нижніх кінцівок внаслідок застою лімфи в лімфатичних судинах

**Елефантські печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, печери з горельєфами, присвяченими культу бога Шиви 5–8 ст. на острові Елефанта, Індія

**Елі де Бомон, Леонс** (1798–1874), геолог, Франція

**Елі, Ричард Теодор** (1854–1943), економіст, засновник (1885) і президент (1899–1901) американської економічної асоціації, США

**Еліава, Лія** (1934–1998), актриса, Грузія

**Еліаде, Мірча** (1907–1986), антрополог, письменник, історик релігії та міфології, Румунія – Франція – США

**Еліас, Норберт** (1897–1990), соціолог і культуролог, Німеччина

**Елізиди** (Elysiidae), морські слизні, родина червононогих молюсків

**Елізія**, випадіння, зникнення кінцевого голосного на місці зіткнення з початковим голосним наступного слова для спрощення вимови; різноманітні види поєднання двох суміжних голосних в один монофтонг або дифтонг

**Еліксир**, недозована рідка лікарська форма, що представляє собою прозору суміш спирто-водних витягів

з лікарської рослинної сировини з додаванням лікарських речовин, цукрів і ароматизаторів

**Елімінація (у логіці)**, у процесі логічної операції – виключення, усунення певних даних, ознак, властивостей

**Елімінація, вибіркова елімінація**, загибель частини особин популяції

**Елімус** (Elymus), рід рослин родини злакових

**Елінг**, одна із головних споруд верфі

**Еліон, Жан** (1904–1987), живописець, Франція

**Еліот, Томас Стернз** (1888–1965), поет, драматург та літературознавець, Нобелівська премія з літератури (1948), США

**Еліпс (у геометрії)**, замкнена овальна крива, що утворюється від перетинання площини конуса або циліндра

**Еліпс (у лінгвістиці)**, особлива риторична фігура – пропуск якого-небудь члена речення, що відновлюється з контексту

**Еліпсис**, синтаксична та стилістична фігура, що ґрунтується на відсутності в тексті чи мовленні певної мовної одиниці, зрозумілої з контексту

**Еліпсоїд**, замкнена центральна поверхня другого порядку

**Еліпсоїд земний**, еліпсоїд обертання, що найкраще представляє фігуру геоїда або фігуру Землі в цілому

**Еліпсометрія**, поляризаційний оптичний метод дослідження поверхні

**Еліта**, сукупність людей, які вирізняються в суспільному середовищі своїми авторитетом, моральністю, інтелектом, а тому визначаються як найкращі представники суспільства, посідають ключові політико-управлінські позиції в суспільстві та здійснюють владні функції

**Еліта в селекції**, найкращі представники породи

**Еліта культурна**, частина членів суспільства: володіють високим ступенем культурної компетенції, займаються розробкою наукового знання, створенням творів мистецтва, філософських теорій і релігійних доктрин

**Еліта національна**, сукупність елітних груп на рівні держави; варто розрізняти з елітою етнічної спільноти

**Еліта політична**, сукупність лідерів політичних партій і рухів

**Еліта соціальна**, група або сукупність груп, що посідають особливо важливе місце в соціальній структурі, мають найбільший соціальний капітал

**Елітаризм**, соціально-філософська й політологічна течія, яка об'єднує різні погляди на еліти (консервативні, ліберальні, демократичні, тоталітаристські та ін.)

**Еліти теорія**, теоретико-методологічні концепції і дослідження феномену елітизму

**Елітизм**, 1) переконання, що представники еліти мають заслужені переваги над рештою соціуму; 2) поведінка особи, що надмірно підкреслює свою належність до еліти

**Елітіс, Одісеас** (1911–1996), поет, Нобелівська премія з літератури (1979), Греція

**Елітократія**, влада обраних, що належать до провідних верств суспільства, які вважаються кращими, багатшими, освіченішими

**Елітри**, надкрила, передня пара крил комах

**Елкана, Іегуді** (1936–2012), історик і філософ науки, відомим став завдяки концепції «антропології знання», де, відходячи від логіко-методологічних моделей, віддав перевагу культурологічним і антропологічним методикам аналізу знання, Ізраїль

**Елкін, Стенлі Лоуренс** (1930–1995), письменник, есеїст, США

**Еллада**, самоназва Греції грецькою мовою, що також в історичних творах та художній літературі означає давню Грецію

**Елладська культура**, елладська цивілізація, сучасний археологічний термін, що позначає низку історичних періодів епохи бронзової доби на території материкової Греції

**Елладська православна церква**, помісна православна церква, охоплює територію материкової Греції та півострова Пелопоннес, ряд прибережних островів. Утворилася у 2 ст., автокефальною стала у 1850

**Еллан-Блакитний, Василь** (1894–1925), письменник, поет, Україна

**Еллін**, персонаж грецької міфології, міфічний родоначальник еллінів

**Еллінгські кургани, рунічне каміння та церква**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурно-археологічний комплекс 10 ст., у який входить каміння з рунічними написами та перша данська християнська церква, с. Еллінг, Данія

**Еллінгтон, Дюк** (1899–1975), композитор, піаніст, США

**Еллінек, Георг** (1851–1911), мислитель, правник, державознавець, представник юридичного позитивізму, Німеччина

**Еллінізм**, період в історії та культурі Середземномор'я від 323 до н.е. до 30 до н.е. (завоювання Римом Єгипту), культура якого була синтезом грецької і східних культур

**Елліністична культура**, у вузькому значенні – культура античного світу доби еллінізму, у широкому – культура античного світу від 323 до н. е. до кінця 5 ст. н. е.

**Елліністична література**, давньогрецька література доби еллінізму

**Елліот, Ебенезер** (1781–1849), поет, Велика Британія

**Еллісон, Ларрі** (1944), підприємець, засновник компанії Оракл (Oracle), виробника програмного забезпечення для баз даних, США

**Еллісон, Ральф** (1914–1994), письменник, США

**Еллори печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмово-монастирський печерний комплекс 6–9 ст. в штаті Махараштра, Індія

**Еллюль, Жак** (1912–1994), філософ, політолог, соціолог, юрист, Франція

**Елмквіст, Руне** (1906–1996), інженер і винахідник, розробник першого принтера електрокардіограм та першого живильованого кардіостимулятора, Швеція

**Елодея** (Elodea), рід рослин родини водокрасових

**Елоквенція**, підрозділ елокуції, ораторське мистецтво, красномовність

**Елокуція**, прикрашання мовлення тропами і фігурами

**Елонгація**, етап біосинтезу білка

**Елопоподібні** (Eloporiformes), ряд риб класу променеперих

**Елохім**, слово, що залежно від контексту означає Бог або боги

**Елсворт**, гірська система в Антарктиді

**Елсмір**, острів на північному сході Канадського Арктичного архіпелагу

**Елсуорт**, гори в південній частині Землі Елсуорта, Західна Антарктида

**Елтон Джон** (1947), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, Велика Британія

**Елтон, Чарльз Сазерленд** (1900–1991), еколог і зоолог, один із засновників популяційної екології, Велика Британія

**Ель-Асі**, річка у Лівані, Сирії та Туреччині, впадає до Середземного моря, 571 км

**Ельба**, Лаба, річка у Чехії та Німеччині, впадає до Північного моря, 1165 км

**Ель-Баха**, провінція Саудівської Аравії

**Ельбрус**, гора, найвища вершина Кавказького хребта, 5642 м

**Ельгер, Семен Васильович** (1894–1966), поет, письменник, публіцист, громадський діяч; редактор першого видання «Кобзаря» Т. Шевченка чуваською мовою (1939), Росія

**Ель-Геруж, Гішам** (1974), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (2004) та світу (1997, 1999, 2001, 2003), Марокко

**Ельгісер, Йосиф Мойсейович** (1929), піаніст, композитор, концертмейстер, педагог, Україна – Росія

**Ель Греко** (1541–1614), живописець, Греція – Іспанія

**Ель-Джавф**, провінція Саудівської Аравії

**Ель-Джема амфітеатр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, амфітеатр 3 ст. у м. Ель-Джем, Туніс

**Ельдорадо**, міфічна країна золота та коштовного каміння

**Ельзас – Шампань – Арденни – Лотарингія**, регіон Франції

**Ельзас**, регіон на північному сході Франції, що межує з Німеччиною і Швейцарією

**Ельзассер, Вальтер** (1904–1991), фізик та геофізик, США

**Ельзевіри**, сімейство голландських друкарів, яке займало провідне положення у європейському книгодрукуванні 17 ст.

**Ель-Касим**, провінція Саудівської Аравії

**Ель-Кувейт**, місто, столиця Кувейту

**Ель-Мадіна**, провінція Саудівської Аравії

**Ель Масрі, Хуссейн** (1952), композитор єгипетського походження, Франція

**Ель-Ніньо**, тепла поверхнева сезонна течія в Тихому океані біля берегів Південної Америки

**Ель-обейдська культура**, убейдська культура, енеолітична культура, що склалася на території південної Месопотамії (5 тис. до н. е.) і поширилася на північну Месопотамію і Малу Азію (4 тис. до н. е.)

**Ель-Пінакате і Гран-Десієрто-де-Алтар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, біосферний заповідник, Мексика

**Ельстер, Юліус** (1854–1920), фізик-експериментатор, Німеччина

**Ель-Тажін**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки міста доколумбового періоду 9–13 ст., штат Веракрус, Мексика

**Ельтеков, Олександр Павлович** (1846–1894), хімік-органік, Росія – Україна

**Ель-Теньєнте**, гігантське родовище міді в Чилі

**Ельфи**, в міфології германських народів – духи

**Ель-хаса**, піщана пустеля на Близькому Сході в північно-східній частині Аравійського півострова на території Саудівської Аравії

**Ель-Худуд еш-Шамалійя**, провінція Саудівської Аравії

**Ельче пальмовий ліс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільше в Європі насадження пальм та продумана зрошувальна система 10 ст., м. Ельче, автономна спільнота Валенсія, Іспанія

**Ельчибей, Абульфаз Гадиргулу огли** (1938–2000), політик, президент Азербайджану (1992–1993)

**Ель-Шаван, Азіз** (1916–1993), композитор, Єгипет

**Ельшольція** (Elsholtzia), рід рослин родини ясноткових

**Ель**, сорт англійського світлого, міцного (з вмістом спирту бл. 6%) та найстарішого типу пива

**Елюар, Поль** (1895–1952), поет, Франція

**Елюар, Фаусто де** (1755–1833), хімік, першовідкривач вольфраму, Іспанія

**Елюар, Хуан Хосе** (1754–1796), хімік, першовідкривач вольфраму, Іспанія

**Елювій**, геологічні відклади утворені внаслідок вивітрювання поверхневих гірських порід, що залишились на місці первісного залягання

**Елюент**, розчинник, який по чергово витісняє визначувані речовини з хроматографічної колонки

**Елятив**, форма прикметників, яка виражає гранично високий або гранично низький ступінь якості без порівняння з якістю інших прикметників

**Емаль**, 1) стійке тонке склоподібне покриття, нанесене на поверхню металу для захисту від зовнішнього впливу або з метою створення художньо-декоративного виробу; 2) загальна назва емалевих фарб; 3) розтерта суміш пігментів і лаків

**Емаль зубна**, тверда мінералізована тканина, що покриває зовні коронку зуба

**Еманація**, 1) ступінчасте сходження абсолюту у нижчі сфери буття аж до матеріального світу; 2) випромінювання променів радіоактивними речовинами

**Емансипація**, звільнення від залежності, приниження, заобов'язування

**Емансипація жіноча**, процес надання жінкам рівних прав із чоловіками

**Емануель, Микола Маркович** (1915–1984), хімік, академік АН СРСР (1966), Росія

**Емба**, річка у Казахстані, впадає до Каспійського моря, 712 км

**Ембарго**, накладення державою заборони на ввіз з інших держав чи вивіз із держави золота, іноземної валюти, окремих товарів, зброї та ін.

**Ембії** (Embioptera), ряд комах типу членистоногих

**Ембія реліктова** (*Harpobombus solieri*), вид комах ряду ембій родини оліготомідів, внесений до Червоної книги України.

**Емблема**, предмет, зображення, що умовно або символічно виражає певне поняття, ідею

**Емблематика**, спеціальна історична дисципліна, яка займається дослідженням емблем

**Емблік**, один з видів роду філантус, плодове листопадне дерево заввишки до 18–30 м

**Емблінгієві** (Emblingiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Ембол**, згусток крові, здатний закрити просвіт кровоносної судини

**Емболія**, закупорка судин

**Ембріоадаптація**, пристосування зародка або личинки до умов їх існування

**Ембріобласт**, сукупність бластомерів яйця, що дробиться

**Ембріогенез**, процес розвитку зародка з зиготи

**Ембріологічний закон**, закон зародкової схожості

**Ембріологія**, наука, що вивчає ембріональний період онтогенезу

**Ембріон**, початкова стадія розвитку багатоклітинного організму

**Ембріональний період**, ембріогенез, період, що триває від моменту запліднення до народження організму

**Ембріотехнології**, технології, засновані на клонуванні стовбурових клітин

**Ембріотомія**, медичне видалення ембріона

**Еме, Анук** (1932), актриса, Франція

**Еме, Марсель** (1902–1967), письменник та драматург, Франція

**Емегельджи**, в міфології монгольських народів та тувінців – богиня-матір

**Емей і Великий Будда**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмовий буддійський комплекс 8–19 ст. та статуя Будди, Лешань, провінція Сичуань, Китай

**Емергенція соціальна**, процес виникнення якісно нових соціальних явищ, процесів і об'єктів

**Емерджентна еволюція**, ідеалістична теорія розвитку живого світу

**Емерджентність**, в теорії систем – наявність у будь-якої системи особливих властивостей, не властивих її підсистемам і блокам, а також сумі елементів, не пов'язаних системоутвірними зв'язками

**Емерсон, Ернест Аллен**, (1954), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2007), США

**Емерсон, Ральф Волдо** (1803–1882), есеїст, поет і філософ, один з найвидатніших мислителів і письменників Північної Америки, США

**Еметологія**, галузь медицини, що вивчає нудоту, блювоту, їхню фізіологію, механізми здійснення, протиблювотну терапію, методи попередження і купірування блювоти під час різних захворювань

**Еміграція**, переселення з батьківщини в іншу країну, а також тривале перебування громадян за межами батьківщини внаслідок такого переселення

**Емі-Куссі**, вулкан, розташований у південній частині гір Тібесті, у північній частині Чаду, 3445 м

**Еміліані, Чезаре** (1922–1995), геолог, палеонтолог, засновник палеоокеанографії, Італія – США

**Емілія-Романья**, область Італії

**Емін, Федір Олексійович** (1735–1770), мандрівник, письменник та публіцист, Росія

**Емінеску, Міхай** (1850–1889), поет, публіцист, Румунія

**Емін-паша** (1840–1892), лікар, мандрівник і колоніальний діяч, Німеччина

**Емір**, титул правителя або князя в деяких мусульманських країнах

**Еміритон**, електромузичний інструмент

**Емірова, Аділе** (1933), філолог, фахівець у галузі кримськотатарського мовознавства, письменниця, перекладач, соціолінгвіст, автор словника-довідника лінгвістичних термінів, Україна

**Емісія**, випуск в обіг грошей та цінних паперів (акцій, облігацій та ін. боргових зобов'язань)

**Емісія автоелектронна**, випромінювання електронів з поверхні тіла під дією зовнішнього електричного поля

**Емісія електронна**, явище випускання електронів поверхню твердого тіла або рідини

**Емісія електронна вторинна**, один з видів емісії електронної

**Емітер**, катод, дія якого заснована на використанні явища вторинної електронної емісії

**Еміх, Фрідріх Петер** (1860–1940), хімік, Австрія

**Емічний рівень**, мовний рівень на відміну від мовленнєвого

**Емлер, Йозеф** (1836–1899), історик, архівіст та видавець, Чехія

**Емма**, в японському буддизмі – суддя померлих, господар царства мертвих

**Еммануель, Моріс** (1862–1938), композитор, Франція

**Еммануель, П'єр** (1916–1984), поет та журналіст, Франція

**Еммет, Деніел** (1815–1904), композитор, США

**Еммет, Пол Хью** (1900–1985), хімік, США

**Еммі**, щорічна (з 1949) нагорода в галузі телебачення, США

**Еммонс, Вільям Харві** (1876–1948), геолог, США

**Емотивізм**, етична концепція, відповідно до якої всі етичні твердження (зокрема і закони моралі чи моральності) не мають об'єктивних істиннісних характеристик і є лише емоційно-забарвленими твердженнями, призначення яких – формувати відповідне емоційне ставлення



**Емотивна функція**, функція вираження почуттів і емоцій  
**Емоція**, складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру – в диханні, пульсі, залозовиділеннях тощо – і на ментальному рівні, стан збудження чи хвилювання, що позначається сильними почуттями, і зазвичай імпульсом щодо певної форми поведінки

**Емпайр Стейт Білдинг**, хмарочос на П'ятій авеню Нью-Йорка, зведений у стилі арт-деко (1930–1931)

**Емпатія**, розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання

**Емпатія (у дипломатії)**, здатність розуміти та відчувати стан іншої сторони на переговорах

**Емпатія (у мовознавстві)**, ідентифікація мовця з учасником або об'єктом змісту повідомлення, викладення інформації з певної точки зору. Лінгвістичний термін виник у функціональному синтаксисі у 1970-х

**Емпедокл** (бл. 480 – бл. 424), філософ, лікар, оратор, Старадавня Греція

**Емпієма**, накопичення гною в тканинах, на відміну від абсцесу не відгородженого стінкою від здорової тканини

**Емпіризм**, напрям у теорії пізнання, який визнає чуттєве дослідження джерелом знання і вважає, що зміст знання може бути представленим або як описання цього дослідження, або зведеним до нього

**Емпіризм абстрактний**, форми соціального оглядового дослідження, які передбачають кількісні методи

**Емпіризм соціологічний**, методологічний принцип пізнання

**Емпіричних досліджень методи**, принципи, підходи та способи досліджень, що застосовуються на емпіричному рівні наукового пізнання

**Емпіричні формули**, 1) у фізиці та математиці – рівняння, отримані за допомогою підбору функціональної залежності, засновані виключно на експериментальних даних; 2) в хімії – брутто-формули, що визначають лише відносне число кожного типу атомів у сполучі

**Емпіріокритицизм**, різновид філософії позитивізму, початок 20 ст. (т. зв. другий позитивізм), що базує теорію пізнання на безпосередньому людському досвіді

**Емпора**, 1) галерея; 2) приміщення в українських дерев'яних церквах над бабинцем (хори)

**Емпорій**, 1) податки, що накладаються на купців; 2) обладнані ряди, зазвичай на березі моря, для оптової далекої торгівлі, де надавалися митні та складські пільги

**Емпсон, Вільям** (1906–1984), поет, теоретик літератури, представник «нової критики», Велика Британія

**Емпуза** (Empusa), рід комах ряду богомолів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Емпуса**, в грецькій міфології – нічна демонічна істота, одне із страховищ підземного світу

**Емський указ 1876**, розпорядження російського імператора Олександра II про повне витіснення української мови з культурної сфери й обмеження її побутовим вжитком

**Ем-Те-І**, державне інформаційне агентство Угорщини, діє з 1880

**Ем-Ti-Bi**, MTV, музичний телеканал, заснований у 1981, США

**Ему** (Dromaius), рід птахів ряду казуароподібних

**Емуляція**, процес відтворення поведінки однієї комп'ютерної системи іншою комп'ютерною системою, відмінною за архітектурою (наприклад, емуляція роботи смартфону на персональному комп'ютері)

**Емульгатори**, поверхнево-активні речовини, які сприяють утворенню й підвищенню стійкості емульсії

**Емульсія**, дисперсна система з рідким дисперсним середовищем та рідкою ж дисперсною фазою

**Емунд Старий** (1000–1060), король Швеції (1050–1060)

**Емфаза**, 1) риторична фігура, інтонаційне виокремлення якогось вислову, компонента художньої мови, покликане підкреслити його значущість, глибинний зміст; 2) напружена вимова деяких звуків

**Ен, Карл** (1884–1959), архітектор, представник віденського «цивільного» будівельного стилю, Австрія

**Ен'єре, Жан-П'єр** (1948), астронавт, Франція

**Еналіди**, підводні рослини, що ростуть на мулуватих узбережжях морів

**Енантема**, висипка на поверхні слизових оболонок

**Енантіомери**, пари стереоізомерів, що є дзеркальними відображеннями один одного

**Енантіоморфізм**, властивість деяких кристалів існувати в модифікаціях, що є дзеркальними відображеннями один одного

**Енантіосемія**, розвиток у слові протилежних (антонімічних) значень; внутрішньослівна антонімія

**Енаргіт**, мінерал класу складних сульфідів

**Енації**, листоподібні утворення деяких плаунів

**Ен-Бі-Сі**, радіотелевізійна компанія США, діє з 1924

**Енвайронмент**, вид авангардного мистецтва, арт-практика, яка залучає оточуюче середовище в якості арт-елементу

**Енвайронменталізм**, напрям у географії, близький до географічного детермінізму

**Енвайронментологія**, напрям, що вивчає комплекс проблем довкілля

**Енвер-паша** (1881–1922), воєначальник і політик, Туреччина

**Енгармонізм**, 1) однакове за висотою звучання двох різних за назвами звуків; 2) у Давній Греції – звукова система, яка включає інтервали близько 1/4 тону

**Енгельбарт, Дуглас Карл** (1925–2013), вчений у галузі комп'ютерних наук, Премія Тюрінга (1997), США

**Енгельбрект Енгельбректсон** (1390–1436), регент Швеції (1435–1436)

**Енгельгардт, Володимир Олександрович** (1894–1984), біохімік, академік АН СРСР (1953), Росія

**Енгельгардт, Олександр Миколайович** (1832–1893), агроном, агрохімік та публіцист, Росія

**Енгель-Крон, Сергій Михайлович** (1867–1930), оперний співак (бас), режисер, антрепренер і педагог, Росія – Україна

**Енгельман, Теодор Вільгельм** (1843–1909), біолог, Німеччина

**Енгельс, Фрідріх** (1820–1895), філософ, співавтор марксисту як суспільно-філософської теорії, Німеччина

**Енгельсберга металургійний завод**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залізобудівний комплекс 1681–1919 у Швеції

**Енгельсове**, див. Буран

**Енгеля ефект**, абсолютні зміни частки окремих товарів у сумарному попиті

**Енгер, Кеннет** (1927), майстер авангардного кіно, США

**Енгерт, Вільгельм фон** (1814–1884), інженер, автор першого локомотиву, придатного для експлуатації у гірській місцевості, Австрія

**Енгл, Джо Генрі** (1932), астронавт, США

**Енгл, Роберт Фрай** (1942), економіст, Нобелівська премія з економіки (2003), США

**Енглер, Адольф** (1844–1930), ботанік, Німеччина

**Енглер, Карл Освальд Віктор** (1842–1925), хімік-органік, Німеччина

**Енглер, Франсуа** (1932), фізик, Нобелівська премія з фізики (2013), Бельгія

**Енглунд, Ейнар Свен** (1916–1999), композитор, Швеція

**Енгр, Жан-Огюст-Домінік** (1780–1867), живописець, Франція

**Ендартеріїт облітеруючий**, захворювання артерій

**Ендемізм**, проживання таксона на обмеженому ареалі

**Ендеміки**, рослини і тварини, що живуть у межах обмеженого простору, ізолюваного географічно або екологічно

**Ендеміки України**, таксони, що зустрічаються тільки на території України

**Ендемічні хвороби**, постійне існування на території певного захворювання

**Ендемія**, розповсюдження захворювання у даній місцевості

**Ендерс, Джон Франклін** (1897–1985), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954), США

**Енджелл, Ральф Норман** (1872–1967), політик та публіцист, Нобелівська премія миру (1933), Велика Британія

**Ендзелін, Яніс** (1873–1961), мовознавець, фахівець із балтійських мов і порівняльно-історичного мовознавства, Латвія

**Енді, Венсан д'** (1851–1931), композитор, диригент, педагог, Франція

**Ендо...**, частина слів, що означає «внутрішній», «всередині»

**Ендогамія**, звичай, згідно з яким шлюби укладалися тільки між особами однієї суспільної групи (рід, плем'я, каста)

**Ендогенне живлення**, процес засвоєння організмом ендогенних речовин

**Ендогенні змінні**, макроекономічні показники, розмір яких визначається шляхом використання моделі

**Ендогенні процеси**, фізичні та хімічні процеси, що відбуваються всередині Землі

**Ендодерма**, внутрішній шар клітин первинної кори

**Ендокард**, внутрішня оболонка серця

**Ендокарпій**, середоплодень, внутрішня частина оплодня у рослин

**Ендокраніум**, компоненти черепа хребетних

**Ендокринна система**, сукупність органів, які секретують у кров і лімфу гормони

**Ендокринні залози**, залози внутрішньої секреції, залози організму, які виробляють гормони і виділяють їх у кров або міжклітинну рідину

**Ендокринні препарати**, гормональні препарати, лікарські препарати, які створені на основі гормонів

**Ендокринологія**, вчення про залози внутрішньої секреції, також розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань залоз внутрішньої секреції

**Ендокринопатія**, розлад діяльності залоз внутрішньої секреції

**Ендолімфа**, рідина, яка заповнює порожнини органів слуху

**Ендоміксіс**, одна з форм статевого процесу

**Ендомітоз**, процес подвоєння числа хромосом в ядрах клітин

**Ендоморфізм**, в математиці – морфізм (або гомоморфізм) від математичного об'єкта до себе

**Ендонуклеаза**, фермент, який каталізує розрив внутрішніх фосфодієфірних зв'язків (гідроліз) в одно- або дволанцюговій ДНК або РНК

**Ендопаразити**, внутрішні паразити, організми, що паразитують в органах і тканинах

**Ендоплазма**, прилеглий до ядра шар цитоплазми

**Ендоплазматична сітка**, **ендоплазматичний ретикулум**, компартмент клітини

**Ендорфіни**, група поліпептидних хімічних сполук, які виробляються в нейронах головного мозку і впливають на емоційний стан людини

**Ендоскопія**, вивчення внутрішніх органів за допомогою оптичних приладів (ендоскопів)

**Ендосоматичні органи**, внутрішні органи

**Ендосперм**, тканина рослин, що заповнює зародковий мішок

**Ендост**, сполучна тканина, що вистилає кісткову трубчастих кісток зсередини

**Ендостиль**, борозенка, що розташована на черевному боці глотки ланцетника

**Ендотелій**, внутрішній шар клітин, яким вистелені судини

**Ендотермні організми**, теплокровні тварини

**Ендотоксин**, токсична речовина, яку виробляють мікроорганізми і яка залишається в їх клітинній мембрані або стінці

**Ендотрофи**, ендوفіти, бактерії, що виділяються у внутрішніх тканинах рослини

**Ендокірургія**, хірургічні операції, які робляться з допомогою ендоскопа

**Ендоцитоз**, процес поглинання клітиною речовин із навколишнього середовища.

**Ендроміс березовий** (*Endromis versicolora*), вид комах ряду лускокрилих родини шовкопрядів-лемоніїд, внесений до Червоної книги України

**Ендрю Яо Цзі Чжі** (1946), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2000), Китай

**Ендрюс, Джулі** (1935), акторка, співачка, «Оскар» «Краща акторка» (1965), Велика Британія

**Ендрюс, Томас (інженер)** (1873–1912), суднобудівник, головний конструктор пароплава «Титанік», Ірландія

**Ендрюс, Томас (хімік)** (1813–1885), хімік, Ірландія

**Ендуро**, дисципліна мотоспорту, змагання в якій проходять пересіченою місцевістю на великі відстані з використанням відповідних спортивних мотоциклів

**Ендшпіль**, завершення гри, заключна стадія партії в шахах

**Еней**, персонаж грецької та римської міфології

**Енеїда** (твір), епічний твір Вергілія, написаний латинською мовою

**Енеоліт**, халколіт, мідний вік, мідно-кам'яний вік, перехідний період від неоліту до бронзової доби

**Енергетизм**, світоглядна і природничо-наукова концепція 19 ст., відповідно до якої все суще, зокрема і матерію, слід розглядати як прояви енергії

**Енергетика**, сукупність галузей, що постачають економіці енергоресурси

**Енергетика біоценозу (у біології)**, потік енергії

**Енергетика альтернативна**, будь-яке джерело енергії, яке є альтернативою викопному паливу

**Енергетика атомна**, енергетика, пов'язана з проблемами вироблення й використання атомної енергії

**Енергетика атомно-воднева**, галузь водневої енергетики, що використовує водень, який добувають за допомогою атомної чи термоядерної енергії

**Енергетична вартість їжі**, калорійність їжі

**Енергетична кормова одиниця**, оцінка поживності кормів

**Енергетична установка корабля**, комплекс машин, механізмів, систем і пристроїв, що призводять корабель (судно) в рух (головні енергетичні установки) і забезпечують всіх споживачів енергії (допоміжні енергетичні установки)

**Енергетичний баланс**, система показників, що характеризують ресурси, виробництво та використання всіх видів палива й енергії

**Енергетичний обмін**, катаболізм, процес метаболічного розпаду, розкладання на простіші речовини або окислення якої-небудь речовини, що зазвичай протікає з вивільненням енергії у вигляді тепла й у вигляді АТФ

**Енергетичність доходів**, відношення процентного зростання податкових надходжень до процентного зростанню ВВП

**Енергії збереження закон**, фундаментальний фізичний закон: повна енергія в ізольованих системах не змінюється з часом; пов'язаний із однорідністю часу

**Енергії міграція**, спонтанний перехід енергії з однієї частки – донора (атома або молекули) на іншу – акцептор

**Енергії нетварні і тварні**, в релігійному контексті терміни означають атрибутивні ознаки, дії та струмені, випромінювані Богом та його творіннями

**Енергія (ракета)**, радянська двоступінчаста ракета-носіє для виведення на орбіту багаторазових орбітальних космічних кораблів, великогабаритних космічних апаратів та ін.

**Енергія (фізична величина)**, скалярна фізична величина, загальна кількісна міра руху і взаємодії всіх видів матерії

**Енергія активації**, мінімальна енергія, яку повинен мати елемент системи для подолання енергетичного бар'єру

**Енергія атомна**, енергія ядерна, енергія, що виділяється під час перетворень атомних ядер

**Енергія внутрішня**, повна енергія термодинамічної системи за винятком її кінетичної енергії як цілого і потенціальної енергії тіла в полі зовнішніх сил

**Енергія геотермальна**, тепло Землі, яке переважно утворюється внаслідок розпаду радіоактивних речовин у земній корі та мантії

**Енергія зв'язку**, різниця між сумою енергій складових частин, взятих окремо й енергією системи у цілому

**Енергія кінетична**, енергія рухомого тіла, тобто здатність рухомого тіла виконувати роботу

**Енергія питома**, енергія, віднесена до одиниці маси; питома енергія зв'язку в атомному ядрі – енергія зв'язку, віднесена до числа нуклонів

**Енергія поверхнева**, надлишкова енергія поверхневого шару на межі двох фаз, зумовлена різницею міжмолекулярних взаємодій у двох цих фазах

**Енергія потенціальна**, частина енергії фізичної системи, що виникає завдяки взаємодії між тілами, які складають систему, та із зовнішніми щодо цієї системи тілами, й зумовлена розташуванням тіл у просторі

**Енергія світлова**, частина енергії електромагнітного випромінювання, що сприймається людським оком або ін. приймачем світла з спектральною чутливістю

**Енергія сонячна**, енергія від Сонця в формі радіації та світла. Ця енергія значною мірою керує кліматом та погодою, та є основою життя

**Енергія спокою**, фізична величина, яка характеризує енергію нерухомого тіла

**Енергія ядерна**, внутрішня енергія атомного ядра, зумовлена ядерними силами, які діють між нуклонами ядра

**Енергодар**, місто обласного підпорядкування Запорізької обл.

**Енергоефективність**, 1) галузь знань, що знаходиться на стику інженерії, економіки, юриспруденції та соціології; 2) раціональне використання енергетичних ресурсів

**Енергоємність ВВП**, узагальнюючий макроекономічний показник, що характеризує рівень витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленого валового внутрішнього продукту

**Енергозбереження**, дії (програми) для зменшення кількості використовуваної енергії

**Енергомашинобудування**, галузь промисловості, що опікується дослідженням, створенням та виробництвом

різноманітного енергетичного обладнання та машин переважно великої потужності

**Енесідем** (80–10 до н. е.), філософ, представник скептицизму, Стародавня Греція

**Енеску, Джордже** (1881–1955), композитор, скрипаль, Румунія – Франція

**Енестроса, Луїс Венегас де** (1519–1570), композитор, Іспанія

**Енецька мова**, заст. енейсько-самодейська мова, мова північно-самодійської підгрупи самодійської групи мов, поширена на правому березі р. Єнісей на Таймирському півострові, Росія

**Енєсв, Тимур Магомєтович** (1924), математик та фахівець із систем управління, автор фундаментальних праць в області теоретичної і прикладної космонавтики і космогонії, академік РАН (1992), Росія

**Ензими** (ферменти), каталізатори білкової природи, що утворюються і функціонують у всіх живих організмах

**Ензимологія**, розділ біохімії, що вивчає ферменти

**Ензоотія**, спалах інфекційної хвороби тварин у певній місцевості

**Енігма**, різновид портативних електромеханічних роторних шифрувальних машин, що використовувалися для шифрування і дешифрування секретних повідомлень з 1920-х

**Енімелз** (Enimelz), рок-гурт, Велика Британія

**Еніс, Айген Решард** (1909–1984), письменник, журналіст, Туреччина

**Еніф**, зірка у сузір'ї Пегаса

**Енкарнасьон**, місто у Парагваї, 77 тис. мешканців, осередок української діаспори

**Енкаустика**, живопис восковими фарбами, що застосовується в декоративному оздобленні будівель

**Енке, Йоганн Франц** (1791–1865), астроном, Німеччина

**Енкефаліни**, гормони середньої долі гіпофізу

**Енкіду**, персонаж шумерської та аркадської міфологічної традиції

**Енкліомен**, явище евфонії живого мовлення, суть якого у зміні інтонації з гострого (високого) тону (акут) на важкий (низький) тон (гравіс). Відоме в риторичі як баритонічне слово

**Енклітика**, ненаголошене слово, яке стоїть після наголошеного, утворюючи з ним одну акцентуаційну одиницю

**Енколпіон**, складаний нагрудний хрест давньокняжої доби

**Енку** (бл. 1632 – 1695), скульптор-монах, відомий своєю дерев'яною скульптурою, що зображає персонажів буддійського пантеону, Японія

**Енліль**, божество шумеро-аккадського пантеону

**Енмешарра**, в шумерській міфології – бог підземного царства

**Енона відображення**, один з найбільш вивчених прикладів динамічних систем, які проявляють хаотичну поведінку

**Ено-Пельтрі, Роберт** (1881–1957), авіаконструктор та фахівець з теоретичної космонавтики, Франція

**Енотера** (Oenothera), рід рослин родини онагрових

**Енофтальм**, переміщення очного яблука в глибину зіничної порожнини

**Енріке Португальський** (1512–1580), король (1578–1580) та примас (1564–1580) Португалії

**Енрікес Уренья, Макс** (1886–1968), письменник, поет та дипломат, Домініканська Республіка

**Енрікес Уренья, Педро** (1884–1946), філолог, публіцист та педагог, Домініканська Республіка

**Енріко, Робер** (1931–2001), кінорежисер та сценарист, Франція

**Енрякудзі**, буддистський монастир в Японії, заснований у 788

**Енсіна, Хуан дель** (1468–1529), драматург, поет і композитор, Іспанія

**Енсор, Джеймс** (1860–1949), живописець, предтеча експресіонізму, Бельгія

**Ентада** (Entada), рід рослин родини бобових

**Ентазис**, 1) нерівномірність зміни діаметра колони за висотою; потоншення по особливій кривій лінії, що починається від однієї третини низу колони і продовжується до шийки капітелі; 2) незначне потовщення колони в напрямі нижньої її частини

**Ентальпія**, в біологічних системах – стан термодинамічної системи

**Ентелехія**, 1) внутрішня мета руху у Аристотеля; 2) життєва сила, що її припускають у філософії віталізму

**Ентелодони** (Entelodon), вимерлі парнокопитні

**Ентеральна нервова система**, частина периферичної нервової системи, яка знаходиться у шлунково-кишковому тракці

**Ентерит**, запалення тонкого кишковика

**Ентеробактерії**, бактерії кишковика

**Ентеробактеріози**, група інфекційних хвороб бджіл

**Ентеробіоз**, захворювання людини, що викликається го-стриком

**Ентеровіруси**, віруси з родини пікорнавірусів, які потрапляють в організм через шлунково-кишковий тракт

**Ентероколіт**, запалення тонкого і товстого кишковика

**Ентероморфа азовська** (Enteromorpha maeotica), вид водоростей родини ульвових внесений до Червоної книги України

**Ентероптоз**, спланхноптоз, опущення внутрішніх органів

**Ентеросептол**, лікарський препарат

**Ентероцель**, вторинна порожнина, що виникла як випин кишечника

**Ентероцити**, загальна назва ряду клітин епітелію кишечника

**Ентерпрайз**, авіаносець ВМС, США

**Ентимема**, скорочений силлогізм

**Енто...**, частина складних слів, що означає «внутрішній»

**Ентогнатні** (Entognatha), первинні комахи

**Ентодерма**, один із зародкових листків, що формується в процесі ембріогенезу



**Ентодонтіві** (Entodontales), родина мохів порядку гіпнобрієвих

**Ентоїкія**, знаходження одного організму (ентойка) в тилі іншого (хазяїна)

**Ентолома смердюча**, рожевопластинник смердючий (*Entoloma nidorosum*), вид грибів родини ентоломових, внесений до Червоної книги України

**Ентомо...**, частина складних слів, що означає «комаха»

**Ентомози**, група хвороб, що викликаються комахами або їх личинками

**Ентомологічне товариство українське**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Ентомологія**, наукова дисципліна, що вивчає комах

**Ентомологія ветеринарна**, розділ ветеринарії, що розробляє заходи лікування тварин від хвороб, спричинених впливом на них шкідливих комах (ентомози тварин)

**Ентомологія лісова**, розділ ентомології, що вивчає комах-шкідників і переносників збудників хвороб лісових культур і розробляє заходи боротьби з ними

**Ентомологія сільськогосподарська**, розділ ентомології, що вивчає комах-шкідників і переносників збудників хвороб культурних рослин і розробляє заходи боротьби з ними

**Ентомофаги**, організми, які їдять комах

**Ентомофілія**, комахоzapилення

**Ентомофтора** (*Entomophthora*), рід грибів родини ентомофторових

**Ентомохорія**, поширення насіння та діаспор комахами

**Ентоні, Сьюзен Браунелл** (1820–1906), громадська діячка, представниця феміністичного руху, США

**Ентре-Ріос**, провінція Аргентини

**Ентропійний аналіз у соціології**, розгляд соціальних об'єктів як систем з огляду на їх упорядкованість (порядок-хаос)

**Ентропія**, 1) міра енергії у термодинамічній системі, яка не може бути використана для виконання роботи; 2) міра невизначеності ситуації, яка залежить від кількості знаків у коді й імовірності їх появи у тексті; 3) одиниця виміру біологічної варіативності

**Ентропія інформаційна**, міра невизначеності, оцінювана кількістю інформації на символ повідомлення

**Ентропія повідомлення**, спрощення частини інформації на шляху від мовця до слухача

**Ентропія соціальна**, ступінь відхилення соціальної системи або її підсистем від еталонного стану, коли відхилення виявляється в зниженні рівня організації, ефективності функціонування, темпів розвитку системи

**Енурез**, втрата здатності регулювати сечовиділення

**Енхансер**, коротка послідовність ДНК (розміром 50–100 п.н.), яка впливає на ефективність експресії генів

**Енцелад**, шостий за розмірами супутник Сатурна, що має найбільшу відбивну здатність у Сонячній системі

**Енценсбергер, Ганс Магнус** (1929), поет, письменник, перекладач, видавець, громадський діяч, Німеччина

**Енцефаліт**, запалення оболонок головного мозку

**Енцефалітозоони** (*Encerphalitozoon*), мікроспоридії, що вражають мозок кролів

**Енцефалографія**, вивчення електричної активності мозку

**Енцефаломаліяція** (розм'якшення мозку), розм'якшення ділянки головного мозку внаслідок запалення або крововиливу

**Енцефаломієліт**, запалення оболонок головного і спинного мозку

**Енцефалопатії губчасті**, захворювання мозку ссавців і людини, що їх викликають пріони

**Енцефалопатія губчатопоподібна**, інфекційна хвороба великої рогатої худоби

**Енцикліка**, письмове звернення папи римського до всіх католиків або до віруючих якоїсь однієї країни з релігійними або політичними настановами

**Енциклопедисти**, група французьких мислителів, науковців, письменників та митців 18 ст. очолювана Д. Дідро

**Енциклопедичних досліджень інститут НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Енциклопедія**, довідкове видання, зведення основних відомостей з однієї чи усіх галузей знання та практичної діяльності, викладених у коротких статтях, розташованих за алфавітом їхніх назв або в систематичному порядку

**Енциклопедія або Тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел**, енциклопедична праця епохи Просвітництва

**Енциклопедія сучасної України**, багатотомне енциклопедичне видання (алфавітна енциклопедія) про Україну у всіх вимірах від початку 20 ст. до сьогодення

**Енциклопедія українознавства**, фундаментальна праця з україністики, створена під егідою Наукового Товариства ім. Шевченка у Європі у 1949–1989

**Енциклопедія універсальна**, енциклопедія, що охоплює все коло знань про світ і людину

**Енци**, кочовий народ, що проживає у пониззі Снісею, Росія

**Ео...**, частина слова, що означає попередній, початковий

**Еоакантоцефали** (*Eoacanthocephala*), клас безхребетних тварин типу акантоцефалів

**Еоантроп**, Пилтаунська людина, фальсифікат викопної людини, відома містифікація

**Еогіпус** (*Eohippus*), рід вимерли коней

**Еозинофіли**, клітини імунної системи, різновид лейкоцитів

**Еозухії** (*Eosuchia*), угруповання тварин класу плазунів

**Еокембрій**, венд, відклади верхнього докембрію, що безпосередньо передують кембрійській системі

**Еол**, персонаж давньогрецької міфології

**Еолійці**, давньогрецьке плем'я

**Еолові острови**, Ліпарські острови, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Італія

**Еолові процеси**, екзогенні геологічні процеси, викликані активністю вітру, що здатний видувати (дефляція) частинки гірських порід, переносити їх на значні відстані

та відкладати, утворюючи еолові відклади або еолові форми рельєфу

**Еолові форми рельєфу**, форми рельєфу, що виникають в результаті діяльності вітру

**Еон**, 1) в пізньоантичному язичництві – персонафікація часу; 2) відрізок часу геологічної історії, протягом якого формувалась еонотема, що об'єднує кілька ер

**Еонотема**, найбільша одиниця загальної (міжнародної) стратиграфічної шкали; відклади, що утворилися протягом еону

**Еос**, в грецькій міфології – богиня вранішньої зорі

**Еоцен**, середня геологічна епоха палеогенового періоду

**Еоценова епоха і еоценовий відділ**, геологічна епоха палеогенового періоду

**Епей**, персонаж грецької міфології, будівничий Троянського коня

**Епендима**, епітеліальна мембрана, що вистилає стінки шлуночків мозку

**Епентеза**, поява у слові додаткового звуку неетимологічного звуку, букви або складу

**Епі...**, частина складних слів, що вказує на знаходження поверх чогось, перед чимось або біля чогось

**Епібіоз**, поселення одних організмів на поверхні інших

**Епібласт**, зовнішній шар клітин у амніот

**Епіблема**, поверхнева всмоктувальна тканина кореня

**Епіболія (обростання)**, один із способів гастрюляції

**Епігамія**, епітокія, право шлюбу у Давній Греції

**Епігенез**, вчення про зародковий розвиток організмів

**Епігонство**, наслідувальне, реплікативне відтворення знань, що не має розвитку

**Епігравет**, епоха пізнього палеоліту

**Епіграма**, лаконічний поетичний жанр сатиричного, дошкульного, дотепного змісту

**Епіграф**, цитата, короткий уривок з твору відомого автора або афоризм, який вміщується перед літературним твором чи його частиною

**Епіграфіка**, допоміжна історична та філологічна дисципліна, що вивчає стародавні написи, вирізьблені на твердих матеріалах (каміні, метал тощо)

**Епідеміологія**, наука і розділ медицини, які вивчають механізми розповсюдження хвороб, і визначають частоту хвороб у певних регіонах або серед тих чи інших груп населення

**Епідемія**, ситуація, коли збудник певного інфекційного захворювання заражує велику і швидко зростаючу кількість людей або тварин

**Епідерміс**, один з типів тканин тварин

**Епідермофітія**, інфекційне захворювання, що його викликають гриби Epidermophyton

**Епідигматика**, один із трьох аспектів системного вивчення лексики, який визначається асоціативно-дери́ваційними зв'язками між словами за формою і за змістом

**Епідигматичні зв'язки**, асоціативно-дери́ваційні зв'язки між словами за формою і за змістом

**Епідидиміт**, запалення епідидимуса (частини яєчка в чоловіків)

**Епідот**, мінерал, складний силікат кальцію, алюмінію і заліза острівної будови

**Епізод**, 1) одна з подій, відносно самостійний компонент сюжету в епічному, ліро-епічному та драматичному творі, органічна ланка в його загальній системі та композиції; 2) у журналістиці – одна з основних композиційних одиниць медіатексту (зокрема сценарію)

**Епізоотія**, поширення інфекційної хвороби на значній території або акваторії

**Епізоотологія**, наука, що вивчає об'єктивні закономірності виникнення, поширення і згасання інфекційних хвороб с.-г. тварин

**Епик, Григорій Данилович** (1901–1937), письменник, перекладач, публіцист, Україна

**Епікантус**, складка верхньої повіки у внутрішньому куті ока

**Епікард**, зовнішній шар стінки серця

**Епікардит**, запалення епікарду

**Епікотиль**, частина стебла у проростків рослин

**Епікриз**, коротке резюме історії хвороби, яке пишеться під час одужання або смерті хворого

**Епіктет** (50–138 н. е.), філософ, представник пізнього стоїцизму, Стародавня Греція

**Епікур** (341–270 до н. е.), філософ, основоположник епікурейства, Стародавня Греція

**Епікурейство**, моральне вчення, що виходить із етичних ідей давньогрецького філософа Епікура, за яким найвищі моральні чесноти досягаються у стані блаженства

**Епілепсія**, різновид психозів, який характеризується виникненням судомин і (без лікування) психотичними змінами особистості

**Епілог**, заключна частина художнього або документального твору, що розповідає про події, які відбулися після завершення розв'язки

**Епіляція**, процедура щодо усунення волосся із шкірних покривів

**Епіменід** (7–6 ст. до н. е.), жрець і провидець, представник передфілософської традиції, епічний поет, Стародавня Греція

**Епімерази**, ферменти класу ізомераз

**Епіметей**, персонаж грецької міфології

**Епімона**, фігура висловлення, в якій для підсилення якогось елемента думки затримується мовлення і на ньому концентрується увага (за допомогою паузи)

**Епіморфоз**, відростання втраченого органу від поверхні рани

**Епінастія**, рухи листя, пелюсток і інших органів рослин в результаті швидшого зростання верхньої сторони органу

**Епінус, Франц Ульріх Теодор** (1724–1802), фізик, астроном та математик, Німеччина – Росія

**Епіорніс**, вимерлий гігантський птах

**Епір та Західна Македонія**, децентралізована адміністрація Греції

**Епісилогізм**, силогізм, що є складовою частиною полісилогізму

**Епістаз**, один з видів взаємодії неалельних генів

**Епістема**, одне з базових понять «археології свідомості» М. Фуко, культурно-пізнавальне апріорі, що визначає умови можливості розгортання певної культури, спосіб мислення в межах певної епохи

**Епістемологія**, філософсько-методологічна дисципліна, що досліджує знання як таке, його будову, структуру і розвиток

**Епістемологія еволюційна**, напрям у сучасній епістемології, відповідно до якого когнітивні здатності людини залежать від біологічної еволюції

**Епістемологія політична**, інноваційна субдисципліна в сучасній системі політичних наук, яка окреслює теоретичний статус та предметну специфіку політичного знання

**Епістологія**, наука, яка вивчає типи і види особистих листів древнього світу і середніх віків

**Епістолографія**, особливий жанр давньогрецької і римської літератури, найдавнішими зразками якого є листи Ісократу, Платона, Демосфена

**Епістолярії**, листи, послання, звернення письменників, громадських і культурних діячів, що мають художню, публіцистичну та пізнавальну цінність

**Епістолярна форма**, своєрідна манера написання художніх, публіцистичних та інших творів у вигляді листів або послань

**Епістрофа**, стилістична фігура повторення слова чи вислову

**Епістрофей**, другий шийний хребець

**Епітаксія**, процес нарощування на пластину (основу) монокристалічного шару епітаксійної плівки (ЕП), який повторює структуру пластини і її кристалографічну орієнтацію

**Епіталама**, жанр давньогрецької лірики, весільна пісня

**Епіталамус**, надбугорна область проміжного мозку

**Епітафія**, надмогильний напис, віршований чи прозовий

**Епітеліальна тканина**, епітелій, шар клітин, що вистилає поверхню і порожнини тіла

**Епітеліально-м'язові клітини**, клітини, які утворюють основну масу тіла кишковопорожнинних тварин

**Епітелій миготливий**, тип епітеліальної тканини

**Епітелій перитонеальний**, епітеліальні клітини очеревини

**Епітема**, сильне почервоніння шкіри, викликане розширенням капілярів

**Епітет**, художнє означення, що увиразнює образ

**Епітет гомерівський**, поетичне означення, характерне для епосу Гомера, являє собою складне слово, що характеризує персонажа чи явище

**Епітокія**, епігамія, пелагічна стадія у деяких багатощетинкових червів

**Епітроп**, фігура думки, за якої нібито приймають позицію суперника, щоб потім аргументовано її спростувати

**Епіфауна**, прикріплені або малорухливі водні донні безхребетні

**Епіфеномен**, «додаток до феномена», супутнє явище, що не чинить жодного впливу на інші явища; у теорії епіфеноменалізму свідомість є епіфеноменом

**Епіфеномен культурний**, явище, що слідує за культурним зразком

**Епіфеноменалізм**, теорія філософії свідомості, відповідно до якої свідомість не впливає на зовнішні щодо неї явища

**Епіфіз (залоза)**, шишкоподібне тіло, залоза проміжного мозку хребетних

**Епіфіз (кістки)**, кінцеві частини трубчастої кістки

**Епіфіли**, рослини, що оселяються на листках інших рослин

**Епіфіліум** (Epiphyllum), рід рослин родини кактусових

**Епіфіт**, рослина, яка поселяється на іншій

**Епіфонема**, фігура в риториці, в якій додається пояснення до вище сказаного

**Епіфора**, повторення звуків у кінці слів суміжних мовних одиниць

**Епіфрагма**, плівка із застиглого слизу у молюсків

**Епіхарм** (бл. 550–460 до н. е.), поет, комедіограф і філософ, Стародавня Греція

**Епіхейрема**, складноскорочений силогізм у логіці

**Епіцентр**, точка на поверхні Землі або відразу над нею під областю локалізації деякого явища, що впливає на поверхню Землі (вибуху, землетрусу тощо)

**Епіциклоїда**, плоска замкнута крива лінія, описувана фіксованою точкою кола, що котиться без ковзання по зовнішній стороні

**Еплтон**, **Едвард Віктор** (1892–1965), фізик, Нобелівська премія з фізики (1947), Велика Британія

**Еполети**, наплічні знаки розрізнення військового звання на військовій формі, що практично вийшли із використання

**Епона**, в міфології кельтів Галлії – богиня

**Епонім**, особа, від імені якої походить назва народу, країни, міста, місцевості тощо

**Епопея**, літературний жанр, розлогий епічний, монументальний твір

**Епос**, літературний рід, також узагальнена назва для епічних текстів

**Епос про Гільгамеша**, пам'ятка літератури давнього Шумера (22 ст. до н. е.)

**Епоха**, виокремлений історичний, культурний і т. п. період

**Еппл**, Apple Inc., комп'ютерна компанія, створена 1967 Стівом Джобсом, Стівеном Возняком та Рональдом Уейном

**Епсилон-окіл**,  $\epsilon$ -окіл, множина, кожна точка якої віддалена від даної множини менш, ніж на довільне фіксоване число, яке позначається грецькою літерою епсилон

**Епсілон Візничого**, Алмааз, Мааз, Ал Маз, зірка у сузір'ї Візничого

**Епсілон Кіля**, Авіор, зірка у сузір'ї Кіля

**Епсоміт**, мінерал класу сульфатів, типовий мінерал евапоритів

**Елт**, **Джером** (1949), астронавт, США

**Епуніт**, міжнародна грошова одиниця, золотий вміст якої становить еквівалент долара США

**Епштейн, Жан** (1897–1953), кінорежисер, Франція

**Епштейн, Пауль Софус** (1883–1966), фізик, США

**Епюра**, графічне зображення, що відображає зміну якогонебудь зусилля або напруги уздовж певної осі елемента, подане у відповідному масштабі

**Ера**, 1) хронологічний період; 2) проміжок часу геологічної історії протягом якого сформувалась ератема

**Ера космічна**, ера історії людства, пов'язана з початком вивчення і освоєння космічного простору безпілотними й пілотованими космічними апаратами, розпочалася 1957

**Еразм Роттердамський** (1469–1536), письменник-гуманіст, мислитель епохи Пізнього Відродження, Нідерланди

**Ератема**, 1) одиниця стратиграфічної шкали, підпорядкована еонотемі; 2) відклади, які утворилися протягом ери геологічної

**Ератосфен Кіренський** (276–194 до н. е.), математик, астроном, географ та поет, Стародавня Греція

**Ератосфенове решето**, простий стародавній алгоритм знаходження всіх простих чисел менших деякого цілого числа  $n$

**Ерб, Дональд** (1927–2008), композитор, США

**Ербах, Крістіан** (1568–1635), композитор, Німеччина

**Ербен, Карел Яромір** (1811–1870), письменник, поет, перекладач, фольклорист та літературознавець, Чехія

**Ербен, Огюст** (1882–1960), живописець, Франція

**Ербій**, хімічний елемент, символ – Er, атомний номер – 68

**Ерве де Сен-Дені, Марі-Жан-Леон** (1822–1892), синолог, завідувач кафедри китайської мови Коллеж де Франс, Франція

**Ерве, Флорімон** (1825–1892), композитор, диригент, Франція

**Ерг (у географії)**, дюнне море, піщане море, арабська назва піщаних масивів північної Африки, для яких характерна наявність барханів, дюн, літаючих пісків, солончаків, а також незначна наявність або повна відсутність рослинного покриву

**Ерг (у фізиці)**, одиниця роботи та енергії

**Ергард, Людвіг** (1897–1977), економіст, Німеччина

**Ергарт, Амелія Мері** (1897–1937), льотчиця, популяризатор авіації, кумир раннього феміністичного руху, США

**Ергастичні речовини**, речовини, які виникають у процесі життєдіяльності протопласта

**Ергастоплазма**, внутрішньоклітинний органіод

**Ергодична гіпотеза**, припущення про те, що динамічна багаточастинкова система при своїй еволюції з часом побуває в усіх можливих мікроскопічних станах з однаковою ймовірністю

**Ергодична теорема**, теорема, що встановлює умови, за яких середні (за часом) значення певного процесу прямують до математичного сподівання

**Ергодична теорія**, спеціальна властивість деяких динамічних систем, що полягає в тому, що в процесі еволюції

майже кожен стан з певною вірогідністю проходить поблизу будь-якого іншого стану системи

**Ергодичність**, спеціальна властивість деяких змінних (динамічних) систем у процесі еволюції проходити як завгодно близько від усіх наперед заданих станів

**Ергокальциферол**, біохімічний попередник вітамінів В

**Ергометр**, прилад для виконання і вимірювання дозованої механічної роботи

**Ергонімія**, група власних назв, до якої входять найменування заводів, фабрик, товариств, установ, магазинів, вузів, театрів, фірм тощо

**Ергономіка**, наукова дисципліна, що вивчає функціональні можливості людини в трудових процесах, виявляє можливості та закономірності створення оптимальних умов для високопродуктивної праці і забезпечення необхідних зручностей

**Ергостерин** (провітамін Д-2), біохімічний попередник вітаміну D-2, який виробляється клітинами грибів, зокрема грибів з роду *Claviceps*

**Ерготамін**, медичний препарат для лікування мігрені, хімічне похідне від алкалоїдів певних видів грибів

**Ерготизм**, отруєння ріжками – грибами, що паразитують на злаках

**Ерготин**, наркотична речовина, що міститься в ріжках

**Ердеї-Груз, Тібор** (1902–1976), хімік, Угорщина

**Ерделі, Адальберт Михайлович** (1891–1955), живописець, Україна

**Ердельтер'єр**, порода собак

**Ерделянович, Йован** (1874–1944), етнолог, дійсний член НТШ (1925), Сербія

**Ерденко, Михайло Гаврилович** (1885–1940), скрипаль, композитор, педагог, Україна

**Ердеш, Пол** (1913–1996), математик, лауреат багатьох математичних нагород, включаючи премію Вольфа (1984), Угорщина

**Ердман, Аксель** (1814–1869), геолог і мінералог, член (1846) і президент (1868–1869) Шведської АН, Швеція

**Ердман, Дмитро Іванович** (1894–1978), актор та кінорежисер-документаліст, Україна

**Ердман, Йоган Едуард** (1805–1892), філософ, Німеччина

**Ердман, Микола Робертович** (1900–1970), драматург та сценарист, Росія

**Ердоган, Реджеп Таїп** (1954), прем'єр-міністр Туреччини (2003–2014), президент Туреччини з 2014

**Ере, Еммануель** (1705–1763), архітектор, Франція

**Еребру**, лен Швеції

**Еребус**, діючий вулкан на півострові Росса в Антарктиді, 3794 м

**Ередіа, Жозе Марія де** (1842–1905), поет, Франція

**Ередіа, Хосе Марія** (1803–1839), поет, основоположник латиноамериканського романтизму, Куба

**Ерекція**, збудження статевих органів

**Еремур кримський** (*Eremurus tauricus*), вид судинних рослин родини асфodelових, внесений до Червоної книги України



**Еремур показний** (*Eremurus spectabilis*), вид судинних рослин родини асфodelових, внесений до Червоної книги України

**Еремурус** (*Eremurus*), рід рослин родини асфodelєвих

**Еренберг, Крістіан Готфрід** (1795–1876), геолог, природознавець, основоположник мікропалеонтології, Німеччина

**Еренбург, Ілля Григорович** (1891–1967), письменник, публіцист, Україна – Франція – Росія

**Еренфест, Пауль** (1880–1933), фізик, Австрія – Нідерланди

**Ересунн**, протока між островом Зеландія (Данія) і Скандинавським півостровом (Швеція), одна з данських проток, що з'єднує Балтійське та Північне моря

**Еретизм**, підвищена нервово-психічна збуджуваність

**Ерехтейон**, пам'ятка давньогрецької архітектури (421–406 до н. е.) на Акрополі в Афінах

**Ерешкігаль**, божество шумеро-аккадського пантеону

**Ерзя** (ерзяни), етнічна група мордві

**Ерзянська мова**, ерзя-мордовська мова, мова мордовської групи фінно-волзької сім'ї мов

**Еризипелойд**, бешиха свиней, інфекційне захворювання бактеріальної природи у домашніх тварин (зокрема свиней) і у людини

**Ерик I** (1055–1103), король Данії (1095–1103)

**Ерик II** (1268–1299), король Норвегії (1280–1299)

**Ерик II Бйорнсон** (?–?), король Швеції (805–810)

**Ерик II Пам'ятливий** (1100–1137), король Данії (1134–1137)

**Ерик III** (?–?), король Швеції (810–829)

**Ерик III Ягня** (1120–1146), король Данії (1137–1146)

**Ерик IV Емундсен** (?–?), король Швеції (855–882)

**Ерик IV Пловпеннінг** (1216–1250), король Данії (1241–1250)

**Ерик IX Святий** (бл. 1120–1160), король Швеції (1150–1160)

**Ерик V Кліппінг** (1259–1286), король Данії (1259–1286)

**Ерик V Рингсон** (?–бл. 950), король Швеції (940–950)

**Ерик VI Менвед** (1274–1319), король Данії (1286–1319)

**Ерик VI Сегерселль** (945–995), король Швеції (970–995) та Данії (992–993)

**Ерик VII Стенкілсон** (?–1067), король Швеції (1066–1067)

**Ерик VIII Погання** (?–?), король Швеції (1066–1067)

**Ерик X Кнутсон** (1180–1216), король Швеції (1208–1216)

**Ерик XI Шепелявий** (1216–1250), король Швеції (1222–1229, 1234–1250)

**Ерик XII Магнусон** (1339–1359), король Швеції (1356–1359)

**Ерик XIV** (1533–1577), король Швеції (1560–1569)

**Ерик Померанський** (1382–1459), король Норвегії (як Ерик III; 1389–1442), Данії (як Ерик VII; 1396–1439) та Швеції (як Ерик XIII; 1396–1439)

**Ерика, верес** (*Erica*), рослина родини вересових

**Ериксен, Томас Гайленд** (1962), соціальний антрополог, Норвегія

**Еріксон, Ерік Гомбургер** (1902–1994), психолог та психоаналітик, США

**Еристика**, 1) мистецтво суперечки, полеміки у межах певного ступеня згоди між опонентами щодо теми дискусії або утвердження власного погляду, концепції, незважаючи на позицію протилежної сторони; 2) наука, яка вивчає методи й прийоми ведення дискусій, полеміки

**Еритема**, почервоніння шкіри

**Еритразма**, захворювання шкіри інфекційного (бактеріального) походження

**Еритрея**, держава у Східній Африці

**Еритробласт**, проміжна форма розвитку червоних кров'яних тілець

**Еритробласти**, незрілі форми еритроцитів

**Еритроміцин**, лікарський препарат, антибіотик

**Еритроній собачий зуб** (*Erythronium dens-canis*), вид судинних рослин родини лілійних, внесений до Червоної книги України

**Еритроцити**, клітини крові, що містять дихальний пігмент гемоглобін

**Еритроцитів зсідання**, біологічна реакція

**Ері**, озеро у системі Великих озер в Північній Америці

**Ері канал**, каналізований водний шлях на північному сході США (штат Нью-Йорк), що зв'язує систему великих озер з Атлантичним океаном через річку Гудзон

**Еріда**, в грецькій міфології – персоніфікація розбрату

**Ерідан**, сузір'я південної півкулі неба

**Еріка** (*Erica*), рослина родини вересових

**Ерінї**, в грецькій міфології – богині помсти

**Еріоботрія** (*Eriobotrya*), рід близько десяти видів великих вічнозелених кущів і малих дерев родини розових

**Еріокаулонові** (*Eriocaulaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконоговітх

**Еріставі, Георгій** (1811–1864), письменник та драматург, Грузія

**Еріставі, Давид** (1847–1890), драматург та театральний режисер, Грузія

**Еріставі, Дмитро** (1931), графік та плакатник, Грузія

**Еріставі, Рафаель** (1824–1901), поет, перекладач і фольклорист, Грузія

**Еріставі-Хоштарія, Анастасія** (1868–1951), письменниця, Грузія

**Ерітрин**, мінерал класу арсенатів

**Еріхтоній**, персонаж грецької міфології

**Еркенчо**, музичний інструмент

**Еркер**, 1) виступ у зовнішній стіні будинку у вигляді ліхтаря; 2) напівкруглий чи багатогранний виступ у стіні, який оснащений вікнами і проходить через кілька поверхів; 3) передня закрита частина приміщення, яка виступає із площини фасадної стіни будинку

**Еркін, Ульві Кемаль** (1906–1972), композитор, Туреччина

**Еркманн, Еміль** (1822–1899), письменник, Франція

**Ерл**, титул вищої аристократії англосаксонської Британії (11 ст.)

**Ер-лан**, в пізній китайській народній міфології – одне з божеств води, дамб, яке захищає людей від повеней

**Ерлангенська програма**, єдиний підхід до визначення різних геометрій з точки зору групи перетворень

**Ерлангер, Джозеф** (1874–1965), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1944)

**Ерлебах, Філіпп Генріх** (1657–1714), композитор, Туреччина

**Ерленмейєр, Еміль** (1825–1909), хімік, Німеччина

**Ерлінг I** (?–1207), король Норвегії (1204–1207)

**Ерліфт**, пристрій для піднімання крапельної рідини стиснутим повітрям, змішаним з нею

**Ерліх, Євген** (1862–1922), правознавець, один з організаторів товариства з досліджень «живого права» у Чернівцях Україна – Австрія

**Ерліх, Пауль** (1854–1915), імунолог, бактеріолог та хімік, основоположник хіміотерапії, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1908), Німеччина

**Ермес**, французький Дім моди, заснований у 1837, що спеціалізується на виготовленні готового одягу, парфумерії, шкіряних виробів

**Ерміт, Шарль** (1822–1901), математик, Франція

**Ермітаж**, музейний комплекс художнього та культурно-історичного спрямування у Санкт-Петербурзі (Росія), діє з 1764

**Ермітова форма**, вираз, яким задається квадрат довжини вектора в комплексному лінійному просторі

**Ермлер, Фрідріх Маркович** (1898–1967), кінорежисер та сценарист, Гран-прі Каннського кінофестивалю (1946), народний артист СРСР (1948), Сталінська премія (1941, 1946, 1951), Білорусь – Росія

**Ермосільо, Хайме Умберто** (1942), кінорежисер, Мексика

**Ермосілья Альварес, Карлос** (1905–1991), графік та живописець, Чилі

**Ернандес, Мігель** (1910–1942), поет та драматург, Іспанія

**Ернандес, Хосе** (1834–1886), письменник, Аргентина

**Ернандес, Хуан Орландо** (1968), президент Гондурасу з 2014

**Ернандієві** (Hernandiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лавроцвітих

**Ернст, Генріх Вільгельм** (1814–1865), скрипаль, композитор, Австрія

**Ернст, Макс** (1891–1976), живописець, скульптор, представник дадаїзму та сюрреалізму, Німеччина

**Ернст, Ріхард Роберт** (1933), хімік, Нобелівська премія з хімії (1991), Швейцарія

**Ернст, Федір Людвігович** (1891–1942), історик та мистецтвознавець, Україна

**Ернстер, Ларс** (1920–1998), хімік, біохімік, Угорщина

**Еро де Сешель, Марі Жан** (1759–1794), правознавець, діяч Великої французької революції, Франція

**Еро, Жан-Марк** (1950), прем'єр-міністр Франції (2012–2014)

**Ерозія**, руйнування та розмив гірських порід і ґрунтів текучими водами

**Ерозія глибинна**, ерозія вертикальна, поглиблення водним потоком свого русла

**Ерозія лінійна**, розмив ґрунтів і підстилюючих їх гірських порід постійними і тимчасовими водотоками

**Ерозія соціальна**, процес розхищення і розмивання усталених у суспільстві організаційних структур, соціальних зв'язків і відносин, норм поведінки, цінностей, форм життєдіяльності

**Ерос**, 1) астероїд; 2) міфологічне втілення кохання; 3) позначення сексуального інстинкту, інстинкту життя і самозбереження

**Еротика**, передача в мистецтві переживань і фантазій, пов'язаних з сексуально-чуттєвими переживаннями людини

**Еротичні культи**, система реліг. вірувань і обрядів, пов'язаних з міжстатевими стосунками

**Еротоманія**, психічний розлад, для якого характерне постійне підвищення статевого потягу до осіб, які можуть і не бути сталими статевими партнерами хворого

**Ерра**, в аккадській міфології – бог війни та чуми

**Ерраїс-Комас, Анхель** (1907–1976), поет і перекладач, Іспанія

**Еррера, Фернандо де** (1534–1597), поет, Іспанія

**Еррера, Франсіско де (молодший)** (1622 або 1627–1685), живописець, Іспанія

**Еррера, Франсіско де (старший)** (1576 або 1590–1656), живописець, вчитель Веласкеса, Іспанія

**Еррера, Хуан Батіста де** (1530–1597), архітектор і скульптор, найбільш значний майстер іспанського Ренесансу, засновник стилю ерререско, Іспанія

**Еррера-і-Рейссіг, Хуліо** (1875–1910), поет, Уругвай

**Ерререско**, стиль в архітектурі і мистецтві Іспанії кінця 16 – першої половини 17 ст.

**Ерріо, Едуар** (1872–1957), прем'єр-міністр Франції (1924–1925, 1926 та 1932)

**Ер-Ріяд (місто)**, місто, столиця Саудівської Аравії

**Ер-Ріяд (провінція)**, провінція Саудівської Аравії

**Ерроу, Кеннет Джозеф** (1921), економіст, Нобелівська премія з економіки (1972), США

**Ерсілья-і-Сун'їга, Алонсо де** (1533–1594), поет, Іспанія

**Ерсой, Мехмет Акіф** (1873–1936), поет, ветеринар, педагог, просвітник та перекладач Корану, Албанія

**Ерстед**, одиниця напруженості магнітного поля

**Ерстед, Ганс Крістіан** (1777–1851), фізик, Данія

**Ерстедметр**, магнітометр, прилад для вимірювання характеристик магнітного поля і магнітних властивостей матеріалів

**Ертебелле культура**, північноєвропейська субнеолітична культура (6–4 тис. до н. е.) з центром у південній Скандинавії, генетично споріднена з культурами північної Німеччини і Нідерландів

**Ертль, Гергард** (1936), хімік, Нобелівська премія з хімії (2007), Німеччина

**Еру, Поль** (1863–1914), інженер-хімік, винахідник електрометалургії, Франція

**Ерудиція**, глибокі всебічні знання, широка поінформованість, що виникає в результаті освіти, систематичного читання та осмислення літературних та інших джерел

**Ерупція**, вибух вулкану, виверження на поверхню землі лави і вулканічного попелу, газів і пари; спалах на сонці, що має вигляд яскравих точок на тлі фотосфери

**Ерфуртський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Ерфурт (Німеччина) з 1392

**Ерцгерцог**, титул, що використовується виключно членами австрійського монаршого дому Габсбургів

**Еса де Кейрош, Жозеф Марія** (1845–1900), письменник, класик реалізму, Португалія

**Есадзе, Реваз** (1934), кінорежисер, Грузія

**Есакі, Лео** (1925), фізик, Нобелівська премія з фізики (1973), Японія – США

**Есакія, Леонард** (1890–1969), актор, кінорежисер, Грузія

**Есе**, есей, літературний та публіцистичний жанр, невеличкий за обсягом прозовий текст, присвячений міркуванням з конкретного приводу

**Есеїстика**, сукупність текстів у жанрі есею, об'єднаних певною ознакою (авторством, тематикою тощо), також – галузь літературознавства, що вивчає есеї

**Есенціалізм**, філософська настанова, відповідно до якої є вічні й незмінні характеристики чи основи речей (їхні сутності), що і мають бути предметом пізнання

**Ескадра**, оперативно-тактичне формування у військово-морському флоті

**Ескадрена швидкість**, призначена командиром (флагманом) швидкість кораблів з'єднання (групи) при їх спільному плаванні

**Ескадрилья**, основний тактичний підрозділ у військово-повітряних силах

**Ескалатор**, конвеєр у вигляді сходинок, що складаються при виході

**Ескалація**, розширення, нарощування (озброєнь і т. п.), поступове посилення, поширення (конфлікту і т. п.), загострення (положення і т. п.)

**Ескалонієві, ескалонієві** (Escalloniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ескалонієцвітих

**Ескапізм**, соціальне явище в сучасному суспільстві, суть якого полягає в прагненні індивіда або частини соціальної групи відійти від соціальної дійсності загальноприйнятих стандартів і норм суспільного життя у світ соціальних ілюзій або в сферу псевдодіяльності

**Ескарп**, 1) крутий уступ або обрив, який розділяє ділянки з пологим нахилом земної поверхні; 2) фортифікаційна споруда

**Ескель**, залізо-кам'яний метеорит вагою 1,5 т, знайдений у 1951 поблизу м. Ескель, Аргентина

**Ескіз**, 1) технічний малюнок, виконаний від руки з дотриманням основних правил креслення і містить всі дані для виготовлення зображуваних предметів; 2) попередній на черк малюнка, картини або частини її

**Ескі-Кермен**, історична пам'ятка, городище в Криму

**Ескімоси**, група народів, що традиційно населяють заполярні райони східного Сибіру (Російська Федерація), Аляски (США), Канади і Гренландії (Данія)

**Ескімосів міфологія**, міфологічні уявлення ескімосів

**Ескімоська мова**, мова ескімосо-алеутської групи мов

**Ескімосько-алеутські мови**, генетично ізольована сім'я мов, яку умовно включають до палеоазійських мов

**Ескіроль, Жан-Етьєн** (1772–1840), лікар, психіатр, автор першого в історії наукового посібника з психіатрії, Франція

**Ескішехір**, місто у Туреччині, 800 тис. мешканців, столиця Османської імперії у 14 ст., осередок кримських татар

**Ескобар, Луїс Антоніо** (1925–1993), композитор, Колумбія

**Ескобар, Педро** (1465–1535), композитор, Португалія

**Ескола, Антс** (1908–1989), актор та співак, Естонія

**Ескола, Пентті** (1883–1964), геолог та петрограф, Фінляндія

**Ескоріал**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-монастирський комплекс 1563–1584, м. Мадрид, Іспанія

**Ескудо**, національна валюта Кабо-Верде, а також – Португалії (до 2002)

**Ескулап**, латинська видозміна грецького імені Асклепій – бога лікування, у сучасній мові – жартівлива назва медика

**Ескулапів полоз** (*Elaphe longissima*), вид змій родини вузжеподібних

**Еснаола, Хуан Педро** (1808–1878), композитор та піаніст, Аргентина

**Еспадон**, спадон, дворучний меч

**Еспандер**, спортивне знаряддя для тренування м'язів

**Еспарто**, 1) трав'янисті рослини з роду ковили (тирси), родини злаків. Поширені на Південному Заході Європи та в Північній Африці; 2) волокнистий матеріал з листків цієї рослини; 3) сорт паперу, виготовлений з цього матеріалу

**Еспарцет** (*Onobrychis*), рід рослин родини бобових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Есперанто**, штучна міжнародна мова

**Еспіноса Медрано, Хуан де** (1629–1688), філософ, письменник, драматург та священник, Перу

**Еспіріту-Санту**, штат Бразилії

**Еспла, Оскар** (1889–1976), композитор, Іспанія

**Еспланада**, 1) широка вулиця з алеями, великий відкритий простір заввишки 400–500 м з упорядкованими майданчиками, алеями, квітниками; 2) широка та відкрита простора площа перед укріпленням

**Еспріу, Сальвадор** (1913–1985), поет, письменник, драматург, Іспанія

**Еспронседа, Хосе де** (1808–1842), поет-романтик, Іспанія

**Ессеї**, ессени, релігійна група у Юдеї в епоху Другого Храму (530 до н. е. – 70 н. е.)

**Ессекібо**, річка у Гайані, впадає до Атлантичного океану, 1000 км

**Ессен**, місто у Німеччині, 560 тис. мешканців, культурна столиця Європи у 2010

**Ессонн**, департамент у Франції

**Ес-Сувейра медіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, істерико-архітектурна частина 18 ст. портового міста Ес-Сувейра, Мароко

**Естадіо Сантьяго Бернабеу**, футбольний стадіон у Мадриді, Іспанія, вміщує 85 454 осіб

**Естакада**, 1) наземна або надводна мостова споруда для автомобільних шляхів; 2) споруда, конструктивно аналогічна мосту; 3) пристосування для ремонту автомобіля

**Естамп**, аркушеве образотворче видання, що є відтисненням твору образотворчого мистецтва з друкарської форми, виготовленої живописцем

**Естампі**, музичний жанр, танець

**Естберг, Рагнар** (1864–1945), архітектор, представник національно-романтичного напрямку, Швеція

**Естев, Моріс** (1904–2001), живописець, Франція

**Естезіологія**, вчення про почуття, зокрема про відчуття болю

**Естерази**, група ферментів

**Естерйотланд**, лен Швеції

**Естерхазі-Галанта, Пауль** (1635–1713), композитор, Угорщина

**Естетизація політики**, використання естетичних засобів політико-комунікативного впливу відповідно до естетичних стереотипів сприйняття політичних процесів

**Естетизм в архітектурі**, система поглядів на природу і суть архітектури, що ґрунтується на уявленні про її естетичну сутність

**Естетика**, філософська наука про закономірності художнього освоєння дійсності, про природу мистецтва та його соціальну роль

**Естетика виробнича**, комплекс заходів, спрямованих на естетичну організацію виробничого середовища

**Естетика ландшафтна**, 1) краса місцевості, її привабливість для людини; 2) один з природних ресурсів, необхідних для збереження психічного здоров'я і нормального відпочинку людей

**Естетика музична**, розділ естетики, що вивчає музику як вид мистецтва

**Естетика політична**, концепція й комплекс методологічних підходів, у рамках яких досліджуються процеси і явища, які виникають на межі політичної та естетичної сфер людського буття внаслідок взаємопроникнення й взаємодії цих сфер

**Естетика рецептивна**, розділ естетики, що вивчає життя тексту в часі, його сприйняття в різні періоди, залежність тлумачення від соціокультурної ситуації, естетика діалогу між текстом і читачем

**Естетика технічна**, наукова дисципліна, що вивчає соціально-культурні, технологічні й естетичні проблеми,

методи художнього конструювання гармонійного предметного середовища, що оточує людину

**Естетики категорії**, основні поняття естетичної теорії, духовні моделі естетичної практики, естетичного освоєння світу

**Естивація**, літня сплячка, період деактивації життєвих процесів у тварин

**Естонія**, держава у Північній Європі

**Естонська апостольська православна церква**, автономна православна церква у складі Константинопольського Патріархату

**Естонська література**, сукупність літературних текстів естонською та іншими мовами, писаних естонськими авторами (або які вважали себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Естонська мова**, мова південної групи прибалтійсько-фінських мов, поширений в Естонії, Латвії, Литви, Росії, Швеції, США і Канаді

**Естонський історичний музей**, муніципальний музей м. Таллінн, діє з 1842

**Естонці**, основне населення Естонії

**Естоппель**, правовий принцип, згідно з яким особа втрачає право посилається на будь-які факти в обґрунтування своїх домагань

**Естопсихологічний напрям та метод**, функціонально-естетичний напрям та метод у літературознавстві

**Естрагон** (*Artemisia dracunculus*), вид рослин родини айстрових

**Естрада**, 1) різновид сценічного мистецтва, як окремий жанр так і синтез жанрів; 2) сценічний майданчик для концертних виступів артистів, який відрізняється від сцени відсутністю сценічної коробки з її складним обладнанням

**Естрада Кабрера, Мануель Хосе** (1857–1924), юрист і політик, президент і диктатор Гватемали (1898–1920), Гватемала

**Естрада, Карлос** (1927–2001), актор, Аргентина

**Естради доктрина**, доктрина неформального визнання урядів

**Естрадіол**, стероїдний гормон

**Естрадно-симфонічний оркестр**, симфонічний оркестр, в якому до традиційних інструментів симфонічного оркестру додано синтезатор, бас-гітару та електрогітару, особливий набір ударних інструментів, саксофони

**Естремадура**, автономна спільнота Іспанії

**Естрідж, Філіп Дональд** (1937–1982), розробник персонального комп'ютера IBM PC та його архітектури, США

**Естріол**, стероїдний гормон, один з трьох типів естрогенів – жіночих статевих гормонів

**Естрогени**, група стероїдних гормонів

**Естуарій**, воронкоподібна затока, що звужується до вершини

**Есхатологія**, 1) сукупність релігійних уявлень про кінець світу та остаточну долю людини; 2) теологічна дисципліна у християнстві, що систематизує та викладає ці уявлення відповідно до офіційного вчення церкви



**Есхіл** (525–456 до н. е.), драматург, Стародавня Греція

**ЕТА**, одна з найстаріших терористичних організацій Європи (Країна Басків, Іспанія)

**Етажерка**, промислова інженерна споруда каркасного типу, призначена для розташування технологічного устаткування на різних позначках

**Етазол**, лікарський препарат

**Ета Кіля**, Форамен, зіркова система в сузір'ї Кіля

**Еталон**, засіб вимірювань (або комплекс засобів вимірювань), що забезпечує відтворення і (або) зберігання одиниці, а також передачу її розміру нижчим за повіреною схемою засобам вимірювань і затвердження як еталону в установленому порядку

**Етамін**, зірка у сузір'ї Дракона

**Етамінал-натрій**, Нембутал, лікарський препарат

**Етан**, органічна сполука (C<sub>2</sub>H<sub>6</sub>) класу алканів, безбарвний газ, без запаху, в природі знаходиться у складі природного газу, нафти та ін. вуглеводнів

**Ета Орла**, зірка у сузір'ї Орла

**Етап**, 1) частина шляху, дистанції (наприклад, у спортивній естафеті); 2) відрізок часу, ознаменований якоюсь якісною зміною; 3) у Російській імперії (1822–1917) – відрізок шляху і місце привалу партії арештантів, конвоюваних до місць ув'язнення

**Етагизм**, 1) напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку; 2) офіційна державна політика в міжвоєнній Туреччині; 3) соціологічна теорія

**Етатократія**, 1) абсолютна, беззаперечна влада держави; 2) політика активної та ефективної участі держави в економічному житті, інших сферах суспільного буття, активний вплив на них, орієнтація на всебічний розвиток держави

**Етвеш, Лоранд** (1848–1919), фізик, президент Угорської АН (1889–1919), Угорщина

**Етвуд, Маргарет Еліно́р** (1939), письменниця, Канада

**Етвюш, Петер** (1944), композитор, Угорщина

**Етезії**, постійні (пасатні) помірні або сильні північні та північно-західні сухі вітри, що дмуть над східною частиною середземноморського басейну в бік Африки

**Етекс, П'єр** (1928), комедіограф та клоун, Франція

**Етерифікація**, реакція одержання складних ефірів взаємодією кислот зі спиртами

**Етеріані**, грузинський фольклорний епос, датований приблизно 10–11 ст.

**Етерідж, Джордж** (бл. 1635 – 1691), поет, Велика Британія

**Ет'ємбль, Рене** (1909–2002), письменник та історик літератури, Франція

**Етика**, наука про суть, походження і розвиток моралі; сукупність принципів і норм поведінки, узвичаєних у певному суспільному середовищі або професійній групі

**Етика абсолютна**, абсолютизм етичний, термін, що ним у західній філософії позначають етичні теорії, які проголошують вічність і незмінність моральних понять, норм і принципів

**Етика адміністративна**, сукупність правил і форм поведінки з людьми у службово-посадових взаєминах

**Етика апробативна**, теорії моралі, в яких під добром розуміється те, що схвалено будь-яким авторитетом (богом, моральним почуттям людини, суспільством)

**Етика відповідальності**, філософський напрям, що виник наприкінці 20 – на початку 21 ст., викликаний необхідністю усвідомлення відповідальності за майбутнє

**Етика гетерономна**, етика, виведена з релігійних заповідей, встановлених правових норм, вимоги підпорядкування авторитетам, особистої заінтересованості або вигоди. Протиставляється автономній етиці

**Етика гуманістична**, напрям у філософії, що пов'язаний з визнанням моральної природи людини, моральної самоцінності кожного індивіда

**Етика жива**, Агні-йога, синкретичне релігійно-філософське вчення, яке об'єднує західну окультно-теософську традицію і езотеризм Сходу

**Етика нормативна**, розділ етики, що вивчає зміст понять добра й зла, обов'язку, совісті, відповідальності, честі й гідності

**Етика політична**, наукова дисципліна, що склалася в межах політичної філософії й вивчає вплив моральних принципів, норм і уявлень людей на політику, вплив політики на мораль

**Етика професійна**, сукупність моральних норм, що характеризує поведінку людини у професійній сфері, а також галузь етики, предметом якої є визначення і обґрунтування таких нормативних систем

**Етикет**, норми і правила гідної поведінки

**Етикет дипломатичний**, сукупність загальноприйнятих правил поведінки дипломатів

**Етикет комунікативний**, куртуазний аспект спілкування; дотримання принципу етикетності комунікації

**Етикет мовленнєвий**, система стандартних, стереотипних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повторюються повсякденно: вітання, вибачення, запрошення, прощання тощо

**Етикет політичний**, норми поведінки, порядок дій і правил, взаємовідносин і принципів у політиці, що становлять сукупність найдоцільніших, глибоко усвідомлених і конкретизованих щодо того чи іншого суспільства норм загальнолюдської моралі

**Етикетка**, 1) ярлик, товарний знак, який наклеюють на товар або упаковку; 2) підпис під експонатом у музеї або на виставці

**Етики категорії**, основні поняття науки етики, що відбивають структуру феномена моралі й визначають специфіку морального осмислення людського буття

**Етилен**, найпростіший ненасичений вуглеводень

**Етиленізація**, хімічна обробка рослин етиленом

**Етимологія**, 1) розділ мовознавства, що вивчає походження й минулі етапи розвитку слів і морфем мови або певної групи мов; 2) пояснення якогось слова за допомогою зіставлення його зі спорідненими словами тієї самої або інших мов

**Етимологія народна**, перероблене й хибне розуміння, переосмислення запозиченого (рідше рідного) слова, що ґрунтується на близькому за звучанням слові своєї мови та на встановленні між ними семантичних зв'язків

**Етимон**, початкове значення і форма слова

**Етичний рівень**, мовленнєвий рівень на відміну від мовного

**Етіологія**, вчення про причини виникнення захворювань

**Етіоляція**, порушення стану рослинного організму

**Етмоїдит**, запалення етмоїдного синуса

**Етна (вулкан)**, діючий вулкан в Італії на о. Сицилія, 3323 м

**Етна (територія)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Італія

**Етне**, супутник Юпітера

**Етнічна група**, один із термінів етнології і етнографії, група, людей, об'єднаних спільними культурними, мовними та ін. рисами, складова етносу

**Етнічна спільнота**, сукупність людей, об'єднаних тривкими соціальними зв'язками і відносинами, що склалися історично, і які мають ряд загальних ознак (рис), що надають їм неповторної своєрідності

**Етнічна чистка**, вид поведінки етнополітичної, спрямованої на повне вивільнення певної території від певної етнічної спільноти

**Етнічні стереотипи**, соціальні уявлення про необхідну наявність у представника етнічної групи певних рис або схильності до способів поведінки

**Етноботаніка**, наука, що досліджує взаємодію людей і рослин

**Етногенез**, процес утворення етнічної спільноти, походження народів на базі різних етнічних компонентів

**Етногенез українського народу**, процес формування українського етносу

**Етнографізм**, назва предмета, поняття, характерного для побуту, господарювання представників певної етнічної групи або культурно-етнічного регіону

**Етнографії та художнього промислу музеї**, музейний заклад, підпорядкований Інституту народознавства НАН України

**Етнографічна комісія НТШ**, комісія, утворена у 1898 при Науковому товаристві ім. Шевченка

**Етнографічна комісія при ВУАН**, науковий заклад для вивчення української етнографії, фольклористики, мовознавства, історії і краєзнавства, створений у 1921 Всеукраїнською академією наук

**Етнографічна школа**, умовна назва українських мовознавців 1920–1930-х, які в питаннях нормалізації та кодифікації літературної мови стояли на позиціях пуризму й шукали чистої української мови здебільшого у фольклорних записках попередньої доби

**Етнографічне товариство в Києві**, наукове об'єднання з вивчення етнографії, засноване в Києві у 1925

**Етнографічний вісник**, наукове видання Етнографічної комісії ВУАН, що виходило протягом 1925–1932

**Етнографічний музей Будапешта**, один з найбільших музеїв етнографії у Європі, діє у м. Будапешт (Угорщина) з 1872

**Етнографія**, гуманітарна наука про традиційну культуру і побут народів світу, що зосереджена на емпіричному аналізі етнокультур

**Етнодемографія**, міждисциплінарні дослідження структури, зміни чисельності, розселення та міграції етносів

**Етнодержавознавство**, відносно самостійний напрям у державознавстві, предметом аналізу якого є участь націй і народів у процесах державотворення, звільнення від чужого панування на засадах права на самовизначення

**Етноейдема**, наскрізний словесно-образний лейтмотив дискурсу (тексту)

**Етнекологія**, наука, що вивчає взаємини людини з навколишнім світом і уявлення про нього в рамках традиційної культури

**Етнети́ка**, галузь етичного знання, новий різновид теорії моралі, який з'ясовує співвідношення моральних універсалій і національно-специфічних моральних уявлень та норм, особливостей відбиття в них вселюдських моральних вимог

**Етноконфесійна спільнота**, група, що виникла внаслідок сталого зв'язку народу чи його частини з певною конфесією

**Етнократія**, організація влади за етнічним принципом, легітимація домінування колективних інтересів і прав етносу над інтересами і правами особи, насадження штучного моноетнізму

**Етнократологія**, наука про владу, яка досліджує складні й суперечливі процеси взаємодії різноманітних етносів, які намагаються або мають за мету встановлення політичного впливу над іншими, їх підпорядкування

**Етнокультура**, сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії

**Етнокультурологія**, розділ культурології, що має своїм об'єктом вивчення етнокультури

**Етнолінгвістика**, розділ мовознавства, який вивчає відносини між мовою та її носіями, взаємодію мовних та етнічних чинників у функціонуванні й розвитку мов

**Етнологія**, гуманітарна наука про етноси та їхню матеріальну культуру, зосереджена на теоретико-методологічних аспектах вивчення етносів

**Етнологія бібліотечна**, наукова дисципліна, що досліджує виникнення, функціонування та розвиток бібліотек і бібліотечного обслуговування стосовно певних етносів і національно-культурного середовища

**Етнологія політична**, соціально-політична наука, яка вивчає місце й роль у політичному житті народів як етноісторичних спільнот

**Етнологія релігій**, розділ релігієзнавства, що вивчає місце і роль етнічного та релігійного компонентів у житті певного народу, нації

**Етнометодологія**, методологія осягнення сенсу соціальної дійсності через проникнення у смислові структури повсякдення

**Етномузикологія**, наукова дисципліна, присвячена фіксації, систематизації та дослідженню традиційної музичної культури

**Етнонаціоналізм**, різновид політичної ідеології, яка обґрунтовує право окремих етногруп на державне й політичне самовизначення

**Етніонім**, термін на позначення будь-якого етносу – роду, племені, народності, народу, нації, а також групи народів, націй

**Етнініміка**, розділ ономастики, що досліджує походження, поширення, функціонування і структуру етнінімів

**Етнінімія**, сукупність етнінімів, уживаних на тій чи іншій території

**Етнопедагогіка**, галузь педагогіки, що включає в себе емпіричні педагогічні знання, навички, досвід певної етнічної групи у вихованні

**Етнополітика**, система законодавчих, організаційних та ідеологічних заходів, спрямованих на задоволення потреб суб'єктів етнополітичного процесу, пов'язаних із специфікою їхнього етнокультурного розвитку

**Етнополітологія**, наука, яка вивчає політичну суб'єктність (шляхи і способи участі у політичному житті суспільства) етнонаціональних утворень (етносів, націй, національних (етнічних) меншин, їх взаємовідносини між собою, з державою та її органами

**Етнопсихолінгвістика**, розділ етнолінгвістики, у межах якого вивчають особливості комунікативної поведінки представників певного етносу

**Етнопсихологія**, розділ психології, що досліджує особливості психічних процесів і поведінки, які виникають внаслідок належності до етнічної групи

**Етнос**, позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями і звичаями, самосвідомістю та етнінімом (назвою)

**Етносемантика**, розділ семантики, який вивчає специфіку і неповторність значень елементів мовного коду (мови) різних етнічних та національних спільнот

**Етносеміотика**, розділ семіотики, що вивчає специфічні для певного етносу знакові системи

**Етносоціологія**, наука, яка вивчає форми та закономірності життя етносоціальних спільнот (етносів, націй та етнічних груп), їх спільне проживання, взаємодію та взаємозалежність

**Етносу суб'єктність**, вияв етносвідомості, яка є метамовою для моделювання конкретної ситуації конкретного фольклорного тексту

**Етносу теорії**, наукові погляди на феномен етносу

**Етнотекст**, текст, мовний код котрого є рідним автора-носія конкретних етнокультурних рис

**Етнотопонім**, етніонім, що походить від назви країни, у якій живе етнос

**Етнохореографія**, мистецтво відтворення традиційного танцю як послідовності кроків, рухів, фігур, що сформувалися в процесі спільної культурної практики певного етносу

**Етнохореологія**, наука про автентичний народний танець

**Етнохоронім**, етніонім, що походить від назви великих регіонів, великих або малих поселень

**Етноцентризм**, система поглядів, у якій життєдіяльність інших народів розглядається через призму культури, традиційних установок і ціннісних орієнтацій власного етносу (як еталону), і яка вважає «свій» етнос кращим від інших

**Етноцид**, різновид етнонаціональної політики, спрямованої на знищення конкретного народу (етносу)

**Етологія**, розділ біології, який вивчає поведінку тварин у природних умовах їхнього існування

**Етос**, поняття давньогрецької філософії для позначення культури поведінки соціальної групи або індивіда

**Етос науки**, сукупність моральних уявлень і моральних обмежень, пов'язаних з осягненням ролі науки в суспільному житті, в долі людства, розкриттям специфіки науки і можливостей наукового пізнання

**Етнос-ойка**, в міфології обських угрів – бог Місяця

**Е-трейдинг**, спосіб доступу до торгів на валютній, фондовій або товарній біржі з використанням інтернету як засобу зв'язку

**Етрурія**, історична область у північно-західній Італії

**Етруски**, давні племена, що населяли у I тис. до н. е. північний захід Апеннінського півострова

**Етрусська міфологія**, міфологічні уявлення етрусків

**Етрусська мова**, мова, що входить до середземноморської групи мов, мова етрусків, давнього населення до-римської Італії, генетично їй приналежність остаточно не з'ясована

**Етрусський національний музей**, музей мистецтва етрусків, діє у м. Рим (Італія) з 1889

**Етрусські некрополі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, захоронення етрусського періоду 7–4 ст. до н. е. у м. Тарквінія та м. Черветері, Італія

**Етса**, в міфології індійців хіваро – культурний герой

**Етінсгаузена ефект**, термомагнітний ефект

**Еттли, Клемент Річард** (1883–1967), прем'єр-міністр Великої Британії (1945–1951)

**Етуаль**, 1) модна актриса, яка виступає в легких жанрах (фарсі, легкій комедії, опереті, з естради тощо); 2) в архітектурі – орнаментальна емблема або зіркоподібний перетин алей у парку

**Етуген**, в міфології монголів – не персоніфіковане божество Землі

**Етурнель де Констан, Поль Анрі** (1852–1924), французький дипломат і громадський діяч, Нобелівська премія миру (1909)

**Етуш, Володимир Абрамович** (1922), актор, педагог, народний артист СРСР (1984), Росія

**Етціоні, Амітай Вернер** (1929), соціолог, політолог, засновник комунітаризму, Німеччина – США

**Етюд**, 1) підготовчий нарис (живописний, скульптурний, графічний) під час роботи над картиною, скульптурою,

графічним твором; 2) інструментальний твір невеликого обсягу; 3) один з видів навчальної шахової композиції; 4) вправа для вдосконалення акторської техніки

**Еу Ко**, у в'єтнамській міфології – дружина першопредка Лак Лаунг Куена

**Еуаскомицети** (Euascomycetes), клас грибів

**Еубіосфера**, частина біосфери, шар активного життя

**Еублефари** (Eublepharis), рід плазунів родини геконових

**Еукаріоти**, організми, клітини яких містять диференційоване, обмежене мембраною сформоване ядро та інші обмежені мембранами органоїди (мітохондрії, пластиди)

**Еулі, Сандро** (1890–1965), поет, Грузія

**Еуметазої** (Eumetazoa), підцарство справжні багатоклітинні тварини

**Еуоплоцефал** (Euoplocephalus), вид динозаврів

**Еуплодія**, наявність в клітині або організму повного набору хромосом

**Еуроцієві гриби** (Eurotiales), порядок грибів-плектоміцетів

**Еусебіу** (1942–2014), спортсмен (футбол), володар Кубка європейських чемпіонів (1961, 1962), кращий футболіст Європи (1965), найвидатніший португальський футболіст 20 ст., Португалія

**Еустахіо, Бартолемео** (1510–1574), лікар та анатом, Італія

**Еустела**, один з типів будови центрального циліндра (стели) стебла рослин

**Еутрофи**, рослини, вимогливі до наявності в ґрунті поживних речовин

**Еуфазієві** (Euphasiacea), ряд тварин класу вищих раків

**Еуфілін**, лікарський препарат

**Еуфронієві** (Euphroniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевитих

**Еухроматин**, активний хроматин, що зберігає деспіралізований стан під час інтерфази

**Ефа** (Echis), рід отруйних змій родини гадюкових

**Ефебія**, державна організація в Афінах і Спарті для підготовки вільно народжених юнаків 18–20-річного віку до військової та цивільної служби

**Ефедра** (Ephedra), рід рослин родини ефедрових

**Ефедрин**, лікарський препарат

**Ефедрові** (Ephedraceae), родина голонасінних рослин порядку ефедрових

**Ефедрові** (Ephedrales), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Ефект положення гена**, вплив розташування генів на прояв їх активності

**Ефект технічний**, результат, наслідок якої-небудь причини в технічних і технологічних системах (наприклад, ефективна потужність будівельної машини як відношення фактичної потужності до паспортної)

**Ефекти радіотехнічні**, сукупність фізичних ефектів, які використовуються переважно у радіотехніці

**Ефективний заряд**, зарядове число атомів

**Ефективність**, відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення результату до затрат, які зумовили його одержання

**Ефективність гранична**, маржиналістські поняття, елементи аналітичного апарату для максимізації фінансових показників у теорії корпоративних фінансів

**Ефективність екологічна**, аналіз ефективності вирішення екологічних економічних або соціальних проблем для досягнення заданих екологічних показників

**Ефективності принцип**, раціональне співвідношення між витратами і цільовими ефектами

**Ефектор**, орган, який здійснює свою функцію під впливом сигналів з еферентної нервової системи, який може бути м'язом або залозою

**Ефемери**, група однорічних рослин з дуже коротким вегетаційним періодом

**Ефемероїди**, група багаторічних рослин з дуже коротким вегетаційним періодом

**Еф-Ен-Бе**, фінське телеграфне бюро, діє з 1887

**Еферентація**, передача нервових імпульсів від мозкових центрів

**Еферентні нервові волокна**, нервові волокна, по яким збудження передається від центральної нервової системи

**Еферт-Клусайс, Ернест** (1889–1927), письменник, Латвія

**Ефес**, давньогрецьке місто в Малій Азії

**Ефи** (Echis), рід отруйних змій родини гадюкових

**Ефи**, два резонаторних отвори на верхній деці струнних смичкових музичних інструментів, що мають форму малої латинської літери F («еф», звідси назва)

**Ефік**, народ на півдні Нігерії (бл. 500 тис. осіб), етнічна група в складі народу ібібіо

**Ефіопія**, держава у Східній Африці

**Ефіопська біогеографічна область**, одна з біогеографічних областей Землі

**Ефіопська література**, сукупність літературних текстів ефіопською та іншими мовами, писаних ефіопськими авторами (або які вважали себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Ефіопське нагір'я**, нагір'я у Східній Африці

**Ефіопське письмо**, складове письмо, що виникло на основі південноаравійського консонантного алфавіту

**Ефіосемітські мови**, південно-переферійна група семітських мов, поширена на території сучасної Ефіопії та прикордонних районів Судану. Е. м. поділяють на північні (геез, тигрей, тигре) і південні

**Ефір**, 1) у стародавніх греків – верхній сонцезахисний шар повітря, де перебували боги; 2) узагальнена назва середовища, в якому поширюються електромагнітні хвилі, що несуть сигнали телевізійного зображення і звукового супроводу, а потім відтворюються приймачами

**Ефір дієтиловий**, лікарський препарат



**Ефірні олії**, рідка летка суміш органічних речовин

**Ефірократія**, силовий компонент стратегії освоєння космічного простору та його використання з метою геополітичної експансії

**Ефіроолійні рослини, ефіроноси**, рослини, що містять ефірну олію

**Ефрос, Анатолій Васильович** (1925–1987), театральний режисер, Україна – Росія

**Ефузія**, вилив лави на поверхню Землі

**Еффель, Жан** (1908–1982), живописець-карикатурист, Франція

**Ехеверія** (Echeveria), рід сукулентних рослин родини товстянкових

**Ехін**, частина капітелі доричної колони у вигляді круглої в плані подушки з випуклим криволінійним профілем, є переходом від стовбура колони до квадратного абаксу

**Ехінацея пурпурова** (Echinaceae purpurea), рослина родини айстрових

**Ехінокактус** (Echinocactus), рід сукулентів родини кактусових

**Ехінококи** (Echinococcus), рід плоских червів

**Ехінококоз**, інфекційне захворювання ссавців, що спричиняється гельмінтом *Echinococcus granulosus* та характеризується ураженням внутрішніх органів тварин і людини залежно від стадії розвитку гельмінта

**Ехінопанакс, заманиха** (Echinopanax), рослина родини аралієвих

**Ехіноплутеус**, личинка морських їжаків

**Ехінопсиси** (Echinopsis), рід рослин родини кактусових

**Ехіноринх**, рід паразитичних колючоголових червів

**Ехіноцереуси** (Echinocereus), рід рослин родини кактусових

**Ехіноцистіс** (Echinocystis lobata), вид рослини родини гарбузових

**Ехіури** (Echiura), тип первинноротих тварин

**Ехіуриди** (Echiuroidea), тип безхребетних тварин

**Ехо**, в грецькій міфології – німфа

**Ехокардіографія**, метод вивчення властивостей серцевого м'язу

**Ехолокація**, спосіб, за допомогою якого положення об'єкта визначається за часом затримки повернень відбитої хвилі

**Ехолокація (у біології)**, спосіб орієнтування тварин у просторі за допомогою вловлювання відбитих звукових хвиль

**Ехолот**, навігаційний прилад для автоматичного вимірювання глибини водойм за допомогою гідроакустичних луна-сигналів

**Ехо-фраза**, завершальна частина рекламного тексту, призначена для закріплення у свідомості споживача яскравої образної інформації

**Ечеверріа, Естебан Хосе** (1805–1851), поет, письменник, мислитель, соціолог, Аргентина

**Ечегарай-і-Ейсагірре, Хосе** (1832–1916), драматург, Нобелівська премія з літератури (1904), Іспанія

**Ечміадзинський кафедральний собор та Звартноц**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, головний храм Вірменської апостольської церкви та руїни храму Звартноц, 3–7 ст., м. Вагаршапат, Вірменія

**Ечміадзін**, монастир Вірменської апостольської церкви, місцезнаходження престолу Верховного Патріарха Гарегіна в 303–484 і з 1441

**Ечміадзінське Євангеліє**, рукописне Євангеліє, створене у 989 з використанням окладу та кінцевих мініатюр 6 ст.

**Ешафот**, споруда для проведення страт

**Ешбері, Джон** (1927), поет, США

**Ешбі, Вільям Рос** (1903–1972), кібернетик, винахідник, Велика Британія

**Ешбі, Джеффрі Ширс** (1954), астронавт, США

**Ешбі, Хел** (1929–1988), кінорежисер та монтажер, «Оскар» (1968), США

**Ешвеге, Вільгельм Людвіг фон** (1777–1855), геолог та мінералог, Німеччина

**Ешелон**, 1) одиниця перевезення військ регулярної армії; 2) частина оперативного розташування військ

**Ешелонування**, розосереджене розташування військ по глибині ешелонами один за одним на потрібному видаленні або уступом управо, вліво, відповідно до задуму бою (операції)

**Ешенбах, Вольфрам** (1170–1220), поет, Німеччина

**Ешенбах, Крістоф** (1940), піаніст, диригент, Премія Е. фон Сіменса (2015), Німеччина

**Ешенвалдс, Ерік** (1977), композитор, Латвія

**Ешер, Моріц Корнеліс** (1898–1972), графік, відомий концептуальними гравюрами, Нідерланди

**Ешер, Рудольф Георг** (1912–1980), композитор, Нідерланди

**Ешера**, печерний комплекс

**Ешерихії** (Escherichia), рід мікроорганізмів родини Enterobacteriaceae

**Ешибот**, юдейська школа, що готує рабинів

**Ешольція** (Eschscholzia), рід рослин родини макових

**Ешпай, Андрій Якович** (1925–2015), композитор та піаніст, Росія

**Ешріхт, Даніель Фредерік** (1798–1863), біолог, зоолог та фізіолог, Данія

**Ештон, Фредерік** (1904–1988), танцівник, хореограф і балетмейстер, керівник трупи Королівського балету Великої Британії (1963–1970), Велика Британія

**Еш-Шаркійя**, провінція Саудівської Аравії

**Ешшольц, Йоганн Фрідріх фон** (1793–1831), натураліст (лікар, ботанік, зоолог) і мандрівник, Естонія – Росія

**Еюбоглу, Бедрі Рахмі** (1913–1975), живописець, поет, Туреччина

**Еякуляція**, сім'явипорскування

## Є

**Є**, восьма літера української абетки

**Єва**, біблійний персонаж, перша жінка на Землі, прамати людства, створена Богом на шостий день його творіння з ребра Адама і приведена йому як дружина

**Євангеліє**, чотири книги Нового заповіту (Євангелія від Марка, Матвія, Луки та Іоанна), що оповідають про земне життя Ісуса Христа, частина Біблії

**Євангеліє повне**, теологічна концепція (США), з якої наприкінці 19 ст. виникло п'ятидесятництво

**Євангелізація**, діяльність, спрямована на поширення християнства

**Євангелізм**, 1) один з напрямів протестантизму; 2) риса для позначення специфіки первісного християнства в його чистій євангельській моралі

**Євангелісти**, 1) автори Євангелій Марка, Матвія, Луки та Іоанна; 2) протестантські деномінації

**Євангелічні церкви**, загальна назва ряду протестантських (головним чином – лютеранських) церков

**Євгеній (Болховітінов)** (1767–1837), ієрарх російської православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1822–1837), Росія – Україна

**Євгеній I** (?–657), 75-й папа римський (654–657)

**Євгеній II** (?–827), 99-й папа римський (824–827)

**Євгеній III** (?–1153), 167-й папа римський (1145–1153)

**Євгеній IV** (1383–1447), 207-й папа римський (1431–1447)

**Євгеній Савойський** (1663–1736), воєначальник, полководець Священної Римської імперії, генералісимус, Франція – Австрія

**Євгеніка**, вчення про спадковість здоров'я людини, соціальної групи, нації

**Євдокимов, Віктор Федорович** (1941), енергетик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Росія – Україна

**Євлеборг**, лен Швеції

**Євлевич, Хома Якович** (?–1647), поет, гуманіст, культурний діяч, ректор Київської братської школи (1628–1632), Білорусь – Україна

**Євнухoidизм**, статеве недорозвинення особин чоловічої статі

**Євпаторійський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Євпаторія**, місто в АР Крим

**Євпраксія Всеволодівна** (1071–1109), руська княжна, сестра Володимира II Мономаха, дружина німецького імператора Генріха IV, імператриця Священної Римської імперії (під іменем Адельгейда; 1089–1106)

**Євразійство**, найбільш потужна й впливова течія сучасної російської геополітичної думки, основним завданням якої є обстоювання самобутніх засад російської історії та культури, розробка нових поглядів на російську й світову історію

**Євразійське економічне співтовариство**, ЄврАзЕС, міжнародна організація, утворена в рамках СНД на базі започаткованого у 1995 Митного союзу

**Євразія**, найбільший материк Землі, складається з Європи та Азії, що не мають між собою яскраво вираженої природної межі

**Єврафрика**, асоціація африкано-малагасійських держав з Європейським економічним співтовариством

**Євреї**, народ семітського походження

**Євреї за Ісуса**, християнська місія, співробітниками якої є колишні юдеї-вихрести, чия діяльність спрямована, в першу чергу, на євреїв

**Євреїнов, Микола Миколайович** (1879–1953), режисер, драматург, теоретик і реформатор театру, історик театрального мистецтва, філософ, музикант, живописець і психолог, Росія – Франція

**Єврейська автономна область**, суб'єкт Російської Федерації

**Єврейська історико-археографічна комісія ВУАН**, перша в Україні наукова академічна установа, що спеціалізувалася на юдаїці, утворена у 1919

**Єврейська література**, сукупність літературних текстів, писаних івритом, їдиш та ладіно

**Єврейська мовознавча традиція**, сукупність способів опису та осмислення давньоєврейської мови, що складалася з перших століть н. е. на Близькому Сході, а з 10 ст. також у Європі

**Єврейський антифашистський комітет**, громадська організація, створена у квітні 1942 з метою підтримки керівництва СРСР у боротьбі з нацистською Німеччиною

**Єврейські секції КП(б)У**, організації в структурі КП(б)У, створені за національною ознакою

**Єврейської історії і культури кабінет**, наукова установа у складі АН УРСР

**Єврейської пролетарської культури інститут**, наукова установа у складі ВУАН

**Євро**, національна валюта Європейського Союзу

**Євро 2012**, Чемпіонат Європи з футболу 2012, змагання з футболу, які відбувалися у Польщі та Україні

**Євроакція**, акція, яка одночасно котирується як на своєму національному ринку, так і на ринках інших країн

**Євроатлантичний безпековий простір**, військово-політична система, яка склалася та існує в межах території країн-членів Євроатлантичного регіону і спрямована на комплекс заходів з підтримки стану нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз миру в світі

**Євроатлантичний курс України**, напрямок зовнішньополітичного розвитку, який передбачає всебічне співробітництво України з країнами-членами НАТО з метою забезпечення національної безпеки і можливого набуття членства в цій організації

**Євробарометр**, репрезентативне опитування населення, яке проводиться двічі на рік починаючи з 1973 з метою визначення громадської думки щодо держав-членів ЄС

**Євробюджет**, внески членів ЄС, спрямовані на реалізацію спільних програм об'єднання

**Євровійсько**, засноване на 59-му франко-німецькому саміті у місті Ла-Рошель (Франція) 21–22.05.1992, складається з військовиків Німеччини, Франції, Бельгії, Іспанії та Люксембургу, налічує 60 тис. солдатів та 7 тис. офіцерів

**Єврозона**, економічна система європейських країн, які використовують євро як єдину валюту

**Євроінтеграційна стратегія України**, програма заходів, спрямована на інтеграцію України в європейські структури

**Єврокомунізм**, течія в комуністичних партіях Західної Європи 1970–1980-х, що сповідувала демократичний шлях досягнення влади і проголошувала будівництво соціалізму на цих засадах

**Єврокредити**, міжнародні позики, що надаються комерційними банками за рахунок ресурсів євровалютного ринку, як правило, на тривалий строк з плаваючими процентними ставками

**Євромайдан**, загальна назва довготривалих антиурядових і антипрезидентських акцій протесту наприкінці 2013 – на початку 2014 в Україні й світі

**Європа жінок**, сукупність дій інституцій ЄС, які стосуються ролі й місця жінок у процесах євроінтеграції

**Європа народів**, концепція наближення загальноєвропейських структур до простих громадян

**Європа регіонів**, концепція, яка відбиває зростаюче значення субнаціональних і транскордонних територіальних спільнот в ЄС і має на меті визначити місце регіонів у ньому

**Європа (у астрономії)**, супутник Юпітера

**Європа (у географії)**, частина світу, західна частина материка Євразія

**Європа (у міфології)**, персонаж грецької міфології

**Європарламент**, законодавчий орган Європейського Союзу, що обирається прямим голосуванням громадянами ЄС

**Європартія**, політична партія Європейського Союзу, що діє на наддержавному рівні, складається з національних партій, відповідних представників у політичних інститутах ЄС, бере участь у формуванні керівних органів ЄС, отримує фінансування від ЄС

**Європейська агенція з координації ринково спрямованих науково-технічних розробок**, спільна програма урядів західноєвропейських країн для створення синергії в області наукових досліджень і дослідницько-конструкторських розробок

**Європейська асоціація вільної торгівлі**, зона вільної торгівлі, яка об'єднує митні території чотирьох європейських країн, що не вступили до Європейського Союзу

**Європейська асоціація керівників середніх шкіл**, організація, створена у 1988 з метою пропаганди досягнень освіти у середніх школах країн Європи

**Європейська асоціація навчальних закладів з державного управління**, міжнародна організація навчальних закладів Центральної та Східної Європи, які здійснюють освітню та наукову діяльність в галузі державного управління

**Європейська асоціація учителів**, організація, створена у 1956 з метою допомоги вчителям шкіл

**Європейська банківська федерація**, ЄБФ, організація європейського банківського сектору, що представляє інтереси понад 4000 банків країн Євросоюзу

**Європейська валютна одиниця**, регіональна валюта країн ЄС, Євро

**Європейська валютна система**, регіональна міждержавна валютна система, яка представляє собою зону стабільних валютних курсів

**Європейська валютна угода**, ЄВУ, укладена у 1955 з метою закріплення рівня лібералізації торговельних та платіжних стосунків в Європі, якого було досягнуто в рамках Європейського платіжного союзу (ліквідована у 1972)

**Європейська економічна зона**, зона вільної торгівлі, що включає в себе ЄС та країни Європейської асоціації вільної торгівлі, крім Швейцарії, не поширюється на риболовлю та сільське господарство

**Європейська економічна комісія ООН**, одна з п'яти регіональних комісій ООН, що входить в систему допоміжних органів Економічної і соціальної ради

**Європейська економічна спільнота**, ЄЕС, одна з трьох спільнот, заснована у 1957 згідно з Договором про заснування Європейської економічної спільноти (один з Римських договорів) з метою створення Спільного ринку

**Європейська зовнішня та безпекова політика**, визначення загальних рис спільної оборонної політики, яка, можливо, з часом мала б привести до створення спільної оборонної структури

**Європейська і Середземноморська організація захисту рослин**, ЄОЗР, міжнародна регіональна організація

**Європейська інтеграція**, процес політичного, юридичного, економічного (а в деяких випадках – соціального та культурного) об'єднання європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі

**Європейська інтеграція України**, політика зближення України з Євросоюзом

**Європейська комісія**, орган ЄС, наділений повноваженнями ініціативи, реалізації, управління та контролю (стежить за виконанням угод та забезпеченням інтересів Співтовариства)

**Європейська Конституція**, гіпотетичний правовий акт, дискусії щодо доцільності створення якого тривають у Європарламенті

**Європейська конфедерація профспілок**, ЄКП, регіональне профспілкове об'єднання, що має за мету захист і розширення прав людини, сприяння розвитку економіки, політиці, демократії, зміцнення європейської безпеки тощо

**Європейська конференція**, багатосторонній форум для політичних консультацій з питань, що становлять загальний інтерес, створений з метою забезпечення бази для процесу розширення ЄС завдяки об'єднанню зусиль країн членів та країн, які прагнуть вступити до ЄС

**Європейська література**, сукупність літературних текстів, писаних європейськими мовами

**Європейська мережа освіти учителів**, об'єднує 10 інститутів перепідготовки вчителів та університети п'яти країн Європи

**Європейська міграційна політика**, політика Європейського Союзу з метою виявлення та визначення спрямованості міграційних процесів, тенденцій їх подальшого розвитку

**Європейська платіжна система**, STEP, система розрахунків (EURO1), розроблена у 1998 Європейською банківською асоціацією з опорою на технічну платформу SWIFT

**Європейська платформа регуляторних органів у сфері телерадіомовлення**, ЄПРА, організація для неофіційних дискусій і обміну думками між регуляторними органами у сфері телерадіомовлення країн Європи, створена у 1995

**Європейська політика безпеки та оборони**, частина спільної політики ЄС, що охоплює оборонні, безпекові й військові аспекти

**Європейська політика сусідства**, стратегія, яка визначає принципи і методологію регіональної співпраці ЄС зі своїми сусідами передусім у соціально-економічній і сферах торгівлі та енергетики

**Європейська політична співпраця**, засіб координації зовнішньої політики країн-членів та розробки спільної зовнішньополітичної позиції шляхом проведення регулярних консультацій

**Європейська поліцейська служба**, ЄВРОПОЛ, утворена Радою ЄС 26.07.1995, основна діяльність якої спрямована на боротьбу з транс'європейською злочинністю

**Європейська Рада**, інститут ЄС, його вищий політичний орган, сформований з голів держав і урядів країн-членів ЄС

**Європейська система центральних банків**, система до якої входять Європейський центральний банк та центральні банки країн ЄС, створена передусім для забезпечення стабільності цін

**Європейська соціальна хартія 1961**, конвенція Ради Європи, що закріплює низку соціальних прав людини

**Європейська соціологічна асоціація**, міжнародна фахова асоціація соціологів країн Європи

**Європейська спільнота з атомної енергії**, Євратом, міжнародна організація, що сприяє розвитку атомної енергетики та її дослідженням, створенню спільного європейського ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами в рамках єдиних стандартів безпеки

**Європейська спільнота з вугілля і сталі**, ЄСВС, міжнародна організація, створена у 1951 за Паризьким договором

**Європейська стратегічна програма досліджень у сфері інформаційних технологій**, ініціатива, започаткована з метою сприяння і посилення міжнародної співпраці у сфері науки і інформаційних технологій шляхом фінансування спільних проектів

**Європейська хартія місцевого самоврядування**, регіональний міжнародний договір, що зобов'язує держави застосовувати основоположні правила, які гарантують політичну, адміністративну й фінансову незалежність органів місцевого самоврядування

**Європейська хартія регіональних мов або мов меншин**, регіональний міжнародний договір, спрямований на охорону й розвиток в Європі історичних регіональних мов або мов меншин

**Європейське агентство з координації досліджень**, відповідає за спонсорські проекти в рамках Європейської

програми дослідження та розвитку високих технологій, яка включає й неєвропейські країни

**Європейське економічне співтовариство**, міждержавна організація західноєвропейських країн

**Європейське космічне агентство**, міжнародна організація, що займається здійсненням спільних космічних досліджень, а також практичним використанням штучних супутників

**Європейське лінгвістичне товариство**, міжнародне наукове товариство, що об'єднує мовознавців країн Європи і сприяє розвитку дослідницької роботи у галузі мовознавства та суміжних наук, засноване у 1966 за зразком Американського лінгвістичного товариства

**Європейське соціальне дослідження**, соціологічне дослідження, що проводиться в країнах Європи від 2002, в Україні – від 2004

**Європейське співтовариство з атомної енергії**, Євратом, регіональна організація, що сприяє розвитку та дослідженням з атом. енергетики, створенню спільного ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами та розвитку атомних технологій у мирних цілях в рамках єдиних стандартів безпеки

**Європейське управління боротьби з наркотиками**, створене в 1994 з метою сприяння контролю за незаконними операціями з наркотичними речовинами

**Європейське фізичне товариство**, неприбуткова асоціація, метою якої є сприяти розвитку фізики та допомагати фізикам в Європі

**Європейський банк реконструкції та розвитку**, міжнародна кредитна установа, створена для фінансування ринкових перетворень у посткомуністичних країнах ЦСЄ й колишнього СРСР

**Європейський вибір України**, стратегічний курс, спрямований на приєднання України до європейських структур

**Європейський економічний простір**, зона вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, що включає в себе країни Європейського Союзу і країни Європейської асоціації вільної торгівлі, крім Швейцарії

**Європейський інвестиційний банк**, ЄІБ, фінансово-кредитна установа Європейського Союзу для фінансування розвитку відсталих європейських регіонів у формі довготермінових кредитів

**Європейський інвестиційний фонд**, ініціатива 1992, покликана сприяти заходам боротьби з економічною депресією шляхом фінансування транснаціональних проектів у сфері інфраструктури

**Європейський комітет із стандартизації в електротехніці**, міжнародна організація, основною метою якої є розробка стандартів на електротехнічну продукцію у тісній співпраці з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі

**Європейський консорціум політичних досліджень**, ЕСПК, об'єднання, утворене у 1970 понад 100 політологічними дослідними інститутами Західної Європи з метою сприяння здійсненню міжнародних порівняльних досліджень і зміцненню міжнародних наукових контактів



**Європейський парламент**, Європарламент, законодавчий орган Європейського Союзу, що на пряму обирається громадянами Європейського Союзу

**Європейський платіжний союз**, ЄПС, кредитна організація, створена у 1950 державами-засновниками Європейського Економічного Співтовариства з метою ліквідації валютних обмежень в багатосторонній торгівлі держав-учасниць

**Європейський соціальний фонд**, один із структурних фондів для надання фінансової допомоги для розвитку можливостей зайнятості населення

**Європейський Союз**, ЄС, економічний і політичний союз держав-членів європейських спільнот

**Європейський суд**, інституція судової влади Європейського Союзу

**Європейський суд з прав людини**, інституція Ради Європи, створена для контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина закріплених в Європейській конвенції з прав людини

**Європейський уповноважений з прав людини**, Євроомбудсмен, покликаний захистити права громадян ЄС від неналежного управління чи свавілля з боку наднаціональних органів ЄС

**Європейський фонд валютного співробітництва**, ЄФВС, фонд, створений з метою валютних інтервенцій у межах Європейського Співтовариства

**Європейський фонд регіонального розвитку**, ЄФРР, один із центральних фондів ЄС, метою діяльності якого є фінансування заходів, спрямованих на вирівнювання регіональних диспропорцій у країнах – членах співтовариства

**Європейський фонд розвитку**, ЄФР, головний фінансовий інструмент, за допомогою якого Європейський Союз сприяє розвитку країн Африки та Карибського і Тихоокеанського басейнів, а також заморських країн і територій

**Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві**, обслуговує деякі фінансові вимоги спільної сільськогосподарської політики

**Європейський центральний банк**, центральний банк для єдиної європейської валюти євро

**Європейські символи**, прапор та гімн ЄС

**Європейські спільноти**, загальна назва трьох формально самостійних, але взаємозв'язаних інтеграційних утворень – Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951), Європейського економічного співтовариства (1957) та Європейського товариства з атомної енергії (1957)

**Європейські сухопутні черепахи** (Testudo), рід черепах родини сухопутних черепах

**Європейські угоди**, договори про асоційоване членство між ЄС та країнами Центральної та Східної Європи, укладені після 1991 Європейського Союзу спільні стратегії

**Європейського дому ідея**, політична концепція, що визначає утвердження на Європейському континенті надійної системи безпеки життя народів на основі розуміння спільності їх долі

**Європеїзація**, сукупність процесів розширення й поглиблення європейської інтеграції, її впливу на національні уряди, суспільства держав-членів і держав-кандидатів, інституційна адаптація їхніх органів управління до політики і стратегії ЄС

**Європеїзми**, слова або вислови, запозичені з якої-небудь європейської мови

**Європеїди**, біла раса людини

**Європій**, хімічний елемент, символ – Eu, атомний номер – 63

**Європоцентризм**, історико-культурна концепція, що постулює особливе значення західноєвропейських цінностей в культурно-цивілізаційних процесах

**Єврорегіон**, інституціолізована форма транскордонного співробітництва, де шляхом співпраці учасників вирішуються спільні політичні, соціально-економічні, інформаційні проблеми, відстоюються регіональні інтереси

**Євроринок**, частина світового ринку позичкових капіталів, на якому проводяться операції з кредитів та позик в євровалюті

**Євроцентризм**, євроцентризм, вихідне положення численних наукових і суспільно-політичних напрямів думки, концепцій, доктрин; досить поширена думка про авангардну роль євроатлантичної техногенної цивілізації в світовому розвитку

**Євсевій** (?–309), 31-й папа римський (309)

**Євсевій Кесарійський** (бл. 260 – 338), історик, основоположник церковної історії, Римська імперія

**Євсевій Міндський** (4 ст. н. е.), філософ-неоплатонік, Римська імперія

**Євстахієва труба**, частина органа слуху, канал, що поєднує порожнину середнього вуха з глоткою

**Євстигнєєв, Євген Олександрович** (1926–1992), актор, народний артист СРСР (1983), Росія

**Євтимій Тирновський** (1325–1403), патріарх Другого Болгарського царства, письменник, книжник, класик давньої болгарської літератури, Болгарія

**Євтихій** (?–283), 27-й папа римський (275–283)

**Євтух, Володимир Борисович** (1948), політолог, історик, соціолог, етнолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Євтушенко, Вадим Анатолійович** (1957), спортсмен (футбол), володар Кубка володарів кубків (1986), 5-разовий чемпіон СРСР (1980, 1981, 1985, 1986, 1988), 4-разовий володар Кубка СРСР (1982, 1985, 1987, 1989), Україна

**Євтушенко, Євген Олександрович** (1932), поет-шестидесятник, класик російської літератури, Росія

**Євтушенко, Микола Юрійович** (1944), гідробіолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Євтушенко, Юрій Гаврилович** (1938), кібернетик, іноземний член НАН України (2009), академік РАН (2006), Росія

**Євфимовський, Володимир Степанович** (1899–1942), архівіст, краєзнавець та археограф, Україна – Росія

**Євфразієва базиліка**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, один з найбільших раннях християнських храмів Європи, 6 ст., м. Пореч, Хорватія

**Євфрат**, річка у Туреччині, Сирії та Іраку, впадає до Перської затоки, 2700 км

**Євхаристія**, обряд християнського богослужіння, смисл якого полягає в єднанні із Всевишнім через таїнство причастя

**Євшан, Микола Йосипович** (1889–1919), літературознавець, один із засновників української модерністської критики, Україна

**Єгер, Дмитро Олександрович** (1948), фахівець у галузі розробки нафтових та газових родовищ, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Єгипет**, держава у Північній Африці

**Єгипет Стародавній**, одна з найдавніших держав на Землі і колыска цивілізації Середземномор'я

**Єгипетська експедиція**, військовий похід французьких військ під керівництвом Наполеона Бонапарта до Єгипту 1798–1801

**Єгипетська література**, сукупність літературних текстів арабською мовою, писаних єгипетськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом; іноді вживається на позначення літератури Стародавнього Єгипту

**Єгипетська міфологія**, міфологічні уявлення Стародавнього Єгипту

**Єгипетське письмо**, словесно-складова система письма, що обслуговувала давньоєгипетську мову (бл. 4 тис. до н. е. – 3–4 ст. н. е.)

**Єгипетський музей і зібрання папірусів**, музей у складі Державних музеїв Берліна (Німеччина), діє з 1828

**Єгипетський музей у Каїрі**, найбільше у світі сховище предметів давньоєгипетського мистецтва, діє у м. Каїр (Єгипет) з 1900

**Єгипетський музей у Турині**, перший у світі музей, присвячений цивілізації Давнього Єгипту, діє у м. Турин (Італія) з 1730-х

**Єгипетські чаплі** (Bubulcus), рід птахів родини чаплевих, фауна України

**Єгипетського мистецтва канон**, звід правил, яких мали дотримуватись художники і скульптори давнього Єгипту при зображенні людей

**Єгиптологія**, комплекс історико-філологічних дисциплін, що займається дослідженням історії, культури, мови та писемності Стародавнього Єгипту

**Єгіптоптек**, рід викопних вищих мавп

**Єгіше Чаренц** (1897–1937), поет, прозаїк, класик вірменської літератури, Туреччина – Вірменія

**Єгоров, Борис Борисович** (1937–1994), космонавт, перший лікар, який побував у космосі (1964)

**Єгоров, Віктор Миколайович** (1940), біолог, академік НАН України (2012), Україна

**Єгоров, Дмитро Федорович** (1869–1931), математик, міжнародний авторитет у царині диференціальної геометрії,

теорії інтегральних рівнянь, варіаційного числення і теорії функцій, член-кореспондент АН СРСР (1924), Росія

**Єгоров, Олексій Михайлович** (1935), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Єгоров, Юрій Миколайович** (1926–2008), живописець, один із чільних представників одеської школи живопису, Росія – Україна

**Єгорова, Любов Іванівна** (1966), спортсменка (лижні перегони), 6-разовий чемпіон (1992, 1994) 3-разовий срібний призер (1992, 1994) Олімпійських ігор, 3-разовий чемпіон світу (1991, 1993), Росія

**Єгорова, Юлія Павлівна** (1924), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1950), Україна

**Єди-Кую**, селище міського типу, адміністративний центр Єдикуйського р-ну АР Крим

**Єдикуйський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Єдина державна система діловодства**, ЄДСД, науково впорядкований комплекс основних положень, норм, правил і рекомендацій, які регламентують процеси державного діловодства

**Єдина державна система цивільного захисту населення і територій**, сукупність органів управління, сил і засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту

**Єдина система електронно-обчислювальних машин**, ЄС EOM, радянська серія комп'ютерів, аналоги серій System/360 і System/370 фірми IBM, що випускалися в США з 1964

**Єдина сільськогосподарська політика країн ЄС, ЄСП**, узгоджені дії країн ЄС із забезпечення стабільності постачання сільського господарства за стабільними цінами, підвищення продуктивності сільського господарства, підтримки життєвого рівня фермерів, розумного рівня роздрібних цін

**Єдина тарифна сітка**, основний елемент системи оплати праці, що законодавчо визначає рівень оплати праці працівників, які працюють в різних державних організаціях, але мають однакові кваліфікацію та освітній рівень

**Єдина теорія поля**, назва фізичних теорій, які ставлять за мету дати опис усіх фізичних феноменів, на основі єдиного первинного поля

**Єдине**, у філософії – поняття, що означає початок неподільності, єдності й цілісності як реально сущого (речі, душі, свідомості, мови, особистості тощо), так і віртуального буття (поняття, закону, числа)

**Єдиний державний реєстр нормативних актів**, автоматизована система збирання, нагромадження та обробки актів законодавства України

**Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України**, ЄДРПОУ, автоматизована система збирання, нагромадження та обробки даних про підприємства та організації усіх форм власності, а також їх відокремлені підрозділи – філії, відділення, представництва тощо

**Єдиний економічний простір**, ЄЕП, проект економічної інтеграції Росії, Казахстану, Білорусі

**Єдиний європейський акт**, здійснений у 1986 перший значний перегляд Римського договору 1957, націлив Європейське співтовариство на створення спільного ринку до 31.12.1992 і сформулював принципи європейської політичної співпраці

**Єдиний європейський дослідницький простір**, проект Європейського Союзу зі створення єдиного європейського простору з вільного обміну знаннями, дослідженнями і технологіями

**Єдиний імпортерний тариф ЄС**, однаковий митний тариф, що застосовується до імпортерних товарів, незалежно від того, де саме вони перетинають кордон Європейського Союзу

**Єдиний мовний режим**, сукупність єдиних організаційних і методичних вимог, що сприяє зміцненню й розвитку навичок грамотного письма та культури мови школярів

**Єдиний ринок**, форма економічної інтеграції, за якої ліквідуються тарифні та нетарифні обмеження, розробляється єдина торговельна політика стосовно третіх країн, забезпечуються вільна торгівля послугами, вільне пересування в межах інтеграційного об'єднання

**Єдиний тариф**, однаковий митний тариф, що застосовується до імпортерних товарів, незалежно від того, де саме вони перетинають кордон інтеграційного об'єднання

**Єдині норми і розцінки**, встановлені для галузі граничні трудовитрати і розмір оплати за виконання одиниці обсягу робіт певним складом робітників

**Єдиноборства змішані**, вид спорту, змагання, у яких суперники у стійці та партері застосовують технічні дії усіх відомих спортивних єдиноборств (удари, кидки, утримування, больові та задущливі прийоми)

**Єдиноборство**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є непостійні витрати енергії, а також циклічний рівень фізичних навантажень, що залежить від конкретних умов боротьби (бокс, боротьба, фехтування, тхеквондо)

**Єдиноначальність**, метод управління, коли особа, яка очолює організацію, установу, підприємство, фірму, здійснює в межах наданих їй прав одноосібне керівництво й несе особисту відповідальність за результати діяльності

**Єдиноріг (істота)**, міфічна істота

**Єдиноріг (сузір'я)**, екваторіальне сузір'я

**Єдиноріг (тварина)** (*Monodon monoceros*; також – єдиноріг, нарвал), ссавець родини дельфінових

**Єдиноріг морський** (*Monodon monoceros*), вид зубатих китів

**Єдиносутність**, термін християнського богослов'я, який встановлює цілковиту тотожність сутностей трьох Божественних Осіб (Трійці) – Отця, Сина та Св. Духа

**Єдікуле фортеця**, фортеця Семи Веж у Стамбулі, збудована 1455, що слугувала місцем збереження скарбниці та державною в'язницею

**Єдінець**, район Молдови

**Єдлічка, Алоїз Венцеславович** (1819–1894), композитор, педагог і диригент, Чехія – Україна

**Єдність діалектики, логіки, теорії пізнання**, один із принципів марксистської філософії, вираження єдності

законів розвитку, тотальності процесів розвитку, що захоплюють і природу, і людське мислення і суспільство

**Єдність і боротьба протилежностей**, один з основних законів діалектики – «ядро» діалектичної теорії, що характеризує джерело саморуху й розвитку явищ природи і соціально-історичної реальності

**Єдність надфразова**, відрізок мовлення, що складається з двох чи більше речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно – синтаксичну конструкцію

**Єдності знань принцип**, настанова логічної сумісності основоположень фундаментальних наукових теорій, яка забезпечує конституювання даної галузі знань як цілого та ґрунтується на принципі матеріальної єдності світу

**Єдності праці і власності закон**, закон, який в рамках марксистської радянської політичної економії, вважався специфічним економічним законом.

**Єдності свідомості і діяльності принцип**, одна з ключових концепцій радянської психології

**Єжов, Валентин Іванович** (1927–2010), архітектор, головний архітектор Києва (1981–1987), народний архітектор України (1999), Росія – Україна

**Єжов, Микола Іванович** (1895–1940), народний комісар внутрішніх справ СРСР (1936–1938), головний виконавець політичних репресій, Росія

**Єжовщина**, кампанія масового терору в СРСР у 1936–1938

**Єзидизм**, релігійна течія, що виникла в 11 ст. в Передній Азії, поширена в наш час серед курдів

**Єзуїти**, католицький чернечий орден «Товариство Ісуса», створений у 1534 І. Лойолою для зміцнення авторитету католицької церкви

**Єзуїтські місії на землях індіанців гуарані**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, руїни єзуїтських місій 17–18 ст. серед тропічних лісів у провінції Місьонес, Аргентина

**Єзуїтські місії на землях індіанців чікітос**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із шести єзуїтських місій 1696–1760 у департаменті Санта-Крус, Болівія

**Єзуїтські школи**, навчальні заклади, які створювались з середини 16 ст. орденом єзуїтів

**Єзупіль**, селище міського типу Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.

**Єйтс, Вільям Батлер** (1865–1939), поет і драматург, Нобелівська премія з літератури (1923)

**Єкатеринбург**, місто у Росії, 1,4 млн мешканців

**Єкельчик, Сергій Олександрович** (1966), історик, фахівець з історії Радянського Союзу і національних відносин, Україна – Канада

**Єкельчик, Юрій Ізраїлевич** (1907–1956), кінооператор, соратник О. Довженка, Білорусь – Україна – Росія

**Єктенія**, в православній церкві – вид молитви, що входить у богослужіння і містить прохання до Бога

**Єланець**, селище міського типу, адміністративний центр Єланецького р-ну Миколаївської обл.

**Єланецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Єланецький Степ**, природний заповідник, Миколаївська обл.

**Єлева, Костянтин Михайлович** (1897–1950), художник-графік, класик української графіки, представник «бойчукізму», Україна

**Єлей**, освячене оливкова олія, вживається для лампад і для помазання під час богослужіння

**Єлена**, персонаж грецької міфології

**Єлени Святої острів**, острів у Атлантичному океані, належить Великій Британії

**Єленівське родовище вапняків і доломітів**, родовище в районі м. Докучаєвськ Донецької обл.

**Єлизавета I** (1533–1603), королева Англії (1558–1603)

**Єлизавета II** (1926), королева Великої Британії з 1952

**Єлизавета Баварська** (1876–1965), королева-консорт Бельгії (1909–1934)

**Єлизавета Нойвідська** (1843–1916), королева-консорт Румунії (1881–1916)

**Єлизавета Петрівна** (1709–1762), імператриця Росії (1741–1762)

**Єлизаветградка**, селище міського типу Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Єлизаветівське городище**, пам'ятка археології, локальний варіант скіфської археологічної культури у дельті Дону в районі сучасного м. Таганрог (Росія)

**Єлин Пелин** (1877–1949), письменник і громадський діяч, майстер прози на селянську тематику, класик болгарської літератури, Болгарія

**Єлисєєв, Олексій Станіславович** (1934), космонавт, Росія

**Єлисєєв, Юрій Костянтинович** (1949), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), Україна

**Єлисей (Плетенецький)** (1550–1624), ієрарх Української православної церкви, архімандрит Києво-Печерської лаври, засновник церковно-просвітницького і культурницького осередку та лаврської друкарні, Україна

**Єлисейський договір 1963**, франко-німецький договір про дружбу, підписаний у Парижі К. Аденауером і Ш. де Голлем

**Єлисейський палац**, офіційна резиденція президента Французької Республіки у Парижі

**Єлисейські поля**, центральна вулиця Парижа

**Єлінек, Ельфріде** (1946), письменниця, поетеса, драматург, літературний критик, лауреат Нобелівської премії з літератури (2004), Австрія

**Єллінек, Георг** (1851–1911), теоретик держави і права, Німеччина

**Єллоустон (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міжнародний біосферний заповідник, перший у світі національний парк, США

**Єллоустон (річка)**, річка у США, права притока Міссурі, 1114 км

**Єльмслєв, Луї** (1899–1965), лінгвіст, засновник глосематики, Данія

**Єльська, Ганна Валентинівна** (1940), молекулярний біолог, директор Інституту молекулярної біології і генетики

НАН України, академік (1992; член-кореспондент з 1998) НАН України, Україна

**Єльський університет**, один з найбільш рейтингових університетів світу, діє у м. Нью-Хейвен (штат Коннектикут, США) з 1901

**Єльцин, Борис Миколайович** (1931–2007), президент Російської Федерації (1991–1999)

**Єлютін, В'ячеслав Петрович** (1907–1993), металознавець та педагог, міністр вищої освіти (1954–1959), вищої та середньої спеціальної освіти (1959–1985) СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1962), Росія

**Ємельяненко, Павло Терентійович** (1905–1947), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Ємельянов, Ігор Георгійович** (1947), теріолог та еколог, директор Національного науково-природничого музею НАН України, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Ємельянов, Олександр Сергійович** (1932–2014), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Ємен**, держава в Західній Азії

**Ємець, Василь Костьович** (1890–1982), музикант, бандурист, творець бандури широкого діапазону, автор книжки «Кобза і кобзарі», Україна – США

**Ємільчине**, селище міського типу, адміністративний центр Ємільчинського р-ну Житомирської обл.

**Ємільчинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Ємність адсорбційна**, кількість адсорбованого субстрату на одиницю маси адсорбенту

**Ємність в інформаційних технологіях**, максимальний обсяг даних, який може зберігатися в пам'яті комп'ютера

**Ємність електрична**, здатність тіла накопичувати електричний заряд

**Ємність ринку**, можливий обсяг реалізації товару (конкретної продукції підприємства) при певному рівні і співвідношенні цін за певний проміжок часу

**Ємність (у фізиці)**, здатність тіла накопичувати електричний заряд

**Ємтланд**, лен Швеції

**Ємуранчик звичайний** (Scirtopoda telum), вид ссавців ряду гризунів родини тушканчикових, внесений до Червоної книги України

**Ємченко, Андрій Іванович** (1893–1964), фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Ємчук, Ігор Федорович** (1930–2008), спортсмен та тренер (веслування академічне), срібний (1952) та бронзовий (1956) призер Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1955), Україна

**Єн**, у віруваннях комі – бог-деміург

**Єн, Зігмунд** (1937), космонавт, Німеччина

**Єна**, національна валюта Японії

**Єнакієве**, місто обласного Донецької обл.



**Ендик, Ростислав-Роман** (1906–1974), антрополог, дійсний член НТШ (1933), Україна – Німеччина

**Ендови**, елемент кривлі у будівлі, стик двох скатів

**Енікале**, пам'ятка архітектури, турецька фортеця на березі Керченської протоки в північно-східній частині м. Керч, АР Крим

**Енікополов, Микола Сергійович** (1924–1993), хімік, академік АН СРСР (1976), Вірменія – Росія

**Енісей**, річка у Росії, впадає до Карського моря, 3487 км

**Енісейські мови**, ізолювана група мов, поширена у Сибіру вздовж р. Єнісей

**Еноти** (Procyon), рід ссавців родини енотових

**Енотові** (Procyonidae), родина ссавців ряду хижих

**Енотоподібний собака, уссурійський собака** (Nyctereutes procyonoides), вид ссавців родини собачих, вид фауни України

**Енотоподібні собаки** (Nyctereutes), рід ссавців родини собачих

**Енс, Фрідріх Вільгельм** (1809–1888), співак та композитор, Німеччина

**Енсен, Адольф** (1837–1879), піаніст та композитор, класик музичного мистецтва, Німеччина

**Енсен, Альфред** (1859–1921), історик, славіст, перекладач, дійсний член НТШ (1911), Швеція

**Енсен, Йоганнес Вільгельм** (1873–1950), письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури (1944), Данія

**Енсен, Йоганнес Ганс Даниель** (1907–1973), фізик, лауреат Нобелівської премії з фізики (1963), Німеччина

**Енсена нерівність**, зв'язує визначений інтеграл опуклої функції та значення цієї функції від інтеграла

**Енсена формула**, співвідношення, яке пов'язує значення мероморфної функції в середині круга з її граничним значенням на колі, нулями і полюсами

**Енський університет Фрідріха Шиллера**, вищий навчальний заклад, діє у м. Єна (Німеччина) з 1558

**Енчепінг**, лен Швеції

**Енш, Еріх** (1883–1940), психолог і філософ, один з головних представників типологічного напрямку німецької характерології, основоположник т. зв. структурної або інтеграційної типології, Німеччина

**Еспархіальні училища**, середні навчальні заклади у Російській імперії

**Еспархія**, церковно-адміністративний округ у християнській церкві на чолі з архієреєм

**Єпископ**, найвищий ступінь священства в православ'ї, католицизмі й класичному протестантизмі

**Єпископальна церква**, 1) англіканська церква в США, яка стала самостійною у 1789; 2) назва низки протестантських церков, що історично походять від Англіканської церкви

**Єпитимія**, у православній та католицькій церквах – морально-виправний захід, що накладається на мирян, ченців і священників за порушення церковних канонів

**Єпитрахиль**, довга, широка смуга матерії, яку православний священник, відправляючи службу, надягає на шию, так що обидва кінці рівно спускаються спереду нижче колін

**Єпифаній (Славинецький)**, (?–1675), православний ієромонах, філософ, письменник, перекладач і проповідник, Україна – Росія

**Єпифаній Премудрий** (?–1420), агіограф, святий Російської православної церкви, Росія

**Єпифаній Соловецький** (?–1682), монах, один із засновників російського старообрядництва, сподвижник протопопа Авакума, Росія

**Єпифанія**, рух, який виник у США внаслідок розколу у 1917 Міжнародного Товариства Дослідників Біблії

**Єреван**, місто, столиця Вірменії

**Єременко, Валентин Никифорович** (1911–1992), фізик-хімік та матеріалознавець, академік АН УРСР (1969), Україна

**Єременко, Віктор Валентинович** (1932), фізик, академік АН УРСР (1978), Україна

**Єремєєв, Валерій Миколайович** (1942), океанолог, директор Океанологічного центру НАН України, директор Інституту біології південних морів ім. Ковалевського НАН України, академік НАН України (1997), Україна

**Єремєєв, Григорій** (? – після 1684), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1682–1684), Україна

**Єремія**, біблійний пророк

**Єресь**, релігійні вчення, відмінні від офіційних релігійних доктрин і організацій

**Єретичні рухи**, політичні рухи, інспіровані ересями

**Єржиковський, Сергій Миколайович** (1895–1989), живописець, графік, Україна

**Єри**, назва літери ы в кирилиці, інша назва – Йори

**Єрик**, Їр, назва літери Ъ в кирилиці

**Єрихон**, місто в Палестині, одне з найдавніших безперервно населених міст світу, багаторазово згадується у Біблії, 20 тис. мешканців

**Єрінг, Рудольф фон** (1818–1892), науковець-правознавець, основоположник юриспруденції інтересів, Німеччина

**Єріца, Марія** (1887–1982), оперна співачка, солістка Віденської опери й Метрополітен-опера, Чехія – Австрія – США

**Єрки**, селище міського типу Катеринопільського р-ну Черкаської обл.

**Єрко, Владислав Едуардович** (1962), живописець, графік, книжковий ілюстратор, Україна

**Єрмаков, Юрій Володимирович** (1970), спортсмен (спортивна гімнастика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Єрмилов, Василь Дмитрович** (1894–1968), живописець, графік, дизайнер, представник конструктивізму, один із чільних представників українського мистецького авангарду, Україна

**Єрмилов, Геннадій Миколайович** (1959), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (1981, 1982) та Європи (1982, 1983), Україна

**Ермілов, Олександр Юрійович** (1960), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1981–1983), Україна

**Ермінії**, Кодифіковані моделі іконопису, прийняті християнською церквою східного обряду

**Ермоленко, Світлана Яківна** (1937), мовознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Ермольєв, Юрій Михайлович** (1936), кібернетик, математик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Ерне, Нільс Кай** (1911–1994), імунолог, лауреат Нобелівської премії з фізіології та медицини (1984), Данія

**Ерофеєв, Іван Федорович** (1882–1953), письменник, літературознавець, етнограф, фольклорист, Україна

**Ерофєєв, Венедикт Васильович** (1938–1990), письменник-сюрреаліст, Росія

**Ерофєєв, Віктор Володимирович** (1947), письменник, літературознавець, культуролог, Росія – Франція

**Ерошенко, Василь Якович** (1890–1952), письменник (писав в основному японською мовою та есперанто, а також – російською), педагог, етнограф та музикант, сліпий від народження, Росія – Україна – Японія

**Єрусалим**, місто у Палестині, де зосереджено святині християнства, юдаїзму й ісламу, 830 тис. мешканців

**Єрусалим та його стіни**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 10 ст. до н. е. – 17 ст. н. е. святих міст для іудеїв, християн та мусульман, м. Єрусалим, Палестина

**Єрусалимська православна церква**, одна з автокефальних православних церков

**Єрусалимський храм**, назва двох храмів, що відігравали роль центрів духовного життя юдеїв у 1 тис. до н. е. – 1 ст. н. е. (Перший храм і Другий храм)

**Єршов, Андрій Петрович** (1931–1988), кібернетик, один з піонерів теоретичного і системного програмування, академік АН СРСР (1984), Росія

**Єршов, Костянтин Володимирович** (1935–1984), кінорежисер, актор, Росія – Україна

**Єршов, Петро Павлович** (1815–1869), письменник, поет, драматург, класик російської літератури, Росія

**Єршов, Юрій Леонідович** (1940), математик, лідер сибірської школи алгебри і логіки, академік РАН (1991), Росія

**Єсаулівка**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Донецької обл.

**Єсенін, Сергій Олександрович** (1895–1925), поет, класик російської літератури, Росія

**Єсенов, Шахмардан Єсенович** (1927–1994), геолог та політик, академік (1967) та президент (1967–1974) НАН Казахстану, голова Верховної Ради Казахської РСР (1967–1974), Казах

**Єсенська, Ружена** (1863–1940), письменниця, перекладач творів Т. Шевченка, Чехія

**Єсенський, Янко** (1874–1945), письменник, Чехія

**Єсь**, у віруваннях кетів – верховне божество

**Єтім, Емін** (1839–1878), лезгинський поет, основоположник лезгинської писемної літератури, Росія

**Єфіменко, Георгій Григорович** (1917–2012), металург, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Єфіменко, Людмила Пилипівна** (1951), актриса, народний артист України (2008), Україна

**Єфіменко, Олександра Яківна** (1848–1918), історик і етнограф, перша жінка в Російській імперії, що одержала ступінь доктора історії *honoris causa* (1910), Росія – Україна

**Єфіменко, Петро Петрович** (1884–1969), археолог, академік АН УРСР (1945), Україна – Росія

**Єфіменко, Петро Савич** (1835–1907), історик, етнограф, археолог та статистик, Україна – Росія

**Єфіменко, Родіон Родіонович** (1934–2008), кінорежисер-документаліст, сценарист, Україна

**Єфіменко, Тетяна Іванівна** (1950), економіст, член-кореспондент НАН України (2012), Латвія – Україна

**Єфімов, Андрій Семенович** (1928), ендокринолог, академік АН України (1992), Росія – Україна

**Єфімов, Борис Юхимович** (1900–2008), графік, майстер політичної карикатури, народний художник СРСР (1967), Україна – Росія

**Єфімов, Віктор Олексійович** (1921–2002), металург, академік АН УРСР (1973), Україна

**Єфімов, Ігор Маркович** (1937), письменник, філософ, Росія – США

**Єфімок**, назва талера, поширена у Росії у 16 ст.

**Єфрейтор**, військове звання в арміях деяких держав

**Єфрем Мцире** (бл. 1025 – бл. 1100), філософ-схоласт, історик та церковний письменник, Грузія

**Єфремівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Харківської обл.

**Єфремов, Ернест Іванович** (1934), гірничий інженер-механік, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Єфремов, Іван Антонович** (1908–1972), письменник-фантаст, палеонтолог, основоположник тафономії, філософ-косміст, Росія

**Єфремов, Олег Миколайович** (1927–2000), актор та театральний режисер, засновник театру «Современник» у Москві, народний артист СРСР (1976), Росія

**Єфремов, Сергій Олександрович** (1876–1939), літературний критик, історик літератури, громадсько-політичний і державний діяч, академік УАН (1919), Україна

**Єхануров, Юрій Іванович** (1948), політик та економіст, прем'єр-міністр України (2005–2006), Росія – Україна

**Єхидна**, в грецькій міфології – чудовисько

**Єхидни** (*Pseudechis*), рід однопрохідних ссавців

**Єхиднові** (*Tachyglossidae*), родина ссавців ряду однопрохідних

**Єшива**, єшибот, у системі єврейської традиційної освіти – вища духовна школа для підготовки рабінів

**Єшкілев, Володимир Львович** (1965), прозаїк, поет, есеїст, представник т. зв. станіславського феномену, Україна

## Ж

**Ж**, дев'ята літера української абетки

**Жаба-бик** (*Rana catesbeiana*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба гостроморда** (*Rana arvalis*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба їстівна** (*Pelophylax esculentus*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба озерна** (*Pelophylax ridibundus*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба прудка** (*Rana dalmatina*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба ставкова** (*Pelophylax lessonae*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жаба трав'яна** (*Rana temporaria*), вид амфібій родини жаб'ячих

**Жабес, Едмон** (1912–1991), поет, Франція

**Жаби**, група родів земноводних тварин родини жаб'ячих

**Жаби бурі** (*Rana*), рід земноводних тварин родини жаб'ячих

**Жаби літаючі** (*Rhacophorus*), рід безхвостих амфібій родини веслоногих

**Жаби-повитухи** (*Alytes*), рід земноводних родини круглорозових

**Жаби-риби** (*Batrachoididae*), родина риб ряду батрахоподібних

**Жаби шпоркові** (*Xenopus*), рід безхвостих земноводних родини піпових

**Жабоподібні риби** (*Batrachoidiformes*), ряд риб класу променеперих

**Жабоп'явка алжирська** (*Batrachobdella algira*), вид п'явок ряду безхоботних п'явок, внесений до Червоної книги України

**Жаботинський, Володимир Євгенович** (1880–1940), письменник, публіцист, один із лідерів сіоністського руху, ідеолог і засновник ревізійоністського напрямку у сіонізмі, Україна – США

**Жаботинський, Леонід Іванович** (1938–2016), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968), світу (1964–1966, 1968) та Європи (1966, 1968), Україна

**Жабриця** (*Seseli*), рід рослин родини зонтичних

**Жабриця Лемана** (*Seseli lehmannii*), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Жабрій** (*Galeopsis*), рід рослин родини глухокропивових

**Жабурник звичайний** (*Hydrocharis morsus-ranae*), вид родини жабурникових

**Жабурникові** (*Hydrocharitaceae*), родина квіткових рослин порядку жабурникоцвітих

**Жабурникоцвіті** (*Hydrocharitales*), за класичною системою, порядок квіткових рослин

**Жаб'ячі** (*Ranidae*), родина земноводних тварин ряду безхвостих амфібій, фауна України

**Жагари**, авангардне польське поетичне угруповання, утворене 1931

**Жад**, загальна назва різних в'язких мінералів, переважно нефриту і жадеїту, від білого до темно-зеленого кольору

**Жадан, Сергій Вікторович** (1974), письменник, поет та перекладач, Україна

**Жадеїт**, мінерал групи моноклінних піроксенів, силікат натрію і алюмінію

**Жаден, Гіацинт** (1776–1800), композитор, Франція

**Жадкевич, Михайло Львович** (1937), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Жайворонки** (*Alauda*), рід птахів родини жайворонкових, фауна України

**Жайворонки лісові** (*Lullula*), рід птахів родини жайворонкових

**Жайворонки малі** (*Calandrella*), рід птахів родини жайворонкових

**Жайворонки степові** (*Melanocorypha*), рід птахів родини жайворонкових

**Жайворонкові** (*Alaudidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Жайворонок сірий** (*Calandrella rufescens*), вид птахів ряду горобцеподібних родини жайворонкових, внесений до Червоної книги України

**Жайворонок степовий** (*Melanocorypha calandra*), вид птахів родини жайворонкових, вид фауни України

**Жайворонок чорний** (*Melanocorypha yeltoniensis*), вид птахів родини жайворонкових, вид фауни України

**Жакаранда** (*Jacaranda*), рід квіткових рослин

**Жак-Далькроз, Еміль** (1865–1950), композитор, класик музичного мистецтва, Швейцарія

**Жак де ля Герр, Елізабет-Клод** (1665–1729), клавесністка, композитор, класик музичного мистецтва, Франція

**Жакен, Ніколаус Йозеф фон** (1727–1817), біолог, ботанік, хімік та металург, дослідник природи Вест-Індії, Австрія

**Жакерія**, селянське повстання 1358 у Франції

**Жаккар, Жозеф Марі** (1752–1834), винахідник ткацького верстата для меридианних матерій, Франція

**Жако, сірий папуга, африканський сірий папуга** (*Psittacus erithacus*), вид птахів родини папугових

**Жакоб, Макс** (1876–1944), живописець, письменник, Франція

**Жакоб, Франсуа** (1920–2013), мікробіолог та генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1965), Франція

**Жаков, Олег Петрович** (1905–1988), актор, народний артист СРСР (1968), Росія

**Жаколіо, Луї** (1837–1890), письменник та мандрівник, майстер пригодницького роману, один із чільних представників французької масової літератури, Франція

**Жакоте, Філіп** (1925), поет, есеїст, перекладач, Швейцарія

**Жалакявічус, Вітаутас** (1930–1996), кінорежисер та сценарист, класик литовського кінематографу, Литва

**Жалійка**, музичний інструмент

**Жалкі клітини**, особливі клітини кишковопорожнинних  
**Жалкі перетинчастокрилі** (Aculeata), група комах, що мають жало

**Жалко-Титаренко, Порфирій Дмитрович** (1881–1949), живописець, майстер плакатної графіки, Україна

**Жалмауиз кемпір**, у віруваннях казахів та киргизів – демонічна істота

**Жало**, особливий орган перетинчастокрилих

**Жало (часопис)**, сатиричний часопис, виходив на початку 20 ст. у Харкові (російськомовний)

**Жалюзі**, гратчасті віконниці з металу або дерева, які встановлюються у вікнах житлових, громадських, виробничих будинків для затемнення приміщень

**Жамен, Жуль Селестен** (1818–1886), фізик, автор етапних робіт у галузі фізики світла, магнітних і електричних явищ, Франція

**Жамм, Франсіс** (1868–1938), поет-символіст, класик французької літератури, Франція

**Жамс, Еміль П'єр Марі** (1899–1992), економіст, один із ідеологів кейнсіанства, Франція

**Жан Ей** (бл. 1475 – бл. 1505), живописець, більш знаний як Муленський майстер, Франція

**Жандармерія**, особливий вид державної поліції, організованої на військових засадах

**Жанекен, Клеман** (1475–1558), композитор, Франція

**Жанен, Жуль Габрієль** (1804–1874), письменник та літературний критик, Франція

**Жанр**, різновид творів мистецтва, об'єднаних спільною темою і предметом зображення

**Жанр мовленнєвий**, прийняті в конкретних ситуаціях і призначені для передавання певного змісту типові способи побудови мовлення

**Жанр музичний**, поняття, яке характеризує класифікацію музичної творчості за родами і видами, виходячи з їх походження, умов виконання, сприймання та інших ознак

**Жанри живопису**, поділ творів живопису залежно від тематики і об'єктів зображення

**Жанри у скульптурі**, поділ творів скульптури залежно від тематики і об'єктів зображення

**Жанрознавство**, галузь мовознавства, що займається прагматичним вивченням мовленнєвих жанрів

**Жансен, Жуль** (1824–1907), астроном, відкривач гелію, Франція

**Жансон, Анрі** (1900–1970), письменник та журналіст, кіносценарист, Франція

**Жапрізо, Себастьян** (1931–2003), письменник, майстер детективу, класик французької масової літератури, Франція

**Жапура**, річка у Колумбії і Бразилії, ліва притока Амазонки, 1930 км

**Жаргон**, аргі, мова певної соціальної чи професійної групи, що є відгалуженням загальнонародної і відрізняється від неї набором специфічних слів та висловів, які відображають спеціальні потреби й смаки цієї групи

**Жаргонізм**, слово та вислів з будь-якого жаргону

**Жаркін, Андрій Федорович** (1954), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Жарко, Яків Васильович** (1861–1933), письменник, актор, один із основних представників української літератури Кубані, Україна

**Жарновець віниковий** (Sarrothamnus scoparius L.), рослина з родини бобових

**Жаров, Михайло Іванович** (1899–1991), актор, народний артист СРСР (1949), Росія

**Жаровитривалість рослин**, здатність рослин витримувати перегрів

**Жарознижуючі засоби**, лікарські препарати і процедури, які знижують температуру тіла

**Жаротривкість**, жаростійкість, властивість конструкційних матеріалів при високих температурах чинити опір деформуванню і руйнуванню під дією механічних навантажень

**Жар-птиця**, у східнослов'янській народній творчості – казковий птах сонячного царства із сліпучо-золотавим, мов жар, пір'ям

**Жарр, Жан-Мішель Андре** (1948), композитор, один із засновників електронної музики як напрямку в музичному мистецтві, Франція

**Жарр, Моріс** (1924–2009), кінокомпозитор, «Оскар» (1962, 1965, 1984), Франція

**Жаррі, Альфред** (1873–1907), поет, прозаїк та драматург, Франція

**Жарт**, фольклорний та літературний жанр, дотепний вислів, комічна дія

**Жасмин садовий** (Jasminum), вид рослин родини маслинових

**Жасминова революція**, хвиля загальнонаціональних протестів у Тунісі в період 17.12.2010 – 27.02.2011 проти політики президента Зін аль-Абідіна бен Алі

**Жау**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, комплекс резерватів, Бразилія

**Жах**, психічний стан сильного переляку, стресу і водночас розгубленості

**Жашків**, місто, адміністративний центр Жашківського р-ну Черкаської обл.

**Жашківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Жвабран**, в абхазькій міфології – божество великої рога-тої худоби

**Жванецька облога 1653**, облога козацькими полками Б. Хмельницького та військом кримського хана Іслам-Гірея III табору польської армії під Жванцем (тепер – село Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.)

**Жванецький, Михайло Михайлович** (1934), письменник-сатирик, Україна – Росія

**Жванія, Зураб Віссаріонович** (1963–2005), політик, прем'єр-міністр Грузії (2003–2005), Грузія

**Жвирка**, селище міського типу Сокальського р-ну Львівської обл.



**Ждан, Іван** (? – після 1667), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1666, 1667), Україна

**Жданівка**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Жданов, Андрій Олександрович** (1896–1948), політик, один з очільників СРСР у 1930–1940-х, Росія

**Жданов, Василь Іванович** (1963), спортсмен (велосипедні перегони), чемпіон світу (1985), Україна

**Жданов, Іван Миколайович** (1846–1901), літературознавець, фольклорист, академік Петербурзької АН (1899), Росія

**Жданов, Сергій Сергійович** (1907–1968), композитор, Росія – Україна

**Ждаха, Амвросій Андрійович** (1885–1927), графік, книжковий ілюстратор, Україна

**Жденієво**, селище міського типу Воловецького р-ну Закарпатської обл.

**Же**, сім'я південноамериканських індіанських мов, поширена на південному сході Бразилії

**Жебельов, Сергій Олександрович** (1867–1941), історик-еллініст, філолог-класик, епіграфіст, археолог, академік АН СРСР (1927), Росія

**Жебеляну, Еуджен** (1911–1991), поет, класик румунської літератури, Румунія

**Жебрацтво**, проживання особи на доходи, що здобуваються шляхом випрошування у громадян грошей, продуктів харчування, одягу та інших матеріальних цінностей

**Жебрюнас, Арунас** (1930–2013), кінорежисер та сценарист, Литва

**Же-де-пом**, вид спорту, гра з м'ячем, входив до програми Олімпійських ігор 1908

**Жежелівське родовище граніту**, родовище на території Козятинського р-ну Вінницької обл.

**Жез тирнак**, у віруваннях казахів – демонічна істота

**Желанне**, селище міського типу Ясинуватського р-ну Донецької обл.

**Желатин**, продукт денатурації колагену

**Желатиназа**, протеолітичний фермент

**Желев, Желю Мітев** (1935–2015), філософ і політик, перший демократично обраний президент Республіки Болгарія (1990–1997)

**Железний, Ян** (1966), спортсмен (легка атлетика), 3-разовий чемпіон (1992, 1996, 2000), срібний призер (1988) Олімпійських ігор, світовий рекордсмен, Чехія

**Железняк, Микола Григорович** (1960), мовознавець, директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, Україна

**Железняк, Яків Ілліч** (1941), спортсмен, стрілець (кульова стрільба), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Желенський, Владислав** (1837–1921), композитор, класик польської музики, Польща

**Желехівка**, український фонетичний правопис, створений в останній чверті 19 ст. на основі цивільного шрифту та фонетичної орфографії Є. Желехівським, Україна

**Желехівський, Євген Ієронімович** (1844–1885), лексикограф і фольклорист, автор «Малорусько-німецького словаря», правопис якого, названий «желехівкою», був поширений на території Західної України, Україна

**Жельмолі, Ганс** (1877–1936), композитор, класик музичного мистецтва, Швейцарія

**Желязни, Роджер Джозеф** (1937–1995), письменник-фантаст, класик американської та світової літератури, США

**Жемайте, Юлія** (1845–1921), письменниця, драматург, Литва

**Жемайтія**, історико-етнографічний регіон на північному заході Литви

**Жем'є, Фірмен** (1865–1933), театральний режисер та актор, Франція

**Жемчужний, Сергій Федорович** (1873–1929), хімік-неорганік та металург, основоположник дослідження сплавів високого електричного опору, Росія

**Жемчужников, Лев Михайлович** (1828–1912), живописець, класик українського живопису і графіки, Росія – Україна

**Жен, П'єр Жиль де** (1932–2007), фізик, іноземний член АН України (1992), Нобелівська премія з фізики (1991), Франція

**Жене, Еліазар** (1470–1548), композитор, Франція

**Жене, Жан** (1910–1986), письменник, поет та драматург, класик французької літератури, Франція

**Жене, Жан-П'єр** (1953), кінорежисер та сценарист, один із чільних представників сучасного французького кінематографу, Франція

**Жене, Ріхард** (1823–1895), композитор, класик музичного мистецтва, Польща – Австрія

**Женева**, місто у Швейцарії, 192 тис. мешканців (агломерація – 950 тис.)

**Женев'єва Паризька** (420–500), свята Римо-католицької та Православної церков, покровителька Парижа, Франція

**Женевська лінгвістична школа**, одна з шкіл соціологічного напрямку в мовознавстві

**Женевська психологічна школа**, наукова школа Ж. Піаже і його послідовників, приділяла особливу увагу когнітивному розвитку дитини

**Женевське озеро**, озеро на кордоні Швейцарії та Франції, 582 км²

**Женевський музей мистецтва та історії**, художньо-історичний музей, діє у м. Женева (Швейцарія) з 1910

**Женевський протокол 1925**, Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів, багатосторонній міжнародний договір, підписаний 17.06.1925

**Женевський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Женева (Швейцарія) з 1559

**Женевські конвенції**, низка міжнародних договорів з міжнародного гуманітарного права, підписаних у м. Женева (Швейцарія) протягом 19–20 ст.

**Женевуа, Моріс** (1890–1980), поет, Франція

**Женен, Поль-Агриколь** (1832–1903), композитор, Франція

**Жень**, одна з фундаментальних категорій конфуціанської філософії – любов до людей

**Женьмін** **Жибао**, «Народна газета», китайська щоденна газета, орган комуністичної партії Китаю, видається в Пекіні з 1948

**Женьшень справжній** (*Panax ginseng*), вид рослин родини аралієвих

**Жерар, Франсуа** (1770–1837), живописець-портретист, представник класицизму, Франція

**Жерар, Шарль Фредерік** (1816–1856), хімік, один із основоположників органічної хімії, Франція

**Жерардія польова** (*Sherardia arvensis* L.), рід рослин родини маренових

**Жердина**, спортивний інвентар, снаряд для стрибків у висоту

**Жердівські статті 1659**, проект міждержавної угоди, запропонованої представниками козацької старшини Московському царству у жовтні 1659, після проголошення гетьманом України Ю. Хмельницького, що передбачав фактично повну незалежність Гетьманщини від Москви

**Жеребець**, самець коня

**Жерела до історії України-Руси**, збірник документальних матеріалів з історії України 16–18 ст., виданий Археологічною комісією Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (11 тт., 1895–1924)

**Жеріко, Теодор** (1791–1824), живописець, представник романтизму, Франція

**Жерловина**, магматичне тіло, що утворилося внаслідок виповнення жерла вулкана лавою, вулканічним туфом, вулканічною брекчією тощо

**Жермен, Поль** (1920–2009), фізик та аерогідромеханік, дослідник надзвукових і звукових течій і надзвукових хвиль, Франція

**Жерміналь**, 1) сьомий місяць (21/22 березня – 19/20 квітня) французького республ. календаря, що діяв з жовтня 1793 по 01.01.1806; 2) повстання у Франції проти політики термідоріанського Конвенту, яке розпочалося 12 жерміналя III року республіки (01.04.1795)

**Жеромський, Стефан** (1864–1925), письменник та драматург, класик польської літератури, Польща

**Жерсон, Жан** (1363–1429), богослов та педагог, Франція

**Жертва (у біології)**, об'єкт нападу хижака

**Жертвоприношення**, релігійний обряд приношення дарів богам, духам, іншим потойбічним силам, метою якого є умилоствлення їх, прохання прощення за вчинки і думки, які вважаються гріховними

**Жеруха** (*Cardamine*), рід рослин родини капустяних, два вида якого внесені до Червоної книги України

**Жест**, виразний рух у комунікації, у випадках усвідомленого вживання служить для передавання інформації, емоцій, психічних станів, бажань тощо

**Жеста**, шансон де жест, «пісні про діяння», жанр французького фольклору, героїчний епос межі 11–12 ст., об'єднаний наскрізною темою та героєм

**Жеч Посполіта**, «Республіка», польська щоденна урядова газета, видається у Варшаві з 1981

**Жива**, богиня кохання та плодючості у західних слов'ян

**Жива речовина**, за Вернадським, сукупність всього живого

**Жива сила**, термін, який застосовується головним чином стосовно особового складу військ противника, що беруть участь у бою (операції), як об'єкту ураження (на відміну від зброї, військової техніки тощо)

**Живе Слово**, 1) громадсько-політичний та літературно-мистецький часопис, що виходив у Львові 1939 р. за редакцією Петра Костюка; 2) москвофільський літературно-науковий та політичний часопис «Живое слово», що виходив 1899 р. у Львові російською мовою

**Живий журнал**, ЖЖ, один із найпопулярніших блог-серверів у світі, що надає користувачам можливість вести щоденники (блоги) у мережі, а також програмне забезпечення, що керує сайтом із відкритим вихідним кодом

**Живильне середовище**, штучне середовище з поживними речовинами

**Живильники**, 1) обладнання для безперервної подачі пухких і кускових матеріалів із бункерів або лійок в різні приймальні обладнання; 2) пристрої для безперервної рівномірної подачі матеріалів на транспортуючі і технологічні машини та агрегати

**Живиця**, розчин твердих смоляних кислот пораних дерев

**Живі викопні, релікти**, дуже стародавні тварини та рослини, що збереглися дотепер

**Живі фонетичні зміни**, наслідки діючих у мові фонетичних процесів

**Живіт**, нижня частина тіла хребетних

**Живков, Тодор Христов** (1911–1998), політик, комуністичний лідер Болгарії (1954–1989)

**Живлення**, отримання енергії та поживних речовин

**Живлення голофітний тип**, тип живлення рослин і грибів

**Живлення ланцюги**, ряд популяцій пов'язаних трофічними зв'язками

**Живлення рослин кореневе**, поглинання води та мінеральних солей з ґрунту

**Живлення рослин мінеральне**, сукупність процесів поглинання, транспортування і засвоєння рослинами хімічних елементів, одержаних з ґрунту у формі іонів мінеральних солей

**Живокіст** (*Symphytum*), рід рослин родини шорстколистих

**Живопис**, вид образотворчого мистецтва

**Живопис восковий**, вид живописної техніки

**Живопис жанровий**, зображення типових сцен щоденного життя, зазвичай – сучасного митцеві

**Живопис клеєвий**, техніка живопису, коли сполучною речовиною фарб є рослинний або тваринний клей, завдяки чому фарби непрозорі, поверхня – матова, а значний вміст клею у фарбі призводить до їх підвищеної інтенсивності і блиску поверхні

**Живопис метафізичний**, напрям авангардного мистецтва

**Живопис наскельний**, зображення в печерах тощо доби палеоліту

**Живопис олійний**, живопис олійними фарбами

**Живопис станковий**, живопис, створений на мольберті

**Живопис темперний**, живопис темперними фарбами

**Живописець**, сузір'я Південної півкулі

**Живописна Україна**, альбом офортів Т. Шевченка (1844)

**Живопису види**, поділ живопису за призначенням творів та особливостями їх виконання

**Живопліт**, щільно посаджені кущі або дерева, які огорожують дороги, житлові квартали, обрамляють сквери, бульвари і утворюють таким чином природну огорожу (паркан)

**Живородіння**, спосіб відтворення потомства

**Живородки** (Viviparidae), родина черевоногих молюсків

**Живородні ящірки** (Zootoca), рід тварин родини справжніх ящірок

**Живці**, корінці, паростки чи гілки, з яких вирощують нові рослини

**Живцювання**, розмноження рослин за допомогою живців

**Жига**, старовинний англійський швидкий танець

**Жигалка осіння** (Stomoxys calcitrans), кровосисна муха, вид двокрилих комах родини мух

**Жиг-гуаша**, в міфології адигів – богиня, покровителька дерев

**Жигу, Ежен** (1844–1925), композитор та органіст, класик музичного мистецтва, Франція

**Жигімонт Корибутович** (бл. 1395–1435), князь Новгород-Сіверський (1418–1422), намісник Чеського королівства (1422–1423), король Чехії (проголошений, але не коронований) (1424–1431)

**Жид, Андре** (1869–1951), письменник, Нобелівська премія з літератури (1947), Франція

**Жидачів**, місто, адміністративний центр Жидачівського р-ну Львівської обл.

**Жидачівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Жидівствуючі**, послідовники раціоналістичної секти в православній церкві 15 ст., які деякими подробицями свого віровчення подали супротивникам привід бачити в ньому вплив з боку юдейства

**Жидівський курінь**, єврейське національне формування у складі Української галицької армії

**Жижек, Славој** (1949), культуролог та соціальний філософ, Словенія

**Жижка, Ян** (бл. 1360–1424), один із лідерів Гуситського руху, Чехія

**Жиленко, Ірина Володимирівна** (1941–2013), поетеса, дитяча письменниця, журналіст, Національна премія ім. Шевченка (1996), Україна

**Жилет рятувальний**, індивідуальне рятувальний засіб, призначений для підтримки людини на поверхні води

**Жили**, побутовий синонім поняття «сухожилля»

**Жили гідротермальні**, скупчення мінералів, які відклалися з багатих летючими компонентами залишкових водних розчинів, що виділяються з магматичного вогнища після формування пегматитів

**Жилін, Георгій Семенович** (1925–1997), спортсмен (веслування академічне), срібний (1952) та бронзовий (1956) призер Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1955), Україна

**Жилінський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Жилки (у рослин)**, судинні тканини листка

**Жилко, Федот Трохимович** (1908–1995), діалектолог, один із упорядників та редакторів «Атласу української мови», Україна

**Жилкування листків**, характер розміщення жилок на листках

**Жильєрон, Жуль** (1854–1926), лінгвіст, лідер школи лінгвістичної географії, Швейцарія

**Жильсон, Етьєн Анрі** (1884–1978), релігійний філософ, Франція

**Жильсон, Поль** (1865–1942), композитор, класик музичного мистецтва, Бельгія

**Жимолостеві** (Caprifoliaceae), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Жимолость** (Lonicera), рід рослин родини жимолостевих

**Жимолость блакитна**, **жимолость синя** (Lonicera caerulea), вид судинних рослин родини жимолостевих, внесений до Червоної книги України

**Жимферрер, Пере** (1945), поет, письменник, критик, один із чільних каталанських літераторів сучасності, Іспанія

**Жионо, Жан** (1895–1970), письменник, Франція

**Жиар, Рене** (1923), філософ, культуролог, літературознавець, Франція

**Жиардо, Анні** (1931–2011), актриса, лауреат Берлінського (1972) та Венеційського (1965) МКФ, Франція

**Жиардон, Франсуа** (1628–1715), скульптор, Франція

**Жираф**, сузір'я Північної півкулі

**Жирафа** (Giraffa camelopardalis), вид ссавців родини жирафових

**Жирафова газель** (Litocranius walleri), вид ссавців родини бикових

**Жирафові** (Giraffidae), родина ссавців ряду парнокопитних

**Жири**, складні ефіри гліцерину й жирних кислот

**Жирко, Олена Миколаївна** (1968), спортсменка (баскетболіст), чемпіон Олімпійських ігор (1992) та Європи (1991, 1995), Україна

**Жирмунський, Віктор Максимович** (1891–1971), філолог, авторитет у царині німецької лінгвістики та літератури, академік АН СРСР (1966), Росія

**Жиро**, 1) рахунок для безготівкових розрахунків; 2) напис на векселі, чекові, який дає право на одержання грошей іншій особі

**Жиро, Анрі** (1879–1949), воєначальник, один з лідерів французького Руху опору у роки Другої світової війни, Франція

**Жиробанки**, банки, що здійснюють безготівкові розрахунки між клієнтами

**Жиробус**, безрейковий самохідний візок з механічним акумулятором енергії – маховиком

**Жирова тканина**, різновид сполучної тканини

**Жирове тіло**, пухка сполучна тканина багатоніжок та комах

**Жировий обмін**, перетворення в клітинах жирів та жирних кислот

**Жировик Льюзеля** (*Liparis loeselii*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Жироду, Жан** (1882–1944), письменник, драматург, дипломат, Франція

**Жироловка**, резервуар для відділення і затримки жирів із стічних вод

**Жирондисти**, політичне угруповання періоду Великої французької революції, переважно з депутатів французького південно-західного департаменту Жиронди

**Жиро-Сулаві, Жан-Луї** (1752–1813), біолог, основоположник географії рослин, геолог, літератор, природознавець, Франція

**Жиряк гладенький** (*Liparus laevigatus*), вид комах ряду твердокрилих родини довгоносиків, внесений до Червоної книги України

**Жискар д'Естен, Валері** (1926), президент Франції (1974–1981)

**Житецький, Гнат Павлович** (1866–1929), історик, літературознавець, історик фольклористики, книгознавець, публіцист, дійсний член НТШ (1928), Україна

**Житецький, Павло Гнатович** (1837–1911), мовознавець та лексикограф, діяч українського національного руху, член-кореспондент Петербурзької АН (1898), дійсний член НТШ (1903), Україна

**Житє і слово**, літературно-художній та громадсько-політичний часопис, що виходив за редакцією І. Франка протягом 1894–1897 у Львові

**Життя й ходіння Данила, Руської землі ігумена**, пам'ятка давньоруської літератури

**Життя святих**, життєписи мучеників, аскетів, ченців, князів та інших, проголошених християнською церквою святими

**Житло**, будинки, приміщення, призначені для постійного або тимчасового мешкання людей (дім, хата, оселя, квартири, помешкання, господа)

**Житник, Олексій Миколайович** (1972), спортсмен, хокеїст, чемпіон (1992) та срібний призер (1998) Олімпійських ігор, Україна – Росія – США

**Житні ріжки, ріжки пурпурові** (*Claviceps purpurea*), паразитний гриб класу сумчастих грибів, що пошкоджує злаки

**Житняки** (*Agropyron*), рід рослин родини злакових

**Жито** (*Secale*), рід рослин родини тонконогових

**Жито посівне** (*Secale cereale*), вид культурних рослин родини злакових

**Житомир**, місто, адміністративний центр Житомирської обл. та Житомирського р-ну

**Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олега Ольжича**, провідний просвітницький і культурний центр Житомирської обл., депозитарій крає-

знавчих видань, найбільше сховище творів друку в області, діє з 1866

**Житомирська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Житомирська стоянка**, археологічна пам'ятка на околиці с. Городище Черняхівського р-ну Житомирської обл.

**Житомирський національний агроєкологічний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Житомир з 1922

**Житомирський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Житомирсько-Бердичівська наступальна операція 1943–1944**, наступальна операція 1-го Українського фронту Червоної Армії проти німецьких військ на Правобережній Україні 24.12.1943–14.01.1944

**Життєва ємність легень**, максимальна кількість повітря, яку можуть вмістити легені

**Життєва історія**, художньо-публіцистичний жанр, аналогічний оповіданню в художній літературі

**Життєва криза**, психологічний стан, що характеризується переоцінкою чи запереченням раніше досягнутого

**Життєва форма**, особливості будови організмів викликаєні пристосуванням до умов середовища

**Життєвий простір**, термін націонал-соціалістичної пропаганди, що відображала плани заселення германськими, зокрема германськими народами (в націонал-соціалістичній точці зору – арійцями) територій у Східній Європі

**Життєвий стиль**, поняття, що вживається для визначення відмінностей між соціальними групами щодо зразків соціального буття, соціальних відносин, споживання матеріальних і культурних благ

**Життєвий цикл**, один чи кілька онтогенезів, які охоплюють період «від зиготи до зиготи»

**Життєвий цикл**, повна послідовність фаз росту і розвитку організму від зиготи до утворення гамет

**Життєвий цикл людини**, поняття, що використовується для опису послідовних стадій розвитку індивіда, які включають дитинство, підлітковий вік, зрілість, похилий вік і смерть

**Життєві хвилі (хвилі життя)**, спалахи чисельності тварин чи рослин

**Життєздатність (у біології)**, здатність протистояти певним викликам середовища

**Життєпис**, опис чийогось життя, біографія

**Життєсвіт**, одне з головних понять пізнього періоду феноменології Е. Гуссерля

**Життя**, вища форма існування матерії

**Життя альтернативні стилі**, способи життя, що відрізняються від основних, або взагалі сприймаються як такі, що знаходяться поза межами культурної норми

**Життя і мистецтво**, 1) літературно-мистецький часопис, що виходив 1920 у Львові; 2) російськомовна щоденна літературно-художня та політична газета «Жизнь и искусство», що виходила протягом 1893–1902 у Києві

**Життя і слово**, газета, орган Товариства об'єднаних українських канадців



**Життя й революція**, літературний та громадсько-політичний часопис, що виходив протягом 1925–1934 у Києві

**Життя людського на морі міжнародна охорона**, інститут сучасного міжнародного морського права

**Життя славетних**, 1) біографічна видавнича серія, започаткована у 1960-х київським видавництвом «Молодь» (із 1977 виходила під назвою «Уславлені імена»); 2) номінація у національному конкурсі видавців «Краща книга року»

**Життя (у біології)**, вища форма існування матерії

**Життя (у філософії)**, 1) загальне філософське поняття – буття сутностей, наділених внутрішнім джерелом активності; 2) у філософії гілозоїзму – синонім до буття, іманентна властивість; 3) у різних концепціях неklasичної філософії – цілісність буття, як вона досягається людиною

**Жілле, Ніколя-Франсуа** (1709–1791), скульптор, Франція

**Жінка (людина)**, доросла людина жіночої статі

**Жінка (часопис)**, часопис, що виходив у 1935–1939 у Львові

**Жіноча доля**, громадсько-політичний часопис, що виходив у 1925–1939 у Коломиї

**Жіноча стаття**, особини, що продукують яйцеклітини

**Жіноче питання**, комплекс соціальних проблем, що включає проблеми положення жінки в суспільстві і сім'ї, охорони материнства і дитинства, шляхи і засоби соціального визволення жінок і забезпечення їх фактичної рівності

**Жіночий голос**, культурно-освітній часопис, що виходив у 1931–1939 у Львові

**Жіночий рух**, соціальні рухи (від перших, що виникли у 18 ст., до сучасних) за політичну, соціальну, культурну рівність жінок з чоловіками

**Жіночий рух в Україні**, рух за рівноправ'я жінок на території України

**Жіночі студії**, складова гендерних студій

**Жіночність**, набір специфічних рис, який у західній культурі робить жінку привабливою

**Жмайло, Марко** (? – після 1625), гетьман Війська Запорозького Низового (1621–1625), Україна

**Жмеринка**, місто, адміністративний центр Жмеринського р-ну Вінницької обл.

**Жмеринський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Жмути електронні**, група поодиноких дротів, з'єднаних скобами, які виконують логічно об'єднані функції

**Жнив свято**, одне із свят євангельських християн-баптистів

**Жнива**, сільськогосподарські роботи, пора збирання хлібних рослин

**Жо**, в давньокитайській міфології – священне дерево

**Жобер, Моріс** (1900–1940), композитор, Франція

**Жобім, Антоніу** (1927–1994), музикант, композитор, основоположник напрямку босанова, Бразилія

**Жовинський, Едуард Якович** (1934), геолог та геохімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Жовква**, місто, адміністративний центр Жовківського р-ну Львівської обл.

**Жовківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Жовна зелена, дятел зелений** (*Picus viridis*), вид птахів ряду дятлоподібних родини дятлових, внесений до Червоної книги України

**Жовна чорна** (*Dryocopus martius*), вид птахів родини дятлових, вид фауни України

**Жовни** (*Dryocopus*), рід птахів родини дятлових, фауна України

**Жовнинська битва 1638**, вирішальний бій між повстанцями та урядовим військом Речі Посполитої у ході повстання нерєєстрових козаків під проводом Я. Остринина та Д. Гуни 1637–1638

**Жовнір, Ольга Богданівна** (1989), спортсменка (фехтування на шаблях), чемпіон Олімпійських ігор (2008), світу (2009) та Європи (2009–2010), Україна

**Жовта акація** (*Caragana arborescens* Lam.), рослина родини бобових

**Жовта акація** (*Caragana arborescens*), вид рослин

**Жовта пляма ока**, апарат ока ссавців, частина сітківки ока, місце найбільшої гостроти зору

**Жовте море**, окраїнне напівзамкнене море Тихого океану між берегом Азії та Корейським півостровом

**Жовте тіло**, тимчасова залоза внутрішньої секреції в жіночому організмі

**Жовтень (збірник)**, літературно-мистецький збірник Всеукраїнському, що вийшов 1921 у Харкові

**Жовтень (угруповання)**, літературне угруповання, що постало на базі «Асоціації комункульту» (1924–1926, Київ)

**Жовтенята**, дитяча організація в СРСР з фактично обов'язковим членством, що об'єднувала учнів 1–4 класів

**Жовтецеві** (*Ranunculaceae*), родина квіткових рослин порядку жовтецевоцвітих

**Жовтецевоцвіті** (*Ranunculales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Жовтець** (*Ranunculus*), рід рослин родини жовтецевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Жовтий Клин**, історична територія на Поволжжі зі значною часткою українського населення

**Жовті Води**, місто Дніпропетровської обл.

**Жовті солії** (*Buglossidium*), рід риб родини язикових, фауна України

**Жовті чаплі** (*Ardeola*), рід птахів родини чаплевих, фауна України

**Жовтковий мішок**, орган живлення, дихання і кровотворення зародків тварин

**Жовтневе (Волинська обл.)**, див. Благодатне

**Жовтневе (Житомирська обл.)**, див. Миролюбів

**Жовтневе (Сумська обл.)**, див. Миколаївка

**Жовтневе коло**, літературне угруповання українських емігрантів, що постало у 1920-х у Празі

**Жовтневий збірник панфутуристів**, літературно-художнє видання, що вийшло у 1923–1924 рр. у Харкові

**Жовтневий переворот 1917**, переворот 25.10(07.11)1917, результатом якого став прихід до влади в Росії більшовиків

**Жовтневий район**, див. Вітовський район

**Жовтоволики** (Tryngites), рід птахів родини бекасових, фауна України

**Жовтобрюх, Михайло Андрійович** (1905–1995), мовознавець, дослідник мови українських ЗМІ, Україна

**Жовтоводська битва 1648**, перша переможна битва козацько-повстанської армії Б. Хмельницького та його кримськотатарських союзників проти польського війська

**Жовтоволик** (Tryngites subruficollis), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Жовто-зелені водорості** (Xanthophyta), відділ зелених рослин

**Жовтоземи**, ґрунти, що утворюються під широколистяними лісами вологих субтропіків, переважно на материнських породах з глинистих сланців

**Жовтозілля** (Senecioideae), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Жовтозілля** (Senecio), рід рослин родини складноцвітих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Жовток**, запасні речовини яйця

**Жовтопуз безногий, жовтопузик** (Pseudopus apodus), вид плазунів ряду ящірок родини веретінницевих, внесений до Червоної книги України

**Жовтушник** (Erysimum), рід рослин родини капустяних, три види якого внесені до Червоної книги України

**Жовтюх торфовищний** (Colias palaeno), вид комах ряду лускокрилих родини біланів, внесений до Червоної книги України

**Жовтяниця**, різноманітні патології людини, викликані порушенням функціонування печінки

**Жовтяниця гемолітична новонароджених**, стан, коли під час пологів антитіла матері, вироблені проти резус-антигену плода, руйнують еритроцити новонародженого

**Жовтяниця інфекційна**, застаріла назва гепатиту А

**Жовтяниця черговолиста** (Chrysosplenium alternifolium), рослина родини ломикаменевих

**Жовтянки** (Colias), рід метеликів родини біланових

**Жовтянський, Віктор Андрійович** (1949), фізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Жовч**, секрет печінки

**Жовчний міхур**, орган накопичення жовчі

**Жовчні кислоти**, головні компоненти жовчі

**Жовчні пігменти**, речовини жовчі

**Жовчнокам'яна хвороба**, захворювання, яке виникає внаслідок утворення жовчних каменів

**Жовчовивідні протоки**, протоки жовчного міхура

**Жовчоутворення**, утворення в печінці жовчі

**Жодель, Етьєн** (1532–1573), поет та драматург, Франція

**Жозе I Реформатор** (1714–1777), король Португалії (1750–1777)

**Жозеф Бонапарт** (1768–1844), король Іспанії (1808–1813), Неаполя та обох Сицилій (1806–1808)

**Жолдак, Богдан Олексійович** (1948), письменник, сценарист, драматург, Україна

**Жоліо-Кюрі, Ірен** (1897–1956), фізик, Нобелівська премія з хімії (1935), Франція

**Жоліо-Кюрі, Фредерік** (1900–1958), фізик, Нобелівська премія з хімії (1935), Франція

**Жолоб глибоководний**, жолоб океанічний, вузький, замкнутий і глибокий прогин океанського дна

**Жолоблення**, зміна форми і розмірів виробу, що відбувається в результаті появи внутрішньої напруги, яка виникає при різних операціях заводської обробки

**Жолобов, Віталій Михайлович** (1937), космонавт, Україна – Росія

**Жолуді морські** (Balanomorpha), підряд вусоногих раків

**Жолудь**, плід рослин роду дуб

**Жонкіль** (Narcissus jonquilla), вид рослин роду нарцисів родини амарилісових

**Жонсьєр, Вікторен де** (1839–1903), композитор, Франція

**Жордан, Марі Еннмон Каміль** (1838–1922), математик, автор фундаментальних досліджень із теорії груп, Франція

**Жордана крива**, довільна замкнена без самоперетинів крива в площині, інакше відома як проста замкнена крива

**Жордана міра**, один із способів формалізації поняття довжини, площі і n-вимірного об'єму в n-вимірному евклідовому просторі

**Жордана теорема**, стверджує, що кожна жорданова крива ділить площину на дві області – внутрішню область, обмежену кривою, і зовнішню, що містить всі ближні і дальні зовнішні точки, причому будь-який шлях, який зв'язує точки з двох областей, перетне цю криву в якійсь точці

**Жорданія, Ной** (1869–1953), політик, голова Уряду Грузії у 1918–1953 (з 1921 – у вигнанні), Грузія – Франція

**Жорданова нормальна форма**, у лінійній алгебрі – нормальна форма, до якої можна привести довільну квадратну матрицю над полем, що містить всі її власні значення, за допомогою переходу до певного базису

**Жорданон**, таксономічна одиниця

**Жорес, Жан** (1859–1914), політик, соціаліст, філософ та історик, Франція

**Жорж Санд** (1804–1876), письменниця, класик французької та світової літератури, Франція

**Жоржина, георгіна** (Dahlia), рід рослин родини складноцвітих

**Жорна**, пристрій для розмелювання зерна

**Жорсткість**, здатність пружного тіла, конструкції чи її елементів чинити опір деформуванню

**Жорстокість**, різко негативна властивість характеру особи, що виявляється у заподіянні іншій особі (групі осіб), а також тваринам фізичних чи моральних страждань

**Жоспен, Ліонель** (1937), політик, прем'єр-міністр Франції (1997–2002)

**Жостерові** (Rhamnaceae), родина квіткових рослин порядку жостероцвітих

**Жостероцвіті** (Rhamnales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Жостір ламкий** (*Frangula alnus*), вид кущової рослини

**Жостір фарбувальний** (*Rhamnus tinctoria*), вид судинних рослин родини жостерових, внесений до Червоної книги України

**Жофруа де Віллардуен** (1150–1218), воєначальник, один з керівників Четвертого хрестового походу, автор хроніки «Завоювання Константинополя», Франція

**Жоффе, Роланд** (1945), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1986), Франція

**Жоффер, Жозеф** (1852–1931), воєначальник, маршал Франції (1916), Франція

**Жоффруа Сент-Ілер, Етьєн** (1772–1844), зоолог-еволюціоніст, попередник Чарльза Дарвіна, Франція

**Жоффруа Сент-Ілер, Ізидор** (1805–1861), зоолог, автор першого курсу загальної біології, дослідник проблем приручення й акліматизації свійських тварин, Франція

**Жоффруа, Етьєн Франсуа** (1672–1731), фізик та хімік, Франція

**Жрецтво**, група людей, яка в політеїстичних релігіях виконує функції посередника між віруючими і надприродними силами, а також здійснює релігійні обряди

**Жрецький кодекс**, за термінологією представників т. зв. документальної гіпотези, одне з елохістичних джерел П'ятикнижжя

**Жуан I Добропам'ятний** (1358–1433), король Португалії (1385–1433)

**Жуан II Досконалий** (1455–1495), король Португалії (1477 та 1481–1495)

**Жуан III Благочестивий** (1502–1557), король Португалії (1521–1557)

**Жуан IV Відновитель** (1603–1656), король Португалії (1640–1656)

**Жуан V Великодушний** (1689–1750), король Португалії (1706–1750)

**Жуан VI** (1767–1826), король Португалії (1816–1826)

**Жуанвілісві, жонвілісві** (Joinvilleaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Жуанвіль, Жан де** (1223–1317), історик та хроніст, Франція

**Жуань Цзи** (210–263), філософ, представник напрямку сюань-сюе, Китай

**Жув, П'єр Жан** (1887–1976), поет, письменник та перекладач, Франція

**Жування**, процес механічної обробки їжі в порожнині рота

**Жуве, Луї** (1887–1951), театральний режисер та актор, Франція

**Жувене, Жан** (1644–1717), живописець, представник бароко, Франція

**Жужелиця дама** (*Carterus dama*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Жужелиця Шевролата** (*Parazuphium chevrolati*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Жужуй**, провінція Аргентини

**Жук, Андрій Ілліч** (1889–1968), політик, громадський і кооперативний діяч, публіцист, дипломат, Австрія – Україна

**Жук, Михайло Іванович** (1883–1964), живописець, Україна

**Жук, Сергій Якович** (1892–1957), гідротехнік, академік АН СРСР (1953), Україна – Росія

**Жуки-носорогі** (Oryctes), рід комах родини пластинчастовусих жуків

**Жукинський скарб**, комплекс прикрас 2 ст. н.е., знайдений на початку 20 ст. археологом В. Хвойкою на території нинішнього Вишгородського р-ну Київської обл.

**Жуки-хижаки** (Staphylinidae), родина ряду твердокрилих

**Жуков, Анатолій Борисович** (1901–1979), лісознавець, академік АН СРСР (1966), Україна – Росія

**Жуков, Георгій Костянтинович** (1896–1974), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1943), Росія

**Жуков, Євген Михайлович** (1907–1980), історик-сходознавець, директор Інституту загальної історії АН СРСР (1968–1979), головний редактор «Радянської історичної енциклопедії» (1961–1976), академік АН СРСР (1958), Росія

**Жукова, Алла Євгенівна** (1925–2016), кінознавець, Україна

**Жукович, Платон Миколайович** (1857–1919), історик, член-кореспондент Петербурзької АН (1918), дійсний член НТШ (1910), Білорусь – Росія

**Жуковський, Аркадій Іларіонович** (1922–2014), історик, культуролог, іноземний член АН України (1992), Україна – Франція

**Жуковський, Василь Андрійович** (1783–1852), поет та перекладач, класик російської літератури, Росія

**Жуковський, Микола Єгорович** (1847–1921), фізик-механік, основоположник аеродинаміки як науки, член-кореспондент Петербурзької АН (1894), Росія

**Жук-олень, рогач звичайний** (*Lucanus cervus cervus*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-оленів, внесений до Червоної книги України

**Жук-самітник** (*Osmoderma barnabita*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-пустельників, внесений до Червоної книги України

**Жулинський, Микола Григорович** (1940), літературознавець, критик, директор Інституту літератури ім. Шевченка НАН України (з 1991), академік АН України (1992), Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Жульєн, Станіслав Ен'ян** (1799–1873), сходознавець-синолог, впровадив у науковий обіг низку фундаментальних першоджерел із історії Далекого Сходу, Франція

**Жуо, Леон** (1879–1954), профспілковий діяч, Нобелівська премія миру (1951), Франція

**Жупа**, комітат, у середньовічних Угорщині та Хорватії – основна одиниця адміністративно-територіального устрою

**Жупан**, козацький і шляхетський жіночий та чоловічий одяг

**Жупієва, Олена Павлівна** (1960), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Росія – Україна

**Жур, Петро Володимирович** (1914), письменник, літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Журавель (колодязь)**, тип колодязя зі спеціальним пристроєм – важелем з противагою для підймання води

**Журавель (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Журавель білий** (*Grus leucogeranus*), вид птахів родини журавлиних, вид фауни України

**Журавель сірий** (*Grus grus*), вид птахів ряду журавлеподібних родини журавлевих, внесений до Червоної книги України

**Журавель степовий, журавель-красавка** (*Anthropoides virgo*), вид птахів ряду журавлеподібних родини журавлевих, внесений до Червоної книги України

**Журавельник** (*Erodium*), рослина родини геранієвих

**Журавлеподібні** (*Gruiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Журавлина** (*Oxycoccus*), вічнозелена ягідна рослина родини брусничних

**Журавлина дрібнопліда** (*Oxycoccus microcarpus*), вид судинних рослин родини брусничних, внесений до Червоної книги України

**Журавлині** (*Gruidae*), родина птахів ряду журавлеподібних, фауна України

**Журавлі** (*Grus*), рід птахів родини журавлиних, фауна України

**Журавлі степові** (*Anthropoides*), рід птахів родини журавлиних

**Журавльов, Юрій Іванович** (1935), кібернетик, іноземний член НАН України (2000), академік РАН (1992), Росія

**Журавненський мир 1676**, мирний договір між Річчю Посполитою і Османською імперією, підписаний 27.10.1676 року у містечку Журавно (тепер – смт Жидачівського р-ну Львівської обл.), яким було завершено польсько-турецьку війну 1673–1676

**Журавно**, селище міського типу Жидачівського р-ну Львівської обл.

**Журба, Галина** (1888–1979), письменниця, Україна – США

**Журдан, Жан-Батист** (1762–1833), воєначальник, маршал Франції (1804), Франція

**Журі**, 1) група фахівців, що займаються присудженням премій нагород та інших відзнак на конкурсах, виставках, змаганнях та інших заходах; 2) складова частина суду присяжних

**Журлива, Олена Костівна** (1898–1971), письменниця, Україна

**Журнал**, журнальне видання, 1) періодичне друковане видання у вигляді книжки; 2) книга чи зошит для систематичних записів про що-небудь; 3) книга для обліку відвідування, успішності учнів

**Журнал бойових дій**, журнал, який складається штабом з'єднань (частин) і містить щоденні записи про підготовку і перебіг бойових дій

**Журнал літературно-мистецький**, літературно-художній журнал, видання творів художньої літератури, а також публіцистичні та критичні статті і матеріали

**Журнал українознавчих студій**, *Journal of Ukrainian Studies*, науковий журнал з українознавства, видавцем якого є Канадський інститут українських студій

**Журналістика**, одна з форм масово інформаційної діяльності, що передбачає збір, обробку й поширення інформації через канали масової комунікації (пресу, телебачення, радіомовлення, інформаційні агентства, кіно, фото)

**Журналістики теорія**, комунікативістика, наука про підготовку інформації для засобів масової комунікації

**Журналь де Саван**, перше у світі видання журнального типу, Франція, 1665

**Журов, Георгій Вікторович** (1902–1988), кінознавець, історик кіно, Росія – Україна

**Журуа**, річка у Перу та Бразилії, права притока Амазонки, 3280 км

**Журуена**, річка у Бразилії, ліва притока Тапажоса, 960 км

**Жур-фікс**, взаємоузгоджені, фіксовані і повторювані через певний проміжок часу зустрічі членів невеликої групи, переважно для обговорення певної теми

**Жуссьє, Антуан Лоран де** (1748–1836), ботанік, письмово виклав розроблену його братом Б. де Жуссьє першу природну систему класифікації рослин, автор терміну «родина» у ботаніці, Франція

**Жуссьє, Бернар де** (1699–1777), ботанік, автор першої природної системи класифікації рослин, Франція

**Жучки**, приховані підслухові пристрої

### 3

**З**, десята літера української абетки

**З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ**, український науковий і документальний журнал, видається з 1992

**За заслуги**, орден, державна нагорода України (з 1996)

**За мужність**, орден, державна нагорода України (з 1996)

**Зааненська порода**, молочна біла безрога порода кіз родом зі Швейцарії, з-над річки Заане

**Заар, Фердинанд фон** (1833–1906), поет та письменник, Австрія

**Заатов, Ісмет Аблятифович** (1954), сходознавець, тюрколог, мистецтвознавець, культуролог, Україна

**Забабахін, Євген Іванович** (1917–1984), фізик-ядерник, один з творців радянської ядерної зброї, академік АН СРСР (1968), Росія



**Забавлянки**, жанр дитячого фольклору, музично-поетичні або ритмізовані тексти, покликані впливати на розвиток дитини

**Забайкальська окружна українська рада**, територіальний орган національного самоврядування українського населення Забайкальщини у 1918–1922

**Забайкальський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Забарвлення**, колір або відтінок живих систем, який визначається наявністю певних пігментів

**Загрозливе забарвлення**, один із видів захисного забарвлення

**Захисне забарвлення**, камуфляж природній, пристосування до зовнішніх умов проживання за допомогою зовнішнього забарвлення

**Забаррелла**, Джакомо (1533–1589), філософ, логік та астролог, Італія

**Забашта**, Василь Іванович (1918), живописець, педагог, народний художник України (1999), Україна

**Забашта**, Любов Василівна (1918–1990), поетеса, письменниця, драматург, Україна

**Забаштанський**, Володимир Омелянович (1940–2001), поет, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Забезпечення соціальне**, система заходів, пов'язаних із задоволенням специфічних потреб літніх людей, престарілих та інвалідів, спрямованих на відновлення і збереження їх соціальних зв'язків і відносин

**Забігайло**, Володимир Юхимович (1934–1996), геолог, академік АН УРСР (1990), Україна

**Забіда історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс 9–15 ст., м. Забід, Ємен

**Забій (літературне угруповання)**, літературне угруповання (1923–1932 рр., Донецщина)

**Забій (у гірничій справі)**, робоче місце зі змінним розташуванням у процесі виконання робіт, де відбувається розробка ґрунту відкритим або підземним способом

**Забіла**, Віктор Миколайович (1808–1869), поет-романтик, друг та конфідент Т. Шевченка, Україна

**Забіла**, Наталя Львівна (1903–1985), поетеса, письменниця, класик української літератури для дітей, Росія – Україна

**Забіла**, Пармен Петрович (1830–1917), скульптор, майстер скульптурного портрету, академік Петербурзької АМ (1869), Україна – Росія – Швейцарія

**Забобони**, вид марновірства, людина приймає за реальність невідомі сили, здатні провіщати події і навіть впливати на них

**Заболонники** (Scolytus), рід жуків родини короїдів

**Заболонь**, периферійна провідна частина деревини

**Заболотів**, селище міського типу Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Заболотний**, Володимир Гнатович (1898–1962), архітектор, президент Академії архітектури УРСР (1945–1956), Україна

**Заболотний**, Данило Кирилович (1866–1929), мікробіолог, академік ВУАН (1924), Україна

**Заболоття**, селище міського типу Ратнівського р-ну Волинської обл.

**Заболоцький**, Микола Олексійович (1903–1958), поет, класик російської літератури, Росія

**Заболочення**, 1) заростання водойм болотною рослинністю; 2) перезволоження ґрунтів внаслідок підняття ґрунтових вод

**Заболочування**, ґрунтоутворюючий процес, що приводить до надлишкової вологості ґрунтів

**Заборгованість**, сума фінансових зобов'язань, грошових боргів, що підлягає погашенню, поверненню в певний термін

**Заборгованість дебіторська**, сума боргів підприємству, організації, фірмі з боку інших суб'єктів господарювання, а також фізичних осіб

**Заборона на професію**, заборона на певний вид трудової діяльності

**Заборонена зона**, ділянка місцевості (акваторії або повітряного простору), в межах якої знаходження і пересування населення, транспортних засобів, військ (плавання кораблів і суден, польоти літаків, вертольотів) заборонені або обмежені

**Заборони вислання та видачі принцип**, право людини не зазнавати примусового повернення чи вислання у ситуації, яка може поставити під загрозу її життя або свободу

**Заборони релігійні**, приписи поведінки віруючим, відступи від яких пов'язані із покаранням надприродних сил

**Забрудненість електромагнітна**, сукупність електромагнітних полів різноманітних частот, які негативно впливають на людину

**Забруднення глобальні**, біосферне забруднення навколишнього природного середовища або його складових фізичними, хімічними або біологічними агентами

**Забруднення довкілля**, зміна складу навколишнього середовища внаслідок діяльності людини

**Забування**, психічний процес, часткова втрата інформації в пам'яті людини, що є складовою нормального функціонування пам'яті

**Забудова**, зведення або сукупність будинків і споруд на території населеного пункту або окремих його частин (району, кварталу тощо)

**Забудова історична**, забудова історичних зон міст і сільських населених пунктів, яка складається протягом тривалого часу і характеризується часовими містобудівними нашаруваннями

**Забужко**, Оксана Стефанівна (1960), письменниця, літературознавець, публіцист, поетеса, прозаїк, перекладач, есеїст, Україна

**Забулонов**, Юрій Леонідович (1952), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Забутовка**, заповнення кам'яним муруванням простору між стінами або пазухами склепіння тощо

**Зав'язка**, елемент сюжету, вихідний момент у розвитку дії художнього твору

**Завади радіотехнічні**, сторонні збурення, що заважають прийманню та обробленню сигналу

**Завадовський, Борис Михайлович** (1895–1951), біолог, академік ВАСГНІЛ (1935), Україна – Росія

**Завадовський, Іван Іванович** (1887–1932), мовознавець, один з перших дослідників української мови у контексті загального мовознавства, Україна

**Завадовський, Михайло Михайлович** (1891–1957), генетик, академік ВАСГНІЛ (1935), Україна – Росія

**Завадський, Едвальд Абрамович** (1927–2005), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Завадський, Михайло Адамович** (1828–1887), композитор, автор понад 500 творів, пов'язаних переважно з українською тематикою, Україна

**Завал**, нагромадження, велика купа чого-небудь обваленого або зваленого; перекриття, спеціально зроблене навалюванням дерев, каміння і т. ін.

**Заваллівське родовище графіту**, родовище на території Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.

**Завалля**, селище міського типу Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.

**Завантаження**, процес розміщення операційної системи або програми в пам'яті обчислювальної системи; процес отримання програм, або даних від зовнішнього джерела

**Заваров, Олександр Анатолійович** (1961), спортсмен та тренер (футбол), володар Кубка володарів Кубків (1985–1986) та Кубка УЄФА (1989–1990), Україна

**Завдаток**, грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання

**Завельс, Борис Ісаакович** (1876–1938), кінооператор, один з перших українських кінематографістів, Росія – Україна

**Заверуха, Борис Володимирович** (1927–2000), ботанік, дослідник флори Волині та Поділля, Україна

**Завитка**, частина внутрішнього вуха

**Завитневич, Володимир Зенонович** (1853–1927), історик, археолог, письменник, дослідник ролі неоднозначної ролі православ'я у становленні російської державності, Білорусь – Україна

**Завиток (в архітектурі)**, бокова частина іонічної капітелі, яка нагадує скручений згорток, рулон

**Завиток (у ботаніці)**, тип суцвіття, в якому молодша частина з бутонами спірально закручена

**Завихреність**, утворення вихрів в рідині (газі) при обтіканні тіл недостатньо плавної форми або при зустрічі двох потоків

**Завінул, Джо** (1932–2007), джазовий композитор і музикант, один з основоположників стилю джаз-ф'южн, Австрія

**Завіса**, виріб, який призначений з'єднувати двері та вікна з коробками і забезпечувати відкривання і закривання дверей, вікон, фрамуг та квартир

**Завіса теплова**, повітряна завіса проти холоду

**Завод**, 1) промислове підприємство з відповідним рівнем механізації виробничих процесів; 2) ферма для розведення породистих тварин (кінний завод)

**Завод племінний**, категорія спеціалізованого господарства

**Заводнення**, гідродинамічний метод підвищення нафтовилучення з пласту

**Заводовський, Герасим** (1681–1745), співак (бас), хормейстер і композитор, Україна

**Заводське (місто)**, місто Лохвицького р-ну Полтавської обл.

**Заводське (смт)**, селище міського типу Чортківського р-ну Тернопільської обл.

**Завойський, Євген Костянтинович** (1907–1976), фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1964), Україна – Росія

**Заворот кишок**, гостра кишкова непрохідність (странгуляційна), викликана заворотом кишки

**Завропсиди, зауропсиди** (Sauropsida), велика група (клада) чотириногих тварин, яка об'єднує плазунів та птахів

**Зав'язь (квітки)**, частини маточки квітки, яка містить насінні зачатки

**Загадка**, жанр фольклору, стислий, поетичний, часом ритмізований твір, що потребує відповіді і в якому, зазвичай, певний предмет чи явище зображується через його метафоричний еквівалент

**Загазованість**, сильне забруднення повітря шкідливими газами з неприємним запахом

**Загайкевич, Алла Леонідівна** (1966), композитор, педагог, Україна

**Загальна декларація прав людини**, міжнародно-правовий документ, затверджений ГА ООН 10.12.1948, що офіційно проголосив основні права і свободи людини

**Загальна декларація прав народів**, Алжирська декларація, неформальний акт кодифікації прав народів з метою сприяння їх визнанню суб'єктами міжнародного права

**Загальна книгозбірня**, видавництво (1914–1930, м. Коломия)

**Загальне**, поняття, що характеризує властивості чи відношення, спільні для певної групи чи класу предметів; поняття, протилежне до одиничного чи конкретного

**Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі та Росії**, Бунд, єврейська політична партія у Росії, 1897–1921

**Загальновійськова підготовка**, навчання військовослужбовців (підрозділів) родів військ, спеціальних військ і служб усіх видів ЗС з загальновійськових предметів, знання яких необхідно воїнам усіх спеціальностей

**Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу**, державна програма, яка визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі

**Загальноєвропейський правовий простір**, поняття, яке охоплює різні галузі права і означає регіональну політико-правову систему, що забезпечує правові основи реалізації загальноєвропейського співробітництва

**Загальнозначущість**, у логіці – властивість логічної формули, яка полягає в тому, що ця формула істинна за будь-якої інтерпретації

**Загальної енергетики інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Загальної поваги прав людини принцип**, принцип міжнародного права

**Загальної та неорганічної хімії інститут імені В. І. Вернадського НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Загальнолюдське**, низка морально-духовних цінностей, які є основою життєдіяльності людини незалежно від раси, національності, релігійних вірувань, місця проживання

**Загартування матеріалів**, термічна обробка матеріалів, що полягає в їх нагріванні і наступному швидкому охолодженні з метою фіксації високотемпературного стану матеріалу або запобігання (придушення) небажаних процесів, що відбуваються при його повільному охолодженні

**Загартування організму**, система процедур, що сприяють підвищенню опірності організму несприятливим впливам зовнішнього середовища

**Загданський, Євген Петрович** (1919–1997), сценарист, редактор та кінознавець, головний редактор Київської кіностудії науково-популярних фільмів (1961–1979), один з творців київської школи наукового кіно, Україна

**Загін**, постійне або тимчасове військове (відомче) формування з підрозділів і частин військ (сил), які створюються для виконання бойового або спеціального завдання з різних сил і засобів

**Загнітко, Анатолій Панасович** (1954), мовознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Заговини**, останній день перед постом

**Заголовний комплекс**, сукупність елементів та графічних засобів, які стисло розкривають зміст матеріалу

**Заголовні дані**, дані титулу, що містять заголовок видання та відомості про його автора

**Заголовок**, назва (слово, фраза, буква або група слів, фраз і букв), наведена на документі в тому вигляді, в якому вона встановлена або затверджена автором або видавцем, і призначена для ідентифікації і пошуку документа

**Заголовок графічний**, набірний знак, прикраса, мальоване орнаментальне чи інше зображення, які використовують зазвичай з метою відокремлення одного тексту (підрозділу) від іншого

**Заголовок німий**, виражений лише графічно-інтервальним рядком, який використовують для відокремлення одного тексту (підрозділу) від іншого

**Загони загороджувальні**, загони, які в роки громадянської війни 1918–1920 та у ході радянсько-німецької війни 1941–1945 розміщувалися позаду основних військ для запобігання втечам військовослужбовців з поля бою

**Загородження**, споруди або пристрої, що застосовуються у військовій справі для сповільнення або припинення

переміщення військ ворога (протитанкові, протипіхотні, водянні)

**Загороджувач**, військове судно, призначене для розміщення або спорудження загороджень

**Загородній, Анатолій Глібович** (1951), фізик, директор Інституту теоретичної фізики ім. Боголюбова НАН України, академік (2006) та віце-президент НАН України, Україна

**Загородній, Володимир Анатолійович** (1981), спортсмен (велоспорт), чемпіон Європи (2002, 2003), Україна

**Загорожа**, стіна, паркан, тин, живопліт, огорожа з живих насаджень тощо, що оточують будівлю або ділянку

**Загорський, Володимир Степанович** (1956), економіст, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Загорський, Петро Андрійович** (1764–1846), медик, анатом, фізіолог, основоположник російської анатомічної школи, Україна – Росія

**Заготовка**, предмет виробництва, з якого зміною форми, розмірів, чистоти поверхні і властивостей матеріалів виготовляють деталь або нерознімну складову одиницю

**Заграва**, український літературно-мистецький часопис, що виходив 1946 у м. Аугсбург (Німеччина)

**Загреб**, місто, столиця Хорватії

**Загребелля**, регіональний ландшафтний парк, м. Тернопіль

**Загребельний, Олександр Миколайович** (1937–1993), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1982), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Загребельний, Павло Архипович** (1924–2009), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1974), Україна

**Загребська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Загрей**, в грецькій міфології – одна з архаїчних іпостасей Діоніса

**Загрози безпеці**, потенційні або реально можливі дії, які спрямовані проти держави чи групи держав, що призводять до виникнення потенційної небезпеки життєво важливим інтересам особи, суспільства й держави

**Загрози зовнішні**, небезпеки і перешкоди зовнішнього оточення, які справляють негативний вплив і можуть заважати діяльності чи розвитку організації в потрібному напрямі й утруднювати досягнення стратегічних цілей

**Загрос**, гори, масивне складчасте нагір'я в Ірані в південно-східному напрямі, переважаючи висоти – 2000–3000 м

**ЗАГС**, заст. скорочення: запис актів громадянського стану, відділ виконкому, де реєструють факти шлюбу, народження, смерті і т. ін., відповідник сучасного РАЦС

**Загул, Дмитро Юрійович** (1890–1944), поет-символіст, літературознавець, перекладач, критик, публіцист, педагог, громадський діяч, Україна

**Заданий профіль**, спосіб визначення форми об'єктів у суднобудуванні і авіабудуванні

**Задарська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Задарський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Задар (Хорватія) з 1396 (з перервами)

**Задатки**, генетично детерміновані анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку, органів чуття і руху, які є природними передумовами розвитку здібностей і виявляються в морфологічних і функціональних особливостях будови мозку, органів чуття і руху

**Задача**, усвідомлена проблемна ситуація, в якій точно визначено дані і умови, необхідні для її розв'язання за допомогою знань і нагромадженого досвіду

**Задачник**, збірник задач (з математики, фізики і т. ін.)

**Задерацький, Всеволод Петрович** (1891–1953), композитор, піаніст, майстер фортепіанних композицій, Україна – Росія

**Заджалъ**, віршова форма арабської поезії

**Задирака, Валерій Костянтинович** (1941), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Задишка**, відчуття нестачі повітря, яке супроводжується прискореним диханням

**Задній мозок**, філогенетично стародавня область центральної нервової системи

**Задньозяброві** (Opisthobranchia), інфраклас черевоногих молюсків

**Задонцев, Антон Іванович** (1908–1971), рослинознавець та фізіолог рослин, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Задонщина**, пам'ятка давньоруської писемності 14 ст.

**Задруга**, родинна спільнота патріархального типу, група людей, що живуть і працюють в одному господарстві

**Задунайська Січ**, центр козацтва, що існував у 1775–1828 у гирлі Дунаю на території Османської імперії

**Задуха**, загибель водних тварин внаслідок зменшення кількості кисню

**Заєць**, сузір'я Південної півкулі

**Заєць білий** (*Lepus timidus*), вид ссавців, ряду зайцеподібних, родини зайцевих, внесений до Червоної книги України

**Заєць сірий**, заєць-русак (*Lepus europaeus*), вид ссавців родини заячих, вид фауни України

**Зажигалов, Валерій Олексійович** (1946), хімік, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Заздрість**, негативна емоція

**Заземлення**, електричне з'єднання апаратів, машин, приладів або інших технічних об'єктів із землею

**Заззо, Рене** (1910–1996), психолог, Франція

**Зазіров, Заза Діанозович** (1972), спортсмен (вільна боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), чемпіон світу (1993, 1999), Грузія – Україна

**Заїменко, Наталія Василівна** (1954), агроном, агрохімік та ґрунтознавець, директор Національного ботанічного саду ім. Гришка НАН України, Україна

**Заїка, Віктор Євгенович** (1936–2014), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Заїкання**, розлад мовлення

**Заїр**, колишня назва Демократичної Республіки Конго

**Зайва людина**, тип літературного героя

**Зайзенбахер, Петер** (1960), спортсмен та тренер (дзюдо), чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1988), чемпіон світу (1985), Австрія

**Зайко, Микола Никифорович** (1908–1991), патофізіолог, член-кореспондент АМН СРСР (1969), Україна

**Зайлер, Тоні** (1935–2009), спортсмен (гірські лижі), 3-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1956 – 3) та 7-разовий чемпіон світу (1956 – 4, 1958 – 3), Австрія

**Займанщина**, земельна власність, набута правом першого зайняття вільної землі

**Займенник**, частина мови, що вказує на предмети, ознаки предметів або кількість, не називаючи їх

**Займистість**, здатність речовини та матеріалів до займання, загорання

**Зайнятість**, діяльність громадян, яка пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і приносить їм дохід у грошовій або іншій формі

**Зайнятості служба**, державна служба, що здійснює регулювання ринку праці й соціального захисту громадян, які звертаються з питань працевлаштування

**Зайц, Іван** (1832–1914), композитор та диригент, Хорватія

**Зайц, Фріц** (1848–1918), скрипаль, композитор, Німеччина

**Зайцев, Борис Костянтинович** (1881–1972), письменник та перекладач, представник Срібного віку російської літератури, Росія – Франція

**Зайцев, Володимир Миколайович** (1958), хімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Зайцев, Іван Кіндратович** (1805–1890), живописець, автор спогадів про Т. Шевченка, Росія – Україна

**Зайцев, Микола Олександрович** (1902–1965), гірничий інженер, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Зайцев, Олександр Михайлович** (1841–1910), хімік-органік, член-кореспондент Петербурзької АН (1885), Росія

**Зайцев, Павло Іванович** (1886–1965), літературознавець, одна з ключових постатей у справі дослідження життя та творчості Т. Шевченка, Україна – Німеччина

**Зайцев, Ювеналій Петрович** (1924), зоолог, академік НАН України (1997), Україна

**Зайцеве**, селище міського типу Горлівської міськради Донецького обл.

**Зайцегуб п'яний** (*Logochilus inebrians*), лікарська рослина родини глухокропивових

**Зайцегубові** (Noctilionidae), родина ссавців ряду рукокрилих

**Зайцеподібні** (Lagomorpha), ряд плацентарних ссавців

**Зайці** (*Lepus*), рід ссавців родини заячих

**Зайченков, Микола Володимирович** (1973), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (2003) та Європи (2000), Україна

**Закавказька федерація**, Закавказька Соціалістична Федеративна Радянська Республіка, державне утворення у складі Грузії, Вірменії і Азербайджану у 1922–1936, член-засновник СРСР



**Заказники природні**, природні території або акваторії з метою збереження і відновлення природних комплексів чи їх окремих компонентів

**Закарія аль-Казвіні** (1203–1283), арабський географ та космограф, літератор, Іран

**Закарпатська низовина**, низовина у Східній Європі

**Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека імені Ф. Потушняка**, головна бібліотека Закарпатської обл., діє у м. Ужгород з 1945

**Закарпатська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Закарпатська Україна**, перехідне державне утворення на Закарпатті (1944–1946), що передувало її передачі до складу УРСР

**Закваска**, одно- або багатокомпонентні або симбіотичні комбінації мікроорганізмів, що їх використовують під час процесів харчових технологій

**Закерзоння**, неофіційна назва історичного регіону з переважно українським (до переселень 1946) населенням у складі Польщі

**Закір, Касим-бек** (1784–1857), поет, Азербайджан

**Закірова, Сарія Магруфівна** (1961), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (1985, 1986), Росія – Україна

**Закладення схилу**, відстань між суміжними ізолініями (горизонталями, ізогіпсами і т. ін.) на топографічній карті

**Закладка**, 1) аркушеве видання у вигляді смужки паперу, призначене для вкладання між сторінками друкованого видання з метою швидкого знаходження потрібного тексту; 2) аркушеве видання з популярним, агітаційним чи рекламним текстом

**Заклепка**, циліндричний стержень з двома головками, що служить для нерознімного з'єднання деталей або частин споруди за допомогою заклепочного шва

**Заклик**, звернення, документ, складений державою, суспільною організацією чи приватною особою, що містить заклики до будь-якої дії

**Заклинання**, певна послідовність слів або звуків, яким надається магічне значення

**Заклинський, Богдан Романович** (1886–1946), публіцист, фольклорист, літературознавець, педагог, дійсний член НТШ (1913), Україна

**Заклинський, Корнило Гнатович** (1857–1884), історик, етнограф, письменник, Україна

**Заклинський, Корнило Романович** (1889–1966), поет, фольклорист, літературознавець, перекладач, громадсько-культурний діяч, Україна – Чехія

**Заклинський, Роман Гнатович** (1852–1931), письменник, літературознавець, історик, етнограф, педагог, Україна

**Заклинський, Ростислав Романович** (1887–1974), історик, письменник, педагог, фольклорист, Україна

**Заклички**, музично-поетичні твори, в основі яких – вірування в магічну силу слова

**Закляття**, магічна формула, близька до замовляння, побажання лихого

**Закман, Берг** (1942), фізіолог, іноземний член НАН України (1994), Нобелівська премія (1991), Німеччина

**Заколот**, таємна змова вузького кола осіб з метою здійснити збройне повалення влади

**Закомара**, архітектурний елемент, напівкругле, іноді кілеподібне завершення горішньої частини стіни церкви між двома виступами (лопатками), яке повторює обриси склепіння, розміщеного за цією стіною всередині будівлі

**Закон**, нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий вищим представницьким органом державної влади або в порядку референдуму

**Закон Бера**, зародки тварин, що відносяться до одного типу, більш подібні, ніж дорослі форми

**Закон Божий**, 1) будь-яке релігійне вчення, що визначає обов'язкові правила життя і діяльності віруючих; 2) навчальна дисципліна, що має на меті вивчення положень певної релігії, а також її історії, богослужіння, церковних інститутів і догматів

**Закон Вірхова**, закон, згідно з яким всі живі клітини виникають з попередніх живих клітин

**Закон гомологічних рядів спадкової мінливості**, закон, згідно з яким мінливість близьких за походженням родів і видів рослин здійснюється загальним (паралельним) шляхом

**Закон економічний основний**, виражається в тому, що людські потреби є необмежені, а блага є обмеженими

**Закон і хаос**, нові філософські категорії, які прийшли з математики і фізики, при цьому закон є способом функціонування сутності, а хаос – явищ

**Закон лінгвістичний**, певне загальне правило, загальна закономірність характерна для даної мови, різних мов або мови взагалі

**Закон олігомеризації органів**, закон, згідно з яким у багатоклітинних тварин у ході біологічної еволюції поступово відбувається зменшення числа спочатку відособлених органів, що виконують подібні чи однакові функції

**Закон толерантності Шелфорда**, закон, згідно з яким існування виду визначається чинниками, що лімітують, і які знаходяться не тільки в мінімумі, але і в максимумі

**Закон філогенетичного росту**, закон, згідно з яким в міру геологічного часу форми, що виживають, збільшують свої розміри (а отже і вагу) і потім вимирають (за В. І. Вернадським)

**Законність**, дотримання законів, положень, внаслідок чого забезпечується розумний, передбачуваний, самобутній, цілеспрямований і такий, що відповідним чином контролюється, рух, плин суспільного життя

**Законність міжнародна**, політико-правова реальність міжнародних відносин, яка характеризує міжнародно-правову дійсність під кутом зору правотворчої і правозастосовної діяльності учасників міжнародного співробітництва

**Законодавець**, узагальнена назва державних органів (органу), уповноважених приймати закони

**Законодавства інститут Верховної Ради України**, база-ва установа науково-правового забезпечення законодавчої діяльності Верховної Ради України

**Законодавства основи**, кодифікаційний акт, яким встановлюються основні загальні положення і принципи правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин

**Законодавство**, сукупність усіх правових норм, що діють в державі

**Законодавство адміністративне**, галузь законодавства України, яка регулює відносини, що виникають у процесі виконавчої і розпорядчої діяльності органів державного управління між собою, з громадськими організаціями і громадянами щодо управління державою

**Законодавство антидемпінгове**, система нормативно-правових актів, прийнятих з метою припинення імпорту товарів за заниженими цінами через запровадження антидемпінгового мита

**Законодавство антимонопольне**, специфічна галузь законодавства, яка включає норми права, що регулюють суспільні відносини в процесі обмеження монопольної діяльності та запобігання їй

**Законодавство антитрестівське**, закони, які забороняють монополізацію, таємні домовленості у торгівлі і таємні угоди між фірмами, що дає можливість підвищувати ціни та зменшувати конкуренцію

**Законодавство архівне**, галузь законодавства, що регулює зберігання, доступ і захист архівних документів та організацію архівів у державі

**Законодавство виборче**, система законодавчих актів, які регламентують виборчі відносини

**Законодавство делеговане**, сукупність нормативних актів, які приймаються урядом або главою держави за уповноваженням парламенту і мають силу закону

**Законодавство трудове**, сукупність правових норм, які регламентують суспільні відносини, що виникають при застосуванні праці найманих працівників у процесі виробничої діяльності

**Законодавча техніка**, система правил, прийомів і методів роботи з підготовки і видання законодавчих актів

**Законодавчий акт**, правовий документ, що приймається органом законодавчої влади чи шляхом референдуму

**Законодавчий процес**, нормативно регламентована сукупність послідовно здійснюваних дій щодо розробки, прийняття (зміни) законів та інших законодавчих актів і їх оприлюднення

**Законодавчої влади органи**, органи, уповноважені приймати закони

**Закономірність**, більш широке, порівняно із законом, поняття. Якщо закон проявляється суворо в конкретних умовах, то З. проявляється як взаємозв'язок низки законів

**Закономірності політичні**, розроблені політологією найбільш істотні й сталі тенденції політичного розвитку, що характеризують реалізацію політичної влади

**Законопроект, документ** з текстом закону, запропонований до прийняття законодавчому органу або на референдум

**Законослухняність**, здатність, спроможність людини (особистості) поважно, шанобливо ставитися до існуючих рішень, настанов, відповідних імперативів влади, дотримуватися їх, визнавати й шанувати суспільні авторитети, виконувати свої громадянські, суспільні обов'язки

**Закордонна група українських комуністів**, політична партія в українській еміграції 1920–1921

**Закордонна делегація Української партії соціалістів-революціонерів**, політична партія в українській еміграції 1919–1924 (м. Париж, Франція)

**Закордонна делегація Української соціал-демократичної робітничої партії**, політична партія в українській еміграції 1920–1930-і (м. Прага, Чехія)

**Закордонний комітет Української партії соціалістів-революціонерів**, політична партія в українській еміграції 1920–1939 (м. Прага, Чехія)

**Закревська, Марта Іванівна** (1885–1950), оперна співачка (сопрано), Україна – Росія – Грузія

**Закревський, Микола Васильович** (1805–1871), історик, етнограф, мовознавець, письменник, живописець, Україна – Росія

**Закржевський, Юліан Федорович** (1852–1915), оперний співак (драматичний тенор), Україна – Росія

**Закрутка**, виріб, який призначений замикає двері та вікна з одного боку за допомогою повертання ручки

**Закс, Неллі** (1891–1970), поетеса, Нобелівська премія з літератури (1966), Німеччина – Швеція

**Заксенгаузен**, нацистський (1936–1945) та радянський (1945–1950) концентраційний табір на території Німеччини

**Закупи**, категорія залежних селян

**Закупне**, селище міського типу Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.

**Закят**, «пожертва» – один із «п'яти стовпів ісламу» – обов'язковий щорічний податок для допомоги бідним та сприяння розвитку ісламу

**Зал**, 1) помешкання великих розмірів, призначене для різних видовищ, спортивних занять, ігор, виставок тощо; 2) велике, парадно оформлене приміщення, розраховане на одночасне перебування значної кількості людей

**Зал Століття**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, спортивно-виставковий комплекс 1911–1913 у м. Вроцлав, Польща

**Зала спортивна**, спеціально обладнане приміщення, зокрема й спортивним інвентарем, і призначене для проведення спортивних ігор, зайняття спортом, фізичною культурою

**Залевська, Євгенія** (1898–1984), письменниця, журналістка, громадська діячка, Україна – США

**Залежність**, потреба у регулярному вживанні певної речовини або повторенні певної діяльності; часто має патологічний характер, типово включає психологічну та фізіологічну складову

**Залежність постколоніальна**, залежність соціально-економічного та політичного розвитку колишніх колоній від іноземного капіталу та реалізації своєї сировинної продукції на світових ринках

**Залежність соціальна**, вид соціальних відносин, що виникає між індивідами у результаті їхніх усвідомлених впливів одне на одного як на членів одного суспільства

**Залежності теорія**, розроблена у 1950-х латиноамериканськими економістами та соціологами теорія, за якою бідність, відсутність комфортних соціальних умов та політична нестабільність у країнах другого та третього світу пояснювались пануванням багатих та сильних держав

**Залеман, Карл Германович** (1850–1916), філолог-іраніст, академік Петербурзької АН (1895), Естонія – Росія

**Заленський, Володимир Володимирович** (1847–1918), зоолог та ембріолог, академік Петербурзької АН (1897), Україна – Росія

**Залеська-Онишкевич, Лариса-Марія-Любов** (1935), літературознавець-україніст, славіст, театрознавець, Україна – США

**Залеський, Броніслав** (1819–1880), журналіст, видавець, історик і живописець, Польща – Росія – Франція

**Залеський, В'ячеслав Костянтинович** (1871–1936), ботанік, член-кореспондент ВУАН (1925), Україна

**Залеський, Вацлав** (1799–1849), етнограф, поет, драматург, театральний критик, політик, збирач галицького фольклору, Україна – Польща – Австрія

**Залеський, Юзеф Богдан** (1802–1886), поет, представник української школи в польській поезії, Україна – Польща – Франція

**Заливаха, Опанас Іванович** (1925–2007), живописець, правозахисник, політв'язень, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Залигін, Сергій Павлович** (1913–2000), письменник та літературознавець, класик російського соцреалізму, академік РАН (1991), Росія

**Залишенець**, суб'єкт політичної діяльності, який в силу певних суб'єктивних обставин і чинників завжди знаходиться при владі

**Залізна завіса**, політична метафора, яка означає політичну, економічну і культурну ізоляцію країни від інших держав

**Залізне дерево**, амбур, демірагач (*Parrotia*), вид рослин родини гаммелісових

**Залізнення**, спеціальна обробка бетонної поверхні цементним розчином для підвищення щільності поверхневого шару і його водонепроникності

**Залізний вік**, період в історії людства, коли люди використовували залізо для виготовлення знарядь праці (1 тис. до н. е.)

**Залізниця**, 1) основна адміністративно-господарська одиниця в системі залізничного транспорту; 2) прокладена на місцевості лінійна комунікація (лінія) з металевою рейковою колією, призначена для пересування спеціального рухомого складу, що має колеса з ребордами

**Залізниця електрична**, залізниця, де для перевезення пасажирів, багажу і вантажів застосовують електричну тягу

**Залізнична колія**, дорога з рейковою колією для руху залізничного рухомого складу

**Залізнична станція**, виробничо-технологічний підрозділ залізниці з організації перевезень пасажирів, вантажу, вантажобагажу і пошти

**Залізничне (Вінницька обл.)**, селище міського типу Козятинської міськради Вінницької обл.

**Залізничне (Запорізька обл.)**, селище міського типу Гуляйпільського р-ну Запорізької обл.

**Залізні вироби**, невеличкі металеві деталі, в основному кріпильні, застосовувані у будівельних роботах, а також у столярних і теслярських роботах

**Залізного Хреста орден**, нагорода Армії Української Народної Республіки, яким було нагороджено 3-4 тис. воєнків української армії

**Залізник** (*Phlomis*), рід рослин родини глухокропивових

**Залізник скіфський** (*Phlomis scythica*), вид судинних рослин родини губоцвітих, внесений до Червоної книги України

**Залізник, Андрій Анатолійович** (1935), мовознавець-славіст, академік РАН (1997), Росія

**Залізник, Максим** (1740–1768), один з ватажків Коліївщини (1768–1769), Україна

**Залізо**, хімічний елемент, символ – Fe, атомний номер – 26

**Залізо самородне**, мінерал класу самородних елементів

**Залізобактерії**, бактерії, здатні окиснювати двовалентне залізо до тривалентного

**Залізобетон**, монолітне конструктивне поєднання бетону і сталевих арматур, що працюють спільно і разом сприймають діючі навантаження в залізобетонних виробках і конструкціях

**Залізобетон самонапружуваний**, залізобетон, виготовлений із бетонів, які під час твердіння розширюються, розтягуючи при цьому арматуру

**Залізобетонні конструкції**, будівельні конструкції із залізобетону

**Залізграфіт**, пористий спечений матеріал, що містить залізо і графіт

**Залізопротейни негемові**, білки, що мають іон заліза за кофактор, але не в складі гема

**Залізці**, селище міського типу Зборівського р-ну Тернопільської обл.

**Залік**, одна з форм перевірки знань студентів вузів і учнів середніх спеціальних навчальних закладів

**Залісення**, відновлення або створення нових лісових масивів

**Залісне**, селище міського типу Сніжниської міськради Донецької обл.

**Залісся**, національний природний парк, Чернігівська та Київська обл.

**Заліщики**, місто, адміністративний центр Заліщицького р-ну Тернопільської обл.

**Заліщицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Залка, Мате** (1896–1937), письменник і революціонер, учасник громадянських воєн у Росії (1918–1921) та Іспанії (1936–1939), Угорщина – Росія – Іспанія

**Залоза гардерова**, додаткова залоза ока

**Залоза кільцева**, залоза передміхурова, простата, статева залоза чоловіка

**Залоза куприкова**, залоза у птахів, що виділяє жир

**Залоза передміхурова**, статева залоза чоловіка

**Залоза підшлункова**, панкреас, орган травної системи

**Залоза слізна**, залози ссавців, що виробляють сльози

**Залозецький, Роман Васильович** (1861–1918), хімік-технолог, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Залозецький-Сас, Володимир-Сергій** (1896–1965), політик, дипломат, мистецтвознавець, дійсний член НТШ (1932), Україна – Румунія – Австрія

**Залози**, органи, що продукують секрети

**Залози внутрішньої секреції**, залози, що не мають вивідних протоків і секретують гормони в кров

**Залозисте поле**, ділянка епітелію, на якій розташовані клітини, що виділяють секрет

**Залозник вугровий** (*Demodex folliculorum*) дрібний кліщ, що паразитує в шкірі людини

**Залом в архітектурі**, 1) елемент багатоярусного верху дерев'яної або мурованої церкви в українській архітектурі; 2) комбінація зрізаної піраміди з прямовисним зрубом

**Заломі-підбаники**, конструктивні елементи на зломі стін і даху

**Заломлення**, зміна напрямку поширення випромінювання при проходженні межі розділу двох середовищ з різною оптичною густиною (наприклад, повітря-скло, скло-вода)

**Заломлення показник**, характерне для середовища число, яке визначає в скільки разів швидкість розповсюдження світла в середовищі менша за швидкість світла у вакуумі

**Залп**, одночасний постріл з кількох артилерійських гармат або інших видів вогнепальної зброї

**Залуження**, процес самозаростання трав'янистою рослинністю відкритих ділянок або посів трав

**Залужний, Олександр Самійлович** (1886–1941), педагог, організатор освіти, автор класифікації соціальної взаємодії дітей, Україна

**Залуський, Анджей Станіслав** (1695–1758), єпископ Римо-католицької церкви, політик, бібліофіл та меценат, великий канцлер коронний Речі Посполитої (1735–1746), Польща – Україна

**Залуський, Юзеф Анджей** (1702–1774), ієрарх Римо-католицької церкви, бібліофіл та меценат, єпископ Київський (1759–1774), Польща – Україна

**Зальотін, Сергій Вікторович** (1962), космонавт, Росія

**Зальтен, Фелікс** (1869–1945), письменник та публіцист, Австрія

**Зальцбург (земля)**, федеральна земля Австрії

**Зальцбург (місто)**, місто в Австрії, історико-культурний центр, 146 тис. мешканців

**Зальцбурга історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 17–19 ст., м. Зальцбург, Австрія

**Зальцбурзький фестиваль**, щорічний літній музичний фестиваль м. Зальцбург (Австрія), діє з 1877

**Залюбовський, Ілля Іванович** (1929–2013), фізик-ядерник, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Залюгання гірських порід**, форми і просторове положення гірських порід в земній корі

**Замазка**, тістоподібна паста з крейди і оліфи, що служить для замазування скла у місцях віконних плетін

**Замальовка**, 1) художньо-публіцистичний жанр малої живописної форми; 2) ілюстрації репортажного характеру, підготовлені для періодичного видання

**Заманиха** (*Echinopanax*, *Oplorapax*), рід рослин родини аралієвих

**Заманський, Володимир Петрович** (1926), актор, народний артист РРФСР (1988), Україна – Росія

**Замбезі**, річка в Анголі, Намібії, Ботсвані, Замбії, Зімбабве, Мозамбіку, впадає до Індійського океану, 2574 км

**Замбія**, держава у Східній Африці

**Замглай**, селище міського типу Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

**Заметіль**, перенесення снігу вітром над поверхнею землі

**Замикання**, синтаксична побудова, яка вимагає дискантного розташування найтісніше пов'язаних слів

**Замирайло, Віктор Дмитрович** (1868–1939), майстер книжкової графіки (особливо – обкладинки), Україна – Росія

**Замітка**, 1) один із різновидів ділових паперів, що вміщує стислий запис думок, спостережень, подій тощо, зроблений з певною метою; 2) жанр масово-інформаційної літератури: оперативне коротке повідомлення (обсягом від 20 до 100 рядків) про новину

**Заміщення**, реакція, при якій один атом або функціональна група заміщується іншим / іншою

**Заміщення видів екологічне**, один з видів екологічної конкуренції

**Заміщення ефект**, ефект в мікроекономіці, що означає зміну товару у споживанні, пов'язана зі зміною його ціни, тоді як рівень задоволення залишається постійним

**Замки з'єднань**, в українських дерев'яних церквах – види з'єднання стін

**Замки Тернопілля**, національний заповідник, що діє на території Тернопільської обл. з 1994

**Замки України**, пам'ятки фортифікації на території України

**Замкненість групова**, засоби визначення членами групи чітких кордонів безпосередньо для себе та відмежування себе від інших груп

**Замковий суд**, загальна назва кількох судових інституцій у Великому князівстві Литовському

**Замовлення соціальне**, сукупність проблем, завдань і цілей, поставлених суб'єктами управління різних рівнів перед соціологами-дослідниками, практиками,



консультантами з метою обґрунтування оптимальних шляхів розв'язання складних соціальних проблем

**Замовляння**, жанр фольклору, словесні сугестивні форми прагматичного характеру (що мають на меті отримання користі чи заподіяння шкоди), які супроводжують магічно-ритуальні практики

**Замойська академія**, вищий навчальний заклад, діяв у м. Замостя (Польща) у 1594–1784

**Замойський синод**, синод єпископів Київської греко-католицької митрополії, який відбувся у м. Замостя (Польща) 26.08.–17.09.1720

**Замок (анатомія)**, апарат для зчеплення двох стулок раковини у плечоногих та двостулкових молюсків

**Замок (в архітектурі)**, укріплене житло феодала, споруджене в добре захищених місцях (оточених водою, у горах тощо)

**Замок (у будівництві)**, виріб, призначений замикає двір, який має складну комбінацію пристроїв для замикання, або робочих штифтів, які забезпечують блокування

**Замор (риби)**, масова загибель риби від кисневого голодування

**Заморожування харчових продуктів**, спосіб консервування продуктів, що полягає в зниженні температури заморожуваного продукту нижче точки замерзання його соків

**Заморозок**, пониження температури повітря до від'ємних значень, коли середньодобова температура вище 0° С

**Заморська територія**, територія, що не володіє повною політичною незалежністю або суверенітетом, подібно державі

**Замостя**, місто у Польщі, історико-культурний центр, 66 тис. мешканців

**Замостя старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 16–17 ст., м. Замостя, Польща

**Замулення**, відклади у водоймах наносів

**Зам'ятін, Євген Іванович** (1884–1937), письменник та літературний критик, класик російської літератури, Росія – Франція

**Зандбергер, Адольф** (1864–1943), композитор та музикознавець, класик музичного мистецтва, Німеччина

**Занде**, азанде, мова народу занде східної групи адамауа-східних мов

**Зандер, Бруно** (1884–1979), геолог, автор методики дослідження зерен мінералів під мікроскопом, Австрія

**Зандмейер, Траугот** (1854–1922), хімік, один із засновників промисловості синтетичних барвників, Швейцарія

**Зандри**, рівнинні поверхні поблизу країв давніх і сучасних льодовиків

**Занедбаність педагогічна**, різні відхилення від встановлених норм поведінки чи відставання у навчанні, викликані недоліками педагогічного впливу

**Занзібар (острів)**, острів в Індійському океані біля східного узбережжя Африки (Танзанія)

**Занзібару кам'яне містечко**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична частина м. Занзібар 16–19 ст., Танзанія

**Занські мови**, мови кавказької мовної сім'ї

**Зантарає, Георгій Малхазович** (1987), спортсмен (дзюдо), чемпіон світу (2009) та Європи (2011), Грузія – Україна

**Занулення**, навмисне електричне з'єднання з нульовим захисним провідником металевих не струмопровідних частин, які можуть опинитися під напругою

**Зануссі, Кшиштоф** (1939), кінорежисер, лауреат Канського (1978, 1980) та Берлінського (1975) МКФ, «Золотий лев» (1984), Польща

**Заньковецька, Марія Костянтинівна** (1854–1934), актриса і театральна діячка, народна артистка УРСР (1922), Україна

**Заозерне**, селище міського типу Євпаторійської міськради АР Крим

**Западання верхів**, випадок, коли висота верху західного зрубу не збігається з висотою східного

**Западнини**, дрібні замкнуті плоскодонні улоговини

**Западнини океанічні**, найбільші западини, зайняті океанами, западини окраїнних морів, що розвиваються в океанічних умовах

**Запал рослин**, сонячні опіки у рослин

**Запалення**, реакція тканини на подразник, яка характеризується змінами в мікроциркуляції, міграцією клітин крові, підвищенням місцевої температури і іншими змінами

**Запалення легень**, пневмонія, захворювання, про якому тканина легень підлягає запаленню та іноді іншим змінам

**Запалювальні речовини**, спеціальні суміші, здатні при горінні виділяти велику кількість тепла і розвивати високу температуру

**Запаморочення**, розлад діяльності вестибулярного апарату, коли хворий відчуває насправді не існуючий колоподібний рух свого тіла

**Запарювання бджіл**, загибель дорослих бджіл і розплоду, що спричиняється підвищенням температури і вологості у вулику внаслідок порушення вентиляції або з інших причин

**Запас міцності**, різниця між одиницею і відношенням потужності на валу двигуна до максимальної потужності

**Запас непорушний**, складова частина оборонних матеріально-технічних запасів держави (запасів воєнного часу), що накопичуються у мирний час

**Запасання (у біології)**, накопичення речовини або енергії, необхідних для живих організмів

**Запаси**, продукція виробничо-технічного призначення, споживчі й інші товари, що перебувають на різних стадіях виробництва й обігу, та очікують вступу в процес виробничого або особистого споживання

**Запаска**, український традиційний жіночий поясний одяг

**Запаско, Яким Прохорович** (1923–2007), книгознавець, мистецтвознавець, бібліограф, ректор Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (1958–1971), Україна

**Запасні речовини**, осмотично інертні включення клітин мікроорганізмів (полісахариди, жири, поліфосфати та ін.), які утворюються при обмеженні зростання клітин через нестачу окремих компонентів харчування або наявності інгібіторів

**Запасні частини**, частини, необхідні для ремонту обладнання

**Запасні речовини**, природні й синтетичні органічні сполуки з приємним запахом

**Заперечення (у лінгвістиці)**, вихідна, семантично нерозривна смислова категорія, яка вказує на те, що зв'язок, встановлений між компонентами речення, на думку мовця насправді не існує, або що відповідне стверджувальне речення заперечується мовцем

**Заперечення (у філософії)**, філософська категорія, яка виражає певний тип відношення між двома послідовними стадіями, станами об'єкта, який розвивається

**Запилення перехресне**, алогамія, спосіб розмноження рослин

**Запилення рослин**, перенесення пилку на приймочку маточки

**Запис**, в інформаційних технологіях – процес, за допомогою якого інформація вноситься і зберігається у деякому фізичному тілі з метою її подальшого отримання (відтворення)

**Записка**, 1) аркуш паперу, на якому що-небудь написано; 2) короткий виклад на письмі якої-небудь справи, події; 3) папери із записаними на них чийми-небудь спостереженнями, думками, зауваженнями і т. ін.

**Записки**, наративний жанр (літературний, публіцистичний та науково-популярний), започаткований на межі 18–19 ст., оповідь в якому ведеться у формі нотаток від першої особи

**Записки імператорського Одеського товариства історії і старовини**, «Записки императорского Одесского общества истории и древностей», збірник статей з історії, археології, епіграфіки і нумізматики, етнографії, географії та статистики краю, а також публікувалися документи та археологічні пам'ятки (1844–1919)

**Записки історико-філологічного відділу ВУАН**, наукові збірники, що виходили в Києві у 1919–1931

**Записки Історично-археографічного інституту**, друкований орган Історично-археографічного інституту ВУАН (1934)

**Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка**, ЗНТШ, наукове видання, що виходило у Львові у 1892–1915, 1917–1922, 1924–1931, 1933, 1935 й 1937

**Записки Південно-Західного відділу Імператорського Російського географічного товариства**, «Записки Юго-Западного отдела Императорского Русского географического общества», неперіодичне наукове видання Південно-Західного відділу Російського географічного товариства (1874–1875)

**Записки про Південну Русь**, «Записки о Южной Руси», фольклорний та літературний збірник у двох томах, упорядкований П. Кулішем та виданий ним у 1856–1857

**Записки соціально-економічного відділу ВУАН**, неперіодичні наукові збірники Соціально-економічного відділу ВУАН з української історії, економіки, статистики та міжнародного права, які 1923–1927 видавалися у Києві

**Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі**, наукове продовжуване видання критико-бібліографічного та історико-літературознавчого спрямування (1928–1930)

**Записки Українського наукового товариства в Києві**, видання Українського наукового товариства в Києві, виходило у 1908–1918 (з 1914 – у Москві)

**Записки Чернігівського губернського статистичного комітету**, «Записки Черниговского губернского статистического комитета», збірник, виходив у Чернігові у 1866 та 1868

**Записування сигналів**, процеси, при яких інформація автоматично записується в деякому фізичному тілі, середовищі (носії даних) і зберігається там для наступного відтворення

**Запит**, один із видів звернення органу державної влади, депутатів, уповноважених посад і службових осіб, громадян або об'єднань громадян до органів державної влади, їхніх посадових осіб з вимогою дати у визначений строк необхідну інформацію

**Запит депутатський**, форма парламентського контролю, що використовується в парламентських і змішаних республіках

**Запитів**, селище міського типу Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.

**Заплава**, частина дна річкової долини, що затоплюється водою під час повені

**Заплесно**, частина задньої кінцівки

**Заплечики**, виступи з площини зрубу в дерев'яних церквах

**Запліднення**, процес злиття гамет

**Запліднення подвійне**, процес запліднення у квіткових рослин

**Запліднення штучне**, запліднення яйцеклітини поза організмом жінки

**Запобіжник**, 1) деталь ударно-спускового механізму ручної вогнепальної зброї, що попереджує можливості здійснення випадкового пострілу; 2) пристрій, призначений для розриву електричних кіл при короткому замиканні або перевантаженні

**Запобіжні заходи**, заходи забезпечення кримінального провадження, що полягають в тимчасовому обмеженні прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством

**Заповіді**, релігійно-моральні настанови в іудейській релігії, які начебто власноручно написані богом Ягве на кам'яних плитах (скрижалях) і вручені Мойсеєм на горі Синай

**Заповідник**, охоронна природна територія (акваторія)

**Заповідник біосферний**, природоохоронна науково-дослідна установа з міжнародним статусом

**Заповідники природні**, природоохоронні установи

**Заповіт (в юриспруденції)**, правовий документ, зроблений у встановленій законом формі розпорядження

дїездатного громадянина (заповідача) на випадок смерті про належне йому майно

**Заповіт (у релігїєзнавстві)**, поняття Біблії, яке означає сакральний союз Бога з людством

**Заповнювачі**, 1) матеріали, які не вступають у хімічні реакції з водою і в'язучими речовинами; 2) природні або штучні матеріали, які є основною складовою частиною бетону чи будівельного розчину

**Заподіяння шкоди**, завдання шкоди неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим майновим чи немайновим правам фізичної або юридичної особи

**Запозичення**, 1) звуки, слова, морфеми, синтаксичні конструкції, засвоєні одними мовами з інших; 2) використання та переосмислення автором уже відомих мотивів, сюжетів, прийомів тощо

**Запозичення матеріальне**, лексичне запозичення, запозичення, за якого з іноземної в рідну мову входить лексична одиниця повністю (значення й експонент)

**Запозичень зовнішніх консолідація**, сукупність зобов'язань, що включають зовнішній борг держави, заборгованість, яка гарантована державою, і приватний негарантований борг

**Запор**, закріп, затримка випорожнення кишкового

**Запоріжжя (місто)**, місто, адміністративний центр Запорізької обл. та Запорізького р-ну

**Запоріжжя (підводний човен)**, підводний човен

**Запоріжжя (сміт)**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Запорізька атомна електростанція**, атомна електростанція у м. Енергодар Запорізької обл.

**Запорізька губернія**, адміністративно-територіальна одиниця на території України у 1920–1922

**Запорізька дивізія Армії УНР**, одне з перших регулярних військових з'єднань армії Української Народної Республіки

**Запорізька область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Запорізька округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Запорізька операція 1943**, наступальна операція Червоної Армії проти німецьких військ, що була проведена 10–14.10.1943 у ході битви за Дніпро

**Запорізький корпус Армії УНР**, військове формування у складі Армії УНР

**Запорізький національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Запоріжжя з 1900

**Запорізький національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Запоріжжя з 1930

**Запорізький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Запорозька Січ**, головний осередок нереєстрового Війська Запорозького середини 16 – середини 17 ст., політично-адміністративний центр держави Війська Запорозького Низового

**Запорозька старовина**, «Запорожская старина», фольклорні й історико-літературні збірки, упорядковані і видані І. Срезневським у Харкові у 1833–1838

**Запорозьке Військо**, станово-корпоративне об'єднання, військова структура, політичний і соціальний інститут українського козацтва 15–18 ст.

**Заппа, Френк** (1940–1993), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, кінорежисер, США

**Заправка**, заповнення ємностей літального апарату паливом, маслом, іншими технічними рідинami і водою, а також стисненими газами («зарядка») з метою забезпечення роботи силової установки та інших систем літального апарата

**Запрілість**, висипка і запалення шкіри у немовлят

**Запрошення (в інформаційних технологіях)**, повідомлення користувачу від операційної системи або програми про те, що вона готова приймати від користувача інформацію та завдання

**Запрошення (у дипломатії)**, документ дипломатичного листування, використовуваний у процесі організації дипломатичних прийомів

**Зап'ясток**, частина кисті

**Зараження**, процес прямого, безпосереднього неусвідомлюваного передавання на рівні психофізіологічного контакту однією людиною іншій своїх емоційних переживань, образів, спонукань тощо

**Зараження крові**, сепсис, поява мікроорганізмів у крові

**Зараження соціально-психологічне**, сукупність способів і результатів інформаційно-психологічного впливу на індивідів, їх групи і особливо маси, що виділяється нарівні з навіюванням, переконанням і інформуванням

**Заразиха** (Orobanchе), рід паразитичних рослин

**Заратустра** (між 10 ст. та 6 ст. до н.е.), засновник зороастризму

**Зарваницький**, регіональний ландшафтний парк, Терновлянський р-н Тернопільської обл.

**Зардабі, Гасан-бек** (1837–1907), просвітител ь та публіцист, класик азербайджанської літератури, Азербайджан

**Зардарі, Асіф Алі** (1955), політик, президент Пакистану (2008–2013)

**Заревич, Федір** (1835–1879), письменник, журналіст, засновник української періодики на Галичині, Україна

**Заремба, Владислав Іванович** (1833–1902), музикант, педагог, автор солоспівів та фортепіанних п'єс на теми народних пісень, Україна

**Заремба, Сигізмунд Владиславович** (1861–1915), композитор та піаніст, Україна – Росія

**Зарембський, Юліуш** (1854–1885), піаніст, композитор, Україна – Польща

**Зарицький, Мирон Онуфрійович** (1889–1961), математик, дійсний член НТШ (1927), Україна

**Зарічне (Донецька обл.)**, селище міського типу Красноманського р-ну Донецької обл.

**Зарічне (Рівненська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Заріченського р-ну Рівненської області

**Зарічненський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Заробітна плата**, винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу

**Заробітна плата мінімальна**, офіційно встановлений державою мінімальний рівень оплати праці у вигляді мінімальної місячної ставки чи почасової оплати

**Зародкова плазма**, матеріальна субстанція статевих клітин

**Зародковий диск**, бластула, що має форму круглої пластинки

**Зародковий мішок**, жіночий гаметофіт квіткових рослин

**Зародковий шлях**, ряд поколінь клітин від первинних статевих клітин зародка до статевих продуктів дорослого організму

**Зародкові листки**, шари клітин, що утворюються в ембріогенезі під час гастрюляції

**Зародкові оболонки**, оболонки, що оточують зародок у тварин

**Заросток**, гаметофіт вищих спорових рослин

**Зарубинецька культура**, одна з головних археологічних культур в Україні періоду Залізного віку

**Зарубицький, Олег Григорович** (1936–2005), хімік-технолог, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Зарубіжна новела**, видавнича серія, що виходила в Києві протягом 1968–1986 у видавництві «Дніпро»

**Зарубіжна проза ХХ ст.**, видавнича серія, започаткована у 1988 видавництвом «Дніпро»

**Зарубіжна сатира і гумор**, видавнича серія, що виходила протягом 1969–1986 у видавництві «Дніпро»

**Зарубіжна Українська католицька церква**, загальна назва сукупності окремих українських (греко-) католицьких Церков поза межами України

**Зарубін, Леонід Семенович** (1926–2003), режисер-мультиплікатор, головний режисер Київського театру ляльок (1957–1965), Україна

**Зарудний, Богдан-Олександр Сергійович** (1890–1918), політик, генеральний секретар земельних справ УНР (1917–1918), Росія – Україна

**Зарудний, Микола Олексійович** (1859–1919), зоолог-орнітолог, Україна – Росія – Узбекистан

**Заруцький, Атанасій Олексійович** (бл. 1670–1720/1723), письменник-панегірист, Україна

**Заручини**, виражена при свідках взаємна обіцянка чоловіка і жінки укласти згодом шлюбний союз

**Заручник**, фізична особа, яка захоплюється та утримується проти її волі будь-якою особою або групою осіб під загрозою вбивства, скоєння інших насильницьких дій з метою примушення третьої сторони до будь-яких дій

**Зархі, Олександр Григорович** (1908–1997), кінорежисер, сценарист та драматург, класик кінематографічного соцреалізму, народний артист СРСР (1969), Росія

**Заря**, літературно-політична газета, що виходила в Києві протягом 1880–1886 російською мовою

**Заряд вибуховий**, частина вибухового пристрою

**Заряд магнітний**, гіпотетичний заряд магнітного монополя

**Заряди електричні**, величини, що визначають інтенсивність електромагнітної взаємодії заряджених часток

**Зарян, Наїрі** (1900–1969), поет, прозаїк, класик вірменської літератури, Вірменія

**Засавський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Засенко, Олексій Єлисеєвич** (1907–1993), літературознавець, критик, письменник, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Засіб**, в інформаційних технологіях – систематизована та формалізована сукупність дій (команд), які необхідно виконати, щоби вирішити певну задачу або досягти певної мети; устаткування

**Засіб масової інформації аудіовізуальний**, організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв

**Засів**, ілюстрований тижневик для селян і робітників, друкувався у Києві протягом 1911–1912, Україна

**Засідання пленарне**, організаційно-правова форма роботи колегіальних представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування

**Засідателі народні**, громадяни України, які у випадках, визначених процесуальним законом, вирішують у складі суду справи разом з професійними суддями, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя

**Засідка**, спосіб дії військ, при якому бойова або розвідувальна група завчасно і таємно розташовується на дорогах руху противника, а потім раптово нападає на нього в цілях знищення, захоплення полонених тощо

**Засіка**, фортифікаційні протипіхотні загородження, утворені зрубаними деревами, покладеними вершинами у бік супротивника одне біля одного або хрест-навхрест

**Заскельне**, пам'ятка археології доби палеоліту на території АР Крим

**Заславська, Тетяна Іванівна** (1927–2013), соціолог, академік АН СРСР (1981), Україна – Росія

**Заслання**, один з видів основного або додаткового кримінального покарання, що полягає у виведенні засудженої особи з місця її постійного чи тимчасового проживання

**Засновника принцип**, засновника ефект, принцип популяційної біології

**Засновок**, у логіці – судження, що є частиною умовиводу і підставою висновку, відоме, наявне знання

**Засоби інформатизації**, електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій

**Засоби комунікації**, засоби розповсюдження продукції інформаційних агентств, такі як: друковані та екранні



видання, радіо, телебачення (кабельне, супутникове, глобальне), електричний зв'язок (телеграф, телефон, телекс, телефакс), комп'ютерні мережі та інші телекомунікації

**Засоби масової інформації** (ЗМІ), засоби поширення друкованої, аудіовізуальної, електронної інформації

**Засоби політичні**, сукупність методів і способів здійснення політичної діяльності

**Засоби праці**, 1) машини, технологічна оснастка, механізований і ручний інструмент; 2) сукупність матеріальних ресурсів та знарядь, що використовуються у виробничому процесі для створення певної продукції та надання послуг

**Засоби розв'язання міжнародних спорів мирні**, міжнародно-правові засоби врегулювання спорів між державами мирним шляхом відповідно до принципів міжнародного права

**Заспа, Лариса Леонідівна** (1971), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Заспів**, початок співаного фольклорного твору

**Заспокійливі засоби**, лікарські препарати, які знімають надмірне збудження нервової системи

**Застава**, у цивільному праві – спосіб забезпечення виконання зобов'язань

**Застава військова**, орган охорони військ на марші і при розташуванні на місці

**Застава прикордонна**, основний підрозділ, призначений для безпосередньої охорони визначеної ділянки державного кордону

**Заставка**, 1) малюнок чи поліграфічний візерунок; 2) малюнок на екрані, що визначає тему й характер майбутньої телепередачі; 3) коротка музична фраза, якою відокремлюються складові телерадіопередачі

**Заставна**, місто, адміністративний центр Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

**Заставнівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Застаріле значення**, значення або одне зі значень слова, яке сучасні мовці сприймають як елемент періодів розвитку мови

**Засув**, деталь замка (закрутки або засувки), яка призначена забезпечувати замикання дверей або вікон за допомогою входу в запірну планку

**Засувка**, 1) виріб, який призначений замикати двері та вікна з одного боку; 2) запірний пристрій, що складається з корпусу і плоского елемента (замка), який переміщується перпендикулярно до поздовжньої осі трубопроводу

**Засуджений**, особа, стосовно якої судом винесено обвинувальний вирок і який призначено покарання

**Засудження умовне**, незастосування судом до винного покарання у вигляді позбавлення волі або виправних робіт за умови, що він протягом певного (визначеного судом) строку не вчинить нового злочину

**Засуха**, тривалість і значний брак опадів, частіше при підвищеній температурі і зниженій вологості повітря

**Засядько, Олександр Дмитрович** (1779–1837), інженер-артилерист, піонер у справі конструювання ракетних артилерійських систем, Україна – Росія

**Засядько, Олександр Федорович** (1910–1963), управлінець, організатор вугільної промисловості СРСР та України, міністр вугільної промисловості СРСР (1948–1955), Україна – Росія

**Затвор**, рухома конструкція, що повністю або частково перекриває який-небудь отвір і тим самим дає змогу регулювати чи приймати надходження рідини, пари, газу або сипких матеріалів

**Затвор гідравлічний**, обов'язковий елемент, яким повинні бути обладнані всі без винятку приймачі стічних вод, встановлені на каналізаційній мережі

**Затвор гідротехнічний**, рухома конструкція, яка перекриває частково або повністю водопропускний отвір гідротехнічної споруди

**Затворництво**, одна з форм вияву чернечого аскетизму, майже повна добровільна ізоляція ченця-подвижника від миру і навіть від інших ченців, спричинена прагненням позбутися земних пристрастей і забезпечити особисте спасіння

**Затискач**, хірургічний інструмент, призначений для перетискання кровоносної судини

**Затишшя**, селище міського типу Фрунзівського р-ну Одеської обл.

**Затока (водойма)**, частина океану, моря чи озера, що вдається в сушу і вільно обмінюється водою з основним водоймищем

**Затока (смт)**, селище міського типу Білгород-Дністровської міськради Одеської обл.

**Затонський, Володимир Петрович** (1888–1938), політик, голова ЦВК УРСР (1918), Ревкому Галицької СРР (1920), нарком освіти УРСР (1922–1924, 1933–1938), академік ВУАН (1929), Україна

**Затонський, Дмитро Володимирович** (1922–2009), літературознавець, академік АН УРСР (1990), Україна

**Затоплені території**, вкриття водою прилеглої до річки місцевості в періоди повені та паводків або внаслідок спорудження греблі

**Затоплення**, заповнення знижень і ділянок річкових долин в результаті підйому рівня в річках, водоймах або підземних водах

**Затримка психічного розвитку дитини**, результат сповільненого темпу розвитку психіки дитини, зумовленого діями фізіологічних, соматичних або соціальних факторів

**Затримки лінія**, чотириполюсник, призначений для затримки електричних сигналів без зміни їх форми на часовий інтервал, який називається часом затримки

**Затула, Дмитро Григорович** (1923–1987), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Затяжка**, стержневий горизонтальний елемент, що сприймає розтягуючі зусилля у розпірних конструкціях (арки, склепіння, крокви тощо) і з'єднує кінцеві вузли будівельних конструкцій

**Заузе, Володимир Християнович** (1859–1939), графік, майстер пейзажу та історичного полотна, педагог, Україна

**Зауличний, Ростислав Мирославович** (1968), спортсмен (бокс), срібний призер Олімпійських ігор (1992), Україна

**Зауппе, Герман** (1809–1893), філолог-еллініст, Німеччина  
**Зауролюфи**, ряд динозаврів

**Зауроптеригії** (Sauropterygia), ряд вимерлих водяних рептилій

**Зах, Натан** (1930), поет, перекладач, Німеччина – Ізраїль – Велика Британія

**Зах, Ян** (1699–1773), композитор, класик музичного мистецтва, Чехія

**Захаб**, укріплення в'їзду в замок (фортецю) у вигляді вузького, перекритого згори довгого проїзду (коридору) між двома оборонними мурами

**Захарівка**, селище міського типу Захарівського р-ну Одеської обл.

**Захарівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Захарій** (679–752), 91-й папа римський (741–752)

**Захарія**, біблійний персонаж, пророк, батько Іоанна Хрестителя

**Захарія (Копистенський)** (?–1627), ієрарх православної церкви, архимандрит Києво-Печерської лаври (1624–1627), богослов, письменник-полеміст, Україна

**Захаров, Володимир Євгенійович** (1939), фізик-теоретик, академік РАН (1991), Росія

**Захаров, Євген Юхимович** (1952), юрист, правозахисник, голова правління Української Гельсінської спілки з прав людини, директор Харківської правозахисної групи, Україна

**Захарова, Галина Петрівна** (1947), спортсменка (гандбол), (1976), Україна

**Захарова, Світлана Авдіївна** (1926), літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Захарова, Стелла Георгіївна** (1963), спортсменка та тренер (спортивна гімнастика), чемпіон Олімпійських ігор (1980) та світу (1981), Україна

**Захарук, Олександр Валерійович** (1976), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1997–2000), Україна

**Захарченко, Василь Іванович** (1936), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Захарчук, Олексій Миколайович** (1929–2013), живописець, графік, майстер пейзажу, Україна

**Захау, Карл Едуард** (1845–1930), лінгвіст-семітолог, Німеччина

**Захворюваність**, частота реєстрації певної хвороби серед населення

**Захер-Мазох, Леопольд фон** (1836–1895), письменник, класик австрійської літератури, Україна – Австрія

**Захисна смуга**, влаштовуються вздовж полотна залізниць, по обидва боки, для захисту його лісовими деревами і чагарниками від снігових заметів

**Захисна смуга прибережна**, частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони

**Захисний шар**, елемент покрівлі, оберігає основний гідроізоляційний килим від механічних пошкоджень, безпо-

середнього впливу атмосферних чинників, сонячної радіації та поширення вогню по поверхні покрівлі

**Захисник**, у кримінальному судочинстві – особа, спеціально уповноважена захищати права та законні інтереси підозрюваного, обвинуваченого, підсудного і надавати їм необхідну правову допомогу в реалізації їхніх процесуальних прав

**Захист**, охорона, прагнення захистити, зберегти від несприятливого впливу, втручання (наприклад, збройний захист держави)

**Захист активний**, назва систем так званого активного захисту військової техніки, суть яких полягає у впливі на випущені противником засоби ураження (ракета, снаряд) з тим, щоб змінити їх траєкторію, зменшити ймовірність попадання у ціль

**Захист даних** (інформаційні технології), діяльність, спрямована на забезпечення захищеного стану об'єкта

**Захист інтелектуальної власності**, забезпечення майнових та немайнових прав однієї людини (автора, виконавця, винахідника та ін.) або кількох осіб щодо результатів їх інтелектуальної, творчої діяльності

**Захист інформації**, сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї

**Захист прав споживачів**, гарантований законом контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт з боку держави та громадсько-суспільний рух на його підтримку

**Захист психологічний**, система регуляторних механізмів, яку особистість використовує для усунення психологічного дискомфорту

**Захист рослин**, контроль шкідників, комплекс заходів, які спрямовані на зменшення втрат урожаю через шкідників, хвороби, бур'яни

**Захисту рослин агротехнічні методи**, комплекс агротехнічних, а також організаційно-господарських заходів, спрямованих на контроль шкідників і хвороб сільськогосподарських культур

**Захищеність соціальна**, сукупність юридичних і соціальних гарантій, що забезпечують кожному індивіду реалізацію його прав (на життя, зайнятість, житло, освіту, медичну допомогу, рівень життя, необхідний для розвитку й самореалізації особистості й т. п.)

**Захід**, точка заходу, одна з головних точок горизонту

**Захід та Схід**, дві основні цивілізаційні парадигми

**Західна Австралія**, штат Австралії

**Західна Вірджинія**, штат США

**Західна Двіна**, річка у Росії, Білорусі та Латвії, впадає до Балтійського моря, 1022 км

**Західна Капська провінція**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Західна область Української Народної Республіки**, автономне державне утворення у складі УНР, сформоване після акту злуки 1919

**Західна Південно-Східна Нуса**, провінція Індонезії

**Західна Сахара**, спірна територія на північному заході Африки, межує на півночі з Марокко, на сході та півдні з Мавританією, на заході омивається Атлантичним океаном

**Західна Суматра**, провінція Індонезії

**Західна Україна (історичні землі)**, 1) історичні українські землі (Буковина, Волинь, Галичина, Поділля, Закарпаття, Західне Полісся); 2) території, приєднані Радянським Союзом до УРСР на початку Другої світової війни та після її закінчення (за винятком Ізмаїльської області)

**Західна Україна (літературне угруповання)**, 1) літературне угруповання, яке діяло в Харкові та Києві в 1925–1933; 2) альманах цього угруповання (Харків, 1927); 3) літературно-мистецький часопис («зшиток»), що виходив у Києві у 1927–1930

**Західна Ява**, провінція Індонезії

**Західне Задунав'я**, регіон Угорщини

**Західне Папуа**, провінція Індонезії

**Західне співтовариство**, об'єднання країн Європи і Північної Америки, суспільна організація яких базується на демократії, ринковій економіці та індивідуалістичних цінностях

**Західне Сулавесі**, провінція Індонезії

**Західний Бенгал**, штат Індії

**Західний берег річки Йордан**, Палестина, регіон на Близькому Сході

**Західний Буг**, річка у Львівській та Волинській обл., Білорусі та Польщі, ліва притока Нарева, 772 км

**Західний Кавказ**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс заповідників і національних парків, Росія

**Західний Калімантан**, провінція Індонезії

**Західний Мідленд**, регіон Англії

**Західний науковий центр НАН України і МОН України**, основна організуюча і координуюча ланка регіональної системи науково-технічної та інноваційної діяльності в західних областях України, орієнтованої на вирішення актуальних соціально-економічних та культурних проблем розвитку регіону

**Західний Саян**, гірська система у Південному Сибіру (Росія)

**Західні Гати**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірський ланцюг на заході півострова Індостан, природоохоронна територія, Індія

**Західні Карпати**, гори, найбільш висока і широка частина Карпат, розташована в Чехії, Словаччині, Польщі та Угорщині, довжина бл. 400 км, ширина понад 200 км, висота до 2 655 м

**Західні Кордильєри**, західне пасмо Кордильєр з висотами до 4200 м

**Західно-Австралійське плато**, велика область давнього зглаженого гірського рельєфу на заході Австралії

**Західноатлантичні мови**, підсім'я у складі сім'ї нігеро-конголезських мов

**Західноафриканський валютний союз**, валютне угруповання країн Західної Африки

**Західногерманські мови**, підгрупа германської мовної групи індоєвропейської мовної сім'ї, до якої належать англійська, нідерландська, фламандська, фризська, німецька та мова їдиш

**Західноєвропейський союз**, міжнародна організація (1948–2011)

**Західної Сахари проблема**, конфлікт, що походить від колоніальної політики, яку проводили Іспанія та Франція в регіоні

**Західно-Корейська затока**, затока у Жовтому морі, біля берегів Кореї і Китаю

**Західнополіський говір**, волинсько-поліський говір, один із старожитніх говорів північного наріччя, охоплює територію майже всієї Волинської і північно-західних районів Рівненської обл., а також Берестейщини і Пінщини в Білорусі

**Західнопоморське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Західносемітська міфологія**, міфологічні уявлення західносемітських народів

**Західносемітське письмо**, квазіалфавітне письмо, що складається лише зі знаків, що виражають «приголосний + довільний або нульовий голосний», з напрямом написання справа наліво

**Західносибірська рівнина**, Західносибірська низовина, низовина на півночі Євразії, головним чином у Росії, частково – Казахстан

**Західносибірський нафтогазоносний басейн**, один з найбільших нафтогазоносних басейнів Землі

**Західнослов'янські мови**, група слов'янських мов, що включає чеську, словацьку, польську, лужицьку (у двох варіантах – верхньо- і нижньолужицьку), а також мертві полабські мови

**Західно-Солохівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Зіньківського р-ну Полтавської обл.

**Західноукраїнська мовно-літературна практика**, варіант української літературної мови зі специфічними ознаками, зумовленими історичними, політичними, соціальними та мовними (діалектними) чинниками, що функціонував на західноукраїнських землях у 19 – першій половині 20 ст.

**Західноукраїнська народна республіка**, ЗУНР, держава, створена на західноукраїнських землях після розпаду Австро-Угорської імперії (1918–1919)

**Західно-Харківцівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Гадяцького р-ну Полтавської обл.

**Західно-Хрестищенське газоконденсатне родовище**, родовище на території Красноградського р-ну Харківської обл.

**Захір-шах** (1914–2007), король Афганістану (1933–1973)

**Заходер, Борис Володимирович** (1918–2000), дитячий письменник, поет та перекладач, Молдова – Росія

**Захоплення електронне**, один з видів бета-розпаду атомних ядер

**Захоронення відходів**, видалення небезпечних і токсичних відходів у спеціальні сховища

**Заххак**, персонаж іранської міфології

**Зацепін, Георгій Тимофійович** (1917–2010), фізик, академік АН СРСР (1981), Росія

**Зацепін, Олександр Сергійович** (1926), композитор, класик кіномузики, народний артист Росії (2001), Росія

**Заціпеніння тварин**, особливий стан холонокровних хребетних

**Зацукрювання**, втрата варенням, медом, патокою, сиропами прозорості, плинності, пластичності, поява в них частково або у всій масі кристалізованого цукру

**Зачарований Край**, національний природний парк, Закарпатська обл.

**Зачаток**, група клітин в складі тіла зародка

**Зачаток насінний**, багатоклітинний зачаток, з якого розвивається рослина

**Зачаття непорочне**, релігійна концепція, що стосується зачаття або без сімені або зачаття, при якому на дитину не переходить первородний гріх

**Зачепилівка**, селище міського, адміністративний центр Зачепилівського р-ну типу Харківської обл.

**Зачепилівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Новосанжарського р-ну Полтавської обл.

**Зачепилівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Зачин**, традиційна формула початку оповідних фольклорних текстів

**Зачіски**, способи зачісування, укладання чи стрижки волосся

**Защитні мішки**, анатомічні органи хом'якоподібних

**Заява**, документ, який містить прохання або пропозицію особи (осіб) установі

**Заявка**, 1) офіційне подання, що містить вимогу на щонебудь, замовлення; 2) заява про свої права на щонебудь або про потреби чого-небудь

**Заяча губа**, стигма, аномалія розвитку людини

**Заячі, зайцеві** (Leporidae), родина ссавців ряду зайцеподібних

**Збанацький, Юрій Оліферович** (1914–1994), письменник, командир радянського партизанського загону у роки Другої світової війни, Герой Радянського Союзу (1944), Національна премія України ім. Шевченка (1970), Україна

**Збараж**, місто, адміністративний центр Збарзького р-ну Тернопільської обл.

**Збаразька облога 1649**, облога українським козацьким військом Б. Хмельницького і татарського війська кримського хана Іслам-Гірея III українського м. Збараж, яке утримувалося польським гарнізоном 30.06.–12.08.1649

**Збаразький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Збарський, Борис Ілліч** (1885–1954), біохімік, автор методики бальзамування тіл Володимира Леніна (1924) та Георгія Димитрова (1949), академік АМН СРСР (1944), Україна – Росія

**Збереження енергії закон**, фундаментальний закон природи, який полягає в тому, що повна енергія ізольованої системи не змінюється з часом

**Збереження закони**, фундаментальні фізичні закони, які стверджують, що за певних умов значення певних вимірюваних фізичних величин в замкненій системі залишається незмінним

**Зберігання**, у музейній справі – один з основних видів діяльності музею щодо створення матеріальних умов і правових засад, за яких забезпечується збереження музейних предметів та музейних колекцій

**Збиральництво**, одна з найдавніших форм господарської діяльності людини, яка полягає у збиранні готових видів їжі

**Збитки**, вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями одного суб'єкта права іншому

**Збиток природний**, товарні втрати, обумовлені природними процесами, що викликають зміну кількості товару

**Збігів метод**, поширений в ядерній фізиці метод дослідження, заснований на застосуванні схем збігів і дозволяє встановлювати тимчасові залежності різних корелюючих подій

**Збіжний ряд**, ряд, сума якого є скінченною

**Збіжність**, властивість нескінченної послідовності, нескінченного ряду чи невластного інтеграла мати границю

**Збій**, в інформаційних технологіях – втрата працездатності програмним або апаратним забезпечення обчислювальної системи

**Збільшення оптичне**, відношення лінійних або кутових розмірів зображення предмета, одержуваного за допомогою оптичної системи, до відповідних розмірів предмета

**Збірка**, видання здебільшого малоформатних, жанрово близьких творів, об'єднаних спільною чи близькою тематикою або зібраних за хронологічним принципом

**Збірка діодна**, конструктивно закінчений пристрій, в якому є кілька окремих або з'єднаних між собою певним чином напівпровідникових діодів

**Збірник**, видання творів одного (авторський З.) або кількох (колективний З.) авторів, сформоване здебільшого за певною ознакою (тематичною, жанровою та ін.)

**Збірник історико-філологічного відділу**, науковий збірник ВУАН, що виходив у Києві протягом 1921–1931 (загалом 105 випусків) з історії, літературознавства, мовознавства, етнографії, мистецтвознавства у вигляді окремих авторських та колективних монографій

**Збірники Імператорського російського історичного товариства**, «Сборники Императорского русского исторического общества», наукові публікації, що видавалися протягом 1866–1917

**Збірні конструкції**, конструкції, що збираються (монтуються) з готових елементів, що не вимагають додаткової обробки (обрізки, підгонки і пр.) на місці будівництва

**Збірного залізобетону промисловість**, галузь будівельної індустрії

**Збірно-монолітні конструкції**, будівельні конструкції, що являють собою поєднання заздалегідь виготовлених



збірних залізобетонних елементів з монолітним бетоном, що укладається на місці будівництва будівлі (споруди)

**Збірності категорія**, понятійна категорія, що виражає трактування певної множини як цілісної, неподільної сукупності однорідних предметів, єдність вищого порядку

**Збори громадян**, форма прямого народовладдя, яка забезпечує реалізацію конституційних політичних прав громадян

**Збори консульські**, збір за обробку ввізних документів для в'їзду в країну, які надаються дипломатичними представництвами та консульськими установами країни

**Збори мирні**, право громадян збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, що є однією з форм безпосередньої демократії, про проведення яких завчасно сповіщаються органи державної влади чи місцевого самоврядування

**Зборів**, місто, адміністративний центр Зборівського р-ну Тернопільської обл.

**Зборівська битва 1649**, битва між українським військом під проводом Б. Хмельницького та армією Речі Посполитої, що відбулася 5–6.08.1649 неподалік м. Зборів

**Зборівський договір 1649**, мирний договір, укладений 08.08.1649 між гетьманом Б.Хмельницьким та урядом Речі Посполитої

**Зборівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Зборовська, Ніла Вікторівна** (1962–2011), літературознавець, письменниця, одна з основоположників дослідження української новітньої та масової літератури, Україна

**Зборовський, Самійло** (?–1584), гетьман Війська Запорозького Низового (1579–1584), Україна

**Збочення**, термін, що описує відхилення від норми сексуальної поведінки у суспільстві

**Зброєзнавство**, спеціальна історична дисципліна

**Збройних сил види**, складові частини ЗС держави, які призначені для ведення бойових дій в одному із визначених середовищ (на суходолі, на морі, в повітрі, в космосі, інформаційному просторі) та відрізняються між собою родами військ, кількісним складом, озброєнням тощо

**Збройні сили**, військові формування, що утримуються державою для забезпечення воєнної безпеки, захисту державних інтересів, відбиття агресії й ведення війни

**Збройні сили ООН**, вид міжнародних збройних сил, що утворюються з контингентів збройних сил держав-членів ООН з метою підтримки міжнародного миру й безпеки, у т. ч. – для вчинення дій щодо загрози мирові, порушень миру й актів агресії

**Збройні сили України**, військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності

**Збройні Сили Української Держави 1918**, сукупність військових формувань, на які спирався гетьман П. Скоропадський у своїй внутрішній та зовнішній політиці

**Збройні формування іррегулярні**, війська, що не мали єдиної, сталої організації або за комплектуванням, прохо-

дженням служби, навчанням, озброєнням і обмундируванням значно відрізнялися від регулярних військ

**Зброя**, сукупність технічних пристроїв та засобів, які спеціально виготовлені, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої сили противника, його техніки, споруд та інших цілей; озброєння

**Зброя автоматична**, вогнепальна зброя, яка використовує для пострілу та перезарядження енергію порохових газів, віддачі або енергії інших (сторонніх) джерел

**Зброя бактеріологічна**, зброя, дія якої основана на хвороботворних властивостях мікроорганізмів

**Зброя біологічна**, патогенні біологічні об'єкти, призначені для масового ураження противника

**Зброя інформаційна**, сукупність спеціалізованих (фізичних, інформаційних, програмних, радіоелектронних) методів і засобів тимчасового або безповоротного виведення з ладу функцій і служб інформаційної інфраструктури загальною або окремих її елементів

**Зброя масового ураження**, (зброя масового знищення), зброя, що характеризується великою руйнівною спроможністю та значною територією ураження

**Зброя на нових фізичних принципах**, вид зброї, заснований на якісно нових або раніше не використовуваних фізичних, біологічних та інших принципах дії і технічних рішеннях, що базуються на досягненнях в нових галузях знань і на нових технологіях

**Зброя нарізна**, вогнепальна зброя, канал ствола якого має нарізи (гвинтові канавки) для додання снаряду обертового руху

**Зброя пневматична**, ручна невогнепальна зброя, в якій для вильоту кулі використовується сила тиску стиснутого повітря або газу

**Зброя самозарядна**, автоматична зброя, з якої ведеться тільки одиночна стрільба

**Зброя стратегічна**, види зброї та військової техніки, призначені для вирішення стратегічних завдань у війні

**Зброя стрілецька**, ствольна зброя для стрільби кулями або іншими вражаючими елементами

**Зброя табельна**, зброя та необхідні для її застосування технічні засоби, передбачені табелем (перелік, складений у певному порядку) до штату військової частини

**Зброя термоядерна**, тип зброї масового ураження

**Збруч**, річка у Тернопільській та Хмельницькій обл., ліва притока Дністра, 247 км

**Збручанський ідол**, кам'яна статуя, зображення слов'янського бога Світовиди, знайдений у р. Збруч у 1848

**Збуджений стан**, 1) стан нервового збудження організму; 2) стан збудливої клітини, коли вона генерує і розповсюджує потенціали дії; 3) у квантовій механіці – стан квантової системи, відмінний від основного

**Збудження**, реакція на подразнення

**Збудження електромагнітних коливань**, збудження коливань у системі в результаті періодичної зміни величини якого-небудь з її енергоємних параметрів

**Збудження мембранна теорія**, теорія функціонування клітинних мембран

**Збудливість**, властивість живих істот та клітин

**Збурень теорія**, метод розв'язку математичних задач, що базується на відомому розв'язку й розглядає відхилення від цього розв'язку пропорційними певному малому параметру

**Зв'язаний стан**, стан системи частинок, при якому відносний рух частинок відбувається в обмеженій області простору протягом тривалого часу

**Зв'язані значення слова**, значення слова, що можуть реалізуватися за певних синтагматичних умов. Розрізняють фразеологічно зв'язані значення, синтаксично і конструктивно зумовлені

**Зв'язка абстрактна**, утворення від дієслова «бути», що повністю втратила лексичне значення «буття», але має всі дієслівні категорії, крім виду і стану

**Зв'язка (в анатомії)**, анатомічне утворення

**Зв'язка напівповнозначна**, зв'язка, що частково втратила своє лексичне значення (стати, становити, здаватися)

**Зв'язка (у лінгвістиці)**, службове дієслово або дієслово з ослабленим лексичним значенням, яке входить до складу складеного присудка й виражає його граматичне значення, вказуючи на час, особу, число, спосіб

**Зв'язки домінантні**, зв'язки, які забезпечують стійкість, (сталість) певної соціальної системи

**Зв'язки логічні**, оператори, вживані в логічних мовах для утворення складних висловлювань (формул) із елементарних

**Зв'язки соціальні**, стійкі відносини між індивідами та групами людей, які займають певне положення в суспільстві, мають відповідний статус і виконують соціальні ролі

**Зв'язки трофічні**, форма зв'язку між популяціями в біоценозі, коли один вид змінює фізико-хімічні фактори для іншого

**Зв'язку автоматизована система**, комплекс автоматизованих вузлів і ліній зв'язку, об'єднаних в єдину систему, що забезпечує оперативний взаємобмін інформацією на основі прийнятих у системі принципів адресування, передачі та розподілу

**Зв'язність (у лінгвістиці)**, категорія тексту, яка полягає у його семантико-граматичному, структурно-композиційному інтегруванні окремих частин в словесне ціле

**Зв'язність (у математиці)**, натуральне число, яке співставляється з кожним класом поверхонь

**Зв'язок**, спілкування з ким-, чим-небудь на відстані; технічні засоби, що забезпечують можливість такого спілкування

**Зв'язок бездротовий**, зв'язок, що відбувається за допомоги електромагнітних коливань

**Зв'язок військовий**, сукупність засобів і способів, що дозволяють здійснювати обмін інформацією для управління військами

**Зв'язок донорно-акцепторний**, координаційний зв'язок, дипольний зв'язок, хімічний зв'язок, в якому пара електронів переходить від одного атома або частини сполуки (донора) до іншого (акцептора), який надає вакантну орбіталь

**Зв'язок металічний**, вид хімічного зв'язку, в якому валентні електрони повністю делокалізовані

**Зв'язок супутниковий**, один з видів космічного радіозв'язку, заснований на використанні штучних супутників Землі як ретрансляторів

**Зв'язуючі матеріали**, плівкоутворювальні речовини, які здатні під дією внутрішніх фізико-хімічних процесів переходити з рідкого або тістоподібного стану у твердий

**Зважене степеневе середнє**, середнє степеневе, до якого числа входять з певними ваговими коефіцієнтами

**Зважування голосів у раді ЄС**, голосування кваліфікованою більшістю в Раді ЄС, що базується на принципі зважування голосів

**Зважування (у спорті)**, визначення вагової категорії спортсменів (у боротьбі, боксі, важкій атлетиці), а також для виявлення відповідності обладнання чи інвентаря згідно правил змагань

**Звайгстікс**, у давньопруській міфології – божество світла та плодючості

**Звання**, 1) стан або титул особи; 2) офіційне визнання заслуг певної особи

**Звання військові**, ранги різних ступенів, що надаються у Збройних силах військовослужбовцям, відповідно до їхньої посади, кваліфікації фахової підготовки та терміну служби

**Звання почесні**, форма визнання державою і суспільством заслуг громадян перед країною

**Звання спортивні**, найменування, що свідчать про офіційне визнання заслуг окремих осіб у галузі розвитку фізичної культури або про досягнення спортсменами найвищої майстерності

**Зварна конструкція**, металева, як правило, сталева конструкція, одержана шляхом зварювання її частин

**Зварювальні матеріали**, матеріали, що їх використовують при зварюванні

**Зварювання**, 1) спосіб нерознімного з'єднання силами молекулярного зчеплення матеріалу виробу без введення сторонніх речовин (клею, припою); 2) створення монолітного з'єднання різноманітних твердих матеріалів способом місцевого сплавлення

**Зварювання автогенне**, зварювання металів, при якому кромки з'єднуваних частин розплавляють газовим полум'ям

**Зварювання аргоно-дугове**, зварювання електричною дугою в середовищі аргону (іноді гелію або суміші аргону з гелієм), вид дугового зварювання

**Зварювання атомно-водневе**, дугове зварювання, під час якого дуга горить в атмосфері водню між двома неплавкими вольфрамовими електродами

**Зварювання ацетилено-кисневе**, газове зварювання, для якого горючим газом є ацетилен

**Зварювання холодне**, спосіб утворення нерознімного зварного з'єднання за рахунок спільної пластичної деформації деталей у місці зварювання (без нагріву) при сильному їх стисненні, куванні

**Зварювання, Міжнародна асоціація**, відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Звево, Італо** (1861–1928), письменник та драматург, Італія

**Зведена маса**, умовна характеристика розподілу мас у механічній чи змішаній системі, що рухається

**Зведення**, 1) сукупність основних лексичних, синтаксичних та орфографічних характеристик давніх писемних пам'яток; 2) певні відомості, дані, зібрані в один документ; 3) документ з такими відомостями, даними

**Зведення подібних членів**, прощення многочлена шляхом заміни суми подібних членів одним членом

**Звенигородка**, місто, адміністративний центр Звенигородського р-ну Черкаської обл.

**Звенигородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Звено**, літературний часопис періоду МУРу, що виходив у м. Інсбрук (Австрія) в 1946–1947 за редакцією В. Кримського

**Звернення громадян**, будь-які пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги громадян до органів влади та їх посадових осіб

**Звернення депутатське**, пропозиція депутата парламенту, звернена до органів державної влади або органів місцевого самоврядування, посадових осіб

**Звертання**, слово або словосполучення, що означає особу або предмет до яких звертаються з промовою, закликком, проханням тощо, до яких адресовано висловлювання

**Зверезомб-Зубовський, Євген** (1890–1967), ентомолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Звєряков, Михайло Іванович** (1952), економіст, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Звивина**, тип суцвіття, в якому бічні одноквіткові осі суцвіття відходять послідовно у два протилежні боки

**Звивини мозку**, складки кори великих півкуль

**Звивисті каналці**, складова нефрону

**Звивка**, сплітання, 1) операція виготовлення круглих канатів з дроту; 2) характер взаємного розташування частини канату – його сталки

**Звикання (у біології)**, поступове зниження реакції організму на дію подразника

**Звичаї національні**, особливі національні традиційні способи поведінки

**Звичай**, сприйнята з минулого форма соціальної регуляції відносин і діяльності людей, що відтворюється в певному суспільстві або соціальній групі

**Звичай міжнародний**, практика, яка повторюється протягом тривалого часу в міжнародних відносинах, внаслідок чого міжнародними акторами формулюється правило, що набуває юридичної сили

**Звичай правовий**, звичай, схвалений державою і виконання вимог якого забезпечується державним примусом

**Звичай релігійний**, організований згідно з нормами певного реліг. віровчення і реалізований віруючим у відповідності з ним стереотип поведінки

**Звичайні губки** (Demospongiae), клас первинних багатоклітинних тварин

**Звичайні сипункуліди** (Sipunculidea), клас безхребетних тварин типу сипункулід

**Звичайні сухопутні черепахи** (Geochelone), рід черепах родини сухопутних черепах

**Звичайні хом'яки** (Cricetus), рід ссавців родини хом'якових, фауна України

**Звичка**, психологічна адаптація до регулярно повторюваних дій

**Звід**, один з найдавніших інститутів звичаєвого права, друга стадія досудового процесу в Київській Русі

**Звід законів**, універсальна форма систематизації законодавства, здійснювана з метою удосконалення правового регулювання суспільних відносин, забезпечення більшої стабільності й доступності законодавства, зміцнення законності і підвищення правової культури громадян

**Звід пам'яток історії та культури України**, офіційний державний і науковий документ, що включає всі пам'ятки історії та культури, які перебувають або повинні перебувати під охороною держави

**Звільнення від кримінального покарання та його відбування**, специфічна кримінально-правова інституція, що містить норми, які дозволяють звільнити особу від покарання за злочин

**Звільнення умовно-дострокове**, звільнення засудженого від подальшого відбування покарання

**Звіриний стиль**, художній стиль, поширений в мистецтві кількох стародавніх культур

**Звірі** (Theria), угруповання (звичайно підклас) ссавців, до якого входять живородні ссавці, які народжують дитинчат без викладання яєць

**Звіробій** (Hypericum), рід рослин родини звіробійних

**Звіробійні** (Guttiferae), родина квіткових рослин порядку часцевитих

**Звірозубі (геріодонти)**, підряд вимерлих плазунів

**Звіроподібні** (Synapsida, Theromorpha), підклас вимерлих плазунів

**Звіт**, 1) документ, що містить відомості про виконання плану, завдання тощо; 2) жанр масово-інформаційної літератури

**Звіт аналітичний**, один з традиційних жанрів аналітичної журналістики і один з найбільш стародавніх жанрів журналістики в цілому

**Звіт депутата**, обов'язок депутата, який має імперативний депутатський мандат

**Звіт трьох мудрих**, доповідь про проблеми пристосування керівних органів Європейської спільноти до майбутнього утворення Євросоюзу, підготовлений у 1978

**Звітність**, 1) проведення звіту, звітування; 2) документація встановленої форми, яка містить звіт про що-небудь

**Зволоження коефіцієнт**, відношення річної кількості опадів до річної величини випаровуваності для даного ландшафту, що є показником співвідношення тепла і вологи

**Зволоження надмірного зона**, ділянки поверхні суші, в межах яких атмосферних опадів випадає більше, ніж їх може випаруватися

**Зволоження недостатнього зона**, ділянки поверхні суші, в межах яких атмосферних опадів випадає менше, ніж їх може випаруватися

**Зволоження нестійкого зона**, ділянки поверхні суші, в межах яких кількість опадів, необхідної для вирощування основних сільськогосподарських культур, випадає не щорічно або відзначається сухий сезон

**Зволоження оптимального зона**, ділянки поверхні суші, в межах яких річна сума атмосферних опадів приблизно дорівнює або дещо вище величини їх можливого випаровування

**Зволоження території**, співвідношення між кількістю опадів і випаровуваністю

**Звонарж, Йозеф Леопольд** (1824–1865), композитор, музикознавець та педагог, Чехія

**Звонці** (Chironomus), рід комарів

**Зворотний зв'язок у спілкуванні**, реакція на повідомлення з боку адресата, яка допомагає адресантові орієнтуватися в особі першого, визначати міру дієвості своїх аргументів, переконуватися у досягненні чи недосягненні комунікативної мети

**Звуження значення слова**, розвиток значення слова, внаслідок якого слово називає лише частину предметів чи явищ, які відображало його попереднє значення

**Звук**, коливання частинок пружного середовища (газу, рідини, твердого тіла), які поширюються в ньому у вигляді хвиль

**Звук дорсальний**, приголосний звук, під час творення якого спинка язика торкається піднебіння й альвеол

**Звук емфатичний**, звук, який вимовляють з особливим напруженням

**Звук епентетичний**, звук, якого раніше не було, а потім з'явився в певній фонетичній позиції

**Звук і світло**, театр без актора, синтетичне театральне дійство, поєднання стереофонічного радіотеатру зі світловою архітектурою

**Звук ненаголошений**, голосний звук, на який не падає наголос, унаслідок чого він звучить менш напружено і чітко

**Звук нульовий**, коливання в фермі-рідині

**Звуки альвеолярні**, піднебінно-зубні звуки, звуки, під час творення яких передній край язика зближується з альвеолами верхніх зубів

**Звуки глухі**, шумні звуки, які виникають за умови, коли повітря вільно проходить у надгортанні через широко розкрити голосову щілину й натрапляє в порожнині рота або глотки на вузьку щілину або повне зімкнення, де утворюються притаманні приголосним шуми

**Звуки голосні**, звуки, під час вимовляння яких переважає голос і майже зовсім немає шуму, вільного проходу повітря через ротову порожнину

**Звуки задньоязикові**, звуки, під час вимови яких задня частина язика змикається з м'яким піднебінням

**Звуки зубні**, приголосні звуки, під час творення яких кінчик язика разом з його передньою частиною наближається до внутрішньої поверхні верхніх зубів

**Звуки лабіалізовані**, голосні звуки, під час вимови яких губи витягуються вперед, а між ними утворюється округлий отвір або губи дуже витягуються вперед, а м'яке піднебіння піднімається вгору і закриває прохід в носову порожнину

**Звуки лабіальні**, губні приголосні звуки, під час утворення яких активний мовний орган – нижня губа – зближується або змикається з верхньою губою або зубами

**Звуки лабіо-дентальні**, приголосні щілинні звуки, під час вимови яких нижня губа не повністю зближується з верхніми зубами

**Звуки латеральні**, бокові приголосні звуки, під час вимови яких кінчик язика щільно притискається до пасивного органа, наприклад, до зубів, а повітряний струмінь проходить по одному або по обидва боки язика (білатеральні звуки)

**Звуки мови**, найдрібніша, неподільна мовна одиниця, яку утворюють органи мовлення за одну артикуляцію

**Звуки м'які**, палаталізовані, або пом'якшені приголосні звуки до основної артикуляції яких приєднується пом'якшення (палаталізація)

**Звуки нелабіалізовані**, голосні звуки, у вимові яких губи не беруть активної участі

**Звуки непалаталізовані**, тверді приголосні, які відрізняються від м'яких нижчим тембром, оскільки не мають пом'якшення

**Звуки непалатальні**, приголосні звуки, яким не притаманна середньоязикова артикуляція

**Звуків комбінаторні зміни**, зміни, спричинені впливом сусідніх звуків (асиміляція, дієреза, гаплоглогія, дисиміляція, метатеза)

**Звуковбирні матеріали**, 1) матеріали (вироби), що поглинають звукові хвилі, знижуючи рівень шумів у приміщеннях та установах; 2) різновид акустичних матеріалів

**Звуковий повтор**, частковий випадок звукової організації тексту, що полягає у повторенні певного звука для створення певного настрою

**Звукозапис (у музичному мистецтві)**, 1) процес запису звукової інформації для її збереження і подальшого відтворення; 2) результат цього процесу

**Звукозапис (у фізиці)**, процес зміни властивостей, фізичного стану або форми носія запису під дією коливань звукової частоти з метою їх збереження і наступного багаторазового відтворення

**Звукоізоляція**, комплекс заходів щодо зниження рівня шуму, послаблення звуку при його проникненні через огорожувальні конструкції будинків

**Звукомірна камера**, приміщення, обладнане для вимірювання величин, що характеризують звук

**Звуконаслідувальна теорія**, ономапоетична теорія, одна з теорій походження мови, згідно з якою мова виникла в результаті того, що людина наслідувала звукові і не звукові ознаки об'єктів, які називала



**Звуконаслідування**, ономатопея, закономірний не довільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата, що лежить в основі номінації

**Звукопис**, система звукового інструментування, спрямована на створення звукового образу; відтворення об'єктивного світу за допомогою виражальних музичних і загалом звукових засобів

**Звукопоглинальні конструкції**, конструкції і пристрої що включають звукопоглинальні та інші матеріали для поглинання звукових хвиль, що падають на них

**Звукопровідність**, 1) здатність матеріалу проводити звук через свою товщу; 2) звукопоглинальна здатність матеріалу поглинати і відбивати звук, що падає на нього

**Звукоряд**, 1) послідовність звуків як системи, що визначає їх висхідний або низхідний порядок; 2) ступенева послідовність звуків певного ладу; 3) послідовність обертонів

**Звукосимволізм** (звуковий символізм, фонетичний символізм, символіка звука) – закономірний, не довільний, фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова не-звуковою (неакустичною) ознакою денотата (мотивом), що лежить в основі номінації

**Звягільський, Юхим Леонідович** (1933), гірничий інженер, підприємець, політик, в. о. прем'єр-міністра України (1993–1994), Герой України (2003), Україна

**Звягін, Анатолій** (1937–1991), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Звягінцев, Віктор Олексійович** (1950), спортсмен (футболіст), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Зв'язка**, анатомічне утворення зі сполучної тканини

**Зв'язки**, формування зі сполучної тканини, які скріплюють разом кістки або внутрішні органи

**Зв'язки голосові**, парні складки в гортані, що слугують для утворення голосу

**Зв'язки механічні**, обмеження, що накладаються на положення або рух механічної системи

**Зв'язність афінна**, в диференціальній геометрії спосіб перенесення вектора дотичного простору однієї точки поверхні деяким шляхом до дотичного простору другої точки поверхні

**Зв'язності конформної простір**, рімановий простір із визначеною певною конструкцією

**Зв'язок**, односторонній чи взаємний вплив між явищами та процесами

**Зв'язок зворотній**, вплив результату функціонування якої-небудь системи на характер її подальшого функціонування

**Зв'язок соціальний**, поняття, що позначає будь-які соціокультурні зобов'язання індивідів чи груп індивідів один відносно одного

**Згар**, річка у Хмельницькій та Вінницькій обл., права притока Південного Бугу, 95 км

**Згарда**, жіноча шийна прикраса, намисто з литих мідних хрестиків, нанизаних на ремінчик, шнурок або дріт

**Згарський, Євген Якович** (1834–1892), письменник, поет, філософ, педагог, Україна

**Згин косий**, вид деформації, що характеризується зміною кривизни осі (бруса, балки, стрижня) або серединної поверхні (пластинки, оболонки) під дією зовнішніх сил або температури

**Згіркнення жирів**, гідроліз жирів, який призводить до утворення вільних жирних кислот і подальшого окиснення

**Згода політична**, стан відносно сталої збалансованості інтересів, поглядів і мети політичного суб'єкта, основна ознака громадянського миру й довіри в державі або між державами

**Згода суспільна**, соціальне уявлення про легітимність влади та обґрунтованість розподілу соціальних функцій

**Згортання крові**, біологічний процес утворення у крові тромбу

**Зграя**, група особин одного виду, що активно контактують між собою

**Згурівка**, селище міського, адміністративний центр Згурівського р-ну типу Київської області

**Згурівський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, смт Згурівка Київської обл.

**Згурівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Згуровський, Михайло Захарович** (1950), кібернетик, ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (з 1992), академік НАН України (1995), Україна

**Згуртованість групова**, характеристика системи внутрішньогрупових зв'язків, яка показує ступінь збігу оцінок, установок і позицій членів групи стосовно значущих для них об'єктів (завдань, ідей, подій тощо)

**Зданевич, Борис Іванович** (1886–1966), сходознавець-лінгвіст, дослідник стародруків, Україна

**Зданевич, Ілля Михайлович** (1894–1975), письменник, теоретик російського авангарду, видавець, живописець, Грузія – Росія – Франція

**Зданевич, Кирило Михайлович** (1892–1969), живописець, графік, книжковий ілюстратор, представник кубофутуризму, учень О. Архипенка, першовідкривач творчості Н. Піросмані, Грузія

**Здатність мовна**, багаторівнева система неусвідомлюваних правил мовленнєвої діяльності, яка формується у свідомості людини

**Здатність роздільна**, мінімальна різниця частот, при якій розрізняють задані рівні сигналів

**Здерев'яніння**, просочування целюлози лігніном

**Здесенко, Юрій Георгійович** (1943–2004), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Здивування**, стан, зумовлений нерозумінням, неясністю чогось; труднощі, сумніви, які виникають через щось неясне, незрозуміле; крайній подив

**Здібності**, стійкі властивості людини, що дозволяють успішно займатись певною діяльністю (математичні здібності, музичні здібності, тощо)

**Здолбунів**, місто, адміністративний центр Здолбунівського р-ну Рівненської обл.

**Здолбунівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Здоров'я (видавництво)**, державне спеціалізоване видавництво України, засноване у 1929

**Здоров'я (дендропарк)**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, смт Луків Турійського р-ну Волинської обл.

**Здоров'я психічне**, стан душевного благополуччя людини, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і можливістю свідомого регулювання поведінки і діяльності

**Здоров'я (у медицині)**, стан рівноваги фізіологічних систем і функцій організму

**Здоровий глузд**, стихійно сформовані під впливом безпосереднього життєвого досвіду людей погляди і судження, які загалом відповідають дійсному порядку речей, правдиво відображають навколишній світ

**Здоровий спосіб життя**, спосіб життєдіяльності, який передбачає дотримання режиму праці та відпочинку, збалансоване харчування, відмову від шкідливих звичок, дотримання гігієнічних вимог, здійснення профілактичних заходів, своєчасне звернення до лікарів у разі хвороби

**Зеаксантин**, лікарський препарат

**Зебра** (*Equus zebra*), ссавець родини конячих

**Зебу**, підвид дикого бика

**Зевґма**, стилістична фігура, що виникає під час об'єднання однорідних членів, переважно підметів, одним дієслівним присудком, який відноситься тільки до одного з цих членів

**Зевейл, Ахмед** (1946), хімік, Нобелівська премія з хімії (1999), Єгипет – США

**Зевс**, у грецькій міфології – верховне божество

**Зевси**, сонцевики (*Zeus*), рід риб родини сонцевикових, фауна України

**Зевсові**, сонцевикові (*Zeidae*), родина риб ряду сонцевикоподібних, фауна України

**Зевсоподібні**, сонцевикоподібні (*Zeiformes*), ряд променеперих риб, фауна України

**Зегерс, Анна** (1900–1983), німецька письменниця

**Зегнер, Йоганн Андреас фон** (1704–1777), математик та медик, Німеччина

**Зегрис евфема** (*Zegris eupheme*), вид комах ряду лускокрилих родини біланів, внесений до Червоної книги України

**Зедльмайер, Ганс** (1896–1984), історик мистецтва, Австрія

**Зеетцен, Ульріх Яспер** (1767–1811), мандрівник, природознавець, сходознавець, Німеччина

**Зесбек, Томас Йоганн** (1770–1831), фізик, Німеччина

**Зєсман, Пітер** (1865–1943), фізик, Нобелівська премія з фізики (1902), Нідерланди

**Зєсмана ефект**, розщеплення вироджених квантово-механічних станів у зовнішньому магнітному полі

**Зеїн**, білок з кукурудзи

**Зейгарник, Блюма Вульфівна** (1900–1988), психолог, одна з провідних патопсихологів 20 ст., Литва – Німеччина – Росія

**Зейдан, Алі** (1950), політик, прем'єр-міністр Лівії у 2012–2014

**Зейдан, Джирджі** (1861–1914), письменник, Ліван – Єгипет

**Зейдити**, прибічники течії в ісламі, заснованої Зейдом ібн Алі Ібн Хусейном у 8 ст.

**Зейналов, Джагангір Мешеді Рза огли** (1865–1918), актор, основоположник азербайджанського реалістичного театру, Азербайджан

**Зейс-Інкварт, Артур** (1892–1946), політик, один з чільних діячів Третього рейху, канцлер Австрії (1938), рейхс-комісар Нідерландів (1940–1945), Австрія – Німеччина

**Зейтін-кош**, гора, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Бабуган-яйла, 1534 м

**Зейфрід, Ігнац Ксавер фон** (1776–1841), композитор та диригент, Австрія

**Зекуатха**, в міфології адигів – бог-покровитель мандрівників

**Зеландія (острів)**, найбільший острів в Балтійському морі, територія Данії

**Зеландія (провінція)**, провінція Нідерландів

**Зеландія (регіон)**, регіон Данії

**Зелена зона**, приміська зона, в якій експлуатація лісонасаджень підпорядковується цілям оздоровлення міського середовища, організації масового відпочинку населення, збереженню і вдосконаленню ландшафту

**Зелена книга України**, ЗКУ, офіційний документ, у якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, зникаючих і типових природних рослинних угруповань України, що потребують охорони як складова частина біологічного різноманіття

**Зелена революція**, умовна назва явища 1960–1970-х у країнах, що розвиваються, мета якої полягала у інтенсифікації виробництва зернових культур, що повинно було вирішити проблему голоду

**Зелене будівництво**, комплекс планових, організаційних, технічних і санітарно-гігієнічних заходів із створення і розвитку зелених насаджень у містах, селищах, на промислових територіях і в сільській місцевості

**Зелений Клин**, історична територія на Далекому Сході зі значною масою українського населення

**Зелений мис**, півострів у Сенегалі, найзахідніша частина Африки

**Зелений тиждень**, тиждень перед Трійцею

**Зелений, Лев Матвійович** (1948), фізик, іноземний член НАН України (2009), академік (2008) та віце-президент (з 2013) РАН, Росія

**Зелениця** (*Diphasiastrum*), рід судинних рослин родини плаунових, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Зелені**, учасники громадських рухів та / або члени партій, що проголошують своїм основним завданням охорону навколишнього середовища

**Зелені [водяні] жаби; жаби** (*Pelophylax*), рід земноводних, фауна України

**Зелені бактерії** (Chlorobiaceae), група нерухомих бактерій, здатних до фотосинтезу

**Зелені водорості** (Chlorophyta) велике парафілетичне угруповання відносно простих за структурою фототрофних організмів царства рослин

**Зелені дятли** (Picus), рід птахів родини дятлових, фауна України

**Зелені залози**, видільні органи ракоподібних

**Зелені кваки** (Butorides), рід птахів родини чаплевих

**Зелені книги**, документи Європейської Комісії, що складаються з метою стимулювати обговорення та розпочати процес консультацій на європейському рівні з конкретної тематики

**Зелені свята**, народна назва стародавнього слов'янського свята, яке знаменує кінець весни і початок літа й пов'язане із рядом обрядових дій, породжених вірою наших предків у рослинних духів

**Зелені ящірки** (Lacerta), рід тварин родини справжніх ящірок

**Зеленівка**, селище міського типу Херсонської міськради Херсонської обл.

**Зеленін, Дмитро Костянтинович** (1878–1954), етнограф, фольклорист, дослідник матеріальної культури та вірувань східних слов'ян, Росія – Україна

**Зеленка, Ян Дісмас** (1679–1745), композитор епохи бароко, Чехія – Німеччина

**Зеленогірське**, селище міського типу Любашівського р-ну Одеської обл.

**Зеленого Мису острови**, архіпелаг вулканічного походження в Атлантичному океані, поблизу узбережжя Західної Африки

**Зеленогорський, Федір Олександрович** (1839–1909), філософ, історик філософії, видавець і дослідник творчої спадщини Г. Сковороди, Росія – Україна

**Зеленодольськ**, місто Апостолівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Зеленодольське**, водосховище на каналі Дніпро – Кривий Ріг, 15,7 км<sup>2</sup>

**Зеленокам'яні породи**, гірські породи, породоутворюючі мінерали яких були заміщені серпентином, хлоритом, актинолітом, епідотом, що обумовило їх зелений колір

**Зеленоочка** (Chlorops pumilionis), комаха з ряду двокрилих, шкідник

**Зеленоплідниця фіолетова** (Bellardiochloa violacea), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Зеленський, Віктор Федотович** (1929), фізик-ядерник, академік АН УРСР (1988), Україна

**Зеленухи** (Dolichopodidae), родина комах з ряду двокрилих

**Зеленушка носата** (Symphodus rostratus), вид променеперих риб, ряду окунеподібних, родини губаневих. Вид внесено до Червоної книги України (2009) як вразливий

**Зеленушка**, рядовка зелена (Tricholoma flavovirens), їстівний гриб

**Зеленушки** (Symphodus), рід риб родини губаневих, фауна України

**Зеленчук жовтий** (Galeobdolon luteum), типовий представник родини глухокропивових

**Зеленяки** (Chloris), рід птахів родини в'юркових, фауна України

**Зеліб, Артур** (1878–1958), літературознавець, публіцист, перекладач, Україна – Польща – Німеччина

**Зелігер, Гуго фон** (1849–1924), астроном, Німеччина

**Зелінський, Микола Дмитрович** (1861–1953), хімік-органік, академік АН СРСР (1929), Молдова – Україна – Росія

**Зелолікування**, фітотерапія, лікування препаратами, зробленими з лікарських рослин

**Зелтен, Райнгард** (1930), економіст, Нобелівська премія з економіки (1994), Німеччина

**Зельдін, Володимир Михайлович** (1915), актор, народний артист СРСР (1975), станом на 01.03.2016 – найстаріший актор світу, котрий продовжує працювати, Росія

**Зельдович, Яків Борисович** (1914–1987), фізик, фізико-хімік, академік АН СРСР (1958), Білорусь – Росія

**Зельманов, Юхим Ісакович** (1955), математик, фахівець з комбінаторних проблем неасоціативної алгебри і теорії груп, Премія Філдса (1994), Росія – США

**Зем'ятченський, Петро Андрійович** (1856–1942), геолог, мінералог та ґрунтознавець, один з основоположників наукового вивчення глини, член-кореспондент АН СРСР (1928), Росія

**Земан, Карел** (1910–1989), режисер-мультиплікатор, один з основоположників лялькової мультиплікації, Чехія

**Земан, Мілош** (1944), політик, президент Чехії з 2013

**Земанек, Хайнц** (1920–2014), програміст, піонер комп'ютерних технологій у Європі, Австрія

**Земекіс, Роберт** (1951), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1985, 1988), «Оскар» (1995), США

**Земель охорона**, система заходів, спрямованих на раціональне використання земель, відтворення і підвищення родючості ґрунтів

**Земельні ресурси**, землі, які використовуються або можуть бути використані в різних галузях господарства

**Земка, Тарасій Левкович** (?–1632), поет, перекладач, друкар, теоретик музики, керівник друкарні Києво-Печерської лаври, Україна

**Земкевич, Ромуальд Олександрович** (1881–1944), бібліограф, публіцист, історик білоруської літератури, перекладач, колекціонер книг і рукописів, Білорусь – Україна – Польща

**Землеволодіння**, володіння і користування землею у визначеному законом порядку

**Землевпорядкування**, система заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин, організацію використання землі як засобу виробництва

**Землезнавство**, розділ фізичної географії, що вивчає закономірності географічної оболонки

**Землезнавство космічне**, сукупність інструментальних та візуальних досліджень Землі із космосу за допомогою аерокосмічних методів і візуального спостереження

**Землекопові** (Bathyergidae), родина ссавців ряду гризунів

**Землекористування**, користування землею у визначеному законом порядку

**Землер, Йоганн Соломон** (1725–1791), богослов та історик церкви, Німеччина

**Землерії** (Lithognathus), рід риб родини спарових, фауна України

**Слонові землерийкі** (Macroscelidea), ряд плацентарних ссавців

**Землерийкові, мідичеві** (Soricidae), родина ссавців ряду комахоїдних, фауна України

**Землерийні машини**, машини, якими виймають (розробляють) ґрунт під час земляних робіт

**Землерийно-транспортні машини**, будівельні машини, які тягловим зусиллям відділяють ґрунт від масиву з подальшим його переміщенням самотоком до місця відсіпки

**Землерийно-фрезерна машина**, машина безперервної дії, яка виконує виїмку ґрунту і відсіпку його у відвал або навантажує його в транспортні засоби

**Землеробства система**, система взаємопов'язаних заходів із землеробського використання території

**Землеробство**, галузь сільського господарства по вирощуванню продовольчих, технічних, кормових та інших сільськогосподарських культур

**Землерозпорядження**, комплекс прав, які дозволяють відчужувати землю: право продажу, дарування, передачі у спадок, обміну і т. п.

**Землесос**, відцентровий насос для перекачування суміші ґрунту й води

**Землесосний снаряд**, 1) машина зі всмоктувальним пристроєм, яким з-під води видобувають ґрунт; 2) засіб гідромеханізації

**Землетрус**, підземні поштовхи і коливання земної поверхні, що виникають у межах глибинних ділянок земної кори (гіпоцентрі) і викликають її стійкі руйнівні деформації

**Землетрусу вогнище**, область виникнення підземного удару в товщі земної кори або у верхній мантії, слідством чого є землетрус

**Землеустрій**, система державних заходів з регулювання земельних відносин і організації раціонального використання та охорони землі

**Землечерпальний снаряд**, 1) плавуча землерийна машина з черпаковим пристроєм, якою з під води видобувають ґрунт; 2) засіб гідромеханізації

**Землечерпання**, 1) видалення ґрунту з дна водойми (річки, водосховища, у морському порту); 2) добування піщано-гравійних сумішей і золотоносного піску за допомогою багаточерпакової землечерпалки

**Землі Луарі**, регіон Франції

**Землі непридатні**, землі, непридатні для сільсько- або лісогосподарського використання, або такі, що їх перетворення на придатні для використання дорого коштують

**Земля**, третя від Сонця планета Сонячної системи, єдина планета, на якій відоме життя, домівка людства

**Земля і воля**, таємна політична організація у Російській імперії, що діяла у 1862–1864 та 1876–1879

**Земля ладану**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-культурний ландшафт, де розташовані плантації ладану, а також порти Аль-Бадід та Хор-Рорі на Аравійському морі, Оман

**Земля обітована**, обіцяна земля, у Біблії – земля ханаанейців, амореян, хіввейців та інших стародавніх племен, що за старозаповітною традицією була обіцяна Ягве – синам Ізраїлевим

**Земля Франца-Йосифа**, архіпелаг на півночі Баренцового моря, належить Росії

**Земляк, Василь Сидорович** (1923–1977), письменник, сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Земляний вовк** (Proteles cristatus), ссавець родини гієнових

**Земляний засць, тушканчик великий** (Allactaga major), вид ссавців родини земляних зайців, вид фауни України

**Земляні вовки** (Protelidae), родина ссавців ряду хижих

**Земляні зайці (рід)** (Allactaga), рід ссавців родини земляних зайців

**Зайці земляні (родина)** (Allactagidae), родина ссавців ряду гризунів

**Земляні роботи**, грабарство, сукупність виробничих процесів з розробки виїмок, спорудження насипів та планування територій, пов'язаних з вийманням (розробленням), переміщенням і укладанням ґрунту

**Землянка**, поглиблене в землю житло, прямокутне або округле в плані, з перекриттям з жердин або колод, засипаних землею

**Землянки**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Землянська, Катерина Дмитрівна** (1922), спортсменка (академічне веслування), чемпіон Європи (1955), Україна

**Земляцтво**, об'єднання громадян за походженням з певної місцевості

**Земмельвайс, Ігнац Філіпп** (1818–1865), акушер, один з основоположників асептики, Угорщина

**Земмерінг, Самуель Томас** (1755–1830), медик, анатом та фізіолог, Німеччина

**Земмерінгська залізниця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, перша у світі гірська залізниця, збудована у 1848–1854, Австрія, федеральні землі Нижня Австрія та Штирія

**Земна станція**, станція космічної служби, розташована на земній поверхні

**Земноводні, амфібії** (Amphibia), клас черепах тварин типу хордових

**Земснаряд**, баржа, оснащена ґрунтозабірним устаткуванням

**Земства**, виборні органи місцевого самоуправління в Російській імперії після земської реформи

**Земська реформа**, реформа системи місцевого самоуправління у Російській імперії (1864)



**Земські уставні грамоти**, земські устави, обласні привілеї, законодавчі акти у Великому князівстві Литовському до запровадження Литовського статуту

**Земфіра** (1976), музикантка, співачка, авторка пісень, композитор, Росія

**Зенага**, мова берберської групи афразійської мовної сім'ї поширена у Мавританії

**Зенетські мови**, Зенатя, група мов північноберберської підгрупи берберолівійської гілки мов, поширених у країнах Магрибу

**Зеніт**, точка перетину небесної сфери з прямовисною лінією, розташованою над головою спостерігача

**Зенітно-ракетні війська**, рід військ у складі Повітряних сил, військ ППО країни, сухопутних військ і ВМС, призначений для забезпечення у взаємодії з іншими родами військ протиповітряної оборони

**Зенкевич, Лев Олександрович** (1889–1970), океанолог та гідробіолог, академік АН СРСР (1968), Росія

**Зеннерт, Даніель** (1572–1637), філософ та медик, Німеччина

**Зенон Елейський** (бл. 490 – бл. 430 до н. е.), філософ, Стародавня Греція

**Зенон Кітійонський** (бл. 334 – бл. 262 до н. е.), філософ, основоположник стоїцизму, Стародавня Греція

**Зенона парадокси**, міркування Зенона Елейського щодо руху і множинності, які мають парадоксальну форму

**Зенфельд, Людвіг** (1492–1543), композитор, Швейцарія – Німеччина

**Зеньківський, Василь Васильович** (1881–1962), філософ, богослов, психолог, культуролог, представник християнського містицизму, міністр віросповідань Української Держави (1918), Україна – Росія – Франція

**Зеравшан**, річка у Таджикистані й Узбекистані, безстічна, 877 км

**Зербіно, Дмитро Деонисович** (1926), патологоанатом, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Зерван**, в іранській міфології – бог-персоніфікація часу та долі

**Зервас, Леонідас** (1902–1980), хімік, автор методу Бергмана-Зерваса, Греція

**Зеркало**, 1) ілюстрований гумористично-сатиричний часопис, що виходив у Львові у 1882–1909; 2) літературний часопис, що виходив у Коломиї в 1935–1936

**Зеркаль, Сава** (1896–1979), історик, журналіст, видавець часопису «Українське громадське слово» (м. Нью-Йорк, США, 1953–1958), Україна – США

**Зерна**, 1) літературно-наукові збірники, що виходили в Чернівцях у 1887–1888; 2) літературно-мистецький альманах українців Європи, заснований у 1994

**Зернисті лейкоцити**, гранулоцити, тип клітин крові

**Зернівка**, нерозкривний однонасінний плід рослин

**Зерніков, Адам** (1652–1692/1694), богослов, письменник, військовий інженер та архітектор, Німеччина – Україна

**Зерно пилкове**, чоловічі гамети рослини

**Зернобобові культури**, група деяких рослин порядку бобові, що обробляються ради плодів, що є продуктами харчування

**Зернов, Сергій Олексійович** (1871–1945), зоолог та гідробіолог, основоположник російської гідробіології, академік АН СРСР (1931), Росія

**Зернове господарство**, галузь сільського господарства, завданням якої є виробництво зерна шляхом вирощування зернових культур

**Зернові культури**, група рослин, оброблюваних для отримання зерна, яке є продуктом харчування людини та використовується для виробництва корму для тварин

**Зерноїди** (Bruchidae), родина жуків

**Зерносховище**, приміщення для зберігання зерна і доведення його до потрібної кондиції

**Зеров, Дмитро Костьович** (1895–1971), ботанік, академік АН УРСР (1948), Україна

**Зеров, Микола Костьович** (1890–1937), письменник, поет-неокласик, літературознавець, перекладач, Україна

**Зерова, Марія Яківна** (1902–1994), міколог, провідний дослідник грибів українських територій, Україна

**Зерцало**, середньовічний дидактичний жанр

**Зеспедес, Хуан Гарсія де** (1619–1678), композитор, один із основоположників мексиканської класичної музики, Мексика

**Зет**, персонаж грецької міфології

**Зета-Джонс, Кетрін** (1969), актриса, «Оскар» (2003), Велика Британія – США

**Зеус звичайний**, сонцевик звичайний (Zeus faber), вид променеперих риб ряду зеусоподібних родини зеусових, внесений до Червоної книги України

**Зефірін** (?–217), 15-й папа римський (199–217)

**Зехтер, Симон** (1788–1867), органіст та композитор, Австрія

**Зея**, річка в Росії, ліва притока Амуру, 1242 км

**З'єднання зубчасте**, шліцеве з'єднання деталей машин за допомогою виступів (зубців), що входять у відповідні западини

**Зигогамія**, статевий процес грибів до водоростей

**Зигокактус** (Zygocactus), тропічна і кімнатна рослина

**Зигоміцети** (Zigomycetes), підклас нижчих грибів

**Зигота**, запліднена яйцеклітини

**Зиготена**, стадія профазі-1 мейозу

**Зизаній, Лаврентій Іванович** (1560-ті – 1634), мовознавець, письменник, перекладач, богослов, педагог, автор «Лексикона до розуміння письма слов'янського» – першого українського друкованого словника для шкільного навчання, Україна

**Зизаній, Стефан Іванович** (бл. 1550–1600), письменник-полеміст та педагог, Україна

**Зизанія** (Zizania), водяний рис, рід рослин родини злакових

**Зизифора** (Ziziphora), рід рослин родини глухокропивових

**Зизифус** (Zizyphus), рід рослин родини жостерових

**Зиккурат**, культова споруда в стародавньому Межиріччі (Месопотамія, Ассирія, Вавилон)

**Зима**, одна з чотирьох пір року між осінню і весною, кліматичний сезон з найнижчими для даної території температурами повітря

**Зимаза**, фермент спиртового бродіння з дріжджів

**Зимівник**, назва господарства, хутора у козаків, де вони перебували, коли не було військових дій

**Зимівниківська культура**, археологічна культура доби мезоліту в лісостеповому Лівобережжі Дніпра і басейні Сіверського Донця (кін. 9 – 7 тис. до н. е.)

**Зимняк** (*Buteo lagopus*), вид птахів родини яструбових, вид фауни України

**Зимова лінія**, серія німецьких фортифікаційних споруд у Центральній Італії, збудованих у роки Другої світової війни

**Зимові види спорту**, види спорту, які проводяться на снігу чи льоду

**Зимові походи Армії УНР**, рейди Армії УНР на територію, контрольовану червоними військами

**Зимогір'я**, місто Слов'яносербського р-ну Луганської обл.

**Зимолюбка** (*Chimaphila*), рід лікарських та кімнатних рослин

**Зимостійкість рослин**, здатність рослин переносити без пошкоджень несприятливі зимові умови

**Зиндан**, традиційна підземна тюрма-темниця в Середній Азії

**Зинджантроп**, викопний вид гомінід, який існував близько 2 млн років тому в Східній Африці

**Зиранське зледеніння**, плейстоцен, епоха четвертинного періоду (антропогену), що розпочалася 2,588 млн років тому і закінчилася 11700 років тому

**Зібер, Микола Іванович** (1844–1888), економіст, один із перших популяризаторів економічної теорії К. Маркса у Росії, Україна

**Зібер, Фердинанд** (1822–1895), вокаліст та композитор, Німеччина

**Зібольд, Карл фон** (1804–1885), фізіолог та зоолог, Німеччина

**Зібрання постанов уряду України**, офіційне періодичне видання нормативних актів українських урядів протягом 1938–1996

**Зібров, Павло Миколайович** (1957), естрадний співак, народний артист України (1996), Україна

**Зібрт, Ченек** (1864–1932), історик та етнограф, дійсний член НТШ (1923), Чехія

**Зібса закон**, фонетичний закон для індоєвропейської прамови

**Зіверса-Еджертона закон**, закон, що виражає розподіл і наступне відображення правових сонантних фонем залежно від характеру попереднього складу

**Зіверт**, одиниця вимірювання еквівалентної та ефективної дози іонізуючого випромінювання в системі СІ

**Зігварт, Христоф фон** (1830–1904), філософ-логік, Німеччина

**Зігмонді, Ріхард Адольф** (1865–1929), хімік, Нобелівська премія з хімії (1925), Австрія – Німеччина

**Зігналь Ідуна Парк**, найбільший футбольний стадіон Німеччини, розташований у м. Дортмунд, вміщує 81264 особи, функціонує з 1974

**Зігфріда лінія**, 1) лінія німецьких захисних споруд, в тому числі і протитанкових, побудована впродовж 1916–1917 у Північній Франції; 2) німецький протитанковий бар'єр на лінії Аахен – Саарбрюкен (1936–1940)

**Зідан, Зінедін** (1972), спортсмен (футбол), чемпіон світу (1998) та Європи (2000), кращий футболіст Європи (1998), Франція

**Зідьки**, селище міського типу Зміївського р-ну Харківської обл.

**Зієм вионг**, у в'єтнамській міфології – володар підземного світу

**Зікікі, Антоніно** (1929), фізик, іноземний член АН України (1992), Італія

**Зікр**, ісламська духовна практика, що полягає у багаторазовому повторенні молитовної формули, що містить ім'я Аллаха

**Зілінський, Іван Михайлович** (1879–1952), мовознавець та фольклорист, дійсний член НТШ (1927), Україна

**Зілоті, Олександр Іллєч** (1863–1945), музикант, піаніст, композитор, Росія

**Зільхер, Фрідріх** (1789–1860), композитор, Німеччина

**Зімбabwe**, держава у Східній Африці

**Зімбардо, Філіп** (1933), соціальний психолог, США

**Зімін, Олександр Олександрович** (1920–1980), історик, Росія

**Зіммель, Георг** (1858–1918), філософ, основоположник формальної соціології, конфліктології, автор теорії соціальної взаємодії, Німеччина

**Зінгер, Ізадор Мануель** (1924), математик, фахівець з алгебраїчної топології, Премія Абеля (2004), США

**Зінгер, Ізраель Йошуа** (1893–1944), письменник, класик літератури на їдиш, Польща – Україна – США

**Зінгшпіль**, німецька форма вистави, де поєднуються спів з діалогами

**Зіниця**, частина ока

**Зінич, Світлана Георгіївна** (1931), кінознавець, дослідниця жанру кінокомедії, Україна

**Зінін, Микола Миколайович** (1812–1880), хімік-органік, академік Петербурзької АН (1865), Росія

**Зінкевич, Василь Іванович** (1945), співак, Герой України (2009), народний артист УРСР (1986), Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна

**Зінкевич, Осип Степанович** (1925), літературознавець та видавець, упорядник «Енциклопедії дисидентського руху», Україна – США

**Зінов'єв, Геннадій Михайлович** (1941), фізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Зінов'єв, Григорій Овсійович** (1883–1936), політик, один з лідерів більшовицького перевороту у Росії (1917), голова виконкому Комінтерну у 1919–1926, Україна – Росія

**Зінов'єв, Олександр Михайлович** (1961), спортсмен та тренер (велоспорт), чемпіон світу (1983, 1985), Росія – Україна – США

**Зінов'єв, Олександр Олександрович** (1922–2006), логік, соціальний філософ, політолог, письменник-сатирик, міжнародний авторитет у царині теорії знаків і теорії індукції, Росія – Німеччина

**Зінов'єв, Павло Олексійович** (1843–1888), піаніст, музичний педагог та критик, Україна – Росія – США

**Зінов'єва, Олена Петрівна** (1980), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Європи (2002, 2003), Україна

**Зінов'євська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Зіновать, рокитничок** (*Chamaecytisus*), рід судинних рослин родини бобових, вісім видів якого внесені до Червоної книги України

**Зіновійв, Климентій** (бл. 1650-х – після 1717), письменник, поет, один з перших українських етнографів, Україна

**Зінчук, Микола Антонович** (1925–2012), фольклорист, казкар, історик, педагог, збирач українських народних казок, Україна

**Зіньків**, місто, адміністративний центр Зіньківського р-ну Полтавської обл.

**Зіньківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Зіньківський, Трохим Абрамович** (1861–1891), письменник, фольклорист та публіцист, один з перших українських енциклопедистів, Україна

**Зір**, вид чуття тварин та людини

**Зірок активність**, явища в зовнішніх шарах зірок, зумовлені наявністю нетеплових джерел енергії

**Зірка**, велетенське розжарене, самосвітне небесне тіло, у надрах якого ефективно відбуваються (або відбувались) термоядерні реакції

**Зірки Вольфа – Райс**, клас зірок, для яких характерні дуже висока температура й світність, перебувають на одному з пізніх етапів еволюції, коли втрачають масу та створюють при цьому потужні зоряні вітри

**Зірки змінні**, зірки, у яких спостерігається зміна блиску

**Зірки кваркові**, гіпотетичне астрономічне тіло, що складається з так званої кваркової матерії

**Зірки компактні**, найменування білих карликів, нейтронних зірок, інших екзотичних щільних зірок і чорних дір

**Зірки кратні**, три або більше зорі, що з Землі спостерігаються близько одна до одної

**Зірки морські** (*Asteroidea*), клас голкошкірих

**Зірки наднові**, зорі, що раптово збільшують свою світність на двадцять зоряних величин та більше

**Зірки нейтронні**, надгусті зірки, речовина яких складається в основному з виродженого газу нейтронів

**Зірки нові**, змінні зорі, блиск яких зростає у багато разів, після чого спадає й досягає вихідної величини

**Зіркогляди** (*Uranoscopus*), рід риб родини зіркоглядових, фауна України

**Зіркоглядіві** (*Uranoscopidae*), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Зіркоплідник частуховий** (*Damasonium alisma*), вид судинних рослин родини частухових, внесений до Червоної книги України

**Зіркорили** (*Condylura*), рід ссавців родини кротових

**Зірочки жовті (маленькі)** (*Gagea lutea*), звичайна весняна рослина

**Зірочник** (*Stellaria*), рід рослин родини гвоздичних

**Зісельс, Йосиф Самуїлович** (1946), правозахисник, політв'язень, член Української Гельсінкської групи, Узбекистан – Україна

**Зіставлення двостороннє**, зіставлення мов, в основу якого покладений «третій член» – дедуктивно сформульоване певне позамовне поняття, не належне до жодної з зіставляваних мов явище. Інша назва – Багатостороннє зіставлення

**Зіставний метод**, сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою

**Зіусудра**, герой шумеро-аккадського міфу про Великий потоп

**Зічі, Геза** (1849–1924), піаніст та композитор, Угорщина

**Зія-паша Абдул-Хамід Зія-бей** (1825–1881), поет, публіцист, громадський діяч, один із авторів проекту турецької конституції (1876), Туреччина

**З'їзд**, зібрання представників політичних організацій, партій, груп населення або їх повноважних представників з метою спроби дійти спільної думки у певному питанні

**З'їзд народних депутатів СРСР**, вищий орган державної влади у СРСР (1989–1991), востаннє збирався 05.09.1991

**З'їзд партійний в СРСР**, постійно діючий вищий орган керівництва союзною та республіканськими компартіями, що регулярно скликався для зборів її делегатів

**З'їзд поневолених народів 1917**, з'їзд народів Росії у 1917 року у Києві

**Зійомка**, сукупність польових геодезичних дій, у результаті яких одержується план місцевості з рельєфом, вираженим горизонталями

**Зійомка геологічна**, комплекс робіт по складанню геологічних карт певного району з метою виявлення особливостей геологічної будови, закономірностей розміщення родовищ корисних копалин і перспектив території на всі види мінеральної сировини

**Зійомка геоморфологічна**, один з основних методів вивчення рельєфу

**Зійомка геохімічна**, складання геохімічних карт на основі геохімічного випробовування території

**Зійомка ландшафтна**, польове дослідження ландшафтів

**Зійомка магнітна**, сукупність вимірів елементів геомагнітного поля при пошуках та розвідуванні корисних копалин

**Зійомка теодолітна**, вид геодезичних робіт, виконуваний за допомогою теодоліта і мірної лінійки (або далекоміра) для визначення координат точок, необхідних для упорядкування контурного плану ділянки місцевості

**Зйомка топографічна**, комплекс топографічних та інженерно-геодезичних робіт, що здійснюються для створення топографічних та інженерно-топографічних планів, виконаних у графічній, цифровій або іншій формі подачі інформації про місцевість, будинки і споруди

**Злагода суспільна**, утвердження в суспільстві соціальної гармонії на основі узгодження загальних інтересів усіх суб'єктів соціальних відносин

**Злакові** (Gramineae), тонконогові, родина однодольних рослин

**Злакові мухи** (Chloropidae), родина двокрилих комах

**Златка блискуча** (Buprestis splendens), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-златок, внесений до Червоної книги України

**Златки** (Buprestidae), родина жуків

**Златник**, давньоруська золота монета

**Златокрот** (Chrysochloridea), ряд плацентарних ссавців

**Златокротові** (Chrysochloridae), родина ссавців ряду златокротів

**Златокротові, златокроти** (Chrysochloridae), ряд плацентарних ссавців

**Зленко, Анатолій Максимович** (1938), дипломат, міністр закордонних справ України (1990–1994 та 2000–2003)

**Зливовідвід**, 1) споруда для відведення стічної води з системи зливної каналізації у водойми; 2) трубопровід для відведення дощової води від зливоспуску до приймача стічних вод

**Зливоспуск**, споруда на мережі зливної каналізації для скидання надлишку дощової води у відстійники або у водойми

**Злидні**, у східнослов'янських віруваннях – злі духи, що приносять в дім нещастя

**Злинка** (Erigeron), рід рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Злитнозяброподібні** (Synbranchiformes), ряд риб класу променеперих

**Злінський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Злітно-посадна смуга**, частина злітної смуги, спеціально підготовленої для злітання і посадки повітряних лайнерів

**Зло**, загальне поняття, що окреслює негативність, заперечення позитивних цінностей, антонім до поняття добра чи блага

**Зловживання владою**, навмисне, незаконне використання посадовою особою

**Злодій**, злочинець, що вчиняє крадіжку

**Злодій пальмовий** (Birgus latro), вид раків родини Coenobitidae

**Злотий**, національна валюта Польщі

**Злочин**, суспільно небезпечне діяння, що посягає на державний лад, політичну й економічну систему, власність, особу тощо

**Злочин інформаційний**, навмисні зловмисні дії, спрямовані на розкрадання або руйнування інформації в інформаційних системах і мережах, які виходять з корисливих або хуліганських спонукань

**Злочин незакінчений**, умисне, суспільно небезпечне діяння, яке не містить усіх ознак злочину

**Злочин тяжкий**, злочин, що несе підвищену суспільну небезпеку, та за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років

**Злочини автотранспортні**, дорожньо-транспортні події, що потягли за собою настання передбачених законом наслідків

**Злочини військові**, суспільно небезпечні діяння, вчинені військовослужбовцями або військовозобов'язаними

**Злочини воєнні**, порушення законів і звичаїв війни чи міжнародного гуманітарного права, за здійснення яких конкретні фізичні особи несуть кримінальну відповідальність

**Злочини фінансові**, злочини, які спрямовані проти фінансових інститутів і вчинені з використанням фінансових систем та відносин, за допомогою фінансових документів

**Злочинна організація**, стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів

**Злочинність**, суспільно небезпечне явище, яке охоплює всю сукупність посягань на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством у певному просторі й часі

**Злочинність комп'ютерна**, вид злочинності, пов'язаний з незаконним використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки

**Злочинність комп'ютерна**, вид злочинності, пов'язаний з використанням інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки

**Злочинність міжнародна інформаційна**, злочини, що здійснюються людьми, які використовують інформаційні технології для злочинних цілей

**Злочинність організована**, групова діяльність п'яти або більше осіб, що характеризується ієрархічними зв'язками, які дають змогу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції

**Злочинність транснаціональна**, злочинність, яка поширюється за межі однієї країни

**Злочинності профілактика**, система заходів, спрямована на протидію процесам детермінації злочинності, що має на меті ресоціалізацію потенційних злочинців та запобігання вчиненню нових злочинів

**Злочину об'єкт**, суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність

**Злочинці воєнні**, особи, які вчинили злочини проти світу й людства, що порушують закони і загальноприйняті норми ведення війни

**Змагання спортивні**, основна форма функціонування спорту, що полягає в організації змагань за відповідними правилами з метою виявлення досягнень спортсменів в різних видах спорту, з офіційним визначенням переможців змагань



**Змашувальні матеріали**, речовини, що мають змашувальну дію

**Змив поверхневий**, видалення верхнього шару ґрунту і продуктів вивітрювання гірських порід дощовими й талими водами, які рівномірно стікають по схилу

**Змивач**, змивальний розчин для видалення старих лакофарбових покриттів

**Зміголов звичайний** (*Channa argus*), інвазійний вид риб

**Зміголові** (*Channidae*), родина риб

**Зміголовник** (*Dracosephalum*), рід трав'янистих рослин родини глухокропивових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Зміїд** (*Circetus gallicus*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Зміїди** (*Circetus*), рід птахів родини яструбових, фауна України

**Змісnoseць**, екваторіальне сузір'я

**Змісподібні іґлиці** (*Nerophis*), рід риб родини іґлицевих, фауна України

**Змісшийки** (*Anhinga*), єдиний рід птахів родини змісшийкових

**Змісящірки** (*Ophiomorus*), рід ящірок родини сцинкових

**Змії гримучі** (*Crotalus*), рід отруйних змій родини гадюкових

**Змії морські** (*Hydrophiidae*), родина змій

**Зміїв**, місто, адміністративний центр Зміївського р-ну Харківської обл.

**Зміївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Зміїний**, острів у Чорному морі, що належить Україні та визначає її територіальні води

**Зміїношийні черепахи** (*Chelidae*), родина рептилій ряду черепах

**Змії**, символ, представлений у багатьох міфологіях

**Змійка бородата**, ошибень звичайний (*Ophidion rochei*), риба родини змійкових, вид фауни України

**Змійки водяні** (*Naididae*), родина малощетинкових червів

**Змійки, ошибені** (*Ophidion*), рід риб родини миневих, фауна України

**Зміїкоподібні**, ошибнеподібні (*Ophidiiformes*), ряд променеперих риб, фауна України

**Зміїовик (у геології)**, серпентиніт, мінерал

**Зміїовик (у техніці)**, нагрівальний елемент деяких теплообмінних апаратів поверхневого типу, труба, вигнута у вигляді довгих плоских петель або спіралі

**Зміїові вали**, земляні укріплення, залишки яких розташовані майже по всій лісостеповій та степовій території України

**Зміна повна**, повна варіація, числова характеристика функції однієї дійсної змінної, пов'язана з її диференціальними властивостями

**Змінна (в логіці)**, знак, який може приймати різні значення; перемінна величина

**Змінна величина**, математична величина, значення якої може змінюватися в межах певної задачі

**Змінних заміна**, один з методів інтегрування (метод підстановки)

**Зміновіхвіство**, політичний рух у середовищі російської еміграції 1920-х

**Зміст (в інформаційних технологіях)**, людино-орієнтоване інформаційне наповнення обчислювальної системи

**Зміст поняття**, відображення сукупності властивостей, ознак і властивостей предметів у свідомості

**Зміст тексту**, авторське відображення певного фрагмента дійсності, що існує об'єктивно чи вигаданий мовцем

**Зміст (у філософії)**, внутрішній зв'язок елементів і процесів організованої певним чином системи матеріальних і духовних явищ

**Змістова стратегія**, змістова планування мети з урахуванням наявного «мовного матеріалу» (мовного коду)

**Змістовність мовлення**, когнітивно-риторичний аспект спілкування, пов'язаний з максимами кількості та якості інформації, продумуванням адресантом найважливіших положень, які розвиватимуться в дискурсі, а також його складових мовленнєвих жанрах та повідомленнях

**Змішаний стан**, стани квантово-механічної системи, в яких вона може бути описана хвильовою функцією лише із певною ймовірністю

**Змішування кодів**, переключення кодів, у комунікації – перехід адресанта (мовця) у процесах мовного спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на інший, не пов'язаний зі зміною умов комунікації

**Змія**, екваторіальне сузір'я

**Зміячка австрійська** (Скорзонера австрійська) (*Scorzonera austriaca*), вид судинних рослин родини айстрових. Вид внесено до Червоної книги України, як зникаючий

**Змова**, угода між кількома особами для досягнення злочинної мети

**Змова військова**, форма встановлення влади військовими, яка не обмежена законами

**Змова політична**, таємна угода окремих осіб або політичних сил про спільні дії проти кого-небудь (зазвичай проти уряду, політичного режиму, влади загалом) для досягнення певних політичних цілей

**Змова рівних**, виступ у березні 1796 на чолі з Г. Бабефом для продовження революції і встановлення справжньої рівності

**Змови теорія**, теорія, на основі якої певні історичні або політичні події пояснюються, насамперед, як наслідок таємних планів і дій впливових політичних груп чи організацій

**Зморшкова шапинка** (*Verpa bohemica*), вид грибів

**Зморшок** (*Morchella*), рід грибів флори України, два види якого внесені до Червоної книги України

**З-над хмар і долин**, літературно-художній альманах, що вийшов в Одесі у 1903

**Знак (альманах)**, 1) літературний додаток до інформаційного бюлетеня «Смолоскип України», заснований 1996; 2) альманах молоді української літератури, заснований 2013 видавництвом «Смолоскип»

**Знак авторський**, Кеттерівський знак, умовна позначка прізвища автора книги чи першого слова назви документа (при відсутності індивідуального автора), що складається з першої літери даного прізвища (назви) і порядкового номера даного прізвища (назви)

**Знак мовний**, матеріально-ідеальне утворення (двостороння одиниця мови), що репрезентує предмет, якість, відношення дійсності; у своїй сукупності З. м. утворюють особливу знакову систему – мову

**Знак оклику**, розділовий знак, який свідчить про емоційну насиченість висловлювання або пунктуаційно оформлює застереження, заклик, побажання

**Знак питання**, розділовий знак, що ставиться: 1) у кінці питального речення; 2) у дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу

**Знак політичний**, елемент знакової системи політики, феномен дійсності, обраний або створений людиною, який має політичне значення

**Знак (у картографії)**, умовні позначення, що входять до легенди карти

**Знак (у семіотичі)**, матеріальний об'єкт, що має умовне значення для переробки і передачі інформації

**Знаки діакритичні**, додатковий знак, що вживається біля літери і сигналізує про те, що її потрібно читати інакше, ніж без з нього, або з іншим Д. з.

**Знаки нагрудні**, спеціальні відзнаки, що виконують функції нагород, відмітних відзнак установ, організацій, служб тощо

**Знаки розрізнення**, знаки на форменому одязі військовослужбовців, що показують їхні персональні військові звання, вид збройних сил, рід військ або служби, термін проходження дійсної служби в лавах Збройних сил тощо

**Знаки умовні**, позначення, графічні символи, за допомогою яких на картах показують (позначають) види об'єктів, їх місце розташування, форми, розміри, якісні та кількісні характеристики

**Знак-індекс**, знак-прикмета, знак-симптом, знак, пов'язаний з позначуванням предметом, як дія зі своєю причиною. Інші назви:

**Знак-копія**, репродукція, схожа на позначуваний предмет

**Знакова система**, система, що складається зі знаків, які мають спільне призначення

**Знак-сигнал**, знак, який вимагає після себе певних дій, реакції

**Знаменник**, число, або алгебраїчний вираз, який стоїть під рискою у записі дробу

**Знамення**, у християнстві – символи, предмети чи зображення, що начебто передають духовний зміст небесних явищ та божественних істин без їх безпосереднього зображення

**Знам'янка**, місто, адміністративний центр Знам'янського р-ну Кіровоградської обл.

**Знам'янка Друга**, селище міського типу Знам'янської міськради Кіровоградської обл.

**Знам'янський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Знанецький, Флоріан Вітольд** (1882–1958), філософ, соціолог, культуролог, один із чільних представників гуманістичної соціології, Польща – США

**Знання**, перевірений на практиці результат пізнання навколишньої дійсності, правильне її відображення в мисленні людини

**Знання теоретичне**, окремий, відносно самостійний тип наукового знання, первинний рівень якого формується на основі якісної переробки емпіричного знання засобами і в формах раціонального мислення

**Знахарство**, система лікування захворювань, яка ґрунтується на уявленнях про їхнє надприродне походження

**Значеннєвість мовної одиниці**, специфічна якість мовної одиниці, що визначає її цінність та місце у вибраному вимірі, системі

**Значення**, в інформаційних технологіях – інформація, яка розміщена в певній поіменованій сукупності елементів пам'яті обчислювальної системи

**Значення і смисл**, філософські категорії, значення це те, чим об'єкт виступає в людській діяльності, його лінгвістичне наповнення, а смисл – цілісний зміст виразу, що сам визначає значення елементів та частин цього виразу

**Значення конструктивно зумовлене**, значення, що реалізуються лише в певних конструкціях

**Значення наближене**, значення, яке отримується в результаті наближених обчислень

**Значення (у лінгвістиці)**, зміст, позначений знаком, може бути отождоженним з денотатом у трикутнику Фреге

**Значення (у мовознавстві)**, відбиття предмета дійсності (явища, відношень, якості, процесу) у свідомості, яке стало фактом мови

**Значущий інший**, особа, реальні або уявні стосунки з якою мають виняткову важливість

**Зневоднення**, стан, коли організм потерпає від суттєвого зменшення кількості води у тканинах

**Знежирення**, вид очистки, що полягає у видаленні масних забруднень

**Знезараження води**, процес зменшення кількості хвороботворних організмів у воді до меж, визначених санітарно-гігієнічними вимогами

**Знепилювання**, очищення відхідних газів від пилу за допомогою пилоуловлювальних установок-приладів для сепарації пилоподібних домішок і газів

**Знесіння**, регіональний ландшафтний парк, м. Львів

**Знесолення води**, процес зниження концентрації розчинених у воді солей до заданої нормативної кількості

**Знищення ірраціональності**, зведення до раціонального вигляду членів ірраціональних виразів (радикалів) у рівнянні

**Зноб-Новгородське**, селище міського типу Середино-Будського р-ну Сумської обл.

**Зносостійкість**, властивість матеріалу протистояти дії на нього сил тертя предметів, що рухаються в умовах випробування або експлуатації

**Зношення**, втрата в цілому конструкціями і будинками експлуатаційних якостей у процесі функціонування

**Зняття**, категорія діалектики Г. Гегеля, що означає одночасно і знищення, і утримання

**Зняття подвійного заперечення закон**, закон класичної логіки, що дозволяє знімати подвійне заперечення одного виразу: «заперечення заперечення дає твердження»

**Зоб**, збільшення розмірів щитоподібної залози

**Зоб ендемічний**, захворювання щитовидної залози, яке виникає в певних місцевостях

**Зобків, Михайло Васильович** (1864–1928), правознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна – Боснія та Герцеговина

**Зобна залоза**, вилочкова залоза, орган, який, як залоза внутрішньої секреції, відповідає за секрецію декількох гормонів, і водночас, як один з центральних органів імунної системи, відповідає за розвиток Т-лімфоцитів та їх селекцію

**Зобов'язання недоговірні**, зобов'язання, які виникають за відсутності укладеного між сторонами договору, в силу певних юридичних фактів

**Зображення, автоматична передача**, трансляція телевізійного сигналу у реальному часі

**Зображення й вираження**, два принципи реалізації творчого задуму автора

**Зображення оптичне**, картина, яка отримується в результаті дії оптичної системи на промені, що висилаються об'єктом, та яка відтворює контури та деталі об'єкта. Оптична система може давати дійсне або уявне зображення

**Зовнішнє**, категорія, що відображає зовнішні ознаки об'єкта, які виявляються в безпосередньому спогляданні на емпіричному рівні пізнання

**Зовнішнє дихання**, фізіологічний процес газообміну між організмом та навколишнім середовищем

**Зовнішнє пасмо**, одне з трьох пасм, що утворюють систему Кримських гір

**Зовнішніх зносин органи**, органи, за допомогою яких здійснюються зв'язки з іншими державами, міжнародними організаціями й іншими суб'єктами міжнародного права

**Зовнішньоекономічні зв'язки**, господарська взаємодія держав

**Зовнішньополітичні комунікативні технології**, обмін інформацією на міжнародному рівні, призначений забезпечити реалізацію національних інтересів країни

**Зовнішня політика**, офіційний курс держави на міжнародній арені

**Зовнішня політика України**, офіційний курс України на міжнародній арені

**Зовнішня секреція**, виділення залозами секрету через спеціальні протоки

**Зодіак**, сукупність 12 рівних секторів уявної смуги, яка розташована обабіч і вздовж екліптики – великого кола небесної сфери, по якому відбувається видимий річний рух Сонця

**Зодчество**, галузь архітектурної діяльності, яка включає функціональну, інженерно-технічну й естетичну організацію будинків та споруд

**Зозулеві** (Cuculidae), родина птахів ряду зозулеподібних, фауна України

**Зозулеподібні** (Cuculiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Зозулин льон** (Polytrichum), під листостеблових мохів

**Зозулин цвіт** (Lychnis flos-cuculi), вид родини гвоздичних

**Зозулинець** (Orchis), під рослин родини зозуленцевих, дев'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Зозулині сльози** (Listera), під рослин родини зозуленцевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Зозулині черевички справжні** (Cypripedium calceolus), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Зозулинцеві** (Orchidaceae), родина квіткових рослин порядку зозулинцевитих

**Зозулинцевіті** (Orchidales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Зозулі** (Cuculus), під птахів родини зозулевих

**Зозульки, пальчатокорінник** (Dactylorhiza), під судинних рослин родини зозулинцевих, дев'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Зозуля** (Cuculus canorus), вид птахів родини зозулевих, вид фауни України

**Зозуля глуха** (Cuculus saturatus), вид птахів родини зозулевих, вид фауни України

**Зозуля чубата** (Clamator glandarius), вид птахів родини зозулевих, вид фауни України

**Зозуля, Роман Володимирович** (1979), спортсмен (спортивна гімнастика), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Зозуля, Юрій Панасович** (1927), нейрохірург, академік НАН України (2009), Україна

**Зойфер, Юра** (1912–1939), поет, публіцист, драматург, класик австрійської літератури, Україна – Австрія

**Зола**, 1) мінеральний залишок після повного згорання; 2) неспалений залишок (у вигляді пилу), що утворюється з мінеральної частини при повному згоранні палива

**Золоситал**, ситал, одержаний при використанні золи і шлаку, утворених після спалювання твердого палива на теплових електростанціях

**Золота Липа**, річка у Львівській та Тернопільській обл., ліва притока Дністра, 85 км

**Золота Орда**, держава кочівницького типу, що виникла на базі монгольських територіальних завоювань 1220–1240-х та існувала між 1240–1502 у степах Східної Європи, Центральної Азії та Західного Сибіру

**Золота Риба**, сузір'я Південної півкулі

**Золота рибка**, декоративна форма карася китайського (Carassius auratus)

**Золотарство**, мистецтво обробки цінних металів (золота, срібла)

**Золотарьов, Єгор Іванович** (1847–1878), математик, Росія

**Золоте**, місто Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Золотень жовтий, асфodelіна жовта** (*Asphodeline lutea*), вид судинних рослин родини асфodelових, внесений до Червоної книги України

**Золотий Бабай**, всеукраїнський конкурс гостросюжетних романів, започаткований 1999 агенцією «Зелений пес», Україна

**Золотий вік**, в античних уявленнях – щасливий стан людства

**Золотий Глобус**, щорічна (з 1944) нагорода за кіно- та телефільми, присуджується Голлівудською асоціацією іноземної преси

**Золотий дощ, лабурнум** (*Laburnum*), рід рослин родини бобових, що об'єднує два види, які використовуються як декоративні рослини

**Золотий мільярд**, метафора, якою позначають населення розвинутих країн, географічно розміщених у різних регіонах планети, з рівнем життя, що є непропорційно великим, виходячи з їх природних та інших ресурсів

**Золотий переріз**, термін для позначення одного із засобів пропорційної гармонізації архітектурних споруд і для використання в образотворчому мистецтві

**Золотий Потік**, селище міського типу Бучацького р-ну Тернопільської обл.

**Золотий Ріг**, 1) бухта поблизу європейських берегів південного входу у протоці Босфор; 2) бухта в затоці Петра Великого, в Японському морі

**Золотисті водорості** (*Chrysophyta*), відділ зелених рослин

**Золотисті щипавки** (*Sabanejewia*), рід риб родини в'юнєвих, фауна України

**Золоті Ворота**, протока у Північній Америці

**Золоті гори Алтая**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс природних заповідників і парків, Росія

**Золоті точки**, золоті межі, граничні позначення відхилень курсу валюти від монетного паритету, причиною яких є стан платіжного балансу за умов золотого обігу і вільного руху золота між державами

**Золото**, хімічний елемент, символ – Au, атомний номер – 79

**Золото самородне**, мінерал

**Золотобородник цикадовий** (*Chrysopogon gryllus*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Золотовалютні резерви**, запас золота і вільно конвертованих валют, що перебуває на балансі держави і забезпечує стабільність її валютної системи

**Золотого мільярду теорія**, цілісна геополітична, геоеконімічна та геокультурна концепція, сучасна європоцентристська теорія «обраного народу», якому гарантовано привілейоване існування на Землі в умовах обмеженості ресурсів

**Золотогуз** (*Euproctis chrysorrhoea*), шкідливий метелик

**Золотокротові** (*Chrysochloridae*), родина ссавців

**Золотомушка червоначуба** (*Regulus ignicapillus*), вид птахів ряду горобцеподібних родини золотомушкових, внесений до Червоної книги України

**Золотомушки** (*Regulus*), рід птахів родини золотомушкових, фауна України

**Золотомушкові** (*Regulidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Золотоніський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Золотоноша**, місто, адміністративний центр Золотоніського р-ну Черкаської обл.

**Золотоочки** (*Chrysopidae*), родина комах

**Золототисячник** (*Centaureum*), рід рослин родини тирличевих

**Золотуха**, рівнина у межах Полтавської низовини

**Золотушник звичайний** (*Solidago virgaurea*), медоносна, лікарська, отруйна, фарбувальна, жиросімейна і декоративна рослина родини айстрових

**Золочів (Львівська обл.)**, місто, адміністративний центр Золочівського р-ну Львівської обл.

**Золочів (Харківська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Золочівського р-ну Харківської області

**Золочівський район (Львівська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Золочівський район (Харківська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Золотшлякова суміш**, суміш, що складається із золи та шлаку, які утворюються на теплових електростанціях при спалюванні вугілля в печах (топках) котлоагрегатів

**Золта** (?–947), князь угрів (907–947)

**Золь**, вискодисперсна колоїдна система

**Зольгер, Карл Вільгельм Фердинанд** (1780–1819), філософ, Німеччина

**Золя, Еміль** (1840–1902), письменник та публіцист, класик французької та світової літератури, Франція

**Зомбарт, Вернер** (1863–1941), соціолог, економіст, історик культури, Німеччина

**Зомбування політичне**, практика політичних маніпуляцій індивідуальною й колективною свідомістю, основною метою якої є перетворення народу на масу, легко керованого суб'єкта

**Зона**, простір між якими-небудь межами (частина ділянки, території, містобудівного утворення), що характеризується певними загальними ознаками

**Зона росту (кісток)**, хрящові зони в хребті і на кінцях трубчастих кісток

**Зона росту (кореня)**, ділянка меристеми в складі кореня

**Зона, заборонена для польотів**, частина повітряного простору, в межах якої забороняються польоти повітряних суден

**Зональна рослинність**, рослинність певної зони

**Зональність (в екології)**, диференціація земної поверхні на зони за кліматичними, біогеографічними та іншими особливостями



**Зональність географічна**, послідовна зміна географічного поясів від екватора до полюсів

**Зондська протока**, протока між островами Суматра і Ява у Малайському архіпелазі

**Зондський жолоб**, жолоб в Індійському океані

**Зондські острови**, великий архіпелаг у Південно-Східній Азії між півостровом Малакка і Новою Гвінеєю і між Індійським і Тихим океанами

**Зондування магнітотелуричне**, метод розвідувальної геофізики, що застосовується для вивчення будови земної кори і заснований на вимірах природного електромагнітного поля

**Зони (екологічні)**, частини земної поверхні, що характеризуються певними кліматичними, біогеографічному та іншим особливостями

**Зонтик (суцвіття рослини)**, суцвіття з вкороченою віссю та квітками, що розташовуються на квітконіжках однакової довжини

**Зонтичні, селерові (Ariaceae)**, за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Зонування (у біології)**, просторовий розподіл біоценозів географічними ознаками

**Зоо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до тваринного світу

**Зооамата (Zooamata)**, за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Зообентос**, тваринне населення дна водойм

**Зооботанічний комплекс «Басань»**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Зоогамети**, статеві клітини деяких водоростей

**Зоогеографія**, наука у складі фізичної географії

**Зооглея**, біоценоз, колонії мікроорганізмів що мають загальну гелеподібну або слизову капсулу

**Зооедафон**, тварини, які живуть в ґрунті

**Зооїд**, окремий поліп в колонії кишковопорожнинних

**Зоолатрія**, анімалізм, релігійне поклоніння тваринам

**Зоології інститут імені І. І. Шмальгаузена НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Зоологічний парк**, зоопарк, науково-освітня установа, призначена для демонстрації відвідувачам диких тварин, а також для утримання, вивчення, збереження диких тварин

**Зоологія**, біологічна дисципліна, що вивчає навколишній світ тварин та їхні взаємозв'язки з довкіллям

**Зоомастігінни**, тваринні джгутиконосці (Zoomastigina), підклас тварин типу найпростіших

**Зооморфізм**, надання рис тварин образам реальних або вигаданих об'єктів

**Зоонім**, власна назва (кличка) тварин

**Зоозози**, інфекційні захворювання, чиї збудники інфікують тварин, але можуть передаватися людині під час контакту з тваринами

**Зоопаразити**, паразитуючі організми з царства тварин (зокрема з класу Protozoa)

**Зоопланктон**, тваринна складова планктону

**Зооспора**, мобільна спора з джгутиками

**Зоотомія**, анатомія тварин

**Зоофаги**, тварини, що їдять тварин

**Зоофілія**, 1) розлад психічної діяльності, коли хворий відчуває статевий потяг до тварин; 2) засіб перехресного запилення твариною

**Зоохорія**, розповсюдження спор на насіння

**Зооценоз**, тваринна складова біоценоза

**Зораптери (Zoraptera)**, ряд комах типу членистоногих

**Зорге, Ріхард (1895–1944)**, розвідник, журналіст, Азербайджан – Німеччина – Росія – Японія

**Зоринськ**, місто Перевальського р-ну Луганської обл.

**Зорі оптичні подвійні**, зорі, що не є подвійними але видаються такими внаслідок оптичного обману для спостерігача з Землі

**Зорн, Джон (1953)**, композитор, саксофоніст, один з лідерів сучасного музичного авангарду, США

**Зороастризм**, релігія стародавніх народів Ірану, Середньої Азії, Азербайджану, засновником якої вважається Заратустра, виникла у 1-ому тис. до н.е., вчення зороастризму викладено у книзі Авеста

**Зоровий аналізатор**, орган чуття, що сприймає видимо світло

**Зоровий нерв**, друга пара черепно-мозкових нервів

**Зоровий ряд**, ліва частина тексту сценарію, в якій зафіксовано те, що має втілюватися на екрані, а не передаватися словом

**Зорові пігменти**, світлочутливі протеїни ока

**Зоря (альманах)**, альманах, підготовлений до друку «Руською трійцею», але заборонений австрійською цензурою (1835)

**Зоря (часопис, 1880–1897)**, літературно-науковий та громадсько-політичний часопис, що виходив у Львові у 1880–1897

**Зоря (часопис, 1902–1904)**, літературно-громадський часопис, що виходив у Коломиї в 1902–1904 та 1910

**Зоря (часопис, 1907–1910)**, двотижневик, заснований товариством «Просвіта» у Куритибі (Бразилія)

**Зоря (часопис, 1925–1935)**, літературно-науковий, громадсько-політичний часопис, що виходив у Дніпропетровську у 1925–1935

**Зоря Галицька**, газета у Львові, середина 19 ст.

**Зоряна величина**, одиниця виміру світності об'єктів далекого космосу (здебільшого, зір)

**Зоряні скупчення**, гравітаційно зв'язана група зірок, що має загальне походження і рухома в гравітаційному полі галактики як єдине ціле

**Зосима (?–418)**, 41-й папа римський (417–418)

**Зосима Панополітанський (350–420)**, алхімік, автор терміну «хімія» та ідеї філософського каменю, Римська імперія

**Зосимович, Володимир Павлович (1899–1981)**, генетик-селекціонер, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Зостера, камка, морська трава** (*Zostera*), рід водяних рослин родини камкових

**Зоубек, Владимир** (1903–1995), петролог та геохронолог, Чехія

**Зофор**, стрічка (смуга) скульптурного рельєфу із зображенням живих істот, рослин, орнаменту

**Зоценко, Олексій Миколайович** (1948), кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Зошит**, 1) кілька аркушів паперу (сторінок), сфальцьованих пополам і зшитих (з'єднаних) в одне ціле у місці згину; 2) у блочних виданнях – результат фальцювання друкованого аркуша у декілька разів (4, 8, 16), після його обрізування з трьох боків

**Зошит робочий**, навчальний посібник, що має особливий дидактичний апарат, сприяючий самостійній роботі учня над освоєнням навчального предмета

**Зошенко, Михайло Михайлович** (1894–1958), письменник-сатирик, класик російської літератури, Україна – Росія

**Зрада державна**, діяння, умисно вчинене громадянином на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці держави

**Зразок**, в інформаційних технологіях – вірцевий або еталонний екземпляр

**Зразок авторський**, зразок продукції, виготовлений автором чи авторами для його демонстрування

**Зречення**, офіційний документ про відмову від своїх прав

**Зрима рима**, літературно-мистецький часопис зорової поезії, заснований 1998 р. в Києві

**Зріз**, 1) в опорі матеріалів – руйнування пластичного матеріалу під дією дотичних напружень, зумовлених зсувом; 2) поверхня, що утворюється від розрізування, зрізування чого-небудь

**Зрілість політична**, рівень розвитку особистості, що характеризує ступінь і повноту оволодіння нею досвідом політичних відносин

**Зрілість соціальна**, певний рівень особистісного розвитку індивіда, коли він засвоює суспільні цінності і зразки поведінки й адекватно діє як дорослий повноправний член суспільства

**Зріні, Міклош** (1508–1566), воєначальник Священної Римської імперії, Хорватія

**Зроговіння**, накопичення в шкірному епідермісі кератину

**Зростання економічного моделі**, економіко-математичні моделі, які описують у математичній формі динаміку економічних показників, що характеризують зростання галузей, підприємств, господарства в цілому

**Зрошення**, штучне поповнення запасів вологи в кореневмісному шарі недостатньо зволоженого ґрунту в умовах посушливого клімату

**Зрошення лиманне**, штучне одноразове глибоке зволоження ґрунту

**Зрошення підґрунтового**, спосіб поливу, при якому воду подають у ґрунт на глибину 35–60 см за допомогою системи підземних зволожників

**Зрошувальна система**, комплекс гідротехнічних споруд, що забезпечують зрошування певної земельної території

**Зрошування** (іригація), підведення води на поля, що відчують нестачу вологи, і збільшення її запасів у шарі ґрунту, де знаходяться коріння рослин, з метою збільшення родючості ґрунту

**Зрошення**, лексико-синтаксичний спосіб словотворення

**Зруб**, спосіб зведення стін будинків або споруд із колод чи брусів, що їх укладають горизонтальними рядами, а в кутах і місцях перетинання з'єднують врубками. А також, споруда, побудована таким способом

**Зрубна культурно-історична спільність**, етнокультурне утворення доби пізньої бронзи (18–12 ст. до н. е.), розповсюджене у степовій та лісостеповій смузі Східної Європи між Дніпром та Уралом

**Зсідання еритроцитів**, біологічна реакція, зміна швидкості якої може служити непрямую ознакою патологічного процесу

**Зсув**, відрив земляних мас від схилу і переміщення їх по схилу під впливом сили тяжіння

**Зсув адіабатичний**, процес виникнення в матеріалі областей сильно локалізованої пластичної деформації в умовах адіабатичного стану

**Зсув в опорі матеріалів**, деформація пружного тіла, що характеризується взаємним зміщенням паралельних шарів (волокон) матеріалу під дією прикладених сил при незмінній відстані між шарами

**Зсув фазовий**, модуль різниці початкових фаз двох гармонічних коливань однакової частоти

**Зуб**, кісткове утворення ротової порожнини хребетних тварин

**Зубані** (*Dentex*), рід риб родини спарових, фауна України

**Зубарєва, Ольга Валентинівна** (1958), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Зубарик** (*Diplodus puntazzo*; також – карась морський го-строносий), риба родини спарових

**Зубарики** (*Merodon*), рід комах ряду двокрилих родини дзюрчалок або повисюх, три види якого внесені до Червоної книги України

**Зубарик звичайний** (*Diplodus puntazzo*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини спарових, внесений до Червоної книги України

**Зубасті птахи** (*Odontognathae*), група викопних птахів

**Зубатий, Йозеф** (1855–1931), філолог, індолог, дійсний член НТШ (1925), Чехія

**Зубаті кити** (*Odontoceti*), підряд ссавців ряду китоподібних

**Зубаті міноги** (*Eudontomyzon*), рід тварин родини міногових, фауна України

**Зубаткові** (*Anarhichadidae*), родина риб

**Зуби молочні**, зуби дітей, які у віці 6–10 років замінюються на постійні

**Зубик, Роман Іванович** (1902–1941), історик та економіст, дійсний член НТШ (1932), Україна

**Зубило**, слюсарний металевий інструмент у формі клина, за допомогою якого знімають стружку, наносячи по ньому ряд ударів ручним молотком

**Зубна формула**, опис типів та розташування зубів у ссавців

**Зубниця** (Dentaria), рід трав'янистих рослин родини капустяних

**Зубоніжки** (Hydrotaea), рід комах родини справжніх мух

**Зубр, бізон європейський** (Bison bonasus), вид ссавців ряду парнокопитних родини порожнисторогих, внесений до Червоної книги України

**Зубри** (Bison), рід ссавців родини бикових

**Зубрицька культура**, археологічна культура на території Західної України у 1–3 ст. н. е.

**Зубрицький, Денис Іванович** (1777–1862), архівіст, історик та етнограф, Україна

**Зубрицький, Михайло Іванович** (1856–1919), етнограф, фольклорист та історик, греко-католицький священик, дійсний член НТШ (1904), Україна – Польща

**Зубці**, завершення стін давніх і середньовічних фортець, міських ратуш, феодальних палаців, окремих веж, мостів тощо

**Зудов, В'ячеслав Дмитрович** (1942), космонавт, Росія

**Зусь, Василь Федорович** (1754–1794), біолог та мандрівник, дослідник українського степу, Росія

**Зусь, Михайло Дмитрович** (1877–1929), хімік, член-кореспондент ВУАН (1927), Україна

**Зусьвський, Олег Йосипович** (1920–1996), поет, перекладач, Україна – Канада

**Зуївка**, селище міського типу Харцизької міськради Донецька обл.

**Зуйки** (Charadrius), рід птахів родини сивкових, фауна України

**Зулу**, одна з мов банту, поширена у ПАР і Зімбабве

**Зульф'каров, Тимур Касимович** (1936), поет, прозаїк та драматург, Таджикистан – Росія

**Зульцер, Соломон** (1804–1890), єврейський композитор, синагогальний кантор, Австрія

**Зума, Джейкоб Гедлейхекіса** (1942), політик, президент ПАР з 2009

**Зупан, Александр** (1847–1920), геолог та метеоролог, Австрія

**Зуппе, Франц фон** (1819–1895), композитор та диригент, Австрія

**Зурна**, язичковий дерев'яний духовий музичний інструмент

**Зутнер, Берта фон** (1843–1914), австрійська, активістка міжнародного пацифістського руху, Нобелівська премія миру (1905), Австрія

**Зухріят**, вірші про аскезу, жанр класичної арабської поезії

**Зуя**, селище міського типу Білогірського р-ну АР Крим

**Зцілення водою**, елемент християнського вчення (а водночас і культу) про зцілення, що, згідно з Новим Заповітом, є одним з дев'яти дарів Святого Духа і дається людині для досягнення духовного і фізичного оздоровлення

**Зчеплення**, механізм, робота якого заснована на дії сили тертя ковзання (фрикційна муфта), призначений для передачі обертового моменту

**Зчеплення генів**, спільна передача два або більш генів від батьків нащадкам

**Зчеплення група**, сукупність генів, що знаходяться в одній хромосомі

**Зшиток**, 1) те саме, що зошит; 2) окремий випуск періодичного видання або великого друкованого твору (зібрання творів), що виходить випусками

**Зюдгоф, Томас** (1955), біохімік та нейробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013), Німеччина – США

**Зюк**, мис у Криму, найбільш північна точка Керченського півострова

**Зюльков, Федір Іванович** (1887–1942), політик та організатор освіти, ректор Київського державного університету (1936–1937), Росія – Україна

**Зюскінд, Патрік** (1949), письменник, Німеччина

**Зюсмайер, Франц Ксавер** (1766–1803), композитор, Австрія

**Зюсс, Едуард** (1831–1914), геолог, автор гіпотези про існування суперконтиненту Гондвана, Австрія

**Зюссмільх, Йоганн Петер** (1707–1767), капелан, один з основоположників статистики й демографії, Німеччина

**Зюськова, Ніна Анатоліївна** (1952), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Зяблик** (Fringilla coelebs), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Зябра**, орган дихання, пристосований для газообміну з водним середовищем

**Зяброві дуги**, частина черепу хребетних

**Зяброві кишені**, випуклості бокових стінок глотки у ембріонів

**Зяброві мішки**, органи дихання

**Зябродихаючі** (Branchiata), підтип ракоподібних тварин типу членистоногих

**Зяброногі раки** (Branchiopoda), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Зять**, ступінь спорідненості, чоловік доньки, сестри або зовиці

**Зяунг**, у в'єтнамській міфології – богатир

## И

**И**, одинадцята літера української абетки

## I

**I**, дванадцята літера української абетки

**Іару**, в єгипетській міфології – загробний світ, де перебувають померлі

**Ібадан**, місто у Нігерії, 3 млн мешканців

**Ібадити**, найбільш помікрвана з трьох основних спільнот у хариджитському ісламі

**Ібаньес-Фернандес, Арнальдо Францискович** (1927–2005), кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Ібарбуру, Хуана де** (1892–1979), поетеса, феміністка, Уругвай

**Ібаррурі, Долорес** (1895–1989), політик, керівник Комуністичної партії Іспанії (1942–1989), Іспанія

**Ібери**, 1) давні грузинські племена; 2) назва населення Іберійського півострова залізного віку

**Іберійський півострів**, давня назва Піренейського півострова

**Іберія**, стародавня назва Східної Грузії

**Ібібію**, народ бенуе-конголезької підгрупи нігеро-конголезької групи конго-кордофанської мовної сім'ї в Південній Нігерії

**Ібібію-ефік мови**, підгрупа бенуе-конголезьких мов, поширених у південно-східних областях Нігерії та прилеглих частинах Камеруна

**Ібісові** (Plegadidae), родина птахів ряду лелекоподібних (Ciconiiformes)

**Ібіца**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, однойменні острови та місто, природоохоронна територія, Балеарські о-ви, Іспанія

**Ібліс**, ім'я біса, що спочатку був одним зі створених із вогню ангелів, але відмовився поклонитися Адаму, якого створив Аллах із праху, й був за це скинутий із небес

**Ібн**, в арабських особистих іменах (і складних назвах) – компонент, що означає «син», «нащадок» того, перед чийм іменем він стоїть

**Ібн аль-Арабі** (1165–1240), мусульманський містик і філософ, Іспанія

**Ібн аль-Мукаффа** (721/723/724–756/760), арабсько-перський письменник, Іран – Ірак

**Ібн аль-Надім** (10 ст.), арабський енциклопедист і літератор, Ірак

**Ібн аль-Фарід** (1181–1235), арабський суфійський поет, Єгипет

**Ібн аль-Хатіб** (1313–1374), арабський історик, географ, філософ, поет, медик, Іспанія – Марокко

**Ібн ар-Румі** (836–896), арабський поет і письменник, Ірак

**Ібн Баджа Абу Бекр Мухаммед** (бл. 107 – бл. 1139), арабський філософ, перший значний представник східно-аристотелізму, Іспанія – Марокко

**Ібн Баттута** (1304–1377), арабський мандрівник і купець, котрий об'їхав всі сучасні йому країни ісламського світу, Марокко

**Ібн Гані** (936–973), арабський поет, Іспанія – Марокко

**Ібн Гвірол, Шломо бен Єгуда** (1021–1058), єврейський поет і філософ-неоплатонік, Іспанія

**Ібн Дауд, Авраам бен Давид Галеві** (бл. 1110 – бл. 1180), єврейський лікар та історик, котрий був першим єврейським філософом, що використовував у своїх працях ідеї Аристотеля, Іспанія

**Ібн Джубайр** (1145–1217), арабський мандрівний поет, Іспанія

**Ібн Зейдун** (1003–1071), арабський поет, Іспанія

**Ібн Кузман** (1080–1160), арабський поет, Іспанія

**Ібн Міскавійя** (бл. 932–1030), філософ та історик, наукові праці якого стали зразком для наступних поколінь ісламських мислителів, Іран – Ірак

**Ібн Мукла** (853–940), арабський мовознавець та каліграф, родоначальник арабської каліграфії, Марокко

**Ібн Русте** (кінець 9 – початок 10 ст.), арабський енциклопедист, письменник, географ, Іран

**Ібн Тумарт** (1078–1130), ісламський богослов, Марокко

**Ібн Туфайль** (бл. 1110–1185), арабський філософ і лікар, Іспанія – Марокко

**Ібн Фадлан** (10 ст.), арабський мандрівник і письменник, Ірак

**Ібн Фалакера** (бл. 1225 – бл. 1295), єврейський філософ і перекладач, Іспанія

**Ібн Хазм** (994–1064), арабський богослов-полеміст, поет, історик, Іспанія

**Ібн Халлікан** (1211–1282), арабський письменник і правник, Ірак – Сирія

**Ібн Хальдун** (1332–1406), арабський філософ, політик, дипломат, історик, Туніс – Єгипет

**Ібн Хаукаль** (10 ст.), арабський географ, мандрівник, письменник, Ірак

**Ібн Хафаджа** (1058–1139), арабський поет, Іспанія

**Ібн Хордадбех** (820–912), арабський географ, Іран

**Ібн Шем Тов** (бл. 1400 – бл. 1480), єврейський філософ і лікар, Іспанія

**Ібрагім Мухаммад Хафіз** (1871–1932), письменник, поет, перекладач, один з класиків сучасної арабської літератури, новатор єгипетської поезії, Єгипет

**Ібрагімбеков, Рустам Мамед Ібрагім огли** (1939), письменник, кінорежисер, сценарист, політик, Азербайджан

**Ібрагімов, Мірза Аджар огли** (1911–1993), письменник, політик, голова Президії Верховної Ради Азербайджанської РПР (1954–1958), Азербайджан

**Ібрай Алтинсарін** (1841–1889), педагог-просвітитель, письменник, етнограф, Казахстан

**Ібсен, Генрік** (1828–1906), драматург, основоположник нової європейської драми, Норвегія

**Івакін, Гліб Юрійович** (1947), археолог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Івакін, Олексій Андрійович** (1893–1942), медик, анатом і педагог, Україна



**Івакін, Юрій Олексійович** (1917–1983), літературознавець і письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Івамі Гінзан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурно-промисловий ландшафт срібних копалень 16–20 ст. у префектурі Сімане, Японія

**Іван I Данилович Калита** (1283–1340), великий князь Володимирський та князь Московський (1325–1340)

**Іван II Іванович Красний** (1326–1359), великий князь Володимирський та князь Московський (1353–1359)

**Іван III Васильович** (1440–1505), великий князь Московський (1462–1505)

**Іван IV Грозний** (1530–1584), цар (до 1547 – великий князь) Московський (1533–1584)

**Іван V** (1666–1696), цар Московський (1682–1696), співправитель Петра I

**Іван VI** (1740–1764), імператор Росії (1740–1741) (при регентстві Е. Й. Бірона)

**Івана Купала**, день літнього сонцестояння, що збігається з християнським святом Івана Хрестителя

**Іванаускайте, Юрга** (1961–2007), письменниця, художниця, учасниця руху за незалежність Тибету, Литва

**Іваненко, Борис Васильович** (1933–2008), архівіст, історик, журналіст, політик, голова Держтелерадіо УРСР (1978–1979), завідувач відділу культури ЦК КПУ (1979–1989), начальник Головного архівного управління при Раді Міністрів України (1989–1996), Україна

**Іваненко, Дмитро Дмитрович** (1904–1994), фізик, автор протон-нейтронної моделі атомного ядра, Україна

**Іваненко, Оксана Дмитрівна** (1906–1997), письменниця, перекладачка, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Іваненко, Петро** (?–?), гетьман Ханської України (1696–1709)

**Іваник, Федір** (? – після 1686), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1686), Україна

**Іваницький, Анатолій Іванович** (1936), музикознавець, дослідник українського музичного фольклору, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Іваницький, Георгій Володимирович** (1992), спортсмен (стрільба з луку), чемпіонату світу (2014, 2016), Україна

**Іваницький, Григорій Семенович** (1867–1942), лікар, хірург-травматолог та анатом, основоположник національної школи хірургів-ортопедів, Україна

**Іваницький, Іван** (1911–1999), режисер, сценарист, перекладач, громадський діяч, Україна – США

**Іваницький, Олексій Михайлович** (1854–1919), фотограф, золота медаль Всеросійської фотовиставки в Харкові 1888, медаль Імператорського російського технічного товариства 1891, ювілейна медаль на честь 50-річчя відкриття світлопису 1839–1889, Україна

**Іваничі**, селище міського типу, адміністративний центр Іваничівського р-ну Волинської обл.

**Іваничівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Іваничук, Михайло Миколайович** (1894–1937), геолог та геоморфолог, Україна

**Іваничук, Роман Іванович** (1929), письменник, поет, публіцист, громадський діяч, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Іванишин, Володимир Михайлович** (1939–1985), поет, літературознавець, живописець, Україна

**Іванівка (Луганська обл.)**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Іванівка (Одеська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Іванівського р-ну Одеської обл.

**Іванівка (Херсонська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Іванівського р-ну Херсонської обл.

**Іванівський район (Одеська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської області

**Іванівський район (Херсонська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської області

**Іванішев, Микола Дмитрович** (1811–1874), історик права, джерелознавець, археограф, архівіст, голова Комісії з підготовки судової реформи в Царстві Польському (1866), Україна – Росія

**Іванків**, селище міського типу, адміністративний центр Іванківського р-ну Київської обл.

**Іванківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Іванко, Едвард-Данило** (1938), співак (тенор), актор, церковний діяч УГКЦ, Україна – Канада

**Іванников, Віктор Петрович** (1940), кібернетик та системний програміст, академік РАН (2008), Росія

**Іванов, Андрій Олексійович** (1900–1970), оперний та концертно-камерний співак (баритон), народний артист СРСР (1944), Польща – Україна – Росія

**Іванов, Борис Олексійович** (1948), фізик-теоретик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Іванов, В'ячеслав Всеволодович** (1929), лінгвіст, семіотик, антрополог, академік РАН (2000), Росія

**Іванов, В'ячеслав Іванович** (1866–1949), поет-символіст, драматург, перекладач, філософ, Росія

**Іванов, Вадим Миколайович** (1892–1962), терапевт, академік АН УРСР (1957), Україна

**Іванов, Віктор Євгенович** (1908–1980), фізик-експериментатор, академік АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Іванов, Віктор Михайлович** (1909–1981), кінорежисер, сценарист, прозаїк, Україна

**Іванов, Віталій Олександрович** (1946), гідролог та океанолог, академік НАН України (2009), Україна

**Іванов, Володимир Тимофійович** (1940), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1968), чемпіон Європи (1967), Білорусь – Україна

**Іванов, Всеволод В'ячеславович** (1895–1963), письменник і драматург, Казахстан – Росія

**Іванов, Георге** (1960), президент Македонії з 2009

**Іванов, Георгій Володимирович** (1894–1958), поет, перекладач, Литва – Росія – Франція

**Іванов, Дмитро Йосипович** (1946), поет, Національна премія України ім. Тараса Шевченка (2010), Україна

**Іванов, Євген Михайлович** (1873–1929), історик-архівіст, Росія – Україна

**Іванов, Іван Іванович** (1918–1999), механік, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Іванов, Ілля Іванович** (1870–1932), біолог, фахівець із штучного осіменіння та міжвидової гібридизації, Росія – Україна

**Іванов, Костянтин Васильович** (1890–1915), поет, основоположник чуваської літератури, Росія

**Іванов, Леонід Дмитрович** (1913–1972), літературознавець, педагог, Україна

**Іванов, Микола** (1810–1880), оперний співак, Україна – Італія

**Іванов, Микола Іванович** (1923–2009), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Іванов, Микола Кузьмич** (1810–1880), оперний співак (тенор), Україна – Росія – Італія

**Іванов, Михайло Володимирович** (1930), мікробіолог, академік АН СРСР (1987), Росія

**Іванов, Михайло Ромоульфович** (1965), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу (1986, 1987), Україна

**Іванов, Олександр Андрійович** (1806–1858), живописець, Росія

**Іванов, Олександр Олександрович** (1867–1939), астроном, геодезист та метеоролог, член-кореспондент АН СРСР (1925), Росія

**Іванов, Павло Миколайович** (1904–1983), оперний співак (тенор), Україна

**Іванов, Петро Васильович** (1837–1931), етнограф, член-кореспондент ВУАН (1925), Україна

**Іванов, Порфирій Корнійович** (1898–1993), активіст здорового способу життя, автор оригінальної оздоровчої системи, Україна

**Іванов, Сергій Петрович** (1951–2000), актор, кінорежисер, заслужений артист України (1992), Україна

**Іванова, Антоніна Миколаївна** (1893–1972), майстер декоративного розпису, срібна медаль Міжнародної виставки художньо-декоративних мистецтв у Парижі, Україна – Росія

**Іванов-Вано, Іван Петрович** (1900–1987), режисер-мультиплікатор, один із засновників радянської мультиплікації, Росія

**Іваново скельні церкви**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс висічених з каменю церков 12–14 ст. у с. Іваново, Болгарія

**Івановська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Івановський, Дмитро Йосипович** (1864–1920), біолог, мікробіолог та фізіолог рослин, основоположник вірусології, Росія

**Івановці-порфиріївці**, послідовники вчення Порфирія Іванова

**Івано-Піль**, селище міського типу Чуднівського р-ну Житомирської обл.

**Івано-Франківськ**, місто, адміністративний центр Івано-Франківської обл., 228 тис. мешканців

**Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка**, головний заклад у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування населення Івано-Франківської обл., діє з 1940

**Івано-Франківська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Івано-Франківський літературний музей Прикарпаття**, музей, присвячений розвитку літературного процесу Прикарпатського краю, діє у м. Івано-Франківськ з 1986

**Івано-Франківський національний медичний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Івано-Франківськ з 1945

**Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Івано-Франківськ з 1967

**Івано-Франкове**, селище міського типу Яворівського р-ну Львівської обл.

**Іванський, Роман Іванович** (1945), музикант, баяніст, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Іванушкін, Василь Михайлович** (1903–1937), бібліотекознавець, Росія – Україна

**Іванцов, Іван Овсійович** (1904–1941), історик та археолог, дослідив унікальні археологічні пам'ятки «Житло художника» та «Житло ремісника», Україна

**Іван-чай** (*Chamaene adans*), рід трав'янистих рослин родини онагрових

**Іванченко, Раїса Петрівна** (1934), письменниця, історик, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Іванченко, Федір Кіндратович** (1918–2005), механік, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Іванченков, Олександр Сергійович** (1940), космонавт, Росія

**Іванчов, Федір Васильович** (1916–2007), письменник, головний редактор журналу «Дукля» (1960–1971), Україна – Словаччина

**Іванчук, Василь Михайлович** (1968), шахіст, міжнародний гросмейстер, 4-разовий переможець Шахових олімпіад (1988, 1990, 2004, 2010), чемпіон Європи (2004), Україна

**Іваньо, Іван Васильович** (1931–1982), філософ, філолог, дослідник творчості українського бароко, Україна

**Івар Широкі Обійми** (7 ст.), легендарний скандинавський конунг, Швеція

**Івасишин, Орест Михайлович** (1946), фізик-експериментатор, академік НАН України (2003), Україна

**Івасі** (*Sardinops sagax melanosticta*), підвид тихоокеанської сардини

**Івасюк, Володимир Михайлович** (1949–1979), поет і композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна

**Івасюк, Микола Іванович** (1865–1937), живописець, Україна

**Івахненко, Олексій Григорович** (1913–2007), кібернетик, академік НАН України (2003), Україна

**Івахненко, Сергій Олексійович** (1950), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Івашкевич, Ярослав** (1894–1980), поет, есеїст, голова Спілки польських письменників (1959–1980), Україна – Польща

**Івашко, Володимир Антонович** (1932–1994), політик, перший секретар ЦК КПУ (1989–1990), голова Верховної Ради УРСР (1990), заступник генерального секретаря ЦК КПРС (1990–1991), Україна – Росія

**Івашутін, Петро Іванович** (1909–2002), представник спецслужб, начальник Головного розвідувального управління Генерального Штабу ЗС СРСР (1963–1986), перший заступник голови КДБ СРСР (1954–1963), міністр державної безпеки УРСР (1952–1953), Білорусь – Україна – Росія

**Івенс, Йоріс** (1898–1989), кінорежисер-документаліст, «Золота пальмова гілка» (1958), «Золотий лев» (1988), Нідерланди

**Івницький, Ростислав Георгійович** (1908–1974), актор, народний артист УРСР (1968), Україна

**Івіч, Павле** (1924), мовознавець, фахівець зі слов'янської діалектології та фонології, стандартизував сербську мову, Сербія

**Івлєв, Трохим Васильович** (1878–1933), оперний співак (бас-баритон), Україна

**Іврит**, мова семітської гілки афразійської макросім'ї мов

**Івченко, Анатолій Олександрович** (1953), мовознавець, лексикограф, член Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів, член Бюро Міжнародної асоціації українців (1993–1999), Україна

**Івченко, Борис Вікторович** (1941–1990), кінорежисер та актор, Україна

**Івченко, Валерій Михайлович** (1939), актор, народний артист УРСР (1980), Україна – Росія

**Івченко, Віктор Іларіонович** (1912–1972), кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1967), народний артист УРСР (1960), Україна

**Івченко, Владислав Валерійович** (1976), письменник, журналіст, Україна

**Івченко, Михайло Євдокимович** (1890–1939), письменник-імпресіоніст, перекладач, Україна

**Івченко, Олександр Георгійович** (1903–1968), авіаконструктор, академік АН УРСР (1964), Україна

**Ігбо (етнос)**, етнічна група Південно-Східної Нігерії

**Ігбо (мова)**, мова групи ігбо ігбоїдної гілки західної підсім'ї бенуе-конголезької сім'ї мов, поширена на південному сході Нігерії

**Ігдрасіль**, у скандинавській міфології – світове дерево

**Іггі Поп** (1947), рок-музикант, співак, автор пісень, один з основоположників альтернативного року, США

**Іглз** (Eagles), рок-гурт, діяв у 1971–1980 та з 1994, США

**Іглицеві** (Syngnathidae), родина риб ряду іглицеподібних, фауна України

**Іглицеподібні** (Syngnathiformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Іглиці** (Syngnathus), рід риб родини іглицевих, фауна України

**Іглиці змісподібні** (Nerophis), рід риб родини іглицевих

**Ігнарро, Луїс** (1941), фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998), США

**Ігнатенко, Володимир Дмитрович** (1940–2010), оперний співак (тенор), народний артист УРСР (1989), Україна

**Ігнатієнко, Варфоломій Андріанович** (1892–1937), бібліограф, дослідник вітчизняної періодики, Україна

**Ігнатій Лойола** (1491–1556), засновник ордену єзуїтів, святий католицької церкви, Іспанія – Італія

**Ігнатовський, Всеволод Макарович** (1881–1931), історик, академік ВУАН (1929), Україна

**Ігольного мису течія**, Агульєсова течія, тепла поверхнева течія в Індійському океані

**Ігор I Рюрикович** (879–945), великий князь Київський (912–945)

**Ігор II Ольгович** (?–1147), великий князь Київський (1146)

**Ігор теорія**, дослідження операцій з математичними моделями прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту

**Ігрені**, поселення неолітичної дніпро-донецької культури, виявлене на території м. Дніпропетровськ

**Ігри динамічні**, гра п гравців, у вигляді процесу, який розвивається протягом деякого часу, в якому вони послідовно приймають часткові рішення, переходячи від одного стану гри, до іншого

**Ігри мовленнєві**, ігри комунікативні, сукупність повторюваних мовленнєвих дій, які мають приховану мету – отримання певного виграшу або психологічного «погладжування»

**Ігрова діяльність**, форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, що фіксується в соціально закріплених засобах здійснення предметних дій

**Ігрове моделювання в політиці**, одна з форм пізнання та прогнозування світу політики, а також володіння засобами його перетворення

**Ігровець**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1804 м

**Ігрункові** (Callithrichidae), родина ссавців ряду приматів

**Ігуани** (Iguana), рід ящірок родини ігуанових

**Ігуанові** (Iguanidae), родина ящірок

**Ігуанодонтові** (Iguanodontidae), родина вимерлих ящерів

**Ігуасу (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Аргентина – Бразилія

**Ігуасу (річка)**, річка в Бразилії та Аргентині, ліва притока Парани, 1320 км

**Ігумен**, настоятель православного чоловічого монастиря

**Ід**, «воно» в психоаналізі, інфантильна складова структури особистості, що керується безсвідомим

**Ід аль-фітр**, друге за значенням свято мусульман на честь завершення посту місяця рамадану

**Іда-Вірумаа**, повіт Естонії

**Ідальго**, штат Мексики

**Ідальго, Бартоломе** (1788–1822), поет, герой національно-визвольного руху, Уругвай – Аргентина

**Ідафа**, спосіб вираження неузгодженого означення

**Ідеал Бога**, складовий елемент теології Єднання, згідно якого Бог створив Всесвіт і людину, бажаючи мати об'єкт істинної любові

**Ідеал гендерний**, очікування певної соціальної поведінки з боку чоловіків чи жінок, що притаманно культурі певного суспільства

**Ідеал головний**, в теорії кілець, що є розділом абстрактної алгебри, це такий ідеал, що породжений одним елементом кільця  $R$ , тобто найменший ідеал, що містить даний елемент

**Ідеал політичний**, уявлення особи соціальної групи, еліти, класу, партії про досконалість політичного устрою суспільства

**Ідеал релігійний**, уявлення віруючої людини про найвищу досконалість як зразок, мету і сенс її життя

**Ідеал (у математиці)**, підструктура з певними властивостями в абстрактній алгебрі (замкнена відносно множення на елементи з кільця, напівгрупи тощо)

**Ідеал (у філософії)**, вища досконалість, вірець, мета, до яких у своїй діяльності прагне людина чи соціальна група

**Ідеалізація**, наділення когось або чогось властивостями, які відповідають ідеалові; логічна модель теоретичного об'єкту

**Ідеалізм**, філософський напрям, що обстоює первинність ідеї, духу та свідомості відносно матерії

**Ідеалізм абсолютний**, 1) одна з різновидностей об'єктивного ідеалізму, яка вважає основою всього існуючого абсолютну ідею, 2) течія в англо-американській буржуазній ідеалістичній філософії кінець 19 – початок 20 ст.

**Ідеалізм естетичний**, парадигма культури Відродження

**Ідеалізм естетичний (у мовознавстві)**, ідеалістична неофілологія, напрям, що склався у західноєвропейській лінгвістиці на початку 20 ст. і виступав із критикою младограматизму з позицій т. зв. естетичної філософії мови

**Ідеалізм об'єктивний**, філософська система, згідно з якою першоосновою світу є духовна субстанція, що існує об'єктивно, незалежно від суб'єкта

**Ідеалізм політичний**, напрям у теорії міжнародних відносин поч. 20 ст.

**Ідеалізм трансцендентальний**, 1) напрям ідеалізму, який досліджує категорії, правила діяльності свідомості як джерело конституювання об'єктивної дійсності; 2) термін філософії Канта, який позначає ідеалістичне тлумачення форм пізнання – споглядання і мислення

**Ідеалізована когнітивна модель**, сукупність усіх уявлень про предмет (об'єкт)

**Ідеалістичне розуміння історії**, філософське тлумачення суспільного розвитку як заснованого на ідеях, волі, вірі, прагненнях, теоріях, вченнях, свідомості людей

**Ідеальне**, філософське поняття, що характеризує загальну властивість усіх образів свідомості, які містять інформацію про об'єкти дійсності, але не мають матеріальності

**Ідеальний світ**, у релігійних вченнях – буття людини в світі, яке виростає на ґрунті культури її серця й базується на справжній любові Бога до неї

**Ідеальний тип**, теоретична конструкція, схема, яка спочатку створюється в уяві дослідника, а потім співвідноситься з емпіричною реальністю

**Ідеальних типів господарства концепція**, теорія, створена західнонімецькими економістами у 1940-х, в якій проаналізовано ідеальні типи господарства центрально-кероване та ринкове (цінове)

**Ідеація**, бачення сутностей, одне з основних понять феноменології Е. Гуссерля

**Ідейність**, відданість певній цілісній системі ідей і відповідному їй соціальному, моральному й естетичному ідеалові

**Ідейність (в архітектурі)**, відображення в архітектурній творчості та її результатах певних ідей і суспільних ідеалів

**Ідемпотентність**, властивість унарних та бінарних операцій в алгебрі

**Іден, Ентоні** (1897–1977), 64-й прем'єр-міністр Великої Британії (1955–1957), міністр закордонних справ Великої Британії (1935–1938 та 1940–1945)

**Ідентифікатор**, 1) унікальна ознака об'єкту, що дозволяє розрізнити його від інших об'єктів; 2) лексична одиниця, яка використовується як ім'я елементу мови програмування, ім'я, що присвоюється даному в вигляді послідовності латинських букв, цифр, спеціальних знаків

**Ідентифікаційний номер фізичної особи**, елемент Державного реєстру фізичних осіб України, що є індивідуальним кодом, який надається фізичним особам – платникам податків та інших обов'язкових платежів та зберігається за ними протягом усього їхнього життя

**Ідентифікація**, встановлення тотожностей об'єктів на основі збігу їхніх ознак

**Ідентифікація криміналістична**, процес встановлення індивідуальної тотожності об'єктів, які мають значення для розслідування злочину або розгляду кримінальної справи

**Ідентифікація соціальна**, процес визначення місця і ролі суспільства в координатах історичного та соціального простору

**Ідентичність**, подібність, рівнозначність, тотожність предметів, явищ і понять, буває, зокрема, І. громадянська, етнічна, національна, особистісна, соціальна

**Ідентичність громадянська**, індивідуальне почуття приналежності до спільності громадян конкретної держави, що дозволяє громадянської спільності діяти в якості колективного суб'єкта

**Ідентичність етнокультурна**, форма соціальної ідентичності; усвідомлена індивідом належність до етнокультурної спільноти

**Ідентичність європейська**, поняття, що розглядається в сенсі особистого отождолення з об'єднаною Європою і тим самим часто протиставляється ідентичності національній



**Ідеограма**, графічний символ, що позначає певне поняття, ідею, концепт

**Ідеографія**, ідеографічне письмо – письмо за допомогою ідеограм, коли окремі знаки позначають не звуки, а поняття

**Ідеократія**, режим володарювання, головні пріоритети якому визначає верства ідеологів через вплив на правлячу бюрократію

**Ідеологема**, ключовий конструкт (елемент) будь-якої ідеологічної системи; цінність, пов'язана із іншими винятково значущими цінностями, те, що є предметом віри і довіри

**Ідеологізація**, складний феномен духовного життя, який поєднує різнонаправлені процеси: а) посилення впливу ідеологічних факторів у внутрішній і зовнішній політиці; б) нав'язування відповідних ідеологічних норм

**Ідеологія**, організована сукупність ідей у формі міфів, настанов, гасел, програмних документів партій, філософських концепцій тощо

**Ідеологія (в архітектурі)**, прояв в архітектурній діяльності та архітектурній формотворчості сукупності ідей і поглядів, що відображають ставлення певних соціальних груп до навколишньої дійсності

**Ідеологія гендерна**, сукупність поглядів, за допомогою яких гендерні відмінності й гендерна стратифікація досягають соціального виправдання

**Ідеологія економічна**, система економічних ідей, понять і теорій, в яких адекватно відображаються економічні інтереси видатних економістів та політиків (щодо економічної дійсності), соціальних верств, груп, класів, націй і народу

**Ідеологія політична**, система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відбиває інтереси, світогляд, ідеали, настрої людей, класів, націй, суспільства, політичних партій

**Ідеологія правова**, система правових ідей, поглядів, вимог окремих людей та їх угруповань, громадських, організацій, самої держави, які ґрунтуються на певних наукових і політичних уявленнях і знаннях

**Ідеологія релігійна**, сакральна, пов'язана з вірою в надприродне форма усвідомлення певними класами і соціальними верстами свого місця і ролі, своїх інтересів і цілей в суспільному житті

**Ідеомоторні акти**, фізіологічні відповідники деяких психічних процесів

**Ідеоніми**, назви об'єктів, пов'язаних із духовною культурою

**Ідея**, уявлення, форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення

**Ідея абсолютна**, у деяких філософських системах об'єктивного ідеалізму – надприродне, нічим не зумовлене (саме собою) духовне начало

**Ідея наукова**, інтуїтивне пояснення явища без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок

**Ідея національна**, сукупність соціальних уявлень про спільну ідею, яка об'єднує націю

**Іджирак**, супутник Сатурна

**Іджма**, узгоджена думка мусульманських богословів-законників щодо певних релігійно-правових питань, які не висвітлено Кораном або Сунною

**Ідзанагі та Ідзанамі**, перші японські антропоморфні божества, які завершили створення світу

**Ідзу**, півострів в Японії, на острові Хонсю; складова національного природного парку Фудзі-Хаконе-Ідзу

**Ідзумо**, сінтоїстське святилище в Японії

**Ідилія**, буколічна форма, віршовий текст, що поетизує сільське життя

**Ідіобласти (у біології)**, особливі клітини в рослинних тканинах

**Ідіограф**, власноручний підпис

**Ідіоадаптація**, адаптивне видоутворення

**Ідіотетичний інтерпретаційний компонент**, специфічно національний компонент у значенні слова, зумовлений місцем слова в національно-мовній системі, яка виконує функцію інтерпретатора значення

**Ідіолект**, сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію й вирізняють мову окремого індивіда з-поміж інших

**Ідіома**, стійкий неподільний зворот мови, що передає єдине поняття, зміст якого не визначається змістом його складових елементів

**Ідіом**, загальна, родова назва для позначення різних форм соціального існування мови, що ними користуються різні мовні спільноти

**Ідіома**, стійкий неподільний мовний зворот, що передає поняття, зміст якого не збігається зі змістом його окремих елементів

**Ідіоматика**, 1) сукупність ідіом якоїсь мови; 2) вчення про ідіоми

**Ідіоплазма**, гіпотетична матеріальна субстанція клітин

**Ідіосинкразія**, різновид алергії

**Ідіостиль**, неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі, сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетенції окремого носія мови і культури

**Ідіотія**, гранично тяжка олігофренія

**Ідіофони**, музичні інструменти, у яких джерелом звуку є сама маса інструмента

**Ідо**, штучна мова, створена у 1907

**Ідол**, матеріальний предмет або статуя (найчастіше з дерева або каменю), що символізує божество, якому поклонялися у глибоку давнину; в сучасних релігіях зберігається як пережиток тотемізму та фетишизму

**Ідолопоклонники**, прихильники політеїстичних релігій (язичників), що поклоняються ідолам

**Ідомений**, персонаж грецької міфології

**Іду**, загальна назва для декількох різновидів корейської системи письма, створених до винайдення корейського фонетичного алфавіту

**Ідунн**, у скандинавській міфології – богиня вічної молодості

**Ієрарх**, представник вищого християнського духовенства (папа, патріарх, митрополит, кардинал, архієпископ, єпископ)

**Ієрархічні відношення в мові**, відношення структурно простіших одиниць до складніших: фонему до морфеми, морфеми до лексеми, лексеми до речення

**Ієрархічність біосфери**, рівні організації живого

**Ієрархія**, принцип структурної організації складних багаторівневих систем, що полягає в упорядкуванні взаємодій між рівнями як руху від вищого до нижчого

**Ієрархія біологічна**, супідрядність рівнів організації у біологічній системі

**Ієрархія політична**, принцип структурної організації політичної системи, який характеризується впорядкованістю і організованістю взаємодій між окремими рівнями від вищого до нижчого

**Ієрархія соціальна**, структурна побудова суспільства або окремих спільнот за рівневою ознакою з послідовним підпорядкуванням нижчих рівнів (щаблів) вищим

**Ієрархія церковна**, організаційна форма, порядок субординації священнослужителів

**Ієрей**, офіційна назва православного священика

**Ієрогліф**, знак у системі ідеографічного письма, що позначає поняття, склад або звук мови

**Іжорська мова**, мова північної групи прибалтійсько-фінської гілки угро-фінської мовної сім'ї

**Іжорці**, фіно-угорська етнічна група, що населяє район місцевість між Нарвою і Невою на території Російської Федерації

**Ізаак, Генріх** (1450–1517), композитор, автор світських і релігійних творів, Нідерланди

**Ізабелла II** (1830–1904), королева Іспанії (1833–1868)

**Ізар**, річка в Австрії та Німеччині, на якій розташовано Мюнхен, права притока Дунаю, 295 км

**Ізард, Керол** (1924), психолог, розробник дискретної теорії емоцій, США

**Ізарський, Олекса** (1919–2007), письменник, літературознавець і перекладач, Україна – США

**Ізафет**, в іраністиці й тюркології вид атрибутивних конструкцій

**Ізбеков, Володимир Олексійович** (1881–1963), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Ізборники Святослава**, найдавніші пам'ятки писемності Київської Русі

**Ізварине**, селище міського типу Краснодарської міськради Луганської обл.

**Ізвестія**, «Известия» – «Відомості», щоденна газета Росії, видається в Москві, заснована 1917

**Ізгої**, в Давній Русі – особи, що випали зі свого соціального стану

**Іздебський, Володимир Олексійович** (1882/1885–1965), скульптор і живописець, організатор виставок сучасного мистецтва – «Салонів Іздебського», Україна – США

**Іздебського салон**, перша міжнародна виставка українських авангардистів (1909, Одеса)

**Іздрик, Юрій Романович** (1962), письменник, культуролог, Україна

**Ізидії**, вирости тіла лишайників

**Ізмайлов, Микола Аркадійович** (1907–1961), фізико-хімік, член-кореспондент АН УРСР (1957), Грузія – Україна

**Ізмаїл**, місто, адміністративний центр Ізмаїльського р-ну Одеської обл.

**Ізмаїльська область**, адміністративно-територіальна одиниця у складі УРСР у 1940–1954

**Ізмаїльський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Ізмаїльські острови**, регіональний ландшафтний парк, Ізмаїльський р-н Одеської обл.

**Ізмарагд**, збірка давньоруських релігійно-дидактичних текстів 13–14 ст.

**Ізмір**, місто у Туреччині, 4 млн мешканців

**Ізнік**, озеро у Туреччині, 298 км<sup>2</sup>

**Ізо...**, 1) частина складних слів, що означає рівність, подібність за формою або призначенням; 2) частина складних слів, що означає «зображальний»

**Ізобара**, 1) ядра атомів різних хімічних елементів, масові числа яких однакові, а порядкові номери різні; 2) лінія на термодинамічній діаграмі стану, яка зображає процес, що йде при сталому тиску; 3) лінія на географічній карті, які з'єднує місця з однаковим барометричним тиском

**Ізобаричний процес**, термодинамічний процес, який відбувається при сталому тиску

**Ізовидання**, видання, більшу частину обсягу якого займає зображення

**Ізогамети**, тип статевих клітин, однакових за будовою і розміром

**Ізогамія**, тип статевого процесу, утворення і злиття двох ізогамет

**Ізогіпса**, лінія, що з'єднує точки земної поверхні, розташовані на однаковій висоті над рівнем моря або над іншим (місцевим) рівнем

**Ізогласа**, лінія на лінгвістичній карті, що позначає межі поширення мовної одиниці чи явища

**Ізографія**, точне відтворення якихось рукописів, почерків тощо; використовується як художній прийом в образотворчій рекламі

**Ізоелектрофокусування**, метод біохімічних досліджень білків

**Ізоетопсиди** (Isoetopsida), молодильниковидні, клас рослини відділу плауноподібних

**Ізозими**, ізоферменти, генетичні варіанти одного і того ж ферменту

**Ізокванта**, в економічній теорії виробничих функцій – лінія, що графічно відображає різні поєднання витрат (виробничих ресурсів), за яких може бути виготовлений заданий обсяг продукції

**Ізокліна**, для функції від двох змінних лінія на площині, які з'єднує точки з однаковим значенням функції

**Ізокоста**, в економічній теорії виробничих функцій – крива, що відображає всі поєднання трудового та капітального факторів виробництва, які мають однакову вартість

**Ізократія**, 1) ідея торжества принципів рівності людей у суспільстві; 2) концепція рівності прав, обов'язків, функцій влади однакового рівня

**Ізолейцин**, незамінна амінокислота

**Ізолінії**, лінії на карті, вертикальному розрізі, діаграмі, на графіку, що з'єднують точки з рівними значеннями якої-небудь величини

**Ізолюкси**, лінії на площині, що характеризуються рівно-великою освітленістю

**Ізолят**, група географічно ізольованих популяцій

**Ізолятор**, 1) діелектрик, що погано проводить електричний струм, тепло тощо; 2) камера попереднього утримання затриманих; 3) спеціальна палата, бокс, що використовується для карантину та лікування хворих на висококонтагіозні захворювання

**Ізоляціонізм**, напрям у зовнішній політиці, в основу якого покладено ідею невтручання у справи інших держав, націй, народів, етносів

**Ізоляція біологічна**, процес виникнення будь-яких бар'єрів, що порушують вільне схрещування та потік генів

**Ізоляція соціальна**, процес, за якого відбувається відсторонення індивідів або груп від соціального буття унаслідок припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємодій

**Ізоляція (у біології)**, один із факторів еволюції, коли ті чи інші бар'єри перешкоджають вільному схрещуванню

**Ізоляція (у фізиці)**, елемент, що перешкоджає проходженню електричного струму

**Ізомераз**, клас ферментів, які каталізують реакції ізомеризації

**Ізомерія**, існування сполук, однакових за хімічним складом, але різних за структурою

**Ізометризм**, метрична рівномірність рядків у квантитативному віршуванні

**Ізометрія**, відображення одного ріманового простору на другий ріманів простір, за якого зберігається довжина всіх кривих

**Ізоморфізм**, 1) загальнонаукове поняття, що характеризує тотожність структур порівнюваних об'єктів; 2) в математиці – одне зі взаємно однозначних відображень множин; 3) у лінгвістиці – не випадкова подібність, паралелізм у будові якісно відмінних одиниць мови

**Ізоморфія**, поява однакових ознак у таксономічно відділених груп організмів

**Ізоніазид**, тубазид, лікарський препарат, антибіотик

**Ізоосмія**, підтримання однакового рівня осмотичного тиску

**Ізопериметрична задача**, серед усіх кривих заданої довжини знайти таку, для якої певна величина, що залежить від кривої, набуває екстремального значення

**Ізоплен**, двошаровий матеріал, виготовлений способом промазування на основі емульсійного полівінілхлориду

**Ізопрен**, 2метил-1,3-бутадиєн, ненасичений вуглеводень дієнового ряду

**Ізопреноїди**, кисневмісні органічні сполуки, вуглецевий скелет яких утворений з ізопренових ланок

**Ізосеми**, однакові в зіставлюваних мовах семи

**Ізосилабізм**, рівноскладовість, поділ вірша на ритмічні одиниці, рівні за кількістю складів

**Ізосинтаксизм**, суміжне розташування віршових рядків за принципом синтагматичного членування аналогічних одиниць поетичного мовлення

**Ізоспорія**, утворення однакових спор

**Ізостазія**, стан рівноваги мас гірських порід земної кори, коли окремі частини менш щільної земної кори ніби плавають у пластичному підкірковому шарі, перебуваючи в стані гідростатичної рівноваги

**Ізостати**, лінії рівних головних напруг

**Ізотерма**, 1) лінія на термодинамічній діаграмі стану; 2) крива, що зв'язує хім. спорідненість з термодинам. константою хім. рівноваги й активностями реагентів у вихідній реакції суміші; 3) лінія на географ. карті, яка сполучає місця з однаковою серед. температурою

**Ізотермічний процес**, фізичний процес, який відбувається при сталій температурі

**Ізотип**, набір антигенних детермінант імуноглобулінів

**Ізотов**, **Сергій Петрович** (1917–1983), конструктор авіадвигунів, Україна – Росія

**Ізотов**, **Юрій Іванович** (1952), астрофізик, академік НАН України (2009), Україна

**Ізотонізм**, рівнонаголошеність у рядках тонічного вірша

**Ізотонія**, збіг осмотичного тиску всередині і зовні клітини

**Ізотопи**, нукліди одного й того самого хімічного елемента, які мають різне число нейтронів, а отже, різну атомну масу

**Ізотопні індикатори**, речовини з відмінним від природного ізотопним складом, що застосовуються як мітки при дослідженні фізичних, хімічних та інших процесів

**Ізотропія**, однаковість фізичних властивостей в усіх напрямках, інваріантність (симетрія) відносно вибору напрямку

**Ізотропний матеріал**, матеріал, механічні властивості якого не залежать від напрямку волокон, умовно проведених через певну його точку

**Ізоферменти**, множинні форми одного ферменту, які каталізують одну й ту ж реакцію, але відрізняються первинною послідовністю амінокислот

**Ізохора**, лінія на термодинамічній діаграмі стану, яка описує процес, що відбувається при сталому об'ємі

**Ізохоричний процес**, термодинамічний процес, який відбувається при сталому об'ємі

**Ізохронність**, рівномірність, однакова тривалість

**Ізоцитратдегідрогеназа**, фермент, що каталізує реакцію окислення ізолимонної кислоти до альфа-кетоглутарової

**Ізраель**, **Юрій Антонійович** (1930), метеоролог, академік РАН (1994), Узбекистан – Росія

**Ізраельсон, Яків Ізраїлевич** (1856–1926), орієнталіст-мовознавець (гебраїст, арабіст), журналіст, перекладач, Латвія – Україна

**Ізраїль**, держава у Західній Азії

**Ізраїльське царство**, стародавнє єврейське царство (11 ст. – 928 до н. е.)

**Ізуар, Нікола** (1775–1818), оперний композитор, Франція

**Ізуле-Лубатьєр, Жан Бернар Жоакен** (1854–1929), філософ-ідеаліст та соціолог, Франція

**Ізюбр** (*Cervus elaphus xanthopygus*), підвид благородного оленя

**Ізюм**, місто, адміністративний центр Ізюмського р-ну Харківської обл.

**Ізюмська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УСРР у 1923–1930

**Ізюмський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Ізюмсько-Барвінківська операція 1943**, наступальна операція радянських військ під час радянсько-німецької війни 1941–1945, здійснена 17–27.07.1943 на території України

**Ізяслав**, місто, адміністративний центр Ізяславського р-ну Хмельницької обл.

**Ізяслав I Ярославич** (1024–1078), великий князь Київський (1054–1058, 1069–1073 та 1077–1078)

**Ізяслав II Мстиславич** (1097–1154), великий князь Київський (1146–1149 та 1151–1154)

**Ізяслав III Давидович** (?–1161), великий князь Київський (1154–1155, 1157–1158 та 1161)

**Ізяслав IV Мстиславич** (1186–1255), великий князь Київський (1235–1236)

**Ізяславський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Ійш, Дюла** (1902–1983), письменник, перекладач, Угорщина

**Ікар**, 1) персонаж грецької міфології; 2) навколоземний астероїд

**Ікаса, Хорхе** (1906–1978), письменник, писав про життя індіанців, Еквадор

**Ікбал, Мухаммад** (1877–1938), письменник, філософ та громадський діяч, вважається духовним батьком пакистанської державності, Пакистан

**Іква**, 1) річка у Львівській, Тернопільській та Рівненській областях, права притока Стиру, 155 км; 2) річка у Хмельницькій області, ліва притока Південного Бугу, 56 км

**Ікебана**, традиційне японське мистецтво створення композицій з квітів

**Ікеда, Хаято** (1899–1965), прем'єр-міністр Японії (1960–1964)

**Ікона**, зображення Бога, святого, яке служить предметом релігійного поклоніння і вшанування

**Ікони чудотворні**, малярські твори богородичної тематики, з котрими церковна традиція пов'язує надприродні, містичні й дивовижні дії й перетворення

**Іконник, Віктор Михайлович** (1929–2000), хоровий диригент, педагог, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Іконников, Володимир Степанович** (1841–1923), історіограф, академік ВУАН (1921), академік Петербурзької АН (1914), Україна – Росія

**Іконоборство**, рух проти вшанування ікон, що тривав впродовж 8–9 ст. у Візантійській імперії

**Іконографія**, 1) спеціальна історична дисципліна, яка досліджує виконані живописними, скульптурними або графічними засобами зображення осіб, подій, місцевостей; 2) аналіз іконопису; 3) у філології – правила зображення певного сюжету чи особи

**Іконологія**, наука про іконопис

**Ікономія**, термін канонічного права, який означає теологічно мотивоване відхилення від тих чи інших церковних норм і правил, при якому вони зберігаються, але в дещо зміненому значенні

**Іконопис**, зображення Ісуса Христа, Богородиці та інших образів Старого й Нового Завітів, персонажів церковної історії на дошці, полотні, метали

**Іконостас**, стіна з розміщеними на ній іконами, що відокремлює вівтар від центральної частини православного храму

**Ікос**, жанр богослужбової пісні, зміст якої – ушлявлення святого чи церковної події

**Ікосаедр**, правильний опуклий багатогранник (Платонове тіло) з двадцятьма гранями

**Ікра**, яйця риб, амфібій та голкошкірих

**Ікромі, Джалол** (1909–1993), письменник, класик сучасної таджикської літератури, Узбекистан – Таджикистан

**Іксербові** (*Ixerbaseae*), родина квіткових рослин порядку крососомовітих

**Іксієві** (*Ixioidae*), підродина квіткових рослин порядку лілієвітих

**Іксіолірінові** (*Ixioliriaceae*), родина квіткових рослин порядку холодковітих

**Іксіон**, персонаж грецької міфології

**Ікскюль, Якоб Йоганн фон** (1864–1944), біолог, зоопсихолог, філософ, один з засновників зоосеміотики та біосеміотики, Німеччина

**Іксодові**, родина кліщів

**Іксонантові** (*Ixonanthaceae*), родина квіткових рослин порядку мальпігієвітих

**Ікт**, ритмічний наголос у вірші, що не збігається з графічним

**Ікталури** (*Ictalurus*), рід риб ряду ікталурових

**Ікталурові** (*Ictaluridae*), родина риб ряду сомоподібних

**Ікшваку**, персонаж давньоіндійської міфології

**Іларіон Київський** (?–1051), ієрарх православної церкви, мислитель та літератор, 6-й митрополит Київський та всієї Русі (перший слов'янин, що володів цим титулом; 1051–1055), Україна

**Іларіонове**, селище міського типу Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.



**Ілер де Шардонне, Луї Марі** (1839–1924), інженер, винахідник штучного шовку, Франція

**Ілешич, Фран** (1871–1941), етнограф і фольклорист, дійсний член НТШ (1924), філологічна секція (1924), Словенія

**Ілі**, річка в Китаї й Казахстані, впадає до озера Балхаш, 1439 км

**Іліада**, поема Гомера, одна з найдавніших збережених пам'яток грецької літератури

**Іліску, Іон** (1930), президент Румунії (1990–1996 та 2000–2004)

**Ілішчу, Мірел** (1923–1985), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1969), Румунія

**Ілізаров, Гаврило Абрамович** (1927–1992), хірург-ортопед, академік РАН (1991), Польща – Росія

**Іліфія**, в грецькій міфології богиня-покровителька породіль

**Іллєнко, Вадим Герасимович** (1932–2015), кінооператор, кінорежисер, народний артист України (2000), Україна

**Іллєнко, Михайло Герасимович** (1947), кінорежисер, Україна

**Іллєнко, Юрій Герасимович** (1936–2010), кінорежисер, кінооператор і сценарист, народний артист УРСР (1987), Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Іллісцвітлі** (Illiciales), порядок квіткових рослин

**Іллінецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Іллінка**, селище міського типу Мар'їнського р-ну Донецької обл.

**Іллінойс**, штат США

**Іллінойський університет в Урбана-Шампейн**, вищий навчальний заклад у штаті Іллінойс (США), входить до переліку 50 провідних університетів світу

**Іллінці**, місто, адміністративний центр Іллінецького р-ну Вінницької обл.

**Ілліризм**, громадсько-політичний і літературно-культурний рух 1830–1840-х у Хорватії та Славонії

**Іллірійська мова**, мова давніх іллірійців, що відноситься до палеобалканської групи сім'ї індоєвропейських мов

**Іллірія**, країна в античний період в західній частині Балканського півострова

**Ілліча-Світлича закон**, акцентологічний закон, що діє для праслов'янської мови, суть якого полягає у збігові в іменників на -о- відмінювання рухомої окситонованої парадигми і баритонованої парадигми в одній рухомій акцентній парадигмі

**Іллічівськ**, назва м. Чорноморськ у 1954–2016

**Ілліч-Світлич, Владислав Маркович** (1934–1966), мовознавець-компаративіст, обґрунтував ностратичну теорію, Україна – Росія

**Іллокуція**, відношення мовлення до мети, мотивів та умов здійснення комунікації

**Іллуанка**, в хетській міфології – дракон

**Іллющенко, Михайло Степанович** (1869–1916), оперний співак (тенор), Україна – Росія

**Ілля**, пророк Старого Завіту

**Ілля Муромець**, один з головних героїв давньоруського билинного епосу, богатир, що утілює загальний народний ідеал героя-воїна

**Ілля, Валерій Павлович** (1939–2005), поет, есеїст, представник київської поетичної школи, Україна

**Ілляшенко, Василь Васильович** (1935–2014), кінорежисер, письменник, сценарист, теоретик кіно, Україна

**Іловайськ**, місто Донецької обл.

**Ілоканська мова**, третя за кількістю носіїв мова Філіппінських островів, що належить до філіппінської гілки австронезійської мовної сім'ї

**Ілу**, давньосемітське верховне божество

**Ілуліссат**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, льодовиковий фіорд, природоохоронна територія, Данія

**Ілурат**, антична фортеця I ст. н. е. поблизу сучасного с. Іванівка Ленінського р-ну АР Крим

**Ілфов**, жудець Румунії

**Ільвес, Тоомас Гендрик** (1953), президент Естонії з 2006

**Іль-де-Франс**, регіон Франції

**Ільєнков, Евальд Васильович** (1924–1979), філософ-марксист, Росія

**Ільєнков, Павло Антонович** (1821–1877), хімік-технолог, автор одного з перших посібників із хімічної технології (1851), Росія

**Ільїн, Іван Олександрович** (1883–1954), філософ, письменник, публіцист, ідеолог антикомунізму Росія – Німеччина – Швейцарія

**Ільїн, Олексій Олексійович** (1858–1942), історик, нумізмат, картограф, член-кореспондент АН СРСР (1928), Росія

**Ільїн, Семен Іванович** (1888–1972), оперний співак (бас), педагог, Україна – Росія

**Ільїнський, Григорій Андрійович** (1876–1937), мовознавець-славіст, член-кореспондент АН СРСР (1921) Росія – Україна

**Ільїнський, Ігор Володимирович** (1901–1987), актор, режисер, народний артист СРСР (1949), Росія

**Ільїнський, Микола Серафимович** (1934), кінорежисер, народний артист України (2003), Україна

**Ільїнський, Михайло Олександрович** (1856–1941), хімік-органік, технолог, фахівець із синтетичних барвників, почесний член АН СРСР (1935), Росія

**Ільїнци**, одна з течій єговістського напрямку, заснована у 1840-х штабс-капітаном російської армії М. Ільїним

**Ільїчов, Леонід Федорович** (1906–1990), філософ і політик, секретар ЦК КПРС (1961–1965), заступник міністра закордонних справ СРСР (1965–1989), академік АН СРСР (1962), Росія

**Ільковський, Єлисей** (?–1669), співак і хормейстер, композитор і регент митрополичої капели П. Могили, Білорусь – Україна

**Ільмарінен**, у фінській та карельській міфології – культурний герой та деміург

**Ільменіт**, мінерал

**Ільмень**, озеро у Росії, 982 км<sup>2</sup>

**Ільницький, Микола** (1934), літературознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Ільницький, Олег Романович** (1949), літературознавець, професор Альбертського університету, редактор наукового часопису *Canadian Slavonic Papers*, Україна – США

**Ільницький, Роман Володимирович** (1915–2000), педагог, редактор, публіцист, історик, політик, Україна – США

**Ільф, Ілля** (1897–1937), письменник, журналіст, класик російськомовної гумористичної та сатиричної літератури, Україна – Росія

**Ільченко, Михайло Юхимович** (1941), фахівець із електроніки та телекомунікацій, академік НАН України (2012), Україна

**Ільченко, Олександр Єлисейович** (1909–1994), письменник, сценарист, журналіст, Україна

**Ільченко, Олесь Григорович** (1957), поет, письменник, сценарист, Україна

**Ільшин, Сергій Володимирович** (1894–1977), авіаконструктор, академік АН СРСР (1968), Росія

**Ільясов, Ремзі Ільясович** (1958), політик, економіст, заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу (2001–2013), Україна

**Ілювій**, продукти вивітрювання, як правило, хімічного й органічного походження, вимиті опадами з верхніх горизонтів ґрунту та перевідкладені в його нижній частині

**Ілюзія**, оманливе, хибне, спотворене відображення дійсності й побудовані на цьому нездійсненні мрії та бажання

**Ілюзія оптична**, помилка в зоровому сприйнятті, викликана неточністю або неадекватністю процесів неусвідомлюваної корекції зорового образу, а також фізичними причинами

**Ілюмінатор**, кругле або прямокутне вікно в борту корпусу корабля, стіні його надбудови або у верхній палубі для доступу світла і свіжого повітря у внутрішні приміщення

**Ілюмінація**, яскраве освітлення (із застосуванням кольорових лампочок і різних світлових ефектів) будинків і вулиць з нагоди якогось свята

**Ілюмінування**, розфарбування від руки водяними фарбами (акварельними) рисунків, малюнків, гравюр

**Ілюстрація**, 1) зображення в книжці або іншому друкованому виданні того, що пояснює й доповнює текст (може бути малюнком, репродукцією, інфографією та ін.); 2) приклад, який точно й наочно підтверджує те, що було сказано; 3) зображення (супровід) певної ідеї, тексту

**Ілюстрована Україна**, літературно-науковий часопис, виходив у 1913–1914 у Львові

**Імагінальні диски**, скупчення клітин у тілі личинок комах

**Імаго**, доросла стадія комах

**Імагологія**, розділ літературознавства, зокрема порівняльного (компаративістики), й ширше – культурології, що вивчає образи, можливості їх передачі при перекладі тощо

**Імажизм**, модерністська течія в англо-американській літературі 1910–1920-х

**Імажинізм**, постсимволістська авангардистська течія у російській літературі 1910–1920-х

**Імажністський Баухаус**, міжнародна неоавангардна мистецька організація

**Імам**, духовна особа в ісламі: 1) верховний глава шиїтського напрямку; 2) основоположник кожної з чотирьох релігійно-юридичних мазхабів сунізму; 3) верховний правитель ісламської теократичної держави; 4) керівник богослужіння в мечеті

**Імам прихований**, віра у незриме існування імама у шиїтів, один з елементів їхньої релігійно-політичної доктрини

**Імама майдан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, майдан 16 ст. в м. Ісфахан, Іран

**Імамат**, інститут верховного керівництва мусульманською релігійною громадою, в якому збігається влада світська й духовна

**Імана**, в міфологіях бантумовних народів ньяруанда та рунді – голова пантеону богів

**Іманська українська окружна рада**, територіальний орган національного самоврядування українського населення у російському Примор'ї у 1918–1922

**Імбир** (*Zingiber*), рід однодольних рослин родини імбирних

**Імбирні** (*Zingiberaceae*), родина квіткових рослин порядку імбироцвітих

**Імбироцвіті** (*Zingiberales*, або *Musales*), за класичною систематикою

**Імбібіція**, просочування тканин організму речовинами, розчиненими в рідині

**Іменини**, звичай у християн (православних і католиків) відзначати як особисте свято день пам'яті однойменного святого

**Іменна вогнепальна зброя**, вид державної нагороди, в т. ч. України (з 1995)

**Іменник**, частина мови, що позначає предмет і виражає це узагальнене значення за допомогою граматичних категорій роду, числа й відмінка та виступає у двоскладних реченнях у ролі підмета, додатка, присудка, означення або обставини

**Іменники невідмінювані**, іменники, які не мають відмінкових закінчень

**Іменні класи**, лексико-граматична категорія іменника, що полягає в розподілі іменників за групами (класами) згідно з певними семантичними характеристиками з обов'язковою формальною вираженістю класової приналежності імені у структурі речення

**Імеретини**, етнічна група грузинів, мешканці Західної Грузії

**Імереті**, регіон та історична область у Західній Грузії

**Імідж**, 1) рекламний, представницький образ кого-небудь, що створюється для населення; 2) уявне зображення предмета в геометричній оптиці; 3) образ ділової людини, уявлення оточення про неї; 4) образ фірми, товарів, послуг, який забезпечує становище на ринку

**Іміджологія**, міждисциплінарна практична дисципліна, призначенням якої є створення методологічної бази для професійної діяльності у напрямі моделювання образів

**Іміни**, органічні сполуки, які містять групу =NH або =NR

**Імінокислоти**, органічні сполуки, які одночасно містять і карбоксильну групу ( $-\text{COOH}$ ), і імінну ( $=\text{NH}$  або  $=\text{NR}$ )

**Імір**, у скандинавській міфології – перша антропоморфна істота, з тіла якої створено світ

**Імітат-література**, імітат-мистецтво, література й мистецтво, що ґрунтуються виключно на імітації, є підробкою, сурогатом і, відповідно, не мають художньої цінності, не є самодостатніми

**Імітація**, 1) стилістичний прийом, яким створюється повна ілюзія чиєїсь манери мовлення або письма; 2) в менеджменті – моделювання реальної ситуації та здійснення експериментів із метою пізнання можливих реальних змін ситуації

**Іммерман, Карл Лебрехт** (1796–1840), письменник, засновник театру у Дюссельдорфі, Німеччина

**Імміграція**, в'їзд громадян інших держав у країну на довгострокове перебування або постійне проживання

**Імобілізм політичний**, пасивне, байдуже ставлення до навколишньої політичної реальності

**Імовірність**, характеристика міри можливості випадкових подій, наближення валентності гіпотези до значення «істина»

**Імпактит**, гірська порода

**Імператив**, 1) наказовий спосіб дієслова; 2) категоричний імператив – в ідеалістичній етиці І. Канта – безумовне моральне веління, притаманне розуму, вічне й незмінне, що становить основу моралі; 3) переносно – веління, наслідна вимога

**Імператор**, самодержавний правитель у низці держав світу

**Імперіал**, монетний номінал у Російській імперії (10, пізніше 15 рублів)

**Імперіалізм**, 1) державна політика, спрямована на завоювання територій і колоній або встановлення політичного й економічного контролю над іншими державами; 2) історична форма державного устрою

**Імперіалізм культурний**, 1) фактичний контроль імперською державою культури залежних держав або етнічних спільнот 2) конструювання соціальних уявлень про культуру імперської держави як вищої порівняно з іншими культурами

**Імперія**, історична форма державно-політичного утворення, яке володіє колоніальною периферією

**Імперфект**, форма дієслова, яка виражає тривалу або повторювану дію в минулому

**Імпічмент**, особливий порядок притягнення до конститутивно-правової відповідальності вищих посадових осіб держави до завершення терміну одержаних ними повноважень

**Імплантація**, процес, як правило, хірургічного включення чужорідних предметів в організм

**Імплементация норм міжнародного права**, реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні, а також конкретний спосіб включення міжнародно-правових норм у національну правову систему

**Імплікатура**, небуквенні аспекти значення і сенсу, не визначені безпосередньо конвенціональною структурою висловів (мовним кодом)

**Імплікація**, логічна операція, за допомогою якої з двох висловлювань утворюється умовне висловлювання за схемою: «Якщо..., то»

**Імплювій**, у давньоримських спорудах – чотирикутний неглибокий басейн у центрі атрію, у якому збиралася дощова вода, що потрапляла через спеціальний водовідвід (комплувій) у даху

**Імпорт**, ввезення і реалізація в країні товарів іноземного виробництва

**Імпортаціїзакон**, логічнийзакон:  $(A \rightarrow (B \rightarrow C)) \rightarrow ((A \wedge B) \rightarrow C)$

**Імпост**, 1) верхня деталь стовпа, колони або стіни (капітель, антаблемент та ін.), яка слугує опорою для п'яти арки; 2) вертикальний елемент (вузький простінок), що розчленовує дверний або віконний прорізи чи розділяє два близько розташовані віконні прорізи

**Імпотенція**, нездатність до статевого акту в чоловіків

**Імпрегнація**, спосіб реставрації та консервації документів шляхом оброблення матеріальної основи документів спеціальними розчинами, емульсіями, розплавами для підвищення її стійкості

**Імпресіонізм**, напрям у мистецтві останньої третини 19 – на початку 20 ст.

**Імпринтинг**, 1) психологічний феномен запам'ятовування певної інформації під впливом зовнішнього стимулу, який ніби запускає механізми пам'яті учасників спілкування; 2) в етології – специфічна форма навчання

**Імпульс**, міра механічного руху тіла, векторна величина, що для матеріальної точки дорівнює добутку маси точки на її швидкість та має напрямок швидкості

**Імпульс нервовий**, хвиля збудження, що проходить від нейрона до нейрона

**Імпульс сили**, векторна фізична величина, яка дорівнює добутку сили на час її дії

**Імпульсних процесів і технологій інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Імпульсно-часова модуляція**, процес керування шириною (тривалістю) високочастотних імпульсів по закону, який задає низькочастотний сигнал

**Імпульсу амплітуда**, максимальне відхилення напруги (сили струму) імпульсу від початкового (нульового) значення

**Імре** (1174–1204), король Угорщини (1196–1204) та Сербії (1203–1204)

**Імру аль-Кайс** (6 ст.), арабський поет, автор однієї з поем у жанрі муаллакат – видатної літературної пам'ятки доісламської доби, Туреччина

**Імунізація**, стимуляція імунітету введенням антигену

**Імунітет**, резистентність організму до чужорідних тіл і організмів

**Імунна відповідь**, реакція тваринного організму на антиген

**Імунні захворювання**, захворювання, причиною яких є розлад імунітету

**Імуногенетика**, вчення про генетичне кодування імунітету

**Імуноглобуліни**, клас імунокомпетентних білків

**Імунодепресанти**, лікарські препарати, які зменшують інтенсивність реакцій імунітету

**Імунодефіцит**, розлад імунітету, коли організм не має достатньо ресурсів для здійснення реакцій імунітету

**Імунодіagnostика**, діагностика за допомогою специфічних імунних реакцій

**Імунологія**, вчення про імунітет

**Імунологія ветеринарна**, наука про реакції організму на генетично чужорідні речовини інфекційної і неінфекційної природи

**Імуноморфологія**, розділ імунології, який вивчає структуру клітин, тканин і органів імунної системи

**Імунопатологія**, 1) розлад імунітету; 2) розділ імунології, який вивчає патологічні процеси і в організмі людини і тварин, що виникають при порушенні імунних механізмів

**Імунотерапія алерген-специфічна**, метод лікування алергічних захворювань

**Імунохімія**, розділ імунології, який вивчає хімічні властивості антитіл і інших молекул імунної системи

**Імуоцити**, лімфоцити, імунокомпетентні клітини

**Імшенецький, Василь Григорович** (1832–1892), математик і механік, академік Петербурзької АН (1881), Росія

**Імшенецький, Олександр Олександрович** (1905–1992), мікробіолог, академік АН СРСР (1962), Україна – Росія

**Ім'я**, 1) поряд із дієсловом – одна з двох основних частин мови, що присутня у всіх мовах світу; 2) категорія природної мови; слово або словосполучення, яке називає, іменує річ або людину; 3) в логіці – вислів, що позначає предмет або клас предметів

**Ім'яславці**, релігійний рух, що зародився в російських православних монастирях на Афоні (Греція) у 1910–1912 на чолі з отцем Антонієм (Булатовичем)

**Ін Вень** (360/350–285/275 до н.е.), філософ, представник «школи імен» (мін-цзя), Китай

**Ін віво**, досліди в живому, всередині живого організму

**Ін вітро**, «на склі», досліди в пробірці, за межами живого організму

**Інавгурація**, спеціальна урочиста церемонія набуття повноважень главою держави

**Інадаптація**, непристосованість організмів

**Інаст Герай** (1597–1637), хан Криму (1635–1637)

**Інакомислення**, ідеологічний фрейм, що позначає здатність людини мислити самостійно як негативну властивість

**Інанна**, в шумерській міфології – богиня плодючості

**Інарі**, у синтоїзмі – божество достатку, рису (і злакових культур взагалі), лисиць, промисловості, життєвого успіху

**Інарі (озеро)**, озеро у Фінляндії, 1040 км²

**Інбридинг**, спорідненні схрещування

**Інгагінація**, вип'ячування шару клітин в ембріогенезі тварин

**Інвазія**, 1) у соціології – процес переселення групи населення в район, де проживала інша група; 2) у біології –

проникнення видів на нові території, генів в інші геноми, паразитів в тіло хазяїв

**Інвайронменталізм**, сучасна ідеологічна орієнтація, спрямована на збереження навколишнього середовища, поліпшення умов існування соціуму і прийняття розв'язання складної сукупності екологічних проблем

**Інвалідність**, соціальна недостатність внаслідок обмеження життєдіяльності людини, яка викликана порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, що призводить до необхідності соціального захисту й допомоги

**Інваріант**, структурна одиниця мови (фонема, морфема, лексема тощо) поза конкретною реалізацією

**Інваріант інтегральний**, інтегральна характеристика динамічної системи, яка зберігається при заміні області, за якої береться інтеграл

**Інваріантність**, незмінність величин, співвідношень, властивостей при зміні умов, що пов'язані з ними

**Інвектива**, жанр різкого гнівного виступу, який звинувачує когось або спрямований проти чого-небудь; віршований або прозовий твір різкого викривального характеру

**Інвентаризація**, перевірка й документальне підтвердження наявності та стану, оцінка активів та зобов'язань (майно, вкладення підприємства в статутні фонди інших підприємств, розрахунки з дебіторами та кредиторами) підприємства

**Інвентарі**, описи міст у Речі Посполитій

**Інвенція**, 1) в музиці – невелика поліфонічна п'єса, з оригінальною мелодикою, розвитком теми й композицією; 2) в риториці – перший етап підготовки виступу, задум, пошук інформації

**Інверсія**, 1) у біології – різновид хромосомних аберацій; 2) в математиці – одна з операцій симетрії; 3) у філології – порушення прямого порядку слів у реченні для емоційно-сміслового увиразнення викладу

**Інверсія заселеності**, стан квантово-механічної системи, в якому кількість частинок у збудженому стані перевищує кількість частинок в основному

**Інверсія просторова**, зміна просторових координат подій (x, y, z), визначених у декартовій системі координат, на їх протилежні значення

**Інверсія температурна**, підвищення температури повітря з висотою в деякому шарі тропосфери

**Інверсор**, прилад, за допомогою якого будують фігури, що відповідають певним фігурам у певній інверсії

**Інвертаза**, фермент вуглецевого обміну класу гідролаз, що каталізує гідроліз цукрів по глюкозидних зв'язках

**Інвестиційна компанія**, колективний інвестор, один із видів кредитно-фінансових інститутів, які продають власні цінні папери значній частині населення, а купують цінні папери акціонерних компаній з метою привласнення прибутку

**Інвестиційна позиція**, співвідношення активів, якими володіє країна за кордоном, і активів, якими володіють іноземці в даній країні

**Інвестиції**, 1) вкладення в цінні папери з метою отримання спекулятивного прибутку за рахунок зростання вартос-



ті фінансових активів; 2) прямі інвестиції – витрати капіталу на придбання матеріальних активів і накопичення матеріально-виробничих запасів

**Інвестування міжнародного теорії**, економічні теорії, що обґрунтовують природу, причини і закономірності розвитку іноземного інвестування

**Інволюція**, 1) в соціології – процес часткового або повного відновлення окремих соціальних груп; 2) в математиці – перетворення точок простору, квадрат якого є то- жим перетворенням; 3) у біології – еволюційна втрата певних органів

**Інгаляція**, метод введення лікарських речовин в організм шляхом вдихання їх

**Інгарден, Роман** (1893–1970), філософ, представник феноменології, Польща

**Інгвар Ярославич** (1152–1220), великий князь Київський (1201–1202, 1203, 1204 та 1212)

**Інге I Горбань** (1135–1161), король Норвегії (1136–1161)

**Інге I Старший** (1060–1100), король Швеції (1087–1100)

**Інге II** (1185–1217), король Норвегії (1205–1217)

**Інге II Молодший** (?–1125), король Швеції (1110–1125)

**Інге Магнуссон** (?–1202), король Норвегії (1196–1202)

**Інге, Вільям Ральф** (1860–1954), богослов, декан собору Св. Павла у Лондоні, Велика Британія

**Інгенгауз, Ян** (1730–1799), фізик, хімік, ботанік, Нідерланди – Велика Британія

**Інгібітори**, речовини, що гальмують (сповільнювачі) або повністю припиняють процес полімеризації чи поліконденсації

**Інгіло**, грузинська етнічна група, що проживає на території Азербайджану

**Інгелгарт, Рональд** (1934), політолог і соціолог, директор Центру політичних досліджень при Інституті соціальних досліджень Мічиганського університету, США

**Інгленд, Ентоні Вейн** (1942), астронавт, США

**Інголич, Антон** (1907–1992), письменник, редактор, Словенія

**Інгольд, Крістофер Кельк** (1893–1970), хімік, автор фундаментальних праць у галузі фізичної органічної хімії, Велика Британія

**Інгрупа**, група або соціальна категорія, відносно якої індивід переживає почуття ідентичності й належності

**Інгул**, річка в Кіровоградській та Миколаївській обл., ліва притока Південного Бугу, 354 км

**Інгулець**, річка в Кіровоградській, Дніпропетровській, Херсонській та Миколаївській обл., права притока Дніпра, 549 км

**Інгільська археологічна культура**, катакомбна археологічна культура Нижнього Побужжя ранньої бронзової доби

**Інгуська мова**, одна з мов нахської групи кавказько-іберійської сім'ї мов, поширена в Інгусетії та ін. районах Північного Кавказу

**Інгусетія**, суб'єкт Російської Федерації

**Інгуші**, етнічна група Північного Кавказу

**Інд**, річка у Китаї, Індії й Пакистані, впадає до Аравійського моря, 3180 км

**Індаур**, місто в Індії, 1,9 млн мешканців

**Індекс**, 1) числа, що застосовуються при розв'язуванні порівнянь у теорії чисел; 2) список, покажчик, перелік чого-небудь; 3) система умовних позначень (буквених, цифрових), яка вказує місце елемента в сукупності або характеризує стан системи

**Індекс арифметичний**, 1) одна з форм індексу, яка є середнім арифметичним індивідуальних індексів; 2) в економіці – одна з форм Індексу економічного, відносний показник зміни складного економічного явища, що являє собою середню арифметичну зважену з індивідуальних індексів

**Індекс видання**, цифрове позначення, яке вказує на місце газети, журналу чи іншого видання в реєстрі, каталозі періодичних видань країни

**Індекс головний**, кількісний показник форми голови, який визначається як процентне відношення поперечного діаметра голови до поздовжнього

**Індекс деривації**, відношення числа словотвірних морфем до числа складів

**Індекс економічний**, економічний і статистичний показник, що характеризує у відносному вигляді зміну економічних величин, параметрів економічних і соціальних процесів за певний період

**Індекс заборонених книг**, перелік книг і журналів, які церква забороняє читати, видавати, поширювати віруючим без особливого на те дозволу; вперше був підготовлений та виданий за вказівкою папи римського Павла IV у 1559

**Індекс інерції додатний**, число позитивних канонічних коефіцієнтів квадратичної форми

**Індекс людського розвитку**, категорія, що застосовується ООН для визначення ефективності зусиль тієї чи іншої держави у сфері соціальної політики (рівень доходів населення, тривалість життя, рівень освіти)

**Індекс людського розвитку гендерний**, індекс людського розвитку, що враховує гендерні чинники, зокрема рівність-нерівність чоловіків і жінок

**Індекс синтетичності**, відношення числа морфем до числа слів

**Індекс цитування**, 1) список цитат і посилань, які згадуються у науковій спеціальній літературі; 2) в соціології науки – показник авторитетності і популярності автора, який вимірюється числом цитування його праць

**Індокси нерівності**, 1) в економіці – міра диференціації станів економічних об'єктів, деякої їхньої сукупності; 2) в демографії – міра диференціації рівня життя, який визначається складом і обсягом потреб у різних благах, що постійно змінюються

**Індексу теорія**, розділ топології

**Індексування**, надання документу та / або інформаційному запиту ключових слів предметних рубрик чи кодів, які відбивають основну тему змісту документа та / або запиту чи його основні смислові аспекти

**Індивідуалізація**, процес формування людини як відносно самостійного суб'єкта в ході історичного розвитку суспільних відносин

**Індивідуалізм**, соціальний конструкт, спосіб поведінки або особистісна риса, що проявляється в переважній концентрації на власних інтересах

**Індивідуалізм методологічний**, принцип, згідно з яким суспільство розглядається як сума індивідів, а вивчення соціальних явищ, процесів зводиться до вивчення поведінки окремих індивідів

**Індивідуалізм політичний**, політичний світогляд (філософія, ідеологія), який підкреслює індивідуальну свободу, першорядне значення особистості, особисту незалежність у рамках демократичного правопорядку

**Індивідуалізм релігійний**, органічна риса релігійності віруючої особи, принцип поведінки й ідеології, який привчає людину прагнути одержати вигоди за чужий рахунок, нехтуючи при цьому інтересами інших людей, суспільством загалом

**Індивідуальна трудова діяльність**, підприємницька діяльність окремих громадян, що здійснюється без залучення найманої праці

**Індивідуальність**, неповторне поєднання природних та набутих у процесі соціалізації рис і здібностей індивіда

**Індивідуальний принцип**, основа формування індивідуального об'єкта; відома схоластична дискусія щодо принципу індивідуальності: відповідно до ідей томістичної школи принципом індивідуальності є матерія, а на думку францисканської школи – форма

**Індивідуальність**, виокремлення індивідуального із універсального та їхня взаємодія; 2) в аналітичній психології Юнга – процес становлення внутрішнього світу людини в результаті освоєння свідомістю змісту індивідуального і колективного позасвідомого

**Індигірка**, річка у Росії, впадає до Східно-Сибірського моря, 1726 км

**Індикатив**, дійсний спосіб дієслова

**Індикатор**, вимірювальний інструмент, стрілка якого показує на круглому циферблаті переміщення мірного штифта з точністю 0,01-0,001 мм

**Індикатор колімаційний**, авіаційний індикатор, заснований на колімаційному принципі формування відлікових елементів

**Індикатор соціальний**, суттєва характеристика спільноти, що має кількісний вимір

**Індикація**, методи й прийоми фіксації стану різних процесів, об'єктів та систем, що дають змогу встановити момент закінчення хімічної реакції або концентрацію тієї чи іншої речовини за легко помітною ознакою

**Індикт**, особливий спосіб датування, широко застосовувався в середньовіччі

**Індички** (Meleagris), рід птахів підродини індичкових

**Індіана**, штат США

**Індіанаполіс Мотор Спідвей**, «Стара цегельня», автомотодром, розташований в Індіанаполісі, США (вміщує 257 325 осіб)

**Індіанець**, сузір'я Південної півкулі

**Індіанські культури доколумбової Америки**, культури народів Північної та Південної Америки від початку заселення континенту до прибуття європейських колонізаторів зі Старого Світу

**Індіанські мови**, америндські мови, мови корінного населення Америки (за винятком ескімосо-алеутських мов)

**Індіанці**, застаріла назва автохтонних народів Північної та Південної Америки

**Індій**, хімічний елемент, символ – In, атомний номер – 49

**Індійська література**, сукупність літературних текстів індійськими мовами, писаних індійськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Індійська мовознавча традиція**, сукупність способів опису та осмислення мови та результатів їх застосування, що склалася в Індії в першій пол. I тис. до н. е. та існує досі

**Індійська платформа**, Індостанська платформа, платформа Гондванської групи, на якій розташована більша частина півострова Індостан

**Індійська філософія**, сукупність філософських напрямів, що зародилися на індійському субконтиненті

**Індійське мистецтво**, мистецтво, створене в Індії

**Індійське письмо**, велика група писемностей Південної та Південно-Східної Азії, пов'язана спільністю походження та єдиним фонетичним принципом побудови алфавітів

**Індійське хлібне дерево** (Artocarpusheterophyllus), рослина родини тутових

**Індійський музей**, історико-археологічний музей, діє у м. Калькутта (Індія) з 1814

**Індійський океан**, третій за величиною (після Тихого і Атлантичного) океан на Землі, розташований в основному у Південній півкулі

**Індійські мови**, індоарійські мови, група генетично споріднених мов, предком яких є давньоіндійська мова і разом із дардськими та іранськими мовами належить до індо-іранської мовної спільноти, що входить до індоєвропейської сім'ї мов

**Індії національний музей**, найбільша музейна установа Індії, діє у м. Нью-Делі з 1947

**Індіхенізм**, течія в мистецтві Латинської Америки 1920–1930 років, яка полягала у зверненні митців до культури індіанців

**Індія**, держава у Південній Азії

**Індо-Гангська рівнина**, рівнина між Гімалаями на півночі і Деканським плоскогір'ям на півдні; територія Індії, Пакистану, Бангладеш

**Індоевропейські мови**, одна з найбільших сімей мов Євразії, що поширилась протягом останніх 5 ст. також на Північну та Південну Америки, Австралію та частково Африку

**Індоевропейістика**, індоевропейське мовознавство, розділ порівняльно-історичного мовознавства, що досліджує європейські мови з погляду походження з єдиного джерела

**Індоіранські мови**, арійські мови, гілка індоевропейської сім'ї мов, що розпадається на індійські (індоарійські) мови та іранські мови; до її складу входять також дардські і нуристанські мови

**Індокитай**, півострів на південному сході Азії

**Індоктринація**, 1) некритичне сприйняття соціальними суб'єктами пропонованих ззовні ідей; 2) цілеспрямоване впровадження тих чи інших політичних ідей для формування певної суспільної свідомості

**Ідол**, ароматична гетероциклічна органічна сполука, що складається з конденсованих бензольного та пірольного кілець

**Індологія**, комплекс історико-філологічних дисциплін, що досліджує перш за все за писемними пам'ятками культуру історію народів Південної Азії

**Індо-малайська біогеографічна область**, біогеографічний підрозділ, що охоплює тропічну частину Азії (Індостан, Індокитай), острови Великі Зондські, Філіппінські, Шрі-Ланка, Тайвань, Хайнань та ін.

**Індонезійська література**, сукупність літературних текстів індонезійською та іншими мовами, писаних індонезійськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Індонезійська мова**, бахаса індонесія, одна з мов західного відгалуження малайсько-полінезійської гілки аустронезійської сім'ї мов, офіційна мова Індонезії

**Індонезійські мови**, одна з гілок мов аустронезійської сім'ї, яку традиційно виділяли до 1960-х, до 1980-х називали малайськими

**Індонезія**, держава у Південно-Східній Азії

**Індорхокей**, вид спорту, командна спортивна гра

**Індосамент**, передавальний напис на зворотному боці векселя (чека, коносамент), що засвідчує передачу права на цей цінний папір від однієї особи (індосанта) до іншої (індосата)

**Індостан**, півострів на півдні Азії, між Аравійським морем і Бенгальською затокою

**Індра**, ведичне божество дощу, грому і блискавки, повелитель богів

**Індрикотерій** (*Indricotherium*), рід вимерлих ссавців, викопні носороги

**Індірісві** (*Indridae*), родина ссавців ряду приматів

**Індузій**, епітеліальний виріст на листку папоротей

**Індуїзм**, сукупність релігійних вірувань, релігійно-соціальні організації в Індії, світоглядними засадами яких є стародавні індійські священні тексти

**Індуктивний метод**, спосіб міркування, що полягає в одержанні ймовірних висновків про певні загальні зв'язки та властивості (або гіпотез про можливі причини чи наслідки досліджуваних явищ) на підставі аналізу окремих фактів

**Індуктивність**, фізична величина, що характеризує магнітні властивості електричного кола, а саме здатність провідника створювати потік магнітної індукції, коли в ньому протікає електричний струм

**Індуктор**, частина електричної машини, що відповідає за створення в ній робочого магнітного потоку

**Індукція**, умовивід від окремого до загального; вид умовиводу, що за умови істинності засновків гарантує з певною ймовірністю істинність висновку

**Індукція електромагнітна**, явище створення в просторі вихрового електричного поля змінним магнітним потоком

**Індукція електростатична**, явище перерозподілу електричного заряду в тілах під впливом інших зарядів

**Індукція магнітна**, векторна фізична величина, основна характеристика величини й напрямку магнітного поля

**Індукція математична**, метод математичного доведення для натурального числового ряду чи послідовності об'єктів, перенумерованих натуральними числами

**Індукція неповна**, метод доведення «від окремого до загального», де узагальнення відбувається на основі перегляду низки окремих випадків (без гарантії повноти перебору) і висновок має ймовірнісний характер (як-от у науковій гіпотезі)

**Індукція повна**, метод доведення «від окремого до загального», де узагальнення відбувається на основі перебору певної скінченної кількості випадків і, відповідно, дає точно істинний, а не ймовірнісний, висновок

**Індукція фізіологічна**, взаємодія між нервовими центрами або волокнами під час проведення нервових імпульсів

**Індульгенція**, папська грамота, свідоцтво про відпущення як скоєних, так і ще не скоєних гріхів, що видається за гроші або за особливі заслуги перед церквою

**Індур**, місто в Індії, 1,9 млн мешканців

**Індурайн, Мігель** (1964), спортсмен (шосейні велогонки), чемпіон Олімпійських ігор (1996) та світу (1995), 5-разовий переможець «Тур де Франс» (1991–1995), Іспанія

**Індустріалізація**, історичний процес техніко-економічного переходу від аграрного до промислових способів суспільного виробництва

**Індустріальні відносини**, вид суспільних відносин, які включають відносини найму робочої сили і пов'язані з ними інститути

**Індустрія інформаційна**, масштабне виробництво інформаційних товарів і послуг різного типу на базі найновіших ІТ (від газет, часописів, книжок до комп'ютерних ігор та інформаційного наповнення мереж)

**Індустрія кам'яна**, техніка обробки кременю

**Іненю, Ісмет** (1884–1973), президент (1938–1950) і прем'єр-міністр (1923–1924, 1925–1937 та 1961–1965) Туреччини

**Інертна маса**, фізична величина, що характеризує здатність тіла чинити опір зміні стану його руху під дією сили

**Інерціальна навігаційна система**, ІНС, метод навігації й управління їхнім рухом, заснований на властивостях інерції тіл, що є автономним, тобто не вимагає наявності зовнішніх орієнтирів або надходять ззовні сигналів

**Інерціальна система відліку**, система відліку, в якій тіло, на яке не діють жодні сили (або сили, що діють на нього компенсують одна одну, тобто рівнодійна дорівнює нулю), рухається рівномірно й прямолінійно, або перебуває у стані спокою

**Інерційне навантаження**, навантаження, що діє на якусь частину літального апарату під дією масових сил; виникає за наявності прирощення перевантаження

**Інерцій момент**, фізична величина, міра інертності в обертальному русі навколо осі, подібно до того, як маса тіла є мірою його інертності в поступальному русі

**Інерція**, інертність, здатність матеріального тіла не змінювати стану свого руху під час відсутності зовнішніх впливів, а також – за наявності зовнішніх впливів – змінювати стан свого руху не миттєво, а поступово

**Інерція соціальна**, закономірність будь-якої соціальної системи, що полягає у збереженні й відтворенні попереднього стану, існуючих форм функціонування в нових, змінених умовах

**Ін'єкція (у математиці)**, таке співвідношення між елементами двох множин, яке одному елементу з першої множини зіставляє один і тільки один елемент з другої множини

**Ін'єкція (у медицині)**, введення лікарського препарату підшкірно, внутрішньом'язево або в кровоносну судину

**Інжекція**, фізичне явище, спостережуване в напівпровідникових або гетеропереходах, при якому при пропущенні електричного струму в прямому напрямку через рп-перехід в прилеглих до переходу областях створюються високі концентрації нерівноважних носіїв заряду

**Інженерія виборча**, вид політичного маркетингу, який полягає в адаптації найважливіших виборчих процедур для ефективної реалізації інтересів політичного суб'єкта з метою завоювання або утримання ним політичної влади

**Інженерія генетична**, розділ молекулярної генетики

**Інженерія генна**, біотехнологічний прийом

**Інженерія знань**, наукова і практична діяльність, пов'язана зі здобуванням і поданням знань та маніпулювання ними, регламентованим визначеними правилами та стандартами

**Інженерія клітинна**, метод конструювання клітин нового типу

**Інженерія соціальна**, 1) специфічна галузь соціології, що досліджує методологічні й теоретичні засади соціального винахідництва; 2) сукупність систематизованих і упорядкованих методів, засобів, способів трансформації соціологічних знань

**Інженерні мережі**, трубопровідні, електропровідні і транспортні комунікації, що влаштовуються у складі комплексу споруд населеного пункту, житлового масиву, виробничого підприємства

**Інженерні споруди**, споруди, розташовані поза будинками і призначені для транспортних і вантажно-розвантажувальних операцій, переміщення людських потоків, зберігання рідин і сипучих матеріалів тощо

**Інжиніринг**, інженерно-консультаційні послуги, роботи дослідницького, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного характеру, підготовка техніко-економічного обґрунтування проектів, надання рекомендацій щодо організації виробництва та управління

**Інжир** (*Ficus carica*; також – смоківниця), субтропічна листопадна рослина роду фікус

**Інієві** (*Iniidae*), родина ссавців ряду китоподібних

**Іній**, шар кристалічного льоду, що утворюється шляхом сублімації водяної пари з повітря на ґрунті та інших поверхнях

**Інії** (*Inia*), рід річкових дельфінів родини інієвих

**Ініціал**, 1) укрупнена заголовна (початкова) літера якогось розділу в тексті рукописної чи друкованої книги; 2) у множині – перші літери імені та по батькові або імені, по батькові та прізвища

**Ініціаль**, у сонорній теорії складу разом із фіналлю – одна з двох периферій складу

**Ініціатива**, тип соціальної активності, пов'язаний з висуванням нових ідей чи форм соціальної діяльності

**Ініціатива комунікативна**, комплексне поняття процесу міжособистісного спілкування; прагнення учасників до того використання компонентів комунікативного акту, домінування яких забезпечило би найповніше втілення стратегій спілкування і досягнення комунікативної мети

**Ініціатива народна**, форма безпосередньої демократії, пов'язана з прийняттям парламентом відповідних законодавчих актів і внесенням змін до конституції, а також проведенням референдуму

**Ініціація**, загальна назва ритуалів та обрядів, що ведуть до зміни соціального статусу особи (вікового, статевого чи ін.)

**Інка Гарсіласо де ла Вега** (1539–1616), історик, автор трактатів про історію інків та про Флориду, Перу – Іспанія

**Інкапсуляція**, механізм мови програмування, який обмежує доступ до складових об'єкт компонентам (методів і властивостей), робить їх приватними, тобто доступними тільки всередині об'єкта

**Інкаррі**, в міфології кечуа – деміург

**Інкасація**, здійснюване банками, за дорученням підприємств, установ та інших організацій, що проводить операції з готівкою, збирання, транспортування готівки і цінностей, що надходять до них

**Інквізиція**, судово-поліційна організація у католицькій церкві, заснована 13 ст. для боротьби з єретиками

**Інквілізм**, один із різновидів коменсалізму

**Інкерман**, місто Севастопольської міськради



**Інки**, окрема частина етнічної групи кечуа (або пукіна)

**Інків імперія**, Тавантінесуї, найбільша за площею і чисельністю населення індіанська ранньокласова держава в Південній Америці у 15–16 ст.

**Інклюзив**, стилістичний прийом і займенникова форма, коли мовець виступає й від імені того, до кого говорить (включає його в поняття «ми»)

**Інкогеренція**, втрата послідовності думки, типовий прояв шизофренії

**Інкорпорація**, 1) у біології – включення генет. елементів у клітину; 2) у мовознавстві – спосіб синтакс. зв'язку компонентів словосполучення; 3) в соціології – приєднання й прийняття індивіда до певної соціал. групи; 4) в юриспруденції – вид систематизації норм. актів

**Інкотермс**, міжнародні комерційні умови, комплект міжнародних правил з тлумачення найбільш широко використовуваних торговельних термінів (умов) в галузі міжнародної торгівлі

**Інкрети**, секрети залоз внутрішньої секреції, що виділяються в кров та лімфу

**Інкримінування**, пред'явлення обвинувачення у вчиненні злочину

**Інкрустація**, техніка виконання творів декоративно-ужиткового мистецтва

**Інкуб**, у середньовічних європейських віруваннях – чоловічі демони

**Інкубатор**, 1) у біології – лабораторний апарат для контролю температури, вологості й інших умов, необхідних для зростання культури клітин; 2) у птахівництві – апарат для штучного виведення молодняка птахів із яєць

**Інкультурація**, процес засвоєння індивідом певної культурної ідентичності елементів іншої культури

**Інмар**, у міфології удмуртів – деміург

**Іннервація**, забезпечення органів нервовими волокнами, які постачають для цих органів нервові імпульси, як-от іннервація серця

**Інноваційний центр НАН України**, державна наукова установа при Президії НАН України

**Інновації**, нововведення, що є результатом впровадження в практику досягнень науки і техніки в галузі технологій, управління, організації праці та в соціальній сфері

**Іно**, персонаж грецької міфології

**Інобуття**, філософська категорія, що визначає процес суперечливого розвитку світу та людини у ньому, можливість подолання меж наявного буття та переходу в нові буттєві стани

**Іновіріці**, термін, який часто вживався в документах Російської православної церкви і державних органів царської Росії стосовно вірян – прихильників інших конфесій, віросповідань

**ІНОГЕЙТ**, INOGATE, міждержавне транспортування нафти та газу до Європи

**Іногородні**, соціальний стан у Російській імперії, особи, що не належали до козацького стану, але мешкали на землях, відведених козакам

**Іноземний легіон**, унікальна військова складова французької армії, в якій можуть служити громадяни інших країн

**Іноземцев**, Владислав Леонідович (1968), економіст, соціолог, політик, Росія

**Інозин**, мінерний нуклеозид, до складу якого входить гіпоксантин

**Інозит**, інозитол, шестиатомний циклічний спирт

**Інокентій (Борисов)** (1800–1857), ієрарх православної церкви, богослов, ректор Київської духовної академії (1830–1839), архієпископ Харківський і Охтирський (1840–1848) та Херсонський і Таврійський (1848–1857), Росія – Україна

**Інокентій (Гізель)** (бл. 1600 – 1683), ієрарх православної церкви, історик, філософ, архімандрит Києво-Печерської лаври (1656–1683) Німеччина, Україна

**Інокентій (Нерунович)** (?–1747), ієрарх православної церкви, письменник, викладач поетики, один з провідних місіонерів і просвітителів Сибіру, єпископ Іркутський і Нерчинський (1732–1747), Україна – Росія

**Інокентій I** (?–417), 40-й папа римський (401–417)

**Інокентій II** (?–1143), 164-й папа римський (1130–1143)

**Інокентій III** (1161–1216), 176-й папа римський (1198–1216)

**Інокентій IV** (1195–1254), 180-й папа римський (1243–1254)

**Інокентій IX** (1519–1591), 230-й папа римський (1591)

**Інокентій V** (1225–1276), 185-й папа римський (1276)

**Інокентій VI** (1282/1295–1362), 199-й папа римський (1352–1362)

**Інокентій VII** (1336–1406), 204-й папа римський (1404–1406)

**Інокентій VIII** (1432–1492), 213-й папа римський (1484–1492)

**Інокентій X** (1574–1655), 236-й папа римський (1644–1655)

**Інокентій XI** (1611–1689), 240-й папа римський (1676–1689)

**Інокентій XII** (1615–1700), 242-й папа римський (1691–1700)

**Інокентій XIII** (1655–1724), 244-й папа римський (1721–1724)

**Інокентіївці**, послідовники християнської секти, яка виникла у 1908 на півдні України і в Молдові

**Інокуляція**, введення лікарського препарату, вакцини, або іншого агента в порожнину тіла або в тканини ембріона (зокрема курячого)

**Іномовлення**, телерадіомовлення, яке ведеться для глядачів і слухачів зарубіжних країн

**Інонот**, рід грибів – руйнівників деревини

**Інородці**, термін для позначення неслов'янських етносів у Російській імперії

**Іностранцев**, Олександр Олександрович (1843–1919), геолог та мінералог, член-кореспондент Петербурзької АН (1901), Росія

**Іноходцев, Петро Борисович** (1742–1806), астроном, один із перших російських істориків астрономії, академік Петербурзької АН (1779), Росія

**Іноцибе** (Inocybe), рід грибів

**Інс, Томас** (1882–1924), кінорежисер і продюсер, основоположник жанру вестерн, США

**Інсайт**, стан раптового інтуїтивного осяяння, який не можна безпосередньо вивести з досвіду суб'єкта

**Інсбруцький університет Леопольда і Франца**, вищий навчальний заклад, діє у м. Інсбрук (Австрія) з 1669

**Інсектарій**, прилад для розведення комах

**Інсектициди**, отрутохімікати для знищення комах

**Інсерція**, хромосомна перебудова, вставка фрагмента ДНК

**Інсигнії**, різного роду предмети, що є ознаками влади (атрибути державності), гідності, статусу

**Інсоляція**, опромінення земної поверхні сонячною радіацією

**Інспекція**, органи державного управління, що виконують функції нагляду, перевірки, контролю за належним виконанням офіційно встановлених правил і норм діяльності юридичних та фізичних осіб, персоналу організацій та установ

**Інсталяція**, просторові композиції з речей, створених митцем або утилітарного призначення, одне з центральних понять сучасного мистецтва

**Інстанція**, ланка в системі супідрядних органів (державних, судових, партійних тощо)

**Інстинкт**, сукупність поведінкових актів організму, спрямованих на збереження життєвих функцій будь-якої істоти і виду в цілому; чуття, несвідоме спонукання до чогонебудь

**Інстинктивізм**, напрям теоретичної соціології, який пояснює зумовленість існування соціальних явищ і процесів біологічною природою людини

**Інституалізація конфлікту**, створення стійких зразків соціальної взаємодії учасників конфлікту, заснованої на формалізованих правилах, законах, нормах, звичаях і ритуалах

**Інституалізація релігійна**, процес формування сталого комплексу формальних і неформальних правил, принципів, норм, віронавчальних приписів і організаційної структури, який відбувається в міру розвитку спільноти, об'єднаної конфесійним статусом

**Інститут**, 1) певний клас організацій; 2) самостійний вищий навчальний заклад або частина (структурний підрозділ) університету, академії, який реалізує професійні освітні програми і здійснює наукові дослідження

**Інститут живого слова**, заснований В. Всеволодським-Гренгроссом науковий і навчальний заклад, що існував у Петрограді у 1918–1924

**Інститут з вивчення історії і культури СРСР**, науково-дослідна установа у Мюнхені (Німеччина) у 1950–1972

**Інститут науково-дослідний**, установа, що займається дослідженнями у галузі науки і техніки, розробкою науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт, різновид інституту

**Інститут політичний**, впорядкована система структур, правил та механізмів організаційного втілення та правового закріплення узвичаєних норм

**Інститут тотальний**, місце проживання і роботи, де люди відрізані від більш широкої спільноти на певний період часу, підкоряючись офіційно визначеному циклу життя (наприклад, в'язниця, психіатрична лікарня, монастир, школа-інтернат, трудовий табір)

**Інститути економічні**, норми, правила поведінки (формальні і неформальні), які регулюють господарську, зокрема підприємницьку, діяльність

**Інститути Європейського Союзу**, елементи розгалуженої організаційної структури ЄС, які формуються двома способами: одні інститути складаються з осіб, що діють як офіційні представники держав-членів; інші – з осіб, які пропонуються національними урядами

**Інститути шляхетних дівчат**, середні закриті навчально-виховні заклади в Російській імперії

**Інституційних змін теорія**, економічна теорія Д. Норта

**Інституціоналізація**, процес формування та розвитку соціальних інститутів, що відбувається у формі заміни спонтанної поведінки соціальних суб'єктів на поведінку прогнозовану і керовану

**Інституціоналізм**, теоретична школа, яка вивчає економічні, політичні, соціальні та правові процеси через призму інституціональної структури суспільства та за допомогою методів суміжних суспільних наук

**Інституціональна криза**, процес зниження авторитету певного соціального інституту

**Інституціональні зміни**, безперервний процес кількісно-якісних, структурно-функціональних і сутнісних змін щодо перетворень різних суспільних інститутів

**Інституціональні моделі світового ринку робочої сили**, комплекс основних ознак та властивостей в межах основних моделей ринку робочої сили в країнах світу

**Інституція**, 1) елементарний підручник римського цивільного права; 2) сукупність норм, цінностей, які є способами організації та регулювання суспільного життя

**Інструкція**, документ, який містить точно сформульовані окремі, як правило, нумеровані положення, вказівки щодо регулювання суспільної чи виробничої діяльності або правила користування виробом

**Інструмент**, 1) технологічна оснастка, призначена для дії на предмет праці з метою зміни його стану; 2) музичний інструмент

**Інструменталізм**, філософське вчення, згідно з яким свідомість визнається одним зі знарядь пристосування організму до середовища

**Інструменти фінансові**, фінансові права й зобов'язання, передусім у документарній формі, які перебувають в обігу на ринку та за допомогою яких здійснюється розподіл та перерозподіл створеного капіталу

**Інструментовка**, виклад музичного твору для виконання певним інструментальним або вокально-інструментальним складом оркестру або камерним ансамблем

**Інсула**, багатоповерховий житловий будинок (3-6 поверхів), зазвичай цегляний, у Давньому Римі з кімнатами або квартирами, які здавалися внайми

**Інсулін**, гормон підшлункової залози

**Інсульт**, гостре порушення кровообігу в головному мозку

**Інсурекція**, збройне повстання проти державної влади

**Інсценізація**, переробка літературного твору (прозового, поетичного) для постановки його на сцені або для радіо-чи телевізії

**Інтагліодрук**, друк, елементи якого виступають над поверхнею паперу, тому їх можна відчутти на дотик

**Інтарсія**, 1) вид інкрустації дерев'яних виробів дерев'яними пластинками різного кольору і текстури; 2) давній італійський деревообробний метод; 3) тривимірна рельєфна картина з дерева; 4) в літературі – інтертекстуальний прийом

**Інтебмовсегії**, Інтелектуальний блок молоді всеукраїнської генерації, угруповання західноукраїнських футуристів, засноване у 1927 у Львові

**Інтеграл**, центральне поняття інтегрального числення, узагальнення поняття суми для функції, визначеній на континуумі

**Інтеграл визначений**, адитивний монотонний функціонал, визначений на множині пар, перша компонента яких є інтегрована функція або функціонал, а друга – область з множини завдання цієї функції (функціоналу)

**Інтеграл еліптичний**, спеціальна функція: інтеграл від функції, що містить квадратний корінь з многочлена

**Інтеграл імовірності**, функція помилок, спеціальна функція (не виражається через елементарні); використовується в теорії ймовірностей

**Інтеграл кратний**, визначений інтеграл від функції декількох змінних. Існує декілька визначень кратного інтеграла

**Інтеграл криволінійний**, узагальненням визначеного інтеграла на випадок, коли областю інтегрування є деяка крива

**Інтеграл невизначений**, множина всіх первісних функцій для певної функції

**Інтеграл невластний**, розширення поняття інтеграла Рімана

**Інтеграл поверхневий**, подвійний інтегральний аналог лінійного інтегралу: інтеграл від функції, заданої на поверхні

**Інтеграл еліптичний**, інтеграл від функції, що містить квадратний корінь з многочлена

**Інтеграція**, 1) об'єднання в ціле окремих частин або елементів; 2) у мовознавстві – зближення мов, нівелювання їхніх відмінностей; 3) у біології – явище функціонального об'єднання диференційованих структурних елементів живого

**Інтеграція агропромислова**, технологічне та організаційне поєднання сільськогосподарського виробництва з промисловістю транспортом та іншими галузями невиробничої сфери

**Інтеграція економічна**, об'єктивний процес, що супроводжується розвитком тісних економічних зв'язків на базі міжнародного поділу праці та факторів виробництва

**Інтеграція євразійська**, у геополітиці – різноманіття форм об'єднання кількох просторових секторів Євразії

**Інтеграція євроатлантична**, процес політичного та військового об'єднання європейських держав та держав Північноамериканського континенту, зумовлений необхідністю розбудови спільного безпекового та оборонного простору

**Інтеграція регіональна**, процес інтеграції на регіональному рівні, який базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються, на схожих шляхах розвитку, які доповнюються природним, економічним, транспортно-комунікаційним, науково-технічним потенціалом

**Інтеграція соціальна**, процес встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами, групами, органами влади і управління

**Інтеграція фінансова**, поступове зближення, уніфікація та об'єднання бюджетного процесу та бюджетного контролю кількох країн (гармонізація податкових систем, державних витрат тощо) в межах регіональних економічних об'єднань

**Інтегрована інноваційна культура**, інноваційна культура інтегрованого характеру, здатність до інновацій у різних галузях практичної діяльності

**Інтегро-диференціальні рівняння**, рівняння, що містять невідому функцію як під знаком інтеграла, так і під знаком похідної

**Інтегрування**, знаходження інтеграла даної функції

**Інтегрування наближене**, розділ обчислювальної математики, в якому вивчаються наближені розв'язки диференціальних рівнянь

**Інтегрування чисельне**, розділ математики

**Інтегумент**, покрив насінного зачатку насінних рослин

**Інтел**, Intel Corporation, заснована 1968 Р. Нойсом та Г. Муром корпорація, провідний виробник напівпровідникової продукції, розробник x86-серії мікропроцесорів

**Інтелект**, система пізнавальних здібностей індивіда, яка виявляється у здатності швидко й легко набувати нові знання і вміння, в умінні адаптуватися до складного та мінливого середовища

**Інтелект соціальний**, сукупна здатність індивідів до правильного розуміння як своєї поведінки, так і поведінки інших людей та вибудовувати на цій основі ефективні форми взаємодії в суспільстві

**Інтелект штучний**, метафорична назва наукового напрямку з проблем моделювання процесів мислення, інтенсифікації інтелектуальної діяльності через комп'ютеризацію тих чи тих її видів

**Інтелекту штучного проблем інститут МОН та НАН України**, установа Відділення інформатики НАН України

**Інтелектуал**, соціальний суб'єкт, який є носієм певної «універсальної» культури, набутої завдяки освіті, вихованню та статусу, постійно включений у процес абстрагування з приводу істини, моралі

**Інтелектуальна система**, система, яка забезпечує розв'язування неформалізованих завдань користувача в певній предметній галузі та організовує його взаємодію з комп'ютером у звичних поняттях, термінах, образах

**Інтелектуальний продукт**, результат духовної, розумової, інтелектуальної діяльності (винаходи, відкриття, патенти, наукові звіти і доповіді, проекти, описання технологій, літературні, музичні, художні твори тощо), що є інтелектуальною власністю

**Інтелектуальної власності і передачі технологій центр**, відділ НАН України

**Інтелектуальності коефіцієнт**, рівень розвитку інтелекту людини, який вимірюється за допомогою психологічних тестів

**Інтелігенція**, соціальна група людей, що професійно зайнята переважно висококваліфікованою розумовою працею і володіє для цього необхідним рівнем освіти (як правило, вищою)

**Інтендантська служба**, військові формування, установи та організації, що постачають у війська продовольство, речове та господарське майно, а також здійснюють квартирне і побутове обслуговування особового складу

**Іntenеринг**, добровільне об'єднання спеціалістів різноманітних професійних напрямів і галузей для розв'язання конкретних спільних програм масштабних планів здебільшого технічного характеру (наприклад, у судно- або літакобудуванні)

**Іntenешнл Гералд Триб'юн**, міжнародна газета зі штаб-квартирою у Париж (Франція), виходить з 1887

**Іntenешнл Спотс Прес Асоcіейшн**, міжнародна організація спортивних журналістів, діє у Париж (Франція) з 1924

**Іntenсифікація**, зростання інтенсивності виробництва, продуктивності праці та ефективності на основі раціонального використання всіх ресурсів

**Іntenсифікація функцій**, ускладнення будови органів внаслідок еволюції

**Іntenсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства**, перша офіційна програма підготовки до членства в НАТО, в якій можуть брати участь усі країни-партнери, що хочуть набути членства в НАТО або мають намір вести консультації з НАТО з питань, пов'язаних із членством

**Іntenсiонал**, сигніфікативне значення слова, зміст поняття

**Іntenсiональнiсть**, у логіці – залежність істиннісного значення висловлювання не лише від його складових, а й від модальностей (епістемічних, прагматичних, деонтичних та ін.), властивих цьому складному висловлюванню

**Іntenт-аналіз**, виявлення актуальних намірів (інтенцій) учасників спілкування за особливостями їхнього мовлення, комунікативної поведінки загалом із використанням спеціальних прийомів аналізу живого мовлення

**Іntenційнiсть**, властивість свідомості мати інтенції, одне з фундаментальних понять феноменології

**Іntenцiональнiсть**, філософське і лінгвофілософське поняття, яке означає головну властивість людської свідомості: бути скерованою на певний об'єкт, співвідноситись із предметами досвіду

**Іntenція**, спрямованість свідомості, мислення на певний об'єкт, в основі якої лежить бажання, задум

**Іntenція комунікативна**, категорія лінгвістичної прагматики й теорії мовленнєвих актів; комунікативний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення

**Іntenпретивізм**, 1) один із напрямів теорії породжувальних граматик; 2) напрям у мовознавстві, що виник у середині 1960-х як реакція на біхевіоризм у мовознавстві й поширився під впливом семіотики, теорії інтерпретації й інтерпретуючої семантики у 1970-х

**Іntenративнiсть**, 1) категорія дискурсу, комунікації в цілому, яка полягає у взаємодії адресанта і адресата в конкретній ситуації за допомогою вербальних і невербальних засобів мовного коду; 2) в соціології – одна з ключових категорій соціологічного аналізу

**Іntenрактiонiзм символічний**, теоретично-методологічний напрям у межах соціології (соціолінгвістики), культурології (лінгвокультурології) і теорії міжкультурної комунікації, у межах якого здійснюється аналіз символічних аспектів соціальної взаємодії (зокрема взаємодії вербальної)

**Іntenракція**, взаємодія політичних, соціальних та інших суб'єктів між собою та з інститутами влади, опосередковане використання символів, норм, стереотипів та їх інтерпретацію сторонами

**Іntenракція міжкультурна**, взаємодія носіїв різних культур і, як правило, мов у процесах міжкультурної комунікації з використанням вербальних і невербальних засобів мовного коду

**Іntenракція мовленнєва**, взаємодія комунікантів у процесах спілкування з використанням засобів мовного коду

**Іntenрвал**, множина, яка містить всі дійсні числа між двома вказаними числами, але не містить самі ці числа

**Іntenрвал (математика)**, відкритий проміжок між двома дійсними числами (які зветься межами, границями або кінцями інтервалу), тобто множина дійсних чисел, менших за верхню межу інтервалу та більших за нижню межу інтервалу

**Іntenрвальна оцінка**, оцінка, що визначається двома числами – кінцями інтервалу

**Іntenрвенційні операції** (в економіці), одна з форм втручання центральних банків і казначейств у кредитно-фінансову і валютну сфери шляхом регулювання попиту і пропозиції на кредит, цінні папери, національну та іноземну валюту

**Іntenрвенція**, військове, політичне чи економічне втручання однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої країни, що порушує її суверенітет

**Іntenрвенція валютна**, значний разовий цілеспрямований вплив центрального банку країни на валютний ринок і валютний курс, що здійснюється шляхом продажу або закупівлі банком великих партій іноземної валюти

**Іntenрвенція гуманітарна**, збройне втручання держави або групи держав у внутрішні справи іншої країни у відповідь на масові та системні порушення там прав людини

**Іntenрвенція економічна**, 1) насильницьке втручання однієї чи кількох держав в економіку іншої держави або в її взаємозв'язки з третіми державами; 2) виступ держави



на товарному або грошовому ринку своєї країни з метою впливу на ціни товарів або курс валюти

**Інтерв'ю**, 1) в соціології – різновид опитування; 2) в журналістиці – інформаційний або аналітичний жанр

**Інтергляціал**, інтервал часу всередині льодовикового періоду, що розділяє сусідні льодовикові епохи

**Інтерес**, 1) в економіці – стимули діяльності суб'єктів економічних відносин; 2) у філософії – спрямованість особистості на матеріальні та духовні цінності з метою їх створення та використання

**Інтерес громадський**, інтерес будь-якої особи (осіб), пов'язаний із забезпеченням благополуччя, стабільності, безпеки та сталого розвитку суспільства

**Інтерес класовий**, цілі та устремління того чи іншого суспільного класу

**Інтерес особистий**, цілеспрямоване прагнення людей до задоволення своїх матеріальних і духовних потреб шляхом участі у виробництві та інших формах трудової діяльності в умовах будь-якого соціально-економічного ладу

**Інтерес соціальний**, усвідомлена потреба індивіда, соціальної групи, спільноти, що виступає формою цілеспрямованої діяльності

**Інтереси державні**, концептуально виражені та чітко сформульовані положення щодо сукупних потреб держави, пов'язані з проблемами її безпеки й умовами подальшого розвитку

**Інтереси національні**, інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом

**Інтереси політичні**, спрямованість індивіда (соціальної групи) на завоювання певних позицій в системі політичної влади

**Інтересів групи**, об'єднання людей, які, виходячи з певних інтересів або потреб, висувають вимоги до інших груп суспільства чи суспільства загалом з метою підтримати або поліпшити власні позиції, досягти певних цілей

**Інтересів національних концепція**, одне із основних положень теорії політичного реалізму, відповідно до якого завжди є деяка сукупність загальносуспільних інтересів, що формуються національною державою і яка надає їй діям у міжнародній сфері ознак індивідуальної суб'єктності

**Інтер'єр**, внутрішній простір будинку або окремого приміщення (напр., вестибюля, житлової кімнати, залу, клубу, кафе тощо)

**Інтер'єр глибинний**, перспективний інтер'єр

**Інтер'єктивація**, перехід до класу вигуків слів і словосполучень з інших лексико-граматичних розрядів

**Інтеріоризація**, процес перетворення зовнішніх реальних дій, властивостей, соціальних форм спілкування на стійкі внутрішні якості особистості шляхом засвоєння індивідом вироблених у суспільстві цінностей, норм, установок і стереотипів, вірувань та уявлень

**Інтеркаляція**, поява нових структур у біологічній системі

**Інтерколумній**, відстань між розташованими поряд колонами в колонаді або портику ордерної архітектури

**Інтеркосмос**, рада з міжнародного співробітництва в галузі використання космічного простору

**Інтерлінгва**, 1) міжнародна допоміжна мова, яку створив італійський математик Дж. Пеано у 1908; 2) мова, яку створили в Нью-Йорку у 1950 Міжнародна асоціація допоміжної мови під керівництвом А. Гюда

**Інтерлінгвістика**, мовознавча дисципліна, що розробляє і впроваджує штучні мови для міжнародного спілкування (есперанто, волап'юк), математичні, інформаційно-логічні мови

**Інтерліньяж**, 1) міжрядковий пробіл, пробіл між нижньою і верхньою лініями суміжних рядків; 2) у фотонаборі – відстань між верхніми або нижніми лініями двох суміжних рядків текстів

**Інтерлюдія**, невеликий музичний епізод, що зв'язує дві основні частини музичного твору, або окремі варіації

**Інтермедин**, гормон гіпофізу, який регулює активність клітин, що виробляють пігмент

**Інтермедія**, невеличкий драматичний твір розважального характеру, який виконують між актами вистави

**Інтермеццо**, невелика музична п'єса, що розташовується зазвичай всередині циклічного твору і служить для зв'язки між частинами

**Інтерналізація**, 1) в економіці – одна з міжнародних стратегій великих, як правило, транснаціональних корпорацій (ТНК), яка базується на концепції транзакційних витрат; 2) у психології – включення отриманих ззовні змістів у структуру власної психіки

**Інтерналії**, втрати або вигоди, які отримують учасники угоди, що не були обумовлені при її укладанні

**Інтернальність**, переважна орієнтація індивіда на досягнення цілей власними зусиллями, на протигагу екстернальності

**Інтернат**, гуртожиток при загальноосвітньому і інших навчальних закладах для учнів

**Інтернаціонал**, спільна назва міжнародних організацій переважно лівої політичної орієнтації, які ставили перед собою досить різноманітне коло завдань

**Інтернаціонал другий**, Міжнародне об'єднання соціалістичних партій у 1889–1914, відновлено 1919

**Інтернаціонал перший**, міжнародне об'єднання революційних організацій у 1861–1876

**Інтернаціонал четвертий**, міжнародне об'єднання троцькістських політичних партій та організацій

**Інтернаціонале**, «Інтер», футбольний клуб, один з найбільш титулованих клубів Італії та світу, заснований 1908

**Інтернаціоналізація**, 1) процес адаптації продукту, такого як програмне або апаратне забезпечення, до мовних і культурних особливостей регіону (регіонів), відмінного від того, в якому розроблявся продукт; 2) процес поширення певного явища за межі національних кордонів

**Інтернаціоналізми**, слова або вислови, які функціонують у кількох мовах різних груп, мають однакове лексичне значення, однаковий або близький фонетично-морфологічний склад

**Інтернет**, глобальна телекомунікаційна система, що забезпечує доступ до глобальної комп'ютерної мережі для пошуку інформації, підключена до комп'ютерів майже усіх країн, даючи змогу спілкуватися з величезним інформаційним простором

**Інтернет-маркетинг**, напрям маркетингу, система практичних заходів якого відрізняється високотехнологічним наповненням і активним використанням візуальних ефектів, спрямованих на позиціонування брендів в Інтернеті

**Інтернування**, під час збройного конфлікту прийняття та примусове оселення нейтральною державою або іншою державою, що не є стороною конфлікту, осіб, які належать до збройних сил воюючих держав

**Інтернунцій**, дипломатичний представник Ватикану, що відповідає рангові посланника

**Інтерорецепція**, сприйняття сигналів із внутрішнього середовища організму, яке здійснюється інтерорецепторами

**Інтерпеляція**, 1) звернення депутата парламенту до уряду або його представника з певним питанням; 2) стилістична фігура, в якій автор перериває потік мовлення, щоби звернутися до слухача, щось ствердити чи заперечити

**Інтерпол**, міжнародна організація, основним завданням якої є об'єднання зусиль національних правоохоронних органів країн-учасниць у сфері боротьби із загальнокримінальною злочинністю

**Інтерполяція**, спосіб знаходження проміжних значень величини за наявним дискретним набором відомих значень

**Інтерполяція лінійна**, інтерполяція функції  $f$  алгебраїчним двочленом  $P(x) = kx + c$  у точках  $x_0$  та  $x_1$ , які належать відріzkу  $[a, b]$

**Інтерпретатор**, комп'ютерна програма, що здійснює послідовне виконання програми без попереднього перетворення програми у машинний код

**Інтерпретації внутрішньої прийоми**, способи вивчення мовних явищ на основі їх системних парадигматичних і синтагматичних зв'язків

**Інтерпретації діалогічної метод**, з'ясування діалогічності певного тексту з системою інших текстів, особистістю адресата, його свідомістю, темпераментом, світоглядом, настановами

**Інтерпретації зовнішньої прийоми**, способи вивчення мовних явищ за зв'язком з позамовними (соціологічними, логіко-психологічними та ін.) явищами

**Інтерпретації міжрівневої прийоми**, способи дослідження мовних явищ, які полягають у тому, що одиниці одного рівня використовують як засіб лінгвістичного аналізу одиниць іншого рівня

**Інтерпретація**, 1) процес тлумачення, пояснення, розкриття наукових, літературних текстів і творів мистецтва; 2) у математиці й логіці – процес надання значень символам і формулам формалізованої мови; 3) в ІТ – процес виконання комп'ютерної програми

**Інтерредагування**, один із трьох (другий) етап комп'ютерного редагування, який полягає в редагуванні тексту засобами виключно систем редагування

**Інтеррогатив**, тип мовленнєвого акту, в якому формується запит інформації

**Інтерсексуальність**, патологічна властивість організмів мати ознаки чоловічого і жіночого тіла

**Інтерсуб'єктивність**, стан, за якого люди отримують можливість спільно взаємодіяти на основі узгодження своїх уявлень і очікувань з уявленнями й очікуваннями інших людей

**Інтерсуб'єктивність політична**, категорія політичної науки, зміст якої визначається як обмін смислами між суб'єктами світу політики у межах спільного «горизонту значень»

**Інтертекст**, цитований, переписуваний, інтерпретований, стилізований, перекодований текст чи сукупність текстів

**Інтертекстуальність**, позначення спектру міжтекстуальних відносин (алюзії, цитати, базові структури)

**Інтерфаза**, стадія клітинного циклу

**Інтерфакс-Україна**, українська приватна інформаційна агенція, діє з 1992

**Інтерфейс**, визначений набір послуг, які надаються процесором

**Інтерфейс інтелектуальний**, сукупність програмних та апаратних засобів, які забезпечують взаємодію інтелектуальної системи з користувачем на основі звичних понять, термінів, образів, притаманних певній сфері інтелектуальної діяльності людини

**Інтерфейс користувача графічний**, система засобів взаємодії користувача з комп'ютером, що ґрунтується на представленні всіх доступних користувачеві системних об'єктів і функцій у вигляді графічних компонентів екрана (вікон, значків, меню, кнопок, списків тощо)

**Інтерференція навичок**, негативний, гальмівний вплив раніше набутих навичок на утворення й функціонування нових

**Інтерференція (у медицині)**, гальмування експресії генів молекулами РНК

**Інтерференція (у мовознавстві)**, перенесення особливостей рідної мови в іншу мову, проявляється як акцент

**Інтерференція (у фізиці)**, складання в просторі двох чи більше хвиль, яке призводить до посилення чи послаблення амплітуди результуючої хвилі в різних точках простору

**Інтерферометр**, вимірювальний прилад, принцип дії якого заснований на явищі інтерференції

**Інтерферон**, збірна назва для речовин, які беруть участь у пригніченні вірусної інфекції і в регуляції імунітету

**Інтерфікс**, афікс, що з'єднує основи у складному слові і не несе смислового навантаження

**Інтима**, внутрішній шар артерії чи вени

**Інтифада**, арабський збройний рух, спрямований на захоплення території Палестини та усунення правління на ній Держави Ізраїль (в іншій інтерпретації - рух, спрямований на відділення Палестинської автономії від Ізраїлю)

**Інті**, 1) у міфології інків – бог сонця; 2) у міфології кечуа – солярне божество

**Інтоксикація**, отруєння організму токсичними речовинами

**Інтонанція**, ритміко-мелодійний малюнок мовлення, що служить засобом вираження синтаксичних значень та емоційно-експресивного забарвлення у реченні

**Інтонологія**, розділ мовознавства, що вивчає мелодику, ритм, темп, інтенсивність, тембр мови, фразовий і логічний наголоси, а також ритміко-мелодійні аспекти мови

**Інтранет**, внутрішня приватна мережа організації

**Інтрига**, складне, напружене переплетення подій у фабулі, найчастіше трапляється в пригодницькій літературі й драматургії, яке виникає при гострому зіткненні інтересів персонажів

**Інтроверсія**, 1) орієнтація індивіда на власний внутрішній світ; на зв'язки між об'єктами (за К. Юнгом); 2) некоммукабельність, низька здатність до соціалізації (за Г. Айзенком)

**Інтрогресії генів**, проникнення генів окремих хромосом або їх ділянок одного виду внаслідок гібридизації в геномі іншого

**Інтродукція (у біології)**, переселення тварин чи рослин на нові території

**Інтродукція (у літературі)**, те саме, що вступ

**Інтроскція**, у психології – включення індивідом у свій внутрішній світ змісту психіки інших індивідів

**Інтрон**, частина гена, що вирізається в процесі сплайсинга

**Інтронізація**, святкове введення на престол (трон) новообраного папи або патріарха, проводиться за особливим ритуалом

**Інтроекція**, спостереження за власними психічними явищами і станом

**Інгузія**, процес вторгнення в товщу кори розплавленої магми

**Інтубація**, введення трубочок з твердими стінками у дихальні шляхи для відновлення нормального дихання після його затримки

**Інтуїтивізм**, напрям у філософії, що визнає інтуїцію єдиним достовірним джерелом та основою пізнання

**Інтуїція**, 1) здатність до формування цілісного образу або передбачення подій за неповно представленою інформацією; 2) безпосереднє осягнення істини без логічного обґрунтування, проміжних ланок аргументації; 3) окреме судження, засноване на інтуїтивному сприйманні

**Інтусусцепція**, стан, коли одна ділянка кишечника входить усередину іншої

**Інулін**, полісахарид, полімер фруктози

**Інфанте, Педро (1917–1957)**, актор та співак, «Срібний ведмідь» (1957), Мексика

**Інфантилізм**, затримка розвитку організму, фізична або психічна недорозвинутість

**Інфантилізм соціальний**, відставання соціального дозрівання молоді від її біологічного розвитку, що веде до порушення механізмів соціалізованого включення молодого покоління в життя дорослих, яке передбачає прийняття ним на себе нових обов'язків

**Інфаркт**, омертвіння ділянки серцевого м'яза, як правило внаслідок порушень коронарного кровообігу

**Інфекції аденовірусні**, група гострих респіраторних захворювань, що характеризуються ураженням лімфоїдної тканини і слизових оболонок дихальних шляхів, очей, кишечника і помірно вираженими симптомами інтоксикації

**Інфекція**, стан, коли інфекційний агент долає імунітет організму і розмножується в ньому

**Інфікс**, вставлений під час словозміни чи словотворення у середину кореня слова афікс

**Інфіксація**, вираження граматичного значення за допомогою морфем, вставлених усередину слова

**Інфільтрація**, 1) в географії – просочування, низхідний рух вод у ґрунтах і гірських породах; 2) проникнення індивіда у вищу за статусом соціальну страту в процесі вертикальної, висхідної соціальної мобільності

**Інфінітив**, неозначена форма дієслова, що виражає дію або стан без вказівки на спосіб, час, особу, число і рід

**Інфінітив залежний**, інфінітив у складеному дієслівному присудку

**Інфінітиву основа**, основа дієслова, яку виділяють шляхом відокремлення інфінітивного суфікса

**Інфляційний курс**, 1) кредитний ризик, який виникає у разі виходу на нові ринки; 2) курс національної неконвертованої валюти по відношенню до вільно конвертованої валюти

**Інфляції механізм**, комплекс факторів та послідовність їх впливу щодо виникнення та розвитку інфляційних процесів

**Інфляції теорії**, розділ сучасної економічної науки, присвячений аналізу причин виникнення, сутності та шляхів подолання інфляції

**Інфляція**, знецінення грошей, що проявляється у формі підвищення цін на товари першої необхідності та послуги, зумовленого не підвищенням їхньої якості, а зниженням валютного курсу і реальної заробітної плати

**Інфографіка**, інформація, відтворена в мас-медіа за допомогою методів комп'ютерної графіки; інформативний малюнок (графіки, схеми, таблиці, карти, фото, колажі тощо)

**Інформатив**, мовленнєвий акт, за допомогою якого мовець інформує всіх учасників полілогу про той ілюктивний акт, який він здійснює одночасно стосовно всіх учасників комунікації

**Інформатика**, наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а також закономірності всіх видів наукової комунікації

**Інформатика історична**, наукова дисципліна, що вивчає історичну інформацію та різні шляхи її створення, зберігання, обробки, вивчення, передавання тощо за допомогою інформаційних (комп'ютерних) технологій

**Інформації автоматизована обробка**, отримання в режимі запиту (в реальному часі) різного роду довідки, зведені відомості, особистісні та професійні характеристики, відомості про службові переміщення

**Інформації передавання система**, радіотехнічна інформаційна система, у якій первинним носієм інформації можуть бути мова, музика, оптичні зображення, текст, креслення, числовий масив, які після перетворювання набувають форми повідомлення

**Інформації теорія**, наука, що вивчає кількісні закономірності, пов'язані зі здобуттям, пересиланням, обробленням і зберіганням інформації

**Інформаційна радіотехнічна система**, технічна система, в якій основні функційні операції виконуються радіоелектронними засобами

**Інформаційна РНК**, іРНК, РНК, що відповідає за перенесення інформації про первинну структуру білків від ДНК до місць синтезу білків

**Інформаційна система автоматизована**, інформаційна система, що реалізована на базі обчислювальної техніки та інших організаційно-технічних засобів

**Інформаційна технологія**, система, що включає функціональні, змістові та забезпечувальні компоненти

**Інформаційне агентство**, комерційна установа (іноді індивідуум), яка здійснює локалізацію, пошук, відбір і надає інформацію з будь-якого питання

**Інформаційних технологій та систем міжнародний науково-навчальний центр**, установа Відділення інформатики НАН України

**Інформаційні технології**, сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечує добирання, зберігання, накопичування, оброблення, пошук, виведення, копіювання, передавання та розповсюдження інформації

**Інформаційно-аналітичне забезпечення**, сукупність технологій, методів збирання та обробки інформації, що характеризує об'єкт управлінського впливу (соціальні, політичні, економічні й інші процеси), специфічних прийомів їх діагностики, аналізу й синтезу

**Інформаційно-бібліотечна рада**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Інформаційно-пошукова система**, 1) сукупність засобів для збереження, пошуку і видачі за запитом потрібної інформації; 2) пошук (розміщення) інформації здійснюється ручним або машинним способом відповідно до прийнятої інформаційної мови за певними правилами (алгоритмом)

**Інформаційно-телекомунікаційна система**, сукупність інформаційних та телекомунікаційних систем, які у процесі оброблення інформації діють як єдине ціле

**Інформація**, 1) загальнонаукове поняття, що включає обмін відомостями між людьми, людиною і автоматом, автоматом і автоматом; 2) обмін сигналами у тваринному і рослинному світі; 3) одне з основних понять кібернетики

**Інформація авторитетна**, термін, застосовуваний у західній журналістиці та комунікативістиці, де публікація подібної інформації вважається одним з найважливіших принципів теорії соціальної відповідальності

**Інформація генетична**, інформація про властивості організму, яка успадковується

**Інформація екологічна**, інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення

**Інформація зовнішньополітична**, інформація про внутрішню обстановку та зовнішню політику іноземних держав, а також про діяльність інших міжнародних акторів

**Інформація картографічна**, 1) відомості про картографічні твори; 2) результат сприйняття відомостей про явища і процеси, показаних на картах

**Інформація конфіденційна**, інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень

**Інформація метеорологічна**, інформація про поточний стан погоди

**Інформація надлишкова**, надмірна інформація, якісна характеристика інформаційного пошуку, що визначається відношенням між кількістю виданих документів і кількістю усіх документів, виданих у відповідь на інформаційний запит

**Інформація науково-технічна**, будь-які відомості (дані) про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва

**Інформація правова**, будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику

**Інформація публічна**, відображена та задокументована будь-якими засобами на будь-яких носіях інформація, що отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків та перебуває у володінні їхньому чи ін. розпорядників публічної інформації

**Інформель**, різновид абстрактного мистецтва, в якому не використовують фарби і пензлі, а роботи створюють за допомогою гіпсу, цементу, мотузок, піску та інших матеріалів

**Інформологія**, комплекс дисциплін, що досліджують інформацію

**Інформосома**, комплекс іРНК з білком

**Інфразвук**, пружні хвилі, аналогічні звуковим, але з частотами нижче рівня сприйняття людського вуха (від 0,001 Гц до 16 Гц)

**Інфраструктура**, сукупність систем (будинки, споруди, організації тощо), що забезпечують життєдіяльність населення: житлово-комунальне господарство, транспорт і зв'язок, побутове обслуговування, охорона здоров'я та ін.

**Інфраструктура економічна**, сукупність підприємств, організацій, установ, об'єктів, споруд, доріг тощо, що є загальною матеріальною основою ефективного функціонування економіки

**Інфраструктура інформаційна**, сукупність інформаційних центрів, банків даних і знань, систем зв'язку, що забезпечує доступ споживачів до інформаційних ресурсів

**Інфраструктура населеного пункту соціальна**, сукупність об'єктів певних сфер діяльності, функціонування яких спрямовано на задоволення особистих потреб населення, забезпечення його життєдіяльності та гармонійного розвитку

**Інфраструктура політична**, організаційно-технологічний аспект політичної діяльності



**Інфраструктура соціальна**, матеріальні предмети та елементи, що забезпечують умови існування людини в суспільстві та її діяльність в різних сферах суспільного життя

**Інфузорії**, клас або тип одноклітинних еукаріот

**Інфузорії круговийчасті** (Peritricha), клас тварин типу найпростіші

**Інцест**, шлюбні відносини або статевий зв'язок між близькими родичами

**Інцидент військовий**, одна з форм короточасних військових дій

**Інцухт-депресія**, зниження життєвості й продуктивності рослин внаслідок багаторазового застосування близькоспорідненого схрещування (інцухту)

**Інчжоу**, в давньокитайській міфології – священний острів

**Інчхон**, місто у Південній Кореї, 2,6 млн мешканців

**Інше**, термін, основне значення якого в античній філософії задане протиставленнями: єдине – інше, тотожне – інше

**Інь і ян**, одна з пар основоположних категорій китайської філософії, виражає ідею універсальної дуальності світу

**Іньсюй**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс, руїни столиці держави Шан 13–11 ст. до н.е., міський округ Аньян, провінція Хенань, Китай

**Інь-ян цзя**, одна з шести основних філософських шкіл стародавнього Китаю

**Іньянгані**, гора, найвища точка Зімбабве, 2592 м

**Іо**, 1) персонаж грецької міфології; 2) супутник Юпітера

**Іоаникій (Галатовський)** (бл. 1620–1688), письменник, педагог, релігійний діяч, політик, Україна

**Іоанн I** (?–526), 53-й папа римський (523–526)

**Іоанн I Посмертний** (1316–1316), король Франції (1316)

**Іоанн I Цимісхій** (925–976), імператор Візантії (969–976)

**Іоанн II** (?–535), 56-й папа римський (533–535)

**Іоанн II Добрий** (1319–1364), король Франції (1350–1364)

**Іоанн II Комнин** (1087–1143), імператор Візантії (1118–1143)

**Іоанн III** (?–574), 61-й папа римський (561–574)

**Іоанн III Дука Ватац** (1192–1254), імператор Візантії (1221–1254)

**Іоанн IV** (?–642), 72-й папа римський (640–642)

**Іоанн IV Ласкаріс** (1250–1305), імператор Візантії (1259–1261)

**Іоанн IX** (840–900), 116-й папа римський (898–900)

**Іоанн V** (635–686), 82-й папа римський (685–686)

**Іоанн V Палеолог** (1332–1391), імператор Візантії (1341–1376 та 1379–1391)

**Іоанн VI** (655–705), 85-й папа римський (701–705)

**Іоанн VI Кантакузин** (1293–1383), імператор Візантії (1347–1354), співправитель Іоанна V Палеолога

**Іоанн VII** (650–707), 86-й папа римський (705–707)

**Іоанн VII Палеолог** (1370–1408), імператор Візантії (1390)

**Іоанн VIII** (814–882), 107-й папа римський (872–882)

**Іоанн VIII Палеолог** (1392–1448), імператор Візантії (1425–1448)

**Іоанн X** (860–929), 122-й папа римський (914–928)

**Іоанн XI** (910–935), 125-й папа римський (931–935)

**Іоанн XII** (937–964), 130-й папа римський (955–963)

**Іоанн XIII** (938–972), 133-й папа римський (965–972)

**Іоанн XIV** (?–984), 136-й папа римський (983–984)

**Іоанн XIX** (?–1032), 144-й папа римський (1024–1032)

**Іоанн XV** (?–996), 137-й папа римський (985–996)

**Іоанн XVI** (?–1001), антипапа римський (997–998)

**Іоанн XVII** (?–1003), 140-й папа римський (1003)

**Іоанн XVIII** (?–1009), 141-й папа римський (1004–1009)

**Іоанн XX** (1215–1277), 187-й папа римський (1276–1277)

**Іоанн XXII** (1244–1334), 196-й папа римський (1316–1334)

**Іоанн XXIII (антипапа)** (1370–1419), антипапа римський (1410–1415)

**Іоанн XXIII (папа римський)** (1881–1963), папа римський (1958–1963)

**Іоанн Безземельний** (1167–1216), король Англії (1199–1216)

**Іоанн Богослов** (6–100), один із дванадцяти апостолів Христа, автор Євангелія від Іоанна, Апокаліпсису (книги Одкровення) і трьох послань, що увійшли до канонічного тексту Нового Заповіту

**Іоанн Дамаскин** (бл. 675–753), богослов, представник грецької патристики, християнський догматик, Візантійська імперія

**Іоанн Золотоустий** (бл. 350–407), богослов, проповідник, оратор, адвокат і полеміст, один з Отців церкви, патріарх Константинополя, Візантійська імперія

**Іоанн Італ** (11 ст.), філософ, педагог, Візантійська імперія

**Іоанн Лампадарій** (14 ст.), церковний композитор, регент Софійського собору у Константинополі, Візантійська імперія

**Іоанн Люксембурзький** (1296–1346), король Чехії (1310–1346)

**Іоанн Павло I** (1912–1978), 263-й папа римський (1978)

**Іоанн Павло II** (1920–2005), 264-й папа римський (1978–2005)

**Іоанн Паризький** (бл. 1250–1304), домініканський монах, філософ і богослов, Франція

**Іоанн Скот Еріугена** (810–877), філософ, богослов та поет, Ірландія

**Іоанн Солсберійський** (1120–1180), богослов, філософ-схоласт, письменник і педагог, єпископ римо-католицької церкви, Велика Британія – Франція

**Іоанн Тобольський** (1651–1715), ієрарх Російської православної церкви, поет, митрополит Тобольський та всього Сибіру (1711–1715), Україна – Росія

**Іоанн Філопон** (490–570), філософ, граматик, богослов, Візантійська імперія

**Іоанн Хреститель**, за Євангеліями – пророк, котрий провістив прихід Христа

**Іоанна Богослова монастир і хора**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки острова Патмос 1–10 ст., Греція

**Іоанна Кронштадтського товариство**, російська релігійно-монархічна організація, створена членами секти іоаннітів у 1906

**Іоаннікій (Волкович)** (17 ст.), православний священик, письменник, діяч Львівського братства, Україна

**Іоаннісян, Іоаннес** (1864–1929), поет, мовознавець, перекладач, педагог, основоположник класичної вірменської поезії, Вірменія

**Іоанніти**, секта монархічного напрямку, яка виникла у 1880-х і об'єднала послідовників Іоанна Кронштадтського

**Іов (Борецький)** (1560–1631), ієрарх православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1620–1631), Україна

**Іокаста**, персонаж грецької міфології

**Іокасте**, супутник Юпітера

**Іолай**, персонаж грецької міфології

**Іон**, атом або група атомів, що мають електричний заряд

**Іоник**, стопа в античному віршуванні

**Іонів активний транспорт**, рух іонів через біологічні мембрани проти градієнту концентрації

**Іонізація**, утворення електрично заряджених частинок – вільних електронів та іонів з електрично нейтральних частинок середовища

**Іонійці**, давньогрецьке плем'я

**Іоніки**, 1) античний рельєфний орнамент багатьох різновидів, що застосовувався в іонічному і коринфському ордерах поверх зофороного фриза; 2) орнаментальний мотив, виконаний з ряду елементів яйцеподібної форми, облямованих профілюючим валиком або квіткою

**Іонічне море**, центральна частина Середземного моря між Апеннінським і Балканським півостровами і островами Крит і Сицилія

**Іонічний ордер**, один із трьох класичних грецьких архітектурних ордерів, найбільш вишуканий і прикрашений, з більшою кількістю членувань, ніж у доричного ордера

**Іонічні острови**, група островів в Іонічному морі, біля західних берегів Балканського півострова; територія Греції

**Іоносфера**, атмосферні шари, що розташовані на висотах від 50–80 до 400 км і які характеризуються відносно високим вмістом заряджених частинок

**Іоносфери інститут НАН України та МОН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Іонофори**, органічні сполуки, здатні переносити іони з водних розчинів до гідрофобної фази

**Іоселіані, Отар** (1934), кінорежисер, сценарист та актор, «Срібний ведмідь» (2002), лауреат Венеційського МКФ (1984, 1989, 1992, 1996), Грузія – Франція

**Іоселіані, Отія** (1930–2011), письменник та сценарист, Грузія

**Іоцич, Живоїн Ілліч** (1870–1914), хімік-органік, Сербія – Росія

**Іпатій (Потій)** (1541–1613), ієрарх та один із засновників Української греко-католицької церкви, митрополит Київський та Галицький (1599–1613), Україна

**Іпатівський літопис**, Іпатський літопис, Руський літопис за Іпатським списком, літописне зведення першої чверті 15 ст., найдавніший якого список знайдено в Іпатівському монастирі

**Іпатьєв, Володимир Миколайович** (1867–1952), хімік-органік, академік Петербурзької АН (1916), Росія

**Іпекакуана** (*Cephaelis ipecacuanha*; також – блювотний корінь), лікарська рослина

**Іподиякон**, церковний служитель, помічник диякона, прислужують при єпископі

**Іподром**, комплекс споруд для випробувань рисистих і скакових коней, змагань з кінного спорту

**Іпомея** (Ipomoea; також – кручені паничі), садові ліани, рід рослин родини берізкових

**Іпостаса**, заміна в античній версифікації однієї стопи іншою

**Іпостась**, одна з трьох подоб єдиносущної божественної Трійці

**Іпотека**, 1) застава нерухомого майна (будівель, землі) для отримання у банку чи інших фінансових організаціях довгострокового кредиту; 2) борг за іпотечним кредитом

**Іпохондрія**, перебільшене уявлення про поганий стан власного здоров'я, демонстративна хворобливість

**Іпполіт**, персонаж грецької міфології

**Іпполіт, Жан** (1907–1968), філософ-ідеаліст, екзистенціаліст, Франція

**Іпполітов-Іванов, Михайло Михайлович** (1859–1935), композитор, диригент, Росія

**Іпсен, Боділ** (1889–1964), кінорежисер, актриса, Гран-прі Каннського МКФ (1946), Данія

**Іпсилон-частинки**, нейтральні елементарні частинки з ізотопічним спіном 0, які є мезонами з прихованою красою

**Іпустегі, Жан-Робер** (1920–2006), скульптор, живописець, письменник, Франція

**Іпуче Ріва, Педро** (1924–1996), композитор, Уругвай

**Іраваді**, річка у М'янмі, впадає до Андамського моря, 2170 км

**Ірак**, держава у Західній Азії

**Іраквські мови**, південна підгрупа кушитських мов, поширена у Північній Танзанії (південний-захід провінції Аруша)

**Іраклій II** (1720–1798), цар Кахетії (1744–1762) та Картлі-Кахетії (1762–1798)

**Іракліон**, місто у Греції, головне місто Криту, 173 тис. мешканців

**Іракська література**, сукупність літературних текстів арабською та іншими мовами, писаних іракськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Іран**, держава у Південній Азії

**Іранізм**, 1) запозичення з іранських мов; 2) мовна ситуація в Таджикистані; 3) політична течія, що має на меті створення Великого Ірану; 4) причетність до іранських народів

**Іраністика**, 1) комплекс наукових дисциплін, що пов'язані з дослідженням мов, літератур, історії, матеріальної і духовної культури іраномовних народів; 2) галузь мовознавства, що займається дослідженням іранських мов

**Іранська література**, сукупність літературних текстів перською та іншими мовами, писаних іранськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Іранське нагір'я**, нагір'я на південному заході Азії, між Месопотамської низовиною на заході і долиною річки Інд на сході

**Іранські мови**, група мов індоіранської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Ірбенська протока**, протока, що сполучає Ризьку затоку і Балтійське море

**Ірванець, Олександр Васильович** (1961), поет, письменник, перекладач, учасник літургування «Бу-Ба-Бу», Україна

**Ірвін, Джеймс Бенсон** (1930–1991), астронавт, США

**Ірвінг, Вашингтон** (1783–1859), письменник, родоначальник північноамериканської художньої літератури, США

**Ірвінгієві** (Irvingiaceae), родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Ірга** (Amelanchier), рід рослин родини розових

**Ірдинь**, селище міського типу Черкаського р-ну Черкаської обл.

**Іревані, Мірза Кадим** (1825–1875), живописець, основоположник азербайджанського станкового живопису, Азербайджан

**Іредентизм**, зазіхання на території, що контролюються іншими державами, виправдані спільною ідентичністю або історичним минулим

**Іржа**, продукт корозії й окиснення (окислення), що утворюється в присутності вологи і кисню повітря

**Іригація**, підведення води на поля, що відчувають нестачу вологи, і збільшення її запасів у шарі ґрунту, де знаходяться коріння рослин, з метою збільшення родючості ґрунту

**Іригація в медицині**, очищення рани струмом фізіологічного розчину, розчину антисептиків тощо

**Іридій**, хімічний елемент, символ – Ir, атомний номер – 77

**Іридій осмистий**, мінерал

**Іридоцикліт**, запалення райдужної оболонки і передньої камери ока

**Ірина Федорівна** (бл. 1557 – 1603), цариця Московська (1598)

**Іриней (Назарко)** (1905–1976), історик церкви, теолог, священник греко-католицької церкви, ректор Української понтифікаційної колегії ім. Св. Йосафата (1955–1967), Україна – Італія – Канада

**Іриней (Фальковський)** (1762–1823), ієрарх православної церкви, просвітител, письменник, педагог, конд'юктор Київської метрополії (1807–1812, 1813–1823), Україна

**Іриней Ліонський** (130–202), один з перших Отців Церкви, провідний богослов 2 ст., Римська імперія

**Ірис плямистий** (Iris polystictica), вид комах ряду богомоли родини таракодіди, внесений до Червоної книги України

**Ірит**, запалення райдужної оболонки ока

**Іріарте, Томас де** (1750–1791), поет-байкар, Іспанія

**Іріарте, Хуан де** (1702–1771), філолог, уклав каталог грецьких рукописів Мадридської королівської бібліотеки, Іспанія

**Ірідовіруси**, родина ДНК-вмісних вірусів

**Ірірі**, річка у Бразилії, ліва притока Шингу, 1100 км

**Іркутськ**, місто в Росії, адміністративний центр Іркутської обл., 620 тис. мешканців

**Іркутська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ірландія (держава)**, держава у Західній Європі

**Ірландія (острів)**, острів в архіпелазі Британських островів, поблизу західних берегів Європи

**Ірландська література**, сукупність літературних текстів англійською та іншими (передовсім ірландською) мовами, писаних ірландськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Ірландська мова**, мова кельтської групи індоєвропейської сім'ї мов, поширена в Ірландії (поряд з англійською має статус офіційної), Північній Ірландії, США, Великобританії та ін. країнах

**Ірландське море**, міжострівне море Атлантичного океану, між островами Великобританії та Ірландії

**Ірлявський, Іван** (1919–1942), поет, журналіст, громадський діяч, Україна

**Ірміно**, місто Стахановської міськради Луганської обл.

**Ірмологіон**, давні (10–16 ст.) пам'ятки нотно-лінійного письма, збірки ірмосів

**Ірмос**, композиційна складова канону богослужіння, лаконічний поетичний текст, розташований на початку кожної пісні перед першим тропарем

**Ірншоу теорема**, в системі електричних зарядів, які не взаємодіють між собою через жодні інші сили, крім кулонівських, неможлива стійка рівновага

**Ірод I Великий** (73 до н. е. – 4 н. е.), цар Іудеї у 37 до н. е. – 4 н. е.

**Ірод Корнелій** (1937), письменник, поет, перекладач, Україна – Румунія

**Ірокезькі мови**, група індіанських мов, що, разом із мовами каддо, включається до родини ірокуа-каддо, споріднену з хокальтекськими мовами, які входять до макросім'ї мов хока-сіу

**Іронім**, жартівливий чи іронічний псевдонім

**Іронія**, 1) риторичний прийом, завдяки якому висловлення набуває прихованого змісту; 2) троп

**Ірпекс**, рід грибів-руйнівників деревини

**Ірпінь (місто)**, місто обласного підпорядкування у Київській обл.

**Ірпінь (річка)**, річка в Житомирській та Київській областях, права притока Дніпра, 162 км

**Іррадіація**, розповсюдження почуття болю на ділянки тіла, в яких нема безпосереднього збудника болю (наприклад, іррадіація в ліве плече чи в ліву половину шиї при грудній жабі)

**Ірраціоналізм**, філософська настанова, що обмежує чи заперечує значення розуму у пізнавальній діяльності та житті людини.

**Ірраціональність**, 1) невідповідність судження або переконання логіці 2) схильність до ірраціональних дій

**Ірраціональність квадратична**, корінь незвідного над полем раціональних чисел квадратного тричлена з раціональними коефіцієнтами

**Ірреаліс**, граматична категорія, спосіб дієслова, який виражає припущення, що суперечить фактам

**Іртиш**, річка в Росії, Казахстані й Китаї, ліва притока Обі, 4248 км

**Ірчан, Мирослав** (1897–1937), письменник, поет, публіцист, драматург, перекладач, літературознавець, журналіст, історик та видавець, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Ірчі, Казак** (1830–1879), поет, основоположник кумицької літератури

**Ірша**, річка у Житомирській обл., ліва притока Тетерева, 136 км

**Іршава**, місто, адміністративний центр Іршавського р-ну Закарпатської обл.

**Іршавський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Іршанськ**, селище міського типу Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Іса**, річка у Бразилії, Перу, Колумбії та Еквадорі, ліва притока Амазонки, 1610 км

**Ісаак**, біблійський патріарх

**Ісаак Стелла** (12 ст.), монах, філософ і богослов, провідний мислитель християнського гуманізму, Велика Британія – Франція

**Ісаакс, Хорхе Феррер** (1837–1895), політик і письменник, Колумбія

**Ісаакян, Аветік** (1875–1957), поет, прозаїк, публіцист, політик, класик вірменської літератури, Вірменія

**Ісабеліно**, стиль в архітектурі й мистецтві Іспанії наприкінці 15 – на початку 16 ст.

**Ісагогіка**, біблієзнавча дисципліна, предмет якої охоплює ряд вступних, підготовчих питань до систематичного екзегетичного та герменевтичного дослідження Біблії

**Ісаєв, Костянтин Федорович** (1907–1977), сценарист, Сталінська премія (1948, 1951), Україна – Росія

**Ісаєв, Олексій Михайлович** (1908–1971), конструктор авіадвигунів, Росія

**Ісасвич, Ярослав Дмитрович** (1936–2010), українознавець, культуролог, історик культури та українського книговидання, академік АН України (1992), Україна

**Ісакадзе, Ліана** (1946), скрипалька та диригент, Грузія – Франція – Німеччина

**Ісаков, Валерій Трохимович** (1936), кінорежисер, актор, Національна премія України ім. Шевченка (1975), Росія – Україна

**Ісаковський, Михайло Васильович** (1900–1973), поет, перекладач, Росія

**Ісаму Акасаки** (1929), фізик, інженер, Нобелівська премія з фізики (2014), Японія

**Ісао Карубе** (1942), біофізик, іноземний член НАН України (1997), Японія

**Ісаченко, Борис Лаврентійович** (1871–1948), мікробіолог, академік АН УРСР (1945) Росія – Україна

**Ісаченко, Костянтин Степанович** (1882–1959), оперний співак (тенор), хоровий диригент і вокальний педагог, Україна

**Ісая**, біблійний пророк

**Ісая (Копинський)** (?–1640), ієрарх православної церкви, митрополит Київський, Галицький та всієї Русі (1631–1640), один із організаторів Київської братської школи (1615), засновник Густинського Троїцького та Мгарського Спасо-Преображенського монастирів, Україна

**Ісидор Севільський** (бл. 560–636), ієрарх римо-католицької церкви, фундатор середньовічного енциклопедизму, Іспанія

**Ісихазм**, містико-аскетичне вчення, що лежить в основі східнохристиянської, православної чернечої духовності

**Ісіда**, в єгипетській міфології – богиня плодючості, води і вітру, мореплавання

**Ісіда Байган** (1685–1744), філософ, засновник релігійного руху Сингаку («Осягнення серця»), Японія

**Ісікарі**, річка в Японії, найдовша на о. Хоккайдо, впадає до Японського моря, 268 км

**Іскандер, Фазіль Абдулович** (1929), письменник, Грузія – Росія

**Іскендеров, Ахмед Ахмедович** (1927), історик-сходознавець, член-кореспондент АН СРСР (1979), Азербайджан – Росія

**Іскрівське**, водосховище на р. Інгулець у Кіровоградській обл., 11,2 км<sup>2</sup>

**Ісла, Хосе Франсіско де** (1703–1781), письменник-сатирик, Іспанія

**Іслам**, аврамічна монотеїстична релігія, заснована на сповідуванні абсолютного єдинобожжя; виникла у 7 ст. (за даними ісламських релігійних текстів – у 610), зараз є однією зі світових релігій

**Іслам народний**, синтез догматів та настанов ісламу з традиціями та віруваннями місцевого населення

**Іслам політичний**, 1) рух мусульман за набуття державної влади; 2) окрема ідеологія або сукупність ідеологій, спільним витоком яких є уявлення про принципову неподільність політики та релігії ісламу

**Іслам чорний**, релігійна течія

**Ісламабад**, місто, столиця Пакистану



**Ісламізація**, політичні рухи за повернення до мусульмансько-правових норм у державному житті

**Ісламська рада Європи**, створений у 1973 в Лондоні координаційний орган діяльності понад 30 ісламських центрів і організацій у 12 країнах Європи

**Ісламський фундаменталізм**, система поглядів на іслам, спрямована на повне дотримання норм та приписів ісламу

**Ісландія (державна)**, держава у Північній Європі

**Ісландія (острів)**, острів у північній частині Атлантичного океану

**Ісландська депресія**, Ісландський мінімум, область низького атмосферного тиску над Північного частиною Атлантичного океану

**Ісландська література**, сукупність літературних текстів ісландською та іншими мовами, писаних ісландськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Ісландська мова**, мова скандинавської підгрупи германської групи індоєвропейської мовної сім'ї, поширена в Ісландії, Канаді й США

**Іслімі**, різновид орнаменту в мистецтві ісламу

**Іслям I Герай** (?–1536), хан Криму (1532)

**Іслям II Герай** (?–1588), хан Криму (1584–1588)

**Іслям III Герай** (1604–1654), хан Криму (1644–1654)

**Іслямов, Асан Іслямович** (1907–?), кримськотатарський тюрколог-мовознавець, педагог, прихильник переходу кримськотатарської мови на кирилицю, один із редакторів «Глумачного словника кримськотатарської мови», Україна

**Іслям-Терек**, селище міського типу, адміністративний центр Іслямтерецького р-ну АР Крим

**Іслямтерецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Ісмагілов, Саїд** (1978), релігійний діяч, муфтії Духовного управління мусульман України «Умма» з 2009, Україна

**Ісмаїл I** (1487–1524), шахіншах Персії (1501–1524), Іран

**Ісмаїлізм**, сукупність релігійних течій у шіїтській гілці ісламу, один із найпоширеніших напрямків у сучасному ісламі

**Ісмаїліти**, послідовники однієї з найбільших сект шіїтського ісламу

**Існування**, філософська категорія, що виражає одну із фундаментальних властивостей буття, іноді розглядається як синонім буття; разом із поняттями сутності, сущого та буття належить до основних термінів метафізики

**Існування квантор**, логічний оператор, що виражає твердження про існування (бодай одного) об'єкта, який задовольняє певній умові

**Ісократ** (436–338 до н. е.), філософ, ритор-софіст, Стародавня Греція

**Ісороку Ямамото** (1884–1943), адмірал, під час Другої світової війни – командувач японського ВМФ, Японія

**Іспанія**, держава у Південно-Західній Європі

**Іспанська література**, сукупність літературних текстів іспанською мовою, писаних іспанськими авторами (або

які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Іспанська мова**, мова іберо-романської підгрупи романської групи індоєвропейської сім'ї мов, офіційна мова Іспанії і 19 країн (в деяких поряд з іншими) Латинської Америки, а також на Філіппінах, в Африці та на південному заході США

**Іспанський іноземний легіон**, військовий підрозділ, що входить до складу сухопутних військ Іспанії

**Іспанці**, романський народ, що мешкає на Піренейському півострові, населення Іспанії

**Іспит**, одна з форм перевірки знань учнів і студентів

**Іспити заводські**, льотно-конструкторські випробування літального апарату

**Іспитовний строк**, встановлений судом або передбачений законом час, протягом якого винний зобов'язаний дотримуватися певних умов поведінки, внаслідок чого він звільняється від кримінальної відповідальності чи від відбування покарання

**Іссик-Куль**, безстічне озеро на Північному Тянь-Шані у Киргизії, 6236 км²

**Іссуфу, Махамату** (1952), президент Нігеру з 2011

**Іствуд, Клінт** (1930), актор, кінорежисер, продюсер, композитор, лауреат Каннського МКФ (2003, 2008, 2009), «Золотий лев» (2000), «Оскар» (1993, 1995, 2005), США

**Істеблїшмент**, сукупність людей, які посідають ключові соціальні позиції в суспільній системі (державна, організація, підприємства, партії і т.д.)

**Істерика**, вияв істерії, напад дратівливості, розпачу, агресивності

**Істерія**, одна з найскладніших форм психічних розладів

**Істетік Ед'юкейшн**, рок-гурт, 2004

**Істина**, одне з основних понять теорії пізнання, адекватне відображення об'єкта суб'єктом, який, пізнаючи, відтворює його таким, яким він існує сам по собі, поза і незалежно від людини та її пізнання

**Істина абсолютна і відносна**, філософські категорії, що характеризують людське пізнання з боку його повноти і точності, розкривають пізнання об'єктивної істини як поступовий рух від незнання до знання, від неповного, неточного знання до знання дедалі повнішого і точнішого

**Істина в формалізованих мовах**, властивість висловлювання (пропозиційної формули), що висловлює істинне судження

**Істина відносна**, філософська категорія, що позначає неповне, неточне, часткове, приблизне відображення об'єкта, яке внаслідок своєї незавершеності змінюється, уточнюється в процесі розвитку пізнання

**Істина об'єктивна**, в теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта

**Істина релігійна**, збіг, ототожнення людської суб'єктивності, сповненої віри, і суб'єкта втілення цієї віри, яким є Абсолют

**Істини двоїстої теорія**, теорія істини, відповідно до якої твердження може бути істинним за одних засновків і водночас хибним за умови інших засновків

**Істини нове вираження**, галузь в теології єднання, що зорієнтована на примирення різних релігій і культур

**Істинність логічна та фактична**, у сучасній логіці – поняття, що характеризують істинність висловлювань

**Істинно-православна церква**, ПЦ, секта, що виникла в кінці 1920-х як безпосередня реакція частини православної духовенства на перехід церкви на лояльні позиції щодо радянської влади

**Істинності кореспондента теорія**, трактування істини, що має своїми витоками концепцію Аристотеля, згідно з якою істина розуміється як відповідність висловлення дійсності

**Істон**, Девід (1917–2014), один з провідних американських політологів 20 ст., Канада – США

**Історизм**, принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності розглядаються в їхньому закономірному історичному розвитку

**Історизм (в архітектурі)**, 1) науковий метод аналізу й оцінки явищ, фактів, об'єктів архітектурного процесу залежно від суспільно-історичних умов їх виникнення і розвитку; 2) професійно-світоглядна система поглядів, що утверджують як основне джерело і зразок архітектурної творчості

**Історизми**, слова, вживані на позначення предметів, явищ і понять, які вийшли з ужитку, припинили своє існування у зв'язку з соціально-побутовими і суспільно-політичними змінами

**Історизму принцип**, підхід до аналізу будь-яких об'єктів, явищ і процесів з позицій їх мінливості в часі

**Історико-філологічні товариства**, наукові об'єднання, поширені серед українських істориків та філологів другої половини 19 – першої половини 20 ст.; діяли при Харківському (1877–1917), Новоросійському в Одесі (1889–1917), Ніжинському історико-філологічному інституті (1894–1917)

**Історицизм**, принцип розуміння різних теорій, в основі яких знаходиться філософське пояснення історичного процесу

**Історична область**, історична провінція, ареал, що має спільні риси історичного розвитку і в минулому представляв собою державне утворення, адміністративну одиницю або автономну політичну частину держави

**Історична школа (в економіці)**, панівний напрям економічної думки Німеччини середини 19 ст.

**Історична школа (в етнології)**, західний напрям етнологічних досліджень, представники якого вивчають історичні взаємозв'язки між народами та культурами

**Історична школа (у богослов'ї)**, напрям у богословській історіографії раннього християнства, що виник на межі 19–20 ст. і мав за мету обґрунтувати історичність Ісуса Христа

**Історичне і логічне**, 1) окремих випадок співвідношення мислення і буття, оскільки логічне – це функція мислення, а буття складається з природи та історії; 2) методи осягнення реальної історії

**Історичне товариство Нестора Літописця**, наукове історичне товариство, що діяло в Києві у 1872–1931

**Історичний жанр**, живопис на історичні теми

**Історичні товариства**, громадські організації істориків (професіоналів та аматорів-краєзнавців)

**Історичні фонетичні зміни**, традиційні фонетичні зміни, зміни, не пов'язані з сучасними фонетичними процесами

**Історично-археографічний інститут ВУАН**, науково-дослідна установа історичного профілю, діяла у 1934

**Історично-соціологічні дослідження**, наукові дослідження історичного плану, які спираються на дані соціологічних емпіричних матеріалів

**Історії матеріальної культури Інститут ВУАН**, науково-дослідна установа у структурі Всеукраїнської академії наук, діяв у 1934–1938, реорганізований в Інститут археології АН УРСР

**Історії партії інститут при ЦК КПУ**, науково-дослідна установа при ЦК КПУ у 1929–1991)

**Історії України інститут НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Історії церкви інститут**, дослідницький центр УГКЦ, який діє при Львівській богословській академії

**Історіографія**, 1) спеціальна галузь знань, яка вивчає історію і закономірності розвитку історичної науки, а також повноту дослідження її проблем; 2) сукупність історичних творів, які стосуються певного періоду чи проблеми; історична бібліографія

**Історіографія літературознавча**, допоміжна літературознавча дисципліна, що вивчає історію розвитку та нагромадження знань з історії й теорії літератури, літературної критики, фольклору, журналістики тощо; а також сукупність відповідних досліджень

**Історіософія**, міждисциплінарна галузь знань про найзагальніші закономірності історичного розвитку суспільства та шляхи філософського осмислення їх історичною наукою

**Історіософія релігії**, онтологічний шар філософії історії релігії як розділу академічного релігієзнавства

**Історія**, наука, що вивчає минуле людства на основі письмових і матеріальних свідчень про минулі події

**Історія альтернативна**, сучасний теоретичний напрям в історичній науці, який доводить багатоваріантність історичного розвитку, незумовленість його якимось сенсом, спрямуванням чи метою

**Історія архітектури**, галузь архітектурної науки, що досліджує процес розвитку архітектури

**Історія атеїзму**, розділ світського релігієзнавства, який вивчає витоки і особливості розвитку атеїстичних поглядів

**Історія давня**, стародавня історія, галузь історичної науки, що вивчає стародавній період історії людства (до початку Середньовіччя)

**Історія економічних вчень**, складова історії економічної думки; вивчає не лише теоретичні погляди, але й історію податків, грошей, фінансів

**Історія лінгвістичних вчень**, напрям досліджень, присвячених розвитку знань про мову в історії науки

й культури, теоретичному осмисленні цього розвитку, аналізу теорій і концепцій генези лінгвістичної думки тощо

**Історія літератури**, розділ літературознавства, що вивчає історичний розвиток прозових і поетичних творів, поетики, літературного процесу тощо

**Історія міст і сіл Української РСР**, українське багатотомне краєзнавче довідкове видання

**Історія науки**, історична дисципліна, що досліджує науку в її історичному розвитку

**Історія Національної академії наук України: документи і матеріали**, збірники документів і матеріалів, станом на кін. 2015 вийшло друком 12 книг, що охоплюють період 1918–1955

**Історія новітня**, умовно виділений період всесвітньої історії, що охоплює час після Першої світової війни

**Історія педагогіки**, галузь педагогічної науки, що вивчає зародження і розвиток педагогічної думки

**Історія повсякдення**, напрям в історичній науці, що сформувався у другій половині 20 ст.

**Історія політична**, галузь наукових знань, що описує та аналізує політичні події, ідеї, а також діяльність політичних партій і рухів політичних лідерів

**Історія релігієзнавства**, релігієзнавча дисципліна, завданням якої є відтворення процесу становлення релігієзнавства як науки, формування його основних принципів і категорій, з'ясування особливостей різних течій релігієзнавчої думки тощо

**Історія релігії**, розділ релігієзнавства, який розглядає плинний у часі релігійний феномен у всьому його різноманітті, відтворює історичні форми різних релігій, нагромаджує і зберігає інформацію про релігії, що існували або існують

**Історія Русів**, пам'ятка української історичної прози та публіцистики другої половини 18 ст., видана у 1846

**Історія соціальна**, галузь історичної науки

**Історія України**, наукова дисципліна, що вивчає Україну в її історичному розвитку

**Історія української філософії**, дисципліна, що вивчає українську філософію в її історичному розвитку

**Історія філософії**, 1) процес зародження і розвитку філософських знань; 2) наукова галузь, що вивчає історію філософського мислення

**Історія фольклористики**, 1) хронологія наукових досліджень із вивчення фольклору; 2) гуманітарна навчальна дисципліна у вищих навчальних закладах України

**Історія фольклору**, галузь фольклористики, що досліджує виникнення, розвиток, побутування, функціонування, трансформацію (деформацію) жанрів та жанрової системи в різні історичні періоди на різних територіях

**Історія хвороби**, документ, який містить записи про перебування хворого в лікувальному закладі, про хід лікування і стан його здоров'я

**Істот і неістот категорія**, лексико-граматичні розряди іменників

**Істота**, організм, будь-яке живе тіло

**Істпарті**, комісії з вивчення історії Комуністичної партії та Громадянської війни на території СРСР (1920-ті)

**Істпрофи**, комісії з вивчення історії профспілкового руху в Росії й СРСР

**Істраті, Костянтин** (1850–1919), хімік, академік АН Румунії (1899), Румунія

**Істрійська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Істрін, Василь Михайлович** (1865–1937), літературознавець, академік Петербурзької АН (1907), Росія

**Істру, Богдан Спиридонович** (1914–1993), поет, письменник, Молдова

**Ісудзу Ямада** (1917–2012), актриса, зірка японського кінематографу, Японія

**Ісус Навин**, вождь Ізраїлю, очолював єврейський народ у період завоювання Ханаану

**Ісус Христос**, засновник і центральна постать християнства, за християнською традицією, є боголюдиною, яка поєднує в собі божественне й людське начала

**Ісуса форт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, укріплення м. Момбаса, збудовані у 1593–1596, Кенія

**Ісфаган**, місто в Ірані, 1,5 млн мешканців

**Ісчигуласто і Талампайя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний парк, Аргентина

**Ітабірит**, гірська порода

**Італійська література**, сукупність літературних текстів італійською та іншими мовами (передовсім латиною), писаних італійськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Італійська мова**, мова італо-романської підгрупи романської групи мов

**Італійський інститут культури**, офіційна державна установа Італії, мета діяльності якої – поширення італійської мови та культури в Україні шляхом проведення культурних заходів, які сприяють обміну ідеями в різних галузях науки та мистецтва

**Італійські Альпи**, частина гірської системи Альпи

**Італійські мови**, група мертвих мов індоєвропейської сім'ї, яка була поширена у другій половині 1 тис. до н. е. – перших ст. н. е. в центральній і північній Італії

**Італійці**, романський народ, основне населення Італії

**Італія**, держава у Південній Європі

**ІТАР-ТАСС**, Інформаційне телеграфне агентство Росії – Телеграфне агентство Радянського Союзу (ІТАР-ТАСС, Информационное телеграфное агентство России – Телеграфное агентство Советского Союза), основна державна інформаційна агенція Росії

**Ітельмени**, етнічна група Камчатки

**Ітельменська мова**, мова чукото-камчатської мовної сім'ї, поширена на західному узбережжі Камчатки

**Ітерація**, результат багаторазового повторення якоїсь математичної операції

**Ітербій**, хімічний елемент, символ – Yb, атомний номер – 70

**Ітецеві** (Iteaceae), родина квіткових рослин порядку ломи-каменецевитих

**Ітигілов, Олександр Атайович** (1944–1990), кінооператор, кінорежисер, сценарист Росія – Білорусь – Україна

**Ітійо Хігуті** (1872–1896), письменниця, Японія

**Ітінерарій**, літературний жанр, дорожній щоденник, в давньоримській літературі – описи мандрівок, у християнській – описи маршрутів паломництва

**Ітіро Хатояма** (1888–1959), прем'єр-міністр Японії (1954–1956)

**Іто Дзінсай** (1627–1705), філософ-гуманіст, Японія

**Іто Масао** (1928), нейробіолог, Японія

**Іто Хіробумі** (1841–1909), прем'єр-міністр Японії (1885–1888, 1892–1896, 1898 та 1900–1901), генерал-президент Кореї (1906–1909), один з лідерів Реставрації Мейдзі, Японія

**Ітрій**, хімічний елемент, символ – Y, атомний номер – 39

**Іттен, Йоганес** (1888–1967), живописець, теоретик мистецтва, педагог, Швейцарія

**Ітуарте, Хуліо** (1845–1905), композитор і піаніст, Мексика

**Іутинська, Галина Олександрівна** (1946), мікробіолог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Іфігенела Андрусова** (Iphigenella andrussovi), вид ракоподібних ряду амфіподи, внесений до Червоної книги України

**Іфігенела колючконога** (Iphigenella acanthopoda), вид ракоподібних ряду амфіподи, внесений до Червоної книги України

**Іфігенела шаблінська** (Iphigenella shablensis), вид ракоподібних ряду амфіподи, внесений до Червоної книги України

**Іфігенія**, персонаж грецької міфології

**Іхара Сайкаку** (1642–1693), письменник, родоначальник прозового напрямку «про мінливий світ», Японія

**Іхтіо...**, частина складних слів, що означає «риба», «риб'ячий»

**Іхтіозаври**, ряд вимерлих мезозойських морських хижих плазунів

**Іхтіологія**, наука про риб і рибоподібних

**Іхтіорніси** (Ichthyornithes), вимерлі зубаті птахи

**Іхтіофтиріоз**, інвазійна, надзвичайно небезпечна хвороба ставкових риб, що спричиняється інфузорією іхтіофтиріус

**Іхтіофтиріус** (Ichthyophthirius multifiliis), війчаста інфузорія, паразит риб

**Іцанна**, один із верховних божеств у міфології майя

**Іцукусіма**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, синтоїстський храм 13–19 ст. на однойменному острові, префектура Хіросіма, Японія

**Іча**, в самодійських віруваннях – культурний герой

**Ічан-Кала**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, внутрішня фортеця міста Хіва 14–16 ст., Хорезмська область, Узбекистан

**Ічинська Сопка**, вулкан на Камчатці (Росія), 3621 м

**Ічки**, селище міського типу, адміністративний центр Ічкінського р-ну АР Крим

**Ічкінський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Ічня**, місто, адміністративний центр Ічнянського р-ну Чернігівської обл.

**Ічнянський**, національний природний парк, Чернігівська обл.

**Ічнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Ішваракрішна** (6 ст.), філософ, систематизатор філософської традиції санкх'ї, Індія

**Ішемична хвороба серця**, захворювання, що його викликає погіршення коронарного кровообігу серця

**Ішервуд, Крістофер** (1904–1986), письменник, Велика Британія

**Ішим**, річка в Казахстані й Росії, права притока Іртиша, 2450 км

**Іширков, Анастас Тодоров** (1868–1937), географ та етнограф, основоположник болгарської географічної науки, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Ішіалгія**, біль у тканинах, що їх іннервує сідничний нерв

**Ішіас**, невралгія сідничного нерва, біль, який має за причину ущемлення або запалення сідничного нерва

**Ішімче**, археологічне городище цивілізації майя на території Гватемали

**Ішкашимська мова**, мова памірського відгалуження іранської групи індоіранської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Ішкьоль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Туніс

**Ішлінський, Олександр Юлійович** (1913–2003), математик, академік АН УРСР (1948) та АН СРСР (1960), Росія – Україна

**Іштар**, в аккадській міфології – центральне жіноче божество

**Іш-Чель**, богиня родючості, веселки, дітонародження, ткацтва в міфології майя

**Ішак, Андрій** (1887–1941), богослов, дійсний член НТШ (1935), Україна

**Іщенко, Анатолій Якович** (1932–2013), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Іщенко, Андрій Венедиктович** (1937–2005), оперний співак (тенор), педагог, Україна

**Іщенко, Іван Миколайович** (1891–1975), військовий хірург, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Іщенко, Михайло Олексійович** (1950), спортсмен (гандбол), тренер, чемпіон (1976) та срібний призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982), Україна

**Іщенко, Юрій Якович** (1938), композитор, педагог, Україна

**Ішук, Арсен Олексійович** (1908–1982), літературознавець, письменник, педагог, Україна



## І

**І** (літера), тринадцята літера української абетки

**І** (часопис), український культурологічний часопис, видається з 1989

**І Тхеге**, (1501–1570), філософ, Корея

**І Юльгок** (1536–1584), філософ, Корея

**Ідальня**, 1) спеціальні споруди або приміщення для прийняття їжі; 2) підприємство громадського харчування з одним або декількома загальними приміщеннями для приймання їжі; 3) окреме приміщення в особняку чи квартирі з обіднім столом

**Ідиш**, мова германської групи із адстратами давньоєврейської, арамейської та слов'янської лексики

**Ідишизм**, слово, рідше вислів, запозичені з їдишу

**Іжа**, продукти, що їх споживає людина для підтримання життєдіяльності й для насолоди

**Іжак вухатий** (*Hemiechinus auritus*), вид ссавців ряду комахоїдних родини їжачкових, внесений до Червоної книги України

**Іжак, Володимир Іванович** (1857–1920), оперний та камерно-камерний співак (баритон), Україна

**Іжакевич, Іван Сидорович** (1864–1962), художник, графік, майстер книжкової графіки, монументального і станкового живопису, історичного полотна та пейзажу, народний художник України (1951), Україна

**Іжаки звичайні** (*Eginaseus*), рід ссавців родини їжачкових, фауна України

**Іжаківі** (*Eginaseidae*), родина ссавців ряду комахоїдних, фауна України

**Іжак-риба** (*Diodon hystrix*), вид риб родини двозубових

**Іжача голівка** (*Sparganium*), рід біляводних рослин родини розових

**Іжача голівка вузьколиста** (*Sparganium angustifolium*), вид судинних рослин родини їжачоголівкових, внесений до Червоної книги України

**Іжачка** (*Echinaria*), рід рослин родини злакових

**Іжачоголові, їжачоголівкові** (*Sparganiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Іжовик** (*Hudnum*), рід істівних грибів флори України

**Іздиці**, група родин паразитичних комах ряду перетенчастокрилих

**Ілемницький, Петер** (1901–1949), письменник, дипломат, представник соціалістичного реалізму, Чехія – Словаччина – Росія

**Інгер, Мілтон** (1916–2011), соціолог релігії, представник функціоналізму в релігієзнавстві, США

**Ірасек, Алоїс** (1851–1930), письменник та політик, Чехія

**Іречек, Герменгільд** (1827–1909), історик, правознавець, авторитет у галузі історії слов'янського права, Чехія

**Іречек, Костянтин Йозеф** (1854–1918), історик та культуролог, фундатор чеської візантології та балканології, Чехія – Болгарія – Австрія

**Іреш, Яромир** (1935–2001), кінорежисер, сценарист, представник нової хвилі у чеському кінематографі, Чехія

**Іржі з Подебрад** (1420–1471), король Богемії (1458–1469), король Чехії (1469–1471)

## Й

**Й**, чотирнадцята літера української абетки

**Йс-йс**, модний стиль у молодіжній пісні, що склався у Франції на початку 1960-х

**Йнгевамаа**, повіт Естонії

**Йилдиз, Бекір** (1933–1998), письменник, Туреччина

**Ймовірність квантового переходу**, величина, що визначає частоту квантового переходу

**Ймовірностей теорія**, розділ математики, що вивчає закономірності випадкових явищ: випадкові події, випадкові величини, їхні функції, властивості й операції над ними

**Йоасаф (Кроковський)** (бл. 1648–1718), ієрарх православної церкви, богослов, митрополит Київський та Галицький (1708–1718), ректор Києво-Могилянської колегії (1693–1697), яка за його керівництва отримала статус академії, Україна

**Йоахим, Йозеф** (1831–1907), скрипаль і композитор, Австрія – Німеччина

**Йоахим Флорський** (1132–1202), філософ-містик, один із засновників середньовічного хліазму, Італія

**Йов**, старозавітний пророк

**Йов (Княгининський)** (1550–1621), православний монах, педагог, засновник Манявського скиту, Україна

**Йовіне, Франческо** (1902–1950), письменник, Італія

**Йовков, Йордан Стефанов** (1880–1937), письменник і драматург, Болгарія

**Йвович, Мілла** (1975), актриса, співачка, Україна – США

**Йога**, психопрактика зміни свідомості, сукупність різноманітних індійських духовних і фізичних методик, що розробляються з метою керування психікою та психофізіологією індивіда задля досягнення піднесеного психічного й духовного стану

**Йога інтегральна**, релігійно-філософська система, створена у середині 20 ст. індійським філософом Ауробіндо Гхошем

**Йоганн**, (1455–1513), король Данії (1481–1513), Норвегії (як Ганс; 1483–1513) та Швеції (як Юхан II; 1497–1501)

**Йоганнесбург**, місто у ПАР, 3,9 млн мешканців

**Йогансен, Майк Гервасійович** (1895–1937), поет і письменник, майстер авантюрного роману, представник Розстріляного Відродження, Росія

**Йогачара**, вчення про свідомість як реальність (заснована у 4–5 ст.)

**Йод**, хімічний елемент, символ – I, атомний номер – 53

**Йодзіро Такіта** (1955), кінорежисер, «Оскар» (2009), Японія

**Йодиди природні**, мінерали

**Йодизм**, надлишок йоду в організмі

**Йодоформ**, лікарський препарат

**Йожеф**, Атілла (1905–1937), поет, вважається класиком європейської лірики, Угорщина

**Йозефсон**, Якоб Аксель (1818–1880), композитор і диригент, Швеція

**Йоїтіро Намбу** (1921–2015), фізик, Нобелівська премія з фізики (2008), Японія

**Йокагама-е**, жанр японської гравюри, жанр укійо-е, зображення міст, приблизно корелює з європейським жанром міського пейзажу

**Йокаї**, Мор (1825–1904), письменник, публіцист, мемуарист, громадський і політичний діяч, одна з найвпливовіших постатей в угорській літературі 19 ст., Угорщина

**Йокко**, Жан-Кристоф (1957), математик, Премія Філдса (1994), Франція

**Йокогама**, місто в Японії, 3,6 млн мешканців

**Йом-Кіпур**, судний день, в юдаїзмі – день спокути й очищення від гріхів, скоєних протягом року, абсолютного 25-годинного посту

**Йомеллі**, Нікколо (1714–1774), композитор, капелмейстер, Італія

**Йон Кувлунг** (?–1188), король Норвегії (1186–1188)

**Йона**, старозавітний пророк

**Йонас**, Ганс (1903–1993), філософ-екзистенціаліст, Німеччина – США

**Йонат**, Ада (1939), кристалограф, Нобелівська премія з хімії (2009), Ізраїль

**Йонеско**, Ежен (1909–1994), письменник, драматург, основоположник театру абсурду, Румунія – Франція

**Йонні канали**, особливі білки в мембрані клітини, які підтримують різницю потенціалів з зовнішнього і внутрішнього боків клітинної мембрани

**Йонні насоси**, молекулярні структури, що вмонтовані в клітинні мембрани і відповідають за активний транспорт речовини

**Йоргенсен**, Софус Мадс (1837–1914), хімік-неорганік, один із основоположників хімії комплексних сполук, Данія

**Йордан (річка)**, річка в Йорданії та Ізраїлі, впадає до Мертвого моря, 252 км

**Йордан (свято)**, народна назва свята Богоявлення Господнього на честь хрещення Іваном Хрестителем Ісуса Христа на річці Йордан, у православ'ї відзначається 19 січня

**Йордан**, Йоргу (1888–1986), мовознавець, журналіст, політик, Румунія

**Йордан**, Паскуаль (1902–1980), фізик і математик, зробив значний внесок у математичні основи матричної механіки, Німеччина

**Йордана алгебри**, алгебра над кільцем, у якій справедливі тотожності:  $xy = yx$  – комутативність,  $(x^2y)x = x^2(yx)$  – тотожність Йордана

**Йорданія**, держава у Західній Азії

**Йорданс**, Якоб (1593–1678), живопис, глава фламандської школи живопису після Рубенса, Бельгія

**Йоржи** (*Gymnoserphalus*), рід риб родини окуневих, фауна України, три види якого внесені до Червоної книги України

**Йориш**, Володимир Якович (1899–1945), композитор і диригент, Україна

**Йорк (мис)**, мис, крайня північна точка материка Австралія

**Йорк (місто)**, місто у Великій Британії, історико-культурний центр 195 тис. мешканців

**Йоркшир і Хамбер**, регіон Англії

**Йоркширтер'єр**, декоративна порода собак, виведена наприкінці 19 ст. у графстві Йоркшир, Англія

**Йортнер**, Йошуа (1933), хімік, Премія Вольфа з хімії (1988), Ізраїль

**Йоруба (етнос)**, народ у Західній Африці

**Йоруба (мова)**, мова групи ква, поширена в південно-західних районах Нігерії, Беніні, Того, Сьєрра-Леоне, одна з офіційних мов (на рівні штату) в Нігерії

**Йоса Бусон** (1716–1784), поет, один з найбільш значних майстрів хайку, Японія

**Йосафат (Каваців)** (1934–2010), священнослужитель Української греко-католицької церкви, релігійний дисидент, борець за легалізацію УГКЦ, Україна

**Йосафат (Кунцевич)** (1580–1623), ієрарх греко-католицької церкви, святий та мученик католицької церкви, архієпископ Полоцький (1618–1623), засновник монашого ордену Василіян, Україна – Білорусь

**Йосафатки**, греко-католицький жіночий чернечий орден

**Йосеміті**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Каліфорнія, США

**Йосип (Верещинський)** (1530–1598), єпископ Римокатолицької церкви, письменник, автор ідеї перетворення Війська Запорозького на лицарський орден для оборони України від татар і турків, Україна

**Йосип (Кононович-Горбацький)** (?–1653), ієрарх православної церкви, богослов, філософ, сподвижник П. Могили, автор першого українського трактату з риторики, ректор Києво-Могилянської академії (1642–1646), Україна

**Йосипенко**, Микола Кузьмович (1912–1983), мистецтвознавець, театральний режисер, педагог, Україна

**Йосипович**, Іво (1957), президент Хорватії (2010–2015)

**Йосиф**, старозавітний патріарх

**Йосиф (Сліпий)** (1892–1984), ієрарх Української греко-католицької церкви, митрополит Галицький (1963–1984), дійсний член НТШ (1930), Україна

**Йосиф I** (1678–1711), імператор Священної Римської імперії (1705–1711)

**Йосиф II** (1741–1790), імператор Священної Римської імперії (1765–1790)

**Йосиф Флавій** (37–100), єврейський історик та воєначальник, Римська імперія

**Йосифинська метрика**, перший земельний кадастр Галичини та Володимирії – перепис і економічна оцінка земельних угідь, укладена у 1785–1788

**Йосіо Нісіна** (1890–1951), фізик-ядерник, співавтор формули Клейна – Нісіни, першовідкривач ізотопу урану-237, ефекту поділу торію-237 під дією швидких нейтронів, муонію в космічних променях, Японія

**Йотація**, поява звука [j] (й) перед голосним на початку слова

**Йоффе, Абрам Федорович** (1880–1960), фізик, основоположник радянської фізики напівпровідників, академік (1920) та віце-президент (1942–1945) АН СРСР, дійсний член НТШ (1929), Україна – Росія

**Йоффе, Борис Лазарович** (1926), фізик-ядерник, член-кореспондент АН СРСР (1990), учасник радянського атомного проекту, Росія

**Йума**, мова індіанської групи

## К

**К**, п'ятнадцята літера української абетки

**КЗ-поверхні**, у математиці – складна або алгебраїчно гладка мінімальна повна поверхня, яка регулярна і має тривіальне канонічне розшарування

**Ка**, в єгипетській міфології один із елементів сутності людини

**Кааб ібн Зухайр** (?–661), арабський поет, майстер муаллаки, Саудівська Аравія

**Кааба**, головне свяetišце ісламу, кам'яна споруда прямокутної форми в центрі Священної Мечеті у Мекці

**Каалеп, Айн** (1926), поет, літературознавець, критик, драматург, перекладач (зокрема з української), Естонія

**Кааманьйо, Роберто** (1923–1993), композитор, піаніст, диригент, педагог, Аргентина

**Каас, Патрісія** (1966), естрадна співачка, актриса, Франція

**Каатинга**, колюче рідколісся на північному сході Бразилії

**Кабазійська культура**, археологічна культура мустьєрської доби раннього палеоліту в Криму (50–30 тис. років тому)

**Кабалевський, Дмитро Борисович** (1904–1987), композитор, диригент, піаніст, класик музичного мистецтва 20 ст., народний артист СРСР (1963), Росія

**Кабальє, Монсеррат** (1933), оперна співачка (сопрано), зірка світової опери, Іспанія

**Кабальєро-і-Родрігес де ла Баррера, Хосе Агустин** (1762–1835), просвітник, філософ, теолог, Куба

**Кабан, вепр, свиня** (*Sus scrofa*), вид ссавців родини свинячих, вид фауни України

**Кабана, Роберт Доналд** (1943), астронавт, США

**Кабаніс, П'єр Жан Жорж** (1757–1808), філософ, фізіолог, масон, співзасновник (разом із Д. де Трасі) вчення про ідеологію, Франція

**Кабанов, Віктор Олександрович** (1934–2006), хімік, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1987), Росія

**Кабанов, Олександр Михайлович** (1968), поет, один із основоположників українського слему, Україна

**Кабаньяс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, шпиталь, 1805–1930, м. Гвадалахара, Мексика

**Кабарга** (*Moschus moschiferus*), представник родини кабаргових

**Кабаргові** (*Moschidae*), родина ссавців ряду парнокопитних

**Кабардино-Балкарія**, суб'єкт Російської Федерації

**Кабардино-черкеська мова**, мова абхазо-адигейської групи кавказьких мов

**Кабардинська порода коней**, порода верхово-запряжних коней

**Кабардинці**, народ, що населяє Північний Кавказ

**Кабаре**, невеликий розважальний заклад із художньо-розважальною програмою, яка складається зі співу пісень шансон, одноактних п'єс, скетчів, танцювальних номерів, об'єднаних виступами конференсьє

**Кабачник, Мартин Ізраїльович** (1908–1997), хімік-органік, академік АН СРСР (1958), Росія

**Кабачок** (*Cucurbita pepo*), однолітня однодомна перехреснозапилна з різностатевими квітками рослина родини гарбузових, овочева культура

**Каббала**, теософське релігійно-містичне вчення, поширене серед прихильників юдаїзму

**Каббані, Нізар Тауфік** (1923–1998), поет, класик арабської літератури 20 ст., Сирія

**Кабє, Етьєн** (1788–1858), філософ, представник християнського комунізму, Франція

**Кабель**, 1) сталевий канат або трос; 2) дріт, захищений ізоляцією

**Кабельна теорія**, теорія проведення біоелектричних потенціалів

**Кабельні мережі**, мережі, що призначаються для створення каналів передачі струму та інформації (міжміські кабелі зв'язку, телефонні, радіочастотні, електричні)

**Кабельтов**, позасистемна одиниця виміру відстані, що використовується у морській справі

**Кабео, Нікколо** (1585–1650), філософ, математик, фізик, астроном, автор детального емпіричного опису властивостей магнітів та відкриттям відштовхування між наелектризованими тілами, Італія

**Каберне**, сорт винограду

**Кабіла, Жозеф** (1971), політик, президент Демократичної Республіки Конго з 2001

**Кабільська мова**, мова берберо-лівійської групи мов афразійської мовної сім'ї

**Кабіна**, 1) невелике приміщення, спеціально обладнане для певних цілей; 2) частина вантажної чи іншої машини, де розташовується місце водія

**Кабінда**, ексклав Анголи

**Кабінет**, 1) службове приміщення для директора чи іншого керівника в установі, навчальному закладі, на підприємстві; 2) (у квартирі) кімната з бібліотекою та комп'ютером, пристосована для інтелектуальної роботи; 3) назва старовинного меблевого виробу

**Кабінет Міністрів**, у багатьох країнах – офіційна назва уряду, вищий орган виконавчої влади держави

**Кабінет Міністрів України**, назва уряду України, який згідно з Конституцією України є вищим органом у системі органів виконавчої влади

**Кабінет тінювий**, напівформальне або формальне утворення парламентської опозиції, що складається з депутатів, які мають протистояти та опонувати чинним членам уряду від партії парламентської більшості, й у разі можливої перемоги на виборах посісти їхні місця

**Кабічек, Ярослав** (1931–1996), поет, перекладач з української мови, Чехія

**Каблограма**, спеціальна телеграма, що передається підводним кабелем

**Каблуков, Іван Олексійович** (1857–1942), фізико-хімік, член-кореспондент АН СРСР (1928), Росія

**Каблучок**, 1) в ордерній архітектурі облом, що складається у перерізі з вигнутої і ввігнутої дуг; 2) архітектурна деталь, профіль якої являє собою поєднання двох кривих (вигнутої і ввігнутої)

**Кабо-Верде (архіпелаг)**, архіпелаг в Атлантичному океані

**Кабо-Верде (держава)**, держава у Західній Африці на островах однойменного архіпелагу

**Кабомба** (Cabomba), рід рослин родини кабомбових

**Кабомбові** (Cabombaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лататтецевитих

**Кабот**, протока між островами Ньюфаундленд і Кейп-Бретон, основний прохід з Атлантичного океану у затоку Святого Лаврентія

**Кабот, Джон** (1443–1499), мореплавець, мандрівник, один із першовідкривачів Північної Америки, Італія – Велика Британія

**Кабот, Себастьян** (1479–1557), мореплавець, картограф, Італія – Велика Британія

**Каботаж**, судноплавство між портами однієї країни

**Кабраль, Мануель дель** (1907–1999), поет і дипломат, видатний представник афро-антільської поезії, Домініканська Республіка

**Кабрера Інфанте, Гільєрмо** (1929–2005), письменник, журналіст, сценарист, кінорежисер, майстер літературного гротеску, критик режиму Ф. Кастро, Куба – Велика Британія

**Кабрера, Мігель** (1695–1768), видатний мексиканський живописець доби бароко, Мексика

**Кабрування**, 1) технологічний процес обробки металів тиском, що полягає у виготовленні малюнка, напису або зображення шляхом вибивання на пластині необхідного рельєфу; 2) вид маневру бойових літаків (вертольотів) у вертикальній площині з набором висоти

**Кабуба білопера** (*Heniochus acuminatus*), риба родини щетинкозубових, вид фауни України

**Кабуби** (*Heniochus*), рід риб родини щетинкозубових, фауна України

**Кабу-Бранку**, мис в Бразилії, найсхідніша точка материка Південна Америка

**Кабузан, Володимир Максимович** (1932–2008), історик, демограф, дослідник демографії Південної України, Росія

**Кабукі**, один з видів традиційного театру Японії

**Кабул**, місто, столиця Афганістану

**Кава**, напій, що виготовляється зі смажених плодів (бобів) кавового дерева

**Кавабата Ясунарі** (1899–1972), письменник, Нобелівська премія з літератури (1968), Японія

**Каваку Сілва, Анібал** (1939), політик, президент Португалії (2006–2016)

**Кавалергарди**, особливі військові формування, створювані для виконання функцій почесної охорони імператора

**Кавалерідзе, Іван Петрович** (1887–1978), скульптор, кінорежисер, драматург, один з провідних представників українського модернізму, народний артист УРСР (1969), Україна

**Кавалерія**, кіннота, рід військ, у якому для ведення бойових дій та пересування використовувались верхові коні

**Кавалерович, Єжи** (1922–2007), кінорежисер, сценарист, «Срібний ведмідь» (1978), лауреат Каннського (1961) та Венеційського (1959) МКФ, Україна – Польща

**Каваллі, Франческо** (1602–1676), композитор, органіст, майстер опери, Італія

**Кавалліні, Ернесто** (1807–1874), кларнетист-віртуоз та музичний педагог, Італія

**Кавалліні, П'єтро** (1259–1330), живописець та мозаїст передренесансної доби, Італія

**Кавальє де Ла Саль, Рене-Робер** (1643–1687), дослідник Північної Америки, мандрівник, вперше перетнув Північну Америку з півночі на південь, заснував французьку колонію Луїзіану, Франція

**Кавальєр**, насип правильного профілю, утворений з ґрунту, взятого з виїмки при спорудженні дороги або каналу і не використаного для самої споруди

**Кавальєрі принцип**, у геометрії – метод неподільних, названий на честь Б. Кавальєрі

**Кавальєрі, Бонавентура** (1598–1647), математик, передвісник математичного аналізу, впливовий представник геометрії неподільних, Італія

**Кавальєрі, Еміліо де** (1550–1602), композитор та хореограф, представник римської школи, Італія

**Кавальєранті, Гвідо** (1259–1300), філософ та поет, друг Данте й очільник флорентійських поетів до нього, Італія

**Каванді, Жанет Лінн** (1959), астронавт, США



**Кавані, Ліліана** (1933), кінорежисер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1965, 1971, 2012), Італія

**Каванільєс, Антоніо Хосе** (1745–1804), ботанік, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Іспанія

**Каванту, Жозеф Б'єнеме** (1795–1877), хімік і фармацевт, основоположник хімії алкалоїдів, Франція

**Кавасаки**, місто в Японії, 1,3 млн мешканців

**Каватина**, 1) різновид лірико-оповідальної за характером арії; 2) вихідна арія примадонни або прем'єра в операх 19 ст. 3) невелика наспівна інструментальна п'єса

**Кавафіс, Константинос** (1863–1933), поет, видатний представник новогрецької поезії, Греція

**Кавендиш, Генрі** (1731–1810), фізик і хімік, один із творців пневматичної (газової) хімії, Франція – Велика Британія

**Каверін, Веніамін Олександрович** (1902–1989), письменник та сценарист, класик російського соцреалізму, Росія

**Каверна**, порожнина, що виникає в органі при руйнуванні його тканин

**Кавернотомія**, хірургічна операція, яка полягає в розсіканні каверни з метою видалення токсичних речовин, які в ній накопичилися

**Кавецький, Ростислав Євгенович** (1899–1978), патофізіолог, академік АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Кавітація**, утворення всередині рідини порожнин, заповнених газом, парою або їх сумішшю (кавітаційних бульбашок), тобто порушення суцільності рідини

**Кавія** (Cavia; також – морська свинка), рід гризунів

**Кавказ**, гориста територія поміж Чорним і Каспійським морем у Росії, Грузії, Вірменії та Азербайджані

**Кавказ Великий**, гірська система

**Кавказознавство**, комплекс гуманітарних дисциплін, що досліджує мови, фольклор, історію, культуру народів, що розмовляють кавказькими мовами

**Кавказька четвірка**, міжнародна організація у складі Росії, Азербайджану, Вірменії та Грузії

**Кавказькі гори**, гірська система між Чорним та Каспійським морями, поділяється на Великий та Малий Кавказ

**Кавказькі мови**, іберійсько-кавказькі мови, умовна назва сукупності близько 40 автохтонних (корінних) мов Кавказу

**Кавове дерево** (Coffea), рід рослин родини маренових

**Кавсан, Вадим Мусійович** (1939), біолог, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Кавун** (Citrullus vulgaris), вид рослини родини гарбузових

**Кавур**, авіаносець ВМС Італії

**Кавур, Камілло Бенсо** (1810–1861), політик, ключова постать в об'єднанні Італії в єдину державу та її перший прем'єр-міністр (1861), Італія

**Кав'ярня**, невеличкий ресторан, де подають відвідувачам каву, чай, закуски тощо

**Кагал**, форма самоврядування у єврейських громадах у країнах Східної Європи

**Кагаме, Поль** (1957), політик, президент Руанди з 2000

**Каган**, титул правителя у деяких тюркських і монгольських народів

**Каган, Юрій Соломонович** (1924–1997), токсиколог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Каганович, Лазар Мойсейович** (1893–1991), політик, генеральний (1925–1928) та перший (1947) секретар ЦК КП(б)У, Україна – Росія

**Каганович, Наум Аркадійович** (1903–1938), мовознавець, один із керівників підготовки «Українського правопису» 1933, активний учасник русифікації української літературної мови, член-кореспондент ВУАН (1934), Україна

**Кагарлик**, місто, адміністративний центр Кагарлицького р-ну Київської обл.

**Кагарлицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Кагаров, Євген Георгійович** (1882–1942), історик, етнограф, фахівець з історії культури стародавніх народів, Грузія – Україна – Росія

**Кагаян**, річка на Філіппінах, впадає до протоки Бабуян, 505 км

**Кагель, Маурісіо Рауль** (1931–2008), музикант, композитор, один із творців інструментального театру, Премія фон Е. Сіменса (2000), Аргентина – Німеччина

**Кагу** (Rhynchoceros jubatus), вид птахів родини кагу ряду журуплеподібних

**Кагуани** (Dermoptera), ряд плацентарних ссавців

**Кагул (озеро)**, озеро в Одеській області та Молдові, 93,5 км²

**Кагул (район)**, район Молдови

**Кагуль**, кагуляри, фашистська організація у Франції (1937–1941)

**Кадаверин**, аліфатичний діамін, отруйна речовина, яка утворюється під час розкладу трупа

**Кадайські мови**, група мов, що має проміжне становище між тайськими і аустронезійськими мовами

**Кададьсо, Хосе** (1741–1782), поет, прозаїк, драматург, Іспанія

**Каданс**, тип мелодики мовлення, характерний для кінця фрази при оповідній моделі мовлення

**Кадар, Ян** (1918–1979), кінорежисер, «Оскар» (1966), Угорщина – Словаччина – США

**Кадар, Янош** (1912–1989), політик-комуніст, політичний лідер Угорщини у 1956–1988

**Кадастр**, 1) зведення основних відомостей про ті чи інші природні явища (водяний кадастр, вітровий кадастр, кадастр сонячної енергії і т. д.); 2) перелік і оцінка об'єктів з метою їхнього оподаткування (промисловий кадастр, кадастр міського нерухомого майна)

**Кадастр біологічний**, систематизовані відомості про поширення видів

**Кадастр земельний державний**, сукупність відомостей про природний, господарський та правовий стан земель

**Кадастр лісовий**, складова земельного кадастру, що представляє собою зведення відомостей про лісові ресурси

**Кадафі, Муаммар** (1942–2011), політик, керівник Лівії держави (1969–2011)

**Каденція**, сукупність подій, фактів будь-якого політично-го процесу (явища), які надають йому характеру більшої чи меншої закінченості

**Каденюк, Леонід Костянтинович** (1951), космонавт, перший представник незалежної України, котрий побував у космосі

**Кадетський корпус**, початковий навчальний заклад із повним пансіоном і військовою підготовкою

**Каджі**, у грузинській міфології – антропоморфні істоти відразливого вигляду

**Кадзуо Міягава** (1908–1999), кінооператор, Японія

**Кадило**, посудина для куріння фіміаму під час християнського богослужіння

**Кадимістські школи**, конфесіональні (релігійні) навчальні заклади у мусульманських народів Російської імперії

**Кадирі, Абдулла** (1894–1940), письменник, журналіст, культова постать узбецької культури 20 ст., Узбекистан

**Кадирова, Лариса Миколаївна** (1943), актриса, народний артист УРСР (1982), Національна премія України ім. Шевченка (2008), Узбекистан – Україна

**Кадиська затока**, затока в Атлантичному океані, біля берегів Піренейського півострова (Іспанія і Португалія)

**Кадішевський, Володимир Георгійович** (1937), фізик-ядерник, академік РАН (2000), іноземний член НАН України (2009), Росія

**Каді**, релігійний суддя в мусульманській громаді

**Кадіївка**, місто обласного підпорядкування в Луганській обл.

**Кадійський, Кирил** (1947), поет, представник екзистенціалізму, Болгарія

**Кадлець, Карел** (1865–1928), правознавець, дійсний член НТШ (1926), Чехія

**Кадмій**, хімічний елемент, символ – Cd, атомний номер – 48

**Кадомцев, Борис Борисович** (1928–1998), фізик, академік АН СРСР (1970), Росія

**Кадочников, Павло Петрович** (1915–1988), актор, лауреат Каннського МКФ (1955), народний артист СРСР (1979), Росія

**Кадочникова, Лариса Валентинівна** (1937), актриса, народний артист України (1992), Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Кадр**, 1) у телебаченні – обрамлене телеекраном зображення, що характеризується певними просторовими й часовими особливостями; 2) частина телепередачі або фільму, що фіксує якусь сцену, зняту під час безперервної роботи камери в певний відтинок часу

**Кадри**, основний штатний склад працівників підприємств та організацій, що підбирається на основі кадрової політики залежно від виду діяльності організації

**Кадриль**, танець для чотирьох пар, популярний у 19 ст.

**Кадріорга художній музей**, колекція образотворчого мистецтва, діє у м. Таллінн (Естонія) з 1921

**Кадрова політика**, стратегія й тактика держави у роботі з кадрами, політичний курс формування й раціонального використання кадрового потенціалу

**Кадудаль, Жорж** (1771–1804), політик та воєначальник, лідер селянського антиреспубліканського повстання під час Великої французької революції, Франція

**Кадудалья змова 1804**, невдала змова роялістів проти Наполеона Бонапарта у березні 1804

**Кадуна**, місто у Нігерії, 1,4 млн мешканців

**Кадьяк**, космодром у США

**Кажан північний** (*Eptesicus nilssonii*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Кажан пізній** (*Eptesicus serotinus*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Кажани** (*Microchiroptera*), підряд ссавців ряду рукокрилих

**Кажани-джмелі** (*Craseonycteridae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Кажанові** (*Vespertilionidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Кажинський, Віктор Матвійович** (1812–1867), композитор, скрипаль та диригент, публіцист, капельмейстер Олександрійського театру в Петербурзі, Литва – Польща – Росія

**Казакевич, Еммануїл Генріхович** (1913–1962), прозаїк і поет, представник єврейської літератури, перекладач з ідиш, французької та італійської мов на російську, Україна – Росія

**Казаків, Юрій Павлович** (1927–1982), письменник, один із найбільш помітних представників російської новелістики радянського періоду, Росія

**Казаківа, Римма Федорівна** (1932–2008), поетеса, авторка пісень, представник покоління шістдесятників, Україна – Росія

**Казамура**, система лавових печер, острови Гавайського архіпелагу

**Казан, Еліа** (1909–2003), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1996), «Срібний лев» (1954), лауреат Каннського МКФ (1955), «Оскар» (1948, 1955, 1999), Туреччина – США

**Казандзакіс, Нікос** (1883–1957), письменник, класик новогрецької літератури, Греція

**Казанець, Іван Павлович** (1918–2013), політик та державник, голова Ради Міністрів УРСР (1963–1965), міністр чорної металургії СРСР (1965–1985), Україна – Росія

**Казанка**, селище міського типу, адміністративний центр Казанківського р-ну Миколаївської обл.

**Казанківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Казанлик фразійська гробниця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гробниця 4 ст. до н. е., м. Казанлик, Болгарія

**Казанова, Джакомо** (1725–1798), авантюрист, мандрівник та письменник, міжнародний символ серцеїда, Італія

**Казанська лінгвістична школа**, напрям мовознавства другої половини 19 ст., представники якого (І. Бодуен

де Куртене та його учні) працювали у м. Казань (Росія) у 1875–1883

**Казанське ханство**, середньовічна та ранньомодерна татарська держава, яка сформувалась у складі Ординського царства на землях давньої Волзької Булгарії у 1438–1708 (після 1552 – умовно, як Казанське царство під владою Росії)

**Казанський Кремль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 10–16 ст., м. Казань, Республіка Татарстан, Росія

**Казанський, Борис Олександрович** (1891–1973), хімік-органік, академік АН СРСР (1946), Україна – Росія

**Казанський, Володимир Борисович** (1931), хімік, академік РАН (1991), Росія

**Казанський, Микола Миколайович** (1952), лінгвіст, фахівець у царині класичної філології і порівняно-історичного вивчення індоєвропейських мов, академік РАН (2006), Росія

**Казантип**, мис на березі Азовського моря у північно-східній частині Кримського півострова

**Казантипська затока**, мілководна затока, розташована в південній частині Азовського моря, між мисами Казантип та Чагани в північній частині Керченського півострова Криму

**Казантипський природний заповідник**, природний заповідник, АР Крим

**Казань**, місто в Росії, 1,2 млн мешканців

**Казарінов, Володимир Євгенович** (1933–1999), електрохімік, академік РАН (1997), Росія

**Казарка плодова** (*Rhynchites bacchus*), жук-шкідник родини довгоносиків

**Казарка червоноголова** (*Rufibrenta ruficollis*), вид птахів ряду гусеподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Казарка, ринхіт** (*Rhynchites bacchus*), жук-шкідник родини довгоносиків

**Казарки** (*Branta*), рід птахів родини качиних, фауна України

**Казарма**, споруда, призначена для тривалого розміщення особового складу військового формування

**Казарновський, Ісаак Абрамович** (1890–1981), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Казахи**, тюркський народ у Центральній Азії

**Казахстан**, держава у Центральній Азії

**Казахська література**, сукупність літературних текстів казахською та іншими мовами, писаних казахськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Казахська мова**, мова кипчацької групи тюркської сім'ї мов, офіційна мова Казахстану

**Казбек**, вершина Бічного хребта в центральній частині Великого Кавказу

**Казбірюк, Андрій Федорович** (1845–1885), композитор, музикант, музичний педагог-методист, Росія – Україна

**Казеїн**, білок молока

**Казелла, Альфредо** (1883–1947), композитор, диригент, піаніст, один з найвпливовіших представників італійської музики у першій половині 20 ст., Італія

**Каземат**, 1) приміщення у фортифікаційній споруді, яке захищене від ворожого артилерійського вогню і бомбардування 2) броньоване приміщення на кораблі для артилерійської гармати; 3) одиночна камера для ув'язнення у фортеці, цитаделі

**Казенний торець**, річка у Донецькій обл., права притока Сіверського Дінця, 129 км

**Казенник**, задня (казенна) частина артилерійського (мінометного) ствола, в якій розташований затвор

**Казеріні, Маріо** (1895–1981), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1935, 1937), Італія

**Казерти королівський палац та інші об'єкти**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-паковий комплекс, акведук Ванвітеллі та робітниче селище 18 ст., м. Казерта, регіон Кампанія, Італія

**Казимир I Відновитель** (1016–1058), князь Польщі (1039–1058)

**Казимир II Справедливий** (1138–1194), князь Польщі (1177–1194)

**Казимир III Великий** (1310–1370), король Польщі (1333–1370)

**Казимир IV Ягелончик** (1427–1492), король Польщі (1447–1492) та великий князь Литовський (1440–1492)

**Казино**, місце проведення азартних ігор

**Казінці, Ференц** (1759–1831), письменник, перекладач, просвітник, громадський діяч, реформатор угорської мови та літератури, Угорщина

**Казіранга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індія

**Казка**, жанр народної творчості, епічний оповідний сюжетний твір усного походження, в основі якого – захоплива розповідь про вигадані події і явища, які сприймаються як реальні

**Казка побутова**, жанровий різновид народної казки, що склався переважно в 9–10 ст.

**Казка, Аркадій Васильович** (1890–1929), поет, перекладач з західноєвропейських та російської мов, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Казна**, 1) сховище грошей, золота, коштовностей та інших матеріальних цінностей ханів, царів, великих та удільних князів, монастирів; 2) сукупність фінансових та інших матеріальних ресурсів держави

**Казна державна**, державна скарбниця, загальна сума грошових коштів (власних грошей та іноземної валюти), що є у бюджеті держави

**Казначейство**, фінансовий орган, на який покладаються функції з касового виконання державного бюджету України

**Казнокрадство**, посадовий злочин, що полягає в розкраданні коштів із державної скарбниці

**Казуари** (*Casuaris*), рід птахів ряду казуароподібних

**Казуаринові** (*Casuarinaceae*), родина квіткових рослин порядку казуариноцвітих

**Казуариноцвіті** (Casuarinales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Казуїстика**, 1) діалектичний прийом у середньовічній схоластиці; 2) спритність в аргументах під час доведення сумнівних чи неправдивих ідей

**Казус**, подія, яка настає не внаслідок волевиявлення особи, а тому не може бути передбаченою за даних умов

**Казус беллі**, 1) безпосередній формальний привід для оголошення війни і початку воєнних дій; 2) дія або ситуація, яка може бути розцінена як акт проголошення війни

**Казус федеріс**, умова міжнародного договору, яка є підставою для виконання його сторонами своїх зобов'язань

**Кайлі-памона мови**, одна з груп аустронезійської мовної сім'ї

**Кайніт**, мінерал

**Кайнова печать**, у Біблії – знак, покладений Богом на первістка Адама і Єви Кайна, який вбив із заздрощів свого брата Авеля і, отже, став першим людиновбивцею

**Кайр**, місто, столиця Єгипту

**Кайр історичний**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична забудова 10–14 ст. столиці Єгипту

**Кайта**, мова юто-ацтекської сім'ї індіанських мов

**Кайшев, Ростислав Атанасов** (1908–2002), фізико-хімік, фундатор болгарської школи фізичної хімії, Росія – Болгарія

**Кайботт, Гюстав** (1848–1894), живописець-імпресіоніст, основоположник філателії, Франція

**Кайгадор**, селище міського типу Феодосійської міськради АР Крим

**Кайдан-е**, жанр японської гравюри укйю-е, зображення привидів

**Кайзер, Генріх Густав Йоганнес** (1853–1940), фізик, встановив присутність гелію в атмосфері Землі, на його честь названо одиницю СГС, що позначає хвильове число, Німеччина

**Кайзер, Рейнгард** (1673–1739), оперний композитор-класик, Німеччина

**Кайзерлінг, Герман Александр** (1880–1946), філософ, письменник, Латвія – Німеччина – Австрія

**Кайм, Вільгельм** (1934), хімік, фахівець у галузі хімії оксидів вуглецю й метилформіату, каталітичного синтезу вищих олефінів, Німеччина

**Каймани** (Caiman), рід плазунів родини алігаторових

**Кайманові Острови**, британська заморська територія у Вест-Індії, що займає острови Великий Кайман, Малий Кайман і Кайман Брак в Карибському морі

**Кайманові черепахи** (Chelydridae), родина черепах

**Кайндль, Раймунд Фрідріх** (1866–1930), історик, етнограф, фольклорист, педагог, дійсний член НТШ (1914), Україна – Австрія

**Кайнозой**, кайнозойська ера і група, найновіша ера в геологічній історії Землі, відклади якої становлять кайнозойську групу

**Кайнофіт**, сучасний період розвитку рослинного царства

**Кайнуу**, область Фінляндії

**Кайри** (Uria), рід птахів родини алькових

**Кайромони**, речовини, що викликають поведінкові або фізіологічні реакції

**Кайруан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 7–9 ст. священного міста мусульман Магрибу, м. Кайруан, Туніс

**Кайсері**, місто у Туреччині, 1,1 млн мешканців

**Кайноа, Роже** (1913–1978), соціолог, письменник та літературний критик (1978), Франція

**Какабадзе, Зураб** (1926–1982), філософ, культуролог, поет, один із зачинателів філософської антропології на теренах колишнього СРСР, Грузія

**Какаду** (Cacatuidae), рід птахів ряду папугоподібних

**Какаду (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, археологічний, етнографічний та природний заповідник, Північна територія, Австралія

**Какао** (Theobroma cacao), рослина ряду мальвових, з плодів якої виробляють какао та шоколад

**Какао-масло**, жир з зерен плодів шоколадного дерева

**Какемоно**, японський сувій паперу чи шовку на спеціальній основі для ієрогліфічного або живописного зображення, Японія

**Каківський, Антоній Хомович** (1871–1953), терапевт, педагог, розробник множинного аналізу сечі, Україна

**Какографія**, педагогічно необґрунтований прийом навчання орфографії, коли учневі пропонують текст з помилками, які він має виправити

**Какومیцлі** (Bassariscus), рід ссавців родини енотових

**Какоянніс, Міхаліс** (1922–2011), кінорежисер, лауреат Каннського (1962), Греція

**Кактусові** (Cactaceae), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Какчікелі**, корінний народ Гватемали

**Кал**, екскременти, залишки їжі після її перетравлення, які виводяться назовні через анальний отвір

**Калабі-Яу многовиди**, компактний комплексний многовид із келеровою метрикою, для якої тензор Річчі перетворюється на нуль

**Калабрія**, область Італії

**Калаверит**, мінерал

**Каладзе, Карло** (1904–1988), поет, драматург, один із зачинателів грузинської пролетарської поезії, перекладав українську поезію, Грузія

**Калакмуль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки міста цивілізації майя 3–8 ст., штат Кампече, Мексика

**Калакмуль та навколишні тропічні ліси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, біосферний резерват, Мексика

**Калакути**, українці-латинники, українці, які змінили східний обряд християнської церкви на латинський

**Калам**, ісламська наука про особистісні та атрибутивні якості Аллаха, сутності пророцтва, про початок і кінець буття згідно з положеннями ісламу

**Каламбур**, гра слів, жанрова форма паремій, складні за образністю й парадоксальні за висловом сталі фрази,



побудовані на зіставленні чи поєднанні непеєднваних, несумісних понять та явищ, що набуває форми нісенітниць **Каламеута жовта** (*Calameuta idolon*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-цефід, внесено до Червоної книги України

**Каламін** (геміморфіт), мінерал

**Каламітові** (*Calamitales*), вимерлі деревовидні хвощі, які відіграли важливу роль в процесах вуглетворення

**Каламітська затока**, затока Чорного моря, розташована біля західного берега Кримського півострова

**Калан** (*Enhydra lutris*), вид ссавців родини куницеви

**Каланіди** (*Calanoida*), ряд ракоподібних з підкласу веслоногих

**Каланхое** (*Kalanchoe*), рід рослин родини товстянкових

**Каланча**, пожежна вишка, споруда баштового типу над будинком пожежної частини для спостереження за появою пожеж

**Каланчак**, селище міського типу, адміністративний центр Каланчацького р-ну Херсонської обл.

**Каланчацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Калараш**, район Молдови

**Калатало**, різновид дзвінка

**Калат-аль-Бахрейн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 2300 до н. е. – 16 ст., Бахрейн

**Калатозов, Михайло Костянтинович** (1903–1973), кінорежисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1958), народний артист СРСР (1969), Грузія – Росія

**Калахарі**, пустеля в Південній Африці, в межах Ботсвани, Замбії, Зімбабве, ПАР та Намібії

**Калач**, обрядовий хліб особливої форми

**Калашников, Андрій Миколайович** (1964), спортсмен (греко-римська боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), чемпіон Європи (1987, 1996), Україна

**Калашников, Михайло Тимофійович** (1919–2013), конструктор стрілецької зброї, Росія

**Калбертсон, Френк Лі** (1949), астронавт, США

**Калвін, Мелвін Елліс** (1911–1997), біохімік, Нобелівська премія (1961), США

**Калга**, калга-султан, командувач військом Кримського ханату та перший спадкоємець ханського трону

**Калган** (*Alpinia*), рослина родини імбирних

**Калгарі**, місто у Канаді, 1,1 млн мешканців

**Калдор, Мері** (1946), економіст, дослідниця глобалізаційних процесів, міжнародних відносин, сучасних воєн, Велика Британія

**Калдор, Ніколас** (1908–1986), економіст, розвинув теорію економічного зростання, зайнятості та інфляції, автор «факторів Калдора», Угорщина – Велика Британія

**Кале**, місто у Франції, історико-культурний центр, 73 тис. мешканців

**Каледонія**, давня назва частини острова Британія на північ від валу Адріана або валу Антонія, ототожнюється з нинішньою Шотландією

**Каледонська складчастість**, ера тектогенезу, яка протікала в ордовіцькому та силурійському періодах

**Каледонські острови**, група островів у південно-західній частині Тихого океану

**Календа, Іван** (17 ст.), співак, хормейстер і композитор, автор хорових багатоголосих концертів, регент придворної капели московського царя Олексія Михайловича (1666–1672), Україна – Росія

**Календар**, 1) систематизований перелік днів, тижнів, місяців певного року з довідковими відомостями; 2) періодичне довідкове видання з послідовним переліком днів, тижнів, місяців даного року

**Календар майя**, система календарів цивілізації майя

**Календар місячно-сонячний**, календар, в основі якого лежить періодичність видимих рухів Місяця та Сонця

**Календарі релігійні**, календарі з позначенням щорічних циклів урочистих Богослужінь, присвячених відзначенню свят і обрядів, пам'ятних подій у житті Церкви тощо

**Календарно-обрядова творчість**, драматично-поетична система обрядів та ритуалів магічного значення, що супроводжуються відповідними поетичними текстами сакрального змісту, яка тісно пов'язана із циклічністю природи

**Календарно-обрядової поезії літній цикл**, цілісна система обрядово-поетичних дійств, що складається з основних обрядових дій і фольклорних текстів, що їх супроводжують

**Калеп, Теодор Фердинанд** (1866–1913), конструктор авіаційних двигунів, один з перших авіаконструкторів, Латвія

**Калері, Олександр Юрійович** (1956), космонавт, Росія

**Калесник, Станіслав Вікентійович** (1901–1977), фізико-географ, гляціолог, академік АН СРСР (1968), Росія

**Каликантові** (*Calycanthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лавровцевих

**Калим**, шлюбний викуп за наречену її батькам або родичам

**Калина** (*Viburnum opulus*), рослина родини адоксових

**Калинець, Ігор Миронович** (1939), поет, прозаїк, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Калинець, Ірина Онуфріївна** (1940–2012), поетеса, філолог, живописець, правозахисник, політв'язень, Україна

**Калиниченко, Віталій Васильович** (1938), учасник правозахисного руху в СРСР, член Української Гельсінської групи (1977), Україна – США

**Калинівка (Вінницька обл.)**, місто, адміністративний центр Калинівського р-ну Вінницької обл.

**Калинівка (Київська обл., Броварський р-н)**, селище міського типу Броварського р-ну Київської обл.

**Калинівка (Київська обл., Васильківський р-н)**, селище міського типу Васильківського р-ну Київської обл.

**Калинівський**, регіональний ландшафтний парк, АР Крим

**Калинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Калинников, Василь Сергійович** (1866–1900), композитор, класик європейської музики, Росія – Україна

**Калинове**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Калинович, Іван Титович** (1884–1927), бібліограф, видавець, перекладач, організатор і очільник видавництва «Всесвітня бібліотека» (1913–1926), учасник українського національно-культурного відродження на Західній Україні, Україна

**Калинович, Михайло Якович** (1888–1949), мовознавець, академік АН УРСР (1939), Україна

**Калинові** (Viburnaceae), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Калиновська, Валентина Федорівна** (1938), балерина, балетмейстер, хореограф, педагог, народний артист УРСР (1965) та СРСР (1968), Україна

**Калиновський, Кастусь** (1838–1864), поет, один із лідерів польського антиросійського 1863, Білорусь – Литва

**Калита (сmt)**, селище міського типу Броварського р-ну Київської обл.

**Калита (хліб)**, обрядовий хліб, що печеться на свято Андрія

**Калицерові** (Calyceraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Калі**, місто у Колумбії, 2,3 млн мешканців

**Калі Юга**, в індуїзмі є останньою епохою (югою), після якої починається оновлення часу

**Каліббан**, супутник Урану

**Калібр**, 1) діаметр каналу ствола вогнепальної зброї; 2) засіб контролю, призначений для перевірки придатності розміру деталі або її конфігурації

**Калібрування**, волочіння в холодному стані з невеликими обтисканням металеві, прутів, дроту та інших катаних профілів через очко волочильного стану для додання їм точних розмірів

**Калівка**, 1) столярний інструмент; 2) фігурний профіль бруска або дошки

**Каліграфія**, уміння, майстерність писати чітким, рівним почерком, краснопис, чистописання, красне писання.

**Калідаса** (4–5 ст.), поет і драматург, автор епічних та ліричних поем, Індія

**Калій**, хімічний елемент, символ – K, атомний номер – 19

**Калій-натрієвий насос**, механізм транспорту речовин через мембрану клітини

**Каліке**, нерегулярний супутник Юпітера

**Калікін, Геннадій Георгійович** (1938–2006), оперний співак (баритон), музичний педагог, народний артист УРСР (1979), Росія – Україна

**Калікст I** (?–222), 16-й папа римський (217–222)

**Калікст II** (1060–1124), 162-й папа римський (1119–1124)

**Калікст III** (1378–1458), 209-й папа римський (1455–1458)

**Каліма**, 1) доколумбова культура у західному регіоні Колумбії (7 ст. до н. е. – 15 ст. н. е.); 2) декларація віри, одна з п'яти опор ісламу; 3) африканський циклонний вітер із піском і пилом

**Калімбет, Ірина Володимирівна** (1969), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Каліна, Юлія Анатоліївна** (1988), спортсменка (важка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон Європи (2015), Україна

**Калінін, Костянтин Олексійович** (1889–1938), авіаконструктор, авіатор, воєначальник армії УНР (1918–1919), творець літаків серії «К», Польща – Росія – Україна

**Калінін, Михайло Іванович** (1875–1946), політик, голова Президії Верховної Ради СРСР (1938–1946), Росія

**Калініна, Ганна Георгіївна** (1979), спортсменка (вітрильний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Калінінград**, місто у Росії історико-культурний центр, 453 тис. мешканців

**Калінінградська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Калінінське**, селище міського типу Великоолександрівського р-ну Херсонської обл.

**Калінінське зледеніння**, зледеніння верхнього плейстоцену

**Калінінський**, див. Кундрюче селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Каліпсо (в астрології)**, супутник Сатурна

**Каліпсо (в міфології)**, персонаж грецької міфології

**Калістегія** (Calystegia), рід рослин родини в'юнкових

**Калітамніон зернистий** (Callithamnion granulatum), вид водоростей родини керамівих, внесений до Червоної книги України

**Калітовська, Леся Михайлівна** (1988), спортсменка (велоспорт), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Каліфорній**, хімічний елемент, символ – Cf, атомний номер – 98

**Каліфорнійська затока**, затока в Тихому океані, біля західних берегів Північної Америки

**Каліфорнійська течія**, течія у північно-східній частині Тихого океану, південна гілка Північно-Тихоокеанської течії

**Каліфорнійський технологічний інститут**, вищий навчальний заклад, діє у м. Пасадина (штат Каліфорнія, США) з 1891

**Каліфорнійський університет у Берклі**, вищий навчальний заклад, діє у м. Берклі (штат Каліфорнія, США) з 1869

**Каліфорнійської затоки острови і заповідні території**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронні території, Мексика

**Каліфорнія (півострів)**, півострів на південно-західному узбережжі Північної Америки, територія США і Мексики

**Каліфорнія (штат)**, штат США

**Каліцівіруси**, РНК-вмісні віруси, що відносяться до пікорнавірусів

**Каліцун, Василь** (1878–1942), математик, дійсний член НТШ (1912), Україна

**Калішевський, Яків Степанович** (1856–1923), хоровий диригент, композитор духовної музики, оперний співак

(баритон), диригент хору при Софійському соборі у Києві (1898–1919), одна з ключових постатей українського художнього мистецтва, Україна

**Калкан**, камбала-ромб (*Psetta macotica*), промислова риба родини ромбових

**Калкани** (*Scophthalmus*), рід риб родини калканових, фауна України

**Калканові** (*Bothidae*), родина камбалоподібних риб

**Калканові** (*Scophthalmidae*), родина риб ряду камбалоподібних, фауна України

**Калла** (*Zantedeschia*), рід рослин родини ароїдних

**Каллас, Марія** (1923–1977), оперна співачка, зірка світової оперної сцени 20 ст., США – Греція

**Калліміко** (*Callimico*), рід мавп родини ігрових

**Каллівода, Ян Вацлав** (1801–1866), композитор і скрипаль, автор 450 творів, класик європейської музики, Чехія – Німеччина

**Каллімах** (бл. 305 – бл. 240 до н. е.), поет, граматик, представник александрійської поетичної школи, Стародавня Греція

**Калліпроє**, нерегулярний супутник Юпітера

**Каллісто (в астрономії)**, супутник Юпітера

**Каллісто (у міфології)**, персонаж грецької міфології

**Калліфоріди** (*Calliphoridae*), родина комах ряду двокрилих, падальні мухи

**Калліхоре**, супутник Юпітера

**Калліхтові, панцирні соми** (*Callichthyidae*), родина риб ряду сомоподібних

**Калло, Жак** (1592–1635), живописець, гравер, майстер офорту, працював у стилі маньєризму, Франція

**Калман, Рудольф Еміль** (1930), інженер, математик, один із фундаторів сучасної теорії систем та теорії управління, Угорщина – США

**Калмики**, монголономовний народ, що населяє Калмикію (Росія)

**Калмикія**, суб'єкт Російської Федерації

**Калмицька мова**, мова монгольської мовної сім'ї

**Калнишевський, Петро** (1690–1803), останній кошовий отаман Запорозької Січі (1762 та 1764–1775), Україна

**Кало, Фріда** (1907–1954), живописець, представниця наївного мистецтва, фолк-арту та сюрреалізму, Мексика

**Калоджеро, Гвідо** (1904–1986), філософ-ідеаліст, представник т. зв. лівих джентиліанців, Італія

**Калоджеро, Франческо** (1935), фізик, математик, іноземний член НАН України (1994), Італія

**Калоїди, онтофаги** (*Onthophagus*), рід жуків родини пластинчастовусих

**Калокатгія**, принцип античної культури і мистецтва, який означав єдність краси і добра

**Калони, Шарль Александр де** (1734–1802), політик та державник, генеральний контролер фінансів Франції (1783–1787), Франція

**Калоокан**, місто на Філіппінах, 1,1 млн мешканців

**Калориметр**, прилад для вимірювання кількості теплоти, що виділяється або поглинається в якому-небудь фізичному, хімічному або біологічному процесі

**Калориметрія**, вимірювання кількості теплоти

**Калорифер**, 1) прилад для нагрівання в системах повітряного опалення, вентиляції, сушильних установках; 2) установка для обігрівання приміщення і створення штучного клімату

**Калорі...**, частина складних слів, що означає «теплота»

**Калорійність**, ступінь насиченості їжі речовинами, що постачають енергію для обміну речовин

**Калорія**, традиційна позасистемна одиниця вимірювання енергії, що дорівнює енергії, необхідній для нагрівання 1 г води на 1° С, дорівнює приблизно 4,2 Джоуля

**Калос Лімен**, античний поліс у Західному Криму

**Калоти** (*Calotes*), рід ящірок родини агамових

**Калофака волзька** (*Calophaca wolgarica*), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Калофілові** (*Calophyllaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевитих

**Калоцибе**, рід грибів флори України

**Калоянчев, Георгій Тодоров** (1925–2012), актор, зірка болгарського кінематографу, Болгарія

**Калуга** (*Huso dauricus*), риба роду білуг родини осетрових

**Калужняцький, Омелян Ісронімович** (1845–1914), славіст, палеограф, фольклорист, ректор Чернівецького університету (1889–1890), голова товариства «Руська бесіда» (1881–1884), Україна

**Калужська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Калуський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Калусько-Голинське родовище калійних солей**, родовище на території Калуського р-ну Івано-Франківській обл.

**Калуш**, місто, адміністративний центр Калуського р-ну Івано-Франківської обл.

**Каль, Гільом**, (?–1358), політичний діяч, Франція

**Кальвадос**, яблучний бренді, алкогольний напій

**Кальварія Зебжидовська**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастирський архітектурно-парковий комплекс 17 ст., м. Кальварія Зебжидовська, Малопольське воєводство, Польща

**Кальвілі**, група сортів яблуні з ребристими плодами

**Кальвін, Жан** (1509–1564), богослов, діяч Реформації, фундатор кальвінізму, Франція

**Кальвінізм**, напрям у протестантизмі, заснований Ж. Кальвіном у 1536

**Кальвіно, Італо** (1923–1985), письменник, журналіст, класик італійського літератури 20 ст., Куба – Італія

**Кальдара, Антоніо** (1670–1736), композитор, диригент, музичний педагог, автор 3500 музичних творів, Італія

**Кальдарій**, 1) приміщення для прийняття теплих ванн; 2) гарячий зал з нагрітою водою в римських термах

**Кальдезія білозоролиста** (*Caldesia parnassifolia*), вид су-  
динних рослин родини частухових, внесений до Червоної  
книги України

**Кальдера**, овальна або округла западина на вершині вул-  
кана з крутими, часто ступінчастими схилами

**Кальдерон де ла Барка, Педро** (1600–1681), драматург  
і поет, найвидатніший представник Золотої доби іспансь-  
кої літератури, Іспанія

**Кальдерона-Зігмунда оператор**, оператор, який визна-  
чається на досить гладких фінітних функціях, які задані  
в евклідовому просторі  $R^n$

**Калька (папір)**, прозорий або напівпрозорий папір (тка-  
нина, пластмаса), який використовують для копіювання  
креслень або малюнків олівцем або тушшю

**Калька (у мовознавстві)**, слово або вислів, утворені за  
взірцем слів або висловів чужої мови

**Калькбреннер, Крістіан** (1755–1806), композитор, музи-  
кант, історик музики, Німеччина – Франція

**Калькулятор**, пристрій, призначений для виконання  
арифметичних операцій

**Калькуляція**, розрахунково-вартісна методика бухгал-  
терського обліку, за допомогою якого обраховується собі-  
вартість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих  
послуг, придбаних матеріальних цінностей

**Кальман, Імре** (1882–1953), композитор, один із засновни-  
ків і класик віденської оперети, Угорщина – Австрія – США

**Кальмар**, лен Швеції

**Кальмари** (Teuthida), ряд головоногих моллюсків

**Кальмарник веретеноподібний** (*Pseudocolus fusiformis*),  
вид грибів родини решітчастих, внесений до Червоної  
книги України

**Кальмет, Альбер** (1863–1933), бактеріолог та імунолог,  
розробник вакцини проти туберкульозу та сироватки про-  
ти чуми, Франція

**Кальметта – Герена бацила**, вакцина проти туберкульозу

**Кальміусь**, річка у Донецькій обл., впадає до Азовського  
моря, 209 км

**Кальміуська паланка**, адміністративна одиниця у складі  
вольностей Запорозької січі, частково на території сучас-  
ної Донецької обл.

**Кальміуське**, місто Старобешівського р-ну Донецької обл.

**Кальтенбруннер, Герд-Клаус** (1939–2011), філософ, до-  
слідник європейської духовної історії, один із провідних  
теоретиків освіченого консерватизму 1980-х у Німеччині,  
Австрія

**Кальф, Віллем** (1619–1693), живописець, майстер натюр-  
морту, Нідерланди

**Кальцекс**, препарат для симптоматичного лікування про-  
студних і респіраторних захворювань

**Кальцеоларієві** (Calceolariaceae), за сучасною системати-  
кою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку  
губоцвітих

**Кальцеоларія** (Calceolaria), рід рослин родини кальцео-  
ларієвих

**Кальцефоби**, рослини, погано зростаючі на ґрунтах, ба-  
гатих вапном

**Кальцит**, мінерал, один із найпоширеніших на Землі

**Кальцитонін**, гормон, який секретують С-клітини щито-  
видної залози

**Кальциферол**, ергокальциферол, попередник біологічно  
активного вітаміну D

**Кальциферолі**, похідні стеролів рослинного і тваринно-  
го походження

**Кальцій**, хімічний елемент, символ – Ca, атомний но-  
мер – 20

**Кальченко, Віталій Іванович** (1948), хімік, член-корес-  
пондент НАН України (2006), Україна

**Кальченко, Галина Никифорівна** (1926–1975), скульп-  
тор, народний художник УРСР (1967), Національна пре-  
мія Україна ім. Шевченка (1974), Україна

**Кальченко, Никифор Тимофійович** (1906–1989), полі-  
тичний діяч, голова Ради Міністрів УРСР (1954–1961),  
Україна

**Кальян**, пристрій для куріння, що дозволяє фільтрувати  
й охолоджувати дим

**Кальян-Домбівалі**, місто в Індії, 1,2 млн мешканців

**Калья**, місто у Перу, 1 млн мешканців

**Калюжний, Олексій Васильович** (1896–1938), кіно-  
оператор, один з піонерів українського кінематографу,  
Україна

**Калюжниця** (*Caltha*), рід рослин родини жовтецевих

**Калюжниця болотяна** (*Caltha palustris*), рослина з родини  
жовтецевих

**Калюс**, тканина, що утворюється у рослин на місці по-  
ранень

**Калюта, Вілен Олександрович** (1930–1999), кіноопе-  
ратор, Національна премія України ім. Шевченка (2000),  
Україна

**Кама**, річка у Росії, ліва притока Волги, 1805 км

**Камагудей**, місто на Кубі, історико-культурний центр,  
322 тис. мешканців

**Камагуея історичний центр**, об'єкт Світової спадщини  
ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль 16–20 ст.  
одного з перших іспанських поселень на Кубі, м. Кама-  
гудей, Куба

**Камаїно, Тіно ді** (бл. 1280 або 1285 – бл. 1337), скульптор,  
представник проторенесансу, Італія

**Камакура (історичний період)**, період в історії Японії  
з 1185 по 1333

**Камакура (місто)**, місто в Японії, історико-культурний  
центр, 173 тис. мешканців

**Камал, Галіаскар** (1879–1933), письменник, драматург,  
основоположник татарської драматургії, Росія

**Камалов, Герберт Леонович** (1940), хімік, фізико-хімік,  
академік НАН України (2009), Азербайджан – Україна

**Камамбер**, різновид сиру

**Каманін, Іван Михайлович** (1850–1921), історик, архі-  
віст, палеограф, Україна



**Каманін, Микола Петрович** (1908–1982), воєначальник, авіатор, організатор і керівник підготовки перших радянських космонавтів, Росія

**Камарг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, регіональний природний парк у дельті р. Рона, Франція

**Камасинська мова**, мертва мова самодійської групи уральської мовної сім'ї

**Камбалові** (Pleuronectidae), родина риб ряду камбалоподібних, фауна України

**Камбалоподібні** (Pleuronectiformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Камбалоподібні** (Pleuronectiformes), ряд риб класу променеперих

**Камбейський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн, розташований на Індостанському півострові і у Камбейській затоці Аравійського моря

**Камбер, Робер** (1628–1677), композитор, основоположник французької опери, Франція

**Камбіальні клітини**, клітини меристеми рослин

**Камбій**, твірна тканина стебла дерев'янистих рослин

**Камбіні, Джузеппе** (1746–1825), композитор, струнні квартети якого заклали підвалини французької традиції цього жанру, Італія – Франція

**Камбіо**, позиковий лист, вексель

**Камбіо, Арнольфо ді** (1240–1310), скульптор, архітектор, представник проторенесансу, Італія

**Камбіформ**, сукупність живих клітин лубу (флоеми) рослин

**Камбоджа**, держава в Південно-Східній Азії

**Камедетеча**, виділення камеді у деревних рослин

**Камеді**, полісахариди, що виділяються при пошкодженні тканин рослин

**Камелін, Рудольф Володимирович** (1938), ботанік, президент Російського ботанічного товариства (з 1991), член-кореспондент АН СРСР (1990), Росія

**Камелія** (Camellia), рід рослин родини чайних

**Каменебетон**, матеріал, який одержують шляхом занурення шару каміння в шар бетонної суміші за допомогою вібрації

**Каменеобробка**, процес надання природному каменю необхідної форми і зовнішньої оздобы (фактури), що складається з трьох основних операцій – розпилювання, окантовки і фактурної обробки лицьової поверхні

**Каменеточці**, свердлярчі тварини, що руйнують корали, раковини

**Каменський, Анатолій Павлович** (1876–1941), письменник, драматург та сценарист, Росія

**Каменський, Василь Васильович** (1884–1961), поет-футурист, один з перших російських авіаторів, Росія

**Каменський, Генрік Міхал** (1813–1865), філософ, письменник, економіст, лідер польського національно-визвольного руху середини 19 ст., Польща – Росія – Швейцарія – Алжир

**Каменярь**, українське видавництво, діє у м. Львів з 1939

**Каменярі**, часопис, орган «Вільної організації українського вчителства на Буковині», виходив у протязі 1909–1914 та 1921–1922

**Камер...**, частина складних слів, що вказувала у деяких монархічних державах придворні звання, чини або посади

**Камера**, 1) кімната спеціального призначення у різних державних і публічних установах, зокрема в органах юстиції; 2) приміщення у тюрмах для утримання в'язнів; 3) палата парламенту, суду, установи

**Камера згоряння авіаційного двигуна**, обсяг, утворений сукупністю деталей двигуна в якому відбувається спалювання горючої суміші

**Камера іскрова**, детектор високоенергетичних заряджених частинок

**Камера турбінна**, обладнання для підведення і рівномірного розподілення води по всьому колу (навоколишній зоні) прямого апарата реактивної гідротурбіни

**Камера-обскура**, 1) найпростіший пристрій, що дозволяє отримувати оптичне зображення об'єктів; 2) один із найдавніших оптичних пристроїв, що передував фотографії та кінематографа

**Камерінський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Камеріно (Італія) з 1336

**Камерлінг-Оннес, Гейке** (1853–1926), фізик та хімік, Нобелівська премія з фізики (1913), Нідерланди

**Камерон, Кеннет Доналд** (1950), астронавт, США

**Камертон**, прилад, що є еталоном висоти і певного звуку, який застосовується для настроювання музичних інструментів та при співі

**Камерун (гори)**, вулканічний масив в екваторіальній Африці

**Камерун (держава)**, держава в Західній Африці

**Ками**, куполовидні крутосхилі пагорби круглої або довгастої в плані форми в областях розвитку останнього материкового зледеніння

**Камі**, дух або феномен японської релігії сінто

**Камікадзе**, 1) назва японських пілотів-смертників, які з'явилися на заключному етапі Другої світової війни; 2) воїн чи бойовик, що виконуючи місію, жертвує своїм життям

**Камін**, пристінна піч з відкритим вогнищем і прямим димоходом-комином

**Камінальгуйю**, релігійний центр майя

**Каміння коштовне**, мінерали, які використовуються для виготовлення ювелірних прикрас, а також у роботі високоточних приладів

**Каміно Реал-де-Тьєрра Адентро**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мощена дорога 16–19 ст. від Мехіко до міста Санта-Фе, Мексика – США

**Камінський, Віктор Євстахійович** (1953), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Камінський, Мацей** (1734–1821), композитор, класик польської музики, Угорщина – Польща

**Камінь бруковий**, осколки, уламки великого каміння, добутого у кар'єрі або з окремих каменів-валунів

**Камінь бутовий**, шматки гірської породи неправильної форми розміром 15-50 см

**Камінь єврейський**, письмовий граніт, гірська порода, різновид граніту, в якому польовий шпат і кварц, проростаючи один в одного, утворюють структуру, що нагадує старосєврейське письмо

**Камінь замковий**, замок, замковий елемент, центральний камінь (або цегла) зазвичай клиноподібної форми у верхині арки, склепіння, який створює розпір конструкції

**Камінь олов'яний**, мінерал з групи оксидів, те ж саме, що каситерит

**Камінь пробірний**, слабометаморфізований, тонкозернистий вуглекислий, кременистий сланець у вигляді чорного бруска, на якому за кольором ризи благородного металу визначають його пробу

**Камінь Сонця**, Ацтекський календар, базальтовий монолітний диск діаметром 3,5 м і вагою 24,5 т, на якому символічно зображується ацтекська космогонія і сонячний культ

**Камінь-Каширський**, місто, адміністративний центр Камінь-Каширського р-ну Волинської обл.

**Камінь-Каширський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Каміонський, Оскар Ісакович** (1869–1917), оперний і камерний співак (баритон), музичний педагог, популяризатор творчості українських композиторів, Україна

**Камка, морська трава** (*Zostera*), рід родини камкових

**Камкові** (*Zosteraceae*), родина квіткових рослин порядку камкоцвітих

**Камкодер**, магнітофон, суміщений із фотокамерою

**Камкоцвіті** (*Zosterales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Каммінгс, Едвард Естлін** (1894–1962), поет, письменник, вирізнявся власним стилем, який характеризувався спеціально спотвореною граматикую і пунктуацією, живописець, США

**Каммон**, протока між японськими островами Кюсю і Хонсю

**Камов, Микола Ілліч** (1902–1973), конструктор вертольотів серії «Ка», автор самого терміну «вертолїт», Росія

**Камоєнс, Луїс де** (1524–1580), поет, класик світової та португальської літератури, Португалія

**Камп Ноу**, стадіон у м. Барселона (Іспанія), вміщує майже 100 тис. глядачів, діє з 1957

**Кампала**, місто, столиця Уганди

**Кампанела**, музична п'еса, яка імітує передзвін дзвоників

**Кампанелла, Томмазо** (1568–1639), філософ-утопіст, теолог, поет, політик, один з перших представників утопічного соціалізму, Італія

**Кампанелья, Хуан Хосе** (1959), кінорежисер, «Оскар» (2010), Аргентина

**Кампанїла**, чотирикутна або кругла вежа-дзвіниця, споруджена поруч з храмом, характерна для архітектури Італії середніх віків і доби Відродження

**Кампанія**, область Італії

**Кампанія виборча**, складова виборчого процесу, сукупність встановлених законодавством виборчих процедур і дій, які здійснюють партії та їхні команди для досягнення своїх передвиборчих цілей і які забезпечують легітимне здобуття ними влади

**Кампанія воєнна**, етап війни, у ході якого досягається її проміжна мета

**Кампанія політична**, система заходів, які здійснюються суб'єктом політичної дії протягом певного проміжку часу для досягнення певної політичної мети або створення передумов для її досягнення

**Кампер, Петрус** (1722–1789), анатом, біолог, автор методики вимірювання кута обличчя, Нідерланди

**Кампече**, штат Мексики

**Кампече укріплення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична забудова (насамперед – укріплення 17–18 ст.) м. Кампече, Мексика

**Кампешеве дерево** (*Haematoxylon*), сандалове дерево

**Кампілостелій скельний** (*Campylostelium saxicola*), вид мохоподібних родини птихомітрієвих, внесений до Червоної книги України

**Кампінас**, місто у Бразилії, 1 млн мешканців

**Кампінемові** (*Campynemataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Кампоси**, тропічні і субтропічні степові екосистеми Південної Америки

**Кампос-Серрадо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа національних парків, Бразилія

**Кампоформійський мир 1797**, угода Франції з Австрією, якою завершилася кампанія Наполеона Бонапарта в Італії

**Камптозої, внутрішньопорошицеві** (*Kamptozoa*), тип безхребетних тварин

**Камула**, масив у межах Подільської височини у Львівській області

**Камуфлет**, 1) підземний вибух заряду вибухової речовини без викиду ґрунту з метою руйнування підземних споруд, дроблення твердих порід, утворення порожнин у ґрунті тощо; 2) розрив прониклих у ґрунт артилерійських снарядів, мін, авіабомб без утворення воронки

**Камуфляж**, один із способів маскуванню об'єктів (танків, гармат, літаків, кораблів, будівель) шляхом нанесення на них великих плям, смуг і т.п., що ускладнюють їх упізнання візуально-оптичними та фотографічними засобами розвідки

**Камфора**, терпеноїд, кетон терпенового ряду

**Камфорне дерево** (*Cinnamomum camphora*), рослина родини лаврових

**Камфороносні рослини**, рослини, що містять камфорну ефірну олію

**Камфоросма** (*Camphorosma*), рід рослин родини лободових  
**Камчатка**, півострів на північному сході Азії на території Росії

**Камчатки вулкани**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний заповідник, Росія

**Камчатська окружна українська рада**, територіальний орган національного самоврядування українського населення Камчатської області в 1918–1922

**Камчатська течія**, холодна течія в північно-східній частині Тихого океану

**Камчатський краб** (*Paralithodes camtschaticus*), тварина надродини раків-самітників

**Камчатський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Камю, Альбер** (1913–1960), філософ-екзистенціаліст, письменник, публіцист, драматург, Нобелівська премія з літератури (1957), Франція

**Кам'яна доба**, найтриваліший доісторичний період часу, впродовж якого люди широко використовували камінь для виготовлення знарядь праці

**Кам'яна куниця, куниця-білодушка, білодушка** (*Martes foina*), вид ссавців родини куніцевих, вид фауни України

**Кам'яна куріпка** (*Alectoris graeca*), птах родини фазанових

**Кам'яна Могила**, археологічна пам'ятка біля м. Мелітополь Запорізької обл., курган, що тисячоліттями слугував людям вівтарем для відправлення релігійних обрядів

**Кам'яна Могила**, національний історико-археологічний заповідник, діє на території Мелітопольського р-ну Запорізької обл. з 2008

**Кам'яне (Запорізька обл.)**, селище міського типу Вільнянського р-ну Запорізької обл.

**Кам'яне (Луганська обл.)**, селище міського типу Антрацитівської міськради Луганської обл.

**Кам'янець**, національний історико-архітектурний заповідник, діє у м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл. з 1928

**Кам'янецька округа**, адміністративно-територіальна одиниця у складі УРСР у 1923–1930

**Кам'янець-Подільська область**, адміністративно-територіальна одиниця в складі УРСР у 1937–1954

**Кам'янець-Подільський**, місто, адміністративний центр Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.

**Кам'янець-Подільський ботанічний сад**, ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.

**Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник**, музей у м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл., діє з 1890

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Кам'янець-Подільський з 1918

**Кам'янець-Подільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Кам'яний Брід**, селище міського типу Баранівського р-ну Житомирської обл.

**Кам'яний краб** (*Egiphia verrucosa*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Кам'яні матеріали**, матеріали, застосовувані у будівництві для мурування фундаментів і стін, улаштування перекриттів, зовнішнього і внутрішнього облицювання, покриття доріг, а також як заповнювачі для бетонів і розчинів

**Кам'янка (вид птахів)** (*Oenanthe*), під птахів родини мухоловкових

**Кам'янка (місто)**, місто, адміністративний центр Кам'яньського р-ну Черкаської обл.

**Кам'янка (річка)**, річка у Житомирській і Київській областях, ліва притока Росі, 105 км

**Кам'янка-Бузька**, місто, адміністративний центр Кам'янько-Бузького р-ну Львівської обл.

**Кам'янка-Бузький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Кам'янка-Дніпровська**, місто, адміністративний центр Кам'янько-Дніпровського р-ну Запорізької обл.

**Кам'янки** (*Oenanthe*), під птахів родини мухоловкових, фауна України

**Кам'яновугільний період і кам'яновугільна система**, п'ята по порядку система палеозойської групи, відповідна п'ятому періоду палеозойської ери історії Землі

**Кам'янська Січ**, адміністративний і військовий центр запорозького козацтва у 1709–1711 та 1728–1734 у гирлі р. Кам'янка на правому березі Дніпра

**Кам'янське**, місто обласного підпорядкування в Дніпропетровській обл.

**Кам'янський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Кам'янсько-Дніпровський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Кан Ювей** (1858–1927), філософ, політик, теоретик китаїського націоналізму, реформатор китаїської політичної системи, Китай

**Кан, Роберт Елліот** (1938), інженер-програмувальник, один із творців інтернету, розробник мережових протоколів передачі даних IP та TCP, Премія Тюрінга (2004), США

**Кана**, японське письмо

**Канавалія** (*Canavalia*), під рослин родини бобових

**Канаверал**, космодром у США

**Канада**, держава в Північній Америці

**Канадава**, місто в Японії, історико-культурний центр, 462 тис. мешканців

**Канади бібліотека та архіви**, книгозбірня та документосховище м. Оттава (Канада), діє з 2004, 54 млн одиниць зберігання

**Канадська література**, сукупність літературних текстів англійською та французькою (та іншими) мовами, писаних канадськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Канадська північно-західна видавнича спілка**, українське видавництво в Канаді, діє у м. Вінніпег з 1903

**Канадський антициклон**, північноамериканський антициклон, область високого атмосферного тиску над більшою частиною Північної Америки з центром над Кордильєрами

**Канадський арктичний архіпелаг**, архіпелаг на крайній півночі Північної Америки, у Північному Льодовитому океані, територія Канади

**Канадський бальзам**, смола ялиці канадської

**Канадський інститут українських студій**, KIUC, осередок українознавчих студій поза межами України, діє при Альбертському університеті в Канаді з 1976

**Канадський щит**, канадсько-гренландський щит, найбільший виступ Канадської, або Північно-Американської докембрійської платформи

**Канадці**, населення Канади

**Канайма**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Венесуела

**Канал**, 1) частина комунікаційної системи, що з'єднує між собою джерело і приймач; 2) наповнене водою штучне річище; 3) вузький порожній довгий простір всередині чого-небудь; 4) канал зв'язку (телеканал)

**Канал дискретний**, неперервний канал, до якого підключається пристрій узгодження дискретних сигналів

**Канал зрошувальний**, штучний відкритий водовід у земляному руслі, призначений для транспортування води на зрошення, для підвищення родючості ґрунту

**Канал морський**, штучний водний шлях у поглибленому морському дні, руслі річки або в земляній виїмці (канал), який відповідає розмірам морських суден і обладнаний знаками навігаційної обстановки

**Канал мультиплексний**, ущільнення каналу, тобто передача декількох потоків даних з меншою швидкістю (пропускною здатністю) по одному каналу

**Каналетто** (1697–1768), художник, голова венеційської школи ведутістів, Італія

**Канали іонні**, особливі білки в мембрані клітини

**Канали міжнародні**, штучно створені водні шляхи, які використовуються для міжнародного судноплавства

**Каналізація**, сукупність засобів та споруд, які забезпечують приймання, очищення та відведення стічних вод, атмосферних опадів з території населених пунктів і промислових підприємств

**Каналізація злилова**, споруди (дощові каналізації, водостоки) для прийому і відведення дощових чи талих вод з території населеного пункту або підприємства

**Каналювання**, явище руху частинок між паралельними рядами атомів у кристалі

**Канаріс, Вільгельм Франц** (1887–1945), воєначальник та представник спецслужб, начальник абверу (військової розвідки та контррозвідки) Третього рейху, Німеччина

**Канаріум** (Canarium), рід рослин родини бурзерових

**Канарка** (Serinus canaria), птах родини в'юркових

**Канарник** (Phalaris), рід рослин родини злакових

**Канарська течія**, холодна течія на північному сході Атлантичного океану, територія Іспанії

**Канарські Острови** (адміністративно-територіальна одиниця), автономна спільнота Іспанії

**Канарські острови (архіпелаг)**, група гористих вулканічних островів в Атлантичному океані

**Канат**, гнучкий виріб, виготовлений звиванням із сталевого дроту діаметром 0,3–3 мм або із синтетичних (капрон, нейлон тощо) чи рослинних волокон (з конопель, льону, бавовни)

**Канафани, Гассан** (1936–1972), письменник та політик, Палестина

**Канбан**, система організації виробництва і постачання, що дозволяє реалізувати принцип «точно в строк»

**Канберра**, місто, столиця Австралії

**Кандагар**, місто в Афганістані, історико-культурний центр, 492 тис. мешканців

**Кандела**, одиниця вимірювання сили світла системи СІ, є однією з семи базових одиниць.

**Канделябрів галерея**, одна з галерей Папського палацу у Ватикані

**Кандиба, Іван Олексійович** (1930–2002), правознавець, учасник правозахисного руху в СРСР, член-засновник Української Гельсінкської групи (1976), Україна

**Кандибки** (Stylodipus), рід ссавців родини кандибкових, фауна України

**Кандибкові**, справжні тушканчики (Dipodidae), родина ссавців ряду гризунів, фауна України

**Кандидамікоз**, кандидоз, захворювання, спричинене грибами

**Кандидат наук**, перший науковий ступінь в Україні

**Кандик** (Erythronium), рід рослин родини лілійних

**Кандиль**, 1) в ісламі – вогники, які вивішують на мінаретах мечетей у священні ночі; 2) загальна назва для самих священних ночей ісламу

**Кандим** (Calligonum), рід рослин родини гречкових

**Кандимов, Юнус** (1959–2005), кримськотатарський поет, письменник, публіцист, літературознавець, історик, Узбекистан – Україна

**Кандинський, Василь Васильович** (1866–1944), живописець, графік і теоретик образотворчого мистецтва, один з основоположників абстракціонізму, Росія – Німеччина – Франція

**Канді**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, священне місто буддизму, де міститься храм Будди, Шрі-Ланка

**Кандія**, кандея, мідна чаша, що слугувала дзвіночком у монастирі

**Кандоль, Альфонс де** (1806–1893), ботанік, один із основоположників географії рослин і вчення про походження культурних рослин, Франція – Швейцарія

**Кандоль, Огюстен Пірам де** (1788–1841), ботанік, розробник однієї з перших природних систем класифікації рослин, основоположник порівняльної морфології рослин, Франція – Швейцарія

**Кандомбе**, уругвайська музика і танцювальний стиль

**Кандяк, Іван** (1896–1939), хімік, дійсний член НТШ (1933), Польща – Україна

**Канеллові, канелові** (Canellaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку канелоцвітих

**Канелюри**, вертикальні жолобки на стовбурі колони або пілястри, а також горизонтальні жолобки на базі колони іонічного ордера

**Канеман, Деніел** (1934), психолог, Нобелівська премія з економіки (2002), Ізраїль – США



**Канембу**, африканська мова, поширена на схід від озера Чад

**Канер, Еммануїл Айзикович** (1931–1986), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Кането Сіндо** (1912–2012), кінорежисер, сценарист, продюсер, одна з ключових постатей японського кінематографу, Японія

**Канетті, Еліас** (1905–1994), німецькомовний письменник та драматург, Нобелівська премія з літератури (1981), Болгарія – Австрія – Франція – Велика Британія – Швейцарія

**Канзас**, штат США

**Канигін, Юрій Михайлович** (1935), економіст та публіцист, один з авторів трипільсько-арійської теорії походження українців, Україна

**Каник, Орхан Велі** (1914–1950), поет, новатор турецької поезії, Туреччина

**Канібалізм**, поїдання один одного представниками того ж самого виду

**Канів**, місто, адміністративний центр Канівського р-ну Черкаської обл.

**Канівець, Володимир Васильович** (1923), письменник, драматург, Національна премія України ім. Шевченка (1970), Україна

**Канівське водосховище**, водосховище на Дніпрі в межах Київської та Черкаської обл., 675 км<sup>2</sup>

**Канівський**, природний заповідник, Черкаська обл.

**Канівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Канівські гори**, гліціотектонічні дислокації на Правобережжі Дніпра на Придніпровській височині

**Каніфоль**, суміш речовин смол хвойних дерев (живиці), яку отримують як залишок після відгону із смоли легких частин

**Канкан**, естрадний танець

**Канна** (Canna), рід рослин родини каннових

**Канна** (Taurotragus oryx), вид ссавців родини бикових

**Каннабіх, Йоганн Крістіан Інносенз Бонавентура** (1731–1798), композитор, капельмейстер та скрипаль, представник мангеймської школи, Німеччина

**Каннада**, мова південної групи дравідських гілки мов, поширена на південному-заході Індії

**Канни (місто)**, місто у Франції, історико-культурний центр, 73 тис. мешканців

**Канни (рід антилоп)** (Taurotragus), рід антилоп родин бикових

**Каннінгем, Волтер** (1932), астронавт, США

**Канніцаро, Станіслао** (1826–1910), хімік, один із засновників атомно-молекулярного вчення, Італія

**Каннові** (Cannaceae), родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Каннон**, богиня милосердя в японській міфології

**Каннський кінофестиваль**, щорічний міжнародний кінофестиваль, проводиться у травні у м. Канни (Франція) з 1946

**Кано**, місто у Нігерії, 3,2 млн мешканців

**Кано Хідейорі** (16 ст.), живописець школи Кано, Японія

**Канова да Мілано, Франческо** (1497–1543), лютніст, один із найпопулярніших європейських композиторів 16 ст., Італія

**Канова, Антоніо** (1757–1822), скульптор, видатний представник класицизму в європейській скульптурі, Італія

**Каное**, безкіловий човен

**Канон біблійний**, зібрання біблійних книг, священних для юдеїв та християн

**Канон євхаристичний**, анафора, центральна частина літургії в ортодоксальному

**Канон літературний**, сукупність художніх текстів, які вважаються класичними

**Канон (у культурі)**, 1) сукупність художніх прийомів або правил, що вважалися обов'язковими в ту чи іншу епоху; 2) твердо встановлені правила щодо зображення людської постаті, композиції та колориту художніх творів 3) твір, який може бути взірцем для інших

**Канон (у релігії)**, 1) незмінна традиційна сукупність законів, норм чи правил; 2) сукупність текстів, що становлять основу тієї чи іншої релігії і її офіційної теології; 3) жанр церковної гімнографії

**Канон (в юридичних науках)**, правило, зразок, норма-припис

**Канонізація**, у католицьких і православних церквах – особливий акт церковної (а в деяких державах – і монархічної) влади, за яким подвижник віри і благочестя після смерті називається святим і відповідно шанується

**Канонік**, 1) в католицькій та англіканській церквах – член колегії (капітулу) духовних осіб соборів і колегіальних церков; 2) богослужбова книга у православ'ї, яка містить канони Богородиці, Ісусу Христу, ангелові хранителів та ін.

**Канонір**, рядовий артилерії, буквально – гармаш

**Канонічна форма**, така форма, що однозначно репрезентує об'єкт

**Канонічна форма функціональної матриці управління**, організація економічних процесів на основі антропоцентричних уявлень про природу, що передбачає оптимізацію цих процесів за зразком процесів природних

**Канопус**, зірка в сузір'ї Кіля

**Канпур**, місто в Індії, 5 млн мешканців

**Канробер, Франсуа** (1809–1895), воєначальник, маршал Франції (1856), Франція

**Кансьйон**, музичний жанр

**Кансьйонеро**, кансьйонейру, збірки любовної та сатиричної поезії в Іспанії та Португалії 12–14 ст.

**Канський університет – Нижня Нормандія**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кан (Франція) з 1432

**Кант (елемент форменого одягу)**, кольоровий шнурок, оторочка по краях або швах предметів форменого одягу військовослужбовців

**Кант (жанр)**, старовинна пісня для триголосного ансамблю або хору, поширена в 16–18 ст. в Україні

**Кант, Іммануїл** (1724–1804), філософ, фундатор німецької класичної філософії, Німеччина – Росія

**Кантабіле**, співуче виконання на музичному інструменті

**Кантабрія**, автономна спільнота Іспанії

**Канта-Гяме**, область Фінляндії

**Канталупа** (*Cucumis melo* var. *cantalupensis*), вид родина гарбузових

**Канталь**, гірський масив

**Кантар** (*Spondyllosoma cantharus*), риба родини спарових, вид фауни України

**Кантарел**, рід грибів флори України

**Кантари́дин**, отрута небілкової природи

**Кантарофілія**, перехресне запилення квіток за допомогою жуків

**Кантата**, музичний твір урочистого або лірико-епічного характеру

**Канте хондо**, клас музики і поезії фламенко, найдавніший і найбільш чистий його пласт

**Кантедескія** (*Cantedeskia*), рід рослин родини ароїдних

**Кантеле**, музичний інструмент

**Кантемир**, **Антіох Дмитрович** (1709–1744), поет-сатирик, дипломат, реформатор та класик російської літератури, Молдова – Росія

**Кантемір**, район Молдови

**Кантилена**, старовинна французька лірико-епічна народна пісня

**Кантіанство**, сукупність шкіл та напрямів, що склалися на основі філософії І. Канта

**Кантільон**, **Річард** (1680–1734), економіст, демограф, банкір, класик політекономії, сполучна ланка між меркантилізмом та фізіократією, Ірландія – Велика Британія

**Кантінфлас** (1911–1993), актор-комік, сценарист, продюсер, зірка латиноамериканського кінематографу, Мексика

**Канто**, регіон Японії

**Кантоністи**, вихованці військово-сирітських навчальних закладів та військових навчальних закладів для підлітків у Російській імперії

**Кантор**, в католицизмі – співак хору, в протестантизмі – диригент хору, органіст та вчитель музики

**Кантор**, **Георг** (1845–1918), філософ, математик, засновник теорії множин, Росія – Німеччина

**Кантор**, **Моріц Бенедикт** (1829–1920), історик математики, Німеччина

**Кантора аксіома**, одна з аксіом, що характеризують неперервність прямої лінії; полягає в наступному: будь-яка послідовність вкладених відрізків, довжини яких прагнуть до нуля, має одну спільну точку

**Кантора-Бернштейна теорема**, твердження у теорії множин, що потужність довільної множини є меншою, ніж потужність її булеану (множини всіх її підмножин)

**Канторова множина**, підмножина відрізка дійсних чисел  $[0,1]$ , що будується за допомогою видалення середніх третин сегментів прямої

**Канторович, Леонід Віталійович** (1912–1986), економіст, один з творців теорії оптимального виробничого планування та лінійного програмування, Нобелівська премія з економіки (1975), Росія

**Кантувач**, пристрій з механізмом для повороту будівельної конструкції навколо поздовжньої осі

**Канудо**, **Річчото** (1877–1923), письменник, есеїст, музикознавець, критик і теоретик кіномистецтва, піонер у галузі кінокритики і теорії, Італія – Франція

**Канурі (етнос)**, етнічна група Північно-Східної Нігерії, Західного Чаду і Північного Камеруну

**Канурі (мова)**, одна з сахарських мов, поширена у штаті Борну (Нігерія) та прилеглих районах Нігеру, Чаду, Камеруну

**Кануфер** (*Tanacetum balsamita*), вид рослин родини айстрових

**Канцеляризми**, 1) слова, вислови, синтаксичні звороти, характерні для офіційно-ділового стилю; 2) слова, вислови, синтаксичні конструкції, позбавлені індивідуальності, механічно вживані, які внаслідок цього перетворились у мовний штамп

**Канцелярія**, підрозділ організації або при посадовій особі, яка курує діловодство, службове листування, оформлення документації

**Канцерогенез**, патофізіологічний процес розвитку пухлини

**Канцерогени**, речовини, що сприяють утворенню ракових захворювань

**Канцерогенні речовини**, хімічні речовини, які здатні викликати злоякісні пухлини

**Канцлер**, 1) голова уряду у Німеччині та Австрії; 2) у феодальних державах середньовічної Європи – вища посадова особа, що очолювала королівську канцелярію і архів, зберігала державну печатку

**Канцлер коронний**, посада вищого урядовця у Королівстві Польському

**Канцлер литовський**, посада вищого урядовця у Великому князівстві Литовському

**Канцона**, віршова форма середньовічної лірики, пісня про лицарську любов, пов'язана з культом дами

**Канчелі**, **Гія** (1935), композитор, народний артист СРСР (1988), Грузія – Німеччина – Бельгія

**Канченджанга**, гірський масив в Великих Гімалаях, на кордоні Непалу та Індії

**Каньїсарес**, **Хосе** (1676–1750), драматург, автор бл. 100 п'єс, Іспанія

**Каньйон**, вузька і глибока річкова долина зі стрімкими або ступінчастими скелястими бортами

**Канюк звичайний** (*Buteo buteo*), вид птахів родини яструбиних, вид фауни України

**Канюк степовий** (*Buteo rufinus*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Канюк**, **Йорам** (1930–2013), письменник, живописець, журналіст, критик, майстер прийому «потік свідомості», Ізраїль

**Канюк, Сергій Іванович** (1880–1945), журналіст, педагог, письменник, помітна постать українського культурного та громадського життя на Буковині першої половини 20 ст., Україна

**Канюки** (Buteo), рід птахів родини яструбиних, фауна України

**Као, Чарльз Куен** (1933), інженер-фізик, Нобелівська премія з фізики (2009), Китай – Велика Британія – США

**Каолін**, 1) крихка гірська порода, що складається з глинистих мінералів каолініту, галуазиту і гідролюд; 2) глина, утворена з польового шпату або інших порід, що майже не містить окислів заліза; 3) біла глина

**Каолінізація**, перетворення польових шпатів та інших силікатів в каолін внаслідок вивітрювання

**Каолініт**, мінерал, що утворився внаслідок розкладу польового шпату

**Каору Ісікава** (1915–1989), фахівець у галузі якості, Японія

**Капа**, спортивний інвентар, який надягається на зуби для захисту від травм

**Капабланка, Хосе Рауль** (1888–1942), шахіст, чемпіон світу (1921–1927), Куба

**Капацитація**, процес активації сперматозоїдів

**Капеднот**, цінні папери з обліковою ставкою, яка змінюється, але не може перевищувати встановленого максимуму

**Капела**, 1) невелика споруда або приміщення для молитви, зберігання реліквій, розміщення хору тощо; 2) католицька каплиця для молитви членів однієї родини; 3) хор співаків або змішаний ансамбль співаків і музикантів

**Капелан**, 1) католицький священик, помічник парафіяльного священика; 2) в лютеранській церкві – помічник проповідника; 3) в англіканській – священик при домашній церкві; 4) військовий священик для проведення богослужіння у військових частинах

**Капели кріпацькі**, оркестрові ансамблі при дворах багатих поміщиків в Україні (18 ст.), складені з музик-кріпаків

**Капелла**, зірка в сузір'ї Візничого

**Капелліні, Джованні** (1833–1922), геолог та палеонтолог, ініціатор першого Міжнародного з'їзду по антропології та доісторичній археології (1855), Італія

**Капельгородська, Нонна Михайлівна** (1932–2005), кінознавець, кінокритик, одна з провідних українських теоретиків кіно 20 ст., Україна

**Капельгородський, Пилип Йосипович** (1882–1938/1942), письменник, публіцист, сатирик та фейлетоніст, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Каперси** (Carraris), рід рослин родини каперсових

**Каперцеві, каперсові** (Carragaseae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Каперцевіті** (Capparales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Капетінги**, королівська династія Франції у 987–1328

**Капеччі, Маріо** (1937), генетик, Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини (2007), Італія

**Капила** (6 ст. до н. е.), ведичний мудрець, який вважається одним із засновників індуїстської філософської системи санх'я, Індія

**Капиця, Петро Леонідович** (1894–1984), фізик, Нобелівська премія з фізики (1978), Росія – Велика Британія

**Капиця, Сергій Петрович** (1928–2012), фізик, телеведучий, Велика Британія – Росія

**Капише**, культова споруда дохристиянських слов'ян у вигляді храму або відкритого майданчика з установленими зображеннями дохристиянських богів (ідолів)

**Капібара** (Hydrochoeris Brisson), рід гризунів родини кавієвих

**Капіліцій**, сукупність ниткоподібних волоконць у міксоміцетів

**Капіляри**, найтонші кровоносні судини

**Капілярний кровообіг**, рух крові в найдрібніших судинах

**Капілярні явища**, поверхневі явища на межі рідини і твердого тіла

**Капілярність**, сукупність явищ, зумовлених силами взаємодії між молекулами рідини та іншими тілами на їхній спільній межі, що характеризується підйманням і опусканням рідини в дуже вузьких трубках-капілярах або в щілинах між двома пластинками

**Капіляроскопія**, дослідження стану капілярів за допомогою оптичних приладів

**Капітал**, сукупність майна, яке використовується для отримання прибутку

**Капітал авансований**, початкова сума капіталу у формі певної грошової суми, яку підприємець витрачає на придбання засобів виробництва та робочої сили для організації власного бізнесу й отримання прибутку

**Капітал акціонерний**, капітал акціонерного товариства, що формується у процесі об'єднання багатьох індивідуальних капіталів

**Капітал державно-монополістичний**, поєднання та зрощування державного капіталу з монополістичним, і виникнення внаслідок цього процесу нової форми капіталу, що функціонує в інтересах, насамперед, державно-фінансової олігархії

**Капітал індивідуальний**, поєднання та зрощування державного капіталу з монополістичним, і виникнення внаслідок цього процесу нової форми капіталу, що функціонує в інтересах, насамперед, державно-фінансової олігархії

**Капітал лихварський**, самостійна форма капіталу, історичний попередник позичкового (банківського) капіталу

**Капітал людський**, соціально-економічна категорія, похідна від категорій «робоча сила», «трудові ресурси», «людський фактор»

**Капітал оборотний**, частка виробничого обігового капіталу капіталістичних підприємств, вартість якого в процесі споживання повністю переноситься на продукт

**Капітал основний**, капітал, заавансований на засоби праці

**Капітал позичковий**, грошовий капітал, який надається в позику та приносить власнику дохід у вигляді процентів від позики

**Капітал політичний**, сукупність різноманітних чинників, які забезпечують його носіям авторитет і суспільну довіру, визначають реальні міру їхнього впливу на суспільство загалом або на певну його частину

**Капітал промисловий**, за визначенням марксистської теорії, – це капітал, який функціонує у сфері виробництва і перебуває водночас на всіх трьох стадіях його кругообігу у відповідних функціональних формах (грошовий, продуктивний, торговий)

**Капітал соціальний**, персональна мережа безпосередніх стосунків індивіда (актора), що виступає соціальним контекстом його дій, визначає міру його інтеграції в соціальне середовище (суспільство) і забезпечує йому доступ до необхідних ресурсів життєдіяльності

**Капітал статутний**, організаційно-правова форма капіталу, розмір якого визначається статутом або угодою про заснування підприємств (фірм) у різних галузях економіки, у тому числі й банків

**Капітал фіктивний**, сума грошей, цінних паперів, яка збільшується (приносить проценти) у процесі особливого обігу, тобто поза сферою реального капіталу

**Капіталізація**, перетворення засобів (частини чистого прибутку, дивідендів та ін. або всього прибутку) в додатковий капітал, додаткові фактори виробництва

**Капіталізм**, суспільний лад, основними ознаками якого є приватна власність на засоби виробництва, використання найманої праці і вільне підприємництво, що сприяє розвитку ринкової економіки

**Капіталізм народний**, теорія, що обґрунтовує трансформацію капіталізму у новий суспільний лад

**Капіталовіддача**, показник ефективності використання капіталу, який визначається відношенням обсягу виробленої за певний час продукції у грошовому вираженні до вартості основних засобів

**Капіталу концентрація**, зосередження, нарощування капіталу завдяки об'єднанню капіталів різних власників, а також за рахунок перетворення прибутку на капітал (джерело майбутніх доходів)

**Капіталу міграція**, переміщення капіталу з одних країн в інші чи з однієї галузі економіки в іншу (в межах даної країни) з метою більш ефективного його вкладення (залучення)

**Капіталу оборот**, циклічний рух, кругообіг капіталу, що розглядається як періодично відновлюваний процес, який охоплює послідовно його авансування, використання у виробництві, реалізацію виробленого товару і повернення до початкової форми

**Капіталу теорія**, економічна теорія

**Капітальні вкладення сполучені**, капітальні вкладення в суміжні галузі, що постачають для цієї галузі обладнання, машини, сировину, паливо та інші елементи основних і оборотних фондів

**Капітан**, 1) військове звання офіцерського складу в армії; 2) командир військового чи цивільного судна

**Капітанівка**, селище міського типу Новомиргородської р-ну Кіровоградської обл.

**Капітель (в архітектурі)**, верхня частина колони або пілястри, що приймає на себе навантаження від горизонтальних балок перекриття

**Капітель (у видавничій справі)**, шрифт наборний, у якому букви по висоті рівні рядковим, але мають малюнок прописних

**Капітолій**, 1) храм на Капітолійському пагорбі в Римі, античний культовий і світський центр міста; 2) будівля Конгресу США у м. Вашингтон; 3) будівля, в якій до 1959 розміщувалися органи законодавчої влади Куби

**Капітолійські музеї**, комплекс з трьох палаців, в яких розміщено колекції античного мистецтва, м. Рим (Італія)

**Капітул**, 1) рада каноніків при єпископі або кафедральному соборі у католицькій і англіканській церквах, яка бере участь в управлінні діоцезією (єпархією); 2) колегія при настоятелях католицьких чернечих і військово-чернечих орденів

**Капітулярії**, закони та розпорядження (укази) франкських королів із династії Каролінгів

**Капітуляції**, нерівноправні договори, що фіксували привілейований режим для іноземців порівняно з громадянами держави перебування

**Капітуляція**, повне й остаточне припинення опору збройних сил однієї з воюючих сторін, здача повністю або окремих частин збройних сил сторони збройного конфлікту

**Капітуляція Німеччини**, юридичний документ (Акт про беззастережну капітуляцію Німецьких збройних сил), яким було завершено бойові дії Другої світової війни у Європі, підписаний у передмісті м. Берлін – Карлсхорст – 08.05.1945

**Капітуляція Японії**, юридичний документ (Акт про капітуляцію Японії), яким було завершено Другу світову війну, офіційно підписаний на борту ліנקора ВМС США «Міссурі» 02.09.1945

**Каплан І Герай** (1678–1738), хан Криму (1707–1708, 1713–1715 та 1730–1736)

**Каплан ІІ Герай** (1739–1771), хан Криму (1770)

**Каплан, Віктор** (1876–1934), інженер, винахідник поворотного-лопатевої турбіни, Австрія

**Каплер, Олексій Якович** (1903–1979), кінорежисер та телеведучий, популяризатор кіномистецтва, Україна – Росія

**Каплиця**, молельня, різновид церкви, невелика християнська культова споруда без спеціального приміщення для вівтаря

**Капличний, Володимир Олександрович** (1944–2004), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), Україна – Росія

**Капніст, Василь Васильович** (1758–1823), політик-автономіст, письменник, борець за українські національні права, Україна

**Капніст, Марія Ростиславівна** (1914–1993), актриса, Росія – Україна

**Каподімонте**, національний музей, одна з найкращих в Італії колекцій творів мистецтва, діє у м. Неаполь з 1757

**Капоейра**, бойове мистецтво з елементами танцю, музики і акробатики



**Капоїдна раса**, бушменська мала раса в складі великої африканської негроїдної раси, представники якої нині мешкають у пустельних і напівпустельних районах Південної Африки

**Капонір**, казематована вогнева фортифікаційна споруда, що дає можливість вести з нього фланкуючий вогонь у двох протилежних напрямках

**Капот**, 1) вільний жіночий просторий одяг (сукня для вулиці або пальто) з рукавами і наскрізною застібною спереду (перша половина 19 ст.); 2) деталь кузова автомобіля або літака – металева кришка, що прикриває двигун

**Капотаж**, перевертання (вид аварії) літака через носову (моторну) частину під час посадки або зльоту

**Капоте, Трумен** (1924–1984), письменник, драматург, класик американської літератури, США

**Каппадокійці**, у християнстві – три Отці Церкви: Афанасій Александрійський, Василій Великий, Григорій Богослов

**Каппадокія**, історична назва місцевості на сході Малої Азії на території сучасної Туреччини

**Каппелер, Андреас** (1943), історик, іноземний член НАН України (1996), Швейцарія – Австрія

**Капра, Френк** (1897–1991), кінорежисер, президент Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії) (1935–1939), «Золотий лев» (1982), «Оскар» (1935, 1937, 1939), Італія – США

**Капралов, Георгій Олександрович** (1921–2010), кінознавець, кінокритик і сценарист, лауреат Каннського МКФ (2000), Росія

**Каприс**, твори академічної музики, вільної побудови п'єси, примхливого, мінливого характеру

**Каприфікація**, вид запилення квітів

**Капрі**, острів у Тірренському морі в південній частині Неаполітанської затоки, територія Італії

**Капріно, Іво** (1920–2001), режисер-мультиплікатор, класик світової лялькової анімації, Норвегія

**Капровий жук** (*Trogoderma granarium*), карантинний шкідник

**Капсбергер, Йоганн Йеронім** (бл. 1575–1651), композитор епохи бароко, творчість якого суттєво вплинула на розвиток лютневої музики в Європі, Італія

**Капсид**, зовнішня білкова оболонка вірусу

**Капсійська культура**, археологічна культура Середземномор'я епохи мезоліту (9–5 тис. до н. е.), поширена в Північній Африці

**Капсула у фармації**, лікарська форма з м'якою чи твердою оболонкою, що містить одну дозу однієї або більше діючих речовин

**Капсуль**, пристрій для запалювання порохового заряду у вогнепальній зброї

**Капська флористична область**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, ПАР

**Капські гори**, гори на крайньому півдні Африки (ПАР)

**Капські черепахи** (*Notopus*), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Каптаж**, інженерно-технічна споруда (свердловина бурова, шахтні колодязі, штольні та ін.) для перехоплення і збирання підземних дренажних вод, нафти і газу у місцях їх виходу на поверхню та їх подальшого використання

**Каптан**, чоловічий довгий одяг, з гудзиками і застілками спереду

**Каптейн, Якобус Корнеліус** (1851–1922), астроном, дослідник Чумацького Шляху, автор доказів обертання галактик, одним з перших застосував в астрономії фотографію і статистичні методи, Нідерланди

**Каптенармус**, військовий чин і посада у військовій частині, військовослужбовець, котрий курує зберігання і видачу продовольства, обмундирування і зброї

**Каптурниця** (*Cucullia*), рід комах ряду лускокрилих родини совок, 4 види якого внесені до Червоної книги України

**Каптурові суди**, судові установи, що створювалися і діяли в Речі Посполитій та Великому князівстві Литовському. Діяли в 16–18 ст.

**Капуас**, річка в Індонезії, на о. Калімантан, впадає до Південно-Китайського моря, 1143 км (найдовша в світі острівна річка)

**Капур**, пристрій для підняття вгору будівельних матеріалів, який застосовувався в 17 ст.

**Капур, Радж** (1924–1988), кінорежисер, сценарист та актор, мега-зірка індійського кіно, Індія

**Капуста** (*Brassica*), рід рослин родини капустяних

**Капуста кримська** (*Brassica taurica*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Капустин Яр**, космодром у Росії

**Капустинський, Анатолій Федорович** (1906–1960), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Капустін, Анатолій Трохимович** (1940), оперний співак (тенор), народний артист України (2007), Росія – Україна

**Капустяна білявка, білан капустяний, капустниця** (*Pieris brassicae*), метелик родини біланів

**Капустяний клоп** (*Eurydema ventralis*), комаха родини щитників

**Капустяні, або Хрестоцвіті** (*Brassicaceae*, або *Cruciferae*), родина квіткових рослин порядку каперцецвітих

**Капустянський, Микола Олександрович** (1881/1879–1969), воєначальник, одна з провідних постатей українського національно-визвольного руху першої половини 20 ст., один з ініціаторів формування українських військових частин у 1917 та засновників ОУН (1929), Україна – Росія – Франція – Німеччина

**Капутікян, Сільва** (1919–2006), поетеса, прозаїк, публіцист, класик вірменської літератури, Вірменія

**Капуцини** (*Cebus*), рід мавп родини капуцинових

**Капуцини (чернечий орден)**, чернечий орден римо-католицької церкви, одна з трьох незалежних гілок францисканського ордену, вдіє з 16 ст.

**Капуцинові** (*Cebidae*), родина ссавців ряду приматів

**Капчинський, Михайло Якович** (1889–1981), кінорежисер, організатор кіновиробництва, один з піонерів українського кінематографу, Україна – Росія

**Капшученко, Петро Савич** (1915–2006), скульптор, графік, педагог, майстер малої камерної пластики, Україна – Аргентина – США

**Кар (у географії)**, форма рельєфу, схожа на цирк, що утворюється на схилі гір біля їх вершин та має круті, часто стрімкі, задні і бічні стінки, зазвичай зайняте льодовиком

**Кар (у міфології)**, у грецькій міфології – цар Мегари

**Кар (у техніці)**, скорочення від «автокар» або «електрокар»

**Кара**, визначена законодавством міра відповідальності правопорушника за скоєні ним дії

**Карабах**, регіон Азербайджану

**Карабаш, Казимир** (1930), кінорежисер-документаліст, класик польського документального кіно, Польща

**Карабиць, Іван Федорович** (1945–2002), композитор та диригент, народний артист України (1991), Україна

**Карабиць, Кирило Іванович** (1976), диригент, головний диригент Борнмутського симфонічного оркестру (2009–2010, 2015–2016) та Німецького національного театру (2016), Україна – Франція – Польща – Велика Британія – Німеччина

**Карабін**, 1) полегшена гвинтівка з укороченим стволом; 2) швидкодіюча сполучна ланка між двома предметами, що мають петлі

**Карабі-Яйла (гірський масив)**, гірський масив Головного пасма Кримських гір

**Карабі-Яйла (урочище)**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, урочище, Білогірський р-н АР Крим

**Карабі-Яйлинська улоговина**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Білогірський р-н АР Крим

**Кара-Богаз-Гол**, затока-лагуна Каспійського моря на заході Туркменістану

**Карабчіївський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Городецький р-н Хмельницької обл.

**Караваджизм**, стиль європейського живопису епохи бароко, що з'явився у м. Рим (Італія) наприкінці 17 ст.

**Караваджо** (1571–1610), живописець, реформатор європейського живопису, засновник реалізму, один з найбільших майстрів бароко, Італія

**Караваєв, Володимир Панасович** (1811–1892), медик, один з організаторів медичного факультету Київського університету та його перший декан (1843–1847), Росія – Україна

**Караван-сарай**, укріплений і оточений будівлями заїжджий двір з готелями і складовими приміщеннями в Азії

**Караванська, Ніна Антонівна** (1926–1998), мікробіолог, імунолог, правозахисник, політв'язень, член Української Гельсінської групи, Україна – США

**Караванський, Святослав Йосипович** (1920), мовознавець, письменник, перекладач з англійської, укладач словників, учасник правозахисного руху в СРСР, член Групи сприяння виконанню Гельсінських угод у місцях позбавлення волі (1979), Україна – США

**Каравела**, морське однопалубне вітрильне судно з високими бортами і надбудовами в носовій та кормовій частинах, що застосовувалося в країнах Середземномор'я (13–15 ст.)

**Каравелов, Любен Стойчев** (бл. 1834–1879), письменник, етнограф, громадський діяч, представник болгарського національного Відродження, Болгарія

**Карагана скіфська** (*Caragana scythica*), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Карагандинський вугільний басейн**, вугільний басейн у Казахстані

**Карагаська мова**, мертва уральська мова самодійської гілки уральської мовної сім'ї

**Карагач**, гірський прибережний хребет вулканічного масиву Кара-Даг Кримських гір

**Карагач**, найменування в'язів (ільмів) в Середній Азії

**Караген** (*Chondrus crispus*), вид рослин відділу червоних водоростей

**Карагіє**, Батир, суха западина на півострові Мангішлак (Казахстан)

**Карадаг**, гірський масив у східній частині Головного пасма Кримських гір на узбережжі Чорного моря

**Карадазький дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Карадазький природний заповідник НАН України**, природоохоронна територія, Феодосійська міськрада АР Крим

**Караджале, Іон Лука** (1852–1912), письменник, драматург, класик румунського театру, Румунія

**Караджинська бухта**, затока Чорного моря на північному заході Кримського п-ова

**Караджич, Вук Стефанович** (1787–1864), мовознавець, перекладач, реформатор сербської літературної мови та упорядник сербської кирилиці, Сербія

**Караджич, Радован** (1945), політик, поет, психіатр, перший президент Республіки Сербської (1992–1996), військовий злочинець (засуджений Міжнародним трибуналом в 2016), Сербія

**Кара-е**, прийняте в японському мистецтві позначення китайського живопису

**Карасєв, Кара Абульфаз огли** (1918–1982), композитор, педагог і громадський діяч, один з чільних радянських композиторів, народний артист СРСР (1959), Азербайджан – Росія

**Каразін, Василь Назарович** (1773–1842), хімік, інженер, винахідник, просвітител, фундатор Харківського університету (1805), Україна – Росія

**Караїзм**, монотеїстична релігія заснована на Старому Заповіті, що сформувалася у перші століття н. е. на теренах сучасних Ірану, Іраку, Сирії, Єгипту та Туреччини

**Караїми**, 1) етнічна (за деякими визначеннями – етноконфесійна) тюркомовна група; 2) представники неталмудичного юдаїзму

**Караїмська література**, сукупність літературних текстів караїмською та іншими мовами, писаних караїмськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Караїмська мова**, мова кипчацької групи тюркської сім'ї мов

**Каракал** (*Caracal caracal*), вид ссавців родини котячих

**Каракалпаки**, тюркський народ кипчацької підгрупи, споріднений казахам і ногайцям

**Каракалпацька мова**, мова кипчацької групи тюркської сім'ї мов

**Каракари** (Caracara), рід птахів родини соколиних

**Каракас**, місто, столиця Венесуели

**Каракаса університетське містечко**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, університетський комплекс, збудований за проектом архітектора Карлоса Рауля Вільянуева у 1940–1960-х, м. Каракас, Венесуела

**Каракаська конвенція 1911**, угода, що регулює консульські відносини

**Каракатиці** (Seriida), ряд головоногих молюсків

**Каракачани**, саракачани, влахи, етнічна група, представники якої мешкають у гірських областях Греції, південно-західній Болгарії та Македонії

**Караколой**, вітрильно-веслове однощоглове судно з гострими краями, що будувалося в Індонезії 17–19 ст. для плавання між островами та риболовлі

**Каракора**, легкі судна мешканців Борнео і прилеглих островів (Індонезія), з короткими веслами або гребками (16–19 ст.)

**Каракорум**, друга за висотою (після Гімалаїв) гірська система на земній кулі, розташована у Центральній Азії

**Каракуль**, безстічне солонувате озеро у Таджикистані, 380 км<sup>2</sup>

**Каракульська порода**, порода грубововних жирнохвостих овець смушково-молочного напрямку

**Каракуми**, піщана пустеля на півдні Середньої Азії в межах Туркменістану, займає 70% площі цієї країни

**Каракумський канал**, канал Туркменбаші, іригаційний канал у Туркменістані, 1445 км

**Каракумський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн в Туркменістані

**Каракурт, чорна вдова** (Latrodectus tredecimguttatus), отруйний павук, один з найнебезпечніших павуків світу та фауни України

**Караль-Супе священне місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс культового центру найдавнішої держави Америки доколумбового періоду, 30–28 ст. до н. е., Перу

**Караманліс, Константінос** (1907–1998), політичний діяч, президент (1980–1985 та 1990–1995) та прем'єр-міністр (1955–1963 та 1974–1980) Греції

**Караманов, Алемдар Сабітович** (1934–2007), композитор духовної музики, народний артист України (1994), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Карамболь**, різновид гри у більярд, а також назва удару, при якому биток (куля, по якій завдано удару) здійснює послідовне зіткнення з двома прицільними кулями

**Карамель**, кондитерський виріб або його інгредієнт, одержуваний нагріванням цукру або уварюванням цукрового розчину

**Карамусал**, турецьке середньовічне вантажне судно, що мало гострі обводи, високі борти та дві щогли, а також бушприт з клівером

**Каран д'Аш** (1858–1909), живописець-карикатурист, вважається одним з родоначальників жанрів коміксу і мультиплікації, Франція

**Карандєєв, Костянтин Борисович** (1907–1969), електро-технік, член-кореспондент АН УРСР (1957), Росія – Україна

**Караново**, археологічна культура епохи неоліту (7–6 тис. до н. е.)

**Карантанія**, держава словенців в басейні р. Мура і верхів'ях р. Драва у 7–11 ст.

**Карантин**, правовий режим, який передбачає систему державних заходів, спрямований на захист людей, тварин, рослин, продовольства, інших продуктів рослинництва і тваринництва, окремих вантажів тощо

**Карантин рослин**, система заходів, спрямованих на запобігання занесенню та/або поширенню регульованих шкідливих організмів або забезпечення контролю за ними

**Карантин тварин**, комплекс організаційно-господарських і ветеринарно-санітарних заходів, що їх здійснюють в одному господарстві чи на певній території, щоб не допустити занесення і поширення заразних хвороб тварин

**Караосманоглу, Якуп Кадрі** (1889–1974), письменник, журналіст, теоретик кемалізму, Туреччина

**Карапакс**, жорстка, спинна частина екзоскелету у ряді груп тварин

**Карапузики** (Histeridae), родина комах ряду твердокрилих

**Карасан**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, с. Утьос Алуштинської міської ради АР Крим

**Карасі** (Carassius), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Караславов, Георгій Славов** (1904–1980), письменник, драматург, Болгарія

**Карасу-Баші**, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Білогірський р-н АР Крим

**Карась галерея**, художня галерея сучасного мистецтва, діє у м. Київ з 1995

**Карась звичайний, карась золотий** (Carassius carassius), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Карась китайський** (Carassius auratus), риба родини коропових, вид фауни України

**Карась сріблястий** (Carassius gibelio), риба родини коропових, вид фауни України

**Карась, Анатолій Андрійович** (1940), сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Росія – Україна

**Карат**, одиниця маси, що використовується для коштовних каменів, 200 міліграм

**Каратауський фосфоритноносний басейн**, фосфоритноносний басейн у Казахстані

**Карате**, вид спорту, бойове мистецтво, у якому сторони завдають один одному удари руками та ногами

**Каратеодорі терема**, в теорії міри твердження, що довільна (зліченно-адитивна) міра на деякому кільці підмножин множини  $X$  може бути продовжена на  $\sigma$ -кільце породжене даним кільцем

**Каратинська мова**, мова андійської підгрупи аваро-андоцезької групи нахсько-дагестанської мовної сім'ї

**Караул-Оба**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, гірський масив, Судакська міськрада АР Крим

**Караульня служба**, служба військ, призначена для охорони і оборони сховищ з озброєнням, бойовою технікою, а також для охорони осіб, що містяться на гауптвахті

**Карафа ді Колобрано, Мікеле Енріко** (1787–1872), композитор, диригент, музичний педагог, Італія – Франція

**Карачасво-Балкарська мова**, мова кипчацької групи тюркської сім'ї мов

**Карачасво-Черкесія**, суб'єкт Російської Федерації

**Карачаївці**, тюркський народ північного Кавказу

**Карачаус**, солоний лиман лагунного типу з групи Тузловських лиманів, Татарбунарський р-н Одеської обл., 7,6 км<sup>2</sup>

**Карачі**, місто у Пакистані, 9,3 млн мешканців

**Карачунівське водосховище**, штучна водойма на р. Інгулець в межах Криворізького р-ну Дніпропетровської обл., 27 км<sup>2</sup>

**Караш, Морріс Селіг** (1895–1957), хімік-органік, член НАН США (1946), Україна – США

**Караш-Северін**, жудець Румунії

**Караян, Герберт фон** (1908–1989), музикант, диригент, Премія фон Е. Сіменса (1977), Австрія

**Карбамід**, сечовина, діамід вуглецевої кислоти, кінцевий продукт білкового обміну в деяких безхребетних і більшості хребетних тварин

**Карбас**, вітрильно-гребне промислове і транспортне судно середнього розміру, поширене у поморів та ін. жителів російської Півночі та Сибіру (17–20 ст.)

**Карбіди**, хімічні сполуки вуглецю з металами і деякими неметалами, наприклад, карбід кальцію, карборунд, цементит

**Карбо..., Карбон...**, частина складних слів, що вказує на відношення до сполук вуглецю

**Карбоангідраза**, фермент класу ліаз, каталізує оборотну реакцію утворення вуглецевої кислоти з двоокису вуглецю та води

**Карбованець**, 1) українська назва російського і радянського рубля (до 1991); 2) грошова одиниця УНР і Української Держави (1918–1920), України (1991–1996)

**Карбогідрази** (глікозил-гідролази) ферменти класу гідролаз, що каталізують гідроліз складних вуглеводів і глюкозидів

**Карбоксигемоглобін**, гемоглобін, у якому гем поєднаний з вуглекислим газом

**Карбоксилази**, група ферментів класу лігаз, що каталізують карбоксилювання

**Карбоксипептидази**, протеолітичні ферменти класу гідролаз, які каталізують гідроліз пептидного зв'язку з С-кінця

**Карбонарії**, члени таємної політичної організації, що існувала в Італії на початку 19 ст.

**Карбонати природні**, клас мінералів, солей вугільної кислоти

**Карбонатит**, солі та ефіри вугільної кислоти  $H_2CO_3$ , що широко розповсюджені у вигляді мінералів (відомо понад 120) та відіграють велику роль у колообігу вуглекислого газу ( $CO_2$ ) у природі

**Карбонатитові родовища**, жили і штоккарбонатів кальцію, магнію і заліза генетично асоційовані з інтрузіями ультраосновного лужного складу

**Карбонізація бетону**, процес взаємодії цементного каменю з вуглекислим газом, що спричиняє зниження лужності рідкої фази бетону

**Карбування**, технологічний процес обробки металів, що полягає у виготовленні малюнка, напису або зображення шляхом вбивання та видавлювання певного рельєфу на пластині

**Карбулицький, Володимир Іванович** (1884–1908), поет, прозаїк, перекладач класичної російської літератури українською мовою, укладач антології письменників Буковини, Україна

**Карбулицький, Іларій Іванович** (1880–1961), письменник, педагог, просвітителі і видавець, активний учасник українського громадського, культурного та політичного життя на Буковині першої половини 20 ст., Україна

**Карбункул (запалення шкіри)**, гостре гнійно-некротичне запалення шкіри та підшкірної клітковини навколо групи волосяних мішечків і сальних залоз, що має тенденцію до стрімкого поширення

**Карбункул (коштовний камінь)**, анфракс, збірна назва, вживалася в давнину для позначення всіх темно-червоних коштовних і напівкоштовних каменів, зазвичай гранату, переважно альмандину і рідше піропу

**Карбункул емфізематозний**, емкар, гостре неконтагіозне інфекційне захворювання переважно великої рогатої худоби та овець

**Карбюратор**, пристрій у системі живлення карбюраторних двигунів внутрішнього згорання, призначений для змішування бензину і повітря, створення горючої суміші і регулювання її витрати

**Карвер, Раймонд** (1938–1988), поет і новеліст, майстер короткої прози, представник брудного реалізму, США

**Каргін, Валентин Олексійович** (1907–1969), фізико-хімік, академік АН СРСР (1953), Україна – Росія

**Кардамичівський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., с. Кардамичеве Великомихайлівського р-ну Одеської обл.

**Кардамон**, загальна назва для декількох рослин родини імбирних і їх запашного насіння

**Кардамонові гори**, два однойменних гірських масиви в Азії, на крайньому півдні Індії



**Кардано формула**, формула для аналітичного розв'язку канонічного кубічного рівняння над полем комплексних чисел

**Кардано, Джироламо** (1501–1576), фізик, математик, філософ, винахідник карданного механізму, автор формули для розв'язку кубічних рівнянь, Італія

**Кардашев, Микола Семенович** (1932), астрофізик, академік РАН (1994), Росія

**Кардель, Едвард** (1910–1979), політик, голова Скупщини (парламенту) Югославії (1963–1967), міністр закордонних справ Югославії (1948–1953), Словенія – Сербія

**Карден, П'єр** (1922), модельєр, кутюр'є, один з першопрохідців стилю унісекс, Італія – Франція

**Карденаль, Ернесто** (1925), політик, поет та письменник, католицький священник, чільна постать теології визволення, Нікарагуа

**Кардинал** (*Tanichthys albonubes*), риба родини корокових  
**Кардинал (церковний сан)**, вища (після папи римського) духовна особа римо-католицької церкви, що належить до будь-якої з трьох ступенів священства (кардинали-диякони, священники і єпископи)

**Кардинале, Клаудія** (1938), актриса, «Золотий ведмідь» (2002), «Золотий лев» (1993), Італія

**Кардинали** (*Cardinalis*), рід птахів родини кардиналових

**Кардиналів колегія**, спільнота кардиналів католицької церкви, зібрання якої – духовна консисторія – підпорядковане папі римському

**Кардинальні вени**, головні парні подовжні вени, що несуть кров до серця

**Кардіальні залози**, залози травної системи

**Кардіо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до серця

**Кардіовіруси**, рід родини пікорнавірусів

**Кардіоїда**, плоска лінія, яка описується фіксованою точкою кола, що котиться по нерухомому колу з таким же радіусом

**Кардіокрінум** (*Cardiocrinum*), рід рослин родини лілійних

**Кардіоліпін**, фосфоліпід, що міститься в мембранах мітохондрій

**Кардіологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань серця

**Кардіоміюцити**, м'язові клітини серця, структурні одиниці міокарду

**Кардіоптерисові** (*Cardiopteridaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку падубоцвітих

**Кардіоревматологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики ревматичних поразок серця і інших органів

**Кардіосклероз**, склероз кровоносних судин серця (коронарних судин)

**Кардіохірургія**, галузь хірургії та кардіології, яка займається лікуванням захворювань серцево-судинної системи

**Кардиський мир 1661**, мирний договір, укладений 01.07.1661 між Росією і Швецією, завершив російсько-шведську війну 1656–1661

**Кардіфф**, місто у Великій Британії, адміністративний центр Вельсу, 346 тис. мешканців

**Кардо**, одна з взаємно перпендикулярних магістралей римського табору або міста, спрямована з півночі на південь, на відміну від декумануса, що пролягав із заходу на схід

**Кардозу, Вісенті Лісініу** (1890–1931), філософ, представник дисидентського позитивізму, Бразилія

**Кардосо, Онеліо Хорхе** (1914–1986), письменник, один з провідних новелістів Латинської Америки, Куба

**Кардуччі, Джозуе** (1835–1907), поет, Нобелівська премія з літератури (1906), Італія

**Карє в архітектурі**, 1) компонування архітектурних об'єктів навколо прямокутного простору; 2) варіант обвалування (насіпу) навколо резервуара (наприклад, з нафтопродуктом)

**Карє у військовій справі**, бойовий порядок військ, побудованих у вигляді одного або кількох квадратів чи прямокутників, що застосовувався в різних європейських арміях 17–19 ст. в наступі та обороні

**Карєбе**, невелике 2-3-щоглове арабське вітрильне судно, поширене у 18–19 ст.

**Карєкаре**, мова афразійської мовної сім'ї, поширена в Нігерії

**Карєли**, фіно-угорська етнічна група

**Карєлія**, суб'єкт Російської Федерації

**Карєльська береза** (*Betula verrucosa* f. *carelica*), особлива форма берези пониклої, яка має характерні потовщення на стовбурі (кап), з візерунковою текстурою деревини

**Карєльська мова**, мова прибалтійсько-фінської підгрупи угрофінської сім'ї мов

**Карєни**, група народів на півдні та південному сході М'янми і північному заході Таїланду

**Карєнські мови**, гілка мов тибето-бірманської підсім'ї китайсько-тибетської сім'ї мов

**Карєта (пасажирський візок)**, закритий пасажирський візок з ресорами, в якому первісно кузов підвішувався на ремнях, потім для підресорювання використовувати пружини (з 1700-х) і ресори (з 1800-х)

**Карєтта, головата черепаха** (*Caretta caretta*), вид морських черепах

**Кар'єр**, сукупність гірських виробок, утворених при видобутку корисних копалин відкритим способом; гірниче підприємство з видобування корисних копалин відкритим способом

**Кар'єрне**, селище міського типу Великоолександрівського р-ну Херсонської обл.

**Карзай, Хамід** (1957), політичний діяч, президент Афганістану (2004–2014)

**Кари**, одна з найпоширеніших форм рельєфу поверхневого карсту, що являє собою сітку борозен і гребінців, шпильок і лунок, які утворилися на поверхні розчиненої водою породи (найчастіше вапняку) під дією атмосферних опадів

**Кариба**, водосховище (штучне озеро) на р. Замбезі на кордоні Замбії і Зімбабве, 5400 км<sup>2</sup> (друге за площею водосховище в Африці і четверте у світі)

**Карибська криза 1962**, протистояння між СРСР і США щодо розміщення Радянським Союзом ядерних ракет на Кубі у жовтні 1962

**Карибське море**, окрайне напівзамкнене море Атлантичного океану, між Центральною і Південною Америкою

**Карибське співтовариство**, регіональне торговельно-економічне об'єднання країн Карибського басейну

**Карибські мови**, південноамериканська сім'я індіанської макросім'ї мов

**Карибські острови**, група островів в Атлантичному океані між Північною і Південною Америкою, включає Багамські, Великі Антильські й Малі Антильські острови

**Карикатура**, жанр образотворчого мистецтва (зазвичай графіки), одна з основних форм мистецької сатири

**Карикатура політична**, жанр художньої публіцистики у вигляді малюнка, сюжет якого, як правило, пов'язаний із поточними подіями або особистостями, зазвичай містить також текстовий коментар

**Карикові** (Caryaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Карисімбі**, згаслий вулкан у Африці, на кордоні між Руандою та Демократичною республікою Конго, 4507 м

**Каритоніди**, група природних органічних пігментів жовтого або оранжевого кольору

**Каришев, Микола Олександрович** (1855–1905), економіст, статистик, публіцист, земський діяч, Росія – Україна

**Карі**, суміш прянощів на основі кореня куркуми родом, ймовірно, з Індії, і застосовується для ароматизації і фарбування рису, овочів, м'яса, птиці, безалкогольних напоїв

**Каріамові** (Cariamidae), ряд птахів надряду кілегрудих

**Каріатида**, скульптурне зображення жіночих фігур, що служать опорами балкового перекриття в споруді або лише образно виражають цю функцію, декоруючи конструктивні опори

**Каріес**, поступовий розклад кісткової тканини, особливо зубів

**Карійська мова**, мертва мова хетто-лувійської групи індоєвропейської сім'ї мов

**Карімата**, широка протока між індонезійськими островами Калімантан і Белітунг, що з'єднує Південно-Китайське і Яванське моря Тихого океану

**Карімов, Іслам Абдуганієвич** (1938), політичний діяч, президент Узбекистану з 1990

**Каріна, Анна** (1940), актриса, «Срібний ведмідь» (1961), Данія – Франція

**Карінтія**, земля Австрії

**Каріо...**, частина слів, що вказує на відношення до клітинного ядра

**Каріогамия**, процес злиття ядер при кон'югації

**Каріограма**, графічне зображення каріотипу або окремих хромосом

**Каріокарові** (Caryocaraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевитих

**Каріокінез**, поділ клітинного ядра

**Каріоліз**, розчинення клітинного ядра

**Каріологія**, розділ цитології, що вивчає будову та функції клітинного ядра

**Каріон (Істомін)** (1640–1722), православний ієромонах, письменник, поет та видавець, автор російськомовних арифметики (1700) та ілюстрованого букваря (1692), Росія

**Каріоплазма**, рідина, що міститься у клітинному ядрі

**Каріосистематика**, визначення за каріотипом систематичної належності та спорідненості біологічних таксонів

**Каріота** (Caryota), рід рослин родини пальмових

**Каріотип**, набір хромосом, специфічний для кожного виду організмів

**Каріссімі, Джакомо** (1605–1674), композитор, представник римської музичної школи, вважається «батьком ораторії», Італія

**Каркас** (Celtis), рід рослин родини конопляних

**Каркас (будівельна конструкція)**, несуча будівельна конструкція, що складається з поєднання лінійних елементів та має витримувати навантаження, забезпечувати міцність і стійкість об'єкта

**Каркассонна фортеця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, середньовічний архітектурний ансамбль, м. Каркассон, Франція

**Каркінітська затока**, частина Чорного моря, між північно-західним узбережжям Кримського півострова і берегом материка

**Каркінітський**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Роздольненський та Красноперекопський р-ни АР Крим

**Карл I Англійський** (1600–1649), король Англії (1625–1649)

**Карл I Великий** (742–814), імператор Заходу (800–814) та король франків (768–814)

**Карл I Роберт** (1288–1342), король Угорщини та Хорватії (1312–1342)

**Карл II Англійський** (1630–1685), король Англії (1660–1685)

**Карл II Іспанський** (1661–1700), король Іспанії (1665–1700)

**Карл II Лисий** (823–877), імператор Заходу (875–877) та король Франції (843–877)

**Карл III Іспанський** (1716–1788), король Іспанії (1759–1788)

**Карл III Товстий** (839–888), імператор Заходу (881–887) та король Франції (884–887)

**Карл IV Іспанський** (1748–1819), король Іспанії (1788–1808)

**Карл IV Красивий** (1294–1328), король Франції (1322–1328)

**Карл IV Чеський** (1316–1378), імператор Священної Римської імперії (1355–1378) та король Чехії (як Карл I; 1346–1378)

**Карл IX** (1550–1574), король Франції (1560–1574)

**Карл IX Ваза** (1550–1611), король Швеції (1604–1611)

**Карл V Габсбург** (1500–1558), імператор Священної Римської імперії (1519–1556) та король Іспанії (як Карл I; 1516–1556)

**Карл V Мудрий** (1338–1380), король Франції (1364–1380)

**Карл VI Божевільний** (1368–1422), король Франції (1380–1422)

**Карл VI Габсбург** (1685–1740), імператор Священної Римської імперії, король Чехії (як Карл II) та Угорщини (як Карл III) у 1711–1740

**Карл VII Баварський** (1697–1745), імператор Священної Римської імперії (1742–1745), король Чехії (як Карл III; 1741–1743)

**Карл VII Переможець** (1403–1461), король Франції (1422–1461)

**Карл VII Сверкерссон** (?–1167), король Швеції (1160–1167)

**Карл VIII Кнутссон Бунде** (1408–1470), король Швеції (1448–1457, 1464–1465 та 1467–1470) та Норвегії (як Карл I; 1149–1450)

**Карл VIII Люб'язний** (1470–1498), король Франції (1483–1498)

**Карл X Густав** (1622–1660), король Швеції (1654–1660)

**Карл X Французький** (1757–1836), король Франції (1824–1830)

**Карл XI** (1655–1697), король Швеції (1660–1697)

**Карл XII** (1682–1718), король Швеції (1697–1718)

**Карл XIII** (1748–1818), король Швеції (1809–1818) та Норвегії (як Карл II; 1814–1818)

**Карл XIV Юхан** (1763–1844), король Швеції та Норвегії (як Карл III) у 1818–1844

**Карл XV** (1826–1872), король Швеції та Норвегії (як Карл IV) у 1859–1872

**Карл XVI Густав** (1946), король Швеції з 1973

**Карл Мартелл** (690–741), майордом франків (717–741)

**Карлашов, Микола Кирилович** (1890–1937), оперний співак (баритон, бас), один з провідних акторів Театру М. Садовського (1910–1913), режисер, диригент, активний учасник українського культурного життя в діаспорі, Україна – США

**Карле, Джером** (1918–2013), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1985), США

**Карлейль, Томас** (1795–1881), філософ, письменник, історик, автор концепції культу героїв – єдиних творців історії, Велика Британія

**Карлеманнієві, карлеманієві** (Carlemanniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Карлесон, Леннарт Аксель Едвард** (1928), математик, дослідник в області гармонічного аналізу, розробник Карлесонської міри множини, автор теореми Карлесона, пре-

зидент Міжнародного математичного союзу (1978–1982), Премія Абеля (2006), Швеція

**Карлик**, ненормально низька на зріст особина

**Карлик білий**, зірка низької світності з масою, порівняною з масою Сонця

**Карлики коричневі**, клас об'єктів, проміжний між зорями та планетами

**Карликовий кит** (*Caperea marginata*), вид ссавців підряду вусатих китів

**Карликові антилопи** (Neotragini), родина ссавців ряду парнокопитних

**Карликові лемури** (Cheirogaleidae), родина ссавців ряду приматів

**Карликові посуми, бурамисові** (Burramyidae), родина ссавців ряду кускусоподібних

**Карликові рослини**, рослини, ненормально низькорослі для даного виду

**Карликовість**, низькорослість, захворювання

**Карлів університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Прага (Чехія) з 1347

**Карлівка**, місто, адміністративний центр Карлівського р-ну Полтавської обл.

**Карлівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Карлова, Лариса Олександрівна** (1958), спортсменка (гандбол), чемпіон (1976, 1980), бронзовий призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982, 1986), Україна

**Карловарський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Карловарський міжнародний кінофестиваль**, міжнародний щорічний кінофестиваль, який проводиться в липні у м. Карлові Вари (Чехія) з 1946

**Карловацька жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Карловицький конгрес 1698–1699**, скликаний у жовтні 1698 в містечку Карловці (Славонія) для укладення миру між членами «Священної ліги» (Австрія, Венеція, Польща і Росія) та Османською імперією, що зазнала поразки у війнах 1683–1699

**Карлові Вари**, місто в Чехії, історико-культурний та курортний центр, 50 тис. мешканців

**Карломан** (751–771), король франків (768–771)

**Карломан II** (866–884), король Франції (879–884)

**Карло-Марксове**, див. Софієвка

**Карлсбадські печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, США

**Карлсен, Магнус** (1990), шахіст, перший в історії абсолютний чемпіон світу з шахів (2013), Норвегія

**Карлскруни історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 17–18 ст., м. Карлскруна, Швеція

**Карлсон, Леннарт** (1928), математик, фахівець з гармонійного аналізу і теорії динамічних систем, Премія Абеля (2006), Швеція

**Карлсон, Честер Флойд** (1906–1968), фізик та юрист, винахідник ксерографії (принципу електрографії), США

**Карлссон, Арвід** (1923), фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2000), Швеція

**Карлуцькі мови**, об'єднання двох суміжних груп тюркських мов, що можливо різняться за своїм походженням, східної карлуцько-уйгурської та західної карлуцько-хорезмійської (чагатайської) групи

**Карлуш I Дипломат** (1863–1908), король Португалії (1889–1908)

**Карлфельдт, Ерік Аксель** (1864–1931), поет, Нобелівська премія з літератури (1931), Швеція

**Карма**, універсальний причинно-наслідковий закон в індійських релігіях (брахманізмі, індуїзмі, буддизмі) та філософії, відповідно до якого вчинки людини визначають її долю в подальшому житті та перевтіленнях

**Кармаль, Бабрак** (1929–1996), політик, політичний лідер Афганістану у 1979–1986

**Кармалюк, Павло Петрович** (1908–1986), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1954) та СРСР (1960), Україна

**Кармалюкова Гора**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Карман, Тавакуль** (1979), політик, журналістка, правозахисник, лауреат Нобелівської премії миру (2011), Ємен

**Карман, Теодор фон** (1881–1963), інженер, фахівець у галузі аеродинаміки, розрахував «лінію Кармана» – умовну межу між земною атмосферою і космічним простором, Угорщина – США

**Карманський, Петро Сильвестрович** (1878–1956), поет, представник раннього українського модернізму, перекладач з італійської та німецької мов, Польща – Україна – Бразилія – Аргентина – Україна

**Карманьола**, пісня часів Великої Французької революції

**Карматанянц, Ованес** (1590–1624), друкар, засновник вірменської друкарні у Львові (1616), Туреччина – Україна

**Карматрон**, магнетронний генератор зворотної хвилі

**Карме**, нерегулярний супутник Юпітера, відомий також під назвою Юпітер XI

**Кармеліти**, католицький чернечий орден, заснований у 1156 в Палестині

**Кармель**, гірський масив на північному заході Ізраїлю, шанується віруючими всіх трьох основних монотеїстичних релігій

**Кармелюк, Устим Якимович** (1787–1835), ватажок селянського руху на Поділлі у 1813–1835, Україна

**Кармелюкове Поділля**, національний природний парк, Вінницька обл.

**Кармен, Роман Лазарович** (1906–1978), кінорежисер-документаліст, оператор, сценарист, народний артист СРСР (1966), Україна – Росія

**Карнавал**, культурний феномен європейського середньовіччя, поширений і до сьогодні, основним змістом якого є масове святкування

**Карналіт**, мінерал класу хлоридів

**Карнап, Рудольф** (1891–1970), філософ і логік, один із лідерів неопозитивізму, Німеччина – США

**Карнатака**, штат Індії

**Карнаухівка**, селище міського типу Дніпродзержинської міськради Дніпропетровської обл.

**Карнаухов, Іван Михайлович** (1937), академік, академік НАН України (2012), Росія – Україна

**Карнація**, колірна характеристика, живописні прийоми (зазвичай – багатошарове накладення фарб), що застосовуються під час зображення шкіри людини, її обличчя та оголених частин тіла

**Карнеад** (214–129 до н. е.), філософ, засновник Нової Академії в Афінах, Стародавня Греція

**Карнегі-Меллон університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Піттсбург (штат Пенсільванія, США) з 1900

**Карнегія** (Carnegiea), рід рослин родини кактусових

**Карней**, острів у Південному океані біля берегів Землі Мері Берд в Антарктиді

**Карниз**, 1) частина зовнішньої стіни, горизонтальний виступ, який увінчує її верхню частину і виступає за її площину; 2) в ордерній архітектурі – елемент фасаду будівлі

**Карні**, Арт (1918–2003), актор, «Оскар» (1975), лауреат Венеційського МКФ (1980), США

**Карнійські Альпи**, гірський хребет у Східних Альпах, на кордоні між Австрією та Італією

**Карнісер, Рамон** (1780–1855), композитор, стояв біля витоків іспанської національної опери, автор музики національного гімну Чилі, Іспанія

**Карно цикл**, термодинамічний цикл, який складається з двох ізотермічних процесів і двох адіабатних процесів, що поперемінно чергуються між собою

**Карно, Лазар** (1753–1823), політичний діяч, інженер та математик, значна постать Великої Французької революції Франція

**Карно, Марі Франсуа Саді** (1837–1894), політичний діяч, президент Франції (1887–1894)

**Карно, Нікола Леонар Саді** (1796–1832), фізик та математик, першовідкривач законів термодинаміки, Франція

**Карнотит**, мінерал

**Каро, Генріх** (1834–1910), хімік-органік, фахівець з хімії синтетичних барвників, організатор їх промислового виробництва, Німеччина

**Каро, Ентоні** (1924–2013), скульптор, представник абстракціонізму, вважається найбільш значним скульптором свого покоління, Велика Британія

**Каро, Жан Батист Каміль** (1796–1875), живописець і гравер, один з найуспішніших пейзажистів епохи романтизму, Франція

**Каро, Мануель Антоніо** (1835–1903), живописець, представник костюмбризму, Чилі

**Каро, Нікодем** (1871–1935), хімік-технолог, Польща – Німеччина – Італія

**Карозерс, Воллес Х'юм** (1896–1937), хімік, винахідник першої синтетичної тканини – нейлону, США



**Каролінги**, правляча династія у Королівстві франків, Західно-Франкському та Східно-Франкському королівствах протягом 751–987

**Каролінгське відродження**, період розвитку освіти, науки та мистецтв у середньовічній Європі в кінці 8 – на початку 9 ст., пов'язаний із правлінням Карла Великого та його спадкоємців

**Каролінгський мінускул**, різновид середньовічного письма

**Каролінський інститут**, вищий навчальний заклад медичного профілю, діє у м. Сольна (Швеція) з 1810

**Каролінські острови**, архіпелаг в західній частині Тихого океану, в Мікронезії

**Кароль I** (1839–1914), князь (1866–1881) та король (1881–1914) Румунії

**Кароль II** (1893–1953), король Румунії (1930–1940)

**Каронада**, гладкоствольна зброя, що вперше з'явилася в англійському флоті у 1790-х, а потім прийнята на озброєння і в береговій артилерії

**Каротаж**, геофізичне дослідження свердловин електричними, магнітними, радіоактивними, акустичними та іншими методами з метою вивчення геологічної будови місцевості та виявлення корисних копалин

**Каротель**, сорт моркви

**Каротини**, пігмент з групи каротиноїдів, попередник вітаміну А

**Карп, Ігор Миколайович** (1932), енергетик, академік НАН України (1992), Україна

**Карп, Річард Меннінг** (1935), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1985), США

**Карпати**, сврорегіон, до складу якого входять прикордонні райони Угорщини, Польщі, Словаччини, Румунії і України

**Карпати (гори)**, гірська система в Центральній Європі, на території Чехії, Словаччини, Польщі, Угорщини, України та Румунії

**Карпати (парк)**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, Мукачівський р-н Закарпатська обл.

**Карпати (футбольний клуб)**, український професійний футбольний клуб, діє у м. Львів з 1963

**Карпати Українські**, частина гірської системи Карпат, розташована на заході України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька обл.)

**Карпаті, Рудольф** (1920–1999), спортсмен (фехтування на шаблях), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1948, 1952, 1956 – 2, 1960 – 2), 7-разовий чемпіон світу (1953–1955, 1957–1959), Угорщина

**Карпаторуська мова**, сформований на основі середньозакарпатських говірок книжний варіант української літературної мови, що існував у Закарпатті до 1944

**Закарпатська Січ**, організація народної оборони, напіввійськова організація на Закарпатті (1938–1939)

**Закарпатська Україна**, автономна держава у складі Чехословаччини у 1938–1939, згодом – самостійна республіка

**Закарпатський**, національний природний парк, Івано-Франківська обл.

**Закарпатський біосферний заповідник**, природоохоронна територія, Закарпатська обл., входить до мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО

**Закарпатський, Олександр** (1889–1964), оперний та концертно-камерний співак (баритон) і педагог, соліст Київської (1919–1922), Познанської (1922–1939) та Варшавської (1930–1931) опер, співак Мадридської опери (1934), Україна

**Закарпатських курганів культура**, археологічна культура наприкінці 2 – на початку 5 ст. н. е. в передгірських областях Східних Карпат по верхніх течіях Дністра, Сирета і Прута

**Закарпатсько-Дуклянська операція**, складова частина стратегічної Східно-Закарпатської наступальної операції Червоної Армії в межах радянсько-німецької війни 1944–1945, відбувалася протягом 08.09.–28.10.1944

**Закарпатсько-Ужгородська наступальна операція**, складова частина стратегічної Східно-Закарпатської наступальної операції Червоної Армії в межах радянсько-німецької війни 1944–1945, відбувалася протягом 09.09.–28.10.1944

**Карпаччо, Вітторе** (1460–1526), живописець, центральна фігура оповідної традиції венеціанської живопису, Італія

**Карпенка-Карого Івана Кіровоградський міський літературно-меморіальний музей**, музей, присвячений життю і творчості І. Карповича Карпенка-Карого, діє у м. Кіровоград з 1995

**Карпенко, Георгій Володимирович** (1910–1977), матеріалознавець, академік АН УРСР (1967), Україна

**Карпенко, Сергій Гордійович** (1895–1959), актор театру та кіно, актор театру «Березіль» (1922–1931), народний артист УРСР (1957), Україна

**Карпенко, Юрій Олександрович** (1929–2009), мовознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Карпенко-Карий, Іван Карпович** (1845–1907), драматург, письменник, актор, класик української літератури, корифей українського національного театру, Україна

**Карпентер, Малколм Скотт** (1925–2013), астронавт, США

**Карпентьєр, Алехо** (1904–1980), письменник, журналіст, мистецтвознавець, представник магічного реалізму, Куба

**Карпінський, Никон Карпович** (1745–1810), хірург та анатом, почесний член Петербурзької АН (1794), Україна – Росія

**Карпінський, Олександр Петрович** (1847–1936), геолог, академік ВУАН (1925) та Петербурзької АН (1896), перший президент АН СРСР (1917–1936), Росія

**Карплус, Мартін** (1930), хімік-теоретик, Нобелівська премія з хімії (2013), Австрія – США

**Карпо, Жан-Батист** (1827–1875), скульптор, один з провідних митців Другої Імперії, Франція

**Карпов, Анатолій Євгенович** (1951), шахіст, чемпіон світу (1975–1985), Росія

**Карпов, Василь Миколайович** (1798–1867), філософ-ідеаліст, один із перших критиків філософії Канта в межах

київської релігійно-філософської школи 19 ст., Україна – Росія

**Карпов, Лев Якович** (1879–1921), хімік, організатор хімічної промисловості у Радянській Росії, Україна – Росія

**Карпов, Сергій Павлович** (1948), історик-медієвіст, академік РАН (2011), Росія

**Карпология**, розділ морфології рослин, який вивчає форму плодів і насіння

**Карпукхін, Петро Прохорович** (1902–1974), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Карр, Джералд Пол** (1932), астронавт, США

**Карр, Едвард Халлетт** (1892–1982), дипломат, історик і політолог, один із засновників класичної теорії політичного реалізму, Велика Британія

**Карра, Карло** (1881–1966), живописець, представник шкіл футуризму і метафізичного живопису, Італія

**Карраген**, промислова назва червоних водоростей

**Карраскілья, Томас** (1858–1940), письменник, основоположник реалізму в колумбійській літературі, Колумбія

**Карраччі, Агостіно** (1557–1602), живописець та гравер, майстер еротичної гравюри, Італія

**Карраччі, Аннібале** (1560–1609), живописець і гравер, майстер фрески, Італія

**Каррель, Алексіс** (1873–1944), хірург, патофізіолог та євгеніст, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1912), Франція

**Карреньо, Марія Тереса** (1853–1917), піаністка та композитор, «королева фортепіано», Венесуела – США

**Каррер, Пауль** (1889–1971), хімік-органік та біохімік, Нобелівська премія з хімії (1937), Росія – Німеччина – Швейцарія

**Каррерас, Хосе** (1946), оперний співак (тенор), один з найпопулярніших оперних співаків 20 ст., Іспанія

**Каррі, Ненсі Джейн** (1958), астронавт, США

**Карріль, Уго дель** (1912–1989), співак, майстер класичного танго, актор, кінорежисер, продюсер, Аргентина

**Каррільйо Трухільйо, Хуліан** (1875–1965), композитор, скрипаль, диригент і теоретик музики, один з перших мікротонових композиторів, Мексика

**Каррьєра, Розальба Джованна** (1675–1757), художниця доби рококо в Італії та Франції, працювала в техніці пастель, Італія – Франція

**Карс**, місто у Туреччині, столиця Вірменського царства Багратидів (928–961), столиця вірменського Карського царства (963–1065), 77 тис. мешканців

**Карсавін, Лев Платонович** (1882–1952), релігійний філософ та історик-медієвіст, Росія – Німеччина – Литва

**Карст**, сукупність явищ, пов'язаних з розчиненням водою гірських порід і утворенням у них порожнин (печер, западин рельєфу тощо)

**Карст броньований**, тип карсту

**Карст глинистий**, тип псевдокарсту, що формується в глинистих породах за рахунок підземного розмиву

**Карст задернований**, тип карсту, що розвивається в породах, що піддаються карстуванню, покритий елювіально-грунтово-дерновим шаром

**Карст покритий**, тип карсту

**Карст похований**, тип карсту, викопний карст

**Карст тропічний останцевий**, тип карсту, розвиненого в тропічному і екваторіальному поясах

**Карстознавство**, наука про карст, вивчає сучасний і давній карст

**Карське море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Карський**, ударний метеоритний кратер, що сформувався в результаті падіння метеорита бл. 70 млн років тому в Ненецькому автономному окрузі Росії

**Карський, Євфимій Федорович** (1861–1931), філолог-славіст, палеограф та етнограф, академік Петербурзької АН (1916), Білорусь – Росія

**Карські Ворота**, протока між островами Південний і Вайгач, сполучає Баренцове і Карське моря

**Карт**, найпростіший перегоновий мікролітражний автомобіль для змагань на відносно невеликому майданчику, які називаються картингом

**Карта агрокліматична**, карта, що відображає комплекс кліматичних ресурсів певної території у взаємодії їх з об'єктами і процесами аграрного виробництва

**Карта висотна**, карта, що представляє стан атмосфери на якийсь висоті або висотах над землею поверхнею

**Карта географічна**, математично визначене, зменшене і генералізоване зображення (модель) поверхні Землі

**Карта геологічна**, карта надр Землі, що відображає будову та склад земної кори, історію її розвитку і які у ній процеси

**Карта геоморфологічна**, характеризує рельєф земної поверхні (суші і дна океанів)

**Карта гідрографічна**, карта, що показує гідрографічну мережу суші. Спеціальна навігаційна карта для плавання внутрішніми водними шляхами

**Карта гіпсометрична**, карта, що зображує рельєф суші і морського дна за допомогою ізогіпс, ізобат, відміток висот (глибин) і пошарового гіпсометричного забарвлення

**Карта ґрунтів**, карта, що відображає поширення ґрунтів їх генезис, умови ґрунтоутворення і фізико-геохімічні властивості

**Карта діалектологічна**, карта, що показує діалектичні явища, поширені на певних територіях, відбиває межі територіальних діалектів, засвідчує географію певних граматичних форм, лексичних одиниць, типів вокалізму й консонантизму тощо

**Карта екологічна**, геоекологічна карта, карта, яка відображає взаємодію живих організмів (в т. ч. людей) з середовищем

**Карта енергетики**, карта паливно-енергетичного комплексу як галузі господарства

**Карта етнографічна**, карта розміщення етносів

**Карта забруднення навколишнього середовища**, еколого-географічна карта, яка характеризує привнесення і на-

копичення шкідливих речовин в концентраціях, що перевищують природні (фонові) значення

**Карта загальногеографічна**, карта, що відображає всі основні елементи місцевості, мають універсальне багатопільове застосування

**Карта зоогеографічна**, карта, що показує розміщення тварин, їх чисельність, міграції, зв'язку з середовищем проживання на суші, у водному середовищі й атмосфері

**Карта Карно**, прямокутник, розбитий на клітинки, кожна з яких відповідає певному набору змінних; слугує для формалізованої мінімізації логічної функції при невеликій кількості змінних

**Карта кліматична**, карта, що характеризує багаторічний режим погоди певної території

**Карта когнітивна**, спосіб знайомого просторового оточення, графічна стратегія збору, опрацювання та зберігання інформації, що міститься у свідомості людини

**Карта комп'ютерна**, карта, яка складається і візуалізується за допомогою комп'ютерних засобів

**Карта контурна**, бланкова, зазвичай без написів карта

**Карта корисних копалин**, карта, що відображає розміщення, умови формування і запаси родовищ корисних копалин

**Карта ландшафтна**, карта розміщення і структури природних і антропогенно змінених територіальних (і субквальных) геосистем

**Карта медико-географічна**, карта, що відображає вплив середовища на здоров'я людини

**Карта метеорологічна**, інтерактивна телекарта прогнозу погоди дозволяє поглянути на звичайні метеодані по новому

**Карта морська**, навігаційна карта, призначена для судноплавства та вивчення навігаційно-гідрографічної обстановки

**Карта навігаційна**, карта, призначена для навігації

**Карта навчальна**, карта, яка використовується при навчанні як наочний засіб

**Карта населення**, карта, що відображає географічні та соціально-економічні характеристики населення

**Карта науково-довідкова**, тематична карта, призначена для виконання по ній наукових досліджень та отримання максимально докладної інформації

**Карта океанологічна**, тематична карта Світового океану або його частини багатопільового науково-практичного використання

**Карта охорони природи**, карта, що відображає систему заходів по збереженню та відновленню природного стану природного середовища

**Карта політико-адміністративна**, карта, що відображає політичний поділ і політико-адміністративний устрій будь-якої території

**Карта політична**, географічна карта земної кулі, материка або великого регіону, на котрій відображено територіально-політичний поділ

**Карта природних зон**, карта, що показує поширення (межі) широтних географічних зон і підзон

**Карта природних ресурсів**, карта, що відображає умови і компоненти природного середовища, що використовуються у виробництві

**Карта прокладання курсу**, схема пересування транспортного засобу з пункту відправлення в пункт призначення

**Карта промисловості**, карта, що відображає розміщення промислового виробництва

**Карта радіозасобів**, карта, на яку нанесено розташування передавальної та приймаючої радіоапаратури

**Карта рослинності**, карта, що відображає структуру, просторово-часову динаміку рослинного покриву

**Карта синоптична**, карта погоди

**Карта сільського господарства**, карта, що відображає розміщення сільськогосподарського виробництва, умови і фактори його розвитку

**Карта соціально-економічна**, карта, що відображає соціальні, господарські та демографічні явища і процеси

**Карта тектонічна**, карта будови структури земної кори і її розвитку

**Карта тематична**, географічна карта, зміст якої визначається будь-якою конкретною темою

**Карта топографічна**, загально-географічна карта універсального призначення, докладно зображує місцевість

**Карта транспорту**, карта, що показує мережу шляхів сполучення

**Карта тропопози**, карти погоди, географічні карти, на які цифрами і умовними знаками наносять дані одночасних спостережень за погодою

**Карта туристська**, карта, на якій детально нанесені траси туристських маршрутів, пам'ятки й ін.

**Карта-врізка**, карта, додаткова до основної

**Картан, Анрі** (1904–2008), математик, Премія Вольфа (1980), Франція

**Картан, Елі** (1869–1951), математик, зробив значний внесок у диференціальну геометрію, теорію неперервних груп і їх представлень, теорію диференціальних рівнянь (1937), Франція

**Картахена**, місто у Колумбії, 1 млн мешканців

**Картахени порт, укріплення та група пам'яток**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст. у старій частині м. Картахена, Колумбія

**Карташова, Лідія Павлівна** (1881–1972), актриса, народний артист УРСР (1948), Росія – Україна

**Карт-бланш**, необмежені повноваження, надані довірителем довірений особі при здійсненні ділової операції від імені довірителя

**Картвельські мови**, південнокавказькі, іберійські мови, південна група кавказьких мов

**Картезіанство**, напрям у філософії та світоглядна настанова у науці, інспірована філософією Р. Декарта

**Картезіанці**, чернецький орден Римо-католицької церкви, заснований у 1084

**Картель**, об'єднання кількох підприємств однієї галузі, учасники якого укладають угоду щодо розподілу ринків збуту й цін і зберігають свою власність на засоби виробництва і продукцію

**Картель, Микола Тимофійович** (1948), хімік, академік НАН України (2012), Україна

**Картер, Джеймс Ерл** (1924), 39-й президент США (1977–1981), Нобелівська премія миру (2002)

**Картер, Елліотт Кук** (1908–2012), музикант, композитор, Премія Е. фон Сіменса (1981), Пулітцерівська премія (1960, 1973), США

**Картер, Менлі Ланієр** (1947–1991), астронавт, США

**Картера доктрина**, зовнішньополітична програма, проголошена президентом США Джиммі Картером 23.01.1980 у відповідь на введення радянських військ Афганістан

**Картере**, рід грибів флори України

**Картес, Орасіо** (1956), політичний діяч, президент Парагваю з 2013

**Картеч**, вид артилерійських снарядів для ураження на близьких відстанях, що виготовлялися з дрібних каменів і шматків заліза та сферичних чавунних або свинцевих куль у легкому металевому корпусі або картонній упаковці великий дріб для мисливських рушниць

**Карти агрокліматичні**, кліматичні карти, призначені для потреб сільського господарства

**Карти археологічні**, географічні карти, на яких схематично позначені місця відкриття археологічних пам'яток (городища, селища, стоянки, житла, кургани, могильники, поховання, скарби, знахідки поодиноких речей тощо)

**Карти галузеві**, карти окремих компонентів природних і соціально-економічних територіальних систем

**Карти геоботанічні**, карти рослинності

**Карти геологічна**, карта, що відображає геологічну будову території або якісь її особливості

**Карти геохімічні**, карти, що відображають закономірності просторового розподілу хімічних елементів в гірських породах

**Карти інвентаризаційні**, карти, що реєструють наявність, локалізацію та стан географічного об'єкта чи явища

**Карти індикаційні**, карти, що відображають географічні явища-індикатори

**Карти кліматичні**, карти, на яких показано особливості клімату даної території

**Карти магнітні**, карти земної поверхні, на яких за допомогою ізоліній показаний розподіл напруженості геомагнітного поля

**Карти математична основа**, сукупність елементів, що визначають математичний зв'язок між реальною поверхнею Землі або іншого небесного тіла і плоским картографічним зображенням

**Карти оціночні**, карти, що дають цілеспрямовану оцінку природних і соціально-економічних геосистем або їхніх компонентів

**Карти прогнозні**, карти, що відображають результати передбачення явищ і процесів у часі чи просторі

**Карти рельєфні**, карти, що дають об'ємне тривимірне зображення рельєфу місцевості

**Карти синтетичні**, карти, що відображають природні та соціально-економічні територіальні системи (комплекси) як цілісності шляхом синтезу властивостей і відносин складають їх елементів

**Карти спеціальні**, карти, що призначені для певного кола споживачів і вирішення конкретних завдань

**Карти тематичні**, карти природних і суспільних (соціальних і економічних) явищ, а також їх поєднань і комплексів

**Карти топографічні**, карти, що зображують земну поверхню і розташовані на ній природні та соціально-економічні об'єкти суші та акваторії

**Картина світу**, одна з форм світоглядного подання об'єктивної реальності в суспільній свідомості, що являє собою образ освоєної в практиці дійсності, компонент світогляду

**Картина світу концептуальна**, уявлення певного колективу, людства в цілому про елементи, організацію тощо об'єктивної дійсності, відображені у наукових поняттях

**Картина світу мовна**, відображені в категоріях, одиницях і формах мови як комунікативного коду уявлення певного мовного колективу про будову, елементи, процеси тощо, які відбуваються в об'єктивній дійсності

**Картина світу наукова**, цілісна система знань про загальні властивості і закономірності природи

**Картини-сувої**, китайський різновид живопису

**Картка акредитаційна**, документ, що засвідчує належність особи до кола, яке користується певними правами, привілеями та імунітетами (дипломати, журналісти)

**Картка візитна**, картка для вручення під час знайомства та візиту

**Картка кредитна**, іменний платіжно-розрахунковий документ у вигляді пластикової картки, що надається банком своїм вкладникам для безготівкової оплати ними товарів і послуг

**Картка кувертна**, картка з ім'ям і прізвищем особи, запрошеної на офіційний прийом (банкет), яка встановлюється поруч зі столовим приладом на тому місці за столом, де повинен сидіти запрошений

**Картка особова**, спеціальний документ типової форми, призначений для аналізу складу та обліку руху кадрів на підприємстві, в установі або організації

**Картлі**, історичний регіон Центральної Грузії

**Картлійське повстання 1742–1745**, народне повстання у Картлії (Грузія) проти політики іранського правителя Надир-шаха

**Картлійське царство**, феодальна держава в Східній Грузії, що виникла у другій половині 15 ст. в результаті розпаду єдиного Грузинського царства і проіснувала до 1762

**Картл-Кахетинське царство**, грузинське державне утворення, створене у 1762 в результаті об'єднання двох східно-грузинських держав, у 1801 ввійшло до складу Російської імперії

**Картнозаври**, хижі динозаври

**Картограма**, картографічний спосіб зображення



**Картограми агрохімічні**, плани землекористування господарств з нанесеними контурами (площами) певних агрохімічних показників ґрунтів

**Картографічні способи зображення**, основні системи картографічних умовних знаків

**Картографічні умовні позначення**, позначення на картах різних об'єктів та їх якісних і кількісних відмінностей

**Картографія (видавництво)**, державне науково-виробниче підприємство, діє у м. Київ з 1944

**Картографія (наука)**, наука про відображення і пізнання природних і соціально-економічних геосистем допомогою карт як моделей

**Картографія ґрунтів**, один із розділів картографії – науки про географічні карти, в якому розроблюються методи складання та редагування ґрунтових карт, допомагає розв'язати теоретичні і практичні питання ґрунтознавства

**Картографія історична**, спеціальна історична дисципліна, що займається укладанням історичних карт та атласів, а також досліджує стародавні карти та історію картографії

**Картографування геоінформаційне**, особливий напрям на стику картографії та геоінформатики

**Картознавство**, теоретичний розділ картографії, що досліджує географічні та ін. карти

**Картометрія**, розділ картографічного методу дослідження, що вивчає способи різних вимірів по картах

**Картон**, різновид паперу, відрізняється від неї великою кількістю паперової маси на одиницю площі

**Картопля** (*Solanum tuberosum*), вид рослин роду пасльонових

**Картопляна паличка** (*Bacillus mesentericus*), спороносна бактерія

**Картоплярство**, галузь сільського господарства, що займається вирощенням картоплі

**Картоschema**, схематична карта, часто позбавлена картографічної сітки

**Картотека**, упорядковане зібрання даних на паперових картках малого формату

**Картування когнітивного метод**, метод, що дає змогу з'ясувати взаємозв'язок між лінгвістичними структурами тексту і структурами уявлень його автора

**Картуш**, віньєтка овальної або круглої форми з порожнім простором в середині, куди містяться написи, емблеми та ін. зображення

**Картушине**, селище міського типу Ровеньківської міської ради Луганської обл.

**Карт'є (алмаз)**, алмаз із первісною вагою 400 карат знайдений у 1974 у Південній Африці

**Карт'є (ювелірний дім)**, ювелірний дім Франції, відомий бренд, що спеціалізується на виробництві ювелірних прикрас, вишуканих коштовностей, годинників, парфумів тощо, діє з 1847

**Карт'є, Жак** (1491–1557), мореплавець, один із першовідкривачів Північної Америки, Франція

**Карт'є-Брессон, Анрі** (1908–2004), фотограф, вважається основоположником фоторепортажу та фотожурналістики, Франція

**Кару**, посушливий регіон у Південній Африці, що об'єднує напівпустельні плато і міжгірні западини на південь від хребта Великий Уступ і долини річки Оранжева

**Карузо, Енріко** (1873–1921), оперний співак (тенор), символ оперного мистецтва 20 ст., Італія – США

**Карун**, річка у Ірані, ліва притока Шатт-ель-Арабу, 950 км

**Карус, Карл Густав** (1789–1869), медик, природознавець, живописець та мистецтвознавець, теоретик романтизму в мистецтві, систематик природи, Німеччина

**Карфагену археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни 9 ст. до н. е. – 7 ст. н. е., Туніс

**Кархардон, біла акула** (*Carcharodon carcharias*), хрящова риба родини оселедцевих акул

**Кархариноподібні** (*Carcharhiniformes*), ряд акул класу хрящових риб

**Карцев, Роман Андрійович** (1939), артист естради, народний артист Росії (1999), Україна – Росія

**Карцевський, Сергій Осипович** (1884–1955), лінгвіст, педагог, один з основоположників женецької школи мовознавства, Росія – Швейцарія

**Карцер**, у низці країн – спеціальне приміщення для одиного тримання осіб – порушників встановленого порядку у тюрмах, армії, закритих навчальних закладах тощо

**Карцинологія**, наука про ракоподібних, розділ зоології

**Карцинома**, злоякісна пухлина, яка походить з клітин епітеліальної тканини

**Карюхін, Георгій Тимофійович** (1939), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1966), чемпіон Європи (1967), Україна

**Каса**, 1) готівка підприємства чи організації; 2) підрозділ підприємства, який здійснює операції з готівкою

**Касабланка**, місто у Марокко, 2,9 млн мешканців

**Касавубу, Жозеф** (1910–1969), політик, президент Демократичної Республіки Конго у 1960–1965

**Касаї**, річка в Анголі та Демократичній Республіці Конго, ліва притока Конго, 2153 км

**Касаї-Лунда**, алмазоносний район, що охоплює верхню і середню течію річки Касаї та її притоки

**Касаль, Хуліан дель** (1863–1893), поет, представник модернізму, Куба

**Касальє, Феліпе** (1937), кінорежисер, сценарист та продюсер, лауреат Берлінського МКФ (1976), Франція – Мексика

**Касанова, Хосе** (1951), соціолог релігії, дослідник релігійних процесів на українських землях, Іспанія – США

**Касас, Рамон** (1866–1932), живописець, чільний представник іспанського модернізму, Іспанія

**Касаткін, Борис Сергійович** (1919–1993), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1976), Росія – Україна

**Касаткіна, Людмила Іванівна** (1925–2012), актриса, народний артист СРСР (1975), Росія

**Касація**, форма процесуальної реалізації права оскарження вироків і рішень суду першої інстанції, що не набули законної сили

**Касба**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, забудова 4 ст. до н. е. – 15 ст. старої частини міста Алжир, Алжир

**Касем Абдель Керім** (1914–1963), воєначальник, лідер революції 1958 у Іраку, прем'єр-міністр Іраку (1958–1963)

**Касереса стара частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 1–17 ст., м. Кесереса, Іспанія

**Касета**, 1) світлозахисна коробка, призначена для розміщення у ній фотопластин або фотоплівки при зніманні; 2) котушка або пиле- вологозахисна коробка для магнітної стрічки, що використовується в апаратах запису і відтворення звуку

**Касида**, віршова форма близькосхідної поезії, урочистий жанр в літературах Близького і Середнього Сходу, Середньої і Південно-Східної Азії

**Касик**, спочатку так називалися вожді на мові тайно, корінного населення Антільських островів аравакської групи, які першими з індіців вступили в контакт з європейцями (іспанцями). Пізніше іспанські колонізатори стали використовувати це слово для усіх індіанських правителів

**Касим аль-Анвар** (1356–1434), поет, класик азербайджанської літератури, Азербайджан

**Каситерит**, мінерал класу оксидів, діоксид олова ланцюжкової будови

**Каситська мова**, мертва мова давніх гірських племен каситів, що у 2–1 тис. до н. е. займали територію сучасного Лурістану (Іран)

**Касіян, Василь Ілліч** (1896–1976), художник, графік, народний живописець СРСР (1944), Україна

**Каска**, 1) засіб індивідуального захисту, захисний шолом військовослужбовця; 2) засіб захисту голови у категорії осіб, що діють у небезпечних умовах

**Каскад (в архітектурі)**, 1) штучний водоспад (або система водоспадів), що спадають уступами; 2) група послідовно з'єднаних однотипних пристроїв, споруд

**Каскад звукової низької частоти**, щабель підсилювача звукової частоти, радіотехнічне пристрій, що містить підсилювальний елемент, ланцюг навантаження, ланцюга зв'язку з попереднім або наступним каскадом

**Каскад (у математиці)**, 1) динамічна система, яка визначається дією адитивної групи цілих чисел на деякому фазовому просторі; 2) (біфуркації) один з типових сценаріїв переходу від порядку до хаосу, від простого періодичного режиму до складного аперіодичного

**Каскадні гори**, хребет в західному поясі Кордильєр Північної Америки (США і частково Канада)

**Касова Гора**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Галицький р-н Івано-Франківської обл.

**Касона, Алехандро** (1903–1965), поет і драматург, представник т. зв. покоління Республіки, Іспанія – Мексика – Аргентина

**Каспаров, Гаррі Кімович** (1963), шахіст, політик, чемпіон світу (1985–1993), Азербайджан – Росія – США

**Каспер, Джон Говард** (1943), астронавт, США

**Касперівський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Заліщицький та Борщівський р-ни Тернопільської обл.

**Касперович, Микола Іванович** (1885–1938), реставратор і живописець, учень і послідовник М. Бойчука, один із основоположників української школи наукової реставрації, засновник київської школи музейної реставрації, Україна

**Каспійська раса**, різновид європеїдної раси, один із найдавніших антропологічних типів на Кавказі

**Каспійське море**, найбільше в світі замкнуте водоймище, омиває береги Росії, Казахстану, Туркменії, Ірану і Азербайджану

**Каспрович, Ян** (1860–1926), поет, драматург, літературний критик та перекладач, ректор Львівського університету (1921–1922), Польща – Україна

**Касрашвілі, Маквала** (1942), оперна співачка (сопрано), керівник оперної трупи Большого театру в Москві (Росія), народний артист СРСР (1986), Грузія – Росія

**Кассаветес, Джон** (1929–1989), кінорежисер, сценарист та актор, «Золотий ведмідь» (1984), «Золотий лев» (1980), США

**Кассандр, Адольф Мурон** (1901–1968), живописець, графік, дизайнер, класик європейського плакату, Україна – Франція

**Кассен, Рене** (1887–1976), правознавець, співавтор Загальної декларації прав людини, Нобелівська премія миру (1968), Франція

**Кассіні, Александр Анрі Габріель де** (1781–1832), ботанік, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Франція

**Кассіні, Джованні Доменіко** (1625–1712), астроном та інженер, першовідкривач чотирьох супутників Сатурна, автор першого наукового опису зодіакального світла, Італія – Франція

**Кассіопея**, сузір'я Північної півкулі

**Кассієр, Ернст** (1874–1945), історик, філософ, культуролог, один із провідних представників неокантіанства, Польща – Німеччина – США

**Кассола, Карло** (1917–1987), письменник, громадський діяч, антифашист, Італія

**Каста (у біології)**, спеціалізована група особин у соціальних комах

**Каста (у соціології)**, замкнена ендегамна група людей, пов'язаних виконанням певної соціальної функції, походженням чи традиційною успадкованою професією

**Кастальський, Олександр Дмитрович** (1856–1926), композитор, хоровий диригент, дослідник російського музичного фольклору, Росія

**Кастанеда, Карлос** (1925–1998), антрополог, етнограф, письменник-езотерик та містик, Перу – США

**Кастаньєти**, ударний музичний інструмент без визначеної висоти звук

**Кастаньїно, Хуан Карлос** (1908–1972), живописець, графік, один з чільних представників нового реалізму, Аргентина

**Кастеллані, Ренато** (1913–1985), кінорежисер та сценарист, Гран-прі Каннського МКФ (1952), «Золотий лев» (1954), Італія

**Кастель-дель-Монте**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, замок часів імператора Фрідріха II Гогенштауфена, м. Андрія, регіон Апулія, Італія

**Кастельс, Мануель** (1942), соціолог і економіст, один з чільних соціологів сучасності, фахівець з теорії інформаційного (постіндустріального) суспільства, Іспанія – Франція – США

**Кастельяно теорема**, одна з основних теорем механіки лінійно деформованого тіла, що перебуває під впливом системи незалежних одна від одної зовнішніх сил  $P_1, …, P_i, …, P_n$

**Кастри (у біології)**, спеціалізована група особин у соціальних комах

**Кастилія**, одне з середньовічних королівств Піренейського півострова, тепер – історична територія та регіон у складі Іспанії

**Кастилія-і-Леон**, автономна спільнота Іспанії

**Кастилія-Ла-Манча**, автономна спільнота Іспанії

**Кастинг**, процедура відбору персоналу

**Кастільйо**, назва укріпленого замку (фортеці) в Іспанії

**Кастільйоне, Балдассаре** (1478–1529), письменник, поет, автор одного з найбільш знаменитих творів італійського Відродження «Книга царедворця», Італія

**Кастлер, Альфред** (1902–1984), фізик, Нобелівська премія з фізики (1966), Франція

**Кастор**, зірка у сузір'ї Близнят

**Кастрат**, організм, що внаслідок кастрації втратив здатність до розмноження

**Кастрація**, позбавлення організму статевих органів (як правило, хірургічним шляхом)

**Кастрі**, місто, столиця Сент-Люсії

**Кастро, Гільєн де** (1569–1627), драматург, чільний представник валенсійської школи, Іспанія

**Кастро, Рауль** (1931), політичний діяч, прем'єр-міністр Куби з 2008

**Кастро, Рікардо** (1864–1907), композитор і піаніст, представник романтизму, Мексика

**Кастро, Росалія де** (1837–1885), письменниця, центральна постать галісійської відродження 19 ст., Іспанія

**Кастро, Фідель** (1926), політичний діяч, прем'єр-міністр Куби (1959–1976), Голова Державної ради Куби (1976–2008)

**Кастро, Хосе Марія** (1892–1964), композитор, диригент та віолончеліст, представник неокласицизму, Аргентина

**Кастро, Хуан Хосе** (1895–1968), композитор, піаніст та віолончеліст, один з провідних аргентинських композиторів і диригентів 20 ст., Аргентина

**Кастроїзм**, система поглядів, теорія революційної стратегії Ф. Кастро та його послідовників

**Касьянов, Михайло Михайлович** (1957), політичний діяч, прем'єр-міністр Росії (2000–2004)

**Кат**, виконавець вироку суду для засуджених до смертної кари та інших видів фізичного покарання

**Катаболізм**, процес метаболічного розпаду на простіші речовини

**Катавасія**, гімн в православному богослужінні

**Катагенез**, напрям еволюції, що супроводжується спрощенням організації

**Катаєв, Валентин Петрович** (1897–1986), письменник, класик російського соцреалізму, Україна – Росія

**Катаєв, Іван Іванович** (1902–1937), письменник, майстер короткої прози, публіцист, засновник російської «Літературної газети» (1929, виходить понині), Росія

**Катайсько-тибетські мови**, сино-тибетські, одна з найбільших мовних сімей світу, що включає 100 (за деякими даними – кілька сотень) мов

**Катакомби**, 1) підземні галереї під церквою Св. Себастьяна у м. Рим (Італія); 2) підземні приміщення, як правило, антропогенного походження; у давнину використовувались для відправлення культу та поховань, як сховища; 3) особливий вид рекреаційних ресурсів

**Катакомбна культурно-історична спільнота**, археологічні культури степового Причорномор'я, Подніпров'я та Лівобережжя

**Каталаза**, фермент класу оксидоредуктаз, каталізує розклад перекису водню

**Каталан, Ежен Шарль** (1814–1894), математик, класик європейської геометрії, Бельгія

**Каталана поверхня**, лінійчата поверхня, для якої всі твірні паралельні фіксованій площині

**Каталепсія**, відсутність свідомості і реакції на подразники в комбінації з ригідністю м'язів

**Каталетика**, 1) розділ метрики, що вивчає ритмічні закінчення віршового рядка – клаузули; 2) власне закінчення віршового рядка неповною стопою

**Каталіз**, підвищення швидкості хімічної реакції під дією каталізатора, який бере участь у реакції, але не витрачається

**Каталізатор**, хімічна речовина, що прискорює реакцію, але не входить до складу продуктів реакції

**Каталог**, нормативне виробничо-практичне, довідкове та (чи) рекламне видання систематизованого переліку наявних речей і послуг

**Каталог архівний**, архівний довідник, в якому інформацію систематизовано відповідно до обраної схеми класифікації

**Каталог бібліотечний**, перелік творів друку і інших документів, що є у фонді бібліотеки чи групи бібліотек, складений за певним принципом і розкриває склад чи зміст бібліотечних фондів

**Каталогізація**, процес складання запису для долучення в один чи більше каталогів або покажчиків, призначений для опису документа і його пошуку

**Каталонія**, автономна спільнота Іспанії

**Каталонська література**, сукупність літературних текстів каталонською та іншими мовами, писаних каталонськими авторами (або які вважають себе такими)

**Каталонська мова**, мова іберо-романської підгрупи романської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Катальпа** (Catalpa), рід рослин з родини бігонієвих

**Катамаран**, 1) пліт у народів азійського узбережжя Індійського і Тихого океанів; 2) невелике судно з видовбаних і загострених з обох кінців колод, з'єднаних містками; 3) сучасне судно з двома паралельно розташованими корпусами, з'єднаними у верхній частині

**Катамарка**, провінція Аргентини

**Катаморфізм**, зміна гірських порід у верхній зоні земної кори під впливом дії атмосфери і циркуляції підземних вод, коли породи піддаються окисленню, гідратації та карбонатизації, в результаті чого руйнуються з перетворенням складних мінералів на прості

**Катаморфоз**, регресивні перетворення організмів

**Катана**, японська холодна зброя, довгий самурайський меч

**Катанійський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Катанія (Італія) з 1434

**Катанка**, гарячекатаний дріт діаметром 5-10 мм для виготовлення холоднотягнутого дроту, що застосовується також як арматура для залізобетону

**Катання на роликах**, вид спорту

**Катапульта**, механічний прилад, що використовувався для метання снарядів на велику відстань без допомоги вибухових речовин

**Катар**, держава в Західній Азії

**Катаракта**, стан, коли кришталик ока втрачає прозорість

**Катари**, один із християнських релігійних рухів, який виник у Середньовіччі, був поширений у 11-15 ст. у Західній Європі

**Катаробіонти**, організми, які мешкають тільки у чистих і холодних водах

**Катарсис**, поняття античної філософії, яким позначався психологічно-виховний вплив мистецтва

**Катарсис релігійний**, психологічний стан віруючого, що виникає після молитви, богослужіння чи інших культових дій

**Катастроф теорія**, катастрофізм, застаріла система уявлень про зміни живого світу в часі під впливом подій, що призводять до масового вимирання організмів

**Катастроф теорія (у біології)**, катастрофізм, гіпотеза, яка розглядає природні катастрофи як причини змін органічного світу

**Катастроф теорія (у математиці)**, розділ прикладної математики, галузь теорії біфуркацій, важливий інструмент для дослідження динамічних систем; також – спеціальний розділ загальнішої теорії сингулярностей в геометрії

**Катастроф теорія (у філософії)**, галузь науки, яка вивчає особливості поведінки складних нелінійних динамічних систем, котрі зазнають раптової перебудови (спонтанні стрибки, кардинальні трансмутації, парадигмальні зрушення, революції та ін.)

**Катастрофа**, велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких (або неповоротних) наслідків

**Катателазма царська** (Catathelasma imperiale), вид грибів родини катателазмових, внесений до Червоної книги України

**Кататонія**, стан, коли хворий припиняє рухатися і не реагує на зовнішнє середовище

**Катафілаксія**, знижена стійкість тканин до дії хвороботворних мікробів

**Катахреза**, незвичне або помилкове поєднання слів (понять) усупереч несумісності їхніх буквальних значень, різновид гіперболічної метафори

**Категоризація**, підведення явища, об'єкта, процесу під певну рубрику досвіду (категорія) і визнання його членом цієї категорії, процес утворення і виділення категорій

**Категоричний імператив**, термін, введений німецьким філософом І. Кантом, що позначає основний закон, або правило, його етики

**Категоріальна ситуація**, виражена різними способами висловлювання типова змістова структура, що ґрунтується на певній граматичній категорії й утвореному нею в певній мові функціонально-семантичному полі

**Категоріальне значення**, узагальнене абстрактне значення, що супроводжує конкретне лексичне значення

**Категорії економічні**, поняття економічної науки, що відображають суттєві сторони економічних явищ і процесів, наприклад вартість, ціна, праця тощо

**Категорії класифікаційні**, граматичні категорії, які характеризують ціле слово, є його постійною ознакою і служать рубриками класифікації слів

**Категорій теорія**, розділ математики, що вивчає властивості відношень між математичними структурами, незалежно від внутрішньої будови структур; абстрагується від множин та функцій до діаграм, де об'єкти зв'язані морфізмами (стрілками)

**Категорія (група однорідних явищ)**, поняття, що відображає найбільш істотні властивості і відносини предметів, явищ об'єктивного світу в цілому (матерія, час, простір, рух, причинність, якість, кількість тощо - категорії філософії) або його частин, що вивчаються окремими науками

**Категорія систематична (у біології)**, група організмів, об'єднана певним ступенем споріднення

**Категорія соціальна**, сукупність індивідів чи груп людей, які мають однакові характеристики за тією чи іншою ознакою, виокремлених соціологами з метою статистичного аналізу на основі реально існуючих чи штучно сконструйованих критеріїв

**Категорія (у математиці)**, поняття, яке виділяє ряд алгебраїчних властивостей сукупності морфізмів однотипних математичних об'єктів один на одного, за умови, що вони містять тотожні відображення і замкнуті відносно послідовного виконання відображень

**Категорія (у мовознавстві)**, у широкому значенні – група мовних елементів, що виділяється на основі спільної властивості; у вузькому значенні – певна ознака (параметр), що лежить в основі поділу великої сукупності однорідних мовних одиниць на обмежену кількість класів

**Категорія часу**, граматична категорія дієслова, яка виражає часову локалізацію певного факту стосовного мовленнєвого акту, тобто вказує на його одночасність, передування або наступність щодо моменту мовлення чи якоїсь іншої ознаки відліку



**Катексія**, стан граничного виснаження організму

**Катель, Шарль-Симон** (1773–1830), композитор та теоретик музики, Франція

**Катена**, закономірна послідовність розташування на схилах або навколо водойм природних комплексів (елементарних ландшафтів, фацій, біогеоценозів), закономірна послідовність розміщення типів ґрунтів на схилах

**Катеноїд**, геометрична поверхня (належить до числа мінімальних поверхонь), утворена обертанням ланцюгової лінії (тобто кривої, що має вигляд підвішеної за два кінці нитки) навколо прямої, перпендикулярної до її осі симетрії

**Катепсини**, клітинні ферменти, які активуються під час апоптозу

**Катер**, загальна назва невеликих суден або кораблів (пасажирських, вантажних, рятувальних, туристичних, ракетних, торпедних, варткових та ін.)

**Катер бойовий**, збірний термін, що узагальнює бойові кораблі малої водотоннажності

**Катер, Вілла** (1873–1947), письменниця, Пулітцерівська премія (1923), США

**Катерина I** (1684–1727), імператриця Росії (1725–1727)

**Катерина II** (1729–1796), імператриця Росії (1762–1796)

**Катерини Святої монастир та його околиці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найстаріший у світі діючий християнський монастир (6 ст.) біля підніжжя гори Синай, Єгипет

**Катеринівка**, селище міського типу Артемівської районної ради м. Луганську

**Катеринівський**, зоологічний заказник загальнодержавного значення, Великобурлуцький р-н Харківської обл.

**Катеринопіль**, селище міського типу, адміністративний центр Катеринопільського р-ну Черкаської обл.

**Катеринопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Катеринославська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця на території України у 1803–1925

**Катеринославська губернська учена архівна комісія**, науково-історичне товариство катеринославських істориків, етнографів, краєзнавців і громадських діячів (1903–1916)

**Катеринославське козацьке військо**, військо у Катеринославському намісництві Російської імперії (1787–1796)

**Катет**, сторона прямокутного трикутника, прилегла до прямого кута

**Катехизація**, процес налагодження християнського навчання і виховання населення шляхом організації вивчення Закону Божого, в якому головну частину займає віровчительна книга «Катехізіс»

**Катехізіс**, короткий виклад основ християнського віровчення у формі запитань і відповідей

**Катехіни**, органічні речовини з групи флавоноїдів

**Катехоламіни**, речовини адреналін і норадреналін, а також речовини, які схожі на адреналін своєю структурою і функцією

**Катков, Михайло Никифорович** (1818–1887), публіцист та видавець, основоположник російської політичної журналістики, Росія

**Катла**, діючий вулкан на півдні Ісландії, 1512 м

**Катлабуг**, озеро в Одеській обл., 67 км²

**Катлея** (Cattleja), рід рослин родини орхідних

**Катмай**, діючий вулкан на півночі Алеутського хребта на півострові Аляска (США), 2047 м

**Катманду**, місто, столиця Непалу

**Катманду долина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси 6–16 ст. історичної області Непалу

**Като Хіроюкі** (1836–1816), філософ, теоретик побудови японської держави, Японія

**Катод**, електрод, сполучений з негативним полюсом джерела струму

**Катойконім**, назва людей за місцем їх народження або проживання

**Каток**, машина для утримання і ущільнення ґрунту, асфальту і так далі

**Католикос**, титул верховних ієрархів Вірмено-григоріанської та Грузинської православної церков

**Католицизм**, один із основних (поряд із православ'ям і протестантизмом) напрямів у християнстві

**Католицька акція**, міжнародний рух світських католиків, започаткований у 1905

**Католицький русько-народний союз**, галицька громадсько-політична організація у 1897–1911

**Католицькі організації**, релігійно-політичні об'єднання католиків, метою яких є залучення віруючих до активного громадсько-політичного життя, зміцнення і розширення впливу католицизму

**Католицькі партії**, релігійно-політичні організації з числа послідовників католицизму

**Католицькі церкви східного обряду**, церкви, які відколюлися від різних напрямів східного християнства (православ'я, монофізитства, несторіанства, монофелітства) і мають унію з католицькою церквою

**Катона, Йозеф** (1791–1830), юрист і драматург, актор, перекладач, основоположник угорського національного театру, Угорщина

**Каторга**, заслання, поєднане з тяжкими примусовими роботами

**Катрага**, невеличка будівля в українській садибі для зберігання соломи, сіна, дров та ін.

**Катран** (Crambe), рід рослин родини капустяних, 10 видів якого внесені до Червоної книги України

**Катрани** (Squalus), рід хрящових риб родини катранових, фауна України

**Катраноподібні** (Squaliformes), ряд акул класу хрящових риб

**Катрен**, чотиривірш

**Каттара**, безводна западина на північному сході Лівійської пустелі (Єгипет)

**Каттегат**, протока між півостровом Ютландія та Скандинавським півостровом

**Катуар, Георгій Львович** (1861–1926), композитор, автор першого у російському музикознавстві теоретичного курсу гармонії, Росія

**Катувань заборона**, принцип міжнародного права

**Катулл, Гай Валерій** (87–54 до н. е.), поет, теоретик, Римська імперія

**Каткульська, Олена Климентівна** (1888–1966), оперна співачка (лірико-колоратурне сопрано) і педагог, народний артист СРСР (1965), Україна – Росія

**Катьо-га**, жанр японської гравюри, жанр укйю-е, зображення птахів, квітів і риб

**Катюша**, назва радянських реактивних мінометів БМ-8, БМ-13, БМ-31 та ін. часів Другої світової війни

**Кауачі**, археологічна пам'ятка Перу, ритуальний центр культури Наска

**Каудзіт, Матіс** (1848–1926), письменник, основоположник латиського літературного реалізму, брат та співавтор Р. Каудзіта, Латвія

**Каудзіт, Рейніс** (1839–1920), письменник, основоположник латиського літературного реалізму, брат та співавтор М. Каудзіта, Латвія

**Каудильо**, 1) військовий командуючий у середньовічній Іспанії; 2) у країнах Латинської Америки і в Іспанії – політичний лідер, вождь, глава держави, який здійснює особисту диктатуру

**Каудофовеати**, ямкохвості (Caudofoveata), клас безхребетних тварин типу молюсків

**Кауер, Фердинанд** (1751–1831), композитор та піаніст, першим увів в європейську академічну музику ксилофон, Австрія

**Каузальгія**, почуття болю по ходу периферичного нерва

**Каузальність**, принцип пізнання і пояснення, згідно з яким усі явища і процеси розглядаються з позицій визнання причинно-наслідкових зв'язків

**Каука**, річка в Колумбії, ліва притока Магдалени, 1350 км

**Каулерпа** (Caulerpa), рід зелених водоростей

**Кауліфлорія**, утворення квіток безпосередньо на стовбурі

**Каунаський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Кауніц, Венцель Антон** (1711–1794), дипломат та політик, канцлер Священної Римської імперії (1754–1792), Австрія

**Каур, Огюст Андре Тома** (1813–1891), хімік-органік, авторитетний фахівець з органічного синтезу і органічних сполук, виділених з продуктів сухої перегонки деревини та ефірних масел, Франція

**Каурі (рослина)** (Agathis australis), вид дерев родини араукарієвих

**Каурі (тварина)** (Cynaeidae), родина черевоногих молюсків

**Каурі новозеландський**, агатіс новозеландський (Agathis australis), вид дерев родини араукарієвих

**Каурісм'які, Акі** (1957), кінорежисер, сценарист та продюсер, лауреат Каннського (1996, 2002, 2006, 2011) та Берлінського (1990, 1992, 1999) МКФ, Фінляндія

**Каустика**, лінія, що огинає місце сходження сусідніх звукових променів після їх заломлення або після їх повного внутрішнього розсіювання

**Кауто**, річка на Кубі, впадає до затоки Гуаканаябо, 343 км (найдовша на острові)

**Каутський, Карл Йоганн** (18541–1938), соціальний філософ, лідер і теоретик німецької соціал-демократії, Чехія – Німеччина – Нідерланди

**Кауфман, Ангеліка** (1741–1807), живописець і графік, представниця класицизму, Швейцарія – Австрія – Велика Британія – Італія

**Кауфман, Борис Абрамович** (1906–1980), кінооператор та кінорежисер, «Оскар» (1953), Польща – Росія – Франція – США

**Кауфман, Михайло Абрамович** (1897–1980), кінооператор та кінорежисер, один з основоположників світової кінодокументалістики, Польща – Україна – Росія

**Каучук натуральний**, матеріал, який отримують з латексу каучуконосних рослин

**Каучуконоси**, рослини, що містять каучук натуральний

**Каушень**, район Молдови

**Каушутів, Ата** (1903–1953), письменник, поет, драматург, один з фундаторів туркменської прози і драматургії, Туркменістан

**Кафа**, середньовічна та раннього модерна назва м. Феодосія АР Крим

**Кафе**, будівля для підприємства громадського харчування

**Кафе літературне**, кав'ярня, в якій збираються художники, музиканти, поети для творчого спілкування й виступів перед відвідувачами

**Кафедра**, 1) підвищення для промовця, лектора, проповідника; 2) у вузі – основний навчально-науковий підрозділ факультету; 3) єпископський храм, головний храм єпархії, якому у християнській церкві відповідає собор

**Кафка, Франц** (1883–1924), німецькомовний письменник, класик літератури абсурду, Чехія – Австрія

**Кафу Нагаї** (1879–1959), письменник, драматург, мемуарист, Японія

**Каффа**, кефа, кефічо, омотська мова афразійської сім'ї мов

**Каффка, Йоганн Крістоф** (1754–1815), скрипаль, композитор та видавець, Німеччина – Латвія

**Кахексія**, стан граничного виснаження організму

**Кахель**, керамічні декоративні плитки з випаленої глини, покриті кольоровою поливою (глазур'ю), для облицювання стін, печей та ін.

**Каховка**, місто, адміністративний центр Каховського р-ну Херсонської обл.

**Каховське водосховище**, штучна водойма на Дніпрі в межах Херсонської, Дніпропетровської та Запорізької обл., 2155 км<sup>2</sup>

**Каховський магістральний канал**, штучний 130-кілометровий канал, споруджений у 1979 для зрошування сільськогосподарських угідь та водопостачання

**Каховський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Кахокії кургани**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс доколумбового поселення Північної Америки у штаті Іллінойс, США

**Кахолонг**, перловий опал, камінь молочно-білого кольору, непрозорий різновид опала, що має вигляд порцеляни

**Кахузі-Бісга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Демократична республіка Конго

**Кац, Бернард** (1911–2003), біофізик та фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970), Німеччина – Велика Британія

**Кацал, Микола Лукич** (1940), хоровий диригент, народний артист України (2010), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Кацивелі**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Кацудзі Кавамата** (1905–1986), підприємець, фундатор компанії Nissan, Японія

**Кацура Рікю**, замиський палацовий комплекс імператорів Японії

**Кацусіка Хокусай** (1760–1849), живописець стилю укіє-є, ілюстратор, є найбільш відомим на заході японським гравером та ксилографом, Японія

**Кача**, селище міського типу Севастопольської міськради

**Качалка**, кругла, гладко витесана палиця для розкочування білизни, тіста, вигладжування, вирівнювання одягу

**Качан, Анатолій Леонтійович** (1942), письменник, майстер літератури для дітей, Україна

**Качанівка**, національний історико-культурний заповідник, діє у с-щі Качанівка Ічнянського р-ну Чернігівської обл. з 1981

**Качанівка, Національний історико-культурний заповідник**, культурологічний об'єкт на базі поміщицької садиби 18–19 ст., діє у с-щі Качанівка Ічнянського р-ну Чернігівської обл. з 1981

**Качанівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Охтирського р-ну Сумської обл.

**Качанов, Роман Абелевич** (1921–1993), режисер-мультиплікатор, один із основоположників лялькової (об'ємної) мультиплікації, Росія

**Каченовський, Михайло Трофимович** (1775–1842), історик, перекладач та видавець, основоположник критичної школи у російській історіографії, ректор Московського університету (1837–1842), Україна – Росія

**Каченовський, Олександр Львович** (1884–1935), оперний та камерний співак (бас), член українського літературно-музичного товариства в Петербурзі, популяризатор української музики, Росія – Україна

**Качечки морські** (Lepadomorpha), підряд вусоногих ракоподібні

**Качини**, тибето-бірманський народ що мешкає в лісових гірських районах на півночі М'янми, на південному заході Китаю, а невеликі громади – на північному сході Індії, у Таїланді та Лаосі

**Качині** (Anatidae), родина птахів ряду гусеподібних, фауна України

**Качинський Каньйон**, геологічний заказник загальнодержавного значення, Бахчисарайський р-н АР Крим

**Качинський скарб**, один з найбільших скарбів срібних речей кінця римського часу (початок 5 ст.) у Волинської обл.

**Качинський, Лех** (1949–2010), політик, президент Польщі (2005–2010)

**Качинський, Ярослав** (1949), політик, прем'єр-міністр Польщі (2006–2007)

**Качі-Кальон**, руїни монастиря-фортеці, розташовані на правому березі р. Кача у значному скельному вапняковому масиві поблизу с. Баштанівка Бахчисарайського р-ну АР Крим

**Качім** (Gypsophila), рід рослин родини гвоздичних

**Качка газетна**, псевдоінформація, опублікована в газеті вигадана сенсація, що ґрунтується на неперевіраних відомостях

**Качки**, позатаксономічна група качиних

**Качки** (Anas), рід птахів родини качиних, фауна України

**Качкодзьоб** (Ornithorhynchus anatinus; також – качконіс), ссавець з ряду однопрохідні

**Качкодзьобові** (Ornithorhynchidae), родина ссавців ряду однопрохідних

**Качконіс** (Ornithorhynchus anatinus), ссавець з ряду однопрохідні (Monotremata).

**Качконосі динозаври**, різновид динозаврів

**Качурки** (Hydrobates), рід птахів родини буревісникових, фауна України

**Качуровський, Ігор Васильович** (1918–2013), поет, прозаїк, перекладач з романо-германських, польської та російської мов, також української поезії російською мовою, літературознавець, радіожурналіст, Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна – Росія – Аргентина – Німеччина

**Каччіні, Джуліо** (1551–1618), композитор, співак, теоретик вокального мистецтва, вважається одним із творців італійського бельканто, Італія

**Каша, Майкл** (1920–2013), хімік, іноземний член АН УРСР (1990), США

**Кашалот** (Physeter macrocephalus), ссавець родини кашалотових

**Кашалотові** (Physeteridae), родина ссавців ряду китоподібних

**Кашель**, рефлекс, спрямований на очищення дихальних шляхів

**Кашен, Марсель** (1869–1958), політик, діяч міжнародного комуністичного руху, один з лідерів Комінтерну та Соцінтерну, Франція

**Кашмірі**, мова дардської групи індоєвропейської сім'ї мов

**Кашмірська література**, сукупність літературних текстів кашмірською та іншими мовами, писаних кашмірськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кашмірська проблема**, територіальний спір щодо приналежності території колишнього князівства Джамму і Кашмір між Індією та Пакистаном

**Кашпо**, декоративна посудина, всередину якої ставиться горщик з рослиною

**Каштан** (*Castanea*), рід рослин родини букових

**Каштан їстівний** (*Castanea sativa* Mill.), вид родини букових

**Каштелу-Бранку**, округ Португалії

**Каштелян**, посада в Польщі та Великому князівстві Литовському, яку призначав король або князь для управління замком та навколишньою місцевістю

**Кашуби**, західнослов'янська етнічна група на північному заході Польщі

**Кашубська мова**, мова західнослов'янської підгрупи слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Кашеєва, Вікторія** (1989), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Європи (2015), Україна

**Кашенко, Адріан Феофанович** (1858–1921), письменник, майстер творів про добу козаччини, класик української історичної прози, Україна

**Кашенко, Василь Васильович** (1812–1894), селекціонер, помолог та лісознавець, один з основоположників методу лісових полезахисних насаджень в степу, Україна

**Кашенко, Микола Феофанович** (1855–1935), ботанік, академік УАН (1918), Україна – Росія

**Каюга**, мова ірокезької сім'ї індіанських мов

**Каюта**, житлове приміщення на кораблі (судні) для проживання членів екіпажу і пасажирів, що за кількістю місць поділяються на одно-, дво- і багатомісні

**Кают-компанія**, загальне приміщення для прийому їжі, спільного відпочинку та спілкування командного складу судна

**Каяк**, тип веслового човна (байдарка), здавна поширений у народів Арктики (ескімоси, алеути та ін.), що традиційно виготовлявся зі шкур, натягнутих на каркас з дерева або кістки

**Каянус, Роберт** (1856–1933), композитор та диригент, класик скандинавської музики, Фінляндія

**Ква мови**, сім'я мов у складі нігеро-конголезької макросім'ї, поширені в південно-центральної частині Західної Африки

**Квагга** (*Equus quagga quagga*), знищена тварина родини конячих

**Квадр**, тесаний камінь, що має призматичну форму і застосовується для мурування стін будівель

**Квадрант**, старовинний кутомірний астроном. інструмент для вимірювання висоти небесних світил над горизонтом і кутових відстаней між світилами; правильний чотирикутник чи ромб, у якого всі кути прямі, або паралелограм з рівними сторонами і кутами

**Квадрат**, планіметрична фігура, чотирикутник, у якого всі сторони рівні і всі кути прямі

**Квадрат (в поліграфії)**, одиниця лінійних заходів, застосовувана для вимірювання шрифтів, ширини і висоти смуг набору, полів і т. д.

**Квадрат латинський**, таблиця розміру  $n \times n$ , заповнена різними елементами так, що в кожному стовпці і кожному рядку всі елементи трапляються по одному разу

**Квадрат логічний**, схема для запам'ятовування відношень між певними видами суджень

**Квадрат повний**, квадратний тричлен, який можна представити як квадрат лінійного двочлена

**Квадрати магічні**, квадратні таблиці натуральних чисел, в яких сума чисел у кожному рядку, кожному стовпчику й на обох діагоналях однакова

**Квадратичної взаємності закон**, твердження, що стосується розв'язності квадратичних рівнянь у модульній арифметиці

**Квадратів найменших метод**, математичний метод, який використовується для знаходження наближеного розв'язку надлишково-визначеної системи; заснований на мінімізації суми квадратів відхилень вибіркового даних від тих, що визначаються оцінкою; застосовується в регресійному аналізі

**Квадратлон**, змагання на витривалість, що складається з чотирьох дисциплін, переможець у яких визначається за критерієм мінімального часу успішного проходження всіх чотирьох етапів: плавання (масовий старт з понтону), гребля на байдарці, велоперегони і біг

**Квадратор**, помножувач з паралельними входами; ним вимірюють середньоквадратичне значення сигналів складної форми

**Квадратриса**, плоска трансцендентна крива, що визначається кінематично

**Квадратура круга**, задача, що полягає в знаходженні побудови за допомогою циркуля та лінійки квадрата, рівновеликого за площею до даного круга

**Квадрига**, 1) антична двоколісна колісниця, запряжена четвіркою коней в один ряд, з наїзником, який правив кінями стоячи; 2) скульптурне зображення, яким прикрашали фронтони античних будівель, а також розміщували на медалях, камнях, гемах

**Квадрильйон**, натуральне число, яке позначає одиниця з 15 нулями

**Квадріка**,  $n$ -мірна гіперповерхня в  $n+1$ -мірному просторі, задана як безліч нулів многочлена другого ступеня

**Квадрірема**, бойове веслове судно в римському флоті з чотирма рядами весел з кожного борту, найдовші весла (до 15 м) ставилися в останньому ряду, а обслуговувалися вони найсильнішими і витривалими веслярами

**Квадруполь**, мультиполь другого порядку: сукупність двох диполів з рівними за величиною й протилежно спрямованими дипольними моментами

**Квазари**, позагалактичні об'єкти, які мають зореподібні зображення і сильні емісійні лінії з великим червоним зміщенням у спектрі

**Квазі...**, частина складних слів, що означає «ніби», «буцімто»



**Квазіалфавітне письмо**, складове письмо, що складається зі знаків, кожен з яких виражає певний приголосний з довільним чи нульовим голосним

**Квазігра політична**, маніпулятивна діяльність політичних акторів, що в публічній сфері симулюється як чесна політична гра але де-факто відбувається поза офіційними правилами (законами) і проявляється у прихованих мотиваціях, інтригах, підкупах і шантажах.

**Квазігрупа**, алгебраїчна структура в абстрактній алгебрі, що подібна до групи тим, що в ній завжди можливе ділення (інших властивостей групи квазігрупа немає)

**Квазідержава**, суспільна організація людей з усіма основними ознаками держави, яка, втім, не визнається державою у правовому полі

**Квазіімпульс**, квантове число властиве для квазічастинок у кристалах

**Квазіконкуренція**, внутрівиробнича конкуренція між структурами – підрозділами, відділами однієї фірми, компанії

**Квазі-конформне відображення**, у комплексному аналізі – це відображення з обмеженими викривленнями або обмеженими відхиленнями від конформного

**Квазімодо**, Сальваторе (1901–1968), поет, письменник, перекладач, Нобелівська премія з літератури (1959), Італія

**Квазіпотреба**, штучна, уявна, перекручена потреба, що сформувалася під впливом конкретного соціального середовища (моди, захоплення, штампів поведінки)

**Квазірелігія**, несправжній, удаваний (нерелігійний) об'єкт поклоніння

**Квазісінонімія**, властивість двох чи більше термінів, які різняться за формою, але подібні за значенням, і які за певних обставин можуть вважатися синонімами

**Квазістаціонарних концентрацій метод**, прийом у формальній хімічній кінетиці, який спрощує віднайдження величини швидкості складної хімічної реакції

**Квазічастинки**, збудження в кристалі, хвильові функції яких є добутком експоненти, яка описує хвильовий рух, та певної періодичної функції

**Квазулу-Наталь**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Квайн**, Віллард Ван Орман (1908–2000), філософ, логік та математик, прибічник номіналізму, США

**Квак** (Nysticorax nysticorax), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Квакери**, різновид протестантизму, виник в Англії у 17 ст.

**Кваки** (Nysticorax), рід птахів родини чаплевих, фауна України

**Квакіютль**, кваквала, мова північної групи вакашської мовної сім'ї індіанської макросім'ї мов

**Квакшеві**, рахкавові, деревні жаби, райки (Hylidae), родина земноводних тварин ряду безхвостих амфібій, фауна України

**Квакші**, рахкавки, райки, деревні жаби (Hyla), рід земноводних тварин родини квакш

**Кваліметрія**, спосіб оцінки якості будь-яких об'єктів кількісними вимірами тощо

**Квалітет**, сукупність допусків, які мають приблизно однаковий ступінь точності для всіх номінальних розмірів

**Кваліфікаційний розряд**, рівень професійної підготовки робітників однієї професії і спеціальності

**Кваліфікаційні вимоги**, вимоги, що ставляться до працівників, службовців певних професій, учасників загальної справи, маркетингових акцій, програм, торгів тощо

**Кваліфікація**, 1) характеристика предмета, явища, віднесення його до певної категорії, групи; 2) рівень теоретичних і практичних знань за відповідною професією або спеціальністю, який відповідає тарифному розряду, категорії, ученому ступеню тощо

**Кваліфікація понять**, встановлення відмінностей між змістом сприймання, формування уявлень із вражень і об'єктиваций

**Кванго**, річка в Анголі та Демократичній Республіці Конго, ліва притока Касаї, 1100 км

**Кванджалейн**, атол з 97 островів у Тихому океані, територія Маршаллових Островів

**Кванджу**, місто у Південній Кореї, 1,4 млн мешканців

**Квандонг блакитний**, деревна рослина родини Elaeocarpaceae, що росте в Австралії

**Кванза (валюта)**, національна валюта Анголи

**Кванза (річка)**, річка в Анголі, впадає до Атлантичного океану, 965 км

**Квант**, елементарна дискретна неподільна порція певної фізичної величини

**Квантифікація**, 1) логічна операція, що дає можливість шляхом певної перебудови структури висловлювання вказати предметну область, у межах якої дане висловлювання може бути істинним або хибним; 2) кількісне вираження якісних ознак

**Квантова еволюція**, особлива форма філетичної еволюції

**Квантові групи**, є видом алгебр Хопфа, що забезпечує розв'язання рівняння Янга-Бакстера

**Квантометр**, прилад для визначення хімічного складу металу за емісійними спектрами, спектрометр прямого відліку з фотоелектричною реєстрацією, що містить (у кращих зразків) кілька десятків вимірювальних вихідних каналів для різних довжин хвиль

**Квантор**, логічний оператор, що перетворює всякий предикат на предикат меншої місності, зв'язуючи деякі змінні початкового предиката

**Квантори**, логічні оператори, які вказують на кількість індивідів («всі» або «деякі»), що відповідають певній умові

**Квантування**, подання числа за допомогою скінченної кількості розрядів

**Кванц**, Йоганн Йохим (1697–1773), композитор та флейтист, представник бароко, Німеччина

**Кванчжу**, місто у Південній Кореї, 1,4 млн мешканців

**Кваренгі**, Джакомо (1744–1817), живописець, архітектор, графік, представник палладіанства, Італія – Росія

**Кварк**, елементарна частинка з електричним зарядом, пропорційним третині заряду електрона, яку неможливо

спостерігати у вільному стані, є складовою частиною адронів – частинок, що беруть участь у сильній взаємодії

**Кварка аромат**, загальна назва квантових чисел, які характеризують елементарні частинки (кварки та лептони)

**Кварта**, 1) частина складних слів, що зазвичай позначає збільшення або зменшення чого-небудь на чотири; 2) одиниця об'єму, вживана в США, Великобританії та ін. країнах для вимірювання сипких або рідких об'ємів

**Квартал міста**, ділянка, територія, зайнята міською житловою забудовою, обмеженою з усіх боків вулицями

**Квартальник історичний**, найстаріший польський журнал історико-гуманітарних наук, був заснований у Львові у 1887

**Квартер**, одиниця виміру в англійській системі мір, що використовується в Великій Британії, США та ін. країнах

**Квартерон**, у колоніальній Америці – назва людини, в якій один із батьків мулат, а другий – білий

**Квартет**, ансамбль із чотирьох виконавців (інструменталістів або вокалістів)

**Квартет національного діалогу Тунісу**, об'єднання громадських організацій, Нобелівська премія миру (2015), Туніс

**Квартира**, окреме житлове приміщення у будинку

**Квартиранство**, одна з форм коменсалізму

**Квартник**, дрібна срібна монета у Королівстві Польському

**Кварц**, мінерал класу простих оксидів і гідроксидів, головний мінерал групи кремнеземів, широко розповсюджений в літосфері

**Кварцит**, гірська порода, що складається головним чином з кварцу

**Кварцити залістисті**, джеспіліти, гірська порода

**Квасеницеві** (Oxalidaceae), родина квіткових рослин порядку геранієцвітих

**Квасениця**, рід однорічних і багаторічних трав, іноді напівкущів родини квасеницевих

**Квасилів**, селище міського типу Рівненського р-ну Рівненської обл.

**Кваснєвський, Александр** (1954), політичний діяч, президент Польщі (1995–2005)

**Квасников, Євген Іванович** (1906–1995), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Квасников, Олександр Васильович** (1892–1971), конструктор авіаційних та космічних двигунів, Азербайджан – Росія

**Квасницький, Олексій Володимирович** (1900–1989), зоолог, академік АН УРСР (1951), Україна

**Кваснюк, Борис Євгенович** (1938–2008), економіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Квасов, Андрій Васильович** (бл. 1720–1777), архітектор, представник бароко, фундатор першої української архітектурної школи, Росія – Україна

**Квасолезбиральна машина**, машина для роздільного збирання квасолі та складання її у валки

**Квасоля** (Phaseolus), рід рослин родини бобових

**Квасоля золотиста** (Phaseolus aureus), вид бобових культур

**Кватерніон**, гіперкомплексне число, яке реалізується в 4-вимірному просторі

**Кватирка**, рухома частина вікна з шибкою, яку можна відчиняти для провітрювання приміщення

**Кватроченто**, загальноприйняте позначення епохи італійського мистецтва 15 ст., що співвідноситься з періодом раннього італійського Відродження

**Квача**, національна валюта Замбії та Малаві

**Квача замбійська**, національна валюта Замбії

**Квача малавійська**, національна валюта Малаві

**Кваша, Ілля Олегович** (1988), спортсмен (стрибки у воду), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2008–2010, 2012, 2013), Україна

**Квашення**, біохімічний спосіб консервування овочів, плодів і ягід, що ґрунтується на молочнокислому бродінні

**Квебек**, провінція Канади

**Квебекська фортеця**, військове укріплення на мисі Діаман у Квебеку (Канада), єдиний фортифікаційний комплекс споруд, що зберігся у Північній Америці

**Квебеку Старого історичний район**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс в історичній частині міста Квебек, провінція Квебек, Канада

**Кведій карпатський** (Quedius transsylvanicus), вид комах ряду твердокрилих родини стафілінід, внесений до Червоної книги України

**Кведлінбурга старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 10–18 ст., м. Кведлінбург, Німеччина

**Квезал** (Pharomachrus toseppo), птах ряду трогоноподібні

**Кверча, Якопо делла** (1374–1438), живописець, скульптор перехідної доби від середньовічних традицій до стилю Відродження, Італія

**Квершлаг**, горизонтальна (рідше – похила) гірнична виробка, яка не має безпосереднього виходу на денну поверхню, проведена під кутом понад 90–45° до площини простягання родовища у вмісних породах, нахрест простягання родовищ

**Квеснел**, озеро у Канаді, 266 км<sup>2</sup>

**Квестори**, п'ять депутатів Європейського Парламенту, які виконують особливі адміністративні та фінансові функції, безпосередньо пов'язані з депутатами парламенту

**Квиллайєві, квиллахові** (Quillajaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку бобоцвітих

**Квиллен, Даніель** (1940), математик, фахівець з алгебраїчної К-теорії, Премія Філдса (1978), США

**Квинтінієві** (Quintiniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку паракрифоцвітих

**Квитанція**, офіційна розписка встановленої форми, що засвідчує прийняття грошей, документів, цінностей тощо

**Квідде, Людвиг** (1858–1941), філософ та історик, лідер пацифістського руху, Нобелівська премія миру (1927), Німеччина – Швейцарія

**Квістизм**, релігійно-містична течія в католицизмі 17 ст., розвинена іспанським теологом М. де Моліносом, офіційно засуджена католицькою церквою у 1687

**Квікстеп**, швидкий фокстрот, бальний танець стандартної програми

**Квін (Queen)**, британський рок-гурт, діє з 1971

**Квінкверема**, бойове гребне судно в Давньому Римі з п'ятьма рядами весел, розташованими один над одним або в шаховому порядку

**Квіни, Ентоні** (1915–2001), актор, «Оскар» (1953, 1957), Мексика – США

**Квінсленд**, штат Австралії

**Квінсленда вологі тропіки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Австралія

**Квінта**, 1) один із основних інтервалів, який охоплює п'ять ступенів; 2) п'ятий ступінь від того, що заданий; 3) квінтовий тон акорду; 4) назва першої струни (e2) на скрипці, домрі – примі, мандоліні

**Квінтесенція**, найголовніше, найважливіше, найбільш істотне, основна суть, концентрований екстракт

**Квінтет**, ансамбль з п'яти виконавців (інструменталістів або вокалістів)

**Квінтиліан** (бл. 35 – бл. 96), ритор (вчитель красномовства), автор найповнішого підручника ораторського мистецтва, що дійшов до нас від античності – «Повчання оратору»

**Квірин**, один з прадавніх італійських і римських богів. Квірин був спочатку божеством сабіан

**Квіринал**, найвищий із семи пагорбів Рима (57 м), на північному сході від історичного центру міста

**Квірінг, Еммануїл Йонович** (1888–1937), політик, перший секретар ЦК КП(б)У (1918–1919 та 1923–1925), голова Ради Народних Комісарів УСРР (1919), Росія – Україна

**Квіслінг, Відкун** (1887–1945), політик, лідер норвезьких нацистів, прем'єр-міністр Норвегії (1940 та 1942–1945)

**Квіти і птахи**, флора-фауна, жанр китайського живопису приблизно еквівалентний європейському натюрморту або анімалістичному жанру

**Квітка**, видозмінений укорочений, нерозгалужений пагіт

**Квітка зігоморфна**, квітка, яка має лише одну площину симетрії

**Квітка, Ілля Іванович** (1745 – після 1817), історик, зачинатель дослідження історії Слобідської України, Україна

**Квітка, Климент Васильович** (1880–1953), фольклорист-музикознавець, основоположник української та один з основоположників російської наукової музичної етнографії і музично-фольклористичної педагогіки, дійсний член НТШ (1927), Україна – Росія

**Квітка-Оснот'яненко, Григорій Федорович** (1778–1843), письменник та драматург, основоположник художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в українській літературі, класик української літератури, Україна

**Квіткарки** (Anthomyia), рід комах родини мух-квіткарок

**Квітко, Лев Мойсейович** (1890–1952), поет, класик літератури на їдиш, Україна – Росія

**Квіткові рослини** (Magnoliophyta), відділ вищих рослин

**Квіткоїди** (Anthonomus), рід жуків родини довгоносиків

**Квітколоже**, вкорочена осьова частина квітки

**Квітконіжка**, розгалуження стебла або бічний пагіт

**Квітник**, український комплекс керованого артилерійського озброєння

**Квітникарство**, квітництво, галузь рослинництва, яка займається вирощуванням квітково-декоративних рослин для квітників, внутрішнього озеленення приміщень, а також на зріз; наука про вирощування і селекцію квітів

**Квітохвісник Арчера (Антурус Арчера)** (Anthurus archeri), вид грибів родини решіточникових, внесений до Червоної книги України

**Квітянська культура**, постмаріупольська культура, енеолітична зрубна археологічна культура на Півдні України

**Кворум**, встановлена законом, статутом або іншим актом найменша кількість учасників яких-небудь зборів, необхідна для їх відкриття й прийняття ними правомочних рішень

**Квота**, допустима величина (частка, міра, норма, відсоток), встановлена законодавчо чи в рамках угоди для кожного з її учасників.

**Квота експортна**, встановлений обсяг виробництва та поставок на експорт певних товарів

**Квота зовнішньоторговельна**, показник, який характеризує співвідношення між вартістю експортно-імпорتنних поставок країни та ВВП

**Квотерпайп**, трамплін, у якого горизонтальна площа по радіусу плавно переходить у вертикальну площину

**Квотування**, встановлення державними органами відповідно до чинного законодавства, міжнародного права та різних міжнародних актів, угод обмежень щодо виробництва товарів, міжрегіональних товарних або фінансових операцій, експортно-імпорتنних поставок

**Кеб**, найманий двоколісний однокінний екіпаж (різновид кабриолета), поширений переважно у Великобританії (17–19 ст.) і вміщував крім кучера від одного до чотирьох пасажирів

**Кебаб**, загальне найменування популярних у країнах Близького Сходу, Закавказзя і Центральної Азії страв зі смаженого м'яса

**Кеберлінієві** (Koeberliniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Кебнекайсе**, гора в Скандинавських горах, найвища вершина Швеції і Лапландії, 2104 м

**Кеведо, Франсіско де** (1580–1645), письменник та поет, майстер крутійського роману, класик іспанської літератури, Іспанія

**Кеворков, Степан** (1903–1991), кінорежисер та актор, народний артист СРСР (1970), Росія – Вірменія

**Кегичівка**, селище міського типу, адміністративний центр Кегичівського р-ну Харківської обл.

**Кегичівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Кеглі**, гра, в якій гравець намагається збити меншою кількістю куль (що запускаються руками по дерев'яну

настилу) більшу кількість дерев'яних або пластмасових фігур (кеглів), розставлених на майданчику в певному порядку і на певній відстані

**Кегль**, розмір шрифту в друкарській системі вимірювання, що визначається відстанню між верхньою і нижньою стінками літери

**Кегні, Джеймс** (1899–1986), актор, «Оскар» (1943), США

**Кегон**, буддистська школа (течія) в Японії

**Кеддо**, індіанський народ, предки яких у 16 ст. населяли окремі райони нинішніх штатів Техас, Луїзіана, Арканзас та Оклахома (США)

**Кедр** (Cedrus), рід рослин родини соснових

**Кедрин, Іван Іванович** (1896–1995), політик і журналіст, член Центрального комітету УНДО (1920–1930-ті), активний учасник українського національно-визвольного руху першої половини 20 ст., Україна – Австрія – Польща – США

**Кедринський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Тячівський р-н Закарпатської обл.

**Кедрова революція**, політичні події в Лівані (лютий-червень 2005), що призвели до виводу з країни сирійських військ, які знаходилися в Лівані майже 30 років

**Кедрова сосна** (Pinus sembra L.), рослина родини соснових

**Кедровий сланець** (Pinus pumila), рослина родини соснових

**Кезма, Тауфік Гаврилович** (1882–1958), арабіст, іраніст, тюрколог, педагог, основоположник (разом із А. Кримським) української наукової школи сходознавства, Сирія – Україна

**Кей, Алан Кертис** (1940), програміст, Премія Тюрінга (2003), США

**Кей, Анрі** (1884–1970), політик, прем'єр-міністр Франції (1948–1949, 1950 та 1951)

**Кей, Джон** (1961), політичний діяч, прем'єр-міністр Нової Зеландії з 2008

**Кейван Іван** (1907–1991), графік, співзасновник і голова (1957) Української спілки образотворчих митців у Канаді, автор проектів марок та банкнот у традиціях українського бароко, Україна – Канада

**Кейданрен**, одна з найпотужніших бізнес-організацій в Японії

**Кейдж, Джон Мілтон** (1912–1992), композитор, музикознавець, поет, живописець, піонер електронної музики, один з найвпливовіших американських композиторів 20 ст., США

**Кейдж, Ніколас** (1964), актор, «Оскар» (1996), США

**Кейді Стентон, Елізабет** (1815–1902), громадський діяч, лідер руху за права жінок у США

**Кейлі, Джордж** (1773–1857), інженер-винахідник, один з перших теоретиків та дослідників в галузі літальних апаратів, важчих за повітря, винахідник гусеничного ходу для транспорту, Велика Британія

**Кейлони**, тканино специфічні гормони місцевої дії

**Кейль, Альфредо** (1850–1907), поет, композитор та живописець, автор мелодії державного гімну Португалії, Португалія

**Кеймен, Дін** (1951), винахідник і підприємець, конструктор електросамоката «Сегвей», США

**Кейн, Роберт Джон** (1809–1890), хімік, розробник методу отримання метилового спирту з деревної смоли, Ірландія

**Кейнс, Джон Мейнард** (1883–1946), економіст, теоретик державного регулювання економіки, основоположник кейнсіанства, Велика Британія

**Кейнса ефект**, економічний термін, що використовується для опису ситуації, коли зміна відсоткової ставки впливає на витрати більше, ніж на заощадження

**Кейнсіанство**, один із провідних напрямів розвитку сучасної наукової думки, в основі якого лежить вчення англійського економіста Дж. М. Кейнса

**Кейптаун**, місто у Південно-Африканській Республіці, 2,7 млн мешканців

**Кейс**, жанр газетних та журнальних текстів, тип замітки, в якій головною сюжетною лінією є історія будь-якої рекламної компанії, організації, партії або конкретної людини

**Кейстут** (?–1382), співправитель Великого князівства Литовського (разом зі старшим братом Ольгердом, 1345–1381), великий князь Литовський (1381–1382)

**Кейта, Ібрагім Бубакар** (1945), політичний діяч, президент Малі з 2013

**Кейтель, Вільгельм** (1882–1946), воєначальник, генерал-фельдмаршал вермахту (1940), начальник штабу Верховного головнокомандування озброєними силами Третього рейху (1938–1945), Німеччина

**Кека телескоп**, найбільший сегментний телескоп у світі, встановлений на горі Мауна-Кеа (4120 м), в однойменній обсерваторії на о. Гаваї (США)

**Кекеш**, гора, найвища точка Угорщини, 1015 м

**Кекконен, Урхо Калева** (1900–1986), політик, президент Фінляндії (1956–1982)

**Кеклики** (Alectoris), рід птахів родини фазанових, фауна України

**Кекстон, Вільям** (1422–1491), англійський першодрукар, Велика Британія

**Кекуле, Август** (1829–1896), хімік-органік, розробник теорії хімічної структури, Німеччина

**Кекче** (кекчі), одна з мов групи майя індіанської мовної сім'ї

**Келдиш, Мстислав Всеволодович** (1911–1978), математик та механік, академік (1946) та президент (1961–1975) АН СРСР, Латвія – Росія

**Келеп**, клевець, келевець, зброя на короткому ратищі, гранована і вузька бойова частина якого нагадує дзьоб птаха із молоткоподібним обухом

**Келер, Бела** (1820–1882), диригент та композитор, класик угорської музики, Словаччина Угорщина – Австрія

**Келер, Вольфганг** (1887–1967), психолог, один із засновників гештальтпсихології, Естонія – Німеччина – США



**Келер, Георг** (1946–1995), імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1984), Німеччина

**Келераш**, жудець Румунії

**Келерія** (Koeleria), рід рослин родини злакових

**Келерія талієва** (Koeleria talievii), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Келеті, Агнеш** (1921), спортсмен (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1952, 1956 – 4), чемпіон світу (1954), Угорщина

**Келечинське родовище мінеральних вод**, одне з найбільших в Україні родовищ залізистих мінеральних вод, розташоване неподалік с. Келечин Міжгірського р-ну Закарпатської обл.

**Келих**, тонкостінний на ніжці (без ручки) скляний, кришталевий, металевий чи з ін. матеріалів посуд для вживання переважно алкогольних напоїв

**Келі, Артур** (1821–1895), математик, один із засновників школи чистої математики, Велика Британія

**Келі, Мауріціо** (1959), астронавт, Італія

**Келія**, окреме помешкання для проживання ченців у монастирі або біля нього

**Келлер, Борис Олександрович** (1874–1945), геоботанік та ґрунтознавець, фахівець з еволюції рослин, академік АН СРСР (1931), Росія

**Келлер, Готфрід** (1819–1890), письменник, класик швейцарської літератури, Швейцарія

**Келлерман, Франсуа-Крістоф** (1735–1820), воєначальник, маршал Франції (1804), Франція

**Келлі, Грейс** (1928–1982), актриса, княгиня Монако (1956–1982), «Оскар» (1955), США – Монако

**Келлі, Джеймс МакНіл** (1964), астронавт, США

**Келлі, Джин** (1912–1996), актор, хореограф, режисер, співак і продюсер, «Золотий ведмідь» (1956), «Оскар» (1952), США

**Келлі, Марк Едвард** (1964), астронавт, США

**Келлі, Скотт Джозеф** (1964), астронавт, США

**Келлнер-Гостинський, Петр-Забой** (1822–1873), письменник і поет-класик, Словенія

**Келлог, Френк Біллінгс** (1856–1937), 45-й державн. секретар США (1925–1929), Нобелівська премія миру (1929)

**Келлога-Бріана пакт 1928**, договір про відмову від війни як знаряддя національної політики

**Кельвін**, одиниця температури в системі СІ, одна з семи основних одиниць цієї системи

**Кельзен, Ганс** (1881–1973), юрист, один із основних теоретиків правового позитивізму, засновник концепції конституційного суду, Чехія – Австрія – США

**Кельменецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Кельменці**, селище міського типу, адміністративний центр Кельменецького р-ну Чернівецької обл.

**Кельн**, місто у Німеччині, 1 млн мешканців

**Кельнський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, шедевр Світової архітектури, який споруджували з 1248 протягом 650 років (з перервами), м. Кельн, Німеччина

**Кельнський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кельн (Німеччина) з 1388

**Кельт**, різновид кам'яної бойової сокири (в археології), в якій лезо орієнтоване поперек рукоятки (а не уздовж), що пов'язано з важкістю свердлення кам'яного леза уздовж

**Кельтемінарська культура**, археологічна культура епохи неоліту та енеоліту

**Кельти**, етнолігвістична група племен залізного віку та середньовіччя, що розмовляла кельтською мовою і мала близьку культуру

**Кельтиберська мова**, мертва мова кельтської групи індоєвропейської сім'ї мов, мова кельтських племен, що населяли центральну частину Піренейського півострова і прийшли туди кількома хвилями у 7–6 ст. до н. е.

**Кельтологія**, комплекс гуманітарних дисциплін, що досліджує мови, літературу, історію, етнографію і археологію кельтських народів

**Кельтське море**, окраїнне море Атлантичного океану, омиває узбережжя Ірландії, Великої Британії та Франції, обмежене протоками Святого Георга і Ла-Маншем та Бристольською затокою

**Кельтські мови**, група мов індоєвропейської мовної сім'ї у 1 м тис. до н. е.

**Кемалізм**, ідеологія турецького націоналізму

**Кемаль, Намик** (1840–1888), поет, письменник, драматург, журналіст, перекладач, Туреччина

**Кемаль-егерек**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Нікітська яйла, 1529 м

**Кембрада-де-Умаука**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, шлях вздовж долини річки Ріо-Гранде від її витоків до злиття з Ріо-Леоне, 8 тис. до н. е. – 20 ст., Аргентина

**Кембридж (Велика Британія)**, місто у Великій Британії, історико-культурний і освітній центр, 115 тис. мешканців

**Кембридж (США)**, місто у США, історико-культурний центр і освітній центр, 107 тис. мешканців

**Кембриджська обсерваторія**, астрономічна обсерваторія, діє з 1823 році при Кембриджському університеті (Велика Британія)

**Кембриджська школа**, напрям економічної думки, що зародився в лоні маржиналізму наприкінці 19 ст.

**Кембриджський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кембридж (Велика Британія) з 1209

**Кембрійський період і кембрійська система**, перша система палеозойської ератеми, в стратиграфічній шкалі іде за рифеєм (вендом) і передує ордовіцькій системі (періоду)

**Кембрійські гори**, низка гірських ланцюгів у Великій Британії, що відокремлюють Вельс від Англії

**Кемеровська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Кемерон, Девід** (1966), політик, прем'єр-міністр Великої Британії з 2010

**Кемерон, Джеймс** (1954), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Венеційського МКФ (2010), «Оскар» (1998), Канада – США

**Кемі-обинська археологічна культура**, археологічна культура доби середнього енеоліту на території Нижнього Приазов'я, Нижнього Подніпров'я та Криму в III тис. до н. е.

**Кемп**, специфічний естетичний смак, орієнтований на усе неприродне, перебільшене до гротеску

**Кемпбелл, Вільям** (1930), біохімік, Нобелівська премія з медицини (2015), Ірландія

**Кемпбелл, Норман Роберт** (1880–1949), фізик, філософ науки, Велика Британія

**Кемп-Девід**, заміська резиденція президента США, знаходиться у штаті Меріленд

**Кемпе, Мірдза** (1907–1974), поетеса, перекладачка творів української літератури латиською мовою, Латвія

**Кемпелен, Вольфганг фон** (1734–1804), інженер, винахідник автоматичних машин, Словаччина – Угорщина – Австрія

**Кемпінг**, літній табір для автотуристів, обладнаний наметами або легкими будиночками і місцями, відведеними для стоянки автомобілів

**Кемп'юніон, Джейн** (1954), кінорежисер, письменниця, «Золота пальмова гілка» (1986, 1993), лауреат Венеційського МКФ (1990, 1996, 1999), «Оскар» (1994), Нова Зеландія

**Кемпфер, Енгельберт** (1651–1716), мандрівник та натураліст, автор низки ботанічних таксонів, Німеччина

**Кемула, Віктор** (1902–1985), хімік, розробник методу хроматополярної графії, Україна – Польща

**Кемурджіан, Олександр Леонівич** (1921–2003), інженер-конструктор, творець перших у світі планетоходів «Луноход» (1970–1973), марсоходів, а також керованих та автономних апаратів, що застосовувалися на Землі, зокрема під час ліквідації аварії на ЧАЕС, Росія

**Кемц, Людвіг Фрідріх** (1801–1867), геофізик, дослідник атмосферних явищ, автор класичної фундаментальної праці з метеорології, Німеччина – Росія

**Кена**, духовий музичний інструмент

**Кенаса**, караїмський храм

**Кенаф, пенька бомбейська** (*Hibiscus cannabifolius*), однорічна трав'яниста рослина родини мальвових, джерело волокна для виготовлення мішковини

**Кенган**, газове родовище в Ірані

**Кенгірське повстання**, повстання політичних в'язнів Степового табору на території Казахстану у травні-червні 1954

**Кенгурові** (Mastromyidae), родина ссавців ряду кустукоподібних

**Кенгурові стрибуни** (Heteromyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Кенгурові щури** (Potoroidae), родина ссавців ряду кустукоподібних

**Кенгуру велетенські**, рід сумчастих ссавців родини кенгурових

**Кендалл, Генрі Вей** (1926–1999), фізик, Нобелівська премія з фізики (1990), США

**Кендалл, Едвард Келвін** (1886–1972), хімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950), США

**Кендел, Ерік** (1929), психіатр, нейробіолог та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2000), Австрія – США

**Кендзабуро Ое** (1935), письменник, Нобелівська премія з літератури (1994), Японія

**Кендзі Каваї** (1957), композитор, автор саундтреків до численних кінофільмів та аніме, Японія

**Кендзі Мідзогуті** (1898–1956), кінорежисер, «Срібний лев» (1953, 1954), Японія

**Кендир** (*Trachomitum*), рід рослин родини кутрових

**Кендир венеційський** (*К. сарматський*, *К. кримський*, *К. Русанова*) (*Trachomitum venetum*), вид судинних рослин родини барвінкових, внесений до Червоної книги України

**Кендо**, вид спорту, японське бойове мистецтво фехтування на бамбукових мечач

**Кендрю, Джон Ковдері** (1917–1997), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1962), Велика Британія

**Кене, Франсуа** (1694–1774), економіст, засновник школи фізіократів, Франція

**Кенейдіен Прес**, Сі-Пі, канадське національне інформаційне агентство, діє з 1917

**Кененії, щупальцехідні** (*Palpigradi*), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Кенеургенча історико-архітектурний музей**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–16 ст. древньої столиці Хорезму – Ургенча, м. Кенеургенч, Туркменістан

**Кеніантроп** (*Kenyanthropus*), викопний представник гомінідів, що жив в пліоцені близько 3,2 – 3,5 млн років тому

**Кеніанітекус** (*Kenyanthropus*), викопний рід гомінідів, який жив в Африці 14 мільйонів років тому

**Кеніата, Ухуру** (1961), політичний діяч, президент Кенії з 2013

**Кенійська література**, сукупність літературних текстів англійською мовою та суахілі, писаних кенійськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кенілі, Томас** (1935), письменник-класик, драматург, Букерівська премія (1982), Австралія

**Кенія (гора)**, гора, найвища точка Кенії, 5199 м

**Кенія (держава)**, держава у Східній Африці

**Кен'їті Фукуї** (1918–1998), хімік, Нобелівська премія з хімії (1981), Японія

**Кенкіті Івасава** (1917–1998), математик, посутньо вплинув на розвиток алгебраїчної теорії чисел, Японія

**Кеннан, Джордж Фрост** (1904–2005), дипломат, політолог, історик, ідеолог політики стримування часів Холодної війни, США

**Кеннан, Джорж** (1845–1924), письменник та мандрівник, дослідник та критик російської пенітенціарної системи, США

**Кеннеді, Джон Фітцджеральд** (1917–1963), 35-й президент США (1961–1963)

**Кеннеді, Роберт** (1925–1968), політик та правознавець, генеральний прокурор США (1961–1964), США

**Кеннет, Айверсон** (1920–2004), вчений у сфері мов програмування та математичного запису, Премія Тюрінга (1979), Канада

**Кенні, Енда** (1951), політик, прем'єр-міністр Ірландії з 2011

**Кеннон, Волтер Бредфорд** (1871–1945), психофізіолог, автор концепту гомеостазу, США

**Кено, Раймон** (1903–1976), прозаїк, поет, есеїст, перекладач, письменник-сюрреаліст, Франція

**Кенон корпорація**, японська публічна машинобудівна компанія, один зі світових лідерів у галузі створення цифрового устаткування для використання в офісі і вдома

**Кеносис**, вчення, що розглядає подвійну (божественну і людську) природу певного божества

**Кенотаф**, надгробний пам'ятник у місці, де не міститься останків покійного, своєрідна символічна могила

**Кент, Вільям** (1685–1784), живописець, архітектор, засновник нового англійського стилю паркового дизайну, Велика Британія

**Кент, Роквелл** (1882–1971), письменник, живописець, графік, представник реалізму та романтичного символізму, США

**Кентаври**, у грецькій міфології – дикі смертні істоти з головою і тулубом людини на тілі коня, мешканці гір і лісових хащ, які супроводжують Діоніса

**Кентенберійський собор, абатство Св. Августина і церква Св. Мартіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки 6–15 ст. у м. Кентенбері, графство Кент, Велика Британія

**Кентій, Анатолій Вікторович** (1937–2010), історик, архівіст, дослідник українського національно-визвольного руху 20 ст., Україна

**Кентуккі**, штат США

**Кеньйон, Кетлін Мері** (1906–1978), археолог, керівник розкопок у Єрихоні (Палестина, 1952–1958), Велика Британія

**Кеоладео**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індія

**Кеосаян, Едмонд** (1936–1994), кінорежисер, сценарист і актор, лауреат Каннського МКФ (1963), Вірменія – Росія

**Кеохейн, Роберт Оуен** (1941), політолог, один із розробників концепції транснаціоналізму, США

**Кепел**, плодове дерево родини аннонових, ендемічна рослина о. Ява

**Кеплер, Йоганнес** (1571–1630), астроном, механік, математик, оптик, першовідкривач законів руху планет Сонячної системи, Німеччина

**Кеплера закони**, три емпіричні залежності, що описують рух планет навколо Сонця

**Кеплера рівняння**, трансцендентне рівняння, виведене Йоганном Кеплером для визначення положення небесних тіл

**Кеппен, Петро Іванович** (1793–1864), економіст, статистик, бібліограф, етнограф, академік Петербурзької АН (1843), Україна – Росія

**Кептар**, різновид верхнього одягу населення Карпат та Прикарпаття

**Керівництво**, 1) керівний склад органу влади, до якого входять керівник органу та його заступники; 2) інструктивний документ, який містить правила виконання чогось, настанови та норми поведінки в певній сфері діяльності

**Керала**, штат Індії

**Керамдор**, штучний дорожньо-будівельний матеріал, що включає в себе поняття: керамдоровий щебінь, керамдоровий гравій, керамдоровий пісок

**Керамзит**, легкий гранульований матеріал із пористою структурою, одержаний випалюванням легкоплавких глинистих порід до їх здуття

**Керамзитова сировина**, легкоплавкі глини, суглинки, аргіліти, алевроліти і глинисті сланці, що використовуються для одержання штучного пористого гравію (фракція 5–40 мм) або піску (фракція менше 5 мм) – керамзиту

**Керамік**, селище міського типу Ясинуватського р-ну Донецької обл.

**Кераміка**, вироби та матеріали, одержані формуванням і подальшим випаленням при високих температурах (майоліка, теракота, порцеляна, фаянс тощо)

**Кераміки будівельної промисловості**, промисловість, яка виробляє необхідну для будівельної галузі кераміку

**Кераміки національний музей**, колекція виробів Севрської фарфорової мануфактури, діє у Парижі (Франція) з 1824

**Керамікос**, археологічний музей під відкритим небом, діє у м. Афіни (Греція)

**Кераміт**, випалена до спікання цегла брускової форми, яка використовується для вимощування доріг

**Керамічне виробництво**, вироби з неорганічних матеріалів (наприклад, глини) та їх сумішей з мінеральними добавками, що виготовляються під впливом високої температури з подальшим охолодженням

**Керамічні матеріали**, неметалеві матеріали з тугоплавких неорганічних сполук, одержувані спіканням, плазмохімічними та іншими методами

**Кератан**, полімерні глікозаміноглікани

**Кератини**, група фібрилярних білків

**Кератоз**, зроговіння

**Кератопластика**, операція з пересадки рогівки, при якій пошкоджену рогівку замінюють донорською

**Кератофір**, ефузивна гірська порода

**Кербі, Вільям** (1759–1850), ентомолог, один із основоположників ентомології як науки, Велика Британія

**Кербім, Роберт Лі** (1962), астронавт, США

**Кервін, Джозеф Пітер** (1932), астронавт, США

**Кергелен**, архіпелаг вулканічних островів в Індоокеанському секторі Південного океану

**Керд, Едвард** (1835–1908), філософ, богослов, основоположник ортодоксального неогегельянства, Велика Британія

**Кередж**, місто в Ірані, 1 млн мешканців

**Кереки**, практично зниклий давній азійський народ, що мешкав у Чукотському автономному окрузі Росії

**Керенський, Олександр Федорович** (1881–1970), політик, голова Тимчасового уряду Росії у липні-листопаді 1917, Росія – США

**Керетаро**, штат Мексики

**Керетаро історичні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 17–18 ст., м. Керетаро, Мексика

**Керецька мова**, мова чукото-корякської гілки чукото-камчатської мовної сім'ї

**Керзон, Джорж Натаніел** (1859–1925), політик та дипломат, міністр закордонних справ Великої Британії (1919–1924), Велика Британія

**Керзона лінія**, умовна демаркаційна лінія, запропонована міністром закордонних справ Великої Британії Дж Керзоном, як можливий кордон між більшовицькою Росією і Польщею під час польсько-радянської війни 1919–1920

**Керигма**, згідно християнським вченням – слово Боже для людини, дане в Біблії

**Кері, Генрі Чарлз** (1793–1879), економіст, ключова постать північноамериканської економічної думки 19 ст., США

**Кері, Генріх** (1687–1743), поет, драматург та композитор, автор англійського національного гімну God Save the King / Queen, Велика Британія

**Кері, Дуетин Джин** (1957), астронавт, США

**Кері, Пітер** (1943), письменник, Букерівська премія (1988, 2001), Австралія

**Керівництва стиль**, сукупність найбільш характерних і стабільних методів взаємодії керівництва організації або підприємства з підлеглими працівниками (підпорядкованими структурами), які використовуються у практичній діяльності

**Керівництво**, 1) спрямовуюча, регулювальна діяльність; 2) сукупність керівників (напр., цеху, підприємства, об'єднання, міністерства); 3) настанова, навчальний посібник

**Керімов, Махмуд Керім огли** (1948–2013), фізик, президент НАН Азербайджану (2001–2013), іноземний член НАН України (2009), Вірменія – Азербайджан

**Керінчі**, Индрапура, діючий вулкан на о. Суматра (Індонезія), 3800 м

**Керкінітіда**, античне місто на місці сучасної Євпаторії, АР Крим

**Керкуан та його некрополь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки карфагенського міста 3 ст. до н. е., Туніс

**Керл, Роберт** (1933), хімік, Нобелівська премія з хімії (1996), США

**Керлінг**, олімпійський вид спорту, гра на льоду, мета якої розташувати важкі гранітні камені (шайби з ручками зверху) ближче до цілі за камені команди-супротивниці

**Керль, Йоганн Каспар** (1627–1693), композитор і органіст доби бароко, автор опер, Німеччина

**Кермадек**, жолоб в південно-східній частині Тихого океану

**Кермек** (*Limonium*), рід рослин родини свинчаткових

**Кермек чурюцький** (*Limonium tschurjukiense*), вид судинних рослин родини кермекових, внесений до Червоної книги України

**Кермекові** (*Plumbaginaceae*), родина квіткових рослин порядку кермекоцвітих

**Кермекоцвіті** (*Plumbaginales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Кермет**, металодіелектрична композиція (благородні або тугоплавкі метали та діелектрики) з неорганічною зв'язувальною речовиною

**Кермечник злаколистий** (*Goniolimon graminifolium*), вид судинних рослин родини кермекових, внесений до Червоної книги України

**Кермечник червонуватий** (*Goniolimon rubellum*), вид судинних рослин родини кермекових, внесений до Червоної книги України

**Кермо висоти**, аеродинамічний орган управління літака, який здійснює його обертання навколо поперечної осі

**Керн**, циліндрична колонка (стовпчик) гірської породи, вибурування в результаті кільцевого руйнування вибою свердловини

**Кернаве**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс в долині річки Няріс на місці столиці стародавньої Литви, 13 ст., Вільнюський повіт, Литва

**Кернер, Стефан** (1913–2000), філософ, авторитет у філософії науки та філософії математики, Чехія – Велика Британія

**Кернери**, ручний слюсарний інструмент, призначений для розмітки центральних лунок (кернів) для початкової установки свердла та іншої візуальної розмітки

**Керницький, Іван Степанович** (1913–1984), письменник, публіцист, журналіст, представник модерністського середовища галицької літератури 1930-х, один із найпопулярніших письменників української діаспори в США, Україна – Німеччина – США

**Керніган, Брайан Вілсон** (1942), програміст, один з розробників мови програмування C та операційної системи Unix, Канада

**Керніт**, мінерал класу боратів

**Керносівський ідол**, кам'яна статуя епохи мідної доби (3 тис. до н. е.), знайдений у 1973 у с-щі Керносівка Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Керованості широка норма**, норма керованості, згідно з якою кожний менеджер має більше ніж п'ять підлеглих

**Керосин авіаційний**, гас авіаційний, горюча рідина, продукт перегонки нафти, використовувана як паливо для авіадвигунів

**Керра ефект**, явище зміни показника заломлення в електричному полі

**Керрадайн, Кіт** (1949), актор та композитор, «Оскар» (1976), США



**Керролл, Льюїс** (1832–1898), письменник, священик, майстер філософської казки, Велика Британія

**Керсі**, плато на південному заході Франції

**Керсник, Янко** (1852–1897), письменник, класик реалізму, політик, журналіст, Словенія

**Кертес, Імре** (1929), письменник, журналіст, перекладач, Нобелівська премія з літератури (2002), Угорщина

**Кертіз, Майкл** (1888–1962), кінорежисер, «Оскар» (1944), Угорщина – США

**Кертіс, Тоні** (1925–2010), актор, культова постать американського кінематографу 1950–1960-х, США

**Кертісс, Глен Хаммонд** (1878–1930), авіатор, авіаконструктор та організатор авіаційної промисловості у США

**Керуак, Джек** (1922–1969), письменник та поет, піонер руху бітників, США

**Керубіні, Луджі** (1760–1842), композитор та музичний теоретик, чільний представник французької героїчної опери (опера спасіння), Італія – Франція

**Керування автоматичне**, керування операцією без втручання людини за заздалегідь заданими умовами

**Керування в інформаційних технологіях**, процес обміну інформацією з об'єктом (обчислювальною системою, технологічним обладнанням, людиною, соціумом) з метою зміни стану об'єкту, або формування певної поведінки об'єкту

**Керування елеронами**, аеродинамічні органи управління, симетрично розташовані на задній кромці консолей крила у літаків нормальної схеми і літаків схеми качка

**Керування оптимальне**, вибір і здійснення найкращої програми дій для досягнення бажаного стану керованого об'єкта (виходячи з його певного початкового стану) впливом на параметри управління

**Керування повітряним рухом**, система організаційних і технічних заходів, що забезпечує порядок і безпеку польотів повітряних суден у повітряному просторі та обмін інформацією між авіадиспетчерами та екіпажами повітряних суден з використанням засобів радіозв'язку, аеронавігації та EOM

**Керування потоком**, у комп'ютерних мережах – механізм, який пригальмовує передавач даних при неготовності приймача

**Керування (у мовознавстві)**, вид синтаксичного зв'язку між словами, при якому залежне слово (іменник, займенник або субстантивоване слово) набуває певної відмінкової форми відповідно до лексико-граматичного значення головного слова

**Керулен**, річка в Монголії та Китаї, впадає до озера Далайнор, 1254 км

**Керч**, місто в АР Крим

**Керча, Юрій Юрійович** (1936), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Керчак** (*Myoxoscephalus scorpius*), риба родини керчачових

**Керченська картинна галерея**, музей у складі Керченського історико-культурного заповідника, діє з 1985

**Керченська протока**, сполучає Чорне та Азовське моря, розділяючи Кримський (на заході) і Таманський (на сході)

півострови, одночасно виступаючи природним кордоном між Україною та Російською Федерацією

**Керченський залізорудний басейн**, розташований на Керченському півострові АР Крим (Україна)

**Керченський історико-культурний заповідник**, державний заповідник, діє у м. Керч АР Крим з 1987

**Керченський півострів**, східна частина Кримського півострова

**Керченсько-Ельтигенська операція 1943**, десантна операція радянських військ під час радянсько-німецької війни, проведена 31.10.–11.12.1943

**Керченсько-Феодосійська операція 1941–1942**, десантна операція радянських військ під час радянсько-німецької війни, проведена 26.12.1941 – 20.05.1942

**Кершенштейнер, Георг Міхаель** (1854–1932), педагог, автор теорії громадянського виховання, один з чотирьох провідних педагогів 20 ст. (за версією ЮНЕСКО), Німеччина

**Кесальтенанго**, місто у Гватемалі, історико-культурний центр, 412 тис. мешканців

**Кесарів розтин**, розріз нижньої ділянки живота і стінки матки, який робиться з метою уможливлення або полегшення пологів

**Кесльовський, Кшиштоф** (1941–1996), кінорежисер та сценарист, «Срібний ведмідь» (1994), «Золотий лев» (1993), лауреат Каннського МКФ (1988, 1991, 1994), Польща

**Кесон (будівництво)**, 1) невеликі заглиблення квадратної або багатогранної форми на поверхні стелі або склепіння; 2) огорожуюча конструкція для утворення під водою або у водонасиченому ґрунті робочої камери, вільної від води, при надлишковому тиску повітря

**Кесон (місто)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичне місто з комплексом пам'яток 10–14 ст., столиця держави Корьо, Корейська Народно-Демократична Республіка

**Кесонна хвороба**, хвороба, яка спостерігається як наслідок швидкого підйому з глибини на поверхню

**Кесон-Сіті**, місто на Філіппінах, 2,7 млн мешканців

**Кессель, Жозеф** (1898–1979), письменник і журналіст, помітна постать французької літератури 20 ст., Франція

**Кессельрінг, Альберт** (1885–1960), воєначальник, генерал-фельдмаршал люфтваффе (1940), Німеччина

**Кесслер, Карл Федорович** (1815–1881), зоолог, професор Київського університету Св. Володимира (1843–1863), ректор Петербурзького університету (1867–1873), автор першого повного зведення фауни України (1850–1856), член-кореспондент Петербурзької АН (1874), Росія – Україна

**Кестлер, Артур** (1905–1983), письменник, Угорщина – Велика Британія

**Кета** (*Oncorhynchus keta*), риба роду тихоокеанських лососей

**Кетембілла**, плодове дерево родини вербових

**Кети**, народ, що населяє Сибір та говорить кетською мовою

**Кетле, Адольф** (1796–1874), математик, статистик, соціолог та астроном, один з піонерів наукової статистики, Бельгія

**Кетози**, моносахариди, що містять кетогрупу у відкритій формі

**Кетокислоти**, органічні сполуки, які містять карбоксильну й кетонну групу

**Кетони**, органічні сполуки, які містять карбонільну групу  $>C=O$ , пов'язану з двома вуглеводневими радикалами

**Кетська мова**, енісейсько-остяцька мова, одна мов ізольований енісейської мовної сім'ї

**Кеттерле, Вольфганг** (1957), фізик, Нобелівська премія з фізики (2001), Німеччина

**Кетцаль**, національна валюта Гватемали

**Кеть**, річка у Росії, права притока Обі, 1621 км

**Кефалеві** (Mugilidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Кефалі** (Mugil), рід риб родини кефалевих

**Кефалі-лізи** (Liza), рід риб родини кефалевих, фауна України

**Кефаль-головач**, Кефаль-рамада (Liza ramada), риба родини кефалевих, вид фауни України

**Кефаль рамада** (Liza ramada), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини кефалевих, внесений до Червоної книги України

**Кефір**, кисломолочний однорідний напій білого кольору, з можливим незначним виділенням вуглекислоти

**Кехен, Вільям Мортон** (1933), математик та теоретик обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1989), Канада

**Кецало, Зеновій Євстахович** (1919–2010), живописець, народний художник України (1995), Україна

**Кецаль (валюта)**, кетсал, кетцаль, національна валюта Гватемали

**Кецаль (птах)**, птах ряду трогоноподібних

**Кецалькоатль (бог)**, одне з головних божеств у пантеоні ацтеків

**Кецалькоатль (тварина)**, найбільший відомий представник ряду птерозаври, залишки яких виявлені в крейдових відкладах Північної Америки

**Кеч**, тип британського невеликого двощоглового вітрильного судна, що використовувалося переважно для прибережних перевезень

**Кечуа (етнос)**, етнічні групи Південної Америки мови кечуа, що населяють Перу, Болівію, Еквадор, Аргентину, Колумбію, Чілі

**Кечуа (мова)**, мова південноамериканського індіанського народу кечуа, належить до групи кечуанських мов, найпоширеніша за кількістю носіїв індіанська мова Америки

**Кечумара мови**, сім'я південноамериканських індіанських мов, включає мови кечуа і аймара

**Кеш**, проміжний буфер (у комп'ютері) зі швидким доступом, що містить інформацію, яка може бути запитана з найбільшою ймовірністю

**Кеш, Джонні** (1932–2003), музикант, співак, композитор (стиль кантрі), актор, шоумен, США

**Кешиш, Абделлатіф** (1960), кіно- та театральний режисер, актор, «Золота пальмова гілка» (2013), лауреат Венеційського МКФ (2000, 2007, 2010), Туніс – Франція

**Кеш-флоу**, 1) грошовий потік, сума отриманих або виплачених готівкових грошей; 2) план грошових потоків, що визначає можливості підприємства для самофінансування; 3) різниця між сумами надходжень і виплат грошових коштів компанії за певний період часу

**Кеш'ю** (Anacardium occidentale), рослина родини анакардієвих

**К'єлланд, Александр Ланге** (1849–1906), письменник, драматург, Норвегія

**К'єркегор, Серен** (1813–1855), філософ, протестантський теолог і письменник, основоположник екзистенціалізму, Данія

**Кибалка**, луб'яне кільце, на яке заміжні жінки намотували волосся, формуючи зачіску

**Кибальнич, Микола Іванович** (1853–1881), політик, діяч руху народовольців, автор оригінального проекту літального апарату, здатного здійснювати космічні польоти, Україна – Росія

**Кибальнич Миколи меморіальний музей**, музейна установа у будинку, в якому народився М. Кибальнич, діє у смт Короп Чернігівської обл. з 1960

**Кибинцівське нафтове родовище**, родовище на території Миргородського р-ну Полтавської обл.

**Кибкало, Євген Гаврилович** (1932–2003), оперний співак (баритон), соліст Великого театру у Москві, народний артист РРФСР (1970), Україна – Росія

**Кива, Олег Пилипович** (1947–2007), композитор, народний артист України (2001), Україна

**Киданська мова**, мертва мова монгольської групи алтайської сім'ї мов, що у 4–12 ст. була поширена на території Монголії і Китаю

**Киданське письмо**, включає два види системи письма (велике і мале), які можна співвіднести за зразком старокитайського ієрогліфічного письма

**Кидяєв, Олександр Федорович** (1940), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1965), Росія – Україна

**Кієва історії музей**, муніципальна музейна установа, діє з 1978

**Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир**, православний монастир у м. Київ, діє з 12 ст., належить УПЦ-КП

**Києво-Могилянська академія, Національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1632 (з перервами)

**Києво-Печерська лавра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–18 ст., м. Київ, Україна

**Києво-Печерський історико-культурний заповідник**, національний заповідник на території Києво-Печерської лаври, діє з 1926

**Києво-Печерський патерик**, пам'ятка давньоукраїнської життійної літератури доби Київської Русі

**Києво-Печерської лаври вчений гурток**, група прогресивних високоосвічених, національно свідомих церковних та культурних діячів України, об'єднаних архимандритом

С. Плетенецьким на початку 17 ст. навколо Києво-Печерської друкарні

**Києво-Печерської лаври друкарня**, друкарня при Києво-Печерській лаврі, діяла у 17–18 ст.

**Києво-Святошинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Кижуч** (*Oncorhynchus kisutch*), риба родини лососевих

**Киз-Аул**, мис на південному узбережжі Керченського півострова

**Кизил** (*Cornus*), рід рослин родини кизилових

**Кизилірмач**, річка у Туреччині, впадає до Чорного моря, 1151 км

**Кизил-Коба**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Сімферопольський р-н АР Крим

**Кизил-Кобинська культура**, археологічна культура, що існувала в гірських і передгірних районах Криму у 900–500 до н. е.

**Кизил-Кобинський водоспад**, каскадний водоспад на р. Кизил-Коба (права притока Салгиру) поблизу с. Перевальне Сімферопольського р-ну АР Крим

**Кизилкум**, піщана пустеля в межиріччі Амудар'ї і Сирдар'ї в межах Узбекистану, Казахстану та Туркменістану

**Кизилові, деренові** (*Cornaseae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кизиловоцвітих

**Кизилузен**, річка в Ірані, лівий витік р. Сефідруд, 720 км

**Кизильник** (*Cotoneaster*), рід рослин родини розових

**Кизим, Леонід Денисович** (1941–2010), космонавт, Україна – Росія

**Кизим, Микола Олександрович** (1955), економіст, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Київ – Другий Єрусалим**, історико-політична теорія, створена старокиївськими книжниками-історіографами 11–12 ст. та поширена в ранньомодерний період

**Київ (баскетбольний клуб)**, український чоловічий баскетбольний клуб, діє у м. Київ з 1999

**Київ (місто)**, місто, столиця України

**Київ (часопис)**, літературно-художній та громадсько-політичний журнал, орган Спілки письменників України й київської письменницької організації, виходить із січня 1983 щомісяця

**Київнаукфільм**, кіностудія, діє у м. Київ з 1954

**Київська астрономічна обсерваторія**, заснована у 1845 Київському університеті Св. Володимира, розташована у спеціальній споруді, зведеній у 1841–1845 за проектом архітектора В. Беретті в стилі пізнього класицизму

**Київська братська школа**, навчальний заклад, організований у м. Київ 1615, у 1632 реорганізований у Києво-Могилянську колегію

**Київська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця на території сучасної України у 1708–1719, 1775–1781 та 1796–1925

**Київська губернська вчена архівна комісія**, заснована у 1914

**Київська дитяча картинна галерея**, філія Київського національного музею російського мистецтва, діє з 1986

**Київська духовна академія**, вищий духовний навчальний заклад в Україні для підготовки вищої православної ієрархії і викладачів духовних семінарій, діє у м. Київ з 1819 (з перервами)

**Київська камерата, Національний ансамбль солістів**, музичний колектив, діє у м. Київ з 1977

**Київська культура**, археологічна культура, що існувала з 2–3 ст. до другої половини 5 ст. на території північно-східної України й сусідніх Білорусі та Росії

**Київська митрополія**, церковний округ, що до середини 15 ст. об'єднував усі християнські громади, парафії, єпархії та здійснював канонічний контроль над духовним життям у Київській Русі, перебуваючи в юрисдикції Константинопольського патріарха

**Київська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Київська операція 1943**, наступальна операція Червоної Армії в межах радянсько-німецької війни 1941–1945, здійснена 03–13.11.1943

**Київська рисувальна школа**, художній навчальний заклад, діяв у м. Київ у 1875–1901

**Київська Русь**, середньовічна держава на території Східної Європи з центром у Києві у другій половині 9 – першій половині 13 ст.

**Київська старовина**, Киевская старина, літературно-художній та історико-етнографічний часопис, виходив протягом 1882–1906

**Київська фортеця**, історико-архітектурна музей-пам'ятка, діє у м. Київ з 1927

**Київська школа монументального живопису**, школа кінця 17 – на початку 18 ст., центром якої були художні майстерні Києво-Печерської лаври

**Київська школа поезії**, літературне угруповання, що діяло в Києві у 1964–1972

**Київське братство**, громадська організація православних міщан Києва, яка виникла близько 1615

**Київське водосховище**, штучна водойма на Дніпрі в межах Київської та Чернігівської обл., 922 км<sup>2</sup>

**Київське воєводство**, адміністративна одиниця у складі Речі Посполитої у 1471–1793

**Київське князівство**, руське князівство династії Рюриковичів, а в 14–16 ст. – Гедиміновичів, на території сучасної Київщини з центром у м. Київ

**Київське математичне товариство**, наукове товариство Відділення математики НАН України

**Київське товариство повітроплавання**, добровільне науково-технічне і спортивне товариство сприяння розвитку авіації і повітроплавання, що діяло у Києві в 1909–1916

**Київське товариство природознавців**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Київське фізико-математичне товариство**, наукове товариство у 1889–1917

**Київське художнє училище, КХУ**, середній художній навчальний заклад у Києві, який існував у 1900–1920

**Київський академічний драматичний театр на Подолі**, театральна установа, діє у м. Київ з 1987

**Київський академічний молодий театр**, театральна установа, діє у м. Київ з 1979

**Київський академічний музично-драматичний театр імені П. К. Саксаганського**, театральна установа, діє у м. Біла Церква з 1933

**Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі**, театральна установа, діє у м. Київ з 1979

**Київський військовий лицей імені Івана Богуна**, військовий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1943

**Київський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Київський зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа, діє у м. Київ з 1909

**Київський інститут музики імені Рейнгольда Глієра**, вищий музичний навчальний заклад, діє у м. Київ з 1868

**Київський кобзарський цех**, спільнота дослідників, реконструкторів і любителів кобзарської традиції, яка була створена учнями та послідовниками бандуриста Георгія Ткаченка наприкінці 1970-х

**Київський літопис**, одна з найдавніших пам'яток історії та літератури Київської Русі, складова частина Іпатівського списку, є продовженням «Повісті временних літ» і попередником Галицько-Волинського літопису, охоплює події 1118–1200

**Київський національний академічний театр оперети**, театральна установа, діє у м. Київ з 1934

**Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1906

**Київський національний лінгвістичний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1948

**Київський національний торговельно-економічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1966

**Київський національний університет будівництва і архітектури**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1930

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1834

**Київський національний університет культури і мистецтв**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1968

**Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1904

**Київський національний університет технологій та дизайну**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1930

**Київський телеграф**, перша в Україні приватна газета, виходила у м. Київ протягом 1859–1876

**Київський університет імені Бориса Грінченка**, комунальний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1874

**Київський університет права НАН України**, державний вищий навчальний заклад при Відділенні історії, філософії та права НАН України, діє у м. Київ з 1995

**Київський центральний архів давніх актів**, установа у складі Київського університету Св. Володимира у 1852–1921

**Київські громади**, національно-культурний осередки української інтелігенції 1870–1890-х, що утворилася на основі таємного гуртка хлопоманів

**Київські єпархіальні відомості**, Киевские єпархиальные ведомости, офіційна газета Київської єпархії Російської православної церкви у 1861–1918

**Київського Національного університету імені Тараса Шевченка цільової підготовки відділення**, відділ НАН України

**Київ-Атлама**, мис на чорноморському узбережжі Кримського півострова у межах Феодосійської міськради АР Крим

**Київ-Коба**, середньопалеолітичне поселення в Криму, яке є найдавнішою пам'яткою неандертальського поселення на території України

**Київ-Кобинська культура**, археологічна культура в Криму періоду середнього палеоліту

**Кий, Щек, Хорив і Либідь**, легендарні засновники Києва, які, ймовірно, започаткували над Дніпром місто, назвавши його на честь старшого брата Києвом

**Кила**, грижа, захворювання, вихід органів з порожнини

**Килим**, щільний тканий виріб з пряжі різного роду (або синтетична його імітація), уживане для покриття підлог, стін, іноді ін. поверхонь у приміщенні (столів, диванів тощо)

**Килим ворсовий**, найцінніший з усіх видів килимів ручної роботи, що вирізняється особливо щільною тканиною, яка не мнеться, та довговічністю

**Килим спортивний**, спортивний інвентар

**Килимарство**, виготовлення художніх текстильних виробів, зазвичай з кольоровими візерунками чи зображеннями, з бавовняних, вовняних або шовкових ниток

**Килимник, Олег Володимирович** (1913–2001), літературознавець, критик, автор спогадів про класиків української літератури 20 ст., Україна

**Килимник, Степан Іванович** (1890–1963), етнограф, історик, педагог, дослідник історії України кінця 17 – початку 18 ст., Україна – Австрія – Канада

**Килина, Патриція** (1936), письменниця, поетеса, перекладач творів української літератури англійською мовою

**Кимліка, Вілл** (1962), філософ, теоретик політичної філософії, Канада

**Кинабантанг**, річка в Малайзії, впадає до моря Сулу, 560 км

**Кинджал**, холодна зброя з коротким (до 50 см) прямим або зігнутим клинком, заточеним з однієї або двох сторін

**Кинкажу** (*Potos flavus*), ссавець родини єнотових

**Киноринхи** (*Kinorhyncha*), клас безхребетних тварин



**Кипарис** (*Cupressus*), рід рослин родини кипарисових

**Кипарис болотний** (*Taxodium*), багаторічна рослина родини кипарисових

**Кипарисний парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва на поч. 20 ст., територія дитячого табору «Артек», АР Крим

**Кипарисовик** (*Chamaecyparis*), рід вічнозелених однодомних хвойних дерев родини кипарисових

**Кипарисові** (*Cupressaceae*), родина та порядок (*Cupressales*) голонасінних рослин порядку кипарисових

**Кипіння**, фазовий перехід з рідкого в газоподібний стан

**Кипоренко-Доманський, Юрій Степанович** (1888–1955), оперний співак (драматичний тенор) і педагог, народний артист УРСР (1936), Україна – Росія

**Кипріан** (1330–1406), митрополит Київський (1375–1406), Болгарія – Україна

**Кипріян, Мирон Володимирович** (1930), художник театру, живописець, графік, реставратор, народний художник України (1988), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Кипуче**, місто Перевальського району Луганської обл.

**Кипчаки**, середньовічний тюркомовний народ, відомий в Азії як кипчаки, в Європі – комани, на Русі – половці, кочовий союз тюркомовних племен, який спочатку входив до кимако-кипчацької конфедерації (9–11 ст.)

**Кипчацькі мови**, група мова тюркської мовної сім'ї

**Киргизи**, тюркський народ, що говорить киргизькою мовою і населяє Киргизстан, частково Афганістан, Китай та Таджикистан

**Киргизстан**, держава у Центральній Азії

**Киргизька література**, сукупність літературних текстів киргизькою та іншими мовами, писаних киргизькими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Киргизька мова**, мова кипчацької групи тюркської сім'ї мов, офіційна мова Киргизстану, поширена також в Узбекистані, Таджикистані, Казахстані, Китаї, Монголії, Афганістані і Пакистані

**Кирдан, Борис Петрович** (1920/1922–2006), фольклорист і літературознавець, дослідник кобзарства та українських народних дум, Україна – Росія

**Кирейко, Віталій Дмитрович** (1926), композитор, народний артист УРСР (1977), Україна

**Киренга**, річка у Росії, права притока Лени, 746 км

**Киренія**, район (епархія) Республіки Кіпр

**Киржим**, однощоглове гребне плоскодонне судно

**Кирик Новгородець** (1110–1156), православний дякон, літописець, математик, музикант, Росія

**Кириківка**, селище міського типу Великописарівського р-ну Сумської обл.

**Кириленко, Олександр Васильович** (1950), електроенергетик, академік НАН України (2006), Україна

**Кирилиця**, одна з двох давніх систем слов'янського письма, що ґрунтується на грецькому маюскульному письмі

**Кирилівка**, селище міського типу Якимівського р-ну Запорізької обл.

**Кирилівська стоянка**, давнє поселення на Подолі в Києві неподалік Кирилівської церкви (приблизно 25 тис. років до н. е.), відкрита і досліджена у 1893 археологом В. Хвойкою

**Кириллін, Володимир Олексійович** (1913–1999), енергетик та теплофізик, організатор науки, голова Державного комітету СРСР з науки і техніки (1965–1980), академік (1962) та віце-президент (1963–1965) АН СРСР, Росія

**Кирило (Гундяєв)** (1946), 16-й патріарх Московський з 2009

**Кирило (Терлецький)** (?–1607), ієрарх православної та греко-католицької церков, один з ініціаторів Берестейської унії (1596), Білорусь – Україна

**Кирило (Флоринський)** (1729–1779), ієрарх православної церкви, єпископ Севський та Брянський (1768–1778), Україна – Росія

**Кирило Лукаріс** (1572–1638), патріарх Александрійський та Костянтинопольський (1602–1638 з перервами)

**Кирило Турівський** (1130–1182.), православний богослов, церковний діяч, письменник, один з чільних духовних діячів Староруської держави 12 ст., Білорусь

**Кирило Філософ** (827–869), проповідник християнства на слов'янських землях, співавтор слов'янської абетки (разом з братом Мефодієм), Греція

**Кирилов, Іван Кирилович** (1695–1737), географ, картограф та історик, основоположник російської економічної географії, Росія

**Кирило-мефодіївська традиція**, духовний рух, коло ідей, пов'язаних з усвідомленням спільності слов'янських народів, що сповідували вчителі слов'ян Кирило і Мефодій

**Кирило-Мефодіївське товариство**, Слов'янське товариство св. Кирила і Мефодія, політичне товариство, що діяло в Україні у 1845–1846

**Кирилюк, Євген Прохорович** (1902–1989), літературознавець, член-кореспондент АН УРСР (1957), Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Кирим Герай** (1717–1769), хан Криму (1758–1764 та 1768–1769)

**Кириченко, Ілля Микитович** (1889–1955), мовознавець, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Кириченко, Ірина Людвігівна** (1961), спортсменка-параолімпієць (плавання), бронзовий призер чемпіонату Європи (2001), Україна

**Кириченко, Олександр Олександрович** (1967), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1990), Україна

**Кириченко, Олексій Іларіонович** (1908–1975), політичний діяч, перший секретар ЦК КПУ (1953–1957), Україна – Росія

**Кириченко, Раїса Опанасівна** (1943–2005), співачка (меццо-сопрано), Герой України (2003), народний артист УРСР (1979), Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Кириченко, Руслана Олександрівна** (1975), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Кириченко, Федір Григорович** (1904–1988), селекціонер, винахідник озимих сортів пшениці, академік ВАСГНІЛ (1956), Україна

**Киричук, Юрій Анатолійович** (1956–2002), історик і дослідник історії ОУН-УПА, дисидентського та правозахисного руху, автор першого в незалежній Україні дослідження українського Руху Опору часів Другої світової війни, Україна

**Киришев, Микола Олександрович** (1936), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1983), Росія – Україна

**Кирнасівка**, селище міського типу Тульчинського р-ну Вінницької обл.

**Кирпоніс, Михайло Петрович** (1892–1941), воєначальник, генерал-полковник ЗС СРСР (1941), командуючий Південно-Західним фронтом радянських військ на початку радянсько-німецької війни 1941–1945, Герой Радянського Союзу (1940), Україна – Росія

**Кирпоноса Михайла історико-меморіальний музей**, історико-меморіальний музей у с. Вертіївка Ніжинського р-ну Чернігівської обл., що висвітлює історію села та життя його уродженця – радянського воєначальника М. Кирпоноса

**Кирпуляньський, Дмитро Костянтинович** (1985), спортсмен (сучасне п'ятиборство), чемпіон Європи (2015), Україна

**Кирюхін, Олег Станіславович** (1975), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Кир'ян, Валерій Іванович** (1942), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Кисельов, Володимир Вікторович** (1957), спортсмен (штовхання ядра), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Росія – Україна

**Кисельов, Леонід Володимирович** (1946–1968), поет, представник шістдесятництва, Україна

**Кисельов, Олександр Іванович** (1903–1967), літературознавець, ключова постать у дослідженні творчості П. Грабовського, Україна

**Кисельов, Сергій Вікторович** (1964), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1986), Україна

**Кисень**, хімічний елемент, символ – O, атомний номер – 8

**Кисілевський, Кость** (1890–1974), мовознавець, діалектолог і педагог, укладач словників, дійсний член НТШ (1932), Україна – Німеччина – США

**Кисіль, Адам Светольдич** (1600–1653), політик, останній православний сенатор Речі Посполитої (1641–1653), каштелян чернігівський (1639–1646), воєвода київський (1649–1653), Україна

**Кислий, Павло Степанович** (1933), матеріалознавець, академік АН України (1992), Україна

**Кисличник двостовпчиковий** (*Oxuria digyna*), вид судинних рослин родини гречкових, внесений до Червоної книги України

**Кислота абсцизова**, ненасичена карбонова кислота, рослинний гормон

**Кислота аденозиндифосфорна**, нуклеотид, сполука аденозинмонофосфornoї кислоти й залишку фосфornoї кислоти, бере участь в енергетичному обміні усіх живих організмів шляхом зворотної реакції з поглинанням або віддачею енергії

**Кислота аденозинмонофосфорна**, нуклеотид, що в полімеризованому стані входить до складу нуклеїнових кислот

**Кислота аденозинтрифосфорна**, нуклеотид, сполука аденозиндифосфornoї кислоти й залишку фосфornoї кислоти; відщеплення від АТФ фосфатів (з утворенням АДФ або АМФ) звільняє енергію

**Кислота азотиста**, одноосновна слабка кислота  $\text{HNO}_2$ , існує лише в розбавлених водних розчинах

**Кислота азотисто-воднева**, сполука азоту з воднем формули  $\text{HN}_3$

**Кислота азотна**, сильна неорганічна кислота з окислювальними властивостями, діє майже на всі елементи

**Кислота акрилова**, найпростіша ненасичена карбонова кислота

**Кислота арахідонова**, полієнова вища жирна кислота

**Кислота аскорбінова**, органічна речовина, похідна фурану з антиоксидантними властивостями; водорозчинний вітамін

**Кислота аспарагінова**,  $\alpha$ -амінобулштинова кислота, належить до замінних амінокислот – може синтезуватися в організмі

**Кислота ацетилсаліцилова**, ацетилова похідна гідроксibenзойної (саліцилової) кислоти, саліцилацетат

**Кислота галактуринона**, монокарбонова кислота з чотирма оксигрупами та одною альдегідною, формально – продукт окислення галактози; структурний компонент ряду вищих полісахаридів, в першу чергу – пектину

**Кислота галова**, органічна кислота, що зустрічається в природі в чаї, дубовій корі, дубильних екстрактах

**Кислота гама-аміномасляна**, амінокислота, нейротрансмітер, який викликає гіперполяризацію постсинаптичної мембрани

**Кислота глюкуронона**, одноосновна органічна кислота з групи уронових кислот

**Кислота дезоксирибонуклеїнова**, ДНК, один із двох типів природних нуклеїнових кислот

**Кислота індолілоцтова**, гетероауксин, похідна індолу, фітогормон

**Кислота кізергінова**, поліядерна гетероциклічна карбонова кислота

**Кислота креатинфосфорна**, продукт фосфорилування креатину

**Кислота лимонна**, органічна сполука з трьома карбоксильними й одною гідроксильною групами

**Кислота малеїнова**, ненасичена дикарбонова кислота з чотирма атомами вуглецю (цис-ізомер фумарової)

**Кислота молочна**, аліфатична одноосновна оксикарбонова кислота

**Кислота мурашина**, формікова кислота, метанова кислота, найпростіша карбонова кислота, яка має також властивості альдегіду; безбарвна рідина з різким запахом

**Кислота нікотинова**, гетероциклічна карбонова кислота, вітамін

**Кислота олеїнова**, ненасичена карбонова кислота

**Кислота оротова**, вітамін В-13, гетероциклічна сполука, карбонова кислота, один з вітамінів групи В

**Кислота соляна**, рідина жовтого кольору, що «димить» на повітрі і має різкий запах

**Кислота таурохолева**, одна з жовчних кислот

**Кислоти**, хімічні сполуки, що є донорами протонів (кислоти Бренстеда) або акцепторами електронної пари (кислоти Льюїса)

**Кислоти аденозинфосфорні**, аденінові рибонуклеотиди: (АМФ), (АДФ) (АТФ)

**Кислоти альгінові**, полісахариди – співполімери уронових кислот, використовуються як загусники

**Кислоти гуанозинфосфорні**, гуанінові рибонуклеотиди: ГМФ, ГДФ та ГТФ

**Кислоти гумінові**, складна суміш органічних сполук різного складу, що утворюються в природі з рослинних залишків; містяться в торфі та вугіллі

**Кислоти жирні**, аліфатичні карбонові кислоти

**Кислоти жирні незамінні**, поліненасичені жирні кислоти, які не синтезуються в організмі людини і тому є незамінними в її харчуванні

**Кислоти карбонові**, клас органічних сполук, що містять карбоксильну групу – COOH

**Кислоти нуклеїнові**, група біополімерів, одиницею яких є нуклеотиди

**Кислоти органічні**, органічні речовини з кислотними властивостями

**Кислоти триспорові**, ізопреноїди, які регулюють статеве розмноження грибів

**Кислотні дощі**, екологічне лихо

**Кислотно-лужна рівновага**, сталість водневого показника (рН)

**Киснева сміність крові**, максимальна кількість кисню, яка може бути зв'язана в крові

**Кисневе голодування**, гіпоксія, патологічний стан організму

**Кисневий ефект**, зменшення радіаційного ураження клітини при анексії

**Кистепері** (Crossopterygii), надряд кісткових риб

**Кисть**, кінцевий відділ верхньої кінцівки хребетних

**Кит**, сузір'я Південної півкулі

**Кит'а**, віршова форма в поезії Близького та Середнього Сходу

**Китай (державна)**, незалежна держава у Східній Азії

**Китай (озеро)**, озеро в Одеській обл., 60 км²

**Китайгородське відслонення**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Китайгородський, Ісаак Ілліч** (1888–1965), хімік, фахівець із виробництва скла, Україна

**Китайка (рослина)**, народна назва морозостійкого сорту яблуні сливистої

**Китайка (тканина)**, щільна переважно синя шовкова (пізніше бавовняна) тканина, що вироблялася в Китаї та масового завозилася в Російську імперію в 18–19 ст.

**Китайська айстра** (*Callistephus chinensis*), рослина родини айстрових

**Китайська кропива** (*Boehmeria nivea*), рослина родини кропивних

**Китайська кропива** (*Boehmeria nivea*), рослина родини кропивних

**Китайська література**, сукупність літературних текстів китайською мовою, писаних китайськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Китайська мова**, мова китайсько-тибетської сім'ї мов, офіційна мова Китаю, поширена також в Індонезії, Камбоджі, Лаосі, В'єтнамі, М'янмі, Малайзії, Таїланді, Сінгапурі та ін.

**Китайська мовознавча традиція**, традиція вивчення мови, що виникла в Китаї

**Китайська національна бібліотека**, найбільша книгозбірня Китаю, діє у м. Пекін з 1909

**Китайська низовина**, Велика китайська рівнина, плоска (заввишки до 100 м) низовина площею бл. 325 тис. км², що тягнеться на 1000 км у східній частині Китаю вздовж берегів Жовтого і Східнокитайського морів

**Китайська революція**, низка великих політичних повстань в Китаї у 1911–1949, що призвели до приходу до влади комуністів і встановлення Китайської народної республіки

**Китайське мистецтво**, мистецтво, що виникло чи практикувалося на території Китаю чи китайськими митцями

**Китайське національне космічне управління**, державне космічне агентство Китайської Народної Республіки, відповідальне за національну космічну програму зі штаб-квартирою в Пекіні, діє 1993

**Китайське письмо**, письмо, що використовує ієрогліфи, якими записують слова і морфеми

**Китайське просо** (*Setaria italica* subsp. *italica*), вид рослин родини злакових

**Китайський джут** (*Abutilon theophrasti*), рослина родини мальвових

**Китайсько-тибетські мови**, сино-тибетські мови, одна з найбільших мовних сімей, що включає за одними 100, за іншими даними – декілька сотень мов

**Китайці**, етнічна група Східної Азії, що переважно населяє Китай, Тайвань та Сінгапур

**Китастих, Григорій Трохимович** (1907–1984), бандурист, диригент і композитор, Герой України (2008), Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна – США

**Китастих, Юліян Петрович** (1958), композитор, співак, диригент, музикант, Україна – США

**Кити**, нетаксономічна група, найбільші види морських ссавців ряду китоподібних

**Китипарнопалі** (Cetartiodactyla), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Китиця**, тип суцвіття, просте суцвіття з подовженою віссю

**Китник**, лисохвіст (*Alopecurus*), рід рослин родини злаків

**Китобійний промисел**, комерційне полювання на китів, метою якого здавна був видобуток ворвані (рідкого жиру з сала тварин), що служить як паливо і використовується у промисловості

**Китова акула** (*Rhincodon typus*), єдиний вид роду китових акул

**Китовидкоподібні** (Cetomimiformes), ряд риб класу променеперих

**Китовидні дельфіни** (Lissodelphis), рід ссавців родини дельфінових

**Китовий вус**, рогові пластини, розташовані на верхній щелепі китів

**Китоголов** (*Balaeniceps rex*), птах, єдиний представник родини китоголовоподібних

**Китопарнокопитні** (Cetartiodactyla), за сучасною молекулярною систематикою, угруповання ссавців, класифікується як ряд або надряд, і до якого відносяться представники двох загальноновизнаних рядів: китоподібних та парнокопитних

**Китоподібні** (Cetacea), ряд плацентарних ссавців (за класичною систематикою)

**Китяткові** (Polygalaceae), родина квіткових рослин порядку китяткоцвітих

**Китяткоцвіті** (Polygalales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Кичинський, Анатолій Іванович** (1950), поет, представник тихої лірики, Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Кишечник**, кишковик, травний тракт від шлунка до відхідника

**Кишинів**, місто, столиця Молдови

**Кишинівський, Соломон Якович** (1862–1942), живописець, майстер жанрової картини та портрета, член Товариства південноросійських художників (1890), засновник Асоціації революційного мистецтва України (1925), Україна

**Кишка дванадцятипала**, початкова ділянка тонкої кишки

**Кишка ободова**, відділ товстої кишки

**Кишка пряма**, кінцевий відділ товстої кишки

**Кишка сліпа**, розширена порожнина у місці з'єднання тонких кишок з товстою кишкою

**Кишкін, Сергій Тимофійович** (1906–2002), металознавець, академік АН СРСР (1966), Україна – Росія

**Кишкова паличка** (*Escherichia coli*), вид бактерій

**Кишковий сік**, травний сік, головним компонентом якого є травні ферменти

**Кишководишні** (Enteropneusta), клас тварин типу напівхордових

**Кишковопорожнинні** (Coelenterata), велике парафілетичне угруповання тварин, які мають радіальну симетрію тіла

**Кишковосудинна система**, гастроваскулярна система, ускладнена травна система окремих кишковопорожнинних

**Кишлак**, зимівник кочівників і напівкочівників Середньої та Передньої Азії; щільно заселене сільське поселення в Середній Азії та Афганістані на відносно невеликій території з плануванням гніздового типу, що складається з кількох десятків будинків

**Кишмиш**, сорт винограду

**Кияк**, киргизький двострунний смичковий музичний інструмент (відомий у казахів, узбеків і каракалпаків під назвою кобиз, а у туркменів і таджиків як гіджак) завдовжки до 650 мм

**Кияк, Григорій Степанович** (1910–1987), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Кияницький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., с-ще Кияниці Сумського р-ну Сумської обл.

**Киянський, Павло Іванович** (1898–1982), актор, народний артист УРСР (1954), Росія – Україна

**Кияс**, судження про непередбачені Кораном і Суною положення за аналогією з тими які є

**Кіанг**, кулан монгольський (*Equus hemionus kiang*), вид ссавців родини конячих

**Кіанська порода**, порода корів м'ясного напрямку продуктивності

**Кіачелі, Лео** (1884–1963), письменник, засновник грузинського соцреалізму, Грузія

**Кібела**, фрігійська богиня, уособлення сил природи, шанована також під ім'ям Великої матері або Матері богів

**Кібератака**, умисна, політично вмотивована атака на інформацію, що обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему й мережі, що створює небезпеку для життя й здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків

**Кібербезпека**, комп'ютерна безпека, сукупність проблем у галузі телекомунікацій та інформатики, пов'язаних з оцінкою і контролюванням ризиків, що виникають при користуванні комп'ютерами та комп'ютерними мережами

**Кібервійна**, частина еволюції звичайної війни в умовах глобальних технологічних, політичних і соціальних змін

**Кібернетика**, наука про управління, зв'язки і методи переробки інформації

**Кібернетика біологічна**, являє собою наукове уявлення, в якому ідеї, методи і технічні засоби кібернетики застосовуються до розгляду завдань біології та фізіології

**Кібернетика економічна**, наука про загальні закономірності управління в економічній системі

**Кібернетика медична**, науковий напрям, пов'язаний з використанням ідей, методів і технічних засобів кібернетики в медицині та охороні здоров'я

**Кібернетика політична**, галузь кібернетики, зорієнтована на управління поведінкою соціальних систем, аналіз політичних систем і політичних процесів за допомогою й відповідно до кібернетичних законів

**Кібернетики інститут імені В. М. Глушкова НАН України**, науково-дослідний інститут Відділення інформатики НАН України, діє у м. Київ з 1962



**Кібернетичний центр**, назва групи науково-дослідних інститутів НАН України, становлення і розвиток яких відбувся на основі Інституту кібернетики НАН України

**Кіберонська експедиція**, роялістське повстання проти республіканської Франції 27.06.–22.07.1795, спровоковане Англією під час Вандейської війни

**Кіберсвобода**, можливість демонстрації власної позиції й вільного вибору форм сприйняття, реакції в кіберпросторі

**Кібертероризм**, умисна, політично вмотивована атака на інформацію, що обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему й мережі, що створює небезпеку для життя й здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків

**Кібла**, напрям молитви в ісламі, що має важливе значення під час будівництва мечетей та ін. культових споруд у багатьох релігіях, а також у повсякденному житті мусульман і служить символом єдності всіх мусульман

**Кіборг**, біологічний організм, що містить механічні або електронні компоненти, позначення андроїдів у деяких творах наукової фантастики

**Кібуц**, громада в Ізраїлі, кооперативне підприємство, що характеризується спільним поселенням і колективною працею

**Кібчик** (*Falco vespertinus*), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Ківа**, Дмитро Семенович (1942), авіаконструктор, академік НАН України (2012), Герой України (2009), Росія – Україна

**Ківерці**, місто, адміністративний центр Ківерцівського району Волинської обл.

**Ківерцівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Ківі (плід)**, плід ліани китайської

**Ківі (птах)** (*Apteryx*), єдиний рід птахів ряду ківіподібних

**Ківі, Алексіс** (1834–1872), письменник, засновник фінського літературного реалізму, Фінляндія

**Ківіок**, супутник Сатурна

**Ківіподібні, безкрилі** (*Apterygiformes*), ряд птахів надряду безкілевих

**Ківорій**, спочатку – посудина для пиття; у християнських храмах – дарохранилище, яка міститься під вітарним покровом. З часом ківорієм почали називати вітарний покров, який підтримується колонами та пишно прикрашений

**Ківсяки** (*Julida*), ряд двопарноногих багатоніжок

**Ківу**, озеро у Демократичній Республіці Конго і Руанди, 2700 км<sup>2</sup>

**Ківш**, 1) кругла відкрита посудина з ручкою для зачерпування води; 2) велика металева посудина в різних механізмах для зачерпування, розливання тощо

**Ківшарівка**, селище міського типу Куп'янської міськради Харківської обл.

**Кігалі**, місто, столиця Руанди

**Кіган, Джозеф Кевін** (1951), спортсмен та тренер (футбол), «Золотий м'яч» (1978, 1979), Велика Британія

**Кігті**, рогове утворення на кінцівках наземних хребетних тварин

**Кідас**, гібрид соболя (*Martes zibellina*) та лісової куниці (*Martes martes*)

**Кідланд, Фінн Ерлінг** (1943), економіст, Нобелівська премія в галузі економіки (2004), Норвегія

**Кідман, Ніколь** (1967), актриса, «Срібний ведмідь» (2003), «Оскар» (2003), США – Австралія

**Кіднепінг**, протиправні умисні дії з викрадення людини, дитини або тварини, переміщення їх з місця проживання з подальшим утриманням поміж їхньої волі в іншому місці

**Кідо, Такайосі** (1833–1877), політик, один із очільників Реставрації Мейдзі, Японія

**Кіжі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, дерев'яний архітектурний ансамбль на о-ві Кіжі у Онезькому озері, Карелія, Росія

**Кіжнер, Микола Матвійович** (1867–1935), хімік-органік, технолог, фахівець з анілінових барвників, почесний член АН СРСР (1934), Росія

**Кізеловський вугільний басейн**, вугільний басейн у Росії

**Кізерит**, мінерал класу сульфатів

**Кізі, Кен** (1935–2001), письменник-постмодерніст, один із ініціаторів руху хіпі, США

**Кізінгер, Курт Георг** (1904–1988), політичний діяч, федеральний канцлер Німеччини (1966–1969)

**Кіїр, Салва** (1951), президент Південного Судану з 2011

**Кійонорі Кікутаке** (1929–2011), архітектор, один із основоположників руху метаболістів, Японія

**Кійосі Мутто** (1903–1989), інженер-будівельник, вважається «батьком японського хмарочоса» за його внесок в інженерну сейсмологію, Японія

**Кікабідзе, Вахтанг** (1938), актор, естрадний співак, Грузія

**Кікбоксинг**, вид спорту, що поєднує техніку і правила класичного англійського боксу з прийомами східних єдиноборств (карате, тхеквондо і тайського боксу), тобто бокс у поєднанні з ударами ногами

**Кікімора**, в слов'янській міфології – злий дух, невидима жінка, іноді зустрічається в образі дружини домовика

**Кіклади**, грецький архіпелаг у південній частині Егейського моря, територія Греції

**Кікладська культура**, археологічна культура бронзової доби, поширена у 3–2 тис. до н. е. на островах Кіклади між Егейським та Критським морями

**Кікоїн, Ісаак Костянтинович** (1908–1984), фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1953), Литва – Росія

**Кікоть, Андрій Іванович** (1929–1975), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1967), Україна

**Кікую (етнос)**, народ групи банту у Східній Африці, найбільша за чисельністю етнічна група Кенії

**Кікую (мова)**, кікую, одна з мов банту, поширена у Кенії

**Кіл**, гірська порода

**Кілауеа**, активний щитовий вулкан на о. Гаваї (США), один з найактивніших вулканів на Землі, 1247 м

**Кілбі, Джек** (1923–2005), інженер-винахідник, Нобелівська премія з фізики (2000), США

**Кілва-Кісівані та Сонго-Мнара**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни середньовічних арабських портів на узбережжі Індійського океану, Танзанія

**Кілегруді** (Neognathae), надряд птахів

**Кілійський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Кілікія**, давня область у Малій Азії на півдні сучасної Центральної Туреччини

**Кіліманджаро (гора)**, гора, потенційно активний стратовулкан у Танзанії, найвища точка Африки, 5895 м

**Кіліманджаро (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Танзанія

**Кілія**, місто, адміністративний центр Кілійського р-ну Одеської обл.

**Кілланін, Майкл** (1914–1999), спортивний функціонер, 6-й президент Міжнародного олімпійського комітету (1972–1980), Велика Британія – Ірландія

**Кілліхтер**, кілктор, допоміжне судно для підводних вантажних робіт (встановлення мертвих якорів, бонів, розчищення фарватерів, підйому затонулих об'єктів тощо)

**Кіло...**, складова частина найменувань фізичних величин, що служить для утворення найменувань одиниць кратних за розміром 1000 вихідних одиниць, пишеться разом із найменуванням вихідної одиниці 1 кілометр = 1000 метрів

**Кілобайт**, кбайт, кб, одиниця вимірювання кількості інформації, що дорівнює 210 стандартним (8-бітним) байтам або 1024 байтам

**Кіловат-година**, квт/год., позасистемна одиниця вимірювання роботи або кількості виробленої енергії, що використовується переважно для вимірювання споживання електроенергії в побуті, господарстві та в електроенергетиці

**Кілограм**, кг, одиниця маси в Міжнародній системі одиниць (СІ) та деяких інших метричних системах

**Кілпатрік, Вільям Херт** (1871–1965), педагог, основоположник методу проєктів, США

**Кілт**, предмет чоловічого національного шотландського одягу, традиційний одяг горців Шотландії

**Кіль (місто)**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 243 тис. мешканців

**Кіль (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Кіль (у біології)**, виріст груднини хребетних тварин

**Кіль (у суднобудуванні)**, нижня балка або балки, що проходять посередині днища судна від носової до кормової його краю, і службовці для забезпечення міцності корпусу судна

**Кіль, Фрідріх** (1821–1885), композитор і педагог, автор камерної музики, Німеччина

**Кільватер**, демаскуючий фактор для надводних кораблів (суден) і особливо підводних човнів у вигляді області змін водного середовища, що виникає за кормом рухомого корабля і надалі розвивається незалежно від нього

**Кільки**, загальна назва кількох видів риб родини оселедцевих

**Кількісного аналізу тексту метод**, ймовірно-статистичний метод, який слугує визначенню якісної своєрідності

мовних засобів тексту шляхом розкриття його кількісних закономірностей (кількість іменників, прикметників, дієслів у тексті і под.)

**Кількість**, наукова категорія, визначеність, у якій виражаються відмінності одноякісних речей або спільність різноякісних речей, явищ

**Кількості руху момент**, момент імпульсу тіла при обертанні залежить від вектора кутової швидкості й тензора інерції

**Кільський канал**, канал у Німеччині, що з'єднує Балтійське і Північне моря

**Кільце (алгебраїчна структура)**, в абстрактній алгебрі це алгебраїчна структура, в якій визначені операції додавання та множення з властивостями, подібними до додавання і множення цілих чисел

**Кільце (гурток)**, 1) гурток, який організували художники-авангардисти у 1914 у Києві; 2) гурток у Харкові, який у 1910 відокремився від Товаристві харківських художників

**Кільце (композиційна фігура)**, композиційна фігура у віршованому творі, що утворюється повторенням звуків, слів, строф, які утворюють замкнене коло, кільце

**Кільце баскетбольне**, спортивний інвентар, кільце, закріплене на баскетбольному щиті

**Кільце градуйоване**, кільце, що є прямою сумою комутативних адитивних груп

**Кільце замкове**, дерев'яне коло в центрі пірамідальної стелі, на яке спираються радіально спрямовані балки

**Кільце локальне**, комутативне кільце з одиницею, що має єдиний максимальний ідеал

**Кільце многочленів**, кільце в абстрактній алгебрі, утворене множиною многочленів (однієї або декількох змінних) з коефіцієнтами з деякого іншого кільця

**Кільцювання птахів**, метод дослідження диких птахів

**Кільцювання птахів центр**, Український центр кільцювання птахів, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Кільця гімнастичні**, рухливий снаряд (два кільця з внутрішнім діаметром 18 см), що підвішуються окремо на спеціальних тросах на висоті 5,75 м над рівнем підлоги, а самі кільця – на висоті 2,75 м (у спокійному стані відстань між ними – 50 см)

**Кільця планет**, система плоских концентричних утворень з величезної сукупності маленьких за розмірами супутників та дрібних частинок пилу і льоду, що обертаються навколо планети в екваторіальній площині

**Кільчастий коконопряд** (Malacosoma neustria), метелик родини коконопрядів

**Кільчастий тюлень (нерпа)** (Phoca hispida), вид родини справжніх тюленей

**Кільчасті черви** (Annelida), тип первинноротих тварин

**Кільчевський, Микола Олександрович** (1909–1979), математик і механік, академік АН УРСР (1969), Україна

**Кільченський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Дніпропетровський р-н Дніпропетровської обл.

**Кім Де Чжун** (1926–2009), політичний діяч, президент Республіки Корея (1998–2003), Нобелівська премія миру (2000), Республіка Корея

**Кім Ір Сен** (1912–1994), політик, засновник Корейської Народно-Демократичної Республіки та де-факто її лідер (1948–1994)

**Кім Манчжун** (1637–1692), літератор та політик, одна з ключових постатей корейської історії 17 ст., Корея

**Кім Чен Ин** (1983), політик, очільник Корейської Народно-Демократичної Республіки з 2011

**Кім Чен Ір** (1941–2011), політик, очільник Корейської Народно-Демократичної Республіки у 1994–2011

**Кім, Неллі Володимирівна** (1957), спортсменка (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1976 – 3, 1980 – 2), Таджикистан – Білорусь – США

**Кім, Юлій Черсанович** (1936), поет, драматург, бард, правозахисник, Росія

**Кіма́тій**, профільований поясок в архітектурному декорі, до основних типів належали доричний (увігнутий і плоский), більш ошатний іонічний (яйцеподібний), багато орнаментований лесбійський (у формі сердечок)

**Кімбайя**, доколумбова цивілізація у Південній Америці

**Кімберлі**, алмазонасний район в ПАР

**Кімберліт**, вивержена магматична алмазонасна гірська порода, чорного (з синім або зеленим відтінками) кольору, утворена з кімберлітової магми специфічного хімічного складу

**Кімерідзьський вік і ярус**, третій знизу геологічний ярус верхнього відділу юрської системи

**Кімерік**, давньогрецьке місто на території Криму

**Кіммерійці**, назва іраномовних племен, які жили на території Північного Причорномор'я у 10–7 ст. до н. е.

**Кімнатна муха, муха хатня** (*Musca domestica*), комаха родини справжніх мух

**Кімоно**, традиційний японський одяг

**Кін, Доналд Лоренс** (1922), культуролог, літературознавець, один з чільних японістів сучасності, США – Японія

**Кіна**, національна валюта Папуа – Нової Гвінеї

**Кінабалу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк на острові Борнео, Малайзія

**Кінази**, фосфотрансферази, клас ферментів

**Кінах, Анатолій Кирилович** (1954), політик, прем'єр-міністр України (2001–2002), секретар РНБО України (2005–2006), Молдова – Україна

**Кінбурнська коса**, піщана коса, розташована в Очаківському р-ні Миколаївської обл.

**Кінг, Бі Бі** (1925–2015), гітарист, співак, автор пісень, ключова постать блюзу, США

**Кінг, Генрі** (1886–1982), кінорежисер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Кінг, Мартін Лютер** (1929–1968), релігійний діяч, лідер руху за громадянські права темношкірого населення США, Нобелівська премія миру (1964), США

**Кінг, Стівен** (1947), письменник, майстер жанру жахів, трилеру та містики, США

**Кінга**, вакінга, народ або група народів, мова належить до східної групи мов банту

**Кінгдонієві** (*Kingdoniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку жовтцесвоцвітих

**Кінгслі, Бен** (1943), актор, «Оскар» (1983), Велика Британія

**Кінгстаун**, місто, столиця Сент-Вінсент і Гренадин

**Кінгстон (місто)**, місто, столиця Ямайки

**Кінгстон (частина корабля)**, отвір з клапаном в днищі надводного корабля або в нижній частині цистерн головного баласту підводного човна

**Кінді, аль** (бл. 801–873), арабський філософ, математик, астроном, Ірак

**Кінема**, кінеморф, кіне, одиниця кінетики

**Кінематика**, розділ механіки, у якому вивчаються геометричні властивості механічного руху тіл без урахування їх маси і сил, що діють на них

**Кінематографії національний музей**, музей історії італійського кінематографу, діє у м. Турин (Італія) з 2000

**Кінематографія**, галузь культури та економіки, що об'єднує всі види професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, а також навчально-наукову роботу

**Кінесика**, рухи, які супроводжують вербальне спілкування і сприймаються комунікантами зором – жести, міміка, постави тіла, специфічні ознаки почерку тощо

**Кінескоп**, електронно-променевий прилад, що перетворює електричні сигнали в світлові

**Кінетика**, розділ теоретичної механіки, що об'єднує статику і динаміку

**Кінетична теорія**, молекулярно-кінетична теорія, фізична теорія про сили, що діють між частинками, та енергії, якою вони володіють

**Кінетопласт**, клітинна органела, що розташовується поряд з базальним тільцем у деяких організмів

**Кінетопластиди** (*Kinetoplastida*), клас найпростіших типу еугленових

**Кінетостатика**, розділ механіки, в якому розглядаються способи вирішення динамічних задач за допомогою аналітичних або графічних методів статики

**Кінетоцилії**, загальна назва джгутиків і рухливих війок

**Кініки**, грецька філософська школа 5 ст. до н. е. – 4 ст. н. е., яка проголошувала в етиці ідеал доброчинності як життя в гармонії з природою

**Кінікси** (*Kinixys*), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Кініни**, біологічно активні речовини поліпептидної природи

**Кінкан** (*Fortunella*), рослина родини цитрусових

**Кінкі**, регіон Японії

**Кіннелл, Гелвей** (1927–2014), поет, Пулітцерівська премія (1983), США

**Кіннозаводство**, відтворення, виховання, виїжджування, тренінг, випробування і систематична селекція щодо поліпшення існуючих чи виведення нових порід племінних коней на кінних заводах

**Кіно**, російський ярок-гурт, діяв у 1982–1990

**Кіно авторське**, теоретико-творча концепція некомерційного кіно

**Кіно альтернативне**, напрям у західному кіномистецтві, що з'явився наприкінці 1960-х

**Кіно аматорське**, самодіяльна творчість в галузі екранних медіа

**Кіно ігрове**, різновид кіномистецтва, що має за мету створення на екрані художньо-образної реальності за допомогою аудіовізуальних засобів

**Кіно інтелектуальне**, теоретична концепція кіномистецтва С. Ейзенштейна

**Кіно колірне**, теоретична концепція С. Ейзенштейна щодо кольору у кіномистецтві

**Кіно кольорове**, фільми, які до ряду своїх художніх засобів зараховують багатоколірність реального світу

**Кіно навчальне**, різновид наукового кіно, що має за мету вузькофахове навчання та підготовку спеціалістів у різних галузях суспільного життя

**Кіно наукове**, галузь кінематографії, метою якої є проведення науково-дослідницької роботи; навчання та освіта, поширення наукових знань

**Кіно науково-популярне**, різновид наукового кіно, що має за мету поширення знань про історію і сучасний стан різних галузей науки

**Кіно німе**, кіномистецтво доби 1895 – початку 1930-х

**Кіно стереоскопічне**, стереокіно, кінематограф віртуальної об'ємності

**Кі-но Цураюкі** (866–945), поет, письменник та філолог, представник жанру танка, Японія

**Кіно....**, частина складних слів, що вказує на зв'язок з кінематографією, кіномистецтвом

**Кіно широкоформатне**, виробництво і демонстрування кінофільмів з використанням кіноплівки шириною від 50 до 70 мм

**Кіноальманах**, тематичний збірник кінотворів, що не мають між собою сюжетних зв'язків і належать різним авторам

**Кіноархів**, науково-дослідницька та культурно-просвітницька установа в галузі кінематографії

**Кінобласт**, шар поверхневих клітин

**Кіновар**, мінерал, сульфід ртуті, найпоширеніший ртутний мінерал, що утворюється в гідротермальних близьких до поверхні родовищах

**Кіноефект**, екранний прийом, який певним чином акцентує мову кінофільму

**Кіножурналістика**, коло авторів та їх матеріали про кіно, розміщені у ЗМІ

**Кінозірка**, стереотипний образ у комерційному кінематографі

**Кінознавство**, комплекс мистецтвознавчих дисциплін: теорія і історія кіно, кінокритика і фільмографія або наука про кіномистецтво

**Кінокамера**, поширена назва кінознімального апарату, оптико-механічного пристрою, призначеного для реєстрації рухомого зображення на кіноплівці, що пересувається стрибками, зазвичай за допомогою рейферного механізму, зі швидкістю (найчастіше) 24 кадри за секунду

**Кінологія**, наука про собак, виведення порід собак, дресування собак, історію походження собак

**Кіномистецтва види**, традиційно усталена класифікація кінотворів за способом, матеріалом або метою їх створення

**Кіномистецтво**, художні твори, створені засобами кінематографу

**Кіномистецтво України**, художні твори, створені засобами кінематографу на території України

**Кіноосвіта в Україні**, система профільних навчальних закладів з кіномистецтва та кіновиробництва в Україні

**Кіноплівка**, фотографічний матеріал на гнучкій основі, призначений для отримання кінозображення, записування та відтворювання звуку

**Кіноповість**, твір кіномистецтва

**Кінопреса**, спеціалізовані періодичні друковані видання в галузі кінематографії

**Кіноринхи** (Kinorhyncha), клас безхребетних тварин типу акантоцефалів

**Кіноскрипт**, письмове історичне джерело (вивіски, оголошення, назви вулиць тощо), задокументоване на кіноплівку

**Кіностудії України**, державні та комерційні кіностудії України

**Кіностудія**, підприємство по фінансуванню, виробництву та дистрибуції фільмів

**Кінотеатр**, громадська будівля, призначена для демонстрації кінофільмів

**Кінофестивалі міжнародні**, кінофестивалі, в яких беруть участь кінематографісти різних країн світу

**Кінофестиваль**, фестиваль нових кінофільмів, що регулярно повторюється і триває декілька днів або місяців

**Кінофільм**, документ, що становить сукупність фотографічних зображень (кадрів), послідовно розташованих на кіноплівці (чи іншому носії), пов'язаних єдиним сюжетом і призначених для відтворення на екрані за допомогою кінопроекційної апаратури

**Кіноцилії**, волоскові клітини

**Кіношифт**, наочний посібник у навчанні глухих і глухонімих зоровому сприйманню усної мови

**Кінсі**, Алфред Чарлз (1894–1956), біолог, один з піонерів сексології, США

**Кінська**, річка у Запорізькій обл., ліва притока Дніпра, 149 км

**Кінтана**, Мануель Хосе (1772–1857), поет, прозаїк, представник класицизму, Іспанія

**Кінтана-Роо**, штат Мексики



**Кінцевий мозок**, передній відділ головного мозку

**Кінцевороті** (Teleostomi), клада щелепних тварин, що включає кісткових риб, чотириногих тварин та повністю вимерлу групу риб акантодів

**Кінцівка в літературі**, заключна частина художнього тексту

**Кінцівки**, периферійні частини тіла тварин

**Кінцль, Вільгельм** (1857–1941), композитор, диригент та музикознавець, автор гімну Австрійської Республіки (1920), Австрія

**Кіншаса**, місто, столиця Демократичної Республіки Конго

**Кінь гімнастичний маховий**, спортивний інвентар, снаряд, який використовується у спортивній гімнастиці

**Кінь дикий** (*Equus caballus*), вид ссавців ряду непарнокопитних родини конячих, внесений до Червоної книги України

**Кінь Пржевальського** (*Equus caballus przewalskii*), підвид ссавців родини конячих, вид фауни України

**Кіньєті**, гора, найвища точка Південного Судану, 3187 м

**Кіова**, мова, що належить до індіанської мовної сім'ї кіова-тану

**Кіодо Цусін**, кооперативне об'єднання провідних японських газет і Японської радіотелевізійної корпорації Ен-Ейч-Кей, діє з 1945

**Кіосе, Василь Васильович** (1925–1993), хоровий диригент, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Кіото**, місто в Японії, 1,4 млн мешканців

**Кіото історичні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 9–19 ст. м. Кіото, Оцу та Удзі, Японія

**Кіотський протокол**, міжнародна угода про обмеження викидів в атмосферу парникових газів

**Кіотський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кіото (Японія) з 1897

**Кіп**, національна валюта Лаосу

**Кіпа**, ярмулка, традиційний єврейський чоловічий головний убір, що символізує скромність, смиренність і благоговіння перед Всевишнім

**Кіпа, Альберт Вадимович** (1939), педагог, літературознавець, іноземний член НАПН України (1999), Україна – США

**Кіпенгере гори**, Лівінгстона гори, гірський хребет на південному заході Танзанії

**Кіпіані, Дмитро** (1814–1887), політик, публіцист, письменник та перекладач, лідер грузинського лібералізму, святий Грузинської православної церкви, Грузія

**Кіплінг, Джозеф Редьярд** (1865–1936), письменник та поет, Нобелівська премія з літератури (1907), Індія – Велика Британія

**Кіпп, Петер Якоб** (1808–1864), хімік, аптекар і підприємець, винахідник приладу для одержання газів дією рідини на тверду речовину при кімнатній температурі, Нідерланди

**Кіппінг, Фредерік Стенлі** (1863–1949), хімік, розробник кремнійорганічних полімерів, автор терміну «силікон», Велика Британія

**Кіпр (держав)**, держава на однойменному острові

**Кіпр (острів)**, острів у східній частині Середземного моря

**Кіпрегель**, геодезичний інструмент, що використовується як далекомір і застосовується при мензуальній зйомці для візування на точці місцевості сигналів та знаків

**Кіпрей** (*Epilobium*), рід рослин родини кіпрейних

**Кіпренський, Орест Адамович** (1782–1836), живописець, графік, майстер портрету епохи романтизму, Росія

**Кіпріанов, Андрій Іванович** (1896–1972), хімік, академік АН УРСР (1945), Україна

**Кіпрська література**, сукупність літературних текстів переважно грецькою й турецькою мовами, писаних кіпрськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кіпрська православна церква**, автокефальна православна церква, що діє на території Кіпру

**Кіпрська проблема**, територіальний конфлікт між греко-кіпріотами та турко-кіпріотами по відношенню до острова Кіпр

**Кіпрське море**, назва східної частини Середземного моря між півостровом Мала Азія та Африкою

**Кіпсек**, розкішно оформлена книга / альбом

**Кіпу**, предметне письмо, мнемонічна і рахункова система цивілізації Центральних Анд (3 тис. до н. е. – 18 ст.), що являла собою складні мотузкові сплетення і вузлики

**Кіпчик**, нижній відділ хребта людини

**Кір**, інфекційна хвороба, спричинена вірусом роду Morbillivirus

**Кір I Аншанський** (7 ст. до н. е.), цар Персії (600–580 до н. е.)

**Кір II Великий** (600/576–530 до н. е.), цар Персії (559–530 до н. е.)

**Кірай, Карч** (1960), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1988) та світу (1986), найкращий волейболіст 20 ст. за версією МФВ, США

**Кірасири**, вид важкої кавалерії, що з'явився в багатьох країнах Європи у 16 ст.

**Кіресєвський, Іван Васильович** (1806–1856), релігійний філософ та публіцист, теоретик слов'янофільства, Росія

**Кіренайки**, школа античної філософії 4 – першої половини 3 ст. до н. е., що бере свої витоки із вчення сократика Аристипа із Кірени

**Кірени археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни античного міста 6 ст. до н. е. – 4 ст., Лівія

**Кірибаті**, незалежна держава у Мікронезії

**Кірич, Едуард Ілліч** (1942), художник-аніматор і сценарист, живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Росія – Україна

**Кірігуа руїни та археологічний парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний парк на місці стародавнього міста майя 2–9 ст., Гватемала

**Кірієвський, Іван Васильович** (1806–1856), філософ, критик і письменник, один з провідних теоретиків слов'янофільства, Росія

**Кіріко, Джорджо де** (1888–1978), живописець, основоположник метафізичного живопису, Італія

**Кірк, Ганс Рудольф** (1898–1962), письменник, представник соцреалізму, Данія

**Кірка**, покривна тканина рослин

**Кірказон** (Aristolochia), під рослин родини хвилівникових

**Кірказонові** (Aristolochiaceae), родина квіткових рослин

**Кіркієві** (Kirkiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Кіркконелл, Ватсон** (1895–1977), поет, письменник, перекладач творів Т. Шевченка англійською мовою, Канада

**Кірлангич**, швидкохідне вітрильно-гребне 1–2-щоглове судно з косими вітрилами, що застосовувалося в Туреччині для посиленої і розвідувальної служб

**Кірибергер, Йоганн Філіпп** (1721–1783), композитор та музичний теоретик, Німеччина

**Кіров, Сергій Миронович** (1886–1934), політик, перший секретар ЦК КП Азербайджану (1921–1926), член Політбюро ЦК ВКП (б) (1930–1934), вбивство якого стало формальним приводом для початку масових репресій в СРСР, Росія

**Кірове**, див. Північне

**Кіровоград**, місто, адміністративний центр Кіровоградської обл. та Кіровоградського р-ну

**Кіровоградська наступальна операція 1944**, складова частина стратегічної наступальної операції Червоної Армії в рамках радянсько-німецької війни 1941–1945, спрямованої на оволодіння Правобережною Україною, відбулася 05–16.01.1944

**Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського**, одна з найстаріших книгозбірень в Україні, діє у м. Кіровоград з 1899

**Кіровоградська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Кіровоградське родовище вогнетривких глин**, родовище на півдні Кіровоградської обл.

**Кіровоградський академічний український музично-драматичний театр ім. М. Л. Кропивницького**, театральна установа, діє у м. Кіровоград з 1867

**Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Кіровоград з 1921

**Кіровоградський краєзнавчий музей**, музейна установа, діє у м. Кіровоград з 1883

**Кіровоградський музей музичної культури імені Кароля Шимановського**, музейна установа, діє у м. Кіровоград з 1991

**Кіровоградський національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Кіровоград з 1929

**Кіровоградський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Кіровоградський художній музей**, музейна установа, діє у м. Кіровоград з 1921

**Кіровськ (місто)**, див. Голубівка, місто Луганської обл.

**Кіровськ (сmt)**, назва сmt Зарічне Донецької обл. у 1964–2016

**Кіровська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Кіровське (Дніпропетровська обл.)**, див. Обухівка

**Кіровське (Донецька обл.)**, див. Хрестівка

**Кіровське (Крим)**, див. Іслям-Терек

**Кіровський район**, див. Іслямтерецький район

**Кірога, Орасіо** (1878–1937), письменник, класик латиноамериканської літератури, Уругвай

**Кірна, Георгій** (1946–2004), державний діяч на політик, міністр транспорту України (2002–2004), генеральний директор Державної адміністрації залізничного транспорту України (2000–2004), Україна

**Кіріпчов, Михайло Вікторович** (1879–1955), теплотехнік та теплофізик, академік АН СРСР (1939), Росія

**Кірсанов, Олександр Васильович** (1902–1992), хімік, академік АН УРСР (1961), Росія – Україна

**Кірсанов, Семен Ісаакович** (1906–1972), поет, творець римованої прози в російській літературі, Україна – Росія

**Кірсанов, Сергій Федорович** (1963), спортсмен (веслування на байдарках і каное), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1987, 1989, 1990), Україна

**Кіртан**, невід'ємна частина ритуальних практик більшості індуїстських релігійних течій у формі прославлення і оспівування святих імен Верховного Господа

**Кірха**, лютеранський храм, для якого характерні строгі форми і скромний інтер'єр

**Кірхгоф, Густав Роберт** (1824–1887), німецький фізик, основоположник спектрального аналізу, першовідкривач цезію та рубідію, автор закону випромінювання (закон Кірхгофа) та правил для розрахунку електричних кіл (правила Кірхгофа), Німеччина

**Кірхгоф, Йоганн Вільгельм Адольф** (1826–1908), філолог, дослідник давньогрецьких текстів, Німеччина

**Кірхгоф, Костянтин Сигізмундович** (1764–1833), хімік, один з основоположників вчення про каталіз, академік Петербурзької АН (1812), Німеччина – Росія

**Кірхгофа закон випромінювання**, відношення випромінювальної здатності будь-якого тіла до його поглинальної здатності однакове для всіх тіл при даній температурі для даної частоти для рівноважного випромінювання і не залежить від їх форми, хімічного складу тощо

**Кірхнер, Ернст Людвіг** (1880–1938), живописець, представник експресіонізму, Німеччина – Швейцарія

**Кірхнер, Петер** (1932), літературознавець і перекладач, дослідник української, литовської та латиської літератур, Німеччина

**Кірхнер, Теодор** (1823–1903), композитор, органіст, представник романтизму, автор бл. 1000 романсів, квартетів для струнних інструментів і п'єс для фортепіано, Німеччина

**Кіршенблат, Яків Давидович** (1912–1980), ендокринолог, фізіолог, ентомолог, зоолог, паразитолог, Грузія – Україна

**Кірюхін, Володимир Іванович** (1922–2003), енергетик-машинобудівник, академік РАН (1992), Полтава – Росія

**Кіска, Андрей** (1963), політик, президент Словаччини з 2014

**Кісо обсерваторія**, високогірна астрономічна обсерваторія Токійського університету, діє з 1976 у м. Кісо (Японія)

**Кіссінджер, Генрі Альфред** (1923), 56-й державний секретар США (1973–1977), радник президента США з національної безпеки (1969–1975), Нобелівська премія миру (1973), США

**Кіста**, порожнина у внутрішньому органі, яка не має корисного фізіологічного призначення

**Кістехвости, кистевики** (Polyxenus), ряд безхребетних тварин класу діплопод

**Кістинці**, кістини, вайнахи, чеченський субетнос у Грузії

**Кістка**, орган опору у хребетних тварин

**Кістка горохоподібна**, найдрібніша кістка зап'ястя людини, за своїм зовнішнім виглядом нагадує горошину (яйцеподібної форми), лежить у товщі сухожилля ліктьового згинача кисті

**Кістка клиноподібна**, непарна кістка, що утворює центральний відділ основи черепа, одна з найбільш анатомічно складних кісток людського скелета

**Кістки пневматичні**, кістки з відносно великими повітряними порожнинами

**Кістки покривні**, шкірні, або вторинні, кістки, кістки хребетних тварин, що виникають без проходження хрящової стадії безпосередньо зі зкупчення клітин скелетогенної мезенхіми, які потім стають остеобластами і утворюють кістку

**Кісткова система**, опорний кістяк організму, сукупність зчленованих кісток, що зумовлюють зовнішній вигляд і форму тіла людини та хребетних тварин

**Кісткова тканина**, вид твердої сполучної тканини

**Кістковий мозок**, тканина, що міститься у внутрішніх порожнинах кісток

**Кісткові ганоїди** (Holostei), інфраклас риб класу променеперих

**Кісткові риби** (Osteichthyes), клас риб

**Кісточка**, кісткове утворення, периферичний відросток, яким закінчується внутрішня поверхня дистального епіфіза великогомілкової кістки і нижній потовщений кінець малогомілкової кістки

**Кістяківський, Богдан Олександрович** (1868–1920), правознавець, громадський діяч, один з організаторів Академії наук України, академік УАН (1919), Україна – Росія

**Кістяківський, Володимир Олександрович** (1865–1952), фізико-хімік, академік УАН (1919) та АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Кістяківський, Ігор Олександрович** (1876–1940), правознавець, юрист, політик, державний секретар та міністр внутрішніх справ Української Держави (1918), Україна – Росія – Франція

**Кістяківський, Олександр Федорович** (1833–1885), правознавець та дослідник українського права, фахівець з кримінального права, зокрема питання смертної кари, учасник українського національного руху 1860–1880-х, Україна – Росія

**Кістянка**, тип плоду

**Кістянки** (Lithobiomorpha), ряд багатоніжок типу членистоногих тварин

**Кісь, Роман Ярославович** (1949), філософ, антрополог, поет, учасник самвидавного альманаху «Скрина» (1971), Україна

**Кісьо Курокава** (1934–2007), архітектор, один із засновників руху метаболістів, Японія

**Кіт лісовий** (*Felis sylvestris*), вид ссавців ряду хижих родини котячих, внесений до Червоної книги України

**Кіт свійський** (*Felis domesticus*), рід ссавців родини котячих

**Кіт, Григорій Семенович** (1930), математик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Кіт, Михайло Іванович** (1943), оперний співак (бас), народний артист Росії (2002), Україна – Росія

**Кітаби Деде Горгуд**, героїчний епос огузів

**Кітагава Утамаро** (1753–1806), живописець, графік, чільна постать напряму укіє-е періоду розквіту японської класичної гравюри, Японія

**Кітаками**, гірський масив в Японії, на північному сході острова Хонсю

**Кітакюсю**, місто в Японії, 1 млн мешканців

**Кітамі гори**, гірський масив в Японії, на півночі острова Хоккайдо

**Кітаро Нісіда** (1870–1945), філософ, засновник кіотської філософської школи, Японія

**Кітей**, античне місто на території Криму

**Кітель**, частина повсякденної та інколи парадної і польової форми одягу в збройних силах, правоохоронних органах та інших силових структурах більшості країн, піджак військового зразка

**Кітик, Василь Іванович** (1923–1984), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1982), Польща – Україна

**Кіто**, місто, столиця Еквадору

**Кіто історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс 17–20 ст. столиці Еквадору

**Кітон, Бастер** (1895–1966), актор, комік, зірка німого кінематографу, «Оскар» (1960), США

**Кітон, Даян** (1946), актриса, режисер, «Оскар» (1978), США

**Кітс, Джон** (1795–1821), поет-романтик, Велика Британія – Італія

**Кіттель, Йоганн Крістіан** (1732–1809), органіст та музичний педагог, представник класицизму, Німеччина

**Кітт-Пік**, національна астрономічна обсерваторія США, діє з 1959 у пустелі Сонора (штат Аризона)

**Кітч**, кіч, низькопробне мистецтво, предмети поганого смаку, низькопробні артефакти масової культури

**Кітч політичний**, форма репрезентації політики в ідеологіях, ЗМІ, ритуалах, рекламі, мистецтві

**Кіфара**, давньогрецький струнний щипковий музичний інструмент

**Кіфоз**, дефект розвитку хребта, в загальних випадках являє собою викривлення верхнього відділу хребта

**Кіцберг, Аугуст** (1855–1927), письменник, драматург, класик естонської літератури, Естонія

**Кіцманський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Кіцмань**, місто, адміністративний центр Кіцманського р-ну Чернівецької обл.

**Кіче (етнос)**, одна з етнічних груп майя

**Кіче (мова)**, мова майянської мовної сім'ї індіанських мов

**Кіш**, велике об'єднання запорозьких козаків, зазвичай очолюване кошовим отаманом

**Кіш, Данило** (1935–1989), поет, прозаїк, драматург і перекладач, класик сербохорватської літератури, Сербія

**Кіш, Егон Ервін** (1885–1948), письменник, журналіст, автор нового типу есе, Чехія

**Кішка (гора)**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, гора, Ялтинська міськрада АР Крим

**Кішка (пристрій)**, 1) пристрій у вигляді невеликого якоря, що використовується для тралення, аборадажного бою та для утримання на місці маломірних суден; 2) загострені зубці (кігті), що прикріплюються до гірського взуття під час ходіння по льоду, скелях тощо

**Кішка, Петро Маркович** (1828–1882), матрос Чорноморського флоту Російської імперії, герой Кримської війни 1853–1856, об'єкт патріотичної ідеології, Україна

**Кішка, Самійло** (1530–1602), козацький гетьман (1564), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1574–1575, 1599–1602), Україна

**Кіяновська, Маріанна Ярославівна** (1973), поетеса, перекладачка, критик, літературознавець, Україна

**Клаас, Віллі** (1938), політик, генеральний секретар НАТО (1994–1995), Бельгія

**Клавариладельф товкачиковий** (*Clavariadelphus pistillaris*), вид грибів родини клаварієвих, внесений до Червоної книги України

**Клавдієво-Тарасове**, селище міського типу Бородянського р-ну Київської обл.

**Клавдій** (10 до н. е. – 54 н. е.), імператор Риму у 41–54

**Клаве**, кубинський народний ударний інструмент

**Клавесин**, клавішний струнний музичний інструмент

**Клавіатура (складник комп'ютера)**, один з основних пристроїв введення інформації від користувача у комп'ютер

**Клавіатура (складник музичного інструмента)**, набір клавіш в музичному інструменті, яким відповідають відповідні звуки певної висоти

**Клавикорд**, клавішний струнний ударно-затисковий музичний інструмент

**Клавір**, 1) спільна назва групи клавішних струнних музичних інструментів; 2) перекладення партитури вокально-симфонічного твору, а також балету, симфонії, концерту тощо для з фортепіано на 2, 4, 8 рук. 3) мануальна клавіатура

**Клавія закон**, закон класичної логіки

**Клагес, Людвіг** (1872–1956), психолог і філософ, один із основоположників характерології та графології, Німеччина

**Клада**, таксони, що мають спільного предка

**Клада Комахойдні** (*Insectivora*), за сучасною молекулярною систематикою, кллада тварин класу ссавців

**Кладистика**, філогенетична систематика

**Кладистичний аналіз**, біологічна класифікація, що базується на методах кладистики

**Кладовище**, територія, спеціально відведена для поховання померлих

**Кладогенез**, процес еволюційного розщеплення видів

**Кладограма**, графічне зображення клади

**Кладодій**, видозмінений пагін рослин

**Кладонія** (*Cladonia*), рід лишайників родини кладонієвих

**Кладонія зірчаста** (*К. альпійська*) (*Cladonia stellaris*), вид грибів родини кладонієвих, внесений до Червоної книги України

**Кладоспорій** (*Cladosporium*), рід грибів класу дейтеромицет

**Кладостефус** (*Cladostephus*), рід водоростей родини кладостефових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кладофора** (*Cladophora*), рід зелених водоростей родини кладофорових

**Кладофоропсис шкірястий** (*Cladophoropsis membranacea*), вид водоростей родини кладофорових, внесений до Червоної книги України

**Кладько, Василь Петрович** (1957), фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Клайзен, Людвіг** (1851–1930), хімік-органік, автор низки винаходів, Німеччина

**Клайпедський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Клан**, у соціології – група людей (не обов'язково родичів), пов'язаних спільними інтересами, а також для позначення злочинних груп, різних кримінальних об'єднань

**Кланово-олігархічна політична система**, політична система, в якій влада зосереджена в руках вузького кола осіб (олігархів), які пов'язані між собою неформальними, переважно сімейними відносинами, і відповідає не державним, а їх особистим інтересам

**Клапан**, пристрій, призначений для відкриття, закриття або регулювання потоку за певних умов (підвищення тиску в системі, зміна напрямку струму середовища в трубопроводі)

**Клапан аорти**, клапан серця теплокровних тварин, розташований між лівим передсердям і аортою



**Клапан пілоричний**, сфінктер, що відокремлює шлунок від дванадцятипалої кишки

**Клапани (судин, серця)**, анатомічні структури, що відпо-відають затік крові в одному напрямку

**Клапейрон, Бенуа Поль Еміль** (1799–1864), фізик, інженер, автор графічного методу у термодинаміці, Франція

**Клапейрона – Менделєєва рівняння**, рівняння стану ідеального газу, що встановлює залежність між тиском, молярним об'ємом і абсолютною температурою ідеального газу

**Клапрот, Мартін Генріх** (1743–1817), хімік, першовідкривач урану, титану та цирконію, Німеччина

**Клапрот, Юліус Генріх** (1783–1835), орієнталіст та синолог, поліглот, Німеччина – Франція

**Клара, Хосеп** (1878–1958), скульптор, представник модерну, Іспанія

**Кларе, Герман** (1909–2003), хімік, президент АН НДР (1968–1979), Німеччина

**Кларизм**, модерністська течія в російській літературі (передовсім у поезії) 1907–1913

**Кларисинки**, жіночий чернечий орден Римо-католицької церкви, тісно пов'язаний духовно й організаційно з орде-ном францисканців

**Кларк, Александр Росс** (1828–1914), геодезист, член Лондонського королівського товариства (1858), Велика Британія

**Кларк, Артур Чарльз** (1917–2008), письменник-фантаст, футуролог, вчений та винахідник, класик світової літературної фантастики, Велика Британія

**Кларк, Джон Бейтс** (1847–1938), економіст, автор теорії граничної продуктивності, США

**Кларк, Джон Моріс** (1884–1963), економіст, США

**Кларк, Едмунд Мельсон** (1945), вчений у сфері теоретичної інформатики та верифікації, Премія Тюрінга (2007), США

**Кларк, Семюел** (1675–1729), філософ і богослов, основоположник націоналістського напрямку у теології, Велика Британія

**Кларк, Френк Віглсворт** (1847–1931), геолог, геохімік, розробник методу вивчення хімічного складу земної кори, США

**Кларки елементів**, кількісні оцінки середнього вмісту хімічних елементів

**Кларнет**, язичковий дерев'яний духовий музичний інструмент

**Клас (в інформаційних технологіях)**, поняття об'єктно-орієнтованого програмування

**Клас власний**, клас, що сам не є множиною

**Клас креативний**, впливова соціальна група в постіндустріальному суспільстві, зміст діяльності якої полягає в творчості, генеруванні нових, продуктивних ідей чи нешаблонних рішень, необхідних для економічного зростання й суспільно-політичного розвитку

**Клас політичний**, соціальна група, об'єднана спільними політичними інтересами, свідомістю, ідеологією, політич-

ною культурою, класовою солідарністю, яка проявляється в поведінці його представників

**Клас порожній**, клас, множина об'єктів для якого порожня

**Клас середній**, соціальна група населення, що має стійкі доходи, достатні для задоволення широкого кола матеріальних і соціальних потреб, високий рівень освіти і кваліфікації і займає проміжне становище між багатою і низькооплачуваною частинами населення

**Клас соціальний** (суспільний), велика соціальна група, що відрізняється від інших за критеріями доступу до суспільного багатства (розподілу благ у суспільстві), влади, соціального престижу

**Клас (у біології)**, один з рангів біологічної класифікації

**Клас (у соціології)**, велика соціальна група, яка відрізняється від інших критеріями доступу до суспільного багатства, влади, соціального престижу

**Клас шкільний**, 1) група учнів, які працюють за єдиною навчальною програмою; 2) річний курс навчання; 3) навчальне приміщення

**Клас, Пітер** (1597–1661), живописець епохи бароко, майстер натюрморту, Нідерланди

**Класема**, найбільш узагальнена за змістом сема, що від-повідає значенню частини мови (предметність, ознака, дія тощо)

**Класика**, 1) література і мистецтво епохи античності – Давньої Греції (еллінізм) і Давнього Риму; 2) у широкому розумінні – все краще, досконале в художній спадщині людства

**Класифікатор**, документ, у якому відповідно до прийня-тих ознак класифікації та методів кодування об'єкти класифікації розподілено на угруповання і цим угрупованням надано коди

**Класифікатор гідравлічний**, апарат, у якому в потоці води дрібнозернисті мінеральні матеріали розподіляються за класами залежно від ваги окремих частинок

**Класифікатори**, нумеративи, детермінативи числові, лексико-граматичний розряд слів, що служать у ряді мов для оформлення нумеративних конструкцій «числів-ник+іменник»

**Класифікація біологічна**, уніфікований підхід, для кате-горизації живих істот.

**Класифікація (в економіці)**, розподіл економічних об'єктів, суб'єктів, явищ, понять, назв за класами, групами, розрядами, за якого в одну групу потрапляють об'єкти, що мають певні загальні ознаки

**Класифікація логічна**, багатоступінчастий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу

**Класифікація мов типологічна**, напрям лінгвістичних досліджень, що полягає у класифікації мов за способами утворення граматичних форм

**Класифікація (у лінгвістиці)**, умовний поділ (або групу-вання) сукупності об'єктів, предметів, явищ на групи за подібними або спорідненими ознаками

**Класицизм**, напрям і стиль у європейській культурі, зо-крема в архітектурі 17 – першій половині 19 ст.

**Класицизм бюргерський**, архітектурне відгалуження стилю класицизм

**Класицизм в образотворчому мистецтві**, стиль в європейському мистецтві, що звертається до греко-римської античності

**Класна дама**, вихователька в жіночих гімназіях і прогімназіях Російської імперії

**Класний наглядач**, в Російській імперії – помічник класного наставника

**Класний наставник**, в Російській імперії – викладач гімназій і реальних училищ

**Класно-урочна система навчання**, система організації навчального процесу в школі, за якою навчання проводиться з постійним складом учнів за сталим розкладом, а основною формою навчання є урок

**Класократія**, форма державного правління та устрою, спосіб, метод і принцип організації й формування управлінської еліти (національної аристократії), влада найкращих представників суспільства

**Кластер**, об'єднання в систему однорідних одиниць, при цьому дана система може вважатися самостійним елементом, що володіє певними властивостями

**Клауберг, Йоганн** (1622–1665), філософ, теолог, попередник okazіоналізму, прихильник картезіанства, Німеччина

**Клаузевиц, Карл фон** (1780–1831), військовий теоретик, основоположник сучасної теорії війни, Німеччина

**Клаузіліди** (Clausiliidae), родина молюсків

**Клаузіус, Рудольф** (1822–1888), фізик, механік та математик, автор другого закону термодинаміки, запровадив поняття ентропії, Німеччина

**Клаузнер, Йосип Львович** (1874–1958), історик, літературознавець, лінгвіст, політик-сіоніст, один з ініціаторів відродження івритської культури, перший редактор «Єврейської енциклопедії» на івриті, Литва – Україна – Ізраїль

**Клаузула (в юридичних науках)**, особливе положення в міжнародному договорі (угоді), котре означає різноманітні особливі положення та умови: про надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі, про докорінну зміну обставин та ін.

**Клаузула (у риторичі)**, прикінцева частина промови, на яку випадає особливе смислове навантаження

**Клаузура**, ескіз, креслення початкового задуму рішення архітектурного завдання

**Клаус, Карл Карлович** (1796–1864), хімік, фармацевт та ботанік, першовідкривач рутенію, Естонія – Росія

**Клаустрофобія**, боязнь закритих приміщень

**Клаф, Артур Г'ю** (1819–1861), поет, Велика Британія

**Клафлін, Теннессі Селест** (1845–1923), суфражистка, борець за права жінок у США, перша жінка – біржовий брокер, США

**Клафт**, немес, царський головний убір у Давньому Єгипті, один із символів влади єгипетських фараонів

**Клдіашвілі, Давид** (1862–1931), письменник, представник критичного реалізму, Грузія

**Клеанф** (331–232 до н. е.), філософ, учень Зенона Кітійського і його наступник на чолі школи, Стародавня Греція

**Клебан-бик**, регіональний ландшафтний парк, Донецька обл.

**Клебан-Бицьке водосховище**, штучна водойма на р. Кривий Торець у межах Донецької обл., 6,5 км<sup>2</sup>

**Клебер, Жан-Батист** (1753–1800), воєначальник, головнокомандувач наполеонівської армії в Єгипті (1798–1800), Франція

**Клебсієли**, рід грам-негативних бактерій

**Клевань**, селище міського типу Рівненського р-ну Рівненської обл.

**Клеве, Пер Теодор** (1840–1905), хімік, мінералог та океанограф, Швеція

**Клес, Пауль** (1879–1940), живописець, один з провідних європейських авангардистів, теоретик мистецтва, Німеччина – Швейцарія

**Клей**, зв'язувальний матеріал для водних і неводних клейових барвних складових

**Клей, Люсіус** (1897–1978), воєначальник, глава адміністрації американської зони окупації післявоєнної Німеччини, ініціатор берлінського повітряного мосту, США

**Клейман, Наум Іхільович** (1937), кінознавець, історик кіно, Молдова – Росія

**Клейн, Август** (1870 – після 1913), архітектор, представник історизму, Польща – Литва

**Клейн, Крістіан Фелікс** (1849–1925), математик, фахівець з теорії груп, теорії функцій, неевклідової геометрії, дійсний член НТШ (1924), Німеччина

**Клейн, Лоуренс Роберт** (1920–2013), економіст, Нобелівська премія в галузі економіки (1980), США

**Клейн, Оскар** (1894–1977), фізик, один з незалежних авторів рівняння Клейна – Гордона – Фока, Швеція

**Клейн, Якоб Теодор** (1685–1759), ботанік, систематик природи, супротивник К. Ліннея, Німеччина – Польща

**Клейна модель**, модель геометрії Лобачевського

**Клейна-Гордона-Фока рівняння**, лоренц-інваріантне хвильове рівняння, що описує рух квантового скалярного або псевдоскалярного поля, квантом якого є безспінна частинка

**Клейноди козацькі**, знаки влади у козаків

**Клейст, Генріх фон** (1777–1811), письменник-романтик, поет і драматург, один із основоположників жанру оповідання у європейській літературі, Німеччина

**Клейстогамія**, тип самозапилення

**Клейстогамні квітки**, квітки, які ніколи не розкриваються

**Клейстокарпій**, плодове тіло деяких сумчастих грибів

**Клейтон, Джек** (1921–1995), кінорежисер, лауреат Венеціанського МКФ (1956), «Оскар» (1957), Велика Британія

**Клема**, притискна планка, пристрій для приєднання проводів до машини, приладу, апарату; деталь, що служить для кріплення проводів і тросів контактної мережі на електрифікованій залізниці

**Клеман, Рене** (1913–1996), кінорежисер, «Золотий лев» (1952), лауреат Каннського МКФ (1946, 1947, 1949, 1954) «Оскар» (1953), Франція

**Клемансо, Жорж** (1841–1929), політик, прем'єр-міністр Франції (1906–1909 та 1917–1920)

**Клематис** (Clematis), рід рослин родини жовтецевих

**Клеменс, Фредерік Едвардс** (1874–1945), ботанік, еколог рослин і міколог, систематик живої природи, автор найменувань низки ботанічних таксонів, США

**Клемент, Якоб** (1510–1556), композитор, Нідерланди

**Клементин**, один з варіантів танжело, гібрид мандарина і гіркого севільського апельсина

**Клементі, Муціо** (1752–1832), композитор, піаніст, педагог, засновник т. зв. англійської школи піанізму, Італія – Велика Британія

**Клен** (Acer), рід рослин родини сапіндових

**Клен, Юрій** (1891–1947), поет, член літературного об'єднання київських неокласиків, перекладач з класичних німецької, англійської, французької літератур, критик, Україна – Німеччина

**Кленовий**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Кленович, Себастьян Фабіан** (1545–1602), письменник, класик польської літератури, Польща – Україна

**Кленові** (Asteraceae), родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Кленце, Лео фон** (1784–1864), архітектор, живописець і письменник, представник класицизму, засновник стилю неогрек, Німеччина

**Клеобул** (540–460 до н. е.), філософ, політик, один із «семи грецьких мудреців», Стародавня Греція

**Клеома** (Cleome), рід рослин родини клеомових

**Клеома птахоніжкоподібна**, **клеома донецька**, **клеома сива** (Cleome ornithopodioides), вид судинних рослин родини клеомових, внесений до Червоної книги України

**Клеомові** (Cleomaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Клеопатра VII Фелопатор** (69–30 до н. е.), цариця Єгипту у 51–30 до н. е.

**Клепало**, сигнальний інструмент

**Клепанія**, створення нероз'ємного з'єднання елементів конструкції (переважно з листового металу), за допомогою заклепок (стрижнів з закладними головками на одному кінці)

**Клепер**, невелике північне морське 1-2-щоглове судно типу шхуни, але меншого розміру, що завдяки довгому корпусу з плавними обрисами мало гарні мореплавні якості; тип складеної байдарки

**Клепиков, В'ячеслав Федорович** (1949), фізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Клепидра**, водяний годинник, відомий з часів Вавилону і Давнього Єгипту прилад для вимірювання часу

**Клептократія**, ідеологічне кліше, що позначає владу крадіг, систему влади в умовах якої корупція й фінансові

зловживання державних чиновників і політиків стають одним із основних стрижнів життя суспільства

**Клептоманія**, непереборне прагнення до вчинення крадіжок

**Клептон, Ерік Патрік** (1945), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, «Греммі» (1993, 2006), Велика Британія

**Клептопаразитизм**, присвоєння чужого кормового або гніздового ресурсу

**Клепхем, Джон Гарольд** (1873–1946), економіст, фахівець у галузі історії економіки, президент Британської академії (1940–1946), Велика Британія

**Клер, Джон** (1793–1864), поет-лірик, Велика Британія

**Клер, Рене** (1898–1981), кінорежисер, основоположник жанру музичного фільму, лауреат Венеційського МКФ (1932, 1952), Франція

**Клервуа, Жан-Франсуа** (1958), астронавт, Франція

**Клерикалізм**, релігійно-політичний напрям, метою якого є активна участь церкви в суспільно-політичному житті держави

**Клерк, Мішель де** (1884–1923), архітектор, один з основоположників амстердамської архітектурної школи, Нідерланди

**Клерк, Фредерік Віллем де** (1936), політик, президент ПАР (1989–1994), Нобелівська премія миру (1993)

**Клермонський собор**, церковний собор, скликаний папою римським Урбаном II у м. Клермон (Франція) і розпочатий 18–26.11.1095 для вирішення церковно-адміністративних і церковно-політичних питань

**Клеро рівняння**, звичайне диференціальне рівняння першого порядку, яке не розв'язується відносно похідної

**Клеро, Алексі Клод** (1713–1765), математик, механік та астроном, визначав форму Землі і руху небесних тіл, Франція

**Клеродендрон** (Clerodendrum), рід рослин родини вербе-нових

**Клесів**, селище міського типу Сарненського р-ну Рівненської обл.

**Клести** (Loxia), рід птахів родини в'юркових

**Клет** (?–92), 3-й папа римський (79–92)

**Клетра** (Clethra), рід рослин родини клетрових

**Клетрові** (Clethraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересоцвітих онлайн

**Клеть**, астрономічна обсерваторія у Чехії, діє з 1957

**Клечковський, Всеволод Маврикійович** (1900–1972), агрохімік, один з дослідників живлення рослин з застосуванням радіоактивних ізотопів, Росія

**Клешні**, хапальні органи деяких членистоногих

**Кливський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Надвірнянський р-н Івано-Франківської обл.

**Кликач** (Dissostichus mawsoni), вид риб родини нототенієвих

**Клим Смолятич** (? – після 1164), церковний діяч Київської Русі, письменник

**Клименко, Віктор Миколайович** (1935), теплоенергетик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Клименко, Марія Миколаївна** (1924–2000), актриса, народний артист УРСР (1979), Україна

**Клименко, Ніна Федорівна** (1939), мовознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Клименко, Олександр Васильович** (1975), спортсмен (велосипедний спорт) та тренер (водно-веслувальні види спорту), чемпіон світу (1998), Україна

**Клименко, Федір Максимович** (1937), живописець, графік, народний художник України (2007), Україна

**Климент I** (?–100), 4-й папа римський (92–97)

**Климент II** (1005–1047), 149-й папа римський (1046–1047)

**Климент III** (?–1191), 174-й папа римський (1187–1191)

**Климент IV** (1190/1200–1268), 183-й папа римський (1265–1268)

**Климент IX** (1600–1669), 238-й папа римський (1667–1669)

**Климент V** (1264–1314), 195-й папа римський (1305–1314)

**Климент VI** (1291–1352), 198-й папа римський (1342–1352)

**Климент VII** (1478–1534), 219-й папа римський (1523–1534)

**Климент VIII** (1536–1605), 231-й папа римський (1592–1605)

**Климент X** (1590–1676), 239-й папа римський (1670–1676)

**Климент XI** (1649–1721), 243-й папа римський (1700–1721)

**Климент XII** (1652–1740), 246-й папа римський (1730–1740)

**Климент XIII** (1693–1769), 248-й папа римський (1758–1769)

**Климент XIV** (1705–1774), 249-й папа римський (1769–1774)

**Климент Александрійський** (150–215), християнський апологет і проповідник Священного Писання серед книжників еллінізму, основоположник Александрійської богословської школи, Греція – Єгипет

**Климент Охридський** (бл. 840–916), письменник, перекладач, просвітник, один із основоположників болгарської релігійної літератури, Болгарія

**Климентівський**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Охтирський р-н Сумської обл.

**Климкович, Михась** (1899–1954), письменник, поет, критик, автор гімну Білорусі, перекладач творів Т. Шевченка білоруською мовою, Білорусь

**Климля**, знаряддя для риболовства

**Климов, Віктор Вікторович** (1964), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон світу (1985), Україна

**Климов, Володимир Якович** (1892–1962), конструктор авіадвигунів, академік АН СРСР (1953), Росія

**Климов, Всеволод Валентинович** (1930–2013), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1978), Росія – Україна

**Климов, Михайло Михайлович** (1880–1942), актор, корифей російського театру, народний артист СРСР (1937), Росія

**Климова, Наталія Генріхівна** (1951), спортсменка (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976), світу (1971, 1975) та Європи (1972, 1974, 1976), Україна

**Климовський, Семен** (18 ст.), поет, філософ, автор пісні «Їхав козак за Дунай» та моралізаторських трактатів, Україна

**Климук, Петро Іллів** (1942), космонавт, Білорусь

**Клин**, простий механізм у вигляді призми (різновид під назвою «похила площина»), робочі поверхні якої сходяться під гострим кутом

**Клина, клинальна мінливість**, кількісний градієнт ознаки всередині виду

**Клинок**, рубаюча та / чи колюча бойова частина холодної зброї (шаблі, шашки, кинджала і т. п.), яка служить безпосередньо для ураження противника в рукопашному бою

**Клинолистові** (Sphenophyllales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу хвощеподібних

**Клинопис**, одна з найдревніших винайдених людством форм письма, що з'явилась в 4 тис. до н. е. у шумерів

**Клинтух** (Columba oenas), вид птахів родини голубиних

**Клинцівське золоторудне родовище**, родовище на території Кіровоградського р-ну Кіровоградської обл.

**Кличко, Віталій Володимирович** (1971), спортсмен (бокс), політик, чемпіон світу за версіями WBO (2000), Ring (2005), WBC (2013), міський голова Києва (з 2014), Киргизія – Україна

**Кличко, Володимир Володимирович** (1976), спортсмен (бокс), чемпіон Олімпійських ігор (1996), чемпіон світу за версіями WBO (2002), IBF (2008), IBF, WBO, Ring (2011), WBA, WBO (супер-чемпіон), IBO, IBF, Ring (2011–2015), Казахстан – Україна

**Кліберн, Ван** (1934–2013), піаніст, перший переможець Міжнародного конкурсу ім. Чайковського (1958), США

**Клів, Мері Луїз** (1947), астронавт, США

**Кліваж**, процес розщеплення гірських порід на тонкі пластини і призми по тріщинах

**Клівер (в археології)**, важке палеолітичне знаряддя праці (в археології), виготовлене на нуклеусі з необробленим ретушню поперечним лезом

**Клівер (у морській справі)**, косе трикутне вітрило, що піднімається між фок-щоглою і бушпритом

**Клівія** (Clivia), рід рослин родини амарилісових

**Клівленд, Стівен Гровер** (1837–1908), державний діяч, 22-й (1885–1889) та 24-й (1893–1897) президент США

**Клієнт (в інформаційних технологіях)**, апаратний або програмний компонент обчислювальної системи, який посилає запити серверу

**Клієнтелізм**, система неформальних зв'язків між індивідами і групами, що займають нерівні соціальні позиції, на основі взаємного обміну благами

**Клік**, у інформаційних технологіях – натискання (одно-, дво-, або трикратне) клавіші вказівного пристрою

**Кліка**, специфічна і неформальна група, яка виникає в межах формальної організації



**Клімакс**, період, що характеризується згасанням функції статевої системи

**Клімакс (в екології)**, завершальний етап сукцесійних рядів

**Клімакс (у літературі)**, висхідна градація, стилістична фігура, розвивається в напрямку наростання інтонаційно-смыслового напруження

**Клімакс (у фізіології)**, період, що характеризується згасанням функції статевої системи

**Клімактерій**, період переходу від статевої зрілості до літнього віку

**Клімат**, багаторічний режим погоди в тій чи іншій місцевості, одна з її найважливіших географічних характеристик

**Клімат аридний**, сухий клімат, коли кількість атмосферних опадів за рік у кілька разів менша випаровуваності

**Клімат арктичний**, тип клімату, характерний для Арктичного географічного поясу і частини Субарктики

**Клімат гірський**, кліматичні особливості гірських місцевостей

**Клімат гумідний**, тип клімату в областях з надлишковим зволоженням, за якого кількість атмосферних опадів більша, ніж може випаруватися або просочитися в ґрунти

**Клімат інвестиційний**, сукупність об'єктивних та суб'єктивних внутрішніх і зовнішніх умов, які сприяють (гальмують) інвестуванню господарства країни на макро-й мікрорівні

**Клімат континентальний**, сукупність особливостей клімату, сформованого в умовах сильного впливу на атмосферу великих масивів суші

**Клімат міський**, кліматичні умови великого міста

**Клімат морський**, океанічний клімат, формується в умовах переважаючого впливу на атмосферу океанічних течій

**Клімат мусонний**, клімат області, в якій основним механізмом циркуляції атмосфери є мусони

**Клімат нівальний**, клімат, в умовах котрого снігу випадає більше, ніж встигає розтанути і випаруватися, що сприяє утворенню сніжників і льодовиків

**Клімат приземного шару повітря**, атмосферні умови в найнижчому шарі повітря, безпосередньо над ґрунтом

**Клімат семіаридний**, напіваридний клімат із зволоженням, недостатнім в окремі роки для нормального розвитку сільськогосподарських культур

**Клімат середземноморський**, тип помірно теплого субтропічного клімату

**Клімат соціально-психологічний**, соціально-психологічний стан колективу, характер ціннісних орієнтацій, міжособистісних відносин і взаємних очікувань у ньому

**Клімат тропічний**, клімат тропічних широт, як правило, сухий і спекотний

**Кліматизація**, комплекс заходів, пристроїв та устаткування, що забезпечують створення штучного клімату в приміщеннях

**Кліматична зона**, регіон земної кулі, що виділяється за певними кліматичними показниками

**Кліматична межа**, межа, по різні сторони від якої кліматичні умови істотно змінюються

**Кліматичний пояс екваторіальний**, кліматичний пояс планети Земля, що розташовується на її екваторі

**Кліматичні пояси**, великі підрозділи земної поверхні, які за кліматичними умовами мають характер широтних поясів (виділяють за особливостями режиму температури і опадів)

**Кліматичні ресурси**, невичерпні природні ресурси, що включають сонячну енергію, вологу та енергію вітру

**Кліматичні фактори**, сукупність абіотичних чинників середовища

**Кліматичні цикли**, коливання клімату протягом багаторічного проміжку часу, що повторюються з відомою регулярністю

**Кліматографія**, розділ кліматології, який досліджує типи клімату та їх розподіл по земній кулі

**Кліматологія**, наука про клімат, його формування, географічний розподіл та зміну в часі

**Кліматологія архівна**, прикладна галузь знань, що вивчає засоби оптимізації температури та вологості в приміщеннях архівів

**Кліматологія будівельна**, стандарт, який установлює кліматичні параметри, що використовують при проектуванні будинків та споруд, систем опалення, вентиляції, кондиціонування, водозабезпечення

**Кліматостратиграфія**, кліматична стратиграфія, галузь стратиграфії, що вивчає ритмічність осадових товщ, у яких відображені кліматичні зміни (льодовикових і міжльодовикових, аридних і плів'яльних епох), які відбиваються в чергуванні різних фауністично-флористичних комплексів

**Кліматоутворюючі процеси**, атмосферні процеси, що визначають характер клімату

**Кліматрон**, куполоподібне або іншої форми приміщення з прозорих матеріалів, у яких штучно створюються умови (температура і вологість повітря, освітленість та ін.), близькі до клімату різних географічних зон

**Клімату зміни**, тривалі (більше 10 років) спрямовані або ритмічні зміни кліматичних умов на Землі в цілому або в її великих регіонах

**Клімена** (Esperarge climene), вид комах ряду лускокрилих родини сатирів, внесений до Червоної книги України

**Клімке, Райнер** (1936–1999), спортсмен (кінний спорт), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968, 1976, 1984 – 2, 1988), Німеччина

**Клімт, Густав** (1862–1918), живописець, один з найвидатніших представників віденської сецесії, Австрія

**Клінгер, Макс** (1857–1920), живописець, графік, скульптор, представник символізму, Німеччина

**Кліндворт, Карл** (1830–1916), диригент, піаніст, музикознавець, музичний педагог, Німеччина – США

**Кліні, Стефан Коул** (1909–1994), логік і математик, основоположник теоретичної інформатики, США

**Клінкер**, випалені до повного спікання вироби з глини, що належать до групи цегляно-керамічних матеріалів, виготовлених з високопластичних глин

**Кліногуміт**, мінерал, водний силікат магнію

**Клінохлор**, мінерал класу силікатів

**Клінтон, Вільям Джефферсон** (1946), державний діяч, 42-й президент США (1993–2001)

**Кліометрика**, суміжна історико-економічна дисципліна, що вивчає економічну історію за допомогою теоретичного економічного інструментарію, кількісних методів аналізу, статистичного моделювання, використання гіпотетичного моделювання альтернативних версій

**Кліоне** (Clione), рід крилоногих молюсків

**Кліп**, вид кінофотофонодокумента, короткий від 2 до 5 хв. відеоролик із завершеним сюжетом або яскравим епізодом із життя організації, людей

**Кліпер**, швидкохідне морське вітрильне (або вітрильно-парове) судно

**Клір**, у християнстві – узагальнена назва священнослужителів

**Кліренс**, показник швидкості очищення біологічних рідин або тканин організму

**Клірик Острозький** (кінець 16 – початок 17 ст.), письменник-полеміст, Україна

**Кліринг**, отримання, звірка та поточне оновлення інформації, підготовка бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів

**Кліринг біржовий**, механізм безготівкових розрахунків за біржовими угодами, що забезпечує фінансові гарантії їх здійснення через систему депозитних та маржових внесків учасників біржової торгівлі

**Клірос**, підвищення перед іконостасом, на якому знаходяться півчі, читці

**Клістрон**, електровимірювальний прилад надвисокої частоти з короткочасною взаємодією попередньо прискореного електронного потоку з полями резонаторів

**Клітгор, Могенс** (1906–1945), письменник, майстер соціальної та історичної прози, Данія

**Клітики**, слова, що втратили наголос і примкнули до інших слів, але зберегли при цьому свою смислову самостійність

**Клітин вирощування**, процес, за допомогою якого окремі клітини прокаріотів (одноклітинних живих організмів без клітинного ядра) та еукаріотів (з ядром) штучно вирощуються в контрольованих лабораторних умовах

**Клітин диференціація**, процес, у якому клітини отримують певний генотип або фенотип

**Клітина**, основна структурна і функціональна одиниця живого організму

**Клітинна біологія**, наука про функціонування клітини та клітинні поділи

**Клітини біполярні**, різновид нейронів, які знаходяться у сітківці ока

**Клітини генеративні**, клітини, які поділяються на два спермії, що беруть участь у заплідненні

**Клітини імунокомпетентні**, клітини, які здатні розрізняти між антигенами і реагувати на них

**Клітини інтерстеціальні**, клітини сполучної тканини яєчників

**Клітини кам'янисті**, склероїди, вид тканини в рослинному організмі

**Клітини Купфера**, спеціалізовані макрофаги печінки

**Клітини лютеїнові**, залозисті клітини жовтого тіла

**Клітини пігментні**, хроматофори, тваринні клітини, які містять пігменти

**Клітини поверхневий апарат**, надмембранний комплекс речовин

**Клітини стовбурові**, незрілі клітини, що не втратили здатність перетворюватися на інші клітини

**Клітини тучні**, високоспеціалізовані імунні клітини сполучної тканини хребетних тварин

**Клітинна глотка**, порожнина в цитоплазмі, розташована за клітинним ротом у деяких груп найпростіших

**Клітинна інженерія**, метод конструювання клітин нового типу

**Клітинна лінія**, культура, що утворилася зі штаму шляхом селекції або клонування і має маркерні ознаки

**Клітинна мембрана**, проникний подвійний ліпідний шар, що охоплює цитоплазму клітини

**Клітинна перетяжка**, втягування мембрани по екватору клітини

**Клітинна популяція**, 1) група однорідних за визначеним критерієм клітин; 2) сукупність культивованих клітин одного штаму або клітинної лінії

**Клітинна селекція**, метод виділення мутантних клітин і соматоклональних варіацій за селективних умов

**Клітинна стінка**, зовнішня тверда оболонка рослинної клітини

**Клітинна теорія**, клітина, як єдиний структурний елемент живих організмів

**Клітинне дихання**, біологічне окиснення

**Клітинний комплекс**, роздільний простір, який є об'єднанням клітин, які не перетинаються

**Клітинний рот**, цитостом, ділянка клітини в деяких групах найпростіших

**Клітинний сік**, рідина, що заповнює вакуолі рослинної клітини

**Клітинний центр**, система мікротрубочок, яка приймає участь у клітинному поділі

**Клітинний цикл**, мітотичний цикл, сукупність процесів у клітині, що відбуваються під час підготовки до поділу та протягом мітозу

**Клітинні включення**, компоненти цитоплазми, відкладення речовин

**Клітинної біології міжнародний інститут**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Клітинної біології та генетичної інженерії інститут НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Клітковина**, целюлоза, полісахарид, основа клітинних оболонок рослин

**Клітор**, непарний статевий орган у самиць ссавців

**Клітоцибе** (Clitocybe), рід грибів флори України

**Клітцинг, Клаус Олаф фон** (1943), фізик, Нобелівська премія з фізики (1985), Польща – Німеччина

**Клітцинга опір**, поперечний магнітоопір в квантовому ефекті Хола

**Кліть**, 1) пристрій для піднімання й опускання шахтовим стовбуром людей, вагонеток з копалиною, породою та різними матеріалами; 2) хижка, зруб, дерев'яна конструкція, утворена покладеними одним на одного вінцями з колод

**Кліф**, обрив морського берега, що утворюється від дії прибою

**Кліф Леслі, Томас Едвард** (1825–1882), економіст, фундатор англійської історичної школи в економіці, Велика Британія

**Кліфт, Монтгомері** (1920–1966), актор, культова постать американського кінематографу 1940–1960-х, США

**Кліффорд, Вільям Кінгдон** (1845–1879), філософ і математик, розробник алгебри бікватерніонів, Велика Британія – Португалія

**Кліффорд, Майкл Річард Юрем** (1952), астронавт, США

**Кліше**, 1) друкарська форма високого друку, виготовлена фотомеханічним способом, з якої поліграфічним способом відтворюють ілюстрації, а інколи і текст; 2) вислів, характерний для певного стилю мови; закладений, стереотипний, механічно відтворюваний вислів

**Клішевська, Кароліна** (1864–1927), оперна співачка (сопрано), популяризатор творчості М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, українських народних пісень та романсів, Польща – Україна

**Клішні**, хватальні органи деяких членистоногих

**Кліщ борошняний** (Asarus siro), вид кліща з родини акаридів

**Клішевська, Ірина Яківна** (1948), театральний режисер, актриса, народний артист України (2009), Україна

**Кліщинець, аройник, Арум** (Agum), рід судинних рослин родини ароїдних, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кліщі** (Asari), підклас тварин класу павукоподібних

**Кліщі (інструмент)**, інструмент для захоплення або затиску, рідше – для різання матеріалу

**Клоака**, розширена кінцева частина задньої кишки у деяких хребетних тварин

**Клоачні**, ряд ссавців, що мають клоаку та розмножуються відкладанням яєць

**Клобук**, ковпак православних ченців, чорного кольору, який складається з камилавки – циліндричної шапки, розширеної доверху, і куколя – тканини, що спускається вниз трьома довгими кінцями

**Клобуки чорні**, тюркське населення, підвладне київським князям

**Клод, Альбер** (1899–1983), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1974), Бельгія – США

**Клод, Жорж** (1870–1960), хімік, винахідник неонових ламп, Франція

**Клодель, Поль** (1868–1955), поет, драматург та есеїст, видатний релігійний письменник 20 ст., Франція

**Клодзька улоговина**, найбільша улоговина масиву Судети на південному заході Польщі

**Клодіон** (1738–1814), скульптор, майстер салонної скульптури, Франція

**Клодт, Петро Карлович** (1805–1867), скульптор, автор скульптури князя Володимира у Києві, Росія

**Клокичка** (Staphylea), рід рослин родини клокичкових

**Клокичка периста** (Staphylea pinnata), вид судинних рослин родини клокичкових, внесений до Червоної книги України

**Клокичкові** (Staphyleaceae), родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Клоков, Всеволод Іванович** (1917–2004), історик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Росія – Україна

**Клоков, Михайло Васильович** (1896–1981), ботанік-систематик, автор найменувань низки біологічних таксонів та фітоєкологічної концепції, поет та літературний критик, Україна

**Клон**, група генетично ідентичних клітин або організмів

**Клондайк**, річка у Канаді, права притока Юкону, 160 км, широко відома завдяки покладам золота у її басейні

**Клонування**, отримання декількох генетично ідентичних організмів

**Клоп постільний** (Cimex lectularius), кровосалсна комаха ряду клопів

**Клопи водяні** (Cryptocerata), підряд комах ряду клопів

**Клопшток, Фрідріх Готліб** (1724–1803), поет, класик німецької літератури, Німеччина

**Клос, Ельмар** (1910–1993), кінорежисер та сценарист, «Оскар» (1965), Чехія

**Клоссовські, П'єр** (1905–2001), соціальний мислитель, письменник, філософ, психоаналітик, живописець, літературний критик, представник інтегрального атеїзму, Франція

**Клостеріум** (Closterium), рід водоростей класу кон'югат

**Клостридії** (Clostridium), рід бактерій, здатних продукувати ендоспори

**Клотик**, набалдашник закругленої форми з краями, що виступають, на верхньому кінці щогли або флагштока, що виготовляється з дерева або металу та прикриває торець щогли від вологи

**Клотоїда**, спіраль Корню, крива, в якій кривизна змінюється лінійно як функція від довжини дуги, що використовується як перехідна дуга при будівництві доріг.

**Клоуни морські** (Antennariidae), родина риб вудильникових

**Клочкова, Яна Олександрівна** (1982), спортсменка (плавання), 4-разовий чемпіон (2000 – 2, 2004 – 2), срібний призер (2000) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1999–2003) та Європи (1999–2002, 2004), Україна

**Клочковський, В'ячеслав Євгенович** (1873–1930), флотоводець, контр-адмірал, командувач Чорноморським флотом Української Держави, Росія – Україна – Польща

**Клочурак, Степан** (1895–1980), політик, президент Гуцульської Республіки (1918–1919), Україна – Чехія

**Клоччя**, коротке, заплутане, непрядивне волокно з кострицею, що є відходом при тіпанні конопель (льону) і використовується як прокладка у сантехнічних роботах

**Клош, Моріс** (1907–1990), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Оскар» (1948), Франція

**Клуазонізм**, особлива манера живопису, що полягає в розподілі полотна на кілька площин різного кольору відповідно до зображуваних постатей або предметів, кожна з яких окреслюється химерно зігнутою широкою контурною лінією

**Клуатр**, 1) крита обхідна галерея, що обрамляє двір монастиря або церкви, характерна для романської та готичної архітектури; 2) монастирський двір, оточений галереєю

**Клуб сімейного дозвілля**, одне з найбільших видавництв України, діє у м. Харків з 2000

**Клубова кишка**, нижній відділ тонкого кишечника вищих хребетних

**Клубочок**, гломерула, клубочкова капілярна сітка в структурі нефрона

**Клуг, Аарон** (1926), фізик, біолог, Нобелівська премія з хімії, 1992, Литва – ПАР – Велика Британія

**Клуе, Жан** (1485–1540), живописець, основоположник французької портретної живописної традиції, Франція

**Клуе, Франсуа** (1515–1572), художник-портретист, Франція

**Клуейн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс природних парків і резерватів, Канада

**Клуж**, жудець Румунії

**Клузієві** (Clusiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Клузо, Анрі-Жорж** (1907–1977), кінорежисер, Гран-прі Каннського МКФ (1953), «Золотий ведмідь» (1953), «Золотий лев» (1940), Франція

**Клумба**, квітник у вигляді круга або прямокутника, підвищений над рівнем газону і паркових доріжок

**Клуня**, окрема господарська споруда під гостросхилим дахом без перекриття (стелі) на українському сільському подвір'ї, що забезпечує природну вертикальну вентиляцію повітря для тривалого зберігання зерна, борошна та ін.

**Клупи трубні**, інструмент для нарізування різьби на трубі

**Клуша, мартин чорнокрилий** (*Larus fuscus*), вид птахів родини мартинових, вид фауни України

**Клушиця** (*Rughosa* ругхосогах), вид птахів родини воронових

**Кльонов, Павло Микитович** (1924), актор та театральний режисер, народний артист УРСР (1973), Україна – Росія

**Клювоголові дельфіни** (*Cephalorhynchus*), рід ссавців родини дельфінових

**Клюворилі** (Ziphiidae), родина ссавців ряду китоподібних

**Клюгель, Георг Сімон** (1739–1812), математик і фізик, автор термінів «тригонометричні функції» та «середнє геометричне», Німеччина

**Клюз**, круглий, овальний або прямокутний отвір у фальшборті, палубі або борті, окантований литою рамою або металевим прутком, що служить для пропускання і зменшення перетирання якірного ланцюга, швартовних кінців або буксирного канату

**Клюні**, музей історії й культури Середньовіччя, діє у м. Париж (Франція) з 1832

**Клюнійська реформа**, рух за реформу чернецького життя в Західній церкві у 10–11 ст.

**Ключ (в інформаційних технологіях)**, інформація в криптографії, використовувана алгоритмом для перетворення повідомлення при шифруванні або розшифрованні

**Ключ гайковий**, ручний інструмент для загвинчування та відгвинчування гайок і гвинтів

**Ключ (у техніці)**, виріб, який призначений приводити в дію замкальний пристрій замка або штифти циліндрового механізму, які забезпечують вихід засува з корпусу замка

**Ключарьов, Олексій Павлович** (1910–1997), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1969), Росія – Україна

**Ключевська Сопка**, діючий вулкан на сході Камчатки (Росія), 4835 м

**Ключевський, Василь Осипович** (1841–1911), історик, академік Петербурзької АН (1900), Росія

**Ключиця**, S-подібно зігнута трубчаста кістка у поясі верхніх кінцівок

**Ключі гайкові**, інструмент для з'єднання (роз'єднання) нарізного сполучення

**Ключка**, спортивний інвентар, який використовується у гольфі, хокеї на траві та хокеї із шайбою

**Ключников, Олександр Олександрович** (1945–2016), фізик-ядерник, академік НАН України (2009), Україна

**Ключова ділянка**, найменша геоморфологічна одиниця ландшафту, що відображає тип, підтип тобто генезис і властивості ґрунту, ґрунтоутвірної породи, а також рельєф території, гідрологію, рослинність і т. д.

**Ключові подразники, сигнальні подразники**, стимули зовнішнього середовища

**Клявек, Алекси** (1890–1969), теолог, біблеїст, семітолог, дослідник історії Близького Сходу, Ізраїлю та мов Стародавнього Сходу, Польща – Україна

**Клян, Ів** (1928–1962), живописець, засновник монохромного (одноколірного) живопису, Франція

**Клятва**, урочиста обіцянка, запевнення, іноді підкріплюване згадкою чогось священного, дорогого для того, хто обіцяє або запевняє в чому-небудь

**Клятьба**, осуд, супроводжуваний зловісним пророкуванням, побажанням, прокляттям

**Кляштор**, назва в польській, чеській, білоруській та ін. мовах, що позначає католицький монастир

**К-мезони**, група чотирьох мезонів, для яких характерне квантове число дивності

**Кмин** (*Sium*), рослина класу зонтичних

**Кнайфель, Олександр Аронович** (1943), композитор-авангардист, Росія



**Кнайфф**, пагорб у Люксембурзі, найвища точка країни, 560 м

**Кнапп, Георг Фрідріх** (1842–1926), економіст та статистик, теоретик статистики населення, розробник методу визначення індексу смертності, Німеччина

**Кнебель, Карл Людвіг фон** (1744–1834), поет та перекладач, представник веймарського класицизму, Німеччина

**Кневенагель, Еміль** (1865–1921), хімік, Німеччина

**Кнедлики**, страва чеської і словацької національної кухні, відварні або приготовані на пару вироби з тіста чи картоплі, з будь-якою начинкою або без неї, у формі кульки або батона

**Кнехт**, найманий піхотинець незначного походження у середньовічній Європі

**Кнехти**, парна тumba зі спільною основою на палубі судна, служить для кріплення тросів

**Книга**, 1) найважливіша історично розвинута форма закріплення й передавання в часі та просторі соціальної інформації у вигляді текстового, зображувального, картографічного чи іншого документа; 2) друковане неперіодичне блочне видання обсягом понад 48 сторінок

**Книга автографічна**, рукописне видання (лист, брошура, книга), оформлене і виготовлене повністю самим автором

**Книга актова**, сукупність документів, як правило, у вигляді опрацьованого тому, який містить регулярні записи у хронологічному порядку

**Книга анапистографічна**, рукописна або друкована книга, текст якої поміщений лише на одній стороні аркуша

**Книга антикварна**, у практиці радянської торгівлі – книга, видана з початків друкарства по 1850 включно

**Книга електронна**, версія книги в електронному (цифровому) вигляді

**Книга Змін**, давньокитайська писемна пам'ятка (8–7 ст. до н. е.), збірка 64 графічних фігур, т. зв. гексатрам, з афоризмом при кожній, що пояснює її значення

**Книга Мертвих**, збірка давньоєгипетських гімнів і релігійних текстів, які вкладали до гробниць, щоби допомогти померлому в потойбіччі

**Книга Мормона**, одна з чотирьох книг Священних Писань, які сприймає Церква Ісуса Христа Святих останніх днів

**Книгарня**, спеціалізована крамниця, що займається роздрібним та оптовим продажем книг, періодичних видань тощо

**Книгарь**, критико-бібліографічний місячник, що виходив у м. Київ у 1917–1920

**Книги буття українського народу**, ідеологічна програма Кирило-Мефодіївського братства, написана у формі біблійного оповідання. Складається зі 109 параграфів, у яких всесвітню та українську історію викладено у розрізі історії християнства

**Книги і друкарства України музей**, музей на території Києво-Печерського заповідника, діє з 1972

**Книги інституту у Кракові**, польська національна культурна установа, що діє з 2004 з метою пропаганди поль-

ської літератури в світі, а також виховання польського читача і популяризація книги та читання в країні

**Книги священні**, основоположні тексти певної релігії

**Книговидавнича справа**, сфера суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, які займаються створенням, виготовленням і розповсюдженням книжкової продукції

**Книгодрукування**, принцип одержання відбитків письмових знаків за допомогою тиснення

**Книгознавство**, 1) комплекс наук про книгу та книжкову справу; 2) теоретична дисципліна про книгу і книжкову справу, синонім поняття бібліологія

**Книголюб**, друкований орган Українського товариства прихильників книги, щоквартальник, видавався у м. Прага (Чехія) протягом 1927–1932

**Книгообмін**, передача документів у постійне користування із однієї бібліотеки в іншу на підставі домовленості, шляхом еквівалентного, нееквівалентного, клірингового обміну, безкоштовної передачі документів

**Книгоспілка**, 1) всеукраїнське кооперативне книговидавниче та книготоргівельне товариство кінця 19 – початку 20 ст.; 2) інтернет-ресурс для промоції українських видавництв

**Книжка (відділ шлунка тварин)**, третій відділ чотирьохкамерного шлунка жуйних тварин

**Книжка (часопис)**, часопис, що виходив у м. Станіслав протягом 1921–1923

**Книжка залікова**, документ, який видається на руки студентові і призначений для обліку його успішності

**Книжка-іграшка**, видання особливих конструктивних форм, призначене для розумового та естетичного розвитку дітей

**Книжка-крихітка**, видання, що має формат, який не перевищує 50х60 мм

**Книжкова виставка-ярмарок у Лейпцигу**, другий найбільший у Німеччині після Франкфуртського книжковий ярмарок

**Книжкова палата України імені Івана Федорова**, державна наукова установа у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, діє у м. Київ з 1919

**Книжковий ярмарок у Франкфурті**, традиційний європейський книжковий ярмарок, що існує з 15 ст.

**Книжкові зібрання козацької старшини**, помітне явище в історії розвитку приватних бібліотек в Україні, що було характерним для духовно-культурного життя українського народу періоду козацько-гетьманської доби (серед. 17 – кін. 18 ст.)

**Книшов, Геннадій Васильович** (1934–2015), кардіохірург, академік НАН України (2006), Україна

**Кнідарії** (Cnidaria), тип кишковопорожнинних тварин

**Кнідоспоридії** (Cnidosporidia), клас паразитичних найпростіших

**Кнідоциль**, жорстка щетинка жалкої клітини

**Кніпович, Микола Михайлович** (1862–1939), зоолог, почесний член АН СРСР (1935), Фінляндія – Росія

**Кніповичії** (Knipowitschia), рід риб родини бичкових, фауна України

**Кніппер-Чехова, Ольга Леонардівна** (1868–1959), актриса, народний артист СРСР (1937), Росія

**Кніс, Карл Густав Адольф** (1821–1898), економіст, представник історичної школи в політекономії, Німеччина

**Кнопка**, перемикач комутаційний, елементарний фізичний механізм передачі електричного сигналу / введення інформації в різних пристроях шляхом замикання або розмикання двох або більше контактів

**Кнопов, Павло Соломонович** (1940), математик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Кнофф, Фернан** (1858–1921), живописець, графік, скульптор та мистецтвознавець, основний представник бельгійського символізму, Бельгія

**Кнорозов, Юрій Валентинович** (1922–1999), етнолог, історик, фахівець з доколумбових цивілізацій Америки, перший у світі дешифрувальник писемності майя, основоположник радянської наукової школи майяністики, Україна – Росія

**Кнорр**, один з типів дерев'яних морських торговельних кораблів вікінгів (8–10 ст.)

**Кнорр, Іван** (1853–1916), композитор та історик музики, автор дослідження «Українські любовні пісні», Польща – Росія – Україна – Німеччина

**Кнорр, Людвіг** (1859–1921), хімік-органік, автор багатьох винаходів, Німеччина

**Кносський палац**, археологічний музей-скансен на о. Крит (Греція)

**Кнуд I Хардекнуд** (880–948), перший король Данії (916–948)

**Кнуд IV Святий** (1043–1086), король Данії (1080–1086)

**Кнуд V** (1129–1157), король Данії (1146–1157)

**Кнуд VI** (1163–1202), король Данії (1182–1202)

**Кнунянц, Іван Людвигович** (1906–1990), хімік-органік, академік АН СРСР (1953), Вірменія – Росія

**Кнур**, некастрований кабан

**Кнут I Еріксон** (1140/1150 –1196), король Швеції (1167–1196)

**Кнут II Хольмгерсон** (?–1234), король Швеції (1229–1234)

**Кнут Великий** (995–1035), король Англії (як Кнут I; 1016–1035), Данії (як Кнут II; 1018–1035) та Норвегії (як Кнут I; 1028–1035)

**Кнут, Доналд Ервін** (1938), фахівець з інформаційних систем, основоположник алгоритмічного аналізу, ідеолог програмування, США

**Кнут, Дональд Ервін** (1938), вчений у сфері інформаційних систем, Премія Тюрінга (1974), США

**Княгині Ольги орден**, державна нагорода України (з 1997)

**Княгинівка**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Княгиня (метеорит)**, найбільший метеорит, знайдений у Європі (маса близько півтонни, впав у 1866 на с. Княгиня, нині Великоберезнянського р-ну Закарпатської обл.)

**Княгиня (урочище)**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Піщанський р-н Вінницької обл.

**Княжа Гора**, археологічна пам'ятка, пагорб у р-ні Канівських гір на Придніпровській височині

**Княздвірський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Коломийський р-н Івано-Франківської обл.

**Княженіка** (*Rubus arcticus*), вид рослин родини розових  
**Княжнин, Яків Борисович** (1740–1791), драматург, чільний представник російського класицизму у театральному мистецтві, Росія

**Княжпільський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Князь**, титул голови феодальної монархії або удільного князівства, великого посадовця чи вельможі

**Князя Ярослава Мудрого орден**, державна нагорода України (з 1995)

**Коа та Сісга-Верде доісторичні зразки наскального мистецтва**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічні комплекси 22 тис. – 10 тис. до н. е., Португалія – Іспанія

**Коабітація**, спільне проживання двох людей, певний час пов'язаних статевими відносинами без реєстрації шлюбу

**Коабітація політична**, певний період вимушеного співіснування глави держави та уряду, співробітництво яскраво виражених політичних суперників у виконавчій владі

**Коагулянт**, речовина, введення якої у рідину, що містить дрібні завислі частинки, викликає їх злипання і випадання у вигляді осаду

**Коагуляція (у біології)**, зсідання, процес об'єднання дрібних диспергованих частинок (наприклад, крові, білків)

**Коадаптація**, корелятивне пристосування

**Коад'ютор**, духовна особа у католицькій церкві, яка призначається як заступник кардинала чи єпископа на випадок його хвороби або втрати працездатності через похилий вік

**Коала, сумчастий ведмідь** (*Phascogale cinereus*), вид сумчастих тварин родини коалових

**Коаліціада**, довготривалий всупереч законодавству, загальнодержавним інтересам і запитам суспільства процес формування коаліції депутатських фракцій у новообраному парламенті

**Коаліція**, 1) угода кількох політичних партій про спільну діяльність; 2) союз (об'єднання) громадських організацій і держав, що орієнтуються на досягнення балансу політичних сил і пов'язаний з реалізацією політичних цілей та інтересів

**Коаліція антигітлерівська**, військово-політичний союз держав і народів, що боролися під час Другої світової війни проти агресивного блоку Німеччини, Італії, Японії та їхніх сателітів

**Коаліція військова**, тимчасовий військово-політичний союз держав, створений для підготовки і ведення війни

**Коаліція держав**, політичний або військовий союз держав, які домовилися про спільні дії з питань міжнародних відносин

**Коаліція парламентська**, угода фракцій про спільні дії у парламенті

**Коаліція партійна**, угода кількох політичних партій про спільну діяльність

**Коалові** (Phascolarctidae), родина ссавців ряду кускусорподібних

**Коан**, гун-ань, парадоксальні задачі, що не мають раціонального рішення на основі дискурсивно-логічного мислення, один із основних методів практики психотренінгу в чань школі

**Коата** (Atelidae; також – коайта, мавпи павукоподібні), родина мавп

**Коатлікуе**, в міфології ацтеків – богиня Сонця і війни

**Коатові** (Atelidae), родина ссавців ряду приматів

**Коауїла**, штат Мексики

**Коацервація**, виділення нової фази у розчинах високомолекулярних речовин

**Коба**, руїни древнього міста цивілізації майя в Мексиці

**Кобаламіни**, вітаміни групи В-12, вітаміни, потрібні для нормального обміну речовин в організмі

**Кобальт**, хімічний елемент, символ – Со, атомний номер – 27

**Кобальтин**, мінерал

**Кобанська культура**, археологічна культура бронзової (13–4 ст. до н. е.) і залізної (7–3 ст. до н. е.) доби, пам'ятки якої відомі від верхів'їв р. Кубань до Дагестану

**Кобаясі Ісса** (1763–1828), поет, майстер поезії хайку, Японія

**Кобе**, місто в Японії, 1,5 млн мешканців

**Кобейн, Курт Доналд** (1967–1994), рок-музикант, співак, автор пісень, живописець, фронтмен гурту Nirvana, США

**Кобелєв, Олександр Васильович** (1860–1942), архітектор, педагог, один з авторів забудови Києва кінця 19 – початку 20 ст., керівник будівництва Київського політехнічного інституту (1900–1901), архітектор споруди Нацбанку України (1902–1905), Росія – Україна

**Кобелль, Франц фон** (1803–1882), геолог, мінералог та письменник, на його честь названий мінерал кобелліт, Німеччина

**Кобеляки**, місто, адміністративний центр Кобеляцького р-ну Полтавської обл.

**Кобеляцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Кобеняк**, довга і широка свита з каптуром і великим відкладним коміром

**Кобергер, Антон** (1440–1513), друкар та видавець епохи інкунабул, Німеччина

**Коберський, Карло** (1890–1940), економіст, теоретик кооперативного руху, дійсний член НТШ (1935), Польща – Україна

**Кобет, Карел Габріель** (1813–1890), філолог, дослідник давньогрецьких текстів, Нідерланди

**Кобза**, український лютнеподібний струнний щипковий музичний інструмент

**Кобзар (виконавець)**, виконавець народних пісень у супроводі кобзи

**Кобзар (збірка)**, збірка поетичних творів Т. Шевченка

**Кобзаренко, Анастасія Степанівна** (1934), організатор бібліотечної справи України, генеральний директор Національної бібліотеки України для дітей (1967–2013), президент Української асоціації працівників бібліотек для дітей (1999–2013), Герой України (2009), Україна

**Кобзарєв, Юрій Борисович** (1905–1992), радіофізик, один з основоположників радянської радіолокації, академік АН СРСР (1970), Росія

**Кобилецька Поляна**, селище міського типу Рахівського р-ну Закарпатської обл.

**Кобилиця, Лук'ян** (1812–1851), ватажок селянського руху на Буковині у 1840-х, Україна

**Кобилки** (Chorthippus), рід комах родини саранових

**Кобилочки** (Locustella), рід птахів родини кропив'янкових

**Кобилянська, Ольга Юліанівна** (1863–1942), письменниця, класик української літератури, Румунія – Україна

**Кобилянський, Володимир Олександрович** (1895–1919), поет, перекладач доробку Г. Гейне та Ф. Шіллера українською мовою, Румунія – Україна

**Кобилянський, Юліан Юліанович** (1859–1922), педагог, мовознавець-лексиколог, укладач словників, перекладач творів Г. Гейне та Ф. Шіллера українською мовою, Румунія – Україна

**Кобилянської Ольги літературно-меморіальний музей**, музей у будинку, в якому протягом 1929–1942 мешкала О. Кобилянська, діє з 1944 у м. Чернівці

**Кобілка, Браян** (1955), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2012), США

**Кобо Абе** (1924–1993), письменник, драматург, сценарист, лідер японського мистецького авангарду, Японія

**Кобол**, процедурно орієнтована мова програмування, призначена для вирішення економічних завдань

**Кобордизм**, узагальнена теорія когомологій, яка визначається спектрами просторів Тома і пов'язана з різними структурами в стабільному дотичному або нормальному розшаруванні до многовида

**Коборі Енсю** (1579–1647), архітектор, садівник, живописець-кераміст та майстер чайної церемонії, Японія

**КоБра**, європейський авангардистський рух у 1948–1952

**Кобра індійська** (Naja naja), вид плазунів родини аспідових

**Кобри** (Naja), рід отруйних змій родини аспідових

**Кобрин, Ігор Дмитрович** (1951), кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Кобринська, Наталія Іванівна** (1855–1920), письменниця, організаторка жіночого руху на Галичині, Україна

**Кобрисєв, Анатолій Іванович** (1950), спортсмен (веслування на байдарках і каное), чемпіон світу (1970), чемпіон Європи (1973), Україна

**Кобуладзе, Сергій** (1909–1978), живописець, графік, майстер книжкової ілюстрації, Грузія

**Кобулов, Амаяк Захарович** (1906–1955), представник радянських каральних органів, нарком внутрішніх справ УРСР (1938–1939), Грузія – Україна – Росія

**Кобура**, 1) футляр (шкіряний або з іншого матеріалу) для пістолета або револьвера; 2) шкіряна сумка, що прикріплюється до кавалерійського сідла

**Кобурги**, Саксен-Кобург-Гота, династія монархів Болгарії (1887–1946)

**Коваделко**, середня слухова кісточка

**Ковадло**, ковальський пристрій, опора, на яку кладуть заготовку для кування

**Ковалевська, Софія Василівна** (1850–1891), математик та механік, перша у світі жінка – професор математики, член-кореспондент Петербурзької АН (1889), Росія

**Ковалевський, Володимир Онуфрійович** (1842–1883), геолог, основоположник еволюційної палеонтології, Латвія – Росія

**Ковалевський, Єгор Петрович** (1809–1868), мандрівник, дипломат, сходознавець, письменник, член-кореспондент Петербурзької АН (1853), Україна – Росія

**Ковалевський, Іван Іванович** (1882–1955), актор трупи М. Садовського (1906–1920), Україна – США

**Ковалевський, Максим Максимович** (1851–1916), правник, історик, соціолог, політик-ліберал, енциклопедист, один із засновників Російської вищої школи суспільних наук у Парижі (1901), академік Петербурзької АН (1914), Україна – Росія – Франція

**Ковалевський, Олександр Онуфрійович** (1840–1901), біолог, один з основоположників еволюційної ембріології і фізіології, засновник (1875, разом з М. Миклухо-Маклаєм) та директор Севастопольської біологічної станції (1889–1902), академік Петербурзької АН (1890), Білорусь – Росія – Україна

**Ковалевського закон**, особливість еволюції організмів, що полягає в тому, що відносна доцільність їх будови, що виробляється в процесі пристосування до певних умов існування, досягається різними дорогами

**Коваленко, Анатолій Дмитрович** (1905–1973), механік, академік АН УРСР (1961), Україна

**Коваленко, Борис Львович** (1903–1937), поет, критик, літературознавець, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Коваленко, Іван Юхимович** (1919–2001), педагог, поет, представник шістдесятництва, учасник правозахисного руху в СРСР, політв'язень, Україна

**Коваленко, Ігор Миколайович** (1935), математик та кібернетик, академік АН УРСР (1978), Україна

**Коваленко, Людмила Іванівна** (1898–1969), письменниця, драматург, перекладачка, Україна – США

**Коваленко, Марія Володимирівна** (1888–1950), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), солістка Київської опери та Маріїнського театру у Петербурзі, Україна – Росія

**Коваленко, Надія Костянтинівна** (1937), біолог, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Коваленко, Олекса Кузьмович** (1880–1927), видавець, перекладач українською мовою з російської, бельгійської та романо-германських мов, поет, укладач фундаментальної антології української поезії (1908), Україна

**Коваленко, Сергій Іванович** (1947–2004), спортсмен (баскетбол), чемпіон (1972) та бронзовий призер (1968) Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1969), Україна

**Ковалентний зв'язок**, вид хімічного зв'язку, що характеризується усуєднанням електронів взаємодіючих атомів

**Ковалик Паррейса** (Alaus parreyssi), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-коваликів, внесений до Червоної книги України

**Ковалик сплющений** (Neopristilophus depressus), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-коваликів, внесений до Червоної книги України

**Ковалики** (Elateridae), родина жуків ряду твердокрилих

**Ковалинський, Михайло Іванович** (1757–1807), філософ, учень і перший біограф Г. Сковороди, Україна – Росія

**Ковалів, Іван Степанович** (1916–1987), композитор, диригент, поет, прозаїк, організатор українського культурного життя в діаспорі, засновник Молодіжного струнного оркестру (1958) та Музичного інституту ім. М. Лисенка у Торонто (1953), Україна – Канада

**Ковалів, Степан Михайлович** (1848–1920), письменник, педагог, просвітител, публіцист, один із чільних західноукраїнських письменників останньої чверті 19 ст., Україна

**Ковалів, Юрій Іванович** (1949), літературознавець, літературний критик, педагог, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Ковалівський, Андрій Петрович** (1895–1969), сходознавець-арабіст, фахівець з історії середньовічного Сходу, Україна – Росія

**Коваль, Алла Петрівна** (1923–2009), мовознавець, фахівець зі стилістики української мови, укладач словників крилатих висловів, Україна

**Коваль, Микола Олексійович** (1952), оперний співак (баритон), народний артист України (2001), Білорусь – Україна

**Коваль, Микола Петрович** (1946), оперний співак (баритон), народний артист України (1999), Україна

**Коваль, Олександр Іванович** (1945), кінорежисер, народний артист України (1993), Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Коваль, Юрій Миколайович** (1939), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Ковальов, Олександр Олександрович** (1915–1991), скульптор, народний художник УРСР (1963) та СРСР (1979), Національна премія України ім. Шевченка (1975), Білорусь – Україна

**Ковальов, Сергій Адамович** (1930), дисидент, учасник правозахисного руху в СРСР, Україна – Росія



**Ковальов, Сергій Микитович** (1919–2011), конструктор атомних підводних човнів, академік АН СРСР (1981), Росія

**Ковальонок, Володимир Васильович** (1942), космонавт, Білорусь

**Ковальство**, високотемпературна обробка різних металів (залізо, мідь та її сплави, титан, алюміній і його сплави), нагрітих до кувальної температури

**Ковальський, Віталій Володимирович** (1928–1986), геолог, мінералог та петрограф, член-кореспондент АН СРСР (1984), Україна – Росія

**Ковальченко, Іван Дмитрович** (1923–1995), історик, основоположник радянської кліометричної школи, академік АН СРСР (1987), Росія

**Ковальчук, Михайло Валентинович** (1946), фізик, директор Курчатівського інституту (2005–2015), член-кореспондент РАН (2000), Росія

**Коваріантність і контрваріантність**, поняття, що характеризують те, як тензори змінюються при перетвореннях базисів у відповідних просторах або многовидах

**Коваріація**, в теорії ймовірностей та математичній статистиці – числова характеристика залежності випадкових величин

**Ковасна**, жудець Румунії

**Ковач, Пал** (1912–1995), спортсмен (фехтування на шаблях), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1936, 1948, 1952 – 2, 1956, 1960), 8-разовий чемпіон світу (1933, 1937, 1951, 1953–1955, 1957, 1958), Угорщина

**Ковачич, Іван Горан** (1913–1943), поет, письменник, перекладач, класик хорватської літератури, Хорватія

**Ковбел**, тронка, ударний музичний інструмент з невизначеною висотою звуку з родини ідіофонів

**Ковбеша**, рибальське знаряддя

**Ковель**, місто, адміністративний центр Ковельського р-ну Волинської обл.

**Ковельський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Ковент Гарден, Королівський театр**, театр, місце проведення оперних та балетних спектаклів, діє у м. Лондон (Велика Британія), з 1732

**Коверко, Олег** (1937), поет, президент Українського інституту модерного мистецтва в Чикаго, Україна – США

**Ковжун, Павло Максимович** (1896–1939), живописець, графік, мистецтвознавець, представник українського мистецького авангарду 1920-х, Україна

**Ковзани**, спортивний інвентар, який є сукупністю черевиків та системи рухомих чи нерухомих лез, що прикріплені до цих черевиків

**Ковзанярський спорт**, вид спорту, змагання на ковзанах по льодовому майданчику, входить до програми Зимових Олімпійських ігор

**Ковила** (Stipa), рід судинних рослин родини тонконогових, 27 видів якого внесені до Червоної книги України

**Ковиліві** (Stipeae), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Кові, Річард Освальт** (1946), астронавт, США

**Ковінька, Олександр Іванович** (1900–1985), письменник, класик української сатири та гумору, Україна

**Ковкість**, здатність металів і сплавів піддаватися куванню та іншим видам обробки тиском – прокатуванням, волочінням, пресуванням, штампуванням

**Ковнеристий, Юлій Костянтинович** (1937–2007), фізико-хімік, академік РАН (2003), Україна – Росія

**Ковнір, Степан Дем'янович** (1695–1786), архітектор, класик українського бароко, Україна

**Ковпак** (Rozites), рід грибів флори України

**Ковпак, Сидір Артемович** (1887–1967), один із очільників радянського партизанського руху на території України під час радянсько-німецької війни (1941–1945), двічі Герой Радянського Союзу (1942, 1944), Україна

**Ковпаківський лісопарк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, Котелевський р-н Полтавської обл.

**Ковпан, Валентина Іванівна** (1950), спортсменка (стрілба з лука), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон світу (1973, 1975) та Європи (1976, 1978), Україна

**Ковтання**, комплекс рухових реакцій, які забезпечують перехід їжі

**Ковтун, Валерій Петрович** (1944–2005), артист балету, хореограф, народний артист УРСР (1976) та СРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Ковтун, Григорій Олександрович** (1948–2008), фізико-хімік, член-кореспондент АН України (1992) Україна

**Ковтуненко, В'ячеслав Михайлович** (1921–1995), конструктор ракетно-космічних систем, член-кореспондент АН УРСР (1972), та АН СРСР (1984), Росія – Україна

**Ковчег**, 1) згідно з Біблією, корабель, на якому Ной із своєю сім'єю й відібраними ним тваринами врятувався під час всесвітнього потопу; 2) в православній церкві – дарохранительниця, скринька для зберігання предметів, які визнаються священними

**Ковчег завіту**, головна святиня юдаїзму, що знаходилася в Єрусалимському храмі

**Ковшевич, Роман** (1873–1932), правознавець, дійсний член НТШ (1924), Польща – Україна

**Ков'яги**, селище міського типу Валківського р-ну Харківської обл.

**Коган, Леонід Борисович** (1924–1982), скрипаль і музичний педагог, народний артист СРСР (1966), Україна – Росія

**Когезія**, 1) зчеплення, притягування між частинками одного і того ж твердого тіла або рідини, що приводить до об'єднання цих частинок у єдине тіло; 2) засоби зв'язності текстів (повтори, дейктичні й анафоричні слова, сполучники, порядок слів тощо)

**Коген, Германн** (1842–1918), філософ, логік, глава марбурзької школи неокантіанства, Німеччина

**Когерентність**, семантична категорія зв'язності тексту

**Когильник**, річка у Молдові та Одеській обл., впадає до лиману Сасик (Кундук) Чорного моря, 243 км

**Когії** (Kogia), рід ссавців родини кашалотових

**Когнітивізм**, позиція в аналітичній етиці, згідно з якою етичні і моральні твердження є звичайними когнітивними висловлюваннями, що, відповідно, надаються до перевірки і можуть бути істинними чи хибними

**Когнітивна модель**, 1) концепція мови як різновиду когнітивного процесу; 2) модель розуміння тексту як результат природної обробки мовних даних; 3) характеристика процесу категоризації у мові (пропозиційні, схематичні, метафоричні й метонімічні моделі)

**Когнітологія**, комплекс досліджень на перетині психології, логіки, лінгвістики та інформатики

**Когнітологія політична**, галузь міждисциплінарних досліджень, основна увага якої спрямована на визначення змісту когнітивного механізму, що опосередковує взаємодію людини з політичною реальністю

**Когон, Ойген** (1903–1987), публіцист, соціолог, політолог, дослідник системи нацистських концтаборів, Німеччина

**Когорта**, угруповання, до якого включаються індивіди, підібрані за такою ознакою, що вони переживають ті ж самі події, процеси в ті самі періоди часу

**Когоутека комета**, яскрава довгоперіодична комета C/1973 E1 (Когоутека), відкрита 07.03.1973 чеським астрономом Л. Когоутеком

**Когурьо столиці та гробниці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс захоронень часів держави Когурьо (1 ст. до н. е. – 7 ст. н. е.), м. Пхеньян, Кореяська Народно-Демократична Республіка – Китай

**Когут, Зенон-Євген** (1944), історик, дослідник історії козацтва та Гетьманщини 18 ст., директор Канадського інституту українських студій (1993–2012), Україна – США – Канада

**Когут, Олександра Зеновіївна** (1987), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон світу (2010), Україна

**Когутівка**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Новоархангельський р-н Кіровоградської обл.

**Код**, 1) сукупність знаків (символів) і системи певних правил подання інформації у вигляді наборів знаків; 2) правило (алгоритм) надання кожному конкретному повідомленню певної комбінації символів (знаків або сигналів); 3) система, список умовних позначень

**Код абетковий**, код, результатом застосування якого є абетковий набір символів

**Код комунікативний**, мова або її різновиди (діалект, сленг, стиль тощо), а також немовні засоби (паралінгвальні, інтонаційні тощо), які використовують учасники комунікативного акту

**Кода**, додаткова заключна побудова, що йде в музичній п'єсі після основного заключного розділу, характерна для великих музичних форм

**Кодацька облога 1648**, облога українськими козацько-повстанськими військами у травні-жовтні польського гарнізону в Кодацькій фортеці

**Кодацька фортеця**, фортеця на правому березі Дніпра навпроти Кодацького порогу, що була розташована 10 км нижче сучасного м. Дніпропетровськ

**Кодд, Едгар** (1923–2003), вчений у галузі теорії і практики систем управління базами даних, Премія Тюрінга (1981), Велика Британія

**Кодеїн**, алкалоїд, що міститься в опійному маці (отримується також напівсинтетичним шляхом), похідний морфіну

**Кодек**, пристрій або програма, здатна виконувати перетворення даних або сигналу

**Кодекс**, 1) книжковий блок, блок видання: блок зібраних і з'єднаних між собою з одного боку аркушів паперу; 2) законодавчий акт, у якому систематизовано норми права, що регулюють певну галузь суспільних відносин

**Кодекс адміністративний**, кодифікований нормативний акт, що регулює суспільні відносини щодо притягнення до адміністративної відповідальності, а також встановлює загальні засади, перелік всіх адміністративних правопорушень

**Кодекс адміністративного судочинства**, кодифікований акт у сфері публічно-правових відносин, який визначає юрисдикцію, повноваження адміністративних судів щодо розгляду адміністративних справ, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства

**Кодекс держави геополітичний**, це сукупність стратегічних уявлень, які формує уряд (країна) про інші держави при розробці своєї зовнішньої політики

**Кодекс законів про працю**, єдиний законодавчий акт, що містить у систематизованому вигляді норми, які регулюють трудові відносини робітників і службовців на території країни

**Кодекс земельний**, основний нормативно-правовий акт земельного законодавства

**Кодекс кодифікаційний**, видання (сукупність текстів), що подає кодифікаційні норми як цілісну систему певної літературної мови

**Кодекс комунікативний**, система принципів, правил і конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації і ґрунтуються на певних категоріях і критеріях

**Кодекс Наполеона**, кодекс цивільного права Франції, розроблений групою юристів на початку 19 ст. під час правління першого консула Французької республіки (потім імператора) Наполеона Бонапарта і чинний, із змінами, донині

**Кодекс Хейса**, офіційний документ, що упродовж 1934–1968 діяв у США на рівні закону і регламентував зміст фільмів відповідно до моральних стандартів

**Кодекс Юстиніана**, офіційне зведення римських імператорських указів 2 – на початку 6 ст.

**Кодер**, пристрій, що здійснює кодування

**Кодзікі**, японська історична хроніка 8 ст., пам'ятка японської літератури, одна з основних книг синтоїстського канону

**Кодикографія**, спеціальна наукова дисципліна, що допомагає визначити характер, види та методи опису рукописних книг

**Кодикологія**, спеціальна історична дисципліна, предметом якої є вивчення написаної на пергаменті чи папері

рукописної книги, як пам'ятки матеріальної та духовної культури

**Кодима (місто)**, місто, адміністративний центр Кодимського р-ну Одеської обл.

**Кодима (річка)**, річка у Одеській та Миколаївській обл., права притока Південного Бугу, 149 км

**Кодимський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Кодин, Георгій** (15 ст.), письменник, Візантійська імперія

**Кодинцеве**, селище міського типу Кондинцівського району на селище міського типу

**Кодинцівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Кодифікаційні норми**, офіційно затвердженні або загальноновизнані правила, що забезпечують єдність використання взірцевого варіанта мови

**Кодифікація**, 1) цілеспрямовані, свідомі, селективні процеси вироблення норм літературної мови; 2) закріплення кодифікаційних норм у загальноновизнаних авторитетних текстах (кодифікаційних кодексах)

**Кодісум** (Codiaeum), рід рослин родини молочайних

**Кодіум черв'якуватий** (Codium vermilara), вид водоростей родини кодієвих, внесений до Червоної книги України

**Кодограма**, повідомлення, заповнене і оформлене відповідно до встановлених правил для передачі технічними засобами зв'язку

**Кодомінантність**, незалежний прояв обох алелів гена в гетерозиготі

**Кодон**, одиниця генетичного коду

**Кодра**, селище міського типу Макарівського р-ну Київської обл.

**Кодряну, Корнеліу Зея** (1899–1938), політик, засновник та очільник націоналістичної організації «Легіон Архангела Михайла», відомого також як «Залізна гвардія», Румунія

**Кодування**, запис в молекулі нуклеїнової кислоти амінокислотної послідовності поліпептидного ланцюга

**Кодування в інформаційних технологіях**, процес перетворення сигналу з форми, зручної для безпосереднього використання інформації, у форму, зручну для передачі, зберігання або автоматичної переробки

**Кодування інформації**, втілення задуму (інтенції) адресанта в засоби конкретної ідіоетнічної мови за законами її функціонування; перехід від особистісних смислів адресанта до їх утілення в загальноприйняті значення одиниць мовного коду

**Кодування (у хімії)**, запис у молекулі нуклеїнової кислоти амінокислотної послідовності поліпептидного ланцюга

**Коеволюція**, 1) еволюційна взаємодія організмів різних видів; 2) взаємопристосування (взаємопроникнення) природи і суспільства; 3) умови, необхідні для збереження людства у складі біосфери, тобто умови виживання людини на планеті

**Коельо, Пауло** (1947), письменник, Бразилія

**Коен, Джоел** (1954), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1991), «Оскар» (1997, 2008), США

**Коен, Ітан** (1957), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1991), «Оскар» (1997, 2008), США

**Коен, Леонард Норман** (1934), поет, письменник, співак, автор пісень, «Греммі» (2007, 2010), Канада

**Коен, Пол Джозеф** (1934–2007), математик, Премія Філдса (1966), США

**Коен, Сол Бернард** (1925), географ, політолог, розробник моделі геостратегічних зон і відповідних їм геополітичних регіонів, США

**Коен, Стенлі** (1922), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1986), США

**Коен-Таннуджі, Клод** (1933), фізик, Нобелівська премія з фізики (1997), Франція

**Коефіцієнт**, 1) числовий або літерний множник у функціональній залежності; 2) величина, що визначає яку-небудь властивість фізичного тіла; 3) кількісна характеристика

**Коефіцієнт корисної дії**, числова величина, яка характеризує ступінь використання енергії в машині, пристрої, колі – відношення середньої потужності, що споживається навантаженням, до сумарної середньої потужності, яка споживається колом

**Коефіцієнт кутовий**, прямої – коефіцієнт  $k$  у рівнянні прямої  $y = kx + b$  на координатній площині, чисельно дорівнює тангенсу кута

**Коефіцієнти демографічні**, коефіцієнти для розрахунку величин, що характеризують демографічні процеси

**Коефіцієнти у статистиці**, якісні показники, які виражені відносними величинами, тобто представляють результати порівнянь один з одним розмірів однорідних або різнорідних, але пов'язаних між собою соціально-економічних явищ

**Кожани, пергачі** (Eptesicus), рід ссавців родини лиликових, фауна України

**Кожанка**, селище міського типу Фастівського р-ну Київської обл.

**Кожев, Александр** (1902–1968), філософ-неогегельянець, одна з чільних постатей європейської філософії 20 ст., Росія – Франція – Бельгія

**Кожевников, Сергій Миколайович** (1906–1988), механік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Кожедуб, Іван Микитович** (1920–1991), льотчик-винищувач ВПС СРСР, найбільш результативний пілот антигітлерівської коаліції під час Другої світової війни, тричі Герой Радянського Союзу (1944 – 2, 1945), маршал авіації (1985), Україна – Росія

**Кожеди** (Dermestidae), родина комах ряду твердокрилих, багато видів якого є шкідниками, які знищують речі тваринного походження

**Кожелух, Леопольд** (1747–1818), композитор-класик, музичний педагог, піаніст, Чехія

**Кожелянко, Василь Дмитрович** (1957–2008), письменник, вважається засновником напряму альтернативної історії в українській літературі, Україна

**Коженкова, Анастасія Миколаївна** (1986), спортсменка (академічне веслування), чемпіон Олімпійських ігор (2012), світу (2009) та Європи (2009–2011), Україна

**Кожибський, Альфред** (1879–1950), філософ, один з основоположників загальної семантики, Польща – США

**Кожух**, верхній зимовий одяг

**Ко́за (музичний інструмент)**, український народний духовий язичковий музичний інструмент

**Козак (воїн)**, 1) вільна озброєна людина, представник військового стану, воїн-найманець; 2) член громадських козацьких організацій в Україні, Росії, Казахстані новітнього часу

**Козак (танець)**, те саме, що й козачок, традиційний жанр українського побутового (зазвичай парного) танцю дводольного розміру, відомого з часів козаччини

**Козак, Богдан Миколайович** (1940), актор, народний артист УРСР (1988), Національна премія України ім. Шевченка (2010), Україна

**Козак, Едвард** (1902–2001), живописець, видавець, майстер карикатури та книжкової графіки, організатор мистецького життя українців у діаспорі, Україна – США

**Козак, Сергій Давидович** (1921–1993), оперний співак (баритон), композитор, голова музично-хорового товариства України (1960–1973), художній керівник Київської філармонії (1982–1987), народний артист УРСР (1960), Україна

**Козак, Стефан Петрович** (1937), літературознавець, іноземний член НАН України (2000), Україна – Польща

**Козаки надвірні**, легкоозброєна кіннота у приватних військах при дворах магнатів Речі Посполитої в 16–8 ст.

**Козаки нерестрові**, козаки, що не перебували в реєстрі і не користувалися козацькими правами

**Козаков, Михайло Еммануїлович** (1897–1954), письменник та драматург, Україна – Росія

**Козаков, Михайло Михайлович** (1934–2011), кіно- та театральний режисер, актор, народний артист РРФСР (1980), Росія – Ізраїль

**Козакова Долина**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Тисменицький р-н Івано-Франківської обл.

**Козакова, Ольга Ігорівна** (1951), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1975), Україна

**Козацтво**, соціальний феномен, породжений існуванням відкритого степового кордону між осілим землеробським населенням Східної Європи та кочовиками євразійських степів

**Козацька держава**, українська держава, утворена за часів Хмельниччини (1648–1657), що охоплювала Київщину, Чернігівщину, Брацлавщину і частину Волині

**Козацька рада**, орган козацького управління, загальні козацькі збори в Україні (16–18 ст.), де обговорювали та вирішували питання внутрішньої і зовнішньої політики, адміністративні, судові, військові справи, обирали та скидали гетьманів та козацьку старшину

**Козацьке**, селище міського типу Бериславського р-ну Херсонської обл.

**Козацький Вал**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Лисянський р-н Черкаська обл.

**Козача Лопань**, селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Козачанський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 17 ст., с. Козацьке Звенигородського р-ну Черкаської обл.

**Козаченко, Василь Павлович** (1913–1995), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Козаченко, Григорій Олексійович** (1858–1938), композитор-класик, Україна – Росія

**Козаченко, Григорій Якович** (1901–1970), актор, народний артист УРСР (1953), Україна

**Козачківський, Андрій Осипович** (1812–1889), лікар, автор спогадів про Т. Шевченка, Україна

**Козачківський, Доміан Іванович** (1896–1967), актор, народний артист УРСР (1954), Україна

**Козаччина**, історичне, соціальне, військово-політичне і культурне явище як наслідок діяльності козацтва у якості суспільного стану і військового формування на українських землях

**Козвей-Кост узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Велика Британія

**Козегартен, Йоганн Готфрід Людвіг** (1792–1860), історик-сходознавець, дослідник арабської мови і літератури, Німеччина

**Козел** (Capra), рід ссавців родини бикових

**Козел гімнастичний**, спортивний інвентар, снаряд у гімнастиці

**Козел свійський** (Capra hircus; також – цап), підвид козла звичайного

**Козел сибірський** (Capra sibirica), вид парнокопитних

**Козелець**, селище міського типу, адміністративний центр Козелецького р-ну Чернігівської обл.

**Козелецька рада 1662**, старшинська рада, скликана за наказом гетьмана Я. Сомка 14–16.04.1662 у Козельці на Чернігівщині

**Козелецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Козельський, Яків Павлович** (1729–1795), філософ, просвітител, популяризатор просвітницької думки в Україні, автор однієї з перших систематичних філософських праць російською літературною мовою та одного з перших творів про філософську традицію Сходу, Україна – Росія

**Козельці** (Tragopogon), рід рослин родини айстрових

**Козельці донецькі** (Tragopogon donetzicus), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Козельщина**, селище міського типу, адміністративний центр Козельщинського р-ну Полтавської обл.

**Козельщинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.



**Козер, Льюїс Альфред** (1913–2003), соціолог, один із основоположників соціології конфлікту, Німеччина – США

**Козерацький, Василь Феодосійович** (1906–1982), оперний та оперетковий співак (драматичний тенор), народний артист УРСР (1957), Україна

**Козероги** (*Capricornis*), рід ссавців родини бикових

**Козєєв, Костянтин Минович** (1967), космонавт, Росія

**Козик, Михайло Якимович** (1879–1947), живописець, майстер побутового жанру, портрета, пейзажу, Україна

**Козин**, селище міського типу Обухівського р-ну Київської обл.

**Козинський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Обухівський р-н Київської обл.

**Козир, Валентина Василівна** (1950), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1968), Україна

**Козирське городище**, археологічна пам'ятка кінця 1 ст. до н. е. – середини 3 ст. н. е. на півдні України

**Козицький, Григорій Васильович** (1724–1776), письменник, журналіст, штабс-секретар Катерини II, перекладач з української мови російською, почесний член Петербурзької АН (1767), Україна – Росія

**Козівництво**, галузь тваринництва, що займається розведенням кіз, постачає молочні продукти, м'ясо, вовну тощо, молоко кіз цінний дієтичний продукт та ресурс для виготовлення сиру, масла тощо

**Козівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Козінцев, Григорій Михайлович** (1905–1973), кінорежисер та сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1964), народний артист СРСР (1964), Росія

**Козли, гірські козли** (*Capra*), рід ссавців родини бикових

**Козлів**, селище міського типу Козівського р-ну Тернопільської обл.

**Козлобородник луговий** (*Tragopogon pratensis*), рослина родини айстрових

**Козлов, Дмитро Іллєч** (1919–2009), конструктор ракетно-космічної техніки, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Козлов, Іван Іванович** (1779–1840), поет та перекладач, представник романтизму, класик російської літератури, Росія

**Козлов, Олексій Олександрович** (1831–1901), філософ-ідеаліст, представник-пансіхізму, Росія

**Козлов, Петро Кузьмич** (1863–1935), географ, дослідник Монголії та Тибету, академік ВУАН (1927), Росія – Україна

**Козловський, Іван Семенович** (1900–1993), оперний співак (ліричний тенор), народний артист України (1993) та СРСР (1940), Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна – Росія

**Козловський, Йосип Антонович** (1757–1831), композитор та органіст, класик музичного мистецтва, Білорусь – Росія

**Козловський, Микола Феофанович** (1887–1939), кінооператор, вважається першим українським фаховим кінооператором, Україна – Росія

**Козловський, Михайло Іванович** (1753–1802), скульптор, представник класицизму, Росія

**Козловський, Олександр Костянтинович** (1876–1898), поет-новатор, представник модернізму, Україна

**Козляк** (*Boletus bovinus* L.), гриб родини болетових

**Козлятник** (*Galega*), рід рослин родини бобових

**Козова**, селище міського типу, адміністративний центр Козівського р-ну Тернопільської обл.

**Козоріг**, зодіакальне сузір'я Південної півкулі

**Козоріс, Михайло Кирович** (1882–1937), поет, байкар, прозаїк, публіцист, майстер оповідання та новели, Україна

**Козуля європейська**, сарна європейська (*Capreolus capreolus*), вид ссавців родини оленячих, вид фауни України

**Козьма Індікоплов** (6 ст.), купець, автор «Християнської топографії» – трактату, що відкидає систему Птолемея і заперечує кулястість Землі, Візантійська імперія

**Козьма Пресвітер** (10 ст.), письменник, церковник, представник преславської книжної школи, Болгарія

**Козятин**, місто, адміністративний центр Козятинського р-ну Вінницької обл.

**Козятинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Коїмбатур**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Коїмбра (місто)**, місто в Португалії, історико-культурний центр, 143 тис. мешканців

**Коїмбра (округ)**, округ Португалії

**Коїмбрський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Коїмбра (Португалія) з 1290

**Коїті Ваката** (1963), астронавт, Японія

**Коїті Танака** (1959), хімік-інженер, Нобелівська премія з хімії (2002), Японія

**Койба**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Панама

**Койдула, Лідія** (1843–1886), поетеса, прозаїк, драматург, класик естонської літератури, Естонія

**Койне**, стандартизована мова або діалект, що виникла в результаті контактів між двома взаємозрозумілими різновидами (діалектами) однієї мови; койне з'являється як новий додатковий спільний розмовний варіант діалектів, але не змінює при цьому самі існуючі діалекти

**Койот** (*Canis latrans*), вид ссавців родини собачих

**Койпера пояс**, область Сонячної системи за орбітою Нептуна (30 а. о. від Сонця) приблизно до відстані 50 а. о., місце розташування великої кількості транснептунових об'єктів, найвідомішим (але не найбільшим) серед яких є Плутон

**Койсанські мови**, макросім'я мов Африки

**Койтнер, Гельмут** (1908–1980), кінорежисер та актор, лауреат Каннського МКФ (1955), Німеччина – Італія

**Кок авіаційного двигуна**, обтічник повітряного гвинта або вентиляторного колеса турбіни, застосований для зменшення лобового опору рушія

**Кок, Джон** (1925–2002), вчений у сфері інформаційних систем, Премія Тюрінга (1987), США

**Кока** (*Erythroxylum coca*), рослина родини еритроксилових, яка містить алкалоїд кокаїн

**Кокаїн**, наркотична речовина

**Кокаїнові** (*Erythroxylaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевитих

**Кокарбоксилаза**, тіаміндифосфат, тіамін-вмісний кофермент

**Кокарда**, бант, стрічка, складена петлями і складками, пізніше особливий металевий або матер'яний знак на головному уборі (іноді кріпиться на плече, стегно, гомілку і інші частини тіла)

**Кокенай, Борис Якович** (1892–1967), дослідник фольклору, історії і культури караїмів, Україна – Росія

**Кокер, Джо** (1944–2014), рок-музикант, співак, композитор, Велика Британія – США

**Коки**, різновид бактерій, які мають округлу форму

**Кокіті Мікімото** (1858–1954), ювелір та підприємець, винахідник способу вирощування штучних перлин, Японія

**Кокколітофори** (*Coccolithales*), одноклітинні водорості ряду *Isochrysidales*

**Коклюш**, гостра антропонозна повітряно-крапельна бактерійна інфекція, найбільш характерною ознакою якої є нападоподібний спазматичний кашель

**Коковцов, Павло Костянтинович** (1861–1942), сходознавець-семітолог, академік Петербурзької АН (1912), Росія

**Кокон**, оболонка з шовку, якою оточують себе личинки багатьох комах

**Коконопряд золотавий** (*Eriogaster catax*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Коконопряд сірий виїмчастий** (*Phyllodesma ilicifolia*), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Коконопряди** (*Lasiocampidae*), родина комах ряду лускокрилих

**Кокорудз, Ілля Федорович** (1857–1933), педагог та організатор освіти, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Кокос**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, острів у Тихому океані, національний парк, Коста-Ріка

**Кокосова пальма** (*Cocos nucifera*), вид рослин родини пальмових, який має велике промислове значення

**Кокосові острови**, архіпелаг в Індійському океані, територія Австралії

**Кокото**, одна з чадських мов

**Кокошин, Віктор Олександрович** (1957), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1979), Україна

**Кокошка, Оскар** (1886–1980), живописець, основоположник модерну у австрійському живописі, Австрія – Чехія – Велика Британія – Швейцарія

**Кокошник**, у російській архітектурі 16–18 ст. – прикраса храмів та фасадів будинків, що формою нагадує стародавній жіночий убір з високим оздобленим напівкруглим щитком над чолом

**Кокрелл, Кеннет Дейл** (1950), астронавт, США

**Кокрофт, Джон Дуглас** (1897–1967), фізик, Нобелівська премія з фізики (1951), Велика Британія

**Кокс**, твердий поруватий міцний високовуглецевий продукт сірого кольору отриманий при коксуванні суміші кам'яного вугілля

**Кок-сагиз** (*Taraxacum kok-saghyz*), рослина родини айстрових

**Коксохімічний завод**, комплекс споруд, підприємство з виробництва коксу, коксового газу і хімічних продуктів, які одержують у процесі коксування вугілля

**Коктебель**, селище міського типу Феодосійської міськради АР Крим

**Коктебельський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа, розташований у м. Коктебель, АР Крим

**Кокто, Жан** (1889–1963), письменник, поет, драматург, живописець та кінорежисер, класик французької літератури, одна з ключових постатей міжнародного авангарду 20 ст., Франція

**Кокус**, неофіційні, часто закриті збори (нарада) членів політичної партії або фракції для висування кандидатів на вибори, обговорення політичної лінії

**Кокцидії** (*Coccidia*), ряд одноклітинних тварин класу споровиків

**Кокцидіоз**, інфекційна хвороба сільськогосподарських тварин

**Кокшаров, Микола Іванович** (1818–1892), геолог, мінералог, директор Російського мінералогічного товариства (1865–1892), академік Петербурзької АН (1866), Росія

**Кола** (*Cola*), рід рослин родини мальвових

**Кола концентричні**, кола, що мають спільний центр

**Кола радіотехнічні**, сукупність електронних елементів, з'єднаних спеціальним способом для забезпечення виконання радіотехнічних функцій

**Колабораціоналісти**, зрадники своєї батьківщини, що співпрацювали під час Другої світової війни з нацистами в окупованих гітлерівською Німеччиною країнах Західної Європи

**Колабораціонізм**, комплекс заходів, здійснюваний державами-агресорами у роки Другої світової війни, спрямований на спонування до співпраці з окупаційними арміями та адміністраціями громадян окупованих держав

**Колаген**, білок, основний компонент сполучної тканини

**Колагенові хвороби**, група захворювань, які характеризуються змінами в сполучній тканині, часто з руйнуванням або патологічними змінами у колагенах

**Колаж**, прийом створення творів мистецтва у 20 ст., склеювання, складання мистецьких творів зі шматочків утилітарних речей

**Колайдер**, система з двох прискорювачів заряджених частинок, в якій два пучки прискорюються назустріч один одному, і тому енергія взаємодії у системі центра мас більша, порівняно з експериментами з фіксованою мішенню

**Колаковський, Лешек** (1927–2009), філософ та історик філософії, фахівець з марксизму, Польща – США – Велика Британія

**Колапс гравітаційний**, катастрофічно швидке стиснення масивних тіл під дією гравітаційних сил

**Колас, Якуб** (1882–1956), поет, один з основоположників нової білоруської літератури, Білорусь

**Колатералі**, бічні або обхідні шляхи кровотоку

**Колатеральний пучок**, пучок ксилеми і флоєми в стеблах і листі рослин

**Колберг, Лоренс** (1927–1987), психолог, співзасновник теорії когнітивізму, США

**Колбочки**, фоторецептори сітківки ока

**Колбрук, Генрі Томас** (1765–1837), сходознавець, автор фундаментальних досліджень із санскритології, перекладач із санскриту, Велика Британія – Індія – Велика Британія

**Колдвелл, Ерскін Престон** (1903–1987), письменник-прозаїк, представник реалізму, США

**Колдер, Александер** (1898–1976), скульптор, один із перших авторів «мобілів» – динамічних скульптур, США

**Колегіальність**, принцип державного й громадського управління, згідно з яким керівництво державними і громадськими органами та організаціями здійснюється колегією – групою осіб, які мають рівні права та обов'язки

**Колегії**, навчальні заклади в ряді країн

**Колегіум**, закритий середній, подекуди вищий навчальний заклад у Європі 15–18 ст.

**Колегія**, 1) офіційно визначена група осіб, які утворюють певний адміністративний, розпорядчий або дорадчий орган; 2) об'єднання осіб деяких професій

**Коледж**, вищий навчальний заклад у Великобританії і в США, в Україні – самостійний навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який реалізує неповні й (або) повні освітні програми вищої професійної освіти

**Колеж**, середній навчальний заклад у Франції, Бельгії, Швейцарії, Канаді та деяких інших країнах

**Колеж де Франс**, навчально-дослідницька установа, діє у м. Париж (Франція) з 1530

**Колектив**, соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування

**Колектив авторський**, група осіб, об'єднаних для того, щоб разом створити твір, видання за єдиним задумом і планом

**Колектив трудовий**, колектив працівників підприємства, установи, організації з певними повноваженнями

**Колективізація**, створення великих колективних господарств на основі об'єднання окремих селянських дворів

**Колективізм**, теорія, за якою суспільний уклад формується на основі суб'єктності колектив, що характеризується наданням колективу особливого статусу в суспільному житті, політичних, економічних та юридичних прав, специфічних повноважень

**Колективне сільськогосподарське підприємництво**, добровільне об'єднання громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції

**Колективні сили з підтримки миру в Співдружності Незалежних Держав**, КСПМ, тимчасове коаліційне формування, яке створюється на період проведення операції з підтримання миру в цілях сприяння врегулюванню конфліктів на території будь-якої держави-учасника СНД

**Колективність у фольклорі**, одна з основних ознак фольклорного тексту; узгодженість, конвенційність суб'єктів трансмісії фольклорних текстів – транслятора та реципієнта, які обидва є носіями традиційних знань

**Колектр**, пристрій, що служить для прийому або захоплення потоку електронів

**Колектр каналізаційний**, головний канал водостічної мережі

**Колектр сонячний**, пристрій для поглинання сонячної радіації і нагрівання за рахунок цього води

**Колекція (абстрактний тип даних)**, в інформаційних технологіях – абстрактний тип даних, що містить в собі кілька значень одного чи різних типів, і дозволяє звертатися до цих значень

**Колекція (зібрання однорідних предметів)**, систематизоване зібрання однорідних предметів, що мають науковий, художній, історичний інтерес

**Колеманіт**, мінерал

**Коленхіма**, жива механічна тканина у рослин

**Колеоптерологія**, розділ ентомології, що вивчає жуків

**Колеоптиль**, перший після сім'ядолі лист злаків

**Колесник, Віктор Федорович** (1950), історик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Колесник, Євдокія Василівна** (1942), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Колесник, Степан Павлович** (1932), публіцист і письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Колесников, Аркадій Георгійович** (1907 – 1978), геофізик, академік АН УРСР (1967), Литва – Росія – Україна

**Колесникова, Тетяна Миколаївна** (1977), спортсменка (веслування академічне), чемпіон світу (2009) та Європи (2007–2009, 2011), Україна

**Колесніков-Одеський, Степан Федорович** (1875–1955), живописець, представник імпресіонізму, майстер пейзажу, класик українського та сербського живопису, Україна – Росія – Сербія

**Колесо, Київський академічний театр**, театральна установа, діє у м. Київ з 1988

**Колесса, Микола Філаретович** (1903–2006), композитор, диригент та музичний педагог, Герой України (2002), народний артист УРСР (1972) та СРСР (1991), Національна премія України ім. Шевченка, Україна

**Колесса, Олександр Михайлович** (1867–1945), літературознавець та мовознавець, політик, дипломат, депутат австрійського парламенту (1907–1918), дійсний член НТШ (1899), Україна – Прага

**Колесса, Філарет Михайлович** (1871–1947), етнограф, фольклорист, композитор, літературознавець, основоположник українського етнографічного музикознавства, академік ВУАН (1929), дійсний член НТШ (1909), Україна

**Колесси**, династія фольклористів та музикантів, Україна

**Колесування**, вид страти, відомий з часів Римської імперії

**Колетт** (1873–1954), письменниця, класик французької літератури, Франція

**Колеус** (Coleus), рід рослин родини глухокропивових

**Колиба**, в українських Карпатах і на Поліссі – тимчасове житло для пастухів, мисливців

**Коливання**, будь-який процес, у якому положення і швидкості механічної системи багаторазово повторюються або приблизно повторюються через певні проміжки часу

**Коливання антирезонансні**, вимушені коливання системи, що має два чи більше ступенів вільності, з частотою, що відповідає одному з мінімумів амплітудно-частотної характеристики

**Коливання вимушені**, коливання, які відбуваються під дією зовнішніх періодичних сил

**Коливання гармонічні**, періодичні коливання фізичної величини (або будь-якої іншої) залежно від часу, які відбуваються згідно із законами синуса або косинуса

**Коливання евстатичні**, коливання, зумовлені коливанням об'ємів води у Світовому океані або ж місткості океанічних басейнів

**Коливання електромагнітні**, взаємозв'язані коливання електричного і магнітного полів

**Коливання епейрогенічні**, тривалі повільні підняття й опускання земної кори, які відбуваються постійно під впливом процесів, що розвиваються у підкорових масах

**Коливання зв'язані**, власні коливання в фізичній системі, яка складається із зв'язаних між собою найпростіших систем

**Коливання нормальні**, набір характерних для коливної системи типів гармонічних коливань

**Коливання повздовжнє**, коливання частинок пружного тіла, які відбуваються вздовж напрямку поширення хвилі (себто процесу поширення цих коливань)

**Коливання сезонні**, сезонний компонент часового ряду, який часто накладається на основну тенденцію, зміни показників, які повторюються з року в рік у певні проміжки часу

**Коливання функції**, на множині – це абсолютна величина приросту функції на заданій множині

**Коливань загасання**, процес зменшення енергії коливань з плином часу

**Коливань моди**, набір характерних для коливної системи типів гармонічних коливань

**Коливо**, ритуальна поминальна страва

**Колима**, річка у Росії, впадає до Східно-Сибірського моря, 2129 км

**Колиска**, 1) підвісний, навісний або пересувний пристрій для виконання опоряджувальних робіт на висоті до 80 м; 2) старовинний український, плетений з лози овальний великий кошик, в якому спала маленька дитина

**Колиска людства**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палеонтологічний комплекс в ПАР

**Колібактеріоз птиці**, колісептицемія, ешерихіоз, коліінфекція, інфекційна, септична хвороба домашньої, дикої та декоративної птиці

**Колібрі** (Trochilidae), родина птахів ряду колібреподібних; єдині птахи, які здатні літати назад

**Коліспідйомник**, агрегат для виправки залізничної колії в ході робіт з ремонту та поточного утримання

**Колізей**, амфітеатр у м. Рим (Італія), пам'ятка давньоримської архітектури I ст. н. е.

**Колізія**, рід грибів флори України

**Колізія (суперечність)**, 1) гостра суперечність, зіткнення протилежних сил, інтересів, переконань, мотивів, поглядів, прагнень, джерел конфліктів та формування протистоянь; 2) взаємна невідповідність правових норм, які регулюють однакові суспільні відносини

**Колізія нормативних актів**, суперечність між правовими приписами відповідних актів, що виявляється у відмінностях у процесі регулювання аналогічних суспільних відносин

**Коліївщина**, селянський повстанський рух на Правобережжі України у другій половині 18 ст.

**Коліка**, раптовий напад болю в животі

**Коліма**, штат Мексики

**Коліматор**, оптичний прилад, що використовується для створення пучка паралельних променів

**Коліно надсім'ядольне**, епікотиль, частина стебла у проростків рослин між сім'ядолями й першими справжніми листками

**Коліньї де Шатійон, Гаспар де** (1519–1572), флотоводець, адмірал Франції (1552), ватажок гугенотів під час Релігійних війн, Франція

**Колірний зір**, здатність ока сприймати кольори

**Колісниця**, різновид кінного колісного транспорту

**Коліт**, запалення товстого кишкового

**Колката**, місто в Індії, 4,4 млн мешканців

**Колки (ліс)**, невеликий ліс у полі чи серед рілля

**Колки (смт)**, селище міського типу Маневицького р-ну Волинської обл.

**Колкінс, Мері Вітон** (1863–1930), психолог і філософ, США



**Колкова, Ольга Олексіївна** (1955), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Білорусь – Україна

**Коллар, Ян** (1793–1852), політик, поет, етнограф та філософ, лютеранський священник, родоначальник панславізму у поезії, Словаччина – Австрія

**Коллетотріхум** (*Colletotrichum*), рід грибів, серед яких є збудники антракноза – появи лисин на газоні, зниження інтенсивності росту трав і пожовтіння травостою

**Коллі**, шотландська вівчарка, порода собак

**Коллінгвуд, Робін Джордж** (1889–1943), філософ-неогегельянець, історик, археолог, авторитет у царині методології й гносеології історичної науки, Велика Британія

**Коллінз, Айлін Марі** (1956), астронавт, США

**Коллінз, Вільям Білкі** (1824–1889), письменник, основоположник детективного жанру в англійській літературі, Велика Британія

**Коллінз, Джон-Ентоні** (1676–1729), філософ-матеріаліст та деїст, Велика Британія

**Коллінз, Майкл** (1930), астронавт, Італія – США

**Коллінз, Майкл Джон** (1890–1922), революціонер, політик, глава уряду Південної Ірландії у 1922, Ірландія

**Коллінз, Філ** (1951), поп-музикант, співак, Велика Британія

**Колло д'Ербуа, Жан-Марі** (1749–1796), драматург та актор, діяч Великої французької революції, Франція

**Коллонтай, Гуго** (1750–1812), просвітител, педагог та публіцист, реформатор освіти Речі Посполитої, Україна – Польща

**Коллонтай, Олександра Михайлівна** (1872–1952), політик та дипломат, перша в історії жінка-посол, Росія

**Кольєр, Артур** (1680–1732), філософ, представник суб'єктивного ідеалізму, Велика Британія

**Колмен, Роналд** (1891–1958), актор, «Оскар» (1948), Велика Британія – США

**Колмогоров, Андрій Миколайович** (1903–1987), математик, один з провідних математиків 20 ст., академік АН СРСР (1939), Росія

**Колмогорова-Арнольда-Мозера теорія**, гілка теорії динамічних систем, що вивчає малі збурення майже періодичної динаміки в гамільтонових системах

**Коло Ейлера**, діаграма, яка зображає множини та відношення між ними

**Коло кривини**, коло, центр якого збігається з центром кривини лінії в даній точці, а радіус дорівнює радіусу кривини

**Коло магнітне**, послідовність магнетиків, якою проходить магнітний потік

**Коло (у геометрії)**, геометричне місце точок площини, відстань від яких до заданої точки, що називається центром кола, є постійною величиною і дорівнює радіусу кола

**Коло (у хореографії)**, народний танець, поширений у різних регіонах південних слов'ян

**Коло, вписане у трикутник**, найбільше коло, розташоване в трикутнику, яке дотичне до трьох його сторін

**Колоане, Франсіско** (1910–2002), письменник-мариніст, класик чилійської літератури, Чилі

**Колобома**, хвороба ока, коли в одному з його шарів утворюється отвір

**Коловертальний апарат**, орган коловерток

**Коловертки** (*Rotatoria*), тип первинноротих тварин

**Коловодник ставковий** (Поручайник) (*Tringa stagnatilis*), вид птахів ряду сивкоподібних родини бекасових, внесений до Червоної книги України

**Коловодники** (*Tringa*), рід птахів родини баранцевих

**Коловорот**, ручний інструмент для свердління отворів в дереві та інших м'яких матеріалах, з ручкою у вигляді скоби (коліна) і патроном для затиску свердел та інших знарядь, що вимагають для дії обертання навколо осі і тиску уздовж неї

**Коловоротка**, пристрій для виробництва пряжі

**Коловрат-Краковський, Александр Йозеф** (1910–2002), продюсер, один із основоположників австрійського кінематографу, США – Австрія

**Колода**, 1) круглий діловий ліс, призначений для використання в круглому вигляді або як сировина для виготовлення пиломатеріалів; 2) вулик, спеціально видовбана колода для тримання бджіл

**Колода гімнастична**, спортивний інвентар, снаряд жіночої спортивної гімнастики

**Колодій**, народний обряд

**Колодка**, робоча деталь гальм, що викликає тертя

**Колодяжин**, городище давньоруського волинського міста 12 ст. поблизу с. Колодяжне Романівського р-ну Житомирської обл.

**Колодяжний, Олег Іванович** (1942), хімік-органік, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Колодязь**, вузька і глибока (до водоносних шарів) яма для добування води, часто укріплена зрубом, виведеним вище рівня землі

**Колодязь артезіанський**, спеціальна бурова свердловина, устаткована для збирання артезіанських вод

**Колодязь каналізаційний**, споруда на каналізаційній мережі, що служить для спостереження за її роботою, проčiщення, промивання

**Колодязь карстовий**, вертикальний вузький канал, замкнутий або що з'єднується в глибині з печерним ходом

**Колодязь оглядовий**, невелике заглиблення в землю чи закрита зверху люком шахта, що улаштовується в місцях розгалуження водопровідної, каналізаційної та інших підземних мереж, а також на поворотах, у місцях зміни діаметрів, ухилів трубопроводів тощо

**Колоїдні системи**, мікрогетерогенні дисперсні системи

**Колоїдної хімії та хімії води інститут імені А. В. Дунаєвського НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Колоквіум**, 1) одна з форм організації навчальних занять у системі освіти; 2) наукові збори, на яких заслуховують і обговорюють доповіді з різних проблемних питань;

4) у середні віки – релігійні бесіди між представниками різних віросповідань

**Колокол**, перша російська безцензурна газета, виходила у м. Лондон (Велика Британія, 1857–1865) та м. Женева (Швейцарія, 1865–1867)

**Колоколов, Сергій Вікторович** (1962), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1981, 1982), Україна

**Кололеженея Россетта** (*Cololejeunea rossettiana*), вид мохоподібних родини леженеєвих, внесений до Червоної книги України

**Коломак**, селище міського типу адміністративний центр Коломацького р-ну Харківської обл.

**Коломак (річка)**, річка у Харківській та Полтавській обл., ліва притока Ворскли, 102 км

**Коломан I** (1070–1116), король Угорщини (1095–1116) та Хорватії (1097–1116)

**Коломан Галицький** (1208–1241), король Галичини (1213–1221)

**Коломацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Коломбо**, місто на Шрі-Ланці, історико-культурний центр, 673 тис. мешканців

**Коломийка**, автохтонний жанр музичного фольклору Карпат, представлений народною творчістю українських етнічних карпатських груп (гуцулів, бойків, лемків)

**Коломийський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Коломия**, місто, адміністративний центр Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

**Коломісць, Анатолій Панасович** (1918–1997), композитор, основоположник жанру фортепіанної транскрипції в українській музиці, Україна

**Коломісць, Володимир Михайлович** (1942), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Коломісць, Володимир Родіонович** (1935), поет, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Коломісць, Олексій Федотович** (1919–1994), письменник, драматург, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Коломійченко, Михайло Сидорович** (1892–1973), хірург, один із основоположників операцій зі створення штучного стравоходу з кишок, Україна

**Коломійченко, Олексій Сидорович** (1898–1974), отоларинголог, організатор і перший директор Інституту отоларингології АМН України (1960–1974), член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Колон**, національна валюта Республіки Коста-Ріка та Сальвадору

**Колон костаріканський**, грошова одиниця Коста-Ріки

**Колон (у лінгвістиці)**, ритмічна одиниця прозового мовлення

**Колона**, архітектурно оброблена вертикальна опора, переважно круглого або прямокутного перерізу, яка сприймає навантаження та дію на себе конструкцій і будівель (спо-

руд), що спираються на неї, і підтримує балку, балкове перекриття або п'яту арки

**Колона військова**, стрій, у якому військовослужбовці розташовані один за одним, а підрозділи (машини) один (одна) за одним (за одною) на відстанях, визначених Стройовим статутом або командиром

**Колона кильватерна**, стрій кораблів (суден), при якому вони слідують один за одним, утримуючись в кильватері корабля, що йде першим

**Колонада**, ряд або ряди колон, що підтримують балкове або аркове перекриття і становлять архітектурне ціле в споруді

**Колони**, орендарі землі у Давньому Римі, які щорічно сплачували грошову або (переважно) натуральну орендну плату, яку землевласники не мали права підвищувати

**Колони Європейського Союзу**, головні сфери політики ЄС, що формують базову структуру ЄС і виділені в Мaaстрхтському договорі 1992

**Колоніалізм**, система домінування групи промислово-розвинених держав (метрополій) над рештою світу у 16–20 ст.

**Колоніалізм внутрішній**, етнополітика багатоетнічної та/або багатонаціональної держави, яка полягає у домінуванні над етнопереферійними групами та їх експлуатації

**Колоніальна система**, система поширення суверенітету одних держав на інші або підкорення бездержавних територій із перетворенням їх на колоніальну периферію

**Колоніальні організми**, організми, які утворюють колоніальні утвори

**Колонізація**, заселення незайманих земель або захоплення чужих територій із подальшим їхнім заселенням

**Колонізація грецька**, процес заснування грецькою державою нових поселень на чужих землях у 8–6 ст. до н. е.

**Колонії організмів**, група з кількох або великого числа окремих організмів

**Колонії-дель-Сакраменто історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль 17–19 ст., Уругвай

**Колонія (в зоології)**, група тварин, що живуть разом

**Колонія (у географії)**, 1) територія чи країна, залежна від метрополії, складова частина колоніальної системи; 2) поселення громадян поза межами своєї країни

**Колонка**, стовпець, частина смуги, яка складається з рядків тексту одного формату, що утворюють вертикальний ряд відокремлених від іншої колонки

**Колонн, Едуар** (1838–1910), диригент та скрипаль, класик музичного мистецтва, Франція

**Колонна, Джованні Паоло** (1640–1695), композитор, класик музичного мистецтва, Італія

**Колонок** (*Mustela sibirica* Pallas), ссавець родини мустелових

**Колонтитул**, заголовні дані видання, розташовані на верхньому полі кожної сторінки видання

**Колонцифра**, цифра, яка може розміщуватися внизу або рідше зверху сторінки і показує порядковий номер сторінки книги, журналу тощо

**Колорадо (плато)**, плато у внутрішньому поясі Кордильєр Північної Америки (США)

**Колорадо (річка)**, річка у США і Мексиці, впадає до Каліфорнійської затоки Тихого океану, 2334 км

**Колорадо (штат)**, штат США

**Колорадський жук** (*Leptinotarsa decemlineata*), вид жуків родини листодів, відомий шкідник картоплі, помідорів і баклажанів

**Колорадський університет у Баулдері**, вищий навчальний заклад, діє у м. Боулдер (штат Колорадо, США) з 1876

**Колориметр**, прилад для вимірювання кольору та інтенсивності світла

**Колориметрія**, вимірювання характеристик світла за допомогою колориметра

**Колористика**, 1) сукупність кольорових характеристик архітектурної форми, що зорово сприймається людиною; 2) система знань про кольори в аспекті сприйняття людиною

**Колорит**, взаємопов'язані та взаємозумовлені кольорові поєднання у творах образотворчого мистецтва, які надають їм емоційної виразності (напруження, спокій, динамічність та ін.)

**Колорит місцевий**, відображення у художніх творах характерних особливостей певної місцевості (побуту, пейзажу, мовлення, звичаїв, традицій тощо)

**Колос**, тип суцвіття, в якому квітки не мають квітконіжок і густо сидять на видовженій осі

**Колос (спортивне товариство)**, всеукраїнське фізкультурно-спортивне товариство, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, створена у 1948

**Колосіння**, виколушування, фаза розвитку колосових злаків, вихід колоса з піхви верхнього листка в результаті розростання та розтягування міжвузлів стебла

**Колосники**, верхня частина коробки сцени, призначена для обладнання блоків, механізмів та підвішування декорацій

**Колосникове**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Колосняк** (*Leymus*), рід рослин родини злакових

**Колосов, Сергій Миколайович** (1921–2012), театральний і кінорежисер, сценарист, народний артист СРСР (1988), Росія

**Колотов, Віктор Михайлович** (1949–2000), спортсмен (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972, 1976), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975) та Суперкубка УЄФА (1975), Росія – Україна

**Колофон**, остання сторінка видання з його випускними даними

**Колоцинт** (*Citrullus colocynthis*), рослина родини гарбузових

**Колочинська культура**, ранньосередньовічна археологічна культура 5–7 ст.

**Колрідж, Семюел Тейлор** (1772–1834), поет-романтик, критик, філософ, класик англійської літератури, Велика Британія

**Колумб, Христофор** (1451–1506), мореплавець, першовідкривач Америки для європейців, Італія – Іспанія

**Колумбарій**, цвинтар (часто біля крематорію) для поховання урн з прахом після кремації померлого

**Колумбет, Леонід Федорович** (1937–1983), спортсмен (велосипедний спорт), бронзовий призер Олімпійських ігор (1960), чемпіон світу (1963), Україна

**Колумбії кавовий культурний ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сільськогосподарські райони та міські центри, що спеціалізуються на вирощуванні і переробці кави, Колумбія

**Колумбійська література**, сукупність літературних текстів іспанською мовою, писаних колумбійськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Колумбійський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Нью-Йорк (штат Нью-Йорк, США) з 1754

**Колумбіт**, мінерал

**Колумбія (держава)**, держава у Південній Америці

**Колумбія (округ)**, адміністративно-територіальна одиниця США, де-факто – територія м. Вашингтон, яка не входить до складу жодного штату

**Колумбія (річка)**, річка у Канаді і США, впадає до Тихого океану, 2000 км

**Колумеллієві, колумелієві** (*Columelliaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку брунієцвітих

**Колхідська академія**, найдавніший вищий навчальний заклад Грузії, вища філософська-риторична школа, що існувала у 3–4 ст. в околицях сучасного м. Поті

**Колхідська низовина**, низовина на Західному Закавказзі, на узбережжі Чорного моря (Грузія)

**Колхіцин**, алкалоїд трополонового ряду

**Колчак, Олександр Васильович** (1874–1920), флотоводець, політик, океанограф, полярний дослідник, адмірал ВМС Російської імперії, один із лідерів Білого руху, Верховний правитель Росії (1918–1920), Росія

**Колчедан залізний**, мінерал

**Колчедан миш'яковий**, мінерал

**Колчедан олов'яний**, станін, мінерал класу сульфідів

**Колчедан променистий**, мінерал, те ж, що й марказит

**Колчедан сірчаний**, мінерал

**Колчинський, Олександр Леонідович** (1955–2002), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980), чемпіон світу (1978), Україна

**Коль, Гельмут** (1930), політик, канцлер Німеччини (1982–1998)

**Коль, Еміль** (1857–1938), живописець-мультиплікатор, кінорежисер, сценарист, кінооператор, творець графічної анімації, Франція

**Коль, Йоганн Петер** (1698–1778), історик та богослов, один з перших німецьких славістів, Німеччина

**Кольбе, Германи** (1818–1884), хімік-органік, Німеччина

**Кольбер, Жан-Батист** (1619–1683), політичний діяч, де-факто – голова уряду Франції (1665–1683), Франція

**Кольбер, Клодетт** (1905–1996), актриса, «Оскар» (1935), США

**Кольберг, Оскар** (1814–1890), етнограф, фольклорист і композитор, дослідник етнографії західноукраїнських земель, Польща – Україна

**Кольвіц, Кете** (1867–1945), німецька художниця-експресіоністка, класик графічного мистецтва й скульптури

**Колька**, раптовий напад болю в животі

**Кольори геральдичні**, всі зображення в гербі виконуються за допомогою дев'яти кольорів, що зображуються кольором або відповідними штрихами та мають відповідне тлумачення

**Кольорові бекаси** (Rostratulidae), родина птахів ряду сивкоподібних

**Кольороподіл**, процес поділу багатоколірного зображення на одноколірні компоненти, який здійснюється фотоелектронним способом

**Кольна клоге, кампосколія жовтоволоса** (Colpa klugii), вид комах ряду перетинчастокрилих родини сколієвих ос, внесений до Червоної книги України

**Кольпі, Анрі** (1921–2006), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1961), Франція

**Кольпіт**, запалення вагіни (піхви), вагініт

**Кольпоциклоп** (Colpocyclops), вид ракоподібних ряду циклопів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кольрабі** (Brassica oleracea var caulorapa), рослина родини капустяних

**Кольський півострів**, півострів на північному заході європейської частини Росії

**Кольт**, узагальнена назва популярних з середини 19 ст. американських револьверів, а згодом також автоматичних пістолетів і кулеметів, вироблених на заводах С. Кольта, пізніше – компанією Colt's Manufacturing Company

**Кольтгофф, Ісаак Моріц** (1894–1993), хімік, автор фундаментальних праць із аналітичної хімії, Нідерланди – США

**Кольцов, Михайло Юхимович** (1898–1940), журналіст та письменник, класик російської публіцистики, Україна – Росія

**Кольцов, Олексій Васильович** (1809–1842), поет, класик російської літератури, Росія

**Кольчино**, селище міського типу Мукачівського р-ну Закарпатської обл.

**Кольчуга**, бойовий обладунок воїна у вигляді сорочки з металевих кілець, просмикнутих одне в одне та скріплених маленькими клепками, призначений для захисту від холодної і метальної зброї

**Колочелистник** (Acanthophyllum), рід рослин родини гвоздичних

**Колючі соні** (Platacanthomyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Колючка верблюда** (Alhagi), рід рослин родини бобових

**Колючки**, у рослин тверді, загострені на кінцях утвори

**Колючки** (Gasterosteus), рід риб родини колючкових, фауна України

**Колючкові** (Gasterosteidae), родина риб ряду колючкоподібних, фауна України

**Колючкозубі** (Acanthodiie), клас вимерлих риб

**Колючконос Сіборпа** (Echinophora sibthorpiana), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Колючкоподібні** (Gasterosteiformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Колючоголові**, скреблянки, тип паразитичних тварин

**Колюш** (1944–1986), актор-комік та сценарист, класик французької комедії, Франція

**Коляда**, релігійна пісня, яку співають українці в часі Різдвяного періоду в церквах і по домівках, прославляючи ними народження Христа

**Колядка**, пісенний жанр фольклору, який виконується в час і з нагоди святкування коляди, якими супроводжуються магічно-ритуальні різдвяні дії, на відміну від церковних коляд, мають народне походження та більш світську тематику

**Кома (у медицині)**, непритомність тривалістю понад 6 годин

**Кома (у пунктуації)**, розділовий знак, яким розділяють однорідні члени речення, структурні частини складного речення або виділяють відокремлені члени речення чи слова, граматично не пов'язані з ними

**Коман**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чивчини, 1724 м

**Команда**, у інформатиці – елементарна інструкція, директива як елемент типового мови програмування, командного інтерфейсу різних програм і операційних систем

**Командитне товариство**, господарське товариство, в якому один або більше учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть по його боргах додаткову відповідальність усім своїм майном

**Командорські острови**, група островів на кордоні Берингового моря і Тихого океану, територія Росії

**Командос**, спеціально підготовлені військовослужбовці та військові формування, які входять до складу елітної легкої піхоти або військ спеціального призначення, що спеціалізуються на проведенні спецоперацій

**Команечі, Надя** (1961), спортсменка (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон (1976 – 3, 1980 – 2) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1978, 1979) та Європи (1975, 1977, 1979), Румунія

**Команова**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чивчини, 1734 м

**Комар звичайний** (Culex pipiens), в сучасній таксономії під цією назвою розуміють комплекс видів кровосисних комарів

**Комар, Антон Пантелеймонович** (1904–1985), фізик, академік АН УРСР (1948), Україна – Росія

**Комари малярійні** (Anopheles), рід кровосисних комарів

**Комарі** (Culicidae), родина двокрилих комах

**Комарівка італійська** (Bittacus italicus), вид комах ряду скорпіонових мух, родини комарівок, внесений до Червоної книги України



**Комарівська культура**, археологічна культура бронзової доби 1500–1100 років до н. е.

**Комарі-звонці** (Chironomidae), родина комах ряду двокрилих

**Комарницька, Тетяна Борисівна** (1971), спортсменка (боротьба, вільний стиль), чемпіон Європи (1999, 2000), Україна

**Комарницький, Антон Аполлінарійович** (1923–1995), кіносценарист, журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Комарно**, місто Городоцького р-ну Львівської обл.

**Комаров, Володимир Леонтійович** (1869–1945), геоботанік, академік (1920) та президент АН СРСР (1936–1945), Росія

**Комаров, Володимир Михайлович** (1927–1967), космонавт, СРСР

**Комаров, Микола Анатолійович** (1961), спортсмен (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1985), Україна

**Комаров, Михайло Федорович** (1844–1913), історик літератури, критик, укладач словників, діяч громадського руху 1870–1890-х, перший бібліограф творів Т. Шевченка та праць про нього, дійсний член НТШ (1901), Україна

**Комахи** (Insecta), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Комахозапилення**, вид перехресного запилення за допомогою комах

**Комахозапильні рослини**, рослини, що запилюються комахами

**Комахоїдні** (Insectivora), ряд (за сучасною молекулярною систематикою - клада) плацентарних ссавців

**Комахоїдні рослини**, збірна, таксономічно неоднорідна група рослин, що ведуть хижий спосіб життя

**Комацу Сьоске** (1923–2011), перекладач, педагог і поет, перекладач японською мовою творів української літератури та популяризатор творчості Т. Шевченка, автор першого перекладу вірша «Заповіт» японською мовою, Японія

**Комашук, Аліна Іванівна** (1993), спортсменка (фехтування на шаблях), чемпіон світу (2013), Україна

**Комбайн зерновий**, машинний агрегат для збирання зернових, зернобобових та круп'яних культур, а також насінникових трав прямим комбайнуванням або роздільним способом

**Комбайн картоплезбиральний**, машина для викопування й очищення бульб картоплі від землі та картоплиння

**Комбайн коноплезбиральний**, машина для скошування, обмолоту і зв'язування стебел конопель у снопи

**Комбарель**, печера у Франції, місце палеолітичної стоянки, на стінах виявлено понад 400 зооморфних (олени, леви, мамонти, коні та ін.) і антропоморфних зображень

**Комбатанти**, особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, беруть участь безпосередньо у воєнних діях

**Комбікорми**, у тваринництві – однорідні суміші очищених, змелених і спеціально підготовлених кормів і кормових джерел

**Комбінаторика**, розділ математики, присвячений розв'язанню задач вибору та розташування елементів деякої, зазвичай, скінченної множини відповідно до заданих правил

**Комбінації**, спосіб вибору декількох речей з більшої групи, де (на відміну від розміщення) порядок не має значення

**Комбінація**, 1) сполучення, взаємне розташування чогонебудь; 2) складний задум, система прийомів для досягнення чогонебудь

**Комбінація лінійна**, сума декількох математичних об'єктів одного типу, кожен із яких є попередньо помноженим на довільну скалярну константу, одне з основних понять в лінійній алгебрі

**Комбінування**, здобуття нової якості завдяки новому сполученню раніше відомих рішень

**Комбінування виробництва**, процес поєднання на одному підприємстві різних виробництв, продукція яких є сировиною, напівфабрикатами, допоміжними матеріалами для інших виробництв

**Комбретові** (Combretaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Комеді Франсез**, єдиний у Франції репертуарний театр, що фінансується урядом, діє у м. Париж з 1680

**Комедія**, драматичний жанр, естетична домінанта якого – комічне (смішне)

**Комедія висока**, комедійний жанр, дія в якому розгортається на тлі серйозних життєвих ситуацій; вважається, що для В.к. характерна моральна повчальність

**Комедія дель арте**, жанр італійського народного театру

**Комедія мадригальна**, різновид італійської розважальної музики 16 ст.

**Комедія ситуативна**, елементарні, часто примітивні серіали, події в яких відбуваються в будинку однієї родини, в одному приміщенні, а герої потрапляють у різні кумедні ситуації

**Комелінові** (Commelinaceae), родина квіткових рослин порядку комеліноцвітих

**Комеліноцвіті** (Commelinales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Комелья**, Лусіано (1716–1779), драматург, автор понад 200 п'єс, класик іспанської літератури, Іспанія

**Комендатура військова**, орган управління військового коменданта гарнізону (фортеці, порту тощо), а також займане ним приміщення

**Коменсалізм**, вид симбіотичної взаємодії між двома живими організмами

**Коменський, Ян Амос** (1592–1670), педагог, мислитель, теолог, основоположник наукової педагогіки, Чехія

**Коментар**, різновид статті або самостійний аналітичний жанр, який характеризується актуальністю, логічною побудовою, високим рівнем оцінних суджень, розлогими поясненнями важливих подій, явищ, використанням вагомої фактологічної бази, узагальненнями

**Коментарі авторські**, тлумачення автором певних слів, фрагментів чи сюжетних ліній свого твору у вигляді приміток та пояснень

**Коментування**, прийом висловлювання свого ставлення до сприйнятої інформації у тексті

**Коменчіні, Луїджі** (1916–2007), кінорежисер, один з чільних представників неореалізму, «Срібний ведмідь» (1954), «Золотий лев» (1987), Італія

**Комерція**, діяльність по забезпеченню купівлі-продажу товарів, що супроводжується проведенням відповідних розрахунків, з метою здобуття максимально можливого прибутку в умовах існуючих правових норм

**Комерція електронна**, один з основних елементів електронного бізнесу й охоплює будь-які форми ділових угод, укладання яких здійснюється електронними засобами замість фізичного обміну або безпосереднього фізичного контакту

**Комета**, мале тіло Сонячної системи, яке обертається навколо Сонця і має т. зв. кому (атмосферу) та / або хвіст

**Комети довгоперіодичні**, комети, для яких немає достовірних підтверджень більш, ніж одного проходження перигелію

**Комиш** (*Scirpus*), рід болотних рослин родини осокових

**Комишани**, селище міського типу Херсонської міськради Херсонської обл.

**Комишенко, Григорій Васильович** (1972), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Європи (1994), Україна

**Комиш-Зоря**, селище міського типу Куйбишевського р-ну Запорізької обл.

**Комишит**, дешевий будівельний і теплоізоляційний матеріал у вигляді прямокутних плит, виготовлених з очерету шляхом пресування з прошивкою їх дротом або скріпленням дерев'яними планками

**Комишівка**, селище міського типу Селидівської міськради Донецької обл.

**Комишник двороздільний, комишник двозонтиковий** (*Fimbristylis bisumbellata*), вид судинних рослин родини осокових, внесений до Червоної книги України

**Комишня**, селище міського типу Миргородського р-ну Полтавської обл.

**Комишуваха (Донецька обл.)**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Комишуваха (Запорізька обл.)**, селище міського типу Оріхівського р-ну Запорізької обл.

**Комишуваха (Луганська обл.)**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Комі (етнос)**, корінний народ північно-східних областей європейської частини Росії

**Комі (мова)**, одна з двох мов пермської групи фіно-угорської гілки уральської мовної сім'ї

**Комі (республіка)**, суб'єкт Російської Федерації

**Комі праліси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс біосферного заповідника і національного парку, Республіка Комі, Росія

**Комі-зірянська мова**, мова пермської підгрупи фіно-пермської групи фіно-угорської сім'ї мов

**Комікс**, графічно-оповідний жанр, серія малюнків з короткими текстами, що утворює цілісну розповідь, книжка з такими малюнками

**Комінтерн**, Комуністичний інтернаціонал, Третій Інтернаціонал, міжнародне політичне об'єднання комуністичних партій різних країн з метою координації діяльності та надання взаємної підтримки

**Комінтернівське**, див. Кординцеве

**Комінтернівський район**, див. Кондинцівський р-н

**Комі-пермяки**, корінний народ Пермського краю Росії

**Комі-пермська мова**, мова пермської підгрупи фіно-пермської групи фіно-угорської сім'ї мов

**Комірка елементарна**, мінімальний уявний об'єм кристала, трансляції якого дозволяють побудувати тривимірну кристалічну ґратку

**Комірний довгоносик** (*Sitophilus granarius*), жук родини довгоносиків, шкідник зерна

**Комірні кліщі**, група безхребетних тварин надродини акароїдних кліщів

**Комісар**, посадова особа, наділена урядом особливими повноваженнями

**Комісаренко, Василь Павлович** (1907–1993), патофізіолог, організатор та перший директор Науково-дослідного інституту ендокринології та обміну речовин АМН України (1965–1986), академік АН УРСР (1951), Україна

**Комісаренко, Сергій Васильович** (1943), патофізіолог, академік АН України (1991), Україна

**Комісаріат військовий**, місцевий орган військового управління

**Комісарівка**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Комісаров, Ігор Васильович** (1931–2011), фармаколог, біохімік, член-кореспондент АН України (1991), Росія – Україна

**Комісив**, тип мовленнєвого акту, іллокутивна мета якого – накласти на адресанта зобов'язання виконати певні дії у майбутньому або дотримуватись певної лінії поведінки

**Комісії парламентські**, складові елементи внутрішньої структури парламентів

**Комісія виборча**, орган у виборчому процесі, що організовує й здійснює формальну частину виборчого процесу, реєструє кандидатів, організовує й проводить голосування, підраховує голоси

**Комісія європейська**, Інститут ЄС, вищий орган виконавчої влади, який має право законодавчої ініціативи

**Комісія лічильна**, спеціальний колегіальний виборчий орган, що утворюється з метою визначення результатів таємного (закритого) або відкритого голосування при прийнятті колективного рішення

**Комісія мандатна**, одна з постійних або тимчасових комісій у парламентах ряду країн, яка створюється на початку роботи першої сесії

**Комісія Україна – НАТО**, формат, в якому Північно-атлантична рада відповідно до Хартії НАТО – Україна періодично проводить засідання з Україною

**Комісура**, з'єднання, спайка

**Комітет**, 1) орган державної влади спеціальної компетенції; 2) постійний орган парламенту або однієї з палат парламенту; 3) міжнародний орган або орган міжнародних організацій

**Комітет громадського порятунку**, орган революційного правління періоду Французької революції, утворений 06.04.1793 з метою боротьби з зовнішньою і внутрішньою контрреволюцією

**Комітет державної безпеки**, КДБ, орган державної безпеки в СРСР та радянських союзних республіках у 1954–1991

**Комітет Міністрів Ради Європи**, один із головних органів Ради Європи, складається з міністрів закордонних справ держав – членів Ради Європи

**Комітет наукової термінології**, установа Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Комітет трьох мудрих**, спеціальний орган, утворений у 1978 Європейською Радою з метою розгляду діяльності установ ЄС і розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої роботи

**Комітети незаможних селян** (комнезами), організації найбіднішого селянства, опорні пункти влади більшовиків на селі

**Комітологія**, система спеціально створених комітетів, у роботі яких беруть участь представники держав-членів, за допомогою яких узгоджуються правила й норми імплементації Європейською Комісією законодавства ЄС

**Комічне**, метакатегорія естетики, яка відображає конфлікт суспільно значимої форми в поведінці і діях людини з нікчемністю соціального і морального змісту цієї дії, що не загрожує суспільним цінностям і долається через сміх

**Коммеліна** (*Commelina*), рід рослин родини коммелінових

**Коммеморація**, термін для позначення процесу утвердження в матеріальних об'єктах («місцях пам'яті») групових уявлень про історичні події та їх значення

**Коммер**, Франц Алоїс Теодор (1813–1887), композитор, диригент, органіст, історик музики, Німеччина

**Коммонс**, Джон Роджерс (1862–1945), економіст, прибічник інституціональної теорії, США

**Комніни**, династія імператорів Візантії у 1057–1059, 1081–1185 та 1204–1461

**Комо**, озеро в Італії, 145 км<sup>2</sup>

**Комодо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індонезія

**Комое**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Кот-д'Івуар

**Комолість**, природжена відсутність рогів

**Комонім**, власна назва поселення сільського типу

**Комонничок зігнутий** (*Succisella inflexa*), вид судинних рослин родини черсакових, внесений до Червоної книги України

**Комора (обряд)**, цикл обрядів шлюбної ночі

**Комора (приміщення)**, 1) приміщення, відведене для зберігання товарів, припасів, матеріалів; 2) у квартирі – ко-

мірчина, кладовка; 3) напівземлянка в степу (полі, городі) для зберігання продуктів

**Комори**, держава у Східній Африці на однойменних островах у Індійському океані

**Коморин**, мис, південна точка півострова Індостан

**Коморовський**, Броніслав Марія (1952), політичний діяч, президент Польщі (2010–2015)

**Коморські острови**, архіпелаг в Індійському океані, територія Комор та Франції

**Компакт метричний**, компактний (тобто обмежений і замкнутий) метричний простір

**Компакт-диск**, диск невеликого діаметра, призначений для відтворення запису на оптичних (лазерних) програвачах; пристрій для зберігання великих обсягів інформації

**Компактність**, властивість топологічних просторів та множин: множина топологічного простору компактна, якщо будь-яка безкінечна послідовність точок цієї множини має граничну точку, що належить цій множині; в евклідовому просторі компактна множина – обмежена й замкнута

**Компактус**, система шаф, стелажів (стіжок), забезпечених ручним або електричним приводом для переміщення по рейках – напрямних, прокладених по підлозі або підвішеним

**Компандер**, електричне коло з послідовно з'єднаних компресора та експандера

**Компаніївка**, селище міського типу, адміністративний центр Компаніївського р-ну Кіровоградської обл.

**Компаніївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Компаніченко**, Тарас Вікторович (1969), кобзар, лірник, бандурист (народна бандура), мистецтвознавець, виконавець та популяризатор старовинної української музики, Україна

**Компанія**, форма організації підприємства, за якої його правосуб'єктність відрізняється від правосуб'єктності залучених до нього осіб

**Компанія асоційована**, юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та (або) опосередковано 20-ма або більше відсотками статутного капіталу та (або) голосів

**Компаратбельні одиниці**, компаратбельні елементи, одиниці (елементи) різних мовних систем, які перебувають у певному відношенні до однієї й тої самої денотативної ознаки

**Компаратбельність**, співвідносність різномовних явищ

**Компаратив**, вищий ступінь порівняння прикметників або прислівників

**Компаративістика**, 1) мовознавча наука, що вивчає споріднені мови за допомогою порівняльно-історичного методу; 2) порівняльне вивчення фольклору, національних літератур, процесів їхньої взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного методу

**Компаративістика політична**, один із напрямів політології, що вивчає політику за допомогою зіставлення однотипних явищ різноманітних політичних систем

**Компаратор**, оптичний вимірювальний прилад для вимірювання шляхом порівняння штрихових мір довжини (напр., шкали вимірювальної лінійки із зразковою мірою)

**Компартменталізація**, розділення клітини на відділи

**Компартменти**, функціонально різні, оточені мембранами області клітини

**Компас (прилад)**, прилад для визначення сторін горизонту і вимірювання на місцевості магнітних азимутів

**Компас (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Компас магнітний**, прилад, що дозволяє визначати сторони світу, орієнтуючись на магнітне поле Землі

**Компасні рослини**, рослини, листки яких розташовуються спрямовано з півночі на південь

**Компаунди**, високомолекулярні діелектрики, що складаються із суміші різних речовин (смола, бітуми, ефіри целюлози та ін.) і змінюють свою в'язкість під час використання

**Компенсатор рупорної антени**, елемент пристрою рупорної антени для її налаштування

**Компенсація**, 1) відшкодування, зрівноважування, винагорода за щось, а також сума, яку сплачують як відшкодування, винагороду; 2) покриття витрат, утрат; 3) спосіб припинення зобов'язань зарахуванням зустрічних вимог кредитора й боржника

**Компенсація**, здатність до стабілізації обмінних процесів

**Компенсація моральної шкоди**, збитку, відшкодування втрат немайнового характеру, що виникли внаслідок моральних та (або) фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб

**Комперія** (Comperia), рід рослин родини орхідних

**Комперія кримська** (Комперія Компера) (Comperia comperiana), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Компетентність**, спроможність за рахунок знання виконувати і керувати виконанням певного комплексу робіт з певною швидкістю, якістю та ефективністю, та мати уявлення про теорію, уміння, навички і досвід у цій сфері

**Компетенція**, сукупність встановлених прав і обов'язків, повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати заходи відповідальності тощо

**Компетенція комунікативна**, система знань про правила мовної комунікації, що складається із знань моделей комунікативної поведінки, знання мовного етикету, шаблонів спілкування

**Компетенція комунікативна міжкультурна**, тип комунікативної компетенції, який полягає в умінні поспілкуватися комунікативними правилами, постулатами, максимами і конвенціями спілкування, притаманними тій національній лінгвокультурній спільноті, мовою якою здійснюється міжкультурна комунікація

**Компетенція культурна у комунікації**, розуміння і орієнтація адресанта у базових елементах культури, крізь які

усвідомлюється предметний (феноменальний) світ носіями певної ідіотетичної мови

**Компетенція лінгвокультурна**, сукупність знань базових елементів культури (національних звичаїв, традицій, реалій тощо) країни, мовою якої здійснюється комунікація, і вмінь виявляти у мові країнознавчу інформацію та користуватись нею з метою досягнення запланованої комунікативної мети

**Компетенція мовна**, знання учасниками комунікації мови (мовного коду), передусім правил, за якими породжуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація

**Компіляція**, виклад результатів чужих досліджень без самостійного опрацювання джерел, а також сама робота, створена таким методом

**Комплекс(в архітектурі)**, сукупність будівель і споруд, які становлять єдине ціле в планувальному і об'ємно-просторовому вирішенні, об'єднаних загальним призначенням

**Комплекс (у гомологічній алгебрі)**, основне поняття гомологічної алгебри

**Комплекс (у промисловості)**, група взаємопов'язаних галузей, підприємств, що виробляють однорідну продукцію

**Комплекс Гольджі**, одномембранна клітинна органела, в якій відбувається дозрівання і секреція речовин, синтезованих у клітині

**Комплекс загальногеографічний**, геосистема, що відрізняється високим рівнем спряженості складових елементів за обміном речовин, енергією, інформацією і в силу цього володіє більш високою стійкістю по відношенню до навколишнього середовища

**Комплекс радіоелектронний**, сукупність функційно зв'язаних радіоелектронних пристроїв, призначених для рішення тактичних та технічних завдань в різних умовах експлуатації

**Комплекс релігійний**, сукупність елементів структури релігії – релігійна свідомість, культова діяльність, релігійні організації (інститути), релігійні відношення, які взаємозв'язані і взаємодіють між собою, створюючи цілісну систему

**Комплекс симпліціальний**, спеціальний топологічний простір, утворений «склеюванням» точок, відрізків, трикутників, тетраедрів і симплексів вищих порядків

**Комплексна бортова система збирання й накопичення даних**, призначається для обліку та контролю за використанням авіатехніки на підприємствах, що експлуатують літаки і вертольоти

**Комплектування територіальний принцип**, комплектування військ призовних контингентом, в т.ч. військовослужбовцями запасу, які проживають поблизу місць дислокації (мобілізаційного розгортання) з'єднань та військових частин

**Комплемент (біологія)**, група білків сироватки крові

**Комплементи (економіка)**, декілька товарів (два і більше), які доповнюють один одного і споживаються одночасно

**Комплементарність**, взаємна відповідність молекул біополімерів



**Комплементарність генів**, взаємодія неалельних генів, за якої один домінуючий ген доповнює дію іншого

**Компліментарність**, взаємна симпатія (чи антипатія) індивідів, яка визначає поділ на «своїх» і «чужих» у комунікації, зокрема у міжкультурній

**Композит**, складне слово, у якому твірною основою є повні основи слів, що співвідносяться із словосполученнями, побудованими за типами підрядного зв'язку

**Композиція архітектурна**, 1) побудова архітектурного твору з додержанням закономірностей співвідношення його частин та елементів, які ґрунтуються на ідейно-образному змісті об'єкта, його конструктивному вирішенні, функціональному призначенні

**Композиція відображень**, в математиці – функція, побудована з двох функцій таким чином, що результат першої функції є аргументом другої

**Композиція (у літературі)**, будова літературного твору

**Композиція (у мистецтві)**, побудова твору мистецтва, система компоновання його елементів

**Компонування карти**, визначення меж картографованої території та її розташування щодо рамки карти, а також розміщення назви, масштабу, легенди, вихідні відомості і, якщо потрібно, доповнень, карт, графіків

**Компонування радіоелектронної апаратури**, ітеративний процес композиції виробу з його складових частин розміщенням їх у заданому об'ємі

**Компонування (у будівництві)**, набір оптимальних архітектурно-планувальних рішень запроєктованого об'єкта з урахуванням функціональних зв'язків його частин, а також вибір конструктивного рішення того ж об'єкта

**Компости**, місцеві органічні добрива, що їх одержують внаслідок розкладу різних органічних речовин під впливом діяльності мікроорганізмів

**Компостування відходів**, спосіб знешкодження і використання твердих відходів шляхом перероблення їх на компост

**Компрегенсія**, поняттєвий зміст знака (терміна), класифікація всіх несуперечливо мислимих предметів, до яких конкретний знак (термін) може бути правильно застосований

**Компрес**, волога пов'язка, що накладається на хворе місце з лікувальною метою

**Компресія екологічна**, ефект придушення міжвидової конкуренції у біоценозі в ході використання кормових ресурсів

**Компресор**, пристрій, коефіцієнт передачі якого зростає зі зменшенням рівня вхідного сигналу, завдяки чому можна збільшувати середню потужність і гучність звучання, але при цьому стискується динамічний діапазон повідомлень

**Компресор авіаційного двигуна**, турбіна, що створює тиск повітря в авіадвигуні

**Компресорна станція**, стаціонарне обладнання для одержання стиснутого повітря або газу на різних промислових підприємствах і будівельних майданчиках

**Компропат політичний**, інформація про окремі аспекти життя, особисті якості, діяльність політика чи політичної сили, яка здатна нанести шкоду честі, гідності, правам та інтересам, підірвати репутацію

**Компрометація**, оприлюднення даних, що дискредитують кого-небудь, підривають до нього довіру й повагу

**Компроміс**, домовленість, угода між представниками різних інтересів як розумний спосіб вирішення конфліктів, який полягає в досягненні взаєморозуміння шляхом обопільних поступок сторін, що задіяні в конфлікті

**Комптон**, Артур Голлі (1892–1962), фізик, Нобелівська премія з фізики (1927), США

**Комп'ютер**, пристрій або система, здатне виконувати задану, чітко визначену послідовність операцій

**Комп'ютер аналоговий**, комп'ютер, призначений для обробки даних, поданих неперервними значеннями фізичної змінної

**Комп'ютер персональний**, комп'ютер для особистого використання

**Комп'ютеризація**, 1) процес упровадження комп'ютерних технологій у різних галузях суспільної діяльності; 2) процес оснащення робочих місць засобами обчислювальної техніки, персональними комп'ютерами

**Комрат**, місто у Молдові, історико-культурний центр, 26 тис. мешканців

**Комсомольське знамя**, українська загальнополітична газета, видавалася з 1938 в Києві російською мовою

**Комсомольськ (місто)**, див. Горішні Плавні

**Комсомольське (Крим)**, див. Бакачик-Кият

**Комсомольське (Донецька обл.)**, див. Кальміуське

**Комсомольське (Харківська обл.)**, див. Слобожанське

**Комсомольський (Донецька обл.)**, селище міського типу Волноваського району Донецької обл.

**Комсомольський (Луганська обл.)**, див. Дубове

**Кому Вниз**, український рок-гурт, діє з 1988

**Комуна**, 1) самоврядне середньовічне місто, міська республіка; 2) адміністративно-територіальна одиниця місцевого управління; 3) різновид колективного господарства

**Комунізм**, політична ідеологія, світогляд, що ґрунтується на ідеї спільного майна і загальної рівності у безкласовому суспільстві

**Комунізм воєнний**, комплекс економічних і політичних заходів, застосованих радянською владою на території Росії та інших радянських республік у 1918–1921

**Комунікабельність**, володіння соціальним аспектом мовленнєвого контакту (дотримання у спілкуванні соціальних норм, володіння комунікативною компетенцією тощо)

**Комуніканти**, особи, які беруть участь у комунікації (спілкуванні)

**Комунікативні дії**, мовленнєва взаємодія комунікантів, основною метою якої є обмін досвідом, а тому в її рамках значення і смисли передаються некритично, з припущеннями

**Комунікативістика політична**, прикладна субдисципліна, яка сформувалася на межі політичної й соціально-психологічної наук і має яскраво виражений міждисциплінарний та інтегративний характер

**Комунікативність**, здатність людини до діалогового спілкування

**Комунікативність речення**, одна з основних ознак речення, яка полягає у співвіднесеності його семантики з логічним судженням і здатності входити до будь-яких форм спілкування, вписуватися в конситуацію мовлення

**Комунікативної дії теорія**, концепція Ю. Хабермаса, за якою соціальний розвиток не можна вивести з економічної сфери, як і для становлення людини і її виділення з навколишнього світу недостатньо праці, для чого необхідні ще мова й комунікація.

**Комунікатика**, теорія масової комунікації – наука, що досліджує системи ЗМК, фундаментальні властивості, побудову комунікативних ланок і елементів, а також їхній вплив

**Комунікації альтернативні**, комунікації протилежні за ідейною спрямованістю стандартним моделям монополізованої інформаційно-розважальної індустрії

**Комунікації глобальні**, термін, яким позначають сучасну здатність до забезпечення доступу й обміну інформацією в різних культурах і країнах

**Комунікації інформативність**, категорія дискурсу, яка відображає взаємодію інформаційних просторів усіх складових дискурсу і збагачує когнітивні бази його учасників

**Комунікації компоненти**, найважливіші складові комунікативного акту, які включають адресанта, адресата, канал комунікації, код, контакт, зворотній зв'язок, комунікативний шум, контекст і ситуацію спілкування

**Комунікації масової теорія**, теоретичний напрям, який вивчає ефективність сприйняття текстів радіо, телебачення, друкованих видань (газет, журналів, плакатів, лозунгів), реклами, їхній вплив на свідомість людини

**Комунікації мовної теорія**, напрям сучасної лінгвістики, що вивчає феномен мовного спілкування

**Комунікації моделі**, схеми, у яких представлений процес комунікації

**Комунікації теорія**, наукова дисципліна, що займається вивченням процесів комунікації та комунікаційних систем; наукова дисципліна, що вивчає методи і системи комунікації

**Комунікація**, 1) процес взаємодії; шляхи сполучення, лінії зв'язку тощо; 2) передача інформації у суспільстві за допомогою мови та інших сигнальних форм зв'язку; засоби створення, передавання та одержання інформації; 3) обмін інформацією

**Комунікація вербальна**, цілеспрямована психо-лінгвостентальна діяльність учасників спілкування за допомогою мовного коду, результатом якої є інформаційний обмін, взаємовплив тощо

**Комунікація масова**, систематичне поширення інформації серед великої кількості людей за допомогою друку, радіо, телебачення, аудіо- і відеозапису та через комп'ютерні мережі

**Комунікація міжкультурна**, спілкування носіїв різних культур, які зазвичай послуговуються різними мовами

**Комунікація міжособистісна**, взаємний обмін суб'єктивним досвідом людей, які перебувають в просторовій близькості і мають можливість бачити, чути, торкатися один до одного, легко забезпечувати зворотній зв'язок

**Комунікація невербальна**, взаємодія між учасниками спілкування за допомогою невербальних (паралінгвальних) засобів

**Комунікація політична**, форма спілкування у сфері політичної діяльності, встановлена на основі обміну інформацією

**Комуністична партія Західної України**, політична партія, складова Комуністичної партії Польщі (1919–1938)

**Комуністична партія Радянського Союзу**, КПРС, правляча і єдина політична партія в СРСР

**Комуністична партія України**, політична партія в УРСР, складова РКП(б)/ВКП(б)/КПРС (1918–1991)

**Комуністичний бунд**, єврейська політична партія в РСФРР та УСРР у 1920–1921

**Комуністичні партії**, політичні партії, які виступають за втілення соціальних принципів комунізму (побудову безкласового суспільства)

**Комунітаризм**, напрям у сучасній соціальній філософії та сформований на цих засадах соціально-політичний рух, що відстоює інтереси соціальних спільнот у їх відносинах з державою та бізнесом

**Комунітаризм лібертарний**, політологічна й соціально-філософська концепція в сучасному неомарксизмі й постмарксизмі, присвячена опору авторитарному примусу й соціальній ієрархії

**Комунітарна служба**, професійна діяльність осіб, які обіймають штатні посади в установах (інститутах, органах, службах, агентствах) ЄС, щодо практичного виконання рішень та імплементації політики інститутів ЄС

**Комутативність**, бінарна операція + на множині S є комутативною, якщо  $x+y = y+x$ , для всіх  $x$  і  $y \in S$

**Комутативності закон**, логічний закон, в якому стверджується, що результат операції кон'юнкції \ диз'юнкції з двома висловлюваннями не залежить від того, в якому порядку беруться ці висловлювання

**Комутатор** (інформаційні технології), перемикач, розподільник, пристрій, що забезпечує за допомогою включення, відключення і перемикання вибір необхідної вихідної ланцюга (ланцюгів) і з'єднання з нею вхідного ланцюга (ланцюгів)

**Комфарбанд**, єврейська політична партія, 1919–1920

**Комфорт**, сукупність побутових зручностей

**Комфорт соціальний**, риса соціального життя, що характеризується усталеною стабільністю, відсутністю гострої соціальної боротьби

**Комфортабельність**, благоустрій житлових будинків, що розглядається в сучасних умовах не як простий набір приватних зручностей проживання, а як оптимізована система «людина – середовище»

**Комфортність**, оптимальне поєднання основних параметрів мікроклімату – температури, відносної вологості і рухливості повітря

**Комфарту зона**, територія, що характеризується оптимальним для організму людини поєднанням температури, вологості повітря, швидкості вітру і променистого тепла, що надходить на поверхню

**Комюніке**, офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними і громадськими діями, делегаціями у міжнародних відносинах

**Кон Ітікава** (1915–2008), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Каннського (1960, 1961), Берлінського (2000) та Венеційського (1956) МКФ, Японія

**Кон, Вальтер** (1923), фізик-теоретик, Нобелівська премія з хімії (1998), Австрія – США

**Кон, Ганс** (1891–1971), філософ та історик, автор концепції протиставлення «західного» і «східного» націоналізмів, Чехія – США

**Кон, Фелікс Якович** (1864–1941), політик, перший секретар ЦК КП(б)У у 1921, Польща – Росія – Україна

**Конакрі**, місто, столиця Гвінеї

**Конардія компактна** (*Conardia compacta*), вид мохоподібних родини амблістегієвих, внесений до Червоної книги України

**Конарський, Казимир Богдан** (1886–1972), історик-архівіст, організатор архівної справи, Україна – Польща

**Конвалісве дерево** (*Clethra arborea*), рослина родини клетрових

**Конвалісві** (*Convallariaceae*), родина квіткових рослин порядку холодкоцвітих

**Конвалія** (*Convallaria*), рід рослин родини рускусових

**Конвеєр**, машина безперервної дії, яка призначена переважно для горизонтального і похилого переміщення насипних або штучних вантажів

**Конвеєризація**, запровадження у виробничий процес транспортуючих машин безперервної або пульсуючої дії

**Конвектор**, нагрівальний прилад, що застосовується в системах центрального опалення

**Конвекція (у географії)**, підняття окремих від земної поверхні тепліших і менш щільних мас або струменів повітря з одночасним опусканням більш холодних

**Конвекція (у фізиці)**, перенесення тепла в рідинах, газах або сипучих середовищах потоками речовини

**Конвент**, 1) у Давньому Римі – час, призначений магістратом для судового засідання, саме засідання та місце, де воно відбувалося; законодавчі органи в деяких країнах, що скликалися за надзвичайних обставин; 2) зібрання монахів у монастирі

**Конвенції спілкування**, звичай спілкування, елементи культури, котрі можуть варіюватися не зачіпаючи стратегій і тактик комунікації

**Конвенціоналізм**, світоглядна і філософська концепція, відповідно до якої наукові чи теоретичні поняття є предметом домовленості (конвенції), у вужчому значенні – конвенційна теорія істини, відповідно до якої істинність та умови істинності є предметом конвенції

**Конвенція**, багатостороння міжнародна угода з будь-якого спеціального питання, яка визначає права та обов'язки держав-учасниць у певній, окремій галузі, потребує спеціального розгляду зі встановленням відповідних процедур їх вирішення

**Конвергенти**, мови або їхні елементи, що зазнають конвергенції і зближуються в процесі історичного розвитку

**Конвергенції зони**, зони сходження поверхневих течій і опускання вод Світового океану

**Конвергенції критерії**, умови, виконання яких дає країнам-членам право вступу до Економічного та монетарного союзу

**Конвергенції теорія**, теорія розвитку суспільства, відповідно до якої у результаті науково-технічної революції відбувається взаємопроникнення двох соціально-економічних систем – капіталістичної та соціалістичної

**Конвергенція (в економіці)**, у теорії Гелбрейта – зближення різних економічних систем, подолання відмінностей між ними, зумовлене спільністю соціально-економічних проблем і наявністю об'єктивних закономірностей розвитку

**Конвергенція (в мовознавстві)**, 1) зміни, що приводять до збільшення схожості або збігу різних звуків мови; 2) розвиток схожих рис в кількох мовах унаслідок територіальної близькості або тісних політичних, економічних, культурних та ін. зв'язків

**Конвергенція (у біології)**, сходження ознак у організмів різних систематичних груп в процесі еволюції

**Конверсиви**, слова, які передають двобічні суб'єктивно-об'єктивні відношення в лексико-семантичній системі

**Конверсія (в економіці)**, 1) перехід власності (привласнення) якоїсь речі чи продукту, що належав іншому суб'єктові, шляхом його технологічної або ін. переробки; 2) обмін валюти певної країни на іноземну; 3) зміна доходності позики

**Конверсія військова**, перехід підприємств від виробництва продукції військового призначення до виробництва цивільної і навпаки

**Конверсія внутрішня**, перехід молекули у збудженому стані на нижчий електронний терм без зміни мультиплетності

**Конверсія генів**, порушення процесу копіювання при дуплікації гена

**Конверсія інтеркомбінаційна**, перехід молекули у збудженому стані на електронний терм іншої мультиплетності

**Конверсія (у мовознавстві)**, 1) спосіб утворення слова внаслідок зміни його граматичних характеристик; 2) спосіб утворення нових слів шляхом зміни парадигми слова

**Конверський, Анатолій Євгенович** (1948), філософ, академік НАН України (2012), Україна

**Конверт**, пакет чи обгортка з клапаном з надрукованими позначками поштових реквізитів або без них, для відправлення листів та іншої кореспонденції та / або зберігання документів

**Конвертація**, операція з купівлі (продажу) однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту

**Конвертер (пристрій)**, пристрій узгодження, який змінює значення опору, але не впливає на його знак і характер

**Конвертер (програма)**, програма, за допомогою якої можна перетворити інформацію з одного формату (способу подання) в інший

**Конвертованість**, 1) вільний обмін однієї валюти на іншу за чинним курсом; 2) обмін цінних паперів (акцій та облигацій) на інші їх види на відповідному ринку

**Конверторний цех**, цех металургійного виробництва, що переробляє рідкий чавун у сталь шляхом продувки в конверторах

**Конвертування**, зміна формату документа при збереженні ідентичної первинної інформації (змісту),

**Конвікт**, 1) школа-інтернат релігійного типу; 2) гуртожиток при навчальних (переважно духовн. католицьких) закладах

**Конвіцький, Тадеуш** (1926–2015), письменник, кіносценарист і кінорежисер, класик польського кінематографу, Литва – Польща

**Конвой**, 1) охорона, приставлена до об'єкта, що знаходиться в процесі транспортування; 2) група транспортів і торговельних суден, що пересувається під охороною військових кораблів для захисту від ворога

**Конволют**, збірник, складений його власником із різних самостійних видань (книг, журналів, брошур, відбитків статей) чи рукописів і опрацьований в єдиний том

**Конга**, високий, вузький, одноголовий кубинський барабан

**Конгеніальність**, близькість за духом, способом мислення, обдаруванням

**Конгери, морські вугри** (Conger), рід риб родини конгерових, фауна України

**Конгерові** (Congridae), родина риб ряду вугреподібних, фауна України

**Конгломерат (у геології)**, гірська порода

**Конгломерат (у юридичних науках)**, об'єднання різнорідних частин, форма територіального устрою поряд з унітарною, федеративною, конфедеративною

**Конглютинін**, лектин С-типу

**Конго**, річка у Демократичній Республіці Конго, Республіці Конго та Анголі, впадає до Атлантичного океану, 4320 км

**Конго (Демократична Республіка Конго)**, держава у Центральній Африці

**Конго (Республіка Конго)**, держава у Центральній Африці

**Конго-кордофанські мови**, нігеро-кордофанські або конго-кордофанські мови – макросім'я африканських мов, що включає нігеро-конголезьку і кордофанську мовні сім'ї

**Конгони** (Alcelaphus buselaphus), вид тварин родини бикових

**Конгоні**, звичайний бубал, степовий бубал, тора (Alcelaphus buselaphus), антилопа родини бикових

**Конгрегаціоналісти**, кальвіністична течія, яка з'явилася в Англії у другій половині 16 ст. як ліве крило руху пуритан, спрямоване проти королівського абсолютизму та англіканської церкви

**Конгрегація**, установа, що входить до складу Римської Курії, яка є центральним органом управління Римо-католицькою церквою і Ватиканом

**Конгрегація**, скупчення організацій у групі

**Конгрегація Східних Церков**, один з органів управління Римської курії, до компетенції якого входять справи Східних католицьких церков

**Конгрес**, 1) широке представницьке зібрання, переважно міжнародного характеру; 2) назва парламенту або складова назви нижньої палати парламенту деяких країн; 3) назва політичних партій, профспілок та ін.

**Конгрес місцевих і регіональних влад Європи**, консультативний орган Ради Європи з проблем місцевих і регіональних політик, самостійності і розвитку

**Конгрес США**, двопалатний орган законодавчої влади у США

**Конгресів Яр**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, м. Лисичанськ Луганської обл.

**Конгрів, Вільям** (1670–1729), драматург, один з провідних представників класицизму, Велика Британія

**Конгрів, Річард** (1818–1899), філософ, представник позитивізму, Велика Британія

**Конгруентність (в економіці)**, відповідність формальних і неформальних правил

**Конгруентність (у геометрії)**, відношення еквівалентності на безлічі геометричних фігур

**Конгруентність (у психології)**, стан цілісності та повної щирості, коли всі частини особистості працюють разом, переслідуючи єдину мету

**Конгруенція**, відношення еквівалентності в алгебраїчній системі, яке зберігається при основних операціях, відіграє важливу роль в універсальній алгебрі

**Конгур**, гірський масив в хребті Конгурмузтаг в Китайській частині Паміру. Вершини Конгур (7649 м)

**Кондак**, піснеспів, в яких стисло викладали опис церковного свята або найважливіші моменти діянь прославленого святого

**Кондаков, Іван Лаврентійович** (1857–1931), хімік, винахідник синтетичного каучуку, Естонія – Росія – Франція

**Конде, Альфа** (1938), політичний діяч, президент Гвінеї з 2010

**Конде, Людовік II Бурбон Великий** (1621–1686), воєначальник, генералісимус, Франція

**Конденсат**, рідина, що утворюється з пари при її охолодженні

**Конденсатор**, пристрій для накопичення електричного заряду

**Конденсація**, процес переходу газу або насиченої пари в рідину чи тверде тіло внаслідок охолодження або стиснення їх

**Конденсований стан**, загальна назва агрегатних станів, в яких наявний ближній порядок – твердого та рідкого (включаючи аморфний)

**Конденсор**, короткофокусна лінза (дзеркало) або система лінз (дзеркал), що збирає і спрямовує промені від джерела світла на об'єкт, який розглядають або проєктують

**Кондиленко, Іван Іванович** (1919–1993), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна



**Кондилома**, бородавчасті утворення на шкірі й слизових зовнішніх статевих органів, прояв папіломавірусної інфекції

**Кондилляртри** (Condylarthritis), ряд вимерлих ссавців

**Кондиціонер**, агрегат для обробки припливного повітря з метою створення і автоматичного підтримування у приміщенні, окремій зоні або в технологічному апараті певних параметрів повітряного середовища

**Кондиціювання повітря**, автоматична підтримка в закритих приміщеннях всіх або окремих параметрів повітря з метою забезпечення оптимальних метеорологічних умов, найбільш сприятливих для самопочуття людей, ведення технологічного процесу, забезпечення збереження цінностей

**Кондиція**, умова, норма, якій повинна відповідати продукція, що постачається

**Кондільяк, Етьєнн Бонно де** (1715–1780), філософ-просвітник, енциклопедист, представник сенсуалістичної теорії пізнання, Франція

**Кондо ефект**, явище зростання опору металу з магнітними домішками при зменшенні температури

**Кондоа наскальні зображення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, наскальні зображення віком 1,5 тис. років, Танзанія

**Кондомінат**, об'єднання власників в одному комплексі нерухомого майна (найчастіше це будинок), у т. ч. нежитлових приміщень, спільне володіння цим майном

**Кондомініум**, спільне володіння або управління територією двома або більше державами

**Кондор** (*Vultur gryphus*), птах родини американських грифів

**Кондорсе, Марі Жан Антуан Ніколя де Каріта** (1743–1794), філософ-просвітник, енциклопедист, математик і соціолог, діяч Великої Французької революції, Франція

**Кондорсе, Софія де** (1764–1822), громадська діячка, впливова особа французького громадсько-політичного життя наприкінці 18 – на початку 19 ст., Франція

**Кондратьєв, Віктор Миколайович** (1902–1979), хімік, академік АН СРСР (1953), Росія

**Кондратьєв, Кирило Якович** (1920–2006), геофізик, академік АН СРСР (1984), Росія

**Кондратьєв, Микола Дмитрович** (1892–1938), економіст, основоположник теорії великих циклів (цикли Кондратьєва), Росія

**Кондратюк, Євген Миколайович** (1914–1992), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Кондратюк, Микола Кіндратович** (1931–2006), оперний співак, народний артист УРСР (1973) та СРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1972), Україна

**Кондратюк, Юрій Васильович** (1897–1942), один із піонерів ракетної техніки та основоположників теоретичної космонавтики, творець розрахунків оптимальної траєкторії підльоту до Місяця («траєса Кондратюка»), Україна – Росія

**Кондрашевська, Лідія Іванівна** (1952–2008), оперна і концертно-камерна співачка (сопрано), народний артист України (1996), Україна

**Кондуфор, Юрій Юрійович** (1922–1997), історик, академік АН УРСР (1985), Україна

**Конективи**, пучки нервових волокон, які сполучають ідентичний правий і лівий ганглії

**Конеський, Блаже** (1921–1993), поет, письменник, есеїст, літературознавець, філолог, лінгвіст, один із творців сучасної македонської літературної мови, Македонія

**Конечне і безконечне**, категорії для означення суперечливої подвійності буття, яке одночасно є визначеним, обмеженим, тимчасовим, осяжним у своїх конкретних формах і таким, що постійно долає визначеність і межі існування, тобто є невизначеним, вічним і неосяжним

**Конечний, Фелікс** (1862–1949), історик, культуролог, дослідник українсько-польських історичних зв'язків, Польща

**Кон'єктура**, відновлення або виправлення зіпсованого тексту, який неможливо прочитати, ґрунтується на здогадах дослідника, упорядника тощо

**Коник**, колода з жолобком, яка завершує дах у дерев'яних будівлях

**Коник морський довгорилий** (*Hippocampus guttulatus*), вид променеперих риб ряду колючкоподібні родини морських голок, внесений до Червоної книги України

**Коники морські** (*Hippocampus*), рід риб родини іґлицевих

**Коники справжні** (*Tettigoniidae*), родина прямокрилих комах

**Коникоподібні** (*Tettigoniodea*), підряд комах ряду прямокрилі

**Коник-товстун степовий** (*Callimenes multituberculatus*), вид комах ряду прямокрилих родини коників-товстунів, внесений до Червоної книги України

**Кониський, Олександр Якович** (1836–1900), письменник, перекладач, лексикограф, видавець, педагог, автор першої ґрунтовної біографії Т. Шевченка, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Коні** (*Equus*), рід ссавців родини конячих, фауна України

**Коні напівкровні**, півкровки, породи коней, утворені шляхом схрещування місцевих порід з чистокровними арабськими або англійськими кінями

**Коні, Анатолій Федорович** (1844–1927), правознавець і літератор, одна з чільних постатей юриспруденції Російської імперії, Росія – Україна

**Конідії**, нерухомі спори нестатевого розмноження у грибів

**Коніофора**, рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Конкатенація**, накладання семантичних значень одного слова на інше

**Конклав**, збори кардиналів, що скликаються відразу після смерті папи римського для обрання нового папи

**Конклюдія**, те саме, що й висновки

**Конкорданси**, поверхня другого порядку, геометричне місце прямих (твірних), що проходять через дану точку (вершину) і перетинають дану лінію

**Конкордат**, угода між папою римським, як главою католицької церкви, та урядом певної держави щодо становища і діяльності католицької церкви, її прав і привілеїв на території цієї держави

**Конкордат 1801**, угода між папою римським Пієм VII і Наполеоном у 1801, що подолала розкол французького духівництва

**Конкордизм**, 1) у біблеїстиці – концепція, відповідно до якої біблійна оповідь про створення світу потребує узгодження з науковими даними і справді може бути з ними узгоджена; 2) основна філософська концепція В. Винниченка, викладена в однойменній праці

**Конкордія**, булла папи Пія IX від 06.10.1863, яка регламентувала відносини між римо-католицькою і греко-католицькою церквами в Австрійській імперії

**Конкурс**, 1) в Англії – майдан (площа), до якого сходиться кілька вулиць; 2) головний вестибюль або розподільний зал для пасажирів у великих транспортних спорудах (вокзали, станції метрополітену та ін.)

**Конкременти**, тверді тіла, що утворюються в організмі з солей

**Конкретне**, поняття, що окреслює окремий об'єкт чи клас об'єктів, на відміну від загального

**Конкретний**, реальний, точний, предметно визначений

**Конкретність істини**, залежність істини від певних умов і обставин, простору і часу

**Конкреція**, мінеральне утворення округлої форми в товщі осадових гірських порід

**Конкубінат**, не узаконена форма тривалих шлюбних відносин

**Конкур**, подолання перешкод, дисципліна кінного спорту, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Конкурентоспроможність**, 1) товару – ступінь відповідності вимогам вибраного ринку за технічними, економічними та іншими характеристиками; 2) підприємства – рівень його компетентності порівняно з іншими підприємствами-конкурентами за певними параметрами

**Конкурентії закон**, закон економічного суперництва між учасниками ринку, який полягає у прагненні забезпечити собі найвигідніші умови виробництва та збуту товарів (послуг), завоювання кращого становища на ринку капіталу

**Конкурентії стратегія**, стратегія виживання видів

**Конкурентії стратегія (в економіці)**, найважливіші довготермінові зусилля та дії фірм, компаній щодо забезпечення конкурентних переваг і захисту завоюваних позицій

**Конкурентія (в економіці)**, суперництво між суб'єктами ринкової економіки за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо

**Конкурентія діюча**, основна об'єктивна закономірність товарного виробництва, ринкової економіки, що проявляється у боротьбі (змаганні) товаровиробників, організацій

і установ виробничої і невиробничої сфери за кращі умови виробництва і збуту товарів та послуг

**Конкурентія недосконала**, конкурентія, що не відповідає уявленню про чисту конкурентію і відбувається в умовах ринку, значно відмінних від ідеальних

**Конкурентія політична**, специфічна форма політичної взаємодії, в якій суб'єкти політики правовими і неправовими засобами змагаються за владу

**Конкурентія (у біології)**, тип міжвидових і внутрішньовидових взаємовідносин

**Конкурентія чиста (досконала)** (ідеальна) конкурентія, що існує на ринку з багатьма продавцями й покупцями подібного товару

**Конн**, Ален (1947), математик, фахівець з операторної алгебри, теорії чисел, диференціальної геометрії і фізики елементарних частинок, Премія Філдса (1982), Франція

**Коннарові, конарові** (Connaraceae), родина квіткових рослин порядку квасеницевітих

**Коннахт**, провінція Ірландії

**Коннектикут**, штат США

**Коннері, Томас Шон** (1930), актор, «Оскар» (1988), Велика Британія

**Коннор, Волтер** (1942), політолог, радянолог, США

**Коноваленко, Олександр Олександрович** (1951), астроном, академік НАН України (2003), Україна

**Коновалець, Євген Михайлович** (1891–1938), політик, воєначальник, одна з ключових постатей українського національно-визвольного руху першої половини 20 ст., ініціатор створення та перший голова ОУН (1929–1938), Україна – Чехія – Австрія – Нідерланди

**Коновалов, Дмитро Петрович** (1856–1929), хімік, один із основоположників вчення про розчини, хімічної термодинаміки, академік Російської АН (1923), Україна – Росія

**Коновалов, Михайло Іванович** (1858–1906), хімік-органік, директор Київського політехнічного інституту (1902–1904), Росія – Україна

**Коновалов, Сергій Карпович** (1960), хімік, гідрохімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Конодонти**, викопні представники хордових

**Конон** (630–687), 83-й папа римський (686–687)

**Кононенко, Віктор Олімпанович** (1918–1975), фізик-механік, академік АН УРСР (1964), Україна

**Кононенко, Євгенія** (1959), письменниця та перекладачка, Україна

**Кононенко, Митрофан Тадейович** (1900–1965), актор театру, народний артист УРСР (1954), Україна

**Кононенко, Мусій Степанович** (1864–1922), поет та письменник, діяч кооперативного руху, популяризатор української друкованої продукції, член Братства тарасівців, активний учасник українського національно-культурницького руху наприкінці 19 – на початку 20 ст., Україна

**Кононенко, Роман Віталійович** (1981), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон світу (2001) та Європи (2002, 2003), Україна

**Кононов, Андрій Миколайович** (1906–1986), лінгвіст-тюрколог, академік АН СРСР (1974), Росія

**Конопатки сталінні**, ручний інструмент для конопачення швів при монтажі великопанельних і великоблокових будівель і для проконопачування зазорів при установці віконних і дверних блоків і коробок

**Конопатов, Олександр Дмитрович** (1922–2004), конструктор авіаційних і ракетних двигунів, академік РАН (1991), Росія

**Конопидоз**, фізоцефальоз, зодіаноз, інвазійна хвороба медоносних бджіл, бджіл-листорізів і джмелів

**Коноплеві** (Cannabaceae), родина квіткових рослин порядку кропивоцвітих

**Конопля** (Cannabis), рід рослин родини коноплевих

**Коноплянка** (Acanthis cannabina), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Коноплярство**, галузь землеробства, яка вирощує коноплі для одержання з них волокна й насіння

**Конопніцька, Марія** (1842–1910), письменниця, поет, новелістка, літературний критик і публіцист, класик літератури для дітей та юнацтва, Польща – Україна

**Коносамент**, товаросупроводжуючий документ, дає право на одержання вантажу тому, на кого він виписаний

**Коноскопія**, дослідження оптичних властивостей кристала за допомогою інтерференції поляризованого світла

**Котатація**, одне з основних понять стилістики, яке означає додаткові семантичні та стилістичні відтінки, що накладаються на основне значення слова в процесі комунікації і надають вислову експресивного забарвлення, певного тону, колориту

**Котатація лексична**, співзначення слова, яке супроводжує його основне значення

**Кототоп**, місто, адміністративний центр Кототопського р-ну Сумської обл.

**Кототопська битва**, битва 07–09.07.1659 між військами гетьмана І. Виговського та Кримського ханства з одного боку і московським військом з іншого біля м. Кототоп сучасної Сумської обл.

**Кототопський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Кототопські статті 1672**, договір між Військом Запорозьким і Московським царством, визначав юридично-правовий статус козацької Гетьманщини у складі Московської держави

**Коноцибе**, рід грибів флори України

**Конрад I** (881–918), король Німеччини (911–918)

**Конрад II** (990–1039), імператор Священної Римської імперії (1027–1039), король Німеччини (1024–1039)

**Конрад III** (1093–1152), король Німеччини (1138–1152)

**Конрад IV** (1228–1254), король Німеччини (1237–1254)

**Конрад, Джозеф** (1857–1924), письменник, критик, класик пригодницького роману, Україна – Велика Британія

**Конрад, Йоганнес** (1839–1915), економіст, Польща – Німеччина

**Конрад, Микола Йосипович** (1891–1970), синолог та японіст, академік АН СРСР (1958), Латвія – Росія

**Конрад, Чарльз Піт** (1930–1999), астронавт, США

**Конрада поверхня**, межа між «гранітним» і «базальтовим» шарами земної кори, що виділяється за сейсмічними даними

**Конс'юмеризм**, організований рух за розширення прав і вплив споживачів та покупців на продавців і виробників товарів і послуг, створення товариств споживачів

**Консалтинг**, діяльність з консультування керівників, управлінців з широкого кола питань у сфері фінансової, комерційної, юридичної, технологічної, технічної, експертної діяльності

**Консалтинг аграрний**, організація, розвиток та методи інформаційно-консультаційної діяльності в аграрній сфері

**Консеквент**, висловлювання, що випливає з антецедента імплікації

**Консепсьйон**, місто у Чилі, історико-культурний центр, 292 тис. мешканців

**Консервативна партія**, одна з двох провідних британських політичних партій, веде свою історію з кінця 1670-х, найстаріша серед діючих партій світу

**Консерватизм**, сукупність ідейно-політичних, ідеологічних і культурних течій, що спираються на ідею традиції й спадкоємності в соціальному та культурному житті

**Консерватизм економічний**, сукупність економічних ідей, концепцій, шкіл та заснованої на них соціально-економічної політики, які ґрунтуються на принципах пріоритетності приватних форм власності

**Консерваторія**, музичний вищий навчальний заклад

**Консерваціонізм**, один з видів суспільної екологічної течії, що закликає до повного і беззастережного зберігання природи та всіх її складових у незмінному первісному вигляді; ресурсизм (раціональне використання природних ресурсів), етичною доктриною якого є утилітаризм

**Консервація**, у музеєзнавстві – здійснення комплексу організаційних, науково обґрунтованих заходів щодо забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від подальших руйнувань, збереження їх автентичності з мінімальним втручанням у їх існуючий вигляд

**Консервація пам'яток архітектури**, комплекс заходів з метою збереження пам'ятки в теперішньому стані й недопущення її подальшого руйнування

**Консигнація**, форма комісійного продажу товарів; умова продажу товарів через консигнаційні склади посередників, коли право власності на товар, що надійшов на склад посередника, залишається за продавцем до моменту продажу товару покупцеві

**Консиліум**, нарада групи спеціалістів однієї (лікарів, юристів, політологів, педагогів та ін.) чи різних спеціальностей

**Консисторія**, церковно-адміністративний орган при православному єпархіальному архієреї в царській Росії

**Конситуація**, ситуативний контекст

**Консо**, одна з найчисельніших народностей групи кушитів, що мешкають на півдні Ефіопії

**Консо (культурний ландшафт)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, кам'яні тераси з укріпленими поселеннями, Ефіопія

**Консолідація**, форма комісійного продажу товарів; умова продажу товарів через консигнаційні склади посередників, коли право власності на товар, що надійшов на склад посередника, залишається за продавцем до моменту продажу товару покупцеві

**Консолідація національна**, історичний процес формування й розвитку нації на основі створення рівних можливостей для участі всіх громадян у державотворчих процесах

**Консоль (в архітектурі)**, виступаюча частина стіни або закріплена одним кінцем у товщі стіни балка, архітектурні ліпні прикраси, які створюють видимість підтримуючої деталі, орнаментальні підставки, закріплені на внутрішніх стінах

**Консоль (в інформаційних технологіях)**, сукупність пристроїв вводу-виводу, що забезпечує взаємодію користувача з обчислювальною системою

**Консонанс**, суголосність залежно від кількості коливань на секунду часу, до консонансових інтервалів належать октави, квінти, кварта, терції і сексти

**Консонант**, приголосний звук, нескладовий або нескладотворний звук

**Консонантизм**, система приголосних у мові, діалекті, говірці чи сім'ї мов

**Консорціум**, тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети

**Консорція**, елементарна одиниця екосистеми

**Конспект**, короткий виклад, короткий запис змісту лекції, прочитаної книги, статті тощо

**Конспірація**, в оперативно-розшуковій діяльності – один із спеціальних принципів, який передбачає збереження у таємниці здійснення негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів

**Констан де Ребек, Бенжамен** (1767–1830), філософ, політик і громадський діяч часів Великої французької революції, представник французького лібералізму, Франція – Швейцарія

**Констан, Поль Анрі Балюе д'Етурнель де** (1852–1924), дипломат, лауреат Нобелівської премії миру (1909), Франція

**Константа**, величина, що не змінює свого значення протягом певного процесу

**Константа електрична**, фізична константа, скалярна величина (за старою термінологією – діелектрична проникність вакууму), що визначає напруженість електричного поля у вакуумі

**Константан**, сплав міді та нікелю, який застосовують для виготовлення реостатів і нагрівальних приладів і термопар

**Константи фізичні**, фізичні величини, які мають незмінне значення за визначених обставин в обраній системі одиниць

**Константина**, місто в Алжирі, історико-культурний центр, 448 тис. мешканців

**Константинів дарунок**, складена за вказівкою папи римського Миколи I його оточенням в середині 8 ст. грамота,

згідно якої імператор Костянтин у 4 ст. надав папі Сильвестру I та його наступникам верховну владу над Італією і західними провінціями Римської імперії

**Константинов, Алеко Іваницов** (1863–1897), письменник-фейлетоніст, перекладач, правознавець, Болгарія – Україна

**Константинов, Борис Павлович** (1910–1969), фізик, академік (1960) та віце-президент АН СРСР (1966–1969), Росія

**Константинов, Федір Васильович** (1901–1991), філософ-матеріаліст, академік АН СРСР (1964), Росія

**Константинопольська православна церква**, автокефальна православна церква, якій традиційно відводиться перше місце в структурі Вселенського Православ'я

**Константинопольський мир 1700**, мирний договір, укладений 03.07.1700 у м. Константинополь (Стамбул) між Росією і Туреччиною, що закріпив результати азовських походів Петра I

**Константинопольський мир 1879**, договір, укладений 27.01.1879 між Росією і Туреччиною у м. Константинополь (Стамбул) після завершення російсько-турецької війни 1877–1878

**Константинопольський мир 1913**, мирна угода, укладена 29.09.1913 у м. Константинополь (Стамбул) між Болгарією і Туреччиною після завершення Другої Балканської війни (1913)

**Константинопольський, Адольф Маркович** (1923–1993), живописець-баталіст, графік, народний художник України (1991), Україна

**Константні форми гібридів**, наслідок миттєвого видотворення

**Константність сприймання**, одна з основних властивостей сприймання

**Констанца (жудець)**, жудець Румунії

**Констанца (місто)**, місто у Румунії, 284 тис. мешканців

**Констанцький собор**, XVI Вселенський собор римо-католицької церкви, що проходив у м. Констанц (Німеччина) 16.11.1414 по 22.04.1418 і мав головним завданням припинення церковної схизми

**Констатив**, тип повідомлення, яке позначає стан речей, констатує факт об'єктивної (чи такої, яка вважається об'єктивною) дійсності

**Констебл, Джон** (1776–1837), живописець-романтик, пейзажист, значний представник плерерного живопису, Велика Британія

**Конституанта**, загальнонаціональний колегіальний представницький орган держави (установчі збори, конституційні збори, великі народні збори тощо), який спеціально утворюється для розробки і прийняття конституції

**Конститутивні ферменти**, ферменти, які постійно наявні у клітинах

**Конституції України охорона**, система правових засобів і гарантій від можливих порушень або неправомірних змін Конституції України

**Конституційна рада Франції**, орган конституційного контролю Франції, сформований у 1958 після прийняття Конституції П'ятої республіки



**Конституційна хартія 1814 та 1830**, 1) конституція Франції, дарована королем Людовіком XVIII після вступу на престол в результаті реставрації Бурбонів; 2) конституція Франції прийнята після встановлення Липневої монархії у 1830

**Конституційна церква 1790–1801**, церковна структура, заснована 1790 у Французькій Республіці

**Конституційний Суд України**, єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні; судовий орган відповідної юрисдикції, завданням якого є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України

**Конституційні права громадян України**, права, що регулюють найбільш важливі відносини та зв'язки між громадянином і державою та закріплені Конституцією України

**Конституційність**, найважливіша риса, якість, характеристика тих чи інших законів, кроків, дій, заходів, що характеризує їх відповідність положенням Конституції країни

**Конституційного ладу України засади**, встановлені Основним Законом України порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, система суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими відповідно до Конституції

**Конституційно-демократична партія**, кадети, політична партія у Російській імперії, 1905–1917

**Конституціоналізм**, 1) система знань політико-правового характеру, предметом дослідження якої є аналіз історії та практики конституційного розвитку держави; 2) механізм державної влади, обмежений конституцією; 3) політична система, що спирається на конституцію

**Конституція (в анатомії)**, пропорції тіла у тварин і людини

**Конституція Автономної Республіки Крим**, законодавчий акт, прийнятий 21.10.1998 Верховної Ради АР Крим і затверджений Верховною Радою України 23.12.1998

**Конституція Європейського Союзу**, проектний правовий документ, проект Основного Закону Європейського Союзу

**Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході**, основний нормативно-правовий документ, яким керувалися українські громадські організації Далекого Сходу у справах внутрішнього самоврядування в 1919–1922

**Конституція Пилипа Орлика**, пам'ятка української політико-правової думки 18 ст., акт, що мав регламентувати основні питання державного будівництва в Україні після її незалежності внаслідок війни коаліції держав проти Росії

**Конституція СРСР 1924**, основний закон СРСР, перша союзна конституція

**Конституція СРСР 1936**, основний закон СРСР, друга союзна конституція

**Конституція СРСР 1977**, третя і остання радянська союзна конституція

**Конституція в юридичних науках**, 1) сукупність писаних правових актів та джерел звичаєвого характеру, які регулюють сферу державно-політичних відносин владарювання; 2) основний закон, єдиний нормативний акт найвищої сили чи кілька таких актів

**Конституція України**, основний Закон незалежної України, в якому закріплено основні права, свободи і обов'язки громадян України, її суспільно-політичний і державний устрій

**Конституція УНР**, основний Закон Української Народної Республіки, прийнятий 29.04.1918

**Конституція УРСР 1919**, одна з українських радянських конституцій, затверджена Всеукраїнським з'їздом рад 10.03.1919

**Конституція УРСР 1929**, одна з українських радянських конституцій, затверджена XI Всеукраїнським з'їздом рад 15.05.1929

**Конституція УРСР 1937**, одна з українських радянських конституцій, розроблена відповідно до Конституції СРСР 1936 і затверджена Надзвичайним XIV Всеукраїнським з'їздом рад 30.01.1937

**Конституція УРСР 1978**, остання з українських радянських конституцій, ухвалена на позачерговій VII сесії Верховної Ради Української РСР 20.04.1978

**Конституція церковна**, документ віронавчального характеру, який затверджується на Вселенських соборах

**Конструктивізм (у мистецтві)**, творчий напрям у радянському мистецтві 1920-х переважно в архітектурі, художньому конструюванні (дизайні), мистецтві оформлення

**Конструктивізм (у соціології)**, теорія, представники якої визнають етнічні спільності певними інтелектуальними конструкціями науковців, політиків, яким завдяки поширенню системи освіти, засобів масової інформації вдається передавати власні ідеї масам, активно впливати на них

**Конструктивність**, один із прийомів формоутворення, який побудований на розрахунках фізичних властивостей матеріалів і функцій об'єктів

**Конструкції монолітні**, конструкції з монолітного матеріалу

**Конструкції несучі**, сукупність конструкцій будівлі або споруди, які, статично взаємодіючи, витримують навантаження, забезпечують міцність і стійкість будівлі

**Конструкції складчасті**, трансформовані будівельні конструкції, які в неробочому положенні можуть займати менший, ніж в робочому положенні, простір

**Конструкції сталеві**, 1) тримальні будівельні конструкції, виготовлені зі сталі різних марок; 2) конструкції мостів, будинків, резервуарів, канатних доріг та ін., виготовлені зі сталі і використовувані в основному як їх тримальні елементи

**Конструкціонізм соціальний**, підхід до дослідження соціального світу, який базується на соціальному поясненні подій замість їх пояснення з точки зору індивідуальних характеристик або біологічних і генетичних аспектів людського життя

**Конструкція**, схема будови і роботи машини, споруди або вузла, взаємне їх розташування і взаємодія; частина споруди, що попередньо виготовлена і перевезена до місця будівництва

**Конструювання**, складова частина проектування виробу або об'єкта (будинку, споруди), що полягає у взаємопов'язуванні всіх частин та елементів об'єкта проектування, узгодження їх взаємного розташування і взаємодії

**Конструювання видання**, третій етап видавничого процесу, на якому редактор разом із конструктором на основі видавничого оригіналу конструє видання, результатом етапу є конструкція видання

**Консул**, 1) у Давньому Римі вища – державна посада, за-проваджена в період встановлення республіки (кінець 6 ст. до н. е.); 2) тепер – посадова особа держави, призначена в певний район (округ) іншої держави за її згодою для захисту інтересів своєї країни

**Консул почесний**, особа, яка не перебуває на державній службі (не є штатним консулом), проте виконує окремі консульські функції на прохання зацікавленої держави та за згодою країни перебування

**Консульство (історична форма правління)**, період в історії Франції (1799–1804), коли державою управляли три консули

**Консульська установа**, постійно діючий державний орган зовнішніх зносин, розміщений на території іноземної держави згідно з міжнародною угодою між зацікавленими державами

**Консульський статут України 1994**, правовий акт, який регламентує діяльність консульської служби України

**Консультант**, фірми і фахівці, що залучаються на контрактних умовах для надання консультаційних послуг іншим учасникам проекту з усіх питань його реалізації

**Консультативні висновки Міжнародного Суду ООН**, надані судом на прохання органів ООН ухвали, що мають виключно морально-політичний, але не юридичний вплив

**Консультації міжнародні**, форма міжнародних переговорів

**Консультація медико-генетична**, медичний заклад, в якому відвідувачів консультують фахівці з медичної генетики

**Консультавання політичне**, процес надання спеціалістом або групою спеціалістів професійної допомоги суб'єктові політики у його практичній діяльності

**Консультавання соціальне**, особлива форма надання соціальної допомоги шляхом психологічного впливу на людину або малу групу в цілях їх соціалізації, відновлення і оптимізації їх соціальних функцій, орієнтирів, вироблення соціальних норм спілкування

**Консументи**, гетеротрофні організми в екосистемі

**Консюмеризм політичний**, різновид політичної поведінки громадськості, яка схильна розглядати політичних акторів виробниками специфічних товарів і послуг, що пропонуються на ринку політичного процесу, схильність до бойкоту ринкової продукції із політичних переконань

**Конт, Огюст** (1798–1857), філософ, один із основоположників позитивізму, Франція

**Конта, Васіле** (1845–1882), філософ-позитивіст, політик і поет, основоположник румунської школи філософії, Румунія

**Контакт**, 1) поверхня або зона взаємодії одних елементів або конструкцій з іншими; 2) діловий зв'язок, узгодженість, тісне спілкування

**Контакт (в електротехніці та електроніці)**, область з'єднання провідника, що підводить струм, з активною частиною приладу

**Контакт соціальний**, форма одиничного або багаторазового соціального зв'язку, яка відрізняється зовнішнім, неглибоким, поверховим, швидкоплинним характером і не має якогось суттєвого впливу на життя і діяльність людей

**Контакти мовні**, взаємодія двох чи декількох мов, що чинить вплив на фонетичну і граматичну структуру та словниковий запас однієї або декількох з цих мов

**Контактол**, матеріал на основі порошків металів та високомолекулярних зв'язувальних речовин, який використовується у в'язко-рідкому стані з наступним твердінням

**Контамінація**, обсіменіння патогенними організмами

**Контамінація у мовознавстві**, взаємодія асоціативно близьких мовних одиниць шляхом перехресного об'єднання двох слів чи висловів, яке приводить до нової мовної одиниці; поєднання текстів різних редакцій одного й того самого твору

**Контанго**, кон'юнктурна ситуація на біржі, коли ціни на наявний товар нижчі від цін на товари з обумовленим строком поставки і зростають у міру збільшення строку поставки; винагорода брокеру за організацію відстрочки виконання договірних зобов'язань особою

**Контарне**, селище міського типу Шахтарської міськради Донецької обл.

**Контейнер (засіб зберігання)**, інвентарний багатооборотний пристрій або об'ємна місткість, яка дає змогу транспортувати вантаж без допоміжної тари і забезпечує механізовану вантажну переробку

**Контейнер (структура даних)**, структура даних у програмуванні

**Контейнеровоз**, вантажне водоплавне судно довжиною від 70 до 397 м, що перевозить контейнери

**Контекст (в інформаційних технологіях)**, текст, розташований зліва і справа від вибраної в повідомленні позиції

**Контекст несистемний**, контекст, який не впливає із семантики слова, не властивий для слова контекст

**Контекст (у мовознавстві)**, відрізок, частина тексту писемної чи усної мови з закінченою думкою, який дає змогу точно встановити значення окремого слова чи виразу, що входять до його складу

**Контекстуальне значення**, значення слова, що виникає у певних контекстах

**Контекстуально-інтерпретаційний метод**, дослідження тексту у різних типах контекстів на основі інтерпретації дослідником текстових категорій і компонентів

**Контент**, в інформаційних технологіях – інформаційне наповнення

**Контент-аналіз**, переведення у кількісні показники масової текстової (або записаної на плівку) інформації

**Контент-аналіз (у соціології)**, метод кількісного вивчення змісту соціальної інформації

**Контент-аналіз (у філософії)**, метод, суть якого полягає у об'єктивному, систематичному виділенні та фіксації

певних одиниць змістової частини тексту, квантифікації отриманих даних та інтерпретації отриманих результатів

**Контестатор**, в релігії – священнослужитель або богослов, що відкрито висловлює свою незгоду з керівництвом церкви у певних догматичних, канонічних, соціально-етичних та інших питаннях

**Контингент**, 1) однорідна в будь-якому відношенні група (категорія) людей; 2) встановлена для певних цілей гранична кількість, норма; 3) встановлювана державними органами гранична норма ввезення, вивезення, транзиту деяких товарів у певні країни

**Континент**, материк, велика частина суходолу, що омивається водою (Євразія, Африка, Північна Америка, Південна Америка, Австралія, Антарктида)

**Континентальна блокада**, система економічних і політичних заходів Наполеона I Бонапарта по відношенню до Англії як супротивника в рамках англо-французької війни 1801–1814

**Континіум соціальний**, соціальне середовище, властивості і характеристики якого безперервно змінюються

**Континуїтет держави**, принцип, за яким держава як суб'єкт міжнародного права, незважаючи на зміни, пов'язані з її урядом, назвою чи конституційним устроєм, залишається тим самим суб'єктом міжнародного права

**Континуїтету теорія**, теорія в міжнародному праві про безперервність держави як суб'єкта міжнародного права і безперервності міжнародних державних зобов'язань

**Континуум**, у математиці – незліченна множина або множина, яка рівнопотужна множині дійсних чисел в інтервалі (0,1)

**Континуум-проблема**, гіпотеза, яка висунув Г. Кантор і безуспішно намагався її довести: будь-яка нескінченна підмножина континууму є або зліченною, або континуальною

**Конті, Арольдо Педро** (1925–1976), письменник, класик латиноамериканської літератури, Аргентина

**Конті, Нікколо** (?–1469), венеційський купець, котрий 25 років провів у мандрах Сходом і надиктував відповідні споми́ни, Італія

**Контора**, загальна назва адміністративно-канцелярських відділів, установ і підприємств, а також самостійних установ переважно господарського, фінансового характеру

**Конторович, Олексій Емілійович** (1934), геолог та геохімік, академік РАН (1991), Україна – Росія

**Контр..., Контра...**, частина складних слів, що означає протиставленість, протилежність тому, про що йдеться у другій частині слова

**Контрабанда**, незаконне переміщення через митний кордон держави товарів, валюти, цінностей та інших предметів

**Контрабас**, найбільший струнний смичковий інструмент виду скрипки, з найнижчим об'ємом тонів

**Контрагент**, особа фізична або юридична, яка взяла на себе зобов'язання за угодою

**Контракт**, угода двох чи більше осіб з метою встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків

**Контракційна гіпотеза**, концепція, згідно з якою горотворення й формування складчастостей пластів гірських порід є наслідком охолодження Землі

**Контральто**, низький жіночий голос

**Контраст**, відмінність (протилежність) за яскравістю і кольором світлих і темних ділянок об'єктів або їхніх зображень

**Контратака**, атака, що проводиться військами, які обороняються, проти військ противника, що уклінилися в їх бойові порядки, з метою його розгрому і відновлення втраченого тактичного положення

**Контрафакція**, самовільне відтворення або розповсюдження твору без дозволу автора

**Контрданс**, народний англійський танець

**Контрдемократія**, поняття, запропоноване П. Розанвалом, для позначення особливого різновиду демократії, який підкріплює в умовах сучасності звичайну виборну демократію

**Контреліта**, опозиційна щодо панівної еліти частина бюрократії, соціальна група, що виборює право на входження в еліту або створення нової еліти

**Контрескари**, фортифікаційна споруда, штучно зрізаний під великим кутом край схилу або берега річки заввишки не менше 2–2,5 м, звернений передньою частиною до тих, що обороняються

**Контрибуція**, 1) примусові післявоєнні платежі, які сплачує держава, яка зазнала поразки у війні, державам-переможцям; 2) примусові грошові чи натуральні стягнення з населення, які проводять війська однієї з країн, що воюють, на захопленій території противника

**Контркультура**, культура, що протистоїть домінантній культурі

**Контрмарка**, талон або записка, що дає право безплатно відвідувати виставу у театрі, цирку тощо

**Контрнаступ**, різновид наступу, що передбачає максимальне вимотування сил супротивника перед переходом до масштабної контратаки

**Контроктава**, частина музичного звукоряду

**Контролер**, в інформаційних технологіях – пристрій управління в електроніці та обчислювальній техніці

**Контролінг**, розділ маркетингу, облік і контроль на підприємстві, фірмі

**Контроль**, перевірка виконання законів, рішень

**Контроль адміністративний**, діяльність адміністративних органів стосовно запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам і правилам

**Контроль акустичний**, область випробування матеріалів і виробів, що ґрунтується на застосуванні пружних коливань і хвиль

**Контроль громадський**, один із механізмів участі громадян у управлінні державними справами і контролю за діяльністю органів публічної влади

**Контроль екологічний**, функція управління охорони навколишнього середовища

**Контроль експортний**, система організаційно-правових та економічних заходів держави, спрямованих на заборону, обмеження і контроль експорту товарів

**Контроль і нагляд в будівництві**, комплекс експертно-перевірочних заходів, здійснюваних з метою забезпечення точного дотримання визначених проектом вартості, термінів, обсягів і якості виконаних робіт і будівельних матеріалів

**Контроль міжнародний**, спостереження за здійсненням договірних зобов'язань

**Контроль парламентський**, одна з функцій парламенту; діяльність парламенту, його органів і посадових осіб, інших державних органів і посадових осіб, функціонально поєднаних із парламентом, у здійсненні повноважень контролю за виконавчою владою (насамперед урядом)

**Контроль соціальний**, механізм саморегуляції в соціальних системах (групах, колективах, організаціях, суспільстві в цілому), який здійснює її за допомогою нормативного (морального, правового, адміністративного тощо) регулювання поведінки людей

**Контроль технічний**, 1) перевірка відповідності об'єкта встановленим технічним вимогам; 2) система заходів, спрямованих на перевірку стану технічних і технологічних елементів виробничого процесу

**Контроль у державному управлінні**, найважливіша умова забезпечення правильного і своєчасного виконання завдань, що стоять перед органами виконавчої влади

**Контрольно-насінна справа**, система державних заходів щодо контролю за вирощуванням, підготовкою і зберіганням насіння сільськогосподарських культур, визначення його посівних якостей

**Контролю система**, сукупність засобів, виконавців та певних об'єктів контролю, які взаємодіють за правилами, встановленими нормативною документацією

**Контрпропаганда**, комунікативна діяльність, організована на протидію закріпленню в свідомості або трансформацію певних установок цільової аудиторії за допомогою інформаційних та / або маніпулятивних прийомів, які використовує протилежна сторона (переважно, держава)

**Контрреволюція**, суспільний процес, протилежний революції, що є реакцією поваленого класу на соціальну революцію і спрямований на відновлення поваленого суспільного та державного ладу; антиреволюційні сили

**Контрреклама**, спростування неналежної реклами, поширюване в цілях ліквідації викликаних нею наслідків

**Контрреформація**, церковно-політичний рух у Європі 16–17 ст., спрямований проти Реформації

**Контррозвідка**, спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів

**Контрсугестія**, негативна відповідь на сугестію (навіювання), її заперечення

**Контртитул**, ліва сторінка розворотного титульного аркуша, на якій наводяться відомості про видання в цілому або відтворюється титульний аркуш видання, що послужив оригіналом для перекладу

**Контрудар**, удар, що наноситься військами фронту, армії з метою розгрому противника, що прорвав оборону, і переходу в наступ

**Контрфорс**, вертикальна поперечна стінка, вертикальний виступ на стіні або інша додаткова конструкція, що підсилює основну тримальну конструкцію

**Контузія**, ушкодження (патологічний стан) організму людини внаслідок забиття тіла при впливі ударної повітряної хвилі, що утворюється в результаті вибуху і в ряді інших випадків

**Контур**, в загальному випадку, замкнута лінія, обрис деякої геометричної фігури, предмета

**Контур коливальний**, осцилятор, що представляє собою електричну ланцюг, що містить з'єднані котушку індуктивності і конденсатор

**Конулярії** (Conularia), вимерлі морські тварини

**Конурбація**, поліцентрична міська агломерація

**Конус**, геометричне тіло, отримане шляхом об'єднання всіх променів, що виходять з однієї точки – вершини конуса, і таких що проходять через довільну плоску поверхню

**Конус виносу**, акумулятивна форма рельєфу, утворена при відкладанні уламкового матеріалу постійним або тимчасовим водотоком

**Конус зрізаний**, частина прямого кругового конуса, яка міститься між основою та паралельною до неї площиною

**Конус наростання**, верхівкова частина ростучого стебла або кореня

**Конус світловий**, гіперповерхня в просторі Мінковського, яка обмежує області майбутнього й минулого відносно певної події

**Конус світовий**, визначається у чотиривимірному просторі-часі подій рівнянням:  $x^2 + y^2 + z^2 - c^2 t^2 = 0$ , де  $c$  – швидкість світла,  $t$  – час,  $x, y, z$  – просторові координати

**Конфабуляція**, розлад психіки, коли хворий виявляє ознаки перекручень або вигадок у своїй пам'яті

**Конфайнмент об'єкта Укриття Чорнобильської АЕС**, захисна споруда для запобігання та обмеження розповсюдження радіоактивних речовин та іонізуючого випромінювання за встановлені межі, для технічного забезпечення потреб перетворення зруйнованого 4-го енергоблоку ЧАЕС на екологічно безпечну систему

**Конфедерація**, об'єднання або союз держав, за якого держави, що утворюють конфедерацію, повністю зберігають свою самостійність, мають свої вищі й місцеві органи влади, управління й правосуддя

**Конференц-зв'язок**, система зв'язку між учасниками наради на основі техніки для передавання інформації

**Конференції міжнародні**, форма міжнародних переговорів

**Конференція**, заздалегідь заплановане, організоване зібрання людей для обговорення певної проблематики, яка визначена заздалегідь

**Конференція мирна**, міжнародне зібрання представників різних країн, як правило, скликана для вироблення і підписання умов післявоєнного устрою, а також обговорення проблем обмеження зростання озброєнь і пошуку мирних способів вирішення міжнародних суперечок та конфліктів



**Конференція ООН з торгівлі і розвитку, ЮНКТАД,** орган Генеральної асамблеї ООН

**Конфесійний стиль,** функціональний різновид літературної мови, покликаний задовольнити релігійні потреби певного суспільства

**Конфесіоналізм,** чітка (внутрішня і зовнішня) релігійна орієнтація, відданість певній конфесії

**Конфесія,** релігійне об'єднання, що має своє віровчення, культ і організацію

**Конфігурація політична,** зовнішній обрис, сукупність незалежних елементів політичного простору (політичні партії, політичні актори, інститути громадянського суспільства) та їх взаємозв'язків, визначається їх кількістю й параметрами

**Конфігурація (у математиці),** система з точок та прямих на площині, розташованих таким чином, що через кожну точку проходить однакова кількість прямих, а на кожній прямій лежить однакова кількість точок

**Конфікс,** складений афікс, що становить собою єдність префікса з іншими морфемами (суфіксом, постфіксом)

**Конфірмація,** таїнство миропомазання в Римо-католицькій церкві

**Конфіскація,** вираження граматичних значень комбінацією префікса і суфікса сукупно

**Конфіскація майна,** додаткове кримінальне покарання, яке полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке належить засудженому на праві власності

**Конфлікт,** один із основних соціальних процесів, в якому індивід або група прагнуть досягнення власних цілей (задоволення потреб, реалізації інтересів) шляхом усунення, знищення чи підпорядкування собі іншого індивіда або групи з близькими чи ідентичними цілями

**Конфлікт військово-політичний,** вища стадія розвитку антагоністичного протиріччя з приводу політичної влади, розв'язання якого досягається за допомогою військової сили

**Конфлікт воєнний,** форма вирішення міждержавних або внутрішньодержавних протиріч з двостороннім використанням військового насильства

**Конфлікт екологічний,** соціальний конфлікт, пов'язаний з негативним впливом суспільства на природу

**Конфлікт етнічний,** ситуація протиборства й конфронтації в системі стосунків між етнічними спільнотами, належними до них групами та індивідами, що зумовлена несумісністю об'єктивних або суб'єктивних (іноді позірних) інтересів, цілей і цінностей

**Конфлікт етнополітичний,** незбігання, зіткнення інтересів, цілей різних етносуб'єктів (етносів, націй, національних меншин, корінних народів, етнонаціональних організацій, об'єднань, рухів, громадських організацій, політичних партій) між собою та з інтересами й цілями держави

**Конфлікт збройний,** край гостра форма вирішення протиріч між державами або соціальними спільнотами всередині окремих держав, що характеризується двостороннім застосуванням воєнної сили

**Конфлікт збройний етнополітичний,** крайня форма загострення протиріч в етнополітичній сфері, зіткнення,

боротьба етнічних груп між собою та державою за політичну владу, що ведеться із застосуванням збройної сили

**Конфлікт індустріальний,** крайня форма вираження протиріч між роботодавцями, з одного боку, і найманими працівниками – з іншого

**Конфлікт комунікативний,** зіткнення комунікативних стратегій адресанта і адресата, яке унеможливило спілкування

**Конфлікт міжнародний,** ситуація, за якої учасники міжнародних відносин поєднуються єдиним об'єктом, стосовно якого існує усвідомлена кожним учасником несумісність їхніх інтересів, та діють на основі такого розуміння

**Конфлікт пам'ятей,** різновид соціально-політичного конфлікту, предметом якого є не дійсне, а минуле та його репрезентації у режимі реального часу різними соціальними групами

**Конфлікт політичний,** гостре зіткнення протилежних сторін, обумовлене спільним виявом різних інтересів, поглядів, цілей у процесі боротьби за владу

**Конфлікт релігійний,** поняття, яке характеризує процес зіткнення (ідеологічного, а часом і фізичного) релігійних груп, віруючих, окремих конфесій, церков

**Конфлікт художній,** зіткнення поглядів, інтересів двох або більше персонажів художнього твору

**Конфліктів вирішення концепція,** система поглядів, ідей і принципів, спрямованих на припинення протидії та розв'язання протиріччя, що призвело до зіткнення інтересів суб'єктів конфлікту

**Конфліктна ситуація,** передконфліктний стан відносин суб'єктів соціальної взаємодії

**Конфліктологія,** галузь науки, що займається вивченням конфліктів у різних сферах суспільного життя й свідомості людини

**Конфлікту концепція,** напрям у соціології, який досліджує роль конфліктів у житті суспільства

**Конфлікту лінія,** кордони (межа), які розділяють супротивників і захисників спірної позиції

**Конфлікту соціального аналіз,** вид управління щодо вивчення конфліктної ситуації, що здійснюється в наступних напрямках: ідентифікація цілей учасників конфлікту

**Конформація,** певне розташування атомів у молекулі, яке перебуває в динамічній рівновазі з іншими такими розташуваннями за рахунок вільного обертання навколо одного або кількох сигма-зв'язків

**Конформізм,** соціально-психологічна установка особи чи соціальної групи на некритичне сприйняття й наслідування готових стандартів у поведінці, копіювання існуючих думок і стереотипів, пасивне сприйняття пануючих порядків та ідей

**Конформізм і нонконформізм у політиці,** прояви пристосування, пасивне підкорення більшості або, навпаки, протидія цим процесам у політичному житті

**Конформізм релігійний,** пасивне сприйняття індивідом релігійних поглядів, ціннісних орієнтацій, думок, норм поведінки, які домінують у певній релігійній групі або в суспільстві, сліпе підпорядкування релігійним авторитетам

**Конформність**, схильність людини підкорятися тисковій групі

**Конфронтація**, протиставлення, протиставлення, зіткнення соціальних систем, класових інтересів, ідейно-політичних принципів

**Конфронтація політична**, стан політичних відносин і вид політичної взаємодії, що характеризується жорстким протистоянням, протиставленням, суперництвом

**Конфуціанство**, філософсько-етичне вчення давньокитайського мислителя Конфуція, одна з провідних релігій Китаю

**Конфуцій** (552–479 до н. е.), філософ, фундатор конфуціанства – релігійно-філософського вчення, яке заклало духовні підвалини китайської нації і культури, Китай

**Конфуція інститут**, система китайських науково-навчальних закладів для популяризації китайської мови, культури та мистецтва

**Конфуція храм і цвинтар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 5 ст. до н. е. – 20 ст. (могила Конфуція, могили його нащадків, храм Конфуція, садиба роду Кун), м. Цюйфу, провінція Шаньдун, Китай

**Конха**, перекриття над напівциліндричною частиною будинку (апсидою, нішею), що має форму напівкупола

**Конхіологія**, наука про молюсків

**Конхйоїда кривої**, пласка крива, що виходить при збільшенні або зменшенні радіус-вектора кожної точки даної пласкої кривої на постійну величину

**Концевич, Євген Васильович** (1935–2010), письменник, представник шістдесятництва, майстер новели, Україна

**Концевич, Максим Львович** (1964), математик, фахівець з геометричних аспектів математичної фізики, Премія Філдса (1998), Росія – Франція

**Концентрат залізорудний агломераційний**, залізорудний концентрат, призначений для виробництва залізорудного агломерату

**Концентратор** (інформаційні технології), з'єднувальний компонент, до якого підключають усі комп'ютери в мережі за топологією «зірка»

**Концентраційні табори**, табори для ув'язнення або доведення до смерті політичних супротивників правлячого режиму

**Концентрація (в економіці)**, зосередження виробництва, капіталу в одному місці або в одних руках, переважання на ринку однієї або кількох фірм

**Концентрація виробництва територіальна**, одна з форм розміщення виробництва, за якої більша кількість виробничих потужностей розміщується на меншій території

**Концентрація гранично допустима**, нормативний показник максимально допустимої концентрації забруднюючої речовини в одиниці об'єму або маси

**Концентрація територіальна**, зосередження географічних об'єктів в окремих центрах

**Концентрація (у фізиці)**, відношення маси частинок, що перебуває у певному об'ємі, до величини цього об'єму у кг/м<sup>3</sup>, г/м<sup>3</sup>, мг/м<sup>3</sup>

**Концентричний пучок**, пучок провідних тканин деревини і лубу рослин

**Концепт**, продукт, що демонструє новаторську ідею, називають концепт-продукт, тобто випускається виробником в єдиному екземплярі модель, призначена для демонстрації громадськості; поняття, зміст поняття, смислове значення імені

**Концептосфера**, сукупність специфічних для певної національної лінгвокультурної спільноти концептів культури, які найповніше виражають її особливості

**Концептуалізація**, поняттєва класифікація; процес пізнавальної діяльності людини, який полягає в осмисленні інформації, що надходить до неї і приводить до утворення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи

**Концептуалізм (у мистецтві)**, напрям постмодернізму, що виник у 1960–1970-х

**Концептуалізм (у філософії)**, проміжна позиція у вирішенні питання про форми існування загального між реалізмом та номіналізмом, у вирішенні проблеми універсалій

**Концептуальна система**, сукупність усіх концептів, наявних у розумінні людини, їх упорядковане об'єднання

**Концептуальне значення**, мисленнєве відображення певного явища дійсності, поняття

**Концепція**, система доказів того чи іншого положення, система поглядів на те чи інше явище, головний задум, провідна ідея наукової праці, художнього твору

**Концепція культурно-історична**, поєднувана єдністю, особливостями історичного та культурного розвитку і процесами взаємодії спільності

**Концепція політична**, 1) суспільна рефлексія політичної взаємодії в сучасних обставинах або в історичній перспективі; 2) система поглядів на політичний процес; 3) спосіб розуміння політичної ситуації, підхід до розв'язання політичної колізії

**Концерн**, статутне об'єднання промислових, транспортних і торгових підприємств, наукових організацій, транспорту, банків тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств

**Концерт**, музична композиція, що зазвичай складається з трьох частин і виконується одним інструментом (соло) під акомпанемент оркестру; прилюдне виконання музичних творів

**Концерт духовний**, жанр духовної музики, сформувався в українській культурі у другій половині 18 ст.

**Концертина**, язичковий пневматичний музичний інструмент

**Концесія**, правовідносини, які виникають між державою та фізичними чи юридичними особами з приводу передачі їм на договірних засадах промислових підприємств, земельних ділянок з правом видобування корисних копалин, будівництва різноманітних об'єктів

**Кончаловський, Андрій Сергійович** (1937), кінорежисер та сценарист, «Срібний лев» (2014), лауреат Каннського (1979) та Берлінського (1988) МКФ, Росія

**Коньков, Анатолій Дмитрович** (1949), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975), Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Конья**, місто у Туреччині, 1,2 млн мешканців

**Коньяк**, міцний алкогольний напій з білих сортів винограду

**Кон'югати, зчіплянки** (Conjugatophyceae), підтип водоростей

**Кон'югація**, 1) злиття гомологічних хромосом; 2) тип статевого процесу

**Кон'юнктива**, оболонка орбіти передньої частини ока

**Кон'юнктура**, сукупність умов, взаємозв'язків, ситуацій, обставин, здатних вплинути на реалізацію певних планів, програм, вирішити справу, досягти певних результатів

**Кон'юнктура економічна**, сукупність економічних умов, стан речей, збіг обставин, що можуть впливати на перебіг і результати процесів у країні, на окремих товарних чи регіональних ринках

**Кон'юнктура політична**, сукупність політичних умов, соціальна обстановка, положення, що склалося у певний момент в галузі політичних відносин

**Кон'юнкція**, 1) логічна операція, що має значення «істина», якщо всі операнти мають значення «істина»; 2) логічний сполучник, що зв'язує два і більше висловлювання, у природній мові передається за допомогою «і»

**Конюс, Георгій Едуардович** (1862–1933), композитор та теоретик музики, Росія

**Конюхов, Станіслав Миколайович** (1937–2011), конструктор ракетно-космічної техніки, генеральний конструктор (1991–2011) та генеральний директор (1995–2011) КБ «Південне» ім. Янгеля, академік АН України (1992), Герой України (2004), Росія – Україна

**Конюхов, Федір Пилипович** (1951), мандрівник, письменник, протоієрей Російської православної церкви, Україна – Росія

**Конюшина** (Trifolium), рід судинних рослин родини бобових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Конюшинні довгоносики**, збірна назва групи комах родини довгоносикових

**Коняєва, Надія Юхимівна** (1931), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1956), Росія – Україна

**Конярство**, галузь тваринництва з розведення та вирощування коней

**Конячі** (Equidae), родина ссавців ряду непарнокопитних

**Конячі антилопи** (Hippotraginae), підряд ссавців родини бикових

**Кооператив**, самоврядне об'єднання осіб, які добровільно співпрацюють для їх взаємного соціального, економічного і культурного розвитку

**Кооперація**, система певних видів кооперативів, їхніх спілок, об'єднань, створених з метою задоволення економічних та соціальних потреб членів кооперативів

**Кооперація (у генетиці)**, тип взаємодії неалельних генів, за якої при спільній дії двох домінантних неалельних генів розвивається нова ознака, відсутня у батьківських форм

**Кооптація**, введення до складу виборного колегіального органу нових членів чи кандидатів за його власним рішенням без проведення додаткових виборів

**Координат початок**, точка, в якій осі системи координат перетинаються

**Координати**, числа, величини, що визначають положення точки у просторі

**Координація (у політиці)**, метод управління, встановлення між суб'єктами та об'єктами державного управління горизонтальних зв'язків, що забезпечують досягнення запланованого результату

**Координація (у соціології)**, форма соціальної взаємодії (в групі, колективі, організації тощо), учасники якої займають однакове становище, де відсутні відносини підпорядкування або переваги

**Координація (у фізіології)**, процеси узгодження активності м'язів тіла

**Копа–Депере закон, концепція** (закон), висунута Е. Копом (1896) і Ч. Дперье (1907), згідно з якою у процесі еволюції філогенетичних гілок відбувається збільшення розмірів тіла організмів

**Копайгород**, селище міського типу Барського р-ну Вінницької обл.

**Копал**, мінерал

**Копалини керівні**, викопні залишки організмів, що найбільш характерні для осадових товщ певного геологічного віку

**Копалін, Ілля Петрович** (1900–1976), кінорежисер-документаліст, «Оскар» (1943), народний артист СРСР (1968), Росія

**Копан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни міста майя 2–9 ст., Гондурас

**Копані**, селище міського типу Амвросіївського р-ну Донецької обл.

**Копач, Ева** (1956), політик, прем'єр-міністр Польщі (2014–2015)

**Копач, Іван** (1870–1953), мовознавець та літературознавець, дійсний член НТШ (1935), Україна

**Копачка**, вид невеликого заступу або садового совка

**Копелєв, Лев Зиновійович** (1912–1997), письменник, літературознавець-германіст, учасник правозахисного руху в СРСР, політв'язень, Україна – Росія – Німеччина

**Копелян, Юхим Захарович** (1912–1975), актор, народний артист СРСР (1973), Білорусь – Росія

**Копенгаген**, місто, столиця Данії

**Копенгагенський лінгвістичний гурток**, об'єднання датських лінгвістів та кількох іноземних учасників, засноване у 1931 групою копенгагенських мовознавців на чолі з Л. Єльмслевом і В. Брьондалем

**Копенгагенський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Копенгаген (Данія) з 1479

**Копенгагенські критерії**, критерії вступу країн до Європейського союзу

**Копержинська, Нонна Кронідівна** (1920–1999), актриса, народний артист УРСР (1967), Україна

**Копержинський, Костянтин Олександрович** (1894–1953), літературознавець-славіст, мистецтвознавець, фольклорист, етнограф, дослідник українського театру 18–19 ст., Україна – Росія

**Коперник, Миколай** (1473–1543), астроном, лікар, автор геліоцентричної системи світу, Польща

**Коперницьй**, хімічний елемент, символ – Sn, атомний номер – 112

**Копетдаг**, гірська система в Ірані та Туркменістані

**Копецький, Чеслав Васильович** (1932–1988), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1979), Україна – Росія

**Копиленко, Олександр Іванович** (1900–1958), письменник, критик, педагог, майстер творів для дітей та юнацтва, Україна

**Копиленко, Олександр Любимович** (1961), правознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Копистинський, Теофіл Дорофійович** (1844–1916), живописець, представник реалізму, портретист, майстер-реставратор, Польща – Україна

**Копита**, рогове утворення на кінцях пальців у ссавців

**Копитень** (Asagum), рід рослин родини хвилівникових

**Копитні**, нетаксономічна група ссавців

**Копитов, Віктор Филімонович** (1906–1990), хімік, академік АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Копичинці**, місто Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

**Копійка**, 1) розмінна монета України; 2) розмінна монета СРСР та Російської імперії

**Копійочник** (Hedysarum), рід рослин родини бобових

**Копірайт**, авторське право та знак охорони авторського права (©)

**Копір-ефект**, паразитний запис від сусідніх витків стрічки, намотаної в рулон

**Копіювання**, створення копії, дублювання, відтворення змісту та форми оригіналу в іншому документі

**Копія**, точне відтворення предмета або тексту документа, яке при належному порядку засвідчення має таку саму юридичну силу, що й оригінал

**Копія авторизована**, копія авторського оригіналу твору, вичитана, виправлена та завізована автором

**Копія архівна**, повне відтворення усього тексту архівного документа, засвідчене архівом

**Копла**, пісенний жанр іспанського фольклору, являє собою чотиривірш, близький до прислів'їв та приказок

**Копний суд**, копа, суд сільської громади в Україні, в Білорусі і Литві, що виник з раннього феодалізму

**Копнін, Павло Васильович** (1922–1971), філософ, засновник сучасної київської наукової філософської школи, академік АН УРСР (1967), член-кореспондент АН СРСР (1970), Росія – Україна

**Копо, Жак** (1879–1949), театральний режисер та актор, один з основоположників сучасної французької режисури, Франція

**Копп, Герман Франц Моріц** (1817–1892), хімік та історик хімії, Німеччина

**Копперс, Вільгельм** (1886–1961), етнограф та богослов, один з головних представників віденської школи в етнографії, Австрія

**Коппола, Софія Карміна** (1971), продюсер, кінорежисер, сценарист та актриса, «Оскар» (2004), США

**Коппола, Френсіс Форд** (1939), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1974, 1979), «Золотий лев» (1992), лауреат Берлінського МКФ (1991), «Оскар» (1971, 1973, 1975, 2011), США

**Копра**, висушений маслянистий ендосперм горіхів кокосової пальми

**Копривницько-Крижевецька жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Копроліти**, каменеподібні затвердіння в калі

**Копрофаги**, тварини, що живляться екскрементами

**Копрофагія**, поїдання твариною екскрементів

**Копрофілія**, екскременти як субстрат для проживання організмів

**Копти**, етнорелігійна група в Єгипті

**Коптілов, Віктор Вікторович** (1930–2009), мовознавець, теоретик перекладу, перекладач з польської, англійської, німецької і французької літератур, укладач словників, Україна

**Коптська католицька церква**, одна з Східно-католицьких церков

**Коптська література**, сукупність літературних текстів коптською мовою, написаних у 4–18 ст.

**Коптська мова**, сучасний етап розвитку єгипетської мови, на відміну від неї з алфавітною системою письма, зберігається як культова мова у коптів (єгиптян-християн)

**Коптська церква**, офіційна назва християнської церкви у Єгипті, одна з давньоосхідних (дохалкідонських) церков

**Коптське письмо**, буквене письмо, створене у 2 ст. перекладачами Біблії з грецької мови на давньоєгипетську для пропаганди християнства серед населення Єгипту

**Коптський музей**, найбагатша у світі колекція витворів коптського мистецтва, діє у м. Каїр (Єгипет) з 1908

**Коптюг, Валентин Опанасович** (1931–1997), хімік-органік, академік (1979) та віце-президент (1980–1997) АН СРСР, Росія

**Копулювання**, форма щеплення рослин

**Копулятивні органи**, парувальні органи

**Копуляція**, статевий процес

**Кора великих півкуль головного мозку**, структурна частина мозку

**Кора земна**, зовнішній шар земної кулі, одна зі структурних оболонок планети, як ядро, мантія

**Кора (у біології)**, твердий поверхневий шар рослин

**Кора (у мовознавстві)**, мова койсанської макросім'ї африканських мов



**Корабель**, судно, що входить до складу військово-морського флоту збройних сил держави

**Корабель військовий**, судно, яке має озброєння та інші технічні засоби для виконання бойових завдань, має військовий екіпаж і входить до складу військово-морських сил

**Корабель космічний**, пілотований людиною космічний апарат, призначений для польотів з доставкою одного або кількох людей (екіпажу) в космічний простір, виконання необхідних завдань і безпечного повернення на Землю

**Корабельні черви** (Teredinidae), рід двостулкових моллюсків

**Корабель-ракетоносець**, ракетний корабель, клас бойових надводних кораблів, що мають у якості основної зброї ракети

**Кораблик**, жіночий головний убір

**Кораблики** (Nautilus), рід класу головоногих

**Коракіод**, парна кістка плечового пояса хребетних

**Корал червоний, благородний корал** (Corallium rubrum), вид коралових поліпів

**Корали**, збірна нетаксономічна назва колоніальних кишковопорожнинних.

**Коралове море**, окраїнне море Тихого океану, на схід від Австралії

**Коралові поліпи** (Anthozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Коралові рифи**, вапняні структури, утворені кораловими поліпами.

**Коралового моря острови**, зовнішня територія Австралії

**Коральковець тричінадрізаний** (Corallophiza trifida), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Коран**, головна священна книга мусульман, основне джерело ісламу

**Корана, Гар Гобінд** (1922–2011), молекулярний біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968), Пакистан – Індія – США

**Коранус сірий** (Coranus griseus), вид комах ряду напівтвердокрилих (клопів), внесений до Червоної книги України

**Корбато, Фернандо Хосе** (1926), вчений у царині інформаційних систем, Премія Тюрінга (1990), США

**Корб'єр, Тристан** (1845–1875), поет-символіст, представник групи «проклятих поетів», Франція

**Корвет**, клас кораблів, призначених для сторожової та конвойної служби, протичовнової і протиповітряної оборони військово-морських баз

**Корвізар, Жан Нікола** (1755–1821), терапевт, автор діагностичного методу перкусії (простукування), один із основоположників семіотики, Франція

**Корда, Александр** (1893–1956), кінорежисер і продюсер, лауреат Венеційського МКФ (1934), Угорщина – Велика Британія

**Кордаїтові** (Cordaitaceae), родина голонасінних рослин порядку кордіатових

**Кордаїтові** (Covdaitales), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Корде, Шарлотта де** (1768–1793), терористка, вбивця одного з очільників Великої французької революції Ж. П. Марата, Франція

**Кордебалет**, ансамбль танцівників, що виконують в балеті, опері, опереті, мюзиклі масові танцювальні номери

**Корделія**, найближчий до планети супутник Урана

**Кордельєри**, монахи-францисканці, а під час Великої французької революції – члени клубу Товариства прав людини

**Кордисрит**, мінерал класу силікатів

**Кордильєра**, загальний термін для позначення витягнутої в одному напрямку гірської країни, що складається із низки хребтів і які протягуються один за одним або розташовуються кулісоподібно

**Кордильєра-Бетіка**, одна з основних систем гірських хребтів у Іспанії

**Кордильєра-де-Меріда**, гірський масив у північній Венесуелі

**Кордильєра-Суббетика**, гори на півдні Іспанії, частина гірської системи Кордильєра-Бетіка

**Кордильєри**, гірська система, що тягнеться уздовж західних окраїн Північної та Південної Америки

**Кордоба**, національна валюта Нікарагуа

**Кордова (місто в Аргентині)**, місто в Аргентині, 1,3 млн мешканців

**Кордова (місто в Іспанії)**, місто в Іспанії, історико-культурний центр, 327 тис. мешканців

**Кордова (провінція)**, провінція Аргентини

**Кордови сьвітський квартал і ферми**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ансамбль 17–18 ст., м. Кордова, Аргентина

**Кордови історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 8–14 ст. в м. Кордова, Іспанія

**Кордовський халіфат**, середньовічна ісламська держава на території сучасних Іспанії та Португалії у 929–1031

**Кордон державний**, лінія на поверхні землі і уявна вертикальна поверхня, що проходить через неї в повітряному просторі і надрах, визначальна межа території держави

**Кордон санітарний**, поняття, яким у політичному дискурсі позначають механізм протидії розповсюдженню радикальних ідей і партій, стримування політики ідеологічно небезпечних держав

**Кордони державні**, лінія і уявна вертикальна поверхня, що проходить через цю лінію, визначає межі державної території – суходолу, вод, надр, повітряного простору, тобто межі розповсюдження державного суверенітету

**Кордонів підтримка**, функціоналістське поняття, яке використовував, зокрема, Т. Парсонс, визначав соціальну систему як систему, яка підтримує свої кордони, якщо вона зберігає певний порядок або певні зразки щодо навколишнього середовища

**Кордофанські мови**, група мов, поширена у горах Кордофану (Судан)

**Кордоцентризм**, розуміння дійсності не стільки мисленням («головою»), скільки «серцем» – емоціями, почуттями

**Кордт, Веніамін Олександрович** (1860–1934), історик, джерелознавець, архівіст, бібліограф, фахівець з картографії, основоположник української історичної картографії, Естонія – Україна

**Кордуба, Мирон Михайлович** (1876–1947), історик, публіцист, бібліограф, редактор, видавець, громадський діяч, дійсний член НТШ (1903), Україна

**Кордулегастер** (Cordulegaster), рід комах ряду бабок, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кордун, Віктор Максимович** (1946–2005), поет, теоретик, один із засновників чільних представників київської школи поезії, Україна

**Кордюк, Олександр Анатолійович** (1967), фізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Кордюк, Юліан** (1894–1947), гігієніст, дійсний член НТШ (1936), Україна

**Кордюм, Віталій Арнольдович** (1931), генетик, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Кордюм, Єлизавета Львівна** (1932), ботанік, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Кореїз**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Корейська баптистська церква**, культурно-національне утворення в межах єдиного віровчення баптистів з центром у м. Хейвард (Каліфорнія, США)

**Корейська біржа**, найбільша біржа світу за обсягом угод по деривативах

**Корейська війна 1950–1953**, збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою та Південною Кореєю, який тривав з 25.06.1950 до 27.07.1953

**Корейська література**, сукупність літературних текстів корейською мовою, писаних корейськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Корейська мова**, ізольована мова, генетичні зв'язки якої встановлюються лише гіпотетично, поширена в Південній Кореї, КНДР, Китаї, Японії, США (включно з Гавайями), Україні (Крим і Херсонська область), Росії, Естонії та інших країнах

**Корейська протока**, протока між Корейським півостровом і Японськими островами Ікі, Кюсю і південно-західною частиною Хонсю

**Корейське письмо**, фонетичне буквенно-складове письмо, яке застосовують для запису текстів корейською мовою

**Корейське ядерне питання**, міжнародна напруга, викликана намаганням КНДР отримати ядерну зброю

**Корейці**, етнічна група Корейського півострова

**Коректність політична**, уникання в мові та діях всього того, що могло б бути образливим, зачіпати почуття гідності індивіда або цілої групи з приводу расової або статеві приналежності, віку, соціального статусу тощо

**Коректура**, виправлення помилок чи вад у текстовому або графічному матеріалах, які готують до виходу у світ за допомогою друкарських або інших способів

**Коректурні знаки**, система знаків, які використовують у процесі коректури (правки) тексту

**Кореллі, Арканджело** (1653–1713), скрипаль, композитор, основоположник італійського скрипкового мистецтва, Італія

**Кореляти**, члени пари або ряду співвідносних мовних одиниць, які відрізняються за однією з ознак

**Кореляції коефіцієнт**, математична міра кореляції двох випадкових величин

**Кореляція стратиграфічна**, зіставлення просторово роз'єднаних стратиграфічних підрозділів та їх частин за геологічним віком і (або) за положенням у розрізі

**Кореляція (у біології)**, взаємна співвіднесеність всіх органів

**Кореляція (у математиці)**, у теорії ймовірностей та математичній статистиці, залежність двох випадкових величин

**Кореляція (у філології)**, 1) тип протиставлень, в основу якого покладено властивості одновимірності, привативності, пропорційності; 2) взаємна відповідність, взаємозв'язок і зумовленість мовних елементів; 3) співвіднесення процесів творення, виникнення та сприйм. художнього твору

**Коренева система**, сукупність всіх коренів рослини

**Коренева шийка**, зона переходу від кореня до стебла рослини

**Кореневе живлення рослин**, поглинання рослиною води та мінеральних солей з ґрунту

**Кореневий пагін**, видозмінений пагін

**Кореневий тиск**, тиск, що виникає в провідних судинах коріння рослин

**Кореневий чохлак**, утвір, що прикриває конус наростання кореня

**Кореневище**, підземний, видозмінений пагін

**Кореневі волоски**, вирости клітин епілеми кореня

**Кореневі попелиці**, група різних видів попелиць

**Коренеголови** (Rhizoccephala), надряд паразитичних членистоногих

**Коренейд буряків**, поширена хвороба цукрових буряків

**Корененіжки** (Rhizopoda), поліфілетична група найпростіших

**Коренепаросткові рослини**, рослини, які розмножуються коренями, що утворюють паростки

**Коренеплід**, видозмінений стовщений головний корінь

**Коренероти** (Rhizostoma), рід сцифоїдних медуз

**Коренєв-Новоросійський, В'ячеслав Федорович** (1868–1928), живописець, майстер пейзажу, Україна – Болгарія

**Коренізація**, політика включення представників місцевого населення до апарату державної влади і партійної верхівки, проводилася в СРСР (1920-ті)

**Кореопсис** (Coreopsis), рід рослин родини айстрових

**Кореспонденція**, 1) повідомлення від кореспондентів із місць, надруковане у газеті, журналі; 2) жанр публіцистичної літератури, який подає аналіз фактів, пов'язаних

єдиною темою, та їх коментування; 3) листування між окремими особами чи установами

**Кореспонденція аналітична**, широко поширений жанр сучасної журналістики

**Кореспонденція рахунків**, метод ведення бухгалтерського обліку, згідно з яким кожна бухгалтерська операція відображається тією самою величиною водночас у дебеті одного рахунку та кредиті іншого, внаслідок чого між ними виникає подвійний (кореспондуючий) рахунок

**Корет, Емеріх** (1919–2006), філософ та богослов, єзуїт, представник неотомізму, Австрія

**Кореферентність**, відношення між компонентами висловлювання (найчастіше іменними групами), які позначають один і той самий об'єкт або ситуацію, тобто мають один і той самий референт

**Корець**, місто, адміністративний центр Корецького р-ну Рівненської обл.

**Корецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Корецький, Володимир Михайлович** (1890–1984), правознавець, академік АН УРСР (1948), Україна

**Корея**, півострів на східній околиці Азії

**Корея (Корейська Народна-Демократична Республіка)**, держава у Східній Азії

**Корея (Республіка Корея)**, держава у Східній Азії

**Корж, Олексій Олександрович** (1924–2010), травматолог-ортопед, академік АН України (1992), Україна

**Коржавін, Наум Мойсейович** (1925), поет, письменник, драматург та перекладач, класик російської літератури 20 ст., Україна – Росія – США

**Корженевський, Микола Леопольдович** (1879–1958), географ, геоморфолог, гляціолог, дослідник і першовідкривач льодовиків в Північній Азії, Білорусь – Росія – Узбекистан

**Коржинський, Дмитро Сергійович** (1899–1985), геолог та петрограф, академік АН СРСР (1953), Росія

**Коржинський, Сергій Іванович** (1861–1900), ботанік, один з основоположників фітоценології, академік Петербурзької АН (1896), Росія

**Коржівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Корза**, зачіска заміжньої жінки

**Корзун, Валерій Григорович** (1953), космонавт, Росія

**Корида**, найпоширеніша форма бою биків, традиційне іспанське видовище, що практикується також і в деяких інших країнах

**Коридор валютний**, межа коливання валютного курсу, що встановлюється з метою його державного регулювання і підтримки національним банком за допомогою закупівлі і продажу валюти

**Коридор гуманітарний**, система маршрутів, що не піддаються обстрілу й бомбардуванням

**Коридор екологічний**, велика за масштабами територія, яка може включати в себе різні за функціональним призначенням ключові, сполучні та буферні території

**Коридори транспортні європейські**, стратегічні сполучення, що здатні прискорювати та забезпечувати прискорений розвиток всіх форм соціальних і економічних організацій

**Коридори транспортні інтермодальні**, міжнародні комунікації, що концентруються на генеральних (стратегічних) напрямках транспорту загального користування – залізничний, автомобільний, морський, річковий, трубопровідний, а також телекомунікації

**Коринебактерії** (*Corynebacterium*), рід грампозитивних бактерій

**Коринокарпові** (*Corynosagraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гарбузоцвітих

**Коринфська війна**, військовий конфлікт 395–387 до н. е. у Стародавній Греції між Пелопоннеським союзом і коаліцією чотирьох союзницьких держав: Фів, Афін, Коринфа і Аргоса, які були спочатку підтримані Персією

**Коринфська затока**, затока в Іонічному морі

**Коринфський канал**, найкоротший європейський канал довжиною 6,3 км, що з'єднує Іонічне й Егейське моря

**Коринфський ордер**, один із трьох грецьких архітектурних ордерів, що є варіантом іонічного ордера, більш насиченого декором

**Коринфський союз**, союз, створений македонським царем Філіпом II упродовж зими 338–337 до н. е. для сприяння своїм військам у війні проти Персії

**Корисних копалин запаси**, кількість (в одиницях маси або об'єму) корисної копалини

**Корисні копалини**, природні скупчення мінеральні утворення в земній корі, які можуть бути використані в народному господарстві

**Корисні копалини горючі**, нафта, газ, торф, вугілля і т. д.

**Корисні копалини неметалеві**, група природних мінеральних утворень, які не використовуються для вилучення з них металів, а також непридатні як горючі корисні копалини

**Корисні копалини нерудні**, те саме, що й неметалеві корисні копалини

**Корисність**, характеристика товарів і послуг, яка відображає задоволення, задоволення потреб, виконання запитів, яке отримують люди від споживання товарів та користування послугами

**Корисності граничної закон**, економічний закон, згідно з яким додаткова (гранична) корисність, що отримується від кожної додаткової одиниці даного продукту, в міру споживання все більшої кількості продукту за певний період часу зменшується

**Корисності граничної теорія**, сукупність концепцій, зроблених світовою економічною думкою щодо сутності

**Корифей**, провідний актор у хорі давньогрецького театру, керівник хору

**Кориця** (*Cinnamomum verum*), рослина родини лаврових

**Корі цикл**, метаболічний цикл

**Корі, Вендел** (1914–1968), актор, президент Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії) у 1961–1963, США

**Корі, Герті Тереза** (1896–1957), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1947), Чехія – США

**Корі, Елайс Джеймс** (1928), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1990), США

**Корі, Карл Фердинанд** (1896–1984), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1947), Чехія – США

**Коріандр** (*Coriandrum sativum*), рослина родини зонтичних

**Коріарісві** (*Coriariaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гарбузоцвітих

**Корінні зуби**, постійні зуби верхньої і нижньої щелепи

**Корінь (у біології)**, вегетативний орган рослин

**Корінь (у математиці)**, невід’ємне число,  $n$ -й степінь якого дорівнює  $a$  **Корінь (у мовознавстві)**, основна, стрижнева морфема, що виражає загальне (поняттєве) лексичне значення слова

**Корінь, Терентій Савич** (1883–1931), цирковий борець, чемпіон світу (1906), Україна – Росія

**Коріол**, рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Коріоліс, Гаспар-Густав де** (1792–1843), математик та механік, відомий дослідженням ефекту Коріоліса, Франція

**Коріоліса сила**, сила інерції, зумовлена впливом обертального руху системи на рух тіла відносно цієї системи

**Коріум**, дерма, сполучнотканинна частина шкіри в хребетних

**Корковий дуб** (*Quercus Suber* L.), вид роду дубів родини букових

**Коркові корали** (*Zoantharia*), ряд тварин типу кишково-порожнинних

**Коркушко, Олег Васильович** (1929), терапевт, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Корма (сузір’я)**, сузір’я Південної півкулі

**Корма (частина судна)**, задня частина корпусу корабля (судна), підрозділяється на надводну і підводну частини

**Кормак, Аллан Маклеод** (1924–1998), фізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1979), ПАР – США

**Кормен, Роджер Вільям** (1926), кінорежисер, «Оскар» (2010), США

**Корми**, їжа тварин і домашньої худоби; продукти рослинного і тваринного походження та промислового синтезу

**Корми мінеральні**, кормові добавки, вживані при недоліку в раціонах тварин деяких хімічних елементів

**Кормин**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Ківерцівський р-н Волинської обл.

**Кормовиробництво лучне**, наукова дисципліна, яка розробляє теорію і практику заходів щодо поліпшення природних кормових угідь, частина загального кормовиробництва

**Кормовиробництво польове**, галузь кормовиробництва, яка займається виробництвом кормів на орних землях

**Корнаї, Янош** (1928), економіст, критик радянської економічної системи, Угорщина – США

**Корнберг, Артур** (1918–2007), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1959), США

**Корнберг, Роджер Девід** (1947), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2006), США

**Корнгольд, Еріх Вольфганг** (1897–1957), композитор та піаніст, автор музики до кінофільмів, «Оскар» (1937, 1939), Чехія – Австрія – США

**Корнейль** (1922–2010), живописець, графік, скульптор, фотограф, представник авангардизму, Нідерланди – Франція

**Корнелій** (?–253), 21-й папа римський (251–253)

**Корнеліус, Петер** (1824–1874), композитор і музичний критик, Німеччина

**Корнелл, Джозеф** (1903–1972), живописець, скульптор, кінорежисер-авангардист, США

**Корнелл, Ерік Аллін** (1961), фізик, Нобелівська премія з фізики (2001), США

**Корнелльський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Ітака (штат Нью-Йорк, США) з 1865

**Корнель де Ліон** (1500–1575), живописець, придворний художник французького короля Генріха II і королеви Катерини де Медичі, Нідерланди – Франція

**Корнель, П’єр** (1606–1684), драматург, основоположник французької трагедії, один із творців класицизму у французькій літературі, Франція

**Корнелюк, Олександр Іванович** (1950), фахівець з молекулярної біології, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Корнер, Едред Джон Генрі** (1906–1996), міколог, фахівець з фітоморфології, автор ботанічних таксонів, член Лондонського королівського товариства (1955), Велика Британія – Сінгапур

**Корнет**, духовий музичний інструмент

**Корнєв, Костянтин Арсенович** (1908–1974), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Корнин**, селище міського типу Попільнянського р-ну Житомирської обл.

**Корнієвський, Олександр Самойлович** (1889–1988), бандурист, конструктор і майстер музичних інструментів, Україна

**Корнієць, Леонід Романович** (1901–1969), політик, голова Президії Верховної Ради (1938–1939) та Раднаркому (1939–1944) УРСР, Україна – Росія

**Корнійів**, ботанічна пам’ятка природи загальнодержавного значення (з 1975), Овруцький р-н Житомирської обл.

**Корнійчук, Микола Павлович** (1920–2003), математик, академік НАН України (1997), Україна

**Корнійчук, Олександр Євдокимович** (1905–1972), драматург, публіцист, політик, голова Верховної Ради УРСР (1947–1953 та 1959–1972), академік АН СРСР (1943), Україна

**Корнілович, Борис Юрійович** (1950), фізико-хімік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Корнішон**, дрібний огірок особливого сорту

**Корноухов, Микола Васильович** (1903–1958), механік, академік АН УРСР (1951), Україна

**Корнська мова**, мова кельтської групи індоевропейської сім’ї мов



**Корнуолл**, півострів на південному заході острова Британія

**Корнуолу та Західного Девонширу гірничопромисловий ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, промисловий район добування міді та олова 18–19 ст., графство Корнуол та Девоншир, Велика Британія

**Корнфорт, Джон Воркап** (1917–2013), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1975), Австралія – Велика Британія

**Корню спіраль**, крива, в якій кривизна змінюється лінійно як функція від довжини дуги

**Корню, Марі Альфред** (1841–1902), фізик, дослідник ультрафіолетових променів, Франція

**Корняну, Леонід Євдокимович** (1909–1957), поет, драматург, фольклорист, перекладач на молдавську мову творів Т. Шевченка, Молдова

**Коро і його порт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський комплекс 16–17 ст., м. Коро, Венесуела

**Коро, Жан-Батист Каміль** (1796–1875), живописець, один із засновників французького реалістичного пейзажу 19 ст., Франція

**Коробка передач**, агрегат різних промислових механізмів, як наприклад, верстатів і трансмісій

**Коробка, Ольга Василівна** (1985), спортсменка (важка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2006–2008), Україна

**Коробочка**, тип сухого плоду у рослин

**Коробочка (музичний інструмент)**, один із найпоширеніших ударних музичних інструментів з характерним цоканням і невизначеною звучання

**Коробочка (тип плоду)**, тип сухого плоду у рослин

**Коробчанський, Іван Євстафійович** (1895–1956), гірничий інженер, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Коробчинський, Ігор Олексійович** (1969), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1992) та бронзовий призер (1992, 1996) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1989, 1991, 1992) та Європи (1989, 1991, 1992), Україна

**Корова домашня** (*Bos taurus*), вид ссавців родини бикових

**Корова морська** (*Hydrodamalis stelleri*), вимерлий ссавець ряду сирени

**Коровай**, великий круглий хліб, який використовують у святкових та обрядових дійствах

**Коровайка** (*Plegadis falcinellus*), вид птахів ряду лелекоподібних родини ібісових, внесений до Червоної книги України

**Коровін, Костянтин Олексійович** (1861–1939), живописець-пейзажист, театральний художник, сценограф, Росія – Франція

**Коров'як** (*Verbascum*), рід рослин родини ранникових

**Корогва**, 1) козацький прапор 16–18 ст.; 2) кінний підрозділ у литовсько-польському війську 15–18 ст.; 3) варта українських гетьманів

**Корогва надвірна**, підрозділ кінноти в надвірних військах магнатів часів Речі Посполитої

**Корогодський, Роман Миронович** (1933–2005), кінокритик, кіно- та літературознавець, учасник руху шістдесятників, Україна

**Корозія**, руйнування поверхні різних тіл під впливом фізико-хімічних і біологічних факторів, зокрема процес хімічного руйнування металів при їх взаємодії з середовищем

**Корозія атмосферна**, корозія металу, зумовлена атмосферним повітрям

**Короїд, Олексій Степанович** (1911–1988), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1961), Росія – Україна

**Короїди** (Scolytidae), родина жуків

**Корок**, покривна тканина деяких рослин

**Королева, Наталена Андріанівна** (1888–1966), письменниця, актриса, оперна співачка, археолог, художниця, Іспанія – Україна – Росія – Чехія

**Королеви Шарлотти острови**, архіпелаг у Тихому океані, територія Канади

**Королево**, селище міського типу Виноградівського р-ну Закарпатської обл.

**Королевська стоянка**, палеолітична стоянка, одна з найбільших у Європі палеологічних колекцій, виявлена у смт Королево Виноградівського р-ну Закарпатської обл.

**Короленка Володимира літературно-меморіальний музей**, експозиція, присвячена життю та творчості В. Короленка, діє у м. Житомир з 1973

**Короленко, Володимир Галактіонович** (1853–1921), письменник, журналіст, публіцист і громадський діяч, класик російської літератури, Україна – Росія

**Короленкова Дача**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Шишацький р-н Полтавської обл.

**Королиця** (*Leucanthemum*), рід рослин родини айстрових

**Короличка пізня** (*Leucanthemella serotina*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Королів цвіт** (*Phaseolus coccineus*), рослина родини бобових

**Королів-Старий, Василь Костянтинович** (1879–1943), письменник, видавець, один із засновників Української Центральної Ради (1917), Україна – Чехія

**Королівство**, монархічна держава на чолі з королем

**Королівство Обох Сицилій**, держава на території сучасної Італії (15–19 ст.)

**Королівська бібліотека Данії**, одна з найбільших книгозбірень світу, діє у м. Копенгаген з 1648

**Королівська кобра** (*Ophiophagus hannah*), змія родини аспідових

**Королівська національна бібліотека Нідерландів**, національна книгозбірня, діє у м. Гаага з 1798

**Королівський виставковий центр та Карлтонські сади**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, споруда і сади, збудовані для міжнародних виставок 1880 і 1888, м. Мельбурн, Австралія

**Королівський коледж Лондона**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лондон (Велика Британія) з 1829

**Королівський музей витончених мистецтв у Антверпені**, художній музей, діє у м. Антверпен (Бельгія) з 1810

**Королівський музей Онтаріо**, найбільший культурний і природно-історичний музей Канади, діє у м. Торонто з 1912

**Королівський музей Центральної Африки**, музей етнографії і природознавства, діє у м. Тервюрен (Бельгія) з 1897

**Королівський шекспірівський театр**, театральна установа, діє у м. Стратфорд-на-Ейвоні (Англія, Велика Британія) з 1932

**Королівські музеї витончених мистецтв**, комплекс художніх музеїв, в яких зберігається велика колекція живопису і скульптури, що перебуває у власності бельгійської держави, діє у м. Брюссель (Бельгія) з 1801

**Король**, титул монарха, зазвичай спадковий, голова королівства

**Король, Петро Кіндратович** (1941–2015), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1976), світу (1974, 1975, 1976) та Європи (1975), Україна

**Корольов, Лев Миколайович** (1926–2016), математик та кібернетик, піонер програмування в СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1981), Росія

**Корольов, Сергій Павлович** (1907–1966), конструктор та організатор виробництва ракетно-космічної техніки й ракетної зброї, основоположник практичної космонавтики, академік АН СРСР (1958), Україна – Росія

**Королюк, Володимир Семенович** (1925), математик, академік АН УРСР (1976), Україна

**Королюк, Олексій Полікарпович** (1926), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Коромисла** (Aeschnidae), родина бабок

**Коромисло зелене** (Aeshna viridis), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Коромисло лучне** (Brachytron pratense), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Коронавіруси**, рід РНК-вмісних вірусів

**Коронарні судини**, кровоносні судини, що живлять серцевий м'яз

**Коронаросклероз**, склероз коронарних судин

**Коронація**, формальна церемонія отримання влади в країні монархом

**Коронка бурова**, різновид долота бурового, що відрізняється від нього (у більшості своїх модифікацій) меншими лінійними розмірами

**Коронний край** (Коронна земля), адміністративно-територіальна одиниця Австрійської імперії у 1849–1867 і австрійської частини Австро-Угорщини в 1867–1918

**Короп**, селище міського типу, адміністративний центр Коропського р-ну Чернігівської обл.

**Короп звичайний** (Cyprinus caprio), риба родини корошових, вид фауни України

**Коропець (річка)**, річка у Тернопільській обл., ліва притока Дністра, 78 км

**Коропець (сmt)**, селище міського типу Монастирського р-ну Тернопільської обл.

**Коропецький, Іван-Святослав** (1921–2012), економіст, іноземний член АН України (1992), Україна – США

**Коропи** (Cyprinidae), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Коропові** (Cyprinidae), родина риб ряду коропоподібних, фауна України

**Коропові воші**, загальна назва паразитичних ракоподібних родини карпоїдів

**Коропозубоподібні** (Cyprinodontiformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Коропоїд** (Argulus foliaceus), вид паразитичного рачка родини Argulidae

**Коропоподібні** (Cypriniformes), ряд променеперих риб

**Коропський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Короста**, інфекційне паразитарне захворювання шкіри

**Коростенська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Коростенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Коростень**, місто, адміністративний центр Коростенського р-ну Житомирської обл.

**Коростильов, Павло Сергійович** (1997), спортсмен (кульова стрільба), чемпіон світу (2014), Україна

**Коростишів**, місто, адміністративний центр Коростишівського р-ну Житомирської обл.

**Коростишівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Коростовецький**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Гайсинський р-н Вінницької обл.

**Коростовцев, Михайло Олександрович** (1900–1980), історик-єгиптолог, академік АН СРСР (1974), Україна – Росія

**Коротасв, Геннадій Костянтинович** (1946), океанограф, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Коротєєв, Анатолій Сазонович** (1936), конструктор ракетних двигунів, академік РАН (1994), Росія

**Коротич**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Коротич, Віталій Олексійович** (1936), поет, публіцист, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна – Росія

**Короткевич, Михайло Олексійович** (1879–1942), механік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Коротков, Володимир Васильович** (1966), спортсмен (вітрильний спорт), чемпіон Європи (1996, 1998), Україна

**Короткоголові дельфіни** (Lagenorhynchus), рід ссавців родини дельфінових

**Короткоголові жаб** (Brachycephalus), рід амфібій родини короткоголових

**Короткодзьоби дрозди** (Catharus), рід птахів родини дроздових, фауна України

**Короткозорість**, міопія, дефект акомодатії зору, коли промені світла фокусуються попереду жовтої плями сітківки ока

**Короткопера риба-присосок двоплямиста** (*Diplecogaster bimaculatus*), вид променеперих риб ряду присоскопероподібних родини присоскоперових, внесений до Червоної книги України

**Короткопері риби-качечки** (*Diplecogaster*), рід риб родини присоскоперових, фауна України

**Коротченко, Дем'ян Сергійович** (1894–1969), політик, голова Ради Народних Комісарів УРСР (1938–1939), Ради Міністрів УРСР (1947–1954) та Президії Верховної Ради УРСР (1954–1969), Україна

**Корошка**, регіон Словенії

**Корпоративізм**, система прийняття рішень і представництва інтересів через обмежену кількість жорстко визначених, ієрархічно ранжованих і функціонально диференційованих груп інтересів

**Корпоративність**, здатність працювати в команді, приймати і змінювати правила гри у своєму відомстві

**Корпорація**, юридична особа, що створена суб'єктами господарювання з метою регулювання своєї діяльності

**Корпорація транснаціональна**, компанія (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах

**Корпункт**, структурна ланка редакції ЗМІ, місце перебування власного кореспондента певного засобу масової інформації в іншому регіоні, державі

**Корпус військовий**, постійне або тимчасове (експедиційний корпус) військове формування для самостійних (окремий корпус) або у складі армії, фронту (групи армій) військових дій, а в мирний час для спільної підготовки особового складу до дій за призначенням

**Корпус Миру**, урядове агентство США, покликання якого офіційно формулюється як зміцнення миру та дружби між народами світу

**Корпус (у законодавстві)**, 1) зібрання чинних законів певної держави; 2) склад дипломатичних представників, що перебувають у даній країні

**Корпус (у поліграфії)**, друкарський шрифт, кегль (розмір) якого дорівнює 10 пунктам (3,76 мм)

**Корпус (у радіотехніці)**, частина конструкції інтегральної мікросхеми, призначена для її захисту від зовнішнього впливу та з'єднання із зовнішніми колами за допомогою виводів

**Корпускула**, матеріальна частинка

**Корреа, Хуліо** (1908–1954), поет та драматург, основоположник парагвайської національної драматургії, Парагвай

**Корреджо** (1489–1534), живописець періоду Високого Відродження, Італія

**Корр'єре делла Сера**, італійська щоденна газета, видається у м. Мілан з 1876

**Корріган, Мейрід** (1944), громадська діячка, Нобелівська премія миру (1976), Велика Британія

**Коррідо**, жанр співаної латиноамериканської балади

**Коррієнтес**, провінція Аргентини

**Корсак** (*Vulpes corsac*), вид ссавців ряду хижих родини собачих, внесений до Червоної книги України

**Корсакас, Костас** (1909–1986), поет, критик, літературознавець, одна з чільних постатей литовської літератури 20 ст., Литва

**Корсак-могила**, 6 кам'яних виходів Приазовського кристалічного масиву (100 га), за геологічним віком – 1700–1800 млн років. Розташовані на лівобережжі річки Корсак, 1,5 км від с. Мануйлівка, 20 км від Азовського моря

**Корсет**, предмет жіночого одягу

**Корсетка**, традиційний український верхній одяг

**Корсика (острів)**, острів на північному заході Середземного моря, територія Франції

**Корсика (регіон)**, регіон Франції

**Корсієві** (*Corsiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієвітих

**Корсун, Олександр Олексійович** (1818–1891), поет, представник харківської школи українських романтиків, видавець альманаху «Сніп» (1841), реформатор українського правопису, біограф М. Костомарова, Україна

**Корсунська битва 1648**, битва під Корсунем 15–16.05.1648 між військами Речі Посполитої та українським козацько-селянським військом Б. Хмельницького з кримськими союзниками, завершилася перемогою козаків

**Корсунь**, селище міського типу Єнакіївської міськради Донецької обл.

**Корсунь-Шевченківська операція 1944**, наступальна операція Червоної Армії під час радянсько-німецької війни 1941–1945, проходила 24.01.–17.02.1944

**Корсунь-Шевченківський**, місто, адміністративний центр Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.

**Корсунь-Шевченківський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Корсунь-Шевченківський Черкаської обл.

**Корсунь-Шевченківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Корт**, спортивна споруда, прямокутний майданчик для гри в теніс, бадмінтон

**Корт, Маргарет** (1942), спортсменка (теніс), 24-разова переможниця турнірів «Великого шолома» в одиночному розряді (1960–1966, 1969–1971, 1973), Австралія

**Кортадерія** (*Cortaderia*), рід рослин родини злакових

**Кортасар, Хуліо** (1914–1984), письменник і поет, класик магічного реалізму, Бельгія – Аргентина – Франція

**Кортевега – де Фріза рівняння**, нелінійне диференціальне рівняння з частинними похідними, яке являє собою універсальну модель для опису одномірних нелінійних хвиль в середовищах з дисперсією без дисипації (для прикладу розповсюдження хвиль на поверхні рідини)

**Кортес, Ернан** (1485–1547), конкістадор, один із першовідкривачів Північної і Центральної Америки, Іспанія

**Кортизон**, один із гормонів кори надниркових залоз

**Кортик**, холодна колюча зброя з прямим тонким гранованим (в основному ромбічного перетину) клинком

обосічної форми, грані клинка не заточені, носиться в піхвах на поясній портупей

**Кортикалізація функцій**, перехід контролю від підкірки в кору головного мозку

**Кортикальна реакція**, викидання кортикальних гранул за межі овоцита

**Кортикальні тільця**, структурні утворення в яйцеклітині

**Кортикостероїди**, стероїдні гормони, які виробляє кора наднирників

**Кортикостерон**, гормон стероїдної природи, виробляється наднирниками

**Кортикотропін**, гормон, що виробляється гіпофізом

**Кортинарий**, рід грибів флори України

**Кортів орган**, рецепторна частина слухового аналізатора

**Кортнер, Фріц** (1892–1970), режисер, актор, корифей німецькомовного театру, Австрія – Німеччина – Велика Британія – США

**Корто, Альфред** (1877–1962), піаніст і диригент, Швейцарія

**Корунд**, мінерал класу оксидів і гідроксидів, окис алюмінію

**Корупція**, загальна назва злочинів, що полягають у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами своїх службових прав з метою особистого збагачення на шкоду державі й суспільству

**Коручка** (*Eriopactis*), рід судинних рослин родини зозулинцевих, шість видів якого внесені до Червоної книги України

**Корф, Микола Олександрович** (1834–1883), просвітитель, публіцист, розробник системи початкової освіти, організатор мережі земських на недільних шкіл на Слобожанщині, Україна

**Корфбол**, вид спорту, командна гра з м'ячем, багато в чому подібна до змішаного нетболу

**Корфу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 8–19 ст. м. Керіка (Корфу), о. Корфу, Греція

**Корчак, Януш** (1878–1942), лікар, педагог-новатор, письменник, публіцист, зачинатель діяльності на захист прав дитини і повної рівноправності дітей, Росія – Польща

**Корчак-Чепурківський, Овксентій Васильович** (1857–1947), гігієніст та епідеміолог, академік УАН (1921), Україна

**Корчак-Чепурківський, Юрій Овксентійович** (1896–1967), демограф, основоположник української демографії та демографічної статистики, Україна

**Корчацька культура**, археологічна культура 6–7 ст., варіант празької культури, розповсюджена у північно-західних областях України та південних областях Білорусі

**Корчевий, Юрій Петрович** (1936–2012), теплоенергетик та теплофізик, академік НАН України (1997), Україна

**Корчик**, річка у Хмельницькій, Рівненській та Житомирській обл., ліва притока Случі, 82 км

**Корчма**, будівля або заїзд у слов'ян, де продавалися спиртні напої, аналог сучасних ресторанів, зокрема подорожніх

**Корчуватський могильник**, археологічна пам'ятка 8 ст. до н. е. на окраїні сучасного м. Київ

**Корш, Карл** (1886–1961), філософ-марксист, Німеччина – США

**Корш, Федір Євгенович** (1843–1915), славіст, сходознавець, академік Петербурзької АН (1900), дійсний член НТШ (1909), Росія

**Коршак, Василь Володимирович** (1909–1988), хімік, академік АН СРСР (1976), Україна – Росія

**Корюківка**, місто, адміністративний центр Корюківського р-ну Чернігівської обл.

**Корюківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Корюшки** (*Osmerus*), рід риб родини корюшкових

**Корюшкоподібні** (*Osmeriformes*), ряд риб класу променеперих

**Корягін, Анатолій Іванович** (1938), психіатр, правозахисник, дослідник політичних зловживань психіатрією в СРСР, Росія – Україна

**Коряк, Володимир Дмитрович** (1889–1939), літературознавець, критик ортодоксального спрямування, автор розгромних виступів проти літераторів Розстріляного Вівродження, зокрема М. Хвильового, Україна

**Коряки**, народ Камчатського краю Росії

**Корякін, Михайло Михайлович** (1850–1897), оперний співак (бас), соліст петербурзького Маріїнського театру, Україна – Росія

**Корякська Сопка**, діючий вулкан на південному сході Камчатки (Росія), 3456 м

**Коряцька мова**, мова чукотсько-коряцької гілки чукотсько-камчатських мов

**Кос (острів)**, острів у Егейському морі, територія Греції

**Кос (плато)**, група плато у Франції, на півдні Центрального Французького масиву

**Кос, Михайло** (1863–1930), офтальмолог, дійсний член НТШ (1914), Україна – Польща

**Коса (етнос)**, народ у Південній Африці, що належить до групи народів банту

**Коса (зачіска)**, дівоча зачіска

**Коса (знаряддя праці)**, ручний інструмент для скошування трави

**Коса (мова)**, мова народу коса, одна з мов банту та офіційних мов ПАР

**Коса (називна смуга суші)**, низька наливна смуга суші на березі моря або озера

**Косаку Йосіда** (1900–1990), математик, академік Японської АН (1971), іноземний член АН СРСР (1982), Японія

**Косаку Ямада** (1886–1965), композитор і диригент, один з основоположників сучасної японської музики, Японія

**Кос-Анатольський, Анатолій Йосипович** (1909–1983), композитор, народний артист УРСР (1969), Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Косар, ковпича** (*Platalea leucorodia*), вид птахів ряду лелекоподібних родини ібісових, внесений до Червоної книги України



**Косарики** (*Gladiolus*), під судинних рослин родини півникових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Косарики** (*Opiliones*), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Косарі, копиці** (*Platalea*), під птахів родини чаплевих, фауна України

**Косатки** (*Orcinus*), під ссавців родини дельфінових

**Косатцеві** (*Papilionoidea*), надродина лускокрилих комах

**Косач, Михайло Петрович** (1869–1903), метеоролог та письменник, засновник метеорологічної служби на Харківщині, співзасновник та член літературного гуртка «Плеяда» (1888), Україна

**Косач, Юрій Миколайович** (1908–1990), поет, прозаїк, драматург, одна з чільних постатей українського літературного та культурного життя в діаспорі, Україна – Чехія – Франція – Німеччина – США

**Косачі**, династія діячів українського національно-культурницького руху та письменників

**Косберг, Семен Арійович** (1903–1965), конструктор авіаційних та ракетних двигунів, Білорусь – Росія

**Косевич, Арнольд Маркович** (1928–2006), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Косези**, шляхетна верства середньовічного словенського селянства, що брала участь у виборах князя

**Косеканс**, одна з тригонометричних функцій – відношення довжини гіпотенузи до довжини протилежного катета

**Косенко, Віктор Степанович** (1896–1938), композитор, піаніст, педагог, класик української фортепіанної музики, Росія – Україна

**Косенко, Іван Семенович** (1940), ботанік, директор Національного дендрологічного парку «Софіївка» (з 1980), член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Коси**, річка у Непалі та Індії, ліва притока Гангу, 729 км

**Косигін, Олексій Миколайович** (1904–1980), політик, економіст, голова Ради Міністрів СРСР у 1964–1980, Росія

**Косий, Іван** (? – після 1603), гетьман Війська Запорозького (1603), Україна

**Косинець**, сузір'я Південної півкулі

**Косинка, Григорій Михайлович** (1899–1934), прозаїк, один з провідних майстрів новели в українській літературі, перекладач творів російської класики українською мовою, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Косинов, Олександр Павлович** (1936–2005), режисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Росія – Україна

**Косинський, Володимир Андрійович** (1864–1938), економіст, академік УАН (1918), Україна – Росія – Польща – Латвія

**Косинський, Криштоф** (1545–1593), гетьман Війська Запорозького Низового (1591–1593), Польща – Україна

**Косинус інтегральний**, одна зі спеціальних функцій

**Косинуси напрямні**, косинуси трьох кутів, що їх утворює вектор з додатними напрямками координатних осей у прямокутній декартовій системі координат

**Косинусів теорема**, твердження про властивість довільних трикутників, що є узагальненням теореми Піфагора

**Косинусоїда**, графік рівняння вигляду  $y = a + b \cos(cx + d)$ , також часто називають синусоїдою, даний графік виходить з синусоїди зміщенням  $\pi/2$  у від'ємному напрямі осі абсцис

**Косів**, місто, адміністративний центр Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Косів, Сильвестр** (?–1657), православний ієрарх, митрополит Київський та Галицький (1647–1657), Україна

**Косівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Косіор, Станіслав Вікентійович** (1889–1939), політик, генеральний секретар та (з 1934) перший секретар ЦК КП(б)У (1928–1938), Польща – Україна

**Косма, Володимир** (1940), композитор, диригент і скрипаль, класик кіномузики, Румунія – Франція

**Космач, Цирил** (1910–1980), письменник і журналіст, революціонер, майстер реалістичної психологічної новели, Словенія

**Косметика**, засоби поліпшення зовнішності людини, серед яких розрізняється лікарська (застосування косметичних, фізіотерапевтичних, хірургічних та ін. методів) і декоративна (маскування недоліків або підкреслення окремих рис) косметика

**Косміаді, Георгій Петрович** (1886–1967), живописець, архітектор, театральний художник-оформлювач, майстер пастелі, Росія – Україна – Німеччина

**Космізм**, філософська категорія, яка означає осмислення Всесвіту як структурно-організованого цілого

**Космізм релігійний**, специфічне світосприйняття, яке у міфопоетичній або світоглядній формі виражає ідею релігійної всеєдності світу

**Космізм російський**, напрям релігійно-філософської думки, що сформувався у Росії наприкінці 20 ст. – ідея телеологічно спрямованого розвитку Всесвіту

**Космінський, Євген Олексійович** (1886–1959), історик-медієвіст, академік АН СРСР (1946), Польща – Росія

**Космічна біологія**, наука, яка вивчає біологічну дію різноманітних факторів космічного простору на живі організми

**Космічна наука і технологія**, офіційний часопис НАН України, що друкує оглядові та оригінальні статті з різних розділів космічної науки, техніки та технології, виходить з 1995

**Космічний корабель міжпланетний**, космічний корабель для польоту на інші планети

**Космічний центр імені Кеннеді**, космодром у США

**Космічний центр імені Сатіша Дхавана**, космодром у Індії

**Космічних досліджень інститут НАН України та ДКА України**, установа Відділення інформатики НАН України

**Космічних досліджень інститут НАН України та НКА України**, науково-дослідний інститут Відділення інформатики НАН України, діє з 1996

**Космогенез**, закономірності еволюції на космічному рівні

**Космогонія**, розділ астрономії, що вивчає походження і розвиток небесних тіл

**Космодаміанський, Олександр Сергійович** (1923–2012), гірничий інженер, академік АН УРСР (1990), Росія – Україна

**Космодром**, територія, на якій розміщується комплекс споруд, призначений для запуску космічних апаратів у космос

**Космологія**, 1) теологічна дисципліна, що систематизує та розвиває вчення церкви щодо будови та еволюції Всесвіту; 2) розділ астрономії, що вивчає будову, розвиток та проблеми походження Всесвіту

**Космонавтика**, астронавтика, теоретичні й практичні галузі науки і техніки, що забезпечують можливість дослідження й освоєння космічного простору і позаземних об'єктів з використанням різних космічних літальних апаратів

**Космонавтики музей імені Сергія Корольова**, музей, присвячений життю та творчості основоположника практичної космонавтики С. Корольова та загалом розвитку технологій освоєння космосу, діє у м. Житомир з 1987

**Космонавтики музей імені Сергія Павловича Корольова**, музейний заклад, колекція якого присвячена життю і діяльності засновника практичної космонавтики, уродженця Житомира С. П. Корольова, діє у Житомирі з 1987

**Космонім**, власна назва природних космічних об'єктів

**Космополіт**, особа, позбавлена почуття беззастережної спорідненості з якоюсь окремою нацією, і яка вважає себе представником усього людства

**Космополіти (у біології)**, види з всесвітнім поширенням

**Космополітизм**, теорія, що проповідує байдуже ставлення до власної вітчизни, обстоює необхідність заміни національного громадянства світовим; ідеологія відмови від національної культури, патріотизму, національних інтересів і традицій

**Космос**, Всесвіт, структурно організований і впорядкований світ як ціле

**Космос (у релігії)**, вираз, що означає сакральне уявлення про структурно-організований світ

**Космофізика**, галузь астрономії, що вивчає фізичні процеси в космосі, переважно у космічній плазмі (космічні промені, магнітосферу, міжзоряне середовище тощо)

**Космохімія**, наука, що вивчає історію хімічних елементів у космосі, хімічний склад космічних тіл і речовини, що заповнює космічний простір, закони розподілу хімічних елементів у Всесвіті, процеси творення та переміщення космічних речовин

**Косовари**, етнічні албанці в Косово

**Косовел, Сречко** (1904–1926), поет, класик словенської літератури, Словенія

**Косовиця**, косіння та збирання трави, збіжжя

**Косово**, самопроголошена держава на Балканах

**Косовська проблема**, комплекс політичних, економічних та етнічних суперечностей у співіснуванні албанського та сербсько-чорногорського населення в Косово

**Косовські православні святині**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з 3-х монастирів 13–14 ст., Сербія

**Косоногов, Йосип Йосипович** (1866–1922), фізик, академік ВУАН (1922), Росія – Україна

**Косоокість**, стан, коли очні яблука орієнтовані в різні боки

**Кососиметричність**, властивість функції декількох змінних, що полягає в тому, що знак функції змінюється на протилежний при будь-якій непарній перестановці аргументів і не змінюється при будь-якій парній перестановці

**Косса, Франческо дель** (1435–1477), живописець епохи Раннього Відродження, представник феррарської школи, Італія

**Коссель, Альбрехт** (1853–1927), біохімік і фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1910), Німеччина

**Коссель, Вальтер** (1888–1956), фізик, автор теорії росту кристалів (теорія Косселя – Странскі), Німеччина

**Коста, Майкл** (1808–1884), композитор і капельмейстер, класик британської музики, Італія – Велика Британія

**Костанді, Киріак Костянтинович** (1852–1921), живописець, представник реалізму, майстер жанрового живопису, член-засновник (1890) та голова (1902–1921) Товариства південноросійських художників, класик українського та російського живопису, академік Петербурзької АМ (1907), Україна

**Костанецький, Станіслав** (1860–1910), хімік, дослідник барвників, Польща – Німеччина

**Коста-Рика**, держава у Центральній Америці

**Косташ, Мирна** (1944), письменниця і публіцист українського походження, друкується англійською, голова Спільки письменників Канади (1993–1994), Канада

**Костевич, Олена Дмитрівна** (1985), спортсменка (кульова стрільба), чемпіон (2004) та бронзовий призер (2012) Олімпійських ігор, чемпіон світу (2002) та Європи (2016), Росія – Україна

**Костельник, Гавриїл Теодорович** (1886–1948), священник Української греко-католицької церкви, богослов, мовознавець, письменник, історик, ідеолог возз'єднання українських уніатів з православними, Сербія – Україна

**Костенко, Володимир Семенович** (1937–1990), кінорежисер, сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Костенко, Ліна Василівна** (1930), письменниця, поетеса, літературознавець, класик української літератури, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Костенко, Сергій Петрович** (1868–1900), живописець, представник реалізму, майстер жанрового живопису, учасник розписів Володимирського собору в Києві, Україна – Франція

**Костер, Шарль Теодор Анрі де** (1827–1879), письменник, класик європейської літератури, Німеччина – Бельгія

**Костерін, Сергій Олексійович** (1950), біохімік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Костецький, Ігор** (1913–1983), письменник, критик, один із засновників та чільних теоретиків МУРу, перекладач класики західного модернізму українською мовою та творів української літератури німецькою, один з провідних українських літераторів у діаспорі, Україна – Німеччина

**Костик, Роман Іванович** (1940), астрофізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Костиков, Андрій Григорович** (1899–1950), конструктор ракетної техніки, член-кореспондент АН СРСР (1943), Україна – Росія

**Костисті риби** (Teleostei), інфраклас новоперих риб

**Костичев, Павло Андрійович** (1845–1895), ґрунтознавець, мікробіолог та геоботанік, один з основоположників агрономічного ґрунтознавства, Росія

**Костичев, Сергій Павлович** (1877–1931), ботанік та мікробіолог, академік АН СРСР (1923), Росія

**Костін, Олександр Васильович** (1939), композитор, народний артист України (1996), Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Костнер, Кевін** (1955), актор, кінорежисер, продюсер, «Срібний ведмідь» (1991), «Оскар» (1991), США

**Костович, Огнеслав Степанович** (1851–1915), інженер, конструктор повітроплавних апаратів, винахідник фанери, Сербія – Угорщина – Росія

**Костові** (Costaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Костоґриз** (*Coccothraustes coccothraustes*), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Костомаров, Микола Іванович** (1817–1885), український історик, поет-романтик, етнограф, фольклорист, громадський діяч, засновник та ідеолог Кирило-Мефодіївського братства

**Костопіль**, місто, адміністративний центр Костопільського р-ну Рівненської обл.

**Костопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Косторнов, Анатолій Григорович** (1937), матеріалознавець, академік НАН України (2003), Білорусь – Україна

**Кострижівка**, селище міського типу Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

**Кострикін, Олексій Іванович** (1929–2000), математик-алгебраїст, член-кореспондент АН СРСР (1976), Росія

**Костриця** (*Festuca*), рід рослин тонконогових, шість видів якого внесені до Червоної книги України

**Костромська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Костромська порода**, порода великої рогатої худоби молочно-м'ясного напрямку

**Коструб**, у слов'янській міфології – бог весни

**Костумбрізм**, напрям у мистецтві та літературі Іспанії та Латинської Америки 19 ст.

**Костюк, Валерій Вікторович** (1940), теплофізик, академік (1997) та віце-президент (з 2013) РАН, Україна – Росія

**Костюк, Григорій Олександрович** (1902–2002), літературознавець, іноземний член АН України (1992), Україна – США

**Костюк, Григорій Силівич** (1899–1982), психолог, ініціатор створення Інституту психології НАПН України (1945), академік АПН СРСР (1967), Україна

**Костюк, Олександр Григорович** (1933–2000), мистецтвознавець, академік НАН України (1997), Україна

**Костюк, Платон Григорович** (1924–2010), фізіолог та нейрофізіолог, академік АН УРСР (1969) та АН СРСР (1974), Україна

**Костяниця** (*Rubus saxatilis*), рослина родини розових

**Костянтин** (664–715), 88-й папа римський (708–715)

**Костянтин I** (1868–1923), король Греції (1913–1917 та 1920–1922)

**Костянтин II** (1940), король Греції (1964–1973)

**Костянтин III Іраклій** (612–641), імператор Візантії у лютому-травні 641

**Костянтин IV** (652–685), імператор Візантії (668–685)

**Костянтин IX Мономах** (1000–1055), імператор Візантії (1042–1055)

**Костянтин V Копронім** (718–775), імператор Візантії (741–775)

**Костянтин VI Сліпий** (771–797), імператор Візантії (780–797)

**Костянтин VII Багрянородний** (905–959), імператор Візантії (945–959)

**Костянтин VIII** (960–1028), імператор Візантії (1025–1028)

**Костянтин X Дука** (1006–1067), імператор Візантії (1059–1067)

**Костянтин XI Палеолог** (1404–1453), імператор Візантії (1449–1453)

**Костянтин Великий** (272–337), імператор Риму (306–337)

**Костянтин II** (316–340), імператор Риму (337–340)

**Костянтинівка**, місто, адміністративний центр Костянтинівського р-ну Донецької обл.

**Костянтинівка (Миколаївська обл.)**, селище міського типу Арбузинського р-ну Миколаївської обл.

**Костянтинівка (Харківська обл.)**, селище міського типу Краснокутського р-ну Харківської обл.

**Костянтинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Косцюшко**, гора в Австралійських Альпах, найвища точка Австралії, 2228 м

**Косяк, Олег Юрійович** (1975), спортсмен (спортивна гімнастика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Кота**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Котангенсоїда**, графік функції  $y = \operatorname{ctg} x$  в прямокутній декартовій системі координат

**Котантен**, півострів на північному заході Франції

**Котарбінський, Тадеуш** (1886–1881), логік і філософ львівсько-варшавської школи, Польща – Україна

**Котвич, Владислав Людвигович** (1872–1944), лінгвіст, сходознавець, монголіст, дослідник у галузі алтаїстики, монгольської та маньчжурської філології, Білорусь – Росія – Польща – Литва

**Кот-д'Івуар**, держава в Західній Африці

**Котел**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1771 м

**Котелевський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Котельва**, селище міського типу, адміністративний центр Котелевського р-ну Полтавської обл.

**Котельник, Андрій Миколайович** (1977), спортсмен (бокс), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Котельников, Володимир Олександрович** (1908–2005), радіотехнік та радіоастроном, академік АН СРСР (1953), Росія

**Котельников, Гліб Євгенович** (1872–1944), винахідник авіаційного ранцевого парашуту, Росія

**Котельников, Олександр Костянтинович** (1877–1964), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Котеса формула**, формула для наближеного обчислення визначених інтегралів

**Коти** (*Felis*), рід ссавців родини котячих, фауна України

**Котики морські** (*Callorhinus*), рід ссавців групи ластоногі

**Котилозаври** (*Cotylosauria*), група вимерлих тварин

**Котингові** (*Cotingidae*), родина горобцеподібних птахів

**Котирування**, 1) у банківській справі – визначення курсів цінних паперів, яке здійснюється шляхом зосередження попиту та пропозиції, співставлення лімітів цін; 2) у страхуванні – ставка премії, за якою страховик готовий прийняти на страхування відповідний ризик

**Коті, Рене** (1882–1962), політик, президент Франції (1954–1959)

**Котін, Жозеф Якович** (1908–1979), конструктор танків та самохідних артилерійських установок, зокрема – KB-1, KB-2, IC-2, ICY-122, ICY-152, Україна – Росія

**Котіяр, Меріон** (1975), актриса, лауреат Каннського (2004) та Берлінського (2015) МКФ, «Оскар» (2008), Франція

**Котласія** (*Kotlassia*), рід вимерлих примітивних тварин

**Котловина**, порожниста форма рельєфу, западина, округла в плані

**Котловина озерна**, заглиблення в земній поверхні, що служить вмістилищем озерної води

**Котловини океанічні**, великі западини в межах ложа океанів, обмежені підводними хребтами, валами і височинами

**Котляков, Володимир Михайлович** (1931), географ та гляціолог, академік РАН (1991), Росія

**Котляр, Микола Федорович** (1932), історик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Котляревський, Арсеній Миколайович** (1910–1994), органіст, музикознавець, відновник українських традицій органної музики, основоположник сучасної української органної школи, засновник (1980) та художній керівник (1981–1986) Національного будинку органної та камерної музики, Росія – Україна

**Котляревський, Іван Петрович** (1769–1838), письменник, поет і драматург, просвітитель, зачинатель української літературної мови, основоположник та класик новітньої української літератури, Україна

**Котляревський, Нестор Олександрович** (1863–1925), літературознавець, історик, публіцист, дослідник творчос-

ті М. Гоголя, академік Петербурзької АН (1909), Україна – Росія

**Котляревський, Олександр Олександрович** (1837–1881), славіст, один із засновників (1872) та голова (1877–1881) Історичного товариства ім. Нестора Літописця, опонент теорії про неавтохтонне походження українського народу, прихильник самобутності української мови, Україна – Росія

**Котляревського Івана літературно-меморіальний музей**, музей, присвячений життю і творчості І. Котляревського, діє у м. Полтава з 1952

**Котляревщина**, течія в українській літературі, що утворилася довкола творчості І. Котляревського

**Кото**, традиційний японський щипковий музичний інструмент

**Котовськ**, див. Подільськ

**Котовський район**, див. Подільський р-н

**Котоко**, група чадських мов, включає мови огоне, будума, макари, гультей та ін.

**Котопахи**, діючий вулкан в Еквадорі, 5897 м

**Котор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний та культурно-історичний регіон, 2 ст. до н. е. – 19 ст., м. Котор, Чорногорія

**Которович, Богодар Антонович** (1941–2009) музикант, скрипаль, диригент, народний артист УРСР (1979), Національна премія України ім. Тараса Шевченка (1985), Україна

**Коттон, Франк Альберт** (1930–2007), хімік-неорганік, першовідкривач четверних зв'язків, США

**Котушка індуктивності**, елемент електричного кола, що являє собою сукупність витків, призначений для використання його індуктивності

**Котушки** (*Planorbidae*), родина черевоногих молюсків

**Котько, Ігор Олегович** (1963), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу (1986, 1987), Україна

**Котьоночкін, В'ячеслав Михайлович** (1927–2000), режисер-мультиплікатор, класик радянської мультиплікації, Росія

**Котяча акула дрібно плямиста** (*Scyliorhinus canicula*), хрящова риба родини кархариноподібних, вид фауни України

**Котяча м'ята** (*Nepeta cataria*), рослина родини глухокропивових

**Котячі** (*Felidae*), родина ссавців ряду хижих

**Котячі акули** (*Scyliorhinus*), рід риб родини котячоакулів, фауна України

**Котячі лапки** (*Antennaria*), рід рослин родини айстрових

**Котячі лапки карпатські** (*Antennaria carpatica*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Котячоакулові** (*Scyliorhinidae*), родина хрящових, риб ряду кархариноподібних, фауна України

**Коуз, Роналд Гаррі** (1910–2013), економіст, Нобелівська премія з економіки (1991), Велика Британія – США



**Коулман, Джеймс Семюель** (1926–1996), соціолог, президент Американської соціологічної асоціації (1990–1993), США

**Коулман, Кетрін Грейс** (1960), астронавт, США

**Коулсон, Чарлз Алфред** (1910–1974), математик та хімік, член Королівського наукового товариства в Лондоні (1950), Велика Британія

**Коуп, Артур Клей** (1909–1966), хімік-органік, автор т. з. перегрупування Коупа та реакції Коупа, член НАН США (1947), США

**Коутаммакоу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, територія проживання народності баттамбарія, Того

**Коутс, Майкл Ллойд** (1946), астронавт, США

**Кофактори**, небілкова хімічна сполука, що входить до складу ферменту

**Кофеїн**, алкалоїд рослинного походження, який стимулює нервову діяльність

**Кофермент А**, кофермент ацетилювання

**Коферменти**, коензими, небілкова молекула, що зв'язується з ферментом

**Кофман, Роман** (1936), диригент, композитор, письменник, народний артист України (2003), Україна

**Коффка, Курт** (1886–1941), психолог, один з засновників гештальтпсихології, Німеччина – США

**Кох, Еріх** (1896–1986), політик, один з чільних діячів Третього рейху, рейхскомісар України (1941–44), Німеччина – Польща

**Кох, Карл** (1944), економіст, іноземний член НАН України (2000), Бельгія

**Кох, Роберт** (1843–1910), бактеріолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1905), Німеччина

**Коха паличка** (*Mycobacterium tuberculosis*), бактерія, збудник туберкульозу

**Кохаб**, зірка у сузір'ї Малої Ведмедини

**Кохан, Григорій Романович** (1931–2014), кінорежисер, народний артист України (1998), Україна

**Кохання вільного теорія**, популярний термін, що в 19 ст. означав відмову від шлюбів за примусом, згодом поширився на свободу дошлюбних зв'язків і (або) заперечення доцільності моногамного шлюбу

**Кохановський, Ян** (1530–1584), поет і драматург епохи Відродження, вважається першим великим польським літератором, Польща

**Кохер, Еміль Теодор** (1841–1917), хірург, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1909), Швейцарія

**Кохінхіни**, м'ясна порода курей

**Кохія** (*Cochia*), рід рослин родина лободових

**Кохлеїда**, одна з кривих, що відносяться до квадратрис

**Кохлоспермові** (*Cochlospermaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Коховський, Всеволод Порфирійович** (1835–1891), письменник та педагог, засновник і перший директор Педагогічного музею в Петербурзі, збирав та зберігав живописну спадщину Т. Шевченка, Україна – Росія

**Коц**, вовняне покривало, килим

**Коцебу, Отто Євстахійович** (1788–1846), мореплавець, мандрівник, здійснив три навколосвітні подорожі, Естонія – Росія

**Коцейовський, Олександр Леопольдович** (1887–1919), єгиптолог, автор єдиного на сьогодні перекладу російською мовою текстів давньоєгипетських пірамід та їх дослідження (1918), Україна – Росія

**Коціпінський, Антін** (1818–1866), композитор і музичний етнограф, видавець українських народних пісень, Польща – Україна

**Коцовський, Володимир Миколайович** (1860–1921), літературознавець, педагог, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Коцюбинська, Михайлина Хомівна** (1931–2011), філолог, літературознавець, перекладач, представниця нонконформістської групи української інтелігенції другої половини 20 ст., Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Коцюбинське**, селище міського типу Ірпінської міськради Київської обл.

**Коцюбинський, Михайло Михайлович** (1864–1934), письменник, представник імпресіонізму, майстер малої епічної форми, класик української літератури, Україна

**Коцюбинського Михайла Вінницький літературно-меморіальний музей**, діє з 1927 у будинку, де народився і проживав до 1897 М. Коцюбинський

**Кочевський, Віктор Васильович** (1923–2005), поет, автор творів для дітей, перекладач вірменського національного епосу та творів вірменської літератури українською мовою, Україна

**Кочелап, Вячеслав Олександрович** (1944), фізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Кочерга, Анатолій Іванович** (1947), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1979) та СРСР (1983), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Кочерга, Іван Антонович** (1881–1952), драматург, майстер історично-романтичної драми, Україна

**Кочергіна, Феодора Григорівна** (1942), спортсменка та тренер (баскетбол), чемпіон світу (1964, 1967) та Європи (1962, 1964, 1966), Росія – Україна

**Кочерижник** (*Athyrium*), таксономічна одиниця, рід папоротей

**Кочеток**, селище міського типу Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Кочин, Микола Євграфович** (1901–1944), математик, фізик та механік, один з творців сучасної динамічної метеорології, академік АН СРСР (1939), Росія

**Кочина, Пелагея Яківна** (1899–1999), гідродинамік, академік АН СРСР (1958), Росія

**Кочівлі**, періодичне переміщення тварин на невеликі відстані

**Кочівництво**, різновид господарства, коли воно базується кочівлі

**Кочур, Григорій Порфирівич** (1908–1994), перекладач, поет, літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Коша, Ференц** (1937), кінорежисер та сценарист, «Золота пальмова гілка» (1967), Угорщина

**Кошара**, приміщення для утримання овець

**Кошелівець, Іван** (1907–1999), літературознавець, критик, мемуарист, перекладач філософських та художніх творів з німецької та французької, один з провідних літературознавців української діаспори, Україна – Німеччина

**Кошеніль** (*Dactylopius coccus*), вид комах ряду рівнокрилих родини червців гігантських

**Кошечко, В'ячеслав Григорович** (1946), фізико-хімік, академік НАН України (2006), Україна

**Кошик**, тип суцвіття з розширеною сплющеною головною віссю

**Кошик венери** (*Euplectellidae*), родина морських губок

**Кошице**, місто у Словаччині, історико-культурний центр, 239 тис. мешканців

**Кошиць, Ніна Павлівна** (1892–1965), оперна і камерна співачка (сопрано), педагог, Україна – США

**Кошиць, Олександр Антонович** (1875–1944), хоровий диригент світового рівня, композитор, етнограф та мемуарист, класик українського хорового мистецтва 20 ст., популяризатор українського музичного мистецтва у світі, Україна – Канада

**Кошиць, Павло Олексійович** (1863–1904), оперний і камерний співак (ліричний, лірико-драматичний тенор), вокальний педагог, соліст Большого театру в Москві (1893–1903), Росія

**Кошицький край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Коші – Буняковського нерівність**, нерівність, що зв'язує норму та скалярний добуток векторів векторного простору

**Коші – Рімана рівняння**, рівняння Ейлера – Даламбера, система рівнянь у частинних похідних

**Коші – Рімана умова**, умови на дійсну  $u = u(x, y)$  та уявну  $v = v(x, y)$  частини функції комплексної змінної  $w = f(z) = u + iv$ ,  $z = x + iy$ , що забезпечують нескінченну неперервну диференційовність  $f(z)$  як функції комплексної змінної

**Коші задача**, одна з основних задач теорії диференціальних рівнянь, вона полягає в пошуку розв'язки (інтеграла) диференціального рівняння, що задовольняє початковим умовам (початковим даним)

**Коші інтегральна теорема**, одна з основних теорем аналітичних функцій, для регулярної аналітичної функції комплексної змінної, яка задана в однозв'язній множині, то інтеграл, який взятий по будь-якій замкнутій кривій з даної області, від даної функції рівний нулю

**Коші критерій**, 1) критерій збіжності числової послідовності; 2) збіжності функцій; 3) збіжності інтегралів; 4) рівномірної збіжності

**Коші ознака**, інтегральна ознака Коші – Маклорена, ознака збіжності додатного спадного числового ряду

**Коші теорема**, 1) про проміжне значення неперервної функції на відрізку; 2) про середнє значення; 3) для многогранників в теорії груп

**Коші форма**, матрична форма запису диференціальних рівнянь, розв'язаних відносно першої похідної

**Коші, Огюстен Луї** (1789–1857), математик та механік, один з основоположників математичного аналізу, Франція

**Кошкін, Михайло Іллєч** (1898–1940), конструктор-танкобудівник, творець танка Т-34, Росія – Україна

**Кошляков, Володимир Миколайович** (1922–2009), механік, академік АН України (1992), Україна

**Кошмар Дженкіна**, принципове заперечення проти теорії Дарвіна про поступове утворення нового біологічного вигляду шляхом збереження сприятливої ознаки природним відбором, висунуте англійським інженером Флемінгом Дженкінсом

**Кошти авансовані**, грошові кошти, видані або виділені різним економічним суб'єктам для виконання заздалегідь поставлених завдань

**Кошти оборотні**, сукупність оборотних фондів та фондів обігу, які використовуються для фінансування поточної господарської діяльності і виражені у грошовій формі

**Кошторис**, затверджений у встановленому порядку або прийнятий належним чином фінансово-плановий документ, який містить відповідні статті і суми витрат коштів на утримання органів державної влади, установ та організацій

**Кошут, Джозеф** (1945), живописець та скульптор, один з піонерів концептуалізму, США

**Краб кам'яний** (*Egiphia verucosa*), вид ракоподібних ряду десятиногих

**Крабб, Джордж** (1754–1832), поет-реаліст, класик англійської літератури, Велика Британія

**Краби** (*Brachyura*), інфраряд десятиногих ракоподібних

**Кравець, Інєса Миколаївна** (1966), спортсменка (легка атлетика), чемпіон (1996) та срібний призер (1992) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1995), Україна

**Кравков, Микола Павлович** (1865–1924), фармаколог, член-кореспондент АН СРСР (1920), Росія

**Кравков, Сергій Васильович** (1893–1951), фізіолог, психофізіолог, одним з основоположників фізіологічної оптики, член-кореспондент АН СРСР (1946), Росія

**Кравс, Антін** (1871–1945), воєначальник австрійської імперської армії (підполковник) та Української галицької армії (генерал-четар), Україна – Австрія

**Кравців, Меланія** (1897–1961), письменниця, журналістка, громадська діячка, Україна – Канада

**Кравченко, Андрій Євгенович** (1956), літературознавець, педагог, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Кравченко, Василь Григорович** (1862–1945), мовознавець-діалектолог, етнограф, дослідник фольклору Волині, Україна

**Кравченко, Віктор Андрійович** (1905–1966), радянський функціонер, котрий попросив політичного притулку

у США, автор книги «Я обираю свободу», назва якої стала усталеним висловом, Україна – Росія – США

**Кравченко, Володимир Васильович** (1957), історик та історіограф, директор Канадського інституту українських студій, Україна – Канада

**Кравченко, Михайло Степанович** (1858–1917), кобзар та автор дум, один з провідних представників кобзарсько-го мистецтва, Україна

**Кравченко, Петро Митрофанович** (1921–2009), живописець, майстер графіки та декоративно-театрального мистецтва, співзасновник (1967) і секретар (1967–2001) Спілки українських образотворчих мистців Австралії, Україна – Австралія

**Кравченко, Уляна** (1860–1947), письменниця та поетеса, педагог, активістка жіночого руху в Західній Україні, Україна – Польща

**Кравчики** (Lethrus), рід жуків родини гнойовиків

**Кравчук, Валентин Іванович** (1944–2003), спортсмен (академічне веслування), бронзовий чемпіон Олімпійських ігор (1968), Україна

**Кравчук, Валерій Анатолійович** (1955), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1981) та Європи (1981), Україна

**Кравчук, Леонід Макарович** (1934), політик, перший Президент незалежної України (1991–1994), голова Верховної Ради України (1990–1991), Україна

**Кравчук, Михайло Пилипович** (1892–1942), математик, академік ВУАН (1929), дійсний член НТШ (1925), Україна

**Кравчука поліноми**, належать до класичних ортогональних поліномів дискретної змінної на рівномірній сітці, для яких співвідношення ортогональності являє собою не інтеграл, а ряд або скінченну суму

**Крадівка**, злочин проти власності, який полягає у таємному викраденні державного, колективного чи індивідуального (приватного) майна

**Красєзнавство**, вивчення особливостей невеликих територій та окремих населених пунктів

**Краскучник** (Cheilanthes), вид судинних рослин родини синоптерисових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Країна**, 1) частина території, найважливіший елемент територіально-політичної організації суспільства; 2) велика територія, що характеризується спільністю географічного положення або спільністю за будь-якою іншою ознакою

**Країна Басків**, автономна спільнота Іспанії

**Країна гірська**, територія, зайнята горами, що має певні межі і географічну назву

**Країна-рантє**, держава, що отримує прибутки шляхом вивозу капіталу в інші, переважно економічно слабкорозвинені і залежні держави

**Країни Африки, Карибського та Тихоокеанського басейнів**, група країн, що розвиваються, які підписали Конвенцію Ломе, згідно з якою більшість видів продукції цих країн дозволяється ввозити в країни ЄС на засадах не-взаємності

**Країни БРІК, BRIC** (Бразилія, Росія, Індія, Китай), група найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються

**Країни Вишеградської угоди**, Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, що у 1991 року у домовилися про співробітництво в процесі європейської інтеграції

**Країни з перехідною економікою**, група незалежних держав, які за своїми показниками займають перехідне положення між економічно розвиненими країнами та країнами, що розвиваються

**Країни третього світу**, колишні колонії та напівколонії, які здобули політичну незалежність, сукупність найбідніших країн Азії, Африки, Латинської Америки, що посідають особливе місце у світовій політиці, а їх населення становить понад 3/4 усього людства

**Країни шістки**, перші шість країн членів ЄС, які підписали Римську угоду Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція

**Країни, асоційовані з ЄС**, країни (більшість з яких слабкорозвинені), що мають з ЄС двосторонні угоди про преференціальний (пільговий) торгово-економічний режим

**Країни, що розвиваються**, група незалежних країн Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії, відсталих у своєму соціально-економічному розвитку

**Країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу**, країни, що заявили про намір приєднатись до ЄС та отримали відповідний статус

**Країнознавство**, географічна дисципліна, яка займається комплексним вивченням країн

**Край Височина**, край Чехії

**Крайка**, жіночий одяг, яким підперезували плахту, запаску, дергу і попередницю

**Крайова задача**, задача теорії диференціальних рівнянь, в якій граничні умови задаються в різних точках

**Крайова Конституція для Галичини**, крайовий статут 1850 для Королівства Галичина і Володомерія з Великим князівством Краківським з незалежним правилом виборів до Крайового сейму

**Крайова спілка господарства і торгівлі**, кооперативне товариство в Західній Україні у першій третині 20 ст.

**Крайове управління архівів, бібліотек і музеїв при Рейхскомісарі України**, архівна установа окупаційної влади Німеччини

**Крайовий архів Буковини**, архів, створений у 1907 в Австро-Угорщині

**Крайовий відділ**, виконавчий і керівний орган Галицького крайового сейму, який діяв на підставі Крайового статуту для Галичини (1861)

**Крайовий сейм**, представницько-законодавчий орган австрійської провінції Королівство Галіції і Лодомерії (1861)

**Крайовий союз кредитовий**, головна фінансова інституція для всієї кооперації в Галичині та її верховний організаційний центр з центром у Львові в першій третині 20 ст.

**Крайовики** (Alydidae), таксономічна одиниця класифікації клопів – родина клопів

**Кракатау**, діючий вулкан в Індонезії, 813 м

**Крак-де-Шевальє та Саладдіна цитадель**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки фортифікації 12–13 ст., Сирія

**Краків**, місто у Польщі, історико-культурний центр, 760 тис. мешканців

**Краківська академія мистецтв**, вищий навчальний заклад, діє у м. Краків (Польща) з 1818

**Кракова історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 13–18 ст., м. Краків, Польща

**Краковець**, селище міського типу Яворівського р-ну Львівської обл.

**Краков'як**, швидкий польський народний танець з розміром 2/4 і синкопованим ритмом

**Кракові** (Cracidae), таксономічна одиниця класифікації птахів, родина птахів

**Краледворський рукопис**, фальшива пам'ятка слов'янської літератури й фольклору

**Кралоградецький край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Краль, Їржі** (1893–1975), етнограф, дійсний член НТШ (1929), Чехія

**Крам, Доналд Джеймс** (1919–2001), хімік, Нобелівська премія з хімії (1987), США

**Крамаренко, Леонід Петрович** (1881–1960), механік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Краматорськ**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Кramer, Йоганн Баптист** (1771–1858), піаніст-віртуоз і композитор, Німеччина – Велика Британія

**Кramer, Стенлі** (1913–2001), кінорежисер та продюсер, лауреат Берлінського МКФ (1960, 1971), США

**Крамера правило**, спосіб розв'язання квадратних систем лінійних алгебраїчних рівнянь із ненульовим визначником основної матриці, при цьому для таких рівнянь розв'язок існує і є єдиним

**Крамєрієві** (Krameriaceae), родина квіткових рослин порядку парнолистикоцвітих

**Крамєрієві** (Krameriaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку парнолистикоцвітих

**Крамєрс, Гендрік Антоні** (1894–1952), фізик, автор формули Крамерса – Гейзенберга, Нідерланди

**Крамєрс – Кроніга співвідношення**, інтегральний зв'язок між дійсною та уявною частинами діелектричної проникності

**Крамник, Володимир Борисович** (1975), шахіст, чемпіон світу (2006, 2007), Росія

**Крамниця**, приміщення для торгівлі крамом чи то загалом роздрібною торгівлі

**Крамской, Іван Миколайович** (1837–1887), живописець, майстер жанрового, історичного і портретного живопису, Росія

**Кран автомобільний**, кран, для підйому вантажів, змонтований на автомобільній платформі

**Кран козловий**, котковий (коліїний) підйомний кран, що пересувається наземним рейковим шляхом

**Кран переносний**, прилад, призначений для випробування і проби гальм у сформованих поїздах до підходу проїзного паровоза

**Кран підйомний**, загальна назва для підкласу вантажопідіймальних машин, призначених для просторового переміщення вантажів, тимчасове зачеплення яких здійснюється із застосуванням різних вантажозахватних пристосувань

**Краніальний**, розташований по поздовжній осі тіла

**Краніологія**, розділ анатомії, що займається вивченням черепа

**Краніометрія**, техніка обміру кісток черепа

**Краніформи** (Craniforma), клас безхребетних тварин типу плечоногих

**Крапива, Кіндрат Кіндратович** (1896–1991), письменник, мовознавець, класик білоруської літератури, Білорусь

**Крапинсько-Загорська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Крапка**, розділовий знак у кінці розповідного чи спонукального речення, що немає окличної інтонації

**Крапка з комою**, розділовий знак, уживаний у складній синтаксичній конструкції для відокремлення відносно самостійних її частин

**Крапля**, невеликий об'єм рідини, обмежений повністю або майже повністю вільною поверхнею

**Краса**, категорія естетики, якою позначаються цінності, що здатні задовольнити людські потреби у вищих духовних насадах

**Красавка звичайна** (*Atropa belladonna*), відома рослина родини пасльонових

**Красик веселий** (*Zygaena laeta*), вид комах ряду лускокрилих родини пістрянок, внесений до Червоної книги України

**Красилів**, місто, адміністративний центр Красилівського р-ну Хмельницької обл.

**Красилівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Красинський, Зигмунт** (1812–1859), поет та драматург, представник романтизму, один із найвизначніших польських поетів епохи романтизму, Франція – Польща

**Красицький, Ігнацій** (1735–1801), ієрарх римо-католицької церкви, примас Польщі у 1795–1801, Польща – Німеччина

**Красицький, Фотій Степанович** (1873–1944), живописець, майстер портрета, Україна

**Красівський, Зеновій Михайлович** (1929–1991), поет, учасник правозахисного руху в СРСР, член Української Гельсінкської групи (1979), Україна

**Краско, Іван** (1876–1958), поет, письменник та перекладач, представник модернізму, Словаччина

**Красна Гора**, селище міського типу Артемівської міськради Донецької обл.

**Красне**, селище міського типу Буського р-ну Львівської обл.



**Красний Кут**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Красний Лиман**, див. Лиман

**Красний Луч**, див. Хрустальний

**Красний Октябрь**, див. Липське

**Красні Окни**, див. Окни

**Красноармійськ**, див. Покровськ

**Красноармійський район**, див. Покровський район

**Краснов, Борис Аркадійович** (1961), художник-сценограф, дизайнер, продюсер, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна – Росія

**Красновуска маккара** (*Callicera macquarti*), вид комах ряду двокрилих родини дзюрчалок або повисюх, внесений до Червоної книги України

**Красногвардійське**, див. Курман

**Красногвардійський район**, див. Курманський район

**Красногорівка**, місто Мар'їнського р-ну Донецької обл.

**Красноград**, місто, адміністративний центр Красноградського р-ну Харківської обл.

**Красноградський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Краснодарський**, селище міського типу Краснодарської міськради Луганської обл.

**Краснодарський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Краснодон (місто)**, див. Сорокине

**Краснодон (смт)**, див. Тепле

**Краснодонський район**, див. Сорокинський район

**Красноільськ**, селище міського типу Сторожинецького р-ну Чернівецької обл.

**Краснокам'янка**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Краснокутськ**, селище міського типу, адміністративний центр Краснокутського р-ну Харківської обл.

**Краснокутський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Краснолиманський район**, див. Лиманський район

**Красноокнянський район**, див. Окнянський район

**Краснопавлівка**, селище міського типу Лозівського р-ну Харківської обл.

**Краснопавлівське водосховище**, штучна водойма в межах Харківської обл., 34,6 км<sup>2</sup>

**Красноперекопськ**, див. Яни Капу

**Красноперекопський район**, див. Перекопський район

**Краснопілля**, селище міського типу, адміністративний центр Краснопілляського р-ну Сумської обл.

**Краснопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Краснопірка** (*Scardinius erythrophthalmus*), риба родини коропових, вид фауни України

**Красноріченське**, селище міського типу Кременського р-ну Луганської обл.

**Красносільська культура**, археологічна культура доби кінця пізнього палеоліту (10 тисяч років тому) в басейнах річок Німан і Дніпро

**Краснотіли** (*Calosoma*), рід комах родини турунів

**Красноторка**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Краснохвіст** (*Calliteara pudibunda*), метелик родини совок

**Красноярськ**, місто у Росії, 1,1 млн мешканців

**Красноярський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Краснуха**, інфекційне захворювання вірусного походження

**Краснянська, Ірина Василівна** (1987), спортсменка (спортивна гімнастика), чемпіон світу (2006), Росія – Україна

**Красовський, Арнольд Янович** (1933), механік, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Красолеві** (*Tropeaeolaceae*), родина квіткових рослин порядку красолецевитих

**Красолецевіті** (*Tropeaeolales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Красоля** (*Tropeaeolum*), рід рослин родини красолецевих

**Красотіл пахучий** (*Calosoma* (s.str.) *sycophanta*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Красуня** (*Calopteryx*), рід комах ряду бабок, два види якого внесені до Червоної книги України

**Красуський, Костянтин Адамович** (1867–1937), хімік, член-кореспондент ВУАН (1926) та АН СРСР (1933), Росія – Україна

**Красюк, Сергій Олександрович** (1961–1994), спортсмен (плавання), чемпіон та срібний призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1981, 1983), Україна

**Красятичі**, селище міського типу, адміністративний центр Поліського р-ну Київської обл.

**Кратер**, чаше- або воронкоподібне поглиблення суші або морського дна, утворюється в результаті вулканічних вивержень

**Кратер метеоритний**, западина, яка утворилася на місці падіння метеориту

**Кратне спільне найменше**, найменше додатне число, яке ділиться на кожне з кількох цілих чисел

**Кратологія**, вчення про владу, про закономірності її походження, функціонування і розвитку, про типи і види влади

**Кратон**, консолідовані ділянки земної кори, нездатні до перетворення альпінотипною складчастістю

**Кратценштейн, Крістіан Готліб** (1723–1795), медик, механік та фізик, конструктор прототипу синтезатора мови, Німеччина – Данія

**Краулі, Джон** (1942), письменник-фантаст, США

**Краус, Карл** (1874–1936), письменник, поет-сатирик, літературний та мистецький критик, одна з ключових постатей німецькомовної культури поч. 20 ст., Чехія – Австрія

**Крашанка**, різновид розписних великодніх яєць

**Крашевський, Юзеф Ігнацій** (1812–1887), письменник, публіцист, історик, етнограф, видавець, творчий спадок якого складає близько 600 томів, Польща – Литва – Україна – Німеччина – Швейцарія

**Крашенінніков, Степан Петрович** (1711–1755), ботанік, етнограф, географ та мандрівник, перший дослідник Камчатки, Росія

**Креативність**, тип інтелектуально-творчих здібностей особистості, здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації

**Креатин**, кінцевий продукт обміну білків

**Креационізм**, концепція походження світу через акт Творця

**Кребс, Ганс Адольф** (1900–1981), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1953), Німеччина – Велика Британія

**Кребс, Едвін Герхард** (1918–2009), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1992), США

**Кребса цикл**, цикл трикарбонових кислот, центральна частина загального шляху катаболізму, циклічний біохімічний процес аеробних організмів, в ході якого відбувається перетворення двох- і трьохвуглецевих сполук, що утворюються як проміжні продукти в живих організмах

**Креве, Вінцас** (1882–1954), письменник, поет, драматург, публіцист, критик та перекладач, класик литовської літератури, Литва – Україна – Азербайджан – США

**Креветки** (Natantia), підряд тварин ряду десятиногих раків

**Кревецький, Іван-Мар'ян Іванович** (1883–1940), історик школи М. Грушевського, бібліограф, книгознавець, журналіст, дійсний член НТШ (1907), Україна

**Кревза-Ржевуський, Лев** (?–1632), ієрарх греко-католицької церкви, письменник-полеміст, історик, перший уніатський архієпископ у Смоленську (1625), Білорусь – Росія

**Кревська унія 1385**, угода між Польщею та Великим князівством Литовським про династичну унію

**Кредит**, позика у грошовій або натуральній формі, яка надається на умовах повернення із сплатою відсотків за користування однією юридичною чи фізичною особою інший

**Кредит споживчий**, це продаж товарів і послуг безпосередньо споживачам з розстрочкою платежу

**Кредитна система**, сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини, у структурі вирізняють банківську систему та небанківські кредитно-фінансові установи

**Кредитна спілка**, неприбуткова асоціація осіб із спільними інтересами, яка продає своїм членам акції, приймає від них вклади і надає їм позики

**Кредитні відносини**, відносини, пов'язані з рухом вартості на умовах позики; система відносин, за допомогою яких суспільство здійснює мобілізацію тимчасово вільних коштів і використовує їх для забезпечення розширеного відтворення

**Кредитно-модульна система організації навчального процесу**, модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів)

**Кредитування механізм**, сукупність взаємопов'язаних прийомів та способів, що забезпечують реалізацію на

практиці об'єктивних функцій кредиту як економічної категорії та дотримання принципів кредитування

**Кредо**, 1) символ віри у католицизмі; 2) у переносному значенні – погляди, переконання, світоглядна позиція, яких дотримується дана особа, соціальна група, партія тощо

**Крез** (595–546 до н. е.), цар Лідії (560–546 до н. е.)

**Крей, Сеймур** (1925–1996), інженер, конструктор низки комп'ютерів, США

**Крейвен, Філіп** (1950), спортивний функціонер, 2-й президент Міжнародного паралімпійського комітету (з 2001), Велика Британія

**Крейда**, осадова мало зцементована гірська карбонатна порода

**Крейдовий період**, останній (третій) геологічний період мезозойської ери

**Крейдотерка**, малярний інструмент для подрібнення крейди

**Крейсер, Педер Северин** (1851–1909), живописець, представник реалізму, Норвегія – Данія

**Крейн, Марко Григорович** (1907–1989), математик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Крейн, Стівен** (1871–1900), письменник та поет, представник імпресіонізму, основоположник верлібру в американській поезії, США

**Крейна – Мільмана теорема**, важливий факт з опуклого аналізу в лінійних топологічних просторах

**Крейна простори**, у нескінченномірному випадку найбільш важливий клас просторів з індефінітною метрикою

**Крейсер**, великий військовий корабель

**Крейсер важкий**, підклас артилерійських крейсерів, що будувалися протягом 1916–1953, офіційно введений Лондонським морським договором (1930), щоб відрізнити їх від менших крейсерів, озброєних артилерією калібром до 155 мм.

**Крейсерське положення**, надводне положення підводного човна з готовністю до термінового занурення

**Крек, Грегор** (1840–1905), філолог-славист, Словенія

**Крель, Крістоф Лудольф Еренфрід** (1825–1901), сходознавець-арабіст, Німеччина

**Кремена** (Petasites), рід рослин родини вересових

**Кременець**, місто, адміністративний центр Кременецького р-ну Тернопільської обл.

**Кременецький ботанічний сад**, ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Кременець Тернопільської обл.

**Кременецький ліцей**, загальноосвітній середній навчальний заклад, важливий культурно-освітній осередок Волині, діяв у м. Кременець протягом 1805–1833

**Кременецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Кременецькі Гори**, національний природний парк, Тернопільська обл.

**Кременецькі гори (форма рельєфу)**, масив у межах Подільської височини

**Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник**, науково-дослідний і культурно-освітній заклад, діє на території Кременецького р-ну з 2001

**Кременчук**, місто, адміністративний центр Кременчуцького р-ну Полтавської обл.

**Кременчуцька магнітна аномалія**, родовище залізних руд на території Кременчуцького р-ну Полтавської обл.

**Кременчуцьке водосховище**, штучна водойма на Дніпрі в межах Полтавської, Кіровоградської та Черкаської обл., 2250 км²

**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Кременчук з 1960

**Кременчуцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Кременчуцькі плавні**, регіональний ландшафтний парк, Полтавська обл.

**Кремень**, Василь Григорович (1947), філософ, президент Національної академії педагогічних наук України (з 1997), академік НАН України (2000), Україна

**Кременю протопризматична техніка обробки**, зняття паралельних сколів з нуклеусу в одному напрямку

**Кремер**, Герберт (1928), фізик, Нобелівська премія з фізики (2000), Німеччина

**Кремер**, Гідон (1947), музикант, скрипаль і диригент, Премія Е. фон Сіменса (1982), «Греммі» (2001), Латвія

**Кремінна**, місто, адміністративний центр Кременського р-ну Луганської обл.

**Кремінський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Кремій**, мінеральне утворення, що складається з кристалічного і аморфного кремнезему (опалу, халцедону або кварцу)

**Кремій**, Дмитро Дмитрович (1953), поет, публіцист, есеїст, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Кремнезем**, кремнієвий ангідрид, сполука ковалентної природи

**Кремнієва долина**, регіон у штаті Каліфорнія (США), що позначає південну частину території затоки Сан-Франциско, входить до міської агломерації та відзначається високою щільністю високотехнологічних компаній

**Кремнієрові губки** (Cornasuspongia), ряд тварин типу губок

**Кремній**, хімічний елемент, символ – Si, атомний номер – 14

**Кремньов**, Олег Олександрович (1919–1987), теплотехнік, академік АН УРСР (1976), Україна

**Кремський**, Криштоф (? – після 1596), гетьман Війська Запорозького Низового (1596), Україна

**Крем'яшник** (Arenaria interpres), вид птахів родини сивкових, вид фауни України

**Креод**, структурно-стійкий шлях розвитку живих систем

**Креодонти** (Creodonta), вимерлий ряд ссавців

**Креольські мови**, мови, сформовані на основі піджинів і які стали рідними для певного колективу їх носіїв

**Крепідот**, рід грибів флори України

**Крепітація**, звук, який чується під час аускультатії у хворих на бронхопневмонію або набряк легень

**Крепкіна**, Віра Самійлівна (1933), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1960) та Європи (1954, 1958), Росія – Україна

**Крепс**, Євген Михайлович (1899–1985), фізіолог, академік АН СРСР (1966), Росія – Україна

**Крескас**, Хасдай бен Авраам (1340–1410), релігійний філософ, теолог, державний діяч та очільник іспанського єврейства в 14 ст., чиї новаторські філософські погляди на простір і час сприяли перевороту в натурфілософії і появі нової науки – класичної механіки, Іспанія

**Креслення**, умовне графічне зображення предмету з точним співвідношенням його розмірів, одержане методом проектування

**Креспі-д'Адда**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, робітниче селище 1876–1906, провінція Бергамо, Італія

**Крес-салат** (*Lepidium sativum*), рослина родини капустяних

**Крессіда**, супутник Урана

**Крессон**, Едіт (1934), політик, прем'єр-міністр Франції (1991–1992)

**Крестовник** (Senecio), рід рослин родини айстрових

**Крестовський**, Всеволод Володимирович (1839–1895), письменник, поет та літературний критик, Україна – Росія

**Кретинізм**, ендокринне захворювання, що викликається недостатком гормонів щитовидної залози

**Кретьєн де Труа** (1135–1185), письменник і поет, майстер куртуазного (лицарського) роману, зробив найбільший внесок в опрацюванні артурівської тематики, Франція

**Кретьєн**, Жан (1934), політик, прем'єр-міністр Канади (1993–2003)

**Кретьєн**, Жан-Лу Жак Марі (1938), космонавт, перший француз, що здійснив політ в космос, Франція

**Крех середній** (Крех довгоносий) (*Mergus serrator*), вид птахів ряду гусеподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Крехи**, крохалі (*Mergus*), рід птахів родини качиних

**Крехівська Палея**, пам'ятка давньої української писемності

**Кречет** (*Falco rusticolus*), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Кречітка**, чайка степова (*Chettusia gregaria*), вид птахів родини сивкових, вид фауни України

**Кречмер**, Ернст (1888–1964), психіатр та психолог, автор теорії типології темпераментів на основі особливостей будови тіла людини, Німеччина

**Крешимир I Старий** (?–945), король Хорватії (935–945)

**Крешимир III** (?–1030), король Хорватії (1000–1030)

**Кржижанівський**, Євстахій Іванович (1948), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Кржижановський, Гліб Максиміліанович** (1872–1959), енергетик, голова Держплану СРСР (1921–1923) та 1925–1930), академік ВУАН (1929), академік (1929) та віце-президент (1929–1939) АН СРСР, Росія

**Крива**, лінія в евклідовому просторі або в многовиді

**Крива алгебраїчна**, алгебраїчний многовид розмірності 1

**Крива виживання**, ймовірність смертності за одиницю часу

**Крива другого порядку**, геометричне місце точок на площині, декартові координати яких задаються рівнянням другого степеня

**Крива еліптична**, множина точок проективної площини над  $K$ , що задовольняють рівнянню  $y^2 + a_1 xy + a_3 y = x^3 + a_2 x^2 + a_4 x + a_6$  разом з точкою на нескінченності

**Крива Лаффера**, крива, яка характеризує залежність державних доходів від середнього рівня податкових ставок у країні

**Крива Лоренцо**, графічне зображення функції розподілення

**Крива плоска**, крива, всі точки якої лежать в одній площині

**Крива Філліпса**, графік залежності між середнім рівнем інфляції в країні і рівнем безробіття

**Криве Озеро**, селище міського типу, адміністративний центр Кривоозерського р-ну Миколаївської обл.

**Кривенко, Олександр Анатолійович** (1963–2003), журналіст та публіцист, одна з ключових постатей української незалежної журналістики, Україна

**Кривий Ріг**, місто, адміністративний центр Криворізького р-ну Дніпропетровської обл.

**Кривий танець**, український народний танець

**Кривина**, збірна назва ряду кількісних характеристик (чисельних, векторних, тензорних), що описують відхилення того або іншого геометричного об'єкта (кривої, поверхні, риманова простору тощо) від відповідних плоских об'єктів

**Кривина геодезична**, в точці кривої  $\gamma = R(T)$  на поверхні  $F$  – швидкість обертання дотичної до  $\gamma$  навколо нормалі  $N$  до  $F$ , тобто проекція на  $N$  вектора кутової швидкості обертання дотичної при руху вздовж  $\gamma$

**Кривини головні**, нормальні кривини поверхні в головних напрямках, тобто в напрямках де вони досягають свого екстремального значення

**Кривини поверхні ліній**, лінії, що мають у кожній своїй точці головний напрям

**Кривов, Валерій Михайлович** (1951–1994), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1980), світу (1978) та Європи (1977), Білорусь – Україна

**Кривоглаз, Михайло Олександрович** (1929–1988), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Кривоголовка**, анкілостома, рід паразитичних круглих червів підряду стронгіліди

**Криволісся**, зарості невисоких (до 10 м) дерев і чагарників з викривленими стовбурами і гілками, що піднімаються догори

**Кривоніс, Максим** (1600–1648), воєначальник, козацький полковник, один з найближчих соратників Б. Хмельницького (1648), Україна

**Кривонос, Юрій Георгійович** (1939), фахівець з математичного моделювання та інформаційних технологій, академік НАН України (2009), Україна

**Кривоозерський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Криворізька округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1920–1930

**Криворізький ботанічний сад НАН України**, ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Кривий Ріг Дніпропетровської обл.

**Криворізький національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Кривий Ріг з 1922

**Криворізький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Кривошеїн, Олександр Сергійович** (1930), театральний художник, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Росія – Україна

**Кривченя, Олексій Пилипович** (1910–1974), оперний співак (бас), соліст Великого театру в Москві (1949–1962), народний артист СРСР (1956), Україна – Росія

**Кригінг**, один з видів просторової інтерполяції

**Криголам атомний**, криголам з ядерною силовою установкою

**Крижанич, Юрій** (1618–1683), священник римо-католицької церкви, філософ, історик, мовознавець, енциклопедист та просвітител, Хорватія

**Крижень** (*Anas platyrhynchos*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Крижицький, Костянтин Якович** (1858–1911), живописець, представник реалізму, майстер пейзажу, академік Петербурзької АН (1889), Україна

**Крижицький, Сергій Дмитрович** (1932), археолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Крижі**, кістка великого розміру трикутної форми, яка знаходиться в основі хребетного стовпа

**Крижмо**, біле простирадло або рушник, в яке обгортають людину при хрещенні

**Крижопіль**, селище міського типу, адміністративний центр Крижопільського р-ну Вінницької обл.

**Крижопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Криза**, тимчасове призупинення або припинення функціонування окремих елементів чи інститутів системи; значне поглиблення і загострення наявних конфліктів, напруженості

**Криза 13 травня 1958**, політична криза режиму Четвертої республіки у Франції, зумовлена тим, що французьке населення Алжиру вчинило заколот, створило «Комітет громадського порятунку» й закликала передати владу Ш. де Голлю

**Криза боргова**, ситуація, коли державний борг суттєво зростає по відношенню до податкових доходів



**Криза валютна**, загострення суперечностей у валютній сфері, що проявляється у різких коливаннях валютних курсів

**Криза вікова**, сукупність психологічних та соціальних проблем, пов'язаних з переходом особистості на наступну стадію розвитку

**Криза екологічна**, порушення взаємозв'язків всередині екосистеми чи необоротні явища в біосфері, викликані антропогенною діяльністю

**Криза економічна**, різке погіршення економічного стану країни, що виявляється в значному спаді виробництва, порушенні виробничих зв'язків, що склалися, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття, і у результаті – в зниженні життєвого рівня, добробуту населення

**Криза енергетична**, потрясіння національної чи світової економіки, викликана дефіцитом енергоресурсів на відповідному ринку

**Криза міжнародна**, фаза розвитку міжнародної конфліктної ситуації, що характеризується змінами протягом відносно короткого часу основних компонентів міжнародної конфліктної системи

**Криза політична**, ситуація в державі, яка склалася через неможливість узгоджених дій між політичними силами, наслідком чого є припинення всіх законотворчих процесів і ослаблення державного контролю

**Криза середини життя**, сумнів і стурбованість, які переживаються багатьма людьми після 40 років – відправної точки категорії середнього віку – і триває не менше 10 років, в основі лежить усвідомлення невідповідності між попередніми мріями і реальними досягненнями

**Криза системна**, динамічний процес трансформації базисних компонентів системи (суспільної, державної, міжнародної), наслідком якого є або її перехід із однієї історично обумовленої конфігурації в іншу, або припинення її існування в даній системній якості

**Криза соціальна**, криза суспільна, соціальний, політичний, економічний стан суспільства, держави, за умов якого на основі різкого загострення соціальних протиріч порушується їх стабільність, нормальне функціонування і розвиток

**Криза суспільно-політична**, нездатність керівництва держави розв'язати соціально-політичні й економічні проблеми, що постали перед країною

**Криза трансформаційна**, стан, пов'язаний з переходом від однієї системи господарського життя до принципово іншої, який характеризується глибоким спадом виробництва в усіх галузях економіки внаслідок розбалансування і руйнування існуючих господарських взаємозв'язків

**Криза фінансова**, різке погіршення стану фінансового ринку внаслідок накопичених ризиків під впливом економічних та політичних чинників, що спричиняє порушення його функціонування, зниження цінкових показників, погіршення ліквідності й банкрутство учасників

**Криз економічні в Україні**, розлади (періодичні або унікальні) економічної системи країни впродовж її історії

**Криз структурні**, кризове явище нециклічного характеру, зумовлене збоями в механізмі державного регулюван-

ня економіки у національних рамках, а також на міжнародній арені

**Кризька мова**, мова лезгинської підгрупи нахсько-дагестанської групи кавказької сім'ї мов

**Крикальов, Сергій Костянтинович** (1958), космонавт, рекордсмен за сумарним перебуванням людини у космосі (803 доби), Росія

**Крикет**, вид спорту, командна гра з м'ячем та битою, входив до програми Олімпійських ігор у 1900

**Крикун, Олександр Володимирович** (1968), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Німеччина – Україна

**Крила**, парна передня кінцівка у птахів

**Крилани** (Megachiroptera), підряд рукокрилих ссавців

**Криланові** (Pteropodidae), родина ссавців ряду рукокрилих

**Крилаті комахи** (Pterygota), підклас комах типу членистоногих

**Крилатка**, тип плоду рослин

**Крилатов, Євген Павлович** (1934), композитор, класик російської кіно- та симфонічної музики, Росія

**Крило авіаційне**, основний тактичний підрозділ у військовій авіації США і низці інших країн, здатний самостійно вирішувати бойові завдання

**Крилов, Володимир Платонович** (1841–1906), анатом, педагог, один з основоположників учення про антропометрію і типи статури, Росія – Україна

**Крилов, Іван Андрійович** (1769–1844), поет-байкар, класик російської літератури, академік Петербурзької АН (1841), Росія

**Крилов, Микола Митрофанович** (1879–1955), математик, академік ВУАН (1922) та АН СРСР (1929), дійсний член НТШ (1927), Росія – Україна

**Крилов, Олександр Петрович** (1904–1981), геолог-нафтовик, академік АН СРСР (1968), Росія

**Крилов, Олексій Миколайович** (1863–1945), кораблебудівник, механік та математик, академік Петербурзької АН (1916), Росія

**Крилов, Порфирій Микитович** (1850–1931), ботанік, член-кореспондент ВУАН (1925) та АН СРСР (1929), Україна

**Крилова-Боголюбова теорема**, у теорії динамічних систем розуміються дві теореми, які стверджують існування інваріантних мір у «хороших» відображеннях, визначених на «хороших» просторах

**Криловський, Василь** (? – після 1676), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1676), Україна

**Крилозяброві, перистозяберні** (Pterobranchia), клас морських тварин типу напівхордових

**Крилоногі молюски** (Pteropoda), ряд тварин типу молюсків

**Крилос**, місце для півчих, читців та причетників у православному храмі, розташоване перед іконостасом праворуч і ліворуч від амвону

**Крилоська друкарня**, українська друкарня, діяла у Крилосі – передмісті давнього Галича у першій чверті 17 ст.

**Криль**, ряд планктонних тваринних організмів, що утворюють океанічний нейстон

**Криманчулі**, верхній голос багатоголосих пісень Західної Грузії, особливість грузинського народного співу

**Кримаренко, Юрій Олександрович** (1983), спортсмен (легка атлетика), чемпіон світу (2005), Україна

**Криміналістика**, юридична наука про спеціальні прийоми, методи і засоби, які застосовуються у кримінальному судочинстві

**Криміналістична лабораторія пересувна**, автомобіль спеціального призначення (як правило, мікроавтобус) із розміщеним у його кузові комплексом приладів і апаратів для проведення криміналістичних досліджень на місці події

**Кримінальна справа**, справа, порушена у встановленому законом порядку у разі виявлення ознак злочину

**Кримінальний кодекс України**, нормативно-правовий акт, у якому встановлені підстави і принципи кримінальної відповідальності

**Кримінально-виконавча діяльність**, діяльність у сфері виконання кримінальних покарань

**Кримінально-процесуальна діяльність**, процесуальна діяльність суду, прокуратури та органів досудового слідства, що здійснюється у формі проваджень у кримінальних справах

**Кримінально-процесуальний кодекс України**, кодифікований закон, що визначає порядок кримінального провадження на території України

**Криминологія**, наука про злочинність, її причини, особистість злочинця і заходи запобігання злочинності

**Кримов, Олексій Петрович** (1872–1954), хірург, один з основоположників герніології, академік АМН СРСР (1945), Росія

**Крим-сагиз** (*Taraxacum megalortizon*), каучоконосна рослина родини айстрових

**Кримська АРСР**, автономна республіка в складі РРФСР (1921–1945) та УРСР (1991)

**Кримська війна 1853–1856**, війна між Російською Імперією і союзницькими військами Османської імперії, Великої Британії, Франції та Сардинського Королівства за панування на Близькому Сході і Балканах

**Кримська область**, адміністративно-територіальна одиниця у складі РРФСР (1945–1954) та УРСР (1954–1991)

**Кримська операція 1918**, військовий похід спеціальної групи Армії УНР на чолі з полковником П. Болбочаном у квітні 1918 на Крим проти більшовиків з метою встановлення на території півострову української влади та взяття під контроль Чорноморського флоту

**Кримська операція 1941**, оборонна операція проводилася 18.10.–16.11.1941

**Кримська операція 1944**, наступальна операція Червоної Армії у межах радянсько-німецької війни 1941–1945, проводилася 08.04.–12.05.1944

**Кримська Соціалістична Радянська Республіка**, короткочасне державне утворення у складі РРФСР

**Кримське ханство**, державне утворення кримських татар, що існувало з 1441 по 1783

**Кримський заповідник**, державне заповідно-мисливське господарство

**Кримський науковий центр НАН України**, наукова установа НАН України, що координує науково-технічну діяльність усіх науково-дослідних установ у структурі НАН України, що діють на території АР Крим

**Кримський півострів**, півострів на півдні України, з 2014 окупований Росією

**Кримський природний заповідник**, природоохоронна територія, АР Крим

**Кримський фронт**, група радянський військ на кримському напрямку під час Другої світової війни

**Кримський, Агатангел Юхимович** (1871–1942), історик-орієнталіст, філателіст, мовознавець, письменник, основоположник української наукової школи сходознавства, один з організаторів Української академії наук (1918), дійсний член НТШ (1903), Україна

**Кримський, Сергій Борисович** (1930–2010), філософ та культуролог, дослідник архетипів української культури, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Кримські гори**, гірська система на Півдні України (Кримський півострів)

**Кримські татари**, етнос, основна складова корінного населення Криму

**Кримськотатарська література**, сукупність літературних текстів кримськотатарською та іншими мовами, писаних кримськотатарськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кримськотатарська мова**, мова кипчацької групи тюркських мов

**Кримськотатарське військо**, умовна назва військових формувань, створених з мешканців Кримського півострова після приєднання Криму до Російської імперії (1783)

**Кримськотатарське мистецтво**, мистецтво кримських татар, що проживають та є корінним населенням АР Крим

**Кримчаки**, кримські євреї, тюркомовні євреї Криму, що сповідують талмудичний юдаїзм

**Кримчацька література**, сукупність літературних текстів кримчацькою та іншими мовами, писаних кримчацькими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кримчацька мова**, мова кипчацької мовної групи тюркської мовної сім'ї алтайської макросім'ї мов, що знаходиться на межі виживання. Поширена в Криму

**Криницина, Маргарита Василівна** (1932–2005), кіноактриса, народний артист України (1996), Росія – Україна

**Криничанське**, селище міського типу Луганської обл.

**Криничанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Кринички**, селище міського типу, адміністративний центр Криничанського р-ну Дніпропетровської обл.

**Кринична**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Криничне**, селище міського типу Свердловського району Луганської обл.

**Кринозої** (Crinzoa), підтип тварин типу гілкошкірих

**Крип'якевич, Іван Петрович** (1886–1967), історик, академік АН УРСР (1958), дійсний член НТШ (1911), Україна

**Криптеронієві** (Crypteroniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Криптичне забарвлення**, забарвлення, кольором і рисунком подібне фону

**Криптичні види**, **види двійники**, види, що репродуктивно ізольовані але зовні не розрізняються

**Крипто...**, частина складних слів, що означає «прихований», «таємний»

**Криптобіологія**, псевдонаука, що вивчає міфічні організми

**Криптогами** (Cryptogamae), група рослин, які не мають квітів

**Криптограма**, тайнопис, напис або документ, зроблений одним зі способів криптографії

**Криптографія**, 1) наука про математичні методи забезпечення конфіденційності (неможливості прочитання інформації стороннім) і автентичності (цілісності і справжності авторства) інформації; 2) спосіб тайнопису, зрозумілий лише втаємниченим

**Криптографування**, вид спеціального письма, який дає змогу записати текст в такий спосіб, який максимально ускладнює його політерне розпізнавання

**Криптозой**, докембрій, найбільший відрізок геологічної історії розвитку земної кори від виникнення перших геологічних формацій до початку фанерозою

**Криптолалія**, тасмна мова, незрозуміла для тих прошарків суспільства, що не належать до соціальної групи, у якій вона функціонує

**Криптомерія** (Cryptomeria), рід рослин родини кипарисових

**Криптон**, хімічний елемент, символ – Kr, атомний номер – 36

**Криптонім**, підпис під твором замість імені автора, що не припускає можливості ототожнити її з тією або іншою конкретною особою

**Крипторхізм**, неопущення яєчка в мошонку

**Криптофіти**, багаторічні рослини, у яких наземні органи на зиму відмирають

**Криптофітові водорості** (Cryptophyta), відділ зелених рослин

**Криптохіл** (Cryptochilus), рід комах ряду перетинчастокрилих родини дорожніх ос, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кристал**, тверде тіло з упорядкованою внутрішньою будовою, що має вигляд багатогранника з природними плоскими гранями: впорядкованість будови полягає у певній повторюваності у просторі елементів кристала, що зумовлює виникнення кристалічної ґратки

**Кристал базовий**, конструктивно виділена частина напівпровідникової пластини з певним набором сформованих і електрично з'єднаних і (або) не з'єднаних між собою елементів, що використовується для створення ІМС виготовленням міжелементних з'єднань

**Кристал ідеальний**, фізична модель, яка являє собою нескінченний монокристал, що не містить домішок чи структурних дефектів

**Кристали біологічні**, кристалізовані біологічні макромолекули: білки або нуклеїнові кислоти, а також віруси або їхні тіні

**Кристали двовісні**, кристали, в яких відбувається подвійне променезаломлення при всіх напрямках падіння на них світла, крім двох, кожен із яких називається оптичною віссю кристалу

**Кристали йонні**, кристалічні тверді тіла, утворені завдяки йонному зв'язку

**Кристали молекулярні**, кристалічні твердотілі речовини, молекули яких зберігають цілісність у твердій фазі

**Кристали нитковидні**, монокристали у формі голок або волокон, що мають діаметр від кількох нанометрів до сотень мікрон і велике відношення довжини до діаметру

**Кристали синтетичні**, кристали, вирощені штучно в лабораторних або заводських умовах

**Кристалізація**, процес виділення з розчину надлишку розчиненої речовини у вигляді кристалів або перехід речовини з газоподібного, рідкого (розчину чи розплаву) або твердого (аморфного) станів у кристалічний

**Кристаллер, Вальтер** (1883–1969), географ, розробник теорії центральних місць, Німеччина

**Кристалоакустика**, розділ фізичної акустики, в якому вивчаються закони поширення акустичних хвиль у кристалах і взаємодія хвиль з різними видами збуджень у кристалах

**Кристалографія**, наука про кристали і кристалічну будову матерії

**Кристаллофізика**, фізична кристалографія, розділ кристалографії, в якому вивчають фізичні властивості кристалів, їх залежність від атомно-кристалічної структури, а також зміну цих властивостей від зовнішніх впливів

**Кристалохімія**, розділ кристалографії, який вивчає закономірності зв'язків між хімічним складом, структурою, властивостями й морфологією кристалічних речовин

**Кристєва, Юлія** (1941), філософ-постструктураліст, психоаналітик, письменниця, Болгарія – Франція

**Кристіан I** (1426–1481), король Данії (1448–1481), Норвегії (1449–1481) та Швеції (1457–1464)

**Кристіан II** (1481–1559), король Данії та Норвегії (1513–1523), Швеції (1520–1521)

**Кристіан III** (1503–1559), король Данії (1536–1559) та Норвегії (1537–1559)

**Кристіан IV** (1577–1648), король Данії та Норвегії (1588–1648)

**Кристіан IX** (1818–1906), король Данії (1863–1906)

**Кристіан V** (1646–1699), король Данії та Норвегії (1670–1699)

**Кристіан VI** (1699–1746), король Данії та Норвегії (1730–1746)

**Кристіан VII** (1749–1808), король Данії та Норвегії (1766–1808)

**Кристіан VIII** (1786–1848), король Данії (1839–1848) та Норвегії (1814)

**Кристіан X** (1870–1947), король Данії (1912–1947) та Ісландії (як Кристіан I; 1918–1944)

**Кристобаліт**, мінерал, високотемпературна поліморфна модифікація кварцу або низькотемпературна тетрагональна псевдокубічна модифікація кремнезему

**Крит (адміністративно-територіальна одиниця)**, децентралізована адміністрація Греції

**Крит (острів)**, острів у східній частині Середземного моря, територія Греції

**Критерії безпеки**, установлені нормами, правилами і стандартами значення параметрів, відповідно до яких обґрунтовується безпека об'єкта (особи, підприємства, галузі, держави тощо)

**Критерій**, ознака, на підставі якої оцінюється якість, дія, ідея

**Критика літературна**, літературознавча дисципліна, що вивчає літературні тексти й літературний процес у синхронічному аспекті

**Критико-бібліографічний огляд**, жанр літературно-художньої чи наукової критики, наближений до публіцистичної чи наукової статті

**Критичний стан**, стан рівноваги двофазних систем, у якому обидві співіснуючі фази стають однаковими за фізичними властивостями

**Критичні явища**, характерна поведінка речовин в околиці точок переходу фаз

**Критмій морський, критм морський** (*Crithmum maritimum*), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Критолан Лікійський** (200–118 до н. е.), філософ-перипатетик, Стародавня Греція

**Крито-Мікенська культура**, цивілізація бронзової доби 3–1 тис. до н. е. на островах Егейського моря, Криті, у материковій Греції та Малій Азії

**Критське письмо**, крито-мікенське письмо, система письменності епохи бронзи, виявлена на острові Крит і у материковій Греції

**Крихкість**, властивість матеріалу руйнуватися без помітної пластичної деформації

**Кричевська-Росандич, Катерина** (1926), художниця, майстер пейзажу, Україна – США

**Кричевський, Василь Васильович** (1901–1978), живописець, архітектор, художник-постановник фільму О. Довженка «Земля» (1930), Україна – США

**Кричевський, Василь Григорович** (1873–1952), живописець, представник ліричного імпресіонізму, архітектор, графік, художник-постановник кінофільмів, автор проекту державного герба УНР, вважається засновником нового стилю в українській архітектурі, Україна – Німеччина – Венесуела

**Кричевський, Микола Васильович** (1898–1961), живописець, графік, театральний декоратор, представник постімпресіонізму, Україна – Франція

**Кричевський, Федір Григорович** (1879–1947), живописець, провідний представник українського модернізму, один із засновників та перший ректор (1917–1918, 1920–1922) Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, Україна

**Криш-Старчево культура**, археологічна культура, поширена в Українському Закарпатті, датується 7–5 тис. до н. е.

**Кришталева Печера**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Борщівський р-н Тернопільської обл.

**Кришталік**, частина очного яблука, яка має форму і функцію оптичної лінзи

**Кришталь гірський**, мінерал

**Кришталь, Олег Олександрович** (1945), фізіолог, академік НАН України (1997), Україна

**Криштофович, Африкан Миколайович** (1885–1953), палеоботанік, академік АН УРСР (1945), Україна

**Крицишин, Владислав Васильович** (1946–2001), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1969) та Європи (1969, 1970), Україна

**Кривцун, Ігор Віталійович** (1954), матеріалознавець, академік НАН України (2012), Україна

**Крік, Френсіс Гаррі Комптон** (1916–2004), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1962), Велика Британія – США

**Кріль звичайний** (*Oryctolagus cuniculus*), вид ссавців родини заячих, вид фауни України

**Крімер, Вільям Рандал** (1828–1908), політик-ліберал, Нобелівська премія миру (1903), Велика Британія

**Кріо...**, частина складних слів, що вказує на їхню пов'язаність з льодом, низькими температурами

**Кріобіологія**, галузь біологічної науки, яка займається дослідженням структурно-функціональних властивостей біосистем різного рівня організації під дією низьких температур

**Кріоліт**, мінерал класу галогенідів, флуоридів

**Кріолітозона**, частина кріосфери, яка являє собою верхній шар земної кори, для якого характерна мінусова температура ґрунтів, гірських порід або можливість існування підземного льоду

**Кріолья**, кубинський народний креольський пісенний жанр

**Кріомедицина**, розділ медицини, який розробляє методи лікування хвороб низькими температурами

**Кріопатологія**, розлад діяльності організму під впливом низьких температур

**Кріопланктон**, холодолюбний вид планктону

**Кріотерапія**, лікування низькими температурами

**Кріотурбація**, процес морозного механічного переміщення одних ґрунтових мас відносно інших у межах якогось горизонту або профілю в цілому з утворенням специфічної кріотурбаційної будови

**Кріофіли**, організми, що живуть в талих водах



**Кріофіти**, рослини, пристосовані до життя в холодних районах

**Кріп** (*Anethum*), рід рослин родини зонтичних

**Кріпак**, у період феодалізму – селянин, прикріплений до земельного наділу й особисто залежний від феодала-землевласника

**Кріпацтво**, система правових норм, що встановлювали залежність селянства від феодалів і неповну власність феодала на селянина-кріпака

**Кріпенський**, селище міського типу Антрацитівської міськради Луганської обл.

**Кріплення гірничих виробок**, сукупність робіт по зведенню гірської кріплення в підземних виробках

**Кріппен, Роберт Лорел** (1937), астронавт, США

**Кріптостомати** (*Cryptostomata*), ряд безхребетних тварин типу мохуваток

**Кріс, Григорій Якович** (1940), спортсмен (фехтування на шпагах), чемпіон (1964), срібний (1968 – 2) та бронзовий (1972) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1971), Україна

**Крістева, Юлія** (1941), дослідник літератури і мови, психоаналітик, письменниця, семіотик, філософ і оратор, Болгарія – Франція

**Крісті, Агата** (1890–1976), письменниця, класик детективного жанру, Велика Британія

**Крісті, Джулі** (1941), актриса, «Оскар» (1966), Велика Британія

**Крісті, Перрі Гладстон** (1943), політичний діяч, прем'єр-міністр Багамських Островів (2002–2007 та з 2012)

**Крістофеля символи**, коефіцієнти компенсаційного доданка, який зменшує вплив викривлення системи координат на диференціювання векторів та тензорів

**Крістофер I** (1219–1259), король Данії (1252–1259)

**Крістофер II Еріксон** (1276–1332), король Данії (1219–1226 та 1229–1332)

**Крістофер III Баварський** (1416–1448), король Данії (1440–1448), Швеції (1441–1468) та Норвегії (1442–1468)

**Кріт європейський** (*Talpa europaea*), вид ссавців родини кротових, вид фауни України

**Кріт морський** (*Urogebia pusilla*), вид ракоподібних ряду десятиногі, внесений до Червоної книги України

**Крітій** (460–403 до н. е.), політик, оратор та письменник, Стародавня Греція

**Кріулень**, район Молдови

**Крішна (поняття індуїзму)**, одна з іпостасей Бога в індуїзмі і є аватарою Вішну, син Васудеви і Девакі — найвищий Бог

**Крішна (річка)**, річка в Індії, впадає до Бенгальської затоки, 1300 км

**Крішнаїти**, релігійна течія орієнталістського спрямування – неоіндуїзм

**Крішнамурті, Джидду** (1895–1986), філософ, письменник, один з найбільш значних мислителів 20 ст., Індія

**Крлежа, Мирослав** (1893–1981), поет, письменник та драматург, вважається чільним хорватським літератором 20 ст., Хорватія

**Кроатистика**, міждисциплінарна гуманітарна дисципліна, що займається дослідженням хорватської мови і культури

**Кров**, рідка тканина кровоносної системи хребетних

**Кровецька Балка**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Костянтинівський р-н Донецький обл.

**Крові групи**, імуногенетичні ознаки крові

**Крові киснева ємність**, максимальна кількість кисню, яка може бути зв'язана в крові

**Крововилив**, вилив крові в оточуючі тканини, внаслідок розриву судин

**Кровоносна система**, система з серця і судин, якими рухається кров

**Кровообіг**, процес постійної циркуляції крові в організмі

**Кровообіг капілярний**, рух крові в найдрібніших судинах

**Кровообігу органи**, серце і кровоносні судини

**Кровообігу штучного апарату**, апарат, який підтримує рух крові і її насичення киснем

**Кровососкові** (*Hippoboscidae*), родина комах ряду двокрилих

**Кровосалльні комарі** (*Culicidae*), родина комах ряду двокрилих

**Кровотворення**, процес утворення та розвитку формених елементів крові

**Кровотворення, гемопоєз**, процес утворення клітин крові

**Кровотворні органи**, органи, в яких утворюються формені елементи крові

**Кровотеча**, стан, коли кров залишає кровоносні судини і виходить за межі організму

**Кровохаркання**, стан, коли кров виділяється з порожнини рота під час кашлю

**Кровохлібка** (*Sanguisorba*), рід рослин родини розових

**Кров'яна попелиця** (*Eriosoma lanigerum*), комаха родини попелиць

**Кров'яний тиск**, тиск, який кров надає на стінки кровоносних судин

**Крог, Шек Август Стінберг** (1874–1949), фізіолог, Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини (1920), Данія

**Крозе**, архіпелаг у південній частині Індійського океану, територія Франції

**Кройф, Йоган** (1947–2016), спортсмен та тренер (футбол), «Золотий м'яч» (1971, 1973, 1974), Нідерланди – Іспанія

**Крок гвинта**, одна з основних технічних характеристик повітряного або гребного гвинта, що залежить від кута установки його лопатей щодо площини обертання при їх круговому русі в газовій або рідинній середовищі

**Крокет**, вид спорту, гра, у якій учасники, ударами дерев'яного молотка намагаються якомога швидше провести свої кулі через розташовані у визначеному порядку перешкоди у вигляді воріт до мети – кілка суперника – і повернути їх назад

**Крокодил**, російський громадсько-політичний і літературно-мистецький місячний журнал сатири та гумору, виходить у м. Москва з 1922

**Крокодили гігантські**, саркозук (лат. *Sarcosuchus*), вимерлий рід гігантських крокодилів, що мешкав в Африці

**Крокодилові** (Crocodilia), ряд тварин класу плазунів

**Крокос**, Володимир Іванович (1889–1936), геолог та палеонтолог, дійсний член НТШ (1929), Україна

**Крокус** (*Crocus*), рід трав'янистих багаторічних рослин родини півникових

**Кролевець**, місто, адміністративний центр Кролевецького району Сумської обл.

**Кролевецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Кролі** (*Oryctolagus*), рід ссавців родини зайцевих

**Кролівництво**, галузь тваринництва, що розводить кролів, постачає м'ясо, пух тощо

**Кроль**, стиль плавання

**Кроманьйон**, печера на південному заході Франції, відома залишками первісних людей, які отримали назву кроманьйонців

**Кроманьйонець**, неантроп, людина, яка існувала у пізньому палеоліті, мала сучасний вигляд і вважаються предком європейців

**Кромвель**, Олівер (1599–1658), лорд-протектор Англії, Шотландії та Ірландії у 1653–1658, Велика Британія

**Кромержижа сади і замок**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий ансамбль в стилі бароко 17–18 ст., м. Кромержиж, Чехія

**Крона**, загальна назва низки західноєвропейських монет; грошова одиниця декількох країн: крона Австро-Угорщини, Австрії й Угорщини, англійська, ісландська, норвезька, словацька, чеська, чехословацька, шведська, данська, естонська

**Крона (частина дерева)**, сукупність гілок і листя у верхній частині рослини

**Кронборг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, замок 16–17 ст., м. Гельсінгер, Данія

**Кронверк**, зовнішня оборонна споруда, що складається з одного бастиону і двох напівбастионів

**Кронеберг**, Іван Якович (1788–1838), філософ, літературознавець, латиніст, перекладач, ректор Харківського університету (1826, 1829 та 1833–1836), Росія – Україна

**Кронекера символ**, функція двох змінних, яка дорівнює 1, якщо значення змінних рівні, і 0 в іншому випадку

**Кронекера-Капеллі теорема**, критерій сумісності системи лінійних алгебраїчних рівнянь

**Кронін**, Арчибальд Джозеф (1896–1981), письменник, класик реалізму, Велика Британія

**Кронін**, Джеймс Вотсон (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1980), США

**Кроноцька Сопка**, діючий вулкан на сході Камчатки (Росія), 3528 м

**Кронстедт**, Аксель Фредрік (1722–1765), геолог, мінералог та хімік, першовідкривач нікелю, основоположник класифікації мінералів за їх хімічним складом, Швеція

**Кроншнепи**, кульони (*Numenius*), рід птахів родини бекасових, фауна України

**Кропива** (*Urtica*), рід рослин родини кропивових

**Кропивник**, волове очко (*Troglodytes*), рід родини воловоочкових

**Кропивникові** (*Troglodytidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Кропивницький**, Марко Лукич (1840–1910), драматург, актор, театральний режисер, фундатор та корифей українського професійного театру, Україна

**Кропивові**, кропивні, кропив'яні (*Urticaceae*), родина квіткових рослин порядку кропивоцвітих

**Кропив'янки**, славки (*Sylvia*), рід птахів родини кропив'янкових

**Кропив'янкові** (*Sylviidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Кропоткін**, Петро Олексійович (1842–1921), політик, теоретик анархізму, історик, географ, геоморфолог та літератор, Росія

**Крос**, вид спортивних змагань

**Крос – дефолт**, накладення стягнення на всі рахунки відповідача

**Крос-кантрі**, одна з дисциплін маунтенбайку, яка включена в програму Олімпійських ігор

**Крос-культурні дослідження**, методологія дослідження культури на основі посилки про існування кількох інваріантних ознак у будь-якій культурі

**Крос-культурні порівняння**, порівняння різних культур

**Кросбі**, Бінг (1903–1977), співак (джаз), актор, один з найпопулярніших американських співаків 20 ст., «Оскар» (1945), США

**Кросбридинг**, міжпорідне схрещування

**Кросинговер**, обмін ділянками гомологічних хромосом

**Кросівки**, спортивний інвентар, взуття

**Крососомові**, крососомові (*Crossosomataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку крососомоцвітих

**Кроталарія** (*Crotalaria*), рід рослин родини бобових

**Кроти** (*Talpa*), рід ссавців родини кротових, фауна України

**Крото**, Гарольд Волтер (1939), хімік, лауреат Нобелівської премії з хімії (1996), Велика Британія

**Кротові** (*Talpidae*), родина ссавців ряду комахоїдних

**Кротон** (*Croton*), рід рослин родини молочайних

**Кроу**, мова групи сіу індіанської мовної сім'ї

**Кроу**, Расселл (1964), актор, «Оскар» (2001), Нова Зеландія – Австралія – США

**Кроуфорд**, Бродерік (1911–1986), актор, «Оскар» (1950), США

**Кроуфорд**, Джоан (1904–1977), актриса, «Оскар» (1946), США

**Крофт, Вільям** (1678–1727), композитор та органіст, представник бароко, майстер церковної поліфонії, Велика Британія

**Крохалі** (Mergus), рід птахів родини качиних

**Крохмаль**, високомолекулярний полісахарид рослинного походження

**Крохмаль, Нахман** (1785–1840), юдейський філософ, теолог, письменник, діяч руху Гаскала, Україна

**Крохмальні зерна**, включення, що накопичують крохмаль

**Кроче, Бенедетто** (1866–1952), філософ-неогегеліанець, інтелектуал, історик, політик, атеїст, критик, суттєво вплинув на формування естетичної думки 20 ст., Італія

**Кру мови**, група в складі сім'ї атлантично-конголезьких, поширена у Ліберії і Кот-д'Івуарі

**Крубер, Олександр Олександрович** (1871–1941), фізико-географ, основоположник російського карстознавства, Росія

**Круг**, геометрична фігура обмежена колом

**Круг збіжності**, круг, в якому ряд збігається абсолютно

**Круг, Арнольд** (1849–1904), композитор, автор симфонічної, вокальної та інструментальної музики, Німеччина

**Круглий стіл**, форма публічного обговорення або висвітлення будь-яких питань, яка характеризується рівними правами усіх учасників зборів, наради, що сидять за столом умовно круглої форми

**Круглі черви, нематоди** (Nematoda), тип первинноротих тварин

**Круглова, Олена Євгенівна** (1962), спортсменка (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Росія – Україна

**Круглоголовки** (Phrynoscephalus), рід ящірок родини агамових

**Круглогубці**, ручний слюсарно-монтажний та електро-монтажний інструмент

**Круглороті** (Cyclostomata), клас черепних тварин типу хордових

**Круглоязыкові** (Alytidae), родина безхвостих земноводних тварин

**Кругман, Пол** (1953), економіст, Нобелівська премія з економіки (2008), США

**Круговійчасті інфузорії** (Peritricha), клас тварин типу найпростіших

**Кругообіг води**, безперервний замкнутий процес циркуляції води

**Кругообіг речовин**, багаторазово повторювані процеси перетворення й переміщення речовин у природі

**Крузенштерн, Іван Федорович** (1770–1846), мореплавець, керівник першої російської навколосвітньої подорожі, Росія

**Крук, ворон** (Corvus corax), вид птахів родини воронових, вид фауни України

**Крук, Григорій Якович** (1911–1988), живописець та визнаний у Європі скульптор, медаль Ватикану (1964), Україна – Німеччина – Франція

**Крумбахер, Карл** (1856–1909), філолог, один з фундаторів візантиністики, Німеччина

**Крумхольц, Йоганн Баптист** (1745–1790), композитор та арфіст-класик, Чехія

**Крунуберг**, лен Швеції

**Круп**, інфекційне захворювання, як правило вірусного походження

**Крупка айзоподібна** (Draba aizoides), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Крупський, Олександр Іванович** (1875–1943), лікар, акушер-гінеколог, політик, член Української Центральної Ради, автор перших підручників та монографій з оперативного акушерства українською мовою, Україна – Росія

**Круп'яні культури**, сільськогосподарські рослини, що дають зерно, використовуване в основному для приготування крупи

**Крус, Рамон де ла** (1731–1794), драматург, автор понад 300 сайнетів (іспанська одноактова гумористично-сатирична п'єса на побутову тему), Іспанія

**Крус, Хуана Інес де ла** (1651–1695), поетеса, католицька черниця, класик латиноамериканської літератури, Мексика

**Крус-Діес, Карлос** (1923), живописець, скульптор та архітектор, представник оптичного мистецтва, Венесуела

**Крутиголовка** (Jynx torquilla), вид птахів родини дятлових, вид фауни України

**Крутизна схилу**, кут між горизонтальною площиною і поверхнею схилу

**Крутильний момент**, векторна фізична величина, що дорівнює векторному добутку радіус-вектора (проведеного від осі обертання до точки прикладання сили – за визначенням), на вектор цієї сили

**Крутікова, Ніна Євгенівна** (1912–2008), літературознавець, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Крутневич, Гаврило** (? – після 1603), гетьман Війська Запорозького Низового у 1600, 1602 та 1603, Україна

**Крутцен, Пауль Йозеф** (1933), хімік, Нобелівська премія з хімії (1995), Нідерланди – США

**Кручених, Олексій Єлисейович** (1886–1968), поет, один з провідних російських футуристів, Росія

**Кручення**, у диференціальній геометрії кривих є мірою відхилення кривої від дотичної площини

**Кручковський, Леон** (1900–1962), письменник та драматург, класик польського соцреалізму, Польща

**Крушельницька, Лариса Іванівна** (1928), археолог та бібліотекознавець, дослідниця близько 60 груп пам'яток минулого, Україна

**Крушельницька, Соломія Амвросіївна** (1872–1952), оперна та камерна співачка (сопрано), одна з найвидатніших оперних співачок світу у 20 ст., Україна – Італія

**Крушельницький, Антін Владиславович** (1878–1937), письменник та літературознавець, видавець, активний учасник українського національно-культурного відродження, Польща – Україна

**Крушельницький, Іван Антонович** (1905–1934), поет, драматург, літературознавець, живописець та мистецтвознавець, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Крушельницький, Мар'ян Михайлович** (1897–1963), театральний режисер та актор, один із фундаторів українського театру, народний артист УРСР (1939) та СРСР (1944), Україна

**Крушина** (*Frangula*), рід рослин родини крушинових

**Крюгер, Йоганн** (1598–1662), композитор, музикознавець, Німеччина

**Крюков, Федір Дмитрович** (1870–1920), письменник, деякими літературознавцями вважається справжнім автором тексту «Тихого Дону» М. Шолохова, Росія

**Крюкова, Ніла Валеріївна** (1943), актриса, Герой України (2008), народний артист УРСР (1985), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Крюс, Джеймс** (1926–1997), письменник, класик літератури для дітей, Німеччина – Іспанія

**Крючин, Андрій Андрійович** (1948), фахівець з інформаційних технологій, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Крючков, Микола Опанасович** (1911–1994), актор, народний артист СРСР (1965), Росія

**Кряж**, лінійно витягнута височина

**Крянге, Йон** (1837–1889), письменник, мемуарист, класик румунської літератури, Румунія

**Крячки** (*Sterna*), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Крячки болотяні** (*Chlidonias*), рід птахів родини мартинових

**Крячки каспійські**, чеграви (*Hydroprogne*), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Крячкові** (*Sterninae*), підродина птахів родини мартинових

**Ксантин**, пуриновий алкалоїд

**Ксанта пореса** (*Xantho poressa*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Ксантопармелія грубозморшкувата**, неофусцелія грубозморшкувата, пармелія грубозморшкувата (*Xanthoparmelia gyssolea*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Ксантопармелія загорнута** (**К. камчадальська, Пармелія блукаюча**) (*Xanthoparmelia convoluta*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Ксантопсія**, порушення зорової функції

**Ксаторейні** (*Xanthorhaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Ксаторія** (*Xanthoria*), рід лишайників

**Ксантифіл**, рослинний пігмент каротиноїдної групи

**Ксантифіли**, кисневмісні каротиноїди

**Ксантофори**, пігментні клітини

**Ксанф та Летоон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс та залишки храму богині Лето 8–7 ст. до н. е., Туреччина

**Ксари Мавританії**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичний комплекс чотирьох украплених міст (ксарів) 12–16 ст., Мавританія

**Ксенакіс, Яніс** (1922–2001), композитор-стохаст та архітектор-концептуаліст, Греція

**Ксенії**, гібридне насіння або плоди вищих квіткових рослин

**Ксенії (у літературознавстві)**, антична віршова форма, лаконічні дотепні хвалебні вірші на чийось адресу

**Ксенобіотики**, чужорідні для біосфери хімічні речовини

**Ксеногамія**, варіант перехресного запилення

**Ксеноконхії** (*Xeniconchia*), група вимерлих моллюсків

**Ксенократ Халкедонський** (396–314 до н. е.), філософ, учень Платона, Стародавня Греція

**Ксеноліт**, фрагмент гірської породи, який зустрічаються в магматичній породі і відрізняється від неї за мінералогічним складом та особливостями генезису

**Ксеноморфізм**, здатність набувати випадкових форм

**Ксенон**, хімічний елемент, символ – Xe, атомний номер – 54

**Ксенотим**, мінерал

**Ксенотурбеліди** (*Xenoturbellida*), морські черви невідомого положення

**Ксенофан Колофонський** (570–470 до н. е.), поет і філософ, засновник елейської філософської школи, Стародавня Греція

**Ксенофобія**, недоброзичливе ставлення до іноземців, до всього чужого (мови, способу життя, стилю мислення тощо)

**Ксенофобія релігійна**, давній різновид нетерпимості, часом – ненависті до прибічників інших релігій

**Ксенофонт** (431–355 до н. е.), історик, політик, автор «Анабасису» – твору, що мав визначальний вплив на грецьку та латинську прозу, Стародавня Греція

**Ксеркс Вірменський** (?–212 до н. е.), цар Софени та Коммагени (228–212 до н. е.)

**Ксеркс I** (521–465 до н. е.), цар Персії (486–465 до н. е.)

**Ксеркс II** (?–424 до н. е.), цар Персії (424 до н. е.)

**Ксерографія**, метод копіювання, при якому для перенесення чорнила застосовується електричний заряд

**Ксеродерма** (меланоз) спадкове захворювання шкіри

**Ксерокс**, розмовна назва апарату, призначеного для одержання копій зображень на папері; назва будь-якої фотокопії

**Ксероморфізм**, сукупність особливостей рослин, пристосованих до нестачі води

**Ксеронемові** (*Xeronemataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Ксеростомія**, недостатнє слиновиділення

**Ксерофіли**, рослини і тварини, що живуть у засушливих місцевостях

**Ксерофіти**, рослини сухих середовищ, здатні переносити тривалу посуху

**Ксилема**, тканина наземних рослин



**Ксило...**, частина складних слів, що вказує на їхній зв'язок із деревом, деревиною

**Ксилобійонти**, види тварин, що заселяють деревину

**Ксилографія**, 1) спосіб гравіювання, коли рисунок створюється на дереві; 2) гравюра на дереві; 3) відтиск з такої гравюри

**Ксилоза**, простий вуглевод з групи пентоз (п'ятивуглецевий моносахарид)

**Ксилокопи, бджоли-тесляри** (Xylосора), рід комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх бджіл, три види якого внесені до Червоної книги України

**Ксилофон**, ударний музичний інструмент

**Ксиридові** (Xyridaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Ксифідрія** (Xiphidria), вид комах ряду перетинчастокрилих родини ксифідридів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Ксьондз**, священник римсько-католицької церкви в Польщі

**Ктенолофоновіе** (Stenolophonaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Ктенофора прикрашена** (Stenophora festiva), вид комах ряду двокрилих родини комарів-довгоногів, внесений до Червоної книги України

**Ктенофори**, реброплави, тип тварин

**К-теорія (у біології)**, стратегія виживання видів

**К-теорія (у математиці)**, гілка алгебраїчної топології

**Ктир велетенський** (Satanas gigas), вид комах ряду двокрилих родини ктирів, внесений до Червоної книги України

**Ктир шершенеподібний** (Asilus crabroniformis), вид комах ряду двокрилих родини ктирів, внесений до Червоної книги України

**Ктирі** (Asilidae), родина комах ряду двокрилих

**Кторов, Анатолій Петрович** (1898–1980), актор, народний артист СРСР (1963), Росія

**Куала-Лумпур**, місто, столиця Малайзії

**Куарон, Альфонсо** (1961), кінорежисер, сценарист і продюсер, «Золотий лев» (1997), «Оскар» (2014), Мексика

**Куатро**, музичний інструмент щипкового типу з сімейства гітар

**Куб**, гексаедр, правильний багатогранник, кожна грань якого є квадратом

**Куба (держава)**, держава у Карибському басейні на однойменному острові

**Куба (острів)**, острів у складі Великих Антильських островів, територія однойменної держави

**Кубаля, Людвік** (1838–1918), дійсний член НТШ (1914), Польща – Україна

**Кубаніт**, мінерал

**Кубано-Приазовська низовина, рівнина в Західному Передкавказзі**

**Кубанська Народна Республіка**, державне утворення на території колишньої Кубанської області і Кубанського ко-

зачого війська, створене після розпаду Російської імперії, існувало у 1918–1920

**Кубанське козацьке військо**, козацьке військо, розселене на Кубані

**Кубанський козацький хор**, національний козацький вокальний колектив Росії, Національна премія України ім. Тараса Шевченка

**Кубань (регіон)**, історичний регіон на Північному Кавказі

**Кубань (річка)**, річка в Росії, впадає до Азовського моря, 870 км

**Кубарський, Іван** (1896–1971), живописець театру, живописець, Україна – Канада

**Кубасов, Валерій Миколайович** (1935), космонавт, Росія

**Кубатурні формули**, формули для наближеного обчислення кратних інтегралів

**Кубелік, Ян** (1880–1940), скрипаль та композитор-класик, Чехія

**Кубенко, Веніамін Дмитрович** (1938), механік, академік НАН України (2003), Україна

**Куберген, П'єр де** (1863–1937), громадський діяч, ініціатор проведення сучасних Олімпійських ігор, президент Міжнародного олімпійського комітету (1896–1916 та 1919–1925), Франція

**Куби Південно-Східної кавових плантацій археологічний ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки кавових плантацій 19 ст., провінції Гуантанамо та Сантьяго-де-Куба, Куба

**Кубинська література**, сукупність літературних текстів іспанською мовою, писаних кубинськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кубинці**, основне населення Куби

**Кубізм**, напрям авангардного мистецтва

**Кубійович, Володимир Михайлович** (1900–1985), історик, географ, енциклопедист та видавець, дійсний член НТШ (1931), Польща – Україна – Франція

**Кубіталія чорна** (Cubitalia (Cubitalia) morio), вид комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх бджіл, внесений до Червоної книги України

**Кубок володарів кубків**, щорічний клубний турнір, що проводився під егідою УЄФА з 1960 по 1999

**Кубок Девіса**, міжнародні командні змагання у чоловічому тенісі, які проводяться щорічно з 1900 під егідою Міжнародної федерації тенісу

**Кубок Стенлі**, престижний турнір у північноамериканському хокеї з шайбою

**Кубок Федерації**, міжнародні командні змагання у жіночому тенісі, які проводяться Міжнародною федерацією тенісу

**Кубомедузи** (Cubozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Кубофутуризм**, локальний авангардний напрям, заснований на переосмисленні ідей кубізму, футуризму, неопримитивізму

**Кубрик, Стенлі** (1928–1999), кінорежисер, фотограф та продюсер, «Оскар» (1969), США – Велика Британія

**Кубушка**, кладка яєць саранових

**Кувалда**, ручний ударний інструмент (дворучний молот), призначений для нанесення виключно сильних ударів при обробці металу, на демонтажі і монтажі конструкцій

**Кувейт**, держава у Західній Азії

**Куга гострокінцева** (*Schoenoplectus mucronatus*), вид судинних рослин родини осокових, внесений до Червоної книги України

**Кугурлуй**, озеро в Одеській обл., 82 км<sup>2</sup>

**Кудашев, Сайфі** (1894–1993), татарський, башкирський поет та письменник

**Кудер, Райленд Пітер** (1947), музикант, співак, автор пісень, композитор, 8-ма сходинка у рейтингу «100 найкращих гітаристів усіх часів» за версією журналу Rolling Stone, США

**Кудирка, Вінцас** (1858–1899), композитор та літератор, автор тексту та музики національного гімну Литви, Литва

**Кудінов, Володимир Михайлович** (1934), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1982), Росія – Україна

**Кудлаївська культура**, археологічна культура Полісся доби раннього мезоліту (8–6 тис. до н. е.)

**Кудлай, Алла Петрівна** (1954), естрадна співачка, народний артист України (1997), Україна

**Кудрицький, Анатолій Вікторович** (1936–1997), історик, директор видавництва «Українська енциклопедія» (1989–1997), Україна

**Кудрявець** (*Descurainia*), рід рослин родини капустяних

**Кудрявцев, Володимир Миколайович** (1923–2007), правознавець та соціолог, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1984), Росія

**Кудрявцівка**, див. Токарівка

**Куду** (*Tragelaphus*), рід ссавців родини бикових

**Куева, Хуан де ла** (1550–1609), поет і драматург, Іспанія

**Куева-де-лас-Манос**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, печера з наскальними рисунками 11–8 тис. до н. е., Аргентина

**Куенка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський комплекс 12–18 ст., м. Куенка, Іспанія

**Куеста**, піднесені гряди з асиметричними схилами

**Кужіль**, прядиво або вовна, намотані на кужівку

**Кузбас-Кузнецький вугільний басейн**, вугільний басейн у Росії

**Кузеля, Зенон Францискович** (1882–1952), мовознавець, бібліограф, фольклорист, історик, журналіст, етнограф, укладач словників, дійсний член НТШ (1909), Україна – Німеччина – Франція

**Кузен, Віктор** (1792–1867), філософ, історик, творець доктрин еклектизму і спиритуалізму, Франція

**Кузмін, Михайло Олексійович** (1872–1936), поет, письменник, перекладач та композитор, представник Срібного віку російської літератури, Росія

**Кузневич, Григорій Микитович** (1871–1948), скульптор, майстер монументально-декоративної скульптури, один з провідних галицьких класицистів, Польща – Україна

**Кузнецов, Анатолій Васильович** (1929–1979), письменник, автор документального роману «Бабин Яр», Україна – Росія – Велика Британія

**Кузнецов, Віктор Іванович** (1913–1991), механік-приладобудівник, розробник гіроскопічних командних приладів систем управління радянських балістичних ракет, академік АН СРСР (1968), Росія

**Кузнецов, Владлен Миколайович** (1931), кінорежисер, журналіст, голова ініціативної групи зі створення Всеукраїнського товариства «Меморіал» ім. В. Стуса (1988), академік НАМ України (2004), Україна

**Кузнецов, Володимир Григорович** (1935), електроенергетик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Росія – Україна

**Кузнецов, Володимир Дмитрович** (1887–1963), фізик, академік АН СРСР (1958), Росія

**Кузнецов, Мефодій Іванович** (1879–1959), хімік-технолог, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Кузнецов, Микола Дмитрович** (1911–1995), конструктор авіаційних двигунів, академік АН СРСР (1974), Росія

**Кузнецов, Микола Дмитрович (живописець)** (1850–1929), живописець, педагог, Україна – Росія

**Кузнецов, Микола Іванович** (1911–1944), диверсант-розвідник, агент НКВС, партизан, Герой Радянського Союзу (1944, посмертно), Росія – Україна

**Кузнецов, Микола Юрійович** (1955), фахівець з інформаційних систем, член-кореспондент НАН України (2009), Київ

**Кузнецовськ**, див. Вараш

**Кузнець, Саймон Сміт** (1901–1985), економіст, Нобелівська премія з економіки (1971), Білорусь – Україна – США

**Кузня**, робоче приміщення коваля

**Кузовки** (*Lactoria*), рід риб родини кузовкових

**Кузу** (*Trichosurus*), рід ссавців родини кускусових

**Кузька посівна** (*Anisoplia austriaca*), жук родини пластинчастовусі

**Кузька посівна** (*Anisoplia austriaca*), жук родини пластинчастовусих

**Кузьки** (*Anisoplia*), рід жуків родини пластинчастовусих

**Кузьма, Любомир-Роман** (1913–2004), живописець, графік, ілюстратор, мистецтвознавець, голова Об'єднання українських митців Америки (1954–1973), Україна – США

**Кузьменко, Андрій Вікторович** (1968–2015), співак, письменник, телеведучий, продюсер, актор, лідер гурту «Скрябін», Україна

**Кузьменко, Володимир Миколайович** (1956), актор, оперний співак, народний артист України (2006), Україна

**Кузякіна, Наталія Борисівна** (1928–1994), театрознавець та літературознавець, фахівець із творчості Л. Курбаса, М. Куліша, О. Довженка, Україна – Росія

**Куїнджі, Архип Іванович** (1841–1910), живописець, майстер пейзажу, Україна – Росія

**Куїнові** (*Quiinaseae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігійцевітих

**Куйбишеве (Запорізька обл.)**, див. Більмак

**Куйбишеве (Крим)**, див. Албат

**Куйбишевський район**, див. Більмакський район

**Кук, Василь Степанович** (1913–2007), діяч ОУН, останній головнокомандувач УПА (1950–1954), Україна

**Кук, Джеймс** (1728–1779), мореплавець, першовідкривач островів у Тихому океані, Велика Британія

**Кук, Сем** (1931–1964), співак, автор пісень, один з найвідатніших виконавців соул-музики, США

**Кук, Стівен Артур** (1939), вчений у царині теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1982), США

**Кука гора**, найвища точка Нової Зеландії у Південних Альпах, 3764 м

**Кука острови**, архіпелаг в центральній частині Тихого океану, територія держави Острови Кука

**Кукабара** (Dacelo), рід птахів родини рибалочкових

**Кукерсит**, горючий сланець

**Кукіль звичайний** (*Agrostemma githago*), рослина родини гвоздичних

**Куколиця** (*Melandrium*), рід рослин родини гвоздичних

**Кукрекська культура мезоліту**, археологічна культура доби пізнього мезоліту (від 10 тис. до 7,5 тис. років тому) на території Північного Причорномор'я, Молдови і степового та передгірського Криму

**Куков, Анатолій Якович** (1949), спортсмен (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), Україна

**Кукулькан**, в міфології майя – бог вітру і дощів, засновник великих міст і царських династій

**Кукуно́р**, озеро у Китаї, 4583 км²

**Кукуру́дза** (*Zea mays* L.), вид рослин родини злакових

**Кукучин, Мартин** (1860–1928), письменник, драматург та публіцист, один з основоположників сучасної словацької літератури, Словаччина – Чехія

**Кукша** (*Perisoreus infaustus*), вид птахів родини воронових, вид фауни України

**Кулага, Захар** (?–1589), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1585 та 1589), Україна

**Кулаковський, Лев Володимирович** (1897–1989), музикознавець, фольклорист, теоретик музичного виховання, Україна – Росія

**Кулаковський, Юліан Андрійович** (1855–1919), філолог, історик та археолог, фахівець із Стародавнього Риму та Візантії, член-кореспондент Петербурзької АН (1906), Литва – Росія

**Кулан** (*Equus hemionus*), вид ссавців родини конячих, вид фауни України

**Кулау, Даніель Фрідріх Рудольф** (1786–1832), композитор, піаніст, Німеччина – Данія

**Кулекси** (*Culex*), рід комах родини комарів

**Кулемет**, стрілецька автоматична зброя, що встановлюється при стрільбі на спеціально сконструйовану для нього опору й призначена для ураження різних наземних, повітряних і надводних цілей

**Кулешов, Аркадій Олександрович** (1914–1978), поет, перекладач української літератури білоруською мовою, Білорусь

**Кулешов, Іван Васильович** (1946), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1972), Росія – Україна

**Кулешов, Лев Володимирович** (1899–1970), кінорежисер, сценарист, теоретик, методолог режисерського мистецтва, Росія

**Кулешов, Микола Миколайович** (1890–1968), ботанік, академік АН УРСР (1951), Узбекистан – Україна

**Кулик, Іван Юліанович** (1897–1937), поет, прозаїк та перекладач, перший голова Спілки письменників України (1934–1937), Україна

**Кулик, Ігор Орестович** (1935), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Кулик, Михайло Миколайович** (1940), енергетик, академік НАН України (2000), Україна

**Кулик-довгоніг, ходуличник** (*Himantopus himantopus*), вид птахів ряду сивкоподібних родини чоботарових, внесений до Червоної книги України

**Кулики**, екологічна група птахів ряду сивкоподібних

**Куликів**, селище міського типу Жовківського р-ну Львівської обл.

**Куликівка**, селище міського типу, адміністративний центр Куликівського р-ну Чернігівської обл.

**Куликівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Кулик-лопатень** (*Eurynorhynchus pygmeus*), птах родини баранцевих

**Куликовська битва 1380**, битва військ великого князя Московського Дмитрія Донського проти темника Золотої Орди Мамая

**Куликоподібні** (*Charadriiformes*), ряд птахів

**Кулик-сорока** (*Haematopus ostralegus*), вид птахів ряду сивкоподібних родини куликів-сорок, внесений до Червоної книги України

**Кулиничі**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Кулицький, Микола** (1903–1970), картограф, автор низки карт України, учасник підготовки першого національного атласу «Атлас України й сумежних країв» (1937), Україна – Німеччина – США

**Кулі великий круг**, переріз кулі площиною, що проходить через її центр

**Кулі, Чарльз Гортон** (1864–1929), соціальний психолог, представник монізму, США

**Кулівницеві** (*Globulariaceae*), родина квіткових рослин порядку астроцвітих

**Кулівниця вузькопелюсткова** (*Globularia trichosantha*), вид судинних рослин родини кулівникових, внесений до Червоної книги України

**Кулідж, Джон Калвін** (1872–1933), 30-й президент США (1923–1929)

**Куліси**, схема розташування гірських хребтів

**Куліш, Євген Олексійович** (1931), геолог, академік НАН України (2006), Україна

**Куліш, Микола Гурович** (1892–1937), драматург-новатор, один із творців українського модерного театру, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Куліш, Микола Полікарпович** (1944), фізик-ядерник, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Куліш, Пантелеймон Олександрович** (1819–1897), письменник, історик, етнограф, автор правописної системи, що стала основою сучасного українського правопису, класик української літератури, одна з чільних постатей українського національно-культурного відродження, Україна

**Куліш, Сава Якович** (1936–2001), кінорежисер, сценарист, оператор, народний артист Росії (1995), Україна – Росія

**Кулішівка**, український фонетичний правопис, запропонований П. Кулішем та використовуваний народовськими виданнями Галичини з 1860-х

**Кулон**, одиниця вимірювання електричного заряду в системі СІ

**Кулон, Шарль Огюстен де** (1736–1806), фізик-експериментатор у сфері електричних зарядів, Франція

**Кулона закон**, закон, що визначає величину та напрямок сили взаємодії між двома нерухомими точковими зарядами

**Кулуакан**, стародавнє місто-держава у долині Мехіко

**Кульбаба** (Taghacum), рід рослин родини айстрових

**Кульбакін, Степан Михайлович** (1873–1941), славіст, палеограф, дослідник старослов'янської та української мови, член-кореспондент Російської АН (з 1919), Грузія – Україна – Росія – Сербія

**Кульженко, Стефан Васильович** (1837–1906), майстер друкарсько-видавничої справи, підприємець, меценат, просвітител, один з основоположників літографії та виготовлення кольорових ілюстрацій в українському друкарстві, Україна

**Кульони, кроншнепи** (Numenius), рід птахів ряду сивкоподібних родини баранцевих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Кульський, Леонід Адольфович** (1903–1993), хімік, академік АН УРСР (1969), Польща – Україна

**Культ**, зовнішній вияв поклоніння божеству, сукупність прийнятих у тій чи іншій релігії або релігійній течії обрядів, свят, ритуалів, звичаїв

**Культ особи**, сліпе поклоніння перед авторитетом будь-якого діяча, надмірне перебільшення його справжніх заслуг, фетишизація історичної особистості

**Культ святих**, вшанування віруючими певних канонізованих церквою

**Культи автохтонні**, прадавні релігійні культи корінного населення певного краю

**Культи аграрні**, сукупність релігійно-магічних вірувань та обрядів, пов'язаних із землеробством

**Культи астральні**, релігійні культи, в яких об'єктом шанування були небесні тіла

**Культи нетрадиційні**, релігії нового століття («неосекти», «неорелігії»), які у 1960-х поширилися в США, а згодом і в Західній Європі як реакція на глибокі кризові процеси в ідеології і свідомості людей

**Культивар**, селекційні рослини, що мають певний набір характеристик

**Культивація**, обробіток верхнього шару ґрунту, застосовується як спосіб розпушення ґрунту, для боротьби із бур'янами, поліпшення водного й повітряного режиму ґрунту тощо

**Культова діяльність**, система певних обрядів, сукупність стереотипних символічних дій віруючих, у якій втілюються їхні релігійні уявлення

**Культура**, сукупність матеріальних і духовних цінностей, основним змістом яких є вищі досягнення людини і суспільства та їх творче втілення в результатах діяльності

**Культура (часопис)**, польський літературний і політичний часопис, що виходив у 1947–2000 за редакцією Є. Гедройця спершу в Римі, потім у Парижі

**Культура автохтонна**, 1) загалом корінна, місцева культура; 2) найдавніша культура первісного населення певного краю

**Культура археологічна**, група споріднених археологічних пам'яток на одній території та одного часу

**Культура атеїстична**, 1) загалом – культура, яка ґрунтується на атеїзмі, протилежному до релігії, 2) зокрема – культура суспільства (держави), де в духовній сфері домінує атеїстичний світогляд і панують атеїстичні цінності, які цілеспрямовано поширюють

**Культура візуальна**, збірне поняття для позначення візуальних феноменів сучасних арт-практик

**Культура вузькоконтекстна**, тип національної культури, в якій інформацію під час комунікації передають у максимально вербалізованій експліцитній формі

**Культура гендерна**, субкультура групи, однорідної за ознакою гендера

**Культура громадянська**, політична культура, за якої суб'єкти політичного процесу в своїй діяльності керуються насамперед інтересами всього суспільства і саме йому підпорядковують свої цілі

**Культура девіантна**, різновид субкультури, що притаманна групам із соціально відхиленою поведінкою (наприклад, наркоманам чи сатаністам тощо)

**Культура духовна**, складова культури, яка безпосередньо не пов'язана з фізичним існуванням людини; сукупність здобутків науки, мистецтва, моралі; у вузькому сенсі – релігійна культура

**Культура екологічна**, поняття, яке характеризує культуру ставлення до природи

**Культура експертна**, поняття, введене представниками франкфуртської школи для позначення культури інтелектуальної еліти

**Культура електронна**, е-культура, форма культури, яка передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій

**Культура елітарна**, культура соціальної еліти, культура призначена для вищих прошарків населення; культура, яка потребує високого рівня освіти; культура «для обраних»



**Культура інноваційна**, готовність і здатність суспільства до інновацій, сприйнятливості до новацій

**Культура інформаційна**, культура, заснована на диференційованому споживанні та виробництві інформації

**Культура клітин**, метод штучного вирощування клітин

**Культура комунікативна**, комунікативна поведінка етносу як компонент його національної культури; фрагмент національної духовної культури, який відповідає за комунікативну поведінку етносу

**Культура конфігуративна**, культура, в якій відбувається обмін культурною інформацією на рівні представників одного покоління

**Культура корпоративна**, характеристика системи цінностей установи, організації тощо

**Культура маргінальна**, культура, яка знаходиться на межі різних культурних світів або перебуває в опозиції до культурної спільноти, що є автохтонною на даній території

**Культура масова**, культура стандартизованих форм, що поширюються на масову аудиторію; продукція культурних індустрій;

**Культура матеріальна**, сукупність усіх матеріальних цінностей, створених певною культурою, її уречевлена складова

**Культура морально-етична**, характеристика поширених типів поведінки в суспільстві; сукупність морально-етичних принципів, якими керується людина

**Культура народна**, культура, створена народними масами

**Культура національна**, сукупність притаманних представникам даної нації ціннісно насичених форм і виявів життя

**Культура нематеріальна**, сукупність форм діяльності людини, таких як усний, музичний і танцювальний фольклор, часові види мистецтва, звичаї, ритуали, традиції, технологічні навички тощо

**Культура політична**, якісний склад політичного життя суспільства, що визначається історичними, соціально-економічними і політичними умовами і відображає рівень засвоєння суб'єктом відповідних політичних відносин, способів діяльності, норм і цінностей

**Культура популярна**, цей термін зазвичай використовується на означення комерційно успішних, «мейнстрімових», поширюваних засобами мас-медіа культурних явищ та їхніх творців

**Культура постфігуративна**, тип культури, в якій передачу інформації (навчання) спрямовано від старшого покоління до молодшого; корелює з традиційними культурами

**Культура правова**, різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосується правової реальності даного суспільства

**Культура префігуративна**, тип культури, в якій передачу інформації (навчання) спрямовано від молодшого покоління до старшого

**Культура професійна**, словосполучення для позначення сукупності рис, притаманних певній професії

**Культура релігійна**, 1) соціальна репродуктивна чи творча діяльність людей у тій сфері буття і свідомості, яка пов'язана з вірою у надприродне; 2) система зразків, норм поведінки та релігійних знань, що систематично прививаються та закріплюються

**Культура світова**, збірне поняття, яким позначається сукупність усіх культур

**Культура сільськогосподарська**, культурні рослини, що вирощуються з метою забезпечення людства продуктами харчування, виробництва сировини для окремих галузей промисловості і кормів для сільськогосподарських тварин

**Культура слова**, науково-популярний збірник Інституту української мови НАН України, видається із 1967

**Культура сократівська**, словосполучення, введене Ф. Ніцше для характеристики особливостей постантичної європейської культури

**Культура стратегічна**, інтегрована система символів (мова, аналогії, метафори і т.п.), які визначають стратегічні пререференції суспільства, відображені в основних принципах концепції національної безпеки

**Культура технологічна**, характеристика використання технологій в галузі або на підприємстві

**Культура традиційна**, культура традиційних суспільств, усталена культура

**Культура України**, електронна бібліотека, створена за ініціативою Національної парламентської бібліотеки України у листопаді 2010

**Культура фізична**, діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя

**Культура художня**, культура виробництва, розповсюдження і сприйняття мистецтва

**Культури індустрія**, продукція і процеси масової культури

**Культури кормові**, рослини, які використовують для годівлі тварин і птиці у вигляді пасовищної трави, сіна, сіноного борошна, свіжої зеленої маси, силосу, сінажу плодів, корене- і бульбоплодів, зерна, дерті тощо

**Культури моделі**, книга Р. Бенедикт (1934), у якій було розроблено поняття паттернів (моделей) культури, взяте на озброєння методологією культурної антропології

**Культури (у біології)**, популяції клітин, що вирощуються на штучному середовищі

**Культур-ліга**, або Єврейська культурна Ліга, громадсько-культурні організації, які існували в 1920–1930-ті роки у Східній Європі, а також деяких країнах Західної Європи й Америки для сприяння розвитку ідишської культури

**Культурне надбання національне**, сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України

**Культурного відставання закон**, закон, згідно з яким зміни у сфері матеріальної культури відбуваються більш швидкими темпами, ніж у сфері нематеріальної культури

**Культурно-історична школа**, група вчених, які досліджували фольклорні явища, твори мистецтва в культурно-історичному контексті, у зв'язку з середовищем, що породило їх. Виникла в Європі у середині 19 ст.

**Культурно-історичний тип**, позначення локалізованих в історичному часі та просторі великих соціокультурних формувань, що в своїй сукупності утворюють всесвітню історію

**Культурно-історичних типів теорія**, соціологічна концепція, яка підкреслює існування розмаїття культур, своєрідність кожної з яких, разом з тим, заперечує єдність всесвітньо-історичного розвитку людства

**Культурозміна**, чергування овочевих культур у парниках, теплицях і в утепленому ґрунті протягом року, спрямоване на раціональне використання культивацийних приміщень, збільшення виходу продукції, зниження її собівартості

**Культурологія**, наука, що вивчає внутрішні закономірності та структури культури в її конкретно-історичних та регіонально-локальних проявах; конкретні цінності, певні результати культурної діяльності у динаміці, форми зв'язку та механізми трансляції культурного досвіду

**Культурологія політики**, новітня галузь політології, що почала формуватися в другій половині 20 ст., коли виявилася евристична обмеженість її традиційної методології

**Культурологія релігійна**, система знань про філософсько-релігійні, богословські концепції (ідеї), які розкривають роль релігії, церкви у зародженні, розвитку і функціонуванні культури; взаємовплив та взаємовідносини релігії, церкви і культури

**Кульчицька, Олена Львівна** (1877–1967), художниця, Національна премія України ім. Шевченка (1967), Україна

**Кульчицької Олени художньо-меморіальний музей**, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Куля (босприпас)**, головна частина набою, металевий (переважно свинцевий) предмет, різний за формою, що вилітає із дула вогнепальної зброї, за рахунок дії порохових газів під час пострілу

**Куля (тіло)**, тіло, утворене обертанням круга навколо його діаметра

**Кулябко, Олексій Олександрович** (1866–1930), фізіолог, дослідник функцій головного мозку, Росія

**Кум та кума**, хрещений батько та хрещена мати по відношенню до батьків хрещеника (хрещениці)

**Кумано-кодо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сінтоїстський природничо-культовий комплекс 9–20 ст., мережа паломницьких стежок на півострові Кіі, префектура Вакаяма, Японія

**Куманченко, Поліна Володимирівна** (1910–1992), актриса, народний артист СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Куманьов, Георгій Олександрович** (1931), історик, фахівець з історії Другої світової війни, академік РАН (2011), Росія

**Кумараджива** (бл. 334–413), буддистський монах, відомий завдяки його енциклопедичним дослідженням, один з чотирьох найбільших перекладачів буддистської літератури китайською мовою, Китай

**Кумарила Бхатта** (7–8 ст.), філософ, представник філософської школи міманса, Індія

**Кумарин**, гетероциклічна сполука, лактон орто-оксикоричної кислоти

**Кумарчік** (*Agriophyllum*), рід рослин родини лободових

**Кумейківська битва 1637**, вирішальний бій між козацько-повстанським військом, очолюваним П. Павлюком, К. Скиданом, Д. Гунею і урядовою армією Речі Посполитої під с. Кумейками (нині – Черкаський р-н Черкаської обл.) у ході польсько-козацької війни 1637

**Кумжа, форель струмкова** (*Salmo trutta*), вид родини лососевих

**Кумики**, етнос, що населяє Кумицьку рівнину на півночі Дагестану і південного Тереку і терени над Каспійським морем

**Кумицька мова**, мова кипчацької групи тюркських мов, поширена у Дагестані

**Кумки, джерелянки** (*Bombina*), рід земноводних родини кумкових, фауна України

**Кумкові**, джерелянкові; круглоязыкові (*Bombinatoridae*, *Discoglossidae*), родина земноводних тварин ряду безхвостих амфібій, фауна України

**Куммер, Ернст Едуард** (1810–1893), математик, зробив внесок у теорію чисел, геометрію, Польща – Німеччина

**Кумові ракоподібні** (*Cumacea*), родина безхребетних тварин

**Кумраніти**, члени релігійної громади, яка існувала на березі Мертвого моря в долині Кумран у 2 ст. до н. е. – 1 ст. н. е.

**Кумранські рукописи**, знайдені в 1947 на березі Мертвого моря в печерах Вади-Кумран рукописи, які належали релігійній групі, що не визнавала ортодоксальний юдаїзм (2 ст. до н. е. – 1 ст. н. е.)

**Кумулятивізм**, течія у філософії науки, яка визначає розвиток науки як процес нагромадження позитивного знання, додавання нових знань до тих, що були одержані досі

**Кумулятивний ефект**, посилення дії вибуху шляхом його концентрації в заданому напрямку, що досягається застосуванням заряду з виїмкою, протилежної місцезнаходженням детонатора і зверненої убік вражати об'єкти

**Кумулятивність**, включення результату розвитку на кожній попередній стадії в наступну, з певними його трансформаціями

**Кумуляція в медицині**, посилення ефекту внаслідок повторного прийому лікарського препарату

**Кун**, категорія буддизму

**Кун, Бела** (1886–1938), політик, діяч міжнародного комуністичного руху, лідер Угорської соціалістичної революції у 1919, Угорщина

**Кун, Ріхард** (1900–1967), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1938), Австрія – Німеччина

**Кун, Томас** (1922–1995), філософ і історик науки, один з лідерів сучасної постпозитивістської філософії науки, США

**Кун, Франц Фелікс Адальберт** (1812–1881), лінгвіст, фольклорист, історик, автор гіпотези про індогерманський пранарод, Німеччина

**Куна (грошова одиниця)**, національна валюта сучасної Хорватії

**Куна (мова)**, мова чібанської групи індіанських мов, поширена в Панамі і Колумбії

**Куна писемність**, піктографічне письмо з елементами ієрогліфіки, що застосовувалось народом куна у доколумбові часи

**Кунавін, Олександр Михайлович** (1780–1814), живописець, майстер пейзажу, Росія – Україна

**Кунау, Йоганн** (1660–1722), композитор, органіст та музикознавець, Німеччина

**Кунах, Віктор Анатолійович** (1946), ботанік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Кунг-фу**, вид спорту, бойове мистецтво, яке поєднує різні види змагань без зброї та зі зброєю, поєдинки без використання ударної техніки та з використанням ударно-кидкової техніки тощо

**Кундера, Мілан** (1929), письменник, поет, прозаїк, драматург, класик європейської літератури, Чехія – Франція

**Кунджи** (*Salvelinus leucomaenis*), рід риб родини лососевих

**Кундієв, Юрій Ілліч** (1927), гігієніст, академік АН УРСР (1979), Україна

**Кундрюча**, річка в Луганській обл. та Росії, права притока Сіверського Дінця, 244 км

**Кундрюче**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Кунжут** (*Sesamum*), рід рослин родини кунжутових

**Кунжутові** (*Pedaliaceae*), родина квіткових рослин порядку ранницюцвітих

**Куницеві** (*Mustelidae*), родина ссавців ряду хижих, фауна України

**Куниці** (*Martes*), рід ссавців родини куницевих, фауна України

**Куницький, Стефан** (1640–1684), гетьман Правобережної України (1683–1684), Україна

**Куниця лісова**, жовтодушка, куниця-жовтодушка (*Martes martes*), вид ссавців родини куницевих

**Куничник, очеретник** (*Calamagrostis*), рід рослин родини злакових

**Кунінг, Віллем де** (1904–1997), живописець і скульптор, один з лідерів абстрактного експресіонізму, Нідерланди – США

**Куніо Янагіта** (1875–1962), філософ, краєзнавець, фольклорист, Японія

**Куніс, Міла** (1983), актриса, лауреат Венеційського МКФ (2010), Україна – США

**Куніхіко Кодайра** (1915–1997), математик, фахівець з алгебраїчної геометрії і теорії комплексних різноманіть, Премія Філдса (1954), Японія

**Кункель, Йоганн** (1630–1702), алхімік, дослідник технології виготовлення скла, Німеччина

**Куннеліс, Янніс** (1936), живописець, один із засновників напряму арте-повера, Греція – Італія

**Кунонієві** (*Cunoniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку квасеницецвітих

**Кунтуш**, верхній одяг козацького та шляхетського станів

**Кунцевич, Всеволод Михайлович** (1929), кібернетик, академік АН України (1992), Україна

**Кунціт**, мінерал

**Куньлунь**, становий хребет Азії (Китай)

**Куньмін**, місто у Китаї, 1,5 млн мешканців

**Куньо, Жозеф** (1725–1804), інженер, винахідник першої в історії самохідної машини, Франція

**Куньял, Арвалу** (1913–2005), політик, лідер комуністів Португалії (1961–1992), Португалія

**Кунячі** (*Mustelidae*), родина ссавців ряду хижих

**Куон гірський**, або червоний гірський вовк, азійський дикий пес, індійський дикий пес, дхол (*Canis alpinus*), хижак з родини псових

**Купа (в інформаційних технологіях)**, назва структури даних, за допомогою якої реалізована динамічно розподілена пам'ять програми, а також обсяг пам'яті, зарезервований під цю структуру

**Купа (у мовознавстві)**, мова юто-ацтекської мовної сім'ї індіанської макросім'ї мов

**Купавка, глечики** (*Nuphar*), рід водяних трав'янистих рослин родини лататтєвих

**Купала, Янка** (1882–1942), класик білоруської літератури, поет, драматург, публіцист, академік АН БРСР (1928) та АН УРСР (1929), Білорусь

**Купало**, Купайло, слов'янський бог літнього Сонця

**Купальниця** (*Trollius*), рід рослин родини жовтецевих

**Купер**, річка в Австралії, впадає до озера Ейр, 1420 км

**Купер, Арчибальд Скотт** (1831–1892), хімік, автор однієї з перших теорій хімічної будови і зв'язків, Велика Британія

**Купер, Вільям** (1731–1800), поет, представник англійського поетичного Відродження, Велика Британія

**Купер, Гері** (1901–1961), актор, «Оскар» (1942, 1953, 1961), США

**Купер, Джеймс Фенімор** (1789–1851), письменник, класик пригодницької літератури, США

**Купер, Еліс** (1948), рок-музикант, співак, найвідоміший представник стилю шок-рок, США

**Купер, Леон Ніл** (1930), фізик, Нобелівська премія з фізики (1972), США

**Купер, Лерой Гордон** (1927–2004), астронавт, США

**Купер, Томас** (1805–1892), поет-чартист, Велика Британія

**Купера ефект**, об'єднання електронів провідності в металах в пари, що призводить до надпровідності

**Куперен, Франсуа** (1668–1733), композитор та органіст, класик французької музики, Франція

**Куперівська пара**, квазічастинка, зв'язаний стан двох електронів у кристалі, що виникає в умовах слабого притягання, зумовленого взаємодією з іншими збудженнями, зокрема коливаннями кристалічної ґратки

**Купина** (Polyonatum), рід рослин родини холодкових

**Купирь** (Anthriscus), рід рослин родини зонтичних

**Купідон**, в римській міфології – божество кохання

**Купісніке**, археологічна доколумбова культура, що існувала на території сучасного тихоокеанського узбережжя Перу приблизно 1500–1000 до н. е.

**Купка, Франтішек** (1871–1957), живописець і графік, один із основоположників абстракціонізму та орфізму, Чехія

**Купманс, Тьяллінг Чарлз** (1910–1985), економіст і математик, Нобелівська премія з економіки (1975), Нідерланди – США

**Купол**, 1) просторова несуча конструкція у вигляді опуклого покриття круглої, еліптичної, квадратної або багатогрунтої в плані споруди; 2) геологічна структура

**Купон**, 1) відрізна частина цінного папера (облігації, акції); 2) сурогат грошових знаків, який випускається паралельно зі знаками грошей або замість них для обмеження або контролю за їх функціями

**Купр...**, **Купфер...**, у хімічних, фізичних та ін. термінах вказує на наявність у речовині міді

**Купрей** (Bos (Novibos) sauveli), ссавець родини бикових

**Куприк**, нижній відділ хребта

**Куприкова залоза**, залоза у птахів, що виділяє жир

**Куприт**, мінерал класу оксидів

**Купрін, Олександр Іванович** (1870–1938), письменник, класик російської літератури, Росія

**Купфер, Адольф Якович** (1799–1865), фізико-хімік та метролог, академік Петербурзької АН (1828), Росія

**Купфера клітини**, спеціалізовані макрофаги печінки

**Купфера клітки**, клітини ретикуло-ендотеліальної системи

**Купчинський, Роман Григорович** (1894–1976), поет, композитор, публіцист, майстер стрілецької лірики, активний учасник українського громадсько-культурного життя в діаспорі, Україна – Німеччина – США

**Купюра**, білет грошового знака або цінного паперу з позначеною на ньому номінальною вартістю

**Куп'янськ**, місто, адміністративний центр Куп'янського р-ну Харківської обл.

**Куп'янськ-Вузловий**, селище міського типу Куп'янської міськради Харківської обл.

**Куп'янська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Куп'янський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Кура**, річка у Туреччині, Грузії та Азербайджані, впадає до Каспійського моря, 1364 км

**Кура-араксинська низовина**, низовини в Східному Закавказзі (Азербайджан)

**Курай туполистий** (Salsola mutica), вид судинних рослин родини лободових, внесений до Червоної книги України

**Куранта**, старовинний французький салонний танець італійського походження, поширений в 16–17 ст.

**Куранти**, механічний музичний інструмент: 1) комплект настроєних дзвонів баштових годинників, які у визначений час автоматично виконують визначену послідовність звуків, мелодію або музичний твір. 2) великий кімнатний годинник, в якому набір металевих язичків виконує мелодію

**Кураре**, отруйна речовина, блокатор холінорецепторів

**Курас, Іван Федорович** (1939–2005), політолог та історик, академік НАН України (1995), Україна

**Куратов, Іван Олексійович** (1839–1875), поет, філософ, мовознавець, перекладач, основоположник літератури на мові комі, Росія

**Курахівка**, селище міського типу Селидівської міськради Донецької обл.

**Курахівське водосховище**, штучна водойма на р. Вовча у межах Донецької обл., 15 км<sup>2</sup>

**Курахово**, місто Мар'їнського р-ну Донецької обл.

**Кураш**, вид спорту, національна узбецька боротьба, єдиноборство

**Курбан-байрам**, свято жертвопринесення тварин, головне свято мусульман

**Курбас, Лесь** (1887–1937), режисер та актор, основоположник нового українського театру, Україна

**Курбе, Гюстав** (1819–1877), живописець, скульптор, графік, один із основоположників реалізму у живописі, ключова постать французького реалізму, Франція

**Курбський, Андрій Михайлович** (1528–1583), воєначальник та політик, опонент московського царя Івана IV Грозного, Росія – Литва – Україна

**Курв'якова, Раїса Василівна** (1945), спортсменка (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976), світу (1971, 1975) та Європи (1972, 1974, 1976), Казахстан – Україна

**Курган**, поховальний пам'ятник, штучний пагорб, насип над стародавнім похованням

**Курганська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Курди**, етнічна група, що населяє Курдистан

**Курдистан**, етногеографічна область в передній Азії, в межах якої курди становлять абсолютну або відносну більшість населення

**Курдська література**, сукупність літературних текстів курдською та іншими мовами, писаних курдськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Курдська мова**, мова північно-західної групи іранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Курдська проблема**, комплекс питань, пов'язаних із самовизначенням курдського народу



**Курдюк**, жирові відкладення на корені хвоста курдючних овець

**Курдюмівка**, селище міського типу Держинської міськради Донецької обл.

**Курдюмов, Георгій В'ячеславович** (1902–1996), металознавець, академік АН УРСР (1939) та АН СРСР (1953), Росія – Україна

**Курдюмов, Олександр В'ячеславович** (1938), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Курдюмов, Сергій Павлович** (1928–2004), фізик-математик, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Куренський, Максим Каленикович** (1895–1940), математик, дійсний член НТШ (1929), Україна – Росія

**Куреш**, традиційний вид спорту у тюркських народів

**Кур'єр дипломатичний**, спеціальна дипломатична пошта

**Кур'єр Кривбасу**, літературний, політико-культурологічний і народознавчий місячний журнал, видається у м. Кривий Ріг з 1994

**Кур'єр ЮНЕСКО**, журнал Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, видається з 1947 у м. Париж (Франція) 35 мовами (українською – з 1990) і шрифтом Брайля

**Кури** (*Gallus domestica*), одомашнений птах родини фазанових

**Куриленко, Онисим Данилович** (1904–1982), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Курилик, Василь** (1927–1977), живописець, класик ілюстрації до дитячої книги, Канада

**Курилик, Вільям** (1927–1977), живописець та письменник, Канада

**Курилівка**, селище міського типу Петриківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Курило, Олена Борисівна** (1890–1946), мовознавець, діалектолог, автор популярних підручників з української мови, творець української наукової термінології, Білорусь – Україна

**Курилович, Єжи** (1895–1978), філолог, один з найавторитетніших лінгвістів 20 ст., Україна – Польща

**Курило-Камчатський жолоб**, жолоб у північно-західній частині Тихого океану

**Курильські острови**, архіпелаг вулканічних островів на кордоні Охотського моря і Тихого океану, територія Росії

**Куритиба**, місто у Бразилії, 1,7 млн мешканців

**Куриця-Ціммерман, Христина Григорівна** (1937), художниця, представниця нового позитивізму, Україна – Австрія

**Куришко, Катерина Сергіївна** (1949), спортсменка (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1972) та світу (1971), Україна

**Курінь**, організаційна складова Запорозької Січі

**Куріпка даурська** (*Perdix dauurica*), вид птахів родини фазанових, вид фауни України

**Куріпка сіра** (*Perdix perdix*), вид птахів родини фазанових, вид фауни України

**Курія**, назва сукупності верховних установ Ватикану, що відають фінансами, шлюборозлучними процесами, питаннями канонізації святих, заснування орденів

**Куркума** (*Curcuma*), рід рослин родини імбирних

**Куркчі, Усеїн** (1905–1996), філолог-тюрколог, фахівець з кримськотатарської лексикографії, Україна

**Курляндія**, регіон Латвії

**Курман**, селище міського типу, адміністративний центр Красногвардійського р-ну АР Крим

**Курманський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Курнаков, Микола Семенович** (1860–1941), фізико-хімік, академік ВУАН (1926) та Петербурзької АН (1913), Україна

**Курнан, Андре Фредерік** (1895–1988), біолог, фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1956), Франція – США

**Курно, Антуан Огюстен** (1801–1877), економіст, філософ і математик, один з основоположників математичного напрямку в політекономії, Франція

**Курода Сейкі** (1866–1924), живописець, один із чільних японських митців періоду Мейдзі, пропагандист мистецтва Заходу в Японії, Японія

**Курода, Тацуо** (1902–1992), літературознавець, письменник, перекладач, дослідник і популяризатор творчості Т. Шевченка, Японія

**Куронь, Яцек** (1934–2004), політик, одна з чільних постатей правозахисного руху в соціалістичній Польщі, Україна – Польща

**Куропась, Мирон Степанович** (1932), історик, педагог, громадський діяч, Україна – США

**Куроподібні** (*Galliformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Курорт**, місце зі сприятливими для лікування і відпочинку умовами

**Курортне**, селище міського типу Феодосійської міськради АР Крим

**Курсіо**, Японська течія, тепла течія Тихого океану біля південних і східних берегів Японії

**Курочка водяна, комишниця** (*Gallinula chloropus*), вид птахів родини пастушкових, вид фауни України

**Курочкін, Василь Степанович** (1831–1875), поет-сатирик, перекладач та журналіст, Росія

**Курпати**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Курс**, 1) біржова ціна грошової одиниці інших країн або цінних паперів, що виражається в національних грошових одиницях; 2) ціна, за якою купується і продається валюта і цінні папери

**Курс валютний**, ціна (котирування) грошової одиниці однієї країни, що визначена в грошових одиницях іншої країни або міжнародних валютних одиницях

**Курс політичний**, довготривале спрямування діяльності політичних інститутів відповідно до одного або кількох політичних завдань

**Курсанов, Андрій Львович** (1902–1999), біохімік, академік АН СРСР (1953), Росія

**Курсив**, 1) скорописний почерк у єгипетських, грецьких та латинських та інших системах письма; 2) похилий друкарський шрифт, схожий на рукописні літери, які відокремлюють частини у тексті, що набраний прямим шрифтом

**Курсор**, в інформатиці – вказівник на поточну позицію

**Курськ**, місто у Росії, історико-культурний центр, 435 тис. мешканців

**Курська битва 1943**, битва між військами Червоної Армії та вермахту 05.07.–23.08.1943, одна з ключових битв Другої світової війни

**Курська магнітна аномалія**, КМА, один з найбільших у світі басейнів з покладами багатих залізних руд, розташована в межах Белгородської, Курської та Орловської обл. Росії

**Курська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Куртаг**, Д'єрдь (1926), музикант, композитор, Премія Е. фон Сіменса (1998), Угорщина

**Куртина (в ботаніці)**, відокремлена група однорідних дерев або кущів

**Куртина (у будівництві)**, частина фортифікаційної споруди – оборонного муру між фланками двох башт

**Куртісієві** (Curtisiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кизилоцвітих

**Куртуа, Бернар** (1777–1838), хімік, першовідкривач йоду, Франція

**Куру**, космодром у Французькій Гвіані, підпорядкований Європейському космічному агентству

**Курултай**, у тюркських народів – орган народного представництва, загальнонаціональний з'їзд, під час якого вирішують найважливіші проблеми нації

**Курултай кримськотатарського народу**, одна з форм сучасного кримськотатарського руху

**Куруман**, марганцево-залізрудний басейн в пустелі Калахарі (ПАР)

**Курупі**, божество в міфології народу гуарані

**Курц, Борис Григорович** (1885–1938), історик, сходознавець-синолог та педагог, основоположник напряму торгово-економічних досліджень російсько-китайських відносин 16–18 ст., перший історіограф українського сходознавства, Україна

**Курціус, Теодор** (1857–1928), хімік-органік, отримав перший синтетичний пептид, Німеччина

**Курчатов, Ігор Васильович** (1903–1960), фізик-ядерник, творець радянської атомної зброї, академік АН СРСР (1943), Росія

**Куршська коса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, антропогенно-природний ландшафт, смуга суходолу, що відділяє Куршську затоку від Балтійського моря, Литва – Росія

**Куряча сліпота** (Nonea), рід рослин родини шорстколистих

**Кусачки**, різучий інструмент, в якому використовується принцип важеля для того, щоб збільшити зусилля, що додається для перерізання матеріалу

**Кусейр-Амра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки резиденції 8 ст. халіфів з династії Омейядів, Йорданія

**Кусенко, Ольга Яківна** (1919–1997), актриса, народний артист УРСР (1962) та СРСР (1967), Україна

**Куско стара частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–18 ст., м. Куско, Перу

**Кускоквім**, річка в США, впадає до Берингового моря, 1130 км

**Кускусові, посуми, лаязчі сумчасті** (Phalangeridae), родина ссавців ряду кускусоподібних

**Кускусоподібні** (Diprotodontia, або Phalangeriformes), найчисельніший ряд сумчастих

**Кустанайський залізрудний район**, залізрудний район на території Казахстану

**Кусто, Жак-Ів** (1910–1997), географ, океанограф, фотограф, кінорежисер, винахідник, популяризатор, Франція

**Кустодієв, Борис Михайлович** (1878–1927), живописець та театральний живописець, Росія

**Кустодія**, різного розміру скриньки, коробки, що використовуються як засоби збереження металевих, воскових, чи сургучевих печаток, котрі на різного роду шнурочках прикріплювалися внизу багатьох древніх грамот

**Кустурица, Емір** (1954), кінорежисер та музикант, «Золота пальмова гілка» (1985, 1995), Сербія

**Кут**, геометрична фігура, утворена двома променями (сторонами кута), які виходять з одної точки, що називається вершиною кута

**Кут втрат**, кут зсуву фаз між електричним полем та електричною індукцією (кут діелектричних втрат) або між магнітним полем і магнітною індукцією (кут магнітних втрат)

**Кут двограний**, геометрична фігура, утворена двома півплощинами, обмеженими спільною прямою

**Кут зовнішній**, кут, суміжний до внутрішнього кута

**Кут місця**, кутова висота спостережуваного об'єкту над дійсним горизонтом

**Кут многогранный**, частина простору, обмежена трьома або більше площинами, що попарно перетинаються і мають одну спільну точку

**Кут повний**, коло, 360°

**Кут поляризації**, кут між площиною поляризації та горизонтальною площиною

**Кут прямий**, кут, рівний своєму суміжному, в градусному вимірі дорівнює 90°

**Кут, вписаний у коло**, кут, вершина якого розташована на колі, а сторони кута – січні, тобто перетинають це коло

**Кутас, Роман Іванович** (1933), геофізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Кутателадзе, Самсон Семенович** (1914–1986), теплофізик, гідродинамік, академік АН СРСР (1979), Росія

**Кутб-Мінар і його пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс довкола найвищого у світі мінарету 5–15 ст. в Делі, Індія

**Кутейникове**, селище міського типу Амвросіївсько-го р-ну Донецької обл.

**Кутзеє, Джон Максвелл** (1940), письменник, Нобелівська премія з літератури (2003), ПАР

**Кути**, селище міського типу Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Кути вертикальні**, утворені перетином двох прямих і не є прилеглими

**Кути протилежні**, кути, що утворюються при перетині двох прямих і знаходяться один проти одного

**Кути суміжні**, пара кутів, які доповнюють один одного до 180 градусів

**Кутикула**, захисний шар на поверхні рослин чи тварин

**Кутин**, різновид восків, що містяться в рослинах

**Кутіков, Олександр Вікторович** (1952), рок-музикант, співак, композитор, продюсер, Росія

**Кутлерієві водорості** (Cutleriales), порядок бурих водоростей

**Кутної Гори історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль 14–18 ст., м. Кутна Гора, Чехія

**Кутон, Жорж** (1755–1794), діяч Великої французької революції, голова Конвенту (1793–1794), Франція

**Кутори, рясоніжки** (Neomys), рід ссавців родини землерийкових, фауна України

**Кутрові, апоцинові** (Arosupaseae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тирличецвітих

**Кутузов, Михайло Іларіонович** (1745–1813), воєначальник, генерал-фельдмаршал російської армії (1812), Росія

**Кутум** (*Rutilus kutum*), риба родини коропових, вид фауни України

**Кутя**, обрядова страва східних слов'ян та інших давніх народів під час новорічних свят

**Кутя голодна**, другий свят-вечір, ритуальна вечеря напередодні Водохреща

**Кузику**, капуста-брюквяний гібрид

**Куусінен, Отто** (1881–1964), політик, філософ-марксист, член вищого політичного керівництва СРСР у 1940–1960-х, Фінляндія – Росія

**Кухар, Валерій Павлович** (1942), хімік-органік, академік АН УРСР (1985), Україна

**Кухаренко, Яків Герасимович** (1800–1862), воєначальник, письменник, поет, драматург, етнограф, наказний отаман Азовського та Чорноморського козацького війська (1852–1856), Росія

**Кухтенко, Олександр Іванович** (1914–1994), кібернетик, академік АН УРСР (1972), Україна

**Куц, Володимир Петрович** (1927–1975), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1956 – 2), Україна – Росія

**Куценко, Володимир Іллєч** (1921–1998), філософ, академік АН УРСР (1985), Україна

**Куценко, Яків Григорович** (1915–1988), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1947, 1950), Україна

**Куцкович, Іван** (? – після 1603), гетьман Війська Запорозького (1602–1603), Україна

**Кучабський, Василь Васильович** (1895–1971), історик, дійсний член НТШ (1935), Україна – Польща – Німеччина

**Кучан, Мілан** (1941), політичний діяч, президент Словенії (1991–2002)

**Кучер, Володимир Антонович** (1885–1959), фізик, дійсний член НТШ (1919), Україна

**Кучер, Роман Володимирович** (1925–1991), фізик-хімік, академік АН УРСР (1972), Україна

**Кучеренко, Микола Євдокимович** (1939–2007), біохімік, академік НАН України (2000), Україна

**Кучеренко, Олег Миколайович** (1968), спортсмен, борець (греко-римський стиль), чемпіон Олімпійських ігор (1992) та світу (1989, 1990), Україна – Німеччина

**Кучеров, Михайло Григорович** (1850–1911), хімік-органік, першовідкривач реакції гідратації ацетилену, Україна – Росія

**Кучеров, Пантелеймон Степанович** (1902–1973), гірничий інженер, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Кучерявка** (*Atraphaxis*), рід судинних рослин родини гречкових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Кучинський, Валерій Павлович** (1944), дипломат, постійний представник України в ООН (2001–2006), Україна

**Кучіяк, Павло Васильович** (1897–1943), поет та драматург, основоположник алтайської літератури, Росія

**Кучма, Леонід Данилович** (1938), 2-й Президент України (1994–2005), прем'єр-міністр України (1992–1993)

**Кучмій, Галя** (1951), кінорежисер-документаліст, Велика Британія – Канада

**Кучмій, Степан Ярославович** (1946), хімік, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Кучук, Микола Вікторович** (1958), генетик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Кучук-Яценко, Сергій Іванович** (1930), металознавець, академік АН УРСР (1988), Україна

**Куш, Полікарп** (1911–1993), фізик, Нобелівська премія з фізики (1955), Німеччина – США

**Куширові** (*Ceratophyllaceae*), родина квіткових рослин порядку кушироцвітих

**Кушироцвіті** (*Ceratophyllales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Кушитські мови**, гілка афроазійської сім'ї мов, поширена у Північно-Східній Африці

**Кушінг, Гарві** (1869–1939), лікар, нейрохірург, піонер хірургії мозку, США

**Кушнер, Тоні** (1956), драматург та сценарист, Пулітцерівська премія (1993), США

**Кушнерик, Федір Данилович** (1875–1941), кобзар, класик українського кобзарського мистецтва, Україна

**Кушнір, Роман Михайлович** (1954), математик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Кушніров, Арон Давидович** (1890–1949), поет, письменник, драматург та перекладач, писав на їдиш, Україна – Росія

**Кушнірство**, традиційне ремесло, вичинка шкіри

**Кушнірюк, Сергій Георгійович** (1956), спортсмен (гандбол), чемпіон (1976) та срібний призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982), Україна

**Кушплер, Ігор Федорович** (1949–2012), оперний співак (баритон), народний артист України (1999), Україна

**Куштановицька культура**, археологічна культура раннього залізного віку (600–300 до н. е.). Територія поширення – Східна Словаччина (південна Лемківщина), сусіднє українське Закарпаття і північно-східні райони Угорщини

**Кушугум**, селище міського типу Запорізького р-ну Запорізької обл.

**Кушуль, Семіта** (1906–1996), етнограф, лідер та організатор руху кримських караїмів, провідний фахівець у галузі етнології, культури, історії та традицій кримських караїмів, Україна

**Куш**, життєва форма багаторічних рослин

**Куші**, сукот, юдейське свято урожаю, що нагадує про вихід євреїв з Єгипту

**Кушіння**, утворення численних бічних надземних пагонів

**Куявсько-Поморське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Куяльницький лиман**, лиман на узбережжі Чорного моря

**Кхаджурахо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс індуїстських та джайністських храмів 9–12 ст., штат Мадх'я-Прадеш, Індія

**Кхакоборазі**, гора, найвища точка М'янми, 5881 м

**Кхама, Ян** (1953), політичний діяч, президент Ботсвани з 2008

**Кхамі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни міста Кхамі – столиці держави династії Торва (15–17 ст.), Зімбабве

**Кхасі**, мова аустроазіатської сім'ї мов, що утворює окрему мовну групу, поширена в Індії та Бангладеш

**Кхмерська література**, сукупність літературних текстів кхмерською та іншими мовами, писаних кхмерськими (камбоджійським) авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Кхмерська мова**, мова мон-кхмерської групи аустроазіатської мовної сім'ї, офіційна мова Камбоджі

**Кшенек, Ернст** (1900–1991), композитор, музикознавець та музичний педагог, Австрія – США

**Кьоген**, одна з форм традиційного японського театру

**Кьонджу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто-музей, де збережено пам'ятки 1–10 ст. давньокорейської держави Сілла, м. Кьонджу, Республіка Корея

**Кюв'є, Жорж Жан Леопольд Нікола Фредерік** (1769–1832), біолог, натураліст, вважається засновником порівняльної анатомії та палеонтології, Франція

**Кюв'єрові протоки**, поперечні судини у хребетних тварин і людини

**Кюї, Цезарь Антонович** (1835–1918), композитор та музичний критик, Литва – Росія

**К'ю королівські ботанічні сади**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичний парковий ландшафт 18–20 ст., передмістя К'ю у м. Лондон, Велика Британія

**К'юкор, Джордж** (1899–1983), кінорежисер, «Оскар» (1965), США

**Кюльпе, Освальд** (1862–1915), психолог і філософ, представник критичного реалізму, Латвія – Німеччина

**Кюлявков, Крум Павлов** (1893–1955), письменник, живописець, перекладач творів Т. Шевченка та П. Тичини болгарською мовою, Болгарія – Україна

**Кюменлааксо**, область Фінляндії

**Кюрасао**, острів у Карибському морі в групі Підвітряних островів (архіпелаг Малі Антильські острови), територія Нідерландів

**Кюре**, католицький парафіяльний священник у Франції, Бельгії та деяких інших країнах Західної Європи

**Кюри**, одиниця радіоактивності, що дорівнює радіоактивності речовини

**Кюри закон**, закон, що описує магнітну сприйнятливості парамагнетиків

**Кюри температура**, температура фазового переходу від феромагнетика до парамагнетика або між полярною й неполярною фазами сегнетоелектрика

**Кюри, П'єр** (1859–1906), фізик, лауреат Нобелівської премії з фізики (1903), Франція

**Кюри-Вейса закон**, закон, що описує магнітну сприйнятливості феромагнетика

**Кюрій**, хімічний елемент, символ – Cm, атомний номер – 96

**Кюри-Склодовська, Марі** (1867–1934), фізик, хімік, педагог, громадська діячка, Нобелівська премія з хімії (1911), Польща – Франція

**Кюрітерапія**, лікування радіоактивним випромінюванням

**Куртон, Вільям** (1808–1864), сходознавець, перекладач давніх арабських текстів, Велика Британія

**Кюстеліт**, мінерал, самородне срібло

**Кюсю (острів)**, острів на півдні Японії

**Кюсю (регіон)**, регіон Японії

**Кючук-Кайнарджийський мир 1774**, мирний договір між Росією і Османською імперією, яким було завершено російсько-турецьку війну 1768–1774

**К'яроскуро**, 1) різновид кольорової гравюри на дереві (ксилографії), що створює враження рисунку пензлем; 2) світлотінь

**К'ят**, національна валюта М'янми

**К'ятіб Челебі** (1609–1657), енциклопедист, історик та письменник, Туреччина



## Л

**Л**, шістнадцята літера української абетки

**Ла Боесі, Етьєн де** (1530–1563), письменник, філософ, політик, вважається основоположником французької політичної філософії та одним з піонерів анархізму, Франція

**Ла Брюєр, Жан де** (1645–1696), філософ та літератор, представник моралізму, Франція

**Ла Вента**, культовий центр 7–4 ст. до н. е. ольмекської культури на острові у гирлі ріки Тонала в штаті Табаско (Мексика)

**Ла Гарп, Жан-Франсуа** (1739–1803), французький письменник, драматург, літературний критик, представник класицизму, Франція

**Ла Метрі, Жульєн Офре де** (1709–1751), медик і філософ-матеріаліст, автор основ системи механічного матеріалізму (механіцизму), Франція

**Ла Мот Ле Вайє, Франсуа де** (1588–1672), письменник і філософ-скептик, лібертиніст, наставник короля Людовика XIV, Франція

**Ла Пательєр, Дені де** (1921–2013), кінорежисер, сценарист, класик французького кіно, Франція

**Ла Скала**, оперний театр у м. Мілан (Італія), діє з 1778

**Ла Толіта-Тумако**, доколумбова культура прибережного регіону Південної Колумбії та Північного Еквадору 6 ст. до н. е. – 2 ст. н. е.

**Ла Фаетт, Жильєр дю Мотье де** (1757–1834), воєначальник та політик, знакова фігура Війни за незалежність США, Великої Французької революції та Липневої революції у Франції 1830, Франція – США

**Ла Фаетт, Марі Мадлен де** (1634–1693), письменниця, одна з основоположників жанру історичного роману, Франція

**Ла Шоссе, П'єр Клод Невіль** (1692–1754), драматург, творець жанру повчальної комедії, Франція

**Лаакенська декларація**, декларація «Майбутнє Європейського Союзу», прийнята 15.12.2001 за підсумками засідання Європейської Ради, що відбулося у Лаакені (передмістя Брюсселя)

**Лабазник**, таволга (Filipendula), багаторічна трава розовцвітих, що відноситься до родини рожевих

**Лабарр, Теодор** (1805–1870), композитор, диригент, арфіст, теоретик музики, професор паризької консерваторії, класик французької музики, Франція

**Лабіцький, Йозеф** (1802–1881), композитор і скрипаль, капельмейстер, майстер танцювальної музики, Чехія

**Лабіалізація**, 1) заокруглення випнутих уперед губ (під час вимови деяких звуків); 2) особливе забарвлення звуків мови внаслідок заокруглення випнутих уперед губ

**Лабільність**, функціональна рухливість тканини

**Лабінський, Андрій Маркович** (1871–1941), оперний співак (тенор) і педагог, Росія

**Лабіринт (в анатомії)**, порожнина внутрішнього вуха

**Лабіринт (в архітектурі)**, 1) в давній Греції і давньому Єгипті підземна споруда зі складними і заплутаними хода-

ми, з яких важко було знайти вихід; 2) у садово-парковій архітектурі – огорожені кущами алеї з багатьма тупиками, переходами

**Лабіринт носовий**, каналці всередині етмоїдної кістки, розташовані по обидва боки від порожнини носа

**Лабіринт (у літературі)**, 1) різновид фігурного вірша; 2) одне з центральних понять постмодернізму, запроваджене Х. Борхесом та У. Еко

**Лабіринт (у міфології)**, в грецькій міфології – споруда з багатьма приміщеннями, збудована для царя Міноса на Криті

**Лабіринтит**, захворювання внутрішнього вуха

**Лабіринтодонти** (Labyrintodontia), вимерлі земноводні тварини

**Лабіш, Ежен** (1815–1888), письменник, драматург, класик французького театру і літератури, Франція

**Лабов, Вільям** (1927), мовознавець, один із засновників соціолінгвістики, США

**Лабора́торія**, 1) спеціально обладнане приміщення для проведення науково-дослідної роботи, наукових або навчальних експериментів, контрольних випробувань; 2) заклад або його відділ, що займається експериментальною чи науково-дослідною діяльністю

**Лабора́торія агрохімічна**, установа, що здійснює аналізи якості сільськогосподарської продукції, ґрунтів, добрив тощо

**Лабора́торні тварини**, експериментальні, або піддослідні тварини

**Лаборі, Анрі** (1914–1995), медик, психолог, дослідник у галузі анестезії та реанімації, винахідник штучного охолодження при операціях, творець наукового напрямку агресології, Франція

**Лабрадор (мінерал)**, мінерал класу силікатів

**Лабрадор (море)**, окраїнне море Атлантичного океану

**Лабрадор (півострів)**, півострів на північному сході Канади

**Лабрадор (порода собак)**, порода собак

**Лабрадорська течія**, холодна течія Атлантичного океану

**Лабріола, Антоніо** (1843–1904), філософ, засновник італійського марксизму, Італія

**Лабунька, Мирослав Олексійович** (1927–2003), історик, ректор Українського вільного університету в Мюнхені (1995–1998), Україна – США – Німеччина

**Лава**, розжарена рідка або дуже в'язка, переважно силікатна маса, що виливається на поверхні вулканів

**Лаваль, П'єр** (1883–1945), політик-соціаліст, прем'єр-міністр Франції (1931–1932, 1935–1936 та 1942–1944)

**Лаванда** (Lavandula), рід рослин родини ясноткових

**Лавандові** (Lavahduloideae), підродина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Лавант, Кристіна** (1915–1973), поетеса, романістка, класик австрійської літератури, Австрія

**Лаватера** (Lavatera), рід рослини родини мальвових

**Лавджой, Артур Онкер** (1873–1962), філософ, основоположник історії ідей, Німеччина – США

**Лавель, Луї** (1883–1951), філософ, глава школи філософії духу в сучасному неоавгустиніанстві, Франція

**Лавина**, маса снігу або льоду, що сходять із крутих гірських схилів

**Лавлейс, Ричард** (1618–1657), поет, класик англійської поезії, Велика Британія

**Лаво терасові виноградники**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт, комплекс терасових виноградників у кантоні Во, Швейцарія

**Лавр** (*Laurus*), рід рослин родини лаврових

**Лавра**, назва найбільших і найвпливовіших православних чоловічих монастирів

**Лавразіотерії** (*Laurasiatheria*), за сучасною молекулярною систематикою, група тварин класу ссавців

**Лаврак європейський** (*Dicentrarchus labrax*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини лавракових, внесений до Червоної книги України

**Лаврак, морський окунь європейський** (*Dicentrarchus labrax*), риба родини моронових, вид фауни України

**Лаврентіївський літопис**, літописна пам'ятка давньоруської писемності 14 ст.

**Лаврентія Святого затока**, напівзамкнене море Атлантичного океану біля східного берега Північної Америки

**Лаврентія Святого річка**, річка у США та Канаді, впадає до затоки Св. Лаврентія Атлантичного океану, 1240 км

**Лаврик, Семен Семенович** (1915–1990), гематолог, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Лавріненко, Юрій Андріанович** (1905–1987), літературознавець, дослідник Розстріляного Відродження, Україна – США

**Лавро, Кость** (1961), графік, майстер книжкової ілюстрації, Україна

**Лавров, Кирило Юрійович** (1925–2007), актор, народний артист СРСР (1972), народний артист України (2003), Росія – Україна

**Лавров, Петро Олексійович** (1856–1929), філолог-славіст, академік АН СРСР (1923), Росія – Україна

**Лавровишня** (*Prunus laurocerasus*), вид рослин роду сливових родини розових

**Лаврові** (*Lauraceae*), родина квіткових рослин порядку лавроцвітих

**Лавровський, Микола Олексійович** (1825–1899), мовознавець, історик, засновник Харківського історико-філологічного товариства, Україна

**Лавровський, Петро Олексійович** (1827–1886), філолог-славіст, професор Харківського університету, Росія – Україна

**Лавроцвіті** (*Louvoies*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Лаврська школа**, навчальний заклад, відкритий 1631 у Троїцькому монастирі Києво-Печерської лаври

**Лавсонія** (*Lawsonia*), рід рослин родини дербенникових

**Лаб**, економічний показник, що характеризує часовий інтервал (запізнення) між двома взаємозалежними економічними причинно-наслідковими явищами

**Лага**, лаги, брус з деревини малоцінних порід, що входять у конструкцію підлоги для передачі експлуатаційних навантажень від верхнього покриття до тримальної основи

**Лагенарія** (*Lagenaria*), рід рослин родини гарбузових

**Лагерквіст, Пер** (1891–1974), письменник, Нобелівська премія з літератури (1951), Швеція

**Лагерлеф, Сельма** (1858–1940), письменниця, Нобелівська премія з літератури (1909), Швеція

**Лагерра многочлени**, канонічне рішення рівняння Лагерра, є лінійним диференціальним рівнянням 2-го порядку

**Лагозерис пурпуровий** (*Lagoseris purpurea*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Лагос**, місто у Нігерії, 13,1 млн мешканців

**Ла-Гранд-Плас**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс споруд кінця 17 ст. у м. Брюссель, Швейцарія

**Лагранж, Жозеф-Луї** (1736–1813), математик, фізик, астроном, основоположник варіаційного числення, розробник методу зведення квадратичної форми до суми квадратів, Італія – Франція

**Лагранжа інтерполяційна формула**, форма запису многочлена степені  $n$ , що інтерполірує задану функцію в даних вузлах

**Лагранжа метод**, метод зведення квадратичної форми до суми квадратів, запропонований у 1759 Ж.-Л. Лагранжем

**Лагранжа механіка**, одне з аналогічних до законів Ньютона формулювань класичної механіки, що використовує принципи стаціонарної дії Гамільтона – Остроградського

**Лагранжа рівняння**, звичайне диференціальне рівняння 1-го порядку, яке не розв'язується відносно похідної, але лінійне відносно незалежної змінної і невідомої функції

**Лагранжа рівняння механіки**, звичайне диференціальне рівняння 2-го порядку, яке описує рух механічної системи під дією прикладених до неї сил

**Лагранжа теорема**, 1) в диференціальному численні – теорема про скінченні прирости; 2) твердження в теорії груп, згідно з яким кількість елементів будь-якої підгрупи скінченної групи ділить кількість елементів самої групи; 3) про порівняння; 4) про суму чотирьох квадратів

**Лагранжа функція**, функція, яка використовується при розв'язанні задач на умовний екстремум функцій багатьох змінних

**Лагуна**, мілководна частина океану або моря

**Лагунова, Тамара Олексіївна** (1944), оперна співачка (сопрано), народний артист України (1991), Україна

**Лагутін, Юрій Васильович** (1949–1978), спортсмен (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976), Україна

**Лад**, доцільно впорядкована інтонаційна система висотних зв'язків музичних звуків, їх закономірна послідовність, а також структура взаємних зв'язків ступенів звукоряду

**Лад державний**, сукупність загальних принципів, закріплених конституцією та законодавством держави щодо

організації державної влади та здійснення владних повноважень

**Лад ергативний**, ергативний рівень, ергативна типологія, ергативність, типологія мови орієнтована на семантичне протиставлення не суб'єкта і об'єкта, а так званого агента (постачальника дії) і фактита (носія дії)

**Лад номінативний**, типологія мови, структурні компоненти якої орієнтовані на семантичне протиставлення суб'єкта і об'єкта

**Лад соціальний**, конкретна система існуючих у суспільстві соціальних відносин, що базується на певному способі виробництва

**Лад суспільний**, організація й діяльність суспільства, передбачені й гарантовані конституцією й законами країни

**Лада (богиня)**, у слов'янській міфології – одна з найстародавніших богинь, богиня гармонії в природі, любові у шлюбі, мати-годувальниця світу

**Лада (часопис)**, перший український часопис для жінок, виходив у м. Львів у червні-вересні 1853

**Ладан (смола)**, висушений сік, смола (камець) багатьох рослин, виділяє при горінні ароматичний дим

**Ладан (сміт)**, селище міського типу Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Ладанка**, 1) мішечок із ладаном або якимсь талісманом, які віруючі люди носять на шії разом із хрестиком як оберег; 2) курильниця перед кіотом

**Ладаникові, чистові (Cistaceae)**, за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Лади діатонічні**, давньогрецькі лади, середньовічні лади, лади європейської народної музики, лади мажоро-мінорної системи (без хроматизмів)

**Ладженський, Геннадій Олександрович (1853–1916)**, живописець, майстер пейзажу, Росія – Україна

**Ладжин**, місто Вінницької обл.

**Ладжинське**, штучна водойма у межах Вінницької обл., 21 км<sup>2</sup>

**Ладиніна, Марина Олексіївна (1908–2003)**, актриса, народний артист СРСР (1950), Росія

**Ладіно**, спаньоль, іспанська єврейська мова, сефардська мова, мова романської групи, носії якої сефарди – нащадки євреїв, вигнаних 1492 з Іспанії

**Ладівірство**, одна з течій українського рідновірства, яка не одержала широкого організаційного оформлення

**Ладозьке озеро**, найбільше озеро Європи, розташовано у Росії, 17870 км<sup>2</sup>

**Лаеннек, Рене (1781–1826)**, медик, анатом, основоположник клініко-анатомічного методу діагностики та методу аускультції, винахідник стетоскопу, Франція

**Лаж**, 1) надбавка до офіційної ціни золота, яка при золотому обігу встановлювалася стихійно на ринку в результаті знецінення паперових знаків вартості; 2) перевищення ринкової ціни золота над офіційною; 3) перевищення ринкових курсів грошових знаків, векселів або цінних паперів над їх номінальною вартістю. У цьому значенні застосовується, як правило, термін «ажіо»

**Лажечников, Іван Іванович (1792–1869)**, письменник, один із зачинателів історичного роману в російській літературі, Росія

**Лазар (Баранович) (1616–1693)**, ієрарх православної церкви, літератор, політик, місцевоблеститель Київської митрополії (1657, 1659–1661 та 1669–1676), Україна

**Лазаревський, Олександр Матвійович (1874–1902)**, історик, генеалог, видавець, організатор національної архівної справи, перший дослідник адміністративно-судового устрою Гетьманщини, Україна

**Лазаренко, Павло Іванович (1953)**, державний діяч, прем'єр-міністр України (1996–1997)

**Лазарєв, Борис Георгійович (1906–2001)**, фізик, академік АН УРСР (1951), Україна

**Лазарєв, Михайло Петрович (1788–1851)**, мореплавець, адмірал ВМС Російської імперії (1848), один із першовідкривачів Антарктиди, Росія

**Лазарєв, Петро Петрович (1878–1942)**, біофізик та геофізик, академік АН СРСР (1917), Росія

**Лазарєва, Тетяна Вікторівна (1981)**, спортсменка (вільна боротьба), чемпіон Європи (2001, 2002), Україна

**Лазарсфельд, Пол Фелікс (1901–1976)**, соціолог позитивістського напрямку, один з перших дослідників мас-медіа як окремого явища, США

**Лазарус, Моріц (1824–1903)**, філософ, психолог, дослідник психології народів та етики юдаїзму, Німеччина

**Лазер**, генератор когерентних поляризованих електромагнітних коливань оптичного діапазону (оптичний квантовий генератор), тобто – пристрій для виникнення вузькоспрямованого світлового пучка

**Лазер атомарний**, прилад для отримання пучків атомів, що рухаються

**Лазер напівпровідниковий**, лазер з напівпровідниковим кристалом як робочою речовиною

**Лазери ексімерні**, ультрафіолетові газові лазери, робочим тілом в яких є ексімери

**Лазня**, приміщення, призначене для миття тіла за допомогою гарячої води та пари

**Лазова, Поліна Василівна (1957)**, актриса, народний артист України (2007), Україна

**Лазорик, Федір Семенович (1913–1969)**, поет, письменник, фольклорист, перший україномовний письменник на теренах Словаччини, Словаччина

**Лазур мідна**, мінерал, те ж, що й азурит

**Лазурін, Соломон Мойсейович (1899–1959)**, сценарист, режисер, один з організаторів українського кіновиробництва, Україна

**Лазурне**, селище міського типу Скадовського р-ну Херсонської обл.

**Лазутіна, Лариса Євгенівна (1965)**, спортсменка (лижні перегони), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1992, 1994, 1998 – 3), Росія

**Лазячі полози (Elaphe)**, рід змій з родини вужевих

**Лазька мова**, чанська мова, мова картвельської (південно-кавказької, іберійської) групи кавказьких мов

**Лайбик**, вишита безрукавка, елемент народного строю українців Карпат (бойків, верховинців, гуцулів, закарпатців, лемків), а також – поляків, словаків, словенців, хорватів, чехів

**Лайвсей, Флоренс** (1874–1953), письменниця, журналістка, перекладачка творів української літератури англійською мовою, Канада

**Лайма**, у балтійській міфології – богиня долі й талану

**Лайн**, Центральні Полінезійські Споради, група коралових островів (атолів) в екваторіальній частині Тихого океану (Полінезія), територія Кірибаті та США

**Лайтбокс**, рекламний щит розмірами 1,2х1,8 м з внутрішнім підсвічуванням

**Лайцен, Лінард** (1883–1938), письменник, перекладач, політик-комуніст, Латвія

**Лакайль, Нікола Луї де** (1713–1762), астроном, картограф, геодезист, визначив паралакс Місяця та положення 10000 зірок Південної півкулі, виміряв дугу меридіану, Франція

**Лакан, Жак** (1901–1981), філософ, структураліст, постструктураліст, психіатр, психоаналітик, засновник паризької школи фрейдизму, Франція

**Лакарія** (Laccaria), рід грибів флори України

**Лакассань, Антуан** (1884–1971), медик, радіолог, дослідник канцерогенного впливу іонізуючого випромінювання, Франція

**Лакатос, Імре** (1922–1974), філософ, представник критичного раціоналізму, Угорщина

**Лакедемон**, за грецькою міфологією – син Зевса і Тайгети; чоловік Спарти, доньки Еврота

**Лаки**, розчини синтетичних або природних плівкоутворювальних речовин в органічних розчинниках, які після нанесення тонким шаром на поверхню й висихання утворюють достатньо міцні й монолітні покриття

**Лаккадивське море**, окраїнне море Індійського океану

**Лакколіт**, форма залягання інтрузивних тіл

**Лакло, П'єр** (1741–1803), письменник, політик, винахідник, автор ідеї нумерації міських будинків на парні і непарні, класик французької літератури, Франція

**Лакмус**, фарбуюча речовина, яка добувається з деяких лишайників. Використовується як кислотно-основний індикатор

**Лакнау**, місто в Індії, 2,9 млн мешканців

**Лакомб, Луї** (1818–1884), композитор, піаніст, класик французької музики, Франція

**Лаконізм**, гранична стислість і чіткість (мови, зображення і т. ін.)

**Лаконос** (Phytolacca), рід рослин родини лаконосових

**Лаконосні** (Phytolaccaceae), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Лакофарбові матеріали**, загальна назва рідких, пасто- чи порошкоподібних матеріалів: лаків, фарб а також шпатлівки і ґрунтовок (антикорозійних матеріалів, які наносять безпосередньо на поверхню виробу)

**Лакрос**, лякрос, вид спорту, командна гра з твердим гумовим м'ячем, який переносять полем за допомогою кросів – сіток на довгій ручці

**Лакс, Пітер Девід** (1926), математик, Премія Абеля (2005), Угорщина – США

**Лаксманнієві, лаксманієві** (Laxmanniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холодкоцвітих

**Лакснесс, Халлдор Кільян** (1902–1998), письменник, Нобелівська премія з літератури (1955), Ісландія

**Лакська мова**, мова лакто-дагінської підгрупи, нахсько-дагестанської (східно-кавказької) групи кавказької сім'ї мов

**Лакт...**, **лакто...**, перша частина складних слів, що вказує на відношення до молока

**Лактаза**, фермент із класу гідролаз, що каталізує гідролітичне розщеплення молочного цукру – лактози (яка є дисахаридом) на мономерні галактозу й глюкозу

**Лактатдегідрогеназа**, ЛДГ, фермент з класу оксидоредуктаз, каталізує оборотне перетворення піровиноградної кислоти в молочну (останній етап гліколізу вуглеводів)

**Лактація**, процес утворення та відведення молока з молочних залоз ссавців

**Лактоальбуміни**, різновид молочних білків

**Лактобацилін, йогурт**, лікувальний бактерійний препарат, пробіотик

**Лактоглобуліни**, різновид молочних білків

**Лактоза**, молочний цукор, дисахарид із залишків галактози та глюкози

**Лактони**, внутрішні циклічні естери (складні ефіри), в яких карбоксильна група міститься в кільці

**Лакторісові** (Lactoridaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку перцевоцвітих

**Лакування**, процес нанесення на поверхню виробу шару лаку для надання йому красивого вигляду та для захисту його від дії атмосфери, вологи тощо

**Лакуна (анатомія)**, у тварин і людини – проміжки між елементами тканин, а також деякі щілини між органами; не мають власної стінки

**Лакуна (філологія)**, у лінгвістиці та літературознавстві – пропуск у тексті; поняття, відсутнє у даній мові, але наявне в іншій; у текстології – частина тексту документа, наявна у протографії, але опущена при копіюванні

**Лакуна (бібліотечна справа)**, прогалина у комплектації, відсутність книг певної тематики у фонді бібліотеки

**Лакуна (ботаніка)**, у рослин – те саме, що листовка щілина, прорив у центральному циліндрі стебла на місці входу в листок провідних пучків

**Лакуна законодавча**, прогалина у законодавстві, відсутність чіткої правової норми

**Лакфіоль** (Cheiranthus), рід рослини родини капустяних

**Лакфіоль звичайний** (Cheiranthus cheiry), вид вищих рослин

**Лакці**, народ Дагестану

**Лакшадвіп**, союзна територія Індії



**Лаланд, Жозеф де** (1732–1807), астроном, педагог, розробник методу обліку несферичності Землі при обчисленні місячного паралаксу, Франція

**Лалібелі скельні церкви**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, 11 печерних церков 13 ст., м. Лалібела, Ефіопія

**Лало, Едуар** (1823–1892), композитор і скрипаль, класик французької музики, Франція

**Лальман, Андре** (1904–1978), астроном, розробник електронно-оптичних приймачів зображення та застосування їх в астрономії, фотоелектронних помножувачів, конструктор першої електронної камери, Франція

**Лама**, буддистський монах у Монголії, Бурятії й Тибеті

**Ламаїзм**, один із напрямів буддизму, що склався у 7–14 ст. на основі магаїни та тантризму

**Ламана (ламана лінія)**, зв'язна послідовність відрізків

**Ламана замкнена**, зв'язна послідовність відрізків, у якій перша й остання точка збігаються

**Ламанський, Володимир Іванович** (1833–1914), історик-славіст, філософ, академік Петербурзької АН з 1900, Росія

**Ламантини** (Trichechus), рід ссавців родини ламантинових

**Ламантинові** (Trichechidae), родина ссавців ряду сирен

**Ла-Манш**, Англійський канал, протока між Західною Європою і островом Британія

**Ламарк, Жан Батіст** (1744–1829), зоолог, анатом, натураліст, класифікатор тваринного світу, автор першої цілісної теорії еволюції живого світу, автор біологічного закону про спадкування набутих ознак, Франція

**Ламарка закони**, закон про зміну органів під впливом інтенсивності їхнього функціонування

**Ламарке, Лібертад** (1908–2000), актриса, співачка, зірка латиноамериканського кінематографу, Аргентина – Мексика

**Ламаркізм**, учення Ж. Б. Ламарка, перша теорія еволюції органічного світу

**Ламартін, Альфонс де** (1790–1869), письменник, поет, історик, політик, представник романтизму, класик французької літератури, Франція

**Ла-Матанса**, місто в Аргентині, 1,7 млн мешканців

**Ламберт, Йоганн Генріх** (1728–1777), математик, астроном, фізик, філософ, розробник теоретичних основ фотометрії, Франція – Німеччина

**Ламберта закон**, закон ідеального розсіювання світла

**Ламбрекен**, верхня частина віконної чи дверної драпіровки

**Ламе функція**, еліпсоїдальна гармонічна функція деякого спеціального вигляду

**Ламели хлоропластів**, видовжені вакуолі в середині хлоропластів

**Ламенне, Фелісіте Робер де** (1782–1854), релігійний філософ, публіцист, перекладач, дослідник католицизму, один із основоположників християнського соціалізму, Франція

**Лами** (Lama), рід родини верблюдових

**Ламінарна течія**, впорядкований рух рідини або газу, при якому рідина (газ) рухається шарами, паралельними до напрямку течії

**Ламінатор**, пристрій для покриття документів захисною пластиковою плівкою

**Ламінування**, консервація документа шляхом нанесення на поверхню паперу тонкої полімерної плівки

**Ламія**, у грецькій міфології – дочка Посейдона

**Ламкоколосник ситниковий** (*Psathyrostachys juncea*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Ламноподібні** (Lamniformes), ряд акул класу хрящових риб

**Ламоріс, Альбер** (1922–1970), кінорежисер та сценарист, «Золота пальмова гілка» (1956) та Гран-прі (1953) Каннського МКФ, лауреат Венеційського МКФ (1960), «Оскар» (1957), Франція

**Лампа електронна**, електровакуумний прилад, дія якого ґрунтується на керуванні потоком електронів, що рухаються у вакуумі, електричним полем, сформованим системою електродів

**Лампаси**, широкі смуги з кольорового сукна вздовж бічних швів штанів, що відрізняються від них кольором

**Лампридоподібні** (Lampriformes), ряд риб класу променеперих

**Лампротамніум пухирчастий** (*Lamprothamnium papulosum*), вид водоростей родини харових, внесений до Червоної книги України

**Лампунг**, провінція Індонезії

**Ламу старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найстаріше і найбільш добре збережене поселення суахілі, м. Ламу, Кенія

**Ламурій оркестр**, французький симфонічний оркестр, діє у м. Париж з 1881

**Лан**, видавництво, що діяло у Києві протягом 1909–1913

**Ланарісві** (Lanariaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку хлодкоцвітих

**Ланг, Фріц** (1890–1976), кінорежисер, представник експресіонізму та жанру нуар, лауреат Венеційського МКФ (1946), Австрія – Німеччина – США

**Ланге, Кристіан Лоус** (1869–1938), політик, генеральний секретар Міжпарламентського союзу, Нобелівська премія миру (1921), Норвегія

**Ланге, Тор Неве** (1851–1915), поет, мовознавець, перекладач українського фольклору, Данія – Україна

**Ланге, Фрідріх Альберт** (1828–1875), філософ-неокантианець, соціаліст, розробник програми об'єктивної психології, Німеччина

**Лангедок – Руссільйон – Південь – Піренеї**, регіон Франції

**Лангер, Сюзанна** (1895–1985), філософ і педагог, автор філософської концепції дискурсивних і експозиційних символів, США

**Лангерганса острівці**, особливі скупчення клітин в підшлунковій залозі

**Лангле, Луї-Матьє** (1763–1824), сходознавець, дослідник історії кримських татар, Франція

**Ланглуа, Анрі** (1914–1977), кінознавець, історик кіно, піонер архівної справи у кінематографії, засновник і директор Французької сінематика, Франція

**Ланглуа, Шарль Віктор** (1863–1929), історик-медієвіст, палеограф, директор Національного архіву Франції, розробник правил критики джерел, Франція

**Лангобардів містя владн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекси споруд 6–8 ст. на території Італії

**Лангусти** (Palinurus), рід родини справжніх лангустів

**Ландан газет**, The London Gazette, офіційний урядовий часопис Великої Британії, видається у м. Лондон з 1665

**Ландау діаманетизм**, діаманетизм вільних електронів у твердому тілі, який виникає під дією зовнішнього магнітного поля внаслідок квантування руху електронів у площині, перпендикулярній магнітному полю

**Ландау теореми**, теореми для регулярних у крузі функцій, що встановлюють деякий зв'язок між геометричними властивостями породженого цими функціями конформного відображення і початковими коефіцієнтами їхніх степневих рядів

**Ландау, Лев** (1908–1968), фізик, Нобелівська премія з фізики (1962), Азербайджан – Україна – Росія

**Ланди**, рівнина на південному заході Франції, біля берегів Біскайської затоки Атлантичного океану

**Ландівар, Рафаель** (1731–1793), поет, класик світової літератури, Гватемала – Італія

**Ландовська, Ванда** (1879–1959), музикант, педагог, ключова постать світової клавесинної музики 20 ст., Польща – США

**Ландолфі, Томмазо** (1908–1979), письменник, перекладач, класик італійської літератури, Італія

**Ландон** (?–914), 121-й папа римський (913–914)

**Ландрас**, порода свиней беконного типу

**Ландсберг, Григорій Самуїлович** (1890–1957), фізик, академік АН СРСР (1946), Росія

**Ландскнехт**, німецький найманий піхотинець у 15–17 ст., що прибував на військову службу з власною зброєю

**Ландшафт**, 1) територіальна або акваторіальна система, яка характеризується певною геологічною будовою, рельєфом, кліматом і біоценозом; 2) ділянка землі, в межах якої всі природні компоненти перебувають у взаємопов'язаній і взаємообумовленій єдності

**Ландшафт автономний**, ландшафт вододілів, де процеси ґрунтоутворення й розвиток рослинності відбуваються незалежно від ґрунтових вод

**Ландшафт аквальної**, аквальної комплекс, що характеризується сталим гідрологічним режимом, геологічним фундаментом, однотипним донним рельєфом та біоценозами

**Ландшафт антропогенний**, тип ландшафту змінений в результаті господарської діяльності людини

**Ландшафт географічний**, частина території чи акваторії, що володіє однотипними ознаками: геологічною будовою,

рельєфом, гідрокліматичним режимом, поєднанням ґрунтів і біоценозів

**Ландшафт культурний**, культурні цінності, що представляють спільні творіння людини і природи

**Ландшафт поляризований**, концепція ідеальної територіальної структури культурного ландшафту

**Ландшафт природно-антропогенний**, природний ландшафт, перетворений господарською та іншою діяльністю людини

**Ландшафти гірські**, ландшафти гірських місцевостей, де спостерігаються висотна поясність і ярусність рельєфу

**Ландшафти підводні**, природно-аквальні комплекси, що включають дно водойми і водну масу над ним

**Ландшафтні об'єкти**, природні території, які мають історичну цінність

**Ландшафтознавство**, галузь фізичної географії, що вивчає наземні (територіальні) й водні (акваторіальні) природні комплекси

**Ландшафтознавство експериментальне**, наука у складі фізичної географії

**Ландшафтознавство інженерне**, напрям ландшафтознавства, науки про будову, походження, функціонування й трансформацію земних ландшафтів; складова фізичної географії

**Ландшафтознавство меліоративне**, наука у складі фізичної географії

**Ландшафту вік**, відрізок часу, протягом якого ландшафт набув структуру, близьку до сучасної

**Ландшафту зміни**, набуття ландшафтом нових або втрата колишніх властивостей

**Ландшафту компоненти**, основні структурні частини ландшафту, представлені фрагментами окремих сфер географічної оболонки – літосфери, гідросфери, атмосфери, біосфери

**Ландшафту морфологія**, розділ ландшафтознавства, що вивчає морфологічну будову географічного ландшафту

**Ландшафту структура**, стійка в часі і просторі сукупність взаємозв'язків між компонентами ландшафту

**Ландштейнер, Карл** (1868–1943), імунолог та інфекціоніст, Нобелівська премія з фізіології й медицини (1930), Австрія

**Ланжевен, Поль** (1872–1946), фізик, автор теорії діаманетизму та парамагнетизму, винахідник ультразвукового способу виявлення підводних човнів, Франція

**Лані** (Dama), рід ссавців родини оленячих, фауна України

**Ланівці**, місто, адміністративний центр Лановецького р-ну Тернопільської обл.

**Ланка (літературна група)**, літературне угруповання, що існувало в Києві протягом 1924–1926

**Ланка (мистецька група)**, мистецьке об'єднання на чолі з Д. Бурлюком, діяло у м. Київ з 1908

**Ланка (у виробництві)**, сформована група робітників однієї професії, але з різною кваліфікацією, які здатні виконувати певний вид робіт

**Ланка (у військовій справі)**, 1) первинний підрозділ у військовій авіації (3–4 літаків); 2) підрозділ катерів (2–3 катери) у ВМФ

**Ланка (у міфології)**, в індійській міфології – острів, що примикає до Джамбу-двіпе, і місто на ньому, столиця царства ракшасов. Міфічний острів Ланка був ототожнений з островом Синхала (пізніше Цейлон)

**Ланкастер, Берт** (1913–1994), актор, «Срібний ведмідь» (1956), лауреат Венеційського МКФ (1962), «Оскар», (1961), США

**Лановецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Лановецький зоологічний сад**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа, Тернопільська обл.

**Ланселот**, Ланчелот, лицар Круглого столу в легендах про короля Артура

**Л'Анс-о-Медос**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний історичний парк, залишки поселення вікінгів 11 ст., провінція Ньюфаундленд і Лабрадор, Канада

**Лансон, Гюстав** (1857–1934), літературознавець, автор фундаментальної праці з історії французької літератури, Франція

**Лантан**, хімічний елемент, символ – La, атомний номер – 57

**Лантерна**, невеличка вежа на верхівці куполу, отвори якої є джерелом верхнього світла

**Лантух, Григорій** (? – після 1764), кошовий отаман Запорозької Січі (1755–1759, 1761 та 1763)

**Ланцетники** (Amphioxii), рід тварин головохордових

**Ланцетникоподібні** (Leptocardi), клас тварин типу хордових

**Ланцюг**, ряд переважно металевих ланок (кілець), рухомо-з'єднаних між собою в одне ціле

**Ланцюг логістичний**, лінійно впорядкована сукупність фізичних та юридичних осіб, які здійснюють логістичні операції з метою доведення потоку товарів від однієї логістичної ланки до іншої або до кінцевого споживача

**Ланцюги живлення**, ряд популяцій, пов'язаних трофічними зв'язками

**Ланцюжок нервовий**, частина центральної нервової системи кільчастих черв'яків і членистоногих

**Ланчин**, селище міського типу Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.

**Ланюк, Юрій Євгенович** (1957), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Лань** (Dama dama), вид ссавців родини оленячих, вид фауни України

**Ланьчжоу**, місто у Китаї, 3,6 млн мешканців

**Лао Цзи** (604–531 до н. е.), філософ, основоположник даосизму, Китай

**Лао Ше** (1899–1966), письменник, драматург, один з провідних майстрів китайської літератури, Китай

**Лаомедея**, супутник Нептуна

**Лаос**, держава у Південно-Східній Азії

**Лаоська мова**, лаотянська, мова південно-західної підгрупи тайської групи китайсько-тибетської сім'ї мов

**Лаоські скельні щури** (Laonastidae), родина ссавців ряду гризунів

**Ла-Пампа**, провінція Аргентини

**Лапар**, східний фольклорний жанр

**Лапар(о)...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до живота

**Лапароскопія**, дослідження черевної порожнини за допомогою оптичного приладу (лапароскопа)

**Лапаротомія**, операція, що припускає хірургічний розріз передньої черевної стінки

**Лап'єра феномен** (парадокс), соціально-психологічний феномен невідповідності або, принаймні, значної розбіжності реальних дій людини й проголошуваних нею установок, цінностей, намірів

**Лапина** (Pterocarya), рід рослин родини горіхових

**Лاپинський, Євген Валентинович** (1942–1999), спортсмен (волейбол), чемпіон (1968) та бронзовий призер (1972) Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1967, 1971), Україна

**Лapidарій**, сховище для архітектурних деталей, обломів, надгробків тощо в музеях та археологічних заповідниках

**Лapidарні написи античних держав Північного Причорномор'я**, вирізьблені на камені написи, виявлені у Північному Причорномор'ї, що містили державні закони, декрети, угоди тощо

**Лapіков, Іван Герасимович** (1922–1993), актор, народний артист СРСР (1982), Росія

**Лapки**, парний розділовий знак для відокремлення прямої мови, цитат, назв творів, газет, часописів, установ, підприємств, фірм тощо

**Лapландія (Фінляндія)**, область Фінляндії

**Лapландія (Швеція)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Швеція

**Лapласа закон**, один з основних законів капілярних явищ: пряма пропорційна залежність капілярного тиску від поверхневого натягу на поверхні розділу двох рідин (або рідини й газу) та від середньої кривини поверхні

**Лapласа оператор**, дія над скалярним або векторним полем, що визначається, як сума других часткових похідних по кожній декартовій координаті

**Лapласа перетворення**, інтегральне перетворення, що зв'язує функцію F(s) комплексної змінної з функцією f(x) дійсної змінної

**Лapласа рівняння**, однорідне лінійне рівняння в часткових похідних другого порядку еліптичного типу

**Лapласа теореми (інтегральна і локальна)**, для спрощення обчислень незалежних випробувань застосовують локальну та інтегральну теореми Лapласа, які дають близький до формули Бернуллі результат при великій кількості випробувань і не потребують великих обчислень

**Лapласа формули**, наближені формули для обчислення ймовірностей

**Ла-Плата**, естуарій, утворений при злитті річок Уругвай і Парана, воронкоподібне поглиблення на південно-східному узбережжі Південної Америки, що розтягнулося на 320 км від злиття річок до Атлантичного океану

**Ла-Платська група**, торговельно-економічний союз Аргентини, Болівії, Бразилії, Парагваю та Уругваю, утворений на основі Договору про економічну інтеграцію і спільне освоєння долини Ла-Плата у 1969

**Ла-Платська низовина**, низовини у Південній Америці на території Бразилії, Парагваю та Аргентини вздовж течії річок Парагвай і Парана

**Лаплатські дельфіни** (Pontoporiidae), родина ссавців ряду китоподібних

**Лаппо-Данилевський, Олександр Сергійович** (1863–1919), історик, один з основоположників методології історичної науки в Росії, академік Петербурзької АН (1905), Росія

**Лапський, Остап Васильович** (1926–2012), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2007), Україна

**Лаптевих море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Лапті**, різновид взуття

**Лапчинський, Юрій Федорович** (1887–1938), політик, один із лідерів українського націонал-комунізм, Росія – Україна

**Лардізабалові** (Lardizabalaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку жовтцевоцвітих

**Ларжільєр, Нікола де** (1656–1746), живописець, класик французького живопису, Франція

**Ларингал**, 1) приголосний, що артикулюється в гортані (ларинксі); 2) в індоєвропейстиці – невизначений поствогласний звук, що дозволяє пояснити вокалічну постановку кореня

**Ларингальна теорія**, теорія найдавнішого складу, походження й чергування індоєвропейських голосних, яка виходить із існування в правові особливих фонем умовно названих ларингалами

**Ларингіт**, запалення гортані

**Ларинго...**, частина складних слів, що вказує на їх відношення до гортані

**Ларингологія**, розділ медицини, який займається хворобами гортані

**Ларингоскопія**, обстеження гортані оптичним приладом (ларингоскопом)

**Ларингоспазм**, спазм м'язів гортані

**Ларинготомія**, хірургічна операція гортані

**Ларинготрахеїт**, запалення гортані і трахеї

**Ларингофон**, пристрій, аналогічний мікрофону, який використовує механічні коливання шкіри в області гортані, що виникають при розмові

**Ларине**, селище міського типу Донецької міськради Донецької обл.

**Ларі**, національна валюта Грузії

**Ларін, Борис Олександрович** (1893–1964), мовознавець, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна – Росія

**Ларіонов, Іван Петрович** (1830–1889), композитор, диригент, музикознавець та фольклорист, автор вокальної візитівки Росії – пісні «Калинка», Росія

**Ларіонов, Михайло Федорович** (1881–1964), живописець, один із основоположників російського авангарду, Молдова – Росія – Франція

**Ла-Ріоха (Аргентина)**, провінція Аргентини

**Ла-Ріоха (Іспанія)**, автономна спільнота Іспанії

**Ларкін, Анатолій Іванович** (1932–2005), фізик-теоретик, академік РАН (1991), Росія – США

**Ларкін, Філіп** (1922–1985), поет, письменник, джазовий критик, один з чільних британських літераторів 20 ст., Велика Британія

**Лармора прецесія**, прецесія магнітного моменту, що знаходиться в однорідному магнітному полі

**Ларнака**, район (єпархія) Республіки Кіпр

**Ларні, Мартті** (1909–1993), письменник-сатирик, класик фінської літератури, Фінляндія

**Ларошфуко, Франсуа де** (1613–1680), письменник, філософ-мораліст, класик французької літератури, Франція

**Ларра, Маріано Хосе де** (1809–1837), поет, письменник, публіцист, один із засновників костюмбризму, Іспанія

**Ларрей, Домінік** (1766–1842), хірург, один із основоположників воєнно-польової хірургії, Франція

**Ларсон, Брі** (1989), актриса, «Оскар» (2016), США

**Ларусс**, французьке видавництво, спеціалізується на виданні довідкової літератури (словники, енциклопедії), діє з 1852

**Ларусс, П'єр** (1817–1875), філолог, письменник, педагог, мовознавець, лексикограф, видавець, засновник видавництва Larousse, яке з часом перетворилося на найбільший видавничий центр Європи, Франція

**Ласалія** (Lasallia), рід грибів родини умбілікарієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Ла-Сантісіма-Трінідад-де-Парана та Хесус-де-Таваранге**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки двох єзуїтських місій 18 ст., Парагвай

**Ласицький, Ян** (1534 – після 1599), письменник, хроніст, праці якого є основними джерелами у вивченні литовської та білоруської міфологій, Польща

**Ласка, ласиця** (*Mustela nivalis*), вид ссавців родини куницевих, вид фауни України

**Ласкавець** (*Bupleurum*), рід рослин родини селерових. Два види якого внесені до Червоної книги України

**Ласки смугасті, африканські ласки** (*Poecilogale*), рід хижих ссавців родини куницевих

**Ласкир**, морський карась кільчастий (*Diplodus annularis*), риба родини спарових, вид фауни України

**Ласкі, Гарольд Джозеф** (1893–1950), політолог, соціолог, економіст, Велика Британія

**Ласло I Святий** (1040–1095), король Угорщини (1077–1095)

**Ласло II** (1131–1163), король Угорщини (1162–1163)

**Ласло III** (1200–1205), король Угорщини (1204–1205)



**Ласло IV Кун** (1262–1290), король Угорщини (1272–1290)  
**Ласло-Куцок, Магдаліна** (1928), славіст, літературознавець-україніст, перекладач, Румунія

**Лас-Медулас**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, золота копальня часів Римської імперії, Іспанія

**Лассен, Кристіан** (1800–1876), сходознавець, перекладач, засновник критичної та історичної школи санскритології в Німеччині, Норвегія – Німеччина

**Лассен-Пік**, діючий вулкан у Каліфорнії (США), 3187 м

**Лассо, Орlando ді** (1532–1594), композитор, співак, диригент, один з чільних представників європейської музичної культури 16 ст., Бельгія – Німеччина

**Лассуелл, Гарольд Дуайт** (1902–1978), політолог, теоретик комунікації, США

**Ласт, Джеймс** (1929–2015), композитор, аранжувальник, диригент, Німеччина – США

**Ласті (в біології)**, органи руху у воді

**Ластівка**, український літературний альманах, що виходив у Петербурзі у 1841

**Ластівка берегова** (*Riparia riparia*), вид птахів родини ластівкових, вид фауни України

**Ластівка даурська** (*Hirundo daurica*), вид птахів родини ластівкових, вид фауни України

**Ластівка міська** (*Delichon urbica*), вид птахів родини ластівкових, вид фауни України

**Ластівка сільська** (*Hirundo rustica*), вид птахів родини ластівкових, вид фауни України

**Ластівка скельна** (*Ptyonoprogne rupestris*), вид птахів родини ластівкових, вид фауни України

**Ластівки** (*Hirundo*), рід птахів родини ластівкових

**Ластівкові** (*Hirundinidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Ластівневі** (*Asclepiadaceae*), родина квіткових рослин порядку тирличцевитих

**Ластовень** (*Vincetoxicum*), рід рослин родини ластовневих

**Ластовецький, Андрій-Олександр** (1902–1943), фізик, дійсний член НТШ (1933), Україна

**Ластовиння**, генетичні особливості пігментації шкіри

**Ластович-Чульський, Семен** (1910–1987), бандурист, майстер-бандурник, Україна – Німеччина

**Ластоногі** (*Pinnipedia*), надродина плацентарних ссавців

**Лата**, обрешітка, ляця, покриття з дерев'яних планок, що кріпиться на кроквах, на яке настиляється покрівля

**Лататцеві, німфейні** (*Nymphaeaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лататцевитих

**Лататцевіті** (*Nymphaeales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Латаття** (*Nymphaea*), рід рослин родини лататцевих

**Латаття біле** (*Nymphaea*), рід рослин родини лататцевих

**Латаття жовте** (*Núphar*), рід рослин родини лататцевих

**Латвія**, держава у Північній Європі

**Латгалія**, регіон Латвії

**Латекс**, це перероблений сік каучукового дерева Гевеї (*Hevea brasiliensis*) з додаванням ряду хімічних речовин для надання необхідних властивостей. Цей молочний сік міститься в корі і при ушкодженні поверхні – витікає

**Латенські пам'ятки**, археологічна скульптура, що складалася на рубежі 6–5 ст. до н. е. в міжріччі верхів'їв Дунаю та Рейну (в Україні – у верхів'ях р. Тиси) під сильним впливом античної цивілізації й проіснувала до рубежу ер

**Латентний період**, 1) у фізіології – час від моменту дії на організм, його орган, тканину, клітку якого-небудь подразника до прояву у відповідь реакції; 2) Л. п. вагітності – тимчасова затримка в розвитку заплідненого яйця у деяких ссавців; 3) у медицині – первинний, прихований, такий, що зовні не виявляється період хвороби; те ж, що інкубаційний період

**Латеранський палац**, палац у Римі, резиденція римських пап у 4–11 ст., нині – відділення Історичного музею Ватикану

**Латеранські угоди**, система договорів між Святим Престолом та королівством Італії, підписані 11.02.1929. Л. у. надали папській території визначеного державного статусу

**Лати**, захисний обладунок ратника

**Латимерія** (*Latimeria*), реліктові кистепері риби

**Латиніада**, збірна назва комплексу суспільно-політичних учень 20 ст., спрямованих на осмислення самоідентичності, ролі й місця народів Південної й Північної Америки у сучасному світовому процесі

**Латинізація**, вплив латинської культури, західної християнської традиції на слов'янські народи

**Латинізм**, слово або мовний зворот, запозичений з латинської мови (зазвичай це не засвоєні мовні одиниці)

**Латиніна, Лариса Семенівна** (1934), спортсменка (спортивна гімнастика), 9-разовий чемпіон (1956 – 4, 1960 – 3, 1964 – 2), 5-разовий срібний (1956, 1960, 1964) та 4-разовий бронзовий (1956, 1960, 1964) призер Олімпійських ігор, 9-разовий чемпіон світу (1954, 1958, 1962), Україна

**Латинович, Золтан** (1931–1976), актор театру і кіно, Угорщина

**Латинська Америка**, загальне найменування країн у південній частині Північної Америки (на південь від річки Ріо-Браво-дель-Норте) й у всій Південній Америці

**Латинська література**, сукупність літературних текстів латинською мовою

**Латинська мова**, мертва мова романської групи індоєвропейської сім'ї мов, яка була державною мовою Давнього Риму, в середні віки слугувала літературною мовою і мовою науки у країнах Європи, залишається мовою Католицької Церкви і офіційною мовою Ватикану

**Латинське письмо**, буквенне письмо, яким користувались давні римляни і яке лягло в основу більшості алфавітів народів Європи, походить від грецького письма

**Латиська література**, сукупність літературних текстів латиською та іншими мовами, писаних латиськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Латиська мова**, мова балтійської групи індоєвропейської сім'ї мов, офіційна мова Латвії

**Латифундія**, велике приватне земельне володіння, помістя

**Латишев, Василь Васильович** (1855–1921), джерелознавець, історик, філолог, епіграфіст, провідний фахівець з епіграфіки Північного Причорномор'я, академік Петербурзької АН (1893), Росія

**Латишев, Георгій Дмитрович** (1907–1973), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Латиші**, балтійська етнічна група, що говорить латиською мовою, населення Латвії

**Латориця**, річка у Закарпатській обл. та Словаччині, ліва притока Бодрогу, 188 км

**Латтуада, Альберто** (1914–2005), кінорежисер та сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1947, 1984), Італія

**Латук** (*Lactuca*), рід рослин родини айстрових

**Латукові, або Цикорієві** (*Lactuceae*, або *Cichorieae*), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Латунювання**, нанесення на поверхню металевих виробів шару латуні

**Латунь**, сплав міді з цинком та іншими елементами – оловом, залізом, фосфором, марганцем

**Латунь автоматна**, легована свинцем латунь, призначена для швидкісної обробки на металорізальних верстатах-автоматах

**Латур, Жорж де** (1593–1652), живописець, класик французького живопису, Франція

**Латур, Моріс Кантен де** (1704–1788), живописець-портретист, класик французького живопису, Франція

**Лауда**, жанр релігійної пісні

**Лаудан, Ларрі** (1940), філософ, представник позитивізму, автор неорационалістичного варіанту методології науки, США

**Лауе метод**, метод дослідження структури кристалів за допомогою дифракції рентгенівських променів

**Лауе, Макс фон** (1879–1960), фізик, Нобелівська премія з фізики (1914), Німеччина

**Лаук двасіос**, у балтійській міфології – духи, що живуть на полях

**Лаукієн, Гюнтер** (1924–1997), фізик, дослідник речовин методом ядерного магнітного резонансу, Німеччина

**Лаума**, у балтійській міфології – небесна відьма, дружина громовержця Перконса, повелителька кошмарів

**Лаурісілва Мадейри**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, лаврові ліси о. Мадейра, Португалія

**Лаурітцен, Лау** (1910–1977), кінорежисер, актор, сценарист, Гран-прі Каннського МКФ (1946), Данія

**Лафет**, спеціальне пристосування, опора, на якому закріплюється ствол гармати із затвором

**Лафіт**, сорт червоного вина

**Лафлін, Роберт Беттс** (1950), фізик, Нобелівська премія з фізики (1998), США

**Лафонтен, Жан де** (1621–1695), поет-байкар, класик світової літератури, Франція

**Ла-Форталеса і Сан-Хуана національні історичні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс та фортифікаційні споруди 15–19 ст., м. Сан-Хуан, Пуерто-Ріко

**Лаффорг, Лоран** (1966), математик, Премія Філдса (2002), Франція

**Лахдар-Хаміна, Мохаммед** (1934), кінорежисер, актор, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1975), Алжир – Франція

**Лакхенман, Гельмут** (1935), композитор, майстер інструментальної конкретної музики, педагог, Премія Е. фон Сіменса (1997), Німеччина

**Лакхманн, Карл** (1793–1851), філолог-класик, один із засновників сучасної практики критичного аналізу античних текстів, автор фонетичного закону, названого його ім'ям, Німеччина

**Лакхманна закон**, закон подовження короткого кореневого голосного в латинських вербойдах-перфектах на -tus

**Лакхда**, група індоарійських мов, поширена в Пакистані і в басейні верхнього Інда

**Лакхор**, місто у Пакистані, 10 млн мешканців

**Лакхора фортеця та сади Шалімар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фортифікаційний та садово-парковий комплекс 17 ст., м. Лакхор, Пакистан

**Лакхуті, Абулькасим Ахмедзаде** (1887–1957), поет, класик таджицької літератури, Таджикистан

**Лацистемоатові** (*Lacistemataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Лацио**, область Італії

**Лацис, Віліс** (1904–1966), письменник, політик, голова Ради Народних Комісарів (з 1946 – Ради Міністрів) Латвійської РСР у 1940–1959, Латвія

**Лацис, Мартин Іванович** (1888–1938), політик, представник каральних органів СРСР, голова Всеукраїнської надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією (1919–1921), Латвія – Росія – Україна

**Лакцько-даргинські мови**, підгрупа нахсько-дагестанської групи кавказької мовної сім'ї

**Лакчплесис**, герой латиського романтичного і героїчного епосу

**Лашкар'єв, Вадим Євгенович** (1903–1974), фізик, академік АН УРСР (1945), Україна

**Лашкевич, Олександр Степанович** (1842–1889), історик, видавець часопису «Киевская старина» (1887–1889), Україна

**Лашков, Федір Федорович** (1858–1917), дослідник історії Південної України, зокрема Криму, археограф, Молдова – Україна

**Ла-Шо-де-Фон та Ле-Локль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, два міста – є найбільшими виробниками швейцарських годинників 18–21 ст., Швейцарія

**Лашенко, Ростислав Митрофанович** (1878–1929), правознавець, громадсько-політичний діяч, ідеолог українського національно-визвольного руху початку 20 ст., Україна

**Лашонов, Федір Серафимович** (1950), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1980), світу (1978) та Європи (1977, 1979), Україна

**Ле**, віршова форма, восьмискладник із парним римування, поширений в англійській літературі 11–13 ст.

**Ле Гуїн, Урсула Кребер** (1929), письменниця, критик, майстер фентезі, США

**Ле Клезіо, Жан-Марі Гюстав** (1940), письменник, Нобелівська премія з літератури (2008), Франція

**Ле Пле, Фредерік** (1806–1882), соціолог, економіст, етнограф, політик, піонер використання методу включеного спостереження при дослідженні життя сімей, Франція

**Ле, Іван** (1895–1978), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1967), Україна

**Леб, Себастьян** (1974), спортсмен, автогонщик, 9-разовий чемпіон світу з ралі (2004–2012), Франція

**Леба, Філіпп** (1794–1860), археолог-еллініст, епіграфіст, перекладач із давньогрецької й німецької мов, Франція

**Лебег, Анрі Леон** (1875–1941), математик, автор теорії інтегрування та теорії міри, засновник сучасної теорії функцій дійсної змінної, Франція

**Лебега інтеграл**, узагальнення інтегралу Рімана на більш широкий клас функцій

**Лебега міра**, в  $R^n$  – міра, що є розширенням міри Жордана на ширший клас множин

**Лебега нерівність**, оцінка відхилення частинних сум ряду Фур'є за допомогою найкращих наближень

**Лебега простори**, простори вимірних функцій, які при піднесенні до степеня  $p$  ( $p \geq 1$ ) є інтегрованими за Лебегом, найважливіший клас банахових просторів; якщо  $p=2$  – класичний приклад гільбертового простору

**Лебедєв, Петро Миколайович** (1866–1912), фізик-експериментатор, перший дослідним шляхом підтвердив висновок Максвелла про наявність світлового тиску, Росія

**Лебедин**, місто, адміністративний центр Лебединського району Сумської обл.

**Лебединець, Михайло Мусійович** (1888–1934), політик, письменник, перекладач, народний комісар юстиції УСРР (1919), Україна

**Лебедині острови**, архіпелаг, розташований біля північно-західних берегів Криму, у Каркінській затоці Чорного моря

**Лебедині Острови (заповідник)**, орнітологічна філія Кримського природного заповідника

**Лебединська порода**, порода молочно-м'ясного напрямку продуктивності

**Лебединська, Тетяна Миколаївна** (1937), перекладачка й літературний критик, дослідниця українсько-арабських та українсько-ізраїльських літературних взаємин, Україна – Росія

**Лебединський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Лебедівська культура**, археологічна культура доби фінальної бронзи

**Лебіді** (Cygnus), рід птахів родини качиних, фауна України

**Лебідка**, вантажопідіймальна машина з тяговим вантажним органом – канатом або ланцюгом, яким підіймають, опускають або підтягують вантажі

**Лебідь**, сузір'я Північної півкулі

**Лебідь малий** (Cygnus bewickii), вид птахів, ряду гусе-подібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Лебідь, Микола Кирилович** (1910–1998), політик, один із лідерів ОУН-УПА, Україна – США

**Лебідь-кликун, лебідь-скрипун** (Cygnus cygnus), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Лебідь-шипун, лебідь-шовкун** (Cygnus olor), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Лебідь-Юрчик, Харитон Михайлович** (1877–1945), економіст, державник, директор Державної скарбниці (центрального банку) Української держави (1918), Україна

**Леблан, Моріс** (1864–1941), письменник, журналіст, майстер детективного жанру, Франція

**Лебон, Гюстав** (1841–1931), соціолог, історик, політолог, антрополог, археолог, один із засновників соціальної психології, Франція

**Лебрен, Шарль** (1619 – 1690), живописець, теоретик мистецтва, організатор Французької академії мистецтв та її перший директор, Франція

**Лев (Panthera leo)**, вид роду пантерних

**Лев (валюта)**, національна валюта Болгарії

**Лев (сузір'я)**, зодіакальне сузір'я

**Лев I** (390–461), 45-й папа римський (440–461)

**Лев II** (611–683), 80-й папа римський (682–683)

**Лев III** (750–816), 96-й папа римський (795–816)

**Лев IV** (790–855), 103-й папа римський (847–855)

**Лев IX** (1002–1054), 152-й папа римський (1049–1054)

**Лев V** (?–903), 118-й папа римський (903)

**Лев VI** (?–928), 123-й папа римський (928)

**Лев VII** (?–939), 126-й папа римський (936–939)

**Лев VIII** (?–965), 131-й папа римський (963–965)

**Лев X** (1425–1521), 217-й папа римський (1513–1521)

**Лев XI** (1535–1605), 232-й папа римський (1605)

**Лев XII** (1760–1829), 252-й папа римський (1823–1829)

**Лев XIII** (1810–1903), 256-й папа римський (1878–1903)

**Лев Данилович** (1228–1301), король Русі (1269–1301), великий князь Київський (1271–1301), князь Галицький та Волинський (1264–1269)

**Лев Діакон** (бл. 950 – бл. 1000), історик, твори якого є цінним джерелом з історії Київської Русі, Візантійська імперія

**Лев мурашиний деревний** (Dendroleon pantherinus), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Лев мурашиний західний велетенський** (Acanthaclisis occitanica), вид комах ряду сітчастокрилі родини мурашиних левів, внесений до Червоної книги України

**Лев мурашиний звичайний** (Mynneleon formicarius), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Лев печерний** (*Felis spelaea*), вимерлий підвид лева

**Лев II Юрійович** (?–1323), правитель Русі, (1308/1315–1323), галицький князь

**Лев, Богдан Іванович** (1952), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Левада, Олександр Степанович** (1909–1995), письменник, драматург, Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Левада. Галицько-руський альманах**, літературний збірник, що вийшов 1901 у Львові

**Лев-акантаклізіс мурашиний** (*Acanthaclisis occitanica*), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Левалуазська техніка**, техніка отримання досконалих крем'яних сколів зі спеціально підготовлених для цього нуклеусів за часів кам'яної доби

**Левандовський, В'ячеслав В'ячеславович** (1897–1962), режисер-мультиплікатор, один із засновників української анімації, Україна

**Левандовський, Олександр Йосипович** (1967–1993), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1988, 1993), Україна

**Левандовський, Прокіп** (1782–1849), композитор та живописець, учень А. Веделя, автор релігійних хорових творів та обробок народних пісень для фортепіано, Україна

**Левант**, загальна назва країн, розташованих у східній частині Середземноморського регіону

**Левашов, Василь Васильович** (1783–1848), політик та воєначальник, фаворит імператора Миколи I, голова Комітету міністрів Російської імперії (1847–1848), Росія

**Левендаль, Георгій Лаврентійович** (1897–1964), художник театру, Росія – Україна – Румунія

**Левенець, Юрій Анатолійович** (1961–2013), історик, політолог, академік НАН України (2009), Росія – Україна

**Левенський католицький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Левен (Бельгія) з 1425

**Левередж**, використання позикового капіталу для збільшення прибутку

**Левереджліз**, форма міжнародного лізингу, за якої орендатор і лізингова фірма створюють довірчу компанію, яка купує техніку у виробника і здає її в довготермінову оренду споживачу

**Левзея** (*Leuzea*), рід рослин родини айстрових

**Леви морські** (*Zalophus*), рід ссавців групи ластоногі

**Леви морські австралійські** (*Neophoca*), рід тварин родини отарієвих

**Леви мурашині** (*Myrmeleonidae*), родина комах

**Левинський, Володимир Петрович** (1856–1938), філософ, дійсний член НТШ (1926), Україна

**Левитська, Марія Сергіївна** (1955), художник-постановник та художник по костюмах, народний художник України (2006), Національна премія України ім. Шевченка (2003), Україна

**Левитський, Володимир Фавстович** (1854–1939), історик народного господарства та економічної думки, академік ВУАН (1925), Україна

**Левицька, Марина** (1946), письменниця українського походження, Німеччина – Велика Британія

**Левицька, Софія Пилипівна** (1874–1937), живописець, представниця кубізму та постімпресіонізму, Україна – Франція

**Левицький, Борис Васильович** (1915–1984), політолог, радянолог, соціолог, публіцист, Австрія – Україна – Німеччина

**Левицький, Володимир Йосипович** (1872–1956), математик, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Левицький, Дмитро Григорович** (1735–1822), живописець, майстер парадного та камерного портрету, Україна – Росія

**Левицький, Йосип Іванович** (1801–1860), письменник, філолог, греко-католицький священник, автор граматики української мови і низки шкільних підручників, Україна

**Левицький, Іван Омелянович** (1850–1913), бібліограф, автор фундаментальних досліджень з бібліографії Галичини 20 ст., Україна

**Левицький, Кость Антонович** (1859–1941), політик, ключова постать ЗУНР (1918) та Української Національної Ради (1941), дійсний член НТШ (1899), Україна

**Левицький, Мирон Миколайович** (1913–1993), живописець, графік, книжковий ілюстратор, письменник, Україна – Канада

**Левицький, Модест Пилипович** (1866–1932), письменник, лікар, політик, дипломат, Україна

**Левицький, Олександр Андрійович** (1885–1965), фотохудожник та кінооператор німого кіно, основоположник російської школи операторського мистецтва, Росія

**Левицький, Олексій Якович** (1931–2008), оперний співак (бас), народний артист Росії (1996), Україна – Росія

**Левицький, Орест Іванович** (1848–1922), історик, етнограф, письменник, юрист, академік УАН (з 1918) та президент (1919–1922) УАН (ВУАН), дійсний член НТШ (1910), Україна

**Левицький, Юрій-Мирослав** (1923–2013), мовознавець, автор двотомного енциклопедичного словника «Людські мови», Україна – Канада

**Левицького Леопольда художньо-меморіальний музей**, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Леві бен Гершом** (1288–1344), математик, філософ, астроном і дослідник Талмуду, коментатор Біблії, винахідник навігаційного приладу «Посох Якова», Франція

**Леві, Карло** (1902–1975), письменник, живописець, політик, автор автобіографічної книги «Христос зупинився в Еболі», яка робить його класиком європейської літератури 20 ст., Італія

**Леві, Майк** (1891–1972), продюсер, співзасновник та президент Академії кінематографічних мистецтв і наук (1931–1932), США



**Леві, Прімо** (1919–1987), поет, письменник, есеїст, перекладач, класик італійської літератури, Італія

**Леві-Брюль, Люсьєн** (1857–1939), філософ, антрополог, етнолог, автор теорії первісного дологічного мислення, Франція

**Левін, Курт Цадек** (1890–1947), психолог, засновник топологічної психології, учасник розробки основних принципів кібернетики, Німеччина – США

**Левіна, Розіна** (1880–1976), піаністка й музичний педагог, Україна – Росія – США

**Левінас, Еммануель** (1906–1995), філософ етики, коментатор Талмуду, Литва – Франція

**Левінсон, Баррі** (1942), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золотий ведмідь» (1992), «Срібний ведмідь» (1998), «Оскар» (1989), США

**Леві-Стросс, Клод** (1908–2009), етнограф, соціолог і культуролог, засновник школи структуралізму в етнології (структурній антропології), дослідник міфології й фольклору, Франція

**Левітан, Ісак Ілліч** (1860–1900), живописець, майстер пейзажу, Литва – Росія

**Левітан, Юрій Борисович** (1914–1983), радіодиктор, народний артист СРСР (1980), Росія

**Левітанський, Юрій Давидович** (1922–1996), поет і перекладач, майстер лірики і пародії, Україна – Росія

**Левіти**, представники давньоєврейського коліна (роду) Левіт, які мають співслужити когенам під час здійснення ними обряду благословення богомольців

**Левка**, старовинна (давньогрецька) назва о. Зміїний

**Левкас**, 1) в іконописі – ґрунт для православних ікон у вигляді порошкоподібної крейди, замішаного на тваринному або рибному клеї; 2) ґрунт під фарбу або позолоту на дерев'яних виробах

**Левкіп** (5 ст. до н. е.), філософ-матеріаліст, один із творців античної атомістики, вчитель Демокрита, Стародавня Греція

**Левкой запашний** (*Matthiola frangrans*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Левкомігус білосніжний** (*Leucomigus candidatus*), вид комах ряду твердокрилих родини довгоносіків, внесений до Червоної книги України

**Левкоринія білолоба** (*Leucorhinia albifrons*), вид комах ряду бабкових родини бабки справжніх, внесений до Червоної книги України

**Левоча, Списький Град та прилеглі культурні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси 12–17 ст., Словаччина

**Левретка**, декоративна порода собак, малий італійський хорт

**Левука**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичне місто-порт 19 ст., Фіджі

**Левульоза**, фруктоза, вуглевод із групи моносахаридів, шестиатомний кетоспирт

**Левченко, Георгій Георгійович** (1947), фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Левченко, Олексій Олексійович** (1948), художник кіно, кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Левченко, Петро Олексійович** (1856–1917), живописець-пейзажист, графік, майстер інтер'єрних композицій, Україна

**Левчук, Тимофій Васильович** (1912–1998), кінорежисер, народний артист УРСР (1969) та СРСР (1972), Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Легалізація**, надання законної сили, офіційне визнання, часто з відтінком декриміналізації

**Легальність**, дозволеність, відповідність певних політичних явищ чи подій чинним законам, їх прийнятність попри те, що вони можуть комусь не подобатися

**Легар, Франц** (1870–1948), композитор і диригент, класик оперети, Угорщина Австрія

**Легат**, духовна особа, яка виконує особливе доручення Папи Римського в країнах, з якими Ватикан не має офіційних дипломатичних відносин

**Легато**, прийом виконання на музичному інструменті

**Леггемоглобін**, транспортний білок, який переносить кисень та азот, рослинний аналог гемоглобіну в корінні азотфіксуючих рослин

**Леггет, Ентоні Джеймс** (1938), фізик, Нобелівська премія з фізики (2003), Великобританія – США

**Леггорн**, порода курей несучого напрямку

**Легенда (у видавничій справі)**, 1) текст, що пояснює значення символів й умовних знаків на географічних картах, ілюстраціях, схемах тощо; 2) текст, що містить відомості про опублікований історичний документ

**Легенда (у літературі)**, жанр європейської середньовічної писемності, фольклорний жанр

**Легеневі** (*Pulmonata*), група червононогих молюсків

**Легеневі мішки**, редуковані легені деяких земноводних

**Легеневі пухирці**, пухирчасті закінчення відгалужень бронхів

**Легені**, органи повітряного дихання

**Легень емфізема**, хронічна хвороба легенів, при якій альвеоли втрачають свої еластичні властивості

**Легізм**, фа-ція, теоретичне обґрунтування тоталітарно-деспотичного управління державою і суспільством, єдина офіційна ідеологія імперії Цинь

**Легін, Валерій Петрович** (1954), актор, народний артист України (2008), Україна

**Легіон Українських Січових Стрільців**, українське добровольче військове формування у складі австро-угорської армії в роки Першої світової війни

**Легіон Французьких добровольців проти більшовизму**, колабораціоністське військове з'єднання, утворене 08.07.1941 у складі вермахту як німецький піхотний полк 638

**Легіслатура**, 1) період діяльності вибраного представницького органу; 2) назва законодавчих органів в окремих державах; 3) синонім слову «парламент»

**Легісти**, вихідці з «третього стану», що посідали високі посади в судовій системі абсолютистської Франції

**Легітимация**, процедура суспільного визнання будь-якої дії особи, підтвердження, визнання законності влади, повноважень владних структур, характеристика політичного режиму (системи)

**Легітимация етична**, процедура обґрунтування (виправдання) моральних норм

**Легітимність**, засвідчення або доведення законності й обґрунтованості існування соціально значущих дій, статусів чи інституцій

**Легітимності криза**, ситуація втрати органами державної влади чи політичним режимом загалом підтримки з боку суспільства, за якої піддається сумніву правомірність існуючого соціального порядку, процесу прийняття політичних і управлінських рішень

**Легія українських націоналістів**, політична організація в українському емігрантському середовищі (1925–1929)

**Легкоатлетичний бар'єр**, спортивний інвентар, який використовується у бігових дисциплінах легкої атлетики

**Легкозаймистість**, 1) здатність речовини і матеріалів до швидкого розвитку горіння; 2) властивість матеріалу легко займатися і горіти при тепловому впливі

**Легран, Мішель** (1932), композитор, автор музики до понад 200 кінофільмів, класик світової кіномузики, «Оскар» (1969, 1972, 1984), Франція

**Легування**, 1) введення до складу металевих сплавів т. н. легуючих елементів для додання сплавам певних фізичних, хімічних або механічних властивостей; 2) введення домішкових атомів в тверде тіло

**Лед Зеппелін**, Led Zeppelin, британський рок-гурт, діяв у 1968–1980

**Леда**, персонаж грецької міфології

**Ледд, Джордж Трамбулл** (1842–1920), філософ і психолог, США

**Ледебурит**, структурна складова залізвуглецевих сплавів (головним чином чавунів), що є автентичною сумішшю аустеніту і цементиту

**Ледерман, Леон Макс** (1922), фізик, Нобелівська премія з фізики (1988), США

**Леді Джейн Грей** (1537–1554), королева Англії у 1553

**Ледніце-Валтіце**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт 17–20 ст., Чехія

**Ледньов, Павло Серафимович** (1943–2010), спортсмен (п'ятиборство), чемпіон (1972, 1980), срібний (1968, 1976) та бронзовий призер (1968, 1972, 1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1973, 1974, 1975, 1978), Росія – Україна

**Лежандра символ**, мультиплікативна функція, що використовується в теорії чисел

**Леже, Луї** (1843–1923), славіст, перекладач, викладач української мови й літератури в Колеж де Франс, Франція

**Леже, Фернані** (1881–1955), живописець-кубіст і абстракціоніст, скульптор та декоратор, класик європейського мистецтва, Франція

**Лежень** (*Burhinus oediconemus*), вид птахів ряду сивкоподібних родини лежневих, внесений до Червоної книги України

**Лежень** (*Burhinus*), рід птахів родини лежневих, фауна України

**Лежневі** (*Burhinidae*), родина птахів ряду сивкоподібних, фауна України

**Лежні**, дерев'яні бруси, на яких розміщують стійки, що підтримують верхній поздовжній брус – прогін (гребінь даху)

**Лезгини**, етнічна група, що населяє південний Дагестан, північно-східний Азербайджан

**Лезгинська література**, сукупність літературних текстів лезгинською та іншими мовами, писаних лезгинськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Лезгинська мова**, мова лезгинської підгрупи нахсько-дагестанської мовної сім'ї

**Лей молдовський**, національна валюта Молдови

**Лей румунський**, національна валюта Румунії

**Лей, Френсіс** (1932), композитор та акордеоніст, «Оскар» (1971), Франція

**Лейб...**, частина складних слів, що означає «перебуває безпосередньо при очільнику держави», переважно у випадку монархії

**Лейбніц, Готфрід Вільгельм** (1646–1716), філософ, математик, фізик, історик, конструктор першої механічної лічильної машини, основоположник (спільно з І. Ньютоном) диференціального й інтегрального числення та двійкової системи числення, Німеччина

**Лейбніца формула**, для добутку похідних – формула, яка дає можливість обчислювати похідну порядку  $n$  від добутку двох функцій через їхні похідні порядку  $0, \dots, n$

**Лейборизм**, ідеологія й політика робітничих партій в окремих країнах (Велика Британія, Нова Зеландія, Австралія та ін.), що ґрунтується на прагненні до гармонізації класових інтересів у суспільстві

**Лейбористська партія Великої Британії**, одна з двох провідних британських політичних партій, діє з 1900

**Лейгун**, у китайській міфології – бог грому

**Лейденська банка**, пристрій, що зберігає статичну електрику між двома електродами на внутрішній та зовнішній поверхнях скляної банки, історично – перший електричний конденсатор

**Лейденський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лейден (Нідерланди) з 1575

**Лейкемія**, лейкоз, злоякісне перетворення попередників формених елементів крові

**Лейко...**, частина складних слів, що означає відношення до білого кольору

**Лейкопенія**, зниження кількості лейкоцитів

**Лейкоплакія**, поява дільниць місцевого ороговіння на слизовій оболонці порожнини рота

**Лейкопласти**, незабарвлені пластиди рослин

**Лейкоцити**, білі кров'яні клітини (форма крові)

**Лейкоцити зернисті**, гранулоцити, тип клітин крові

**Лейкоцити незернисті**, агранулоцити, лейкоцити, які не мають гранул у цитоплазмі (лімфоцити і моноцити)

**Лейкоцитоз**, підвищення числа лейкоцитів

**Лейлі і Меджнун**, трагічна історія кохання, популярна на Близькому і Середньому Сході, особливо в Азербайджані, Ірані і Таджикистані

**Лейн, Альфред** (1891–1965), спортсмен (кульова стрільба), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1912 – 3, 1920 – 2), США

**Лейно, Ейно** (1878–1926), поет, письменник-неоромантик, журналіст, реформатор фінської літературної мови, Фінляндія

**Лейпунський, Олександр Ілліч** (1903–1972), фізик, академік ВУАН (1934), Україна

**Лейпхарт, Аренд** (1936), політолог-компаративіст, фахівець з аналізу виборів і електоральних систем, демократичних інститутів, США

**Лейпцизький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лейпциг (Німеччина) з 1409

**Лейрія**, округ Португалії

**Лейтенант**, військове офіцерське звання

**Лейтмотив**, визначальний мотив, образ, інтонація, повторюваний упродовж усього художнього твору

**Лейцин**, аліфатична амінокислота, входить до складу білків

**Лейшманії** (Leishmania), рід паразитичних найпростіших

**Лейшманіози**, інфекційні захворювання, що їх викликають лейшманії

**Лек**, національна валюта Албанії

**Лек, Барт ван дер** (1876–1958), живописець, один із засновників руху «Стиль», Нідерланди

**Лекало**, 1) креслярський інструмент (пристрій) для накреслення кривих ліній; 2) контрольно-вимірний інструмент для перевірки виробів криволінійної форми

**Леканора Реутера** (Lecanora geuteri), вид грибів родини леканорових, внесений до Червоної книги України

**Леконт де Ліль, Шарль** (1818–1894), поет, очільник парнаської школи, Франція

**Лексема**, одиниця лексичного рівня мови, слово в усій сукупності його лексичних значень і взаємопов'язаних форм

**Лексика**, сукупність слів, близьких за походженням, сукупність слів, об'єднаних спільною стилістичною характеристикою

**Лексика абстрактна**, компонент лексичної системи мови, сукупність слів різних частин мови на позначення понять без реального втілення

**Лексика висока**, книжна лексика, лексика, яку використовують передусім у літературно-писемному і піднесеному усному мовленні

**Лексика експресивна**, слова, які виражають емоційно-оцінне ставлення людини: ніжність, жарт, глузування тощо

**Лексика емоційна**, слова з емоційним забарвленням, яке виражається за допомогою форм суб'єктивної оцінки або інших оцінних афіксів

**Лексика народнопоетична**, лексика, що вживається в народних піснях, думах тощо

**Лексика наукова**, лексика, що вживається в різних галузях науки

**Лексика поетична**, один з різновидів книжної (високої) лексики

**Лексика стилістично забарвлена**, лексика, що вживається у певних стилях

**Лексика стилістично нейтральна**, слова, які вживаються в усіх стилях мови

**Лексикалізація**, процес переходу словосполучення у стійкий вираз, що еквівалентний окремому слову

**Лексико-граматичні розряди**, категорії, граматично релевантні групи слів у межах певної частини мови, для яких характерна певна семантична ознака (збірність, речовинність, зворотність тощо)

**Лексикографічний бюлетень**, засноване у 1951 видання, проблематика якого зорієнтована на лексикографічне осмислення української мови, виходив до 1964, відновлене 2004

**Лексикографічний метод**, метод, що полягає в послідовній інвентаризації одиниць мови засобами лексикографії

**Лексикографія**, 1) розділ мовознавства, що розробляє теоретичні принципи укладання словників; 2) збір слів певної мови, упорядкування їх у систему й видання у вигляді словників; 3) сукупність словників певної мови або галузі знань

**Лексикографія двомовна**, розділ мовознавства, пов'язаний зі створенням двомовних (перекладних) словників та опрацюванням їх теоретичних засад

**Лексикографія комп'ютерна**, один із напрямів сучасної прикладної лінгвістики, завданням якої є створення електронних словників різних типів

**Лексикографія практична**, галузь лінгвістичного знання, що забезпечує навчання мови, описує і нормалізує мову, дає матеріал для наукового вивчення лексики

**Лексикологія**, розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад (лексику) певної мови

**Лексикологія конкретна**, напрям лінгвістичних досліджень, що вивчає словниковий склад однієї мови

**Лексикон**, 1) застаріла назва словника; 2) запас слів певної особи або соціальної групи; 3) іноді вживають на позначення лексичного фонду певної мови

**Лексикон славенороский**, «Лексіконъ славенороскій і жмень тлькованіє» Памва Беринди, палеографічна пам'ятка східнослов'янської лексикографії початку 17 ст.

**Лексико-семантична група**, тісне об'єднання слів у межах лексико-семантичного поля

**Лексико-семантична система**, один із рівнів мовної структури, що складається зі слів та їхніх значень

**Лексико-семантичне поле**, сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників), що відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ

**Лексико-семантичний варіант**, варіант в плані змісту лексеми, що включає різні значення багатозначного слова

**Лексична норма**, сукупність загальноприйнятих у мові правил слововживання

**Лексичне значення**, значення слова як відбиття відношень між звуковим комплексом та об'єктивною реальністю, яку позначає це слово

**Лектини**, клас білків та глікопротеїнів

**Лекція**, систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки

**Лелевель, Йоахим** (1786–1861), бібліограф, історик, політик, один з організаторів польського антиросійського повстання 1830–1831, Польща

**Лелека білий, черногуз** (*Ciconia ciconia*), вид птахів родини лелекових, вид фауни України

**Лелека чорний** (*Ciconia nigra*), вид птахів родини лелекових, внесений до Червоної книги України

**Лелекові** (*Ciconiidae*), родина птахів ряду лелекоподібних, фауна України

**Лелекоподібні** (*Ciconiiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Лелія**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Царичанський р-н Дніпропетровської обл.

**Лелуш, Клод** (1937), кінорежисер, кінооператор, сценарист та актор, «Золота пальмова гілка» (1966), лауреат Венеційського МКФ (1996, 2002), «Оскар» (1967), Франція

**Леля**, у давньослов'янській міфології – богиня любові

**Лесяківське нафтове родовище**, родовище в Прилуцькому р-ні Чернігівської обл.

**Лель**, у давньослов'янській міфології – бог любовної прирості

**Лем, Станіслав** (1921–2006), письменник-фантаст, класик світової літератури, Україна – Польща

**Лем, Чарльз** (1775–1834), поет-романтик, есеїст та літературний критик, один з найбільших майстрів жанру есе в історії англійської літератури, Велика Британія

**Лема**, доведене твердження, потрібне для доведення іншого твердження, зазвичай – допоміжне твердження для доведення певної теореми

**Лемб, Вілліс Юджин** (1913–2008), фізик, Нобелівська премія з фізики (1955), США

**Лемерт, Едвін** (1912–1996), соціолог, антрополог, засновник напрямку в соціології девіантності – теорії наклеювання ярликів або теорії соціальної реакції, США

**Леметр, Жорж** (1894–1966), астроном і математик, католицький священник, автор теорії Всесвіту, що розширюється, Бельгія

**Леметр, Фредерік** (1800–1876), актор, піонер критичного реалізму у французькому театрі, Франція

**Лемех**, 1) покривельний матеріал у вигляді невеликих довгастих дощочок, дерев'яна подоба черепиці; 2) леміш, рало, сошник

**Лемінги** (*Lemmini Gray*, 1825), гризуни родини хом'якових

**Лемки**, етнографічна група українців

**Леммон, Джек** (1925–2001), актор, «Золотий ведмідь» (1996), «Срібний ведмідь» (1981), лауреат Каннського (1979, 1982) та Венеційського (1992, 1993) МКФ, «Оскар» (1956, 1974), США

**Лемоньє, Каміль** (1844–1913), письменник, літературний і мистецький критик, представник натуралізму, Бельгія

**Леморн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт на о. Маврикій

**Лемпіра**, національна валюта Гондурасу

**Лемпорт, Леслі** (1941), вчений у сфері інформатики, Премія Тюрінга (2013), США

**Лемпсон, Батлер** (1943), вчений у теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1992), США

**Лемурові** (*Lemuridae*), родина ссавців ряду приматів

**Лена**, найбільша річка південно-східного Сибіру, впадає в Море Лаптевих, 4400 км

**Ленард, Філіп Едуард Антон фон** (1862–1947), фізик, Нобелівська премія з фізики (1905), Німеччина

**Ленартович, Теофіл Александр** (1822–1893), поет-романтик, етнограф. Польща

**Ленау, Ніколаус** (1802–1850), поет, один з найбільш значущих (разом з Дж. Байроном та Дж. Леопарді) представників європейського романтизму, Австрія

**Ленбаххаус**, художній музей, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 1929

**Ленг, Джессіка** (1949), актриса, «Оскар» (1983, 1995), США

**Ленггонг долини археологічний спадок**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палеонтологічний-археологічний спадок із викопними рештками та стоянками первісної людини, Малайзія

**Ленгленд, Вільям** (1332–1386), поет, автор поеми «Видіння про Петра-орача» – видатної пам'ятки дидактичної літератури 14 ст., Велика Британія

**Ленглендса програма**, широка система гіпотез і доведених теорем, що зв'язують теорію представлень, теорію автоморфних форм і теорію груп Галуа

**Ленгмюра формула**, залежність струму анода від напруги між анодом та катодом ідеального вакуумного діода

**Ленд-арт**, напрямок мистецтва, що антропологізує навколишнє природне середовище

**Лендлер**, народний танок альпійських німців у повільному темпі, в такті 3/4, поширений у кінці 18 ст.

**Ленд-ліз**, поставки обладнання, зброї, продовольства тощо з боку союзників до СРСР під час Другої світової війни

**Лендор, Волтер Севідж** (1775–1864), поет, публіцист, драматург, класик англійської літератури, Велика Британія – Італія

**Лендзьель**, центральноевропейська археологічна культура епохи неоліту (4900–3400 до н. е.).

**Ленін, Володимир Ілліч** (1870–1924), політик, основоположник більшовизму, ініціатор та керівник Жовтневого перевороту 1917 у Росії, автор ідеї створення СРСР, Росія

**Леніна (смт Луганської обл.)**, див. Марія

**Ленінград**, назва м. Санкт-Петербург (Росія) у 1924–1991



**Ленінградська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ленінградська фонологічна школа**, науковий напрям у дослідженні звукового рівня мови

**Леніне**, селище міського типу, адміністративний центр Ленінського р-ну АР Крим

**Ленінізм**, одна з найвпливовіших політичних теорій у новітній історії людства, марксистське вчення про політичний розвиток суспільства в епоху імперіалізму

**Ленінське (Донецька обл.)**, див. Південне

**Ленінське (Луганська обл.)**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Ленінський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Ленкавський, Степан** (1904–1977), політик, ідеолог українського націоналізму, Україна – Німеччина

**Леннон, Джон** (1940–1980), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, живописець, письменник, культова постать світової мас-культури 20 ст., Велика Британія

**Лено-Вілюйська газонафтоносна провінція**, газонафтоносна провінція у Росії

**Лено-Тунгуська нафтогазоносна провінція**, нафтогазоносна провінція у Росії

**Ленстер**, провінція Ірландії

**Ленський вугільний басейн**, вугільний басейн у Росії

**Ленський розстріл**, трагічні події 17.04.1912 в результаті розстрілу робітників урядовими військами на копальнях Ленського золотопромислового товариства, розташованих у районі м. Бодайбо (Росія)

**Ленські стовпи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний парк, Російська Федерація

**Лентулов, Аристарх Васильович** (1882–1943), живописець, один з родоначальників російського авангарду, Росія

**Леова**, район Молдови

**Леон**, місто у Мексиці, 1,5 млн мешканців

**Леон, Луїс де** (1528–1591), поет-містик, релігійний письменник та перекладач, видатний поет іспанського Відродження, Іспанія

**Леонардо да Вінчі** (1452–1519), видатний вчений, дослідник, винахідник і художник, архітектор, анатоміст, інженер, Італія

**Леонардо де Архенсола, Бартоломе** (1562–1631), письменник, поет, історик, один з чільних представників Золотого століття іспанської літератури, Іспанія

**Леонардо де Архенсола, Луперсіо** (1559–1613), письменник, поет, історик, один з чільних представників Золотого століття іспанської літератури, Іспанія

**Леон-В'єхо руїни**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни міста 1524–1610, Нікарагуа

**Леоне**, національна валюта Сьєрра-Леоне

**Леоне, Серджіо** (1929–1989), видатний кінорежисер, один із засновників жанру спагетті-вестерну, Італія

**Леонкін, Дмитро Максимович** (1928–1980), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1952) та бронзовий призер (1952) Олімпійських ігор, Україна

**Леонковалло, Руджеро** (1857–1919), оперний композитор і лібретист, класик світової опери, Італія

**Леонов, Євген Павлович** (1926–1994), актор, лауреат Венеційського МКФ (1979), народний артист СРСР (1978), Росія

**Леонов, Леонід Максимович** (1899–1994), письменник, драматург, літературознавець, один з чільних представників російського соцреалізму, Росія

**Леонський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, собор 1747 – поч. 19 ст., м. Леон, Нікарагуа

**Леонтій (Карпович)** (бл. 1580–1620), священнослужитель православної церкви, ректор Віленської братської школи, проповідник, письменник, редактор, Білорусь – Литва – Україна

**Леонтіївці**, православна секта, яка виникла в 1950-х у Рівненській обл., засновник – Леонтій Грицан

**Леонтович, Микола Дмитрович** (1877–1921), композитор, хоровий диригент, фольклорист і педагог, класик української музики, Україна

**Леонтович, Михайло Олександрович** (1903–1981), фізик, розробник основ сучасної фізики плазми, академік АН СРСР (1946), Росія

**Леонт'єв, Костянтин Миколайович** (1831–1891), філософ, письменник, літературний критик, публіцист, представник консерватизму, ідеолог азійського вектору російської зовнішньої політики, Росія

**Леонт'єв, Олексій Миколайович** (1903–1979), психолог, один із лідерів харківської психологічної школи, автор теорії діяльності, Росія – Україна

**Леончук, Георгій Ігорович** (1974), спортсмен (вітрильний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Леопард** (*Panthera pardus*), представник родини котячих

**Леопарді, Джакомо** (1798–1837), поет-романтик, мораліст, вважається найбільш значним представником песимістичної поезії, Італія

**Леопардові черепахи** (*Stigmochelys*), під рептилій родини сухопутних черепах

**Леопольд II Габсбург** (1747–1792), імператор Австрії у 1790–1792

**Леопольда музей**, зібрання творів модерністського мистецтва, м. Відень, Австрія

**Леопольдина**, німецька національна академія наук (з 2007), первинно – Академія дослідників природи, заснована у 1652

**Л'єпе, Шарль-Мішель де** (1712–1789), священник та педагог, один із засновників сурдопедагогіки, Франція

**Лепешняк** (*Glyceria*), під рослини родини тонконогових

**Лепідоботриєві** (*Lepidobotryaceae*), родина квіткових рослин порядку бруселиноцвітих

**Лепідодендронові** (*Lepidodendraceae*), родина вимерлих плауноподібних рослин порядку лепідодендронових

**Лепідифіти**, гігантські плаунові рослини

**Лепіота** (*Lepiota*), під грибів флори України

**Лепіста** (*Lepista*), під грибів флори України

**Лепкий, Богдан Сильвестрович** (1872–1941), письменник, поет, перекладач, літературознавець, історик літератури та видавець, дійсний член НТШ (1932), Україна

**Лепра**, проказа, інфекційна хвороба бактеріального походження

**Лепрозорій**, лікарня для хворих на лепру (проказу)

**Лепті-Манга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни древнього фінікійського та карфагенського міста 2–3 ст., Лівія

**Лептогій** (Leptogium), рід грибів родини коллемових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Лептони**, клас елементарних частинок, які на відміну від адронів не мають сильних взаємодій і беруть участь лише в слабких, електромагнітних та гравітаційних взаємодіях

**Лептонія** (Leptonia), рід грибів флори України

**Лептонний заряд**, одне з квантових чисел, яке характеризує елементарні частинки; відмінний від нуля для лептонів і дорівнює нулеві для всіх інших частинок

**Лептоспіри** (Leptospira), рід бактерій

**Лептоспірози**, інфекційні захворювання бактеріальної природи

**Лептотена**, стадія профазі-1 мейозу

**Лептоюлюс Семенкевича** (Leptojulus semenkevitchi), вид багатоніжки ряду двопарноногих, внесений до Червоної книги України

**Лепуропеталові** (Lepuropetalaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку бруслицоцвітих

**Л'єрб'є, Марсель** (1888–1979), кінорежисер, продюсер, сценарист, теоретик кіно, представник авангардизму, лауреат Венеційського МКФ (1936), Франція

**Леріс, Мішель** (1901–1990), письменник, мистецтвознавець, етнолог, противник французького колоніалізму, Франція

**Лерман-Луцкевич, Зоя Наумівна** (1934), художниця, представниця другої хвилі авангарду, Україна

**Лермонтов, Михайло Юрійович** (1814–1841), поет, письменник, драматург, класик російської літератури, Росія

**Лерс, Карл** (1802–1878), філолог-класик, європейський авторитет свого часу, Німеччина

**Лер-Сплавінський, Тадеуш** (1891–1965), мовознавець-славіст, співавтор «Нарису історії української мови» (1956), академік Польської АН (1952), Польща

**Леру, П'єр** (1797–1871), філософ, політекономіст, соціаліст-утопіст, один із засновників християнського соціалізму, Франція

**Лесаж, Ален-Рене** (1668–1747), письменник, драматург, сатирик, класик французької літератури, Франція

**Лесама Ліма, Хосе** (1910–1976), письменник, перекладач, упорядник фундаментальної тритомної антології кубинської поезії, Куба

**Лесбійство**, жіноча гомосексуальність

**Лесевич, Володимир Вікторович** (1838–1905), філософ, логік, літературознавець, фольклорист, дійсний член НТШ (1905), Україна

**Лесич, Вадим** (1909–1982), поет, есеїст, критик, перекладач, Україна – США

**Лесі Українки літературно-меморіальний музей**, музей, розташований у будинку, де народилася Леся Українка, діє у м. Новоград-Волинський з 1970

**Лесів, Ярослав Васильович** (1943–1991), правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Лескі, Джессі** (1880–1958), продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Лескін, Август** (1840–1916), мовознавець, один з чільних представників школи молодогограматиків, Німеччина

**Лескіна закон**, закон скорочення кінцевих довгот у пралитовській мові, сформульований Лескіним 1881

**Лесмян, Болеслав** (1877–1937), поет-лірик, класик польської літератури, Польща

**Лесневський, Станіслав** (1886–1939), логік і математик, один із засновників і провідних представників варшавської школи логіки, Польща

**Лесник, Андрій Герасимович** (1916–1994), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Лесото**, держава у Південній Африці

**Лессінг, Готхольд Ефраїм** (1729–1781), драматург, теоретик мистецтва і літературний критик-просвітитель, один з основоположників німецької класичної літератури, Німеччина

**Лессінг, Доріс Мей** (1919–2013), письменниця-фантаст, Нобелівська премія з літератури (2007), Іран – Велика Британія

**Лестер, Річард** (1932), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1965), лауреат Берлінського МКФ (1969), США

**Лесха**, у Давній Греції – архітектурна будівля для зборів, співбесід, свого роду клуб

**Леся Українка** (1871–1913), письменниця, перекладачка, культурний діяч, фольклористка, класик української літератури, Україна

**Леталі (летальні гени)**, гени, які спричиняють загибель організму

**Летальність**, смертність, статистичний показник кількості смертельних випадків від даної хвороби, хірургічної операції тощо

**Летаріела переплутана** (Lethariella intricata), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Летельєр Льона, Альфонсо** (1912–1994), композитор, президент Національної асоціації композиторів Чилі (1950–1956), класик латиноамериканської музики, Чилі

**Летипор** (Laetiporus), рід грибів флори України

**Летичевський, Олександр Адольфович** (1935), кібернетик, академік НАН України (2009), Україна

**Летичів**, селище міського типу, адміністративний центр Летичівського р-ну Хмельницької обл.

**Летичівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Лето**, персонаж грецької міфології

**Летрилья**, летрилья, віршова форма, еротичний, жаргівливий або сатиричний вірш

**Летттризм**, мистецький рух, який виник у 1946 у Франції  
**Леттристський Інтернаціонал**, французька неоавангардистська організація

**Летюча Риба**, сузір'я Південної півкулі

**Летючий собака** (*Pteropus vampyrus*), вид ссавців ряду рукокрилих

**Летючі лемури** (*Dermoptera*), ряд плацентарних ссавців

**Летючі лисиці** (*Pteropus*), рід ссавців родини криланових

**Летючі риби** (*Echocoetidae*), родина морських риб ряду сарганоподібних

**Летючі собаки** (*Rousettus*), рід ссавців родини криланових

**Летяги** (*Pteromys*), рід ссавців родини білячих

**Леув, Герардус ван дер** (1890–1950), історик і філософ релігії, один з чільних представників феноменології релігії, Нідерланди

**Леувардер Курант**, щоденна нідерландська газета, видається з 1752

**Леукокарпія біаторова** (*Leucocarpia biatorella*), вид грибів родини веррукарієвих, внесений до Червоної книги України

**ЛЕФ**, «Левый фронт искусства», літературно-художнє угруповання російських футуристів

**Лефковіц, Роберт** (1943), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2012), США

**Лефлер, Чарльз Мартін** (1861–1935), композитор, скрипаль, Німеччина – США

**Лефшеця число**, цілочислова характеристика відображення топологічного простору самого в себе

**Лецитинази**, ферменти з групи ліпаз, що каталізують розщеплення лецитинів на фосфохоліни та нерозчинні у воді дигліцериди

**Лецитини**, група фосфоліпідів

**Лецитисові** (*Lecythidaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Лешиця** (*Gipsophila*), рід рослин родини гвоздичних, два види якого внесені до Червоної книги України

**Лесков, Микола Семенович** (1831–1895), письменник, журналіст, класик російської літератури, Росія

**Лжеапостоли**, поширена в часи зародження і формування християнства назва проповідників, з ученням яких були незгодні ранньохристиянські групи

**Лжедмитрій I** (?–1606), цар Московський (1605–1606)

**Лжедмитрій II** (?–1610), самопроголошений цар Московський у 1607–1610, Росія

**Лжесидорові Декреталії**, збірник церковних документів, головним чином фальсифікованих, що з'явився у Франції у середині 9 ст.

**Лжиця**, невелика ложка з хрестом на кінці рукояті, вживається у візантійському обряді для причастя

**Либідь**, легендарний персонаж, сестра засновників Києва

**Лижичко, Руслана Степанівна** (1973), співачка, народний артист України (2004), Україна

**Лижі**, спортивний інвентар, пристрій у вигляді дощок, призначений для пересування, до ноги кріпиться спеціальними приєднаннями до лижного взуття

**Лизанівський, Іван Миколайович** (1892–1937), політик, член низки урядів УНР, Україна

**Лизогуб, Олександр Іванович** (1790–1839), композитор і піаніст, воєначальник, один із зачинателів української фортепіанної музики, Україна Росія

**Лизогуб, Федір Андрійович** (1851–1928), політик, голова Ради Міністрів Української Держави (1918), Україна – Росія – Сербія

**Ликов, Олег Вікторович** (1973), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Лилик двоколірний** (*Vespertilio murinus*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Лилики** (*Vespertilio*), рід ссавців родини лиликових, фауна України

**Лиликоподібний нетопир**, кожаноподібний нетопир, гірський нетопир, гірський лилик (*Hypsugo*), рід ссавців ряду рукокрилих родини лиликових

**Лиман (гирло річки)**, розширене гирло річки чи бухта, які затоплені водами моря і перетворилися на мілководні затоки; не зазнають дії припливу і відпливу

**Лиман (місто)**, місто, адміністративний центр Краснолиманського р-ну Донецької обл.

**Лиман, Леонід** (1922–2003), поет, публіцист, літературний критик, представник модернізму, Україна – США

**Лиманська школа**, одна з шкіл дерев'яного церковного будівництва в Україні на Слобожанщині

**Лиманське**, селище міського типу Роздільнянського р-ну Одеської обл.

**Лиманське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище в Решетилівському р-ні Полтавської обл.

**Лиманський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Лиманчук**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Лимон** (*Citrus limon*), вид рослин роду цитрусових родини рутових

**Лимонна м'ята** (*Melissa officinalis*), вид рослин родини глухокропивових

**Лимонник** (*Schizandra*), рід рослин родини лимонникових

**Лимонникові** (*Schisandraceae*), родина квіткових рослин порядку ілієцвітих

**Лимонниця** (*Gonepteryx*), метелик родини біланових

**Лин** (*Tinca tinca*), риба родини коропоподібних, вид фауни України

**Линденштраусс, Елон** (1970), математик, працює в галузі ергодичної теорії, Премія Філдса (2010), Ізраїль

**Лині** (*Tinca*), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Линник, Володимир Павлович** (1889–1984), фізик-оптик, академік АН СРСР (1939), Україна

**Линниченко, Іван Андрійович** (1857–1929), історик, кримознавець, археограф, член-кореспондент Петербурзької АН (1913), Україна

**Линовиця**, селище міського типу Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Линьков, Михайло Тихонович** (1899–1975), письменник та літературознавець, класик білоруського соцреалізму, академік НАН Білорусі (1953), Білорусь

**Линяння**, періодичне оновлення зовнішніх покривів у тварин

**Липа** (*Tilia*), рід рослин родини мальвових

**Липа пухнастостовпчикова** (*Tilia dasystyla*), вид судинних рослин родини липових, внесений до Червоної книги України

**Липа, Юрій Іванович** (1900–1944), громадський діяч, письменник, поет, публіцист, лікар, автор української геополітичної концепції, один із ідеологів українського націоналізму, Україна

**Липецька область**, суб'єкт Російської Федерації

**Липинський, В'ячеслав Казимирович** (1882–1931), історик, філософ історії, соціолог, ідеолог консервативно-монархічного напрямку української суспільно-політичної думки, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Липинський, Петро** (1888–1975), живописець-іконописець, Канада – США

**Липицька культура**, археологічна культура населення Верхнього та Середнього Подністров'я 1 ст. до н. е. – 3 ст. н. е.

**Липівський**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Золотоніський р-н Черкаської обл.

**Липковська, Лідія Яківна** (1884–1958), оперна та камерна співачка (колоратурне сопрано) і педагог, прима східно-європейської оперної сцени 1900–1920-х, Україна – Молдова – Румунія, Україна

**Липнева монархія**, період в історії і влада, яка встановилася у Франції після Липневої революції 1830 і проіснувала до 1848

**Липняки**, липові ліси, широколистяні ліси з пануванням в деревному ярусі липи

**Липова Долина**, селище міського типу, адміністративний центр Липоводолинського р-ну Сумської обл.

**Липовани**, філіппони, етнографічна група росіян

**Липовець**, місто, адміністративний центр Липовецького р-ну Вінницької обл.

**Липовецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Липові** (*Tiliaceae*), родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Липоводолинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Липське**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Липський, Володимир Іполитович** (1863–1937), ботанік, академік (1919) та (1922–1928) президент ВУАН, Україна

**Липучка** (*Lappula*), рід рослин родини бурачникових

**Лис степовий** (*Vulpes corsac*), ссавець родини собачих

**Лис, Володимир Савич** (1950), письменник, журналіст, драматург, Україна

**Лиса гора**, 1) історична місцевість у Києві; 2) у міфології й фольклорі – гора без рослинності, де збирається нечиста сила

**Лисак, Зінаїда Петрівна** (1930), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист УРСР (1978), Україна

**Лисенко, Людмила Іванівна** (1934), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1960), Україна

**Лисенко, Микола Віталійович** (1842–1912), композитор, піаніст, диригент, фольклорист, музичний педагог та етнограф, основоположник української національної музичної школи, Україна

**Лисенко, Наталія Андріанівна** (1884–1969), актриса, зірка німого кінематографу, Україна – Росія – Франція

**Лисенко, Тетяна Феліксівна** (1975), спортсменка (спортивна гімнастика), чемпіон (1992) та бронзовий призер (1992) Олімпійських ігор, чемпіонка світу (1991), Україна

**Лисенко, Трохим Денисович** (1889–1976), агроном і біолог, засновник т. зв. мічурінської агробіології, директор Інституту генетики АН СРСР (1940–1965), академік ВУАН (1934) та АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Лисець**, селище міського типу Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.

**Лисик, Євген Микитович** (1930–1991), театральний художник, Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Лисиці** (*Vulpes*), рід ссавців родини собачих, фауна України

**Лисиціан, Павло Герасимович** (1911–2004), оперний співак (баритон), народний артист СРСР (1956), Росія

**Лисиця звичайна, лисиця руда** (*Vulpes vulpes*), вид ссавців родини собачих, вид фауни України

**Лисиця степова, корсак** (*Vulpes corsac*), вид ссавців родини собачих, вид фауни України

**Лисиця, Михайло Павлович** (1921–2012), фізик, академік АН УРСР (1982), Україна

**Лисичанськ**, місто Луганської обл.

**Лисичка** (*Cantharellus cibarius*), їстівний гриб родини кантарелових

**Лисичка (сузір'я)**, сузір'я Північної півкулі

**Лиска** (*Fulica atra*), вид птахів родини пастушкових, вид фауни України

**Лисохвіст** (*Alopecurus*), рід рослин родини злакових

**Лист**, 1) узагальнене найменування різних за змістом документів, що служать засобом спілкування між установами, приватними особами; 2) послання неофіційного характеру; 3) грамота іноземного посла або монарха

**Лист кур'єрський**, документ, який визначає статус кур'єра дипломатичного і дає право на провезення через кордон указаної в ньому кількості місць дипломатичної пошти



**Лист підписний**, передбачений законом вид виборчих документів

**Лист пірчастолопатекий**, один з типів листка зеленої рослини

**Листівка**, 1) поштова картка, іноді з малюнком з одного боку, для відкритого листа; 2) друкований або рукописний листок із злободенним, агітаційним змістом

**Листки зародкові**, шари клітин, що утворюються в ебріогенезі під час гастрюляції

**Листкова мозаїка**, розташування листків рослин в одній площині

**Листкова пластинка**, основна частина листка

**Листконосові** (Phyllostomidae), родина ссавців ряду рукокрилих

**Листкорозміщення**, порядок розташування листків на стеблах

**Листоблішки** (Psyllidae), родина шкідливих комах

**Листовидки** (Phyllidae), родина комах

**Листоїдові** (Chrysomelidae), родина комах

**Листок**, вегетативний орган вищих рослин

**Листок (часопис)**, московфільський літературний часопис, що виходив у м. Ужгород 1885–1903

**Листокрутки** (Tortricidae), родина комах

**Листопад**, біологічний процес скидання листя рослинами

**Листопад (літературне угруповання)**, літературне угруповання, яке існувало у м. Львів протягом 1928–1931

**Листопад (місяць)**, одинадцятий календарний місяць

**Листопадовий чин**, національно-демократична революція в Галичині 01.11.1918

**Листостеблові мохи** (Bryopsida), клас рослин відділу мохів

**Листочия кучерява**, Спарасис кучерявий (*Sparassis crispa*), вид грибів родини листовичевих, внесений до Червоної книги України

**Листування дипломатичне**, сукупність різних видів кореспонденції і документації дипломатичного характеру, за допомогою якої здійснюються відносини між державами

**Листяні ліси**, вічнозелені, напівлистопадні і листопадні ліси, утворені листяними породами дерев і чагарників

**Листянка**, плід у рослин

**Лисуни** (Pomatoschistus), рід риб родини бичкових, фауна України

**Лисько, Зиновій** (1895–1969), композитор, музикознавець та фольклорист, керівник Українського музичного інституту у Нью-Йорку (США; 1961–1969), Україна – Німеччина – США

**Лисяк-Рудницький, Іван Павлович** (1919–1984), історик української суспільно-політичної думки, політолог, публіцист, Австрія – Україна – США – Канада

**Лисянка**, селище міського типу, адміністративний центр Лисянського р-ну Черкаської обл.

**Лисянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Лисянський, Юрій Федорович** (1773–1837), географ, океанограф, організатор і керівник першої російської навколосвітньої експедиції (1803–1806), Україна – Росія

**Лит**, національна валюта Литви

**Литаври**, ударний музичний інструмент

**Литва**, держава у Північній Європі

**Литвин, Володимир Михайлович** (1956), політик, історик, голова Верховної Ради України (2002–2006 та 2008–2012), академік НАН України (2003), Герой України (2004), Україна

**Литвин, Юрій Тимонович** (1934–1984), поет, письменник, публіцист, правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Литвиненко, Леонід Дмитрович** (1949), спортсмен (легка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (1972), Україна

**Литвиненко, Леонід Михайлович** (1938), астроном, академік АН України (1992), Україна

**Литвиненко, Сергій** (1899–1964), скульптор, Україна – Німеччина – США, Україна

**Литвиненко-Вольгемут, Марія Іванівна** (1892–1966), оперна та концертно-камерна співачка (лірико-драматичне сопрано), народний артист УРСР (1930) та СРСР (1936), Україна

**Литвини**, литовці, слов'яни Великого князівства Литовського

**Литвинов, Максим Максимович** (1876–1951), політик і дипломат, нарком закордонних справ СРСР у 1930–1939, Білорусь – Росія

**Литво базальтове**, вироби з базальту, виконані литтям

**Литво кам'яне**, продукт переробки деяких гірських порід (базальт, діабаз), які у природному вигляді мають крупнокристалічну структуру і тому погано піддаються механічній обробці

**Литка**, задня поверхня гомілки

**Литовська література**, сукупність літературних текстів литовською та іншими мовами, писаних литовськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Литовська метрика**, *Metrica agni Dukatus Lithuaniae*, комплекс актових пам'яток 15–18 ст.

**Литовська мова**, мова балтійської групи індоевропейської сім'ї мов, поширена в Литві

**Литовські статuti**, статuti Великого Князівства Литовського, основний кодекс права Великого князівства Литовського, Руського, Жемайтійського. Видавався у трьох основних редакціях 1529, 1566 і 1588

**Литовсько-українське товариство**, громадсько-культурна організація, що діяла у м. Каунас (Литва) протягом 1928–1940

**Литовці**, етнос, основне населення Литви, належить до біломорсько-балтійської раси великої європеїдної раси

**Литовченко, Володимир Григорович** (1931), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Лифар, Серж** (1905–1989), артист балету, хореограф та балетмейстер, класик світової хореографії, Україна – Франція

**Лиха стихійні**, катастрофічні природні явища і процеси

**Лихачов, Дмитро Сергійович** (1906–1999), філолог, історик, дослідник давньоруської літератури, академік АН СРСР (1970), Росія

**Лихівка**, селище міського типу П'ятихатського р-ну Дніпропетровської обл.

**Лихо**, життєвий стан, обумовлений істотною втратою для даного суб'єкта

**Лихоманка**, у слов'ян – жіночий дух, який вселяється в людину і викликає хвороби

**Лихоманки геморагічні**, захворювання, коли пацієнт має підвищену температуру тіла і кровотечі

**Лицарські ордени**, братства лицарів-вершників побудовані за зразком військових орденів періоду хрестових походів

**Личаківське кладовище-меморіал**, некрополь у Львові, заснований у 1786, історико-культурний заповідник місцевого значення

**Личинка**, фаза життєвого циклу тварин

**Личинка копеподитна**, личинка останньої копеподитної стадії

**Личинковохордові, покривники** (Tunicata), підтип морських тварин типу хордових

**Лишай**, захворювання шкіри

**Лишай лускатий**, псоріаз, хронічне захворювання шкіри

**Лишайник ісландський** (Cetraria islandica), листовидно-кущовий лишайник

**Лишайники** (Lichenes), симбіотичні асоціації грибів (мікобіонта) і мікроскопічних зелених водоростей і / або ціанобактерій

**Лишайники базидіальні** (Basidiolichenes), клас лишайників, у яких мікобіотом виступають базидіальні гриби

**Лишега, Олег Богданович** (1949–2014), поет, перекладач, скульптор, Україна

**Лішків повна система**, довільна сукупність чисел, що взяті по одному з кожного класу лишків за певним модулем

**Лішок квадратичний**, по модулю  $m$  – ціле число  $a$ , для якого має розв'язок таке порівняння:  $x^2 \equiv a \pmod{m}$

**Ліштви**, дерев'яні профільовані дошки, що обрамлюють двері та вікна як декоративне оздоблення

**Лі**, фундаментальна категорія китайської філософії

**Лі Бо** (701–762), поет, класик китайської літератури, Китай

**Лі групи**, така група  $G$ , що відображення  $m: (x, y) \rightarrow xy^{-1}$  прямого добутку  $G \times G$  в  $G$  аналітичне

**Лі Куан Ю** (1923–2015), політик, творець «сінгапурського економічного чуда», прем'єр-міністр Сінгапуру (1959–1990)

**Лі Син Ман** (1875–1965), політик, президент Республіки Корея (1948–1960)

**Лі Цзи**, «Записки про правила благопристойності», «Книга ритуалів» – конфуціанська канонічна книга

**Лі Цзундао** (1926), фізик, Нобелівська премія з фізики (1957), Китай – США

**Лі Чжі** (1527–1602), філософ, історик, письменник, літературний критик, Китай

**Лі, Вів'єн** (1913–1967), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1951), «Оскар» (1940, 1952), Індія – Велика Британія

**Лі, Вілліс** (1888–1945), спортсмен (кульова стрільба), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1920), США

**Лі, Девід Морріс** (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1996), США

**Лі, Енг** (1954), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золотий ведмідь» (1993, 1996), «Золотий лев» (2005, 2007), «Оскар» (2006, 2013), Тайвань – США

**Лі, Майк** (1943), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1996), «Золотий лев» (2004), лауреат Берлінського МКФ (1984), Велика Британія

**Ліази**, клас ферментів, що каталізують реакції негідролітичного відщеплення певних груп від субстратів з утворенням подвійних зв'язків або, навпаки, реакції приєднання груп по місцях розриву подвійних зв'язків

**Ліани**, різноманітні виткі рослини

**Лібер, Френсіс** (1800–1872), політолог та соціолог, перший в історії професор політології, один із засновників Американської асоціації соціальних наук (1865)

**Лібералізація**, перший етап переходу (транзиту) від авторитаризму до демократії згідно з «класичною» парадигмою транзиту

**Лібералізація у зовнішньоторгівельній політиці**, мінімізація втручання держави у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі дії вільних ринкових сил попиту і пропозиції

**Лібералізм**, політична ідеологія, яка базується на вимогах забезпечення свободи особистості, громадянських і політичних прав індивіда, дотримання принципів парламентаризму, вільного підприємництва та обмеження сфери діяльності держави

**Лібералізм економічний**, напрям економічної теорії, базується на сукупності економічних свобод: вільна конкуренція, вільне підприємництво, вільні ринки, вільні ціни, вільна торгівля

**Ліберальна партія Великої Британії**, одна з двох провідних політичних сил Великої Британії у період від поч. 19 ст. до 1920-х і третя за чисельністю і впливом партія країни до свого розпуску (1988)

**Ліберальний інтернаціонал**, міжнародна політична організація, що об'єднує політичні партії ліберального спрямування

**Ліберальні партії**, політичні організації, що займають правочентристські позиції на політичній шкалі сучасних держав, та відстоюють ідею індивідуальної свободи як найважливішого компонента у своїх програмних установах

**Ліберецький край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Ліберій** (?–366), 36-й папа римський (352–366)

**Ліберія**, держава у Західній Африці

**Ліберман, Макс** (1847–1935), живописець, графік, один з основних представників імпресіонізму за межами Франції, Німеччина

**Лібертаризм**, 1) доктрина, сучасна течія політичної ідеології, прихильники якої вважають, що держава повинна обмежитися захистом прав індивідів; 2) філософська концепція, метафізична теорія, яка виступає протилежністю і запереченням детермінізму

**Лібертаріанство**, суспільно-політична доктрина, що базується на ідеях вищого пріоритету цінності свободи перед іншими цінностями

**Ліберум вето**, право будь-якого депутата сейму Речі Посполитої ветоувати будь-яке рішення

**Лібиха мінімуму закон**, закон, згідно з яким відносна дія окремого екологічного фактора тим сильніша, чим більше він наближається у порівнянні з іншими екологічними факторами до мінімуму

**Лібовіц, Гарольд** (1924–2004), фізик, іноземний член НАН України (1994), США

**Лібор**, національна відсоткова ставка за короткотермінові кредити, які надають європейські банки в Лондоні переважно на 3–6 місяців

**Лібревіль**, місто, столиця Габону

**Лібретто**, 1) літературний текст опери, оперети, кантати, ораторії; 2) сценарій балету, масового дійства; 3) короткий виклад змісту опери, балету, драми, кінофільму тощо

**Лівадія**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Ліван**, держава у Західній Азії

**Ліванов, Борис Миколайович** (1904–1972), актор, народний артист СРСР (1948), Росія

**Ліванська література**, сукупність літературних текстів арабською та іншими мовами, писаних ліванськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Ліверморій**, хімічний елемент, символ – Lv, атомний номер – 116

**Ліверпуль**, футбольний клуб, один з найвідоміших і найсильніших клубів Англії та світу, діє з 1892

**Ліверпуль (місто)**, місто у Великій Британії, історико-культурний та промисловий центр, 513 тис. мешканців

**Ліверпульські поети**, англійське літературне угруповання 1960-х

**Лівицька-Холодна, Наталя** (1902–2005), письменниця, поетеса, перекладачка, Україна – Канада

**Лівицький, Андрій Миколайович** (1879–1954), політик, юрист, президент УНР в екзилі (1926–1954). Україна – Німеччина

**Ліві**, політичні сили, що проголошують ідеали соціального поступу та рівності

**Лівійська пустеля**, пустеля на півночі Африки, у східній частині Лівії та на заході Єгипту

**Лівійське письмо**, консонантне письмо, одне з найдавніших в Африці

**Лівія**, держава у Північній Африці

**Лівобережна Україна**, історичне найменування частини України на лівому березі Дніпра у складі Російської імперії в другій половині 17–18 ст., після Андрусівського перемир'я між Росією й Польщею (1667)

**Лівіої руки правило**, мнемонічне правило, що допомагає визначити напрям сили Ампера, яка діє на рухомий заряд або провідник зі струмом у магнітному полі

**Лівонський орден**, католицька державно-військова організація німецьких рицарів-хрестоносців у східній Прибалтиці (1237–1261)

**Лівська мова**, мова південної групи прибалтійсько-фінської гілки угро-фінської сім'ї мов, поширена на північно-західному узбережжі Курляндії

**Ліга**, союз, товариство, асоціація

**Ліга арабських держав**, одна з регіональних організацій арабських держав Південно-Західної Азії, Північної і Північно-Східної Африки

**Ліга ісламського світу**, міжнародна мусульманська організація, створена у 1962

**Ліга Націй**, міжнародна організація, що існувала в період між Першою і Другою світовими війнами

**Ліга патріотів**, французька впливова націоналістична політична організація, створена у 1882 на чолі з письменником Полем Деруледом

**Ліга товариств Червоного Хреста**, добровільна гуманітарна організація зі штаб-квартирою у м. Женеві (Швейцарія), заснована 05.05.1919 за ініціативою американського фінансиста Г. П. Девісона

**Ліга чемпіонів УЄФА**, щорічний футбольний турнір, що проводиться поміж європейськими клубами, які найбільш успішно виступили у національних чемпіонатах попереднього сезону

**Лігавка**, духовий інструмент, рід дерев'яної труби

**Лігази**, клас ферментів, які каталізують утворення хімічного зв'язку між субстратами

**Лігатура (у лінгвістиці)**, 1) написання двох або кількох літер одним письмовим знаком; 2) сполучення слів за допомогою спільного показника синтаксичного зв'язку, уживаного в різних словосполученнях

**Лігатура (у медицині)**, перев'язка кровоносною судиною або іншого трубчастого органу під час хірургічної операції

**Лігво (у біології)**, місце відпочинку, сплячки або виведення дитинчат у деяких ссавців

**Лігвографія**, складова прикладної лінгвістики, яка добирає, укладає і зберігає масиви текстів і норм граматики

**Лігеті, Д'єрдь** (1923–2006), композитор-авангардист, Премія Е. фон Сіменса (1993), Румунія – Угорщина – Австрія

**Лігіноптерисові** (Lyginopteridales), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Лігніни**, нерегулярно побудовані високомолекулярні сполуки з тривимірною структурою, складова частина деревини

**Лігування (у біології)**, з'єднання двох лінійних молекул нуклеїнових кислот за участю ферменту лігази

**Лігування (у медицині)**, туга перев'язка порожнинного органу, наприклад кровоносною судиною

**Лігури**, древні племена, що заселяли в середині 1 тис. до н. е. північно-західну Італію і південно-східну Галлію

**Лігурійське море**, частина Середземного моря між островом Корсика і узбережжям Генуезької затоки

**Лігурія**, область Італії

**Лід**, тверда фаза води, мономінеральна гірська порода

**Лід підземний**, лід будь-якого генезису, що входить до складу літосфери і знаходиться під поверхнею Землі

**Лідер**, авторитетний член групи, організації, суспільства, який виконує роль організатора, ініціатора групової взаємодії і який сприймається даною спільнотою людей завдяки його здібностям вирішувати важливі для неї проблеми і завдання

**Лідер мовної групи**, мовна особистість, яка стала взірцем комунікативної та мовленнєвої поведінки в мовній групі

**Лідер**, **Данило Данилович** (1917–2002), живописець-сценограф, Національний премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Лідерства теорії**, наукові концепції формування, функціонування і розвитку феномену політичного лідерства

**Лідерство**, 1) один з механізмів регулювання відносин людей, соціальних груп, інститутів, суспільства в цілому, сутність якого становлять відносини домінування й підлеглості, впливу й наслідування; 2) першість у певній галузі

**Лідерство глобальне**, політичний феномен, що розглядається: 1) в аспекті типу суб'єкта політичної діяльності; 2) в аспекті суб'єкт-об'єктних відносин; 3) в аспекті інституту в світовій політиці, що унормовує її структурно-рольову архітектуру

**Лідерство політичне**, 1) механізм групової інтеграції, який об'єднує дії навколо особи чи певного угруповання, які відіграють роль керівника; 2) процес взаємодії угруповання авторитетних людей, котрі наділені реальною владою й здійснюють легітимний вплив на суспільство

**Лідерство регіональне**, статус достатньо сильної країни, здатної визначати геополітичну ситуацію навколо себе

**Лідійська мова**, мертва хетто-лувійська мова хетто-лідійської підгрупи, що була поширена на заході Малоазійського півострову у 1 тис. до н. е.

**Лідія**, держава на заході Малої Азії у 12–6 ст. до н. е.

**Лідове Новіни**, чеська щоденна газета, видається з 1893

**Ліетуоніс**, у балтійській міфології – персонафікація кошмару і задухи

**Ліз...**, частина слова, що вказує на його зв'язок з розчиненням, розкладанням речовин

**Лізати**, продукти розщеплення тканин тваринного походження

**Лізін**, аліфатична діамінокислота, входить до складу білків, багатоклітинними тваринами не синтезується (незамінна)

**Лізинг**, строкова (здебільшого довгострокова) оренда виробничих комплексів, машин, устаткування, транспортних засобів і споруд виробничого призначення або передавання господарського майна в тимчасове користування лізингоодержувачу (без передавання права власності)

**Лізис**, явище біологічного розчинення клітин

**Лізогенізація**, процес перетворення бактерій

**Лізогенія**, форма вірусної інфекції у бактерій

**Лізолецитин**, 1-ацилгліцеро-3-фосфорилхолін, одна з фракцій фосфоліпідів

**Лізосома**, одномембранный клітинна органела

**Лізоцим**, фермент із бактерицидними властивостями

**Лійв**, **Юхан** (1864–1913), поет, письменник, основоположник естонського критичного реалізму, Естонія

**Лікарі без кордонів**, незалежна міжнародна медична гуманітарна організація, Нобелівська премія миру (1999)

**Лікарів справа**, кримінальна справа 1953 проти групи високопоставлених радянських лікарів, звинувачених у змові і спробі вбивства низки радянських лідерів

**Лікарня**, лікувально-профілактична установа, яка надає населенню стаціонарну кваліфіковану і спеціалізовану медичну допомогу

**Лікарські рослини**, рослини, які є джерелом отримання лікарських речовин

**Ліквідація підприємства**, припинення діяльності підприємства, акціонерного товариства, компанії, фірми, організації у зв'язку із закінченням строку, на який вони були створені, за рішенням загальних зборів, вищестоящого органу (для державних підприємств) або за рішенням суду

**Ліквідність**, 1) можливість переведення активів підприємства, цінних паперів у готівку; 2) здатність позичальника своєчасно сплатити суми своїх майнових зобов'язань; 3) здатність ринку реалізувати цінні папери за наявного рівня цін без втрат

**Ліквідність банку**, здатність банку своєчасно виконувати зобов'язання, перетворювати статті свого активу в гроші для оплати зобов'язань з пасиву

**Ліквідність міжнародна**, здатність держав виконувати свої міжнародні зобов'язання погашати борги; засоби її – іноземна валюта, золото, СДР, резервна позиція в МВФ

**Ліквідність фірм**, здатність фірм і підприємств своєчасно погашати свої боргові зобов'язання

**Лікей**, давньогрецька філософська школа, заснована Аристотелем у 335 до н. е.

**Лікійська мова**, мертва хетто-лувійська мова лувійської підгрупи, що був поширений у 1 тис. до н. е. на південному заході Малої Азії в області Лікія

**Ліклайдер**, **Джозеф Карл Робнет** (1915–1990), психоаналітик, фахівець із IT-технологій, автор низки базових ідей та принципів Інтернету, США

**Лікопердон соскоподібний**, Дошовик соскоподібний (*Lycoperdon mammaeforme*), вид грибів родини дошовикових, внесений до Червоної книги України

**Лікоподій** (*Lycopodium*), рід рослин родини плаунових

**Ліксоза**, простий вуглевод з групи альдопентоз (п'яти-вуглецевий моносахарид)

**Ліксус катрановий** (*Lixus canescens*), вид комах ряду твердокрилих родини довгоносиків, внесений до Червоної книги України

**Лікування лазерні методи**, лікування лазерним промінням

**Лілангені**, національна валюта Свазіленду



**Лілієнфельд, Юліус** (1881–1963), фізик, інженер, автор ідеї польового транзистора, Німеччина – США

**Лілієцвіті** (Liliales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Лілійка пізня**, Ллойдія пізня (*Lloydia serotina*), вид судинних рослин родини лілійних, внесений до Червоної книги України

**Лілійник, гемерокаліс** (*Heemerocallis*), рід рослин родини лілійникових

**Лілійникові, гемерокалісові** (*Heemerocalidaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Лілійні** (Liliaceae), родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Лілія** (*Lilium*), рід рослин родини лілійних

**Лілія лісова** (*Lilium martagon*), вид судинних рослин родини лілійних, внесений до Червоної книги України

**Лілло-Ольсен, Оле Андреас** (1883–1940), спортсмен (кульова стрільба), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1920 – 3, 1924 – 2), Норвегія

**Лілонгве**, місто, столиця Малаві

**Лільберн, Джон** (1614–1657), мислитель, політик, лідер руху левелерів у період Англійської революції, Велика Британія

**Ліма**, місто, столиця Перу

**Лімасол**, район (епархія) Республіки Кіпр

**Лімацела степова** (*Limacella steppicola*), вид грибів родини мухоморових, внесений до Червоної книги України

**Лімбічна система**, сукупність структур головного мозку

**Лімбург**, провінція Нідерландів

**Лімбург, брати** (між 1385 та 1416), брати – Поль, Ерман та Жеаннекен, живописці-мініатюристи, оформлювачі «Розкішного часослова герцога Беррійського», Нідерланди

**Лімесві** (Limeaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Лімерик**, гумористична віршова форма

**Лімес**, укріплений кордон Римської імперії з валами й сторожовими вежами

**Ліми історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс, м. Ліма, Перу

**Ліміт**, встановлена певними правовими нормами гранична кількість, межа, рубіж, норма чогось, що не підлягає кількісним чи якісним змінам

**Лімітед, Ltd.**, додаток до назви товариства, компанії тощо, який свідчить про їхню обмежену відповідальність за зобов'язаннями

**Лімітроф**, 1) прикордонна живильна область між імперіями, цивілізаціями; 2) прикордонні (біякордонні) області, що повинні були утримувати військо, яке стояло на кордонах; 3) держави, які є «санітарним кордоном» між ворожими блоками, державами

**Лімітуючий фактор**, найважливіший екологічний фактор

**Лімнади**, у грецькій міфології – німфи озер, ставків і боліт

**Лімнанті** (Limnanthaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Лімниця**, річка в Івано-Франківській обл., права притока Дністра, 122 км

**Лімнологія**, розділ гідрології суші, що вивчає водойми суші

**Лімнофіли**, організми, що населяють водойми з уповільненим водообміном

**Лімнохарісові** (Limncharitaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Лімодор недорозвинений** (*Limodorum abortivum*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Лімпопо (провінція)**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Лімпопо (річка)**, річка у ПАР, Ботсвані, Зімбабве та Мозамбіку, впадає до Індійського океану, 1750 км

**Лімфа**, прозора рідина кровоносної системи тварин, містить лімфоцити

**Лімфаденіт**, запалення лімфатичного вузла

**Лімфангіт**, запалення стінки лімфатичних судин, як правило бактеріального або грибкового походження

**Лімфатична система**, мережа судин, тканин і органів, які транспортують лімфу у ссавців

**Лімфатичний вузол**, орган імунної системи

**Лімфогранулематоз**, злоякісна пухлина, яка походить зі зрілих лімфоцитів

**Лімфоїдна тканина**, тканина, що виробляє клітини захисних функцій

**Лімфома**, злоякісна пухлина, яка походить з лімфоцитів

**Лімфообіг**, рух лімфи в організмі

**Лімфостаз**, застої лімфи у лімфатичних судинах

**Лімфоутворення**, процес утворення лімфи

**Лімфоцити**, клітини імунної системи

**Лін** (?–76), 2-й папа римський (67–76)

**Лін, Девід** (1908–1991), кінорежисер, вважається один з 10-ти найбільш видатних кінорежисерів 20 ст., «Золотий ведмідь» (1954), лауреат Каннського МКФ (1946), «Оскар» (1958, 1963), Велика Британія

**Лінгала**, бангала, мангала, нгала, одна з мов банту

**Лінгарт, Антон Томаж** (1756–1795), драматург, поет, історик, діяч словенського національного відродження, Словенія

**ЛІНГВА**, програма сприяння та розвитку вивчення мов країн – членів ЄС у школах

**Лінгва франка**, мова-посередник, яка у функціональному аспекті відіграє роль засобу спілкування між носіями різних етнічних мов і культур

**Лінгвальна діяльність**, поняття людського мовлення загалом, властивість, притаманна людині як такій; належить як до спеціальної, так і до індивідуальної сфер, включає фізіологію і психологію мовлення, має зовнішній (звуковий) і внутрішній (психічний) вияви

**Лінгвістика**, наука про мову, мовознавство

**Лінгвістика внутрішня**, галузь мовознавства, яка вивчає системні відношення мовних одиниць без звертання до зовнішньолінгвальних чинників

**Лінгвістика гендерна**, напрям у мовознавстві, що вивчає відмінності у мові, зумовлені статтю мовців

**Лінгвістика генеративна**, одна з галузей формально-го напрямку у лінгвістиці, що виникла під впливом ідей Н. Хомського та базується на описі мови у вигляді формальних моделей певного типу

**Лінгвістика дескриптивна**, лінгвістична течія структуралізму, для якої характерний формальний підхід до вивчення мовних фактів на основі їх дистрибуції (сполучованості одиниць, їх місця у мовленні стосовно інших одиниць тощо)

**Лінгвістика зовнішня**, галузь мовознавства, яка вивчає сукупність етнічних, суспільно-історичних, соціальних, географічних та інших чинників як нерозривно пов'язаних з розвитком і функціонуванням мови

**Лінгвістика кібернетична**, напрям лінгвістичних досліджень, що розглядає мову як одну з керуючих і керованих систем

**Лінгвістика когнітивна**, мовознавчий напрям, в якому функціонування мови розглядається як різновид когнітивної (пізнавальної) діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища

**Лінгвістика комунікативна**, напрям сучасного мовознавства, що вивчає мовне спілкування, яке складається з таких компонентів як мовець, адресат, повідомлення, контекст, специфіка контакту та код (засоби повідомлення)

**Лінгвістика контрастивна**, лінгвістика конфронтативна, лінгвістика зіставна, напрям досліджень загального мовознавства, що розвивається з 1950-х

**Лінгвістика корпусна**, новітній напрям у мовознавстві, предметом вивчення якого є представлені в електронному вигляді великі масиви структурованих мовних даних з метою виявлення ідіоматики мови

**Лінгвістика криміналістична**, розділ прикладної лінгвістики, що розробляє та досліджує методи атрибуції текстів сучасних документів з метою використання отриманих результатів у слідчих діях чи судочинстві

**Лінгвістика математична**, наука, в якій для дослідження мови застосовують математичні моделі

**Лінгвістика політична**, комплексна галузь наукового знання на стику політики й лінгвістики, що досліджує політичну мову (мовні аспекти відносин влади) і мовну політику (політико-правовий режим мовного життя суспільства)

**Лінгвістика прикладна**, прикладне мовознавство, напрям мовознавства, що займається розробкою методів вирішення практичних задач, пов'язаних з використанням мови

**Лінгвістика структурна**, сукупність поглядів на мову і методів її дослідження, в основі яких лежить розуміння мови як знакової системи зі структурними елементами, які можна чітко виділити, і прагнення строго формально описати мову

**Лінгвістика тексту**, напрям лінгвістичних досліджень, об'єктом яких є правила побудови зв'язного тексту і його смислові категорії, що виражаються за цими правилами

**Лінгвістика термінологічна**, сукупність слів і словосполучень, що використовуються у мовознавстві для передачі спеціальних понять і найменування типових об'єктів даної наукової галузі

**Лінгвістика функціональна**, напрям у мовознавстві, що зосереджується на функціональній природі мовних одиниць і мови загалом

**Лінгвістичний аналіз тексту**, комплексний аналіз мовної тканини тексту, спрямований на виявлення його основних стилістичних особливостей та визначення ідіостилу автора

**Лінгвістичних досліджень автоматизація**, виконання дослідження за допомогою комп'ютера

**Лінгвістичного експерименту метод**, метод, що полягає у добиранні синонімів, скороченні і розширенні тексту

**Лінгвістичної відносності гіпотеза**, гіпотеза Сепіра – Уорфа, концепція, згідно з якою структура мови визначає структуру мислення і спосіб пізнання світу

**Лінгвістів постійний міжнародний комітет**, міжнародна наукова організація, метою якою є сприяння розвитку лінгвістики (з 1928)

**Лінгвографія**, складова прикладної лінгвістики, яка добирає, укладає і зберігає масиви текстів і норм граматики

**Лінгводидактика**, розділ дидактики, який досліджує теорію і методику навчання мови

**Лінгвокраїнознавство**, розділ науки про мову, який включає в себе навчання мови та подає відомості про країну, де вона є засобом спілкування

**Лінгвокультурема**, одиниця аналізу міжкультурного спілкування, комплексне міжрівневе поняття, єдність лінгвального і екстралінгвального (культурного) змісту

**Лінгвокультурологія**, інтегративна галузь знань, теорія на стику лінгвістики і культурології, яка передбачає вивчення мови у нерозривному зв'язку з культурою

**Лінгвонім**, назва, що застосовується для мов і пов'язаних з ними лексичних одиниць (мовних різновидів) – діалектів, говірок, мовних сімей і т. д.

**Лінгвосеміотика**, мовознавча дисципліна, яка розглядає мову як знакову систему

**Лінгвостилістика**, наука про мовні стилі, види й типи мовлення

**Лінгвоукраїнознавство**, спеціальна технологія подання українознавчих знань культурного й мовного планів на уроках української мови, що орієнтує на творчий підхід, пошук відповідних текстів, створення методичного апарату

**Лінгвофілософські концепції**, підхід лінгвістів до мови, що відображений у специфічних напрямках, кожному з яких притаманний особливий погляд на сутність і природу мови та має свої філософські корені: гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм і постструктуралізм

**Лінгвофольклористика**, галузь досліджень, безпосереднім об'єктом якої є фольклорний текст, а найважливішим лінгвістичним завданням – опис мови фольклору

**Лінгвоцид**, складова політики етноциду, цілеспрямована діяльність із обмеження функціональної сфери чи цілковитої ліквідації мови підлеглого народу та його культурно-етнічної асиміляції

**Лінгуляти** (Lingulata), клас безхребетних тварин типу плечоногих

**Ліндаль, Томас** (1938), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2015), Швеція

**Ліндберг, Леопольд** (1902–1984), кінорежисер, Гран-прі Каннського МКФ (1946), «Золотий ведмідь» (1951), «Бронзовий ведмідь» (1953), лауреат Каннського МКФ (1941), Швейцарія

**Ліндгрен, Астрід** (1907–2002), письменниця, класик світової літератури для дітей, Швеція

**Ліндер, Макс** (1883–1925), актор-комік, сценарист і режисер, зірка німого кінематографу, Франція

**Ліндернієві** (Linderniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Ліндсей, Девід** (1876–1945), письменник, представник філософської фантастики, Велика Британія

**Ліндсей, Джек** (1900–1990), письменник, поет, літературознавець, мистецтвознавець, помітна постать англomовної культури 20 ст., Австралія – Велика Британія

**Лінемент**, лінійні або дугоподібні структурні елементи планетарного значення

**Лінзи електронні**, пристрій, призначений для формування пучків електронів, їх фокусування та отримання з їх допомогою електронно-оптичних зображень об'єктів і деталей об'єктів

**Лінзи контактні**, лінзи, що надягають безпосередньо на око і які відокремлені від нього лише тонкою плівкою слізної рідини, використовуються переважно замість окулярів

**Лінивві королі**, королі з династії Меровінгів, за правління яких реальна влада знаходилася в руках мажордомів (серед. 7 – серед. 8 ст.)

**Лінивцеві** (Bradypodidae), родина ссавців ряду неповнозубих

**Лінивці гігантські** (Folivora), група кількох різних вимерлих видів лінивців, що відрізнялися особливо великими розмірами і, на відміну від сучасних (що мешкають на деревах), жили на землі

**Лінивці двопалі** (Megalonychidae), родина ссавців ряду неповнозубих

**Лінивці трипалі** (Bradypodidae), родина ссавців ряду неповнозубих

**Ліницька, Любов Павлівна** (1866–1924), актриса, прима Театру Садовського, Україна

**Ліницький, Петро Іванович** (1839–1906), філософ, представник духовно-академічної філософії, Україна

**Лінійка логарифмічна**, лічильна лінійка, прилад для швидкого виконання різного роду обчислень (множення, ділення, добування кореня, тригонометричні обчислення тощо)

**Лінійка масштабна**, креслярський інструмент, що являє собою лінійку з нанесеними на її краях поділками різних одиниць довжини

**Лінійна група**, група лінійних перетворень векторного простору  $V$  скінченної розмірності  $n$  над тілом  $K$

**Лінійний корабель**, лінкор, військовий корабель водотоннажністю від 20 до 64 тисяч тонн, довжиною від 150 до 263 м, озброєний гарматами головного калібру від 280 до 460 мм, з екіпажем 1500–2800 осіб

**Лінійні організми**, організми, що належать до чистої лінії

**Лінійні системи**, сім'я ефективних лінійно еквівалентних дивізорів на алгебраїчному многовиді, яка параметризована проєктивним простором

**Лінійність**, послідовне розміщення елементів висловлювання, що витягуються в «мовленнєвий ланцюг»; визначена звуковою природою мови

**Лінійно-стрічкової кераміки культура**, археологічна культура доби неоліту, яка мала дуже значне поширення на території Європи у 6-5 тис. до н. е.

**Лінійчата поверхня**, у диференціальній геометрії – поверхня, утворена рухом прямої лінії

**Лінія автоматична**, лінія машин, які, маючи спільні механізми керування, автоматично виконують у технологічній послідовності всі або частину операцій по виготовленню виробів

**Лінія гвинтова**, тип тривимірної спіралі

**Лінія геодезична**, геометричне поняття, яке узагальнює поняття лінії евклідової геометрії на випадок просторів більш загального вигляду

**Лінкольн, Авраам** (1809–1865), 16-й президент США (1861–1865)

**Лінкос**, штучна мова, побудована за допомогою логічних правил для зв'язку з позаземними цивілізаціями

**Лінкруст**, рулонний оздоблювальний будівельний матеріал з гладкою або рельєфною поверхнею

**Ліннеєві** (Linnaeaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Ліннея** (Linnaea), рід рослин родини жимолостевих

**Ліннея північна** (Linnaea borealis), вид судинних рослин родини жимолостевих, внесений до Червоної книги України

**Ліногравюра**, 1) гравюра на лінолеумі; виготовлена ручним способом форма високого друку; 2) відбиток зображення з гравюри на лінолеумі

**Лінолеум**, 1) джутова тканина, покрита з одного боку шаром окисованої рослинної олії; 2) рулонний синтетичний матеріал для улаштування лицевих покриттів підлоги

**Лінц, Хуан** (1926–2013), політолог, соціолог, дослідник авторитарних і тоталітарних систем, політичних партій, елітних груп, процесів демократизації й функціонування демократії, Німеччина – США

**Лінч, Девід** (1946), кінорежисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1990), «Золотий лев» (2006), США

**Лінь Бяо** (1907–1971), політик, найближчий соратник Мао Цзедуну, міністр оборони КНР (1959–1971), Китай

**Лінь Цзесюй** (1785–1850), філософ-неокунфуціанець та політик, Китай

**Ліо, Бернар** (1897–1952), астроном, конструктор фотографічного поляриметру та коронографу, Франція

**Ліометопум звичайний** (*Liometopum microcephalum*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини мурашків, внесений до Червоної книги України **Ліон (місто)**, місто у Франції, історико-культурний центр, 480 тис. мешканців

**Ліон (футбольний клуб)**, футбольний клуб, один із найвідоміших і найсильніших клубів Франції та світу, діє з 1950

**Ліон, П'єр-Луї** (1956), математик, фахівець з теорії нелінійних диференціальних рівнянь з частинними похідними, Премія Філдса (1994), Франція

**Ліона історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 18–19 ст., м. Ліон, Франція

**Ліонне**, історична область Франції

**Ліонська школа**, французьке літературне угруповання 1740-х

**Ліонські повстання 1831 та 1834**, виступи робітників шовкоткацької промисловості проти важких умов праці та закону проти страйкарів у Франції, одні з перших в історії суто пролетарських виступів

**Ліотар, Жан-Етьєн** (1702–1789), живописець, майстер жанрового портрету, Швейцарія

**Ліотар, Жан-Франсуа** (1924–1998), філософ і соціолог, теоретик літератури, один з основоположників постмодернізму, Франція

**Ліофіл Фавре** (*Lyophyllum favrei*), вид грибів родини рядовкових, внесений до Червоної книги України

**Ліофілізація**, вакуумна сушка біопрепаратів

**Ліофільність**, здатність сильно взаємодіяти з рідким середовищем

**Ліофобність**, слабка взаємодія з молекулами рідини

**Ліпази**, ферменти класу гідролаз, що каталізують гідролітичне розщеплення естерних зв'язків у молекулах ліпідів

**Ліпе, Елісабета** (1964), спортсменка (веслування академічне), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1992, 1996, 2000, 2004), Румунія

**Ліпіди**, естери жирних кислот зі спиртами, іноді й з додатковими групами

**Ліпінський, Кароль Юзеф** (1790–1861), композитор, скрипаль, учень Н. Паганіні, Польща – Україна

**Ліпнина**, різновид рельєфу, фігурні орнаментальні зображення, відлиті або відпресовані з гіпсу, штукатурки, бетону, пап'є-маше та інших матеріалів, що використовуються для оздоблення фасадів та інтер'єрів архітектурних споруд

**Ліпоксай, Арпоксай та Колаксай**, герої скіфського етногенетичного епосу, епічні царі скіфів-сколотів, сини Таргітая, онуки скіфського Зевса

**Ліпома**, жировик, доброякісна пухлина, що походить з жирової тканини

**Ліпометрія**, відсутність початкового ненаголошеного складу у стопі

**Ліпооксигеназа**, фермент класу оксидоредуктаз, каталізує окислення ненасичених жирних кислот до перекисів

**Ліпопротейди**, білкові речовини, які виконують доставку ліпідів в різні тканини і органи

**Ліпосома**, мікропухирець, що складаються з молекул ліпідів

**Ліпохроми**, група безазотистих пігментів, розчинних у жирі, зокрема, каротиноїди

**Ліппі, Філіппо** (1406–1469), живописець, один з найвишаркованіших представників раннього італійського Відродження, Італія

**Ліппман, Габріель** (1845–1921), фізик, Нобелівська премія з фізики (1908), Франція

**Ліпсет, Сеймур Мартін** (1922–2006), соціолог, політолог, один із засновників теорії модернізації, США

**Ліпський, Олдржих** (1924–1986), кінорежисер, сценарист та актор, майстер кінокомедії, Чехія

**Ліпшиця умова**, обмеження на поведінку приросту функції

**Ліпшиць, Жак** (1891–1973), скульптор, один із засновників кубізму в скульптурі, Литва – Франція – США – Італія

**Лір, Едвард** (1812–1888), поет, живописець, класик англійської літератури, Велика Британія

**Ліра (валюта)**, національна валюта Туреччини

**Ліра (музичний інструмент)**, 1) в стародавній Греції – малий музичний інструмент «кітара», на якій грали, вдаючи по струнах паличкою або молоточком (плектрон); 2) поширений в Україні народний музичний інструмент у вигляді дерев'яної скриньки з трьома струнами

**Ліра (сузір'я)**, сузір'я Північної півкулі

**Лірика**, 1) струнний музичний інструмент, під акомпанемент якого стародавні греки співали пісні; 2) один із трьох основних літературних родів, у якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора

**Ліріодендрон тюльпановий** (*Liriodendron tulipifera*), рослина родини магнолієвих

**Лірники**, мандрівні співаки в Україні, здебільшого сліпі, що супроводжували спів грою на лірі

**Ліро-епос**, синтетичне жанрове утворення на межі лірики й епосу

**Лірохвости** (*Menura*), рід птахів родини лірохвостових

**Ліс**, сукупність природних компонентів на основі популяцій певних видів дерев'янистих рослин

**Ліс байрачний**, балковий ліс, ліс, який зростає у верхів'ях і по схилах балок (байраків)

**Ліс тропічний**, тип біому тропічних поясів земної кулі

**Лісабон (місто)**, місто, столиця Португалії

**Лісабон (округ)**, округ Португалії

**Лісабонський монастир ієронімітів та башта Белен**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки архітектури 15–16 ст., м. Лісабон, Португалія

**Ліси галерейні**, ліси, розташовані вузькими смугами вздовж річок, які протікають серед безлісних просторів в посушливих областях саван і пустель

**Ліси грабові**, грабняки, ліси з пануванням в деревному ярусі граба



**Ліси дрібнолистяні**, ліси, утворені деревами з дрібним листям і м'якою деревиною

**Ліси екваторіальні**, тип вологого тропічного лісу

**Ліси жорстколисті**, вічнозелені ліси переважно з ксерофітних, жорстколистих порід

**Ліси і чагарники вічнозелені субтропічні**, ліси і чагарники зони субтропічних поясів у західних секторах материків

**Ліси кедрові**, ліси, що характеризуються пануванням в деревному ярусі різних видів кедрів

**Ліси листопадні**, ліси, утворені деревами, які скидають листя

**Ліси мішані**, ліси, утворені хвойними та листяними породами

**Ліси модринові**, світлохвойні ліси з пануванням модрини в деревному ярусі

**Ліси муссонні**, ліси, поширені в межах тропічних і субекваторіальних поясів і приурочені до областей з мусонним кліматом

**Ліси світлохвойні** (світлохвойна тайга), ліси, утворені різними видами сосни і модрини

**Ліси субтропічні**, ліси субтропічних поясів земної кулі

**Ліси темнохвойні**, ліси, утворені тінювотривалими хвойними породами

**Ліси тропічні сухі**, листопадні і напівлистопадні ліси, властиві районам тропічного і субекваторіального поясів з сухим періодом

**Ліси туманні**, мохові ліси, нефелогілея, тропічні вічнозелені ліси на схилах гір в смузі конденсації туманів

**Ліси широколистяні помірного поясу**, ліси, утворені листопадними деревами з широкими листовими пластинками

**Лісівництво**, 1) галузь рослинництва, що займається вирощуванням лісу, інших продуктів лісу та його використання; 2) наука про природу, методи вирощування й поліпшення лісу, підвищення його продуктивності

**Лісіана Канон**, введена давньогрецьким скульптором Лісіпом формула ідеальних пропорцій людського тіла, якою користувався скульптор

**Лісітея**, нерегулярний супутник Юпітера

**Лісков, Барбара** (1939), вчений у галузі інформатики, Премія Тюрінга (2008), США

**Лісмата щетинконога** (*Lysmata seticaudata*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Лісне**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Лісова і деревообробна промисловість**, комплекс галузей, що включають лісозаготівельну, лісопильну, деревообробну і лісохімічну галузі

**Лісова куниця**, куниця-жовтодушка (*Martes martes*), вид ссавців родини кунцевих, вид фауни України

**Лісова підстилка**, шар мертвого рослинного матеріалу

**Лісове**, селище міського типу Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Лісове господарство**, галузь народного господарства, що вивчає, веде облік і відтворення, охорону й захист лісів, а також регулювання їх використання

**Лісовик**, в стародавній слов'янській міфології та фольклорі – лісовий дух, господар лісу

**Лісові жайворонки** (*Lullula*), рід птахів родини жайворонкових, фауна України

**Лісові зони**, природні зони, в природних ландшафтах яких переважає лісова деревно-чагарникова рослинність

**Лісові культури**, лісокультурна справа, наукова дисципліна зі створення штучних лісових насаджень

**Лісові миші** (*Sylvaemus*), рід ссавців родини мишачих, фауна України

**Лісові насадження захисні**, штучно створені посадкою або посівом насадження для захисту сільськогосподарських угідь, ґрунтів, водоймищ, доріг, населених пунктів від несприятливих природних чинників

**Лісові насадження полезахисні**, штучні лісові насадження, створювані для захисту сільськогосподарських культур від посух, суховіїв, чорних бур, інших несприятливих природних явищ, для поліпшення водного режиму ґрунту тощо, складова частина системи захисних лісових насаджень

**Лісові полівки, лісові нориці** (*Myodes*), рід ссавців родини полічкових, фауна України

**Лісові резервати Південно-Східного Атлантичного узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа резерватів, Бразилія

**Лісові резервати Східного атлантичного узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа природоохоронних територій і національних парків, Бразилія

**Лісового господарства та агролісомеліорації науково-дослідний інститут імені Г. М. Висоцького**, установа Держлісгентства України та Відділення загальної біології НАН України

**Лісовський, Роберт Антонович** (1893–1982), живописець-графік, майстер станкової та книжкової графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, сценографії та дизайну, Україна – Швейцарія

**Лісознавство**, лісівництво, наука про ліс, його природу та основні компоненти

**Лісоматеріали**, матеріали з деревини, що зберегли природну фізичну структуру і хімічний склад, та отримані з повалених дерев, шляхом поперечного та / або поздовжнього поділу

**Лісопарк**, природний лісовий масив поруч або усередині міста, призначений для оздоровлення території населених пунктів, для відпочинку і задоволення культурних та естетичних потреб людей

**Лісопромисловий комплекс**, міжгалузевий комплекс, до складу якого входять лісове господарство, деревообробна, целюлозно-паперова, лісохімічна й гідролізна промисловості

**Лісостеп**, зональний тип ландшафту

**Лісостепові зони**, перехідна між лісовою та степовою природна зона, розташована в північному помірному поясі

**Лісотундра**, зональний тип ландшафту; природна зона субарктичного поясу

**Ліспектор, Клариса** (1920–1977), письменниця, класик бразильської літератури, Україна – Бразилія

**Ліст, Гвідо фон** (1848–1919), поет, окультист, засновник арманізму, Австрія – Німеччина

**Ліст, Даніель Фрідріх** (1789–1846), економіст, політик, публіцист, теоретик протекціонізму, Німеччина – США

**Ліст, Ференц** (1811–1886), композитор, піаніст, педагог, диригент, публіцист, представник музичного романтизму, класик світової музики, Угорщина

**Лістер, Джозеф** (1827–1912), хірург, основоположник хірургічної антисептики, Велика Британія

**Лістеріоз**, інфекційне захворювання бактеріального походження

**Літак-ракетоносець**, бойовий літак, який має на озброєнні ракети стратегічного або оперативного-тактичного значення

**Літанія**, літія, в християнстві – урочиста церковна служба

**Літаючі жаби** (Rhacophorus), рід безхвостих амфібій родини веслоногих

**Літвак, Анатоль** (1902–1974), кінорежисер та продюсер, лауреат Венеційського МКФ (1946), Україна – Франція – США

**Літера**, 1) графічний знак для передачі на письмі фонети; 2) лігатура, ієрогліф у прикладному мовознавстві – неподільний графічний (візуальний) образ, згенерований мовцем на основі відповідного еталонного образу

**Літера велика**, літера, яка відрізняється від малої своїм розміром, а іноді і написанням, і служить для позначення початку речення, тексту, виділення заголовка та власних назв

**Літера заголовна**, перша літера основного тексту видання чи його рубрики

**Літера мала**, літера звичайного розміру, яку використовують для написання всіх слів, окрім тих випадків, коли за правилами правопису треба писати велику літеру

**Література**, 1) різновид писемної творчості, сукупність рукописних, друкованих та електронних творів певного народу, періоду чи доби; 2) художня література, письменство

**Література аболіціоністська**, течія в літературі та публіцистиці США 1830–1860-х, пов'язана з аболіціонізмом

**Література абсурду**, сукупність художніх текстів, у яких життя постає як хаотичне нагромадження випадковостей, поведінка персонажів алогічна, ірраціональна, а композиція часто мозаїчна

**Література антична**, сукупність літературних текстів стародавніх греків і римлян

**Література дидактична**, повчально-моралізаторські тексти, в яких художність підпорядкована повчальності

**Література елітарна**, висока література, протиставлена масовій; часто перетинається з інтелектуальною літературою

**Література емігрантська**, сукупність літературних текстів, написаних авторами-емігрантами

**Література епістолярна**, різножанрові твори художньої літератури, в яких використовується форма листа чи послання, узалежнена законами художньої умовності

**Література есхатологічна**, сукупність літературних текстів, на яких позначився вплив есхатологічного вчення (про кінець світу та потойбічне життя)

**Література жіноча**, 1) сукупність літературних текстів, написаних для жінок; 2) те саме, що жіноче письмо

**Література західна**, сукупність літературних текстів Заходу (Західної Європи та країн Америки)

**Література і мистецтво**, 1) літературно-мистецький додаток до газети «Вісти ВУЦВК», що виходив у м. Харків в 1929–1930; 2) часопис, що виходив у м. Львів у 1940–1941; 3) видавництво, що працювало у м. Харків в 1930–1932

**Література і сучасність**, літературно-критичний альманах, що виходив у м. Київ у 1968–1988

**Література історико-біографічна**, сукупність художньо-наукових творів, об'єднаних наявністю в них героя, котрий залишив помітний слід у суспільно-політичному, науковому, мистецькому, літературному житті

**Література класична**, сукупність художніх творів, що вважаються взірцевими

**Література куртуазна**, лицарська література європейського середньовіччя з мотивами культурами або лицарських пригод

**Література масова**, складова літературного процесу, протиставлена елітарній літературі

**Література науково-популярна**, сукупність текстів наукового змісту, викладеного в популярній формі

**Література науково-художня**, сукупність текстів на межі художньої, документально-публіцистичної та науково-популярної літератур, що оповідають про науку, науки, пошуки, долі науковців

**Література перекладна**, сукупність текстів, перекладених певною мовою з мови оригіналу; разом із оригінальною літературою є явищем культурного й інтелектуального життя

**Література підпільна**, художні та публіцистичні твори, що з міркувань уникнення цензури поширюються неофіційно

**Література полемічна**, сукупність текстів різних авторів, що постали внаслідок дискусії між представниками різних християнських віровизнань 16–18 ст.

**Література преціозна**, літературний напрям, що виник у Франції на початку 17 ст.

**Література пригодницька**, сукупність різножанрових прозових літературних текстів, об'єднаних пригодницькою тематикою

**Література художня**, 1) сукупність писаних і друкованих творів певного народу, епохи, людства загалом; 2) мистецтво слова, що відображає дійсність у художніх образах та / або створює нову художню реальність

**Література художньо-документальна**, сукупність художніх творів, що базуються на реальних подіях

**Література. Діти. Час**, літературно-критичний альманах, що виходив у м. Київ у 1975–1990

**Література. Фольклор. Проблеми поетики**, збірник наукових праць у галузі фольклористики й літератури, видається у м. Київ з 1992

**Літератури інститут імені Т. Г. Шевченка НАН України**, установа Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Літератури система жанрова**, стійка єдність жанрових літературних форм, що склалися історично (поділ на роди, види, жанри)

**Літератури теорія**, галузь літературознавства, що вивчає сутність і специфіку художньої літератури

**Літературна бібліотека**, видавнича серія українського та зарубіжного письменства, започаткована в 1920-х

**Літературна дискусія 1925–1928**, дискусія в українській літературі довкола побутування української літератури у світовому контексті

**Літературна критика**, літературно-критичний часопис, що виходив у м. Київ у 1935–1940

**Літературна неділя**, літературно-художній часопис про-угорської спрямованості, що видавався у 1941–1945 «Підкарпатським товариством наук»

**Літературна спадщина**, видання Інституту літератури ім. Тараса Шевченка

**Літературна Україна**, щотижнева газета письменників України, видається 1927

**Літературний архів**, літературознавчий двомісячник Інституту Тараса Шевченка, що виходив у м. Харків у 1930–1931

**Літературний Жовтень**, літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис, що виходив у м. Одеса у 1934–1935

**Літературний журнал**, часопис, що виходив у м. Харків у 1936–1941

**Літературний призов**, часопис, що виходив у Харкові у 1931–1932

**Літературний процес**, літературно-історичний рух як сукупність фактів художнього життя, визначальних і периферійних тенденцій тієї чи іншої літератури

**Літературний ярмарок**, літературно-мистецький альманах, видавався у м. Харків у 1928–1929/1930

**Літературно-артистичне товариство київське**, об'єднання літераторів і митців, діяло 1895–1905

**Літературно-критичний альманах**, альманах київського угруповання символістів «Біла студія», заснований у 1918

**Літературно-мистецький клуб імені Василя Симоненка**, угруповання українських письменників Австралії, засноване у 1954

**Літературно-наукова бібліотека**, 1) серія брошур (1889–1898, Львів); 2) науково-популярна серія (1901–1917)

**Літературно-науковий вісник**, перший український літературно-науковий і суспільно-політичний часопис-місячник, виходив у 1898–1932 (з перервами)

**Літературознавство**, гуманітарна наука, що вивчає літературу, особливості її розвитку, сутність, сприйняття сучасниками тощо

**Літературознавство порівняльне**, компаративістика, наукова дисципліна, метою якої є виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлення творів та явищ національних письменств одного чи різних історичних періодів

**Літературознавча методологія**, система методів літературознавства

**Літературоцентризм**, ідейна течія в культурі сучасного суспільства

**Літери прописні**, заголовні літери, що відрізняються від рядкових висотою, іноді також накресленням

**Літин**, селище міського типу, адміністративний центр Літинського р-ну Вінницької обл.

**Літинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Літій**, хімічний елемент, символ – Li, атомний номер – 3

**Літія**, складова всенічного богослужіння напередодні церковних свят

**Літл, Річард** (1932), співак, піаніст та композитор, один з основоположників рок-н-ролу, США

**Літо...**, частина складних слів, що вказує на їхнє відношення до каменю

**Літографія**, різновид гравюри, процес формування рельєфного зображення топологічного шару ІМС в резистивному матеріалі з використанням шаблону і високоенергетичного випромінювання

**Літомишльський замок**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, зразок палацової архітектури Ренесансу, м. Літомишль, Чехія

**Літопис**, 1) різновид історичних першоджерел, пам'ятка історичної літератури давньої Русі, писана як хроніка (щорічні записи про історичні події); 2) типова назва українських поточних бібліографічних покажчиків

**Літопис Авраамки**, збірник літописів різних періодів, списаний у 1495 за дорученням смоленського єпископа Йосифа ченцем Авраамкою

**Літопис газетних статей**, державний бібліографічний покажчик України, видання національного науково-виробничого об'єднання «Книжкова палата України», видається з 1937

**Літопис занять Археографічної комісії**, «Летопись занятий Археографической комиссии», науковий історичний журнал, що випускався Археографічної комісією в Санкт-Петербурзі нерегулярно з 1861 по 1929

**Літопис Львівський**, пам'ятка української писемності та історіографії 17 ст.

**Літопис природи**, форма фенологічних і інших біологічних спостережень, яка ведеться в заповідниках

**Літопис революції**, журнал Істпарту ЦК КП(б)У, видавався у 1922–1933

**Літопис УПА**, видавництво у Канаді

**Літопис Червоної Калини**, український місячний ілюстративний журнал, виходив у Львові протягом 1929–1939

**Літописи козацькі**, пам'ятки української історичної думки 17–18 ст.

**Літораль**, припливно-відпливна зона моря, прибережна смуга морського дна, яка осушується під час відпливу

**Літоральна зона**, частина Світового океану, що безпосередньо примикає до суші

**Літорини** (Littorinidae), родина моллюсків

**Літосфера**, верхня оболонка твердої землі

**Літота**, троп, протилежний гіперболі

**Літофіти**, рослини, що виростають на каменях, скелях

**Літочислення релігійне**, літочислення, що виникло на тлі міфологічної культури з панівними в ній уявленнями про початок світу і його кінець та циклічний рух часу

**Літошенко, Марія Петрівна** (1949), спортсменка (гандбол), чемпіон світу (1976), Україна

**Літр**, позасистемна міра об'єму: кубічний дециметр

**Літстрой**, літературно-художній часопис, що виходив у м. Харків у 1933 російською мовою

**Ліотре, Еміль** (1801–1881), філософ, історик, мовознавець, лексикограф, перекладач, енциклопедист, автор «Словника французької мови», Франція

**Літургіка**, богословська дисципліна в католицизмі й православ'ї, покликана на основі різних історико-теологічних даних довести необхідність і обов'язковість богослужіння як важливого засобу спілкування людини з Богом

**Літургія**, обідня, найголовніше християнське богослужіння, що проводиться в усіх християнських віросповіданнях

**Лівілля теорема**, 1) теорема про наближення ірраціональних чисел раціональними; 2) про обмеженість цілих аналітичних функцій

**Ліфляндія**, регіон Латвії

**Ліфт**, стаціонарний підйомник з кабіною або платформою, яка рухається по жорстких напрямних

**Ліфшиць, Євген Михайлович** (1915–1985), фізик, академік АН СРСР (1979), Україна – Росія

**Ліфшиць, Ілля Михайлович** (1917–1982), фізик, академік АН УРСР (1967), Україна

**Ліхеномфалія гудсонова** (Омфаліна гудсонова, **Ботридина зелена**, **Корисциум зелений** (Lichenomphalia hudsoniana), вид грибів родини трихоломових, внесений до Червоної книги України

**Ліхія** (Lichia amia), риба родини ставридових, вид фауни України

**Ліхтенштейн**, держава у Західній Європі

**Ліхтенштейн, Рой** (1923–1997), живописець, представник поп-арту, США

**Ліцей**, 1) давньогрецька філософська школа в Афінах; 2) тип загальноосвітнього навчального закладу; в Україні після 1990 – загальноосвітній навчальний заклад 3-го ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою

**Ліцензійна система**, спеціальна система державного регулювання зовнішньоторговельних операцій за допомогою надання дозволу (ліцензій) на вивезення і ввезення товарів

**Ліцензія**, документ, що демонструє певний дозвіл

**Ліцензування**, регулювання зовнішньоекономічної діяльності через дозволи, що надаються державними органами, на експорт або імпорт товару у встановлених кількостях за певний проміжок часу

**Ліценціат**, академічне звання в ряді країн, як правило близьке за рівнем до бакалавра

**Ліцзян**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, старовинне місто 7–16 ст., провінція Юньнань, Китай

**Ліцько-Сенська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Лічба**, процес знаходження числа елементів скінченної множини об'єктів

**Лічилка**, жанр дитячого фольклору

**Лічильник**, послідовісний пристрій, який здійснює підрахунок кількості входних імпульсів і фіксує її в довільному коді

**Лічильник імпульсів електронний**, пристрій, призначений для підрахунку кількості імпульсів

**Лічильник сцинтиляційний**, детектори радіоактивного випромінювання, принцип дії яких оснований на люмінесценції

**Ліщина** (Corylus), рід рослин родини березових

**Ламая**, в албанській міфології – жаклива істота, яка приймає образ жінки зі зміним хвостом

**Ллойд Веббер, Ендрю** (1948), композитор, майстер рок-опери, «Оскар» (1997), Велика Британія

**Ллойд Джорж, Девід** (1863–1945), політик, 53-й прем'єр-міністр Великої Британії (1916–1922)

**Ллойд, Гарольд** (1893–1971), актор, продюсер, режисер, сценарист, зірка німого кінематографу, США

**Ло Гатто, Етторе** (1890–1983), літературознавець-славіст, перекладач, пропагандист слов'янських літератур, Італія

**Лоазові** (Loasaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кизиловоцвітих

**Лобанова, Лілія Данилівна** (1922–1992), оперна співачка (сопрано), педагог, народний артист УРСР (1954), Україна

**Лобановський, Валерій Васильович** (1939–2002), спортсмен та тренер (футбол), віце-чемпіон Європи (1988, як тренер збірної СРСР), 2-разовий володар Кубка володарів кубків УЕФА (1975, 1986), 9-разовий чемпіон СРСР (1 – як гравець, 8 – як тренер), 5-разовий чемпіон України, Україна

**Лобань** (Mugil cephalus), риба родини кефалевих, вид фауни України

**Лобарія** (Lobaria), рід грибів родини лобарієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Лобату, Монтейру** (1882–1948), письменник, перекладач, мистецький критик, класик бразильської літератури, Бразилія

**Лобачевського метод**, метод Греффе, метод Данделена, метод для одночасного знаходження всіх коренів многочлена

**Лобек, Кристіан Август** (1781–1860), філолог-класик, дослідник давньогрецької літератури, Німеччина



**Лобелієві** (Lobeliaceae), родина квіткових рослин порядку дзвоникоцвітих

**Лобелія** (Lobelia), рід рослин родини лобелієвих

**Лобзик**, тонка, вузька пилочка для випилювання криволінійних контурів по металу або дереву, що закріплюється на верстаті, який також називається лобзиком

**Лобисевич, Опанас Кирилович** (1732–1805), письменник, перекладач, один з піонерів українського національного відродження, Україна

**Лобі**, група осіб в органах влади, які відстоюють інтереси певної сили, групи, інституту

**Лобізм**, легальна форма впливу на владу

**Лобіювання громадське**, взаємодія груп громадян із органами влади, компаніями і некомерційними організаціями для просування громадських інтересів

**Лобні пазухи**, додаткові пазухи носа

**Лобова, Ніна Романівна** (1957), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976) та світу (1982), Україна

**Лобода** (Chenopodium), рід рослин родини лободових

**Лобода, Андрій Митрофанович** (1871–1931), етнограф, фольклорист, літературознавець, історик театру, академік ВУАН (1922), дійсний член НТШ (1924), Україна

**Лободові** (Chenopodiaceae), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Ловелл, Джеймс Расселл** (1819–1891), поет, есеїст, дипломат, США

**Ловієві** (Lowiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Ловмянський, Генрик** (1898–1984), історик-медієвіст, автор монументальної 6-томної праці «Початки Польщі», Польща

**Логаеди**, близька до прози поезія у квантитативному віршуванні

**Логанієві** (Loganiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тирличецвітих

**Логарифм**, математична операція обернена піднесенню до степеня, показник степеня, до якого треба піднести число  $a$ , щоб отримати число  $b$

**Логарифм десятковий**, логарифм за основою 10

**Логарифм інтегральний**, одна зі спеціальних функцій

**Логарифм натуральний**, логарифм, основа якого – число Непера

**Логарифма повторного закон**, гранична теорема теорії ймовірностей

**Логарифматор**, операційний підсилювач з нелінійним колом негативного зворотного зв'язку, пристрій з нелінійною залежністю вхідних і вихідних сигналів

**Логарифмічні таблиці**, таблиці логарифмів чисел; застосовуються для спрощення обчислень

**Логарифмування**, дія знаходження логарифма числа (виразу)

**Логвиненко, Віталій Андрійович** (1928–1990), письменник, представник соцреалізму, Україна

**Логвиненко, Олексій Потапович** (1946–2016), перекладач із англійської й німецької мов, Україна

**Логізм...**, частина складних слів, що відповідає поняттям «слово», «словосполучення»

**Логії**, висловлювання (речники), записи яких на папірусах були знайдені в 1897 та 1904 в Єгипті

**Логіка**, 1) наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; 2) математична дисципліна, що вивчає теорію математичного доведення та проблеми основ математики; 3) розумність, внутрішня закономірність, послідовність

**Логіка Авіасафа**, логічний трактат, що зберігся в рукописному збірнику «Приточник» з 1483 у колекції Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря

**Логіка висловлювань**, розділ сучасної логіки, що вивчає відношення між висловлюваннями, на підставі чого визначається значення істинності висловлювань

**Логіка відношень**, розділ сучасної логіки, в якому вивчаються логічні властивості відношень та операції над ними

**Логіка дедуктивна**, розділ логіки, в якому вивчаються способи міркування, що гарантують істинність висновку при істинності засновків

**Логіка динамічна**, напрям логічного моделювання динамічних аспектів міркувань

**Логіка дії**, розділ сучасної формальної логіки, в якому практичні міркування досліджуються шляхом побудови формальних моделей поведінки людей

**Логіка ймовірностей**, логіка, що досліджує висловлювання, які набувають не тільки значень «істинне» та «хибне», а й безліч ступенів істинності, що є проміжними між істинним та хибним

**Логіка індуктивна**, розділ логіки, в якому вивчають логічні процеси переходу від знання про одиничне й окреме до знання про загальне

**Логіка категорна**, новий розділ математичної логіки

**Логіка класична**, сукупність логічних теорій, що характеризуються класичною оцінкою істиннісних значень формул та класичним розумінням заперечення

**Логіка класів**, розділ математичної логіки, в якому елементарні висловлювання розглядаються з боку їхньої суб'єктно-предикативної структури

**Логіка комбінаторна**, спосіб побудови логічної системи з термами як послідовностями комбінаторів (аналогами функцій) і формулами як твердженнями про їхню рівність

**Логіка конструктивна**, напрям математичної логіки

**Логіка математична**, розділ логіки й математики, що досліджує проблеми обґрунтування в математиці, методи доведення, розробляє засади математики, застосовуючи математичні методи та спеціальний апарат символів

**Логіка модальна**, розділ логіки, в якому вивчають міркування з модальностями необхідності, дійсності, можливості, випадковості тощо

**Логіка науки**, комплекс філософських і формально-логічних досліджень структури наукового знання

**Логіка нормативна**, погляд на логіку в аспекті дослідження логічних феноменів як специфічних норм,

дослідження того, як повинен розмірковувати раціональний суб'єкт

**Логіка Пор-Рояля**, праця, видана в Парижі 1662 під назвою «Логіка, або Мистецтво мислити»

**Логіка предикатів**, розділ класичної символічної логіки, що вивчає суб'єктно-предикатну структуру висловлювань, на підставі чого визначають значення істинності висловлювань

**Логіка рішень**, напрям у розвитку логічного знання, головною метою якого є аксіоматизація теорії прийняття рішень

**Логіка Стої**, логічні дослідження представників стоїчної філософської школи

**Логіка теоретична**, характеристика певних логічних досліджень як суто наукових, що дистанціюються від прикладної логіки

**Логіка традиційна**, наука про закони вивідного знання, один із історичних періодів розвитку логічного знання (від Аристотеля 4 ст. до н. е. – до середини 19 ст.)

**Логіка трансцендентальна**, неформальна логіка, створена Кантом для з'ясування структури пізнання та його меж

**Логіка філософська**, розділ сучасної логіки, в якому досліджуються міркування, найбільш притаманні філософській практиці, а також гуманітарній сфері знання в цілому

**Логіка формальна**, наука, що вивчає форми мислення та структуру наукового знання

**Логіка часу**, розділ сучасної логіки, в якому досліджуються особливості міркувань про сутності, що існують у часі

**Логіки закон**, вираз, що містить лише змінні та логічні константи і є істинним у будь-якій предметній області за будь-якої інтерпретації, «законами» певної логіки є тотожно істинні формули цієї логіки

**Логіки некласичні**, напрям сучасної формальної логіки, що вивчає логічні системи

**Логіко-інформаційна система**, сукупність логічних і технічних засобів для приймання, зберігання, перетворення й видачі інформації будь-якого виду

**Логіко-психологічні прийоми в мовознавстві**, прийоми, які застосовують при дослідженні зв'язку змісту мовних одиниць і категорій з одиницями мислення

**Логістика (галузь економічної науки)**, галузь економічної науки, що вивчає планування, оптимальне управління і контроль за матеріальними та нематеріальними потоками та операціями в цілісних економічних системах

**Логістика (різновид логіки)**, назва логіки формальної початку 20 ст., досліджуваної математичними методами, зокрема з використанням аксіоматизації і формалізації

**Логістика підприємств**, галузь науки логістики, яка вивчає закономірності та шляхи впровадження логістичної теорії у діяльність різних видів підприємств

**Логістична система**, сукупність логістичних елементів, підсистем і зв'язків між ними, внаслідок яких виникають нові інтегративні якості та функції і забезпечується оптимізація матеріальних і нематеріальних потоків у процесі розвитку та відтворення таких систем

**Логістичний метод**, метод побудови формалізованих мов для опису наукових теорій, за допомогою якого будують формальну (логістичну) систему і дають її інтерпретацію

**Логіцизм**, один із напрямів математики середини 19 ст., який стверджував пріоритетність логіки перед математикою

**Логічний напрям у мовознавстві**, сукупність течій, концепцій, що вивчають мову в її зв'язках із мисленням та знанням і орієнтуються на певні школи в логіці та філософії

**Логічні закони**, закономірності процесу міркування, що виражають умови правильності, доказовості й адекватності мисленнєвої діяльності, її здатність одержувати істину, виходячи з існуючих істин

**Логічного пошуку методи**, способи вирішення проблем, пов'язані із сутністю об'єктів застосування

**Логічної функції мінімізація**, тотожне перетворення логічної функції для подання її у найпростішій формі з метою найекономішньої реалізації

**Лого...**, частина складних слів, що відповідає поняттю «наука», «знання», «вчення»

**Логограма**, знак ідеографічного письма, який зазвичай відповідає одному слову, поняттю

**Логогриф**, різновид загадки або шаради

**Логоневроз**, порушення темпу, ритму, плавності мови, що викликається судомами м'язів мовного апарату

**Логопатія**, розлад мовлення

**Логопедія**, наука про виправлення дефектів мовлення, а також практика такого виправлення

**Логос (літературне угруповання)**, літературне угруповання, що діяло у Львові в 1922–1931

**Логос (у філософії)**, у давньогрецькій філософії – загальний закон, основа світу, його порядок і гармонія; в ідеалістичній філософії – духовний першопочаток, світовий розум, абсолютна ідея

**Логотерапія**, психотерапевтична стратегія, розроблена В. Франклом

**Логотип**, графічний або текстовий символ, що представляє якийсь конкретний суб'єкт чи об'єкт – компанію, організацію, продукт, приватну особу тощо

**Логоцентризм**, західна культурна раціоналістично орієнтована філософська традиція

**Логролінг**, процес взаємовигідного обміну підтримкою між політиками, зацікавленими у вирішенні питань, що представляють інтерес для кожного з них

**Лодер, Юстус Христіан** (1753–1832), медик, анатом, автор анатомічного атласу Tabulae Anatomicae, який вважається шедевром свого часу, Латвія – Росія

**Лоджія**, 1) частина будинку, приміщення, обмежене з трьох боків стінами і перегородками, а з четвертого відкрите, огорожене парапетом або ґратами; 2) відкрите приміщення, що западає всередину об'єму будівлі

**Лодзинське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Лодинг**, плата за ризики, що сплачується додатково до процентів та акцизних платежів, стягується банком з но-

мінальної вартості переводного векселя, представленого для проведення операцій (дисконтування)

**Лодій, Петро Дмитрович** (1764–1829), філософ, письменник, правник, педагог, Україна – Росія

**Лосєвська битва 1649**, битва між козацьким військом наказного гетьмана М. Кричевського і литовською армією на чолі з Я. Радзивіллою у липні 1649

**Ложа**, відгороджене приміщення для невеликої кількості глядачів у театральній залі

**Ложе океану**, складова рельєфу дна Світового океану

**Ложечниця** (*Cochlearia*), рід рослин родини капустяних

**Ложечниця піренейська** (*Cochlearia pyrenaica*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Лозаннський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лозанна (Швейцарія) з 1890

**Лозик, Валерій Вікторович** (1957), спортсмен (плавання), бронзовий призер Олімпійський ігор (1988), Україна

**Лозинський, Йосип Іванович** (1807–1889), етнограф, мовознавець, публіцист, греко-католицький письменник, діяч українського національного відродження, Україна

**Лозинський, Михайло Михайлович** (1880–1937), політик, юрист, публіцист, літературознавець, перекладач, один з чільних діячів ЗУНР, Україна

**Лозівський**, селище міського типу Слов'янсько-Лозівського району Луганської обл.

**Лозівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Лозісв, Павло Никифорович** (1894–1981), сходознавець, іраніст, тюрколог, Україна

**Лозно-Олександрівка**, селище міського типу Білокуракинського району Луганської обл.

**Лозова**, місто, адміністративний центр Лозівського району Харківської обл.

**Лозове**, селище міського типу Деражнянського району Хмельницької обл.

**Лок'єр, Джозеф Норман** (1826–1920), астроном, піонер археоастрономії, дослідник астрономічної орієнтації монументальних споруд Єгипту, Греції, Британії, Велика Британія

**Локалізація (у географії)**, віднесення якого-небудь географічного об'єкта до певного місця

**Локалізація (у математиці)**, 1) в категоріях – спеціальна конструкція, яка пов'язана зі спеціальними радикальними підкатегоріями; 2) в комутативній алгебрі – перехід від комутативного кільця  $A$  до кільця часток  $A[S^{-1}]$

**Локаут**, тимчасова зупинка роботи (або суттєве скорочення обсягів виробництва) підприємства роботодавцем, одночасно з припиненням виплати зарплати працівникам

**Локачинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Локачі**, селище міського типу, адміністративний центр Локачинського району Волинської обл.

**Локаята**, матеріалістична школа в давній та середньовічній індійській філософії, згідно з якою основу світу складають вогонь, повітря, земля і вода

**Локвуд, Девід** (1929), соціолог, фахівець з теорії соціального конфлікту й соціального класу, майстер емпіричного вивчення стратифікації, Велика Британія

**Локи Луфєярсон**, у скандинавській міфології – бог бешкетування, жартів та обману

**Локк, Джон** (1632–1704), філософ, політик, основоположник соціально-політичної доктрини лібералізму, Велика Британія

**Локомотив**, тягова машина для пересування потягів рейками

**Локомоція**, сукупність рухів тварин

**Локтєв, Вадим Михайлович** (1945), фізик-теоретик, академік НАН України (2003), Україна

**Локус**, в генетиці описує точку на хромосомі, де знаходиться алель певного гену

**Локус контролю**, поняття, що характеризує суб'єктивне сприйняття локалізації причин поведінки чи керівного початку в себе чи інших

**Локуція**, побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з певним змістом

**Локшин, Олександр Лазарович** (1920–1987), композитор-академіст, Росія

**Лоларди**, народні проповідники, прихильники однієї з ранніх селянсько-плебейських ересей у католицизмі

**Лоллобриджиди, Джина** (1927), актриса, лауреат Берлінського (1986), Італія

**Лоло-бірманські мови**, найбільша й найбільш досліджена група тибето-бірманської гілки китайсько-тибетської сім'ї мов

**Лома**, мова південно-західної підгрупи мов манде

**Ломаченко, Василь Анатолійович** (1988), спортсмен (боксер), чемпіон Олімпійських ігор (2008, 2012) та світу (версія WBO, 2014), Україна

**Ломбарди**, спеціалізована кредитна установа, що надає короткотермінові позики під заставу особистого майна позичальника

**Ломбарді, Франсіско Хосе** (1947), кінорежисер і сценарист, чільна постать латиноамериканського кінематографу свого покоління, Перу

**Ломбардія**, область Італії

**Ломброзо, Чезаре** (1835–1909), лікар, психіатр, родоначальник антропологічного напрямку в кримінології, Італія

**Ломе**, місто, столиця Того

**Ломейські конвенції**, угоди про співробітництво між ЄС і державами Африки, Карибського басейну й Тихоокеанського регіону

**Ломикаменеві** (*Saxifragaceae*), родина квіткових рослин порядку ломикаменевоцвітих

**Ломикаменевоцвіті** (*Saxifragales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Ломикамінь** (*Saxifraga*), рід рослин родини ломикамевих, десять видів якого внесені до Червоної книги України

**Ломницький, Мар'ян-Алоїз** (1845–1915), ентомолог, палеонтолог, геолог, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Ломоносов, Михайло Васильович** (1711–1765), перший російський вчений-натураліст світового значення, енциклопедист, хімік і фізик, Росія

**Ломоносов, Олександр Михайлович** (1939), оперний співак (тенор), народний артист Росії (1993), Україна – Росія

**Ломоносова хребет**, підводний хребет у Північному Льодовитому океані

**Ломоурі, Ніко** (1852–1915), письменник, поет, перекладач, класик грузинської літератури, Грузія

**Ломуватка**, селище міського типу Брянківської міськради Луганської обл.

**Лонг** (2–3 ст. н. е), письменник, основоположник пасторальної літератури, Римська імперія

**Лонг, Маргеріт** (1874–1966), піаністка й музичний педагог, Франція

**Лонгі, П'єтро** (1702–1785), живописець, майстер побутового жанру і портрету, Італія

**Лонгітюдне дослідження**, вид повторного дослідження, при якому ведеться тривале періодичне спостереження над одними і тими ж соціальними об'єктами

**Лонгман**, британське видавництво, спеціалізується на навчальній літературі для тих, хто вивчає англійську мову, існує з 1724

**Лонгфелло, Генрі Водсворт** (1807–1882), поет, класик світової літератури, США

**Лондон**, місто, столиця Великої Британії

**Лондон, Гайнц** (1907–1970), фізик, дослідник надпровідності, пояснив ефект Мейснера, Німеччина – США

**Лондон, Джек** (1876–1916), письменник, класик світової літератури, США

**Лондон, Фріц** (1900–1954), фізик, здійснив вагомий внесок в теорію ковалентного зв'язку, дисперсійних сил міжмолекулярної взаємодії та теорію надприродності, Німеччина – США

**Лондонська національна галерея**, мистецький музей, діє у м. Лондон (Велика Британія) з 1824

**Лондонська школа**, один із напрямів структурної лінгвістики

**Лондонська школа економіки й політичних наук**, один зі структурних підрозділів Лондонського університету, що здійснює навчання, прикладні й теоретичні дослідження в галузі економіки

**Лондонський імперський коледж**, автономне відділення Лондонського університету

**Лондонський клуб**, неформальна міжнародна організація, яка об'єднує велику групу комерційних банків-кредиторів

**Лондонський Тауер**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фортеця 11 ст., м. Лондон, Велика Британія

**Лондонський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лондон (Велика Британія) з 1836

**Лондонські умови 1991–1994**, узгоджені в рамках Паризького клубу умови реструктуризації боргів найменш розвинених країн, відповідно до яких країни-кредитори могли списати до 50% чистої поточної вартості боргу

**Лоо, Шарль Андре ван** (1705–1765), живописець, представник рококо, Франція

**Лопань**, річка в Росії та в Харківській обл., ліва притока Уди, 96 км

**Лопата, Василь Іванович** (1948), живописець, графік, автор оформлення гривневих банкнот, народний живописець України (2001), Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Лопатепері** (*Sarcopterygii*), підклас кісткових риб

**Лопатин**, селище міського типу Радехівського р-ну Львівської обл.

**Лопатинський, Лев Григорович** (1842–1922), мовознавець, етнограф, дослідник кавказьких мов, Україна – Росія

**Лопатинський, Фавст Львович** (1897–1937), театральний режисер, сценарист, актор, соратник Л. Курбаса, Україна

**Лопатка (в анатомії)**, пласка кістка, частина плечового пояса

**Лопатка (в архітектурі)**, лизен, в архітектурі – вертикальний плескатий виступ на стіні будинку, один із способів ритмічного членування стіни

**Лопатоногі** (*Scaphopoda*), клас безхребетних тварин типу молюсків

**Лопатоноси** (*Scaphirhynchus*), рід риб родини осетрових

**Лопе-Оканди екосистема та реліктовий культурний пейзаж**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, екосистема і реліктовий культурний ландшафт, Габон

**Лопес Веларде, Рамон** (1888–1921), поет, зачинатель новітньої мексиканської лірики, Мексика

**Лопес де Аяла, Педро** (1332–1407), поет, перекладач античних творів, хроніст, дипломат, Іспанія

**Лопес-і-Фуентес, Грегоріо** (1895–1966), письменник-модерніст, один з творців т. зв. революційного роману, Мексика

**Лопітала правило**, в математичному аналізі – метод знаходження границь функції, розкриття невизначеностей вигляду  $0/0$  і  $\infty/\infty$

**Лопух** (*Arctium*), рід рослин родини айстрових

**Лопушниця, сонцевик будяковий** (*Vanessacardui*), денний метелик родини німфалід

**Лопушнянське нафтове родовище**, родовище у Вишницькому р-ні Чернівецької обл.

**Лорана ряд**, розклад комплексної функції  $f(z)$  у степеневий ряд, що також містить доданки від'ємного степеня

**Лорансія чашоподібна** (*Laurencia coronopus*), вид водоростей родини родомелієвих, внесений до Червоної книги України



**Лорд**, у середньовічній Англії – феодалний землевласник (лендлорд або поміщик), згодом – збірний спадковий титул англійського дворянства

**Лорд, Джон Дуглас** (1941–2012), композитор і музикант, учасник гурту Deep Purple, класик світової рок-музики, Велика Британія

**Лордів палата**, верхня палата британського парламенту

**Лордоз**, вигин хребта, звернений опуклістю вперед

**Лорд-Хау острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Австралія

**Лорел, Стен** (1890–1960), актор-комік, член комедійного дуєту «Лорел і Харді», «Оскар» (1961), Велика Британія – США

**Лорен, Софі** (1934), актриса, «Золотий ведмідь» (1994), «Золотий ведмідь» (1998), лауреат Каннського МКФ (1961), «Оскар» (1962, 1991), Італія

**Лоренц**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індонезія

**Лоренц, Адольф** (1854–1946), лікар, хірург-ортопед, один із засновників клінічної ортопедії, Австрія

**Лоренц, Гендрік Антон** (1853–1928), фізик, Нобелівська премія з фізики (1902), Нідерланди

**Лоренц, Конрад Захаріас** (1903–1989), зоолог та зоопсихолог, Нобелівська премія з фізіології й медицини (1973), Австрія

**Лоренц, Фрідріх** (1870–1937), мовознавець-славіст, етнограф, історик, автор однієї з кашубських абеток, Німеччина

**Лоренца – Максвелла рівняння**, фундаментальні рівняння класичної електродинаміки, які описують електричне й магнітне поля, створені зарядами й струмами

**Лоренца атрактор**, атрактор, що демонструє хаотичну поведінку і є розв'язком системи трьох нелінійних диференціальних рівнянь

**Лоренца група**, група перетворень Лоренца простору Мінковського, що зберігають початок координат

**Лоренца лема**, допоміжне математичне співвідношення, що встановлює співвідношення між двома рішеннями Максвелла рівнянь, які змінюються в часі за одним гармонічним законом, але різним чином розподілені в просторі

**Лоренца перетворення**, лінійні перетворення координат, що залишають незмінним просторово-часовий інтервал

**Лоренца сила**, сила, що діє на електричний заряд, який перебуває в електромагнітному полі

**Лоренцетті, Амброджо** (1295–1348), живописець, майстер фрески та іконопису, Італія

**Лоренцетті, П'єтро** (1280–1348), живописець, майстер фрески та іконопису, Італія

**Лоретті, Роберто** (1946), співак, який в підлітковому віці здобув світову популярність, Італія

**Лорис-Меліков, Михайло Тарієлович** (1825–1888), воєначальник та політик, один з чільних урядовців Російської імперії епохи Олександра II, Грузія – Вірменія – Росія – Україна

**Лорі** (Loris), рід приматів родини лорієвих

**Лорієві** (Lorisidae), родина ссавців ряду приматів

**Лоріцифери** (Loricifera), клас (або тип) безхребетних тварин типу акантоцефалів

**Лоропені**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс руїн фортифікаційних споруд 14–17 ст., Буркіна-Фасо

**Лоррен, Клод** (1600–1682), живописець-пейзажист, гравер, Франція

**Лоршський монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастир 8–9 ст., м. Лорш, Німеччина

**Лос-Анджелес**, місто у США, 3,9 млн мешканців

**Лос-Гласьярес**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Перу

**Лосенко, Антон Павлович** (1737–1773), живописець, представник класицизму, основоположник російського історичного живопису, Україна – Росія

**Лосєв, Лев Володимирович** (1937–2009), поет, есеїст, літературознавець, класик російської літератури 20 ст., Росія – США

**Лосєв, Олексій Федорович** (1893–1988), філософ, філолог, фахівець із міфології, один з найавторитетніших російських філософів-антикознавців, Росія

**Лосинівка**, селище міського типу Ніжинського р-ну Чернігівської обл.

**Лосі** (Alces), рід ссавців родини оленевих, фауна України

**Лос-Катіос**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Колумбія

**Лососєві** (Salmonidae), родина риб ряду лососєподібних, фауна України

**Лососєподібні** (Salmoniformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Лососі** (Salmo), рід риб родини лососєвих, фауна України, два види якого внесені до Червоної книги України

**Лосський, Володимир Аполлонович** (1874–1946), оперний та камерний співак (бас), артист оперети, Україна – Росія

**Лосський, Микола Онуфрійович** (1870–1965), філософ, один із засновників інтуїтивізму у філософії, Латвія – Росія

**Лось** (Alces alces), вид ссавців родини оленевих, вид фауни України

**Лось, Ян** (1860–1928), філолог-славіст, дійсний член НТШ (1923), Польща

**Лоський, Костянтин Володимирович** (1874–1933), історик права, дипломат, дійсний член НТШ (1928), Україна – Чехія

**Лот, Андре** (1885–1962), живописець і скульптор-кубіст, історик мистецтв, художній критик, педагог, Франція

**Лотаринзький залізорудний басейн**, залізорудний басейн у Франції

**Лотаринзький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Нансі (Франція) з 1993

**Лотикове**, див. Іванівське

**Лоті**, національна валюта Лесото

**Лоті, П'єр** (1850–1923), письменник, основоположник жанру колоніального роману, Франція

**Лотман, Юрій Михайлович** (1922–1993), літературознавець, культуролог, один із засновників тартусько-московської семіотичної школи, розробник поняття семіосфери, Росія – Естонія

**Лоток**, водопровідна споруда, яка влаштовується замість каналу в складному рельєфі траси і за несприятливих для каналу геологічних умов

**Лоток гідравлічний**, пристрій для моделювання процесів течії повітря поблизу будівель або споруд, а також у замкнутих об'ємах

**Лотос** (*Nelumbo nucifera*), рід родини лотосових

**Лотосові** (*Nelumbonaceae*), родина квіткових рослин порядку лотосовцвітих

**Лотосовцвіті** (*Nelumbonales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Лотоцька, Наталія Василівна** (1938–2007), актриса, народний артист України (1993), Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Лотоцький, Антін Львович** (1881–1949), письменник, журналіст, видавець, громадський діяч, Україна

**Лотоцький, Олександр Гнатович** (1870–1939), письменник, літературознавець, мовознавець, політик, дійсний член НТШ (1900), Україна

**Лотреамон** (1846–1870), письменник, поет, передвісник символізму та сюрреалізму, Франція

**Лотце, Рудольф Герман** (1817–1881), філософ-спірітуаліст, психолог, натураліст, Німеччина

**Лотяну, Еміль Володимирович** (1936–2003), кінорежисер, сценарист, поет, класик молдовського кінематографу, Молдова – Румунія – Росія

**Лоу**, багатопверховий будинок з відкритими терасами вздовж всього фасаду, що зустрічається тільки серед палацових споруд Китаю

**Лоуренс, Девід Герберт** (1885–1930), поет, літературний критик, класик англійської літератури, Велика Британія

**Лоуренс, Дженіфер** (1990), актриса, лауреат Венеційського МКФ (2008), «Оскар» (2013), США

**Лоуренс, Ернест Орландо** (1901–1958), фізик, Нобелівська премія з фізики (1939), США

**Лоуренсій**, хімічний елемент, символ – Lg, атомний номер – 103

**Лоусон, Генрі** (1867–1922), письменник, класик австралійської літератури, Австралія

**Лоусона критерій**, умова виникнення самопідтримуваної термоядерної реакції

**Лоутон, Чарльз** (1899–1962), актор, «Оскар» (1934), Велика Британія – США

**Лоуч, Кен** (1936), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (2006), «Золотий ведмідь» (2014), лауреат Венеційського МКФ (1998, 2002, 2004), Велика Британія

**Лофікарпові** (*Lophiocarpaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Лофопиксидові** (*Lophopyxidaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Лофосифонія повзуча** (*Lophosiphonia reptabunda*), вид водоростей родини родомелієвих, внесений до Червоної книги України

**Лох** (*Elaeagnus*), рід рослин родини маслинових

**Лохвиця**, місто, адміністративний центр Лохвицького р-ну Полтавської обл.

**Лохвицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Лохина** (*Vaccinium uliginosum*), вид родини вересових

**Лохте, Райян** (1984), спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2004, 2008 – 2, 2012 – 2), США

**Лоція**, документ, який містить опис фізико-географічних особливостей відповідного водного об'єкта, його частини чи повітряної траси і який пояснює і доповнює навігаційні карти

**Лошмідт, Йоганн Йозеф** (1821–1895), фізик та хімік, дослідник структури кристалів, на честь якого названа постійна Лошмідта, Чехія – Австрія

**Лошмідта стала**, число специфічних структурних одиниць (атомів, молекул, іонів, електронів або будь-яких інших часток) в 1 см речовини в стані ідеального газу при нормальних умовах (тиску в 1 атмосферу (101 325 Па) і температури 0 °C)

**Лощина**, лінійно витягнуте ерозійне пониження на схилі

**Лоялісти**, у другій половині 18 ст. частина колоністів Південної Америки, які були вірнопідданські налаштовані до королівської влади в метрополії, дотримувалися монархічних поглядів і виступали проти відділення північноамериканських колоній від Великої Британії

**Лояльність**, 1) вірність, особиста або колективна відданість до держави, інституції або лідера; 2) стійкі преференції споживача щодо товарів або послуг

**Лояльність політична**, вірність, прихильність політичного суб'єкта цілям, нормам і цінностям, які проголошувалися владою, політичними інститутами та ідеологіями

**Лоян**, місто у Китаї, 6,5 млн мешканців

**ЛСД**, діетиламід лізергінової кислоти, наркотична речовина (галюциноген)

**Лу Сін** (1881–1936), письменник, основоположник сучасної китайської літератури, Китай

**Лу Цзююань** (1139–1193), філософ, основоположник одного з двох головних напрямів у неоконфуціанстві, Китай

**Луанда**, місто, столиця Анголи

**Луанула**, річка в Замбії та Демократичній Республіці Конго, впадає до озера Мверу, 560 км

**Луара**, найдовша річка Франції, впадає в Атлантичний океан, 1012 км

**Луари долина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ділянка долини Луари між населеними пунктами Сюллісюр-Луар та Шалон, де розміщено 76 середньовічних замків, Франція

**Луб, флоема**, 1) провідна тканина судинних рослин, 2) луб'я, кора з ялини, що використовується для покрівлі дерев'яних церков

**Лубенець, Тимофій Григорович** (1855–1936), педагог, послідовник К. Ушинського, Україна

**Лубенська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Лубенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Лубенцов, Василь Микитович** (1886–1975), оперний співак (бас), народний артист РРФСР (1937), Україна – Росія

**Лубківський, Роман Мар'янович** (1941–2015), письменник, поет, перекладач, критик, громадський діяч, дипломат, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Лубни**, місто, адміністративний центр Лубенського р-ну Полтавської обл.

**Лубойди** (Hylesinus), рід жуків родини довгоносиків

**Луб'яний, Володимир Якович** (1926–1991), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1972), Росія – Україна

**Луб'яні волокна**, особлива тканина, що складається з деяких клітин лубу

**Луб'яні культури**, рослини (льон, конопля, ...), які культивують заради луб'яного волокна

**Луве де Кувре, Жан Батіст** (1760–1797), письменник, драматург, журналіст, дипломат, діяч Великої французької революції, Франція

**Лувійська мова**, лувійська клинописна мова, мертва хетто-лувійська мова лувійсько-лікійської підгрупи, що була поширена не пізніше 2 тис. до н. е. на південному заході Малої Азії

**Лувр**, один з найбільших музеїв світу, діє у м. Париж (Франція) з 1793

**Луг**, в ірландській міфології – бог світла, пов'язаний із солярним культом

**Луганда**, мова сім'ї банту

**Луганськ**, місто, адміністративний центр Луганської обл.

**Луганська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Луганська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Луганське**, селище міського типу Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Луганський національний аграрний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Луганськ з 1921

**Луганський національний університет імені Тараса Шевченка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Луганськ з 1921

**Луганський обласний художній музей**, мистецька колекція, діє у м. Луганськ з 1944

**Луганський природний заповідник НАН України**, природоохоронна організація, підпорядкована відділенню загальної біології НАН України, до відання якої входить чотири природоохоронні території в Луганській обл.

**Лугань**, річка в Донецькій та Луганській обл., права притока Сіверського Дінця, 198 км

**Луги**, розчинні у воді сильні, а іноді слабкі основи, які, дисоціюючи в розчині, створюють велику концентрацію йонів гідроксилу

**Лугини**, селище міського типу, адміністративний центр Лугинського р-ну Житомирської обл.

**Лугинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Лугонес, Леопольдо** (1874–1938), поет і письменник, представник модернізму, класик аргентинської літератури, Аргентина

**Лу-Го-Сад**, літературне угруповання, засноване 1984 поетами І. Лучуком, Н. Гончаром та Р. Садловським

**Луготривкість**, властивість матеріалу протистояти руйнівній дії водних розчинів або розплавів лугів та лужних металів

**Лудіння**, лудження, нанесення на поверхню металевих виробів (головним чином сталевих і мідних) шару олова

**Лудхіяна**, місто в Індії, 1,6 млн мешканців

**Лужани**, селище міського типу Кіцманського р-ну Чернівецької обл.

**Лужицька культура**, археологічна культура бронзової й ранньої залізної доби (12–4 ст. до н. е.), поширена на території Східної Німеччини, Польщі, Чехії та Західної України (Полісся й Волині)

**Лужицька мова**, серболужицька мова, мова західнослов'янської групи слов'янської гілки індоєвропейської сім'ї мов, поширена серед лужицьких сербів у Німеччині

**Лузуріагові** (Luzuriagaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Луїдор**, французька золота монета 17–18 ст.

**Луїзіана**, штат США

**Луїс I** (1707–1724), король Іспанії у 1724

**Луїш I** (1838–1889), король Португалії (1861–1889)

**Лук**, один із найдавніших видів ручної металеві зброї у вигляді стягнутої тятивової дуги, призначений для стрільби стрілами

**Лук музичний**, струнний музичний інструмент, нижня частина якого з'єднана з резонатором і в яких використовуються одна або декілька струн

**Лука**, згідно з християнським переказом, послідовник і сподвижник апостола Павла, лікар за фахом, вважається автором одного з чотирьох канонічних Євангелій і новозавітної книги «Діяння святих апостолів»

**Лука (Войно-Ясенецький)** (1877–1961), ієрарх православної церкви, хірург, архієпископ Сімферопольський та Кримський (1946–1961), Україна

**Лука, Родіон Михайлович** (1972), спортсмен (вітрильний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон світу (2005), Україна

**Лука-Врублівецька**, багатошарова археологічна пам'ятка біля колишнього с. Лука Врублевська Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.

**Лукас, Джордж** (1944), кінорежисер, сценарист, продюсер, автор науково-фантастичної саги «Зоряні війни», пригodiницьких фільмів про Індіану Джонс, США

**Лукас, Пол** (1894–1971), актор, «Оскар» (1943), Угорщина – США

**Лукасевич, Євмен Кирилович** (1871–1929), лікар, педіатр, видавець, політик, дипломат, автор україномовного «Анатомічного словника» (1926), дійсний член НТШ (1929), Україна – Польща

**Лукасевич, Ян** (1878–1956), філософ і логік, один із чільних представників львівсько-варшавської школи логіки, академік Польської АН (1937), Україна – Польща – Ірландія

**Лукач, Д'єрдь** (1885–1971), філософ-неомарксист, Угорщина

**Лукаш із Нового Міста** (? – бл. 1542), філософ, педагог, гуманіст, автор першого в Європі посібника з епістолографії, Україна – Польща

**Лукаш, Микола Олексійович** (1919–1988), мовознавець, видатний перекладач-поліглот, Україна

**Лукашевич, Антін** (1870–1936), громадський діяч, політик, представник українського національного відродження на Буковині, Україна

**Лукашевич, Ганна Євгенівна** (1885–1960), оперна співачка (меццо-сопрано), Україна – Греція

**Лукашевич, Платон Якимович** (бл. 1809–1887), етнограф, лінгвіст, фольклорист, відомий своїми оригінальними лінгвістичними теоріями, Україна

**Лукашенко, Олександр Григорович** (1954), політик, президент Білорусі з 1994

**Лукезі, Андреа** (1741–1801), композитор та органіст, ймовірно був вчителем молодого Бетховена, Італія

**Луки (озеро)**, озеро у Шацькому р-ні Волинської обл., 7 км<sup>2</sup>

**Луки (тип рослинності)**, тип зональної та інтразональної рослинності, що характеризується пануванням багаторічних трав'янистих рослин

**Лукіан** (120–180), письменник-сатирик, Римська імперія

**Луків, селище міського типу** Турійського р-ну Волинської обл.

**Луківництво**, 1) лукознавство, наука, що вивчає й розробляє основи, технологію поліпшення природних та створення культурних сіножатей і пасовищ, 2) відповідна галузь рослинництва

**Лукіянович, Денис Якович** (1873–1965), письменник, літературознавець, педагог, Україна

**Лукман Томас** (1927), соціолог, релігієзнавець, один з чільних представників феноменологічної соціології, Німеччина

**Луков, Леонід Давидович** (1909–1963), кінорежисер, сценарист, народний артист РРФСР (1957), Україна – Росія

**Лук'яненко, Левко Григорович** (1927), політик, правозахисник, політв'язень, Герой України (2005), Національна премія України ім. Шевченка (2016), Україна

**Лук'яненко, Наталія Миколаївна** (1963), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Лук'янець, Вікторія Іванівна** (1966), оперна співачка (лірико-колоратурне сопрано), народний артист України (2001), Україна

**Лук'янівське кладовище в Києві**, некрополь м. Києва, відкритий у 1878, нині на його території діє Державний історико-меморіальний Лук'янівський заповідник

**Лук'янова, Олена Михайлівна** (1923–2014), педіатр, академік АН України (1992), Україна

**Луман, Ніклас** (1927–1998), соціолог, представник функціонального аналізу, теоретик права й системної теорії в соціології, Німеччина

**Лумбіні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, поселення, де народився Будда Гаутама, Непал

**Лумумба, Патріс** (1925–1961), поет і політик, прем'єр-міністр Республіки Конго у червні-вересні 1960

**Луна**, альманах, заснований у м. Київ у 1881 Л. Ільницьким, став початком серії літературно-художніх альманахів

**Луна-камера**, закрите приміщення об'ємом понад 120 м<sup>3</sup> неправильної форми з багатьма жорсткими клиновидними розсіювачами звуку

**Лунарія** (Lunaria), рід рослин родини капустяних

**Лунатизм**, сомнамбулізм, стан, коли людина ходить під час сну

**Луначарський, Анатолій Васильович** (1875–1933), письменник, мистецтвознавець, політик, організатор радянської системи освіти, академік АН СРСР (1930), Україна – Росія

**Лунван**, у китайській міфології – дракон, господар водяної стихії

**Лундін, Аксель Францевич** (1886–1943), кінорежисер, один з піонерів українського кінематографу, Швеція – Україна – Росія

**Лундквіст, Артур Нільс** (1906–1991), письменник, поет, есеїст, класик скандинавської літератури, Швеція

**Луненберг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто 18 ст. – приклад британського колоніального поселення у Північній Америці, Канада

**Луні** (Circus), рід птахів родини яструбиних, фауна України, три види якого внесені до Червоної книги України

**Лунін, Микола Іванович** (1853–1937), лікар-педіатр, автор вчення про вітаміни, Естонія – Росія

**Лунін, Михайло Михайлович** (1809–1844), історик, засновник харківської школи загальної історії, Україна

**Лунень**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддистський печерний храм 4–10 ст., міський округ Лоян, провінція Хенань, Китай

**Луниц, Лев Натанович** (1901–1924), письменник, публіцист, член угруповання «Серапіонові брати», Росія

**Лунь Юй**, «Судження та бесіди», «Роздуми і висловлювання» – збірник висловлювань Конфуція, складений його учнями, що увійшов до канону конфуціанства

**Луо**, кенійська луо, мова західної зони нілотських мов

**Луна (у математиці)**, квазігрупа з одиницею



**Лу́па (у медици́ні)**, синдром, що характеризується високою швидкістю лускатого відшарування часток шкіри протягом порівняно тривалого часу

**Дупалов, В'ячеслав Іванович** (1946), оперний співак (баритон), народний артист України (1993), Україна

**Дупан, Андрій Павлович** (1912–1992), письменник та літературознавець, класик молдовського соцреалізму, Молдова

**Дупій, Олесь Васильович** (1938), поет, прозаїк, кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна

**Дупій, Ярослав Васильович** (1946), кінорежисер, народний артист України (2004), Україна

**Дупул, Василь**, 1585–1661), господар Молдови у 1634–1653

**Дупулін**, гірка речовина, що утворюються в шишках хмелю

**Лур**, історичний духовий музичний інструмент, мундштуковий аерофон, попередник труби і тромбона, поширений у Скандинавії між 12 і 6 ст. до н. е.

**Лурд**, місто у Франції, відоме тим, що у 1858 місцева жителька Б. Субіру зустріла тут Богородицю, значний католицький паломницький центр, 14 тис. мешканців

**Лур'є, Олександр Юдимович** (1897–1958), акушер-гінеколог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Лур'є, Соломон Якович** (1891–1964), філолог, фахівець із класичної філології, Білорусь – Україна

**Лурія, Олександр Романович** (1902–1977), психолог, основоположник російської нейропсихології, Росія

**Лусака**, місто, столиця Замбії

**Лусан, Ігнасіо де** (1702–1754), поет, літературознавець, реформатор іспанської поезії, Іспанія

**Лусин**, у вірменській міфології – персоніфікація Місяця

**Луска**, пластинки шкірного кістяка хребетних

**Лускати** (Squamata), ряд тварин класу плазунів

**Лускатка** (Pholiota), рід грибів флори України

**Лусківниці** (Lepisma), рід безкрилих комах

**Лусківниця марантова** (Notholaena marantae), вид судинних рослин родини синоперисових, внесений до Червоної книги України

**Лускокрилі** (Lepidoptera), ряд комах типу членистоногих

**Лусон**, найбільший острів Філіппінського архіпелагу, територія Філіппін

**Лусочки**, хітинові пластинки членистоногих

**Лутасва, Валентина Іванівна** (1956), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Лутига** (Atriplex), рід рослин родини лободових

**Лутки**, вардаби, скриня, дерев'яні бруски навколо віконних і дверних прорізів (рами)

**Лутугине**, місто, адміністративний центр Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Лутугинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Луфар** (Pomatomus saltatrix), риба родини луфарових, вид фауни України

**Луфарі** (Pomatomus), рід риб родини луфарових, фауна України

**Луфарові** (Pomatomidae), родина ряду окунеподібних, фауна України

**Луценко, Дмитро Омелянович** (1921–1989), поет, Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Луцишина, Оксана Петрівна** (1974), письменниця й поетеса, Україна – США, Україна

**Луцій I** (?–254), 22-й папа римський (253–254)

**Луцій II** (?–1145), 166-й папа римський (1144–1145)

**Луцій III** (1097–1185), 171-й папа римський (1181–1185)

**Луцій Анней Корнута** (1 ст.), філософ-стоїк, Римська імперія

**Луцьк**, місто, адміністративний центр Волинської обл.

**Луцька братська школа**, навчальний заклад, заснований Луцьким братством близько 1617

**Луцький ботанічний сад**, ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Луцьк

**Луцький зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Луцький національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Луцьк з 1966

**Луцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Луцький, Юрій** (1919–2001), літературознавець, видавець, перекладач, славіст, Україна – Канада

**Лучина, Янка**, 1851–1897), поет, класик білоруської літератури, Білорусь

**Лучкай, Михайло Михайлович** (1789–1843), мовознавець, фольклорист, історик, греко-католицький священник, Україна

**Лучко, Клара Степановна** (1925–2005), актриса, народний артист СРСР (1985), Україна

**Лучний метелик** (Loxostege sticticalis), шкідник, вид вогнівок

**Лучник, Михайло Олексійович** (1972), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (2003) та Європи (2000), Україна

**Лучук, Володимир Іванович** (1934–1992), письменник, представник «тихої лірики», Україна

**Лучук, Іван Володимирович** (1965), письменник, поет, співзасновник літутгрупування «Лу-Го-Сад», Україна

**Лучук, Тарас Володимирович** (1962), літературознавець, поет, перекладач, Україна

**Лушань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, до складу якого входять буддійські й даоські храми, провінція Цзянсі, Китай

**Лушпинський, Платон** (1882–1950), літературознавець, педагог, дійсний член НТШ, Україна

**Лушення**, 1) дрібна обробка ґрунту, що полягає в поверхневому спущенні, підризуванні бур'янів і частковому обертанні ґрунту; 2) у деревообробці – одержання з коротких колод тонкої поперечної стружки, т. зв. лушеного шпону;

3) Л. шкіри – надмірне відторгнення відмерлих клітин епідермісу

**Лу-Юхансон, Івар** (1901–1990), письменник, журналіст, класик скандинавської літератури, Швеція

**Лхоцзе**, гірський масив у Великих Гімалаях, у Непалі

**Львів**, місто, адміністративний центр Львівської обл.

**Львівська богословська академія**, вищий навчальний духовний заклад Української греко-католицької церкви, діє у м. Львів з 1994

**Львівська братська школа**, перша братська школа в Україні, заснована бл. 1585

**Львівська національна академія мистецтв**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1946

**Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького**, найбільший художній музей України, діє у м. Львів з 1897

**Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1853

**Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника**, установа відділення історії, філософії та права НАН України, діє у м. Львів з 1940

**Львівська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Львівська політехніка, Національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1944

**Львівське Успенське братство**, релігійно-національна організація українських православних міщан, що існувала при Успенській церкві у Львові з 15 до поч. 18 ст.

**Львівський історичний музей**, один із найстаріших історичних музеїв України, діє у м. Львів з 1893

**Львівський національний аграрний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дубляни з 1856

**Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької**, театральна установа, діє у м. Львів з 1900

**Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1939

**Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1784

**Львівський національний університет імені Івана Франка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1661

**Львівський тасмний український університет**, вищий навчальний заклад, що діяв нелегально на громадських засадах у м. Львів протягом 1921–1925

**Львівсько-варшавська філософська школа**, напрям у логічному позитивізмі, що сформувався в колі польського філософа й логіка К. Твардовського на початку 20 ст.

**Львівсько-Волинський вугільний басейн**, у Львівській і Волинській областях України, у західному напрямі продовжується на території Польщі. Охоплює площу близько 10 тис. км<sup>2</sup>

**Львівсько-Сandomирська операція 1944**, стратегічна наступальна операція Червоної Армії в рамках радянсько-німецької війни 1941–1945, проходила 13.07.–29.08.1944

**Львов, Олексій Федорович** (1798–1870), композитор, диригент, скрипаль-віртуоз, автор музики державного гімну Російської імперії «Боже, Царя храни!», Естонія – Росія

**Львова історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський історико-архітектурний комплекс 13–20 ст., м. Львів, Україна

**Льдовик**, багаторічне природне накопичення льоду на земній поверхні

**Льдовик шельфовий**, плаваючий льдовик або льодовик, що частково спирається на дно

**Льдовика підводна окраїна**, частина материка, розташована нижче за рівень океану

**Льдовики гірські**, наземні льдовики, що залягають в горах

**Льдовики покривні**, льдовики, що мають товщину до 4 км, приховують нерівності рельєфу і займають великі площі

**Льдовичник Вествуда** (*Boreus westwoodi*), вид комах ряду скорпіонових мух родини льдовичників, внесений до Червоної книги України

**Льодоріз**, конструкція (пристрій), якою захищають мости, греблі або інші споруди від ударів криги під час льодоходу і запобігають утворенню крижаних заторів

**Льон** (*Linum usitatissimum*), вид рослин родини льонових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Льон гірський**, мінерал, те ж, що й азбест

**Льонарство**, галузь сільського господарства з вирощування льону

**Льонові** (*Linaceae*), родина квіткових рослин порядку льоноцвітих

**Льонок** (*Linaria*), рід рослин родини ранникових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Льонолистник** (*Thesium*), рід рослин родини санталових

**Льоноцвіті** (*Linales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Льох**, 1) приміщення, розташоване нижче рівня землі, закрите з усіх боків із виходом зі сходами; 2) приміщення (камера) у товщі землі для зберігання різних припасів

**Льюїс, Гвінет** (1959), поетеса, значний представник сучасної валлійської літератури, Велика Британія

**Льюїс, Девід Келлог** (1941–2001), філософ, один із найавторитетніших представників аналітичної філософії 20 ст., США

**Льюїс, Джеррі Лі** (1935), співак, піаніст, композитор, класик рок-н-ролу, США

**Льюїс, Джордж Генрі** (1817–1878), письменник, філософ, літературний і театральний критик, представник позитивізму, дарвінізму і релігійного скептицизму, Велика Британія

**Льюїс, Карл** (1961), спортсмен (легка атлетика), 9-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984 – 4, 1988 – 2, 1992 – 2, 1996), США

**Льюїс, Клайв Стейплз** (1898–1963), письменник, поет, філософ, богослов, майстер фентезі, Ірландія – Велика Британія

**Льюїс, Кларенс Ірвінг** (1883–1964), логік, епістемолог, засновник сучасної модальної логіки, США

**Льюїс, Меттью Грегорі** (1775–1818), письменник і драматург, майстер готичного роману, Велика Британія

**Льюїс, Сінклер** (1885–1951), письменник, Нобелівська премія з літератури (1930), США

**Льюїс, Сондерс Джон** (1893–1985), поет, драматург, історик, політик, Велика Британія

**Льянос**, злакова савана в басейні р. Оріноко на території Венесуели та Колумбії

**Лю Сяобо** (1955), поет, письменник, правозахисник, політв'язень, Нобелівська премія миру (2010), Китай

**Лю Цзун'юань** (773–819), письменник, поет, один з «Восьми літературних майстрів» династій Тан і Сун, Китай

**Любавський, Матвій Кузьмович** (1860–1936), історик, академік АН СРСР (1929), Росія

**Любар**, селище міського типу, адміністративний центр Любарського р-ну Житомирської обл.

**Любарський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Любарт Гедимінович** (1300–1383), князь Галицький та Волинський (1340–1349), князь Волинський (1340–1366 та 1370–1383)

**Любашівка**, селище міського типу, адміністративний центр Любашівського р-ну Одеської обл.

**Любашівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Любек**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 210 тис. мешканців

**Любек – ганзейське місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський історико-архітектурний комплекс 13–16 ст., Німеччина

**Любеч**, селище міського типу Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

**Любецькі з'їзди князів**, князівські з'їзди як своєрідна форма державного правління, засіб прийняття важливих рішень та вирішення спірних питань, почали збиратись у другій 11 ст.

**Любешів**, селище міського типу, адміністративний центр Любешівського р-ну Волинської обл.

**Любешівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Любимівка**, селище міського типу Каховського р-ну Херсонської обл.

**Любисток** (Levisticum), рід рослин родини селерових

**Любич, Ернст** (1892–1947), кінорежисер, сценарист, актор, один із засновників так званої джазової тематики в кінематографі, Німеччина – США

**Любич-Парахоняк, Олександра Іванівна** (1892–1977), оперна співачка (сопрано), прима львівської сцени 1920–1930-х, Україна

**Любки** (Platanthera), рід рослин родини орхідних, два види якого внесені до Червоної книги України

**Люблинець**, селище міського типу Ковельського р-ну Волинської обл.

**Люблінська унія 1569**, угода про об'єднання Королівства Польського та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту

**Люблінське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Люблінський католицький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Люблін (Польща) з 1918

**Люблінський університет імені Марії Склодовської-Кюрі**, вищий навчальний заклад, діє у м. Люблін (Польща) з 1944

**Любов**, почуття приязності одного суб'єкта щодо іншого; екзистенціал людського буття, який окреслює найглибше відчуття повноти особистісного буття і переживання цілісності у з'єднанні з іншою особистістю та світом

**Любов до ближнього**, християнська заповідь, пов'язана з утвердженням у житті зразків християнського людянолюбства

**Любомль**, місто, адміністративний центр Любомльського р-ну Волинської обл.

**Любомльський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Любомудри**, гурток московської високоінтелектуальної молоді, який діяв у 1823–1825 в напрямі філософських, літературних та почасти політичних інтересів цієї молоді

**Люботин**, місто Харківської обл.

**Любочки** (Leontodon), рід рослин родини айстрових

**Любуське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Любченко, Аркадій Панасович** (1899–1945), письменник, прозаїк, публіцист, перекладач, Україна

**Любченко, Микола Петрович** (1896–1937), письменник, журналіст, Україна

**Любченко, Панас Петрович** (1897–1937), політик, голова Ради Народних Комісарів УРСР (1934–1937), Україна

**Людвігія болотна** (Ludwigia palustris), вид судинних рослин родини онагрових, внесений до Червоної книги України

**Люди** (Homo), з точки зору біології, рід ссавців родини гомінід

**Людина**, 1) вищий ступінь космічно-органічного життя, суб'єкт суспільно-історичної діяльності й культури; 2) істота, яка має певні потреби, задовольняє їх у процесі виробництва завдяки спілкуванню й здатності свідомо, цілеспрямовано перетворювати світ і саму себе

**Людина викопна**, викопні форми Homo sapiens останньої фази еволюції людини, в найширшому значенні – всі викопні людиноподібні істоти

**Людина вміла**, презинджантроп (Homo habilis), викопна людина, яка існувала близько 2,4 млн років тому, перший представник роду Homo, вважається найбільш

вірогідним предком усіх пізніших представників роду *Homo*

**Людина гаутенгська** (*Homo gautengensis*), викопна людина, яка існувала приблизно 1,8 млн років тому

**Людина гелмейська** (*Homo helmei*), викопна людина, яка існувала 259 тис. років тому

**Людина грузинська, георгієць** (*Homo georgicus*), викопна людина, яка існувала приблизно 1,77 млн років тому і, ймовірно, була локальним різновидом людини прямоходячої

**Людина економічна**, умовне загальне поняття, уявлення про людину як про раціонально мислячого суб'єкта, що будує свої плани і дії, виходячи з принципу одержання максимальної вигоди

**Людина з Чепрано** (*Homo cepranensis*), викопна людина, яка існувала від 350 до 500 тис. років тому

**Людина і світ**, український щомісячний релігійно-науковий журнал, видається з 1960

**Людина Ідальта** (*Homo sapiens idaltu*), викопна людина, яка існувала приблизно 160 тис. років тому. Один з найдавніших представників людей сучасного виду

**Людина Печери Благородного Оленя**, викопна людина, яка існувала 14500–11500 років тому

**Людина працююча** (*Homo ergaster*), викопна людина, яка існувала 1,8–1,4 млн років тому. Вид роду *Homo*, що разом із людиною прямоходячою прийшов на зміну людині умілій. Основні знахідки – в Кенії, Танзанії, Грузії

**Людина прямоходяча** (*Homo erectus*), викопна людина, яка існувала в епоху середнього плейстоцену і вже 1,8 млн років тому через Близький Схід широко заселила Євразію аж до Китаю

**Людина розумна** (*Homo sapiens*), вид роду людей (*Homo*) родини гомінід ряду приматів, єдиний з наявних в теперішній час

**Людина рудольфська** (*Homo rudolfensis*), викопна людина, яка існувала 2,3–1,5 млн років тому і вважається перехідною ланкою від людини умілої до людини прямоходячої

**Людина уміла, презинджантроп** (*Homo habilis*), викопна людина, яка існувала близько 2,4 млн років тому, перший представник роду *Homo*, вважається найвірогіднішим предком всіх пізніших представників роду *Homo*

**Людина флореська** (*Homo floresiensis*), викопна людина, яка існувала 17–95 тисяч років тому, карликовий викопний вид людей

**Людина-попередник, або людина попередня** (*Homo antecessor*), викопна людина, яка існувала в період від 1,2 млн до 800 тис. років тому та вважається найдавнішим гомінідом Європи

**Людиноподібні** (*Hominidae*), родина ссавців ряду приматів  
**Людкевич, Станіслав Пилипович** (1879–1979), композитор, музикознавець, фольклорист, дійсний член НТШ (1935), Україна

**Людвиг I Благочестивий** (778–840), король франків та імператор Заходу (814–840)

**Людвиг I Великий** (1326–1382), король Угорщини (1342–1382) та Польщі (1370–1382)

**Людвиг II Заїка** (846–879), король Франції (877–879)

**Людвиг II Ягелон** (1506–1526), король Угорщини та Чехії (1516–1526)

**Людвиг III** (863–882), король Франції (879–882)

**Людвиг IV Заморський** (920–954), король Франції (936–954)

**Людвиг IX Святий** (1214–1270), король Франції (1226–1270)

**Людвиг V Лінійний** (966–987), король Франції (986–987)

**Людвиг VI Товстий** (1081–1137), король Франції (1108–1137)

**Людвиг VII Молодий** (1120–1180), король Франції (1137–1180)

**Людвиг VIII Лев** (1187–1226), король Франції (1223–1226)

**Людвиг X Сварливий** (1289–1316), король Франції (1314–1316)

**Людвиг XI Розсудливий** (1423–1483), король Франції (1461–1483)

**Людвиг XII Батько Народу** (1462–1515), король Франції (1498–1515)

**Людвиг XIII Справедливий** (1601–1643), король Франції (1610–1643)

**Людвиг XIV Сонце** (1638–1715), король Франції (1643–1715)

**Людвиг XIX** (1775–1844), король Франції у 1830, з 1836 і до кінця життя – очільник французького королівського дому (партія легітимістів у вигнанні), Франція

**Людвиг XV Улюблений** (1710–1774), король Франції (1715–1774)

**Людвиг XVI** (1754–1793), король Франції (1774–1792)

**Людвиг XVII** (1785–1795), король Франції (1793–1795)

**Людвиг XVIII** (1755–1824), король Франції (1814–1825)

**Людовлада**, традиція народовладдя в Каринтії (7–14 ст.), словенський синонім демократії

**Людський розвиток**, категорія, яку застосовує ООН для визначення ефективності зусиль тієї чи іншої держави в галузі соціальної політики

**Людських відносин теорія**, напрям загальної теорії соціального управління, що виник на початку 1920-х в американській емпіричній соціології

**Людських відносин школа**, міждисциплінарна течія у сфері вивчення соціальних відносин у галузі, що охоплює соціологію, соціальну антропологію й соціальну психологію; мала значний вплив у наукових і менеджерських колах з кінця 1930-х до початку 1960-х

**Люй Шусян** (1904–1998), мовознавець, засновник словесно-семантичного словоцентризму в китайській граматиці, Китай

**Люїльє задачі**, дві задачі елементарного курсу геометрії про радіус вписаного в трикутник кола

**Люк**, отвір з рухомою (інколи герметичною) кришкою у споруді, агрегаті, машині, який забезпечує доступ усе-редину



**Люкарна**, віконний проріз круглої або овальної форми на горіщі, в куполі або на мансардному поверсі

**Люко Дашвар** (1954), письменниця, сценарист, представниця масової літератури, Україна

**Люкс**, одиниця освітленості в системі СІ

**Люксембург**, держава у Західній Європі

**Люксембург, Роза** (1871–1919), політик, теоретик марксизму, філософ, економіст, публіцист, один з найвпливовіших діячів німецької і європейської революційної лівої соціал-демократії, Німеччина

**Люксембурзький компроміс**, спосіб розв'язання кризи «порожнього крісла», що виникла в липні 1965 внаслідок демонстративної відмови Франції від свого місця у Раді Європи

**Люксемтр**, прилад для контролю за світловим режимом зберігання документів

**Люлька**, знаряддя для куріння, символ козацької честі

**Люмбаго**, простріл, гостре запалення оболонок сідничного нерва

**Люмен**, одиниця виміру світлового потоку в СІ

**Люмет, Сідні** (1924–2011), кінорежисер, продюсер, сценарист, актор, «Золотий ведмідь» (1957), лауреат Венеційського МКФ (1981), «Оскар» (2005), США

**Люм'єри, брати**, Луї Жан (1864–1948) та Огюст (1862–1954), винахідники кінематографа, Франція

**Люмінесценції гасіння**, будь-який процес, що зменшує інтенсивність люмінесценції речовини

**Люмінесценція**, відмінне від теплового світіння збудженої речовини

**Люмінофори**, речовина, яка має властивість світитися при збудженні, тобто проявляти люмінесценцію

**Люмпени**, люмпен-пролетаріат, частина робітників та інших верств населення, які перебувають на соціальному дні (жебраки, кримінальні злочинці та інші), що змирилися зі своїм становищем і не здатні самотійно боротися за його зміну

**Люнеберга лінза**, лінзова антена з неоднорідного діелектрика зі сферичною симетрією та опромінювачем, розташованим на поверхні сфери

**Люневільський мир 1801**, мирна угода, укладена 09.02.1801 між Францією та Австрією у м. Люневіль (Франція)

**Люнет**, невеликий арковий проріз у стіні чи склепінні, обмежений знизу горизонтальною перемичкою

**Люньє-По, Орельєн Франсуа Марі** (1869–1940), театральний режисер та актор, реформатор театру, Франція

**Люпин** (*Lupinus*), рід рослин родини бобових

**Люпус**, вовчак, аутоімунне захворювання сполучної тканини

**Люстра звукова**, акустична випромінювальна система у вигляді сукупності окремих звуковипромінювачів, спеціальним чином розташованих у просторі

**Люстрація**, принцип і сукупність заходів, спрямованих на безвідмовне виключення з активного державного жит-

тя й діяльності осіб, які обіймали в минулому керівні посади в партійних системах

**Лютеїнові клітини**, залозисті клітини жовтого тіла

**Лютер, Мартін** (1483–1546), богослов, ініціатор Реформації у католицькому світі, основоположник лютеранства, Німеччина

**Лютера Мартіна меморіал**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятні місця, пов'язані з життям та діяльністю Мартіна Лютера, м. Айслебен та м. Віттенберг, Німеччина

**Лютеранство**, один із основних напрямів у протестантизмі поряд із кальвінізмом і англіканством, заснований М. Лютером

**Лютецій**, хімічний елемент, символ – Lu, атомний номер – 71

**Лютеція**, римське місто на місці теперішнього Парижа, пізніше – латинізована назва Парижа

**Лютій, Володимир Іванович** (1962), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Лютізький плацдарм**, один із найважливіших плацдармів на правому березі Дніпра, у районі с. Лютеж (30 км на північ від Києва), захоплений у вересні 1943 військами Воронезького фронту

**Лютки** (*Lestidae*), родина бабок підряду рівнокрилих

**Лютнева революція 1848**, буржуазно-демократична революція 22–24.02.1848 у Франції, яка призвела до повалення Липневої монархії

**Лютнева революція 1917**, революційні події в Росії, що привели до ліквідації монархії

**Лютня**, старовинний струнний інструмент

**Лютославський, Вітольд** (1913–1994), музикант, композитор, диригент, Премія Е. фон Сіменса (1983), Польща

**Люфа** (*Luffa acutangula*), вид родини гарбузових

**Люцерна** (*Medicago*), рід рослин родини бобових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Люцина** (*Naemaris lucina*), вид комах ряду лускокрилих родини ріодінідів, внесений до Червоної книги України

**Люцифер**, диявол або сатана, в християнстві – супротивник Бога

**Люцифераза**, загальна назва для низки окислюючих ферментів, що каталізують реакції, супроводжувані біологічною випромінюванням світла

**Люшер, Макс** (1923), психолог, розробник т. зв. кольорового тесту Люшера, Швейцарія

**Лягаві**, група порід мисливських собак

**Ляда**, 1) функціональний елемент, який в дерев'яних церквах закривав зверху вхід зі сходів на хори; 2) дощана накривка, якою накривається отвір погребу

**Лядвенець** (*Lotus*), рід рослин родини бобових

**Лядов, Микола** (1900–?), сценарист, кінознавець, автор праці про основи кінодраматургії й техніку сценарію, Україна

**Лядоу, Джозеф** (1938), гігієніст, іноземний член АН України (1992), США

**Ляене-Вірумаа**, повіт Естонії

**Ляенемаа**, повіт Естонії

**Лялеманція** (Lallemantia), рід рослин родини глухокропивових

**Лялечка**, стадія розвитку комах

**Лямблії** (Lamblia), рід патогенних джгутикових найпростіших

**Лямбліоз**, захворювання кишковика, що його викликають лямблії (жиардії)

**Лян Шумін** (1893–1988), філософ, один з найбільш значних неоконфуціанців 20 ст., Китай

**Лянцкоронський, Предслав** (1489–1531), воєначальник, за деякими джерелами – перший гетьман Війська Запорозького, Польща – Україна

**Лянцкоронський, Станіслав** (1590–1657), політик та воєначальник, гетьман польний Речі Посполитої (1654–1657), воєвода Руський (1652–1657) та Брацлавський (1650–1652), Польща – Україна

**Ляонін**, провінція Китаю

**Ляпіна, Наталія Вікторівна** (1976), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Ляпсус**, прикра помилка, недогляд в усній мові або на письмі через неухважність, поспіх, квапливість або забудуватість

**Ляпунов, Борис Михайлович** (1862–1943), мовознавець-славіст, провідник концепції єдиної праслов'янської мови, професор Новоросійського університету (1901–1924), академік АН СРСР (1923), Росія – Україна

**Ляпунова теорема**, теорема в теорії ймовірностей, встановлює деякі загальні достатні умови для збіжності розподілу сум незалежних випадкових величин до нормального закону

**Ляров, Матвій Львович** (1884–1964), актор, народний артист УРСР (1946), Росія – Україна

**Лярра анафемська** (Larra anathema), вид комах ряду перетинчастокрилих родини риючих ос-крабронідів, внесений до Червоної книги України

**Лясе**, закладка у книзі – тасьма, що її приклеюють у верхній частині корінця книги і вводять усередину книжкового блоку

**Ляскоронський, Василь Григорович** (1859–1928), історик, нумізмат, археолог, Україна

**Лясота, Еріх** (1550–1616), дипломат, автор щоденника – цінного джерела з історії та географії України, Австрія

**Лятошинський, Борис Миколайович** (1895–1968), композитор-модерніст, диригент, педагог, класик української музики, Україна

**Лятуринська, Оксана** (1902–1970), живописець, скульптор, письменниця, поетеса, Україна – США

**Ляура**, в албанській міфології – демонологічна істота, яка має вигляд зловмисної жінки, що мешкає на березі річок або ставків, аналог кікімори

**Ляшенко, Геннадій Іванович** (1938), композитор, педагог, музикознавець, музично-громадський діяч, народний артист України (1996), Україна

**Ляшко, Олександр Павлович** (1915–2002), політик, голова Президії Верховної Ради УРСР (1969–1972), голова Ради Міністрів УРСР (1972–1987), Україна

**Ляшко, Сергій Іванович** (1954), математик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Лящ** (Abramis brama), риба родини коропоподібних, вид фауни України

**Лященко, Аркадій Йоакимович** (1871–1931), літературознавець, член-кореспондент АН СРСР (1926), дійсний член НТШ (1927), Україна – Росія

**Лящі** (Abramis), рід риб родини коропоподібних, фауна України

## М

**М**, сімнадцята літера української абетки

**Маалуф, Амін** (1949), письменник, Ліван – Франція

**Маас**, річка у Франції, Бельгії та Нідерландах, впадає до Північного моря, 925 км

**Маастрихтський договір 1992**, договір про утворення Європейського Союзу

**Маатаї, Вангарі** (1940–2011), біолог, громадський діяч, активістка екологічного руху, Нобелівська премія миру (2004), Kenia

**Мабільон, Жан** (1632–1707), історик, один з основоположників палеографії та дипломатики, Франція

**Маблі, Габріель, Бонно де** (1709–1785), філософ, історик і дипломат, представник утопічного соціалізму 18 ст., Франція

**Мабуйі** (Mabuja), ряд ящірок родини сцинкових

**Мавзолей**, гробниця, монументальна надгробна архітектура споруда, де зберігається забальзамоване тіло померлого

**Мавка**, в українській міфології – різновид русалки

**Мавпи**, в широкому сенсі, всі представники ряду приматів, у вузькому – види, які відносяться до застарілого нині підряду мавп (Simiæ) або антропоїдів (Anthropoidea), що протиставляється підряду напівмавп (Prosimiæ)

**Мавр, Янка** (1883–1971), письменник, основоположник пригодницького жанру в білоруській літературі, Білорусь

**Маврикій (держава)**, держава у Східній Африці, на островах у західній частині Індійського океану

**Маврикій (імператор)** (бл. 539–602), імператор Візантії (582–602)

**Маврикій (острів)**, острів вулканічного походження у західній частині Індійського океану

**Мавританія**, держава у Західній Африці

**Мавританський стиль**, архітектурний стиль, що характеризується аркадами, куполами і багатим геометричним орнаментом; поширився в мусульманських країнах, зокрема в Іспанії за часів панування арабів-маврів у 7–15 ст.

**Мавродін, Володимир Васильович** (1908–1987), історик-медієвіст, дослідник історії Київської Русі, Росія

**Мага Віра**, Могутня Віра, святе письмо Рідної Української Національної Віри

**Магабгарата**, Махабхарата, давньоіндійський епос

**Магаданська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Магазін літтерер**, літературний часопис, видається у м. Париж (Франція) з 1966

**Магалєбка** (*Prunus mahaleb*), вид дерев'янистих рослин роду сливових

**Маггерідж, Малколм** (1903–1990), журналіст, письменник, дослідник Голодомору, Велика Британія

**Магдалена**, річка у Колумбії, впадає до Карибського моря, 1500 км

**Магдалинівка**, селище міського типу, адміністративний центр Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Магдалинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Магдебурзьке право**, система норм феодального права, за якими міста звільняли від управління й суду феодалів і регулювали питання їх самоврядування

**Магденко, Петро** (1923–2002), живописець, один з ініціаторів створення художньої групи «Палітра» (поч. 1960-х), Україна – Канада

**Магеллан, Фернан** (1480–1521), мореплавець, керівник експедиції, що здійснила перше в історії людства кругосвітнє плавання, Португалія

**Магелланова протока**, протока між материком Південна Америка і архіпелагом Вогняна Земля, поєднує Атлантичний і Тихий океани

**Магера, Сергій Ігорович** (1972 ), оперний співак (бас), народний артист України (2009), Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Магерів**, селище міського типу Жовківського р-ну Львівської обл.

**Маги**, 1) чарівники, чаклуни, астрологи, які володіють за езотеричними уявленнями, надприродними здібностями впливу на людей та явища всесвіту; 2) в давній Персії – жреці зороастризму та деяких інших вірувань

**Магістр**, освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту

**Магістрал**, заключний сонет у вінку сонетів

**Магістраль**, широка і пряма міська вулиця з інтенсивним рухом транспорту

**Магістрат**, узагальнена назва органів станового міщанського самоврядування

**Магістратура (у державному управлінні)**, 1) система судових органів у низці сучасних країн; 2) коло осіб, які займали високі посади в державі у Давньому Римі; 3) по-

садові особи судового відомства, які мали звання суддів (магістратів) у Російській імперії

**Магістратура (у освіті)**, система підготовки та присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня магістра

**Магія**, сукупність уявлень, обрядів і дій, пов'язаних з вірою в можливість впливати на навколишню дійсність особливими способами, відмінними від повсякденної практичної діяльності

**Магма**, природний, переважно силікатний високотемпературний розплав, який утворюється в надрах Землі

**Магматизм**, сукупність процесів виплавлення магми, її еволюції, переміщення, взаємодії з твердими породами і застигання

**Магматичні родовища**, поклади корисних копалини, що сформувалися в надрах земної кори при застиганні і кристалізації магми

**Магматогенні родовища**, поклади корисних копалин, джерелом мінеральних речовин яких є магма

**Магнати**, представники вищої аристократії

**Магnezит**, мінерал, карбонат магнію

**Магнесин**, безконтактний перетворювач (датчик) кутового положення вала

**Магнетари**, нейтронні зірки з надпотужним магнітним полем

**Магнетизм**, форма взаємодії між електричними зарядами, що рухаються, яка здійснюється за допомогою магнітного поля

**Магнетизм земний**, властивість Землі (як космічного тіла), що зумовлює існування навколо неї магнітного поля

**Магнетизму інститут НАН України**, установа НАН України та МОН України

**Магнетик**, термін, який застосовують до всіх речовин при розгляді їхніх магнітних властивостей

**Магнетит**, мінерал класу оксидів

**Магнето**, магнітоелектричний генератор змінного струму

**Магнетрон**, потужний генератор високочастотних електромагнітних хвиль мікрохвильового діапазону

**Магницький, Володимир Олександрович** (1915–2005), геофізик, академік АН СРСР (1979), Росія

**Магній**, хімічний елемент, символ – Mg, атомний номер – 12

**Магніт**, тіло або пристрій, який в навколишньому просторі створює магнітне поле

**Магніт постійний**, виріб з магнітотвердого матеріалу з високою залишковою магнітною індукцією, що зберігає стан намагніченості протягом тривалого часу

**Магнітне поле**, складова електромагнітного поля, яка створюється змінним у часі електричним полем, рухомими електричними зарядами або спінами заряджених частинок

**Магнітне поле критичне**, характерне значення напруженості магнітного поля, вище за яке відбувається повне або часткове проникнення магнітного поля в надпровідник

**Магнітне поле планети**, силове поле планети, виникнення якого зумовлене джерелами, що знаходяться у планеті та навколопланетному просторі

**Магнітний курс**, кут відносно магнітного норда (відрізняється від географічного норда)

**Магнітний момент**, векторна величина, яка характеризує магнітні властивості замкнутих електричних струмів, тіл і частинок речовини

**Магнітні матеріали**, матеріали, що намагнічуються у відносно слабких магнітних полях та істотно змінюють їх

**Магнітні поля надсильні**, магнітні поля напруженістю приблизно понад 1 мегаерстед

**Магнітно-імпульсна обробка**, обробка металевих заготовок тиском, зумовленим імпульсним впливом потужного магнітного поля

**Магнітодіелектрик**, композиційний матеріал, що складається з феромагнітних частинок розмірами одиниці десятки мікрометрів, і діелектричної зв'язувальної речовини

**Магнітоелектричний ефект**, виникнення в діелектричному кристалі намагніченості, індукованої електричним полем, або поляризації, індукованої магнітним полем

**Магнітометр**, прилад для вимірювання характеристик магнітного поля і магнітних властивостей матеріалів

**Магнітомеханічні явища**, група явищ, обумовлених взаємозв'язком магнітного і механічних моментів мікрочасток – носіїв магнетизму

**Магнітоопір гігантський**, квантово-механічний ефект, що спостерігається у металевих плівках, які складаються з феромагнітних і провідних немагнітних шарів

**Магнітооптика**, розділ фізики, що вивчає зміни оптичних властивостей середовищ під дією магнітного поля

**Магніторезистивний ефект**, зміна електричного опору твердого провідника під дією зовнішнього магнітного поля

**Магніострикційні матеріали**, матеріали зі значною магніострикцією (нікель, залізо нікелеві, залізо кобальтові й залізо-алюмінієві сплави тощо)

**Магніострикція**, зміна форми і розмірів тіла при його намагнічуванні

**Магнітосфера**, ділянка навколоземного (чи навколопланетного) простору, фізичні властивості якої визначаються магнітним полем планети та його взаємодією з потоками заряджених частинок

**Магнітофон**, конструктивно та експлуатаційно автономний пристрій для магнітного запису і відтворення звуку

**Магнітуда землетрусу**, умовна величина, що характеризує кількість енергії, що виділилася у вогнищі землетрусу

**Магнолієві** (Magnoliaceae), родина квіткових рослин порядку магнолієцвітих

**Магнолієцвіті** (Magnoliales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Магнолія** (Magnolia), рід рослин родини магнолієвих

**Магنون**, збудження в кристалі, при якому спін одного із електронів має протилежну відносно основного стану проекцію.

**Магнус I Благородний** (1024–1047), король Норвегії (1035–1047) та король Данії (1042–1047)

**Магнус I Сильний** (1106–1134), король Швеції (1126–1130)

**Магнус II Гаральдссон** (1048–1069), король Норвегії (1066–1069)

**Магнус II Генріксен** (бл. 1130–1161), король Швеції (1160–1161)

**Магнус III Голоногий** (1073–1103), король Норвегії (1093–1103)

**Магнус III Комірний Замок** (1240–1290), король Швеції (1275–1290)

**Магнус IV Еріксон** (1316–1374), король Швеції (1319–1364) та Норвегії (1319–1343)

**Магнус IV Сліпий** (1115–1139), король Норвегії (1130–1135 та 1137–1139)

**Магнус V Ерлінгссон** (1156–1184), король Норвегії (1161–1184)

**Магнус VI Виправник Законів** (1238–1280), король Норвегії (1263–1280)

**Магнус, Генріх Густав** (1802–1870), фізик та хімік, іноземний член-кореспондент Петербурзької АН (1854), Німеччина

**Магнуса ефект**, виникання поперечної сили, яка діє на тіло, що обертається в потоці рідини (газу), який набігає на нього

**Магнусен, Фінн** (1781–1847), палеограф, один з перших збирачів і видавців пам'яток стародавньої північної літератури, Данія

**Магомасв, Муслім** (1942–2008), оперний та естрадний співак (баритон), народний артист СРСР (1973), Азербайджан

**Магомед** (бл. 570–632), проповідник єдиного божства і пророк ісламу, засновник і центральна фігура цієї релігії

**Магонія** (Mahonia), рід рослин, в тому числі декоративних, родини барбарисових

**Магот**, макака лісовий, бербер (*Macaca sylvanus*), вид приматів з роду макак родини мавпових, єдина мавпа, яка живе в дикому вигляді на території Європи (Гібралтар)

**Магочій, Павло Роберт** (1945), українознавець, США

**Магрефа**, музичний інструмент – древній духовий інструмент євреїв, про який згадується в Талмуді

**Магрітт, Рене Франсуа Гіслен** (1898–1967), живописець, один з чільних представників сюрреалізму, Бельгія

**Магура, Ігор Сильвестрович** (1928), нейрофізіолог, академік НАН України (1995), Україна

**Мадагаскар (держава)**, держава у Східній Африці, на однойменному острові у західній частині Індійського океану

**Мадагаскар (острів)**, четвертий за величиною острів світу, розташований в Індійському океані біля східного узбережжя Африки

**Мадагаскарська біогеографічна область**, частина Ефіопської біогеографічної області, розташована на острові Мадагаскар та прилеглих дрібніших островах

**Мадагаскарські вівери, фаланукові** (Eupleridae), родина ссавців ряду хижих



**Мадагаскарські пастушки** (Mesitornithidae), родина тропічних птахів

**Мадагаскарські черепахи** (Astrochelys), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Мадарський вершник**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, головне священне місце Болгарського царства (до прийняття християнства), с. Мадара, Болгарія

**Мадейра (острів)**, острів в групі однойменних вулканічних островів в Атлантичному океані

**Мадейра (регіон)**, автономний регіон Португалії

**Мадейра (річка)**, річка у Болівії та Бразилії, права притока Амазонки, 1350 км

**Мадера**, сорт вина, що виробляється на о. Мадейра

**Мадерна, Бруно** (1920–1973), композитор та диригент, представник європейського музичного авангарду, Італія – Німеччина

**Мадершпергер, Йозеф** (1768–1850), кравець, один із винахідників швейної машини, Австрія

**Маджоре**, озеро в Італії та Швейцарії, 212 км²

**Маджуро**, місто, столиця Маршаллових Островів

**Мадзіні, Джузеппе** (1805–1872), політик, патріот, письменник і філософ, одна з ключових постатей італійського національно-визвольного руху, Італія

**Мадія посівна** (Madia sativa), олійна рослина

**Мадленська культура**, найпізніша палеолітична культура, що датується 17 тис. – 9-8 тис. років тому

**Мадоніс, Луїджі** (1690–1767), композитор, учень А. Вівальді, Італія – Росія

**Мадре-де-Дьйос**, річка у Перу та Болівії, ліва притока Бені, 1150 км

**Мадрепорові корали** (Madreporaria), ряд тварин типу кишковопорожнинних

**Мадригал**, 1) короткий ліричний (рідше – сатиричний) вірш на тему кохання, пізніше – дотепний віршований комплімент (іноді іронічний), адресований жінці; 2) особливий вид старовинного вокального твору на вірші пасторального любовного змісту (в музиці)

**Мадрид (автономна спільнота)**, автономна спільнота Іспанії

**Мадрид (місто)**, місто, столиця Іспанії

**Мадридський договір 1526**, угода, підписана 14.01.1526 між імператором Священної Римської імперії Карлом V та королем Франції Франциском I, якою було звершено Італійську війну 1521–1525

**Мадридський університет Комплутенсе**, вищий навчальний заклад, діє у м. Мадрид (Іспанія) з 1499

**Мадріу-Перафіта-Кларор долина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт у високогір'ї Піренеїв, Андорра

**Мадурай**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Мадуро, Ніколас** (1962), президент Венесуели з 2013

**Мадурська мова**, мова західнозондської зони західного ареалу малайсько-полінезійської гілки аустронезійських мов, поширена на острові Ява та деяких інших регіонах Індонезії

**Мадх**, самостійний арабський жанр доісламської поезії

**Мадхава з Сангамаграми** (1350–1425), астроном і математик, основоположник керальської школи астрономії та математики, Індія

**Мадх'я-Прадеш**, штат Індії

**Мадяризм**, слово або вислів, запозичений з угорської мови або утворений під її впливом

**Масвтика**, один із прийомів сократівського методу пошуку істини

**Маср, Карл** (1894–1944), письменник і сценарист, Австрія – Німеччина – Велика Британія

**Маср, Карл Генріх** (1890–1945), філолог-славіст та індогерманіст, дійсний член НТШ (1930), Німеччина

**Маср, Луїс Барт** (1885–1957), продюсер, «Оскар» (1951), Україна – США

**Маср, Стефані** (1973), письменниця, майстер готичного фентезі, США

**Маср, Юліус Роберт фон** (1814–1878), лікар та природознавець, автор закону збереження енергії для немеханічних процесів, одним з перших обґрунтував перший закон термодинаміки, Німеччина

**Масток**, володіння поміщика, що включає садибу, будівлі тощо

**Мажа**, чумацький віз

**Мажанді, Франсуа** (1783–1855), фізіолог, майстер вівісекції, Франція

**Мажвідас, Мартінас** (1510–1563), письменник, укладач та видавець першої книги литовською мовою, Литва

**Мажино лінія**, система французьких захисних укріплень на кордоні з Німеччиною, які будувалися та удосконалювалися з 1929 по 1940

**Мажор**, лад, основою якого є великий (мажорний) тризвук з великою терцією в основі (між I та V ступенями)

**Мажоранта і міноранта**, дві функції, значення першої з яких не менше, а другої не більше відповідних значень даної функції (для всіх розглянутих значень незалежного змінного)

**Мажоро-мінор**, об'єднання ладових систем, що ґрунтується на взаємопроникненні мажору і мінору

**Мажуга, Юрій Миколайович** (1931), актор, народний артист УРСР (1971) та СРСР (1981), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Мажуранич, Іван** (1814–1890), поет та політик, прихильник ідеології ілліризму, Хорватія

**Мазад, Фернан** (1863–1939), поет, перекладач творів Т. Шевченка та М. Рильського французькою мовою, Франція

**Мазайцизм**, властивість організмів бути побудованими з різних генетичних типів клітин

**Мазалевський, Микола** (?–1793), поет-сатирик, представник літератури мандрівних дяків, Україна

**Мазами** (Mazama), рід ссавців родини оленячих

**Мазар**, культова споруда над гробницями святих у мусульман

**Мазарган**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, форт 16 ст., м. Ель-Джадіда, Марокко

**Мазаріні, Джуліо** (1602–1661), ієрарх Римо-католицької церкви та політик, прем'єр-міністр Франції (1643–1651 та 1653–1661), Італія – Франція

**Мазаччо** (1401 – бл. 1428), живописець, майстер флорентійської школи, реформатор живопису епохи Раннього Відродження, Італія

**Маздеїзм**, релігія населення Мідійської держави (9–6 ст. до н. е.) і давньоперсидського царства Ахеменідів (6–4 ст. до н. е.)

**Мазеллі, Франческо** (1930), кінорежисер-документаліст, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1949, 1955, 1986, 1988), Італія

**Мазепа, Іван Степанович** (1639–1709), гетьман України (1687–1709)

**Мазепа, Ісаак Прохорович** (1884–1952), політик, голова уряду УНР (1919–1920), голова Ради народних міністрів УНР в екзилі (1948–1952), Україна – Чехія – Німеччина

**Мазепа, Галина Ісааківна** (1910–1995), живописець-модерніст, майстер ілюстрації, Росія – Україна – Чехія – Венесуела

**Мазепинство**, 1) у сучасному вжитку – рух за незалежність і свободу України; 2) зневажливий ярлик щодо національно-визвольного руху українців у Російській імперії (з 18 ст.)

**Мазер**, загальна назва квантових генераторів і підсилювачів НВЧ

**Мазер, Джон Кромвелл** (1946), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (2006), США

**Мазій, Світлана Іванівна** (1968), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1988, 1996), Україна

**Мазіна, Джульста** (1921–1994), актриса, лауреат Канського (1957) та Берлінського (1986) МКФ, Італія

**Мазлах, Сергій Михайлович** (1878–1937), економіст та політик, один із фундаторів українського націонал-комунізму, Україна

**Мазовецьке воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Мазовецький, Тадеуш** (1927–2013), політик, прем'єр-міністр Польщі (1989–1991)

**Мазовія**, історична область на сході Польщі, розташована в середньому басейні Вісли та нижньому басейні Нарева і Західного Бугу

**Мазон, Андре** (1881–1967), філолог-славист, дійсний член НТШ (1927), Франція

**Мазохізм**, у найширшому розумінні поняття М. означає тенденцію, спрямовану на самоприниження, підпорядкування себе волі іншої людини

**Мазохізм національно-політичний**, у широкому розумінні особливий тип масової політичної свідомості й електоральної поведінки, який реалізується через створення культу народу-мученика, народу, що століттями стояв «на колінах», будучи жертвою інших народів і держав

**Мазур, Валерій Леонідович** (1939), металург, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Мазур, Ганна Миколаївна** (1950), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1971, 1975), Україна

**Мазуренко, Василь Петрович** (1877–1937), економіст, інженер-технолог, політик, дипломат, виконуючий обов'язки, заступник міністра фінансів УНР (1917–1919), голова місії УНР в Італії та Австрії (1919), дійсний член НТШ (1927), Україна

**Мазуренко, Галина** (1901–2000), письменниця, скульптор, живописець, Росія – Україна – Росія

**Мазуренко, Олексій Юхимович** (1917–2004), офіцер ЗС СРСР (морська авіація), двічі Герой Радянського Союзу (1942, 1944), Україна – Росія

**Мазурка**, польський народний танець

**Мазуркі, Майк** (1909–1990), кіноактор, Україна – США

**Мазурок, Юрій Антонович** (1931–2006), оперний та камерний співак (баритон), народний артист СРСР (1976), Польща – Україна – Росія

**Мазут**, залишок після відгону легких і середніх фракцій нафти (бензину, лігроїну, гасу, дизельного палива)

**Мазхаб**, релігійно-правнична школа (напрямок) в сунітській гілці ісламу

**Мазь**, напівтверда речовина, якою намащують шкіру з лікувальною метою

**Май, Карл Фрідріх** (1842–1912), письменник, поет та композитор, майстер пригодницьких романів для юнацтва (в основному вестернів), Німеччина

**Майборода, Володимир Якович** (1852–1917), оперний та камерний співак (бас), соліст Большого та Маріїнського театру (Москва), Україна – Росія

**Майборода, Георгій Іларіонович** (1913–1992), композитор, народний артист СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1963), Україна

**Майборода, Платон Іларіонович** (1918–1989), композитор, народний артист УРСР (1968) та СРСР (1979), Національна премія України ім. Шевченка (1962), Україна

**Майборода, Роман Георгійович** (1943), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1985), Національна премія України ім. Шевченка (2002), Україна

**Майдан**, 1) просторе незабудоване місце в населеному пункті, переважно в центральній його частині, де проводяться мітинги, паради, демонстрації тощо; 2) назва, яку отримав масовий народний рух в Україні, спрямований проти свавілля влади

**Майданек**, табір смерті Третього рейху на околиці м. Люблін (Польща)

**Майданська, Софія Василівна** (1948), поет, прозаїк, сценарист масових культурних заходів, Росія – Україна

**Майданчик спортивний**, спеціалізований майданчик, що має спеціальне покриття, розмітку для різних ігрових видів спорту та необхідне обладнання

**Майєр, Фрідріх Христофор** (1697–1729), математик та астроном, академік Петербурзької АН (1726), Німеччина – Росія

**Майєрова, Марія** (1882–1967), письменниця, одна з основоположників чеського соцреалізму, Чехія

**Майєрсит**, мінерал

**Майєрсон, Роджер Брюс** (1951), економіст, Нобелівська премія з економіки (2007), США

**Майзель, Веніамін Михайлович** (1900–1943), механік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Майкельсон, Альберт Абрагам** (1852–1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1907), Німеччина – США

**Майкельсона-Морлі досліди**, фізичні досліди, що зруйнували концепцію стаціонарного ефіру (ефірного вітру)

**Майки** (Meloe), рід жуків родини наливників

**Майков, Аполлон Миколайович** (1821–1897), поет, член-кореспондент Петербурзької АН (1853), Росія

**Майков, Аполлон Олександрович** (1826–1902), філолог-славист, член-кореспондент Петербурзької АН (1895), Росія

**Майлстоун, Льюїс** (1895–1980), кінорежисер, «Оскар» (1929, 1930), Молдова – США

**Маймечит**, вулканічна гірська порода

**Маймон, Соломон** (1754–1800), філософ, критик Канта, Німеччина

**Маймонід, Мойсей** (1135–1204), єврейський філософ і богослов-талмудист, рабин, лікар і різносторонній учений своєї епохи, кодифікатор законів Тори, Іспанія – Єгипет

**Майна** (*Acridotheres tristis*), індійський шпак

**Майнеке, Йоганн Альбрехт Фрідріх Август** (1790–1870), філолог-класик, Німеччина

**Майніті Сімбун**, японська національна щоденна газета, видається з 1872

**Майно**, предмети матеріального світу, які перебувають у власності суб'єкта права (фізична особа, юридична особа, держава, територіальна громада), у тому числі: окрема річ, сукупність речей, гроші і цінні папери, а також майнові права на них

**Майнот, Джордж Річардс** (1885–1950), патофізіолог та гематолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1934), США

**Майнхофа правило**, Майнхофа закон, явище асиміляції приголосних у першому з двох сусідніх складів, характерне для ряду мов банту

**Майнцський університет Йоганна Гутенберга**, вищий навчальний заклад, діє у м. Майнц (Німеччина) з 1477

**Майо**, індіанська мова ютоацтекської групи мов

**Майо, Жан Крістоф** (1960), танцюрист, хореограф, керівник балету Монте-Карло (з 1993), Франція – Монако

**Майоліка**, 1) іспано-мавританські та італійські керамічні вироби 15–17 ст.; 2) вид керамічних виробів, виготовляється з випаленої глини з використанням розписної глазури

**Майоль, Арістид Жозеф Бонавентюр** (1861–1944), живописець, гравер, портретист та літограф, Франція

**Майор**, військове звання в арміях низки країн

**Майоран** (*Origanum majorana*), багаторічна ефіроолійна трав'яниста рослина родини глухокропивових

**Майорат**, порядок спадкування майна старшим у сім'ї або роду, характерний для правовідносин епохи феодалізму

**Майорці** (*Zinnia*), рід трав'янистих рослин родини айстрових

**Майоуакан**, кубинський горизонтальний циліндричний щілинний барабан, видовбаний з стовбура дерева

**Майрекер, Фрідерика** (1924), поетеса, письменниця, драматург, Австрія

**Майриш, Волтер** (1921), продюсер, президент Академії кінематографічних мистецтв та наук США (1973–1977), «Оскар» (1968), США

**Майрінк, Густав** (1868–1932), письменник-експресіоніст, драматург, перекладач, Австрія

**Майроніс** (1862–1932), поет, драматург, представник романтизму, теолог, священик католицької церкви, Литва

**Майрхофер, Манфред** (1926–2011), мовознавець-індоєвропеїст, впорядник етимологічного словника санскриту та санскритської граматики, Австрія

**Май-сон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, святилище, карстовий район у В'єтнамі

**Майстерзінгери**, поети й співаки, які в 14–16 ст. у Німеччині були зорганізовані у фахові співацькі спілки та вважали себе спадкоємцями лицарських мінезінгерів

**Майстерня мистецтв**, навч.-мистецький гурток (1910)

**Майстренко, Іван Васильович** (1899–1984), політик, історик, економіст, політолог, публіцист, засновник УРДП в Німеччині та газети при ній, дослідник політичного режиму СРСР, Україна – Німеччина

**Майстренко, Анатолій Львович** (1946), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Росія – Україна

**Майстренко, Олександр Юрійович** (1956–2011), механік-енергетик, академік НАН України (2009), Україна

**Майський, Іван Михайлович** (1884–1975), дипломат, історик, заступник наркома закордонних справ СРСР (1943–1946), посол СРСР у Фінляндії (1929–1932) та Великобританії (1932–1943), академік АН СРСР (1946), Росія

**Майтнер, Ліза** (1878–1968), фізик-ядерник і радіохімік, автор першого експерименту з розщеплення атомного ядра, медаль Макса Планка (1949), Австрія – Німеччина

**Майтрея**, в буддистській міфології – бодгісатва і будда прийдешнього, який з'явиться в кінці нинішнього буддистського століття

**Майфет, Григорій Йосипович** (1903–1975), письменник, літературознавець, перекладач та перекладознавець, автор однієї з перших узагальнюючих монографій про П. Тичину, Україна

**Майя (народ)**, корінне населення півдня Мексики та півночі Центральної Америки

**Майя (цивілізація)**, одна з цивілізацій Месоамерики

**Майя письмо**, оригінальна ієрогліфічна писемність майя, використовувались фонетичні знаки (алфавітні і складові), ідеографічні (позначали цілі слова) і ключові (не читались, але пояснювали значення слів)

**Майя-кіче мови**, сім'я індіанських мов, поширена в південній Мексиці, Гватемалі і Белізі

**Майякові** (Mayacaseae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконоговітх

**Майяпан**, стародавнє місто на півночі Юкатану, Мексика

**Маї, Анджело** (1782–1854), кардинал Римо-католицької церкви, філолог, книгознавець, видавець не відомих раніше текстів античних та середньовічних авторів, Італія

**Маївка**, жанр календарно-обрядової поезії початку літа

**Маїтани, Лоренцо** (1275–1330), скульптор, архітектор, Італія

**Мак** (Papaver), рід трав'янистих рослин родини макових

**Мак, Ольга Нилівна** (1913–1998), письменниця, прозаїк, автор спогадів про ежовщину та голодомор в Україні 1932–1933, Україна – Бразилія – Канада

**Макавєєв, Душан** (1932), кінорежисер та сценарист, «Срібний ведмідь» (1968), Сербія

**Макадамія** (Macadamia), рід рослин родини протейних

**Макайонок, Андрій Єгорович** (1920–1982), драматург та сценарист, Білорусь

**Макаки** (Macacus), рід приматів родини мавпових

**Макалу**, гора у Великих Гімалаях, п'ята за висотою вершина світу, 8463 м

**Макама**, жанр арабської літератури

**Макао**, особливий адміністративний район Китаю

**Макао(історичний центр)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., спеціальний адміністративний район Макао, Китай

**Макар, Володимир** (1911–1993), громадський діяч, редактор, мемуарист, Україна – Канада

**Макара, Арсен Мартинович** (1916–1975), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Макара, Володимир Арсенійович** (1945), хімік, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Макаревич, Андрій Вадимович** (1953), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, один з основоположників рок-н-ролу в СРСР, Росія

**Макаревич, Марія Флоріанівна** (1906–1989), біолог, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Україна

**Макаренко, Антон Семенович** (1888–1939), педагог і письменник, один з фундаторів радянської пенітенціарної педагогіки, Україна – Росія

**Макаренко, Володимир** (1943), живописець-нонконформіст, представник орфізму, іноземний член Національної академії мистецтв України (2009), Україна – Росія – Естонія – Франція

**Макаренко, Микола Омелянович** (1877–1938), археолог, мистецтвознавець, репресований та страчений радянською владою через відмову підписати акт на знесення Михайлівського Золотоверхого монастиря, Україна

**Макарець, Тетяна Іванівна** (1956), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980), Україна

**Макарів**, селище міського типу, адміністративний центр Макарівського р-ну Київської обл.

**Макарівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Макарій** (1482–1563), ієрарх православної церкви, митрополит Московський (1542–1563), Росія

**Макарій I** (?–1497), ієрарх православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1494–1497), Україна

**Макарій II** (?–1556), ієрарх православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1535–1556), Україна

**Макаріос III** (1913–1977), президент Республіки Кіпр (1960–1977), предстоятель Кіпрської православної церкви (1950–1977)

**Макаров, Володимир Леонідович** (1941), математик, академік НАН України (2009), Україна

**Макаров, Олег Григорович** (1933–2003), космонавт, Росія

**Макаров, Степан Осипович** (1849–1904), флотоводець, океанограф, полярний дослідник, суднобудівник, конструктор першого криголама та очільник першої наукової експедиції в Арктику, Україна – Росія

**Макарова, Інна Володимирівна** (1926), актриса, народний артист СРСР (1985), Росія

**Макарова, Олена Володимирівна** (1965), економіст, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Макарова, Тамара Федорівна** (1907–1997), актриса, народний артист СРСР (1950), Росія

**Макаронізми**, 1) чужомовні слова або вислови зі збереженням властивих граматичних форм; 2) чужомовні слова, надміру вживані в усній та писемній мові, жартівливо перевернуті на лад іншої мови слова

**Макартур, Дуглас** (1880–1964), воєначальник, генерал армії США (1944), командуючий військами союзників у Тихому океані та Японії (1942–1951), США

**Макарушка, Остап** (1867–1931), мовознавець, педагог, дійсний член НТШ (1919), Україна

**Макарченко, Олександр Федорович** (1903–1979), нейрофізіолог, академік АН УРСР (1961), Україна

**Макасар**, місто в Індонезії, 1,1 млн мешканців

**Макасарська мова**, мова макасарської групи південносулавесійської гілки сулавесійської зони, західний ареал малайсько-полінезійської підсім'ї аустронезійської сім'ї мов, поширена в індонезійській провінції Південного Сулавесі

**Макбрайд, Шон** (1904–1988), політик, діяч ООН, Нобелівська премія миру (1974), Ірландія

**Макбрайт, Джон Ендрю** (1943), астронавт, США

**Маквіс**, зарості вічнозелених твердолистих (часто колючих) чагарників і невисоких дерев, типові для сухих субтропіків Середземномор'я

**Макдіармід, Алан Грехем** (1927–2007), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (2000), Нова Зеландія – США

**Макдіармід, Х'ю** (1892–1978), письменник, поет, громадський діяч, одна з ключових постатей шотландського Відродження, Велика Британія

**Макдівітт, Джеймс Олтон** (1929), астронавт, США



**Макдональд, Артур Брюс** (1943), фізик, Нобелівська премія з фізики (2015), Канада

**Макдональд, Жанет** (1903–1965), актриса, найбільш відома за своїми ролями в музичних фільмах 1930-х, володар трьох золотих дисків, США

**Макдональд, Джеймс Рамсей** (1866–1937), прем'єр-міністр Великої Британії (у 1924, 1929–1931 та 1931–1935)

**Макдональд, Джон Александер** (1815–1891), 1-й прем'єр-міністр Канади (1867–1873)

**Макдональд, Джордж** (1824–1905), письменник та поет, класик літератури для дітей, Велика Британія

**Макдональдизація**, набір принципів організації діяльності, що дозволяють, керуючись чіткою схемою обмежень та правил, максимально швидко та ефективно досягати поставленої мети

**Макдоннелл, Джеймс Сміт** (1899–1980), авіаконструктор і промисловець, один з піонерів авіації та практичної космонавтики, США

**Макдорманд, Френсіс** (1957), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1993, 2014), «Оскар» (1997), США

**Маке, Август Роберт Людвіг** (1887–1914), живописець-експресіоніст, Німеччина – Франція

**Македонія**, держава у Південній Європі

**Македонія і Фракія**, децентралізована адміністрація Греції

**Македонська криза**, комплекс протиріч в Македонії, що виник внаслідок загострення албанської проблеми в колишній Югославії

**Македонська література**, сукупність літературних текстів македонською та іншими мовами, писаних македонськими авторами (або які вважають себе такими) і поєднаних спільним історико-літературним процесом

**Македонська мова**, мова південнослов'янської гілки слов'янської групи індоєвропейських мов

**Макензі, Александер** (1764–1820), купець і мандрівник, дослідник Західної Арктики, один з першовідкривачів Північної Америки, Велика Британія

**Маєр, П'єр Жозеф** (1718–1784), хімік, автор терміну «хімічна сполука», першовідкривач жовтої кров'яної солі (1749), Франція

**Макет**, 1) виріб, що являє собою спрощене зображення проектного рішення в установленому масштабі; 2) еталон для верстки видання і монтажу, з розкладкою смуг на друкарському листі, затверджений видавництвом

**Макетування**, процес створення, виготовлення макета (макетів), моделі (моделей) чого-небудь

**Макєєв, Віктор Петрович** (1924–1985), механік, засновник науково-конструкторської школи морського стратегічного ракетобудування СРСР, академік АН СРСР (1976), Росія

**Макі**, одна з назв партизанських загонів, які були важливою частиною Руху Опору у Франції

**Макі, маквіс**, біом переважно чагарникових рослин, поширений в Середземноморському регіоні

**Макіавеллізм**, різновид політичної поведінки, що виправдовує будь-які засоби (у тому числі й віроломні, жорстокі) заради досягнення поставленої мети

**Макіївка**, місто Донецької обл.

**Макін, Андрій** (1957), письменник, Росія – Франція

**Макінтайр, Аласдер** (1929), філософ, один з чільних представників американської політичної філософії та етики, зокрема – комунітаризму, Велика Британія – США

**Макінтош, Чарльз** (1766–1843), хімік, винахідник водонепроникного одягу, Велика Британія

**Макітра**, різновид глиняного посуду великого розміру

**Макіявеллі, Нікколо** (1469–1527), філософ, політичний і громадський діяч, письменник, історик, військовий теоретик, фундатор політології як науки, Італія

**Макк, Карой** (1925), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1971, 1982), Угорщина

**Маккалерс, Карсон** (1917–1967), письменниця, США

**Маккаллі, Майкл Джеймс** (1943), астронавт, США

**Маккартизм**, політичний рух у США після Другої світової війни, скерований проти лібералів і лівих

**Маккарті, Джон** (1927–2011), фахівець з інформаційних технологій та дослідник мислення, автор терміну «штучний інтелект», Премія Тюрінга (1971), США

**Маккарті, Кормак** (1933), письменник, драматург, Пулітцерівська премія (2007), США

**Маккартні, Пол** (1942), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, 16-разовий лауреат «Греммі», Велика Британія

**Маккаферті, Ден** (1946), рок-музикант, співак, автор пісень, засновник та лідер рок-гурту Nazareth, Велика Британія

**Макквін, Стівен Родні** (1969), режисер, сценарист, лауреат Каннського (2008) та Венеційського (2008, 2011) МКФ, «Оскар» (2014), Велика Британія

**Маккензі**, річка у Канаді, впадає до моря Бофорта, 1738 км

**Маккензі, Александр Кемпбелл** (1847–1935), композитор, диригент та музичний педагог, один з призвідників ренесансу британської музики 1890-х, Велика Британія

**Маккері, Лео** (1898–1969), кінорежисер, продюсер, сценарист, «Оскар» (1938, 1945), США

**Маккіндер, Хелфорд Джон** (1861–1947), географ, історик, геополітик, основоположник теорії Хартленда, Велика Британія

**Мак-Кінлі, двоголова гора на Алясці, найвища гора Північної Америки**, 6168 м

**Мак-Кінлі, Вільям** (1843–1901), 25-й президент США (1897–1901)

**Маккіннон, Родерік** (1956), біохімік та кристалограф, Нобелівська премія з хімії (2003), США

**Мак-Клінток, Барбара** (1902–1992), цитогенетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1983), США

**Макконахі, Меттью Девід** (1969), актор, «Оскар» (2014), США

**Маккуорі**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Австралія

**Маклаґлен, Віктор** (1886–1959), актор, «Оскар» (1936), США

**Макларен, Норман** (1914–1987), режисер-аніматор, «Золота пальмова гілка» (1955), «Срібний ведмідь» (1956), «Оскар» (1953), Канада

**Маклейн, Ширлі** (1934), актриса, «Золотий ведмідь» (1999), «Срібний ведмідь» (1959, 1971), лауреат Венеційського МКФ (1960, 1988), «Оскар» (1984), США

**Маклеод, Джон Джеймс Річард** (1876–1935), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1923), Велика Британія

**Маклер**, посередник при здійсненні операцій на фондових, товарних і валютних біржах, а іноді і при укладанні страхових, фрахтових, житлових і інших договорів

**Маклі історичні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 14–18 ст. імперії Великих Моголів, м. Татта, Пакистан

**Маклін, Стивен Гленвуд** (1954), астронавт, Канада

**Маклорена ряд**, окремий випадок ряду Тейлора в околиці точки  $x = 0$

**Маклуен, Герберт Маршалл** (1911–1980), філософ, філолог, літературний критик, дослідник впливу медіа як засобів комунікації на аудиторію, Канада

**Маклюен, Маршалл** (1910–1980), соціальний критик, дослідник впливу нових технологій комунікації на суспільство і культуру, Канада

**Маклюра** (MacLura), дуже високе тропічне дерево

**Мак-Магон, Патріс де** (1808–1893), воєначальник та політик, маршал Франції (1859), президент Франції (1873–1879)

**Макміллан, Гарольд** (1894–1986), 65-й прем'єр-міністр Великої Британії (1957–1963)

**Макміллан, Едвін Маттісон** (1907–1991), хімік, Нобелівська премія з хімії (1951), США

**Макмонегл, Дональд Рей** (1952), астронавт, США

**Макмуллен, Кертис** (1958), математик, Премія Філдса (1998), США

**Макнамара, Роберт Стрейндж** (1916–2009), політик, міністр оборони США (1961–1969)

**Макнейр, Рональд Ервін** (1950–1986), астронавт, США

**Макніс, Льюїс** (1907–1963), поет, письменник та драматург, Ірландія, Велика Британія

**Маков, Костянтин Іванович** (1911–1948), гідрогеолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Маковей, Осип Степанович** (1867–1925), письменник, класик української літератури, перекладач із польської, німецької, данської, англійської мови, дійсний член НТШ (1903), Україна

**Макові** (Ranunculaceae), родина квіткових рослин порядку макоцвітих

**Маковський, Володимир Єгорович** (1846–1920), живописець, академік Петербурзької АМ (1893), Росія

**Маковський, Костянтин Єгорович** (1839–1915), живописець, академік Петербурзької АМ (1898), один із засновників Товариства передвижників, Росія

**Маковський, Тадеуш** (1882–1932), один з найвидатніших польських живописців 20 ст., Польща – Франція

**Маковський, Федір Григорович** (1895–1959), етнограф, фольклорист, поліглот, Україна

**Макогон, Іван Васильович** (1907–2001), скульптор, народний художник України (1992), Україна

**Макогон, Дмитро Якович** (1881–1961), письменник-сатирик та байкар, педагог, видавець (педагогічний журнал «Камеляри», сатиричні часописи «Іскра» та «Щипавка»), Україна

**Маколей, Томас Бабінгтон** (1800–1859), політик, історик, поет та письменник, автор п'яти томної «Історії Англії», Велика Британія

**Мако́ртівське водосховище**, водосховище на р. Саксагань в межах Софіївського та П'ятихатського р-нів Дніпропетровської обл.

**Мако́то Кобаясі** (1944), фізик, Нобелівська премія з фізики (2008), Японія

**Макоцві́ті** (Papaverales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Макош**, Мокош, у слов'янській міфології – жіноче божество, покровителька ткацтва

**Макоши́нне**, селище міського типу Менського р-ну Чернігівської обл.

**Макрелеві тунці** (Euthynnus), рід риб родини скумбрієвих, фауна України

**Макрелешукові** (Scomberesocidae), родина морських риб

**Макро...**, частина складних слів, що означає великий, пов'язаний з вивченням великих предметів, величин

**Макробій** (5 ст. н. е.), письменник, філолог, філософ-неоплатонік, теоретик музики, Римська імперія

**Макрога́метогенез (мегага́метогенез)**, утворення жіночих статевих клітин у рослин

**Макро́генез**, теорія видоутворення

**Макро́глія**, тип нервових клітин

**Макро́еволу́ція**, утворення нових родів, родин, рядів, класів, типів

**Макро́економі́ка**, галузь економічної науки, яка вивчає поведінку народного господарства як єдиного цілого в контексті аналізу глобальних ринків та їх взаємозв'язків

**Макро́економі́чний шок**, комплекс радикальних заходів, які різко порушують рівновагу в економічній системі

**Макро́економі́чні моде́лі**, економіко-математичні моделі, які відображають істотні ознаки та властивості розвитку економіки загалом та її найважливіших частин (сфер, комплексних галузей)

**Макро́елементи**, хімічні елементи, присутні в клітині у великій кількості

**Макро́ергі́чні спо́луки**, молекули, що мають макроергічні зв'язки

**Макроетика**, універсалістська етика відповідальності в концепції К.-О. Апеля, який розвиває ідеї макроетики на основі етики Канта і на протигагу етнетики (а в ширшому сенсі аристотелівській «етиці доброго життя»)

**Макроетнонім**, власна назва великих етносів або етнічних спільнот, що часом розуміють їх як об'єднання генетично споріднених етносів

**Макроклімат**, клімат Землі в цілому, також клімат великих регіонів

**Макрокосм**, макрокосмос, світ (космос), Всесвіт

**Макрокосмос і мікрокосмос**, поняття, що характеризують великий світ (елігіз) та природу людини як малого світу в їхній взаємодії

**Макро- мікрорівень**, рівень розгляду явища в соціології

**Макроміцети**, гриби, що утворюють великі плодові тіла, добре помітні неозброєним оком

**Макромолекула**, молекула з великою молекулярною масою, зазвичай – полімер

**Макромолекули біологічні**, білки, полісахариди та нуклеїнові кислоти

**Макронауа**, сім'я мов південноацтекської групи, поширена від Канади до Центральної Америки, включає близько 30 споріднених мов

**Макронуклеус**, вегетативне ядро інфузорій

**Макроподи** (Macropodus), рід лабіринтових риб, використовуються як акваріумні

**Макропрагматика**, розділ лінгвістичної прагматики, що є центральним у дослідженні суб'єктивного чинника категорій мови, мовлення і комунікації

**Макрорельєф**, великі форми рельєфу

**Макросоціологія**, сукупність загальних теоретичних знань у системі соціології, що є результатом макросоціологічних досліджень

**Макроспора**, велика гаплоїдна клітина у різноспорових рослин, з якої утворюються жіночі гамети рослин

**Макроспорогенез**, утворення макроспор у рослин

**Макроспорофіл** (мегаспорофіли), лист, на якому розвиваються макроспорангії

**Макроструктура**, будова твердих тіл, зокрема металу, видима неозброєним оком або при невеликих збільшеннях під лупою поверхні зразка, попередньо відшліфованого і протравленого кислотами або лугами

**Макроструктура соціальна**, характерний для даного суспільства склад класів, верств, етнічних, професійних, територіальних, демографічних та інших соціальних груп, а також сукупність сталих відносин між ними

**Макротопонім**, власна назва великого фізико-географічного об'єкта, іноді без чітких меж: материка, частини світу, океану та ін.

**Макрофаги**, полібласти, клітини мезенхімальної природи в тваринному організмі здатні до захвату і перетравлення бактерій

**Макрофагічна система**, система захисних клітин організму тварин і людини

**Макрофауна**, частина тваринного світу, до якої входять відносно величезні за розмірами тварини

**Макрофіти**, великі за розмірами рослини, зазвичай застосовуються до водних рослин

**Макрофлора**, частина рослинного світу за виключенням мікроорганізмів (водоростей)

**Макроцефалія, макрокефалія**, пропорційне збільшення розмірів головного мозку

**Макроцистис** (Macrocystis), рід бурих водоростей порядку ламінарієвих

**Макроцитоз**, наявність в крові аномально великих еритроцитів

**Максвела рівняння**, основні рівняння класичної електродинаміки, які описують електричне та магнітне поле, створене зарядами й струмами

**Максвела розподіл**, визначає ймовірність того, що частинка ідеального газу перебуває в стані з певною енергією

**Максвелл, Джеймс Клерк** (1831–1879), фізик, математик та механік, основоположник класичної електромеханіки, автор поняття «електромагнітне поле», Велика Британія

**Максенцій** (278–312), імператор Риму (306–312)

**Максилоподи** (Maxillopoda), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Максим Грек** (1470–1556), православний монах, гуманіст, лінгвіст, Греція – Росія

**Максим Ефеський** (310–372), філософ-неоплатонік, Римська імперія

**Максим Сповідник** (580–662), християнський монах, філософ та богослов, творець і захисник доктрини діофелітства, Візантійська імперія

**Максима**, однозначна вимога неординарного змісту, подана у вигляді чіткої, стислої формули, певне правило моралі, права, логічного мислення

**Максималізм**, прагнення або намір отримати бажаний результат в повному обсязі, відмова від компромісів

**Максимейко, Микола Алексійович** (1860–1941), правознавець, член-кореспондент ВУАН (1925), Україна

**Максименко, Володимир Григорович** (1912–1994), актор, народний артист УРСР (1972), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Максименко, Сергій Дмитрович** (1941), психолог, засновник національної школи генетичної психології, Україна

**Максименко, Федір Пилипович** (1896–1983), бібліограф-енциклопедист, книгознавець, Україна

**Максими спілкування**, складові принципів спілкування, імпліцитні правила ведення кооперативного діалогу, які виділяються в межах принципів спілкування

**Максиміліан I** (1832–1867), імператор Мексики (1864–1867)

**Максиміліан I** (1459–1519), імператор Священної Римської імперії (1509–1518)

**Максиміліан II** (1527–1576), імператор Священної Римської імперії (1564–1576)

**Максимов, Микола Олександрович** (1882–1950), біолог, ботанік, один із основоположників екологічної фізіології рослин, академік АН СРСР (1946), Росія

**Максимович, Іван Петрович** (1670-ті – 1732), перекладач, мовознавець, бібліограф, редактор, лексикограф, генеральний писар Війська Запорозького, Україна – Росія

**Максимович, Всеволод Миколайович** (1894–1914), живописець-авангардист, футурист, один з провідних представників українського модернізму, Україна – Росія

**Максимович, Георгій Григорович** (1922–2007), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1978), Польща – Україна

**Максимович, Десанка** (1898–1993), письменниця, літературознавець, перекладач української поезії, Сербія

**Максимович, Карл Іванович** (1827–1891), ботанік, академік Петербурзької АН (1875), Росія

**Максимович, Михайло Олександрович** (1804–1873), історик, фольклорист, письменник, енциклопедист, ботанік, натурфілософ, перший ректор університету Св. Володимира, Україна – Росія

**Максимум абсолютний**, найбільший максимум навантаження за певний інтервал часу

**Максимум функції**, найбільше значення функції в деякому доволі малому околі даної точки (локальний) або в усій розглядуваній області значень функції (глобальний)

**Максуд Герай** (1720–1780), хан Криму (1767–1768 та 1771–1772)

**Максура**, відгороджена ґратами ложа в мечеті для халіфа – верховного правителя у народів ісламського віросповідання

**Мактра** (Mactra), рід двостулкових молюсків

**Макулатура**, 1) бракована друкарська продукція, паперовий брухт; 2) про бездарний, позбавлений будь-якої вартості літературний твір; писанина; 3) вторинне рослинне волокно, яке є одним з основних джерел целюлозовмісної сировини для виробництва паперу і картону

**Макух, Василь Омелянович** (1927–1968), учасник українського національно-визвольного руху в СРСР, воїн УПА, 05.11.1968 на знак протесту проти комуністичної тоталітарної системи здійснив акт самоспалення на Хрещатику у Києві, Україна

**Макуха**, побічний продукт олійної промисловості

**Макуц, Богдан Володимирович** (1960), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон Олімпійських ігор (1980) та світу (1979, 1981), Україна

**Макушенко, Іван Семенович** (1867–1955), живописець-побутописець, портретист, пейзажист, Україна

**Макфадден, Деніел Літл** (1937), економіст, Нобелівська премія з економіки (2000), США

**Макферсон, Джей** (1931–2012), поетеса, представник міфопоетичної школи, Канада

**Макферсон, Джеймс** (1736–1796), поет та літературний містифікатор, Велика Британія

**Макферсон, Джинні** (1884–1946), актриса, зірка німого кіно, сценарист, США

**Мала Азія**, півострів на заході Азії

**Мала академія наук України**, профільний позашкільний учбовий заклад, що має мережу центрів по всій території України

**Мала Ведмедиця**, сузір'я Північної півкулі

**Мала Виска**, місто, адміністративний центр Маловисківського р-ну Кіровоградської обл.

**Мала група**, контактна спільнота, яка взаємодіє на основі смислу спільності, має певний ступінь згуртованості, організованості й соціальної зрілості й володіє неповторною соціальною психікою

**Мала Данилівка**, селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Мала Дівинця**, селище міського типу Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Мала лисиця** (*Atelocynus microtis*), хижий ссавець родини собачих

**Мала панда** (*Ailurus fulgens*), вид хижих ссавців

**Мала, Любов Трохимівна** (1919–2003), терапевт, академік АН України (1992), Україна

**Малабарський Берег**, узбережжя на південному заході півострова Індостан, розташоване на південь від штату Гоа, між Аравійським морем і горами Західні Гати

**Малабо**, місто, столиця Екваторіальної Гвінеї

**Малаві (держава)**, держава у Східній Африці

**Малаві (парк)**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Малаві

**Малагасійська мова**, мова західної підгілки малайсько-полінезійської гілки аустронезійської сім'ї мов

**Малайзійська мова**, назва офіційної мови Малайзії, що з 1969 застосовується поряд з назвою «малайська мова»

**Малайзія**, держава у Південно-Східній Азії

**Малайська мова**, мова західної підгілки малайсько-полінезійської гілки аустронезійських мов, за традиційною класифікацією належать до індонезійських мов

**Малайський архіпелаг**, найбільше скупчення островів на Землі, між материковою Азією та Австралією

**Малайський ведмідь** (*Helarctos malayanus*), представник родини медвежих

**Малайський півострів**, півострів на південному сході Азії, південна частина півострова Індокитай

**Малак Хіфні Насіф** (1886–1918), письменниця, феміністка, Єгипет

**Малакка**, півострів в Південно-Східній Азії на півдні Індокитаю

**Малакка та Джорджтаун**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси 15–19 ст., м. Малакка та м. Джорджтаун, Малайзія

**Малаккська протока**, протока між островом Суматра і півостровом Малакка, з'єднує Південно-Китайське море з Андаманським морем через Сінгапурську протоку

**Малакозоологія**, розділ зоології, що вивчає молюсків

**Малакологія**, наука про молюсків

**Маламбо**, аргентинський танець

**Маламуд, Бернард** (1914–1986), письменник, Пулітцерівська премія (1967), США

**Маланчук, Валентин Юхимович** (1928–1984), політик та ідеолог, секретар ЦК КПУ з ідеології (1972–1979), один з ініціаторів ідеологічних чисток в УРСР, Україна



**Маланюк, Ірина Осипівна** (1919–2009), оперна та концертно-камерна співачка (мецо-сопрано), музичний педагог, Україна – Австрія – Швейцарія – Німеччина

**Маланюк, Євген Філімонович** (1897–1968), поет, культуролог-енциклопедист, публіцист, літературний критик, класик української літератури, Україна – Чехія – Польща – Німеччина – США

**Малахіт**, мінерал, карбонат міді

**Малахов, Віталій Юхимович** (1954), театральний режисер, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Малахов, Георгій Михайлович** (1907–2001), вчений в галузі гірничої справи, академік АН УРСР (1967), Україна

**Малашевич, Іван** (? – після 1741), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1714–1720, 1734–1735), Україна

**Малаялам**, малаяльська мова, мова південної групи дравідійських мов, поширена у південно-західній Індії, офіційна мова штату Керала

**Малаяльська література**, сукупність літературних текстів малаяльською та іншими мовами, писаних малаяльськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Малдун, Пол** (1951), поет, Пулітцерівська премія (2003), Ірландія

**Мале**, місто, столиця Мальдів

**Мале змова 1812**, повстання у Парижі під керівництвом генерала К.-Ф. Мале проти Наполеона Бонапарта у травні 1812

**Мале підприємство**, комерційна організація з незначною кількістю працівників, невеликими обсягами діяльності та виробництва, власник якого несе повну відповідальність за результати господарювання

**Мале Полісся**, національний природний парк, Хмельницька обл.

**Малевич, Казимир Северинович** (1879–1935), живописець, скульптор, один з провідних представників європейського модернізму та авангардизму, зачинатель супрематизму, один із засновників кубофутуризму, Україна – Росія

**Маленков, Георгій Максиміліанович** (1902–1988), політик, одна з чільних постатей у керівництві СРСР 1940–1950-х, голова Ради Міністрів СРСР (1953–1955), Росія

**Маленька людина**, тип літературного героя

**Малер, Густав** (1860–1911), композитор, один з найбільш знаних оперних і симфонічних диригентів в історії музики, Австрія

**Малерб, Франсуа де** (1555–1628), поет, критик і перекладач давньоримської літератури, предтеча поезії класицизму, Франція

**Малерба, Франко Еджидіо** (1946), астронавт, перший італієць у космосі, Україна

**Малий Кавказ**, гірська система в Закавказзі, що простягається майже паралельно Великому Кавказу, відділена від нього Колхидською і Куринською западинами і охоплює з півночі і північного сходу Вірменське нагір'я

**Малий Кінь**, сузір'я Північної півкулі

**Малий Лев**, сузір'я Північної півкулі

**Малий Пес**, сузір'я Північної півкулі

**Малий Сен-Бернар**, перевал у Західних Альпах, на кордоні Франції та Італії

**Малий театр**, драматичний театр, діє у м. Москва (Росія) з 1824

**Малик, Галина Миколаївна** (1951), письменниця, майстер творів для дітей, перекладач з болгарської та російської, укладач антологій закарпатської літератури 20 ст., Україна

**Малин**, місто, адміністративний центр Малинського р-ну Житомирської обл.

**Малина** (Rubus), рід рослин родини розових

**Малинівка**, селище міського типу Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Малинкович, Володимир Дмитрович** (1940), політолог та політтехнолог, учасник правозахисного руху в СРСР, член Української Гельсінської групи, Україна – Німеччина

**Малинники** (Byturidae), родина жуків

**Малиновий Клин**, неофіційна назва регіону компактного проживання українців на території Кубані (Краснодарський край та західні частина Ставропольського краю Росії)

**Малиновський, Іоанникій Олексійович** (1868–1932), історик, правознавець, академік ВУАН (1925), Україна

**Малиновський, Броніслав Каспер** (1884–1942), етнограф та антрополог, засновник англійської функціональної школи в етнографії, Польща – Велика Британія

**Малиновський, Родіон Якович** (1898–1967), воєначальник, міністр оборони СРСР (1957–1967), Маршал Радянського Союзу (1944), двічі Герой Радянського Союзу (1945, 1958), Україна – Росія

**Малинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Малишевський, Ігор Юрійович** (1936–2015), письменник, кінодраматург, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Малишівське родовище цирконію**, родовище поблизу м. Вільногірськ Дніпропетровської обл.

**Малишко, Андрій Самійлович** (1912–1970), поет, педагог, журналіст, літературний критик, Національна премія України ім. Шевченка (1964), Україна

**Малі**, держава у Західній Африці

**Малі [гладенькі] тритони** (Lissotriton), рід земноводних родини саламандрових, фауна України

**Малі архітектурні форми**, відносно невеликі споруди допоміжного або декоративного призначення, які використовуються для організації простору і доповнюють композицію будинків та комплексів

**Малі народні училища**, навчальні заклади в Російській імперії для непривілейованих верств населення з дворічним терміном навчання

**Малі сліпаки** (Nannosplax), рід ссавців родини сліпакових, фауна України

**Малібран, Марія** (1808–1836), оперна співачка (колоратурне мецо-сопрано), легенда світового оперного мистецтва, Іспанія – Франція

**Малігнізація**, придбання клітинами організму властивостей злоякісної пухлини

**Малівецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., с. Маліївці Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.

**Малік, Ісаак Юхимович** (1884–1975), живописець, графік, модерніст, представник одеського авангардизму поч. 20 ст., Україна – Франція – Росія

**Малік, Терренс Фредерік** (1943), режисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (2011), «Золотий ведмідь» (1999), лауреат Венеційського МКФ (2012), США

**Малінін, Олександр Миколайович** (1958), співак, народний артист України (2004), Росія

**Малінке**, одна з мов манде, поширена у Сенегалі, Гвінеї, Малі, Ліберії, Сьєра-Леоне

**Малкович, Іван Антонович** (1961), поет-«вісімдесятник», видавець, засновник видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», Україна

**Маллар, Франсуа-Ернест** (1833–1894), геолог, мінералог, кристалограф, першовідкривач низки олов'яних родовищ, Франція

**Малларме, Стефан** (1842–1898), поет-символіст, Франція

**Малле-Жорі, Франсуаза** (1930), письменниця, Бельгія – Франція

**Маллейн, Річард Марк** (1945), астронавт, США

**Малле-Стевенс, Робер** (1886–1945), архітектор-модерніст, Франція

**Маллікен, Роберт Сандерсон** (1896–1986), хімік, Нобелівська премія з хімії (1966), США

**Мало, Гектор** (1830–1907), письменник, класик літератури для дітей, Франція

**Малоазійські алфавіти**, буквенні письменості, поширені у давнину в межах Малої Азії (Туреччина), на островах Егейського моря та прилеглих районах

**Малобудківський тип пам'яток**, тип археологічних пам'яток доби пізньої бронзи на Північному Сході України

**Маловисківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Малодівницьке нафтове родовище**, родовище на території Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Малокатеринівка**, селище міського типу Запорізького р-ну Запорізької обл.

**Маломиколаївка**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Малонова кислота**, аліфатична двоосновна карбонова кислота

**Малопольське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Малороси**, офіційна назва українців у дореволюційній Росії

**Малоросійство**, свідомісний феномен, властивий представникам української вищої верстви в Російській імперії, а згодом – і частині української радянської інтелігенції

**Малоросійська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії 1764–1781 та 1796–1802

**Малоросійська колегія**, центральна установа Російської імперії діяла у Глухові (1722–1786, з перервами)

**Малоросійське генерал-губернаторство**, адміністративно-територіальна одиниця (19 ст.)

**Малоросійський приказ**, орган управління українськими землями у складі Російської держави у 1682–1722

**Малоросія**, назва України в офіційних документах царської Росії середини 17 – на початку 19 ст., з приєднанням до Росії Правобережжя «Малоросією» іменовано всі українські землі в складі Російської імперії

**Малороти** (Nannostomus), рід риб родини лебіасинових, використовуються як акваріумні рибки

**Малоруський літературний збірник**, «Малорусский литературный сборник», літературний часопис збірничного типу, що виходив у Саратові (1859)

**Малорязанцеве**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Малотаранівка**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Малотус** (Mallotus), рід тропічних молочайних дерев

**Малоуф, Девід Джордж Девід** (1934), письменник, драматург, Австралія

**Малоштинкові, олігохети** (Olychochaeta), підклас (за старою систематикою клас) безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Малуку**, провінція Індонезії

**Маль, Луї** (1932–1995), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1956), лауреат Венеційського МКФ (1958, 1963, 1980, 1987), Франція – США

**Мальбранш, Нікола** (1838–1715), філософ, богослов, прихильник okazіоналізму, Франція

**Мальва** (Malva), рід трав'янистих рослин родини мальвових

**Мальвінська декларація**, заява ряду країн Південної Америки про підтримку прав Аргентини на Мальвінські острови

**Мальвові** (Malvaceae), родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Мальвоцвіті** (Malvales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Мальдіви**, держава у Південній Азії

**Мальдівська мова**, дівехі, мова індійської групи індоєвропейської сім'ї мов, поширена на Мальдівах, в Індії, на острові Мінікой

**Мальдівські острови**, острови в Індійському океані

**Мальзербієві** (Malesherbiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Малькольм, Ікс** (1925–1965), громадський діяч, борець за права темношкірого населення, США

**Малькольмія** (Malcolmia), рід рослин родини капустяних

**Мальме**, місто у Швеції, 322 тис. мешканців

**Мальований, Володимир Григорович** (1848–1893), поет-народник, член громадського руху, Україна

**Мальованка**, регіональний ландшафтний парк, Хмельницька обл.

**Мальованство**, виразний прояв духовних шукань в українській селянській масі, релігійна течія, що у 1890 відмежувалась від баптизму і поширилася в Київській, Херсонській та Мінській губерніях

**Мальовнича Росія**, «Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении», 19-томне видання (1881–1901), одне з найдорожчих видань в історії російського друкарства

**Мальок**, стадія розвитку костистих риб

**Мальпело**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, фауністичний і флористичний резерват, Колумбія

**Мальпігі, Марчелло** (1628–1694), біолог, медик, один з основоположників мікроскопічної анатомії рослин і тварин, Італія

**Мальпігієві** (Malpighiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Мальпігієві судини**, видільні органи комах і павуків

**Мальпігієві тільця**, клубочки артеріальних капілярів в нирках

**Мальпігія** (Malpighia), рід тропічних рослин родини мальпігієвих

**Мальро, Андре** (1901–1976), письменник, культуролог, політик, міністр культури Франції (1958–1969), Франція

**Мальсагов, Заурбек Куразович** (1894–1935), письменник, лінгвіст, етнограф, творець інгуського алфавіту на латинській основі, Росія

**Мальсеко**, хвороба цитрусових рослин

**Мальта (держава)**, держава у Південній Європі

**Мальта (острів)**, найбільший острів Мальтійського архіпелагу в центральній частині Середземного моря

**Мальтаза**, фермент класу гідролаз, що каталізує гідроліз мальтози на дві молекули глюкози

**Мальти мегалітичні храми**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із семи святилищ 4–3 тис. до н. е., Мальта

**Мальти національний музей археології**, археологічна колекція, діє у м. Валетта (Мальта) з 1958

**Мальтійська мова**, мова південно-центральної групи семітської гілки афразійської мовної сім'ї, поширена на Мальті

**Мальтоза**, солодовий цукор, дисахарид з двох залишків глюкози

**Мальтузіанство**, теорія, сформульована в кінці 18 ст. англійським економістом і священником Т. Мальтусом, що пояснює добробут населення природними законами народонаселення

**Мальтус, Томас Роберт** (1766–1834), економіст, основоположник мальтузіанства, Велика Британія

**Мальц, Альберт** (1908–1985), письменник і сценарист (1946), США

**Мальцев, Анатолій Іванович** (1909–1967), математик, один із засновників загальної теорії алгебраїчних систем, академік АН СРСР (1958), Росія

**Мальцев, Олександр Миколайович** (1949), спортсмен (хокей), чемпіон (1972, 1976), срібний призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1969–1971, 1973–1975, 1978, 1981, 1983) та Європи (1969, 1970, 1973–1975, 1981, 1983), Росія

**Мальчевський, Антоній** (1793–1826), поет-романтик, один із основоположників «української школи» в польській поезії, Україна – Польща

**Малюкін, Юрій Вікторович** (1957), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Малюнок**, документ, зміст якого передано художнім або графічним способом

**Малюнок анатомічний**, вид навчального малюнка, де зображуються м'язи, суглоби та інші пластичні властивості людського тіла

**Малюс, Етьєнн Луї** (1775–1812), фізик, математик, інженер, першовідкривач явища поляризації світла відбиттям, Франція

**Малюса закон**, закон, що показує залежність інтенсивності лінійно-поляризованого світла після проходження його крізь поляризатор від кута між площинами падаючого світла та поляризатора

**Малюта, Станіслав Станіславович** (1938), генетик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Малюца, Антін Іванович** (1908–1970), живописець-графік і монументаліст, мистецтвознавець, критик, Україна – США

**Маявін, Пилип Андрійович** (1869–1940), живописець, представник російського імпресіонізму, Росія – Франція

**Маярія**, пропасниця, зоонозна хвороба

**Маярро, Мартін** (1865–1911), живописець, представник імпресіонізму, Аргентина

**Маярчук, Тетяна Володимирівна** (1983), письменниця-постмодерністка, представниця масової літератури, Україна – Австрія

**Маятко**, літературно-художній часопис для дошкільнят, заснований у 1960

**Мам**, індіанська мова групи майя-кіче

**Мамалига**, страва української кухні, каша з вареного в окропі кукурудзяного борошна

**Мамби** (Dendroaspis), рід отруйних змій родини аспідових

**Мамея американська** (Mammea americana), фруктова рослина родини звіробійних

**Мамин-Сибіряк, Дмитро Наркисович** (1852–1912), письменник та драматург, класик російської літератури, Росія

**Маміашвілі, Михайло Герасійович** (1963), спортсмен (боротьба, греко-римський стиль), чемпіон Олімпійських ігор (1988), світу (1983, 1985, 1986) та Європи (1986, 1988, 1989), Україна – Росія

**Мамілярія** (Mammillaria), рід рослин родини кактусевих

**Мамлєєв, Юрій Віталійович** (1931–2015), письменник, драматург, поет та філософ, основоположник метафізичного реалізму в літературі, Росія

**Маммографія**, метод регулярного обстеження молочної залози жінок

**Мамонт** (Mammuthus), рід вимерлих слонів

**Мамонтов, Яків Андрійович** (1888–1940), драматург, поет, історик театру, автор праць з історії і теорії драми, статей про шляхи розвитку українського театру, Україна

**Мамонтова печера**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, США

**Маморе**, річка у Болівії та Бразилії, правий витік Мадейри, 1900 км

**Мамору Морі** (1948), астронавт, Японія

**Мамри**, озеро у Польщі, 102 км<sup>2</sup>

**Мамуля, Рубен** (1897–1987), кіно- та театральний режисер, автор першого в історії кіно кольорового художнього фільму (1935), Грузія – США

**Мамура** (*Rubus arcticus*), рослина роду малинових родини розових

**Мамутов, Валентин Карлович** (1928), правознавець, академік АН УРСР (1988), Україна

**Мамфорд, Девід** (1937), математик, фахівець з алгебраїчної геометрії, Премія Філдса (1974), США

**Мамфорд, Льюїс** (1895–1990), історик, культуролог, соціолог, фахівець з теорії й історії архітектури, містобудування та урбанізму, США

**Мамченко, Антоніна Іванівна** (1947), бандуристка, народний артист України (1995), Україна

**Мамченко, Олексій Володимирович** (1952), еколог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Ман Рей** (1890–1976), живописець, фотограф, дадаїст, визнаний журналом «Арт-Ньюс» одним з 25 найвпливовіших живописців 20 ст., США – Франція

**Мана**, в меланезійсько-полінезійських віруваннях – надприродна сила, що може бути спрямована як на добро, так і на зло

**Манагуа (місто)**, місто, столиця Нікарагуа

**Манагуа (озеро)**, озеро в Нікарагуа, 1035 км<sup>2</sup>

**Манайло, Федір Федорович** (1910–1978), живописець, народний художник України (1976), Україна

**Манакінові** (Pipridae), родина птахів

**Манако-мака мови**, матако-мака мови, матацькі мови, група індіанських мов, поширена переважно в Аргентині і Парагваї

**Манама**, місто, столиця Бахрейну

**Мана-Пулс**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Зімбабве

**Манас**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, штат Ассам, Індія

**Манасія (Максимович)** (?–1758), священнослужитель православної церкви, богослов, педагог, ректор Києво-Могилянської академії (1755–1758), Україна

**Манастирський, Антін Іванович** (1878–1969), живописець, графік, народний художник України (1957), Україна

**Манат (богиня)**, в арабській міфології – богиня долі

**Манат азербайджанський**, національна валюта Азербайджану

**Манат туркменський**, національна валюта Туркменістану

**Манаус**, місто у Бразилії, 2 млн мешканців

**Манаф**, в арабській міфології – божество, тотожне грецькому Зевсові

**Манг, Герберт** (1942), матеріалознавець, іноземний член НАН України (2009)

**Мангалицька порода**, порода свиней сального напрямку

**Манган...**, в хімічних, технічних та ін. термінах – частина складних слів, що вказує на відношення до марганцю

**Манганін**, сплав на основі міді, марганцю, нікелю, який після термічного оброблення має малий температурний коефіцієнт питомого опору і високу часову стабільність

**Манганіт**, мінерал

**Мангано, Сільвана** (1930–1989), актриса, зірка неореалістичного кіно, Італія

**Мангеймська ранньокласична школа**, творчий і виконавський напрям у музиці, що склався у серед. 18 ст. у м. Мангейм (Німеччина)

**Манго** (*Mangifera*), рід тропічних рослин

**Мангобеї** (*Cercocarpus*), рід мавп

**Мангольд** (*Beta esculenta*), листова форма буряка

**Мангостан** (*Garcinia mangostana*), культурна рослина родини звіробійних

**Мангри**, вічнозелені листяні ліси, поширені в приливно-відливній смузі морських узбереж в тропічних і екваторіальних широтах

**Мангрове дерево** (*Rhizophora mangle*), головний компонент мангрів, рослина родини ризофорових

**Мангуп**, місто у Криму 4–18 ст., столиця князівства Феодоро, згодом турецька фортеця

**Мангуп-Кале**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, АР Крим

**Мангуст** (*Herpestes*), рід хижих ссавців родини мангустових

**Мангустові** (*Herpestidae*), родина ссавців ряду хижих

**Мангуський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Мангуш**, селище міського типу, адміністративний центр Мангуського р-ну Донецької обл.

**Мандалай**, місто у М'янмі, 1,1 млн мешканців

**Мандан**, індіанська мова групи сіу

**Мандара** (мова), 1) вандала, мура, мова чадської групи афразійської мовної сім'ї, поширена в Камеруні та Нігерії; 2) табар, мова аустронезійської групи, якою розмовляють на групі островів Табар

**Мандарин** (*Citrus reticulata*), вид цитрусових рослин

**Мандаринка** (*Aix galericulata*), далеосхідна качка, вид птахів родини качиних

**Мандат**, юридичне відношення представництва, а також документ, що засвідчує законність цього представництва



**Мандат імперативний**, 1) договір, за якого уповноважена сторона зобов'язується діяти в інтересах іншої сторони, форма взаємовідносин обраних посадових осіб і тих, хто брав безпосередньо участь у виборах; 2) мандат депутата парламенту або іншого представницького органу влади

**Манде мови**, сім'я мов нігеро-конголезької макросім'ї, поширена в Західній Африці, включає близько 65 мов

**Мандевіль, Бернард де** (1670–1733), філософ, економіст, політичний мислитель, Нідерланди – Велика Британія

**Мандеї**, одна із двох збережених до наших днів гностичних релігій; послідовники проживають на території Іраку

**Мандела, Нельсон Роліхлала** (1918–2013), політик, правозахисник, активіст боротьби за права людини в період апартеїду, президент ПАР (1994–1999)

**Манделл, Роберт** (1932), економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки (1999), Канада

**Мандельброт, Бенуа** (1924–2010), математик, основоположник фрактальної геометрії, Польща – Франція – США

**Мандельброта множина**, обмежена та зв'язна множина на комплексній площині, межа якої утворює фрактал

**Мандельштам, Леонід Ісакович** (1879–1944), фізик, першовідкривач комбінаційного розсіювання світла, академік АН СРСР (1929), Білорусь – Росія

**Мандельштам, Осип Емілійович** (1891–1938), поет-акмеїст, письменник, есеїст, літературний критик, один з чільних представників «срібного віку» в російській поезії, Польща – Росія

**Мандельштама-Брілюєна розсіювання**, розсіювання оптичного випромінювання конденсованими середовищами твердими тілами і рідинами в результаті його взаємодії з власними пружними коливаннями цих середовищ

**Манджаротті, Едоардо** (1919–2012), спортсмен (фехтування на шпагах, рапірах), чемпіон (1936, 1952, 1956, 1960), срібний (1948, 1952, 1960) та бронзовий (1948, 1956) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1937, 1949–1951, 1953–1955), Італія

**Мандибула**, нижня щелепа у хребетних ссавців

**Мандибули, жвали**, верхні щелепи у членистоногих

**Мандичевський, Євсей** (1857–1929), музикознавець, композитор, диригент та музичний педагог, Україна – Австрія

**Мандола**, італійський струнний щипковий музичний інструмент

**Мандоліна**, струнний щипковий музичний інструмент невеликих розмірів, різновид лютні

**Мандрагора** (Mandragora), рід рослин родини пасльонових

**Мандрили** (Mandrillus), рід приматів родини мавпових

**Мандрівний голуб** (Ectopistes migratorius), відомий вид птахів, знищений людиною

**Мандрівні гени**, транспозони, рухливі генетичні елементи

**Мане, Едуар** (1832–1883), живописець, один з основоположників імпресіонізму, Франція

**Мане, Едуард** (1832–1883), живописець та гравер, один із основоположників імпресіонізму, Франція

**Маневицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Маневич, Абрам Аншелович** (1881–1942), живописець-модерніст, майстер пейзажу, зокрема міського, один із перших професорів Української академії мистецтв, Білорусь – Україна – США

**Маневичі**, селище міського типу, адміністративний центр Маневицького району Волинської обл.

**Маневр**, 1) організоване переміщення підрозділів, частин та з'єднань ЗС при підготовці або в ході бою для нарощування сили удару на вирішальному напрямку, а також для відбиття атак і контратак противника; 2) зміна напрямку руху (курсу) судна, літака тощо

**Маневреність**, 1) здатність формувань різних видів ЗС, родів військ швидко здійснювати пересування, розгортання і маневру в ході бойових дій

**Маневри**, 1) тактичні або оперативно-тактичні навчання військ або флоту в умовах, близьких до бойових; 2) двосторонні навчання стратегічного масштабу із залученням військ та органів управління декількох військових округів (флотів), об'єднань різних видів ЗС

**Манеж**, 1) будівля або спеціально обладнаний майданчик (відкритий манеж) для дресирування коней та навчання верхової їзди; 2) арена цирку; 3) невелика переносна огорожена конструкція для ігор; 4) споруда для змагань з легкої атлетики, гімнастики тощо

**Манера**, 1) зовнішні форми поведінки; 2) характер виконання художнього твору

**Манессьє, Альфред** (1911–1993), живописець, графік, представник нової паризької школи, Франція

**Манжелій, Вадим Григорович** (1933–2013), фізик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Манжетка** (Alchemilla), рід культурних рослин родини розових

**Манжура, Іван Іванович** (1851–1893), поет, фольклорист, етнограф, журналіст, лексикограф, перекладач із російської та німецької мов, професійний збирач гербаріїв флори Дніпропетровщини, Україна

**Манзоні, Алессандро** (1785–1873), письменник-романтик, один із чільних представників італійського романтизму, Італія

**Мані**, засновник маніхейства, релігії, названої його іменем

**Маніла**, місто, столиця Філіппін

**Мані-Лейб** (1883–1953), поет та перекладач, писав на їдиш, яскравий представник руху символістів Ді Юнге, Україна – США

**Манілкара** (Manilkara), рід рослин-молочників родини сапотових

**Манін, Юрій Іванович** (1937), математик, автор ідеї квантового комп'ютера, член-кореспондент АН СРСР (1990), Росія

**Маніок** (Manihot), рід рослин родини молочайних

**Маніпулювання**, психологічний вплив на особу або осіб з метою зміни їх поведінки в потрібному маніпулятору напрямку

**Маніпулювання політичне**, цілеспрямований вплив на громадську думку й політичну поведінку для спрямування їх у заданому напрямку

**Маніпулятор (в суспільстві)**, 1) особа, яка використовує інших людей для досягнення своїх цілей; 2) артист, що виконує фокуси з невеликими предметами за рахунок віртуозної техніки пальців і координації рухів рук

**Маніпулятор (в техніці)**, 1) машина або пристрій, якими виконують допоміжні операції, пов'язані зі зміною положення заготовки або виробу; 2) зовнішній пристрій комп'ютера, призначене для переміщення курсору по екрану дисплея

**Маніпур**, штат Індії

**Маніпурська мова**, мова групи кукі-нага тибето-бірманської гілки китайсько-тибетської сім'ї мов. Поширена в індійських штатах Маніпур, Асам, Тріпур, а також у Бангладеш, М'янмі і Таїланді

**Маніт**, шестиатомний спирт із шістьма атомами вуглецю

**Манітоба (озеро)**, озеро у Канаді, 4624 км<sup>2</sup>

**Манітоба (провінція)**, провінція Канади

**Маніфест (у літературі)**, виклад творчих принципів літературного або мистецького угруповання, напряду чи окремого автора

**Маніфест (у політиці)**, 1) урочисте писане звернення верховної влади до народу з приводу якоїсь важливої події; 2) звернення політичної партії чи громадської організації, яке має програмний характер

**Маніфестація**, публічний масовий виступ для вираження, проголошення людьми своєї прихильності якійсь ідеї або, навпаки, з метою її заперечення, протесту з приводу якоїсь події, діяльності органів влади, політичних сил, окремих політиків

**Маніхейство**, складене з вавилонсько-халдейських, юдейських, християнських, іранських (зороастризм) гностичних уявлень синкретичне релігійне вчення перса Мані, або Манеса

**Манія**, психічне захворювання

**Манк, Волтер Генріх** (1917), географ, океанограф, член НАН США (1956), Австрія – США

**Манкевич, Джозеф Лео** (1909–1993), кінорежисер, продюсер, сценарист, «Золотий лев» (1987), лауреат Канського МКФ (1951), «Оскар» (1950, 1951), США

**Манкін, Валентин Григорович** (1938–2014), спортсмен (вітрильний спорт), чемпіон (1968, 1972, 1980), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон світу (1973) та Європи (1973, 1979), Україна – Італія

**Манкуртизм**, соціально-психологічне поняття, яке характеризує розпад системи цінностей, створених і накопичених досвідом попередніх поколінь, і зневажливим ставленням до них сучасних людей, які втратили історичну свідомість (пам'ять)

**Манн, Генріх** (1871–1950), письменник, драматург, класик німецької та світової літератури, Німеччина – США

**Манн, Делберт Мартін** (1920–2007), кінорежисер, теле-режисер, «Золота пальмова гілка» (1955), «Оскар» (1956), США

**Манн, Томас** (1875–1955), письменник, есеїст, Нобелівська премія з літератури (1929), Німеччина – Швейцарія

**Манна доктрина**, програма відносин США з країнами Південної Америки

**Манна крупа**, пшенична крупа дрібного помолу

**Манна небесна**, у Старому Заповіті – їжа, яку Господь посилав народу Ізраїлю після виходу з Єгипту

**Маннан**, рослинний полісахарид, лінійний полімер цукру манози

**Маннгейм, Карл** (1893–1947), філософ і соціолог, один із засновників соціології знання, Угорщина – Німеччина – Велика Британія

**Маннергейм, Карл Густав** (1867–1951), політик та воєначальник, фельдмаршал Фінляндії (1933), президент Фінляндії (1944–1946)

**Маннергейма лінія**, смуга фортифікаційних укріплень, яка була побудована Фінляндією на Карельському перешийку у 1920–1930-х на випадок війни з Радянським Союзом

**Манніх, Карл Ульріх Франц** (1877–1947), хімік-органік, Німеччина

**Маново-Гоунда-Сен-Флоріс**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Центральноафриканська Республіка

**Маноза**, простий вуглевод з групи альдогексоз (шести-вуглецевий моносахарид)

**Манойло, Микола Федорович** (1927–1998), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1971) та СРСР (1976), Україна

**Маноло** (1872–1945), живописець, скульптор, представник модерну, Іспанія

**Манометр**, прилад, яким вимірюють тиск рідини, газу або пари

**Манорик, Андрій Васильович** (1921–1974), біолог, фізіолог рослин, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Манріке, Гомес** (1412–1490), поет, драматург, Іспанія

**Манріке, Хорхе** (1440–1479), поет, класик іспанської літератури, Іспанія

**Мансар, Франсуа** (1598–1666), архітектор, представник бароко та зачинатель французького класицизму, Франція

**Мансарда**, приміщення, переважно житлове, рідше – виробниче (майстерня) або господарське, розташоване на горіщі будинку під високим дахом

**Мансі**, корінний народ Ханти-Мансійського автономного округу у Росії

**Мансійська мова**, мова обсько-угорської групи угорської гілки фіно-угорської мовної сім'ї, поширена на лівому березі Обі та її приток у Тюменській і Свердловській обл. Росії

**Манстер**, провінція Ірландії

**Манта**, морський диявол (*Manta birostris*), величезний скат, вид хрящових риб родини орлякових

**Мантенья, Андреа** (1431–1506), живописець і гравер епохи Раннього Відродження, Італія

**Мантика**, гадання в Стародавній Греції і Римі, які проводилися з метою встановлення волі богів на підставі різних посланих ними знаків

**Мантиса**, дробова частина десяткового логарифма

**Мантіспа хижка** (*Mantispa styriaca*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Мантіспа штирійська** (*Mantispa styriaca*), вид комах ряду сітчастокрилих родини мантіспідів, внесений до Червоної книги України

**Мантія**, 1) геосфера Землі, розташована між земною корою і ядром; 2) широкий довгий одяг у вигляді плащу, який надягається зверху іншого плаття; 3) складка шкіри у деяких безхребетних тварин, яка охоплює усе тіло та вкривляє зовнішній скелет, наприклад раковину

**Мантри**, вірші з ведичних текстів, які використовуються як заклинання і чарівні формули

**Манту, Шарль** (1877–1947), медик, автор проби для діагностики туберкульозу, названу його ім'ям, Франція

**Мантуя і Саббьонета**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси 16 ст., м. Мантуя та м. Саббьонета, Італія

**Ману**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Перу

**Ману закони**, давньоіндійський збірник настанов, який визначав поведінку індійців у приватному та громадському житті відповідно до існуючої у тогочасному суспільстві системи поглядів і релігійних догм брахманізму

**Манувріс, Леонс-П'єр** (1850–1927), антрополог, дійсний член НТШ (1914), Франція

**Мануель I Жасливий** (1469–1521), король Португалії (1495–1521)

**Мануель II** (1889–1932), король Португалії (1908–1910)

**Мануйло** (12 ст.), перший з відомих у літературі співців Київської Русі (окрім Бояна)

**Мануїл I Комнин** (1118–1180), імператор Візантії (1143–1180)

**Мануїл II Палеолог** (1350–1425), імператор Візантії (1391–1425)

**Мануїльський, Дмитро Захарович** (1883–1959), політик, перший секретар ЦК КПУ (1921–1923), нарком (з 1946 – міністр) закордонних справ УРСР (1944–1952), Україна

**Манул** (*Felis manul*), вид диких котів

**Манускрипт**, пам'ятка писемності, у якій текст та елементи оформлення виконані від руки

**Мануфактура**, форма промислового виробництва, що характеризується поділом праці між найманими працівниками та використанням ручної праці

**Манфреді, Ніно** (1921–2004), актор, кінорежисер, сценарист, письменник, лауреат Каннського МКФ (1971), Італія

**Манцев, Василь Миколайович** (1889–1938), представник спецслужб, голова Всеукраїнської ЧК (1921–1922), нарком внутрішніх справ та голова ДПУ УРСР (1922–1923), Росія – Україна

**Манцевич, Олександр Васильович** (1960), спортсмен (академічне веслування), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Манцуров, Ігор Германович** (1953), економіст, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Манченки**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Манчестер Юнайтед**, футбольний клуб, один з найвідоміших і найсильніших клубів Англії та світу, існує з 1878

**Манчіні, Генрі** (1924–1994), кінокомпозитор та диригент, «Оскар» (1961, 1962, 1982), США

**Манштейн, Еріх фон** (1887–1973), воєначальник, генерал-фельдмаршал вермахту (1942), Німеччина

**Мань, Мішель** (1930–1984), композитор, майстер кіномузики, Франція

**Маньджурський Вістник**, українська тижнева двомовна (українська і російська мови) газета, видавалася у м. Харбін (Китай) у 1932–1936

**Маньєризм**, напрям європейського мистецтва Пізнього Відродження

**Маньї, Олів'є де** (1529–1561), поет, дипломат, Франція

**Маньківка**, селище міського типу, адміністративний центр Маньківського р-ну Черкаської обл.

**Маньківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Манько, Григорій Ярофійович** (1885–1975), оперний співак (баритон), організатор українського театрального життя в Німеччині та Канаді, Україна – Канада

**Манькова, Світлана Костянтинівна** (1962), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1986), Росія – Україна

**Маньчжоу-го**, маріонеткова держава 1932–1945 у Східній Азії, підконтрольна Японії

**Маньчжурія**, історичний регіон у Східній Азії

**Маньчжурська мова**, мова південної підгрупи тунгусо-маньчжурської групи алтайської сім'ї мов, поширена в Північно-Східному і Північно-Західному Китаї

**Маньчжурська окружна українська рада**, національний виборний орган, що мав представляти інтереси українського населення Маньчжурії (1917–1921)

**Маньчжурське письмо**, писемність, яку носії маньчжурської мови запозичили наприкінці 16 ст. у монголів, є модифікацією монгольського письма

**Маньян, Жак-Жозеф-Валантен** (1835–1916), психіатр, автор терміну «статеве збочення», Франція

**Маньяні, Анна** (1908–1973), актриса, «Срібний ведмідь» (1958), лауреат Венеційського МКФ (1947, 1956, 1962), «Оскар» (1956), Італія

**Маньяр, Альберік** (1865–1914), композитор, автор симфонічної музики, Франція

**Маньяско, Алессандро** (1667–1749), живописець епохи бароко, представник генуезької школи, Італія

**Манявський скит**, чоловічий православний монастир поблизу с. Манява Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл., діє з 1606, належать УПЦ-КП

**Маняк, Володимир Антонович** (1934–1992), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Мао Дунь** (1896–1981), письменник та політик, міністр культури Китаю (1949–1964), Китай

**Мао Цзедун** (1893–1976), політик-комуніст, політичний лідер Китаю (1949–1976)

**Маоїзм**, ідеологічна течія в Комуністичній партії Китаю

**Маорі (мова)**, мова східнополінезійської групи полінезійської мовної сім'ї, поширена у Новій Зеландії

**Маорі (народ)**, корінний полінезійський народ Нової Зеландії

**Маотяньшанські сланці**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Китай

**Мапам-Юмцо**, озеро в Китаї, 520 км<sup>2</sup>

**Мапунгубве**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт на півночі ПАР

**Мапуту**, місто, столиця Мозамбіку

**Мар, Волтер Джон де ла** (1873–1956), поет, письменник, романіст, найбільш відомий роботами в жанрах надприродної фантастики і дитячої літератури, Велика Британія

**Мара**, у слов'янській міфології – богиня потойбічного світу

**Марабдська битва 1625**, битва між іранським військом і військами Картлійського і Кахетинського царств

**Марабу** (*Leptoptilus*), рід тропічних птахів родини лелекових

**Марабуті**, члени північноафриканських суфійських братств

**Марadona, Дієго Армандо** (1960), спортсмен (футбол), чемпіон світу (1986), Аргентина

**Маразміні**, токсичні речовини деяких грибів та мікроорганізмів, які пригнічують діяльність еукаріотів

**Мараї, Шандор** (1900–1989), письменник та журналіст, класик угорської літератури, Словаччина – Угорщина – США

**Маракайбо (місто)**, місто у Венесуелі

**Маракайбо (озеро)**, озеро у Венесуелі, 13512 км<sup>2</sup>

**Маракайбський нафтогазоносний басейн**, один з найбільших нафтогазоносних басейнів на північному заході Венесуели

**Маракана**, стадіон у м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія), вміщує бл. 79 тис. осіб, діє з 1950

**Маракаси**, латиноамериканські ударні інструменти

**Маракушев, Олексій Олександрович** (1925), геолог, академік РАН (1991), Росія

**Марал** (*Cervus elaphus sibiricus*), підвид благородного оленя

**Мараловий корінь** (*Leuzea carthamoides*), пасовищна рослина з роду левзей

**Марамуреш**, жудець Румунії

**Маранг** (*Artocarpus odoratissimus*), тропічне фруктове дерево родини тутових

**Марантові** (*Marantaceae*), родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Мараньйон**, річка у Перу, лівий витік Амазонки, 1737 км

**Мараньян**, штат Бразилії

**Марат, Жан-Поль** (1743–1793), політик, лікар, діяч Великої французької революції, один з лідерів якобінців, Франція

**Маратісві**, назва порядку (*Marattiales*), класу (*Marattiopsida*) і родини (*Marattiaceae*) папоротеподібних рослин

**Маратхі**, мова південноарійської підгрупи індоарійської групи індоіранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї, поширена в індійському штаті Махараштра

**Маратхська література**, сукупність літературних текстів мовою маратхі, писаних маратхськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Марафонська битва**, битва 12.09.490 до н. е. під час греко-перських воєн біля м. Марафон (Греція), у якій військо афінського стратега Мільтіада розбило персидську армію

**Марафонський біг**, марафон, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Марбеф, П'єр де** (1596–1645), поет, очолював поетичне об'єднання «Плеяда, Франція

**Марблін**, потовщене плоске приглушене кольорове скло, що має поліровану, візерункову або «ковану» лицьову і рифлену тильну поверхні

**Марбурзька школа неокантіанства**, напрям у неокантіанстві, зорієнтований на трансцендентально-логічну інтерпретацію вчення І. Канта

**Марбурзький університет імені Філіппа**, вищий навчальний заклад, діє у м. Марбург (Німеччина) з 1527

**Марвелл, Ендрю** (1621–1678), поет, один з останніх представників школи метафізиків і один з перших майстрів поезії англійського класицизму, Велика Британія

**Марвін, Лі** (1924–1987), актор, «Срібний ведмідь» (1965), «Оскар» (1966), США

**Марганець (місто)**, місто Дніпропетровської обл.

**Марганець (хімічний елемент)**, хімічний елемент, символ – Mn, атомний номер – 25

**Маргарит**, мінерал

**Маргарита Наваррська** (1492–1549), королева Наварри (1527–1549), письменниця, яскрава представниця літератури епохи Відродження, Франція

**Маргаритка** (*Bellis*), рід рослин родини айстрових

**Маргграф, Андреас Сигізмунд** (1709–1782), хімік, Німеччина

**Маргі**, мова чадської групи афразійської мовної сім'ї

**Маргінал**, людина, що перебуває в проміжному, пограничному становищі між якими-небудь соціальними групами (або культурами), людина, що втратила колишні соціальні зв'язки і не прилаштувалася до нових умов життя

**Маргіналізація**, процес, який обумовлює специфічний соціопсихологічний стан людини, повністю або до певної міри виключаючи її із соціальної, економічної, та інших



сфер життєдіяльності суспільства на підставі расових, релігійних та інших ознак

**Маргіналізація етнічна** (лінгвокультурна), процес відриву особи від рідного етносу, рідної культури; розрив взаємозв'язків зі своїм народом, його традиціями, культурою, мовою тощо

**Маргіналізація соціальна**, переміщення соціальних суб'єктів на узбіччя соціального життя, в нижчі соціальні прошарки

**Маргіналізм**, 1) економічна теорія, що пояснює економічні процеси, виходячи з граничних величин: гранична продуктивність, граничні витрати тощо; 2) позиція розглядати процеси, явища з граничної величини, стану; 3) перебування у крайньому, граничному стані

**Маргіналії**, 1) примітки на берегах книжки або рукопису з тлумаченням незрозумілого слова чи фрагменту тексту; 2) заголовки, уміщені на берегах книжки, журналу тощо; 3) відгуки автора на певні тези інших авторів

**Маргіналістика**, спеціальна історична дисципліна, яка вивчає маргіналії (рукописні позначки або тексти на полях чи незаповнених сторінках рукописів та друкованих видань)

**Маргінальність етнічна**, стан людини або групи людей, які відірвані від природного етнокультурного середовища й способу життя, та перебувають у проміжному стані; наявність в однієї людини етнічних ознак, що характерні для представників різних народів, культур

**Маргінальність соціальна**, 1) характеристика соціальних явищ, які виникають у результаті розширення нормативно-ціннісних систем; 2) характеристика образу чи героя, що перебуває «на межі» між двома станами

**Марголін, Арнольд Давидович** (1877–1956), адвокат, державний і громадський діяч, член Верховного суду УНР (1917–1918), заступник міністра закордонних справ при Директорії УНР (1918–1919), дипломатичний представник в Лондоні (1919–1920), Україна – США

**Марголіс, Джозеф** (1924), філософ, представник наукового матеріалізму, США

**Маргрете I** (1353–1412), королева Данії (1387–1396) та Швеції (1389–1396)

**Маргрете II** (1940), королева Данії з 1972

**Маргуліс, Григорій Олександрович** (1946), математик, Премія Філдса (1978), Росія – США

**Мардагайл**, у вірменській міфології – перевертень (завичай жінка), що перетворюється на вовка

**Марджанішвілі, Костянтин Олександрович** (1872–1933), кіно- та театральний режисер, один з основоположників грузинського національного театру, Росія – Грузія

**Мардук**, головний вавилонський бог

**Маре, Жан** (1913–1998), актор, скульптор, живописець, зірка європейського кінематографу, Франція

**Марей, Етьєн-Жюль** (1830–1904), біолог, фізіолог та винахідник, президент Французької АН (1895–1904), Франція

**Марей, Етьєнн Жюль** (1830–1904), фізіолог, конструктор кардіографа та сфігмографа, розробник методу графічної реєстрації фізіологічних процесів, Франція

**Марека хвороба**, вірусна хвороба птиці (переважно курей)

**Марен, Магі** (1951), танцівниця та хореограф, один з лідерів сучасного французького танцю, представник експериментального напрямку т. зв. не-танцю, Франція

**Марена** (Rubia), рід рослин родини маренових

**Марена Валецького** (*Barbus waleckii*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Марена дніпровська** (*Barbus borysthenicus*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Марена дунайсько-дністровська** (*Barbus petenyi*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Марена звичайна** (*Barbus barbus*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Марена карпатська** (*Barbus carpath*), риба родини коропових, вид фауни України

**Марена кримська** (*Barbus tauricus*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Марена румунська** (*Barbus petenyi*), риба родини коропових, вид фауни України

**Марена (у міфології)**, Морена, Маржана, у слов'янській традиції – весняний міфо-ритуальний персонаж, опудало, втілення смерті та зими, яке топили, розривали або спалювали

**Марени** (*Barbus*), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Маренка** (*Asperula*), рід рослин родини маренових

**Маренков, Олексій Васильович** (1888–1944), графік, ілюстратор, майстер плаката, Росія – Україна

**Маренові** (Rubiaceae), родина квіткових рослин порядку тирличецвітих

**Маретич, Томіслав** (1854–1938), філолог-славіст, лексикограф, дійсний член НТШ (1924), Хорватія

**Маретт, Роберт Рейналф** (1866–1945), етнограф, релігієзнавець, антрополог, автор гіпотези про існування первісної стадії релігійного розвитку людини, на якій ще не склалися анімістичні уявлення, Велика Британія

**Марецька, Віра Петрівна** (1906–1978), актриса, народний артист СРСР (1949), Росія

**Маречаль, Леопольдо** (1900–1970), поет та письменник, один з найвизначніших аргентинських романістів 20 ст., Аргентина

**Марешаль, П'єр Сільвен** (1750–1803), письменник, філософ, політик, Франція

**Маржа**, різниця між ціною і собівартістю (аналог поняття прибутку)

**Маржерет, Жак** (1550–1618), професійний солдат-найманець, мемуарист, автор записок про Росію, Франція

**Маржерід**, плоскогір'я в південній частині Франції

**Маржиналізм**, напрям економічної думки 1870–1890-х

**Марзукі, Монсеф** (1945), політик, президент Тунісу (2011–2014)

**Марид**, в арабській міфології – безтілесні й безстатеві духи, які можуть бути як добрими, так і злими; постають у вигляді летючої ефірної речовини або у вигляді білих людей із білими бородами, в білому одязі, з рота і ніздрів яких виринає вогонь

**Марикультура**, штучне вирощування морських організмів

**Маримба**, різні ксилофони народів нгоні і вазарамо з Танзанії

**Марин I** (?–884), 108-й папа римський (882–884)

**Марин II** (?–946), 128-й папа римський (942–946)

**Маринич, Олександр Мефодійович** (1920–2008), географ-геоморфолог, дослідник природи України, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Маринізм**, бароковий літературний напрям в Італії

**Мариніна, Ольга** (1890–1978), оперна співачка (лірико-драм. сопрано), Росія

**Мариністика**, сукупність літературних та мистецьких творів морської тематики

**Маринки** (Schizothorax), рід прісноводних риб родини коропових

**Маринкович, Ранко** (1913–2001), поет, письменник, драматург, есеїст, сценарист, літературний критик, політик, Хорватія

**Маріно, Джамбаттиста** (1569–1625), поет, представник бароко, Італія

**Маринович, Мирослав Франкович** (1949), релігієзнавець, учасник правозахисного руху в СРСР, співзасновник Української Гельсінської групи, організатор амністійного руху в Україні, Україна

**Марихуана**, рослина з наркотичними і знеболюючими властивостями

**Маріанський жолоб**, жолоб в західній частині Тихого океану

**Маріанські острови**, група островів на заході центральної частини Тихого океану в Мікронезії

**Маріатеґі, Хосе Карлос** (1894–1930), письменник, публіцист, філософ, соціолог та політик-марксист, Перу

**Мар'ївка**, селище міського типу Марганецької міськради Дніпропетровської обл.

**Маріво, П'єр Карле де Шамблен де** (1688–1763), письменник, один з чільних представників раннього Просвітництва, Франція

**Марієтт, Огюст** (1821–1881), єгиптолог, котрий отримав від єгипетських властей монополію на археологічні дослідження в країні, засновник і перший керівник Єгипетського музею у Каїрі, Франція – Єгипет

**Марій Ел**, суб'єкт Російської Федерації

**Марійська мова**, черемська мова, мова фіно-угорської мовної сім'ї

**Марійські мови**, спільна назва двох марійських мов з окремими нормами правопису (лукової марійської й гір-

ської марійської), належить до фінської групи фінно-угорської мовної сім'ї

**Марійці**, фіно-угорський народ, який традиційно проживає на узбережжях річок Кама і Волга в Росії, зараз більшість проживає в Республіці Марій Ел

**Марії Святої будинок**, будинок біля м. Ефес (Туреччина), де, за переданням, жила Св. Марія

**Маріїнський палац**, пам'ятка архітектури 18 ст., колишній царський палац у Києві, державна резиденція Президента України

**Маріїнський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., м. Київ

**Маріїнський театр**, театр опери і балету у м. Санкт-Петербург (Росія), діє з 1783

**Марімбула**, кубинський металевий щипковий ламеллофон, різновид африканської цанци

**Марінетті, Філіппо Томмазо** (1876–1944), письменник, поет, один з основоположників футуризму та ідеолог італійського фашизму, Італія

**Мар'їнка**, місто, адміністративний центр Мар'їнського району Донецької обл.

**Мар'їнський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Маріологія**, у православному, католицькому та протестантському богослов'ї – теологічна наука про Діву Марію

**Маріон, Жан-Люк** (1946), філософ-феноменолог та богослов, Франція

**Маріон, Лео Едмонд** (1899–1979), хімік-органік, президент Канадського королівського товариства (1964–1965), Канада

**Маріонетка політична**, термін-метафора, яким на політичному сленгу в політичній публіцистиці характеризують несаможиттєвих політичних діячів, лідерів, сили, політичні режими, уряди і держави, що є слухняним знаряддям у чужих руках

**Маріотт, Едм** (1620–1684), фізик, співавтор одного з газових законів (закон Бойля – Маріотта), Франція

**Марісопа-Монарка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, біосферний заповідник метелика монарх, Мексика

**Марітен, Жак** (1882–1973), філософ, представник неомітизму, Франція

**Маріуполь**, місто Донецької обл.

**Маріупольська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Маріупольського типу могильники**, могильники колективного типу Дніпро-Донецької культури, знайдені у 1930 на лівому березі Кальміуса, на околиці Маріуполя

**Маріупольсько-Сєзженська культурно-історична область**, початкова фаза степового енеоліту, перехідний період між неолітом і енеолітом у степу (кінець 6–перша половина 5 тис. до н. е.)

**Марія**, селище міського типу Лутугинського району Луганської обл.

**Марія I Благочестива** (1743–1816), королева Португалії (1777–1816)

**Марія I Кривава** (1516–1558), королева Англії (1553–1558)

**Марія II** (1819–1853), королева Португалії (у 1828 та 1834–1853)

**Марія Анжуйська** (1371–1395), королева Угорщини (1382–1395)

**Марія Антуанетта** (1755–1793), королева Франції (1774–1792), дружина Людовика XVI

**Марія Крістіна** (1806–1878), королева-консорт Іспанії (1829–1833)

**Марія Луїза Французька** (1737–1787), черниця, блаженна католицької церкви, дочка короля Франції Людовика XV

**Марія Магдалина** (1 ст.), послідовниця Ісуса Христа

**Марія Медичі** (1575–1642), королева Франції (1600–1610), дружина Генріха IV

**Марія Стюарт** (1542–1587), королева Шотландії (1542–1567)

**Марія Терезія** (1717–1780), імператриця Священної Римської імперії (1740–1780)

**Маріямпольський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Марк** (?–336), 34-й папа римський (336)

**Марк Валерій Марціал** (бл. 40–150), поет-епіграміст, Римська імперія

**Марк Ліциній Красс** (115–53 до н. е.), воєначальник, триумвір, Римська республіка

**Марк Туллій Цицерон** (106–43 до н. е.), політик, оратор і письменник, Стародавній Рим

**Марк Юній Брут** (82–42 до н. е.), політик, прийняв активну участь у змові проти Цезаря, Римська республіка

**Марк, Герман Френсіс** (1895–1992), хімік, фахівець з високомолекулярних сполук, Австрія – США

**Марк, Франц** (1880–1916), живописець-експресіоніст, Німеччина

**Марка**, 1) знак оплати поштових, гербових та ін. зборів; 2) знак, клеймо на виробках, товарах із зазначенням місця виготовлення, якості тощо, тавро; грошова одиниця Німеччини до 2002

**Марка конвертована**, національна валюта Боснії і Герцеговини

**Марка матеріалу**, показник, що встановлюється технічними нормами за основною експлуатаційною характеристикою або за комплексом головних властивостей матеріалу

**Марка польська**, грошова одиниця Польщі у 1919–1924

**Марка товарна**, поняття, в яке входять марка - ім'я, термін, знак, символ, малюнок або їх поєднання, призначене для ідентифікації товарів або послуг одного продавця або групи продавців і диференціації їх по відношенню до товарів і послуг конкурентів

**Марка торговельна**, товарний знак, зареєстрований у встановленому порядку, що проставляється на товарі або його упаковці для того, щоб відрізнити вироби однієї фірми від інших

**Марказит**, мінерал, сульфід заліза

**Маркванд, Джон Філіпс** (1893–1960), письменник, Пулітцерівська премія (1938), США

**Маркграфіві** (Marckgraviaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Марке**, область Італії

**Марке, Альбер** (1875–1947), живописець-постімпресіоніст, майстер пейзажу, Франція

**Маркевич, Андрій Миколайович** (1830–1907), етнограф, музикант, філантроп, очільник Товариства ім. Т. Шевченка у Петербурзі (1898–1907), ініціатор дозволу на перше в Російській імперії повне видання творів Т. Шевченка («Кобзар», 1907), Україна – Росія

**Маркевич, Болеслав Михайлович** (1822–1884), письменник, публіцист та літературний критик, Росія

**Маркевич, Микола Андрійович** (1804–1860), історик, поет-романтик, етнограф, фольклорист, композитор, збирач і упорядник стародруків та рукописів, перший український енциклопедист, Україна – Росія

**Маркевич, Олександр Прокопович** (1905–1999), зоолог, академік АН УРСР (1957), Україна

**Маркевич, Олексій** (1847–1903), історик, дійсний член НТШ (1901), Україна

**Маркевич, Опанас Васильович** (1822–1867), фольклорист, народознавець, етнограф, член Кирило-Мефодіївського братства, Україна

**Маркевич, Яків Михайлович** (1776–1804), історик, дослідник Гетьманщини, етнограф та фольклорист, Україна – Росія

**Маркелов, Григорій Іванович** (1880–1952), невропатолог, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Маркес, Габріель Гарсія** (1927–2014), письменник, представник магічного реалізму, Нобелівська премія з літератури (1982), Колумбія

**Маркетинг**, організація виробництва і збуту продукції, яка ґрунтується на вивченні потреб ринку в товарах і послугах; процес планування і втілення різних видів діяльності підприємства, який задовольняє цілі окремих осіб та організації

**Маркетинг інноваційний**, концепція класичного маркетингу, яка забезпечує успіх ринкової діяльності підприємства шляхом орієнтації виробництва і збуту за допомогою різного роду інновацій, формування та стимулювання попиту на принципово нові інноваційні товари і послуги

**Маркетинг конверсійний**, маркетинг, що проводиться за практичної відсутності попиту на товари

**Маркетинг міжнародний**, 1) прикладна наука та навчальна дисципліна; 2) система планування, реалізації, контролю та аналізу заходів із впливу на багатонаціональне ринкове середовище і пристосування до її умов на фірмі, яка здійснює свою діяльність більш ніж в одній країні

**Маркетинг політичний**, сукупність форм, методів і технологій дослідження, проектування та впровадження в суспільно-політичну практику засобів організації та регулювання виборчих кампаній, настанов суспільної свідомості з метою завоювання ринку влади

**Маркетинг цільовий**, розмежування ринку за цільовим призначенням

**Маркетинг ціновий**, вид маркетингу, який передбачає раціональне управління ціною продукції або послуги з метою їх максимальної реалізації та отримання прибутків

**Маркетингове дослідження**, збирання, опрацювання й аналіз даних з метою зменшення ризику і невизначеності, що супроводжує прийняття маркетингових рішень

**Маркетингові стратегії**, узагальнена модель довгострокового курсу дій щодо маркетингової діяльності у вигляді системної сукупності визначених перспективних цілей (пріоритетів) і способів (рішень) їх реалізації через використання ресурсів

**Маркетингу концепція**, система (філософія) ринкових відносин, за якою запорукою досягнення переваг на ринку є просування таких товарів (послуг) і за такими цінами, які у більшій мірі відповідають потребам населення, ніж товари й послуги конкурентів

**Маркетингу принципи**, сукупність загально визначених правил організації маркетингової діяльності, що впливають із законів і закономірностей розвитку світової економіки, світового ринку, а також регіональних ринків

**Маркиджанська порода**, порода великої рогатої худоби м'ясного напрямку

**Маркіан** (396–457), імператор Візантії (450–457)

**Марківка**, селище міського типу, адміністративний центр Марківського р-ну Луганської обл.

**Марківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Маркіз**, західноєвропейський дворянський титул, відповідає титулу маркіза

**Маркіза**, вид сонцезахисного пристрою, легкий, звичайно рухомий дармовис (піддашок), навис над вітриною, вікном, балконом для захисту від сонця

**Маркізькі острови**, група вулканічних островів в центральній частині Тихого океану

**Маркіонізм**, вчення християнського діяча 2 ст. Маркіона

**Маркіш, Перец Давидович** (1895–1952), поет та письменник на мові їдиш, Україна – Росія

**Марко**, учень апостола Петра, автор другого канонічного Євангелія

**Марко Вовчок** (1833–1907), письменниця, класик української літератури, Росія – Україна

**Марков, Андрій Андрійович (молодший)** (1903–1979), математик, член-кореспондент АН СРСР (1953), Росія

**Марков, Андрій Андрійович (старший)** (1856–1922), математик, академік Петербурзької АН (1896), Росія

**Марков, Георгій Іванов** (1929–1978), письменник, журналіст, правозахисник, Болгарія – Велика Британія

**Марков, Дмитро Федорович** (1913–1990), літературознавець, славіст, академік АН СРСР (1953), Україна – Росія

**Марков, Костянтин Костянтинович** (1905–1980), фізико-географ, геоморфолог і гляціолог, академік АН СРСР (1970), Росія

**Марков, Леонід Васильович** (1927–1991), актор, народний артист СРСР (1985), Казахстан – Росія

**Марков, Мойсей Олександрович** (1908–1994), фізик-ядерник, академік АН СРСР (1966), Росія

**Маркова ланцюги**, послідовність випадкових подій, імовірність кожної з яких залежить лише від попередньої події, а не від усіх раніших

**Маркова нерівність**, нерівність, яка дає оцінку похідної від багаточлена, якщо відома оцінка самого багаточлена на певному відрізку

**Маркова процеси**, випадкові процеси, конкретні значення яких для будь-якого заданого часового параметру  $t+1$  залежать від значення у момент часу  $t$ , але не залежать від значень у попередні моменти часу

**Маркович, Дмитро Васильович** (1848–1920), юрист, генеральний прокурор (1918) та міністр юстиції УНР (1919), письменник, Україна

**Маркович, Дмитро Маркович** (1962), гідроенергетик, член-кореспондент РАН (2011), Росія

**Маркович, Світозар** (1846–1875), журналіст, публіцист, літературний критик, філософ-матеріаліст, революціонер і політик-соціаліст, Сербія

**Марковіц, Гаррі Макс** (1927), економіст, Нобелівська премія з економіки (1990), США

**Марковников, Володимир Васильович** (1837–1904), хімік, Росія

**Марковниченко, Олександр Миколайович** (1970), спортсмен (велоспорт), чемпіон світу (1990), Україна

**Марковський, Леонід Миколайович** (1939–1998), хімік-органік, академік АН УРСР (1988), Росія – Україна

**Марконі, Гульєльмо** (1874–1937), радіотехнік, вважається винахідником радіо, Нобелівська премія з фізики (1909), Італія

**Марконі, Леонардо** (1835–1899), скульптор, педагог, майстер архітектурної пластики доби історизму, Польща – Україна

**Маркос, Вафіадіс** (1906–1992), політик-комуніст, один з очільників Руху Опору у Греції під час німецько-італоболгарської окупації Греції у 1941–1944, Греція

**Маркс, брати**, комедійна труппа (квінтет: Чіко, Харпо, Граучо, Гаммо, Зеппо), США

**Маркс, Герхард** (1889–1981), скульптор та графік, один з найбільш значних представників європейського пластичного мистецтва 20 ст., Німеччина

**Маркс, Йозеф** (1882–1964), композитор та музичний педагог, Австрія

**Маркс, Карл** (1818–1883), філософ, соціолог, економіст, політик, основоположник принципів історичного і діалектичного матеріалізму, теорій додаткової вартості та класової боротьби, разом з Ф. Енгельсом створив цілісне вчення (марксизм), Німеччина – Велика Британія

**Марксизм**, система філософських, економічних та соціально-політичних поглядів, теорія та ідеологія, світогляд, впливова ідейна течія другої половини 19 ст. – початку 20 ст. (засновник – К. Маркс)



**Марксизм латиноамериканський**, комплекс суспільно-політичних теорій, створених у країнах Латинської Америки на основі політичної філософії марксизму

**Марксизм легальний**, течія російської економічної думки в 1890-х

**Марксизм-ленінізм**, історична форма ідеології, розвинена В. Леніним і втілена практично в теорію світового комунізму вчення Маркса – Енгельса – Леніна, крайня ліва політична ідеологія 20 ст., радянський різновид марксизму

**Марксистська релігієзнавча концепція**, вчення (засновники – К.Маркс та Ф.Енгельс), яке трактує формування та розвиток релігії з марксистських позицій

**Маркування**, літери, цифри, написи, умовні знаки на продукції, її частинах, ярликах, упаковці

**Маркузе, Герберт** (1898–1979), філософ і соціолог, представник франкфуртської школи неомарксизму, Німеччина – США

**Маркуль**, атомна електростанція та ядерний центр у Франції

**Маркус, Зігфрід** (1831–1898), інженер, винахідник, конструктор одного з перших автомобілів з бензиновим двигуном, Австрія

**Маркус, Рудольф Артур** (1923), хімік, основоположник теорії переносу електрону у розчинах, Нобелівська премія з хімії (1992), Канада – США

**Маркусь, Василь Васильович** (1922–2012), історик, політолог, журналіст, Україна – США

**Маркуш, Олександр Іванович** (1891–1971), письменник, журналіст, етнограф, автор понад 20 підручників, Україна

**Маркуш, Штефан** (1936), механік, іноземний член АН України (1992), Чехія – Словаччина

**Маркушевська, Галина Петрівна** (1976), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Маркшейдерська зйомка**, визначення прямокутних просторових координат різного роду точок та об'єктів на земній поверхні в межах об'ємних контурів родовищ

**Марлини** (Makaira), рід морських риб родини вітрильникових

**Марлі, Боб** (1945–1981), гітарист, співак, композитор, культова постать стилю реггі, Ямайка

**Марло, Крістофер** (1564–1593), поет, драматург і перекладач, вважається родоначальником англійської ренесансної трагедії, Велика Британія

**Мармарай**, підводний залізничний тунель, що сполучає європейську (Фракія) і азійську (Анатолія) частин Стамбула, які відокремлені Босфором

**Марматит**, мінерал

**Мармозетки** (Callithrix), рід приматів родини капуцинових

**Мармоль, Хосе** (1817–1871), письменник, журналіст та політик, Аргентина

**Мармон, Огюст** (1774–1852), воєначальник, маршал Франції (1809), Франція

**Мармур**, гірська порода

**Мармурове море**, море між Малою Азією і Європою, частина Середземного моря

**Мармуровий краб** (*Pachygrapsus marmoratus*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Мармуровоморський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Туреччини

**Марна**, річка у Франції, права притока Сени, 525 км

**Марновірство**, впевненість в тому, що всі процеси і явища довкілля є проявом дії якихось надприродних сил

**Марнотратство**, 1) нерозумне, даремне витрачання грошей, майна 2) різновид господарського правопорушення, яке полягає у систематичному витрачанні без необхідних потреб або понад встановлені державою норми матеріальних ресурсів, грошових (бюджетних) коштів тощо

**Мариська битва 1914**, велика битва між німецькими й англо-французькими військами, що відбулося 05–12.09.1914 на р. Марна в ході Першої світової війни і закінчилося поразкою німецької армії

**Маро, Клеман** (1496–1544), поет, представник раннього Відродження, Франція

**Маров, Михайло Якович** (1933), астроном, дослідник планети Венера, академік РАН (2008), Росія

**Мародерство**, приховане або відкрите викрадання на полі бою речей у вбитих і поранених, здійснене військовослужбовцями, що належать до особового складу власних збройних сил держави або союзних військ, або до армії противника, або цивільними особами

**Мароканська сарана** (*Dociostaurus maroccanus*), вид шкідливих комах родини саранових ряду прямокрилих

**Марокко**, держава у Північній Африці

**Мароні**, річка у Суринамі та Французькій Гвіані, впадає до Атлантичного океану, 520 км

**Маронітська католицька церква**, давня християнська церква, історично походить з громади монофелітів, одна з шести Східних католицьких церков, що мають статус патріархату; є найбільшою Східною Католицькою Церквою на Близькому Сході

**Марр, Микола Якович** (1864–1934), мовознавець-сходознавець та археолог, академік Петербурзької АН (1912), віце-президент АН РСР (1930–1934), засновник вірменської та грузинської шкіл сходознавства, творець яфетичної теорії походження мов (марризму), Грузія – Росія

**Марракеш**, місто у Марокко, 1 млн мешканців

**Марракешу медіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс споруд медіни (старого міста) 11–13 ст., м. Марракеш, Марокко

**Маррамбіджі**, річка в Австралії, права притока Муррею, 1485 км

**Маррей, Лес** (1938), поет, Австралія

**Маррокін, Хосе Мануель** (1827–1908), політичний діяч, президент Колумбії (1900–1904)

**Марс (бог)**, у римській міфології – бог війни, найдавніше божество Риму; входив до трійки богів, які очолювали римський Пантеон

**Марс (планета)**, планета Сонячної системи

**Марсель, Габріель Оноре** (1889–1973), філософ, драматург і літературний критик, основоположник католицького екзистенціалізму, Франція

**Марсельсза**, гімн Великої французької революції

**Марсilea чотирилиста** (*Marsilea quadrifolia*), вид судинних рослин родини марсилієвих, внесений до Червоної книги України

**Марсилієві**, порядок (*Marsileales*) і родина (*Marsileaceae*) папоротеподібних рослин

**Марсильй Падуанський** (бл. 1275–1343), політичний мислитель, політик, провісник правової держави, Італія

**Марсо, Марсель** (1923–2007), актор-мім, основоположник паризької школи пантоміми, Франція

**Марсове поле**, парк в Парижі

**Марстон, Джон** (1576–1634), драматург-сатирик, Велика Британія

**Марсура**, назва вітваря у давніх мечетях

**Мартеї, Мішель** (1961), політик, підприємець та музикант, президент Гаїті (2011–2016)

**Мартель, Едуард Альфред** (1859–1938), географ та картограф, основоположник спелеології, Франція

**Мартель, Рене** (1893–1976), славіст, історик, публіцист і перекладач, автор праць про українську культуру, Франція

**Мартель, Тьєррі де** (1876–1940), лікар, хірург, один із основоположників нейрохірургії, Франція

**Мартен дю Гар, Роже** (1881–1958), письменник, Нобелівська премія з літератури (1937), Франція

**Мартен, П'єр** (1824–1915), металург, розробник способу отримання сталі, його ім'ям названа сталеплавильна піч, Франція

**Мартенівський цех**, металургійний цех, що переробляє чавун різної якості та сталевий брухт на сталь

**Мартено хвилі**, монофонічний електронний музичний інструмент

**Мартено, Моріс** (1898–1980), віолончеліст, винахідник музичного електроінструменту «хвилі Мартено», Франція

**Мартенс, Вільфрід** (1936–2013), політик, прем'єр-міністр Бельгії (1979–1992)

**Мартенс, Карл Едуард фон** (1831–1904), біолог, анатом та зоолог, Німеччина

**Мартенса застереження**, норма міжнародного гуманітарного права

**Мартенсіт**, дуже тверда і щільна структура сталі

**Мартин I** (?–655), 74-й папа римський (649–653)

**Мартин IV** (1210–1285), 189-й папа римський (1281–1285)

**Мартин V** (1368–1431), 206-й папа римський (1417–1431)

**Мартинець, Володимир** (1899–1960), політик, публіцист і журналіст, ідеолог українського націоналістичного руху, Україна – Канада

**Мартини** (*Larus*), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Мартини трипалі** (*Rissa*), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Мартинівський скарб**, скарб із близько 120 виробів із срібла, знайдений у с. Мартинівка Канівського р-ну Черкаської обл. у 1909, зберігається у Музеї історичних коштовностей України та частина в Британському музеї у Лондоні

**Мартинієві** (*Martyniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Мартиніка (острів)**, острів у групі Малих Антильських островів у Карибському морі, належить Франції

**Мартиніка (регіон)**, заморський регіон Франції

**Мартинович, Лукаш** (? – після 1671), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1669, 1671), Україна

**Мартинович, Порфирій Денисович** (1856–1933), живописець, майстер реалістичного портрета, графік, фольклорист і етнограф, ілюстратор поеми «Енеїда» І. Котляревського, ініціатор створення Красноградського краєзнавчого музею, Україна

**Мартинові** (*Laridae*), родина птахів ряду сивкоподібних, фауна України

**Мартинюк, Анатолій Андрійович** (1941), механік, математик, академік НАН України (2009), Україна

**Мартиролог**, збірник оповідей про мучеників перших століть християнства, які зазнавали гонінь у боротьбі за віру з язичництвом; пізніше ввійшли у святці, в яких розповіді про мучеників чергувалися з життєписами святих

**Мартич, Юхим Маркович** (1910–1981), письменник, майстер художньої біографії, Україна

**Мартишки** (*Cercopithecus*), рід приматів родини мавпових

**Мартишкові** (*Cercopithecidae*), родина ссавців ряду приматів

**Марті, Андре** (1886–1956), політик-комуніст, секретар Комінтерну (1943–1956), Франція

**Марті, Хосе** (1853–1895), поет, письменник та публіцист, лідер визвольного руху кубинців від влади Іспанії, Куба

**Мартін, Арчер Джон Портер** (1910–2002), біохімік та фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1952), Велика Британія

**Мартіне, Андре** (1908–1999), мовознавець, один з останніх великих теоретиків структуралізму, Франція

**Мартінес де ла Роса, Франсиско** (1787–1862), поет, драматург, політик та дипломат, прем'єр-міністр Іспанії (1834–1835)

**Мартінес де Перон, Марія Естела** (1931), політик, президент Аргентини (1974–1976), перша у світі жінка-президент

**Мартінес де Толедо, Альфонсо** (1398–1470), письменник-сатирик, поет, Іспанія

**Мартінес Естрада, Езекіель** (1895–1964), письменник, поет, есеїст та літературний критик, Аргентина

**Мартінес Руїс, Хосе** (1873–1967), письменник та літературний критик, представник літературної течії «Покоління 1898 року», Іспанія

**Мартіні, Сімон** (1284–1344), живописець епохи Раннього Відродження, представник сієнської школи, Італія

**Мартініка**, острів у групі Навітряних островів в Карибському морі

**Мартінсон, Гаррі** (1904–1978), письменник та поет, Нобелівська премія з літератури (1974), Швеція

**Мартов, Юлій Йосипович** (1873–1923), політик, один із засновників російської соціал-демократичної партії, ідеолог і лідер меншовизму, Туреччина – Росія – Німеччина

**Мартович, Лесь** (1871–1916), письменник, гуморист і сатирик, класик української літератури, Україна

**Мартос, Іван Петрович** (1754–1835), скульптор, ректор Петербурзької академії мистецтв (1814–1835), Україна – Росія

**Мартос, Борис Миколайович** (1879–1977), економіст, голова Ради народних міністрів УНР (1919), засновник (1945) і ректор (1945–1949) Української вищої школи економіки в Німеччині, Україна – Німеччина – Чехія – США

**Марту**, Амурру, у шумеро-аккадській міфології – бог-покровитель степів і місцевого населення (амореїв)

**Март'ян (мис)**, мис на південному березі Криму

**Март'ян заповідник**, природний заповідник в межах території Ялтинської міськради АР Крим

**Марузо, Жуль** (1878–1964), мовознавець-латинист, Франція

**Маруліч, Марко** (1450–1524), філософ-мораліст, поет, Хорватія

**Марунчак, Михайло Григорович** (1914–2004), дослідник історії української еміграції до Канади, бібліограф, Україна – Канада

**Марфунін, Арнольд Сергійович** (1926), мінералог, член-кореспондент АН СРСР (1987), Туркменія – Росія

**Мархлевський, Леон Павел Теодор** (1869–1946), хімік, один із засновників хімії хлорофілу, Польща

**Мархлевський, Юліан** (1866–1925), політик-комуніст, один із організаторів та керівників польської соціал-демократії, Польща

**Мархур** (*Sarrea falconeri*), тварина родини бикових

**Марцел I** (?–309), 30-й папа римський (308–309)

**Марцел II** (1501–1555), 222-й папа римський (1555)

**Марцелін** (?–304), 29-й папа римський (296–304)

**Марцинкявічус, Юстинас** (1930–2011), письменник, поет та драматург, класик литовської літератури, Литва

**Марціан Капелла** (5 ст.), письменник-енциклопедист, філософ, ритор, Західна Римська імперія

**Марціус, Карл Фрідріх Філіпп фон** (1794–1868), ботанік та етнограф, Німеччина

**Марч, Фредрік** (1897–1975), актор, «Срібний ведмідь» (1960), лауреат Венеційського МКФ (1932, 1952, 1954), «Оскар» (1932, 1947), США

**Марченко, Валерій Веніамінович** (1947–1984), літературознавець, журналіст, перекладач, правозахисник, політв'язень, Україна

**Марченко, Володимир Олександрович** (1922), математик, академік АН УРСР (1969), Україна

**Марченко, Олександр Анатолійович** (1958 ), фізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Марченко, Олександр Миколайович** (1968), спортсмен (академічне веслування), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон Європи (1997), Україна

**Марчишин, Петро Васильович** (1889–1954), заступник міністра національних справ Далекосхідної Республіки (1922–1924), організатор українського громадського життя на Далекому Сході, Україна – Росія – Китай

**Марчук, Іван Степанович** (1936), живописець, Національна премія України імені Шевченка (1997), Україна

**Марчук, Гурій Іванович** (1925–2013), фізик, академік (1968), віце-президент (1975–1980) та президент (1986–1991) АН СРСР, Росія

**Марчук, Євген Кирилович** (1941), політик та представник спецслужб, прем'єр-міністр України (1995–1996), секретар РНБО України (1999–2003), голова СБУ (1991–1994), міністр оборони України (2003–2004), Україна

**Марш**, 1) ритмічна хода в строю; 2) організоване пересування військ похідним ладом на дальші відстані; похід; 3) команда для початку руху строем; 4) музичний жанр, музичний твір з регулярним ритмом

**Марш, Мей** (1894–1968), актриса, зірка німого кінематографу, США

**Марш, Отніел Чарлз** (1831–1899), палеонтолог, описав 400 видів тварин, США

**Маршак, Самуїл Якович** (1887–1964), поет, драматург, перекладач та літературний критик, майстер творів для дітей, один із творців радянської літератури для дітей, Росія

**Маршал**, найвище військове звання або чин в арміях низки держав

**Маршалл, Алан** (1902–1984), письменник, Австралія

**Маршалл, Альфред** (1842–1924), економіст, лідер неокласичного напрямку, Велика Британія

**Маршалл, Баррі** (1951), лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2005), Австралія

**Маршалл, Джордж Кетлетт** (1880–1959), воєначальник та політик, державний секретар США (1947–1949), Нобелівська премія миру (1953), США

**Маршалл, Томас Хемфрі** (1893–1981), соціолог, автор ґрунтовного есе про громадянство і соціальні класи, Велика Британія

**Маршалла місія 1945–1947**, спроба посередництва США у налагодженні діалогу між гомінданівським урядом і керівництвом компартії Китаю

**Маршалла план**, організаційна форма взаємодії розвинених держав світу, передусім США, спрямована на економічну відбудову Європи після Другої світової війни

**Маршаллові острови (архіпелаг)**, група з декількох сотень коралових островів у Тихому океані, на північ від екватора в Мікронезії

**Маршаллові Острови (держави)**, держава у Тихому океані на однойменному архіпелазі

**Маршалок**, урядова посада у Великому князівстві Литовському і Королівстві Польському

**Маршанцієві**, порядок (Marchantiales) і родина (Marchantiaceae) рослин відділу мохоподібних

**Маршанція** (Marchantia), під мохів

**Марше, Жорж** (1920–1997), політик, генеральний секретар Французької комуністичної партії (1972–1994), Франція

**Маршит,** мінерал

**Марші,** акумулятивна форма рельєфу, тип ландшафту з вологим кліматом, низовинні смуги морського узбережжя, затоплювані лише під час найвищих припливів

**Маршове поповнення,** навчені контингенти військовослужбовців різних категорій, що відправляються в організованому порядку (зазвичай у складі маршових підрозділів) з резерву (запасу) в діючу армію

**Маршрут,** 1) смуга місцевості, що знімається окомірною зйомкою, з місцевими контурами, що розташовані на ній, окремими предметами і рельєфом; 2) заздалегідь намічений шлях проходження із зазначенням місць і часу зупинок

**Маря,** у балтійській міфології – охоронниця корів

**Мар'яненко, Іван Олександрович** (1878–1962), актор, театральний режисер, народний артист СРСР (1944), Україна

**Мар'янівка (Волинська обл.),** селище міського типу Горохівського р-ну Волинської обл.

**Мар'янівка (Житомирська обл.),** селище міського типу Баранівського р-ну Житомирської обл.

**Мар'янівська культура,** археологічна культура енеоліту, що була поширена на теренах Лісостепової України і Лівобережного Полісся та датується 18–12 ст. до н. е.

**Мар'янович, Тадеуш Павлович** (1932–2014), кібернетик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Маса,** фізична величина, одна з основних характеристик матерії, що визначає її інерційні, енергетичні та гравітаційні властивості

**Маса атомна,** маса спокою атома в його основному ядерному та електронному стані, виражена в атомних одиницях маси

**Маса гравітаційна,** фізична величина, яка характеризує інтенсивність взаємодії тіла з гравітаційним полем

**Маса грошова,** сукупність усіх грошових коштів у готівковій та безготівковій формах, які забезпечують реалізацію економічних благ та всі нетоварні платежі в економіці

**Маса ефективна,** величина, яка характеризує інерційні властивості квазічастинок із параболічним законом дисперсії

**Маса інерційна,** фізична величина, яка характеризує здатність тіла чинити опір зміні стану його руху під дією сили

**Маса критична,** мінімальна кількість речовини, що ділиться, яка потрібна для початку самопідтримуваної ланцюгової реакції поділу

**Маса повітряна,** однорідний за властивостями об'єм повітря в тропосфері

**Маса приєднана,** величина, що має розмірність маси, яку додають до маси тіла, що нерівномірно рухається в рідкому середовищі, з метою обліку дії середовища на це тіло

**Маса спокою,** термін з релятивістської фізики; зараз вважається застарілим

**Масада,** об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, юдейська фортеця 1 ст. до н. е. – 1 ст. н. е., Ізраїль

**Масаї (етнос),** напівкочовий африканський корінний народ, що живе в савані на півдні Кенії і на півночі Танзанії

**Масаї (мова),** мова кластера мaa підгрупи лотуксо-маа групи лотуксо-тесо східнонілотської гілки нілотської сім'ї ніло-сахарської макросім'ї мов, поширена на півдні Кенії та на півночі Танзанії

**Масакі Кобаясі** (1916–1996), кінорежисер та сценарист, лауреат Каннського (1963, 1965), Берлінського (1985) та Венеційського (1960, 1967) МКФ, Японія

**Масандра,** селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Масарик, Томаш Гарріг** (1850–1937), політик, перший президент Чехословаччини (1918–1935), дійсний член НТШ (1923)

**Масарик, Ян Гарріг** (1886–1948), політик та дипломат, міністр закордонних справ Чехословаччини (1940–1948), Чехія

**Масатеки,** корінний народ південної частини Мексики

**Масатосі Косіба** (1926), фізик, Нобелівська премія з фізики (2002), Японія

**Масауа,** мова ото-мангської сім'ї індіанських мов, поширена в мексиканських штатах Мехіко і Мічоакан, а також у Мехіко-Сіті переважно серед представників корінного індіанського народу масауа

**Масгрейв, Річард** (1910–2007), економіст, Німеччина – США

**Масгрейв, Френклін Сторі** (1935), астронавт НАСА, США

**Масенко, Терень Германович** (1903–1970), поет, прозаїк, перекладач з білоруської та казахської мов, журналіст, автор україномовних пісеньних шлягерів, Україна

**Масеру,** місто, столиця Лесото

**Маси,** сукупності людей, члени яких об'єднані лише присутністю в одному місці, в один час і взаємодія між якими має характер взаємного посилення емоцій, взаємного зараження

**Масив гірський,** ізольована ділянка гір

**Масив серединний,** відносно стійка ділянка земної кори в межах геосинклінального поясу

**Маска,** предмет, що одягається на обличчя і закриває його для захисту, ритуалу, розваги

**Маска рольова,** стереотипна модель поведінки особистості у ситуації, що є типовою для виконання цієї особистістю певної соціальної ролі

**Масканьї, П'єтро** (1863–1945), оперний композитор, представник веризму, Італія

**Маскар, Елєтер Елі Нікола** (1837–1908), фізик, Франція

**Маскарад,** подія, на яку присутні одягають різні характерні, національні, історичні чи фантастичні костюми, здебільшого з масками на обличчях; костюмований бал

**Маскаренські острови,** група островів в Індійському океані, належать Франції (о. Реюньон) та Маврикію



**Маскарон**, декоративна скульптурна деталь (барельєф або горельєф) у вигляді маски (обличчя людини, голови тварини або фантастичної істоти), яка є прикрасою архітектурних елементів будівель і споруд

**Маскат**, місто, столиця Оману

**Маскелайн, Невіл** (1732–1811), астроном, розробник методу визначення довготи, Велика Британія

**Маски метод**, журналістський метод прихованого спостереження та збору інформації, який дає можливість розглянути проблему зсередини, коли журналіст вдає безпосереднього пересічного учасника події, яку спостерігає

**Маскін, Ерік Старк** (1950), економіст, Нобелівська премія з економіки (2007), США

**Маскування**, вид бойового забезпечення, що організовується та здійснюється у воєнний та мирний час з метою приховування від противника складу сил власних військ і введення його в оману стосовно власних намірів та розташування військ, вогневих позицій тощо

**Маскування тварин**, забарвлення, форма і поведінка, що роблять тварин менш помітними

**Маскулінізація**, розвиток у самок статевих ознак самців

**Масленников, Ігор Федорович** (1931), кінорежисер, сценарист, продюсер, народний артист РРФСР (1987), Росія

**Масленникова, Ірина Іванівна** (1918–2013), оперна співачка (лірико-колоратурне сопрано), провідна солістка Большого театру (1940–1960-ті), народний артист РРФСР (1957), Україна – Росія

**Маслинка** (Elaeagnus), рід рослин родини маслинкових

**Маслинкові, лохові** (Elaeagnaceae), родина квіткових рослин порядку маслинкоцвітих

**Маслинкоцвіті** (Elaeagnales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Маслинова муха** (Dacus oleae), вид-шкідник комах

**Маслинові, оливкові** (Oleaceae), родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Маслиноцвіті** (Oleales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Маслов, Василь Іванович** (1885–1959), історик, літературознавець, етнограф, дослідник історії української і російської літератури, фольклору та етнографії, Україна

**Маслов, Василь Павлович** (бл. 1841–1880), письменник, автор першої біографії Тараса Шевченка, Україна – Росія

**Маслов, Василь Пилипович** (1922–1987), правознавець, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Маслов, Віктор Павлович** (1930), математик, академік АН СРСР (1984), Росія

**Маслов, Петро Павлович** (1867–1946), економіст, академік АН СРСР (1929), Росія – Україна – Австрія – Росія

**Маслов, Сергій Іванович** (1880–1957), літературознавець, книгознавець, історик літератури і педагог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Маслович, Василь Григорович** (1793–1841), письменник, журналіст, засновник часопису «Харківський Демокрит», Україна – Росія

**Масловодорозділювач**, пристрій для очищування стисненого повітря

**Масловська, Ванда Олександрівна** (1980), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Європи (2001), Україна

**Маслосвяття**, одне з християнських таїнств, що здійснюється сімома священиками, а за відсутністю такої кількості й одним, над тяжко хворою людиною з читанням певних молитов і помазанням освяченим маслом (єлеєм) лоба, щік, губ, грудей і рук

**Маслоу, Абрагам Гарольд** (1908–1970), психолог, засновник гуманістичної й трансперсональної психології, автор «піраміди Маслоу», США

**Маслюк** (Suillus), рід їстівних грибів порядку болетальних флори України

**Маслюкові** (Pholidae), родина костистих риб ряду окунеподібних

**Маслюченко, Варвара Олексіївна** (1902–1983), актриса, дружина Остапа Вишні та автор спогадів про нього, Україна

**Масляк, Володимир Іванович** (1858–1924), письменник, перекладач з французької, польської та сербської мов, педагог, публіцист, Україна

**Масляк, Степан Володимирович** (1895–1960), поет, майстер перекладу з чеської, польської, італійської, німецької, словацької, французької, Україна

**Масляна**, Масниця, Масляниця, стародавнє слов'янське свято, приурочене провадам зими і зустрічі весни

**Масляні дерева**, види тропічних дерев, у насінні яких містяться тверді жири

**Маслянокислі бактерії**, бактерії, здатні здійснювати бродіння цукрів з утворенням масляної кислоти

**Мас-медіа**, те саме, що й засоби масової інформації – преса, радіо, телебачення, документальне кіно, електронні видання тощо

**Маснаві**, поетична форма в перській поезії

**Масол, Віталій Андрійович** (1928), політик та промисловець, голова Ради Міністрів УРСР (1987–1990), прем'єр-міністр України (1994–1995), Україна

**Масонство**, франкмасонство, морально-етичний рух у вигляді закритої організації, всесвітнє братство, всесвітній орден

**Масорети**, групи переписувачів івритських і арамейських текстів Старого Заповіту, що діяли на Близькому Сході у 7–11 ст., відомі розробкою системи діакритичних знаків для позначення голосних

**Масоха, Лаврентій Омелянович** (1909–1971), актор, майстер негативного кінообразу, Україна

**Масоха, Петро Омелянович** (1904–1991), актор, мемуарист, Україна

**Маспалла**, у міфології скіфів – богиня Місяця

**Масперо, Анрі Поль Гастон** (1883–1945), китаєзнавець, Франція

**Масперо, Гастон Каміль Шарль** (1846–1916), єгиптолог, керівник низки археологічних розкопок в Єгипті, Франція

**Массачусетс**, штат США

**Массачусетський технологічний інститут**, вищий навчальний заклад, діє у м. Кембридж (штат Массачусетс, США) з 1861

**Массена, Андре** (1758–1817), воєначальник, маршал Франції (1804), Франція

**Массіньон, Луї** (1883–1962), сходознавець-арабіст та ісламознавець, Франція

**Массне, Жуль** (1842–1912), композитор, майстер ліричної опери (лірико-романтичний напрям), Франція

**Массон, Андре** (1896–1987), живописець та графік, Франція

**Массон, Шарль Франсуа Філібер** (1762–1807), офіцер, поет і мемуарист, прем'єр-майор Катеринославського гренадерського полку, автор «Секретних записок про Росію», Франція – Швейцарія – Росія – Франція

**Мас-спектрометрія**, метод дослідження речовини, заснований на визначенні відношення маси до заряду іонів

**Мастаба**, давньоєгипетська гробниця у вигляді довгастої камери зі стінами, нахиленими всередину (3 тис. до н. е.)

**Мастейн, Девід Скотт** (1961), рок-музикант, гітарист-віртуоз, співак, автор пісень, входить до переліку 100 кращих гітаристів світу, США

**Мастектомія**, хірургічне видалення грудної (молочної) залози

**Мастерс, Едгар Лі** (1868–1950), письменник, США

**Мастика**, 1) пластична суміш органічної в'язучої речовини, тонкозмеленого наповнювача та інших добавок, за допомогою якої вирівнюють поверхні покриттів, приклеюють ізоляційні й опоряджувальні матеріали; 2) смола мастикового дерева, антисептик природного походження, також використовується в лаковому виробництві; 3) декоративний істинний матеріал для прикрашання кондитерських виробів; 4) міцний алкогольний напій, на основі витяжки з анісу

**Мастила**, речовини, які застосовують для змащування рухомих механізмів і деталей машин як захисних матеріалів від корозії, для герметизації різних систем, ущільнення різьбових з'єднань тощо

**Мастит**, грудниця, запалення грудної (молочної) залози

**Мастиф**, група собачих порід

**Мастодонзаври** (Mastodonsaurus), група гігантських викопних амфібій підкласу лабіринтодонтів

**Мастодонти** (Mammutidae), родина викопних ссавців

**Мастойдит**, запалення слизової оболонки всередині мастоїдного відростка

**Мастракіо, Річард Алан** (1960), астронавт НАСА, США

**Мастроянні, Марчелло** (1924–1996), актор, «Золотий лев» (1990), лауреат Каннського МКФ (1970, 1987), Італія

**Мастурбація**, онанізм, статеве самозбудження

**Масть**, забарвлення свійських ссавців

**Масудзі Ібусе** (1898–1993), письменник, Японія

**Масуді, аль** (896–956), арабський географ, автор опису слов'янських земель, Ірак – Єгипет

**Масум, Фуад** (1938), президент Іраку з 2014

**Масферрер, Альберто** (1868–1932), письменник, есеїст та філософ, Сальвадор

**Масштаб**, відношення лінійних розмірів зображення на кресленні або макеті до розмірів зображуваної форми в натурі

**Масштаб карти**, ступінь зменшення об'єктів на карті щодо їхніх розмірів на земній поверхні

**Масштаб нерівності**, коефіцієнт співвідношення найбільш високого прибутку з найбільш низьким

**Мата, Едуардо** (1942–1995), диригент та композитор, Мексика

**Матано**, озеро і Індонезії, 164 км<sup>2</sup>

**Матвєєв, Валентин Володимирович** (1929), механік, академік НАН України (2006), Україна

**Матвєєв, Євген Семенович** (1922–2003), актор, кінорежисер та сценарист, народний артист СРСР (1974), Україна – Росія

**Матвєєв, Олександр Костянтинович** (1926–2010), мовознавець, член-кореспондент РАН (1991), Росія

**Матвєєв, Олександр Павлович** (1816–1882), акушер-гінеколог, ректор Київського університету Св. Володимира (1865–1871 та 1875–1878), Росія – Україна

**Матвєєв, Сергій Леонідович** (1975), спортсмен (велоспорт), срібний призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (1998), Україна

**Матвєєва, Новелла Миколаївна** (1934), поетеса, письменник, драматург, бард, Росія

**Матвієнко, Ігор Григорович** (1971), спортсмен (вітрильний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1996), світу та Європи (2001), Україна

**Матвієнко, Віктор Антонович** (1948), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), Кубок володарів Кубків УЄФА (1975), Суперкубок УЄФА (1975), Україна

**Матвієнко, Ніна Митрофанівна** (1947), співачка (сопрано), народний артист УРСР (1985), Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Матвій**, один з 12-ти апостолів, учень Ісуса Христа, автор першого канонічного Євангелія

**Матвій Габсбург** (1557–1619), імператор Священної Римської імперії (1612–1619), король Угорщини (1608–1618) та Чехії (1611–1617)

**Матвій Кантакузин** (1325–1383), імператор Візантії (1353–1357 та 1380–1383)

**Матвій Корвін** (1443–1490), король Угорщини (1458–1490)

**Матвіївське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Полтавського р-ну Полтавської обл.

**Мате** (Ilex paraguariensis), вид родини падубових

**Мате, Ілля Федорович** (1956), спортсмен (боротьба, вільний стиль), чемпіон Олімпійських ігор (1980), світу (1979, 1982) та Європи (1979), Україна

**Матевушева, Світлана Валеріївна** (1981), спортсменка (вітрильний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Матейко, Ян** (1838–1893), живописець, майстер батального та історичного жанрів, Польща

**Математика**, наука про абстрактні кількісні та якісні співвідношення, просторові форми й структури

**Математика дискретна**, галузь математики, що вивчає властивості будь-яких дискретних структур

**Математика елементарна**, сукупність розділів, задач і методів математики, що не використовують загальні поняття змінної, функції, границі, множини

**Математика конструктивна**, абстрактна наука, що вивчає конструктивні процеси, людську здатність здійснювати їх і їх результати – конструктивні об'єкти

**Математика обчислювальна**, розділ математики, що включає коло питань, зв'язаних з виконанням наближених обчислень

**Математики інститут НАН України**, установа Відділення математики НАН України

**Математична біологія**, теорія математичних моделей біологічних процесів та явищ

**Математична школа у соціології**, напрям у соціології, що виник у першій половині 20 ст.

**Математичне забезпечення**, сукупність методів, правил, математичних моделей і алгоритмів розв'язання задач

**Математичний міжнародний центр імені Ю. О. Митропольського**, установа Відділення математики НАН України

**Математичних машин і систем проблем інститут НАН України**, установа при Президії НАН України

**Математичні знаки**, умовні символи для позначення математичних понять, об'єктів та операцій

**Матенадаран**, Інститут стародавніх рукописів ім. Месропа Маштоца, найбільше у світі сховище давньовірменських рукописів і науково-дослідний інститут у м. Єреван (Вірменія), діє з 1920

**Материк**, континент, великий масив земної кори, значна частина якого виступає над рівнем Світового океану у вигляді суші

**Матеріали надтверді**, матеріали, твердість яких перевищує твердість корунду

**Матеріалізм**, філософський напрям, протилежний ідеалізму у вирішенні головного питання філософії. М. виходить із первинності матерії і вторинності духовного, ідеального

**Матеріалізм Вульгарний**, течія у філософії матеріалізму 18–19 ст., яка зводила свідомість людини до фізіологічних процесів

**Матеріалізм історичний**, складова частина філософії марксизму, що вивчає загальні закони розвитку суспільства

**Матеріалістичне розуміння історії**, складова частина марксистської філософської доктрини

**Матеріалоємність**, показник витрати матеріальних ресурсів для створення певної кінцевої продукції

**Матеріалознавства проблем інститут імені І. М. Францевича НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Матеріальне**, характеристика буття, яка вказує на його об'єктивно-реальне, тобто незалежне від свідомості існування. М. протилежне ідеальному

**Матеріально-технічна база виробництва**, сукупність матеріальних речових елементів, засобів виробництва, технологій, енергетичне забезпечення, які використовуються і можуть бути використані у виробничих процесах

**Матерія**, те, з чого складаються всі фізичні об'єкти, які можна спостерігати; речовина, поле, темна матерія

**Матерія ядерна**, ядерна модель, згідно з якою система протонів і нейронів є просторово необмеженою, однорідною й перебуває у стійкому стані

**Матейка, Індржих** (1862–1941), антрополог, дійсний член НТШ (1924), Чехія

**Мати – Сира Земля**, у слов'янській міфології жіночий образ – уособлення родючої землі-матері

**Мати-героїня**, почесне звання, державна нагорода України (з 2004)

**Мати-й-мачуха** (Tussilago), рід рослин родини айстрових

**Матильда** (1102–1167), королева Англії у 1141

**Матиця (архітектура)**, головна балка дерев'яної стелі, що несе навантаження

**Матиця**, громадське культурно-освітнє товариство в південно- й західнослов'янських країнах 19 – початку 20 ст.

**Матіола** (Matthiola), рід рослин родини капустяних

**Матіос, Марія** (1959), письменниця, поетеса, прозаїк, публіцист, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Матісс, Анрі Еміль Бенуа** (1869–1954), живописець і скульптор, один з чільних представників фовізму, Франція

**Матіясевиц, Юрій Володимирович** (1947), математик, автор розв'язку десятої проблеми Гільберта, академік РАН (2008), Росія

**Матіяш, Василь** (1911–1982), оперний співак (бас-баритон, ліричний баритон) і диригент, активний учасник музичного і громадського життя українців Австралії, Україна – Австралія

**Матка**, 1) орган жіночої статевий системи ссавців; 2) самка бджіл

**Маткович, Петар** (1830–1898), географ та історик, Хорватія

**Маткові труби**, частина жіночих статевих органів, поєднують черевну порожнину з порожниною матки

**Матлахівське нафтове родовище**, родовище на території Талалаївського р-ну Чернігівської обл.

**Мато де Турнер, Клоринда** (1852–1909), письменниця, Перу

**Матобо пагорби**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природне укриття для людини кам'яного віку, зібрання наскального живопису, Зімбабве

**Матова поверхня**, поверхня з мікроскопічними нерівностями, розміри яких близькі до довжин хвиль видимого світла

**Маточка**, одна з головних частин квітки, жіноча репродуктивна частина квітки, яка містить насінні зачатки

**Маточне молочко**, секрет бджіл

**Матош, Антун Густав** (1873–1914), поет, письменник, публіцист, критик, представник модернізму, Хорватія

**Матрикс**, колоїдна речовина цитоплазми

**Матриця**, 1) заглиблена металева форма, яка застосовується для обробки металу під дією тиску тощо; 2) в алгебрі – система елементів, розташованих у вигляді прямокутної схеми

**Матриця густини**, математичний об'єкт, який використовується у квантовій механіці для опису ймовірності реалізації змішаних станів

**Матриця діодна**, діодна збірка малопотужних низьковольтних випрямлячів

**Матриця квадратна**, матриця, у якій число рядків і стовпців співпадають, і це число називається порядком матриці

**Матриця присдана**, союзна матриця, матриця, створена з алгебраїчних доповнень для відповідних елементів первинної матриці та транспонована по тому

**Матриця системи**, матриця, яку складено з коефіцієнтів при невідомих системи лінійних рівнянь

**Матріархальне й патріархальне у світовідношенні**, у філософії Фромма – наріжна антропологічна антиномія, яка тлумачиться як вияв сутнісної суперечності, іманентної людському способу буття

**Матріархат**, ранній період у розвитку первіснообщинного ладу (від палеоліту до розвинутого неоліту), який характеризувався наявністю материнського роду і рівноправним з чоловіком, а пізніше провідним становищем жінки в суспільстві

**Матроїд**, класифікація підмножин деякої множини, що являє собою узагальнення ідеї незалежності елементів, аналогічно незалежності елементів лінійного простору, на довільну множину

**Матронім**, власна назва сина або дочки за іменуванням (особовим іменем, прізвищем чи прізвиськом) матері або когось із предків по материнській лінії

**Матрос**, військове звання у ВМС України і більшості інших країн, відповідає званню рядового в армії

**Матросов, Володимир Мефодійович** (1932–2011), механік-теоретик, академік АН СРСР (1987), Росія

**Матта, Роберто Себастьян** (1911–2002), живописець-сюрреаліст, скульптор, архітектор та графік, Чилі

**Маттінглі, Томас Кеннет** (1936), астронавт, США

**Мату-Гросу**, штат Бразилії

**Мату-Гросу-ду-Сул**, штат Бразилії

**Матулівна, Антоніна Іванівна** (1902–1944), актриса театру «Березіль», прозаїк, поетеса, режисер, автор інсценізацій творів М. Коцюбинського, Е. Золя, Україна

**Матуліс, Юозас Юозович** (1899–1993), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1946), президент АН Литовської РСР (1946–1984), Литва

**Матурна, рябець великий** (*Euphydryas maturna*, *Nymphodryas maturna*), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Матусевич, Микола Іванович** (1947), учасник правоохоронного руху в СРСР, політв'язень, член-засновник Української Гельсінської групи, Україна

**Матуте, Ана Марія** (1925–2014), письменниця, Іспанія

**Матушевас, Василюс Леонтійович** (1945–1989), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1968), Литва – Україна

**Мат'є функція**, математичні спеціальні функції, які є періодичними розв'язками рівняння Мат'є

**Мат'є, Еміль Леонард** (1835–1890), математик та астроном, автор функцій, які є рішеннями лінійного диференціального рівняння другого порядку (рівняння Мат'є), Франція

**Мат'є, Мірей** (1947), естрадна співачка, Франція

**Мат'єз, Альбер** (1874–1932), історик-марксист, Франція

**Матюк, Віктор Григорович** (1852–1912), композитор, священник, хоровий диригент, педагог, музичний фольклорист, Україна

**Матюхін, Валерій Олександрович** (1949), музикант, диригент, піаніст, народний артист України (2004), Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Матюхін, Микола Якович** (1927–1984), кібернетик, член-кореспондент АН СРСР (1979), Росія

**Матюшенко, Борис Павлович** (1883–1944), медик-гігієніст і політик, міністр охорони здоров'я УНР (1918–1919), дійсний член НТШ (1931), Росія – Україна – Чехія

**Матяш, Іван Васильович** (1930–1995), геофізик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Мауерлат**, елемент конструкції даху, дерев'яний, рідше залізобетонний брус, що кладеться вздовж кам'яних (цегляних) стін будинку і служить опорою кроквам або балкам

**Маузер**, німецька компанія – виробник зброї та марка її продукції, діяла у 1872–2004

**Маульбронна монастирський комплекс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастир ордену цистерціанців 12–16 ст., м. Майльбронн, Німеччина

**Мауна-лоа**, діючий вулкан на півдні острова Гаваї в Тихому океані, 4169 м

**Маунт-Айза-Хілтон**, мідно-поліметалічний район Австралії

**Маунт-Кенія**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Кенія

**Маутгаузен (концентраційний табір)**, німецький концтабір біля м. Маутгаузен (Австрія) в 1938–1945, якому підпорядковувався цілий ряд другорядних таборів, розкиданих по всій території колишньої Австрії

**Маутнер, Фріц** (1849–1923), письменник, театральний критик, і представник філософського скептицизму, Німеччина

**Мafia**, централізована злочинна організація, яка методами терору і за допомогою зв'язків із корумпованими політичними діячами та чиновниками реалізує свої економічні інтереси

**Мах, Ернст** (1838–1916), фізик і філософ, один із засновників емпіріокритицизму, Чехія – Австрія



**Маха конус**, область локалізації звукових хвиль у середовищі, генерованих об'єктом, що рухається з надзвуковою швидкістю

**Маха число**, один з критеріїв подібності: відношення швидкості руху тіла в рідині чи газі до швидкості звуку в цьому середовищі

**Маха, Карел Гінек** (1810–1836), поет-романтик, письменник, Чехія

**Махабаліпурама група пам'яток**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурно-скульптурний комплекс 7–9 ст. стародавнього міста Махабаліпурам, Індія

**Махабгарата**, пам'ятка давньоіндійського героїчного епосу

**Махабодхі Бодх Гайя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмовий комплекс 6 ст., штат Біхар, Індія

**Махавелі-Ганга**, річка у Шрі-Ланці, 335 км

**Махагонісьве дерево**, **махагоні**, низка деревних порід, що мають деревину червоного кольору з різними відтінками

**Махайроди** (*Machairodus*), рід вимерлих шаблезубих тигрів

**Махал, Ян Гануш** (1855–1939), філолог-славист та літературознавець, дійсний член НТШ (1923), Чехія

**Махаон** (*Papilio machaon*), вид комах ряду лускокрилих родини косатцевих, внесений до Червоної книги України

**Махарашта**, штат Індії

**Махаяна**, один із двох основних напрямів у буддизмі (поряд із хінаяною), т. зв. північний буддизм

**Махді**, ісламський месія, уявлення про якого виникло в шіїзмі, а потім було прийнято сунітами

**Махізм**, один із напрямів позитивізму, який виник на межі 19–20 ст. на хвилі переосмислення класичної парадигми механіки Ньютона

**Махкамов, Кахар Махкамович** (1932), політичний діяч, перший президент Таджикистану (1990–1991)

**Махмальбаф, Мохсен** (1957), кінорежисер та сценарист, лауреат Каннського (2001) та Венеційського (1998) МКФ, Іран

**Махмуд, Хасан Шейх** (1955), президент Сомалі з 2012

**Махненко, Володимир Іванович** (1931–2013), вчений у галузі електрозварювання, академік АН УРСР (1990), Україна

**Махно, Нестор Іванович** (1888–1934), політик-анархіст, керівник селянського повстанського руху (1918–1921), Україна

**Махновець, Леонід Єфремович** (1919–1993), літературознавець, історик, археолог, перекладач, бібліограф, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Махновський рух**, збройна боротьба повстанських селянсько-анархістських формувань у роки Української революції (1917–1921)

**Махорін, Костянтин Єпіфанович** (1928–1999), нафтохімік, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Махорка** (*Nicotiana rustica*), культурна рослина родини пасльонових

**Махр**, у ісламському сімейному праві – весільний подарунок, викуп, який чоловік надає дружині після укладення шлюбу

**Махровість квітки**, форма оцвітіння, пов'язана зі збільшенням числа пелюсток

**Махтумкулі** (1733–1793), поет, класик туркменської літератури, Туркменістан

**Махфуз, Нагіб** (1911–2006), письменник та драматург, Нобелівська премія з літератури (1988), Єгипет

**Маца**, мацот, тонкі коржики з тіста, процес бродіння якого був перерваний. Маца вживається насамперед під час Песаха у пам'ять про біблійний епізод, пов'язаний з виходом євреїв з Єгипту

**Мацевитий, Юрій Михайлович** (1934), теплофізик і теплоенергетик, академік НАН України (2003), Україна

**Мацелюх, Богдан Павлович** (1932), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Маценко, Павло** (1897–1991), музикознавець, дослідник історії української церковної музики, Україна – Чехія – Канада

**Мацерація (у біології)**, розпад тканин на клітини

**Мацерація (у медицині)**, 1) розм'якшення і побіління шкіри внаслідок дії вологи; 2) розкладання померлого плода всередині матки; 3) настоювання тканинних препаратів в рідких розчинниках

**Мацинський, Іван** (1922–1987), поет, видавець, історик словацької літератури, Словаччина

**Мацієвич, Левко Макарович** (1877–1910), перший український авіатор, один із двохсот перших льотчиків у світі, інженер-суднобудівник та проектувальник літальної техніки, один із засновників партії РУП (1900), Україна – Росія

**Мацієвська, Ядвіга Олександрівна** (1916–1996), живописець, майстер ліричного та індустріального пейзажу, натюрморту, Україна

**Мацков, Федір Пилипович** (1897–1977), фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Мацука, Геннадій Харлампійович** (1930), мікробіолог, академік АН УРСР (1985), Україна

**Мацуо Басьо** (1644–1694), поет, один з найвизначніших майстрів хайку, Японія

**Мацура, Степан** (1922–2008), кобзар, Україна

**Мацуревич, Іполит Купріянович** (1882–1939), хімік, академік АН УРСР (1939), Білорусь – Україна

**Мацусіма**, пам'ятка природи, група 260 островів у префектурі Міягі, Японія

**Маціні, Джузеппе** (1805–1872), філософ, письменник та політик, ідеолог об'єднання Італії, Італія

**Мацюк, Ія Павлівна** (1924–2008), концертно-камерна співачка (сопрано), Україна – Бразилія – США

**Мацюк, Орест Ярославович** (1932–1999), історик та архівіст, фахівець з водяних знаків, збирач картотеки фортифікаційних споруд України, Україна

**Мачадо, Антоніо** (1875–1939), поет, драматург, есеїст, Іспанія

**Мачете**, широкий, довгий, зазвичай тонкий ніж із односторонньою фаскою, іноді із загнутим на кінці лезом

**Мачок** (*Glaucium*), рід рослин родини макових

**Мачок жовтий** (*Glaucium flavum*), вид судинних рослин родини макових, внесений до Червоної книги України

**Мачтет, Григорій Олександрович** (1852–1901), письменник, поет, автор нарисів, учасник російського революційного народницького руху, Україна – Росія

**Мачулін, Володимир Федорович** (1950–2014), фізик, академік НАН України (2009), Україна

**Мачу-Пікчу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, доколумбове місто інків на висоті 2400 м на вершині гірського хребта над долиною р. Урубамби, Перу

**Машикулі**, навісні кам'яні або дерев'яні конструкції бійниць у верхніх частинах фортечних стін та веж середньовічних укріплень, що споруджувались у вигляді балкона, який спирався на кам'яні кронштейни з аркадою

**Машина**, пристрій, що виконує механічні рухи з метою перетворення енергії, матеріалів або інформації

**Машина врємєні**, російський рок-гурт, діє з 1969

**Машина Чарлза Беббіджа**, аналітична машина, спроектована Ч. Беббіджем

**Машини бойові**, узагальнена назва самохідної бойової техніки (гусеничні чи колісної), зі встановленим на них озброєнням, як правило частково або повністю броньованої, призначеної для ведення бою та забезпечення бойових дій і управління військами

**Машинобудування**, галузь обробної промисловості, яка включає проектування, виробництво й експлуатацію машин та інструментів

**Машинобудування проблем інститут імені А. М. Підгорного НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Машинознавство**, наука, що вивчає загальні питання машинобудування

**Машинопис**, машинописний документ, документ, знаки змісту якого зафіксовано людиною за допомогою друкарської машинки

**Машир, Марія Іванівна** (1890–1937), оперна співачка (сопрано), актриса трупи М. Садовського, очільниця, актриса та режисер українського народного театру у США, Україна – Росія – США

**Машівка**, селище міського типу, адміністративний центр Машівського р-ну Полтавської обл.

**Машівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Машівського р-ну Полтавської обл.

**Машівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Машо, Гійом де** (1300–1377), поет, композитор, Франція

**Машуренко, Руслан Олександрович** (1971), спортсмен (дзюдо), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Мащенко, Микола Павлович** (1929–2013), кінорежисер, народний артист УРСР (1983), Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Маюскули**, букви, які мають прописне накреслення (зазвичай у стародавній латинській та грецькій писемності)

**Маяк (газета)**, українська газета для селян та робітничої інтелігенції (Київ, 1912–1914)

**Маяк (сміт)**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Маяк (споруда)**, споруда баштового типу із засобами світлової сигналізації, призначена для орієнтування судноводіїв і безпеки навігації

**Маяковський, Володимир Володимирович** (1893–1930), поет, публіцист, драматург, один з провідних поетів 20 ст., Грузія – Росія

**Маятник**, тверде тіло, яке під дією прикладених сил здійснює коливання навколо нерухомої точки або осі

**Мбабане**, місто, столиця Свазіленду

**Мверу**, озеро у Демократичній Республіці Конго та Замбії, 5120 км<sup>2</sup>

**Меандр (у гідрології)**, вигин річкового русла, що виникає при певних співвідношеннях водоносності річки і швидкості її течії

**Меандр (у мистецтві)**, 1) античний (у мистецтві давньої Греції) орнамент у вигляді безперервної кривої (або ламаної під прямим кутом лінії), яка утворює ряд спіралеподібних завитків; 2) плоска архітектурна орнаментована деталь з прямо- або криволінійних ліній

**Меацца, Джузеппе** (1910–1979), спортсмен (футбол), чемпіон світу (1934, 1938), Італія

**Меб**, внутрішній супутник Урана

**Мебіус, Август Фердинанд** (1790–1868), математик, механік та астроном, один із основоположників теорії геометричних перетворень, теорії векторів і багатовимірної геометрії, Німеччина

**Мебіуса листок**, Мебіуса стрічка, поверхня лише з однією стороною і лише одним краєм

**Мебіуса функція**, цілочисельна функція, яку використовують у теорії чисел

**Меблі**, 1) обладнання для житлового приміщення (шафи, полиці, ліжка, столи, стільці тощо); 2) предмети обстановки в загальних приміщеннях, у салонах транспорту, а також у парках, на пляжах

**Мевалонова кислота**, аліфатична карбонова кислота з двома гідроксигрупами; є попередником у біосинтезі терпенів та стероїдів

**Мевлеві**, дервішський орден, заснований у 13 ст. персомовним поетом і суфієм Дшалалуддіном Румі

**Мевр стародавній**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, державний історико-культурний парк на основі залишків міста Мевр 3 ст. до н. е. – 13 ст. н. е., Туркменістан

**Мега-, макро- і мікросвіт**, ієрархія світів, у масштабах яких застосовуються різні фізичні теорії

**Мега...**, 1) частина складних слів, що вказує на великі розміри чогось; 2) частина найменування фізичних одиниць, що служить для утворення кратних одиниць, що дорівнюють мільйону

**Мегакаріоцити**, клітини кісткового мозку, попередники тромбоцитів

**Мегакліте**, нерегулярний супутник Юпітера

**Мегаліти**, давні споруди з величезних каменів, що служили здебільшого могильними пам'ятниками і святилищами

**Мегалітична архітектура**, архітектура великих каменів, поширене явище пізнього неоліту і бронзової епохи, коли поряд з первісним житлом виникали споруди, що обслуговували духовну діяльність; відомо кілька типів мегалітичних споруд – менгіри, кромлехи і дольмени

**Мегалобласти**, одна з форм червоних кров'яних клітин хворих на дефіцит вітаміну B12

**Мегалодонт середній** (*Megalodontes medius*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщики-мегалодонтидів, внесений до Червоної книги України

**Мегалополіс**, найбільша просторова форма поселення, що утворилася в результаті зрощування великих сусідніх міських агломерацій

**Мегалоцит**, первинний еритроцит

**Мегантропи** (*Meganthropus*), рід вимерлих приматів

**Мегаполіс**, загальноживаний термін, широко застосовуваний для позначення дуже великого міста, міста-гіганта з населенням більше мільйона мешканців

**Мегапрагматика**, розділ лінгвістичної прагматики, проблемне поле якого формують категорії, ширші за дискурси (тексти), які охоплюють усі складники мікро- і макропрагматик, оскільки є носіями всіх виявів міжособистісної комунікації

**Мегарельєф**, найбільші елементи рельєфу земної поверхні

**Мегарики**, Мегарська школа, школа античної філософії (кінець 4 – початок 3 ст. до н. е.), заснована Евклідом із Мегари

**Мегариси** (*Megarhyssa*), рід комах ряду перетинчастокрилих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Мегарон**, один з найдавніших типів грецького житла (3–2 тис. до н. е.), прямокутний зал з вогнищем і вхідним портиком, який інколи поділявся поздовжніми рядами стовпів

**Мегатерії** (*Megatherium*), вимерлий рід велетенських лінивців

**Мегахіла Жіро**, бджола-листоріз (*Megachile giraudi*, *Xanthosarus giraudi*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини бджіл-мегахілідів, внесений до Червоної книги України

**Мегвінетухуцесі, Отар** (1932–2013), актор, народний артист СРСР (1979), Грузія

**Мегник, Петро** (1898–1992), живописець, засновник Української студії мистецтв у США, організатор культурно-мистецького життя українців в Америці, Україна – США

**Мегмед IV** (1642–1690), султан Османської імперії (1648–1687)

**Мегрелідзе, Кіта** (1900–1944), філософ та соціолог, Грузія

**Мегрельське князівство**, феодалне князівство Західної Грузії, яке близько середини 16 ст. виділилося з Імеретинського царства

**Мегхалая**, штат Індії

**Мегюль, Етьєнн** (1763–1817), композитор, Франція

**Мед бджолиний**, квітковий нектар, частково перетравлений бджолами

**Мед (слабоалкогольний напій)**, продукт бродіння меду бджолиного

**Мед Хедз** (*Mad Heads*), український гурт стилю рокабілі, діє з 1991

**Мед штучний**, сироп, виготовлений інверсією цукру

**Медавар, Пітер Брайан** (1915–1987), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1960), Бразилія – Велика Британія

**Медака китайська** (*Oryzias sinensis*), риба родини медакових, вид фауни України

**Медакові** (*Adrianichthyidae*), родина риб ряду сарганоподібних, фауна України

**Медалі України**, вид державних нагород України

**Медаль**, нагородний знак, що встановлюють держави та авторитетні організації як нагороду за особливі заслуги, трудові та бойові подвиги

**Медальєрика**, спеціальна історична дисципліна, що вивчає виникнення та історію медалей і медальєрного мистецтва

**Медальйон**, орнаментальна композиція в овальному чи круглому обрамленні

**Медан**, місто в Індонезії, 2,1 млн мешканців

**Медведєв, Вадим Андрійович** (1929), економіст та політик, член Політбюро ЦК КПРС (1988–1990), член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Медведєв, Михайло Юхимович** (1852–1925), оперний співак (тенор) і педагог, перший виконавець оперних партій Ленського («Свгеній Онєгін»), Вакули («Різдвяна ніч»), Германа («Пікова дама»), Росія

**Медведєв, Сергій Сергійович** (1891–1970), фізико-хімік, основоположник теорії полімеризації, академік АН СРСР (1958), Росія

**Медведєва, Ніна Борисівна** (1899–1969), патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Медведкін, Олександр Іванович** (1900–1989), кінорежисер, сценарист та драматург, майстер документальної кінопубліцистики та пропагандистського кіно, народний артист СРСР (1979), Росія

**Медведський, Юліан** (1845–1918), геолог, мінералог, перший ректор Львівської політехніки, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Медвинська республіка**, територіальне утворення, визволене від більшовиків в результаті збройного опору на території Київщини (1920–1921)

**Медвідь, В'ячеслав Григорович** (1951), письменник, прозаїк, есеїст, літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (2003), Україна

**Медвідь, Любомир Мирославович** (1941), живописець, народний художник України (1999), Україна

**Медвідь, Олександр Васильович** (1937), спортсмен (боротьба, вільний стиль), чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968, 1972), світу (1962, 1963, 1966, 1967, 1969, 1970, 1971) та Європи (1966, 1968, 1972), Україна – Білорусь

**Медейна**, у балтійській міфології – богиня лісової живності

**Медельїн**, місто у Колумбії, 2,5 млн мешканців

**Меденицький зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа. Розташований в межах Дрогобицького р-ну Львівської обл., при східній околиці смт Меденичі

**Меденичі**, селище міського типу Дрогобицького р-ну Львівської обл.

**Меджибіж**, селище міського типу Летичівського р-ну Хмельницької обл.

**Меджимурська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Меджліс**, законодавчий орган у деяких мусульманських країнах

**Меджліс кримськотатарського народу**, єдиний вищий повноважний представницький виконавчий орган народу в період між сесіями Курултаю кримськотатарського народу

**Медикалізація**, процес закріплення медичних «ярликів» за тими типами поведінки, які вважаються соціально або морально небажаними

**Медико-генетична консультація**, прогнозування появи у дитини спадково визначених ознак

**Медико-санітарний батальйон**, медсанбат, військова частина, одна з основних організаційних та адміністративно-господарських одиниць медичної служби військової ланки

**Медина**, місто у Саудівській Аравії, 1,1 млн мешканців

**Медитація трансцендентальна**, техніка глибокого розслаблення та відпочинку, що знімає стрес та поліпшує фізичне і психічне здоров'я людини

**Медитація (у поезії)**, ліричний поетичний жанр філософської тематики

**Медитація (у сакральних практиках)**, процес самозаглиблення з метою самовдосконалення, при якому людина залишається на самоті зі своєю свідомістю, і бачить у своїй душі Бога, є частиною релігійного ритуалу

**Медицина**, галузь наукової та практичної діяльності, що вивчає нормальні та патологічні процеси в організмі людини, різноманітні захворювання, патологічні стани, методи їх запобігання та зміцнення здоров'я людини

**Медицина народна**, сукупність традиційних для певного народу методів лікування з недоведеною наукою ефективністю

**Медична допомога**, допомога хворому, що її здійснюють лікарі та середній медичний персонал

**Медична п'явка** (*Hirudo medicinalis*), вид п'явок, що використовуються в медицині

**Медичний висновок**, висновок, зроблений на підставі медико-біологічних та ін. спеціальних досліджень складу та властивостей природних лікувальних ресурсів про можливість їх використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань

**Медичний колегіум у Львові**, середня медична школа, діяла у м. Львів у 1773–1784

**Медичний огляд**, фізичне обстеження хворого

**Медіа**, технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації і її обміну між суб'єктом (агентством, автором) і об'єктом (масовою аудиторією, адресатом)

**Медіа глобальні**, транснаціональні компанії, здатні поширювати інформацію практично по всій території Землі

**Медіа-активізм**, форма громадянсько-політичної діяльності, що спрямована на досягнення суспільної реакції шляхом створення альтернативних джерел формування новин

**Медіа-війна**, явище формування негативного ставлення в аудиторії мас-медіа до ворога (суб'єкта міжнародних відносин, учасника політичного процесу всередині країни)

**Медіа-демократія**, політичний режим в інформаційних суспільствах, різновид (чи характерна особливість) сучасної демократії, де значну роль у формуванні й здійсненні політики відіграють ЗМІ

**Медіа-дипломатія**, вплив на громадську думку зарубіжних країн через ЗМІ як засіб зовнішньої політики

**Медіа-екологія**, новітня наукова галузь масової комунікації, яка обстоює та виробляє принципи виготовлення якісного інформаційного масового продукту, котрий не мав би негативного (патогенного) впливу на споживачів

**Медіакратія**, активний вплив ЗМІ на політичну й суспільну дійсність, що проявляється як конструювання віртуальної реальності, формування штучного політичного дискурсу

**Медіа-культура**, сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, вироблених людством в процесі культурно-історичного розвитку, які сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості

**Медіа-мистецтво прикладне**, мистецтво утилітарного характеру, яке підпорядковане в аудіовізуальних засобах певній практичній меті

**Медіана**, в геометрії – відрізок, який з'єднує вершину трикутника з серединою протилежної сторони

**Медіа-наси́льство**, 1) інформаційний тиск на аудиторію з використанням ЗМІ; 2) позначення зростаючого числа насильницьких сцен, які з другої половини 20 ст. стали об'єктом наукового зацікавлення та причиною стурбованості психологів з огляду на їх негативний вплив на аудиторію

**Медіа-освіта**, частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіа-культури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа

**Медіа-прогноз**, журналістська публікація у вигляді суджень про майбутнє

**Медіатори**, речовини, що впливають на нервові клітини

**Медіатриса відрізка**, пряма, перпендикулярна до даного відрізка і ділить його на дві рівні частини

**Медіація**, метод розв'язання конфліктів, який був розроблений у 1960–1970-х у США



**Медієвістика**, галузь в історії і літературознавстві, що вивчає період Середніх віків

**Медіна**, місто у Саудівської Аравії, 1,3 млн мешканців

**Медіна, Бартоломе де** (1527–1581), теолог, основоположник моральної теорії пробабілізму, Іспанія

**Медіна, Данило** (1951), президент Домініканської Республіки з 2012

**Медісон, Джеймс** (1751–1836), 4-й президент США (1809–1817), один із авторів ключових авторів Конституції США 1787

**Медіум**, чутлива фізична особа, яка, як вважають послідовники спиритуалізму, служить сполучною ланкою між двома світами: матеріальним і духовним

**Медобори (заповідник)**, природний заповідник, в межах Гусятинського і (частково) Підволочиського районів Тернопільської обл.

**Медова трава** (*Holcus*), рід рослин родини злакових

**Медовар, Борис Ізраїльович** (1916–2000), металург, академік АН УРСР (1973), Україна

**Медовикові**, меліантові (*Melanthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку геранієцвітих

**Медовуха**, хмільний напій, який готується на основі меду

**Медозбір**, взяток, проведення викачування меду з вуликів на пасіці

**Медойд** (*Mellivora capensis*), вид ссавців родини куницевих

**Медоносні рослини**, рослини, які є кормовою базою бджільництва

**Медососові** (*Meliphagidae*), родини співочих птахів

**Медоуказчикові** (*Indicatoridae*), родина дятлоподібних

**Медресе**, мусульманська духовна школа, де навчають слухачів культу, вчителів, а також службовців державного апарату в країнах близького і середнього сходу

**Медуза**, медузоїдне покоління, стадія статевого розмноження кишковопорожнинних тварин

**Медуза**, у грецькій міфології – одна з Горгон, які були дочками бога моря та жили на острові в найдальшому океані вдалині від земель, заселених смертними

**Медузагінові** (*Medusagynaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Медузандрові** (*Medusandraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикаменецвітих

**Медузи коренероти** (*Rhizostomeae*), ряд тварин типу кишковопорожнинні

**Медулозові** (*Mediilloseae*), родина голонасінних рослин порядку медулозових

**Медулозові** (*Mediillosales*), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Медунка** (*Pulmonaria*), рід весняних рослин родини шорстколистих

**Медяниці** (*Psylloidea*), родина комах ряду клопів

**Меезія** (*Meesia*), рід мохоподібних рослин родини меезієвих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Меєр, Віктор** (1848–1897), хімік, конструктор приладу для визначення густини пари (апарат Віктора Меєра), Німеччина

**Меєр, Георг Фрідріх Вільгельм** (1782–1856), ботанік, лісознавець, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Німеччина

**Меєр, Едуард** (1855–1930), історик стародавнього світу, єгиптолог та орієнталіст, Німеччина

**Меєр, Ернст Генріх Фрідріх** (1791–1858), ботанік, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Німеччина

**Меєр, Карл Антонович** (1795–1855), ботанік-систематик, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Білорусь – Росія

**Меєр, Конрад Фердинанд** (1825–1898), письменник, поет, один з найбільш значних майстрів історичної новели, Швейцарія

**Меєр, Курт Генріх** (1883–1952), хімік-органік та технолог, Естонія – Німеччина – Швейцарія

**Меєр, Юліус Лотар** (1830–1895), хімік, Німеччина

**Меєрбер, Джакомо** (1791–1864), композитор, диригент, творець жанру «великої французької опери», Німеччина – Італія – Франція

**Меєрвен, Ганс Лебрехт** (1879–1965), хімік-органік, основоположник теорії карбоній-іонів, Німеччина

**Меєргоф, Отто Фріц** (1884–1951), біохімік та лікар, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1922), Німеччина

**Меєрсон, Еміль** (1859–1933), філософ, одним із основоположників сучасної філософії і методології науки, Франція

**Меєр метод**, один із методів психології

**Меєжа**, 1) лінія поділу якоїсь території; 2) границя

**Меєжлайтіс, Едуардас** (1919–1997), поет, перекладач, есеїст, класик литовської літератури, Литва

**Меєженко, Юрій Олексійович** (1892–1969), книгознавець, бібліотекознавець, літературознавець, засновник і перший директор Українського наукового інституту книгознавства (УНІК, 1922–1931), Україна

**Меєжень**, фаза водного режиму річки

**Меєжи взаємодії соціальної**, визначені культурні стандарти, які формуються на фундаментальних цінностях

**Меєживузля**, частина стебла рослин

**Меєжигірський Преображенський монастир**, обитель, заснована біля м. Вишгор на Київщині у 988 грецькими монахами, які прибули разом з князем Володимиром з Херсонесу

**Меєжигірський скарб**, комплекс прикрас 3 ст., знайдений наприкінці 19 ст. поблизу Київського Меєжигірського Спасо-Преображенського монастиря неподалік від м. Вишгород на Київщині

**Меєжиріцька стоянка**, палеолітична стоянка мисливців на мамонтів, виявлена у с. Меєжиріч Канівського р-ну Черкаської обл.

**Меєжиріччя**, простір між двома сусідніми річками

**Межі географічні**, лінії або перехідні смуги, які розділяють суміжні географічні об'єкти, що розрізняються хоча б однією істотною ознакою

**Межі державні**, лінії, що визначають межі державної території

**Межівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Межняк**, гібрид тетерука та глухаря

**Межова**, селище міського типу, адміністративний центр Межівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Межова ситуація**, поняття філософії екзистенціалізму, яке позначає звичайний стан людини, що вимагає від неї концентрування і напруження всіх сил і дозволяє досягти неможливого у звичайних обставинах

**Межове**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Межування**, у Російській імперії – сукупність технічних та юридичних дій, які мали за мету визначити на місцевості та затвердити особливими позначками і актами кордони земельних володінь

**Мез...**, **Мезо...**, частина складних слів, що означає середню величину чи проміжне становище або те, що характеризується середньою, помірною величиною чогось

**Мезанти**, рослини, що мають певний період цвітіння

**Мезенська губа**, затока біля північно-східних берегів Білого моря

**Мезентерій**, брижа, складки очеревини, які з'єднують фрагменти кишковика

**Мезенхіма**, ембріональна сполучна тканина, сукупність погано диференційованих клітин у зародків багатоклітинних тварин

**Мезенцев, Руслан Володимирович** (1981), спортсмен (спортивна гімнастика), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Мезинський**, національний природний парк, в межах Коропського району Чернігівської обл.

**Мезоатом**, атом, у якому один з електронів заміщений негативно зарядженим мезоном

**Мезогіпус** (Mesohippus), рід викопних конячих

**Мезоглея**, речовина, що заповнює проміжок між клітинами у губок

**Мезодерма**, шар клітини у тваринного зародка

**Мезозаври** (Mesosaurus), вимерлий ряд рептилій

**Мезозой**, друга з трьох геологічних ер фанерозойського еону

**Мезозойська складчастість**, сукупність геологічних процесів складчастості, горотворення і гранітоїдного магматизму, які відбувалися протягом мезозойської ери

**Мезозої** (Mesozoa), тип безхребетних тварин

**Мезоінозит**, один з діастереомерів шестиатомного циклічного спирту інозиту

**Мезокаріоти** (Mesocaryota), організми, які за типом організації ядра і клітин є проміжними між прокариотами і еукаріотами

**Мезоклімат**, клімат порівняно невеликої території

**Мезоліт**, епоха кам'яної доби (12000–7000 до н. е.), що була перехідною між палеолітом і неолітом

**Мезолітичні могилиники України**, колективні поховання поблизу с. Волоське Дніпропетровського р-ну та с. Василівка Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Мезоморфний тип**, середній, найпоширеніший тип будови тіла (статури)

**Мезони**, родина елементарних частинок, адрони з цілим спіном, які складаються з кварка та антикварка

**Мезонін**, житлова надбудова (інколи з балконом), верхній напівповерх (неповний поверх) над середньою частиною невеликого житлового будинку

**Мезопотоки**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Рахівські гори, 1713 м

**Мезосапробіонти**, організми, що живуть в помірковано забрудненій воді

**Мезосоми**, складки цитоплазматичної мембрани, які утворюються при використанні хімічних методів фіксації під час підготовки зразків до електронно-мікроскопічного дослідження

**Мезостих**, віршова форма, різновид акровірша, вірш, у якому в серединних літерах зашифровано якесь слово

**Мезосфера**, шар атмосфери, розташований над стратосферою

**Мезотардигради** (Mesotardigrada), клас безхребетних тварин типу тихоходів

**Мезотелій**, шар клітин епітелію хребетних

**Мезотермальні родовища**, гідротермальні родовища корисних копалин, що утворились на великих глибинах при високому тиску і температурі

**Мезотоцин**, пептидний гормон гіпофізу амфібій, рептилій та птахів

**Мезотрофи**, рослини, що живуть на ґрунті з поміркованим рівнем поживних речовин

**Мезотрофні водойми**, водойми з середнім рівнем продуктивності організмів

**Мезофільні організми**, організми, що надають перевагу «середнім» умовам існування

**Мезофіт**, етап еволюції рослинного покриву Землі

**Мезофіти**, рослини, що ростуть в умовах середнього рівня вологості

**Мезоцефалія**, пропорційні розміри голови

**Мезьєр, Лотар де** (1940), політик, голова Ради Міністрів НДР (1990), Німеччина

**Мей, Брайан Гарольд** (1947), рок-музикант, гітарист гурту Queen, автор багатьох його хітів, Велика Британія

**Мей, Лев Олександрович** (1822–1862), поет, Росія

**Мейдзі** (1852–1912), 122-й імператор Японії (1867–1912)

**Мейдзі революція**, комплекс політичних, військових і соціально-економічних реформ в Японії 1868–1889, що перетворив аграрну країну на одну з провідних держав світу

**Мейс, Антуан** (1866–1936), мовознавець, дослідник української мови, іноземний член ВУАН (з 1924), Франція

**Мейєр, Олександр Олександрович** (1874–1939), філософ, релігієзнавець, Україна – Росія

**Мейєрхольд, Всеволод Емілійович** (1874–1940), театральний режисер та актор, новатор театру, Росія

**Мейлер, Норман Кінгслі** (1923–2007), письменник, журналіст, драматург, кінорежисер, представник контркультури, засновник школи нового журналізму, Пулітцерівська премія (1969, 1980), США

**Мейнонг, Алексій** (1853–1920), філософ і психолог, засновник першої в Австрії лабораторії експериментальної психології, Україна – Австрія

**Мейо, Джордж Елтон** (1880–1949), соціолог і психолог, один з основоположників американської індустріальної соціології і доктрини «людських відносин», Австралія – США – Велика Британія

**Мейоз**, редукційний поділ клітин

**Мейс, Джеймс Ернест** (1952–2004), американський історик, політолог, дослідник голодомору в Україні, США – Україна

**Мейснера ефект**, явище швидкого затухання магнітного поля в надпровіднику

**Мейстерзингер**, поет і співак, носій міської культури у Німеччині 15–16 ст.

**Мейтнерій**, хімічний елемент, символ – Mt, атомний номер – 109

**Мейтус, Юлій Сергійович** (1903–1997), композитор, народний артист України (1973), Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Мейфілд, Кертіс** (1942–1999), музикант, співак, ідеолог афро-американської музики (ритм-енд-блюз, соул, фанк), входить до списку 100 кращих музикантів, США

**Меїр, Голда** (1898–1978), політик, прем'єр-міністр Ізраїлю (1969–1974), Україна – США – Ізраїль

**Мекас, Йонас** (1922), кінорежисер-авангардист, один з лідерів нового американського кіно, поет, Литва – США

**Мекбуда**, зірка у сузір'ї Близнят

**Мекка (місто)**, місто у Саудівській Аравії, 1,7 млн мешканців

**Мекка (провінція)**, провінція Саудівської Аравії

**Мекленбург – Передня Померанія**, земля Німеччини

**Мекнес**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 17–18 ст., м. Мекнес, Марокко

**Меконг**, річка у Китаї, М'янмі, Лаосі, Таїланді, Камбоджі та В'єтнамі, впадає до Південно-Китайського моря, 4350 км

**Мексика**, держава у Центральній Америці

**Мексиканська експедиція 1861–1867**, збройна інтервенція Великої Британії, Франції та Іспанії в Мексику з метою скидання уряду президента Б. Хуареса, реставрації монархії та зведення на престол імператора Максиміліана

**Мексиканська затока**, напівзамкнене море Атлантичного океану біля південно-східних берегів Північної Америки

**Мексиканське нагір'я**, південна частина Кордильєр Північної Америки (Мексика, США)

**Мексиканські черепахи** (Dermatemydidae), родина рептилій ряду черепах

**Мектеб**, мусульманська, як правило – початкова школа в країнах Сходу і Російській імперії

**Меланезійські мови**, група мова Океанії, що не мають ознак генетичної спорідненості, однак ряд її мов разом із полінезійськими і, вірогідно, мікронезійськими мовами складають східно-океанську групу і тим самим протиставляються іншим мовам Меланезії

**Меланезія**, узагальнююча назва островів в південно-західній частині Тихого океану (Нова Гвінея, Бісмарка архіпелаг, Соломонові острови, Нові Гебриди, Нова Каледонія, Фіджі)

**Меланж (в геології)**, продукт тектонічного подрібнення гірських порід

**Меланізм**, різке збільшення меланіну в клітинах, що призводить до появи темнозбарвлених особин

**Меланіни**, клас органічних сполук, похідних амінокислоти тирозину, знайдених у живих організмах, де вони переважно виконують роль пігментів

**Меланоз**, інфекційна хвороба бджолиних маток

**Меланолевка** (Melanoleuca), рід грибів флори України

**Меланома**, злоякісна пухлина шкіри

**Меланосоми**, клітинні компоненти, що містять меланін

**Меланотропін**, меланоцит-стимулюючий гормон гіпофізу

**Меланофілові** (Melanophyllaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Меланофори**, пігментні клітини тварин, які містять гранули з пігментом меланіном, меланофори здатні переміщати гранули з пігментом (меланосоми) по клітині

**Меланохалеа елегантна**, меланелія елегантна, меланелія незабарвлена, пармелія елегантна (Melanohalea elegantula), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Меланоцити**, клітини шкіри, що продукують меланін

**Мелантієві** (Melanthiaceae), родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Меланхолія**, психічний стан, для якого характерні пригніченість, загальмованість думок, маячні ідеї

**Меларен**, озеро у Швеції, 1172 км²

**Меластомові** (Melastomataceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Мелатонін**, основний гормон епіфізу

**Мелвілл, Герман** (1819–1891), письменник-романтик, США

**Мележик, Петро Миколайович** (1950), радіофізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Мелек-Чесменський курган**, споруда для поховання 4 ст. до нашої ери, розташована у центральній частині м. Керч АР Крим

**Мелендес Вальдес, Хуан** (1754–1817), поет, юрист, політик, Іспанія

**Меленський, Андрій Іванович** (1766–1833), архітектор, перший головний архітектор Києва (1799–1829), Росія – Україна

**Мелеоз**, інфекційна інвазійна хвороба дорослих медоносних, а також поодиноких бджіл

**Мелетинський, Єлезар Мойсейович** (1918–2005), філолог, історик культури, основоположник дослідницької школи теоретичної фольклористики, Україна – Росія

**Мелетій (Смотрицький)** (бл. 1578–1636), священнослужитель православної та греко-католицької (з 1627) церков, богослов, полеміст, мовознавець, автор «Граматики слов'янської», що систематизувала церковнослов'янську мову, Україна

**Мелехівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Нововодолазького р-ну Харківської обл.

**Мелешкін, Михайло Тимофійович** (1918–1980), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1976), Башкирія – Україна

**Мелієві** (Meliaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Мелізм**, 1) уривки мелодій або цілі мелодії, які виконують на один склад тексту, елемент орнаментики – коло-ратура, пасажа, рулада; 2) невеликі мелодичні прикраси та їх умовні позначки

**Меліков, Ариф** (1933), композитор та педагог, народний артист СРСР (1986), Азербайджан

**Меліков, Петро Григорович** (1850–1927), хімік-органік та агрохімік, член-кореспондент АН СРСР (1927), Грузія – Україна

**Мелік-Пашасєв, Олександр Шамільович** (1905–1964), диригент, композитор та піаніст, народний артист СРСР (1951), Грузія – Росія

**Мелініт**, умовна назва тринітрофенолу, вибухової речовини

**Меліноя**, у грецькій міфології – богиня духів, одна із служниць Аїда, доглядає за неспокійними мерцями, які бродять по землі

**Меліодоз**, інфекційне захворювання бактеріальної природи

**Меліоративне**, селище міського типу Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Меліорації сільськогосподарські**, система заходів, спрямованих на докорінне поліпшення земельних угідь; галузь науки, що дає системне обґрунтування цих заходів

**Меліорація**, сукупність організаційно-господарських і технічних заходів, спрямованих на докорінне поліпшення земель

**Меліс Самоський** (бл. 485 – бл. 425 до н. е.), філософ елейської школи, Стародавня Греція

**Меліса** (Melissa), рід пряних рослин родини глухокропивових

**Мелітополь**, місто, адміністративний центр Мелітопольського р-ну Запорізької обл.

**Мелітопольська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Мелітопольська операція 1943**, наступальна операція радянських військ Південного фронту, згодом – 4-го Українського фронту у ході битви за Дніпро 1943

**Мелітопольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Мелітта Ванковича** (Melitta wankowicz, Cilissa wankowicz), вид комах ряду перетинчастокрилих родини мелітідів, внесений до Червоної книги України

**Мелітурга булавовуса** (Melitturga clavicornis, Melitturga clavicornis), вид комах ряду перетинчастокрилих родини андренідів, внесений до Червоної книги України

**Меліхов, Георгій Степанович** (1908–1985), живописець, народний художник України (1967), Україна

**Меллер ван ден Брук, Артур** (1876–1925), історик, Німеччина

**Меллер, Вадим Георгійович** (1884–1962), живописець, представник кубофутуризму та конструктивізму, театральний художник і дизайнер костюмів у театрі «Березиль», основоположник конструктивізму в театральному сценічному мистецтві України, Росія – Україна

**Меллер, Герман Джозеф** (1890–1967), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1946), США

**Мелліна перетворення**, перетворення, яке можна розглядати як мультиплікативну версію двостороннього перетворення Лапласа

**Мелло Брейнер, Софія де** (1919–2004), поетеса, Португалія

**Мелло, Крейг Кемерон** (1960), молекулярний генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2006), США

**Меллоні, Мачедоніо** (1798–1854), фізик-експериментатор, Італія

**Мело...**, частина складних слів, що вказує на зв'язок з музикою, співом

**Мелодекламація**, читання текстів під музичний супровід

**Мелодика вірша**, 1) складова поезики, що вивчає інтонаційний аспект поетичної мови, виявлений в особливому поетичному синтаксисі; 2) предмет цієї дисципліни

**Мелодика мовлення**, основний компонент інтонації, що проявляється у зміні частоти основного тону, який розгортається у часі

**Мелодія**, 1) одноголосне вираження образно-поетичного змісту музичної думки; 2) послідовний ряд звуків, об'єднаних певними співвідношеннями висоти, тривалості, сили на ґрунті ладу, метру у послідовності на відміну від гармонії, яка об'єднує звуки в одночасі

**Мелодрама**, жанр художньої літератури, театального мистецтва і кінематографу, твори якого розкривають духовний і чуттєвий світ героїв в особливо яскравих емоційних обставинах

**Мелозіра** (Melosira), рід діатомових водоростей

**Мелорі, Томас** (1405–1471), письменник, автор «Книги про короля Артура і про його доблесних лицарів Круглого столу», Велика Британія

**Мелос**, узагальнене поняття мелодійної, пісенної основи в музиці

**Мелрой, Памела Енн** (1961), астронавт, США

**Мелхіседекове священство**, вищий рівень священства в Церкві Ісуса Христа Святих останніх днів

**Мельбурн**, місто в Австралії, 4,4 млн мешканців



**Мельвіль, Жан-П'єр** (1917–1973), кінорежисер та сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1961), Франція

**Мельгар, Маріано** (1791–1815), поет, вперше іспанською мовою відтворив оригінальні поетичні жанри індіанців кечуа – байки та ярави (ліричні мініатюри любовного змісту), Перу

**Мельє, Жан** (1664–1729), священик, філософ, попередник Просвітництва, фундатор атеїзму і антиклерикалізму, Франція

**Мельєс, Жорж** (1861–1938), режисер, один із основоположників кінематографії, Франція

**Мельник, Андрій Атанасович** (1890–1964), політик та воєначальник, один із лідерів ОУН, Україна – Люксембург

**Мельник, Борис Петрович** (1945), спортсмен (стрільба кульова), срібний призер Олімпійських ігор (1972), 2-разовий чемпіон світу (1970), чемпіон Європи (1969, 1972, 1973), Україна

**Мельник, Брюс Едвард** (1949), астронавт, США

**Мельник, Валерій Сергійович** (1952–2007), математик і кібернетик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Мельник, Володимир Олександрович** (1941–1997), літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Мельник, Микола Іллєч** (1875–1954), ботанік, дійсний член НТШ (1920), Україна

**Мельник, Михайло Васильович** (1957), музикант, театральний режисер, актор, сценарист, народний артист України (2005), Національна премія України ім. Тараса Шевченка (2007), Україна

**Мельник, Фаїна Григорівна** (1945), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1972) та Європи (1971, 1974), Україна – Вірменія – Росія

**Мельник, Юрій Петрович** (1931–2009), геофізик, член-кореспондент АН УРСР (1979), Україна

**Мельников, Жан Олександрович** (1936), актор, народний артист УРСР (1977), Україна

**Мельников, Леонід Георгійович** (1906–1981), партійний і державний діяч, перший секретар ЦК КПУ (1949–1953), Україна

**Мельников, Микола Васильович** (1909–1980), гірничий інженер, академік АН СРСР (1962), Росія

**Мельников, Олег Олександрович** (1912–1982), астрофізик, член-кореспондент АН СРСР (1960), Росія – Україна

**Мельников, Павло Петрович** (1804–1880), інженер-залізничник, один із основоположників залізничного транспорту в Росії, перший міністр шляхів сполучення Російської імперії (1865–1869), Росія

**Мельникова, Ірина Миколаївна** (1918–2010), історик, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Мельников-Разведенков, Микола Федорович** (1866–1937), патологоанатом, академік ВУАН (1927), Росія – Україна

**Мельниця-Подільська**, селище міського типу Борщівського району Тернопільської обл.

**Мельниченко, Володимир Юхимович** (1946), публіцист, історик, Національна премія України ім. Шевченка (2009), Грузія – Україна – Росія

**Мельниченко, Галина Миколаївна** (1958), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1981), Росія – Україна

**Мельниченко, Ганна Анатоліївна** (1983), спортсменка (легка атлетика), чемпіон світу (2013), Грузія – Україна

**Мельничук, Аскольд** (1954), поет, перекладач, редактор, видавець, США

**Мельничук, Дмитро Олексійович** (1943), біохімік, академік НАН України (1997), Україна

**Мельничук, Олександр Савич** (1921–1997), мовознавець, академік АН УРСР (1985), Україна

**Мельничук, Тарас Юрійович** (1938–1995), поет, правозахисник, політв'язень, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Мельпомена**, у грецькій міфології – муза трагедії

**Мельчук, Ігор Олександрович** (1932), лінгвіст, автор теорії «Сенс ↔ Текст», Україна – Росія – Канада

**Мелюризация**, процес набування словом позитивного значення

**Меляса**, побічний продукт бурякоцукрового виробництва

**Мембрана**, поверхня, що коливається під впливом звукової хвилі в середовищі (перетворюючи в приладах ці коливання на електричні сигнали)

**Мембрана плазматична**, структура, що оточує клітини рослинних і тваринних організмів і відокремлює їхній вміст від навколишнього середовища

**Мембрана тімпанальна**, частина органу слуху у комах

**Мембрани біологічні**, тонкий шар (переважно ліпідний), що відокремлює клітинні структури

**Мембранна теорія збудження**, теорія функціонування клітинних мембран

**Мембранний потенціал спокою**, різниця в потенціалах по різні сторони клітинної мембрани

**Мембранний транспорт**, перенесення різноманітних сполук через клітинну мембрану

**Мемет, Девід Алан** (1947), есеїст, драматург, сценарист, кінорежисер та актор, Пулітцерівська премія (1984), США

**Мемецилонові** (Memecylaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Мемлінг, Ганс** (1433/1435–1494), живописець, представник Північного Відродження, Німеччина – Голландія

**Меммі, Альбер** (1920), письменник та соціолог, Франція

**Меморандум**, 1) у міжнародних відносинах – записка з викладом питань, що є предметом дипломатичних бесід; 2) дипломатичний документ

**Меморіал (комплекс споруд)**, комплекс споруд, який увічнює пам'ять про соціально значиму історичну подію чи особу

**Меморіал (товариство)**, міжнародне історико-просвітницьке, правозахисне та благодійне товариство «Меморіал», громадська організація, що опікується збереженням пам'яті про політичні репресії в СРСР у 20 ст.

**Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні**, національний музей, діє у м. Київ з 2009

**Меморіальні споруди**, твори образотворчого мистецтва та архітектури, що увічнюють знаменні події в історії країни чи міста, для ушлявлення бойових, трудових та наук. подвигів народу, пам'ять про окремих видатних осіб чи групи осіб

**Мемуари**, літературний твір у формі записок, написаний від першої особи – учасника чи свідка відображених тут подій

**Мемфіс та його некрополі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки міста та комплекс пірамід 29–22 ст. до н. е., Єгипет

**Мен**, штат США

**Мен де Біран** (1766–1824), філософ, родоначальник французького спиритуалізму, Франція

**Мена**, місто, адміністративний центр Менського р-ну Чернігівської обл.

**Мена, Хуан де** (1411–1456), поет, придворний кастильський історіограф, Іспанія

**Менандр** (342–291 до н. е.), драматург-комедіограф, Стародавня Греція

**Менахіони**, ароматичні сполуки, похідні нафтохінону, деякі з них – вітаміни

**Менгер, Карл** (1840–1921), економіст, фундатор австрійської економічної школи, Австрія

**Менгір**, 1) необтесаний довгастий камінь, поставлений вертикально; 2) різновид мегалітичних споруд; 3) культова пам'ятка епохи енеоліту і бронзового віку, що зустрічається в країнах Західної Європи, Північної Африки, в Індії, Сибіру і на Кавказі

**Менгісту Хайле Маріам** (1937), політичний лідер Ефіопії (1977–1991)

**Менглі I Герай** (1445–1515), хан Криму (1466, 1469–1475 та 1478–1515)

**Менглі II Герай** (1678–1740), хан Криму (1724–1730 та 1737–1740)

**Менделєвій**, хімічний елемент, символ – Sm, атомний номер – 101

**Менделєєв, Дмитро Іванович** (1834–1907), хімік, один з авторів періодичної таблиці хімічних елементів, Росія

**Менделізм**, теорія спадковості, запропонована Грегором Менделем, основа вчення класичної генетики

**Менделювання**, успадкування ознак у відповідності до законів Менделя

**Менделя закони**, закони успадкування дискретних ознак

**Мендель, Грегор Йоганн** (1822–1884), біолог, один з піонерів генетики, Чехія – Австрія

**Мендельсон Бартольдї, Фелікс** (1809–1849), композитор, один з чільних представників романтизму в музиці, Німеччина

**Мендельсон, Мойсей** (1729–1786), філософ, екзегет і перекладач біблійських текстів, критик, основоположник і духовний вождь руху хаскала (єврейського Просвітництва), Німеччина

**Мендерес, Аднан** (1899–1961), політик, прем'єр-міністр Туреччини (1950–1960)

**Мендес Франс, П'єр** (1907–1982), політик, прем'єр-міністр Франції (1954–1955)

**Мендес, Сем** (1965), кінорежисер, продюсер, «Оскар» (2000), Велика Британія

**Мендоса**, провінція Аргентини

**Мендоса, Вісенте Торібіо** (1894–1964), композитор, музикознавець, фольклорист, Мексика

**Мендоса-і-Ріос, Хосе дон** (1763–1816), астроном та геодезист, Іспанія – Велика Британія

**Менедем з Еретрії** (бл. 340 – бл. 265), філософ, основоположник еретрійської школи філософії, Стародавня Греція

**Менеджмент**, процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації з метою досягнення координації людських і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань

**Менелай**, легендарний герой гомерівського епосу «Іліада», лакедемонський цар, чоловік Єлени, учасник Троянської війни

**Менелая теорема**, теорема афінної геометрії

**Менендес Пидаль, Рамон** (1869–1968), філолог, історик та фольклорист, президент Іспанської королівської академії (1925–1939, 1947–1968), Іспанія

**Менендес-і-Пелайо, Марселіно** (1856–1912), філософ-ідеаліст, історик культури та літературознавець, Іспанія

**Менестрелі**, мандрівні співаки й музики в Західній Європі в епоху середньовіччя

**Менжинський, В'ячеслав Рудольфович** (1874–1934), політик, один з організаторів російської карально-репресивної системи, голова ОДПУ СРСР (1926–1934), Росія

**Мензатюк, Зірка Захарівна** (1954), письменниця, журналістка, майстер творів для дітей, Україна

**Мензбир, Михайло Олександрович** (1855–1935), зоолог та зоогеограф, засновник московської школи орнітології та порівняльної анатомії, академік АН СРСР (1929), Росія

**Мензула**, геодезичний інструмент для кутонакреслювальної зйомки, при якій кути і лінії утворюються графічно на планшеті під час зйомки

**Мензурка**, лабораторна посуда з позначеними на ній поділками для вимірювання об'єму рідини

**Менінгіт**, запалення оболонок мозку

**Менінгокок**, (*Neisseria meningitidis*) вид грамнегативних бактерій, що викликають менінгококову інфекцію

**Меніпп Гадарський** (2 ст. до н. е.), філософ-кінік, сатирик, Стародавня Греція

**Меніппова сатира**, філософсько-сатиричний жанр античної літератури

**Меніск (лінза)**, опукло-ввігнута лінза

**Меніск (хрящ)**, хрящі колінного суглоба

**Меніскосектомія**, хірургічне видалення меніска з суглоба

**Меніспермові** (*Menispermaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку жовтцегоцвітих

**Менк, Володимир Карлович** (1856–1920), живописець-пейзажист, один з ініціаторів створення Київського художнього училища, Україна – Росія

**Менодот з Нікомидії** (кін. 1 ст.), лікар-емпірик та філософ-скептик, Стародавня Греція

**Менон, Мамбіллікалатіл Говінд Кумар** (1928), фізик, Індія

**Меноніти**, одна з протестантських течій, що виділилася з анабаптизму

**Менопауза**, природне припинення регул

**Менструальний цикл**, цикл визрівання яйцеклітини в жіночому організмі

**Менструація**, частина менструального циклу, під час якої відбувається відторгнення ендометрію

**Менсфілд, Кетрін** (1888–1923), письменниця, класик новозеландської літератури, Нова Зеландія – Велика Британія

**Менсфілд, Пітер** (1933), фізик, Нобелівська премія з фізики (2003), Велика Британія

**Менська мова**, мертва мова кельтської групи індоєвропейської мовної сім'ї, що була поширена на острові Мен

**Менський зоопарк**, зоологічний парк загальнодержавного значення, м. Мена Чернігівської області

**Менський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Менталітет**, характеристика усталених психологічних і когнітивних факторів соціальних груп, у т. ч. етнічних

**Менталітет політичний**, 1) термін, що визначає феномен суспільно-політичного життя; 2) поняття, що використовується для узагальненої характеристики специфіки соціальної психіки та політичної психології

**Ментальність**, характеристика специфіки сприйняття та тлумачення світу в системі духовного життя того чи іншого народу, нації, соціальних суб'єктів, що уособлюються певними соціокультурними феноменами

**Ментелін, Йоганн** (1410–1478), видавець, один із основоположників європейського книгодрукування, Німеччина – Франція

**Ментол**, органічна сполука (монотерпеновий спирт)

**Менует**, старовинний французький народний танець

**Менуліс**, у балтійській міфології – бог-Місяць

**Менухін, Ісгуді** (1916–1999), музикант, скрипаль, диригент, педагог, музична премія Е. Сіменса (1984), США – Велика Британія – Швейцарія – Німеччина

**Менхедени** (Brevoortia), рід морських промислових риб родини оселедцевих

**Менцель, Адольф фон** (1815–1905), живописець, представник історичного романтизму, Німеччина

**Менцель, Їржі** (1938), кіно- і театральний режисер та сценарист, один з головних представників нової хвилі в чеському кінематографі 1960-х, Чехія

**Менцель, Теодор** (1878–1939), сходознавець, філолог-класик, тюрколог, фольклорист, етнограф, Німеччина

**Мен-цзи** (род. 372/371 чи 389 до н. е.), філософ-конфуціанець, Китай

**Менцинський, Модест Омелянович** (1875–1935), оперний та концертно-камерний співак (драматичний тенор) і педагог, перший тенор Королівської опери у Стокгольмі (1904–1908), Україна – Швеція

**Менчик, Вера Францівна** (1906–1944), спортсменка (шахи), чемпіон світу (1927–1944), Росія – Велика Британія

**Менчу, Рігоберта** (1959), правозахисниця, Нобелівська премія миру (1992), Гватемала

**Менчул**, Мунчел, гора в Українських Карпатах, розташована в південно-східній частині масиву Чорногора, висота 1998 м

**Меншиков, Олександр Данилович** (1673–1729), військовий і державний діяч, фаворит імператора Петра I, фактичний правитель Російської імперії у 1725–1727

**Меншина етнічна**, група людей, що тривалий час мешкає на території певної держави на засадах постійного проживання й відрізняється від домінуючої переважаючої більшості мовою, культурою, походженням, самоусвідомленням власної окремішності та є інтегрованою частиною соціуму

**Меншина національна**, спільнота, яка володіє більшістю ознак етнічної меншини і перебуває на стадії політизації етнічності або завершила її

**Меншини соціальні**, групи, що складають меншість у соціумі, і водночас не є достатньо репрезентованими у владних інституціях

**Меншість парламентська**, ситуація, яка виникає в парламенті під час голосування, коли рішення підтримує більшість депутатів, а меншість має відмінну позицію

**Меншовизм**, суспільно-політична течія, різновид європейської соціал-демократії

**Меншуткін, Микола Олександрович** (1842–1907), хімік-органік, ініціатор викладання аналітичної хімії як самостійної дисципліни, автор першої в Росії праці з історії хімії, Росія

**Мень, Анатолій Володимирович** (1927–2011), астроном, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Мень, Олександр Володимирович** (1935–1990), протоієрей Російської православної церкви, богослов, релігійний історик, Росія

**Меньє теорема**, теорема диференціальної геометрії про властивості кривини перерізів поверхонь

**Меньєра хвороба**, хвороба, викликана розладом діяльності апарата рівноваги у внутрішньому вусі

**Меньшикова, Олександра Григорівна** (1840–1902), оперна співачка (сопрано) і педагог, один з організаторів Товариства ім. Т. Шевченка у Петербурзі (1898), Україна – Росія

**Меньшов, Володимир Валентинович** (1939), кінорежисер, сценарист та актор, «Оскар» (1981), Азербайджан – Росія

**Меньшов, Дмитро Євгенович** (1892–1988), математик, член-кореспондент АН СРСР (1953), Росія

**Меню**, 1) набір страв для сніданку, обіду, вечері; 2) листок із переліком страв і напоїв (у закладах громадського харчування); 3) в обчислювальній техніці спосіб організації

інтерфейсів, який ґрунтується на використанні переліку альтернатив

**Менюк, Георгій Миколайович** (1918–1987), письменник, перекладач на молдовську мову творів української літератури, Молдова

**Меотида (море)**, назва Азовського моря у греків і римлян

**Меотида (парк)**, національний природний парк, розташований у Новоазовському, Мангушському та Нікольському р-нах Донецької обл.

**Мер, Симон ван дер** (1925), фізик, Нобелівська премія з фізики (1984), Нідерланди

**Мера, Хуан Леон** (1832–1894), письменник-сатирик, журналіст та політик, Еквадор

**Меран, Жан-Жак Дорту де** (1678–1771), математик, астроном та геофізик, Франція

**Мербольд, Ульф Дітріх** (1941), астронавт, перший громадянин Німеччини та представник Європейської космічної агенції у космосі, Німеччина

**Мергель**, 1) осадова гірська порода, що складається з карбонатів кальцію або магнію (30–70%) і глинистих мінералів; 2) вапняний будівельний розчин, призначений для зв'язування вогнетривких виробів у муруванні і заповнення швів вогнетривкого муру

**Мердок, Айріс** (1919–1999), письменниця та філософ, Букерівська премія (1978), Ірландія – Велика Британія

**Мердок, Кіт Руперт** (1931), підприємець, медіамагнат, Австралія – США

**Мередіт, Джордж** (1828–1909), провідний письменник вікторіанської доби, Велика Британія

**Мереж соціальних аналіз**, методологія і методи дослідження зв'язків між соціальними акторами

**Мережа поселень**, сукупність всіх населених пунктів, розташованих на будь-якій території проживання людей

**Мережа теплова**, система трубопроводів для передачі теплоносія від джерела теплопостачання до споживачів тепла

**Мережевий підхід**, метод соціальної й політичної теорії, який використовується для опису феномену самоорганізації соціальних акторів (груп та індивідів) і їх взаємодії в процесі формування горизонтальних зв'язків у суспільстві

**Мережі політичні**, особливий тип самоорганізації політичних акторів, які встановлюють горизонтальні зв'язки у певній сфері політики з метою досягнення домовленостей з політичних питань і обмінюються ресурсами, якими володіє кожний з учасників мережі

**Мережки**, 1) види та техніка виконання, декоративні шви; 2) фестони, типи різьблення в дерев'яних українських церквах

**Мережко, Віктор Іванович** (1937), сценарист та драматург, Росія – Україна

**Мережковський, Дмитро Сергійович** (1866–1941), письменник, поет, літературознавець, перекладач, історик, релігійний філософ, теоретик символізму, Росія

**Мерен, Август Фердинанд Мікаель ван** (1822–1907), арабіст та семітолог, каталогізатор рукописів Авести з колекції Codices Orientales Bibliothecae Regiae Hav-

niensis, дослідник філософської спадщини Авіцени, Данія

**Меренге**, енергійний парний танець з Домініканської Республіки

**Мересниця озерна**, гольян озерний (*Rhynchocypris perspurus*), риба родини корошових, вид фауни України

**Мересниця річкова**, гольян річковий (*Phoxinus phoxinus*), риба родини корошових, вид фауни України

**Мерефа**, місто Харківського р-ну Харківської обл.

**Мерзлікін, Микола Іванович** (1936–2006), актор театру і кіно, театральний режисер, народний артист України (2002), Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Мерзлота вічна**, явище тривалого охолодження гірських порід верхньої частини земної кори до нульової температури

**Мерзлотознавство**, геофізіологія, наука у складі фізичної географії

**Меридіан земний**, лінія на поверхні Землі, всі точки якої мають однакову географічну довготу, проходить через обидва полюси Землі

**Меридіани і паралелі**, координатні лінії на карті або глобусі

**Меридіональний перенос**, перенесення повітряних мас між низькими і високими широтами Землі

**Меризія азовська** (*Moerisia maeotica*), вид гідроїдів ряду атекатів, внесений до Червоної книги України

**Мерилін Менсон** (*Marilyn Manso*), американський рок-гурт, діє з 1989

**Мерингія бузька** (*Moehringia hypanica*), вид судинних рослин родини гвоздичних, внесений до Червоної книги України

**Меринос австралійський**, порода тонкорунних овець вівногового напрямку

**Меринос азербайджанський гірський**, вівнова порода овець

**Мериноси**, породи тонкорунних овець

**Меристема**, твірна тканина рослин, недиференційовані клітини рослин, що здатні до активного поділу і з яких утворюються всі постійні тканини

**Меристема вставна**, різновид твірної тканини рослин, яка розміщується між постійними тканинами по осі стебла рослини в основі міжвузлів

**Меритократія**, одна з елітарних концепцій у західній політичній науці, основою якої є принцип індивідуальної заслуги у здійсненні політичної влади і соціального управління

**Меріда**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний ансамбль, залишки міста 2 ст. до н. е., м. Меріда, Іспанія

**Меріда, Карлос** (1891–1984), живописець, представник муралізму, Гватемала

**Меріке, Едвард** (1804–1875), поет, письменник, перекладач, представник швабської школи німецьких романтиків, Німеччина



**Меріленд**, штат США

**Мерілендський університет в Коледж-Парку**, вищий навчальний заклад, діє у м. Коледж-Парк (штат Меріленд, США) з 1859

**Меріме, Проспер** (1803–1870), письменник, майстер новели, представник романтизму та реалізму, Франція

**Мерінг, Пауль Генріх Герхард** (1710–1792), ботанік та орнітолог, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Німеччина

**Мерітократія**, принцип управління, згідно з яким керівні пости повинні займати найздібніші люди, незалежно від їхнього соціального чи економічного походження

**Мерія**, в англійській системі урядування управа великого міста, аналог міськвиконкому

**Меркантилізм**, 1) економічна доктрина періоду раннього капіталізму, яка ґрунтується на принципі державного втручання в економіку задля стимулювання розвитку господарства й посилення державної могутності; 2) переважання матеріальних, фінансових інтересів над усіма іншими

**Меркаптани**, клас органічних сполук – сірчисті аналоги спиртів

**Меркатор, Герард** (1512–1594), картограф, реформатор картографії, Бельгія – Німеччина

**Меркатора проекція**, рівнокутна циліндрична проекція, одна з основних картографічних проекцій (розроблена Г. Меркатором)

**Меркель, Ангела** (1954), політичний діяч, канцлер Німеччини з 2005

**Меркель, Густав Адольф** (1827–1885), композитор, хоровий диригент та органіст, значна постать німецької органної музики, Німеччина

**Меркс, Едді** (1945), спортсмен (велоспорт), переможець «Тур де Франс» (1969–1972, 1974), чемпіон світу (1967, 1971, 1974), Бельгія

**Меркулов, Юрій Олександрович** (1901–1979), скульптор, графік, художник-постановник, один із основоположників сучасної російської мультиплікації, Росія

**Меркурі, Меліна** (1920–1994), співачка, політична діячка, перша жінка – міністр культури Греції (1981–1989, 1993–1994), Греція

**Меркурій (бог)**, у римській міфології – бог торгівлі, прибутку і багатення, покровитель мандрівників

**Меркурій (планета)**, планета Сонячної системи

**Меркурєв, Станіслав Петрович** (1945–1993), математик та фізик, ректор Санкт-Петербурзького (до 1991 – Ленінградського) університету (1986–1993), академік РАН (1991), Росія

**Мерк'юрі, Фредді** (1946–1991), рок-музикант, лідер гурту Queen, Танзанія – Велика Британія

**Мерланг** (Merlangius merlangus), цінні промислова риба родини тріскових, вид фауни України

**Мерлені, Ірина Олексіївна** (1982), спортсменка (боротьба, вільний стиль), чемпіон (2004) та бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон світу (2000, 2001, 2003) та Європи (2004, 2005), Україна

**Мерло**, річка у Харківській та Полтавській обл., ліва притока Ворскли, 116 км

**Мерло-Понті, Моріс** (1908–1961), філософ і літератор, один з чільних представників феноменології, Франція

**Мерлузові** (Merlucsiidae), родина промислових риб

**Мерлушка**, шкурка ягнят віком до двох тижнів

**Мерль, Робер Жан Жорж** (1908–2004), письменник, Франція

**Меровей** (5 ст.), вождь франків (447/448–457/458)

**Меровінги**, перша королівська династія у Франції (5–8 ст.)

**Мерое археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс м. Мерое – столиці держави Куш, 6 ст. до н. е. – 4 ст. н. е., Судан

**Меройтська мова**, мертва мова, що імовірно була споріднена з нубійською мовою. у 8 ст. до н. е. – 4 ст. н. е. була поширена в долині ріки Ніл від Асуана до річки Атбара

**Меройтська писемність**, алфавіт із 23 знаків, що використовувався приблизно з 2 ст. до н. е. до 5 ст. н. е. у Нубії і північному Судані

**Меромізи** (Meromyza), рід злакових мух, шкідники сільського господарства

**Меростомові, ракоскорпіони** (Merostomata), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Мерріам, Чарлз Едвард** (1874–1953), політолог, один із засновників сучасної політичної науки, США

**Меррілл, Джеймс** (1926–1995), поет, письменник та драматург, Національна книжкова премія (1967, 1979), Пулітцерівська премія (1977), США

**Мерріфілд, Роберт Брюс** (1921–2006), хімік, біохімік, Нобелівська премія з хімії (1984), США

**Мерсенн, Марен** (1588–1648), математик, фізик, філософ, музичний теоретик, відомий як дослідник «чисел Мерсенна», що грають важливу роль в теорії чисел, криптографії і генераторах псевдовипадкових чисел, Франція

**Мерсьє де Ла Рів'єр, Поль-П'єр** (1719–1801), економіст-фізіократ, теоретик школи фізіократів, Франція

**Мерсьє Дезіре Жозеф** (1851–1926), кардинал Римо-католицької церкви, примас Бельгії (1901–1926), сприяв відродженню філософії Томи Аквінського, Бельгія

**Мерсьє, Луї-Себастьян** (1740–1814), письменник-утопіст, Франція

**Мертва голова**, бражник мертва голова (Acherontia atropos), вид комах ряду лускокрилих родини бражників, внесений до Червоної книги України

**Мертве море**, безстічне солоне озеро в Ізраїлі, Йорданії та Палестинській автономії, 810 км²

**Мертвий півень**, український рок-гурт, виступає з 1989

**Мертвовід**, річка у Кіровоградській і Миколаївській обл., ліва притока Південного Бугу, 114 км

**Мертвої руки право**, Мен-Морт, Мен-Мор, одна з норм феодального права, що передбачала відчуження майна на користь феодала після смерті вотчинника

**Мертвоїдові, мертвоїди** (Silphidae), родина комах ряду жуків

**Мертвонароджуваність**, народження дитини, яка вмерла під час вагітності

**Мертон, Роберт Каргарт** (1944), економіст, Нобелівська премія з економіки (1997), США

**Мертон, Роберт Кінг** (1910–2003), соціолог, класик структурного функціоналізму, США

**Меруло, Клаудіо** (1533–1604), композитор, органіст, нотний видавець, Італія

**Мерфі закон**, емпіричний напівжартівливий філософський принцип, який полягає в тому, що якщо яка-небудь неприємність може трапитись, – вона таки трапиться

**Мерфі, Вільям Паррі** (1892–1987), лікар, патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1934), США

**Мерц, Карл** (18 ст.), архітектор, автор проектів низки споруд у м. Львів, Україна

**Мерчандайзинг**, комплекс заходів, метою яких є підвищення попиту на продукцію

**Мерчинський, Станіслав** (1894–1952), композитор, фольклорист і музичний етнограф, дослідник гуцульської музики, Польща

**Мерчисон**, мис на півострові Бутія (Канада), найпівнічніша точка материка Північна Америка

**Меря**, фінно-угорське плем'я

**Меса**, основна літургійна служба в латинському обряді католицької церкви

**Меса-Верде**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, на території якого знаходяться руїни поселень індіанців анасазі, 6–12 ст., США

**Месарош, Марта** (1931), кінорежисер та сценарист, «Золотий ведмідь» (1975), «Срібний ведмідь» (1987), лауреат Каннського (1977, 1984) та Венеційського (1995) МКФ, Угорщина

**Месбауера ефект**, резонансне випромінювання й поглинання гамма-квантів атомними ядрами в кристалах

**Меседж політичний**, обмежена кількість правдивої інформації (стислий та інформативний виклад поглядів, цілей і намірів кандидата), яка послідовно поширюється кандидатом і кампанією, щоб надати переконливі підстави для вільного вибору на його користь

**Месіанство**, месіанізм, вчення про надзвичайну роль окремих лідерів, організацій, спільнот у певні переломні моменти історії держав, покликані кардинально змінити, навіть врятувати державу, націю перед загальною кризою

**Месія**, у християнстві, юдаїзмі та низці інших релігій – посланець Бога на Землі

**Месневі**, східна віршова форма з попарно заримованими піввіршами

**Месові** (Maesaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовітних

**Месонеро Романос, Рамон де** (1830–1882), письменник, основоположник іспанського костюмбризму, Іспанія

**Месопотамія давня**, територія басейнів річок Тигр і Єфрат, місце зародження кількох великих цивілізацій: шумерської, вавилонської, ассирійської

**Месопотамська низовина**, низовина на заході Азії (Ірак, Кувейт, частково Іран і Сирія)

**Мессбауер, Рудольф Людвіг** (1929–2011), фізик, Нобелівська премія з фізики (1961), Німеччина

**Мессель**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, кар'єр, природоохоронна територія, Німеччина

**Мессершмід, Ернст Віллі** (1945), астронавт, Німеччина

**Мессершмітт**, німецька літакобудівна фірма у 1938–1968

**Мессершмітт, Вільгельм Еміль** (1898–1978), авіаконструктор, Німеччина

**Мессинська протока**, протока в Середземному морі між Апеннінським півостровом і островом Сицилія (Італія)

**Мессі, Ліонель** (1987), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (2008), переможець ЛЧ (2005–2006, 2008–2009, 2010–2011), «Золотий м'яч» (2009, 2010, 2011, 2012), найкращий гравець світу за версією ФІФА (2009–2012), Аргентина

**Мессіан, Олів'є** (1908–1992), композитор, органіст, піаніст, музичний теоретик, Премія Е. фон Сіменса (1975), Франція

**Мессінджер, Філіп** (1583–1646), провідний драматург післяшекспірівської епохи, Велика Британія

**Мессмер, П'єр** (1916–2007), політик, прем'єр-міністр (1972–1974) та міністр національної оборони (1960–1969) Франції

**Мессьє, Шарль** (1730–1817), астроном, першовідкривач 13-ти комет, автор каталогу кометоподібних об'єктів, Франція

**Местр, Жозеф де** (1753–1821), філософ і політик, теоретик фундаментального консерватизму, Франція

**Мета**, об'єкт прагнення, на досягнення якого спрямовані зусилля суб'єкта

**Мета і засоби**, поняття, які характеризують певні елементи поведінки і діяльності людини

**Мета...**, 1) частина складних слів, що означає перехід до чогось, проміжне становище, зміну стану, перетворення; 2) у сучасній логічній термінології використовується для позначення таких систем, які служать для дослідження чи опису інших систем

**Метабіоз**, особлива форма коменсалізму

**Метаболізм**, обмін речовин

**Метаболізм (в архітектурі)**, 1) напрям в архітектурі і містобудуванні, який висуває принцип динамічного розвитку систем розташування архітектурних ансамблів; 2) школа групи японських архітекторів (початок 70-х 20 ст.), що заперечувала принцип завершеності архітектурних форм

**Метаболіти**, речовини, що утворюються в наслідок проміжного метаболізму

**Метагалактика**, частина Всесвіту, доступна сучасним астрономічним дослідженням

**Метагенез**, чергування статевого та нестатевого покоління

**Метаграма**, прийом, що полягає у заміні початкової літери у слові; зазвичай використовується в поезії

**Метадані**, дані, включені в об'єкт чи пов'язані з об'єктом, які описують його та допомагають у його пошуку

**Метаетика**, напрям етики, що сформувався у річищі сучасної аналітичної філософії, різновид дискурсу щодо змісту етичних висловлювань та аргументації

**Метазоа** (Metazoa), підцарство багатоклітинних тварин

**Метаінформація**, «інформація про інформацію», формалізований опис документа, об'єкта чи їх колекції, а також структуровані відомості про електронний ресурс з описом його властивостей, атрибутів

**Метакінез**, прометафаза, початковий період метафазы

**Метаксилема**, частина первинної ксилеми

**Метал**, проста хімічна речовина або сплав, для яких властиві особливий блиск, ковкість, добрі теплопровідність та електропровідність

**Метал – діелектрик – напівпровідник**, МДН, основна структура сучасної електроніки

**Металеві дні**, літературний, громадсько-політичний часопис, що виходив у 1930–1933 в Одесі

**Металепсис**, різновид метонімії, складний троп, у якому слово вживається в переносному значенні, утворене через одне або декілька найменувань

**Метали**, елементи, які легко втрачають електрони зовнішніх оболонок, внаслідок чого мають високу електропровідність

**Метали благородні**, метали, які характеризуються високою хімічною стійкістю, тугоплавкістю

**Метали кольорові**, технічна назва всіх металів і їх сплавів (крім заліза і його сплавів, які називають чорними металами)

**Метали перехідні**, хімічні елементи побічних підгруп I–VIII груп періодичної системи елементів (3–12 груп в довгоперіодному варіанті таблиці)

**Метали чисті**, метали з низьким вмістом домішок

**Металізація**, вид електротравми: проникнення у верхні шари шкіри дрібних частинок металу, розтоплених дуговим розрядом

**Металіст (клуб)**, футбольний клуб української Прем'єр-ліги, діє у м. Харків з 1925

**Металіст (спорткомплекс)**, спортивний комплекс у м. Харків, вміщує 40 тис. глядачів, діє з 1926

**Металітература**, літературний текст про літературу

**Металліка** (Metallica), американський метал-гурт, діє з 1981

**Металогіка**, вивчення та аналіз семантики (відносини між виразами і смислами) і синтаксису (відносини між виразами)

**Металоізол**, гідроізоляційний матеріал, металева фольга, яка покрита з обох боків бітумом

**Металообробна промисловість**, галузь обробної промисловості

**Металооптика**, розділ оптики, в якому вивчаються оптичні та електродинамічні властивості металів, взаємодія металів з електромагнітними хвилями оптичного діапазону

**Металопротейди**, клас складних білків, які містять іони важких металів

**Металосиліциди**, сплави металів з кремнієм; застосовуються для виготовлення вибуховим методом плівкових резисторів

**Металофізика**, розділ фізики, що вивчає будову і властивості металів

**Металофізики інститут імені Г. В. Курдюмова НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Металочерепиця**, великорозмірні металеві покрівельні листи, поверхня яких імітує черепицю, сучасний ефективний високоякісний будівельний матеріал

**Металування**, металізація, процес нанесення металу на поверхню виробу шляхом осадження на неї рідкого металу, розпиленого газовим струменем

**Металург**, футбольний клуб української Прем'єр-ліги, діє у м. Донецьк з 1996

**Металургія кольорова**, галузь важкої промисловості

**Метальні машини**, вид військової техніки стародавніх і середньовічних часів у вигляді механізмів, що перетворюють м'язові зусилля людини в енергію польоту снаряда

**Метамagnetик**, речовина, яка в слабких магнітних полях має властивості антиферомагнетика, а в сильних – феромагнетика

**Метамерія**, сегментація тіла тварин

**Метамова**, мова, засобами якої досліджуються і описуються властивості деякої іншої мови

**Метамовна функція**, функція мови бути засобом дослідження і опису мови в термінах самої мови

**Метаморфізм**, зміни гірських порід на глибині під впливом температури, тиску, а також різних фізико-хімічних процесів

**Метаморфоз**, глибокі перетворення будови організму в ході онтогенезу

**Метан**, найпростіший вуглеводень (один атом вуглецю, чотири – водню)

**Метанефридії**, органи виділення деяких безхребетних

**Метанефрос**, тазова нирка вищих хребетних

**Метання диска**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Метання молота**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Метання списа**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Метанол**, найпростіший спирт

**Метаноокислюючі бактерії**, бактерії, що здатні засвоювати метан, а також метанол як єдині джерела енергії та вуглецю

**Метаноутворюючі бактерії**, анаеробні археї, які виробляють метан як метаболічний побічний продукт

**Метантанк**, циліндрична споруда для анаеробного зброджування осаду стічних вод, а також стічних вод високої концентрації, як правило, при підвищених температурах

**Метанти**, рослини помірних широт, які цвітуть наприкінці вегетаційного періоду

**Метаплазія**, заміщення клітин одного типу на інший

**Метаплазма**, загальна назва продуктів життєдіяльності в клітині

**Метаправило**, правило, що описує порядок використання чи модифікації інших правил

**Метасеквойя** (Metasequoia), рід деревних рослин родини кипарисових

**Метасимпатична нервова система**, частина периферійної нервової системи

**Метасоматизм**, процес утворення гірських порід шляхом заміщення одних мінералів іншими з суттєвими змінами хімічного складу

**Метасоціологія**, галузь соціологічного знання, котра вивчає соціологію як наукову теорію через критерії її відповідності загальним науково-методологічним принципам

**Метастабільний стан**, стан нестійкої рівноваги системи, в якому система може залишатися при малих збуреннях, а при значних – переходить у стійкіший

**Метастаз**, розповсюдження злоякісної пухлини через ріднини тіла (кров, лімфу)

**Метастазію**, П'єтро (1698–1782), драматург та автор лібрето, Італія – Австрія

**Метастазування**, процес утворення метастазів

**Метаталамус**, частина таломічної області мозку ссавців

**Метатеза**, переставлення звуків або складів у словах, зумовлене прагненням уникнути важких для вимови або невластивих певній мові звукосполучень

**Метатеорія**, теорія, що аналізує структуру, методи і власливості будь-якої іншої теорії

**Метатонія**, будь-яка зміна інтонації, в результаті якої відбувається чергування інтонацій

**Метаутопія**, літературний жанр, що поєднує елементи утопії й антиутопії

**Метафаза**, перша стадія мітозу

**Метафізика**, галузь філософії, що розглядає надчуттєві принципи і начала буття

**Метафізичний метод в економічному дослідженні**, науковий метод, який полягає в тому, що речі і явища розглядаються незмінними, поза процесом їхнього розвитку

**Метафлоема**, провідна тканина молодих органів рослин; складова частина первинного лубу судинних пучків

**Метафора**, один із основних тропів

**Метафора політична**, 1) важливий компонент політичного дискурсу; 2) ефективний мовний засіб прагматичного впливу політичного тексту, який дає змогу долати межі між двома основними типами мислення міфопоетичним і дискурсивно-логічним

**Метафос**, фосфорорганічна речовина, отрутохімікат

**Метафраза**, 1) дослівна передача вірша прозою; підпорядкований переклад літературного тексту; 2) переказ змісту літературного твору

**Метацентр**, точка перетину вертикальної прямої лінії, що проходить через центр плавучості (центр ваги витиснутої судном води), із площиною симетрії цього судна.

**Метгемоглобін**, форма гемоглобіну, в якій іон заліза має ступінь окислення +3

**Метелик**, поліграфічне видання малого розміру (нагадує невелику брошуру або мініатюрний плакат), основною метою якого є популяризація певних ідей, принципів, знань

**Метелика ефект**, явище нестійкості поведінки певних нелінійних дисипативних систем щодо бодай невеликої зміни початкових умов

**Метелики нічні**, позатаксономічна група лускокрилих комах

**Метелики-листовидки** (Kallima), рід комах родини німфалідів

**Метео...**, частина складних слів, що означає «метеорологічний»

**Метеор**, явище, що виникає при згорянні в атмосфері Землі дрібних метеорних тіл (наприклад, уламків комет чи астероїдів)

**Метеора**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із шести діючих православних монастирів 11–20 ст., розташований на вершинах скель Фессалії, Греція

**Метеоризм**, обдимання, скупчення газу в кишковоки

**Метеорити**, тверде тіло небесного походження, що впало на поверхню Землі з космосу

**Метеорна речовина**, тверді тіла, дрібніші, ніж малі планети і комети, які рухаються в міжпланетному просторі довкола Сонця

**Метеорні потоки**, явище, що виникає в атмосфері планети при її зустрічі з метеорним роєм – компактною групою метеорних тіл, які рухаються по близьких орбітах і пов'язані спільністю походження

**Метеороїди**, тверді об'єкти, які рухаються в міжпланетному просторі, розміром значно менше астероїда, але значно більше атома

**Метеорологічна служба**, державна організація, що складається з мережі метеорологічних станцій, наукових та оперативних метеорологічних установ

**Метеорологічна станція**, установа, в якій цілодобово проводяться регулярні метеорологічні спостереження

**Метеорологічне забезпечення**, в авіації – система отримання й використання метеорологічної інформації для забезпечення безпеки польотів

**Метеорологічне спостереження**, спостереження за станом атмосфери, атмосферних процесів, в тому числі з зазначеннями окремих метеорологічних елементів (температури, тиску, опадів, вітру, хмарності, вологості тощо)

**Метеорологічні елементи**, загальна назва ряду характеристик стану повітря

**Метеорологічні прилади**, пристрої, що використовуються для вимірювання та реєстрації числових значень метеорологічних елементів

**Метеорологія**, наука про атмосферу Землі та фізичні і хімічні процеси, що в ній відбуваються



**Метерлінк, Моріс** (1862–1949), письменник, драматург та філософ, Нобелівська премія з літератури (1911), Бельгія

**Метиленблау**, метиленовий синій, гетероциклічна сполука, катіонний барвник, який використовується в легкій промисловості, аналітичній хімії, фармацевтиці, мікробіології та гістології

**Метилтестостерон**, синтетичний гормон, стероїд – метильований тестостерон; використовується як лікарський препарат

**Метилтіоурацил**, гетероциклічна сполука, похідна піримідину, використовується як лікарський препарат

**Метилтрансферази**, група ферментів класу трансфераз, каталізують метилювання

**Метисація**, схрещування різних порід тварин, а також різних сортів рослин з метою покращення породи

**Метіда**, 1) астероїд головного поясу; 2) внутрішній супутник Юпітера

**Метікал**, національна валюта Мозамбіку

**Метіонін**, тіоамінокислота, входить до складу ферментів та майже всіх тканин; в організмі людини – одна з 20 основних амінокислот

**Меткалф, Роберт** (1946), інженер та винахідник у царині комп'ютерних технологій, США

**Метлаські плитки**, застаріла назва керамічних плиток для покриття підлоги, назва яких походить від м. Метлах (Німеччина)

**Метлінський, Амвросій Лук'янович** (1814–1870), один з чільних поетів-романтиків, етнограф, професор Харківського (1843–1849) та Київського (1849–1854) університетів, Україна

**Метлін, Марлі** (1965), актриса, «Оскар» (1987), США

**Метлюг** (Арега), рід рослин родини злакових

**Метод**, теоретично осмислений і логічно обґрунтований спосіб пізнавальної діяльності

**Методисти**, прихильники течії в англіканстві, сформувалась в окрему протестант. церкву в першій половині 18 ст.

**Методієв, Димитр Христов** (1922–1995), поет, перекладач творів Т. Шевченка та І. Франка болгарською мовою, Болгарія

**Методологія**, вчення про метод(и), система способів організації та здійснення теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему – її структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності

**Методологія дослідження**, система принципів і способів організації дослідження

**Метона** (Мефона), внутрішній супутник Сатурна

**Метонімія**, літературний троп, що полягає в перенесенні значення слова з одного предмета на інший за умови безпосереднього зв'язку між ними

**Метоп**, прямокутна, майже квадратна плита, часто прикрашена скульптурними рельєфами, що входить у фриз антаблемента доричного ордера, заповнюючи проміжки між тригліфами

**Метр (в архітектурі)**, найпростіша форма ритму, повторення однакових елементів архітектурної форми з однаковими інтервалами

**Метр квадратний** (м²), одиниця виміру площі в системі Сі, площа квадрату зі стороною 1 м

**Метр (у літературі)**, ритмічна впорядкованість, властива віршам, базована на дотриманні певної міри

**Метр (у музиці)**, система організації музичного ритму, що полягає у впорядкуванні послідовності чергування сильних і слабких долей

**Метр (у системі мір)**, одиниця довжини в метричній системі мір, яка дорівнює сто сантиметрів і прийнята за основну одиницю довжини в Міжнародній системі одиниць вимірювання

**Метриза**, у Франції та Нідерландах – музична школа, що готувала церковних півчих

**Метрика**, 1) застаріле – виписка з метричної книги про дату народження (у дореволюційній Росії і в перші роки Радянської влади); 2) метрична книга; 3) спосіб визначення відстані між двома точками в певній геометричній системі

**Метрика коронна**, книга реєстрації виданих у Польському Королівстві нормативних актів, документів чи здійснених для потреб юридичних або фізичних осіб публічно-правових актів

**Метрит**, запалення матки

**Метричні книги**, сукупність актів церковної та громадянської реєстрації, що засвідчують подію (факт) хрещення (народження), вінчання (шлюбу), поховання (смерті) конкретних осіб у формі записів у відповідних книгах

**Метричного простору поповнення**, повний метричний простір, метрика якого продовжує метрику заданого простору

**Метрія...**, частина складних слів, що означає «вимірювання»

**Метродор Лампсакський** (331–278 до н. е.), філософ-епікуреєць, Стародавня Греція

**Метрологія**, наукова основа контролю якості

**Метрологія економічна**, наука про найзагальніші принципи кількісної ідентифікації економічних процесів, методах та засобах економічних вимірювань

**Метрологія історична**, спеціальна історична дисципліна, що вивчає системи мір, часу в різні епохи

**Метрополіця**, міжнародна одиниця обліку обсягу фонду, що вимірюється як 1 м стеляжної полиці, що зайнята виданнями чи іншими документами

**Метрополітен**, метро, міська позавулична підземна або наземна електрифікована залізниця для масового перевезення людей

**Метрополітен-музей**, художній музей, діє у м. Нью-Йорк (США) з 1870

**Метрополітен-опера**, провідний музичний театр в США, відкритий у Нью-Йорку (1883)

**Метрополія**, держава, яка підпорядковує собі інші, економічно залежні держави, перетворюючи їх на колонії

**Меттерніх, Клеменс Венцель фон** (1773–1859), політичний діяч, канцлер (1821–1848) та міністр закордонних справ (1809–1848) Австрійської імперії, Німеччина – Австрія

**Метцгерієві** (Metzgeriales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу мохоподібних

**Метциг, Курт** (1911–2012), кінорежисер, лауреат Берлінського МКФ (1990), Німеччина

**Метьюлкіне**, селище міського типу Сєвєродонецької міськради Луганської обл.

**Метьюрін, Чарльз Роберт** (1782–1824), письменник та драматург, представник готичного роману, Велика Британія

**Мєфодій** (815–885), проповідник християнства на слов'янських землях, співавтор слов'янської абетки (разом з братом Кирилом), Візантійська імперія

**Мєфодій (Кудряков)** (1949–2015), предстоятель Української автокефальної православної церкви (2000–2015)

**Механізація**, процес заміни ручної праці впровадженням будівельних машин і механізмів (у тому числі роботів, маніпуляторів тощо) з використанням для їх дії різних видів енергії і тяги

**Механізація мала**, невеликі за масою і розмірами вископродуктивні машини для виконання основних і допоміжних операцій будівельно-монтажних робіт (розчинозмішувачі, фарботерки, фарбопульти тощо)

**Механізм**, 1) сукупність рухомо з'єднаних частин, які завдяки прикладанню певних зусиль виконують узгоджені дії; 2) обладнання машини; 3) прилад, машина, пристосування, пристрій

**Механізм господарський**, сукупність організаційних структур і конкретних форм та методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення

**Механіка**, наука про переміщення тіл у просторі та про взаємодію між ними

**Механіка аналітична**, розділ класичної механіки, що розглядає динаміку механічної системи в термінах узагальнених координат, імпульсів та сил

**Механіка будівельна**, сукупність наук про міцності, жорсткості і стійкості будівельних конструкцій

**Механіка ґрунтів**, розділ механіки суцільного середовища, що вивчає фізико-механічні властивості, напружено-деформований стан, умови міцності та стійкості ґрунтових масивів, та їх взаємодія з будівлями та спорудами

**Механіка квантова**, фундаментальна фізична теорія, що в описі мікроскопічних об'єктів розширює, уточнює і поєднує результати класичної механіки і класичної електродинаміки

**Механіка класична**, розділ фізики, що вивчає закони зміни положень макроскопічних матеріальних тіл у просторі з часом (зі швидкостями, малими в порівнянні зі швидкістю світла) і причини, що їх викликають

**Механіка небесна**, розділ астрономії, що застосовує закони механіки для вивчення руху небесних тіл

**Механіки і математики прикладних проблем інститут ім. Я. С. Підстригача НАН України**, установа Відділення математики НАН України

**Механіки інститут ім. С. П. Тимошенка НАН України**, установа Відділення механіки НАН України

**Механіки рівняння канонічні**, диференціальні рівняння для узагальнених координат та імпульсів механічної системи

**Механіки технічної інститут НАН України і ДКА України**, установа Відділення механіки НАН України

**Механіцизм**, філософський та науковий світогляд, поширений у 16–18 ст., відповідно до якого світ і його складові (в т. ч. і людина) є лише механізмом

**Механіцизм соціальний**, напрям у соціальній теорії, що бере за основу поняття механізму-системи

**Механо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до механічного руху або до механізму

**Механоламаркізм**, одна з еволюційних течій, напрям неоламаркізму

**Механоозброєність праці**, співвідношення витрат механічної енергії та живої праці у процесі матеріального виробництва

**Механорецептори**, закінчення чутливих нервових волокон, що реагують на механічні подразнення

**Механотерапія**, кінезотерапія, комплекс лікувальних, профілактичних та відновлювальних вправ за допомогою спеціальних засобів (апарати, тренажери) на покращення рухливості суглобів, окремих м'язів та їхніх груп задля збільшення функціональної адаптації хворого

**Механохорія**, спосіб поширення насіння в деяких рослин. При М. стиглі плоди швидко розкриваються, розкидаючи насіння

**Механоцити**, клітини, що синтезують колаген

**Мехєдівсько-Голотівщинське газоконденсатне родовище**, родовище на території Чорнухинського р-ну Полтавської обл.

**Мехєдінць**, жудець Румунії

**Мехен, Алфред Тайєр** (1840–1914), військовий морський теоретик, історик, контр-адмірал (1906), один із засновників геополітики, США

**Мехіко (місто)**, місто, столиця Мексики

**Мехіко (округ)**, федеральний округ Мексики

**Мехіко (штат)**, штат Мексики

**Мехіко історичний центр та Сочімілько**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 14–20 ст., м. Мехіко, Мексика

**Мехіко національного автономного університету центрально-студентське містечко**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс 1949–1952, м. Мехіко, Мексика

**Мехінаку**, мова арауканської групи індіанських мов, яку використовує корінний народ Бразилії мехінаку, що проживає у Національному парку Шінгу в штаті Мату-Грасу

**Мехія Відес, Хосе** (1903–1993), живописець та графік, основоположник сальвадорської школи живопису, Сальвадор

**Мехмед I Герай** (1465–1523), хан Криму (1515–1523)

**Мехмед II Герай** (1532–1584), хан Криму (1577–1584)

**Мехмед III Герай** (1584–1629), хан Криму (1623–1628)

**Мехмед IV Герай** (1610–1674), хан Криму (1641–1644 та 1654–1666)

**Мехмед Паші Соколовича міст**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятка монументальної архітектури та інженерного мистецтва 16 ст., м. Вишеград, Боснія і Герцеговина

**Мехрі**, мова семітської групи афразійської мовної сім'ї

**Мецаренц, Місак** (1886–1908), поет-лірик, Вірменія

**Меценатство**, добровільна безкорислива діяльність фізичних осіб у формі матеріальної, фінансової та іншої підтримки набувачів благодійної допомоги

**Мецо-сопрано**, жіночий співочий голос з робочим діапазоном від «ля» малої октави до третьої октави

**Мецтлі**, у міфології ацтеків – бог Місяця, часто зображується у вигляді диску чорного кольору або посудини з водою, на якому знаходиться кролик

**Мецофанті, Джузеппе Гаспаро** (1774–1849), кардинал католицької церкви, один з найбільш знаних поліглотів в історії (вільно володів 38 мовами), Італія

**Меч**, старовинна холодна зброя у вигляді двосічного прямого довгого клинка з рукояткою

**Мечетна могила**, височина (367,1 м над рівнем моря), яку прийнято називати горою. Розташована в околицях міста Петровське Луганської області

**Мечеть**, місце для молитви і богослужіння, молитовний дім у мусульман, прихильників ісламського віровчення

**Мечеть Джамі в Ісфахані**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мечеть 11–18 ст., м. Ісфахан, Іран

**Мечісв, Кязим Беккійович** (1859–1945), поет та просвітитель, основоположник балкарської літературної мови, Росія

**Мечников, Ілля Ілліч** (1845–1916), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1908), Україна – Франція

**Мечников, Лев Ілліч** (1838–1888), географ і соціолог, один із піонерів цивілізаційного підходу у географії, Росія – Швейцарія

**Мечоносці** (Xiphophorus), рід риб родини пецилієвих, використовуються як акваріумні рибки

**Мечорил, риба-меч** (Xiphias gladius), риба родини мечорилових, вид фауни України

**Мечорили, риби-мечі** (Xiphias), рід риб родини мечорилових, фауна України

**Мечорилові** (Xiphiidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Мечохвости** (Xiphosura), ряд водних хеліцерових артропод

**Меч-риба** (Xiphias gladius), вид морських риб

**Меч-трава болотна** (Cladium mariscus), вид судинних рослин родини осокових, внесений до Червоної книги України

**Мешен, П'єр** (1744–1804), астроном та геодезист, першовідкривач дев'яти комет, Росія

**Мешко I** (бл. 935–992), перший історично достовірний князь Польщі (960–992)

**Мешко II В'ялий** (990–1034), король (1025–1031) та князь (1032–1034) Польщі

**Мешко III** (1126–1202), князь Польщі (1173–1177 та 1191)

**Мешко, Оксана Яківна** (1905–1991), біолог, правозахисник, політв'язень, член-засновник та керівник Української Гельсінської групи, Україна

**Мешхед**, місто в Ірані, 2 млн мешканців

**Мещанинов, Іван Іванович** (1883–1967), мовознавець, етнограф та археолог, один із піонерів типологічного мовознавства в Росії та дешифрування мови держави Урарту, академік АН СРСР (1932), Росія

**М'єса**, озеро у Норвегії, 365 км²

**Мєсяц, Геннадій Андрійович** (1936), фізик, іноземний член НАН України (2009), академік АН СРСР (1984), Росія

**Мєшков, Юрій Якович** (1932), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Мзаб долина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, традиційний район поселення берберських мусульман-ібадитів, Алжир

**Мзекала**, у грузинській міфології – богиня Сонця, покровителька виноробства

**Ми** (літературна група), група українських письменників у Варшаві, що згуртувалася навколо видання однойменного журналу у період міжвоєнного двадцятиліття

**Мигаль, Іванна Григорівна** (1937–1983), оперна і камерна співачка (мецо-сопрано), Україна – Канада

**Мигальна перетинка**, захисний орган ока амфібій, рептилій, птахів, акул та деяких ссавців

**Мигання**, захисний безумовний рефлекс

**Мигдалеподібне тіло**, область мозку, скупчення сірої речовини мигдалеподібної форми

**Мигдалики**, орган в ротоглотці, сформований лімфоїдною тканиною

**Мигдалина (в анатомії)**, ядро головного мозку хребетних, включаючи людину

**Мигдалина (в геології)**, форма, яка виникає при заповненні порожнин мінералами

**Мигдаль** (Amygdalus), рід рослин родини розових

**Миготіння передсердь**, різновид надшлуночкових тахіаритмій, що характеризується некоординованою електричною активністю передсердь з наступним погіршенням їхньої скорочувальної функції

**Мизін, Олександр Васильович** (1900–1984), живописець, Україна – Росія

**Мизодендрові** (Misodendraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сандалоцвітих

**Микешин, Михайло Йосипович** (1835–1896), скульптор, живописець-баталіст, автор пам'ятника Богдану Хмельницькому в Києві (1888), ілюстратор та популяризатор творів Т. Шевченка, Білорусь – Росія

**Микита, Володимир Васильович** (1931), живописець, народний художник України (1991), Україна

**Микитенко, Іван Кіндратович** (1897–1937), прозаїк, драматург-новатор, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Микитенко, Олег Іванович** (1928), літературознавець, перекладач, Україна

**Микиша, Михайло Венедиктович** (1885–1971), оперний співак (лірико-драматичний тенор), педагог і громадський діяч, народний артист УРСР (1971), Україна

**Миклухо-Маклай Микола Миколайович** (1846–1888), мандрівник, географ і етнограф, дослідник Нової Гвінеї, Росія – Україна

**Микола I** (1796–1855), імператор Росії (1825–1855)

**Микола II** (1868–1918), імператор Росії (1894–1917)

**Микола Кузанський** (1401–1464), кардинал Римо-католицької церкви, філософ, теолог, учений-енциклопедист, математик, Німеччина – Італія

**Микола Чудотворець** (270/286 (бл.275) – 6 грудня 326/342/351), архієпископ Мир Лікійських, святий в історичних християнських церквах, шанується як чудотворець, Візантійська імперія

**Миколай I** (800–867), 105-й папа римський (858–867)

**Миколай II** (?–1061), 155-й папа римський (1059–1061)

**Миколай III** (1216–1280), 188-й папа римський (1277–1280)

**Миколай IV** (1227–1292), 181-й папа римський (1288–1292)

**Миколай V** (1397–1455), 208-й папа римський (1447–1455)

**Миколайчик, Станіслав** (1901–1966), політичний діяч, голова уряду Польщі у вигнанні (1943–1944), Німеччина – Польща – Велика Британія – США

**Миколайчики** (Eryngium), рід рослин родини зонтичних

**Миколайчук, Іван Васильович** (1941–1987), кінорежисер, сценарист та актор, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Миколаїв (Львівська обл.)**, місто, адміністративний центр Миколаївського р-ну Львівської обл.

**Миколаїв (Миколаївська обл.)**, місто, адміністративний центр Жовтневого та Миколаївського р-нів Миколаївської обл.

**Миколаївка**, місто Слов'янської міськради Донецької обл.

**Миколаївка (Дніпропетровська обл., Петриківський р-н)**, селище міського типу Петриківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Миколаївка (Дніпропетровська обл., Широківський р-н)**, селище міського типу Широківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Миколаївка (Донецька обл.)**, селище міського типу Харцизької міськради Донецької обл.

**Миколаївка (Крим)**, селище міського типу Сімферопольського р-ну Автономної Республіки Крим

**Миколаївка (Одеська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Миколаївського р-ну Одеської обл.

**Миколаївська астрономічна обсерваторія**, астрономічна обсерваторія у м. Миколаїв Миколаївської обл., перший подібний заклад в Україні, діє з 1821

**Миколаївська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії у 1802–1803

**Миколаївська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Миколаївська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Миколаївський зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа, діє у м. Миколаїв з 1901

**Миколаївський національний аграрний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Миколаїв з 2002

**Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Миколаїв з 1913

**Миколаївський район (Львівська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Миколаївський район (Миколаївська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Миколаївський район (Одеська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Миколая** (день св. Миколая), день святкування та вшанування пам'яті Святого Миколая. Відзначають свято 19 грудня за новим стилем (у 20-21 ст.), а ті, що дотримуються григоріанського календаря – 6 грудня

**Микошинський, Богдан** (?–1596), гетьман Війська Запорозького Низового (1584, 1586 та 1594), Україна

**Микулинці**, селище міського типу Терехівського р-ну Тернопільської обл.

**Микулін, Олександр Олександрович** (1895–1985), конструктор авіаційних двигунів, академік АН СРСР (1943), Росія

**Микульський, Аркадій Миколайович** (1938), кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (2002), Україна

**Микульський, Станіслав** (1929–2014), актор, зірка польського кінематографу, Польща

**Милоградська культура**, поліська археологічна культура 7–1 століть до н. е.

**Милословність мовлення**, звукова організація мовлення, гармонійне звучання певних мовних елементів, що сприяє ефективнішому ілюкутивному впливу

**Милорадович, Василь Петрович** (1846–1911), фольклорист, етнограф, історик, дослідник фольклору Полтавщини, Україна

**Милосердя**, одне з найголовніших релігійних благочесть, що розглядається як Божя благодать, яка сприяє подоланню людської гріховності

**Милостиня**, допомога нужденним



**Мильне дерево** (*Sapindus*), рід дерев та кущів родини сапіндових

**Мильнянка** (*Saponaria*), рід звичайних рослин родини гвоздикових

**Минаєв, Кузьма Опанасович** (1895–1950), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1946), Україна

**Миневі** (*Lotidae*), родина риб ряду тріскоподібних, фауна України

**Минь річковий** (*Lota lota*), вид променеперих риб ряду тріскоподібних родини миневих, внесений до Червоної книги України

**Минь середземноморський** (*Gaidropsarus mediterraneus*), риба родини миневих, вид фауни України

**Мир**, соціальний стан буття, який характеризується відсутністю збройної боротьби у масштабних і явно виражених формах

**Мир позитивний**, концепція розв'язання конфлікту й побудови міцного довготривалого миру шляхом усунення не тільки зовнішніх формальних, але насамперед глибинних конфліктогенних чинників

**Миргород**, місто, адміністративний центр Миргородського р-ну Полтавської обл.

**Миргородська порода**, порода свиней м'ясо-сального типу

**Миргородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Мирна Долина**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Мирне (Донецька обл.)**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Мирне (Запорізька обл.)**, селище міського типу Мелітопольського р-ну Запорізької обл.

**Мирне (Луганська обл.)**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Мирне (Херсонська обл.)**, селище міського типу Каланчацького р-ну Херсонської обл.

**Мирний**, селище міського типу Євпаторійської міськради АР Крим

**Мирний процес**, сукупність усіх ініціатив, покликаних сприяти розв'язанню й закінченню конфлікту, створити основу для мирного врегулювання

**Миро**, у християнстві спеціально приготована і освячена ароматична олія, що використовується священнослужителями при здійсненні таїнства миропомазання, освяченні церкви тощо

**Мирологія**, миротворчі студії, міждисциплінарне поле наукового дослідження, основним завданням якого є комплексне вивчення феномену миру як форми суспільного існування, засобу творення суспільних взаємодій і як процесу (активного миротворення)

**Мирон** (5 ст. до н. е.), скульптор, Стародавня Греція

**Миронівка**, місто, адміністративний центр Миронівського р-ну Київської обл.

**Миронівський**, селище міського типу Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Миронівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Миронов, Андрій Олександрович** (1941–1987), актор, народний артист РРФСР (1980), Росія

**Мирон-Орлик, Дмитро** (1911–1942), політик, публіцист, ідеолог українського націоналізму, Україна

**Мироносці**, згідно з Євангелієм від Марка, три жінки – Марія Магдалина, Марія, мати Якова і Соломія, котрі принесли на третій день після розп'яття Ісуса до його гробу пахощі (миро), щоб помазати тіло вчителя

**Миропіль**, селище міського типу Романівського р-ну Житомирської обл.

**Миропомазання**, одне із семи таїнств християн, що символізує освячення і зміцнення духовних сил християнина на шляху до спасіння

**Мирослав (?–949)**, король Хорватії (945–949)

**Мирослав (Любачівський)** (1914–2000), кардинал, предстоятель Української греко-католицької церкви (1984–2000), Україна – США

**Миротамнові**, миротамнові (*Myrothamnaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гунероцвітих

**Миротворчий процес**, сукупність послідовних миротворчих дій, особливий напрямок діяльності міжнародних і регіональних організацій, окремих держав із урегулювання воєнно-політичних конфліктів і розбудови системи міжнародної безпеки

**Миротворчі сили**, загальна назва суб'єктів світової та регіональної політики, діяльність яких спрямована на зміцнення миру і безпеки, ліквідацію або обмеження міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктів, демілітаризацію суспільної свідомості

**Миротворчість**, один із структурних елементів мирного процесу згідно з класифікацією ООН і НАТО, який настає після превентивної дипломатії або запобігання конфліктам і передуює підтриманню миру

**Мирсінові** (*Myrsinaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересоцвітих

**Мирський замковий комплекс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс споруд 16–19 ст., смт Мир, Білорусь

**Мирт** (*Myrtus communis*), рід рослин родини миртових

**Миртові** (*Myrtaceae*), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Миртоцвіті** (*Myrtales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Миру зона**, територія, де заборонено застосування (загроза застосування) сили, розміщення, вдосконалення, володіння, випробування й застосування зброї масового знищення, а також її перевезення

**Миру міжнародний парк**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Канада – США

**Миряни**, парафіяни, паства, традиційні для християнства терміни, які використовують для означення віруючих,

членів релігійної громади, церкви, не наділених духовним саном (на відміну від кліру)

**Мисик, Василь Олександрович** (1907–1983), поет, прозаїк, перекладач середньовічної поезії Сходу та класики світової поезії з англійської, французької, німецької мов, Україна

**Миска**, елемент різьблення одвірків, з якого «вирастає» виноградна лоза з гроном винограду і листям

**Мисленнєвий експеримент**, спосіб теоретичного пізнання, що полягає в побудові концептуальних моделей явищ, процесів, станів, які вивчаються, в дослідженні поведінки цих моделей в ідеалізованих умовах, що імітують реальний експеримент

**Мислення**, вища форма цілеспрямованого й узагальненого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, а також у творенні нових ідей і програмуванні дій

**Мислення абстрактне**, один з різновидів людського мислення, сутність якого полягає у виробленні понять, суджень, умовиводів і здатності оперувати ними

**Мислення групове**, специфічні ефекти при прийнятті рішень групою. Стиль мислення людей, які повністю ідентифікують себе з конкретною соціальною групою.

**Мислення політичне**, опосередковане й узагальнене відображення людиною (політиком) політичних явищ і процесів об'єктивної дійсності в їх історичних, часових зв'язках і відносинах

**Мислення стиль**, сукупність пізнавальних форм – фундаментальних категорій, понять, методів, принципів і схем пояснення дійсності

**Мислення стратегічне**, особливий тип інноваційного системного мислення, що інтегрує різноманітні концепції та методи в процесі аналізу та розв'язання складних стратегічних проблем

**Мислетворча функція**, функція формування і формулювання думки

**Мисливство**, спеціальне використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь

**Мисливствознавство**, наукова дисципліна, що розглядає мисливство

**Мисовський, Лев Володимирович** (1888–1939), фізик, фахівець з ядерної фізики, один з ініціаторів побудови в СРСР циклотрона, Росія

**Мистецтва види**, форми художньо-творчої діяльності, що вирізняються на основі специфічного характеру художнього змісту та відповідних засобів його матеріально-го втілення

**Мистецтва і ремесла**, дизайнерсько-промисловий рух у Великій Британії кін. 19 ст., який зіграв важливу роль у формуванні таких стилів і напрямів мистецтва як пре-рафаелізм, символізм і модерн, а також у становленні промислової естетики (дизайну)

**Мистецтва країн Африки та Океанії національний музей**, етнографічно-мистецьке зібрання, діє у м. Париж (Франція) з 1931

**Мистецтва монументального об'єкти**, твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями)

**Мистецтва садово-паркового об'єкти**, поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами

**Мистецтва старовинного національний музей**, одне з найбільш значних зібрань Європи, діє у м. Лісабон (Португалія) з 1884

**Мистецтва східного національний музей**, мистецький музей, діє у м. Рим (Італія) з 1957

**Мистецтво**, 1) специфічна форма суспільного світогляду та людської діяльності, яка відбиває світ у художніх образах; 2) високий рівень навичок і майстерність у будь-якій галузі діяльності; 3) видавництво

**Мистецтво агітаційне**, сукупність видів образотворчого мистецтва, які містять політичні ідеї, виражені в лаковій, активно діючій формі (плакат, карикатура, лубок та ін.)

**Мистецтво акторське**, мистецтво театральної гри, створення художніх образів у театрі, кіно, на телебаченні і радіо

**Мистецтво античне**, мистецтво часів Античності

**Мистецтво війни**, найдавніший у світі трактат з військового мистецтва (6–5 ст. до н. е., Китай), автор – Сун-цзи

**Мистецтво декоративно-ужиткове**, різновид декоративного мистецтва, твори, що мають практичне призначення

**Мистецтво для мистецтва**, мистецьке зосередження на суто формальних, технічних, підкреслено іманентних проблемах, гранична ізоляція художньої діяльності та герметизація художнього твору від довколишньої дійсності і як необхідний наслідок такого статусу мистецької діяльності

**Мистецтво еллінізму**, мистецтво періоду від походів Александра Македонського (334–323 до н. е.) до завоювання країн Східного Середземномор'я Римом

**Мистецтво Етрурії** (Мистецтво етрусків), мистецтво племен, які мешкали на північно-західній частині Апеннінського півострова, до періоду злиття з давньоримським мистецтвом у 4 ст. до н. е.

**Мистецтво кінетичне**, напрям мистецтва модернізму

**Мистецтво конкретне**, напрям абстрактного мистецтва

**Мистецтво концептуальне** (концептуалізм), авангардний рух, один із основних напрямів модернізму, що виник у 1960–1980-х

**Мистецтво найвне**, примітивізм, напрям у мистецтві, для якого характерне свідоме спрощення художніх засобів, звернення до народного селянського, непрофесійного мистецтва

**Мистецтво мінімалістське**, мінімалізм, напрям мистецтва другої половини 20 ст.

**Мистецтво нефігуративне**, мистецтво, яке відкидає принцип реалізму

**Мистецтво неформальне**, художній напрям в абстрактному мистецтві у Франції

**Мистецтво нонконформістське**, мистецтво, яке поширилось в СРСР у 1980-х і ґрунтувалось на засадах протиставлення офіційному мистецтву соціалістичного реалізму

**Мистецтво образотворче**, візуальне мистецтво, мистецтво, твори якого сприймаються візуально

**Мистецтво оперативне**, складова частина військового мистецтва

**Мистецтво оформлювальне**, галузь декоративного мистецтва, що синтезує засоби архітектури, образотворчого мистецтва, театру, кіно, світлотехніки для оформлення вулиць, майданів, виробничих територій, різних експозицій тощо

**Мистецтво політичне**, духовно-практична творчість у сфері політичних відносин; найвища форма політичної діяльності

**Мистецтво публічне**, напрям сучасного мистецтва, який включає перформанс, інсталяції, мистецькі акції

**Мистецтво Середньовіччя**, європейське мистецтво від часів падіння Римської імперії до Ренесансу та Реформації

**Мистецтво Стародавнього Єгипту**, мистецтво часів існування Стародавнього Єгипту

**Мистецтво Стародавнього Риму**, мистецтво Стародавнього Риму та територій Римської імперії

**Мистецтво Стародавньої Греції**, мистецтво Стародавньої Греції від мінойської доби (2500–1500 до н. е.) до елліністичного періоду (початку 1 ст. н. е.)

**Мистецтвознавства, фольклористики та етнології інститут імені М. Т. Рильського НАН України**, установа Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Мистецтвознавство**, гуманітарна дисципліна, що вивчає історії та теорію мистецтва

**Мистецький Арсенал**, національний культурно-мистецький та музейний комплекс, діє у м. Київ з 2006

**Мистецький льох**, літературно-мистецький клуб, діяв у Києві у 1919

**Мистецькі матеріали Авангарду**, видання авангардівців, що виходило в Харкові у 1929

**Мистецькі школи Фонтенбло**, загальна назва мистецького угруповання, яке працювало за замовленнями королів Франції у 16 ст. – на початку 17 ст. і базувалась в майстернях замку Фонтенбло

**Мисюрка**, складова частина захисного обладунку воїна, бойовий шолом, який складався з наверх у вигляді опуклої верхньої пластини та кольчужної відлоги чи бармиці

**Митна декларація**, документ, що містить найважливіші відомості про вантажі (в т. ч. експортні та імпорتنі товари), пасажирський багаж, ручну поклажу, цінності та валюту, які перетинають митний кордон країни, і надається в митні органи

**Митна служба України**, спеціалізований організаційно-правовий інститут державної виконавчої влади, який шляхом виконання фіскальних, захисних, регулюючих, контрольних та інших функцій забезпечує реалізацію митної політики

**Митне регулювання**, регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та митних зборів, процедури митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України

**Митний кодекс Європейського співтовариства**, основний документ ЄС, що регламентує торгівлю з третіми країнами

**Митний контроль**, сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм національних нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку

**Митний режим**, сукупність законодавчо встановлених норм та положень, які визначають статус товарів, транспортних засобів, цінностей, інших предметів, що переміщуються через митний кордон для митних цілей

**Митний союз**, 1) угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу; 2) М. с. Росії, Білорусії і Казахстану, форма міждержавної торгово-економічної інтеграції країн, договір про яку вступив у дію 2010

**Митниця**, спеціально обладнана зона, визначена на митному кордоні країни, державні службовці якої забезпечують дотримання законодавства про імпорту, експорту, транзит товарів та контролюють перевезення вантажів через державний кордон

**Митницький, Едуард Маркович** (1931), театральний режисер, народний артист УРСР (1988), Україна

**Мито**, загальнодержавний непрямий податок, який справляється з імпорту, експорту і транзиту товарів, торговельно-промислового прибутку, майна, цінностей, інших предметів, що переміщуються через митний кордон України

**Митра**, 1) позолота, яка у церквах вкриває ліхтар; 2) головний убір архієрея православної церкви; 3) давньоіранське божество сонця

**Митрак, Олександр Андрійович** (1837–1913), письменник, етнограф, фольклорист, священник, дослідник фольклору Закарпаття, Україна

**Митральний клапан**, один із клапанів серця. Він лежить між лівим передсердям та лівим шлуночком та регулює потік крові з лівого передсердя серця в лівий шлуночок

**Митрополит**, другий після патріарха титул єпископа у православній церкві (в грецькій традиції третій після патріарха та архієпископа), головуючий в Митрополії, також очолює автокефальні або автономні церкви

**Митропольський, Олексій Юрійович** (1942), геолог, член-кореспондент НАН України (2003), Казахстан – Україна

**Митропольський, Юрій Олексійович** (1916–2008), математик, механік, академік АН УРСР (1961) та АН СРСР (1984), Україна

**Митрюк, Наталія Іванівна** (1959), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1982, 1986), Україна

**Митуса (літературне угруповання)**, літературне угруповання, що існувало у Львові в 1920-х

**Митуса (співак)** (13 ст.), придворний співець та поет перемиського єпископа

**Митуса (часопис)**, літературно-мистецький часопис, виходив у Львові протягом січня-квітня 1922

**Митюков, Калинин Андрійович** (1823–1885), правознавець, ректор Київського університету Св. Володимира у 1865, Росія – Україна

**Михайличенко, Гнат Васильович** (1892–1919), політик, письменник, член Центральної Ради, засновник партії боротьбистів, Україна

**Михайличенко, Олексій Олександрович** (1963), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Михайлів, Юхим Спиридонович** (1885–1935), живописець, майстер символічно-філософських композицій, Україна – Росія

**Михайлівка (Запорізька обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Михайлівського р-ну Запорізької обл.

**Михайлівка (Луганська обл., Перевальський р-н)**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Михайлівка (Луганська обл., Ровеньківська міськрада)**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Михайлівська Цілина**, степовий природний заповідник, Лебединський р-н Сумської обл.

**Михайлівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Михайло (Козачинський)** (1699–1755), ієрарх православної церкви, архимандрит Видубицького (Київ) та Слуцького Троїцького (Білорусь) монастирів, драматург, один з фундаторів середньої та вищої школи в Сербії, Україна – Сербія – Білорусь

**Михайло І Юрійович** (?–1176), великий князь Київський (1171) та великий князь Володимиро-Суздальський (1174 та 1175–1176)

**Михайло II Всеволодович** (1179–1246), великий князь Київський (1238–1239 та 1241–1246)

**Михайло III Гольшанський** (?–1433), князь-намісник Київський (1422–1432)

**Михайло IV Болобан** (?–1435), князь Київський (1433–1435)

**Михайло Керуларій** (бл. 1000–1059), патріарх Константинопольський у 1043–1058, при якому відбувся остаточний розкол християнської церкви на західну та східну, Візантійська імперія

**Михайло Крешимир II** (?–969), король Хорватії (949–969)

**Михайло Пселл** (1018 – бл. 1078), філософ, історик, богослов, предтеча платонізму епохи Відродження, Візантійська імперія

**Михайло Федорович** (1596–1645), цар Московський (1613–1645)

**Михайлов, Микола Миколайович** (1903–1936), музикант, диригент і організатор капел бандуристів, Україна

**Михайлов, Олександр Олександрович** (1888–1983), астроном, академік АН СРСР (1964), Росія

**Михайловський, Володимир Миколайович** (1914–1978), механік, член-кореспондент АН УРСР (1961), Україна

**Михайловський, Дем'ян Трохимович** (1806–1844), співак та музикант, соліст Придворної співацької капели в Петербурзі, Україна – Росія

**Михайловський, Микола Костянтинович** (1842–1904), соціолог і соціальний психолог, публіцист, теоретик народництва, Росія

**Михайловський-Данилевський, Олександр Іванович** (1789–1848), воєнний історик, автор першої офіційної історії російсько-французької війни 1812–1814, академік Петербурзької АН (1841), Росія

**Михайло-Коцюбинське**, селище міського типу Чернігівського р-ну Чернігівської обл.

**Михайл архангел**, архангел в християнстві, іудаїзмі. Як Архистратиг війська господнього вважається покровителем військовиків

**Михайл I Рангаве** (770–813), імператор Візантії (811–813)

**Михайл II Травл** (770–829), імператор Візантії (820–829)

**Михайл III** (840–867), імператор Візантії (842–867)

**Михайл IV Пафлагон** (1010–1041), імператор Візантії (1034–1041)

**Михайл IX Палеолог** (1277–1320), імператор Візантії (1294–1320)

**Михайл V Калафат** (1015–1042), імператор Візантії (1015–1042)

**Михайл VI Стратіотик** (?–1058), імператор Візантії (1056–1057)

**Михайл VII Дука** (1050–1090), імператор Візантії (1071–1078)

**Михайл VIII Палеолог** (1223–1282), імператор Візантії (1261–1282)

**Михалевич, Володимир Сергійович** (1930–1994), економіст-кібернетик, академік АН СРСР (1984) та АН УРСР (1973), Україна

**Михалевич, Михайло Володимирович** (1956–2009), математик-програміст та економетрист, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Михалков, Микита Сергійович** (1945), кінорежисер, сценарист, продюсер та актор, «Золотий лев» (1991), лауреат Каннського МКФ (1994), «Оскар» (1994), Росія

**Михальченко, Микола Іванович** (1942), політолог, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Михальчук, Віктор Ілліч** (1946), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1968), Кубок світу (1965), чемпіон Європи (1967), Росія – Україна

**Михальчук, Костянтин Петрович** (1840–1914), мовознавець, етнограф, громадський діяч, діалектолог-україніст, дійсний член НТШ (1911), Україна

**Мицюк, Олександр Корнійович** (1883–1943), правознавець, економіст, соціолог та політик, міністр внутрішніх справ УНР (1918–1919), Україна – Чехія

**Миша жовтогорла** (*Sylvaemus flavicollis*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України



**Миша курганцева** (*Mus spicilegus*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Миша лісова** (*Sylvaemus sylvaticus*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Миша мала** (*Sylvaemus uralensis*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Миша польова** (*Apodemus agrarius*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Миша степова** (*Sylvaemus witherbyi*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Миша хатня** (*Mus musculus*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Мишак, Валентина Григорівна** (1942), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1964), чемпіон Європи (1963, 1967), Україна

**Миша-крихітка**, миша малесенька (*Micromys minutus*), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Мишанич, Олекса Васильович** (1933–2004), літературознавець, фольклорист, член-кореспондент НАН України (1997), Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Мишанич, Степан Васильович** (1936–2013), педагог, організатор освіти, фольклорист і літературознавець, Україна

**Мишачі** (*Muridae*), родина ссавців ряду гризунів

**Миші лісові** (*Sylvaemus*), рід ссавців родини мишачих

**Морські миші**, спільна назва представників двох родин риб ряду вудильщикоподібні

**Миші польові** (*Apodemus*), рід ссавців родини мишачих

**Миші хатні**, миші звичайні (*Mus*), рід ссавців родини мишачих

**Мишівки** (*Sicista*), рід ссавців родини мишівкових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Мишівкові** (*Sminthidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Мишій** (*Setaria*), рід рослин родини злакових

**Мишохвостові** (*Rhinopomatidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Мишуга, Лука Теодорович** (1887–1955), дипломат, журналіст, юрист, історик, дослідник історії України першої половини 20 ст. та української діаспори в США, Україна – США

**Мишуга, Олександр Пилипович** (1853–1922), оперний співак (тенор) і педагог, меценат, зірка європейської опери, Україна

**Миш'як**, хімічний елемент, символ – As, атомний номер – 33

**Миш'як самородний**, мінерал класу самородних елементів

**Міалгія**, біль у м'язах

**Міансарова, Тамара Григорівна** (1931), естрадна співачка (ліричне сопрано), народний артист Росії (1996), Україна – Росія

**Міастенія**, слабкість м'язів

**Мігдал, Аркадій Бейнусович** (1911–1991), фізик-ядерник, академік АН СРСР (1966), Білорусь – Росія

**Мігель I** (1802–1866), король Португалії (1828–1834)

**Мігма**, силікатний розплав, який утворився в земній корі з гірських порід, що містить недорозплавлений матеріал у розсіяному стані

**Мігматити**, гірські породи, утворені з неоднорідної суміші магми і стороннього твердого матеріалу гірських порід

**Мігрант**, особа, яка перетнула державний або адміністративно-територіальний кордон і назавжди або на тривалий час змінила місце проживання

**Міграційна теорія**, теорія, що пояснює подібність фольклорних сюжетів у різних народів світу міграцією текстів

**Міграційна школа**, напрям у фольклористиці, літературознавстві й загалом філології, який складався впродовж 19 ст. під впливом філософії позитивізму

**Міграція**, процеси просторового переміщення, переселення людей, трудових ресурсів, пов'язаних зі зміною ними місця проживання на постійний чи на більш-менш тривалий час

**Мігрень**, хронічний розлад, який характеризується періодичним головним болем середнього та високого ступеня тяжкості

**Мігуаша**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Канада

**Мігунов, Євген Тихонович** (1921–2004), художник-мультиплікатор, карикатурист, ілюстратор, Росія

**Мід, Джеймс Едуард** (1907–1995), економіст, Нобелівська премія з економіки (1977), Велика Британія

**Мід, Джордж Герберт** (1863–1931), філософ, соціолог, психолог, основоположник символічного інтеракціонізму, США

**Мід, Карл Джозеф** (1950), астронавт, здійснив три космічні польоти, США

**Мід, Маргарет** (1901–1978), антрополог, США

**Мідвей**, атол у північній частині Тихого океану, розташований поблизу від північно-західного краю Гавайського архіпелагу, належить США

**Міддендорф, Олександр Федорович** (1815–1894), зоолог, ботанік та географ, академік Петербурзької АН (1850), Естонія – Росія

**Міденосний пояс Південної Америки**, смуга родовищ мідних руд уздовж Тихоокеанського узбережжя Південної Америки

**Міденосний пояс Центральної Африки**, смуга родовищ мідних руд на кордоні Замбії і Заїру

**Міджікенди священні ліси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з 11 окремих укріплених поселень етнічної групи міджікенда, Кенія

**Мідійська мова**, мертва мова північно-західної групи іранської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Мідії** (*Mytilus*), рід двостулкових молюсків

**Мідлтон, Томас** (1580–1627), поет та драматург, Велика Британія

**Мідний пояс Чилі**, група родовищ міді на території Чилі

**Мідь**, хімічний елемент, символ – Cu, атомний номер – 29

**Мідянка звичайна** (*Coronella austriaca*), тварина родини вужевих

**Мідянка, Петро Миколайович** (1959), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2012), Україна

**Мідянки** (Coganella), рід тварин родини вужевих, фауна України

**Мієлін**, білково-ліпідний комплекс, що складає основу мієлінової оболонки

**Мієлінова оболонка**, оболонка з мієліну, що його продукують клітини нейроглії

**Мієліт**, запалення спинного мозку

**Мієлоз**, пухлина спинного мозку або кісткового мозку

**Мієлоїдна тканина**, кровотворна тканина хребетних тварин

**Мієломна хвороба**, злоякісна пухлина з плазматичних клітин, яка часто дає метастази у кістки

**Мієлоцит**, незріла форма гранулоцита

**Міжатомна взаємодія**, електромагнітна взаємодія електронів і ядра одного атома з електронами і ядром іншого атома

**Міжбібліотечний абонемент**, МБА, абонемент, заснований на використанні документів з фондів інших бібліотек при їх відсутності в даному фонді

**Міжгалактичне середовище**, газ, випромінювання, космічні промені, магнітні поля, нейтрино і інша матерія, що знаходяться в просторі зовні галактик

**Міжгірський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Міжгір'я**, селище міського типу, адміністративний центр Міжгірського р-ну Закарпатської обл.

**Міженецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18 ст. загальнодержавного значення, с. Міженець Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Міжетнічні відносини**, соціальні відносини, що значною мірою ґрунтуються на належності осіб до різних етнічних груп

**Міжзоряне середовище**, речовина, що існує в просторі між зоряними системами в межах галактики, до якої входять гази в молекулярній, атомній або іонізованій формі, пил та космічні промені й електромагнітне та інші поля

**Міжклітинна речовина**, позаклітинна складова тканини

**Міжклітинники**, порожнини між клітинами у рослин

**Міжклітинні контакти**, специфічні ділянки клітинної мембрани, що забезпечують сполучення клітин

**Міжконфесійні відносини**, стосунки між представниками різних церков чи релігійних течій

**Міжкультурні відмінності**, незбіг культурних кодів, смислів, елементів рідної та чужої культур, які виявляються при їх порівнянні або у процесі міжкультурної комунікації

**Міжльодовикова епоха**, інтергляціал, проміжки часу, що розділяють холодні епохи заledenіння

**Міжмолекулярна взаємодія**, взаємодія між електрично нейтральними молекулами у просторі

**Міжнародна амністія**, міжнародна недержавна правозахисна організація

**Міжнародна асоціація політичних наук**, МАПН, громадсько-політична організація, створена у 1949 під егідою ЮНЕСКО з ініціативи п'яти національних асоціацій політичних наук (американської, британської, канадської, французької, англійської)

**Міжнародна біологічна програма**, МБП, програма дослідження в масштабі всієї планети біологічної продуктивності природних та створених людиною рослинних та тваринних угруповань (1964–1974)

**Міжнародна комісія**, постійна або тимчасова міжнародна організація

**Міжнародна комісія з навколишнього середовища та розвитку**, міжнародна комісія, створена в 1983 з метою аналізу глобальних проблем у відносинах природи та суспільства та пошуку засобів їх вирішення

**Міжнародна конвенція з прав людини**, міжнародна угода, завдяки якій держави-члени Ради Європи намагаються забезпечити кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, охорону прав людини та основні свободи

**Міжнародна морська організація**, заснована у 1948 на Морській конференції ООН у Женеві, на якій була прийнята Конвенція про Міжурядову морську консультативну організацію

**Міжнародна організація**, організаційна форма співробітництва держав у різних сферах суспільної діяльності

**Міжнародна організація журналістів**, МОЖ, журналістське об'єднання, засноване 1946, нараховує понад 290 тис. членів (індивідуальних та колективних) зі 120 країн

**Міжнародна організація з міграції**, міжурядова установа у сфері міграції, заснована 1951

**Міжнародна організація зі стандартизації**, ISO, міжнародна неурядова федерація національних організацій, які видають стандартами

**Міжнародна організація праці**, МОП, спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – Організації Об'єднаних націй (ООН), що була створена в 1919 році та займається питаннями підтримки міжнародного співробітництва щодо регулювання трудових відносин

**Міжнародна охорона живих ресурсів міжнародних рік і озер**, напрям природоохоронної діяльності прибережних держав, спрямованої на недопущення забруднення акваторії та збереження живих ресурсів міжнародних водних систем

**Міжнародна рада архівів**, міжнародна неурядова некомерційна організація, штаб-квартира – у м. Париж (Франція)

**Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць**, ІКОМОС, міжнародна асоціація професіоналів, метою діяльності якої є збереження та захист культурної спадщини в усьому світі

**Міжнародна Рада Музейів**, ICOM, недержавна міжнародна організація, об'єднання музеїв та професійних музейних працівників, які займаються збереженням, охороною та популяризацією світової природничої і культурної спадщини, матеріальної і нематеріальної

**Міжнародна система одиниць**, СІ, сучасна форма метричної системи, збудована на базі семи основних одиниць

**Міжнародна соціалістична партія Підкарпатської Русі**, закарпатська політична партія (1919–1921)

**Міжнародна федерація аеронавтики**, міжнародна організація, діяльність якої спрямована на сприяння авіації та космонавтиці

**Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій**, міжнародна організація, яка представляє інтереси бібліотечних та інформаційних працівників

**Міжнародна федерація журналістів**, журналістська організація, створена у 1926

**Міжнародна федерація кіноархівів**, FIAF або ФІАФ, міжнародна організація, створена у 1938

**Міжнародна федерація телевізійних архівів**, провідний центр міжнародного співробітництва фахівців галузі

**Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця**, міжнародна неурядова організація гуманітарного характеру

**Міжнародна фінансова корпорація**, міжурядова спеціалізована установа ООН, яка створена у 1956 як філіал Міжнародного банку реконструкції і

**Міжнародна фонетична асоціація**, міжнародна наукова організація, що ставить за мету розвиток і поширення фонетичних знань, створена у 1886 у Парижі

**Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць**, Венеційська хартія, прийнятий 31.03.1964 у Венеції міжнародний документ, кодекс професійних стандартів збереження та реставрації матеріальної культурної спадщини

**Міжнародна школа україністики**, установа відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Міжнародне агентство з атомної енергії**, МАГАТЕ, провідний світовий міжнародний урядовий форум науково-технічної співпраці в області мирного використання ядерної технології

**Міжнародне бюро миру**, міжнародний рух за мир, заснований у 1891

**Міжнародне співробітництво по боротьбі зі злочинністю**, співробітництво держав, спрямоване на розробку і координацію заходів щодо попередження, розкриття злочинів і поведження з правопорушниками

**Міжнародне товариство з фонетичних наук**, міжнародна організація створена з метою розвитку і поширення фонетичних знань, створена у 1932 у м. Амстердам (Нідерланди)

**Міжнародне товариство політичних психологів**, неприбуткова наукова й освітня міжнародна організація, головною метою якої є забезпечення комунікації між дослідниками й усіма, хто виявляє науковий і практичний інтерес до взаємодії між політичними і психологічними явищами і процесами

**Міжнародне товариство Свідомості Крішні**, модернізований варіант однієї з гілок вішнуїзму релігії чайтанів

**Міжнародний банк реконструкції і розвитку**, МБРР, основна кредитна установа Світового банку, яка на відміну від МВФ кредитує проекти економічного розвитку

**Міжнародний білль про права людини**, назва, що об'єднує три міжнародно-правові документи, які складають основу міжнародно-правового захисту людини на універсальному рівні

**Міжнародний валютний фонд**, МВФ, спеціальне агентство ООН, засноване з метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів

**Міжнародний гуманістичний і етичний союз**, організація секулярних вільнодумців, створена у м. Амстердам (Нідерланди) у 1952 науковими та мистецькими колами західної інтелігенції

**Міжнародний демократичний союз**, міжнародне об'єднання понад 70 правоцентристських (консервативних) політичних партій, засноване 1983

**Міжнародний інститут з досліджень шкільних підручників імені Екерта та Ляйбніца**, установа у Брауншвейгу (Німеччина)

**Міжнародний кінофестиваль в Сан-Себастьяні**, щорічний міжнародний кінофестиваль, започаткований у 1953, проводиться у вересні у м. Сан-Себастьян (Іспанія)

**Міжнародний кінофестиваль у Торонто**, щорічний міжнародний кінофестиваль, започаткований у 1976, проводиться у вересні у м. Торонто (Канада)

**Міжнародний комітет за європейську безпеку і співробітництво**, консультативний орган при Економічній і соціальній раді ООН та ЮНЕСКО, неурядова міжнародна організація, метою якої є сприяння співробітництву представників різних політичних і суспільних верств європейських країн. Створений в 1972

**Міжнародний літературний конгрес у Парижі**, літературний конгрес, що відбувся у Парижі у 1878

**Міжнародний Олімпійський комітет**, постійно діючий найвищий керівний орган сучасного олімпійського руху, міжнародна позаурядова спортивна організація

**Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966**, основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту громадянських (особистих) і політичних прав і свобод людини

**Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966**, основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту економічних, соціальних і культурних прав та основних свобод людини

**Міжнародний паралімпійський комітет**, міжнародна організація, яка опікується паралімпійським рухом

**Міжнародний союз електрозв'язку**, міжнародна організація, що встановлює стандарти в телекомунікаціях

**Міжнародний союз охорони природи**, міжнародна організація, метою якої є захист природних ресурсів

**Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів**, міжнародна неурядова організація

**Міжнародний стандартний бібліографічний опис**, ISBD, множина міжнародних стандартизованих правил щодо елементів бібліографічного опису документа, їх послідовності та символів, що вказують на них

**Міжнародний стандартний номер книги**, ISBN, номер, який на міжнародному рівні ідентифікує кожну книгу (брошуру) чи видання книги певного видавництва

**Міжнародний стандартний номер серіального видання**, ISSN, номер, який на міжнародному рівні ідентифікує кожну ключову назву серіального видання

**Міжнародний суд ООН**, головний судовий орган ООН, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами, і всі питання, передбачені Статутом ООН і чинними договорами і конвенціями

**Міжнародний трибунал для колишньої Югославії**, МТКЮ, створений у травні 1993 на основі резолюції Ради Безпеки ООН, знаходиться в Гаазі (Нідерланди)

**Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку**, МФСР, міжнародна фінансова організація в системі ООН, заснована у 1976

**Міжнародних відносин інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка**, вищий заклад освіти, що готує фахівців для роботи у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики України

**Міжнародні відносини**, сукупність економічних, політичних, правових, ідеологічних, дипломатичних, військових, культурних та інших зв'язків і взаємовідносин між суб'єктами, які діють на світовій арені

**Міжнародні організації**, організаційно-правова форма міждержавного співробітництва, для координації діяльності яких створюються спільні органи, координаційні комітети

**Міжнародні організації системи ООН**, здійснюють міжнародне співробітництво для вирішення проблем економічного, політичного, соціального, культурного й гуманітарного характеру та підтримки міжнародної безпеки в світі шляхом мирного врегулювання конфліктів

**Міжнародні сили сприяння безпеці**, ISAF, міжнародна коаліційна місія зі сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан, створена за підсумками Боннської конференції (2001) після повалення режиму талібів, що діє під мандатом ООН і НАТО (з 2003)

**Міжнародного права інститут**, одна з перших організацій у світі, що визначила принципи міжнародного права, почала його кодифікацію і запропонувала шляхи вирішення міжнародних проблем

**Міжоплодень**, середній шар оплоддя, звичайно добре виражений у соковитих плодів у вигляді м'якоти

**Міжособистісні відносини**, первинні відносини між людьми, які характеризуються емоційною насиченістю та взаємним задоволенням і суб'єктивно переживаються індивідами

**Міжпарламентська асамблея держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав**, орган міжпарламентського співробітництва держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав

**Міжпланетна автоматична станція**, космічний літальний апарат, призначений для вивчення міжпланетного і навколопланетного простору, а також фіз. умов на планетах

**Міжпланетне середовище**, простір у межах зоряної системи між планетами, що заповнений розрідженою газовою матерією, дрібними твердими частинками та різного роду полями і випромінюванням

**Міжрегіональне співробітництво**, будь-які спільні дії, спрямовані на встановлення та поглиблення партнерських зв'язків між окремими регіонами різних держав економічної, соціальної, науково-технічної, екологічної, культурної та іншої спрямованості

**Міжурядові програми співробітництва Ради Європи**, програми, які стали важливою віхою у розвитку Ради Європи щодо проведення політики, відкритої для нових демократичних держав Центральної і Східної Європи

**Мізансцена**, розташування акторів на сцені в певному поєднанні з навколишнім речовим середовищем (декорації, реквізит тощо) в ті чи інші моменти спектаклю

**Мізес**, Людвіг фон (1881–1973), економіст, один із основоположників неолібералізму, філософ, історик, Україна – Австрія – США

**Мізес**, Ріхард фон (1883–1953), математик, механік, Україна – Австрія – Німеччина – США

**Мізида аномальна** (*Hemimysis anomala*), вид ракоподібних ряду мізидів, внесений до Червоної книги України

**Мізида Варпаховського** (*Katamysis varpachowskyi*), вид ракоподібних ряду мізидів, внесений до Червоної книги України

**Мізида зубчаста** (*Hemimysis serrata*), вид ракоподібних ряду мізидів, внесений до Червоної книги України

**Мізидії** (*Misidacea*), родина рачків

**Мізидоподібні** (*Mysidacea*), ряд ракоподібних типу членистоногих

**Мізинська культура**, археологічна культура пізнього палеоліту, назва якої походить від Мізинської стоянки у с. Мізин Коропського р-ну Чернігівської обл.

**Мізинська стоянка**, археологічна пам'ятка пізнього палеоліту на Сіверщині поблизу с. Мізин Коропського р-ну Чернігівської обл.

**Мізін**, Ігор Олександрович (1935–1999), кібернетик, академік РАН (1997), Росія

**Мізко**, Микола Дмитрович (1818–1881), журналіст, письменник, критик, перекладач творів М. Гоголя українською та Т. Шевченка російською мовами, укладач бібліографічного словника російських письменників, Україна – Росія

**Мізорам**, штат Індії

**Мізостоміди** (*Myzostomida*), клас безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Мізоцький кряж**, горбиста височина на межах річчів Горині та Ікви, у південній частині Рівненської обл., в межах Дубенського, Здолбунівського і (частково) Острозького р-нів



**Мізоч**, селище міського типу Здолбунівського р-ну Рівненської обл.

**Мійо, Даріус** (1892–1974), композитор та диригент, Франція

**Мії** (Муа), рід морських двостулкових моллюсків

**Мікаелян, Андрій Леонович** (1925–2010), фахівець у сфері радіооптики та наукового приладобудування, академік АН СРСР (1990), Грузія – Росія

**Мікалі, Сільвіо** (1954), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2012), Італія, США

**Міка-маре**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Рахівські гори, 1815 м

**Міква**, водний резервуар для ритуального омовіння у юдаїзмі

**Мікеладзе, Євген** (1903–1937), диригент, класик грузинського музичного мистецтва, Грузія

**Мікеланджело** (1475–1564), скульптор, живописець і архітектор епохи Відродження, одна з найбільш знакових постатей в історії світового мистецтва, Італія

**Мікелон**, найбільший з островів у протоці Кабота (Атлантичний океан), належить Франції

**Мікен та Тірінфу археологічні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни міст 15–12 ст. до н. е., Греція

**Мікени**, давньогрецьке місто в північній частині Арголіди, на півострові Пелопонес, південна Греція, один з центрів Мікенської культури, пізніше – грецької цивілізації

**Мікерин** (26–25 ст. до н. е.), фараон Єгипту приблизно у 2520–2480 до н. е.

**Мікловда, Василь Петрович** (1946), економіст, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Міклошич, Франц** (1813–1891), філолог-славист, Словенія – Австрія

**Мікмак**, індіанська мова алгонкінської мовної сім'ї

**Мікобактерії** (Mycobacteriaceae), родина актиноміцетів

**Мікози**, грибкові захворювання

**Міколайтіс-Путінас, Вінцас** (1893–1967), письменник, поет, драматург, літературознавець, академік АН Литви (1941), Литва

**Мікологія ветеринарна**, розділ ветеринарії, що вивчає грибкові хвороби тварин – діагностику, терапію і профілактику

**Мікоплазми** (Mycoplasma), бактерії, що не мають клітинної стінки

**Мікориза**, симбіотичне співжиття гриба з рослиною

**Мікотрофи**, рослини, які нормально ростуть і розвиваються завдяки мікоризним контактам з грибами

**Мікоян, Анастас Іванович** (1895–1978), політик, член вищого керівництва СРСР у 1920–1960-х, голова Президії Верховної Ради СРСР (1964–1965), Вірменія – Росія

**Мікоян, Артем Іванович** (1905–1970), авіаконструктор, академік АН СРСР (1968), Вірменія – Росія

**Мікро...**, **Мікр...**, частина складних слів, що 1) на противагу «макро» вказує на малі розміри або меншу величину чогось; 2) входить до складу назв фізичних одиниць і слу-

жить для утворення найменувань кратних одиниць, що дорівнюють мільйонній долі

**Мікробіології і вірусології інститут імені Д. Заболотного НАНУ**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Мікробіологія**, розділ біології, що займається вивченням мікроорганізмів, в основному вірусів, бактерій, грибів, водоростей і найпростіших

**Мікробіологія ветеринарна**, наука, що вивчає збудників інфекційних хвороб людини і тварин та розробляє заходи боротьби з ними

**Мікробіологія ґрунтів**, наука, розділ мікробіології, що розглядає ґрунт як середовище існування мікроорганізмів

**Мікробіологія сільськогосподарська**, наука, що вивчає мікроорганізми з метою керування їх життєдіяльністю в інтересах людини

**Мікробіота** (Microbiota decussata), вічнозелений хвойний чагарник із родини кипарисових

**Мікробіотерієві** (Microbiotheriidae), родина ссавців ряду дромероподібних

**Мікрovidання**, видання, в якому текст та ілюстрації значно зменшені в розмірі внаслідок мікрофотокопіювання

**Мікрворсинки**, циліндричні вирости цитоплазми

**Мікроглія**, особливі нервові клітини

**Мікрографія**, напрям репрографії, що об'єднує способи виготовлення, оброблення та використання мікроформ

**Мікродвигун п'єзоелектричний**, мікродвигун, дія якого ґрунтується на використанні зворотного п'єзоефекту

**Мікродобрива**, речовини, що містять мікроелементи (бор, марганець, мідь, цинк, молібден, кобальт, літій, йод та ін.), необхідні рослинам в дуже малих кількостях

**Мікроеволюція**, еволюційні події на внутрішньовидовому рівні (рівні популяцій)

**Мікроекономіка**, розділ економічної теорії, який вивчає діяльність окремих економічних суб'єктів

**Мікроелектроніка**, напрям електроніки, що виник на основі сучасних досягнень фізики тонких плівок, твердого тіла та спеціальних матеріалів і включає дослідження, розроблення та виробництво ІМС та принципів їх застосування

**Мікроелементи**, група хімічних елементів, що необхідні для певного організму у мізерній кількості

**Мікроетніонім**, назва невеликих етнічних груп, племінна назва

**Мікррозбірка**, мікроелектронний виріб, що складається з елементів, компонентів і (або) інтегрованих мікросхем та інших електро- та радіоелементів і розробляється для конкретної радіоелектронної апаратури з метою поліпшення показників її комплексної мікромініатюризації

**Мікроісторія**, напрям в історичній науці

**Мікрокаротаж**, метод геофізичних досліджень в свердловинах

**Мікроклімат**, клімат приземного шару повітря на невеликій території

**Мікроклін**, породотвірний мінерал класу силікатів групи польових шпатів

**Мікрокнига**, книга, розмір якої (ширина та висота) не перевищує 10х10 мм

**Мікрококи** (Micrococcus), рід бактерій

**Мікроконтекст**, найближче оточення інших одиниць

**Мікроконтролер**, обчислювальний пристрій, виконаний у вигляді однієї інтегрованої схеми, що має основні частини – мікропроцесор, пам'ять програм і даних, інтерфейсні схеми, генератор тактових імпульсів

**Мікрокопалини**, вихідні залишки мікроорганізмів

**Мікрокопія**, зменшена копія документа, зорове сприйняття якої здійснюють за допомогою збільшувального приладу (читального апарата)

**Мікрокосм (у біології)**, розуміння організму всесвіту в мініатюрі

**Мікрокосм (у філософії)**, філософська концепція, що протистоїть макрокосму (напр. мікрокосм – людина, макрокосм – Бог)

**Мікроліпофриси** (Microlipophrys), рід риб родини собачкових, фауна України

**Мікроліт**, дрібне кам'яне знаряддя в археології

**Мікролітографія**, процес формування рельєфного зображення топологічного шару інтегрованої мікросхеми в резистивному матеріалі з використанням шаблону і високоенергетичного випромінювання

**Мікромерія чебрецелиста** (Micromeria serpyllifolia), вид судинних рослин родини губоцвітих, внесений до Червоної книги України

**Мікрометр**, універсальний прилад (інструмент) для вимірювань лінійних розмірів

**Мікромініатюризація**, граничне зменшення розмірів та маси апаратів

**Мікронезійські мови**, підгрупа мов у складі східної групи океанійських мов, що входить до східної «підгілки» малайсько-полінезійської гілки аустронезійських сім'ї мов

**Мікронезія (держава)**, держава у Мікронезії

**Мікронезія (острови)**, узагальнююча назва груп дрібних, переважно коралових островів в Океанії, в західній частині Тихого океану

**Мікронуклеус**, дрібне, генеративне ядро у інфузорій

**Мікроорганізми**, організми, здебільшого одноклітинні або такі, що складаються з невеликої кількості клітин, і які людина не може через їх надзвичайно маленький розмір спостерігати неозброєним оком

**Мікроорганізми амоніфікуючі**, група мікроорганізмів, здатних здійснювати розкладання мікроорганізмами азотвісних органічних сполук (білків, нуклеїнових кислот і ін.) з виділенням аміаку

**Мікроорганізми кріофільні**, бактерії, дріжджі, мікроскопічні гриби та водорості, що здатні рости при температурах від  $-10^{\circ}\text{C}$  до  $+20^{\circ}\text{C}$

**Мікроорганізми органіотрофні**, бактерії, що використовують органічні речовини

**Мікроорганізмів культура**, розмноження мікроорганізмів у штучному середовищі

**Мікропіле**, отвір в оболонках яєць, що слугує для входу до яйця сперматозоїда

**Мікропрагматика**, розділ лінгвістичної прагматики, що досліджує проблеми, пов'язані з прагматикою лексичних і граматичних одиниць та категорій у мові, мовленні та спілкуванні (комунікації)

**Мікропроцесор**, програмно-керований цифровий пристрій, що здійснює оброблення інформації, її введення та виведення і виконаний у вигляді кількох або частіше однієї великої інтегрованої схеми

**Мікрорайон**, елемент функціональної і планувальної структури житлового району

**Мікрорельєф**, дрібні форми рельєфу

**Мікросателіти**, ділянки сателітної ДНК

**Мікросередовище соціальне**, сукупність малих груп, контактних колективів і організацій, в які включається особистість в процесі соціального спілкування і діяльності

**Мікроскоп (прилад)**, оптичний збільшувальний прилад для спостереження дрібних об'єктів

**Мікроскоп (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Мікроскопія**, методологія використання мікроскопів

**Мікроскопія атомна силова**, вид зондової мікроскопії, заснованої на обмінній взаємодії атомів зонду та досліджуваного зразка

**Мікроспоридії** (Microspora, Microsporidia), відділ паразитичних спороутворюючих одноклітинних організмів

**Мікроспорія**, шкірна хвороба людини, що викликається грибами

**Мікроспорогенез**, утворення мікроспор

**Мікроспорофіл**, листок папоротеподібних, на якому виникають лише мікроспорангії

**Мікроспороцит**, мікроспора до мейозу

**Мікроструктура металу**, будова металів і сплавів, видима під мікроскопом

**Мікроструктура соціальна**, сталі зв'язки в малих групах, що виникають між індивідами на основі їх соціальних статусів і ролей, а також соціальних норм та цінностей

**Мікросхема аналогова**, інтегрована мікросхема, призначена для перетворення та оброблення сигналів, що змінюються за законом неперервної функції

**Мікросхема інтегрована**, мікроелектронний виріб, який виконує певну функцію оброблення сигналу і (або) накопичення інформації і має високу щільність розміщення неподільно виконаних і електрично з'єднаних елементів (або елементів і компонентів) та кристалів

**Мікротопонім**, власна назва малих географічних об'єктів та частин макрооб'єктів

**Мікротопоніміка**, наука, що вивчає мікротопоніми, їхню історію, структуру, особливості та ін.

**Мікротопонімія**, сукупність назв малих географічних об'єктів та частин макрооб'єктів певної місцевості (боліт, галявин, лісів і т. д.)

**Мікротрубочки**, структурні компоненти клітини

**Мікрофаги**, одна з форм лейкоцитів

**Мікрофіламенти**, структурні компоненти клітин

**Мікрофільмування**, одержання на фото чи кіноплівці фотокопій з друкованих матеріалів, креслень, рукописів тощо

**Мікрофіша**, мікроформа у вигляді прямокутної плівки, що містить одне або багато мікробразжень документів у формі шаблонної ґратки із заголовком у горизонтальній верхній частині

**Мікрофлора**, застаріла назва мікробіоти

**Мікрофон**, прилад, що перетворює звукові коливання на коливання сили електричного струму

**Мікроформа**, носій інформації, що містить одне чи кілька мікробразжень

**Мікрохірургія**, операції на рівні окремих клітин

**Мікрохіруси** (Microchirus), рід риб родини язикових, фауна України

**Мікроцефалія**, мікрокефалія, дефект розвитку черепа, коли він має розміри, менші за нормальні

**Мікроцид**, препарат, який здатен вбивати мікроорганізми, використовується в антисептиці

**Мікроциркуляція**, кровообіг у капілярах

**Мікроцити**, еритроцити ненормально маленького розміру, які виникають при деяких формах анемії

**Мікрощелепні** (Micrognathozoa), тип первинноротих тварин

**Мікрургия**, маніпуляції з відокремленими клітинами під мікроскопом

**Міксат**, Кальман (1847–1910), письменник, класик угорської літератури, Угорщина

**Міксбордер**, квітник, що поєднує набори різних рослин, забезпечуючи неперервне цвітіння

**Мікседема**, гіпотиреоз, слизовий набряк, недостатність функції щитовидної залози

**Міксини** (Muxini), клас або інфратип черепних тварин типу хордових

**Міксиноподібні** (Muxiniformes), ряд круглоротих тварин

**Міксобактерії** (Muxobacteriales), порядок бактерій

**Міксозоа** (Muxozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Міксоматоз**, високонкалігозна, інфекційна хвороба кролів

**Міксоспоридії** (Mixosporidia), клас найпростіших

**Міксотрофи**, організми здатні до фотосинтезу і гетеротрофного живлення

**Мікстура**, рідка лікарська форма для внутрішнього вживання у вигляді справжніх розчинів, тонких суспензій або емульсій

**Міктлан**, у міфології ацтеків – загробний світ

**Міктлантекутлі**, у міфології ацтеків – бог загробного (підземного) світу і пекла, зображувався у вигляді скелета або з черепом замість голови

**Міктофові** (Mystophidae), родина риб з ряду міктофоподібних

**Міктофоподібні** (Mystophiformes), ряд риб класу променеперих

**Мікулінське міжльодовиків'я**, міжльодовикова епоха, що розділяє середньopleйстоценову (Московську) та пізньopleйстоценову (Валдайську) льодовикові епохи Східноєвропейської рівнини

**Мілагро-Кеведо**, культура, яка існувала в 6–15 ст. на заході Північної Америки

**Міладінов**, Димитр (1810–1862), поет, фольклорист, діяч болгарського національного відродження, брат-близнюк К. Міладінова, Болгарія

**Міладінов**, Костянтин (1810–1862), поет, фольклорист, діяч болгарського національного відродження, брат-близнюк К. Міладінова, Болгарія

**Мілан (місто)**, місто у Італії, 1,2 млн мешканців

**Мілан (футбольний клуб)**, футбольний клуб, один із найвідоміших і найсильніших клубів Італії та світу, діє у м. Мілан (Італія) з 1899

**Міланес**, Пабло (1943), композитор, поет, співак, гітарист, один із засновників музичного руху «нуева трова», Куба

**Міланович**, Зоран (1966), політичний діяч, прем'єр-міністр Хорватії (2011–2016)

**Міланський едикт**, Медіоланський едикт, законодавчий акт Римської імперії, який оголосив християнство «дозволеною релігією», виданий у 313

**Мілгрем**, Стенлі (1933–1984), соціальний психолог, відомий своїм експериментом підпорядкування авторитету і дослідженням феномена «маленького світу», США

**Мілдью**, несправжня борошніста роса винограду

**Мілев**, Гео (1895–1925), поет, публіцист, графік, видавець, найбільш значний представник експресіонізму у болгарській літературі, Болгарія

**Міленаризм**, сподівання на радикальні есхатологічні, релігійні, історичні, суспільні перетворення, пов'язані з настанням нового тисячоліття

**Мілерян**, Євген Олександрович (1913–1983), психолог, розробник психологічної теорії формування загально-трудова політехнічних умінь, автор методу інженерно-психологічної експертизи якості системно-технічних комплексів, Вірменія

**Мілет**, давньогрецьке місто-державна на заході Анатолії

**Мілетич**, Любомир Георгієв (1863–1937), мовознавець, діалектолог, етнограф та історик, президент Болгарської АН (1926–1937), дійсний член НТШ (1924), Македонія – Болгарія

**Мілетська школа**, давньогрецька філософська школа

**Мілецький**, Авраам Мойсейович (1918–2004), архітектор низки споруд та монументів у Києві, автор реконструкції Андріївського узвозу, Україна – Ізраїль

**Мілі...**, частина назв одиниць фізичних величин, що служить для утворення найменувань кратних одиниць, що дорівнюють 1/1000 часті вихідних одиниць

**Міліметр**, одиниця вимірювання відстані, дорівнює 1/1000 метра

**Міліметр ртутного стовпчика**, позасистемна одиниця вимірювання тиску

**Мілітаризації теорія**, концепція поширення військових законів та дисциплін на цивільні галузі господарства, економіку і політику держави

**Мілітаризація**, 1) підпорядкування економічного, політичного, громадського життя та ідеології цілям підготовки воєн; 2) перенесення форм і методів військової організації в сферу цивільних відносин, воєнізація промисловості, створення воєнної економіки в мирний час

**Мілітаризація економіки**, збільшення військового сектору в загальній структурі національного господарства окремих держав на шкоду іншим галузям

**Мілітаризм**, переважання воєнних ціннісних уявлень, способів мислення й поведінки у невоєнних сферах політики і суспільства

**Міліція**, в Україні, державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань

**Мілічевич, Мілан** (1831–1908), етнограф, географ, історик, Сербія

**Міліянчук, Василь Степанович** (1905–1958), фізик-теоретик, дійсний член НТШ (1929), Україна

**Мілланд, Рей** (1907–1986), актор, кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1946), «Оскар» (1946), Велика Британія – США

**Мілле, Джон Еверетт** (1829–1896), живописець-прерафаеліт, Велика Британія

**Мілле, Жан Франсуа** (1814–1875), живописець, один із основоположників барбізонської школи живопису, Франція

**Міллерекер, Карл** (1842–1899), композитор, диригент, класик віденської оперети, Австрія

**Мілленарії**, релігійні групи, переважно християнські, об'єднані вірою у тисячолітнє царство Боже на Землі, пов'язане з другим пришествям Христа

**Міллер, Артур Ашер** (1915–2005), драматург та письменник, Пулітцерівська премія (1949), США

**Міллер, Бенінь Еммануель Клеман** (1812–1886), філолог-класик, Франція

**Міллер, Вільям Хелловз** (1801–1880), геолог, мінералог, основоположник сучасної кристалографії, Велика Британія

**Міллер, Всеволод Федорович** (1848–1913), мовознавець-санскритолог, етнограф, фольклорист, один із основоположників сходознавчої освіти у Російській імперії, академік Петербурзької АН (1911), Росія

**Міллер, Генрі Валентайн** (1891–1980), письменник і живописець, США

**Міллер, Герард-Фрідріх** (1705–1783), історик, архівіст, історіограф Російської імперії, дослідник походження Київської Русі, Німеччина – Росія

**Міллер, Кіт** (1932–2006), механік, іноземний член НАН України (1994), Велика Британія

**Міллер, Мергтон Говард** (1923–2000), економіст, Нобелівська премія з економіки (1990), США

**Міллер, Олтон Гленн** (1904–1944), тромбоніст, джазовий музикант, аранжувальник, керівник оркестру, класик

світового джазу, премія «Греммі» за життєві досягнення (2003), США

**Міллерит**, мінерал, сульфід нікелю ланцюжкової будови  
**Міллетт, Кетрін Маррей** (1934), письменниця-феміністка, США

**Міллікен, Роберт Ендрюс** (1868–1953), фізик, Нобелівська премія з фізики (1923), США

**Міллійонщиков, Михайло Дмитрович** (1913–1973), фізик та політик, академік (1962) та віце-президент (1962–1973) АН СРСР, голова Верховної Ради РРФСР (1967–1973), Росія

**Міллі-Фірка**, політична партія кримських татар у 1917–1920

**Мілль, Чарлз Райт** (1916–1962), соціолог, публіцист, основоположник ліворадикального напрямку соціології, США

**Мілса хрест**, мультиплікативна антена, яка має два лінійних ланцюжки, взаємно перпендикулярних у просторі

**Міллер, Джеймс** (1773–1836), філософ, історик і економіст, представник класичної школи політекономії, Велика Британія

**Міллер, Джон Стюарт** (1806–1873), економіст, філософ, громадський діяч, засновник англійського позитивізму, ідеолог лібералізму, Велика Британія – Франція

**Міллер, Робін** (1934–2010), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1991), Велика Британія

**Мілнор, Джон** (1931), математик, фахівець з диференціальної топології, Премія Філдса (1962), Премія Абеля (2011), США

**Мілнор, Джон Віллард** (1931), математик, праці з диференціальної топології, Абелівська премія (2011), США

**Мілове**, селище міського типу, адміністративний центр Міловського р-ну Луганської обл.

**Міловський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Міловсич, Боривой** (1885–1967), географ, дійсний член НТШ (1925), Сербія

**Мілонга**, аргентинський танець африканського походження, на основі якого виникло танго

**Мілоніт**, гірська порода

**Мілош, Чеслав** (1911–2004), поет, перекладач, есеїст, Нобелівська премія з літератури (1980), Польща

**Мілошевич, Слободан** (1941–2006), президент Сербії (1991–1997) та Югославії (1997–2000)

**Міль яблунева**, метелик з родини горностаєві молі (іпномеутиди)

**Міль, Михайло Леонітьович** (1909–1970), конструктор вертольотів, Росія

**Мільєран, Александр** (1859–1943), політичний діяч, президент Франції (1920–1924)

**Мільківське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Мільман, Юлій Вікторович** (1930), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Мільн-Едвардс, Альфонс** (1835–1900), теріолог, орнітолог, карцинолог, Франція



**Мільн-Едварс, Анрі** (1800–1885), зоолог, Франція

**Мільтіад** (?–314), 32-й папа римський (311–314)

**Мільтон, Джон** (1608–1674), поет, публіцист та політик, Велика Британія

**Мільчев, Микола Миколайович** (1967), спортсмен (стендова стрільба), тренер, чемпіон Олімпійських ігор (2000), Україна

**Мільштейн, Сезар** (1927–2002), імунолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1984), Аргентина – Велика Британія

**Мілья-і-Відаурре, Хосе** (1822–1882), письменник, майстер історичної прози, Гватемала

**Мілюков, Павло Миколайович** (1859–1943), політик, історик, лідер партії конституційних демократів, міністр закордонних справ Тимчасового уряду (1917), Росія – Франція

**Мілютенко, Дмитро Омелянович** (1899–1966), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1960), Україна

**Мілях, Олександр Миколайович** (1906–1985), електродинамік, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна

**Міманса**, одна з ортодоксальних шкіл індійської філософії

**Мімас**, супутник Сатурна

**Мімесіс**, принцип античної естетики, згідно якого мистецтво мусить наслідувати природі

**Мімікрія**, особлива форма тіла чи забарвлення, маскування організмів

**Мімікрія політична**, 1) складний комплекс захисних заходів і пристосувань соціально-політичного характеру, що дозволяють вижити особам, соціальним групам, прошаркам, для яких у суспільстві склалися неприйнятні умови; 2) вимушений засіб самозахисту в кризових ситуаціях

**Міміца, Ватрослав** (1923), кінорежисер та сценарист, Хорватія

**Мімоза** (Mimosa), рід рослини родини бобових

**Мімозка** (Lagonychium), рід рослин родини бобових

**Мімуні, Рашид** (1945–1995), письменник, Алжир

**Міна**, вид боєприпасів, що застосовуються для влаштування наземних або морських загороджень, а також для стрільби з мінометів і гладкоствольних безвідкатних гармат

**Міна акустична**, засіб гідроакустики, чутливий до шумового або звукового випромінювання плавзасобу

**Мінаєв, Олександр Анатолійович** (1942), металург, член-кореспондент НАН України (2009), Росія – Україна

**Мінамото**, група родів стародавньої і середньовічної Японії, що походила від дітей імператорів, яким було відмовлено у статусі принципів

**Мінарет**, башта (кругла, квадратна або багатогранна в плані), розташована поряд з мечеттю і призначена для закликання мусульман на молитву

**Мінас-Жерайс**, штат Бразилії

**Мінбар**, кафедра або трибуна в мечеті, з якої імам читає п'ятничну проповідь

**Мінгелла, Ентоні** (1954), кінорежисер, сценарист, драматург, продюсер, «Оскар» (1996), Велика Британія

**Мінгрельська мова**, мова південної групи кавказької картвельської гілки кавказької мовної сім'ї, поширена у Західній Грузії

**Міндадзе, Олександр Анатолійович** (1949), сценарист та кінорежисер, майстер арт-хаусу, Росія

**Мінданао**, острів на півдні Філіппінського архіпелагу

**Міндельське зледеніння**, альпійська льодовикова епоха раннього Плейстоцену

**Міндовг I** (бл. 1203–1263), засновник Литовської держави, великий князь Литовський (1251–1263)

**Міндовг Гольшанський** (?–1324), напівлегендарний князь з роду Гольшанських (початок 14 ст.), намісник і князь Київський у 1320-х

**Міндорт Батоні**, у грузинській міфології – бог полів

**Міндсенті, Йозеф** (1892–1975), кардинал Римо-католицької церкви, примас Угорщини (1945–1975), Угорщина

**Мінезанг**, німецька середньовічна лірика, присвячена Дамі серця

**Мінезінгери**, мандрівні співаки в Німеччині у 12–14 ст., що співували лицарські події

**Мінерали**, тверді тіла кристалічної будови природного походження, з однорідною структурою і певним хімічним складом

**Мінерали акцесорні**, мінерали, які містяться в гірських породах у малих кількостях

**Мінерали аутигенні**, мінерали осадових порід, що утворилися в процесі седиментації або подальших перетворень осаду на місці його поховання

**Мінерали гіпергенні**, мінерали, утворені в зоні гіпергенезу, в корі вивітрювання і біосфері при низьких температурах і тисках

**Мінерали другорядні**, мінерали, які відіграють другорядну роль у складі гірських порід

**Мінерали метаміктні**, мінерали, речовина яких, зберігаючи зовнішній вигляд кристалу, переходить у склоподібний стан

**Мінерали породоутворюючі**, мінерали, які є постійними складовими гірських порід і визначають їх основні фізичні властивості

**Мінерали штучні**, продукти лабораторного (заводського) чи технологічного процесу

**Мінералізатори**, розчинені в магмі леткі й хімічно активні речовини (хлор, фтор, бром та ін.), які сприяють процесові кристалізації мінералів при утворенні гірських порід і руд

**Мінераліт**, азбестовий цемент, застосовуваний при виготовленні вогнетривких перекриттів, східців, підлоги та ін.

**Мінералогії та геології галерея**, входить до складу Національного музею природничої історії у Парижі

**Мінералогії, геохімії і фізики мінералів інститут НАН**, провідна науково-дослідна установа НАН України

**Мінералогія**, наука про мінерали

**Мінералокортикоїди**, гормони, які синтезуються в клубочковій зоні кори надниркових залоз і регулюють водно-сольовий обмін в організмі

**Мінеральна сировина**, паливно-енергетичні, металеві і неметалеві корисні копалини, з концентрацією мінералів, що забезпечує економічну доцільність їх добутку, при існуючому рівні технічного розвитку

**Мінеральний обмін**, сукупність процесів обміну мінеральних речовин, що знаходяться в організмі переважно у вигляді неорганічних сполук

**Мінерва**, у римській міфології – богиня мудрості, мистецтва, війни і міст, покровителька ремісників

**Мінесотський багатоаспектний особистісний опитувальник**, методика комплексного дослідження особистості, спрямована на діагностику психічних захворювань

**Мінея**, церковно-богослужбова книга, що складається з дванадцяти томів, відповідно до числа місяців

**Мініатюра**, 1) живописні зображення, що прикрашали й ілюстрували середньовічні рукописи у вигляді заставок; 2) у журналістиці – лаконічні публікації нарисового, новелістичного чи драматургічного жанру, присвячені якійсь одній темі

**Мініатюра книжкова**, твір образотворчого мистецтва невеликого формату, розміщений у книгах, рукописах тощо

**Мініатюризація**, напрям у конструюванні приладів, механізмів, машин зі значним зменшенням габаритних розмірів, маси та споживання енергії при одночасному підвищенні їх надійності та ступеня автоматизації процесів проектування і виробництва

**Міні-гольф**, вид спорту, гра з м'ячем та ключкою (паттер) на спеціальному полі, в якій спортсмени намагаються за якнайменшу кількість ударів поцілити м'ячем у лунку

**Мінімалізм**, художня течія, що базується на самообмеженні живописця, якомога меншій трансформації матеріалів у процесі творчості, простоті форм, монохромності

**Мінімальний варіант**, варіант тексту, що містить тільки ті елементи, які містяться в усіх його редакціях

**Мінімум абсолютний**, найменший мінімум навантаження за певний інтервал часу

**Мінімуму закон Лібіха**, закон обмежуючого фактору

**Міністерство**, головний (провідний) орган у системі центральних органів виконавчої влади, очолюваний міністром, основним завданням якого є розробка й реалізація державної політики у відповідному секторі державного управління

**Міністр**, 1) посадова особа, яка очолює міністерство; 2) політик, який за посадою є членом кабінету міністрів

**Міністр без портфеля**, в окремих країнах – член уряду, який не очолює безпосередньо міністерство або інший центральний орган виконавчої влади, а виконує окремі доручення глави уряду

**Міністр Кабінету Міністрів України**, член Кабінету Міністрів України, який очолює секретаріат Кабінету Міністрів України

**Мінітель** (Minitel), французька комп'ютерна інформаційна система

**Мінітрон**, різновид відбивного клістрола у мініатюрному виконанні

**Мініх, Бургард-Крістоф** (1683–1767), воєначальник, військовий інженер, генерал-фельдмаршал Російської імперії (1732), Німеччина – Росія

**Мінковський, Герман** (1864–1909), математик, автор геометричної теорії чисел, Німеччина

**Мінковського нерівність**, нерівність трикутника для векторного простору функцій з інтегрованим ступенем

**Мінковського простір-час**, чотиривимірний псевдо-евклідов простір

**Мінкус, Людвіг** (1826–1917), балетний композитор, диригент, скрипаль, Австрія – Росія

**Мінливість організмів**, властивість потомства здобувати відмінності від батьківських форм

**Міннеллі, Вінсент** (1903–1986), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1947), «Оскар» (1959), США

**Міннеллі, Лайза** (1946), актриса, співачка, «Оскар» (1973), США

**Міннесота**, штат США

**Міннесотський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Мінеаполіс та Сент-Пол (штат Міннесота, США) з 1851

**Мінно-вибухові загородження**, система мінних полів, груп мін, одиночних мін та зарядів

**Мінога карпатська** (*Eudontomyzon danfordi*), вид міноги ряду міногоподібних родини міногових, внесений до Червоної книги України

**Мінога українська** (*Eudontomyzon mariae*), вид міноги ряду міногоподібних родини міногових, внесений до Червоної книги України

**Міноги зубаті** (*Eudontomyzon*), рід тварин родини міногових

**Міногові** (*Petromyzontidae*), родина тварин ряду міногоподібних, фауна України

**Міногоподібні** (*Petromyzontiformes*), ряд тварин класу круглоротих, фауна України

**Міномет**, вид артилерійської зброї, призначений для навісного обстрілу мінами укритих цілей, а також для руйнування польових укріплень

**Міноносець ескадрений**, есмінець, багатоцільове бойове судно, призначене для знищення підводних човнів і надводних кораблів, встановлення мін, охорони своїх кораблів і транспорту в бою та переходах

**Міноносець ескортний**, ескортний есмінець, різновид малих бойових кораблів, що використовуються для охорони та оборони з'єднань кораблів або конвоїв на переході морем

**Мінор**, лад, основою якого є малий (мінорний) тризвук з малою терцією (між I та V ступенями)

**Мінорат**, система спадкування, що передбачає передачу майна молодшому родичеві; обов'язкове наслідування родового майна молодшим сином

**Мінос**, у грецькій міфології – суддя царства мертвих

**Мінотавр**, у грецькій міфології – люте страховисько з людським тулубом і бичачою головою

**Міношукач**, прилад для виявлення мін, встановлених у ґрунті, снігу або під водою

**Мінреп**, трос (ланцюг) для утримання якірної морської міни на певній відстані від поверхні води

**Мінськ**, місто, столиця Білорусі

**Мінська група**, механізм переговорного процесу, заснований у 1992 Організацією з безпеки і співробітництва в Європі з метою заохочення мирних переговорів між Азербайджаном, Вірменією та Нагірно-Карабською Республікою

**Мінська область**, адміністративно-територіальна одиниця Білорусі

**Мінська угода 1991**, угода про утворення Співдружності Незалежних держав

**Мінський, Марвін Лі** (1927–2016), фахівець у царині штучного інтелекту, Премія Тюрінга (1969), США

**Мінський, Микола Максимович** (1855–1937), поет та письменник-містик, Білорусь – Росія – Франція

**Мінський, Михайло Григорович** (1918–1988), оперний та концертно-камерний співак (баритон), один із найбільш активних пропагандистів української музики у західному світі, Росія – Україна – США – Нідерланди

**Мінтай** (Theragra chalcogramma), промислова риба родини тріскових

**Мінтака**, зірка у сузір'ї Оріона

**Мінуарція** (Minuartia), рід судинних рослин родини гвоздикових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Мінус**, математичний символ

**Мінускули**, 1) рядкові літери, переважно в текстах стародавньої писемності; 2) письмо, шрифт, що складається з таких літер

**Мінускульний аркуш**, древнє, а також середньовічне латинське і грецьке (у т. ч. візантійське) письмо, що має накреслення з одних мінускул, тобто малих літер

**Міну́та**, одиниця плоского кута, що дорівнює 1/60 градуса

**Міну́ючі мухи** (Agromyzidae), родина двокрилих комах

**Мінх, Григорій Миколайович** (1836–1896), інфекціоніст, епідеміолог та патологоанатом, Росія – Україна

**Мінц, Ісак Ізраїльович** (1896–1991), історик, академік АН СРСР (1946), Україна – Росія

**Мінц, Олександр Львович** (1895–1974), радіотехнік і фізик, академік АН СРСР (1958), Росія

**Мін-цзя**, напрям давньокитайської філософії 4–3 ст. до н. е.

**Мінцлов, Сергій Рудольфович** (1870–1933), бібліограф, автор історичних романів, майстер мемуарного жанру, Росія – Латвія

**Мінйон**, назва шрифту, кегль якого дорівнює 7 пунктам (2,53 мм)

**Міньківський, Олександр Захарович** (1900–1979), хоровий диригент, педагог, народний артист СРСР (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1969), Україна

**Мінько, Олег Терентійович** (1938–2013), живописець, педагог, народний художник України (2009), Україна

**Міняйло, Віктор Олександрович** (1919), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Міо...**, частина складних слів, що вказує на стосунок слова до м'язів

**Міобласти**, молоді м'язові клітини

**Міогіпус** (Miohippus), рід викопних тварин родини конячих

**Міоглобін**, кисень-зв'язувальний гемпротеїн м'язів

**Міоглобінурія**, наявність міоглобіну у сечі

**Міодокарпові** (Myodocarpaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Міозин**, білок м'язів з властивостями АТФази

**Міозит**, запалення м'яза

**Міокард**, особлива м'язова серцева тканина

**Міокардит**, запалення міокарда

**Міокардіодистрофія**, зменшення маси і сили скорочень міокарда

**Міологія**, розділ анатомії, який вивчає м'язи

**Міома**, доброякісна пухлина м'яза

**Міомери**, частини мускулатури тулуба

**Міонема**, скоротлива фібрила найпростіших

**Міонне, Теодор-Едм** (1770–1842), нумізмат, автор капітальної праці з описом всіх монет, відомих у світі на початок 19 ст., Франція

**Міопатія**, розлад діяльності м'язів

**Міорелаксанти**, релаксанти, лікарські препарати, які розслаблюють м'язи

**Міоспори**, викопні спори

**Міотомі**, зародки кістякової мускулатури

**Міофібрила**, скоротливі мікронитки клітин м'язів

**Міоцен**, міоценовий відділ, частина кайнозойського періоду

**Міоцит**, одноядерна м'язова клітина

**Мір іскусства**, щомісячний ілюстрований художній журнал, присвячений пропаганді творчості російських символістів, виходив у Петербурзі у 1898–1904, орган однойменного мистецького об'єднання

**Мір Такі Мір** (1723–1810), поет, класик літератури на мові урду, Індія

**Мір, Хоакін** (1873–1940), живописець-пейзажист, представник каталонського модернізму, Іспанія

**Міра (засіб вимірювань)**, 1) засіб вимірювань, призначений для відтворення одного або декількох відомих значень фізичної величини; 2) філософська категорія, що виражає єдність кількісних та якісних характеристик об'єкта; межа, порушення якої призводить до зміни об'єкта

**Міра (зірка)**, зірка у сузір'ї Кита

**Міра відкритості національної економіки**, співвідношення частки країни у світовому виробництві, з одного боку, і світовому товарному експорту – з іншого

**Міра де Амескуа, Антоніо** (1574–1644), драматург, поет, представник войовничого католицизму, Іспанія

**Міра множини**, спільна назва різних типів узагальнень поняття евклідової довжини, площі плоских фігур та n-вимірних об'єму для загальніших просторів

**Мірабіліт**, глауберова сіль, мінерал класу сульфатів

**Мірабо, Віктор Рікеті** (1715–1789), економіст, фізіократ, філософ, Франція

**Мірабо, Оноре Габріель Рікеті** (1749–1791), політик, діяч Великої французької революції, оратор, дипломат, Франція

**Міраклъ**, жанр середньовічної драми

**Міранда**, супутник Урану

**Міранда, Іза** (1909–1982), актриса, лауреат Каннського МКФ (1949), Італія

**Мірбо, Октав** (1848–1917), письменник, драматург, публіцист, критик, представник літературного авангарду, Франція

**Мірза-Авак'янц, Наталя Юстівна** (1889–1942), історик, представниця наукової школи Д. Багалія, дослідниця історії Лівобережної України (16–18 ст.), Гетьманщини (17 ст.) та селянських рухів (20 ст.), Україна

**Мірзахані, Мар'ям** (1977), математик, Премія Філдса (2014), Іран

**Мірика** (Mugica), рід рослин родини восковникових

**Мірикарія** (Mugicaria), рід куштових або напівкуштових рослин родини тамарикових

**Мірикові** (Mugicaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку букоцвітих

**Міріан III** (265–360/361), цар Іберії (318–360), хреститель Грузії

**Мірівіліс, Стратіс** (1892–1969), письменник, основоположник жанру антивоєнної прози у новогрецькій літературі, Греція

**Мірікі** (Brachyteles), під приматів родини коатових

**Мірікіни** (Aotes), під приматів родини нічних мавп

**Мірікінові** (Nyctipithecidae), родина ссавців ряду приматів

**Міріостома шийкова** (M. дірчаста, M. стрижневидна) (Muglostoma coliforme), вид грибів родини геастрових, внесений до Червоної книги України

**Міркування**, послідовне викладення суджень або умови-водів

**Міркєй, античне місто** на території сьогодишнього м. Керч

**Міркеофи**, мурахолюбні організми

**Міркеохорія**, перенос насіння мураками

**Мірмики** (Mirmica), рід комах родини мурах, ґрунтові мурахи

**Міро, Габріель** (1879–1930), письменник, член групи «Покоління 98-го року», Іспанія

**Міро-і-Ферра, Хоан** (1893–1983), живописець, один з найбільш відомих представників абстрактного сюрреалізму, Іспанія

**Мірольда**, карстова шахта (прірва) у вапняках в Савойський Альпах (Західні Альпи) у Франції, одна з найглибших печер світу (–1733 м)

**Мірошніченко, Валентин Іванович** (1935–2015), фізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Мірошніченко, Віктор Володимирович** (1959), спортсмен (бокс), срібний призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон Європи (1981), Україна

**Мірошніченко, Віктор Миколайович** (1937–1987), актор, народний артист УРСР (1984), Україна

**Мірошніченко, Євгенія Семенівна** (1931–2009), оперна та концертно-камерна співачка (колоратурне сопрано), Герой України (2006), народний артист УРСР (1960) та СРСР (1965), Національна премія України ім. Шевченка (1972), Україна

**Мірошніченко, Микола Іванович** (1934), прозаїк, драматург, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Росія

**Мірошніченко, Микола Миколайович** (1947–2009), поет-паліндроміст, перекладач з азербайджанської, турецької та кримськотатарської мов, співзасновник Міжнародної асоціації візуального мовлення, Україна

**Мірра**, змішана смола і камідь (смологумі)

**Міррен, Гелен** (1945), актриса, лауреат Каннського (1984, 1995) та Венеційського (2006) МКФ, «Оскар» (2007), Велика Британія

**Міррліс, Джеймс** (1936), економіст, Нобелівська премія з економіки (1996), Велика Британія

**Мірус, Борис Михайлович** (1928), актор, народний артист УРСР (1991), Україна

**Мірут**, місто в Індії, 1,3 млн мешканців

**Мірфак**, зірка у сузір'ї Персея

**Мірчук, Іван** (1891–1961), філософ та культуролог, дійсний член НТШ (1938), Україна – Німеччина

**Мірчук, Петро Юрійович** (1913–1999), історик, дослідник історії ОУН, Україна – США

**Міршакар, Мірсайд** (1912–1993), поет та політик, голова Верховної Ради Таджикиської РСР (1961–1975), Таджикистан

**Міс ван дер Рое, Людвіг** (1886–1969), архітектор-модерніст, Німеччина

**Місевич, Віра Антонівна** (1945–1995), спортсменка (кінний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Місіологія**, богословська дисципліна, присвячена вивченню місіонерської діяльності (місії)

**Місіонерство**, поширення представниками релігійних організацій своєї віри серед населення, яке сповідує іншу віру

**Місіонерські товариства**, організації протестанських церков для поширення свого віровчення через місіонерську роботу

**Місія дипломатична**, 1) форма міждержавного спілкування. 2) тимчасова закордонна установа зовнішніх зносин держави, розміщена на території ін. держави

**Місія ОБСЄ в Україні**, відкрита 1994 згідно з рішенням Постійної Ради Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), опікувалась питаннями забезпечення суверенітету, територ. цілісності та непорушності кордонів України відповідно до основоположних принципів ОБСЄ

**Місія релігійна**, 1) у церковному слововживанні – посланництво, поширення певної релігії серед людей іншого віросповідання; 2) осередок місіонерів, де розташовані їхні культові споруди, гуртожиток для ченців, школа-інтернат, медичний заклад тощо

**Місія торговельно-економічна**, органічна складова дипломатичного представництва за кордоном, представляє



та захищає в державі перебування інтереси власної країни у сфері зовнішньоекономічної діяльності

**Місія України при НАТО**, закордонна дипломатична установа України

**Місо**, різновид приправи у традиційній японській кухні

**Міссісіпі (річка)**, річка у США, впадає до Мексиканської затоки, 3734 км

**Міссісіпі (штат)**, штат США

**Міссісіпська низовина**, найбільш низинна частина басейну Міссісіпі

**Міссурі (річка)**, річка у США, права притока Міссісіпі, 3767 км

**Міссурі (штат)**, штат США

**Міст**, інженерна споруда, призначена для проведення дороги через будь-яку перешкоду

**Міст вимірювальний**, прилад з мостовою схемою з'єднання елементів, яким вимірюють опір, ємність, індуктивність та інші електричні величини

**Містакокаріди** (Mystacocarida), підклас ракоподібних тварин

**Міста-побратими**, два міста, переважно різних країн, між якими встановлено постійні дружні зв'язки для взаємного ознайомлення з життям, історією та культурою, для зміцнення співпраці та дружби, а також для обміну досвідом

**Містерії**, середньовічні релігійні п'єси здебільшого алегоричного змісту, батьківщиною яких вважається Франція

**Містерії елевсинські**, таємничі містичні обряди у Давній Греції

**Містечко**, різновид населених пунктів

**Містифікація**, тлумачення реальних явищ у містичному дусі

**Містифікація літературна**, твір, що приписується реальним автором іншій особі (письменнику, вигаданій особі тощо) або ж твір, який видається за витвір «народної творчості»

**Містицизм**, містика, релігійно-філософський світогляд, відповідно до якого найвищим типом пізнання реальності є інтуїтивне бачення таємної сутності світу

**Містичний досвід**, стан переживання, що сприймається прибічниками містики як досвід безпосереднього, «живого спілкування» з вищою, надприродною реальністю

**Місті**, діючий вулкан у Перу, 5822 м

**Місто**, великий населений пункт, жителі якого зайняті переважно поза сільським господарством – в промисловості, будівництві, транспортній сфері, торгівлі, науці, культурі, сфері обслуговування та ін.

**Містобудування**, особлива галузь будівельного мистецтва, що має справу з проектуванням міст і населених пунктів та їх забудову

**Містобудування об'єкти**, історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, що є носіями певних містобудівних ідей

**Місто-герой**, почесне звання міст з часів існування СРСР, яке було надано 12-ти містам, присвоєно після Другої світової війни

**Місто-держава**, 1) держава, територія якої обмежується лише одним містом, в окремих випадках ближніми областями; 2) самостійні держави, форма соціально-економічної й політичної організації суспільства та панування в Стародавній Греції й Стародавньому Римі (поліс)

**Місток вимірювальний**, місток Вітстона, пристрій для вимірювання електричного опору

**Місток гімнастичний**, спортивний інвентар, снаряд, який використовується у спортивній гімнастиці

**Місто-сад**, метод урбаністичного планування

**Місто-супутник**, місто-сателіт, місто або селище міського типу, що розвивається поблизу більшого міста й тяжіє до нього як до центру у виробничому, господарському і культурно-побутовому відношенні

**Містраль, Габрієла** (1889–1957), поетеса, Нобелівська премія в галузі літератури (1945), Чилі

**Містраль, Фредерик** (1830–1914), поет та лексикограф, Нобелівська премія з літератури (1904), Франція

**Містраль, Фредерік** (1830–1914), поет, Нобелівська премія з літератури (1904), Франція

**Містри археологічний край**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки 13–15 ст., м. Містра, Греція

**Місце**, ділянка території (акваторії), що характеризується географічним положенням і протиставляється всій іншій поверхні Землі

**Місце проживання постійне**, місце проживання на території певної держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання службових обов'язків або зобов'язань

**Місцевість**, частина земної поверхні з усіма її природними компонентами

**Місцезростання**, місце (територія, акваторія), зайняте певним видом, популяцією, біоценозом і т. п.

**Місьйонес**, провінція Аргентини

**Міське господарство підземне**, метро, каналізація, тепломережі

**Місютін, Григорій Анатолійович** (1970), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1992), срібний (1992) та бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), чемпіон світу (1991, 1992, 1993, 1995) та Європи (1992), Україна

**Місяць**, 1) одиниця часу, що застосовується в календарях; 2) єдиний природний супутник планети Земля

**Місяць-риба** (Mola mola), найбільша за масовою та найплотніша серед кісткових риб, вид ряду скелезубоподібних

**Місяця порт у Бордо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль порту м. Бордо, Франція

**Місяця та інших небесних об'єктів статус**, проблема сучасного міжнародного права, яка виникла у зв'язку з діяльністю людства щодо дослідження й освоєння поверхні та надр Місяця й інших небесних тіл

**Місячна автоматична станція**, космічний літальний апарат, різновид автоматичної міжпланетної станції, призначений для дослідження поверхні Місяця і навколомісячного космічного простору

**Місячний камінь** (адуляр), мінерал класу силікатів

**Місячниця оживаюча** (*Lunaria rediviva*; також – лунарія оживаюча), вид судинних рослин родини капустяних (хрестоцвітні), внесений до Червоної книги України

**Місячниця оживаюча** (Лунарія оживаюча) (*Lunaria rediviva*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Мітате-е**, жанр японської гравюри, жанр укйю-е

**Мітинг**, масові збори з метою обговорення політичних та інших питань, що цікавлять людей

**Міткевич, Володимир Федорович** (1872–1951), електротехнік, академік АН СРСР (1929), Росія

**Мітлиця альпійська** (*Agrostis alpina*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Мітлиця скельна** (*Agrostis rupestris*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Мітогени**, речовини, що стимулюють мітози

**Мітоз**, непрямий клітинний поділ

**Мітотичний апарат**, клітинна структура, що слугує для поділу клітин

**Мітохондрія**, двомембранна клітинна органела, енергетична станція клітини, функція якої полягає в окисненні речовин і запасанні енергії

**Мітра (божество)**, Мітрас, іранське божество Сонця і світла

**Мітра (головний убір)**, богослужбовий головний убір єпископа та ієреїв, нагороджених архієреєм за особливі заслуги перед церквою

**Мітраїзм**, релігія, яка виникла в останні роки 1 ст. до н. е. в Ірані й поширилася на території Римської імперії і Азії

**Мітрані, Девід** (1888–1975), журналіст, політолог, економіст, автор теорії функціоналізму у міжнародних відносинах, Румунія – Велика Британія

**Мітрастемоні** (*Mitrostemonaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Мітрідат VI Євпатор** (132–63 до н. е.), цар Боспору (107–63 до н. е.)

**Мітрон**, різновид магнетрона з інжекцією електронів

**Мітташ, Пауль Альвін** (1869–1953), хімік, один із основоположників вчення про змішані каталізатори, автор теорії, що пояснює механізм дії добавок, Німеччина

**Міттель**, друкарський шрифт, кегль (розмір) якого дорівнює 14 пунктам (бл. 5,1 мм)

**Міттельшпіль**, середина гри, друга стадія партії в шахах, між дебютом та ендшпілем

**Міттеран, Франсуа** (1916–1996), політичний діяч, президент Франції (1981–1995)

**Мітчелл, Веслі Клер** (1874–1948), економіст-інституціоналіст, США

**Мітчелл, Джоні** (1943), рок-музикантка, співачка, автор пісень, композитор, продюсер, живописець, одна з ключових постатей світової рок-музики, Канада

**Мітчелл, Джульєт** (1940), психоаналітик та діячка феміністичного руху, Нова Зеландія – Велика Британія

**Мітчелл, Едгар Дін** (1930–2016), астронавт, США

**Мітчелл, Маргарет** (1900–1949), письменниця, Пулітцерівська премія (1937), США

**Мітчелл, Пітер Денніс** (1920–1992), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1978), Велика Британія

**Мітчелл, Реджинальд Джо́зеф** (1895–1937), авіаконструктор, Велика Британія

**Мітчелл, Томас** (1892–1962), актор, сценарист та драматург, «Оскар» (1940), США

**Мітчелл, Томас Лівінгстон** (1792–1855), мандрівник, дослідник Австралії, Велика Британія

**Міус**, річка в Донецькій і Луганській обл. та Росії, впадає до Міуського лиману Таганрозької затоки Азовського моря, 258 км

**Міусинськ**, місто Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Міф**, оповідь, яка пояснює походження певних речей, явищ, світу за участю надприродних істот – богів, демонів, і героїв

**Міф історичний**, форма історичної свідомості

**Міф політичний**, форма колективної психіки, яка пояснює політичну реальність цілісними чуттєво-образними засобами

**Міфема**, найменший елемент міфу

**Міфи близнюкові**, категорія міфів, головними дійовими персонажами є близнюки

**Міфи героїчні**, категорія міфів у світовій традиції про діяння героїв, облаштування ними світу для життя людей, здобуття та створення культурних благ

**Міфи давньогрецькі**, сукупність міфів Давньої Греції

**Міфи етіологічні**, міфи, що пояснюють походження явищ природи, соціального життя тощо

**Міфи лунарні**, міфи про Місяць і місячні цикли, пов'язані з астральними міфами

**Міфи про близнюків**, міфи різних народів світу, які розповідають про діяння близнюків, котрі або протистоять один одному, або взаємодіють, звершують подвиги та здобувають культурні блага

**Міфи про вмирання і воскресіння богів**, цикл міфів у різних народів світу із інваріантним сюжетом про вмирання і воскресіння бога, що символізує зміну природних циклів

**Міфи про Всесвітній потоп**, цикл міфів різних народів світу про потоп, як правило кару богів, в результаті якого рятуються невелика група людей, гідних відродити людство

**Міфи про чудесне народження**, світовий міфологічний інваріант, у якому герой народжується в результаті чуда

**Міфограф**, назва низки давніх граматиків, які займалися поясненням міфів

**Міфокритика**, міфологічна критика, напрям у літературознавстві 20 ст., базований на концепціях Фрезера та Юнга

**Міфологема**, уламок міфу, міфема, яка втратила свої первинні функції

**Міфологічна школа**, напрям у фольклористиці та літературознавстві початку 19 ст.

**Міфологія**, спосіб духовно-практичного освоєння світу на первісній стадії суспільного розвитку, форма суспільного самоусвідомлення через сукупність міфів; вчення про міфи

**Міфологія індіанських народів Латинської Америки**, сукупність міфологічних вірувань індіанських народів Латинської Америки

**Міфологія політична**, складова сучасної політики, в основі якої лежить міфологічне сприйняття політичної дійсності

**Міфонім**, власна назва, найменування вигаданого об'єкта або суб'єкта в казках, міфах тощо

**Міфотворчість**, продукування міфу

**Міфтахутдінова, Діна Артурівна** (1973), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Міхаеліс, Леонор** (1875–1949), біохімік, автор рівняння Міхаеліса-Ментен, Німеччина – США

**Міхаеліс, Отто** (1826–1890), економіст, Німеччина

**Міхаеліса констант**, константа в рівнянні ферментативної кінетики

**Міхаель, Артур** (1853–1942), хімік-органік, відкрив реакцію Міхаеля, США

**Міхай I** (1921), король Румунії (1927–1930 та 1940–1947)

**Міхай, Дмитро Валерійович** (1990), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу та Європи (2014), Україна

**Міхєсв, Володимир Кузьмич** (1937–2008), історик-хазарознавець та болгарознавець, Мордовія – Україна

**Міхельс, Роберт** (1876–1936), історик, економіст, соціолог, один із засновників політичної соціології, Німеччина

**Міхневич, Йосип Григорович** (1809–1885), філософ, представник романтичного шеллінгіанства, Україна

**Міхневич, Петро Герасимович** (1901–1993), актор театру і кіно, народний артист УРСР (1957), Україна

**Міхник, Адам** (1946), журналіст та політик, один із лідерів правозахисного руху в соціалістичній Польщі, Польща

**Міхновський, Микола Іванович** (1873–1924), політик, громадський діяч, теоретик українського націоналізму, організатор українського війська, Україна

**Міхоелс, Соломон Михайлович** (1890–1948), театральний режисер та актор, діяч єврейського культурно-національного руху в СРСР, народний артист СРСР (1939), Латвія – Росія

**Міхр**, Мгер, Мхера, у вірменській міфології – бог Сонця, небесного світла і справедливості

**Міхраб**, молитовна вівтарна ніша стіни мечеті, розташованої в напрямі до Мекки – священного міста мусульман

**Міхурник** (*Colutea*), рід рослин родини бобових

**Міхурниця альпійська** (Пухирник альпійський) (*Cystopteris alpina*), вид судинних рослин родини міхурникових, внесений до Червоної книги України

**Міхурниця гірська** (Пухирник гірський) (*Cystopteris montana*), вид судинних рослин родини міхурникових, внесений до Червоної книги України

**Міхурниця судетська** (Пухирник судетський) (*Cystopteris sudetica*), вид судинних рослин родини міхурникових, внесений до Червоної книги України

**Міцелій**, вегетативне тіло грибів і актиноміцетів, те ж саме, що грибиця

**Міцкевич, Адам** (1798–1855), поет та діяч польського національно-визвольного руху, класик польської літератури, Білорусь – Польща

**Міцкевич, Олександр Миколайович** (1801–1871), правник, професор римського права Київського університету Св. Володимира, брат А. Міцкевича, Білорусь – Україна

**Міцкевича Адама інститут**, культурна інституція, створена 1999 Міністерством культури і Міністерством закордонних справ Польщі

**Міцне ядро**, обмежена група держав-членів ЄС, які виявили бажання започаткувати посилену співпрацю та спроможні її розвивати

**Міцність**, здатність протистояти руйнуванню

**Міцність динамічна**, здатність матеріалів до спротиву дії динамічних навантажень без руйнування або без істотних змін форми

**Міцності межа**, механічне напруження, вище якого відбувається руйнування матеріалу

**Міцності проблем інститут ім. Г. С. Писаренка НАН України**, установа Відділення механіки НАН України

**Міцуо Цукахара** (1947), спортсмен (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон (1968, 1972, 1976), срібний (1976) та бронзовий (1972, 1976) призер Олімпійських ігор, Японія

**Мічелена, Артуро** (1863–1898), живописець, Венесуела

**Мічерліх, Ейльгард** (1794–1863), хімік, один із першовідкривачів явища ізоморфізму, Німеччина

**Мічиган (озеро)**, озеро у США, 57750 км<sup>2</sup>

**Мічиган (штат)**, штат США

**Мічиганський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Ен-Арбор (штат Мічиган, США) з 1817

**Мічман**, військово-морське звання у арміях деяких країн

**Мічоакан**, штат Мексики

**Мічурін, Іван Володимирович** (1855–1935), селекціонер, почесний член АН СРСР (1935), Росія

**Мішалов, Віктор Юрійович** (1960), бандурист, кобзарознавець, засновник Канадської капели бандуристів (1991), Україна

**Мішель, Джеймс Алікс** (1944), президент Сейшельських Островів з 2004

**Мішель, Луїза** (1830–1905), письменниця, громадська діячка, учасниця Паризької комуни, Франція

**Мішель, Шарль** (1975), політичний діяч, прем'єр-міністр Бельгії з 2014

**Мішень**, штучна ціль при тренуваннях і на змаганнях зі стрільби, зокрема на полігонах і в тирах

**Мішер, Фридріх** (1844–1895), фізіолог, гістолог та біолог, першовідкривач нуклеїнової кислоти, Швейцарія

**Мішечниці** (Psychodidae), родина метеликів

**Мішин, Василь Павлович** (1917–2001), конструктор ракетно-космічної техніки, один із фундаторів практичної космонавтики, академік АН СРСР (1966), Росія

**Мішки легеневі**, редуковані легені деяких земноводних

**Мішки повітряні**, частина дихальної системи птахів

**Мішкоатль**, в міфології Мезоамерики – хмарний змії

**Мішкокрилові** (Emballonuridae), родина ссавців ряду рукокрилих

**Мішкоротоподібні** (Saccopharyngiformes), ряд риб класу променеперих

**Мішле, Жуль** (1798–1874), історик романтичного напрямку, ідеолог дрібної буржуазії, Франція

**Мішле, Карл Людвиг** (1801–1893), філософ-гегелієнець, Німеччина

**Мішлен, Андре** (1853–1931), інженер та промисловець, співзасновник компанії Michelin, засновник Червоного гіда Мішлен (1900), Франція

**Мішлен, Едуар** (1859–1940), інженер та промисловець, співзасновник компанії Michelin та перший директор цієї компанії, Франція

**Мішо, Анрі** (1899–1984), поет і живописець-експериментатор, близький до сюрреалізму, Бельгія – Франція

**Мішо, П'єр** (1813–1883), один із винахідників велосипеда сучасного типу, заклав основи промислового виробництва велосипедів, Франція

**Мішон святилище**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмовий комплекс 4–13 ст., В'єтнам

**Мішотчасті шури**, мішотчасті стрибуни, гетеромісові (Heteromyidae), родина ссавців ряду мишоподібних

**Міштек**, індійська мова мовної сім'ї отоманг

**Міштекські мови**, група мов амусо-міштекської підгілки східної гілки ото-мангської сім'ї індійських мов, поширені у Мексиці

**Мішустін, Євген Миколайович** (1901–1991), мікробіолог, академік АН СРСР (1974), Росія

**Мішани**, соціальний стан

**Міщенко, Дмитро Олексійович** (1921), письменник, прозаїк, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Міщенко, Михайло** (1896–1974), психіатр, дослідник питань психофізіології і дефектології, Україна – США

**Міщенко, Федір Іванович** (1874–1933), історик, візантолог, фахівець з церковного права, академік УАН (1920), Україна

**Міщенко, Федір Герасимович** (1846–1906), історик античності, філолог, член-кореспондент Петербурзької АН (1895), Україна – Росія

**Міяковський, Володимир Варламович** (1888–1972), історик-архівіст, літературознавець, Україна – Росія – Німеччина – США

**Мкртчян, Фрунзе Мушегович** (1930–1993), актор, театральний режисер, народний артист СРСР (1984), Вірменія

**Млин**, споруда з встановленими машинами для подрібнення (помолу) зерна та інших матеріалів

**Млин водяний**, будинок з установленими в ньому механізмами для одержання борошна, круп тощо за допомогою енергії водного потоку

**Млинів**, селище міського типу, адміністративний центр Млинівського р-ну Рівненської обл.

**Млинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Млївський інститут садівництва імені Л.П. Симиренка НААН України**, науково-дослідна установа в галузі садівництва, розміщена у с. Млїв Городищенського р-ну Черкаської обл.

**Мнєме**, нерегулярний супутник Юпітера

**Мнемозина** (Parnassius mnemosyne), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі, та Червоної книги України

**Мнемозина (богиня)**, у грецькій міфології – богиня пам'яті

**Мнемоніка**, сукупність різних прийомів, що дозволяють полегшити запам'ятовування

**Мнемотехніка**, практичні методи структурування інформації, що допомагають її запам'ятовувати

**Мнієві** (Mniaceae), родина мохів порядку бриєвих

**Мнішек, Марина** (1588–1615), цариця Московська (1606), дружина Лжедмитрія I

**Многовид**, об'єкт, який локально має характер евклідового простору розмірності  $n$

**Многовид алгебраїчний**, основний об'єкт вивчення алгебраїчної геометрії: множина точок, координати яких задовольняють певній системі поліноміальних рівнянь

**Многовид гладкий**, називається диференційований многовид класу  $C^r$

**Многогранник**, геометрична фігура (геометричне тіло), частина тривимірного евклідова простору, обмежена замкненою поверхнею, яка складається з плоских багатокутників, які називаються гранями многогранника

**Многогрішний, Дем'ян Гнатович** (1621 – після 1701), гетьман Лівобережної України (1669–1672)

**Многокутник**, геометрична фігура, замкнена ламана крива (сама, або разом із точками, що лежать усередині)

**Многокутник, вписаний у коло**, многокутник, якщо всі його вершини належать колу

**Многочлен**, поліном, математичний вираз

**Многочлен звідний**, многочлен, що дорівнює добутку двох або більше многочленів

**Многочлен незвідний**, многочлен, який не дорівнює константі й не дорівнює добутку двох або більше многочленів, що не є константами

**Многочлена корінь**, елемент поля, над яким заданий многочлен, який перетворює його в тотожність при підстановці



**Многочлена подання канонічне**, якщо в деякому многочлені виконати зведення подібних членів у всіх випадках, коли це можливо, і викинути всі отримані члени з нульовими коефіцієнтами

**Множення**, бінарна операція над математичними об'єктами

**Множин об'єднання**, множина, яка включає в себе всі елементи об'єднаних множин і нічого більше

**Множин теорія**, розділ математики, в якому вивчаються загальні властивості множин (переважно нескінченних)

**Множина**, граматична категорія, яка вказує на два, три і більше однорідних предметів

**Множина відкрита**, в математичному аналізі, геометрії – множина, кожна точка якої входить в неї разом з деяким оточенням, є фундаментальним поняттям загальної топології

**Множина замкнена**, множина, яка містить усі свої граничні точки

**Множина зв'язна**, множина, яку неможливо розбити на дві непорожні відкриті множини, що не перетинаються

**Множина значень функції**, множина допустимих значень аргументу функції

**Множина зчислення**, нескінченна множина, елементи якої можна занумерувати натуральними числами

**Множина лінійно впорядкована**, частково впорядкована множина (множина на якій задане відношення нестрогого порядку), в якій для будь-яких двох елементів  $a$  і  $b$  виконується  $a \leq b$  або  $b \leq a$

**Множина напрямлена**, в теорії порядку непорожня множина з заданим передпорядком і з додатковою властивістю: для довільної пари елементів множини існує верхня межа

**Множина невимірна**, множина, для якої неможливо визначити міру Лебега

**Множина незліченна**, нескінченна множина, потужність якої більше потужності зліченної множини

**Множина обмежена**, множина, яка у певному сенсі має скінченний розмір

**Множина опукла**, в евклідовому або афінному просторі називається така множина, яка разом з довільними двома точками, що належать множині, має у собі відрізок, що їх з'єднує

**Множина порожня**, множина, яка не містить жодного елемента

**Множини верхня грань**, найменший елемент  $M$ , котрий дорівнює чи більший за всі елементи даної множини

**Множини еквівалентні**, множини, для яких існує бієктивне відображення однієї на іншу

**Множини замикання**, знаходження найменшої замкненої множини, що містить дану множину

**Множини нижня грань**, найбільше з чисел, які обмежують множину знизу

**Множник**, операнд операції множення

**Множник інтегровувальний**, множник, після множення на який диференціальне рівняння (зведене в одну частину,

прирівняну до нуля) обертається на повний диференціал якоїсь функції

**Множник нормувальний**, множник, який забезпечує нормованість функції в певній області простору

**Множник спрямованості**, число, яке показує, у скільки разів коефіцієнт спрямованої дії антенної решітки більший за такий самий коефіцієнт одиночного випромінювача

**Мнушкіна, Аріана Олександрівна** (1939), театральний режисер та драматург, Франція

**Мо Янь** (1955), письменник, Нобелівська премія з літератури (2012), Китай

**Моа** (Dinornis), рід вимерлих птахів

**Моа, моаподібні** (Dinornithiformes), ряд вимерлих безкілевих птахів, деякі види якого сягали гігантських розмірів

**Мобілізаційна готовність**, ступінь підготовленості військ (сил), економіки і населення країни до переходу з мирного на військовий стан

**Мобілізація військова**, дії, спрямовані на приведення збройних сил та інфраструктури держави в особливий військовий стан, викликаний надзвичайними обставинами за межами або усередині країни

**Мобілізація політична**, комплекс заходів, що забезпечують готовність політичних сил (політичних партій, громадських організацій, об'єднань, партійних коаліцій) до конкретних суспільно-політичних дій, акцій, політичної боротьби

**Мобілізм**, гіпотеза, що передбачає значні (до тисяч кілометрів) горизонтальні переміщення великих частин земної кори або літосфери (в т.ч. і континентів) протягом геологічного часу

**Мобільність**, здатність військ (сил) швидко пересуватися до початку і в ході бойових дій, швидко розгортатися в бойовий (передбойовий) порядок

**Мобільність академічна**, можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами

**Мобільність політична**, 1) здатність суб'єкта політики швидко реагувати на зміни політичної чи соціально-економічної ситуації; 2) характеристика пересування суб'єкта в політичній ієрархії: вертикально або горизонтально

**Мобільність робочої сили**, здатність робочої сили переходити від одних видів занять до інших (а отже, змінювати професію, набувати нові спеціальності), а також з одного регіону країни в інший, однієї країни в іншу (залежно від розвитку поділу праці, ринку робочої сили, житла тощо)

**Мобільність соціальна**, процес переміщення індивідів між ієрархічним або іншими елементами соціальної структури: трудовими колективами, соціальними групами та верствами, категоріями населення

**Мобінг політичний**, сукупність психологічно навантажених, переважно маніпулятивних прийомів політичної боротьби державних посадовців з метою тривалої дискредитації конкурента задля майбутньої перемоги

**Мобуту Сесе Секо** (1930–1997), політик, президент Заїру (1965–1997)

**Мов генеалогічна класифікація**, дослідження та групування мов на основі визначення зв'язків спорідненості між ними, тобто на основі гіпотези про походження від спільної прамови

**Мов класифікація**, розподіл мов світу за певними таксономічними рубриками відповідно до загальних принципів, що лежать в основі дослідження, і на основі певних ознак

**Мова**, суспільний продукт, що виробляється колективом для забезпечення потреб у комунікації і зберігається в пам'яті членів колективу, а також у текстах, побудованих засобами даної М

**Мова алгоритмічна**, формальна мова для записування алгоритмів, теоретична основа для мов програмування

**Мова аморфна**, безафіксальна мова чистих коренів

**Мова влади**, система засобів і сигналів, за допомогою яких влада будує своє спілкування з людьми (з громадянами чи з підданими)

**Мова державна**, правовий статус мови, вживання якої обов'язкове в офіційних документах і загалом у публічних сферах суспільного життя в державі (законодавство, управління, судочинство, освіта тощо)

**Мова ділова**, офіційно-діловий стиль літературної мови

**Мова жестів**, комунікативні системи, план вираження яких будується не на акустичній, як у звукових мовах, а на кінетичній (жестиккулярно-мімічній) основі

**Мова жива**, мова, в конкретний історичний момент є розмовною мовою народу й зазнає певних змін унаслідок закономірного розвитку мовної структури, впливу інших мов тощо

**Мова жіноча**, умовна назва явища диференціації одиниць мови в залежності від статі мовця, вибіркове використання тих чи інших частин мови жінками

**Мова зарозуміла**, безпредметна мова, різновид індивідуальної словотворчості, за якої конструюються слова й вислови, що лежать поза межами узвичаєних норм раціонального розуміння

**Мова звичайна**, об'єктна мова, мова, якою висловлюють думки, судження, почуття, мрії тощо у щоденному звичному спілкуванні і де фігурують речі, події, які можна побачити, почути, тактильно чи якимось по іншому сприйняти

**Мова ідеальна**, поняття у філософії мови, логіці, теоретичному й прикладному (комп'ютерна лінгвістика) мовознавстві, свідомості багатьох людей, за яким мова повинна стати формалізованою

**Мова інтернет-комунікації**, спрощений варіант літературної мови, що використовується у спілкуванні в мережі

**Мова інформаційна**, штучна мова, що використовується в інформаційно-пошукових системах з метою описування семантичної інформації, фактів і відомостей (напр., для обробки їх за допомогою ЕОМ)

**Мова інформаційно-пошукова**, ІПМ, формалізована мова, призначена для характеристики даних чи змісту документів, щоб забезпечити їх зберігання та пошук

**Мова кінетична**, мова жестів, спілкування за допомогою жестів рук, рухів тіла, міміки

**Мова командна**, мова, яка за допомогою технічних засобів дає можливість у складних умовах ведення бойових дій ефективно здійснювати зв'язок між підрозділами

**Мова літературна**, унормована мова, що обслуговує культурні потреби суспільства й виконує комунікативну функцію в художній літературі, науці, публіцистиці, державних установах, ЗМІ, церкві тощо

**Мова міжнародна**, мова міжнародного спілкування, яку вивчає велика кількість людей як другу після рідної мови

**Мова міжнаціонального спілкування**, мова, якою посередником для спілкування представників різних національностей

**Мова науки**, синтетичне поняття методології науки, що поєднує у собі всі мовні засоби, які вживаються у науці для виразу здобутих знань на конкретно-історичному етапі її розвитку

**Мова національна**, соціально-історична категорія, якою позначають мову, що є засобом спілкування нації

**Мова невербальна**, мова, що має розвинуте відмінювання іменних частин мови і ослаблене дієвідмінювання

**Мова невласне-пряма**, форма передачі чужої мови, у якій поєднані елементи прямої і непрямої мови

**Мова непряма**, передача чужого висловлювання у формі підрядної частини складнопідрядного речення

**Мова об'єктна**, метамова, парні категорії, що позначають: 1) мову, засобами якої описують деяку предметну (позамовну) дійсність (предметна, або об'єктна, мова, мова-об'єкт); 2) мову, засобами якої досліджують і описують об'єктну мову

**Мова офіційна**, мова, якій у державі (країні, території тощо) чинним законодавством надано спеціального статусу

**Мова політична**, особлива підсистема мови, що обслуговує політичну комунікацію, інструмент, що використовується в боротьбі за владу й статус

**Мова програмування**, штучна мова, запроваджена для подання машинних програм

**Мова пряма**, чуже мовлення, передане дослівно, без порушення його особливостей, і включене до контексту за допомогою слів автора

**Мова релігії**, знакова система з відповідними їй значеннями та інтерпретаціями, яка окреслює, охоплює проблемне поле релігії

**Мова рідна**, перша мова, якою оволодіває людина з дитинства

**Мова світова**, мова-посередник міждержавного та міжнаціонального спілкування на глобальному рівні, яка має такі ознаки: глобальність поширення за межами етнічної території, значна кількість мовців, визначення як робочої в ООН, специфіка суспільних функцій

**Мова художньої літератури**, мова, якою створюються художні твори (її лексикон, граматики, фонетика), у деяких

суспільствах кардинально відмінна від побутової «практичної» мови

**Мова церковно-релігійного життя**, допустима до вживання в богослужбовій практиці чи ін. мова

**Мова штучна неспеціалізована**, штучна мова, призначена замінити природну мову людини у міжмовних контактах

**Мова, Василь Семенович** (1842–1891), кубанський прозаїк і поет, драматург, Україна – Росія

**Мова-еталон**, метамова, ідеальна мовна система, спеціально сконструйована лінгвістом, у якій представлені універсальні властивості всіх мов, як основа (тло) для зіставлення дослідження мов

**Мова-основа**, найдавніша зі споріднених мов, реконструйована за допомогою порівняльно-історичного методу. М.-о. вважають джерелом усіх мов однієї родини або групи

**Мова-посередник**, мова, якою послуговуються в міжетнічному або міжнаціональному спілкуванні

**Мови аглютинативні**, мови, в яких граматичні речення виражаються стандартними афіксами (приклеїками), що механічно приєднується до слова-основи

**Мови акцентні**, мови, у яких як просодичний засіб використовується динамічний або квантативний наголос

**Мови аморфно-синтетичні**, мови, які не мають афіксів і тому виражають відношення між словами за допомогою поєднання слів між собою способом прилягання або за допомогою службових слів

**Мови вокалічні**, мови, у фонетичній системі яких основне навантаження падає на голосні звуки

**Мови гносеологічна функція**, пізнавальна функція, когнітивна функція, пізнавальна функція (мова як інструмент пізнання світу)

**Мови Далекого Сходу**, японська та корейська мови, що не належать до жодних інших мов

**Мови ергативні**, мови, в яких речення з перехідними і неперехідними дієсловами мають різну структуру

**Мови естетична функція**, функція вираження і виховання прекрасного

**Мови знаковий рівень**, рівень мови, на якому її одиниці виступають як знаки

**Мови знакові теорії**, сукупність теоретичних положень (ідей, гіпотез) про будову мови, що розглядає мову як систему знаків та їх відношення до позамовної дійсності

**Мови і мислення інститут ім. Н. Марра** (Інститут языка и мышления им. Н. Марра; Яфетический институт), колишня назва Інституту лінгвістичних досліджень РАН, діє з 1921

**Мови ізолятивні**, кореневі мови, мови, які не мають афіксів і граматичні значення виражають способом прилягання одних слів до інших або за допомогою службових слів

**Мови комунікативна функція**, функція спілкування між людьми, народами

**Мови конативна функція**, функція засвоєння

**Мови консонантичні**, мови, у фонетичній системі яких переважають приголосні звуки

**Мови кореневі**, мови аморфні, аморфно-синтетичні мови, мови ізолюючі, мови, які не мають афіксів та виражають відношення між словами або за допомогою об'єднання кількох слів між собою за способом прилягання, або за допомогою службових слів

**Мови культура**, галузь філологічних знань, покликана формулювати літературні норми, досліджувати рівень, якість правопису, вимови, слововжитку тощо, а також вивчати рівень володіння ними

**Мови кумулятивна функція**, функція історико-культурна, функція зберігання всього такого, що виробила нація в духовній сфері

**Мови мертві**, мови, що вийшли з ужитку і про які відомо з писемних пам'яток або із записів тих часів, коли вони ще були живими

**Мови міжнародні**, мови, що використовуються для міжнародного спілкування

**Мови мононегативні**, мови, у заперечених синтаксичних конструкціях яких можливий тільки один заперечний елемент

**Мови національних меншин в Україні**, мова меншини, що об'єднана спільним етнічним походженням

**Мови національної варіанти**, різновиди однієї національної мови, якими послуговуються учасники міжкультурної комунікації у різних суспільних, територіальних межах; паралельно існуючі форми мови

**Мови нефлексивні**, мови, в яких слова не мають закінчень

**Мови номінативні**, мови, в яких єдиною можливою формою підмета є називний (номінативний) відмінок, незалежно від перехідності (неперехідності) дієслова

**Мови носій**, представник певної соціокультурної і мовної спільноти, який володіє нормами цієї мови, активно послуговується мовою в різних сферах спілкування

**Мови одиниці**, елементи системи мови, що мають різні значення і функції, утворюють рівні мовної системи (морфемний, фонемний тощо)

**Мови основний словниковий фонд**, ядро словника мови, що включає у себе слова, які вживаються завжди (в часі) всіма і в усіх випадках

**Мови офіційні та робочі**, мови, що застосовуються для спілкування у сфері міжнародних відносин

**Мови полісинтетичні**, мови, в основі граматичної будови яких лежить інкорпорація

**Мови природні**, людські мови як природний засіб думки й засіб спілкування на відміну від штучно створених допоміжних мов

**Мови природної автоматична обробка**, напрям комп'ютерної лінгвістики

**Мови світу**, мови народів, що населяють чи населяли земну кулю

**Мови синтетичні**, мови, у яких граматичне значення синтезується з лексичним у межах слова (граматичне значення виражається за допомогою флексій, формотворчих афіксів, чергування звуків і суплетивізму)

**Мови споріднені**, мови, що мають спільні ознаки та регулярні відповідники в лексиці, фонетиці й граматиці як наслідок їхнього походження з однієї мови основи

**Мови статус**, становище мови у соціально-комунікативній системі

**Мови структура**, спосіб організації мовної системи, її внутрішня будова

**Мови штучні**, знакові системи, створені для використання у тих галузях, де застосування природної мови менш ефективне або неможливе

**Мовленнєва діяльність**, 1) один із трьох аспектів мови поряд із «психологічною організацією» та «мовною системою»; мовний матеріал, що включає суму окремих актів говоріння і розуміння; 2) один із видів діяльності (поряд із трудовою, пізнавальною тощо)

**Мовленнєвий акт**, складова повідомлення, цілеспрямована мовленнєва дія; одиниця нормативної соціомовної поведінки, яка розглядається в межах прагматичної ситуації

**Мовленнєвий апарат**, сукупність мовних органів, унаслідок роботи яких утворюються звуки людського голосу

**Мовленнєвих дій класифікація**, універсальна класифікація іллокутивних актів, яка ґрунтується на групі ознак, зокрема, мета, напрям співвідношення між висловлюванням та дійсністю, внутрішній стан мовця, особливості пропозиційного змісту мовленнєвого акту

**Мовленнєві розлади**, неспроможність людини чітко артикулювати під час мовлення

**Мовленнєвого спілкування критерії**, найзагальніші імпліцитні (неформалізовані) складники міжособистісної інтеракції, невиконання яких спричиняє комунікативні невдачі (девіації)

**Мовлення**, усне й писемне використання мови для спілкування з іншими членами певного колективу або для внутрішнього монологу

**Мовлення акустична теорія**, концепція фізичних особливостей діяльності мовця як побудови звукового повідомлення через звукові коливання

**Мовлення види**, різні аспекти мовленнєвої діяльності

**Мовлення діалогічне**, процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування

**Мовлення звукового автоматичне розпізнавання**, напрям прикладної лінгвістики

**Мовлення звукового автоматичний синтез**, напрям прикладної лінгвістики

**Мовлення зовнішнє**, мовлення, що має звукове вираження, власне мовлення

**Мовлення інтенсивність**, підвищення і посилення голосу на слові, яке хочуть виділити

**Мовлення культура**, нормативність усного й писемного мовлення на загальнонаціональному або індивідуальному рівні

**Мовлення логічність і послідовність**, когнітивно-риторична складова спілкування, пов'язана з виформуванням макро- і мікротем дискурсу, зв'язків між мовленнєвими жанрами з метою реалізації стратегії впливу на адресата

**Мовлення усне публічне**, різновид усної форми літературної мови, що використовується під час різноманітних публічних виступів на суспільно важливі теми

**Мовлення фатичне** (поведінка мовленнєва фатична), мовленнєва поведінка адресанта, скерована на те, щоб висловитися і зустріти розуміння, тобто на підтримку мовленнєвого контакту як такого

**Мовна група**, група схожих мов, що мають спільне походження і разом з іншими мовними групами входить до мовної сім'ї

**Мовна одиниця**, лінгвальна одиниця, відрізок мовлення, який регулярно відновлюється як певна єдність змісту й вираження

**Мовна система**, сукупність реальних для певної мови явищ, які зумовлюють фонетичну, граматичну, лексичну, семантичну специфіку мови певного народу

**Мовна ситуація**, сукупність форм існування (а також стилів) однієї мови або сукупність мов у їх територіально-соціальних взаємовідносинах і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-територіальних утворень

**Мовна сім'я**, сукупність, об'єднання кількох груп мов, що походять від однієї прамови

**Мовна структура**, цілісність будови мови з певними взаємозв'язками її складових елементів

**Мовний контраст**, особливість структури мови, яка стає такою при зіставленні з якоюсь іншою мовою (одне й те саме явище при зіставленні мов може виступати як специфічне контрастне, а при зіставленні з іншою – втрачати цю контрастність).

**Мовний союз**, група мов, у яких спільні риси на певних мовних рівнях (найчастіше – на синтаксичному) витворилися не внаслідок спорідненості, а склалися поступово під впливом історичних і географічних чинників

**Мовний тип**, спільне, що притаманне групі мов, характерне для всіх мов цієї групи і відрізняє її від інших груп; особлива структура ряду мовних систем

**Мовних змін зовнішні причини**, екстралінгвальні причини, причини, які знаходяться поза мовою; суспільно-політичні, економічні, історичні, географічні та інші чинники, пов'язані з розвитком і функціонуванням мов

**Мовного існування школа**, напрям у японському мовознавстві, що склався у 1940–1950-х, для якого характерні принциповий емпіризм, прагнення до максимального повного збору мовленнєвої інформації, цікавість до соціального функціонування мови, використання статистичних методів

**Мовної економії принцип**, за допомогою обмеженого числа фонем можна створити необмежену кількість знаків (лексем)

**Мовної спільноти закон**, положення, згідно з яким будь-яка мова існує лише в межах певного колективу людей, для яких ця мова є рідною

**Мовознавства сучасного методологія**, домінантні впливи, які визначають спільні парадигмальні ознаки науки на певному етапі її розвитку, співвідносні з сутнісними ознаками і законами дійсності, і які органічно



пов'язані із тенденціями розвитку світових загально-наукових ідей

**Мовознавство (журнал)**, науково-теоретичний журнал Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України та Українського мовно-інформаційного фонду, видається з 1967

**Мовознавство (наука)**, наука про мову, про функції та універсальні характеристики мови, її структуру, історичний розвиток

**Мовознавство генетичне**, історичне мовознавство

**Мовознавство зіставне**, лінгвістика контрастна, лінгвістика конфронтативна, лінгвістична дисципліна, що вивчає дві або більше мов з метою виявлення їх подібностей чи відмінностей на всіх рівнях мови

**Мовознавство конкретне**, мовознавство, яке вивчає окремі (конкретні) мови

**Мовознавство конструктивне**, мовознавство, яке вивчає мову, її структуру на відміну від функціонального мовознавства, яке вивчає мовлення

**Мовознавство порівняльно-історичне**, галузь мовознавства, об'єктом дослідження якої є споріднені, тобто генетично пов'язані мови

**Мовознавча антична традиція**, традиція опису та дослідження мови, що склалась та існувала у греко-римському культурному просторі у 7 ст. до н. е. – 6 ст. н. е.

**Мовознавча традиція європейська**, сукупність методів та принципів опису мови, що історично склалась в межах європейської науки та культури

**Мовчазна згода**, згідно з позитивістським підходом є джерелом обов'язкової сили міжнародних звичаєвих норм

**Мовчан, Борис Олексійович** (1928), матеріалознавець, академік АН УРСР (1978), Україна

**Мовчан, Валерій Іванович** (1959), спортсмен (велоспорт), чемпіон Олімпійських ігор (1980) та світу (1982), Україна

**Мовчан, Василь Архипович** (1903–1964), зоолог, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Мовчан, Єгор Хомич** (1898–1968), кобзар-бандурист, виконавець історичних дум та пісень на слова Т. Шевченка, Україна

**Мовчан, Павло Михайлович** (1939), письменник, поет, сценарист, перекладач та політик, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Мовчання**, утримання від вислову, в широкому антропологічному розумінні – відсутність або незадіяність настанови на словесне, знакове, екзистенційне вираження

**Могавк**, індіанська мова ірокезької мовної сім'ї

**Могадішо**, місто, столиця Сомалі

**Могоа печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддійський печерний храм 4–14 ст., провінція Ганьсу, Китай

**Могери** (Mogera), рід ссавців родини кротових

**Могила**, місце для поховання померлого

**Могила невідомого солдата**, монумент на вшанування полеглих воїнів, імена котрих не вдалося встановити

**Могила, Андрій** (бл. 1630–1689), гетьман Правобережної України (1684–1689)

**Могилів-Подільський**, місто, адміністративний центр Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.

**Могилів-Подільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Могилівська округа**, адміністративно-територіальна одиниця УРСР у 1923–1930

**Могильник** (*Aquila heliaca*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Могильники епохи Київської Русі**, археологічні пам'ятки, курганні або безкурганні поховання доби 9–13 ст. на території Східної Європи

**Могильницький, Антін Любич** (1811–1873), письменник, просвітител, священник Української греко-католицької церкви, послідовник «Руської трійці», Україна

**Могильовська область**, адміністративно-територіальна одиниця Білорусі

**Могильщики** (*Necrophorus*), рід комах родини жуків-мертвоїдів

**Могучая купка**, творче об'єднання російських композиторів середини 19 ст.

**Мода**, тимчасове панування стилю у сфері культури повсякденності, мистецтві тощо

**Мода політична**, явище суспільно-політичного буття, яке характеризується підвищеною популярністю, швидкоплинністю, темпоральною орієнтацією на сьогочасність і нівелюванням меж дозволеного

**Модальні значення**, значення, що виражають відношення людини до висловленої думки і до об'єктивного світу спостереження, заперечення, умовність, бажаність, запитання, волевиявлення тощо

**Модальні судження**, характеристика суджень в логіці в залежності від характеру їх достовірності

**Модальність**, функціонально-семантична категорія, яка виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного

**Модальність об'єктивна**, обов'язковий семантико-прагматичний вимір будь-якої комунікативної одиниці та категорії, складник її предикативності, який виражає відношення до того, про що повідомляє адресант, до об'єктивної дійсності

**Моделі матричні**, один з найбільш поширених типів економіко-математичних моделей

**Моделі трансформаційних процесів у постсоціалістичних країнах**, сукупність концепцій і принципів їх побудови, які стосуються напрямів розвитку перехідної економіки і створення нового типу економічної системи

**Моделі (у географії)**, вид наукового відображення як способу пізнання реальності

**Моделювання**, дослідження будь-яких явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови та вивчення їх моделей

**Моделювання в енергетиці проблем інститут ім. Г.Є. Пухова НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Моделювання економічних процесів математичне**, групування, формалізація економічних процесів за певними ознаками (факторами) для створення одно- і багатфакторних моделей

**Моделювання імітаційне**, метод, що дозволяє будувати моделі, що описують процеси так, як вони проходили б у дійсності

**Моделювання математико-картографічне**, вид картографічного моделювання, заснований на спільному використанні математичних і картографічних моделей

**Моделювання політичне**, 1) метод дослідження явищ на основі заміщення реальних політичних процесів їх умовними образами, аналогами; 2) один із методів політичного прогнозування, що спирається на можливості комп'ютерної техніки, інформатики

**Модель**, 1) спрощене уявлення про реальний об'єкт, процес або явище; 2) штучно створений об'єкт, що дає спрощене уявлення про реальний об'єкт, процес або явище та відображає суттєві сторони досліджуваного об'єкта з урахуванням мети моделювання

**Модель математична**, математична система, що відтворює певні принципи внутрішньої організації та функціонування того чи іншого об'єкта дослідження, завдяки чому, досліджуючи модель, можна одержати інформацію про об'єкт, якому вона відповідає

**Модель (у мовознавстві)**, схема або зразок, за яким з одиниць нижчого рівня побудовано одиницю вищого рівня

**Модельські, Джордж** (1926–2014), політолог, дослідник ролі циклів в історії політики, Польща – США

**Модени кафедральний собор, вежа Торре-Чівіка та площа П'яцца-Гранде**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–14 ст., м. Модена, Італія

**Модерато**, позначення помірного темпу, проміжного між алегро і алегрето

**Модерн**, 1) одна з епох європейської історії, яка стала найважливішою темою філософського, естетичного, культурологічного, соціологічного дискурсів; 2) стильовий напрям в архітектурі і декоративному мистецтві Європи і Америки кінець 19 – початок 20 ст.

**Модерн український**, напрям у мистецтві України наприкінці 19 – на початку 20 ст.

**Модернізації теорія**, теоретичне обґрунтування методів оновлення архаїчних, традиційних, закритих суспільств, їх переходу до низки сучасних суспільств

**Модернізація**, 1) соціальний та цивілізаційний процес спрямованої трансформації суспільств; 2) оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду

**Модернізація політична**, тенденція функціонування й розвитку політичної системи відповідно до реалій та вимог часу

**Модернізм**, світоглядно-мистецький напрям 20 ст., що характеризується розривом з попереднім досвідом, запереченні методів, зразків, норм класичного мистецтва, утвердженні нових, нетрадиційних начал

**Модернізм релігійний**, осучаснення, оновлення релігійного феномена в цілому чи окремих його сторін у зв'язку

зі змінами в житті людства або певного народу, нації, держави

**Модернізм український**, напрям в мистецтві України у першій третині 20 ст.

**Модзалевський, Вадим Львович** (1882–1920), історик-генеалог, археограф, архівіст, організатор музейної справи, Грузія – Росія – Україна

**Модилевський, Яків Самуїлович** (1883–1968), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Модильйон**, модильйон, архітектурна деталь типу консолю або кронштейну, яка підтримує виносну плиту вінцевого карнизу в коринфському або складному архітектурному ордері

**Моді, Нарендра Дамодардас** (1950), прем'єр-міністр Індії з 2014

**Модіано, Жан Патрік** (1945), письменник, Нобелівська премія з літератури (2014), Франція

**Модільяні, Амедео** (1884–1920), живописець, скульптор, Італія – Франція

**Модільяні, Франко** (1918–2003), економіст, Нобелівська премія з економіки (1985), Італія – США

**Модільяні, Франко Енріко** (1918–2003), економіст, Нобелівська премія з економіки (1985), Італія

**Модрина** (*Larix*), рід хвойних дерев

**Модрина польська** (*Larix polonica*), вид судинних рослин родини соснових, внесений до Червоної книги України

**Модринофомес лікарський** (Модринова губка) (*Laricifomes officinalis*), вид грибів родини фомітопсисових, внесений до Червоної книги України

**Модрич, Пол** (1946), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2015), США

**Модуль**, 1) величина, значення або число незалежно від знака; 2) частина приладу або конструкції, що складена з типових деталей і має багатоцільове призначення

**Модуль розриву**, максимальне напруження, отримане при проведенні випробування на згин або кручення

**Модульор**, розроблений Ле Корбюзьє інструмент пропорціонування, який являє собою лінійку (стрічку) завдовжки 2,26 м (86 дюймів) з нанесеними на ній червоною і синьою шкалами

**Модулярна форма**, голоморфна функція визначена на верхній комплексній півплощині, що є інваріантною щодо перетворень модулярної групи чи деякої її підгрупи і задовольняє умові голоморфності в параболічних точках

**Модуляції глибина**, відношення різниці найбільшою і найменшою амплітуд коливань до їх суми при амплітудної модуляції

**Модуляція амплітудна**, вид модуляції сигналу, при якому низькочастотний інформаційний сигнал передають з допомогою зміни амплітуди високочастотної несучої хвилі

**Модуляція амплітудно-імпульсна**, вид модуляції сигналу, при якому сигнал має вигляд послідовності коротких імпульсів змінної амплітуди

**Модуляція (в музиці)**, зміна тональності

**Модуляція перехресна**, взаємна модуляція двох чи більше коливань внаслідок їх взаємодії в нелінійних пристроях чи за поширення у просторі з нелінійними властивостями

**Модуляція (у фізиці)**, змінювання в часі за заданим законом параметрів (характеристик) якогось з регуляторних фізичних процесів

**Модус вівенді**, тимчасова, короткострокова угода про врегулювання міжнародних проблем (частіше економічних, політичних і рідше воєнних), сукупність умов, що визначають тимчасові відносини двох сторін

**Модус (у лінгвістиці)**, один з двох найбільш загальних компонентів змісту висловлення

**Модус (у логіці)**, різновид силогізму

**Модус (у риториці)**, здатність до якісної характеристики відчуттів

**Модус (у техніці)**, одна з характеристик збірних систем, найчастіше в електроніці та будівництві

**Модус (у філософії)**, вид, прояв, різновид, властивість предмету

**Модус (у юриспруденції)**, одна з характеристик безоплатних юридичних угод

**Моем, Вільям Сомерсет** (1874–1965), письменник, класик світової літератури 20 ст., Франція – Велика Британія

**Можайський, Олександр Федорович** (1825–1890), мореплавець, інженер-конструктор, один з піонерів авіації, Росія – Україна

**Можливість**, здатність, не виявлена актуально, але така, що може бути розвинена, здійснена

**Можливість і дійсність**, категорії, які характеризують актуальну даність буття у єдності з перспективами зміни його форм існування, а також сам процес цих змін

**Можливості зовнішні**, додаткові, пов'язані із зовнішніми обставинами чинники, які можуть позитивно впливати на діяльність і розвиток організації в потрібному аспекті та які вона може використовувати для розробки й реалізації стратегії

**Мозазаврові** (Mosasauridae), родина виворотних ящерів

**Мозайка листкова**, розташування листків рослин в одній площині

**Мозайка (у математиці)**, заощення площини багатокутниками без проміжків і перетинів, в якому будь-які два багатокутники мають або загальну сторону, або тільки загальну вершину, або зовсім не мають спільних точок

**Мозайка (у мистецтві)**, різновид оздоблення, малюнок чи візерунок, складені з укріплених на шарі цементу або мастики різноколірних каменів, шматочків скла, емалі тощо, які щільно прилягають один до одного

**Мозамбік**, держава у Західній Африці

**Мозамбіцька протока**, протока між островом Мадагаскар і Африкою в Індійському океані

**Мозамбіцька течія**, тепла течія в західній частині Індійського океану

**Мозговий, Микола Петрович** (1947–2010), співак, композитор, народний артист України (1993), Україна

**Мозель**, річка у Франції, Люксембурзі та Німеччині, ліва притока Рейну, 544 км

**Мозер, Ганс** (1880–1964), актор, Австрія

**Мозер, Майнхард** (1924–2002), біолог-систематик, один з провідних мікологів 20 ст., іноземний член АН України (1992), Австрія

**Мозер, Міхаель** (1969), мовознавець-славіст, Австрія

**Мозер, Юрген Курт** (1928–1999), математик, іноземний член НАН України (1994), один з творців теорії Колмогорова – Арнольда – Мозера, Німеччина – США – Швейцарія

**Мозжухін, Іван Іллєч** (1889–1939), актор німого кінематографа, Росія – Франція – Німеччина

**Мозкова речовина**, сукупність клітин головного та спинного мозку

**Мозкові міхури**, розширення нервової трубки у ембріонів хребетних

**Мозкові оболонки**, оболонки, що вкривають мозок

**Мозкові центри (у біології)**, місця скупчення певних нейронів

**Мозкові центри (у соціології)**, недержавні науково-дослідні організації, які реалізують дослідження, спрямовані на навчання й здійснення впливу на політиків і осіб, які формують громадську думку з економічних, соціальних, політичних, екологічних питань і проблем безпеки

**Мозкової атаки метод**, метод мозкового штурму, оперативний дослідницький метод швидкого колективного розгляду наукових проблем без попереднього детального їх обговорення і розробки

**Мозку головного і спинного провідні шляхи**, складні системи спеціалізованих нервових клітин (нейронів) та їх відростків (аксонів), за допомогою яких здійснюються взаємозв'язок між структурами мозку і координація його діяльності

**Мозку стовбур**, відділ головного мозку, що включає довгастий мозок, міст та середній мозок і безпосередньо переходить у спинний мозок

**Мозлі, Генрі** (1887–1915), фізик, один із основоположників рентгенівської спектроскопії, Велика Британія

**Мозок**, головний орган нервової системи розвинених тварин

**Мозок головний**, передній відділ центральної нервової системи

**Мозок спинний**, нижній відділ центральної нервової системи, розташований в хребтовому каналі

**Мозолевський, Борис Миколайович** (1936–1993), археолог, поет, один із провідних дослідників скіфських пам'яток, Україна

**Мозолоногі** (Tyllopoda), підряд ссавців ряду парнокопитих

**Мозолисте тіло**, структура мозку

**Мозоля**, ороговіння шкіри (як правило долоней або стіп) внаслідок механічного впливу

**Мозочок**, відділ головного мозку хребетних

**Мойбенко, Олексій Олексійович** (1931–2015), медик, патофізіолог, академік АН України (1991), Росія – Україна

**Мойва** (*Mallotus villosus*), промислова риба

**Моймир I** (бл. 795–846), князь Великої Моравії (830–846)

**Моймир II** (?–907), князь Великої Моравії (894–907)

**Мойри**, у грецькій міфології – богині долі, природної необхідності, вічних і непорушних світових законів

**Мойсей** (13 ст. до н. е.), єврейський пророк і законодавець, основоположник юдаїзму

**Мойсей бен Яків Київський** (1449–1520), єврейський філософ, талмудист, коментатор Священного Письма, каббаліст, Литва – Україна

**Мойсісович фон Мойшвар, Родеріх** (1877–1953), композитор, Австрія

**Мойхер-Сфорим, Менделе** (1836–1917), єврейський письменник, вважається основоположником сучасної світської літератури на мові їдиш, класик літератури на їдиш і на івриті, Білорусь – Україна

**Моїзм**, філософський напрям та організація послідовників Мо Ді (Мо-цзи)

**Моїсєєв, Микита Миколайович** (1917–2000), кібернетик, математик, академік АН СРСР (1984), Росія

**Моїсєєнко, Федір Петрович** (1754–1781), перший український мінералог, геолог та хімік, Україна – Росія

**Мокко (гора)**, гора, найвища точка Анголи, 2620 м

**Мокко (сорт кави)**, сорт кави

**Моклі, Джон Вільям** (1907–1980), фізик, інженер, винахідник, один із розробників першого у світі електронного комп'ютера ENIAC, США

**Мокоша**, у міфології прадавніх українців – богиня материнства, милосердя, щастя і нещастя, жіночої половини, рукоділля, покровителька джерел і святих колодязів, врожаю, охоронниця корів

**Мокренко, Анатолій Юрійович** (1933), оперний та камерно-камерний співак (баритон), народний артист УРСР (1973) та СРСР (1976), Національна премія України ім. Шевченка (1979), Україна

**Мокреці** (*Ceratopogonidae*), родина комарів

**Мокрець**, зірочник середній (*Stellaria media*), рослина родини гвоздикових поширений бур'ян

**Мокриці** (*Oniscoidea*), надродина рівноногих ракоподібних

**Мокрицький, Аполлон Миколайович** (1810–1870), живописець, портретист, Україна – Росія

**Мокрицький, Ювеналій** (1911–2002), ієромонах-студит, майстер сакрального живопису, Україна – Німеччина – США – Італія

**Мокрієвич, Самійло** (?–1712), козацький сотник, автор віршованого переспіву Книги Буття та Євангелія від Матфія «Виноград, домовитом благим насажденный» (1697)

**Мокроносів, Адольф Трохимович** (1928–2000), ботанік, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1987), Росія

**Мокротиння**, трахеобронхіальний секрет, що виділяється при кашлі

**Мокруха** (*Gomphidius*), рід шляпинкових грибів флори України

**Мокша (в етнографії)**, фіно-угорський народ, корінне населення Середньої Волги, зокрема – Республіки Мордовія (Росія)

**Мокша (в індуїзмі)**, звільнення з круговороту народження і смерті, сансари

**Мол**, огорожуюча споруда для захисту порту від хвиль з боку відкритого моря, побудована в гавані на березі моря у вигляді міцної стіни, що прилягає одним кінцем до берега

**Молдавська АРСР**, автономна республіка в складі УРСР у 1924–1940

**Молдавська мова**, мова балкано-романської підгрупи романської групи мов, поширена в Молдові

**Молдавське князівство**, держава, що існувала в 14–19 ст. Займала територію історичних земель Буковини, Бессарабії та теперішнього румунського краю Молдова (землі від Східних Карпат на заході до ріки Прут на сході), що входили до складу Київської Русі та, пізніше, Галицько-Волинського князівства

**Молден, Карл** (1912–2009), актор, «Оскар» (1952), США

**Молдова**, держава у Східній Європі

**Молдовани**, етнос, основне населення Молдови, належать до середньоевропейської раси великої європеоїдної раси

**Молдовські церкви**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, вісім храмів 15–16 ст. в історичному регіоні Молдова, м. Сучава, Румунія

**Молдовяну**, гора у Південних Карпатах на масиві Фагараш, найвища точка Румунії, 2543 м

**Молебень**, одне з церковних богослужінь, змістом якого є подячна чи прохальна молитва з приводу подій чи потреб суспільного або приватного життя

**Молеві** (*Tineidae*), родина метеликів

**Молекула**, здатна до самостійного існування частинка простої або складної речовини, що має її основні хімічні властивості, які визначаються її складом та будовою

**Молекулярна біологія**, галузь науки, яка вивчає біологічні процеси на рівні біополімерів – нуклеїнових кислот і білків та їхніх надмолекулярних структур

**Молекулярної біології і генетики інститут НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Молешотт, Якоб** (1822–1893), фізіолог і філософ, представник вульгарного матеріалізму, Нідерланди – Німеччина – Італія

**Молибога, Олег Олексійович** (1953), спортсмен (волейбол), чемпіон (1980), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон світу (1978, 1982) та Європи (1977, 1979, 1981, 1983), Україна – Росія

**Молитва**, вербальне (словесне) звернення людини до об'єкта своєї віри (Бога, святих тощо) із проханням усіляких благ, заступництва, відвернення зла; суттєвий елемент культу розвинутих релігій

**Молитва Господня**, основна християнська молитва, яку, згідно Нового Завіту, дав віруючим Ісус Христос

**Молитовний цикл**, порядок дій і слів вірянина, якому він має слідувати за певних обставин



**Молі**, позатаксономічна група метеликів, до якої відносять переважно невеликих за розміром нічних метеликів

**Молібдати природні**, нечисленна група мінералів, солі молібденової кислоти

**Молібден**, хімічний елемент, символ – Мо, атомний номер – 42

**Молібденіт**, мінерал

**Молінезії** (Mollienesis), рід пецилієвих риб, використовуються як акваріумні риби

**Молізе**, область Італії

**Моліна, Маріо** (1943), хімік, Нобелівська премія з хімії (1995), Мексика

**Моліна, Тірсо де** (1579–1648), драматург, богослов, монах і офіційний історіограф ордену мерседаріїв, Іспанія

**Моліна, Хуан Рамон** (1875–1908), письменник-модерніст, Гондурас

**Молінарі, Густав де** (1819–1912), економіст, предтеча ринкового анархізму, Бельгія

**Молінія** (Molinia), рід декоративних рослин родини злакових

**Моління Данила Заточника**, пам'ятка давньоруської літератури 13 ст.

**Моліш, Ганс** (1856–1937), біолог, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Чехія – Австрія

**Молле, Гі** (1905–1975), політичний діяч, прем'єр-міністр Франції (1956–1957)

**Моллюгинові**, молюгинові (Molluginaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Молода**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1723 м

**Молода Австрія**, угруповання австрійських письменників, сформоване напередодні революції 1848

**Молода Америка**, літературно-критичне угруповання, засноване у 1836

**Молода Бельгія**, літературне угруповання, засноване у 1880

**Молода муза**, 1) угруповання укр. митців (1906–1909), що виступали на платформі символізму і «чистого мистецтва»; 2) літературне угруповання, що діяло в 1906–1914 у Львові

**Молода Німеччина**, літературне угруповання, засноване у 1834

**Молода Польща**, ранній період розвитку польського модернізму, що тривав із кін. 19 ст. до 1908

**Молода Україна (видання)**, 1) перший і єдиний дитячий журнал на українських землях у складі Російської імперії, видавався в Києві 1906, 1908–1912, 1914; 2) перший український щотижневий студентський журнал, виходив у Львові 1900–1903, Україна

**Молода Україна (політичний рух)**, культурно-просвітницький, а згодом громадсько-політичний рух Галичини та Наддніпрянщини у 1870–1890-х

**Молодий театр**, експериментальний театр, заснований Лесем Курбасом у Києві в 1916

**Молодик**, літературно-художній, історико-науковий часопис, що виходив у Харкові та Петербурзі у 1843–1844

**Молодило** (Sempervivum), рід рослин родини товстолих

**Молодило гірське** (Sempervivum montanum), вид судинних рослин родини товстолих, внесений до Червоної книги України

**Молодило мармурове** (Sempervivum marmoreum), вид судинних рослин родини товстолих, внесений до Червоної книги України

**Молодильник** (Isoetes), рід рослин родини молодильникових

**Молодильник озерний** (Isoetes lacustris), вид судинних рослин родини молодильникових, внесений до Червоної книги України

**Молодильникові** (Isoetales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу плауноподібних

**Молодіжне (Кіровоградська обл.)**, селище міського типу Долинського р-ну Кіровоградської обл.

**Молодіжне (Крим)**, селище міського типу Сімферопольського р-ну АР Крим

**Молодіжний оркестр імені Густава Малера**, оркестр, заснований К. Аббадо, діє у м. Відень (Австрія), з 1986

**Молодіжний рух**, один із компонентів суспільно-політичної системи, представлений організованими у відповідний спосіб молодіжними структурами, діяльність яких спрямована на реалізацію інтересів молоді, на утвердження своєї специфічності й власної ролі в суспільстві

**Молодість (кінофестиваль)**, найбільший міжнародний кінофестиваль в Україні, започаткований у 1970, проводиться щороку у жовтні у м. Київ

**Молодкін, Вадим Борисович** (1941), матеріалознавець, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Молодняк**, 1) літературне угруповання, що діяло у м. Харків (1926–1932); 2) часопис однойменного угруповання, що виходив з 1927 у м. Харків, а з 1936 – у м. Київ

**Молодовська культура**, мустьєрська і пізньопалеолітична культура, названа за стоянкою Молодово, виявленою неподалік м. Чернівці

**Молодогвардійськ**, місто Краснодарської міськради Луганської обл.

**Молодограматизм**, напрям у порівняльно-історичному мовознавстві, що поставив собі за мету досліджувати живі мови, які нібито розвиваються за суворими, без винятків, законами

**Молодожанин, Леонід Григорович** (1915–2009), скульптор, живописець, Україна – Канада

**Молодописемні мови**, мови, що раніше не мали писемності та мають невелику писемну традицію

**Молодь**, соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, пізнавальні, психічні, культурно-освітні тощо особливості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей

**Молодь України**, українська загальнополітична молодіжна газета, виходить у м. Київ з 1925

**Молозиво**, продукт виділення молочних залоз

**Молокан** (Mulgedium), рід рослин родини складноцвітих  
**Молокани**, різновид «духовних християн», що появилися у Центральній Росії наприкінці 1760-х як протест проти підтриманих православною церквою соціальних засад кріпосництва

**Молоки**, сім'яна рідина риб

**Молоко**, продукт виділення молочних залоз

**Молостова, Ірина Олександрівна** (1929–1998), театральний режисер, народний артист УРСР (1976), Росія – Україна

**Молот**, літературно-громадський збірник революційно-демократичного напрямку, виданий у 1878 у Львові

**Молот відьм**, книга, видана німецькими інквізиторами Г. Інститорісом та Я. Шпренгером у 1487 та 1489

**Молот гідравлічний**, змінне робоче устаткування гідравлічних машин, використовуване для обробки міцних матеріалів або занурення свайних елементів дією ударів падаючих частин, що розганяються рідиною, що знаходиться під високим тиском

**Молот легкоатлетичний**, спортивний інвентар, снаряд, який використовується у легкій атлетиці

**Молот механічний**, важка чавунна відливка, яку за допомогою лебідки піднімають на певну висоту, а потім скидають на оголовок палі

**Молотов, В'ячеслав Михайлович** (1890–1986), політик та дипломат, одна з чільних фігур у керівництві СРСР 1930–1950-х, голова Раднаркому СРСР (1930–1941), нарком (з 1946 – міністр) закордонних справ СРСР (1939–1949), Росія

**Молотоголові** (Scopidae), родина птахів

**Молотоголові акули** (Sphyrnidae), родина акул

**Молоток**, молот, ручний або механізований інструмент для завдання ударів

**Молоток відбійний**, механічний ручний інструмент ударної дії, призначений для розпушування і розколювання не надто міцних матеріалів, наприклад: осадових гірських порід, асфальту, бетонних конструкцій

**Молоток-кулачок**, інструмент, який застосовують для обробки каменів, сколюючи гострі кути

**Молоточок**, слухова кісточка

**Молох** (Moloch horridus), ящірка родини агамових

**Молох (бог)**, у фінікійській релігії – бог Сонця

**Молочасцвіті** (Euphorbiales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Молочай** (Euphorbia), рід рослин родини молочайних

**Молочай волинський** (Euphorbia volynica), вид судинних рослин родини молочайних, внесений до Червоної книги України

**Молочай густоволохатоплодий** (Euphorbia valdevilloso-sagra), вид судинних рослин родини молочайних, внесений до Червоної книги України

**Молочай прибережний** (Euphorbia paralias), вид судинних рослин родини молочайних, внесений до Червоної книги України

**Молочайні** (Euphorbiaceae), родина квіткових рослин порядку молочаєцвітих

**Молочанськ**, місто Токмацького р-ну Запорізької обл.

**Молочко**, сперма риб

**Молочна**, річка у Запорізькій обл., впадає до Молочного лиману Чорного моря, 197 км

**Молочна пліснява** (Geotrichum candidum), патогенний гриб

**Молочне дерево** (Brosimum galactodendron), тропічне дерево

**Молочний Шлях**, українська народна назва Чумацький Шлях – велика зоряна система, що складається із зір, зоряних скупчень та асоціацій, пилових і газових туманностей, розсіяного газу й пилу; до цієї галактики належить Сонячна система і планета Земля

**Молочник** (Lactarius), рід шляпинкових грибів

**Молочні залози**, специфічні залози ссавців

**Молочнобрятський карстовий масив**, геологічний заказник загальнодержавного значення, Путильський р-н Чернівецької обл.

**Молочнокислі бактерії**, бактерії що викликають молочнокисле бродіння

**Молуккське море**, міжострівне море в екваторіальній частині Тихого океану

**Молуккські острови**, індонезійська група островів між Сулавесі та Новою Гвінеєю

**Моль, Гуго** (1805–1875), ботанік, один із основоположників цитології рослин, Німеччина

**Моль Жюль фон** (1800–1876), французький лінгвіст і орієнталіст, Німеччина

**Моль, Роберт фон** (1799–1875), державознавець, юрист, Німеччина

**Мольєр, Жан Батіст** (1622–1673), драматург-комедіограф, актор, реформатор сценічного мистецтва, класик світового театру, Франція

**Мольтке, Гельмут Карл Бернгард фон** (1800–1891), воєначальник, німецький (1871) і російський (1872) генерал-фельдмаршал, один із провідних військових теоретиків 19 ст., один із засновників Німецької імперії, Німеччина

**Молюски** (Mollusca), тип первинноротих тварин

**Моляри**, великі кутні зуби, тип зубів ссавців

**Момент випадкової величини**, числова характеристика розподілу випадкової величини

**Моментів метод**, спосіб побудови оцінок, заснований на порівнянні теоретичних і вибірових моментів

**Моммзен, Теодор** (1817–1903), історик, філолог-класик, Нобелівська премія з літератури (1903), Німеччина

**Момот, Микола Семенович** (1932), оперний співак (тенор), народний артист УРСР (1976), Україна

**Момотові** (Momotidae), родина тропічних птахів ряду ракшеподібних

**Мон, Генрік** (1835–1916), астроном та метеоролог, творець метеорології як точної науки, Норвегія

**Монада**, у деяких філософських системах – найпростіша неподільна замкнена єдність, першооснова

**Монако (держава)**, держава у Західній Європі

**Монако (місто)**, місто, столиця Монако

**Монаков, Дмитро Віталійович** (1963–2007), спортсмен (стендова стрільба), чемпіон Олімпійських ігор (1988), світу (1987, 1994) та Європи (1988), Україна

**Монархізм**, ідеологія, рух і соціальне спрямування діяльності, метою якої є встановлення, існування, збереження й розвиток монархії

**Монархія**, форма державного правління, за якої верховна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи глави держави, як правило, спадкоємного правителя, монарха

**Монархія конституційна**, форма правління в державі

**Монархія станово-представницька**, форма правління в державах періоду розвиненого феодалізму, за якої одноособна, відносно сильна влада монарха обмежена владою станово-представницького органу, наділеного власною компетенцією

**Монастир**, церкви, житлові приміщення та територія, що належать релігійній общині ченців або черниць, які дотримуються певних правил та ведуть аскетичний спосіб життя

**Монастириська**, місто, адміністративний центр Монастириського р-ну Тернопільської обл.

**Монастириський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Монастирище**, місто, адміністративний центр Монастирищенського р-ну Черкаської обл.

**Монастирищенське нафтове родовище**, родовище на території Ічнянського р-ну Чернігівської обл.

**Монастирищенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Монастирська, Людмила Вікторівна** (1975), оперна співачка (сопрано), Національна премія України ім. Шевченка (2014), Україна

**Монах**, чернець, особа, яка прийняла обряд постригу і дала обітницю вести аскетичне життя в монастирі згідно з монастирським статутом

**Монацит**, мінерал класу фосфатів, фосфат рідкісних земель острівної будови

**Монашка** (*Lymantria monacha*), нічний метелик родини волнянок

**Монбельярдська порода**, порода великої рогатої худоби молочно-м'ясного напрямку продуктивності

**Монблан**, гірський масив і вершина (4810 м) у Західних Альпах

**Монголія**, держава у Східній Азії

**Монголознавство**, комплекс дисциплін, що вивчає мову, історію, економіку, фольклор, літературу, етнографію, археологію монгольських народів

**Монгольська експансія**, експансія монгольських (згодом на частині території – монголо-татарських) військ у 13–14 ст., що охопила простір від Східної Європи і Близького Сходу до тихоокеанського узбережжя на Дальньому Сході

**Монгольська література**, сукупність літературних текстів монгольською та іншими мовами, писаних монгольськими авторами (або які вважали себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Монгольська мова**, належить до монгольської групи мов, державна мова Монголії

**Монгольське письмо**, писемність, створена на основі уйгурського алфавіту

**Монгольські мови**, група мов монгольських народів, що є результатом розвитку діалектів колись єдиної монгольської мови (до 16–17 ст.)

**Монгольф'є, Жак Етьєнн** (1745–1799), винахідник повітряної кулі монгольф'єра, Франція

**Монгольф'є, Жозеф Мішель** (1740–1810), винахідник повітряної кулі монгольф'єра, Франція

**Монд**, французька щоденна вечірня газета, видається у Парижі з 1944

**Мондіалізм**, концепція, що обґрунтовує ідею, необхідність і шляхи створення всесвітньої держави

**Мон-Дор**, група згаслих вулканів у Центральному масиві (Франція)

**Мондріан, Піт** (1872–1944), живописець-абстракціоніст, основоположник неопластицизму, Нідерланди

**Моне, Клод** (1840–1926), живописець, яскравий представник імпресіонізму, Франція

**Монета**, злиток металу певної форми, ваги, проби і вартості, який служить узаконеним засобом обігу

**Монета анепіграфна**, монета без монетної легенди

**Монета білонна**, розмінна монета, виготовлена з недорогоцінних металів або їх сплавів, номінальна вартість якої перевищує вартість металу, з якого вона виготовлена, та карбування

**Монета, Ернесто Теодоро** (1833–1918), політик-пацифіст, журналіст, Нобелівська премія миру (1907), Італія

**Монетаризм**, економічна теорія, за якою кількість грошей в обігу є визначальним фактором формування господарської кон'юнктури та існує прямий зв'язок між зміною маси грошей в обігу та величиною валового й національного продуктів

**Монетний двір**, підприємство з виготовлення монет (у ширшому розумінні – грошових знаків)

**Монетні системи античні**, монетні системи, що побутували у давньогрецьких державах і Давньому Римі

**Монж, Гаспар** (1740–1818), математик, основоположник нарисної геометрії, Франція

**Монієзії**, група інфекційних хвороб жуйних тварин, що спричиняються кишечними гельмінтами роду *Moniezia* і характеризуються розладами травлення, приступами колюк, схудненням, що часто стає причиною масовою падежу молодняка

**Монізм**, протилежний дуалізму і плюралізму філософський принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиного начала – матерії або руху

**Монізм політичний**, ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного й соціального розвитку, що сприймає

всю багатогранність світу на основі лише одного з принципів політичних знань і розуміння буття

**Монімісві** (Monimiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лавроцвітих

**Монітор**, машинна програма, яка спостерігає, регулює, контролює або перевіряє операції в системах оброблення даних

**Моніторинг агроєкологічний**, складова загальної системи моніторингу довкілля, загальнодержавна система спостережень й контролю над станом і рівнем забруднення агроєкосистем та суміжних з ними середовищ

**Монічеллі, Маріо** (1915–2010), актор, кінорежисер, сценарист, основоположник італійської кінокомедії, «Срібний ведмідь» (1957, 1976, 1982), «Золотий лев» (1959, 1991), Італія

**Монкайю Гарсія, Хосе Пабло** (1912–1958), піаніст, композитор і диригент, класик мексиканської національної музики, Мексика

**Монкретсьєн, Антуан де** (1575–1621), економіст, представник меркантилізму, автор терміну «політична економія», Франція

**Монмартр**, історичний район Парижа, пов'язаний з розташованою тут найвищою точкою міста – Монмартром («Пагорбом мучеників»)

**Монморансі, Анн де** (1492–1567), воєначальник та політик, маршал (1522), коннетабль (1538) та пер (1551) Франції

**Монне, Жан** (1888–1979), політик та підприємець, один із засновників Євросоюзу, 1-й голова Європейського об'єднання вугілля та сталі (1952–1955), Франція

**Мон-Німба**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Гвінея – Кот-д'Івуар

**Моно**, індіанська мова юто-ацтецької сім'ї мов

**Моно, Габріель** (1844–1912), історик, Франція

**Моно, Жак Люсьєн** (1910–1976), мікробіолог та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1965), Франція

**Моно, Теодор Андре** (1902–2000), натураліст, мандрівник, дослідник Сахари, автор низки біологічних таксонів, Франція

**Моно...**, частина складних слів, що відповідає за значенням поняттю «один», «єдиний»

**Моноаміноксидаза**, фермент з групи оксидоредуктаз, каталізує окислювальне дезамінування

**Моноатомний шар**, шар речовини товщиною в один атом

**Моновірш**, моностих, вірш із одного рядка

**Моновокалізму гіпотеза**, гіпотеза Ф. де Соссюра, згідно з якою короткі і довгі голосні індоєвропейської правови структурно і історично зводяться до голосного \*ǵ

**Моногамія**, утворення статевих пар

**Моногеней, багатоустки** (Monogenea), клас безхребетних тварин типу плоских червів

**Моногенетичні сисуні** (Monogenoidea), ряд плоских червів

**Моногенізм**, система поглядів щодо походження людини

**Моногібрид**, одержаний унаслідок схрещення особин, які чітко вирізняються певною ознакою

**Моногонія**, безстатеве, вегетативне розмноження, що відбувається без запліднення шляхом відокремлення частини батьківського організму або простого поділу

**Монограма**, 1) одна чи кілька початкових літер імені чи прізвища, з'єднаних в один знак або переплєтених у вигляді візерунка; 2) іменний напис на подарункові

**Монографія**, науковий твір, присвячений дослідженню окремого питання або однієї теми з максимальною повнотою

**Монодакни** (Monodacna), рід двостулкових моллюсків

**Монодія**, музичний склад, головною фактурною ознакою якого є одноголосся

**Монокарпінні рослини**, рослини, що цвітуть і плодоносять раз на життя

**Монокліналь**, форма залягання верств гірських порід на великих територіях з нахилом в один бік

**Монокристал**, кристал, структура якого неперервна й не порушена у всьому об'ємі

**Монокристалів інститут**, 1) установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України; 2) науково-технологічний концерн НАН України

**Монокультура**, спосіб рослинництва, при якому на одній ділянці постійно та безперервно вирощується одна й та сама культура без дотримання сівозміни

**Монокутуба**, одна з мов банту

**Моноліт**, суцільна кам'яна брила, а також споруда або її частина, висічені з суцільного каменя чи зведені з бетону

**Монолог**, усний, писемний або друкований текст однієї особи, розрахований на пасивне сприйняття іншими учасниками мовленнєвої взаємодії

**Монометалізм**, грошова система, при якій один метал є загальним еквівалентом і основою грошового обігу

**Мононуклеоз інфекційний**, інфекційне захворювання вірусної природи

**Мононуклеотиди**, монофосфорні етери нуклеозидів, мономери нуклеїнових кислот

**Мононхи**, однозуби (Mononchus), рід круглих червів

**Моноплакофори** (Monoplacophora), клас безхребетних тварин типу моллюсків

**Моноплідія**, гаплідія, явище, протилежне поліплідії – кратне зменшення числа хромосом у потомства порівняно з материнською особиною

**Монополізм**, тип економічних відносин, за якого окремі виробники зосереджують контроль над цілими сферами виробництва товарів чи послуг

**Монополій критерії класифікації**, розмежування окремих типів, видів і форм монополій залежно від структури економічної системи, фаз суспільного відтворення та ін.

**Монополії міжнародні**, великі національні або міжнародні компанії, які монополізують за межами національних країн значну частку продуктивних сил та економічних відносин і на цій основі привласнюють значну частину прибутків у межах світового господарства



**Монополія**, 1) виключне право (виробництва, торгівлі, промислу тощо), що належить одній особі, групі осіб чи державі; 2) підприємство, об'єднання чи господарське товариство та інше утворення, що займає монопольне становище на ринку

**Монополія зовнішньої торгівлі**, виключне право держави на здійснення спеціальними органами зовнішньоторговельних операцій

**Монополія природна**, офіційно визнана обов'язкова монополія на виробництво і продаж товарів, зумовлена переважно економічною доцільністю для всієї держави, її громадян (єдині енергетичні системи, трубопроводи, водогони, залізниці тощо)

**Монополярність**, структурна характеристика міжнародної системи, що позначена ситуацією монопольної статусної переваги лише одного міжнародного актора над рештою акторів міжнародної спільноти

**Монополь магнітний**, гіпотетична частка, аналог елементарного електричного заряду для магнітного поля

**Монопсонія**, ситуація, при якій існує тільки один покупець або група покупців, що сумісно приймають рішення

**Моноптер**, античний храм круглої форми, оточений колонами

**Монорейка**, підвісна дорога з однією рейкою, по якій пересуваються візки з ручною тягою або самохідні, часто забезпечені механізмами – тельферами

**Монорим**, вірш на одну риму

**Моносахариди**, монози, прості цукри, органічні сполуки, одна з основних груп вуглеводів – найпростіші сахари

**Моносемія**, наявність у слова тільки одного значення

**Моносилабізм**, односкладовість, односкладові слова

**Моносомик**, організм, або клітина, в диплоїдному наборі яких відсутня одна хромосома

**Моноспермія**, запліднення яйцеклітини однією чоловічою гаметою

**Монотеїзм**, віровчення про існування єдиного Бога, Творця всього сущого, видимого і невидимого, творіннями якого є всі інші істоти, як духовні так і фізичні, що відрізняє його від генотеїзму або політеїзму, виключаючи існування інших, рівних йому божественних істот

**Монотип**, друкарська машина для відливання літер і складання з них рядків тексту

**Монофагія**, вузькоспеціалізоване живлення, крайній ступінь спеціалізації харчування у тварин за рахунок тільки одного єдиного виду їжі

**Монофелітство**, християнське богословсько-догматичне вчення, яке виникло у Візантії у 7 ст. і стверджувало, що Христос мав дві сутності, але єдину волю

**Монофізитство**, вчення в християнстві, яке визнає в Христі одну лише божественну природу, а не дві – божественну і людську

**Монофілія**, монофілітичність, еволюційне походження аксону від одного спільного предка

**Монофобія**, страх перебування на самоті

**Монофтонг**, простий голосний звук, на відміну від дифтонга

**Монохроматор**, прилад, призначений для отримання монохроматичних плоских хвиль

**Монохромний**, живопис з використанням одного кольору та його відтінків

**Моноцентризм**, ідея походження людини з одного центру

**Моноцити**, тип лейкоцитів

**Моноцитоз**, збільшення кількості моноцитів у крові

**Монреаль**, місто у Канаді, 1,6 млн мешканців

**Монро доктрина**, політична доктрина США, що передбачала невтручання європейських держав у справи Американського континенту

**Монро, Джеймс** (1758–1831), 5-й президент США (1817–1825)

**Монро, Мерилін** (1926–1962), кіноактриса, співачка, модель, США

**Монровія**, місто, столиця Ліберії

**Мон-Сені**, гірський масив у Франції

**Мон-Сен-Мішель та акваторія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, бенедиктинський монастир 11–16 ст. на однойменному острові та місцевість з найсильнішими та найшвидшими на узбережжі Європи припливами та відпливами, департамент Манш, регіон Нижня Нормандія, Франція

**Монсеньйор**, прийняте у католицькій церкві іменування апостольських протонотаріїв, прелатів і капеланів папи римського

**Монсін'ї, П'єр Александр** (1729–1817), композитор, один з творців жанру комічної опери, Франція

**Монстера** (Monstera), рід рослин родини ароїдних

**Монська, Ольга Іванівна** (1890–1925), оперна співачка (сопрано), Україна – Росія

**Монтаж**, 1) складання та встановлювання різних машин, конструкцій, споруд за певними планами й кресленнями; 2) добір і з'єднування окремих частин фільму, літературного або музичного твору в одне художнє та змістове ціле

**Монтаж навісний**, послідовне приєднання монтованих елементів у горизонтальному або нахиленому напрямку до раніше змонтованих конструкцій з їх утриманням підвішеними аж до остаточного закріплення, замонолічування швів між елементами

**Монталамбер, Марк Рене де** (1714–1800), військовий інженер-артилерист та фортифікатор, Франція

**Монтале, Еудженіо** (1896–1981), поет, письменник, літературний критик, Нобелівська премія з літератури (1975), Італія

**Монтальво, Хуан Марія** (1832–1889), письменник та політик-ліберал, Еквадор

**Монтальдо, Джуліано** (1930), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (2008), Італія

**Монтан, Ів** (1921–1991), співак-шансон'є, актор, Італія – Франція

**Монтана**, штат США

**Монтанер, Ріта** (1900–1958), співачка, піаністка та актриса, класик латиноамериканської музики, Куба

**Монтанізм**, рух у християнстві, що виник у середині 2 ст. у Фрігії

**Монтань, Каміль** (1784–1866), медик, ботанік та міколог, Франція

**Монтаньє, Люк Антуан** (1932), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2008), Франція

**Монтаньяри**, 1) назва буржуазної революційно-демократичної групи депутатів Законодавчих зборів і Конвенту в період Великої французької революції кінця 18 ст.; 2) політичне угруповання в Установчих зборах під час революції 1848 р. у Франції

**Монтгомері, Бернард Лоу** (1887–1976), воєначальник, один із видатних полководців Другої світової війни, фельдмаршал британської армії (1944), Велика Британія

**Монте Альбан**, велике доколумбове місто на південному сході Мексики в штаті Оахака, та археологічна ділянка на його території

**Монтеверде, Микола Августинович** (1856–1929), ботанік, член-кореспондент АН СРСР (1922), Росія

**Монтеверді, Клаудіо** (1567–1643), композитор, один із основоположників опери як жанру, Італія

**Монтевідео**, місто, столиця Уругваю

**Монтегю, Річард Меретт** (1930–1971), математик і філософ, засновник модельно-теоретичного підходу до семантики природної мови, який називають граматикую Монтегю, США

**Монте-Карло метод**, загальна назва групи числових методів, основаних на одержанні великої кількості реалізацій стохастичного (випадкового) процесу, який формується у той спосіб, щоб його ймовірнісні характеристики дорівнювали певним величинам задачі, яка розв'язується

**Монтемайор, Хорхе де** (1520–1561), письменник, автор пасторального роману «Діана» (1558), що задав візирець жанру, Португалія – Іспанія

**Монтень, Мішель** (1533–1592), мислитель-мораліст, філософ-гуманіст, Франція

**Монтерлан, Анрі де** (1895–1972), письменник, Франція

**Монтеррей**, місто у Мексиці, 1,4 млн мешканців

**Монтеск'є, Шарль Луї** (1689–1755), політичний мислитель, правознавець, філософ, один із основоположників буржуазного лібералізму, Франція

**Монтінієві** (Montiniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку пасльоноцвітих

**Монтієві** (Montiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Монтічелло та Університет штату Вірджинія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси, спроектовані Томасом Джеферсоном та побудовані його коштом 1769–1826, м. Шарлотсвілл, штат Вірджинія, США

**Монтморілоніт**, глинистий мінерал класу силікатів, напівкристалічний водний алюмосилікат

**Монтсеррат**, острів у Карибському морі, входить до архіпелагу Малих Антильських островів, володіння Великої Британії

**Монумент**, 1) архітектурно-скульптурна споруда значних розмірів, яку встановлюють на честь важливих історичних подій або видатних діячів; 2) пам'ятник, що виконує художню функцію (тріумфальні арки і колони, обеліски, пам'ятники видатним особам)

**Монументально-декоративне мистецтво**, галузь образотворчого мистецтва, що включає художні твори, створювані переважно для конкретного архітектурного середовища (декоративний живопис і скульптура в містах, на фасадах та в інтер'єрах будинків, скульптурні ансамблі, фрески, мозаїки, вітражі)

**Монфокон, Бернар де** (1655–1741), філолог та історик, монах-бенедиктинець, Франція

**Монзоніт**, гірська порода

**Монченко, Владислав Іванович** (1932–2016), зоолог, академік НАН України (2003), Україна

**Монюшко, Станіслав** (1819–1872), композитор, фундатор польської національної опери, Білорусь – Польща

**Моонзундський архіпелаг**, понад 500 островів у Балтійському морі біля берегів Естонії

**Моор, Карел де** (1656–1738), живописець-портретист, Нідерланди

**Моос, Карл Фрідріх Христіан** (1773–1839), геолог та мінералог, автор шкали твердості мінералів (шкала Мооса), Німеччина

**Мооса шкала твердості мінералів**, набір еталонних мінералів для визначення відносної твердості методом надряпування, розташованих в порядку зростання твердості

**Мопассан, Гі де** (1850–1893), письменник, провідний представник реалізму, Франція

**Мопертюї, П'єр Луї Моро де** (1698–1759), фізик, математик, астроном та геодезист, один із цільних представників точних наук своєї епохи, Франція

**Мопс**, порода кімнатних собак

**Мор, Генрі** (1614–1687), філософ та богослов, розробник системи містичного платонізму, Велика Британія

**Мор, Карл Фрідріх** (1806–1879), хімік-аналітик та фармацевт, автор багатьох нових та революційних ідей щодо будови земної кори, геохімії тощо, Німеччина

**Мор, Томас** (1478–1535), мислитель-гуманіст, політик, канцлер Англії (1529–1532), один із засновників утопічного соціалізму, Велика Британія

**Мора**, ритмічна одиниця, що виділяється у фонології ряду давніх мов (тривалість вимови короткого складу в античному віршуванні)

**Морава**, річка у Сербії, Чехії та Словаччині, ліва притока Дунаю, 388 км

**Моравія, Альберто** (1907–1990), письменник та журналіст, Італія

**Мораво-Сілезький край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Моравський музей**, історико-природничий музей, діє у м. Брно (Чехія) з 1817

**Моралес, Мелесіо** (1838–1908), композитор, Мексика

**Моралес, Хуан Ево** (1959), президент Болівії з 2006

**Моралі соціологія**, розділ соціології, що досліджує мораль і моральність

**Мораліте**, моралізаторський віршований твір пізнього середньовіччя

**Мораль**, система поглядів і уявлень, сукупність норм і правил, які визначають поведінку людей, їхні обов'язки стосовно суспільства і одне одного

**Мораль релігійна**, сукупність правил і норм, приписів і оцінок поведінки людей, висунутих і освячених будь-якою релігією, що визначають їхні обов'язки до Бога, один до одного, до суспільства в цілому

**Мораль суспільна**, система етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадянський обов'язок, совість, справедливість

**Мораль (у політиці)**, моральний аспект відносин політичних суб'єктів із приводу володарювання

**Моральний вибір**, акт моральної діяльності, надання переваги певній системі морально-значущих цінностей

**Моральність**, буттєвий корелят моралі, що визначає спосіб, рівень і межі впливу її норм на реальне людське життя

**Моранді, Джанні** (1944), поп-співак, автор пісень, композитор, Італія

**Моранте, Луїс Амбросіо** (1775–1838), драматург, Аргентина

**Мораторій**, 1) відстрочення виконання зобов'язань, що встановлюються урядом на певний термін або до закінчення яких-небудь надзвичайних подій; 2) домовленість держав про відстрочення або утримання від певних дій на визначений або невизначений строк

**Морачевський, Пилип Семенович** (1806–1879), письменник, педагог, поет-романтик, філолог, перекладач, Україна

**Морван**, гірський масив у Бургундії (Франція)

**Морг**, спеціально обладнане приміщення для приймання, зберігання, судово-медичного дослідження, впізнання та видачі трупів

**Морган, Жак де** (1857–1924), археолог, першовідкривач стели з кодексом Хаммурапі, Франція

**Морган, Льюїс Генрі** (1818–1881), етнограф, антрополог, археолог, історик первісного суспільства, один із засновників теорії еволюціонізму, США

**Морган, Мішель** (1920), актриса, «Золотий лев» (1996), лауреат Каннського МКФ (1946), Франція

**Морган, Огастес де** (1806–1871), математик та логік, перший президент Лондонського математичного товариства, Велика Британія

**Морган, Томас Хант** (1866–1945), зоолог, один із основоположників генетики, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1933), США

**Моргана закон**, закон, згідно з яким відхилення від незалежного розподілу ознак при спадкуванні означає, що гени, локалізовані в одній хромосомі, успадковуються спільно

**Морганіда**, одиниця розташування генів у хромосомі

**Морганні, Джованні Баттіста** (1682–1771), медик, основоположник патологічної анатомії, Італія

**Моргентау, Ганс Йоахім** (1904–1980), політолог, засновник теорії реалізму, Німеччина – США

**Моргуліс, Наум Давидович** (1904–1976), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Моргун, Володимир Васильович** (1938), генетик та селекціонер, академік АН УРСР (1990), Україна

**Мордвинов, Микола Дмитрович** (1901–1966), актор та театральний режисер, народний артист СРСР (1949), Росія

**Мордовія**, суб'єкт Російської Федерації

**Мордовські мови**, підгрупа фінно-волзьської групи фінно-перської гілки фінно-угорської сім'ї мов, поширені у Мордовії, Башкирії, Татарстані, Чувашії, а також Пензенській, Саратовській та ін. областях Росії

**Мордовцев, Данило Лукич** (1830–1905), письменник, історик, публіцист, майстер історичної прози, Росія

**Мордхай-Болтовський, Дмитро Дмитрович** (1876–1952), математик, дійсний член НТШ (1933), Росія

**Мордюкова, Нонна Вікторівна** (1925–2008), актриса, народний артист СРСР (1974), Україна – Росія

**Море**, частина Світового океану, відособлена сушею або підвищеннями підводного рельєфу

**Море відкрите**, всі частини моря, які не входять ні до виключної (морської) економічної зони, ні до територіального моря або внутрішніх (морських) вод будь-якої держави

**Море внутрішнє**, море, яке глибоко вдається в сушу і сполучається з океаном або з прилеглим морем протоками

**Мореас, Жан** (1856–1910), поет-символіст, Греція – Франція

**Морелії історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Морелія, Мексика

**Мореллі, Джованні** (1816–1891), історик мистецтва, основоположник порівняльного аналізу, Італія

**Мореллі, Етьєнн-Габріель** (1717–1782), мислитель, просвітитель, представник утопічного комунізму, Франція

**Морелос**, штат Мексики

**Морель Кампос, Хуан** (1857–1896), композитор, Пуерто-Рико

**Морен, Артюр Жуль** (1795–1880), фізик, математик, інженер, один із основоположників практичної механіки, Франція

**Морен, Едгар** (1921), філософ та соціолог, Франція

**Морен, Жан** (1590–1650), живописець і графік епохи бароко, Франція

**Морена**, скупчення несортованого уламкового матеріалу, який переноситься і відкладається льодовиками

**Моренець, Володимир Пилипович** (1953), літературознавець, критик, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Морено, Джекоб Леві** (1892–1974), психіатр, психолог і соціолог, основоположник психодрами, соціометрії та групової психотерапії, Румунія – США

**Морено, Ролан** (1945–2012), винахідник смарт-картки, Єгипет – Франція

**Морено, Якоб Леві** (1889–1974), лікар, психіатр, психолог та соціолог, основоположник психодрами, соціометрії та групової психотерапії, Румунія – США

**Морето-і-Кавана, Агустін** (1618–1669), драматург, Іспанія

**Моретті, Нанні** (1953), кінорежисер, продюсер, актор, «Золота пальмова гілка» (2001), Італія

**Моржі** (*Odobaeus*), рід ссавців групи ластоногих

**Моржові** (*Odobenidae*), родина ссавців ряду хижих

**Морзе, Семюел** (1791–1872), винахідник і живописець, винахідник електромагнітного телеграфу (апарат Морзе) і коду до нього (азбука Морзе), США

**Моригамі**, у грузинській міфології – володар небес

**Морингові** (*Moringaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Мористан**, лікарня та інші приміщення при мусульманській мечеті для прочан, мандрівників

**Морі Арінорі** (1847–1889), політик та дипломат, міністр культури Японії (1885–1889), реформатор японської системи освіти, Японія

**Морі Огай** (1862–1922), письменник, перекладач, поет, основоположник японського романтизму, перший президент Імперської академії мистецтв (1919–1922, нині – Японська академія мистецтв), Японія

**Морі, Луї Фердинанд Альфред** (1817–1892), біолог, фізіолог, предтеча психоаналізу, Франція

**Морі, Метью-Фонтейн** (1807–1873), океанограф, метеоролог, картограф, геолог, творець океанології та морської метеорології, США

**Морія, Поль** (1925–2006), композитор, аранжувальник, диригент, Франція

**Моріак, Франсуа** (1885–1970), письменник, Нобелівська премія з літератури (1952), Франція

**Морізо, Берта** (1841–1895), живописець-імпресіоніст, Франція

**Морітус темний** (*Morimus funereus*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-вусачів, внесений до Червоної книги України

**Морін, Лі Міллер Еміл** (1952), астронавт, США

**Морінові** (*Morinaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Моріон**, мінерал класу силікатів, чорний або темно-бурий кварц

**Моріц, Жигмонд** (1879–1942), письменник, представник реалізму, класик угорської літератури, Угорщина

**Морква** (*Daucus*), рід рослин родини зонтичних

**Морківниця прибережна** (*Zoremorkviya* прибережна) (*Astrodaucus littoralis*), вид судинних рослин родини селезових, внесений до Червоної книги України

**Морлі, Едвард Вільям** (1838–1923), фізик і хімік, автор експерименту Майкельсона – Морлі, США

**Мормонізм**, узагальнена назва релігійної культури, що виникла внаслідок розповсюдження і розвитку Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів

**Морн-Труа-Пігон**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Домініка

**Моро, Гюстав** (1826–1898), живописець-символіст, творчість якого справила значний вплив на фовізм і сюрреалізм, Франція

**Моро, Ежезіп** (1810–1838), поет-лірик, Франція

**Моро, Жанна** (1928), актриса, «Оскар» (1998), «Золотий ведмідь» (2000), «Золотий лев» (1992), лауреат Каннського МКФ (1960, 2003), Франція

**Мородунка** (*Xenus cinereus*), дрібний кулик, вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Мороз, Анатолій Трохимович** (1928), письменник, літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Мороз, Валентин Якович** (1936), публіцист, історик, правозахисник, представник інтегрального націоналізму, Україна – США – Канада

**Мороз, Данило Костянтинович** (1841–1894), публіцист, етнограф, драматург, прозаїк, Україна – Грузія

**Мороз, Лариса Захарівна** (1940), літературознавець та кінознавець, Україна

**Мороз, Михайло Ількович** (1904–1992), живописець, почесний член Національної академії св. Луки в Римі (1980), Україна – США

**Мороз, Олександр Олександрович** (1944), політичний діяч, голова Верховної Ради України (1994–1998 та 2006–2007), Україна

**Морозник** (*Helleborus*), рід рослин родини жовтецевих

**Морозов, Анатолій Олексійович** (1939), кібернетик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Морозов, Артем Миколайович** (1980), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу та Європи (2014), Україна

**Морозов, Віктор Євгенович** (1950), співак, композитор, учасник самвидавного альманаху «Скряня», співзасновник львівської театр-студії «Не журись!», перекладач творів Дж. Роулінг, П. Коельйо та Дж. Стронга українською мовою, Україна

**Морозов, Володимир Іванович** (1940), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968, 1972), світу (1966, 1970, 1971) та Європи (1967, 1969), Туркменія – Україна

**Морозов, Микола Олександрович** (1854–1946), хімік, астроном, культуролог, політик, один з очільників руху народовольців, Росія

**Морозова, Людмила Миколаївна** (1907–1997), живописець, провідна представниця української школи імпресіонізму у діаспорі, Україна – Німеччина – США

**Морозостійкість рослин**, властивість рослин витримувати низькі температури

**Морозотривкість**, властивість матеріалу в насиченому водою стані витримувати багаторазове заморожування і розморожування без ознак руйнування та помітного зниження міцності



**Морони** (Morone), рід риб родини моронових, фауна України

**Мороні**, місто, столиця Коморських Островів

**Моронові** (Moronidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Морось**, рідкі атмосферні опади у вигляді дуже дрібних (діаметром не більше 0,5 мм) крапель

**Морошка** (*Rubus chamaemorus*), північна ягода, вид рослин родини розових

**Моррас, Шарль** (1868–1952), політик та публіцист, автор терміну «інтегральний націоналізм», Франція

**Морріконе, Енніо** (1928), композитор, аранжувальник, диригент, класик симфонічної та кіномузики, «Оскар» (2007, 2016), Італія

**Морріс, Вільям** (1834–1896), живописець-прерафаеліт, поет, теоретик мистецтва, видавець, Велика Британія

**Морріс, Чарлз Вільям** (1901–1979), філософ, один із основоположників семіотики, автор терміну «прагматика», США

**Моррісон, Ван** (1945), співак, представник кельтського соулу, Ірландія

**Моррісон, Джим** (1943–1971), співак, лідер та вокаліст рок-гурту The Doors, США

**Моррісон, Тоні** (1931), письменниця, Нобелівська премія з літератури (1993), США

**Морська ігуана** (*Amblyrhynchus cristatus*), ігуана, що живе виключно на Галапагоських островах, єдиний представник роду морських ігуан родини ігуанових

**Морська капуста**, ламінарія (*Laminaria*), рід рослин родини ламінарієвих

**Морська корова** (*Hydrodamalis stelleri*), знищена людиною морська тварина з родини дюгоневих ряду сирен

**Морська лисиця**, плахур шипуватий, скат шипуватий (*Raja clavata*), хрящова риба родини скатоподібних, вид фауни України

**Морська миша** (*Aphrodita aculeata*), вид тварин ряду багатощетинкових червів

**Морська операція**, сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, місцем і часом морських битв, боїв і ударів, що проводяться угрупованнями різнорідних сил флоту самостійно або у взаємодії зі з'єднаннями (частинами) інших видів ЗС за єдиним задумом і планом

**Морська свиня звичайна**, фосоена звичайна (*Phocoena phocoena*), вид ссавців родини морських свиней, вид фауни України

**Морська хвороба**, різновид вестибулярних розладів

**Морська цибуля** (*Urginea maritima*), багаторічна цибулинна рослина родини холодкових

**Морські голки** (*Syngnathus*), рід променеперих риб ряду колючкоподібних родини морських голок, два види якого внесені до Червоної книги України

**Морський гідрофізичний інститут**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Морський дракончик**, змійка (*Trachinus draco*), хижий вид окунеподібних

**Морський єдиноріг** (*Monodon monoceros*), вид зубатих китів

**Морський засць** (*Erignathus barbatus*), вид ссавців родини тюленевих

**Морський карась звичайний** (*Diplodus vulgaris*), риба родини спарових, вид фауни України

**Морський кіт**, хвостокол звичайний (*Dasyatis pastinaca*), хрящова риба родини хвостоколових, вид фауни України

**Морські коники** (*Hippocampus*), рід риб родини морських голок

**Морський коник довгорилий** (*Hippocampus guttulatus*), вид променеперих риб ряду колючкоподібних родини морських голок, внесений до Червоної книги України

**Морський кріт** (*Upogebia pusilla*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Морський леопард** (*Hydrurga leptonyx*), хижий антарктичний тюлень вид ссавців родини справжніх тюленей

**Морський музей Естонії**, музей морської справи, діє у м. Таллінн (Естонія) з 1935

**Морський старт**, плавучий космодром для запуску ракет «Зеніт» та однойменний міжнародний консорціум по експлуатації космодрому «Морський старт»

**Морський тарган** (*Saduria entomon*, *Mesidothea entomon*), вид ряду равноногих акоподіних

**Морський чорт**, вудильник звичайний (*Lophius piscatorius*), риба родини вудильникових, вид фауни України

**Морський чорт європейський** (*Lophius piscatorius*), вид променеперих риб ряду вудильникоподібних родини вудильникових, внесений до Червоної книги України

**Морські ангели** (*Squatinae*), родина акул

**Морські вушка** (*Haliotidae*), родина червононогих молюсків

**Морські жолуди** (*Balanomorpha*), підряд вусоногих ракоподібних

**Морські зайці**, аплізії (*Aplysia*), рід червононогих молюсків

**Морські зайці** (*Erignathus*), рід ссавців групи ластоногих

**Морські зірки** (*Asteroidea*), клас голкошкірих

**Морські змії** (*Hydrophiidae*), родина змій

**Морські їжаки**, ехінозої (*Echinoidea*), клас безхребетних типу голкошкірих

**Морські карасі** (*Diplodus*), рід риб родини спарових, фауна України

**Морські качечки** (*Lepadomorpha*), підряд вусоногих ракоподібних

**Морські клоуни** (*Antennariidae*), родина риб ряду вудильникоподібних

**Морські коридори**, шляхи, що установлюються з метою регулювання проходу іноземних суден у територіальних водах прибережних держав, протоках, використовуваних для міжнародного судноплавства, та архіпелажних водах держав-архіпелажів

**Морські котики** (*Callorhinus*), рід ссавців групи ластоногих

**Морські леви** (*Zalophus*), рід ссавців групи ластоногих

**Морські лисиці** (*Aporiidae*), родина скатів

**Морські лисички** (*Agonidae*), родина скопеневих риб

**Морські лілії** (Crinoidea), клас безхребетних тварин типу голкошкірих

**Морські лящі** (Bramidae), родина морських риб

**Морські мині** (Gaidropsarus), рід риб родини умбрових, фауна України

**Морські миші**, спільна назва представників двох родин риб ряду вуцильщиноподібних

**Морські окуні** (Dicentrarchus), рід риб родини моронових, фауна України

**Морські павуки** (Pantopoda), клас членистоногих

**Морські пера** (Pennatularia), колоніальні тварини ряд кишковопорожнинні

**Морські півні** (Triglidae), родина риб ряду скорпеноподібних

**Морські свині**, фocenevi (Phocoenidae), родина ссавців ряду китоподібних, фауна України

**Морські свинки**, водосвинки, кавії (Cavia), рід гризунів родини водосвинкових (або кавієвих)

**Морські слони** (Mirounga), рід морських ссавців родини тюленевих

**Морські фініки** (Lithophaga), свердлярі молюски родини мітілід

**Морські черепахи** (Cheloniidae), родина рептилій ряду черепах

**Морські черепахи** (Chelonioidea), група черепах статусу надродини

**Морські щуки** (Molva), рід риб родини миневих

**Морські язика, солії**, назва роду (Solea) і родини (Soleoidea) риб ряду камбалоподібних

**Морського середовища міжнародна охорона**, інститут сучасного міжнародного морського права та міжнародного екологічного права

**Мортенсен, Дейл Томас** (1939–2014), економіст, Нобелівська премія з економіки (2010), США

**Мортира**, тип гармати з коротким стволом для навісної стрільби, що призначалася головню для руйнування міцних оборонних споруд

**Мортільє, Габріель де** (1821–1898), антрополог та археолог, один із основоположників сучасної наукової археології, автор класифікації кам'яного віку, Франція

**Мортук** (Egumortugum), рід рослин родини злакових

**Мортґс, Едуар Адольф** (1768–1835), воєначальник, маршал Франції (1804), прем'єр-міністр Франції (1834–1835)

**Моруа, Андре** (1885–1967), письменник, майстер романізованої біографії, Франція

**Моруа, П'єр** (1928–2013), політик, прем'єр-міністр Франції (1981–1984)

**Морула**, етап розвитку зародка

**Моруліна пухирчаста** (Morulina verrucosa), вид ногохвосток ряду подуроморфів, внесений до Червоної книги України

**Мору-маді мови**, підгрупа центрально-суданської групи шарі-нільської (макросуданської) ніло-сахарської сім'ї мов, поширена у Південному Судані та прилеглих районах Демократичної Республіки Конго і Уганди

**Морф**, найкоротший відрізок слова, що має самостійне граматичне або лексичне значення, реалізація морфеми у реальному мовленні

**Морфа**, дискретний морфологічний тип всередині одного біологічного виду

**Морфей**, у грецькій міфології – бог сновидінь

**Морфема**, найменша неподільна частина слова, яка є носієм певного лексичного або граматичного значення й регулярно повторювана, відтворювана згідно з моделями певної мови

**Морфема несегментна**, морфеми, які неможливо вичленити сегментуванням слова

**Морфема нульова**, несегментна морфема, що може бути виражена нульовою флексією, суфіксом або префіксом

**Морфеміка**, розділ мовознавства, що вивчає значущі частини слова, описує структуру морфем, їхні типи, закономірності функціонування в словах тощо; складова частина вчення про словотвір

**Морфемний шов**, межа, стик двох сусідніх морфем у слові

**Морфізм**, відображення між множинами, що зберігає структуру

**Морфілл, Вільям Річард** (1834–1909), філолог-славист, автор першого життєпису Т. Шевченка англійською мовою, Велика Британія

**Морфін**, органічна речовина з класу стероїдів, один з її енантіомерів, має наркотичні властивості

**Морфінг**, 1) відео-ефект, що створює ілюзію поступового перетворення певного об'єкта в об'єкт іншої форми; 2) плавний перехід від одного звукового ефекту до іншого

**Морфінізм**, різновид наркоманії, пристрасть до морфіну

**Морфогенез**, процес формотворення, виникнення і розвиток спеціалізованих клітин (цитогенез), тканин (гістогенез), органів (органогенез), що супроводжується диференціюванням клітин і тканин

**Морфози**, зміни фенотипу під впливом оточуючого середовища

**Морфологічна класифікація мов**, поділ мов світу на групи на основі схожості, спільності їхньої граматичної структури незалежно від спорідненості

**Морфологічний рівень мови**, система механізмів мови, яка забезпечує побудову словформ та їх розуміння

**Морфологічні категорії мови**, граматичні категорії мови, до яких належать категорії роду, числа, відмінка, виду, часу, способу, особи

**Морфологічні методи**, методи, що реалізують ідею неупередженого знаходження всіх можливих варіантів вирішення проблем шляхом систематичного аналізу варіантів рішень за певним набором параметрів

**Морфологія (у біології)**, наука про будову організмів

**Морфологія (у мовознавстві)**, 1) граматична будова слова; система притаманних мові морфологічних одиниць, категорій і форм, а також правил їх функціонування; 2) розділ граматики, який вивчає закономірності функціонування і розвитку цієї системи

**Морфометрія**, розділ картографічного методу дослідження

**Морфонема**, ряд фонем, що змінюють одна одну у межах тієї самої морфеми і представлені в її аломорфах

**Морфонологічний проміжний рівень мови**, рівень мови, проміжний між фонологічним і морфологічним

**Морфонологія**, розділ мовознавства, який вивчає фонологічну структуру морфем і використання фонологічних відмінностей для вираження граматичних значень

**Морфосилабема**, силабема, силабоморфема, мінімальна морфологічна одиниця в кореневих мовах, де морфема і склад збігаються

**Морфоскульптура**, відносно невеликі форми рельєфу

**Морфоструктура**, великі форми земної поверхні

**Морфотип**, 1) особина, що має певні морфологічні відмінності, 2) типова форма біологічного виду з високим ступенем поліморфізму

**Моршин**, місто обласного підпорядкування у Львівській обл.

**Моря кам'яні**, обширні розсипи кам'яних брил на плоских поверхнях гір

**Морянка** (*Clangula hyemalis*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Морянки** (*Clangula*), рід птахів родини качиних, фауна України

**Мосаддик, Мохаммед** (1882–1967), політичний діяч, прем'єр-міністр Ірану (1951–1953)

**Мосандер, Карл Густав** (1797–1858), хімік та медик, першовідкривач лантану, ербію та тербію, Швеція

**Мосе Хонелі** (12 ст.), письменник, ймовірний автор авантюрно-героїчних оповідань «Аміран-Дареджаніані», Грузія

**Мосендз, Леонід Маркович** (1897–1948), поет, романіст, есеїст, гуморист, одна з ключових постатей українського літературного життя в діаспорі у першій половині 20 ст., Україна – Чехія – Австрія

**Мосін, Сергій Іванович** (1849–1902), конструктор стрілецької зброї, Росія

**Москва, Гаetano** (1858–1941), соціолог і політолог, один із фундаторів теорії еліт, Італія

**Москаленко, Анатолій Захарович** (1934–1999), журналіст та педагог, перший директор Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка (1993–1999), Україна

**Москаленко, Кирило Семенович** (1902–1985), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1955), двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1978), Україна – Росія

**Москаленко, Лариса Віталіївна** (1963), спортсменка (вітрильний спорт), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1990), Україна

**Москалець, Костянтин Вілійович** (1963), поет, прозаїк, перекладач, літературний критик, музикант, Національна премія України ім. Шевченка (2015), Україна

**Москаль**, екзонім росіян, уживаний серед українців, білорусів та поляків

**Москва (місто)**, місто, столиця Росії

**Москва (річка)**, річка у Росії, ліва притока Оки, 502 км

**Москвін, Іван Михайлович** (1874–1946), актор та театральний режисер, корифей російського театру, народний артист СРСР (1936), Росія

**Москвін, Андрій Миколайович** (1901–1961), кінооператор, класик радянського кінематографу, Росія

**Москвофільство**, суспільно-політична течія, що виникла в Галичині на межі 1830–1840-х

**Москіти** (Phlebotomidae), родина комарів

**Московець, Семен Микитович** (1900–1971), вірусолог, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Москович, Вольф Абрамович** (1936), філолог-славіст та культуролог, іноземний член АН України (1992), Україна – Ізраїль

**Московичі, Серж** (1925–2014), психолог, фахівець з соціальної психології, Франція

**Московська область**, адміністративно-територіальна одиниця Російської Федерації

**Московська патріархія**, керівний центр Руської православної церкви, який включає в себе систему закладів і підрозділів, що безпосередньо підлягають патріарху Московському

**Московська фонологічна школа**, мовознавча школа, яка розглядала фонему як сукупність диференційних ознак

**Московське**, селище міського типу Липоводолинського р-ну Сумської обл.

**Московське зледеніння**, льодовикова епоха, що відноситься до антропогенного періоду (близько 125–170 тис. років тому)

**Московський державний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Москва (Росія) з 1755

**Московський Кремль та Красна площа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль центру столиці Росії 15–20 ст., м. Москва, Росія

**Московський міжнародний кінофестиваль**, щорічний міжнародний кінофестиваль, започаткований 1935, проводиться у червні у м. Москва (Росія)

**Московський художній академічний театр**, МХАТ, драматичний театр, діє у м. Москва (Росія) з 1898

**Московські статті 1665**, угода гетьмана І. Брюховецького з московським урядом

**Московсько-українська війна 1658–1659**, війна, розв'язана московським царизмом проти Українського Гетьманату на чолі з Іваном Виговським з метою утримати його під своєю протекцією

**Моспине**, місто Донецької міськради Донецької обл.

**Моссаковський, Володимир Іванович** (1919–2006), механік, академік АН УРСР (1972), Україна

**Мост**, мистецьке об'єднання німецьких живописців-експресіоністів (1905–1913)

**Мостарського Старого мосту територія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична частина м. Мостар, Боснія і Герцеговина

**Мости НВЧ**, пасивні пристрої надвисокої частоти для розподілу електромагнітних хвиль у різних напрямках

**Мостини**, дошки, які настиляються поверх лежнів і пришиваються дерев'яними кілочками

**Мостиська**, місто, адміністративний центр Мостиського р-ну Львівської обл.

**Мостиський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Мостівський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 1890-х, Доманівський р-н Миколаївської обл.

**Мостове полотно**, частина мосту, що безпосередньо приймає на себе вагу потяга й передає її іншим частинам

**Мостовий перехід**, сукупність (комплекс) інженерних споруд, які зводять у місцях, де шлях перетинають водні або інші перешкоди

**Мосул**, місто в Іраку, 1 млн мешканців

**Мосякін, Сергій Леонідович** (1961), ботанік, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Мотель**, готель для автотуристів на автотрасі

**Мотив**, термін у психології, яким позначається спонукальна причина до дії і вчинків

**Мотив спілкування**, індивідуальна потреба у конкретному типі спілкування

**Мотивація трудова**, усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці через постійний вплив на його потреби, інтереси та цілі

**Мотивація трудової діяльності**, сукупність зовнішніх та внутрішніх, позитивних та негативних чинників, що заохочують особу по праці

**Мотивація (у мовознавстві)**, семантична і формальна зумовленість значення похідного слова значеннями його складників; семантичні й формальні відношення між похідним і твірним словом

**Мотивація (у психології)**, психологічний чинник, що спонукає або заохочує особу до дії

**Мотиви політичні**, усвідомлена спонукка (прагнення) до здійснення конкретних вольових дій чи утримання від них (бездіяльність), зумовлених політичними потребами та інтересами політичних суб'єктів, верств, еліт та особистостей

**Мотижинський архів**, збірник паперів шляхетного роду Сулимів за 1681–1772, що зберігалися в маєтку Мотижин Київського повіту

**Мотілін**, поліпептидний гормон кишечника, який стимулює перистальтику

**Мотиль**, личинки комарів-звонців

**Мотиль, Володимир Якович** (1927–2010), кіно- та театральний режисер, сценарист, народний артист Росії (1992), Білорусь – Росія

**Мотиль, Олександр** (1953), політолог, теоретик націоналізму, імперій та революцій, США

**Мотифема**, сталий мотив, властивий багатьом творам

**Моті**, японський традиційний корж із тонко змеленого рису

**Мото...**, частина складних слів, що відповідає за значенням поняттю «моторизований», «мотоциклетний», «з мотором»

**Мотобол**, футбол на мотоциклах, вид спорту, командна гра з м'ячем на мотоциклах, метою якої є забити гол у ворота суперника

**Мотогондола**, відсік літального апарату (як правило обтічної форми) призначений для монтажу двигуна і виступає за межі фюзеляжу або крила на якому встановлений двигун

**Мотоінструмент**, ручна переносна машина, привід якої здійснюється від двигуна внутрішнього згорання, а допоміжні робочі рухи виконуються працівниками

**Мотонейрон**, особлива нервова клітина

**Мотоніс, Микола Миколайович** (?–1787), письменник, перекладач з французької мови, есеїст, один з корифеїв демографічної думки та носій ідей просвітництва в Україні, Україна – Росія

**Мотоорі Норінага** (1730–1801), філолог, науковий і культурний діяч періоду, дешифратор японських хронік та стародруків, Японія

**Мотор Січ**, українське підприємство з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків і вертольотів, а також промислових газотурбінних установок, діє у м. Запоріжжя з 1907

**Моторна кора**, частина кори великих півкуль

**Моторний, Віталій Павлович** (1940), математик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Мотор'ролла**, український рок-гурт, діє з 1994

**Мотт, Джон Релей** (1865–1955), громадський діяч, Нобелівська премія миру (1946), США

**Мотт, Лукреція** (1793–1880), активістка та борець за права жінок, США

**Мотт, Невілл Френсіс** (1905–1996), фізик, Нобелівська премія з фізики (1977), Велика Британія

**Моттельсон, Бенджамін Рой** (1926), фізик, Нобелівська премія з фізики (1975), Данія

**Мотто**, девіз, девіза, дотепний вислів, афоризм, що вживається як епіграф на початку книжки або розділу

**Мотузенко, Олександр Олексійович** (1967), спортсмен (веслування на байдарках), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1987, 1989, 1990), Україна

**Моу Цзун-сань** (1909–1995), філософ-неоконфуціанець, Китай

**Моует, Фарлі** (1921–2014), письменник, біолог та еколог, Канада

**Моусон, Дуглас** (1882–1958), геолог та гляціолог, дослідник Антарктики, Велика Британія – Австралія

**Моу-цзи** (2–3 ст. н. е.), філософ, один з перших китайських апологетів буддизму, Китай

**Мохаве**, пустеля на південному заході США

**Мохаммед Реза Пехлеві** (1919–1980), шах Ірану (1941–1979)

**Мохендж-Даро**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни міста 27–18 ст. до н. е., Пакистан

**Мохи** (Bryophyta), відділ зелених рослин

**Мохи андресві** (Andreaeopsida), клас рослин відділу мохи



**Мохи листостеблові** (Bryopsida), клас рослин відділу мохи

**Мохи олістріхові** (Polytrichopsida), клас рослин відділу мохів

**Мохи сфагнові** (Sphagnopsida), клас рослин відділу мохів

**Мохи тетрафісові** (Tetraphidopsida), клас рослин відділу мохів

**Моховик** (Xerocomus), рід їстівних грибів флори України

**Моховик паразитний** (Boletus parasiticus), вид грибів родини боровикових, внесений до Червоної книги України

**Моховинка лежача** (Sagina procumbens), широко розповсюджена рослина родини гвоздичних

**Мохой-Надь, Ласло** (1895–1946), живописець, теоретик фото- та кіномистецтва, журналіст, Угорщина – США

**Мохоподібні**, велике парафілетичне угруповання наземних рослин, які не мають судин

**Мохоровичич, Андрій** (1857–1936), геофізик та геолог, Хорватія

**Мохоровичича поверхня**, межа розділу між земною корою і мантією Землі

**Моховатки** (Bryozoa), тип первинноротих тварин

**Моцарт, Вольфганг-Амадей** (1756–1791), композитор, диригент, представник Віденської класичної школи музики, автор понад 600 музичних творів, один з найвидатніших класичних композиторів в історії людства, Австрія

**Моцарт, Леопольд** (1719–1787), скрипаль, композитор, батько і вчитель В.-А. Моцарта, Австрія

**Моцарт, Франц Ксавер Вольфганг** (1791–1844), композитор, піаніст та музичний педагог, представник раннього романтизму, син В.-А. Моцарта, Австрія – Чехія

**Моцартеум**, консерваторія, діє у м. Зальцбург (Австрія) з 1841

**Мо-цзи** (бл. 479–400 до н. е.), філософ, основоположник моїзму, Китай

**Моця, Олександр Петрович** (1950), історик, археолог, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Мочіка**, доколумбова культура в Південній Америці, що існувала в 1–8 ст. на узбережжі Перу

**Мочульський, Василь Миколайович** (1856–1920), історик культури і літератури, історіограф, Україна

**Мочульський, Михайло Михайлович** (1875–1940), літературознавець, перекладач, дійсний член НТШ (1930), Україна

**Мошенська Діброва**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Черкаський р-н Черкаської обл.

**Мошинський, Казимир** (1887–1959), етнограф, дійсний член НТШ (1933), Польща

**Мошки** (Simuliidae), родина комарів

**Мошонка**, складова статевої системи, шкіряна сумка, що містить сім'яники у ссавців

**Моші**, рештки людини, визнаної церквою святою чи блаженною, які зберігаються з належною пошаною, яка відповідає церковному почитанню цієї людини

**Мпумаланга**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Мравінський, Євген Олександрович** (1903–1988), диригент, народний артист СРСР (1954), Росія

**Мразек, Людовік** (1867–1944), геолог, академік (1905) та президент (1932–1935) АН Румунії, Румунія

**Мргвловані**, прописне (мтаврлі) або уставне грузинське письмо, що характеризується заокругленою формою літер і однаковим розміром букв

**Мриглюд, Ігор Миронович** (1960), фізик, академік НАН України (2012), Україна

**Мриц, Ольга** (1894–?), біолог, дійсний член НТШ (1933), Україна

**Мрія**, найбільший та найпотужніший у світі транспортний літак, створений київським КБ ім. Антонова, Україна

**Мсвати III** (1968), король Свазіленду з 1986

**Мстислав** (Скрипник) (1898–1993), перший патріарх Київський і всієї України (1990–1993)

**Мстислав I Володимирович Великий** (1076–1132), великий князь Київський (1125–1132)

**Мстислав II Ізяславич** (1126–1170), великий князь Київський (1167–1169 та 1170)

**Мстислав III Романович Старий** (1156–1223), великий князь Київський (1214–1223)

**Мткварі-Аракська культура**, археологічна культура 4 – початку 3 тис. до н. е. на території Південного Кавказу та прилеглих областей Близького Сходу (Вірменія і Північний Іран)

**Муавра формула**, формула, що поєднує тригонометрію та комплексний аналіз

**Муаллака**, давня віршова форма арабської поезії

**Муар**, 1) шовкова тканина з мінливим полиском; 2) поліграфічне – зайві світлі й темні смуги, що з'являються на відбитковій з автотипного кліше при неправильному його виготовленні

**Муассан, Анрі** (1852–1907), хімік, Нобелівська премія з хімії (1906), Франція

**Мубарак, Хосні** (1928), політик, президент Єгипту (1981–2011)

**Мубі**, мова східночадської гілки, чадської групи афразійської сім'ї мов

**Мувашшах**, середньовічна арабська віршова форма

**Мугабе, Роберт Габріель**, (1924), політичний і державний діяч, президент Зімбабве з 1987

**Мугам**, один із основних жанрів азербайджанської традиційної музики

**Муджирі, Володимир Якович** (1907–1953), режисер-аніматор, основоположник грузинського мультиплікаційного кіно, Грузія

**Мудицула** (Mudicula), рід грибів флори України

**Мудрий, Василь** (1893–1966), журналіст, редактор часопису «Діло», голова Української парламентської репрезентації у польському сеймі, один з організаторів Українського таємного університету у Львові, Україна – Польща – США

**Мудрість**, поняття, що характеризує глибоке пізнання людини і світу

**Муедзин**, храмовий служитель в ісламі, що у визначений час закликає вірних до молитви з мінарету

**Мужаковський парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ландшафтний парк англійського типу 1815–1844 на кордоні Польщі та Німеччини

**Мужність**, одна з чеснот, що виявляє моральну силу при подоланні страху

**Мужоція** (Mougeotia), рід водоростей

**Мужук, Леонід Петрович** (1946), організатор кіновиробництва, сценарист, народний артист України (2008), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Музагет**, 1) літературно-мистецьке угруповання символістів, що діяло в Києві в 1919–1920 роках і видало один випуск однойменного літературно-мистецького журналу

**Муздавідж**, арабський літературний жанр перського походження

**Музеалії**, термін музеології

**Музеографія**, засоби ідентифікації та описування документів, що зберігаються в музеях

**Музеофікація**, сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини до стану, придатного для екскурсійного відвідування

**Музей**, інституція, що опікується культурними цінностями та поширенням знань про них серед громадськості; науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій

**Музей зоологічний**, природничий музей, колекцію якого складають зоологічні матеріали

**Музей Івана Гончара, Національний центр народної культури**, музейна установа, що спеціалізується на культурних цінностях і культурній самобутності України, діє у м. Київ з 1993

**Музей історії мистецтв у Відні**, одна з найбільших мистецьких збірок світу, діє з 1891, м. Відень, Австрія

**Музей природознавства у Відні**, природничий і археологічний музей, один з найважливіших музеїв цієї категорії у світі, діє з 1889, м. Відень, Австрія

**Музей художній**, музей, в якому зібрано колекції мистецтва

**Музей художньо-меморіальний**, спеціалізований вид музею

**Музейна колекція**, сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками

**Музейна справа**, спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання та використання культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини, в тому числі консервацію, реставрацію, музеофікацію, експонування та популяризацію

**Музейне зібрання**, сукупність музейних колекцій та музейних предметів, а також пов'язаних з ними бібліотечних фондів, архівів, каталогів та наукової документації музею

**Музейний жук** (Anthrenus museorum), вид жуків шкіроїдів

**Музейний облік**, фондово-облікова документація, яка містить назву предмета, датування, місце створення, дату

надходження до музею, матеріал, техніку виготовлення, короткий опис, наукову атрибуцію, стан збереження, облікові позначення

**Музейний Острів**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, музейний і архітектурний комплекс, м. Берлін, Німеччина

**Музейний предмет**, культурна цінність, якість або особливі ознаки якої роблять необхідним для суспільства її збереження, вивчення та публічне представлення

**Музейний простір**, категорія музеології

**Музейний фонд України**, сукупність музейних предметів, колекцій, зібрань, що постійно зберігаються на території України, незалежно від їх походження та форм власності, а також тих предметів, що знаходяться за межами України і є її власністю або підлягають поверненню в Україну

**Музейного значення предмет**, культурна цінність, особливі ознаки якої є підставою для внесення її до Музейного фонду України та набуття статусу музейного предмета з метою збереження, вивчення і публічного представлення

**Музеї Ватикана**, комплекс музеїв, розташованих на території держави Ватикан, діє з 1506

**Музеї віртуальні**, музеї на цифрових носіях

**Музеї екологічні**, музеї природного середовища

**Музеї історико-культурні**, різновид музеїв

**Музеї історичні**, музейні заклади, колекції яких розкривають історію розвитку певного явища, події тощо

**Музеї кіно**, спеціалізовані музеї, присвячені історії кіномистецтва

**Музеї краєзнавчі**, музеї природи і історії певного регіону

**Музеї літературні**, науково-дослідні і науково-просвітницькі установи, що здійснюють збирання, зберігання, експонування і пропаганду матеріалів про письменників або про історико-літературний процес в цілому

**Музеї літературно-меморіальні**, музеї, експозиція яких присвячена життєдіяльності письменників

**Музеї меморіальні**, музеї, присвячені важливим історичним подіям, видатним державним, політичним, громадським і військовим діячам, діячам науки, літератури і мистецтва

**Музеї меморіально-кінематографічні**, спеціалізовані музеї, присвячені життєдіяльності кіномитців

**Музеї морські**, музеї, присвячені історії мореплавства

**Музеї науки і техніки**, музеї, у яких наука і техніка є предметом музейної діяльності

**Музеї національні**, музеї зі статусом національних

**Музеї промислові**, музеї історії промисловості

**Музеїв охорона**, система правових, організаційних та фінансово-економічних заходів, що забезпечують недоторканність музейного приміщення і музейного зібрання

**Музи**, у грецькій міфології – богині і покровительки мистецтв і наук

**Музика**, музичне мистецтво, вид мистецтва

**Музика акустична**, термін, який охоплює всі види музики, для створення якої використовуються інструменти, звук з яких продукується виключно акустичним способом

**Музика атональна**, музичні твори, що не мають тональності, написані за принципом рівноправності усіх тонів та відсутності конкретного ладового центру, тяжіння між тонами

**Музика візуальна**, використання музичних структур у візуальних образах

**Музика вокальна**, музика, призначена для виконання голосом (соло, ансамблем або хором)

**Музика декламаційна**, 1) співвідношення мовлення і музики у вокальних творах, відповідність музичних і мовних акцентів, інтонацій, наголосів, речень, фраз тощо; 2) природність і виразність вимовляння тексту у вокальному творі

**Музика духовна**, музика, створена для виконання в культових спорудах, пов'язана з релігією

**Музика експериментальна**, музика, створена з використанням незвичного звукового матеріалу, пошуку нових звукових сфер та прийомів

**Музика електронна**, музичний жанр, позначення музики, створеної з використанням електронних технологій та електромеханічних музичних інструментів

**Музика естрадна**, різноманітні форми розважальної, «легкої» музики 19–21 ст.

**Музика інструментальна**, музика, що виконується на інструментах, без участі людського голосу

**Музика камерна**, вид музичного мистецтва, вокальна, інструментальна, вокально-інструментальна музика, створена для виконання малим складом музикантів у невеликих приміщеннях

**Музика, Максим Максимович** (1889–1972), лікар, дійсний член НТШ (1929), Україна

**Музика, Ярослава Львівна** (1894–1973), живописець, графік, майстер декоративно-ужиткового мистецтва, Україна

**Музики і театрального мистецтва інститут**, консерваторія у Зальцбурзі (Австрія), заснована у 1841

**Музики та акторського університету мистецтва у Граці**, вищий навчальний заклад, діє у м. Відень (Австрія) з 1816

**Музиченко, Олександр Федорович** (1879–1937), педагог, методист, прихильник моністичного підходу в організації педагогічного процесу, Україна

**Музичка, Андрій Васильович** (1886–1966), літературознавець, дослідник творчості Лесі Українки, Україна

**Музична Україна**, українське спеціалізоване державне музичне видавництво, засноване у м. Київ у 1966

**Музичне товариство імені Миколи Лисенка**, предтеча Львівської національної музичної академії ім. Миколи Лисенка, засноване у Львові у 1903

**Музичний твір**, твір, зафіксований за допомогою нотних знаків і призначений для відтворення на музичних інструментах або співу

**Музичні інструменти**, предмети для виконання музики

**Музичні інструменти язичкові**, інструменти, де звук видобувається за допомогою язичка

**Музичук, Марія Олегівна** (1992), шахістка, чемпіон світу (2015), Україна

**Музіль, Роберт**, (1880–1942), письменник-експресіоніст, драматург, Австрія

**Муїска**, або моска, народ мови чібча, поширений у Колумбії

**Мука, Карл Ернест** (1854–1932), філолог-славист, етнограф, член-кореспондент РАН (1913), Сербія

**Муканов, Сабіт Муканович** (1900–1973), письменник, поет, класик казахської літератури, академік АН Казахстану (1954), Казахстан

**Мукасей, Анатолій Михайлович** (1938), кінооператор, народний артист Росії (2009), Росія

**Мукачеве**, місто, адміністративний центр Мукачівського району Закарпатської обл.

**Мукачівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Мукерджі, Пранаб Кумар** (1935), політичний діяч, президент Індії з 2012

**Мукімі** (1850–1903), письменник, поет, сатирик, основоположник реалізму в узбецькій літературі, Узбекистан

**Муковісцидоз**, генетичне захворювання, також відоме як цистозний фіброз

**Мукоїди**, застарілий термін, яким називали певну групи білків

**Муколітики**, медичні препарати, які впливають на реологічні властивості слизу

**Мукополісахариди**, лінійні полісахариди

**Мукопротеїди**, група складних білків

**Мукор** (Mucor), рід нижчих грибів

**Мукормікоз**, фікомікоз, грибкова інфекція

**Мукоцеле**, киста слизової оболонки

**Муксун** (Coregonus muksun), вид сигових риб

**Мул**, гібрид коня й осла

**Мул птероподовий**, гірська порода

**Муланьє**, гірський масив на півдні Малаві

**Муласен**, гора, найвища вершина Піренейського півострова, 3478 м

**Мулен Руж**, класичне кабаре, діє у м. Париж з 1889

**Мулен, Жан** (1899–1943), герой французького Руху Опору часів Другої світової війни, Франція

**Мулла**, найнижчий сан служителя культу в ісламі

**Мулла Садра** (1571–1636), філософ, вважається найбільш значущим та впливовим філософом в ісламському світі за останні чотири століття, Іран

**Мулліс, Кері Бенкс** (1944), хімік, біохімік, Нобелівська премія з хімії (1993), США

**Мулліт**, мінерал підкласу острівних силікатів, силікат алюмінію острівної будови

**Мулло Мушфікі** (1525–1588), поет-сатирик, Таджикистан

**Мулові черепахи** (Kinosternidae), родина рептилій ряду черепах

**Мултан**, місто у Пакистані, 1,5 млн мешканців

**Мулявін, Володимир Георгійович** (1941–2003), музикант, співак, композитор, фундатор та художній керівник ВІА «Пісняри», Білорусь

**Муляж**, точне відтворення будь-якого об'єкту

**Мульти...**, частина складних слів, що вказує на множинність, багаторазовість

**Мультивібратор**, автоколивальний генератор імпульсів прямокутної форми, який не має жодного стійкого стану, а періодично знаходиться в одному з квазістійких станів, перехід до яких відбувається лавиноподібно

**Мультикультуралізм**, політика щодо національних меншин або іммігрантів, спрямована на задоволення та підтримку їхніх культурних запитів за умови цілеспрямованого виховання лояльності до єдиної в межах держави політичної нації

**Мультикультуралізм у літературознавстві**, напрям літературознавства, що з'явився у США наприкінці 20 ст.

**Мультикультуралізму політика**, система заходів в полікультурному суспільстві, спрямована на розвиток і збереження культурних відмінностей у світі та в окремо взятій країні

**Мультимедіа**, поєднання в межах однієї інтелектуальної системи різних форм подання інформації: текстової, графічної, звукової та рухомих зображень

**Мультиметр**, комбінований прилад, яким вимірюють напругу, струм, опір тощо в електричному колі

**Мультіплекс**, багатозальний кінотеатр

**Мультіплексор**, комбінаційний пристрій, що забезпечує комутацію на вихід одного з кількох інформаційних сигналів згідно з кодом адреси

**Мультіплетність**, число, яке характеризує спіновий стан багатоелектронної системи

**Мультіплікативна група**, множина класів рівності чисел, що є взаємно простими до модуля заданого числа

**Мультіплікатор (в економіці)**, економічний показник, що характеризує ступінь, за якого збільшення інвестиційного попиту чи самих інвестицій породжує зміну обсягів випуску продукції і попиту на неї (а отже, і доходів)

**Мультіплікатор (у техніці)**, 1) пристрій, який за допомогою магнітної стрілки вимірює силу надслабких струмів; 2) пристрій, що посилює дію механізму або машини; 3) числовий коефіцієнт, множник

**Мультіплікатора ефект**, множинний вплив одного з елементів геосистеми на всі інші її елементи

**Мультіполь**, визначені конфігурації одиничних зарядів

**Мультиферойки**, клас кристалічних твердих тіл, в яких одночасно співіснують хоча би два із трьох параметрів порядку: магнітного, електричного і механічного

**Мульчування**, агротехнічний прийом

**Мумбаї**, місто в Індії, 12,4 млн мешканців

**Муміфікація**, висихання трупа

**Мумія**, збережене бальзамуванням тіло

**Муназара**, віршова форма в поезії Близького та Середнього Сходу

**Мунго**, 1) (*Mungos mungo*) смугастий мангуст, вид хижих ссавців родини мангустових; 2) (*Galidiinae*) підродина родини мадагаскарських вивер

**Мунда мови**, західна група аустразійської сім'ї мов, поширена на території східної і центральної Індії (переважно у штатах Біхар, Західна Бенгалія, Оріса)

**Мунджіу, Крістіан** (1968), кінорежисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (2007), Румунія

**Мундир**, військовий або цивільний формений парадний одяг із золотим або срібним шиттям

**Мунділфарі**, супутник Сатурна

**Мунен, Жорж** (1910–1993), мовознавець, фахівець у галузі лінгвістичної семантики та перекладу, Франція

**Муні, Пол** (1895–1967), актор, «Оскар» (1936), Україна – США

**Муніф, Абдель Рахман** (1933–2004), письменник-модерніст, Йорданія – Сирія

**Муніципалітет**, 1) одиниця соціально-територіальної структури, зазвичай місто та його околиці, що має єдину систему управління; 2) орган місцевого самоврядування; 3) приміщення, яке займає орган місцевого самоврядування

**Мунк, Анджей** (1921–1961), кінорежисер, один з чільних представників польської кінематографії 1950–1960-х, Польща

**Мунк, Едвард** (1863–1944), живописець-експресіоніст, графік, театральний живописець, теоретик мистецтва, Норвегія

**Мунк, Петер Андреас** (1810–1963), історик, Норвегія – Італія

**Мункачі, Мігай** (1844–1900), живописець, основоположник угорського реалістичного живопису, Україна – Угорщина

**Мунро, Еліс Енн** (1931), письменниця, Нобелівська премія з літератури (2013), Канада

**Мунтжаки** (*Muntiacus muntjak*), рід ссавців родини оленевих

**Мунтінгієві** (*Muntingiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Мунтіян, Валерій Іванович** (1960), економіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Мунтян, Володимир Федорович** (1946), спортсмен (футбол), тренер, Кубок володарів кубків (1975), Суперкубок УЄФА (1975), Україна

**Муньє, Еммануель** (1905–1950), засновник і теоретик французького персоналізму, Франція

**Муньє, Ролан Еміль** (1907–1993), історик, Франція

**Мур (у будівництві)**, 1) готова цегляна конструкція, призначена для спорудження фундаментів, стін, колон і перегородок будинків тощо; 2) глинобитна, камінна чи цегляна стіна, якою огорожували стародавні міста або споруду для захисту від нападників (фортечні мури)

**МУР (у літературі)**, мистецький рух, об'єднання письменників української антикомуністичної еміграції в Європі, Україна

**Мур, Генрі Спенсер** (1898–1986), скульптор та живописець світового значення, Велика Британія



**Мур, Гері** (1952–2011), гітарист, співак, автор пісень, класик блюз-року, Ірландія

**Мур, Гордон** (1929), засновник корпорації Intel, автор «закону Мура», США

**Мур, Джордж Едвард** (1873–1958), філософ-ідеаліст, один із основоположників реалістичного напрямку у філософії, розробник методу логічного аналізу, Велика Британія

**Мур, Джуліанна** (1960), актриса, «Срібний ведмідь» (2003), лауреат Каннського (2014) та Венеційського (1993, 2002) МКФ, «Оскар» (2015), США

**Мур, Майкл Френсіс** (1954), кінорежисер, письменник, політичний активіст, «Золота пальмова гілка» (2004), лауреат Берлінського (1990) та Венеційського (2009) МКФ, «Оскар» (2003), США

**Мур, Маріанна** (1887–1972), поетеса-модерніст, Пулітцерівська премія (1951), США

**Мур, Станфорд** (1913–1982), хімік, біохімік, Нобелівська премія з хімії (1972), США

**Мура закон**, кількість транзисторів на кристалі мікросхеми подвоюється кожні два роки, закон працює з 1965

**Муравйов, Володимир Павлович** (1885–1963), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Муравйов, Микита Михайлович** (1796–1843), офіцер російської армії, один з головних ідеологів руху декабристів, керівник Північного товариства, Росія

**Муравйов, Михайло Артемович** (1880–1918), офіцер російської армії, командувач військ Червоної гвардії на київському напрямку у січні 1918, організатор терору у Києві у січні-лютому 1918, Росія

**Муравйов, Михайло Микитович** (1757–1807), письменник та педагог, основоположник жанру легкої поезії в російській літературі, Росія

**Муравйов-Апостол, Іполит Іванович** (1806–1826), офіцер російської армії, один з лідерів декабристів, Росія

**Муравйов-Апостол, Матвій Іванович** (1793–1886), офіцер російської армії, один з лідерів декабристів, Росія

**Муравйов-Апостол, Сергій Іванович** (1796–1826), офіцер російської армії, один з лідерів декабристів, керівник повстання Чернігівського полку, Росія – Україна

**Муравський, Павло Іванович** (1914–2014), хоровий диригент, народний артист УРСР (1960), Національна премія України імені Шевченка (1979), Україна

**Муравченко, Федір Михайлович** (1929–2010), конструктор авіаційних двигунів, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Мурад Герай** (1627–1696), хан Криму (1678–1683)

**Мурад, Ферід** (1936), лікар і фармаколог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998), США

**Мураделі, Вано Ілліч** (1908–1970), композитор та диригент, народний артист СРСР (1968), Грузія – Росія

**Мурал**, настінний живопис, розпис стін багатоповерхівок

**Муралізм**, мексиканський монументальний живопис

**Мурано, Андреа да** (1462–1502), живописець епохи Відродження, Італія

**Мурасакі Сікібу** (973–1014), письменниця та поетеса, автор роману «Гендзі-моногатарі» («Повість про блискучого принца Гендзі») – шедевра японської літератури середньовіччя, Японія

**Мурат**, річка у Туреччині, лівий витік Євфрату, 722 км

**Муратов, Ігор Леонітійович** (1912–1973), поет, драматург, прозаїк, перекладач творів Я. Купали українською, Україна

**Муратов, Михайло Володимирович** (1908–1982), дослідник геологічних структур Карпат та Криму, геолог, член-кореспондент АН СРСР (1962), Росія

**Муратова, Кіра Георгіївна** (1934), кінорежисер, народний артист УРСР (1990), Національна премія України ім. Шевченка (1993), Румунія – Україна

**Мурахи** (Formicidae), родина перетинчастокрилих комах

**Мурахойдові** (Mymecophagidae), родина ссавців ряду неповнозубих

**Мурацан** (1854–1908), письменник, майстер історичної прози, класик вірменської літератури, Вірменія – Грузія

**Мурашині леви** (Mymeleonidae), родина комах, три види якої внесені до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Мурашка руда лісова** (Formica rufa), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Мурашківці**, послідовники секти євангельських християн святих сіоністів (СХСС), заснованої в грудні 1932 у с. Воскодави нинішнього Гошанського р-ну Рівненської обл. І. Мурашком, який оголосив себе «пророком Іллею і батьком Сиону»

**Мурашко, Микола Іванович** (1844–1909), живописець і педагог, майстер пейзажу, засновник і керівник Київської рисувальної школи (1875–1901), Україна

**Мурашко, Олександр Олександрович** (1875–1919), живописець, педагог, представник реалізму в живописі, майстер портрета, один із засновників Національної академії мистецтв, Україна

**Мургулеску, Ліє** (1902–1991), хімік, академік (1952) та президент (1963–1966) АН Румунії, Румунія

**Мурени** (Muraena), рід риб родини муренових

**Муреш**, жудець Румунії

**Мурешан, Мірча** (1928), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1966), Румунія

**Мурза**, титул знаті у тюркських народів

**Мурзак-Кобинська культура**, археологічна культура, група мезолітичних пам'яток Гірського Криму 7–5 тис. до н. е. з крем'яним інвентарем

**Мурільйо, Бартоломе Естебан** (1617–1682), живописець, класик іспанського живопису, Іспанія

**Мурільйо, Херардо** (1875–1964), письменник та живописець, майстер пейзажу, Мексика

**Мурко, Матвій** (1861–1952), історик, етнолог, славіст, дійсний член НТШ (1914), Чехія

**Мурманська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Мурнау, Фрідріх Вільгельм** (1888–1931), кінорежисер, один із чільних представників експресіонізму у кінематографі, Німеччина

**Муро Кюсо** (1658–1734), філософ-матеріаліст, Японія

**Муровані Курилівці**, селище міського типу, адміністративний центр Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл.

**Мурованокуриловецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Муррей**, річка в Австралії, впадає до озера Александріна, 2575 км

**Мурсія**, автономна спільнота Іспанії

**Мурування**, процес спорудження конструкцій з каменів, цегли, що укладені на будівельному розчині в заданому проектом порядку

**Мурунату**, одне з найбільших золоторудних (з платиною) родовищ у світі (Узбекистан)

**Муруроа**, атол, що знаходиться в архіпелазі Туамоту (Французька Полінезія) в південній частині Тихого океану

**Мурчисон, Родерік Імпі** (1792–1871), геолог і мандрівник, перший дослідник силурійського, девонського та пермського геологічних періодів, Велика Британія

**Мусалімов, Володимир Андрійович** (1944–2013), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (1968), Росія – Україна

**Мусатенко, Людмила Іванівна** (1936), ботанік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Мусевені, Йовері Кагута** (1944), президент Уганди з 1986

**Мусієнко, Оксана Станіславівна** (1938), кінознавець, член-кореспондент НАМ України (2001), Україна

**Мусієнко, Олександра Григорівна** (1935–2002), журналіст, письменник, автор історико-документальних романів, Україна

**Мусійко, Олександр Самсонович** (1903–1980), рослинник-селекціонер, член-кореспондент ВАСГНІЛ (1956), Україна

**Мусін-Пушкін, Аполлос Аполлосович** (1760–1805), хімік, мінералог, фізик та ботанік, автор назв низки ботанічних таксонів, Росія

**Мускардина**, кам'яниця, інфекційна хвороба комах, зокрема, шовковичного шовкопряда

**Мускарин**, алкалоїд, похідна тетрагідрофурану, міститься зокрема у деяких грибах, блокатор m-холінорецепторів

**Мускат, Джозеф** (1974), прем'єр-міністр Мальти з 2013

**Мускати**, сорти винограду

**Мускатне дерево** (Myristica), рід вічнозелених дводомних дерев

**Мускатникові** (Myristicaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку магнолієцвітих

**Мусковіт**, мінерал класу силікатів, алюмосилікат калію та алюмінію шаруватої будови

**Мускулатура**, система м'язів організму

**Мускус**, продукт, що виробляється мускусними залозами деяких тварин

**Мускусні залози**, залози, що виробляють мускус

**Мускуснокенгурові** (Hypsiprymmodontidae), родина ссавців ряду кустусорподібних

**Мусонна течія**, поверхнева змінна тепла течія у північній частині Індійського океану

**Мусоргський, Модест Петрович** (1839–1881), композитор, класик російської музики, Росія

**Мусрепов, Габіт Махмудович** (1902–1985), письменник, драматург, літературний критик, класик казахської літератури, академік АН Казахстан (1958), Казахстан

**Муссінак, Леон** (1890–1964), письменник, мистецтвознавець, дослідник творчості О. Довженка, Франція

**Муссоліні, Беніто** (1883–1945), політик, літератор, диктатор (дуче) Італії у 1922–1943

**Муссоні**, достатньо стійкі сезони переноси повітря над частиною земної поверхні і в нижній тропосфері, що відрізняються високою повторюваністю вітрів будь-якого одного напрямку

**Мустанг**, здичавілий кінь, що живе в преріях

**Мустафа Наххас-паша** (1876–1965), політик, прем'єр-міністр Єгипту (у 1928, 1930, 1936–1937, 1942–1944 та 1950–1952)

**Мустьє**, археологічна епоха, середній палеоліт Європи

**Мустьє двобічне**, техніка обробки кременю, для якого характерні дископодібні ядрища, трикутні відщепи, скребла, обушкові ножі та гостроконечники

**Мустьє однобічне**, техніка обробки кременю, що передбачає отримання з дископодібних нуклеусів масивних відщепів трикутної форми для виготовлення з них гостроконечників та скребел шляхом однобічного ретушування країв заготовок з боку спинки

**Мусудан**, космодром у Північній Кореї

**Мухелішвілі, Микола Іванович** (1891–1976), математик та механік, академік АН СРСР (1939), Грузія

**Муся-е**, жанр японської гравюри, жанр укійо-е, зображення самураїв

**Мутабільність**, схильність до мутацій

**Мутагенез**, явище виникнення мутацій

**Мутагени**, фактори що викликають мутації

**Мутагенність**, властивість викликати мутації

**Мутази**, група ферментів, які каталізують одночасне окислення і відновлення тієї самої речовини

**Мутанти**, організм, що має певну мутацію

**Мутаріка, Пітер** (1940), президент Малаві з 2014

**Мутаційна теорія**, теорія, що стверджує: з двох категорій мінливості, безперервною і переривчастою (дискретною), тільки дискретна мінливість передається спадково

**Мутація**, спадкова зміна генетичного матеріалу

**Мутин** (Mutinus), рід грибів родини веселкових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Муті, Орнелла** (1955), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1988), Італія

**Мутон**, овече хутро, виготовлене спеціальним чином

**Мутран, Халіль Абдо** (1872–1949), поет-гуманіст, видавець, перекладач, Ліван

**Муттер, Анне-Софі** (1963), скрипалька, Премія Е. фон Сіменса (2008), «Греммі» (2000), Німеччина

**Мутуалізм**, вид симбіозу

**Мутол**, плескатий прямокутний похило розміщений виступ під виносною плитою карниза над тригліфами і метопами в доричному ордері

**Муфлон**, вівця гірська (*Ovis ammon*), вид ссавців родини свинячих, вважається предком свійських баранів, вид фауни України

**Муфта**, в техніці – пристрій, що постійно або тимчасово з'єднує між собою вали, труби, сталеві кабелі чи інші циліндричні деталі (вироби)

**Муфта електромагнітна**, пристрій, призначений для передавання обертового моменту з одного вала на інший за допомогою електричних або магнітних засобів

**Муфтій**, найвища духовна особа мусульман-сунітів, знавець шаріату

**Муха**, сузір'я Південної півкулі

**Муха сафлорна** (*Acanthiophilus helianthi*), комаха родини Trypetidae

**Муха, Альфонс Марія** (1860–1939), театральний художник, ювелірний дизайнер, одна з цільних постатей мистецького модерну, Чехія – США

**Муха, Степан Несторович** (1930–1993), представник спецслужб, голова КДБ УРСР у 1982–1987, Україна

**Мухаджирство**, масове переселення мусульманів у мусульманську державу з немусульманських країн

**Мухаммед V** (1909–1961), султан (1927–1953, 1955–1957) та король (1957–1961) Марокко

**Мухаммед VI** (1963), король Мароко з 1999

**Мухи, коротковусі** (*Brachycera*), підряд двокрилих комах

**Мухи справжні** (*Muscidae*), родина комах ряду двокрилих

**Мухіка Лайнес, Мануель** (1910–1984), письменник, журналіст, перекладач, Пулітцерівська премія (1967), Аргентина

**Мухін, Микола** (1916–1962), скульптор, майстер експресіоністичної скульптури на основі української історичної тематики, Україна – США

**Мухіна, Віра Гнатівна** (1899–1953), скульптор, народний художник СРСР (1943), Латвія – Росія

**Мухоловка звичайна** (*Scutigera coleoptrata*), вид багатоніжок ряду губоногих, внесений до Червоної книги України

**Мухоловки** (*Muscicapa*), рід птахів родини мухоловкових

**Мухоловки строкаті** (*Ficedula*), рід птахів родини мухоловкових

**Мухоловові** (*Muscicapidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Мухомор** (*Amanita*), рід шляпинкових грибів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Муцини**, загальна назва глікопротеїдів, що входять до складу секретів всіх слизистих залоз

**Мученик**, в церковній традиції – людина, яка добровільно і мужньо прийняла смерть заради Христа

**Мучниця** (*Arctostaphylos uva ursi*), рослина родини верескових

**Мушенбрук, Пітер ван** (1692–1761), фізик, автор першого електричного конденсатора – «лейденської банки», Нідерланди

**Мушинка, Микола Іванович** (1936), фольклорист та українознавець, мистецтвознавець, бібліограф, голова Асоціації українців у Словаччині (з 1990), іноземний член НАН України (1997), Словаччина

**Мушка**, передній візир механічного прицільного пристосування, що розміщується на дульній частині ствола вогнепальної (головним чином стрілецької) зброї і служить спільно з прицілом для візуального наведення зброї на ціль

**Мушкет**, гнотова дульнозарядна рушниця великого калібру, яка, з'явившись у 16 ст., стала першою ручною вогнепальною зброєю, що набула масового застосування

**Мушкетери**, солдати 16–17 ст., озброєні мушкетом, а також частини кавалерії в окремих країнах Європи і Азії

**Мушкетик, Юрій Михайлович** (1929), письменник, прозаїк, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Мушкетов, Іван Васильович** (1850–1902), геолог, географ та мандрівник, дослідник Середньої Азії, Уралу, Кавказу, автор схеми геологічної будови Середньої Азії, Тянь-Шаню, Паміру, Туранської низовини, Росія

**Мушки шпанські** (*Lytta*), рід жуків родини наривників

**Мушкудіані, Олександр** (1938), літературознавець, кавказознавець, видавець лірики Т. Шевченка грузинською мовою, Грузія

**Мушлеві** (*Conchifera*), підтип моллюсків

**Мушлеві амеби** (*Testacea*), ряд найпростіших класу саркодових

**Мушлевілистоногі** (*Conchostraca*), підряд ластоногих раків

**Мушля**, черепашка, раковина, захисний скелетний утвір деяких безхребетних

**Мушмула** (*Mespilus*), рід плодових дерев родини розових

**Мушмула японська** (*Mespilus japonica*), вид рослин родини розових

**Муштра**, система військового навчання, яка ґрунтується на примусовому механічному заучуванні правил військового шиккування та суворій дисципліні

**Мушфіг, Микаїл** (1908–1939), поет, письменник, класик азербайджанської літератури, Азербайджан

**Мхітарян, Нвер Мнацаканович** (1960), архітектор, член-кореспондент НАН України (2003), Вірменія – Україна

**Мцхети історичні пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс храмів 4–17 ст. у м. Мцхета, регіон Мцхета-Мтіанеті, Грузія

**Мю Цефея**, зірка у сузір'ї Цефея

**Мюзам, Еріх** (1878–1934), поет, драматург, політичний фейлетоніст, Німеччина

**Мюзикл**, музично-театральний сценічний жанр, твір і вистава, що поєднує в собі музичне, драматичне, хореографічне та оперне мистецтва

**Мюзик-хол**, окрема будівля або приміщення загального типу у великому будинку, де відбуваються театральні вистави, виконуються музичні, балетні твори, акробатичні номери, ставляться водевілі, комедії, п'єси тощо

**Мюзідора** (1889–1957), актриса, зірка німого кінематографу, Франція

**Мюїр, Едвін** (1887–1959), поет, письменник-новеліст та перекладач, центральна фігура сучасного шотландського Відродження, Велика Британія

**Мюллер фон Рейхенштейн, Ференц Йозеф** (1740–1825), геолог, мінералог, першовідкривач телуру, Угорщина

**Мюллер, Александр Карл** (1927), фізик, Нобелівська премія з фізики (1987), Швейцарія

**Мюллер, Володимир Миколайович** (1887–1979), живописець-постановник театру і кіно, живописець-авангардист, педагог, Україна – Росія

**Мюллер, Герд** (1945), спортсмен (футбол), чемпіон світу (1974), Кубок європейських чемпіонів (1974, 1975, 1976), Кубок володарів кубків (1967), «Золотий м'яч» (1970), Німеччина

**Мюллер, Герта** (1953), поетеса та письменниця, Нобелівська премія з літератури (2009), Німеччина

**Мюллер, Ервін** (1911–1977), фізик, винахідник електронного проектора, іонного проектора, іонного проектора з атомним зондом, Німеччина

**Мюллер, Йоганнес Петер** (1801–1858), біолог, автор описів низки зоологічних таксонів, Німеччина

**Мюллер, Карл Людвіг** (1809–1891), нумізмат, міжнародний авторитет у царині нумізматики, Данія

**Мюллер, Пауль Герман** (1899–1965), хімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1948), Швейцарія

**Мюллер, Софус Отто** (1846–1934), археолог, дослідник ранніх неолітичних пам'яток, новатор методики археологічних розкопок, розробник періодизації залізного і бронзового віків Північної Європи, Данія

**Мюллер, Франц** (1860–1913), невропатолог та бальнеотерапевт, Німеччина

**Мюллер, Фрідріх Макс** (1823–1900), філолог, фахівець із загального мовознавства, міфології, ініціатор використання порівняльного методу в релігієзнавстві, Німеччина

**Мюллер, Фрідріх Максиміліан** (1823–1900), філолог, фахівець із загального мовознавства, індології, міфології, засновник школи природного міфу, Німеччина – Велика Британія

**Мюнстерберг, Гуго** (1863–1916), філософ і психолог, один із основоположників практичної психології, Німеччина – США

**Мюнстерський мир 1648**, договір між Республікою Об'єднаних провінцій Нідерландів та Іспанією, підписаний 15.05.1648, частина Вестфальського миру 1648, який завершив Тридцятилітню війну 1618–1648

**Мюнтер, Фрідріх Карл Генріх** (1761–1830), богослов, археолог, орієнталіст, Данія

**Мюнхен**, місто у Німеччині, 1,4 млн мешканців

**Мюнхенська гліптотека**, зібрання творів давньогрецької та давньоримської скульптури, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 1830

**Мюнхенська угода 1938**, угода 30.09.1938 між Францією, Великобританією та Німеччиною про поділ територій Чехословаччини

**Мюнхенський сецесіон**, організація митців ар нуво у м. Мюнхен (Німеччина)

**Мюнхенський університет Людвіга та Максиміліана**, вищий навчальний заклад, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 1472

**Мюон**, елементарна частинка – лептон другого покоління (генерації) з масою 105,7 MeV

**Мюоній**, система з антимюона та електрона – атом, в якому мюон діє як ядро

**М'юр, Джон** (1810–1882), санскритолог та індолог, дослідник та перекладач текстів з культурної та релігійної історії Індії, Велика Британія

**Мюрат, Йоахим** (1767–1815), воєначальник, маршал Франції (1804), Франція

**Мюрдаль, Альва** (1902–1986), дипломат, політик та соціолог, Нобелівська премія миру (1982), Швеція

**Мюрдаль, Гуннар** (1898–1987), економіст, Нобелівська премія з економіки (1974), Швеція

**Мюридизм**, умовний термін для визначення релігійно-містичної течії в ісламі, яка набула поширення на Північному Кавказі у 19 ст.

**Мюррей, Генрі Александр** (1893–1988), психолог, відомий як співавтор Тематичного апперцептивного тесту, США

**Мюррей, Джозеф Едвард** (1919–2012), лікар, хірург, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1990), США

**Мюссе, Альфред де** (1810–1857), письменник-романтик, один з чільних представників романтизму, Франція

**М'ягков, Андрій Васильович** (1938), актор, народний артист СРСР (1986), Росія

**М'язи**, сукупність м'язових волокон

**М'язи гладенькі**, м'язи вісцеральні, м'язи без поперекової смугастості

**М'язи штучні**, апарат, який покликаний замінити механічну функцію скелетної мускулатури

**М'язова система**, сукупність м'язів організму

**М'язова тканина**, один з видів тканин тварин

**М'язове скорочення**, фізіологічне зменшення довжини м'язового волокна

**М'яка посадка**, 1) посадка космічного апарата або його частини, при якій швидкість до моменту зіткнення з поверхнею планети гаситься до безпечного мінімуму; 2) приземлення (приводнення) десантованих вантажів із застосуванням парашутно-реактивних систем

**М'яка сила**, концепція, яку розвинув Дж. Най – здатність держави домагатися своїх цілей за рахунок привабливості власної культури, суспільно-політичних цінностей –



на противагу «жорсткій силі», ґрунтований на військовому і економічному тиску

**М'якотілі черепахи** (Trionychoidea), надродина рептилій ряду черепах

**М'якотілкові** (Cantharidae), родина жуків

**М'якух болотний**, хаммарбія болотна (Hammarbya paludosa), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**М'якуш**, внутрішній шар плодового тіла гриба

**М'янма**, держава у Південно-Східній Азії

**М'яо-яо мови**, група малодосліджених споріднених мов Східної Азії, чий генетичні зв'язки з іншими групами поки що нез'ясовані

**М'ясищев, Володимир Михайлович** (1902–1978), авіа-конструктор, розробник перших радянських реактивних бомбардувальників, Росія

**М'ясников, Веніамін Петрович** (1936–2004), механік, один із керівників проекту охолодження четвертого енергоблоку Чорнобильської АЕС, розробник технологічних

рішень з ліквідації аварії на ЧАЕС, академік РАН (1992), Росія

**М'ясников, Володимир Степанович** (1931), історик-китаєзнавець, академік РАН (1997), Росія

**М'ясні мухи** (Calliphoridae), родина мух

**М'ясо**, м'язові тканини тварин, що вживаються в їжу

**М'ясоїдні рослини**, комахоїдні рослини, таксономічно неоднорідна група рослин, які компенсують нестачу азоту (а також фосфору, калію) за рахунок перетравлювання невеликих тварин, переважно комах

**М'ясопуст**, відрізок часу, коли церковні канони дозволяють віруючим вживати м'ясну їжу

**М'ястківський, Андрій Пилипович** (1924–2003), письменник, поет, педагог, майстер літератури для дітей, Україна

**М'ята** (Mentha), рід рослин родини глухокропивових

**М'яч**, спортивний інвентар, снаряд, що використовується у багатьох видах спорту, таких як футбол, баскетбол, гандбол, теніс, гольф тощо

## Н

**Н**, вісімнадцята літера української абетки

**На вічну пам'ять Котляревському**, літературно-мистецький альманах, вийшов у Києві у 1904

**На переломі**, політичний, літературно-мистецький часопис української еміграції у Відні (1920)

**На чатах**, літературно-мистецький альманах, що виходив у Харкові (1931–1933)

**Набережна**, берег водойми, укріплений спорудою у вигляді підпірної стінки пальової чи шпунтової конструкції

**Набі**, мистецьке об'єднання символістів, діяло у м. Париж (Франція) у 1890–1905

**Набір мір**, спеціально підібраний комплект мір, який застосовується в різних комбінаціях з метою відтворення ряду однойменних величин різного розміру

**Набла оператор**, оператор Гамільтона, диференціальний оператор у векторному аналізі, введений у вжиток ірландським математиком Вільямом Гамільтоном

**Наближення адіабатичне**, квантово-механічний підхід, при якому частки фізичної системи поділяються на важкі й легкі, і спочатку розглядаються швидкі процеси з легкими частками, а потім розглядається рух важких часток в усередненому полі легких

**Наближення квазікласичне**, метод розв'язування квантово-механічних задач, що використовує малість сталої Планка, а тому застосовний для квантово-механічних систем, поведінка яких близька до поведінки відповідних систем класичної фізики

**Наближення найкраще**, поняття теорії наближення функцій

**Наближень теорія**, розділ математики, що вивчає питання про можливість наближеного представлення одних математичних об'єктів іншими

**Набль, Франц** (1883–1974), письменник, Австрія

**Набоков, Володимир Володимирович** (1899–1977), письменник, поет, перекладач, літературознавець, Росія – Німеччина – Франція – США – Швейцарія

**Набризування**, вид оздоблення пофарбованої поверхні нанесенням різної за кольором барвної суміші у вигляді дрібних бризок, від чого поверхня набуває плямистого різноколірного забарвлення

**Набряк**, накопичення рідини у тканинах

**Набрякання**, властивість матеріалу збільшувати свій об'єм при певному фізичному впливі

**Нав**, Нава, Наво, у слов'янській міфології – так званий підземний світ, місце, куди людина потрапляє після смерті і звідки повертається у Яв після переродження

**Нав'є – Стокса рівняння**, система диференціальних рівнянь у часткових похідних, яка описує рух в'язкої ньютонівської рідини

**Нав'є, Клод Луї Марі Анрі** (1785–1836), інженер та механік, співавтор Нав'є – Стокса рівняння, Франція

**Нав'язливі стани**, психічні розлади

**Наваги** (Eleginus), рід риб родини трескових

**Навакатікян, Олександр Оганесович** (1925–2006), патофізіолог, академік АН України (1992), Вірменія – Україна

**Навантаження**, 1) зовнішні впливи на споруду, які спричиняють деформації та зміни напруженого стану в її елементах; 2) в електротехніці частина електричного кола, де падає напруга, створена джерелом електрорушійної сили

**Навантаження акустичне**, силовий вплив на конструкцію, що виявляється як звуковий тиск на її поверхню

**Навантажувач**, машина, призначена для навантаження, розвантаження і штабелювання різних великогазових, довгомірних і сипучих вантажів на складах, будівельних майданчиках тощо

**Наварра (королівство)**, королівство на території сучасних Франції та Іспанії у 824–1620

**Наварра (регіон)**, автономна спільнота Іспанії

**Навахо**, 1) індіанська мова атабаскської сім'ї мов; 2) найчисленніший індіанський народ Північної Америки

**Навашин, Сергій Гаврилович** (1857–1930), ботанік, академік РАН (1918) та ВУАН (1924), Росія – Україна – Грузія

**Наведення**, спосіб управління, при якому силам або зброї задаються параметри руху, що виводять їх до намічених для ураження об'єктів противника

**Навернення**, акт або процес, породжений свідомо прийнятим рішенням покінути з гріхом і довіритися Богові

**Наверстовування гірських порід**, залягання осадових або метаморфічних гірських порід земної кори у вигляді шарів (верств, пластів), що відмежовуються один від одного майже паралельними площинами

**Навичка мовлення**, мовленнєва дія, яка досягла в результаті численних повторів міри автоматизму

**Навички**, дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними

**Навігації астрономічні засоби**, технічні пристрої і системи, призначені для вирішення завдань навігації літальних апаратів, морських суден і кораблів, що базуються на використанні радіо- або світлового випромінювання небесних світил

**Навігації комбіновані методи**, навігація по радіотехнічним і астрономічним методам

**Навігація астроінерціальна**, комплекс методів, який поєднують астрономічні та інерційні параметри об'єкта для розрахунку його траєкторії польоту

**Навігація в інформаційних технологіях**, процес вибору можливостей програми, необхідних для отримання бажаного результату

**Навігація зональна**, метод літаководіння, що дозволяє виконувати політ за будь-якого обраним маршрутом в межах радіусу дії радіонавігаційних систем, або в межах дії бортових засобів, або в межах використання комбінації тих і інших

**Навігація космічна**, визначення місце знаходження космічних літальних апаратів, або визначення місце знаходження деякої точки на Землі за допомогою штучних супутників

**Навігація у транспорті**, 1) теорія та практика водіння кораблів (суден), складова частина кораблеводіння; 2) період року, коли за місцевими кліматичними умовами можливе судноплавство

**Навікула** (Navicula), рід діатомових водоростей

**Наві-Мумбай**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**Навіс**, дах, як правило, без стін, на стовпах або опорах для захисту від сонця чи непогоди

**Навіювання**, 1) зміна переконань або намірів іншої особи у відкритий або прихований спосіб; 2) історична українська назва гіпнозу (до 1930)

**Навколишнє природне середовище**, середовище проживання і виробничої діяльності людства, оточуючий людину природний і створений ним матеріальний світ

**Навколишнього середовища міжнародна охорона**, об'єкт міжнародного права навколишнього середовища, предметом якого є відносини суб'єктів щодо охорони навколишнього середовища

**Навколишнього середовища охорона**, 1) комплекс заходів, що передбачаються і виконуються на виробництві щодо забезпечення охорони довкілля, життєдіяльності людей; 2) законодавча система державних заходів, що забезпечує раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів

**Навколосоряне середовище**, космічний пил, газ та плазма навколо зірок, переважно у формі зоряного вітру або туманності

**Навроцька, Вікторія Миколаївна** (1971), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Навроцький, Борис Олексійович** (1894–1943), літературознавець-шевченкознавець, Україна – Росія

**Навроцький, Василь Всеволодович** (1948), оперний співак (бас), народний артист України (2011), Україна

**Навроцький, Олександр Олександрович** (1823–1892), поет, перекладач світової класики українською мовою, член Кирило-Мефодіївського братства, Україна – Дагестан

**Навруз**, свято Нового року за сонячним літочисленням у персомовних народів, яке співпадає з весняним рівноденням

**Навчальна книга** – Богдан, українське видавництво, діє у м. Тернопіль з 1997

**Навчальний предмет**, дисципліна навчальна, система наукових знань, практичних умінь і навичок, які дозволяють учням засвоїти основні вихідні положення науки або сторони культури, праці, виробництва

**Навчальні заклади закриті**, навчальні заклади, де діти певний час живуть, здобувають освіту й виховання, будучи ізольованими від зовнішнього середовища.

**Навчальні заклади професійно-технічні**, училища й школи різного типу, які готують кваліфікованих робітників

**Навчального предмета методика**, галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета

**Навчального процесу Індивідуалізація**, організація процесу навчання, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання

**Навчання**, 1) цілеспрямований процес набування знань за навчальними планами школи, середнього і/або вищого навчального закладу; 2) діяльність людини з метою одержати освіту та корисну для суспільства професію, стати дипломованим спеціалістом

**Навчання активні методи**, методи, які спонукають учнів до активної розумової і практичної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом

**Навчання інклюзивне**, комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами

**Навчання інформаційно-рецептивний метод**, пояснювально-ілюстративний спосіб організації спільної діяльності вчителя та учнів

**Навчання командно-штабні та воєнні ігри**, методи навчання військовослужбовців

**Навчання лабораторно-бригадний метод**, спосіб організації навчального процесу в школі на основі виконання бригадами учнів самостійних навчально-лабораторних завдань

**Навчання програмоване**, навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь і навичок і відповідного контролю за ним

**Навчання розвиваючого методика**, сукупність змісту, методів і прийомів навчання, спрямованих на розвиток розумових і фізичних сил учня

**Навчаюча система автоматизована**, комплекс програмно-технічних і навчально-методичних засобів, які забезпечують активну індивідуальну пізнавальну діяльність особи, що навчається на основі програмного керування цією діяльністю

**Нага мови**, умовна назва тибето-бірманських мов

**Нагасв, Ігор Володимирович** (1966), спортсмен та тренер (веслування на байдарках), 2-разовий срібний призер Олімпійських ігор (1988 – 2), Україна

**Нагаленд**, штат Індії

**Нагалі**, аустронезійська мова

**Нагар**, сажка, чорна кіптява, речовина, що утворюється від згоряння різноманітних матеріалів, палива, мастила

**Нагарджуна** (бл. 150 – бл. 250), мислитель, засновник буддистської школи мадх'ямаки, одна з чільних постатей у буддизмі махаяни, Індія

**Нагасакі**, місто у Японії, є другим містом світу (після Хіросіми), що зазнало ядерного бомбардування, 434 тис. мешканців

**Нагель**, з'єднувальний елемент у дерев'яних конструкціях, що перешкоджає зрушенню з'єднаних частин

**Нагель, Ернест** (1901–1985), філософ, провідний представник логічного позитивізму, Словаччина – США

**Нагеля точка**, точка перетину прямих, що поєднують вершини трикутника з точками дотикання протилежних сторін зовнішніми вписаними колами

**Нагіб, Мохаммед** (1901–1984), державний діяч та воєначальник, президент Єгипту (1953–1954)

**Нагібін, Юрій Маркович** (1920–1994), письменник, журналіст та сценарист, Росія

**Нагідки** (*Calendula*), рід рослин родини айстрових

**Нагір'я**, обширно гірське підняття на єдиному цоколі, що представляє собою поєднання плоскогогір'їв, плато, гірських хребтів і масивів, внутрішньо-гірських улоговин

**Нагірна проповідь**, за Євангеліями – проповідь Христа на горі перед апостолами, у якій моральність переосмислюється на засадах любові як центральної категорії християнського віровчення

**Нагірно-Карабахський конфлікт**, заморожений конфлікт між вірменами та азербайджанцями, переважно за контроль над Нагірним Карабахом

**Нагіса Ошима** (1932–2013), кінорежисер, представник «нової хвилі» японського кіно, лауреат Каннського МКФ (1978), Японія

**Нагляд авторський**, контроль (нагляд) авторів винаходу або проекту (креслення, ескізу) за відповідністю створеного проекту (споруди, будови) художнім замислом і технічним параметрам, передбаченим і зафіксованим у проекті

**Нагляд адміністративний**, вид контролю за дотриманням і виконанням норм, які містяться у законах і актах публічної адміністрації

**Нагнибіда, Микола Львович** (1911–1985), поет, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1970), Україна

**Наголос**, виділення в мовленні одного зі складів слова (словесний Н.) або основного слова в синтаксичній одиниці (фразовий Н.),

**Наголос динамічний**, виділення (вимова) одного зі складів слова (такту) більшою силою, тобто сильнішим видом струменя повітря

**Наголос емпатичний**, наголос, за допомогою якого підкреслюють виразність слова в реченні, його емоційність

**Наголос квантитативний**, наголос кількісний, наголос довготний, виділення складу більшою тривалістю звучання

**Наголос логічний**, інтонаційне виокремлення слова, важливого з погляду змісту повідомлення

**Наголос музикальний**, наголос мелодійний, наголос тонічний, виділення наголошеного складу інтонаційно, підвищенням основного тону

**Наголос нерухомий**, наголос, який у будь-яких формах слова падає на один і той самий склад

**Наголос політонічний**, різновид музикального наголосу, при якому наголошений склад має різні інтонації

**Нагольна**, річка в Україні, ліва притока Міуса, 70 км

**Нагольний кряж**, південно-східна частина Донецького кряжу

**Нагольно-Тарасівка**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Нагольчик**, річка в Україні, права притока Нагольної, 28 км

**Нагорна, Ольга Василівна** (1969), оперна співачка (сопрано), народний артист України (2015), Національна премія України ім. Шевченка (1998)

**Нагорний, Олександр Васильович** (1887–1953), фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Нагорний, Сергій Вікторович** (1956), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон (1976) та срібний призер (1976) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1979), Україна

**Нагорода державна України**, вища форма відзначення громадян України

**Нагородна система України**, встановлені державою вищі відзнаки громадян за видатні заслуги

**Нагоя**, місто в Японії, 2,3 млн мешканців

**Нагпур**, місто в Індії, 2,4 млн мешканців

**Нагромадження капіталу**, перетворення додаткової вартості на капітал, у тому числі – на різні типи капіталу

**Нагул тварин**, дорошування і відгодівля на пасовищах великої рогатої худоби, овець та інших тварин, призначених для забою на м'ясо

**Нагурський, Ян Йосипович** (1888–1976), авіатор, польярний льотчик, Польща – Росія

**Надаль, Рафаель** (1986), спортсмен (теніс), чемпіон Олімпійських ігор (2008), 14-разовий переможець турнірів «Великого шолома» в одиночному розряді (2005–2014), Іспанія

**Надар, Фелікс** (1820–1910), один з піонерів фотографії, карикатурист, письменник та повітроплавець, Франція

**Надашкевич, Олександр Васильович** (1897–1967), конструктор авіаційного озброєння, Росія

**Надбавка**, додаткова винагорода, яка виплачується робітникам або службовцю понад його основну ставку (оклад)

**Надбання архівне**, єдине архівне надбання двох чи більше країн, яке не може бути фізично розділене без порушення його цілісності

**Надбородник** (Epipogium), рід рослин родини орхідних.

**Надбородник безлистий** (Epipogium aphyllum), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Надбрівні дуги**, довгасті опуклості лобової кістки над очницями

**Надбудова**, різновид реконструкції будинків, здійснюваної шляхом добудови одного або декількох додаткових поверхів над існуючою частиною будівлі

**Надвірна**, місто, адміністративний центр Надвірянської р-ну Івано-Франківської обл.

**Надвірянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Надгортаник**, еластична пластика в гортані ссавців

**Надгратки** (супергратки), гроза з потужним обертанням висхідних струмів повітря (мезоциклоном)

**Надгробок**, надгробний пам'ятник, архітектурна або скульптурна форма, що встановлюється на могилі для увічнення пам'яті померлого

**Наддержава**, міжнародно-політичний статус держави, що відіграє панівну роль у міжнародних відносинах

**Надніпрянське**, селище міського типу Херсонської міськради Херсонської обл.

**Надомінантність**, перевага гетерозиготного генотипу над гомозиготними

**Надування**, подача повітря чи паливної суміші до циліндрів поршневого двигуна внутрішнього згоряння під тиском, вищим від атмосферного

**Надемський, Микола Захарович** (1892–1937), актор, театральний режисер, один з піонерів українського кінематографу, Україна

**На-дене мови**, сім'я індіанських мов Північної Америки

**Наджаков, Георгій Стефанов** (1897–1981), фізик, академік (1945) та віце-президент (1945–1958) АН Болгарії, Болгарія

**Наджаф**, мухафаза в центрі Іраку

**Наджибулла, Мохаммад** (1947–1997), президент Афганістану (1986–1992)

**Наджран**, провінція Саудівської Аравії

**Надзвичайна ситуація**, порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження

**Надзвичайний і повноважний посол**, найвищий дипломатичний ранг, який може мати посол у багатьох країнах світу

**Надзвичайний стан**, особливий правовий режим діяльності органів державної влади та управління, підприємств, установ та організацій, що вводиться в країні або окремих її районах для захисту від зовнішньої або внутрішньої загрози

**Надирадзе, Олександр Давидович** (1914–1987), конструктор ракетної техніки, академік АН СРСР (1981), Грузія – Росія

**Наді, Недо** (1894–1940), спортсмен (фехтування на шаблях, шпагах та рапірах), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1912, 1920 – 5), Італія

**Надій**, удій, кількість молока, яке одержують від сільськогосподарських тварин (корів, кіз, овець, кобил та ін.) за певний проміжок часу

**Надійність**, властивість технічних об'єктів зберігати у часі в установлених межах значення всіх параметрів, які характеризують здатність виконувати потрібні функції

**Надія (емоція)**, позитивна емоція, пов'язана зі спрямуванням на здійснення якогось очікування

**Надія релігійна**, одна з форм сприйняття майбутнього в духовному житті людини, де бажане, потрібне чи необхідне пов'язане з вірою в надприродне

**Надклас**, допоміжна таксономічна категорія біологічної класифікації, вища від класу

**Надколінок (колінна чашечка)**, кістка ноги

**Надкрила**, передні крила у деяких рядів комах

**Надлюдина**, концепція, сформульована Ф. Ніцше як мета, до якої повинна прагнути людина в своєму розвитку

**Надмірність повідомлення**, параметр, що визначає величину, на яку видовжуються повідомлення, виражені певною мовою, порівняно з мінімальною довжиною, необхідною для передачі заданої кількості інформації

**Надмірність системи управління**, висока складність, організованість і ресурсна забезпеченість системи управління щодо відносно простих управлінських завдань, які вона вирішує

**Наднаціональність**, існування політичної влади над чи поза рівнем національної держави, наявність деякого ступеня її автономності від національних урядів

**Надниркові залози**, залози внутрішньої секреції

**Надніпрянщина**, історико-географічний регіон України, що визначається долиною Дніпра



**Наднових залишки**, газопилова структура, яка утворилася кілька десятків або сотень років тому як результат катастрофічного вибуху зірки і перетворення її на наднову

**Надовб**, протитанкове загородження з деревини, металевих балок, рейок, залізобетонних пірамід і каміння

**Надомники**, особи, які уклали трудовий договір з власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом про виконання роботи вдома

**Надплинність**, явище зникнення в'язкості в рідкому гелії при низьких температурах

**Надпоріжжя**, Дніпровське Надпоріжжя, географічний та етнокультурний регіон України

**Надпоріжник**, верхня горизонтальна частина косяка дверей (одвірка)

**Надприродне**, в академічному релігієзнавстві – категорія, що виражає всезагальне і найбільш істотне в предметах релігійної віри – образах і уявленнях релігійної свідомості

**Надпровідники**, матеріали, опір постійному струму яких стрибком спадає до нуля в разі охолодження до певної температури надпровідності, яку називають критичною

**Надпровідність**, квантове явище протікання електричного струму у твердому тілі без втрат

**Надр охорона**, комплекс заходів, здійснюваних з метою найповнішого (комплексного) видалення корисних копалин з надр і максимально можливого, економічно доцільного зменшення втрат при їх розробці

**Надра Землі**, земна кора, мантія та ядро

**Надродина**, таксономічна категорія вище родини

**Надрокористування**, використання ділянок надр для видобування корисних копалин, а також для потреб, не пов'язаних з видобувною галуззю

**Надросся**, Поросся, географічний та етнокультурний регіон України, розташований уздовж річки Рось

**Надряд**, таксономічна категорія, вище ряду

**Надслучанський**, регіональний ландшафтний парк, Рівненська обл.

**Надсон, Георгій Адамович** (1867–1940), ботанік, генетик та мікробіолог, академік АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Надсон, Семен Якович** (1862–1887), поет, Росія – Україна

**Надсянський парк**, регіональний ландшафтний парк, Львівська області

**Надтока, Олександр Олександрович** (1991), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу та Європи (2014), Україна

**Надфіль**, невеликий чи маленький напилек з дрібною насічкою для тонких робіт

**Надцарство**, таксономічна категорія вище царства

**Надчутливість**, неадекватне або надмірне проявлення імунітету

**Надь, Імре** (1896–1958), політик, прем'єр-міністр Угорщини (1953–1955 та 1956)

**Насенко, Михайло Кузьмович** (1938), літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Наждак**, гірська порода

**Назалізація**, поява носового тембру в певних звуках унаслідок опускання м'якого піднебіння й одночасного виходу голосу через рот і ніс

**Назарбасв, Нурсултан Абішович** (1940), державний і політичний діяч, президент Казахстану з 1990

**Назаревський, Олександр Адріанович** (1887–1977), літературознавець, дослідник давніх української та російської літератур, викладач Київського університету (1914–1977), Україна

**Назарейці**, група німецьких живописців-романтиків, які працювали у Римі

**Назаренко, Валентина Семенівна** (1930), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1952), Україна

**Назаренко, Василь Андрійович** (1908–1991), хімік-аналітик, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Назаренко, Людмила Ігорівна** (1967), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Назаренко, Олег Кузьмович** (1936–2014), матеріалознавець, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Назарет (місто)**, місто в Ізраїлі, де, за Євангеліями, проживав Ісус Христос та його батьки – Йосип і Марія, 74 тис. мешканців

**Назарет (рок-гурт)**, Nazareth, шотландський рок-гурт, діє з 1968

**Назарова, Тетяна Євгенівна** (1960), актриса, народний артист України (1996), Україна

**Назарук, Осип Тадейович** (1883–1940), письменник, публіцист, журналіст, учасник українського національно-визвольного руху першої половини 20 ст., очільник Головного управління преси і пропаганди уряду УНР (1918–1919), член уряду ЗУНР (1919–1923), Україна – США – Канада

**Назарчук, Зіновій Теодорович** (1952), матеріалознавець, академік НАН України (2006), керівник Західного наукового центру НАН України (з 2006), Україна

**Назва**, слово, використане у мові у називній (номінативній) функції

**Назви загальні**, узагальнені назви однорідних предметів і явищ, в ономастиці називаються апелятивами

**Назим Хікмет** (1901–1963), поет, прозаїк, драматург і громадський діяч, Туреччина

**Назімова, Алла** (1879–1945), актриса, зірка німого кінематографу та театральної сцени, Україна – Росія – США

**Назор, Владимир** (1876–1949), поет, письменник, класик хорватської літератури, Хорватія

**Назорей**, проповідники у Давній Іудей

**Наїтивізм**, концепція, відповідно до якої в основі людського пізнання лежать вроджені ідеї

**Наїзники**, збірна група паразитичних перетинчастокрилих комах

**Наїзники проктотрупоїдні** (Proctotrupoidea), надродина комах

**Най, Джозеф Семюел** (1937), політолог, розробник низки напрямів у рамках неолібералізму, США

**Найберг, Карен Луджин** (1969), астронавт, США

**Найдек, Володимир Леонтійович** (1937), матеріалознавець, академік НАН України (1995), Україна

**Найдіч, Юрій Володимирович** (1929), матеріалознавець, академік АН УРСР (1988), Україна

**Найдюнов, Сергій Олександрович** (1868–1922), драматург, Росія – Україна

**Найм,** договір, за яким одна сторона зобов'язується надати іншій стороні майно у тимчасове користування за плату, а наймач зобов'язується вчасно вносити плату і повернути майно після закінчення строку договору

**Наймання,** форма реалізації права на працю, включення працівника в робочий процес і виробництво, укладання з ним трудової угоди, що здійснюється відповідно до діючого законодавства про працю

**Найманович, Михайло** (? – після 1608), козацький діяч, кошовий отаман Запорозької Січі, Україна

**Найманство,** міжнародний злочин, сутність якого полягає у вербуванні, використанні, фінансуванні й навчанні найманців, а також в їх безпосередній участі у військових чи спільних насильницьких діях

**Найманці,** озброєні громадяни якоїсь країни, що за матеріальну винагороду беруть участь у бойових діях на території іншої держави на боці однієї зі сторін конфлікту без належних легітимних підстав

**Наймити,** позастанова категорія населення у Київській Русі, Російській державі

**Найн'їдо,** місто, столиця М'янми

**Найпол, Відіадгар Сураджджпрасад** (1932), письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури (2001), Тринідад і Тобаго

**Найпростіші, протисти** (Protista), велике парафілетичне угруповання різноманітних еукаріотичних організмів

**Найра,** національна валюта Нігерії

**Найробі,** місто, столиця Кенії

**Найробі хвороба,** гостро перебігаюче вірусне трансмісивне захворювання овець і кіз, яке характеризується високою температурою та геморагічним гастроентеритом

**Найт, Френк Гайнеман** (1885–1972), економіст, один із засновників чиказької школи економіки, США

**Наказ,** офіційний документ, що містить програму дій та перелік вимог, побажань для обов'язкового виконання

**Накази виборців,** доручення виборців кандидатам у депутати, депутатам і представницькому органу, що мають громадянське значення, дані ними безпосередньо та схвалені у встановленому порядку

**Накатник,** агрегат противідкатних пристроїв, призначений для повернення відкатних частин артилерійської гармати після пострілу в початкове положення

**Накеральський хребет,** відріг Кавказького хребта на сході Грузії

**Наклад,** тираж, кількість виготовлених примірників видання, кількість одноразово видрукованих примірників видання; загальна кількість примірників одного видання

**Накладна,** 1) документ, яким оформлюється приймання та відправлення вантажу, переміщення чи відпуск матеріальних цінностей; 2) супровідний документ при перевезенні вантажу чи до поставленого товару

**Наклеп,** 1) зміна структури та фізико-механічних властивостей металів у результаті пластичного деформування; 2) поширення завідомо неправдивої інформації, що ганьбить особу потерпілого

**Наклеювання ярликів теорія,** соціологічна теорія, що пояснює девіантну поведінку як залежну від призначеного особі «ярлика»

**Накопичення,** еквівалент вартості, який зберігається для подальшого обміну на товари чи послуги

**Накопичувач,** 1) частина обчислювальної машини, призначена для запису, зберігання та видачі інформації, представленої в кодовій формі; 2) пристрій для накопичення і утримання прискорених заряджених частинок

**Накорінниця червона,** дифеліпея червона (*Diphelypaea coccinea*), вид судинних рослин родини вовчкових, внесений до Червоної книги України

**Накфа,** національна валюта Еритреї

**Налагодження обладнання,** підготовка технологічного обладнання до виконання певного технологічного процесу

**Належне,** категорія практичної філософії й етики, що позначає ідеальний стан буття, протиставлений безпосередньо сущому як його взірць і мета

**Належність доказів,** спроможність фактичних даних служити аргументами (посилками) в процесі встановлення об'єктивної істини

**Налепинська-Бойчук, Софія Олександрівна** (1884–1937), графік, ілюстратор, майстер деревориту, Польща – Україна

**Налив білий,** ранній літній сорт яблук

**Налив у гірську виробку,** різновид гідродинамічного випробування, при якому вода подається в гірську виробку при нормальному атмосферному тиску

**Наливайка повстання, козацьке повстання в Україні** під проводом Северина Наливайка проти шляхти у 1594–1596

**Наливайко, Дем'ян** (?–1627), письменник, священнослужитель православної церкви, Україна

**Наливайко, Дмитро Сергійович** (1929), літературознавець, академік НАН України (2012), Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Наливайко, Северин** (1560–1597), гетьман Війська Запорозького Низового (1594–1596), Україна

**Наливайченко, Валентин Олександрович** (1966), представник спецслужб, дипломат, голова Служби безпеки України (2006–2010 та 2014–2015), Україна

**Наливкін, Дмитро Васильович** (1889–1982), геолог та палеонтолог, академік АН СРСР (1946), Росія

**Наличник,** у сучасному будівництві це профільована дошка, призначена для декоративного обрамлення віконного або дверного прорізу, що складається з фронтону, двох вертикальних тяг і підвіконної частини

**Наліт**, раптовий напад розвідувальних і диверсійно-розвідувальних груп (загонів), підрозділів сухопутних військ або партизанів у тилу противника

**Намагніченість**, векторна характеристика відгуку середовища на прикладене до нього магнітне поле, магнітний момент одиниці об'єму речовини

**Намаз**, мусульманська канонічна молитва, яку виконують п'ять разів на день

**Намбат, сумчастий мурахойд** (*Mutecobius fasciatus*), вид ряду хижих сумчастих, єдиний вид родини сумчастих мурахойдів

**Намет**, 1) шатрове покриття піднятих споруд у вигляді чотирикутної або багатогранної піраміди, що використовується в основному як завершення дзвіниці, храму, вежі тощо; 2) тимчасове, літнє переносне приміщення з тканини, що напинається на каркас

**Наметове покриття**, покриття, що складається з тканини, або іншого матеріалу, який монтується на каркас (дуги) і укріплюється допоміжними мотузками

**Намив ґрунту**, укладання ґрунту заданої густини, що доставляється водним потоком на заплановану територію в земляні споруди або відвали

**Намивні споруди**, земляні споруди, що їх наминають методом гідромеханізації або (рідше) комбінованим способом, транспортуванням ґрунту машинами та укладанням його за допомогою води

**Намисто**, одна з найдавніших жіночих прикрас на шию

**Наміб**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія прибережної пустелі в південно-західній частині Африки, Намібія

**Намібія**, держава в Південній Африці

**Намір комунікативний**, комунікативне завдання

**Намісництво**, різновид адміністративно-територіальних одиниць у Російській імперії

**Намітка**, український жіночий головний убір

**Намтар**, у шумеро-аккадській міфології – персонафікація долі, посланець і слуга-радік богині підземного царства Ерешкігаль

**Нам-Цо**, озеро у Китаї, 1870 км<sup>2</sup>

**Намьоткін, Сергій Семенович** (1876–1950), нафтохімік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Намюрський вік і ярус**, верхній ярус нижнього відділу кам'яновугільної системи

**Нанайська мова**, мова тунгусо-маньчжурської групи мов

**Нанайці**, народ Далекого Сходу, що проживає на території берегів річок Амур, Уссурі, Сунгарі (Росія, Китай)

**Нанак** (1469–1539), основоположник сикхізму, перший із десяти гуру сикхів, Індія

**Нангапарбат**, гірський масив і вершина (8126 м) в Індії

**Нанда-Деві**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індія

**Нанду** (*Rheidae*), родина нелітаючих птахів

**Нандуподібні** (*Rheiformes*), ряд птахів надряду безкілевих

**Нане**, у вірменській міфології – богиня війни, материнства і мудрості

**Нанізм**, карликовий зріст

**Нанкін**, місто у Китаї, 8,2 млн мешканців

**Нанна**, Зуен, у шумеро-аккадській міфології – бог Місяця

**Нано...**, частина складних слів, що у найменуваннях одиниць фізичних величин служить для утворення одиниць, які дорівнюють одній мільярдній частині вихідних одиниць

**Нанобактерії**, утворення на межі живого і неживого

**Наноелектроніка**, мікроелектроніка з розмірами елементів порядку одного нанометра

**Нанорельєф**, карликовий рельєф

**Наноструктури**, сукупність нанорозмірних об'єктів, властивості якої визначаються не лише розміром структурних елементів, але й взаємним розташуванням їх у просторі

**Нанотехнології**, міждисциплінарна область фундаментальної і прикладної науки і техніки, що має справу з контрольованим маніпулюванням окремими атомами і молекулами

**Нанофізика**, дослідження об'єктів розміром від 1 до 100 нм методами фізики кластерів, фізики поверхні, хімії поверхні та фізики напівпровідників

**Нансен, Фрітьоф** (1861–1930), полярний дослідник, океанограф, географ, зоолог, дипломат, філантроп, основоположник фізичної океанографії, Нобелівська премія миру (1922), Норвегія

**Нансенівська міжнародна організація у справах біженців**, міжнародна організація, заснована Лігою Націй у 1930 з метою надання допомоги біженцям

**Нансенівський паспорт**, документ, що видавався особам без громадянства, здебільшого для емігрантів із колишньої Російської імперії

**Нансі**, місто у Франції, історико-культурний центр, 104 тис. мешканців

**Нансі школа**, мистецька школа напряму ар-нуво у Франції

**Нант**, місто у Франції, історико-культурний центр, 292 тис. мешканців

**Нантакет**, острів у Атлантичному океані, територія штату Массачусетс, США

**Нантський едикт**, указ, виданий французьким королем Генріхом IV Бурбоном від 13.04.1598 на завершення релігійних воєн у Франції між католиками та гугенотами (протестантами)

**Нантський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Нант (Франція) з 1460

**Наньнін**, місто у Китаї, 1 млн мешканців

**Наньчан**, місто у Китаї, 5 млн мешканців

**Наньшань**, гірська система у Китаї

**Наос**, головне приміщення (святинище) в античних храмах (периптерах), де розташоване скульптурне зображення божества

**Напад збройний**, акти прямої агресії

**Наперстянка** (*Digitalis*), рід садових і лікарських рослин

**Напіввид**, таксономічна категорія

**Напівголосний**, близький за фонетичними властивостями до голосного звук, що не виконує функції утворення окремого складу

**Напівкальки**, кальки, у яких одна частина слова запозичена, а інша калькується

**Напівколона**, колона, яка виступає з площини стіни на половину свого діаметра

**Напівмави**, примітивні примати

**Напівметали**, хімічні елементи, кристали яких мають властивості, проміжні між властивостями металів і напівпровідників

**Напівпар**, поле, виоране під озими або ярові зразу ж після збирання попередньої культури

**Напівпаразити**, геміпаразити, вищі зелені рослини, які частково здійснюють фотосинтез, а від донора отримують воду, мінеральні речовини й частково органічні речовини

**Напівпричіп**, безмоторний колісний транспортний засіб

**Напівпровідник компенсований**, легований напівпровідник із приблизно однаковою концентрацією донорів і акцепторів

**Напівпровідники**, речовини з електронним механізмом електропровідності, питома провідність яких лежить між провідністю діелектриків та провідників

**Напівпровідники аморфні**, речовини в аморфному стані, що мають властивості напівпровідників

**Напівпровідники органічні**, органічні сполуки із характерною для напівпровідників залежністю провідності від температури й освітлення

**Напівпровідникові прилади**, електронні прилади, дія яких заснована на електронних процесах в напівпровідниках

**Напівпустелі**, природні зони, перехідні між зонами пустель і зонами степів (саван) в помірних, субтропічних і тропічних поясах

**Напівпустельні зони помірних поясів**, пояси, розміщені в центральній частині материків, межують із зонами степів і пустель помірного поясу

**Напівпустельні зони тропічних і субтропічних поясів**, пояс, розміщений між океанічними і внутрішньоконтинентальними секторами материків у вигляді окремих фрагментів

**Напівротонда**, закруглена частина будинку, перекрита куполом

**Напівтвердокрилі** (Hemiptera), ряд комах типу членистоногих

**Напівтушканові** (Zapodidae), родина ссавців ряду гризунів

**Напівустав**, менш урочисте кириличне письмо, що розвинулося в 13 ст. з уставу і функціонувало до кінця 15 ст.

**Напівфабрикат**, виріб, який піддався первинній обробці, але потребує подальшої остаточної обробки, щоб стати придатним для споживання

**Напівфарфор**, напівпорцеляна, тонко-керамічні вироби з білим або слабозабарвленим напівспеченим черепком, покритим прозорою або кольоровою поливою

**Напівхордові**, геміхордові (Hemichordata), тип вторинно-ротих тварин

**Напівчагарник**, півкущ, життєва форма рослин

**Напівчагарничок**, життєва форма рослин, що представлена дрібними напівчагарниками

**Напір**, питома (віднесена до одиниці ваги) механічна енергія рідини

**Наплив (у біології)**, потовщення або нарост на стовбурах, гілках чи коренях деревних рослин

**Наповнювачі**, мінеральні й органічні дисперсії (порошки), розміри частинок яких порівнянні з розмірами частинок в'язучого матеріалу

**Напої ацидофільні**, кисломолочні напої, вироблені з пастеризованого молока сквашуванням чистими культурами ацидофільної палички

**Наполеон I Бонапарт** (1769–1821), імператор Франції (1804–1814 та 1815)

**Наполеон II Бонапарт** (1811–1832), імператор Франції у червні – липні 1815

**Наполеон III Бонапарт** (1808–1873), президент (1848–1852) та імператор (1852–1870) Франції

**Наполеон IV Бонапарт** (1856–1879), титулярний імператор (спадкоємець престолу) Франції (1870–1879)

**Наполеондор**, золота монета у Франції, що карбувалася за часів Наполеона I Бонапарта та Наполеона III

**Наполеонівські війни**, серія воєн, проведених Францією в період Консульства (1799–1804) й імперії (1804–1814, 1815), у широкому сенсі сюди відноситься також італійська кампанія Наполеона (1796–1797) і його єгипетська експедиція (1798–1799)

**Наполес Фахардо, Хуан Кристоаль** (1829–1862), поет, Куба

**Наполітано, Джорджо** (1925), політичний діяч, президент Італії (2006–2015)

**Напруга**, різниця електричних потенціалів, фізична величина

**Напруга головна**, нормальна напруга, стискальна або розтяжна, яка діє в тих площинах тіла, де немає дотичних напруг

**Напруженість геополітична**, стан міжнародних відносин, що характеризується конфліктністю між акторами, глобальними загрозами і невдоволеністю однією або кількома державами ситуацією, що склалася

**Напруженість поля**, векторна величина, яка характеризує інтенсивність електромагнітного поля між просторовими координатами

**Напруженість соціальна**, хиткий стан соціально-політичних відносин, що виникає в наслідок дії дестабілізуючих факторів

**Напряма і течія літературні**, творча єдність багатьох представників літератури (мистецтва) певного періоду

**Нар'єга Хіменес, Карлос Ісмаель** (1959), астронавт, Перу – США

**Нара**, місто в Японії, історико-культурний центр, 368 тис. мешканців



**Нарада**, вид організованого ділового спілкування

**Нарадча кімната**, окреме приміщення суду, призначене для обговорення суддями наслідків розгляду справ та постановлення в них рішень

**Нарайвка**, річка в Україні, ліва притока Гнилої Липи, 56 км

**Наратив**, комплексний фрейм, когнітивна структура, яка упорядковує людське уявлення про світ і події в ньому

**Наративний балет**, форма балету, у якій є визначений зміст та персонажі

**Нарахування**, нарахована сума

**Нараянгадж**, місто у Бангладеш, 1,5 млн мешканців

**Нарбут, Володимир Іванович** (1888–1938), поет, літературний критик, видавець, один із основоположників акмеїзму, Україна – Росія

**Нарбут, Георгій Іванович** (1886–1920), графік, графік, ілюстратор, один з чільних представників українського мистецького авангарду першої половини 20 ст., автор проекту перших державних знаків, зокрема банкнот доби УНР та герба і печатки Української держави, Україна – Росія

**Нарбут, Данило Георгійович** (1916–1998), живописець та театральний художник, народний художник України (1994), Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Нарва**, місто в Естонії, історико-культурний центр, 58 тис. мешканців

**Нарвалові** (Monodontidae), родина ссавців ряду китоподібних

**Нарві**, супутник Сатурна

**Наргіс** (1929–1981), актриса, мега-зірка індійського кінематографу, Індія

**Наривникові** (Meloidae), родина жуків

**Нарин**, річка у Киргизії та Узбекистані, правий витік Сирдар'ї, 807 км

**Нарис**, художньо-публіцистичний жанр

**Наріжний, Василь Трохимович** (1780–1825), письменник, один з чільних представників української школи в російській літературі, родоначальник російського реалістичного роману, Україна – Росія

**Наріжний, Симон Петрович** (1897–1983), історик, публіцист, дослідник історії української еміграції, Україна – Чехія – Австрія

**Нарізка карт**, система розграфки карт

**Наріньо**, археологічна культура в Колумбії та Еквадорі, яка виникла в 7 ст. до н. е.

**Наріччя**, найбільша одиниця діалектного членування мовного простору, різновид загальнонародної мови, її відгалуження, що поширене на певній території

**Наріччя південно-західне**, одне з трьох наріч української мови, до складу якого входять говірки південно-західних областей України, а також українські діалекти на суміжних територіях Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови

**Наріччя південно-східне**, одне з трьох наріч української мови, до складу якого входять говірки, що побутують

на теренах Середньої Надніпрянщини, Сходу й Півдня України, а також у суміжних районах Росії

**Наріччя північне**, одне з трьох наріч української мови, до якого входять говірки північної частини України та діалектні системи Холмщини й Підляшшя в Польщі

**Наркевичі**, селище міського типу Волочиського р-ну Хмельницької обл.

**Наркобізнес**, організована злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюється у вигляді промислу з метою наживи

**Наркоз**, глибокий сон, при якому відсутні больові почуття

**Наркологія**, розділ медицини, який займається діагностикою, лікуванням і профілактикою наркотичних залежностей (наркоманії)

**Наркоманія**, група хвороб, що виникає внаслідок систематичного, у наростаючій кількості вживання наркотичних речовин

**Наркотики**, сильнодіючі речовини, які можуть викликати збудження або загальмованість, галюцинації і асоціальну поведінку

**Наро**, космодром у Південній Кореї

**Народ**, суб'єкт історії, сукупність класів і соціальних груп суспільства; все населення держави або країни; форма національної та етнічної єдності

**Народ корінний**, народ, який проживає в багатоетнічних суспільствах незалежних країн і є нащадком тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є дана країна, споконвіку

**Народ-етнос домінуючий**, друга за значимістю й вагою, після титульного народу-етносу, етноісторична людність, яка часто й у сутнісних вимірах визначає, якими темпами і векторами піде багатонаціональна країна до свого майбутнього

**Народження пари частинок**, зворотний до анігіляції процес, в якому виникають пари частинка-античастинка

**Народжуваність**, інтенсивність процесу появи нових особин за рахунок розмноження

**Народицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Народичі**, селище міського типу Народицького р-ну Житомирської обл.

**Народна творчість та етнологія**, науково-популярний ілюстрований журнал, офіційний друкований орган Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Рильського НАН України

**Народне слово**, літературно-мистецька, громадсько-політична газета, що виходила у Львові в 1907–1911

**Народний депутат України**, народний представник у парламенті – Верховній Раді України, який має мандат, депутатські повноваження й статус депутата

**Народний контроль**, специфічна форма контрольної діяльності держави в СРСР, в якій державний контроль поєднувався з громадським контролем на підприємствах, у колгоспах, установах і організаціях

**Народний Рух України**, НРУ, громадсько-політичний рух, заснований у 1989 під назвою «Народний рух України за перебудову» за зразком аналогічних рухів в інших республіках СРСР

**Народний стяг**, видавництво, що працювало в Одесі протягом 1917–1919

**Народний фронт**, коаліція лівих політичних партій і рухів, що перебувала при владі у Франції протягом 1936–1937

**Народництво**, ідейна течія й громадський рух, один із провідних напрямів радикалізму у Росії в другій половині 19 ст.

**Народність**, мовна, територіальна, економічна й культурна спільність людей, що історично склалася і передусе нації

**Народність мистецтва**, 1) зв'язок мистецтва з життям народу; 2) відображення в творах мистецтва національної ідеї українського народу, його інтересів, життєвих явищ, визначних подій, героїв, позицій, почуттів та ідеалів

**Народовладдя**, належність влади народів та її здійснення ним безпосередньо або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування

**Народовладдя пряме**, форма безпосереднього (прямого) здійснення народом влади, у т. ч. державної, відповідно до його суверенної волі в інтересах як усього суспільства, так і кожної людини та громадянина

**Народовці**, суспільно-політична течія серед молоді західноукраїнської інтелігенції ліберального напрямку, що виникла у 1860-х

**Народознавства інститут НАН України**, установа Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Народознавство**, система знань про конкретний народ

**Народонаселення**, сукупність людей, що живуть на Землі в цілому або в межах будь-якої її частини

**Народонаселення закон**, закон, сутність якого полягає в органічному взаємозв'язку між зростанням населення та приростом продуктів харчування, у постійному намаганні, властивому всім живим істотам, розмножуватися швидше, ніж зростає кількість їжі

**Народонаселення фонд**, орган Генеральної Асамблеї ООН

**Нароков, Микола Володимирович** (1887–1969), прозаїк, драматург, Україна – Росія – Німеччина – США

**Нароч**, озеро у Білорусі, 80 км<sup>2</sup>

**Нарочний**, посланець із терміновим дорученням, донесенням, повідомленням і т. ін., гонець, кур'єр

**Нарочницький, Олексій Леонтійович** (1907–1989), історик, академік АН СРСР (1972), Україна – Росія

**Нарощування**, метод монтажу, що полягає в послідовному приєднанні по вертикалі збірних елементів до раніше змонтованих

**Нартекс**, вхідне приміщення із західного боку християнської церкви, яке призначається для осіб, що не мають права входити всередину головного приміщення

**Нартецієві** (Nartheciaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку діоскореецвітих

**Нартський епос**, героїчний епос кавказьких народів

**Нарцис** (Narcissus), рід рослин

**Нарцис вузьколистий** (Narcissus angustifolius), вид судинних рослин родини амарилісових, внесений до Червоної книги України

**Нарцисів долина**, заповідний масив у складі Карпатського біосферного заповідника, на території Хустського р-ну Закарпатської обл.

**Наряд**, первинний документ, що містить виробниче завдання

**Насадження піскозакріплювальні**, насадження, штучно створені на пісках

**Населений пункт**, структурний елемент системи розселення, стаціонарне поселення, територіально цілісний компактний ареал концентрації населення, основною і обов'язковою ознакою якого постійне проживання людей

**Населення економічно активне**, частина населення обох статей у віці 15–70 років, яка протягом певного періоду забезпечує пропозицію своєї робочої сили для виробництва товарів і надання послуг

**Населення економічно неактивне**, частина населення обох статей у віці 15–70 років, які не можуть бути класифіковані (за методикою міжнародної організації праці) як зайняті або безробітні

**Населення корінне**, аборигени, етнічні спільності (етноси), що сформувалися на тій чи іншій території або населяють дану територію протягом багатьох поколінь

**Населення мирне**, цивільне населення, в міжнародному праві, що стосується законів і звичаїв війни – особи, що безпосередньо не приймають участі у військових діях або в Русі Опору

**Населення міське**, населення, яке проживає в міських поселеннях

**Насер**, водосховище на р. Ніл у Єгипті та Судані, 5250 км<sup>2</sup>

**Насер, Гамаль Абдель** (1918–1970), президент Єгипту (1954–1970)

**Насибулін, Альберт Ідрисович** (1969), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1993), Україна

**Насильства теорії**, соціально-філософські, антропологічні, психологічні та інші теорії, які приписують насильству вирішальну роль в історії та міжлюдських стосунках

**Насильства теорія**, система поглядів, згідно з якими першопричиною утворення держави вважаються фізична сила, насильство, що з часом були змінені силою економічної переваги

**Насильство**, умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду

**Насильство політичне**, заходи фізичного або психологічного примусу, здійснювані політичним суб'єктом задля завоювання, утримання і використання державної влади

**Насир ад-Дін Тусі** (1201–1274), математик, механік, астроном, Іран

**Насир Хосров** (1004–1088), поет, філософ, релігійний діяч, писав на мовах фарсі та дарі, Таджикистан – Афганістан

**Насичення магнітне**, стан тіла, при якому збільшення зовнішнього магнітного поля не веде до збільшення намагніченості даного тіла

**Насімі** (1369–1417), поет та містик, вважається першим азербайджанським поетом, Азербайджан

**Насіннина, насіння**, орган статевого розмноження рослин

**Насіннізнавство**, розділ біологічної науки, що вивчає насіння й методи оцінки і контролю його якості

**Насіннісховище**, приміщення для зберігання посівного матеріалу сільськогосподарських культур

**Насінний зачаток**, багатоклітинний зачаток, з якого розвивається після запліднення розвивається насіннина

**Насінний матеріал**, посівний, насіння, плоди, частини плодів, супліддя, що їх використовують для сіви та садіння

**Насінний фонд**, запас насіння культурних рослин у державі

**Насінник**, плід, або дерево, що залишили на насіння

**Насінництво**, галузь сільськогосподарського виробництва, яка забезпечує високоякісне сортове та гібридне насіння

**Насінні папороті** (Pteridospermales), клас вимерлих голонасінних рослин

**Насінні рослини**, велике парафілетичне угруповання організмів, які здатні утворювати насіння і належать до царства рослин

**Насіння класи**, норми посівних якостей насіння сільськогосподарських культур, встановлені державними стандартами

**Наска**, 1) археологічна культура, що існувала на території сучасного Перу в 400 р до н. е. – 450 р н. е.; 2) набір геогліфів, розташованих на плато Наска

**Наскельниця лежача** (*Loiseleuria procumbens*), вид судинних рослин родини вересових, внесений до Червоної книги України

**Наски і Пампас де Юмана лінії та геогліфи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, група гігантських зображень 5 ст. до н. е. – 5 ст. н. е., висічених на плато Наска, Перу

**Наслідок**, філософська категорія для позначення явища, процесу, які обумовлені іншими явищами, процесами

**Наслідуваність**, генетична обумовлена компонента мінливості в ряду поколінь

**Наслідування**, характер успадкування ознак в ряду поколінь

**Насонов, Дмитро Миколайович** (1895–1957), гістолог та цитолог, член-кореспондент АН СРСР (1943), академік АМН СРСР (1945), Польща – Росія

**Насонов, Микола Вікторович** (1855–1939), зоолог, академік Петербурзької АН (1906), Росія

**Насос**, помпа, машина, що перетворює механічну енергію двигуна в механічну енергію стану рідини з метою її під-

німання чи перемішування або для одержання стисненого газу

**Насос заливний**, насос випарного типу

**Насос калій-натрієвий**, механізм транспорту речовин через мембрану клітини

**Насоси гвинтові**, гідравлічна машина, робочим органом якої є гвинт, служить для подачі рідини, в тому числі з підвищеною в'язкістю

**Насоси іонні**, молекулярні структури, що вмонтовані в клітинні мембрани й відповідають за транспортування речовини

**Насосна станція**, 1) комплекс споруд, машин і приладів для переміщення рідини під напором; 2) станція, обладнана помпами (насосами), якими переміщують рідину

**Наср**, в арабській міфології – бог-предок, покровитель і володар оазису Джуба

**Нассау**, місто, столиця Багам

**Наст, Томас** (1840–1902), художник-карикатурист, основоположник жанру американського політичного малюнка, Німеччина – США – Еквадор

**Наставник**, виборний служитель культу з мирян старообрядницької безпопівської громади

**Настанова**, звід правил, правила, нормативний документ, що рекомендує практичні прийоми чи методи проектування, виготовлення, монтажу, експлуатації або утилізації обладнання, конструкцій чи виробів

**Насташка**, річка в Україні, права притока Поправки, 20 км

**Настил**, частина перекриття або покриття, захисна конструкція із поштучних або листових матеріалів, що укладаються на опори

**Настії**, ненаправлені стосовно подразника рухи органів рослин, зумовлені зміною концентрації іонів в їхніх тканинах, зміною тургору клітин, їх ростом тощо

**Настій**, водний екстракт лікарських рослин

**Настойка**, настоянка, спиртовий екстракт рослин

**Настрій алармістський**, тривожний стан, схильність до паніки, до поширення неперевіраних чуток

**Настрій суспільний**, загальний емоційний стан, який паує, переважає в суспільстві, характеризується відповідною предметною спрямованістю (політичною, релігійною тощо) і рівнем емоційного напруження (апатією, депресією, підйомом, ентузіазмом)

**Настрої політичні**, один із проявів політичної психології, ситуативний фактор політики, який являє собою реакцію людей на політичні явища й процеси, на загальну ситуацію в країні, регіоні чи світі загалом

**Наступ**, основний вид воєнних дій, який застосовується з метою розгрому противника та оволодіння важливими районами

**Наступ артилерійський**, польові дії артилерії в наступальній операції з метою надійного придушення оборони противника та безперервної підтримки піхоти і танків

**Наступність (у культурі)**, зв'язок між різними щаблями розвитку культури, що полягає у збереженні окремих

елементів або характеристик цілого у процесі переходу до нового стану

**Настурція** (Troaeolum), рід рослин родини настурцевих

**Насув**, тектонічна структура, що виникла внаслідок горизонтального переміщення мас гірських порід на значну відстань вздовж горизонтальної або трохи похиленої поверхні

**Насько-дагестанські мови**, одна з гілок кавказької мовної сім'ї

**Наталіївський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва та палацово-парковий комплекс 19 ст., с-ще Володимирівка Краснокутського р-ну Харківської обл.

**Натанс, Данієл** (1928–1999), мікробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1978), США

**Натгорст, Альфред Габріель** (1850–1921), геолог та палеоботанік, автор найменувань низки ботанічних таксонів, Швеція

**Нативізм**, концепція, відповідно до якої в основі людського пізнання лежать вроджені ідеї

**Нативний**, природний, натуральний

**Натовп**, короткочасна, внутрішньо і зовнішньо неорганізована контактна група людей

**Наторп, Пауль** (1854–1924), педагог, філософ-неокантианець, представник марбурзької школи у філософії науки, Німеччина

**Натрій**, хімічний елемент, символ – Na, атомний номер – 11

**Натта, Джуліо** (1903–1979), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1963), Італія

**Наттєс, Жан-Марк** (1685–1766), живописець, майстер історичного портрету, Франція

**Натура**, в образотворчому мистецтві – реально існуючі предмети й оточення (людина, предмети, краєвид тощо), які спостерігає художник, зображаючи їх

**Натуралізація**, 1) акт прийняття до громадянства (підданства) певної держави іноземця чи особи без громадянства; 2) фаза акліматизації

**Натуралізм**, напрям у європейському й американському мистецтві та літературі кінця 19 ст., який характеризується «об'єктивним», безпристрасним відтворенням дійсності, точним копіюванням об'єктів оточення

**Натуралізм правовий**, напрям у філософії права

**Натуралістичний напрям у мовознавстві**, напрям у межах порівняльно-історичного мовознавства

**Натуральна школа**, гоголівський напрям у російській літературі 1840-х

**Натуризм**, культурний та політичний рух прихильників оголення в приватному житті та публічному просторі

**Натурфілософія**, філософське осмислення природи; найбільшу роль Н відігравала в античній філософії

**Натхнення**, стан творчого підйому, який веде до виникнення або реалізації задуму й ідеї в науці, мистецтві, техніці

**Натюрморт**, жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню неживих предметів

**Натяг поверхневий**, сила, яка діє на одиницю площі поверхні в площині, дотичній до поверхні розділу двох фаз

**Науа**, група племен на території Мексики, що говорять мовою науа

**Науатль**, одна з індіанських мов тано-ацтекської мовної сім'ї

**Наук, Август Карлович** (1822–1892), філолог-класик, Німеччина – Росія

**Наука**, 1) соціально значуща сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність; 2) сукупність методів пізнання навколишнього світу; 3) наукове знання з окремої галузі

**Наука Розуму**, релігійно-філософське вчення, яке претендує на розкриття внутрішнього механізму дії універсальних сил Всесвіту

**Наука та інновації**, офіційний часопис НАН України

**Наука управління**, дисципліна, що вивчає теоретичні питання управління організаціями і людьми

**Наука, Експозиційний центр**, експозиційний центр НАН України

**Науки гуманітарні**, в широкому значенні – всі науки, що вивчають людину; за винятком біологічних наук, що відносяться до природничих, у вузькому сенсі до гуманітарних наук відносять історію, мистецтвознавство, психологію, педагогіку, релігієзнавство, філологію, філософію

**Науки і техніки об'єкти**, унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей

**Науки концепції**, концепції, що репрезентують феномен науки в культурі тієї чи іншої історичної доби

**Науки методологія**, розділ епістемології та філософії науки, що вивчає методи і процеси наукової діяльності та проблеми наукового пізнання

**Наукова думка**, видавництво НАН України, діє з 1922

**Наукова організація праці**, 1) система заходів, яка забезпечує збільшення ефективності живої праці, використовуючи при цьому досягнення науки і передового досвіду; 2) система організації виробничих процесів

**Наукова проблема**, форма мислення, яка характеризує недостатність наявних засобів досягнення мети наукового пізнання

**Наукове товариство імені Тараса Шевченка**, НТШ, найдавніша українська наукова організація, заснована в 1892 у Львові на базі Літературного товариства імені Тараса Шевченка

**Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАНУ**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Наукових досліджень та викладання іноземних мов центр**, науково-педагогічна і дослідницька установа, діє з 1954

**Науково-виробниче об'єднання**, НВО, єдиний науково-виробничий і господарський комплекс



**Науково-виробничий територіальний комплекс**, поєднання на певній території науково-дослідних, дослідно-конструкторських і промислових установ

**Науково-виробничі комплекси**, господарська або організаційна спільність науково-дослідних, проектних, конструкторсько-технологічних організацій, виробничих підрозділів

**Наукового дослідження метод**, сукупність пізнавальних правил та прийомів, що реалізуються у вигляді взаємопов'язаних операцій, призначених для одержання нових наукових знань

**Науково-дослідна програма**, ключова концепція методології науки Лакатоса

**Наукознавство**, галузь науки, що вивчає функціонування і розвиток науки

**Наукомісткі галузі**, галузі економіки, продукція, роботи і послуги яких відзначаються значним використанням новітніх досягнень науки й техніки

**Наукорія** (Nausogia), рід грибів флори України

**Наулко, Всеволод Іванович** (1933), історик, етнолог, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Наум Охридський** (830–910), письменник та релігійний діяч, основоположник болгарської релігійної літератури, Болгарія

**Наум, Наталя Михайлівна** (1933–2004), актриса, народний артист України (1996), Україна

**Науманн, Карл Фрідріх** (1797–1873), геолог, мінералог та кристалограф, Німеччина

**Науманн, Фрідріх** (1860–1919), політик, літератор, публіцист, яскрава постать німецького політичного життя на зламі 19–20 ст., один із засновників Німецького Векрбунду, Німеччина

**Науменко, Володимир Павлович** (1852–1919), філолог та педагог, один із чільних діячів «Старої громади», головний редактор (1893–1906) та видавець (1902–1906) журналу «Киевская старина», міністр освіти в уряді гетьмана П. Скоропадського (1918), Україна

**Наумов, Володимир Наумович** (1927), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1961), народний артист СРСР (1982), Росія

**Наумов, Микола Олександрович** (1888–1959), міколог та фітопатолог, систематик живої природи, член-кореспондент АН СРСР (1946), Росія

**Наумов, Олексій Авакумович** (1840–1895), жанровий живописець, Росія

**Наумовець, Антон Григорович** (1936), фізик, академік (1997) та (з 2004) віце-президент НАН України, Білорусь – Україна

**Наумович, Андрій** (17 ст.), друкар Києво-Печерської друкарні, Україна

**Наур, Пітер** (1928–2016), вчений у сфері проектування мов програмування, Премія Тюрінга (2005), Данія

**Науру (держава)**, держава у Мікронезії

**Науру (мова)**, одна з мікронезійських мов, державна мова Науру

**Наутилоїдеї** (Nautiloidea), підклас головоногих моллюсків, що мають черепашку

**Наутилус Помпілій**, російський рок-гурт, діяв у 1982–1997

**Наутилуси**, кораблики (Nautilus), сучасний рід наутилоїдей

**Наутилусоподібні** (Nautilidae), ряд головоногих моллюсків

**Научний**, селище міського типу Бахчисарайського р-ну АР Крим

**Нафта**, корисна копалина пального, що є складною сумішшю вуглеводнів та неуглеводневих сполук, найважливіше джерело рідкого палива, мастил, сировини для синтетичних матеріалів

**Нафталін**, найпростіший поліциклічний ароматичний вуглеводень

**Нафтова промисловість**, комплекс галузей промисловості, що займаються видобутком, транспортуванням до споживача і переробкою нафти і нафтопродуктів

**Нафтовидобування**, підгалузь нафтової промисловості, галузь економіки, що займається видобутком природного корисної копалини – нафти

**Нафтові і газові родовища**, скупчення вуглеводнів (нафти, газу і газоконденсату) в покладах, пов'язаних територіально, спільністю геологічної будови і нафтогазоносності

**Нафтодолари**, державні прибутки країни-експортера нафти від торгівлі нею; підприємницький прибуток державних нафтових компаній

**Нафтопастка**, споруда для уловлювання нафти або нафтопродуктів із промислових стічних вод

**Нафтопереробна промисловість**, галузь обробної промисловості, що виробляє нафтопродукти із сирової нафти

**Нафтопровід**, сукупність споруд, за допомогою яких нафту переміщують з районів нафтовидобування до нафтосховищ і місць переробки

**Нафтопродукт**, речовина, яку одержують після переробки нафти

**Нафтородовище**, підземні запаси нафти, які мають промислове значення

**Нафтосховище**, штучний резервуар, де зберігають нафту і продукти її переробки

**Нахабцев, Володимир Дмитрович** (1938–2002), кінооператор багатьох радянських популярних художніх фільмів, Росія

**Наханні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Канада

**Нахапетов, Родіон Рафаїлович** (1944), актор, кінорежисер, народний артист РРФСР (1985), Україна – Росія – США

**Нахера, Мануель Гутьєррес** (1859–1895), письменник, Мексика

**Нахі**, в арабській міфології – бог мудрості, ймовірно – божество Місяця, бог-предок і покровитель народу, володар країни, захисник верблюдів і криниць

**Нахімов, Павло Степанович** (1802–1855), флотоводець, адмірал ВМС Російської імперії (1855), Росія

**Нахічеванська Автономна Республіка**, автономія у складі Азербайджану, екслав

**Нахічевань**, місто в Азербайджані, столиця однойменної Нахічеванської Автономної Республіки, історико-культурний центр, 75 тис. мешканців

**Находкін, Микола Григорович** (1925), радіофізик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Нахські мови**, група кавказьких мов

**Нахтігаль**, іноземний батальйон у складі вермахту, сформований переважно з українців

**Нахтігаль, Густав** (1834–1885), лікар, ботанік, дослідник Африканського континенту, Німеччина – Африка

**Націй теорії**, наукові теорії щодо походження та розвитку феномену нації

**Націобудівництво**, заходи, спрямовані на формування населення, яке мешкає у певних політично-територіальних межах, спільної національної ідентичності

**Націократія**, альтернативна традиційним суспільно-політичним доктринам концепція державного режиму

**Націонал-більшовизм**, ідеологія та політична практика в СРСР і Веймарській Німеччині, основою якої стало поєднання консервативних національно-державницьких ідей із радикальними лівими при безумовному запереченні лібералізму

**Націоналізація**, відчуження (безоплатне або оплатне) майна або землі з приватної власності фізичних або юридичних осіб у власність держави

**Націоналізм**, ідейно-політична течія, що виражає прагнення народу до національного, культурного і політичного самовираження і самоутвердження

**Націоналізм економічний**, сукупність поглядів, якими обстоюється пріоритет економічних інтересів певної нації

**Націоналізм інтегральний**, різновид авторитарного націоналізму, що розглядає націю як органічну цілісність і вимагає беззастережного підпорядкування особи інтересам своєї нації

**Націоналізм російський**, світогляд, в основі якого лежить усвідомлення культурної, соціальної, політичної та історичної самотності російського народу

**Націоналізм український інтегральний**, ідеологічний рух, який постав у 1920-х у Західній Україні та колах української політичної еміграції

**Націонал-комунізм**, національно орієнтований напрям у комуністичному русі, що виник у 1917–1920 серед частини недержавних народів колишньої Російської імперії

**Націонал-комунізм український**, крайній лівий ідейний і політичний напрям в українському революційному русі 20 ст.

**Націонал-соціалізм**, нацизм, реакційна політична ідеологія й практика тоталітарного панування й зовнішньої агресії керівництва гітлерівської Німеччини

**Націонал-соціалістична робітничая партія Німеччини**, політична партія в Німеччині, що існувала у 1919–1945, з 1933 до травня 1945 – правляча і єдина партія у Німеччині

**Національна академія аграрних наук України**, вища галузева наукова установа

**Національна академія внутрішніх справ України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1921

**Національна академія державного управління при Президентові України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1995

**Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Хмельницький з 1992

**Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1970

**Національна академія медичних наук України**, вища галузева наукова установа

**Національна академія мистецтв України**, творчо-наукова установа в галузі художньої культури

**Національна академія наук України**, вища наукова установа України, діє з 1918

**Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1917

**Національна академія педагогічних наук України**, вища галузева наукова установа

**Національна академія правових наук України**, вища галузева наукова установа

**Національна академія природоохоронного і курортного будівництва**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Сімферополь з 1960

**Національна академія прокуратури України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 2002

**Національна академія Служби безпеки України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1954

**Національна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1992

**Національна антидопінгова організація**, об'єднання, призначене кожною країною як таке, що має першочергове право та зобов'язання приймати та виконувати антидопінгові правила на національному рівні

**Національна безпека екологічна**, стан захищеності життєво важливих інтересів та потреб особи, суспільства, держави, людства в цілому, біоти Землі від несприятливого впливу навколишнього середовища

**Національна бібліотека Ізраїлю**, найбільша у світі колекція книг на івриті та юдаїки, діє у м. Єрусалим (Ізраїль) з 1892

**Національна бібліотека Іспанії**, найбільша книгозбірня Іспанії, діє у м. Мадрид з 1712, 25 млн одиниць зберігання

**Національна бібліотека Китаю**, найбільша книгозбірня Китаю, діє у м. Пекін з 1909, 33,8 млн одиниць зберігання

**Національна бібліотека України для дітей**, головна книгозбірня України для дітей, науково-методичний, довідково-бібліографічний, інформаційний і консультативний центр для мережі спеціалізованих бібліотек для дітей

**Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського**, найбільша книгозбірня України, діє у м. Київ з 1918, 15 млн одиниць зберігання

**Національна бібліотека Франції**, найбільша книгозбірня Франції та одна з найбільших у світі, діє у м. Париж з 1461, 40 млн одиниць зберігання

**Національна гвардія України**, державна військова формація України

**Національна заслужена капела бандуристів України імені Г. Майбороди**, музичний колектив, заснований у 1918

**Національна історична бібліотека України**, провідний науково-інформаційний заклад, що здійснює наукове вивчення, збереження та популяризацію рукописних і друкованих пам'яток культури, веде активну міжнародну діяльність, діє з 1939

**Національна кінематека України**, кіностудія, державне підприємство, діє у м. Київ з 1845

**Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка**, державне підприємство з виробництва ігрових кінофільмів діє у м. Київ з 1925

**Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1918

**Національна металургійна академія України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дніпропетровськ з 1899

**Національна музична академія України імені Петра Чайковського**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1913

**Національна наукова медична бібліотека України**, провідний науково-інформаційний заклад медичної науки і охорони здоров'я, діє у м. Київ з 1930

**Національна опера України імені Тараса Шевченка**, театр опери і балету, діє у м. Київ з 1867

**Національна парламентська бібліотека України**, державна наукова бібліотека, діє у м. Київ з 1866

**Національна парламентська бібліотека Японії**, найбільша книгозбірня Японії, діє у м. Токіо та м. Кіото з 1948, 35,6 млн одиниць зберігання

**Національна політика України**, політика, спрямована на створення сприятливих умов для розвитку українського етносу й національних меншин України

**Національна премія України імені Тараса Шевченка**, державна нагорода України, вручається з 1961

**Національна Рада Церков Христа**, найбільше за масштабом і впливом міжконфесійне об'єднання США, створене у 1952 на базі реформованої Федеральної ради церков, що існувала з 1904

**Національна спілка журналістів України**, НСЖУ, громадська позапартійна всеукраїнська спілка, яка об'єднує журналістів та інших творчих працівників ЗМІ, котрі професійно займаються журналістською та публіцистичною діяльністю, діє з 1959

**Національна спілка кінематографістів України**, об'єднання на добровільних засадах професійних творчих працівників галузі кіномистецтва, діє з 1957

**Національна спілка письменників України**, добровільна творча організація професійних літераторів України, діє з 1934

**Національна спілка художників України**, об'єднання на добровільних засадах професійних творчих працівників галузі образотворчого мистецтва, діє з 1938

**Національна телекомпанія України**, телевізійна компанія, з якої почалося українське телебачення, найбільший телевізійний мовник в Україні, діє з 1951

**Національна філармонія України**, концертна організація, діє у м. Київ з 1863

**Національна школа хартій**, вищий навчальний заклад, готує висококваліфікованих джерелознавців, архівістів і бібліографів, діє у м. Париж (Франція) з 1821

**Національне дерево України**, звання, присуджене у 2010 сімнадцяти найстарішим і найвидатнішим деревам на території України

**Національне питання**, сукупність політичних, економічних, правових, культурницьких, освітніх та інших проблем, що проявляються в процесі внутрішнього й міждержавного спілкування націй, народностей

**Національний авіаційний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1933

**Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1930

**Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка**, україномовний театр, діє у м. Київ з 1920

**Національний академічний духовий оркестр України**, музичний колектив, діє у м. Київ з 1979

**Національний академічний оркестр народних інструментів України**, оркестр, основою концертних програм якого є народна інструментальна музика всіх регіонів України, діє у м. Київ з 1969

**Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки**, український російськомовний театр, діє у м. Київ з 1891

**Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької**, драматичний театр у Львові, діє з 1917

**Національний архівний фонд**, НАФ, законодавчо визначена сукупність архівних документів державного та недержавного походження певної країни

**Національний архівний фонд України**, сукупність архівних документів, незалежно від їх виду, місця створення і форми власності на них, що зберігаються на території України або за її межами і відповідно до міжнародних угод підлягають поверненню в Україну

**Національний банк України**, особливий центральний орган державного управління України

**Національний ботанічний сад імені Миколи Гришка НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України, діє у м. Київ з 1935

**Національний будинок органної та камерної музики України**, заклад культури, діє у м. Київ з 1980

**Національний гірничий університет України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дніпропетровськ з 1899

**Національний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Національний заклад України**, національна установа України, заклад (установа) гуманітарної сфери зі спеціальним правовим статусом

**Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені П. П. Вірьовки**, хореографічний колектив, діє у м. Київ з 1937

**Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України**, музичний колектив, діє у м. Київ з 1918

**Національний заслужений академічний український народний хор імені Г. Г. Верьовки**, вокальний колектив, діє у м. Київ з 1943

**Національний інформаційний фонд України**, сукупність інформаційних фондів (інформаційних ресурсів) держави: архівного, бібліотечного, стандартів, архіву друку, фонду фільмів, патентного та інших фондів

**Національний комітет спорту інвалідів України**, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку в Україні спорту інвалідів

**Національний лісотехнічний університет України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів з 1874

**Національний медичний університет імені О. О. Богомольця**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1834

**Національний музей історії України у Другій світовій війні**, меморіальний комплекс, діє у м. Київ з 1981

**Національний музей Камбоджі**, найбільша музейна установа Камбоджі, діє у м. Пномпень з 1920

**Національний музей літератури України**, музейна установа, експозиція якої присвячена історії української літератури, діє у м. Київ з 1986

**Національний музей народної архітектури та побуту України**, архітектурно-ландшафтний комплекс усіх історико-етнографічних регіонів України, діє у м. Київ з 1969

**Національний музей російського мистецтва**, музейна установа, діє у м. Київ з 1948

**Національний музей Тараса Шевченка**, музей, присвячений життю та творчості Т. Шевченка, діє у м. Київ з 1941

**Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького**, художній музей, одна з найвизначніших в Україні скарбниць пам'яток вітчизняної культури і мистецтва, діє у м. Львів з 1905

**Національний музей українського народного декоративного мистецтва**, один з найбільших художніх музеїв України, діє у м. Київ з 1899

**Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному**, науково-дослідний і культурно-освітній заклад, діє у смт Опішні Зіньківського р-ну Полтавської обл. з 1986

**Національний науковий центр з медико-біологічних проблем НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Національний науково-дослідний реставраційний центр України**, заклад культури загальноукраїнського значення, діє у м. Київ з 1938

**Національний науково-природничий музей НАН України**, наукова і просвітницька установа, один з провідних центрів розвитку природничих досліджень України, діє у м. Київ з 1966

**Національний одеський філармонічний оркестр**, концертний колектив при Одеській філармонії, діє у м. Одеса з 1894

**Національний олімпійський комітет України**, НОК України, громадська організація, що опікується участю українських спортсменів в Олімпійській грі, діючи відповідно до положень Олімпійської хартії, діє з 1990

**Національний парк**, національний природний парк, територія, зазвичай визначена у законі та у державній власності, що охороняється від більшості типів людської діяльності та забруднення

**Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1934

**Національний режим**, встановлюване на основі міждержавного договору правове положення

**Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1885

**Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1898

**Національний транспортний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1944

**Національний університет біоресурсів і природокористування**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1898

**Національний університет водного господарства та природокористування**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Рівне з 1915

**Національний університет державної податкової служби України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Ірпінь Київської обл. з 1921

**Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Миколаїв з 1902

**Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського**, державний вищий навчальний заклад України, діє у м. Київ з 1914



**Національний університет фізичного виховання і спорту України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1930

**Національний університет харчових технологій**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Київ з 1884

**Національний університет цивільного захисту України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1928

**Національний фармацевтичний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1921

**Національний художній музей України**, найбільше мистецьке зібрання України, діє у м. Київ з 1899

**Національний центр наукових досліджень**, провідна наукова установа Франції, діє з 1939

**Національний центр Олександра Довженка**, державний кіноархів художніх фільмів України, діє у м. Київ з 1934

**Національний цирк України**, стаціонарний цирк, діє у м. Київ з 1960

**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1930

**Національні Збори**, 1) установчі збори у Франції (1789, 1848, 1871), Німеччині (1848, 1919), деяких інших країнах; 2) у Франції періоду Третьої Республіки (1870–1940) об'єднані збори обох палат парламенту, що обирали президента країни; 3) парламенти ряду сучасних держав

**Національні меншини України**, групи громадян України не титульного етносу, які виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою

**Національні райони і сільські ради в УРСР**, національні адміністративно-територіальні одиниці в УРСР у 1920–1930-х

**Національні установчі збори**, перші збори представників народу у Франції за часів революції кінця 18 ст.

**Національність**, належність індивіда (особи) до певної нації чи народу, які мають своє історичне ім'я

**Національність юридичної особи**, інститут міжнародного приватного права, що характеризує належність особи юридичної до певної держави

**Національно-визвольний рух**, боротьба народів, спрямована на ліквідацію іноземного панування й завоювання національної незалежності, ліквідацію національного гноблення та експлуатації, реалізацію нацією права на самовизначення, створення національної держави

**Національного лісотехнічного університету ботанічний сад**, дендропарк і ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Львів

**Національно-демократична партія Польщі**, польська політична партія, 1897–1947

**Національної пам'яті інститут – Комісія з розслідування злочинів проти польської нації**, науково-дослідна, архівна й люстраційна установа у Польщі, діє з 1998

**Національно-культурні товариства**, об'єднання національних меншин, діяльність яких спрямована на задоволення національних потреб і запитів у сфері культури, освіти, мови

**Національно-релігійне життя**, релігійне життя певної нації

**Нація**, історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру

**Нація ісламу**, афроамериканська релігійна і націоналістична організація в США, заснована в 1930 в Детройті, штат Мічиган

**Нація-держава**, держава з однією нацією, яка сформувала її у процесі свого націогенезу

**Нацуме Сосеки** (1867–1916), письменник, один із основоположників сучасної японської літератури, Японія

**Наш рідний край**, літературно-краснознавчий журнал для молоді Закарпаття, виходив у м. Тячів 1922–1938

**Наша доля**, збірник, присвячений емансипації жінки, що виходив у 1893–1896 у Львові

**Наша земля**, літературний і суспільно-політичний журнал, виходив в Ужгороді 1927–1928

**Наше життя**, художньо-публіцистичний часопис, що видається Союзом українок Америки з 1944

**Нашик**, місто в Індії, 1,4 млн мешканців

**Нащільник**, вузька дерев'яна накладка, що прикриває зазори (щілини) між двома суміжними дошками або сусідніми елементами, конструкціями, переважно дерев'яними

**Наяда**, 1) у грецькій міфології – німфа річок, струмків; 2) супутник Нептуна; 3) личинка бабки

**Наядові**, назва порядку (Najadales) і родини (Najadaceae) однодольних рослин

**Наядоцвіті** (Najadales), порядок квіткових рослин

**Наяріт**, штат Мексики

**Нганасани**, самодійський народ, що проживає на півострові Таймирі на півночі Євразії (Росія)

**Нганасанська мова**, тавгійська мова, одна з мов північно-самодійської підгрупи самодійської групи уральської мовної сім'ї

**Нгема Мбасого, Теодоро Обіанг** (1942), президент Екваторіальної Гвінеї з 1979

**Нго Дінь Зьєм** (1901–1963), президент В'єтнаму (1955–1963)

**Нгоронгоро**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Танзанія

**Нгуєн Ван Дао** (1937–2006), математик, іноземний член НАН України (2000), В'єнам

**Нгуєн Ван Тхієу** (1923–2001), президент В'єтнаму (1965–1975)

**Нгуєн Зу** (1765–1820), поет, класик в'єтнамської літератури, В'єнам

**Нгуєн Суан Шань** (1920), поет, літературознавець, перекладач творів Т. Шевченка в'єтнамською мовою, В'єнам

**Нгултрум**, національна валюта Бутану

**Нджамена**, місто, столиця Чада

**Неанг**, у вірменській міфології – змієподібне чудовисько, що живе у річках

**Неандерталець**, людина неандертальська (*Homo neanderthalensis*), викопна форма людини, яка існувала 230,000–27,000 роках до н. е., за біологічною систематикою вважається іноді підвидом, іноді видом, іноді окремим родом гомінід

**Неантизація**, термін із філософії Ж.-П. Сартра, що означає перетворення на ніщо

**Неаполітанська затока**, затока в Тірренському морі біля західного узбережжя Апеннінського півострова (Італія)

**Неаполітанське королівство**, держава в Південній Італії у 12–19 ст.

**Неаполітанський університет Фрідріха II**, вищий навчальний заклад, діє у м. Неаполь (Італія) з 1224

**Неаполь**, місто в Італії, історико-культурний центр, 975 тис. мешканців

**Неаполь Скіфський**, стародавнє місто, столиця пізньоскіфської держави

**Неаполя національний археологічний музей**, одне з найкращих у Європі зібрань археологічних зібрань, діє у м. Неаполь (Італія) з 1777

**Неба храм**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмово-монастирський комплекс 15–16 ст., м. Пекін, Китай

**Небаба, Мартин** (?–1651), полковник чернігівський, сподвижник Богдана Хмельницького, Україна

**Небезпека**, процеси, явища, події, інші чинники, що здатні заподіяти шкоду національним інтересам

**Небезпеки підвищеної об'єкт**, об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси

**Небель, Рудольф** (1894–1978), інженер, конструктор ракетної техніки, Німеччина

**Небесна Сотня**, герої України, що полягли у період листопада 2013 – лютого 2014 у боротьбі за незалежність України

**Небилиця**, нісенітниця, епічний жанр народної словесності

**Небо відкрите**, міжнародний договір, який регулює порядок здійснення спостережних польотів над територіями країн, що є його учасницями

**Небраска**, штат США

**Небріха, Антоніо де** (1441–1522), філолог, поет, історик, педагог, автор першого повного опису граматики іспанської мови, Іспанія

**Небуття**, поняття, що означає заперечення буття, його відсутність, тотожне поняттю «ніщо»

**Нева**, річка у Росії, впадає до Балтійського моря, 74 км

**Невагомість**, фізичний стан тіла – складової частини рухомої механічної системи

**Невада**, штат США

**Неварська мова**, мова центрально-гімалайської групи тибето-бірманської гілки китайсько-тибетської сім'ї мов

**Невельської, Геннадій Іванович** (1813–1876), мореплавець, дослідник російського Далекого Сходу, Росія

**Неверов, Олександр Сергійович** (1886–1923), письменник, майстер літератури для юнацтва, Росія

**Невеш, Жозе Марія** (1960), прем'єр-міністр Кабо-Верде з 2001

**Неведров, Валерій Миколайович** (1946), актор, режисер, народний артист України (2001), Україна

**Невідворотність покарання**, принцип кримінального права

**Невласні елементи**, нескінченно віддалені елементи, якими поповнюються простори в проєктивній геометрії

**Нево, Євіатар** (1929), ботанік, іноземний член НАН України (1997), Ізраїль

**Невоснізовані формування цивільної оборони**, сили, призначені для рятувальних і невідкладних аварійно-відновлювальних робіт, а також виконання інших завдань

**Неволін, Костянтин Олексійович** (1806–1855), правознавець, ректор Київського університету Св. Володимира (1837–1843), Росія – Україна

**Невпорядковані системи**, речовини в конденсованому стані, в яких відсутня впорядкованість у розташуванні їхніх атомів та молекул

**Невр..., Невро...**, перша частина складних слів, що вказує на їх відношення до нервової системи

**Невралгія**, ураження периферійних нервів, що характеризується нападами болю в зоні іннервації будь-якого нерва

**Неврастенія**, розлад нервової діяльності

**Неври**, стародавній народ

**Невринома**, доброякісна пухлина, яка походить від клітин нейроглії

**Неврит**, нейрит, аксон, відросток нервової клітини

**Неврлий, Мікулаш** (1916), літературознавець, іноземний член НАН України (2003), Росія – Україна – Чехія

**Неврози**, розлади вищої нервової діяльності

**Неврологія**, 1) розділ анатомії та фізіології людини і тварин, який вивчає нервову систему; 2) також розділ медицини, який займається діагностикою, лікуванням і профілактикою хвороб нервової системи

**Неврома**, доброякісна пухлина, яка походить від нейронів

**Невропатологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань нервової системи

**Невропор**, отвір нервової трубки

**Невроцель**, порожнина нервової трубки

**Невський, Микола Олександрович** (1892–1937), мовознавець, фахівець з китайської, японської, айнської та тангутської мов, Росія

**Невтручання держави концепція**, доктрина, згідно з якою держава має якомога менше втручатися в економічну сферу, обмежуючи свою роль захистом особи і власності, справами національної оборони і забезпеченням функціонування певних суспільних благ

**Невтручання принцип**, міжнародне зобов'язання не втручатися в питання, що належать винятково до внутрішньої компетенції незалежної держави

**Невтручання у внутрішні справи держав принцип**, принцип загального міжнародного права, згідно з яким суб'єктам міжнародного права забороняється втручання у внутрішню компетенцію будь-якої держави

**Негатив**, знімок (фотографічне зображення) зі зворотним переданням тональності об'єкта, що знімають, тобто такий, на якому насправді світлі тони виглядають темними, а темні – світлими

**Негативізм соціальний**, соціальні уявлення про припустимість або бажаність порушення норм права, характерні для представників кримінальних субкультур

**Негація**, логічний оператор заперечення

**Негелі, Карл Вільгельм** (1817–1891), ботанік, розробник систематики водоростей, першовідкривач сперматозоїдів у наземних і водяних папоротей, Швейцарія – Німеччина

**Негідальська мова**, мова тунгусо-маньчжурської групи алтайської мовної сім'ї

**Негідальці**, тунгусо-маньчжурська народність Приамур'я (Росія)

**Негреллі, Алоїс** (1799–1858), інженер-залізничник, основоположник залізничного транспорту в Австрії, Італії та Швейцарії, Італія

**Негрете, Хорхе Альберто** (1911–1953), співак та актор, одна з найбільш популярних постатей латиноамериканської кінематографії, Мексика

**Негризм**, течія латиноамериканської культури, освоєння та використання афроамериканської тематики в культурі

**Негритюд**, ідейно-політична й культурно-філософська доктрина, що спирається на концепцію самотності, самоцінності й самодостатності чорної раси

**Негрі, Антоніо** (1933), політик, революціонер, філософ, письменник, публіцист, теоретик ряду комуністичних політичних угруповань, Італія

**Негрі, Пола** (1897–1987), актриса, зірка німого кінематографу, Польща – США

**Негрійко, Анатолій Михайлович** (1952), радіофізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Негрова**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Привододільні Горгани, 1707 м

**Негруцці, Костянтин** (1808–1868), письменник, класик румунської та молдовської літератур, Румунія – Україна – Молдова

**Недашківська, Раїса Степанівна** (1943), актриса, народний артист України (1993), Україна

**Недбайло, Петро Омелянович** (1907–1974), правознавець, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Недбалість службова**, невиконання або неналежне виконання службовою, особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них

**Недієздатність**, відсутність правової передумови щодо можливості громадянина бути дієздатним

**Недійсність договорів міжнародних**, підстави, що впливають з дефектів формування спільної волі сторін у процесі укладання ними міжнародного договору

**Недійсність юридичного акта**, стан, за якого при певних умовах нормативно-правовий або інший юридичний акт не діє, тобто є фактично нечинним

**Неділя**, щотижневе християнське свято, встановлене на честь воскресіння Ісуса Христа

**Недовіра**, правова підстава для відповідних державних органів щодо усунення з поста Президента України, відставки Кабінету Міністрів України, прем'єр-міністра України, генерального прокурора України, міністрів та інших посадових осіб

**Недоїмка**, не внесена після закінчення встановлених строків сплати сума податків, зборів та інших обов'язкових платежів, встановлених законодавством

**Недостатність коронарна**, ішемічна хвороба серця, погіршення постачання крові до серцевого м'язу внаслідок атеросклерозу або тромбозу коронарних артерій

**Недостача**, фактична відсутність грошових, валютних, товарних та ін. матеріальних цінностей понад встановлені норми втрат

**Недоторканність особи**, основне конституційне право особи, що належить до природних прав людини і громадянина

**Недра**, річка в Україні, ліва притока Трубежа, 61 км

**Недригайлів**, селище міського типу, адміністративний центр Недригайлівського р-ну Сумської обл.

**Недригайлівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Неєдли, Зденек** (1878–1962), історик, музикознавець, літературний критик та політик, перший президент Чехословацької АН (1945–1952), дійсний член НТШ (1923), Чехія

**Неєль, Луї Ежен Фелікс** (1904–2000), фізик, Нобелівська премія з фізики (1970), Франція

**Неєля температура**, температура фазового переходу антиферомагнетика в парамагнітний стан

**Неєр, Ервін** (1944), біофізик, іноземний член НАН України (1994), Нобелівська премія з фізіології та медицини (1991), Німеччина

**Нежданова, Антоніна Василівна** (1873–1950), співачка (лірико-колоратурне сопрано), педагог, народний артист СРСР (1936), Україна – Росія

**Неждановський, Сергій Сергійович** (1850–1940), конструктор літальних апаратів, винахідник повітряних гвинтів, моторних саней, гліссера та ін., Росія

**Нежить**, риніт, запалення слизової оболонки носа

**Нежон, Жак-Андре** (1738–1810), філософ-матеріаліст, живописець, представник молодшого покоління просвітителів, Франція

**Нежуйні**, свиноподібні (Nonruminantia), підряд парнокопитних ссавців

**Незабитовський, Василь Андрійович** (1824–1883), правознавець, один з основоположників українського міжнародного права, Україна

**Незабудка** (Myosotis), під рослин родини шорстколистих

**Незавершені гриби** (Fungi imperfecti), клас вищих грибів

**Незаконні воєнізовані або збройні формування**, утворені всупереч чинному законодавству об'єднання людей для досягнення політичних та ін. цілей з використанням методів збройного насильства

**Незаконні дії**, дії, що порушують встановлений законом правопорядок

**Незалежне духовне управління мусульман України**, НДУМУ, об'єднання громад українських мусульман переважно татарської національності

**Незалежність алгебраїчна**, розширення лінійної незалежності на випадок поліномів

**Незалежність випадкових величин**, важливе поняття теорії ймовірностей

**Незалежність держави**, політична самостійність, суверенітет, запроваджений на окремій території, яка має визначені кордони і населення, господарство й політичну владу, проводить власну внутрішню й зовнішню політику на світовій політичній арені, має міжнародне визнання

**Незалежність економічна**, стан речей, при якому суб'єкт самостійно створює, контролюється і розвиває основні джерела свого доходу

**Незалежність лінійна**, лінійна незалежність множини векторів, одне з основних понять лінійної алгебри – множина векторів, які не утворюють нетривіальних лінійних комбінацій, рівних нулю

**Незалежність суддів**, один з головних конституційних принципів правосуддя, на основі якого формується правове положення судді в державі

**Незвал, Вігезлав** (1900–1958), поет, один із основоположників сюрреалізму у чеській літературі, Чехія

**Незворотність**, 1) неможливість будь-чого повернутися в попередній стан; 2) характеристика спрямованості процесів

**Нездужання**, сукупність почуттів і явищ, які характерні для продrome хвороби

**Незмінність просторова**, здатність системи зберігати форму під дією навантажень у будь-якому напрямку

**Неізнаний, Ернст Йосипович** (1925), скульптор-монументаліст, графік, авангардист, Росія – Швейцарія – США

**Неінвазивний**, 1) тип розповсюдження пухлини або запального процесу; 2) тип медичного втручання, яке не потребує розрізу або проколу тканин

**Ней, Мішель** (1769–1815), полководець, маршал Франції (1804), учасник наполеонівських війн, Франція

**Нейгауз, Генріх Густавович** (1888–1964), піаніст, педагог, публіцист і музично-громадський діяч, Україна – Росія

**Нейгел, Стівен Рей** (1946–2014), астронавт, США

**Нейджел, Конрад** (1897–1970), актор, співзасновник та президент (1932–1933) Академії кінематографічних мистецтв та наук, «Оскар» (1940), США

**Нейланд, Володимир Якович** (1932), аеромеханік, один із творців ракетно-космічного комплексу «Буран», член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Неймайр, Мельхіор** (1845–1890), геолог, палеонтолог, дослідник палеогеографії юрського і крейдяного періодів, Німеччина – Австрія

**Нейман, Карл Готфрід** (1832–1925), математик, розвинув теорію потенціалу, передбачив явище термодифузії, виконав математичний аналіз диференціальних співвідношень термодинаміки, Німеччина

**Нейман, Станіслав Костка** (1875–1947), поет, провідний представник модернізму в чеській літературі, Чехія

**Нейман, Франц Ернст** (1798–1895), фізик, автор теорії індукції, Німеччина

**Неймана ряд**, математичний ряд, узагальнення поняття суми геометричної прогресії

**Неймани, Джон фон** (1903–1957), математик і фізик, засновник теорії ігор, розробив «архітектуру фон Неймана», яка використовується в сучасних комп'ютерах, Угорщина – Швейцарія – США

**Нейр..., Нейро...**, перша частина складних слів, що вказує на їх відношення до нервової системи

**Нейрамінідази**, ферменти класу гідролаз, групи глікозил-гідролаз

**Нейрат, Отто** (1882–1945), філософ, соціолог, економіст, Австрія

**Нейробласт**, попередник нейрона

**Нейрогемальні органи**, частини нейросекреторних систем

**Нейрогормони**, група біологічно активних речовин

**Нейрогуморальна регуляція**, тип регуляції більшості тваринних організмів

**Нейродерміт**, захворювання шкіри в результаті запалення оболонок периферійного нерва

**Нейроендокринологія**, розділ анатомії та фізіології, який вивчає роботу нервової та ендокринної систем

**Нейрокраніум**, мозкова частина черепа

**Нейролінгвістика**, наукова дисципліна, що виникла на стику неврології і лінгвістики

**Нейромедіатори**, особливі речовини, що діють на нейрони

**Нейрон**, основна клітина нервової тканини

**Нейрони пірамідні**, основні нейрони мозку

**Нейронна теорія**, точка зору на принципи функціонування нервової системи

**Нейропептиди**, біологічно активні пептиди, що містяться в нейронах

**Нейропиль**, сітка з нейронів

**Нейропровідність**, передавання імпульсів вздовж нервового волокна

**Нейропсихологія**, наука на межі психології і нейрофізіології

**Нейросекреція**, виділення нейрогормонів

**Нейротизм**, характерологічна особливість людини, що виражається в схильності до невротичних реакцій, нервових зривів, стану тривоги

**Нейрофани**, органи інфузорій, які керують війками

**Нейрофібрила**, нитчаста структура цитоплазми нейронів



**Нейрофіброматоз**, спадкове захворювання, при якому з'являється велика кількість пухлин нейрогліального походження

**Нейрофізини**, білкові носії нейрогормонів

**Нейрофізіологія**, розділ науки, який вивчає функції нервової системи

**Нейрохірургія**, розділ медицини, який розробляє методи хірургічного лікування захворювань нервової системи

**Нейрула**, стадія зародка хордових тварин

**Нейруляція**, початок утворення центральної нервової системи під час ембріогенезу

**Нейсбітт, Джон** (1929), письменник і футуролог, США

**Нейстон**, сукупність організмів, що живуть біля поверхні води

**Нейстрія**, південно-західна частина франкського королівства Меровінгів зі столицею в Парижі (Лютеції)

**Нейтралізація території**, встановлена в договірному порядку заборона ведення воєнних дій на певній території та використання її як бази для військових операцій

**Нейтралізація (у лінгвістиці)**, втрата диференційних ознак, за якими протиставляються мовні одиниці

**Нейтралізація (у політології)**, 1) відповідна політика, спрямована на те, щоб певні класи, стани, соціальні групи або держави не втягувалися в боротьбу між собою; 2) проголошення певною державою стану нейтралітету або встановлення нейтрального становища певної території

**Нейтралізація (у хімії)**, хімічна реакція між еквівалентними кількостями речовин з властивостями кислоти і основи, внаслідок якої втрачаються характерні кислотні і, відповідно, основні властивості обох сполук

**Нейтралітет**, юридичний і політичний статус держави, яка зобов'язується не брати участі у війні між іншими державами, а в мирний час – відмова від участі у військових блоках

**Нейтралітету США закони**, підписані президентом США Ф. Рузвельтом чотири законодавчі акти (31.08.1935, 20.02.1936, 08.01.1937, 01.05.1937), на основі яких запроваджувалось ембарго на постачання зброї всім державам – учасникам війни за межами США

**Нейтрино**, нейтральні лептони з напівцілим спіном, бувають трьох поколінь: електронні, мюонні та тау

**Нейтрон**, електрично нейтральний нуклон, елементарна частинка, яка входить до складу ядра

**Нейтрофіли**, тип лейкоцитів

**Нек**, жерловина вулкану

**Некера Мензіса** (*Neckera menziesii*), вид мохоподібних родини некерових, внесений до Червоної книги України

**Неккер, Жак** (1732–1804), фінансист, міністр фінансів Франції (1777–1781, 1788–1790), Франція

**Неклюдов, Іван Матвійович** (1935), фізик, матеріалознавець, академік НАН України (2004), Росія – Україна

**Некомбатанти**, належні до складу збройних сил особи, функції яких зводяться лише до обслуговування і забезпечення бойової діяльності збройних сил і які мають право застосовувати зброю тільки з метою самооборони

**Некомунікабельність**, 1) неволодіння або неповне володіння соціальними аспектами мовленнєвого спілкування; 2) уникнення спілкування з іншими людьми

**Некрасов, Віктор Платонович** (1911–1987), письменник, кінодраматург, дисидент, Україна – Франція

**Некрасов, Зот Ілліч** (1908–1990), металург, академік АН УРСР (1961), Україна

**Некрасов, Микола Олексійович** (1821–1877), поет, класик російської літератури, Росія

**Некрасов, Олександр Іванович** (1883–1957), механік та математик, академік АН СРСР (1946), Росія

**Некрасевич, Іван Георгійович** (1742–1796), поет, розробник гумористично-сатиричного жанру української літератури, Україна

**Некритичність схемна**, спосіб підвищення надійності за поступовими відмовами, при якому забезпечується роботоздатність виробу в разі широкого розкиду параметрів його елементів, тобто при більшій його економічності

**Некробактеріоз**, інфекційна хвороба

**Некробіоз**, незворотні патологічні зміни в клітинах

**Некроз**, омертвіння тканини

**Некролатрія**, обожнення мертвих

**Некролог**, мовленнєвий жанр, стаття з приводу смерті кого-небудь, яка містить інформацію про життя та діяльність померлого

**Некрополь**, 1) могильник, кладовище на Давньому Сході та в античному світі; 2) в широкому розумінні – цвинтар

**Некрофаги**, труподі, тварини-пожирачі відмерлих тканин

**Некроценоз**, скупчення мертвих організмів

**Нексус**, ділянка контакту двох клітинних мембран

**Нектар**, особливий солодкуватий сік, що виділяється квітками

**Нектарин**, сорт, форма персиків

**Нектарники**, органи, що виділяють нектар

**Нектариниці** (*Nectariniidae*), родина співочих горобцеподібних птахів.

**Нектарокускусові**, хоботноголові кускуси (*Tarsipedidae*), родина ссавців ряду кускусорподібних

**Нектароскордій болгарський** (*Nectaroscordum bulgaricum*), вид судинних рослин родини цибулевих, внесений до Червоної книги України

**Нектон**, активно плаваючі в товщі води тварини

**Нектонематоиди** (*Nectonematoida*), клас безхребетних тварин типу волосатиків

**Нелегал**, особа, яка перебуває на нелегальному становищі у зв'язку зі своєю протиправною діяльністю, причетністю до політичної опозиції або з інших міркувань

**Нелєпо, Борис Олексійович** (1932), гідрофізик, академік АН УРСР (1978), Росія – Україна

**Нелєпп, Георгій Михайлович** (1904–1957), оперний співак (тенор), народний артист СРСР (1951), Україна – Росія

**Нелінійні системи**, системи, динаміка яких описується нелінійними рівняннями

**Нелінійність**, властивість системи або елемента, що викликає появу нелінійної залежності їхніх характеристик

**Неліпівка**, селище міського типу Дзержинської міськради Донецької обл.

**Нельдеке, Теодор Едуард Бернгард** (1836–1930), філолог, історик, орієнталіст, Німеччина

**Нельма** (*Stenodus leucichthys nelma*), цінна промислова риба родини лососевих

**Нельсон**, річка у Канаді, впадає до Північного Льодовитого океану, 640 км

**Нельсон, Горацио** (1758–1805), один із найвидатніших флотоводців в історії, віце-адмірал (1801), Велика Британія

**Нельсон, Джордж Гаролд** (1908–1986), архітектор, дизайнер, один із творців американського модернізму, США

**Нельсон, Джордж Драйвер** (1950), астронавт, США

**Нельсон, Кларенс Вільям** (1942), астронавт, США

**Немаліон глистовидний** (*Nemalion helminthoides*), вид водоростей родини немаліонових, внесений до Червоної книги України

**Нематициди**, хімічні засоби боротьби з нематодами

**Нематода бурякова** (*Heterodera schachtii*), черв'як, один із найнебезпечніших шкідників цукрових буряків

**Нематода пшенична** (*Anguina tritici*), шкідник, вид рослинних нематод

**Нематоди** (Nematoda), клас круглих червів

**Нематодні хвороби рослин**, група хвороб рослин, що їх спричинюють круглі черви

**Нематодози**, захворювання, що їх викликають паразитуючі круглі черви (нематоди)

**Нематодологія ветеринарна**, науки про гельмінтозні хвороби людини, тварин і рослин, спричинювані круглими червами, або нематодами

**Немезида**, у грецькій міфології – богиня помсти

**Немезій Емеський** (4–5 ст.), філософ-неоплатонік, Візантійська імперія

**Немеїди** (Riodinidae, Nemeobiidae), родина денних метеликів

**Немертини** (Nemertina), тип первинноротих тварин

**Немертодерматиди** (Nemertodermatida), клас безхребетних тварин типу ацеломорфів

**Немерченський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, с. Немерче Мурованокуріловецького р-ну Вінницької обл.

**Немець, Богуміл** (1873–1966), ботанік, один із основоположників експериментальної цитології, розробник сталолітної гіпотези геотропізму, Чехія

**Немеш, Ласло** (1977), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Каннського МКФ (2015), «Оскар» (2016), Угорщина

**Немешкало, Олена Миколаївна** (1963), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1986), Україна, Росія

**Немилозвучність**, неприємне для слуху звучання, що виникає під час повторення однакових звуків або звукосполучень у тексті, якщо це не пов'язано зі стилістичною метою

**Немирич, Юрій** (1612–1659), політик і дипломат доби Хмельниччини, автор проекту Гадяцького договору, Україна

**Немирів (місто)**, місто, адміністративний центр Немирівського р-ну Вінницької обл.

**Немирів (смт)**, селище міського типу Яворівського р-ну Львівської обл.

**Немирівський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва 17 ст., м. Немирів Вінницької обл.

**Немирівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Немирович-Данченко, Володимир Іванович** (1858–1943), театральний діяч, режисер, драматург і театральний критик, один із засновників Московського Художнього театру, корифей російського театру, Грузія – Росія

**Неміш, Юрій Миколайович** (1936–2000), механік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Немішасве**, селище міського типу Бородянського р-ну Київської обл.

**Немія**, річка в Україні, ліва притока Дністра, 64 км

**Немошкаленко, Володимир Володимирович** (1933–2002), металофізик, академік АН УРСР (1982), Росія – Україна

**Немицьов, Анатолій Миколайович** (1946), спортсмен (академічне веслування), чемпіон світу (1978) та Європи (1973), Україна

**Немцова, Божена** (1820–1862), письменниця, класик світової літератури для дітей, Чехія

**Немшилов, Володимир Костянтинович** (1950), спортсмен (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (1968), Україна, Росія

**Нена є Ватрес**, в албанській міфології – мати вогнища

**Ненадання допомоги**, діяння, яке у передбачених кримінальним законом випадках тягне кримінальну відповідальність

**Ненадання допомоги на морі**, невиконання капітаном судна затверджених у міжнародному праві його обов'язків надання допомоги на морі

**Неналежна сторона**, особа, яка в цивільному процесі не є суб'єктом права вимоги чи несення обов'язку на відміну від належного позивача чи відповідача

**Ненасилля**, ідеологічний, етичний і життєвий принцип заперечення примусу: 1) як спосіб взаємодії людини зі світом, природою, іншими людьми; 2) як спосіб вирішення політичних, етичних, економічних та інших конфліктів

**Ненасильство**, етичний принцип, згідно з яким межі моралі збігаються із запереченням насильства

**Ненасильство (у політиці)**, 1) концепція, що визнає необхідність, доцільність і виправдання відмови від застосування насильства; 2) соціально-політичний ідеал, що свідомо практикується людьми при розв'язанні будь-яких соціально-політичних проблем

**Ненецька мова**, юрако-самоїдська мова, мова північно-самоїдської підгрупи самоїдської групи уральської мовної спільноти

**Ненецький автономний округ**, суб'єкт Російської Федерації

**Ненці**, народ, що населяє євразійське узбережжя Північного Льодовитого океану

**Ненцький, Марцелій** (1847–1901), біохімік і мікробіолог, довів хімічну спорідненість гемоглобіну і хлорофілу, Польща – Росія

**Нео...**, перша частина складних слів, що відповідає значенню слова «новий», основи «ново-»

**Неоавангард**, мистецький рух

**Неоавгустинізм**, узагальнена назва філософії мислителів, філософських течій, напрямів від часів пізньої античності до сьогодення, територіально та культурно пов'язаних із Францією

**Неоазіяцентризм**, напрям спільної азійської зовнішньої політики, який передбачає більш тісне зближення Японії й КНР з країнами АСЕАН та іншими азійськими країнами, зорієнтоване на створення в регіоні сили, що балансує домінування США

**Неоантроп**, сучасна людина виду *Homo sapiens*

**Необароко**, різновид українського мистецького стилю 20 ст., пов'язаний з використанням елементів і форм давнього українського бароко (17–18 ст.)

**Необережність**, 1) одна з форм вини; 2) напрям процесів руху системи в часі, коли втрачається можливість її повернення до попереднього стану

**Необіхевіоризм**, загальна назва наукових напрямів у психології й політичній соціології як різновидів біхевіоризму, що виникли внаслідок його еволюції після Другої світової війни

**Необоротності еволюції закон**, організм не може повернутися, навіть частково, до попереднього стану, вже досягнутого в ряду його предків

**Необуддизм**, історично новий рух в історії релігійних систем Сходу

**Необхідність**, філософська категорія, яка відображає внутрішні, стійкі, суттєві зв'язки явищ і визначає їх закономірну зміну і розвиток

**Необхідність і випадковість**, категорії філософії

**Неовіталізм**, термін для позначення модифікованої версії віталізму

**Неогегельянство**, неоднорідний філософський рух, що загалом надихається ідеями Гегеля

**Неогеновий період і неогенова система** (неоген), другий період кайнозойської ери та відклади, що утворилися в той час

**Нео-гео**, негеометричний концептуалізм, стиль в абстрактному мистецтві

**Неогея**, одне з чотирьох фауністичних царств суходолу (також Нотогея, Палеогея і Арктогея)

**Неогнатизм**, тип будови піднебіння у птахів

**Неоготика**, напрям в архітектурі, що сполучає елементи готики з якими композиціями, що йдуть від класицизму

**Неографія**, спеціальна історична дисципліна, яка досліджує письмо і способи фіксації інформації нового часу

**Неогумбольдтіанство**, напрям у мовознавстві, який характеризується прагненням вивчати мову в тісному зв'язку з культурою її носіїв

**Неодарвінізм**, те ж саме, що синтетична теорія еволюції

**Неодим**, хімічний елемент, символ – Nd, атомний номер – 60

**Неоекономіка**, економіка сучасного розвитку суспільства

**Неоекспресіонізм**, напрям у сучасному живописі, який виник наприкінці 1970-х і домінував на арт-ринку до середини 1980-х

**Неоелітизм**, нове витлумачення місця, ролі та функцій політичної еліти, що викликане змінами в соціальній структурі

**Неосвразійство**, політичний рух та ідеологія, модернізований варіант доктрини євразійства, що поширився на межі 20–21 ст. у Росії й деяких колишніх республіках СРСР

**Неозбросні немертини** (Anopla), клас безхребетних тварин типу немертин

**Неозоологія**, розділ зоології, який вивчає сучасних тварин

**Неоізоляціонізм**, термін для позначення ізоляціоністських настроїв (тенденцій), які формувалися в середині 1950-х в американській зовнішній політиці

**Неоімпресіонізм**, течія у живописі, що виникла у Франції бл. 1885

**Неоіндуїзм**, новітнє явище релігійного життя Індії, багатьох країн Європи і Америки

**Неоінституціоналізм**, теоретико-методологічний підхід в політології, в основу якого покладено уявлення про вирішальну роль політичних інститутів у визначенні політичної поведінки, у розвитку політичної системи

**Неокантіанство**, напрям у філософії 19–20 ст., що ставив за мету повернення до вихідних принципів теорії пізнання та етики І. Канта

**Неокатаризм**, релігійно-етичний рух, поширений на півдні Франції в 20 ст.

**Неокатастрофізм**, сукупність еволюційних концепцій

**Неокейнсіанство**, модифікація кейнсіанства

**Неокласики київські**, групи київських письменників-модерністів 1910–1930-х

**Неокласицизм**, напрям у мистецтві 19–20 ст., що ґрунтується на зверненні до античності, відродження та класицизму

**Неоколоніалізм**, система нерівноправних економічних та політичних відносин між державами, що виникла в умовах розпаду світової колоніальної системи

**Неоконсерватизм**, напрям у сучасній політичній філософії та ідеології, репрезентований численними течіями, версіями і рухами

**Неоконфуціанство**, напрям далекосхідної філософії, оновлене конфуціанство

**Неокорпоратизм**, 1) ідеологія, різновид державного устрою й політичної культури; 2) форма організації економіки; 3) вид суспільства

**Неокортекс**, частина півкуль головного мозку

**Неоламаркізм**, сукупність еволюційних концепцій, що заперечують формотворну роль природного відбору

**Неолібералізм**, сучасна політична течія, різновид традиційної ліберальної ідеології й політики

**Неолінгвістика**, опозиційний до молодогограматизму напрям, який трактував мову з позицій ідеалізму й естетизму

**Неоліт**, новокам'яний вік

**Неологізми**, слова чи мовні звороти, що недавно з'явилися у мові для позначення нового або вже усталеного поняття, предмета тощо

**Неолокальність**, спосіб розселення, коли новоутворена сім'я будує або займає окреме житло, на відміну від матрилокальності і патрилокальності

**Неомальтузіанство**, оновлене мальтузіанство, вчення, яке спираючись на погляди Мальтуса, рекомендувало обмеження дітонародження, насамперед, для малозабезпечених прошарків суспільства

**Неомарксизм**, суспільно-політична та ідейна течія суспільної думки, що спирається на теоретичну спадщину К. Маркса

**Неомелія**, турбота про потомство

**Неоміфологізм**, напрям і концепція в європейській культурі, що ґрунтується на розумінні міфу як основи художнього світу

**Неоміфологічна школа**, напрям у сучасній гуманітаристиці

**Неон**, хімічний елемент, символ – Ne, атомний номер – 10

**Неонатологія**, розділ педіатрії, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань новонароджених дітей

**Неонацизм**, загальна назва ідеології політичних або соціальних рухів, які виникли після Другої світової війни та прагнуть відновити націонал-соціалізм

**Неони** (Paracheiroduon), рід риб родини харацінових, використовуються як акваріумні рибки

**Неонтологія**, наука, що вивчає виключно сучасний органічний світ

**Неоортодоксія**, термін, який використовували протестантські теологи школи К. Барта і Е. Бруннера, щоб підкреслити свою прихильність до принципів Реформації

**Неопалима купина**, за біблійною оповіддю – терновий кущ, який горів, але не згорав

**Неопатримоніалізм**, поняття сучасної політичної соціології й політології, яке базується на типології політичного панування М. Вебера, який активно використовував термін «патримоніалізм»

**Неопіліни** (Neopilina), єдиний сучасний рід морських молюсків класу моноплакофор

**Неопластицизм**, течія в мистецтві Голландії 20 ст., що пропагує ідею чистої геометризованої, узагальненої форми

**Неоплатонізм**, напрям античної філософії

**Неоподатковуваний мінімум доходів громадян**, грошова сума, встановлена Податковим кодексом України

**Неопозитивізм**, один із напрямів філософії 20 ст., сучасний позитивізм

**Неораціоналізм**, сукупність течій у філософії науки, зорієнтована на раціональність наукового природознавства

**Неореалізм**, течія в англо-американській філософії 20 ст., в якій визнається здоровий глузд як спосіб пізнання об'єкта, що безпосередньо входить у свідомість

**Неореалізм (в кіно)**, теоретико-творчий напрям в італійському кінематографі у 1940–1950-х

**Неореалізм (у літературі)**, стильова течія української літератури

**Неоромантизм**, стильова тенденція раннього модернізму

**Неосемантизм**, різновид новотвору, що є наслідком не морфологічного, формально вираженого, а семантичного словотворення

**Неосинтоїзм**, релігійний рух в Японії

**Неосудність**, стан особи, коли вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки

**Неосхоластика**, напрям у католицькій філософії, зорієнтований на відродження середньовічної схоластичної філософії

**Неотектоніка**, розділ тектоніки, що вивчає найновіші рухи земної кори та геологічні структури, утворені цими рухами

**Неотенія**, розмноження на личиночних стадіях

**Неотерики**, група давньоримських поетів

**Неотіанта каптурувата** (Neottianthe cucullata), підкисний вид рослин родини зозулинцевих

**Неотінея**, Зозулинець (Neotinea), рід судинних рослин родини зозулинцевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Неотініана каптурувата** (Neottianthe cucullata), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Неотомізм**, філософська школа в католицизмі, що виходить з учення Т. Аквінського

**Неототалітаризм**, політичний режим і суспільна система, спрямована на збереження в нових суспільно-політичних умовах і геополітичних реаліях наприкінці 20 – на початку 21 ст. тоталітаризму в його лівоекстремістському векторі еволюції

**Неотропічна біогеографічна область**, біогеографічний підрозділ

**Неотропічне флористичне царство** (Neotropis), флористичне царство, що охоплює Південну та Центральну Америку, а також південь півострова Флорида

**Неоукраїнський стиль**, напрям і стиль у зодстві України наприкінці 19 – на початку 20 ст.

**Неоунія**, нова унія, запроваджувана польським римо-католицьким єпископатом на українських і білоруських землях, що входили у 1920–1930-х до складу Польщі



**Неофіти**, занесені на дану територію види рослин

**Неофрейдизм**, напрям у сучасній філософії та психології

**Неофункціоналізм**, теорія регіональної інтеграції

**Неохристиянство**, сукупність нових релігійних рухів, що виникають на ґрунті християнської традиції

**Неоязичництво**, спроби відродження у 20–21 ст. давніх язичницьких культів

**Непа**, річка у Росії, ліва притока Нижньої Тунгуски, 683 км

**Непал**, держава у Південній Азії

**Непальська мова**, непалі, найпалі, кхас-кура, горкхалі, парбатія, мова індійської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Непарний шовкопряд** (*Ocnieria dispar*), шкідливий метелик родини совок

**Непарнокопитні** (*Perissodactyla*), ряд плацентарних ссавців

**Непентес** (*Nepenthes*), єдиний рід хижих рослин родини непентесових порядку гвоздикоцвітих

**Непентесові**, **непентові** (*Nepenthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Непер**, **Джон** (1550–1617), математик, винахідник логарифму, Велика Британія

**Непера палички**, найпростіший пристрій для виконання операції множення багатозначних чисел

**Неперервне і перервне**, категорії для характеристики суперечливості буття

**Неперехідність**, семантико-синтаксична ознака дієслова, яка виявляється в тому, що позначена ним дія безпосередньо не спрямована на об'єкт

**Неперове число**, трансцендентне число, яке описується граничним виразом; наближено дорівнює 2,718281828459045..., є основою натуральних логарифмів

**Неперові аналогії**, формули зі сферичної тригонометрії

**Неплатоспроможність**, неспроможність підприємства, організації чи установи своєчасно платити за своїми зобов'язаннями, що випливають з їх господарської діяльності

**Неплідність сільськогосподарських тварин**, порушення здатності зрілого організму відтворювати потомство

**Неповноголосся**, наявність у межах однієї морфемі сполучень -ра-, -ла-, -ре-, -ле- в українській та інших східнослов'янських мовах

**Неповнозубі** (*Xenarthra*), надряд плацентарних ссавців

**Неповнолітній**, будь-яка особа, яка не набула повноліття згідно із законом певної держави

**Непогіршимість папи**, католицький догмат, згідно з яким папа римський як пастор усіх християн має непогіршимість

**Непокоря**, непослух, відмова від виконання або ігнорування виконання певної вимоги (команди, наказу)

**Непокоря громадська**, ненасильницька форма протесту громадян проти держави, що відбувається у вигляді їх від-

мови від виконання своїх обов'язків та розпоряджень влади і відкритого умисного правопорушення

**Непокоря громадянська**, активна свідомо відмова населення або групи людей підкорятися певним законам, рішенням органів державної влади або місцевого самоврядування на знак протесту проти їх дій або рішень

**Непокупний**, **Анатолій Павлович** (1932–2006), мовознавець, філолог, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Неполоківці**, селище міського типу Кіцманського р-ну Чернівецької обл.

**Непорожній**, **Петро Степанович** (1910–1999), електроенергетик, міністр енергетики СРСР (1962–1985), член-кореспондент АН СРСР (1979), Україна – Росія

**Непорушність державного кордону**, загальновизнаний принцип міжнародного права

**Непотизм**, практика надання особливої переваги родичам при заміщенні посад

**Неправосудний вирок, рішення, ухвала або постанова**, судовий акт, винесений всупереч встановленим фактичним обставинам справи або з істотним порушенням норм матеріального чи процесуального закону

**Непрацездатність**, втрата загальної або професійної здатності людини до праці внаслідок захворювання, нещасного випадку або природженого фізичного дефекту

**Неприбуткова організація**, непідприємницька організація, некомерційна організація, НПО, юридична особа, метою діяльності якої не є отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками цієї організації

**Неприсядання політика**, зовнішньополітичний курс, обраний в умовах Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин

**Неприсядання рух**, міжнародне об'єднання країн, які не приєдналися до воєнних блоків і союзів

**Непродуктивність**, нездатність лексем утворювати нові слова і форми

**Непрохідність кишкового**, стан, коли виникає механічний бар'єр для просування їжі по травному каналу

**Нептун (бог)**, один із найдавніших богів римського пантеону. Його ототожнювали з богом грецької міфології – Посейдоном

**Нептун (планета)**, планета Сонячної системи

**Нептунізм**, застаріла концепція походження гірських порід з вод Світового океану

**Нептуній**, хімічний елемент, символ – Np, атомний номер – 93

**Нерв**, тонка волокниста в організмі людини, хребетних і більшості безхребетних тварин, що відходить від головного або спинного мозку і є складовою частиною розгалуженої системи, яка керує діяльністю організму

**Нерв блоковий**, четверта пара черепно-мозкових нервів, руховий нерв, парне ядро якого розташоване в середньому мозку, в центральній сірій речовині

**Нерв блукаючий**, десята пара черепних нервів

**Нерв додатковий**, XI пара черепно-мозкових нервів, руховий

**Нерв нюховий**, перша пара черепно-мозкових нервів

**Нерв слуховий**, VIII пара черепно-мозкових нервів, чутливий нерв

**Нерв'юра**, виступаюче ребро готичного каркасного хрестового зводу

**Нерваль, Жерар де** (1808–1855), поет-романтик, попередник французьких символістів, Франція

**Нерви спинномозкові**, нерви, які утворюються після з'єднання дорсальних і вентральних спинномозкових корінців і постачають нервові імпульси як від спинного мозку на периферію, так і з периферії у спинномозкові центри

**Нервізм**, теорія у фізіології

**Нерво, Амадо** (1870–1919), поет, класик центральноамериканської літератури, Мексика

**Нервова пластинка**, нервова система хордових на ранніх стадіях онтогенезу

**Нервова регуляція**, регуляція функцій організму за допомогою нервової системи

**Нервова система**, сукупність взаємопов'язаних нервових органів і структур

**Нервова система метасимпатична**, частина периферійної нервової системи

**Нервова система парасимпатична**, частина автономної нервової системи

**Нервова система периферична**, частина нервової системи

**Нервова система симпатична**, частина автономної нервової системи разом з парасимпатичною і ентєральною нервовою системою

**Нервова система соматична**, частина периферійної нервової системи

**Нервова тканина**, один з чотирьох видів тваринних тканин

**Нервова трубка**, зачаток центральної нервової системи хордових

**Нервове волокно постгангліонарне**, волокно вегетативної нервової системи

**Нервове волокно прегангліонарне**, волокно вегетативної нервової системи

**Нервовий вузол**, скупчення нейронів

**Нервовий гребінь**, нервовий матеріал зародків

**Нервовий імпульс**, хвиля збудження, що проходить от нейрона до нейрона

**Нервовий ланцюжок**, нервова система деяких безхребетних

**Нервовий центр**, сукупність нейронів з чіткою локалізацією

**Нервові волокна**, відростки нейронів

**Нервові закінчення**, спеціальні структури на кінцях відростків нейронів

**Нервові сплетіння**, сітчасте сполучення нервових волокон

**Нервові хвороби**, захворювання нервової системи

**Нервової вищої діяльності тип**, сукупність вроджених і набутих властивостей нервової системи

**Нервової системи тип**, тип організації нервової системи (дифузна, стволова тощо)

**Нервово-рефлекторна регуляція**, основа нервової регуляції

**Нервопатологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань нервової системи

**Нервюра**, 1) арка з витесаних клинчастих каменів, що укріплюють ребра склепіння; 2) виступне профільоване ребро готичного хрещатого склепіння

**Нергал**, у шумеро-аккадській міфології – бог жаху і винищення

**Нерезиденти**, юридичні особи та суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи з місцезнаходженням за межами країни

**Нерейди**, у грецькій міфології – морські німфи, сестри Амфітріати

**Нерейдові** (Nereidae), родина багатошестинкових червів

**Нерест**, процес розмноження у риб та амфібій

**Нерестовище**, місце, де відбувається нерест

**Неретва**, річка в Україні, права притока Західного Бугу, 31 км

**Неритові відклади**, осади на дні моря

**Нері Велла, Родольфо** (1952), астронавт, перший мексиканець, котрий побував у космосі, Мексика

**Нерівність**, 1) твердження про відносну величину двох об'єктів: твердження, що вони не є однаковими; 2) у математиці – твердження про відносну величину двох об'єктів: твердження, що вони не є однаковими

**Нерівномірність економічного розвитку**, нерівномірний і стрибкоподібний розвиток окремих підприємств, галузей, сфер економіки, країн, регіонів тощо

**Нерівномірності економічного розвитку закон**, закономірність, яка виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між загальним поступальним розвитком і нерівномірним прогресом окремих елементів системи продуктивних сил та відносин економічної власності у межах окремих галузей

**Неріліди** (Nerillidae), родина багатошестинкових червів

**Нерінг, Владислав** (1830–1909), мовознавець-славіст та історик, ректор Вроцлавського університету (1893–1909), Польща

**Неріс, Саломея** (1904–1945), письменниця, поетеса, перекладачка, класик литовської літератури, Литва

**Нерка** (*Onchorhencus nerka*), тихоокеанський лосось, вид риб родини лососевих

**Нернст, Вальтер Германн** (1864–1941), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1920), Німеччина

**Нернста теорема**, третій закон термодинаміки, який стверджує, що ентропія прямує до нуля, коли температура прямує до абсолютного нуля

**Нерозень**, качка сіра (*Anas strepera*), вид птахів ряду гусяподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Нерозлучники** (*Agapornis*), рід птахів родини папугових

**Нерозміщення на дні морів і океанів зброї масового знищення**, міжнародно-правова норма, спрямована на зміцнення принципу використання Світового океану в мирних цілях

**Нерон** (37–68), імператор Риму (54–68)

**Нерпи** (*Pusa*), рід ссавців родини тюленевих

**Нерс, Джордж Стронг** (1831–1915), мореплавець, океанограф, полярний дослідник, віце-адмірал (1892), Велика Британія

**Нерс, Пол** (1949), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2001), Велика Британія

**Неру, Джавахарлал** (1889–1964), політик, прем'єр-міністр Індії (1947–1964)

**Неруда, Пабло** (1904–1973), поет, Нобелівська премія з літератури (1971), Чилі

**Неруда, Ян** (1834–1891), письменник, поет, журналіст, найбільш значний представник критичного реалізму у чеській літературі, Чехія

**Нерусса**, річка у Росії, ліва притока Десни, 161 км

**Нерухомість**, земельні ділянки та все, що розташоване на них і безпосередньо з ними пов'язане

**Нерушай**, річка в Україні, ліва притока Дунаю, 48 км

**Нерча**, річка у Росії, ліва притока Шилки, 580 км

**Нес фон Езенбек, Крістіан Готтфрід Даніель** (1776–1858), ботанік, зоолог, філософ, автор описів бл. 7000 таксонів рослин, Німеччина

**Несамоврядні території**, термін, прийнятий Статутом ООН для визначення всіх колоніальних та інших залежних територій, крім тих, для яких створена система опіки

**Несауалькойотль**, місто у Мексиці, 1,1 млн мешканців

**Несвідоме**, термін психології для позначення сфери психічної діяльності людини

**Несвідоме колективне**, поняття юнгіанського психоаналізу

**Нескінченність**, поняття, що характеризує безмежні чи невичерпні величини, для яких неможливо визначити межі чи вказати кількісну міру

**Несмеянов, Олександр Миколайович** (1899–1980), хімік-органік, першовідкривач закономірності зв'язку між місцем металу в періодичній таблиці і його здатністю до утворення органічних сполук, Росія

**Несправжні борошнисторосяні гриби**, родина грибів класу ооміцетів, паразити багатьох рослин

**Несправжні мучнисторосяні гриби**, порядок класу сумчастих грибів

**Несо**, нерегулярний супутник Нептуна

**Нестайко, Всеволод Зіновійович** (1930–2014), письменник, класик літератури для дітей, Україна

**Нестатеве розмноження**, форма відтворення живих істот, яке відбувається без участі гамет

**Нестеренко, Анатолій Дмитрович** (1899–1975), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Нестеренко, Борис Олексійович** (1938–2003), фізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Нестеренко, Герасим Онуфрійович** (1890 – після 1946), воєначальник, головний отаман Холодноярської республіки (1921–1922), Україна

**Нестеренко, Олексій Олексійович** (1904–1997), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1958), Україна

**Нестеренков, Володимир Михайлович** (1951), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Росія – Україна

**Нестерівка**, річка в Україні, права притока Серету, 18 км

**Нестеров, Михайло Васильович** (1862–1942) живописець, один з авторів розпису Володимирського собору в Києві, Росія

**Нестеров, Павло Петрович** (1903–1978), механік, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Нестеров, Петро Миколайович** (1887–1914), пілот, перший виконавець «мертвої петлі» («петля Нестерова»), Росія – Україна

**Нестійкість гравітаційна**, наростання з часом просторових флуктуацій швидкості і щільності речовини під дією сил тяжіння (гравітаційних збурень)

**Нестор (міфологія)**, один із дванадцяти синів Нелея та Хлоріди, пілоський цар

**Нестор Літописець** (бл. 1056 – бл. 1114), літописець та письменник-агіограф, Україна

**Нестори** (*Nestorinae*), підродина папугоподібних птахів

**Несторіанство**, християнська конфесія та однойменне христологічне вчення, засуджене як єресь на Ефеському соборі у 431

**Несторій** (після 381 – бл. 451), ієрарх християнської церкви, архієпископ Константинопольський (428–431), засновник несторіанства, Римська імперія

**Нестрой, Йоганн** (1801–1862), драматург-комедіограф, актор, оперний співак, один із творців австрійського національного театру, Австрія

**Нестулиуст**, віршова форма, що ґрунтується на униканні губних звуків

**Нестягання**, один з керівних принципів інституту монастирів та чернецтва

**Нестяжательство**, чернечий рух в Росії наприкінці 15 – першій половині 16 ст., що виступало проти монастирського землеволодіння

**Несумісна система**, система рівнянь, яка не має розв'язку

**Несумісність**, конституційно або законодавчо визначена вимога, що стосується певних посад

**Несумісність імунологічна**, незбіг алелів в аллоантигенах донора і реципієнта якоїсь тканини чи органу

**Несуперечливість системи аксіом**, одна з найважливіших вимог до системи аксіом: неможливість логічно вивести з системи яке-небудь стверджувальне положення разом із його запереченням

**Несуперечність**, властивість дедуктивної теорії

**Несучість птиці**, кількість яєць, одержаних від птиці за певний період

**Несхрещуваність**, неможливість одержання нащадків при схрещуванні або неможливість схрещування систематично віддалених форм

**Нетаньяху, Біньямін** (1949), прем'єр-міністр Ізраїлю (1996–1999 та з 2009)

**Нетбол**, жіночий ігровий вид спорту

**Нетека (притока Збруча)**, річка в Україні, права притока Збруча, 13 км

**Нетека (притока Південного Бугу)**, річка в Україні, ліва притока Південного Бугу, 22 км

**Нетерів модуль**, поняття з абстрактної алгебри

**Нетерпимість релігійна**, вияв ворожості до іновірців, крайнє неприйняття чужої релігії

**Нетикет**, різноманітні правила поведінки, вироблені користувачами електронних мереж, для впорядкування комунікаційного та інформаційного користування в режимі он-лайн

**Нетішин**, місто обласного підпорядкування у Хмельницькій обл.

**Нетократія**, уявна форма управління суспільством, ціннісною основою якого стає інформація; новий різновид влади, ресурсом якої виступає інформація та мережеві інформаційні технології

**Лиликоподібні нетопири**, кожаноподібні нетопири, нетопироподібні лилики, гірські нетопири, гірські лилики (Nursugo), рід ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Нетопири** (Pipistrellus), рід ссавців родини лиликових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Нетриус**, річка в Україні, ліва притока Сіверського Донця, 31 км

**Нетріум** (Netrium), рід одноклітинних водоростей

**Неукен**, провінція Аргентини

**Неурадові** (Neuradaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Неурядові організації**, добровільні організації локального, національного чи міжнародного рівня, що працюють з громадянами або від їхнього імені заради суспільного добра на неприбутковій основі

**Неустойка**, штраф, пеня, визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання

**Неф**, поздовжня або поперечна частина простору церкви чи громадської споруди

**Неф, Джон Ульріх** (1862–1915), хімік-органік, першовідкривач реакції утворення альдегідів і кетонів, а також реакції отримання ацетиленових спиртів, Швейцарія – США

**Нефедов, Олег Матвійович** (1931), хімік, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1987), Росія

**Нефелін**, породотвірний мінерал групи фельдшпатоїдів, класу силікатів, підкласу каркасних силікатів

**Неформали**, загальна назва для представників різних субкультурних молодіжних рухів у 1980–1990-х

**Неформальні групи**, групи комунікантів, які виникають спонтанно, внаслідок соціальної взаємодії людей, зацікавленості, симпатії тощо

**Нефридії**, органи виділення безхребетних

**Нефрит**, запалення нирки

**Нефролепіс** (*Nephrolepis bostoniensis*), кімнатна папороть

**Нефрологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб нирок

**Нефрома** (*Nephroma*), рід лишайників

**Нефрома** (*Nephroma*), рід грибів родини нефромових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Нефроміксії**, органи виділення деяких червів

**Нефрон**, структурна одиниця нирки

**Нефропор**, зовнішній отвір нефридія

**Нефросклероз**, затвердіння ниркових каналців

**Нефростом**, миготлива лійка, частина нефроміксії

**Нефротичний синдром**, група симптомів, що свідчать про захворювання нирок

**Нефротом**, зачаток органів виділення у хребетних

**Нефроцити**, видільні клітини деяких безхребетних

**Нефунс**, в етрусській міфології – бог морів, аналогічний Нептуну

**Нехворощанка**, Нехвороща, річка в Україні, права притока Орелі, 21 км

**Нехрущі** (*Amphimallon*), рід комах родини пластинчотовусих

**Нецке**, мініатюрна скульптура – різьблений брелок, твір японського декоративно-ужиткового мистецтва

**Нечепя, Василь Григорович** (1950), кобзар і лірник, народний артист України (2008), Національна премія ім. Шевченка (2006), Україна

**Нечерда, Борис Андрійович** (1939–1998), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Нечес, Павло Федорович** (1891–1969), організатор кіновиробництва, директор Одеської і Київської кіностудій (1925–1937), Україна

**Нечуйвітер** (*Hieracium*), рід багаторічних трав'янистих рослин родини айстрових

**Нечуй-Левицький, Іван Семенович** (1838–1918), прозаїк, літературний критик, перекладач, класик української літератури, Україна

**Неш, Джон Форбс** (1928–2015), математик, фахівець з теорії ігор та диференціальної геометрії, Нобелівська премія з економіки (1994), Премія Абеля (2015), США

**Неш, Пол** (1889–1946), живописець, ілюстратор, дизайнер і критик, майстер пейзажу, представник авангардизму, Велика Британія

**Неш, Томас** (1561–1601), письменник, один з провідних літераторів єлизаветинської епохи, попередник літератури бароко, Велика Британія



**Нешнл Джіогрефік**, американський журнал, орган Товариства мандрівників США, видається з 1888

**Нещадименко, Марко Петрович** (1869–1942), мікробіолог та епідеміолог, перший в Україні викладач бактеріології українською мовою, член-кореспондент ВУАН (1929), Україна

**Нещасний випадок**, тілесні пошкодження або смерть, інколи пошкодження майна, причиною яких є несподіваний збіг обставин

**Нещотний, Геннадій Никанорович** (1938), співак-бандурист, народний артист УРСР (1985), Україна

**Нєгін, Євгеній Аркадійович** (1921–1998), фізик, конструктор ядерних зарядів, академік АН СРСР (1979), Росія

**Нємцевич, Юліан Урсин** (1757–1841), письменник, поет, історик, політик, громадський діяч, Польща – США – Франція

**Нємцов, Борис Юхимович** (1959–2015), політик, один з координаторів російського опозиційного руху 2000–2010-х, Росія

**Нива**, 1) науково-літературний часопис, що виходив у м. Львів з січня по липень 1865; 2) фаховий часопис українських греко-католицьких священників, що виходив у м. Львів у 1904–1939

**Нивка**, річка в Україні, права притока Ірпеня, 20 км

**Нивки**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, м. Київ

**Нивна**, річка в Україні, права притока Случі, 27 км

**Нижанковичі**, селище міського типу Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Нижнє**, селище міського типу Первомайської міськради Луганської обл.

**Нижні Сірогози**, селище міського типу, адміністративний центр Нижньосірогозького р-ну Херсонської обл.

**Нижній**, хтонічний світ, потойбіччя, вмістилище мертвих, демонів, хтонічних богів

**Нижній Дунай**, єврорегіон, до складу якого входять Одеська область (Україна), повіти Галац, Тульча, Бреїла (Румунія), райони Кагул та Кантемір (Республіка Молдова)

**Нижній Нагольчик**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Нижній Новгород**, місто у Росії, 1,2 млн мешканців

**Нижньогірський**, селище міського типу, адміністративний центр Нижньогірського р-ну АР Крим

**Нижньогірський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Нижньогородська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Нижньодністровський**, національний природний парк, Одеська обл.

**Нижньоіндійський нафтогазоносний басейн**, родовища нафти і газу у північно-західній частині півострова Індостан та північній частині Аравійського моря

**Нижньокаліфорнійська впадина**, тектонічна западина в Нижній Каліфорнії, північне продовження западини Каліфорнійської затоки

**Нижньомихайлівська культура**, археологічна степова культура доби енеоліту (3800–3500 до н. е.), поширена на значній території південної смуги українських степів від Донщини до Подунав'я

**Нижньорейнський буровугільний басейн**, буровугільний басейн у західній частині Німеччини, на лівобережжі річки Рейн і частково в Нідерландах

**Нижньорейнсько-Вестфальський кам'яновугільний басейн**, найбільший кам'яновугільний басейн у Західній Європі, розташований у Німеччині

**Нижньосілезьке воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Нижньосілезький кам'яновугільний басейн**, кам'яновугільний басейн у південно-західній частині Польщі

**Нижньосірогозький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Нижньосульський**, національний природний парк, Полтавська обл.

**Нижня Австрія**, земля Австрії

**Нижня Біленька**, річка в Україні, права притока Сіверського Дінця, 19 км

**Нижня Дворічна**, річка в Україні, права притока Осколу, 33 км

**Нижня Дуванка**, селище міського типу Сватівського р-ну Луганської обл.

**Нижня Каліфорнія**, штат Мексики

**Нижня Кринка**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Нижня Нормандія**, регіон Франції

**Нижня Саксонія**, земля Німеччини

**Нижня Терса**, річка в Україні, ліва притока Малої Терси, 39 км

**Нижня Тунгуска**, річка в Росії, права притока Єнісею, 2989 км

**Нижня Хортиця**, річка в Україні, права притока Дніпра, 19 км

**Нижчі Звірі** (Metatheria), інфраклас тварин класу ссавців

**Нижчі рослини**, таломні (Thallophyta), неформальний термін, який характеризує велике парафілетичне угруповання рослин, тіло яких не розділено на частини (корінь, стебло, лист)

**Низи**, селище міського типу Сумського р-ну Сумської обл.

**Низинні луки**, луки з відносно вологолюбною рослинністю

**Низовина**, рівнина, висота якої над рівнем моря не перевищує 200 м, глибина розчленування – від декількох метрів до декількох десятків метрів

**Низькогір'я**, низькі гори з абсолютною висотою до (переважно) 1000 м

**Никифор I (імператор)** (760–811), імператор Візантії (802–811)

**Никифор I (митрополит)** (?–1121), 12-й митрополит Київський (1104–1121)

**Никифорове**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Никифорович, Євген Іванович** (1955), механік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Никоненко, Олександр Семенович** (1941), трансплантолог, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Никонівський літопис**, найбільший пам'ятник руського літописання 16 ст.

**Нил Сорський** (бл. 1433–1508), православний чернець, основоположник скитського життя на російських землях, Росія

**Нирка**, річка в Україні, ліва притока Жарихи, 19 км

**Нирка вторинна**, метанефрос, що виникає у зародка людини на другому місяці ембріонального розвитку, орган виділення у плода, з якого в подальшому формується нирка

**Нирка первинна**, парний орган виділення хребетних тварин

**Нирки**, орган виділення хребетних і молюсків

**Нирки штучні**, апарат, який покликаний замінити фільтраційну функцію нирок

**Ниркова миска**, структура нирки

**Ниркова недостатність**, стан, коли нирки втрачають здатність фільтрувати кров

**Нирковий чай** (Orthosiphon), рід рослин родини глухокропивових

**Ниркові** (Netta, Aythya), збірна група мисливських видів качок

**Нирковокам'яна хвороба**, найчастіше з урологічних захворювань, що проявляється відкладанням конкрементів у нирках

**Ниссові**, нисові (Nyssaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кизилоцвітих

**Нитка**, гнучкий лінійний елемент конструкції, переріз якого незмірно малий порівняно з довжиною

**Нитчасті бактерії**, група бактерій зі специфічною будовою

**Нитчасті водорості**, водорості, клітини тіла котрих з'єднані в нитки, прості або розгалужені

**Нитчаткові** (Filariata), підряд паразитичних нематод

**Нитченко, Дмитро Васильович** (1905–1999), літературознавець, письменник, мемуарист, редактор, літературний дослідник, педагог, Україна – Австралія

**Ніагарський водоспад**, комплекс водопадів шириною 792 м на р. Ніагара, що відокремлює штат Нью-Йорк (США) від провінції Онтаріо (Канада)

**Ніамей**, місто, столиця Нігера

**Ні-арт**, мережеве мистецтво, вид медіа мистецтва, який виник паралельно з появою Інтернету

**Ніацин**, нікотинова кислота, гетероциклічна карбонова кислота, відіграє важливу роль у метаболізмі, вітамін

**Нібелунги**, 1) у германо-скандинавській міфології – власники золотого кладу карлика-цверга Андварі, який раніше вкрав золото у рейнських дів; 2) династія правителів Бургундії

**Нібло, Фред** (1874–1948), кінорежисер, актор, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук, Велика Британія – США

**Нібур, Бартольд Георг** (1776–1831), історик античності, новатор у галузі філологічних обґрунтувань історичного дослідження, Німеччина

**Нівелір**, геодезичний прилад для визначення різниці висот двох точок земної поверхні геометричним нівелюванням

**Нівелювання**, визначення висот точок земної поверхні щодо деякої вихідної точки або над вихідною рівної поверхнею

**Нівен, Девід** (1909–1983), кіноактор, «Оскар» (1959), Велика Британія

**Ніверне**, історична територія у Франції

**Нівхи**, етнічна група на Далекому Сході Росії

**Нівхська мова**, гіляцька мова, ізольована мова корінного населення острова Сахалін і низовини ріки Амур, яку умовно відносять до палеоазіатських мов

**Ніглі, Пауль** (1888–1953), геолог, мінералог, петрограф і геохімік, розробник стереохімії кристалічних сполук, Швейцарія

**Нігер (держав)**, держава у Західній Африці

**Нігер (річка)**, річка у Гвінеї, Малі, Нігері та Нігерії, 4160 км

**Нігерія**, держава у Західній Африці

**Нігеро-конголезькі мови**, мовна сім'я у складі конго-кордофанських мов

**Нігілізм**, світоглядно-філософська позиція, що ґрунтується на запереченні культурних цінностей, релігійних і моральних норм, історичного минулого

**Нігілізм національний**, занижена оцінка власної нації, невіра у перспективи її розвитку, супроводжувані мовним нігілізмом, небажанням говорити рідною мовою і навчати їй дітей

**Нігілізм політичний**, 1) негативно-зневажливе ставлення до інститутів влади, законів; 2) течія громадської думки у Росії 1860-х, спрямована проти реакційних традицій та устоїв дворянської культури; 3) напрям у політичній науці, що заперечує політичні норми

**Нігілізм правовий**, деформаційний стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленням ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір

**Нігілізм релігійний**, форма заперечення релігії з позицій егоїстичного індивіда, який ставиться до життя суто прагматично, керується принципами анархізму, сповідує свободу від будь-яких переконань

**Нігрін**, мінерал, залізистий різновид рутилу

**Нігті**, рогові пластинки на пальцях, характерні для приматів

**Нідерланди**, держава у Західній Європі

**Нідерландська література**, сукупність літературних текстів нідерландською та іншими мовами, писаних нідерландськими авторами

**Нідерландська мова**, мова західногерманської підгрупи германської групи мов індоєвропейської мовної сім'ї

**Нідерле, Любор** (1865–1944), історик, археолог, етнолог, філолог-славіст, дослідник історії слов'ян, дійсний член НТШ (1925), Чехія

**Нісцький, Рудольф Гуго** (1847–1917), хімік-органік, розробник класифікації синтетичних барвників, автор хімічної теорії кольоровості, Німеччина

**Ніж монтерський**, ніж з ручкою з діелектрика для робіт під напругою

**Ніжин**, місто, адміністративний центр Ніжинського р-ну Чернігівської обл.

**Ніжинська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**, вищий навчальний заклад, діє у м. Ніжин з 1805

**Ніжинський літопис**, пам'ятка літописання

**Ніжинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Ніжинський, Вацлав** (1889–1950), артист балету, балетмейстер, новатор танцю, Україна – Росія – Франція

**Ніжність**, позитивна емоція

**Нізамі Гянджеві** (бл. 1141–1203), найбільш значний поет-романтик в персидській епічній літературі, класик персидської поезії, один з чільних поетів середньовічного Сходу, Азербайджан – Іран

**Ніздрі**, носові отвори хребетних

**Нійністе, Саулі Вайняме** (1948), президент Фінляндії з 2012

**Ніка**, у грецькій міфології – богиня перемоги

**Нікарагуа (держава)**, держава у Центральній Америці

**Нікарагуа (озеро)**, озеро у Нікарагуа, 8264 км<sup>2</sup>

**Ніквіст, Свен** (1922–2006), кінооператор, режисер, лауреат Каннського МКФ (1986), «Оскар» (1974, 1984), Швеція

**Нікелін**, мінерал

**Нікель**, хімічний елемент, символ – Ni, атомний номер – 28

**Нікельдеон**, прототип сучасного кінотеатру, перший постійно діючий комерційний кінотеатр, був відкритий у 1905 у м. Піттсбург (штат Пенсильванія, США)

**Нікіта**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Нікітенко, Олександр Васильович** (1804–1877), історик літератури, цензор, Росія

**Нікітін, Анатолій Глібович** (1945), математик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Нікітін, Афанасій** (?–1474/1476), мандрівник, перший європеець, котрий досяг Індії, письменник, автор подорожніх записок «Ходіння за три моря», Росія

**Нікітін, Володимир Миколайович** (1907–1993), фізіолог, геронтолог, академік АН УРСР (1967), Україна

**Нікітін, Іван Савович** (1824–1861), поет, майстер поетичного пейзажу, Росія

**Нікітін, Павло Іванович** (1916–1996), механік, електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Нікітін, Петро Васильович** (1849–1916), мовознавець, філолог-класик, Росія – Україна

**Нікітін, Сергій Якович** (1944), композитор, автор-виконавець пісень, Росія

**Нікітін, Федір Михайлович** (1900–1988), актор театру та кіно, народний артист РРФСР (1969), Україна – Росія

**Нікітін, Юрій Вікторович** (1978), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (2004), Україна

**Нікітський ботанічний сад**, установа Відділення загальної біології НАНУ, діє у смт Нікіта Ялтинської міськради АР Крим з 1812

**Нікітченко, Віталій Федотович** (1908–1992), представник спецслужб, голова КДБ УРСР (1954–1970), Україна

**Нікішов, Володимир Іванович** (1945), механік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Ніклаус, Вірт** (1934), програміст і теоретик програмування, Премія Тюрінга (1984), Швейцарія

**Нікобарська мова**, ізолювана мова аустроазійської сім'ї мов

**Нікобарські острови**, група з 19 островів на півночі Індійського океану

**Ніковський, Андрій Васильович** (1885–1942), політик, літературознавець та мовознавець, літературний критик, журналіст, Україна

**Ніколаєв, Андріян Григорович** (1929–2004), космонавт, Росія

**Ніколаєв, Володимир Григорович** (1943), токсиколог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Ніколаєв, Володимир Миколайович** (1847–1911), архітектор, педагог, будівничий Трапезної церкви Києво-Печерської лаври, споруд Національної філармонії, Театру російської драми імені Лесі Українки, лікарні «Охматдит», Росія – Україна

**Ніколаєва, Ганна Тимофіївна** (1922–2003), актриса, народний артист УРСР (1972), Росія – Україна

**Ніколаєва, Маргарита Миколаївна** (1935–1993), спортсменка (спортивна гімнастика), 2-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1960 – 2), Україна

**Ніколіч, Томіслав** (1952), політик, президент Сербії з 2012

**Ніколс, Майк** (1931–2014), режисер, письменник та продюсер, лауреат Берлінського МКФ (2001), «Оскар» (1968), Німеччина – США

**Ніколсон, Джек** (1937), актор, кінорежисер, сценарист, лауреат Каннського МКФ (1974), «Оскар» (1976, 1984, 1998), США

**Ніколь, Вільям** (1768–1851), фізик, винахідник приладу для отримання лінійно поляризованого світла (призма Ніколя), Велика Британія

**Ніколь, П'єр** (1625–1695), богослов, автор, мораліст, і полеміст, один з головних теоретиків янсенізму, Франція

**Ніколь, Шарль Жюль Анрі** (1866–1936), бактеріолог і паразитолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1928), Франція

**Нікольське**, селище міського типу, адміністративний центр Володарського р-ну Донецької обл.

**Нікольський, Борис Петрович** (1900–1990), хімік, автор іонообмінної теорії скляних електродів, академік АН СРСР (1968), Росія

**Нікольський, Микола Костянтинович** (1863–1936), історик церкви, літературознавець, бібліограф, академік Петербурзької АН (1916), Росія

**Нікольський, Олександр Михайлович** (1858–1942), зоолог, академік УАН (1919), Росія – Україна

**Нікольський, Сергій Володимирович** (1950), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1973, 1977, 1978, 1979) та Європи (1973, 1979), Україна

**Нікольський, Сергій Михайлович** (1905–2012), математик, академік АН СРСР (1972), фундатор і очільник наукової школи з теорії функцій, Росія – Україна

**Нікольськ-Уссурийська окружна українська рада**, територіальний орган національного самоврядування українського населення Приморської області у 1918–1922

**Нікомах Герасський** (2 ст.), філософ-неопіфагореєць і математик, теоретик музики, Римська імперія

**Нікомеда конхойда**, плоска крива 4-го порядку

**Ніконій**, античне місто (6 ст. до н. е. – поч. 4 ст. н. е.) на східному березі Дністровського лиману у межах сучасного с. Роксолани Овідіопольського р-ну Одеської обл.

**Нікополь**, місто, адміністративний центр Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

**Нікопольський марганцевий басейн**, один з найбільших у світі марганцевих басейнів, розташований в межах Дніпропетровської та Запорізької обл.

**Нікопольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Нікопольсько-Криворізька операція 1944**, наступальна операція Червоної Армії проти німецьких військ 30.01.–29.02.1944

**Нікосія**, місто, столиця Кіпру

**Нікотин**, алкалоїд, похідні якого відіграють значну роль у біохімії

**Нікотинамід**, ніацинамід, амід нікотинової кислоти; водорозчинний вітамін

**Нікотинаміддинуклеотид**, НАД, динуклеотид, який слугує акцептором електронів і протонів

**Нікотинаміддинуклеотидфосфат**, НАДФ, динуклеотид, який є кофактором багатьох ферментів

**Ніксон, Річард Мілхауз** (1913–1994), 37-й президент США (1969–1974)

**Нікта**, Нюкта, Ніката, у грецькій міфології – божество ночі

**Ніктагінови**, Ночеквітні (Nyctaginaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Ніктинастія**, рух органів вищих рослин, зумовлений зміною дня й ночі

**Нікулін, Юрій Володимирович** (1921–1997), артист цирку, кіноактор, народний артист СРСР (1973), Росія

**Нікштукас**, у балтійській міфології – гноми

**Ніл**, річка у Руанді, Танзанії, Уганді, Судані та Єгипті, 6671 км

**Ніл, Патриція** (1926–2010), актриса, «Оскар» (1964), США

**Ніло-сахарські мови**, макросім'я африканських мов

**Нілотські мови**, група східносуданських мов на сході Африки

**Нілус, Петро Олександрович** (1869–1943), живописець, одна з ключових постатей Товариства південноросійських художників, майстер серійного пейзажу, Україна – Франція

**Нільгау** (*Boselaphus tragocamelus*), вид ссавців родини бикових

**Нільпотентна група**, в абстрактній алгебрі – вид груп, що узагальнюють абелеві групи

**Нільпотентний елемент**, елемент групи, певний ступінь якого дорівнює одиниці групи

**Нільрадикал**, ідеал, утворений всіма нільпотентними елементами комутативного кільця

**Нільс** (1065–1134), король Данії (1104–1134)

**Нільсен, Аста** (1881–1972), актриса, зірка німого кінематографу, Данія

**Нільсон, Ларс Фредрік** (1840–1899), хімік, першовідкривач скандію (1879), Швеція

**Німа, Юшидж** (1897–1960), поет, літературний критик, основоположник сучасної перської поезії, Іран

**Німан**, річка в Білорусі і Литві, 937 км

**Німан, Йосиф Григорович** (1903–1952), конструктор авіатехніки, ініціатор і керівник створення першого в Європі швидкісного пасажирського літака ХАІ-1 (1932) та низки літаків серії ХАІ, Білорусь – Україна – Росія

**Німанська культура**, Волинська культура, неолітична культура на території Полісся

**Німб**, умовне позначення сяяння навколо голови в зображеннях богів, святих, ангелів, пророків

**Німбарка** (12–13 ст.), кришнаїтський теолог, гуру, Індія

**Німвегенські мирні договори 1678–1679**, низка мирних договорів, укладених з серпня 1678 по жовтень 1679 у м. Німвеген (Нідерланди), якими завершилася франко-голландська війна

**Німець, Олег Федорович** (1922–2002), фізик-ядерник, академік АН УРСР (1978), Україна

**Німецька література**, сукупність літературних текстів німецькою та іншими мовами, писаних німецькими авторами

**Німецька мова**, мова західногерманської підгрупи германської групи індоевропейської сім'ї мов

**Німецька національна бібліотека**, найбільша книгозбірня Німеччини, діє у м. Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні з 1912, 29,7 млн одиниць зберігання

**Німецьке молоде кіно**, школа кінематографістів Німеччини після Другої світової війни

**Німецький музей**, найбільший музей природознавства і техніки у світі, м. Мюнхен (Німеччина) з 1903

**Німецько-польська війна 1939**, Вереснева кампанія 1939, військова операція збройних сил Німеччини проти Польщі з метою її анексії 01.09.1939–06.10.1939



**Німеччина**, держава у Західній Європі

**Німки, оси-німки** (Mutillidae), родина пухнастих ос ряду перетинчастокрилих комах

**Німота**, відсутність мовлення

**Німфа**, личинка багатьох груп комах

**Німфаліди** (Nymphalidae), родина денних метеликів

**Німфей**, античне місто, колись розташоване на скелястому мисі Комиш-Бурун поблизу сучасного м. Керч АР Крим

**Німфея**, 1) в античності – святилище, присвячене німфам; 2) позбавлена культового значення архітектурно оброблена стіна з нішами і фонтанами

**Німфи**, у грецькій міфології – другорядні божества, які уособлювали сили та явища природи, переносно німфа – вродлива жінка

**Німці**, народ, основне населення Німеччини, належать переважно до атлантико-балтійської раси великої європеїдної раси

**Німчук, Василь Васильович** (1933), мовознавець, фахівець з історії української літературної мови, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Нінбо**, місто у Китаї, 1 млн мешканців

**Нінгалу узбережжя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Австралія

**Ніндзя**, ніндзюцу, наймані вбивці у середньовічній Японії

**Ніневія**, стародавнє місто на східному березі річки Тигр, у 8–7 ст. до н. е. – столиця Ассирії

**Нінся-Хуейський район**, автономний район Китаю

**Нінту, Нінхурсаг**, у шумеро-аккадській міфології – богиня землі, богиня-мати

**Ніобій**, хімічний елемент, символ – Nb, атомний номер – 41

**Ніоколо-Коба**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Сенегал

**Ніпігон**, озеро у Канаді, 4848 км<sup>2</sup>

**Нір, Альфред Отто Карл** (1911–1994), фізик, першовідкривач рідкісних ізотопів калію, сірки, вуглецю, автор методу визначення геологічного віку за допомогою мас-спектрометра, США

**Нірала, Сур'якант Тріпатхі** (1896–1961), письменник, поет, писав мовою гінді, один із засновників романтичної течії чхаявад в поезії гінді, Індія

**Нірвана (психологічний стан)**, психологічний стан завершеності внутрішнього буття перед лицем буття зовнішнього

**Нірвана (рок-гурт)**, Nirvana, американський рок-гурт, діяв у 1987–1994

**Ніренберг, Луїс** (1925), математик, аналітик, іноземний член НАН України (1994), Премія Абеля (2015), Канада – США

**Ніренберг, Маршалл Воррен** (1927–2010), генетик та біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968), США

**Нірка**, Норка, річка в Україні, права притока Полтви, 16 км

**Ніс**, орган нюху ссавців

**Нісенітниця**, жанрова форма паремій, побудована на випадкових асоціаціях, що викликають комічне враження

**Нісля речовина, тигроїд**, специфічний органоїд нервової клітини

**Ніспорень**, район Молдови

**Ніссл, Франц** (1860–1919), невропатолог, психіатр, розробник методу забарвлення нервових волокон, Німеччина

**Ністатин**, полієнова сполука, використовується як антибіотик з протигрибковою дією

**Нітатунарабе**, у міфології айнів – богиня боліт і трясавин, головне зле божество

**Нітела**, нітелла (Nitella), рід водоростей родини нітеллових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Нітелопсис притуплений** (Nitellopsis obtusa), вид водоростей родини нітелопсидових, внесений до Червоної книги України

**Нітірен** (1222–1282), буддійський чернець, засновник буддійської теологічної школи нітірен-сю, Японія

**Нітр... Нітро...**, частина складних слів, що вказує на відношення до азоту, азотної кислоти у хімічних, біологічних та ін. термінах

**Нітрагін**, препарат з бульбочкових бактерій, біодобриво для поліпшення росту сої

**Нітранський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Нітрати**, солі азотної кислоти

**Нітрати природні**, клас мінералів

**Нітрифікація в ґрунті**, процес перетворення сполук нітрогену в ґрунті

**Нітрифікуючі бактерії**, бактерії, що окислюють аміак до нітратів

**Нітроаммофоска**, потрійне (азотно-фосфорно-калійне) фізіологічно нейтральне мінеральне добриво

**Нітрофільні рослини**, рослини, що живуть на ґрунтах багатих на сполуки азоту

**Нітрофос**, нітрофосфат, складне азотно-фосфорне мінеральне добриво

**Нітш, Казимир** (1874–1958), мовознавець-славіст, один із засновників краківської школи мовознавців, дійсний член НТШ (1937), Польща

**Ніфарг середній** (Nipargoides intermedius), вид ракоподібних ряду амфіпод, внесений до Червоної книги України

**Ніфльхейм**, у германо-скандинавській міфології – один із дев'яти світів, земля льоду і туману, місце проживання льодових велетнів, один із першосвітів

**Ніфо, Агостіно** (1473–1538), філософ епохи Ренесансу, Італія

**Ніфонтowa, Руфіна Дмитрівна** (1931–1994), актриса, народний артист СРСР (1978), Росія

**Ніхонга**, жанр японського живопису

**Ніхром**, сплав нікелю, заліза, хрому, марганцю, який має підвищені жаростійкість і пластичність

**Ніцца**, місто у Франції, історико-культурний центр, 342 тис. мешканців

**Ніццький договір**, поширена неофіційна назва договору про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, договорів про заснування Європейських співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів, укладеного 26.02.2001 у м. Ніцца (Франція)

**Ніцше, Фрідріх Вільгельм** (1844–1900), філософ, представник ірраціоналізму і волюнтаризму, один із засновників філософії життя, Німеччина

**Ніцшеанство**, філософська течія, в основі якої лежать ідеї Ф. Ніцше про переоцінку всіх цінностей європейської духовної культури і звернення до ірраціоналізму і суб'єктивізму

**Ніч, Крістіан Людвіг** (1782–1837), зоолог, розробник класифікації птахів, Німеччина

**Нічич**, річка в Україні, ліва притока Свічі, 13 км

**Нічлава**, річка в Україні, ліва притока Дністра, 83 км

**Нічлавка**, річка в Україні, права притока Нічлави, 42 км

**Нічна красуня** (Mirabilis), рід садових рослин родини ночесвітних

**Нічна свічка** (Oenothera), рід рослин родини онагрових

**Нічне павинне око** (Saturnia), спільна назва двох родів нічних метеликів

**Нічнийці** (Myotis), рід ссавців родини лиликових, фауна України

**Нічнийця** (Myotis), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, дев'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Ніша**, заглиблення у стіні будинку або споруди для розміщення статуй, ваз, погрудь, фонтанів та ін., а також для улаштування вбудованих шаф

**Ніша ринку**, елемент будь-якого товарного ринку, що характеризується конкретним обсягом пропозиції товарів і впливом на неї відповідних факторів

**Нішані, Буяр Файк** (1966), президент Албанії з 2012

**Нішла**, річка в Україні, права притока Серету, 20 км

**Ніштадтський мир 1721**, угода між Росією і Швецією, що завершила Північну війну 1700–1721

**Ніщинський, Петро Іванович** (1832–1898), хоровий диригент, композитор, автор обробок українських народних пісень, педагог, перекладач античної класики українською та «Слова о полку Ігоревім» – грецькою мовою, Україна

**Ніщо**, онтологічна категорія, що означає відсутність буття взагалі, тотальну відсутність і заперечення

**Ніязі**, 1912–1984), композитор та диригент, народний артист СРСР (1952), Азербайджан

**Ниязов, Сапармурат** (1940–2006), президент Туркменістану (1991–2006)

**Нкрума, Кваме** (1909–1972), політик, філософ, соціолог, політолог, президент Гани (1960–1966)

**Нкурунзіза, П'єр** (1963), президент Бурунді з 2005

**Но**, традиційний японський драматичний театр

**Ноа**, археологічна культура пізньої бронзової доби, датується 1250–1000 до н. е., була поширена в центральній

і східній Румунії, в Молдові та у вищому Подністров'ї України

**Нобелівська премія**, міжнародна премія, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження, революційні винаходи або значний внесок у культуру чи розвиток суспільства

**Нобелій**, хімічний елемент, символ – No, атомний номер – 102

**Нобель, Альфред Бернхард** (1833–1896), хімік, винахідник динаміту та інших видів вибухівки, підприємець і благодійник, засновник міжнародної премії свого імені, Швеція

**Нобіле, Умберто** (1885–1978), повітроплавець, дирижаблебудівник, дослідник Арктики, Італія

**Нобілі, Леопольдо** (1787–1835), фізик-експериментатор, винахідник високочутливого гальванометру, який отримав його ім'я, Італія

**Нобуко Отова** (1924–1994), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1979), Японія

**Нова Борова**, селище міського типу Володарсько-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Нова Британія**, вулканічний острів в Тихому океані, належить Папуа – Новій Гвінеї

**Нова Водолага**, селище міського типу, адміністративний центр Нововодолазького р-ну Харківської обл.

**Нова галерея**, музей німецького і австрійського модерністського мистецтва поч. 20 ст., діє у м. Нью-Йорк (США) з 1968

**Нова Галещина**, селище міського типу Козельщинського р-ну Полтавської обл.

**Нова Гвінея**, острів на заході Тихого океану

**Нова генерація**, 1) літературно-мистецьке угруповання українських футуристів; 2) часопис однойменного угруповання, що виходив у 1927–1931 у Харкові

**Нова бібліотека Карлсберга**, мистецький музей, діє у м. Копенгаген (Данія) з 1897

**Нова громада**, 1) літературно-науковий часопис, що виходив у 1906 в Києві; 2) радянськфільський часопис, виходив у 1923–1924 у Відні

**Нова дегенерація**, літературне угруповання, утворене у 1991 І. Андрусяком, С. Процюком та І. Ципердюком

**Нова думка**, часопис Союзу русинів і українців Республіки Хорватія, виходить з 1970

**Нова економічна політика**, НЕП, антикризова програма більшовиків, яка реалізовувалася в СРСР у 1920-ті

**Нова Зеландія (архіпелаг)**, архіпелаг у Тихому океані

**Нова Зеландія (держава)**, держава в Океанії

**Нова Земля**, архіпелаг у Північному Льодовитому океані, належить Росії

**Нова Зоря**, часопис, що виходив протягом 1926–1939 у Львові, відроджений у 1991 у Івано-Франківську як часопис місцевої греко-католицької єпархії

**Нова Ірландія**, вулканічний острів у Тихому океані в архіпелазі Бісмарка, належить Папуа – Новій Гвінеї

**Нова історична школа**, Молода історична школа, течія економічної думки Німеччини

**Нова Каледонія**, група островів в південно-західній частині Тихого океану, належить Франції

**Нова Каховка**, місто обласного підпорядкування в Херсонській обл.

**Нова класична економічна теорія**, варіант неокласичної теорії, один із напрямів економічного лібералізму, що сформувався у 1980–1990 ст.

**Нова критика**, літературознавчий напрям, що сформувався у США в 30–ті 20 ст.

**Нова Маячка**, селище міського типу Цюрупинського р-ну Херсонської обл.

**Нова Одеса**, місто, адміністративний центр Новоодеського р-ну Миколаївської обл.

**Нова пінакотека**, картинна галерея, діє у м. Мюнхені (Німеччина) з 1853

**Нова Прага**, селище міського типу Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Нова Рада**, 1) літературно-художній альманах, що виходив у 1908 у Києві; 2) щоденна газета Товариства допомоги літературі, науці й мистецтву, що виходила в Києві у 1917

**Нова Свобода**, українська щоденна газета на Закарпатті, виходила протягом 1922–1938

**Нова Ушиця**, селище міського типу, адміністративний центр Новоушицького р-ну Хмельницької обл.

**Нова Хата**, літературно-мистецький ілюстрований часопис, виходив у Львові протягом 1925–1939

**Нова Шотландія (півострів)**, півострів на південному сході Канади

**Нова Шотландія (провінція)**, провінція Канади

**Новак, Вілен Захарович** (1938), кінорежисер, народний артист України (1999), Україна

**Новак, Григорій Ірмович** (1919–1980), спортсмен (важка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (1952), чемпіон світу (1946) та Європи (1947), Україна – Росія

**Новак, Ліза Марі** (1963), астронавт, США

**Новаківського Олексі художньо-меморіальний музей**, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Новакович, Стоян** (1842–1915), політик, дипломат, історик, філолог, прем'єр-міністр Сербії (1895–1896 та 1909), дійсний член НТШ (1912), Сербія

**Новаліс** (1772–1801), поет, філософ, містик, чільний представник раннього романтизму, Німеччина

**Новація**, 1) у цивільному праві – припинення зобов'язання і заміна його новим між тими самими сторонами; 2) у деяких країнах – відновлення договору на тих же умовах, проте з заміною контрагента третьою особою

**Новгородка**, селище міського типу, адміністративний центр Новгородківського р-ну Кіровоградської обл.

**Новгородківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Новгород-Сіверське князівство**, одне з удільних князівств Чернігово-Сіверської землі з центром у Новгороді-Сіверському (1096–1238)

**Новгород-Сіверське намісництво**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії у 1781–1797

**Новгород-Сіверський**, місто, адміністративний центр Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.

**Новгород-Сіверський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Новгородська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Новгородська республіка**, державне утворення з елементами монархії та республіканської форми правління із центром у Великому Новгороді (1136–1478)

**Новгородське**, селище міського типу Дзержинської міськради Донецької обл.

**Новгородські літописи**, низка літописних пам'яток, створених у Великому Новгороді

**Новгородцев, Павло Іванович** (1866–1924), юрист, філософ, громадський діяч, політик, історик, представник лібералізму, Україна – Росія – Чехія

**Новгородці**, слов'янський етнос, що жив на території Новгородської республіки за доби Середньовіччя, пізніше асимільовавний великоросами

**Нове**, селище міського типу Кіровоградської міськради Кіровоградської обл.

**Нове вчення про мову**, система поглядів на мову

**Нове політичне мислення**, сукупність ідей та принципів, які складають зміст філософії сучасної міжнародної політики

**Новела**, літературний жанр, невеликий прозовий твір із несподіваним фіналом

**Новела вставна**, автономний, композиційно цілісний фрагмент тексту, що є частиною більшого епічного твору

**Новела міфологічна українська**, фольклорне оповідання про фантастичні, легендарні стосунки людей з богами, героями та демонічними силами

**Новела у праві**, новий закон чи інший нормативно-правовий акт або зміни і доповнення до законодавства

**Новелета**, літературний жанр, украй стисла, інколи новела з кількох рядків, поширена в добу раннього модернізму

**Новелістика**, сукупність текстів у жанрі новели за певний період, у певній національній літературі чи в доробку певного письменника

**Новер, Жан Жорж** (1727–1810), балетмейстер, основоположник сучасного балету, Франція

**Новий Буг**, місто, адміністративний центр Новобузького р-ну Миколаївської обл.

**Новий Завіт**, сукупність священних текстів християнства, що складають другу частину християнської Біблії (поряд зі Старим Завітом)

**Новий Ізраїль**, одна з течій духовного християнства, що виникла в Росії наприкінці 19 ст. в результаті розколу християнської секти «Старий Ізраїль»

**Новий Калинів**, місто Самбірського р-ну Львівської обл.

**Новий курс**, заходи із запровадження централізованого планування та стимулювання економіки США задля подолання Великої депресії в період між 1933 і 1940

**Новий міжнародний економічний порядок**, концепція перебудови міжнародних економічних відносин відповідно з комплексом вимог економічно відсталих країн для подолання їх нерівноправного становища у сфері зовнішньоекономічних відносин

**Новий Південний Уельс**, штат Австралії

**Новий рік**, час початку календарного року, свято на честь початку календарного року

**Новий Розділ**, місто обласного підпорядкування у Львівській обл.

**Новий Світ (Донецька обл.)**, селище міського типу Старобешівського р-ну Донецької обл.

**Новий Світ (заказник)**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Судацька міськрада АР Крим

**Новий Світ (Крим)**, селище міського типу Судацької міськради АР Крим

**Новий час**, часопис, що виходив у Львові й Луцьку у 1923–1939

**Новий Яричів**, селище міського типу Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.

**Новик, Катерина Йосипівна** (1898–1984), палеоботанік, фахівець із кам'яновугільної флори Донецького басейну та Кавказу, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Новиков, Анатолій Терентійович** (1947), спортсмен (дзюдо), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), Росія – Україна

**Новиков, Микола Васильович** (1932), матеріалознавець, академік АН УРСР (1985), Україна

**Новиков, Микола Іванович** (1744–1818), журналіст, видавець і громадський діяч, одна із чільних постатей російського Просвітництва, Росія

**Новиков, Петро Сергійович** (1901–1975), математик, академік АН СРСР (1960), Росія

**Новиков, Сергій Петрович (математик)** (1938), математик, академік АН СРСР (1981), Філдсівська премія (1970), Росія

**Новиков, Сергій Петрович (спортсмен)** (1949), спортсмен (дзюдо), чемпіон Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1973, 1974, 1976), Україна

**Новиков-Прибой, Олексій Силівич** (1877–1944), письменник-мариніст, Росія

**Новина**, 1) щойно одержане повідомлення, звістка про особу, предмет, явище, ситуацію або подію; 2) різновид інформації, визначальною рисою якої є новизна; 3) інформаційний привід для створення журналістського матеріалу

**Новини, Агентство преси**, інформаційна організація в СРСР у 1961–1991

**Нови-Сад**, місто у Сербії, історико-культурний центр, 250 тис. мешканців

**Новицька-Усенко, Людмила Василівна** (1934), фізіолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Новицький, Валерій Євгенович** (1963–2011), економіст, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Новицький, Віктор Ізмайлович** (1884–1938), правознавець, історик, архівіст, дослідник княжих з'їздів часів Київської Русі, учасник підготовки першого словника українських юридичних термінів, Латвія – Україна

**Новицький, Іван Петрович** (1840–1890), історик, журналіст, архівіст, фольклорист та етнограф, дослідник історії українського селянства 15–18 ст., укладач першого термінологічного словника української мови 15–17 ст., Україна

**Новицький, Михайло Михайлович** (1892–1964), літературознавець-шевченкознавець і редактор-видавець спадщини Т. Шевченка, Україна

**Новицький, Олексій** (1862–1934), історик мистецтва, академік ВУАН (1922), дійсний член НТШ (1914), Україна

**Новицький, Орест Маркович** (1806–1884), філософ, представник київської школи теїзму, дослідник індійської релігійно-філософської думки, опонент матеріалістичних поглядів М. Чернишевського, перший професор філософії Київського університету, Україна

**Новицький, Петро Карлович** (1885–1942), кінооператор, фотограф, один із основоположників документального кіно, Україна – Росія

**Новицький, Яків Павлович** (1847–1925), історик, археолог, етнограф, фольклорист, краєзнавець, член-кореспондент ВУАН (1924), Україна

**Новиченко, Леонід Миколайович** (1914–1996), літературознавець, академік АН УРСР (1985), Національна премія України ім. Шевченка (1968), Україна

**Нові Білокорівці**, селище міського типу Олевського р-ну Житомирської обл.

**Нові Білярі**, селище міського типу Комінтернівського р-ну Одеської обл.

**Нові Гебриди**, архіпелаг із 80 островів в південно-західній частині Тихого океану, на яких розміщена держава Вануату

**Нові індустріальні держави**, типологічне угруповання країн сучасного світу

**Нові індустріальні країни**, НІК, низка країн Азії та Америки, що характеризуються високими темпами економічного зростання

**Нові ліві**, загальний термін для визначення групи радикальних мислителів, які з кінця 1950-х і до початку 1970-х прагнули реанімувати соціалістичну думку

**Нові поезії**, альманах нью-йоркської групи українських діаспорних поетів, виходив у 1959–1971

**Нові праві**, термін для позначення групи мислителів, які в 1970–1980-х протистояли ідеям і практиці соціал-демократії, реалізованої в державах Заходу

**Нові Санжари**, селище міського типу, адміністративний центр Новосанжарівського р-ну Полтавської обл.

**Нові Стрілища**, селище міського типу Жидачівського р-ну Львівської обл.

**Нові шляхи**, літературно-науковий, мистецький і громадський часопис, виходив у 1929–1932 у м. Львів



**Новіков, Сергій Петрович** (1938), математик, фахівець з алгебраїчної топології та математичної фізики, Премія Філдса (1970), Росія

**Ново, Сальвадор** (1904–1974), письменник, Мексика

**Новоазовськ**, місто, адміністративний центр Новоазовського р-ну Донецької обл.

**Новоазовський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Новоайдар**, селище міського типу, адміністративний центр Новоайдарського р-ну Луганської обл.

**Новоайдарський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Новоамвросіївське**, селище міського типу Амвросіївського р-ну Донецької обл.

**Новопостольська церква**, християнська церква, що виникла у 19 ст.

**Новоархангельськ**, селище міського типу, адміністративний центр Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.

**Новоархангельський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Новобузький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Нововасилівка**, селище міського типу Приазовського р-ну Запорізької обл.

**Нововодолазький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Нововолинськ**, місто обласного підпорядкування у Волинській обл.

**Нововоронцовка**, селище міського типу, адміністративний центр Нововоронцовського р-ну Херсонської обл.

**Нововоронцовський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Новогвінейське море**, міжострівне море на південному заході Тихого океану

**Новоград-Волинська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930-х

**Новоград-Волинський**, місто, адміністративний центр Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл.

**Новоград-Волинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Новогригорівка**, селище міського типу Дружківської міськради Донецької обл.

**Новогригорівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Машівського р-ну Полтавської обл.

**Новгородівка**, місто обласного підпорядкування в Донецькій обл.

**Новогрудок**, місто у Білорусі, історико-культурний центр, 29 тис. мешканців

**Новогуйвинське**, селище міського типу Житомирського р-ну Житомирської обл.

**Новодар'ївка**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Новодворська, Валерія Іллівна** (1950–2014), політик, публіцист, журналіст, правозахисник, Білорусь – Росія

**Новодмитрівське родовище бурого вугілля**, родовище на території Барвінківського р-ну Харківського обл.

**Новодністровськ**, місто обласного підпорядкування в Чернівецькій обл.

**Новодонецьке**, селище міського типу Добропільської міськради Донецької обл.

**Новодружеськ**, місто Лисичанської міськради Луганської обл.

**Новоекономічне**, селище міського типу Красноармійського р-ну Донецької обл.

**Новозеландський льон** (*Phormium tenax*), багаторічна рослина, що культивується

**Новозеландські субантарктичні острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Нова Зеландія

**Нової Каледонії лагуни**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, заморська територія Франції

**Новокаїн**, хімічна речовина з місцевою знеболюючою дією

**Новокаледонський басейн нікелевих руд**, один з найбільших у світі басейн нікелевих руд у Новій Каледонії

**Новокатеринівське відслонення**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Старобешівський р-н Донецької обл.

**Новомеський, Ладислав** (1904–1976), поет, письменник, журналіст, артист, публіцист, політик, класик словацької літератури, Словаччина

**Новомиколаївка (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу Верхньодніпровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Новомиколаївка (Донецька обл.)**, селище міського типу Дружківської міськради Донецької обл.

**Новомиколаївка (Запорізька обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Новомиколаївського р-ну Запорізької обл.

**Новомиколаївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Новомиргород**, місто, адміністративний центр Новомиргородського р-ну Кіровоградської обл.

**Новомиргородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Новомосковськ**, місто, адміністративний центр Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Новомосковський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Новоодеський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Новоозерне**, селище міського типу Євпаторійської міськради АР Крим

**Новоозерянка**, селище міського типу Олевського р-ну Житомирської обл.

**Новоолександрівка**, селище міського типу Краснодонського р-ну Луганської обл.

**Новоолексіївка**, селище міського типу Генічеського р-ну Херсонської обл.

**Новооржицьке**, селище міського типу Оржицького р-ну Полтавської обл.

**Новопокровка (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу Солонянського р-ну Дніпропетровської обл.

**Новопокровка (Харківська обл.)**, селище міського типу Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Новопсков**, селище міського типу, адміністративний центр Новопсковського р-ну Луганської обл.

**Новопсковський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Новорайське родовище вогнетривких глин**, родовище на території Костянтинівського р-ну Донецької обл.

**Новоронцовка**, селище міського типу Херсонської обл.

**Новоросійська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії на території сучасної України у 1764–1783 та 1796–1802

**Новоросійсько-Бессарабське генерал-губернаторство**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії на території сучасної України у 1822–1874

**Новосанжарський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Новосвітлівка**, селище міського типу Краснодонського р-ну Луганської обл.

**Новоселицьке родовище каолінів**, родовище на території Катеринопільського р-ну Черкаської обл.

**Новоселицький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва поч. 19 ст., с. Новоселиця Полонського р-ну Хмельницької обл.

**Новоселицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Новоселиця**, місто, адміністративний центр Новоселицького р-ну Чернівецької обл.

**Новоселівка**, селище міського типу Краснолиманського р-ну Донецької обл.

**Новоселівське**, селище міського типу Роздольненського р-ну АР Крим

**Новоселківське родовище скляних пісків**, родовище на території Нововодолазького р-ну Харківського обл.

**Новосельцев, Олександр Вікторович** (1948), енергетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Новосибірськ**, місто у Росії, 1,5 млн мешканців

**Новосибірська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Новосибірські острови**, архіпелаг у Північному Льодовитому океані, належить Росії

**Новосьолов, Костянтин Сергійович** (1974), фізик, Нобелівська премія з фізики (2010), Росія – Велика Британія

**Новотна, Яна** (1968), спортсменка (теніс), чемпіон Вімблдонського турніру (1998), 12-разова переможниця турнірів Великого Шолому, Чехія

**Новотний, Антонін** (1904–1975), політичний діяч, президент Чехословаччини (1957–1968)

**Новотошківське**, селище міського типу Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Новотроїцьке (Донецька обл.)**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Новотроїцьке (Херсонська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Новотроїцького р-ну Херсонської обл.

**Новотроїцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Новоукраїнка**, місто, адміністративний центр Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл.

**Новоукраїнське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Чутівського р-ну Полтавської обл.

**Новоукраїнський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Новоукраїнський стиль**, напрям і стиль у зодчестві України кінця 19 – на початку 20 ст.

**Новоутворення**, пухлина, неконтрольоване ділення клітин, які втрачають свою функцію

**Новоушицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Новофедорівка**, селище міського типу Сакського р-ну АР Крим

**Новохатько, Володимир Данилович** (1941), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Європи (1968), Україна

**Новочеркаського зразка поховання**, поховання 9–6 ст. до н. е. на території Криму

**Новочорторийський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, с. Нова Чортория Любарського р-ну Житомирської обл.

**Новояворівськ**, місто Яворівського р-ну Львівської обл.

**Ногайська Орда**, кочова держава, що утворилася в процесі розкладу Золотої орди (1440–1632)

**Ногайці**, тюркська етнічна група

**Ногес, Хав'єр** (1873–1941), художник, представник модерну, Іспанія

**Нога**, 1) парна рухова нижня кінцівка людини і деяких тварин; 2) непарний м'язовий виріст на черевній стороні моллюсків, який служить для руху

**Ногохвости, колемболи** (Colembola), ряд або підклас класу прихованошелепних

**Ногошелепи**, кінцівки, що входять до складу ротового апарату ракоподібних

**Ногощупальця**, педипальпи, друга пара кінцівок у павукоподібних

**Ноддак, Вальтер Карл Фрідріх** (1893–1960), фізико-хімік, першовідкривач ренію, Німеччина

**Ноддак, Іда** (1876–1978), фізико-хімік, першовідкривач ренію, автор гіпотези про поділ ядер важких хімічних елементів при бомбардуванні нейтронами, Німеччина

**Ноден, Шарль Віктор** (1815–1899), ботанік, автор описів багатьох видів насінних рослин, Франція

**Нодьє, Шарль Еммануель** (1780–1844), письменник-романтик, лексикограф і бібліофіл, розробник жанру фантастичної новели, Франція

**Ноезис**, в феноменології Е. Гуссерля – поняття, що означає реальний зміст переживання свідомості

**Ноелль-Ноймани, Елізабет** (1916–2010), соціолог, політолог, Німеччина

**Ноель-Бейкер, Філіп** (1889–1982), дипломат, один із засновників організації «Міжнародна амністія», Нобелівська премія миру (1959), Велика Британія

**Ноель-Кемпфф-Меркадо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Болівія

**Ноє Цюрхер Цайтунг**, Neue Zürcher Zeitung, щоденна швейцарська газета німецькою мовою, видається у м. Цюріх з 1780

**Ножиці**, інструмент для різання, стриження, що складається з двох рухомих лез, з'єднаних нахрест гвинтом

**Ножівка**, портативний ручний інструмент (пила), призначений для поперечного розкрою дощок, брусків, пластмас та інших матеріалів

**Нозематоз**, інфекційне інвазійне захворювання дорослих бджіл

**Ноземи** (Nosema), рід паразитичних мікроспоридій

**Нозогеографія**, розділ медичної географії, що вивчає закономірності географічного поширення окремих хвороб людини

**Нойв ковчег**, корабель, побудований за Божою вказівкою для порятунку Ноя, його сім'ї і тварин світу від Всесвітнього потопу

**Ной**, біблійний проповідник, через якого Бог врятував людство від загибелі під час Всесвітнього потопу

**Нойзідлер-Зеє**, озеро в Австрії та Угорщині, 315 км²

**Ноймани, Джон фон** (1907–1953), математик, архітектор перших комп'ютерів, один із основоположників теорії ігор, Угорщина – США

**Нойс, Роберт Нортон** (1927–1990), інженер, один з винахідників інтегральної мікросхеми, США

**Нокар, Едмон** (1850–1903), ветеринар, епізоотолог, першим отримав протидифтерійну і протиправцеву сироватку, Франція

**Нокардії** (Nocardiaceae), родина бактерій

**Нокаут**, стан боксера, коли він не може продовжувати бій внаслідок розладу функцій організму, спричинений ударом противника

**Нокдаун**, стан боксера під час бою, коли він від удару противника втрачає координацію рухів і орієнтацію й не здатний кілька секунд продовжувати бій

**Нокс, Джон** (1510–1572), релігійний реформатор, основоположник пресвітеріанської церкви, Велика Британія

**Ноктюрн**, спокійний ліричний музичний твір, інспірований нічною порою

**Нолле, Жан Антуан** (1700–1770), фізик-експериментатор, член Паризької АН (1739), Франція

**Ноль, Германн** (1879–1960), філософ, один із ініціаторів і теоретик руху реформаторської педагогіки, Німеччина

**Нома**, водяний рак, захворювання порожнини рота, різновид гангрени, який може привести до деформації обличчя

**Номадизм**, кочовий спосіб життя, термін вживається для характеристики сучасного мистецтва

**Номенклатура**, 1) перелік керівних посад і посадових осіб, призначення і затвердження яких віднесено до компетенції вищестоящих органів; 2) система назв і термінів, вживаних у певній галузі науки, техніки, мистецтва; 3) перелік продукції, яку випускають підприємства

**Номенклатура бінарна**, формальний метод позначення видів

**Номенклатура біологічна**, система наукових назв у біології

**Номенклатура (у біології)**, сукупність чи перелік назв, уживаних у якій-небудь галузі науки, мистецтва, техніки тощо

**Номер атомний**, одна з основних характеристик атома, що визначає кількість протонів в його ядрі, кількість електронів нейтрального атома, а також порядковий номер хімічного елемента в періодичній системі хімічних елементів

**Номис, Матвій Терентійович** (1823–1900), етнограф, фольклорист, письменник і педагог, укладач одного з найповніших збірників фольклору малих жанрів, Україна

**Номінал**, 1) вартість, зазначена на грошових знаках, цінних паперах – номінальна вартість; 2) зазначена в прейскуранті або на товарі, товарному ярлику його ціна – номінальна ціна

**Номіналізм**, 1) напрям у соціології, згідно з яким всі соціальні явища отримують реальність тільки як реалізація цілей, установок, мотивів індивіда; 2) напрям у середньовічній філософії, який вважає поняття лише іменами

**Номінація**, 1) називна функція слова, його семантичний аспект, який виникає або використовується у певній мовній ситуації чи контексті; 2) те саме, що назва; 3) висування кандидата на виборну посаду або отримання премії

**Номінація вторинна**, використання в акті номінації наявного вже слова як назви для нового позначуваного

**Номогенез**, еволюційна теорія, що визнає закономірний характер мінливості організмів, який лежить в основі еволюційного процесу

**Номограма**, спеціальне креслення, яким зображується функціональна залежність між величинами

**Номоканон**, у дореволюційній Росії – збірник церковних правил та імператорських указів, що стосувалися церкви

**Номос**, в античній філософії – універсальна, безособова сила, що підпорядковує своїй владі стосунки людей і обєрігає все найкраще, найцінніше, що є у людському житті

**Номотетичний метод**, метод пізнання, спрямований на виявлення загальних закономірностей

**Номофілакія**, державна установа в античних Афінах, Спарті та інших давньогрецьких державах, до обов'язків якої входив нагляд за додержанням законів

**Нона**, один із складених інтервалів, який охоплює дев'ять ступенів звукоряду

**Нонакорд**, акорд, який складається з п'яти різних звуків, розміщених за терціями, і охоплює обсяг нони

**Нонет**, ансамбль з дев'яти виконавців

**Ноніус**, відліковий пристрій для кругових і лінійних шкал  
**Нонконформізм**, стан, що передбачає непогодження індивідів з існуючим ладом, його цінностями та використанням різних форм протесту щодо існуючої системи

**Нонліквет**, латинський вислів, який застосовують у міжнародній судовій практиці

**Нонпарель**, назва типографського шрифту, кегль (розмір) якого дорівнює 6 пунктам (2,25 мм)

**Нонсенс-мутація**, точкова мутація в послідовності ДНК, яка призводить до появи стоп-кодону (нонсенс-кодону) в транскрибованій мРНК

**Нон-фініто**, принцип китайського живопису, принцип незавершеності твору

**Ноогенез**, виникнення і еволюція розуму

**Ноокомунікологія**, теорія соціальної інформаційної комунікації, цикл наукових дисциплін, які вивчають систему соціальних інформаційних комунікацій

**Ноосистеми**, соціально-економічні утворення, результат розумної діяльності людини, що характеризуються свідомим формуванням гармонійного середовища проживання людини

**Ноосфера**, сфера розуму, сфера, де визначальною є розумова діяльність людини

**Ноосфери концепція**, відповідно до теорії В. Вернадського, ноосфера є третьою у послідовності таких основних фаз розвитку Землі як утворення геосфери (неживої природи) та біосфери (живої природи)

**Ноосферологія**, вчення про ноосферу

**Нор – Па-де-Кале – Пікардія**, регіон Франції

**Нора Галь** (Елеонора Яківна Гальперіна; 1912–1991), перекладачка, літературознавець, редактор, Україна – Росія

**Норадреналін**, гормон мозкової речовини наднирників і медіатор нервової системи

**Норвегія**, держава у Північній Європі

**Норвезька мова**, скандинавська мова північної групи германської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Норвезьке море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Норвід**, Ципріан Каміль (1821–1883), поет, живописець, скульптор, класик польської літератури, Польща

**Нордгейм**, Лотар Вольфганг (1899–1985), фізик-теоретик, учасник створення атомної й термоядерної бомб, Німеччина – США

**Норденшельд**, Нільс Адольф Ерік (1832–1901), геолог, географ і мореплавець, дослідник Арктики, першопідкорювач Північного морського шляху з Атлантичного у Тихий океан, Фінляндія – Швеція

**Нордкап**, мис на о. Магера (Норвегія), вважається найбільш північним мисом Європи

**Нордкін**, мис в Норвегії, найпівнічніша континентальна точка Європи

**Норець** (*Podiceps*), рід птахів родини норцевих, фауна України

**Нора**, вкопане в ґрунті укриття тварин

**Норильське повстання**, повстання політв'язнів у Норильському особливому гірському таборі МВС СРСР у травні – серпні 1953

**Норинь**, річка в Україні, ліва притока Ужа, 84 км

**Норит**, магматична гірська порода, різновид габро

**Нориця**, канал, який утворюється між трубчастим внутрішнім органом і зовнішнім середовищем як наслідок хвороби, або штучно

**Норія**, безупинно діючий підйомний пристрій

**Норка європейська** (*Mustela lutreola*), вид ссавців ряду хижих родини куницевих, внесений до Червоної книги України

**Норка європейська** (*Mustela lutreola*), вид ссавців родини куницевих, вид фауни України

**Норлейцин**, амінокислота, яка не входить до складу білків

**Норма**, 1) правило чи припис, що діє у певній сфері і вимагає виконання чи дотримання; 2) характеристика певної припустимої, середньостатистичної чи звичної величини, чи загальноприйнятої дії або стану справ, яка не містить відхилення

**Норма колізійна**, різновид спеціалізованих правових норм, що встановлюють правила вибору правової норми права, яка підлягає застосуванню при наявності розбіжності між нормами права, які регулюють однакові фактичні обставини

**Норма міжнародного права**, правило поведінки, що визнається державами й іншими суб'єктами міжнародного права в якості юридично обов'язкового

**Норма мовна**, найпоширеніше й загальноприйнятне використання мовних засобів, яке стало взірцевим і тому законодавчо закріпленим у вигляді правил, приписів тощо

**Норма права**, правова норма, загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки

**Норма реакції**, діапазон модифікаційної мінливості організму, клітини

**Норма соціальна**, система уявлень, що визначає певний шаблон поведінки членів соціальної групи

**Нормалізація**, спонтанні процеси, спрямовані на вироблення норми, регламентацію її структурних елементів та вживання мови

**Нормаль**, 1) перпендикуляр до дотичної (прямої або площини), що проходить через точку дотику; 2) галузевий нормативно-технічний документ, що містить вимоги до показників якості виготовлених виробів; 3) застаріла назва стандарту

**Нормаль головна**, нормаль до кривої, яка проходить через точки M0 кривої L й лежить в дотичній площині до L в точці M0

**Нормандія**, регіон Франції

**Нормандія (історична область)**, історична область Франції, у 911–1469 – герцогство

**Нормандія (регіон)**, регіон Франції

**Нормандська височина**, Нормандська Швейцарія, височина на півночі Франції



**Нормандська операція**, стратегічна десантна операція союзних (англійських, американських та канадських) військ 06.08.1944 для відкриття Другого фронту в Європі

**Нормандське завоювання Англії 1066**, вторгнення в Англію французько-нормандських феодалів на чолі з герцогом Нормандії Вільгельмом

**Нормандські острови**, архіпелаг у протоці Ла-Манш

**Норманни**, вікінги, германомовні жителі Скандинавії, які стали відомі своїми розбійними набігами в на землі Західної і Південної Європи

**Норманська теорія**, норманізм, напрям в українській і зарубіжній історіографії 18–19 ст., прихильники якого вважають норманів засновниками східнослов'янської державності (зокрема й Київської Русі)

**Нормативи**, документи, що містять показники витрат часу, матеріальних або грошових ресурсів, показники виготовленої продукції, що припадають на будь-яку одиницю (виріб, операцію тощо)

**Нормативи економічні**, абсолютні та відносні величини, які застосовуються для регулювання економічних відносин у суспільстві

**Нормативи соціальні**, науково обґрунтована характеристика оптимального стану соціального процесу (або однієї з його сторін), отримана на основі обліку об'єктивних закономірностей соціального розвитку

**Нормативний метод**, засіб дослідження, за якого обґрунтовується сукупність нормативів, що визначають ефективність системи, а потім реальна система порівнюється з нормативною системою, що дає змогу виявити характер і ступінь відхилення від норми

**Нормобласт**, стадія розвитку еритроцитів

**Нормотворення електронне**, е-нормотворення, використання державною установою цифрових технологій при нормотворенні й прийнятті рішень

**Нормотворчість**, основний шлях впливу держави на суспільні відносини

**Нормоцит**, без'ядерний еритроцит

**Нормування**, встановлення міри витрат на виробництво одиниці продукції або обсягу робіт на основі технічно обґрунтованих норм

**Нормування товарних запасів**, оптимальні обсяги, кількість матеріальних ресурсів, товарної маси, що забезпечує безперервність виробництва або товарного обігу

**Норни**, у германо-скандинавській міфології – три богині людської долі

**Норов, Авраам Сергійович** (1795–1869), письменник, мандрівник, політик, міністр народної освіти Російської імперії (1853–1858), Росія

**Нородом Сіамоні** (1953), король Камбоджі з 2004

**Нородом Сіанук** (1922–2012), король Камбоджі (1941–1955 та 1993–2004)

**Нор-Па-де-Кале**, регіон Франції

**Нор-Па-де-Кале кам'яновугільний басейн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, промисловий ландшафт 19–20 ст. у Північній Франції

**Норрботтен**, лен Швеції

**Норріс, Бенджамін Френклін** (1870–1902), письменник, журналіст, один із перших представників натуралізму в американській літературі, США

**Норріш, Роналд Джордж Рейфорд** (1897–1978), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1967), Велика Британія

**Норск Телеграмбура**, Ен-Те-Бе, норвезька агенція новин, діє з 1867

**Норт, Дуглас Сесіл** (1920), економіст, Нобелівська премія з економіки (1993), США

**Нортамберленд-Даремський вугільний басейн**, вугільний басейн на північному сході Англії

**Нортроп, Джон Говард** (1891–1987), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1946), США

**Нортроп, Джон Кнудсен** (1895–1981), авіаконструктор, промисловець, один із засновників компанії Lockheed та компанії Northrop, США

**Норфолк**, зовнішня територія Австралії

**Норцеві** (Podicipedidae), родина птахів ряду норцеподібних, фауна України

**Норцеподібні** (Podicipediformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Норштейн, Юрій Борисович** (1941), кінорежисер, живописець, режисер мультиплікаційного кіно, «Оскар» (2009), Росія

**Носар** (*Gymnocephalus acerinus*, *Gymnocephalus acerina*) вид риб родини окуневих, вид фауни України

**Носатка-листовидка** (*Libythea celtis*), вид комах ряду лускокрилих родини носаток, внесений до Червоної книги України

**Носачі** (Nasalis), рід приматів родини мавпових

**Носівка**, місто, адміністративний центр Носівського р-ну Чернігівської обл.

**Носівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Носії запису**, фізичні тіла, які використовують для зберігання в ньому чи на його поверхні інформації, що підлягає запису

**Носії заряду**, струму, частинки й квазічастинки, що переносять заряд у різних середовищах: йони, електрони, протони, куперівські пари тощо

**Носії реклами**, конкретні засоби розповсюдження в межах кожного виду, наприклад конкретні журнали, телешоу або радіопрограми

**Носії електронний**, матеріальний носій, який використовують для записування, зберігання та відтворення інформації, обробленої засобами комп'ютерної техніки

**Носов, Микола Миколайович** (1908–1976), письменник, драматург, кіносценарист; класик літератури для дітей, Україна – Росія

**Носова порожнина**, порожнина, де у ссавців зосереджені органи нюху

**Носоглотка**, відділ дихальних шляхів

**Носоріг волохатий**, тварина четвертинного періоду

**Носоріг чорний**, представник родини носорогів, що мешкає на території Африканського континенту

**Носорогові** (Rhinocerotidae), родина ссавців ряду непарнокопитних

**Носток** (Nostoc), рід ціанобактерій, здатних утворювати ниткоподібні колонії

**Нострадамус, Мішель** (1503–1566), астролог, лікар і алхімік, автор пророцтв, Франція

**Нострадамуса пророцтва**, картина майбутньої історії людства з 1555 до 3793, що належить Мішелю Нострадамусу

**Ностратична теорія**, теорія, згідно з якою окремі мовні родини об'єднуються на глибшому етапі реконструкції в одну ностратичну надродину

**Ностратичні мови**, гіпотетична макросім'я мов, що об'єднує афразійські мови, індоєвропейські мови, картвельські мови, уральські мови, дравідійські мови і алтайські мови

**Нострифікація**, процедура визнання документів про вищу освіту, вчені звання та наукові ступні, що видаються органами атестації інших країн

**Носухи** (Nasua), рід ссавців родини єнотових

**Нота**, 1) офіційне звернення уряду однієї держави до уряду іншої з якого-небудь питання, передане через відомства закордонних справ та дипломатичних представників; 2) особисте звернення дипломатичного представника, яке містить інформацію про яку-небудь подію

**Нотабене**, назва умовного знака (NB), який ставлять, щоб звернути увагу на якесь місце у тексті, на певний документ, книгу і т. ін.

**Нотаріальний процес**, правова форма діяльності уповноважених на те органів держави і посадових осіб

**Нотаріат**, система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення з метою надання їм юридичної вірогідності

**Нотаріус**, особа, спеціально уповноважена на вчинення нотаріальних дій

**Нотатка**, невеликий текст, що дає цілісну уяву про видання

**Нотація**, настанова, повчання з осудом чиєїсь поведінки, вчинків і т. ін.

**Ноти**, 1) умовні графічні знаки, поряд з додатковими позначками, що призначені для запису музики; 2) аркуші, зшитки і цілі книги з рукописним або друкованим записом музичних творів

**Нотифікація**, 1) офіційне повідомлення шляхом надсилення документа однією зі сторін міждержавної угоди про свою позицію щодо умов контрактів, договорів; 2) повідомлення, надіслане векселедержателем векселедавцю про незгоду сплатити вексель, відмову від акцепту

**Нотний запис**, європейська система нотації

**Нотогея**, фауністичне царство на території Австралії й прилеглих островів

**Нотозаври** (Notosauria), підряд вимерлих ящерів

**Ноториктові** (Notoryctidae), родина ссавців ряду сумчастих кротів

**Нототенії** (Notothernia), рід промислових риб родини окунеподібних

**Нототиласові** (Notothyaceae), родина мохів порядку антоцеротових

**Нотоунгуляти** (Notoungulata), ряд вимерлих копитних

**Нотофагові** (Nothofagaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку букоцвітих

**Нотофагус** (Nothofagus), рід рослин родини букових

**Нотрансько-Крашка**, регіон Словенії

**Нотт, Джон Фредерік** (1938), матеріалознавець, іноземний член АН України (1992), Велика Британія

**Ноулз, Вільям** (1917–2012), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2001), США

**Ноумен**, у платонізмі та середньовічній схоластиці – те, що досягається розумом на протипагу даному в чуттях (феномену)

**Ноутстейн, Френк Воллас** (1902–1983), демограф, один із авторів концепції демографічного переходу, що пояснює зміну типів відтворення населення, США

**Ноу-хау**, 1) технічні знання, досвід, додаткова документація, передача яких обумовлюється спеціальною угодою між сторонами; 2) те саме, що новація

**Ночесвітки** (Noctiluca), рід найпростіших динофлагеллят

**Нуаду**, у міфології ірландських кельтів – король та ватажок богів

**Нуайме, Михайл** (1889–1988), письменник, критик, перекладач творів Т. Шевченка арабською мовою, Ліван

**Нуакшот**, місто, столиця Мавританії

**Нуаре, Філіпп П'єр Фернан** (1930–2006), актор, лауреат Берлінського (1972) та Венеційського МКФ (1962), Франція

**Нубійська мова**, мова шарі-нільської гілки нілотської групи мов

**Нубійська пустеля**, пустеля на північному сході Африки між річкою Ніл і Червоним морем (Судан)

**Нубійсько-Аравійський щит**, виступ докембрійського фундаменту на південному сході Африканської платформи

**Нубія**, історична область в долині Нілу, між його першим і шостим порогами

**Нувель, Жан** (1945), архітектор, Прітцкерівська премія (2008), Франція

**Нувориш**, людина, яка швидко розбагатіла в той чи інший (законний або незаконний) спосіб і не змогла адаптуватися до нового соціального середовища; багач-вискокочка, який проник у вищі верстви суспільства

**Нуг** (Guizotia), рід рослин родини складноцвітих

**Нудельман, Михайло** (1938), економіст, іноземний член НАН України (2000), Україна – Ізраїль

**Нудельман, Олександр Емануїлович** (1912–1996), конструктор авіаційної автоматичної зброї, Україна – Росія

**Нуди** (Nuda), клас кишковопорожнинних тварин

**Нудизм**, рух, що ґрунтується на уявленнях про природність оголеного тіла людини

**Нудота**, неприємне почуття, яке може свідчити про інтоксикацію або розлад діяльності вестибулярного апарату

**Нудьга, Григорій Антонович** (1913–1994), письменник, фольклорист, історик української літератури, критик

і культуролог, дослідник взаємодії літератури та фольклору, Україна

**Нуєво-Леон**, штат Мексики

**Нуєр (етнос)**, етнічна група, що проживає у долині Нілу (Південний Судан, Південно-Західна Ефіопія)

**Нуєр (мова)**, мова західної групи пілотської сім'ї мов

**Нуклеаза**, фермент, який гідролізує фосфодієфірний зв'язок у молекулі нуклеїнової кислоти

**Нуклеарна сім'я**, сімейна структура, яка складається з дорослих батьків і дітей, що перебувають на їх утриманні

**Нуклеозиди**, сполука азотистої основи і п'ятиуглецевого цукру

**Нуклеоїд**, місце в цитоплазмі прокаріотичної клітини, де знаходиться ДНК

**Нуклеоплазма**, каріоплазма, неструктурований вміст клітинного ядра, відмежований від цитоплазми ядерною оболонкою

**Нуклеопротейди**, сполука нуклеїнової кислоти і білка

**Нуклеосинтез**, процес утворення ядер атомів хімічних елементів

**Нуклеосома**, структурна одиниця організації хроматина

**Нуклеотид аденіновий**, складова частина нуклеїнових кислот

**Нуклеотиди**, мононуклеотиди, одиниці будови нуклеїнових кислот

**Нуклеотидилтрансферази**, пірофосфорилази, ферменти класу трансфераз, каталізують синтез нуклеїнових кислот з нуклеозидтрифосфатів

**Нуклеус**, ядрище, кам'яні ядрища з кременя, від якого відбивалися подібні до ножа гострі пластини

**Нукліди**, загальна назва атомних ядер і атомів

**Нуклони**, загальна назва протона і нейтрона

**Нукуалофа**, місто, столиця Тонгі

**Нулісомія**, відсутність в організмі або клітині в диплоїдному хромосомному наборі пари гомологічних хромосом

**Нуліфікація грошей**, анулювання державою різко знецінених паперових грошей

**Нуль**, ціле число, що поділяє числову шкалу на додатну і від'ємну частини

**Нуль температури абсолютний**,  $-273,15^{\circ}\text{C}$ , або  $0\text{ K}$  – найнижча можлива температура, тобто температура, за якої ентропія мінімальна

**Нуль-афіксація**, відсутність афікса в одній із форм парадигми за наявності афікса в інших формах

**Нуль-вектор**, вектор, початок якого збігається з його кінцем

**Нуль-десять**, об'єднання російських митців-авангардистів, існувало протягом 1915–1916

**Нуль-індикатор**, пристрій з індикацією стану відносно середнього значення вимірюваної змінної величини

**Нуль-многочлен**, многочлен, канонічне зображення якого є нулем

**Нумеа**, місто, столиця заморської території Франції Нова Каледонія

**Нуменій** (2 ст.), філософ, неопіфагорєсець, попередник неоплатонізму, Римська імперія

**Нумералізація**, процес закріплення за іменниками особливих ознак, притаманних неозначно-кількісних числівникам

**Нумератор**, апарат для нумерування квитків, купонів і т. ін.

**Нумізматика**, допоміжна історична дисципліна, що вивчає історію монетної чеканки і грошового звернення

**Нумуліти** (Nummulites), рід вимерлих одноклітинних морських організмів, скам'янілі черепашки яких утворюють гірські породи

**Нун**, давньоєгипетське космологічне божество, уособлення первинного водного хаосу, Первісний океан

**Нунавут**, територія Канади

**Нунатак**, форма переферійного рельєфу льодовиків

**Нунцій**, постійний дипломатичний представник папи римського в державах, з якими Ватикан підтримує офіційні дипломатичні відносини

**Нуньєс де Бальбоа, Васко** (1475–1519), конкістадор, перший з європейців, хто досяг Тихого океану, Іспанія – Панама

**Нуньєс де Касерес, Хосе** (1772–1846), голова повстання проти іспанців у Санто-Домінго, правитель Санто-Домінго (1821–1822), Домініканська Республіка

**Нуңцзян**, річка у Китаї, ліва притока Сунгарі, 1089 км

**Нупорікуро-Камуй**, у міфології айнів – божество, що володіє горами

**Нура**, річка у Казахстані, впадає до озера Тенгіз, 978 км

**Нур-Девлет Герай** (?–1503), хан Криму (1466–1469 та 1475–1476)

**Нуристанські мови**, кафірські мови, група індоіранських мов

**Нурмі, Пааво** (1897–1973), спортсмен (легка атлетика), 9-разовий чемпіон (1920 – 3, 1924 – 5, 1928) Олімпійських ігор, Фінляндія

**Нус**, одне з основних понять античної філософії, що означало поєднання всіх можливих актів свідомості й мислення, яким підпорядковані космос і людина, думка, розум

**Нуссельта число**, характеризує співвідношення густини дійсного теплового потоку до такого, який би мав місце в умовах чистої теплопровідності через шар рідини

**Нут (у міфології)**, у давньоєгипетській міфології – богиня неба

**Нуталіоз**, паразитарна хвороба

**Нутація**, рух осі обертання

**Нутація (у рослин)**, кругові рухи рослин

**Нутка**, індіанська мова атапаскської сім'ї мов

**Нутрієві** (Myocastoridae), родина ссавців ряду гризунів

**Нутрія**, болотяний бобер (Myocastor coypus), вид ссавців родини нутрієвих, вид фауни України

**Нутроміри**, мікрометричні кінцеві міри стержневого типу, які широко застосовуються при вимірюванні внутрішніх величин розмірів (до 10000 мм)

**Нутроші**, внутрішні органи тварини чи людини

**Нуцелус**, ядро насінного зачатка

**Нушич, Бранислав** (1864–1938), письменник, драматург-комедіограф, класик світової драматургії, Сербія

**Ньсерере, Джуліус** (1922–1985), президент Танзанії (1964–1985)

**Нью Ейдж**, Новий вік, світогляд, у т. ч. релігійний, рух, що виник у 1980-х, в основі якого лежить ідея нового періоду в розвитку людства на відміну від попереднього – невіддалого

**Нью Медіа Арт**, медіа-мистецтво, вид мистецтва, у якому використовуються сучасні медіа-технології

**Нью...**, частини складних назв в англійських країнах, що означає новий, ново

**Нью-Брансвік**, провінція Канади

**Нью-Гемпшир**, штат США

**Нью-Делі**, національний столичний округ Індії

**Нью-Джерсі**, штат США

**Ньюел, Аллен** (1927–1992), вчений у галузі когнітивної психології і штучного інтелекту, Премія Тюрінга (1975), США

**Ньюзлетер**, в широкому розумінні корпоративне (передусім внутрішнє) періодичне видання, що є одним із інструментів позиціонування або підтримання публіцитного капіталу суб'єкта PR

**Ньюзрум**, відділ у редакції, де створюються, опрацьовуються новини й ін. матеріали й передаються за допомогою технічних засобів зв'язку до реципієнта

**Нью-Йорк (місто)**, місто у США, 8,4 млн мешканців

**Нью-Йорк (штат)**, штат США

**Нью-Йорк Таймс**, *The New York Times*, північноамериканська щоденна газета, видається у м. Нью-Йорк з 1851

**Нью-Йоркська група**, літературне угруповання українських поетів еміграції

**Нью-Йоркська публічна бібліотека**, одна з найбільших книгозбірень світу, діє у м. Нью-Йорк (США) з 1912, 53,1 млн одиниць зберігання

**Нью-Йоркський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Нью-Йорк (США) з 1831

**Ньюкасла хвороба**, псевдочума, азіатська чума курей, хвороба Філарет, хвороба Ранікхет, особливо небезпечне висококонтagioзне вірусне захворювання свійської птиці

**Ньюком, Саймон** (1835–1909), астроном, математик, економіст, виконав вимірювання швидкості світла з рекордною для свого часу точністю, Канада – США

**Ньюленд, Джуліус Артур** (1878–1936), ботанік, хімік, збирач унікальних гербаріїв, Бельгія – США

**Ньюлендс, Джон Александер Рейна** (1837–1898), хімік, першим висловив ідею про періодичність зміни властивостей хімічних елементів, Велика Британія

**Ньюман, Джеймс Гансен** (1956), астронавт, США

**Ньюман, Пол Леонард** (1925–2008), актор, кінорежисер, продюсер, «Срібний ведмідь» (1995), лауреат Каннського МКФ (1958), «Оскар» (1986, 1987), США

**Нью-Мексико**, штат США

**Ньюмен, Джон Генрі** (1801–1890), кардинал, центральна фігура британського релігійного життя вікторіанського періоду, Велика Британія

**Ньюпор, Едуар** (1875–1911), льотчик, авіаконструктор, засновник фірми «Ньюпор», що випускала літаки, які застосовувалися в Першу світову війну як основний тип винищувачів, Франція

**Ньюс Вік**, американський ілюстрований тижневий журнал, видається з 1933

**Ньюс Лете**, щоденна газета Північної Ірландії, видається з 1737

**Ньюсмейкери**, люди, діяльність яких припускає навмисну або ненавмисну публічність і викликає стійкий інтерес ЗМІ

**Ньютон, Ісаак** (1642–1757), математик, механік, астроном і фізик, один з основоположників класичної фізики, класичної механіки та фізичної оптики, автор теорії кольору, Велика Британія

**Ньютон, Чарльз Томас** (1816–1894), археолог, першовідкривач руїн стародавнього мавзолею в Бодрумі (Туреччина), Велика Британія

**Ньютона біном**, вираз вигляду  $(a+b)^n$ , біном розкладається в суму одночленів, які є добутками деяких степенів його доданків  $a$  і  $b$

**Ньютона закони**, чотири фізичні закони, сформульовані І. Ньютоном у 17 ст., які лягли в основу класичної механіки

**Ньютона інтерполяційна формула**, три формули обчислювальної математики, які застосовують для поліноміальної інтерполяції

**Ньютона кільця**, кольорові кільця, які можна спостерігати за допомогою опуклої скляної пластинки внаслідок інтерференції відбитого світла

**Ньютона метод**, метод розв'язання системи лінійних диференціальних рівнянь

**Ньютона рідина**, рідина, для якої в'язкість залежить лише від температури і тиску (а також від хімічного складу) і не залежить від сил, що діють на неї

**Ньютона-Лейбніца формула**, одна з основних формул математичного аналізу, пов'язує значення визначеного інтегралу зі значеннями первісної функції на межах інтегрування

**Ньюфаундленд**, острів в Атлантичному океані, територія Канади

**Ньюфаундленд і Лабрадор**, провінція Канади

**Ньяла** (*Tragelaphus angasi*), лісова антилопа, вид ссавців родини бикових

**Ньямведі**, ньямвезі, мова групи банту

**Ньянджа**, чиньянджа, манганджа, одна з мов групи банту

**Ньяса**, озеро у Мозамбіку, Танзанії та Малаві, 29600 км<sup>2</sup>



**Ньяя**, школа індійської філософії, зосереджена передусім на вивченні логіки

**Ню**, художній жанр у скульптурі, живопису, фотографії і кінематографії, що зображає красу людського тіла

**Нюгорд, Крістен** (1926–2002), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2001), Норвегія

**Нюйва**, у давньокитайській міфології жіноче божество у вигляді напівжинки-напівзмії

**Нюкжа**, річка у Росії, права притока Олекми, 540 км

**Нюренберг, Амшей Маркович** (1887–1979), живописець, графік, педагог, художній критик, Україна – Росія

**Нюрнберг**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 501 тис. мешканців

**Нюрнберзький процес 1945**, міжнародний судовий процес над колишніми керівниками нацистської Німеччини (20.11.1945 – 01.10.1946)

**Нюсляйн-Фольхард, Крістіана** (1942), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1995), Німеччина

**Нюх**, вид чуття

**Нюховий аналізатор**, орган чуття, сукупність структур, що сприймає подразнення хеморецепторів

**Нюя**, річка у Росії, ліва притока Лени, 798 км

**Нямц**, жудець Румунії

**Нятко, Поліна Мусіївна** (1900–1994), актриса, народний артист УРСР (1951), Україна

## О

**О**, дев'ятнадцята літера української абетки

**О. Генрі** (1862–1910), письменник, майстер новели, класик американської літератури, США

**Оаза**, оазис, місце виходу підземних вод в пустелях і напівпустелях

**Оазиси антарктичні**, непокриті льодом ділянки берегової зони Антарктиди

**Оана, Моріс** (1913–1992), композитор, піаніст, класик музичного мистецтва, Марокко – Франція

**Оахака**, штат Мексики

**Об**, річка у Росії, впадає до Карського моря, 3650 км

**Об'єкт ідеалізований**, одне з ключових понять теорії пізнання

**Об'єктивність**, належність до об'єктивної реальності; обсяг знань, що відповідають об'єкту пізнання

**Об'єм**, величина, вимірювана в кубічних одиницях

**Обално-Крашка**, регіон Словенії

**Обама, Барак Хусейн** (1961), 44-й президент США (з 2009), Нобелівська премія миру (2009)

**Обанель, Теодор** (1829–1886), поет, діяч провансальського культурного відродження, Франція

**Обапіл**, дошка з крайньої зовнішньої частини колоди, розпиленої вздовж

**Обв'язування**, замкнута горизонтальна рама по периметру каркасного будинку, що зв'язує опорні перерізи (верхні і нижні) вертикальних стійок; замкнута вертикальна рама, що забезпечує жорсткість дверних і віконних блоків

**Обвал**, 1) швидке зміщення у вигляді падіння або скочування значних мас гірських порід або ґрунтів, що відокремились від масиву схилу; 2) руйнування будівель (падіння стелі, стін) внаслідок зсуву чи підмивання водою

**Обвалкування зябу**, валкування ґрунту, агротехнічний захід боротьби з водною ерозією ґрунту, спорудження водозатримуючих або водовідвідних валів

**Обвалування**, комплекс гідротехнічних споруд для інженерного захисту від затоплення території населених пунктів, промислових підприємств і родючих земель

**Обвинувач**, особа або орган, який складає й підтримує під час судового процесу вимогу покарання звинуваченого

**Обвинувачений**, особа, що переслідується у порядку кримінального судочинства

**Обвідна**, крива, що в кожній своїй точці є дотичною до деякої кривої сімейства

**Обвійник** (Periplosa), рід витких кущів родини кутрових

**Обводнення**, сукупність гідротехнічних заходів для забезпечення водою безводних і маловодних районів для побутових і господарських цілей, зокрема для забезпечення водою пасовищ та ін.

**Обвуглення**, утворення карбонізованого залишку в результаті піролізу або неповного згорання

**Обв'язування**, 1) замкнута горизонтальна рама по периметру каркасного будинку, що зв'язує опорні перерізи (верхні і нижні) вертикальних стійок; 2) замкнута вертикальна рама, що забезпечує жорсткість дверних і віконних блоків

**Обгортання**, одна з процедур таласотерапії

**Обгортка**, скупчені листки, що оточують суцвіття

**Обґрунтування**, процес використання сукупності доказів, фактів, аргументів для переконання в чому-небудь, на підтвердження чогось

**Обґрунтування агроекологічне**, документ установленого зразка, що видається науково-дослідною установою відповідно до визначених критеріїв та нормативних показників придатності угідь

**Обдарованість**, уявлення, що особливі здібності людини мають містичне, божественне походження, пізніша раціоналізація, що пояснює особливі здібності як природні або генетично зумовлені

**Обезводнювання**, надлишкова втрата води організмом

**Обеліск**, Меморіальна споруда, огранований кам'яний стовп (частіше прямокутний у плані), який звужується догори, з пірамідально загостреною верхівкою

**Обер, Даніель Франсуа Еспрі** (1782–1871), композитор, класик музичного мистецтва, Франція

**Обер, Жан-Луї** (1731–1814), поет-байкар, журналіст, класик французької літератури, Франція

**Обер...**, частина складних слів, що означає 1) вищість посади, 2) найвищу ступінь якоїсь негативної властивості, що виражається іменником

**Оберемко, Олена Вікторівна** (1973), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Киргизія – Україна

**Оберон**, супутник Урана

**Оберт, Герман** (1894–1989), фізик, винахідник, автор ідеї орбітального телескопу, один із піонерів ракетобудування, Румунія – Німеччина – Австрія

**Обертальний момент**, величина, що характеризує обертальний ефект сили при дії на тверде тіло, як наприклад, на обертовий вал

**Обертальний рух**, вид механічного руху

**Обертання поверхні**, поверхні, утворені обертанням плоскої кривої навколо прямої (осі), розташованої в площині цієї кривої

**Обертин**, селище міського типу Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл.

**Обертинський, Здислав** (1894–1978), історик церкви та мистецтва, Польща

**Обертон**, тембр голосу, що виникає внаслідок накладання на основний тон додаткових тонів, які є вищими від основного

**Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія**, політична партія, що діяла на території України, 1917–1920

**Об'єднана методистська церква США**, найбільше методистське церковне об'єднання в США (понад 10 млн послідовників)

**Об'єднані Арабські Емірати**, держава у Західній Азії

**Об'єднання громадян**, добровільне громадське формування, утворене на основі єдності інтересів з метою спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод

**Об'єднання конфедерацій працедавців і промисловців Європи**, найважливіший представник інтересів працедавців і підприємців у структурах ЄС, діє з 1958

**Об'єднання нових течій**, об'єднання митців-авангардистів у Росії у 1922–1923

**Об'єднання підприємств**, господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств із метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для розв'язання спільних економічних і соціальних завдань

**Об'єднання французького народу**, політична організація у Франції в 1947–1955 на чолі з Шарлем де Голлем

**Об'єкт в інформаційних технологіях**, 1) поняття об'єктно-орієнтованого програмування; 2) ємність комп'ютерної пам'яті (запам'ятовуючих пристроїв); 3) кількість інформації, переданої по каналах зв'язку

**Об'єкт (у мовознавстві)**, 1) додаток; 2) семантична категорія синтаксису, що стосується назв предметів або істот, на які спрямовано дію, процес або стан, звичайно виражені дієсловом

**Об'єкт (у філософії)**, предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання, діяльності людини

**Об'єктив**, оптичний пристрій, призначене для створення дійсного оптичного зображення

**Об'єктивація**, перетворення суб'єктивного змісту свідомості в самостійну, незалежну від свідомості сутність

**Об'єктивація (у культурі)**, втілення чого-небудь у предметних формах, образах і т.д.

**Об'єктивізм**, світоглядна позиція, в основі якої лежить орієнтація пізнання на соціально-політичну «нейтральність» і на те, що утримується від соціально-критичних оцінок, думок про цінності і цілі ідеологічно значимих проблем, а особливо від партійних висновків

**Об'єктивність**, філософське поняття, що означає характеристику предмета, зміст знання чи спосіб існування (дійсності), яка полягає в їхній незалежності від людської свідомості (суб'єкта пізнання)

**Об'єм**, місткість геометричного тіла, тобто частини простору, обмеженої однією або декількома замкнутими поверхнями

**Обжинки**, свято з нагоди закінчення жнив

**Обитічна (затока)**, затока Азовського моря у межах Запорізької обл.

**Обитічна (річка)**, річка у Запорізькій обл., впадає до Обитічної затоки Азовського моря, 100 км

**Обитічна Коса (заказник)**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Приморський р-н Запорізької обл.

**Обитічна коса (півострів)**, півострів на північному узбережжі Азовського моря, напроти гирла р. Обитічної у межах Приморського р-ну Запорізької обл.

**Обіг грошовий**, рух грошей у готівковій та безготівковій формах, який обслуговує реалізацію товарів і нетоварні платежі в економіці

**Обіньяк, Франсуа д'** (1604–1676), театральний критик, автор твору «Політика театру» (1657), де сформульовано класичне правило театального мистецтва – правило трьох єдностей (місця, часу і дії), Франція

**Обітниця**, релігійне присягання на виконання певної справи, з яким віруючі звертаються до Бога чи певного святого з надією на здійснення свого прохання

**Обкладинка**, зовнішнє покриття книжково-журнальних видань з одного цілісного аркуша цупкого паперу, яке з'єднується з блоком без форзаців та приклеюється до корінця блока або прошивається разом з аркушами

**Облада** (Oblada melanura), риба родини спарових, вид фауни України

**Обладнання**, сукупність механізмів, пристосувань, машин, приладів, необхідних для виконання будь-якої роботи

**Обладнання авіаційне**, авіаційні системи певного класу, які забезпечують функціонування повітряного корабля на інформаційно-керівному та (чи) енергетичному рівнях з використанням електричної та інших видів енергії

**Обладнання технологічне**, обладнання для виробництва та ремонту різноманітних механізмів і виробів, для

обробки матеріалів або заготовок, а також засоби технологічного оснащення та джерела енергії

**Область**, адміністративно-територіальна одиниця вищого рівня в Україні, Росії, Білорусі та інших країн, які виділяються з урахуванням природних і економічних особливостей території, кількості населення, транспортного сполучення

**Область автономна**, різновид адміністративно-територіальних одиниць в СРСР

**Область зв'язна**, відкрита множина евклідового простору, яку не можна розбити на дві непорожні відкриті множини, що не перетинаються

**Облісіння**, плішивість, некомпенсоване випадіння волосся

**Облицювальні матеріали**, будівельні матеріали, що застосовуються для зовнішнього і внутрішнього облицювання будівель і споруд

**Облицювання**, конструкція з природних і штучних матеріалів та виробів, які прикріплюються до поверхні будівельних конструкцій розчинами, мастиками або з допомогою кріпильних деталей

**Облігатність (у біології)**, нездатність паразитичного організму існувати без організму хазяїна

**Облігація**, боргова розписка, що видається позичальником (емітентом) кредитором (покупцю), зазвичай випускаються державою, місцевими органами влади або компаніями у формі цінних паперів з фіксованою відсотковою ставкою

**Облік**, складова управління економічними процесами та об'єктами, що передбачає фіксацію стану та основних параметрів, збору й накопичення даних про економічні об'єкти і процеси, їх відображення в облікових відомостях

**Облік господарський**, облікова інформація, яка містить кількісно-якісну оцінку та характеризує реальний стан господарської діяльності

**Облік технічний**, 1) інвентаризація; облік предметів господарювання; 2) спрощений метод, при якому вивчення процесів здійснюється за двома елементами: нормовані витрати і втрати робочого часу

**Обліковий запис**, профіль, акаунт, сукупність наданої інформації про користувача

**Облікові реєстри**, первинні носії інформації спеціального формату і будови, призначені для реєстрації, групування та узагальнення господарських операцій, оформлених відповідними документами

**Обліпіха**, щець (Hirporrhoe), рід ягідних дерев родини маслинкових

**Облітерація (у біології)**, сплюснення клітин і тканин у рослин

**Облітерація (у медицині)**, повне зникнення органу внаслідок хвороби або хірургічного втручання

**Облітерація (у техніці)**, зарощування з часом перерізу щілини

**Обло**, поширена в дерев'яному зодчестві врубка колод із залишком, тобто з випуском кінців колоди назовні будинку

**Облога**, тривала військова блокада міста або фортеці з наміром захопити об'єкт подальшим штурмом або змусити гарнізон капітулювати в результаті виснаження його сил

**Облом**, конструкція зверху піраміди дзвіниці, в яку врізається восьмерик, що закінчується аркадою

**Обломи архітектурні**, протяжні пластичні архітектурні елементи різного поперечного перерізу, які повторюються в карнизах, гуртах, поясах, деталях цоколів, базах колон і стовпів, оконтурення цими елементами (обрамлення) прорізів тощо

**Обман**, навмисна спроба приховати і/або сфабрикувати інформацію

**Обманки**, група мінералів

**Обмеження волі**, утримання особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу відповідно до її постійного місця проживання без ізоляції від суспільства в умовах здійснення над нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці

**Обмеження нетарифні**, сукупність економічних і адміністративних заходів, що виходять за рамки митно-тарифної політики

**Обмеження польотів зона**, повітряний простір визначених розмірів, у межах якого польоти літальних апаратів обмежені низкою умов (час, висота польоту та ін.)

**Обмеження стратегічних озброєнь**, ОСО, сукупність угод у сфері стратегічної стабільності між СРСР та США у 1970–1980-х, важлива складова загального процесу роззброєння та розрядки в міжнародних відносинах

**Обмежувач**, пристрій, що забезпечує сталість вихідної напруги при певних межах зміни вхідної напруги завдяки нелінійним властивостям своїх елементів

**Обмін даними**, в інформаційних технологіях – фізичне перенесення даних (цифрового бітового потоку) у вигляді сигналів від точки до точки чи від точки до кількох точок засобами електрозв'язку по каналу зв'язку

**Обмін жирівий**, перетворення в клітинах жирів та жирних кислот

**Обмін мінеральний**, сукупність процесів обміну мінеральних речовин, що знаходяться в організмі переважно у вигляді неорганічних сполук

**Обмін нееквівалентний**, стабільне порушення пропорцій між затратами на виробництво товарів і їх відшкодуванням при зовнішньоекономічних зв'язках, експорті та імпорті

**Обмін проміжний**, перетворення речовин в організмі

**Обмін речовин (метаболізм)**, сукупність хімічних реакцій в клітині

**Обмінний курс**, ціна грошової одиниці країни, виражена в іноземній валюті

**Обміну соціального теорія**, соціологічна концепція, представники якої розглядають обмін різноманітними соціальними ресурсами (в широкому розумінні) як фундаментальні засади соціальної взаємодії в суспільстві

**Обміри**, точні виміри усіх елементів існуючого будинку або споруди з подальшою фіксацією їх розмірів на кресленнях

**Обмова**, помилкове звинувачення, зведене на кого-небудь

**Обмотка трансформатора**, виконується з електропровідного ізолюваного дроту, поділяють на циліндричні та галетні

**Обмуровування**, створення огорожуючих пристроїв (наприклад в котлоагрегатах), що виконуються з штучних матеріалів (цегла, вогнетривкі блоки) на вогнетривких глинах

**Обновленство**, опозиційна щодо патріаршої церкви течія у російському православ'ї, яка виникла весною 1922, декларувала «оновлення Церкви», демократизацію керування та модернізацію богослужіння

**Обноска**, пристосування для розбивки будинку або споруди в натурі, що складається з дерев'яних, забитих у землю стояків, розташованих поза периметром будинку або споруди і з'єднаних між собою горизонтальними рейками

**Обов'язок**, сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими

**Обов'язок громадянський**, зобов'язання громадянина перед суспільством та державою

**Ободівський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., с. Ободівка Тростянецького р-ну Вінницької обл.

**Ободова кишка**, відділ товстої кишки

**Ободовська, Раїса Андріївна** (1948–2012), спортсменка (велосипедний спорт), чемпіон світу (1968, 1969), Україна

**Обожнення**, стан особистості та процес, в результаті якого вона набуває божественних рис

**Обозний**, одна з найвищих виборних посад у козацькому війську і адміністративно-державному апараті Гетьманщини 17–18 ст., на яку покладалися обов'язки керівництва військовою артилерією

**Обойма**, пристрій, що поєднує кілька патронів разом і служить для полегшення і прискорення заряджання стрілецької зброї та малокаліберних гармат

**Оболонка**, 1) у будівництві і техніці – просторова конструкція, обмежена двома криволінійними поверхнями, віддаль між якими (товщина) є малою порівняно з іншими її розмірами; 2) загальна назва просторових конструкцій великопрогнозового покриття

**Оболонка географічна**, ландшафтна оболонка, цілісна і безперервна оболонка Землі

**Оболонка лінійна**, перетин M всіх підпросторів, які містять даний простір A векторного простору E

**Оболонки зародкові**, оболонки, що оточують зародок у тварин

**Оборона**, 1) сукупність політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів з підготовки до збройного захисту держави, цілісності і недоторканості її території; 2) вид військових (бойових) дій, який ґрунтується на захисних діях збройних сил

**Оборона активна**, бойові дії, що застосовуються однією з воюючих сторін з метою вимотати і знекровити великі сили противника шляхом міцної оборони на підготовлених рубежах у поєднанні з контрударами і контратаками

**Оборона необхідна**, дії, вчинені з метою захисту, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони

**Оборона тотальна**, вид бойових дій, основу яких складає ведення повних, загальних і всеосяжних оборонних дій, пов'язаних із відбиттям наступу (вторгнення) противника і наполегливим утриманням займаної території, не рахуючись із втратами

**Оборона України**, система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту

**Оборони лінія**, оборонна лінія, важко прохідний для військ стратегічний рубіж або район місцевості з фортифікаційними укріпленнями, які посилені мініми полями, пастками тощо

**Оборонна операція в Північній Буковині та Бессарабії**, операція військ Південного фронту Червоної Армії у ході Другої світової війни, проведена у взаємодії з Чорноморським флотом 02–21.07.1941 з метою перешкодити вторгненню німецько-румунських військ

**Оборонні споруди**, фортифікаційні споруди, що зводяться на місцевості з метою забезпечити військам умови для ведення оборони, зменшити їх втрати і утруднити наступ противнику

**Обороздатність держави**, ступінь підготовленості держави до захисту від агресії

**Оборот зовнішньоторговельний**, економічний показник, що характеризує обсяг зовнішньої торгівлі країни, групи країн чи адміністративно-територіального утворення (регіону) за певний період часу: місяць, квартал, рік

**Обрадович, Доситей** (1742–1811), письменник, філософ, культурний та освітній діяч, класик сербської літератури, Сербія

**Образ автора**, художній двійник реальної особистості письменника, змодельоване ним уявлення про себе, відтворене у свідомості читача

**Образ Божий**, фундаментальне богословське поняття, що характеризує сутність людини в її ставленні до Бога

**Образ життя**, філософсько-соціологічна категорія, що означає стійкий спосіб життєдіяльності людей, що склався в певних суспільно-економічних умовах, що є в нормах їх спілкування, поведінки, складі мислення

**Образ і Подоба Бога**, твердження християнського вчення, що в людську матеріальну природу закладено духовне начало – душу

**Образ (у мистецтві)**, 1) узагальнене художнє втілення у формі й змісті твору, що виражає творчий потенціал автора; 2) результат і форма відображення предметів і процесів матеріального світу в розумовій діяльності людини: модель, поняття, судження або висновок

**Образ (у релігії)**, 1) у християнстві розуміється як нерукотворне зображення лика Христа на убрусі, яким спаситель витер своє обличчя; 2) іконописне зображення лика Господа, Богородиці чи Святого

**Образки**, білокрильник болотняний (*Calla palustris*), багаторічна трав'яниста рослина родини ароїдних



**Образок**, літературний жанр, невеликий за обсягом прозовий текст – ескізне зображення певної події, сценки, пластичний опис ситуації

**Образцов, Василь Парменович** (1849–1920), терапевт, один із засновників київської терапевтичної школи, автор першого опису клінічної картини тромбозу та інфаркту міокарда, Росія – Україна

**Образцов, Сергій Володимирович** (1901–1992), режисер, актор, засновник і багаторічний керівник Московського театру ляльок (1931–1992), народний артист СРСР (1954), Росія

**О'Брайєн, Фленн** (1911–1966), письменник, журналіст, класик ірландської літератури, Ірландія

**Обрамлення**, функціональна або декоративна рама, кайма (облямівка), смуга навколо якогось елементу (вікна, дверей, панелі тощо)

**Обрамлення (в літературі)**, просаподосис, художній прийом, що ґрунтується на пов'язуванні сюжетних елементів за допомогою спільної розповіді-рамки

**Обреїмов, Іван Васильович** (1894–1981), фізик, один із засновників (1929) та перший директор (1929–1933) Харківського фізико-технічного інституту, академік АН СРСР (1958), Франція – Росія – Україна

**Обретіння**, народна назва християнського свята віднайдення голови св. Івана Хрестителя

**Обризк**, перший шар штукатурки, що забезпечує її нормальне зчеплення з поверхнею, товщина 5–9 мм

**Обрис**, 1) лінія, яка окреслює форму; 2) контур предмета на якому-небудь тлі (напр., фігурні обриси іконостасу, чіткі обриси будівлі на тлі неба)

**Обріз**, горизонтальний уступ стіни або фундаменту, утворений в результаті зменшення товщини частини, що розташована вище

**Обрізання**, обряд видалення крайньої плоти, що практикується в юдаїзмі, ісламі, Коптській і Ефіопській Церквах, а також у низки народів Африки, Зах. Азії, Австралії та Океанії

**Обрізання Господнє**, євангельська подія вчинення над Немовлям Ісусом обряду обрізання, християнське церковне свято

**Обрії**, літературно-мистецький та науковий часопис, що виходив у м. Львів у 1936–1937

**Обріст, Йоганн-Георг** (1843–1901), літературознавець, поет, перший перекладач творів Т. Шевченка німецькою мовою, Австрія

**Оброблення сигналів радіотехнічне**, область радіотехніки, в якій здійснюється відновлення, поділ інформаційних потоків, придушення шумів, стиснення даних, фільтрація, посилення сигналів тощо

**Оброшинський**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, Пустомитівський р-н Львівська обл.

**Обрус**, 1) скатертина; 2) головний убір заміжньої жінки

**Обруч**, спортивний інвентар, прилад у художній гімнастиці

**Обручев, Володимир Опанасович** (1863–1956), геолог, географ, палеонтолог, дослідник Сибіру та Центральної

Азії, письменник-фантаст, академік АН СРСР (1929), Росія

**Обряд**, сукупність символічних стереотипних колективних дій, що втілюють у собі ті чи інші соціальні ідеї, уявлення, норми та цінності і викликають певні колективні почуття

**Обряди очисні**, релігійні обряди очищення від «нечистот», пов'язані з вірою в магічну силу вогню і води

**Обряди переходу**, антропологічний термін, що використовується для позначення публічних церемоній, за допомогою яких відзначається перехід індивіда або групи до нового статусу – наприклад, церемоній посвяти

**Обряди релігійні**, сукупність символічних індивідуальних або колективних дій віруючих, яка об'єктивує їхні релігійні уявлення і спрямована на встановлення двобічних відносин між людиною і надприродними об'єктами

**Обрядовість календарна**, комплекс дохристиянських свят (відомих як «Річне коло свят»), обрядів і звичаїв східних слов'ян протягом календарного року

**Обсерваторія**, наукова установа, в якій за допомогою особливих інструментів виконують астрономічні (астрономічна обсерваторія), магнітні (магнітна обсерваторія), сейсмологічні, метеорологічні та інші спостереження, а також обробляють одержані результати

**Обсерваторія астрономічна**, науково-дослідна установа, яка займається спостереженням за небесними світилами

**Обсидіан**, склоподібна гірська порода вулканічного походження

**Обскурантизм**, протидія або відкрита боротьба церкви проти розвитку науки й освіти з метою збереження непорушності релігійних вірувань, що вважаються як вічні релігійні істини

**Обслуговування обладнання**, комплекс операцій з підтримки працездатності або справності виробничого обладнання при використанні за призначенням, очікуванні, зберіганні і транспортуванні

**Обставина**, другорядний член речення, який пояснює слово зі значенням дії або ознаки, виражає якісно означальну характеристику дії, стану чи позначає, за яких обставин відбувається дія, вказує на спосіб, міру або ступінь вияву дії або ознаки

**Обставини нездоланної сили**, форс-мажорні обставини, обставини, у разі виникнення яких сторони, неспроможні їх подолати, звільняються від відповідальності за невиконання зобов'язань

**Обставини нововиявлені**, у процесуальному праві – узгайнена категорія юридичних фактів, які мають суттєве значення для вирішення справи, але не були відомі суду та іншим учасникам процесу на момент постановлення рішення, внаслідок чого була допущена судова помилка

**Обстеження**, проведення нагляду, перевірки, спеціального комплексного вивчення проблеми, що забезпечує надійний метод збору інформації

**Обструкція**, 1) демонстративні дії, спрямовані на зрив або перешкоджання проведенню певних акцій, реалізації планів, програм тощо; 2) різновид політичного протесту,

що має на меті гальмування обговорення чи зрив прийняття політичного рішення

**Обська губа**, затока Карського моря

**Обсько-угорські мови**, одна з двох груп угорських мов фіно-угорської мовної сім'ї, що складається з мансійської і хантійської мов

**Обсяг видання**, кількість сторінок, аркушів (друкованих, обліково-видавничих, авторських) в одному примірнику поліграфічного виробу, у газеті – кількість рядків, набраних найпоширенішим у ній шрифтом на встановлений формат колонки

**Обсяг виробництва**, сукупність виготовлених підприємством, фірмою, компанією матеріальних благ і послуг, що вимірюється у натуральних, вартісних та інших показниках

**Обтирання**, один з методів фізіотерапії

**Обтиск односний**, спосіб виготовлення напруженого бетону

**Обтюрація**, забезпечення герметизації каналу ствола при пострілі, тобто створення умов у стволі вогнепальної зброї, при яких порохові гази працюють за призначенням, розширюючись позаду кулі чи снаряда без прориву їх у ту чи іншу сторону

**Обтяження**, заборона розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном, яка встановлена або законом, або актами уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб або яка виникає на підставі договорів

**Обуен, Жан** (1928), геолог, президент Французької АН (1989–1990)

**Обухів**, місто, адміністративний центр Обухівського р-ну Київської обл.

**Обухівка**, селище міського типу Дніпровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Обухівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Обухов, Олександр Михайлович** (1918–1989), геофізик, академік АН СРСР (1970), Росія

**Обушок**, кистінь, бойовий бич, холодна зброя ударно-роздроблюючої дії, яка складається з ударної частини у вигляді залізної кулі (іноді з шипами), з'єднаної ремнем або ланцюгом з одnorучним, рідше дворучним державом

**Обхід**, 1) маневр, що проводиться з метою глибокого проникнення військ в розташування противника і нанесення удару по ньому з тилу; 2) один із способів подолання зон з ділянками зараження, руйнувань, пожеж, затоплення

**Обчислення**, інформаційні технології, математичне перетворення, що дозволяє перетворювати вхідний потік інформації у вихідний, з відмінною від першого структурою

**Обчислення наближені**, процес одержування наближених розв'язків різноманітних математичних задач

**Обчислювальна машина**, механізм, електромеханічний або електронний пристрій, призначений для автоматичного виконання математичних операцій

**Обчислювальна система**, комп'ютер; сукупність комп'ютерів та каналів зв'язку, що реалізують тим чи іншим способом паралельну обробку даних

**Обчислювальна техніка**, сукупність технічних і математичних засобів, методів і прийомів, які використовуються для автоматизації обчислень та обробки інформації

**Обчислювальний центр**, установа, оснащена електронно-обчислювальними машинами, розташованими в спеціальних приміщеннях

**Обшивка**, облицювання конструкцій, яке виконується з поштучних матеріалів (дошки, азбофанера, профільованих алюмінієвих лист тощо) за допомогою механічних кріплень (цвяхів, шурупів тощо)

**Обшук**, у досудовому розслідуванні – слідча дія, метою якої є пошук у приватному чи службовому приміщенні за постановою суду предметів або осіб (особовий обшук), що можуть стати речовими доказами

**Община**, найрізноманітніші спільності – міські комунни, сільські товариства, земляцтва, релігійні, професійні об'єднання та ін.

**Овал**, замкнена опукла пласка лінія

**Овал Кассіні**, геометричне місце точок, добуток відстаней від яких до двох заданих точок (фокусів) сталий і дорівнює квадрату деякого числа А

**Овен**, зодіакальне сузір'я

**Овердрафт**, особлива форма надання короткотермінового кредиту клієнтові банку у разі, якщо розмір платежу перевищує залишок коштів на рахунку клієнта

**Оверейсел**, провінція Нідерландів

**Оверлей**, частина машинної програми, що не знаходиться постійно у внутрішній пам'яті

**Овермайер, Роберт Франклін** (1936–1996), астронавт, США

**Овернь – Рона – Альпи**, регіон Франції

**Овес** (*Avena sativa*), вид рослин родини тонконогових, використовується як культурна рослина

**Ов'єдо**, місто в Іспанії, історико-культурний центр, 224 тис. мешканців

**Ов'єдо і королівства Астурія пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 10 ст., м. Ов'єдо, Іспанія

**Ови**, іоніки, яйцеподібні, зі зрізаною верхівкою орнаментальні елементи в іонічному і коринфському архітектурних ордерах

**Овідій** (43 до н. е. – 17 н. е.), поет, творчість якого мала визначальний вплив на західноєвропейську літературу, Римська імперія

**Овідіополь**, селище міського типу, адміністративний центр Овідіопільського р-ну Одеської обл.

**Овідіопольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Овізм**, історична течія у біології, помилкове вчення, згідно з яким у жіночій статевій клітині – яйці – міститься мікроскопічний дорослий організм, розвиток якого – це лише збільшення розмірів

**Овіциди**, пестициди, які призначені для винищення яєць комах-шкідників

**Овоальбумін**, білок курячого яйця

**Овогенез**, процес розвитку яйцеклітини у тварин

**Оводи**, група видів паразитичних мух

**Овочі**, певні їстівні частини рослин, переважно трав'янистих, котрі людина вживає як їжу

**Овочівництво**, 1) наука, що вивчає біологію овочевих рослин та прийоми їх вирощування; 2) галузь сільсько-го господарства, що займається виробництвом овочевої і баштанної продукції

**Овруцьке родовище кварцитів**, родовище на території Овруцького р-ну Житомирської обл.

**Овруцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Овруч**, місто, адміністративний центр Овруцького р-ну Житомирської обл.

**Овсієнко, Василь Васильович** (1949), правозахисник, публіцист, учасник та історик правозахисного руху в СРСР, член Української гельсінської групи (1978), Україна

**Овсійчук, Володимир Антонович** (1924), мистецтвознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна

**Овуляція**, процес дозрівання жіночої яйцеклітини

**Овчаренко, Федір Данилович** (1913–1996), хімік та політик, організатор і директор Інституту колоїдної хімії та хімії води АН УРСР (1968), організатор Інституту біоколоїдної хімії АН УРСР (1991), секретар ЦК КПУ з ідеології (1968–1972), академік АН УРСР (1961), Україна

**Овчарова-Красовська, Олена Анатоліївна** (1976), спортсменка (легка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Овчинников, В'ячеслав Олександрович** (1936), композитор-академіст, диригент, автор музики до відновлених версій фільмів О. Довженка «Земля», «Звенигора» та «Арсенал», Росія

**Ог, Густав Еміль** (1861–1927), геолог, палеонтолог, розробник вчення про геосинкліналі, Франція

**Огайо (річка)**, річка у США, ліва притока Міссісіпі, 1579 км

**Огайо (штат)**, штат США

**Оганесян, Юрій Цолакович** (1933), фізик-ядерник, академік РАН (2003), Росія

**Огар** (*Tadorna ferruginea*), вид птахів ряду гусеподібних родини качкових, внесений до Червоної книги України

**Огарьов, Микола Платонович** (1813–1877), поет, публіцист, політик, Росія – Велика Британія

**Огасавара**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, острови у Тихому океані, заповідна територія, Японія

**Огата Корін** (1658–1716), живописець, основоположник стилю рімпа, Японія

**Огенко, Володимир Михайлович** (1943), хімік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Огієвський, Василь Дмитрович** (1861–1921), лісівник, один із засновників наукового лісівництва в Російській імперії, Україна – Росія

**Огієнко, Іван Іванович** (1882–1972), ієрарх Української автокефальної православної церкви, митрополит (1944), мовознавець, культуролог, міністр освіти (1919) та віросповідань (1919–1920) УНР, дійсний член НТШ (1922), Україна – Польща – Канада

**Огієнко-Олів'є, Лілія Олександрівна** (1946), режисер-документаліст, актриса, кінознавець, популяризатор українського кіно у Європі, Україна – Франція

**Огіркова трава** (*Bohago*), рід рослин родини шорстолих

**Огірок** (*Cucumis sativus*), вид рослин родини гарбузових, використовується як культурна рослина

**Огірок шалений** (*Ecballium elaterium*), вид родини гарбузових

**Оглашенні**, люди, які готуються прийняти християнство, але ще не хрещені, тобто не стали християнами у повному розумінні слова

**Оглоблін, Олександр Петрович** (1899–1992), історик, політик, голова Київської міської управи Райхскомісаріату Україна (1941), президент Української вільної академії наук у США (1970–1989), Україна – Чехія – Німеччина – США

**Огляд**, жанр публіцистичної літератури, який знайомить читачів з найважливішими подіями у житті країни, області, міста, підприємства за певний період (тиждень, місяць)

**Огляд літературний**, жанр літературної критики

**Огляд літературно-критичний**, жанр літературної критики

**Оглядини**, умовини, розглядини, обряд знайомства батьків молодого (молодої) з житлом, господарством своїх майбутніх сватів

**Оголовок**, верхня опорна частина колони або стояка

**Оголошення**, документ, в якому подається потрібна інформація, адресована певному колу зацікавлених осіб

**Огоновський, Володимир Петрович** (1896–1970), економіст, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Огоновський, Омелян Михайлович** (1833–1894), мовознавець та літературознавець, письменник, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Огоновський, Петро Михайлович** (1853–1917), педагог, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Огоньок**, російський суспільно-політичний, літературно-художній ілюстрований тижневий журнал, виходить з 1899

**О'Горман, Хуан** (1905–1982), живописець, архітектор, представник муралізму, Мексика

**Огороджувальні конструкції**, будівельні конструкції (стіни, перекриття, перегородки і т.д.), що обмежують обсяг будинку (споруди) і розділяють його на окремі приміщення

**Огорожа**, споруда (конструкція), що обмежує частину території (будівлі, приміщення тощо) і виконує розділювальну, охоронну та декоративну функції

**Огорожа шпунтова**, суцільні стінки, штучно зведені шляхом забивання в ґрунт дерев'яних, сталевих, залізобетонних палів

**Огузи**, група тюркських племен

**Огузькі мови**, група мов тюркської мовної сім'ї

**Ода (в літературі)**, віршова форма, урочистий пафосний вірш, присвячений певним богам, персонам, історичним подіям тощо

**Одвірок**, обрамлення вхідних дверей, своєрідна орнаментована рама

**Одеколон**, різновид парфумерної продукції

**Оден, Вістен Г'ю** (1907–1973), поет, майстер інтелектуальної лірики, Пулітцерівська премія (1948), Велика Британія – США – Австрія

**Оденсе**, місто у Данії, історико-культурний центр, 172 тис. мешканців

**Одеон (в архітектурі)**, у Давній Греції – круглий будинок для музичних змагань і вистав

**Одеон (у театральному мистецтві)**, французький національний театр, діє у м. Париж з 1782

**Одер**, Одра, річка у Чехії, Польщі та Німеччині, впадає до Балтійського моря, 903 км

**Одержавлення економіки закон**, закон, який в рамках марксистської радянської політичної економії, вважався особливим економічним законом, тобто таким, що діє лише на певній стадії розвитку суспільного способу виробництва.

**Одернування**, створення трав'яного покриву за допомогою природної або штучної (в рулонах) дернини

**Одеса**, місто, адміністративний центр Одеської обл.

**Одеська затока**, затока у північно-західній частині Чорного моря, в межах Одеської обл.

**Одеська кіностудія**, акціонерне товариство з кіновиробництва, правонаступник Одеської кінофабрики та Одеської кіностудії художніх фільмів, діє у м. Одеса з 1907

**Одеська національна академія зв'язку імені О. С. Попова**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1920

**Одеська національна академія харчових технологій**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1902

**Одеська національна морська академія**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1944

**Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1913

**Одеська національна наукова бібліотека**, перша публічна книгозбірня України, відкриття якої поклало початок заснуванню публічних бібліотек у крайових і губернських містах Росії і України, діє у м. Одеса з 1829

**Одеська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Одеська операція 1941**, оборонна операція військ Окремої Приморської армії і Чорноморського флоту ЗС СРСР

в роки Другої світової війни, яка мала на меті захистити м. Одесу від захоплення німецько-румунськими військами, тривала з 05.08. по 16.10.1941

**Одеська операція 1944**, наступальна операція військ Червоної Армії під час радянсько-німецької війни 1941–1945, тривала з 26.03. по 14.04.1944

**Одеська юридична академія, Національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1997

**Одеське археологічне товариство**, наукове товариство, засноване в Одесі у травні 1959 як спадкоємець Одеського товариства історії та старожитностей, діяльність якого була припинена 1922

**Одеське товариство історії і старожитностей**, науково-археологічне товариство м. Одеси, яке досліджувало історію земель південної частини України і Криму і мало право на археологічні розкопки

**Одеський археологічний музей НАН України**, найстаріший археологічний музей України, діє у м. Одеса з 1825

**Одеський ботанічний сад**, навчальний підрозділ біологічного факультету Одеського національного університету ім. Мечникова

**Одеський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Одеський державний літературний музей**, літературний музей, діє у м. Одеса з 1977

**Одеський зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа загальнодержавного значення, діє у м. Одеса з 1922

**Одеський міжнародний кінофестиваль**, щорічний кінофестиваль, започаткований у 2010, проводиться у липні у м. Одеса

**Одеський музей західного і східного мистецтва**, колекція творів західноєвропейського мистецтва 16–19 ст., діє у м. Одеса з 1923

**Одеський національний академічний театр опери та балету**, найстаріший оперний театр України, діє у м. Одеса з 1810

**Одеський національний економічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1921

**Одеський національний медичний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1900

**Одеський національний морський університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1930

**Одеський національний політехнічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1918

**Одеський національний університет імені Іллі Мечникова**, вищий навчальний заклад

**Одеський художній музей**, мистецька колекція, діє у м. Одеса з 1899

**Одеські катакомби**, мережа підземних ходів і лабіринтів під м. Одеса

**Оджалеші**, сорт винограду

**Оджибва**, чіппева, мова алгонкінської сім'ї індіанських мов



**Одинадцятискладник**, віршовий рядок із 11 складів

**Одинарник** (Trientalis), рід рослин родини первоцвіткових  
**Одинець, Олексій Сергійович** (1929), кінорежисер, один із засновників телевізійної документалістики в Україні, Україна

**Одиниці кратні**, одиниці, які в цілу ступень десятки перевищують основну одиницю вимірювання деякої фізичної величини

**Одиниця кільця**, елемент кільця, який при множенні на будь-який елемент дає той самий елемент

**Одиниця комунікативна**, відрізок мовлення із самостійним повідомленням

**Одиниця складальна**, виріб, складові частини якого підлягають з'єднанню за допомогою складальних операцій

**Одиниця уявна**, число, що при піднесенні до квадрату дає від'ємну одиницю

**Одиничне**, поняття, яким фіксуються окремі речі, явища і події, що визначаються просторово-часовими межами та індивідуальними якостями

**Одинокова, Любов Іванівна** (1955), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980) та світу (1982), Росія – Україна

**Одіар, Жак** (1952), кінорежисер та сценарист, «Золота пальмова гілка» (2015), Франція

**Одіссей**, герой давньогрецького епосу

**Одіссея**, 1) епічна поема Гомера; 2) загалом тривалі мандри героя, який врешті-решт повертається додому

**Одкровення**, богословський термін, яким позначається «усе те, що сам Бог відкрив людям про себе і про істинну віру в нього»

**Одкровення Івана Богослова**, назва останньої книги Нового Заповіту (у Біблії), часто також згадується як «Апокаліпсис»

**Одлінг, Вільям** (1829–1921), хімік, автор кількох варіантів таблиці хімічних елементів, член Лондонського королівського товариства (1859), Велика Британія

**Однер, Вільгудт Теофіл** (1845–1905), фізик-механік, розробник арифмометра, Швеція – Росія

**Однина**, граматична категорія притаманна деяким самостійним частинам мови, які позначає одиничність предметів і знаходить своє вираження у відповідних граматичних формах

**Одноголосності принцип**, один з найважливіших принципів Статуту ООН, згідно з яким для прийняття Радою Безпеки рішень з усіх питань, окрім процедурних, необхідно, щоб за них були подані голоси дев'яти (до 1965 – семи) членів Ради Безпеки

**Одноденки** (Ephemeroptera), ряд комах типу членистоногих

**Однодольні** (Monocotyledones), клас насінних рослин відділу вищих рослин

**Однодомні рослини**, рослини, у яких одностатеві жіночі (маточкові) і чоловічі (тичинкові) квітки знаходяться на одній особині

**Однозернянки** (Einkorn), дикорослі пшениці

**Одноклітинні**, організми, що складаються з однієї клітини

**Однолітків група**, у строгому сенсі слова група однолітків – це будь-який колектив, члени якого мають певні загальні характеристики, такі, як вік або етнічність

**Однолопатеві** (Monogononta), клас безхребетних тварин типу колововерток

**Однопартійна авторитарна система**, тип однопартійної системи, яка характеризується обмеженням політичної активності опозиції

**Однопартійна система**, монопартійна система, тип політичної системи, що характеризується монопольним правом однієї партії брати участь у державному будівництві

**Одноплля**, первісна система господарювання, що полягала в засіванні одного поля аж до виснаження ґрунту

**Однопокривні** (Monochlamydeae), група первиннопокривних дводольних рослин

**Однопрохідні**, яйцекладні (Monotremata), єдиний сучасний ряд інфракласу першозвірів

**Одноріг**, екваторіальне сузір'я

**Одностайність**, форма прийняття рішень, що використовується в Раді ЄС стосовно певних чутливих питань

**Одночасність**, збіг по шкалі часу віддалених у просторі подій

**Одночлен**, цілий алгебраїчний вираз, який є добутком двох або більшої кількості множників, кожен з яких – число або літера (яка позначає константу або змінну) в деякому додатному степені

**Одосвський, Володимир Федорович** (1803–1869), письменник, філософ, педагог, музикознавець і теоретик музики, Росія

**Одосвський, Олександр Іванович** (1802–1839), поет, декабрист, Росія

**Одомашнення тварин**, domestикація, процес зміни популяції тварин або рослин за допомогою селекції, в результаті якого вони стають пристосованими до утримання в неволі та використання людиною

**Одонтобласти**, клітини, з яких розвивається дентин зубів

**Одонтолоти**, скам'янілі зуби ссавців

**Одонтологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань зубів

**Одран, Стефан** (1932), актриса, «Срібний ведмідь» (1968), Франція

**Одуд** (Upupa epops), вид птахів родини одудових, вид фауни України

**Одуди** (Upupa), рід птахів родини одудових, фауна України

**Одуди деревні** (Phoeniculidae), родина птахів

**Одудові** (Upupidae), родина птахів ряду одудоподібних, фауна України

**Одудоподібні** (Upupiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Одулов, Сергій Георгійович** (1944), фізик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Одум, Юджин Плізантс** (1913–2002), еколог, автор новаторських праць з екосистемної екології, США

**Одяг**, сукупність виробів із тканини, шкіри, хутра, що надягаються на тіло людини для захисту від холоду, спеки, з естетичною метою тощо

**Оже, П'єр Віктор** (1899–1993), фізик, першовідкривач автоіонізації атому (1925), Франція

**Ожегов, Сергій Іванович** (1900–1964), мовознавець, лексикограф, автор «Тлумачного словника російської мови», який мав 6 перевидань ще за життя автора, Росія

**Оже-ефект**, явище втрати атомом ще одного електрона при вибиванні електрона із внутрішньої оболонки

**Ожеледь**, крижана кірка на земній поверхні, що утворилася після відлиги або дощу в результаті похолодання

**Оже-рекомбінація**, механізм рекомбінації в напівпровідниках, при якому звільнена енергія передається іншому електронному збудженню

**Ожешко, Еліза** (1842–1910), письменниця, класик польської літератури, Польща

**Ож'є, Еміль Віктор Гійом** (1820–1889), драматург, класик французької літератури, Франція

**Ожика** (*Luzula*), багаторічні трав'янисті рослини

**Ожина** (*Eubatus*), рід чагарників родини розових, використовується як культурна рослина

**Ожиріння**, збільшення маси жирової тканини в організмі або в окремому органі

**Оз, Амос** (1939), письменник, класик літератури на івриті, Ізраїль

**Озал, Тургут** (1927–1993), політик, прем'єр-міністр (1983–1989) та президент (1989–1993) Туреччини

**Озанфан, Амеде** (1886–1966), живописець, теоретик посткубізму, засновник пуризму в живописі, Франція

**Озаркевич, Євген Іванович** (1861–1916), лікар та організатор медицини, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Озбросні немертини** (*Ecnorpha*), клас безхребетних тварин типу немертин

**Озбросня**, комплекс збройних засобів для ведення бойових дій

**Озбросня авіаційне**, засоби ураження, прилади для керування й прицілювання, що встановлюються на бойових літаках

**Озбросня система**, сукупність зразків (комплексів) озброєння і військової техніки, які забезпечують виконання певних бойових завдань і призначених для оснащення роду військ або виду ЗС

**Озбросня стратегічні**, різні види зброї і військової техніки, а також засоби управління і забезпечення, призначені для вирішення стратегічних завдань у війні

**Озвучування просторів**, голосне відтворення акустичних сигналів у місцях розміщення слухачів

**Оздоблення**, покриття поверхонь будівельних конструкцій

**Озеленення**, культивування на просторах (територіях) населених пунктів і їх околицях, вільних від забудови і доріг, дикоростучих або окультурених рослин для поліпшення якості середовища

**Озена**, хронічне захворювання порожнини носа

**Озера вулканічні**, озера, розташовані в кратерах згаслих вулканів

**Озера карстові**, озера, котрі виникають в результаті заповнення водою негативних форм карстового рельєфу

**Озера термокарстові**, озера, що виникли при просадках ґрунту в областях розвитку термокарсту

**Озерна**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, печера, Борщівський р-н Тернопільської обл.

**Озерна школа**, лейкісти, напрям англійської поезії межі 18–19 ст.

**Озерне**, селище міського типу Житомирського р-ну Житомирської обл.

**Озерний край**, природний регіон на півночі Англії (Велика Британія)

**Озерний, Михайло Іванович** (1938), художник-кераміст, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Озерні гольяни**, озерні мересниці (*Rhynchocypris*), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Озерні дельфіни** (*Lipotidae*), родина ссавців ряду китоподібних

**Озеро**, природна водойма в поглибленні земної поверхні (озерній улоговині)

**Озеро блукаюче**, безстічне озеро на плоскій рівнині, що змінює місце свого розташування і розмір

**Озеро кратерне**, озеро, яке розташовується в кратері вулкана – згаслого або який перебуває в стадії відносного спокою

**Озеро мезотрофне**, озеро з помірною кількістю поживних речовин для водних організмів

**Озеро оліготрофне**, озеро, бідне на фітопланктон і поживні речовини для нього

**Озеро сточне**, озеро, що має постійний стік протягом усього року

**Озеров, Владислав Олександрович** (1769–1816), драматург, поет, найпопулярніший російський трагік початку 19 ст., Росія

**Озеров, Юрій Миколайович** (1921–2001), кінорежисер, класик російського кінематографічного соцреалізму, народний артист СРСР (1977), Росія

**Озик, Синтія** (1928), письменниця, есеїстка, класик американської літератури, США

**Озимі культури**, однорічні рослини, нормальний розвиток яких пов'язаний з умовами перезимівлі

**Ознака**, відмітна риса, властивість, якість, яка притаманна одиниці сукупності (як і одиниці спостереження) і досліджувана статистикою (напр., обсяг основних фондів, виробіток на одного робітника тощо)

**Ознаки набуті**, модифікації, що виникли під впливом зовнішнього середовища в процесі індивідуального розвитку організмів

**Означення**, другорядний член речення, що вказує на ознаку, якість, властивість предмета і підпорядковується іменнику

**Означеності / неозначеності категорія**, граматична категорія, яка вказує на те, чи мислиться ім'я предмета

як єдине в описуваній ситуації (означеність) чи як таке, що належить до класу подібних йому феноменів (неозначеність)

**Означуване**, змістовна складова мовного знаку, яка включає у себе комбінацію поняття і його акустичного образу

**Озокерит**, гірський віск, мінерал з групи нафтових бітумів, що застосовується для просочування тканин і деревини

**Озон**, алотропна модифікація (трьохатомна молекула) кисню

**Озоносфера**, озоновий екран, шар озону в атмосфері на висоті 20–25 км

**Ойкен, Вальтер** (1891–1950), економіст, представник фрайбурзької школи неолібералізму, Німеччина – Велика Британія

**Ойконім**, власна назва будь-якого поселення

**Ойкумена**, заселена людиною частина земної кулі

**Ойлер, Ульф Сванте фон** (1905–1983), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1970), Швеція

**Ойль**, загальна назва для романських мов північної Франції у Середньовіччі

**Ойротська мова**, алтайська мова, одна з тюркських мов, об'єднує дві групи діалектів, що відносяться до двох різних класифікаційних груп тюркських мов – південну (киргизо-кипчацьку групу) та північну (уйгурська група)

**Ойтеле, Павло** (1804–1889), скульптор, майстер меморіальної скульптури, Німеччина – Польща – Україна

**Ок**, загальна назва романських ідіом південно-західного Середземномор'я, в т.ч. південної Франції, у яких як частку ствердження використовували «ок» (oc) на відміну від іберо-романських та італо-романських (si) та північно-французьким «ойль» (oui)

**Ока**, річка в Росії, права притока Волги, 1499 км

**Ока жовта пляма**, апарат ока ссавців, частина сітківки ока, місце найбільшої гостроти зору

**Окаванго**, річка у Намібії, Анголі та Ботсвані, безстічна, 1100 км

**Оказакі фрагменти**, короткі ділянки ДНК

**Оказіоналізм**, слово або мовний зворот, що не відповідають загальноприйнятому вживанню і відображають індивідуальний смак мовця, індивідуальну словотворчість

**Оканенко, Аркадій Семенович** (1894–1982), біолог, фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Окапі** (*Ocapia johnstoni*), ссавець, родич жирафа

**Окапі (резерват)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фауністичний резерват, Демократична Республіка Конго

**Окарина**, музичний інструмент

**Окаяма**, місто в Японії, історико-культурний центр, 714 тис. мешканців

**Океан**, безперервна водна оболонка Землі, яка оточує материки та острови і характеризується спільністю сольового складу

**Океан Ельзи**, український рок-гурт, діє з 1994

**Океанаріум**, басейн з представниками океанської фауни

**Океанійські мови**, частина східної підгілки малайсько-полінезійської гілки австронезійської мовної сім'ї

**Океанічна фауна**, тваринний світ океану

**Океанія**, найбільше скупчення островів (бл. 10 тис.) в центральній і південно-західній частинах Тихого океану

**Океанологія**, комплексна наука про природні процеси у Світовому океані

**Океанонім**, власна назва океану

**Океану світового ресурси**, всі види ресурсів, пов'язані зі Світовим океаном

**Окегем, Йоганнес** (1425–1497), композитор, класик європейського музичного мистецтва, Бельгія – Франція

**Океєв, Толумуш** (1935–2001), кінорежисер, сценарист, дипломат, «Срібний ведмідь» (1985), народний артист СРСР (1985), Киргизстан

**О'Кейсі, Шон** (1880–1964), драматург, класик ірландського театру, Ірландія

**Окен, Лоренц** (1779–1851), ботанік, міколог, зоолог, натураліст, фізіолог, філософ, Швейцарія

**Окиси хрому**, штучний мінеральний пігмент зеленого або темно-зеленого кольору

**Окиснення**, хімічний процес, що відбувається внаслідок дії на речовину кисню або озону

**Окіл**, множина, для якої дана точка є внутрішньою

**Окінава (острови)**, група островів в архіпелазі Рюкю (Японія)

**Окінава (регіон)**, регіон Японії

**Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000**, міжнародний документ

**Окіншевич, Лев Олександрович** (1898–1980), історик права, дослідник державних інституцій Гетьманщини, один із лідерів американського українознавства у післявоєнний час, Росія – Україна – США

**Окістя**, сполучнотканинна оболонка, що покриває поверхню кістки

**О'Кіф, Джорджія** (1887–1986), живописець, основоположниця американського модернізму, США

**Оккам, Вільям** (бл. 1287–1347), філософ-номіналіст, теолог, логік, вважається одним із основоположників сучасної епістемології і сучасної філософії в цілому, а також одним з найбільших логіків всіх часів, Велика Британія

**Оккама бритва**, принцип наукової методології, сформульований В. Оккамом – знімати надмірну складність в аргументації: «Не потрібно множити сутності без необхідності»

**Оккамізм**, філософська течія у 14–15 ст., що виникла під впливом ідей В. Оккама

**Оккелс, Вюббо Йоганнес** (1946–2014), астронавт, перший голландець, котрий побував у космосі, Нідерланди

**Оккіаліні, Джузеппе** (1907–1993), фізик, відкривач пімезону, засновник Європейської космічної програми, Премія Вольфа (1979), Італія – Франція

**Окклюзія**, процес переходу циклону зі стадії молодого циклону в заключну стадію

**Окладников, Олексій Павлович** (1908–1981), археолог, історик, етнограф, академік АН СРСР (1968), Росія

**Оклахома**, штат США

**Окленд**, місто у Новій Зеландії, 1,4 млн мешканців

**Оклендський музей Каліфорнії**, колекція, присвячена мистецтву, історії і природним наукам штату Каліфорнія, діє у м. Окленд (США) з 1969

**Окни**, селище міського типу, адміністративний центр Красноокнянського р-ну Одеської обл.

**Окніца**, район Молдови

**Окнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Око**, орган зору

**Око Всевидуще**, у християнстві – символ Бога-Отця

**Око котяче**, мінерал магматичного походження, зеленуватий кварц з шовковистим полиском від включень азбесту

**Око третє**, орган, який, згідно з деякими езотеричними еволюційними схемами, знаходився між бровами і дозволяв людині безпосередньо бачити духовне царство

**Околиця**, віддалена частина населеного пункту

**О'Коннор, Фланнері** (1925–1964), письменниця, майстер південної готики, США

**О'Коннор, Шинейд** (1966), рок-музикантка, співачка, авторка пісень, композитор, Ірландія

**Окоп**, польова фортифікаційна споруда відкритого типу, яка служить вогневою позицією та простим укриттям для живої сили і бойової техніки від усіх сучасних засобів ураження

**Окопник**, живокіст (*Symphytum*), рід рослин родини шорстколистих

**Округ**, частина держави, що виокремлюється в осібну територіальну одиницю з адміністративно-політичною, господарською чи іншою метою

**Округ автономний**, різновид адміністративно-територіальних одиниць в СРСР

**Округлення числа**, математична операція, що дозволяє зменшити кількість знаків у числі за рахунок заміни числа його наближеним значенням

**Окс...**, **окси...**, частина складних слів, що вказує на наявність кисню у з'єднаннях чи сумішах

**Оksamит**, різновид тканини

**Оксибіоз**, життя, пов'язане з поглинанням вільного кисню

**Оксигемоглобін**, сполука кисню і гемоглобіну

**Оксидази**, група ферментів класу оксидоредуктаз, каталізують реакції окислення або відновлення з участю молекулярного кисню

**Оксиденталізм**, 1) сукупність стереотипних уявлень про західний світ, поширених в ісламських країнах; 2) ідеологічна репрезентація Заходу як ідеологічної цілісності

**Оксиди**, неорганічні бінарні сполуки, до складу яких входить кисень зі ступенем окиснення +2

**Оксидоредуктази**, група ферментів

**Оксидування**, створення на поверхні металів оксидних плівок, що захищають виріб від корозії

**Оксетира жовтовуса** (*Oxyethira flavicornis*), вид комах ряду волохокрилих родини гідроптилідів, внесений до Червоної книги України

**Оксилофіти**, рослини сфагнових болот

**Оксипор**, рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Окситанська мова**, провансальська мова, мова галло-романської групи романської гілки індоєвропейської сім'ї мов

**Окситоцин**, гормон гіпоталамуса білкової природи

**Осикхілюс кобельта** (*Oxuchilus kobelti*), вид черевоногих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Оксіюк, Петро Федорович** (1896–1960), ботанік, автор схеми філогенетичних зв'язків у родині резедові, Україна

**Окснер, Альфред Миколайович** (1898–1973), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Оксфорд**, місто у Великій Британії, історико-культурний і освітній центр, 157 тис. мешканців

**Оксфорд Юніверсіті Прес**, видавництво наукової літератури, діє у м. Оксфорд (Велика Британія) з 1891

**Оксфордська школа**, філософський напрям у 12–13 ст., представники якого визнавали математику за ідеал знання і основу природничих наук і передували виникненню англійського емпіризму

**Оксфордський вік і ярус**, другий вік пізньої юрської епохи юрського періоду

**Оксфордський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Оксфорд (Англія, Велика Британія) з 1096

**Оксюморон**, оксиморон, троп, що ґрунтується на поєднанні контрастного, несполучуваного

**Оксько-донська рівнина**, низовина в центрі Східноєвропейської рівнини

**Октава**, в акустиці – одиниця частотного інтервалу, рівна інтервалу між двома частотами, натуральний логарифм, відношення яких дорівнює одиниці, що відповідає двократному відношенню цих частот

**Октава (в літературі)**, восьмивірш

**Октава велика**, включає звуки з частотами від 65,406 Гц до 130,81 Гц та є складовою октавної системи (способу групування та позначення музичних звуків на основі їх октавної схожості)

**Октавіан Август** (63 до н. е. – 14 н. е.), перший імператор Риму (27 до н. е. – 14 н. е.)

**Октаедр**, один з п'яти правильних багатогранників

**Октант**, сузір'я Південної півкулі

**Октет**, музичний ансамбль з восьми виконавців, музичний твір, написаний для ансамблю з восьми виконавців

**Окто...**, **окта...**, частина складних слів, що відповідає за значенням слову «вісім»

**Октоїх**, богослужбова книга православної церкви, яка містить чинопослідування церковних служб (вечірні, повечір'я, утрєні, літургії для шести буденних днів тижня, а для недільних днів, крім того, малої вечірні і полуночниць)

**Октябрьське**, селище міського типу Красногвардійського р-ну АР Крим



**Окубо Тосіміті** (1830–1878), політик, один із лідерів Реставрації Мейдзі, Японія

**Окуджава, Булат Шалвович** (1924–1997), поет, композитор, письменник, сценарист, класик жанру бардівської пісні, Росія – Франція

**Окуліровка**, очкування, вегетативне схрещування рослин

**Окуляри**, елемент оптичної системи, звернений до ока спостерігача, частина оптичного приладу (видошукача, далекоміра, бінокля, мікроскопа, телескопа), призначена для розглядання зображення, формованого об'єктивом або головним дзеркалом приладу

**Окультизм**, містичне вчення, що визнає існування надприродних сил і можливість безпосереднього спілкування з ними за допомогою магічних обрядів, таємних ритуалів тощо

**Окума Сігенобу** (1838–1922), політик, прем'єр-міністр Японії (1898 та 1914–1916)

**Окуневі** (Percidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Окунеподібні** (Perciformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Окуні** (Percs), рід риб родини окуневих, фауна України

**Окунь звичайний** (Percs fluviatilis), риба родини окуневих, вид фауни України

**Окунь смугастий** (Morone saxatilis), риба родини моронових, вид фауни України

**Окуньков, Андрій Юрійович** (1969), математик, працює в галузі теорії представлень та її застосування в алгебраїчній геометрії, математичній фізиці, теорії ймовірностей і спеціальних функціях, Премія Філдса (2006), Росія

**Окупація**, зайняття збройними силами однієї держави частини або всієї території іншої держави без отримання суверенних прав на неї

**Окупність**, процес відшкодовування авансованих інвестицій прибутком, одержаним від їх виробничого використання, вимірюється терміном окупності

**Окциденталь**, штучна мова, створена у 1922

**Ола, Джордж Ендрю** (1927), хімік, Нобелівська премія з хімії (1994), Угорщина – США

**Олаксові** (Olasaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сандалоцвітих

**Олаф I Голод** (1050–1095), король Данії (1086–1095)

**Олаф I Трюггвасон** (964–1000), король Норвегії (995–1000)

**Олаф II Святий** (995–1030), король Норвегії (1015–1028)

**Олаф III Мирний** (1050–1093), король Норвегії (1066–1093)

**Олаф III Шетконунг** (980–1022), король Швеції (995–1022)

**Олаф IV** (1370–1387), король Данії (як Олаф II; 1375–1387), Швеції (1385–1387) та Норвегії (1380–1387)

**Олаф V** (1903–1991), регент (1955–1957) та король (1957–1991) Норвегії

**Олафа Святого орден**, державна нагорода королівства Норвегія

**Олбі, Едвард Франклін** (1928), драматург, представник театру абсурду, класик американської літератури, США

**Олд Траффорд**, футбольний стадіон у м. Манчестер (Велика Британія), вміщує 77 тис. глядачів, діє з 1910

**Олденбург, Клас** (1929), скульптор, класик поп-арту, Швеція – США

**Олдінгтон, Річард** (1892–1962), письменник, критик, класик англійської літератури, Велика Британія – США – Франція

**Олдрич, Роберт Берджесс** (1918–1983), кінорежисер, сценарист, кінопродюсер, «Срібний ведмідь» (1956), США

**Олдрідж, Айра Фредерік** (1807–1867), театральний актор трагик, класик театального мистецтва, США – Польща

**Олдрідж, Джеймс** (1918–2015), письменник, журналіст, класик австралійської літератури, Австралія

**Олдрін, Едвін Баз** (1930), астронавт, США

**Олдувайський період раннього палеоліту**, один з періодів у ранньому палеоліті (3 млн – 150 тис. років тому)

**Олеандр** (Nerium oleander), вид рослин родини кутрових

**Олевськ**, місто, адміністративний центр Олевського р-ну Житомирської обл.

**Олевський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Олег** (?–912/922), князь київський (не пізніше 882 – між 912 і 922)

**Олейников, Микола Макарович** (1898–1937), письменник, поет, сценарист, представник авангардизму, Росія

**Олекма**, річка у Росії, права притока Лени, 1436 км

**Олександр I** (1777–1825), імператор Росії (1801–1825)

**Олександр II** (1818–1881), імператор Росії (1855–1881)

**Олександр III** (1845–1894), імператор Росії (1881–1894)

**Олександр Невський** (1221–1263), великий князь Київський (1249–1263) та Володимирський (1252–1263)

**Олександр Ягеллончик** (1461–1506), король Польщі (1501–1506) та великий князь Литовський (1492–1506)

**Олександрит**, мінерал, різновид хризоберилу; відомий своїм плеохроїзмом

**Олександрівка (Донецька обл., Краматорська міськрада)**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Олександрівка (Донецька обл., Мар'їнський р-н)**, селище міського типу Мар'їнського р-ну Донецької обл.

**Олександрівка (Донецька обл., Олександрівський р-н)**, селище міського типу, адміністративний центр Олександрівського р-ну Донецької обл.

**Олександрівка (Кіровоградська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Олександрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Олександрівка (Миколаївська обл.)**, селище міського типу Вознесенського р-ну Миколаївської обл.

**Олександрівка (Одеська обл.)**, селище міського типу Іллічівської міськради Одеської обл.

**Олександрівськ**, місто Луганської міськради Луганської обл.

**Олександрівське**, селище міського типу Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Олександрівське водосховище**, штучна водойма на р. Мокрий Мерчик в межах Харківської обл., 3,52 км<sup>2</sup>

**Олександрівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Олександрійський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Олександрія (дендропарк)**, національний дендрологічний парк, установа Відділення загальної біології НАНУ, діє у м. Біла Церква Київської обл. з 1793

**Олександрія (місто)**, місто, адміністративний центр Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.

**Олексенко, Павло Феофанович** (1940), фізик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Олексенко, Степан Степанович** (1941–2006), актор, народний артист УРСР (1980) та СРСР (1991), академік НАМ України (2004), Україна

**Олексієво-Дружківка**, селище міського типу Дружківської міськради Донецької обл.

**Олексієнко, Олексій Михайлович** (1872–1942), актор, кінорежисер, один із піонерів українського кінематографу, Україна

**Олексій, Михайлович** (1629–1676), цар Московський (1645–1676)

**Олексіївська культура**, археологічна культура епохи неоліту у Криму (5000–3500 до н. е.)

**Олелько Володимирович** (бл. 1386–1454), київський удільний князь у складі Великого князівства Литовського (1443–1454)

**Олельковичі**, литовський князівський рід

**Олена Задарська** (?–976), регент Хорватії (969–975)

**Олені** (Cervus), рід ссавців родини оленячих, фауна України

**Оленівка (Донецька обл., Бахмутський р-н)**, селище міського типу Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Оленівка (Донецька обл., Волноваський р-н)**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Оленівське родовище флюсових вапняків**, родовище на території Волноваського р-ну Донецької обл.

**Оленка волохата** (Epicometis hirta), жук родини пластинчастовусих

**Оленяче озеро**, озеро у Канаді, 6650 км<sup>2</sup>

**Оленеві, оленячі** (Cervidae), родина ссавців ряду парнокопитних, фауна України

**Олень благородний** (Cervus elaphus), вид ссавців родини оленевих, вид фауни України

**Олень плямистий** (Cervus nippon), вид ссавців родини оленячих, вид фауни України

**Оленьок**, річка у Росії, впадає до моря Лаптевих, 2292 км

**Оленьцеві, оленькові** (Tragulidae), родина ссавців ряду парнокопитних

**Олео...**, частина складних слів, що означає «пов'язаний з рослинними або мінеральними оліями»

**Олеографія**, аркушеве ізовидання, що представляє собою поліграфічне відтворення картин, виконаних олійними фарбами з імітацією поверхні полотна і мазків фарби

**Олесницький, Євген Григорович** (1860–1917), правознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Олесь, Олександр** (1878–1944), поет, представник символізму, класик української літератури, Україна – Чехія

**Олеський замок**, пам'ятка архітектури та історії 13–18 ст. у смт Олесько Буського р-ну Львівської обл., відділ Львівської національної галереї мистецтв ім. Возницького

**Олесько**, селище міського типу Буського р-ну Львівської обл.

**Олефіренко, Олена Іванівна** (1978), спортсменка (веслування академічне), чемпіон Європи (2007, 2008), Україна

**Олеша, Юрій Карлович** (1899–1960), письменник, класик російської літератури, Україна – Росія

**Олешки**, місто, адміністративний центр Олешківського р-ну Херсонської обл.

**Олешківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Олешківська Січ**, територіально-військова організація запорозьких козаків України у пониззі на лівому березі Дніпра на території володінь Кримського ханства

**Олешківські піски**, національний природний парк, Херсонська обл.

**Олива** (Olea), рід рослин родини маслинових

**Олива (мастило)**, мінеральна або синтетична речовина, що використовується для змащування двигунів

**Оливи мінеральні**, мінеральні масла, нафтові продукти, що їх одержують з киплячих фракцій нафти і застосовують в основному для змащування поверхонь механізмів і машин, що зазнають тертя

**Олика**, селище міського типу Ківерцівського р-ну Волинської обл.

**Олишівка**, селище міського типу Чернігівського р-ну Чернігівської обл.

**Олівер, Джо Кінг** (1885–1938), джазмен, тромбоніст, один із основоположників нью-орлеанського джазу, США

**Олівера, Ектор** (1931), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Срібний ведмідь» (1974, 1984), Аргентина

**Олівець зчитувальний**, ручний контактний зчитувальний пристрій з нерухомим променем

**Олів'є, Лоуренс** (1907–1989), актор, режисер, продюсер, «Срібний ведмідь» (1956), лауреат Венеційського МКФ (1946, 1948), «Оскар» (1947, 1949, 1979), Велика Британія

**Олівін**, породотвірний мінерал класу силікатів

**Олігархія**, політичне та економічне панування, правління невеличкої групи

**Олігемія**, зниження об'єму циркулюючої крові

**Оліго...**, частина складних слів, що вказує на невелику кількість, малочисельність, відхилення від норми в сторону зменшення

**Олігодендроглія**, клітини нервової системи

**Олігомер**, короткий полімер, комплекс невеликого числа мономерних субодиниць

**Олігомеризації органів закон**, закон, згідно з яким у багатоклітинних тварин в ході біологічної еволюції поступово відбувається зменшення числа спочатку відособлених органів, що виконують подібні чи однакові функції

**Олігопептиди**, короткий поліпептидний ланцюг

**Олігосахариди**, короткий ланцюг, що складається з моносахаридів

**Оліготрофні водойми**, що характеризується низьким вмістом біогенних речовин

**Оліготрофні рослини і мікроорганізми**, що пристосовані до життя в оліготрофних водоймах

**Олігофагія**, живлення певних тварин дуже обмеженими видами їжі

**Олігофренія**, суттєва зниження розумових здібностей

**Олігофренопедагогіка**, наука про виховання, навчання і шляхи корекції недоліків розвитку розумово відсталих дітей

**Олігохети**, малошетинкові черви (Oligochaeta), клас кільчастих червів

**Олігоценова епоха і олігоценний відділ**, остання епоха палеогенового періоду кайнозойської ери

**Олігурія**, зменшення кількості виробленої сечі

**Олізаренко, Надія Федорівна** (1953), спортсменка (легка атлетика), чемпіон та бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон Європи (1986), Росія – Україна

**Олійна пальма** (Elaeis oleifera), рослина родини пальмових

**Олійник, Борис Іллєч** (1935), поет, публіцист, кіносценарист, академік АН УРСР (1990), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Олійник, В'ячеслав Миколайович** (1966), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Олімпійських ігор (1996) та Європи (1994), Україна

**Олійник, Микола Якович** (1923–1997), письменник, літературознавець, майстер великої епічної форми, автор романізованої біографії Лесі Українки, Україна

**Олійник, Олександр Якович** (1929), гідромеханік, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Олійник, Степан Іванович** (1908–1982), поет-гуморист та сатирик, журналіст, класик української сатири та гумору, Україна

**Олійні культури**, група рослин, що їх використовують для одержання жирної олії, що містять в плодах, насінні тощо понад 15% олії

**Олії**, рослинні жири

**Олімп**, 1) гірський масив у Греції; 2) у древньогрецькій міфології – священна гора, місце перебування богів на чолі із Зевсом

**Олімпіада**, 1) у Давній Греції – змагання з різних видів спорту, що влаштовувалися кожні 4 роки в дні святкування на честь бога Зевса. 2) міжнародні або національні свята, які супроводжуються оглядом досягнень у спорті, певній галузі культури

**Олімпіаштадіон**, стадіон у м. Берлін (Німеччина), вміщує понад 74 тис. глядачів, діє з 1936

**Олімпійська хартія**, правовий акт, яким визначається прав, статус і порядок проведення Олімпійських ігор

**Олімпійський**, національний спортивний комплекс, спортивна споруда у Києві, головна спортивна арена України

**Олімпійський стадіон імені Спиридона Луїса**, стадіон у м. Афіни (Греція), вміщує майже 70 тис. глядачів, діє з 1982

**Олімпійський, Національний спортивний комплекс**, універсальна спортивна споруда у м. Київ, головна спортивна арена України, один із найбільших стадіонів Європи, вміщує понад 70 тис. глядачів, діє з 1923

**Олімпійські боги**, олімпійці, боги грецької міфології

**Олімпійські ігри**, міжнародні спортивні змагання, які проводяться кожні чотири роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету

**Олімпійські ігри зимові**, зимова Олімпіада, міжнародні змагання із зимових видів спорту, що проводяться кожні чотири роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету

**Олімпійські ігри літні**, міжнародні спортивні змагання із літніх видів спорту, які проводяться кожні чотири роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету

**Олімпійські ігри спеціальні**, міжнародні спортивні змагання для осіб з розумовими відхиленнями, які проводяться раз на кожні 4 роки

**Олімпік**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, США

**Олімпіодор Молодший** (6 ст.), філософ-неоплатонік, який підтримував платонічні традиції в Александрії

**Олімпія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, долина із комплексом античних пам'яток 10–1 ст. до н.е., регіон Пелопоннес, Греція

**Олін, Бертіл Готтхард** (1899–1979), економіст, Нобелівська премія з економіки (1977), Швеція

**Оліндіас несподіваний** (Olindias inexpectata), вид гідроридів ряду лімномедуз, внесений до Червоної книги України

**Олінієві** (Oliniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Олістострома**, обвальні породи, хаотичне скупчення перевідкладених, несортованих уламків гірських порід серед товщ, які їх містять

**Оліфа**, плівкоутворююча речовина, що є зв'язуючим в олійних барвних складових

**Оліфант, Марк** (1901–2000), фізик-експериментатор, відкривач тритію, дослідження якого мали визначальне значення для розробки ядерної зброї у Великій Британії та США, Австралія

**Олланд, Франсуа** (1954), політик, президент Франції з 2012

**Олово**, хімічний елемент, символ – Sn, атомний номер – 50

**Оломоуц**, місто у Чехії, історико-культурний центр, 100 тис. мешканців

**Оломоуца колона Св. Трійці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, зразок «чумного стовпа» 18 ст., м. Оломоуц, Чехія

**Оломоуцький (край)**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Олонхо**, давній героїчний епос якутів

**Олоупена**, водоспад висотою 900 м на о. Молокаї (Гавайські острови, США)

**Олсон, Девід** (1942), металург, іноземний член НАН України (2000), США

**Олсон, Мансур Ллойд** (1932–1998), економіст, теоретик глобалізації, США

**Олсон, Чарлз** (1910–1970), поет, лідер і теоретик нью-йоркського поетичного авангарду, США

**Олт**, жудець Румунії

**Олтмен, Роберт** (1925–2006), кінорежисер, сценарист, лауреат Берлінського (2002), Венеціанського (1993) та Каннського (1970) МКФ, США

**Олтмен, Сідней** (1939), молекулярний біолог, Нобелівська премія з хімії (1989), Канада – США

**Олуші** (Sulidae), родина пеліканоподібних птахів

**Ольборг**, місто у Данії, історико-культурний центр, 132 тис. мешканців

**Ольвія (заповідник)**, національний історико-археологічний заповідник, діє на території Очаківського р-ну Миколаївської обл. з 1926

**Ольвія (місто)**, давньогрецьке місто-держава в Північному Причорномор'ї в районі Бузького лиману на території сучасного Очаківського р-ну Миколаївської обл.

**Ольга** (бл. 910–969), велика княгиня Київська (945–960)

**Ольгерд** (бл. 1269–1377), великий князь Литовський (1345–1377)

**Ольгердовичі**, литовський князівський рід, гілка Гедиміновичів

**Ольгимонт, Гольшанський** (? – після 1331), князь Київський (1324–1331)

**Ольгинка**, селище міського типу Волноваського р-ну Донецької обл.

**Ольговичі**, рід руських князів династії Рюриковичів, нащадки Олега Святославича, онука Ярослава Мудрого у 1115–1576

**Ольденбург, Сергій Федорович** (1863–1934), сходознавець, політик, засновник російської індологічної школи, академік Петербурзької АН (1903), Росія

**Ольжич, Олег Олександрович** (1907–1944), поет, археолог, політик, один із лідерів українського національно-визвольного руху першої половини 20 ст., Україна – Чехія

**Ольмедо, Хосе Хоакін де** (1780–1847), поет, політик, класик еквадорської літератури, президент Еквадору у 1845

**Ольмеки**, стародавній народ Центральної Америки на території сучасної Мексики в доколумбову епоху, перша відома цивілізація Центральної Америки

**Ольмі, Ермано** (1931), режисер, лауреат Каннського (1978) та Венеційського (1988) МКФ, Італія

**Ольпідій капустяний** (Olpidium brassicae), шкідливий грибок, що викликає захворювання капусти

**Ольсгаузен, Юстус фон** (1800–1882), сходознавець, автор фундаментальних праць із семіології, Німеччина

**Ольстер**, провінція Ірландії

**Ольфакторика**, запахи, які використовують в комунікації (тіла, косметики тощо)

**Ольховатка**, селище міського типу Бахмутського р-ну Донецької обл.

**Ольшанське**, селище міського типу Миколаївського р-ну Миколаївської обл.

**Ольшевський, Кароль** (1846–1915), фізик, хімік, першим одержав рідкий кисень та рідкий аргон, Польща

**Олялін, Микола Володимирович** (1941–2009), актор кіно та театру, режисер, народний артист УРСР (1979), Україна

**Оляпка** (Cinclus cinclus), птах родини пронуркових

**Оляпкові** (Cinclididae), родина горобцеподібних

**Ом**, одиниця вимірювання електричного опору в системі СІ

**Ом, Георг Симон** (1787–1854), фізик, відкривач закону Ома, Німеччина

**Ом, Мартін** (1792–1872), математик, автор принципу розширення числової області, Німеччина

**Ома закон**, твердження про пропорційність сили струму в провіднику прикладеній напрузі

**Оман (держава)**, держава у Західній Азії

**Оман** (Inula), рід рослин родини складноцвітих

**Оманові** (Inuleae), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Оманська затока**, затока в Індійському океані на північному сході Аравійського моря

**Омар ібн Абу Рабіа** (644–712), арабський поет, класик арабської літератури, Саудівська Аравія

**Омар Хайям** (1048–1131), поет, математик, філософ, класик перської літератури, Іран

**Омари** (Homaridae), родина десятиногих ракоподібних

**Омброфіти**, рослини з поверхневою кореневою системою  
**Омбудсман**, офіційна особа, яка зазвичай призначається урядом, або неурядовою громадською організацією і займається розглядом скарг громадян та, за можливості, розв'язує їх завдяки рекомендаціям або через посередництво

**Омдурман**, місто у Судані, 2,8 млн мешканців

**Омег водяний** (Oenanthе), рід водяних рослин родини зонтичних

**Омега**, двадцять четверта і остання літера грецької абетки, у системі грецьких чисел має значення 800

**Омела біла** (Viscum album), рослина-паразит родини омелових

**Омельченко, Федір Захарович** (1865–1924), мікробіолог, патолог і антрополог, організатор національної медичної науки, член колективу авторів російсько-українського медичного тлумачника (1920–1924), академік ВУАН (1921), Україна – Польща



**Омельчук, Анатолій Опанасович** (1950), хімік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Омельяничук, Олександр Миколайович** (1947), фахівець з електроніки, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Омелюх** (*Bombycilla garrulus*), вид птахів родини омелюхових, вид фауни України

**Омелюхові** (*Bombycillidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Омелянович, Віктор Іванович** (1958), спортсмен (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1985), Україна

**Омелянович-Павленко, Іван Володимирович** (1881–1962), воєначальник, генерал-хорунжий УНР, організатор та командир Окремої кінної дивізії армії УНР (1920), організатор та командир (1941–1943) окремого українського військового формування у складі вермахту, Азербайджан – Україна – Чехія – США

**Омелянович-Павленко, Михайло Володимирович** (1878–1952), воєначальник, генерал-поручник армії УНР (1920), головнокомандувач Української галицької армії (1918–1919) та 1-го зимового походу (1920), міністр військових справ уряду УНР в екзилі (1945–1948), Грузія – Україна – Німеччина – Франція

**Омеляновський, Михайло Еразмович** (1904–1979), філософ, перший директор Інституту філософії АН УРСР (1946–1952), академік АН УРСР (1948) та член-кореспондент АН СРСР (1968), Україна

**Омелянський, Василь Леонідович** (1867–1928), мікробіолог, академік АН СРСР (1923), Україна – Росія

**Омметр**, вимірювальний прилад безпосереднього відліку для визначення електричних активних (омічних) опорів

**Омніцид**, соціальне явище, яке вивчають екосоціологи, що означає вимирання людини як зоологічного виду

**Омовіння**, обряд ритуального очищення водою різних частин тіла, який передував здійсненню священних дій (читанню молитви, входу в храм тощо)

**Омографи**, графічні омоніми, слова або форми слів, різні за значенням і звучанням, але однакові за написанням

**Омографія**, властивість двох чи більше термінів, що мають однакове написання, але різні значення

**Омокська мова**, мертвий діалект юкагирської мови

**Оморфемі**, омонімічні морфемі, морфемі, які збігаються у звучанні, але мають різне значення

**Омоніми**, слова, що звучать однаково, але мають різне значення

**Омоніми гетерогенні**, омоніми, що виникли внаслідок збігу етимологічно різних слів

**Омоніми гомогенні**, омоніми, що виникли внаслідок розпаду одного слова на два

**Омоніми міжмовні**, слова двох мов, які мають однакову чи майже однакову форму, але різняться значенням

**Омонімія**, звуковий збіг двох або більше мовних одиниць, семантично між собою не пов'язаних

**Омонімія міжмовна**, близький звуковий збіг у різних мовах слів або інших елементів з різними лексичними значеннями

**Омонолігування конструкцій**, склеюванням (місце стику обклеюють декількома шарами склоцементу або склопластику)

**Омотські мови**, група мов, що поширені на південному заході Ефіопії

**Омофони**, різні слова, що збігаються у звучанні, але мають різне написання

**Омофор**, довга й широка смуга тканини, прикрашена хрестами. Її носить єпископ під час богослужіння поверх інших священних одягів

**Омоформи**, граматичні омоніми, різні слова, які збігаються у звучанні тільки в певних формах

**Омськ**, місто у Росії, 1,1 млн мешканців

**Омська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Омуль** (*Coregonus autumnalis*), цінна байкальська промислова риба, вид сигів родини лососевих

**Онагр** (*Equus hemionus onager*), підвид дикого віслиюка

**Онагрові** (*Onagraceae*), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Онацький, Євген Деметійович** (1894–1979), політик, журналіст, дипломат, один з провідних діячів ОУН (1929), прихильник та пропагандист італійського фашизму (1930-ті), упорядник «Української малої енциклопедії» (1957–1967), Україна – Італія – Аргентина

**Онацький, Никанор Харитонович** (1874–1937), мистецтвознавець, живописець, поет, засновник (1920) та директор (1920–1931) Сумського художнього музею, Україна

**Ондатра** (*Ondatra zibethicus*), вид ссавців родини полівкових, вид фауни України

**Ондулятор**, електромеханічний пристрій, що записує (у вигляді зигзагоподібної лінії) сигнали в електричному колі, даючи змогу контролювати і запобігати їх спотворенню

**Онезька губа**, затока в південній частині Білого моря

**Онезьке озеро**, озеро у Росії, 62800 км<sup>2</sup>

**Онеїда**, мова ірокезької сім'ї індіанських мов

**Онетті, Хуан Карлос** (1909–1994), письменник, класик уругвайської літератури, Уругвай

**Онищенко, Борис Григорович** (1937), спортсмен (п'ятиборство), чемпіон (1972) та срібний призер Олімпійських ігор (1968, 1972), чемпіон світу (1969, 1971, 1973, 1974), Україна

**Онищенко, Володимир Іванович** (1949), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972, 1976), володар Кубка кубків (1975) та Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Онищенко, Олексій Мусійович** (1928–2006), економіст, академік АН УРСР (1990), Україна

**Онищенко, Олексій Семенович** (1933), філософ, культуролог, академік НАН України (1997), Україна

**Онідзука, Еллісон Сьондзі** (1946–1986), астронавт, США

**Онїкс**, 1) мінерал класу силікатів, різновид халцедону, халцедоновий волокнистий різновид кварцу; 2) агат, у якому чергуються різнокольорові смуги

**О'Нїл, Пітер** (1965), прем'єр-міністр Папуа-Нової Гвінеї з 2011

**О'Нїл, Шакїл Рашоун** (1972), спортсмен (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1996) та світу (1994), вважається одним з 50-ти найвизначніших гравців в історії НБА, США

**О'Нїл, Юджин** (1888–1953), драматург, Нобелівська премія в з літератури (1936), США

**Онїс, Федеріко де** (1888–1966), філолог, літературознавець, критик, автор визначень модернізму, постмодернізму, ультрамодернізму, Іспанія – Пуерто-Ріко

**Онїхоптерохеїлюс паласа** (*Onychopterocheilus pallasii*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини складчатокрылих ос, внесений до Червоної книги України

**Онїхофори** (*Onichophora*), тип двобічно-симетричних тварин, схожі на гусінь

**Онїщенко, Іван Миколайович** (1936), фізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Онкогени**, ген, що стимулює утворення ракової клітини

**Онкологія**, розділ науки, який вивчає пухлини і особливості їх росту; також розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики пухлин

**Онкологія ветеринарна**, розділ медицини, що вивчає пухлини і розробляє питання лікування хворих на пухлини та методи запобігання росту пухлин

**Онкосфера**, мікроскопічна личинка стрічкових червів

**Онкоцефал кримський** (*Oncosephalus paternus*), вид комах ряду напівтвердокрилих родини редуїїдів, внесений до Червоної книги України

**Онлайн**, такий, що знаходиться в стані підключення

**Онлайн-гра**, комп'ютерна гра, що використовує постійне з'єднання з Інтернетом

**Оноклеєві** (*Opecleaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Ономасіологія**, ономатологія, 1) теорія номінації, а також описання принципів конкретних найменувань у певній мові; 2) розділ лексикології, покликаний вивчати словниковий склад мови, його номінативні засоби, типи словникових одиниць мови, способи номінації

**Ономастика**, ономатологія, 1) розділ мовознавства, що вивчає власні імена, їх виникнення, розвиток, функціонування в мові; 2) сукупність усіх власних імен як окремих предмет дослідження у мовознавстві

**Ономатопея**, звуконаслідування, а також словоутворення шляхом звуконаслідування живої і неживої природи

**Онондага**, мова ірокезької сім'ї індіанських мов

**Онопрїснко, Євген Федорович** (1925–1997), кінодраматург, класик українського кінематографу, Росія – Україна

**Онсагер, Ларс** (1903–1976), хімік, Нобелівська премія з хімії (1968), Норвегія – США

**Онтаріо (озеро)**, озеро у США і Канаді, 19500 км<sup>2</sup>

**Онтаріо (провінція)**, провінція Канади

**Онтобіологія**, наука, що вивчає вікові особливості організму

**Онтогенез**, індивідуальний розвиток особини (організму) з моменту зародження до природної смерті або до припинення існування одноклітинного організму в результаті поділу

**Онтологізм**, принцип православної філософії, який утверджує магізм світу, або найвищого його буття

**Онтологія**, розділ філософії, вчення про буття світу, його сутність, структуру й закономірності, фундаментальні принципи і категорії

**Онтологія релігії**, розділ філософії релігії, в якому висвітлюються питання сутності феномену релігії та питання змістовного наповнення форм вияву останньої

**Онуфрієнко, Юрій Іванович** (1961), льотчик-космонавт, Україна – Росія

**Онуфрїївка**, селище міського типу, адміністративний центр Онуфрїївського р-ну Кіровоградської обл.

**Онуфрїївський дендропарк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 19 ст., смт Онуфрїївка Кіровоградської обл.

**Онуфрїївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Онфлер школа**, мистецька школа імпресіоністів, що діяла у м. Онфлер (Франція)

**Онхоцеркоз**, інфекційна хвороба переважно копитних тварин

**Оогамія**, тип статевого процесу, при якому зливаються велика нерухома жіноча гамета з маленькою рухливою чоловічою

**Оогенез**, розвиток жіночих статевих клітин

**Оогоній**, жіночий статевий орган рослин

**Оокардіум простягнутий** (*Oocardium stratum*), вид водоростей родини десмідієвих, внесений до Червоної книги України

**Ооліти**, мінеральні утворення, дрібні (від сотих часток міліметра до 2,5 см) стяжки діаметром кілька міліметрів, звичайно більш-менш кулястої форми і концентрично-шкаралупчастої та радіально-променистої будови

**Ооміцети**, клас грибів

**ООН спеціалізовані установи**, міжнародні універсальні організації, які є головними функціональними складовими системи ООН, які здійснюють регулювання міжнародних відносин у різних сферах людської діяльності

**Оорт, Ян Хендрік** (1900–1992), астроном, автор доведення гіпотези про обертання галактик та фундаментальних праць про походження комет, Нідерланди

**Оорта хмара**, гіпотетична область Сонячної системи, що є джерелом комет з довгим періодом обертання

**Оотека**, сумка, у якій відбувається визрівання яєць деяких комах

**Оотіди**, незріла яйцеклітини

**Ооцит**, жіноча статеві клітина статеві клітина в період її зростання в яєчнику (ооцит першого порядку) і дозрівання (ооцит другого порядку)

**Опади атмосферні**, вода у рідкому чи твердому стані, що випадає з хмар або осідає з повітря на поверхню землі та наземні предмети

**Опади конвективні**, опади, котрі випадають у вигляді короточасних, але дуже інтенсивних дощів зливого характеру

**Опал**, аморфний мінерал класу силікатів

**Опаленко, Ніна Федорівна** (1934), спортсменка (веслування академічне), чемпіон Європи (1955, 1959, 1960), Україна

**Опалення**, 1) штучне обігрівання приміщень для підтримання в них температури на рівні, що визначається передбачуваними умовами теплового комфорту для перебування людей і вимогами технологічного процесу; 2) системи опалення (водяне, повітряне, променеве та ін.)

**Опалення геотермальне**, спосіб обігрівання будинків і споруд протягом опалювального сезону шляхом використання геотермальної води

**Опалення сонячне**, спосіб обігріву будинків і споруд протягом опалювального сезону шляхом використання енергії короткохвильового (довжина хвиль 0,4–2 мкм) сонячного випромінювання

**Опалесценція**, розсіяння світла каламутними розчинами (здебільшого колоїдів) з утворенням різних його відтінків (як у опалу)

**Опаліни** (Opalinatea), клас найпростіших

**Опалубка**, форма для укладання бетонної суміші, яка забезпечує задані проектом конфігурацію, розміри і якість поверхонь бетонованої конструкції

**Опалювальні прилади**, обладнання для обігрівання приміщень за допомогою віддачі теплоти теплоносієм (водою, повітрям), який циркулює в системі опалення

**Опанча**, японча, верхній дорожній одяг

**Опара, Степан** (?–1665), гетьман Правобережної України у 1665

**Опарін, Олександр Іванович** (1894–1980), біолог та біохімік, автор теорії виникнення життя на Землі з абіотичних компонентів, академік АН СРСР (1946), Росія

**Оп-арт**, мистецтво, представники якого прагнуть досягнути оптичної ілюзії руху нерухомого об'єкту

**Опасання**, відкрита галерея на арках навколо церкви

**Опахало**, 1) віяло; 2) пластинчаста частина пера птахів; 3) частина сонячної корони у вигляді пташиного пера або віяла під час затемнення Сонця

**Опахоподібні** (Lampridiformes), ряд кісткових риб

**Опеньок** (Armillaria), рід грибів флори України

**Опера**, жанр музично-драматичного мистецтва, що ґрунтується на синтезі музики та театральної дії

**Опера мильна**, багатосерійна радіо- чи телевізійна драма

**Опера-балет**, музично-театральний жанр

**Опера-буффа**, жанр опери, італійська комічна опера

**Опера-комік**, комічна опера, жанр французької опери, що виник у 18 ст., гумористичний, сатиричний твір, який складалася з розмовних діалогів та арій

**Операнд**, аргумент операції, дані, які обробляються командою; граматична конструкція, яка позначає вираз, що

задає значення аргументу операції, іноді місце або позиція в тексті, де має стояти аргумент операції

**Опера-серія**, жанр італійської опери 18 ст. на міфологічні та історичні теми

**Оперативно-розшукова діяльність**, вид правоохоронної діяльності

**Оператор диференціальний**, оператор, визначений деяким диференціальним виразом і діючий в просторах функцій на диференційованих многовидах, або в просторах, спряжених до просторів цього типу

**Оператор компактний**, цілком неперервний оператор, оператор, що відображає обмежену множину у відносно компактну

**Оператор (у генетиці)**, послідовність нуклеотидів ДНК, з якою зв'язується регуляторний білок

**Оператор (у математиці)**, математична нотація, поняття, що означає певну відповідність між елементами двох множин

**Опера-хвилинка**, музичний жанр, оперна мініатюра

**Операційна система**, програмний комплекс, який керує іншими програмами та системами комп'ютера

**Операції машинні**, дії, які виконуються у вигляді окремих команд і реалізуються устаткуванням електронно-обчислювальної машини

**Операціоналізм**, напрям філософії та методології науки, що зводить теоретичне знання до емпіричних процедур виміру та опису

**Операція**, дії, заходи, що виконуються за певним планом і спрямовані на вирішення якогось завдання, досягнення якоїсь мети або належить до кола функцій даного підприємства, установи, відділу, окремого працівника, певного обладнання тощо

**Операція автоматизована**, операція, основні дії якої повністю автоматизовані, а допоміжні повністю або частково, а дії виконавчого механізму виконуються автоматично

**Операція логічна**, дія, що забезпечує отримання із наявних знань нового знання

**Оперення**, покрив тіла птахів

**Оперета**, музично-театральний жанр

**Оперізуючий лишай**, інфекційне захворювання вірусного походження

**Оперон**, функціональна одиниця зчитування генетичної інформації

**Опис архівний**, структурована вторинна архівна інформація, що є результатом архівного описування, поданим у вигляді описової статті архівного довідника

**Опис науковий**, спосіб характеристики сукупності ознак, властивостей, поведінки досліджуваного об'єкта (або об'єктів) чи подання, збереження та трансляція інформації про нього, яка ідентифікує цей об'єкт

**Опис (у лінгвістиці)**, мовленнєвий жанр, констатувальний різновид тексту за функціонально-смісловим призначенням, який має на меті охарактеризувати явища природи, архітектурні споруди, предмети, дії, осіб шляхом детального переліку їх ознак, властивостей, рис

**Опис** (у соціальних комунікаціях), множина характеристик повідомлення, які фіксують його особливості й дають можливість однозначно ідентифікувати

**Описової статистики школа**, назва групи німецьких дослідників, які послуговувалися методами кількісного аналізу в обстеженнях соціальних процесів та явищ і заклали теоретичне підґрунтя статистики як науки

**Опитування**, процес отримання інформації про певний об'єкт шляхом ведення діалогу (комунікації) між дослідником (чи його представником) та респондентом за допомогою формалізованих запитань та відповідей на них

**Опитування анкетне**, один із основних використовуваних видів соціологічного опитування, у якому на відміну від інтерв'ю респондент сам читає запитання анкети та сам фіксує свої відповіді

**Опій**, опіум, наркотична речовина

**Опик**, травма тканин через дію високих температур

**Опіка**, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів

**Опіка міжнародна**, міжнародна система управління деякими з несамокерованих територій, яка була створена після Другої світової війни відповідно до Статуту ООН

**Опікування комунальне**, позначення соціальної політики щодо індивідів з хронічними захворюваннями і обмеженими фізичними можливостями або жертв серйозних соціальних проблем, що здійснюється поза будь-якими установами

**Опілієві** (Opilidae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сандалоцвітих

**Опілля**, особливий тип ландшафту півдня лісової зони Східноєвропейської рівнини

**Опільський, Юліан** (1884–1937), письменник, майстер історичної прози, Україна

**Опір аеродинамічний**, складова аеродинамічної сили, з якою газ (повітря) діє на тіло, що рухається в ньому

**Опір активний**, частина повного опору електричного кола змінного струму, яка необоротно поглинає електричну енергію

**Опір гідродинамічний**, сила, з якою рідина діє на тіло, що рухається у ній, або сила, з якою стінки труб чи каналів діють на рухоми рідину

**Опір електричний**, властивість провідника створювати перешкоди проходженню електричного струму

**Опір індуктивний**, 1) величина, що характеризує опір, який чинить змінному струму ділянка ланцюга, що має індуктивність; вимірюється в омах; 2) в аеродинаміці – частина аеродинамічного опору крила

**Опір магнітний**, властивість матеріалу змінювати свій електричний опір у магнітному полі

**Опір матеріалів**, наука про інженерні методи розрахунку на міцність, жорсткість і стійкість елементів конструкцій, машин і споруд

**Опір питомий**, фізична величина, обернено пропорційна питомій електропровідності

**Опістодом**, закрите приміщення в західній частині давньогрецького храму, відокремлене стіною від наоса

**Опісторхоз**, захворювання з групи трематодозів, викликане паразитичними плоскими черв'яками з роду *Opisthorchis*

**Опішня**, селище міського типу Зінківського р-ну Полтавської обл.

**Опішнянське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Зінківського р-ну Полтавської обл.

**Оплодень**, стінка плода насінних рослин

**Оплопанакс**, заманиха (*Oplorapax*), рід рослин родини аралієвих

**Оповідання**, літературний жанр, невеликий за обсягом літературний прозовий текст, фабула якого обмежена одним (іноді кількома) епізодом із життя одного чи кількох персонажів

**Оповідач**, таратор, літературний суб'єкт, вигаданий автором, від імені якого в прозовому творі ведеться оповідь

**Оповідка**, літературний жанр, менший за оповідання

**Оповідь**, об'єктивований опис подій та вчинків персонажів, що ведеться від першої особи

**Оподаткування**, законодавчо врегульований процес встановлення та утримання податків у країні, визначення їхніх розмірів і ставок, відповідних об'єктів та кола юридичних і фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, а також порядок сплати податків

**Оподаткування подвійне**, оподаткування одного об'єкта податку окремого платника податків одним і тим же (аналогічним) податком за один і той же проміжок часу або оподаткування у різних осіб однієї і тієї ж податкової бази співставними податками

**Опозиційний прийом**, прийом, що полягає у зіставленні мовних одиниць для встановлення їх диференційних ознак і на цій основі об'єднання їх у певні парадигматичні класи

**Опозиція**, протиставлення двох або кількох однорідних мовних одиниць для виявлення різниці між ними

**Опозиція політична**, 1) протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; 2) організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи загалом

**Опока**, легка, тверда, мікропориста осадова гірська порода

**Ополчення**, військові (воєнізовані) формування, створювані з громадян (переважно добровольців), які, як правило, не підлягають призову на військову службу під час мобілізації; одна з форм участі народних мас у військовій захисту держави

**Опольське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Опора**, елемент будинку (споруди), який сприймає власну вагу споруди, а також постійні й тимчасові навантаження, що діють на неї, і передає їх на основу

**Опорно-руховий апарат**, комплекс структур, що забезпечує опору і пересування організму



**Опорно-рухової системи захворювання**, захворювання кісток і м'язів

**Опportunізм**, 1) політика угодовства, пристосування, ухилення від різкого протистояння; 2) конформізм, безпринципність, співробітництво з ідейним противником

**Опосум** (*Didelphis*), рід сумчастих ссавців родини опосумових

**Опосумові** (*Didelphidae*), родина ссавців ряду опосумоподібних

**Опосумоподібні** (*Didelphiformes*), ряд сумчастих ссавців

**Опошень**, опoшняк, чоловічий одяг Слобідської України

**Опoяз**, російське об'єднання теоретиків, істориків літератури, лінгвістів, що належали до формальної школи (1916–1925)

**Оппенгейм, Мерет** (1913–1985), живописець, класик світового сюрреалізму, Німеччина – Швейцарія

**Оппенгеймер, Роберт** (1904–1967), фізик-теоретик, керівник проекту зі створення американської атомної бомби, США

**Оппоков, Євгеній Володимирович** (1869–1938), гідролог, один з основоположників гідрології в Україні, академік ВУАН (1929), Україна – Білорусь – Росія

**Оправа**, міцне, звичайно тверде (на відміну від обкладинки) покриття книги, призначене для її захисту від пошкоджень та руйнування

**Оправка**, пристрій, на який насаджують різальний інструмент, деталі або заготовки з центральним отвором

**Опредметнення і розпредметнення**, філософські категорії, в яких відображено суперечливу природу діяльності людини, коли її здібності переходять у предмет, а властивості предмета стають надбанням людини

**Оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів**, доведення текстів відповідних актів до відома населення, а також державних органів, підприємств, установ і організацій, є обов'язковою умовою початку дії зазначених актів

**Опришки**, учасники народно-визвольної боротьби в Галичині, на Закарпатті, Буковині проти феодально-кріпосницького гніту у 16 – першій половині 19 ст.

**Опришко, Віталій Федорович** (1942), правознавець, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Опріснення води**, процес знесолення води з метою часткового зменшення вмісту солей у воді до концентрації визначеної для води питної якості

**Опробковіння**, зміна структури оболонок рослинних клітин, їхнє просякнення суберином, через що вони стають непроникними для води

**Опромінення організму**, вплив іонізуючої радіації на організм

**Опрошення**, злиття в одну морфему двох або декількох морфем

**Опсини**, світлочутливі рецептори в світлочутливих клітинах сітківки

**Опсоніни**, бактерицидні фактори крові, які підсилюють фагоцитоз

**Оптатив**, бажальний спосіб, спосіб дієслова, який означає бажаність відповідної дії

**Оптація**, добровільний вибір одного громадянства із двох у випадку переходу території за договором від однієї до іншої держави

**Оптика**, розділ фізики, в межах якого вивчається природа оптичного випромінювання (світла), досліджуються процеси випромінювання світла, його поширення в різноманітних середовищах і взаємодії з речовиною

**Оптика адаптивна**, динамічна оптична система, яка виправляє хвильовий фронт електромагнітного випромінювання, що спотворюється на шляху його поширення від джерела до приймача випромінювання

**Оптика атмосферна**, розділ фізики, що вивчає поля випромінювання в атмосферах планет та дослідження фізичних властивостей атмосфер і поверхонь планет оптичними методами

**Оптика волоконна**, розділ оптики, в якому вивчаються поширення світла і передача інформації по світловодах

**Оптика геометрична**, розділ оптики, в якому вивчаються закони поширення світлових променів

**Оптика електронна**, теорія формування потоків електронів і управління ними за допомогою електричних і магнітних полів

**Оптика інтегральна**, розділ сучасної оптики, в якому розглядаються особливості генерації, розповсюдження та перетворення світлових хвиль в тонких шарах прозорих матеріалів

**Оптика квантова**, розділ фізики, що вивчає властивості світла з погляду квантової теорії Планка

**Оптика нелінійна**, розділ фізичної оптики, який вивчає взаємодію інтенсивного світлового випромінювання з речовиною

**Оптика силова**, розділ фізичної оптики, в якому вивчається вплив на тверді середовища настільки інтенсивних потоків оптичного випромінювання (світла), що воно може призводити до порушення цілісності цих середовищ

**Оптики прикладної інститут міжнародний центр**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Оптимальності закон**, розмір будь-якої системи повинен відповідати її функції і жодна система не може звужуватися або розширюватися до нескінченності

**Оптимальності критерій**, фундаментальне поняття системи оптимального функціонування об'єктів

**Оптимізація**, 1) процес вибору найкращого з багатьох можливих варіантів рішення; 2) приведення системи (економічної, соціальної, політичної) в оптимальний (найдосяжніший) стан

**Оптимізація комбінаторна**, розділ теорії оптимізації, розглядає задачі оптимізації множини розв'язків яких дискретна або може бути зведена до дискретної

**Оптимізм**, очікування сприятливого розвитку подій, протилежність до песимізму

**Оптимістична**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, печера, Борщівський р-н Тернопільської обл.

**Оптимум кліматичний**, потепління клімату протягом міжльодовикового четвертинного періоду і в післяльодовиковий час

**Оптоелектроніка**, розділ електроніки, пов'язаний з перетворенням електромагнітного випромінювання оптичного діапазону в електричний струм і назад

**Опуклий простір локально**, топологічний векторний простір над полем дійсних і комплексних чисел, у якому будь-який окіл нульового елемента містить опуклий окіл нульового елемента

**Опукський природний заповідник**, природоохоронна територія, АР Крим

**Опунція** (*Opuntia*), рід рослин родини кактусових

**Опус**, 1) окремих музичний твір, позначений номером серед інших творів композитора; 2) жартівливо-зневажливо будь-який літературний, мистецький або науковий твір

**Опус Деї**, політико-релігійна таємна організація, заснована у 1928 в Іспанії Е. де Балагером з метою посилення позицій католицької церкви

**Опустелювання**, розширення площі пустель за рахунок суміжних територій

**Опущення матки**, порушення утримання органів малого тазу і їх переміщення назовні під дією внутрішньочеревного тиску

**Опущення нутрощів**, вісцероптоз, спланхноптоз, нижче (в порівнянні з нормою) розташування одного або декількох внутрішніх органів

**Опціон**, право купувати або продавати акції за фіксованою ціною протягом встановленого строку

**Опція (у програмному забезпеченні)**, допоміжний засіб, що призначений для модифікації основного режиму роботи

**Орадур-сюр-Глан**, комуна у Франції, населення якої 10.06.1944 було знищено нацистами

**Орасвський, Віктор Миколайович** (1935–2006), геофізик, іноземний член НАН України (2003), Україна – Росія

**Оракл**, американська корпорація, найбільший в світі розробник програмного забезпечення для організацій, великий постачальник серверного обладнання

**Оракул**, у давніх греків, римлян та народів Давнього Сходу – жрець, котрий давав віруючим відповіді, продиктовані божеством, а також місце, де робилися ці прокування

**Оран**, місто в Алжирі, історико-культурний центр, 803 тис. мешканців

**Орангутан** (*Pongo*), людиноподібна мавпа

**Оранжева**, річка у Лесото, ПАР та Намібії, впадає до Атлантичного океану, 2200 км

**Оранжерея**, споруда зі штучним кліматом для вирощування рослин

**Оранжевський римський театр з околицями та тріумфальна арка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки епохи Римської імперії, м. Оранж, Франція

**Оранка**, вид сільськогосподарських робіт

**Оранка глибока**, оранка, що здійснюється на глибину 25–27 см і глибше, переважно під вирощування просяних культур

**Оранта**, один із основних типів зображення Богоматері

**Оратів**, селище міського типу, адміністративний центр Оратівського р-ну Вінницької обл.

**Оратівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Оратор**, особа, що виступає із промовою на зібранні; красномовна людина, що має талант виступати перед широким загалом

**Ораторія**, велика музична композиція для оркестру, хору та солістів на певний сюжет

**Орбан, Віктор** (1963), політик, прем'єр-міністр Угорщини з 2010

**Орбелі, Йосип Абгарович** (1887–1961), сходознавець, директор музею Ермітаж у м. Санкт-Петербург (1934–1951), перший президент АН Вірменії (1943–1947), академік АН СРСР (1935), Грузія – Вірменія – Росія

**Орбелі, Леон Абгарович** (1882–1958), фізіолог, один із творців еволюційної фізіології, академік (1935) та віцепрезидент (1942–1946) АН СРСР, Вірменія – Росія

**Орбеліані, Сулхан-Саба** (1658–1725), політик та дипломат, просвітител, гуманіст, письменник, поет, каліграф, Грузія

**Орбісон, Рой Келтон** (1936–1988), музикант, співак, автор пісень, композитор, актор, піонер рок-н-ролу, США

**Орбіта**, рух матеріальної точки в полі сил, що на неї діють

**Орбіта геостаціонарна**, кругова орбіта, обертаючись на якій штучний супутник постійно перебуває над однією й тією ж точкою земної поверхні

**Орбіталь атомна**, хвильова функція електрона в атомі, яка характеризується трьома квантовими числами: головне квантове число  $n$ , орбітальне квантове число  $l$  та магнітне квантове число  $m_l$

**Орбітальний момент**, квантово-механічний аналог класичного поняття моменту кількості руху

**Орвелл, Джордж** (1903–1950), письменник, публіцист, журналіст, класик світової літератури, Велика Британія

**Оргазм**, інтенсивне почуття насолоди під час завершення статевого акту

**Орган (у біології)**, відособлена сукупність різних типів кліток і тканин, що виконує певну функцію в межах живого організму

**Орган (у музиці)**, клавішно-духовий музичний інструмент

**Органела**, органоїд, постійна спеціалізована структурно-функціональна одиниця клітини

**Органи представницькі**, колективні постійно або періодично діючі виборні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені правом представляти інтереси своїх виборців

**Органи світіння**, органи або скупчення клітин, які можуть випромінювати світло

**Органи тіла**, функціонально і структурно відокремлені частини тіла вищих тварин і рослин

**Органи чуття**, система, що забезпечує, завдяки своїм рецепторам, отримання і первинний аналіз інформації з навколишнього світу і від інших органів

**Органи штучні**, штучні замінники органів, покликані замінити собою природні органи, пошкоджені хворобою або травмою

**Організації виробництва моделі**, оптимальні варіанти діяльності господарювання суб'єктів (підприємств, фірм, компаній), які використовуються для спрощеного опису реального об'єкта, тобто виробничої системи, її підсистем, тих або інших організаційних ситуацій

**Організації громадські**, об'єднання громадян, створені з метою захисту й реалізації їхніх різноманітних інтересів, структури громадянського суспільства

**Організації релігійних типів**, система різновидів організаційно оформлених релігійних об'єднань, що мають управлінські і виконавчі органи, чітку структуру, цілісність і єдність яких забезпечується змістом релігійної парадигми і культу

**Організація**, 1) сукупність процесів або дій, які зумовлюють об'єднання підсистем, елементів та компонентів у ціле; 2) об'єднання окремих індивідуумів, груп, колективів для реалізації спільної мети на підставі певних принципів, правил, норм

**Організація американських держав**, ОАД, міжнародна організація на американському континенті

**Організація африканської єдності**, ОАС, міжнародна організація африканських держав, створена для подолання колоніалізму на континенті та сприяння внутрішнього і міжнародного співробітництва

**Організація визволення Палестини**, політична організація, що претендує на представлення інтересів арабів, що жили на території підмандатної Палестини до Арабо-ізраїльської війни 1948 та їх нащадків

**Організація виробництва**, система відповідних принципів, організаційних заходів, форм і методів, спрямованих на оптимальне поєднання у просторі та часі речовинних елементів і людей, які задіяні в процесі виробництва

**Організація військ**, структура військових формувань, що забезпечує їх найвигідніший склад, найбільш доцільне поєднання і співвідношення родів військ (сил) і видів зброї, високу бойову готовність і здатність успішного ведення військових дій

**Організація Договору колективної безпеки**, ОДКБ, військово-політична міжнародна організація, до якої входять Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан

**Організація економічного співробітництва**, ОЕС, міжурядова організація, членами якої є сім азійських та три євразійські країни

**Організація економічного співробітництва та розвитку**, ОЕСР, міжурядова міжнародна організація, створена у 1961 згідно з Конвенцією від 1960 на базі Європейської організації економічного співробітництва

**Організація з безпеки та співробітництва в Європі**, ОБСЄ, регіональна міжнародна міжурядова організація для надання регулярних консультацій щодо контролю над озброєнням, роззброєнням і співробітництвом у сфері безпеки

**Організація із заборони хімічної зброї**, ОЗХЗ, міжнародна організація, Нобелівська премія миру (2013)

**Організація країн-експортерів нафти**, ОПЕК, картель, створений нафтовидобувними державами для стабілізації цін на нафту

**Організація міжнародна**, стабільний інститут багатосторонніх міжнародних відносин, який створюється, щонайменше, трьома сторонами і має погоджену учасниками мету, компетенцію та свої постійні органи, а також інші норми

**Організація Об'єднаних Націй**, ООН, міжнародна організація, створена у 1945 з метою підтримки і зміцнення миру, безпеки і розвитку співробітництва між державами

**Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури**, ЮНЕСКО, спеціалізована установа ООН, яка при співпраці своїх держав-членів у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо

**Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку**, ЮНІДО, спеціальна установа ООН, створена у 1966, мета якої полягає у сприянні промислового розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів

**Організація ООН з промислового розвитку**, ЮНІДО, спеціальна установа ООН, мета якої полягає у сприянні промислового розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються, шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів

**Організація північноатлантичного договору**, НАТО, міжнародна організація, військово-політичний союз, утворений на основі договору від 04.04.1949

**Організація політична**, 1) будова, структура політичного об'єкта; 2) одна з функцій управління в суспільстві; 3) добровільне об'єднання, союзи, створені на засадах спільної діяльності з метою реалізації політичних цілей

**Організація праці**, сукупність методів, заходів, спрямованих на впорядкування трудової діяльності, взаємодії людей у процесі праці в чітку та узгоджену раціональну систему для досягнення поставленої мети

**Організація релігійна**, об'єднання послідовників певного віросповідання, цілісність і єдність якого забезпечується змістом віровчення та культу, системою організаційних принципів, правил, ролей

**Організація соціальна**, група осіб, що має ознаки формального членства, визначені цілі та способи їх досягнення; сукупність структурних зав'язків та способів функціонування такої групи

**Організація Східно-Карибських держав**, економічний та валютний союз країн Карибського басейну

**Організація терористична**, організація, що створена з метою здійснення терористичної діяльності або, що

визнає можливість використання у своїй діяльності тероризму

**Організація українських націоналістів (мельниківців)**, помірковане крило Організації українських націоналістів на чолі з А. Мельником

**Організація українських націоналістів (революційна)**, радикальне крило Організації українських націоналістів на чолі з С. Бандерою

**Організація Центральноамериканських держав, ОЦАД**, міжнародна організація, економічне, політичне і військове об'єднання центральноамериканських держав

**Організація чорноморського економічного співтовариства, ОЧЕС**, субрегіональне об'єднання 12 країн Чорноморського регіону

**Організм**, будь-яка жива істота

**Організм соціальний**, конкретне суспільство, що функціонує як цілісність, і в межах якого відбувається відтворення матеріальних засобів існування і самої людини

**Організми колоніальні**, організми, які утворюють колоніальні утвори

**Організми лінійні**, організми, що належать до чистої лінії

**Організми літоральні**, організми, що населяють літораль

**Організмичні теорії**, сукупність теоретичних знань, спрямованих на пояснення організації, функціонування та розвитку складних систем (життя, суспільства, пізнання)

**Органіцизм**, вчення, згідно з яким економічна система подібна до живого організму з притаманними йому життєвими фізіологічними процесами і способами управління ними

**Органічна школа у соціології**, напрям у західній соціології кін. 19 – поч. 20 ст., що розглядав суспільство як аналог природного організму і намагався проголосити життя наслідком прямої проекції біологічних закономірностей

**Органічний закон**, нормативно-правовий акт, який приймається за прямим приписом Конституції в порядку, який відрізняється від порядку прийняття як конституційних, так і звичайних законів

**Органічний світ, жива природа**, сукупність живих організмів, які населяють біосферу

**Органогенез**, виникнення і розвиток органів рослин і тварин

**Органогени**, 1) у хімії – хімічні елементи, що становлять основу органічних сполук: карбон, гідроген, кисень, нітроген, сульфур, фосфор; 2) у біології – чотири елементи, які разом складають біля 96-98% маси живих клітин: карбон, гідроген, кисень і нітроген

**Органографія**, вчення про зовнішню форму організмів

**Органолептика**, метод визначення якості продукції безпосередньо за допомогою органів відчуттів людини

**Органотерапія**, лікування введенням в організм людини частин органів тварин (як правило, залоз), або екстрактів з цих органів

**Органум**, жанр і спосіб багатоголосної композиції у європейській музиці Середньовіччя

**Оргей**, район Молдови

**Оргзв'язок**, поширена назва сукупності засобів оперативного зв'язку

**Оргтехбуд**, проектно-технологічна організація (трест, інститут), що розробляє проектно-технологічну документацію з будівництва (реконструкції) підприємств, будинків і споруд за замовленнями проектних і будівельних організацій

**Оргтехніка**, організаційна техніка, пов'язана з автоматизацією і механізацією інженерно-технічної, науково-дослідної та управлінської праці

**Орда, Наполеон** (1807–1883), живописець, літератор, композитор, музикант, автор майже 200 архітектурних пейзажів України, Білорусь – Польща – Україна

**Орден**, 1) державна нагорода за особливі заслуги; 2) організація, співтовариство осіб, об'єднаних особливими правилами життя

**Ордени України**, вид державних нагород

**Ордени чернечі**, властиві католицькій церкві об'єднання ченців, монастирів на основі прихильності особливим статутам, певним принципам чернечого життя і з метою захисту, утвердження католицької віри

**Ордер**, припис, розпорядження, документ, що встановлює або фіксує певний порядок чого-небудь

**Ордер архітектурний**, строго витримуваний порядок, композиційно осмислена і канонізована сукупність триматильних (колона з капітеллю, базою, п'єдесталом) і підтримуваних (архітрав, фриз і карниз) елементів стійко-балкової конструкційної системи

**Орджонікідзе (місто)**, див. Покров

**Орджонікідзе (смт)**, селище міського типу Феодосійської міськради АР Крим

**Ординарій**, назва требника у католицькій церкві, суддя у духовних справах, посада, яка відповідає єпископу

**Ордината**, одна з координат точки в декартовій системі координат

**Ординський, Петро** (1886–1973), співак (баритон), активний учасник культурного життя українців у діаспорі, Україна

**Ордовик**, другий знизу період та система палеозойської ери

**Ордолібералізм**, концепція вільного, заснованого на приватнокапіталістичній власності та ринковому механізмі саморегулювання економіки

**Ордонанси**, королівські укази в Англії та Франції, що мали силу законів

**Ордубаді, Мамед Сеїд** (1872–1950), письменник, основоположник історичного жанру в азербайджанській літературі, Азербайджан

**Ореанда**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Орегон**, штат США

**Ореїна** (Oreina), рід комах ряду твердокрилих родини жуки-листодів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Орел**, екваторіальне сузір'я



**Орел степовий** (*Aquila rapax*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбних, внесений до Червоної книги України

**Орел-карлик** (*Hieraetus pennatus*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбних, внесений до Червоної книги України

**Орем, Нікола** (бл. 1323–1382), філософ, математик, механік, астроном, теолог, чії праці мали значний вплив на розвиток середньовічної науки, Франція

**Оренбурзька область**, суб'єкт Російської Федерації

**Оренбурзька порода**, порода кіз пухового напрямку

**Оренда**, наймання, тимчасове користування будівлями, земельною ділянкою, обладнанням, виробничими площами, машинами на договірних засадах

**Оренда землі**, засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності

**Оренда міжнародно-правова**, надання однією державою іншій права користування ділянкою своєї території (мета, термін і плата визначаються міжнародним договором)

**Ореол**, яскраве біле саяво навколо сонця, місяця, яскравих зірок

**Ореопітек** (*Oreopithecus bambolii*), вид вимерлих вищих приматів

**Орест, Михайло** (1901–1963), поет, представник неокласики, перекладач з романо-германських, польської та російської мов українською, Україна – Німеччина

**Орештіє дакські фортеці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс руїн дакських фортець I ст. до н. е. – I ст. н. е., м. Орештіє, Румунія

**Орехов, Олександр Павлович** (1881–1939), хімік-органік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Орженцький, Роман Михайлович** (1863–1923), статистик, академік УАН (1919), Україна

**Оржиця**, селище міського типу, адміністративний центр Оржицького р-ну Полтавської обл.

**Оржицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Оржів**, селище міського типу Рівненського р-ну Рівненської обл.

**Ориген** (185–245), християнський богослов і філософ, представник ранньої патристики, основоположник біблійської філології, Римська імперія

**Оригінал**, справжній твір, авторський рукопис (не копія), текст (літературний твір, стаття), який перекладають іншою мовою

**Оригінал авторський**, оригінал літературного або іншого твору, поданий автором у видавництво для підготовки та видання

**Оригінал-макет**, текстовий і графічний матеріали (малюнки, фото і т. д.), які об'єднані в єдиному макеті

**Ориктоценоз**, скупчення викопних решток вимерлих організмів з одного певного місця

**Оринохський нафтогазоносний басейн**, група нафтогазових родовищ, розташованих на північному сході Південно-Американського континенту в межах Східної Венесуели, південній частині острова Тринідад і прилеглої частини Атлантичного шельфу

**Орисфера**, межа сімейства сфер

**Орифлама**, у середньовічній Франції – прапор короля

**Орицикл**, лінія на площині Лобачевського, ортогональна до сімейства паралельних прямих

**Орібасій** (320–400), медик, особистий лікар імператора Риму Юліана, Римська імперія

**Орібі** (*Ourebia ourebi*), вид порожнисторогих

**Орів-Уличнянське нафтове родовище**, родовище на території Дрогобицького р-ну Львівської обл.

**Орігамі**, японське мистецтво складання паперу

**Орієнталізм**, течія в західноєвропейському мистецтві 19 ст.

**Орієнталіст**, фахівець з орієнталістики, сходознавства

**Орієнталістика**, комплекс наук, що вивчає культуру, мову, економіку тощо країн Сходу (країн Азії та Північної Африки)

**Орієнтація**, вибір одного класу систем координат, пов'язаних між собою «додатньо» в деякому певному сенсі

**Орієнтування на місцевості**, визначення свого місця розташування щодо сторін горизонту за допомогою компаса, карти

**Орієнтування спортивне**, вид спорту, змагання, яке полягає в орієнтуванні на місцевості за допомогою карти та компаса та найшвидшого знаходження заданих контрольних пунктів

**Орік, Жорж** (1899–1983), композитор, представник музичного авангарду, Франція

**Оріль**, річка у Харківській, Полтавській та Дніпропетровській обл., ліва притока Дніпра, 346 км

**Орілька**, селище міського типу Лозівського р-ну Харківської обл.

**Орільське водосховище**, штучна водойма на р. Оріль в межах Лозівського р-ну Харківської обл.

**Оріноко**, річка у Венесуелі та Колумбії, впадає до Атлантичного океану, 2736 км

**Оріньякська культура**, археологічна культура раннього етапу пізнього палеоліту на території Франції

**Оріоль, Венсан** (1884–1966), політик, президент Франції (1947–1954)

**Оріон**, екваторіальне сузір'я

**Орісаба**, діючий вулкан у Мексиці, найвища точка країни, 5675 м

**Орісса**, штат Індії

**Оріхів**, місто, адміністративний центр Оріхівського р-ну Запорізької обл.

**Оріхівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Оріховський, Станіслав Станіславович** (1513–1566), філософ, історик, письменник, один із перших європейських ідеологів освіченої монархії, Польща – Україна

**Орія**, одрі, уткалі, мова індійської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Оркан, Владислав** (1875–1930), письменник, класик польської літератури, Польща

**Орканья** (1310–1368), художник, скульптор, архітектор, золотар, поет, Італія

**Оркестр**, колектив музикантів

**Оркестр духовий**, оркестр, який складається з духових і ударних інструментів

**Оркестр камерний**, невеликий колектив (4–12 осіб), що виконує камерну музику

**Оркестр симфонічний**, оркестр, який виконує симфонічну музику

**Оркестровка**, виклад оркестрового або ансамблевого твору у вигляді партитури для певного складу інструментів; перекладення будь-якого музичного твору для оркестру або ансамблю певного типу і складу

**Оркнейські острови**, архіпелаг у складі Британських островів, територія Великої Британії

**Оркнейю**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, доісторичний культурний ландшафт 3 тис. до н. е., Оркнейські острови, Шотландія, Велика Британія

**Орлай, Іван Семенович** (1770–1829), медик, педагог, організатор освіти, директор Ніжинської гімназії вищих наук (1821–1826), Україна – Росія

**Орлан-білохвіст, сірватень** (*Haliaeetus albicilla*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбних, внесений до Червоної книги України

**Орлан-довгохвіст** (*Haliaeetus leucoryphus*), вид птахів родини яструбних, вид фауни України

**Орлани** (*Haliaeetus*), рід птахів родини яструбних, фауна України.

**Орлеан**, місто у Франції, історико-культурний центр, 114 тис. мешканців

**Орлеанський дім**, молодша гілка французьких Бурбонів

**Орлеанський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Орлеан (Франція) з 1306

**Орли** (*Aquila*), рід птахів родини яструбних, фауна України

**Орли яструбині** (*Hieraetus*), рід птахів родини яструбних

**Орлик, Григорій Пилипович** (1702–1759), воєначальник і дипломат, генерал-лейтенант французької армії, син П. Орлика, Україна – Франція – Німеччина

**Орлик, Пилип Степанович** (1672–1742), воєначальник та політик, гетьман Війська Запорозького у вигнанні (1710–1742), Білорусь – Україна – Румунія

**Орлик, Світлана Микитівна** (1953), хімік, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Орлики** (*Aquilegia*), рід рослин родини жовтецевих, багато видів і форм якого використовуються в якості садових квітів

**Орлики трансільванські** (*Aquilegia transsilvanica*), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Орлики чорніючі** (*Aquilegia nigricans*), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Орлов, Дмитро Стахійович** (1883–1946), живописець та графік, один з основоположників жанру радянського політичного плаката, Росія

**Орлов, Єгор Іванович** (1865–1944), хімік-технолог, академік ВУАН (1929), Росія – Україна

**Орлов, Михайло Хрисанфович** (1900–1936), математик, член-кореспондент ВУАН (1934), Україна

**Орлов, Олександр Якович** (1880–1954), астроном, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Орлов, Юрій Федорович** (1924), фізик, правозахисник, засновник (1976) і перший керівник Московської Гельсінської групи, Росія – США

**Орлова, Любов Петрівна** (1902–1975), актриса, мегазірка радянського кінематографа 1930–1940-х, народний артист СРСР (1950), Росія

**Орлова, Хана** (1888–1968), скульптор і графік, класик європейського образотворчого мистецтва, Україна – Франція

**Орловська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Орловська рисиста**, порода запряжних коней

**Орловський, Володимир Донатович** (1842–1914), живописець, педагог, представник реалізму, майстер пейзажу, першовідкривач традицій барбізонської школи для українського живопису, один із основоположників відтворення українського пейзажу у живописі, Україна

**Орляк** (*Pteridium*), рід папоротей

**Орлякоподібні**, Хвостоколоподібні (*Myliobatiformes*), ряд скатів класу хрящових риб

**Орлянка**, старовинна азартна гра

**Ормузька протока**, протока в Індійському океані, між Аравійським півостровом і материковою частиною Азії

**Орнамент**, візерунок, створений з ритмічно повторюваних зображень, фігур, елементів декору і застосований для оздоблення архітектурних споруд та інтер'єру

**Орнамент антропоморфний**, зображення фігур людей

**Орнамент смужковий**, орнамент, який йде смужкою чи кількома рядами смужок (наприклад, перлинний шнур у дерев'яному зодчестві)

**Орнамент тваринний**, в архітектурі – стилізовані фігури свійських і диких тварин (частіше хижаків), птахів, риб, комах тощо

**Орнамент технічний**, 1) орнамент на виробках, який пов'язаний з технологією їх виготовлення, а не з оздобленням; 2) геометричні моделі машин різного призначення: автомобілів, літаків, тепловозів, вагонів, кранів та ін.; 3) технічні рисунки, створені на ПЕОМ

**Орнаментальність**, стильова ознака писемності Київської Русі

**Орнаментика**, 1) мистецтво орнаментативної прикрашання; 2) сукупність орнаментальних мотивів; 3) способи прикрашання основної музичної мелодії

**Орнатський, Сергій Миколайович** (1806–1884), правознавець, юрист, педагог, дослідник української старовини, Росія – Україна

**Орнітин**, амінокислота, що не зустрічається в білках

**Орнітиновий цикл**, послідовність реакцій, що призводять до синтезу сечовини

**Орніто...**, частина складних слів, що вказує на відношення до птахів

**Орнітогамія**, запилення квіток птахами

**Орнітоз птахів**, хламідіоз, пситтакоз птахів, інфекційна хвороба, антропозоонозна інфекція

**Орнітомімі** (*Ornithomimus*), рід вимерлих рептилій

**Орнітоподи** (*Ornithopoda*), вимерлі організми підряду динозаврів

**Орнітофауна**, видовий склад птахів

**Ороговіння**, затвердіння тканини завдяки накопиченню в ній кератину

**Орографічні фактори**, елементи абіотичних факторів середовища

**Орографія**, розділ геоморфології, що вивчає взаємне розташування форм рельєфу

**Ороки**, корінний народ о. Сахалін

**Орокська мова**, одна з мов тунгусо-маньчжурської групи алтайської мовної сім'ї

**Оромомова**, галла, мова кушитської групи афразійської макросім'ї мов

**Оронім**, власна назва гірської місцевості (гори, гірського хребта, горба тощо) або долини, улоговини, котловану

**Орорін** (*Ororin tugenensis*), викопна людиноподібна мавпа, яка мешкала в Східній Африці приблизно 6 млн років тому, вважається другим найдавнішим відомим представником ранніх гомінід

**Ороско, Хосе Клементе** (1883–1949), живописець і графік, один з чільних новаторів монументального мистецтва 20 ст., Мексика

**Ороцька мова**, мова тунгусо-маньчжурської групи алтайської мовної сім'ї **Орочі**, малий народ в Росії

**Орр, Боббі** (1948), спортсмен, хокеїст, 2-й у переліку найкращих гравців НХЛ усіх часів і народів, Канада

**Оррего Салас, Хуан Антоніо** (1919), композитор і педагог, класик латиноамериканської музики, Чилі

**Орт**, 1) одиничний вектор; 2) горизонтальна підземна гірничавиробка; 3) монета в 1/4 талера

**Ортега, Даніель** (1945), політик, президент Нікарагуа (1985–1990 та з 2007)

**Ортега-і-Гассет, Хосе** (1883–1955), філософ і публіцист, представник філософії життя і філософської антропології, Іспанія

**Орти Віктора особняки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, особняки роботи основоположника стилю модерн в архітектурі В. Орти, м. Брюссель, Бельгія

**Ортит**, мінерал класу силікатів з групи епідоту, складний діортосилікат острівної будови

**Ортогенез**, концепція в еволюційному вченні, яка стверджує, що розвиток живої природи зумовлений внутрішні-

ми причинами, які направляють хід еволюції по певному шляху

**Ортогнатизм**, особливості будови черепа (в антропології)

**Ортодокс**, людина, яка неухильно дотримується принципів певного вчення, поглядів, світогляду

**Ортодоксія**, 1) у теології – визначення правовір'я, яке цілком відповідає настановам певної релігії; 2) у філософії – непохитне слідування основам певного учення, яке визначається його послідовниками як єдино вірне, безсумнівне

**Ортодонтия**, розділ стоматології, який займається лікуванням дефектів прикусу

**Ортодромія**, перетин сфери площиною, яка проходить через центр сфери

**Ортозіс**, супутник Юпітера

**Ортоклаз**, породотвірний мінерал з класу силікатів, група лужних польових шпатів

**Ортологія**, розділ науки про культуру мови

**Ортоміксовіруси** (*Orthomyxoviridae*), родина РНК-вмісних вірусів

**Ортон, Джо** (1933–1967), драматург, сценарист, майстер чорної комедії, Велика Британія

**Ортопедія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб і травм кінцівок

**Ортопіроксени**, гірські породи

**Ортотецій рудуватий** (*Orthothecium rufescens*), вид мохоподібних родини плагіотецієвих, внесений до Червоної книги України

**Ортотропність**, властивість матеріалу, що має два або три взаємно перпендикулярні напрямки симетрії фізичних характеристик

**Ортоферити**, ферити рідкоземельних елементів, антиферомагнетики зі значними магнітооптичними ефектами

**Ору-Прету історична забудова**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 18 ст., м. Ору-Прету, Бразилія

**Оруро**, місто у Болівії, історико-культурний центр, 265 тис. мешканців

**Орусус паразитичний** (*Orussus abietinus*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини орусидів, внесений до Червоної книги України

**Орф, Карл** (1895–1982), композитор-експресіоніст, один з найбільш значних представників світового музичного мистецтва 20 ст., Німеччина

**Орфей**, у грецькій міфології – ушавлений співець і поет

**Орфелін, Захаріє** (1726–1785), поет, першодрукар книг на сербській мові, Сербія

**Орфеон**, назва французьких чоловічих хорових товариств

**Орфізм (у мистецтві)**, напрям французького живопису на початку 20 ст.

**Орфізм (у релігієзнавстві)**, містичний релігійний рух у Давній Греції

**Орфограма**, унормоване написання, що відповідає чинним правилам правопису

**Орфографії принцип**, принцип орфографії, для якого характерне написання однієї й тієї самої морфеми незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції

**Орфографія**, 1) загальноприйнята система передачі правдивої мови на письмі, правопис; 2) розділ мовознавства, що вивчає і виробляє систему таких правил

**Орфоєпія**, 1) правила, норми літературної вимови; 2) розділ мовознавства, що вивчає такі правила і норми

**Орхан, Кемаль** (1914–1970), письменник, класик турецького реалізму, Туреччина – Болгарія

**Орхестра**, круглий або напівкруглий майданчик для виступів хору й акторів у театральній будівлі Давньої Греції

**Орхідеї**, побутова назва всіх рослин родини орхідних

**Орхідні**, Зозулинцеві (Orchidaceae), родина квіткових рослин порядку холодкоцвітих

**Орхіт**, запалення яєчка у хлопчиків та чоловіків

**Орхоно-єнісейських написів мова**, умовна назва для декількох давніх літературних тюркських мов, зафіксованих у пам'ятках давньотюркського рунічного письма

**Орхонської долини культурний ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічні комплекси 6–14 ст., Монголія

**Орхус**, місто у Данії, історико-культурний центр, 261 тис. мешканців

**Орябки, рябчики** (Tetrastes), рід птахів родини тетереукових, фауна України

**Орябок** (Tetrastes bonasia), вид птахів ряду куроподібних родини тетереукових, внесений до Червоної книги України

**Осавул**, посада виборної службової особи в козацькому війську

**Осадники**, польські колоністи на західноукраїнських і західнобілоруських землях у 1919–1939

**Осадча, Лілія Семенівна** (1952), спортсменка (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1971, 1973, 1975), Україна

**Осадчий, Володимир Іванович** (1955), гідрометеоролог, член-кореспондент НАН України (2010), Україна

**Осадчий, Михайло Григорович** (1936–1994), письменник, учасник правозахисного руху в СРСР, автор творів самвидаву, Україна

**Осадчук, Богдан Іванович** (1920–2011), політолог, історик, публіцист, дослідник історії Центральної та Східної Європи, Україна – Польща – Німеччина

**Осака**, місто в Японії, 2,6 млн мешканців

**Осаму Сіомура** (1928), хімік, лауреат Нобелівської премії з хімії (2008), Японія – США

**Осаму Тезука** (1928–1989), художник-мультиплікатор, одна з ключових постатей жанрів манга та аніме, Японія

**Осанна**, молитовний вигук «Допоможи нам», часто використовується в християнському та юдейському богослужіннях

**Осауленко, Олександр Григорович** (1951), статистик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Осберн, Карл** (1884–1966), спортсмен (стрільба), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1912, 1920 – 4), США

**Осборн, Генрі Ферфілд** (1857–1935), геолог, євгенік, палеонтолог, президент Американського музею природничої історії у Нью-Йорку (1906–1931), США

**Осборн, Джон Джеймс** (1929–1994), драматург, сценарист, один з лідерів літературного руху Angry Young Men, Велика Британія

**Освальд, Стівен Скот** (1951), астронавт, США

**Освенцім**, Аушвіц, німецький концентраційний табір часів Третього Рейху на території сучасної Польщі

**Освецимський, Володимир Іванович** (1886–1955), актор, народний артист УРСР (1946), Росія – Україна

**Освіта (вид діяльності)**, 1) цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та їх вдосконалення; 2) суспільно організований і унормований процес передачі попередніми поколіннями соціально значущого досвіду

**Освіта (видавництво)**, українське видавництво, діє у м. Київ з 1920

**Освіта безперервна**, комплекс державних, приватних і суспільних освітніх установ, що забезпечують організаційну і змістовну єдність всіх ланок освіти задля задоволення потреб людини до самоосвіти протягом всього життя

**Освіта вечірня**, одна з форм підготовки спеціалістів вищої і середньої кваліфікації

**Освіта військова**, система підготовки військових у спеціальних військових навчальних закладах

**Освіта географічна**, система навчання і виховання, спрямована на формування географічних знань у населення

**Освіта дошкільна**, рівень освіти, який дитина здобуває удитячому навчальному закладі, сім'ї

**Освіта загальна**, цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями

**Освіта заочна**, одна з форм підготовки й підвищення кваліфікації спеціалістів, а також здобуття загальної середньої освіти без відриву від виробництва (професійної праці)

**Освіта класична**, система загальної середньої освіти, в основу якої покладено вивчення латинської та грецької мов, античної історії та літератури. Виникла в епоху Відродження

**Освіта позашкільна**, частина структури освіти, що спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні

**Освіта політична**, процес і результат засвоєння систематизованих політичних знань і навичок; необхідна умова підготовки людини для участі в політичному житті суспільства

**Освіта початкова загальна**, освітній рівень, що, зберігаючи наступність із дошкільною освітою, забезпечує базис загальноосвітньої підготовки учнів

**Освіта професійна**, структуроване навчання роботі за фахом з переважною орієнтацією на практичні навички

**Освіта професійно-технічна**, складова системи освіти України, комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення



оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності

**Освіта середня**, цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості

**Освіта середня спеціальна**, сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для роботи спеціаліста середньої ланки в різних галузях народного господарства

**Освіти гуманітарної центр**, Центр гуманітарної освіти, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Освіти інформатизація**, комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологією

**Освіти система**, сукупність навчальних і навчально-виховних закладів, які забезпечують середню і вищу освіту, здобуття спеціальності або кваліфікації, підготовку або перепідготовку кадрів

**Освітленість**, світлова величина, яка дорівнює світловому потокові, що припадає на одиницю площі освітлюваної поверхні; одиниця освітленості люкс і фот

**Освітлення**, розподіл світла у відкритому або закритому просторі

**Освітленості поріг візуальний**, найменша освітленість, при якій можна бачити невеликий точкове джерело світла (люкс, лк)

**Освітлювальні засоби**, спеціальні пристрої для освітлення місцевості під час бойових дій вночі

**Освітні заклади спеціальні**, навчально-виховні заклади системи Міністерства освіти України для дітей з вадами психофізичного й фізичного розвитку

**Освітня політика**, система заходів, здійснюваних державою в сфері освіти і спрямованих на забезпечення її розвитку як одного з ключових ресурсів модернізації суспільства

**Освоєння**, категорія, що відображає процес універсальної соціальної взаємодії людини і світу, перехід індивідуального в соціальне і навпаки тощо

**Освячення**, ритуальна процедура, що здійснюється над матеріальними предметами за допомогою обрядових дій і магічних слів з метою надання їм магічної сили (надприродних властивостей) та включення до системи релігійного культу

**Осеїн**, органічна речовина кісток

**Осел** (*Equus asinus*), вид роду Коні

**Оселедець керченський** (*Alosa maeotica*), риба родини оселедцевих, вид фауни України

**Оселедець чорноморський**, оселедець-куцак (*Alosa immaculata*), риба родини оселедцевих, вид фауни України

**Оселедцеві** (*Clupeidae*), родина риб ряду оселедцеподібних, фауна України

**Оселедцеві королі**, ременетілі (*Regalecidae*), родина морських риб ряду лампридоподібних

**Оселедцеподібні** (*Clupeiformes*), ряд променеперих риб, фауна України

**Осерваторе Романо**, L'Osservatore Romano (Римський оглядач), ватиканська щоденна газета, видається з 1861

**Осередок української культури і освіти**, заснований у м. Вінніпег (Канада) у 1944 як культурно-освітня інституція й музей для зберігання врятованих від знищення в УРСР та в часи німецької окупації й перевезених до Канади історичних і мистецьких пам'яток

**Осетини**, корінне населення Осетії

**Осетинська література**, сукупність літературних текстів осетинською та іншими мовами, писаних осетинськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Осетинська мова**, мова східної підгрупи іранської групи індоіранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Осетри** (*Acipenser*), рід риб родини осетрових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Осетрові** (*Acipenseridae*), родина риб ряду осетроподібних, фауна України

**Осетроподібні** (*Acipenseriformes*), ряд риб класу променеперих

**Осецький, Карл фон** (1889–1938), політик-пацифіст та антифашист, Нобелівська премія миру (1935), Німеччина

**Оси**, група родин жалячих перетинчастокрилих комах

**Осика** (*Populus tremula*), вид деревних рослин родини вербових

**Осика, Леонід Михайлович** (1940–2001), кінорежисер, народний артист України (1998), Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Осип'ян, Юрій Андрійович** (1931–2008), фізик, відкривач фотопластичного ефекту, академік АН СРСР (1981), Росія

**Осипання**, швидке переміщення уламків гірських порід дрібного і середнього розміру по крутому схилу

**Осипенко-Радомська, Інна Володимирівна** (1982), спортсменка (веслування на байдарках), чемпіон (2008), срібний (2012) та бронзовий (2004) призер Олімпійських ігор, Україна – Азербайджан

**Осипов, Юрій Сергійович** (1936), математик, президент РАН (1991–2013), іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1987), Росія

**Осиповський, Тимофій Федорович** (1765–1832), математик і філософ-раціоналіст, ректор Харківського університету (1813–1820), Росія – Україна

**Осі координатні**, прямі, які визначають систему координат і відтак мають визначену точку початку координат, напрямки і координати

**Осідання ґрунту**, опускання масиву ґрунту (основи споруди) під впливом зовнішніх навантажень, яке не супроводжується докорінними змінами його структури

**Осієцько-Баранська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Осілості смуга**, межа осілості, частина Російської імперії, у якій дозволялося проживання євреїв (окрім окремих періодів) лише у містах і містечках цієї території)

**Осіменіння**, процес зближення гамет у тварин і людини; передує заплідненню

**Осі́нник пі́зньоцві́тів**, Штернбергія пізньоцвіткова (*Sternbergia colchiciflora*), вид судинних рослин родини амарилісових, внесений до Червоної книги України

**Осі́нчук, Михайло Іванович** (1890–1969), живописець, представник візантійського стилю в іконописі, майстер монументального мистецтва, Україна – Німеччина – США

**Осі́чка**, явище, що спостерігається при стрільбі з вогнепальної зброї, коли внаслідок несправності запальночого пристрою (капсуля) або стріляючого пристрою (наприклад, ударника) пострілу не відбувається

**Оскар**, щорічна (з 1929) нагорода Академії кінематографічних мистецтв та наук, США

**Оскар I** (1799–1859), король Швеції та Норвегії (1844–1859)

**Оскар II** (1829–1907), король Швеції (1872–1907) та Норвегії (1872–1905)

**Оскарження**, звернення зі скаргою до державних органів і об'єднань громадян з приводу незаконності чи необґрунтованості рішень і дій службових осіб

**Оскарження апеляційне**, оскарження ухвали, постанови нижчої інстанції (звичайно судової) перед вищою

**Оскарсон, Пер** (1927–2010), актор, сценарист, кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1966), Швеція

**Оскі́л**, річка у Росії та Харківській обл., ліва притока Сіверського Дінця, 478 км

**Оскська мова**, мертва італійська мова осксько-умбрської групи, загальна назва мови сабельських племен центральної і південної Італії

**Ослик водяний, водяний рачок** (*Asellus aquaticus*), вид прісноводних ракоподібних

**Осло**, місто, столиця Норвегії

**Османи**, династія ісламських правителів Османської імперії протягом всього часу її існування (1299–1922)

**Османська імперія**, держава, заснована наприкінці 13 ст. у Малій Азії, офіційна назва Туреччини до 1922

**Османтус** (*Osmanthus*), рід рослин родини маслинових

**Осмій**, хімічний елемент, символ – Os, атомний номер – 76

**Осморегуляція**, регуляція осмотичного тиску в організмі

**Осморецепція**, рецептори, які реагують на зміну осмотичного тиску в рідинах організму

**Осмос**, одностороння дифузія молекул розчинника крізь перетинку (мембрану), яка розділяє розчин і чистий розчинник або два розчини різної концентрації і є проникною лише для молекул розчинника

**ОСМУ**, «Об'єднання сучасних митців України» мистецьке об'єднання в Україні (1927–1932)

**Осмундея гібридна** (*Osmundea hybrida*), вид водоростей родини родомелієвих, внесений до Червоної книги України

**Осмундея зрізана** (*Osmundea truncata*), вид водоростей родини родомелієвих, внесений до Червоної книги України

**Осмундові**, Чистоустові, порядок (*Osmundales*) та родина (*Osmundaceae*) папоротеподібних рослин

**Осмяловська, Катерина Олександрівна** (1904–1997), актриса, народний артист УРСР (1951), Україна

**Оснастка монтажна**, набір монтажних пристосувань для тимчасового закріплення і вивірення конструкцій будинків

**Основа**, перший у Російській імперії загальноукраїнський громадсько-політичний і літературно-науковий журнал, виходив російською мовою у м. Санкт-Петербург протягом 1861–1862

**Основи азотисті**, гетероциклічні сполуки, похідні піримідину і пурину; входять до складу нуклеїнових кислот (аденін, гуанін, тимін, цитозин і урацил)

**Основна ланка Христа**, секта, що являє собою одне із відгалужень Істинно-православних християн

**Основний стан у квантовій фізиці**, стан з найнижчою енергією

**Основні оборонні сили НАТО**, діючі й такі, що можуть бути мобілізованими, сухопутні, військово-повітряні і військово-морські сили, спроможні забезпечити стримування і захист від агресії, мають національні й багатонаціональні формування різних рівнів готовності

**Основоположника принцип**, принцип популяційної біології

**Основоскладання**, поєднання кількох основ слів за допомогою інтерфіксів або без них

**Особа**, людський індивід як суб'єкт соціальних та юридичних відносин і свідомої діяльності

**Особа маргінальна**, людина, що перебуває на межі різних соціальних систем, усвідомлюючи їх ціннісне протистояння та вступає з ними в суперечність, а також не приймається жодною групою за свого

**Особа офіційна**, особа, яка офіційно представляє державу або будь-яку іншу особу юридичну і наділена певними повноваженнями

**Особа (у граматичі)**, граматична категорія дієслова, яка характеризує суб'єкт дії щодо його участі в процесі мовного спілкування

**Особа фізична**, громадянин як суб'єкт цивільно-правових відносин, що володіє правовою дієздатністю

**Особа юридична**, організація, яка володіє майном, може від свого імені набувати майнового та особистого немайнового права й нести зобов'язання, бути позивачем і відповідачем у суді, а також в арбітражному або третейському судах

**Особи категорія**, 1) граматична словозмінна категорія дієслова, яка означає відношення суб'єкта дії до мовця; 2) лексико-граматична категорія особових займенників, яка виражається окремими словами, а не рядом граматичних форм. Інша назва – Персональність

**Особина (в біології)**, кожний окремий організм

**Особистість**, сукупність біологічних, соціальних та індивідуальних властивостей людини, що включає поведінку і психічні процеси

**Особистість авторитарна**, тип особистості, що поєднує в собі консерватизм, особливу схильність до ідентифікації з наділеними владою постатями, ворожість та агресію щодо тих, хто достатньою мірою не дотримуються традиційних устоїв або видаються такими, що їх підривають

**Особистість базова**, сукупність типових особистісних рис, притаманних людям, які виростили в одній культурі і пройшли одні й ті ж процеси соціалізації

**Особистість маргінальна**, людина, в якій не сформована міцна, однастайна, узгоджена система соціальних ідентичностей і ціннісних орієнтацій

**Особистість мовна**, людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, які обумовлюють створення й сприйняття нею текстів, що вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною і точністю відображення дійсності

**Особистості авторитарної теорія**, дослідження, здійснене Т. Адорно та його колегами в 1940-х, визначило тип характеру, який автори назвали авторитарною особистістю

**Особливо охоронювані природні території**, ділянки земної та/або водної поверхні і повітряного простору над ними, де розташовуються природні комплекси та об'єкти, що мають особливе значення, які вилучені з господарського використання і для яких встановлено режим особливої охорони

**Особняк**, приватний багатокімнатний будинок з подвір'ям, найчастіше 1-2 поверховий, призначений для однієї сім'ї або окремої установи

**Осоїд** (*Pernis arivogus*), вид птахів родини яструбних, вид фауни України

**Осока** (*Сarex*), рід трав'янистих рослин родини осокових, двадцять чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Осокові** (*Cyperaceae*), родина квіткових рослин порядку осокоцвітих

**Осокорівська культура**, археологічна культура, група споріднених пам'яток фінального палеоліту

**Осокоцвіті** (*Cyperales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Осот** (*Cirsium*), рід рослин родини складноцвітих

**Осот різнолистий** (*Cirsium heterophyllum*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Осреднєсловенський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Оссейн, Робер** (1927), актор, режисер театру і кіно, сценарист, постановник масштабних театральних спектаклів, Франція

**Оссманн, Жорж** (1809–1891), містобудівник, державний діяч, чия діяльність багато в чому визначила сучасний вигляд м. Париж, Франція

**Ост, Генеральний план**, план германізації земель на схід від Німеччини, здійснення якого планувалося керівництвом Третього рейху після закінчення Другої світової війни

**Оставник одеський**, Гімноспермій одеський (*Gymnospermum odessanum*), вид судинних рослин родини барбарисових, внесений до Червоної книги України

**Остаде, Адріан ван** (1610–1685), живописець та гравер, майстер жанрових сцен, Нідерланди

**Остаде, Ісаак ван** (1621–1649), живописець, майстер жанрових сцен, пейзажів та портрету, Нідерланди

**Останець**, ізольована ділянка височини, що збереглася від руйнування у вигляді окремого масиву

**Остапенко, Сергій Степанович** (1881–1937), економіст, політик, голова Ради Народних Міністрів УНР (1919), Україна

**Остапенко-Білаш, Лариса Іванівна** (1935–2010), концертно-камерна співачка (мецо-сопрано), народний артист УРСР (1982), Україна

**Остарбайтери**, особи, вивезені на примусові роботи до Німеччини з окупованих територій на сході

**Остафійчук, Богдан Костянтинович** (1948), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Остафійчук, Іван Васильович** (1940), живописець, графік, Національна премія України ім. Шевченка (2007), Україна

**Осташевський, Генріх Романович** (1921–2004), актор театру та кіно, народний артист УРСР (1976), Україна

**Осташі**, гілка румунського православ'я

**Осташківське зледеніння**, фаза льодовикового періоду

**Остальд, Вільгельм Фрідріх** (1853–1932), фізико-хімік і філософ-ідеаліст, Нобелівська премія з хімії (1909), Латвія – Німеччина

**Остео...**, частина складних слів, що вказує на відношення до кісток, кісткових тканин

**Остеоартрит**, запалення кісток у суглобі

**Остеобласт**, клітина кісткової тканини

**Остеодистрофія**, зменшення маси і порушення структури кісток

**Остеокласт**, особлива клітина кісток

**Остеологія**, розділ морфології хребетних тварин

**Остеома**, доброякісна пухлина кісток

**Остеомаляція**, розм'якшення кісток внаслідок недостатньої мінералізації

**Остеомієліт**, запалення тканин кістки

**Остеон**, структурна одиниця будови кістки

**Остеопластика**, заміщення дефектів кісток введенням імплантів, кісткового цементу тощо

**Остеопороз**, хвороба кісток, яка веде до зниження кількості як мінеральних речовин, так і органічного матриксу у кістковій тканині

**Остеосаркома**, злоякісна пухлина кістки

**Остеосклероз**, затвердіння тканини кісток

**Остеотомія**, хірургічний розріз кісток

**Остеоцит**, зріла клітина кісткової тканини

**Остер (місто)**, місто Козелецького р-ну Чернігівської обл.

**Остер (річка)**, річка у Чернігівській обл., ліва притока Десни, 199 км

**Остистий відросток**, структура хребця

**Остит**, запалення кістки

**Остижник валеріано подібний**, Центрантус валеріано подібний (*Centranthus calcitrapa*), вид судинних рослин родини валеріанових, внесений до Червоної книги України

**Остін, Джейн** (1775–1817), письменниця, предтеча англійського реалізму, класик світової літератури, Велика Британія

**Остін, Джон** (1911–1960), філософ, один із засновників філософії буденної мови, Велика Британія

**Остов**, каркас, внутрішня опорна частина споруди, установки, на якій тримаються всі інші її складові частини

**Остракізм**, у Давній Греції – вигнання громадян, небезпечних для держави, рішення про яке отримувалось шляхом таємного голосування, що проводилося черепками, на яких вказувалися імена вигнанців

**Остракоди** (Ostracoda), клас ракоподібних тварин типу членистоногих

**Остракум**, середній шар раковини молюска

**Остренко, Віктор Якович** (1917–1994), металург, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Острів**, ділянка суші, оточена з усіх боків водами океану, моря, озера або річки

**Острівна фауна і флора**, природна сукупність видів рослин і тварин, що населяють острови

**Острівці Лангерганса**, особливі скупчення клітин в підшлунковій залозі

**Острови вулканічні**, острови, утворені в результаті вулканічних вивержень на дні моря

**Острови материкові**, острова, що відокремилися від материка внаслідок абразії або опускання частини суші нижче рівня моря

**Острови океанічні**, острови, що виникли серед океану в результаті місцевих (тектонічних, вулканічних або органічних) процесів

**Островів міжнародний статус**, особливий правовий статус природних і штучних островів

**Островскія** (Ostrowskia), рід рослин родини дзвоникових

**Островський, Йосип Володимирович** (1934), математик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Островський, Микола Олексійович** (1904–1936), письменник, автор роману «Як гартувалась сталь» – культового твору радянської ідеології, Україна – Росія

**Островський, Олександр Миколайович** (1823–1886), драматург та перекладач, класик російської драматургії, Росія

**Острог (місто)**, місто, адміністративний центр Острозького р-ну Рівненської обл.

**Острог (фортеця)**, дерев'яна фортеця, початкова назва (з 12 ст.) стосувалася огорожі з щільно розташованих стоячих загострених догори колод, у 18–19 ст. острогом почали називати місця утримання ув'язнених; укріплене місце з оборонною огорожею

**Острогорський, Мойсей Якович** (1854–1921), юрист, соціолог, один з основоположників політичної соціології та партології, Польща – Росія

**Остроградський, Михайло Васильович** (1801–1862), математик, механік і фізик, автор методу та формули Остроградського, один із найвидатніших математиків світу за версією ЮНЕСКО, Україна – Росія

**Остроградський, Михайло Михайлович** (1862–1923), флотоводець, контр-адмірал (1918), командувач Чорноморського флоту Української Держави (1919), Україна – Румунія

**Остроградського метод**, метод виділення раціональної частини невизначеного інтеграла

**Остроградського формула**, формула, що пов'язує інтеграл по об'єму з інтегралом по поверхні

**Остроградського-Гаусса теорема**, теорема векторного аналізу, яка пов'язує між собою інтегрування по замкненій поверхні з інтегруванням по об'єму, обмеженому цією поверхнею

**Острозька академія, Національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Острог з 1576 (з перервами)

**Острозька Біблія**, перше повне друковане видання всіх книг Св. Письма церковнослов'янською мовою (1581)

**Острозька друкарня**, найдавніший після Львова осередок друкарства на українських теренах, діяла у м. Острог протягом 1577–1648

**Острозький Клірик**, нерозгаданий псевдонім українського письменника-полеміста кін. 16 – поч. 17 ст.

**Острозький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Острозький, Костянтин Іванович** (1460–1530), політик та воєначальник, великий гетьман Литовський (1497–1500 та 1507–1530), Україна – Білорусь – Литва

**Острозький, Костянтин-Василь** (1526–1608), політик та воєначальник, культурний та освітній діяч, засновник Острозької академії, «некоронований король України», Білорусь – Україна

**Острозькі**, князівський рід, власники маєтностей на Волині, Київщині, Галичині

**Остром, Еліно́р** (1933–2012), економіст та політолог, Нобелівська премія з економіки (2009), США

**Остромирове Євангеліє**, найдавніша датована 11 ст. пам'ятка слов'янської писемності у давньоруській редакції

**Острянин, Данило Хомич** (1906–1988), філософ, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Остряниця, Яків** (?–1641), гетьман Війська Запорозького Низового (1638–1641), Україна

**Остхофа закон**, виявлені Г. Остхофом на основі регулярних фонетичних відповідностей особливості функціонування плавних сонантів в індоєвропейській мові

**Остюк**, гострий відросток квіткової чи колоскової луски у багатьох рослин родини тонконогових

**Ость**, різновидність волосся хутра ссавців

**Осудність**, стан людини, коли вона в момент вчинення злочину чи адміністративного правопорушення могла усвідомлювати свої дії

**Осун-Осогбо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, священний гай племен групи йоруба, штат Осун, Нігерія

**Осушення**, видалення надлишку води з поверхні землі, з ґрунту, один з основних видів меліорації



**Осушення земель**, один із видів меліорації, який полягає у відведенні зайвої води, створення сприятливого для рослин водно-повітряного режиму

**Осушувальна мережа**, інженерно-технічна споруда, призначене для збору і видалення інфільтрованої і ґрунтових вод

**Осушувальна система**, це комплекс заходів та споруд, спрямованих на запобігання або ліквідацію надмірного зволоження земель та призначених для видалення з осушуваної території надлишкової поверхневої і ґрунтової води

**Осфрадії**, рецепторний орган молюсків, утворений спеціалізованим чутливим епітелієм

**Осцилограф**, самописний прилад для запису кривих зміни (упродовж часу) певних розмірів і явищ як періодичного, так і неперіодичного характеру, що можуть бути перетворені в електричні

**Осцилографія**, метод дослідження звуків мови, що передбачає перетворення звукових коливань на електричні, запис їх та встановлення довготи, частоти й інтенсивності коливань звуків

**Осьмачка, Тодось Степанович** (1895–1962), письменник, поет, перекладач, представник символізму, експресіонізму та неоромантизму, класик української літератури, Україна – США

**Осьмьоркін, Олександр Олександрович** (1892–1953), живописець, педагог, представник модернізму, майстер камерного портрета та пейзажу, учасник групи «Бубновий валет» (1914–1917), Україна – Росія

**От кутюр**, висока мода, створення унікальних ексклюзивних моделей одягу

**Отавність**, властивість трави відростати

**Отаман кошовий**, виборна командна посада у Запорозькій Січі

**Отаман наказний**, 1) посада в Запорозькій Січі, Чорноморському та Кубанському козацьких військах, на яку призначали на час відсутності кошового отамана; 2) тимчасова командна посада в Армії УНР у 1919–1920

**Отаманщина**, політично-військовий і суспільний феномен, відмітна риса Української революції 1917–1921

**Отвей, Томас** (1651–1685), поет, драматург, представник передкласицизму, Велика Британія

**Отверджувачі**, речовини, що перетворюють рідкі реакцієздатні олігомери і/або мономери у тверді неплавні і нерозчинні ґратчасті полімери

**Отеніт**, мінерал класу фосфатів

**Отеро Сільва, Мігель** (1908–1985), письменник, поет, публіцист, політик, класик латиноамериканської літератури, Венесуела

**Отеро, Блас де** (1916–1979), поет і сценарист, представник соціальної та громадянської поезії, Іспанія

**Отинія**, селище міського типу Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

**Отит**, запалення середнього вуха

**Оті**, річка у Беніні, Буркіна-Фасо, Того та Гані, впадає до водосховища Вольта, 900 км

**Отіатрія**, розділ оториноларингології, який займається розладами слуху

**Отле, Поль** (1868–1944), письменник, мислитель, бібліограф, юрист, автор концепції документообігу, Бельгія

**Ото**, частина складних слів, що вказує на відношення до вух, слуху, хвороб вух

**Отологія**, розділ медицини, що вивчає анатомію, фізіологію й патологію вуха

**Отомангейські мови**, індіанська мовна родина, яка налічує багато десятків мов і поширена переважно в центральній Мексиці

**Отомань**, археологічна культура, одна з найяскравіших археологічних культур доби середньої бронзи

**Отомі**, ніан ніу, один з корінних народів Мексики

**Оторея**, виділення рідини з вуха

**Оториноларингологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань вуха, горла і носа

**Отосклероз**, затвердіння каналців вуха

**Отоскопія**, метод обстеження середнього і внутрішнього ока за допомогою оптичного приладу (отоскопа)

**Оточення**, ізоляція частини сил (декількох підрозділів, частин, з'єднань тощо) противника від сусідніх і розташованих в його тилу військ з метою знищення або полонення

**Оточення підприємництва операційне**, сукупність елементів зовнішнього середовища підприємства, з якими воно безпосередньо пов'язане (може бути пов'язане) різними економічними відносинами

**Отпуст**, коротка молитва, яку читає священик по закінченні церковної служби

**Отранто**, протока в Середземному морі між Апеннінським і Балканським півостровом

**Отруєння**, реакція організму на дію токсичних речовин

**Отруйні залози**, залоз тварин, в яких виробляються токсини

**Отруйні організми**, організми, що містять речовини, при контакті з якими в інших організмів виникають порушення життєвих функцій

**Отруйні речовини бойові**, хімічні сполуки, здатні уражати людей і тварин на великих територіях, проникати в спори, заражати місцевість і водойми

**Отрута**, речовина або суміш речовин, яка має властивість викликати отруєння (або інтоксикацію)

**Отрутозуби** (Heloderma), родина отруйних ящірок

**Оттава (місто)**, місто, столиця Канади

**Оттава (річка)**, річка у Канаді, ліва притока ріки Св. Лаврентія, 1271 км

**Оттава Сітізен**, канадська щоденна газета, видається з 1843

**Отто, Карл Луї Рудольф** (1869–1937), протестантський теолог і філософ, автор впливової концепції витлумачення релігії, Німеччина

**Отто, Крістін** (1966), спортсменка (плавання), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (всі – 1988), Німеччина

**Оттон I Великий** (912–973), засновник і перший імператор Священної Римської імперії (936–973)

**Оттон II Рудий** (955–983), імператор Священної римської імперії (973–983)

**Оттон III Диво Світу** (980–1002), імператор Священної римської імперії (983–1002)

**О'Тул, Пітер** (1932–2013), актор, «Оскар» (2003), Ірландія – Велика Британія

**Отці Церкви**, християнські автори 1–8 ст., які відрізнялися ортодоксальністю вчення та святістю життя і шановані Церквою як вчителі віри та моралі

**Отці-пілігрими**, назва засновників одного з перших поселень у Північній Америці (Новій Англії) у 1620 у Плімуті

**Оуен, Вілфред** (1893–1918), поет, чия творчість мала великий вплив на світову поезію 1930-х, Велика Британія – Франція

**Оуен, Річард** (1804–1892), зоолог та палеонтолог, автор низки зоологічних таксонів, автор першого опису археоптерикса, Велика Британія

**Оуен, Роберт** (1771–1858), філософ, педагог, соціаліст-утопіст, автор програми радикальної перебудови сучасного його суспільства, Велика Британія

**Оукшотт, Майкл Джозеф** (1901–1990), політичний філософ консервативного напрямку, Велика Британія

**Оулуярви**, озеро в Центральній Фінляндії, 928 км²

**Оутс, Джойс Керол** (1938), письменниця, поет, драматург, США

**Оферта**, зафіксована пропозиція надання послуг або продажу товару невизначеному колу осіб

**Офіогомфус Цецилія** (*Ophiogomphus Cecilia*), вид комах ряду бабок родини дідків, внесений до Червоної книги України

**Офіюліти**, гірські породи

**Офіс зв'язку НАТО в Україні**, міжнародне представництво НАТО в Україні, відкрите у квітні 1999 з метою сприяння участі України у програмі «Партнерство заради миру»

**Офіури або змісхвістки** (*Ophiuroidea*), клас морських безхребетних типу голкошкірих

**Офіцер**, особа командного і начальницького складу в збройних силах, на флоті і в інших силових структурах

**Офіційний вісник України**, інформаційний бюлетень, офіційне друковане видання, засноване та видається Міністерством юстиції України з 1997

**Офіціоз**, 1) інформація, що надходить від різних офіційних установ; 2) газета, журнал, бюлетень, інше друковане видання, що офіційно не є органом уряду або правлячої партії, але виражає їхні погляди з питань внутрішнього і міжнародного життя

**Оф-лайн**, 1) режим підключення користувача до мережі Інтернет лише на час відправлення запиту й отримання інформації; 2) автономний режим очікування в роботі комп'ютера, модему або іншого пристрою

**Офорт**, 1) вид гравюри на металі, в якому заглиблені елементи зображення роблять способом травлення металу кислотами; 2) ручний спосіб виготовлення форм глибокого друку із застосуванням хімічного травлення

**Офрис** (*Ophrys*), рід рослин родини орхідних, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Офтальмо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до очей, хвороб ока

**Офтальмологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики хвороб очей

**Офтальмоскопія**, метод обстеження ока за допомогою оптичного приладу (офтальмоскопа)

**Оффенбах, Жак** (1819–1880), композитор, один з засновників класичної оперети, Німеччина – Франція

**Офшорні зони**, держави або території, які заохочують приплив іноземного капіталу шляхом надання нерезидентним суб'єктам підприємницької діяльності податкових та інших пільг

**Офюльс, Макс** (1902–1957), кінорежисер, лауреат Берлінського (1956) та Венеційського (1934, 1950) МКФ, Німеччина

**О'Хара**, міжнародний аеропорт у Чикаго, один із найбільших аеропортів світу

**Охеда, Алонсо де** (1470–1515), мореплавець та конкістадор, Іспанія – Домініканська Республіка

**Охлократія**, ситуація масових безладів, руйнівних дій, погромів, головною силою яких виступає люмпенізований натовп; влада суспільно-політичних груп, що пристосовуються до мінливих настроїв людини з натовпу, використовують у політиці авантюризм і примітивний популізм

**Охлопков, Микола Павлович** (1900–1967), актор, режисер, педагог, народний артист СРСР (1948), Росія

**Охнові** (*Ochnaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігійцевитих

**Охолодження**, процес відведення теплоти від охолоджуваного тіла до іншого тіла (середовища), що має нижчу температуру

**Охолодження двигуна**, сукупність пристроїв, що забезпечують підведення охолоджувального середовища до нагрітих деталей двигуна і відведення від них в атмосферу зайвої теплоти

**Охолодження магнітне**, метод одержання температур, нижчих за 1 К, шляхом адіабатного розмагнічування парамагнітних речовин

**Охоплення**, маневр, що проводиться з метою виходу з'єднань (частин, підрозділів) у розташування противника і удару у фланг його угруповання

**Охорович, Юліан-Леопольд** (1850–1917), технік, поет, психолог, вважається предтечею винахідників телефону, радіо та телебачення, Польща

**Охорона навколишнього середовища (природи)**, комплекс заходів, спрямованих на збереження живої природи

**Охорони кордону модель**, інтегрована система, яка відтворює процеси реалізації цілей прикордонної політики щодо забезпечення належного рівня прикордонної безпеки

**Охоронні відділення**, органи поліції в Російській імперії, що здійснювали розшук за обвинуваченням у політичних злочинах

**Охос-дель-Саладо**, вулкан у Чилі, найвищий на Землі, 6887 м

**Охотське море**, напівзамкнене море Тихого океану біля східних берегів Азії

**Охоцімський, Дмитро Євгенійович** (1921–2005), механік та математик, основоположник наукової школи в галузі динаміки космічного польоту, академік РАН (1991), Росія

**Охридська угода 2001**, двостороння домовленість, між керівництвом Македонії та лідерами македонських албанців, формально поклала кінець зіткненням між албанцями та урядовими македонськими силами

**Охридське озеро**, озеро у Македонії та Албанії, 358 км<sup>2</sup>

**Охриду природна та культурна спадщина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, екосистема та історико-архитектурний ансамбль, м. Охрид, Македонія

**Охримович, Володимир Юліанович** (1870–1931), правознавець та політик, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Охрофітові водорості** (Ochrophyta), відділ рослин типу хромістів

**Охрястя**, сполучнотканинна оболонка хряща

**Охтирка**, місто, адміністративний центр Охтирського р-ну Сумської обл.

**Охтирський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Оцвітина**, сукупність відозмінених листочків, що оточують тичинки і маточки квітки

**Оцейність**, у схоластичній філософії – термін на позначення індивідуальної відмінності, одиничної сутності окремої речі

**Оцелот** (Felis pardalis), вид кішок

**Оцерковлення**, процес цілісного входження віруючої людини в Церкву як «містичне тіло Христа»

**Оцінка**, ставлення людини (суспільства) до суспільних норм і цінностей, яке полягає у схваленні чи осуді їх, а також в субординації їх за важливістю

**Оцінювання методологія**, система знань про методи оцінювання процесів та/чи результатів адміністративної діяльності, що ґрунтується на етичних та методологічних принципах, обов'язковість або рекомендаційний характер яких регламентується конкретними стандартами (нормативами)

**Оцтовокислі бактерії** (Acetobacter), рід бактерії, що приймають участь у оцтовокислому бродинні

**Очаків**, місто, адміністративний центр Очаківського р-ну Миколаївської обл.

**Очаківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Очанка** (Euphrasia), рід напівпаразитичних рослин родини вовчкових

**Очевидність**, вихідний принцип деяких філософських систем, який полягає в прийнятті певних істин за безумовні та безсумнівні, побудові на них усієї системи філософії

**Очепа**, горизонтальний косяк дверей (надпоріжник), платва, мауерлат, вінець зрубу, що об'єднує вертикальні віконні й дверні косяки

**Очеревина**, серозна оболонка, що вкриває черевну порожнину

**Очерет** (Phragmites), рід водних рослин родини тонконогових

**Очеретине**, селище міського типу Ясинуватського р-ну Донецької обл.

**Очеретник** (Calamagrostis), рід рослин родини тонконогових

**Очеретяні шури** (Thryonomyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Очеретянки** (Acrocephalus), рід птахів родини кропив'якових, фауна України

**Очисні споруди**, інженерні споруди системи каналізації населеного пункту або промислового підприємства, призначені для очищення, знешкодження та знезараження стічних вод

**Очиток** (Sedum), рід рослин родини товстянкових

**Очиток застарілий** (Sedum antiquum), вид судинних рослин родини товстолих, внесений до Червоної книги України

**Очищення**, усунення сторонніх і небажаних речовин з навколишнього середовища або з його складових атмосфери, води, ґрунту, літосфери, живих організмів

**Очищення біологічне**, застосування організмів для очищення середовища

**Очищення стічних вод**, обробка стічних вод з метою руйнування або видалення з них певних речовин, які перешкоджають відведенню цих вод у водні об'єкти відповідно до законодавства або використання їх у виробничому водопостачанні замість свіжої води

**Очікування**, в інформаційних технологіях – тимчасове припинення виконання програми до отримання необхідних даних для продовження її виконання

**Очікування ефект**, засіб регулювання рівноваги платіжного балансу за умов використання ефекту міжнародного руху капіталу, коли при нефіксованому рівні цін зміни в грошовій масі можуть змінити й очікувані показники щодо майбутнього рівня цін

**Очікування соціальні**, експектації, очікування від іншої людини способу поведінки, що визначається нормою соціальною

**Очіпок**, національний головний убір заміжніх жінок в Україні

**Очка Гессе**, органи зору ланцетника

**Очка курячі** (Anagallis), рід ґрунтопокривних рослин родини первоцвітових

**Очки гладенькі** (Biscutella laevigata), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Очковий ведмідь** (Tremarctos ornatus), представник родини ведмежів

**Очкування**, окулірування, щеплення дичок, з відокремлення окремої ростової бруньки культурної деревини

**Очне дно**, задня частина внутрішньої поверхні очного яблука

**Очне яблуко**, структурна основа ока

**Очниця**, кісткова порожнина в черепі, в якій розташоване очне яблуко і його допоміжні структури

**Очні хвороби**, захворювання очей

**Очоа, Северо** (1905–1993), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1959), Іспанія – США

**Очопінтре**, персонаж грузинської міфології, повелитель диких тварин

**Очуднення**, одивнення, художній прийом, що ґрунтується на несподіваному погляді на зображуване

**Ошерів, Дуглас Дін** (1945), фізик, Нобелівська премія з фізики (1996), США

**Ошибені** (Ophidiformes), ряд кісткових риб

**Ошибнеподібні** (Ophidiiformes), ряд риб класу променеперих

**Ошкська Біблія**, перший повний переклад Біблії грузинською мовою, створений 978

**Ошо** (1931–1990), філософ-містик, представник неоіндуїзму, Індія

**Ощадний банк України**, державна банківська установа України

**Ощадні установи**, система фінансово-кредитних закладів, призначених для мобілізації тимчасово вільних грошових коштів, формування з них позичкового капіталу і кредитування тих, хто потребує додаткових коштів

**Ощупники** (Pselaphidae), родина жуків

## П

**П**, двадцята літера українського алфавіту

**Паанга**, національна валюта Тонга

**Паблік рілейшнз**, **Public Relations**, 1) система заходів (аналіз тенденцій, передбачення їх наслідків, консультування керівництва), здійснювана в інтересах організацій та громадськості; 2) функція управління, що полягає в підтримці взаємовигідних зв'язків між організацією та громадськістю

**Паблісіті**, publicity, один з напрямів паблік рілейшнз

**Пабст, Георг Вільгельм** (1885–1967), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Венеціанського МКФ (1941), Австрія

**Паваротті, Лучано** (1935–2007), оперний співак (ліричний тенор), зірка світової оперної сцени другої половини 20 ст., Італія

**Павезе, Чезаре** (1908–1956), письменник і перекладач, Італія

**Павине око денне** (Inachisio), метелик родини німфалід

**Павине око нічне**, сатурнії (Saturnia), спільна назва двох родів нічних метеликів

**Павиноочка грушева** (Saturnia pyri), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Павиноочкові** (Attacidae), родина метеликів

**Павичі** (Pavo), рід птахів родини фазанових

**Павіани** (Papio), рід приматів родини мартішкових

**Павлик, Михайло Іванович** (1853–1915), письменник, публіцист, політик, дійсний член НТШ (1900), Україна

**Павликовський, Юліан** (1888–1949), агроном, кооператор, дійсний член НТШ (1935), Україна – Німеччина

**Павлиш**, селище міського типу Онуфріївського р-ну Кіровоградської обл.

**Павлівка**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Павликовський, Павел** (1957), кінорежисер, «Оскар» (2015), Польща – Велика Британія

**Павліченко, Людмила Михайлівна** (1916–1974), офіцер ЗС СРСР, снайпер, Герой Радянського Союзу (1943), Україна – Росія

**Павло (Василик)** (1926–2004), єпископ Української греко-католицької церкви, учасник антибільшовицького руху спротиву, Польща – Україна

**Павло I** (700–767), 93-й папа римський (757–767)

**Павло II** (1417–1471), 211-й папа римський (1464–1471)

**Павло III** (1468–1549), 220-й папа римський (1534–1549)

**Павло IV** (1476–1559), 223-й папа римський (1555–1559)

**Павло V** (1552–1621), 233-й папа римський (1605–1621)

**Павло VI** (1897–1978), 262-й папа римський (1963–1978)

**Павло Алеппський** (1627–1669), архідиякон Антіохійської православної церкви, мандрівник, письменник, автор важливих в історико-етнографічному відношенні записок про Україну, Сирія

**Павло I** (1754–1801), імператор Росії (1796–1801)

**Павловнія** (Paulownia), рід рослин родини павловнієвих

**Павловнієві** (Paulowniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Павлов-Сільванський, Микола Павлович** (1869–1908), історик, дослідник епохи феодалізму, реформ Петра I та визвольних рухів 18–19 ст., автор обґрунтування наявності в давньоруському та російському суспільстві феодалізму, однотипного з західним, Росія

**Павловська, Емілія Карлівна** (1852–1935), оперна співачка (сопрано) і педагог, перша виконавиця партій Марії («Мазепа») та Тетяни («Євгеній Онегін») в операх П. Чайковського, Росія

**Павловська, Ольга Петрівна** (1939–2002), співачка (контральто), народний артист УРСР (1977), Україна

**Павловський, Іван Францевич** (1851–1922), історик-архівіст, педагог, організатор і завідувач музею Полтавської битви (1909–1918), Росія – Україна

**Павлюк, Павло** (?–1638), гетьман Війська Запорозького Низового (1637–1638), керівник антипольського повстання 1637



**Павлюка повстання 1637**, українське козацьке антипольське повстання під керівництвом П. Павлюка (Бута)

**Павуки** (Araneae), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Павуки-колопряди**, павуки-кругопряди (Araneidae), родина павуків

**Павуки-птахоїди** (Theraphosidae), родина павуків

**Павукові черепахи** (Puxis), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Павукоподібні**, арахніди (Arachnida), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Павукоподібні мавпи**, коати (Ateles), рід мавп

**Павук-самітник коричневий** (Loxosceles reclusa), американський павук, що оселяється в домах, і укуси якого небезпечні для людини, викликають хворобу локсоцелизм

**Павук-хрестовик**, хрестовик звичайний (Araneus diadematus), вид павуків родини павуків-колопрядів, поширений на території України

**Павутина**, секрет павутинних залоз

**Павутинні бородавки**, видозмінені черевні ніжки павуків, на верхівках яких відкриваються протоки павутинних залоз

**Павутинні залози**, органи членистоногих тварин, які секретують павутину

**Павутинні кліщі** (Tetranychidae), родина кліщів-шкідників рослин

**Павутинник** (Cortinarius), рід грибів флори України

**Пагін**, вегетативний орган рослин

**Паганіні, Нікколо** (1782–1840), скрипаль і композитор, один з основоположників музичного романтизму, Італія

**Пагвоський рух**, міжнародний рух учених за мир, роззброєння, міжнародну безпеку та охорону навколишнього середовища

**Пагелі, Пагри** (Pagellus), рід риб родини спарових

**Пагель червоний** (Pagellus erythrinus), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини спарових, внесений до Червоної книги України

**Пагель червоний**, пагр червоний (Pagellus erythrinus), риба родини спарових, вид фауни України

**Пагри** (Pagrus), рід риб родини спарових

**Паделу оркестр**, французький симфонічний оркестр, діє у м. Париж з 1861

**Падуб** (Ilex), рід родини падубових

**Падубові** (Aquifoliaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку падубоцвітих

**Падь**, медяна роса, медв'яна роса, солодка клейка рідина на поверхні рослин, буває рослинного або тваринного походження

**Пажитниця** (Lolium), рід рослин родини тонконогових

**Пазиграфія**, загальнозрозуміле письмо, передача думки знаками, зрозумілими багатьом народам світу

**Пазоліні, П'єр Паоло** (1922–1975), режисер, письменник, лауреат Каннського (1968, 1974), Берлінського (1971, 1972), та Венеційського (1964) МКФ, Італія

**Пазуха**, 1) у ботаніці заглиблення між черешком листка і стеблом; 2) в анатомії порожнина в деяких органах тіла

**Пазухи лобні**, додаткові пазухи носа

**Паїсій (Величковський)** (1722–1794), православний чернець, письменник, філософ і богослов, перекладач творів святих отців слов'янською мовою, організатор монастирського життя, Україна – Греція – Румунія

**Пай**, частка, яка вноситься в капітал якого-небудь товариства (кооперативного, акціонерного і т. ін.) кожним його членом або дістається кожному при його розподілі; 2) акція, уділ

**Пайєр, Юліус** (1842–1915), полярний дослідник, першовідкривач Землі Франца-Йосифа (1873), Австрія

**Пайпс, Ричард** (1923), політолог, історик, фахівець з історії СРСР та Росії, Польща – США

**Пайхль, Густав** (1928), архітектор, представник постмодернізму, один з лідерів віденської школи, Австрія – Німеччина

**Пакаранові** (Dinomyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Пакет**, 1) конверт з листом, переважно офіційного змісту; 2) конверт, обгортка для упаковки поштових відправлень

**Паки** (Cuniculus), рід гризунів родини пакових

**Пакистану національний музей**, головна музейна установа Пакистану, діє у м. Карачі з 1950

**Пакс Американа**, період стабільності й миру в Західному світі, що розпочався після завершення Другої світової війни і пов'язаний із провідною роллю США в його формуванні й підтримці

**Пакс Ніппоніка**, концепція організації світового порядку під керівництвом Японії

**Пакс Сініка**, термін, яким здебільшого позначають історичний період пізньої династії Цинь і династії Хань у Китаї (3 ст. до н. е. – 3 ст. н. е.), упродовж якого китайська цивілізація справляла визначальний вплив на розвиток усього регіону Східної й Пд.-Східної Азії

**Паксил**, свинуха (Paxillus), рід грибів флори України

**Пакт**, 1) угоди, яким передують переговори між суб'єктами політичного процесу про спільну позицію й дії; 2) союзницька угода між державами про заснування оборонних блоків, коаліцій, міжнародних організацій з метою співпраці, спільних дій чи підтримки миру

**Пакт Молотова-Ріббентропа 1939**, таємний додаток до договору про ненапад між СРСР і Німеччиною

**Паламедеї** (Anhimidae), родина птахів ряду гусеподібних

**Паламокладій справжньоозелений** (Palamocladium euehloron), вид мохоподібних родини брахітецієвих, внесений до Червоної книги України

**Паланка**, адміністративно-територіальна одиниця Війська Запорозького Низового

**Палата парламенту**, складова частина (орган) двопалатного парламенту

**Палата**, назва деяких державних або громадських організацій та установ (Рахункова палата, Торгова палата)

**Палацці-деї-Роллі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–17 ст. вулиці Ле-Страде-Нуово (тепер – Віа Гарібальді), м. Генуя, Італія

**Палацького університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Оломоуц (Чехія) з 1573

**Палеакантоцефали** (Palaeacanthocephala), клас безхребетних тварин типу акантоцефалів

**Палембанг**, місто в Індонезії, 1,1 млн мешканців

**Палемон** (Carterocephalus palaemon), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Палеоантропи**, викопні гомініди, узагальнена назва викопних предків людей, які жили в Азії, Африці та Європі 250–35 тис. років тому

**Палеобіоценоз**, частина біоценозу, що збереглася у викопному стані

**Палеогей**, фауністичне царство суходолу

**Палеографія**, спеціальна історична дисципліна, яка вивчає історію письма, накреслення писемних знаків та інші зовнішні ознаки рукописів з метою їх прочитання, датування і встановлення автентичності

**Палеозавр**, викопна ящірка

**Палеокортекс**, найдавніша частина кори головного мозку

**Палеоніски** (Paleonisci), надряд вимерлих променистих риб

**Палеонтологічний літопис**, еволюційна історія розвитку Землі і життя

**Палеотерії** (Palaeotherium), рід вимерлих ссавців

**Палеофіт**, викопна рослина

**Палеоценоз**, частина біоценозу, що збереглася у викопному стані

**Палестина**, історична область на Близькому Сході

**Палестинська проблема**, ключове питання Близькосхідного конфлікту

**Палива альтернативні види**, паливо, яке є альтернативою (заміною) відповідним традиційним видам палива і виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини

**Паливно-енергетичний комплекс України**, група споріднених і взаємопов'язаних базових галузей країни, які виробляють енергоносії і доводять їх до споживачів

**Паливо дизельне**, рідкий продукт, що використовується як паливо в дизельному двигуні внутрішнього згоряння

**Паливо кріогенно**, паливо, у складі якого є рідкий водень і кисень

**Паливо тверде ракетне**, тверда речовина або суміш окремих речовин, здатна горіти без доступу повітря, виділяючи при цьому велику кількість газоподібного робочого тіла, нагрітого до високої температури

**Паливо умовне**, одиниця, що служить для зіставлення теплової цінності різних видів палива

**Паличка Коха** (Mycobacterium tuberculosis), бактерія, збудник туберкульозу

**Палички**, клітини-фоторецептори сітківки ока

**Палії** (Salvelinus), рід риб родини лососевих

**Паліїв, Дмитро Іванович** (1896–1944), політик, військовий, співзасновник УВО, один із організаторів повстання у Львові 01.11.1918, Україна

**Палімбія** (Palimbria), рід судинних рослин родини селезових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Палімпсест**, переважно пергаментний чи папірусний рукопис, первісний текст якого було зіскоблено або змито і замість нього написано новий текст

**Палінгенез**, поява у зародка ознак, властивих дорослим формам віддалених предків

**Палінгенія довгохвоста** (Palingenia longicauda), вид комах ряду одноденок родини палінгенієвих, внесений до Червоної книги України

**Паліноморфи**, мікроскопічні залишки викопних істот

**Палінтомія**, множинний поділ клітин

**Палісадна тканина**, хлорофілоносна тканина листка

**Палісандрове дерево**, деревина деяких видів рослин з роду жакаранд

**Палітурка**, тверде покриття блочного видання, що на відміну від обкладинки виготовляють з найбільш міцного і зносостійкого матеріалу і з'єднують з блоком видання клапанами корінцевого матеріалу та зовнішніми сторінками форзаців

**Паліурус** (Paliurus), рід рослин родини жостерових

**Палія американська**, голец арктичний (Salvelinus fontinalis), риба родини лососевих, вид фауни України

**Палладіо, Андреа** (1508–1580), архітектор, представник Пізнього Відродження, започаткував напрямок палладіанство, Італія

**Паломництво**, мандрівка віруючих людей до святих місць

**Палтуси**, загальна назва деяких родів родини камбалових

**Палуба головна**, найвища безперервна по всій довжині корабля палуба

**Палудела відстовбурчена** (Paludella squarrosa), вид мохоподібних родини меезієвих, внесений до Червоної книги України

**Пальмароза** (Cymbopogon martinii), рослина родини тонконогових

**Пальме, Улоф** (1927–1986), політик, прем'єр-міністр Швеції (1969–1976 та 1982–1986)

**Пальми сагові**, група видів пальм роду метроксилони

**Пальміра** (Borassus flabellifer), рослина родини пальмових

**Пальмовий злодій** (Birgus latro), вид раків надродина раків-самітників, відомий своєю здатністю лазити на дерева

**Пальмові** (Arecaceae, Palmaceae), родина квіткових рослин порядку арецидноцвітих

**Пальне газоподібне**, суміш горючих і перегрітих газів з певною кількістю домішок; горючі гази: вуглець, водень і оксид вуглецю

**Пальцекрылки** (Pterophoridae), родина метеликів

**Пальцеперові** (Polyneniidae), родина кефалевих риб

**Пальчатокорінник** (Dactylorhiza), рід рослин родини орхідних

**Пальчатокорінник римський**, (Зозульки римські) (*Dactylorhiza romana*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Паля шпунтова**, забивний стержень з поздовжніми виступами та пазами для з'єднання, який використовують для улаштування підпірних стін

**Пампасний олень** (*Ozotocerus bezoarticus*), вид ссавців родини оленевих

**Памфлет політичний**, різновид літературного чи публіцистичного твору, зазвичай спрямований проти політичного устрою загалом чи окремої його частини, проти тієї чи іншої соціальної групи, партії, управління

**Пам'ятка**, 1) жанр науково-популярної, виробничої літератури, а також конкретне видання в цьому жанрі, що подає практичні відомості, корисні у виробничій діяльності чи повсякденному житті; 2) документ-базова інструкція для виконання певних завдань чи виду робіт

**Пам'ятки археологічні**, матеріальні залишки людської діяльності, що збереглися на поверхні землі, під землею або під водою і є об'єктом археологічних досліджень

**Пам'ятки історії та культури**, один із різновидів пам'яток культури, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів

**Пам'ятки книжкові**, рукописні, друковані книги та інші види видань, а також книжкові колекції, які мають визначні духовні, естетичні, поліграфічні або документні властивості

**Пам'ятки природи**, унікальні природні об'єкти, які підлягають охороні

**Пам'ятки України: історія та культура**, науково-популярний ілюстрований журнал, виходить з 1969

**Пам'яткознавства центр**, Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, наукова установа, науково-дослідна установа, що забезпечує пам'яткоохоронну роботу теоретико-методологічним підґрунтям

**Пам'яткознавство історичне**, напрям історичної науки, що досліджує та вивчає історичні пам'ятки, які становлять джерела інформації про минуле – побут, мистецтво, політичну, економічну та соціальну обстановку певного часу

**Пам'яткознавство книжкове**, комплексна наукова дисципліна, що поєднує здобутки та методи історичної науки, пам'яткознавства, книгознавства, мистецтвознавства, музеєзнавства, наукових основ реставрації і консервації книжкових пам'яток

**Пам'ятна записка**, 1) записка, яка містить короткий виклад усної заяви, зробленої і залишеної дипломатичним представником однієї країни дипломатичному представнику іншої країни; меморандум; 2) записка, яка додається до особової чи вербальної ноти

**Пам'ять**, сукупність вищих психічних функцій, які об'єднують процеси закріплення, збереження та відтворення пережитого досвіду

**Пам'ять імунологічна**, здатність системи імунітету відповісти на повторну атаку антигена швидше і сильніше, ніж на першу

**Пам'ять історична**, найважливіший компонент духовної сфери етнічної спільноти, що дає змогу підтримувати безперервність етнічної еволюції, спадкоємність історичного досвіду, передавати накопичене багатство етнічних (національних) цінностей наступним поколінням

**Пам'ять національна**, феномен духовно-культурного буття нації

**Пам'ять посттоталітарна**, 1) відтворення /оприлюднення/ переформатування сформованих тоталітаризмом індивідуальних і колективних пам'ятей в умовах надання нових смислів минулому й культурних перекодувань; 2) процес формування пам'яттєвих смислів в період посттоталітаризму

**Пам'ять століть**, історичний науковий та літературний журнал, виходить з липня 1996

**Пам'ять суспільна**, складний багаторівневий процес, у якому суспільство, його окремі члени і соціальні групи зберігають, відтворюють, втрачають і відновлюють образи спільного минулого, значимі для подальшого соціально-політичного розвитку спільноти

**Пан'європеїзм**, політична концепція, що відображає інтеграційні процеси в Європі й базується на ідеях створення загальноєвропейських наднаціональних органів і об'єднань

**Панамериканізм**, політична доктрина, що обстоює історичну, економічну, культурну спільність країн і народів Американського континенту

**Панарабізм**, політична доктрина, що базується на ідеї спільності історичної долі, мови, релігії й культури арабських народів, рух за єдність і незалежність арабської нації на базі відокремлення ісламу від держави

**Панафриканізм**, ідейно-політичний рух, спочатку (кінець 19 – початок 20 ст.) з метою об'єднання африканців для боротьби проти расового гноблення; з 1950-х – рух за визволення всіх народів Африки, згуртування визвольних сил у боротьбі з колоніалізмом і расизмом

**Пангенезис**, помилкова гіпотеза успадкування ознак

**Пангерманізм**, гранично шовіністична, війовнича доктрина, сформована в другій половині 19 ст., що полягала в прагненні об'єднати всі німецькі землі в одну державу, обґрунтовувала «законність» континентальної експансії й підкорення світової політики німецькій гегемонії

**Панголіни** (Pholidota), ряд плацентарних ссавців

**Панголінові** (Manidae), родина ссавців ряду ящерів

**Панда велика** (*Ailuropoda melanoleuca*), вид ссавців родини ведмежих

**Пандан** (Pandanus), рід рослин родини панданових

**Панданові** (Pandaceae), родина квіткових рослин порядку панданоцвітих

**Панданоцвіті** (Pandanales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Пандові**, 1) (*Ailuridae*), родина ссавців ряду хижих, 2) (*Pandaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Пандорина** (Pandorina), рід водоростей родини вольвоксових

**Панельне дослідження**, вид повторного конкретно-соціологічного дослідження, що передбачає вивчення одного й того ж соціального об'єкта через задані проміжки часу за однією й тією ж програмою і методикою

**Панеоліна** (Panaeolina), рід грибів флори України

**Панет, Фрідріх Адольф** (1887–1958), хімік, один з авторів правила Фаянса – Панета (1913), запропонував метод ізотропних індикаторів (1913), Німеччина

**Панєвський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Паніка фінансова**, найгостріший етап фінансової кризи, під час якої багато людей намагаються одночасно і негайно отримати вкладені в банках гроші, яких на той час там немає

**Панісламизм**, релігійно-політична ідеологія й практика, в основу якої покладено концепцію єдності мусульман планети і необхідності їхнього згуртування в єдиній ісламській державі

**Панкреатичний сік, підшлунковий сік**, рідина, яку виділяє підшлункова залоза

**Панміксія**, вільне схрещування роздільностатевих особин

**Паннарія шерстиста** (Pannaria conopsea), вид грибів родини панарієвих, внесений до Червоної книги України

**Паноптикум**, 1) симптом посилення нагляду і соціального контролю в сучасному суспільстві; 2) система безперервного спостереження і контролю за кожним аспектом життя в'язня

**Панорпи** (Panopga), рід комах ряду скорпіонниця

**Панрегіоналізм**, геополітична модель світу, що вибудована на основі концепції «великих просторів»

**Панславизм**, доктрина всеслов'янської єдності в тій чи іншій формі та відповідний політичний рух, що сформувалися наприкінці 18 – першій половині 19 ст.

**Панспермія**, гіпотеза про космічну появу життя

**Пантаївка**, селище міського типу Олександрійської міськради Кіровоградської обл.

**Пантелеймонівка**, селище міського типу Горлівської міськради Донецької обл.

**Пантери** (Panthera), рід хижаків родини котячих

**Панти**, молоді роги оленів

**Пантограф**, прилад для виготовлення копій креслень, планів, тощо в іншому, звичайно дрібнішому масштабі зображення

**Пантоданти** (Pantodonta), підряд вимерлих ссавців

**Пантотерії** (Pantotheria), підклас вимерлих ссавців

**Пантюрізм**, доктрина, що виникла на початку 20 ст. і сповідує об'єднання всіх тюркомовних народів навколо Туреччини в єдину державу Туран від Балкан до Сибіру

**Панування**, спосіб владної взаємодії, що має інституціональні форми та передбачає поділ суспільства на панівні та підпорядковані групи, а також виокремлення особливого управлінського апарату

**Панування класове**, влада, що здійснюється однією соціальною групою над іншою за рахунок відповідного класового домінування.

**Панування політичне**, здатність конкретної соціальної групи поширювати дію правил, звичаїв і традицій на певному політичному просторі, в межах якого застосовують примус і насильство

**Панування світове**, система абсолютного контролю в усіх форматах геополітичного простору з боку конкретної держави, що має найвищий геополітичний статус у світовій ієрархії держав конкретної історичної епохи

**Панус** (Panus), рід грибів родини трутовикових флори України

**Панцир (у біології)**, твердий покрив тіла тварин чи рослин

**Панцирнікоподібні** (Lepisosteiformes), ряд риб класу променеперих

**Панцирні веретінниці** (Pseudopus), рід плазунів родини веретінницевих, фауна України

**Панцирні риби** (Placodermi), клас черепних тварин типу хордових

**Панцирні риби** (Placodermi), клас щелепноротих

**Панцирні риби**, плакодерми (Placodermi), клас викопних щелепноротих

**Панцирні соми** (Callichthyidae), родина променеперих риб

**Панцирні щуки** (Lepisosteidae), родина променеперих риб

**Панцирні**, панцирні молюски, хітони, боконервові (Polyplacophora, Loricata, Amphineura), клас безхребетних тварин типу молюсків

**Панчишин, Мар'ян Іванович** (1882–1943), лікар, організатор системи охорони здоров'я, дійсний член НТШ (1920), Україна

**Панчо Вілья** (1878–1923), один з лідерів Мексиканської революції 1910–1917, національний герой Мексики, Мексика

**Панщина**, форма економічної залежності селян

**Панькевич, Іван Артемович** (1887–1958), мовознавець, етнограф, педагог, дійсний член НТШ (1923), Україна – Чехія

**Паньоль, Марсель** (1895–1974), письменник, драматург, кінематографіст, Франція

**Панютине**, селище міського типу Лозівської міськради Харківської обл.

**Папайя** (Carica papaya), дерево родини карикових

**Папен, Дені** (1647–1714), фізик, один з винахідників теплового двигуна, Франція

**Паперове дерево** (Broussonetia papyrifera), вид родини тутових

**Папіломавіруси** (Papillomaviridae), родина вірусів

**Папілярні лінії і візерунки**, складки шкіри на поверхні долонь і підшов

**Папір**, матеріал для писання, друку, малювання і. т. ін., виготовлений з ганчіркової, деревної та іншої маси



**Папір актовий**, спеціальний папір особливої якості, призначений для написання на ній актів, документів, договорів тощо

**Папір ацетилований**, папір, підданий частковому ацетилюванню з метою надання йому підвищеної гідрофобності й термостійкості

**Папір писальний**, сорт паперу, що спеціально призначений для письма чорнилом, пастами та олівцем, а також для створення машинописних документів

**Папірологія**, допоміжна історико-філологічна дисципліна, відгалуження палеографії, що вивчає давні папіруси

**Папірус**, 1) (*Сyperus papyrus*), тропічна багаторічна трав'яниста рослина родини осокових, широко застосовувана у побуті; 2) у єгиптян та інших стародавніх народів – матеріал для письма з цієї рослини; 3) стародавній рукопис на такому матеріалі

**Папка**, обкладинка з картону, цупкого паперу, шкіри або інших матеріалів для зберігання документів, які, як правило, не підлягають підшиванню

**Паповавіруси** (*Parovaviridae*), група вірусів

**Папоротевидні** (*Polypodiopsida*), клас рослин відділу папоротеподібних

**Папоротеподібні** (*Pteridophyta*), відділ вищих спорових рослин

**Папоротеподібні**, поліпідіофіти (*Pteridophyta*), відділ зелених рослин

**Папороті водяні** (*Hydropterididae*), підклас рослин класу папоротевидних

**Папороті деревовидні**, збірна група вимерлих папоротей

**Папороті насіннісві** (*Pteridospermae*, *Cycadofilices*), клас вимерлих рослин

**Папороті насінні** (*Pteridospermales*), клас вимерлих голонасінних рослин

**Папороть жіноча** (*Athyrium filix-femina*), розповсюджений вид папоротей

**Папороть чоловіча** (*Dryopteris*), рід папоротників

**Папуа**, провінція Індонезії

**Папуги хвилясті** (*Melopsittacus undulatus*), вид справжніх папуг

**Папугоподібні** (*Psittaciformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Пар зайнятий**, рілля, засіяна у першу половину літа сільськогосподарськими культурами, які встигають зібрати до посіву озимих

**Пара**, штат Бразилії

**Пара насичена**, пара, що перебуває в термодинамічній рівновазі з рідиною або твердим тілом

**Парабазальний апарат**, органоїд клітини

**Парабіоз**, стан, граничний між життям і не життям клітини

**Парабленіуси** (*Parablennius*), рід риб родини собачкових

**Парабола кубічна**, плоска крива, яка є графіком кубічної функції

**Парабола півкубічна**, плоска алгебраїчна крива

**Параболоїд гіперболічний**, незамкнута нецентральна поверхня другого порядку, що має вигляд сідла

**Параболоїд еліптичний**, поверхня другого порядку

**Парабронхи**, легеневі трубочки

**Паравертебральні ганглії**, нервові вузли

**Паравеспа царська** (*Paravespa rex*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини складчастокрилих ос, внесений до Червоної книги України

**Параганглії**, ендокринні залози хребетних

**Парагвай**, держава у Південній Америці

**Парадокс гідростатичний**, явище непропорційності тиску на дно посудини вазі, налитій в неї рідини

**Паразити (у біології)**, організми, які живуть за рахунок інших

**Паразитизм**, вид симбіозу

**Паразитичні перетинчастокрилі**, група перетинчастокрилих комах

**Паразитоїд**, організм, який проводить частину свого життя (личинкову стадію) на або всередині організму, якого він поступово вбиває в процесі поїдання, на дорослій стадії паразитоїд – вільноживучий організм

**Паразитологія ветеринарна**, комплексна медико-ветеринарно-біологічна наука, що різнобічно вивчає життя паразитів з метою запобігання та ліквідації спричинюваної ними шкоди або ж використання їх для боротьби зі шкідливими організмами (біологічний метод)

**Паразитиносій**, особина, від якої можуть заразитися паразитами інші особини

**Паразитофауна**, видовий склад паразитів

**Паразитоценоз**, сукупність паразитів в межах одного хазяїна

**Параїба**, штат Бразилії

**Паракрифові** (*Paracryphiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку паракрифоцвітих

**Паралелепіпед прямий**, паралелепіпед з ребром, перпендикулярним площині основи

**Паралелізм**, незалежний схожий еволюційний розвиток організмів

**Паралель небесна**, мале коло небесної сфери, переріз сфери площиною, паралельною до площини небесного екватора

**Параліч гострий**, сезонна інфекційна хвороба дорослих бджіл у літній період року

**Параліч прогресивний**, параліч м'язів при третинному сифілісі

**Парамагнетизм біосистем**, реакція живих систем на вплив магнітного поля

**Парамеції**, туфельки, інфузорії-туфельки (*Paramecium*), рід інфузорій

**Параміксовіруси** (*Paramyxoviridae*), родина РНК-вмісних вірусів

**Парана**, штат Бразилії

**Паранефроцит**, видільна клітина

**Парантроп** (*Paranthropus*), вимерлий рід людиноподібних гомінід, близьких до австралопітеків, який жив приблизно 1,95 млн років тому

**Парапатрія**, ситуація, коли ареали близьких видів тільки торкаються один одного

**Парапітек** (Parapithecus), викопний рід людиноподібних мавп, який існував близько 35 мільйонів років тому

**Параподії**, бічні вирости тіла у багатощетинкових червів

**Парасексуальний процес**, кон'югація одноклітинних істот

**Парасимпатична нервова система**, частина автономної (вегетативної) нервової системи

**Парасолькова революція**, протестний рух у Гонконзі за політичні права, який розпочався 26.09.2014 проти планів китайського уряду фільтрувати кандидатів на гонконгських виборах

**Паратип**, один з екземплярів типової серії, за якою був описаний новий таксон

**Паратиреоїдний гормон**, гормон паращитовидної залози

**Паратирин**, паратиреоїдний гормон

**Паратова, Юлія Євгенівна** (1986), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Європи (2013, 2015), Україна

**Паратомія**, тип поділу багатоклітинних

**Парафиз**, придаток переднього мозку

**Парафізи**, нитковидні утвори водоростей

**Парафіївка**, селище міського типу Ічнянського р-ну Чернігівської обл.

**Парафілія**, один з різновидів монофілії

**Парафування**, попередньо підписаний ініціалами уповноважених осіб державний документ, у виробленні якого вони брали участь

**Паращитовидні залози**, залози внутрішньої секреції

**Парвовіруси** (Parvoviridae), родина патогенних вірусів

**Пардубицький край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Паре, Амбруаз** (1510–1590), хірург, відіграв значну роль у перетворенні хірургії в науку, ввів інновації у лікування ран, Франція

**Парейзаври** (Pareiasauria), підряд вимерлих плазунів

**Паренхіма**, тканина внутрішнього середовища багатоклітинних

**Паренхіматичні клітини**, клітини основної тканини рослин

**Паренхімула**, личиночна форма нижчих безхребетних

**Паренхімули теорія**, виникнення багатоклітинних тварин

**Парето, Вільфредо** (1848–1923), економіст, соціолог, основоположник теорії еліт, засновник функціоналізму, сформулював закон розподілу прибутків, Італія

**Париж**, місто, столиця Франції

**Паризька хартія**, міжнародно-правовий документ, підписаний у Парижі 21.11.1990 главами 34 держав та урядів держав-учасниць Ради з безпеки і співробітництва в Європі

**Паризький договір 1951**, договір про заснування Європейської спільноти з вугілля та сталі; перший з чотирьох основоположних договорів Європейського Союзу (разом з Римськими договорами і Договором про Європейський Союз)

**Паризький клуб**, міжурядова організація держав-кредиторів, започаткована у 1956 за рішенням Ради керуючих Міжнародним валютним фондом (МВФ)

**Парило** (Agrimonia), рід рослини родини розових

**Паритет ядерний**, баланс ядерних сил і озброєнь ядерних держав (воєнних блоків), який означає здатність кожної із них (кожного із них) до нанесення неприйнятної для іншої сторони збитку

**Паритет**, 1) рівноцінність двох або кількох цілей, об'єктів, рівність прав і зобов'язань різних економічних суб'єктів; 2) співвідношення між грошовими одиницями різних країн, встановлене за їх золотим вмістом або за купівельною спроможністю в період демонетизації

**Парі, Жорж ван** (1902–1971), композитор, автор музики до понад 200 кінофільмів, оперет, Франція

**Парі Магч**, французький тижневий журнал, виходить з 1949

**Парія**, 1) одна з нижчих «недоторканих» каст в Індії; 2) безправний, принижений індивід, соціальна група, народ; 3) за М. Вебером, зневажена, ендогамна група населення, позбавлена необхідних соціальних контактів і можливостей входження в ін. соціальні групи

**Парк класицистичний**, форма парку і популярний напрям у парковому мистецтві середини 18 – середини 19 ст.

**Парк ландшафтно-регіональний**, об'єкт заповідного фонду

**Парк левів «Тайган»**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Парк науковий**, науково-виробничий комплекс, до якого входить дослідний центр і виробнича зона, що прилягає до нього, де на орендних чи інших умовах розташовані наукоємні фірми

**Парк провінційний**, природоохоронний, рекреаційний парк під управлінням провінційного або територіального уряду в Канаді

**Парк технологічний**, територія зі збудованими дорогами та спорудами, прокладеними комунікаціями для розміщення промислових підприємств

**Парк, Роберт** (1864–1944), соціолог, один із засновників Чиказької соціологічної школи, автор «класичної» соціально-екологічної теорії, США

**Парканний гриб** (Gloeophyllum sepiarium), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Паркет**, дерев'яна підлога в житлових приміщеннях з натуральної сировини з різними малюнками геометричних чи рослинних форм

**Парки меморіальні**, парки меморіального характеру, присвячені певним історичним подіям чи особистостям, місця пам'яті

**Паркінсона хвороба**, паркінсонізм, захворювання нервової системи і рухового апарату з характерним тремтінням кінцівок

**Паркове**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Парламент однопалатний**, структура парламенту, при якій він складається з однієї палати

**Парламент**, найвищий законодавчий і представницький орган влади в державі з республіканською формою правління, який обирається населенням

**Парламентаризм**, система владних відносин, за якої чітко розподілено функції законодавчих і виконавчих органів і в якій провідну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький, законодавчий і контролюючий орган влади

**Парламентська Асамблея Ради Європи**, ПАРЄ, один із двох головних статутних органів Ради Європи; консультативний орган, що складається з представників парламенту всіх держав-членів

**Парламентська система двопалатна**, система організаційної побудови парламенту, за якої він складається з двох окремих підрозділів (камер, палат), що формуються різним способом і здійснюють свої повноваження на різних засіданнях

**Парламентська система однопалатна**, один із двох видів сучасної структури законодавчого органу держави

**Парламентське право**, сукупність прав, норм, якими регулюються організація й діяльність парламенту

**Пармелієла щетинистоліста** (*Parmeliella triptophylla*), вид грибів родини панарієвих, внесений до Червоної книги України

**Пармелія** (*Parmelia*), рід лишайників родини пармелієвих

**Парми національна галерея**, мистецький музей, діє у м. Парма (Італія) з 1760

**Пармотрема перлинова**, (П. китайська, Пармелія перлинова) (*Parmotrema perlata*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Парниковий ефект**, збільшення температури Землі внаслідок накопичення вуглекислого газу в атмосфері

**Парні, Еварист** (1753–1814), поет, творчість якого мала великий вплив на поезію 19 ст., Франція

**Парнокопитні** (*Artiodactyla*), ряд плацентарних ссавців (за класичною систематикою)

**Парнолистникові** (*Zygophyllaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку парнолистникоцвітих

**Паройкія**, форма взаємовідносин організмів

**Паролистові** (*Zygophyllaceae*), родина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Пароніми міжмовні**, пара слів різних мов, які мають різні значення, проте зберігають віддалені семантичні зв'язки завдяки наявності спільного етимологічного кореня

**Паронімія міжмовна**, схоже звучання двох слів різних мов при відмінностях у значеннях, унаслідок чого особи, які недосконало володіють обома мовами, змішують їх у своєму мовленні

**Паросток**, пагін рослини, що розвивається

**Паротиди**, 1) привушні залози земноводних, що синтезують буфотоксин; 2) найбільші слинні залози людини

**Парсонс, Толкотт** (1902–1979), соціолог, лідер напрямку структурного функціоналізму, один із засновників соціальної антропології й теоретичної соціології, США

**Партеніт**, селище міського типу Алуштинської міськради АР Крим

**Партеногенез**, спосіб статевого розмноження організмів, при якому організм з яйцеклітини розвивається без запліднення

**Партеногонія**, безстатевий розвиток личинкових стадій

**Партенокарпія**, утворення плоду без запліднення

**Партизани (снт)**, див. снт Рикове

**Партикуляризм**, принцип соціальної й політичної активності, зорієнтований насамперед на захист приватних і вузькогрупових інтересів, що виявляється в прагненні до відокремлення, переслідуванні специфічних, особистих чи групових цілей

**Партитура**, зведений нотний запис багатоголосого музичного твору для оркестру, хору, камерного ансамблю тощо, в якому зведено партії всіх окремих голосів (інструментів)

**Партійна система**, складова частина політичної системи суспільства, сукупність політичних партій у їхньому взаємозв'язку в процесі вироблення й формування державної влади

**Партія влади**, 1) політична партія, що за результатами парламентських перегонів отримала право формування уряду одноосібно або через участь у коаліції; 2) політична партія, що за кадровим змістом і характером діяльності асоціюється з чинною владою

**Партія політична**, добровільне об'єднання громадян, метою якого є легальна участь у боротьбі за владу та її здійснення

**Партія правляча**, партія, що бере участь у формуванні виконавчої влади (у демократичних суспільствах – за отримання більшості в парламенті або входження до коаліції)

**Партнерство заради миру**, програма, запропонована НАТО у 1994 з метою зміцнення стабільності та миру в Європі після завершення «холодної війни»

**Партнерство соціальне**, принцип соціальної політики держави, що забезпечує справедливість розподілу матеріальних ресурсів між сторонами соціальних відносин в умовах ринкової економіки

**Партнерство стратегічне**, рівень співробітництва між державами, який передбачає спільне досягнення ними своїх ключових національних інтересів

**Партнерство**, форма організації підприємства, за якої дві або більше осіб об'єднують своє майно, стають співвласниками створеного підприємства, спільно управляють виробництвом і власністю, розподіляють прибуток і спільно відповідають за своїми зобов'язаннями

**Партократія**, правління невеликої групи осіб, які прагнуть задоволення власних потреб, незважаючи на країну й решту громадян, а найвищим завданням партії, яку вони утримують або до якої належать, вважають прихід до влади будь-якою ціною

**Партологія**, наука, що займається дослідженням феномену політичних партій, їх генези, побудови, функціонування

**Парусник**, личинка морських молюсків

**Парусники** (*Papilionidae*), родина метеликів

**Парусникові** (Istiophoridae), родина риб ряду окунеподібних

**Пасатні течії північні**, течії поверхневих вод Атлантичного і Тихого океанів

**Пасив**, 1) сукупність боргів і зобов'язань підприємства (на противагу активам); 2) одна з двох частин бухгалтерського балансу (зазвичай, права), в якій зазначають джерела утворення засобів виробництва, його фінансування; 3) перевищення витрат над надходженнями

**Пасивність соціально-політична**, небажання брати активну участь у діяльності, спрямованій на вдосконалення, зміну соціально-економічного і політичного устрою, орієнтація на пасивне сприйняття волі більшості, відмова від участі в гострих формах соціального протесту

**Пасинкування**, видалення зайвих бічних пагонів

**Пасифлора** (Passiflora), рід рослин родини пасифлорових

**Пасифлорові** (Passifloraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Паскаль**, Блез (1623–1662), математик, фізик, філософ, письменник, один із основоположників математичного аналізу, теорії вірогідності і проектної геометрії, творець перших зразків обчислювальної техніки, автор основного закону гідростатики, Франція

**Паслін** (Solanum), рід рослин родини пасльонових

**Пасльонові** (Solanaceae), родина квіткових рослин порядку пасльоноцвітих

**Пасльоноцвіті** (Solanales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Пасовищні (іксодові) кліщі** (Ixodidae), родина кліщів

**Пасока**, рідина, що виділяється з судин рослин

**Паспарту**, аркуш цупкого паперу чи тонкого картону, до якого прикріплюють віддруковану окремо ілюстрацію, формат якої менший за формат видання

**Паспорт**, 1) посвідчення особи власника, що містить основні відомості про нього; 2) документ, що реєструє споруду або виріб; 3) документ, що характеризує виробничу структуру і фактичний стан виробничо-технічного забезпечення підприємства

**Паспорт біометричний**, державний документ, що засвідчує особу й громадянство власника при перетині кордонів держав і перебуванні за кордоном

**Паспорт європейський**, запроваджений у 1985 документ стандартного зразка

**Паспорт закордонний**, офіційний документ, що засвідчує особу громадянина певної країни у зв'язку з його виїздом за кордон

**Паспорт комунікативний**, комплексна інформація, яку особа підсвідомо «автоматично» повідомляє про себе в комунікації іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає

**Паспорт мовленнєвий**, інформація, яку особа за допомогою засобів мовного коду і підсвідомо повідомляє про себе в комунікації іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає

**Паспортизація земель сільськогосподарського призначення агрохімічна**, система державного контролю за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів, раціонального

**Пасатні течії південні**, теплі поверхневі течії в південних тропічних широтах Світового океану

**Пассек**, Тетяна Сергіївна (1903–1968), археолог, дослідниця трипільської культури, Росія – Україна

**Пассі**, Фредерік (1822–1912), політичний економіст, Нобелівська премія миру (1901), Франція

**Пастер**, Луї (1822–1895), хімік і біолог, основоположник сучасної мікробіології та імунології, Франція

**Пастерели** (Pasteurella), рід патогенних бактерій

**Пастеризація**, спосіб консервування, контрольована теплова обробка продуктів, призначена для знищення бактерій та інших мікроорганізмів

**Пастернак** (Pastinaca), рід рослин родини селерових

**Пастернак**, Северин Іванович (1899–1994), геолог і палеонтолог, дійсний член НТШ (1934), Україна

**Пастернак**, Ярослав Іванович (1892–1969), археолог, дійсний член НТШ (1929), Україна – Канада

**Пастки магнітні**, конфігурації магнітного поля, які забезпечують тривале утримання заряджених частинок у певному об'ємі простору

**Пастрнек**, Франтішек (1853–1940), мовознавець-славіст, дійсний член НТШ (1923), Чехія

**Пастуша сумка** (Capsella), рід рослин родини капустяних

**Пастушки** (Rallus), рід птахів родини пастушкових

**Пастушкові** (Rallidae), родина птахів ряду журавлеподібних

**Пастушок водяний** (Rallus aquaticus), вид птахів родини пастушкових, вид фауни України

**Пасхалій I** (?–824), 98-й папа римський (817–824)

**Пасхалій II** (?–1118), 160-й папа римський (1099–1118)

**Патака**, національна валюта Макао

**Патент**, 1) свідоцтво, що засвідчує право його власника на винахід; 2) документ, що підтверджує право займатися торгівлею чи промислом; 3) документ про присвоєння чину, сану, звання; вченого ступеня і т. ін.

**Патерналізм**, політична доктрина й практика, які виходять із припущення про те, що народ безпосередньо потребує батьківської уваги, турботи й піклування з боку влади

**Патна**, місто в Індії, 1,6 млн мешканців

**Патогени**, начала, що викликають хвороби

**Патогенність**, властивість мікроорганізмів викликати захворювання

**Патологія соціальна**, специфічна форма відхилення від інституціонально обумовлених вимог і норм соціальної поведінки, що за певних умов породжує нетерпимість (соціально-класову, національну, расову, релігійну, побутову тощо)

**Патологія**, ненормальність, відхилення від норми

**Патріархат**, 1) панування чоловіків над жінками, що спостерігається в ряді абсолютно різних суспільств; 2) тип



домогосподарства, за якого старший чоловік панує над усім домогосподарством, включаючи більш молодих чоловіків

**Патріотизм**, морально-етичний та політичний принцип, сутність якого полягає у почутті любові до рідного краю, Батьківщини, своєї країни

**Патронаж**, переважно надомний вид соціального обслуговування індивідуальних клієнтів і груп ризику, що полягає в постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні соціальними працівниками та наданні неохідної допомоги

**Патронат**, особлива форма заступництва (покровительства) багатими людьми бідних

**Патрон-клієнтелізм**, система неформальної організації політичної влади, спосіб отримання ресурсів для участі в політичній грі

**Паулі, Вольфганг-Ернст** (1890–1958), фізик і біохімік, Нобелівська премія з фізики (1945), Австрія – Швейцарія

**Паулі, Жегота Ігнатій** (1814–1895), фольклорист, етнограф, історіограф, дослідник українського та польського фольклору, Польща

**Пауперизація**, процес масового зuboження населення

**Пауперизм**, результат масових злиднів, збідніння населення, зумовленого дією несприятливих соціальних факторів, що виявляються в процесі суспільних трансформацій

**Пауроподи**, павроподи (Pauropoda), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Паушальна сума**, загальна сума зобов'язань, що виникає під час розрахунків між юридичними та фізичними особами

**Пафос**, район (епархія) Республіки Кіпр

**Пахітена**, стадія профазі-1 мейозу

**Пахіцефус степовий** (*Pachycephalus stuebeli*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-цефід, внесений до Червоної книги України

**Пахуча трава** (*Anthoxanthum*), рід рослин родини злакових

**Пахучі залози**, екзокринні залози, які виділяють пахучий секрет, що слугує для захисту і комунікації тварин

**Пацифізм**, 1) світогляд, який засуджує всілякі війни і вимагає миру на землі; 2) міжнародний антивоєнний рух, який сформувався в другій половині 19 ст. і виступає принципово проти будь-яких воєн, незалежно від їхнього характеру

**Пацифікація**, комплекс позасудових репресій польського уряду проти місцевого населення в Західній Україні у 1930-х

**Пацюк сірий** (*Rattus norvegicus*), вид ссавців родини мишачих

**Пацюк чорний** (*Rattus rattus*), вид ссавців родини мишачих

**Пацюки** (*Rattus*), рід ссавців родини мишачих

**Пачулі** (*Pagostemon patchouli*), тропічна кущова рослина родини глухокропивових

**Пашкевич, Генрік** (1897–1979), історик-медієвіст, Польща

**Пашуто, Володимир Терентійович** (1918–1983), історик, дослідник епохи феодалізму, в т. ч. на українських

землях, автор теорії колективного сузереїтету як системи державного управління Київської Русі у 12 ст., член-кореспондент АН СРСР (1976), Росія

**Пеганові** (*Peganeae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Пегасоподібні** (*Pegasiformes*), ряд променеперих риб

**Пегі, Шарль** (1873–1914), письменник, засновник католицької лінії у французькій літературі, Франція

**Пегузи** (*Pegusa*), рід риб родини язикових, фауна України

**Пегасофери** (*Pegasoferae*), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Педагогіка антична**, педагогічні погляди й виховна практика давніх греків і римлян, які склалися в період 7–5 ст. н. е.

**Педагогіка військова**, наука про виховання, навчання, розвиток та психологічну підготовку військовослужбовців, про підготовку підрозділів і частин (кораблів) до успішних дій по збройному захисту Вітчизни в умовах сучасної війни

**Педагогіка вікова**, педагогічна наука, що вивчає особливості здійснення навчально-виховної діяльності з урахуванням вікових особливостей людини

**Педагогіка дошкільна**, галузь педагогіки, яка вивчає закономірності виховання дітей дошкільного віку

**Педагогіка експериментальна**, одна з течій в педагогіці кінця 19 – початку 20 ст.

**Педагогіка народна**, галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, які виражаються в панівних у народі поглядах на мету й завдання виховання

**Педагогіка порівняльна**, галузь педагогічної науки, яка вивчає й здійснює порівняльний аналіз теорії і практики навчально-виховної роботи в різних країнах

**Педагогіка прагматична**, одна з поширених педагогічних течій у США та Англії, в основі якої лежать ідеї прагматизму

**Педагогіка спеціальна**, наука про виховання і навчання дітей з вадами психофізичного розвитку

**Педжета хвороба**, захворювання кісток, яке проявляється їх гіпертрофією та деформацією

**Педіаструм Каврайського** (*Pediastrum kawraiskyi*), вид водоростей родини гідродікцієвих, внесений до Червоної книги України

**Педіпальпи**, друга пара кінцівок

**Педогамія**, форма статевого процесу

**Педоморфоз**, спосіб еволюції за допомогою педогенезу

**Пекан** (*Carpa pican*), дерево родини горіхових

**Пекарієві** (*Tayassuidae*), родина ссавців ряду парнокопитних

**Пекін**, місто, столиця Китаю

**Пекінської людини стоянка у Чжоукоудяні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стоянка пекінської людини (синантропа) 600 тис. – 400 тис. років тому, м. Чжоукоудянь, повіт Фаншань, Китай

**Пектораль**, нагрудна прикраса

**Пелагіаль**, товща води як середовище для життя

**Пелагії** (*Pelagia*), рід сцифоїдних медуз

**Пелагіївка**, селище міського типу Торезької міськради Донецької обл.

**Пелагій I** (?–561), 60-й папа римський (556–561)

**Пелагій II** (?–590), 63-й папа римський (579–590)

**Пелагійні організми**, організми, які живуть у товщі води

**Пеламіда** (*Sarda sarda*), цінна промислова риба

**Пеламіда атлантична** (*Sarda sarda*), риба родини скумбрієвих, вид фауни України

**Пеламіди** (*Sarda*), рід риб родини скумбрієвих, фауна України

**Пеларгонія** (*Pelargonium*), рід кімнатних рослин родини геранієвих

**Пелекоцера широколоба** (*Pelecocera latifrons*), вид комах ряду двокрилих родини дзюрчалок (або повисюх), внесений до Червоної книги України

**Пеленг компасний**, відрховується від компасного норду, тобто від напрямку, що вказується компасом

**Пеленський, Йосип Гаврилович** (1879–1957), історик, дійсний член НТШ (1917), Україна

**Пеленський, Ярослав** (1929), історик, політолог, іноземний член НАН України (1992), Україна – США

**Пелієві** (*Pelliaceae*), родина мохів порядку метцгерієвих

**Пелікан кучерявий** (*Pelecanus crispus*), вид птахів ряду пеліканоподібних родини пеліканових, внесений до Червоної книги України

**Пелікан кучерявий** (*Pelecanus crispus*), вид птахів родини пеліканових, вид фауни України

**Пелікан рожевий** (*Pelecanus onocrotalus*), вид птахів ряду пеліканоподібних родини пеліканових, внесений до Червоної книги України

**Пелікан рожевий** (*Pelecanus onocrotalus*), вид птахів родини пеліканових, вид фауни України

**Пелікани** (*Pelecanus*), рід птахів родини пеліканових, фауна України

**Пеліканові** (*Pelecanidae*), родина птахів ряду веслоногих

**Пеліканоподібні, веслоногі** (*Pelecaniformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Пелікозаври** (*Pelycosauria*), викопні звіроподібні плазуни

**Пелікула**, клітинна оболонка деяких найпростіших

**Пеломедузові** (*Pelomedusidae*), родина черепах

**Пеломедузові черепахи** (*Pelomedusidae*), родина рептилій ряду черепах

**Пелопоннес, Західна Греція та Іонія**, децентралізована адміністрація Греції

**Пельтігера** (*Peltigera*), рід лишайників

**Пелюстки**, частина квітки

**Пелядь** (*Coregonus peled*), риба родини лососєвих, вид фауни України

**Пемза шлакова**, термозит, штучний пористий наповнювач легкого бетону, що одержується шляхом здуття розплавів металургійних шлаків при їх швидкому охолодженні

**Пенатні діатомеї** (*Pennatorphyceae*), клас відділу діатомових водоростей

**Пенджаб**, штат Індії

**Пенесві** (*Penaeaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Пенетрантність**, ступень експресії гену

**Пензенська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Пеніс**, чоловічий копулятивний орган

**Пенітенціарна система**, сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських інституцій, об'єднаних навколо центрального органу пенітенціарного управління, покликаного виробляти та реалізовувати єдину держ. політику щодо виконання кримінальних покарань

**Пеніум** (*Penium*), рід харових водоростей

**Пеніум Борге** (*Penium borgeanum*), вид водоростей родини гонатозігових, внесений до Червоної книги України

**Пеніцил** (*Penicillium*), рід грибів

**Пеніцилін**, перший антибіотик

**Пенк, Альбрехт** (1858–1945), геолог, географ, океанограф, дійсний член НТШ (1918), Німеччина

**Пеннак, Даніель** (1944), письменник, автор детективів, творів для дітей, Марокко – Франція

**Пенсильванія**, штат США

**Пенсійного забезпечення система**, сукупність правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії

**Пенсія**, регулярні грошові виплати, які отримують громадяни від держави й організацій після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін.

**Пентадіпландрові** (*Pentadiplandraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Пентафілаксові, пенантієві** (*Pennantiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Пентафілові** (*Pentaphylacaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересоцвітих

**Пентафрагмові** (*Pentaphragmataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Пенторові** (*Penthoraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикаменецвітих

**Пенунгуляти** (*Paenungulata*), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців, до якої, за певними особливостями будови скелета і зубів, об'єднали даманоподібних, хоботних і сирен

**Пеня**, 1) форма покарання у вигляді грошового стягнення; 2) різновид неустойки, що застосовують у разі просторошення передбаченого договором зобов'язання

**Пептиди опіюїдні**, пептиди, що їх виробляють клітини мозку і які мають властивості, схожі на дію опіюїдних наркотичних речовин рослинного походження

**Первинна нирка**, парний орган виділення хребетних тварин

**Первинні аннеліди** (Archannelida), клас безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Первиннобезкрилі, аптериготи** (Apterygota), ряд безкрилих комах типу членистоногих

**Первиннопокривні** (Archichlamydeae), підклас дводольних рослин

**Первиннопорожнинні черви** (Nemathelminthes), парафілетичне угруповання безхребетних тварин

**Первиннороті** (Protostomia), велике парафілетичне угруповання двобічно-симетричних тварин

**Первиннотрахейні** (Onichophora), тип первинноротих тварин

**Первиннохордові** (Hemichordata), тип царства тварин

**Первісної людини знаряддя**, примітивні знаряддя праці (кам'яні рубила, скребачки, різці та ін.) в період існування первісного суспільства

**Первомайська округа**, адміністративно-територіальна одиниця УРСР у 1923–1930

**Первомайське (Донецька обл.)**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Первомайське (Крим)**, селище міського типу, адміністративний центр Первомайського р-ну АР Крим

**Первомайське (Миколаївська обл.)**, селище міського типу Жовтневого р-ну Миколаївської обл.

**Первомайський**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Первоцвіт** (Primula), рід рослин родини первоцвітових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Первоцвіт весняний** (Primula veris), вид рослин роду первоцвітів

**Первоцвіти**, побутова назва всіх ранньовесняних квітів

**Первоцвіті** (Primulales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Первоцвітові**, примулові (Primulaceae), родина квіткових рослин порядку первоцвітих

**Пергамент**, 1) оброблена певним чином шкіра молодих тварин, що до винайдення паперу слугувала матеріалом для письма; сувій такого матеріалу; 2) давній рукопис, створений на такому матеріалі; 3) міцний, цупкий обгортковий папір, який не пропускає жиру і вологи

**Пергамін**, 1) тонкий міцний папір, схожий на пергаментний, з якого виготовляють паперову кальку або пакувальний матеріал для масложирових продуктів; 2) ізоляційний і покрівельно-підкладочний рулонний картон

**Перебудова**, перестройка, політичні й економічні реформи в СРСР у 1985–1991

**Перевантажувач мостовий**, 1) перевантажувальний міст; 2) підйомний кран мостового типу, яким перевантажують масу сипучих вантажів

**Перевиробництво**, перевищення пропозиції товарів над попитом на них, що є ознакою економічної кризи за умови, що нереалізована продукція унеможливорює виробництво через нестачу обігових коштів

**Перевитрата**, понаднормове або понадпланове витрачання ресурсів

**Перевізник** (Actitis hypoleucos), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Перевірка**, аналіз, обстеження та контроль реального об'єкту (товару, проекту та ін.) з метою встановлення його відповідності певним стандартам (зразкам, правилами)

**Переворот військовий**, незаконне, всупереч військовій присязі захоплення державної влади військовими

**Переворот державний**, різновид політичного перевороту, одна з форм насильницької зміни політичного режиму, захоплення влади однією з політичних сил у процесі політичної боротьби

**Перев'язка**, перегузня (Vormela peregusna), вид ссавців ряду хижих родини куніцевих, внесений до Червоної книги України

**Пeregінське**, селище міського типу Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Переговори дипломатичні**, офіційне обговорення представниками держав політичних, економічних, інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин

**Перегони кінні**, скачки, випробування племінних коней верхових порід на жвавість (швидкість), за підсумками яких робиться висновок про придатність до подальшого розведення

**Передавач**, 1) той, хто (те, що) передає що-небудь; 2) апарат, за допомогою якого передаються на відстань сигнали, повідомлення, зображення

**Передадаптація**, особливий вид пристосувань організмів

**Передача безступінчаста**, механізм, яким плавно змінюють передавальне відношення між ведучою і веденою ланками машин та пристроїв

**Передача гідравлічна**, тип передачі, в якій механічна енергія від ведучої ланки до веденої передається рідиною

**Передача зубчаста**, механічна передача, в якій енергія від ведучої ланки до веденої передається за допомогою зубчастих коліс

**Передачі лінія**, пристрій каналізації енергії в заданому напрямку

**Передлежання сідничне**, положення плода в матці наприкінці вагітності, коли сідниці плоду знаходяться поруч з шийкою матки вагітної жінки

**Передміхурова залоза**, чоловіча статева залоза

**Передмова**, додатковий текст, що готує до засвоєння основного тексту та розташований перед ним

**Передньозяброві** (Prosobranchia), підклас черевоногих молюсків

**Передова стаття**, передовиця, публікація, розміщена на початку періодичного видання, в якій редакція висвітлює актуальні питання сучасності

**Передоплата**, попередня часткова оплата товарів, послуг і запланованих до виконання робіт у рахунок загальної суми, яка є гарантією оплати і здійснюється відповідно до досягнутої угоди

**Передплата**, угода, що укладається до публікації документа між особою чи організацією та видавництвом чи автором, згідно з якою вона зобов'язується придбати документ за зазначеною ціною

**Передплесно**, частина стопи

**Передпліччя**, частина руки

**Передросток**, стадія розвитку бурих водоростей

**Передсердя**, відділ серця

**Перезарядка іонів**, процес взаємодії позитивно заряджених іонів з нейтральними атомами чи поверхнею твердого тіла, що супроводжується обміном електронами між частинками, які взаємодіють

**Переїзд залізничний**, дорожнє обладнання в місці перетину залізничної колії з автомобільною дорогою в одному рівні

**Перей, Маргеріт Катрін** (1909–1975), хімік, першовідкривач францію, перша жінка, обрана до французької АН (1962), Франція

**Перейма, Ака** (1927–2013), художниця, скульптор, майстер писанкарства, Польща – Україна – США

**Перейра душ Сантуш, Нельсон** (1928), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1964, 1984), Бразилія

**Перек, Жорж** (1936–1982), письменник і кінорежисер, автор єдиного у 20 ст. роману-ліпограми, Франція

**Переказ (літературознавство)**, 1) виклад змісту певного тексту своїми словами; 2) жанр народнопоетичної творчості, якому властива певна достовірність фактів, подій

**Переказ (фінанси)**, доручення однієї особи банкові переказати певну грошову суму іншій особі, яке здійснюється банком через свого кореспондента

**Перека́т**, мілководна ділянка русла річки

**Переклад**, 1) відтворення письмового чи усного тексту засобами іншої мови; 2) текст, перекладений з однієї мови на іншу

**Переклад авторизований**, переклад, прочитаний і схвалений автором оригінального видання, з якого зроблений цей переклад

**Переклад адекватний**, переклад, що передбачає максимальний рівень еквівалентності, не припускає порушень літературної мови і художньої структури оригіналу, тобто відтворює єдність його змісту та форми засобами іншої мови

**Переклад документів**, вид письмового перекладу, що передбачає передачу засобами іншої мови текстів офіційно-ділового характеру, використовуваних у документообігу

**Переклад дослівний**, вид перекладу, що передбачає механічне підставлення на місце слів оригіналу їхніх іншомовних відповідників зі збереженням відповідних конструкцій; інша назва – буквальный переклад

**Переклад машинний**, 1) переклад тексту за допомогою електронних машин відповідно до заданої програми; 2) галузь мовознавства, що розробляє теорію такого перекладу

**Переклад медичний**, вид перекладацької діяльності (переважно письмової), що передбачає передачу засобами іншої мови текстів медичного характеру

**Переклад науковий**, письмовий вид перекладацької діяльності, що передбачає передачу засобами іншої мови текстів і документів наукового характеру (монографій, дисертацій, наукових статей, рефератів, відгуків і рецензій тощо)

**Переклад письмовий**, вид перекладацької діяльності, що передбачає передачу засобами іншої мови письмових текстів

**Переклад послідовний**, вид усної перекладацької діяльності, що передбачає передачу усного тексту засобами іншої мови послідовно частинами після спеціальних пауз

**Переклад сайтів**, вид перекладацької діяльності, що передбачає передачу засобами іншої мови всього масиву текстів різних жанрів, розміщених на певному сайті (назв рубрик, документів, блогів, новин тощо)

**Переклад синхронний**, усний вид перекладацької діяльності, що передбачає передачу текстів засобами іншої мови без пауз одночасно з мовцем

**Переклад технічний**, письмовий вид перекладацької діяльності, що передбачає передачу засобами іншої мови текстів науково-технічного характеру

**Переклад усний**, передача змісту усного висловлювання, складеного на одній мові, за допомогою мовних засобів іншої мови з урахуванням всіх лексичних, граматичних і стилістичних особливостей

**Переклад художній**, вид перекладу, що зберігає всі деталі оригіналу, його образну систему й по змозі емоційно-експресивні стилістичні засоби

**Перекладач судовий**, учасник судового процесу, який володіє мовами, необхідними для перекладу особам, які беруть участь у справі, але не володіють мовою, якою ведеться провадження

**Переклади Біблії українською мовою**, низка перекладів Святого Письма українською мовою

**Перекладина гімнастична**, спортивний інвентар, снаряд, який використовують у гімнастиці

**Перекладознавство**, наука про переклад як процес і як результат відтворення тексту, усного висловлювання тощо, виражених однією мовою за допомогою засобів іншої мови

**Переконання і примус**, методи діяльності органів влади, засоби впливу на волю і поведінку громадян, забезпечення організованості, дисципліни і правопорядку в суспільстві

**Перекопівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Перекопський перешийок**, смуга суші, яка з'єднує Кримський півострів з материком

**Перекопський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Перекотиполе** (Gypsophila), нетаксономічна група степових та пустельних рослин

**Перекриття**, внутрішня горизонтальна захисна конструкція будівлі

**Перекриття безбалкове**, монолітне, збірне чи збірно-монолітне перекриття, яке складається із плит, що спираються на розширення колон



**Перекриття кесонне**, технологія будівництва для створення куполів і стель

**Перелешин, Валерій Францевич** (1913–1992), російськомовний поет, перекладач, журналіст, мемуарист, майстер сонета, Росія – Китай – Бразилія

**Переливання крові**, введення до організму людини (реципієнта) крові іншої людини (донора)

**Перелівниця Метіс** (*Aratura metis*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Переліска** (*Mercurialis*), рід рослин родини молочайних

**Перелог**, рілля, необроблювана тривалий (20–25 років і більше) період

**Перелогова система**, примітивна система землеробства, при якій поле після зняття декількох врожаїв залишалося як пар без обробки на 8–15 років

**Перелом кісток**, механічне порушення цілісності кістки або кісток

**Перелома, Віталій Олександрович** (1934–2000), металург, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Переломник** (*Androsace*), рід рослин родини первоцвітових

**Переломник Козо-Полянського** (*Androsace koso-poljanskii*), вид судинних рослин родини первоцвітових, внесений до Червоної книги України

**Перель, Володимир Іделевич** (1928–2007), один з піонерів спінтроники, фізик, академік РАН (2000), Росія

**Перельман, Григорій Якович** (1966), математик, Премія Філдса (2006), Росія

**Перельоти птахів**, щорічні сезонні масові міграції птахів

**Перемагнічування**, зменшення намагніченості зразків магнітовпорядкованих речовин та зміна напрямку намагніченості на зворотній під дією зменшення та подальшої зміни напрямку зовнішнього магнітного поля

**Перемикання ефект**, стрибкоподібний та оборотний ефект переходу напівпровідника з високоомного (з більшим електричним опором) в низькоомний (з меншим опором) стан під дією електричного поля, яке перевищує деяке порогове значення

**Перемикач в інформаційних технологіях**, у програмуванні, елемент графічного інтерфейсу користувача, який дозволяє здійснювати можливість множинного вибору

**Перемир'я**, форма тимчасового припинення воєнних дій, що здійснюється на основі взаємної угоди між учасниками збройного конфлікту

**Перемичка**, споруда у гірничій виробці для регулювання вентиляційних потоків, ізоляції виробок від газів, води, пожежі тощо

**Перемишльське князівство**, давньоруське державне утворення на території Галичини

**Перемишляни**, місто, адміністративний центр Перемишлянського р-ну Львівської обл.

**Перемишлянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Перемішування (математика)**, властивість системи «забувати» інформацію про початкові умови з плином часу

**Переміщені особи**, переміщені, силоміць виселені або за розпорядженням влади переселені люди, яким загрожують військові дії або стихійні лиха (землетруси, повінь, аварія тощо)

**Переміщення соціальне**, процес вертикальної або горизонтальної соціальної мобільності, який виражається в зміні групової належності людини

**Перемоги пік**, гора, найвища точка Тянь-Шаню, 7439 м

**Перенаселення плінне**, відносно перенаселення у формі тимчасового безробіття

**Перенесення**, анжамбеман, прийом у віршуванні, коли речення не вкладається в один віршовий рядок чи строфу й частково переходить на наступний рядок чи строфу

**Перенесення випромінювання**, поширення електромагнітного випромінювання, звуку, нейтронів і ін. частинок в різних середовищах при наявності процесів поглинання, випускання і розсіювання

**Перенос**, процес поділу ланцюжка знаків у межах абзацу на рядки однакової довжини, що відповідають форматів набору

**Перенос слова**, членування слова на письмі відповідно до чинних правил правопису

**Переносне значення**, непряме, похідне від первинного значення слова, що виникає внаслідок перенесення за подібністю, функцією або суміжністю

**Переображення**, в релігійній та містичній філософії найвище покликання людини, яке полягає в подоланні її двонатурності, перетворенні зовнішньої людини у внутрішню

**Переохолодження**, результат дії низької температури

**Перепада, Анатоль Олексійович** (1935–2008), перекладач творів світової класики з романських мов на українську, Україна

**Перепел англійський білий**, м'ясо-яєчна порода перепелів, отримана в Англії в результаті мутації

**Перепис населення**, процес збору, узагальнення, оцінювання, аналізу та публікації демографічних, економічних та соціальних даних про населення, що проживає станом на певний проміжок часу в країні чи на виразно відмежованій території

**Перепілка** (*Coturnix coturnix*), вид птахів родини фазанових, вид фауни України

**Переплетення атласне**, просте переплетення, що має довгі (від чотирьох ниток і більше) основні перекриття, які чергуються з поодинокими утоковими перекриттями

**Переповідний спосіб**, заочний спосіб, цитатив, коментатив, спосіб, який позначає неочевидну дію (інформацію з чужих уст) і може виражати відтінок недовіри, сумніву, здивування

**Перепона грудно-черевна**, діафрагма, великий м'яз, який відділяє грудну порожнину від черевної порожнини і бере участь у диханні

**Переправні засоби**, плаваючі засоби і мостові конструкції, які застосовують для переправи військ через водні перешкоди

**Перепустка**, 1) посвідчення особи, яке дає право входу (в'їзду) куди-небудь; 2) документ, що містить дозвіл на внесення чи винесення матеріальних цінностей

**Перервність**, дискретність, категорія діалектики, що характеризує квантовість, дробність, порційність просторово-часових параметрів речей, фізичних сил

**Переривання**, у інформаційних технологіях – тимчасова зупинка виконання програми за для виконання іншої програми

**Переривчаста рівновага**, теорія квантової еволюції

**Переріз (ефективний)**, величина, що характеризує вірогідність переходу системи двох часток, що стикаються, в результаті їх розсіювання (пружного або непружного) в певний кінцевий стан

**Переріз нормальний**, лінія перерізу поверхні з площиною, проведеною через нормаль до цієї поверхні

**Переріз похилий**, переріз, одержаний за допомогою січної площини, непаралельної ні фронтальній, ні профільній площинам проекції

**Перерізи головні нормальні**, лінія перерізу поверхні з площиною, проведеною через головну нормаль до цієї поверхні

**Перерізи конічні**, невідроджені криві, утворені перетином площини з однією або обома частинами конуса

**Перерозклад**, морфологічне явище, що полягає у зміщенні морфемних кордонів у слові, в результаті чого виникають нові (вторинні) формо- і словоутворювальні афікси і основи, які можуть втрачати прямий морфолого-етимологічний зв'язок з первісними формами

**Перерозподіл зусиль**, у статично невизначених конструкціях розуміється відхилення фактичних величин внутрішніх зусиль від значень, обчислених для ідеально пружної системи

**Перерозподіл напруг**, природне явище, що полягає в перерозподілі напружень всередині гірського масиву, викликаного утворенням всередині нього порожнини

**Перес Гальдос, Беніто** (1843–1920), письменник, провідний представник іспанського критичного реалізму, Іспанія

**Перес де Гусман, Фернан** (1376–1460), письменник, поет та історик, один із предтеч іспанського Відродження, Іспанія

**Перес де Іга, Хінес** (1544–1619), письменник і хроніст, один із основоположників європейського історичного роману, Іспанія

**Перес де Куельяр, Хав'єр** (1920), політик, дипломат, генеральний секретар ООН у 1982–1991, Перу

**Перес де Ольгін, Мельчор** (1660–1732), живописець релігійної тематики, Болівія

**Перес Есківель, Адольфо** (1931), письменник, скульптор, архітектор, Нобелівська премія миру (1980), Аргентина

**Перес Рамірес, Хуан** (1544–1592), поет, автор першої п'єси, поставленої на сцені Нового Світу, Мексика

**Перес Росалес, Вісенте** (1807–1886), бізнесмен, державний діяч, організатор колонізації району озера Янкіуе, Чилі  
**Перес, Шимон** (1923), президент Ізраїлю (2007–2014), Нобелівська премія миру (1994), Польща – Ізраїль

**Пересвстов, Іван Семенович** (16 ст.), письменник, один з провідних представників російської суспільно-політичної думки середини 16 ст., Росія

**Переселення душ**, релігійні уявлення про посмертний перехід душі від однієї істоти до іншої – людини, тварини, іноді рослини

**Перескіна, Олена Антонівна** (1953), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Пересихання річок**, припинення стоку в руслі річки в періоди тривалої посухи

**Пересічна**, селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Переслідування кримінальне**, процесуальна діяльність, здійснювана стороною обвинувачення з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину

**Переслідування**, проста форма соціального конфлікту, яка використовується сильнішою стороною з метою застрахати чи скомпроментувати протилежну сторону

**Пересмішникові** (Mimidae), родина співочих птахів

**Пересопницьке Євангеліє**, рукописний переклад чотирьох Євангелій давньоукраїнською літературно-писемною мовою, створений у 1556–1561, національна святиня України

**Переспів**, твір, написаний за певними мотивами, з елементами наслідування стилістики, образної системи, композиції першоджерела

**Перестановка**, довільна бієктивна функція на скінченній множині, одне з основних понять у комбінаториці

**Перестіані, Іван** (1870–1959), актор, кінорежисер, сценарист, автор першого грузинського кінофільму, режисер Одеської кінофабрики ВУФКУ (1928), Росія – Грузія – Україна

**Пересторога** («Пересторога, зіло потребная на потомные часы православным христіаном») анонімний публіцистичний полемічний твір (Львів, 1606)

**Перестріч** (Melampyrum), рід однорічних напівпаразитичних рослин родини вовчкових

**Переступень білий** (Bryonia alba), рід однорічних витких рослин родини гарбузових

**Перестюк, Микола Олексійович** (1946), математик, президент Українського математичного товариства, академік НАН України (2009), Україна

**Пересування пригосних**, у порівняльно-історичному мовознавстві комплекс регулярних звукових відповідностей, що відображають традиційний погляд на розвиток індоевропейських зімкнених пригосних

**Пересувних художніх виставок товариство**, творче ідеологічне об'єднання живописців Російської імперії, в тому числі і українських (остання третина 19 ст.), опозиційне до академізму у мистецтві

**Перетворення (інформаційні технології)**, процес зміни матеріальної форми існування інформації або принципу її зберігання (формату) без зміни її сутності

**Перетворення антилінійне**, перетворення  $A$  лінійного простору, над полем комплексних чисел, при якому  $A(x+y)=A(x)+A(y)$  і  $A(kx)=k \cdot A(x)$ , де  $k$  – комплексно спряжене до  $k$

**Перетворення контактні**, перетворення канонічних змінних і гамільтоніана, що не міняють загальний вигляд рівнянь Гамільтона для гамільтонової системи

**Перетворення координат**, назва перетворень у класичній механіці, згідно з якими змінюються значення фізичних величин при переході між різними інерційними системами відліку

**Перетворення множин**, одне з основних понять математики, що виникає при вивченні відповідностей між класами геометричних об'єктів, класами функцій тощо

**Перетворення полярне**, перетворення, яке переводить точки площини в прями та навпаки

**Перетворення природи**, система заходів, спрямованих на зміни природного середовища, для збільшення біологічної продуктивності та господарської продуктивності природних комплексів

**Перетворювач аналого-цифровий**, автоматичний пристрій обчислювальної техніки для перетворення і введення у комп'ютер інформації від пристроїв, що обробляють її в аналоговій формі

**Перетворювач магнітострикційний**, електромеханічний або електроакустичний пристрій, що перетворює енергію магнітного поля на енергію механічних коливань або навпаки на основі явища магнітострикції

**Перетворювачі вимірювальні**, технічний засіб з нормованими метрологічними характеристиками, що служить для перетворення вимірюваної величини в іншу величину або вимірювальний сигнал

**Перетин множин**, множина, яка складається з усіх тих елементів, що належать одночасно всім даним множинам

**Перетинка барабанна**, мембрана зі сполучної тканини, яка відділяє зовнішнє вухо від середнього

**Перетинчастокрилі** (Hymenoptera), ряд комах типу членистоногих

**Перетинчастокрилі жалкі** (Aculeata), група комах, що мають жало

**Перетц, Володимир Миколайович** (1870–1935), філолог, фольклорист, дослідник і видавець пам'яток давньої й середньої української літератури, академік УАН (1919), дійсний член НТШ (1908), Росія – Україна

**Перетягування каната**, вид спорту, в якому дві команди на протилежних кінцях канату міряються силою, намагаючись перетягнути суперників через центральну лінію

**Перефразування**, вид рефлексивного слухання і одночасно тип зворотного зв'язку, сутність якого полягає в передаванні адресанту його ж повідомлення, але словами адресата з метою перевірки точності почутої інформації

**Перехват річки**, захоплення однієї річкою стоку сусідньої річки

**Перехід**, 1) трансформація явища або сукупності явищ та цілісної економічної системи в якісно чи сутнісно новий стан; 2) заміна одних прав іншими

**Перехід кількісних змін у якісні**, один із основних законів матеріалістичної діалектики, згідно з яким зміна якості об'єкту відбувається тоді, коли накопичення кількісних змін досягає певної межі

**Перехідні положення Конституції**, прикінцеві положення конституції – елемент структури основного закону (структурна частина), що містить норми, більшість яких має тимчасовий характер і слугує адаптації суспільно-політичного і державного життя до вимог новоприйнятої конституції

**Перехідні форми**, організми, будова яких поєднує ознаки двох великих систематичних груп

**Перехоплення авіаційний ракетний комплекс**, комплекс повітряних і наземних засобів, які використовуються для знищення в повітрі пілотованих і безпілотних літальних апаратів

**Перехресне запилення (алогамія)**, спосіб розмноження рослин

**Перехрест хромосом**, кросинговер, обмін ділянками гомологічних хромосом у процесі клітинного поділу, зазвичай в профазі першого мейозу, іноді в мітозі, що призводить до нового поєднання генів та обумовлює зміни фенотипу

**Перец, Іцхок-Лейбуш** (1852–1915), письменник, класик єврейської літератури, Польща

**Перець (журнал)**, український ілюстрований журнал сатири й гумору (1922–2014)

**Перець**, загальноприйнята назва деяких видів рослин роду Стручковий перець

**Перець (рослина)**, загальноприйнята назва деяких видів рослин роду Capsicum

**Перець стручковий** (Capsicum), рід рослин родини пасльонових

**Перець чорний** (Piper nigrum), вид рослин родини перцевих

**Перечин**, місто, адміністративний центр Перечинського р-ну Закарпатської обл.

**Перечинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Перешкода (в радіотехніці)**, засіб спотворення або пригнічення корисного сигналу

**Перешкода (у спорті)**, спортивний інвентар, який використовується у низці видів спорту (легкій атлетиці, кінному спорті тощо)

**Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів**, злочин, що полягає в умисному створенні перешкод професійній діяльності журналістів, яка здійснюється відповідно до їх прав і обов'язків.

**Перешкура, Валерій Валерійович** (1977), спортсмен (спортивна гімнастика), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Перещепине**, місто Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл.

**Перещепинський скарб**, комплекс золотих і срібних речей (75 кг, зброя, прикраси, посуд, монети 4–8 ст.), знайдений у 1912 біля с. Мала Перещепина (тепер – Новосанжарський р-н Полтавської обл.)

**Переяслав**, національний історико-етнографічний заповідник, діє у м. Переяслав-Хмельницький Київської обл. з 1979

**Переяславська породна група**, гуси з високою яйценосністю, але незадовільними м'ясними якостями

**Переяславська рада 1654**, загальна військова рада, скликана гетьманом Богданом Хмельницьким 18.01.1654 у місті Переяславі (нині Переяслав-Хмельницький) для вирішення питання про взаємовідносини між Військом Запорізьким та Московською державою

**Переяславське князівство**, давньоруське удільне князівство з центром у м. Переяслав, в 11 – першій половині 13 ст. фактично не мало політичної самостійності й перебувало у повній залежності від Києва

**Переяславський колегіум**, середній навчальний заклад, що діяв у 1738–1788 у м. Переяслав (нині Переяслав-Хмельницький)

**Переяслав-Хмельницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Переяслав-Хмельницький**, місто, адміністративний центр Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.

**Пери...**, частина складних слів, що означає «навколо», «близько»

**Перибластула**, стадія розвитку зародка членистоногих

**Периблема**, один з шарів ініціальних меристематичних клітин рослин

**Перигастрит**, запалення очеревини, яка обгортає шлунок

**Перигей**, найближча до центру Землі точка орбіти супутника (Місяця або штучного супутника)

**Перигляціальна зона**, прильодовикова зона

**Перидерма**, вторинна покривна тканина судинних рослин

**Перидій**, оболонка плодового тіла грибів

**Перидотит**, загальна назва родини глибинних ультраосновних піроксен-олівінових порід

**Перикард**, серцева сумка, зовнішня сполучнотканинна оболонка серця

**Перикардит**, запалення перикарду

**Перикаріон**, тіло нейрона

**Перикл** (495–429 до н. е.), стратег, оратор і полководець, Стародавня Греція

**Перилимфа**, рідина, що міститься між стінками лабіринтів внутрішнього вуха

**Периметр**, сумарна довжина границь, які обмежують геометричну фігуру на площині

**Периметрит**, запалення периметрію

**Перинефрит**, запалення тканини навколо нирок

**Перипатетики**, учні та послідовники Аристотеля

**Перипетія**, раптова зміна у розвитку фабули

**Перипрокт**, невелике поле, посередині якого розташований задньопрохідний отвір

**Перископ**, оптичний прилад для оглядання місцевості з укриттів (окопів, бліндажів), танків, надводних кораблів, підводних човнів, а також для спостереження за процесами у високотемпературних, іонізаційних камерах, камерах тиску тощо

**Перисперм**, накопичувальна тканина насіння рослин, в якій відкладаються поживні речовини, необхідні для розвитку зародка

**Перистальтика**, хвилеподібне скорочення гладеньком'язових порожнистих трубчастих органів

**Перистозяберні** (Pterobranchia), клас тварин типу напівхордових

**Перистома мердвенева** (Peristoma merduenianum), вид червононогих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Перитеції**, те саме, що черевна порожнина

**Перитоніт**, запалення очеревини

**Периферична нервова система**, частина нервової системи

**Периферія світова**, складова просторової організації світової системи, зона, залежна від «світового центру», яка взаємодіє з ним на основі принципів нееквівалентного й нерівноправного обміну

**Перифітон**, сукупність організмів, що заселяють щільні субстрати

**Перифраз**, перифраза, у стилістиці й поезії троп, що описово виражає одне поняття за допомогою декількох

**Перицикл**, структура первинної анатомічної будови кореня

**Пері, Якопо** (1561–1633), композитор, співавтор першої в історії музики опери «Дафна», Італія

**Періаденіт**, запалення тканини навколо залози

**Перідіскові** (Peridiscaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикомецевітих

**Періналь, Жорж** (1897–1965), кінооператор, «Оскар» (1941), Франція – Велика Британія

**Період (економіка)**, поняття економічного процесу, що стосується дії, плану, договору, гарантії, сплати боргів і податків, виконання робіт та ін.

**Період (лінгвістика)**, багаточленне складне, рідше поширене просте речення, якому притаманні повнота й закінченість висловленої думки, єдність теми; інтонаційно розпадається на дві протиставлені частини: першу – підвищену і другу – знижену

**Період коливань**, проміжок часу між двома послідовними максимальними відхиленнями фізичної системи від положення рівноваги

**Період напіврозпаду**, час, протягом якого квантово-механічна система (ядро атома, елементарна частинка, енергетичний рівень тощо) розпадається з імовірністю 1/2

**Період обертання**, проміжок часу, через який кожна точка тіла при обертанні повертається до свого початкового положення

**Період обслуговування**, термін заміни деяких деталей технічного виробу, передбачений регламентом.



**Період спокою у рослин**, період майже повного призупинення ростових процесів та значного зниження інтенсивності обміну речовин

**Період функцій**, величина, при додаванні якої до аргументу функції значення функції не змінюється

**Періодизація археологічна**, система хронологічної систематизації археологічних культур і пам'яток

**Періодизація історії**, поділ історії на періоди

**Періодизація літературного процесу**, умовний поділ літературного процесу на періоди за певною ознакою

**Періодика**, сукупність видань (газет, журналів, збірників тощо), що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу

**Періодична система елементів**, класифікація хімічних елементів, розроблена на основі періодичного закону

**Періодичність**, характеристика регулярності виходу видання, обумовлена числом його номерів або випусків за певний, строго фіксований проміжок часу

**Періодонтит**, запалення тканин навколо зуба

**Періост**, окістя, сполучна тканина на кістках у хребетних тварин

**Періостит**, запалення окістя

**Перкарина** (Percarina), рід риб окуневі

**Перкарина чорноморська** (Percarina demidoffii), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини окуневих, внесений до Червоної книги України

**Перкін, Вільям Генрі (молодший)** (1860–1929), хімік-органік, автор методів синтезу поліметиленових сполук на основі ацетооцтового, бензоілоцтового та маленового ефірів, Велика Британія

**Перкін, Вільям Генрі (старший)** (1838–1907), хімік-органік, організатор виробництва одного з перших синтетичних органічних барвників – мовеїну, винахідник «реакції Перкіна», Велика Британія

**Перкінс Гілман, Шарлотта** (1860–1935), соціолог, письменниця, громадська діячка, одна з предтеч світового феміністичного руху, США

**Перкінс, Ентоні** (1932–1992), актор, лауреат Каннського МКФ (1961), США

**Перкінс, Карл Лі** (1932–1998), співак, композитор, піонер жанру рокабілі, США

**Перкопсоподібні** (Percopsiformes), ряд риб класу променеперих

**Перкусія**, музичний інструмент

**Перл (видавнича справа)**, найдрібніший друкарський шрифт розміром 5 пунктів

**Перл (інформаційні технології)**, інтерпретована мова програмування

**Перл, Джуда** (1936), вчений у царині математичної та алгоритмічної бази даних, Премія Тюрінга (2011), Ізраїль – США

**Перл, Мартін Льюїс** (1927–2014), фізик, Нобелівська премія з фізики (1995), США

**Перламутр**, внутрішній шар черепашок молюсків

**Перламутрівки** (Mesoacidalia), метелики родини німфалід

**Перли**, арагоніт біогенного походження, виникає всередині мушлі

**Перлинна Стежина Бахрейну**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавній центр перлинного промислу 2 ст. н. е – 1930-х, Бахрейн

**Перлівка** (Melica), рід трав родини тонконогових

**Перлівкові** (Meliceae), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Перлівниці** (Unio), рід двостулкових молюсків

**Перлівниця** (Margaritana), рід прісноводних двостулкових молюсків

**Перлівниця товстостінна** (Unio crassus), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Перліс, Алан Джей** (1922–1990), вчений у царині узагальнених технік програмування і побудови компіляторів, Премія Тюрінга (1966), США

**Перліт**, кисле водовмісне вулканічне скло з характерною концентрично-сферичною окремістю

**Перлітобетон**, різновид легкого бетону, в якому заповнювачем є спучений перліт або близькі до нього вулканічні породи

**Перлматтер, Сол** (1959), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (2011), США

**Перло багатоцінне**, збірка повчань та побутово-моралістичних віршів Кирила Транквіліона-Ставровецького, видана у 1646

**Перлокутивний ефект**, досягнення адресантом за допомогою мовленнєвих актів певної іллокуції адекватного своїй комунікативній меті реагування адресата

**Перлокуція**, наслідки впливу іллокутивного акту на конкретного адресата (слухача, аудиторію); інша назва – перлокутивний акт

**Перлс, Фредерік Соломон** (1893–1970), психолог, основоположник гештальт-терапії, Німеччина – США

**Перлюстрація**, таємне розпечатування поштової кореспонденції, здійснюване в межах оперативно-розшукової діяльності

**Перм**, місто у Росії, 1,5 млн мешканців

**Перманентна революція**, революція, що має тривати безперервно, залучаючи нові суспільні верстви (і переростаючи з буржуазної в соціалістичну) та поширюючись на нові країни (стаючи всесвітньою)

**Перманентний**, постійний, такий, що безперервно триває

**Пермеази**, ферментоподібні білки бактерій

**Пермський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Пермський період і пермська система**, геологічний період, останній період палеозойської ери, який тривав у проміжку з  $298,9 \pm 0,2$  по  $252,2 \pm 0,5$  млн років тому (46 млн років)

**Пермські мови**, гілка фінно-угорської мовної сім'ї, що включає комі-зірянську, комі-пермяцьку й удмуртську мови

**Пернамбуку**, штат Бразилії

**Перо, Альфред** (1863–1925), фізик, автор нового методу оптичної інтерферометрії, творець інтерферометра (інтерферометр Фабрі – Перо), дослідник ефекту червоного зсуву, Франція

**Перо**, знаряддя, що має форму зігнутої металевої пластинки із загостреним розщепленим кінцем і слугує для писання чорнилом, тушшю

**Перо, пір'я**, рогове утворення шкіри птахів

**Перов, Василь Григорович** (1833–1882), живописець, майстер жанрової картини, Росія

**Перовськіт**, мінерал класу оксидів, підкласу складних оксидів, титанат кальцію каркасної будови

**Перокрилки** (Ptiliidae), родина комах, найдрібніші представники ряду твердокрилих

**Пероксидази**, група ферментів класу оксидоредуктаз

**Пероксисома**, одномембранна клітинна органела, органід еукаріотичної клітини

**Пероксо...**, частина складних слів, що у назвах хімічних елементів означає заміщення атома кисню -О- атомною групою -О-О-

**Перон**, укріплена платформа, що проходить паралельно до залізничних колій і призначена для посадки та висадки пасажирів потягів

**Перон, Ева** (1919–1952), політик, дружина президента Аргентини Х. Перона, одна з чільних представників перонізму, Аргентина

**Перон, Хуан Домінго** (1895–1974), політик та воєначальник, президент Аргентини (1946–1955, 1973–1974)

**Перонізм**, хустісіалізм, популістично-націоналістична течія в Аргентині, названа за ім'ям основоположника Х. Д. Перона, в основу якої покладено ідеологію, що поєднувала синдикалізм, аргентинський націоналізм та ідеї християнського соціалізму

**Перонинський договір 1468**, угода між бургундським герцогом Карлом Сміливим і королем Людовіком XI

**Пероноспороз**, несправжня борошниста роса, хвороба овочів, спричинена мікроскопічними грибами

**Перохвости летяги або Акробатцєві** (Acrobatidae), родина ссавців ряду кусткусорподібних

**Перпендикуляр**, пряма, що перетинає дану пряму під прямим кутом

**Перре, Огюст** (1874–1954), архітектор, піонер будівництва з залізобетону, Франція

**Перрен, Жак** (1941), актор та продюсер, лауреат Венеційського МКФ (1966), Франція

**Перрен, Жан Батист** (1870–1942), фізик, Нобелівська премія з фізики (1926), Франція

**Перрен, Клод-Віктор** (1764–1841), воєначальник, маршал Франції (1807), Франція

**Перрен, Філіпп** (1963), астронавт, Марокко – Франція

**Перрі, Ральф Бартон** (1876–1957), педагог і філософ, один із засновників американського неореалізму у філософії, США

**Перро, Жюль** (1810–1892), балетмейстер, один з провідних представників балету періоду романтизму, Франція

**Перро, Клод** (1613–1688), лікар, фізик і архітектор, автор проекту Лувра, розробник першої лічильної машини, Франція

**Перро, Шарль** (1628–1703), письменник, класик світової літературної казки, Франція

**Перронно, Жан Батист** (1715–1783), живописець, гравер, один з провідних представників жанру пастельного портрета, Франція

**Перру, Франсуа** (1903–1987), економіст, автор теорії плюсів зростання, представник інституціонально-соціологічної школи у Франції, Франція

**Персеверация**, мимовільне, часто позасвідоме багаторазове або циклічне повторення певної думки, руху, фрази, емоції тощо

**Персей (в астрономії)**, сузір'я Північної півкулі

**Персей (у міфології)**, персонаж грецької міфології

**Перселл, Едвард Міллс** (1912–1997), фізик, Нобелівська премія з фізики (1952), США

**Персеполь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс 5–4 ст. до н.е., остан Фарс, Іран

**Персея** (Persea), рід рослин родини лаврових

**Перси**, іранський народ

**Персидська затока**, затока між Аравійським півостровом і берегом Південно-Західній Азії

**Персидські сади**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, 9 садів на території Ірану, 6 ст. до н.е. – до нашого часу

**Персик** (Prunus persica), рослина родини розових

**Персистування**, персистенція, тривале збереження збудника в організмі

**Персі, Вокер** (1916–1990), католицький письменник, представник жанру філософського роману, США

**Персі, П'єр Франсуа** (1754–1825), хірург, один з основоположників військово-польової хірургії, Франція

**Персій** (34–62), поет-сатирик, поборник моральних принципів, за що творчість була особливо популярною в Середньовіччі, Давній Рим

**Персія давня**, історичний регіон у Південно-Західній Азії, що асоціюється із сучасним Іраном

**Персона грата**, особа, кандидатура якої на посаду керівника дипломатичного представництва прийнятна для уряду певної країни, щоб затвердити її на своїй території як представника іншої держави

**Персона нон грата**, дипломатичний термін, що трактує як «небажана персона», «небажана особа»

**Персоналізм**, релігійно-філософська течія, згідно з якою особистість є первинною творчою реальністю, а Всесвіт – результатом творчої діяльності Бога як верховної особистості

**Персональні дані**, відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована

**Персоніфікація**, вид метафори, різновид уособлення, що ґрунтується на наданні предметам чи явищам людських рис

**Перспектива**, 1) вид вдалечинь; 2) система зображення предметного світу на площині відповідно до зорового сприйняття їх людиною, в якій величина та чіткість об'єктів зумовлені ступенем віддаленості від глядача; 3) види, плани на майбутнє

**Перспективних соціальних досліджень центр**, Центр перспективних соціальних досліджень, установа Міністерства соціальної політики та відділення економіки НАН України

**Перстач** (*Potentilla*), рід рослин родини розових

**Персьє, Шарль** (1764–1838), архітектор, один із творців стилю ампір в архітектурі, Франція

**Перська затока**, затока між Іраном (Персією) та Аравійським півостровом

**Перська література**, сукупність літературних текстів перською та іншими мовами, об'єднаних спільним літературним процесом

**Перська мова**, мова південно-західної підгрупи іранської групи індоіранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї, поширена в Ірані, Афганістані, Пакистані, Індії, Іраку, ОАЕ, в країнах Південного Кавказу та Середньої Азії

**Перської затоки нафтогазоносний басейн**, область унікальної концентрації нафти й газу, розташована на території Катару, Бахрейну, Саудівської Аравії, Кувейту, Іраку, Ірану, Оману, ОАЕ, частково Туреччини та Сирії

**Персько-таджицька мова**, один з трьох варіантів (поряд з власне перською – фарсі та афганським варіантом – дарі) літературної перської мови, що була поширена у 9–15 ст. та лягла в основу сучасної таджицької мови

**Перт (Австралія)**, місто в Австралії, 2 млн мешканців

**Перт (Велика Британія)**, місто у Великій Британії, історико-культурний центр, 47 тис. мешканців

**Перт**, місто в Австралії, 1,1 млн мешканців

**Пертинентність**, характеристика ступеня відповідності змісту документа, знайденого в результаті інформаційного пошуку, інформаційній потребі, вираженій в інформаційному запиті

**Перттунен, Архип Іванович** (1769–1841), краший русолюб, у карельській епічній традиції, репертуар склав основу для формування «Калевали», Росія

**Перу**, держава у Південній Америці

**Перуанська течія**, Гумбольдта течія, течія у південно-східній частині Тихого океану біля західного берега Південної Америки

**Перуансько-Чилійський жолоб**, Атакамська западина, западина у Тихому океані

**Перуджино, П'єтро** (1445–1523), живописець доби Відродження, майстер фресок, представник Умбрійської школи живопису, Італія

**Перуджі університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Перуджа (Італія) з 1308

**Перун**, у слов'янській міфології – бог родючості, блискавки і грому, війни і воїнства

**Перуцці, Бальтазаро** (1481–1596), архітектор та живописець, Італія

**Перучо, Жоан** (1920–2003), поет, письменник, один з чільних репрезентантів каталонської літератури, Іспанія

**Перфект**, видо-часова форма дієслова (власне перфект), що вказує на стан у теперішньому як результат попередньої дії, зміни і/або дії, події, стан минулого, які чимось важливі для теперішнього, безвідносно до зв'язків з іншими фактами минулого

**Перфективізація**, утворення дієслів доконаного виду від дієслів недоконаного виду

**Перфективність**, здатність дієслів виражати доконаність дії шляхом утворення співвідносної пари від дієслів недоконаного виду

**Перфекціонізм**, 1) життєвий принцип, який націлює індивіда на набуття найкращого результату в діях, поведінці, творчості, особистому житті тощо; 2) філософське учення про здатність людини та всього людства до вдосконалення, яке і є головною метою розвитку людства

**Перфілов, Лев Олексійович** (1933–2000), актор, майстер епізодичних ролей, Росія – Україна

**Перфокарта**, застарілий носій цифрової кодованої інформації у формі паперової (картонної) чи пластикової картки (прямокутника) розміром 187,4x82,5 мм

**Перфоратор**, пристрій для нанесення даних на перфокарти

**Перфораторій**, акросома, органокінетичний сперматозоїда

**Перфорація (в медицині)**, утворення отвору на шкірі, у кишковоки, кістці тощо

**Перфорація**, перфорування, 1) запис інформації на перфокартах і перфострічках шляхом пробивання отворів; 2) сукупність отворів на стрічці, картці, кінострічці

**Перформанс**, перформенс, публічне створення мистецького твору за принципом синтезу мистецтва, основою якого є мистецький жест

**Перформатив**, мовленнєвий акт, що дорівнює вчинку

**Перфострічка**, застарілий носій інформації у формі паперової, целулоїдної або лавсанової стрічки, призначений для запису інформації шляхом пробивання отворів (перфорацій) у відповідних позиціях

**Перфузія**, проходження рідини (зокрема, крові) через тканину

**Перхулі**, один з найдавніших грузинських танців

**Перцеві** (*Piperaceae*), родина квіткових рослин порядку перцевитих

**Перцеїди, туکانові** (*Rhamphastidae*), родина птахів ряду дятлоподібних

**Перцепція**, чуттєве сприйняття зовнішніх предметів

**Перцевіті** (*Piperales*), порядок квіткових рослин

**Перша визначна границя**, границя відношення синус функції до аргументу, коли той прямує до нуля рівна одиниці

**Перша імперія**, епоха в історії Франції, імперія Наполеона Бонапарта 1804–1815

**Перша Київська друкарська спілка**, українське видавництво, діяло у першій половині 20 ст.

**Перша космічна швидкість**, мінімальна швидкість, яку необхідно надати об'єкту, щоб вивести його на геоцентричну орбіту

**Перша ластівка**, альманах молодих українських письменників, що вийшов 1905 у Херсоні

**Перша медична допомога**, комплекс заходів, що їх вживає медичний персонал одразу по прибутті (або знайденні) хворого

**Перша Пречиста**, народна назва Успіння Пресвятої Богородиці, кінець земного життя Пресвятої Богородиці та переселення її в життя небесне

**Перша республіка**, період французької історії з 21.09.1792 по 18.05.1804

**Перша світова війна**, перший збройний конфлікт глобального характеру в історії людства, який тривав з 28 липня 1914 до 11 листопада 1918

**Перший вінок**, літературний альманах, виданий 1887 у Львові Товариством руських жінок в упорядкуванні Наталі Кобринської та Олени Пчілки

**Першин, Павло Миколайович** (1891–1970), економіст, академік АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Першоджерела історичні**, тип літератури, що відображає історичну свідомість суспільства і прагне зафіксувати історичні факти

**Першоджерело**, 1) безпосереднє джерело певних відомостей; 2) оригінальна основоположна праця в певній галузі науки, культури

**Першодрук**, 1) перший опублікований текст певного твору; 2) перше друковане видання; 3) перші книжки, набрані друкарськими літерами на початках книгодрукування

**Першозвірі** (Prototheria), інфраклас (за іншою систематикою підклас) примітивних ссавців, що з'єднують в собі риси ссавців і рептилій

**Першопоштовх**, поняття, яким позначають роль сили як вихідної причини й джерела руху матерії

**Першотравенськ (місто)**, місто у Дніпропетровській обл.

**Першотравенськ (сmt)**, селище міського типу Баранівського р-ну Житомирської обл.

**Першотравневе**, селище міського типу Овруцького р-ну Житомирської обл.

**Першошчери**, дзобоголові (Sphenodontia), ряд плазунів

**Песапалло**, фінський бейсбол, показовий вид спорту на Олімпійських іграх 1952

**Песета андорська**, грошова одиниця Андорри

**Песета**, національна валюта Сахарської Арабської Демократичної Республіки

**Песець** (*Vulpes lagopus*), вид ссавців родини собачих

**Песимізм (у психології)**, світосприйняття, сповнене безнадії, зневіри у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони; протилежність до оптимізму

**Песимізм (у філософії)**, очікування найгіршого розвитку подій; може мати раціональне обґрунтування, як низька ймовірність подій, що є бажаними для спостерігача, або походити від ірраціональних чинників; протилежність до оптимізму

**Песо**, валюти країн Південної Америки і Філіппін: Аргентини, Гвінеї-Бісау, Домініканської Республіки, Колумбії, Куби, Мексики, Уругваю, Філіппін, Чилі

**Песо аргентинське**, національна валюта Аргентини

**Песо домініканське**, національна валюта Домініканської республіки

**Песо колумбійський**, національна валюта Колумбії

**Песо кубинське**, національна валюта Куби

**Песо мексиканське**, національна валюта Мексики

**Песо уругвайське**, національна валюта Уругваю

**Песо філіппінське**, національна валюта Філіппін

**Песо чилійське**, національна валюта Чилі

**Песоа, Веліс Карлос Енріке** (1879–1908), поет, Чилі

**Пессимум**, послаблення діяльності органа

**Пессоа, Фернандо** (1888–1935), поет, письменник, драматург, Португалія

**Песталоцці, Йоганн Фрідріх** (1749–1827), педагог, одна з ключових постатей теорії та практики світової педагогіки, Швейцарія

**Пестель, Павло Іванович** (1793–1826), офіцер російської армії, лідер руху декабристів в Україні, засновник і очільник «Південного товариства», Росія – Україна

**Пестициди**, хімікати, що використовуються для боротьби зі шкідниками

**Пестрак, Пилип** (1903–1978), поет, прозаїк, перекладач творів І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, М. Рильського білоруською мовою, Білорусь

**Пестушко, Костянтин Юрійович** (1898–1921), головний отаман Холодноярської республіки (вересень–жовтень 1920), Україна

**Песь**, вітиліго, хронічне захворювання шкіри з появою на ній білих плям, викликане зникненням пігменту меланіну

**Пета...**, префікс у назвах одиниць фізичних величин системи СІ, що дає кратність 10 у 15-му ступені

**Петалонія зостеролисна** (*Petalonia zosterifolia*), вид водоростей родини сцитосифонових, внесений до Червоної книги України

**Петанк**, вид спорту, гра з кулями, метою якої є якомога ближче кинути порожнисті металеві кулі до маленької дерев'яної кулі (кошонет)

**Петар Крешимир IV** (?–1074), король Хорватії (1058–1074)

**Петар Свачич** (?–1097), король Хорватії (1093–1097)

**Петен, Анрі Філіпп** (1856–1951), восначальник та політик, маршал Франції (1918), керівник Французької держави (1940–44), Франція

**Петербурзька артіль живописців**, артіль, яку у 1863 утворили 14 живописців, що вийшли з Петербурзької АМ, предтеча Товариства пересувних виставок

**Петерманн, Юліус-Генріх** (1801–1876), сходознавець, член Петербурзької АН (1869), Німеччина

**Петерманнієві**, петерманієві (Petermanniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих



**Петерс, Вільгельм Карл Гартвіг** (1815–1883), біолог, зоолог, анатом, мандрівник, член-кореспондент Петербурзької АН (1876), Німеччина

**Петерс, Крістіан Август Фрідріх** (1806–1880), астроном і геодезист, поклав початок Пулковським дослідженням змінності широт, визначив постійну нутацію, Німеччина – Росія

**Петерсберзькі завдання**, перелік пріоритетів у сфері політики безпеки та оборони ЄС

**Петербурський, Єжи** (1895–1979), піаніст, диригент і композитор, майстер танго, зокрема – світового мега-хіта *To ostatnia niedziela*, Польща

**Петерссон, Аксел Якоб** (1834–1884), інженер, містобудівник, розробник перших калькуляторів, Швеція

**Петефі, Шандор** (1823–1849), поет та політик, один із керівників Революції 1848–1849 в Угорщині, національний герой Угорщини

**Петит**, дрібний друкарський шрифт, розмір якого дорівнює 8 пунктам

**Петиція**, індивідуальна або колективна вимога, звернення, пропозиція, скарга, прохання, клопотання, подана в органи державної влади в письмовій формі

**Петі, Ролан** (1924–2011), танцівник і хореограф, один із класиків балету, Франція

**Петіон де Вільнев, Жером** (1756–1794), політик, діяч Великої французької революції, мер Парижа (1791–1792), Франція

**Петіпа, Маріус** (1818–1910), танцівник, хореограф, класик світового балету, Франція – Росія

**Петіпа, Тамара Сергіївна** (1927–1992), гідробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1972), Росія – Україна

**Петков, Стефан** (1866–1951), ботанік, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Петлиці**, нашивки прямокутної або іншої форми з кольорової тканини на комір форменого одягу військовослужбовців, що вказують на їх приналежність до певного роду військ (служб)

**Петлюра, Симон Васильович** (1879–1926), політик та воєначальник, голова Директорії УНР у 1919–1926, Україна – Росія – Франція

**Петля Генле**, частина ниркового каналця, яка утворює петлю

**Петляков, Володимир Михайлович** (1891–1942), авіаконструктор, Росія

**Петляш, Олена Діонисівна** (1890–1971), оперна співачка (сопрано), Україна

**Петмор, Ковентрі** (1823–1896), поет, критик, Велика Британія

**Петніков, Григорій Миколайович** (1894–1971), поет, перекладач, видавець, Росія – Україна

**Петра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки стародавнього міста 18 ст. до н.е. – 6 ст. н.е., мухафаза Маан, Йорданія

**Петра й Павла**, народна назва християнського свята на честь апостолів Петра та Павла, відзначається 12 липня

**Петра Святого собор**, Базилика Святого Петра, католицький собор, центральна і найбільша споруда Ватикану, церемоніальний центр Римської католицької церкви

**Петражицький, Леон** (1867–1931), правознавець, соціолог, Білорусь – Україна – Росія – Польща

**Петрарка, Франческо** (1304–1374), поет, родоначальник гуманістичної культури Відродження, Італія

**Петраркізм**, стильова тенденція західноєвропейської ренесансної, класицистичної та барокової лірики, започаткована Петраркою

**Петрашевський, Михайло Васильович** (1821–1866), соціаліст-утопіст, лідер руху «петрашевців», Росія

**Петрашевці**, учасники таємного гуртка дворянської і різночинської молоді, що об'єднувалася в 1845–1849 у Петербурзі навколо М. Петрашевського

**Петренко, Віктор Васильович** (1969), спортсмен (фігурне катання), чемпіон (1992) і бронзовий призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1992) та Європи (1990, 1991), Україна – США

**Петренко, Микола Костянтинович** (1955), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1979), Україна

**Петренко, Михайло** (1817–1862), поет харківської школи романтиків, автор віршів «Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю...», «Взяв би я бандуру...», «Ходить хвиля по Осколу...», які стали народними піснями, Україна

**Петренко, Олексій Васильович** (1938), актор, народний артист РРФСР (1988), Україна – Росія

**Петренко, Сергій Анатолійович** (1968), спортсмен (хокей), чемпіон Олімпійських ігор (1992), чемпіон світу (1993), Україна – Росія

**Петренко, Сергій Володимирович** (1956), спортсмен (веслування на каное), чемпіон Олімпійських ігор (1976 – 2) та світу (1974, 1975, 1977), Україна

**Петренко-Критченко, Павло Іванович** (1866–1944), хімік-органік, член-кореспондент ВУАН (1932), Україна

**Петреску, Анка** (1949–2013), архітектор, головний архітектор Палацу парламенту у Бухаресті – найбільшої у світі цивільної адміністративної будівлі, Румунія

**Петреску, Каміл** (1894–1957), письменник, драматург, поет, філософ, основоположник жанру сучасного роману в румунській літературі, Румунія

**Петреску, Чезар** (1892–1961), письменник та перекладач, Румунія

**Петриківка**, селище міського типу, адміністративний центр Петриківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Петриківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Петриківський розпис**, українське декоративно-орнаментальне народне мистецтво

**Петрина, Дмитро Якович** (1934–2006), фізик, академік НАН України (2006), Україна

**Петриненко, Діана Гнатівна** (1930), концертно-камерна співачка (лірико-колоратурне сопрано), народний артист УРСР (1970) та СРСР (1975), Україна

**Петриненко, Тарас Гаринальдович** (1953), музикант, співак, композитор, народний артист України (1999), Україна

**Петрицький, Анатолій Галактіонович** (1895–1964), живописець, представник модернізму, Україна

**Петриченко, Василь Фролович** (1956), агроном-плодоовочівник, президент Національної академії аграрних наук України (2013–2014), Україна

**Петришин, Володимир Васильович** (1929), математик, іноземний член АН України (1992), Україна – США

**Петрі, Еліо** (1929–1982), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1972), лауреат Венеційського МКФ (2013), Італія

**Петріашвілі, Василь** (1845–1908), хімік, фахівець з хімії вина, Грузія – Україна

**Петрів хрест** (Lathraea), рід рослин родини вовчкових

**Петрів, Володимир Юліанович** (1962), театральний діяч, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Петрів, Олександр Святославович** (1974), спортсмен (кульова стрільба), чемпіон Олімпійських ігор (2008), світу (2014) та Європи (2007), Україна

**Петрівка (Донецька обл.)**, селище міського типу Дзержинської міськради Донецької обл.

**Петрівка (Луганська обл.)**, селище міського типу Станічно-Луганського р-ну Луганської обл.

**Петрівка (Одеська обл.)**, селище міського типу Іванівського р-ну Одеської обл.

**Петрівка (свято)**, народна назва Петрового, або апостольського посту, встановленого на честь апостолів Петра і Павла

**Петрівське**, місто Краснолуцького р-ну Луганської обл.

**Петрівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Петро** (?–67), 1-й папа римський (30–67), апостол Ісуса Христа

**Петро (Могила)** (1596–1647), ієрарх православної церкви, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1632–1647), просвітитель, богослов, письменник, ініціатор створення Києво-Могилянської академії, Молдова – Україна

**Петро I** (1672–1725), цар Московський (1682–1721) та імператор Росії (1721–1725), фундатор Російської імперії

**Петро II** (1715–1730), імператор Росії (1727–1730)

**Петро II Карагеоргієвич** (1923–1970), король Югославії (1934–1945)

**Петро II Негош Петрович** (1813–1851), владика Чорногорії (1830–1851)

**Петро III** (1728–1762), імператор Росії (1761–1762)

**Петро Ауреолі** (1280–1322), філософ та теолог, Франція

**Петро I Петрович** (1748–1830), владика та митрополит Чорногорії (1782–1830)

**Петро II Петрович** (1813–1851), владика та митрополит Чорногорії (1830–1851)

**Петро Лампадарій** (1730–1777), композитор, Греція

**Петро Орсеоло** (1011–1046/1059), король Угорщини (1038–1041 та 1044–1046)

**Петро Хельчицький** (бл. 1390 – бл. 1460), філософ і громадський діяч, Чехія

**Петров, Андрій Павлович** (1930–2006), композитор, майстер кіномузики, народний артист СРСР (1980), Росія

**Петров, Василь Володимирович** (1761–1834), фізик-експериментатор, електротехнік, академік Петербурзької АН (1809), Росія

**Петров, Віктор Платонович** (1894–1969) український письменник, фольклорист, філософ, соціальний антрополог, літературний критик, археолог, історик і культуролог, основоположник українського інтелектуального роману та романізованої біографії, Україна

**Петров, Володимир Михайлович** (1896–1966), кінорежисер, народний артист СРСР (1950), Росія

**Петров, В'ячеслав Васильович** (1940), матеріалознавець, фахівець з інформаційних технологій та оптичного запису інформації, директор Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, академік НАН України (2012), Росія – Україна

**Петров, Георгій Іванович** (1912–1987), механік, один із основоположників практичної космонавтики, академік АН СРСР (1958), Росія

**Петров, Дмитро Костянтинович** (1872–1925), філолог, історик літератури, член-кореспондент АН СРСР (1922), Росія

**Петров, Ельмар Григорович** (1940), радіофізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Петров, Євген Петрович** (1903–1942), письменник, співавтор І. Льфа, Україна – Росія

**Петров, Микола Іванович** (1840–1921), літературознавець, академік УАН (1918), дійсний член НТШ (1911), Росія – Україна

**Петров, Олексій Зиновійович** (1910–1972), математик і фізик-теоретик, академік АН УРСР (1969), Росія – Україна

**Петров, Олексій Леонідович** (1859–1932), історик, дійсний член НТШ (1925), Росія – Чехія

**Петров, Сергій Сергійович** (1895–1965), актор, народний артист УРСР (1948), Росія – Україна

**Петров-Водкін, Кузьма Сергійович** (1878–1939), живописець, Росія

**Петрова, Євгенія Олексіївна** (1903–1989), актриса, народний артист УРСР (1947), Україна

**Петрова, Олена Юріївна** (1972), спортсменка (біатлон), срібний призер Олімпійських ігор (1998), чемпіон Європи (2004), Україна

**Петрова, Ольга Миколаївна** (1942), живописець, графік, мистецтвознавець, Україна

**Петрове**, селище міського типу, адміністративний центр Петрівського р-ну Кіровоградської обл.

**Петрових, Марія Сергіївна** (1908–1979), поетеса та перекладач, Росія

**Петрович, Михайло** (1868–1943), математик, дійсний член НТШ (1924), Сербія

**Петровський, Григорій Іванович** (1878–1958), політик, голова ВУЦВК УРСР (1919–1938), Україна

**Петровський, Іван Георгійович** (1901–1973), математик, ректор Московського державного університету (1951–1973), академік АН СРСР (1946), Росія

**Петровський, Микола Неонович** (1894–1951), історик-медієвіст, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Петровський-Штерн, Йоганан** (1962), історик, літературознавець, філолог, перекладач, Україна – США

**Петрогенез**, походження, виникнення і сукупність геологічних процесів, що зумовлюють утворення гірських порід

**Петрогліфи**, стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер, що є джерелами для вивчення господарства, культури, побуту стародавніх народів

**Петрологія**, наука, яка всебічно вивчає магматичні і метаморфічні гірські породи, з точки зору їх речовинного складу, геологічних особливостей і генезису

**Петроній Арбітр** (бл. 14–66 н. е.), письменник, автор роману «Сатирикон», Римська імперія

**Петропавлівка**, селище міського типу, адміністративний центр Петропавлівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Петропавлівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Петрос (Горгани)**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1702 м

**Петрос (Рахівські гори)**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Рахівські гори, 1781 м

**Петрос (Чорногора)**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 2020 м

**Петросавієві** (Petrosaviaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку петросавієцвітих

**Петросян, Тигран** (1929–1984), спортсмен (шахи), чемпіон світу (1963–1969), Вірменія – Грузія – Росія

**Петрусенко, Оксана Андріївна** (1900–1940), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1939), Україна

**Петрушевич, Євген** (1863–1940), політик, президент ЗУНР (1918–1919), голова уряду ЗУНР в екзилі (1920–1923), Україна – Німеччина

**Петрушевич, Іван** (1875–1950), письменник, сценарист, політик, Україна – Канада

**Петрушевська, Людмила Стефанівна** (1938), письменниця та співачка, Росія

**Петрушевський, Дмитро Мойсейович** (1863–1942), історик-медієвіст, академік АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Петрушевський, Федір Хомич** (1828–1904), фізик, Україна – Росія

**Петрушка** (Petroselinum), рід рослин родини селерових

**Петрякова, Фаїна Сергіївна** (1931–2002), мистецтвознавець, дослідниця української порцеляни й гути, Україна

**Петрянов-Соколов, Ігор Васильович** (1907–1996), фізико-хімік, академік АН СРСР (1966), Росія

**Петті, Вільям** (1623 – 1687), економіст, філософ, один із основоположників класичної політ економіки, Велика Британія

**Петунія** (Petunia), рід рослин родини пасльонових

**Петцольдт, Йозеф** (1862–1929), філософ-ідеаліст, представник емпіріокритицизму, Німеччина

**Петяявесі стара церква**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, дерев'яна церква 1763–1765, село Петяявесі, провінція Центральна Фінляндія, Фінляндія

**Пехлеві мова**, середньоперська мова, мертва середньоіранська мова, що належала до південно-західної підгрупи іранської групи індоіранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Пехман, Ганс фон** (1850–1902), хімік, винахідник поліетилену, Німеччина

**Пехню, Василь Іванович** (1952), хімік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Пехштайн, Клаудія** (1972), спортсменка (ковзани), чемпіон (1994, 1998, 2002, 2006), срібний (1998, 2006) та бронзовий (1992, 1994) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1996, 2000, 2003, 2004) та Європи (1998, 2006, 2009), Німеччина

**Пехштейн, Макс** (1881–1955), живописець, один з лідерів експресіонізму, Німеччина

**Пецилієві** (Pesciliidae), родина риб ряду коропозуподібних

**Печ**, місто в Угорщині, історико-культурний центр, 157 тис. мешканців

**Печа ранньохристиянський некрополь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 4 ст. н. е., м. Печ, Угорщина

**Печатка сажна**, печатка-відбиток, яку отримували накладанням на папір закопченої металевої чи кам'яної печатки-матриці

**Печатка**, 1) невеликий гумовий чи металевий предмет з вирізаними на ньому знаками для відтискування на сургучі, воску і т. ін., або для створення відбитку на папері; 2) відтиск цих знаків на сургучі, воску та ін. або відбиток на папері

**Печатка сургучева**, відбиток металевої, кам'яної або іншої печатки-матриці, переважно на червоному сургучі, накладеному в розігрітому стані на документ чи підвішеному до документа

**Печеніги (етнографія)**, група кочових тюркських племен

**Печеніги (селище міського типу)**, селище міського типу, адміністративний центр Печенізького р-ну Харківської обл.

**Печеніжин**, селище міського типу Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.

**Печенізька мова**, мертва мова болгарської групи тюркської мовної сім'ї

**Печенізьке Поле**, регіональний ландшафтний парк, Печенізький р-н Харківської обл.

**Печенізьке**, водосховище на р. Сіверський Донець в межах Печенізького та Вовчанського р-нів Харківської обл.

**Печенізький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Печери**, природні підземні порожнини, сполучені з поверхнею Землі одним або декількома отворами

**Печеристі тіла**, структурна одиниця ерекtilної тканини пеніса

**Печериця** (*Agaricus*), рід грибів порядку агарикових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Печерін, Володимир Сергійович** (1807–1885), поет, меуарист, релігійний мислитель, чернець католицького Ордена редемптористів, західник, один з перших російських дисидентів, Україна – Росія – Ірландія

**Печерний ведмідь** (*Spelaeocarcos spelaeus*), вимерлий вид роду ведмедів

**Печерний лев** (*Felis spelaea*), вимерлий підвид лева

**Печерні міста Криму**, 14 стародавніх печерних міст, вирубаних у скелях Криму з приміщеннями культового, господарського або житлового призначення

**Печерський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, закладений наприкінці 17 ст., с. Печера Тульчинського р-ну Вінницької обл.

**Печінка**, велика травна залоза

**Печінкові сисуни** (*Fasciola*), рід червів класу трематод

**Печіночники**, маршанцієві (*Marchantiophyta*, *Hepaticophyta*), відділ зелених рослин

**Печіночниця**, 1) (*Fistulina*), рід грибів флори України; 2) (*Hepatica*), рід рослин родини лютикових

**Печія**, згага, почуття дискомфорту або болю у стравоході як наслідок шлункового кислого рефлюксу

**Печора**, річка у Росії, впадає до Печорської губи Печорського моря, 1809 км

**Печорська губа**, затока в східній частині Баренцевого моря

**Печорська низовина**, низовини на північному сході Східноєвропейської рівнини

**Пешавар**, місто у Пакистані, 3,3 млн мешканців

**Пещанський, Володимир Павлович** (1873–1926), архітектор, реставратор, дослідник української старовини та педагог, Україна

**П'ємонт**, область Італії

**П'єр-Сен-Мартен**, карстове провалля в Західних Піренеях, на кордоні Франції та Іспанії, одна з найглибших печер світу

**Песков, Василь Михайлович** (1930–2013), письменник, журналіст, мандрівник, Росія

**Песняри**, білоруський вокально-інструментальний ансамбль 1969–2003

**Пивиха**, рівнина у межах Полтавської низовини

**Пивихинська археологічна культура**, енеолітична археологічна культура Середнього Подніпров'я

**Пивоваров, Валентин Михайлович** (1948), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1983), Україна

**Пивоваров, Юрій Сергійович** (1950), історик та політолог, академік РАН (2006), Росія

**Пивоварова, Ольга Йосипівна** (1956), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1979, 1981), Україна

**Пижмо** (*Tanacetum*), рід рослин родини айстрових

**Пижьян** (*Coregonus lavaretus pidschian*), підвид риби родини лососевих

**Пиккіо, Рікардо** (1923–2011), лінгвіст-славист, Італія – США

**Пилвамаа**, повіт Естонії

**Пилипенко, Анатолій Терентійович** (1914–1993), хімік-аналітик, академік АН УРСР (1976), Росія

**Пилипенко, Віктор Васильович** (1935), механік, академік АН УРСР (1982), Україна

**Пилипенко, Олег Вікторович** (1961), механік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Пилипенко, Сергій Володимирович** (1891–1934), письменник, поет, критик, громадський діяч, Україна

**Пилипенко-Кардиналовська, Міртала Сергіївна** (1929), скульптор, поетеса, Україна – США

**Пилипенкова Гора**, поселення зарубинецької культури кінця 3 ст. до н. е. – 1 ст. н. е., Канівський р-н Черкаської обл.

**Пилипівка**, українська народна назва сорокаденного Різдвяного (Пилипівського) посту, установленого православною церквою, що починається в день апостола Пилипа (27 листопада за новим стилем)

**Пилка маятникова**, дискова пилка, ріжучий диск якої встановлено на вертикальному підвішеному маятнику з робочим ходом від електричного або пневматичного приводу

**Пилки-риби** (*Pristis*), рід риби родини пилкорилих скатів

**Пилкова трубка**, виріст пилкового зерна, що утворюється в насінних рослинах після запилення

**Пилкове зерно**, чоловічі гамети рослини

**Пилковий аналіз**, один з ботанічних методів дослідження, що ґрунтується на аналізі зерен пилкових

**Пилковий мішок**, частина пиляка

**Пилковхід**, мікропіле, отвір оболонки насінного зачатку

**Пилкоїди** (*Alleculinae*), підродина жуків

**Пилкоїдові** (*Alleculidae*), родина жуків

**Пилконосі акули** (*Pristiophoridae*), родина хрящових риби

**Пилкорилоподібні** (*Pristiformes*), ряд скатів класу хрящових риби

**Пилкоротиця південна** (*Temnostoma meridionale*), вид комах ряду двокрилих родини дзюрчалок або повисюх, внесений до Червоної книги України

**Пилкохвіст** (*Poecilimon*), рід комах ряду прямокрилих родини листових коників, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Пилок**, чоловічі гаметофіти рослини

**Пилокарпус** (*Pilocarpus*), рід дерев родини рутових

**Пиломатеріали**, продукція з деревини встановлених розмірів і якості

**Пилоносоподібні** (*Pristiophoriformes*), ряд акул класу хрящових риби

**Пилорил звичайний, риба-пилка** (*Pristis*), скат ряду пилкорилоподібних

**Пилосос**, пристрій для збирання пилу і забруднень з поверхонь за рахунок всмоктування потоком повітря

**Пильняк, Борис Андрійович** (1894–1938), письменник, поет, Росія



**Пильчаки, Кам'яні окуні** (Serranus), рід риб родини кам'яноокуневих

**Пильчакові, Кам'яноокуневі** (Serranidae), родина риб ряду окунеподібних

**Пильчиков, Дмитро Павлович** (1821–1893), громадський діяч, педагог, один із засновників НТШ, Україна

**Пильчиков, Микола Дмитрович** (1857–1908), фізик, експериментатор, винахідник, Україна

**Пильщики**, загальна назва трьох родин перетинчастокрилих

**Пильщики агрусові**, збірна назва кількох видів перетинчастокрилих комах з родини справжніх пильщиків

**Пилюгін, Микола Олексійович** (1908–1982), конструктор систем управління ракетно-космічною технікою, академік АН СРСР (1966), Росія

**Пилявецька битва**, переможна битва української армії Б. Хмельницького проти польських військ під Пилявцями (тепер – с. Пилява Старосинявського р-ну Хмельницької обл.) 21–23.09.1648

**Пиляк**, частина тичинки

**Пилянкевич, Олександр Миколайович** (1933–1989), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Пименова, Ніна Вікторівна** (1925), спортсменка (баскетбол) та тренер, чемпіон Європи (1950), Україна

**Пимоненко, Микола Корнилович** (1862–1912), живописець, педагог, майстер жанрової картини, Україна

**Пинянське газове родовище**, родовище на території Самбірського р-ну Львівської обл.

**Піпін, Олександр Миколайович** (1833–1904), літературознавець, етнограф, археограф, академік Петербурзької АН (1898), дійсний член НТШ (1903), Росія

**Пир'єв, Іван Олександрович** (1901–1968), кінорежисер, народний артист СРСР (1948), Росія

**Піріг, Любомир Антонович** (1931), терапевт, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Пірій** (Elytrigia), рід рослин родини тонконогових

**Пірій ковилолистий** (Elytrigia stipifolia), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Пірійник** (Elymus), рід рослин родини тонконогових

**Пиркало, Світлана** (1976), письменниця, журналістка, перекладач, Україна – Велика Британія

**Пірогов, Микола Іванович** (1810–1881), хірург, анатом, природодослідник, педагог, автор першого атласу топографічної анатомії, один із основоположників військово-польової хірургії, Росія – Україна

**Пирожков, Сергій Іванович** (1948), демограф та дипломат, академік НАН України (2000), Україна

**Пирятин**, місто, адміністративний центр Пирятинського р-ну Полтавської обл.

**Пирятинський національний природний парк**, природоохоронна територія в межах Пирятинського р-ну Полтавської обл.

**Пирятинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Пирятинський**, національний природний парк, природоохоронна територія в Україні, в межах Пирятинського р-ну Полтавської області

**Писанки**, своєрідний вид українського народного живопису, що витворюється у розмальовуванні оригінальними візерунками яєць

**Писанко, Ігор Миколайович** (1941), кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Писар**, 1) заст. людина, що професійно займалася переписуванням паперів, писець; 2) працівник штабної армійської канцелярії; 3) службова особа, що відала діловодством Коша Запорізької Січі, яку обирали на козацькій раді

**Писарев, Вадим Якович** (1965), артист балету, хореограф, народний артист УРСР (1986), Україна

**Писаревський, Степан** (1780-ті – 1839), поет, драматург, Україна

**Писаренко, Анатолій Григорович** (1958), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1981 – 3, 1982 – 2, 1983 – 3) та Європи (1981 – 3, 1982 – 2, 1983 – 3, 1984 – 3), багаторазовий володар світових рекордів, Україна

**Писаренко, Георгій Степанович** (1910–2001), механік, академік АН УРСР (1964), Україна

**Писаренко, Ніна Дмитрівна** (1937), бандуристка, народний артист УРСР (1990), Національна премія України ім. Шевченка (1975), Україна

**Писарєв, Дмитро Іванович** (1840–1868), публіцист та літературний критик, Росія

**Писарєв, Юрій Олексійович** (1916–1993), історик, академік РАН (1992), Росія

**Писаржевський, Лев Володимирович** (1874–1938), фізико-хімік, академік ВУАН (1925), основоположник електронних теорій окислювально-відновлювальних реакцій та гетерогенного каталізу, Молдова – Україна

**Писемна мова**, 1) одна з двох форм реального існування мови як засобу комунікації; 2) різновид загальнонародної мови, зафіксований на письмі, зі стійким зображенням літературної норми

**Писемність**, 1) використання літерно-звукової (алфавітної) системи фіксації мови для впорядкованого передавання інформації на відстані та закріплення її в часі; 2) усі літературні твори, що існують в рукописній та друкованій формі, синонім до поняття «література»

**Писемність за археологічними знахідками епохи Київської Русі**, широкий пласт археологічних джерел (епіграфіка, написи на бересті, тощо), які ілюструють писемність давніх часів

**Писемський, Олексій Феофілактович** (1821–1881), письменник, товариш Т. Шевченка, Росія

**Пискавка** (Anser erythropus), вид птахів родини качиних

**Пискуха, сіноставець** (Ochotona), рід тварин ряду зайцеподібних

**Пискухові** (Ochotonidae), родина ссавців ряду зайцеподібних надряду гризуни

**Письмена**, 1) писемні знаки, літери, переважно стародавні; 2) система графічних знаків, які вживаються для письма, те, що написано за допомогою цих знаків

**Письменне**, селище міського типу Васильківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Письменний, В'ячеслав Дмитрович** (1932), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1984). Україна – Росія

**Письмо**, 1) зовнішній вигляд написаного; 2) почерк; 3) знакова система фіксації мови, що дає змогу за допомогою графічних знаків закріплювати інформацію на матеріальному носії

**Письмо арабське**, в'язь, консонантне буквене письмо, яке використовують арабомовні народи, а також з деякими модифікаціями народи Ірану, Афганістану, Пакистану, Індії та ін.

**Письмо готичне**, готичний мінукул, почерк латинського письма епохи середньовіччя (12–15 ст.)

**Письмо готське**, особливий алфавіт (27 знаків), що застосовується в усіх відомих рукописах готською мовою

**Письмо грецьке**, алфавітне письмо, що виникло на основі фінікійського алфавіту

**Письмо грузинське**, оригінальний вид письма, що відображає фонемний склад грузинської мови, кожній фонемі відповідає одна графема

**Письмо давньоаянське**, каві, буквенно-складове письмо індійського типу, що обслуговувало давньоаянську мову

**Письмо жіноче**, 1) сукупність літературних текстів, писаних жінками; жіночий текст; 2) сукупність мовностилістичних засобів та прийомів, покликаних артикулювати на письмі специфічно жіночий досвід

**Письмо з Просвіти**, літературно-науковий часопис, орган товариства «Просвіта», що виходив у Львові протягом 1907–1914, 1916 та 1921–1922

**Письмо звукове**, тип письма, в якому графічні знаки позначають склади або окремі звуки

**Письмо капітальне**, монументальне письмо, найдавніший різновид латинського алфавіту, написи відомі з 6–4 ст. до н. е.

**Письмо консонанте**, вид письма, при якому позначають лише приголосні звуки

**Письмо куфічне**, різновид арабського письма

**Письмо лінійне**, письмо, графеми якого утворюються сукупністю літер, на відміну від малюнкового письма – піктографії

**Письмо маюскульне**, древнє латинське і грецьке (у т. ч. візантійське) лист, що має накреслення з одних маюскул, тобто – великих літер

**Письмо менде**, створене у 1921 кравцем Кісімі Камарою (Камалою) складове письмо мови менде, однієї з мов манде, що поширена у С'єрра-Леоне

**Письмо огамічне**, алфавітна писемність, що була поширена на території Ірландії і Великої Британії і використовувалась для написів давньоірландською і піктською мовами, найдавніші написи даються 3–4 ст., у початковому варіанті включало близько 20 знаків

**Письмо предметне**, відображення мовленнєвої інформації за допомогою певних предметів

**Письмо силабічне**, письмо, знаки якого передають окремі послідовності звуків мови, найчастіше склади

**Питальник**, перелік питань, який складається для збирання певних зведень

**Питання**, висловлювання, яке фіксує невідомі елементи якоїсь ситуації, задачі, що підлягають з'ясуванню; вимога певної інформації від людини до якої звертаються

**Питання-відповідь**, жанр масово-інформаційної літератури, у якому журналіст подає відповіді на питання читачів

**Пихта корейська** (*Abies koreana*), дерево, вид рода пихт родини соснових

**Пишкін, Борис Андрійович** (1893–1970), гідротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Пищиков, Олександр Кузьмич** (1905–1986), кінооператор, Україна

**Пищухи, сіноставці** (*Ochotona*), рід ссавців ряду зайцеподібних

**Пищухові** (*Ochotonidae*), родина ссавців ряду зайцеподібних

**Пі число**, математична константа, що визначається у Евклідовій геометрії як відношення довжини кола до його діаметра

**Піаже, Жан** (1896–1980), психолог і філософ, автор теорії когнітивного розвитку, Швейцарія

**Піай (булус)**, мис на півдні півострова Малакка в Малайзії, крайня південна точка материкової Азії і материка Євразія

**Піала, Моріс** (1925–2003), кінорежисер, актор, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1987), Франція

**Піаніно**, струнний-клавішний музичний інструмент

**Піанофорте**, струнний ударно-клавішний музичний інструмент

**Піар політичний**, цілеспрямована діяльність державних і громадських організацій, що забезпечує управління громадською думкою, формування взаємозв'язків між суспільними групами і державними органами або приватними структурами

**Піауї**, штат Бразилії

**Піаф, Едіт** (1915–1963), співачка та актриса, легенда світової естради, Франція

**Піацці, Джузеппе** (1746–1826), астроном, Італія

**Піва**, італійський ренесансний танець

**Піваркуш**, 1) половина аркуша; 2) одиниця вимірювання обсягу книги, що дорівнює восьми сторінкам друкованого тексту

**Півгріш**, монета у Польщі та Великому князівстві Литовському

**Півгрупа операторів**, однопараметричне сімейство лінійних обмежених операторів у банаховому просторі

**Південна Австралія**, штат Австралії

**Південна Америка**, південний континент в Америці, розташований в Західній і Південній (частково і в Північній півкулі) півкулях планети Земля

**Південна Африка**, природна область Африки, розташована на південь від водороздільного плато Конго–Замбезі. До Південної Африки відносять також острови Мадагаскар, Коморські та Маскаренські

**Південна Гідра**, сузір'я Південної півкулі

**Південна Голландія**, провінція на заході Нідерландів

**Південна Дакота**, штат США

**Південна Данія**, адміністративна область в Данії

**Південна Демерджі**, вершина Головного пасма Кримських гір на масиві Демерджі-Яйла

**Південна Карелія**, провінція на південному сході Фінляндії

**Південна Кароліна**, штат США

**Південна Корона**, сузір'я Південної півкулі

**Південна Нижня Каліфорнія**, штат Мексики

**Південна Осетія**, автономія у складі Грузії, з 2008 – окупована російськими військами

**Південна Пох'янмаа**, внутрішня провінція Фінляндії

**Південна Риба**, сузір'я Південної півкулі

**Південна Савонія**, провінція на південному сході Фінляндії

**Південна Суматра**, провінція на південній частині Суматри

**Південна Тарава**, місто, столиця Кірибаті

**Південне**, місто Харківського р-ну Харківської обл.

**Південне, Державне конструкторське бюро імені М. К. Янгеля**, одна з провідних організацій з розробки ракетних комплексів та ракетно-космічних систем в Україні

**Південне Задубав'я**, регіон Угорщини

**Південне океанічне кільце**, води Світового океану, що оперізують Південну півкулю Землі

**Південне Сулавесі**, провінція в Індонезії, на острові Сулавесі

**Південний берег Криму**, частина південного узбережжя Чорного моря на Кримському півострові

**Південний Буг**, річка у Хмельницькій, Вінницькій, Кіровоградській, Одеській та Миколаївській обл., впадає до Бузького лиману, 806 км

**Південний Великий Альфельд**, регіон Угорщини

**Південний Калімантан**, провінція Індонезії, на острові Калімантан

**Південний канал**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, канал, що з'єднує річку Гаронну з Середземним морем, 1666–1681, Франція

**Південний науковий центр НАН України та МОН України**, установа, що координує роботу наукових та освітніх установ південних областей України, місцезнаходження керівництва – у м. Одеса

**Південний океан**, частина Світового океану в південній полярній області Землі

**Південний полюс**, точка перетину осі обертання Землі з її поверхнею у Південній півкулі

**Південний Судан**, держава у Східній Африці

**Південний Трикутник**, сузір'я Південної півкулі

**Південний Хрест**, сузір'я Південної півкулі

**Південні Альпи**, Новозеландські Альпи, гірський хребет в Новій Зеландії

**Південні кити** (*Eubalaena*), рід ссавців родини гладеньких китів

**Південні піскорії**, піщанки (*Gymnammodytes*), рід риб родини піскорієвих

**Південні Сандвичеві острови**, група незаселених вулканічних островів в Атлантичному секторі Південного океану

**Південні Шетландські острови**, група вулканічних островів в Атлантичному секторі Південного океану

**Південно-Американська платформа**, тектонічна плита континентального типу в Південній Америці

**Південно-Атлантичний антициклон**, область підвищеного атмосферного тиску над південною частиною Атлантичного океану з центром поблизу о-ва Святої Єлени

**Південно-Африканська депресія**, область зниженого атмосферного тиску над Південною Африкою

**Південноафриканська література**, сукупність літературних текстів англійською та іншими мовами, писаних південноафриканськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Південно-Африканська Республіка**, держава на Півдні Африки

**Південноафриканські черепахи** (*Chersina*), рід рептилій родини сухопутних черепах

**Південно-Західна Англія**, регіон Англії

**Південно-Західна Фінляндія**, приморська провінція на південному заході Фінляндії

**Південно-Західний відділ Російського географічного товариства**, складова Імператорського географічного товариства Російської імперії, існував у 1873–1876, вивчав Україну – південно-західні землі імперії, став осередком українофільства, через що був закритий

**Південно-Західний край**, адміністративна одиниця Російської імперії у 1832–1915, яка включала терени Правобережної України (у 1881–1889 також і Лівобережної)

**Південно-Західний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Південно-Індійський антициклон**, антициклон острова Маврикій, область підвищеного атмосферного тиску над західною частиною Індійського океану

**Південно-Каліфорнійський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Лос-Анджелес (штат Каліфорнія, США) з 1880

**Південно-Китайська платформа**, докембрійська тектонічна платформа, що займає південно-східну частину Китаю

**Південно-Китайське море**, окраїнне напівзамкнене море Тихого океану між Китаєм, півостровом Індокитай, островом Калімантан, Філіппінами й островом Тайвань

**Південно-Китайський карст**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Китай

**Південноморавський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Південно-Панасівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Південно-Сандвичевий жолоб**, жолоб в південно-західній частині Атлантичного океану

**Південнослов'янські мови**, група мов слов'янської гілки індоєвропейської сім'ї мов, що включає болгарську, сербохорватську, македонську та словенську мови та поділяються на східну і західну групи мов

**Південносулавесійські мови**, група мов аустронезійської мовної сім'ї

**Південно-Східна Анатолія**, регіон Туреччини

**Південно-Східна Англія**, регіон Англії

**Південно-Східна Словенія**, регіон Словенії

**Південно-Східне Сулавесі**, провінція в Індонезії, на острові Сулавесі

**Південно-Східний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Південно-Тихоокеанський антициклон**, область підвищеного атмосферного тиску над південною частиною Тихого океану в субтропічних і частково тропічних широтах, з центром поблизу о. Пасхи

**Південноукраїнська атомна електростанція**, атомна електростанція у м. Южноукраїнськ Миколаївської обл.

**Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Одеса з 1817

**Південно-Центральний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Південночеський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Південь-Піреней**, регіон Франції

**Півка**, бойківський жіночий головний убір

**Півкруглі канали**, частина внутрішнього вуха

**Півкулі головного мозку**, частини великого мозку

**Півкущ**, напівчагарник, рослина зі здерев'янілою нижньою та трав'янистою верхньою частиною

**Півники** (Iris), рід рослин родини півникових, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Півникові** (Indaceae), родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Півнички** (Betta), рід бійцівських рибок

**Північна Америка**, материк (континент) у Західній півкулі, північна частина частини світу Америки

**Північна війна 1700–1721**, війна між Російською імперією і Швецією

**Північна Голландія**, провінція на заході Нідерландів

**Північна Дакота**, штат США

**Північна Двіна**, річка у Росії, впадає до Двінської губи Білого моря, 744 км

**Північна Демерджі**, вершина Головного пасма Кримських гір на масиві Демерджі-Яйла

**Північна Земля**, архіпелаг у Північному Льодовитому океані

**Північна Ірландія**, адміністративно-політична частина Великої Британії

**Північна Капська провінція**, адміністративно-територіальна одиниця Південно-Африканської Республіки

**Північна Карелія**, провінція на сході Фінляндії

**Північна Кароліна**, штат США

**Північна Корона**, сузір'я Північної півкулі

**Північна Осетія – Аланія**, суб'єкт Російської Федерації

**Північна Пох'янмаа**, провінція на півночі Фінляндії

**Північна протока**, протока між островами Ірландія і Великобританія

**Північна Савонія**, провінція на південному сході Фінляндії

**Північна Суматра**, провінція Індонезії

**Північна територія**, адміністративно-територіальна одиниця Австралії

**Північна Угорщина**, регіон Угорщини

**Північна Ютландія**, регіон Данії

**Північне**, селище міського типу Торецької міськради Донецької обл.

**Північне Малуку**, провінція Індонезії

**Північне море**, окраїнне море Атлантичного океану

**Північне Поділля**, національний природний парк, природоохоронна територія у східній частині Львівської обл.

**Північне Сулавесі**, провінція Індонезії

**Північний Брабант**, провінція на півдні Нідерландів

**Північний Великий Альфельд**, регіон Угорщини

**Північний Калімантан**, провінція Індонезії

**Північний Льодовитий океан**, частина Світового океану в приполюсному просторі між північними берегами Європи, Азії та Північної Америки

**Північний олень** (Rangifer tarandus), вид ссавців родини оленевих

**Північний полюс**, точка, в якій уявна вісь обертання Землі перетинає її поверхню в Північній півкулі

**Північний помірний пояс**, пояс в Північній півкулі, між субарктичним і північним субтропічним поясом

**Північний Рейн – Вестфалія**, земля Німеччини

**Північний Саскачеван**, річка у Канаді, лівий витік Саскачевана, 1287 км

**Північноамериканська зона вільної торгівлі**, НАФТА, угода про вільну торгівлю між Канадою, США і Мексикою

**Північноамериканська платформа**, Канадська платформа, докембрійська платформа, яка займає більшу частину території материка Північна Америка і острова Гренландія

**Північноатлантична рада**, орган НАТО, повноваження якого визначено в Північноатлантичному договорі



**Північно-Долинське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Долинського р-ну івано-Франківської обл.

**Північно-Західна Англія**, регіон Англії

**Північно-Західна провінція**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Північно-Західний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Північно-Західний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Еванстон (штат Іллінойс, США) з 1880

**Північно-Західні території (Канада)**, адміністративно-територіальна одиниця Канади

**Північної Кароліни університет в Чепел-Хілл**, вищий навчальний заклад, діє у м. Чепел-Хілл (штат Північна Кароліна, США) з 1789

**Північнокавказька порода індиків**, порода індиків, добре пристосована до польового утримання на пасовищах

**Північнокавказька порода овець**, порода напівтонкорунних м'ясо-вовнових овець

**Північнокавказька порода свиней**, порода свиней м'ясо-сального типу

**Північно-Керченське газове родовище**, родовище в Азовському морі біля Керченського півострова

**Північно-Китайський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн розташований у центральній та південній частинах Північно-Китайської рівнини та в акваторії Жовтого моря

**Північноморський нафтогазоносний басейн**, найбільший нафтогазоносний басейн Північно-Західної Європи, охоплює більшу частину акваторії Північного моря

**Північно-Німецька низовина**, низовини в Центральній і Західній Європі

**Північно-Сибірська низовина**, Таймирська низовина, низовина на півночі Середнього Сибіру

**Північно-Східна Англія**, регіон Англії

**Північно-східний науковий центр НАН України**, наукова установа у м. Харків, що здійснює наукове, науково-організаційне та координаційне забезпечення вирішення актуальних комплексних регіональних проблем

**Північно-Східний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Північно-Тихоокеанська течія**, тепла течія, спрямована на схід від острова Хонсю до берегів Північної Америки

**Північно-Тихоокеанський антициклон**, область високого атмосферного тиску над субтропічними і тропічними широтами Північної півкулі в Тихому океані

**Північно-Французька низовина**, рівнина в Західній Європі, на півночі Франції

**Північнохальмахерські мови**, сім'я папуаських мов Західного Папуа

**Північно-Центральний регіон (Болгарія)**, адміністративно-територіальна одиниця Болгарії

**Півняк, Геннадій Григорович** (1940), електроенергетик, академік НАН України (1997), Україна

**Півонієві** (Paeoniaceae), родина квіткових рослин порядку півонієцвітих

**Півонія** (Paeonia), рід рослин родини півонієвих

**Півонія кримська** (Paeonia daurica), вид судинних рослин родини півонієвих, внесений до Червоної книги України

**Півонія тонколиста** (Paeonia tenuifolia), вид судинних рослин родини півонієвих, внесений до Червоної книги України

**Півострів**, ділянка суші на краю материка або острова, яка різко і далеко вдається в озеро, море або океан

**Півпаразити**, зелені рослини, що отримують від рослин-господарів воду та розчинені в ній мінеральні речовини, в той же час здатні до самостійного вироблення первинних органічних речовин у процесі фотосинтезу

**Півплощина**, сукупність точок площини, які лежать по один бік від деякої її прямої

**Півпроміжок**, множина точок прямої, що розташовані між точками A і B, при цьому одна з точок A чи B не належить до напівінтервалу

**Півпростір**, одна з двох частин евклідового простору, на які його розбиває будь-яка площина

**Півслово**, слово або речення, у якому неповно, натяком висловлено яку-небудь думку

**Півторак**, монета у Речі Посполитій

**Півторак, Григорій Петрович** (1935), мовознавець, академік НАН України (2009), Україна

**Півторакожуха, Карпо** (? – 1642), гетьман Війська Запорозького Низового (1638–1642), Україна

**Півустав**, різновид письма давніх кирилических рукописів, що виник на основі уставу, як його спрощений варіант для задоволення зрослої потреби в книгах у зв'язку з розвитком культурного життя суспільства та інтенсифікацією суспільних відносин

**Пігаль, Жан-Батист** (1714–1785), скульптор, майстер психологічного портрету, Франція

**Пігатрикси**, дюки (Pygathrix), рід приматів родини мавпових

**Пігідій**, задній відділ черевця ракоподібних

**Пігмент**, забарвлені речовини (органічні, різної природи), що входять до складу тканин організмів

**Пігоріні музей**, Національний доісторичний і етнографічний музей Луїджі Пігоріні, діє у м. Рим (Італія) з 1876

**Пігостиль**, куприк птахів

**Пігу, Артур Сесіль** (1877–1959), економіст, представник кембріджської неокласичної школи, Велика Британія

**Пігу ефект**, макроекономічний ефект зростання ВВП і зайнятості, що спричинений зростанням споживання внаслідок зростання реального добробуту, зокрема при дефляції

**Пігулочники** (Byrrhidae), родина жуків

**Пігуляк, Юстин Григорович** (1845–1919), живописець, майстер портрету, Україна

**Підалгебра**, підмножина алгебри над кільцем, яка є замкненою щодо всіх операцій цієї алгебри, і сама є алгеброю

**Підберезовик**, бабка (Boletus scaber), їстівний вид грибів родини болетових

**Підбіл** (Tussilago), рід рослин родини айстрових

**Підбір (у тваринництві)**, складання батьківських пар з відібраних на плем'я тварин для здобуття від них потомства з бажаними якістьми

**Підбуж**, селище міського типу Дрогобицького р-ну Львівської обл.

**Підбурювач до вчинення злочину**, особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину

**Підвал**, нижня (підземна) частину будівлі

**Підвид**, таксономічна категорія

**Підвисоцький, Володимир Валеріанович** (1857–1913), патолог, ендокринолог, імунолог, мікробіолог, основоположник київської школи патологів, Україна – Росія

**Підвисоцький, Каспар** (? – після 1596), кошовий отаман Запорозької Січі (1596), Україна

**Підвишень** (Clitopilus) рід грибів флори України

**Підвіска**, сукупність деталей, вузлів і механізмів, які пов'язують корпус машини з опорними елементами

**Підводні каньйони**, крутосхилові глибокі і розгалужені, лінійно витягнуті форми рельєфу, приурочені до підводних околиць материків

**Підводні сили флоту**, 1) збірне найменування всіх підводних човнів ВМФ (ВМС) держави або одного з його військово-морських об'єднань (флотів); 2) оперативне об'єднання підводних човнів на одному з океанських або морських ТВД

**Підволочиськ**, селище міського типу, адміністративний центр Підволочиського р-ну Тернопільської обл.

**Підволочиський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Підгасцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Підгасцький, Володимир Якович** (1889–1937), медик, основоположник національної наукової школи гігієністів, Україна

**Підгайний, Семен Олександрович** (1907–1965), історик, публіцист, мемуарист, Росія – Україна – Канада

**Підгайці**, місто, адміністративний центр Підгасцького р-ну Тернопільської обл.

**Підгалузь права**, частина галузі права, яка складається з норм, що регулюють суспільні відносини певного виду

**Підгін**, додаткові слаборозвинені пагони хлібних злаків

**Підгір'янка, Марійка** (1881–1963), поетеса, Україна

**Підгорецький замок**, пам'ятка архітектури 17 ст., с. Підгірці Бродівського р-ну Львівської обл.

**Підгорецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва італійського типу 17 ст., с. Підгірці Бродівського р-ну Львівської обл.

**Підгорний, Анатолій Миколайович** (1932–1996), машинобудівник, академік НАН України (1995), Україна

**Підгорний, Микола Вікторович** (1903–1938), політик, перший секретар ЦК КПУ (1957–1963), голова Президії Верховної Ради СРСР (1965–1977), Україна – Росія

**Підгорний, Руслан Віталійович** (1977), спортсмен (велоспорт), чемпіон світу (1998) та Європи (1999 – 2), Україна

**Підгорнівці**, секта, за віровченням близька до хлістів

**Підгородна**, селище міського типу Первомайського р-ну Миколаївської обл.

**Підгородне**, місто Дніпропетровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Підгорський, Валентин Степанович** (1937), мікробіолог, директор Інституту мікробіології і вірусології ім. Заболотного, академік НАН України (2006), Україна

**Підгортання рослин**, агротехнічний прийом післяпосівного обробітку ґрунту на плантаціях просапних культур

**Підготовка кадрів**, система навчання навичок, що забезпечують підвищення продуктивності праці

**Підготовка мобілізаційна**, 1) збірне найменування всіх підводних човнів ВМФ (ВМС) держави або одного з його військово-морських об'єднань (флотів); 2) оперативне об'єднання підводних човнів на одному з океанських або морських ТВД

**Підгратка**, підмножина елементів ґратки, замкнена щодо операцій симетрії

**Підгрузок** (Russula), рід грибів флори України

**Підгрупа**, підмножина деякої групи, яка сама є групою щодо операції, визначеної в цій групі

**Підгрушна, Олена Михайлівна** (1987), спортсменка (біатлон), чемпіон Олімпійських ігор (2014) та чемпіон світу (2013), 5-разовий чемпіон Європи (2009, 2011, 2012), Україна

**Підданство**, правовий зв'язок між фізичною особою і певною державою з монархічною формою правління; те ж саме, що й громадянство

**Піддон**, транспортна тара, засіб пакування, яке має жорсткий майданчик і місце, достатнє для створення укрупненої вантажної одиниці

**Піддубна-Лисенко, Антоніна** (спр. прізви. Піддубна, 1906–2008), оперна та концертно-камерна співачка (меццо-сопрано) і педагог

**Піддубний, Іван Максимович** (1871–1949), спортсмен, борець (класичний стиль), артист цирку, атлет-гирьовик, чемпіон світу з боротьби (1905–1908), Україна

**Підживлення рослин**, внесення добрив у ґрунт на посівах сільськогосподарських культур у період їхнього росту

**Піджини**, структурно-функціональний тип мов, що не мають колективу природних носіїв і розвинулись шляхом спрощення структури мови-джерела, використовуються як засіб міжетнічного спілкування серед змішаного населення

**Піджин-інгліш**, піджин на основі англійської мови, що вживався для спілкування китайців і європейців на півдні Китаю

**Підзаголовок**, слово, словосполучення чи позначка, що підпорядковуються заголовку та уточнюють його

**Підзаконний акт**, правовий акт, який видається уповноваженими на те державними органами (Президентом, Кабінетом Міністрів тощо) на основі й на виконання законів

**Підзвітність і підконтрольність**, відповідні форми відносин між органами влади, установами, організаціями вищого і нижчого рівнів

**Підземні споруди**, об'єкти промислового, сільськогосподарського, культурного, оборонного та комунального призначення, створювані в масивах гірських порід

**Підзона географічна**, частина географічної зони з досить вираженими місцевими особливостями в зональному типі ландшафту

**Підйомна сила**, складова повної аеродинамічної сили, перпендикулярна вектору швидкості руху тіла в потоці рідини чи газу, що виникає в результаті несиметричності обтікання тіла потоком

**Підйомник щогловий**, вантажопідйомна машина, призначена для підйому вантажів або людей на висоту, подачі будівельних матеріалів, проведення оздоблювальних, або монтажних робіт уздовж фасаду будівель.

**Підйомник**, вантажопідйомна машина, призначена для вертикального або похилого міжрівневого переміщення людей і (або) вантажів у спеціальних вантажнісучих пристроях

**Підйомники гідравлічні**, спеціальні підйомники, що складаються з двох стійок (щогл), якими переміщуються гідравлічні крокові підйомні механізми з вантажним захватом

**Підкамінь**, селище міського типу Бродівського р-ну Львівської обл.

**Підкам'яна Тунгуска**, річка у Росії, права притока Єнісею, 1865 км

**Підкарпатська археологічна культура**, поширена на території Західної України та Південно-Східної Польщі археологічна культура

**Підкарпатське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Підкид**, крутопадаючий розлом, по якому гірські породи висячого крила зміщені вгору відносно порід лежачого крила

**Підкільце**, підмножина певного кільця, замкнута відносно операцій додавання й множення основного кільця

**Підкірка**, скупчення нервових клітин під корою великих півкуль головного мозку

**Підклас**, допоміжна таксономічна категорія біологічної класифікації, ієрархічно нижча за клас

**Підкова**, металева, вигнута за формою кінського копита пластина, що прибивається до копита з метою запобігти його пошкодженню та сковзанню тварини

**Підкова, Іван** (1533–1578), гетьман Війська Запорозького Низового), господар Молдови (1577–1578), Україна – Молдова

**Підковка чубата** (Гіпокрепіс чубатий) (*Hippocrepis comosa*), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Підковоноси** (*Rhinolophus*), рід рукокрилих ссавців родини підковоносих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Підковоносові** (*Rhinolophidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Підковування**, прикріплення підкови до підшовного краю копита

**Підкоришники** (*Certhia*), рід птахів родини підкоришникових

**Підкоришникові** (*Certhiidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Підкорники** (*Aradidae*), родина комах ряду напівтвердокрилих

**Підкріплення**, сили і засоби, що надходять на посилення військ

**Підкуп**, злочин, який полягає у передачі або обіцянні передачі особі матеріальної винагороди (грошей, майна, права на майно, звільнення від майнових зобов'язань) чи наданні ін. благ за вчинення нею певних протиправних дій

**Підлісок**, група рослин нижнього ярусу

**Підлога**, нижнє покриття, настил в будинку, приміщенні

**Підлужний, Валерій Васильович** (1952), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон Європи (1974), Україна

**Підляське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Підляшшя**, історико-географічна область, українська етнічна територія в Польщі

**Підмандатна територія**, територія, на яку Ліга Націй видавала мандат на зовнішнє управління згідно зі статтею 22 Версальського договору (1920–1940-ві)

**Підмаренник** (*Galium*), рід рослин родини маренових

**Підмет**, головний член речення, який позначає предмет думки й перебуває в предикативному зв'язку з іншим головним членом речення – присудком

**Підмножина**, множина, кожен елемент якої є також елементом іншої множини (яка в цьому випадку зветься надмножиною)

**Підмножина істинна**, власна підмножина, підмножина множини А, відмінна від самої множини А

**Підмогильний, Валер'ян Петрович** (1901–1937), письменник, перекладач, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Підмонт**, передгірне плато, що примикає зі сходу до гірської системи Аппалачі, США

**Піднебінна завіса**, м'яке піднебіння

**Піднебіння**, дах ротової порожнини хребетних

**Піднесене**, естетична категорія, різновид прекрасного, протилежне низькому

**Піднесення до степеня**, бінарна операція, яка у випадку натурального степеня відповідає кратному множенню, узагальнюється на випадки від'ємного та дробового показника степеня

**Піднесення потреб закон**, закон, згідно з яким у міру задоволення одних потреб виникають інші, більш розвинені

**Підняття**, рух язика по вертикалі, що надає голосним звукам специфічного тембру

**Підозрюваний**, особа, якій в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, вручено повідомлення про підозру, або особа, яку затримано згідно чинного Кримінального процесуального законодавства

**Підопічні території**, залежні території, управління якими здійснювалось у рамках системи опіки та під контролем Організації Об'єднаних Націй (ООН)

**Підоплічко, Володимир Іван** (1947), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Підоплічко, Іван Григорович** (1905–1975), зоолог та палеонтолог, академік АН УРСР (1967), Україна

**Підоплічко, Микола Макарович** (1904–1975), міколог, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Підорлики** (*Aquila clanga*, *A. pomarina*), назва двох видів птахів родини яструбових, внесених до Червоної книги України

**Підосиковик, красноголовець** (*Leccinum aurantiacus*), вид базидіомікозових грибів родини болетових

**Підпис**, реквізит службового документа, який свідчить про відповідальність особи за його зміст та є одним з реквізитів, що надають документу юридичної сили

**Підпис електронний цифровий**, вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача

**Підпис електронний**, обов'язковий реквізит офіційного (службового) електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу

**Підписка**, заява певної особи з її підписом про виконання якого-небудь зобов'язання

**Підписка про невіїзд**, це письмове зобов'язання підозрюваного чи обвинуваченого не відлучатися із зареєстрованого місця проживання чи перебування або з місця тимчасового перебування без дозволу слідчого

**Підписний лист**, передбачений законом вид виборчих документів

**Підпірка стіни**, елементи кріплення стіни у вертикальному положенні

**Підпокриття**, будь-яка множина з родини покриття певної множини, яка теж є покриттям цієї множини

**Підполе**, підмножина деякого поля, якщо вона сама є полем для так само визначених операцій додавання та множення

**Підполковник**, військове звання

**Підпорядкованість**, нормативно визначений режим відносин між державними чи недержавними органами, установами та організаціями, що полягає в адміністративній залежності органів, установ, організацій нижчого рівня від відповідних суб'єктів вищого рівня

**Підпорядкування подвійне**, принцип державного управління, за яким орган виконавчої влади підпорядковується вищестоящому органу виконавчої влади, який його утво-

рив й одночасно органів виконавчої влади функціональної чи галузевої компетенції

**Підпослідовність**, нескінченна підмножина елементів послідовності, впорядкована згідно з порядком послідовності

**Підприємництво фіктивне**, злочин, який полягає в утворенні або придбанні суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона

**Підприємницька діяльність**, самостійна, ініціативна, систематична на власний ризик діяльність суб'єкта з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і заняття торгівлею з метою одержання прибутку

**Підприємства спільні**, підприємства, об'єднання, інші організаційні, господарські одиниці, створені на основі вкладення капіталу двох або кількох суб'єктів світового господарства

**Підприємство**, самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу)

**Підріст**, памоль, 1) молоді рослини, які ще не досягли висоти дорослих особин виду та не плодоносять; 2) молоде покоління деревних рослин, під пологом лісу чи на вирубках, що можуть вийти в перший ярус насаджень, замінивши старий материнський деревостій

**Підроблення**, підробка, у кримінальному праві – дії, що полягають у виготовленні несправжніх (фальсифікованих) документів, грошей, печаток тощо з метою видати їх за справжні, або внесенні у справжні предмети фальсифікуючих змін

**Підродина**, допоміжна таксономічна категорія біологічної класифікації, ієрархічно нижча за родину

**Підрозділ**, 1) військове формування, що має, як правило, постійну організацію і однорідний склад; 2) загальне найменування однієї з частин установи (закладу), наприклад відділ, управління і т. п.; 2) частина розділу (книги, статті і т. ін.)

**Підручник**, навчальне видання, в якому викладено основи наукових знань з певного предмета на рівні сучасних досягнень науки й культури та відповідно до цілей навчання, встановлених програмою та вимогами дидактики

**Підряд**, договір, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується під свою відповідальність виконувати завдання іншої сторони (замовника), певну роботу з використанням власних матеріалів або матеріалів замовника за відповідну плату

**Підрядник**, підрядковий дослівний переклад поетичного тексту із зазначенням особливостей версифікації (римування, розміру тощо), що є першим етапом поетичного перекладу

**Підрядність**, нерівноправний залежний синтактичний зв'язок між словами або простими реченнями в складному реченні

**Підсвідоме**, активні психічні стани, що перебувають поза центром смислової діяльності, але впливають на хід свідомих процесів

**Підсвідомість**, процеси, пов'язані з свідомістю



**Підсилювач квантовий**, пристрій для посилення електромагнітних хвиль за рахунок вимушеного випромінювання збуджених атомів, молекул або іонів

**Підсистема**, сукупність елементів, які об'єднані єдиним процесом функціонування та при взаємодії реалізують певну операцію, що необхідна для досягнення поставленої перед системою в цілому мети

**Підсівні культури**, сільськогосподарські рослини, що в ранній період росту перебувають під покривом інших рослин

**Підсім'ядольне коліно**, гіпокотиль, ділянка стебла у проростків рослин

**Підскарбій**, посада в українському козацькому війську

**Підслідність**, розподілення кримінальних проваджень згідно Кримінального процесуального законодавства України між органами, які мають право розслідувати кримінальні правопорушення

**Підсніжник** (*Galanthus*), рід рослин родини амарилісових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Підсоколик великий**, чеглок (*Falco subbuteo*), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Підсоколик малий**, дербник (*Falco columbarius*), вид птахів родини соколиних, вид фауни України

**Підсочка**, вилучення в період вегетації з дерев хвойних порід живиці, з берези бородавчастої і клена гостролистого – цукристих соків, з каучуконосних порід – латексу

**Підстановка**, довільна функція з однієї скінченної множини в іншу

**Підстановка непарна**, підстановка  $n$ -го степеня, якщо вона розкладається в добуток непарного числа транспозицій

**Підстановок ланцюгових метод**, статистичний метод, за яким вивчають одночасний вплив кількох факторів на досліджуване явище

**Підстилаюча поверхня**, діяльна поверхня, поверхня Землі, що взаємодіє з атмосферою в процесі тепло- і вологообміну

**Підстилка лісова**, шар мертвого рослинного матеріалу

**Підстиль**, різновид стилю, мовна підсистема зі своєрідним словником, репертуаром фразеологізмів, зворотами й синтаксичними конструкціями, що вирізняють її серед інших різновидів одного стилю

**Підстиль науково-навчальний**, підстиль наукового стилю, різновид літературної мови, покликаний подавати наукові знання в зручній для вивчення формі, іноді цей підстиль називають жанром

**Підстиль науково-популярний**, підстиль наукового стилю, різновид літературної мови, покликаний популярно, доступно висвітлювати наукові питання для нефахівців

**Підстригач**, Ярослав Степанович (1928–1990), механік, академік АН УРСР (1972), Україна

**Підсудний**, особа, звинувачена у скоєнні злочину (з моменту віддання під суд і до вступу вироку до законної сили або виправдань)

**Підсудність**, розмежування повноважень судів щодо розгляду справ

**Підсумовування розбіжних рядів**, спосіб побудови узагальненої суми ряду, який не має суми в звичайному розумінні

**Підсуха**, Олександр (1918–1990), письменник, поет, драматург, перекладач, громадський діяч, Україна

**Підтвердження відповідності**, видача документа (декларація про відповідність або сертифікат відповідності) на основі рішення, яке приймається після проведення відповідних (необхідних) процедур оцінки відповідності, що довели виконання встановлених вимог

**Підтекст**, внутрішній, прихований зміст певного тексту, висловлювання

**Підтекстовий імпліцитний зміст**, інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту

**Підтип**, допоміжна таксономічна категорія біологічної класифікації, ієрархічно нижча за тип

**Підтоплення**, комплексний природно-техногенний процес підвищення рівня ґрунтових вод і збільшення вологості порід зони аерації

**Підтриба Будякові** (*Carduinae*), підтриба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Підтримка цінова**, встановлення державою мінімальних цін на сільськогосподарські товари у багатьох розвинених країнах світу та надання компенсації у разі падіння цін нижче за мінімальний рівень

**Підуроталагала**, гора, найвища точка республіки Шрі-Ланка, 2524 м

**Підуст волзький** (*Chondrostoma variable*), вид променеперих риб ряду короноподібних родини коропових, внесений до Червоної книги України

**Підуст** (*Chondrostoma*), рід риб родини короноподібних, представлений в фауні України двома видами

**Підхід**, дослідницька позиція, методологічна система, яка визначається на початку дослідження з метою досягнення більшої інструментальної визначеності дослідника при вивченні об'єкта дослідження

**Підхід (в інформаційних технологіях)**, логічно побудована, фіксована сукупність принципів організації та способів обробки інформації

**Підцарство**, таксономічна категорія

**Підшивка**, сукупність періодичних видань (документів), зшитих, опрацьованих чи скріплених іншим засобом у єдине ціле, що приймаються за одну одиницю фонду

**Підшлункова залоза**, орган травної системи

**Підщеп**, рослина, на яку проводиться щеплення

**Пі-Ейч-Пі**, мова програмування на боці сервера

**Пієлінен**, озеро у Фінляндії, 881 км<sup>2</sup>

**Пієлографія**, метод обстеження сечозбірної системи нирки за допомогою контрастних речовин

**Пієлонефрит**, запалення тканини сечозбірної системи нирок (чашечок, миски, сечоточників)

**Піємія**, один з наслідків септицемії, коли інфекційний агент розноситься течією крові по організму і утворює множинні абсцеси у шкірі

**Пієтет**, глибока повага, шанобливе ставлення до когонебудь, чогонебудь

**Пієтизм**, поширений переважно в Німеччині у 17–18 ст. напрям протестантизму, який ставив релігійні почуття вище релігійних догматів

**Пізанелло** (1395–1455), живописець, рисувальник, медальєр, один із чільних представників мистецтва пізньої готики, майстер портретних медалей, Італія

**Пізано, Андреа** (1290–1348/1349), архітектор, скульптор, ювелір, Італія

**Пізано, Джованні** (1245 – після 1313), скульптор та архітектор, Італія

**Пізано, Нікколо** (бл. 1215/1225 – бл. 1280), скульптор, основоположник італійської скульптурної школи, Італія

**Пізанський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Піза (Італія) з 1343

**Пізи Соборна площа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–15 ст., м. Піза, Італія

**Пізнавальні здатності**, поняття, що позначає специфічні якості суб'єкта, які роблять його спроможним пізнавати навколишній світ, відображати властивості, відношення, сутність, закономірності функціонування та розвитку об'єкта і створювати у своїй свідомості образ останнього

**Пізнання**, вища форма відображення об'єктивної дійсності; процес збагачення людини новим знанням

**Пізнання теоретичне**, пізнання, у якому відсутня безпосередня практична взаємодія з об'єктом

**Пізнювалдайське зледеніння** (осташковське зледеніння), пізня стадія валдайського зледеніння

**Пізнюпалеолітичне мистецтво**, мистецтво періоду пізнього палеоліту

**Пізнюскіфське царство у Криму**, царство, що датується 3 ст. до н. е. – серединою 3 ст. н. е.

**Пізнюцвіт** (Colchicum), рід рослин родини пізнюцвітових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Пізнюцвітові** (Colchicaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Пізоліт безкореневий** (Pisolithus arhizus), вид грибів родини склеродермових, внесений до Червоної книги України

**Пізоліти**, скупчення слабо зцементованих вапнякових мінералів розміром з горошину

**Пій I** (?–155), 10-й папа римський (140–155)

**Пій II** (1405–1464), 210-й папа римський (1458–1464)

**Пій III** (1439–1503), 215-й папа римський (1503)

**Пій IV** (1499–1565), 224-й папа римський (1559–1565)

**Пій IX** (1792–1878), 255-й папа римський (1846–1878)

**Пій V** (1504–1572), 225-й папа римський (1566–1572)

**Пій VI** (1717–1799), 250-й папа римський (1775–1799)

**Пій VII** (1742–1823), 251-й папа римський (1800–1823)

**Пій VIII** (1761–1830), 253-й папа римський (1829–1830)

**Пій X** (1835–1914), 257-й папа римський (1903–1914)

**Пій XI** (1857–1939), 259-й папа римський (1922–1939)

**Пій XII** (1876–1958), 260-й папа римський (1939–1958)

**Пік, Вільгельм** (1876–1960), політик, перший і єдиний президент НДР (1949–1960), Німеччина

**Пік, Мервін** (1911–1968), письменник, поет, драматург і художник, один із провідних майстрів сучасного фентезі, Китай – Велика Британія

**Піка**, різновид списа, що перебував на озброєнні у піхотних та інших підрозділів цілого ряду країн

**Пікабіа, Франсіс** (1879–1953), живописець-авангардист, один із основоположників кубізму, Франція

**Пікар, Жан** (1620–1682), астроном, видавець першого астрономічного щорічника (1679), Франція

**Пікар, Огюст** (1884–1962), дослідник, фізик, винахідник стратостата і батискафа, Швейцарія

**Пікар, Шарль-Еміль** (1856–1941), математик, Франція

**Пікардія**, регіон на півночі Франції

**Пікассо національний музей**, музейна установа, присвячена творчості П. Пікассо, діє у м. Париж (Франція) з 1985

**Пікассо, Пабло** (1881–1973), художник, скульптор, графік, театральний художник, кераміст і дизайнер, основоположник кубізму, Іспанія – Франція

**Пікерінг, Едвард Чарльз** (1846–1919), астроном, першовідкривач спектроскопічних подвійних зірок, США

**Пікетування**, форма безпосередньої демократії, що реалізується у вигляді публічного вираження колективної або індивідуальної думки шляхом розташування громадян біля певного об'єкта з використанням плакатів, транспарантів та ін. засобів наочної агітації

**Пікілякта**, великий археологічний комплекс культури Уарі на південь від м. Куско (Перу), який існував між 800 і 1100

**Пікірування**, відщипування у рослин кінчика кореня

**Пікардійська терція**, український акапельний гурт, існує з 1992

**Пікколі, Мішель** (1925), актор, режисер, лауреат Каннського (1980), Берлінського (1982) та Венеційського (1997) МКФ, Франція

**Пікколо**, духовний музичний інструмент

**Піклувальна рада**, орган самоврядування, який формується з представників органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, окремих громадян з метою залучення громадськості до вирішення проблем освіти

**Піклування**, засіб охорони і захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх віком від 14 до 18 років, а також громадян, яких суд визнав обмежено дієздатними

**Пікніди**, особливі органи розмноження грибів та лишайників

**Пікноконідії**, спори безстатевого розмноження, що розвиваються в пікнідах

**Пікнометр**, прилад, яким визначають густину рідин

**Пікноспор**, рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Піко делла Мірандола, Джованні** (1463–1494), філософ-гуманіст, Італія

**Піко...**, перша частина найменувань одиниць фізичних величин, що служить для утворення найменувань кратних одиниць

**Піко-де-Сан-Томе**, гора (згаслий вулкан), найвища точка острова Сан-Томе та Республіки Сан-Томе і Принсіпі, 2024

**Пікок, Томас Лав** (1785–1866), письменник-сатирик та поет, Велика Британія

**Пікон, Салас Маріано** (1901–1965), письменник, філософ, дипломат, Венесуела

**Пікорнавіруси** (Picornaviridae), родина вірусів

**Пікрамнієві** (Picramniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку пікрамнієцвітих

**Пікрит**, ультраосновна ефузивна або гіпабісальна гірська порода

**Пікродендрові** (Picrodendraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Піксель**, найменший неподільний елемент, крапка в графічному зображенні растрової графіки

**Пікте, Аме** (1857–1937), хімік-органік, Швейцарія

**Пікти**, давні племена, що населяли сучасну Шотландію

**Піктограма**, умовний малюнок із зображенням певних дій, подій, предметів тощо, що виконував функції слова в найдавнішому письмі

**Піктографія**, найдавніша форма письма, письмо-малюнок

**Піктська мова**, умовна назва мови групи племен, що жили у північній Шотландії, на Гебридських, Оркнейських і Шетландських островах

**Піку виноробний ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, виноградники, виноробні комплекси 15–20 ст. на острові Піку, Португалія

**Пікуль, Валентин Савич** (1928–1990), письменник, майстер історичної прози, Росія

**Пікульський, Святослав Михайлович** (1937), оперний співак (тенор), народний артист України (1996), Україна

**Пікфорд, Мері** (1893–1979), актриса, легенда німого кінематографу, «Оскар» (1930, 1976), США

**Пікша** (*Melanogrammus aeglefinus*), риба родини тріскових

**Пілайєла прибережна** (*Pylaiella littoralis*), вид водоростей родини ектопарпових, внесений до Червоної книги України

**Пілатр де Розьє, Жан-Франсуа** (1754–1785), хімік і аеронавт, перша людина, котра піднялася у небо на повітряній кулі (1783), Франція

**Піленгас, кефаль червоногоуба** (*Liza haematocheilus*), риба родини кефалевих, вид фауни України

**Пілігрим**, назва подорожуючого богомольця в католицизмі (у православ'ї – паломник)

**Пілідій**, вільно плаваюча личинка черв'яків ряду гетеромертин типу немертин

**Пілокарпін**, алкалоїд, викликає епілепсію

**Пілокарпус** (*Pilocarpus*), рід дерев родини рутових

**Пілон, Жермен** (1537–1590), скульптор, один з найбільш значних представників маньєризму, Франція

**Пілоричний клапан**, сфінктер, що відокремлює шлунок від дванадцятипалої кишки

**Пілоричний шлунок**, частина шлунку

**Пілоричні залози**, залози шлунку

**Пілоричні придатки**, вирости кишкового тракту

**Пілороспазм**, спазм м'язів пілоричного сфінктера

**Пілот**, той, хто управляє гоночною машиною або літаком

**Пілсудський, Юзеф Клеменс** (1867–1935), перший глава Польської держави (1918–1922) та її маршал (1920), засновник польської армії, Польща

**Піль, Гаррі** (1892–1963), актор, режисер, сценарист, зірка німого кінематографу, Німеччина

**Пільги митні**, переваги, які згідно з чинним законодавством надаються фізичним або юридичним особам при ввезенні, вивезенні чи транзиті товарів, цінностей, особистого багажу тощо

**Пільги**, надання додаткових переваг, благ і послуг окремим особам чи родинам у разі їх недостатньої соціальної захищеності або за особливі заслуги у розбудові, захисті держави, за видатні досягнення у різних сферах громадсько-політичного життя

**Пільгук, Іван Іванович** (1899–1984), письменник, літературознавець, педагог, Україна

**Пількевич, Семен Данилович** (1897–1975), історик-архівіст, педагог, організатор архівної справи в Україні, начальник Архівного управління при Раді Міністрів УРСР (1948–1969), Україна

**Пількомайо**, річка у Болівії, Парагваї та Аргентині, права притока Парагваю, 1590 км

**Пілюгін, Леонід Степанович** (1955), астрофізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Пілюльниця куленосна** (Кульківник куленосний) (*Pilularia globulifera*), вид судинних рослин родини марсилієвих, внесений до Червоної книги України

**Пілюльщики** (Byrrhidae), родина жуків

**Пілюшенко, Віталій Лаврентійович** (1937), металург, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Пілястра**, вертикальний виступ стіни, що зазвичай має (на відміну від лопатки) базу і капітель, і тим самим умовно зображає колону

**Пі-мезони**, три елементарні частинки з нульовим спіном, які складаються кожна з двох кварків першого покоління

**Пімента** (Pimenta), рід рослин родини миртових, до якого належить пімента лікарська – рослина, з якої отримують духмяний перець

**Пімпрі-Чинчвад**, місто в Індії, 1,7 млн мешканців

**Пін'яо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс міста Пін'яо 14–19 ст., провінція Шеньсі, Китай

**Пінагор** (*Cyclopterus lumpus*), риба родини круглоротих

**Пінакль**, в романській і готичній архітектурі – декоративна башточка, часто увінчувалася загостреним фіалом

**Пінакотека сучасності**, художній музей, під дахом якого розмістилися чотири незалежних один від одного музеї, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 2002

**Пінакотека**, художній музей, в якому зібрано лише живопис

**Пінгвіноподібні** (Sphenisciformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Пінд**, гірське пасмо в Греції та Албанії

**Піндар** (бл. 518 – 443/438 до н. е.), поет-лірик, Стародавня Греція

**Піне, Антуан** (1891–1994), політик, прем'єр-міністр Франції у 1952

**Пінель, Філіпп** (1745–1826), лікар-психіатр, фундатор сучасної психіатрії, Франція

**Пінзель, Іван Георгій** (1707–1761), скульптор доби пізнього бароко та рококо, Україна

**Пінігін, Павло Павлович** (1953), спортсмен (боротьба, вільний стиль), чемпіон Олімпійських ігор (1976), світу (1975, 1977, 1978) та Європи (1975), Росія – Україна

**Пінігіна, Марія Джумбайвна** (1958), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Пінк Флойд** (Pink Floyd), британський рок-гурт, діяв у 1965–1995

**Пінкертон, Алан** (1819–1884), сищик і розвідник, засновник першого в історії детективного агентства, Велика Британія – США

**Пінкільо**, південноамериканська індіанська поперечна флейта

**Пінни** (Pinna), рід тропічних прісноводних молюсків

**Пінобетон**, ніздрюватий бетон, що має пористу структуру за рахунок замкнутих пор (бульбашок) по всьому об'єму, що отримується в результаті тверднення розчину, що складається з цементу, піску, води і піноутворювача

**Пінопласти**, клас матеріалів, що представляють собою спінені (ніздрюваті) пластичні маси

**Піносілікат**, пористий матеріал, що отримується з вапняно-піщаного розчину, змішаного з стійкою піною і обробленого в автоклаві

**Піноцитоз**, поглинання клітиною речовин

**Піночет, Августо Угарте** (1915–2006), президент Чилі (1974–1990)

**Пінтер, Гарольд** (1930–2008), драматург, поет, режисер, актор, Нобелівська премія з літератури (2005), Велика Британія

**Пінту да Кошта, Мануел** (1937), президент Сан-Томе і Принсіпі (1975–1991 та з 2011)

**Пінцгау**, порода великої рогатої худоби молочно-м'ясного напрямку

**Пінч-ефект**, самостискання плазми під дією власного магнітного поля – поля струму, який іде крізь плазму

**Пінчон, Томас** (1937), письменник, один із основоположників жанру чорного гумору, США

**Пінчук, Вадим Григорович** (1930–1996), онколог, академік АН України (1991), Україна

**Піньєра, Себастьян** (1949), економіст і політик, президент Чилі (2010–2014)

**Пінявки** (Aphrophoridae), родина комах

**Піодермія**, накопичення гною у шкірі і під шкірою

**Піонерія**, дитяча організація в СРСР з фактично обов'язковим членством, що об'єднувала учнів середніх та старших класів

**Піонефроз**, накопичення гною в нирці

**Піонові** (Paeoniales), порядок рослин

**Піорея альвеолярна**, пародонтоз, запальне ураження ясен

**Піотровський, Андріан Іванович** (1898–1937), перекладач, філолог, драматург, літературознавець, театральний критик, кінознавець, Литва – Росія

**Піотровський, Борис Борисович** (1908–1990), археолог, сходознавець, директор «Ермітажу» (м. Санкт-Петербург, Росія, 1964–1990), академік АН СРСР (1970), Росія

**Піотровський, Михайло Борисович** (1944), музеєзнавець, історик-сходознавець і арабіст, ісламознавець, директор музею «Ермітаж» (м. Санкт-Петербург, Росія; з 1992), член-кореспондент РАН (1997), Росія

**Піп Іван Мармароський**, одна з найвищих вершин Українських Карпат (1938 м), розміщена на масиві Раківські гори

**Піп Іван Черногірський**, одна з найвищих вершин Українських Карпат (2028 м), розташована на південно-східному кінці головного хребта масиву Чорногора

**Піперазин**, органічна сполука, аліциклічний амін

**Піпіль**, мова юто-ацтекської групи

**Піпін Короткий** (714–768), король франків (751–768)

**Піпові** (Pipidae), родина безхвостих земноводних

**Піпольфен**, дипразин, органічна гетероциклічна сполука, використовується як антигістамінний препарат

**Пінпард, Альфред Брайан** (1920–2008), фізик, Велика Британія

**Піптопор** (Piptoporus), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Пір року товариство**, французьке таємне заколотницьке товариство на чолі з О. Бланкі спрямоване проти засилля фінансової олігархії Луї-Філіппа Орлеанського, Липневого монархічного режиму (1838–1839)

**Пір, Жорж** (1910–1969), чернець-домініканець, Нобелівська премія миру (1958), Бельгія

**Піраміда (архітектура)**, споруда у формі зазвичай правильної геометричної піраміди, у якій бічні сторони мають форму рівнобедреного трикутника з вершинами, що збігаються в одній точці

**Піраміда (геометрія)**, геометричне тіло, основою якого служить багатокутник, а сторонами стільки трикутників, скільки основа має сторін, що сходяться вершинами в одну точку

**Піраміда зрізана**, частина піраміди, яка міститься між основою та паралельною до неї площиною

**Піраміда Лувра**, головний вхід до музею Лувр

**Піраміда Місяця**, друга за розміром будова після піраміди Сонця у місті Теотіуакан (Мезоамерика)

**Піраміда обернена**, спосіб подачі журналістського матеріалу, що передбачає послідовне розташування фактів



відповідно до їх значущості (від найголовнішого до другорядного)

**Піраміда Сонця**, найбільша будівля міста Теотіуакан (Мезоамерика)

**Пірамідна система**, система нейронів кори

**Пірамідні нейрони Беца**, основні нейрони мозку

**Піранделло, Луїджі** (1867–1936), письменник, драматург, Нобелівська премія з літератури (1934), Італія

**Піранози**, родина хижих риб ряду хараціноподібних

**Піраньйові** (Serrasalminidae), родина хижих риб ряду хараціноподібних

**Піраргірит**, мінерал підкласу складних сульфідів

**Піратство**, акт морського розбою

**Піратство міжнародне**, морський розбій, незаконне захоплення, грабунки чи потоплення торговельних та інших суден, які здійснюються у відкритому морі приватними або державними суднами

**Пірвелі Дасі**, суспільно-літературна течія в національно-визвольному русі Грузії, 1860–1880-ті

**Пірей**, місто у Греції, історико-культурний центр, 179 тис. мешканців

**Піреней – Монте-Пердідо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО (1997), природоохоронна територія, район гори Монте-Пердідо (Мон-Пердю) у Піренеях, Франція – Іспанія

**Піреней**, гірська система на південному заході Європи

**Піренейський мир 1659**, мирний договір, підписаний 07.11.1659 між Францією та Іспанією, що завершив франко-іспанську війну 1635–1659

**Піренейський півострів**, Іберійський півострів, півострів на південному заході Європи

**Піреноїд**, клітинна органела

**Піреноміцети** (Pyrenomycetes), група сумчастих грибів

**Піретрум** (Pyrethrum), рід рослин родини айстрових

**Піридоксин**, вітамін B6, органічна гетероциклічна сполука, одна з форм вітаміну групи B, у фосфорильованій формі є кофактором багатьох ферментів, потрібний для нормального обміну речовин і для кровотворення

**Піримідинові основи**, природні органічні сполуки, що входять до складу нуклеїнових кислот

**Пірит**, мінерал, сульфід заліза

**Пірихій**, в античному віршуванні стопа з двох коротких складів

**Пірі, Роберт Едвін** (1856–1920), інженер і полярний дослідник, перший підкорювач Північного полюсу (1909), США

**Піріа, Рафаель** (1814–1865), хімік, основоположник нових методів синтезу в органічній хімії, синтезував саліцилову кислоту, Італія

**Пірін**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Болгарія

**Пірі-реїс** (бл. 1465–1554/1555), мореплавець, адмірал і картограф, Туреччина

**Піранмаа**, область Фінляндії

**Пірке реакція**, місцева реакція на туберкулін

**Пірке, Гвідо фон** (1880–1966), теоретик космонавтики, автор перших праць з теорії ракетно-космічного польоту, Австрія

**Пірке, Клеменс фон** (1874–1929), лікар-педіатр, творець учення про алергію, запропонував діагностичну пробу на туберкульоз, Австрія

**Пірнач**, 1) вид холодної зброї у вигляді булави, що являла собою металеву головку з гострими виступами, насадженою на держално; 2) атрибут влади в українських козаків

**Піро...**, частина складних слів, що вказує на відношення до вогню, підвищеної температури

**Піровиноградна кислота**,  $\alpha$ -кетопропіонова кислота  $\text{CH}_3\text{COCOON}$ , проміжний продукт розпаду сахаридів, білків та жирів

**Піроелектрик**, речовина, в якій існує спонтанний електричний дипольний момент

**Пірокластичні породи**, уламкові гірські породи, що складаються переважно з вулканічних матеріалів

**Піроксени**, група породотвірних мінералів класу силікатів

**Піроксеніт**, гірська порода, що складається переважно з піроксенів

**Піролюзит**, мінерал класу оксидів і гідроксидів

**Пірометр**, прилад для безконтактного вимірювання температури (на основі реєстрації інфрачервоного випромінювання)

**Пірометрія**, сукупність методів вимірювання високих температур

**Піроморфит**, мінерал класу фосфатів

**Пірон**, металевий або дерев'яний елемент, що скріплює кам'яні блоки

**Піроп**, мінерал класу силікатів групи гранатів

**Піроплазмиди** (Piroplasmida), ряд паразитичних найпростіших класу споровиків

**Піроплазмідози**, група кровопаразитарних хвороб ссавців, птахів, риб і земноводних тварин

**Піросмані, Ніко** (1862–1918), живописець, класик примітивізму, Грузія

**Піротехніка**, галузь техніки, пов'язана з технологіями приготування горючих сумішей і спалювання їх для отримання певного сигналу або ефекту

**Піротехнічна речовина**, речовина або суміш речовин, що призначені для створення ефекту у вигляді тепла, вогню, звуку або диму

**Піротин**, мінерал класу сульфідів

**Пірофіліт**, мінерал класу силікатів

**Пірофітові водорості** (Pyrophyta), відділ джугитикових водоростей

**Пірофобія**, боязнь вогню

**Пірофосфатаза неорганічна**, фермент класу гідролаз, який каталізує перетворення пірофосфату в два фосфат-іони

**Пірохлор**, мінерал класу оксидів і гідроксидів, складний оксид натрію, кальцію й ніобію

**Піррова перемога**, поняття на позначення невиправданих втрат під час воєнних зіткнень, політичних сутичок та інших видів протистояння

**Піррон** (бл. 360 – бл. 270 до н. е.), філософ, основоположник скептицизму, Стародавня Греція

**Пірс, Франклін** (1804–1869), 14-й президент США (1853–1857)

**Пірс, Чарльз Сандерс** (1839–1914), філософ, логік, математик та природознавець, засновник прагматизму, США

**Пірсол, Аарон** (1983), спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон (2004 – 3, 2008 – 2) та 2-разовий срібний призер (2000, 2008) Олімпійських ігор, США

**Пірсон, Карл** (1857–1936), математик, статистик, біолог та філософ, один із засновників математичної статистики, Велика Британія

**Пірсон, Лестер Боулс** (1897–1972), політик, прем'єр-міністр Канади (1963–1968), Нобелівська премія миру (1957), Канада

**Пірсон, Френк** (1925–2012), сценарист, режисер, лауреат Берлінського МКФ (1965), «Оскар» (1976), США

**Пірсон, Чарльз** (1793–1862), правник, автор ідеї підземної залізниці – метрополітену, Велика Британія

**Пір'я**, рогове утворення шкіри птахів, що вкриває більшу частину тіла птахів

**Пір'яні кліщі** (Analgessoidea), надродина паразитичних кліщів

**Пісак**, місто у Перу, історико-культурний центр, 10 тис. мешканців

**Пісарро, Франсіско** (1471–1541), конкістадор, Іспанія

**Пісенник**, збірник текстів пісень, зібраних за різними ознаками – тематикою, приналежності одному автору, нерідко супроводжуваних нотами

**Піскарки** (Callionymus), рід риб родини піскаркових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Піскаркові** (Callionymidae), родина риб ряду окунеподібних

**Піски скляні**, кварцові рівномірнозернисті піски, найважливішою складовою частиною яких є оксид кремнію (кремнезем) та які використовуються для виробництва скла

**Пісківка**, селище міського типу Бородянського р-ну Київської обл.

**Пісковик**, осадова зцементована гірська порода

**Піскожили** (Arenicola), рід багатощетинкових червів

**Піскозакріплювальні насадження**, насадження, штучно створені на пісках

**Піскорієві** (Ammodytidae), родина риб ряду окунеподібних

**Піскорії південні, піщанки** (Gymnammodytes), рід риб родини піскорієвих

**Піскорийка** (Ammocoetes), личинка міног

**Піскорський, Володимир Костянтинович** (1867–1910), історик, дослідник минулого Іспанії і Португалії, Україна – Росія

**Піскорський, Костянтин Володимирович** (1892–1922), живописець, графік, представник сецесійного стилю, футуризму та абстракціонізму, Україна

**Піскострільна машина**, машина для очищення литих заготовок за допомогою струменя піску

**Післязародковий розвиток**, постембріональний розвиток, період індивідуального розвитку (онтогенезу) організму, що починається після зародкового розвитку виходом зародка з яйцевих або зародкових оболонок і закінчується статевим дозріванням і припиненням росту

**Післяісторія**, складова композиції; стисла інформація про долю головного та інших персонажів після розв'язки конфлікту, покладеного в основу сюжету

**Післяйменник**, розряд службових слів, що виражає різні відносини між головними і залежними членами словосполучення і утворюють підрядний синтаксичних зв'язок всередині словосполучення або речення

**Післямова**, додатковий текст, що допомагає осмислити викладене в основному тексті та розташований за ним

**Післяпологовий період**, стан організму жінки в перші дні або тижні після народження дитини

**Піснеспів**, важлива складова частина християнського богослужіння

**Пісні алегоричні**, народні пісні, де відтворення дійсності відбувається засобами алегорії

**Пісні заробітчанські**, фольклорний пісенний жанр, пов'язаний із життям наймитів, заробітчани-емігрантів, бурлаків та ін.

**Пісні наймитські**, тематичний цикл фольклорних пісень

**Пісня**, синтетичний музично-поетичний різновид мистецтва, призначений для співу словесно-музичний твір

**Пісня авторська**, жанр міської масової музичної культури

**Пісня бурлацька**, жанр соціально-побутової народної лірики, в основі якого оспівування долі бурлаки

**Пісня гайдамацька**, жанр українського фольклору, належить до історичних пісень часів визвольної боротьби проти польських і московських окупантів у 18 – на початку 19 ст. в Центральній та Лівобережній Україні

**Пісня гайдуцька**, ліроепічний фольклорний жанр балканських народів (сербів, хорватів, болгар, албанців, а також румунів і молдаван), в якому оспівуються героїчні подвиги ватажка та його загону, сповнені романтичного пафосу

**Пісня жниварська**, жанр календарно-обрядової народної поезії осіннього циклу, має піджанри: зажинкова, власне жниварська, обжинкова пісні

**Пісня зажинкова**, жанр календарно-обрядової поезії осіннього циклу, яким супроводжують ритуальні дії, пов'язані з початком збору врожаю

**Пісня історична**, жанр народного ліро-епосу, фольклорний твір про конкретні історичні події, процеси та історичних осіб

**Пісня козацька**, жанр народної соціально-побутової лірики, пов'язаний з історією козацтва, мотивами та ідейним змістом споріднений з історичними піснями та думами

**Пісня колискова**, пісні народного походження, що їх співають матері, заколисуючи дітей до сну

**Пісня купальська**, народна пісня календарно-обрядової поезії літнього циклу, пов'язана з давніми обрядами та іграми на шану бога Купала, що припадає на день християнського свята – народження св. Івана Хрестителя (7 липня за н. ст.)

**Пісня народна**, частина народної творчості, що поєднує словесну й музичну складові

**Пісня пісень**, зібрання давньоєврейської пісенної лірики, написаної в різний час протягом 1 тис. до н.е., приписуване Соломону, 17-та книга Біблії

**Пісня про Гільдебранта**, героїчний німецький епос, найдавніший відомий запис датується 10 ст.

**Пісня про мого Сіда**, анонімний героїчний епос іспанської літератури, єдиний відомий рукопис якого датується 1207

**Пісня про Мулань**, давня китайська народна балада, записана у 6 ст. й присвячена героїчній жінці

**Пісня про Нібелунгів**, пам'ятка німецького героїчного епосу, створена приблизно 1200–1210

**Пісня про Роланда**, героїчний епос раннього середньовіччя, найдавніша відома редакція (Оксфордська) датується 1170

**Пісня юнацька**, ліро-епічний унікальний жанр південних слов'ян, оспівуються легендарні юнаки, народні захисники від загарбників у часи середньовіччя

**Пісок**, осадова уламкова гірська порода

**Пісочин**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Пісочники**, зуйки (Charadrius), рід птахів ряду сивкоподібних родини сивкових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Пісочнорівська археологічна культура**, група споріднених пам'яток з крем'яним інвентарем у басейні Десни в Новгород-Сіверському Поліссі, датується 8–6 тис. до н.е.

**Піссарідес, Крістофер Антоніо** (1948), економіст, Нобелівська премія з економіки (2010), Кіпр – Велика Британія

**Піссарро, Каміль** (1830–1903), живописець, один із основоположників імпресіонізму, Франція

**Піст**, дотримання певних обмежень щодо їжі протягом певного періоду часу

**Пістікаури**, віршова форма грузинського фольклору й літератури

**Пістолет (зброя)**, вид ручної вогнепальної зброї для стрільби однією рукою

**Пістолет (сузір'я)**, зірка у сузір'ї Стрільця

**Пістолет будівельно-монтажний**, монтажний інструмент, у формі класичного пістолета або мініатюрного відбійного молотка, призначений для забивання дюбелів-цвяхів в бетон, цеглу тощо

**Пістолет-кулемет**, індивідуальна стрілецька автоматична зброя для враження живої сили супротивника на відстані до 200 м

**Пістоль**, старовинна іспанська золота монета, рівна подвійному ескудо

**Пістряки** (Chrysops), рід мух родини гедзів

**Пістрякові** (Cleridae), родина жуків

**Пістрянка понтійська** (Zygaena sedi), вид комах ряду лускокрилих родини пістрянок, внесений до Червоної книги України

**Пістрянки** (Zygaenidae), родина метеликів

**Піт**, водний розчин солей, що виділяється потовими залозами

**Пітаєвський, Лев Петрович** (1933), фізик, академік АН СРСР (1990), Росія

**Пітекантроп**, яванська людина (Homo erectus), викопний підвид людей, який жив близько 700-27 тисяч років тому і вважається локальним варіантом людини прямоходячої

**Пітерсон, Доналд Херод** (1933), астронавт, США

**Пітінга**, одне з найбільших у світі родовищ олова (Бразилія)

**Піткери**, острів у Тихому океані, заморська територія Великої Британії

**Пітніця**, захворювання шкіри людини, що розвивається внаслідок підвищеного потовиділення і затримки випаровування поту

**Піто трубка**, прилад для вимірювання динамічного тиску потоку рідини (суспензії) чи газу

**Піто, Анрі** (1695–1771), математик та інженер-гідралік, винахідник приладу для вимірювання динамічного тиску потоку рідини, Франція

**Пітоєв, Жорж** (1885–1939), актор, театральний режисер, Грузія – Росія – Франція – Швейцарія

**Пітон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронний район, Сент-Люсія

**Пітони** (Pythoninae), підродина змій

**Пітт, Бред** (1963), актор, лауреат Венеційського МКФ (2007), «Оскар» (2014), США

**Пітт, Вільям (молодший)** (1759–1806), політик, 16-й (1783–1801) та 18-й (1804–1806) прем'єр-міністр Великої Британії

**Пітт, Вільям (старший)** (1708–1778), політик, 10-й прем'єр-міністр Великої Британії (1766–1768)

**Піттові**, пітові (Pittidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Пітт-Ріверс, Огастес** (1827–1900), воєначальник, археолог, етнограф, один із засновників археології як науки, Велика Британія

**Пітт-Ріверса музей**, музей Оксфордського університету (Велика Британія), присвячений етнографії і археології, діє з 1884

**Пітцер, Кеннет Сенборн** (1914–1997), фізико-хімік, фахівець із термодинаміки молекул та спектроскопії, США

**Піфагор** (580–500 до н.е.), філософ, математик, містик, представник ідеалізму, основоположник піфагореїзму, Стародавня Греція

**Піфагора теорема**, одна з засадничих теорем евклідової геометрії, встановлює співвідношення між сторонами прямокутного трикутника

**Піфагора числа**, трійки цілих додатних чисел, сума квадратів двох з яких дорівнює квадратові третього

**Піфагореїзм**, напрям у давньогрецькій філософії, який абсолютизував та обожнював поняття числа і проголошував його першоосновою світу та сутністю речей

**Піфагорей та Герайон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни античного міста Піфагорей та Герайон (храм Гери) 8–6 ст. до н. е. на о. Самос, Греція

**Піфей** (380–310 до н. е.), мореплавець, астроном, математик, географ, перший полярний мореплавець, один з першовідкривачів островів Ірландія, Великобританія та Ісландія, Скандинавського півострова, Північного і Норвезького морів, Стародавня Греція

**Піфос**, давньогрецький глиняний глек яйцеподібної або кулястої форми із широким горлом

**Піхва**, 1) відділ жіночої репродуктивної системи людини; 2) нижня розширена частина листка однодольних рослин

**Піхота**, рід військ, який бере участь переважно в пішому бою

**Піхота морська**, військові підрозділи флоту, призначені для дій на суші

**Пічикато**, прийом гри на струнних музичних інструментах

**Піч (в архітектурі)**, пристрій для опалювання будівель або для отримання високої температури, необхідної в тому чи іншому технологічному процесі (випічка хліба, випал кераміки, термообробка металів, лабораторні дослідження)

**Піч (в астрономії)**, сузір'я Південної півкулі

**Піч доменна**, велика металургійна, вертикально розташована плавильна піч шахтного типу для виплавки чавуну і феросплавів з залізорудної сировини

**Піч нагрівальна**, промислова піч, де вироби (заготовки) нагрівають до температури, нижчої за температуру їх плавлення

**Піч обертова**, промислова горизонтальна або трохи похила піч циліндричної форми, корпус якої обертається навколо поздовжньої осі

**Піч термічна**, промислова піч для термічної або хіміко-термічної обробки металевих виробів

**Пічета, Володимир Іванович** (1878–1947), історик-славіст, перший ректор Білоруського державного університету (1921–1929), академік АН Білорусі (1928) та АН СРСР (1946), Україна – Білорусь – Росія

**Пічкури** (Gobio), рід риб родини коропоподібних, два види якого внесені до Червоної книги України

**Пічкури-білопери** (Romanogobio), рід риб родини коропоподібних

**Пічугін, Сергій В'ячеславович** (1961), спортсмен (вітирильний спорт), чемпіон Європи (1996, 1998), Україна

**Піччіні, Нікколо** (1728–1800), композитор, представник неаполітанської оперної школи, Італія

**Піччіоні, Орест** (1915–2002), фізик, автор низки відкриттів у галузі ядерної фізики, Італія

**Пішегрю, Шарль** (1761–1804), воєначальник, діяч Великої французької революції, учасник змови проти Наполеона Бонапарта, Франція

**Пішель, Ріхард** (1849–1908), індолог, Німеччина – Індія

**Піщанка**, селище міського типу, адміністративний центр Піщанського р-ну Вінницької обл.

**Піщанки** (Gerbillinae), підродина гризунів родини хом'яків

**Піщанкові (риби)** (Ammodytidae), родина риб ряду окунеподібних

**Піщанкові (ссавці)** (Gerbillidae), родина ссавців ряду гризунів

**Піщанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Плав'юк, Микола Васильович** (1925–2012), політик, останній Президент УНР в екзилі (1989–1992), голова ОУН (1979–2012), Україна – Канада

**Плавальний міхур**, специфічний гідростатичний орган костистих риб

**Плавання**, дисципліна водного спорту

**Плавання автономне**, самостійне плавання одиночного корабля (судна) або групи кораблів (суден) у віддалених від баз районах, як правило, без поповнення запасів

**Плавання на спині**, стиль плавання, який входить до програми Олімпійських ігор

**Плавання навколосвітні**, плавання, під час яких перетинаються всі меридіани Землі

**Плавання синхронне**, жіночий водний вид спорту

**Плавлення**, процес переходу тіла з кристалічного твердого стану в рідкий, тобто перехід речовини з одного агрегатного стану в інший

**Плавлення автогенне**, плавлення, під час якого температура, необхідна для його здійснення, підтримується за рахунок тепла хімічних реакцій між сульфідними компонентами перероблюваної сировини і окисника

**Плавник**, орган руху або регуляції положення тіла водних тварин

**Плавні**, вид ландшафту, заболочені чи підтоплені ділянки річок біля гирла, вкриті важкопрохідними заростями вологолюбної рослинності

**Плавт** (250–184 до н. е.), драматург-комедіограф, Римська імперія

**Плавти** (Naucoridae), родина клопів

**Плавун щитolistий** (Nymphoides peltata), вид судинних рослин родини бобівникових, внесений до Червоної книги України

**Плавуні** (Berardius), рід зубатих китів

**Плавунцеві, жуки-плавунці** (Dytiscidae), родина водяних комах ряду твердокрилих, два види якої внесені до Червоної книги України

**Плавунці (птахи)** (Phalaropus) рід птахів родини бекасових, фауна України

**Плавунчики (жуки)** (Halipidae) родина комах ряду твердокрилих

**Плавунчики (птахи)** (Phalaropus) рід птахів родини баранцевих



**Плавушник** (Hottonia), рід рослин родини первоцвітових  
**Плавці**, орган руху або регуляції положення тіла водних тварин

**Плавці бойові**, військові водолази, що виконують завдання різного характеру у воді

**Плавчикові** (Haliplidae), родина водяних жуків

**Плагіат**, привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора

**Плагіатор**, особа, яка вчинила плагіат

**Плагін**, в інформаційних технологіях – спеціалізований додаток, що розширює функціональні властивості програми

**Плагіоклази**, гірські породи

**Плагіотецій некероподібний** (Plagiothecium neckeroidium), вид мохоподібних родини плагіотецієвих, внесений до Червоної книги України

**Плагіотропізм**, ріст органів під певним кутом до подразника

**Плагіохілові** (Plagiochilaceae), родина мохів порядку юнгерманієвих

**Плазма**, агрегатний стан речовини, повністю або частково іонізований газ, який містить практично однакову кількість позитивних і негативних зарядів

**Плазма крові**, рідка частина крові

**Плазмагени**, нехромосомні, позаядерні гени

**Плазміда**, кільцева (рідше лінійна) молекула ДНК, що знаходиться в цитоплазмі, головним чином, прокаріотичних клітин

**Плазмін**, фібринолізин, фермент класу гідролаз, каталізує гідролітичне розщеплення ряду білків

**Плазмодесма**, цитоплазматичний канал в клітинній оболонці рослинних клітин

**Плазмодій** (Plasmodium), рід паразитичних найпростіших

**Плазмоліз**, явище відділення протопласту від клітинної стінки у рослин

**Плазмон (у біології)**, сукупність генів, розташованих поза ядром

**Плазмон (у фізиці)**, квазічастинка, квант коливань густини електронного газу

**Плазмопара** (Plasmapara), рід грибів класу ооміцетів

**Плазмотрон**, пристрій для одержання стаціонарного струменя плазми (температурою до 20000 С°), який застосовують в електрозварюванні

**Плазмоцити**, компоненти імунної системи

**Плазуни**, рептилії (Reptilia), клас черепах тварин типу хордових

**Плакат**, поліграфічний продукт встановленого формату у вигляді одного чи декількох аркушів, що містить зображення з одного чи обох боків і призначений для експонування

**Плакоди**, зачатки органів чуття

**Плакодонти** (Placodontia), ряд плазунів надряду Sauropterygia

**Плакоїдна луска**, тип луски

**Плакатор**, плоский або слабопохилий привододільний простір

**Плакула**, 1) гіпотетичний предок багатоклітинних тварин, 2) особливий тип бластули губок, червів, асцидій

**Плакун** (Lythrum), рід рослин родини плакунових

**Плакун чебрецелистий** (Lythrum thymifolia), вид судинних рослин родини плакунових, внесений до Червоної книги України

**Плакунові** (Lythraceae), родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Пламенац**, Джон Петров (1912–1975), політичний філософ, Сербія – Велика Британія

**Пламенийкий**, Анатолій Олександрович (1920–1982), живописець, народний художник України (1976), Росія – Україна

**План**, 1) документ, точний перелік намічених до виконання робіт та заходів; 2) попередньо складена схема змісту документа; 3) великомасштабне картографічне зображення ділянки місцевості на площині в ортогональній проекції без урахування кривизни земної поверхні

**План вираження**, сприйняття висловлювання на основі граматичних ознак мовних засобів, які входять до складу цього висловлювання, тобто сприйняття елемента мовного знака

**План генеральний**, 1) наукове і проектне обґрунтування перспектив розвитку міст, селищ і сільських населених пунктів; 2) складова частина проектної документації

**План змісту**, сприйняття висловлювання на основі семантики мовних засобів, що утворюють це висловлювання, тобто сприйняття внутрішнього елемента мовного знака

**План касовий**, документ, за допомогою якого здійснюється планування грошового обігу (обсягу та джерел надходжень готівки, напрямів її руху та зміни кількості в процесі руху)

**План навчальний**, документ, у якому визначено навчальні предмети (дисципліни), що їх вивчають у навчальному закладі, та їх розподіл за роками навчання, а також зазначена кількість часу, відведеного для вивчення кожного предмета

**Плана**, Джованні Антоніо Амедео (1781–1864), астроном, математик, геодезист, Італія

**Планарії** (Planariidae), родина типу плоских червів

**Планер**, літальний апарат, важчий за повітря, підтримуваний в польоті за рахунок аеродинамічної підйомної сили, створюваної потоком повітря

**Планерний спорт**, вид спорту, змагання на планерах у швидкості, дальності польоту й проходженні спеціальної заданої дистанції

**Планета**, кулясте несамосвітне тіло, що обертається навколо зірки

**Планета мала**, небесне тіло, що має орбіту навколо Сонця і не є повноцінною планетою ні кометою

**Планетарій**, пристрій, за допомогою якого можна спроектувати рухомі світлові точки на склепіння, щоб продемонструвати імітацію зірок та планет і змодельовати їхній рух, а також будівля (культурний заклад), що має такий проєктор

**Планети карликові**, небесні тіла, що обертаються безпосередньо навколо Сонця (тобто, не є супутниками інших планет), мають достатню масу, щоб гравітація надала їм гідростатично-рівноважної форми, проте не розчистили околиці своєї орбіти від інших подібних тіл

**Планети Сонячної системи**, планети, що обертаються навколо Сонця

**Планіметр**, прилад для наближеного визначення площі плоских фігур неправильної форми

**Планіметрія**, розділ геометрії, що вивчає двовимірні (одноплосинні) фігури

**Планк, Макс Карл Ернст Людвіг** (1858–1947), фізик, дійсний член НТШ (1923), Нобелівська премія з фізики (1918), Німеччина

**Планка закон**, закон розподілу енергії в спектрі випромінювання абсолютно чорного тіла

**Планка стала**, елементарний квант дії

**Планкетт, Роберт** (1848–1903), композитор, майстер оперети, Франція

**Планктон**, сукупність дрібних організмів, що живуть у товщі води

**Плант, Роберт Ентоні** (1948), рок-музикант, співак, автор пісень, Велика Британія

**Плантаційне господарство**, велике землеробське господарство, спеціалізоване на вирощуванні певних технічних або продовольчих культур (каучуконосів, кавового дерева, какао тощо)

**Плантація**, велика ферма або господарство, особливо в тропічних та напівтропічних країнах, на якій вирощують культури, що потребують великої кількості працівників, зазвичай найманих місцевих мешканців

**Планте, Гастон** (1834–1889), фізик, винахідник першого свинцевого акумулятора, Франція

**Плантен-Моретюс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, музейний комплекс, присвячений ранньому періоду книгодрукування в Європі, типографія Кристофа Плантена 16 ст., м. Антверпен, Бельгія

**Планувальник операційної системи**, сервіс ядра операційної системи, який надає процесорні ресурси іншим програмам

**Планування**, 1) загальна функція управління, визначення цілей діяльності та шляхів їх досягнення; 2) один з економічних методів управління, що є основним засобом використання економічних законів у процесі господарювання

**Планування балансовий метод**, метод, який застосовують у плануванні для досягнення рівноваги у сферах виробничого й особистого споживання

**Планування зовнішньополітичне**, засіб зовнішньої політики

**Планування індикативне**, форма державного регулювання економіки, яка, на відміну від директивного плану-

вання, має рекомендаційний характер і передбачає встановлення основних макроекономічних показників, які зорієнтовують діяльність суб'єктів господарювання

**Планування ландшафтне**, вид науково-практичної діяльності, спрямований на розробку цілей збереження і охорони природи

**Планування оборонне**, складова частина системи стратегічного планування та управління державними ресурсами у сфері оборони

**Планування територіальне**, метод реалізації територіального принципу при розробці планів економічного і соціального розвитку

**Планула**, личинка кишковопорожнинних

**Планшет**, 1) дошка з натягнутим папером для нанесення плану місцевості під час знімання; 2) план місцевості, одержаний під час знімання; 3) плоска сумка з прозорим боком для карти; 4) тонка дощечка, пластинка

**Планшон, Роже** (1931–2009), театральний актор, режисер, драматург, корифей європейського театру, Франція

**Пласа, Альфонсо Хуан Баутіста** (1898–1965), композитор, Венесуела

**Пласифікатор**, речовини, які вводять до складу полімерних матеріалів для додання (або підвищення) еластичності і (або) пластичності при переробці та експлуатації

**Пласник** (*Osmunda*), рід папоротеподібних рослин

**Пласт**, скаутська організація України

**Пластиди**, особливі двомембранні органели рослинної клітини, які здійснюють процеси синтезу речовин

**Пластика**, 1) див. Скульптура; 2) в хореографії – характер рухів, що відповідають танцю; 3) гармонійність тіла і рухів

**Пластини крем'яні**, продукт крем'яної індустрії кам'яного віку

**Пластинка листкова**, основна частина листка

**Пластинка нервова**, нервова система хордових на ранніх стадіях онтогенезу

**Пластинозяброві риби** (*Elasmobranchii*), підклас хрящових риб.

**Пластинчасті** (*Placozoa*, *Phagocytellozoa*), тип первинних багатоклітинних тварин

**Пластинчастовусі** (*Scarabaeidae*), родина комах ряду жуків

**Пластинчастодзьобі**, підряд птахів ряду гусеподібних

**Пластичні маси**, пластмаси, композиційні матеріали на основі полімерів

**Пластичність генетична**, здатність генотипів змінюватися

**Пластичність гірських порід**, властивість гірських порід змінювати свою форму (деформуватися) без мікроскопічних порушень зв'язності (суцільності) під дією механічного навантаження

**Пластичності теорія**, розділ механіки, що встановлює загальні закони утворення у твердих тілах (в суцільних середовищах) будь-якої конфігурації пластичних (залишкових) деформацій і напруг

**Пластом**, сукупність генетичного матеріалу, що міститься в пластидах рослинної клітини

**Пластрон**, 1) черевний щит кісткового панцира черепах; 2) шар повітря навколо дихалець водяних комах

**Платан** (*Platanus*), рід рослин родини платанових

**Платанові** (*Platanaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку протеевітих

**Плате, Людвіг Германи** (1862–1937), біолог, зоолог, автор терміна «ортоселекція», Німеччина

**Плате, Микола Альфредович** (1934–2007), хімік, іноземний член НАН України (2000), Росія

**Платежі**, готівкові та безготівкові фінансово-грошові операції, пов'язані з розрахунками громадян і організацій між собою, а також із суб'єктами фінансово-кредитної системи

**Платежі трансферні**, передача податкових внесків певним верствам населення, наприклад пенсіонерам, безробітним або тим, хто живе у нестатках

**Платереско**, стиль в архітектурному мистецтві Іспанії 16 ст.

**Платиктеніди** (*Platyctenida*), ряд бентосних організмів типу реброплавів

**Платина**, хімічний елемент, символ – Pt, атомний номер – 78

**Платина самородна**, група платинових мінералів, що є природними твердими розчинами Fe, Cu, Ni, Ir, Rh, Pd, Sn, Os, Ru, Au, Ag, Bi, Pb в платині

**Платіжна система**, платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів

**Платіжних дисбалансів теорії**, теорії, що пояснюють виникнення платіжних дисбалансів та пропонують практичне вирішення вирівнювання сальдо платіжного балансу

**Платіжні засоби міжнародні**, засоби, за допомогою яких здійснюються міжнародні платежі й сплачуються міжнародні кредити

**Платіні, Мішель** (1955), спортсмен (футбол), чемпіон Європи (1984), кращий футболіст Європи (1983–1985), найкращий гравець Франції 20 ст., президент УЄФА (з 2007), Франція

**Плато**, на суші – підвищена плоска або слабохвиляста рівнина, обмежена крутими схилами

**Плато підводні**, підняття океанічного дна з вирівняною поверхнею, обмежене уступами

**Плато, Жозеф Антуан Фердинан** (1801–1883), фізик і математик, винахідник стробоскопа, Бельгія

**Платобазальти**, обширні покриви базальтової лави, що утворюються при лінійних виливах за умов вирівняного рельєфу території

**Платон** (427–347 до н. е.), філософ, представник об'єктивного ідеалізму, основоположник платонізму, Стародавня Греція

**Платонізм**, напрям в античній філософії, базується на вченні Платона, згідно з яким буття тотожне ідеям і визначається ними

**Платонов, Андрій Платонович** (1899–1951), письменник, драматург, майстер філософсько-психологічної екзистенціалістської прози, Росія

**Платонов, Володимир Петрович** (1939), математик, президент АН Білорусі (1987–1992), академік АН СРСР (1987), Білорусь – США – Росія

**Платонов, Сергій Федорович** (1860–1933), історик, дослідник Смутного часу в історії Росії, прихильник об'єктивізму в історіографії, академік РАН (1920), Україна – Росія

**Платоспроможність**, спроможність банку виконати законні вимоги кредиторів

**Платт**, річка, права притока Міссурі, понад 1500 км, США

**Платформа (в геології)**, ділянка земної кори з відносно малою інтенсивністю тектонічних рухів і магматичних проявів

**Платформа (в інформаційних технологіях)**, сукупність апаратних та/або програмних засобів, що забезпечує єдиний підхід для вирішення широкого кола задач

**Платформа політична**, сукупність принципових положень, які складають ідеологічні погляди та програму дій політичної партії або блоку політичних партій

**Плаун** (*Lycopodium*), рід рослин родини плаунових

**Плаун річний** (*Lycopodium annotinum*), вид судинних рослин родини плаунових, внесений до Червоної книги України

**Плаунець заплавний** (*Lycopodiella inundata*), вид судинних рослин родини плаунових, внесений до Червоної книги України

**Плаункові**, родина (*Selaginellaceae*) і порядок (*Selaginellales*) плауноподібних рослин порядку плаункових

**Плаунові**, родина (*Lycopodiaceae*) і порядок (*Lycopodiales*) плауноподібних рослин порядку плаунових

**Плаунок плауноподібний** (*Selaginella selaginoides*), вид судинних рослин родини плаункових, внесений до Червоної книги України

**Плауноподібні** (*Lycopodiophyta*), відділ вищих спорових рослин

**Плаунчик швейцарський** (*Lycopodioides helveticum*), вид судинних рослин родини плаункових, внесений до Червоної книги України (2009) як зниклий в природі

**Плафон**, перекриття, стеля, а також твори монументального живопису чи скульптури, що прикрашають стелю

**Плахов, Андрій Степанович** (1950), кінокритик та кінознавець, президент Міжнародної федерації кінопреси (2005–2010), Україна – Росія

**Плахотнюк, Микола Григорович** (1936–2015), лікар, правозахисник, Україна

**Плахта**, жіночий поясний одяг

**Плацдарм**, ділянка місцевості, захоплена наступаючими військами при форсуванні водної перешкоди на противажному його березі або утримувана частинами, що відступають

**Плацента**, ембріональний орган ссавців, що поєднує організми матері і плода

**Плацентарні**, вищі звірі, справжні звірі (*Eutheria*), таксон (звичайно інфраклас) найбільш високорозвинених ссавців, які утворюють плаценту під час вагітності.

**Плацентація**, спосіб розташування сімязачатків на пло-  
долистках рослин

**Плацкарта**, проїзний документ, що дає право зайняти  
певне місце у вагоні поїзда, каюті пароплава

**Плач**, фольклорний жанр, давні обрядові жалобні пісні,  
присвячені трагічній події, переважно прощанню з покій-  
ником

**Плач Єремії**, український рок-гурт, діє з 1990

**Планинда, Сергій Петрович** (1928–2013), письменник,  
літературознавець, культуролог, публіцист, дослідник дав-  
ньоукраїнської міфології, Україна

**Планиця**, у християнському культі – велике чотири-  
кутне полотнище із зображенням Ісуса Христа після зня-  
ття його з хреста, предмет релігійного вшанування

**Планиця туринська**, полотно із відбитками люд-  
ського тіла, в яке, за євангельським сказанням, було  
обгорнуте тіло Ісуса Христа, що помер на хресті і був  
похований

**Плациноні ящірки** (*Chlamydosaurus*), рід тварин родини  
агамових

**Плебісцит**, 1) рішення плебейських законів у Стародав-  
ньому Римі; 2) форма загального голосування, різновид  
референдуму

**Плевако, Микола Антонович** (1890–1941), літературо-  
знавець, бібліограф, автор академічного двотомника  
«Хрестоматія нової української літератури», Україна

**Плевел** (*Lolium*), рід рослин родини злакових

**Плевен, Рене** (1901–1993), державний діяч, прем'єр-  
міністр Франції (1950–1951) та (1951–1952)

**Плевра**, сполучнотканинна оболонка, що у ссавців укри-  
ває легені

**Плевральна щілина в легенях**, порожнина плеври

**Плеврит**, запалення плеври

**Плеврокладаула білувата** (*Pleurocladula albescens*), вид  
мохоподібних родини цефалозієвих, внесений до Черво-  
ної книги України

**Плеврокок** (*Pleurococcus*), рід зелених водоростей

**Плевромейєві** (*Pleuromeiaceae*), родина вимерлих плау-  
ноподібних рослин порядку лепідодендронових

**Плеврот** (*Pleurotus*), рід грибів флори України

**Плезіантроп**, викопна людиноподібна мавпа

**Плезіозаври** (*Plesiosauria*), група мезозойських морських  
плазунів

**Плейоморфізм**, дискретна варіація характеристики в ме-  
жах єдиної популяції

**Плейотропія**, явище впливу одного гена на кілька фeno-  
типічних рис

**Плейохазій**, тип суцвіття рослин

**Плейстон**, сукупність водних організмів, які тримаються  
на поверхні води

**Плейстоцен**, епоха четвертинного періоду

**Плектенхіма**, несправжня тканина у нижчих рослин

**Плектотміцети**, група порядків класу *Euscomycetes*

**Плектр**, кісткова, пластмасова або металева пластинка,  
гусине перо або кільце з «кігтем», що надягається на па-  
лець для гри на струнних музичних інструментах

**Племена літописні**, племена, що згадуються в літопи-  
санні

**Плем'я**, форма етнічної та соціальної організації первіс-  
ного суспільства

**Плем'яного бога культ**, форма релігії, яка виникає в піз-  
ньородовому суспільстві

**Пленарне засідання**, пленарна сесія, засідання органі-  
зації (громади, товариства, асамблеї або парламенту), що  
відбувається за участі усіх членів організації, незалежно  
від угруповань

**Пленум**, збори членів виборного керівного або судового  
органу якої організації, партії

**Плеоназм**, надлишковість засобів, що використовуються  
для передачі лексичного чи граматичного змісту вислов-  
лювання

**Плеохроїзм**, зміна забарвлення речовини у світлі, що про-  
ходить крізь неї, залежно від напрямку поширення цього  
світла

**Плеріони**, газова оболонка навколо радіопульсару

**Плерома**, в ортодоксальній і особливо єретичній християнській містиці – певна сутність в усій своїй повноті або  
множинна єдність духовних сутностей, що разом утво-  
рюють упорядковану, внутрішньо завершену цілісність

**Плероневра хвойна** (*Pleroneura coniferarum*), вид комах  
ряду перетинчастокрилих родини Ксіелід, внесений до  
Червоної книги України

**Плероцеркоїд**, остання личинкова стадія цестод

**Плесецьк**, космодром у Росії

**Плеске, Федір Едуардович** (1858–1932), зоолог-система-  
тик, академік Петербурзької АН (1893), Росія

**Плеснер, Гельмут** (1892–1985), філософ і соціолог, один  
із засновників філософської антропології, Німеччина

**Плесно**, частина стопи

**Плетньов, Петро Олександрович** (1791–1866), літера-  
турний критик-новатор, поет, виразник теоретичних по-  
глядів пушкінського кола, Росія

**Плетуха Сольданелова** (*Calystegia soldanella*), вид су-  
динних рослин родини березкових, внесений до Червоної  
книги України

**Плеханов, Георгій Валентинович** (1856–1918), політич-  
ний мислитель і публіцист, перший російський марксист,  
один із фундаторів російської соціал-демократії, Росія –  
Швейцарія

**Плече**, проксимальний сегмент руки

**Плече сили**, найкоротша відстань від осі обертання тіла  
до лінії дії сили

**Плечовий пояс**, відділ скелету, пояс верхніх кінцівок

**Плечоногі**, брахіоподи (*Brachiopoda*), тип первинноротих  
тварин

**Плещинський, Іларіон Миколайович** (1892–1961),  
живописець, майстер пейзажної, книжкової та плакатної  
графіки, педагог, Білорусь – Україна



**Плеяда**, 1) французька поетична школа, утворена у 1549; 2) літературне угруповання, що діяло в Києві протягом 1889–1894

**Плеяди (астрономія)**, зоряне скупчення в сузір'ї Тельця, одне із найпомітніших та найближчих до Землі розсіяних скупчень

**Пливуни**, водонасичені шари пісків

**Плинність (матеріалознавство)**, властивість тіл деформуватися з перебігом часу під дією зовнішніх впливів (силових, теплових тощо)

**Плинності межа**, величина механічного навантаження (напруги), при якій в матеріалі наступають незворотні деформації

**Плиски** (Motacilla), рід птахів родини плинкових

**Плинкові** (Motacillidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Плита**, у геології – частина геологічної платформи, в межах якої кристалічний фундамент занурений на значну глибину

**Плитвицькі озера**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, розташований у центральній частині країни, Хорватія

**Плитка**, керамічна пластина прямокутної форми для обробки стін, підлог, тротуару

**Плитка гнучка**, сучасний високотехнологічний матеріал, який відкриває в реалізації самих нестандартних дизайнерських ідей широкі можливості в обробці інтер'єрів і фасадів будівель

**Плиткоріз**, пристрій для різання плитки

**Плівка життя**, біосфера

**Плівка полімерна**, суцільні шари полімерів товщиною до 0,2–0,3 мм

**Плід**, орган покритонасінних рослин, або організм, що розвивається внутрішньоутробно

**Плід дробний**, плід, що розпадається по перетинках на однонасінні частини

**Плід несправжній**, плід, в утворенні якого беруть участь крім зав'язі й інші частини квітки

**Плідність**, здатність регулярно давати приплід, плодитися

**Плікутерія любомирського** (Plicutera lubomirskii), вид червононогих молюсків ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Плімутрок**, порода курей м'ясо-яєчного напрямку продуктивності

**Пліній Молодший** (61–113), письменник, драматург, політик, автор дев'яти книг листів, що вважаються взірцями епістолярного жанру, Римська імперія

**Пліній Старший** (23/24–79), письменник-ерудит, найбільш відомий як автор «Природної історії» – найбільшого енциклопедичного твору античності, містить відомості про Північне Причорномор'я

**Плінт**, головна комутаційна одиниця телефонного кросу

**Плінтус**, дерев'яний, керамічний, пластиковий, алюмінієвий профіль (планка), що використовується для косметичного приховування зазору між підлогою і стіною, а також

для захисту стін під час вологого або звичайного прибирання

**Плінфа**, характерний для давньоруської до монгольського зодчества тонкий обпалений цегла, ширина якого приблизно дорівнювала довжині

**Пліозаври** (Pliosaurus), рід вимерлих плазунів

**Пліопітек**, викопна людиноподібна мавпа

**Пліоцен**, епоха третинного періоду та відклади, що утворилися в той час

**Плісецька, Майя Михайлівна** (1925–2015), балерина, солістка Большого театру (Москва), хореограф, письменник, актриса, Росія – Литва – Німеччина

**Плісецький, Марко Мойсейович** (1909–1990), філолог та фольклорист, дослідник народного епосу, Україна

**Пліснесько**, давньослов'янське та давньоруське городище біля с. Підгірці Бродівського району Львівської області

**Пліснява**, збірна назва різноманітних грибів класу мікроміцетів

**Пліснява молочна** (Geotrichum candidum), патогенний гриб

**Пліснявка**, захворювання слизової оболонки ротової порожнини

**Плітки** (Rutilus), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Пліфон** (1360–1452), філософ, учений-гуманіст, Візантійська імперія

**Плішка, Пол** (1941), оперний та концертно-камерний співак (бас), США

**Пловдив**, місто у Болгарії, історико-культурний центр, 347 тис. мешканців

**Плоди синкарпні**, дво- чи багато гніздові ценокарпні плоди

**Плодик**, частина складного апокарпного плоду

**Плодівництво**, галузь рослинництва, вирощування плодових культур для одержання плодів, горіхів, ягід

**Плодове тіло (у грибів)**, багатоклітинна структура місцеліальних організмів

**Плодові культури**, рослини, які дають їстівні плоди

**Плодожерки** (Cydia), рід метеликів родини листовійок

**Плодозмінна система землеробства**, інтенсивна система землеробства, за якої у господарстві всі орні землі засівають зерновими, просапними і кормовими культурами, не залишаючи площ під чистий пар

**Плодолисток**, орган у квітці покритонасінних рослин

**Плодоніжка**, частина стебла у рослин

**Плодоношення**, період визрівання плодів у рослин

**Плодоріжки**, зозулинці (Anacamptis), рід судинних рослин родини зозулинцевих, сім видів якого внесені до Червоної книги України

**Плодючість**, ступень плідності живих організмів

**Плодючість тварин**, здатність тварин регулярно давати властиву кожному виду кількість повноцінних нащадків

**Плоєшті**, місто у Румунії, історико-культурний центр, 209 тис. мешканців

**Плоїдність**, число хромосомних наборів

**Плососпермові** (Plocospermataseae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Пломб'єрська угода 1858**, секретна угода між П'ємонтом та Францією про спільну війну проти Австрії

**Пломба**, заборонний знак із клеймом, відбитком печатки на дверях сховищ, контейнерів, автофургонів, деяких приладів; рід свинцевої (чи з ін. матеріалу) печатки, що підвішується до товарів або опечатаних приміщень, контейнерів

**Плон**, система керування вмістом, написана на мові програмування Пайтон для платформи Zope

**Плоска система**, несуча конструкція, в якій осі симетрії всіх елементів і ліній дії зовнішніх сил лежать в одній площині

**Плоскирка** (Blicca bjoerkna), риба родини корошових, вид фауни України

**Плоскі черви** (Platyhelminthes), тип первинноротих тварин

**Плоскогір'я**, гірська територія, в рельєфі якої переважають плоскі і слабохвилясті вододіли

**Плоскогубці**, ручний інструмент

**Плоскостопість**, викривлення стопи, що полягає в опущенні її склепіння, через що вона стає плоскою

**Плоскотілка червона** (Cuscus cinnabarinus), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-плоскотілок, внесений до Червоної книги України

**Плоскуха** (Echinochloa), рід рослин родини тонконогових

**Плоскотілки** (Cuculidae), родина комах ряду жуків

**Плотер**, пристрій для виводу креслень за допомоги комп'ютера

**Плотін** (205–270), філософ, представник неоплатонізму, Стародавня Греція

**Плотников, Володимир Олександрович** (1873–1947), фізико-хімік, академік УАН (1920), Росія – Україна

**Плохій, Сергій Миколайович** (1957), історик, професор української історії та директор Українського наукового інституту Гарвардського університету (з 2013), Росія – Україна – США

**Площа (в архітектурі)**, відкрита, архітектурно організована, обрамлена будівлями, спорудами та зеленими насадженнями частина території населеного пункту

**Площа (в математиці)**, одна з основних математичних величин, що характеризує геометричні фігури на площині або поверхні, міра множини точок, які займають поверхню або якусь її частину

**Площина**, одне з основних геометричних понять, вихідний об'єкт, який не визначається через простіші поняття, а неявним чином описується аксіомами

**Площина горизонтальна**, площина, на якій утворюється проекція предмета при його розгляданні зверху

**Площина дотична**, площина, що проходить через точку А кульової поверхні й перпендикулярна радіусу, проведеному в точку А, в точці гладкої поверхні

**Площина нормальна**, площина, в якій розміщені всі нормалі до траєкторії (кривої) в даній точці

**Площина поляризації**, площина, яка проходить через напрям поширення лінійно поляризованої електромагнітної хвилі і напрям коливань електричного вектора цієї хвилі

**Площина проєктивна**, двовимірний проєктивний простір; в первісному сенсі – евклідова площина, доповнена нескінченно віддаленими точками нескінченно віддаленої прямої

**Площина сагітальна**, умовна площина, що поділяє тіло людини або тварини поздовжньо на дві половини – праву й ліву

**Площина стична**, площина в евклідовому або в афінному просторі, яка стикається з підмноговином у точці таким чином, щоб був дотик другого порядку в цій точці

**Площини координатні**, у тривимірному просторі площини, що проходять через дві прямі, які є координатними осями

**Площинці** (Phthirus), під паразитичних комах ряду вошей

**Площинця** (Pthirus pubis), комаха підряду вошей

**Плуг (у землеробстві)**, сільськогосподарське знаряддя з широким, частіше металевим, лемішем для основної обробки ґрунту – оранки землі

**Плуг (у літературі)**, 1) спілка селянських письменників, що діяла в Харкові протягом 1922–1932 та однойменного альманаху (1924–1927); 2) літературний часопис, селянський двотижневик Головополітосвіті УРСР, єдине число вийшло 1922

**Плужанин**, літературний часопис, що виходив у Харкові протягом 1925–1932

**Плужник, Євген Павлович** (1898–1936), поет, перекладач, прозаїк, драматург, представник Розстріляного відродження, Росія – Україна

**Плутарх** (бл. 46–120 н. е.), письменник, історик і філософ, Стародавня Греція

**Плутократія**, форма державного правління, за якої основним суб'єктом влади виступає верхівка панівних класів

**Плутон (міфологія)**, божество в грецькій міфології

**Плутон (планета)**, планета Сонячної системи

**Плутонізм**, гіпотеза походження гірських порід

**Плутоній**, хімічний елемент, символ – Pu, атомний номер – 94

**Пльзень**, місто у Чехії, історико-культурний центр, 167 тис. мешканців

**Пльзеньський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Пльотанізм**, метод живопису, розроблений І. Марчуком

**Плюккер, Юліус** (1801–1868), математик і фізик, відкрив і описав катодні промені, Німеччина

**Плюкфельдер, Рудольф Володимирович** (1928), спортсмен (важка атлетика), олімпійський (1964), Україна – Росія – Німеччина

**Плюмбагові** (Plumbaginaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Плюмула**, брунечка, зародковий пагін

**Плюр**, поліграфічний тонкий, прозорий літографічний папір, покритий з одного боку клейовою плівкою

**Плюралізм**, багатоманіття систем концептуально оформлених уявлень, ідей, цінностей, поглядів щодо суспільно-політичного життя, які відображають інтереси, світогляд, умонастрої людей, класів, націй, громадських рухів та інших суб'єктів політики

**Плюралізм релігійний**, характер релігійності соціальних груп, підданих однієї країни, держави

**Плюралізм системний**, форма філософського плюралізму, особливістю якого є осмислення взаємозв'язку множинності і системності

**Плюралізм соціальний**, в економіці, політиці і культурі – стан, протилежний уніфікації і монополізації

**Плюралізм (у політології)**, характеристика політичної системи суспільства, за якої соціальні групи мають можливість висловлювати власні позиції через своїх представників у політичних і громадських організаціях

**Плюралізм (у філософії)**, філософські вчення, які визнають множинність субстанцій, вчення, які визнають множинність поглядів на світ, істин

**Плюралістична демократія**, форма демократичного устрою, при якому домінуюча тенденція облаштування суспільного життя (соціального, політичного, морального) ґрунтується на плюралізмі

**Плюріпотентність**, особливість стовбурових клітин, здатність клітини до диференціювання в будь-яку клітину

**Плюс**, знак, що позначає додавання (додатних величин)

**Плюсквамперфект**, давноминулий час дієслова, який позначає дію, процес, що передували іншій минулій дії, процесу

**Плютей** (Pluteus), рід грибів флори України

**Плющ** (Hedera), рід рослин родини аралієвих

**Плющ звичайний** (Hedera helix), вид рослин родини аралієвих

**Плющ, Іван Степанович** (1941–2014), політик, голова Верховної Ради України (1991–1994 та 2000–2002), Україна

**Плющ, Леонід Іванович** (1939–2015), математик, публіцист, літературознавець, правозахисник, Україна – Франція

**Плющ, Олексій Львович** (1887–1907), письменник, перекладач, Україна

**Пляж**, надводна частина сучасної берегової зони

**Пляма (медицина)**, обмежена ділянка шкіри зі змінним забарвленням

**Пляма (образотворче мистецтво)**, заповнена форма, один з базових елементів композиції, утворений шляхом ущільнення ліній в формі

**Пляма насідна**, ділянка тіла у птахів на череві та нижній частині грудей, що не має оперення

**Пляма очна**, початкова фаза еволюції ока

**Пляма сліпа**, місце виходу зорового нерву із сітківки

**Пляма сонячна**, утворення на поверхні Сонця, що мають вигляд темних плям

**Плями Ларше**, у судовій медицині – результат посмертного висихання кон'юнктиви (з'єднувальної оболонки ока) між відкритими повіками; трикутники білого і сірого кольору

**Плями Тардье**, у судовій медицині – крововилив під плевру і зовнішню оболонку серця (епікард); часто спостерігається при смерті від механічної гіпоксії

**Плямиста гієна** (Crocota crocuta), вид ссавців родини гієнових

**Плямистий олень** (Cervus nippon), вид ссавців родини оленевих

**Плямистий тюлень, ларга** (Phoca vitulina largha), вид ссавців родини тюленевих

**Плятт, Ростислав Янович** (1908–1989), актор, народний артист СРСР (1961), Росія

**Пневма**, 1) у давньогрецькій натурфілософії і медицині – сила, що регулює дихання і пульс; 2) у стоїцизмі – життєва сила, тотожна логосу – першовогню; 3) космічне «дихання», дух

**Пневматоліз**, процес утворення мінералів під дією летких компонентів, що виділяються з магми

**Пневматолітові родовища**, родовища, утворені гарячими мінералізованими парами і газами, що відокремлюються від застигаючої в глибинах Землі магми внаслідок пневматолізу

**Пневматологія**, у християнстві – учення про Святий Дух і взагалі про духовне начало

**Пневматофор**, орган гідростатичної рівноваги сифонофор – колоній медуз та поліпів

**Пневматофори**, спеціалізовані корені рослин, що ростуть на ґрунтах із поганою аерацією

**Пневмографія**, вивчення рухів грудної клітини під час дихання за допомогою записуючого приладу (пневмографа або спірографа)

**Пневмококи** (Streptococcus pneumoniae), грампозитивні коки, які можуть викликати пневмонію

**Пневмоконіози**, група захворювань легень, викликаних вдиханням пилу (особливо на вугільних копальнях)

**Пневмонія пневмоцистна**, запалення легень, яке викликає грибок Pneumocystis carinii, часто спостерігається у хворих на СНІД

**Пневмонія**, запалення легень

**Пневмосклероз**, затвердіння тканини легень

**Пневмоторакс**, накопичення повітря у плевральній порожнині

**Пневмотранспорт**, техніка транспортування сипучих і штучних (пневмопшта) вантажів під дією стислої або розрідженої газової суміші (частіше повітряної)

**Пномпень**, місто, столиця Камбоджі

**Пнуелі, Амір** (1941–2009), вчений-теоретик у царині комп'ютерних наук, Премія Тюрінга (1996), Ізраїль

**По**, річка в Італії, впадає до Адріатичного моря, 652 км

**По, Едгар Аллан** (1809–1849), письменник, поет, есеїст, драматург, основоположник жанру літературного детективу, США

**Побажання**, жанр народної творчості, лаконічні вербальні тексти, що мають позитивне значення, адресовані одним учасником іншому та потребують обрядової чи оказіональної ситуації

**Побережники** (*Calidris*) (*Calidris*), рід птахів родини бранцевих

**Победа**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Побєдоносцев, Костянтин Петрович** (1827–1907), політик, історик, обер-прокурор Святійшого синоду (1880–1905), Росія

**Поблет**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс монастиря 12–16 ст., Каталонія, Іспанія

**Побої**, злочин проти тілесної недоторканності людини

**Побратимство**, посестринство, одна з форм ритуального родичання, прадавній звичай духовного споріднення, індивідуальної взаємопідтримки

**Побузьке**, селище міського типу Голованівського р-ну Кіровоградської обл.

**Побут**, сфера позавиробничого соціального життя, в якій відбувається задоволення потреб людей в їжі, одязі, житлі, лікуванні і підтримці здоров'я, відпочинку, розвагах, освоєнні духовних цінностей

**Побутове поняття**, мінімум найзагальніших і найхарактерніших ознак, які необхідні для виділення і розпізнання предмета; інша назва – формальні поняття

**Побутовий жанр**, жанр письменства, що відтворює повсякденні події, поширений також в образотворчому мистецтві

**Побутовий жанр в образотворчому мистецтві**, жанр, присвячений буденному життю людини і суспільства (жанровий живопис, жанрова скульптура, жанрова графіка)

**Поваляєва, Світлана Вадимівна** (1974), письменниця, журналіст, Україна

**Поваренних, Олександр Сергійович** (1915–1986), мінералог, академік АН УРСР (1973), Росія – Україна

**Поварницин, Володимир Олексійович** (1899–1962), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Поварницин, Рудольф Павлович** (1962), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Росія – Україна

**Поведінка**, сукупність реакцій живого організму на зовнішні фактори

**Поведінка агоністична**, дії тварин, що спостерігаються під час конфліктів

**Поведінка адиктивна**, порушення поведінки, що виникає в результаті зловживання різними речовинами, що змінюють психічний стан людини

**Поведінка антисоціальна**, тип поведінки, який характеризується запереченням соціальних норм і цінностей, прийнятих у певному суспільстві

**Поведінка афективна**, поведінка, що зумовлена негативним емоційним станом (гнів, образа, роздратованість

тощо) виникає стрімко, протікає бурхливо й яскраво та слабо піддається самоконтролю

**Поведінка девіантна**, поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів

**Поведінка етнополітична**, сукупність дій суб'єкта етнополітичних відносин, в яких відбувається вибір ним засобів реалізації своїх інтересів

**Поведінка інноваційна**, ініціативний тип індивідуальної або колективної поведінки, пов'язаний із систематичним засвоєнням соціальними суб'єктами нових способів і видів діяльності в різних сферах суспільного життя або створенням нових об'єктів матеріальної і духовної культури

**Поведінка колективна**, перша теорія поведінки натовпу, запропонована Г. Лебоном (1895), який стверджував, що в період соціального занепаду та дезінтеграції суспільству загрожує влада натовпу

**Поведінка комунікативна**, поведінка індивіда в процесах спілкування, яка регулюється комунікативними нормами і традиціями, яких він як учасник спілкування дотримується

**Поведінка мовленнєва**, використання мови (мовного коду) учасниками спілкування в конкретних обставинах з оперттям на відповідний рівень володіння комунікативною і мовною компетенціями

**Поведінка політична**, сукупність різноманітних реакцій людини на політичну дійсність, яка охоплює в себе як внутрішні рефлексії, так і практичні дії щодо неї

**Поведінка релігійна**, усвідомлена реалізація віруючими, їх спільнотами релігійних приписів, норм, правил у процесі їхньої життєдіяльності

**Поведінка соціальна**, форма людської активності в суспільних системах різних рівнів, що характеризує соціальність людини через зовнішні прояви її діяльності

**Поведінка тварин екстраполяційна**, поведінка тварин, характер якої визначається попереднім знанням закономірностей змін певної поведінки інших тварин

**Поведінка територіальна**, поведінка тварин, пов'язана з поділом доступної території на індивідуальні ділянки

**Поведінка (у біології)**, реакції живого організму на зовнішні фактори

**Повеліт**, мінерал групи шеселіту, молібдат кальцію острівної будови

**Повелл, Ентоні (костюмер)** (1935), художник-костюмер, «Оскар» (1973, 1979, 1981), Велика Британія

**Повелл, Ентоні (письменник)** (1905–2000), письменник, класик англійської літератури, Велика Британія

**Повернення культурних цінностей**, сукупність дій, пов'язаних із ввезенням на територію України чи вивезенням із території України на території інших держав культурних цінностей

**Поверх**, простір, обсяг будинку між підлогою та стелею, де розташовуються приміщення

**Поверх технічний**, поверх, використовуваний для розміщення інженерного обладнання і прокладання комунікацій



**Поверхнева структура**, спосіб конкретного опису синтаксичної побудови кожного окремого речення з його глибинних структур

**Поверхневий апарат клітини**, надмембранний комплекс речовин

**Поверхневі стани**, енергетичні стани електронів, локалізовані на поверхні твердого тіла

**Поверхневі явища**, сукупність фізичних і фізико-хімічних явищ, зумовлених особливими властивостями шарів, що утворюються на межі розділу фаз

**Поверхні генетично однорідні**, ділянки земної поверхні, що мають однорідне походження рельєфу

**Поверхні лінійний елемент**, квадратний корінь із першої квадратичної форми поверхні

**Поверхні мінімальні**, поверхня з нульовою середньою кривизною в будь-якій точці

**Поверхня**, одне з основних понять геометрії, множина точок простору

**Поверхня алгебраїчна**, двовірний алгебраїчний многовид

**Поверхня гвинтова**, поверхня, що описується лінією  $L$ , яка обертається з постійною кутовою швидкістю довкола нерухомої осі  $OO''$  і одночасно переміщається поступально з постійною швидкістю уздовж цієї осі

**Поверхня другого порядку**, геометричне місце точок простору, прямокутні декартові координати яких задовольняють рівняння другого порядку відносно координат

**Поверхня еквіпотенціальна**, поверхня, в усіх точках якої однаковий потенціал

**Поверхня ізобарична**, поверхня, утворена сукупністю точок з однаковим атмосферним тиском

**Поверхня інтегральна**, графік функції розв'язку диференціального рівняння в частинних похідних

**Поверхня конічна**, поверхня другого порядку, геометричне місце прямих (твірних), що проходять через дану точку (вершину) і перетинають дану лінію

**Поверхня лінійчата**, поверхня, утворена рухом прямої лінії

**Поверхня опукла**, будь-яка область (тобто зв'язна і відкрита множина), що лежить на межі опуклого тіла, поверхня, що є межею опуклого тіла, називається повною опуклою поверхнею

**Поверхня рівня**, поверхня, всі точки якої відповідають одному й тому самому значенню певної функції від координат цих точок

**Повзик** (*Sitta europaea*), вид птахів родини повзикових, вид фауни України

**Повзикові** (*Sittidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Повзуновидні**, лабіринтові риби (*Anabantoidei*), підряд риб ряду окунеподібних

**Повзучість ґрунту**, властивість мінерального скелета ґрунту деформуватися протягом певного часу під впливом постійного тиску

**Повзучість матеріалів**, властивість матеріалу безперервно й повільно пластично деформуватися під впливом постійного механічного навантаження

**Повзучості теорія**, розділ механіки твердого тіла, в якому формулюються визначальні співвідношення, що зв'язують між собою параметри стану тіла (напруги, деформації, температури, а за необхідності і міри пошкодження) з урахуванням фактору часу

**Повитиці** (*Cuscuta*), рід рослин родини беззкових

**Повідомлення**, 1) коротка доповідь на зборах, засіданнях; 2) документ, який повідомляє про події, факти, питання; 3) зміст комунікації; 4) одна з найважливіших категорій комунікації як модусу існування явищ мови

**Повіки**, рухливі шкірні складки навколо очей у хребетних тварин

**Повінь**, 1) значне затоплення місцевості внаслідок підйому рівня води в річці, озері, морі; 2) фаза водного режиму річки

**Повір'я**, пласт народної творчості, в якому відбилися світоглядні, релігійні, міфологічні уявлення народу

**Повіс**, Джон Купер (1872–1963), письменник, Велика Британія – США

**Повістка**, коротке письмове повідомлення про виклик до певного офіційного органу

**Повістка (в літературі)**, невеликий епічний твір, поширений у другій половині 19 ст.

**Повість**, літературний жанр, прозовий твір, більший за оповідання, але менший за роман

**Повість минулих літ**, пам'ятка киеворуської писемності, літописне зведення, складене в Києві у 1113

**Повість про Бову Королевича**, переказ західноєвропейського лицарського роману, створений на основі старофранцузької поеми 13 ст., перекладений у 14 ст. білоруською із сербської

**Повіт**, адміністративно-територіальна одиниця у Великому князівстві Литовському, Польському королівстві, Речі Посполитій, Королівстві Галичини та Володимирії, ЗУНР, Російській імперії

**Повітка**, 1) господарське приміщення для утримання свійських тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна; 2) покрівля на опорах для захисту від сонця, дощу і т. ін., накриття

**Повітові училища**, неповні середні школи в Російській імперії

**Повітровід**, система металевих труб, розташованих у приміщенні з метою розподілу повітря по ньому та витягування повітря з нього

**Повітрозабірник**, елемент конструкції машини, призначений для забору навколишнього повітря і спрямованої його подачі внутрішніх систем, агрегатів і вузлів для різного застосування

**Повітроочишувач**, прилад, що забезпечує очищення повітря від шкідливих домішок

**Повітроплавання**, керовані або некеровані польоти в атмосфері Землі на літальних апаратах, легших за

повітря (на відміну від авіації, що використовує літальні апарати, важчі за повітря)

**Повітря**, суміш газів, що складають атмосферу Землі

**Повітря арктичне**, повітряні маси арктичного походження, що формуються в Північному полярному басейні, а взимку також над найбільш далеко висунутими на північ частинами материків (Таймир, Колима, Чукотка, Аляска)

**Повітря атмосферне**, суміш газів, що формують атмосферу

**Повітря екваторіальне**, повітряні маси, що формуються в області екватора

**Повітря помірних широт**, повітряні маси, що формуються в помірних, іноді в субполярних широтах обох півкуль

**Повітряна завіса**, створює невидимий бар'єр повітряного потоку, який ефективно розділяє внутрішнє середовище приміщення від зовнішнього

**Повітряна камера**, верхня зона в ємності, що утворюється над бродячим суслом або над вином в процесі його формування і дозрівання

**Повітряна маса тепла**, повітряна маса, що рухається на більш холодну підстилаючи поверхню

**Повітряний простір**, частина повітряної сфери, розташована над суходолом і водною територією тієї чи іншої країни

**Повітряних мас трансформація**, поступова зміна властивостей повітряної маси тропосфери

**Повітряні корені**, дихальні корені рослин

**Повітряні мішки**, частина складної дихальної системи птахів

**Повітрянодесантні війська**, високомобільний рід військ, який входить до складу Сухопутних військ багатьох країн

**Повних матеріальних витрат коефіцієнти**, показник в економіко-математичній моделі міжгалузевого балансу, що характеризує прямі й непрямі витрати на всій ланці виробничих зв'язків

**Повновладдя народу**, основоположний принцип організації і здійснення публічної влади в державі

**Повноголосся**, фонетичне явище: наявність у кореневих морфемах східнослов'янських мов поєднань -оро-, -оло-, -ере відповідно до поєднань звуків «ра», «ла», «рђ», «лђ» у південних та -ро-, -ло-, -ре-, -ле- у західнослов'янських мовах у одних і тих самих словах

**Повноліття**, вік, по досягненню якого людина набуває повної відповідальності за свої дії та вчинки згідно з Конституцією та законодавством

**Повнота системи аксіом**, якість системи аксіом, в якій всі змістовно істинні формули, записані засобами мови системи, можуть бути виведені за правилами логіки з неї самої

**Повойничкові** (Elatinaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Поворот** (обертання), операція симетрії, яка зберігає орієнтацію простору та має нерухомі точки

**Поворот лінгвістичний**, кардинальне зміщення центру уваги філософів з аналізу «суб'єкт-об'єктної проблематики» на дослідження «проблематики мови»

**Повстання козацькі**, антиурядові акції козаків та покоченого населення України наприкінці 16 – на початку 17 ст. з метою розширення прав козацтва та збільшення козацького реєстру

**Повстання на Чорному морі 1919**, повстання у французькому експедиційному корпусі на території України

**Повстання рабів**, виступи проти рабства в різних регіонах світу й на різних етапах історичного розвитку

**Повстання**, вид радикальної поведінки, нелегальна форма боротьби за владу

**Повстанський рух**, форма громадянської активності населення, яке виступає проти чинної державної влади або за соціально-політичні перетворення в своїй країні

**Повстянка дніпровська**, цимбохазма дніпровська (Cymbochasma borysthena), вид судинних рослин родини вовчкових, внесений до Червоної книги України

**Повтор**, повторення, 1) найпростіша стилістична фігура; 2) див. Редуплікація

**Повторювання образів**, прийом міжтекстуальності, який полягає в тому, що образи тексту за глибиною узагальнення виходять за межі конкретного твору й містять необмежені можливості філософського осмислення буття

**Повх, Іван Лукич** (1909–1997), гідромеханік, член-кореспондент АН УРСР (1961), засновник донецької гідродинамічної школи, Росія – Україна

**Повх, Олеся Іванівна** (1987), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон Європи (2010), Україна

**Повчання**, різновид ораторсько-повчальної прози киево-руської доби, написаний у формі звернення старшої людини до дітей та нащадків, містить настанови для широкого кола реципієнтів

**Повчання Володимира Мономаха**, «Повчання дітям», дидактичний твір, включений до другої редакції «Повісті минулих літ», датований приблизно 1117

**Повчанські висоти**, височина у межах Волинської височини

**Погадки**, округлий шматок неперетравлених рештків їжі тваринного походження (шерсть, пір'я, кістки), які зригують деякі хижі птахи

**Погановський, Віктор Олександрович** (1949), спортсмен (кінний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Україна

**Поггендорф, Йоганн Крістіан** (1796–1877), фізик, виявив оптичну ілюзію, названу на його честь, Німеччина

**Поггенполь, Вільгельм Олександрович** (1854–1938), фітофенолог, метеоролог, кліматолог, член-кореспондент ВУАН (1927), Україна

**Погладжування**, вживання адресантом різноманітних мовленнєвих формул, мовних і позамовних прийомів, скерованих на встановлення або продовження контакту, підтримання високого іміджу адресата

**Поглазов, Борис Федорович** (1930–2001), біохімік, член-кореспондент РАН (1990), Росія

**Поглинання звуку**, перетворення енергії звукової хвилі в інші види енергії

**Поглинання коефіцієнт**, величина, яка характеризує поглинання середовищем чи матеріалом світла, звуку, частинок, тощо

**Поглинання світла**, ослаблення інтенсивності світла при проходженні крізь речовину внаслідок перетворення світлової енергії в різні форми внутрішньої енергії речовини

**Поглинання**, форма примусового або добровільного злиття, що передбачає ліквідацію фірми, яка поглинається, і передання фірмі, яка поглинає, усього майна, зобов'язань і боргів ліквідованої фірми

**Погода**, стан атмосфери, безперервно мінливий у просторі та часі

**Погодін, Микола Федорович** (1900–1962), драматург, класик соцреалізму, Росія

**Погодін, Михайло Петрович** (1800–1875), історик, філолог-славист, видавець, дослідник історії Київської Русі, розробник теорій норманського походження Русі, офіційної народності та панславізму, академік Петербурзької АН (1841), Росія

**Погони військові**, наплічні знаки розрізнення військовослужбовців майже в усіх арміях

**Погоничі** (Porzana), рід птахів родини пастушкових

**Погонофори** (Pogonophora), клас тварин типу кільчастих червів

**Погоня**, герб Великого князівства Литовського, Литви, Білоруської народної Республіки, колишній герб Республіки Білорусь

**Погорєлов, Олексій Васильович** (1919–2002), геометр, академік АН УРСР (1961), Росія – Україна

**Погорельський, Антоній** (1787–1836), письменник, представник української школи в російській літературі, Росія – Україна

**Погорілий, Анатолій Миколайович** (1943), фізик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Погорілко, Віктор Федорович** (1938–2006), правознавець, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Погосов, Георгій Вадимович** (1960), спортсмен (фехтування на шаблях), чемпіон (1992) та срібний призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1983, 1985–1987, 1989, 1991), Україна

**Погребенник, Федір Петрович** (1929–2000), літературознавець, фольклорист, культуролог, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Погребинський, Соломон Беніамінович** (1924), кібернетик, розробник перших українських комп'ютерних систем, Україна

**Погребище**, місто, адміністративний центр Погребищенського р-ну Вінницької обл.

**Погребищенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Погребняк, Наталя Олегівна** (1988), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Європи (2015), Україна

**Погребняк, Петро Степанович** (1900–1976), лісівник та ґрунтознавець, академік АН УРСР (1948), Україна

**Погремок** (*Rhinanthus*), рід рослин родини вовчкових

**Погріб**, спеціальна, поглиблене в землю приміщення для зберігання швидкопсувних продуктів

**Погрібний, Анатолій Григорович** (1942–2007), літературознавець, письменник, літературний критик, публіцист, політичний та громадський діяч, лауреат Національної премії України ім. Шевченка (2006), Україна

**Погроми єврейські**, масові напади і грабунки єврейського населення

**Подагра**, розлад обміну речовин, коли надлишок сечової кислоти в організмі викликає запалення суглобів

**Подалірій** (*Iphiclides podalirius*), вид комах ряду лускокрилих родини косатцевих, внесений до Червоної книги України

**Подання**, документ, що містить пропозиції про призначення, переміщення чи заохочення особового складу, а також рекомендації щодо визначених дій і заходів з питань діяльності установи

**Подання конституційне**, письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акту (окремих положень) неконституційними, визначення конституційності міжнародного договору чи необхідність офіційного тлумачення Конституції і законів України

**Податки**, частина національного доходу, що вилучається державою у населення через позаекономічний та економічний примус здебільшого на еквівалентній основі з метою виконання її соціально-економічних, політичних, правових функцій і досягнення військових цілей

**Податки і збори місцеві**, податки та збори, які встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства, вони є обов'язковими до сплати в межах адміністративно-територіальних одиниць та зараховуються до їх бюджетів

**Податкова декларація**, офіційна заява платника податків про отримані ним за певний період прибутки та поширювані на них податкові знижки та пільги

**Податкова дисципліна**, систематичне навчання, розвиток і контроль моральних і фінансових здібностей і можливостей платника податків розраховуватися з бюджетами з урахуванням синхронності взаємодії податкових інспекцій з приймання й оформлення податків і податкових зобов'язань

**Податкова міліція**, спеціалізований підрозділ міліції, що входить до складу органів Державної податкової служби України

**Податкова політика**, діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків

**Податкова система**, сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів і внесків до бюджету і державних цільових фондів, які діють у встановленому законом порядку

**Податкова служба**, орган державного фінансового контролю

**Податок**, обов'язкові платежі, що їх сплачують юридичні особи та населення до бюджету в розмірах і в строки, передбачені законом

**Податок майновий**, прямий податок з юридичних чи фізичних осіб, об'єктом оподаткування якого є рухоме й нерухоме майно

**Податок на додану вартість**, ПДВ, непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент)

**Подвиг**, морально значуща дія людини, що спирається на її вільне самовизначення й спрямована на досягнення результатів, які значно перевершують рівень очікуваного від даного людського суб'єкта

**Подвижник**, людина, яка з релігійних мотивів бере на себе аскетичну обітницю і піддає себе будь-яким стражданням (пустельництво, мовчання, відмова від зручностей життя)

**Подвижництво**, 1) спосіб життя подвижника; 2) самовідданість у труді, самовіддана діяльність, спрямована на досягнення високої мети

**Подвійна точка кривої**, найпростіший тип особливої точки

**Подвійна точка**, точка кривої, в якій усі перші частинні похідні функції, що задає криву, дорівнюють нулеві і хоча б одна друга частинна похідна не дорівнює нулеві

**Подвійне дихання**, особливий тип дихання у птахів, який здійснюється в польоті за участі повітряних мішків

**Подвійне запліднення**, процес запліднення у квіткових рослин, в якому приймають участь два спермія, що запліднюють гаплоїдну яйцеклітину і диплоїдну центральну клітину зародкового мішка

**Подвійний елемент** (нерухомий елемент перетворення) точка (пряма, площа), яка при перетворенні переходить сама в себе (наприклад, центр інверсії, вісь симетрії, площа віддзеркалення)

**Подвійний запис**, спосіб ведення бухгалтерського обліку, за якого кожна зміна стану коштів організації (підприємства) відображається принаймні на двох бухгалтерських рахунках, забезпечуючи загальний баланс

**Подвійний ряд**, ряд, сумування якого відбувається по двох індексах елементів

**Подвійних стандартів політика**, дія, діяльність суб'єктів, ґрунтована на правилах або принципах неоднакового ставлення й оцінки явищ чи представників різних груп населення, держав у подібних (або аналогічних) ситуаціях

**Подвійні системи**, фізико-хімічні системи, що складаються з двох незалежних складових частин

**Подвійного заперечення закон**, закон формальної логіки, за яким операція заперечення, двічі послідовно застосована до якогось судження, дає вихідне судження

**Подвір'я**, 1) представництво окремої церкви на канонічній території іншої церкви; 2) представництво монастиря, його службові приміщення поза його територією

**Подгориця**, місто, столиця Чорногорії

**Подєрв'янський, Лесь Сергійович** (1952), літератор, драматург-сатирик, живописець, представник постмодернізму, Україна

**Подєрв'янський, Сергій Павлович** (1916–2006), живописець, графік, народний художник України (1992), Україна

**Подібності критерій**, безрозмірні характеристичні числа, складені з розмірних фізичних параметрів; використовуються в моделюванні фізичних процесів

**Подібності перетворення**, перетворення евклідового простору, для якого відстань між двома точками та відстань між їхніми образами пов'язані одним і тим самим коефіцієнтом

**Подібності теорія**, розділ математичної фізики, що встановлює умови, за яких можна вивчати фізичні процеси за допомогою моделювання і виділяти характерні параметри, які необхідно вивчити і порівняти

**Подій звичайних аналіз**, один з різновидів квазіекспериментів, тобто експериментів, в яких незалежна змінна не змінюється, а вибирається з наявних випадків

**Поділ влади**, один з основних принципів демократичного політичного режиму, ефективного функціонування політичної системи загалом, держави зокрема

**Поділ круга**, поділ кола, геометрична задача, розв'язувана за допомогою циркуля та лінійки

**Поділ обсягу поняття**, логічна операція, в результаті якої обсяг родового поняття, яке відображає клас предметів, поділяється на видові поняття, що відображають різновиди цього класу предметів

**Поділ праці географічний**, історично сформована і змінна в часі спеціалізація географічних таксонів різного рангу

**Поділ праці суспільний**, сукупність різних видів виробничої діяльності

**Поділ праці територіальний**, просторова диференціація трудової діяльності

**Поділ світу економічний**, поділ сфер вивезення капіталу, ринків збуту, джерел сировини, електроенергії транснаціональними корпораціями та державно-транснаціональним і наддержавним капіталом у межах світового господарства

**Поділ (у біології)**, форма розмноження організмів та клітин, що складають тіло багатоклітинних

**Поділ церков**, роз'єднання християнської церкви у 1054 на західну (римську) і східну (візантійську) і зумовлене ним офіційне оформлення католицизму та православ'я

**Поділля**, історико-географічна область на Правобережній Україні

**Подільськ**, місто Одеської обл.

**Подільська височина**, височина на південному заході України, входить до складу Східноєвропейської рівнини

**Подільська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Російської імперії та СРСР (1797–1925)

**Подільське восходство**, адміністративно-територіальне утворення у складі Речі Посполитої (1434–1793)

**Подільський говір**, один з говорів волинсько-подільської групи південно-західного наріччя

**Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет**, установа, відкрита в Кам'янець-Подільську у 1865



архієпископом Леонтієм для історико-статистичного опису парафій подільської єпархії

**Подільський р-н**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Подільські Товтри**, національний природний парк, Хмельницька обл.

**Подільської аграрно-технічної академії ботанічний сад**, пам'ятка природи загальнодержавного значення, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.

**Подіум**, підняття у вигляді доріжки від 50 до 100 метрів завдовжки для показу мод

**Подкопасьєв, Микола Іванович** (1872–1930), хімік, гірський інженер, дослідник соляних озер Криму, Росія

**Подкопасьєва, Лілія Олександрівна** (1978), спортсменка (спортивна гімнастика), 2-разовий чемпіон (1996 – 2), срібний призер (1996) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1995) та Європи (1996), Україна

**Подладанник** (Cytinus), рід рослин родини раффлезієвих

**Подобосутність**, подібність (схожість) сутностей трьох Божественних Осіб Трійці, на відміну від розуміння їх як тотожності

**Подозамітові**, родина (Podozamitaceae) і порядок (Podozamitales) (Podozamitales) голонасінних рослин

**Подокарп**, ногоплідник (Podocarpus), рід рослин хвойних рослин родини подокарпових

**Подокарпові**, ногоплідникові, родина (Podocarpaceae) і порядок (Podocarpaceales) голонасінних рослин порядку подокарпових

**Подолінський, Андрій Іванович** (1806–1886), поет-романтик, Україна – Росія

**Подолінський, Сергій Андрійович** (1850–1891), теоретик соціалізму, медик, публіцист, Україна

**Подольський, Борис Якович** (1896–1966), фізик-теоретик (квантова механіка), автор парадокса Ейнштейна – Подольського – Розена, Росія – США

**Подольян, Микола Петрович** (1923), поет, публіцист, лауреат Національної премії України ім. Шевченка (1979), Україна

**Подонь**, Східна Слобожанщина, район українського розселення в Росії

**Подорож (у літературі)**, метажанр, поширений у формі ходіння, нотаток, щоденників, мемуарів, нарисів тощо, ґрунтується на хронотопі шляху

**Подорожник** (Plantago), рід рослин родини подорожникових

**Подорожники** (Calcarius), рід птахів родини вівсянкових

**Подорожникові** (Plantaginaceae), родина квіткових рослин порядку ранніоцвітих

**Подорожні нотатки**, жанр публіцистичної літератури, що базується на враженнях мандрівників

**Подорожниське родовище сірки**, родовище на території Львівської обл.

**Подостемові** (Podostemaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевих

**Подотека**, роговий покрив ніг у птахів або плазунів

**Подоцити**, клітини в капсулах Боумена в нирках

**Подравський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Подразливість**, здатність клітин виходити із стану фізіологічного спокою

**Подразник**, будь яка сила, що приводить до подразливості живих систем

**Подразник адекватний**, подразник, який викликає вибіркове збудження рецепторів, до сприйняття якого вони спеціально побудовані

**Подушка фундаменту**, основа, на якій будується фундамент

**Подушковидні рослини**, характерна форма зростання рослин

**Поезія**, художньо-образна словесна творчість, відмінне від прози ритмічно організоване мовлення, що постає на основі тієї чи іншої версифікаційної системи

**Поезія ашикська**, напрям тюркомовної, зокрема турецької й кримськотатарської літератури, що включав авторську й народну літературу ашиків

**Поезія зорова**, синтетичний різновид мистецтва, за якого текстовий символ є елементом зорового образу завдяки специфічному розташуванню

**Поезія кладовищеська**, поезія цвинтарна, течія в англійській ліриці середини 18 ст.

**Поезія конкретна**, літературна течія авангардизму 1950-х

**Поезія летюча**, різновид поезії андеграунду

**Поезія макаронічна**, поетичні твори, переважно гумористичні та сатиричні, в яких комізм ґрунтується на поданні непоміжних лексичних рівнів

**Поезія мелічна**, давньогрецька пісенна поезія, виконувана під акомпанемент ліри й супроводжувала танцями

**Поезія метафізична**, філософська релігійна поезія, особливо поширена в бароковій традиції

**Поезія наукова**, поезія, в якій домінує науковий, логічний компонент

**Поезія обрядова**, найдавніший пласт народної лірики, пов'язаний із народними обрядами дохристиянської доби, як от пісні календарного циклу та родинно-побутові, з приходом християнства поєдналися з церковними святами

**Поезія орфічна**, тексти еллінської літератури, приписувані співцю Орфею та його послідовникам орфікам

**Поезія повстанська**, повстанські пісні, баладні, елегійні, маршові, сатиричні твори, тематикою яких є зброя боротьба УПА

**Поезія руїн**, поетична рефлексія на підставі споглядання знищених будівель, що викликає роздуми про минулість часу

**Поезія філософська**, різновид дидактичної поезії античної доби

**Поема**, переважно віршований, великий за обсягом твір, у якому зображено особливі події та яскраві характери

**Поема в прозі**, великий за обсягом різновид поезії в прозі

**Поема епічна**, літературний жанр, розлогий віршований оповідний твір

**Поема іроїкомічна**, жанр комічної поезії низького стилю (або високого бурлеску)

**Поема лірична**, літературний жанр

**Поєми киклічні**, епічні міфологічні тексти постгомерівської доби

**Поетика**, гуманітарна дисципліна, що вивчає систему зображально-виражальних засобів та будову літературного твору

**Поетика історична**, розділ фольклористики й літературознавства, що вивчає еволюцію художніх засобів і систем та її загальні закономірності

**Поетика онтологічна**, принцип герменевтики, спрямований на виявлення в художньому тексті «іншої реальності»

**Поєднуваність**, властивість мовних одиниць поєднуватись при утворенні одиниць більш високого рівня

**Поснешті-Лукашівська культура**, археологічна культура у Карпато-Дністровському регіоні (територія України, Молдови, Румунії, 3–1 ст. до н. е.)

**Пожежі підземні**, некерований процес горіння, що відбувається під землею

**Пожезько-Славонська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Пожежа, Юрас Карлович** (1925–2014), фізик, академік АН СРСР (1984), президент АН Литви (1984–1992), Росія – Литва

**Поживні речовини**, хімічна речовина, необхідна для життя організму

**Пожижевська**, одна з найвищих вершин Українських Карпат (1822 м, масив Чорногора)

**Позасвідомість**, психічна реальність, що протистойть свідомості, існує за її межами і може бути представлена у свідомості (повністю або частково) і не представлена в ній

**Позбавлення**, термін, започаткований Аристотелем, використовувався у схоластиці для опису фізичних явищ, руху, спрямованого на зміну ознак, що містяться у субстраті, тобто на зміну матеріальних речей

**Позбавлення батьківських прав**, санкція у сімейному праві, яка застосовується до батьків у разі невиконання ними своїх обов'язків щодо дітей

**Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу**, додаткове покарання, що призначається у випадку засудження за тяжкий чи особливо тяжкий злочин

**Позбавлення волі**, кримінальне покарання, примусова ізоляція злочинця від суспільства

**Позбавлення волі довічне**, один із видів кримінального покарання, найвища міра покарання в Україні, що прийшла на заміну смертній карі

**Позбавлення волі місця**, державні установи, на які законом покладено виконання покарання у вигляді позбавлення волі та де утримуються особи, на котрих накладено адміністративний арешт та щодо яких обрано запобіжний захід у виді взяття під варту

**Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю**, вид кримінального покарання, відповідно до якого особі забороняється обіймати певні посади (наприклад, працювати лікарем) чи займатися певною діяльністю (наприклад, керувати транспортним засобом)

**Поздєєв, Олександр Олександрович** (1926–1986), матеріалознавець, член-кореспондент АН СРСР (1981), Росія

**Поздюнін, Валентин Львович** (1883–1948), гідродинамік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Позен, Леонід Володимирович** (1849–1921), скульптор-передвижник, автор першого пам'ятника І. Котляревському (1903), академік Петербурзької АМ (1894), Україна – Росія

**Позивач**, фізична або юридична особа, учасник судового процесу, який пред'являє через суд до відповідача позов у спорах, що виникають з цивільних, господарських, адміністративних, сімейних, трудових правовідносин

**Позивний**, слово або сполучення букв, цифр, що надають вузлам зв'язку, кораблям, літакам тощо, а також командирам та іншим посадовим особам з метою приховування від противника їхнього справжнього найменування при виклику з технічних ліній зв'язку

**Позика**, передання грошей чи матеріальних цінностей одними фізичними або юридичними особами іншим на умовах повернення переважно за певну плату (відсоток)

**Позитив**, фотографічне зображення (відбиток з негатива) з прямим переданням яскравості чи кольору об'єкта знімання, де світлі і темні місця розподіляються так само, як у дійсності

**Позитивізм**, філософське вчення та напрям методології науки, відповідно до якого науковим є лише знання, здобуте точним використанням наукового методу, через збирання і аналіз емпіричних даних та послідовну перевірку гіпотез

**Позитивізм логічний**, напрям сучасної філософії, предметом якого є тлумачення завдань і проблем формальної логіки

**Позитрон**, елементарна частинка, лептон, античастинка електрона

**Позитроній**, екзотичний атом, зв'язана квантово-механічна система позитрона й електрона

**Позиціонування геополітичне**, діяльність, що здійснюється акторами світового політичного процесу з метою створення, просування й співставлення або протиставлення специфічного уявлення про себе в середовищі інших учасників геополітичного процесу

**Позиція (військові науки)**, смуга (ділянка, район) місцевості, акваторії, зайнята або намічена до зайняття військами (силами) для ведення бойових дій

**Позиція комуніканта**, комунікативна роль, яку підсвідомо виконує кожен з учасників спілкування

**Позиція комунікативна**, комунікативна роль, яку підсвідомо виконує кожен з учасників спілкування

**Позиція ненаголошена**, позиція, у якій звук або склад не перебувають під наголосом

**Позиція соціальна**, місце індивіда або групи в системі суспільних відносин, що регламентує стиль їх поведінки та визначається сукупністю специфічних ознак

**Позиція (у балеті)**, основне положення рук і ніг

**Позиція (у лінгвістиці)**, 1) у фонології – оточення фонеми, яке впливає на її сутність у певних умовах; 2) у морфології – місце морфеми в лінійній послідовності морфем слова; 3) у синтаксисі – розміщення синтаксичної одиниці стосовно іншої синтаксичної одиниці

**Позиція (фінанси)**, 1) стан біржового, валютного ринку на певну дату; 2) фінансовий стан банків, підприємств тощо внаслідок невідповідності вимог щодо купівлі/продажу; 3) фінансові активи, які перебувають у розпорядженні брокера чи банку; 4) залишок коштів на рахунку

**Позичанюк, Йосип Іванович** (1913–1944), політик, журналіст, політичний керівник УПА, Україна

**Позіхання**, мимовільний дихальний рух

**Познанська, Марія Авакумівна** (1917–1995), поетеса, представнича дитячої літератури, Україна

**Познань**, місто у Польщі, історико-культурний центр, 552 тис. мешканців

**Позняк, Леонід Олександрович** (1929–2004), металург, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Позов**, звернення заінтересованої або іншої уповноваженої на те особи до суду з проханням про розгляд спору і захист суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів

**Позов адміністративний**, звернення до адміністративного суду про захист прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах

**Позов негативний**, позов власника про усунення порушень, що перешкоджають здійсненню його права розпорядження належним йому майном

**Поїзд автомобільний**, автомобільний тягач, який тягне більш ніж один причеп

**Пойесіс**, позначення художньої творчості в давньогрецькій філософії

**Пойкілотермні тварини**, тварини, не здатні підтримувати високу стабільну температуру тіла

**Пойнтінг, Джон Генрі** (1852–1914), фізик, увів поняття про потік електромагнітної енергії (вектор Умова-Пойнтінга), виміряв щільність Землі, гравітаційну сталу, Велика Британія

**Пойнтінга вектор**, вектор, що характеризує поширення енергії електромагнітної хвилі; дорівнює векторному добутку напруженостей електричного і магнітного полів

**Пойнтінга теорема**, математичне формулювання закону збереження електромагнітної енергії в деякому об'ємі, обмеженому замкненою поверхнею

**Показчик**, впорядкований (за абеткою або ін. ознакою) перелік власних імен, подій та ін. інформаційних об'єктів, що забезпечує швидкий пошук необхідних відомостей у певному інформаційному масиві (книжному, журнальному, аудіовізуальному тощо)

**Показчик архівний**, архівний довідник, що містить систематизований перелік об'єктів чи явищ, згадуваних

в архівних документах, із зазначенням пошукових даних цих документів

**Показчик іменний**, різновид предметного показника, що включає прізвища, імена, псевдоніми, прізвиська

**Показник**, 1) кількісно-якісна характеристика певної властивості соціально-економічних об'єктів і процесів; 2) якісно визначена величина, що є результатом виміру чи розрахунків; 3) у математиці число, що вказує, до якого степеня підноситься число або вираз

**Показники кількісні**, показники в статистиці, які в чисельному виразі відображають соціально-економічні та інші явища і процеси; характеризують множинність, розмір і рівень цих явищ

**Показники натуральні**, показники, які характеризують кількісно та якісно (у фізичних і умовних одиницях вимірювання) сукупність створених у суспільному виробництві споживчих вартостей

**Покальчук, Юрій Володимирович** (1941–2008), прозаїк, поет, перекладач з латиноамериканських, англійської та французької мов, дослідник латиноамериканської літератури, Україна

**Покарання**, 1) особлива міра виховання; 2) захід юридичної відповідальності

**Покарання кримінальне**, захід державного примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, яка вчинила злочин, і полягає в передбаченому кримінальним законом обмеженні прав і свобод засудженого

**Покарання основне**, покарання, яке не може додаватися до інших покарань і застосовується лише як самостійне покарання за той чи інший злочин

**Покетбук**, книжка невеликого формату

**Поклад, Ігор Дмитрович** (1941), композитор, народний артист України (1997), Національна премія України ім. Шевченка (1986), Росія – Україна

**Поклади корисних копалин**, скупчення корисних копалин у надрах або на земній поверхні

**Покликання релігійне**, специфічна форма усвідомлення релігійних цінностей, яка визначає сенс і мету життя віруючого, його ставлення до релігійної і світської діяльності

**Покоління**, генерація, 1) сукупність людей, які належать до певного вікового інтервалу, вік яких вписується в часовий проміжок між народженням їх дітей; 2) нащадки подружньої пари чи сукупності пар за ступенем спорідненості

**Покоління (у біології)**, сукупність однакового ступеня спорідненості до спільного предка

**Покотилівка**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Покотило, Михайло Федорович** (1906–1971), актор, режисер, народний артист УРСР (1953), Україна

**Покотило, Фока** (?–1574), кошовий отаман Запорізької Січі (1574), Україна

**Покрасс, Данило Якович** (1905–1954), композитор, брат і співавтор Д. Покрасса, Україна – Росія

**Покрасс, Дмитро Якович** (1899–1978), композитор, народний артист СРСР (1975), Україна – Росія

**Покриви, покривні тканини**, тканини, що вкривають тіло зовні

**Покривники** (Urochordata), підтип тварин типу хордових

**Покривні культури**, зернові і деякі просапні сільськогосподарські рослини (жито, пшениця, ячмінь, овес, кукурудза, просо тощо), під покривом яких розвиваються в ранній період свого життя підсівні культури

**Покритонасінні** (Angiospermae), надклас (або відділ) вищих рослин

**Покритороті мохуватки** (Phylactolaemata), клас безхребетних тварин типу мохуваток

**Покритощелепні**, ентогнати (Entognatha), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Покриття**, 1) забезпеченість коштами для сплати боргів; 2) оптимальна сума страхових резервів для можливих цінних ризиків; 3) зворотна закупівля проданого контракту; 4) ступінь забезпеченості акціонерною компанією виплат дивідендів і відсотків за рахунок прибутків

**Покриття множини**, сукупність множин, у яких точка заданої множини належить принаймні одній підмножині покриття

**Покришкін, Олександр Іванович** (1913–1985), офіцер ЗС СРСР, льотчик-винищувач, перший тричі Герой Радянського Союзу (1943 – 2, 1944), Росія

**Покрівельні матеріали**, матеріали, які використовують для покриття дахів

**Покрівля (в архітектурі)**, конструктивний елемент покриття або даху, який безпосередньо ізолює будівлю від зовнішніх впливів (сонця, опадів, вітру)

**Покрівля (у геології)**, гірські породи, що залягають безпосередньо над пластом

**Покрова**, народна назва християнського свята Покрову Пресвятої Богородиці

**Покровка**, селище міського типу Харцизької міськради Донецької обл.

**Покровськ**, місто, адміністративний центр Красноармійського р-ну Донецької обл.

**Покровська зрубна культура**, археологічна культура (18–15 ст. до н. е.), розповсюджена в степовій та лісостеповій смузі від Сіверського Дінця до Волги

**Покровське**, селище міського типу, адміністративний центр Покровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Покровський район (Дніпропетровська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Покровський район (Донецька обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Покровський, Микола Миколайович** (1865–1930), дипломат, політик, останній міністр закордонних справ Російської імперії (1916–1917), Росія

**Покровський, Михайло Миколайович** (1868–1932), історик, академік АН СРСР (1929), Росія

**Покровський, Михайло Михайлович** (1869–1942), філолог, академік АН СРСР (1929), Росія

**Поксвіруси** (Poxviridae), родина вірусів

**Покутники**, сектантська течія, що виникла 1960-х. внаслідок розколу греко-католицької церкви

**Покутсько-Буковинські гори**, гірський масив в Українських Карпатах

**Покуття**, історико-етнографічна область у західній частині України

**Покуть**, куток в українській селянській хаті, розміщений по діагоналі від печі

**Пол Пот** (1925–1998), політик, генеральний секретар Комуністичної партії Кампучії (1963–1979), прем'єр-міністр Кампучії (1976–1979), лідер «червоних кхмерів», Камбоджа

**Полабська мова**, мертва західнослов'янська мова, що була поширена на лівому березі Лаба (Ельба) до першої половини 18 ст.

**Полак, Лев Соломонович** (1908–2002), фізико-хімік, основоположник плазмохімії, Німеччина – Росія

**Полак, Ян** (1435–1519), живописець, один з провідних представників пізньої готики, Польща – Німеччина

**Полані, Джон Чарльз** (1929), хімік, Нобелівська премія з хімії (1986), Німеччина – Велика Британія – Канада

**Полані, Майкл** (1891–1976), фізик, хімік, співавтор теорії абсолютних швидкостей реакцій, філософ, автор концепції «мовчазного знання», Угорщина – Німеччина – Велика Британія

**Поланські, Марк Льюїс** (1956), астронавт, США

**Поланські, Роман** (1933), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (2002), «Золотий ведмідь» (1966), «Оскар» (2002), Франція – Польща – Велика Британія – США

**Полатайко, Любомир Миколайович** (1979), спортсмен (велоспорт), чемпіон світу (2001), Україна

**Полба**, група видів пшениці

**Полгар, С'юзен** (1969), спортсменка (шахи), чемпіон світу (1996–1999), Угорщина – США

**Полгарська археологічна культура**, археологічна культура доби енеоліту, виявлена в Угорському Потиссі, Східній Словаччині, Північно-Західній Румунії та Закарпатті

**Поле алгебраїчно замкнене**, поле  $K$ , у якому довільний многочлен ненульового степеня над  $K$  має хоча би один корінь

**Поле Берестецької битви**, національний історико-меморіальний заповідник, діє у с. Пляшева Радивилівського р-ну Рівненської обл., з 1966

**Поле (в інформаційних технологіях)**, місце на комп'ютерному дисплеї для введення даних

**Поле гравітаційне**, фізичне поле, реальність, через яку здійснюється гравітаційна взаємодія мас

**Поле зору**, частина простору, зображення якої дає оптична система

**Поле класів**, у програмуванні змінна, пов'язана з класом чи об'єктом

**Поле локальне**, повне дискретно нормоване поле зі скінченним полем лишків



**Поле (у соціології)**, базовий термін соціологічної теорії Курта Левіна; сукупність соціальних зв'язків і норм, що впливають на поведінку людей

**Поле часток**, найменше поле, що містить певну область цілісності як підкільце

**Полеміка**, зіткнення різних поглядів під час обговорення будь-яких наукових, літературних, політичних та інших питань

**Полемісти**, письменники церковно-релігійного та політичного спрямування під час богословської та віросповідної боротьби у 16–17 ст., представники українських та білоруських церковних кіл

**Полемологія**, наука про війну та збройні конфлікти

**Полені, Джованні де** (1863–1861), фізик, математик, астроном, конструктор арифмометру, Італія

**Полетика, Василь Григорович** (1765–1845), історик, один із гіпотетичних авторів «Історії Русів», Україна – Росія

**Полетика, Григорій Андрійович** (1725–1784), перекладач-поліглот, лексикограф, історик, бібліофіл, один із гіпотетичних авторів «Історії Русів», Україна – Росія

**Полєвой, Микола Олексійович** (1796–1846), історик, дослідник ролі народу в історичному процесі, прихильник окремішності українського етносу від російського, письменник, драматург, видавець, літературний і театральний критик, журналіст, Росія

**Полів**, зрошування рослин водою

**Поливо́да, Анатолій Іванович** (1947), спортсмен (баскетбол), чемпіон (1972) та бронзовий призер (1968) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1967) та Європи (1967, 1969, 1971), Україна

**Полин** (*Artemisia*), рід рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Полин звичайний, чорнобиль, нехвороща** (*Artemisia vulgaris*), вид багаторічних трав'янистих рослин роду полин

**Полинов, Борис Борисович** (1877–1952), ґрунтознавець і геохімік, академік АН СРСР (1946), Росія

**Полі...**, частина складних слів, що вказує на множину, всеохопність, різноманітний склад чогось

**Поліандрія**, шлюб між одною жінкою і декількома чоловіками

**Поліандрія (у біології)**, багатомужжя у тварин

**Поліартрит**, запалення багатьох суглобів одночасно

**Поліархія**, тип політичного режиму, який характеризується розподілом та розосередженням влади між її різними центрами та носіями

**Поліатлон**, вид спорту, комплексне багатоборство, яке поєднує змагання з легкої атлетики, плавання, гімнастики, кульової стрільби, лижного спорту тощо

**Полібій** (бл. 200 – бл. 120 до н. е.), історик, воєначальник, автор «Загальної історії» в 40 томах, Стародавня Греція

**Поліванов, Євген Дмитрович** (1891–1938), лінгвіст-сходознавець, японіст, один з основоположників радянської соціолінгвістики та історичної фонології, один із засновників ОПОЯЗу, Росія

**Полівектор**, коваріантний або контраваріантний тензор по всіх індексах

**Полівидання**, видання, що містить кілька творів одного або кількох авторів: збірник, вибрані твори, зібрання творів, номер журналу, газети; протилежне моновиданню

**Полівка, Їржі** (1858–1933), мовознавець-славіст, іноземний член ВУАН (1924), дійсний член НТШ (1914), Чехія

**Полівки**, позатаксономічна збірна група гризунів, яка об'єднує чотири роди

**Полівкові** (*Arvicolidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Полігаліт**, мінерал, водний сульфат калію, кальцію й магнію острівної будови

**Полігамія**, форма шлюбу, що передбачає наявність більш ніж двох партнерів; включає поліандрію і полігінію

**Полігамія (у біології)**, різновид шлюбних стосунків між самками та самцями, за якого особі однієї статі відповідає більше однієї особи протилежної статі

**Полігенізм**, вчення в антропології

**Полігінія**, 1) біол. спаровування за період розмноження самця з кількома самицями; 2) шлюб між одним чоловіком і декількома жінками

**Поліглот**, людина, яка володіє багатьма мовами

**Поліглюкан**, целюлоза бобових

**Поліглот** (сер. 5 ст. до н. е.), один з провідних живописців античності, скульптор, живописець-новатор, Стародавня Греція

**Полігон**, смуга (ділянка, район) місцевості, акваторії, зайнята або намічена до зайняття військами (силами) для ведення бойових дій

**Полігонометричний пункт**, геодезичний пункт, розміщення якого на земній поверхні в прийнятій системі координат визначено методом полігонометрії

**Полігонометрія**, метод визначення розміщення точок земної поверхні (геодезичних пунктів)

**Поліграф**, детектор брехні, технічний засіб, використовуваний при проведенні інструментальних психофізіологічних досліджень для синхронної реєстрації параметрів дихання, серцево-судинної активності, електричного опору шкіри тощо

**Поліграфічна продукція**, продукція поліграфічної промисловості, що складається з двох груп: друкованих видань та акциденції, тобто поліграфічного відтворення бланків, анкет, запрошень, оголошень, конвертів та інших друкованих виробів

**Поліграфічна система**, комплекс технічних (комп'ютерних), програмних, технологічних та інформаційних (шрифтових, ілюстраційних, лінгвістичних) засобів, які за допомогою множини поліграфічних команд (конструкції видання) перетворюють видавничий оригінал у проект видання

**Поліграфічне відтворення**, четвертий етап видавничого процесу, на якому на основі видавничого оригіналу й конструкції видання за допомогою поліграфічної системи реалізують задані в конструкції видання команди поліграфічного оформлення

**Поліграфія**, 1) сукупність технічних засобів для багаторазового репродукування однакових копій зображення та способів типографського розмноження тексту у формі друкованої продукції; 2) галузь техніки, пов'язана з тиражуванням друкованої продукції

**Полідевк**, супутник Сатурна

**Поліедр**, многогранник, геометрична фігура (геометричне тіло), частина тривимірного евклідового простору, обмежена замкненою поверхнею, складеною з плоских многокутників, які називаються гранями многогранника

**Поліембріонія**, розвиток кількох зародків з однієї заплідненої яйцеклітини

**Полієрархія**, властивість інформаційної мови, кожний термін якої може мати декілька ширших термінів на будь-якому заданому рівні

**Поліїв мішок**, орган голкошкірих

**Поліканов, Сергій Михайлович** (1926–1994), фізик, правозахисник, член Московської Гельсінкської групи (1978), член-кореспондент АН СРСР (1974), Росія – Данія – Швейцарія – Німеччина

**Полікарпія**, здатність рослин цвісти багато разів

**Полікарпов, Геннадій Григорович** (1929–2012), радіобіолог, академік АН УРСР (1990), засновник морської радіоекології, Росія – Україна

**Полікарпов, Микола Миколайович** (1892–1944), авіаконструктор, Росія

**Поліклет** (друга половина 5 ст. до н. е.), скульптор, один із провідних представників античного мистецтва періоду високої класики, Стародавня Греція

**Поліклета канон**, виведена давньогрецьким скульптором Поліклетом формула ідеальних пропорцій людського тіла, якою користувався скульптор

**Поліклініка**, заклад, що надає медичну допомогу з багатьох спеціальностей

**Поліконфесійність**, наявність багатьох релігійних течій в межах однієї країни

**Полікратія**, багатовладдя, одночасне утримування влади в суспільстві кількома політичними силами

**Полікристал**, тверде тіло, що складається з великої кількості дрібних, здебільшого безладно розташованих кристалів

**Поліксена** (*Zerynthia polyxena*), вид комах ряду лускокрилих родини косатцевих, внесений до Червоної книги України

**Полілецитальне яйце**, багатожовткова яйцеклітина

**Полілінійна форма**, функція кількох векторних аргументів, лінійна по кожному з цих аргументів

**Полілог**, жанр (форма) мовленнєвої діяльності, розмова між кількома особами, протилежне – монолог

**Полімагістраль**, сукупність паралельних ліній (шляхів) різних видів сухопутного транспорту і лінійної інфраструктури

**Полімастігії** (*Polymastigina*), група паразитичних джгутикових типу найпростіших

**Полімастія**, багатососковість у ссавців

**Полімерази**, група ферментів класу трансфераз, що каталізують утворення фосфодіестерних зв'язків між нуклеотидами

**Полімеразна ланцюгова реакція**, ПЛР, специфічна ампліфікація ДНК, процес ампліфікації *in vitro*, при якому фрагмент ДНК розміром до 15 т.п.н. може бути розмноженим (ампліфікованим)

**Полімербетон**, загальна назва бетонів, що містять у своєму складі термореактивний органічний сполучник (зазвичай епоксидну смолу) і велику кількість дисперсного наповнювача (гальку, товченого кварцу, гранітної крихти та ін.)

**Полімери**, неорганічні і органічні, аморфні і кристалічні речовини, які з «мономерних ланок», з'єднаних в довгі макромолекули хімічними або координаційними зв'язками

**Полімеризація**, процес утворення високомолекулярної речовини (полімеру) шляхом багаторазового приєднання молекул низькомолекулярної речовини (мономеру, олігомеру) до активних центрів в зростаючій молекулі полімеру

**Полімеризація органів в зоології**, процес збільшення в процесі філогенезу числа рівноцінних гомологічних утворень в організмі

**Полімерія**, один з типів взаємодії генів

**Полімерні форми**, лікарські препарати, модифіковані полімерами

**Поліметалеві руди**, мінеральні утворення, в яких основними цінними компонентами є свинець і цинк, супутніми – мідь, срібло, золото, олово, вісмут, кадмій, селен, телур, галій та ін.

**Поліміксоподібні** (*Polymixiiformes*), ряд риб класу променеперих

**Поліморфізм**, дискретна варіація певної характеристики в межах популяції

**Полінг, Лайнус Карл** (1901–1994), біохімік, молекулярний біолог, Нобелівська премія з хімії (1954) та Нобелівська премія миру (1962), США

**Поліневрит**, запалення багатьох нервів водночас

**Полінегативні мови**, мови, в заперечних синтаксичних конструкціях яких можливі кілька заперечних елементів

**Полінезійська біогеографічна область**, біогеографічний підрозділ

**Полінезійські мови**, група океанійських мов, що поширена у Полінезії (мови корінного населення), а також на островах Меланезії та Мікронезії (зовнішньополінезійські)

**Полінезія**, група островів у Тихому океані, переважно в його центральній та східній частині

**Поліном (многочлен)**, сума членів, кожен з яких є добутом констант та змінних, піднесених до будь-якого цілого ненегативного степеня

**Поліноміальна форма**, поліном від кількох змінних, кожен член якого має один і той самий степінь відносно сукупності всіх змінних

**Полінуклеотиди**, біополімери, які складаються з великої кількості зв'язаних між собою фосфодіестерними зв'язками мононуклеотидів

**Поліньяк, Жуль де** (1780–1847), політик, прем'єр-міністр Франції (1829–1830)

**Поліомавіруси** (Polyomaviridae), родина вірусів

**Поліпептиди**, органічні сполуки, молекули яких складаються з двох і більше залишків амінокислот, з'єднаних у нерозгалужений ланцюг ковалентними пептидними зв'язками

**Поліпи**, безстатева стадія розвитку тварин типу кнідарій

**Поліпи (у медицині)**, аномальний ріст тканини на внутрішній поверхні порожнистого органа

**Поліпіл** (Polypilus), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Поліплоїд**, ядро, клітина, організм, що мають більше ніж два гаплоїдних набори

**Поліплоїдія**, мутація, кратне збільшення кількості хромосом

**Поліподії** (Polypodiozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Поліподіум**, багатоніжка (Polypodium), рід папоротеподібних рослин родини багатоніжкових

**Поліполія**, ринкова ситуація, за якої існує обмежена, але достатня для підтримання умов конкуренції кількість великих продавців

**Поліпор** (Polyporus) рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Поліптон**, багатовідмінковість, стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні в межах речення чи фрази одного й того самого слова у різних граматичних формах

**Поліс**, місто-держава, форма соціально-економічної і політичної організації суспільства і держави в Стародавній Греції

**Поліс страховий**, документ, що підтверджує укладення договору про страхування

**Полісапробіоти**, організми, що живуть у дуже забруднених органічними речовинами водоймах

**Полісахариди**, полімерні вуглеводи

**Полісемія**, багатозначність, наявність у слові, фразі, граматичній формі, синтаксичній конструкції кількох пов'язаних між собою значень, які розвинулись з початкового значення

**Полісилогізм**, поєднання декількох силогізмів, коли висновок одного силогізму (просилогізму) стає засновком іншого (епісилогізму) і т.д.

**Полісиндетон**, багатосполучниковість, стилістична фігура, що ґрунтується на повторенні єднальних сполучників між однорідними членами речення та сурядними реченнями

**Полісифонія дрібношпорова** (Polysiphonia spinulosa), вид водоростей родини родомелієвих, внесений до Червоної книги України

**Полісоми**, комплекс, утворений з іРНК і рибосом

**Полісомія**, наявність зайвих хромосом

**Поліспермія**, проникнення при заплідненні в яйцеклітину кількох спермій

**Полісся**, історико-етнографічна область на території Білорусі, України, Польщі та Росії

**Полістаст**, таль, вантажопідйомний пристрій з кількох рухомих блоків, які огинає канат або трос, призначений для здобуття переваги в силі чи швидкості

**Полістіхум** (Polystichum), рід папороті родини аспленієвих

**Поліська низовина**, низовина на заході Східноєвропейської рівнини (Білорусь, Україна, Росія)

**Поліська Січ**, українське партизанська збройне формування під час Другої світової війни, структура УПА

**Поліський природний заповідник**, природно-заповідний об'єкт загальнодержавного значення, Олевський та Овруцький р-н Житомирської обл.

**Поліський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Політ**, переміщення у повітрі літального апарату

**Політ автономний**, спосіб водіння пілотованих і безпілотних літальних апаратів, при якому всі необхідні завдання навігації вирішуються на його борту без участі наземних систем управління

**Політ калібрувальний**, політ, під час якого здійснюється налаштування засобів зв'язку

**Політбюро КПУ**, керівний партійний орган КПУ в роки радянської влади, що обирався на Пленумі ЦК і спрямовував роботу КПУ в період між пленумами

**Політбюро РСДРП(б) / РКП(б) / ВКП(б) / КПРС**, керівний орган партії, що обирався на Пленумі ЦК і спрямовував всю політичну діяльність партії у період між пленумами

**Політвидав України**, видавництво в УРСР (1922–1991)

**Політеїзм**, одна із історичних форм релігії, що ґрунтується на поклонінні багатьом богам

**Політекономія класична**, основний напрям розвитку економічної теорії від 17 до середини 19 ст.

**Політенія**, наявність у ядрі соматичних клітин політенних хромосом

**Політизація етнічності**, висування національними меншинами через свої громадські організації або лідерів певних політичних вимог до владних структур

**Політика**, організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої чинять соціальну діяльність, спрямовану на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб

**Політика аграрна**, сукупність заходів, спрямованих державою на розвиток аграрних відносин і продуктивних сил аграрної сфери економіки з метою забезпечення переробних галузей промисловості сировиною, а населення – продуктами харчування

**Політика акомодацийна**, економічна політика, спрямована на пом'якшення наслідків шоків в економіці, послаблення їх руйнівної сили

**Політика антиінфляційна**, комплекс взаємопов'язаних заходів та методів, що використовують держава й центральний банк країни з метою запобігання високим темпам інфляції та управління нею на незагрозливому для стабільності економічної системи рівні

**Політика антикорупційна**, політика держави, спрямована на запобігання корупції

**Політика антимонопольна**, різновид політики держави в економічній сфері, яка спрямована на обмеження монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку

**Політика безпекова**, система міжнародної взаємодії, яка дає можливість формувати єдину систему оборони, виступати і діяти у світовій політиці єдиним цілим

**Політика владна**, цілеспрямований комплекс заходів, що розробляється, ухвалюється і здійснюється органами влади відповідно до нормативних структурних і функціональних особливостей їхньої діяльності

**Політика внутрішня**, сукупність заходів з боку держави, її структур та інститутів, інститутів громадянського суспільства, спрямованих на збереження або реформування наявного суспільного й державного ладу, регулювання суспільного життя

**Політика гендерна**, сукупність правових і управлінських заходів, спрямованих на забезпечення рівних юридичних і практичних можливостей жінок і чоловіків у суспільстві

**Політика грошово-кредитна**, політика монетарна, сукупність заходів держави у сфері грошового обігу і кредитних відносин, які проводяться з метою впливу на кількість грошей, що перебувають в обігу

**Політика гуманітарна**, система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства

**Політика демографічна**, діяльність органів державного управління і соціальних інститутів, спрямована на створення сталих кількісних та якісних параметрів відтворення населення з метою подолання негативних демографічних тенденцій

**Політика економічна**, система соціально-економічних ідей та цілей розвитку країни, основні завдання, засоби їх досягнення, а також діяльність органів державної влади й управління щодо їх реалізації

**Політика етнокультурна**, напрям державної діяльності й невіддільна складова офіційної культурної політики в Україні, спрямованої на відродження й розвиток культур етнокомпонентів українського соціуму (етнічних українців, національних меншин, кримськотатарського народу)

**Політика європейська**, сукупність інституціональних умов, процесів і цільового змісту політичних дій, які покликані впливати на курс і зміст європейської інтеграції

**Політика з позиції сили**, ключове поняття силової концепції політики, в якій сила розглядається як засіб зовнішньої політики, спрямованої на реалізацію національних інтересів

**Політика загарбницька**, одна з форм зовнішньої політики держав, спрямована на розширення сфери економічного, політичного, культурного та іншого впливу шляхом захоплення державами або монополістичними об'єднаннями чужих територій, ринків, джерел сировини

**Політика зовнішньоекономічна**, діяльність держави, спрямована на регулювання економічних відносин з іншими країнами й на забезпечення ефективного використання зовнішнього фактора в національній економіці

**Політика зовнішньоторговельна**, сукупність цілей, засобів і методів, що застосовуються державою для розвитку торговельних відносин з іншими країнами

**Політика зовнішня**, загальний курс держави у міжнародних справах, який регулює взаємовідносини з іншими державами і міжнародними організаціями у відповідності з потребами, цілями і принципами її внутрішньої політики

**Політика інвестиційна**, комплекс урядових рішень, які визначають основні напрями джерела та обсяги використання капітальних вкладень в економіку, різні її сфери та галузі

**Політика інституційна**, заходи, що здійснюються державою для формування нових, усунення старих або трансформації наявних власницьких, трудових, фінансових, соціальних та інших економічних інститутів

**Політика інформаційна**, діяльність держави та її інститутів у сфері виробництва, поширення, обміну, охорони інформації, її використання в управлінських процесах

**Політика комунікаційна**, діяльність інститутів держави, спрямована на забезпечення обміну соціально-політичною інформацією, необхідною для функціонування політичної системи та циркуляції цієї інформації між її інститутами, політичними і соціальними групами, елітами і масами

**Політика кредитна**, складова грошово-кредитної політики

**Політика кримінально-виконавча**, державна політика в галузі виконання кримінальних покарань

**Політика культурна**, сукупність принципів і норм, якими керується держава в своїй діяльності зі збереження, розвитку й поширення культури, а також комплекс дій, спрямованих на досягнення культурних цілей

**Політика макроекономічна**, економічна політика держави, об'єктом якої є економіка країни в цілому, діяльність держави щодо визначення кінцевих цілей макроекономічного розвитку країни та засобів їх досягнення

**Політика митна**, система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі

**Політика міграційна**, частина соціально-економічної та етнонаціональної політики, спрямована на регулювання переміщення населення в межах країни, та частково і за її межі

**Політика міжнародна**, комплекс двосторонніх і багатосторонніх політичних, економічних, дипломатичних, військових, культурних, науково-технічних відносин між державами й іншими акторами на міжнародній арені

**Політика місцева**, політика субдержавного утворень

**Політика мовна**, політика, що її здійснює держава щодо мовного режиму в суспільствах з поліетнічним складом населення

**Політика мовної централізації**, мовна політика Франції 19–20 ст., що передбачала поширення єдиної мови



і єдиної мовної норми на території всієї країни, у всіх функціональних сферах

**Політика оборонна**, система заходів, спрямована на залякування й недопущення війни

**Політика освітня**, сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп, інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб

**Політика правова**, 1) у широкому розумінні – політика держави, заснована на праві; 2) у вузькому значенні – державна політика в правовій сфері суспільного життя

**Політика регіональна**, складова внутрішньої політики держави, спрямована на гармонійне поєднання інтересів держави й окремих регіонів, створення сприятливих економічно-правових умов для раціонального використання внутрішніх ресурсів та виробничого потенціалу

**Політика сімейна**, цілеспрямована діяльність суб'єктів суспільного буття з метою забезпечення оптимального розвитку інституту сім'ї, умов для реалізації нею своїх функцій та задоволення потреб

**Політика соціальна**, діяльність держави з метою збалансованого розвитку суспільства, забезпечення стабільності державного правління й соціального захисту населення

**Політика стримування**, геополітична теорія, пов'язана з концепцією взаємно-гарантованого знищення, що забезпечує підтримання миру на основі неминучості тотальної відплати супротивника у разі нанесення по ньому першого ядерного удару

**Політика тасмна**, політичний стиль, для якого характерне викривлене висвітлення подій, приховування інформації

**Політика товарна**, один з основних елементів маркетингової діяльності, який включає в себе вироблення асортиментної політики, створення і впровадження нових товарів

**Політика торгова**, один з напрямів зовнішньоекономічної діяльності держави, сукупність методів регулювання масштабів, структури та умов зовнішньої торгівлі

**Політика ядерна**, розгорнута після Другої світової війни діяльність політичних суб'єктів у галузі переважно мирного військового використання внутрішньоатомної енергії

**Політиканство**, безпринципна політична поведінка й практична діяльність

**Політики зовнішньої засоби**, засоби (політичні, економічні, гуманітарні, військові), за допомогою яких суб'єкт міжнародних відносин відстоює свої інтереси

**Політики суб'єкт**, діюча особа, соціальна група, організація, які, керуючись тими чи іншими інтересами й використовуючи певні політичні засоби, виявляють себе у сфері політики

**Політико-адміністративні функції управління**, особлива сфера діяльності органів виконавчої влади, спрямована на вирішення завдань політико-адміністративного характеру, яка реалізується у формі державного управління

**Політичні види**, види, що складаються з кількох підвидів

**Політична доктрина**, головний принцип діяльності суб'єктів політичного процесу, що ґрунтується на певній політичній ідеології

**Політична економія післякласична**, сукупність ідей, поглядів, концепцій економістів різних країн, викликана суперечностями класичної політичної економії А. Сміта і Д. Рікардо

**Політична економія**, фундаментальна наука про закони, управління виробництвом розподілом і обміном життєвих благ у суспільстві на різних рівнях його розвитку, сферою інтересів якої є суспільно-економічні стосунки

**Політична наука**, сукупність знань про політику, утворених розвинутою системою спеціалізованих наук і наукових дисциплін, що вивчають політичні явища і процеси

**Політична наука в Україні**, специфічний вид суспільної науки і теоретичний структурний елемент політичної свідомості суспільства

**Політична організація**, 1) будова, структура політичного об'єкта; 2) одна з функцій управління в суспільстві; 3) група осіб, що становить єдине політичне ціле; 4) союзи, засновані для досягнення спільної мети

**Політична партія**, об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування та представництво в їх складі

**Політична позиція**, сукупність стійких переконань і цінностей, поглядів на суспільно-політичні явища і процеси, яка ґрунтується на соціальному досвіді й усвідомленості та проявляється в поведінці людини

**Політична система глобальна**, нова властивість сучасної глобальної світової системи, яка виникає внаслідок зростання чисельності населення, продуктивності, взаємопов'язаності її елементів

**Політична система**, цілісна, упорядкована система відносин, норм, цінностей, ідей, дій, цілей, методів, інститутів, пов'язаних із політикою, її виробленням, упровадженням чи впливом на неї

**Політична система суспільства**, сукупність державних і недержавних інститутів, які здійснюють владу, управління суспільством, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому

**Політична система України**, сукупність політичних відносин, правових і політичних норм, інститутів, ідей, пов'язаних з формуванням і здійсненням влади та управління суспільством в Україні

**Політична ситуація**, сукупність конкретних обставин у політичному житті суспільства в певний період часу, політичного розвитку, яка становить живу, динамічну картину соціально-політичного буття

**Політична сфера**, цілісна сукупність всіх політичних явищ, присутніх у житті суспільства

**Політична теорія**, масив наукової думки, спрямований на оцінку, пояснення і прогнозування політичних феноменів

**Політичне знання**, знання про політику, система теорій, концепцій, які використовуються людьми для пояснення політики і якими вони керуються у політичній практиці

**Політичне співтовариство**, суспільна група, яка характеризується спільністю інтересів, наявністю визначених засобів стримування руйнівного насильства, установами й інститутами для прийняття й запровадження в життя владних рішень

**Політичне явище**, невід’ємний елемент політичної діяльності, що відображає певні процеси у політичних системах

**Політичний аналіз**, сукупність різноманітних методів, за допомогою яких можливе дослідження конкретних політичних подій і політичних ситуацій, створення припущень щодо їх можливого розвитку і прийняття компетентних політичних рішень

**Політичний процес**, сукупність дій інституціоналізованих і неінституціоналізованих суб’єктів щодо забезпечення формування, зміни, перетворення й функціонування політичної системи

**Політичний процес світовий**, сукупна діяльність народів, держав та їхніх інститутів, соціальних спільнот та їхніх організацій і рухів, що переслідують певні політичні цілі в царині міжнародного життя

**Політичний статус**, показник становища й позиції індивіда, групи, класу, інституту в політичній структурі суспільства, для якої характерна ієрархічність, диференціація за критеріями доступу до влади

**Політичних і етнонаціональних досліджень інститут імені І. Ф. Кураса НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Політичні відносини**, категорія політичної науки, що характеризує політику як суспільне явище

**Політичні зміни**, специфічний тип соціальних змін, пов’язаний насамперед із перетворенням у механізмі владного регулювання суспільства

**Політичні норми**, правила поведінки, заборони і регулятиви, що регламентують відносини та діяльність окремих суб’єктів політики згідно з цінностями відповідної політичної культури

**Політичної науки методи**, сукупність теоретичних та емпіричних засобів дослідження політичної сфери суспільства

**Політичної науки методологія**, сфера політичної рефлексії, в якій усвідомлюються методи пізнання політичної реальності

**Політологія**, наука, що вивчає тенденції й закономірності розвитку, функціонування й структуру політичного життя суспільства, що відображають реальний процес включення соціальних суб’єктів у діяльність щодо реалізації політичної влади і політичних інтересів

**Політоп**, геометричний об’єкт з плоскими сторонами, що може існувати в довільновимірному просторі (n) як n-мірний многостінник або n-многогранник

**Політрихові** (Polytrichaceae), родина (Polytrichaceae), порядок (Polytrichales) і клас (Polytrichopsida) мохів порядку політрихових

**Політропічний процес**, оборотний термодинамічний процес, при якому теплоємність системи залишається сталою

**Політцер, Жорж** (1903–1942), психолог і філософ, Угорщина – Франція

**Політцер, Х’ю Девід** (1949), фізик-теоретик, Нобелівська премія з фізики (2004), США

**Поліфагія**, здатність живих організмів споживати різні форми їжі

**Поліфагія (у біології)**, здатність живих організмів до багатодності

**Поліфілія**, походження представників таксону від різних попередникових форм

**Поліфіодонтність**, зміна зубів протягом усього життя

**Поліфонія**, 1) вид багатоголосся, у якому окремі мелодії або групи мелодій мають самостійне значення і самостійний інтонаційно-ритмічний розвиток; 2) музичні твори; 3) навчальна дисципліна

**Поліфтонг**, загальна назва для сполучення кількох голосних звуків, що виконують роль однієї фонемі

**Поліхромія**, багатоколірне друкування плакатів, ілюстрованих журналів, копій, картин тощо

**Поліцентризм (антропологія)**, теорія виникнення сучасної людини в кількох районах Землі від різних форм древніх людей

**Поліцентризм (політологія)**, 1) наявність у системі міжнародних відносин кількох центрів найсильніших держав або їх блоків, характер і рівень взаємовідносин між якими визначає стан і тенденції розвитку планетарної політики; 2) децентралізація, багатоцентровість у межах однієї держави

**Поліціано, Анджело** (1454–1494), поет і драматург, Італія

**Поліція**, система державних органів для охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями

**Поліщук, Андрій Зотович** (1906–2002), оперний співак (бас), актор, одна з чільних постатей культурного життя на західноукраїнських землях у першій половині 20 ст., Україна

**Поліщук, Клим Лаврентійович** (1891–1937), письменник, публіцист, дослідник культури народу комі, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Поліщук, Максим Іванович** (1984), спортсмен (велоспорт), чемпіон Європи (2004), Україна

**Поліщук, Олександр Федорович** (1953), космонавт, Росія

**Поліщуки**, етнографічна група українців

**Полк**, 1) військова одиниця, складова дивізії; 2) адміністративно-територіальна одиниця в Гетьманщині

**Полк, Джеймс Нокс** (1795–1849), 11-й президент США (1845–1849)

**Полканов, Олександр Олексійович** (1888–1963), геолог, петрограф, дослідник інтрузивних гірських і докембрійських порід Балтійського щита та України, академік АН СРСР (1943), Росія

**Полковник козацький**, державна і військова посада у козацькому війську та апараті Гетьманщини

**Полковник**, військове звання

**Поллак, Сідні** (1934–2008), кінорежисер, продюсер, актор, лауреат Берлінського МКФ (1982, 1986), «Оскар» (1986), США

**Полліні, Мауріціо** (1942), піаніст, Премія фон Е. Сіменса (1996), Італія

**Поллок, Пол Джексон** (1912–1956), живописець, представник абстрактного експресіонізму, США

**Поллукс**, зірка у сузір'ї Близнят

**Поло**, вид спорту, командна гра, у якій спортсмени на конях за допомогою ключок намагаються забити м'яч у ворота суперника, входив до програми Олімпійських ігор (1900, 1908, 1920, 1924, 1936)

**Поло, Марко** (1254–1324), купець і мандрівник, Італія

**Полова**, відходи при обмолочуванні й очищенні зерна

**Половецька мова**, куманська мова, мертва мова тюркської мовної сім'ї

**Половецький Степ**, регіональний ландшафтний парк, Донецька обл.

**Половецькі статуї**, пам'ятки сакрального мистецтва половеців

**Половинка, Наталія Юхимівна** (1965), актриса, співачка, педагог, Національна премія України ім. Тараса Шевченка (2006), Україна

**Половці**, група тюркських племен

**Пологи (місто)**, місто, адміністративний центр Пологівського р-ну Запорізької обл.

**Пологи (процес народження)**, процес народження дитини

**Пологівське родовище каолінів і вогнетривких глин**, родовище на території Пологівського р-ну Запорізької обл.

**Пологівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Пологова допомога**, вид медичної допомоги

**Положення**, нормативно-правовий або локально-правовий акт, що визначає основні правила організації та діяльності державних органів, структурних підрозділів органу, а також установ, організацій і підприємств (філій), що їм підпорядковуються

**Положий, Георгій Миколайович** (1914–1968), математик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Полоз візерунковий** (*Elaphe dione*), вид плазунів ряду змії родини вужевих, внесений до Червоної книги України

**Полоз жовточеревий**, полоз каспійський (*Hierophis caspius*), вид плазунів ряду змії родини вужевих, внесений до Червоної книги України

**Полоз леопардовий** (*Zamenis situla*), вид плазунів ряду змії родини вужевих, внесений до Червоної книги України

**Полоз сарматський**, полоз палласів (*Elaphe sauromates*), вид плазунів ряду змії родини вужевих, внесений до Червоної книги України

**Полоз, Михайло Миколайович** (1891–1937), політик, постійний представник Ради Міністрів УРСР при Раді Міністрів СРСР, Україна

**Полози**, декілька родів (*Dolichophis*, *Coluber*, *Zamenis*, *Elaphe* та ін.) плазунів родини вужевих

**Полози-гієрофіси** (*Hierophis*), рід тварин родини вужевих, фауна України

**Полози-доліхофіси** (*Dolichophis*), рід змії родини вужевих

**Полози-елафе**, лазячі полози (*Elaphe*), рід тварин родини вужевих, фауна України

**Полози-заменіси** (*Zamenis*), рід тварин родини вужевих, фауна України

**Полозов, В'ячеслав Михайлович** (1950), оперний та концертно-камерний співак (тенор), Україна – Росія – США

**Полонез**, урочистий польський танець

**Полонини**, верхні ділянки Карпат і гір Балканського півострова, покриті високотравними луками

**Полонинський хребет**, гірський масив в Українських Карпатах

**Полонізація**, політика насильницького впровадження польської мови, віри, культури (ополчення)

**Полонізми**, слова або вислови, запозичені з польської мови

**Полоній**, хімічний елемент, символ – Po, атомний номер – 84

**Полоністика**, міждисциплінарна гуманітарна дисципліна, що досліджує польську мову і культуру

**Полонія**, польська діаспора, узагальнююча назва поляків, які мешкають поза межами кордонів Польщі (близько 21 млн чоловік)

**Полоннарува**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс на основі руїн середньовічної столиці Шрі-Ланки 10–13 ст., Шрі-Ланка

**Полонне**, місто, адміністративний центр Полонського р-ну Хмельницької обл.

**Полонська-Василенко, Наталія Дмитрівна** (1884–1973), історик, архівіст, одна з провідних представників державницької школи в українській історіографії, Україна

**Полонський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Полонне Хмельницької обл.

**Полонський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Полонський, Вітольд Альфонсович** (1879–1919), актор, зірка німого кінематографу, Росія

**Полонський, Олександр Борисович** (1951), географ, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Полотно**, 1) цупка тканина (переважно з лляних чи конопляних ниток) з особливим переплетенням волокон; 2) тканина, що є основою живописного твору; живописний твір, картина

**Полотно земляне**, земляна споруда, що служить підвалиною верхнього спорудження залізничної колії або дорожнього одягу автомобільної дороги

**Полотнянка**, свита з полотна

**Полоус, Федір** (? – після 1595), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1595), Україна

**Полоцьк**, місто у Білорусі, історико-культурний центр, 85 тис. мешканців

**Полоцьке князівство**, руське князівство зі столицею у м. Полоцьк (10–14 ст.)

**Полтава**, обласний центр Полтавської обл.

**Полтава, Леонід** (1921–1990), письменник, драматург, радіожурналіст, публіцист, Україна – Франція – Іспанія – Німеччина – США

**Полтавська битва 1709**, одна з вирішальних битв Північної війни 1700–1721 біля м. Полтави

**Полтавська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця Лівобережної України у 1802–1925

**Полтавська губернська учена архівна комісія**, урядово-офіційна установа для наукової діяльності в архівно-археографічній галузі

**Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Когляревського**, центральне сховище творів друку українською та іноземними мовами, осередок формування джерелознавчої та бібліографічної бази з історії та культури Полтавщини, діє з 1894

**Полтавська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Полтавська рівнина**, рівнина в межах Придніпровської низовини, на схід від долини Дніпра

**Полтавський міський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, загальнодержавного значення, м. Полтава

**Полтавський музей авіації та космонавтики імені Ю. Кондратюка**, музей авіаційної та ракетно-космічної тематики, діє у м. Полтава, з 1987

**Полтавський національний педагогічний університет імені Володимира Короленка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Полтава з 1914

**Полтавський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Полтавський церковний історико-археологічний комітет з давньосховищем**, об'єднання науковців та церковних діячів Полтавщини для збирання і вивчення археологічних пам'яток, наявних у церквах та пов'язаних з діяльністю церкви

**Полтавські єпархіальні відомості**, «Полтавские епархиальные ведомости», журнал Полтавського єпархіального управління, виходив у 1863–1919 два рази на місяць

**Полтергейст**, поняття з невизначеним обсягом, що використовується в повідомленнях засобів масової інформації про спонтанні пересування предметів без наочного зв'язку з зовнішніми факторами

**Полтина**, полтинник, срібна монета номіналом 50 копійок

**Полторацький, Марко Федорович** (1729–1795), оперний співак (бас-баритон) і хоровий диригент, Україна – Росія

**Полторацький, Олексій Іванович** (1905–1977), письменник, сценарист, представник соцреалізму, автор розгромної статті про творчість О. Вишні (1930), Україна

**Полторацький, Сергій Олександрович** (1947), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1977 – 2) та Європи (1977 – 2), Україна

**Полуботок, Павло Леонтійович** (бл. 1660–1724), наказний гетьман Лівобережної України (1722–1724), Україна

**Полуденний, Микола Михайлович** (1937–2005), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1978), Україна

**Полуектов, Микола Сергійович** (1910–1986), хімік-аналітик, академік АН УРСР (1972), Україна

**Полукаров, Юрій Михайлович** (1927–2010), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1990), Україна

**Полуниця** (Fragaria), рід рослин родини розових

**Полуцит**, мінерал класу силікатів

**Полушка**, монета у 1/4 копійки

**Поль, Олександр Миколайович** (1832–1890), геолог, дослідник корисних копалин Криворізького регіону, підприємець, археолог, меценат, засновник м. Кривий Ріг, Україна

**Поль, Роберт Вільям** (1869–1943), кінорежисер, механік, оптик, конструктор знімальної кінокамери та проекційного апарату – аніматографа, Велика Британія

**Поль-Бонкур, Жозеф** (1873–1972), політик, дипломат, прем'єр-міністр Франції (1932–1933)

**Польдери**, 1) осушувані ділянки низинних узбереж морів; 2) території, відгороджені дамбами, що служать для оберігання від затоплення

**Полька**, швидкий центральноєвропейський танець, що виник у середині 19 ст. у Чехії

**Польове дослідження**, вид дослідження, яке проводиться в природних умовах, де зазвичай проявляється досліджувана соціальна поведінка

**Польовий метод**, археологічний спосіб безпосереднього дослідження певної території

**Польовиця** (*Agrostis* L.), рід рослин родини тонконогових

**Польові миші** (*Apodemus*), рід ссавців родини мишачих, фауна України

**Польська агенція пресова**, ПАП, державне інформаційне агентство Польщі, створене 1945

**Польська кошеніль** (*Porphyrrophora polonica*), вид комах ряду рівнокрилих родини червцеві гігантських, внесений до Червоної книги України

**Польська література**, сукупність літературних текстів польською та іншими мовами, писаних польськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Польська мова**, мовалехитської секції західнослов'янської підгрупи слов'янської групи балтослов'янської гілки індоєвропейських мов

**Польська низовина**, низовина, що займає північні, центральні і, частково, південно-західні райони Польщі, частина Середньо-Європейської рівнини

**Польська організація військова**, таємна воєнізована політична організація, створена Ю. Пілсудським для боротьби проти російських окупантів (1914–1922)

**Польська Православна Церква**, створена на початку 1920-х з православних парафій, що діяли на території Західної України, Західної Білорусі та Литви, які в 1921 увійшли до складу Польщі



**Польська соціалістична партія**, польська політична партія (1892–1948)

**Польське повстання 1830–1831**, національно-визвольне повстання, що охопило польські землі під владою царської Росії (Королівство Польське) і поширилося на території Литви, Західної Білорусії та Правобережної України

**Польське повстання 1863**, польське національне визвольне повстання проти Російської імперії, у якому разом з поляками взяли участь литовці, білоруси й українці.

**Польське радіо**, польське громадське радіо, діє з 1925

**Польський гриб** (*Boletus badius*, *Imleria badia*, *Xerocomus badius*), їстівний гриб родини болетових

**Польський інститут у Києві**, представництво Міністерства закордонних справ Республіки Польща у Києві, метою діяльності якого є популяризація польського наукового і культурного життя

**Польські брати**, представники радикальної течії Реформації в Польщі у 16–17 ст., послідовники аріанства

**Польща**, держава у Східній Європі

**Польщі поділи**, домовленості великих держав щодо розподілу території Речі Посполитої

**Полювання на відьом**, переслідування людей, які мають інші думки, погляди і переконання, що їх частіше за все з політичних та інших мотивів не підтримує офіційна влада

**Поліус (у географії)**, точки перетину осі обертання Землі з земною поверхнею

**Поліус (у фізиці)**, 1) електрод (анод чи катод) джерела постійного електричного струму; 2) поліус магніту – джерело силових ліній магнітного поля

**Поліуси землі магнітні**, точки на поверхні Землі, в яких силові лінії магнітного поля Землі є перпендикулярними до неї

**Поліусів росту теорія**, теорія в регіональній економіці та економічній географії

**Поліуція**, виверження еякуляту під час сну

**Поля квантова теорія**, розділ фізики, що вивчає поведінку релятивістських квантових систем

**Поля теорія**, 1) класична фізична теорія, що розглядає взаємодію одного чи кількох фізичних полів з середовищем; 2) квантова – розділ фізики, що вивчає поведінку квантових систем з нескінченно великою кількістю ступенів свободи

**Поля (у поліграфії)**, незадруковані ділянки вздовж периметра сторінки видання

**Поля фізичні**, вид матерії, що зв'язує складові частини речовини в єдину систему та зі скінченною швидкістю передає дію одних частинок на інші

**Полягання рослин**, втрата стеблами або всією трав'янистою рослиною нормального прямостоячого положення

**Поляки**, етнос, основне населення Польщі

**Поляков, Валерій Володимирович** (1942), космонавт, Росія

**Поляков, Гліб Володимирович** (1931), геолог, член-кореспондент АН СРСР (1981), Росія

**Поляков, Ілля Михайлович** (1905–1976), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Поляков, Микола Сергійович** (1903–1991), гірничий механік, академік АН УРСР (1967), Україна

**Поляков, Олександр Маркович** (1945), фізик-теоретик, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія – США

**Поляков, Серж** (1900–1969), живописець, кераміст, графік, представник абстрактного експресіонізму, Росія – Франція

**Полякова, Тамара Едуардівна** (1960), спортсменка (велоспорт), чемпіон світу (1987), Україна

**Поляни**, 1) літописне східнослов'янське плем'я; 2) західнослов'янське плем'я, зафіксоване в низці історичних джерел

**Полянський**, регіональний ландшафтний парк, Івано-Франківська обл.

**Полянка**, селище міського типу Баранівського р-ну Житомирської обл.

**Полянський, Юрій Іванович** (1892–1975), геолог, географ і археолог, дійсний член НТШ (1927), Україна – Аргентина

**Поляризатор**, оптичний фільтр, що пропускає світло однієї поляризації (лінійної чи колової) та не пропускає світло, поляризоване по-іншому

**Поляризація класова**, за К. Марксом – невід'ємна для капіталістичного суспільства тенденція зростання усвідомлення протилежності інтересів двох основних класів, що в кінцевому рахунку формує з них протилежні політичні напрями

**Поляризація світла**, фізична характеристика оптичного випромінювання, яка описує поперечну анізотропію світлових хвиль, тобто залежність величини збурення від напрямку у площині, перпендикулярній напрямку поширення променя

**Поляризація суспільства**, поділ суспільства на групи (верстви, класи), які різко відрізняються матеріальним становищем, можливостями доступу до влади, духовних і матеріальних благ, що зумовлено соціальною нерівністю

**Поляризація частинок**, характеристика стану частинок, пов'язана з наявністю у них власного моменту імпульсу (спіну)

**Поляризованість**, 1) здатність частинок набувати дипольного моменту в електричному полі; 2) кількісна міра здатності частинок набувати дипольного моменту в електричному полі

**Поляриметр**, прилад, призначений для 1) вимірювання ступеня поляризації частково поляризованого світла, 2) кута повороту площини поляризації світла при проходженні через оптично активні речовини

**Поляриметрія**, методи фізичних досліджень, що ґрунтуються на вимірюванні ступеня поляризації променя та кута повороту площини поляризації світла при його проходженні через оптично активні речовини

**Полярископ**, оптичний прилад для визначення поляризації світла, в якому використовується явище інтерференції поляризованих променів

**Поляритон**, квазічастинка, що виникає при взаємодії фотона з елементарними збудженнями середовища (оптичними фононами, екситонами, плазмонами тощо)

**Полярне тільце**, клітина, яка утворюється під час дозрівання яйцеклітини

**Полярний фронт**, атмосферний фронт між полярним (помірним) і тропічним повітрям

**Полярні буревісники**, північні буревісники (*Fulmarus*), рід птахів родини буревісникових, фауна України

**Полярні кола**, географічні паралелі, що є межами зон полярних ночей і полярних днів

**Полярні станції**, науково-спостережні пункти, створені в Арктиці й Антарктиці

**Полярність (у біології)**, властива організмам специфічна орієнтація процесів та структур у просторі, що спричинює морфологічні відмінності на протилежних частинах клітин, тканин, органів або всього організму

**Полярність (у філософії)**, термін філософії Шеллінга, що позначає наявність у природі протилежностей та їх єдності

**Полярорід**, один з основних типів оптичних лінійних поляризаторів у вигляді прозорої плівки, яка перетворює неполяризоване світло на лінійно поляризоване

**Полярон**, квазічастинка, що складається з електрона та зв'язаних з ним фононів і переміщується по кристалу як одне ціле

**Помазанник**, особа, первосвященик або чернець, який отримав благодать Господню через помазання миром, має велику владу і діє від імені Бога

**Помаранча** (*Citrus aurantium*), рослина роду цитрусів родини рутових

**Помаранчева революція**, беззбройна загальнонаціональна кампанія актів громадянської непокорності в Україні у жовтні-грудні 2004

**Помацентрові** (Pomacentridae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Помбо, Рафаель** (1833 – 1912), поет, перекладач, дипломат, Колумбія

**Помело** (*Citrus maxima*), вид рослин роду цитрусів родини рутових

**Померанц, Григорій Соломонович** (1918–2013), філософ, культуролог, есеїст, правозахисник, автор низки впливових самвидавних філософських творів 1960–1970-х, опонент правоконсервативної течії в російському дисидентстві, Литва – Росія

**Померанцев, Ігор Якович** (1948), письменник, поет, правозахисник, Росія – Україна – Велика Британія

**Померанчук, Ісак Якович** (1913–1966), фізик, академік АН СРСР (1964), Польща – Росія

**Померой, Рой** (1892–1947), живописець-постановник спецефектів у кіно, «Оскар» (1929), один із засновників Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Помещиков, Євген Михайлович** (1908–1979), сценарист, Сталінська премія (1948), Україна – Росія

**Помилування**, повне або часткове звільнення конкретної особи від відбування кримінального покарання, заміна

призначеної їй судом міри покарання або не відбутої його частини м'якшим покаранням

**Поминання**, вшановування померлих

**Поминки**, ритуали поминання померлих

**Помірний пояс південний**, пояс в Південній півкулі, між субантарктичним і південним субтропічним поясом

**Помісна християнська церква м. Києва** (до середини 1993 – Незалежна помісна церква християн «Філадельфія»), протестантська течія з 1992

**Помісні собори**, один з найвищих органів церковної влади та управління у православних автокефальних церквах для вирішення важливих та складних питань релігійного життя

**Поміст важкоатлетичний**, спортивний інвентар, платформа, з якої спортсмен відриває штангу

**Помісь, метис**, 1) нащадки міжрасових браків; 2) тварина, яку одержують внаслідок парування представників кількох порід

**Помічна**, місто Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.

**Поммер**, поморт, музичний інструмент, попередник фагота

**Помологія**, галузь сільськогосподарської науки, що вивчає сорти плодів і ягідних культур

**Поморники** (Stercorarius), рід птахів родини поморникових

**Поморникові** (Stercorariidae), родина птахів ряду сивкоподібних, фауна України

**Поморська культура**, археологічна культура 6–2 ст. до н. е. на території Польщі і суміжних з нею областей Білорусії та України

**Поморська мова**, група мертвих діалектів слов'янської мови, що були поширені на південному узбережжі Балтійського моря в Померанії

**Поморське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Поморцев, Михайло Михайлович** (1851–1916), перший російський аеролог, синоптик, Росія

**Поморяни**, селище міського типу Золочівського р-ну Львівської обл.

**Помпа**, нагнітальний насос поршневого або лопатевого типу

**Помпадур, Жанна Антуанетта** (1721–1764), фаворитка короля Франції Людовіка XV, мала вагомий вплив на державну політику, Франція

**Помпаж**, порушення газодинамічної стійкості роботи авіаційного двигуна, що супроводжується ударами в повітрязбірнику, різким падінням тяги і потужною вібрацією, яка здатна зруйнувати двигун.

**Помпеї, Геркуланум і Торре-Аннунціата**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс трьох давньоримських міст, які загинули під час виверження вулкану Везувій 79 н.е., регіон Кампанія, Італія

**Помпиду центр**, Національний центр мистецтва і культури Жоржа Помпиду, діє у м. Париж (Франція) з 1977

**Помпиду, Жорж** (1911–1974), політик, президент Франції (1969–1974)

**Помпонацці, П'єтро** (1462–1525), філософ, провідний представник аристотелізму епохи Відродження, Італія

**Помста кровна**, при родовому устрої поширений у всіх народів звичай, винятковий засіб захисту життя, честі, гідності та майна роду

**Помурський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Помяловський, Микола Герасимович** (1835–1863), письменник, класик російського літературного реалізму, Росія

**Пондішері**, союзна територія Індії

**Пон-дю-Гар**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, давньоримський акведук 1 ст., департамент Гар, Франція

**Понеділок, Микола Васильович** (1922–1976), театральний актор, письменник, драматург, перекладач, Україна – США

**Понж, Франсіс** (1899–1988), поет, Франція

**Пониззя річки**, нижня ділянка річки

**Понизівка**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Понінка**, селище міського типу Полонського р-ну Хмельницької обл.

**Пономаренко, Анатолій Якович** (1945), оперний співак (баритон), народний артист Росії (1986), Україна – Росія

**Пономаренко, Василь Андрійович** (1926–1990), хімік, член кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Пономаренко, Володимир** (1933), живописець, Україна – Австрія – США

**Пономаренко, Дмитро Дмитрович** (1909–1987), актор, народний артист України (1956), Україна

**Пономаренко, Євген Порфирович** (1909–1994), актор, народний артист УРСР (1951) та СРСР (1960), Україна

**Пономаренко, Іван Вікторович** (1945), оперний та концертно-камерний співак (баритон), народний артист УРСР (1985), Україна

**Пономаренко, Олександр Миколайович** (1950), геолог, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Пономаренко, Таїсія Василівна** (1925–2002), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1962), Україна

**Пономарьов, Борис Миколайович** (1905–1995), історик та політолог, секретар ЦК КПРС (1961–1986), академік АН СРСР (1962), Росія

**Пономарьов, Олександр Валерійович** (1973), співак, народний артист України (2006), Україна

**Пономарьов, Руслан Олегович** (1983), спортсмен (шахи), гросмейстер, чемпіон світу ФІДЕ (2001, 2002), переможець Шахової олімпіади (2004, 2010), Україна

**Пономарьов-Степовий, Микола Миколайович** (1928), фізик, академік АН СРСР (1987), Росія

**Понорниця**, селище міського типу Коропського р-ну Чернігівської обл.

**Понсе, Мануель Марія** (1882–1948), композитор, музичний педагог, Мексика

**Понселе, Жан-Віктор** (1788–1867), математик, інженер, засновник проективної геометрії, один з основоположників дослідження втоми матеріалів, Франція

**Понт Евксинський**, давньогрецька назва Чорного моря

**Понта, Віктор** (1972), політик, прем'єр-міністр Румунії (2012–2015)

**Понтано, Джованні** (1426–1503), поет, філософ-гуманіст, класик поезії Відродження латиною, Італія

**Понтедерієві** (Pontederiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку комеліноцвітих

**Понтекорво, Бруно Максимович** (1913 – 1993), фізик, академік АН СРСР (1964), Італія – Росія

**Понтиколи** (Ponticola), рід риб родини бичкових, фауна України

**Понтифікат**, термін перебування на посаді папи римського

**Понтичний вік і ярус**, ранній вік пліоценової епохи неогенового періоду та відклади, що утворилися в той час

**Понтіан** (?–235), 18-й папа римський (230–235)

**Понтійське царство**, греко-перська держава в Малій Азії у 302–64 до н. е., на південному березі Евксинського понту (Чорного моря)

**Понтійські гори**, гори у Південному Причорномор'ї, Туреччина

**Понткісіллте акведук і канал**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО (2009), акведук і канал 1805, графства Денбігшир в Уельсі та Шропшир в Англії, Велика Британія

**Понтоппідан, Генрік** (1857–1943), прозаїк, Нобелівська премія з літератури (1917), Данія

**Понтормо, Якопо да** (1494–1557), живописець, Італія

**Понтрягін, Лев Семенович** (1908–1988), математик, академік АН СРСР (1958), Росія

**Понцирус** (Poncirus), рід рослин родини рутових

**Понятій**, особа, не зацікавлена в кримінальній справі, яка присутня під час ряду слідчих дій

**Понятовський, Юзеф** (1763–1813), воєначальник, маршал Франції (1813), національний герой Польщі, Австрія – Польща – Франція

**Поняття**, 1) думка, що відображає в узагальненій формі предмети і явища дійсності засобами фіксації їх властивостей і відношень; 2) те саме, що граматична або семантична категорія найвищого рівня узагальнення

**Понять класифікація**, генералізація, організація уявлень у класи, ряди, групи

**Поопо**, солоне озеро у Болівії, 1300 км<sup>2</sup>

**Попа, Васко** (1922–1991), поет, Сербія

**Попада**, одна з найвищих вершин Українських Карпат (1741 м, масив Горгани)

**Попасна**, місто, адміністративний центр Попаснянського р-ну Луганської обл.

**Попаснянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Попелиці** (Aphidinea), підряд комах ряду рівнокрилих

**Попелиця кров'яна** (*Eriosoma lanigerum*), комаха родини попелиці

**Попель, Антон** (1865–1910), один із провідних львівських скульпторів межі 19–20 ст., представник модернізму, Польща – Україна

**Попелюх**, чернь червоноголова (*Aythya ferina*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Попелюхові** (Egysiphaseae), родина сумчастих грибів

**Попередження**, найбільш м'який вид адміністративно-го стягнення, що застосовується за вчинення незначних правопорушень, а також до осіб, що вперше вчинили проступок

**Попереджуюче забарвлення**, одна з форм захисного забарвлення тварин, відлякує забарвлення

**Попередниця**, жіночий поясний одяг, додаток до плахти

**Поперечносмугасті м'язи**, скелетні м'язи, що мають поперечно-полосату структуру

**Попеску-Гопо, Йон** (1923–1989), режисер, «Золота пальмова гілка» (1957), Румунія

**Попит і пропозиція**, економічна модель, що описує процес ціноутворення на ринку

**Попит сукупний**, 1) заплановані витрати на товари та послуги в цілому; 2) маса існуючих суспільних потреб ринкового господарства, які зумовлюються і обмежуються наявними грошима покупців

**Попиту і пропозиції баланс**, система показників, що характеризують обсяги, структуру й співвідношення попиту певних видів товарів

**Попиту і пропозиції криві**, економічна модель, що описує процес ціноутворення на ринку, яка вводить поняття попиту та пропозиції в якості універсальних характеристик ринку

**Попиту і споживання математичні моделі**, економіко-математичний інструментарій, призначений для аналізу й прогнозування процесів формування попиту і споживання населення

**Попівщина**, один з основних напрямів у старообрядництві, що виник наприкінці 17 ст. на основі течії збіглопопівців і мав власну церковну організацію

**Попільня**, селище міського типу, адміністративний центр Попільнянського р-ну Житомирської обл.

**Попільнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Попков, Валерій Іванович** (1908–1984), електротехнік, академік АН СРСР (1966), Росія

**Попков, Віталій Олександрович** (1983), спортсмен (велоспорт), чемпіон Європи (2002, 2003, 2004), Україна

**Поп-культура**, напрям в художній культурі другої половини 20 ст. – початку 21 ст., для артефактів якого характерні спрощеність, розважальність та орієнтація на масову аудиторію

**Попл, Джон Ентоні** (1925–2004), хімік-теоретик, Нобелівська премія з хімії (1998), Велика Британія – США

**Поплавок**, таксон невизначеного рівня (рід, підрід або секція) грибів родини мухоморових

**Поп-музика**, поняття, що охоплює різноманітні стилі, жанри та напрями масового музикування

**Попов, Гаврило Миколайович** (1904–1972), композитор, автор музики до низки популярних радянських фільмів (в т.ч. українських), Росія

**Попов, Леонід Іванович** (1945), космонавт, двічі Герой Радянського Союзу (1980, 1981), Україна – Росія

**Попов, Микита Іванович** (1720–1782), астроном, академік Петербурзької АН (1751), Росія

**Попов, Михайло Григорович** (1893–1955), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1945), Росія – Україна

**Попов, Олександр Степанович** (1859–1906), фізик та електротехнік, вважається одним із винахідників радіо, Росія

**Попов, Павло Миколайович** (1890–1971), літературознавець, фольклорист, мистецтвознавець, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Попова, Любов Василівна** (1925–1996), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист УРСР (1976), Росія – Україна

**Попова, Любов Сергіївна** (1889–1924), живописець, театральний художник-оформлювач, представниця авангардизму (супрематизм, кубізм, кубофутуризм, конструктивізм), Росія

**Попович, Богдан** (1864–1944), літературознавець, дійсний член НТШ (1924), Сербія

**Попович, Йован** (1905–1952), письменник, поет, зачинатель сербської соціальної літератури, Сербія

**Попович, Йоганн Сигізмунд Валентин** (1705–1774), філолог, географ, ботанік, один із засновників океанографії, автор граматики німецької та словенської мов, словенсько-німецького словника, Словенія – Австрія

**Попович, Мирослав Володимирович** (1930), філософ, академік НАН України (2003), Україна

**Попович, Орест** (1933), перекладач, письменник, хімік, шахіст, президент Наукового товариства ім. Шевченка у США, Україна – США

**Попович, Павло Романович** (1930–2009), космонавт, перший українець, що побував у космосі, двічі Герой Радянського Союзу (1962, 1974), Україна – Росія

**Попович, Ярослав Павлович** (1980), спортсмен (велоспорт), чемпіон світу (2001), Україна

**Попович-Боярська, Климентина** (1863–1945), письменниця, учасниця жіночого руху на Галичині, Україна

**Попович-Гученський, Петро** (друга половина 17 – перша половина 18 ст.), поет, педагог, предтеча стилю І. Котляревського, Україна

**Поповник** (*Leucanthemum*), рід рослин родини айстрових

**Попокатеетль**, діючий вулкан на півдні Мексики, 5426 м

**Попокатеетля монастирі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із 14-ти католицьких монастирів 16 ст. на схилах вулкану Попокатеетль, Мексика

**Пополь-вух**, «Книга народу», пам'ятка індіанської писемності, давній епос індіанців кіче



**Поппер, Карл Раймундт** (1902–1994), філософ-неопозитивіст, соціолог, логік, один з найвпливовіших філософів науки 20 ст., основоположник філософської концепції критичного раціоналізму, Австрія – Нова Зеландія – Великобританія

**Поправка**, 1) внесення членами парламенту доповнень чи змін до нормативно-правових актів нац. законодавства або пропозицій до законопроекту, що розглядається; 3) те саме щодо тексту конституції; 2) внесення змін і доповнень в міжнародний договір після його прийняття

**Попрадський Став**, озеро у Високих Татрах, Словаччина, 1494 м<sup>2</sup>

**Популізм**, політична діяльність, спрямована на завоювання популярності в масах за допомогою необґрунтованих обіцянок швидкого розв'язання соціальних проблем

**Популяризація**, 1) виклад чого-небудь у загальнодоступній, дохідливій формі; 2) поширення серед народних мас знань; популяризування

**Популяційна біологія**, розділ біології, що досліджує популяції організмів

**Популяція**, сукупність організмів, що займають обмежений ареал і вільно схрещуються між собою

**Попутники**, письменники, які, з погляду радянської влади, не вписувалися в межі пролетарської літератури

**Поразка у правах**, вид кримінального покарання, позбавлення засудженого будь-яких політичних або громадянських прав, якими він володів до вчинення злочину і якими володіють люди такого ж віку, статі, що й він

**Порай-Кошиц, Олександр Євгенійович** (1877–1949), хімік-органік, академік АН СРСР (1935), Росія

**Порей** (*Allium roggum*), рослина родини амарилісових

**Порецький, Платон Сергійович** (1846–1907), логік, математик, основоположник викладання курсу математичної логіки та її застосування до теорії ймовірностей в російській вищій школі, Україна – Росія

**Порзампарк, Крістіан** (1944), архітектор, автор концепції «відкритого кварталу», Марокко – Франція

**Пори року**, стійкі періоди, на які ділять рік відповідно до видимого руху Сонця

**Пори**, найдрібніші отвори у біологічних структурах

**Поризм**, твердження, сформульоване в процесі розв'язання певної задачі, яке за змістом охоплює коло явищ, набагато ширше за те, якого стосувалася задача

**Пористість**, наявність пустот (пор) у гірських породах

**Порі**, місто у Фінляндії, історико-культурний центр, 85 тис. мешканців

**Порівняльна конструкція**, слово або словосполучення, яке розкриває, уточнює зміст окремих слів або словосполучень у реченні шляхом порівняння

**Порівняльний метод**, загальногеографічний метод, що полягає у виявленні подібностей і відмінностей в об'єктах, явищах і процесах

**Порівняльно-історичний метод**, сукупність пізнавальних засобів, процедур, що дає змогу шляхом порівняння встановити схожість і відмінність між історичними явищами, що вивчаються

**Порівняння**, поняття більшого або меншого ступеня якості, виражене граматичною категорією ступенів порівняння прикметників і прислівників

**Порівняння метод**, порівняння даної системи, явища, процесу з іншими, зокрема еталонними, що дає змогу виявляти їх особливості

**Поріг відчуття абсолютний**, загальне поняття психології, що визначає мінімальну та максимальну інтенсивність подразника, яка необхідна для виникнення відчуття

**Поріг відчуття**, мінімальна сила подразника, яка викликає в заданих умовах ледве помітне відчуття

**Поріг подразнення**, найменша сила подразника, здатна викликати збудження нервових, м'язових і залозистих тканин

**Поріг (у географії)**, кам'яниста або скеляста ділянка русла річки

**Поріг (у фізіології)**, мінімальна сила подразника, яка викликає відчуття

**Поріг фізичних процесів**, значення певної фізичної величини, при досягненні якого протікання певного процесу стає можливим

**Порічки** (*Ribes rubrum*), рослина родини агрусових

**Порнографія**, зображення сексуальної поведінки людини

**Порогамія**, проникнення пилкової трубки в насінний зачаток

**Порода материнська**, гірська порода, від якої походять інші гірські породи або корисні копалини

**Порода пуста**, гірська порода, що залягає поблизу чи в межах рудного тіла (корисної копалини), яка добувається з надр разом із рудою (вугіллям тощо), але не містить корисної копалини в достатніх кількостях

**Порода (у біології)**, штучно виведена стійка група сільськогосподарських або хатніх тварин

**Порода (у лінгвістиці)**, у семіології позначення похідних дієслівних основ, що утворюють парадигматично пов'язану систему

**Породження мовлення**, в психолінгвістиці та психології мовлення – сукупність процесів переходу від мовленнєвого наміру (мовленнєвої інтенції) до усного чи писемного тексту, що є доступним для сприйняття (ідентифікації та розуміння)

**Породи галогенні**, гірські породи хімічного походження (хлориди, сульфати), які виникли в результаті випарювання води солоних озер і лагун (кам'яна сіль, калійні та магнієві солі, гіпс та ін.) в умовах аридного клімату

**Породи гірські**, природна сукупність мінералів більш-менш постійного мінералогічного складу, що утворює самостійне тіло в земній корі

**Породи гірські вулканічні**, породи, які утворюються внаслідок вулканічного виверження

**Породи гірські ефузивні**, магматичні гірські породи, що утворилися внаслідок застигання вулканічної лави на земній поверхні

**Породи гірські жильні**, магматичні, метасоматичні гірські породи різного складу, що заповнюють тріщини в земній корі

**Породи гірські кайнотипні**, незмінені чи частково змінені вторинними процесами ефузивні та інтрузивні магматичні гірські породи незалежно від їх віку

**Породи гірські магматичні**, гірські породи, які походять з речовини верхньої мантії Землі – магми

**Породи гірські мерзлі**, природні мінеральні і органо-мінеральні агрегати, що містять лід

**Породи гірські метаморфічні**, гірські породи, утворені з магматичних та осадових порід в процесах метаморфізму

**Породи гірські органогенні**, осадові гірські породи, що утворилися з решток рослинних і тваринних організмів або продуктів їх життєдіяльності

**Породи гірські середні**, магматичні гірські породи, що містять 56–65% кремнезему

**Породи гірські уламкові**, гірські породи, що утворилися за рахунок механічного руйнування (вивітрювання) материнських порід з залишенням продуктів руйнування на місці або їх перенесенням під впливом гравітації, води та вітру

**Породи гірські ультраосновні**, магматичні гірські породи, утворені з магми, з вмістом кремнезему до 45%

**Породи карбонатні**, гірські породи, що складаються з мінералів кальциту, доломіту, магнезиту та різних сумішей

**Порожнина тіла**, простір в організмі людини та тварини, заповнений рідиною

**Порожнисті вени**, венозні структури великого кола кровообігу

**Пороки серця**, аномалії побудови серцевих камер і перетинків між ними

**Пороскопія**, розділ дактилоскопії, що вивчає можливості ототожнення особи за відбиттям пор у відбитках пальців

**Порох**, вибухова речовина, яку застосовують в зарядах вогнепальної зброї

**Порошенко, Петро Олексійович** (1965), політичний діяч, підприємець, 5-й Президент України (з 2014)

**Порошища, відхідник**, зона випорожнення в клітинах інфузорій

**Порт**, морський транспортний вузол на березі моря або в естуарії річки

**Порт (в інформаційних технологіях)**, спеціалізований роз'єм в комп'ютері, призначений для підключення обладнання певного типу; програмний елемент, що забезпечує обмін даними певного типу та формату

**Порта, Антоніо** (1935–1989), поет, письменник, драматург, один із засновників авангардистського літературного угруповання «Група 63», Італія

**Порта, Джованні Баттіста делла** (1535–1615), хімік, фізик, винахідник, драматург, один із перших в Європі почав використовувати власне наукові методи дослідження, Італія

**Порта, Джованні делла** (1540–1602), архітектор, представник раннього бароко, Італія

**Портал (архітектура)**, 1) архітектурно оформлений вхід до монументальної споруди, переважно громадського

призначення; 2) архітектурне обрамлення сцени, яке відокремлює її від залу для глядачів; 3) різновид вікон

**Портал (інформаційні технології)**, сукупність поєднаних безпосередньо та через мережу Інтернет апаратних засобів, що здатна до обробки інформації та команд користувача й надання йому різних інтернет-сервісів у межах єдиного сайту як результатів такої обробки

**Порталегре**, округ Португалії

**Порт-Артур**, місто у Китаї, 320 тис. мешканців

**Порт-Віла**, місто, столиця Вануату

**Порт-Гаркорт**, місто у Нігерії, 1 млн мешканців

**Порт-Елізабет**, місто у ПАР, 1,5 млн мешканців

**Портен, Генні** (1890–1960), актриса німого кіно, перша німецька кінозірка, Німеччина

**Портенко, Микола Іванович** (1942), математик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Портер, Джордж** (1920 – 2002), хімік, Нобелівська премія з хімії (1967), медаль Коплі (1992), Велика Британія

**Портер, Едвін Стентон** (1870–1941), кінорежисер, кінооператор, продюсер, сценарист, один із піонерів американського німого кіно, США

**Портер, Кетрін Енн** (1890–1980), письменниця, журналістка, громадська діячка, Пулітцерівська премія (1966), США

**Портер, Родні Роберт** (1917–1985), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1972), Велика Британія

**Порт-Луї**, місто, столиця Маврикію

**Портман, Наталі** (1981), актриса, продюсер, «Оскар» (2011), Ізраїль – США

**Порт-Морсбі**, місто, столиця Папуа-Нової Гвінеї

**Портобело-Сан-Лоренцо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, укріплення на Карибському боці Панами 17–18 ст., Панама

**Портовенере, Чінкве-Терре та острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-культурний ландшафт у провінції Спеція, Італія

**Порто-Ново**, місто, столиця Беніна

**Порт-о-Пренс**, місто, столиця Гаїті

**Порто-франко**, певна територія (порт або приморська область) у деяких країнах, у межах якої дозволяється ввезення й вивезення іноземних товарів без сплати мита

**Порт-оф-Спейн**, місто, столиця Тринідаду і Тобаго

**Портрет (в образотворчому мистецтві)**, портретний жанр, зображення людини

**Портрет літературний**, літературно-критичний, науково-популярний жанр про життя і творчість письменника

**Портрет політичний**, результат дослідження особистості політичного лідера, який надає уявлення про його статус, професійні й людські можливості, ефективність роботи, ролі, яку певний лідер відігравав у політичному процесі

**Портрет (у літературі)**, зображення зовнішнього вигляду людини, що є одним із засобів типізації образу

**Портсмутська угода 1905**, угода, якою завершилася російсько-японська війна 1904–1905

**Порту (місто)**, місто у Португалії, 1,9 млн мешканців (агломерація)

**Порту (округ)**, округ Португалії

**Порту історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 12–19 ст., м. Порту, Португалія

**Порту-Алегре**, місто у Бразилії, 1,5 млн мешканців

**Порту-Алегрі**, місто у Бразилії, 1,3 млн мешканців

**Португалія**, держава у Південній Європі

**Португальська мова**, мова іберо-романської підгрупи романської групи індоєвропейської мовної сім'ї, поширена в Португалії, Бразилії, деяких країнах Африки та Азії

**Портулак** (*Portulaca*), рід рослин родини потртуракових

**Портулакові** (*Portulacaceae*), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Португезя**, частина військового спорядження у вигляді вузьких ременів різної довжини, які військовослужбовці носять через плече

**Портфель**, 1) велика чотирикутна сумка із застібкою, в якій носять ділові папери, книжки, зошити і т. ін.; течка; 2) перен. сукупність рукописів, прийнятих видавництвом, редакцією і т. ін. для видання

**Портфоліо**, робоча файлова папка, що містить різноманітну інформацію, яка документує набутий досвід і досягнення організації

**Порука**, обов'язок поручителя перед кредитором нести відповідальність за порушення боржником своїх зобов'язань

**Порука кругова**, взаємна відповідальність усіх членів об'єднання (територіального або ін.), групи або іншої людської спільноти за дію або виконання обов'язків кожного з них

**Поручайник** (*Tringa stagnatilis*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Порушення виборчих прав**, діяння, що посягають на встановлення та реалізацію закріплених міжнародно-правовими актами та національним законодавством виборчих прав громадян

**Порушення кримінальної справи**, початкова стадія кримінального процесу; полягає в тому, що органи дізнання, слідчий, прокурор, суд і суддя, виявивши в події, про яку їм стало відомо, ознаки злочину, приймають рішення почати провадження у кримінальній справі

**Порфир'єв, Володимир Борисович** (1899–1982), геолог, академік АН УРСР (1957), Росія – Україна

**Порфиридиум** (*Porphyridium*), рід водоростей класу бангівієвих

**Порфирій** (234–301/305), філософ-неоплатонік, коментатор творів Платона і Аристотеля, учень, видавець творів Плотіна, керував філософською школою в Римі, Римська імперія

**Порфір**, гірська порода

**Порфірини**, барвні органічні речовини (пігменти)

**Порфірит**, гірська порода

**Порфмій**, античне місто Боспорського царства

**Порхавка болотяна** (*Bovista paludosa*), вид грибів родини дощовикових, внесений до Червоної книги України

**Порхавки**, дощовики, народна назва групи грибів з групи гастероміцетів

**Порція**, внутрішній супутник Урану

**Порш, Микола Володимирович** (1877–1944), політик, економіст, публіцист, генеральний секретар праці і військових справ Центральної Ради, провідний діяч РУП (фактичний лідер з 1903) та УСДРП (1905), Україна

**Порядок і хаос**, філософська дихотомія, що являє процес самоорганізації природного і соціального

**Порядок (у біології)**, систематична категорія у ботаніці

**Порядок громадський**, поняття, що виражає ідею організованості суспільного життя, упорядкованості соціальної дії чи соціальної системи

**Порядок денний**, список запланованих подій на нарадах, укладений в порядку виконання

**Порядок міжнародний**, відносно стабільна, певним чином упорядкована сукупність взаємин між суб'єктами міжнародних відносин

**Порядок світовий**, організація міжнародних відносин, спрямована на забезпечення гегемонії одного з міжнародних акторів

**Порядок слів**, послідовне розміщення членів речення, за допомогою якого створюється цілісний у змістовому, синтаксичному й стилістичному планах текст

**Порядок соціальний**, 1) ступінь організованості суспільного життя; 2) сукупність наявних у певному суспільстві інститутів і способів їх впливу на соціальне життя; 3) умови існування, в яких розвиваються різноманітні зразки соціальної організації

**Посада**, правове утворення, первинна неподільна структурна одиниця в організації або поза нею, що заміщається фізичною особою, яка відповідає встановленим вимогам і наділена посадовими повноваженнями

**Посада, Хосе Гуадалупе** (1852–1913), політичний карикатурист, гравер та ілюстратор, класик латиноамериканської графіки, Мексика

**Посадка (машинобудування)**, з'єднання деталей, вставлених одна в одну

**Посадка (сільськогосподарські науки)**, висадження рослин у ґрунт

**Посадова інструкція**, документ, який визначає трудову функцію працівника, його права та обов'язки й необхідна у випадках, коли трудовий договір із працівником не був укладений у письмовій формі

**Посадова особа**, особа, що виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції відповідно до займаної посади

**Посадові обов'язки**, перелік функцій і повноважень, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець та які встановлені його посадовою інструкцією

**Посвідка**, офіційний документ, який потверджує певний факт або містить короткі відомості про кого-небудь

**Посвідчення**, документ, який засвідчує особу й посаду виконавця службового доручення, окреслює його повноваження та місце й термін виконання

**Поселення адміралтейські**, різновид військових поселень у районі м. Миколаїв та м. Херсон наприкінці 18 ст. – 1861

**Поселення**, різновид археологічної пам'ятки

**Посельський, Йосиф Михайлович** (1899–1970), кінорежисер-документаліст, один із зачинателів радянського документального кіно, Литва – Росія

**Посередництво**, сприяння у встановленні чи здійсненні ділових контактів, торговельних чи дипломатичних зносин або сприяння примиренню між сторонами конфлікту

**Посесивність** (також – присвійність), одна з універсальних понятійних категорій мови, основне значення якої – визначення назви об'єкта через його відношення до певної особи або предмета

**Посесія**, орендоване земельне володіння в Речі Посполитій і Російській імперії

**Посивіння**, зниження вмісту меланіну у волоссях

**Посилання**, 1) елемент апарату видання, вказівка на джерело, що роз'яснює \ уточнює відомості з основного тексту видання; 2) елемент рубрики допоміжного покажчика, що позначає місце, яке займають у тексті видання відомості, зазначені в заголовку рубрики

**Посібник**, видання, призначене допомогти у практичній діяльності чи для оволодіння знанням

**Посібник навчальний**, навчальне видання, що доповнює або заміняє частково або повністю підручник, офіційно затверджене як даного виду видання

**Посібник навчально-методичний**, навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) чи методики виховання

**Посібник практичний**, роз'яснення сутності технології практичної (виробничої) діяльності

**Посіви насінні**, посіви районованих сортів сільськогосподарських культур, урожай яких призначений виключно для створення необхідних фондів насінного матеріалу

**Посіви повторні**, посіви сільськогосподарських культур, що їх запроваджують в полях сівозміни після збирання основних культур раннього строку досягання

**Посівна площа**, площа, зайнята посівами сільськогосподарських культур

**Посідонієві** (Posidoniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Посідоній** (бл. 135–51 до н. е.), філософ, представник стоїцизму та неоплатонізму, очільник філософської школи в Родосі, Стародавня Греція

**Посланник**, дипломатичний агент 2-го класу

**Послання**, 1) офіційний лист глави держ. чи глави уряду однієї держави до відповідних представників ін. держави; 2) заява держ., громадського діяча чи групи осіб з пропозиціями чи вимогами; 3) лист або грамота єпископа

**Послання (літературознавство)**, мовленнєвий жанр публіцистики і поезії, твір, написаний у формі листа чи звернення до когось

**Послання Президента**, звернення глави держави до народу або до парламенту, в якому викладено його позицію з основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики або інформацію про важливі рішення, прийняті ним відповідно до його повноважень

**Послідовний (інформаційні технології)**, спосіб виконання програми, що передбачає виконання одного елементу коду (інструкції) в одиницю часу, спосіб обміну даними, коли в одиницю часу передається або приймається лише одна одиниця інформації

**Послідовність (математика)**, набір елементів певної множини

**Послідовність виконних форм**, важливий доказ реальності еволюції

**Послідовність зростаюча**, послідовність, у якій кожен член є більшим від попереднього

**Послідовність обмежена**, послідовність, всі елементи якої належать якійсь кулі у якомусь метричному просторі

**Послідовності верхня границя**, найбільша серед усіх часткових границь числової послідовності (скінченна або нескінченна)

**Послідовності нижня границя**, найлівіша з граничних точок послідовності, якщо ця послідовність обмежена знизу

**Послуга адміністративна**, результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи

**Послужний список**, документ, що містить відомості про проходження особою державної чи військової служби

**Послух**, у монастирській практиці – доручення ченцю чи особі, яка готується стати ченцем, виконувати певну роботу в богослужбовій або монастирсько-господарській сфері

**Послушник**, особа, яка готується до чернечого постригу, прислужуючи в монастирі або будь-якій духовній особі

**Посмітюха**, жайворонок чубатий (*Galerida cristata*), вид птахів родини жайворонкових, вид фауни України

**Поснов, Михайло Еммануїлович** (1873–1931), біблеїст, історик християнської церкви, Росія – Україна – Болгарія

**Пособник**, особа, яка порадами, вказівками, наданням відповідних засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину ін. співучасниками

**Посол**, 1) дипломатичний представник однієї держави в іншій, який очолює посольство; 2) повноважний дипломатичний представник найвищого рангу

**Посол за сумісництвом**, дипломатичний представник, який акредитований і постійно перебуває в одній державі, а в іншу державу чи в низку країн призначається главою дипломатичного представництва за сумісництвом

**Посольство**, дипломатичне представництво (орган акредитованої держави, заснований на території держави перебування для підтримки дипломатичних відносин між ними) вищого рівня, очолюване надзвичайним і повноважним послом



**Посольство надзвичайне**, тимчасова делегація держави, що прибуває в іншу державу для участі в урочистостях і святкуваннях з приводу проголошення незалежності, інавгурації глави держави чи участі в траурних церемоніях

**Посошков, Іван Тихонович** (1652–1726), перший російський економіст-теоретик, публіцист, літератор, підприємець, Росія

**Поспелов, Володимир Петрович** (1872–1949), ентомолог, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Поспелов, Гермоген Сергійович** (1914–1998), теоретик автоматичного управління, основоположник радянської школи методів штучного інтелекту, академік АН СРСР (1984), Росія

**Поспелов, Петро Миколайович** (1898–1979), політик, філософ, політолог, академік АН СРСР (1953), Росія

**Поспехов, Дмитро Васильович** (1821–1899), філософ, богослов, психолог, педагог, один із основоположників християнської психології, Росія – Україна

**Поссе, Абель Парентіні** (1934), письменник, дипломат, майстер історичного роману, Аргентина

**Посибілізм географічний**, напрям у географії

**Пост, Вайлі Гардеман** (1898–1935), льотчик і мандрівник, здійснив два навколосвітні перельоти за рекордний час, США

**Постамент**, підняття, що є підставкою для пам'ятника, колони, статуї, п'єдестал

**Постанова**, 1) правовий акт, що приймається вищими і деякими центральними органами колегіального управління та стосується кардинальних проблем; 2) заключна частина протоколу засідання зборів, правління тощо

**Постбіполярна система**, термін, яким позначається сучасна система міжнародних відносин

**Постбіхевіоризм**, один із напрямків західної позитивістської політичної психології, зорієнтований на перегляд і подальший розвиток основних положень біхевіоризму щодо його підходу в політичних дослідженнях

**Постдемократія**, політико-режимна трансформація суспільних відносин, коли за наявності формальних ознак розвинутої демократії відбувається монополізація політико-економічними елітами політичного управління й реалізація ними влади в обхід демократичних механізмів

**Постел, Джон** (1943–1998), програміст, один з основних авторів мережевих протоколів, вживаних в мережі Інтернет: IP, ICMP, TCP, UDP, Telnet, FTP та DNS, США

**Постишев, Павло Петрович** (1887–1939), політик, другий секретар ЦК КП(б) України (1933–1937), один із основних організаторів Голодомору в Україні (1932–1933), Росія – Україна

**Постійна палата міжнародного правосуддя**, міжнародний судовий орган, заснований при Лізі Націй в Гаазі на основі ст. 14 її статуту

**Постійне представництво при міжнародних організаціях**, місія постійного характеру, яка направляється державою – членом міжнародної організації для представництва в ній своїх інтересів

**Постійний представник Президента України**, посадова особа, на яку покладається здійснення постійного зв'язку між Президентом України і певною структурою

**Постійні комісії місцевої ради**, колегіальні органи ради, на які покладено реалізацію основних напрямків діяльності чи проведення відповідних організаційних заходів

**Постімперіалізму теорії**, теорії та пов'язані з нею концепції «пізнього капіталізму», «периферійного капіталізму», «неокапіталізму гегемонії», що розглядають глобальну модель сучасного розвитку як таку, що проводить «демоdernізацію» й навіть архаїзацію решти виробничої системи

**Постімпресіонізм**, етап розвитку мистецтва (переважно у Франції), що ґрунтувався на імпресіонізмі і тривав між імпресіонізмом та кубізмом (1880-ті – середина 1910-х)

**Постіндустріальне суспільство**, стадія розвитку соціуму, що приходить на зміну державно-монополістичному суспільству і відзначається збільшенням частки виробництва послуг та інформації і зростанням суспільної важливості такого виробництва

**Постіндустріального суспільства теорія**, загальносоціологічна концепція, що обґрунтовує поступальний розвиток людства

**Посткейнсіанство**, варіант неокейнсіанства, 1960–1990-ті

**Постколоніалізм**, міждисциплінарні студії, що вивчають наслідки колоніального правління та його скасування, стосунки колишніх метрополій з колоніями

**Постколоніальна залежність**, залежність соціально-економічного та політичного розвитку колишніх колоній від іноземного капіталу та реалізації своєї сировинної продукції на світових ринках

**Постколоніальні дослідження**, постколоніальна критика, міждисциплінарна гуманітарна галузь, що досліджує культурні феномени на ґрунті розвалених колоніальних систем

**Посткомуністичне суспільство**, суспільство, що з'являється в результаті кризи системи соціалізму; притаманні трансформація монопартійної політичної системи в плюралістичну, центрально-планової економіки в ринкову, приватизація держ. власності, посилення соціальної диференціації

**Постконфуціанство**, напрям в китайській культурологічній та філософській думці 20 ст.

**Постматеріалізм**, ціннісна орієнтація, яка підкреслює самовираження і якість життя над економічною і фізичною безпекою

**Постмодерн**, а) період європейської історії, що починається після завершення Модерну; б) особливий умонастрій, котрий нині поширений у всіх сферах людської життєдіяльності

**Постмодернізм**, термін для позначення структурно подібних явищ в суспільному житті й культурі сучасних розвинених країн, художній рух, який поєднує низку постнералістичних художніх напрямів кінця 20 ст.

**Постмодернізм правовий**, напрям у філософії права, який розглядає природу правового знання та передумови

його істинності, раціональну та емпіричну обґрунтованість, процес правової аргументації з позицій, що виходять за межі постулатів модерністської західної філософії

**Постмодерністська соціальна теорія**, сукупність філософських та соціологічних теорій, що постулюють закінчення доби модернізму і критикують уявлення про прогрес, що склались протягом 19 – початку 20 ст.; існують значні розбіжності у визначенні явища

**Постнатальний розвиток**, постембріональний розвиток, період життя людини від моменту народження до смерті

**Постников, Іван Матвійович** (1906–1990), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Постовський, Ісаак Якович** (1898–1980), хімік-органік, академік АН СРСР (1970), Україна – Росія

**Постол, Віктор Васильович** (1984), спортсмен (бокс), чемпіон світу за версією WBC (2015), Україна

**Постоли**, різновид взуття

**Постпозитивізм**, науковий дискурс 1960–1970-х, множина методологічних концепцій – перемикає увагу філософії науки з аналізу структури готового наукового знання на проблеми раціональної реконструкції процесів відкриття, динаміки, конкуренції та зміни наукових теорій

**Постпозиція**, місце слова (члена речення) після іншого слова (члена речення), з яким воно безпосередньо пов'язане

**Постполітика**, постмодерністська доктрина особливо втонченого заперечення політичної діяльності

**Пост-Поступ**, «Post-Поступ», суспільно-політичний часопис (1991–1995, з 2006; Львів)

**Пострадіаційне відновлення**, зменшення радіаційного ураження

**Пострехін, Сергій Альбертович** (1957), спортсмен (веслування на каное), тренер, чемпіон та срібний призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1979), Україна

**Постриг**, постриження, церковний обряд у християнстві, що здійснюється при посвяченні в духовне звання або в чернецтво (обрізання волосся з голови на знак зречення від власної волі і повної згоди коритися волі Бога)

**Пострижини**, традиційне відзначення одного року від дня народження дитини

**Постріл артилерійський**, 1) комплект елементів артилерійських боєприпасів для одного пострілу; 2) фізико-хімічний процес перетворення енергії горіння порохового заряду в стволі артилерійського знаряддя в енергію руху снаряда

**Постскрипtum**, приписка до листа (після підпису), що позначається звичайно латинськими літерами: P.S.

**Постсоціалістичний простір**, сукупність постсоціалістичних країн Євразії та незалежних країн – колишніх республік СРСР

**Постструктуралізм**, напрям у філософських і гуманітарних дослідженнях, що отримав розвиток у 1970–1980-х у формі критики і подолання структуралізму

**Пост-субкультура**, соціальна група, похідна від субкультури, що повністю або переважно базується на цифрових комунікаціях

**Посттоталітаризм**, стан суспільного організму й період суспільного розвитку, що настає після краху тоталітарного режиму

**Посттоталітарне суспільство**, суспільство, що формується внаслідок трансформації тоталітарного суспільства революційним або еволюційним шляхом

**Посттюльпанова революція**, друга посткомуністична революція в Киргизстані, основні події якої відбулись впродовж 06–15.04.2010

**Постулат**, вихідне твердження, яке при побудові теорії приймається без доведення

**Постулати спілкування**, складові максим спілкування

**Поступ**, 1) літературно-релігійний вісник (Львів, 1927–1930); 2) видавництво УГКЦ у Вінніпезі та однойменний часопис; 3) самвидавний інформаційний вісник Товариства Лева, що виходив у Львові (1989–1990) і переріс у часопис «Пост-Поступ»

**Постфікс**, афікс, який стоїть у слові чи словоформі після кореня

**Посуд**, узагальнена назва різноманітних за формою та оформленням предметів декоративного або (та) утилітарного призначення

**Посуду грецького типу**, типологія давньогрецької кераміки

**Посумові** (Pseudocheiridae), родина ссавців ряду кускусорподібних

**Посуха**, нестача чи відсутність опадів протягом тривалого періоду часу за підвищених температур та зниженої вологості

**Посухостійкість рослин**, здатність рослин витримувати посухи, зберігаючи при цьому ріст, розвиток та здатність до відтворення

**Посягання на власність**, злочинні діяння, що порушують право власності, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України

**Посягання на основи господарської діяльності**, умовна група суспільно-небезпечних діянь, які спрямовані на підірив основ господарської діяльності і відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України

**Потала**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-храмовий комплекс – зимова резиденція далай-лами 7–17 ст., м. Лхаса, Тибетський автономний район, Китай

**Потамобіонти**, біологічні види, що живуть в річках і струмках

**Потамонім**, власна назва річки

**Потапенко, В'ячеслав Опанасович** (1863/1864–1937), письменник, актор у трупях М. Кропивницького та М. Садовського, Україна

**Потапенко, Ігнатій Миколайович** (1856–1929), письменник, драматург, Україна – Росія

**Поташний промисел**, мануфактурне виробництво карбонату калію, білої порошкоподібної речовини з властивостями луку, що набуло особливого поширення на території України в 16 – першій чверті 17 ст.

**Потворне**, естетична категорія, що виступає як антипод прекрасного і відображає негативну естетичну цінність

**Потебня, Андрій Олександрович** (1870–1919), ботанік, першовідкривач методу чистих культур в Російській імперії, Україна

**Потебня, Олександр Опанасович** (1835–1891), мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, педагог, основоположник харківської лінгвістичної школи, член-кореспондент Петербурзької АН (1875), Україна

**Потен, П'єр Шарль Едуар** (1825–1901), лікар, один із основоположників кардіології, Франція

**Потенціал**, можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані для вирішення якого-небудь завдання, досягнення певної мети

**Потенціал дії**, надзвичайно швидка деполяризація (зміна мембранного потенціалу з негативного на позитивний), за якою настає така сама швидка реполяризація

**Потенціал економічний**, здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання

**Потенціал електростатичний**, енергетична характеристика електричного поля

**Потенціал електрохімічний**, термодинамічна функція, що характеризує стан якого-небудь компоненту, що складається із заряджених частинок

**Потенціал науково-технічний**, сукупність ресурсів, які перебувають у розпорядженні країни і служать для здійснення наукових винаходів і технічних нововведень.

**Потенціал освітній**, здатність соціальної групи до здійснення освітніх програм

**Потенціал спайковий**, швидке пікоподібне коливання електричного потенціалу, яке супроводжує збудження в нервових і м'язових клітинах (волокнах)

**Потенціал спокою мембранний**, потенціал спокою, різниця в потенціалах по різні сторони клітинної мембрани

**Потенціали електромагнітного поля**, скалярний та векторний потенціали, через які виражаються напруженість магнітного поля та вектор магнітної індукції

**Потенціали термодинамічні**, це набір функцій стану термодинамічної системи, який характеризує її поведінку при термодинамічних процесах

**Потенціальна яма**, скінченна область простору, в якій потенціальна енергія частинки менша, ніж зовні

**Потенційне значення**, 1) лексичне значення, непридатне слову, але можливе в певній ситуації; 2) значення потенційного слова

**Потенціювання (математика)**, знаходження величини за її логарифмом; дія, обернена до логарифмування

**Потенція**, можливість, здатність, сила, що існує у прихованому вигляді й може виявитися за певних умов

**Потерна**, підземний коридор (галерея) для сполучення між фортифікаційними спорудами, фортами фортеці чи опорними пунктами укріплених районів

**Потерпілий**, особа, якій злочинном заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду

**Потехін, Олексій Антипович** (1829–1908), драматург, письменник-народник, викривав негативні явища суспільного життя, Росія

**Поті**, місто у Грузії, історико-культурний центр, 47 тис. мешканців

**Потік (інформаційні технології)**, набір об'єктів на шляху даних будь-куди

**Потік (програмування)**, послідовність елементів даних, що стають доступними через певний час

**Потік випромінювання**, повна енергія, яка переноситься світлом (або іншим випромінюванням) за одиницю часу через дану поверхню

**Потік нисхідний**, вертикальний рух повітря, спрямований донизу

**Потік свідомості**, літературний жанр і творчий метод, що ґрунтується на відтворенні безпосереднього плину внутрішнього життя людини як калейдоскопу відчуттів, вражень, думок тощо

**Потік світловий**, потужність випромінювання світла

**Потічний, Петро-Йосип Петрович** (1930), політолог, історик, письменник-мемуарист, дослідник історії українського підпілля, один із засновників видавництва «Літопис УПА», Україна – США – Канада

**Потовиділення**, процес виділення поту потовими залозами

**Потові залози**, трубчасті залози шкіри більшості ссавців

**Потогінні засоби**, лікарські препарати, які підсилюють потовиділення

**Потойбіччя**, згідно з релігійними уявленнями, духовний, надчуттєвий, надприродний світ, що протистоїть чуттєво сприйманому природному поцейбічному світу, похідному від потойбічного

**Потоку критична швидкість**, швидкість течії середовища, рівна місцевій швидкості, звуку с в даному середовищі

**Потоп всесвітній**, у міфологічних системах переважної більшості народів світу – мотивема знищення першого світу та людства богами чи Богом шляхом розливу рік, великої хвилі чи затоплення всієї землі водою

**Потосі**, місто у Болівії, історико-культурний центр, 160 тис. мешканців

**Потосі гірничозаводський район**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, житлово-промисловий комплекс 16–17 ст., м. Потосі, Болівія

**Потоцький, Альфред Юзеф** (1817–1889), політики, міністр-президент Цислейтанії (1870–1871), намісник Королівства Галичини і Володимирії (1875–1883), маршалок Галицького сейму (1875–1877), Польща – Австрія

**Потоцький, Станіслав** (1698–1760), політик та воєначальник, архітектор, меценат, воєвода Київський (1744–1756), Польща

**Потоцький, Станіслав Ревера** (1579–1667), воєначальник, гетьман великий коронний Речі Посполитої (1654–1667), Польща

**Потреби**, властивість усього живого, яка спонукає його до активності

**Потреби комунікативні**, вимоги до одного із учасників комунікації, скеровані на підтримку спілкування

**Потреби релігійні**, один з основних структурних компонентів духовних потреб віруючої особистості

**Потрійна точка**, точка на фазовій діаграмі (в координатах температура–тиск), в якій три агрегатні стани речовини перебувають у рівновазі

**Потсдам**, місто у Німеччині, історико-культурний центр, 150 тис. мешканців

**Потсдамська угода 1945**, документи, що зафіксували підсумки Потсдамської конференції 1945

**Потсдамські та берлінські палаци і парки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-паркові комплекси у місті Потсдамі та окрузі Берлін – Целендорф, 1730–1916, Німеччина

**Потт, Август Фрідріх** (1802–1887), мовознавець, один із засновників сучасного індоєвропейського мовознавства, автор першого обґрунтування етимології слів за допомогою фонетичних законів, Німеччина

**Поттер, Пауль** (1625–1654), живописець, майстер пейзажного та анімалістичного живопису, Нідерланди

**Поттінгерієві** (Pottingeriaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку бруслиноцвітих

**Потужність**, здатність виконувати об'єм роботи в одиницю часу

**Потужність активна**, швидкість необоротного перетворення електричної енергії в інші види енергії (теплову і електромагнітну)

**Потужність виробнича**, розрахунковий, максимально можливий річний (добовий) випуск продукції або обсяг переробки сировини, передбачений на плановий період при повному використанні виробничого обладнання і площ з урахуванням застосування передових технологій та організації праці

**Потужність множин**, характеристика множин (у тому числі нескінченних), що узагальнює поняття кількості (числа) елементів скінченної множини

**Потурасв, Валентин Микитович** (1922–2003), механік, академік АН УРСР (1979), Росія – Україна

**Потушняк, Федір Михайлович** (1910–1960), етнограф, фольклорист, археолог, письменник, дослідник культури Закарпаття, Україна

**Потьє, Ежен** (1816–1887), поет, революціонер, анархіст, автор тексту гімну «Інтернаціонал», Франція – Англія – США

**Потьомкін, Володимир Петрович** (1874–1946), історик, педагог, дипломат, один із засновників АПН Росії (1943), академік АН СРСР (1943), Росія

**Потьомкін, Григорій Олександрович** (1739–1791), воєначальник, дипломат, генерал-фельдмаршал російської армії (1784), ініціатор ліквідації Запорізької Січі, Росія

**Поуг, Вільям Рід** (1930–2014), астронавт, США

**Поуп, Александер** (1688–1744), поет, один із чільних представників англійського класицизму, Велика Британія

**Поурбус, Франс (молодший)** (1569–1622), живописець, майстер портрета, Бельгія

**Похибка**, різниця  $x - a$ , де  $x$  – число, яке розглядається як наближене значення деякої величини, точне значення якої дорівнює  $a$

**Похибка вимірювання**, оцінка відхилення вимірюваного значення величини від її справжнього значення

**Похибка вимірювання абсолютна**, абсолютна різниця між результатом вимірювання та умовно істинним значенням вимірюваної величини

**Похибка вимірювань сумарна**, похибка, що включає інструментальну похибку, похибку методу вимірювань і додаткові похибки

**Похибка інструментальна**, складова похибки вимірювання, що залежить від похибки застосовуваних засобів вимірювань

**Похибка квадратична**, один з найбільш зручних та точних способів оцінки відхилення випадкової величини від середнього значення

**Похибки відносної межі**, напруга, відповідна руйнуванню при заданому великому числі циклів або горизонтальній асимптоті кривої втомі

**Похибки межі**, статистична величина, що визначає, з певним ступенем імовірності, максимальне значення, на яке результати вибірки відрізняються від результатів генеральної сукупності

**Похила**, будь-який відрізок, який сполучає дану точку з точкою площини і не є перпендикуляром

**Похилий вік**, останній відрізок життя людини, пов'язаний зі зниженням її здібностей, соціальної активності, а також з відокремленням від попередніх соціальних зобов'язань

**Похитонов, Іван Павлович** (1850–1923), живописець, майстер пейзажу, Україна – Франція – Росія, Бельгія

**Похідна**, основне поняття диференціального числення, що характеризує швидкість зміни функції

**Похідна Гато**, така похідна, що розширює концепцію похідної на локально випуклі топологічно векторні простори

**Похідна логарифмічна**, похідна від логарифма даної функції

**Похідна нескінченна**, 1) похідна в такій точці, де її значення прямує до нескінченності; 2) дотична до графіка функції в цій точці паралельна осі ординат

**Похідна повна**, похідна функції багатьох змінних по часу вздовж траєкторії

**Похідна Фреше**, узагальнення поняття похідної на випадок нормованих просторів

**Похідні групи**, структури, створені Організацією українських націоналістів (ОУН)

**Похідні шовкопряди** (Thaumetopoeidae), родина метеликів

**Похмурський, Василь Іванович** (1933), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Поховальні пам'ятки**, археологічні об'єкти, пов'язані з обрядом поховання людей

**Поховання**, комплекс обрядів, пов'язаний зі смертю людини



**Походенко, Віталій Дмитрович** (1936), фізико-хімік, академік (1985) та віце-президент (з 1998) НАН України, Україна

**Походження життя**, сукупність теоретичних досліджень про виникнення життя

**Походження людини, антропогенез**, походження і розвиток видів роду *Homo*

**Походження соціальне**, ознака, яка відображає зв'язок індивіда з тією або іншою соціальною групою (класом)

**Походня, Ігор Костянтинович** (1927), металург, академік АН УРСР (1976), Росія – Україна

**Похоронна відправа**, складова похоронного культу, вміщує обрядові дії та ритуальні норми поведінки, що мають забезпечити успішний перехід душі померлого в загробний світ та охорону живих від можливого шкідливого впливу духу покійного

**Похоронна обрядовість**, система ритуально-обрядових дій, що здійснюється у зв'язку зі смертю представника роду та супроводжують його поховання

**Похоронний культ**, сукупність релігійних обрядів і вірувань, що стосуються поводження з померлими і становлять складний комплекс уявлень, пов'язаних з наданням надприродних властивостей мерцю, вірою в душу померлого, ідеєю про потойбічний світ

**Пох'янмаа**, область Фінляндії

**Почаїв**, місто Кременецького р-ну Тернопільської обл.

**Почаївська друкарня**, видавничий заклад при Почаївському монастирі на Волині, осередок українського культурного життя у 18 – на початку 19 ст.

**Почаївська Успенська Лавра**, православний монастир, належить УПЦ-МП, діє з 16 ст., м. Почаїв Кременецького р-ну Тернопільської обл.

**Початкові умови**, значення струмів у гілках та напруг на елементах кола в момент комутації при  $t=0$ , тобто в момент початку перехідних процесів

**Початок**, тип суцвіття з видовженою потовщеною віссю

**Почепцов, Георгій Георгійович** (1949), спеціаліст з теорії комунікації, журналіст, письменник, Україна

**Почерк**, індивідуальна манера письма, спосіб накреслення літер

**Почеркознавство**, розділ криміналістики

**Почесна відзнака Президента України**, перша нагорода незалежної України, заснована Президентом України Л. Кравчуком для відзначення заслуг у розбудові демократичної держави, розвитку економіки, науки і культури України, за активну миротворчу, благодійну громадську діяльність та милосердя

**Почесна грамота**, нагорода (відзнака) за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків та заслуги

**Почесний громадянин міста**, звання, що є вищим визнанням заслуг перед містом і його жителями

**Почесні звання України**, вид державної нагороди

**Почесті військові**, один з військових ритуалів у ЗС України

**Почуття**, ставлення до суб'єкта, об'єкта або явища, що має переважно емоційний характер; зазвичай поєднує декілька емоцій

**Почуття національні**, почуття стійкої прив'язаності до своєї нації, її традицій, звичаїв, культури, побуту, національних духовних цінностей

**Почуття релігійні**, явище релігійної психології, що характеризує емоційне ставлення людини до сакрального (святого), а також до релігійно інтерпретованих явищ природи і світу в цілому

**Пошесні хвороби**, епідемічні інфекційні хвороби

**Пошивайли**, одна з найвідоміших гончарних династій України (опішнянська кераміка)

**Пошка, Діоніза**с (1757–1830), письменник, просвітитель, дослідник культури і побуту Литви, засновник першого литовського музею старовини, Литва

**Пошкодження посмертні**, у судовій медицині – пошкодження, що утворилися після смерті або в агональний період (під час агонії), хоч останні можуть мати захиттєві ознаки

**Пошта**, 1) поштові відправлення; 2) переважно державна мережа установ зв'язку з ієрархічною структурою; 3) підприємства природної монополії та поштових операторів, що реалізують послуги переміщення й доставки поштових відправлень

**Пошта дипломатична**, офіційна кореспонденція, якою обмінюються дипломатичні представництва та центральні органи зовнішніх зносин держав

**Пошта електронна**, подібний до звичайної пошти сервіс обміну повідомленнями у мережах, що використовують протокол TCP/IP

**Поштове**, селище міського типу Бахчисарайського р-ну АР Крим

**Пошукова система**, комп'ютерна система, призначена для пошуку інформації

**Пошуково-рятувальна служба**, організація, що займається пошуком і порятунком людей, які потрапили в небезпеку

**Пошачков, Христо** (1944), письменник, один з основоположників болгарської наукової фантастики, Болгарія

**Поющіє гітари**, музичний гурт, один з родоначальників явища «вокально-інструментального ансамблю» (ВІА) в радянському естрадному мистецтві

**Поянху**, найбільше прісноводне озеро у Китаї, 5100 км<sup>2</sup>

**Поярков, Юрій Михайлович** (1937), спортсмен (волейбол), чемпіон (1964, 1968) і бронзовий призер (1972) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1960, 1962) та Європи (1967, 1971), Україна

**Пояс**, елемент чоловічого одягу

**Пояс запобіжний**, засіб індивідуального захисту людини від падіння з висоти

**Пояс случський**, елемент багатого чоловічого костюма білоруської, польської та української шляхти

**Пояси кінцівок**, частини скелета у хребетних тварин і людини

**Пояскові** (Clitellata), клас безхребетних тварин типу кільчастих червів

**Пояснення наукове**, розкриття сутності предметів і явищ об'єктивного світу шляхом з'ясування причин виникнення та існування явищ, знаходження законів їхнього розвитку чи функціонування, виявлення механізму дії тощо

**Поясність висотна**, фундаментальна фізико-географічна закономірність, що виявляється в зміні природних умов і ландшафтів з висотою

**Пояснювальна записка**, документ, що пояснює зміст окремих положень основного документа

**Пра...**, префікс, що вказує на: 1) віддалену ступінь спорідненості за прямою лінією; 2) первісність, початковість

**Прабгупада**, титул, який у ведичних релігійних колах виражає вищий ступінь пошани

**Прав власності теорії**, розділ економічної науки, який трактує права власності як санкціоновані поведінкові відносини, що виникають між людьми у зв'язку з існуванням благ і стосуються їхнього використання

**Права абсолютні**, суб'єктивні права, носіям яких (фізичним і юридичним особам) протистойть невизначене коло певним чином зобов'язаних осіб

**Права громадян інформаційні**, сукупність прав громадян у сфері пошуку, отримання та розповсюдження будь-якої інформації, яка не суперечить Загальній декларації прав людини, європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини і яка не обмежує права інших громадян

**Права громадян політичні**, права громадян брати участь у політичному житті своєї країни, зокрема, в здійсненні безпосередньої демократії, державної влади, місцевого самоврядування тощо

**Права громадянські**, природні та особисті права, які забезпечують громадянину можливість брати участь в громадянському й політичному житті суспільства

**Права держави корпоративні**, право держави, частка якої визначається в статутному фонді господарського товариства

**Права дитини**, система можливостей, які необхідні особі для її комплексного та цілісного розвитку в умовах і відповідно до вимог середовища, беручи до уваги її незрілість

**Права жінок**, система прав і свобод, що характеризують правовий статус жінок з урахуванням особливостей їх соціального стану

**Права загальні принципи**, спільні прав, поняття, логічні правила, технологічні принципи, які використовуються при тлумаченні та застосуванні як міжнародного, так і внутрішньодержавного права

**Права й свободи громадянські**, основа конституційно-правового статусу громадянина певної держави, яка визначає можливості його участі в політичному, соціальному й культурному житті суспільства

**Права людини**, поняття, що характеризує правовий статус людини стосовно держави

**Права майнові**, права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності, а також інші специфічні права

**Права міжнародного об'єкт**, певні матеріальні та нематеріальні блага, дії або утримання від дій, які виходять за межі юрисдикції однієї держави, з приводу яких суб'єкти міжнародного права вступають у міжнародні відносини

**Права міжнародного принцип**, основоположне правило поведінки суб'єктів міжнародного права

**Права народів**, принцип рівності усіх народів, згідно з яким ніщо не може виправдати панування одного народу над іншим

**Права об'єкт**, явище, на яке спрямовується дія права

**Права принципи**, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів

**Права, за якими судиться малоросійський народ**, звід українського феодального права, укладений у першій половині 18 ст.

**Правда**, коректне співвіднесення і представлення зв'язків світу дійсного і уявлень про нього

**Правда (газета)**, орган РСДРП (згодом – КПРС, КПРФ), до 1991 – головна газета СРСР, заснована в Москві у 1912

**Правда (часопис)**, літературно-науковий і політичний часопис, орган народовців, виходив у Львові у 1867–1898

**Правда (у філософії мови)**, в метафізиці та філософії мови, властивість пропозицій, тверджень, думок співпадати з фактами

**Правда України**, українська суспільно-політична тижнева газета, виходить у Києві російською мовою з 1938

**Правдюк, Олександр Андрійович** (1926–1994), фольклорист, кобзарознавець, Україна

**Праведник**, згідно з релігійними уявленнями: 1) людина, що виконує всі приписи, не грішить, і, як вчить релігія, після смерті отримує особливу небесну нагороду; 2) святий, що відзначився благочестивими діями й тому наділений божественною благодаттю

**Праведні халіфи**, перші чотири халіфи, що правили арабами після смерті Магомета

**Праведність**, за релігійними уявленнями, бездоганні вчинки віруючого у повсякденному житті

**Правер Джабвала, Рут** (1927–2013), письменниця, кіносценарист, єдиний у світі володар Букерівської премії (1975) та «Оскара» (1986, 1992) одночасно, Німеччина – Велика Британія – Індія – США

**Правець, стовбняк** (Tetanus), інфекційне захворювання бактеріального походження

**Правила**, службовий документ організаційного характеру, в якому викладаються настанови чи вимоги, що регламентують порядок будь-яких дій, поведінки

**Правила макроеволюції**, закономірності макроеволюції та антропогенезу

**Правила процедури міжнародних організацій**, міжнародні правила, якими регулюється процесуальна діяльність міжнародних організацій

**Правило (в інформаційних технологіях)**, зв'язок між вхідним і вихідним сигналом (наприклад, правило обробки даних)

**Правило (у лінгвістиці)**, усталена мовна норма, порушення якої кваліфікують як помилку

**Правило Глогера**, емпіричне правило, згідно з яким у одного і того ж виду пігментація виражена більше у особин, що мешкають в областях з більш теплим і вологим кліматом

**Правилів, Олександр Сергійович** (1938–2007), оперний співак (бас) і педагог, народний артист РРФСР (1977), Україна – Росія

**Правильність і чистота мовлення**, риторичний аспект спілкування, складова комунікативної компетенції адресанта, його культури мовлення, пов'язана з дотриманням усних чи писемних норм літературної мови

**Правильність та істинність**, гносеологічні оцінки виразів та висловлювань щодо їх адекватності зовнішньому світові чи нормам доказовості логічного мислення

**Праві й ліві у політиці**, дві крайні, протилежні сторони (зони) у великому спектрі політичних сил: консервативно-охоронна й перетворювально-радикальна

**Правка**, відповідальний етап підготовки видання, який передбачає внесення у текст необхідних виправлень

**Правління гетьманського уряду**, колегіальний орган управління у Гетьманщині (1734–1750)

**Правління представницьке**, форма правління, при якій повноваження вищих державних органів здійснюють представницькі виборні органи

**Правник**, юрист, фахівець з правознавства

**Правнича термінологія**, сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки і практики

**Право**, система загальнообов'язкових норм і відносин, яка охороняється засобами державного впливу, включаючи примусові заходи

**Право авторське**, національне та міжнародне законодавство, яке захищає інтелектуальну власність на твори науки, літератури, мистецтва

**Право автотранспортне**, сукупність правових норм, що регулюють автотранспортні відносини

**Право аграрне**, сукупність правових норм, які регулюють господарську діяльність у сфері рослинництва, тваринництва, виготовлення та реалізації агрохімікатів, добрив, переробки сільгосппродукції та її реалізації

**Право адміністративне**, галузь права, якою регулюються суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування виконавчої влади

**Право адміністративно-процесуальне**, сукупність встановлених обов'язкових правил, які визначають процедури розгляду, вирішення конкретних адміністративних справ у сфері державного управління, адміністративної юрисдикції та інших галузей суспільних відносин

**Право азильне**, право надавати притулок для злочинців, в даний час – тільки для політичних

**Право акціонерне**, сукупність нормативних актів, правил, в яких фіксується право акціонерів та передбачено їх захист

**Право архівне**, відносно самостійний правовий інститут, що становить сукупність норм, які регулюють правовідносини у сфері обліку, збереження, охорони і використання архівних документів, формування Національного архівного фонду

**Право атмосфероохоронне**, сукупність правових норм, якими регулюються суспільні відносини у галузі збереження для життя стану атмосферного повітря

**Право атомне**, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері використання ядерної енергії

**Право бюджетне**, система встановлених державою загальнообов'язкових правових норм, що регулюють майнові та пов'язані з ними немайнові суспільні відносини, які складаються в процесі бюджетної діяльності держави та територіальних громад

**Право вето**, повноваження особи або групи осіб в односторонньому порядку заблокувати прийняття того чи іншого рішення

**Право виправно-трудове**, окрема галузь права, яка регулює суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виконанням кримінальних покарань

**Право військове**, галузь права, що регулює правовідносини у військовій сфері

**Право власності**, сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном

**Право водне**, сукупність правових норм, якими регулюються суспільні відносини у сфері охорони і раціонального використання водних ресурсів

**Право господарське**, галузь права, норми якої регулюють відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, пов'язаної із виготовленням та реалізацією продукції, виконанням робіт та наданням послуг

**Право гуманітарне міжнародне**, сукупність міжнародно-правових норм і принципів, які регулюють захист жертв війни, а також обмежують методи і засоби ведення війни

**Право ґрунту**, принцип набуття особою громадянства за місцем народження, незалежно від громадянства її батьків

**Право державної власності**, сукупність правових норм, що регулюють відносини державної власності щодо майна

**Право дипломатичне**, галузь міжнародного права, що представляє собою сукупність норм, що регламентують статус і функції державних органів зовнішніх зносин

**Право екологічне**, галузь права, система правових норм і принципів, якими регулюються та охороняються суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів

**Право європейське**, сукупність правових норм, що містяться в актах практично всіх європейських міжнародних організацій

**Право Європейського союзу**, правовий феномен, що склався в ході розвитку європейської інтеграції в рамках Європейських співтовариств і Європейського Союзу, результат реалізації наднаціональної компетенції інститутів Європейського Союзу

**Право житлове**, сукупність норм, які регулюють суспільні відносини по задоволенню потреб громадян у житлі, його використанню, збереженню, експлуатації і ремонту в державному, кооперативному та приватному житловому фонді

**Право звичаєве**, система санкціонованих державою правових звичаїв, які є джерелом права у певній державі, місцевості або для певної етнічної чи соціальної групи

**Право земельне**, галузь права, яким регулюються суспільні відносини щодо власності на землю, державне управління земельним фондом, використання та охорони землі як природного ресурсу і засобу виробництва, охорони прав і законних інтересів суб'єктів земельних відносин

**Право зобов'язальне**, одна з найважливіших підгалузей цивільного права, норми якої регулюють широке коло відносин, головне місце серед яких належить відносинам майнового обігу

**Право інтелектуальної власності**, право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності

**Право канонічне**, якщо в деякому многочлені виконати зведення подібних членів у всіх випадках, коли це можливо, і викинути всі отримані члени з нульовими коефіцієнтами

**Право колективної власності**, юридично визначене і забезпечене право організації-юридичної особи, створеної на базі об'єднання майна її членів (учасників), використовувати належні їй засоби виробництва на власний розсуд і в інтересах її членів (учасників)

**Право колізійне**, складова міжнародного приватного права, сукупність норм, що вирішують колізії між законами різних держав

**Право конституційне України**, провідна галузь національного права, норми якої визначають і регулюють політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя та діяльності суспільства і держави

**Право конституційне**, провідна галузь права, сукупність правових норм, якими регулюються відносини за змістом засад політичної організації суспільства, пов'язаних з організацією і функціонуванням державного механізму

**Право консульське**, сукупність принципів і норм міжнародного права

**Право космічне міжнародне**, сукупність міжнародно-правових принципів та норм, які встановлюють режим використання космічного простору та небесних тіл і регулюють відносини між державами, міжнародними організаціями і комерційними фірмами

**Право кримінальне міжнародне**, галузь міжнародного публічного права, система принципів і норм, що регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю, передусім з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру

**Право кримінальне**, галузь права, сукупність кримінальних норм, якими встановлюються засади кримінальної відповідальності, види злочинів та покарання за їх вчинення

**Право кріпосне**, феодальне право, що регламентувало вид особистої залежності селян у феодальному суспільстві від господарів землі, на якій вони працювали і проживали

**Право крові**, набуття особою при народженні, незалежно від місця її народження, громадянства тієї держави, громадянами якої є її батьки

**Право матеріальне**, сукупність норм системи права, які безпосередньо регулюють суспільні відносини і сукупність галузей права, в яких основний акцент робиться на встановлення прав і обов'язків суб'єктів

**Право медичне**, система правових норм, які регулюють суспільні відносини, змістом яких є здійснюваний медичними працівниками за допомогою медичних засобів вплив на фізичний та психічний стан людини

**Право митне**, галузь права, якою регулюються суспільні відносини в процесі або з приводу переміщення товарів, ручного вантажу, багажу і транспортних засобів через митний кордон держави

**Право міжнародне**, сукупність (система) юридичних норм і принципів, що регулюють відносини між державами, іншими учасниками (організаціями, рухами, блоками, групами держав і т. д.) міжнародного спілкування

**Право морське**, сукупність правових норм, якими регулюються суспільні відносини, що виникають у зв'язку з перевезенням вантажів, пасажирів, багажу морським транспортом, з проведенням рятувальних операцій, а також для інших господарських, наукових і культурних цілей

**Право м'яке**, особливий різновид норм міжнародного права, що, на відміну від «твердого права», не породжують чітких прав і обов'язків

**Право на інформацію**, можливість вільного одержання, зберігання, використання й поширення відомостей, необхідних громадянам, юридичним особам і державним органам для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій

**Право народів, націй на самовизначення**, принцип конституційного й міжнародного права, який означає право народів (націй) визначати форму свого державного існування – в окремій самостійній державі чи у складі іншої держави

**Право підприємницьке в Україні**, комплексна галузь права, в якій узгоджено норми різних галузей права з метою їх спільного застосування у сфері підприємництва

**Право підприємницьке**, комплексна інтегрована галузь права, сукупність правових норм, що регулюють на основі поєднання приватних і публічних інтересів відносини у сфері організації, здійснення підприємницької діяльності

**Право податкове**, складний фінансово-правовий інститут, який регулює владні відносини по встановленню, введенню та справлянню податків та зборів

**Право позитивне**, діюча система правових норм, відносин і присудів



**Право поліцейське**, галузь права і наукова дисципліна

**Право посольське**, сукупність правових норм, що визначають порядок призначення і відкликання дипломатичних представників, їх ранги, функції і правове становище

**Право прецедентне**, правова система, основним джерелом якої є прецедент правовий, тобто рішення суду з конкретної справи

**Право приватне міжнародне**, галузь права, яка містить норми, що регулюють цивільно-правові відносини з іноземними громадянами або іноземними юридичними особами

**Право приватне**, це сукупність правових норм різних галузей права (підсистема), предметом регулювання яких є відносини у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою переважно диспозитивного методу регулювання

**Право призове**, сукупність міжнародно-правових норм, що регламентують захоплення воюючими країнами торговельних судів і вантажів в морі

**Право природне**, право кожної людини задовольняти свої потреби й боронити своє життя, яке впливає з її належності до людського роду зокрема й живого взагалі

**Право промислової власності**, сукупність норм, що регулюють майнові й особисті немайнові відносини, які виникають у процесі науково-технічної творчості, забезпечують правовий режим використання цих об'єктів та захист прав авторів і патентовласників

**Право процесуальне**, частина норм правової системи, що регулює відносини, які виникають при розслідуванні злочинів, розгляді та вирішенні кримінальних, цивільних і арбітражних справ

**Право публічне і приватне**, дихотомія права з його поділом на галузі, що захищають суспільні інтереси та інтереси окремих осіб

**Право публічне**, це сукупність правових норм різних галузей права, предметом регулювання яких є відносини у сфері реалізації публічних (державних, суспільних) інтересів за допомогою переважно імперативного методу регулювання

**Право релігійне**, інтегральна сукупність релігійних і юридичних норм та приписів, які визначають релігійно санкціоновані правила поведінки віруючих, кліру в культурній, життєво-побутовій, суспільній сферах діяльності й відносин

**Право соціального забезпечення**, одне з природжених прав людини, визнане світовим співтовариством та закріплене в міжнародно-правових актах – Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Європейській соціальній хартії

**Право спадкове**, галузь цивільного права, що визначає порядок переходу майна померлої особи до її спадкоємців

**Право телефонне**, одна з форм втручання посадових осіб у діяльність суд. і слідчих органів та в управління різними сферами суспільного життя

**Право торговельне**, сукупність правових норм, що регулюють майнові та немайнові відносини на засадах юри-

дичної рівності в галузі торговельної та підприємницької діяльності

**Право транспортне**, сукупність прав, норм, якими регулюються сусп. відносини, що виникають у сфері транспорту

**Право трудове**, галузь права, що регулює трудові і пов'язані з ними відносини незалежно від форм власності, господарювання чи галузевої підпорядкованості підприємств, установ, організацій

**Право фінансове**, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у процесі фінансової діяльності

**Право ядерне**, система правових норм, якими регулюються відносини, пов'язані з використанням ядерної енергії, ядер, об'єктів (установок), джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ) у різних сферах життєдіяльності

**Правобережна Україна**, назва правобережної частини України, що в другій половині 17–18 ст. перебувала під владою Речі Посполитої

**Правова система**, комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, законодавство, правові відносини та ін.)

**Правовий статус**, становище того чи іншого суб'єкта в правовій реальності, що відображається у його взаєминах з суспільством і державою

**Правовідносини**, врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки

**Правовідносини господарські**, врегульовані нормами господарського права відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності, тісно з нею пов'язаної діяльності некомерційного характеру, а також відносини щодо державного регулювання господарської діяльності

**Правовідносини охоронні**, правовідносини, які виникають у випадках необхідності захисту інтересів учасників цивільного обороту, переважно, на підставі цивільного правопорушення

**Правового регулювання механізм**, система взаємозв'язаних юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання

**Правозахисний рух в Україні**, напрям у дисидентському русі, що поширився після ратифікації СРСР Гельсінкських угод

**Правозахисний рух**, вид суспільного руху на захист прав і свобод людини і громадянина

**Правоздатність**, передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки

**Правоздатність адміністративна**, здатність суб'єкта бути носієм прав та обов'язків у сфері публічного адміністрування

**Правознавство**, комплексна суспільна наука, система знань про об'єктивні закономірності (необхідності) і випадковості виникнення, розвитку і функціонування права і держави в їхній структурній єдності, їхнє місце і роль у суспільному житті

**Правознавство порівняльне**, метод порівняльного дослідження в юридичних науках, об'єктом вивчення яких є держава і право

**Правомочність**, захищена законом можливість громадян чи юридичних осіб діяти певним чином при здійсненні належних їм прав, у тому числі користуватися матеріальними і духовними благами

**Правомочності авторські**, суб'єктивне авторське право щодо твору

**Правонаступництва універсального теорія**, теорія правонаступництва держав, згідно з якою до держави-наступниці переходить весь обсяг міжнародних прав та обов'язків держави-попередниці

**Правонаступництво**, перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта до іншого

**Правонаступництво держав**, перехід певних прав і обов'язків від однієї держави до іншої з урахуванням основних принципів міжнародного права і норм про правонаступництво

**Правоохоронні органи**, державні органи, спеціально вповноважені здійснювати контроль і нагляд за додержанням Конституції, законів та інших нормативно-правових актів, забезпечувати правопорядок, застосовувати заходи державного примусу до правопорушників

**Правопис**, система офіційно затверджених загальноприйнятих правил передачі усного мовлення на письмі

**Правопис український**, система офіційно затверджених загальноприйнятих для української мови правил передачі усного мовлення на письмі

**Правопису принципи**, фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний (символічний) способи написання орфограм

**Правопорушення**, неправомірне (протиправне) винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, за вчинення якого особа може бути притягнута до юридичної відповідальності

**Правопорушення адміністративне (проступок)**, протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян і за яку законом передбачено адміністративна відповідальність

**Правопорядок**, стан упорядкованості суспільних відносин, заснований на праві і законності

**Православ'я**, один з трьох основних напрямів християнства (східновізантійський), що остаточно оформився після 1054

**Православ'я українське**, християнське віровчення і культ, організація церковного життя, що ввібрали в себе особливості національної mentalності, релігійні традиції українського етносу і є символами української духовності

**Православна євангельська апокаліпсичська церква**, ПСАЦ, релігійна група православного напрямку, що виникла в Україні в серед. 1920-х

**Православна церква Чехії та Словаччини**, одна з автокефальних православних церков

**Православне сповідання віри**, твір, що уніфікує, обґрунтовує й розвиває догматичне вчення православної церкви

**Православні автокефальні церкви**, біля 20 самостійних православних церков, які успадкували традиції візантійського християнства

**Православні автономні церкви**, відносно самостійні православні церкви, які частково залежать від автокефальних у питаннях церковно-адміністративного управління

**Православні свята**, дні, встановлені у східному християнстві в пам'ять найвизначніших з погляду Церкви релігійних подій або для урочистого вшанування осіб (безтілесних істот), які мають особливі заслуги перед православ'ям і самим Богом

**Православ'я вселенське**, умовна назва всіх православних церков

**Правосуб'єктність**, здатність бути суб'єктом права (учасником правовідносин)

**Правосуддя**, самостійна галузь державної діяльності, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ

**Правосуддя кримінальне міжнародне**, діяльність міжнародних судових органів щодо застосування матеріал, та процесуальних норм національного й міжнародного кримінального права

**Правотворчість**, стадійний процес формування юридичних норм, що починається з визнання державою певних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їхнього правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних приписів

**Правочин**, дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків

**Правочин абстрактний**, правочин, у якого не визначена підстава його здійснення або коли вона не є обов'язковою

**Правцева паличка** (*Clostridium tetani*), анаеробна бактерія роду клостридій

**Прага**, місто, столиця Чехії

**Праги історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 10–20 ст., м. Прага, Чехія

**Праги національна галерея**, найбільша у Чехії колекція образотворчого та прикладного мистецтва, діє у м. Прага (Чехія) з 1949

**Прагматизм**, 1) філософське вчення, що визнає практику, діяльність, дію вираженням людської сутності та критерієм істини; 2) напрям в історичній науці, який обмежується описом зовнішньо пов'язаних і послідовних подій, не аналізуючи внутрішніх закономірностей

**Прагматизм політичний**, характеристика політичної діяльності, основним критерієм і чинником якої стає досягнення поставленої мети (нерідко за будь-яку ціну)

**Прагматизм правовий**, напрям у філософії права, який виходить із трактування істини не як відношення правового знання до реальності, а як оцінки обґрунтованості

його структури та практичної ефективності панівних правових норм

**Прагматика комунікативна**, складова спілкування, пов'язана з виявом у мовленнєвому коді інтерактивних співвідношень комунікантів, а також їх ставлення до контексту і ситуації

**Прагматика контрастивна**, напрям досліджень, предметом яких є зіставлення особливостей вияву прагматичних чинників у міжкультурній комунікації носіїв двох чи кількох лінгвокультур

**Прагматика лінгвістична**, напрям сучасної лінгвістики, який ґрунтується на виявленні та описі функціонування суб'єктивного чинника в мові, мовленні та комунікації як модусах існування живої природної людської мови

**Прагматика міжкультурна**, напрям лінгвістичної прагматики, що досліджує схожість, відмінність і варіативність вираження прагматичних значень у різних лінгвокультурах, зумовлених культурними цінностями і уявленнями носіїв цих лінгвокультур

**Прагматика міжкультурної комунікації**, розділ лінгвістичної прагматики, що досліджує вплив суб'єктивних чинників у спілкуванні на носіїв різних лінгвокультур

**Прагматика (у лінгвістиці)**, 1) розділ семіотики, у якому вивчають відношення суб'єктів, що сприймають і використовують певну знакову систему, до самої знакової системи; 2) галузь досліджень в семіотиці та мовознавстві

**Прагматики когнітивна теорія**, прагматична теорія, що з'ясовує характер зв'язку між різними когнітивними (концептуальними) системами та умовами успішності мовленнєвих актів у конкретних ситуаціях

**Прагматична санкція 1438**, едикт французького короля Карла VII від 07.07.1438, згідно якого утверджувався пріоритет королівської влади над владою папи римського

**Прагматичний акт**, сукупність стратегій, що об'єднуються спільною метою, передбачає обов'язкову співвіднесеність із ситуацією

**Прагматичний аналіз**, метод дослідження, сутність якого полягає у вивченні людських вимірів комунікації з огляду на засоби мовного коду

**Прагматичний метод**, метод, що має на меті вивчити проблеми комунікативного моделювання тексту, його прагматичної природи та основної функції посередника між автором і читачем

**Прагерія**, повстання великих феодалів у Франції в 1440

**Праджня**, буддійське поняття, що означає вищу трансцендентальну інтуїтивну Просвітлену мудрість

**Прадо**, один з найбільших і значущих музеїв європейського образотворчого мистецтва, діє у м. Мадрид (Іспанія) з 1785

**Празем**, мінерал

**Празеодим**, хімічний елемент, символ – Pr, атомний номер – 59

**Празиофіцієві** (Prasinophyceae), клас рослин відділу зелених водоростей

**Празька весна**, період політичної лібералізації в Чехословаччині (05.01.– 20.08.1968), що закінчився введенням

у країну радянських військ і військ країн Організації Варшавського договору (окрім Румунії)

**Празька культура**, археологічна культура, що існувала в 500–700 роках, пов'язують зі слов'янськими племенами

**Празька лінгвістична школа**, структурно-функціональний напрям у мовознавстві, що поєднує інтерес до внутрішніх відношень між одиницями мови та їхньої семіологічної природи з увагою до позамовних функцій і до зв'язків з реальністю (1920-ті, Прага)

**Празька школа**, українські поети еміграції міжвоєнного двадцятиліття, що творили у Празі, частково в Подєбрадах та Варшаві

**Празький український архів**, фонди Музею визвольної боротьби України та Українського історичного кабінету, що були передані до СРСР на вимогу окупаційної влади за рішенням уряду Чехословацької Республіки від 15.08.1945

**Прайд**, сімейна зграя левів і приматів

**Праймер**, невеликі одноланцюгові молекули ДНК, що застосовуються в полімеразній ланцюговій реакції (ПЛР)

**Праймері**, 1) процедура первинного обрання кандидатів на виборні посади до представницьких загальнодержавних і місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування; 2) метод висунення політичними партіями кандидатів до представницьких органів

**Прайм-тайм**, найзручніший, найкращий час для розміщення реклами в електронних ЗМІ

**Прайс**, перелік предметів чи послуг з позначенням їх ціни

**Прайс, Ричард** (1723–1791), філософ, проповідник, політичний публіцист, математик, Велика Британія

**Пракриті**, група середніх індоарійських мов індоіранської підгрупи мов, що походять від давньоіндійської мови

**Пракриті**, за ведичною традицією – дві форми енергії, підпорядковані Бхагавану – вища (живі істоти) й нижча (матеріальна природа, або нежива матерія)

**Праксеологія політична**, розділ політології, який досліджує проблеми ефективності функціонування політичної сфери суспільства в контексті політичного управління, що здійснюється через політичну діяльність суб'єктів політики

**Праксеологія**, система знань і практичних рекомендацій з метою раціональної організації різноманітних видів діяльності людини та створення їх оптимальних моделей

**Праксиноскоп**, оптичний прилад

**Пракситель** (бл. 390 – бл. 330 до н. е), скульптор, провідний представник античного скульптурного мистецтва періоду пізньої класики та новоаттичної школи пластики, Стародавня Греція

**Праксідіке**, супутник Юпітера

**Практика**, матеріальна, чуттєво-предметна, цілеспрямована діяльність людини, основний зміст якої полягає в освоєнні і перетворенні природних об'єктів

**Практикум**, навчальне видання, що містить виклад сукупності завдань і / чи вправ з матеріалу навчальної дисципліни, що сприяють практичному засвоєнню набутих знань, умінь та навичок

**Прамбанан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмовий комплекс 10 ст., особливий округ Джок'якарта, Індонезія

**Прамонотеїзм**, концепція витоків сучасних релігій з первісного примітивного монотеїзму

**Прана**, згідно з Ведами, головний серед потоків життєвого повітря в організмі

**Прангос** (Prangos), рід рослин родини селерових

**Прангос трироздільний** (Prangos trifida), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Прандтль, Людвіг** (1875–1953), механік та фізик, один із основоположників аеродинаміки, Німеччина

**Прандтля трубка**, прилад для одночасного вимірювання повного і статичного тиску в потоці рідини чи газу

**Прапапоротники** (Primofilices), підклас прадавніх вимерлих папоротей

**Прапор (видавництво)**, українське видавництво, що мало статус республіканського, засноване в Харкові 1945

**Прапор військовий**, один з основних елементів військової символіки

**Прапор державний**, особливий розпізнавальний знак, офіційна емблема держави, символ її суверенітету

**Прапор Європи**, емблема Європейського Союзу

**Прапорці сигнальні у спорті**, спортивний інвентар, який використовується у низці видів спорту

**Прапорщик**, військове звання молодшого командного (унтер-офіцерського) складу в арміях та правоохоронних органах багатьох країн

**Прасад, Джайшанкар** (1889–1937), письменник, представник індійського романтизму, Індія

**Праслов'янська мова**, спільна для давньослов'янських племен мова-основа

**Прасолов, Леонід Іванович** (1875–1954), географ, геолог, ґрунтознавець, академік АН СРСР (1935), Росія

**Прассе, Моріц фон** (1769–1814), математик, фахівець з теорії чисел і математичного аналізу, Німеччина

**Пратс, Хорхе Луїс** (1956), піаніст, Куба

**Пратт, Джеймс Біссет** (1875–1944), філософ-ідеаліст, один із основоположників критичного реалізму в філософії, США

**Праут, Вільям** (1785–1850), хімік, лікар, релігійний філософ, першовідкривач соляної кислоти, Велика Британія

**Праформа**, архетип, вихідна для пізніших утворень мовна форма, реконструйована на основі закономірних відповідей у споріднених мовах

**Прахов, Адріан Вікторович** (1846–1916), мистецтвознавець, археолог, керівник робіт з розпису Володимирського собору (1884–1896), автор однієї з перших публікацій про мистецьку спадщину Т. Шевченка, Білорусь – Росія – Україна

**Прахов, Микола Адріанович** (1873–1957), живописець, мистецтвознавець, один із засновників товариства «Київський живописець», Італія – Україна

**Прахова**, жудець Румунії

**Прахова, Олександра Миколаївна** (1950–2011), художниця-графік, майстер шовкодруку, ілюстратор, Україна

**Працездатність**, 1) здатність до трудової діяльності, яка залежить від стану здоров'я людини; 2) стан виробу (машини, деталі), за якого він спроможний виконувати певні функції при збереженні значень параметрів в межах, встановлених нормативною документацією

**Праці**, типова назва продовжуваних видань, переважно наукових закладів, які виходять поступово окремими томами або випусками і мають послідовну нумерацію

**Праці знаряддя**, машини, ручний та механізований інструмент

**Праці і зайнятості населення науково-дослідний інститут**, установа Міністерства соціальної політики та Відділення економіки НАН України

**Праці інтенсивність**, кількість праці, затраченої працівником у процесі виробництва за певний проміжок часу

**Праці охорона**, комплекс пов'язаних між собою технічних, санітарно-гігієнічних, законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов праці на виробництві

**Праці поділ міжнародний**, спеціалізація окремих країн на виробництві певних видів продукції

**Праці Подільського єпархіального історико-статистичного комітету**, семитомний збірник праць, присвячений історії та краєзнавству Поділля (1891–1911)

**Праця**, специфічно людський спосіб цілеспрямованого, опосередкованого предметними і духовними засобами перетворення зовнішнього світу з метою задоволення потреб

**Праця кваліфікована**, праця, яка потребує спеціальної попередньої підготовки працівника, наявності в нього навичок, вміння та знань, які необхідні для виконання певних видів робіт

**Праця суспільна**, діяльність людей, спрямована на задоволення економічних потреб суспільства

**Прая**, місто, столиця Кабо-Верде

**Преамбула**, вступна частина до переважно важливого нормативного акту: конституції, закону, декларації, міжнародного договору, постанов та ін., у якій роз'яснено предмет, викладено обставини та мотиви видання чи укладення цього документу, його цілі й завдання

**Преанімізм**, одна з теорій ранніх форм релігії

**Преахвіхеа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храмовий комплекс 9–11 ст. в провінції Преахвіхеа, Камбоджа

**Превентивні заходи**, заходи, спрямовані на попередження негативних подій

**Превьер, Жак** (1900–1977), поет, кінодраматург, реформатор вільного вірша, Франція

**Прево, Атуан Франсуа** (1697–1763), письменник, одна з чільних постатей французької літератури 18 ст., Франція

**Прево, Ежен Марсель** (1862–1941), письменник, майстер психологічної прози, Франція

**Прегль, Фріц** (1869–1930), хімік, дійсний член НТШ (1923), Нобелівська премія з хімії (1923), Словенія – Австрія



**Предаєвич, Віра Леонідівна** (1928–2003), актриса, народний артист України (1996), Україна

**Предикабілії**, вид логічних і онтологічних понять

**Предикат**, конститутивний член судження, те, що висловлюється про предмет

**Предикатив**, лексико-граматичний розряд слів, які позначають стан людини, природи, мають модальне значення необхідності, можливості, не відмінюються й не дієвідмінюються та виконують роль присудка в безособовому реченні

**Предикативний зв'язок**, зв'язок між підметом і присудком як основний вид синтаксичного зв'язку, внаслідок якого сполучення слів перетворюється на речення

**Предикативність**, синтаксична категорія, що визначає функціональну специфіку основної одиниці синтаксису – речення

**Предикату логіці**, конститутивний член судження, те, що висловлюється про предмет

**Предків культ**, елемент сімейно-родового культу, віра в збереження надприродного зв'язку між людьми та їх померлими предками

**Предмет**, категорія, що позначає певну цілісність, виділену з множини об'єктів у процесі діяльності чи пізнання

**Предметність**, одна з основних характеристик ставлення людини до світу і його окремих фрагментів як таких, що можуть бути визначені або конституйовані як особливі предмети (відчуття, мислення, досліду, теорії, практики, науки, мистецтва і т.д.)

**Преднізолон**, лікарський препарат, глюкокортикоїд

**Представлення**, 1) документ, пропозиція про призначення, переміщення чи заохочення особового складу, також містить рекомендації щодо діяльності установи; 2) акт про факти порушення законності, внесений прокурором у держ. органи чи керівні органи громадських організацій

**Представлення групи**, поняття, що позначає опис абстрактних груп за допомогою лінійних перетворень векторних просторів, зокрема за допомогою матриць

**Представництво**, акредитована в установленому законодавством порядку в Україні особа, яка на підставі відповідних, належним чином оформлених повноважень представляє в Україні інтереси юридичної особи нерезидента

**Представництво народне**, форма участі обраних демократичним шляхом представників від основних класів, прошарків, груп населення до органів влади та управління з метою репрезентації й захисту їх прав та інтересів

**Представництво політичне**, делегування повноважень певною групою осіб, партією, класом їхнім представникам для відстоювання своїх інтересів у структурах влади

**Предстоятель**, назва у православ'ї єпископів, протоієреїв у соборах, настоятелів у монастирях

**Презентація**, 1) фінансове пред'явлення до відшкодування, виплати грошового документа; 2) захід, присвячений знайомству, популяризації і т. ін. кого-, чого-небудь; 3) вид документу та дія, що пов'язана з його демонстрацією

**Президент**, 1) виборний глава держави у багатьох країнах з республіканською формою правління; 2) виборний ке-

рівник установи, спілки, товариства, організації; 3) вища посадова особа компанії, корпорації, фірми

**Президент України**, виборний глава України

**Президента України офіційні символи**, атрибути української державності, офіційні знаки глави держави, що символізують його як гаранта суверенітету та цілісності України

**Президентів України фонд**, структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. Вернадського, заснований Указом Президента України від 05.04.1996

**Президенціалізм**, президентська форма правління, коли центром державного правління є президент, а уряду відводиться другорядна роль

**Президжантроп**, гомінід, згодом перейменований в *Homo habilis* (людина вміла)

**Презумпція**, припущення про наявність чи відсутність певних фактів, що спираються на зв'язок між фактами, які припускаються, та такими, що існують, і це підтверджується життєвим досвідом

**Презумпція невинуватості**, презумпція невинності, правовий принцип, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину або правопорушення, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством

**Прейскурант**, нормативний виробничо-практичний та/або довідковий документ, що містить перелік виробів, матеріалів чи устаткування, а також виробничих операцій або побутових послуг із зазначенням цін та іноді коротких характеристик; довідник цін на товари й послуги

**Прекаризація**, 1) трудові стосунки, які можуть бути розірвані роботодавцем у будь-який момент; 2) неповноцінна правова і соціальна гарантія зайнятості

**Прекос**, м'ясо-вовнова порода скоростиглих тонкорунних овець, виведена у Франції, найбільш поширена в Росії

**Прекрасне**, категорія естетики, яка характеризує явища дійсності з погляду їх довершеності

**Прекурт, Чарльз Джозеф** (1955), астронавт, США

**Прелат**, високопоставлена духовна особа в католицькій та лютеранській церквах

**Прелімінарії**, 1) дипломатична попередня угода, яка згодом може бути замінена іншою; 2) тимчасове рішення; 3) початок чого-небудь; 4) те, що передує чомусь

**Преліминарні договори**, попередні угоди між воюючими сторонами, в яких фіксуються основні положення майбутнього мирного договору

**Преллер, Людвіг** (1809–1861), філолог-класик, педагог, Німеччина

**Прелог, Володимир** (1906–1998), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1975), Боснія та Герцеговина – Швейцарія

**Прелюдія**, короткий музичний твір, імпровізаційний за характером

**Прем'єр-міністр**, голова уряду, посадова особа, яка очолює найвищий виконавчий орган держави, зазвичай, в країнах з парламентською та парламентсько-президентською формами управління та у конституційних монархіях

**Прем'єр-міністр України**, голова Кабінету міністрів України, очільник виконавчої влади

**Премії літературні України**, національні премії, що присуджуються за досягнення в літературі

**Премії НАН України**, сукупність премій імені провідних українських вчених, присуджуваних Національною академією наук України за досягнення в різних галузях науки

**Премікси**, попередньо змішані сухі компоненти, дозовані в мікрокількостях

**Премія**, форма заохочення або відзначення зробленого внеску

**Премія з прав людини ім. Вацлава Гавела**, щорічна відзнака за видатні заслуги щодо захисту прав людини у Європі та за її межами, започаткована Парламентською асамблеєю Ради Європи у 2013

**Премія Сахарова за свободу думки**, щорічна відзнака Європейського Парламенту, започаткована у 1988

**Премоляри**, малі корінні зуби, група кутніх зубів, розташованих за іклами перед молярами

**Премудрість**, одне з можливих епістемологічних визначень Божественної сутності в катафатичному богослов'ї, що означає мудрість Творця, яка може бути досягнена виключно вірою

**Премчанд** (1880–1936), письменник, публіцист, класик літератури на урду та хінді, Індія

**Пренатальний розвиток**, внутрішньоутробний розвиток до періоду пологів

**Преніт**, мінерал

**Преображення Господнє**, одне з дванадцяти найбільших свят у християнстві, відзначається 19 серпня

**Преображенська, Ніна Іллівна** (1956), спортсменка (акademічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1978, 1979), Україна

**Преображенський, Микола Олексійович** (1896–1968), хімік-органік, основоположник наукових основ виробництва в крупних масштабах вітамінів А, В1, В2, Е та С, Росія

**Препозиція**, розміщення одного з двох пов'язаних між собою елементів

**Препринт**, наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікуються до виходу у світ видання, в якому вони мають бути вміщені

**Прерадович, Петар** (1818–1872), поет, воєначальник, Хорватія – Австрія

**Прерафаеліти**, напрям в англійській поезії та живописі у другій половині 19 ст., що утворився з метою боротьби проти умовностей вікторіанської епохи, академічних традицій і сліпого наслідування класичним зразкам

**Преріальське повстання 1795**, повстання проти контрреволюційної політики термідоріанського Конвенту у Парижі (Франція)

**Прерії**, степи Північної Америки

**Прерогатива**, перевага, виключне право, що може належати державним, партійним, громадським органам і організаціям, а також окремим особам в якій-небудь галузі або з певних питань

**Прес гідравлічний**, машина статичної (неударної) дії, робочі частини якої рухаються під тиском рідини

**Преса**, 1) друковані видання – періодичні і рідше неперіодичні; 2) засоби гласності, публікації

**Преса бульварна**, масові друковані видання, розраховані на невибагливі смаки читачів

**Преса жовта**, друковані періодичні видання, що спеціалізуються на скандалах, слухах, сенсаціях, плітках з життя «зірок», політиків, відомих людей

**Прес-аташе**, співробітник дипломатичного представництва, що відає питаннями преси та інформації

**Пресбурзький мир 1805**, мирна угода між Францією та Австрією, укладена у 1805 у Пресбурзі (Братислава) після розгрому Австрії в Аустерліцькій битві та її повної поразки у війні Третньої коаліції

**Прес-бюро**, 1) редакційний апарат для обслуговування преси, створений на час з'їздів, конференцій, нарад і т. ін.; 2) постійний відділ при агентствах друку, телеграфно-інформаційних та ін. організаціях, що постачають пресу інформацією, ілюстративним матеріалом тощо

**Пресвітер**, у ранньохристиянських громадах – особа, яка виконувала адміністративні функції; в протестантських церквах – керівник громади, який обирається з віруючих і затверджується вищим органом церкви; в православ'ї вживається як урочиста назва священнослужителя

**Пресвітеріани**, представники кальвіністського руху, заснованого Дж. Ноксом в період Реформації в Англії та Шотландії

**Прес-дайджест**, бібліографічний опис статей з періодичних видань, під якими подано фрагменти з текстів

**Преси теорія**, вчення про специфіку, суспільну роль і об'єктивні закономірності розвитку друкованих ЗМІ, наукове узагальнення журналістської практики

**Преси чотири теорії**, модель розвитку преси, науково обґрунтована американськими дослідниками Ф. Сібертом, Т. Петерсеном та У. Шраммом у однойменній праці 1956

**Прес-кіт**, добірка (папка) цікавих для преси різножанрових текстів, а також іконічних матеріалів, які об'єднані одним інформаційним приводом і дають максимально повну інформацію про конкретну новину

**Прес-кліпінг**, моніторинг преси, що подає тематичну підбірку матеріалів з періодичних видань

**Прес-клуб**, 1) PR-структура, що забезпечує комунікаційні зв'язки професійних журналістів із державними, громадськими та ін. діячами з питань, що цікавлять широку громадськість; 2) приміщення, призначене для зустрічей працівників ЗМІ з представниками громадськості

**Прес-конференція**, збори представників преси, радіо й телебачення з актуальних питань, що проводять офіційні особи, державні, політичні, громадські, наукові діячі тощо

**Прескотт, Едвард** (1940), економіст, Нобелівська премія з економіки (2004), США

**Прескрипція**, висловлювання про належне, тобто висловлювання, яке стверджує необхідність будь-яких дій або їх відсутності

**Преслі, Елвіс Аарон** (1935–1977), співак, актор, найвідоміший у світі виконавець рок-н-ролу, США

**Пресль, Карел Боржівой** (1794–1852), біолог, ботанік, розробляв систематику вищих рослин, Чехія

**Пресль, Ян Сватоуплук** (1791–1849), ботанік, один з провідних чеських природознавців 19 ст., один із засновників празького «Національного музею» та культурно-просвітницького об'єднання «Матиця чеська», Чехія

**Пресова квартира начальної команди УГА**, інформаційно-пропагандистська служба Української Галицької Армії (УГА) (січень 1919 – січень 1920)

**Прес-огляд**, включає бібліографічний опис статей на певну тему та невелику оглядову довідку

**Пресознавство**, комплекс наук, які вивчають пресу (друковані ЗМІ) як суспільне явище

**Преспа**, два озера на межі Греції, Албанії та Македонії з найвищим на Балканському півострові розміщенням, загальна площа – 285 км²

**Прес-ревью**, підбірка публікацій, пов'язаних із новинною подією або базовим суб'єктом PR

**Прес-реліз**, 1) рекламні матеріали для попереднього ознайомлення з організаціями, установами, заходами і т. ін.; 2) інформація про заходи, що планують, про твір, який готується до друку; 3) документ, підготовлений урядовими установами чи міжнародними організаціями

**Пресс, Френк** (1924), геофізик, президент НАН США (1981–1993), США

**Прес-служба**, структурний підрозділ, який забезпечує інформаційні та комунікаційні потреби урядових відомств, політичних, громадських, бізнесових структур, національних та міжнародних організацій

**Престиж соціальний**, оцінка соціальної ролі або дії (соціальної чи професійної групи, інституту, фізичної, психологічної якості тощо), яку поділяють члени суспільства на підставі певної системи цінностей

**Престол**, у православ'ї та католицтві чотирикутний стіл в олтарі храму, призначений для розміщення під час літургії антимінсу, хреста, Євангелія та інших предметів культу

**Престольне свято**, день пам'яті події або святого, в честь яких названо храм чи один з його приділів

**Прес-тур**, екскурсія, організована для журналістів, з метою залучення уваги до регіону, проекту, заводу-виробника або підприємства

**Пресупозиція**, поняття логіки і лінгвістики, яке характеризує висловлювання як необхідну умову осмисленості деякого іншого висловлювання

**Пресупозиція прагматична**, компонент повідомлення, мовленнєвого жанру, дискурсу (тексту), пов'язаний із суб'єктивним чинником міжособистісного спілкування

**Прес-форми**, пристрій для отримання виробів різної конфігурації з металів, пластмас, гуми та інших матеріалів під дією тиску, створюваного на ливарних машинах

**Прес-центр**, спеціальний підрозділ, що створюється на час проведення великих і важливих заходів (конференцій,

виставок, з'їздів, конгресів, самітів) з метою їх інформаційного забезпечення

**Претензія**, письмовий документ, що містить вимогу замовника до виконавця щодо невідповідності наданої послуги вимогам нормативних документів та/або умовам договору

**Преторія**, місто, столиця ПАР

**Префектура**, у Франції – представництво міністерства внутрішніх справ у департаменті

**Преференції торгові**, торговельні пільги, що надаються однією державою іншій на взаємній основі або одностороннім чином

**Преференція**, інструмент економічної політики держави, що передбачає застосування адресних пільг щодо окремих суб'єктів економічної системи з метою підтримки їх господарської діяльності, шляхом надання фінансової або технічної допомоги тощо

**Префікс**, афіксальна морфема, яка стоїть перед коренем або перед іншим префіксом

**Преформізм**, вчення про наявність у статевих клітинах сформованих зародків

**Прецедент**, випадок (ситуація), що вже відбулася та є прикладом для наступних аналогічних

**Прецедент правовий** (також – судовий, адміністративний), рішення по конкретній судовій чи адміністративній справі, яке стає обов'язковим зразком при вирішенні у майбутньому аналогічних справ

**Прецедентний текст культури**, добре відомий «середньому» носієві певної культури текст, до якого він багаторазово звертається протягом життя в процесах соціалізації, міжособистісного спілкування з метою задоволення пізнавальних і естетичних потреб

**Прецесія**, повільне (у порівнянні з періодом обертання тіла) зміщення осі обертання по конусу

**Преципітат**, мінеральне фосфорне добриво, двоосновна кальцієва сіль фосфорної кислоти

**Преципітація**, одна з імунологічних реакцій, може бути застосованою як метод лабораторної діагностики захворювань

**Пречиста**, синонімічне позначення в християнстві Богородиці, головними атрибутами якої є чистота, непорочність і святість

**Прешерен, Франце** (1800–1849), поет, основоположник новітньої словенської літератури, автор слів гімну Словенії, Словенія

**Пржевальський, Микола Михайлович** (1839–1888), мандрівник, природодослідник, дослідник Центральної Азії, Росія

**Приазовська височина**, височина на південному сході України

**Приазовське**, селище міського типу, адміністративний центр Приазовського р-ну Запорізької обл.

**Приазовський залізорудний район**, залізорудний район на півдні Запорізької і Донецької обл.

**Приазовський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Приазовський**, національний природний парк, Запорізька обл.

**Приальпійські доісторичні житла на палях**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, група археологічних споруд культового призначення 5 тис. – 1 тис. до н. е. в Австрії, Італії, Німеччині, Словенії, Франції та Швейцарії.

**Приапуліди** (Priapulida), клас безхребетних тварин типу головохоботних

**Прибалтика**, історична територія на східному узбережжі Балтійського моря

**Прибалтійсько-фінські мови**, гілка фінно-угорської мовної сім'ї, до якої входять фінська, карельська, вепська, іжорська (північна підгрупа) та водська, естонська і лівська (південна підгрупа) мови

**Прибережжя**, селище міського типу Єнакіївської міськради Донецької обл.

**Прибій**, руйнування хвилі на морі, озері чи іншій водоймі

**Прибутку норма**, відношення додаткової вартості до всього авансованого капіталу (до суми постійного і змінного капіталу), виражене у відсотках

**Прибуток**, сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати

**Прибуток монопольний**, форма доходу, мета і результат діяльності монопольного капіталу; прибуток монополістичних об'єднань, що перевищує середній завдяки домінуванню на ринках

**Прибуток нерозподілений**, прибуток акціонерного товариства, компанії, що залишається після сплати податків і виплати

**Приватизація**, одна з форм роздержавлення, передача державного або муніципального майна за відповідну плату або безкоштовно у власність фізичних або юридичних осіб

**Приватизм**, відособленість. поняття, що використовується для позначення певного способу життя, за якого люди більшу частину часу проводять не в публічному, а в приватному просторі, в колі сім'ї тощо

**Приватність (у правознавстві)**, недоторканість приватного та сімейного життя; з погляду психології включає приватний простір, вільний від присутності сторонніх осіб, та приватний час, яким особа розпоряджається на власний розсуд

**Приватність (у філософії)**, один із доконечних принципів і критеріїв свободи; прояв індивідуалізації як вектора і закономірності соціально-культурного і цивілізаційного розвитку

**Приватного права і підприємництва НАПрН України науково-дослідний інститут**, науково-дослідна установа Національної академії правових наук України

**Приватно-колективна компанія**, акціонерна компанія, компанія у формі товариства з обмеженою відповідальністю, що має незначну кількість членів та накопичує акціонерний капітал за рахунок розміщення акцій між засновниками

**Привід**, пристрій для приведення в дію від двигуна різних технологічних машин

**Привід кінський**, давній пристрій, що служить приймачем сили упряжних тварин і приводить у рух різні сільськогосподарські машини

**Привілеї та імунітети консульські**, сукупність пільг і переваг, які надаються державою консульським установам, консульським посадовим особам і співробітникам консульства з метою забезпечення безперешкодного здійснення ними своїх обов'язків

**Привілей**, 1) особлива перевага, пільга, яку закон надає окремим особам, групам людей або певному стану, класові; 2) в епоху феодалізму – грамота, якою надавалися або стверджувалися певні переваги

**Привілля**, місто Лисичанського р-ну Луганської обл.

**Привласнення**, процес соціального формування, вдосконалення та відтворення суб'єктами життєдіяльності відносин власності (належності, володіння, розпорядження, користування).

**Привод гідравлічний**, гідропривод, сукупність первинного двигуна, механічної або іншої передачі, гідропередачі, систем керування і допоміжних пристроїв, що забезпечують перетворення та передачу енергії робочим органам машин і механізмів безпосередньо робочою рідиною

**Привольська височина**, височини у центральній частині Східноєвропейської рівнини

**Приворотень** (Alchemilla), рід рослин родини селерових

**Пригара, Марія Аркадіївна** (1908–1983), поетеса, представниця дитячої літератури, перекладачка з польської та російської мов, Україна

**Пригов, Дмитро Олександрович** (1940–2007), поет, скульптор, живописець, один із основоположників московського концептуалізму в мистецтві та літературі, творець пародій на систему мислення радянського обивателя, Росія

**Пригожин, Ілля Романович** (1917–2003), хімік, іноземний член НАН України (2000), Нобелівська премія з хімії (1977), Росія – Бельгія

**Приголосні звуки**, звуки природної мови, в основі яких лежить шум, утворюваний струменем видихувального повітря через певну перепону у мовному апараті

**Приголосні какумінальні**, церебральні приголосні, приголосні, що утворюються при піднятому вгору краю передньої частини спинки язика

**Пригоров, Олексій Вікторович** (1987), спортсмен (стрибки у воду), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2010), Україна

**Придатки пілоричні**, вирости кишкового тракту

**Придаткові органи**, адвентивні, бруньки, корені та інші органи рослин, які утворюються не на звичайних для їх виникнення місцях і розвиваються з вторинних твірних тканин

**Придаткові пазухи носа**, повітроносні порожнини в кістках лицьового та мозкового черепа, вистелені слизовою оболонкою, сполучені з порожниною носа; є резонаторами голосу

**Придаток яєчка**, статева залоза у ссавців



**Придніпровська височина**, височина в центральній частині України

**Придніпровська низовина**, низовина на лівобережжі Дніпра

**Придніпровський науковий центр НАН України**, наукова установа, що здійснює дослідження в інтересах економіки і соціального розвитку Придніпровського регіону (Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області), м. Дніпропетровськ, Україна

**Придністровський конфлікт**, конфлікт, що виник на початку 1990-х між центральною владою Молдови та самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою

**Присядання**, 1) принцип побудови висловлювання, при якій якась його частина отримує самостійну комунікативну значимість; 2) прийом поєднання смислів, їх несподіваного зіткнення, що призводить до порушення звичних словесних асоціацій і до різких експресивних розривів

**Призма**, 1) многогранник, дві грані якого (основи) є рівними многокутниками з відповідно паралельними сторонами, а бічні грані – паралелограмами; 2) багатогранне тіло з матеріалу, прозорого для світла

**Призма оптична**, оптичний елемент у формі багатогранного тіла з прозорого для світла матеріалу, яке застосовують для зміни напрямку поширення пучків світла, розкладання білого світла в спектр, поляризації світла тощо

**Призми електронні**, електронно-оптичні системи, призначені для відхилення пучків заряджених часток або для розділення таких часток по енергії і масі

**Призначення покарання**, обрання судом міри покарання за вчинений злочин

**Призначення**, офіційний документ на право заміщення якоїсь посади, на зачислення куди-небудь

**Приймальники-розподільники для дітей**, спеціальні установи органів внутрішніх справ, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років

**Приймаченко, Марія Авксентіївна** (1908–1997), живописець-примітивіст, Національна премія України ім. Шевченка (1966), Україна

**Приймачі випромінювання**, елементи, призначені для перетворення енергії оптичного випромінювання в енергію будь-якого іншого вигляду (електричну, теплову)

**Приймачі звуку**, акустичні прилади для сприйняття звукових сигналів і перетворення їх з метою вимірювання, передачі, відтворення, запису або аналізу

**Прийменник**, незмінна службова частина мови, яка, поєднуючи слова, виражає відношення між іменником (займенником, числівником) у непрямому відмінку та іншими словами в реченні

**Приймочка**, частина квітки (частина маточки, яка приймає пилок)

**Приказка**, жанр народної творчості, образний вислів чи мовний зворот, що дає влучну характеристику і, на відміну від прислів'я, не має повчального змісту та обґрунтованого висновку

**Прикарпатський калійний басейн**, калійний басейн на території Львівської та Івано-Франківської обл.

**Прикаспійська низовина**, низовина на північному узбережжі Каспійського моря (південно-східна частина Східноєвропейської рівнини)

**Приквітки**, невеликі листочки на квітконіжці

**Прикидові, притвірники** (Ptinidae), родина жуків, які у разі небезпеки прикидаються мертвими

**Прикладка**, в граматиці сучасних слов'янських мов означення, виражене іменником

**Прикладної математики і механіки інститут НАН України**, установа Відділення математики НАН України

**Прикладної фізики інститут НАН України**, установа Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України

**Прикмети**, лаконічні сталі вислови двочленної структури з домінують прогностичною функцією, які відображають процес спостереження ознак навколишнього світу і виведення з них прогнозу на майбутнє

**Прикметник**, самостійна частина мови, яка означає непроцесуальну ознаку, змінюється за відмінками, числами, родами й виконує функцію означення або іменної частини складеного присудка

**Приколотне**, селище міського типу Великобурлуцького району Харківської обл.

**Прикордонна політика**, комплекс заходів, що вживаються державами для забезпечення своїх інтересів на певній ділянці кордону

**Прикордонний контроль**, це перевірка у громадян документів на право перетинання державного кордону, огляд транспортних засобів, вантажів та іншого майна, пропуск їх через державний кордон України та виконання інших завдань згідно з чинним законодавством

**Прикордонний простір**, зона вздовж державного кордону або навколо пункту в глибині території країни (наприклад, міжнародного аеропорту), в якій відбувається взаємодія між системами сусідніх та інших держав

**Прикордонний режим**, порядок в'їзду, перебування, проживання, пересування, проведення робіт у прикордонній смузі, обліку і тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах

**Прикордонні війська**, війська, призначені для охорони сухопутних і морських кордонів держави

**Прикритий склад**, склад, що починається приголосний звук

**Прикус**, характер змикання зубних рядів

**Прилад**, штучний об'єкт, що має внутрішню структуру, створений для виконання певних функцій, зазвичай в галузі техніки

**Прилад пілотажний командний**, система інтегрального виконання траєкторного управління

**Приладобудівна промисловість**, галузь машинобудування

**Приладобудування ядерне**, галузь приладобудування, продукція якої використовується в атомній промисловості

**Прилегла зона**, пояс морських вод, що прилягає до територіального моря, у межах якого прибережна держава має право здійснювати контроль із метою недопущення порушень визначених правил (митних, фіскальних (податкових), імміграційних або санітарних)

**Прилежасв, Микола Олександрович** (1877–1944), хімік-органік, член-кореспондент АН СРСР (1933), Росія – Україна – Білорусь

**Приленське плато**, плато на південному сході Середньосибірського плоскогір'я (Росія)

**Приливи і відливи**, періодичні коливання рівня Світового океану

**Прилистки**, листкоподібні вирости біля основи листків

**Прилистники**, частина листка

**Прилуки**, місто, адміністративний центр Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Прилуцьке нафтове родовище**, родовище на території Прилуцького р-ну Чернігівської обл.

**Прилуцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Прилюк, Дмитро Михайлович** (1918–1987), журналіст, філолог, письменник, Україна

**Прилягання**, підрядний зв'язок, при якій форма підрядного компонента словосполучення не залежить від головного компонента і не піддається будь-яким змінам

**Прима**, 1) інтервал, утворений двома звуками одного ступеня; 2) перший ступінь від того, що заданий; 3) те ж саме, що основний тон акорду; 4) назва різновиду інструментів певної родини; 5) у театрі – виконавиця перших ролей

**Примаков, Віталій Маркович** (1897–1937), воєначальник, один із організаторів і перших керівників Червоного козацтва, Україна – Росія

**Примаков, Євген Максимович** (1929–2015), економіст, сходознавець, політик, дипломат, прем'єр-міністр Росії (1998–1999), академік АН СРСР (1979), Україна – Росія

**Примарові** (Phasmatodea), ряд комах типу членистоногих

**Примас**, титул у деяких християнських церквах (католицькій, англіканській), який належить архієрею, що має вищу владу над духовенством певної країни

**Примати** (Primates), ряд плацентарних ссавців

**Приматологія**, наука, що вивчає сучасних та викопних приматів

**Примирення**, необхідний елемент успішного миробудівництва між двома суспільствами, який полягає в відмові від реваншу, подоланні історичних міфів і негативних стереотипів, взаємному прощенні, вихованні культури миру, розробці проектів співробітництва

**Примирення національне**, комплексний соціально-політичний і політико-психологічний процес з метою припинення внутрішнього державного або регіонального конфлікту, умиротворення певної території, припинення бойових дій ворогуючих сил та встановлення миру

**Примірник видання архівний**, примірник вітчизняного видання, який зберігається навічно у національній бібліотеці і державному фондосховищі (в Україні – Книжкова

палата) і який не можна ні видавати за їх межі, ні виключати з фонду

**Примірник сигнальний**, перший пробний примірник видання, який друкарня передає ЗМІ для контрольного редагування й надання дозволу на друкування всього накладу (підписання на вихід у світ)

**Примітивне суспільство**, поняття, яким позначається суспільство доіндустріальне, невелике за масштабом, в якому відсутня грамотність, а технологія є простою і традиційною

**Примітка**, 1) короткий запис, що є поясненням до якогось тексту; 2) додаток до якого-небудь твору, що містить у собі пояснення до нього або відомості про його автора

**Примітки авторські**, примітки, які належать автору і є одночасно частиною апарату видання, оскільки пояснюють і доповнюють основний текст

**Примнезиофіцевые** (Prymnesiophyceae), клас організмів відділу типу гаптофітів

**Примовки**, лаконічні вислови, що потребують обрядової чи оказіональної ситуації, часто використовувалися в календарних та родинно-побутових обрядах

**Примордіалізм**, напрям в етносоціології, представники якого дотримуються думки про одвічність існування нації з архаїчних часів (наприклад, нація римлян доби античності)

**Примордії**, зачатки органів

**Приморськ**, місто, адміністративний центр Приморського р-ну Запорізької обл.

**Приморський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Приморський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Приморсько-Горанська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Примула, первоцвіт** (Primula), рід рослин родини первоцвітових

**Примус адміністративний**, використання державними органами, а в окремих випадках і суспільними об'єднаннями способів примусового характеру з метою забезпечення належного поведіння людей

**Примус економічний**, стимулювання до певних дій загрозою зниження економічного (матеріального) благополуччя

**Примус позаекономічний**, примус до праці, що ґрунтується на відносинах безпосереднього панування й підкорення, на особистій залежності працівника

**Примус політичний**, сукупність заходів, спрямованих на те, щоб поставити об'єкта цих заходів перед необхідністю виконувати дії в інтересах того, хто ці заходи ініціює

**Примус у юриспруденції**, сукупність заходів, спрямованих на те, щоб поставити об'єкта цих заходів перед необхідністю виконувати дії в інтересах того, хто ці заходи ініціює

**Прингсхейм, Натанаель** (1823–1894), ботанік, фундатор альгології, Німеччина

**Принстонський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Принстон (штат Нью-Джерсі, США) з 1746

**Принтер**, периферійний пристрій комп'ютера, призначений для перенесення тексту або графіки на фізичний носій з електронного малими накладками (від одиниць до сотень) без створення друкованої форми

**Принца Уельського мис**, крайня західна точка Північної Америки

**Принцеві острови**, архіпелаг у Мармуровому морі, належить Туреччині

**Принцип**, 1) основне положення будь-якої теорії, вчення тощо; 2) внутрішнє переконання людини, погляд на стан речей

**Принцип (ефект) засновника**, принцип популяційної біології, генетичний ефект, різновид дрейфу генів

**Прип'ять (місто)**, місто Київської обл.

**Прип'ять (річка)**, річка у Волинській, Рівненській, Київській обл. та Білорусі, права притока Дніпра, 775 км

**Припинення точка**, особлива точка кривої, в якій крива обривається

**Припис**, 1) певний порядок, встановлений керівними органами держави, установи, підприємства і т. ін.; 2) вказівка або порада діяти певним чином; настанова; 3) основні правила в якій-небудь діяльності людської діяльності, обумовлені її сутністю; закони

**Приписи релігійні**, вимоги, що пред'являються якою-небудь релігією і церквою до своїх послідовників

**Приписка**, 1) те, що дописане до якогось тексту, раніш написаного; 2) перебільшення яких-небудь даних в офіційному документі

**Припікання**, у медицині – нанесення з лікувальною метою хімічних, термічних, електричних та променевих опіків

**Припливні ритми**, періодичні зміни у водних екосистемах, викликані підвищенням та зниженням рівня води морів

**Приплід**, одноразове потомство

**Приправи мускатні**, пряні приправи, що їх одержують з плодів мускатника

**Припутень** (*Columba palumbus*), вид птахів родини голубиних, вид фауни України

**Прип'ять-Стохід**, національний природний парк, Волинська обл.

**Приріст населення**, збільшення кількості населення внаслідок зростання народжуваності та міграцій

**Природа**, 1) суще, весь світ у різноманітті його форм; 2) об'єкт науки, сукупність об'єктів природознавства

**Природа людини**, сталі, незмінні риси, спільні задатки й властивості, котрі репрезентують особливості людини як живої істоти

**Природне**, поняття, яким позначається такий стан речей, процесів і явищ, що зумовлений іманентно притаманними їм законами, їх власною внутрішньою необхідністю

**Природне й штучне**, опозиції, що характерні для змісту і наслідків свідомої цілеспрямованої діяльності людини в природі

**Природне середовище**, природна складова частина середовища проживання і діяльності людства – частина навколишнього середовища

**Природний добір**, виживання найбільш пристосованих

**Природний закон**, у філософії – система права і справедливості, відбудеться спільними для всіх людей і похідні від природи, а не від правил суспільства, або позитивного права

**Природний парк національний**, одна з найвищих категорій природоохоронних територій, територія, що перебуває у державній власності та на якій обмежена господарська діяльність задля збереження природного середовища

**Природний рух населення**, узагальнена назва сукупності народжень і смертей, що змінюють чисельність населення т. з. природним, біологічним. шляхом

**Природний територіальний комплекс**, географічний комплекс, природна геосистема, природні ландшафти, закономірне поєднання географічних компонентів або комплексів нижчого рангу

**Природничо-наукова школа в соціології**, напрям неопозитивістської соціології, який набув поширення в США в 1930–1940-х

**Природні біотичні ресурси**, всі складові живої природи, що мають потенційну користь для людини

**Природні зони**, ландшафтні зони, великі частини географічних поясів з пануванням певного ландшафту

**Природні ресурси**, компоненти і процеси природного середовища, які використовуються для задоволення потреб людини

**Природні ресурси непоновлювані**, ресурси природи, які зовсім не відновлюють свій кількісний та якісний стан після використання їх або відновлюють його протягом дуже тривалого часу

**Природні спільноти**, спільноти, які реально існують (національні, етнічні, територіальні тощо)

**Природні умови**, сукупність природних факторів (рельєф, клімат, режим річок і озер, рослинність, тваринний світ та ін.), що існують незалежно від діяльності людини

**Природознавства національний музей**, природничий музей, діє у м. Париж (Франція) з 1793

**Природознавство**, природничі науки, сукупність наук про природу

**Природознавчий державний музей НАН України**, один з найстаріших і найбагатших за науковими природничими фондами серед музеїв Європи, діє у м. Львів з 1870

**Природокористування**, сукупність всіх форм впливу людини на географічне середовище

**Природокористування та екології проблем інститут НАН України**, установа Відділення наук про землю НАН України

**Природоохоронне законодавство України**, сукупність законів, що визначають порядок та умови охорони природи, діяльність у цьому напрямі державних і громадських організацій, права та обов'язки природокористувачів, їхню відповідальність за порушення природоохоронних норм і правил

**Природоохоронний комплекс**, регіон, в якому на основі еколого-економічного планування створено багатофункціональні системи для збереження природного балансу,

рівноваги між розвитком господарства та оптимальним станом природного середовища

**Присвоєння**, соціальна форма, яка фіксує стан освоєння людьми реальності та оволодіння нею шляхом перетворення її елементів у предмет належності відповідному суб'єктові життєдіяльності як об'єктові його волі

**Присвоєння частоти**, зафіксоване Міжнародним довідковим реєстром частот надання радіостанції власної частоти

**Присвята**, посвята, мовленнєвий жанр, заувага, яку зробив автор, щоби вказати на особу чи подію, якій присвячено твір

**Присєкін, Юрій Іванович** (1961), спортсмен (плавання), чемпіон Олімпійських ігор (1980), Росія – Україна

**Прискорення**, векторна фізична величина, похідна швидкості, що характеризує швидкість зміни швидкості тіла

**Прискорення вільного падіння**, прискорення, яке отримує тіло, рухаючись під впливом сили тяжіння Землі

**Прискорення кутове**, похідна від кутової швидкості по часу

**Прискорювач (ракетобудування)**, додатковий, зазвичай одноразовий, реактивний пристрій, що вмикається при старті ракети, часто літака, для прискорення його розгону або скорочення розгону при зльоті

**Прискорювач (фізика)**, пристрій для отримання високоенергетичних частинок, що використовують у ядерній фізиці та фізиці високих енергій для вивчення ядерних реакцій

**Прислів'я**, жанр народної творчості, що характеризується стислістю, лаконічністю, самодостатністю форми, в художній формі виражає судження народу про життєві явища

**Прислівник**, незмінна повнозначна частина мови, яка передає ознаку дії чи стану або ознаку якості й виконує здебільшого функцію обставини

**Прислівникова конструкція**, речення, словосполучення, сталий вислів, у якому прислівник виконує роль основного слова

**Присоски** (Apletodon), рід риб родини присоскоперових, фауна України

**Присоскопероподібні** (Gobiesociformes), ряд променеперих риб, фауна України

**Присосок**, орган кріплення рослин і тварин

**Присосок малоголовий** (Apletodon dentatus), риба родини присоскоперових, вид фауни України

**Приставкін, Анатолій Гнатович** (1931–2008), письменник, громадський діяч, Росія

**Пристінкове травлення**, травлення, що відбувається на мембранах ворсинок тонкого кишечника

**Пристосування**, один із основних соц. процесів, прийняття індивідом чи групою культурних норм, цінностей і еталонів поведінки нового середовища, коли норми, цінності та еталони поведінки, засвоєні у старому середовищі, не задовольняють нагальних потреб

**Пристрій**, штучний об'єкт, що має внутрішню структуру, створений для виконання певних функцій, зазвичай в області техніки (технічний пристрій)

**Пристрій автоматичний**, технічний пристрій, що функціонує та керується за заданим алгоритмом з використанням енергії неживої природи, без прямої участі людей

**Пристрій технічний автоматизований**, технічний пристрій, що функціонує за умови послідовного використання енергії людей та неживої природи, керований людьми без використання (з частковим використанням) енергії неживої природи

**Присудок**, головний член двоскладного речення, який позначає дію, стан, якість або властивість, предикативну ознаку, носієм якої є підмет

**Присутності ефект**, суб'єктивне відчуття реципієнтом власної участі в подіях, представлених друкованими та аудіовізуальними ЗМІ

**Присяга**, офіційне урочисте зобов'язання, що береться з нагоди отримання певних особливо відповідальних обов'язків чи вступу в особливий соціальний стан

**Присяга релігійна**, урочиста заява давати правдиві свідчення в суді або не виказувати таємниці, підкріплена покладанням руки на священну книгу, цілуванням певних атрибутів культу

**Присяжний, Віталій Дем'янович** (1935–2013), хімік, член-кореспондент НАН України (1990), Україна

**Присяжні**, громадяни України, яких у випадках, передбачених процесуальним законом, залучають до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у вчиненні правосуддя

**Присяжнюк, Настя Андріанівна** (1894–1987), фольклорист, етнограф, краєзнавець, педагог, поетеса, Україна

**Притвор**, західна частина церкви, де за давніх часів стояли ті, що готувалися до хрещення та сповіді; за церковним уставом у притворі мають відправлятися літії (частина богослужіння) та всілякі треби

**Притока**, водотік, що впадає в більшу за водністю річку, озеро або іншу водойму

**Притулок дипломатичний**, надання будь-якій особі можливості уникнути переслідування з політичних мотивів у приміщенні іноземного дипломатичного представництва чи консульської установи, а також на іноземному судні, морському чи військовому

**Притулок політичний**, притулок, наданий особам, що зазнали (або можуть зазнати) переслідувань у себе на батьківщині за політичні або релігійні переконання, за дії, що не кваліфікуються в міжнародному й національному праві демократичних держав як правопорушення

**Притулок територіальний**, надання будь-якій особі (особам) можливості уникнути переслідування за політичними мотивами на території певної держави

**Притча**, коротке дидактично повчальне алегоричне оповідання з чітко висловленою мораллю

**Притча релігійна**, усна або письмова оповідь алегорично-повчального змісту, в якій хід подій подається в залежності від надприродного

**Прихованошийні черепахи** (Cryptodira), підряд рептилій ряду черепах



**Приховуюче забарвлення тварин**, форма захисного забарвлення

**Приходько, Світлана Миколаївна** (1922–2002), ботанік, перший в Україні селекціонер азалій, засновниця другої за кількістю видів і сортів в Європі колекції азалій (Національний ботанічний сад імені Миколи Гришка НАН України), Україна

**Приходькова, Єлизавета Костянтинівна** (1892–1975), фізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Прихотько, Антоніна Федорівна** (1906–1995), фізик, академік АН УРСР (1964), Росія – Україна

**Приціли**, пристрої, призначені для наведення зброї на ціль; можуть також застосовуватися для спостереження за полем бою та для вибору цілі

**Причальні споруди**, портові пристрої або гідротехнічні споруди, призначені для швартування суден

**Причастя**, Євхаристія, християнський релігійний обряд, одне з семи таїнств у православ'ї та католицтві (у протестантизмі – хлібопреломлення, лише символічний обряд)

**Причепи** (Echeneis), рід риб родини причепових, фауна України

**Причепові** (Echeneidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Причина**, філософська категорія для позначення явища, процесу, які обумовлюють, викликають нове явище, процес

**Причина і наслідок**, базові філософські категорії

**Причинно-наслідковий зв'язок**, зв'язок, що існує між двома подіями, коли перша подія (причина) призводить до іншої (наслідок, ефект)

**Причиновість**, каузальність, взаємовідношення речей і процесів матеріального світу, при якому одні (причини) породжують інші (наслідок), основний принцип наукового пояснення світу

**Причиновості принцип**, один із основних принципів науки, який стверджує, що на подію, яка відбувається в певний час у певній точці простору, можуть впливати лише події, які передували їй у часі (точніше відділені від неї рунтується інтервалом)

**Причорноморська западина**, геологічна структура на півдні України, частково в Росії та Молдові

**Причорноморська низовина**, низовина на півдні України

**Причорноморсько-Кримська нафтогазоносна провінція**, нафтогазоносна область на території Криму, Миколаївської, Одеської та Херсонської обл.

**Причт**, штатні священно- і церковнослужителі одного християнського храму (парафії): настоятель, священник (два і більше), диякон, пономар, псаломщик, читець

**Пришвін, Михайло Михайлович** (1873–1954), письменник, майстер творів про природу, Росія

**Пришиб**, селище міського типу Михайлівського р-ну Запорізької обл.

**Прищепа**, частина рослини, яка прищеплюється

**Прищипування**, видалення верхівки рослини

**Приютівка**, селище міського типу Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.

**Пріапея**, лаконічні сороміцькі античні вірші грубо-жартливового змісту

**Пріапуліди** (Priapulida), тип морських первиннопорожнинних черв'яків надтипу головохоботних

**Прієна**, давньогрецьке місто, руїни розташовані на території сучасної Туреччини

**Прізвисько**, вид антропоніма, неофіційне особливе іменування, яким певне середовище індивідуалізує або характеризує ту чи іншу особу

**Прізвище**, вид антропоніма, обов'язкове спадкове власне іменування людини, яким окрім неї, в офіційному вжитку називають кожного з членів родини

**Прінгл, Джон** (1707–1782), лікар, фізіолог, один із основоположників військової медицини, Велика Британія

**Прінс Роджерс Нельсон** (1958–2016), музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, «Оскар» (1985), США

**Прінс, Френк Темплтон** (1912–2003), поет, літературознавець, Велика Британія

**Прінсіпі**, вулканічний острів в Гвінейській затоці біля берегів Африки, входить до складу Сан-Томе і Прінсіпі

**Пріор**, 1) настоятель невеликого католицького чоловічого монастиря; у період раннього середньовіччя – помічник абата; 2) другий після великого магістра вищий сановник у військово-чернечих орденах

**Пріоритет соціальний**, соціальне завдання, яке визнається групою або суспільством як невідкладне і потребує першочергового вирішення

**Пріоритети національні**, система пріоритетів держави

**Прісноводний краб** (Potamon tauricum), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Прісноводні черепахи** (Emydidae), родина плазунів ряду черепах, фауна України

**Прісняков, Володимир Федорович** (1937–2009), механік, конструктор ракетно-космічних двигунів та енергетичних установок, академік АН УРСР (1990), Україна

**Прістлі, Джозеф** (1733–1804), хімік, фізик, натураліст, священник-дисентер, філософ, громадський діяч, першовідкривач кисню та вуглекислого газу, Велика Британія

**Прістлі, Джон Бойнтон** (1894–1984), письменник, есеїст, драматург, режисер, Велика Британія

**Пріхна, Тетяна Олексіївна** (1957), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Пріцак, Омелян Йосипович** (1919–2006), історик, сходознавець, засновник Українського наукового інституту Гарвардського університету, співзасновник Міжнародної асоціації українців, іноземний член АН УРСР (1990), Україна – США

**Прічард, Катаріна Сусанна** (1884–1969), письменниця, одна із творців реалістичного роману в австралійській літературі, Австралія

**Прічард, Харольд Артур** (1871–1947), філософ, один із провідних членів оксфордської школи моральної філософії, Велика Британія

**Про національно-персональну автономію**, нормативно-правовий акт УНР 1918

**Про підозрілих закон**, декрет Національного Конвенту Франції від 17.08.1793 про боротьбу з ворогами революції

**Про соціалізацію землі Закон**, нормативно-правовий акт ВЦВК РСФРР 1918

**Про три колоски закон**, постанова ЦВК і РНК СРСР від 07.08.1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціалістичної) власності»

**Проанти**, рослини цвітуть до розпускання листків

**Проба (у біології)**, вибірка живого матеріалу для дослідження

**Пробачії служба**, орган виконавчої влади, у функції якого входить: надання суду рекомендацій щодо міри покарання; надання соціальних послуг ув'язненим, допомоги потерпілим, соціальних послуг сім'ям із соціальними проблемами

**Пробіг**, 1) загальна кількість кілометрів, яку подолав транспортний засіб від моменту свого сходження з конвеєра виробника; 2) масова акція, груповий забіг під відкритим небом з метою привернути увагу до певної соціальної проблеми

**Пробій електричний**, лавинний пробій, пов'язаний з тим, що носій заряду на довжині вільного пробігу набуває енергію, достатню для іонізації молекул кристалічної ґратки або газу і збільшує концентрацію носіїв заряду

**Пробій магнітний**, тунельний перехід електронів в металі з однієї класичної орбіти в магнітному полі на іншу

**Пробійник**, ручний слюсарний інструмент, призначений для пробивання отворів в бетонних стінах або металевих аркушах

**Пробіл**, незаповнене місце між словами, рядками і т. ін. у друкованому тексті

**Пробіонти**, протоклітини, здатні до самовідтворення; первинні організми

**Пробка**, біологічна тканина деяких рослин

**Проблем безпеки атомних електростанцій інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Проблем боротьби зі злочинністю НАПрН України науково-дослідний інститут**, науково-дослідна установа Національної академії правових наук України

**Проблема**, форма знання, змістом якої є те, що не пізнане людиною, але потребує свого пізнання

**Проблема моментів**, одна з інтерполяційних задач у дійсній чи комплексній області чисел

**Проблема соціальна**, суспільне, життєве протиріччя, що вимагає організації цілеспрямованих дій на його усунення

**Пробоем**, українське видавництво (та однойменний часопис) у Празі, що видавало праці з історії національно-визвольних змагань в Україні (1934–1944)

**Провадження конституційне**, юридично визначений порядок діяльності спеціалізованих судових і квазісудових органів у здійсненні конституційної юрисдикції

**Провадження наглядне**, стадія кримінального процесу, в якій суд наглядної інстанції перевіряє законність та обґрунтованість опротестованих вироків, ухвал і постанов, що набрали законної сили

**Провайдер**, компанія або фізична особа, яка від імені іншої особи відправляє, одержує, зберігає електронні документи або надає інші послуги відносно певних документів

**Провалля карстове**, система вертикальних карстових порожнин, що чергуються з майже горизонтальними і похилими галереями

**Прованс**, історико-географічна область у Франції

**Прованс-Альпи-Лазурний берег**, регіон Франції

**Провансальська література**, сукупність літературних текстів окситанською (провансальською) мовою, що розвинулася в Провансі, складова французької літератури

**Проведення сальтаторне**, стрибкоподібне проведення нервових імпульсів

**Провен**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, середньовічне торговельне поселення 12–17 ст., місто Провен, департамент Сена і Марна, регіон Іль-де-Франс, Франція

**Провидіння** (промисел Божий), за релігійним вченням, доцільна діяльність Бога, яка зумовлює хід подій у світі й веде до повного блага людини

**Провід українських націоналістів**, ПУН, 1) орган для координації діяльності українських націоналістичних організацій (з 1927); 2) керівний орган Організації українських націоналістів (1920–1940-х)

**Провіденціалізм**, спосіб тлумачення історії як вияву Божого провидіння, остаточної перемоги добра над злом

**Провідники**, електричні тіла чи речовини, які добре проводять електричний струм

**Провідні тканини рослин**, транспорт води та речовин

**Провідні шляхи**, системи нейронів та їх відростків

**Провідність діркова**, р-провідність, провідність твердого тіла, зумовлена дірками

**Провідність (у біології)**, властивість нервової та м'язової тканини проводити збудження; в основі лежить виникнення потенціалу дії

**Провінція геохімічна**, великі геохімічно однорідні області з певною асоціацією елементів, близькі за розмірами до металогенічних, петрографічних, гідрогеологічних та інших провінцій

**Провірус**, латентна форма існування вірусу

**Провітаміни**, речовини, з яких в організмі людини і тварин можуть утворюватися вітаміни

**Проводи**, церковна назва звичаю поминати померлих на другий тиждень після Великодня, інші назви – гробки, могилки, поминки

**Провокація**, підбурювання, спонукання окремих осіб, груп, організацій і под. до дій, які можуть спричинити тяжкі наслідки для держави і суспільства

**Провокація збройна**, агресивні дії з метою викликати збройний конфлікт, виправдати втручання у внутрішні справи інших країн

**Проворов, Федір Федорович** (1905–1975), кінооператор, піонер використання кольорових технологій у радянському кінематографі, Росія

**Провулок**, невелика, зазвичай коротка вулиця, яка слугує з'єднанням двох більших вулиць

**Прогестерон**, гормон жовтого тіла яєчника, відповідальний за васкуляризацію ендометрію в другій половині менструального циклу

**Прогестини**, 1) жіночі статеві гормони; 2) лікарські препарати на основі прогестерону

**Прогин крайовий**, типова тектонічна геоморфологічна структура платформи в зоні зчленування із суміжною складчастою системою

**Прогин**, лінійна зона опускання консолідованої земної кори, заповнена потужною (до 10-15 км і більше) товщею осадових і місцями вулканогенних порід

**Прогімназії**, неповні середні навчальні заклади

**Прогнатизм**, тип будови обличчя людини, характеризується випинанням щелеп

**Прогноз**, науково обгрунтоване передбачення про можливий у майбутньому розвиток певних явищ і процесів

**Прогноз погоди**, складання науково обгрунтованого припущення про майбутній стан погоди, а також самі ці припущення

**Прогнозування**, процес передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого і сучасного, систематично оцінювана інформація про якісні й кількісні характеристики розвитку обраного предмета чи явища в перспективі

**Прогнозування географічне**, розроблення науково обгрунтованих суджень про стан і тенденції розвитку природного середовища в майбутньому

**Прогнозування глобальне**, аналіз сучасних та передбачення особливостей майбутніх тенденцій розвитку суспільства у формі глобального моделювання за допомогою побудови математичних моделей складних багатфакторних процесів світового розвитку

**Прогнозування демографічне**, науково обгрунтоване передбачення основних параметрів руху населення і майбутньої демографічної ситуації

**Прогнозування екологічне**, передбачення поведінки природних систем

**Прогнозування економіки**, процес розробки економічних прогнозів, заснований на наукових методах пізнання економічних явищ і використанні всієї сукупності методів і способів економічної прогностики

**Прогнозування соціальне**, прогнозування динаміки соціальних явищ

**Прогностика**, наука розробки прогнозів і методології дослідження динаміки та перспектив розвитку різноманітних процесів та явищ

**Прогностика науково-технічна**, один з розділів сучасної філософії науки, процес розробки науково обгрунтованих суджень про можливі стани об'єкта в майбутньому і (або) про альтернативні шляхи та терміни їх досягнення

**Програма**, 1) документ, містить виклад цілей і завдань політ. партії чи громадської організації; 2) короткий систематичний перелік тематики курсу певної навчальної дисципліни; 3) опис змісту концерту, спектаклю; 4) перелік спектаклів, передач тощо за певний період

**Програма в інформаційних технологіях**, сукупність інструкцій (команд), яка забезпечує потрібну користувачеві обробку даних або формування керуючих сигналів, що виконується обчислювальною системою

**Програма навчальна**, нормативний документ, в якому окреслено коло основних знань, умінь і навичок, які необхідно засвоїти з кожного окремо взятого навчального предмета

**Програма передвиборча**, документ, у якому викладені ідеологія, плани діяльності кандидата, партії чи блоку, з якими вони йдуть на вибори

**Програма розвитку ООН**, глобальна мережа ООН у сфері розвитку, створена з метою надання допомоги в національному розвитку країнам, що розвиваються (від 22 листопада 1965)

**Програмне забезпечення відкрите**, програмне забезпечення з відкритим вихідним

**Програмний продукт**, програма або взаємопов'язана сукупність електронних програм, процедур, правил, а також документація та дані, призначені для постачання користувачеві

**Програмних систем інститут НАН України**, установа Відділення інформатики НАН України

**Програмування**, в інформаційних технологіях – процес створення комп'ютерних програм

**Програмування лінійне**, метод досягнення найліпшого виходу (такого як найбільший прибуток або найменша вартість) у математичній моделі, чиї вимоги представлені через лінійні відношення

**Програмування математичне**, прикладна математична дисципліна, яка досліджує екстремум функції (задачі пошуку максимуму або мінімуму) і розробляє методи їх розв'язання

**Програмування нейrolінгвістичне**, НЛП, теорія Бендлера і Гріндера, значною мірою заснована на роботах Хомського, та практичні техніки, що засновані на цій теорії

**Прогрес**, розвиток від нижчого до вищого, поступовий рух до досконалості

**Прогрес біологічний**, високий потенціал виживання, процвітання видів – збільшення чисельності особин і широкое розселення

**Прогрес економічний**, поступальний розвиток (наявність кількісно-якісних та суттєвих змін) економічної системи в цілому

**Прогрес науково-технічний**, взаємопов'язаний поступальний розвиток і удосконалення засобів виробництва, техніки і навичок праці на основі досягнень науки, техніки і технології

**Прогрес соціальний**, послідовне сходження до більш складних форм суспільного життя в результаті розв'язання суперечностей на попередніх етапах його розвитку, що виявляється в збільшенні продуктивності праці

та переході до досконаліших способів взаємодії осіб та соц. груп

**Прогресія**, постійний і послідовний перебіг подій у часі і просторі

**Прогресія арифметична**, послідовність чисел, кожне з яких (крім першого) дорівнює сумі попереднього і певного сталого числа

**Прогресія геометрична**, послідовність чисел, перший член якої не дорівнює нулю, а відношення будь-якого елемента послідовності до попереднього є сталим числом, що називається знаменником прогресії

**Прогресія зростаюча**, прогресія, різниця якої додатна

**Прогресу теорія**, одна з чотирьох соціальних теорій (прогресу, регресу, циклічних і маятникових змін), що оцінює спрямованість та якість соціального розвитку

**Прогоул**, неявка на роботу чи відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин

**Проданович, Мілета** (1959), один із провідних сербських прозаїків, поетів і живописців, Сербія

**Продельфіни** (Stenella), рід ссавців родини дельфінових

**Продихи**, високоспеціалізовані структури, отвори в епідермісі рослин

**Продігіозін**, червоний внутрішньоклітинний пігмент

**Продік із Кеоса** (бл. 470 – бл. 390 до н.е.), філософ-софіст, автор натуралістичної теорії походження релігії, Стародавня Греція

**Продовження**, прийом міжтекстових зв'язків, коли один текст є своєрідним доповненням іншого

**Продовження (інформаційні технології)**, відновлення роботи програми (комп'ютера) опісля зупинки

**Продовження аналітичне**, розповсюдження визначення аналітичної функції на якомога ширшу область, при якому вона була б аналітичною і в новій області

**Продовольча криза**, зростання цін на продукти харчування, що стосується розвинених країн та таких, що розвиваються

**Продподаток**, вилучення фіксованої кількості продовольства у вигляді податку у селян під час нової економічної політики

**Продрозверстка**, примусове вилучення «надлишків» продовольства у селян у період воєнного комунізму

**Продромальний період**, період початкового розвитку хвороби, при якому симптоми хвороби ще не мають специфічності

**Продукт граничний**, кожний доданий продукт (приріст виробництва), отриманий від застосування додаткової (ще однієї) одиниці певного ресурсу (фактору виробництва) при незмінній кількості інших факторів виробництва

**Продукт кінцевий**, узагальнюючий економічний показник, що характеризує сумарний обсяг виробленої кінцевої, завершеної у виробництві, готової продукції у грошовому вигляді

**Продукт необхідний**, частина суспільного продукту, необхідна для нормального відтворення фізичних і духовних здібностей працівника і членів його сім'ї

**Продукт суспільний кінцевий**, частина сукупного продукту, яка складається з національного доходу і амортизаційних відрахувань

**Продуктивні сили**, засоби виробництва (знаряддя праці та предмети праці), за допомогою яких виробляють матеріальні блага (здійснюють матеріальне виробництво), а також люди, що здатні до праці, мають певні навички й знання і приводять у дію ці засоби та вдосконалюють їх

**Продуктивність праці**, показник трудової діяльності працівників, що характеризує кількість продукції, виробленої за одиницю часу або витрати часу на виробництво одиниці продукції

**Продуктивність у мовознавстві**, здатність утворювати нові слова і форми або бути зразком, моделлю слово- чи формотворення

**Продуктивності праці зростання закон**, закон, який виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між розвитком і вдосконаленням економічного способу виробництва, з одного боку, й зумовлених цим зростанням кількості виробленої продукції та послуг, поліпшенням їх якості – з іншого

**Продуктивності теорії**, економічні теорії, що розглядають взаємодію між виробництвом та розподілом його результатів серед учасників виробництва

**Продукту диференціація**, стратегія використання різних маркетингових дій, що вживаються компанією для того, щоб споживач побачив відмінності і переваги конкретного товару в порівнянні з товарами конкурентів

**Продукція в екологічних системах**, речовина і енергія, які виробляє екосистема

**Продукція товарна**, продукція, вироблена протягом певного часу і призначена для реалізації за межами підприємства, тобто підготовлена для передачі у народногосподарський обіг

**Продуценти**, всі організми з автотрофним живленням

**Проект**, 1) комплекс технічних документів; 2) попередній варіант документа, який подається на розгляд і затвердження (проект доповіді і т. ін.)

**Проективний простір**, евклідов простір, доповнений нескінченно віддаленими точками, прямими і площиною, які називаються невластими елементами

**Проективні методи**, у психології – неоднорідна група психодіагностичних прийомів прогнозування індивідуального стилю поведінки, переживання й афективного реагування у значущих або конфліктних ситуаціях, виявлення неусвідомлюваних аспектів та аномалій особистості

**Проектів метод**, освітня технологія в основі якої лежить розвиток пізнавальних та творчих навичок слухачів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити

**Проектне завдання**, документ, що є результатом початкової стадії проектування

**Проектно-кошторисна документація**, узагальнююча назва документів, що визначають технічні дані і кошторисну вартість будівництва чи реконструкції об'єкта



**Проектування**, укладення опису, потрібного для створення в заданих умовах ще не існуючого об'єкта, на основі первинного опису цього об'єкта і (чи) алгоритму його функціонування

**Проектування автоматизація**, проектування із застосуванням обчислювальної техніки, спеціалізованого програмного забезпечення

**Проектування автоматизоване**, проектування за допомогою технічних та програмних засобів з участю людини

**Проектування технологічне**, розробка оптимальних технологічних рішень і організаційних умов, що забезпечують випуск продукції в намічені терміни при мінімальній витраті всіх видів ресурсів.

**Проектування типове**, розробка однотипних проектів будівель, конструкцій, споруд, деталей та інших виробів, призначених для серійного будівництва або виробництва

**Проекційний апарат**, проектор, оптичний пристрій, що формує зображення оптичних об'єктів на поверхні, яка служить екраном

**Проекція картографічна**, математично визначене відображення поверхні земної кулі, еліпсоїда (або глобуса) на площину карти

**Проекція ортогональна**, зображення просторових фігур на площині проведенням паралельних ліній через усі точки цієї фігури перпендикулярно до площини (картини)

**Проекція (у геометрії)**, зображення просторових об'єктів на площині або іншій поверхні

**Проекція (у психології)**, психологічний процес, механізм психологічного захисту індивіда, що виявляється в приписуванні іншим власних думок, мотивів, якостей характеру тощо

**Проехидни** (Zaglossus), рід ссавців, що відкладають яйця, родини єхиднових

**Прожекторні війська**, спеціальні війська, що призначалися для забезпечення дій зенітної артилерії і винищувальної авіації вночі

**Прожитковий мінімум**, вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, набору продуктів харчування та мінімального набору непродовольчих товарів та послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб

**Проза**, мовлення, впорядковане за законами логіки, граматики, риторики, зазвичай ритмічно не організоване (на противагу поезії)

**Проза лірична**, емоційний, сповідальний прозовий епічний твір

**Проза народна**, український народний епос, що умовно поділяється на дві великі групи – прозу казкову та неказкову (історичну)

**Проза ораторська**, сукупність художньо оброблених риторичних текстів, що фіксують звернене до слухача живе мовлення

**Прозаїзм**, слово або зворот побутового мовлення, науковий чи технічний термін, який у художньому контексті видається неорганічним

**Прозауроподи** (Prosauropoda), інфраряд ряду ящеротазових динозаврів

**Прозеліт**, людина, яка має намір прийняти нову релігію і вивчає основи вибраного віровчення

**Прозелітизм**, намагання навернути у свою релігію послідовників інших вірувань

**Прозенхіма**, загальна назва рослинних тканин

**Прозопис** (Prosopis), рід рослин родини бобових

**Прозорі бички**, афії (Aphia), рід риб родини бичкових, фауна України

**Прозорість**, властивість мінералів напрямлено пропускати світло в певній області спектра

**Прозуменщикова**, Галина Миколаївна (1948), спортсменка (плавання), чемпіон (1964), срібний (1968, 1972) та бронзовий (1968, 1972) призер Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1966, 1970 – 2), Україна – Росія

**Прока**, Александру (1897–1955), фізик, фундатор французької школи теоретичної фізики, Румунія – Франція

**Проказа**, лепра, хронічна інфекційна хвороба, спричинена мікобактеріями лепри

**Прокамібий**, бічна твірна тканина у рослин

**Прокаріоти**, доядерні, надцарство, яке охоплює одноклітинні організми, що не мають ядра

**Прокатка гаряча**, обробка тиском (прокатка) нагрітих металів і металевих сплавів між обертовими валками прокатних станів

**Прокл** (412–485), філософ, представник неоплатонізму, Стародавня Греція

**Прокламація**, друкований або рукописний агітаційний листок злободенного актуального змісту

**Прокліза**, явище, при якому слова, що втратили наголос, приєднуються до наступних слів

**Проклітик**, ненаголошене слово, що стоїть перед наголошеним і прилягає до нього як до акцентуаційної опори

**Прокльон**, прокляття, жанр народної творчості, лаконічні вислови, які мають на меті побажання недоброго, антоніми до побажань

**Прокляті поети**, французькі поети Т. Корб'єр, А. Рембо та С. Малларме, названі так за однойменним циклом статей П. Верлена

**Проконсул** (Proconsul), рід викопних приматів

**Прокоп**, Мирослав (1913–2003), політик, публіцист, правник, редактор, видавець, громадський діяч, Польща – Україна – США

**Прокопівське нафтове родовище**, родовище на території Сумського р-ну Сумської обл.

**Прокопенко**, Георгій Якович (1937), спортсмен (плавання), срібний призер Олімпійських ігор (1964), чемпіон Європи (1962, 1966), Україна

**Прокопів**, Стефан (1890–1972), фізик, вперше виявив і розрахував магнетон Бора, Румунія

**Прокопович**, В'ячеслав Костянтинович (1881–1942), політичний діяч, голова Ради Народних Міністрів УНР (1920), голова Ради Міністрів УНР в екзилі (1926–1939),

голова Директорії УНР в екзилі (1939–1940), Україна – Франція

**Прокопович, Петро Іванович** (1775–1850), бджоляр, винахідник рамкового вулика, Україна

**Прокоф'єв, Сергій Сергійович** (1891–1953), композитор, класик світової музики, Україна – Росія

**Прокошкін, Юрій Дмитрович** (1929–1997), фізик, академік АН СРСР (1990), Росія

**Проксі**, проміжна обчислювальна система, через яку відбувається взаємодія двох інших обчислювальних систем, використовується для пришвидшення обміну інформацією, захисту від несанкціонованого втручання та забезпечення анонімності

**Проктит**, запалення прямої кишки

**Проктологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування профілактики захворювань прямої кишки

**Проктотруподні наїзники** (Proctotrupeoidea), надродина комах

**Прокуратура**, державний правоохоронний орган, на який покладено здійснення нагляду за додержанням та правильним застосуванням законів

**Прокуратура України**, єдина централізована система органів державної влади, які відповідно до Конституції та законів України здійснюють обвинувальну, представницьку, контрольно-наглядову функції в державі

**Пролайф**, міжнародний громадський рух, що відстоює заборону абортів, у ширшому аспекті – право людини на життя з моменту зачаття

**Пролактин**, гормон гіпофізу, відповідальний за вироблення грудного молока під час лактації

**Проламіни**, прості запасні білки зерна

**Пролегомени**, наукове або навчальне видання, що містить первинні відомості і основні принципи будь-якої науки

**Пролежень**, місцеве пошкодження шкіри, що його викликає механічний тиск під час тривалого перебування хворого в одному положенні

**Пролесник** (Mercurialis), рід рослин родини молочайних

**Пролетарське газоконденсатне родовище**, родовище на території Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Пролетарське**, див. П'ятипілля

**Пролетарський**, див. Картушине

**Пролеткульт**, організація (1917–1932), представники якої прагнули сформувати «чисту пролетарську культуру»

**Пролін**, гетероциклічна амінокислота білків

**Проліска** (Scilla), рід рослин родини гіацинтових

**Пролітфронт**, «Пролетарський літературний фронт», 1) літературне угруповання, засноване 1930 у Харкові; 2) літературно-критичний часопис однойменного угруповання

**Проліферація**, новоутворення клітин і тканин шляхом розмноження

**Проліфікація**, проростання квітки або плоду

**Пролог**, вступ, що містить розповідь про події, яке передували основній розповіді або пояснює її

**Пролог (видавництво)**, український аналітично-видавничий центр, створений у 1952 у Нью-Йорку

**Пролог (інформаційні технології)**, мова програмування третього рівня

**Проломник** (Androsace), рід рослин родини первоцвітів

**Пролонгація**, продовження понад установлений термін виконання договору, угоди, зобов'язань

**Промежина**, частина тіла людини, дно таза, яке утворено групою поперечносмугастих м'язів і фасцій

**Променева хвороба**, захворювання, що його викликає іонізуюче випромінювання

**Променеве ураження**, пошкодження, викликане іонізуючим випромінюванням

**Променезаломлення подвійне**, взаємодія світла з анізотропною речовиною, внаслідок якого світлова хвиля, що падає на речовину, породжує в ній дві хвилі, які поширюються з різними швидкостями й поляризовані у взаємно перпендикулярних площинах

**Променепері** (Actinopterygii), клас черепних тварин типу хордових

**Промені космічні**, заряджені частинки високих енергій із космічного простору, що рухаються в міжзоряному просторі зі швидкостями, близькими до швидкості світла

**Промені серцевинні**, одно- або багаторядні шари паренхімних клітин, що пересікають деревину і луб стебел і коріння дводольних рослин

**Променяки, радіолярії** (Radiolaria), підклас одноклітинних тварин

**Промерзання глибина**, глибина, до якої промерзає ґрунт у зимовий період

**Промеристема**, бічна тканина рослин, що складається з недиференційованих (меристематичних) клітин і міститься у частинах рослин, де відбувається ріст

**Прометейзм**, політичний рух міжвоєнного періоду, метою якого було здобуття незалежності народами, що опинилися в складі СРСР

**Прометейзм (в історичній науці)**, 1) політичний рух міжвоєнного періоду, метою якого було здобуття незалежності народами, що опинилися у складі СРСР; 2) месіаністська політична течія у міжвоєнній Польщі

**Прометейзм (у літературі)**, мотив бунтарства, що постає в художній літературі й ґрунтується на наданні персонажу характерних рис давньогрецького титана Прометея

**Прометей (видавництво)**, українське видавництво у Новому Ульмі (1946) періоду МУРу

**Прометей (міфологія)**, персонаж грецької міфології

**Прометій**, хімічний елемент, символ – Рm, атомний номер – 61

**Промивання шлунка**, очищення шлунка шляхом вживання певної рідини і наступного блювання

**Промисловий вузол**, 1) поєднання промислових підприємств в межах одного або декількох близько розташованих пунктів; 2) група підприємств різних галузей промисловості розташованих на одному майданчику і об'єднаних загальною інфраструктурою

**Промисловий комплекс**, поєднання взаємопов'язаних промислових підприємств на певній території

**Промисловий пункт**, поселення, що виникло при промислового підприємстві

**Промисловий район**, інтегральний економічний район з переважаючим значенням промисловості

**Промисловість**, найбільша і технічно досконала галузь матеріального виробництва

**Промисловість добувна**, група галузей, що здійснюють видобуток і первинну переробку (збагачення) корисних копалин

**Промисловість легка**, сукупність галузей промисловості, що постачають населенню товари широкого вжитку

**Промисловість обробна**, сукупність галузей промисловості, що займаються обробкою або переробкою сировини

**Промисловість соляна**, галузь харчової промисловості, яка має своїм завданням видобувати й переробляти кухонну сіль

**Промисловість суднобудівна**, галузь транспортного машинобудування

**Проміжний мозок**, відділ головного мозку

**Проміжний обмін**, перетворення речовин в організмі

**Проміжний хазяїн**, організм, в тілі якого паразити проходять частину свого розвитку, не пов'язану зі статевим розмноженням

**Проміжні клітини**, особлива група клітин

**Проміжні культури**, сільськогосподарські рослини, що їх вирощують на певному полі навесні до сівби основної культури або восени після її збирання, а також одночасно з основною культурою

**Проміжок**, у математичному аналізі – множина (сукупність) дійсних чисел, що перебувають між двома числами (точками на осі координат) або невласними числами

**Проміле**, одна тисячна частина певної величини

**Промінь (геометрія)**, частина прямої, обмежена лише з однієї сторони, тобто промінь є частиною прямої, яка виходить із заданої точки і прямує до нескінченності в даному напрямку

**Промінь (оптика)**, оптичне явище, вузька смужка світла, що виходить від джерела світла

**Промінь (часопис)**, літературний часопис, що виходив у Чернівцях протягом 1921–1923

**Промінь звуковий**, напрям поширення звукової хвилі

**Проміскуїтет**, гіпотетична історична стадія неупорядкованих статевих зносин у первісному суспільстві, що передувала виникненню шлюбу і сім'ї

**Промо-акція**, захід, мета якого стимулювання споживача купити товар або ознайомитися з його якостями

**Промова**, заздалегідь підготовлений або спонтанно складений твір на певну актуальну тему, звернений до широкого загалу

**Проморфологія**, вчення про симетрію в будові тіла

**Промотор**, ділянка ДНК, з якою зв'язується РНК-полімераза і ініціює транскрипцію

**Промоуши**, у широкому сенсі – діяльність з просування товару / послуги на ринку

**Пронефрос**, орган виділення зародків нижчих хребетних

**Проникнення ефект**, трансформація зміни валютного курсу у зміну цін імпорту у внутрішній валюті

**Проникність біологічних мембран**, найважливіша властивість біологічних мембран, що полягає в здатності пропускати в клітину і з неї різні метаболіти (амінокислоти, цукру, іони і т.п.)

**Проникність діелектрична абсолютна**, величина (число), яка характеризує діелектричні властивості діелектрика

**Проникність діелектрична**, характеристика середовища, яка описує зміну сили взаємодії між зарядами завдяки поляризації середовища

**Проникність магнітна абсолютна**, величина (число), яка характеризує магнітні властивості речовини та дорівнює відношенню модуля магнітної індукції до модуля напруженості магнітного поля

**Проникність магнітна**, характеристика магнітних властивостей матеріалу, в якому магнітна індукція лінійно залежить від напруженості магнітного поля

**Прононс**, вимова (як правило, про звуки французької мови), у сучасній мові вживається з іронічним відтінком

**Пронос**, діарея, часта дефекація

**Проносні засоби**, лікарські препарати, які викликають пронос

**Пронуклеус**, гаплоїдне ядро статевий клітини

**Пронуркові**, ручайкові (Cinclidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Пронурок** (Cinclus cinclus), вид птахів родини пронуркових, вид фауни України

**Пронюк**, Євген Васильович (1936), політик, голова Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, Герой України (2006), Україна

**Прообраз**, прототип, реальна особа, чиї зовнішність, риси характеру й доля є основою для створення літературного персонажа

**Пропаганда зовнішньополітична**, засіб зовнішньої політики

**Пропаганда**, діяльність, спрямована на поширення певних ідей, учень і поглядів серед визначених цільових груп або соціуму в цілому з метою формування в них відповідних світоглядних позицій

**Пропала грамота**, літературне угруповання, авангардний проєкт київських поетів Ю. Позаяка, В. Недоступа, С. Либоня (кін. 1980-х– поч. 1990-х)

**Пропасниця**, жовта лихоманка, інфекційне захворювання вірусного походження

**Пропедевтика**, 1) вступ до курсу певної науки; 2) підготовчий вступний курс, викладений у стислій і доступній формі

**Пропектин**, нерозчинні комплекси пектину

**Прописка**, офіційна реєстрація за місцем проживання; оформлення документів на проживання

**Пропілії**, парадний вхід, проїзд, утворений портиками та колонадами, розташованими симетрично відносно осі руху

**Пропластиди**, органоїди, з яких розвиваються пластиди

**Пропліопітек**, викопна невелика людиноподібна мавпа

**Проповідь**, казання: 1) промова релігійно-повчально-го змісту, що проголошують в церкві під час відправи; 2) церковний літературно-ораторський жанр урочистого або повчального характеру

**Пропозиція**, семантичний інваріант, загальний для всіх членів модальної і комунікативної одиниці парадигм і похідних від конструкцій (номіналізацій); те, що говориться або стверджується про стан речей у певному висловлюванні; носій значення істинності у висловлюванні

**Прополіс**, зібраний з рослин та модифікований організмом бджіл клей, який бджоли використовують при догляді за вуликом

**Прополювання**, видалення бур'янів з посівів і посадок сільськогосподарських і лісових культур, один з основних агротехнічних заходів по догляді за посівами і посадками культурних рослин

**Пропорції тіла людини**, співвідношення між різними частинами тіла

**Пропорційна виборча система**, виборча система, за якої учасниками виборів є винятково політичні партії та їхні блоки, голосування відбувається за їхніми списками, а розподіл мандатів між ними здійснюється відповідно до поданих за них голосів

**Пропорційне ділення**, спосіб розподілу числа на частини, пропорційні даним числам

**Пропорційне представництво**, рівне представництво політичних сил у представницькому органі в залежності від популярності у виборців і можливість меншості мати своїх представників у парламенті

**Пропорційні опозиції фонем**, опозиції, в яких відмінність між фонемами така сама, як і в іншій опозиції

**Пропорційність**, співмірність елементів і їх зв'язків в одній системі, найпростіший вид функціональної залежності

**Пропорція (математика)**, рівність між двома відношеннями чотирьох величин:  $a/b = c/d$

**Пропорція гармонійна**, пропорція, середні члени якої рівні, а останній член є різницею між першим і середнім:  $a : b = b : (a - b)$

**Пропріорецептори**, чутливі нервові закінчення

**Проптеридофіти** (Propteridophyta), відділ вимерлих рослин

**Пропускання (оптика)**, проходження крізь середовище оптичного випромінювання без зміни набору частот складових його монохроматичних випромінювань і їх відносних інтенсивностей

**Пропускання коефіцієнт**, величина, що визначається відношенням пропущеного потоку випромінювання до падаючого потоку випромінювання

**Пропускна спроможність каналу**, кількість одиниць інформації, яка може бути передана в канал або взята з нього за одну комунікативну сесію

**Прорив**, спеціальні війська, що призначалися для забезпечення дій зенітної артилерії і винищувальної авіації вночі

**Проривання**, проріджування сходів

**Проривні звуки** (також – чисті зімкнені, вибухові, ментальні, зімкнено-проривні), приголосні звуки, які утворюються внаслідок тісного зімкнення між активним і пасивним мовним органом

**Пророк**, провозвісник волі надприродних сил, посередник між ними та людьми

**Пророки біблійні**, звістителі волі Бога, що проповідували на території давніх Ізраїлю, Іудеї, Ніневії, Вавилону серед євреїв, ассирійців та вавилонян (прибл. остання чверть 8 ст. до н. е. – перша чверть 4 ст. до н. е.)

**Пророків книги**, група книг Старого Заповіту, написаних пророками – великими (Ісайя, Єремія, Єзекиїл, Данило) та малими (Осія, Іоїл, Амос, Авдій, Іон, Михей, Наум, Аввакум, Софоній, Аггей, Захарій, Малахій)

**Проросійськість**, сукупність тенденцій у підтримці політичної системи Російської Федерації й відчуття ідентичності з російським народом, сповідування сумісних з ним світоглядних і психологічних установок, а також традицій, звичаїв і цінностей

**Проростання насіння**, початкова стадія розвитку рослини

**Проросток**, початкова стадія розвитку рослини

**Пророцтва релігійні**, передбачення пророками майбутнього, що властиві багатьом релігіям

**Пророченко, Тетяна Василівна** (1952), спортсменка (легка атлетика), чемпіон (1980) та бронзовий призер (1976) Олімпійських ігор, Україна

**Просапні культури**, сільськогосподарські рослини, для нормального розвитку і росту яких необхідні більша площа живлення рослин, ніж для культур звичайного рядкового і вузькорядного посіву та міжрядний обробіток ґрунту

**Просвіта**, поширення і засвоєння наукових знань, навичок, культури взагалі

**Просвіти в Україні**, культурно-освітні громадські організації (1868 – кінець 1930-х)

**Просвітництво в Україні**, поширення ідей Просвітництва в Україні наприкінці 18 ст.

**Просвітництво**, культурно-філософський рух кінця 17 – початку 18 ст. у Європі, що продовжував гуманістичні ідеї Відродження та раціоналізму Нового Часу і пропагував відмову від релігійного світорозуміння та звернення до розуму як до єдиного критерію пізнання

**Проскомідія**, перша частина християнської літургії, під час якої священнослужителі готують хліб і вино для причащення віруючих

**Проскура, Георгій Федорович** (1876–1958), аерогідродинамік, академік ВУАН (1929), Україна

**Проскура, Ніна Володимирівна** (1974), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (1998), Україна

**Проскурівна, Марія Степанівна** (1860–1945), письменниця, мати М. Семенка, Україна

**Проскурівська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930



**Проскурник**, алтей (*Althaea officinalis*), рід рослин родини мальвових

**Просо** (*Panicum*), рід рослин родини тонконогових

**Просові** (*Panicaceae*), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Просодема**, 1) фонема, диференційована з погляду сили звука, тону тривалості; 2) найменша просодична одиниця певної мови

**Просодія**, 1) система фонетичних засобів, що реалізується в мові на всіх рівнях мовленнєвих сегментів та розрізняє смисли; 2) загальна назва фонетичних супraseгментних характеристик; 3) супraseгментні засоби організації мовлення

**Проспекція**, перенесення подій у майбутній час і простір як прогнозування, передбачення майбутнього

**Проспериті**, вживана назва нетривалого періоду часткового піднесення економіки між економічними кризами

**Просперо**, супутник Урану

**Проста група**, група, яка не має нормальних підгруп, відмінних від всієї групи і одиничної підгрупи

**Простагландини (у біології)**, високоактивні тканинні регулятори

**Простагландини (у медицині)**, біологічно активні речовини, медіатори запалення і алергічних реакцій

**Простатит**, запалення передміхурової залози

**Простеки**, цитоплазматичні вирости

**Простекобактерії**, бактерії, які мають простеки

**Простеномфалія карпатська** (*Prostenomphalia carpathica*), вид червононогих моллюсків ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Протетична група**, небілковий компонент, пов'язаний з білком

**Проституція**, надання сексуальних послуг за плату

**Простір**, одна з основних об'єктивних форм існування матерії, що характеризує її протяжність, структурність, співіснування і взаємодію елементів у всіх матеріальних системах

**Простір абсолютний**, тривимірний евклідовий простір, в якому виконується принцип відносності та перетворення Галілея

**Простір аналітичний**, узагальнення поняття аналітичного многовиду

**Простір багатовимірний**, простір, число вимірів (розмірність), якого більше трьох

**Простір геополітичний**, багатовимірний комунікаційний простір, що об'єднує політичну, соціальну, духовну сфери спільною пан ідеєю

**Простір дискретний**, в загальній топології і суміжних областях математики – топологічний простір, в якому всі точки ізольовані одна від одної

**Простір дотичний**, сукупність дотичних векторів у точці, які утворюють природню структуру векторного простору

**Простір життєвий**, термін націонал-соціалістичної пропаганди, що відображав плани заселення германськими,

зокрема німецькими народами (з націонал-соціалістичного погляду – арійцями) територій у Східній Європі

**Простір і час соціальний**, простір буття, освоєний людством у процесі його існування, який має перш за все соціально-культурний і духовно-практичний вимір та час як тривалість існування людства, його історія

**Простір і час**, філософські категорії, які позначають основні форми буття матерії

**Простір конфігураційний**, частина фазового простору, багатовимірний простір, який складається лише із значень координат матеріальних точок

**Простір конформний**, евклідовий простір, який доповнений однією невласною точкою (нескінченно віддаленою)

**Простір концептуальний**, абстрактний континуум, тобто система концептів, репрезентованих лексичними, синтаксичними одиницями однієї семантичної сфери

**Простір космічний**, відносно порожні ділянки Всесвіту, що лежать поза межами атмосфери Землі та подібних сфер інших небесних тіл

**Простір метризований**, простір, топологія якого породжується певною метрикою

**Простір метричний**, пара, яка складається з деякої множини елементів і відстані, визначеної для будь-якої пари елементів цієї множини

**Простір нормальний**, топологічний простір, який задовольняє аксіомам віддільності

**Простір нормований**, векторний простір, кожному елементу якого поставлено у відповідність дійсне число

**Простір об'єктивний**, простір, що репрезентує відображення реального світу, який сприймає суб'єкт-мовець

**Простір повний**, метричний простір, в якому задовольняється ознака збіжності Коші

**Простір публічний**, приміщення або місце, відкрите для членів громади та інших осіб, що перебувають на даній території, на противагу приватному або персональному простору

**Простори з індефінітною метрикою**,  $G$  простір, пара об'єктів, з яких перший є векторним простором над полем комплексних чисел, а другий є білінійною формою; ця форма зветься також  $G$  метрикою

**Просторіччя**, прості слова, проста мова, один з різновидів загальнонародної мови, який, не будучи обмеженим територіальними або вузькосоціальними рамками, разом з діалектом та жаргонами протистоїть літературній мові

**Просторова взаємодія**, взаємодія між об'єктами і явищами в географічному просторі

**Просторовий аналіз**, сукупність аналітичних методів географічних досліджень, пов'язаних з вивченням просторових структур

**Просторові поєднання**, сукупність географічно взаємопов'язаних об'єктів

**Просторовоподібна поверхня**, узагальнення поняття звичайної поверхні 3-вимірного простору на випадок багатовимірного простору

**Простріл** (*Pulsatilla patens*), рослина родини жовтецевих

**Проступок**, діяння, що порушує приписи норм права, але не сягає рівня суспільної небезпеки, притаманного злочинам

**Просфора**, проскура, невеликий, круглої форми літургійний хліб, що у православній церкві вживається для причащення та поминання на проскомідії живих і померлих

**Просяна**, селище міського типу Покровського р-ну Дніпропетровської обл.

**Просянка** (*Emberiza calandra*), вид птахів родини вівсянкових, вид фауни України

**Протагоніст**, головний персонаж літературного твору, початково – перший із трьох основних виконавців найскладніших ролей у давньогрецькому театрі

**Протагор** (481 – бл. 411 до н. е.), філософ-софіст, досократик, Стародавня Греція

**Протактиній**, хімічний елемент, символ – Pa, атомний номер – 91

**Проталій**, статево покоління спорових рослин

**Проталлакс**, зміна зовнішніх органів

**Протаміни**, низькомолекулярні білки ядра

**Протандрія**, більш раннє дозрівання пиляків

**Протасов, Віктор Дмитрович** (1931–1997), ракетобудівник, член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Протасов, Олексій Протасович** (1724–1796), медик, один із перших російських анатомів, розробник російської медичної термінології, Росія

**Протеази**, протеїнази, протеолітичні ферменти

**Протез**, штучна кінцівка

**Протеза**, поява додаткового звука на абсолютному початку слова

**Протеї** (*Proteidae*), родина хвостатих земноводних

**Протеїди**, складні білки

**Протеїни**, прості білки

**Протеїнове відношення**, відношення кількості перетравних безазотистих речовин до кількості перетравного протеїну в кормі, характеризує рівень протеїнового живлення тварин

**Протеїноїди**, склеропротеїни, білки опірних і покривних тканин

**Протеїнотерапія**, введення в організм з лікувальною метою білків, яких йому бракує або які не сприймаються з їжею

**Протеїнурія**, поява білка в сечі

**Протей**, син Океана (Посейдона) і Фетіди, морське божество

**Протейні** (*Proteaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку протеецвітих

**Протейноцвіті** (*Proteales*), порядок рослин

**Протейові** (*Proteidae*), родина хвостатих земноводних

**Протектор анодний**, метал, що має нижчий потенціал корозії, ніж метал, який захищають

**Протекторат**, 1) форма залежності, за якої одна країна, формально зберігаючи свій державний устрій і певну са-

мостійність у внутрішніх справах, фактично підпорядковується іншій, сильнішій державі; 2) країна або територія, що перебуває в такій залежності

**Протекціонізм митний**, державна економічна стратегія захисту вітчизняних товаровиробників від іноземної конкуренції шляхом застосування високих ввізних митних тарифів і ліцензування ввезення товарів

**Протекціонізм**, економічна політика держави, спрямована на обмеження міжнародної торгівлі

**Протекція**, **протегування**, заступництво, підтримка впливової особи, прихильність до кого-небудь, яка полягає в сприянні влаштуванню справ, кар'єри, з порушенням діючого законодавства їх розгляду чи розв'язання

**Протеоглікани**, органічні речовини

**Протеоліз**, процес поступового розщеплення білків

**Протерандрія**, раннє досягання пиляків

**Протерогонія**, досягання приймочок раніше за пиляки

**Протерозой**, геологічний еон

**Протерозойська ера і група**, друга ера в геологічній історії Землі; відклади цієї ери становлять протерозойську групу

**Протеса**, долучення певного голосного до приголосного, зумовлене вимогами віршованого розміру

**Протест**, 1) рішуче заперечення чогось, категорична заява про незгоду з чимось, чимось, про небажаність чогось; незгода; 2) офіційна заява про незгоду з певним рішенням, певною дією тощо іншої держави, установи, особи

**Протест дипломатичний**, офіційна заява держави (її уряду, МЗС або диппредставництва в країні перебування), що містить різкий виступ проти певних дій, заяви чи рішення ін. держави, що є неправомірними з погляду міжнародного права

**Протест політичний**, прояв у відкрито демонстрованій формі негативного ставлення до політичної системи в цілому, її окремих елементів, норм, цінностей, прийнятих рішень

**Протест соціальний**, протест проти соціальної нерівності та наявних у суспільстві проблем, переважно економічного характеру

**Протест суспільний**, форма соціального конфлікту у вигляді публічних дій, що демонструють стан несквалення дій керівництва (громадянська непокоря, мітинги, демонстрації, загальнонаціональні страйки)

**Протестантизм**, напрям християнства, що виник у надрах католицизму внаслідок Реформації; один із цільних догматів – спасіння через особисту віру

**Протестантизм в Україні**, один з трьох напрямів християнства, що зародився у 16 ст. внаслідок розвитку ренесансно-реформаційних процесів

**Протести мирні**, відкрите прилюдне виявлення громадянами свого негативного ставлення до рішень, заходів, дій або бездіяльності публічної влади, її окремих представників, державної політики загалом

**Протестний рух**, тип громадського руху різної форми прояву, спрямований проти певних форм суспільного життя, що засуджуються громадськістю

**Протесту акція**, конфліктна дія (одноосібна, групова, локальна, регіональна, державна), що свідчить про неприйняття певної ситуації, заява про незгоду з певними діями або позицією, тим чи іншим рішенням, заперечення, відмова від здійснення тієї чи іншої дії

**Протигаз**, прилад для індивідуального захисту органів дихання, очей та обличчя людини від отруйних, радіоактивних речовин, бактеріальних засобів та ін. шкідливих сумішей, які містяться в повітрі

**Протиглисні засоби**, лікарські препарати, які застосовуються для терапії захворювань, що їх викликають глисти (паразитуючі черви)

**Протигрибкові засоби**, лікарські препарати, які застосовуються для терапії захворювань, викликаних грибами

**Протидесантна операція**, спільна оборонна операція з'єднань сухопутних військ, ВМФ, ВПС і військ ППО, призначена зрівати морську десантну операцію ворога

**Протирозійні заходи**, заходи боротьби з ерозією

**Протизапальні засоби**, лікарські препарати, які зменшують інтенсивність запалення

**Протизаплідні засоби**, контрацептиви, фізичні прилади і хімічні препарати, які запобігають заплідненню

**Протилежність**, категорія, що відображає властивості, процеси, тенденції, які взаємно виключають одне одного

**Протилежності**, визначеності, які виключають, проте й обумовлюють та доповнюють одна одну (різновиди – полярні категорії буття і небуття, сутність і явище, форма і зміст тощо)

**Протиотрути** (антидоти), лікарські препарати, які ослаблюють дію отруйних речовин

**Противовітряна оборона**, комплекс заходів із забезпечення захисту від засобів повітряного нападу противника

**Протиправна поведінка**, поведінка, яка завдає шкоди правам та інтересам як окремих осіб, так і суспільству в цілому

**Противпроменевий захист**, комплекси заходів, спрямованих на попередження або значне зменшення вираженості шкідливої дії іонізуючого випромінювання

**Противухлинні засоби**, лікарські препарати, які припиняють або уповільнюють ріст пухлин

**Протиріччя**, у філософії активне взаємовідношення, взаємодія протилежностей, їх єдність і протидія

**Протиріччя діалектичне**, взаємодія протилежних, взаємовиключних сторін і тенденцій предметів і явищ, які в той же час знаходяться у внутрішній єдності і взаємопроникненні, виступаючи джерелом саморуху і розвитку об'єктивного світу і пізнання

**Протиріччя логічне**, наявність двох висловлювань, з яких одне є запереченням іншого

**Протисклеротичні засоби**, лікарські препарати, які припиняють або уповільнюють розвиток склеротичного процесу

**Протисти**, царство еукаріотів, до якого входять найпростіші та водорості

**Протистологія**, вивчає найпростіших і інших одноклітинних еукаріот

**Протитанкова оборона**, комплекс організаційних заходів і бойових дій військ по відбиттю атак танків та інших броньованих машин противника

**Протитуберкульозні засоби**, лікарські препарати, які припиняють або уповільнюють розвиток туберкульозу

**Прото...**, перша частина складних слів, що вказує на первісність, першооснову або попередній етап розвитку чогось

**Протобіоти, пробіоти**, попередники живої матерії

**Протогеосинкліналь**, древній геосинклінальний прогин значної площі, що виник на ще не стабілізованій земній корі

**Протогінія**, неоднчасне статеве дозрівання квіткових

**Протограф**, в текстології та іконопису – оригінал, з якого написано інший твір

**Протодерма**, клітини меристеми рослин

**Протозоєа**, личинка ракоподібних

**Протозоологія**, розділ зоології, що вивчає одноклітинних тварин

**Протоієрей**, протопресвітер, протопіп, старший священник у білому (нечернечому) духовенстві православної церкви

**Протока**, відносно вузький водний простір, що розділяє будь-які ділянки суші і з'єднує водні басейни або їх частини

**Протока грудна**, найбільша лімфатична судина ссавців і людини, через яку лімфа вливається до верхньої половини вени

**Протоки міжнародні**, природні морські шляхи, що з'єднують моря та океани і використовуються для міжнародного судноплавства

**Протоклітина**, штучно зроблена модель клітини

**Протокол**, офіційний документ, який фіксує певні факти, обставини, хід і рішення зібрань, результати переговорів перед укладанням договору або в процесі його виконання

**Протокол в інформаційних технологіях**, набір семантичних і синтаксичних правил, які визначають поведінку функціональних блоків в процесі передачі даних

**Протокол дипломатичний**, сукупність загальноприйнятих правил, традицій і умовностей, дотримуваних урядами, відомствами закордонних справ, дипломатичними представництвами, офіційними особами і дипломатами при виконанні своїх функцій в міжнародному спілкуванні

**Протокол заключний**, спеціальний документ, що ухвалюється у міжнародній практиці при підписанні договорів для фіксації у ньому зауважень чи уточнень стосовно окремих статей

**Протокол про наміри**, у міжнародній практиці документ, що скріплює домовленість високих державних, посадових осіб про бажання, задуми, позиції й можливі дії сторін

**Протоколізм**, книжний стиль викладу, властивий протоколу

**Протокох**, камера раковини

**Протолепідодендронові**, родина (Protolipidodendraceae) і порядок (Protolipidodendrales) рослин відділу плауноподібних

**Протомери**, окремі ланцюги білків

**Протон**, російська ракета-носіїв важкого класу, призначена для виведення автоматичних космічних апаратів на орбіту Землі і далі в космічний простір

**Протонема**, передросток, одна з життєвих форм мохоподібних рослин

**Протонейфридії**, орган виділення безхребетних

**Протони**, позитивно заряджені частинки в ядрі атома

**Протонімфа**, стадія розвитку кліщів

**Протописемності**, передписемності, мнемонічні знакові системи, що не відтворюються безпосередньо мовлення, але служать нагадуванням або підказкою для особи, що сприймає або передає далі певне повідомлення

**Протопіп**, у Російській православній церкві – колишня (до початку 19 ст.) назва протоієрея, який виконував обов'язки настоятеля (у старообрядців досі функціонує)

**Протоплазма**, цитоплазма і ядро клітини

**Протопланетні диски**, вміст рослинної клітини

**Протопласт**, вміст клітини, яка має клітинну стінку

**Протоплатформа**, найдавніша структура платформного типу, що сформувалась на місці складчастих зон після завершення їх геосинклінального розвитку

**Протоподит**, перші два членика кінцівки членистоногих (тазик і передтазик)

**Протопопов, Віктор Павлович** (1880–1957), психіатр, академік АН УРСР (1945), Україна – Росія

**Протосинайське письмо**, письмо наскельних написів, виявлених на Синайському півострові у 1905

**Протослов'янська мова**, сукупність індоевропейських діалектів, які лягли в основу праслов'янської мови

**Протосоціологія**, сукупність наукових концепцій, що передували виникненню соціології як самостійної науки

**Протостилія**, гіпотетичний вихідний тип щелепної підвіски у предків щелепноротих хребетних, при якому щелепна і гондна дуги не зв'язані між собою і кріпляться до осцевого черепа лише верхніми кінцями

**Прототип**, 1) одиниця, щонайповніше виявляє властивості, спільні для одиниць певної групи; 2) найбільш типовий образ певного класу предметів, який існує в пам'яті як віртуальний еталон і слугує основою для сприйняття і порівняння схожих предметів чи явищ світу

**Прототрофи**, група мікроорганізмів, що не потребують вітамінів чи амінокислот для живлення

**Протофібрили**, білкові нитки, складова м'язового волокна

**Протромбін**, білок плазми крові

**Протрохофора**, личинка морських нижчих червів, що вільно плаває

**Протруєння насіння**, обробка насіння сільськогосподарських культур пестицидами для знезаражування від збудників грибкових і бактеріальних хвороб, а також для захисту сходів від ґрунтових шкідників

**Протури**, беззусикові, безсяжкові (Protura), ряд примітивних комах

**Протяжність**, одна з характеристик простору, притаманних механічним та фізичним тілам і системам та їх взаємозв'язкам

**Проукраїнськість**, усвідомлене декларування своєї приналежності до українського суспільно-політичного простору через підтримку поведінки і поглядів політичних суб'єктів, які проводять раціональну державну політику на демократичних основах буття

**Профаг**, геном фага

**Профаза**, стадія непрямого поділу клітини

**Проферменти**, неактивні попередники ферментів

**Професійна орієнтація**, науково обґрунтована експертна допомога у виборі професії; зокрема визначення особистісних характеристик, що відповідають певній сфері професійної діяльності

**Професійна придатність**, сукупність біологічних, соціальних та особистісних характеристик людини, що дозволяють рекомендувати її для роботи за певним фахом

**Професійна шахова асоціація**, організація, створена з ініціативи Г. Каспарова і Н. Шорта, які прийняли рішення провести матч на першість світу без участі ФІДЕ (1993–1996)

**Професійні хвороби**, хвороби, характерні для представників певних професій, і чий розвиток обумовлюється особливостями цих професій

**Професійно-кваліфікаційна характеристика**, нормативний документ, що на основі посадової ознаки визначає вимоги до змісту професійної діяльності та кваліфікації державного службовця

**Професійно-кваліфікаційні вимоги**, необхідний рівень підготовленості фахівця для здійснення повноважень у межах займаної посади, володіння необхідними знаннями, навичками та вміннями для ефективної діяльності

**Професіографія**, технологія вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей, психологічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини

**Професіологія**, галузь науки, об'єктами якої є різні професії, що досліджуються методами соціології, психології, фізіології, медицини, педагогіки

**Професіоналізм**, інтегрована характеристика якостей працівника, який високою мірою відповідає вимогам робочого місця, професійної діяльності

**Професіоналізми**, слова або вирази, властиві для тієї чи іншої професії або галузі, що потрапляють у вжиток переважно в усному мовленні і часто виступають як емоційні еквіваленти термінів

**Професія**, соціальний феномен, що існує у вигляді специфічних, зазвичай, інституціалізованих форм – свідомості, діяльності, відносин, а також норм, цінностей та організацій, що пов'язані із систематичним виконанням індивідами суспільно корисних дій

**Професор**, вчене звання

**Професор ординарний**, звання штатних професорів університетів Російської імперії

**Профілактика у медицині**, заходи, спрямовані на попередження хвороб



**Профілактичне технічне обслуговування**, операція або група операцій планово-попереджувального характеру для підтримки технічного пристрою (вироби) у справному стані з заданим рівнем надійності

**Профілі металеві**, виріб, отриманий прокаткою, пресуванням, формуванням між валками

**Профіль**, креслення, що зображує вертикальний переріз, розріз споруди, рельєфу місцевості тощо

**Профіль геоморфологічний**, графічне зображення перетину рельєфу

**Профіль особистості**, формалізований опис особистісних характеристик за підсумками анкетування

**Профіцит**, 1) перевищення доходів над видатками порівняно з запланованими обсягами, активу балансу над пасивом; 2) наявність чогось у надмірній кількості

**Профнастил**, облицювальний стіновий або покрівельний будівельний матеріал, призначений для зведення зовнішніх огорожень, стін і дахів

**Проформа**, 1) бланк, формуляр певного документа; 2) формально виконані умова чи дія

**Профспілки християнські**, один з видів релігійних організацій, об'єднання віруючих за професійною ознакою

**Прохання**, 1) ввічливе звертання до кого-небудь з метою домогтися чогось чи спонукати кого-небудь зробити щось; 2) письмове клопотання, заява, складена за офіційно встановленою формою

**Прохаска, Антоній** (1852–1930), історик і архівіст, дослідник історії Червоної Русі, Україна – Польща

**Прохасько, Тарас Богданович** (1968), письменник, журналіст, представник станіславського феномену в українській літературі, Україна

**Прохасько, Юрій Богданович** (1970), літературознавець, есеїст, публіцист, перекладач з німецької та польської мов, Україна

**Прохід архіпелажний**, здійснення права судноплавства та прольоту через архіпелажні води

**Прохідна машина**, машина для прокладання тунелів

**Прохідні риби**, риби, які мігрують для нересту

**Прохлорофіти** (Prochlorales), порядок підкласу прокаріотичних організмів

**Прохлорофітові водорості** (Prochlorophyta), відділ синьо-зелених водоростей

**Прохорез**, зміна зони поширення організмів після зледеніння

**Прохоров, Олександр Михайлович** (1916–2002), фізик, іноземний член НАН України (2000), академік АН СРСР (1966), Нобелівська премія з фізики (1964), Австралія – Росія

**Процедура**, офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення чого-небудь

**Процедура адміністративна**, порядок адміністративного провадження

**Процедура (в інформаційних технологіях)**, взаємопов'язана послідовність інструкцій, яка забезпечує реалізацію певного алгоритму обробки даних

**Процедура (у медицині)**, окремий процес лікування

**Процедура юридична**, порядок, наступність, послідовність у вчиненні правових дій

**Проценко, Дмитро Пилипович** (1899–1980), фізіолог рослин, директор Ботанічного саду ім. Фоміна (1944–1961), Україна

**Проценко, Людмила Андріївна** (1927–2000), історик, архівіст, одна із засновниць некрополістики, Україна

**Процеркоїд**, одна з личинок деяких цестод

**Процес адміністративний**, регламентований законом порядок діяльності органів виконавчої влади щодо реалізації покладених на них функцій

**Процес (в інформаційних технологіях)**, виконання інструкцій комп'ютерної програми на процесорі ЕОМ

**Процес круговий**, круговий цикл, сукупність процесів, що повертають систему в першопочатковий стан

**Процес навчальний**, система організації навчально-виховної діяльності в освітніх закладах (школах, училищах, технікумах, коледжах, інститутах, університетах, академіях та ін.)

**Процес незворотній**, фізичний процес, який не може протікати у зворотному напрямі так, щоб система, яка його здійснює, пройшла через усі такі самі проміжні стани

**Процеси необоротні**, термодинамічні процеси, які можуть мимоволі протікати лише в одному певному напрямі

**Процесинг**, визрівання іРНК

**Процесор**, електронний блок або інтегральна схема (мікропроцесор), виконуюча машинні інструкції (код програм), головна частина апаратного забезпечення комп'ютера або програмованого логічного контролера

**Процесор текстовий**, текстовий редактор, програма, яка дає змогу набирати, виправляти й зберігати тексти з виділенням компонентів їх видавничої й поліграфічної структури

**Процесуальна форма**, сукупність правових приписів, що визначають підстави, умови і послідовність здійснення судочинства, інших нормативно передбачених видів провадження та їх документального оформлення

**Процик, Анна** (1937), українознавець, історик, громадська діячка, Україна – США

**Процик, Роман Степанович** (1952), біохімік, громадський діяч, голова Фонду кафедр українознавства при Гарвардському університеті (США), Україна – США

**Проціон**, зірка у сузір'ї Малого Пса

**Процюк, Степан Васильович** (1964), прозаїк, поет, представник екзистенційно-психоаналітичного напрямку сучасної української літератури та жанру романізованої біографії, Україна

**Прочойс**, міжнародний громадський рух, що відстоює право жінок на аборти

**Прошак, Олег Іванович** (1983), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (2015), Україна

**Прошян, Перч** (1837–1907), письменник, педагог, перекладач, засновник першої вірменської жіночої школи (1861), один із засновників вірменського театру в Тбілісі (1863), Вірменія – Грузія

**Прудіщанський**, регіональний ландшафтний парк, Ямпільський р-н Сумської обл.

**Прудка жаба** (*Rana dalmatina*), вид земноводних ряду безхвостих родини жаб, внесений до Червоної книги України

**Прудкий, Никін Іванович** (1890–1982), бандурист, автор пісень, постійний доглядач музею на могилі Т. Шевченка в Каневі (1920–1930-ті), Україна

**Прудкін, Євген Дмитрович** (1947), співак (тенор), народний артист УРСР (1987), Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Прудон, П'єр Жозеф** (1809–1865), політик, економіст, філософ-м'ютюеліст, один з теоретиків анархізму, Франція

**Прудонізм**, соціалістичне вчення, сформоване на основі поглядів П. Ж. Прудона

**Прудянка**, селище міського типу селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Пружанський, Єфрем Аврамович** (1930–1995), режисер-мультиплікатор, сценарист та художник-мультиплікатор, Україна

**Пружність**, властивість тіл змінювати форму і розміри під дією навантажень і відновлювати вихідну конфігурацію при припиненні зовнішнього впливу

**Пружності межа**, найбільше механічне напруження при навантаженні зразка матеріалу, до якого залишкова деформація при розвантаженні не виявляється

**Пружності модулі**, загальна назва кількох фізичних величин, що характеризують здатність твердого тіла (матеріалу, речовини) пружно деформуватися при прикладенні до нього сили

**Пружності теорія**, розділ механіки суцільних середовищ, що вивчає деформації і напруження в тілах, котрі перебувають у спокої або рухаються під дією навантажень

**Прузінер, Стенлі** (1942), невролог, біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1997), США

**Прунаріу, Думітру** (1952), космонавт, перший румун, котрий побував у космосі, Румунія

**Прус, Болеслав** (1847–1912), письменник, основоположник польського критичного реалізму, Польща

**Прусак** (*Blattella*), рід комах ряду тарганів

**Пруси** (*Calliptamus*), рід комах родини саранових

**Пруссія**, 1) одна із провінцій Королівства Польського (з 1466), потім – Речі Посполитої; 2) німецьке королівство у 1701–1918

**Пруст, Жозеф Луї** (1754–1826), хімік, один з фундаторів хімічного аналізу, автор закону сталості хімічних сполук, Франція

**Пруст, Марсель** (1871–1922), письменник, есеїст та критик, представник модернізму, класик французької та світової літератури, Франція

**Прустит**, мінерал

**Прусська мова**, давньопрусська мова, мова західнобалтійської групи балтійської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Прут**, річка в Івано-Франківській і Чернівецькій обл., Молдові та Румунії, ліва притока Дунаю, 953 км

**Прутков, Козьма Петрович**, колективний псевдонім, фіктивний автор афоризмів, вигаданий Олексієм Толстим та Олексієм, Олександром і Володимиром Жемчужниковими

**Прюдон, П'єр Поль** (1758–1823), живописець, представник класицизму, Франція

**Прядильні залози**, залози деяких комах, які виділяють речовину, що твердне на повітрі в міцну нитку – шовковинку

**Прядкін, Леонід Федорович** (1906–1986), кінооператор, класик національного науково-популярного кіно, Україна

**Пряженківська, Тетяна Гнатівна** (1795–?), співачка (сопрано) і драматична артистка, чільна актриса харківської трупи І. Штейна, примадонна Полтавського театру, перша виконавиця ролі Наталки (опера «Наталка Полтавка» І. Котляревського), Україна

**Пряма**, найпростіша лінія в геометрії Евкліда, яка визначає найкоротший шлях між двома точками

**Пряма дія**, мережа незалежних студентських профспілок України

**Пряма дотична**, пряма, що проходить через точку кривої і співпадає з нею в цій точці з точністю до першого порядку

**Пряма ізотропна**, поняття з теорії функції комплексної змінної

**Пряма кишка**, кінцевий відділ товстої кишки

**Прямох витрат коефіцієнти**, галузеві показники витрат сировини, матеріалів, палива і енергії на виробництво одиниці продукції

**Прямі антипаралельні**, поняття, що використовується в дослідженні інверсії

**Прямі докази**, докази, які безпосередньо вказують на обставину, що підлягає доказуванню, або на її відсутність

**Прямі мимобіжні**, дві прямі в тривимірному евклідовому просторі за умови, що не існує площини, що їх містить

**Прямого впливу теорія**, рання теорія суспільної ролі мас-медіа, згідно з якою вплив засобів масової формації є потужним, безпосереднім, переважно негативним і незалежним від інших чинників

**Прямої кутівий коефіцієнт**, коефіцієнт в рівнянні прямої на координатній площині, що чисельно дорівнює тангенсу кута між позитивним напрямком осі абсцис і даною прямою лінією

**Прямої числової інтервал**, множина всіх дійсних чисел на числовій осі між двома числами, за винятком цих чисел

**Прямокрилі** (*Orthoptera*), ряд комах типу членистоногих

**Прямокутник**, чотирикутник, усі кути якого прямі

**Прямокутників метод**, найпростіший метод чисельного інтегрування, що полягає у заміні значень функції на проміжку значенням функції в деякій точці проміжку

**Прямоплав** (*Orthonectida*), тип первинноротих тварин

**Прямоточний повітряно-реактивний двигун**, ППРД, реактивний двигун, найпростіший за будовою у класі повітряно-реактивних двигунів

**Прямоходіння**, специфічне положення тіла деяких груп тварин і людини

**Прянишников, Дмитро Миколайович** (1865–1948), агрохімік, фізіолог рослин, академік АН СРСР (1929), Росія

**Прянишников, Іларіон Михайлович** (1840–1894), живописець, майстер жанрового живопису, Росія

**Прянишников, Іполит Петрович** (1847–1921), оперний співак (баритон) і режисер, педагог, організатор і керівник першого в Російській імперії оперного товариства, Україна – Росія

**Пряні рослини**, рослини, що містять ароматичні або пекучо-смакові речовини

**Прянощі**, спеціє рослинного походження

**Пряшів**, місто у Словаччині, український культурний осередок, 90 тис. мешканців

**Пряшівська літературна спілка**, «Літературное заведе в Пряшеві», напівлегальне видавничо-освітнє товариство (1850–1853), засноване О. Духновичем з метою книговидання та піднесення освіти закарпатського українського населення

**Пряшівський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Псалом**, релігійна пісня, що прославляє Бога

**Псаломщик**, служитель нижчого чину у православній церкві, до обов'язків якого входить читання Біблії, спів на кліросі та церковне діловодство

**Псалтир**, книга псалмів, одна з частин Біблії (Старого Заповіту)

**Псальма**, різновид духовно-моралізаторського ліро-епічного канта, виконуваного лірниками, кобзарями

**Псаматея**, один із супутників Нептуна

**Псамон**, мікроорганізми вологих пісків

**Псамофіли**, тварини сипучих пісків

**Псамофіти**, рослини, що живуть на пісках

**Псарус черевастий** (*Psarus abdominalis*), вид комах ряду двокрилих родини дзюрчалок або повисюх, внесений до Червоної книги України

**Псатирела** (*Psathyrella*), рід грибів флори України

**Псевдо...**, частина складних слів, що означає неправдивий, уявний, помилковий, удаваний

**Псевдобрій цинклідієподібний** (*Pseudobryum cinclidioides*), вид мохоподібних родини плагіомнієвих, внесений до Червоної книги України

**Псевдовампірові** (*Megadermatidae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Псевдовектор**, осьовий вектор, вектор, визначений з точністю до довільного числового множника

**Псевдовибори**, масова кампанія, яка свідомо імітує демократичний, правовий спосіб виборювання й оновлення влади

**Псевдогамія**, гіногенез у тварин, або утворення зародку у насінні без запліднення у рослин

**Псевдоген**, ген, експресія якого порушена внаслідок перебудов або мутацій

**Псевдогермафродитизм**, стан організму, за якого наявний лише один тип гонадної тканини, а в зовнішньому вигляді спостерігають деякі відхилення від гонадної статі

**Псевдодиференціальний оператор**, поняття, екстенсивно використовуване в квантовій та теорії часткових диференціальних рівнянь

**Псевдо-Діонісій Ареопagit** (5–6 ст.), невідомий автор, християнський мислитель, представник пізньої патристики, автор *Corpus Areopagiticum* (збірки релігійних текстів)

**Псевдозухії** (*Pseudosuchia*), ряд вимерлих плазунів

**Псевдокалієргон** (*Pseudocalliergon*), рід мохоподібних родини амблістегієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Псевдомікссис**, особливий тип розмноження у грибів, що полягає у злитті двох вегетативних морфологічно не диференційованих на статі клітин

**Псевдомонади** (*Pseudomonas*), рід бактерій типу протеобактерій

**Псевдомоноз бджіл**, септицемія, інфекційна хвороба бджолиних сімей, що спричинена бактерією *Pseudomonas arisepitum* і найчастіше виявляється при несприятливих умовах утримання та супроводжується загибеллю дорослих бджіл

**Псевдомоноз птиці**, інфекційна хвороба птиці, що спричиняється синьогнійною паличкою *Pseudomonas aeruginosa* та характеризується проявами пневмонії, ентериту, септицемії та токсемії

**Псевдоморфози**, мінеральне утворення (індивід або агрегат), зовнішня форма якого не відповідає його фазовому складу, будучи успадкованою від первинного мінералу (протомінералу)

**Псевдонім**, вигадане ім'я, вибране автором чи виконавцем для позначення свого авторства

**Псевдопаразитизм**, випадкове проникнення вільноживучого організму в тіло іншого організму, де він мешкає і живиться нетривалий час

**Псевдоподії**, псевдоніжки, тимчасові цитоплазматичні вирости

**Псевдоподія**, зумисне організована (як правило, вигадана) подія, метою якої є створення штучної новини в медіа

**Псевдореальність політична**, результат сприйняття віртуальних політичних уявлень та образів, що не мають нічого (або мають дуже мало) спільного з об'єктивною політичною дійсністю

**Псевдореферендум**, нелегітимний референдум, який відбувається у супереч закондавству, чинному на території його проведення та з численними порушеннями процедурних і правових механізмів реалізації на практиці

**Псевдорхис білуватий** (*Pseudorchis albida*), найпівнічніша з орхідей, вид родини зозуленцевих

**Псевдорхис білуватий** (Лейкорхис білуватий) (*Pseudorchis albida*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Псевдоскаляр**, математичний об'єкт, аналогічний скаляру, але з тією відмінністю, що при заміні напрямку координатних осей міняє знак на протилежний

**Псевдоскорпіони** (Pseudoscorpionida), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Псевдосфера**, поверхня, що утворюється обертанням трактиси навколо її осі

**Псевдотрохета п'ятикільчаста** (Fadjeuobdella quinqueannulata), вид п'явок ряду безхоботних п'явок, внесений до Червоної книги України

**Псевдотсуга** (Pseudotsuga), рід хвойних рослин родини соснових

**Псевдотуберкульоз**, інфекційне захворювання бактеріального походження, яке нагадує туберкульоз, але викликається іншими збудниками

**Псевдофаенопс Якобсона** (Pseudophaenops jacobsoni), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Псел**, річка у Сумській та Полтавській обл. та Росії, ліва притока Дніпра, 717 км

**Псефіти**, гірські породи

**Псефологія**, наука про вибори, яка досліджує специфіку різних виборчих систем, виборче законодавство, електоральну поведінку, проведення виборчих кампаній кандидатами і под. за допомогою методів статистичного аналізу

**Пси святого Юра**, літературна майстерня, неофіційне творче об'єднання українських письменників у 1990-х

**Псилотові** (Psilotales), порядок рослин відділу папоротеподібних

**Псилотові** (Psilotaceae), родина плауноподібних рослин порядку псилотових

**Псилотоподібні** (Psilotopsida), клас рослин відділу папоротеподібних

**Псилофіти** (Psilophyta), відділ вимерлих рослин

**Псилофітові** (Psilophyta), викопна група судинних рослин

**Псилоцибе** (Psilocybe) рід грибів флори України

**Пситтакозаври** (Psittacosaurus), рід рогатих динозаврів

**Психастенія**, хворобливий стан, у якому найбільш вираженою особливістю психічного складу людини є тривожно-помисливий характер, який виявляється в постійній невпевненості в собі, нерішучості, боязкості й уразливості

**Психіатрія**, наука, що вивчає причини виникнення, прояви, перебіг, методи запобігання і лікування психічних хвороб

**Психіатрія каральна**, зловживання методами психіатрії, способами лікування, інформацією й лікарнями для примусового ув'язнення й псевдолікування людей за їхні політичні, соціальні, релігійні погляди

**Психіатрія судова**, галузь психіатрії, яка вивчає розлади психіки і свідомості людини з метою визначення її осудності

**Психіка соцістальна**, історично-культурна і психологічна готовність соціуму до відтворення певних поведінкових моделей реагування на проблемні ситуації

**Психіка**, спосіб відображення твариною або людиною зовнішнього світу через систему образів і дій

**Психічний примус**, вплив на особу, здійснюваний за допомогою погрози з метою спонукати її до вчинення або невчинення певних дій усупереч власній волі

**Психічний процес**, процес прийому і обробки інформації, що відбувається у психіці людини

**Психічних явищ вимірювань шкала**, кількісна оцінка психологічного конструкту, здійснена у відповідності до стандартизованих методик, зокрема тестів психологічних

**Психічні стани**, відносно стійке характерне поєднання психічних процесів, що має визначену якісну оцінку (стан задоволення, стан роздратування, стан афекту)

**Психічні хвороби**, порушення психічної діяльності людини внаслідок розладів функцій головного мозку

**Психо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до психіки

**Психоактивні речовини**, речовини, які радикально змінюють людську психіку (наркотики, галюциногени тощо)

**Психоаналіз**, один із методів психотерапії та психологічне вчення, в основі якого лежить визнання домінуючої ролі підсвідомого в житті людини

**Психогенія**, справжні або уявні розлади життєдіяльності, спричинені психічними чинниками

**Психоделічне мистецтво**, мистецтво, створене під час зміненого стану свідомості автора

**Психодіагностика політична**, система психологічних методик, спрямованих на виявлення особистісних рис, поведінкових особливостей, політичних інтересів та ін. психологічної інформації стосовно політичних лідерів та інших учасників політичної діяльності

**Психодіагностика**, сукупність психологічних методів дослідження особистості

**Психодрама**, техніка психотерапії, що включає елементи театральної режисури

**Психоз манаїкально-депресивний**, біполярний синдром, циклофренія, розлад вищої нервової діяльності

**Психози**, групи різномірних психічних розладів, супроводжувані продуктивною психопатологічною симптоматикою – маренням, галюцинаціями, деперсоналізаціями тощо

**Психокінез**, термін, який застосовують у парапсихології для визначення явищ впливу на фізичний світ без участі фізичних зусиль

**Психомаркізм**, помилкова теорія еволюції, згідно з якою еволюційний розвиток спричинює вольовий акт самого організму

**Психолінгвістика**, наука про закономірності породження й сприйняття мовних висловлювань

**Психолінгвістичні методи**, методи дослідження мовних явищ, які полягають в обробці й аналізі мовних фактів, отриманих від інформантів у результаті спеціально організованих експериментів



**Психологізм**, напрям у філософії та соціології, що визнає психологію основною філософською і соціологічною наукою

**Психологізм у літературі**, передавання художніми засобами внутрішнього світу персонажа

**Психологічна служба**, структурний підрозділ, що здійснює психологічне забезпечення роботи організації

**Психологічна школа у літературознавстві**, школа, представники якої фокусувалися на вивченні духовного життя народу чи письменника, вважаючи джерелом мистецтва творчу особистість та глибини її психіки (Європа та Російська імперія, 1870–1880-ті)

**Психологічна школа у соціології**, напрям, що виник на межі 19–20 ст., представники якого прагнули пояснити соціальні відносини і структуру на основі психологічних даних, властивостей людської психіки, аналізу безпосередньої взаємодії людей

**Психологічний напрям у мовознавстві**, сукупність течій, шкіл і окремих концепцій, що розглядають мову як феномен психологічного стану і діяльності людини або народу

**Психологічний напрям**, напрям соціології, що пояснює соціальні явища як наслідок дії психологічних чинників

**Психологічний тип**, стійка сукупність психологічних характеристик особистості, спільних для значної кількості осіб (на противагу індивідуально-особистісним)

**Психологічного захисту механізми**, відносно стійкі та повторювані способи реагування на небажану подію або інформацію

**Психологія**, наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини

**Психологія аналітична**, один із психодинамічних напрямів, центром якого є вчення про несвідоме, якому відводиться провідна роль при поясненні причин виникнення особливостей психіки та поведінки людини

**Психологія асоціативна**, один з напрямів психології 17–19 ст., що зводив усі складні психічні процеси до комбінації елементарних асоціацій – відчуттів, уявлень і найпростіших почуттів

**Психологія військова**, розділ психології, що вивчає психологічні проблеми, що виникають в процесі підготовки військовослужбовців та ведення війни

**Психологія вікова**, галузь психологічної науки, що вивчає закономірності етапів психічного розвитку та формування особистості протягом всього життя людини

**Психологія віруючих**, сукупність психічних процесів (раціональних, емоціональних і вольових) віруючих, що мотивують їхню поведінку

**Психологія влади**, одна зі складних і перспективних наук на межі психології і кратології (науки про владу), що дає уявлення про закономірності, механізми і факти психологічного життя людини, яка опинилася в структурах влади або біля її керма

**Психологія галузева**, комплекс прикладних наук, які вивчають психологічні особливості людини в процесі її професійної діяльності

**Психологія гендерна**, розділ психології, що досліджує питання, пов'язані з гендером

**Психологія глибинна**, загальна назва низки напрямків у психології та психіатрії, в яких постулюється провідна роль несвідомих (ірраціональних, афективно-емоційних, інстинктивних та інтуїтивних) процесів у діяльності індивіда, у формуванні його особистості

**Психологія групова**, психологія соціальної спільності (групи, асоціації, колективу)

**Психологія гуманістична**, напрям психології, що розглядає самоактуалізацію, креативність та людський капітал

**Психологія діяльності в особливих умовах**, розділ психології, що вивчає поведінку і психічні процеси людей в умовах екстремального навантаження та стресу, пов'язаного з фаховою діяльністю, або викликаного аварійною ситуацією

**Психологія екологічна**, розділ психології, що досліджує ставлення людини до середовища, взаємодію із середовищем

**Психологія економічна**, розділ психології, що вивчає поведінку і мотивації людини в контексті економічних відносин

**Психологія експериментальна**, розділ психології, що базується на експериментальних дослідженнях

**Психологія загальна**, розділ науки, що розглядає психологію як цілісну систему знань, співставляє і порівнює наукові школи та напрямки

**Психологія індивідуальна**, психоаналітична теорія, в ширшому сенсі вживається термін «психологія особистості»

**Психологія інженерна**, галузь науки, що вивчає психологічні особливості праці людини при її взаємодії з технічними засобами у процесі виробництва і керування

**Психологія історична**, галузь психології, яка вивчає розвиток психіки в соціально-історичному аспекті, а також зміни людської психіки в історичному вимірі

**Психологія когнітивна**, вчення у психології, що досліджує внутрішні розумові процеси, як-от процес вирішення проблеми, пам'ять та мовні процеси

**Психологія кримінальна**, розділ психології, що вивчає поведінку злочинців

**Психологія кроскультурна**, розділ психології, що досліджує особистість в контексті культурних практик, а також взаємодію представників різних культур

**Психологія малих груп**, розділ психології, що досліджує взаємодію людей в малих групах

**Психологія мистецтва**, розділ психології, що вивчає процеси, пов'язані із художньою творчістю в різних видах мистецтв, практики використання художніх творів

**Психологія натовпу**, підрозділ соціальної психології, що вивчає групові форми поведінки, сукупність психологічних особливостей тимчасової спільноти людей

**Психологія особистості**, розділ психології, що досліджує особистість

**Психологія підприємництва**, прикладна галузь психології, що вивчає психологічні особливості підприємця як суб'єкта економічного процесу

**Психологія політична**, 1) сукупність настроїв, пов'язаних з політ. явищами, що сприяє виробленню установок політ. поведінки; 2) галузь на межі політології й соціальної психології, що аналізує психологічні механізми політики та виробляє рекомендації щодо політ. діяльності

**Психологія права**, розділ психології, що досліджує вплив психологічних чинників на правові відносини

**Психологія практична**, розділ психології, присвячений практичному застосуванню психологічних знань, розробці і використанню технік

**Психологія праці**, розділ психології, що вивчає поведінку і психічні процеси, пов'язані з трудовою діяльністю

**Психологія пропаганди**, прикладний розділ соціальної психології, що вивчає закономірності взаємодії людей в системах, створених джерелом пропаганди та аудиторією, а також вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на протікання та результати цього процесу

**Психологія релігії**, релігійознавча дисципліна, яка вивчає психологічні, емоційні джерела релігії та психологію віруючої людини

**Психологія розвитку**, розділ психології, що вивчає розвиток людини у взаємодії біологічних, соціальних та особистісних чинників

**Психологія сім'ї**, розділ психології, що досліджує сім'ю як особливо важливий різновид малої групи

**Психологія соціальна**, наука, що вивчає закономірності, специфічні риси психічної діяльності та поведінки соціальних спільностей, їх взаємодію та вплив на соціальну поведінку особи

**Психологія спорту**, галузь психології, яка вивчає закономірності формування і прояву різних психологічних механізмів у спортивній діяльності

**Психологія тварин**, зоопсихологія, наука про психічну діяльність тварин, її прояви, походження і розвиток у видовому та індивідуальному аспектах

**Психологія творчості**, сукупність психологічних теорій, що пояснюють творчу діяльність людини в різних галузях

**Психологія управління**, прикладна галузь психології, що вивчає психологічні закономірності управлінської діяльності

**Психологія функціональна**, напрям у психології, який досліджує психічні процеси з точки зору їх функцій в пристосуванні організму до середовища

**Психологія юридична**, наука, яка вивчає особливості психічних виявів і психологічних закономірностей діяльності людей у сфері відносин, що регулюються правом

**Психомоторика**, сукупність рухових актів, регульованих свідомістю

**Психопатія**, психічне захворювання, яке проявляється як очевидна ненормальність характеру хворого (агресія, брехливість, еротоманія тощо)

**Психопедагогіка**, інтегративна наука про теоретичні основи навчання та виховання людини

**Психосемантика**, міждисциплінарний напрям, що досліджує походження, будову, формування і функціонування індивідуальної системи значень

**Психосоматика**, зміни діяльності внутрішніх органів, органів почуттів тощо, які обумовлені особливостями психіки людини

**Психотерапія**, науково обґрунтований вид фахової діяльності, що використовує переважно або винятково психологічні техніки, та має на меті допомогу особам, що страждають від психічних розладів

**Психотропні засоби**, речовини і лікарські препарати, які змінюють психіку (вищу нервову діяльність) того, хто їх приймає

**Психофізіологія**, психологічна дисципліна, що вивчає кількісні відношення між фізичними характеристиками стимул-реакції та інтенсивністю відчуття, що виникає у відповідь на цю стимул-реакцію

**Психрометр**, прилад для вимірювання вологості повітря і його температури

**Психрофіти**, рослини вологих і холодних ґрунтів

**Псілоксилонові** (Psiloxylaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Псіломелан**, мінерал

**Псков**, місто у Росії, історико-культурний центр, 207 тис. мешканців

**Псковська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Псковська республіка**, середньовічне державне утворення на території сучасної Росії (1136–1510)

**Псові** (Canidae), родина ссавців ряду хижих

**Псоріаз**, хронічне захворювання шкіри

**Пстрак, Ярослав Васильович** (1878–1916), живописець (ілюстратор, портретист, пейзажист), репродукції картин якого стали основою для багатьох вітальних та поштових листівок поч. 20 ст., Україна

**Псьол, Глафіра Іванівна** (1823–1886), художниця, автор єдиного прижиттєвого зображення М. Гоголя під час читання власних творів, Україна – Росія

**Псьол, Олександра Іванівна** (1817–1887), одна з перших українських поетес (народно-романтична течія), Україна – Росія

**Псюхе**, поняття давньогрецької філософії, в якому розвиваються уявлення про ідеально-духовні елементи реальності

**Птахи** (Aves), клас черепних тварин типу хордових

**Птахи-миші**, ряд (Coliiformes) птахів надряду кілегрудих

**Птахи-носороги** (Bucerotidae), родина птахів ряду сиво-ракшеподібних

**Птахи-пічники** (Furnariidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Птахів охорона міжнародна**, інститут міжнародного екологічного права

**Птахівництво**, розведення сільськогосподарської птиці, галузь тваринництва

**Птахоїди справжні** (Theraphosidae), родина павуків

**Птахомлiчник** (Ornithogalum), рiд рослин родини лiлійних  
**Птахотазовi динозаври** (Ornithischia), ряд рослиноiдних динозаврiв

**Птах-секретар** (Sagittarius serpentarius), птах ряду соколоподiбних, єдиний вид власної родини

**Пташиний грип**, тип вiрусної iнфекцiї

**Пташинi базари**, скупчення рiзних птахiв на обмеженiй території

**Пташинi колонiї**, спiльнi гнiздища птахiв одного чи кiлькох видiв

**Пташник крихiтний** (Орнiтопус крихiтний) (Ornithopus perpusillus), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Птеранодон**, рiд птерозаврiв

**Птерилiї**, оперенi дiлянки тiла птахiв, що чергуються з неопереними – аптерiями

**Птериневр Козлова** (Pterygoneurum kozlovii), вид мохоподiбних родини потiєвих, внесений до Червоної книги України

**Птерiдофiловi** (Pteridophyllaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина кiткових рослин порядку жовтцевоцвiтих

**Птерогонiй граціозний** (Pterogonium gracile), вид мохоподiбних родини левкодонтоних, внесений до Червоної книги України

**Птеродактилi** (Pterodactyloidei), вiкопнi птахи

**Птерозаври** (Pterosauria), рептилiї мезозойської ери, вiкопнi лiтаючі ящери

**Птеросифонiя пiрчаста** (Pterosiphonia pennata), вид водоростей родини родомелiєвих, внесений до Червоної книги України

**Птеростемоновi** (Pterostemonaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина кiткових рослин порядку ломикаменеццвiтих

**Птилідиєвi** (Ptilidiaceae), родина мохів порядку юнгермадiєвих

**Птиходiї складчастий** (Ptychodium plicatum), вид мохоподiбних родини лескеєвих, внесений до Червоної книги України

**Птi, Алексiс Терез** (1791–1820), фiзик, спiвавтор закону питомої теплоємності (закон Дюлонга – Птi), автор низки новациї у дослiдженнi температури тiл, Францiя

**Птiалiн**, фермент слюни з властивiстю розщiплювати крохмаль та деякi iншi полiсахариди до стадiї мальтози

**Птiцин, Борис Володимирович** (1903–1965), хiмiк-органiк, член-кореспондент АН СРСР (1960), Росiя

**Птолемей**, грецька династiя фараонiв Єгипту (4 ст. до н. е. – 1 ст. до н. е.)

**Птолемей** (бл. 87–165), математик, астроном, географ, автор геоцентричної системи свiту, вперше визначив паралелi i меридiани, систематизував географiчнi знання античності, запропонував закiнчену теорiю звуковисотної системи (гармонiї) у музицi, Римська iмперiя

**Птоломея теорема**, теорема елементарної геометрiї, яка стверджує, що добуток довжин дiагоналей вписано-

го в коло чотирикутника дорiвнює сумi добутокiв довжин його протилежних сторiн

**Птуха, Михайло Васильович** (1884–1961), статистик i демограф, економiст, академiк ВУАН (1920), Україна – Росiя

**Пу Сунлiн** (1640–1715), письменник-новелiст, Китай

**Пуазейль, Жан Луї** (1799–1869), медик i фiзик, Францiя

**Пуазейля – Гагена закон**, фiзичний закон для сталого плину в'язкої нестисливої рiдини в тонкiй цилiндричній трубцi

**Пуанкаре – Бендiксона теорема**, теорема в теорiї динамiчних систем, що описує можливi типи граничної поведiнки траєкторiї векторного поля на площинi або на сферi

**Пуанкаре вiдображення**, проекцiя деякої площини у фазовому просторi на себе (або на iншу площадку) уздовж траєкторiї (фазових кривих)

**Пуанкаре гiпотеза**, доведена гiпотеза про те, що всякий однозв'язний компактний тривимiрний многовид без краю гомеоморфний тривимiрній сферi

**Пуанкаре, Жуль Анрі** (1854–1912), математик-унiверсал i астроном, фiлософ науки, Францiя

**Пуанкаре, Раймон** (1860–1934), полiтик, президент Францiї (1913–1920)

**Пуансо, Луї** (1777–1859), математик i механiк, автор теорiї обертання твердого тiла навколо нерухомої точки та вiдкриття двох iз чотирьох правильних зiрчастих многогранникiв, Францiя

**Пуант**, гостро драматичне завершення сюжету в лiтературному творi

**Пуантилiзм**, стилiстичний напрям неоiмпресiонiзму

**Пуаре, Поль** (1879–1944), модельєр, декоратор, найбільш впливова постать свiтової моди першої чвертi 20 ст., Францiя

**Пуассон, Сiмеон Денi** (1781–1840), фiзик i математик, механiк, автор рiвняння аналітичної механiки у складових iмпульсу, Францiя

**Пуассона дужки**, важливе поняття аналітичної механiки

**Пуассона многовид**, специфiчний термiн алгебри Пуассона

**Пуассона рiвняння**, еліптичне диференцiальне рiвняння в часткових похiдних, яке, серед iншого, описує електростатичне поле, стацiонарне поле температури, поле тиску, поле потенцiалу швидкостi в гiдродинамiцi

**Пуассона розподiл**, iмовiрнiсний розподiл дискретного типу; моделює випадкову величину, що являє число подiї, якi сталися за фiксований час, за умови, що данi подiї вiдбуваються з деякою фiксованою середньою iнтенсивнiстю i незалежно одна вiд одної

**Пуассона теорема**, гранична теорема теорiї ймовiрностей, яка є окремим випадком великих чисел закону

**Пуассоньє, П'єр Исаак** (1720–1798), медик i хiмiк, винахiдник апарату для опрiснення морської води i отримання з неї питної, Францiя

**Пуату–Шаранта**, рiгiон Францiї

**Пуатьє**, мiсто у Францiї, iсторико-культурний центр, 88 тис. мешканцiв

**Пуатьє, Сідні** (1927), кіноактор, «Срібний ведмідь» (1958, 1963), «Оскар» (1964, 2002), США

**Пуатьє університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Пуатьє (Франція) з 1431

**Публій Теренцій Афр** (195/185–159 до н. е.), драматург, класик світової комедії, Римська республіка

**Публіка**, формально неорганізована група, члени якої мають спільні інтереси, що цілком усвідомлюються ними при опосередкованому спілкуванні і контакті

**Публікація**, 1) доведення інформації через пресу, радіо, телебачення; 2) друкування; 3) опублікований текст

**Публіцистика**, вид творчої діяльності, присвячений суспільно-політичним питанням та іншим проблемам сучасності, а також твори на цю тему

**Публіцистика політична**, різновид журналістської і літературної творчості; присвячена актуальним питанням суспільного і політичного життя, їх аналізу та вирішенню проблем

**Публіцистичний стиль**, функціональний стиль літературної мови, покликаний обслуговувати політичні, ідеологічні, громадські, економічні, культурні, спортивні та інші потреби суспільства

**Публічна влада**, суспільно-політична влада, народовладдя

**Публічна сфера**, участь людей у суспільному житті: формуванні держави, публічному обговоренні питань, які викликають суспільний інтерес у діяльності публічних закладів, тобто участь у справах поза домівкою та роботою

**Пугач** (*Bubo bubo*), вид птахів ряду совоподібних родини совових, внесений до Червоної книги України

**Пугачов, Володимир Семенович** (1911–1998), математик, академік АН СРСР (1981), Росія

**Пугачов, Омелян Іванович** (1740–1775), отаман донського козацького війська, керівник селянської війни на землях Російської імперії (1773–1775), Росія

**Пуговська, Ольга Олександрівна** (1942), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Росія – Україна

**Пуголовки** (*Benthophilus*), рід риб родини бичкових, фауна України

**Пуголовок**, личинка безхвостих земноводних

**Пуголовочки** (*Benthophiloides*), рід риб родини бичкових, фауна України

**Пудовкін, Всеволод Іларіонович** (1893–1953), кінорежисер, теоретик кіно, народний артист СРСР (1948), Росія

**Пудретки**, ділянки на тілі представників деяких родин птахів, вкриті пір'ям особливої будови, з якого внаслідок розкришування утворюється дрібнодисперсний порошок, що запобігає намоканню та злипанню пір'яного покриву

**Пуду** (*Pudu*), рід ссавців родини оленевих

**Пуебла (місто)**, місто у Мексиці, 1,5 млн мешканців

**Пуебла (штат)**, штат Мексики

**Пуебли історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Пуебла 16–17 ст., штат Пуебла, Мексика

**Пуейрредон, Педро Прілідіано** (1823–1870), живописець, архітектор, інженер, представник костюмбризму в образотворчому мистецтві, Аргентина

**Пуельче**, індіанський народ, що мешкав на території аргентинської Патагонії

**Пуенсо, Луїс** (1946), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1985), «Оскар» (1986), Аргентина

**Пуерарія** (*Pueraria*), рід рослин родини бобових

**Пуерто-Прінсеса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, підземна ріка, Філіппіни

**Пуерто-Ріко**, 1) глибоководний жолоб в північно-західній частині Атлантичного океану; 2) острів в архіпелазі Великих Антильських островів

**Пужадизм**, дрібнобуржуазний рух профашистського характеру у Франції у другій половині 1950-х

**Пужан, Шарль де** (1754–1833), письменник, лексикограф, перекладач та друкар, член понад 30-ти академій, Франції

**Пузан**, музичний інструмент, попередник тромбона

**Пузанки**, альози (*Alosa*), рід риб родини оселедцевих, фауна України

**Пузанов, Іван Іванович** (1885–1971), біолог, зоолог і зоогеограф, один із основоположників курсу природоохорони у вищій школі СРСР, Росія – Україна

**Пузирков, Віктор Григорович** (1918–1999), живописець-мариніст, педагог, представник соцреалізму, народний художник СРСР (1979), Україна

**Пузіков, В'ячеслав Микитович** (1947–2014), матеріалознавець, академік НАН України (2003), України

**Пуїг-і-Кадафальк, Хосеп** (1867–1957), архітектор, представник модерну, історик мистецтва, політик, Іспанія

**Пуйс, Клод Серве Маттіас** (1790–1868), фізик, автор низки винаходів в експериментальній фізиці, Франція

**Пукара**, традиційне позначення фортифікаційних споруд давніх Андських культур

**Пукцинія** (*Russinia*), рід іржастих грибів

**Пул (у генетиці)**, набір генів певної популяції

**Пул (у нумізматиці)**, дрібна мідна монета в Золотій орді

**Пула**, національна валюта Ботсвани

**Пуланзас, Нікос** (1936–1979), філософ, політолог і соціолог, публіцист, один з провідних марксистів-структуралістів другої половини 20 ст., дослідник фашизму, Греція – Франція

**Пулєвський, Горгія** (1838–1894), письменник, історик, лексикограф, автор першої друкованої граматики македонської мови, Македонія

**Пулемецьке**, озеро у Волинській обл., 6,4 км<sup>2</sup>

**Пуленк, Франсіс** (1899–1963), композитор, піаніст, класик французької та світової музики, Франція

**Пулини**, селище міського типу, адміністративний центр Пулинського р-ну Житомирської обл.

**Пулинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Пулітцерівська премія**, нагорода у галузі літератури, журналістики, музики і театру, вручається у США з 1917



**Пулороз**, бацилярний білий пронос, бацилярна дизентерія, інфекційна хвороба птахів

**Пульбот, Франциск** (1879–1946), живописець-графік та ілюстратор, майстер м'якого гумору, Франція

**Пульмонологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування та профілактики захворювань дихальної системи

**Пульпа**, сполучна тканина зуба

**Пульпіт**, запалення пульпи зуба

**Пульс**, ритмічні поштовхи стінки артеріальних судин, параметри яких можна визначати на дотик

**Пульт**, пристрій, на якому зосереджено устаткування для контролю над різними об'єктами і керування ними

**Пульчі, Луїджі** (1432–1484), поет, автор фантастичних лицарських поем, Італія

**Пулюй, Іван Павлович** (1845–1918), фізик і електротехнік, винахідник, організатор науки, перекладач, дійсний член НТШ (1899), Україна – Чехія

**Пума** (*Puma concolor*), вид ссавців родини котячих

**Пумпур, Андреїс** (1841–1902), поет, представник народно-романтичної течії, класик латвійської літератури, Латвія – Росія

**Пуна**, природна область плоскогір'їв і плато в Центральних Андах Південної Америки

**Пунгор, Ерне** (1923–2007), хімік-аналітик (інструментальний аналіз), творець низки засобів автоматичного аналізу, Угорщина

**Пундик, Галина Василівна** (1987), спортсменка (фехтування на шаблях), чемпіон Олімпійських ігор (2008), світу (2009, 2013) та Європи (2009, 2010), Україна

**Пуне** (колишні назви Пунаваді, Пуна), місто в Індії, 5,7 млн мешканців

**Пуні, Іван Альбертович** (1894–1956), живописець, представник кубізму та супрематизму, Росія – Франція

**Пуні, Чезаре** (1802–1870), композитор, найбільш плодовитий представник балетного мистецтва, Італія – Росія

**Пунічна мова**, карфагенська мова, мертва семітська мова, якою розмовляли в давнину у Північній Африці та на деяких островах Середземного моря

**Пункін, Яків Григорович**, 1921–1994, спортсмен (греко-римська боротьба), перший український чемпіон Олімпійських ігор (1952), Україна

**Пункт**, окремий розділ офіційного документа або частина тексту, що звичайно позначається цифрою чи буквою

**Пункт (в поліграфії)**, одиниця довжини, рівна 0,376 мм, позначає розміри шрифтів (кеглю), пробілу, смуги набору

**Пункт пропуску**, спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах, де здійснюються прикордонний, митний та ін. види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів тощо

**Пунктарія** (*Punctaria*), рід водоростей родини пунктарієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Пунктир**, лінія, утворена з крапок або коротких рисок, розміщених близько одна по одній

**Пунктограма**, 1) уживання розділового знака, що відповідає правилу пунктуації; 2) синтаксична одиниця, оформлена розділовим знаком, тобто пунктуаційне оформлення речення в цілому або його окремих частин

**Пунктуація**, 1) система правил уживання розділових знаків у тексті; 2) уживання розділових знаків у текстах певних авторів; 3) розділові знаки взагалі

**Пункція**, проколівання порожнини тіла або внутрішнього органу голкою

**Пуночка** (*Plectrophenax nivalis*), вид птахів родини вівсянкових, вид фауни України

**Пунчак-Джая**, гора, найвища точка Індонезії та Океанії, найвища гора у світі, розташована на острові, 4884 м

**Пупавка** (*Anthemis*), рід рослин родини айстрових

**Пупарій**, псевдококон, жорстка оболонка дорослої личинки мухи

**Пупкування**, один із способів вегетативного розмноження деяких безхребетних тварин

**Пуповина**, орган плацентарних ссавців

**Пупок**, рубець на черевній стінці ссавців

**Пуп'янок**, нерозкрита квітка

**Пурани**, пам'ятки санскритської писемності, священні тексти індуїзму

**Пуризм**, нормалізаційний і кодифікаційний напрям у мовознавстві, скерований на усунення з літературної мови чужомовних запозичень у лексиці, словотворі й синтаксисі та заміну їх неологізмами або конструкціями, що притаманні національній мовній традиції

**Пурим**, юдейське свято на честь врятування євреїв від загрози знищення злим вельможею Аманом в часи перського царя Артаксеркса (4 ст. до н. е.)

**Пуринові основи**, природні похідні пурину, що входять до складу нуклеїнових кислот

**Пуритани**, англійські кальвіністи, які виступили за проведення глибоких церковних реформ та політичні перетворення в Англії (16–17 ст.)

**Пуританське виховання**, виховання в дусі аскетизму, релігійності, бережливості слухняності

**Пурін, Бруно Андрійович** (1928–2001), хімік, президент Академії наук Латвії (1984–1989), академік АН СРСР (1987), Росія – Латвія

**Пуркіне волокна**, провідні волокна міокарду

**Пуркіне, Кирило** (1862–1937), геолог та геоморфолог, дійсний член НТШ (1928), Чехія

**Пуркіне, Ян Євангеліста** (1787–1869), фізіолог, член-кореспондент Петербурзької АН (1836), Чехія

**Пурнудулу національний парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Австралія

**Пурпур**, барвник, що добувають з морських моллюсків

**Пурпура геморагічна**, поява на шкірі висипок різних відтінків червоного або малинового (пурпурового) кольору завдяки крововиливам у шкіру

**Пурпурні бактерії**, родобактерії, бактерії типу протеобактерій

**Пурус**, річка у Бразилії та Перу, права притока Амазонки, 3211 км

**Пуруша**, згідно з індуїстською міфологією, істота, з тіла якої було створено Всесвіт

**Пусан**, місто у Республіці Корея, 3,6 млн мешканців

**Пускова система двигуна**, комплекс пристроїв, за допомогою яких здійснюється пуск двигуна внутрішнього згоряння

**Пускова установка**, пристрій (агрегат) або споруда, призначені для передстартової підготовки, наведення і пуску ракет

**Пусковий запалювач**, допоміжна системі запалювання, яка служить для полегшення запуску двигуна

**Пусковий комплекс**, сукупність об'єктів (або їх частин) основного виробничого або цивільного призначення, що є частиною будови або її черги, введення яких в експлуатацію забезпечує випуск продукції або надання послуг в обсязі, передбаченому проектною документацією

**Пуссен, Нікола** (1594–1665), живописець, теоретик мистецтва, основоположник та один з чільних представників класицизму у живописі 17 ст., Франція

**Пуссер, Анрі** (1929–2009), композитор, педагог, класик європейської музики 20 ст., Бельгія

**Пустелі глинисті**, великі рівнинні простори, складені глинистими або суглинними відкладами, поверхня яких зазнала потужного дефляційного руйнування

**Пустельництво**, один із видів чернечого подвижництва, в якому реалізовувалася аскетична вимога зречення мирського життя

**Пустельниця головчата** (*Eremogone cephalotes*), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Пустельні зони**, природні зони суші, в ландшафтах яких переважають пустелі

**Пустеля**, зональний тип ландшафту

**Пустеля арктична**, природна зона в арктичному географічному поясі

**Пустеля льодова**, арктична пустеля, ландшафт найпівнічнішої (арктичної) природної зони суші

**Пустинь**, у православ'ї відлюдний монастир (або чернеча келія), нерідко розташований у віддалених і важко доступних місцях (лісах, горах тощо)

**Пустирник** (*Leonurus*), рід рослин родини глухокропивових

**Пустище**, 1) занедбані необроблені землі на місці лісів, знищених вирубками і пожежами; 2) тип рослинності

**Пустовійт, Гаврило Михайлович** (1900–1947), графік, ілюстратор, Україна

**Пустовіт, Антоніна Миколаївна** (1955), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Пустовойт, Василь Степанович** (1886–1972), селекціонер, академік АН СРСР (1964), Україна – Росія

**Пустовойтенко, Валерій Павлович** (1947), політик, прем'єр-міністр України (1997–1999)

**Пустомити**, місто, адміністративний центр Пустомитівського р-ну Львівської обл.

**Пустомитівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Путасу** (*Micromesistius*), рід риб родини тріскових, фауна України

**Путивль**, місто, адміністративний центр Путивльського р-ну Сумської обл.

**Путивльський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Путила**, селище міського типу, адміністративний центр Путильського р-ну Чернівецької обл.

**Путильський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Путівник**, довідкове чи рекламне видання, присвячене певному географічному пункту, культурно-освітній установі чи заходу

**Путівник архівний**, архівний довідник, короткі відомості про документи одного або декількох архівів

**Путін, Володимир Володимирович** (1952), 2-й та 4-й президент Російської Федерації (2000–2008 та з 2012), Росія

**Путінцев, Альберт Григорович** (1932–1995), письменник, кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Росія – Україна

**Путораки** (*Diplomesodon*), рід ссавців родини землерийкових

**Путорана плато**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний заповідник, Красноярський край, Росія

**Путраджая**, місто, адміністративний центр Малайзії, місцезнаходження прем'єр-міністра та уряду країни

**Путран'їві** (*Putranjivaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевітих

**Путумайо**, річка у Бразилії, Колумбії, Перу та Еквадорі, ліва притока Амазонки, 1800 км

**Путч**, державний переворот або його спроба, ініційовані групою змовників

**Путч 6 лютого 1934**, Криза 6 лютого 1934, невдала спроба фашистського путчу 6–7.02.1934 у Парижі (Франція)

**Путч генералів 1961**, збройне повстання французьких частин в Алжирі проти політики президента де Голля щодо надання незалежності Алжиру

**Путятін, Віктор Павлович** (1941), спортсмен (фехтування на рапірах), срібний призер Олімпійських ігор (1968, 1972), чемпіон світу (1965–1967, 1969, 1970), Україна

**Пуукаоку**, водоспад, восьмий з десяти найвищих водоспадів світу (840 м), Гавайські острови, США

**Пуфендорф, Самюель** (1632–1694), юрист, просвітитель, фундатор німецької природно-правової школи, Німеччина

**Пуфи**, випини на хромосомах, де відбувається інтенсивний синтез РНК

**Пух**, різновид пір'я

**Пухасва, Олена Романівна** (1961), спортсменка (академічне веслування), бронзовий призер Параолімпійських ігор (2012), чемпіон світу (1985, 1986), Україна

**Пухальський, Володимир В'ячеславович** (1848–1933), композитор, музичний діяч, перший ректор Київської консерваторії (1876–1913), Білорусь – Україна

**Пухирник** (Utricularia), рід рослин родини пухирникових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Пухирникові** (Lentibulariaceae), родина квіткових рослин порядку ранникоцвітих

**Пухирниця**, хронічне тяжке захворювання, що характеризується висипанням пухирів із в'ялою оболонкою, заповнених серозно-геморагічним випотом, на шкірі та слизових поверхнях порожнини рота, гортані, очей, статевих органів

**Пухирці легеневі**, пухирчасті закінчення відгалужень бронхів

**Пухівка**, гага (*Somateria mollissima*), вид птахів ряду гусяподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Пухлина**, неконтрольоване ділення клітин, яке може супроводжуватися так чи інакше втратою стану диференційованості цих клітин і їх функції

**Пухлинотворні віруси**, віруси, що викликають появу пухлин

**Пухов, Георгій Євгенович** (1916–1998), математик, засновник і перший директор Інституту проблем моделювання в енергетиці НАН України, академік АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Пухойди і воші** (Phthiraptera), ряд комах з неповним перетворенням

**Пуцолани**, відклади вулканічного походження (попіл, пемза, туф)

**Пучки судинно-волокнисті**, провідні структури рослин

**Пучківська, Надія Олександрівна** (1908–2001), офтальмолог, академік АН України (1992), Білорусь – Україна

**Пучківський, Олександр Митрофанович** (1881–1937), медик-клініцист, основоположник національної школи отоларингологів, Україна

**Пучок**, родина ліній на площині або поверхонь у просторі, яка лінійно залежить від одного параметра

**Пуччині, Джакомо** (1858–1924), оперний композитор, яскравий представник веризму, один із трьох авторів найбільш виконуваних опер у світі, Італія

**Пушик, Степан Григорович** (1944), письменник, поет, драматург, прозаїк, публіцист, фольклорист, літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Пушиця** (Eriophorum), рід рослин родини осокових

**Пушкар, Микола Сидорович** (1930–1995), кріобіолог, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Пушкін, Олександр Сергійович** (1799–1837), поет, класик російської літератури, Росія

**Пушту**, афганська мова, пашто, мова східноіранської підгрупи іранської групи, індоіранської гілки індоєвропейсько-пелійської мовної сім'ї

**Пуша**, густий багаторусний ліс

**Пуца-Водиця**, парк, пам'ятка садово-паркового мистецтва в Оболонському р-ні Києва

**Пущення**, останній день вживання скоромної їжі перед постом

**Пфафф, Йоганн Вільгельм Андреас** (1774–1835), математик та астроном, Німеччина

**Пфафф, Йоганн Фрідріх** (1765–1825), математик, основоположник теорії диференціальних форм, Німеччина

**Пфаффа рівняння**, тип диференціальних рівнянь з кількома змінними

**Пфейффер, Георгій Васильович** (1872–1946), математик, академік УАН (1920), Україна

**Пфеффер, Вільгельм** (1845–1920), фізіолог рослин, Німеччина

**Пфлімлен, П'єр** (1907–2000), політик, прем'єр-міністр Франції у 1958, голова Європарламенту (1984–1987), Франція

**Пфлюгер, Едуард** (1829–1910), фізіолог, Німеччина

**Пхеньян**, місто, столиця Північної Кореї

**Пхуміпон Адульдет** (1927), король Таїланду з 1946

**Пчілка**, ілюстрований щомісячний краєзнавчий журнал для дітей і юнацтва, виходив в Ужгороді у 1923–1932

**Пчілка, Олена** (1849–1930), письменниця, етнограф, публіцистка, активна учасниця українського жіночого руху, перекладачка з російської мови, член-кореспондент ВУАН (1925), Україна

**Пчола**, 1) збірник повчальних висловів, упорядкований у Візантії у 11 ст.; 2) літературно-науковий часопис, виходив у Львові у 1849

**Пшавела, Важа** (1861–1915), письменник, поет, класик грузинської літератури, Грузія

**Пшаві**, історико-географічний регіон на півночі Грузії

**Пшеворська культура**, археологічна культура залізного віку на території Польщі та Західної України (1 ст. до н. е. – 4 ст. н. е.)

**Пшеворський, Адам** (1940), політолог, дослідник проблем транзитології, Польща – США

**Пшеницеві** (Triticeae), триба квіткових рослин порядку тонконоговитих

**Пшениця** (Triticum), рід рослин родини тонконогових

**Пшениця дика однозернянка** (Triticum boeoticum), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Пшениця м'яка** (Triticum aestivum), пшениця гексаплоїдних сортів

**Пшенична нематода** (Anguina tritici), шкідник, вид рослинних нематод

**Пшеничний, Борис Миколайович** (1937–2000), математик, кібернетик, академік АН України (1992), Україна

**Пшенично-пирійні гібриди**, гібриди злакових рослин, що виникли від природного або штучного схрещування пшениці з пирієм

**Пшеніцин, Микола Костянтинович** (1891–1961), хімік-неорганік, член-кореспондент АН СРСР (1953), Росія

**Пшерва-Тетмаєр, Казимир** (1865–1940), поет, письменник, драматург, один із найпопулярніших поетів Польщі на межі 19–20 ст., Польща

**Пшінка** (*Ranunculus*), рід рослин родини жовтецевих

**Пшорр, Роберт Франц** (1868–1930), хімік-органік, Німеччина

**Пюві де Шаванн, П'єр Сесіль** (1824–1898), живописець, майстер монументально-декоративного живопису, представник символізму, Франція

**Пюві де Шаванн, П'єр Сесіль** (1824–1898), живописець-символіст, Франція

**Пюже, П'єр** (1620–1694), живописець, скульптор і архітектор, представник бароко, Франція

**Пюльман, Бернар** (1919–1996), хімік, автор електронної структури молекул низки важливих біологічних сполук, Польща – Франція

**Пюпітр**, підставка для нот

**П'явиці** (*Oulema*), рід жуків-шкідників родини лістоїдів

**П'явка аптечна** (*Hirudo verbana*), вид п'явок ряду безхоботних п'явок, внесений до Червоної книги України

**П'явки** (*Hirudinea*), підклас (за старою систематикою клас) безхребетних тварин типу кільчастих червів

**П'ядуни** (*Geometridae*), родина нічних метеликів

**П'яйяйне**, озеро у Фінляндії, 1082 км²

**П'яйят-Гяме**, область Фінляндії

**П'яндж**, річка на кордоні Афганістану й Таджикистану, лівий витік Амудар'ї, 921 км

**Пярну**, місто в Естонії, історико-культурний центр, 41 тис. мешканців

**Пярнумаа**, повіт Естонії

**П'ясецькі, Френк** (1919–2008), авіаконструктор, основоположник конструювання вертольотів поздовжньої схеми, США

**П'ясти**, династія польських князів і королів

**П'ясток**, частина кисті передньої кінцівки тетрапод

**П'ята колона**, поняття на позначення внутрішнього ворога, ворожої агентури, яка веде підривну роботу всередині своєї країни

**П'ята республіка у Франції**, встановлений за конституцією 1958, підготованою урядом Ш. де Голля, політичний режим, для якого характерне розширення повноважень виконавчої влади, особливо президента, при обмеженні прав парламенту

**Пятаков, Георгій Леонідович** (1890–1937), політик, голова Тимчасового робітничо-селянського уряду України (1918–1919), Україна – Росія

**П'ятиборство зимове**, вид спорту

**П'ятиборство сучасне**, олімпійський вид спорту, який включає змагання з фехтування на шпагах, стрільби з пневматичного пістолета, плавання, легкоатлетичного кросу, верхової їзди з подоланням перешкод (конкур)

**П'ятидесятниця**, Зішестя Святого Духа, християнське свято

**П'ятипалі тушкани** (*Allactagidae*), родина ссавців ряду гризунів

**П'ятипілля**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**П'ятиустки**, язичкові (*Pentastomida*), підклас ракоподібних класу веслоногих раків

**П'яткус, Вікторас** (1928–2012), правозахисник, засновник Литовської Гельсінської групи, іноземний член Української Гельсінської групи, Литва

## Р

**Р**, двадцять перша літера української абетки

**Ра**, бог Сонця в єгипетській міфології

**Рабад**, передмістя, район проживання ремісників, який розміщувався за межами шахристану (центру міста), був характерний для феодальних міст середньої Азії, Ірану, Афганістану

**Рабаль, Франсіско Валера** (1926–2001), актор, лауреат Каннського МКФ (1984), Іспанія

**Рабат (місто)**, місто, столиця Марокко

**Рабат (укріплення)**, у середні віки – укріплення, фортеця, яка мала прямокутну в плані форму та могутні стіни з оборонними баштами

**Рабатка**, вузька смуга землі, засаджена декоративними рослинами

**Рабдітиди**, 1) (*Rhabditida*), ряд нематод; 2) у турбеларій – аналоги жальних капсул

**Рабдовіруси** (*Rhabdoviridae*), родина вірусів, які містять одноланцюгову молекулу РНК

**Рабдолендрові** (*Rhabdodendraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Рабдом**, очна паличка, сукупність рабдомерів очних клітин безхребетних

**Рабин, Іцхак** (1922–1995), прем'єр-міністр Ізраїлю (1974–1977 та 1992–1995), Нобелівська премія миру (1994)

**Рабин**, священнослужитель в юдейській релігії, керівник юдейської громади

**Рабі, Ісидор Айзек** (1898–1988), фізик, Нобелівська премія з фізики (1944), Польща – США

**Рабін, Міхаель Ошер** (1931), фахівець з математичної логіки та інформатики, Премія Тюрінга (1976), Польща – США



**Рабле, Франсуа** (1494–1553), письменник, один із основоположників сучасної європейської літератури, Франція

**Рабовласництво**, економічна система, що базується на приватній нетрудовій власності на засоби виробництва та на виробника–раба, позаекономічному примусі, ручній праці, пануванні натурального господарства

**Работоргівля**, продаж і купівля людей у рабство

**Рабство**, форма власності, за якої один індивід має право володіти іншим

**Равалпінді**, місто у Пакистані, 1,8 млн мешканців

**Рава-Руська**, місто Жовківського р-ну Львівської обл.

**Равелін**, допоміжна фортифікаційна споруда трикутної форми, розташована перед ровом фортеці між bastionами

**Равель, Моріс Жозеф** (1875–1937), композитор, диригент, один із реформаторів світової музики 20 ст., Франція

**Равенна**, місто в Італії, історико-культурний центр, 147 тис. мешканців

**Равенни ранньохристиянські пам'ятки**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс з восьми споруд 5 ст., м. Равенна, Італія

**Равессон, Жан Гаспар Фелікс** (1813–1900), філософ, Франція

**Равикович, Далія** (1936–2005), поетеса, Ізраїль

**Равич, Іван Андрійович** (1677–1762), ювелір доби бароко, Україна

**Раві**, річка в Індії і Пакистані, ліва притока Чинабу, довжина – 725 км

**Равіта-Гавронський, Францішек** (1845–1930), історик, Україна – Польща

**Равлик кришечковий струмковий** (*Pomatias rivulare*), вид черевоногих ряду передньожаберних, внесений до Червоної книги України

**Равлик Паскаля**, пласка алгебраїчна крива 4-го порядку

**Равлика правило**, спосіб збору інформації під час журналістського розслідування, який передбачає спочатку роботу з найдоступнішими (периферійними) джерелами, контакти з якими поступово приводять до важкодоступних джерел інформації

**Равноногі** (Isopoda), ряд вищих раків

**Рагнар Лодброк** (?–865), напівлегендарний король Данії

**Рагнар, Фріш** (1895–1973), економіст, Нобелівська премія з економіки (1969), Норвегія

**Рагуля, Андрій Володимирович** (1960), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Рагхунатха Широмані** (1477–1547), філософ і логік, провідний представник логічної школи нав'я-нья

**Рада**, 1) літературно-науковий альманах, що виходив у Києві у 1883–1884; 2) український щоденний політичний, економічний і літературний часопис демократичного спрямування, видавався в Києві у 1906–1914

**Рада Безпеки ООН**, постійно діючий орган ООН, на який згідно зі ст. 24 Статуту ООН покладена головна відповідальність за підтримання міжнародного миру й безпеки

**Рада глав держав СНД**, вищий орган Співдружності незалежних держав (СНД)

**Рада глав урядів СНД**, керівний орган Співдружності незалежних держав

**Рада держав Балтійського моря**, міжнародна організація, членами якої є 11 держав регіону Балтійського моря (Данія, Естонія, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Росія, Фінляндія, Німеччина, Швеція) та Європейська комісія

**Рада економічної взаємодопомоги**, РЕВ, міжнародна міжурядова економічна організація соціалістичних держав, що існувала протягом 1949–1991

**Рада Євроатлантичного партнерства**, РЕАП, консультативний орган НАТО та країн-партнерів, що сприяє їх співробітництву

**Рада Європейського Союзу**, третій із семи інститутів Європейського Союзу, частина двопалатного законодавчого органу ЄС, яку представляють керівники держав-членів ЄС

**Рада Європи**, РЕ, міжурядова регіональна організація, метою якої є розвиток співробітництва держав-учасниць на базі спільних принципів та ідеалів, сприяння їх економічному й соціальному прогресу

**Рада з опіки ООН**, орган Організації Об'єднаних Націй з нагляду за управлінням територіями, включеними до системи опіки міжнародної

**Рада з питань співробітництва між Україною та Європейськими співтовариствами**, спільний орган України та ЄС, утворений відповідно до Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їхніми державами-членами 1994

**Рада Міністрів Автономної Республіки Крим**, орган виконавчої влади, уряд Автономної Республіки Крим

**Рада Міністрів СРСР**, найвищий виконавчий і розпорядчий орган державної влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік у 1946–1991, уряд СРСР

**Рада Міністрів Української Держави**, уряд Української Держави, сформований гетьманом П. Скоропадським

**Рада Міністрів УРСР**, найвищий виконавчий і розпорядчий орган державної влади (уряд) Української Радянської Соціалістичної Республіки у 1946–1991

**Рада Міністрів**, одна з двох основних моделей структури уряду, відомих у конституційній теорії та практиці сучасних країн (т. зв. континентальна модель)

**Рада місцева**, представницький орган місцевого самоврядування, який обирається населенням територіальної громади чи об'єднання територіальних громад та відповідно до законодавства наділяється правом представляти їхні інтереси та приймати від їх імені рішення

**Рада міська**, орган місцевого самоврядування, що представляє територіальну громаду міста й здійснює від її імені та в її інтересах функції й повноваження місцевого самоврядування

**Рада наглядова**, колегіальний, контрольно-спостережний орган, державної або не державної організації, підприємства, установи

**Рада Народних Комісарів УРСР, РНК УРСР, Раднаком УРСР, центральний виконавчий і розпорядчий (до 1937 – і законодавчий) орган державної влади Української Соціалістичної Радянської Республіки (від 1937 – Української Радянської Соціалістичної Республіки), уряд республіки у 1919–1946**

**Рада Народних Міністрів УНР, назва уряду УНР у 1918–1920**

**Рада національної безпеки і оборони України, РНБО, координаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України**

**Рада обласна, орган місцевого самоврядування, який представляє спільні інтереси громад територіальних сіл, селищ і міст області**

**Рада робітничої і селянської оборони УСРР, надзвичайний орган влади, утверджений декретом ВУЦВК від 30.04.1919 з метою об'єднання та узгодження діяльності різних відомств у вирішенні питань оборони республіки**

**Рада січової старшини, самоврядний орган у Запорозькій Січі**

**Радаускас, Генрікас (1910–1970), поет, перекладач, представник модернізму, Литва – США**

**Радбрух, Густав (1878–1949), правознавець, філософ права, соціолог, представник баденської школи, Німеччина**

**Радвані, Микола (1865–1928), організатор і дослідник архівної справи на Закарпатті у 1920-х, Україна**

**Радвані, Геца фон (1907–1986), режисер, сценарист, «Золотий ведмідь» (1958), Словаччина – Угорщина**

**Радемакерс, Фонс (1920–2007), режисер та актор, «Оскар» (1986), Нідерланди**

**Радехів, місто, адміністративний центр Радехівського р-ну Львівської обл.**

**Радехівський район, адміністративна одиниця у складі Львівської обл.**

**Раджапаксе, Махінда (1945), політик, президент Шрі-Ланки (2005–2015)**

**Раджастані, мова індійської групи**

**Раджастану гірські фортеці, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із шести фортець 8–18 ст., штат Раджастан, Індія**

**Раджастхан, штат Індії**

**Раджкот, місто в Індії, 1,2 млн мешканців**

**Радзаунарімампіаніна, Ері (1958), політик, президент Мадагаскару з 2014**

**Радзивілл, Богуслав (1620–1669), великий хорунжий (1638–1669) та великий конюший (1646–1669) Великого князівства Литовського, Польща – Литва – Україна**

**Радзивілл, Кшиштоф (1585–1640), великий гетьман литовський (1635–1640), Польща – Литва – Україна**

**Радзивілл, Кшиштоф Перун (1547–1603), великий гетьман литовський (1589–1603), Польща – Литва – Україна**

**Радзивілл, Януш (1612–1655), великий гетьман литовський (1654–1655), Польща – Литва – Україна**

**Радзивіллівський літопис, літопис, основний список якого є рукописом кін. 15 ст., важливе джерело з історії України**

**Радзикович, Володимир Петрович (1886–1966), письменник, літературознавець, педагог, дійсний член НТШ (1932), Україна**

**Радзимовська, Валентина Василівна (1886–1953), фізіолог, одна із основоположників національної школи фізіологів і біохіміків, Україна – США**

**Радзін, Ельза Янівна (1917–2005), актриса та декламатор, народний артист СРСР (1976), Латвія**

**Ради народного господарства, раднаргоспи, державні органи територіального управління й планування промисловістю й будівництвом в і СРСР і УРСР, що існували у 1917–1931 та 1957–1964**

**Радивилів, місто, адміністративний центр Радивилівського р-ну Рівненської обл.**

**Радивилівський район, адміністративна одиниця у складі Рівненської обл.**

**Радивілов, Ігор Віталійович (1992), спортсмен (спортивна гімнастика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон Європи (2013), Україна**

**Радивіловський, Антоній (1620–1688), намісник Києво-Печерської лаври (1671–1684), письменник, Україна**

**Радивіловський, Юрій (18 ст.), живописець, відомий як іконописець та портретист, Україна**

**Радикал, парамагнітна частинка (атоми або молекули) з неспареним електроном на зовнішній атомній або молекулярній орбіталі**

**Радикалізм політичний, практична й ідеологічна орієнтація політики, метою якої є принципова зміна суспільства і державно-політичної структури засобами рішучих дій**

**Радикалізм соціологічний, напрям сучасної західної соціології, тенденція перетворення політичного радикалізму в абстрактно-теоретичний (метафізичний) «радикалізм», спрямований проти соціології і принципу науковості соціологічного знання**

**Радиксоїд, зв'язаний корінь, уживаний тільки у сполученні зі словотвірними афіксами**

**Радим-Гауденцій (бл. 970 – бл. 1020), ієрарх католицької церкви, перший польський архієпископ, Польща**

**Радимичі, літописне плем'я східних слов'ян**

**Радимов, Павло Олександрович (1887–1967), поет та живописець-пейзажист, Росія**

**Радичевич, Бранко (1824–1853), поет-лірик, класик сербської літератури, Сербія**

**Радиш, Мирослав Дмитрович (1910–1956), театральний художник, Україна – США**

**Радишевський, Ростислав Петрович (1948), філолог-полоніст, член-кореспондент НАН України (2009), Україна**

**Радишев, Олександр Миколайович (1749–1802), письменник, поет, філософ, Росія**

**Радіан, одиниця вимірювання площинних кутів, прийнята Міжнародною системою одиниць**

**Радіатор**, локальний охолоджувальний пристрій, призначений для інтенсифікації тепловіддачі навантаженого елемента

**Радіаційні пояси Землі**, внутрішні області земної магнітосфери, в яких магнітне поле Землі утримує заряджені частинки

**Радіація**, потоки фотонів, елементарних частинок або уламків ділення атомів, що здатні іонізувати речовину

**Радіація сонячна**, електромагнітне випромінювання, що виходить від Сонця і надходить в земну атмосферу

**Радіге, Раймон** (1903–1923), письменник, Франція

**Радієві руди**, мінеральні утворення з вмістом радію в кількостях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Радій**, хімічний елемент, символ – Ra, атомний номер – 88

**Радіння**, форма колективних молін в деяких старих сектах, що виникли на основі православ'я (молокан-плігунів, скопців, христовіврів тощо)

**Радіо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до радіо або радію

**Радіо Ватикан**, радіо Ватикану, діє з 1931

**Радіо**, область науки й техніки, пов'язана з передаванням на відстань електромагнітних коливань високої частоти – радіохвиль

**Радіоавтографія**, метод лабораторної діагностики, який використовує радіоактивне мічення і плівку, чутливу до іонізуючого випромінювання

**Радіоактивне забруднення (в екології)**, забруднення довкілля внаслідок дії іонізуючого випромінювання

**Радіоактивні ряди**, групи радіонуклідів (радіоактивних ізотопів), в яких кожний наступний ізотоп виникає внаслідок  $\alpha$ - або  $\beta$ -розпаду попереднього

**Радіоактивність**, явище мимовільного перетворення нестійкого ізотопу хімічного елементу в інший ізотоп шляхом випромінювання гамма-квантів, елементарних частинок або ядерних фрагментів

**Радіоастрономічний інститут НАН України**, головна наукова організація України в галузі радіоастрономічних і радіофізичних досліджень космічного простору, знаходиться у Харкові

**Радіоастрономія**, розділ астрономії, що вивчає космічні об'єкти шляхом дослідження їх електромагнітного випромінювання в діапазоні радіохвиль

**Радіобіологія**, радіаційна біологія, наука про дію всіх типів іонізуючого випромінювання на живі організми

**Радіобіологія ветеринарна**, наука, що вивчає дію усіх видів іонізуючого випромінювання на тварин

**Радіовисотомір**, бортовий або наземний пристрій для визначення істинної висоти польоту літального апарату над поверхнею Землі радіотехнічними методами

**Радіовійна**, 1) заглушування радіоелектронних засобів супротивника аналогічними засобами; 2) активна політична пропаганда, що провадиться радіостанціями країн, які ворогують

**Радіовуглецевий метод**, метод датування органічних речовин, заснований на визначенні відносного вмісту ізото-

пу  $^{14}\text{C}$  в природних об'єктах (найчастіше – вугіллі, деревині, залишках кісток тощо), застосовується в археології

**Радіогалактика**, тип галактик, які характерні суттєво більшим радіовипромінюванням, ніж звичайні галактики

**Радіогеологія**, галузь геології, що вивчає закономірності природних ядерних перетворень у речовині Землі та їх проявів у геологічних процесах

**Радіогеофізика**, розділ прикладної геофізики, сукупність методів розвідування корисних копалин, які ґрунтуються на вивченні аномалій електромагнітних полів, що визначаються геоелектричною будовою гірських порід

**Радіогідрогеоекологічних досліджень науково-інженерний центр**, відділ НАН України

**Радіогідрогеологія**, галузь гідрогеології, що вивчає природні радіоактивні води, поширення й умови формування їх та зв'язок із родовищами радіоактивних корисних копалин

**Радіоголографія**, метод запису, відновлення і перетворення хвильового фронту електромагнітних хвиль радіодіапазону

**Радіограма**, узагальнена назва різних за змістом документів, переданих за допомогою радіо

**Радіографія**, галузь науки, яка займається використанням радіації для отримання зображень на фотоплівці або флуоресцентному екрані

**Радіоелектроніка**, галузь науки і техніки, яка охоплює теорію, методи створення та використання пристроїв для передавання, приймання та перетворення інформації за допомогою електромагнітної енергії

**Радіоелектронна апаратура**, сукупність технічних засобів, використовуваних для передачі, прийому і (або) перетворення інформації за допомогою електромагнітної енергії

**Радіоелектронна боротьба**, комплекс заходів, що проводяться з метою розвідки і подальшого радіоелектронного придушення радіоелектронних засобів та систем противника, а також радіоелектронного захисту своїх радіоелектронних засобів та систем

**Радіоелектронна протидія**, сукупність заходів і дій, спрямованих на порушення роботи або зниження ефективності бойового застосування радіоелектронних засобів противника шляхом дії на них електромагнітним або акустичним випромінюванням

**Радіоелектронна система**, сукупність функційно зв'язаних автономних радіоелектронних комплексів і пристроїв

**Радіоелектронний засіб**, технічний засіб, призначений для передавання та/або приймання радіосигналів радіослужбами

**Радіозавади**, електромагнітне випромінювання будь-якого походження, яке перешкоджає прийманню радіосигналів

**Радіозв'язку космічна служба**, вид радіозв'язку з космічними апаратами, що перебувають на значній відстані від Землі

**Радіозв'язку аналогова система**, система радіозв'язку для передачі безперервних сигналів

**Радіозв'язок**, зв'язок бездротовий, за допомоги радіохвиль

**Радіоімпульс**, скінченна послідовність носійних коливань високої частоти, обвідна якої має форму відеоімпульсу

**Радіоканал**, 1) смуга ефіру, відведена для передавання і приймання програм телебачення і радіомовлення на певних частотах; 2) канал зв'язку, що складається з мікрофона, радіопередавача, підсилювальних і регулюючих пристроїв, лінії радіозв'язку і радіоприймача

**Радіокерування система**, система телекерування об'єктами за допомогою радіоканалів

**Радіокнопка**, елемент графічного інтерфейсу користувача, що дозволяє користувачеві вибрати тільки один з елементів набору

**Радіокомпанія**, творчо-виробнича організація, яка здійснює радіомовлення відповідно до законодавчих актів держави та отриманої ліцензії

**Радіокомпас**, авіаційний радіопеленгатор для автоматичного визначення напрямку на наземні передавальні радіостанції

**Радіологічний захист**, комплекс заходів, що проводяться з метою не допустити чи максимально послабити дію на організм людини іонізуючого випромінювання

**Радіологія**, розділ медицини, що вивчає застосування іонізуючих випромінювань для діагностики (радіодіагностика) і лікування (радіотерапія) різних захворювань, а також захворювання і патологічні стани, що виникають при дії іонізуючих випромінювань на організм людини

**Радіолокатор**, установка для виявлення і визначення місця розташування об'єктів методом радіолокації, те ж, що радар

**Радіолокатор оглядовий аеродромний**, призначений для моніторингу та управління рухом повітряних суден як у безпосередній близькості від аеродрому посадки, так і на видаленні до 120 км від нього

**Радіолокатор оглядовий вторинний**, радіолокаційна система спостереження, яка передає сигнали запитів та приймає у відповідь сигнали бортових відповідей

**Радіолокаційна станція**, РЛС, радіолокатор, радар, станція для одержання інформації про спостережувані об'єкти

**Радіолокація**, область науки і техніки, яка об'єднує методи і засоби виявлення, вимірювання координат, а також визначення властивостей і характеристик різних об'єктів, базовані на використанні радіохвиль

**Радіоларит**, зоогенна гірська порода, основу якої (понад 50%) складають рештки радіоларій

**Радіоларії**, променяки (Radiolaria), амебоподібні тварини типу найпростіших, які мають внутрішній скелет

**Радіомаяк привідний**, наземний радіопередавач неспрямованого випромінювання, розміщений в точці з певними координатами і призначений для визначення курсового кута повітряного судна та трансляції голосових повідомлень каналом «земля – борт»

**Радіомаяк**, радіопередавальний пристрій, що встановлюється в радіонавігаційній точці простору і забезпечує

спільно з бортовим радіонавігаційним обладнанням визначення навігаційного параметра

**Радіометеорологія**, наука, яка вивчає вплив метеоумов у тропосфері та стратосфері на поширення радіохвиль та метеорологічні явища в атмосфері за характеристиками радіосигналів

**Радіометр**, загальна назва низки приладів, призначених для вимірювання енергетичних характеристик того чи іншого випромінювання

**Радіометричні методи**, різновид неруйнівних методів дослідження матеріалів і конструкцій

**Радіометрія**, розділ фізики, що вивчає способи вимірювання енергії випромінювання

**Радіоміметики**, хімічні сполуки, які при введенні їх в організм або в поживне середовище зумовлюють реакцію організму, що нагадує радіаційний ефект

**Радіомовлення**, виробництво і розповсюдження аудіо-програм за допомогою електромагнітних хвиль, що поширюються передавальними пристроями і приймаються будь-якою кількістю приймачів

**Радіомовлення система**, сукупність технічних заходів для передачі повідомлень широкому загалу без зворотного зв'язку у реальному часі

**Радіонавігаційний засіб наземний**, радіотехнічні методи і засоби водіння автомобілів, кораблів, літальних і космічних апаратів, а також інших об'єктів, що рухаються

**Радіонавігаційні системи автономні**, системи, що дозволяють визначити швидкість і координати літального апарату, корабля або якого-небудь іншого рухомого апарату без використання штучних джерел (активних або пасивних) радіохвиль на об'єктах, координати яких вимірюються

**Радіонавігація**, розділ навігації, що вивчає теорію і практичні прийоми водіння кораблів (суден), літальних апаратів за допомогою радіотехнічних засобів та пристроїв

**Радіонуклідів активність**, кількість спонтанних розпадів за одиницю часу

**Радіоп'єса**, драматичний жанр, розрахований на звучання в радіоефірі

**Радіопеленгатор**, прилад для визначення напрямку (пеленга) на джерела електромагнітних випромінювань шляхом прийому цих випромінювань антенами з направленіми характеристиками

**Радіопередавач**, пристрій для передавання інформації на відстань за допомогою радіохвиль

**Радіоперехоплення**, виявлення, прийом та реєстрація радіовипромінювань з метою подальшого розкриття змісту передач або виявлення угруповання (об'єктів) противника за працюючими радіостанціями, спосіб радіорозвідки

**Радіопіратство**, ведення радіопередач незареєстрованими (неліцензованими) радіоорганізаціями

**Радіопозивні**, умовні радіосигнали, які служать для розпізнавання радіостанції

**Радіоприймач**, пристрій для прийому електромагнітних хвиль діапазону радіочастот



**Радіопротектори**, вид радіаційного захисту, ослаблення результату впливу іонізуючого випромінювання на організм шляхом введення в нього хімічних речовин

**Радіорезистентність**, протидія організму радіації

**Радіорелейна станція**, РРС, прийнятно-передавальна радіостанція радіорелейної лінії, призначена для організації цифрових телефонних каналів та каналів передачі даних, а також для передачі програм телебачення та радіомовлення

**Радіосенсибілізація**, штучне підвищення радіочутливості організму, окремих клітин або тканин до дії іонізуючого випромінювання

**Радіосигнал**, вузькосмуговий сигнал, здобутий модуляцією гармонічного носія

**Радіоспектроскопія**, розділ фізики, в якому вивчаються спектри випромінювання й поглинання речовиною електромагнітних хвиль у діапазоні від сотень Гц до 300 ГГц

**Радіоспорт**, вид спорту, що включає змагання з використанням радіоапаратури

**Радіостанція**, 1) сукупність технічних пристроїв для передавання й прийому інформації за допомогою радіохвиль; 2) установа, яка здійснює передавання та прийом радіоповідомлень, радіовистав, радіоконцертів

**Радіостимуляція**, стимуляція організмів малими дозами випромінювання

**Радіотелескоп**, астрономічний інструмент для прийому власного радіовипромінювання небесних об'єктів і дослідження їх характеристик

**Радіотерапія**, лікування іонізуючим випромінюванням

**Радіотехніка**, наука, що вивчає електромагнітні коливання і хвилі радіодіапазону, методи генерації, підсилення, перетворення, випромінювання і прийому, а також застосування їх для передачі інформації

**Радіотехнічні матеріали**, матеріали, які використовуються в радіотехніці та електроніці

**Радіофарфор**, діелектричний матеріал на основі глини (40%) та вуглекислого барію ( $\text{BaCO}_3$ )

**Радіофізика**, розділ фізики, що вивчає коливально-хвильові процеси різної природи

**Радіофізики та електроніки інститут імені О. Я. Усикова НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Радіохвилеводи**, лінія передачі НВЧ, описувана телеграфним рівнянням, що служить для передачі радіовипромінювання

**Радіохвилі**, діапазон електромагнітних хвиль з довжиною хвилі від 10<sup>-5</sup> до 1010 метра

**Радіохімія**, область хімії, в якій вивчають властивості та фізико-хімічні закономірності поведінки радіоактивних ізотопів, елементів і речовин, методів їх виділення та концентрації

**Радіоцентр**, комплекс споруд і технічних засобів, призначених для радіозв'язку та (або) радіомовлення

**Радіочутливість**, чутливість біологічних об'єктів до іонізуючого опромінення

**Радісне**, селище міського типу Іванівського р-ну Одеської обл.

**Радіус**, відрізок, що з'єднує центр кола (сфери) з довільною точкою цього кола (сфери)

**Радіус атомний**, характеристика атома, яка вказує розмір електронної оболонки атома, що дозволяє приблизно оцінювати міжатомні відстані в молекулах та кристалах

**Радіус гравітаційний**, радіус сферичного тіла, при якому його друга космічна швидкість дорівнює швидкості світла

**Радіус електрона класичний**, фундаментальна константа розмірності довжини, що входить до багатьох формул класичної і квантової електродинаміки

**Радіус інерції перерізу**, геометрична характеристика перерізу, що пов'язує момент інерції фігури  $J$  з її площею  $A$

**Радіус-вектор**, вектор, проведений з початку координат до даної точки

**Радкевич, Арсен-Антін** (1759–1821), філолог та богослов, Україна

**Радлов, Василь Васильович** (1837–1918), сходознавець-тюрколог, етнограф, археолог, один з піонерів порівняно-історичного вивчення тюркських мов і народів, Німеччина – Росія

**Радлов, Ернест Леопольдович** (1854–1928), філософ, історик філософії, філолог, член-кореспондент РАН (1920), Росія

**Радомишль**, місто, адміністративний центр Радомишльського р-ну Житомирської обл.

**Радомишльська стоянка**, пізньопалеолітична стоянка в околицях м. Радомишль Житомирської обл.

**Радомишльський район**, адміністративна одиниця у складі Житомирської обл.

**Радон**, хімічний елемент, символ – Rn, атомний номер – 86

**Радона-Никодима теорема**, теорема, яка у функціональному аналізі і суміжних дисциплінах описує загальний вид міри, абсолютно неперервної щодо іншої міри

**Радула**, тертка, апарат, який у моллюсків слугує для подрібнення їжі

**Радулові** (Radulaceae), родина мохів порядку юнгермадієвих

**Радуль**, селище міського типу Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

**Радущне**, селище міського типу Криворізького р-ну Дніпропетровської обл.

**Радхакришнан, Сарвепаллі** (1888–1975), філософ і політик, президент Індії (1962–1967)

**Радченківське нафтогазове родовище**, родовище на території Миргородського р-ну Полтавської обл.

**Радченко, Володимир Григорович** (1952), біолог, академік НАН України (2009), Україна

**Радченко, Володимир Іванович** (1948), представник спецслужб, голова Служби безпеки України (1995–1998 та 2001–2003), секретар Ради національної безпеки і оборони України (2003–2005), Україна

**Радченко, Клавдія Павлівна** (1929–1997), оперна співачка (ліричне сопрано), народний артист УРСР (1969), Україна

**Радченко, Олена Вікторівна** (1973), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Радчук, Федір Іванович** (1902–1986), актор, народний артист УРСР (1948), Україна

**Радянська Армія**, офіційне найменування основного формування Збройних сил СРСР (окрім ВМФ, прикордонних і внутрішніх військ) у 1946–1991

**Радянська асоціація політичних наук**, головна громадська політологічна організація в СРСР у 1960–1991

**Радянська влада**, політичний режим, який виник в Росії після більшовицького перевороту 1917 і проіснував у незмінному вигляді до 1991

**Радянська Соціалістична Республіка Тавриди**, штучне напівдержавне утворення, що існувало у Криму в березні–квітні 1918

**Радянська соціологічна асоціація**, головна громадська соціологічна організація в СРСР (1958–1991)

**Радянська Україна**, українське видавництво у 1920–1991

**Радянська школа**, назва видавництва «Освіта» у 1920–1991

**Радянський письменник**, назва видавництва «Український письменник» у 1939–1991

**Радянських республік воєнно-політичний союз**, формальне об'єднання військових сил радянських республік у 1919–1920

**Радянсько-німецька війна 1941–1945**, збройний конфлікт між Німеччиною та СРСР, що тривав з 22.06.1941 по 08.05.1945

**Радянсько-польська війна 1939**, збройний конфлікт між Польщею та СРСР, що тривав з 17.09 по 06.10.1939

**Радянсько-фінляндська війна 1940**, збройний конфлікт між СРСР і Фінляндією, що тривав з 30.11.1939 по 12.03.1940

**Расвська-Іванова, Марія Дмитрівна** (1840–1912), живописець, перша жінка у Російській імперії, якій Петербурзька академія мистецтв надала звання художника (1868), Україна

**Расвський, Володимир Федосійович** (1795–1872), поет, публіцист, учасник Грудневого повстання 1825, Росія – Україна

**Расвський, Клаус** (1936), імунолог, іноземний член НАН України (2003), Німеччина

**Разак, Наджиб Тун** (1953), політик, прем'єр-міністр Малайзії з 2009

**Разетті, Франко Діно** (1901–2001), фізик-експериментатор та палеонтолог, зробив значний внесок до атомної і ядерної спектроскопії, ядерної фізики і фізики космічних променів, Італія – Канада – США

**Разін, Степан Тимофійович** (1630–1671), донський козак, ватажок найбільшого в історії Московського царства антиурядового повстання (1670–1671), Росія

**Разорьонов, Ігор Анатолійович** (1970), спортсмен (важка атлетика), срібний призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон світу (1995, 1998) та Європи (2003), Україна

**Разумков, Олександр Васильович** (1959–1999), політик та політехнолог, один із фундаторів зовнішньої політики незалежної України, заступник секретаря Ради національної безпеки та оборони України (1997–1999), Україна

**Рай, Сатъяджит** (1921–1992), кінорежисер, сценарист, письменник, композитор, продюсер, видавець, кінокритик, «Золотий ведмідь» (1973), «Срібний ведмідь» (1964, 1965), «Золотий лев» (1965), «Оскар» (1992), Індія

**Рай**, у релігії і філософії – стан (місце) вічного довершеного життя (існування, буття) у блаженстві, в гармонії з природою (всесвітом), незаймане часом і смертю

**Райгородок**, селище міського типу Слов'янського р-ну Донецької обл.

**Райграс** (*Arrhenatherum*), рід трав'янистих рослин

**Райд, Саллі Крістен** (1951–2012), астронавт, перша американка, котра побувала у космосі, США

**Райдужна оболонка**, тонка рухома діафрагма ока у хребетних тварин з отвором

**Райдужник морський** (*Coris julis*), риба родини губаневих, вид фауни України

**Райдужники** (*Coris*), рід риб родини губаневих, фауна України

**Райдужниці**, 1) (*Melanotaeniidae*) родина риб; 2) (*Donaciinae*) підродина жуків

**Райдужниця велика** (*Apatura iris*), вид комах ряду лускокрилих, родини німфалід, внесений до Червоної книги України

**Райзман, Юлій Якович** (1903–1994), кінорежисер та сценарист, лауреат Каннського МКФ (1946), народний артист СРСР (1964), Росія

**Райк, Ласло** (1909–1949), політик, міністр закордонних (1948–1949) та внутрішніх (1946–1948) справ Угорщини

**Райкер, Вільям Гаррісон** (1920–1993), політолог, один із основоположників вивчення теорії раціонального вибору, федералізму, теорії коаліції, США

**Райко, Пелагея Андріївна** (1928–2004), живописець-самоук, представниця примітивізму, Україна

**Райковецька культура**, східнослов'янська археологічна культура 7–9 ст. на території Правобережної України, Закарпаття і суміжних областей Білорусі, Молдови, Румунії

**Райковецьке**, городище на підвищеному лівому березі р. Гнилоп'ять біля с. Райки Бердичівського р-ну Житомирської обл.

**Райл, Гілберт** (1900–1976), філософ, один із основоположників лінгвістичної філософії, Велика Британія

**Райл, Мартін** (1918–1984), радіоастроном, Нобелівська премія з фізики (1974), Велика Британія

**Райлі, Бріджет** (1931), живописець, одна з провідних представників оптичного мистецтва, Велика Британія

**Райман, Аріберт** (1936), композитор і піаніст, Премія Е. фон Сіменса (2011), Німеччина

**Раймунд Луллій** (1235–1315), місіонер, поет, філософ і теолог, вважається одним з родоначальників європейської арабістики і комбінаторики, Іспанія

**Раймунд, Фердинанд** (1790–1836), актор, режисер, драматург, класик австрійського театру

**Райнер, Луїза** (1910–2014), актриса кіно, «Оскар» (1937, 1938), Австрія – США

**Райнес, Фредерік** (1918–1998), фізик, Нобелівська премія з фізики (1995), США

**Райнігер, Лотта** (1899–1981), режисер-аніматор, майстер силуетних зйомок, Німеччина

**Райніс** (1865–1929), поет, драматург, класик латиської літератури, Латвія

**Райнов, Богомил Ніколасв** (1919–2007), письменник, літературознавець, мистецтвознавець, одна з ключових постатей болгарського культурного простору 20 ст., Болгарія

**Райнфельдт, Йон Фредрік** (1965), політик, прем'єр-міністр Швеції (2006–2014)

**Район**, 1) адміністративно-територіальна одиниця України, яка є складовою частиною областей та великих міст; 2) місцевість, що вирізняється будь-якими географічними, економічними та іншими ознаками

**Район економічний**, територіальна економічно цілісна частина народного господарства

**Районна державна адміністрація**, місцевий орган виконавчої влади в Україні, який у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території району, а також реалізує повноваження, делеговані йому відповідною районною радою

**Районна рада**, орган місцевого самоврядування, що представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією України і Законами України

**Районування агровиробниче**, поділ території на одиниці за агровиробничими умовами

**Районування агрогрунтове**, поділ території на одиниці за основними закономірностями поширення переважаючих ґрунтів

**Районування агрокліматичне України**, поділ території України за агрокліматичними умовами вирощування сільськогосподарських культур

**Районування агролісомеліоративне**, поділ території на одиниці за агролісомеліоративними умовами

**Районування геоморфологічне**, поділ регіону на ділянки, що мають деяку однорідність зовнішнього вигляду та історії розвитку рельєфу

**Районування гідрогеологічне**, розподіл території на райони, що розрізняються умовами формування (живлення, накопичення, розвантаження), залягання, поширення або характером використання підземних вод

**Районування гідрологічне**, поділ поверхні на ділянки, однорідні за характером водного балансу і гідрологічного режиму поверхневих і ґрунтових вод

**Районування кліматичне**, поділ поверхні земної кулі або її окремих частин за різними кліматичними показниками

**Районування**, процес і результат членування території на райони або виявлення, виділення і розмежування ареалів в будь-якому середовищі

**Райошний**, райошний вірш, давня віршова форма, тонічний речитативний вірш на фольклорній основі

**Райпур**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Райс, Тім** (1944), письменник і драматург, автор лібрето рок-опери «Ісус Христос – суперзірка», Велика Британія

**Райське**, селище міського типу Дружківської міськради Донецької обл.

**Райський Птах**, сузір'я Південної півкулі

**Райські вдовиці** (Vidua), рід птахів родини вдовичевих

**Райські мухоловки** (Terpsiphone), рід птахів родини мухоловкових

**Райські птахи** (Paradisaeidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Райт, Вілбер** (1867–1912), авіаконструктор, піонер авіації, США

**Райт, Вільям** (1960), один із провідних світових розробників і дизайнерів комп'ютерних ігор, США

**Райт, Джеймс** (1927–1980), поет, Пулітцерівська премія (1972), США

**Райт, Джудіт** (1915–2000), поетеса, класик австралійської літератури, Австралія

**Райт, Орвіл** (1871–1948), авіаконструктор, піонер авіації, США

**Райт, Річард Вільям** (1943–2008), піаніст, автор пісень і співак, учасник гурту Pink Floyd, Велика Британія

**Райт, Франц** (1953–2015), поет, Пулітцерівська премія (2004), США

**Райт, Чарльз** (1935), поет, Пулітцерівська премія (1998), США

**Райтбурт, Семен Липович** (1921–2012), режисер, сценарист, представник науково-популярного кінематографу, лауреат Венеційського МКФ (1955, 1957), Україна – Росія

**Райтер, Томас Артур** (1958), астронавт, Німеччина

**Райтлер, Кеннет Стенлі** (1951), астронавт, США

**Райх, Вільгельм** (1897–1957), психолог, один із основоположників європейської школи психоаналізу, Україна – Австрія – США

**Райхель, Оксана Миколаївна** (1977), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Райхенау**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, монастирський комплекс 8 ст. на острові в Боденському озері, район Констанц, округ Фрайбург, земля Баден-Вюртемберг, Німеччина

**Райхенбах, Ганс** (1891–1953), філософ, представник логічного позитивізму, Німеччина – США

**Райський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, с. Рай Бережанського р-ну Тернопільської обл.

**Рай-ТВ**, італійська радіотелевізійна служба, контролюється державою, діє з 1924

**Райч, Йован** (1726–1801), історик, поет та богослов, Сербія

**Рак (у астрономії)**, зодіакальне сузір'я

**Рак (у медицині)**, карцинома, вид злоякісної пухлини, що розвивається з клітин епітеліальної тканини різних органів

**Рак широкопалий** (*Astacus astacus*), вид ракоподібних ряду десятиногі

**Рака, Джуліо** (1909–1965), фізик, фахівець з атомної і ядерної фізики, теорії відносності, квантової теорії, Італія – Ізраїль

**Ракета**, безпілотний літальний апарат, оснащений реактивним двигуном

**Ракета авіаційна**, бойовий засіб, який застосовується з літальних апаратів для ураження наземних, морських і повітряних цілей

**Ракета балістична**, різновид ракетної зброї

**Ракета геофізична**, безпілотна ракета, яка здійснює суборбітальний політ і призначена для геофізичних, фізичних, астрофізичних, хімічних і медико-біологічних досліджень верхніх шарів атмосфери і довколишнього космосу

**Ракета крилата**, безпілотний літальний апарат одно-разового запуску, траєкторія польоту якого визначається аеродинамічною підйнятною силою крила, тягою двигуна і силою тяжіння

**Ракета метеорологічна**, безпілотна ракета, яка здійснює політ по балістичній траєкторії у верхніх шарах атмосфери з дослідницькими цілями

**Ракета міжконтинентальна балістична**, стратегічна керована балістична ракета, з дальністю польоту (радіусом дії) більшою ніж 5 500 км

**Ракета освітлювальна**, піротехнічний сигнальний та освітлювальний засіб

**Ракета сигнальна**, сигнальні й освітлювальні патрони, що застосовуються в бойових діях для світлової сигналізації

**Ракетка**, спортивний інвентар, який використовується у багатьох видах спорту, таких як теніс, бадмінтон, настільний теніс тощо

**Ракетний блок**, засіб виведення космічного апарату, призначений для переміщення корисних вантажів з опорної на цільову орбіту або спрямування їх на відлітні і міжпланетні траєкторії

**Ракетний зенітний комплекс**, сукупність функціонально пов'язаних бойових і технічних засобів, які забезпечують вирішення завдань з боротьби із засобами повітряно-космічного нападу супротивника

**Раки** (*Astacidea*), інфраряд десятиногих раків

**Раки-богомолі** (*Stomatopoda*), ряд вищих ракоподібних

**Раки-відлюдники** (*Paguroidea*), надродина десятиногих раків

**Раковський, Адам Владиславович** (1879–1941), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1933), Польща – Росія

**Раковський, Георгій Стойков** (1821–1867), історик, етнограф, поет, письменник і публіцист, один з організаторів національно-визвольного руху в Болгарії проти турецького панування

**Раковський, Іван** (1874–1949), антрополог і зоолог, дійсний член НТШ (1903), Україна – США

**Раковський, Християн Георгійович** (1873–1941), політик, голова Раднаркому УРСР (1919 та 1920–1923), Болгарія – Україна – Росія

**Ракоподібні** (*Crustacea*), підтип тварин типу членистоногих

**Ракоподібні кумові** (*Cumacea*), родина безхребетних тварин

**Ракоскорпіони** (*Eurypterida*; також – морські скорпіони, евриптеріди), вимерлий ряд членистоногих з класу меростомові

**Ракоші, Матяш** (1892–1971), політик-комуніст, політичний лідер Угорщини (1945–1956)

**Ракурс**, об'єкт, точка зору на нього у просторі, а також отримувана проекція (зображення) об'єкту у даній точці

**Ракшеподібні** (*Coraciiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Ралі**, змагання, суть якого полягає у тому, щоб проїхати на спеціально підготованому для цього автомобілі визначеною трасою у заздалегідь визначений термін та/або у найкоротший час від місця старту до місця фінішу

**Рало**, землеробське знаряддя

**Рама лісопилна**, машина для поздовжнього розпилювання колод деревини на пиломатеріали

**Рама (у архітектурі)**, 1) елемент вікна у будівлі; 2) прямокутна (або фігурна) конструкція, що відмежовує вставлену картину (фотографію) від навколишнього середовища; 3) плоска або просторова стержнева система, у якій всі або деякі кутові з'єднання є жорсткими

**Рама (у релігієзнавстві)**, в індійській міфології – сьома аватара Вішну, в якій він звільняє людей і богів від тиранії царя ракшасів (демонів) Равани, головний герой старого індійського епосу «Рамаяна»

**Рамадан**, рамазан, дев'ятий місяць мусульманського календаря

**Рамадан, Тарик** (1962), один з провідних богословів-ісламістів сучасності, Швейцарія

**Рамадьс, Поль** (1888–1961), політик, прем'єр-міністр Франції у 1947

**Рамакрішна Парамасхасма** (1836–1886), гуру, реформатор індуїзму, містик, проповідник, Індія

**Рамакрішнан, Венкатараман** (1952), хімік, Нобелівська премія з хімії (2009), Індія – Велика Британія

**Рамаліна** (*Ramalina canariensis*), вид грибів родини рамалінових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Рамалла**, місто, адміністративна столиця Палестини

**Рамана ефект**, комбінаційне розсіяння світла, розсіяння світла речовиною, що супроводжується зміною частоти розсіяного світла

**Рамана Махарші** (1879–1950), філософ і йог, основоположник філософського учення на основі адвайта-веданти, Індія

**Рамануджа** (1017–1137), релігійний реформатор, гуру індуїзму, Індія

**Рамапитеки** (*Ramapithecus*), рід вимерлих людиноподібних мавп



**Рамарія** (Ramaria), рід грибів флори України

**Рамачадран, Гопаласамудрам** (1922–2001), фізик, фахівець в галузі оптики, молекулярної біофізики, фізики кристалів, кристалографії, рентгеноструктурного аналізу, Індія

**Рамаяна**, давньоіндійський епос

**Раме, П'єр де ла** (1515–1572), філософ, логік, математик, ритор, педагог, Франція

**Рамзай, Вільям** (1852–1916), хімік, Нобелівська премія з хімії (1904), Велика Британія

**Рамзауер, Карл** (1879–1955), фізик, фахівець з атомної фізики, розробник методу дослідження фотоелектру, Німеччина

**Рамзей, Норман Фостер** (1915–2011), фізик, Нобелівська премія з фізики (1989), США

**Рамзес I** (13 ст. до н. е.), фараон Давнього Єгипту (1292–1290 до н. е.), засновник XIX династії

**Рамзес II Великий** (13 ст. до н. е.), фараон Давнього Єгипту (1279–1213 до н. е.)

**Рамзес III** (12 ст. до н. е.), фараон Давнього Єгипту (1185–1153 до н. е.), один із найуспішніших правителів епохи Нового царства

**Рамі**, китайська кропива (*Boehmerianivea*), рослина родини кропивних, волокна якої використовують при виготовленні певних тканин

**Рамішвілі, Ніно** (1910–2000), танцівниця, балетмейстер, хореограф, співзасновник Ансамблю народного танцю Грузії (1945, діє дотепер), народний артист СРСР (1963), Грузія

**Рамішвілі, Ной** (1881–1930), політик, перший голова уряду Грузинської Демократичної Республіки (1918), Грузія

**Раммельсбергські рудники, Гослар та системи управління водними ресурсами Верхнього Гарца**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, гора Раммельсберг, історико-архітектурний комплекс шахтарського міста Гослар та водозабірні споруди 4 ст. до н. е. – 20 ст. н. е., м. Гослар, земля Нижня Саксонія, Німеччина

**Раммштайн**, німецький музичний метал-гурт, діє з 1994

**Рамноза**, дезоксисахарид з групи альдогексоз із загальною формулою  $C_6H_{12}O_5$

**Рамо, Жан-Філіпп** (1683–1764), композитор та теоретик музики доби бароко, Франція

**Рамон-і-Кахаль, Сантьяго** (1852–1934), лікар і гістолог, один із основоположників сучасної нейробіології, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1906), Іспанія

**Рампа**, 1) споруда (конструкція) з похилими поверхнями для пересування транспортних засобів і пішоходів у місцях транспортних розв'язок; 2) ряд ламп біля нижнього краю авансцени; щиток, який прикриває ці лампи

**Рамсен, Джессі** (1735–1800), механік та оптик, розробник низки приладів, зокрема – теодоліту, Велика Британія

**Рамуш-Орта, Жозе Мануель** (1949), політик, президент Східного Тімору (2007–2012), Нобелівська премія миру (1996)

**Рамфорінхи** (Rhamphorhynchus), рід вимерлих літаючих ящерів

**Рамфотека**, роговий чохол, що вкриває дзьоб птахів

**Ранв'є перехоплення**, ділянка аксона без мієлінової оболонки

**Ранв'є, Луї-Антуан** (1835–1922), лікар-анатом, гістолог, котрий відкрив у хребетних вузли або Ранв'є перехоплення у периферичній і центральній нервовій системі

**Ранг матриці**, порядок найбільших відмінних від нуля мінорів цієї матриці

**Рангавіс, Александрос Різос** (1809–1892), письменник, археолог, дипломат, основоположник жанру історичного роману в грецькій літературі, Туреччина – Україна – Греція

**Рангаку-е**, жанр японської гравюри укійо-е, із застосуванням принципів європейського живопису

**Рангвальд Інґесон** (?–1126), король Швеції (1125–1126)

**Ранги консульські**, звання консулів, пов'язані з їх службовим становищем

**Рангоут**, дерев'яні або металеві вироби і предмети вітрильного озброєння кораблів

**Ранд**, національна валюта Південно-Африканської Республіки

**Рандбалка**, балка, яка спирається на окремі фундаменти і приймає навантаження від стіни, що лежить вище

**Раневська, Фаїна Григорівна** (1896–1984), актриса, народний артист СРСР (1961), Росія

**Ранер, Карл** (1904–1984), єзуїт-богослов, один із лідерів оновлення католицизму у 20 ст., Німеччина – Австрія

**Ранжир**, шиккування військовослужбовців у шерензі (колоні) по росту, починаючи з правого флангу (голови колоні)

**Ранжування метод**, формування для сукупності об'єктів відносин взаємної підпорядкованості шляхом їх оцінювання відповідно до заданої якісно-кількісної виміральної шкали

**Ранке, Леопольд фон** (1795–1886), історик, основоположник методології сучасної історіографії, Німеччина

**Ранко, Маріо** (1952), астронавт, США

**Ранник** (*Scrophularia*), рід судинних рослин родини ранникових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Ранникові** (*Scrophulariaceae*), родина квіткових рослин порядку ранникоцвітих

**Ранникоцвіті** (*Scrophulariales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Ранок**, українське видавництво, діє у м. Харків з 1997

**Рансмайр, Крістоф** (1954), письменник, журналіст, представник історичної прози та фентезі, Австрія – Ірландія

**Рантєс**, особи, що живуть за рахунок ренти, тобто доходів, що отримуються з капіталу, як правило, розміщеного у вигляді банківських внесків, цінних паперів, прибуткової нерухомості, землі, бізнесу, за рахунок авторських прав і гонорарів

**Ранчі**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Ранчо**, хутір, садиба (в Латинській Америці), тваринницька ферма (на Заході США)

**Рао Рама** (1937), матеріалознавець, іноземний член НАН України (1994), Індія

**Рао, Чінтамані Нагеса Рамачандра** (1934), хімік, фахівець в галузі хімії твердого тіла і структурної хімії, Індія

**Рапай, Микола Павлович** (1928), скульптор, Україна

**Рапай-Маркіш, Ольга Перецівна** (1929–2012), скульптор, Україна – Ізраїль

**Рапаківі,** гірська порода кислого складу, різновид граніту

**Рапани** (Rapa), рід хижих червононогих молюсків

**Рапануї,** мова полінезійської мовної сім'ї, поширена на острові Пасхи

**Рапа-Нуї,** об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк на острові Пасхи на основі залишків матеріальної культури суспільства полінезійського походження, Чилі

**Рапатеєві** (Rapateaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Рапіра,** спортивний інвентар, колюча зброя з довгим і гнучким чотиригранним клинком, що звужується до верхівки, і ефесом

**Рапламаа,** повіт Естонії

**Рапопорт, Борис Наумович** (1922–2006), живописець-пейзажист, Україна

**Рапопорт, Володимир Абрамович** (1907–1975), кінооператор, Державна премія СРСР (1971), Сталінська премія (1942, 1946, 1949, 1951), Білорусь – Росія

**Рапорт,** 1) складені за передбаченою статутом формою донесення чи заява з різних питань військовослужбовця начальнику; 2) урочистий звіт про виконання особою чи колективом взятих на себе зобов'язань; 3) усне або письмове офіційне повідомлення про що-небудь

**Раппапорт, Герберт Моріцович** (1908–1983), кінорежисер, сценарист, Сталінська премія (1948, 1951, 1952), Австрія – Німеччина – Росія

**Раппоорт, Анатоль** (1911–2007), філософ, біолог, психолог, представник операціоналізму, Україна – США – Канада

**Рапсодія,** музичний твір у вільному, імпровізаційному стилі

**Рапф, Гаррі** (1882–1949), продюсер, один із засновників Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Рар, Александр** (1959), політолог, журналіст, фахівець з проблем пострадянського геопростору, Німеччина

**Раритет,** цінна рідкісна річ

**Рас Альгеті,** зірка у сузір'ї Геркулеса

**Раса,** група людей, яка історично сформувалася і має схожі зовнішні ознаки (колір шкіри, волосся, очей, форми носа і губ, пропорції тіла тощо), що передаються спадково

**Рас-Дашан,** вершина у Ефіопському нагір'ї в Африці, висота – 4623 м

**Раси людини,** систематичний поділ людини розумної

**Раси (у біології),** система внутрішньовидових угруповань або популяцій живих організмів

**Расизм,** світогляд, а також політичні теорії і практичні дії, що ґрунтуються на расовій дискримінації, на поділі людей на біологічно різні групи на основі видимих особливостей зовнішнього вигляду

**Расін, Жан** (1639–1699), драматург, класик світового театру, Франція

**Раск, Дін** (1909–1994), політик та дипломат, держсекретар США (1961–1969)

**Раскатов, Володимир Сергійович** (1953–2014), спортсмен (плавання, вільний стиль), срібний і бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), чемпіон Європи (1977), Україна – Молдова

**Расмуссен, Андерс Фог** (1953), політик, генеральний секретар НАТО (2009–2014), прем'єр-міністр Данії (2001–2009)

**Расово-антропологічна школа,** один із натуралістичних (біологізаторських) напрямів суспільної думки, який вважає головними причинами розвитку суспільства расові особливості, а чистоту раси розглядає як основну спонукальну силу розвитку цивілізації

**Распе, Рудольф Еріх** (1736–1794), письменник, поет, історик, автор творів про барона Мюнхгаузена, Німеччина

**Расплетін, Олександр Андрійович** (1908–1967), радіотехнік, один з основних творців радіотехнічних систем управління, академік АН СРСР (1964), Росія

**Распутін, Григорій Юхимович** (1869–1916), селянин, фаворит сім'ї російського імператора Миколи II, у 1900–1910-х мав великий (іноді – визначальний) вплив на державні справи, Росія

**Рассел, Бертран** (1872–1970), філософ, логік, математик, один із засновників англійського неореалізму і неопозитивізму, Нобелівська премія з літератури (1950), Велика Британія

**Рассел, Гарольд** (1914–2002), актор, «Оскар» (1947), Канада – США

**Рассел, Кен** (1927–2011), кінорежисер, сценарист, актор, лауреат Каннського (1974) та Венеційського (1971) МКФ, Велика Британія

**Рассмусен, Кнуд** (1879–1933), полярний дослідник, антрополог, Данія

**Растр,** 1) оптичний пристрій для структурного перетворення пучка променів світла; 2) сукупність рядків, що на них розкладається зображення на екрані телевізора; 3) пристрій для розграфлювання нотного паперу, за допомогою якого одночасно наносяться п'ять ліній

**Рас-Хафун,** мис на півострові Сомалі, крайня східна точка Африки

**Рат, Герхард фон** (1830–1888), геолог та мінералог, здійснив низку відкриттів у мінералогії, Німеччина

**Ратайчак Генрик** (1932), фізик, іноземний член НАН України (2003), Польща

**Ратифікація,** затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, який з цього моменту набирає юридичної сили для даної держави

**Ратманський, Олексій Осипович** (1968), танцівник та балетмейстер, Росія – Україна – Канада – Данія – США

**Ратмирова, Олена Павлівна** (1869–1927), оперна співачка (меццо-сопрано), перша виконавиця ролі Катерини в однойменній опері М. Аркаса, Росія – Україна

**Ратне**, селище міського типу, адміністративний центр Ратнівського р-ну Волинської обл.

**Ратнівський район**, адміністративна одиниця у складі Волинської обл.

**Ратуша**, будівля міського самоврядування, у складі якої є зал засідань (часто на другому поверсі) та ряд приміщень для прийому відвідувачів

**Ратушинська, Ірина Борисівна** (1954), письменниця, правозахисник, Україна

**Ратцебург, Юліус Теодор Крістіан** (1801–1871), ентомолог, засновник вчення про шкідливих лісових комах, Німеччина

**Ратцель, Фрідріх** (1844–1904), географ і етнолог, соціолог, засновник антропогеографії, геополітики, творець теорії дифузійнізму, Німеччина

**Раувольфія** (*Rauvolfia*), рід рослин родини кутрових

**Рауд, Ено** (1928–1996), письменник, класик світової дитячої літератури, Естонія

**Рауль, Франсуа Марі** (1830–1901), хімік, фізик, відкрив закон, вживаний для визначення молекулярних мас речовин в розчиненому стані (закон Рауля), Франція

**Раума**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 15–17 ст. м. Раума, Фінляндія

**Раус, Френсіс Пейтон** (1879–1970), патолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1966), США

**Раухівка**, селище міського типу Березівського р-ну Одеської обл.

**Раухтопаз**, мінерал, різновид топазу

**Раушенбах, Борис Вікторович** (1915–2001), фізик-механік, один із основоположників космонавтики, академік АН СРСР (1984), Росія

**Раушенберг, Роберт** (1925–2008), живописець, представник абстрактного експресіонізму, концептуального мистецтва і поп-арту, США

**Рафаель Санті** (1483–1520), живописець, графік і архітектор, представник умбрійської школи, Італія

**Рафаїл** (Заборовський; 1677–1747), ієрарх Російської православної церкви, митрополит Київський та Галицький (1731–1747)

**Рафаїл (Турконяк)** (1949), ієрарх греко-католицької церкви, богослов, перекладач Острозької Біблії сучасною українською мовою, Національна премія України ім. Шевченка (2007), Англія – США – Україна

**Рафалівка**, селище міського типу Володимирецького р-ну Рівненської обл.

**Рафальський, Олег Олексійович** (1959), політолог, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. Кураса НАН України, член-кореспондент НАН України (2014), Україна

**Рафелсон, Боб** (1933), кінорежисер, сценарист і продюсер, один із засновників Нового Голівуду (1970-ті), США

**Рафібейлі, Нігяр** (1913–1981), поетеса, класик азербайджанської літератури, Азербайджан

**Рафідофітові водорості** (*Raphidophyta*), відділ зелених рослин

**Рафіноза**, непоновлований трисахарид

**Рафія** (*Raphia*), рід рослин родини пальмових

**Рафн, Карл Крістіан** (1795–1864), археолог, дослідник історії вікінгів, Данія

**Рафтинг**, спортивний сплав по гірських річках і штучних гребних каналах на 6-, 4- і 2-місних надувних судах (рафтах)

**Раффі** (1835–1888), письменник, поет, майстер історичної прози, класик вірменської літератури, Іран – Грузія – Вірменія

**Раффлезієві** (*Rafflesiaceae*), родина квіткових рослин порядку раффлезієцвітих

**Раффлезієцвіті** (*Rafflesiales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Раффлезія** (*Rafflesia*), рід рослин родини раффлезієвих

**Рахис**, 1) вісь складного листка; 2) вісь складного колосу; 3) основна вісь репродуктивного пагону; 4) ложе корзинки складноцвітих

**Рахів**, місто, адміністративний центр Рахівського р-ну Закарпатської обл.

**Рахівниця**, простий механічний пристрій для здійснення арифметичних розрахунків, вдосконалений аналог римського абака, є одним з перших обчислювальних пристроїв

**Рахівський район**, адміністративна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Рахівські гори**, гірський масив в Українських Карпатах

**Рахімов, Набі** (1911–1994), актор, педагог, корифей узбецького театру, народний артист СРСР (1964), Узбекистан

**Рахлін, Натан Григорович** (1906–1979), диригент, народний артист СРСР (1948), Україна – Росія

**Рахліна, Елеонора Натанівна** (1934–2006), киевознавець, вважається найкращим фахівцем з історії забудови історичної частини Києва, Україна

**Рахмани**, міфічний народ в оповідях західних українців, росіян, молдаван та румунів

**Рахманінов, Іван Іванович** (1826–1897), математик, механік, ректор Університету Св. Володимира (1881–1883), Росія – Україна

**Рахманінов, Сергій Васильович** (1873–1943), композитор, піаніст-віртуоз, диригент, один із яскравих представників фортепіанного мистецтва, Росія – США

**Рахманий, Роман Дмитрович** (1918–2002), публіцист, радіокоментатор, журналіст, літературознавець, історик, Національна премія України ім. Шевченка (1994), Україна – Канада

**Рахманов, Султанбай Сабурович** (1950–2003), спортсмен (важка атлетика), олімпійський чемпіон (1980),

чемпіон світу (1979, 1980) та Європи (1980), Узбекистан – Україна

**Рахманський великдень**, народне свято на 25-й день після Великодня

**Рахмон, Емомалі** (1952), політик, президент Таджикистану з 1994

**Рахой, Маріано Брей** (1955), політик, прем'єр-міністр Іспанії з 2011

**Рахункова палата України**, постійно діючий орган контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй

**Рахунок**, документ, в якому вказана належна за що-небудь грошова сума

**Рахунок-фактура**, розрахунковий документ, який виписується постачальником під час реалізації товару покупцю і який містить перелік товарів, що підлягають реалізації, їх кількість, ціну і суму

**Рацин, Кочо** (1908–1943), письменник, класик македонської літератури, Македонія

**Рационалізація**, перехід від мимовільних, суб'єктивних традиційних способів поведінки до організованих форм соціальної діяльності згідно з раціонально встановленими правилами

**Рационалізм критичний**, заснований К. Поппером спосіб філософського мислення, що характеризується обережно-оптимістичною точкою зору на життя і речі

**Рационалізм (в архітектурі)**, напрям у зарубіжній архітектурі XX ст., що був поширений, головним чином у Франції (Ш. Ле Корбюзьє і його школа) та Італії («Група 7» та ін.)

**Рационалізм (у філософії)**, система поглядів, згідно з якою людський розум є основою пізнання, безмежною силою, що панує у світі

**Рационального вибору теорія**, формалізований підхід до визначення моделі поведінки суспільного актора як вибору поміж усіма можливими варіантами дій

**Рациональності концепція**, філософське вчення про всезагальність мірок розуму в життєдіяльності та пізнанні

**Рачинський хребет**, гірський хребет у Грузії та Південній Осетії, в центральній частині Великого Кавказу на південній стороні, найбільша висота – 2862 м

**Рачинський, Андрій Андрійович** (1724–1794), диригент, придворний капельмейстер гетьмана України Кирила Розумовського, Україна – Росія

**Рачинський, Гаврило Андрійович** (1777–1843), скрипаль-віртуоз, гітарист, композитор, Україна – Росія

**Рачинський, Іван Іванович** (1861–1921), композитор, музичний критик, поет, перекладач, Україна – Росія

**Рачкі, Франьо** (1828–1894), богослов, історик, археолог, археограф, політик, Хорватія

**Раш, Джеффрі** (1951), актор, «Оскар» (1996), Австралія – США

**Рашевський, Іван Григорович** (1849–1921), живописець, скульптор, колекціонер, Україна

**Рашель, Еліза** (1821–1858), актриса, ключова постать французького театру середини 20 ст., Франція

**Рашиг, Фрідріх** (1863–1928), хімік-технолог, винайшов спосіб фракційної дистиляції органічних речовин в колонах, здійснив промислове отримання фенолу каталітичним хлоруванням бензолу, Німеччина

**Рвачов, Володимир Логвинович** (1926–2005), математик, механік, академік АН УРСР (1978), Україна

**Рдесник** (Potamogeton), рід багаторічних водяних рослин родини рдесникових

**Рдесникові** (Potamogetonaceae), родина квіткових рослин порядку рдесникоцвітих

**Рдесникоцвіті** (Potamogetonales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Ре...**, префікс, що вказує на 1) повторну, відтворювану дію, 2) дію, протилежну до тієї, що виражена коренем, 3) протидію

**Реабілітація соціальна**, відновлення основних соціальних функцій особистості (групи, інституту), їх соціальної ролі як суб'єктів відновлення основних сфер життя суспільства

**Реабілітація (у медицині)**, відновлення функцій організму

**Реабілітація (в юриспруденції)**, поновлення у правах і відновлення репутації осіб, які безвинно зазнали репресій або були неправомірно притягнені до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності

**Реабілітація фізична**, застосування фізичних вправ і природних чинників з профілактичною і лікувальною метою у комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих і інвалідів

**Реабсорбція**, зворотне всмоктування води з розчиненими у ній корисними речовинами

**Реагування гнучкого стратегія**, воєнно-політична концепція США та НАТО часів «Холодної війни»; стала офіційною доктриною НАТО 1967

**Реадаптація соціальна**, процес повторного включення індивіда в соціальний контекст

**Реадмісія**, взаємні зобов'язання держав, які закріплюються в міжнародних угодах, прийняти назад власних громадян, а також громадян третіх країн та осіб без громадянства

**Реакліматизація**, 1) повернення виду в місце, де він раніш існував; 2) процес пристосування організму до умов середовища, які стали для нього незвичними, але раніше були звичайними

**Реактивна система залпового вогню**, РСЗВ, один із типів артилерійських систем

**Реактивна система управління**, система призначена для точного управління просторовим розташуванням корабля і виконання маневрів в космічному просторі

**Реактивний літальний апарат**, апарат, заснований на розробленій у фізиці і теоретичної механіки теорії руху твердого тіла зі змінною масою

**Реактопласти**, пластмаси на основі просторових полімерів, які при повторному нагріванні не розм'якшуються

**Реактор**, пристрій, в якому здійснюється керована ланцюгова ядерна реакція, що супроводжується виділенням енергії



**Реактор термоядерний**, пристрій для отримання енергії за рахунок реакцій синтезу легких атомних ядер, що відбуваються в плазмі при дуже високих температурах (10 \* 8 K)

**Реактор ядерний**, пристрій, в якому здійснюється керування ланцюговою ядерною реакцією, що супроводжується виділенням енергії

**Реактора ядерного активна зона**, центральна частина ядерного реактора, в якій міститься ядерне паливо і відбуваються ланцюгові ядерні реакції поділу з розмноженням нейтронів

**Реакції незворотні**, хімічні реакції, при яких взаємодіючі речовини повністю перетворюються на продукти реакції

**Реакції норма**, діапазон модифікаційної мінливості організму, клітини

**Реакція ланцюгова**, реакція, продукти якої, своєю чергою, вступають у взаємодію з початковими продуктами

**Реакція політична**, активний опір прогресу в суспільно-політичному житті, з метою збереження та зміцнення старих порядків, які вже віджили

**Реакція психологічна**, відповідь людини на простий подразник, зумовлена переважно біологічними чинниками

**Реал**, футбольний клуб із Мадрида (Іспанія)

**Реал бразильський**, національна валюта Бразилії

**Реалізація**, продаж товарів і послуг, що супроводжується отриманням грошової виручки

**Реалізм критичний в образотворчому мистецтві**, напрям в образотворчому мистецтві, спрямований на критичне переосмислення соціальної дійсності

**Реалізм критичний**, неоднорідна філософська течія, яка виникла у новоевропейській культурі

**Реалізм магічний**, художній метод, в якому органічно поєднуються елементи реального та фантастичного, побутового та міфічного, дійсного та уявного, таємничого; притаманний передовсім латиноамериканській культурі

**Реалізм новий**, філософський напрям, який виник на підставі протиставлення т. зв. нового реалістичного підходу експансії ідеалізму в епістемології

**Реалізм політичний**, концепція, яка пропонує розглядати міжнародні відносини як суму політик окремих держав, а боротьбу держав за владу, силу і домінування – як універсальну для всіх часів і регіонів

**Реалізм середньовічний**, напрям у середньовічній філософії, який стверджував, що загальні поняття мають реальне існування і передують існуванню одиничних речей

**Реалізм (у літературі)**, напрям, що ставить за мету правдиве відтворення дійсності в її типових рисах

**Реалізм (у мистецтві)**, естетична позиція, згідно якої завдання мистецтва полягає в якомога точнішій і об'єктивнішій фіксації дійсності

**Реалізм (у філософії)**, філософський напрям, згідно з яким загальні поняття (універсали) існують реально як сутності речей

**Реальгар**, мінерал, за хімічним складом – моносольфід міді

**Реальність об'єктивна**, все, що існує поза межами свідомості і незалежно від неї

**Реальність правова**, поняття для позначення особливого автономного світу права з його законами, логікою функціонування та розвитку, «базисними конструкціями», а також способом їхнього зв'язку в одне ціле

**Реальність**, те, що існує насправді, поза свідомістю – об'єктивна реальність, а у свідомості – суб'єктивна реальність

**Реаніматологія**, розділ медицини, який розробляє методи реанімації

**Реанімація**, комплекс заходів, спрямованих на виведення організму зі стану клінічної смерті і на підтримку життєдіяльності у хворих з надзвичайно тяжким перебігом захворювання

**Ребане, Карл Карлович** (1926–2007), фізик, президент Естонської АН (1973–1990), академік АН СРСР (1987), Естонія

**Ребар, Інесса Василівна** (1979), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон Європи (2004), Росія – Україна

**Ребет, Лев Михайлович** (1912–1957), політик, правник, публіцист, один із лідерів ОУН, Україна – США

**Ребіндер, Петро Олександрович** (1898–1972), хімік, академік АН СРСР (1946), Росія

**Ребра жорсткості**, елементи конструкцій (колон, балок, плит тощо) у вигляді тонких пластинок, призначених для збільшення жорсткості окремих ділянок конструкцій шляхом підвищення їх опору до здуття

**Ребра**, парні елементи осевого скелету хребетних

**Ребрик, Богдан Васильович** (1938), правозахисник, член Української Гельсінської групи, політв'язень часів СРСР, Україна

**Ребро даху**, вертикальний перетин схилів даху

**Ребро, Петро Павлович** (1932–2014), поет, журналіст, гуморист і сатирик, Україна

**Реброплав** (Stenophora), тип кишковопорожнинних тварин

**Ребус**, 1) загадка, в якій слова або фрази, що розгадуються, зображено у вигляді комбінацій малюнків з літерами та іншими знаками; 2) що-небудь загадкове, незрозуміле; головоломка

**Ревакович, Марія** (1960), поетеса, член Нью-Йоркської групи, Польща – Україна – США

**Ревалоризація**, процес переоцінки цінності якого-небудь об'єкту

**Ревальвація**, підвищення курсу національної валюти стосовно валют інших країн, міжнародних рахункових грошових одиниць, золота

**Реваншизм**, державна політика, спрямована на відновлення втрачених під час війни позицій

**Ревербератор**, пристрій для створення штучної реверберації за допомогою перетворення електричних сигналів, що несуть звукову інформацію

**Реверберація**, процес поступового зменшення інтенсивності звуку при його багаторазових віддзеркаленнях

**Реверді, П'єр** (1889–1960), поет, класик французької літератури, Франція

**Реверсія**, повернення майна колишньому власникові

**Реверсія (у генетиці)**, відновлення у мутантного організму нормального фенотипу

**Ревертаза**, фермент онкогенних вірусів

**Ревес, Імре** (1859–1945), живописець, представник критичного реалізму, Угорщина – Україна

**Ревівалізм**, течія в протестантизмі, що виникла у 18 ст.

**Ревізіонізм**, ідейно-політична чи наукова течія, метою якої є перегляд принципів і положень будь-якої теорії, концепції і вчення

**Ревізія**, обстеження фінансово-господарської діяльності посадових осіб, об'єднань, підприємств, організацій та установ з метою перевірки правильності і законності дій

**Ревізькі казки**, документи, що відображають результати проведення ревізій податного населення Російської імперії у 18 – першій половині 19 ст., що проводилися з метою подушного податкового обкладення населення

**Ревіндикація**, процес передачі частини майна (споруди і землі) Російської православної церкви і православних общин, що належали їм до розпаду Російської імперії у 1917 у власність Римсько-католицької церкви або місцевих властей

**Ревінь** (Rheum), рід рослин родини гречкових

**Ревіталізація (у біології)**, поняття, що характеризує процеси відновлення, оживлення, відтворення

**Ревіталізація (у будівництві)**, комплексні заходи, які включають ремонти, реконструкцію (модернізацію) і реставрацію (ревалоризацію), що реалізуються в масштабі міста, зокрема в старих деградованих ділянках

**Ревматологія**, розділ медицини, який займається проблемами етіології, патогенезу, діагностики, лікування і профілактики аутоімунних захворювань, зокрема ревматоїдного артриту

**Ревакація**, 1) скасування певного розпорядження або наказу; 2) відкликання дипломатичного представника чи уповноваженої особи державою або організацією, які призначали їх; 3) пропозиція того, хто видав чек, анулювати цей чек

**Револуційна військова рада**, Реввійськрада, колегіальний орган військово-політичного управління різного рівня в СРСР і радянських республіках у 1918–1934

**Револуційна українська партія**, політична партія у 1900–1905

**Револуційні військові суди в УНР**, надзвичайні судові установи, що утворювалися на території УНР з грудня 1917 по квітень 1918 головними губернськими комендантами для розгляду справ про вбивства, пограбування, підпали, згвалтування й розбій

**Револуційні комітети**, ревкоми, тимчасові надзвичайні органи влади в радянських республіках у 1917–1920

**Револуції кольорові**, масові мирні акції громадян, що призвели до зміни влади і мали виразну символіку

**Револуціонаризм**, прихильність до революційних змін, якісних стрибків на противагу еволюційному розвитку

**Револуція**, радикальна, корінна, глибока, якісна зміна, стрибок в розвитку суспільства, природи або пізнання, пов'язана з відкритим розривом з попереднім станом

**Револуція антитоталітарна**, процес радикального руйнування тоталітарних порядків і переходу до демократичного устрою громадського життя

**Револуція буржуазна**, соціальна революція, основним завданням якої є знищення феодального ладу або його залишків, встановлення влади буржуазії та створення умов для розвитку суспільства капіталістичним шляхом

**Револуція гідності**, масові протести 2013–2014 в Україні

**Револуція жовтнева у Росії 1917**, державний переворот у Росії, що відбувся 07.11(25.10).1917

**Револуція інформаційна**, метафора, яка відображає революційний вплив ІТ на всі сфери життя суспільства в останній чверті 20 ст.

**Револуція культурна**, 1) докорінний переворот у духовному розвитку СРСР, складова соціалістичних перетворень; 2) масовий рух у Китаї в 1966–1969, спрямований на «очищення» китайського комунізму та посилення Мао Цзедуну своїх позицій всередині країни

**Револуція лютнева у Росії 1917**, революційні події лютого-березня 1917, що завершилися падінням монархії у Російській імперії

**Револуція на граніті**, студентська акція протесту у Києві у жовтні 1990

**Револуція наукова**, назва для позначення докорінних змін в ідеях про природу, в динаміці наукового пізнання, що відбулися в європейському інтелектуальному житті

**Револуція науково-технічна**, революційні зміни в еволюційному розвитку науково-технічного прогресу, що змінили якість технологічного способу виробництва, засвідчивши якісно новий рівень у взаємодії людини і природи

**Револуція національно-визвольна**, знищення іноземного панування і завоювання національної незалежності

**Револуція неолітична**, історичний період переходу в епоху неоліту від привласнюючого до відтворюючого типу господарства

**Револуція оксамитова**, термін, яким прийнято позначати ненасильницьке повалення наявного політичного режиму

**Револуція соціальна**, докорінний різкий якісний переворот у всій соціальній структурі суспільства

**Револуція у Галичині 1848**, революція в Австрійській імперії, одна з європейських революцій 1848–1849

**Револуція у Росії 1905–1907**, революційні події у Російській імперії

**Револуція у Франції 1848**, революція у Франції, результатом якої стало проголошення Другої республіки

**Револьвер**, ручна вогнепальна зброя з коротким стволом і барабаном для стрільби на малій відстані

**Ревуельтас, Сільвестре** (1899–1940), композитор, скрипаль, диригент, вважається яскравим представником мексиканського музичного мистецтва 20 ст., Мексика

**Ревуни** (Aloautta), рід широконосих мавп родини павукоподібних

**Ревуцький, Валер'ян Дмитрович** (1911–2010), театрознавець, дослідник історії українського театру 19–20 ст., Україна – Канада

**Ревуцький, Дмитро Миколайович** (1881–1941), музикознавець, фольклорист, Україна

**Ревуцький, Лев Миколайович** (1889–1977), композитор та музикознавець, академік АН УРСР (1957), народний артист УРСР (1942) та СРСР (1944), Національна премія України ім. Шевченка (1966), Україна

**Ревю**, театральне видовище, що складається з окремих номерів і сцен, підпорядкованих певному задумові

**Регалії**, 1) відзнаки – ордени, медалі і т. п.; 2) предмети, що є знаком монархічної влади (корона, скипетр, держава)

**Регаль**, музичний інструмент, переносний орган з язичковими трубами без розтрубів

**Регбі**, вид спорту, командна гра з овальним м'ячем на прямокутному полі

**Регбіліг**, вид спорту, контактна командна гра з овальним м'ячем, різновид регбі

**Реггі**, напрям сучасної музики, що сформувався на Ямаїці на основі африканської мелодики наприкінці 1960-х і отримав широке розповсюдження з початку 1970-х

**Регенератор**, теплообмінний апарат для регенерації тепла

**Регенерація**, відновлення втрачених або пошкоджених органів, тканин, цілого організму з його частини

**Регенерація (в архітектурі)**, відбудова втрачених елементів історично сформованого міського середовища (будівель, споруд, розпланування вулиць і площ) на підставі історико-архівних та натурних досліджень

**Регенсбурга старе місто та Штадтамгоф**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс старого міста Регенсбурга та району Штадтамгоф, Німеччина

**Регентство**, в монархічних країнах тимчасове одноосібне або колегіальне здійснення повноважень глави держави у випадку вакантності престолу внаслідок неповноліття, недієздатності, тяжкої хвороби або тривалої відсутності законного спадкоємця престолу

**Регіон**, 1) частина території країни; 2) у Франції – адміністративна одиниця, що об'єднує кілька департаментів; 3) група країн, які межують та мають певні спільні ознаки

**Регіон геополітичний**, простір, що утворюють низка держав на основі різноманітних критеріїв сусідства і єдності з метою забезпечення та отримання певних вигід

**Регіоналізація**, утворення економічних інтеграційних угруповань, що розташовані на певній території, з метою підвищення ефективності економіки

**Регіоналізм**, полісемантичний термін, яким найчастіше позначається підхід до проблем світоустрою і національного розвитку з позицій інтересів і потреб регіонів

**Регіоналістика політична**, галузь наукового знання, що займається вивченням регіону як складного соціально-економічного й політичного утворення

**Регіональна політика**, складова частина державної чи національної стратегії, спрямована на оптимізацію центр-периферійних відносин та забезпечення збалансованого

розвитку й самодостатності регіонів, і сфера діяльності відповідної галузі державного та транскордонного управління

**Регіональний ландшафтний парк**, природоохоронні установи, які діють згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд України»

**Регіональних досліджень інститут НАН України**, установа відділення економіки НАН України

**Регістан (майдан)**, головний майдан у містах Середнього Сходу

**Регістан (пустеля)**, піщана пустеля в південній частині Афганістану

**Регістр**, сукупність бістабільних пристроїв, які використовують для приймання, зберігання та видачі інформації, а також простих її перетворень в обчислювальній техніці

**Регістр (в інформаційних технологіях)**, паралельне використання безлічі мережевих кабелів або портів для збільшення швидкості з'єднання понад ліміт одного конкретного кабелю або порту

**Регламент**, 1) сукупність правил, постанов, що регулюють роботу установи, державної чи громадської організації; 2) заведений розпорядок дня, режим праці, порядок, розподіл роботи на з'їздах, зборах, конференціях; 3) інструкція, зведення правил

**Регламент генеральний**, статут державної цивільної служби в 18–19 ст. у Росії

**Регламент технічний**, нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання та споживчої політики, в якому зазначаються характеристики продукту чи пов'язані з ним процеси і методи виробництва

**Регнерія палермська** (*Roegneria panormitana*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Реголіт**, залишковий ґрунт, що є продуктом вивітрювання породи на місці

**Реготун чорноголовий** (*Larus ichthyaetus*), вид птахів родини мартинових, вид фауни України

**Регрес**, 1) (біологічний) еволюційний занепад групи організмів; 2) (морфологічний) спрощення організації живої системи

**Регресія**, механізм психологічного захисту, симуляція повернення до попередньої стадії розвитку (наприклад, дорослий, що поводить себе як дитина)

**Регресія моря**, повільний відступ моря від берегів внаслідок підняття суші й опускання океанічного дна, зменшення об'єму води в океанічному басейні

**Регул**, зірка у сузір'ї Лева

**Регули**, те ж саме, що й менструація

**Регулювання правове автентичне**, різновид правового регулювання залежно від особливостей формування, масштабу та впливу на суспільне життя

**Регулятивна функція релігії**, здатність релігії через систему норм, цінностей, примусів, установок, канонів, інститутів управляти поведінкою, вчинками віруючих, діяльністю релігійних організацій, формувати та коригувати міжособистісні стосунки

**Регулятор (у генетиці)**, ген, який кодує структуру репресора

**Регулятор (у техніці)**, автоматичний або неавтоматичний пристрій (сукупність пристроїв), що підтримує стале значення регульованої величини

**Регулятори росту рослин**, органічні сполуки, які викликають стимуляцію чи пригнічення розвитку рослин

**Регуляційні споруди**, гідротехнічні споруди, призначені для регулювання русел річок

**Регуляція алостерична**, регуляція активності ферменту шляхом впливу на ту частину його молекули, яка не взаємодіє з субстратом

**Регуляція нервова**, регуляція функцій організму за допомогою нервової системи

**Регуляція нервово-рефлекторна**, основа нервової регуляції, регуляція життєдіяльності за допомогою рефлексів

**Редагування**, вид фахової діяльності у ЗМІ і книговидавництві, що пов'язана з підготовкою до випуску у світ творів друку та аудіовізуальної продукції

**Редагування плюралістична теорія**, теорія редагування, яка встановлює, що ЗМІ відповідно до обраних ними цілей можуть самі укладати й використовувати множину норм редагування (нормативну базу)

**Редагування теорія**, складова частина едитології, яка досліджує методологічні засади безпосереднього готування повідомлень до публікування (редагування)

**Редактор (в інформаційних технологіях)**, програмний засіб для створення і редагування текстових документів, зображень, аудіо та відеоінформації

**Редактор таблиць**, програма, яка дає змогу набирати, вправляти й зберігати таблиці

**Редактор формул**, програма, яка дає змогу набирати, вправляти й зберігати формули

**Редакція**, 1) організація (колектив), що здійснює підготовку до друку; 2) приміщення, у якому здійснюється редагування чого-небудь; 3) варіант якого-небудь літературного або музичного твору чи окремої його частини

**Ред-Бей**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічна пам'ятка 1530-х, китобійна станція на березі Червоної бухти, провінція Ньюфаундленд і Лабрадор, Канада

**Редвуд**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, США

**Редгрейв, Ванесса** (1937), актриса, лауреат Каннського (1966, 1969) та Венеційського (1994) МКФ, «Оскар» (1978), Велика Британія

**Редгрейв, Майкл** (1908–1985), актор, режисер, письменник, лауреат Каннського МКФ (1951), Велика Британія

**Редгрейв, Стівен** (1962), спортсмен (академічне веслування), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984, 1988, 1992, 1996, 2000), 9-разовий чемпіон світу (1986, 1987, 1991, 1993–1995, 1997–1999), Велика Британія

**Редді, Радж** (1937), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1994), США

**Реддінг, Отіс** (1941–1967), співак і автор пісень, продюсер і аранжувальник, класик соул-музики, США

**Редемптористи**, католицька чоловіча чернеча конгрегація, заснована Св. Альфонсом де Лігуорі у 1732

**Реденс, Станіслав Францевич** (1892–1940), представник радянських спецслужб, голова ДПУ УРСР (1931–1933), один з організаторів т. зв. розкуркулювання в Україні, Польща – Україна – Росія – Білорусь – Казахстан

**Редерер, Йоганн Георг** (1726–1763), медик, реформатор акушерства, Німеччина

**Реджані, Серж** (1922–2004), співак-шансон'є, актор, художник, Італія – Франція

**Редже, Тулліо** (1931–2014), фізик, математик, політик, фахівець з теорії елементарних часток, Італія – США

**Редзі Нойорі** (1938), хімік, Нобелівська премія з хімії (2001), Японія

**Редис** (*Raphanussativus* var. *radicula*), група різновидів виду редька посівна

**Редиф**, повторювання слова або кількох слів наприкінці кожного рядка у східній поезії

**Реді-мейд**, напрям в модерністському мистецтві, використання готових речей в мистецькому творі

**Редія**, друге партеногенетичне покоління у трематод

**Редкін, Петро Григорович** (1808–1891), правознавець, філософ, ректор Санкт-Петербурзького університету (1873–1876), Україна – Росія

**Редкліфф, Енн** (1764–1823), письменниця, одна із основоположників готичного роману, Велика Британія

**Редкліфф-Браун, Альфред** (1881–1955), філософ, антрополог, соціолог, один із засновників функціоналізму, Велика Британія

**Редмейн, Едді** (1982), актор, «Срібний ведмідь» (2007), «Оскар» (2015), Велика Британія

**Редовський, Іван Іванович** (1774–1807), ботанік, дослідник флори Сибіру і Камчатки, придворний ботанік графа О. К. Розумовського, Латвія – Росія

**Редон, Оділон** (1840–1916), живописець, графік, декоратор, один із основоположників символізму, Франція

**Ред-Рівер**, річка у США, ліва притока Міссісіпі, 2190 км

**Редукованих занепад**, зникнення в 11–13 ст. у східнослов'янських діалектах голосних неповного творення [ъ] і [ь]

**Редуктивна група**, група алгебри G для якої уніпотентний радикал її компоненти одиниці G0 є тривіальним

**Редуктор**, механізм, що передає і перетворює обертальний з однією або більше механічними передачами

**Редукційне тільце**, нездатні до запліднення клітини

**Редукційний поділ**, те ж саме, що мейоз

**Редукціонізм**, методологічний принцип, згідно з яким складні явища можуть бути повністю пояснені за допомогою законів, властивих явищам простішим

**Редукція (у біології)**, неповний розвиток або повне зникнення органу (структури)

**Редукція (у лінгвістиці)**, позиційна зміна звуків, що полягає в ослабленні артикуляції та зміні звучання голосних звуків



**Редуплікація**, фомоморфологічне явище, що полягає у подвоєнні основного складу або цілого кореня

**Редуценти**, організми, які харчуються мертвою органічною речовиною

**Редфорд, Роберт** (1937), актор, кінорежисер, продюсер, премії Венеційського МКФ (2012) та «Оскар» (1981, 2002), США

**Редька** (*Raphanus*), рід рослин родини капустяних

**Редька приморська** (*Raphanus maritimus*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Редько, Володимир Никифорович** (1937), кібернетик, академік НАН України (2000), Україна

**Редько, Климент Миколайович** (1897–1956), художник-авангардист, Польща – Україна – Росія

**Реекспорт**, продаж та вивезення за кордон раніше ввезеного товару, який не піддавався в реекспортуючій країні ніякій обробці

**Реєстр**, 1) перелік, список, опис; 2) алфавітний список слів, які подані в словнику як заголовні; 3) список слів, які підлягають лексикографічному опрацюванню

**Реєстрації інформації проблем інститут НАН України**, установа Відділення інформатики НАН України

**Реєстри козацькі**, списки (компуті) козаків, переважно реєстровців, окремих частин або всього Війська Запорозького у 16–18 ст.

**Режан** (1856–1920), актриса, ключова постать (разом із С. Бернар) європейської театральної сцени на межі 19–20 ст., Франція

**Режим безвізовий**, порядок перетину громадянами однієї держави кордону іншої, за якого відсутні адміністративні обмеження, встановлені країною в'їзду, що регламентовано відповідними угодами і договорами

**Режим особистої влади**, різновид державно-політичного режиму або режиму управління організацією, відповідно до якого стратегія й тактика розвитку визначається одноосібно вождем, а рішення політичних інститутів ухвалюються за його наказом або директивами

**Режим політичний**, тип, характер влади в країні; сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображає характер взаємовідносин громадян і держави

**Реза Пехлеві** (1878–1944), шах Ірану (1925–1941)

**Резеда** (*Reseda*), рід рослин родини резедових

**Резедові** (*Resedaceae*), родина квіткових рослин порядку каперцевитих

**Резерват**, природоохоронна територія, де головним об'єктом охорони є один з компонентів природного комплексу

**Резерват китів Ель-Віскаїно**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Мексика

**Резервати гігантської панди у провінції Сичуань**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, комплекс резерватів і ландшафтних парків, Китай

**Резервація**, окрема територія, відведена для поселення корінного населення країни, яка має спеціальний соціально-економічний і правовий статус, певні особливості управління

**Резервуар**, герметично закрита або відкрита стаціонарна посудина, стаціонарний, що наповнюється рідкою або газоподібною речовиною

**Резервуар зрівняльний**, гідравлічний орган (гідравлос), що за допомогою двох поршневих насосів закачує рідину в резервуар та подає її до труб

**Резервуар контактний**, елемент каналізації, для знезараження стоків

**Резервування**, спосіб підвищення надійності введенням додаткової кількості компонентів та зв'язків порівняно з мінімальною, необхідною для нормального функціонування виробу.

**Резерфорд, Даніель** (1749–1819), хімік, ботанік, першовідкривач азоту, Велика Британія

**Резерфорд, Ернест** (1871–1937), фізик, основоположник ядерної фізики, Нобелівська премія з хімії (1908), Нова Зеландія – Велика Британія

**Резерфорда формула**, формула для диференціального ефективного поперечного перерізу розсіювання нерелятивістських заряджених частинок

**Резерфордій**, хімічний елемент, символ – Rf, атомний номер – 104

**Резидент**, юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами

**Резиденція**, місцезнаходження (мешкання) високопоставленої особи

**Резиденція православних митрополитів Буковини і Далмації**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль 1864–1882 у м. Чернівці, Україна.

**Резистор**, пасивний елемент електричного кола, що володіє певним або змінним значенням електричного опору

**Резистори**, радіо- або електротехнічні вироби, основне функціональне призначення яких створювати активний опір електричному струму

**Резіна**, район Молдови

**Резнік, Борис Якович** (1929–1998), лікар-педіатр, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Резнік, Джудіт Арлен** (1949–1986), астронавт, США

**Резніков, Олександр Григорович** (1939), фізіолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Резнікович, Михайло Ісрухімович** (1938), театральний режисер, Герой України (2013), народний артист УРСР (1980), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Резолюції Генеральної Асамблеї ООН**, письмовий акт ООН, котрий вимагає як мінімум п'ятдесятивідсоткову більшість при голосуванні всіх членів Асамблеї

**Резолюція**, 1) рішення, постанова, прийняті, ухвалені з'їздом, зборами і т. ін. внаслідок обговорення будь-яких питань; 2) напис службової особи, ділових паперах, у якому міститься коротке рішення з приводу викладених у цих документах питань

**Резолюція Генеральної Асамблеї ООН**, офіційний акт Генеральної Асамблеї ООН, в якому виражається спільна

позиція держав-членів ООН з питань, що входять до компетенції Асамблеї

**Резольвер**, датчик положення слідувальних приводів робіт аналогового типу

**Резон, Андре** (1650–1719), композитор, органіст, Франція

**Резонанс**, явище, при якому коливання звучного тіла викликають коливання іншого тіла, яке перебуває у замкненому просторі

**Резонанс акустичний парамагнітний**, поглинання фонових певної частоти системою електронних спінів парамагнетика, коли енергія фону збігається з різницею між енергетичними рівнями парамагнітного іона у магнітному полі

**Резонанс акустичний ядерний магнітний**, поглинання фонових певної частоти системою ядерних спінів твердого тіла, коли енергія фону збігається з різницею між енергетичними рівнями ядерних спінів у магнітному полі

**Резонанс гігантський дипольний**, височастотне колективне збудження нуклонів у ядрі

**Резонанс електронний парамагнітний**, спектроскопічний метод, заснований на розщепленні вироджених спінових рівнів неспарованого електрону

**Резонанс магнітний**, явище резонансного поглинання радіочастотного випромінювання на частотах, які відповідають частотам переходів між розщепленими в магнітному полі квантово-механічними станами

**Резонанс ядерний магнітний**, спектроскопічний метод, заснований на розщепленні вироджених спінових станів атомного ядра

**Резонатор (біологія)**, різні структури тіла, які використовуються тваринами для підсилення звуків

**Резонатор акустоелектронний**, акустоелектронний виріб, принцип дії якого ґрунтується на використанні явища резонансу акустичної хвилі в обмеженому середовищі

**Резонатор об'ємний**, коливальна система надвисоких частот

**Резонатор (у біології)**, різні структури тіла, які використовуються тваринами для підсилення звуків

**Резонатор (у фізиці)**, коливальна система з різко вираженими резонансними властивостями

**Резонатори**, коливальні системи з різко вираженими резонансними властивостями

**Резонер**, персонаж драматичного твору, який не бере активної участі в дії, натомість виголошує промови та повчання

**Результант**, дорівнює добутку попарних різниць між їх коренями

**Резус-фактор**, антиген еритроцитів, одна з 29 систем груп крові

**Резуси**, макака резус, макак-резус (*Macaca mulatta*, *Macaca rhesus*), вид приматів родини мартішкових

**Резцов, Віктор Федорович** (1947), фахівець у галузі електродинаміки, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Резюме**, 1) короткий підсумковий виклад суті сказаного чи написаного; 2) частина апарату видання, де стисло ви-

кладається сутність наукової праці і подаються висновки; 3) документ, у якому подаються короткі відомості про досягнення претендента на певну посаду

**Резюмування**, підсумовування основної ідеї, вияву почуттів адресанта, яке дозволяє поєднати фрагменти розмови в єдине ціле

**Рей Чарльз** (1930–2004), естрадний співак (баритон) і піаніст, один із провідних представників стилів соул і ритм-енд-блюз, США

**Рей, Миколай** (1505–1569), письменник, поет-мораліст, та полеміст, музикант, політик, вважається «батьком польської літератури», Україна – Польща

**Рей, Фернандо** (1917–1994), актор, премія Каннського МКФ (1977), Іспанія

**Рейв**, масова дискотека під електронну музику

**Рейвен, Пітер** (1936), ботанік, іноземний член НАН України (1994), Китай – США

**Рейган, Рональд Вілсон** (1911–2004), 40-й президент США (1981–1989)

**Рейганоміка**, економічна політика США часу президентства Р. Рейгана

**Рейд**, 1) прибережна акваторія, місце якірної стоянки кораблів і судів; 2) спосіб ведення бойових дій

**Рейдер**, великі надводні військові кораблі, допоміжні крейсери, або переобладнані спеціальним чином комерційні суда, які поодинокі або з малим супроводом під час війни займаються порушенням ворожих комунікацій, топлячи транспорт і торгові судна

**Рейдерство**, вилучення майна на формально законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів

**Рейес, Альфонсо** (1889–1959), письменник, перекладач, журналіст, видатна фігура мексиканської національної літератури, Мексика

**Рейзен, Марко Йосипович** (1895–1992), оперний і камерний співак (бас), народний артист СРСР (1937), Сталінська премія (1941, 1949, 1951), Україна – Росія

**Рейк'явік**, місто, столиця Ісландії

**Рейка**, 1) сталевий вузький брус, що розміщується на шпалах залізничного або трамвайного полотна в два ряди для руху поїздів, трамваїв та ін.; 2) вузька й тонка дерев'яна дошка або брусок

**Рейкі**, в релігійно-філософських системах Японії – уявлення про універсальну всепроникаючу енергію життя, яка є аналогічною енергії «ци» китайців, «прани» індусів і Святому Духу християн

**Рейксмузеум**, художній музей в Амстердамі (Нідерланди)

**Рейлі, Джеймс Френсіс** (1954), астронавт, геолог, США

**Реймарус, Герман Самуїл** (1694–1768), історик, філософ, філолог, представник деїзму, Німеччина

**Реймер, Карл Людвіг** (1845–1883), хімік-органік-технолог, здійснив синтез саліцилового альдегіду з фенолу і хлороформу, відкрив реакцію отримання ароматичних орто-оксиальдегідів, Німеччина

**Реймонт, Владислав** (1867–1925), письменник, Нобелівська премія з літератури (1924), Польща

**Реймс**, місто у Франції, історико-культурний центр, 185 тис. мешканців

**Реймське євангеліє**, рукописне євангеліє, що зберігалось в Реймському соборі, частина аркушів якого написані кирилицею і мають старокиївське походження

**Реймський собор Нотр-Дам, колишнє абатство Сен-Ремі та палац То**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний ансамбль 12–18 ст. у м. Реймс, Франція

**Рейн**, річка у Швейцарії, Ліхтенштейні, Австрії, Німеччині, Франції, та Нідерландах, впадає до Північного моря, 1233 км

**Рейнарович, Лев Потапович** (1914–1987), оперний та концертно-камерний співак (баритон), Україна – Німеччина – США

**Рейнгардт, Джанго** (1910–1953), джаз-гітарист, основоположник стилю «циганський джаз», Бельгія – Франція

**Рейнгардт, Макс** (1873–1943), режисер, актор, один із реформаторів театрального мистецтва 20 ст., Австрія – Німеччина – США

**Рейнес, Фредерік** (1918–1998), фізик, Нобелівська премія з фізики (1995), США

**Рейнір**, діючий вулкан у штаті Вашингтон, США

**Рейнланд-Пфальц**, земля Німеччини

**Рейно**, Поль (1878–1966), політик, юрист, прем'єр-міністр Франції у 1940

**Рейнольдс, Джошуа** (1723–1792), живописець-портретист, перший президент Королівської академії мистецтв (1768–1792), Велика Британія

**Рейнольдс, Осборн** (1842–1912), механік, фізик, інженер, фахівець з гідромеханіки і гідравліки, автор низки важливих винаходів та відкриттів, Велика Британія

**Рейнольдса число**, характеристичне число та критерій подібності у гідродинаміці, що базується на відношенні інертності руху течії флюїда до його в'язкості

**Рейну Середнього долина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт долини середньої течії Рейну, Німеччина

**Рейнуотер, Лео Джеймс** (1917–1986), Нобелівська премія з фізики (1975), США

**Рейсвейкський мир 1697**, мирний договір між Іспанією та Францією, який завершив війну Аугсбурзької ліги війну

**Рейсдал, Соломон ван дер** (1602–1670), живописець-пейзажист, Нідерланди

**Рейсмус**, інструмент для проведення на заготівці розмічальних ліній, паралельних обраній базовій лінії, або перенесення розмірів з креслень на заготовку

**Рейсс, Фердинанд Фрідріх** (1778–1852), хімік, медик, першовідкривач явища електроосмосу, Німеччина – Росія

**Рейсфейдер**, креслярський інструмент для проведення ліній тушшю або фарбою (акварель, гуаш, темпера)

**Рейшина**, креслярська лінійка з різними пристосуваннями (поперечною колодкою, роликами та ін.), яка дає змогу проводити на кресленнях паралельні лінії

**Рейтер**, світова інформаційна агенція, спеціалізується на розповсюдженні іноземної інформації, заснована у 1851

**Рейтинг**, числовий або порядковий показник, що відображає важливість або значущість певного об'єкту, або явища

**Рейтинг країни кредитний**, оцінка спроможності позичальника, яким у даному випадку виступає суверенна держава, обслуговувати свої боргові зобов'язання, а також його кредитоспроможності стосовно конкретного фінансового зобов'язання

**Рейх, Фердинанд** (1799–1882), фізик, хімік, першовідкривач індію, Німеччина

**Рейхан, Алоїзій** (1807–1860), живописець-портретист, Україна – Польща

**Рейхан, Станіслав** (1858–1919), живописець-портретист, Україна – Польща – Франція

**Рейхан, Юзеф** (1762–1818), живописець-портретист, Україна – Польща

**Рейхані, Амін** (1876–1940), письменник, класик ліванської літератури, Ліван – США

**Рейхенбах, Ганс** (1891–1953), філософ і логік, представник логічного позитивізму, Німеччина – США

**Рейхскомісаріат Україна**, адміністративне утворення на частині окупованої Німеччиною території України у 1941–1944

**Рейхстаг**, 1) парламент, найвищий орган станового представництва в Священній Римській імперії; 2) німецький парламент у 1867–1918; 3) у 1919–1945 – нижня палата парламенту Німеччини

**Рейхштейн, Тадеуш** (1897–1996), хімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1950), Польща – Україна – Швейцарія

**Рейш, Карел** (1926–2002), кінорежисер, продюсер, теоретик кіно, представник нового реалізму, Чехія – Велика Британія

**Рейшауер, Едвін** (1910–1990), історик-японіст, культуролог, дипломат, Японія – США

**Рейшенбах, Франсуа** (1921–1993), кінорежисер, сценарист та продюсер, «Золотий ведмідь» (1968), Франція

**Реймпорт**, ввезення раніше вивезених за кордон товарів, які не піддавались обробці, експортні операції, що не відбулись

**Рейнвестування**, повторні, додаткові вкладення коштів, отриманих у вигляді доходів від інвестиційних операцій

**Рейжиніринг**, якісне оздоровлення підприємств, фірм, компаній шляхом перебудови та оновлення господарських процесів

**Рейнтеграція**, відновлення у громадянстві

**Рейфікація**, стан, коли соціальні відносини знаходяться поза людським контролем, оскільки вони набули застиглої і незмінної якості, як наприклад явища природного, а не соціального світу

**Река, Валентина Миколаївна** (1937), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист України (2008), Україна

**Рекам'є, Жюлі** (1777–1849), господиня знаменитого політичного-літературного салону, який був інтелектуальним центром Парижа першої чверті 19 ст., Франція

**Рекapіталізація**, 1) відновлення статутних капіталів банків та інших кредитних організацій; 2) зміна структури капіталу компанії, що найчастіше виникає через банкрутство

**Рекapітуляція**, повторення в ембріогенезі ознак дорослих предків

**Реквієм**, 1) вид римо-католицької служби; 2) багатоголосий циклічний вокальний чи вокально-інструментальний твір скорботно-патетичного звучання; 3) за аналогією до музичного значення застосовують і в художній літературі

**Реквізит**, 1) сукупність справжніх чи бутафорських речей, необхідних для виставки або кінозйомки; 2) обов'язковий елемент оформлення офіційних документів: дата, місце складання, підписи, печатка і т. ін.; 3) вихідні дані книжки, періодичного видання

**Реквізити постійні**, реквізити, що закріплені на бланку документа

**Реквізити**, сукупність постійних елементів, з яких складаються документи

**Реквізіція**, примусове вилучення державою майна власника в державних інтересах

**Рекетс**, вид спорту, гра (одиначна і парна) з м'ячем і ракеткою на корті без сітки зі стінами

**Реклама**, 1) поширювана в будь-якій формі, за допомогою будь-яких засобів, інформація про фізичну або юридичну особу, товари, ідеї і почини (рекламна інформація); 2) форма комунікації, яка намагається перекласти якість товарів і послуг мовою потреб покупців

**Реклама газосвітна**, вивіски, написи, будь-яке оформлення рекламних матеріалів із застосуванням неонових трубок

**Реклама прихована**, інформація про особу чи товар у програмі, публікації, що має рекламний характер і може вводити в оману осіб щодо справжньої мети таких програм і публікацій

**Рекламація**, 1) претензія, протест проти недоброякісної продукції, виконання пунктів угоди; 2) недостача товару чи прострочений термін його поставки; 2) незадовільний зовнішній вигляд упаковки

**Реклами альтернативні носії**, носії реклами, що не відносяться до стандартних загальноприйнятими категоріям друкованої, радіо, телевізійної, транспортної або зовнішньої реклами

**Реклінський, Василь** (18 ст.), іконописець, автор шестиповрхового іконостасу для Миколаївського собору в Ніжині (1734), Україна

**Реклінський, Іван** (1650 – перша чверть 18 ст.), гравер по дереву, автор низки високохудожніх книжкових ілюстрацій, Україна

**Реклю, Елізе** (1830–1905), географ та мандрівник, автор 19-томного твору «Земля і люди» (1873–1893), Франція

**Рекогноскування**, розвідка для здобуття відомостей про противника, що проводиться особисто командиром і офіцерами штабів перед майбутніми бойовими діями

**Рекогносцировка у геодезії**, огляд місцевості, що підлягає зйомці

**Рекомбінантна ДНК**, нова послідовність ДНК, утворена in vitro шляхом лігування двох або більше не гомологічних молекул ДНК

**Рекомбінантний білок**, білок, отриманий за допомогою рекомбінантної ДНК

**Рекомбінація**, перерозподіл генетичного матеріалу батьків у нащадків

**Рекомендації навчально-методичні**, поради з вивчення певної навчальної дисципліни або її розділу, з виконання певних навчальних робіт

**Рекомендація**, 1) рішення наради і т. п., виконання якого необов'язкове; 2) схвальний відгук про кого-небудь, даний з певною метою; 3) порада, вказівка кому-небудь; пропозиція

**Рекон**, елементарна одиниця генетичної рекомбінації

**Реконверсія**, переведення народного господарства країни після закінчення війни на виробництво продукції мирного часу

**Реконструкція**, особливий різновид будівництва, пов'язаний з перебудовою існуючих будинків і споруд з метою повної або часткової зміни їх функціонального призначення

**Реконструкція графічна**, 1) відтворення утраченого вигляду пам'ятки на будь-якому етапі її історичного існування; 2) графічне зображення об'єкта, що виконується на основі достовірних джерел

**Реконструкція містореставраційна**, процес відновлення міського середовища

**Реконструкція тексту**, відновлення первісного тексту твору, його фрагментів, елементів на підставі рукописних, машинописних варіантів, записів, нотаток, публікацій

**Реконструкція у порівняльно-історичному мовознавстві**, комплекс прийомів і процедур відтворення незафіксованих мовних станів, форм, явищ шляхом історичного порівняння відповідних одиниць окремої мови, групи або сім'ї мов

**Рекорд абсолютний**, найвище досягнення у деяких видах спорту

**Рекорд олімпійський**, найвище досягнення спортсменів, яке встановлюється безпосередньо на Олімпійських іграх

**Рекордер**, пристрій для запису цифрової або аналогової інформації

**Рекреація**, комплекс оздоровчих заходів, здійснюваних з метою відновлення нормального самопочуття і працездатності здорової, але стомленої людини

**Рекристалізація**, процес утворення і росту (або лише росту) одних кристалічних зерен (крісталітів) полікристалу за рахунок інших фаз

**Рекрут**, особа, прийнята на військову службу за військовою повинністю або за наймом

**Рекрутування політичне**, процес відбору й залучення людей до активної політичної діяльності, підготовки їх до роботи в законодавчих та виконавчих органах політичної влади



**Ректифікація кордону**, незначна зміна або уточнення ліній кордону

**Рекуай**, доколумбова культура, що існувала на території Перу

**Рекультивація**, комплекс робіт з відновлення порушених господарською діяльністю територій та ландшафтів

**Рекуператор**, теплообмінний апарат для регуляції тепла газоподібних продуктів згоряння палива

**Рекуперація**, використання частини тепла газоподібних продуктів згоряння палива для підігрівання повітря, газу або живильної води котлів

**Рекурренція**, повторна поява в ході еволюції подібних форм

**Рекурсія**, остання (третя) фаза артикуляції звука, коли органи мовлення виходять з того стану, який був потрібний для вимови звука

**Релаксація**, зниження тону м'язів скелетної мускулатури

**Релаксин**, статевий гормон хребетних

**Реле**, автоматичний прилад, який замикає і розмикає електричні ланцюги при певних явищах, на які він призначений реагувати

**Релевантність у інформатиці**, семантична відповідність пошукового запиту і пошукового образу документа

**Релейний елемент**, найпростіший перемикальний пристрій з двома або більше станами стійкої рівноваги

**Релея розсіювання**, розсіювання світла тілами, з розмірами, меншими за довжину хвилі

**Релея хвилі**, поверхневі акустичні хвилі

**Релея-Джинса закон**, формула, що описує частотну та температурну залежності інтенсивності рівноважного випромінювання абсолютно чорного тіла при малих частотах (великих довжинах хвиль)

**Релі, Волтер** (1552/1554–1618), поет, письменник, історик, фаворит Єлизавети I, Велика Британія

**Релігієзнавства категорії**, загальні поняття, що відображають суттєві, закономірні зв'язки і відношення, притаманні релігійному феномену та явищам, безпосередньо пов'язаним із ним

**Релігієзнавства методи**, шляхи (засоби) розв'язання пізнавальних проблем у процесі вивчення релігії і вільнодумства

**Релігієзнавство**, галузь гуманітарних знань, спрямована на осягнення сутності, закономірностей походження й функціонування релігії на різних етапах розвитку культури (суспільства, соціальної групи, особи)

**Релігієзнавство лінгвістичне**, напрям релігієзнавства, предметом дослідження якого є мова релігії як знакова система, що містить вербальні та невербальні засоби символічно зашифрованої інформації, джерелом для яких є священні тексти

**Релігій типи**, категорія академічного релігієзнавства, предметним полем якої є класифікаційні групи релігій, що складаються за певними підставами і мають спільні ознаки

**Релігійна діяльність позакультова**, один з проявів активності окремих віруючих, їх груп, релігійних інститутів і організацій

**Релігійний культ**, система релігійних дій, предметів і символів, апробованих у релігійній практиці впродовж певного часу й змінюваних за потребою

**Релігійні відносини**, різновид форм взаємозв'язку у духовній сфері суспільства

**Релігійні норми**, сукупність правил, приписів, вимог, які регулюють життя віруючих, їхню поведінку, вчинки, діяльність релігійних організацій

**Релігійні організації**, об'єднання послідовників певного віросповідання на основі спільного віровчення з метою задоволення власних релігійних потреб, здійснення релігійного культу, підтримання зв'язків з державними органами та суспільними організаціями

**Релігійні центри всесвітні**, організаційно конституційовані віросповідні інституції, юрисдикція яких поширюється на вірних певного сповідання незалежно від їх етнічної приналежності, громадянства, місця проживання та політичної заангажованості

**Релігійність**, одне з важливих понять соціології релігії, що характеризує якісну і кількісну визначеність (ступінь, рівень, характер) суб'єктивного засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їхній вплив на поведінку, життєдіяльність віруючих, реліг. спільноти

**Релігійність кордоцентрична**, поняття в системі релігійної думки

**Релігійності критерії**, система показників, ознак, за допомогою яких визначається ступінь, рівень, характер, стан релігійності населення (міста, села, регіону, країни), окремих індивідів, релігійних спільнот, соціально-демографічних груп

**Релігійності типи**, поняття, що характеризує спільні (чітко фіксовані суб'єктивні й об'єктивні) показники ступеня, характеру релігійності для певної групи віруючих

**Релігії амбівалентність**, поняття, яке характеризує подвійність, неоднозначність функціонального впливу релігій на суспільно-історичні елементи

**Релігії громадянської концепції**, теоретичне обґрунтування своєрідної, неінституціалізованої релігії, єдності громадян тієї чи іншої країни незалежно від їхньої конфесійної приналежності

**Релігії етнонаціональні**, релігії, чия поява і функціонування, межі поширення та основні символи пов'язані з певною етнонаціональною спільнотою

**Релігії компенсаційно-терапевтична функція**, здатність релігії своїми специфічними засобами й властивостями компенсувати обмеженість, безсилля, залежність людей від об'єктивних умов існування, розриви у соціальному житті та ціннісній орієнтації людей, наповнити новим сенсом їхнє життя

**Релігії комунікативна функція**, здатність релігії впливати на процес спілкування віруючих, їх соціалізацію, передавання та засвоєння інформації та формувати між ними духовні зв'язки

**Релігії критика**, поняття, яке об'єднує різноманітні форми критичного ставлення до релігії

**Релігії легітимізуюча функція**, здатність релігії виховувати у віруючих шанобливе ставлення до певних

суспільних норм поведінки як до продукту Божого промислу, а не суспільного розвитку

**Релігії національні**, релігійні вірування і культові дії, притаманні тому чи іншому народу, нації

**Релігії нетрадиційні**, реформовані східні релігійні вірування, перенесені на ґрунт західної цивілізації

**Релігії світові**, означення тих монотейстичних релігій, які в ході історичного розвитку подолали етнонаціональні межі й набули відкритості для всіх

**Релігії традиційні**, збережені протягом тривалого часу і передані наступним поколінням релігійні комплекси, які відтворюються і розвиваються в межах їх історичних, етнічних чи державних кордонів

**Релігія**, світогляд і світосприйняття, а також відповідні поведінка і дії (культові), що впливають з віри у той чи інший різновид понадприродного

**Релігія державна**, віровчення, офіційний статус якого підтверджено державою

**Релігія природна**, близьке деїзму вчення про релігію як про «властивість людської природи»

**Релігія сарматів**, система релігійно-міфологічних уявлень, вірувань і культів іраномовних племен (аорси, сіраки, язичи, роксолани, алани), які у 2 ст. до н.е. підкорили скіфів і багато в чому успадкували їхні релігійні традиції

**Релігія скіфів**, система релігійно-міфологічних уявлень, вірувань і культів племен північноіранської мовної групи, що в 7–2 ст. до н.е. населяли територію Північного Причорномор'я

**Реліз в інформаційних технологіях**, остаточна версія програмного продукту, готова до використання користувачами

**Релікварій**, місце для збереження релігійних реліквій

**Релікти**, таксони рослин і тварин, які залишково збереглися від широко розповсюджених в минулому флори і фауни

**Релін**, гумовий лінолеум, матеріал для покриття підлог, що виготовляється на основі синтетичних і натурального каучуків

**Реля**, те ж, що й ліра

**Релятивізм**, метафізична абсолютизація відносності та умовності змісту пізнання

**Релятивізм етичний**, методологічний принцип пізнання і тлумачення моралі, суть якого полягає в абсолютизації моменту відносності й умовності моральних норм, уявлень, ідеалів

**Релятивізм культурний**, термін, протилежний етноцентризму

**Релятивізм політичний**, методологічна основа політичної діяльності, що передбачає відсутність субстанційних моментів у політичному житті, абсолютизацію якісної нестабільності явищ, їх незалежність від факторів та умов, які часто неможливо довести за допомогою раціональних схем

**Релятивістські ефекти**, будь-яке явище у фізиці, кількісна характеристика якого визначається відношенням швидкості руху частинок фізичної системи до швидкості світла

**Реляційне значення**, значення, що видозмінюються від одної словоформи до іншої

**Реляція**, 1) письмове повідомлення про хід бойових дій війська; 2) описання бойового подвигу однієї особи або всієї військової частини; 3) повідомлення про які-небудь події, факти; 4) військова або дипломатична доповідь (з 18 ст.)

**Рельєф**, сукупність форм (нерівностей) земної поверхні

**Рельєф броньований**, ділянки плоскогір'їв і плато, складені з поверхні пластами твердих порід

**Рельєф долинно-балочний**, ерозійний рельєф, утворений річковими долинами із широкими пологими задернованими схилами

**Рельєф карстовий**, тип рельєфу, що формується шляхом розчинення водою вапняків, доломіту, гіпсів та інших гірських порід

**Рельєф моренний**, сукупність акумулятивних форм рельєфу, створених діяльністю льодовиків

**Рельєф похований**, рельєф минулих геологічних епох

**Рельєфу енергія**, морфометричний показник потенційної інтенсивності або можливого прояву тих чи інших рельєфоутворюючих процесів

**Рельєфу позитивні форми**, опуклі форми рельєфу, відносно підвищені ділянки земної поверхні

**Рем, Ернст** (1887–1934), один з лідерів німецьких нацистів, соратник А. Гітлера, Німеччина

**Реман, Антоній** (1840–1917), геолог, геоморфолог, мандрівник, основоположник львівської географічної школи, Польща – Україна

**Ремарк, Еріх Марія** (1898–1970), письменник, класик світової літератури 20 ст., Німеччина – Швейцарія

**Ремарка**, 1) авторська примітка в тексті п'єси, що містить стислу характеристику обставин дії, зовнішності та поведінки дійових осіб; 2) лінгв. спеціальна позначка у словнику, що містить у собі граматичну стилістичну і т. ін. характеристику слова

**Рембо, Артюр** (1854–1891), поет, класик світової літератури, Франція

**Рембрандт** (1606–1669), живописець та графік, майстер світлотіні, видатний представник золотого віку голландського живопису, Нідерланди

**Ремедіація земель**, біоремедіація, комплекс методів очистки вод, ґрунтів і атмосфери з використанням рослин та інших організмів

**Ремез** (*Remiz pendulinus*), вид птахів родини синицевих, вид фауни України

**Ремез, Євген Якович** (1896–1975), математик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Білорусь – Україна

**Ремези** (*Remiz*), рід птахів родини синицевих, фауна України

**Ремек, Владимир** (1948), космонавт, Чехія

**Ременецвітник** (*Loranthus*), рід напівпаразитних кущів родини ременецвітникових

**Ремесло залізоробне**, металургія заліза, яка ґрунтувалася на видобутку й переробці залізної руди, розвитку ремесел і виготовленні різноманітних знарядь праці й виробів

**Ремесло, Василь Миколайович** (1907–1983), вчений у галузі селекції та насінництва пшениці, академік АН СРСР (1974), Україна

**Ремипедії** (Remipedia), клас безхребетних тварин типу кільчастих тихоходів

**Ремізов, Олексій Михайлович** (1877–1957), письменник, один із яскравих стилістів у російській літературі, Росія – Франція

**Ремілітаризація**, відновлення державою військових споруд і укріплень, дислокація збройних сил, проведення інших заходів військово-економічного характеру в демілітаризованій зоні

**Ремінісценція**, різновид інтертекстуальності, елемент художньої системи, що відсилає до загальної структури окремих елементів чи мотивів іншого твору

**Реміфологізація політична**, 1) процес повернення політичного міфу до значущого, автономного, цінного досвіду та універсального політичного принципу; 2) напрям інтерпретації політичного міфу

**Ремке, Йоганнес** (1848–1930), філософ-ідеаліст, представник іманентної філософії, Німеччина

**Ремнезуби** (Mesoplodon), рід ссавців родини дзюборилих китів

**Ремнепелюстник козячий** (Himantoglossum caprinum), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Ремнецвітникові**, або Омелові (Loranthaceae), родина квіткових рослин порядку санталоцвітих

**Ремнецвітні**, лорантові (Loranthaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку санталоцвітих

**Ремнеці** (Ligulinae), підродина стюжкових черв'яків

**Ремонт**, виправлення пошкоджень, усунення дефектів, поломок, лагодження чого-небудь

**Ремонт капітальний**, комплекс значних робіт з поліпшення стану будівель і споруд, інженерних комунікацій, техніки та обладнання, і т. д.

**Ремонтпридатність**, властивість пристрою, яка дає змогу попереджати його відмови та пошкодження, виявляти причини їх виникнення та усувати наслідки проведенням технічного обслуговування і ремонту

**Ремплінг, Шарлотта** (1946), актриса, «Срібний ведмідь» (2015), Велика Британія

**Ремсен, Айра** (1846–1927), хімік, академік (1882) та президент (1907–1913) НАН США

**Ренан, Ернест** (1823–1892), філософ і письменник, історик релігії, семіолог, Франція

**Ренар, Жюль** (1864–1910), письменник, драматург, майстер афоризмів, Франція

**Ренар, Шарль** (1847–1905), повітроплавець, один з піонерів дирижаблебудування, Франція

**Ренатурація ДНК**, процес возз'єднання одиночних ланцюгів ДНК, поновлення водневих зв'язків між комплементарними основами

**Ренатурація**, перехід молекули біополімеру від денатурованого до нативного стану

**Ренд**, валюта ПАР, а також спільна валюта країн Єдиної валютної зони, до якої, крім ПАР, входять Намібія і Лесото

**Рене, Ален** (1922–2014), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1994, 1998), «Золотий лев» (1961), лауреат Каннського МКФ (1980, 2009, 2014), Франція

**Ренесанс**, Відродження, епоха в культурному та ідейному розвитку Західної Європи 14–17 ст.

**Рені**, місто, адміністративний центр Ренійського р-ну Одеської обл.

**Рені, Гвідо** (1575–1642), живописець, представник болонської школи, Італія

**Реній**, хімічний елемент, символ – Re, атомний номер – 75

**Ренійський район**, адміністративна одиниця у складі Одеської обл.

**Ренін**, ангиотензіногеназа, компонент ренін-ангиотензінової системи

**Ренкін, Вільям Джон Макворт** (1820–1872), інженер, фізик, механік, один із творців технічної термодинаміки, Велика Британія

**Ренн**, Людвіг (1889–1979), письменник, Німеччина

**Реннелл, Джеймс** (1742–1830), географ, історик, картограф, піонер океанографії, Велика Британія

**Реннелла східна частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, східна частина о. Реннелл, природоохоронна територія, Соломонові острови

**Ренненкампф, Микола Карлович** (1832–1899), юрист, ректор Київського університету Св. Володимира (1883–1887), Україна

**Реннер, Карл** (1870–1950), політик, канцлер (1918–1920, 1945) та президент (1945–1950) Австрії, Чехія – Австрія

**Рено, Еміль** (1844–1918), винахідник, художник і популяризатор науки, передвісник мультиплікації, Франція

**Рено, Жозеф-Гуссен** (1795–1867), сходознавець, Франція

**Рено, Луї** (1843–1918), юрист, Нобелівська премія миру (1907), Франція

**Реновація в архітектурі**, відновлення зовнішнього вигляду або внутрішнього простору морально й фізично застарілих будівель, архітектурних пам'яток

**Ренодо, Теофраст** (1586–1653), видавець, лікар, один з творців сучасної журналістики, Франція

**Ренормалізація**, математична процедура, що застосовується в квантовій електродинаміці та інших областях теоретичної фізики для уникнення проблеми розбіжності рядів та невластивих інтегралів

**Рента**, регулярно отримуваний дохід з капіталу, облігацій, майна, землі

**Рента земельна**, баланс земельний, система земельно-звітних документів, яка охоплює земельний фонд в межах усіх адміністративно-територіальних одиниць

**Рента монопольна**, особлива форма земельної ренти, що створюється в сільському господарстві і добувній промисловості при продажу певних видів землеробської продукції, металів, мінералів, корисних копалин

**Рентабельність**, відносний показник економічної ефективності

**Рентген**, одиниця вимірювання дози рентгенівського чи гамма-опромінення

**Рентген, Вільгельм Конрад** (1845–1923), фізик, першовідкривач короткохвильового електромагнітного випромінювання (рентгенівські промені), Нобелівська премія з фізики (1901), Німеччина

**Рентгенівська камера**, прилад для вивчення або контролю атомної структури зразка шляхом реєстрації на фотоплівці картини, що виникає при дифракції рентгенівських променів на досліджуваному зразку

**Рентгенівська трубка**, певний тип електровакуумної лампи для добування рентгенівських променів

**Рентгенівський структурний аналіз**, метод дослідження структури речовини, в основі якого лежить явище дифракції рентгенівського випромінювання на тривимірних кристалічних ґратках

**Рентгенівські промені**, короткохвильове електромагнітне випромінювання з довжиною хвилі від 10 нм до 0.01 нм

**Рентгенівські спектри**, спектри випускання і поглинання рентгенівських променів

**Рентгеній**, хімічний елемент, символ – Rg, атомний номер – 111

**Рентгенограма**, результат рентгенографії

**Рентгенографія**, обстеження організму за допомогою рентгенівських променів з фіксацією зображень на плівці

**Рентгенографія (у філології)**, метод фонетичних досліджень, що дає змогу визначити положення всіх органів мовлення при творенні звука

**Рентгенологія**, розділ медицини, який розробляє методи рентгенографії

**Ренуар, Жан** (1894–1979), режисер, сценарист, продюсер, актор, лауреат Венеційського МКФ (1937, 1946, 1951), «Оскар» (1975), Франція

**Ренуар, П'єр Огюст** (1840–1919), живописець, графік та скульптор, один із основних представників імпресіонізму, Франція

**Ренув'є, Шарль Бернар** (1815–1903), філософ, представник неопозитивізму, Франція

**Ренхіфо, Сесар** (1915–1980), художник, драматург, представник соціального реалізму, Венесуела

**Ренці, Маттео** (1975), політичний діяч, прем'єр-міністр Італії з 2014

**Реньє, Анрі де** (1864–1936), поет, письменник, член Французької академії (1911), Франція

**Реньє, Жан** (1771–1814), воєначальник, дивізійний генерал, соратник Наполеона Бонапарта, Франція

**Реньо, Анрі Віктор** (1810–1878), хімік-органік, фізик, винахідник гігрометра і пірометра, Німеччина – Франція

**Реньяр, Жан-Франсуа** (1656–1709), драматург, класик світового театру, Франція

**Реобаза**, ток мінімальної сили, що викликав збудження

**Реовіруси** (Reoviridae), родина сферичних вірусів, які містять РНК

**Реовірусна інфекція птиці**, контагіозне захворювання, яке спричиняється РНК-вмісним авіреовірусом

**Реологія**, розділ фізики, що вивчає деформації і текучість речовини

**Реометр**, прилад, яким вимірюють витрату газів

**Реомюр, Рене Антуан** (1683–1757), природознавець, винахідник спиртового термометра, Франція

**Реорганізація**, перетворення, перебудова організаційної структури управління підприємством, фірмою, компанією при збереженні основних засобів, виробничого потенціалу підприємства з метою пристосування до внутрішніх і зовнішніх змін

**Реостат**, резистор, змінний електричний апарат (пристрій), яким регулюють і обмежують силу струму або напругу в електричному колі

**Реофільні тварини**, реофіли, тварини, що пристосувалися жити у швидких течіях

**Реп**, ритмічний речитатив під музику, елемент хіп-хоп культури

**Репарації**, у міжнародному праві – форма матеріальної відповідальності держави-агресора, що полягає у наданні державі, що постраждала від агресії, відшкодування матеріальної шкоди грошима, натурою або послугами

**Репарація**, повне або часткове матеріальне чи грошове відшкодування збитків, заподіяних війною, переможеною країною державі-переможцю

**Репарація (у біології)**, відновлення нативної структури ДНК

**Репатріація**, 1) повернення емігрантів у країну, звідки вони походять, з поновленням їх у правах громадянства; 2) повернення на батьківщину військовополонених і цивільних осіб, що опинилися за межами своєї країни внаслідок війни

**Репеленти**, хімічні речовини, які відлякують комах, кліщів, гризунів, птахів

**Репер (у математиці)**, сукупність точки (початку координат) і впорядкованого набору з  $n$  лінійно незалежних векторів (тобто базису) в  $n$ -мірному афінному просторі

**Репертуар**, сукупність творів, які виконуються у театрі, на концертах і т. ін., або коло ролей, номерів, музичних чи літературних творів, що виконуються певним артистом

**Репетиція генеральна**, вивчення і повторення текстів, партитури, розподілу акторів під час майбутньої вистави чи концерту на сцені та узгодження всіх компонентів майбутнього видовища, випробування сценічних ефектів, відсіч зайвого та невдалого тощо

**Реплікація**, редуплікація, подвоєння молекулярних і субклітинних структур

**Реплікон**, одиниця процесу реплікації, ділянка ДНК, яка містить один сайт ініціації реплікації

**Репнін, Микола Васильович** (1734–1801), воєначальник та дипломат, генерал-фельдмаршал російської армії (1796), Росія

**Репніна-Волконська, Варвара Миколаївна** (1808–1891), письменниця та мемуаристка, конфідент Т. Шевченка та М. Гоголя, Росія – Україна



**Репортаж**, 1) повідомлення в мас-медіа про важливі події суспільного, мистецького та літературного життя; 2) журналістський твір із групи інформаційних жанрів, поданий у формі емоційно піднесеної розповіді учасника певної події, безпосереднього свідка якогось явища

**Репортери без кордонів**, міжнародне об'єднання журналістів, зареєстроване у Франції як некомерційна організація, засноване 1985

**Реппе, Вальтер Юліус** (1892–1969), хімік-органік, відкривач низки реакцій (реакції Реппе), які лежать в основі промислових способів отримання багатьох найважливіших продуктів основного органічного синтезу, Німеччина

**Репрезентатив**, тип мовленнєвого акту, ілюкутивна мета котрого полягає в експлікації почуттів та ставлення адресанта до ситуацій, подій, фактів тощо, про які йдеться в його повідомленні

**Репрезентативна система**, спосіб отримання інформації, що відповідає аналізаторам (органам відчуттів) людини

**Репрезентативність**, відповідність вибірки всій сукупності об'єктів за однією або кількома суттєвими характеристиками

**Репрезентації ментальні**, ключове поняття когнітивної науки, яке стосується процесу представлення (репрезентації) світу в голові людини й одиниць такого представлення

**Репресалії**, односторонні примусові заходи, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої з метою примусити припинити їх і прийняти запропоновані вимоги

**Репресії**, каральні, примусові заходи, які застосовуються спеціально уповноваженими державними органами (судовими і позасудовими)

**Репресія (у біології)**, пригнічення активності гена

**Репресор**, регуляторний білок, який пригнічує транскрипцію генів оперона

**Реприватизація**, повернення в приватну власність раніше викуплених або націоналізованих (конфіскованих) підприємств, земельних ділянок, банків, акцій, інших цінних паперів і т. д.

**Реприза**, повторна вказівка на об'єкт за допомогою спеціальних засобів у південнослов'янських мовах

**Репринт**, перевидання, стереотипне видання (як правило, зі збереженням поліграфічного й художнього оформлення)

**Репрографія**, об'єднання методів, засоби і процеси відтворення документа, а також одержання його твердих і нетвердих копій без застосування друкарської форми (тобто неполіграфічно)

**Репродуктивна ізоляція**, бар'єри несхрещування між видами

**Репродуктивні органи**, органи рослин і тварин, які виконують функцію розмноження

**Репродуктивно-респіраторний синдром**, інфекційна хвороба свиней, що спричиняється РНК-геномним вірусом родини Arterivirus сімейства Arteriviridae

**Репродукція**, 1) фотографічне або поліграфічне відтворення зображень (творів живопису, друкованого тексту,

карт, фотознімків тощо; 2) картина, малюнок, креслення, фотознімок тощо, виготовлені таким способом

**Републіка**, італійська щоденна газета, видається в Римі й Мілані, заснована у 1976

**Репутація**, громадська думка, що сформувалася стосовно якостей, достоїнств або недоліків будь-кого

**Рерберг, Георгій Іванович** (1937–1999), кінооператор, лауреат Венеційського МКФ (1981), Росія

**Реріх, Микола Костянтинович** (1874–1947), живописець, сценограф, філософ-містик, письменник, мандрівник, археолог, громадський діяч, Росія – Україна – Індія

**Реріх, Святослав Миколайович** (1904–1993), живописець, Росія – Індія

**Ресивер**, пристрій, що приймає сигнал цифрового телебачення і передає його на екран телевізора

**Ресіфі**, місто у Бразилії, 1,6 млн мешканців

**Рескін, Джон** (1819–1900), письменник, поет, художник, теоретик мистецтва, літературний критик, Велика Британія

**Ресора**, пружна сталева частина підвіски машин і повозок різних типів (наприклад, пружинна ресора)

**Ресоціалізація**, процес засвоєння нових соціальних ролей і статусів, цінностей і знань на кожному етапі життя людини

**Респіратор**, засіб індивідуального захисту органів дихання від попадання аерозолів (пил, дим, туман) та/або шкідливих газів

**Респондент**, 1) особа, яка відповідає на анкету при проведенні і опитування; 2) джерело усної чи письмової інформації, інформант

**Республіка**, форма державного правління, за якою вища влада належить представницьким органам, обраним населенням на певний термін

**Республіка автономна**, різновид адміністративно-територіальних одиниць в СРСР

**Республіка монархична**, республіка суперпрезидентська, особливий різновид республіканської форми правління, специфікою якого є юридичне й фактичне зосередження усіх важелів державної влади в руках президента

**Республіка парламентська**, одна з форм організації верховної державної влади, характерною ознакою якої є верховенство вільно обраного народом представницького органу (парламенту) над виконавчою гілкою влади, політична відповідальність уряду перед парламентом

**Республіка президентська**, республіка, в якій повноваження глави держави, а в деяких випадках – і глави уряду, належать президенту, який обирається непарламентським шляхом (а саме – громадянами держави) і формує уряд, що не несе відповідальності перед парламентом

**Республіканізм**, політично-правова доктрина й ідейно-політичний рух, зорієнтовані на ідеал республіки як форми правління і політичного устрою

**Республіканізм громадянський**, система цінностей і заснована на них концептуальна модель суспільно-політичного ладу, що забезпечує добре врядування

в демократичній державі спираючись на добросчесне, активне громадянство

**Республіканська партія**, одна з двох основних політичних партій США, заснована у 1854

**Рессель, Йозеф** (1793–1857), інженер, технік, запропонував нового рушія для судна – гребний гвинт, що поміщається у кормовій частині, і побудував перший у світі пароплав з гребним гвинтом, Чехія – Австрія – Словенія

**Реставрація**, 1) поновлення будь-чого в первісному вигляді; 2) в архітектурі – комплекс робіт з відновлення і збереження первісних форм пошкоджених пам'яток історії, архітектури і містобудування за залишками, кресленнями, малюнками та іншими матеріалами

**Реставрація у Франції**, відновлення влади монархів-представників династії Бурбонів у Франції у період 1814–1830

**Ресталінізація**, різновид ідеологічного курсу чи державної політики загалом, спрямований на реабілітацію сталінізму як радянського різновиду лівоекстремістського тоталітарного режиму

**Рестані, П'єр** (1930–2003), критик, філософ культури, основоположник нового реалізму, Франція

**Реституція**, повернення культурних цінностей

**Рестієві** (Restionaceae), родина квіткових рослин порядку рестієцвітих

**Рестієцвіті** (Restionales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Рестриктази**, ферменти рестрикції (ендонуклеази), які розрізають ДНК в певних специфічних ділянках

**Рестрикція (обмеження)**, 1) (біохімічна) розрізання ланцюга ДНК під дією певного ферменту; 2) (генетична) обмеження імунної відповіді за антигенами головного комплексу гістосумісності; 3) (в економіці) обмеження кредитів, що їх надає центральний банк комерційним банкам; 4) обмеження виробництва і продажу товарів, що проводиться монополіями з метою штучного підвищення цін на них і отримання за рахунок цього додаткового прибутку

**Реструктуризація**, комплекс заходів по оздоровленню підприємств, що пов'язані також зі зміною організаційної структури підприємства

**Ресурсе адміністративний**, вплив на політику неpolітичними методами з боку органів державної влади задля досягнення вигідного для неї результату

**Ресурси**, основні елементи виробничого потенціалу, які перебувають у розпорядженні системи та використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку

**Ресурси біологічні**, природні компоненти та сили природи, що використовуються або можуть бути використані в суспільному виробництві

**Ресурси гідроенергетичні**, поновлювані природні ресурси, енергетичні ресурси текучої води

**Ресурси електронні**, інформаційні ресурси, що керуються комп'ютером, у тому числі ті, які вимагають використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера

**Ресурси лісові**, деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва

**Ресурси людські**, знання, вміння та навички, які одні люди можуть надати й надають іншим для покращення та збагачення їхнього життя

**Ресурси матеріальні**, ресурси, що одночасно беруть участь у виробництві і цілком використовуються в кожному циклі (арматура, бетонна суміш, сипучі і допоміжні матеріали тощо)

**Ресурси мінеральні**, природні речовини мінерального походження, що використовуються для отримання енергії, сировини і матеріалів, слугують мінерально-сировинною базою світового господарства

**Ресурси мінерально-сировинні**, невідновлювані природні ресурси, корисні копалини, добуті з надр Землі

**Ресурси невиробничі**, будинки і споруди, що становлять житлово-комунальне господарство, освітні, культурні та заклади охорони здоров'я

**Ресурси трудові**, частина населення, що володіє необхідним для роботи освітнім рівнем, фізичним розвитком і станом здоров'я

**Ресурсозбереження**, принцип, за якого розв'язання проблем, утому числі управлінських, досягається за умови мінімальних витрат наявних ресурсів (економічних, людських, інформаційних, фінансових, матеріальних, часових)

**Ретардація (в літературі)**, композиційний прийом штучного гальмування розвитку подій

**Ретикуло-ендотеліальна система (РЕС)**, система клітин мезенхімального походження, які здатні перетворюватися на макрофаги

**Ретикулярна тканина**, різновид сполучної тканини, яка є основою кровотворних органів

**Ретикулярна формація**, структура головного мозку

**Ретикуляція**, утворення узору з найдрібніших крапель при нанесенні фарби, часто пов'язане з тим, що сирий шар фарби наноситься на раніше надрукований шар фарби, що після висушування має гладку глянцеу поверхню

**Ретійська залізниця у Альбулі та ландшафти Берніни**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, дві залізничні лінії в Альпах на території Італії та Швейцарії кінця 19 – початку 20 ст.

**Ретіф де ла Бретонн, Нікола** (1734–1806), письменник, один із популярних французьких літераторів 18 ст., Франція

**Ретке, Теодор** (1908–1963), поет, Пулітцерівська премія (1954), США

**Ретороманські мови**, умовна назва групи архаїчних романських мов, розташованих на периферії галло-італійського мовного ареалу

**Реторсія**, обмежувальні заходи, застосовувані однією державою щодо іншої (або щодо її громадян) у відповідь на несправедливі, недружні (але правомірні з погляду міжнародного права) дії цієї держави, щоб домогтися припинення таких дій

**Ретрансляція**, одночасний прийом і передача станцією аудіоінформації, яка поширюється іншою станцією без змін і купюр

**Ретровіруси** (Retroviridae), родина РНК-вмісних вірусів

**Ретроспекція**, повернення до минулих подій у часі та просторі тексту

**Ретський вік і ярус**, останній вік пізньотріасової епохи тріасового періоду та відклади, що утворилися в той час

**Ретуш**, підмальовування, механічне усунення недоліків на фотознімку, кінонегативі чи кінопозитиві, фільмокопії

**Ретциус, Андерс Адольф** (1796–1860), анатом і натураліст, запровадив доліхо- і брахікефальну класифікацію людських рас за розміром черепа, Швеція

**Ретциус, Андерс Яхан** (1742–1821), ботанік, міколог, зоолог, хімік і фармацевт, один із провідних класифікаторів живої природи, Швеція

**Реутелізація**, відтік та повторне використання рослинами корисних речовин із старіючих частин

**Реутов, Олег Олександрович** (1920–1998), хімік-органік, академік АН СРСР (1964), Україна – Росія

**Реферат**, 1) доповідь на будь-яку тему, підготовлена на підставі критичного огляду інших джерел; 2) стислий об'єктивний виклад змісту документа; 3) вторинний документ як результат аналітико-синтетичної переробки інформації первинного документа чи його частини

**Референдум**, волевиявлення народу шляхом голосування з важливого державного або суспільного питання

**Референдум 01.12.1991**, референдум про незалежність України

**Референтна група**, реальна або умовна соціальна спільнота, з якою індивід співвідносить себе як з еталоном і на норми, думки, цінності і оцінки якої він орієнтується в своїй поведінці і самооцінці

**Референційність**, текстова категорія, що відображає зв'язок інформації у мовленнєвому витворі з об'єктом дійсності

**Референція**, 1) довідка, відгук про колишню службу, роботу; 2) довідка про платоспроможність певної фірми чи особи

**Референція мовця**, індивідуальна віднесеність змісту повідомлення, дискурсу загалом, здійснювана адресантом, до явищ дійсності, яка може не збігатися із загальномовною, але впливає із намірів мовця

**Рефінансування**, залучення кредитними організаціями дешевих короткострокових міжбанківських позик або кредитів центрального банку для забезпечення виданих банком кредитів

**Рефлекс**, автоматична цілісна стереотипна реакція організму на певний подразник

**Рефлекси умовні**, пристосувальна реакція організму, що виникає на певні подразнення завдяки нервовій системі

**Рефлексія**, здатність людської свідомості (і думки) у процесі сприйняття дійсності сприймати і себе саму

**Рефлексивність**, 1) схильність особистості до дій, заснованих на рефлексах, підсвідомості, доведена до автоматизму; 2) схильність до всебічного осмислення будь-чого

**Рефлектор**, випромінюючий елемент багатоеlementної антени подовжнього випромінювання, розташований у напрямі, зворотному напрямку головної пелюстки діаграми спрямованості

**Рефлекторна дуга**, нейронний ланцюг, який забезпечує певний рефлекс

**Рефлесогенна зона**, область розташування рецепторів, подразнення яких викликає безумовний рефлекс

**Реформа**, комплекс заходів, якими вводяться такі нові суспільні відносини, які не змінюють основ (передусім, економічних) системи суспільних відносин, але призводять до зміни умов діяльності всіх або групи членів суспільства

**Реформа аграрна**, сукупність науково обґрунтованих заходів, що скеровані на структурну перебудову агропромислового комплексу

**Реформа адміністративна**, комплекс узгоджених заходів, спрямованих на системну перебудову організації виконавчої влади, формування сучасної системи місцевого самоврядування

**Реформатство**, відгалуження кальвінізму континентально-європейського походження, що виникли в Швейцарії в період Реформації

**Реформатський, Сергій Миколайович** (1860–1934), хімік, основоположник київської школи органічної хімії, член-кореспондент АН СРСР (1928), Росія – Україна

**Реформація**, релігійний рух у Західній Європі 16 ст., який підірвав монополію владу католицької церкви і започаткував протестантизм

**Реформи економічні**, перетворення в системі управління економікою, ведення господарства, шляхи та способи здійснення економічної політики

**Реформізм**, система поглядів, що відстоює можливість поступової зміни суспільства засобами еволюційного наближення до соціалізму або поліпшення існуючої капіталістичної системи в процесі накопичення реформ

**Рефрактерність**, зниження збудливості клітин

**Рефрактометрія**, 1) розділ оптичної техніки; 2) у хімії – метод у фізичній хімії для визначення складу і структури речовин; 3) в офтальмології – об'єктивне визначення рефракції ока за допомогою спеціальних приладів – очних рефрактометрів

**Рефрактор**, телескоп, об'єктивом якого є лінзова (діоптрична) система

**Рефракція**, зміна напрямку розповсюдження хвиль (променів) електромагнітного випромінювання, що виникає на межі розділу двох прозорих для цих хвиль середовищ або в товщі середовища з властивостями, що безперервно змінюються

**Рефрен**, головна тема в музичному творі

**Рефугіум**, ділянка земної поверхні, або Світового океану, де вигляд або група видів пережили або переживають несприятливий для них період геологічного часу

**Рецензія**, жанр публіцистики, за допомогою якого автор професійно аналізує твір літератури, науки, мистецтва, дає оцінку вже відтвореним (іншим автором) фактам, подіям, явищам

**Рецепт**, документ, який містить вказівку про склад і спосіб приготування (або промислового виробництва) чогонебудь (реактивів, сплавів і т. д.)

**Рецептакул**, стерильна частина плодового тіла грибів

**Рецептори**, 1) чутливі нервові утворення аналізаторів; 2) білкові комплекси, розташовані на зовнішній плазматичній мембрані

**Рецепції теорія**, напрям лінгвістики медіатексту, який досліджує, як люди формують значення й досвід, вступаючи у взаємодію з текстами і технологіями мас-медіа

**Рецепція**, 1) запозичення даним суспільством соціологічних і культурних форм, що виникли в іншій країні або в іншу епоху; 2) запозичення однією державою більш розвинутого права іншої держави. Так, відома Р. римського права країнами Західної Європи починаючи з 12 ст.; 3) здійснюване рецепторами сприйняття і перетворення енергії подразників на нервові збудження

**Рецесивність**, відсутність фенотипічного прояву одного з алелей у гетерозигот

**Рецесія**, нетривалий спад зростання реального валового внутрішнього продукту

**Реципієнт**, клітина або організм, який щось отримує

**Речення**, мінімальна граматично й інтонаційно оформлена цілісна одиниця мови, яка є головним засобом формування, вираження й повідомлення думки, волевиявлення та емоцій людини

**Речення генитивне**, односкладне речення, в якому головний член, виражений незалежним родовим відмінком іменника, означає не тільки існування предмета, але й характеризує його з кількісного погляду (має значення надлишковості)

**Речення головне**, основна, незалежна в граматичних відношеннях частина складнопідрядного речення, якій підпорядковується інша частина – одне або кілька підрядних речень

**Речення двоскладне**, речення, граматична основа якого складається з підмета (одного або із залежними членами) та присудка (одного або із залежними членами)

**Речення двоскладне дієслівне**, просте речення, що складається з підмета й присудка, поєднаних предикативним зв'язком, та синтаксично залежних від них компонентів

**Речення еквівалентні**, модальні, стверджувальні, заперечні частки, звертання, які виконують роль речень

**Речення загальнозаперечне**, речення, у якому заперечення відноситься до дієслова-присудка й таким чином виражає повне заперечення явищ, подій

**Речення заперечне**, речення, в якому заперечена дія, стан або ознака, виражена присудком

**Речення інфінітивне**, односкладне речення, головний член якого виражений інфінітивом

**Речення молекулярне**, речення, яке складається з двох чи більшої кількості атомарних речень

**Речення називне**, односкладні речення, граматична основа яких має у своєму складі лише один головний член (підмет або присудок)

**Речення неозначено-особове**, односкладне речення, структурну основу якого становить головний член, виражений дієсловом у формі третьої особи множини

**Речення неповне**, речення, у якому немає конструкційного потрібного головного або другорядного члена речення, очевидного з попереднього контексту або ситуації

**Речення непоширене**, речення, що складається тільки з головних членів – підмета і присудка

**Речення номінативне**, односкладне речення, головний член якого виражений іменником або іншою субстантивованою частиною мови у називному відмінку

**Речення односкладне**, речення, яке має один граматичний центр, тобто один головний член, співвідносний або з підметом, або з присудком

**Речення окличне**, речення, у якому зміст передано в супроводі відповідних йому емоційно-експресивних оцінок обурення, упевненості, радості, захвату, здивування, побажання, заклику та ін.

**Речення питальне**, речення, що містить в собі питання, яке вимагає відповіді від співрозмовника

**Речення підрядне**, синтаксично залежна предикативна частина складнопідрядного речення, яка цілком або частково зберігає ознаки простого речення й за допомогою сполучника підрядності або сполучного слова граматично підпорядковується головному реченню

**Речення повне**, речення, у якому є всі члени, передбачені структурною схемою

**Речення поширене**, речення, у якому крім головних (головного) є другорядні члени

**Речення просте**, речення, що є однією предикативною одиницею

**Речення протокольні**, незалежні одне від одного речення, які виражають достовірні чуттєві переживання суб'єкта, формують емпіричну базу науки і пізнання загалом і не можуть розкладатися на дрібніші речення

**Речення спонукальне**, речення, що виражає наказ, прохання, заклик, пораду та інші волевиявлення

**Речитатив**, декламаційна за характером вокальна мелодична лінія, яка наближується до природного мовлення і не має завершеної композиційної форми

**Речмедін, Валентин Остапович** (1916–1986), письменник-шестидесятник, журналіст, Україна

**Речове право**, право, яке забезпечує задоволення інтересів правомочної особи шляхом безпосереднього впливу на річ без сприяння інших осіб

**Речовина**, один із видів матерії, що має просторову обмеженість, масу спокою і є предметом дослідження фізики, хімії тощо

**Решер, Ніколас** (1928), філософ-аналітик, логік, теоретик «теорії всього», Німеччина – США

**Решетар, Джон** (1924), історик-радянолог, фахівець з новітньої історії України, США

**Решетар, Мілан** (1860–1942), філолог, дійсний член НТШ (1924), Хорватія

**Решетилівка**, селище міського типу, адміністративний центр Решетилівського р-ну Полтавської обл.



**Решетилівська вишивка**, білим по білому, один із найскладніших та найоригінальніших видів української народної вишивки

**Решетилівське газоконденсатне родовище**, газоконденсатне родовище на території Решетилівського р-ну Полтавської обл.

**Решетилівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавська обл.

**Решетилівські статті 1709**, договірні умови про політичне й правове становище Гетьманщини у складі Російської держави

**Решетнєв, Михайло Федорович** (1924–1996), конструктор, один із основоположників практичної космонавтики, академік АН СРСР (1984), Україна – Росія

**Решетников, Анатолій Георгійович** (1923), актор, народний артист УРСР (1966), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Решетников, Федір Григорович** (1919–2011), хімік, фізико-хімік, металург, академік АН СРСР (1992), Росія

**Решетников, Федір Павлович** (1906–1988), живописець, один із основних представників соціалістичного реалізму, народний художник СРСР (1974), Сталінська премія (1949, 1951), Україна – Росія

**Решетняк, Юрій Григорович** (1929), математик, академік АН СРСР (1987), Росія

**Решітка (в алгебрі)**, частково впорядкована множина, в якій для кожної пари елементів існує супремум та інфімум

**Решіточник червоний** (*Clathrus ruber*), вид грибів родини решіточникових, внесений до Червоної книги України (2009)

**Решко, Стефан Михайлович** (1947), спортсмен (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975) та Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Реюньйон (острів)**, острів у групі Маскаренських островів в Індійському океані, належить Франції

**Реюньйон (регіон)**, заморський регіон Франції

**Реюньона піки, кратери та вали**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Франція

**Рея**, давньогрецька богиня

**Рєдін, Єгор Кузьмович** (1863–1908), історик мистецтва, археолог, професор Харківського університету, Росія – Україна

**Резанов, Володимир Іванович** (1867–1936), історик літератури, Росія – Україна

**Резанов, Олександр Геннадійович** (1948), спортсмен (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976), Росія – Україна

**Ремень, Марія Віталіївна** (1987), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон Європи (2010)

**Рєпін, Ілля Юхимович** (1844–1930), живописець, одна з ключових фігур реалізму у світовому образотворчому мистецтві, Україна – Росія – Фінляндія

**Рєпінська культура**, археологічна культура кінця 4 – початку 3 тис. до н. е. в Лісостеповій та Степовій Донщині,

північно-західних районах Прикаспію, у степах Поволжя, Східної України та на півдні Українського Лісостепу

**Ржаксинський, Віктор Альбертович** (1967), спортсмен (велосипедні гонки), чемпіон світу (1991), Україна

**Ржанов, Анатолій Васильович** (1920–2000), фізик, фахівець в області напівпровідникової мікроелектроніки і фізики поверхні напівпровідників, академік АН СРСР (1984), Росія

**Ржевський, Володимир Васильович** (1919–1992), вчений у галузі гірничих розробок, академік АН СРСР (1981), Росія

**Ржищів**, місто обласного підпорядкування в Київській обл.

**Риб, Євген Августович** (1859–1924), композитор, скрипаль та диригент, Польща – Україна

**Рибак, Володимир Васильович** (1946), державний і політичний діяч, голова Верховної Ради України (2012–2014), Україна

**Рибак, Ігор Михайлович** (1934–2005), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1956), чемпіон Європи (1956), Україна

**Рибак, Іссахар-Бер** (1897–1935), живописець, графік і декоратор, представник паризької школи, Україна – Франція

**Рибак, Натан Самійлович** (1913–1978), письменник, майстер історичної прози, Україна

**Рибаков, Борис Олександрович** (1908–2001), історик, археолог, фахівець з історії Київської Русі, один із найвпливовіших представників історичної науки в СРСР, академік АН СРСР (1958), Росія

**Риба-ліра**, піскарка велика (*Callionymus lyra*), риба родини піскаркових, вид фауни України

**Рибалко, Сергій Григорович** (1938–1989), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (1962, 1965), Україна

**Рибалочки** (*Alcedo*), рід птахів родини рибалочкових, фауна України

**Рибалочкові** (*Alcedinidae*), родина птахів ряду ракшеподібних, фауна України

**Рибальське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Охтирського р-ну Сумській обл.

**Рибальченко, Станіслав Альбертович** (1971), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1997), Україна

**Рибачук, Ада Федорівна** (1931–2010), живописець та графік, Україна

**Риби** (*Pisces*), парафілетична група водних хребетних тварин, зазвичай холоднокровних (точніше екзотермних) із вкритим лусками тілом та зябрами, наявними протягом всього життя

**Риби (у астрономії)**, зодіакальне сузір'я

**Риби-ангели**, помакантові (*Pomacanthidae*), родина риб ряду окунеподібних

**Риби-качечки**, риби-присоски (*Lepadogaster*), рід риб родини присоскоперових, фауна України

**Риби-ластівки** (*Monodactylidae*), родина риб ряду окунеподібних

**Риби-лоцмани** (*Naucrates*), рід риб родини ставридових, фауна України

**Риб-метелики** (Chaetodon), рід тропічних морських риб родини щетинозубих

**Риб-папуги** (Scaridae), родина риб ряду окунеподібних

**Риб-хірурги** (Acanthuridae), родина риб ряду окунеподібних

**Риб-шаблі** (Lepidopus), рід риб родини волосохвостових, фауна України

**Рибін, Володимир Іванович** (1980), спортсмен (велотрекові гонки), чемпіон світу (2005), Україна

**Рибний пугач** (Buboblakistoni) (Ketupablakistoni), вид птахів родини совиных

**Рибних морських ресурсів міжнародна охорона**, система міжнародних угод, які регулюють обсяг оптимально допустимого вилову мор. риби, розмір знарядь вилову, райони й сезони промислу, спеціальні правила захисту рибного молодняка тощо

**Рибництво**, одне з основних напрямів аквакультури і галузь сільського господарства, яка займається вирощуванням риби, покращенням і збільшенням рибних запасів у водоймах

**Рибніков, Микола Миколайович** (1930–1990), актор, народний артист РРФСР (1981), Росія

**Рибовіруси**, віруси, що містять РНК

**Рибоза**, простий вуглевод з групи пентоз (п'ятиуглецевий моносахарид)

**Рибозмій** (Ichthyophiidae), родина ряду безногих амфібій

**Рибоїдні кажани** (Noctilio), рід ссавців родини зайце-губих

**Рибонуклеази**, ферменти класу гідролаз

**Рибонуклеотиди**, мономер РНК

**Рибоподібні**, позатаксономічна група, що об'єднує риб та круглоротих

**Рибопропускні споруди**, споруди у складі гідровузлів, призначені для пропуску риби з нижнього б'єфа у верхній, головним чином у період її нерестової міграції

**Рибосома**, немембранна органела клітини, функція якої – біосинтез білка

**Рибофлавін**, лактофлавін, вітамін B2

**Рибулоза**, моносахарид, пентоза

**Рибці** (Vimba), рід риб родини коропових, один вид якого, рибець малий (Vimba tenella), внесений до Червоної книги України

**Рибчинська, Зінаїда Сергіївна** (1885–1964), актриса та оперна співачка (меццо-сопрано), Україна – Росія

**Рибчинський, Юрій Євгенович** (1945), поет, драматург, сценарист, народний артист України (2000), Україна

**Ривест, Рональд Лінн** (1947), криптограф, Премія Тюрінга (2002), США

**Рига**, місто, столиця Латвії

**Ригель (в астрономії)**, зірка у сузір'ї Оріона

**Ригель (у будівництві)**, горизонтальний чи похилий тримальний елемент каркасу (балка, стержень, ферма), на який спираються панелі

**Ригер, Теодор** (1841–1913), скульптор, Польща – Україна – Італія

**Риги історичний центр**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова Риги 14–20 століття, Латвія

**Ригідність**, функціональний стан скелетних м'язів, що характеризується різким підвищенням їхнього тонуусу й опірністю деформуючим зусиллям

**Ригоризм**, суворе, непохитне, іноді – надмірно дріб'язкове додержання моральних принципів

**Ридз-Смігли, Едвард** (1886–1941), воєначальник і політик, маршал Польщі (1936), верховний головнокомандувач польської армії у німецько-польській війні 1939, Україна – Польща

**Рижик** (Lactarius deliciosus), вид грибів роду родини сироїжкових, вид флори України

**Рижих, Віктор Іванович** (1933), живописець, народний художник України (2004), Росія – Україна

**Рижій** (Camelina), рід рослин родини капустяних

**Рижов, Юрій Олексійович** (1930), учений в області механіки рідини і газу, дипломат, академік АН СРСР (1987), Росія

**Рижський, Іван Степанович** (1759–1811), філософ, логік і мовознавець, перший ректор (1805–1811) Харківського університету, Латвія – Росія – Україна

**Ризаліт**, частина будівлі, виступаюча за основну лінію фасаду і що йде у всю висоту будівлі

**Ризикологія політична**, наука про ризик, яка досліджує його сутність, причини виникнення, форми прояву й роль

**Ризику групи**, сукупність індивідів, які мають підвищений ризик стосовно захворюваності на СНІД (півії, гомосексуалісти, наркомани, венеричні хворі)

**Ризіна**, орган кріплення лишайників

**Ризниця**, приміщення в християнських церквах і монастирях, де зберігається культовий одяг церковників

**Ризоїд**, коренеподібне утворення у нижчих рослин

**Ризоктонія** (Rhizoctonia), базидіальна стадія гриба *Pellicularia filamentosa*

**Ризома**, позаструктурний, антиієрархічний, не означальний, нелінійний спосіб організації тексту

**Ризоплака темноглазкова** (Rhizoplaca melanophthalma), вид грибів родини леканорових, внесений до Червоної книги України

**Ризосфера**, шар ґрунту навколо коренів

**Ризька затока**, затока в Балтійському морі біля берегів Естонії та Латвії

**Ризька хартія**, міжнародна хартія про автентичність та реконструкцію історичних об'єктів в контексті збереження культурної спадщини, ухвалена у жовтні 2000

**Ризький мирний договір 1921**, договір між Росією та Україною з одного боку, й Польщею, з другого, про припинення війни і нормалізацію відносин

**Рийвас, Тааві** (1979), політик, прем'єр-міністр Естонії з 2014

**Рика, Вацлав** (1931–1996), геолог, іноземний член НАН України (1995), Україна – Польща

**Рикалін, Микола Миколайович** (1903–1985), металознавець, академік АН УРСР (1968), Україна – Росія

**Рикетсії** (Rickettsiaceae), родина бактерій

**Риков, Валеріан Микитович** (1874–1942), архітектор, автор проектів пам'ятника княгині Ольги, кіностудії ім. Довженка, іподрому у Києві, Грузія – Росія – Україна

**Рикове**, селище міського типу Генічеського р-ну Херсонської обл.

**Рикошет**, відбиття снаряда (кулі), який вдарився об перепону під певним кутом до її поверхні, наслідком чого є зміна початкової траєкторії польоту

**Рила**, гірський масив на південному заході Болгарії, найвищий на Балканському півострові, висота до 2925 м (гора Мусала)

**Рилєв, Кіндрат Федорович** (1795–1826), поет, один із очільників Грудневого повстання 1825, Росія

**Рилізінг-фактори**, нейрогормони гіпоталамуса

**Рильський монастир**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, духовний центр середньовічної Болгарії, архітектурний комплекс 10–19 ст., Кюстендильська область, Богарія.

**Рильський, Максим Тадейович** (1895–1964) поет, перекладач, публіцист, мовознавець, літературознавець, фольклорист, класик української літератури, академік АН УРСР (1943), академік АН СРСР (1958), Україна

**Рильський, Тадей Розеславович** (1841–1902), фольклорист, етнограф, економіст, представник хлопоманства, Україна

**Рим**, місто, столиця Італії

**Рима жіноча**, рима парокситонна

**Рима**, композиційно-звуковий прийом суголосся закінчень, що має фонетичне й метричне значення

**Римаренко, Юрій Іванович** (1929–2006), філософ, правознавець і політолог, фахівець історії та теорії держави і права, філософії права, прав людини, політології, етнополітології, етнофілософії, націософії, Україна

**Римарій**, словник рим, уживаних у певній національній поезії відповідної історичної доби

**Римарук, Ігор Миколайович** (1958–2008), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2002), Україна

**Римейк**, новий, виправлений, перероблений варіант видання музичного твору

**Римо-католицька церква в Україні**, одна із традиційних християнських церков на території України

**Римська імперія**, державне утворення, яке зародилося на основі Римської республіки, існувало з 27 до н.е. до 395 (поділ імперії на Західну та Східну) або 476 (падіння Західної Римської імперії)

**Римська республіка**, історична епоха Давнього Риму, для якої характерна аристократично-олігархічна форма правління, в якій вища влада зосереджувалася у сенаті та в руках консулів

**Римська угода**, ухвалений 25.03.1957 в Римі документ про створення Європейського економічного співтовариства

**Римська школа в образотворчому мистецтві**, коло митців доби Відродження, які працювали переважно у Римі

**Римська школа у музиці**, термін, що в історії музики використовується для опису композиторів, котрі працювали у Римі у 16–17 ст.

**Римський клуб**, неурядова громадська міжнародна організація, заснована у 1968 задля дослідження проблем глобального розвитку та привернення уваги світового співтовариства до глобальних проблем

**Римський національний музей**, археологічно-історично-мистецька музейна установа, діє у м. Рим (Італія) з 1889

**Римський університет Сапієнца**, вищий навчальний заклад, діє у м. Рим (Італія) з 1303

**Римський-Корсаков, Микола Андрійович** (1844–1908), композитор, диригент, музичний критик, Росія

**Римські діяння**, латиномовна пам'ятка середньовічної писемності

**Римські мури Луго**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, фортечні мури періоду Римської імперії в м. Луго, автономна спільнота Галісія, Іспанія

**Римської імперії кордони**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, залишки прикордонних укріплень часів Римської імперії у Німеччині

**Риму історичний центр, володіння Ватикану, церква Сан-Паоло-Фуорі-ле-Мура**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс у складі пам'яток античності, церкви Сан-Паоло-Фуорі-ле-Мура, громадських та релігійних споруд папського Риму, Італія

**Римування**, спосіб організації рим у вірші

**Римша, Андрій** (бл. 1550 – після 1595), поет-панегірист, перекладач, Білорусь

**Ринг**, майданчик квадратної форми для проведення змагань з боксу

**Ринггіт**, національна валюта Малайзії

**Рингіт**, національна валюта Малайзії

**Риндич, Алла Володимирівна** (1939), біолог, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Ринін, Микола Олексійович** (1877–1942), математик, механік, один із піонерів ракетної техніки, Росія

**Риніофіти** (Rhyniophyta), відділ вимерлих рослин

**Ринія** (Rhynia), рід найдавніших викопних рослин

**Ринку інструменти регулювання**, прийоми, що використовуються державою для забезпечення пропорційності у господарстві країни, створення системи соціальних компенсацій (податки, кредит, банківський процент, цінові межі, цільові дотації та інвестиції тощо)

**Ринку насичення**, концентрація товарів, можливості надання послуг на ринку для забезпечення платоспроможного попиту та його прогнозованого зростання

**Ринку проблем та економіко-екологічних досліджень інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Риновіруси** (Rhinovirus), рід вірусів родини пікорнавірусів

**Ринок**, 1) сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів та послуг, що регулюються співвідношенням попиту

та пропозиції; 2) спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів

**Ринок аграрний**, сукупність грошово-кредитних, товарообмінних і фінансових відносин, які складаються між сільськогосподарськими виробниками та ін. зацікавленими економічними суб'єктами

**Ринок європейський**, ринок євровалюти / єврооблігацій, міжнародний ринок позичкових капіталів, обслуговуючий операції в доларах США та інших основних іноземних валютах для фінансування зовнішньої торгівлі та інвестицій за кордоном

**Ринок зовнішній**, сфера товарного обміну, що виходить за національні межі

**Ринок золота світовий**, відкритий ринок з вільним обертанням, рівноправним статусом виступаючих на ньому держав і розвитком інфраструктури

**Ринок капіталу міжнародний**, підсистема міжнародних економічних відносин між різними суб'єктами з приводу формування та перерозподілу фінансових ресурсів між країнами

**Ринок оптовий**, інституціональний ринок, елемент ринку, який характеризується великими обсягами продажу й охоплює економічні зв'язки здебільшого на початковій (першій) стадії руху товарів від виробника до споживача

**Ринок позичкових капіталів та кредитів міжнародний**, сукупність фінансово-кредитних інституцій міжнародного характеру, через які здійснюється нагромадження та рух позичкових капіталів у сфері міжнародних економічних відносин

**Ринок спільний**, об'єднання національних ринків декількох країн в єдиний великий ринок з вільним переміщенням у його межах капіталів, товарів, послуг і робочої сили

**Ринок фінансовий**, одна з найважливіших сфер національної економіки, де відбуваються формування та розподіл фінансових ресурсів, забезпечуються накопичення та розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодія виробників і споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами

**Ринок широкий**, необмежений ринок, який передбачає наявність значної кількості цінних паперів з порівняно стабільним протягом певного періоду курсом

**Ринопитеки** (*Rhinopithecus*), рід мавп

**Ринхоликові** (*Rhynchocalycaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку миртоцвітих

**Ринхонеллати** (*Rhynchonellata*), клас безхребетних тварин типу плечоногих

Рипартитес (*Ripartites*), рід грибів флори України

**Рипка, Ян** (1886–1968), філолог-сходознавець, тюрколог та іраніст, Чехія

**Рис** (*Oryza*), рід рослин родини злакових

**Рис водяний** (*Zizania*), рід рослин родини злакові

**Рис, Мартін Джон** (1942), астрофізик, космолог, президент Лондонського королівського товариства у 2005–2010, Велика Британія

**Рисак американський**, порода легкоупряжних, переважно спортивних коней

**Рисберма**, заглиблений у русло водотоку кам'яний відсип, що здійснює повільний перехід від сильнішого укріплення русла до слабшого

**Рисові** (*Oryzeae*), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Ристич, Момчило** (1929), матеріалознавець, іноземний член АН України (1991), Сербія

**Рисунок**, зображення об'єктивного і суб'єктивного світу лініями, що наносяться головним чином на папір сухими (вугілля, графіт, крейда та ін.) або рідкими (туш, чорнило, акварель) матеріалами

**Рисунок технічний**, рисунок предмета, виконаний на площині олівцем, тушшю, аквареллю за правилами перспективного плану письма або в аксонометричній проекції

**Рись** (*Lynx lynx*), вид ссавців ряду хижих родини котячих, внесений до Червоної книги України

**Рись (у астрономії)**, сузір'я Північної півкулі

**Ритванські мови**, сім'я індіанських мов Північної Америки, що входить до алгонкіно-вакашської макросім'ї

**Ритина**, ритовина, малюнок, вирізаний на металі, камені або дереві і відтиснений на папері

**Ритм мовлення**, регулярне повторення схожих і співмірних мовленнєвих одиниць, що виконує функції структурування і текстотворення, а також експресивно-емоційну функцію

**Ритми біологічні**, коливання зміни та інтенсивності процесів життєдіяльності

**Ритміка**, 1) розділ віршознавства, що вивчає ритм як конструктивний чинник вірша у різних системах версифікації; 2) регулярний лад ритму певного віршового твору чи сукупності творів

**Ритмічна одиниця**, закономірно повторюваний відтиск у мовленні, частіше віршованому, в якому ритм організовано шляхом упорядкованого розташування наголосів

**Ритмомелодика**, закономірне чергування звуків, їх повторюваність

**Риторика**, 1) теорія ораторського мистецтва, наука красномовства; 2) пишномовна, гарна, але малозмістовна промова

**Риторика політична**, наука про способи переконання й ефективні форми впливу на певну аудиторію

**Риторські школи**, навчальні заклади, які готували ораторів і політичних діячів

**Ритуал міжособистісний**, стереотипові моделі мовленнєвої поведінки, обмін прийнятими в суспільстві повідомленнями і паралінгвістичними засобами, доречними в даній ситуації, які виконують функції стабілізації стосунків, соціального контролю, передавання досвіду

**Ритуал політичний**, сукупність традиційних дій, що здійснюються в установленому порядку, певна норма і форма символічної політичної поведінки



**Ритуал релігійний**, сукупність правил, які визначають порядок обрядових дій, церемоній релігійного культу і виконання молитов

**Ритуал соціальний**, форма соціально санкціонованої та впорядкованої символічної поведінки; сукупність постійно повторюваних дій за встановленим порядком

**Ритуал (у біології)**, певний стереотип поведінки між особинами одного виду

**Ритуально-міфологічна школа**, неоміфологічна школа, що набула поширення з початку до середини 20 ст.

**Ритурнель**, провансальська, французька та італійська народна віршова форма

**Риф**, підводне або надводне підняття морського дна на мілководді

**Риф бар'єрний**, гряда коралових рифів, що простягаються паралельно берегу

**Риф Туббатах**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, морський природний парк, Філіппіни

**Рифт**, велика, довжиною від сотень до тисяч кілометрів, лінійна западина в земній корі, що утворилась в результаті розтягування кори або її продовжного руху

**Рифтів світова система**, сукупність взаємопов'язаних зон розтягнення, разломів і грабенів у земній корі – рифтів, що утворюють єдину систему на поверхні Землі

**Рихта**, стоянка, археологічна пам'ятка муст'єрської культури, розташована поблизу с. Сичівка Малинського р-ну Житомирської обл.

**Рихтування**, рихтовка, виправлення прокату, дроту з метою усунення кривини і жолоблення шляхом пластичного деформування в холодному стані

**Рицинулеї** (Ricinulei), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Ричеркар**, жанр багатоголосої інструментальної (рідше вокальної) музики в Західній Європі 16–17 ст.

**Ришкань**, район Молдови

**Ришта** (*Dracunculus medinensis*), нематода, паразит людини

**Риштак**, 1) жолоб, канава для стікання води; 2) похилий дощаний настил для спускання вугілля, видобутого в забої

**Риштування**, риштовання, допоміжні пристрої у вигляді дерев'яного настилу (помосту) на опорах, що призначаються для виконання будівельних робіт на висоті

**Риючи оси** (Sphecoidea), надродина ос ряду перетинчастокрилих комах

**Рі, Кріс** (1951), співак, гітарист, автор пісень, композитор, представник блюзу, софт-року та арт-року, Велика Британія

**Ріал єменський**, національна валюта Ємену

**Ріал іранський**, національна валюта Ірану

**Ріал катарський**, національна валюта Катару

**Ріал оманський**, національна валюта Оману

**Ріал саудівський**, національна валюта Саудівської Аравії

**Ріау**, провінція Індонезії

**Ріба, Карлес** (1893–1959), поет, перекладач, класик каталонської літератури, Іспанія

**Ріббек, Отто** (1827–1898), філолог-класик, Німеччина

**Ріббентроп, Йоахим фон** (1893–1946), міністр закордонних справ Німеччини у 1938–1945, один із соратників А. Гітлера, Німеччина

**Рібера, Хосе де** (1591–1652), живописець та гравер, представник караваджизму, Іспанія

**Рібо, Александр** (1842–1923), політик, прем'єр-міністр Франції (1892–1893, 1895, 1914 та 1917)

**Рів**, річка у Вінницькій та Хмельницькій обл., права притока Південного Бугу, 104 км

**Ріва, Еммануель** (1927), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1962), Франція

**Рівароль, Антуан** (1753–1801), письменник-полеміст, мовознавець, Франція

**Ріве, Поль** (1876–1958), етнограф, антрополог, мовознавець, авторитет у галузі вивчення мов Південної Америки та Океанії, Франція

**Рівень**, прилад для перевірки горизонтальності площин, а також для визначення невеликих кутів

**Рівень життя**, поняття, що характеризує міру задоволення соціально-економічних і духовних потреб людей

**Рівень моря**, висота поверхні спокійного моря

**Рівера, Дієго** (1886–1957), живописець-монументаліст, класик світового мистецтва, Мексика – Франція

**Ріверслей і Наракорт**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, викопні залишки австралійських ссавців, Австралія

**Ріветт, Жак** (1928), кінорежисер, сценарист, актор, лауреат Каннського (1991) та Берлінського (1989) МКФ, Росія

**Рів'єра**, смуга узбережжя Середземного моря у Франції, Монако та Італії, біля підніжжя Альп

**Рівлін, Реувен** (1939), політик, президент Ізраїлю з 2014

**Рівне**, місто, адміністративний центр Рівненської обл. та Рівненського р-ну

**Рівнемір**, прилад для визначення рівня рідини в резервуарах, посудинах, водоймищах

**Рівненська атомна електростанція**, електростанція у м. Кузнецовськ Рівненської обл.

**Рівненська область**, адміністративно-територіальна одиниця України, розташована на північному заході частині

**Рівненський зоопарк**, зоологічний парк загальнодержавного значення, діє у м. Рівне з 1982

**Рівненський парк ім. Шевченка**, пам'ятка садово-паркового мистецтва кінця 18 ст., м. Рівне

**Рівненський природний заповідник**, другий за площею територією природний заповідник України, розташований на півночі Рівненської обл.

**Рівненський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Рівнина пластова**, рівнина, розташована в межах платформ

**Рівнина**, відносно рівна поверхня з невеликими (до 300–400 м) коливаннями висот і переважанням малих (до 5–10°) ухилів, один з двох основних типів рельєфу земної кулі

**Рівнини денудаційні**, вирівняні поверхні, утворені в результаті руйнування височинного або гірського рельєфу процесами денудації

**Рівні геоморфологічні**, рівні сучасних або існуючих раніше вирівняних поверхонь

**Рівні мови**, підсистеми загальної мовної системи, кожна з яких характеризується відносною однорідністю мовних одиниць і набором правил, що регулюють їх використання і групування і різні класи і підкласи

**Рівні організації живого**, біологічні системи, для яких характерний певний тип взаємодії елементів, просторовий і часовий масштаби процесів

**Рівність**, один із основних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина

**Рівність (у математиці)**, бінарне відношення, найбільш логічно сильний випадок відношення еквівалентності

**Рівновага**, стан системи, що описується в природних і гуманітарних науках – система вважається такою, що знаходиться в стані рівноваги, якщо одні дії на неї компенсуються іншими або відсутні взагалі

**Рівновага економічна**, стан, за якого економічна система, ринок перебувають у спокої, або різноспрямовані сили, які діють в системі, урівноважені

**Рівновага кислотно-лужна**, сталість водневого показника (рН)

**Рівновага механічна**, стан механічної системи, при якому сума всіх сил, що діють на кожну її частинку, дорівнює нулю і сума моментів всіх сил, прикладених до тіла щодо будь-якої довільно узятій осі обертання, також дорівнює нулю

**Рівновага політична**, тимчасовий стан відносної рівності в протистоянні, що виникає в конкретних політичних ситуаціях приблизної рівності політичних ресурсів, недовільності подальшого протистояння для обох сторін

**Рівновага соціальна**, принцип, який покладений в основу позитивістських уявлень про суспільство як цілісне утворення, в якому гармонічно взаємодіють між собою його частини або елементи

**Рівновага термодинамічна**, стан системи, при якому залишаються незмінними за часом макроскопічні величини цієї системи (температура, тиск, об'єм, ентропія) в умовах ізоляваності від навколишнього середовища

**Рівноваги граничної метод**, метод оцінки надійності інженерних конструкцій

**Рівноваги орган**, вестибулярний апарат людини, частина внутрішнього вуха, яка містить рецептори рівноваги

**Рівноваги світу формула**, 1) концепція системи рівноваги сил, що характеризується відсутністю загальної конфронтації, допускаючи ймовірність конфліктів маргінального значення; 2) розподіл світового впливу між окремими центрами сили – «полюсами»

**Рівнозначність**, відношення типу рівності, що виникає між поняттями (предикатами), висловлюваннями, теоріями та іншими виразами в межах конкретної мовної системи

**Рівня ліній**, безлічі крапок, в яких функція і (Р) точки Р площості (простори) набуває постійних значень

**Рівня поверхні**, теж саме, що й Рівня лінії

**Рівняння**, аналітичний запис задачі знаходження аргументів, при яких дві задані функції рівні між собою

**Рівняння гіперболічні**, один із трьох можливих випадків диференціального рівняння другого порядку в частинних похідних з двома змінними, що в математичній фізиці використовується для описання хвильових процесів

**Рівняння двочленне**, рівняння вигляду  $x^2 + px + q = 0$ , в якому  $a \neq 0$  – яке-небудь дійсне або комплексне число

**Рівняння диференціальне**, рівняння, що містить шукану функцію та її похідні різних порядків

**Рівняння зведене квадратне**, квадратне рівняння, в якому коефіцієнт при квадраті невідомої величини дорівнює одиниці

**Рівняння зворотне**, рівняння, в якому коефіцієнти, рівновіддалені від початку й кінця, рівні між собою

**Рівняння інтегральне**, рівняння, яке містить невідому функцію під знаком інтеграла

**Рівняння ірраціональні**, рівняння, що містять невідоме під знаком радикала, тобто в дробовому степені

**Рівняння канонічне**, найпростіша форма рівняння кривої або поверхні другого порядку

**Рівняння квадратне**, рівняння виду  $ax^2 + bx + c = 0$ , а відмінне від нуля

**Рівняння квазілінійні**, диференціальне рівняння в частинних похідних, яке лінійне відносно старших похідних від невідомої функції

**Рівняння корінь**, число, яке після підстановки його в рівняння замість невідомого перетворює рівняння в тотожність

**Рівняння кубічне**, алгебраїчне рівняння виду  $ax^3 + bx^2 + cx + d = 0$ , де  $a \neq 0$

**Рівняння лінійне**, рівняння, обидві частини якого визначаються лінійними функціями ( $Ax = b$ )

**Рівняння логарифмічне**, рівняння, що містить змінну (невідоме) під знаком логарифма або в основі логарифма

**Рівняння Лондонів**, система рівнянь, що встановлюють зв'язок між електричним струмом та величиною електричного й магнітного поля у надпровіднику. Рівняння запропонували в 1935 році німецькі фізики Фріц та Гайнц Лондони

**Рівняння математичної фізики**, диференціальне рівняння, що містить невідомі функції декількох змінних і їхні частинні похідні

**Рівняння невизначене**, рівняння, що містить більше, аніж одне невідоме

**Рівняння незвідне**, незвідний многочлен, прирівняний до нуля

**Рівняння неповне квадратне**, квадратне рівняння, в якому дорівнює нулю коефіцієнт при невідомому в першому або нульовому степені (або обидва)

**Рівняння нерозривності**, одне з основних рівнянь гідродинаміки, яке виражає закон збереження маси рухомої рідини (газу)

**Рівняння обміну**, рівняння, що описує співвідношення грошової маси, швидкості обороту грошей, рівня цін і об'єму виробництва продукції

**Рівняння показників**, рівняння, в яких невідома величина міститься в показнику степеня

**Рівняння рівносильні**, рівняння, які мають однакові корені або взагалі не мають коренів

**Рівняння стану**, співвідношення між тиском  $p$ , об'ємом  $V$  і температурою  $T$  фізично однорідної системи, що перебуває в стані термодинамічної рівноваги

**Рівнянь диференціальних аналітична теорія**, розділ теорії звичайних диференціальних рівнянь, в якому розв'язок досліджується з точки зору аналітичних функцій

**Ріг**, ріжок, духовний музичний інструмент

**Ріг тритона** (Charoniatritonis), черевоногий моллюск роду Charonia

**Рігведа**, зібрання сакральних гімнів, найперша пам'ятка вед, датується 2 тис. – 10 ст. до н. е.

**Рігель**, зірка у сузір'ї Оріона

**Рігі, Аугусто** (1850–1920), фізик, авторитет у сфері електромагнетизму, фізиці діелектриків, оптиці, атомній фізиці, Італія

**Рігі-Ледюка ефект**, термомагнітний ефект, який полягає у тому, що при поміщенні провідника з градієнтом температур до постійного магнітного поля, що перпендикулярне тепловому потоку, виникає вторинна різниця температур, перпендикулярна магнітному полю і тепловому потоку

**Ріго, Гіацинт** (1659–1743), живописець-портретист, представник бароко, Франція

**Ріго, Рауль** (1846–1871), політик, прокурор Паризької Комуни, Франція

**Рігодон**, французький бароковий народний парний танець

**Рігоні Стерн, Маріо** (1921–2008), письменник, майстер військового роману, Італія

**Рід**, суспільна організація первісного суспільства, що ґрунтується на кровних родинних зв'язках та існує у формі матриархату чи патріархату, є ядром общини

**Рід військ**, складова частина виду збройних сил

**Рід поверхні**, топологічна характеристика замкнутої орієнтованої поверхні

**Рід (у біології)**, основна надвидова таксономічна категорія

**Рід (у літературі)**, літературознавча категорія, що інтегрує ієрархічно нижчі, типологічно подібні поняття (види, жанри), вичленовані за низкою домінантних, постійно відтворюваних ознак

**Рід (у логіці)**, логічна характеристика класу предметів, в який входять види понятя

**Рід, Джон** (1887–1920), письменник, журналіст, США

**Рід, Ісмаель** (1938), поет, письменник, драматург, есеїст, майстер політичної сатири, США

**Рід, Керол** (1906–1976), кінорежисер, Гран-прі Каннського МКФ (1949), «Бронзовий ведмідь» (1956), «Оскар» (1968), Велика Британія

**Рід, Лу** (1942–2013), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, США

**Рід, Теодор** (1887–1959), режисер, продюсер, сценарист, президент Кіноакадемії у 1933–1934, США

**Рід, Томас Майн** (1818–1883), письменник, майстер пригодницької прози, США

**Ріда, Мухаммад Рашид** (1865–1935), релігійний діяч, реформатор ісламу, Сирія – Єгипет

**Рідберг, Ерік** (1902–1980), фізик, президент Європейського фізичного товариства (1970–1972), Швеція

**Рідберг, Йоганнес Роберт** (1854–1919), фізик, один з піонерів атомної фізики, Швеція

**Рідберга формула**, емпірична формула, яка описує довжини хвиль у спектрах випромінювання атомів хімічних елементів

**Рідді, Вільям** (1952), космонавт, США

**Ріджвей, Метью** (1895–1993), воєначальник, командуючий військами ООН у Кореї (1951–1952), Верховний головнокомандувач збройними силами НАТО у Європі (1952–1953), США

**Рідина ідеальна**, уявна рідина, позбавлена в'язкості і теплопровідності та процесів, пов'язаних з ними

**Рідина**, один з основних агрегатних станів речовини нарівні з газом та твердим тілом

**Рідина квантова**, рідина, властивості якої визначаються квантовими ефектами

**Рідина тканинна**, рідина міжклітинних та навколоклітинних проміжків у хребетних

**Ріділ, Ерік Кейтлі** (1890–1974), фізико-хімік, член Лондонського королівського товариства (1930), президент Лондонського хімічного товариства (1950–1955), Велика Британія

**Рідколісся**, ліс, який не утворює зімкненого деревного ярусу

**Рідна думка**, 1) часопис, що виходив у Харкові на початку 20 ст.; 2) однойменне видавництво

**Рідна мова (часопис)**, україномовний науково-популярний часопис, що виходив протягом 1933–1939 у Варшаві під редакцією І. Огієнка

**Рідна справа – Думські вісті**, орган української парламентської фракції у II Державній думі, виходив у Петербурзі у 1907

**Рідна українська національна віра**, РУН-віра, українське язичництво

**Рідна школа**, педагогічно-виховний двотижневик, орган товариства «Рідна школа», виходив у Львові у 1927 та 1932–1939

**Рідне слово**, україномовний часопис Підляшшя та Холмщини, що виходив протягом 1917–1919

**Рідний край**, 1) політико-економічний і літературно-науковий часопис демократичного спрямування, виходив у Полтаві, Києві й Гадячі у 1905–1914; 2) український часопис, виходив у Чернівцях у 1926–1930

**Рідновірство**, релігійний напрям, який базується на слов'янській міфології та релігії й ставить за мету відродження «рідної слов'янської віри» (звідки – «рідновір'я»)

**Рідо**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, канал, що зв'язує міста Оттава і Кінгстон, пам'ятка інженерно-будівельного мистецтва 19 ст., Канада

**Ріель**, національна валюта Камбоджі

**Рієка**, місто у Хорватії, історико-культурний центр, 129 тис. мешканців

**Рієль**, національна валюта Камбоджі

**Ріжки пурпурові** (*Claviceps purpurea*), паразитний гриб класу сумчастих

**Ріжкове дерево** (*Ceratoniasiliqua*), рослина родини бобових

**Ріжок**, духовий музичний інструмент

**Ріжок англійський**, духовий дерев'яний музичний інструмент з родини гобоїв (альтовий гобой), входить до складу симфонічного оркестру

**Різання автогенне**, те саме, що й кисневе різання

**Різатдінова, Ганна Сергіївна** (1993), спортсменка (художня гімнастика), чемпіон світу (2013), Україна

**Різдва остров**, зовнішня територія Австралії

**Різдво Пресвятої Богородиці**, релігійне свято християнської церкви на честь Богородиці Діви Марії, матері Ісуса Христа, святкується щороку католиками 8 вересня, православними – 21 вересня

**Різдво Христове**, одне з головних християнських свят (25 грудня – у католиків, 7 січня – у православних), в основі якого – євангельське сказання про народження Ісуса Христа Дівою Марією

**Різець**, сузір'я Південної півкулі

**Різі, Діно** (1916–2008), кінорежисер-комедіограф, лауреат Берлінського (1956) та Венеційського (1946, 1987, 2002) МКФ, Італія

**Різкості глибина**, відстань між передньою і задньою межами різко зображеного простору, виміряний вздовж оптичної осі, в межах якої об'єкти зйомки на знімку відображаються безумовно різко

**Різницеві схеми**, кінцева система рівнянь алгебри, поставлена у відповідність до якого-небудь диференціального завдання, що містить диференціальне рівняння і додаткові умови (наприклад краєві умови і/або початковий розподіл)

**Різняця**, результат операції віднімання

**Різняця ходу**, різниця довжини шляхів променів від двох джерел хвиль (світла, наприклад) до довільної точки на інтерференційному полі (екрані)

**Різниченко, Володимир** (1870–1932), геолог, художник-карикатурист, поет і перекладач, академік ВУАН (1929), Україна

**Різновид**, різновидність, внутрішньовидова таксономічна категорія у ботанічний номенклатурі

**Різозубоподібні** (*Heterodontiformes*), ряд акул класу хрящових риб

**Різнощиткові** (*Heterostraci*, *Pteraspides*), вимерлі хребетні тварини

**Різограф**, цифровий дуплікатор, копіювальний апарат з високою, на відміну від копіра, продуктивністю

**Різоморфи**, шнуровидні сплетіння гіф базидіальних грибів

**Різофора** (*Rhizophora*), рід мангрових дерев і кущів

**Різофорові** (*Rhizophoraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Різухові** (*Najadaceae*), родина квіткових рослин порядку наядоцвітих

**Різці**, передні зуби з одним коренем у більшості ссавців

**Різьблення**, плоске і об'ємне декоративне оздоблення дерев'яних елементів

**Різьбозагвинчувальні машини**, машини для загвинчування і відгвинчування гайок, шурупів, гвинтів, шпильок, трубних муфт (гайко-, шурупо- і муфтокрути)

**Різьбонарізні машини**, ручний інструмент для нарізування різьби в наскрізних і глухих отворах діаметром до 16 мм

**Рік**, одиниця виміру часу, що дорівнює періоду обігу Землі навколо Сонця

**Рік академічний**, проміжок часу (8–10 місяців) від початку занять у вищих навчальних закладах (як правило, 1 вересня календарного року) до їх закінчення влітку наступного року

**Ріка**, річка у Закарпатській обл., права притока Тиси, 92 км

**Рікардо, Давид** (1772–1823), економіст, класик політекономії, Велика Британія

**Рікатті рівняння**, звичайне диференціальне рівняння виду:  $y' = q_0(x) + q_1(x)y + q_2(x)y^2$

**Рікер, Александре де** (1856–1920), дизайнер, ілюстратор, живописець, гравер, письменник, поет, ключова фігура каталонського модерну, Іспанія

**Рікер, Поль** (1913–2005), філософ, один з провідних представників філософської герменевтики, Франція

**Ріккати, Вінченцо де** (1707–1775), математик, механік, фізик, основоположник теорії гіперболічних функцій, Італія

**Рікке, Едуард** (1845–1915), фізик-експериментатор, Німеччина

**Ріккерт, Генріх** (1863–1936), філософ, один із основоположників баденської школи неокантіанства, Польща – Німеччина

**Рілля**, кооперативне й хліборобське ілюстроване видання, виходило в Києві 1910–1914, 1917

**Ріль, Алоїз** (1844–1924), філософ, основоположник критичного реалізму у філософії, Італія – Німеччина

**Рільке, Райнер Марія** (1875–1926), поет, одна з ключових фігур літературного модерну 20 ст., Чехія – Австрія – Швейцарія

**Рільництво**, основна галузь рослинництва, виробництво зернових, технічних, кормових, овоче-баштанних культур і картоплі

**Рім, Вольфганг** (1952), композитор і педагог, Премія Е. фон Сіменса (2003), Німеччина



**Ріман, Бернгард** (1826–1866), математик, механік і фізик, вважається одним із найвидатніших представників математичної науки за всю її історію, Німеччина – Італія

**Рімана геометрія**, еліптична геометрія, одна з трьох «великих геометрій» (Евкліда, Лобачевського, Рімана)

**Рімана інтеграл**, одне з найважливіших понять математичного аналізу, є узагальненням поняття суми, яке знаходить широке застосування у багатьох галузях математики

**Рімана-Рокха теорема**, твердження в комплексному аналізі, що визначає розмірність векторного простору мероморфних функцій ріманової поверхні з нулями і полюсами визначених порядків у заданих точках поверхні

**Ріманова поверхня**, традиційна в комплексному аналізі назва 1-вимірної комплексної многовиду

**Рінодерми** (Rhinodermatinae), підродина безхвостих амфібій

**Рінхіти** (Rhynchites), рід жуків родини трубкокрутів

**Ріо група**, постійно діючий механізм політичних консультацій країн Латинської Америки і Карибського басейну; заснована 18 грудня 1986 на нараді у Ріо-де-Жанейро

**Ріо, Долорес дель** (1905–1983), актриса, зірка німого кінематографу, Мексика – США

**Ріо-Абісео**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Перу

**Ріо-Гранде (Болівія)**, річка у Болівії, права притока Маморе, 1438 км

**Ріо-Гранде (США)**, річка у США та Мексиці, впадає до Мексиканської затоки, 3034 км

**Ріо-де-Жанейро (місто)**, місто у Бразилії, 6,4 млн мешканців

**Ріо-де-Жанейро (штат)**, штат Бразилії

**Ріо-де-Жанейро каріокські ландшафти**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, природно-урбаністичний комплекс, м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія

**Ріо-Колорадо**, річка в Аргентині, впадає до Атлантичного океану, 1114 км

**Ріо-Негро (провінція)**, провінція Аргентини

**Ріо-Негро (річка)**, річка в Аргентині, впадає до Атлантичного океану, 635 км

**Ріоні**, річка в Грузії, впадає до Чорного моря, 327 км

**Ріопель, Жан-Поль** (1923–2002), живописець, скульптор, значний представник абстрактного експресіонізму, Канада

**Ріо-Платано**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, біосферний резерват, Гондурас

**Ріпа** (Brassicarapa), вид рослин роду капусти родини капустяних

**Ріпак** (Brassicarapus), вид трав'янистих рослин роду капусти родини капустяних

**Ріпаківий білан** (Pierisrapae), метелик родини біланових

**Ріпідистії** (Rhipidistia), ряд вимерлих кистеперих риб

**Ріпки**, селище міського типу, адміністративний центр Ріпкинського р-ну Чернігівської обл.

**Ріпкинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Ріпогонові** (Rhipogonaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілейцевитих

**Ріпштейн, Артуро** (1943), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (2002), Мексика – Іспанія

**Рісаль**, жанр середньовічної прози арабською, тюркською, а також мовами фарсі та урду

**Рісаль, Хосе** (1861–1896), вчений, поет, письменник, скульптор, живописець, значна постать процесу малайського національного відродження, Малайзія

**Ріскін, Роберт** (1897–1955), сценарист, «Оскар» (1935), США

**Рісс, Адам** (1969), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (2011), США

**Ріст**, процес збільшення будь-якої якості з часом

**Рітенберг, Дзідра** (1928–2003), актриса, кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1957), Латвія

**Ріті**, категорія давньоіндійської поезії, що позначала атман (душу) поезії

**Рітола, Вілле** (1896–1982), спортсмен (легка атлетика), 5-разовий олімпійський чемпіон (1924 – 4, 1928), Фінляндія

**Рітсаус бюро**, данське інформаційне агентство, засноване 1866

**Рітт, Мартін** (1914–1990), театральний та кінорежисер, актор, лауреат Каннського (1979) та Венеційського (1963) МКФ, США

**Ріттер, Йоганн Вільгельм** (1776–1810), хімік, фізик, філософ, основоположник наукової електрохімії, Польща – Німеччина

**Ріттер, Карл** (1779–1859), географ, один із основоположників сучасної географічної науки, Німеччина

**Ріттер, Павло Григорович** (1872–1939), літературознавець, мовознавець-санскритолог та індоевропеїст, перекладач, Україна

**Рітц, Вальтер** (1878–1909), фізик-теоретик, математик, Швейцарія – Німеччина

**Рітца метод**, прямий метод знаходження приблизного розв'язку крайових задач варіаційного числення

**Рітчі, Денніс** (1941–2011), вчений у галузі теорії операційних систем, Премія Тюрінга (1983), США

**Рітчі, Денніс Макалістер** (1941–2011), вчений у галузі інформатики, відомий як розробник мови програмування C, операційних систем Multics і UNIX, а також впливом на інші мови програмування, США

**Ріу-Гранді-ду-Норті**, штат Бразилії

**Ріу-Гранді-ду-Сул**, штат Бразилії

**Ріу-Негру**, річка у Бразилії, Венесуелі та Колумбії, ліва притока Амазонки, 2300 км

**Ріфеншталь, Лені** (1902–2003), кінорежисер і фотограф, одна з головних пропагандистів Третього рейху, лауреат Венеційського МКФ (1935, 1938), Німеччина

**Ріхман, Георг Вільгельм** (1711–1753), фізик, піонер дослідів з атмосферою електрикою, Естонія – Росія

**Ріхтгофен, Фердинанд фон** (1833–1905), геолог та географ, основоположник геоморфології, Німеччина

**Ріхтер, Анатолій Петрович** (1930–1996), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1973), Україна

**Ріхтер, Андрій Олександрович** (1871–1947), фізіолог рослин, академік АН СРСР (1935), Росія

**Ріхтер, Бергтон** (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1976), США

**Ріхтер, Ганс** (1843–1916), один із провідних диригентів Європи межі 19–20 ст., Угорщина – Австрія – Німеччина

**Ріхтер, Ієремія Бенямін** (1762–1807), хімік, один із засновників вчення про стехіометрію, Німеччина

**Ріхтер, Святослав** (1915–1997), піаніст-віртуоз, один із найвизначніших музикантів 20 ст., народний артист СРСР (1961), Ленінська (1961) та Сталінська (1950) премії, Україна – Росія

**Ріхтерсфельд**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, культурний і ботанічний ландшафт в Північній Капській провінції, ПАР

**Ріца**, гірське озеро льодовиковий-тектонічного походження в Абхазії

**Ріцос, Янніс** (1909–1990), поет, класик грецької літератури, Греція

**Річ**, окремий предмет об'єктивного світу, що має відносну відособленість і сталість

**Річ в собі**, поняття філософії Канта, що позначає наявність речей, які існують самі по собі, на противагу «речі для нас» – можливої для досягнення пізнанням

**Річ Посполита**, федерація Королівства Польського і Великого князівства Литовського у 1596–1795

**Річ, Андрієнна** (1929–2012), поетеса, публіцист, володарка численних літературних премій, США

**Річ, Віра** (1936–2009), поетеса, перекладач творів української літератури англійською мовою, Велика Британія

**Річард I Левове Серце** (1157–1199), король Англії (1189–1199)

**Річард II** (1367–1400), король Англії (1377–1399)

**Річард III** (1452–1485), король Англії (1483–1485)

**Річардс, Дікінсон** (1895–1973), кардіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1956), США

**Річардс, Пол Вільям** (1964), астронавт, США

**Річардс, Річард Ноел** (1946), астронавт, США

**Річардс, Теодор Вільям** (1868–1928), хімік, Нобелівська премія з хімії (1914), США

**Річардсон, Овен Вільямс** (1879–1959), фізик, Нобелівська премія з фізики (1928), Велика Британія

**Річардсон, Роберт Колман** (1937–2013), фізик, Нобелівська премія з фізики (1996), США

**Річардсон, Семюел** (1689–1761), письменник, один із основоположників сентименталізму, Велика Британія

**Річардсон, Тоні** (1928–1991), кінорежисер, «Оскар» (1963), Велика Британія

**Річинський, Арсен** (1892–1956), композитор, фотограф, краєзнавець, основоположник української етнології релігії, Україна

**Річка**, водний потік порівняно великих розмірів

**Річка блукаюча**, ділянка ріки, що представляє собою мережу рукавів, які часто змінюють своє положення

**Річки і озера підземні**, водотоки і водойми, розташовані в печерах та інших підземних пустотах

**Річкова камбала європейська** (*Platichthys flesus*), риба родини камбалових, вид фауни України

**Річкові дельфіни** (*Platanistoidea*), надродина зубатих китоподібних

**Річкові камбали** (*Platichthys*), під риб родини камбалових, фауна України

**Річкові раки**, загальна назва двох родин ряду десятиногих раків

**Річль, Фрідріх Вільгельм** (1806–1876), філолог, один із найбільших авторитетів щодо дослідження латинської мови, Німеччина

**Річмонд**, місто в США, столиця Конфедеративних Штатів Америки у 1861–1865, 209 тис. мешканців

**Річні кільця**, річні шари на деревені

**Річчієві** (*Ricciaceae*), родина мохів порядку маршанцієвих

**Річчія** (*Riccia*), під маршанцієвих мохів

**Рішар, П'єр** (1934), актор-комік, кінорежисер, Франція

**Ріше, Шарль Робер** (1850–1935), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1913), Франція

**Рішельє, Арман Жан дю Плессі де** (1585–1642), прем'єр-міністр Франції (1624–1642), кардинал римо-католицької церкви, Франція

**Рішельє, Арман-Емманюель дю Плессі де** (1766–1822), прем'єр-міністр Франції (1815–1818 та 1820–1821), градоначальник Одеси (1803–1814), Франція – Україна

**Рішельєвський ліцей в Одесі**, вищий навчальний заклад в Одесі у 1817–1865

**Рішення**, 1) правовий акт; 2) документ, що містить висновок суду або арбітражу за результатами розгляду цивільної справи в суді чи спірного питання в арбітражі; 3) резолюція зборів, наради тощо

**Рішительні пункти 1728**, договірні статті між гетьманом Лівобережної України Д. Апостолом і царським урядом, якими регулювалися відносини Гетьманщини з Росією

**Рішле, Сезар П'єр** (1626–1698), графік та лексикограф, редактор першого словника французької мови, Франція

**Рішьє, Жермен** (1902–1959), скульптор, Франція

**Ріял**, національна валюта Саудівської Аравії

**Ро Кассіопей**, зірка у сузір'ї Кассіопей

**Роа, Бастос Аугусто** (1917–2005), поет та прозаїк, класик латиноамериканської літератури, Парагвай

**Робакідзе, Григол** (1882–1962), письменник, поет, публіцист, родоначальник символізму у грузинській літературі, Грузія – Німеччина – Швейцарія

**Робало**, снуки (*Centropomus*), під риб родини робалових

**Роббейланд**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, музей під відкритим небом, острів в Атлантичному океані, на якому у 1960–1990-х була в'язниця суворого режиму, де утримувалися борці з режимом апартеїду, ПАР

**Роббінс, Джером** (1918–1998), кінорежисер та хореограф, «Оскар» (1962), США

**Роббінс Лендон, Ховард Чандлер** (1926–2009), музикознавець, визнаний світовий авторитет з творчості В.-А. Моцарта та Й. Гайдна, Премія Е. фон Сіменса (1992), США – Франція

**Роббінс, Фредерік Чапмен** (1916–2003), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1954), США

**Роб-Гріє, Аллен** (1922–2008), письменник, основний ідеолог напрямку «антироману», Франція

**Робер, Ів** (1920–2002), актор, продюсер, кінорежисер, сценарист, «Срібний ведмідь» (1986), лауреат Каннського МКФ (1973), Франція

**Робер, Юбер** (1733–1808), живописець-пейзажист, представник романтизму, Франція

**Роберваль, Жіль** (1602–1675), астроном, математик, механік, фізик, член Французької АН (1666), Франція

**Роберт I** (865–923), король Франції (922–923)

**Роберт II Побожний** (972–1031), король Франції (996–1031)

**Роберті, Ерколе де** (1450–1496), живописець, представник феррарської школи, Італія

**Робертс, Джулія** (1967), актриса, «Оскар» (2001), США

**Робертс, Лоуренс** (1937), творець мережі Agranet – попередника Інтернету, США

**Робертс, Річард Джон** (1943), біохімік та молекулярний біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1993), Велика Британія

**Робертсон, Вільям** (1721–1793), історик, Велика Британія

**Робертсон, Джордж** (1946), політик, генеральний секретар НАТО (1999–2004), Велика Британія

**Робертсон, Кліфф** (1923–2011), актор, «Оскар» (1969), США

**Робесп'єр, Максиміліан** (1758–1794), юрист, один із провідних діячів Великої французької революції, вождь якобінців, Франція

**Робесп'єр, Огюстен** (1763–1794), активний діяч Великої французької революції, брат М. Робесп'єра, Франція

**Робіа, Андреа делла** (1435–1525), скульптор, найбільш знаваний майстер поліхромної глазурованої теракоти (майоліки), Італія

**Робіа, Лукка делла** (1400–1482), скульптор, провідний флорентійський скульптор кватроченто, вважається винахідником глазурованої теракоти, Італія

**Робіке, Пьер Жан** (1780–1840), хімік-технолог, зробив значний внесок у розвиток хімічної та фармацевтичної промисловості, Франція

**Робіне, Жан-Батіст-Рене** (1735–1820), філософ-натураліст, Франція

**Робінзонада**, мотив у літературі, мистецтві й філософії, пов'язаний із існуванням ізольованої людини на острові

**Робінія** (Robinia), рід дерев або кущів родини бобових

**Робінсон, Геррієт Генсон Джейн** (1825–1911), письменниця, публіцист, одна з лідерів руху суфражисток, США

**Робінсон, Джоан Вайолет** (1903–1983), економіст, представниця кейнсіанства і посткейнсіанства, Велика Британія

**Робінсон, Роберт** (1886–1975), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1947), Велика Британія

**Робінсон, Смокі** (1940), музикант, співак, автор пісень, композитор, продюсер, представник стилю соул, США

**Робінсон, Стівен Керн** (1955), астронавт, США

**Робітнича опозиція**, опозиційна фракція в РКП(б) (1920-ті рр.)

**Робітничий рух**, соціальний рух робітників за свої права

**Робот**, автоматичний пристрій, що імітує поведінку живого організму, комп'ютерна програма, що регулярно виконує певну послідовність інструкцій зі збору та обробки інформації

**Робот бойовий**, автоматичний пристрій, що може змінити людину в бойових ситуаціях

**Робота**, 1) величина, що вимірює кількість енергії, яка перетворилася в певному процесі з однієї форми в іншу; 2) праця, заняття, служба на підприємстві, в якійсь установі як засіб існування, джерело заробітку; 3) корисний ефект сили, виражений у подоланні опору

**Робота нічна**, робота, котра здійснюється протягом періоду тривалістю не менше ніж сім годин підряд, охоплюючи проміжок між північчю та 5 годиною ранку

**Роботи громадські**, 1) вид покарання; 2) види робіт, які не вимагають спеціальної професійної підготовки і організуються для окремих категорій населення з метою розв'язання проблем безробіття

**Роботи надурочні**, роботи, що виконуються за розпорядженням власника чи уповноваженого ним органу понад встановлену для певної категорії працівників тривалість робочого часу

**Роботизація**, створення і застосування роботів-маніпуляторів на окремих технологічних операціях у будівельних процесах

**Робочий орган машини**, складова частина механізму, що призначається для безпосереднього виконання технічних операцій або допоміжних переходів

**Ровеньки**, місто обласного підпорядкування у Луганській обл.

**Ровинський, Дмитро Діомидович** (1888–1937), театральний актор та режисер, Україна

**Ровинський, Дмитро Олександрович** (1824–1895), юрист та історик мистецтва, дослідник історії української гравюри 16–19 ст., Росія

**Рогань**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Рогатин**, місто, адміністративний центр Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Рогатинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Рогаті динозаври**, цератопси (Ceratopsia), підряд плазунів ряду птахотазових

**Рогаті жайворонки** (Eremophila), рід птахів родини жайворонкових, фауна України

**Рогатка або чотирирогий бичок** (TrigloporusGirard), риба родини керчакових

**Рогатки**, рогаті жаби (Ceratophrys), рід безхвостих амфібій родини рогаткових

**Рогачицька культура**, археологічна культура доби енеоліту

**Рогачі** (Lucanidae), родина жуків

**Рогге, Жак** (1942), президент Міжнародного олімпійського комітету (2001–2013), Бельгія

**Роги**, тверді утвори на головах тварин

**Рогинський, Симон Залманович** (1900–1970), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1939), Сталінська премія (1941, 1949), Білорусь – Україна – Росія

**Рогівка**, передній відділ зовнішньої фіброзної оболонки ока

**Рогіз** (Turpha), єдиний рід рослин родини рогозових

**Рогіз малий** (Turpha minima), вид судинних рослин родини рогозових, внесений до Червоної книги України

**Рогніда Рогволдівна** (бл. 960 – бл. 1000), княжна полоцька, дружина Володимира Святославича, матір Ярослава Мудрого

**Рогова обманка**, породоутворюючий магматичний мінерал групи амфіболов підкласу стрічкових силікатів складного хімічного складу

**Роговець, Лариса Вікторівна** (1962), концертно-камерна співачка (мецо-сопрано), народний артист України (2009), Україна

**Роговий, Феодосій Кирилович** (1925–1992), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Роговик**, метаморфічна порода, що утворилася при прогріванні (контактному метаморфізмі) гірських порід інтрузією

**Роговик Біберштейна** (Cerastium biebersteinii), вид судинних рослин родини гвоздичних, внесений до Червоної книги України

**Роговиця роговикові**, діхдон роговиковий (Dichodon cerastioides), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Рогович, Мирослав Дмитрович** (1933–2003), філософ, фахівець з історії української філософії, Україна

**Рогович, Панас Семенович** (1813–1878), біолог, ботанік, палеонтолог, директор Ботанічного саду Університету Св. Володимира (1852–1868), Україна

**Рогові губки** (Ceraospongia або Keratosa), ряд класу губок типу кишковопорожнинних

**Рогові корали або горгонарії** (Gorgonaria), ряд восьмипроменевих коралів

**Роговцева, Ада Миколаївна** (1937), актриса, Герой України (2007), народний артист УРСР (1967) та СРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Рогозін, Лайонел** (1924–2000), режисер, продюсер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1959), США

**Рогозові** (Turphaceae), родина квіткових рослин порядку рогозоцвітих

**Рогозоцвіті** (Turphales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Рогоклюви** (Eurylaimi), підряд птахів

**Рогохвіст-авгур** (Urocera augur), вид комах ряду перетинчастокрилих родини рогохвостів, внесений до Червоної книги України

**Рогохвости** (Siricidae), родина комах з підряду сидячочеревих перетинчастокрилих

**Род-Айленд**, штат США

**Родакове**, селище міського типу Слов'янського району Луганської обл.

**Родарі, Джанні** (1920–1980), письменник, класик дитячої літератури, Премія Г. Х. Андерсена (1970), Італія

**Родбелл, Мартін** (1925–1998), біохімік та молекулярний ендокринолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1994), США

**Родбертус, Карл Йоганн** (1805–1875), економіст, один із основоположників теорії державного соціалізму, Німеччина

**Родезійська людина** (Homo rhodesiensis), викопна людина, яка існувала від 130-300 тис. років до 490 тис. років тому і відрізнялася сумішшю архаїчних та прогресивних рис будови

**Роден, Огюст** (1840–1917), скульптор, основоположник сучасного скульптурного мистецтва, Франція

**Роденбах, Жорж** (1855–1898), письменник, видатний франкомовний письменник-символіст межі 19–20 ст., Бельгія – Франція

**Родентициди**, отрутохімікати проти гризунів

**Роджерс, Вілл** (1879–1935), ковбой, актор, афорист, гуморист, публіцист, одна із найпопулярніших фігур Північної Америки 1930-х, США

**Роджерс, Джинджер** (1911–1995), актриса, танцівниця, лауреат Берлінського МКФ (1970), «Оскар» (1941), США

**Роджерс, Карл Ренсом** (1902–1987), психолог, один із основоположників гуманістичної психології, США

**Родзянко, Михайло Володимирович** (1859–1924), політик, голова Державної думи Російської імперії (1911–1917), Україна – Росія

**Роди**, фізіологічний процес виходу плода з материнського організму

**Родима пляма**, пляма на шкірі, яка помітна одразу після народження і є доброякісною пухлиною клітин епітелію і/або сполучної тканини

**Родини**, обряд, пов'язаний з народженням дитини

**Родинське**, місто Красноармійської міськради Донецької обл.

**Родій**, хімічний елемент, символ – Rh, атомний номер – 45

**Родін, Петро Родіонович** (1922–2008), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Родіола рожева** (Rhodiola rosea), вид судинних рослин родини товстолих, внесений до Червоної книги України

**Родіонов, Володимир Михайлович** (1878–1954), хімік-органік, академік АН СРСР (1943), Росія

**Родіонов, Сергій Петрович** (1898–1961), петрограф, член-кореспондент АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Роднянський, Олександр Юхимович** (1961), кінорежисер-документаліст, продюсер, Україна – Росія



**Родо, Хосе Енріке** (1871–1917), письменник-есеїст, твори якого мали визначальний вплив на громадсько-політичну думку Латинської Америки 20 ст., Уругвай

**Родовий лад**, період повного утвердження виробничих відносин первісного суспільства, що припадає на період пізнього палеоліту

**Родовища гіпотермальні**, поклади корисних копалин, відкладені з гарячих мінеральних розчинів в надрах Землі на глибині до 10 км при температурі понад 300 С

**Родовища екзогенні**, гіпергенні родовища, седиментогенні родовища, поклади корисних копалин, пов'язані з древніми і сучасними геохімічними процесами Землі

**Родовища ендегенні**, гіпогенні родовища, магматогенні родовища, поклади корисних копалин, пов'язані з геохімічними процесами глибинних частин Землі

**Родовища епігенетичні**, поклади корисних копалин, які утворилися пізніше гірських порід, що їх вміщують

**Родовища інфільтраційні**, скупчення мінеральної маси в корі вивітрювання, утворені продуктами перевідкладення мінеральної речовини в процесі її інфільтрації

**Родовища корінні**, первинні скупчення мінеральної речовини в надрах, що не зазнали перетворення і руйнування поблизу земної поверхні

**Родовища метаморфогенні**, родовища корисних копалин, утворені внаслідок процесів метаморфізму

**Родовища метасоматичні**, родовища корисних копалин, утворення яких пов'язане з метасоматизмом

**Родовища підводна розробка**, спосіб видобутку корисних копалин з дна річок, озер, морів і океанів

**Родовище гідротермальне**, поклади корисних копалин, що утворюються з осадів гарячих водних (гідротермальних) розчинів, які циркулюють в надрах Землі

**Родовище корисних копалин**, природне скупчення мінеральної сировини у вигляді одного або декількох геологічних тіл, об'єднаних спільністю походження і приурочених до локальної геологічної структури

**Родовідні книги**, генеалогічні записи, що містять відомості про походження, родинні зв'язки і службі предків князівських і боярських прізвищ в Росії

**Рододендрон** (*Rhododendron*), рід рослин родини вересових

**Рододендрон східнокарпатський**, рододендрон миртолистий, родендрон Кочі (*Rhododendron myrtifolium*), вид судинних рослин родини вересових, внесений до Червоної книги України

**Родоніт**, мінерал класу силікатів

**Родопаксил**, рід грибів флори України

**Родопи**, гори у Болгарії і Греції

**Родопсин**, основний зоровий пігмент, міститься в палочках сітківки ока

**Родореда, Мерсе** (1908–1983), письменниця, класик каталонської літератури, Іспанія

**Родос**, острів в Егейському морі, належить Греції

**Родохортон пурпуровий** (*Rhodochorton purpureum*), вид водоростей родини акрохетових, внесений до Червоної книги України

**Родохрозит**, мінерал класу карбонатів

**Родріга формула**, дієвий алгоритм для обертання вектора у просторі, по заданих осі та куту

**Родрігес, Гальван Ігнасіо** (1816–1842), поет-романтик, Мексика

**Родрігес, Сімон** (1769–1854), філософ, просвітител, наставник С. Болівара, Венесуела

**Родрігес, Херардо** (1897–1948), композитор, журналіст, автор «Кумпарсіти» – знаного у світі танго, Уругвай – Аргентина

**Роду категорія**, граматична категорія, сутність якої полягає в розподілі слів за двома чи трьома класами, традиційно співвіднесеними з ознаками статі або їх відсутністю

**Родченко, Олександр Михайлович** (1891–1956), живописець, графік, скульптор, фотограф, художник театру і кіно, один із основоположників конструктивізму, родоначальник дизайну і реклами в СРСР, Росія

**Рожа свиней**, найпоширеніша у світі інфекційна хвороба свиней

**Рожаниці**, давньоруські богині родючості, небесні «Господині Світу», покровительки роду, сім'ї, домашнього вогнища

**Рожанський, Дмитро Аполлінарійович** (1882–1936), фізик, дійсний член НТШ (1929), Україна

**Рождественський, Валерій Ілліч** (1939–2011), космонавт, Росія

**Рождественський, Всеволод Петрович** (1918–1985), композитор, диригент, Україна

**Рождественський, Дмитро Сергійович** (1876–1940), фізик-оптик, академік АН СРСР (1929), Росія

**Рождественський, Роберт Іванович** (1932–1994), поет, перекладач, класик російської літератури, Росія

**Рождественський, Сергій Васильович** (1868–1934), історик держави і права, член-кореспондент АН СРСР (1920), Росія

**Рожевий мартин** (*Rhodostethiarosea*), птах підродина мартинових

**Рожевий шпак** (*Sturnusroseus*), птах родини шпаків ряду горобцеподібних

**Рожище**, місто, адміністративний центр Рожищенського р-ну Волинської обл.

**Рожищенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Рожнятів**, селище міського типу, адміністративний центр Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Рожнятівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Роза**, в архітектурних творах романського стилю і готики – кругле вікно з кам'яною рамою у вигляді радіальних променів від центру або у вигляді складного візерунка з кілець, ромбів, трилисників та ін.

**Роза вітрів**, діаграма, яка показує повторюваність вітрів різних напрямків в даній місцевості (за місяць, сезон чи рік)

**Розалія альпійська** (*Rosalia alpina*), вид комах фауни України, який внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Розанвалон, П'єр** (1948), історик, теоретик політики, дослідник форм політичної участі громадян, сучасних структурних проблем, Франція

**Розанов, Василь Васильович** (1856–1919), релігійний філософ, Росія

**Розанов, Матвій Никанорович** (1858–1936), літературознавець, фахівець з романо-германських літератур, академік АН СРСР (1925), Росія

**Розанова, Ольга Володимирівна** (1886–1918), художниця, одна з найвизначніших представників російського мистецького авангарду, Росія

**Розбиття клітинне**, поняття з теорії скінчених автоматів

**Розбіл**, світла кольорова барвна суміш, утворена змішуванням кольорових і білих пігментів або фарб

**Розв'язка**, елемент композиції літературного твору, в якому показано наслідки конфлікту

**Розвага**, часопис для полонених українців – воїнів царської армії, які перебували в австрійському військовому таборі у Фрайштаті (1915–1917), видання Союзу визволення України

**Розвадовський, В'ячеслав Костянтинович** (1875–1943), живописець, популяризатор мистецтва, Україна

**Розвадовський, Ян Міхал Йордан** (1867–1935), мовознавець, індоевропеїст і славіст, Польща

**Розвальцювальні машини**, машини для розвальцювання труб переважно діаметром до 108 мм

**Розвинуті країни**, група незалежних країн сучасного світу, що відрізняються високим рівнем економічного і соціального розвитку

**Розвитку найближчого зона**, поняття, що характеризує можливості і перспективи розвитку дитини в умовах навчання

**Розвитку розумового коефіцієнт**, коефіцієнт інтелекту, кількісна оцінка рівня інтелекту людини, що здійснюється відносно рівня інтелекту середньостатистичної людини такого ж віку (який зазвичай позначається 100 пунктів)

**Розвиток історичний**, філогенез, історичний розвиток як окремих видів і систематичних груп організмів, так і органічного світу в цілому

**Розвиток політичний**, багатовимірний процес, у ході якого в результаті взаємодії різноманітних політичних сил здійснюються зміни в політичній поведінці, політичній культурі, політичній системі суспільства

**Розвиток (у біології)**, взаємопов'язані кількісні та якісні перетворення живих систем, розрізняють індивідуальний (онтогенез) і історичний (філогенез) розвиток

**Розвідка біологічна**, бактеріологічна розвідка, вид спец. розвідки, один із заходів щодо захисту військ від впливу біологічної (бактеріологічної), зброї

**Розвідка військова**, вид тактичної розвідки, що організується командирами та штабами в інтересах загальновійськових з'єднань, частин та підрозділів з метою добування відомостей про противника

**Розвідка інженерна**, комплекс робіт, що виконуються для одержання відомостей, необхідних для вибору економічно доцільного і технічно обґрунтованого місцерозташування споруди, для вирішення основних питань, пов'язаних з проектуванням будівництва та експлуатацією споруди

**Розвідка космічна**, комплекс заходів з добування розвідувальної інформації з використанням космічних засобів

**Розвідка магнітна**, геофізичний метод пошуків і розвідання корисних копалин

**Розвідка оптична**, добування відомостей про об'єкти супротивника за допомогою електронно-оптичних засобів розвідки

**Розвідки археологічні**, попередні археологічні дослідження, що передують масштабним розкопкам

**Розв'язок нульовий**, розв'язок системи лінійних диференціальних рівнянь, у якому ця система стійка

**Розв'язування графічне**, метод розв'язування математичних задач (рівнянь та їх систем) за допомогою побудови графіків

**Розгалуження точка**, особлива точка повної аналітичної функції, така, що аналітичне продовження будь-якого елемента цієї функції вздовж замкнутого шляху, який включає цю точку, приводить до нових елементів цієї функції

**Розгон, Надія Іванівна** (1952), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Розділ (снт)**, селище міського типу Миколаївського р-ну Львівської обл.

**Розділ (у літературознавстві)**, 1) одиниця композиційної структури повідомлення, яка містить кілька підрозділів; 2) одиниця поліграфічної структури повідомлення, яка має неповну першу і останню сторінки

**Розділові знаки**, графічні значки (крапка, кома, тире і т. ін.), вживані на письмі для членування тексту за змістом та інтонацією

**Роздільна**, місто, адміністративний центр Роздільнянського р-ну Одеської обл.

**Роздільнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Роздольне**, селище міського типу, адміністративний центр Роздольненського р-ну АР Крим

**Роздольненський заказник**, геологічний заказник загальнодержавного значення, Старобешівський р-н Донецької обл.

**Роздольненський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Роздольське родовище сірки**, родовище на території Львівської обл.

**Роздольський, Осип Іванович** (1872–1945), теолог, філолог, етнограф, збирач і дослідник української народної музики, записав 3 тис. народних пісень з мелодіями, Україна

**Роздольський, Роман Осипович** (1897–1967), політолог, історик, економіст-марксист, політик, один з найвпливовіших представників троцькізму, Україна – США

**Роздори**, селище міського типу Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Роздріб**, підприємницька діяльність, спрямована на продаж одиничних товарів або їх невеликої кількості кінцевому споживачу

**Розе, Генріх** (1795–1864), хімік, основоположник нової аналітичної хімії, Німеччина

**Розе, Густав** (1798–1873), геолог, мінералог, автор низки важливих відкриттів у петрології та кристалографії, Німеччина

**Розе, Франсуаза** (1891–1974), актриса та оперна співачка, легенда французького кінематографу, Франція

**Розебом, Генрік Віллем Бакхейс** (1854–1907), фізико-хімік, один із основоположників фізико-хімічного аналізу, Нідерланди

**Розен, Віктор Романович** (1849–1908), сходознавець-арабіст, академік Петербурзької АН (1890), Естонія – Росія

**Розен, Фрідріх Август** (1805–1837), сходознавець-санскритолог, Німеччина – Велика Британія

**Розенберг, Альфред** (1893–1946), політик, ідеолог німецького нацизму, Естонія – Німеччина

**Розенблют, Маршалл Ніколас** (1927–2003), фізик, зробив визначальний внесок у фізику плазми, США

**Розенквіст, Джеймс** (1933), живописець, один із найвизначніших представників поп-арту, США

**Розенмюллер, Йоганн** (1615/1619–1684), композитор, музикант, помітна фігура музичного бароко, Німеччина – Італія

**Розенфельд, Леон** (1904–1974), фізик-теоретик, основоположник загальної теорії квантованих полів, Бельгія

**Розенфельд, Леонід Георгійович** (1930), медик-радіолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Розенцвейг, Франц** (1886–1929), теолог, філософ, майстер міжконфесійного діалогу, Німеччина

**Розета**, орнаментальний мотив (прикраса) різної форми і розміру античного походження

**Розетка**, стаціонарно встановлений роз'єм електричних мереж

**Розетка (у рослин)**, група листя, скупчено розташованого на укороченому стеблі

**Розеткові рослини**, рослини із сильно вкороченими міжвузлями та добре розвиненим листям

**Розжолобок**, лінія перетину схилів даху

**Розитес**, ковпак (Rozites), рід грибів флори України

**Розі, Франческо** (1922–2015), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» Каннського МКФ (1972), «Золотий ведмідь» (2008) та «Срібний ведмідь» (1962) Берлінського МКФ, «Золотий лев» Венеційського МКФ (1963), Італія

**Розівка**, селище міського типу, адміністративний центр Розівського р-ну Запорізької обл.

**Розівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Розінг, Борис Львович** (1869–1933), фізик, один із піонерів телебачення, Росія

**Роз'їзд**, роздільний пункт на одноколіній залізничній лінії, основним призначенням якого є пропуск, схрещення і обгін поїздів

**Розкадровка**, ілюстрований монтажний аркуш телевізійного фільму або цілої програми із зазначенням дійових осіб, описом сюжету й діалогами; здійснюється режисером або оператором

**Розкішний часослов герцога Беррійського**, ілюмінований рукопис 15 ст., Франція

**Розколи релігійні**, рухи в середині офіційних церков, спричинені радикальними політичними і культурними змінами в суспільстві, що ведуть до тимчасового або остаточного поділу існуючих релігійних структур, їхньої модернізації (реформи), часто – до утворення нових церков

**Розкопки археологічні**, основний різновид археологічних досліджень

**Розкоси**, підкоси, конструктивні елементи для жорсткості між стійками і прогонами та для розвантаження ніг кроків

**Розкуркулення**, складова політики колективізації в СРСР

**Розлади наркологічні**, психічні і фізичні розлади, які виникають у людей з пристрастю до наркотичних речовин (наркотиків)

**Розмарин** (Rosmarinus), рід багаторічних рослин родини глухокропивових

**Розмаринові** (Rosmarinoideae), підродина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Розміні-Сербаті, Антоніо** (1797–1855), релігійний філософ, предтеча християнського спіритуалізму, Італія

**Розмірність**, числові топологічні інваріанти певного типу

**Розміщення з повтореннями**, довільний кортеж  $(a_1, \dots, a_m)$  елементів множини  $M$ , для якого  $|M| = n$

**Розміщення**, довільний кортеж  $(a_1, a_2, \dots, a_m)$ , що складається із  $m$  попарно відмінних елементів

**Розмноження**, відтворення, репродукція, біологічний процес, за допомогою якого утворюються нові організми, відтворення собі подібних

**Розмноження нестатеве**, форма відтворення живих істот

**Розмноження статеве**, розмноження за допомогою спеціалізованих клітин – гамет

**Розмовник**, популярний дво- або багатомовний перекладний словник, що містить загальнопопулярну лексику та фразеологію і є посібником для спілкування

**Розо**, місто, столиця Домініки

**Розов, Віктор Сергійович** (1913–2004), драматург, сценарист, один із провідних драматургів СРСР, Росія

**Розов, Володимир Олексійович** (1876–1940), мовознавець, дослідник українських грамот 14–15 ст., Україна – Хорватія

**Розов, Володимир Юрійович** (1945), електротехнік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Розові** (Rosaceae), родина квіткових рослин порядку розоцвітих

**Розоцвіті** (Rosales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Розпалубка**, частина зводу, утворена перетином двох взаємно перпендикулярних циліндричних поверхонь

**Розпилення катодне**, створення потоку частинок матеріалу шляхом термічного руйнування катода

**Розпилення магнетронне**, різновид розпилення катодного

**Розпис**, сюжетні або орнаментальні живописні зображення на будівлях і побутових предметах

**Розписка**, документ, який підтверджує передачу й одержання грошей, матеріальних цінностей, документів тощо від установи чи приватної особи

**Розпір**, тиск у конструкціях і спорудах, спрямований горизонтально до сил, які діють у вертикальному напрямку

**Розпірка**, залізобетонна плита перекриття багатопверхових каркасних будівель з вирізами на торцях для пропуску колон

**Розплід застуджений**, хвороба бджіл, що супроводжується загибеллю розплоду або появою виродливих бджіл

**Розплід мішечкуватий**, сезонна інфекційна хвороба бджіл

**Розплід порошковидний**, інфекційна хвороба відкритого розплоду

**Розповсюдження**, шостий етап видавничого процесу, на якому видавничу продукцію доставляють реципієнтам традиційними чи комп'ютерними каналами передачі інформації

**Розподіл**, стадія відтворення сукупного суспільного продукту, що зв'язує виробництво і споживання

**Розподіл нормальний**, Гауссів розподіл, розподіл ймовірності випадкової величини, що характеризується густиною ймовірності у формі Гаусової кривої з максимумом

**Розподіл праці**, диференціація видів діяльності, що складається в суспільстві у процесі соціально-історичного розвитку

**Розподілення мандатів метод**, визначення кількості мандатів у представницьких органах влади, отриманих внаслідок голосування виборців

**Розпорядження**, 1) правовий акт; 2) наказ в усній або письмовій формі

**Розпушник**, причіпне або навісне устаткування до гусеничного трактора

**Розпушувач**, змінне робоче устаткування, призначене для розпушування щільних і мерзлих ґрунтів

**Розп'яття**, за Євангеліями – страта і смерть Ісуса Христа на хресті

**Розрахунок господарський**, госпрозрахунок, метод планового ведення господарства

**Розрив**, розлом, порушення суцільності гірських порід

**Розриви тектонічні**, розломи, тріщини в земній корі, що утворилися при тектонічних рухах і деформаціях гірських порід

**Розривка**, загальна назва багатьох видів тектонічних порушень суцільності верств земної кори, які супроводжуються переміщенням розірваних частин геологічних тіл один відносно одного

**Розріз**, виконане у певному масштабі креслення ортогональної проєкції архітектурної форми

**Розріз геологічний**, графічне зображення вертикального профілю геологічної будови певної місцевості, на якому показано вік, склад і потужність гірських порід

**Розробка підземна**, сукупність робіт з розкриття, підготовки родовища і виїмки корисних копалин (руд, вугілля, нерудних корисних копалин)

**Розробка продукції**, процес створення зразків і технічної документації, необхідних для організації виробництва продукції

**Розряд газовий**, ефект утворення плазми при проходженні електричного струму крізь газове середовище під дією електричного поля

**Розряд дуговий**, вид самостійного газового розряду, який виникає за високої температури між електродами, розведених на невелику відстань і супроводжується яскравим світінням у формі дуги

**Розряд електричний**, процес протікання електричного струму, зв'язаний зі значним збільшенням енергопровідності середі відносно її нормального стану

**Розряд іскровий**, розряд, що має вигляд яскравих зигзагоподібних розгалужених ниток – каналів іонізованого газу, які пронизують розрядний проміжок і зникають, замінюючись новими

**Розряд коронний**, тип газового розряду, що виникає в сильних неоднорідних електричних полях

**Розряд тліючий**, тип газового розряду із неоднорідним розподілом електричного поля між катодом і анодом

**Розряди спортивні**, оцінка рівня підготовки спортсменів з усіх видів спорту

**Розрядка**, спосіб виділення тексту в друкарському наборі шляхом збільшення пробілів між літерами і словами за допомогою тонких (від 1 до 3 пунктів) шпаций

**Розрядник газовий**, прилад, призначений для створення в місці його розташування режиму, наближеного до КЗ, в разі перевищення встановленого рівня потужності надвисокочастотних коливань

**Розрядність**, кількість одиниць інформації (бітів), яка одночасно обробляється процесором, або передається по шині чи каналом зв'язку

**Розсадник плодовий**, садове господарство для вирощування садивного матеріалу плодових і ягідних культур

**Розселення**, розширення області ареалу

**Розселення опорний центр**, поселення, що виконує функції центрального в системі розселення певного ієрархічного рівня

**Розселення система**, територіально цілісна і функціонально взаємопов'язана сукупність поселень

**Розсипне**, селище міського типу Торезької міськради Донецької обл.

**Розсіювання амплітуда**, у квантовій механіці – характеристика розсіяної сферичної хвилі, яка виникає після розсіювання плоскої хвилі



**Розсіювання світла вимушене**, розсіювання світла на елементарних збудженнях середовища, індукованих самою розсіюваною хвилею

**Розсіювання світла комбінаційне**, Раманівське розсіювання, непружне розсіювання світла, при якому частота розсіяної хвилі змінюється на величину частоти власних коливань молекули

**Розсіяні елементи**, група хімічних елементів (рубідій, кадмій, скандій, галій, індій, талій, германій, гафній, ванадій, селен, телур, реній), які містяться в земній корі переважно у вигляді домішок до мінералів, у складі мінеральних утворень чи металоорганічних сполук

**Розслідування журналістське**, складний журналістський жанр, який об'єднує елементи інтерв'ю, портрета, репортажу, хроніки тощо

**Розслідування злочинів методика**, система комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики злочинів

**Розслідування службове**, процес перевірки виконання службових обов'язків державним службовцем

**Розстальний, Віталій Григорович** (1936–2006), актор, народний артист УРСР (1990), Україна

**Розстріляне Відродження**, літературно-мистецьке покоління періоду національно-культурного піднесення в Україні у 1920 – початку 1930-х, яке зазнало репресій і переслідувань

**Розсудов-Кулябко, Василь Іванович** (1863–1930), оперний співак (бас) і драматичний актор, Україна

**Розсудок**, початковий рівень мислення, де оперування абстракціями відбувається в межах певної незмінної, наперед заданої схеми

**Розточчя**, природний заповідник, Яворівський р-н Львівської обл.

**Розтруб**, розширена кінцева частина залізобетонної труби, призначена для з'єднання труб між собою

**Розтягування**, вид деформації лінійного елемента конструкції під дією сил, спрямованих у протилежних напрямках

**Розтягування і стиск**, вид деформування твердого тіла, при якому його розміри вздовж однієї осі збільшуються (зменшуються) під дією сил, рівнодійна яких є перпендикулярною до поперечного перерізу тіла і проходить через центр ваги його

**Розум**, вищий рівень раціонального пізнання, якому властиві творче оперування абстракціями та рефлексією, спрямованість на усвідомлення власних форм та передумов, самопізнання

**Розум практичний**, на відміну від підпорядкованих зовнішній доцільності теоретичного та технічного розуму, покладає мету в самому собі і традиційно пов'язується в моральній філософії із вільним самовизначенням людини

**Розум світовий**, релігійно-філософський термін для позначення надрационального

**Розумний, Петро Павлович** (1926–2013), педагог, правозахисник, член Української Гельсінської групи, Україна

**Розумовський, Григорій Кирилович** (1759–1837), геолог, мінералог, біолог, Росія – Швейцарія – Австрія

**Розумовський, Кирило Григорович** (1728–1803), гетьман України (1750–1764), президент Петербурзької АН (1746–1798), Україна – Росія

**Розумовський, Олексій Григорович** (1709–1771), реєстровий козак, фаворит та, як припускається, таємний чоловік російської імператриці Єлизавети Петрівни, Україна – Росія

**Розумовських нотна колекція**, зібрання нот другої половини 18 – початку 19 ст., що належало родині Розумовських, нині зберігається у Національній бібліотеці України ім. Вернадського

**Розчин**, розчинені у воді однорідні суміші рідких, газоподібних чи твердих тіл

**Розчин насичений**, розчин, в якому розчинена речовина за даних умов досягла максимальної концентрації і більше не розчиняється

**Розчин ненасичений**, розчин, в якому концентрація розчиненої речовини менша, ніж у насиченому розчині за тих же умов

**Розчини гіпертонічні**, розчини, в яких концентрація розчинених частинок перевищує концентрацію цих частинок у цитоплазмі клітин

**Розчини гіпотонічні**, розчини, в яких концентрація розчинених частинок менша за таку в клітинах

**Розчини ізотонічні**, розчини, в яких концентрація розчинених частинок така сама, як у цитоплазмі клітин

**Розчинники**, розріджувачі, леткі рідини (бензин, керосин, скипидар, ацетон та ін.), що приводять полімерні композиції до стану, зручного для переробки або застосування

**Розчинозмішувач**, машина циклічної (періодичної) або безперервної дії, призначена для приготування будівельних розчинів шляхом вимушеного перемішування компонентів

**Розчинонасос**, спеціалізована машина для всмоктування і нагнітання високопластичних сумішей через шланги

**Розшарування у топології**, неперервне сюр'єктивне відображення  $p: X \rightarrow B$  між топологічними просторами

**Розширення поля**, поле  $L$  для якого поле  $K$  є підполем

**Розширення поля алгебраїчне**, розширення  $L/K$ , всі елементи якого є алгебраїчними над  $K$

**Розширення файлове**, суфікс в імені комп'ютерного файлу для розрізнення його типів

**Розщеплення (в генетиці)**, поява у потомстві гібрида нащадків різного генотипу

**Рой, Бімал** (1909–1967), кінорежисер, продюсер, лауреат Каннського МКФ (1954), Індія

**Ройс, Джосайя** (1855–1916), філософ-новогегеліанець, США

**Ройтер, Володимир Андрійович** (1903–1973), фізико-хімік, академік АН УРСР (1961), Україна

**Ройк, Віра Сергіївна** (1911–2010), вишивальниця, Герої України (2006), Україна

**Роїптелеїні** (Rhoipteleaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку букоцвітих

**Рока**, мис на Піренейському п-ві у Португалії, найзахідніша точка материкової Європи

**Рокада**, залізниця або автомобільна дорога в районі воєнних дій військ, що проходить паралельно лінії фронту

**Рокайль музичний**, музика стилю рокайль

**Рокайль**, характерний для рококо орнаментальний мотив у вигляді стилізованої асиметричної раковини, термін використовується інколи для позначення самого стилю рококо

**Рокар, Мішель** (1930), політик, прем'єр-міністр Франції (1988–1991)

**Рокачевський, Опанас Юхимович** (1830-1901), живописець-портретист, Україна

**Роке**, вид спорту, гра, різновид крокету

**Рокині**, селище міського типу Луцького р-ну Волинської обл.

**Рокита** (*Salixfragilis*), рослина роду вербових

**Рокитанський, Карл фон** (1804–1878), патологоанатом, філософ, політик, Чехія – Австрія

**Рокитне (Київська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Рокитнянського р-ну Київської обл.

**Рокитне (Рівненська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Рокитнівського р-ну Рівненської обл.

**Рокитник** (*Cytisus*), рід рослин родини бобових

**Рокитнівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Рокитнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Рокицький, Микола Андрійович** (1901–1944), живописець-монументаліст, Україна

**Роккан, Стейн** (1921-1979), політолог і соціолог, засновник норвезької політичної соціології, Норвегія

**Рок-музика**, узагальнююча назва низки напрямів популярної музики

**Рок-н-рол акробатичний**, вид спорту, танець, який поєднує танцювальні рухи з акробатичними елементами

**Рок-н-рол**, жанр популярної музики, що набув поширення у середині 1950-х

**Рококо**, стиль у мистецтві (в основному – у дизайні інтер'єрів), що виник у Франції у першій половині 18 ст. як розвиток стилю бароко

**Рокоссовський, Костянтин Костянтинович** (1896–1968), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1944), маршал Польщі (1949), Польща – Росія

**Рокош**, офіційне повстання проти короля, на яке мала право польська шляхта в ім'я захисту своїх прав і свобод

**Роксолана** (1503–1558), дружина султана Османської імперії Сулеймана I Пишного, матір султана Селіма II, Україна – Туреччина

**Роксолани**, група чи об'єднання кочових іраномовних аланських племен, які мешкали у Північному Причорномор'ї у 2 ст. до н. е. – на початку 1 тис. н. е.

**Рокхіл, Вільям Вудвілл** (1854–1914), дипломат, тибетолог, основоположник американської тибетології, співавтор політики «відкритих дверей», США

**Ролан де ла Платьєр, Жан-Марі** (1734–1793), економіст та політик, одна з ключових фігур Великої французької революції, Франція

**Ролан, Манон Жанна** (1754–1793), письменниця, одна із видатних діячів Французької революції, Франція

**Роланд (батальйон)**, батальйон, утворений з ініціативи ООН(б) за домовленістю з вищими офіцерами Вермахту у квітні-червні 1941 з метою підготовки кадрів для майбутніх українських збройних сил та застосування проти радянських військ на майбутньому німецько-радянському фронті

**Роланд (персонаж)** (8 ст.), маркграф Бретонської марки, найзнаменитіший серед героїв французьких епічних оповідей циклу Карла Великого

**Ролз, Джон** (1921-2002), політичний філософ, автор концепції неоконтрактуалізму, США

**Ролик**, короткий фільм тривалістю від 15-20 сек. до 23 хв.

**Роліт**, кооператив «Робітник літератури», житловий будинок для літераторів у Києві, побудований у 1930-х

**Ролл, Яків Володимирович** (1887–1961), гідробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Роллан, Ромен** (1866–1944), письменник, Нобелівська премія з літератури (1915), Франція

**Ролле, Йоганн Генріх** (1716–1785), композитор, педагог, представник бароко, Німеччина

**Ролле, Рената** (1941), археолог, іноземний член НАН України (1994), Німеччина

**Роллер, Альфред** (1864–1935), живописець, ілюстратор, театральний декоратор, сценограф, дизайнер, графік і педагог, один з основоположників австрійського модерна, Чехія – Австрія

**Роллінг Стоунз** (The Rolling Stones), англійський рок-гурт, створений у 1962 в місті Лондон (Великобританія)

**Роллс-Ройс** (Rolls-Royce), британська автомобільна марка та одноіменна машинобудівна компанія, виробник автомобілів і авіадвигунів

**Ролля теорема**, теорема, що стверджує, що між двома рівними значеннями диференційованої функції обов'язково лежить нуль похідної цієї функції

**Ролон Алькарас, Хосе Пауліно** (1881–1945), композитор, диригент, класик латиноамериканської музики, Мексика

**Ролстон, Голмс** (1932), філософ, один із основоположників екологічної етики, США

**Роль**, 1) образ, втілюваний актором; 2) текст однієї дійової особи в п'єсі

**Роль комунікативна**, відносно постійна внутрішньозв'язана і очікувана іншими система комунікативних (зокрема, мовленнєвих) вчинків індивіда, значною мірою визначена його соціальним статусом, віковими, гендерними та іншими чинниками

**Роль соціальна**, суб'єктивне буття соціальної діяльності чи персоніфікована соціальна функція

**Рольганг**, пристрій (роликовий конвеєр), по роликах якого, закріплених у рамі на невеликій віддалі один від одного, переміщуються вантажі (поштучні, у тарі)

**Рольдан, Амадео** (1900–1939), композитор, диригент, скрипаль, педагог, основоположник сучасної кубинської композиторської школи, Куба

**Рольова система**, сукупність соціальних ролей, що відповідають певному соціальному статусу

**Рольфс, Герхард** (1831–1896), мандрівник, один із знаних дослідників Африки, Німеччина

**Роля-Жимерський, Міхал** (1890–1989), воєначальник та політик, командуючий Армією Людовою у 1944–1945, маршал Польщі (1945), Польща

**Роман**, літературний жанр

**Роман I Ростиславич** (?–1180), великий князь київський (1171–1173 та 1174–1176)

**Роман II Мстиславич** (бл. 1152–1205), великий князь Київський (1204–1205), засновник Галицько-Волинського князівства

**Роман авантюрний**, жанровий різновид роману, для якого характерний гострий, динамічний сюжет із незвичайними подіями, несподіваними пригодами, таємницями, складними ситуаціями

**Роман готичний**, роман жахів, чорний роман, жанровий різновид роману, що був поширений у західноєвропейській літературі другої половини 18 – початку 19 ст.

**Роман карпатський** (*Anthemis carpatica*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України (2009)

**Роман латиноамериканський новий**, різновид романного жанру в латиноамериканській літературі другої половини 20 ст., що набув світового визнання і є фактом латиноамериканського буму

**Роман новий**, те саме, що антироман, течія в модерністській літературі 1950–1960-х

**Роман про Лиса**, сатирична пам'ятка європейської міської писемності середньовіччя, сформована на основі народного епосу про тварин

**Роман про Троянду**, пам'ятка середньовічної французької писемності

**Романенко, Аліна Михайлівна** (1938), онколог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Романенко, Андрій Вікторович** (1971), оперний співак (тенор), народний артист України (2013), Росія – Україна

**Романенко, Віктор Дмитрович** (1930) гідробіолог, академік АН УРСР (1988), Україна

**Романенко, Віталій Петрович** (1926–2010), спортсмен (кульова стрільба), чемпіон Олімпійських ігор (1956), чемпіон світу (1954, 1958, 1962) та Європи (1955, 1959), Україна

**Романенко, Олександр Вікторович** (1956), еколог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Романенко, Олена Вікторівна** (1949), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист України (1996), Україна

**Романенко, Юрій Вікторович** (1944), космонавт, Росія

**Романенчук, Богдан** (1908–1989), літературознавець, мовознавець, Україна – США

**Роман-епосея**, синтетичний метанаратив, що поєднує ознаки роману та епопеї

**Романи народні**, зразки оповідного фольклорного жанру, тексти якого письмово фіксуються у світовій літературі переважно 17 ст.

**Романицький, Борис Васильович** (1891–1988), театральний актор та режисер, народний артист УРСР (1940) та СРСР (1944), Національна премія України ім. Шевченка (1974), Україна

**Романишин, Михайло Миколайович** (1933–1999), живописець, народний художник України (1991), Україна

**Романишин, Роман Дмитрович** (1957), живописець, графік, скульптор, майстер офорту, Україна

**Романів, Олег Миколайович** (1928–2005), матеріалознавець, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Романів**, селище міського типу, адміністративний центр Романівського р-ну Житомирської обл.

**Романівська, Марія Михайлівна** (1901–1983), письменниця, сценаристка та казкарка, Україна

**Романівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Романістика**, 1) комплекс філологічних дисциплін, що досліджує матеріальну й духовну культуру романомовних народів; 2) сукупність текстів у жанрі роману, об'єднаних за певною ознакою

**Романків, Любомир** (1931), провідний науковець компанії IBM в галузі комп'ютерних технологій, Україна – США

**Романков, Петро Григорович** (1904–1990), хімік-технолог, член-кореспондент АН СРСР (1964), Росія

**Роман-Кош**, найвища вершина Кримських гір, 1545 м

**Романов, Володимир Гаврилович** (1938), математик, член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Романов, Михайло Федорович** (1896–1963), актор та режисер, народний артист УРСР (1946) та СРСР (1941), Росія – Україна

**Романов, Пантелеймон Сергійович** (1884–1938), письменник та драматург, майстер соціальної сатири, Росія

**Романови**, династія російських царів та імператорів

**Романович-Ткаченко, Наталя Данилівна** (1884–1933), письменниця, Україна

**Романові** (*Anthemideae*), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Роман-ріка**, низка романів, кожен із яких, будучи самостійним твором, пов'язаний з іншими спільною долею героїв та фабулою

**Романс**, невеликий за обсягом вірш любовного змісту, призначений для сольного співу з інструментальним акомпанементом

**Романсеро**, цикли іспанських романсів

**Романське мистецтво**, романський стиль, романіка, період в європейському мистецтві, починаючи приблизно з 1000 і аж до виникнення готичного стилю у 13 ст. або пізніше, залежно від регіону

**Романський стиль**, стиль у західноєвропейській архітектурі і мистецтві раннього середньовіччя (10–13 ст.)

**Романський, Стоян** (1882–1959), філолог, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Романські мови**, група мов індоєвропейської мовної сім'ї, пов'язаних спільним походженням від латинської мови, загальними закономірностями розвитку і значними елементами структурної спільності

**Романтизм**, ідейний і художній напрям в європейській і американській культурі кінця 18 ст. – першої половини 19 ст.

**Романтика вітаїзму**, стильова течія української літератури 1920-х

**Роману різновиди**, роман виховання, роман жахів, роман подорожей, роман у віршах, роман у листах, роман у новелах

**Романцемент**, гідравлічна в'язуча речовина, що одержується подрібненням випалених вапняків чи магнезійних мергелів або штучних сумішей вапняків і глини при температурах, що не доводять випалювану сировину до спікання

**Романчук, Любомир Мирославович** (1939), оперний та концертний співак (бас), Україна – Росія

**Романчук, Тит Романович** (1865–1911), живописець та графік, представник імпресіонізму, Україна – Хорватія

**Романчук, Юліан** (1842–1932), політик, ключова фігура політичного життя Галичини останньої чверті 19 – першої чверті 20 ст., Україна

**Романюк, Мирослав Миколайович** (1952), історик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Романюк, Сергій Дмитрович** (1953), актор, народний артист України (1998), Україна

**Романьозі, Джованні Доменіко** (1761–1835), філософ, юрист, один з провідних теоретиків сучасного міжнародного права, Італія

**Ромашка** (*Matricaria*), рід однорічних рослин з родини айстрових

**Ромб**, паралелограм з рівними сторонами

**Ромбауер, Янош** (1782–1849), живописець-портретист, Словаччина

**Ромберг, Андреас Якоб** (1767–1821), композитор, кларнетист-віртуоз, скрипаль, Німеччина

**Ромбовидний мозок**, відділ стовбурової частини головного мозку

**Роме де Ліль, Жан-Батист Луї** (1736–1790), геолог, мінералог, метролог, один із основоположників кристалографії, Франція

**Ромен, Жюль** (1885–1972), письменник, поет і драматург, автор найбільшого роману у світі «Люди доброї волі» (27 томів), Франція

**Роменець, Володимир Андрійович** (1926–1998), педагог, академік АПН України (1992), Україна

**Роменська культура**, археологічна культура 8–11 ст. у Лісостепу і південних районах Полісся Дніпровського Лівобережжя

**Роменська округа**, адміністративно-територіальна одиниця у складі УРСР у 1923–1930

**Роменський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Роменський, Михайло Даміанович** (1887–1971), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1946), Україна

**Ромер, Ерік** (1920–2010), кінорежисер, сценарист, «Срібний ведмідь» (1967, 1983), «Золотий лев» (1986), лауреат Каннського МКФ (1976), Франція

**Ромер, Євгеніуш** (1871–1954), географ, картограф, геополітик, основоположник сучасної польської картографії, Україна – Польща

**Ромеро Гарсія, Мануель Вісенте** (1865–1917), письменник, один із зачинателів реалізму у латиноамериканській літературі, автор першого венесуельського роману, Венесуела

**Ромінджер, Кент Вернон** (1956), астронавт, США

**Ромм, Михайло Ілліч** (1901–1971), кінорежисер, сценарист, педагог, театральний режисер, один з провідних кіномитців Радянського Союзу, народний артист СРСР (1950), Росія

**Роммель, Ервін** (1891–1944), воєначальник, генерал-фельдмаршал вермахту (1942), Німеччина

**Ромни**, місто, адміністративний центр Роменського р-ну Сумської обл.

**Ромодан**, селище міського типу Миргородського р-ну Полтавської обл.

**Ромоданов, Андрій Петрович** (1920–1993), нейрохірург, академік АН України (1992), Україна

**Ромул і Рем**, у римській міфології – брати-близнюки, засновники Рима

**Рон мови**, мови західночадської підгрупи чадської групи мов, поширені у північній Нігерії, на південному заході плато Джос

**Рона**, річка у Франції та Швейцарії, впадає до Середземного моря, 812 км

**Роналдо, Луїс** (1976), спортсмен (футбол), вважається одним з найкращих гравців в історії футболу, чемпіон світу (1994, 2002), кращий гравець світу (1996, 1997, 2002) та Європи (1997, 2002), Бразилія

**Роналду, Крістіану** (1985), спортсмен (футбол), кращий гравець Європи (2008, 2013, 2015), Португалія

**Рондель**, давньофранцузька тринадцяти рядкова віршова форма

**Рондо**, 1) заокруглений з різкими потовщеннями рукописний, а також друкований шрифт; 2) перо з широким тупим кінцем для такого письма; 3) що-небудь кругле, круглої форми

**Рондонія**, штат Бразилії

**Ронжина-Морозова, Олена Іванівна** (1970), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Роні, Жозеф-Анрі** (1856–1940), письменник, один із основоположників наукової фантастики, Франція

**Ронов, Олександр Борисович** (1913–1996), геохімік, академік РАН (1992), Україна – Росія



**Ронсар, П'єр де** (1524–1585), поет, класик французької та світової літератури, Франція

**Ронсарова строфа**, шестирядкова строфа, в якій рядки римуються за схемою аабввб

**Роп**, насичений соляний розчин у водоймищах, підземних пустотах та порах донних відкладів соленосних озер

**Ропне**, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, озеро, м. Слов'янськ Донецької обл.

**Ропська, Олександра Дмитрівна** (1897–1957), оперна співачка (мецо-сопрано), народний артист УРСР (1941), Росія – Україна

**Ропуха зелена** (*Bufo viridis*), земноводна тварина родини ропухових, вид фауни України

**Ропуха очеретяна** (*Bufo calamita*), вид земноводних ряду безхвостих земноводних родини ропух роду ропух, внесений до Червоної книги України

**Ропуха сіра**, ропуха звичайна (*Bufo bufo*), земноводна тварина родини ропухових, вид фауни України

**Ропухи** (*Bufo*), рід земноводних тварин родини ропухових, фауна України

**Ропухові** (*Bufo*), родина земноводних тварин ряду безхвостих амфібій, фауна України

**Роп'яник, Остап Михайлович** (1916–2007), співак (бас-баритон), Україна

**Рорайма**, штат Бразилії

**Рорер, Генріх** (1933–2013), фізик, Нобелівська премія з фізики (1986), Швейцарія

**Роридулові** (*Roridulaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Рорті, Річард** (1931–2007), філософ, визнаний світовий авторитет у філософії історії та аналітичн. філософії, США

**Роршах, Герман** (1884–1922), психіатр, психолог, автор тесту дослідження особистості «Плями Роршаха» та терміну «психодіагностика», Швейцарія

**Роса**, конденсат атмосферної водяної пари, що осаджується на поверхні при охолодженні повітря

**Роса борошниста несправжня**, пероноспороз, хвороба рослин, що викликається грибами

**Роса медяна**, солодкувата рідина, що виділяється листками деяких рослин при різких змінах температури й вологості повітря

**Роси точка**, значення температури газу, при якій водяна пара, що міститься у газі, охолоджуваному ізобарично, стає насиченою над пласкою поверхнею води

**Росинський, Кирило Васильович** (1776–1825), священник, кобзар, просвітител, Україна – Росія

**Росичка** (*Drosera*), рід комахоїдних рослин родини росичкових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Росичкові** (*Droseraceae*), родина квіткових рослин порядку росичкоцвітих

**Росичкоцвіті** (*Droserales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Російська весна**, проросійські заворушення в Автономній Республіці Крим і на Сході України, які розпочалися

з березня 2014 і мали наслідком анексію Російською Федерацією АР Крим й розгортання збройного конфлікту на Донбасі

**Російська державна бібліотека**, найбільша книгозбірня Росії, діє у м. Москва з 1862, 44,4 млн одиниць зберігання

**Російська імперія**, назва російської держави у 1721–1917

**Російська література**, сукупність літературних текстів російською мовою, об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Російська мова**, мова східнослов'янської групи слов'янської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Російська національна бібліотека**, книгозбірня у м. Санкт-Петербург (Росія), діє з 1795, 36,5 млн одиниць зберігання

**Російська православна вільна церква**, РПВЦ, об'єднання парафій на території Росії, які виявили бажання бути в юрисдикції Російської православної церкви за кордоном

**Російська православна церква за кордоном**, Російська закордонна церква, заснована представниками російської церковної еміграції на церковному соборі, який відбувся в Сремських Карловцях (Югославія) у 1921

**Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка**, республіка у складі СРСР

**Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка**, з 1922 – союзна республіка в складі СРСР, що виникла після розпаду Російської імперії

**Російське музичне товариство**, музично-просвітницьке товариство, що діяло у Російській імперії з другої половини 19 ст. до початку 20 ст.

**Російський монархічний союз**, політична партія у Російській імперії у 1905–1917

**Російський музей**, найбільший музей російського мистецтва у світі, діє у м. Санкт-Петербург (Росія) з 1895

**Російський народний союз імені Михайла Архангела**, політична партія та громадська організація в Російській імперії

**Російсько-турецькі війни**, війни 18–19 ст. між Російською і Османською імперіями

**Російсько-українська війна 2014**, неоголошена, гібридна війна, яка почалася між Україною й Російською Федерацією з окупації останньою Криму наприкінці лютого 2014

**Російсько-японська війна 1904–1905**, збройний конфлікт між Російською і Японською імперіями за контроль над Маньчжурією та Кореєю

**Росія**, Російська Федерація, держава у Східній Європі та Північній Азії

**Росіяни**, основне населення Росії

**Роскілле собор**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, головний собор Данії, м. Роскілле, Данія

**Роско, Генрі Енфілд** (1833–1915), хімік, один із перших дослідників хімії ванадію і фотохімії, Велика Британія

**Росковшенко, Іван Васильович** (1809–1889), поет, перекладач та фольклорист, учасник гуртка харківських романтиків, Україна

**Рослини гутаперчоносні**, гутоносні рослини – рослини, що нагромаджують у своєму молочному соку органічну речовину – гуту, з якої виготовляють гутаперчу

**Рослини дводомні**, рослини з одностатевими квітками, які розміщені на різних рослинах

**Рослини дворічні**, рослини, зазвичай трав'янисті, повний життєвий цикл яких становить від 12 до 24 місяців

**Рослини і мікроорганізми оліготрофні**, рослини і мікроорганізми, що пристосовані до життя в оліготрофних водоймах

**Рослини індикаторні**, рослини-індикатори, рослини з яскраво вираженою пристосованістю до певних умов

**Рослини культурні**, рослини, вирощувані людством для отримання харчових продуктів, кормів у сільському господарстві, ліків, промислової та іншої сировини, інших цілей

**Рослини наркотичні**, рослини, які містять наркотики

**Рослини насінні**, велике парафілетичне угруповання організмів, які здатні утворювати насіння і належать до царства рослин

**Рослини нижчі** (Thallophyta; також – таломні), неформальний термін, який характеризує велике парафілетичне угруповання рослин, тіло яких не розділено на частини (корінь, стебло, лист)

**Рослини нітрофільні**, рослини що живуть на ґрунтах, багатих на сполуки азоту

**Рослини однодомні**, рослини, у яких одностатеві жіночі (маточкові) і чоловічі (тичинкові) квітки знаходяться на одній і тій же особині

**Рослини піщані**, рослини, що ростуть на пісках і не зустрічаються на інших ґрунтах, те ж, що псамофіти

**Рослини повзучі**, рослини, стебла яких стеляться по поверхні ґрунту й укорінюються в вузлах за допомогою придаткових коренів

**Рослини рудеральні**, рослини, що ростуть, як правило, поблизу парканів, звалищ, доріг та ін.

**Рослини спорові**, рослини, які розмножуються спорами

**Рослини судинні**, таксон невизначеного рангу відділу вищих рослин царства зелених рослин

**Рослинна формація**, група рослинних асоціацій, в яких панівний ярус утворений одним і тим же видом

**Рослинне угруповання**, комплекс рослин від фітоценозу до випадкових

**Рослинний покрив**, сукупність фітоценозів певних територій або всієї планети

**Рослинний світ**, сукупність різних рослинних угруповань

**Рослинництво**, обробіток культурних рослин для виробництва рослинницької продукції, одна з основних галузей сільського господарства

**Рослинні ресурси**, всі рослинні організми (вищі рослини, гриби, мохи, лишайники, водорості), які ростуть на територіях і акваторіях та використовуються або можуть бути використані для різних потреб суспільства

**Рослинність**, сукупність фітоценозів Землі або окремих її регіонів

**Росляк, Роксолана Михайлівна** (1940), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), Україна – Канада

**Росолісті, Дрозофілові** (Drosophyllaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Росомаха** (Gulogulo), хижий ссавець родини куніцевих

**Росоха, Степан** (1908–1986), політик, один із керівників Карпатської України, Україна – Канада

**Росс, Алф Нільс Крістіан** (1899–1979), філософ-мораліст, значний представник скандинавського юридичного реалізму, Данія

**Росс, Дайана** (1944), співачка у стилях соул, ритм-н-блюз, поп, диско, джаз, рок-н-рол), автор пісень, актриса, музичний продюсер, США

**Росс, Девід** (1877–1971), філософ, критик утилітаризму, відомий розробкою проблем етики, Велика Британія

**Росс, Джеймс Кларк** (1800–1862), військовий моряк, дослідник Арктики та Антарктики, Велика Британія

**Росс, Джеррі Лін** (1948), астронавт, США

**Росс, Едвард** (1866–1951), соціолог, один із засновників соціології та соціальної психології, США

**Росс, Едвард Олсворт** (1866–1951), соціолог, представник євгеніки, ключова фігура раннього етапу розвитку кримінології, США

**Росс, Рональд** (1857–1932), паразитолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1902), Індія – Велика Британія

**Росса море**, окраїнне море тихоокеанського сектора Південного океану

**Росселіні, Роберто** (1906–1977), кінорежисер, основоположник неореалізму у кінематографії, Гран-прі Каннського МКФ (1946), премія «Золотий лев» Венеційського МКФ (1959), Італія

**Росселіно, Бернардо** (1409–1464), архітектор і скульптор епохи Відродження, Італія

**Россетті, Данте Габріель** (1828–1882), живописець і поет, один із основоположників прерафаелізму, Велика Британія

**Россетті, Крістіна Джорджина** (1830–1894), поетеса, класик англійської літератури, Велика Британія

**Россі, Бруно** (1905–1993), астрофізик, один з піонерів вивчення космічного випромінювання, Італія – США

**Россі, Джованні Батіста де** (1822–1894), археолог, піонер вивчення римських катакомб, Італія

**Російський світ**, російський мір, ідеологічний концепт, що використовується в російському інтелектуальному й політичному дискурсі

**Россіні, Джоаккіно Антоніо** (1792–1868), композитор, класик світової музики, Італія

**Роставицька угода 1619**, угода між козацькою старшиною на чолі з гетьманом П. Сагайдачним і командувачем польського війська, коронним гетьманом С. Жолкевським

**Ростан, Едмон** (1868–1918), поет, драматург, представник неоромантизму, Франція

**Ростверк**, верхня частина пальових фундаментів, на яку спираються цоколь і стіна

**Ростислав I Мстиславич** (1108–1167), великий князь київський (1154, 1159–1161, 1161–1167)

**Ростислав II Рюрикович** (1172–1218), великий князь київський (1204–1205)

**Ростислав III Мстиславич** (1189–1240), великий князь київський (1239–1240)

**Ростислав Моймирович** (? – після 870), князь Великої Моравії (846–870)

**Ростов-на-Дону**, місто у Росії, 1,1 млн мешканців

**Ростовська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ростовцев, Михайло Іванович** (1870–1952), історик, міжнародний авторитет у соціально-економічній історії античності, Україна – Росія – США

**Росток А.В.Т.**, видавництво в м. Суми, одне з найбільших видавництв України

**Ростоу, Волт Вітмен** (1916–2003), економіст, один із розробників теорії постіндустріального суспільства, США

**Ростоцький, Станіслав Йосипович** (1922–2001), кінорежисер, сценарист, актор, народний артист СРСР (1974), Росія

**Ростоцький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Росток (Німеччина) з 1419

**Ростра**, окремо встановлена колона (у вигляді монумента), стовбур якої прикрашений скульптурними зображеннями носових частин корабля

**Ростропович, Мстислав Леопольдович** (1927–2007), віолончеліст, піаніст, диригент, педагог, правозахисник, «Греммі» (2003, 2004), народний артист СРСР (1966), Азербайджан – Росія

**Рострум**, передоківий відділ черепу зі щелепами у хребетних

**Росту нульового теорія**, концепція щодо взаємодії суспільства і природи

**Рось**, річка у Вінницькій, Київській та Черкаській обл., права притока Дніпра, 346 км

**Росянкові** (Droseraceae), родина комахоїдних дводольних рослин

**Рот, Генрі** (1906–1995), письменник, майстер новели і оповідання, США

**Рот, Герхард** (1942), письменник, Австрія

**Рот, Дітер** (1930–1998), живописець, скульптор, представник абсурдизму, Німеччина – Швейцарія

**Рот, Елвін Еліот** (1951), економіст, Нобелівська премія з економіки (2012), США

**Рот, Йозеф** (1894–1939), письменник, класик європейської літератури 20 ст., Україна – Австрія – Франція

**Рот, Рудольф фон** (1821–1895), індолог, релігієзнавець, один із основоположників ведичної філології, Німеччина

**Рот, Філіп Мілтон** (1933), письменник, Пулітцерівська премія (1998), США

**Рота**, основний тактичний підрозділ у ЗС більшості держав

**Рота, Ніно** (1911–1979), композитор, «Оскар» (1974), Італія

**Ротанг** (Calamus), ліани з родини пальмових

**Ротань-головешка** (Perccottus glenii), риба родини головешкових, вид фауни України

**Ротапринт**, малоформатна друкарська машина, робота якої ґрунтується на принципі офсетного друку

**Ротару, Софія Михайлівна** (1947), естрадна співачка, Герой України (2002), народний артист УРСР (1976) та СРСР (1988), Україна

**Ротатор**, малоформатний апарат для виготовлення копій текстового матеріалу, схем тощо, застосовується головним чином для розмноження службової документації, рефератів

**Ротацизм**, 1) гаркавість, не чіткість вимови звуку [р]; 2) чергування приголосних, що полягає у переході [з], [с], [л] у звук [р]

**Ротація кадрів**, горизонтальне та вертикальне переміщення працівників на посадах у структурних підрозділах організацій, в яких вони працюють

**Ротблат, Джозеф** (1908–2005), фізик, радіобіолог, іноземний член НАН України (1994), Нобелівська премія миру (1995), Польща – Велика Британія

**Ротгаккер, Еріх** (1888–1965), філософ і психолог, один із основоположників філософської антропології, Німеччина

**Ротелла, Міммо** (1918–2006), живопис, поет, одна з ключових фігур нового реалізму, Італія

**Ротики** (Antirrhinum), рослини родини подорожникових

**Ротко, Марк** (1903–1970), живописець, провідний представник абстрактного експресіонізму, один з творців живопису колірного поля, Латвія – США

**Ротман, Джеймс** (1950), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013), США

**Ротова порожнина**, передній відділ травного тракту

**Ротонда**, кругла в плані споруда, зазвичай увінчана куполом

**Ротор**, обертова частина електричної машини

**Ротор векторного поля**, вектор, який характеризує ступінь завихрення векторного поля

**Ротор (у математиці)**, вектор, координати якого визначаються визначником третього порядку, перший рядок якого – орти координатних осей, друга – оператори частинного диференціювання в такому ж порядку, як і орти осей, третя – координати функції, яка визначає векторне поле

**Ротор (у техніці)**, обертова частина машини (на відміну від нерухомої частини – статора)

**Ротру, Жан де** (1609–1650), драматург і поет, Франція

**Ротунно, Джузеппе** (1923), кінооператор, фотограф, лауреат Венеційського МКФ (1995), Італія

**Ротштейн, Федір Аронович** (1871–1953), економіст, політик, дипломат, академік АН СРСР (1939), Литва – Росія

**Роу, Олександр Артурович** (1906–1973), кінорежисер, майстер кінематографічної казки, лауреат Венеційського МКФ (1965), Росія

**Роуз, Ірвін** (1926–2015), біолог і біохімік, Нобелівська премія з хімії (2004), США

**Роуленд, Генрі** (1848–1901), фізик, автор теорії дифракційної решітки, США

**Роуленд, Френк Шервуд** (1927–2012), хімік, Нобелівська премія з хімії (1995), США

**Роулз, Джон** (1921–2002), філософ, основоположник ліберально-державної концепції внутрішнього і міжнародного права, США

**Роулінг, Джоан** (1965), письменниця, автор серії дитячих книг про Гаррі Потера, яка стала найбільш продаваною в історії книговидавництва, Велика Британія

**Роумінг**, процес забезпечення зв'язку шляхом узгодженого використання ресурсів інших власників каналів передачі даних

**Роутер**, спеціалізований мережевий комп'ютер, що має два або більше мережевих інтерфейсів і пересилає пакети даних між різними сегментами мережі

**Рохас Соррілья, Франсіско де** (1607–1648), драматург, справив великий вплив на європейське театральне мистецтво, Іспанія

**Рохас, Мануель** (1892–1948), політик, перший президент Філіппін (1946–1948)

**Рохас, Фернандо де** (1473/1476–1541), письменник, автор драми «Селестина» – популярного твору іспанської літератури після «Дон Кіхота», Іспанія

**Рохтас**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятка мусульманської військової архітектури 1541–1543, м. Джелам, Пакистан

**Рочела водоростеподібна** (*Rocella phycopsis*), вид грибів родини рочелових, внесений до Червоної книги України

**Роша, Глаубер** (1939–1981), кінорежисер, лідер, теоретик і пропагандист нового кіно, лауреат Каннського МКФ (1967, 1969, 1977), Бразилія

**Рошаль, Григорій Львович** (1899–1983), режисер, сценарист, педагог, майстер біографічної драми, народний артист СРСР (1950), Росія

**Рошкевич, Ольга Михайлівна** (1857–1935), перекладачка, збирачка фольклору, Україна

**Рошкович, Ігнац** (1854–1915), живописець, представник академізму, Словаччина – Угорщина

**Рошфор, Анрі** (1831–1913), провідний політичний публіцист Франції другої половини 19 ст., Франція

**Рошфор, Жан** (1930), актор, лауреат Венеційського МКФ (2002), Франція

**Роя англійська** (*Roya anglica*), вид водоростей родини мезотенісвих, внесений до Червоної книги України

**Роялізм**, політична течія в Західній Європі, яка об'єднує прихильників королівської влади, монархічного ладу

**Роялті**, платежі будь-якого виду, одержані у вигляді винагород (компенсацій) за використання або надання дозволу на використання прав промисловості та інтелектуальної власності

**Рояль**, музичний інструмент

**Ртуті світові центри**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, світові центри видобутку ртуті у м. Альмаден в Іспанії та м. Індірія в Словенії

**Ртуть**, хімічний елемент, символ – Hg, атомний номер – 80

**Ру, П'єр Поль Еміль** (1853–1933), бактеріолог, соратник Луї Пастера, прославився своїми дослідженнями природи дифтерії, Франція

**Руа, Моріс** (1899–1985), механік, один із піонерів ракетної техніки, Франція

**Руйє-Коллар, П'єр Поль** (1763–1845), політик, філософ, лідер т. зв. групи доктринерів під час періоду Реставрації, Франція

**Руан**, місто у Франції, історична столиця Нормандії, 112 тис. мешканців

**Руанда (держава)**, держава у Східній Африці, що займає внутрішньоматерикове положення

**Руанда (мова)**, мова сім'ї банту

**Руапеху**, діючий вулкан в центральній частині Північного острова Нової Зеландії

**Рубаї**, лірична віршова форма філософського змісту, поширена на Близькому й Середньому Сході

**Рубакін, Микола Олександрович** (1862–1946), книговидавець, бібліограф, засновник бібліопсихології, Росія

**Рубаков, Валерій Анатолійович** (1955), фізик-теоретик, один з провідних фахівців світу у галузі квантової теорії поля, фізики елементарних частинок і космології, академік РАН (1997), Росія

**Рубан, Василь** (1742–1795), письменник, поет, видавець, зачинатель видавництва журналів у Росії, автор першого путівника Москвою, Україна – Росія

**Рубан, Віктор Геннадійович** (1981), спортсмен (стріляба з лука), чемпіон (2008) та бронзовий призер (2004) Олімпійських ігор, чемпіон світу (2009) та Європи (2006), Україна

**Рубан, Олександр Якович** (1900–1943), графік, майстер мініатюрних і кольорових дереворитів, Україна

**Рубан, Юрій Григорович** (1958), публіцист, політик, директор Національного інституту стратегічних досліджень (2005–2010), Україна

**Рубан, Яків Андрійович** (1760–1806), історик, математик, перший перекладач творів І. Канта російською мовою, Україна – Росія

**Рубановський, Кирило Степанович** (1700–1768), співак (тенор), соліст Придворного імператорського хору у Петербурзі, Україна – Росія

**Рубанок**, ручний деревообробний інструмент

**Рубач, Михайло Абрамович** (1899–1980), історик та архівіст, завідувач Центрального Архівного Управління УРСР (до 1930), директор Інституту історії партії при ЦК КП(б) У (1929–1932), Україна

**Руббіа, Карло** (1934), фізик, Нобелівська премія з фізики (1984), Італія

**Рубе**, місто у Франції, старовинний центр фландрського прядіння, 94 тис. мешканців



**Руб-ель-Халі**, пустеля на південному сході Аравійського півострова, одна з найбільших у світі

**Рубенс, Генріх** (1865–1922), фізик, автор фундаментальних досліджень із спектроскопії та фізики теплового випромінювання, Німеччина

**Рубенс, Пітер Пауль** (1577–1640), живописець, один із найвизначніших представників епохи бароко, Німеччина – Бельгія

**Рубенчик, Лев Йосипович** (1896–1988), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Руберойд**, рулонний покрівельний і гідроізоляційний матеріал з картону, просоченого м'якими бітумами з подальшим покриттям обох поверхонь шаром тугоплавкого бітуму

**Рубець**, початковий відділ чотирикамерного шлунку жуйних тварин

**Рубець, Олександр Іванович** (1837–1913), фольклорист, хоровий диригент, музичний теоретик, педагог, Україна – Росія

**Рубило ручне**, знаряддя праці первісної людини

**Рубинський, Костянтин Іванович** (1860–1930), бібліотекознавець і бібліограф, фундатор української школи бібліотекознавства, Україна

**Рубідій**, хімічний елемент, символ – Rb, атомний номер – 37

**Рубіж**, умовна лінія, смуга (ділянка) місцевості (акваторії), площа в просторі, з якої відрховується початок (кінець), певний етап яких дій військ (сил) і засобів

**Рубіжне**, місто обласного підпорядкування в Луганській обл.

**Рубін**, мінерал червоного кольору, різновид корунду

**Рубін, Гейл** (1949), антрополог, фахівець з питань гомосексуалізму та гендерної політики, США

**Рубінович, Войцех** (1889–1974), фізик-теоретик, автор фундаментальних праць з теорії дифракції світла, академік Польської АН (1952), Україна – Польща

**Рубінштейн, Антон Григорович** (1829–1894), композитор, піаніст, диригент, основоположник професійної музичної освіти в Росії, засновник першої російської консерваторії, Молдова – Україна – Росія

**Рубінштейн, Сергій Леонідович** (1889–1960), психолог і філософ, основоположник практичної психології в СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1943), Україна – Росія

**Рубль білоруський**, національна валюта Білорусі

**Рубль російський**, національна валюта Росії

**Рубльов, Андрій** (бл. 1360–1428), іконописець, найбільш знаний майстер московської школи іконопису 15 ст., Росія

**Рубо, Франц Олексійович** (1856–1928), живописець-панораміст та баталіст, основоположник російської школи панорамного живопису, Україна – Росія – Німеччина

**Рубрика**, 1) структурно-композиційна одиниця тексту видання; 2) узагальнюючий заголовок розділу в періодичному виданні; 3) основна структурна одиниця допоміжного покажчика

**Рубрикатор**, документ, у якому наведено перелік предметних рубрик та їхніх класифікаційних індексів, призначених для систематизування інформаційних фондів, інформаційних масивів і видань, а також для пошуку інформації в них

**Рубрикація**, система заголовків у друкованому виданні

**Рубус** (Rubus), рід рослин родини розових

**Рубцов, Микола Михайлович** (1936–1971), поет-лірик, класик російської літератури 20 ст., Росія

**Рубчак, Богдан** (1935), поет, літературознавець, есеїст, представник модернізму, Україна – США

**Рубчак, Іван Дем'янович** (1874–1952), оперний співак (бас) та драматичний актор, Сталінська премія (1950), Україна

**Рубчакова, Катерина Андріївна** (1881–1919), оперна співачка (сопрано) і драматична актриса, примадонна галицької сцени, Україна

**Рубчик**, місце відриву насінини від ніжки зачатку насінини

**Рувензорі**, гірський масив у Східній та Центральній Африці

**Рувензорі-Маунтінс**, об'єкт світової природної спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Уганда

**Ругози** (Rugosa), рід викопних коралів

**Руда**, природне мінеральне утворення, що містить метали та їх сполуки у кількостях та у вигляді, придатних і економічно доцільних для їх промислового використання

**Руда болотна**, руда осадового походження, яка утворюється у невеликих кількостях в окисному середовищі на дні водойм

**Руда залізна агломераційна**, руда марганцева агломераційна, підготовлена за певною крупністю для виробництва залізорудного (марганцеворудного) агломерату

**Руда мідна строката**, мінерал, те саме, що й борніт

**Руда мідна червона**, мінерал класу оксидів і гідроксидів, те саме, що й куприт

**Рудавський, Едуард Якович** (1938), фізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Рудакі** (858–941), поет, класик літератури на перській мові, Таджикистан – Іран

**Рудаков, Євген Васильович** (1942–2011), спортсмен (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975) та Суперкубка УЄФА (1975), Росія – Україна

**Рудаков, Єлисей Сергійович** (1929), фізико-хімік, член-кореспондент АН УРСР (1972), Росія – Україна

**Руданський, Степан Васильович** (1833–1873), письменник, поет, перекладач, фольклорист, майстер сатири, класик української літератури, Україна

**Рудбекія** (Rudbeckia), рід рослин родини айстрових

**Руденко, Анатолій Вікторович** (1955), кардіохірург, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Руденко, Бела Андріївна** (1933), оперна та концертно-камерна співачка (колоратурне сопрано), народний артист СРСР (1960), Україна – Росія

**Руденко, Лариса Архипівна** (1918–1981), оперна та концертно-камерна співачка (меццо-сопрано), народний артист СРСР (1960), Україна

**Руденко, Леонід Григорович** (1941), географ, академік НАН України (2009), Україна

**Руденко, Людмила Володимирівна** (1904–1986), шахістка, чемпіон світу у 1950–1953, Україна – Росія

**Руденко, Микола Данилович** (1920–2004), філософ, письменник, правозахисник, Герой України (2000), Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Руденко, Сергій Іванович** (1885–1969), археолог, антрополог і етнограф, дійсний член НТШ (1914), Україна – Росія

**Руденко, Юрій Миколайович** (1931–1994), електроенергетик, академік АН СРСР (1987), Україна – Росія

**Руденок, Віта Михайлівна** (1978), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Європи (2000, 2001, 2002), Україна

**Руди агрономічні**, мінеральна сировина для виробництва добрив і пестицидів

**Руди азотні агрономічні**, мінеральна сировина для виробництва азотних добрив

**Руди алюмінієві**, гірські породи з яких отримують алюміній

**Руди залізні**, природні мінеральні утворення з вмістом заліза в кількостях достатніх для економічно вигідного видобування

**Руди золоті**, природні мінеральні утворення, вміст і загальна кількість золота в яких достатні для економічно вигідного видобутку цього металу

**Руди кобальтові**, природні мінеральні утворення, що містять кобальт у кількостях, при яких доцільне його промислове вилучення

**Руди магнієві**, природні мінеральні утворення, вміст магнію в яких достатній для економічно вигідного видобування

**Руди марганцеві**, природні мінеральні утворення з вмістом марганцю в кількостях достатніх для економічно вигідного видобування

**Руди миш'якові**, природні мінеральні утворення, вміст миш'яку в яких достатній для економічно доцільного вилучення

**Руди мідні**, мінеральні утворення, що містять мідь у концентраціях, при яких їх використання економічно доцільне

**Руди молибденові**, природні мінеральні утворення, що містять молибден у кількостях, при яких технічно можливо і економічно доцільно його вилучення сучасними методами виробництва

**Руди нікелеві**, природні мінеральні утворення з вмістом нікелю в кількостях достатніх для економічно вигідного видобування

**Руди ніобієві**, природні мінеральні утворення з вмістом ніобію в кількостях, достатніх для економічно вигідного видобування

**Руди олов'яні**, мінеральні утворення з вмістом олова у таких кількостях, що його доцільно видобувати

**Руди платинові**, природні мінеральні утворення, що містять платинові елементи (Pt, Pd, Ir, Rh, Os, Ru) в концентраціях, при яких їх промислове використання технічно можливе і економічно доцільне

**Руди рідкісноземельних і розсіяних елементів**, природні мінеральні утворення з вмістом рідкісноземельних елементів і розсіяних елементів у кількостях, при яких їх економічно доцільно вилучати

**Руди ртутні**, природні мінеральні утворення, що вміщують ртуть у концентраціях, при яких їх використання технічно можливе та економічно доцільне

**Руди сірчані**, природні мінеральні утворення, що містять сірку в кількостях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Руди срібні**, мінеральні утворення з вмістом срібла в кількостях, вилучення яких економічно доцільне

**Руди сурм'яні**, мінеральні утворення з вмістом сурми

**Руди танталові**, природні мінеральні утворення з вмістом танталу в концентраціях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Руди титанові**, природні мінеральні утворення з вмістом титану в концентраціях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Руди торієві**, природні мінеральні утворення з вмістом торію в концентраціях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Рудиковський, Остап Петрович** (1784–1854), поет, письменник, військовий лікар, Україна

**Рудиментарні органи**, органи, недорозвинені чи спрощені в процесі еволюції

**Рудки**, місто Самбірського р-ну Львівської обл.

**Рудківське газове родовище**, родовище на території Самбірського р-ну Львівської обл.

**Рудківський дендропарк**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, м. Рудки Львівської обл.

**Рудне**, селище міського типу Львівської міськради Львівської обл.

**Рудне тіло**, обмежені скупчення руди, приурочені до відповідного структурного геологічного елемента чи комбінації таких елементів

**Руднєв, Семен Васильович** (1899–1943), один із організаторів радянського партизанського руху в Україні під час німецько-радянської війни 1941–1945, Герой Радянського Союзу (1944), Україна

**Рудниця**, селище міського типу Піщанського р-ну Вінницької обл.

**Рудницька, Мілена Іванівна** (1892–1976), діячка українського національного руху, політична і суспільна діячка, журналістка, педагог, депутат польського сейму (1928–1935), Україна – Польща – Німеччина

**Рудницький, Антін Іванович** (1902–1975), композитор, піаніст, диригент, Україна – США

**Рудницький, Леонід Іванович** (1935), літературознавець, іноземний член НАН України (1994), Україна – США

**Рудницький, Михайло Іванович** (1889–1975), літературний критик, літературознавець, письменник, поет, перекладач, дійсний член НТШ (1935), Україна

**Рудницький, Степан Львович** (1877–1937), географ і картограф, основоположник української політичної та військової географії, академік ВУАН (1929), дійсний член НТШ (1901), Польща – Україна

**Рудницький, Ярослав-Богдан Антонович** (1910–1995), філолог-славіст, президент Української вільної академії наук (1955–1969) у Канаді, Польща – Україна – Німеччина – Канада

**Рудні гори**, гірський хребет у Німеччині та Чехії

**Рудовська, Любов Іванівна** (1950), спортсменка (волейболістка), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна – США

**Рудольф**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, озеро, природоохоронна територія, Кенія

**Рудольф II Габсбург** (1552–1612), імператор Священної Римської імперії (1576–1612), король Угорщини (1572–1608), Чехії (1575–1611) та Німеччини (1575–1612)

**Рудольфі, Карл Асмунд** (1771–1832), біолог, зоолог, ботанік, основоположник гельмінтології, Швеція – Німеччина

**Рудченко, Іван Якович** (1845–1905), фольклорист, етнограф, письменник, перекладач, літературний критик, старший брат і співавтор Панаса Мирного, Україна

**Руеда, Лопе де** (1505 / 1510–1565), драматург, Іспанія

**Руель, Гійом Франсуа** (1703–1770), хімік, фармацевт, увів до хімії поняття основи, Франція

**Руже де Ліль, Клод Жозеф** (1760–1836), композитор, поет, інженер, автор слів та музики «Марсельєзи», Франція

**Ружевич, Тадеуш** (1921–2014), письменник, поет, драматург, класик польської літератури, Польща

**Ружин**, селище міського типу, адміністративний центр Ружинського р-ну Житомирської обл.

**Ружинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Ружинський, Богдан** (?–1576), гетьман Війська Запорозького Низового (1575–1576), Україна

**Ружинський, Кирик** (? – бл. 1601), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1585), Україна

**Ружинський, Михайло** (? – після 1592), гетьман Війська Запорозького Низового (1585–1587), Україна

**Ружинський, Остафій** (?–1534), гетьман Війська Запорозького Низового (1513–1534, з перервами), Україна

**Ружичка, Леопольд** (1887–1976), хімік-органік, Нобелівська премія з хімії (1939), Хорватія – Швейцарія

**Рузвельт, Теодор** (1858–1919), 26-й президент США (1901–1909), Нобелівська премія миру (1906)

**Рузвельт, Франклін Делано** (1882–1945), 32-й президент США (1933–1945)

**Руїс, Хуан** (1283–1350), поет, священник, класик європейської літератури, Іспанія

**Руїна**, період історії України другої половини 17 ст., що відзначився розпадом української державності, загальним занепадом та кровопролитними війнами. Частіше за все під Руїною розуміють період від смерті гетьмана Богдана Хмельницького (1657) до початку гетьманства Івана Мазепи (1687)

**Руїни**, залишки будівлі або споруди, у 18–19 ст. у парках спеціально створювалися як декоративні архітектурні споруди

**Руїс де Аларкон, Хуан** (1581–1639), драматург, основоположник комедії характерів, Мексика – Іспанія

**Руйнування**, процес розділення тіла на частини під дією механічних навантажень, іноді в поєднанні з іншими впливами

**Рука**, верхня кінцівка людини та приматів

**Рукави**, бічні зруби дерев'яного храму хрещатого типу

**Рукавички спортивні**, спортивний інвентар, що забезпечує виконання рухів під час занять спортом

**Рукавішніков, Микола Миколайович** (1932–2002), космонавт, Росія

**Рукокрилі** (Chiroptera), ряд плацентарних ссавців

**Рукопаш український «Спас»**, вид спорту, бойове мистецтво, яке поєднує в собі ударну та кидкову техніку з боротьбою в партері (больовими та задушливими прийомами)

**Рукопис**, документ, написаний від руки; рукопис, надрукований на друкарській машинці, машинописний рукопис

**Рукопис Войнича**, ілюстрований кодекс, ймовірно 15 ст., написаний невідомим автором на невідомій мові з використанням невідомого алфавіту

**Рукопису Інститут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, науково-дослідна установа, що здійснює збирання, зберігання та введення до наукового і культурного обігу найцінніших рукописних пам'яток та рукописної спадщини українського народу та ін. народів

**Рулетка**, інструмент для вимірювання довжини

**Рулін, Петро Іванович** (1892–1940), театрознавець, педагог, директор Київського державного музею театрального мистецтва УРСР (1926–1936), Україна

**Рулон**, згорток паперу (тканини, лінолеуму чи іншого матеріалу), що має циліндричну форму

**Рульс, Карл Францевич** (1814–1858), біолог, фундатор екологічного напрямку у зоогеографії, Росія

**Рульфо, Хуан** (1917–1986), письменник, класик латиноамериканської літератури, Мексика

**Руманіль, Жозеф** (1818–1891), письменник, один із провідних діячів відродження провансальської літератури, Франція

**Румб**, кут між північним або південним напрямком магнітного меридіана (компасної стрілки) і даним напрямком

**Румба**, парний кубинський танець

**Румія критмолиста** (*Rumia crithmifolia*), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Румкорф, Генріх Даніель** (1803–1877), винахідник, механік, творець котушки Румкорфа – пристрою для отримання імпульсів високої напруги, Німеччина – Франція

**Румуни**, основне населення Румунії

**Румунізм**, лексичні та словотвірні запозичення з румунської мови

**Румунія**, держава в Східній Європі, що на південному сході омивається Чорним морем

**Румунська література**, сукупність літературних текстів румунською та іншими мовами, писаних румунськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Румунська мова**, мова балкано-романської підгрупи романської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Румунська православна церква**, одна з автокефальних православних церков

**Румфорд, Бенджамін** (1753–1814), вчений, винахідник, державний діяч, основоположник термофізики та дієтології, США – Німеччина – Франція

**Рум'янцев, Микола Петрович** (1754–1826), політик та дипломат, голова Комітету міністрів (1810–1812) та міністр закордонних справ (1808–1814) Російської імперії

**Рум'янцев-Задунайський, Петро Олександрович** (1725–1796), воєначальник та політик, генерал-фельдмаршал Російської імперії (1770), голова Малоросійської колегії (1764–1786), Росія – Україна

**РУНВіра**, український неоязичницький релігійний рух напряму рідновірство

**Рунге правило**, правило оцінки погрішності чисельних методів

**Рунге, Філіпп Отто** (1777–1810), живописець, найвизначніший представник романтизму у німецькому образотворчому мистецтві, Німеччина

**Рунге, Фрідріх Фердинанд** (1794–1867), хімік-органік, автор фундаментальних дослідів щодо органічних сполук та у хімії барвників, Німеччина

**Рунге-Кутти метод**, важливе сімейство чисельних алгоритмів вирішення звичайних диференціальних рівнянь та їх систем

**Рунді**, кірунді, одна з мов банту

**Рунець овечий**, кровосиска овеча (*Melophagus ovinus*), безкрила муха

**Руни**, 1) стародавні знаки писемності, якими користувалися скандинавські та інші германські народи 2–8 ст.; 2) консонантна писемність азійських тюрків 5–11 ст. на основі сугдійської писемності, що походить від арамейської

**Руні, Міккі** (1920–2014), актор, «Оскар» (1939, 1983), США

**Рунічне письмо**, алфавіт, що застосовувався у германців з 2–3 ст. до пізнього середньовіччя

**Руо, Жорж** (1871–1958), живописець, графік, дизайнер, значний представник експресіонізму, Франція

**Рупія індійська**, національна валюта Індії

**Рупія індонезійська**, національна валюта Індонезії

**Рупія маврикійська**, національна валюта Маврикію

**Рупія непальська**, національна валюта Непалу

**Рупія пакистанська**, національна валюта Пакистану

**Рупія сейшельська**, національна валюта Сейшельських Островів

**Рупія шрі-ланкійська**, національна валюта Шрі-Ланки

**Рупо, Еліо ді** (1951), політик, прем'єр-міністр Бельгії (2011–2014)

**Рупор**, труба, за допомогою якої підсилюють гучність звуку або концентрують у необхідному напрямку звукову або електромагнітну енергію

**Руппиеві**, рупієві (*Ruppieaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Руппія** (*Rupria*), рід рослин родини руппиевих

**Рупрехт, Франц Йозеф** (1814–1870), ботанік, систематик живої природи, Німеччина – Чехія – Росія

**Рурбанізація**, процес поширення міських форм і умов життя на сільську місцевість

**Рурський кам'яновугільний басейн**, найбільший кам'яновугільний басейн Західної Європи, розташований у Німеччині

**Руса, Стюарт Аллен** (1933–1994), астронавт, США

**Русавскія долоненосна** (*Rusavskia digitata*), вид грибів родини телосхістових, внесений до Червоної книги України

**Русак** (*Lepuseuropaeus*), ссавець роду зайців ряду зайцеподібні

**Русалії**, Русальний тиждень, Русальний великдень, свято, пов'язане з поминанням духів померлих предків

**Русалка Дністрова**, альманах, виданий «Руською трійцею» у 1837

**Русалка**, 1) літературна газета, що виходила у Львові у 1866; 2) різножанровий літературний альманах, що вийшов у Києві та Львові у 1922

**Русалки**, у слов'янській міфології – істоти, у яких перетворюються утоплені дівчата та нехрещені діти

**Русанівський, Віталій Макарович** (1931–2007), мовознавець-україніст, академік АН УРСР (1982), Україна

**Русизм**, запозичення з російської мови

**Русин, Павло** (1470–1517), поет та мислитель, гуманіст, Польща

**Русини**, самоназва українців Галичини, Буковини та Закарпаття за часів Австро-Угорської імперії

**Русинів угорських всенародні збори 1919**, з'їзд представників українського населення Закарпаття, що відбувся у Хусті 21.01.1919

**Русинофільство**, культурно-етнологічна течія у суспільному житті на Закарпатті, яка полягає у визнанні місцевого автохтонного населення – русинів – окремим слов'янським етносом, а не етнографічною групою у складі українського етносу



**Русинство політичне**, радикальний напрям русинофільства на Закарпатті

**Русинська греко-католицька церква**, одна зі східно-католицьких церков, що дотримуються візантійського обряду, тобто належить до греко-католицьких церков

**Русинська мова**, група слов'янських діалектів, якими розмовляють етнографічні групи Сербії, Словаччини, Польщі та України

**Русистика**, комплекс наук про російську мову, російську культуру, російську літературу, російський народ, російську історію

**Русифікація**, мовна політика Російської імперії та СРСР, спрямована на обрусіння певної території, а також сам процес обрусіння

**Русіньоль, Сантьяго** (1861–1931), живописець-постімпресіоніст, поет, прозаїк, драматург, ініціатор каталонського модернізму, Іспанія

**Руска, Ернст Август** (1906–1988), фізик, творець електронного мікроскопу, Нобелівська премія з фізики (1986), Німеччина

**Руска, Луїджі** (1762–1822), архітектор, Швейцарія – Італія – Росія

**Рускус** (Ruscus), рід рослин родини лілійних

**Рускус під'язиковий**, голчатка під'язикова (Ruscus hypoglossum), вид судинних рослин родини рускусових, внесений до Червоної книги України

**Рускусові** (Ruscaceae), родина квіткових рослин порядку холодоцвітих

**Руслан (видання)**, християнсько-громадське періодичне видання, що виходило у Львові протягом 1897–1914

**Руслан (літак)**, АН-124, найбільший серійний вантажний літак у світі, створений київським КБ ім. Антонова.

**Руслиця угорська** (Elatine hungarica), вид судинних рослин родини руслицевих, внесений до Червоної книги України

**Русло**, найбільш знижена частина річкової долини

**Руснак, Орест Манолійович** (1895–1960), оперний співак (тенор), Україна – Німеччина

**Русначенко, Наталія Іванівна** (1969), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійський ігор (1988), Молдова – Україна – Австрія

**Руснок, Їржі** (1960), політик, прем'єр-міністр Чехії (2013–2014)

**Русов, Олександр Олександрович** (1847–1915), етнограф, фольклорист, земський статистик, Україна – Росія

**Русова, Софія Федорівна** (1856–1940), педагог, прозаїк, літературознавець і громадська діячка, одна з піонерок українського жіночого руху, Україна – Чехія

**Русофобія**, упереджене, неприязне, вороже ставлення до Росії та/або росіян, різновид ксенофобії

**Руссеєві** (Rousseaeae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Руссель, Альбер** (1869–1937), композитор, представник музичного імпресіонізму та неокласицизму, Франція

**Руссель, Раймон** (1877–1933), письменник, здійснив великий вплив на літературний сюрреалізм та жанр «нового роману», Франція

**Руссефф, Ділма Вана** (1947), президент Бразилії з 2011

**Руссикум**, католицький учбовий заклад у Римі, що готує священників візантійського обряду, заснований папою Пієм XI у 1929

**Руссо, Алеку** (1819–1859), поет, письменник, літературний критик і публіцист, діяч молдовського національного відродження, Молдова

**Руссо, Анрі** (1844–1910), живописець, один із найбільш знаних представників примітивізму, Франція

**Руссо, Жан-Жак** (1712–1778), філософ, письменник, мислитель, одна з ключових фігур європейського Просвітництва, Франція

**Руссо, Теодор** (1812–1867), живописець-пейзажист, основоположник барбізонської школи, Франція

**Русоло, Луїджи** (1885–1947), художник, композитор і поет, представник футуризму, Італія

**Русь**, рельєфна кладка або облицювання стін камінням грубо обтесаним чи з опуклою поверхнею

**Руставелі, Шота** (1172–1216), поет, класик грузинської літератури, автор хрестоматійної епічної поеми «Витязь у тигровій шкурі», Грузія

**Рустам, Сулейман** (1906–1989), поет, драматург, політик, голова Верховної Ради Азербайджанської РСР у 1971–1989, Азербайджан

**Русьвелологія**, галузь гуманітаристики, що вивчає творчість, життя й діяльність Шота Руставелі

**Русікеллі, Карло** (1916–2004), композитор, автор музики до 250 кінофільмів, Італія

**Рустування**, рустивка, спосіб опорядження стіни природними або штучними каменями

**Руська бесіда**, українська громадська культурно-просвітницька організація на Буковині, заснована у 1869, видавала часопис «Буковинська зоря»

**Руська метрика**, Волинська метрика, офіційні копії вхідних документів польської Коронної канцелярії для укр. територій, записані руською (староукраїнською) та польською мовами у 29 актових книгах за 1569–1673

**Руська народна партія**, галицька політична партія москвофільського спрямування (1900–1909)

**Руська правда**, збірка стародавнього руського права, складена в Київській державі у 11–12 ст. на основі звичаєвого права

**Руська православна церква**, одна з автокефальних православних церков

**Руська трійця**, гурток літераторів-романтиків (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та ін.) при Львівській семінарії, що склався у 1832

**Руська хата**, літературний альманах, що вийшов у Чернівцях у 1877 і започаткував традицію календарів-альманахів

**Руське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Речі Посполитої у 1442–1772 на території сучасної України

**Русько, Олексій Микито** (1906–1964), хімік, педагог, ректор Київського державного університету ім. Шевченка (1938–1941 та 1942–1944), Польща – Україна

**Русько-Комарівське газове родовище**, родовище на території Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

**Рут, Еліу** (1845–1937), політик та дипломат, державний секретар США (1905–1909), Нобелівська премія миру (1912), США

**Рута** (Ruta), рід рослин родини рутових

**Рутберг, Філіп Григорович** (1931–2015), електрофізик, академік РАН (2000), Україна – Росія

**Рутвиця** (Thalictrum), рід судинних рослин родини жовтецевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Рутеній**, хімічний елемент, символ – Ru, атомний номер – 44

**Рутил**, мінерал класу оксидів та гідрооксидів, діоксид титану ланцюжкової будови

**Рутин**, природна сполука, флавоноїд

**Рутківський, Володимир Григорович** (1937), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (2012), Україна

**Руткович, Іван** (1650 – поч. 18 ст.), іконописець, представник бароко, Україна

**Руткові** (Fumariaceae), родина квіткових рослин порядку макоцвітих

**Рутовик коріандрolistий** (Callianthemum coriandrifolium), вид судинних рослин родини жовтецевих, внесений до Червоної книги України

**Рутові** (Rutaceae), родина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Рутоцвіті** (Rutales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Руттенберг, Джозеф** (1889–1983), кінооператор, фотожурналіст, «Оскар» (1939, 1943, 1957, 1959), Росія – США

**Рутульська мова**, одна з лезгинських мов

**Рутульці**, народність, що належить до лезгинської мовної групи

**Руфіджі**, річка у Танзанії, впадає до Індійського океану, 600 км

**Руфія**, національна валюта Мальдів

**Руффо, Тітта** (1877–1953), оперний співак (баритон), один із найвидатніших представників оперного мистецтва 20 ст., Італія

**Рух відносний**, рух матеріальної точки відносно рухомої системи відліку, яка певним чином переміщується відносно іншої, умовно прийнятої за нерухому

**Рух громадський**, громадське формування, яке відіграє важливу роль у політичній системі й охоплює різноманітні недержавні та непартиїні об'єднання, що впливають на політичну владу

**Рух Опору**, підпільна і повстанська боротьба народів Європи проти окупації Німеччиною та її союзниками під час Другої світової війни

**Рух повітряний**, рух літаків у повітряному просторі

**Рух (у видавничій справі)**, українське кооперативне видавництво у 1917–1933

**Рух (у філософії)**, спосіб існування матерії, невід'ємна властивість будь-яких її утворень, що охоплює собою всі зміни та процеси, які відбуваються у сфері природи і духу

**Рухані, Хасан** (1948), політик та богослов, президент Ірану з 2013

**Рухи альтернативні**, тип суспільних рухів, відмінний від традиційних (робітничих, національно-визвольних, тоталітарних)

**Рухливість**, кількісна характеристика носія заряду, яка визначає його вклад у провідність

**Руху інтенсивність**, кількість транспортних засобів, що проходять певний переріз дороги за одиницю часу

**Ручко, Гнат Омелянович** (1886–1938), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1934), Україна

**Ручні машини**, група технологічних машин з вмонтованими двигунами, при роботі яких їх маса повністю або частково сприймається руками оператора, що виконує подачу і управління машиною

**Руш, Жан** (1917–2004), кінорежисер, етнограф, інженер, представник «нової хвилі» у кінематографії та візуальній антропології, лауреат Каннського (1961), Берлінського (1993) та Венеційського (1979) МКФ, Франція

**Рушді, Салман** (1947), письменник, критик, публіцист, Букерівська премія (1981), Індія – Велика Британія

**Рушей, Едвард** (1937), художник, фотограф, представник поп-арту, США

**Рушення посполите**, загальне шляхетське ополчення спершу у Польському королівстві, потім – у Речі Посполитій. П. Р. оголошували за наказом короля

**Рушій**, пристрій для надання руху певному транспортному засобу (напр., двигун автомобіля)

**Рушковський, Микола Миколайович** (1925), актор, народний артист УРСР (1969), Національна премія України ім. Шевченка, Росія – Україна

**Рушник**, прямокутний шматок полотна, декорований з кінців або по всій довжині вишивкою чи тканими візерунками

**Рушниця**, вид вогнепальної зброї

**Рьоан-дзі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддистський монастир, м. Кіото, Японія

**Рьокан** (1758–1831), письменник, філософ, каліграф, мислитель, Японія

**Рьорус**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, шахтарське місто 17–20 ст., Норвегія

**Рю, Воррен де ла** (1815–1889), астроном, піонер астрономічних фотографій, Велика Британія

**Рюд, Франсуа** (1784–1855), скульптор, Франція

**Рюеф, Жак Леон** (1896–1978), економіст, представник неолібералізму та традиціоналізму, Франція

**Рюйтель, Арнольд** (1928), політик, президент Естонії (2001–2006)

**Рюкю**, острівний архіпелаг у Східнокитайському морі, територія Японії

**Рюм, Герхард** (1930), поет, художник, композитор, один із піонерів і класиків європейської візуальної і саунд-поезії, ключова фігура австро-німецької школи конкретної поезії, Австрія – Німеччина

**Рюмін, Валерій Вікторович** (1939), космонавт, Росія

**Рюноске Акутагава** (1892–1927), письменник, класик нової японської літератури, Японія

**Рюрик I** (?–879), напівлегендарний князь, засновник руської князівської династії Рюриковичів

**Рюрик II Ростиславич** (? – 1212, 1214 або 1215), великий князь Київський у 1173, 1180–1181, 1194–1201, 1203–1205, 1206, 1207–1210

**Рюриковичі**, княжий, великокнязівський, пізніше також царський (у Москві) і королівський (у Галицько-Волинській землі) рід нащадків Рюрика I

**Рютбеф** (бл. 1230 – 1285), поет-трувер, Франція

**Рютімейер, Людвіг** (1825–1895), біолог, зоолог, палеонтолог, один із основоположників археozoології, Німеччина – Швейцарія

**Рютте, Марк** (1967), політик, прем'єр-міністр Нідерландів з 2010

**Рябінін-Скляревський, Олександр Олександрович** (1878–1942), військовик та історик-архівіст, генерал-квартирмейстер штабу Армії УНР, автор численних праць з історії України 18–19 ст., Росія – Україна

**Рябки** (Pterocles), рід птахів родини рябкових, фауна України

**Рябкові** (Pteroclididae), родина птахів ряду рябкоподібних, фауна України

**Рябкоподібні** (Pteroclidiformes), ряд птахів надряду кіле-грудих

**Рябов, Олег Михайлович** (1932–1996), диригент, народний артист УРСР (1977), Україна

**Рябов, Олексій Пантелеймонович** (1899–1955), композитор, диригент, скрипаль, Україна

**Рябовіл, Микола Степанович** (1883–1919), політик, голова Законодавчої Ради Кубанської Народної Республіки (1918–1919), Росія

**Рябодзьобі крячки** (Thalasseus), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Рябенко, Сергій Михайлович** (1940), фізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Рябчик** (Fritillaria), рід трав'янистих рослин родини лілійних, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Рябчинська, Юлія Петрівна** (1947–1973), спортсменка (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1972) та світу (1971), Україна

**Рябчук, Микола Юрійович** (1953), поет, письменник, публіцист, перекладач, Україна

**Ряд арифметичний**, порядку  $m$ , послідовність значень многочлена  $m$ -го степеня при послідовних значеннях змінної, якщо  $m=1$ , то отримаємо арифметичну прогресію

**Ряд біологічний**, таксономічна категорія тварин

**Ряд гармонійний**, в математиці, гармонічним рядом називається нескінченний розбіжний ряд  $1+1/2+1/3+\dots$

**Ряд геометричний**, ряд складений з членів геометричної прогресії

**Ряд гіпергеометричний**, ряд Гаусса – ряд, який, зокрема, визначає аналітичну функцію, яка називається гіпергеометричною

**Ряд знакозмінний**, ряд, який містить як додатні, так і від'ємні члени

**Ряд знакопереміжний** (знакопчерговий) знакозмінний числовий ряд, члени якого навіперемінно (по черзі) додатні й від'ємні

**Ряд знакосталий**, ряд, члени якого не змінюють знак (тобто всі додатні або всі від'ємні)

**Ряд Лорана**, двосторонній нескінченний статечною ряд по цілих ступенях ( $z$ -а) над полем комплексних чисел

**Ряд натуральний**, послідовність цілих додатних чисел, розташованих у порядку зростання

**Ряди розподілу**, метод вивчення соціальних даних статистики

**Ряднов, Євген Карлович** (1852–1925), оперний співак (тенор) і педагог, Україна – Грузія

**Ряднова-Джубелліні, Джованна Йосипівна** (1860–1905), оперна співачка (сопрано), Італія – Україна

**Рядовий**, військове звання

**Рядовка** (Tricholoma), рід грибів флори України, два види якого внесені до Червоної книги України

**Рядок**, елементарна одиниця тексту, що складається зі сполучення знаків, розташованих на одній прямій

**Рядок тупий**, 1) рядок без абзацного відступу; 2) заповнений на весь формат колонки і останній рядок абзацу

**Рязанов, Давид Борисович** (1870–1938), політик (соціал-демократ), історик, бібліограф, архівіст, засновник і перший керівник Інституту Маркса і Енгельса (1921–1931), академік АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Рязанов, Ельдар Олександрович** (1927–2015), кінорежисер, поет, драматург, сценарист, майстер соціальної комедії, народний артист СРСР (1984), Росія

**Рязанська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ряппо, Ян Петрович** (1880–1958), педагог, один із організаторів системи освіти у Радянській Україні, заступник наркома освіти УРСР (1921–1928), Естонія – Україна

**Ряпушки**, два види риб родини сигові

**Ряса**, верхній повсякденний одяг православного і католицького духовенства

**Ряска** (Lemna), рід дрібних плаваючих рослин родини ароїдних

**Ряскові** (Lemnaceae), родина квіткових рослин порядку ароїдноцвітих

**Рясной, Василь Степанович** (1904–1995), нарком внутрішніх справ УРСР у 1943–1946

**Ряст** (Corydalis), рід зіллястих рослин родини руткових

**Рястка** (Ornithogallium), рід рослин родини лілійних, чотири види якого внесені до Червоної книги України

## С

С, двадцять друга літера української абетки

**Сааведра Ламас, Карлос** (1878–1959), правознавець, політик, міністр закордонних справ Аргентини (1932–1938), Нобелівська премія миру (1936), Аргентина

**Сааведра, Анхель де** (1791–1865), драматург, письменник, поет, політик, Іспанія

**Сааведра, Дієго** (1584–1648), філософ, історик, публіцист, дипломат, Іспанія

**Саадет I Герай** (1492–1538), хан Криму (1524–1532)

**Саадет II Герай** (?–1587), хан Криму у 1584

**Саадет III Герай** (1645–1695), хан Криму у 1691

**Саадет IV Герай** (1662–1732), хан Криму (1717–1724)

**Саадія Гаон** (882–942), мовознавець, поет, філософ, основоположник равиністичної літератури та єврейської раціоналістичної філософії, Єгипет – Ірак

**Саакадзе, Георгій** (1570–1629), воєначальник та політик, борець за об'єднання грузинських земель, Грузія

**Саакашвілі, Михайл Нікоლოзович** (1967), політик, президент Грузії (2004–2013), Грузія – Україна

**Саамі**, корінний угро-фінський народ, що проживає на території північних районів Норвегії, Швеції, Фінляндії, Кольського півострову Росії

**Саамська мова**, фіно-угорська мова, що утворює окрему гілку цієї сім'ї

**Саар (земля)**, земля Німеччини

**Саар (річка)**, річка у Франції та Німеччині, права притока Мозеля, 246 км

**Сааремаа**, повіт Естонії

**Саарсько-Лотарінгський кам'яновугільний басейн**, вугільний басейн у ФРН (земля Саар) та Франції (Лотарінгський економічний район)

**Саба, Умберто** (1883–1957), письменник, поет, Італія

**Сабадаш, Степан Олексійович** (1920–2006), хоровий диригент, композитор, музикант, Україна

**Сабаль** (Sabal), рід рослин родини пальмових

**Сабанєєв, Леонід Павлович** (1844–1898), зоолог, натураліст, популяризатор та організатор мисливської і рибальської справи, Росія

**Сабанєєв, Олександр Павлович** (1843–1923), хімік, Росія

**Сабантуй**, народне башкирське свято, татарське та чуваське свято

**Сабата, Віктор де** (1892–1967), диригент і композитор, Італія

**Сабато, Ернесто** (1911–2011), письменник, фізик, живописець, Аргентина

**Сабатьє, Поль** (1854–1941), хімік, Нобелівська премія з хімії (1912), Франція

**Сабеліди**, сабеліди (Sabellidae), родина багатощетинкових червів

**Сабельников, Ігор Анатолійович** (1934–1999), сценарист, кінодраматург, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Росія – Україна

**Сабініан** (?–606), 65-й папа римський (604–606)

**Сабінський, Чеслав Генріхович** (1885–1941), живописець, режисер, сценарист, один з піонерів українського кінематографу, Литва – Україна – Росія

**Сабіт ібн Курра** (836–901), астроном, математик, механік, лікар, Сирія – Ірак

**Саблін, Валерій Михайлович** (1939–1976), офіцер ВМС, керівник антирадянського повстання на кораблі «Сторожевой» (1975), Росія

**Саблін, Дмитро Анатолійович** (1979), спортсмен (веслування на каное), чемпіон світу (2001), чемпіон Європи (2000–2002), Україна

**Саблін, Михайло Павлович** (1869–1920), флотоводець, віце-адмірал ВМС Російської імперії (1916), командуючий Чорноморським флотом (1919), Росія

**Саблук, Петро Трохимович** (1941), економіст, аграрій, Герой України (2004), Україна

**Сабо**, черевики на дерев'яній підшві або видовбані з дерева, елемент традиційного національного костюма в Європі

**Сабо, Йозеф Йозефович** (1940), спортсмен та тренер (футбол), 4-разовий чемпіон СРСР, 2-разовий володар Кубка СРСР, Україна

**Сабо, Іштван** (1938), кінорежисер, сценарист, письменник, «Срібний ведмідь» (1980, 1992), лауреат Каннського МКФ (1963, 1981, 1985), Угорщина

**Сабогаль Дієгес, Хосе** (1888–1956), живописець, графік, Перу

**Сабоніс, Арвідас** (1964), спортсмен (баскетбол), чемпіон (1988) та бронзовий призер (1992, 1996) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982), чемпіон Європи (1985), Литва

**Саботаж**, проста форма соціального конфлікту, змістом якого є свідомі, часто приховані дії з метою нанесення збитків інтересам протилежній стороні

**Саботаж політичний**, протидія будь-яким заходам влади, намагання перешкодити їх здійсненню

**Сабрата археологічний комплекс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурно-археологічний комплекс 2–3 ст. н. е., муніципалітет Ез-Завія, Лівія

**Сава (архієпископ)** (1175–1235), перший архієпископ Сербської православної церкви (1219–1233)

**Сава (річка)**, річка у Словенії, Хорватії, Боснії та Герцеговині, Сербії, права притока Дунаю, 945 км

**Савана**, тип біому, для якого характерною є трав'яниста рослинність та рідко розташовані дерева і чагарники

**Савао Като** (1946), спортсмен (спортивна гімнастика), 8-разовий чемпіон (1968, 1972, 1976), 3-разовий срібний (1972, 1976), а також бронзовий (1968) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1970, 1974), Японія

**Саваоф**, одна з назв Бога-отця в християнстві, запозичена з іудаїзму

**Савар, Фелікс** (1791–1841), фізик, значний фахівець у царині акустики, Франція



**Саваренський, Федір Петрович** (1881–1946), геолог, гідрогеолог, академік АН СРСР (1943), Росія

**Саввіна, Ія Сергіївна** (1936–2011), актриса, народний артист СРСР (1990), Росія

**Савельєв, Володимир Олексійович** (1937), кінорежисер, сценарист, продюсер, актор, народний артист України (2002), Україна

**Савельєв, Мар'ян Іванович** (1932), скульптор, Україна

**Савинков, Борис Вікторович** (1879–1825), політик, ідеолог та практик політичного тероризму, Росія

**Савинський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Савинці**, селище міського типу Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Савицька, Світлана Євгенівна** (1948), космонавт, перша жінка, що вийшла у відкритий космос, Росія

**Савицький, Петро Миколайович** (1895–1968), географ, економіст, геополітик, культуролог, філософ, поет, громадський діяч, один із головних діячів євразійства, Україна – Росія – Чехія

**Савицький, Роман** (1907–1960), піаніст, педагог, засновник і директор Українського музичного інституту (США), Україна – США

**Савич, Олексій Миколайович** (1810–1883), астроном, геодезист, математик, Україна

**Савич, Павле** (1909–1994), хімік і фізик, Греція – Сербія

**Савімбі, Жонаш Мальейру** (1934–2002), воєначальник та політик, засновник ангольського антикомуністичного повстанського руху і політичної партії УНІТА, яку очолював у 1966–2002, Ангола

**Савін, Анатолій Іванович** (1920), конструктор інформаційно-керуючих автоматичних систем, академік АН СРСР (1984), Росія

**Савін, Гурій Миколайович** (1907–1975), механік, академік АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Савіних, Віктор Петрович** (1940), космонавт, Росія

**Савка** (*Oxyura leucoserphala*), вид птахів ряду гусеподібних родини качиних, внесений до Червоної книги України

**Савка, Мар'яна Орестівна** (1973), поетеса, дитяча письменниця, літературознавець, публіцист, Україна

**Савка-Качмар, Марія Федорівна** (1939), скульптор-кераміст, Україна

**Савмак** (2 ст. до н. е.), представник скіфської знаті, організатор і керівник державного перевороту у Боспорській державі у 108–107 до н. е.

**Савойська династія**, рід, який правив графством Савойя (з 11 ст.) і маркграфством Суза, Савойським герцогством (з 1416), Сардинсько-П'ємонтським королівством (з 1716) та Італійським королівством (1861–1945)

**Савойське герцогство**, держава на південному сході Франції і північному заході Італії, що існувала у 1416–1720

**Савойські Альпи**, гори у Європі, північна частина Західних Альп

**Савойського королівського дому резиденції**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комп-

лекс резиденцій монархів Савойської династії 17–18 ст., провінція Турин, Італія

**Савонарола, Джироламо** (1452–1498), релігійний діяч, проповідник, поет, реформатор епохи Відродження, Італія

**Савранка**, річка у Вінницькій та Одеській обл., права притока Південного Бугу, 96 км

**Савранський Ліс**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Савранський р-н, Одеська обл.

**Савранський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Савранський, Леонід Пилипович** (1876–1966), оперний співак (лірико-драматичний баритон), народний артист РРФСР (1934), Україна – Росія

**Саврань**, селище міського типу, адміністративний центр Савранського р-ну Одеської обл.

**Саврасов, Олексій Кіндратович** (1830–1897), живописець-пейзажист, один із членів-засновників Товариства передвижників, Росія

**Савур-могила гора**, курган за 12 км на південь від м. Сніжне Донецької обл., одна з найвищих точок Донецького кряжа, 277,9 м

**Савченко, Анатолій Петрович** (1937–1995), економіст, політик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Савченко, Борис Іванович** (1939), актор, кінорежисер, народний артист України (2004), Україна

**Савченко, Віктор Васильович** (1938), письменник-фантаст, Україна

**Савченко, Віктор Григорович** (1952), спортсмен (бокс), срібний (1980) та бронзовий (1976) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1978) та Європи (1977), Україна

**Савченко, Надія Вікторівна** (1981), офіцер ЗС України, політик, Герой України (2015), Україна

**Савченко, Олексій Якович** (1945–2010), математик, кібернетик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Савченко, Павло Григорович** (1887–1920), поет-символіст, Україна

**Савченко, Руслан Олександрович** (1971), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1993) та Європи (1994), Україна

**Савченко, Сергій Романович** (1904–1966), нарком (з 1946 – міністр) державної безпеки УРСР (1943–1949), Україна – Росія

**Савченко, Степан Володимирович** (1889–1942), літературознавець, перекладач, етнограф, філолог, Україна

**Савченко, Тетяна Володимирівна** (1968), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (1998), Україна

**Савченко, Федір Якович** (1892 – після 1936), історик, літературознавець, дійсний член НТШ (1927), Україна

**Савченко, Юрій Миколайович** (1940), механік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Савченко, Яків Григорович** (1890–1937), поет, публіцист, літературний критик, Україна

**Савченко-Більський, Олександр Васильович** (1900–1991), живописець, графік, Україна – Франція

**Савчук, Володимир Софронів** (1938), економіст, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Савчук, Євген Герасимович** (1947), музикант, хоровий диригент, Герой України (2009), народний артист УРСР (1990), Національна премія України ім. Шевченка (1998), Україна

**Савчук, Людмила Юрійвна** (1965), оперна співачка (сопрано), народний артист України (2010), Україна

**Савчук, Микола Панасович** (1899–1976), зоолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Савчук, Террі** (1929–1970), спортсмен (хокей), фігурант «Списку 100 найкращих гравців НХЛ за всю її історію», Канада – Україна

**Сага**, оповідна форма давнього скандинавського та ірландського народного епосу

**Сагайдак**, назва повного набору для стрільця-лучника – лук разом зі стрілами

**Сагайдацьке нафтогазове родовище**, родовище на території Шишацького р-ну Полтавської обл.

**Сагайдачний, Григорій** (? – після 1686), кошовий отаман запорозького козацтва (1686), Україна

**Сагайдачний, Євген Якович** (1886–1961), живописець, скульптор, педагог, колекціонер, один із перших викладачів Межигірської керамічної школи, Україна

**Саган, Франсуаза** (1935–2004), письменниця, Франція

**Сагарда, Микола Іванович** (1870–1944), практик і теоретик бібліотечної справи, теолог, Україна

**Сагарматха**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Непал

**Сагач, Вадим Федорович** (1943), фізіолог, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Сагдєєв, Роальд Зіннурович** (1932), фізик, академік АН СРСР (1968), Росія – США

**Сагеніт**, мінерал

**Сагіб I Герай** (1501–1551), хан Криму (1532–1551)

**Сагіб II Герай** (1726–1807), хан Криму (1771–1775)

**Сагітальний**, розташований спереду назад

**Сагіттоїди** (Sagittoidea), клас безхребетних тварин типу щетинкощелепних

**Сагові пальми**, види пальм роду Метроксилон, з серцевини стовбура яких добувають крохмаль, з якого роблять саго

**Саговникоподібні**, саговниковидні, саговникові, цикадопсиди (Cuscadopsida), клас голонасінних рослин відділу вищих рослин

**Саграда Фамілія**, католицький храм у м. Барселона (Іспанія), що будується з 1882 до нинішнього часу

**Сад (природний об'єкт)**, ділянка території, засаджена рослинами, кущами і квітами або фруктовими деревами, ягідниками

**Сад (смт)**, селище міського типу Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Сад зимовий**, закрите приміщення, в якому на обмеженій площі розміщують живі рослини у поєднанні з елементами скульптури і малими архітектурними формами

**Сад каменів**, культурно-естетична споруда, різновид японського саду, що з'явилася в період Муроматі (1336–1573)

**Сад плодовий**, ділянка землі, яка зайнята багаторічними плодовими насадженнями

**Сад, маркіз де** (1740–1814), письменник, філософ, громадський діяч, Франція

**Садака**, в ісламі – добровільна милостиня, яку мусульманин виплачує на власний розсуд

**Саддам Хусейн** (1937–2006), президент (1979–2003) і прем'єр-міністр (1979–1991 та 1994–2003) Іраку

**Саджа** (Syrrhaptis paradoxus), вид птахів родини рябкових, вид фауни України

**Сади Семіраміди**, всіячі сади в палаці вавилонського царя Навуходоносора II, одне з семи чудес світу

**Садіба**, обійстя, гражда, ділянка землі з розташованими на ній житловим будинком, господарськими будівлями, садом, городом, двором та ін.

**Садівництво декоративне**, підгалузь господарства, яка включає: зелене будівництво, утримання зелених насаджень, формування ландшафтів, квіткове оформлення територій, вирощування посадкового та посівного матеріалу, квіткових та декоративних культур

**Садівництво**, галузь сільського господарства з вирощування плодових, ягідних і горіхоплідних культур

**Садловський, Роман Іванович** (1964), поет, живописець, учасник літутрупування «Лу-Го-Сад», Україна

**Садовень, Олексій Андрійович** (1857–1919), лікар, фахівець із медичної хімії, ректор Київського університету Св. Володимира (1917–1918), Україна

**Садові вовчки** (Elomys), рід ссавців родини вовчкових, фауна України

**Садовнича, Олена Анатоліївна** (1967), спортсменка (стрільба з лука), срібний (2000) та бронзовий (1996) призер Олімпійських ігор, Україна

**Садовничий, Віктор Антонович** (1939), математик, ректор Московського державного університету (з 1992), іноземний член НАН України (2000), академік РАН (1997), Україна – Росія

**Садово-паркове мистецтво**, мистецтво створення садів, парків, скверів та інших озелених територій

**Садово-Хрустальненський**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Садовська-Барілотті, Марія Карпівна** (1855–1891), оперна співачка (сопрано) та драматична артистка, Україна

**Садовський, Валентин Васильович** (1886–1947), економіст, політик, дійсний член НТШ (1935), Україна

**Садовський, Йосип Антонович** (1929–2008), скульптор, Україна

**Садовський, Микола Карпович** (1856–1933), актор, режисер, корифей українського театру, Україна

**Садовський, Никифор** (1884–1935), математик, дійсний член НТШ (1922), Україна

**Садукєї**, релігійно-політична течія в Іудеї (2 ст. до н. е. – 1 ст. н. е.), яка складалася з священницької аристократії

**Садуль, Жорж** (1904–1967), історик та теоретик кіно, Франція

**Саснко, Валерій Феодосійович** (1941), хірург, трансплантолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Саснко, Олександр Ферапонтович** (1899–1985), художник-декоратор, народний художник УРСР (1975), Україна

**Саснтифікація**, поширення впливу науки на всі форми матеріальної та духовної культури

**Саснтологія**, міжнародний рух, заснований на створенні американським письменником-фантастом Р. Хаббардом системи вірувань і практик

**Сажа**, тонкодисперсний аморфний вуглецевий залишок, що утворюється при неповному згорянні

**Сажень**, старовинна міра довжини

**Сажки**, сажкові хвороби, ураження зернових певними видами грибів

**Сазерленд, Айвен Едвард** (1938), вчений у сфері інформаційних технологій та піонер Інтернету, Премія Тюрінга (1988), США

**Сазерленд, Джоан Елстон** (1926–2010), оперна співачка (мецо-сопрано, драматичне і колоратурне сопрано), Австралія

**Сазерленд, Дональд** (1935), актор, кінопродюсер, Канада

**Сазерленд, Ерл** (1915–1974), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1971), США

**Сазонова, Ніна Опанасівна** (1917–2004), актриса, народний артист СРСР (1977), Росія

**Сайга**, сайгак (*Saiga tatarica*), вид ссавців родини бикових, вид фауни України

**Сайго, Такаморі** (1827–1877), політик, один із найвпливовіших самураїв в японській історії, входить до числа т. зв. «Трьох великих героїв» епохи Реставрації Мейдзі, Японія

**Сайди** (*Pollachius*), рід риб родини тріскових

**Сайки** (*Boreogadus*), рід риб родини тріскових

**Сайкс-Піко угода 1916**, угода від 16.05.1916, таємно укладена між Великою Британією та Францією про розподіл азіяських, переважно арабських, володінь Османської імперії

**Саймак, Кліффорд** (1904–1988), письменник-фантаст, класик світової літератури, США

**Саймірі** (*Saimiri*), рід мавп родини капуцинових

**Саймон, Герберт Александер** (1916–2001), економіст, соціолог, психолог, Нобелівська премія з економіки (1978), США

**Саймон, Ліндсей** (1929), медик, іноземний член АН України (1992), Велика Британія

**Саймон, Френсіс** (1893–1956), фізик-експериментатор, Німеччина – Велика Британія

**Сайнясон, Тьоммалі** (1936), президент Лаосу з 2006

**Сайра** (*Cololabis saira*), риба родини макрелешкукових

**Сайред, Ніколас** (1944), теплофізик, іноземний член НАН України (2000), Велика Британія

**Сайт рестрикції**, коротка послідовність нуклеотидів в молекулі ДНК, яка розпізнає ферментом рестриктазой

**Сайт (у біології)**, місце розташування точкової мутації

**Сайтама**, місто в Японії, 1,1 млн мешканців

**Саїмаа**, найбільше озеро Фінляндії, 4380 км²

**Саїнгіло**, історична частина північно-східної Кахетії

**Саїтама**, місто в Японії, 1,1 млн мешканців

**Сак, Людмила Миколаївна** (1900–1985), мистецтвознавець, Україна

**Сакар'я**, річка у Туреччині, впадає до Чорного моря, 790 км

**Саката Сеїті** (1911–1970), фізик-ядерник, Японія

**Сакатекас**, штат Мексики

**Сакатекаса історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Сакатекас, Мексика

**Сакє**, традиційний японський алкогольний напій

**Саки**, місто, адміністративний центр Сакського р-ну АР Крим

**Сакі** (*Pithecia*), рід мавп родини сакієвих

**Сакі (письменник)** (1870–1916), письменник, журналіст, Велика Британія

**Сакко, Альберт** (1949), астронавт, США

**Саккуліна** (*Sacculina*), рід вусоногих раків, які паразитують на інших ракоподібних (крабах)

**Сакмарський вік і ярус**, другий вік ранньопермської епохи та відклади, що утворилися в той час

**Сакович, Касіян** (бл. 1578–1647), філософ, письменник-полеміст, ректор Київської братської школи (1620–1624), Україна

**Сакові** (*Pitheciidae*), родина ссавців ряду приматів

**Сакралізація**, введення у статус священного предметів, явищ, подій, людей тощо

**Сакральний (у біології)**, той, що відноситься до крижі, крижовий

**Сакраменто**, річка у США, впадає до Тихого океану, 640 км

**Сакс, Адольф** (1814–1894), винахідник музичних інструментів, зокрема – саксофона, Бельгія – Франція

**Сакс, Ганс** (1494–1576), поет, композитор, Німеччина

**Саксаганський, Панас Карпович** (1859–1940), актор, режисер, драматург, корифей українського театру, Україна

**Саксаул** (*Haloxylon*), рід рослин родини лободових

**Саксаулова сойка** (*Podoces panderi*), птах родини вороньих

**Саксонія**, земля Німеччини

**Саксонія-Ангальт**, земля Німеччини

**Саксофон**, музичний інструмент

**Сакура** (*Prunus serrulata*), вид декоративних дерев родини розових

**Сакурадзіма**, стратовулкан у Японії, 1117 м

**Саладуха, Ольга Валеріївна** (1983), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон світу (2011) та Європи (2010, 2012, 2014), Україна

**Салазар, Антоніу ді Олівейра** (1889–1970), політик, прем'єр-міністр (де-факто – диктатор) Португалії (1932–1968)

**Салаїрська складчастість**, епоха складчастості і загальної активізації тектонічних рухів і магматизму в середині і наприкінці кембрійського періоду

**Салака**, балтійський оселедець (*Clupea harengus membras*), балтійський підвид оселедця атлантичного

**Салам, Таммам** (1945), політик, прем'єр-міністр (з 2013) та в. о. президента (з 2014) Лівану

**Саламандра плямиста**, саламандра вогняна (*Salamandra salamandra*), вид земноводних, ряду хвостатих земноводних родини саламандрових, внесений до Червоної книги України

**Саламандрові** (Salamandridae), родина земноводних тварин ряду хвостатих амфібій, фауна України

**Саламанка**, місто в Іспанії, історико-культурний центр, 150 тис. мешканців

**Саламанки старе місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 2 ст. до н. е. – 17 ст., м. Саламанка, Іспанія

**Саламанки університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Саламанка (Іспанія) з 1218

**Саламурі**, грузинський духовий музичний інструмент

**Салан, Рауль** (1899–1984), воєначальник та політик, засновник ультраправої підпільної націоналістичної терористичної організації ОАС, Франція

**Салангани** (Collocalia), рід птахів родини серпокрильцевих

**Саларська мова**, тюркська мова, поширена у західних провінціях Китаю

**Салафізм**, сучасний фундаменталістський, ультраконсервативний рух в ісламі, який шукає духовне повернення до «стародавніх» (предків)

**Салвадор**, місто у Бразилії, 2,6 млн мешканців

**Салвадора-ді-Баї історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Салвадор-ді-Баїя, Бразилія

**Салганик, Хем Єлізарович** (1923), кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Салганік, Рудольф Йосипович** (1923), хімік, біохімік, молекулярний біолог, академік РАН (1992), Україна – Росія – США

**Салгир**, річка в Україні на території АР Крим, найбільша річка Кримського півострова, впадає до Азовського моря, 232 км

**Салдадзе, Давид Тенгізович** (1978), спортсмен (греко-римська боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Грузія – Україна

**Сален-ле-Бен та Арк-е-Сенан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, соляні заводи 8–18 ст., департаменти Ду та Юра, регіон Франш-Конте, Франція

**Салишські мови**, селишські, селиш, сім'я індіанських мов Північної Америки, включає 23–24 мови, поширені на північному заході США та південному заході Канади

**Салік, Олександр Якович** (1936–1998), військовий диригент, народний артист УРСР (1990), Україна

**Салінар**, культура доколумбового періоду в Перу, існувала на прибережній території, де зараз знаходяться департаменти Анкаш і Ла-Лібертад

**Салінас, Педро** (1891–1951), поет, філолог, перекладач, Іспанія

**Саліцилова кислота**, безбарвні кристали, добре розчинні в етанолі, діетиловому ефірі та ін. полярних органічних розчинниках

**Салічна правда**, правовий кодекс салічних франків кін. 5 – поч. 6 ст.

**Салл, Макі** (1961), політик, президент Сенегалу з 2012

**Салліван, Кетрін Дуайєр** (1951), астронавт, США

**Салон**, 1) внутрішнє приміщення автомобіля, автобуса, трамвая, літака та ін. 2) приміщення для виставок, демонстрацій та продажу художніх виробів; 3) застаріла назва вітальні для офіційних прийомів; 4) ательє, перукарня, фотомайстерня та ін.

**Салонга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Демократична Республіка Конго

**Салонік ранньохристиянські та візантійські пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс культових споруд 4–15 ст., регіон Центральна Македонія, Греція

**Салстон, Джон Едвард** (1942), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2002), Велика Британія

**Салтиков-Шедрін, Михайло Євграфович** (1826–1889), письменник-сатирик, публіцист, Росія

**Салтівсько-Маяцька культура**, археологічна культура, що виникла у народів Хазарського каганату у 8–10 ст.

**Салуїн**, річка у Китаї, М'янмі та Таїланді, впадає у затоку Моутам Андаманського моря, 2400 км

**Сальвадор**, держава у Центральній Америці

**Сальвадоріві** (Salvadoraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Сальвінієві** (Salviniales), порядок папоротеподібних рослин

**Сальвінія плаваюча** (*Salvinia natans*), вид судинних рослин родини сальвінієвих, внесений до Червоної книги України

**Сальдо**, різниця між надходженнями і витратами за певний проміжок часу

**Сальєрі, Антоніо** (1750–1825), композитор, диригент, педагог, Австрія

**Сальза**, грязьовий вулкан, геологічне утворення над тріщинами в осадових відкладах, що вміщає поклади газу з високим тиском

**Салькове**, селище міського типу Гайворонського р-ну Кіровоградської обл.

**Сальмонели** (*Salmonella*), рід бактерій, які мають форму паличок

**Сальмонельоз**, інфекційне захворювання тварин, птиці та людини



**Сальник**, ділянка очеревини, що опускається від шлунку вниз у вигляді мішка і має багато відкладень жиру

**Сальников, Олександр Петрович** (1949), спортсмен (баскетбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976, 1980), чемпіон світу (1974) та Європи (1979, 1981), Україна

**Сальні залози**, прості альвеолярні залози, розташовані у ссавців в шкірі

**Сальпи** (Salpidae), родина підтипу покривників

**Сальський, Володимир Петрович** (1885–1940), воєначальник, генерал-хорунжий Армії УНР, Україна

**Сальта**, провінція Аргентини

**Сальтарелла**, італійський швидкий веселий танець, що мав велику популярність у Європі з 14 ст.

**Сальтаторне проведення**, стрибкоподібне проведення нервових імпульсів

**Сальтації**, раптові, стрибкоподібні перетворення організмів

**Сальхов, Карл Еміль Юліус Ульріх** (1877–1949), спортсмен (одиначне фігурне катання), чемпіон Олімпійських ігор (1908), 10-разовий чемпіон світу (1901–1905, 1907–1911), 9-разовий чемпіон Європи (1898–1900, 1904, 1906, 1907, 1909, 1910, 1913), Швеція

**Салют**, 1) урочиста стрільба зарядами (часто з феєрверками) із спеціалізованих («салютних») артилерійських знарядь або ж холостими зарядами з артилерійських знарядь і/або стрілецької зброї; 2) жест вітання

**Саля**, Еліо (1864–1920), скульптор, майстер декоративної скульптури, портретист, Італія

**Салярії** (Salaria), рід риб родини собачкових, фауна України

**Самакуека**, старовинний креольський парний танець

**Саман**, будівельний матеріал, сирцева (невипалена) цегла з глиняно-піщаної суміші з додаванням соломи

**Самар**, острів в середній частині Філіппінського архіпелагу

**Самара (місто)**, місто у Росії, 1,1 млн мешканців

**Самара (річка)**, річка у Донецькій, Дніпропетровській та Харківській обл., ліва притока Дніпра, 311 км

**Самаранч, Хуан Антоніо** (1920–2010), спортивний функціонер, сьомий президент Міжнародного олімпійського комітету (1980–2001), Іспанія

**Самарій**, хімічний елемент, символ – Sm, атомний номер – 62

**Самарканд – перехрестя культур**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 14–17 ст., м. Самарканд, Узбекистан

**Самарканд**, місто в Узбекистані, історико-культурний центр, 504 тис. мешканців

**Самарра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє місто, історико-архітектурний комплекс 9–10 ст., Ірак

**Самарська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Самарський Миколаївський монастир**, Самарська пустинь, православний козацький чоловічий монастир, заснований на межі 16–17 ст. на території Самарської паланки

Запорізької Січі (нині м. Новомосковськ Дніпропетровської обл.)

**Самарський, Олександр Андрійович** (1919–2008), математик, академік АН СРСР (1976), іноземний член НАН України (2000), Україна – Росія

**Самачабло**, історична область Грузії у краю Шида-Картлі, на території якої сьогодні розташована Південна Осетія

**Самбір**, місто, адміністративний центр Самбірського р-ну Львівської обл.

**Самбірський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва у м. Самбір Львівської області

**Самбірський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Самбо**, вид спортивного єдиноборства, а також комплексна система самооборони

**Самбо бойове**, вид спорту, єдиноборство, у якому спортсмени на килимі застосовують один проти одного кидки, утримання, больові прийоми (як у боротьбі самбо), а також проводять удари та задушливі прийоми

**Самвидав**, спосіб поширення літератури або інформаційних матеріалів шляхом малотиражного копіювання для уникнення цензури

**Самійленко, Володимир Іванович** (1864–1925), поет-лірик, сатирик, драматург, перекладач, Україна

**Самість**, архетип цілісності особистості

**Саміт**, зустріч на вищому рівні, спілкування (переговори) глав держав та урядів

**Саміт міжнародний**, переговори, конференція на найвищому рівні

**Саміт тисячоліття**, саміт ООН у Нью-Йорку, де розглянуто нагальні питання розвитку людства в новому тисячолітті (06–08.09.2000)

**Саммаллахденмякі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс, некрополь бронзового віку 3 тис. до н.е., Фінляндія

**Самнер, Джеймс Бетчеллер** (1887–1955), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1946), США

**Самоа (держави)**, острівна держава в південній частині Тихого океану

**Самоа (мова)**, мова полінезійської групи мов, офіційна мова Західного Самоа. Інша назва – самоанська мова

**Самоа (острови)**, група з 14 островів вулканічного походження в Тихому океані (Полінезія)

**Самоактуалізація**, максимальна реалізація власних здібностей

**Самовизначення**, свідомий вибір ідентичності, позиції або способу дій у складній ситуації

**Самовизначення національне**, політично-правова дія національної або етнічної спільноти, якою виражається її добровільне рішення щодо власного правового статусу

**Самовизначення політичне**, право кожного народу і нації вільно вибирати шляхи і форми свого розвитку

**Самовідвід**, самоусунення від участі в ряді політичних чи правових процесів

**Самоврядування**, політично-правовий інститут влади територіальної громади для вирішення питань місцевого значення

**Самоврядування громадське**, передбачена законом самоорганізація громадян за місцем проживання, роботи, навчання або за ін. ознаками

**Самоврядування місцеве**, інститут народовладдя, через який здійснюється управління місцевими в низових адміністративно-територіальних одиницях

**Самоврядування місцевого органи**, виборні та інші органи територіальних громад, наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення

**Самоврядування місцевого система**, сукупність організаційних форм, інститутів місцевої демократії, зв'язків між ними та процесів, через які здійснюються певні функції та повноваження, а також людських, матеріально-технічних та фінансових ресурсів, необхідних для їх реалізації

**Самоврядування місцевого стандарти міжнародні**, передбачені в міжнародному праві правила організації і діяльності інститутів місцевого самоврядування

**Самовчитель**, навчальне видання для самостійного вивчення чого-небудь без допомоги керівника

**Самодержавство**, російська модель абсолютної монархії, якій притаманні риси, спільні з абсолютними монархіями в інших країнах

**Самодійські мови**, група мов у складі генетичної спільноти уральських мов

**Самодостатність**, якість системи незалежно існувати та розвиватися за стійкого гомеостазу з навколишнім середовищем, коли система спроможна подолати його виклики, надзвичайні ситуації та здатна до кардинальної перебудови

**Самозаймання**, загорання у результаті самоініційованих екзотермічних процесів

**Самозапилення (автогамія)**, процес перенесення пилку з пиляка на приймочку квітки

**Самозапліднення**, злиття чоловічої та жіночої статевих клітин, що належать одній особині

**Самозахист**, застосування особою (державою) засобів протидії, які не заборонені законом (міжнародним правом)

**Самойленко Юрій Іванович** (1932–2008), математик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Самойленко, Анатолій Михайлович** (1938), математик, академік НАН України (1995), Україна

**Самойлов, Давид Самійлович** (1920–1990), поет, Росія – Естонія

**Самойлов, Євген Валеріанович** (1912–2006), актор, народний артист СРСР (1974), Росія – Україна

**Самойлова, Тетяна Євгенівна** (1934–2014), актриса, лауреат Каннського МКФ (1958), Росія

**Самойлович, Іван Самійлович** (?–1690), гетьман Війська Запорозького, політичний та військовий діяч, реформатор, очільник Гетьманщини Лівобережної України та «Обох боків Дніпра» (від 1676 р.)

**Самойлович, Олександр Миколайович** (1880–1938), сходознавець-тюрколог, академік АН СРСР (1929), Росія

**Самоідентичність**, збереження самості явища у процесі змін форм його існування, самототожність процесу, що розвивається

**Самоізоляція**, політика, спрямована на добровільне виключення держави із системи міжнародних відносин, що виражається в згортанні її економічних і політичних відносин з іншими державами, обмеженні можливостей міжнародних контактів для власних громадян

**Самокиш, Микола Семенович** (1860–1944), живописець-баталист, графік, Україна

**Самоконтроль**, усвідомлювана регуляція власної поведінки та діяльності індивіда з метою забезпечення відповідності їх результатів визначеним цілям, пред'явленим вимогам, цінностям, нормам, правилам, зразкам тощо

**Самоленко, Тетяна Володимирівна** (1961), спортсменка (легка атлетика), чемпіон (1988), срібний (1992) та бронзовий (1988) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1987, 1991), Росія – Україна

**Самоліквідатор**, пристрій у боєприпасі (артилерійському снаряді, інженерних і морських мінах та ін.) для підризу (ліквідації) його в разі непопадання в ціль або після закінчення заданого терміну дії

**Самонаведення**, спосіб автоматичного управління рухом різних об'єктів (ракети, торпеди і т. д.), при якому наведення їх на ціль здійснюється власними бортовими пристроями

**Самооборона Майдану**, український громадський рух, який сформувався у відповідь на силовий розгін Євромайдану в Києві 30.11.2013

**Самоокупність**, принцип господарювання, за яким підприємство (фірма, компанія, об'єднання тощо) всі свої витрати і видатки на виробництво і реалізацію товару (продукції, робіт, послуг) покриває за рахунок коштів, одержаних від його реалізації

**Самоорганізації населення органи**, громадська представницька форма місцевого самоврядування, що утворюється населенням мікротериторії для самостійного вирішення питань місцевого значення

**Самоорганізація**, прояв спонтанних процесів у суспільстві, колективах, групах, самоздійснювані процеси соціального регулювання

**Самооцінка**, оцінка людиною своїх якостей або успішності своїх дій

**Самоочищення річок і водойм**, відновлення природних властивостей вод річок і водойм після забруднення

**Самоплідність**, самофертильність, здатність рослини до самозапилення

**Самопрезентація**, специфічно мотивований і організований адресантом процес представлення інформації про себе у вербальній чи невербальній формах

**Самореалізація**, прагнення людини проявити себе в суспільстві, відбивши свої позитивні сторони; вище бажання людини реалізувати свої таланти і здібності

**Саморегулювання**, вид управління, за якого одночасно поєднується публічно-правове та приватноправове регулювання з забезпеченням максимальної прозорості,

детальної нормативної регламентації, наявністю кваліфікуючих ознак тощо

**Саморегуляція**, властивість біологічних систем автоматично встановлювати і підтримувати на визначеному відносно постійному рівні ті чи інші біологічні показники

**Самородок**, шматок металу (зазвичай дорогоцінного), що сформувався природним чином, або природний самоцвітний (дорогоцінний) камінь, знайдений у природному вигляді, що має видимі відмінності від звичайних каменів

**Самос**, острів у Егейському морі, належить Греції

**Самосвідомість**, усвідомлення людиною себе як особистості, власних фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і самого себе

**Самосвідомість моральна**, моральне усвідомлення людиною самої себе як особистості і свого місця в суспільстві

**Самосвідомість національна**, сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, які відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень членів національно-етнічної спільноти про минуле, сучасне й майбутнє свого розвитку, про місце й призначення серед інших спільнот

**Самоскид**, спеціалізований вантажний автомобіль, причіп або напівпричіп із самозавантажувальним кузовом

**Самоспалахування**, самозаймання, що супроводжується сильним полум'ям

**Самостерильність**, неспроможність рослин і гермафродитних тварин до самозапліднення

**Самосуд**, незаконна розправа з дійсним або можливим злочинцем, без звернення до державних органів

**Самотність**, екзистенційна ситуація людського буття, у межах якої відбувається зовнішнє чи внутрішнє відокремлення людей

**Самофінансування**, метод господарювання, який означає покриття за рахунок власних доходів усіх видатків діяльності підприємства як у разі простого, так і в разі розширеного відтворення

**Самофокусування світла**, ефект самовпливу, що виникає при розповсюдженні в нелінійному середовищі інтенсивного світлового пучка, що має обмежений поперечний переріз

**Самохідна артилерійська установка**, САУ, артилерійська система на саморухомій базі, яка призначена для безпосереднього вогневого супроводу танків та піхоти в бою, виконання завдань артилерійської підтримки рухомих з'єднань та боротьби з танками противника

**Самоцвіти**, дорогоцінні, напівдорогоцінні і штучні камені (мінерали і гірські породи), що знаходять застосування в якості ювелірної сировини

**Сампрас**, Піт (1971), спортсмен (теніс), 14-разовий переможець турнірів «Великого шолома» в одиночному розряді (1990, 1993–2000, 2002), США

**Самсара**, в індуїзмі і буддизмі – уявлення про єдиний ланцюг переходів душі з однієї оболонки в іншу

**Самуельсон**, Бенгт Інґемар (1934), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1982), Швеція

**Самуельсон**, Пол Ентоні (1915–2009), економіст, Нобелівська премія з економіки (1970), США

**Самуко**, корінний народ, що проживає на території Паргваю, Болівії

**Самум**, сухі, гарячі, сильні місцеві вітри пустель

**Самурай**, представник привілейованого військового стану у феодальній Японії

**Самурзакано**, історична область Абхазії

**Самчиківський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18 ст., с. Самчики Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл.

**Самчук**, Улас Олексійович (1905–1987), письменник, прозаїк, публіцист, журналіст, Україна – Канада

**Самшит** (Buxus), рід рослин родини самшитових

**Самшитові** (Вихасеae), родина квіткових рослин порядку самшитовцвітих

**Сана**, місто, столиця Ємену

**Сан-Агустин**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний парк 1–8 ст., муніципалітети Сан-Агустин та Сан-Хосе-де-Існос, Колумбія

**Санаєв**, Всеволод Васильович (1912–1996), актор, педагог, народний артист СРСР (1969), Росія

**Сан-Антоніо**, місто у США, 1,4 млн мешканців

**Санаторій**, комплекс лікувально-профілактичних закладів, медико-профілактична установа, яка використовує для лікування природні (мінеральні води, грязі, солі тощо) і фізіотерапевтичні засоби, а також дієтичне харчування і певний режим

**Санаторне**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Санація**, система заходів, спрямованих на попередження банкрутства промислових, торговельних, банківських та інших підприємницьких структур

**Санга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Камерун, ЦАР, Конго

**Сангай**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Еквадор

**Сангвінік**, один з чотирьох темпераментів людини за теорією Гіппократа, переважно комунікабельна, жвава та гнучка людина

**Сангер**, Фредерік (1918–2013), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1980), Велика Британія

**Сангіна**, матеріал для малювання, що належить до мінеральних фарб

**Санґріан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стоянка первісної людини, провінція Центральна Ява, Індонезія

**Сангушки**, українсько-литовський князівський магнатський рід, існує з 15 ст.

**Санґха**, буддистська (чернеча) громада, що об'єднується в рамках одного монастиря

**Сандармох**, лісове урочище в Медвеж'єгорському р-ні Республіки Карелія (Росія), місце масових розстрілів в'язнів таборів системи ГУЛАГ СРСР

**Санджар**, Азіз (1946), біохімік, Нобелівська премія з хімії (2015), Туреччина – США

**Сан-Джиміньяно історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський історико-архітектурний комплекс 11–15 ст., м. Сан-Джиміньяно, Італія

**Сан-Джорджіо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гора, природоохоронна територія, кантон Тічіно, Швейцарія

**Санді Індіпендент**, щоденна недільна газета, видається у м. Дублін (Ірландія) з 1905

**Сан-Дієго**, місто у США, 1,3 млн мешканців

**Сандіністська революція**, низка подій 1962–1979 у Нікарагуа, що завершилася поваленням режиму А. Сомоси

**Сандіно, Аугусто Сесар** (1895–1934), політик, лідер національно-визвольної революційної війни нікарагуанського народу 1927–1934, Нікарагуа

**Сандлер, Оскар Аронович** (1910–1981), композитор, Україна

**Сандрик**, невеличкий карниз або фронтон, архітектурне оздоблення стіни будинку над віконним або дверним прорізом

**Сани історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Сана, Ємен

**Санідін**, мінерал

**Санін, Олесь Геннадійович** (1972), актор, режисер, оператор, музикант, продюсер, одна з чільних постатей модерної української кінематографії, Україна

**Санітарія ветеринарна**, сукупність практичних заходів, спрямованих на оздоровлення середовища, що оточує тварин

**Санітарія та гігієна виробнича**, система організаційних, гігієнічних і санітарно-технічних заходів і засобів, які запобігають впливу на працівників шкідливих виробничих чинників

**Санітарний кордон**, система держав, об'єднаних для створення бар'єру між державами, взаємодія яких являє загрозу для інших

**Санітарний нагляд**, система державних установ, яка здійснює контроль санітарного стану в державі, розробку і проведення санітарно-профілактичного і протиепідемічних заходів

**Санітарні правила міжнародні**, комплекс санітарно-адміністративних і медико-санітарних правил, обумовлених міжнародними конвенціями

**Санітарно-гігієнічні заходи**, система практичних заходів, що базується на вивченні впливу умов праці на організм і здоров'я людини, спрямована на попередження, послаблення або повне усунення шкідливого впливу виробничої обстановки та режиму праці на учасника виробничого процесу

**Санітарно-гігієнічні норми**, кількісні показники навколишнього середовища, дотримання яких забезпечує безпечні рівні їх впливу на стан здоров'я і гігієнічні умови проживання населення

**Сан-Крістобаль-де-ла-Лагуна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Сан-Крістобаль-де-ла-Лагуна, автономна спільнота Канарські острови, Іспанія

**Санкт-Галлена монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастир 8–18 ст., м. Санкт-Галлен, Швейцарія  
**Санкт-Петербург**, місто у Росії, 4,6 млн мешканців

**Санкт-Петербурга історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний та природничий ансамбль 18–19 ст. історичного центру м. Санкт-Петербург та об'єктів Ленінградської обл., Росія

**Санкт-Петербурзькі відомості**, газета, виходить у м. Санкт-Петербург (Росія) у 1702–1917 та з 1991

**Санкуру**, річка у Демократичній Республіці Конго, права притока Касаї, 1200 км

**Санкції господарсько-правові**, заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, у результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки

**Санкції міжнародні**, правомірні примусові заходи, що застосовуються суб'єктами міжнародного права для припинення міжнародного правопорушення, відновлення порушених прав і виконання правопорушником його зобов'язань у сфері міжнародно-правової відповідальності

**Санкція**, 1) частина юридичної норми, що передбачає заходи державного примусу, які застосовуються в разі порушення цієї норми; 2) заходи примусу (економічні, фінансові, воєнні) до держави, яка порушила міжнародні угоди  
**Санкюлоти**, представники революційно налаштованої міської бідноти під час Французької революції 18 ст.

**Сан-Луїс**, провінція Аргентини

**Сан-Луїс-Потосі**, штат Мексики

**Сан-Луїсу історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 17 ст., м. Сан-Луїс, Бразилія

**Сан-Маріно (держава)**, держава у Південній Європі, анклав на території Італії

**Сан-Маріно (місто)**, місто, столиця Сан-Маріно

**Сан-Маріно історичний центр та гора Титано**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Сан-Маріно 11–19 ст., Сан-Маріно

**Сан-Марко**, морський космодром у Італії

**Сан-Маркос головний національний університет**, найстаріший вищий навчальний заклад на території Південної та Північної Америки, діє у м. Ліма (Перу) з 1551

**Сан-Мартін**, озеро у Чилі та Аргентині, 1058 км<sup>2</sup>

**Сан-Мігел-дас-Місойнс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни єзуїтської місії 1682–1750, Бразилія

**Сан-Мігель-де-Альєнде та храмовий комплекс Ісуса з Назарету**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 18 ст. м. Сан-Мігель-де-Альєнде та храмового комплексу поза містом, Мексика

**Сан-Мільян-де-Сусо та Сан-Мільян-де-Юсо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, два монастирські комплекси 6–16 ст., Іспанія

**Санний спорт**, зимовий олімпійський вид спорту, змагання зі швидкісного спуску на спортивних саних по спеціальних трасах



**Санологія**, наука про здоров'я людини, і комплекс методів, спрямованих на підтримання і зміцнення здоров'я

**Сан-Паулу (місто)**, місто у Бразилії, 13,6 млн мешканців

**Сан-Паулу (штат)**, штат Бразилії

**Сан-Педро**, активний вулкан у Чилі, 6145 м

**Сан-Педро-де-ла-Рока**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фортеця 17 ст. у м. Сантьяго-де-Куба, Куба

**Сан-Сальвадор**, місто, столиця Сальвадору

**Сансара**, рух колеса, релігійно-філософська доктрина буддизму

**Сан-Себастьянський міжнародний кінофестиваль**, конкурс кінофільмів, проводиться щорічно у м. Сан-Себастьян (Іспанія)

**Санскрит**, одна з основних давньоіндійських мов

**Санта-Катаріна**, штат Бразилії

**Санта Крус, Вільсон Домінго** (1899–1987), композитор, педагог, Чилі

**Санта-Крус**, провінція Аргентини

**Санта-Крус-де-ла-Сьєрра**, місто у Болівії, 1,1 млн мешканців

**Санта-Крус-де-Момпос історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Санта-Крус-де-Момпос, Колумбія

**Сантал**, сандал (*Santalum*), рід рослин родини санталових, з яких добувають ароматну олію

**Сантал, сандал (фарба)**, екстракт природних барвників, зазвичай червоного кольору

**Санталова олія**, в'язка жовтувата рідина з ніжним запахом, яку отримують з дерев роду Сантал і застосовують у парфумерній промисловості

**Санталове дерево**, сандалове дерево (*Pterocarpus santalinus*), вид рослин роду птерокарпусів родини бобових, яке має яскраво забарвлену неароматну деревину

**Санталові**, сандалові (*Santalaceae*), родина квіткових рослин порядку сандалоцвітих

**Санталоцвіті** (*Santalales*), порядок квіткових рослин

**Санта-Марія-де-Гваделупе**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, королівський монастир, архітектурний комплекс 14–18 ст., м. Гваделупе, Іспанія

**Санта-Марія-делле-Граціє**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, церква домініканського монастиря, де міститься шедевр світового живопису «Остання вечеря» Леонардо да Вінчі, м. Мілан, Італія

**Сантарен**, округ Португалії

**Санта-Фе**, провінція Аргентини

**Сантаяна, Джордж** (1863–1952), філософ, поет і гуманіст, Іспанія – США

**Санто-Домінго**, місто, столиця Домініканської Республіки

**Санто-Домінго колоніальне місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 16 ст., м. Санто-Домінго, Домініканська Республіка

**Сан-Томе (місто)**, місто, столиця Сан-Томе і Принсіпі

**Сан-Томе (острів)**, острів у Гвінейській затоці Атлантичного океану

**Сан-Томе і Принсіпі**, держава у Центральній Африці

**Сантос, Хуан Мануель Кальдерон** (1951), політик, президент Колумбії з 2010

**Сантуш, Жозе Едуарду душ** (1942), політик, президент Анголи з 1979

**Сантьяго-де-Компостела стара частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 11–16 ст. центру католицького паломництва, м. Сантьяго-де-Компостела, автономна спільнота Галісія, Іспанія

**Сантьяго-дель-Естеро**, провінція Аргентини

**Сантьяго-де-Чилі**, місто, столиця Чилі

**Сан-Франциско площа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, забудова площі 18–19 ст. у м. Сан-Кристоао, Бразилія

**Сан-Франциско**, місто у США, 850 тис. мешканців

**Сан-Франциска конференція**, міжнародна конференція 25.04.–26.06.1945 у Сан-Франциско, на якій було прийнято рішення про створення Організації Об'єднаних Націй

**Сан-Франциска угода**, підписана 08.09.1951 на конференції у Сан-Франциско, угода між Японією та 48 державами-союзниками, що проголошувала мир у Тихоокеанському регіоні та визначала правовий статус Японії після Другої світової війни

**Сан-Хосе (Коста-Ріка)**, місто, столиця Коста-Ріки

**Сан-Хосе (США)**, місто у США, 1 млн мешканців

**Сан-Хуан**, провінція Аргентини

**Санчес Серен, Сальвадор** (1944), політик, президент Сальвадору з 2014

**Санчі буддійські пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс буддійських пам'яток 3 ст. до н. е. – 5 ст. н. е., Індія

**Саншу I Заселитель** (1154–1212), король Португалії (1185–1212)

**Саншу II Благочестивий** (1207–1248), король Португалії (1223–1247)

**Саньціншань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Китай

**Сап** (*Malleus*), інфекційна хвороба найчастіше непарнокопитих тварин – коней, віслуків, мулів, лошаків, рідше – хижаків родини котячих та людей

**Сапаро**, сім'я мов індіанців Південної Америки, поширених у Перу та Еквадорі

**Сапегін, Андрій Опанасович** (1883–1946), селекціонер, академік ВУАН (1929), Україна

**Сапеляк, Степан Євстахійович** (1951–2012), поет, прозаїк, публіцист, літературознавець, правозахисник, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Сапераві**, сорт винограду

**Сапіга-полохрум** (*Polochrum gerandum*), вид комах, ряду перетинчастокрилих, родини сапігієвих ос, внесений до Червоної книги України

**Сапігі**, білорусько-литовський магнатський рід, існує з 15 ст.

**Сапіндові** (*Sapindaceae*), родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Сапіндоцвіті** (Sapindales), порядок квіткових рослин

**Саподіла** (Manilkara zapota), плодове дерево родини сапотових

**Сапоніни**, природні глікозиди

**Сапопан**, місто у Мексиці, 1,1 млн мешканців

**Сапота** (Calocarpum sapota), плодове дерево родини сапотових

**Сапотеки**, індіанський народ у Мексиці

**Сапотекські мови**, група споріднених мов ото-мангської сім'ї, що походить від протосапотекської мови, якою розмовляли представники Сапотекської цивілізації

**Сапотові** (Sapotaceae), родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Саппоро**, місто у Японії, 1,8 млн мешканців

**Сапробіонти**, організми, що живуть у водоймах з достатньо великим вмістом органічних речовин

**Сапробність**, здатність водяних організмів жити у воді з певною кількістю органічної речовини

**Сапропеліти**, тверді горючі осадові породи рослинного походження

**Сапропель**, відклади мертвих рослин та тварин на дні водойм

**Сапротрофи**, гетеротрофні організми, які живляться мертвими тілами або екскрементами тварин

**Сапрофіти**, рослини-гетеротрофи

**Сапсан** (Falco peregrinus), вид птахів, ряду соколоподібних родини соколиних, внесений до Червоної книги України

**Сапунов, Геннадій Андрійович** (1938), спортсмен (греко-римська боротьба), тренер, чемпіон світу (1963, 1965) та Європи (1967), Росія – Україна

**Сапфирін**, мінерал

**Сапфір**, мінерал класу оксидів та гідрооксидів, один із різновидів мінералу корунду, напівдорогоцінний камінь різних відтінків, здебільшого синього кольору

**Сап'янці**, різновид жіночого святкового взуття

**Сарабанда**, повільний придворний танець, поширений в Латинській Америці, особливо популярний у 16–17 ст.

**Сарагоса**, місто в Іспанії, історико-культурний центр, 675 тис. мешканців

**Сарагоський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Сарагоса (Іспанія) з 1583

**Сараєво**, місто, столиця Боснії і Герцеговини

**Саразму протоміські пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 4–2 тис. до н.е., Таджикистан

**Сарай**, 1) неопалювана господарська будівля, призначена для зберігання різного сільськогосподарського реманенту, продуктів, палива тощо; 2) складова назви низки міст, які відігравали роль столиць Золотої Орди

**Сарамаго, Жозе** (1922–2010), письменник, Нобелівська премія з літератури (1998), Португалія

**Сарана**, декілька видів комах родини саранових

**Сарана пустельна** (Schistocerca gregaria), ряд прямокрилих

**Сарана сароканська** (Dociostaurus maroccanus), вид шкідливих комах

**Сарана, Федір Кузьмович** (1921–1995), літературознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Саранові** (Acrididae), родина комах з ряду прямокрилих

**Сарата**, селище міського типу, адміністративний центр Саратовського р-ну Одеської обл.

**Саратовська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Саратський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Саратовського р-ну Одеської обл.

**Сарафанов, Геннадій Васильович** (1942–2005), космонавт, Росія

**Сараценія** (Sarcacenia), рід хижих рослин родини сараценієвих

**Сарг**, морський карась великий (Diplodus sargus), риба родини спарових, вид фауни України

**Саргани** (Belone), рід риб родини сарганових, фауна України

**Сарганові** (Belonidae), родина риб ряду сарганоподібних, фауна України

**Сарганоподібні** (Beloniformes), ряд риб класу променеперих

**Саргасове море**, море в західній частині Атлантичного океану

**Саргасум** (Sargassum), рід морських бурих водоростей родини саргасових

**Саргіс Тмогвелі** (12 ст.), поет, перекладач, Грузія

**Сардана**, каталонський народний танець

**Сарджент Томас** (1943), економіст, Нобелівська премія з економіки (2011), США

**Сардина** (Sardina pilchardus), риба родини оселедцевих, вид фауни України

**Сардинелли**, сардинки (Sardinella), рід риб родини оселедцевих, фауна України

**Сардинія (область)**, область Італії

**Сардинія (острів)**, острів у Середземному морі, належить Італії

**Сардинка кругла** (Sardinella aurita), риба родини оселедцевих, вид фауни України

**Сардинська мова**, мова романської групи індоевропейської мовної сім'ї поширена на острові Сардинія та прилеглих до неї островах

**Сардинське королівство**, держава, що існувала в Європі у 1720–1861

**Сардона**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірська тектонічна група, природоохоронна територія, Швейцарія

**Сариарка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, степ і озера Північного Казахстану, комплекс природних заповідників, Казахстан

**Сариг-югурська мова** (мова жовтих уйгурів), мова хакаської групи тюркської мовної сім'ї, поширена на території району Міньюа провінції Ганьсу КНР

**Сарикамиш**, озеро у Туркменістані та Узбекистані, 5000 км<sup>2</sup>

**Сарич**, мис на південному березі Кримського півострова

**Саркобатові** (Sarcobataceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздицопітих

**Саркодові**, різоподи або корененіжки (Sarcodina), клас (за інш. системою підтип) найпростіших

**Саркодон**, рід грибів флори України

**Саркозі, Ніколя** (1955), політик, президент Франції (2007–2012)

**Сарколема**, клітинна мембрана м'язового волокна або клітини

**Сарколенові** (Sarcoleaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Саркома**, злоякісна пухлина мезенхімального походження (з клітин «незрілої» сполучної тканини)

**Саркома Капоші**, злоякісна пухлина вірусного походження, яка часто спостерігається у хворих на СНІД

**Саркомер**, основна одиниця міофібрил поперечно-пошмугованих м'язів

**Саркоплазма**, цитоплазма м'язових клітин

**Саркосома куляста** (Sarcosoma globosum), вид грибів родини саркосомових, внесений до Червоної книги України

**Саркоспоридії** (Sarcocystis), рід найпростіших підкласу кокцидій

**Саркофаг**, невелика гробниця з дерева або каменю у стародавніх народів Греції і Близького Сходу, часто прикрашена розписами, декоративними рельєфними зображеннями, орнаментами тощо

**Саркофагіди**, сірі м'ясні мухи (Sarcophagidae), родина комах ряду двокрилих

**Сармати** (Савромати), група іраномовних племен

**Сарматизм**, теорії про походження польської елітної верстви – шляхти – від одного з найславніших сарматських племен роксоланів

**Сарматія**, антична назва історичного регіону Східної Європи

**Сарненський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Рівненської обл.

**Сарни (місто)**, місто, адміністративний центр Сарненського р-ну Рівненської обл.

**Сарнобики** (Огух), рід ссавців родини бикових

**Сароян, Вільям** (1908–1981), письменник, Пулітцерівська премія (1940), «Оскар» (1944), США

**Сарпа** (Sarpa salpa), риба родини спарових, вид фауни України

**Сарраценієві**, сарраценієві (Sarraceniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересопітих

**Сарсуела**, іспанський лірично-драматичний жанр, у якому чергується розмовні і пісенні сцени

**Сартана**, селище міського типу Маріупольської міськради Донецької обл.

**Сартанг**, річка у Росії, правий витік Яни, 620 км

**Сарторі, Джованні** (1924), філософ, політолог і правознавець, один із провідних фахівців із теорій демократії, еліт і політичного плюралізму, Італія

**Сартр, Жан-Поль** (1905–1980), філософ, письменник, представник екзистенціалізму, Нобелівська премія з літератури (1964), Франція

**Сарцини**, бактерії кулеподібної форми (коки), що утворюють кубічні пакетоподібні скупчення

**Сарюсофон**, духовий язичковий музичний інструмент

**Сар'ян, Мартирос** (1880–1972), живописець, графік, народний художник СРСР (1960), Вірменія

**Сасаніди**, династія персидських правителів (шахиншахів), що правили у Сасанідській імперії у 224–651

**Сасик (лиман)**, лиман на території Татарбунарського та Кілійського р-нів Одеської обл., 215 км<sup>2</sup>

**Сасик (озеро)**, озеро на Кримському півострові, 75 км<sup>2</sup>

**Саскачеван**, провінція Канади

**Саскачеванський калієносний басейн**, калієносний басейн, розташований у Канаді і США

**Саскуеханна**, річка у США, впадає до Атлантичного океану, 715 км

**Сасько Федорович** (?–1596), козацький старшина, полковник, учасник козацьких воєн 1591–1596, Україна

**Сатакунта**, область Фінляндії

**Сатана**, згідно з релігійними уявленнями – супротивник Бога, уособлення зла, володар пекла

**Сатанів**, селище міського типу Городецького р-ну Хмельницької обл.

**Сатанівська перлина**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, смт Сатанів Городецького р-ну Хмельницької обл.

**Сателіт**, 1) у Давньому Римі – озброєний найманець, який супроводжував господаря (володаря) і мав особливий статус; 2) формально незалежна й суверенна держава, яка фактично підпорядкована іншій, могутнішій державі; 3) покірний виконавець чужої волі, поплічник

**Сатир евксинський** (Pseudochazara euxina), вид комах, ряду лускокрилих, родини сатирів, внесений до Червоної книги України

**Сатир залізний** (Hipparchia statilinus), вид комах, ряду лускокрилих, родини сатирів, внесений до Червоної книги України

**Сатира**, жанр літератури, для якого характерні гостра критика, висміювання, засудження негативних явищ, подій, окремих осіб у різних сферах індивідуального, суспільного, політичного життя

**Сатири (у біології)** (Satyridae), родина денних метеликів

**Сатири (у міфології)**, у грецькій міфології – лісові божества, демони родючості, постійні супутники Діоніса, життєрадісні козлогоні істоти

**Саті, Альфред** (1866–1925), композитор, піаніст, Франція

**Сатледж**, річка у Китаї, Пакистані та Індії, притока Інда, 1536 км

**Сато, Ейсаку** (1901–1975), державний діяч, прем'єр-міністр Японії (1964–1972), Нобелівська премія миру (1974)

**Сатосі, Омура** (1935), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2015), Японія

**Сатга**, категорія індійських філософських текстів

**Сатталові** (Santalaceae), родина дводольних рослин

**Сату-Маре**, жудець Румунії

**Сатурн**, планета Сонячної системи

**Сатурнії** (Saturnia), рід комах ряду лускокрилих, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Саудівська Аравія**, держава в Західній Азії

**Саудівська династія**, правляча королівська династія в Саудівській Аравії з моменту утворення країни (1932)

**Саум**, піст, один із п'яти обов'язкових приписів ісламу

**Саумель, Робредо Мануель** (1817–1870), композитор, один із основоположників національного напрямку у кубинській професійній музиці, Куба

**Сауна**, фінська лазня, сухоповітряний вид лазні, в якій підтримується висока температура (90–100 °C) та низька відносна вологість (10–15%)

**Саунд-арт**, звукове мистецтво, вид міждисциплінарного мистецтва, матеріалом якого є звук

**Саура, Антоніо Атарес** (1930–1998), живописець, графік, книжковий ілюстратор, один з найбільш значних іспанських майстрів другої половини 20 ст., Іспанія

**Саура, Карлос** (1932), кінорежисер, сценарист, «Золотий ведмідь» (1981), «Срібний ведмідь» (1966, 1968), лауреат Каннського МКФ (1974, 1976, 1983), Іспанія

**Саут, Джеймс** (1785–1867), астроном, Велика Британія

**Саутгемптон**, острів в гирлі Гудзонової, належить Канаді

**Сафлор** (Carthamus), рід рослин з родини айстрових

**Сафлорна муха** (Acanthiophilus helianthi), комаха родини мух-пестрокрилок, або мух-осетниць; шкідник

**Сафранболу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський ансамбль 13–20 ст., м. Сафранболу, Туреччина

**Саха (Якутія)**, суб'єкт Російської Федерації

**Сахалін**, острів біля східного узбережжя Азії, належить Росії

**Сахалінська затока**, затока в Охотському морі

**Сахалінська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Сахара**, пустеля в Африці, найбільша у світі

**Сахариди**, вуглеводи, органічні сполуки, які містять карбонільну групу і декілька гідроксильних груп

**Сахаров, Андрій Дмитрович** (1921–1989), фізик-теоретик, творець водневої бомби, правозахисник, політик, академік АН СРСР (1953), Нобелівська премія миру (1975), Росія

**Сахароза**, дисахарид з групи олігосахаридів

**Сахаро-Лівійський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн на території Алжиру, Лівії, Тунісу і Єгипту, включає Алжиро-Лівійський та Сахаро-Середземноморський басейни

**Сахароміцети** (Saccharomycetes), рід дріжджів з класу аскоміцетів

**Сахаро-Середземноморський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн в північній частині Африки на

території Тунісу, Лівії, Єгипту, Лівану, Ізраїлю та у акваторії Середземного моря

**Сахельантроп** (Sahelanthropus tchadensis), викопний вид гомінідів, представники якого існували 6–7 млн років тому, вважається найпізнішим спільним предком шимпанзе та людини

**Сахненко, Данило Федорович** (1875–1930), кінооператор, кінорежисер, один із піонерів українського кінематографу, Україна

**Сахнівський скарб**, скарб другої половини 12 ст., знайдений біля с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.

**Сахновщина**, селище міського типу, адміністративний центр Сахновщинського р-ну Харківської обл.

**Сахновщинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Сашник іржавий** (Schoenus ferrugineus), вид судинних рослин родини осокових, внесений до Червоної книги України

**Саяни**, гірська система у Південному Сибіру, Росія

**Сваволя**, воля, не узгоджена з природними законами життя людей у суспільстві й, зокрема, законами природного права

**Свазі (етнос)**, народ, що населяє південно-східну Африку, переважно Свазіленд та ПАР

**Свазі (мова)**, мова, поширена у Свазіленді, ПАР та Мозамбіку

**Свазіленд**, держава у Південній Африці

**Свайники** (Ankylostomatidae, Strongylida), загальна назва деяких паразитичних нематод

**Свалява**, місто, адміністративний центр Свалявського р-ну Закарпатської обл.

**Свалявський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Сван, Гунде Андерс** (1962), лижник, першим у світі застосував техніку ковзанярського ходу на змаганнях, 4-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1984 – 2, 1988 – 2), Швеція

**Сванеті**, історична область на північному заході Грузії

**Сванетське князівство**, князівство 15–19 ст. у Західній Грузії

**Свани**, народність, що ідентифікується як субетнічна група грузинського народу

**Сванська мова**, мова картвельської групи кавказької мовної сім'ї, поширена у Грузії

**Сванте Нільсон** (1460–1512), регент Швеції (1504–1512)

**Сварог**, головний бог слов'янської міфології, бог небесного вогню

**Свастика**, архаїчний символ, хрест із заломленими під прямим кутом кінцями

**Сватання**, обряд домовлення про одруження

**Сватівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Сватове**, місто, адміністративний центр Сватівського р-ну Луганської обл.



**Сваха**, жінка, яка займається сватанням та влаштуванням шлюбів

**Сведберг, Теодор** (1884–1971), фізик і хімік, Нобелівська премія з хімії (1926), Швеція

**Сведенборг, Еммануїл** (1688–1772), природознавець, християнський містик, філософ і богослов, основоположник мінералогії та фізіології мозку, Швеція

**Свен I Вилобородий** (960–1014), король Данії (986–1014), Норвегії (986–995 та 1000–1014) та Англії (1013–1014)

**Свен II Естрідсен** (1020–1074), король Данії (1047–1074)

**Свенска Дагбладет**, щоденна газета, видається у м. Стокгольм (Швеція) з 1884

**Свентокшиське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Свербець**, група шкірних захворювань алергічної природи

**Свербига** (Bunias), рід рослин родини капустяних

**Свердлила** (Lymexylidae), родина комах ряду жуків

**Свердлін, Лев Наумович** (1901–1969), актор, режисер, педагог, народний артист СРСР (1954), Росія

**Свердління**, утворення отворів у суцільних металевих або неметалевих заготовках чи виробах

**Свердло**, різальний інструмент для свердління і розсвердлювання отворів

**Свердлове**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Свердловина**, 1) циліндрична виробка в породах або ґрунтах (вертикальна, з ухилом, горизонтальна), що облаштовується бурильними машинами для розміщення вибухових пристроїв (речовин); 2) артезіанська свердловина використовується для добування чистої питної води

**Свердловськ**, місто, адміністративний центр Свердловського р-ну Луганської обл.

**Свердловська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Свердловський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Свердліачі губки** (Clonidae), родина ряду чотирипроменевих губок

**Свердрупа острови**, група островів на півночі Канадського Арктичного архіпелагу

**Сверкер I Старший** (1100–1156), король Швеції (1130–1156)

**Сверкер II Молодший** (1160–1210), король Швеції (1196–1208)

**Сверріп I Сігурдссон** (1151–1202), король Норвегії (1184–1202)

**Сверстюк, Євген Олександрович** (1928–2014), письменник, філософ, правозахисник, політв'язень, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Сверція багаторічна** (Бешишниця багаторічна) (*Swertia perennis*), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Свеса**, селище міського типу Ямпільського р-ну Сумської обл.

**Светіцховелі кафедральний собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, собор 11 ст., м. Мцхеті, Грузія

**Светослав Суронья** (10 ст.), король Хорватії (997–1000)

**Свештарів фракійська гробниця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гробниця 3 ст. до н.е., с. Свештари, Болгарія

**Свенціцька, Віра Іларіонівна** (1913–1991), мистецтвознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Свенціцький, Іларіон Семенович** (1876–1956), філолог, етнограф, дійсний член НТШ (1914), Україна

**Свенціцький, Павлин** (1841–1876), письменник, громадсько-освітній діяч, видавець, Україна – Польща

**Светланов, Євген Федорович** (1928–2002), диригент, композитор, піаніст, народний артист СРСР (1968), Росія

**Светлов, Михайло Аркадійович** (1903–1964), поет, драматург, перекладач, Україна – Росія

**Свєчніков, Анатолій Григорович** (1908–1962), композитор і педагог, Україна

**Свєчніков, Василь Миколайович** (1891–1981), металознавець, академік АН УРСР (1939), Україна

**Свєчніков, Сергій Васильович** (1926), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Свєшніков, Олександр Васильович** (1890–1980), диригент, хормейстер, педагог, народний артист СРСР (1956), Росія

**Свида, Василь Іванович** (1913–1989), скульптор-різьбяр, народний художник УРСР (1973), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Свидина** (Swida), рід дерев або кущів з родини деренуватих

**Свидівець** (свидовець), гірський масив в Українських Карпатах, на Закарпатті

**Свидницький, Анатолій Патрикійович** (1834–1871), письменник, етнограф, педагог, громадський діяч, Україна

**Свидригайло** (бл. 1370–1452), великий князь Литовський (1430–1432), князь Волинський (1434–1452)

**Свинєць**, хімічний елемент, символ – Pb, атомний номер – 82

**Свині**, кабани (*Sus*), рід ссавців родини свинячих, фауна України

**Свинкові**, кавієві (*Caviidae*), родина гризунів

**Свинолапові** (*Chaeropodidae*), родина ссавців ряду бандикутоподібних

**Свинорій** (*Cynodon*), рід рослин родини злакових

**Свинуха** (*Paxillus*), рід грибів ряду агарикових

**Свинуха Зерової** (*Paxillus zerovae*), вид грибів родини свинухових, внесений до Червоної книги України

**Свинушка** (*Paxillus*), рід грибів флори України

**Свинцеві руди**, мінеральні утворення з вмістом свинцю в кількостях, вилучення яких економічно доцільне

**Свинячі**, кабанячі, свинні (*Suidae*), родина нежуйних парнокопитних

**Свириденко, Павло Олексійович** (1897–1971), зоолог, академік АН УРСР (1948), Україна

**Свиридов, Георгій Васильович** (1915–1998), композитор, піаніст, народний артист СРСР (1975), Росія

**Свисток**, свищик, музичний інструмент

**Свистуля татарська** (*Conioselinum vaginatum*), вид су-  
динних рослин родини селерових, внесений до Червоної  
книги України

**Свистунові** (*Leptodactylidae*), родина амфібій

**Свищ** (*Anas penelope*), вид птахів родини качиних, вид  
фауни України

**Свідерська археологічна культура**, археологічна куль-  
тура пізнього палеоліту (9–8 тис. до н. е.) на території  
Польщі, Литви та Білорусі

**Свідки Єгови**, християнська релігійна течія, заснована  
у 1872 американським проповідником Ч. Расселом

**Свідомість**, одне з основних понять філософії, що позна-  
чає людську здатність ідеального відтворення дійсності  
в мисленні

**Свідомість групова**, цілісна, рівнодіюча, яка складається  
з діалектичної суми індивідуальних свідомості й членів  
певної соціальної групи

**Свідомість екологічна**, вищий рівень психічного відоб-  
раження природного і штучного середовища, свого внут-  
рішнього світу, рефлексія щодо місця і ролі людини  
у біологічному, фізичному та хімічному світі, а також  
саморегуляція даного відображення

**Свідомість естетична**, форма суспільної свідомості, че-  
рез яку здійснюється художнє освоєння дійсності, відоб-  
ражаються і виражаються естетичні почуття, оцінки, сма-  
ки тощо

**Свідомість класова**, різновид суспільної свідомості

**Свідомість масова**, тип суспільної свідомості, пов'язаний  
з діяльністю особливого роду соціальних спільностей,  
який відображає різні сторони життя суспільства, що ви-  
кликає інтерес цих спільнот

**Свідомість міфологічна**, одна з форм суспільної свідо-  
мості, характерна для первісного суспільства, ранній етап  
у розвитку історичної свідомості

**Свідомість моральна**, форма суспільної свідомості, ви-  
раження ідеального прийнятого, яке всі повинні наслі-  
дувати

**Свідомість національна**, сукупність соціальних, еконо-  
мічних, політичних, моральних, етичних, філософських,  
релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій,  
ціннісних орієнтацій та ідеалів, що відображають особли-  
вості життєдіяльності націй і народностей

**Свідомість повсякденна**, система ідей, поглядів, уявлень,  
що впливають безпосередньо з повсякденного життя

**Свідомість політична масова**, притаманний значній  
кількості людей (масам) особливий тип політичної свідо-  
мості, що становить сукупність політичних ідей, уявлень,  
норм, звичаїв, поглядів, стереотипів, у т. ч. ілюзорних по-  
чуттів, котрі відображають ті чи ін. сторони життя су-  
спільства

**Свідомість політична**, сукупність поглядів, оцінок, уста-  
новок, які, відображаючи політико-владні відносини, на-  
бувають відносної самостійності

**Свідомість правова**, міра усвідомлення особою право-  
вих норм, правил, що діють у конкретному суспільному  
середовищі

**Свідомість суспільна**, система духовних (раціонально-  
логічних, емоційних, або ірраціональних) способів став-  
лення людей до світу і до самих себе, що виникає в про-  
цесі життєдіяльності різних соціальних спільнот

**Свідомість темпоральна**, спосіб сприйняття часу

**Свідоцтво**, один із видів патентних документів; охорон-  
ний документ, що засвідчує право власності на знак для  
товарів і послуг

**Свідоцтво авторське**, документ, що засвідчує юридичне  
право автора

**Свінг**, 1) стиль джазової музики; 2) танець

**Світ**, ілюстрований політичний, науковий і літературний  
часопис, виходив у Львові 1881–1882

**Світ біполярний**, система міжнародних відносин, що  
характеризується політичним, економічним, військовим,  
ідеологічним протистоянням двох держав-лідерів світової  
політичної системи

**Світальський, Микола Гнатович** (1884–1937), геолог  
і педагог, академік ВУАН (1930), Україна

**Світильник**, прилад для штучного освітлення приміщень

**Світлицький, Григорій Петрович** (1872–1948), живопи-  
сець, педагог, народний художник УРСР (1946), Україна

**Світлиця**, парадна «чиста» кімната в українській селян-  
ській хаті

**Світлична, Надія Олексіївна** (1936–2006), громадська  
діячка, правозахисник, політв'язень, Національна премія  
України ім. Шевченка (1994), Україна

**Світличний, Іван Олексійович** (1929–1992), письмен-  
ник, критик, літературознавець, поет, перекладач, пра-  
возахисник, Національна премія України ім. Шевченка  
(1994), Україна

**Світличний, Олександр Миколайович** (1972), спорт-  
смен (спортивна гімнастика), срібний (2000) та бронзовий  
(1996) призер Олімпійських ігор, Україна

**Світлі горбані**, умбріни (*Umbrina*), рід риб родини горба-  
невих, фауна України

**Світло (фізичне явище)**, електромагнітні хвилі видимого  
спектру

**Світло (часопис)**, педагогічний журнал для сім'ї і шкіль-  
ництва, виходив у Києві 1910–1914

**Світло біле**, електромагнітне випромінювання певного  
спектрального складу, яке викликає у людей з нормальним  
кольоровим зором нейтральне щодо кольору відчуття

**Світло видиме**, електромагнітне випромінювання, яке  
сприймається людським оком

**Світловод**, світловий хвилевід, пристрій для спрямовано-  
го передавання на віддаль світлової енергії

**Світловодськ**, місто, адміністративний центр Світло-  
водського р-ну Кіровоградської обл.

**Світловодський район**, адміністративно-територіальна  
одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Світлодалекоміри**, геодезичний прилад, що дозволяє з високою точністю вимірювати відстані

**Світлодарськ**, місто Дебальцевської міськради Донецької обл.

**Світлодіоди**, напівпровідниковий прилад з електронно-дірковий переходом, що створює оптичне випромінювання при пропусненні через нього електричного струму в прямому напрямку

**Світлокопія**, один з видів факсимільної копії, виконаний способом копіювання на спеціальний світлочутливий папір

**Світлолікування**, лікування видимим світлом

**Світломузика**, експерименти, пов'язані з синтезом музики та світлових образів, об'єднаних єдиним художнім задумом

**Світлотінь**, контрастове виявлення освітлених і тінювих місць на формі, яке сприяє зоровому сприйманню пластики та об'ємності предмета

**Світлофільтри**, оптичний пристрій, що змінює енергію і спектральний склад світла з метою виділення окремих ділянок спектра

**Світлофор**, пристрій оптичної сигналізації, призначений для регулювання руху людей, велосипедів, автомобілів і інших учасників дорожнього руху, потягів залізниці і метрополітену, річкових і морських суден

**Світляки** (Lampirus), родина комах ряду жуків

**Світність**, оптична характеристика поверхневої інтенсивності світлового потоку

**Світова зірниця**, український селянський часопис релігійного спрямування, друкувався в 1906–1913, 1917, 1920

**Світова організація торгівлі**, СОТ, міжнародна економічна організація, членами якої є 159 країн, на долю яких припадає більше 96% обсягів світової торгівлі; її функціями є встановлення правил міжнародної системи торгівлі і вирішення спірних питань між країнами-членами

**Світова спадщина ЮНЕСКО**, видатні культурні та природні цінності, що становлять надбання усього людства

**Світова цифрова бібліотека**, WDL, міжнародний проект Бібліотеки Конгресу США

**Світова ціна**, грошовий вираз інтернаціональної вартості товарів, що реалізуються на світовому ринку

**Світове господарство**, сукупність національних господарств і транснаціональних корпорацій всіх країн світу і їх економічних взаємозв'язків і взаємин

**Світовид**, Святovit, божество у західних слов'ян

**Світовий економічний форум**, неурядова міжнародна організація, діяльність якої направлена на розвиток міжнародної співпраці

**Світовий саміт з інформаційного суспільства**, міжнародний форум на вищому рівні з проблем становлення глобального інформаційного суспільства, що проводиться під егідою ООН, та її спеціалізованих установ

**Світових систем теорія**, концепція, що пояснює генезис, структуру та особливості функціонування сучасного світу, розглядає його як систему економічних і політичних стратифікацій, у межах яких здійснюється міждержавне суперництво й співробітництво

**Світовідношення**, наріжний концепт філософської гуманістики, зміст якого характеризує єдність людини зі світом

**Світової економіки і міжнародних відносин інститут НАН України**, установа Відділення економіки НАН України

**Світогляд**, цілісне уявлення про природу, суспільство, людину

**Світогляд релігійний**, система поглядів і уявлень, що виражають ставлення віруючої людини до різних явищ дійсності, її життєву позицію і ціннісні орієнтації

**Світорозуміння релігійного рівні**, відносно самостійні шари інтелектуального елемента релігійної свідомості – буденний і теоретичний

**Світославський, Сергій Іванович** (1857–1931), живописець-пейзажист, Україна

**Світсистемний аналіз**, напрям дослідження глобальних тенденцій світового економічного і соціального розвитку

**Світу четвертого теорія**, сукупність ідей, поглядів, що обґрунтовують необхідність збереження етнокультурної різноманітності світу

**Світязь**, озеро на Волинському Поліссі, належить до групи Шацьких озер, 27 км<sup>2</sup>

**Свіфт, Джонатан** (1667–1745), письменник-сатирик, публіцист, політик, Ірландія

**СВІФТ**, міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів

**Свіча**, річка у Івано-Франківській та Львівській обл., права притока Дністра, 107 км

**Свічення**, безполум'яне (безплемінне) горіння матеріалу в твердій фазі, що характеризується видимим випромінюванням

**Свічка нічна** (Oenothera; також – енотера), рід рослин родини онагрових

**Свобода (газета)**, українська газета, виходила в Ужгороді у 1922–1938

**Свобода (радіостанція)**, міжнародна радіостанція

**Свобода (стан людини)**, 1) природний стан народу або окремої людини, що характеризується можливістю діяти на власний розсуд; 2) суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії, що ґрунтуються на його конституційних правах і свободах

**Свобода академічна**, самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності

**Свобода вибору**, 1) фундаментальне право всіх людей жити відповідно до своїх переконань та інтересів, самопізнання шляхів вибору індивідом себе як суб'єкта політичної і моральної дії; 2) вільний вибір кожною суверенною країною свого політичного буття

**Свобода економічна**, для суб'єктів господарювання – можливість вибору форм власності та сфери докладання своїх здібностей, знань, можливостей, професії, способів розподілу доходів, споживання матеріальних благ

**Свобода особи**, одна з істотних ознак людського буття, що становить необхідну умову існування суспільства, виявляє вищу духовну сутність людини і цінність її життя

**Свобода релігії**, 1) правові, суспільно-політичні, економічні можливості й гарантії вільного самовизначення особи щодо певних релігійних цінностей; 2) вільне функціонування релігійних організацій та їх інститутів

**Свобода слова**, право громадян та їх організацій вільно висловлювати свої погляди усно або через ЗМІ, відтворювати і витлумачувати об'єктивну дійсність відповідно до своїх поглядів та уподобань, не порушуючи законів держави

**Свобода совісті**, внутрішня здатність суверенного суб'єкта до вільного самовизначення в духовній, світоглядній, політичній сферах свого життя, можливість творчої й відповідальної самореалізації на основі ціннісно-орієнтованого вибору

**Свободи громадянські**, головний показник якості державності, ставлення влади до громадян, орієнтованості політичної і правової системи на забезпечення громадянських прав

**Свободи орден**, державна нагорода України (з 2008)

**Свободи політичні**, сукупність політичних і правових норм, які забезпечують можливість вільної участі людини і громадянина в політичному житті держави та суспільства

**Свободи статуя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, символ США, м. Нью-Йорк, США

**Свободний**, космодром у Росії

**Сволок**, 1) балка, яка підтримує стелю у будівлях; 2) поперечна балка у деяких спорудах; 3) головна балка, на яку спирається стеля в українській хаті

**Своп**, 1) угода про обмін активів, процентних виплат з метою оптимізації структури капіталу і отримання додаткового доходу; 2) інструмент фінансового ринку, операція, яка поєднує готівкову купівлю-продаж з одночасним укладанням контругоди на певний термін

**Святе Письмо**, кодифіковане віровчення розвинутих релігій: в індуїзмі – Веди, в зороастризмі – Авеста, в іудаїзмі – Тора, в буддизмі – Трипітака, у християнстві – Біблія, в ісламі – Коран тощо

**Святий престол**, символ влади папи як єпископа Рима, найважливіший знак його церковної влади

**Святиня**, 1) храм, церква; 2) місце, предмет релігійного поклоніння; 3) щось особливо дороге, глибоко шановане

**Святі Гори**, національний природний парк, розташований у північній частині Донецької обл.

**Святі дари**, хліб, вино, які під час літургії, згідно християнської догматики, перетворюються в тіло і кров Христа

**Святі місця**, місцевості та споруди, які, згідно релігійних джерел, пов'язані з життєписом засновника або окремих святих тієї чи іншої релігії, різними чудотворіннями і є місцем, куди віруючі подаються на прощу

**Свято національне**, різновид свята, що має відношення до відзначання дати набуття незалежності певною нацією, дати заснування національної держави тощо

**Святовит**, один із головних богів (бог сонячного світла, покровитель хліборобства) у західнослов'янській міфології

**Святогірськ**, місто Слов'янської міськради Донецької обл.

**Святогірський Успенський монастир**, чоловічий монастир поблизу м. Слов'янськ Донецької обл., заснований у 17 ст. як печерний монастир у крейдяних скелях, належить УПЦ-МП

**Святого Письма вільні дослідники**, релігійний напрям у християнстві, започаткований «Дослідниками Біблії» у 19 ст. у США

**Святогорівка**, селище міського типу Добропільського району Донецької обл.

**Святополк І Володимирович** (978–1019), великий князь Київський (1015–1016 та 1018–1019)

**Святополк ІІ Ізяславич** (1050–1113), великий князь Київський (1093–1113)

**Святополк І** (830–894), князь Великої Моравії (871–894)

**Святослав ІІ Ярославич** (1027–1076), великий князь Київський (1073–1076)

**Святослав І Ігорович** (942–972), великий князь Київський (945–972)

**Святослав ІІІ Всеволодович** (після 1123–1194), великий князь Київський (1174 та 1176–1194)

**Святошинський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, м. Київ

**Священик**, у християнстві – сан служителя культу, який має право самостійно здійснювати богослужіння і таїнства (крім священства)

**Священна Римська імперія германської нації**, конфедерація низки держав (переважно німецьких) у Центральній Європі 10 – початку 19 ст. (до 1512 вживалася назва «Священна Римська імперія»)

**Священний ібіс** (Threskiornis aethiopicus), птах з родини ібісових

**Священний союз**, політичне об'єднання європейських монархічних держав з метою протидії революційним процесам, збереження під гаслом «легітимності» політичних режимів у країнах Європи і кордонів між ними, які були визначені Віденським конгресом 1814–1815

**Сграфіто**, засіб декоративної обробки архітектурних споруд, що дає змогу одержувати зображення в 2-3 кольорах шляхом нанесення на поверхню кількох шарів штукатурки різних кольорів і подальшого часткового знімання шарів відповідно до накресленого малюнка

**Сеара**, штат Бразилії

**Себастьян І Бажаний** (1554–1578), король Португалії (1557–1578)

**Севан**, озеро у Вірменії, 1243 км<sup>2</sup>

**Севастополя героїчної оборони і визволення музей**, національний музей, м. Севастополь

**Севастополь**, місто в Україні

**Севастопольська біологічна станція ім. Ковалевського**, установа Відділення загальної біології НАН України



**Севастопольська оборона 1854–1855**, оборона російськими військами міста-військової бази Севастополь під час Кримської війни

**Севастопольська оборона 1941–1942**, оборона радянськими військами міста – військової бази Севастополь під час Другої світової війни 30.10.1941–04.07.1942

**Севастопольський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Севастопольський національний технічний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Севастополь з 1963

**Севастопольський національний університет ядерної енергії та промисловості**, вищий навчальний заклад, діє у м. Севастополь з 1996

**Севастьянов, Віталій Іванович** (1935–2010), космонавт, Росія

**Севен**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, біосферний заповідник на півдні Франції

**Севера, Іван Васильович** (1891–1971), скульптор, педагог, Україна

**Северин** (?–640), 71-й папа римський (640)

**Северин, Іван Митрофанович** (1881–1964), живописець-імпресіоніст, Україна

**Севері, Томас** (бл. 1650–1715), механік, винахідник, один із творців першого теплового (парового) двигуна, Велика Британія

**Северіні, Джіно** (1883–1966), живописець, графік, скульптор, Італія

**Северянин, Ігор Васильович** (1887–1941), поет Срібної доби російської літератури, Росія

**Севільй кафедральний собор, Алькасар та Архів Індій**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс 14–16 ст., м. Севілья, Андалусія, Іспанія

**Севільський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Севілья (Іспанія) з 1505

**Севілья**, місто у Іспанії, історико-культурний центр, 699 тис. мешканців

**Севрський мирний договір 1920**, одна з угод Версальсько-Вашингтонської системи, що ознаменувала завершення Першої світової війни (1914–1918)

**Севрський фарфор**, художні вироби фарфорового заводу в м. Севр (Франція)

**Севрюга звичайна** (*Acipenser stellatus*), вид променеперих риб ряду осетроподібних родини осетрових, внесений до Червоної книги України

**Сегаль, Олександр Наумович** (1919–2010), артист балету, балетмейстер, народний артист УРСР (1985), Україна

**Сегеста**, давнє місто на північному березі о. Сицилія

**Сегетальні рослини**, бур'яни, що засмічують польові угіддя

**Сегіділья**, іспанський народний танець, що виконується під супровід гітари та кастаньєт

**Сегментація ринку**, 1) метод маркетингового вивчення ринку, що передбачає його розподіл на окремі частини (сегменти); 2) група підприємств, товарів, споживачів, яким притаманні певні спільні ознаки

**Сегментація**, 1) члениста будова тіла деяких тварин або органів; 2) поділ яйця під час розвитку зародку; 3) ділення будь-чого складного на окремі частини

**Сегментація соціальна**, процес поділу суспільства (формальної організації або соціальної групи) на відносно ізольовані підгрупи

**Сегментина виліскующая** (*Segmentina nitida*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Сегнетоелектрик**, речовина, яка має спонтанний дипольний електричний момент в одній із кристалічних фаз, що існує в певному діапазоні температур

**Сегнозаври** (*Segnosaurus*), рід вимерлих плазунів

**Сеговія старовинне місто з давньоримським акведук**, об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, комплекс пам'яток 1 ст. до н. е. – 16 ст., м. Сеговія, автономна спільнота Кастилія та Леон, Іспанія

**Сеговія, Андрес** (1893–1987), музикант, гітарист, популяризатор гітари в академічній музиці, Премія Е. фон Сіменса (1985), Іспанія

**Сегре, Еміліо Джіно** (1905–1989), фізик, Нобелівська премія з фізики (1959), Італія

**Сегрегація**, різновид дискримінації, який полягає у фактичному чи юридичному відокремленні в межах одного суспільства суспільних груп, які вирізняються за расовими, гендерними, соціальними, релігійними чи ін. ознаками

**Седангі**, народ у В'єтнамі

**Седерман, Август Юхан** (1832–1876), композитор і диригент, Швеція

**Седерманланд**, лен Швеції

**Седиментація**, осідання частинок дисперсної фази в рідині або в газі під дією гравітаційного поля або відцентрових сил

**Седиментогенні родовища**, родовища корисних копалин, що виникли на поверхні Землі

**Седі**, національна валюта Гани

**Седляр, Василь Теофанович** (1899–1937), живописець, графік, педагог, Україна

**Седнів**, селище міського типу Чернігівського р-ну Чернігівської обл.

**Седогептулоза**, моносахариди з групи кетогептоз

**Сезанн, Поль** (1839–1906), живописець, представник постімпресіонізму, Франція

**Сезар**, національна кінопремія Франції

**Сезон**, частина року, що виділяється за астрономічними, кліматичними, фенологічними або іншими ознаками

**Сезони кліматичні**, періоди року тривалістю декілька місяців, що характеризуються певною спільністю стану клімату

**Сеї**, монохромний різновид китайського живопису, букв. «стиль бруталного пензля»

**Сей, Жан Батист** (1767–1832), економіст, представник класичної політекономії, Франція

**Сейба** (Ceiba), рід великих тропічних дерев з родини мальвових

**Сейвал** (Balaenopter aborealіs), кит з родини полосатиків підряду вусатих китів

**Сейм вальний**, найвищий законодавчий орган Королівства Польського і Речі Посполитої у 15–18 ст.

**Сейм**, річка у Сумській та Чернігівській обл. та Росії, ліва притока Десни, 748 км

**Сеймурії** (Seymouria), рід ранньопермських тетрапод, які поєднали в собі риси як земноводних, так і рептилій

**Сейрофора**, ксантаанатіхія (Seirophora), рід грибів родини телосхистових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сейсмічна область**, сейсмічна зона, територія, що охоплює області відомих та очікуваних осередків землетрусу і піддається їхньому впливу

**Сейсмічна станція**, установа, в якій за допомогою сейсмографів здійснюють реєстрацію коливань земної поверхні, зумовлених землетрусами

**Сейсмічна шкала**, шкала оцінки інтенсивності землетрусу

**Сейсмічне районування**, поділ території на райони різної сейсмічної активності

**Сейсмічний бал**, умовна одиниця вимірювання інтенсивності дії землетрусу

**Сейсмічність**, здатність надр Землі (в цілому або окремих областей) породжувати осередки землетрусу

**Сейсмограф**, прилад для спостережень і записування коливання земної кори (землетрусу)

**Сейсмологія**, розділ геофізики, що вивчає причини землетрусу

**Сеймонастія**, швидкий рух органу рослини від механічного впливу

**Сейсоніди** (Seisonidea), клас безхребетних тварин типу колововерток

**Сейф**, металева вогнетривка тумба для зберігання коштовностей, грошей, цінних паперів та секретних документів

**Сейферт, Ярослав** (1901–1986), письменник і журналіст, Нобелівська премія з літератури (1984), Чехія

**Сейшельські острови (архіпелаг)**, група з 85 островів і скель в Індійському океані

**Сейшельські Острови (держава)**, держава у Східній Африці

**Секвани**, кельтське плем'я на території Галлії

**Секвенування ДНК**, визначення послідовності азотистих основ у молекул ДНК

**Секвестр**, скорочення витрат при виконанні окремих статей або всього державного бюджету

**Секвойя** (Sequoia sempervirens), єдиний живий вид деревних рослин з монотипового роду секвой родини кипарисових

**Секвоядендрон** (Sequoiadendron giganteum), єдиний вид роду секвоядендронів

**Секко**, техніка живопису, настінний розпис по сухій поверхні

**Секрет**, берш (Sander volgensis), риба родини окуневих, вид фауни України

**Секретаріат**, виборний орган або адміністративний відділ в установі, організації, на конференції, з'їзді, який здійснює керівництво поточною роботою або виконує організаційно-технічні функції, сукупність співробітників такого органу, відділу

**Секрети**, речовини, що виробляються залозами внутрішньої секреції

**Секретин**, пептидний гормон особливих клітин тонкого кишечника

**Секреція (біологія)**, виділення хімічних сполук (секретів) з клітини

**Секреція (геологія)**, мінеральний агрегат, що утворився в результаті заповнення неправильної, або округлої форми порожнини мінеральною речовиною

**Сексизм**, 1) сукупність негативних стереотипів щодо осіб іншої статі; 2) практики, що зумовлюються такими стереотипами

**Сексологія**, розділ медицини, який займається діагностикою і лікуванням статевих розладів

**Секст Емпірик** (бл. 160–210), філософ-скептик, лікар, Стародавня Греція

**Секст Помпей** (близько 67 до н. е. – 35 до н. е.), воєначальник і державний діяч, Стародавній Рим

**Секст Проперцій** (бл. 50 – бл. 15 до н. е.), поет-лірик, працював у жанрі елегії, Римська імперія

**Секстант (інструмент)**, навігаційний вимірювальний інструмент, використовується для вимірювання висоти світила над горизонтом з метою визначення географічних координат тієї місцевості, в якій проводиться вимірювання

**Секстант (сузір'я)**, екваторіальне сузір'я

**Секстет**, музичний ансамбль з шести виконавців або музичний твір для такого ансамблю

**Сексуальні відхилення**, девіації сексуальні, форми сексуальної поведінки, що не відповідають прийнятій у даному суспільстві сексуальній нормі: фетишизм, фетишистський трансвестизм, ексгібіціонізм, вуаєризм, педофілія, садомазохізм

**Сексуальність**, визначена спрямованість статевого потягу; здатність особи до статевого задоволення і задоволення партнера (партнерки)

**Секта**, релігійне об'єднання, що відокремилось від панівного в країні релігійного напрямку і конфліктує з ним

**Сектантство мусульманське**, поняття, яким визначається наявність в ісламі різних ідейно-організаційних підрозділів

**Сектантство політичне**, сукупність опозиційних політичних поглядів і дій певних груп однодумців, які замикаються в своїх вузькогосподарських інтересах, втрачають зв'язки з союзниками і соціальною базою, відокремлюються від загально обраного курсу того чи іншого політичного руху

**Секти раннього християнства**, секти, що існували в часи формування християнства в 1–4 ст.

**Сектор**, частина круга, обмежена дугою і двома радіусами, що сполучають кінці дуги з центром круга

**Сектор громадський**, сукупність добровільних недержавних, неполітичних, неприбуткових громадських об'єднань суспільства, що працюють заради загального добра й суспільного інтересу

**Сектор кульовий**, геометричне тіло, що утворюється при обертанні кругового сектора навколо одного з радіусів, який обмежує круговий сектор

**Сектор монополізований**, частина економіки більшості країн світу, в якій функціонують дрібнотоварні, малі та середні капіталістичні підприємства, неспроможні диктувати ціни на ринку

**Сектор сферичний**, конус, з вершиною в центрі сфери, основою якого є частина поверхні сфери

**Секуляризація**, процес вивільнення великих секторів суспільства, культури, різних соціальних груп і окремих індивідів від релігійного впливу і санкціонування

**Секунда**, одиниця виміру часу у системі СІ і СГС

**Секуринег** (*Securinég*), рід квіткових рослин родини молочайних

**Секція**, частина будинку або споруди, що умовно обмежена в плані і являє собою єдине ціле в об'ємно-планувальному, технологічному і конструктивному відношеннях

**Секція (у біології)**, таксономічна категорія у ботанічній номенклатурі

**Села, Каміло Хосе** (1916–2002), письменник і публіцист, Нобелівська премія з літератури (1989), Іспанія

**Селагінелла**, плаунок (*Selaginella*), єдиний рід рослин з родини селлагінеллових

**Селаж**, жудець Румунії

**Селанія сизувата** (*Saelania glaucescens*), вид мохоподібних родини дитрихових, внесений до Червоної книги України

**Селевий потік**, бурхливий, короткочасний паводок у басейнах невеликих гірських річок і сухих балок, що несе велику кількість наносів, які надають йому характеру грязьових потоків

**Селевінія** (*Selevinia betpakdalaensis*), ссавець ряду гризунів, єдиний вид роду селевінії

**Селевкід**, македонська династія, яка оголосила себе в 312 до н.е. спадкоємицею більшої частини азійської імперії Александра Македонського, правила до 64 до н.е.

**Селедук**, один з видів споруд інженерного захисту доріг, аналог віадука, що влаштовується, як правило, в комплексі з іншими селезахисними спорудами

**Селезінка**, орган лімфоїдного кровотворення та імунного захисту

**Селезнівка**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Селезньов, Іван Федорович** (1856–1936), живописець, представник академізму, Україна

**Селекція**, наука про методи створення сортів, гібридів рослин та порід тварин, штамів мікроорганізмів з потрібними людині якостями

**Селен**, хімічний елемент, символ – Se, атомний номер – 34

**Селена**, в грецькій міфології – божество Місяця, цариця зоряного неба

**Селера** (*Apium graveolens*), городня пряна рослина з родини селерових

**Селерові**, або зонтичні (*Apiaceae*), родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Селероцвіті**, або Аралієцвіті (*Apiales, Araliales*), порядок квіткових рослин

**Селидове**, місто Донецької обл.

**Селитрянкові** (*Nitrariaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Селище**, в Україні – населений пункт міського типу, розміщений окремо від міста, біля заводу, будівництва, курорту та ін.

**Селищна рада**, орган місцевого самоврядування, що представляє територіальну громаду селища й здійснює від її імені та в її інтересах функції й повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією та ін. законами України

**Селігер**, озеро в Росії, на Валдайській височині, 260 км²

**Селіміє та її соціальний комплекс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мечеть з соціально-культурним комплексом (бібліотека, лазні, лікарня, магазин, медресе тощо), м. Едірне, Туреччина

**Селінджер, Джером Девід** (1919–2010), письменник, США

**Селітра аміачна**, тривіальна назва нітрату амонію

**Селітрянка Шобера** (*Nitraria schoberi*), вид судинних рослин родини селітрянкових, внесений до Червоної книги України

**Селітрянкові** (*Nitrariaceae*), родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Село (газета)**, українська ілюстрована газета для селян і робітників, виходила в Києві 1909–1911

**Село (населений пункт)**, в Україні – невеликий населений пункт з характерною одно-, двоповерховою забудовою (хата з господарськими приміщеннями для однієї родини)

**Село спадщини української культури** (*Ukrainian Cultural Heritage Village*), музей просто неба, розташований за 80 км на схід від м. Едмонтон (Україна)

**Селус**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мисливський резерват, Танзанія

**Сель**, потужний грязьовий, грязекам'яний або водокам'яний потік, що раптово виникає в руслах гірських річок внаслідок різкого паводку

**Сельберг, Атле** (1917–2007), математик, фахівець з аналітичної теорії чисел та теорії автоморфних функцій, Премія Філдса (1950), Норвегія

**Сельва**, вологі екваторіальні ліси в басейні р. Амазонки

**Сель-Роб**, Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання, західноукраїнська політична партія (1926–1932)

**Сельсин**, інформаційна електрична машина змінного струму, призначена для одержання напруги, амплітуда та фаза якої визначаються кутовим положенням ротора

**Сельський, Володимир Олександрович** (1883–1951), геофізик і геолог, академік АН УРСР (1939), Україна

**Сельський, Роман Юліанович** (1903–1990), живописець-імпресіоніст, Україна

**Сельський-Щасний, Фелікс Станіславович** (1852–1920), лікар, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Селянство**, селяни, соціальна група, що складається з сільськогосподарських виробників, що самостійно ведуть своє господарство і зайняті обробкою землі як основною професією

**Селянська реформа 1861**, система заходів російського уряду, спрямована на поступову ліквідацію в країні кріпосницьких відносин

**Сема градуальна**, сема, яка не представляє якоїсь нової ознаки, а лише ступінь вияву, інтенсивність тієї ж ознаки, що є і в інших близьких за значенням словах

**Сема потенційна**, сема ймовірнісна, яка не характеризує предмет чи взагалі поняття, позначене аналізованим словом, а може виявлятися в певних ситуаціях

**Семан, Ференц Іванович** (1937–2004), живописець-експресіоніст, Україна

**Семанг**, мова аустронезійської мовної сім'ї

**Семанги**, менік, менді, монік, нгок, найдавніший народ Малакського півострова, витіснений малайцями і сеноями

**Семантизація**, виявлення значення мовної одиниці, її змісту

**Семантика глибинна**, напрям лінгвістичної семантики та штучного інтелекту, який досліджує проблеми репрезентації та використання позамовних (екстралінгвістичних) чинників під час семантичного аналізу текстів

**Семантика логічна**, моделювання на логічній мові змісту висловлювань і основних семантичних понять

**Семантика породжувальна** (генеративна семантика), один із напрямів трансформаційних породжувальних граматики, метою якого було збудувати модель мови за схемою від значення до тексту і від тексту до значення

**Семантика**, розділ мовознавства, що вивчає проблеми змісту, значення й тлумачення знаків і знакових виразів, розділ семіотики, що вивчає знакові системи як засіб вираження сенсу

**Семантико-стилістичний метод**, метод, що вивчає порушення мовних норм, поєднання предметних і конотативних елементів смислу, індивідуальну багатозначність у конкретному тексті, нарощування смислових елементів за рахунок багаторазового повторення слів, фрази в тексті

**Семантичного поля методика**, спосіб дослідження лексико-семантичних систем двох чи більше мов, за яким семантичне поле однієї мови накладається на відповідне поле іншої, і таким чином встановлюються їхні відмінності, зумовлені неоднаковим членуванням мовами навколишнього світу

**Семаранг**, місто в Індонезії, 1,2 млн мешканців

**Семема**, окреме значення слова, розглянуте на емічному рівні, тобто в системі мови

**Семен Олелькович** (1418–1470), останній князь київський (1454–1470)

**Семененко, Володимир Миколайович** (1934–2012), геолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Семененко, Микола Пантелеймонович** (1905–1996), геолог, академік АН УРСР (1948), Україна

**Семенець, Володимир Іванович** (1950), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Семеніхін, Володимир Сергійович** (1918–1990), кібернетик, академік АН СРСР (1972), Україна – Росія

**Семенівка (місто)**, місто, адміністративний центр Семенівського р-ну Чернігівської обл.

**Семенівка (смт)**, селище міського типу, адміністративний центр Семенівського р-ну Полтавської обл.

**Семенівський район (Полтавська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Семенівський район (Чернігівська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Семеніхін, Володимир Сергійович** (1918–1990), кібернетик, академік АН СРСР (1972), Україна – Росія

**Семенко, Михайль Васильович** (1892–1937), поет, теоретик та ключова постать українського футуризму, Україна

**Семенов, В'ячеслав Михайлович** (1947), спортсмен (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1972), Україна

**Семенов, Євген Васильович** (1952), філософ, іноземний член НАН України (2003), Росія

**Семенов, Микола Миколайович** (1896–1986), фізико-хімік, один із основоположників хімічної фізики, академік АН СРСР (1932), Нобелівська премія з хімії (1956), Росія

**Семенов, Юліан Семенович** (1931–1993), письменник, сценарист, журналіст, поет, майстер політичного детективу, Росія

**Семенова, Ольга Юрївна** (1964), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1986), Україна

**Семенов-Тянь-Шанський, Петро Петрович** (1827–1914), географ, ботанік, статистик, мандрівник, Росія

**Семенцівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Полтавського р-ну Полтавської обл.

**Семеняка, Людмила Іванівна** (1952), балерина, балетмейстер, хореограф, балетний педагог, народний артист СРСР (1986), Росія

**Семереді, Ендре** (1940), математик, фахівець з комбінаторики та теоретичних комп'ютерних наук, Премія Філдса (1966), Премія Абеля (2012), Угорщина

**Семеренко, Валентина Олександрівна** (1986), спортсменка (біатлон), чемпіон (2014), світу (2015) та Європи (2008–2012, 2015), Україна

**Семеренко, Віта Олександрівна** (1986), спортсменка (біатлон), чемпіон (2014) та бронзовий призер (2014) Олімпійських ігор, чемпіон Європи (2008–2012), Україна

**Семерньов, Віктор Михайлович** (1942), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна



**Семеру**, діючий вулкан на острові Ява, 3676 м, Індонезія

**Семиборство жіноче**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Семигалія**, регіон Латвії

**Семик**, стародавнє слов'янське весняно-літнє свято, яке пов'язане з рядом обрядових дій, породжених вірою в рослинних духів

**Семикіна, Людмила Миколаївна** (1924), живописець, майстер декоративного мистецтва, Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Семикіна, Тетяна Георгіївна** (1973), спортсменка (веслування на байдарках), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон Європи (2001, 2004), Україна

**Семилітня війна 1756–1763**, один з наймасштабніших європейських військових конфліктів 18 ст.

**Семиноженко, Володимир Петрович** (1950), матеріалознавець, політик, академік АН України (1992), Україна

**Семирадський, Генріх Іполитович** (1843–1902), живописець, один із чільних представників пізнього академізму, Україна – Польща

**Семинар**, один із основних видів навчально-практичних занять

**Семинарія**, навчальний заклад для підготовки християнського духовництва

**Семинарія духовна**, середній навчальний заклад для підготовки духовних осіб

**Семіотика**, наука, яка досліджує способи передачі інформації, властивості знаків та знакових систем в людському суспільстві, природі або в самій людині

**Семіотика візуальна**, використання семіотики в аналізі візуальних знаків

**Семіотика політики**, філософсько-політологічний напрям, у межах якого політика інтерпретується як знакова система

**Семіти**, народи Західної Азії, що говорять семітськими мовами

**Семітологія**, 1) комплекс наукових дисциплін, що досліджує мови, літератури, культуру і історію народів семітської групи мов; 2) галузь мовознавства, що досліджує семітські мови

**Семітські мови**, одна з гілок семіто-хамітської (афразійської) мовної макросім'ї, поширена на Близькому Сході, в Північній та Східній Африці

**Семковський, Семен Юлійович** (1882–1937), філософ і соціолог, дійсний член ВУАН (1929), Україна

**Семнан**, космодром в Ірані

**Семпе, Жан-Жак** (1932), графік, художник-карикатурист, Франція

**Семчик, Віталій Іванович** (1927–2014), правознавець, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Семюелсон, Пол Ентоні** (1915–2009), економіст, Нобелівська премія з економіки (1970), США

**Сен, Амартія** (1933), економіст, Нобелівська премія з економіки (1998), Індія

**Сен Фаль, Нікі де** (1930–2002), французька та американська художниця, скульптор

**Сена**, річка у Франції, впадає до Ла-Маншу, 776 км

**Сенат**, 1) у Стародавньому Римі – найвища державна рада; 2) один з найвищих державних органів; 3) одна з законодавчих палат парламенту, судова колегія при вищих судах, або найвищий суд; 4) колегіальний орган управління в деяких вищих навчальних закладах

**Сенатович, Оксана Павлівна** (1941–1997), письменниця, поетеса, перекладач, Україна

**Сен-Венан, Адемар Барре де** (1797–1886), інженер, механік, математик, Франція

**Сен-Готард**, найважливіший гірський перевал Швейцарських Альп

**Сендай**, місто в Японії, 1 млн мешканців

**Сендберг, Карл** (1878–1967), поет, перекладач, Пулітцерівська премія (1919, 1940, 1951), США

**Сендов, Благовест** (1942), математик, іноземний член НАН України (1996), Бельгія

**Сенегал (держава)**, держава у Західній Африці

**Сенегал (річка)**, річка у Малі, Мавританії та Сенегалі, впадає до Атлантичного океану, 1970 км

**Сенегамбії мегалітичні кільця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, сакральний ландшафт, Гамбія

**Сенегамбія**, конфедерація Сенегалу та Гамбії; утворена у 1982

**Сенека** (5 до н. е. – 65 н. е.), філософ, письменник, представник стоїцизму, Римська імперія

**Сен-Жермен-де-Пре**, бенедиктинське абатство в Парижі, пам'ятка романської архітектури

**Сен-Жерменський мирний договір 1919**, мирна угода з Версальсько-Вашингтонської системи післявоєнного облаштування Європи

**Сен-Жон Перс** (1887–1975), поет і дипломат, Нобелівська премія з літератури (1960), Франція

**Сен-Жюст, Луї Антуан** (1767–1794), діяч Великої французької революції, член Якобінського клубу і Комітету громадського порятунку, Франція

**Сеник, Ірина Михайлівна** (1926–2009), поетеса, правознавець, член Української Гельсінської групи Україна

**Сенкаку**, острови у Східнокитайському морі, належать Японії

**Сенкевич, Генрік** (1846–1916), письменник, Нобелівська премія з літератури (1905), Польща

**Сенкевичівка**, селище міського типу Горохівського р-ну Волинської обл.

**Сенкер, Роберт Джозеф** (1948), астронавт, США

**Сенковський, Осип Іванович** (1800–1858), сходознавець, поліглот, письменник, редактор, колекціонер, Литва – Росія

**Сен-Лоран, Ів** (1936–2008), модельєр, Франція

**Сен-Луї (Сенегал)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто-острів у гирлі р. Сенегал, Сенегал

**Сен-Луї (Франція)**, острів Св. Людовіка, один із двох островів Сени у Парижі

**Сен-Мартен, Луї-Клод де** (1743–1803), філософ, представник ілюмінізму, Франція

**Сенна** (Cassia), рід рослин родини бобових

**Сеннет, Мак** (1880–1960), кінорежисер, актор, продюсер, композитор, оператор, «Оскар» (1932, 1938), США

**Сенотайніоз**, інфекційна інвазійна хвороба льотних медоносних, а також одиночних бджіл і дорослих джмелів, що спричиняється паразитуванням в їхніх грудних м'язах личинок сірих м'ясних мух *Senotainia tricuspsis*

**Сен-П'єр і Мікелон**, острови в Атлантичному океані, належать Франції

**Сен-Пріва-Гравелот**, населений пункт у районі Метца, поблизу якого 18.08.1870 відбулася одна з найбільших битв Франко-пруської війни 1870–1871

**Сенс**, поняття, що означає мету існування, призначення речі чи явища

**Сенс життя**, філософська та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування людини, одне з основних світоглядних понять, що визначає духовно-морального становлення особистості

**Сен-Савен-сюр-Гарган**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, бенедиктинське абатство 11–12 ст. в м. Сен-Савен, Франція

**Сен-Санс, Каміль** (1835–1921), композитор, піаніст, диригент, музичний критик, Франція

**Сенсація**, 1) сильне, приголомшливе враження, яке справляє на громадськість певна подія, якість повідомлення; 2) подія, повідомлення, що, вражаючи чимось, збуджують багатьох, викликають загальне зацікавлення

**Сенсибельний**, філософський термін, яким позначають предмети і явища світу, що досягаються за допомогою відчуттів

**Сенсибілізація (у фізіології)**, біологічний процес, унаслідок якого підвищується чутливість організму щодо повторної дії на нього чужорідних речовин

**Сенсили**, чутливі утворення безхребетних

**Сен-Сімон, Клод Анрі де Рувруа** (1760–1825), філософ, соціолог, представник утопічного соціалізму, один із фундаторів соціології та створення нової науки про людину, Франція

**Сен-Сімон, Луї** (1675–1755), історик-мемуарист, автор хроніки часів Людовіка XIV і Регентства, Франція

**Сенсор**, датчик, елемент вимірювального, сигнального, регулюючого або керуючого пристрою системи, що перетворює контрольовану величину в зручний для використання сигнал

**Сенсорна система**, сукупність периферичних і центральних структур нервової системи, відповідальних за сприйняття сигналів різних модальностей з навколишнього або внутрішнього середовища

**Сенсорні органи**, високоспеціалізовані органи для сприйняття різних подразників

**Сенсуалізм**, напрям у теорії пізнання, яке визнає відчуття єдиним джерелом достовірних знань

**Сент-Арно, Арман Жак Леруа де** (1796–1854), воєначальник, маршал Франції (1852), Франція

**Сент-Бев, Шарль Огюстен де** (1804–1869), літературознавець та літературний критик, основоположник біографічного методу в літературознавстві, Франція

**Сент-Вінсент і Гренадини**, держава у Карибському басейні

**Сент-Вінсент**, острів у Карибському морі, належить Сент-Вінсент і Гренадини

**Сент-Джонс**, місто, столиця Антигуа і Барбуди

**Сент-Джордж і навколишні укріплення**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 17–20 ст., м. Сент-Джордж, заморська територія Бермудських островів, Велика Британія

**Сент-Джорджес**, місто, столиця Гренади

**Сент-Дьйорді, Альберт** (1893–1986), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1937), Угорщина – США

**Сент-Екзюпері, Антуан де** (1900–1944), письменник, поет, військовий льотчик, Франція

**Сент-Еліас**, гора на Алясці, США, 5489 м

**Сент-Ендрюський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Сент-Ендрюс (Шотландія, Велика Британія) з 1410

**Сентенція**, короткий влучний вислів морально-повчального змісту

**Сентименталізм**, європейський мистецький напрям 19 ст.

**Сент-Ілер, Огюстен де** (1779–1853), ботанік, мандрівник, Франція

**Сент-Кілда**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, вулканічний архіпелаг, природоохоронна територія, Велика Британія

**Сент-Кітс і Невіс**, держава у Карибському басейні

**Сент-Клер Девіль, Анрі** (1818–1881), фізико-хімік, розробник першого промислового способу отримання алюмінію, Франція

**Сент-Люсія (держава)**, держава у Карибському басейні

**Сент-Люсія (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, лісовий парк, природоохоронна територія, ПАР

**Сент-Чарльз**, мис на півострові Лабрадор (Канада), крайня східна точка Північної Америки

**Сентяківка**, селище міського типу Слов'янoserбського р-ну Луганської обл.

**Сенченко, Іван Юхимович** (1901–1975), письменник, прозаїк, поет, журналіст, Україна

**Сеньйорат**, права феодалного сеньйора, зокрема система спадкового права, що охороняє неможливість подрібнення нерухомого майна

**Сеньйорія**, 1) у Західній Європі часів середньовіччя – земельне володіння, що належало сеньйору; 2) у Західній Європі часів середньовіччя – виборний орган міської влади

**Сеньковський, Юрій Миколайович** (1931), геолог, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Сеньобос, Шарль** (1854–1942), історик, дійсний член НТШ (1914), Франція

**Сепактакро**, вид спорту, що поширений у Південно-Східній Азії

**Сепаратизм**, прагнення до відокремлення та відособлення, рух за відділення частини держави задля створення нового державного утворення або набуття автономії

**Сепаратистські рухи**, різновид політичних рухів, які відображають прагнення спільноти (етнічної, релігійної) й політичних еліт до зміни чинного державного устрою

**Сепаратний мир**, мирний договір або тимчасове перемир'я, який укладено з ворожою стороною однією з держав, яка є членом певної коаліції (союзу), чи групою держав без відома й дозволу союзників

**Сепаратор**, апарат для сепарації, що здійснює поділ продукту на фракції з різними характеристиками

**Сепік**, річка у Папуа-Новій Гвінеї та Індонезії, впадає до моря Бісмарка, 1126 км

**Сепіоліди** (Sepioida), ряд головоногих молюсків

**Сепір**, Едвард (1884–1939), лінгвіст, етнолог, США

**Сепник**, елемент локального очисної споруди, застосовується на стадії проектування та будівництва комплексних систем локальної очистки побутових і господарських стічних вод

**Сеппуку** (харакірі), ритуальне самогубство методом власноручного розпорювання живота, прийняте серед осіб самурайського стану середньовічної Японії

**Сепсис**, зараження крові

**Септакорд**, акорд, який складається з чотирьох звуків, розташованих за терціями

**Септет**, 1) музичний ансамбль з семи виконавців або музичний твір для такого ансамблю; 2) у літературі – семирядкова строфа з різними схемами римування

**Септи**, перетинки в рослинних і тваринних організмах

**Септик**, споруда для очистки невеликої кількості стічних вод

**Септима**, один із основних музичних інтервалів, що охоплює сім ступенів

**Септорія** (Septoria), рід грибів-паразитів рослин

**Септуагінта**, переклад Старого Завіту грецькою мовою у 3–2 ст. до н. е.

**Сера**, Жорж-П'єр (1859–1891), живописець-неоімпресіоніст, один із засновників дивізіонізму і пуантилізму, основоположник пуантилістської манери малювання, Франція

**Сераделла** (Ornithopus), рід рослин родини бобових

**Сераль**, європейська назва султанського палацу, зокрема його закритої житлової частини (гарему)

**Серапіонові брати**, літературна група, що виникла у 1920-х в Росії

**Серафимович**, Олександр Серафимович (1863–1949), письменник, Росія

**Сербер**, Роберт (1909–1997), фізик, учасник Манхеттенського проекту, США

**Серби**, південнослов'янський народ

**Сербія**, держава у Південній Європі

**Сербська православна церква**, автокефальна православна церква на території колишньої Югославії

**Сербсько-хорватська мова**, одна з південнослов'янських мов, поширена в Сербії, Чорногорії, Хорватії, Боснії, Герцеговині

**Сервал** (*Leptailurus serval*), хижий ссавець родини котячих

**Сервантес**, Каванаг Ігнатіо (1847–1905), композитор, піаніст, Куба

**Сервантес**, Мігель де (1547–1616), новеліст, романіст, поет, драматург, класик світової літератури, Іспанія

**Сервер**, обчислювальна система (або програма), покликана обслуговувати запити інших обчислювальних систем (або програм)

**Сервілізм**, рабська догідливість, улесливість, прислужництво, покірність

**Сервіс**, Роберт Джон (1947), історик-радянолог, Велика Британія

**Сервітути**, 1) звичаєве чи законом встановлене право користуватися (частково або спільно) чужою власністю; 2) обмеження суверенітету держави над її територією на користь інших держав (наприклад, створення військових баз, транзит через канали тощо)

**Сервоклапан**, елемент системи робота, безпосередньо зв'язаний з електронним блоком, за допомогою якого (і золотників) здійснюється управління гідродвигунами

**Серге**, Еміліо Джіно (1905–1989), фізик, Нобелівська премія з фізики (1959), США

**Сергєєв**, Володимир Григорович (1914–2009), конструктор ракетної техніки, академік АН УРСР (1982), Україна

**Сергєєв-Ценський**, Сергій Миколайович (1875–1958), письменник, академік АН СРСР (1943), Росія

**Сергієнко**, Василь Тимофійович (1903–1982), представник спецслужб, нарком внутрішніх справ УРСР (1941–1943), Україна

**Сергієнко**, Іван Васильович (1936), математик, академік АН УРСР (1988), Україна

**Сергієнко**, Микола Маркович (1934), офтальмолог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Сергієнко**, Раїса Михайлівна (1925–1987), оперна співачка (лірико-драматичне сопрано), народний артист УРСР (1960) та СРСР (1973), Україна

**Сергієнко**, Ролан Петрович (1936), кінорежисер, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Сергій I** (650–701), 84-й папа римський (687–701)

**Сергій II** (?–847), 102-й папа римський (844–847)

**Сергій III** (?–911), 119-й папа римський (904–911)

**Сергій IV** (?–1012), 142-й папа римський (1009–1012)

**Сергіївка**, селище міського типу Білгород-Дністровської міськради Одеської обл.

**Сердите**, селище міського типу Шахтарської міськради Донецької обл.

**Сердінов**, Андрій Вікторович (1982), спортсмен (плавання), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон Європи (2004, 2006), Україна

**Сердолік**, мінерал, напівдорогоцінний камінь червоного чи оранжевого кольору, різновид халцедону

**Сердюк, Андрій Михайлович** (1938), гігієніст, президент НАМН України (з 2011), Україна

**Сердюк, Катерина Валеріївна** (1983), спортсменка (стрілба з лука), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Сердюк, Лесь Олександрович** (1940–2010), актор театру і кіно, народний артист України (1996), Україна

**Сердюк, Олександр Іванович** (1900–1988), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1951), Україна

**Сердюк, Олександр Олексійович** (1978), спортсмен (стрілба з лука), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон Європи (2004), Україна

**Сердюки**, наймані козацькі полки на Лівобережжі України на початку 18 ст.

**Серебренніков, Борис Олександрович** (1915–1989), мовознавець, академік АН СРСР (1984), Росія

**Серебров, Олександр Олександрович** (1944–2013), космонавт, Росія

**Серебрякова, Зінаїда Євгеніївна** (1884–1967), живописець, одна з перших жінок, твори якої увійшли до класики світового живопису, Україна – Росія – Франція

**Серебряников, Віктор Петрович** (1940), спортсмен (футбол), кращий футболіст України (1969), 5-разовий чемпіон СРСР, 2-разовий володар Кубка СРСР, Україна

**Серебрянська, Катерина Олегівна** (1977), спортсменка (художня гімнастика), чемпіон Олімпійських ігор (1996), світу (1993–1996) та Європи (1991, 1994, 1996–1998), Україна

**Середя, Ярослав Іванович** (1900–1981), нафтохімік, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Середземне море**, міжматерикове море Атлантичного океану

**Середземномор'я**, територія, що включає Середземне море з його островами і прилеглі частини Європи, Азії та Африки

**Середземноморський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Туреччини

**Середземноморські тонкопалі гекони**; тонкопалі гекони (*Mediodactylus*; *Cyrtopodion*), рід плазунів родини геконових, фауна України

**Середина-Буда**, місто, адміністративний центр Середино-Будського р-ну Сумської обл.

**Середино-Будський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Середнє**, селище міського типу Ужгородського р-ну Закарпатської обл.

**Середнє арифметичне**, сума всіх зафіксованих значень набору, поділена на кількість елементів набору

**Середнє вухо**, частина вуха, що складається з ряду сполучених між собою повітроносних порожнин

**Середнє геометричне**, середнє пропорційне, декількох додатних чисел дорівнює кореню, степінь якого дорівнює кількості чисел, із добутку даних чисел

**Середнє квадратичне**, рівне кореню квадратному з середнього арифметичного квадратів даних чисел

**Середницький, Антін Тимофійович** (1916–2012), педагог, журналіст, письменник, перекладач, Україна – Польща

**Середні віки**, епоха, умовним початком якої вважається занепад Західної Римської імперії (5 ст.), а кінцем – 15 ст.

**Середні тритони** (*Mesotriton*), рід земноводних, фауна України, родини саламандрових, фауна України

**Середній мозок**, відділ стовбуру головного мозку

**Середня Азія**, частина території Центральної Азії

**Середньовіччя економічна думка**, етап, пов'язаний з епохою феодалізму, хронологічні рамки якої охоплюють період з кінця 5 ст. до початку 17 ст.

**Середньогір'я**, гори середньої висоти (від 600 до 2500 м)

**Середньогрецька мова**, державна мова Візантії, інша назва – візантійська мова

**Середньодунайська рівнина**, Угорська низовина, низовина у басейні середньої течії Дунаю

**Середньоєвропейська рівнина**, рівнина, займає північ Польщі та Німеччини, Данію і Нідерланди

**Середньокаспійський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн у Росії

**Середньоруська височина**, височина в центрі Східноєвропейської рівнини, Росія

**Середньосибірське плоскогір'я**, плоскогір'я на півночі Євразії, Росія

**Середньостогівська археологічна культура**, археологічна культура мідної доби, поширена в степовому Подніпров'ї, Приазов'ї та Нижньому Подонні

**Середньостогівсько-Хвалинська культурно-історична спільнота**, група археологічних пам'яток (5–4 тис. до н. е.), яка розповсюджена від Південного Уралу і Північного Кавказу до Карпат і Родоп

**Середовищ поділу межа**, фізичне поняття, з яким пов'язана велика кількість ефектів, зокрема, використовуваних в електроніці

**Середовище**, 1) сукупність природних і/або соціальних умов діяльності людської спільноти загалом або окремої громади; 2) сукупність фізичних (природних) природно-антропогенних (культурних краєвидів і населених місць), а також соціальних факторів життя людини

**Середовище діалогове** (комунікативне), сукупність психологічних, психічних, соціальних, рольових, вікових, гендерних тощо чинників, а також тональність і атмосфера, в яких відбувається спілкування

**Середовище живильне**, розчин для вирощування ізольованих клітин, тканин, органів у культурі *in vitro*

**Середовище природне**, сукупність природних компонентів навколишнього природного середовища, природних комплексів, ландшафтів та об'єктів, що визначають умови життєдіяльності людини, проживання тварин, рослин та ін. живих організмів

**Середовище соціальне**, оточуючий зовнішній соціальний світ (соціум), суспільні, матеріальні і духовні умови його існування, формування і діяльності

**Середоплодень**, внутрішня частина оплодня у рослин



**Середостіння**, простір між лівим і правим плевральними мішками

**Сережка**, типе суцвіття у рослин

**Серена**, віршова форма, поширена серед трубадурів – «вечірня пісня» про заборонене кохання, прототип серенади

**Серенада**, музична композиція на чийсь честь

**Серенгети**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Танзанія

**Серенсен, Сергій Володимирович** (1905–1977), механік, академік АН УРСР (1939), Україна

**Серет**, річка у Львівській та Тернопільській обл., ліва притока Дністра, 248 км

**Серж, Віктор** (1890–1947), революціонер-комуніст, діяч Комінтерну, Бельгія – Франція – Росія – Мексика

**Сержант**, військове звання молодшого командного (сержантського або унтер-офіцерського) складу в арміях багатьох країн

**Сержипі**, штат Бразилії

**Серицин**, шовковий клей, білок натурального шовку

**Серицит**, мінерал

**Серіал**, багатосерійний фільм, об'єднаний спільним сюжетом

**Серіграфія**, різновид шовкографії

**Серір**, нафтове родовище у Лівії

**Серія авторська**, у видавничій справі – серія, всі випуски якої належать одному автору або одного колективу співавторів

**Серія (у біології)**, надвидова таксономічна категорія у ботаніці

**Серія (у видавничій справі)**, видання, однотипово оформлене, що включає сукупність томів, об'єднаних спільністю задуму, тематики, цільовим або читацьким призначенням

**Серкін, Рудольф** (1903–1991), музикант, піаніст, Премія Е. фон Сіменса (1978), «Греммі» (1984), США

**Серл, Джон** (1932), філософ, провідний фахівець світу з філософії штучного інтелекту, США

**Серна**, скельна коза (*Rupicapra rupicapra*), вид ссавців родини бикових, вид фауни України

**Сернан, Юджин Ендрю** (1934), астронавт, США

**Серни** (*Rupicapra*; також – скельні кози), рід ссавців родини порожнисторогих

**Сернуда, Луїс Бідон** (1902–1963), поет, перекладач, есеїст, Іспанія

**Серозна оболонка**, сполучнотканинна мембрана, вистилає порожнини тіла людини і тварин

**Серологія**, наука про властивості сироватки крові, особливо антитіл, що в ній містяться, також комплекс методів лабораторної діагностики за допомогою специфічних антитіл

**Серотерапія**, лікування введенням сироватки крові у тканини хворого

**Серотонін**, гормон, медіатор нервової системи

**Сероу**, козоріг, козеріг (*Capricornis*), рід ссавців родини бикових

**Серпантин**, 1) складні заокруглення із зовнішнього боку гострих кутів траси; 2) звивиста, часто зигзагоподібна дорога в гірській місцевості; 3) вузька різноколірна звивиста паперова стрічка, якою кидаються учасники карнавалів

**Серпентин**, група мінералів підкласу шаруватих силікатів, магнієво-залізисті гідросилікати

**Серпентиніт**, гірська порода

**Серпій**, клязея (*Klasea*), рід судинних рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Серпневе**, селище міського типу Тарутинського р-ну Одеської обл.

**Серпоклюв** (*Ibidorhyncha struthersii*), вид птахів підряду куликів ряду сивкоподібних

**Серпокрилки** (*Drepanidae*), родина невеликих метеликів, схожих на п'ядунів

**Серпокрильцеподібні** (*Apodiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Серпокрильці, стрижі** (*Apus*), рід птахів родини серпокрильцеві, два види якого внесені до Червоної книги України

**Серпула**, хатній гриб (*Serpula*), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Серпуліди** (*Serpulidae*), родина сидячих багатощетинкових кільчастих червів

**Серпуховський вік і ярус**, пізній вік ранньої кам'яновугільної епохи та відклади, що утворилися в той час

**Серр, Жан-П'єр** (1926), математик, фахівець алгебри, алгебраїчної геометрії, топології многовидів, Премія Філдса (1954), Премія Абеля (2003), Франція

**Серра-да-Капівара**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, на території якого знаходиться велика кількість доісторичного наскального живопису, Бразилія

**Серра-де-Трамунтана**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт в автономній спільноті Балеарські острови, Іспанія

**Серрано**, мова юто-ацтецької групи індіанських мов Північної Америки

**Серро, Мішель** (1928–2007), актор, Франція

**Серро-де-лас-Месас**, місто в Мексиці періоду ольмекської археологічної культури 2–1 тис. до н. е.

**Сертифікат**, 1) документ, що засвідчує певні права його власника (напр., на навчання); 2) свідоцтво про здобуту професійну підготовку, про стан здоров'я, про медичне щеплення при виїзді за кордон; 3) документ, виданий компетентним органом, що засвідчує якість товару

**Сертифікат акціонерний**, документ, який посвідчує право власності на акції

**Сертифікати золоті**, свідоцтва про депонування золота, що випускалися скарбницею або банками та підлягали вільному обміну на золото

**Сертифікація**, діяльність уповноважених органів з підтвердження якісних характеристик товару (роботи, послуги) обов'язковим вимогам стандартів якості та видання документу відповідності (сертифіката)

**Сертифікація вищого навчального закладу**, визнання державними органами акредитації належності вищого навчального закладу до елітної групи, показники якості підготовки спеціалістів для яких відповідають світовим стандартам

**Серуліна зубчаста** (*Serrulina serrulata*), вид черевоногих, ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Серф, Вінтон Грей** (1943), науковець в галузі теорії обчислювальних систем, один з розробників протоколу TCP/IP, який уможливив появу Інтернету, Премія Тюрінга (2004), США

**Серфінг**, вид спорту, катання на хвилі на спеціальних легких дошках

**Серце**, центральний орган кровоносної системи

**Серце штучне**, апарат, сконструйований для виконання механічної функції серцевого м'яза

**Серцевидки** (*Cardiidae*), родина двостулкових молюсків

**Серцевина**, внутрішня частина стебла, стовбура або кореня рослини

**Серцевинні промені**, одно- або багаторядні шари паренхімних клітин, що пересікають деревину і луб стебел та коріння дводольних рослин

**Серця клапан**, перетинки між передсердями і шлуночками серця, а також між шлуночками серця і головними артеріями (аортою і легеневою артерією)

**Сесбанія** (*Sesbania*), рід рослин родини бобових

**Сесіл, Роберт (політик)** (1563–1612), політик, одна з ключових фігур англійської політики часів королеви Єлизавети I та Якова I, Велика Британія

**Сесіл, Роберт (юрист)** (1864–1958), юрист, ідеолог Ліги Націй, Нобелівська премія миру (1937), Велика Британія

**Сесія**, 1) період часу між навчальними заняттями у вищих навчальних закладах, який відводиться для складання іспитів та заліків; 2) період постійної роботи законодавчого органу (сесія Верховної Ради України)

**Сесія екзаменаційна**, період складання іспитів у вищому і середньому спеціальному навчальному закладі, що зазвичай відбувається двічі протягом навчального року (зимова і літня)

**Сеслерія голуба** (*Sesleria caerulea*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Сестер-євхаристок згромадження**, монаший чин УГКЦ, заснований у 1957 на Західній Україні

**Сестер-місіонерок Святої Родини згромадження**, жіноче об'єднання, засноване блаженною Болеславою Лямент у 1905 у Могилеві

**Сестер-служебниць Пренепорочної Діви Марії згромадження**, монаший чин Української греко-католицької церкви, заснований у 1892 на Галичині

**Сестри Непорочного Серця Марії Фатімської**, чернечий жіночий орган Української греко-католицької церкви, діє з 1945

**Сетон-Томпсон, Ернест** (1860–1946), письменник, живописець-аніمالіст, один із основоположників скаутського руху, Велика Британія – Канада – США

**Сетубал**, округ Португалії

**Сеул**, місто, столиця Республіки Корея

**Сефевіди**, династія шахів Ірану (1502–1736)

**Сеферіс, Йоргос** (1900–1971), поет, Нобелівська премія з літератури (1963), Греція

**Сефі ад-Діна мавзолей, мечеть і Ардебіля храмовий ансамбль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс 16–18 ст. на основі усипальниці шейха Сефі ад-Діна, м. Ардебіль, Іран

**Сецернетії** (*Secernentea*), клас безхребетних тварин типу круглих червів

**Сецесіон**, синонім модерну в Австрії і Німеччині кінця 19 – початку 20 ст., назва тогочасних художніх об'єднань в цих країнах

**Сецесія гуцульська**, архітектурний стиль, що розвивався в східній Галичині, головним чином у Львові, наприкінці 19 – на початку 20 ст.

**Сецесія (у політології)**, вихід частини держави або регіону зі складу однієї держави з метою утворення нової держави або приєднання до іншої держави

**Сеча**, продукт життєдіяльності тварин, що виділяється нирками

**Сечеллантрові** (*Setchellanthaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Сечівник**, уретра, орган видільної системи

**Сечовиділення**, процес виділення сечі

**Сечовидільна система**, сукупність органів, які виводять з організму надлишок води

**Сечовий міхур**, непарний порожнистий м'язовий орган видільної системи

**Сечоводи**, трубчасті протоки по яким виводиться сеча

**Сечостатева система**, пов'язані між собою органи статевий та видільної системи

**Сечоутворення**, утворення сечі в організмі

**Северне**, селище міського типу Сніжнянської міськради Донецької обл.

**Северний**, селище міського типу Краснодонської міськради Луганської обл.

**Северо-Гундорівський**, селище міського типу Краснодонської міськради Луганської обл.

**Северцов, Олексій Миколайович** (1866–1936), зоолог, основоположник еволюційної морфології тварин, академік ВУАН (1925) та АН СРСР (1920), Росія

**Северодонецьк**, місто Луганської обл.

**Сєдих, Юрій Георгійович** (1955), спортсмен (легка атлетика), чемпіон (1976, 1980) та срібний призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1991) та Європи (1978, 1982, 1986), Росія – Україна

**Сєдов, Георгій Якович** (1877–1914), географ, мандрівник, гідрограф, полярний дослідник, Україна – Росія

**Сєдове**, селище міського типу Новоазовського р-ну Донецької обл.

**Серков, Пилип Миколайович** (1908–2011), фізіолог, педагог, академік АН УРСР (1979), Україна

**Сєров, Валентин Олександрович** (1865–1911), художник-імпресіоніст, Росія

**Сєченов, Іван Михайлович** (1829–1905), фізіолог і просвітитель, мислитель-раціоналіст, творець фізіологічної школи, учений-енциклопедист, біолог-еволюціоніст, психолог, антрополог, анатом, гістолог, патолог, психофізіолог, фізико-хімік, ендокринолог, офтальмолог, Росія

**Сибір**, великий географічний регіон у північно-східній частині Євразії

**Сибірка**, інфекційна хвороба, поширена серед усіх видів сільськогосподарських, домашніх і диких тварин, а також серед людей

**Сибірний, Андрій Андрійович** (1948), біолог, академік НАН України (2012), Україна

**Сибірська платформа**, одна з найбільших древніх (докембрійських) платформ на півночі Азії

**Сибірський козел** (*Capra sibirica*), вид парнокопитних

**Сибірський коконопряд** (*Dendrolimus sibiricus*), вид метеликів з родини коконопрядів

**Сибіряков, Едуард Федорович** (1941–2004), спортсмен (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968) та світу (1962), Росія – Україна

**Сибіряков, Лев Михайлович** (1870–1938), оперний співак (бас), Україна – Росія – Польща

**Сиборгій**, хімічний елемент, символ – Sg, атомний номер – 106

**Сивак, Євдокія Микитівна** (1855–1935), народна співачка та фольклорист, Україна

**Сиваське**, селище міського типу Новотроїцького р-ну Херсонської обл.

**Сиваш**, Гниле море, система дрібних заток біля західних берегів Азовського моря в Криму, Україна

**Сивілли**, сибілли, в грецькій міфології – провидиці

**Сивки** (*Pluvialis*), рід птахів родини сивкових, фауна України

**Сивкові** (*Charadriidae*), родина птахів ряду сивкоподібних, фауна України

**Сивкоподібні** (*Charadriiformes*), ряд птахів надряду кілегрудих

**Сивокінь, Григорій Матвійович** (1931–2014), літературознавець, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Сиворакша** (*Coracias garrulus*), вид птахів, ряду ракшеподібних, родини сиворакшевих, внесений до Червоної книги України

**Сиворакшеві** (*Coraciidae*), родина птахів ряду ракшеподібних, фауна України

**Сивуля Велика**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1836 м

**Сивуля мала**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Горгани, 1818 м

**Сивуч** (*Eumetopias jubatus*), вид морських ссавців, найбільший представник родини вухатих тюленів

**Сигер Брабантський** (1240–1284), філософ, основоположник західного аверроїзму, Франція

**Сигі** (*Coregonus*), рід промислових риб родини лососевих  
**Сигізмунд I Люксембург** (1361–1437), імператор Священної Римської імперії (1433–1437), король Угорщини та Хорватії (1387–1437), Німеччини (1410–1437) та Чехії (1419–1437)

**Сигізмунд I Старий** (1467–1548), король Польщі і великий князь Литовський (1506–1548)

**Сигізмунд II Август** (1520–1572), король Польщі і великий князь Литовський (1548–1572)

**Сигізмунд III Ваза** (1566–1632), король Польщі і великий князь Литовський (1587–1632), король у Швеції (1592–1599)

**Сигілографія**, спеціальна історична дисципліна, яка досліджує часову, державну, територіальну, відомчу, фамільну та особисту належність печаток

**Сигілярієві** (*Sigillariaceae*), родина викопних плауноподібних рослин порядку лепідодендронових

**Сиг-марена** (*Coregonus maraena*), риба родини лососевих, вид фауни України

**Сигнал**, умовний знак для передачі певної інформації, розпоряджень та ін.

**Сигнал аналоговий**, сигнал, у якого кожен з визначальних параметрів характеризується безперервною функцією часу

**Сигнали агресивні**, інформація, що міститься в зображенні насильства в мас-медіа, яка вселяє думку про доцільність агресії проти конкретних жертв

**Сигнали радіотехнічні**, сигнали, оброблювані радіотехнічними пристроями та системами

**Сигналізація звукова**, сигнал, за допомогою яких транспортні засоби попереджають пішоходів про небезпеку

**Сигнальна система перша**, сукупність нервових процесів, що виникають у корі великих півкуль головного мозку людини і тварин при безпосередньому діянні подразників зовнішнього та внутрішнього середовища на рецептори

**Сигнальні системи**, системи нервових процесів, тимчасових зв'язків і реакцій, що формуються в головному мозку в результаті впливу зовнішніх і внутрішніх подразнень і забезпечують пристосування організму до навколишнього середовища

**Сигнатура**, символ або низка символів, унікальний ідентифікатор об'єкта, предмета чи документа

**Сигніфікація**, сигніфікат, сукупність ознак, яка є суттєвою для правильного іменування предмета певним терміном

**Сигові** (*Coregonidae*), родина лососеподібних риб

**Сигран**, синтетичний граніт, склокристалічний матеріал, що імітує граніт

**Сиди** (*Sida*), рід трав'янистих рослин родини мальвових

**Сидерати**, зелені добрива

**Сидерит**, мінерал

**Сидоренко, Валерій Петрович** (1976), спортсмен (бокс), чемпіон Європи (2000), Україна

**Сидоренко, Віктор Дмитрович** (1953), живописець-неоавангардист, педагог, Україна

**Сидоренко, Володимир Петрович** (1976), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (2001), Україна

**Сидоренко, Олександр Олександрович** (1960), спортсмен (плавання), чемпіон Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1982) та Європи (1981), Україна

**Сидоренко, Петро** (1926–2007), живописець, графік, Україна – Франція – Канада

**Сидоряк, Семен Дмитрович** (1870 – після 1936), педагог, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Сидяк, Віктор Олександрович** (1943), спортсмен (фехтування на шаблях), чемпіон (1968, 1972, 1976, 1980), срібний (1972) та бронзовий (1976) призер Олімпійських ігор, Україна

**Сидячооки** (Basommatophora), підряд легеневих молюсків класу червоногих

**Сидячочереві** (Symphyta), підряд комах ряду перетинчастокрилих

**Сизий голуб** (Columba livia), вид птахів родини голубиних

**Сизиній** (650–708), 87-й папа римський (708)

**Сизоненко, Олександр Олександрович** (1923), письменник, публіцист, кіносценарист, прозаїк, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Сикативи**, розчини солей важких металів нафтових кислот в органічно летких розчинниках – скипидарі, сольвенті, бензині-розчиннику

**Сикоку**, острів на півдні Японського архіпелагу

**Сикстинська капелла**, папська каплиця в Апостольському палаці Ватикану з фресками Мікеланджело

**Сикхізм**, одна з національних релігій Індії

**Сила**, здатність здійснювати роботу або витримувати навантаження, кількісна міра механічної взаємодії об'єктів (одиниці виміру)

**Сила аеродинамічна**, сила, з якою зустрічний рухомий газовий (наприклад, повітряний) потік діє на поверхню твердого тіла

**Сила гібридна**, те саме що й гетерозис

**Сила доцентрова**, будь-яка сила, що надає тілу нормального прискорення

**Сила електромагнітна**, одна з чотирьох фундаментальних сил у природі, що пов'язує негативно заряджені електрони з позитивно зарядженим ядром усередині атома

**Сила електрорушійна**, ЕРС, скалярна величина, що характеризує здатність електричного поля спричинювати та підтримувати електричний струм у замкненому провідному колі

**Сила звука**, акустична характеристика мовного звука, яка вказує на амплітуду (розмах) коливань при його утворенні

**Сила звуку**, величина, що визначає інтенсивність звуку, вимірюється потоком звукової енергії через 1 см<sup>2</sup> за 1 секунду

**Сила іллокутивна**, функція мовного акту, сутність якої полягає у встановленні наміру його здійснення адресантом (мовцем, автором) стосовно адресата (слухача, читача)

**Сила кінська**, к. с., позасистемна одиниця потужності

**Сила коерцитивна**, напруженість магнітного поля, спрямованого проти залишкової індукції (намагніченості), при якій індукція (намагніченість) зразка переходить через нульове значення

**Сила критична**, значення сили, за якого відбувається втрата стійкості центрально-стиснутого стержня без вичерпання його тримальної здатності

**Сила Лоренца**, сила, що діє на електричний заряд, який рухається в магнітному полі

**Сила магніторушійна**, характеристика здатності певної фізичної системи створювати магнітний потік

**Сила механічна**, міра взаємодії тіл, яка дорівнює масі тіла, помноженій на прискорення, що передається силою тіла, при цьому напрям сили збігається з напрямом прискорення

**Сила непереборна**, в цивільному праві обставина, що звільняє від відповідальності

**Сила оптична**, характеристика здатності оптичної системи фокусувати світло

**Сила поздовжня**, сума проекцій усіх сил з одного боку перерізу на поздовжню вісь елемента. Оскільки рівнодіюча спрямована нормально до перерізу, її ще називають нормальною силою

**Сила поперечна**, сума проекцій усіх зовнішніх сил, які діють на елемент з одного боку перерізу, на нормаль до осі елемента

**Сила світла**, світлова величина, що дорівнює відношенню світлового потоку до тілесного кута, в якому потік поширюється

**Сила тяжіння**, рівновага сили тяжіння тіла (матеріальної точки) до Землі і відцентрової сили інерції, зумовленої обертанням Землі

**Сила цілі**, умовний параметр, що характеризує здатність виявлення цілі на фоні шумів

**Силабографема**, букви, що позначають два звуки

**Силантьєв, Денис Олегович** (1976), спортсмен (плавання), срібний призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (1998), Україна

**Силантьєв, Юрій Васильович** (1919–1983), диригент, скрипаль, композитор, народний артист СРСР (1975), Росія

**Силени**, божества в грецькій міфології

**Сили жорсткої концепція**, застосування військового і/або економічного примусу для корекції поведінки або інтересів інших політичних сил

**Сили застосування**, примусова дія держави

**Сили м'якої концепція**, концепція, для опису можливості отримати бажане через кооптацію (співробітництво) і привабливість на відміну від «твердої сили», тобто застосування примусових заходів або прямої оплати

**Сили момент**, векторна фізична величина, рівна векторному добутку радіус-вектора, проведеного від осі



обертання до точки прикладення сили, на вектор цієї сили. Момент сили є мірою зусилля, направлено на обертання тіла

**Сили політичні**, організовані суб'єкти соціальної й політичної діяльності, що здійснюють вплив на хід політичного процесу

**Сили правлячі**, частина спектра політичних сил, яка, посідаючи панівне становище в структурі влади, здійснює політичне управління суспільними справами

**Сили реагування**, тимчасове формування сил флоту, призначене для перевезення військ десанту, забезпечення безпеки його переходу морем, висадки та підтримки його дій на березі

**Силин, Олесь Опанасович** (1913–2007), архітектор, учасник проектів реконструкції архітектурних пам'яток Києва, Герой України (2005), Україна

**Силікальцит**, умовна назва одного з різновидів вапняно-піщаного автоклавного бетону, який застосовується для виготовлення силікатобетонних виробів

**Силікати**, клас найбільш поширених мінералів, природні хімічні сполуки з комплексним кремнекисневим радикалом

**Силікатобетонні вироби**, елементи збірних будівельних конструкцій (панелі внутрішніх стін і перекриттів, стінові блоки, колони, балки і т. п.), що виготовляються з силікатного бетону

**Силікофлагеляти** (Silicoflagellatophycidae), група водоростей

**Силова дія**, дія, під якою розуміють як безпосередній вплив навантажень, так і дії від зміщення опор, зміни температури, усадки та інших подібних явищ, що викликають реактивні сили

**Силіві лінії**, крива, дотична до якої в будь-якій точці збігається за напрямком з вектором, що є елементом векторного поля в цій же точці

**Силогізм**, дедуктивний умовивід, в якому з двох суджень (засновків) виводиться висновок

**Силогістика**, розділ формальної логіки, що вивчає силогізми: дедуктивні умовиводи, в яких з двох суджень, що називаються засновками, одержують зумовлене ними третє судження – висновок

**Силосний корпус**, частина елеватора, споруда, що складається з системи силосів, забезпечена механізмами переміщення зерна

**Силует**, окреслення, обрис предмета, схожий на його тінь

**Силумін**, сплав алюмінію з кремнієм

**Силурійський період**, **силур**, **силурійська система**, геологічний період, третій період палеозоя, після ордовіка, перед девоном

**Сильванський, Микола Йосипович** (1916–1985), піаніст, композитор і педагог, Україна

**Сильверій** (?–537), 58-й папа римський (536–537)

**Сильвестр (Кулябка)** (1704–1761), ієрарх православної церкви, єпископ Костромський і Галицький (1745–1750), архієпископ Петербурзький і Шліссельбурзький (1750–

1761), один із провідних богословів та ораторів свого часу, Україна – Росія

**Сильвестр I** (?–335), 33-й папа римський (314–335)

**Сильвестр II** (946–1003), 139-й папа римський (999–1003)

**Сильвестр III** (?–1063), 146-й папа римський (1045)

**Сильвестр Ляскоронський** (?–1754), ієрарх православної церкви, письменник, драматург, ректор Києво-Могилянської академії (1746–1751), Україна

**Сильвестров, Валентин Васильович** (1937), композитор, народний артист УРСР (1989), Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Сильвін**, мінерал класу хлоридів

**Сильвініт**, осадова гірська порода, що складається з шарків галіту і сильвіну

**Сима**, 1) деталь архітектурного декору даху – жолоба з водостоками, нерідко у вигляді голів левів; 2) жолоб для влаштування стікання води, розташований над карнизом античного храму

**Симарубові** (Simaroubaceae), родина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Симашкевич, Милиця Миколаївна** (1900–1976), художник театру і кіно, Україна

**Симбіогенез**, гіпотеза про походження деяких внутрішньоклітинних структур еукаріотів в результаті серії симбіозів

**Симбіоз**, тип взаємовигідного співіснування різних біологічних видів

**Симбіонт**, учасник симбіозу

**Симбіотопія**, співіснування різних видів в одному біотопі

**Символ віри**, стислий виклад головних догматів певної релігії, безумовне виконання яких є обов'язком віруючого

**Символ національно-культурний**, словесний або предметний образ, який є надзвичайно цінним для певного народу, нації

**Символ (у культурології)**, знак, візуальна та (або) вербальна структура, що узагальнено відбиває реальні предмети і явища

**Символ (у філософії)**, форми виразу духовного змісту за допомогою матеріальних предметів та образів, що виступають як знаки цього змісту

**Символізм український**, напрям у мистецтві України кінця 19 – початку 20 ст.

**Символізм**, літературно-художній напрям у культурі останньої чверті 19 ст. – першій третині 20 ст., який звернувся до платонівсько-неоплатонічної ідеї про мистецтво як відображення першоїдеї в символах

**Символіка державна**, вищі відзнаки держави: закріплені в законодавстві країни офіційні знаки (зображення, предмети), музичні твори, які в короткій формі передають одну або кілька ідей політичного чи історичного характеру й символізують суверенітет держави

**Символіка логічна**, сукупність знаків, якими позначають логічні операції, структуру форм мислення тощо

**Символіка політична**, різноманітні знаки, символи, що є предметами або актами людської поведінки, які

стосуються політичної сфери і є культурною пам'яттю певних соціальних груп чи всього суспільства

**Симеон Полоцький** (1629–1680), богослов, філософ, поет, драматург, оратор і педагог, Білорусь – Україна – Росія

**Симеонов, Костянтин Арсенович** (1910–1987), музикант, диригент, народний артист СРСР (1962), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Симетризація**, виникнення білатеральної симетрії в ембріогенезі радіально симетричних зародків

**Симетрія променева**, радіальна симетрія, симетричне повторення ділянок тіла навколо головної осі у кишково-порожнинних тварин

**Симетрія (у біології)**, закономірна просторова організація організму відносно однієї або декількох осей симетрії

**Симетрія (у геометрії)**, співрозмірність, одна з форм побудови гармонійно урівноваженої композиції

**Смирненко, Володимир Львович** (1891–1938), селекціонер, помолог, Україна

**Смирненко, Лев Платонович** (1855–1920), селекціонер, помолог, плодовод, Україна

**Смирненко, Платон Федорович** (1821–1863), промисловець-цукрозаводчик, один із засновників раціонального садівництва в Україні, Україна

**Симіаси** (Simias), рід приматів родини мавпових

**Симмах** (?–514), 51-й папа римський (498–514)

**Симмондсієві** (Simmondsiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Симоненко, Валентин Костянтинович** (1940), економіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Симоненко, Василь Андрійович** (1935–1963), письменник, поет, перекладач, журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Симоненко, Дем'ян Гаврилович** (1871–1948), кобзар-сліпець, Україна

**Симоненко, Олександр Сергійович** (1974), спортсмен (велоспорт), срібний призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Симонов, Євген Рубенович** (1925–1994), театральний режисер і педагог, народний артист СРСР (1975), Росія

**Симонов, Костянтин Михайлович** (1915–1979), письменник, поет, журналіст, класик російського соцреалізму, Росія

**Симонов, Микола Костянтинович** (1901–1973), актор, режисер, народний артист СРСР (1950), Росія

**Симонов, Рубен Миколайович** (1899–1968), актор, режисер, народний артист СРСР (1946), Росія

**Симпатична нервова система**, частина автономної нервової системи разом з парасимпатичною і ентєральною нервовою системою

**Симпатрія**, 1) спосіб видоутворення; 2) спільне існування на одній території

**Симпекма Брауєра** (Sympecta braueri), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного спис-

ку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Симпласт**, 1) (у тварин) будова тканини без поділу на окремі клітини; 2) (у рослин) єдина система протопластів, з'єднаних плазмодесмами

**Симпліфікація**, спрощений метод виробництва завдяки виключенню зайвих типорозмірів деталей, особливо у галузі технологічної оснастки, зайвих видів звітів і документації, об'єднання норм запасів матеріалів та ін.

**Симплокові** (Symplocaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Симподій**, осьовий орган рослин

**Симпозіум**, нарада з якого-небудь наукового питання (часто міжнародна)

**Симпсон**, пустеля в Центральній Австралії

**Симулякр**, копія, оригінал якої ніколи не існував, псевдознак

**Симуляція**, імітація певної реальної речі, ситуації чи процесу

**Симфізи**, перехідні з'єднання між кістками скелету

**Симфіли** (Symphylla), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Симфонія**, 1) явище, що являє собою гармонійне поєднання чого-небудь; 2) великий музичний твір для оркестру, написаний у сонатній формі

**Симфонія концертна**, музична форма класицистичного періоду, поєднання симфонії та концерту

**Синагога**, культова споруда, центр релігійного і громадського життя євреїв, місце молитви та вивчення Тори

**Синайський півострів**, півострів на південному заході Азії (Єгипет)

**Синантроп** (Sinanthropus pekinensis, Homo erectus pekinensis), викопна людина, яка існувала близько 600–400 тис. років тому, в льодовиковий період

**Синантропні організми**, тварини, рослини і мікроорганізми, різною мірою пов'язані з людиною і пристосувалися до умов, створених або видозмінених людиною

**Синап-даг**, дугоподібний гірський хребет Кримських гір

**Синапс**, анатомічний контакт між двома нейронами

**Синапсис**, кон'югація хромосом

**Синаптосоми**, штучні утворення з гомогенатів нервової тканини

**Сингаївський Микола Федорович** (1936–2013), поет, Україна

**Сингальська мова**, мова індійської групи індоевропейської мовної сім'ї, офіційна мова Шрі-Ланки

**Сингіль** (Liza aurata), риба родини кефалевих, вид фауни України

**Сингонія гексагональна**, тип сингонії кристалічної ґратки

**Синджерей**, район Молдови

**Синдикат**, одна з форм монополії, об'єднання підприємств, у якому розподіл замовлень на закупівлю

сировини і реалізацію продукції здійснюється через єдину збутову контору або інший аналогічний орган

**Синдром адаптаційний**, стрес, універсальна реакція організму на різноманітні збудники

**Синдром Дауна**, комплекс симптомів (як-от вузькі розкоші очі, низький тонус мускулатури, затриманий психічний розвиток тощо), обумовлений наявністю трьох хромосом у 21 парі замість нормальних двох

**Синдром зап'ясткового каналу**, комплекс симптомів (біль у зап'ясті, оніміння пальців руки), які виникають внаслідок механічного стиснення серединного нерва

**Синдром малоросійства**, негативне соціально-психологічне явище, пов'язане з кризою національної свідомості частини українства, засноване на відчутті своєї культурно-етнічної меншовартості, неповноцінності порівняно з «великоросами»

**Синдром набутого імунodefіциту** (СНІД), комплекс клінічних проявів інфекції вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ)

**Синдром старшого брата**, колоніальна психологія громадян Російської Федерації щодо пострадянських країн, характерною рисою якої є повний нігілізм до прав сусідніх націй

**Синевир**, національний природний парк в Українських Карпатах, у межах Міжгірського р-ну Закарпатської обл.

**Синевир (озеро)**, Синевир, Морське Око, найбільше озеро Українських Карпат. Розташоване в Міжгірському р-ні Закарпатської обл., в гірському масиві Внутрішні Гірчани. Входить до складу Національного природного парку «Синевир»

**Синедріон**, вища політична і судова установа в Єрусалимі у 1 ст. до н. е. – 1 ст. н. е., що контролювалась римським прокуратором

**Синельниківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Синельников, Кирило Дмитрович** (1901–1966), фізик, академік АН УРСР (1948), Україна

**Синельникове**, місто, адміністративний центр Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Синемюрський вік і ярус**, другий вік юрського періоду та відклади, що утворилися в той час

**Синергетика**, міждисциплінарний напрям наукових досліджень, завдання якого полягає у пізнанні принципів самоорганізації різних систем

**Синергиди**, особливі клітини зародкового мішка

**Синергія**, сумарний ефект взаємодії двох або більше чинників, дія яких істотно перевершує ефект кожного окремого компонента

**Синеус і Трувор**, варязькі конунги, брати Рюрика, існування яких засвідчено в «Повісті минулих літ»

**Синець** (*Ballerus ballerus*), риба родини корошових, вид фауни України

**Синицеві** (*Paridae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Синиці** (*Parus*), рід птахів родини синицевих, фауна України

**Синиця вусата** (*Panurus biarmicus*), вид птахів родини сирових, вид фауни України

**Синиця довгохвоста** (*Aegithalos caudatus*), вид птахів родини довгохвостих синиць, вид фауни України

**Синиця, Григорій Іванович** (1908–1996), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1992), Україна

**Синій Вершник**, творче об'єднання представників експресіонізму (в основному художників) на початку 20 ст. у Німеччині

**Синкарпні плоди**, дво- чи багатогніздові ценокарпні плоди

**Синкліналь**, увігнута складка шарів гірських порід, ядро якої складено молодшими відкладами, аніж крила

**Синклінорій**, велика і складна складчата структура синклінальної будови, що складається з більш дрібних складок

**Синкопа**, зсув ритмічної опори в музиці з сильною частки такту на слабку, тобто розбіжність ритмічного акценту з метричним; випадіння складу або звука в слові

**Синкретизм**, злиття, нероздільність, переплетіння різних видів культурної творчості

**Синовіальна оболонка**, внутрішній шар сумки суглобів

**Синовіальна рідина**, рідина, що міститься в суглобовій сумці

**Синод**, найвища колегіальна церковна установа на чолі з ієрархом Церкви

**Синологія**, китайістика, сукупність наук, що вивчають історію, культуру, мову й літературу Китаю

**Синоніми**, слова однієї частини мови (у більш широкому значенні – фразеологізми, морфеми, синтаксичні конструкції), що повністю або частково співпадають за значенням

**Синоніми стилістичні**, синоніми емоційно-експресивні, синоніми, які різняться емоційно-експресивним забарвленням

**Синоніміка**, 1) розділ лексикології, що вивчає синоніми; 2) сукупність синонімів певної мови

**Синонімічний ряд**, сукупність усіх синонімів певного змісту

**Синонімія**, тип семантичних значень мовних одиниць, що полягає у повному або частковому співпадінні їх значень

**Синопис** **Київський**, історична компіляція, складена й опублікована у 17 ст.

**Синопис**, виклад в одному загальному огляді, в стислій формі, без докладної аргументації і без теоретичних міркувань, одного цілого предмета або однієї галузі знань

**Синтагма**, 1) інтонаційно-смилова єдність, що виражає у даному контексті і в даній ситуації одне поняття і може складатись з одного слова, групи слів і цілого речення; 2) послідовність двох (чи більше) мовних одиниць, поєднаних певним типом зв'язку

**Синтаксис**, 1) характерні для конкретних мов засоби і правила створення мовних одиниць; 2) розділ граматики, що досліджує процеси породження мовлення

**Синтаксис абстрактний**, правила сполучення даних при створенні повідомлень

**Синтаксис глибинний**, спосіб абстрактного опису семантичної структури речення, що використовується у теорії трансформаційних породжувальних граматик (генеративній лінгвістиці)

**Синтаксис зіставний**, розділ зіставного мовознавства, який вивчає спільні і відмінні ознаки будови словосполучень і речень зіставлюваних мов, а також їх творення та функціонування

**Синтаксис комунікативний**, синтаксис, об'єктом якого є актуальне членування речення, комунікативна парадигма речень, типологія висловлень тощо

**Синтаксис конструктивний**, синтаксис мови (не мовлення); вивчає речення як структурні схеми

**Синтаксис логіко-граматичний**, синтаксис, у якому речення і його компоненти інтерпретуються з позиції логіки

**Синтаксис логічний**, система визначень логічних систем як знакових та сукупність методів їх дослідження як специфічних об'єктів, по можливості абстрагуючись від змістовних (семантичних) відношень

**Синтаксис номінативний**, синтаксис, який вивчає номінативну функцію речень

**Синтаксис прагматичний**, синтаксис, предметом якого є комплекс проблем, пов'язаних з мовцем і адресатом, їх взаємодією у процесі комунікації

**Синтаксична конструкція непередикативна**, одиниця мови, яка складається з двох чи більше позицій, об'єднаних непередикативними синтаксичними зв'язками

**Синтез**, метод дослідження якого-небудь явища у його єдності та взаємозв'язку частин; узагальнення, зведення до єдиного цілого даних, здобутих аналізом

**Синтез асиметричний**, синтез, який іде з утворенням хіральної молекули або хірального фрагмента у молекулі

**Синтез мистецтв**, взаємозв'язана органічна єдність різних видів мистецтва (живопису, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва та ін.) та архітектури, в результаті здійснення якого виникає нова естетично-образна якість цілісного художнього ансамблю

**Синтез неокласичний**, економічна концепція, що прагне поєднати неокласичну теорію і кейнсіанство

**Синтезатори звуку**, електронний музичний інструмент, який створює (синтезує) звук за допомогою одного або декількох генераторів звукових хвиль

**Синтетизм**, мистецький напрям у французькому живописі кінця 19 ст.

**Синтетична теорія еволюції**, сучасний дарвінізм

**Синтоїзм**, національна релігія Японії, що сформувалася на основі анімістичних культів

**Синузія**, частина фітоценозу

**Синус**, одна з тригонометричних функцій

**Синус (в анатомії)**, пазуха, заглиблення, розширення, довгий замкнутий канал

**Синус інтегральний**, одна зі спеціальних функцій

**Синус каротидний**, розширення сонної артерії

**Синусопередсердний вузол**, велике скупчення клітин пейсмейкерів (водіїв ритму) в районі венозного синуса правого передсердя

**Синхронізатор**, пристрій, що забезпечує синхронізацію дії частин машин або механізмів

**Синхронізму умова**, приблизна рівність швидкості електронного потоку та фазової швидкості електромагнітної хвилі, або кратність періодів руху ущільнень електронного потоку і періодів коливань електромагнітного поля

**Синцитій**, тип будови деяких тваринних тканини

**Синці** (Ballerus), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Синцов, Дмитро Матвійович** (1867–1946), математик, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Синьга** (*Melanitta nigra*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Синьйоре, Симона** (1921–1985), актриса, «Срібний ведмідь» (1971), «Оскар» (1960), Німеччина – Франція

**Синькевич, Юлій Львович** (1938), скульптор, автор пам'ятника Т. Шевченку в Москві, скульптурної композиції «Сім'я» (Женева, «Парк націй») та ін., Україна

**Синьки** (*Melanitta*), рід птахів родини качиних, фауна України

**Синько, Ростислав Олександрович** (1933–2010), кінорежисер, скульптор, співорганізатор та директор (1993–2010) Музею-майстерні І.Кавалерідзе у Києві на Андріївському узвозі, Україна

**Синьозелені водорості** (Cyanophyta), відділ зелених рослин

**Синьохвісти** (*Tarsiger*), рід птахів родини мухоловкових

**Синьошийка** (*Luscinia svecica*), вид птахів родини мухоловкових, вид фауни України

**Синюха** (*Polemonium*), рід рослин родини синюхових

**Синюха (річка)**, річка в Кіровоградській та Миколаївській обл., ліва притока Південного Бугу, 111 км

**Синюхові** (*Polemoniaceae*), родина квіткових рослин порядку синюхоцвітих

**Синюхоцвіті** (*Polemoniales*), порядок квіткових рослин

**Синявська, Тамара Іллівна** (1943), оперна співачка, народний артист СРСР (1982), Росія

**Синявський, Андрій Донатович** (1925–1997), літературознавець, письменник, літературний критик, Росія – Франція

**Синявський, Володимир Іванович** (1932–2012), спортсмен (боротьба, вільний стиль), срібний призер Олімпійських ігор (1960), чемпіон світу (1959, 1961), Україна

**Синявці** (*Lyscaenidae*), родина денних метеликів, п'ять видів якої внесені до Червоної книги України, а один – до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Синяк** (*Boletus luridus*), вид грибів флори України

**Синяк** (*Echium*), рід рослин родини шорстколистих

**Синякова, Марія Михайлівна** (1890–1984), живописець, графік, представниця авангарду, Україна – Росія



**Сип білоголовий** (*Gyps fulvus*), вид птахів, ряду соколоподібних, родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Сипункуліди** (Sipunculida), тип первинноротих тварин

**Сипуха** (*Tyto alba*), вид птахів, ряду совоподібних, родини сипухових, внесений до Червоної книги України

**Сир**, харчовий кисломолочний продукт

**Сирдар'я**, річка у Киргизстані, Узбекистані та Казахстані, впадає до Аральського моря, 2212 км

**Сирена**, механічний пристрій для створення потужних акустичних коливань

**Сирени** (Siren), рід водних земноводних родини сиренових

**Сирени (у міфології)**, в грецькій міфології – демонічні істоти, морські музи, що втілювали собою підступну морську поверхню, під якою ховаються гострі кручі або мілина

**Сирени**, морські корови (Sirenia), ряд плацентарних ссавців

**Сирицій** (320–399), 38-й папа римський (384–399)

**Сирийське письмо**, різновид фінікійсько-арамейського квазіалфавітного письма, що складається з 22 знаків, які мають той же порядок, що і фінікійське письмо

**Сирийської Півночі античні села**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 1–7 ст., Сирія

**Сирітство**, соціальне явище, зумовлене наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, що залишилися без догляду батьків внаслідок позбавлення їх батьківських прав, визнання у встановленому порядку батьків недієздатними, безвісно відсутніми

**Сирія**, держава у Західній Азії

**Сироватка антилімфоцитарна**, імунна сироватка, яка містить антитіла до антигенів лімфоцитів

**Сироватка крові**, плазма крові, з якої видалено фактори зсідання

**Сировина**, природні, антропогенні або техногенні речовини та матеріали безпосередньо з яких виробляється продукція

**Сировина вторинна**, матеріали і вироби, які повністю або їх корисні компоненти після першого використання можуть бути заново використані у виробничому процесі як вихідна сировина

**Сировинна база**, ресурси сировини в надрах землі, виявлені в результаті геологорозвідувальних робіт, ресурси сировини у сільському й лісовому господарстві та водних басейнах

**Сироїжка** (*Russula*), рід шапинкових грибів порядку агарикальних

**Сироїжка синювата** (*Russula turci*), вид грибів родини сироїжкових, внесений до Червоної книги України

**Сиротенко, Олександр Іванович** (1897–1975), живописець, Україна

**Сиротине**, селище міського типу Северодонецької міськради Луганської обл.

**Сиротинін, Микола Миколайович** (1896–1977), патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Сисертскит**, мінерал

**Сисні інфузорії** (Suctoria), підклас інфузорій

**Систем загальна теорія**, наукова та методологічна концепція дослідження об'єктів, що представляють собою системи

**Система автоматична**, сукупність керованого об'єкта й автоматичних вимірювальних та керуючих пристроїв

**Система біологічна**, сукупність функціонально пов'язаних елементів і процесів, об'єднаних в ціле для досягнення біологічно значущого результату

**Система мір метрична**, система вимірювання, основана на метрі як мірі довжини та кілограмі (грамі) як мірі маси

**Система одиниць абсолютна**, система одиниць фізичних величин, в основі якої лежить певна залежність одних величин від інших

**Система органічного світу**, упорядкована система органічного світу

**Система**, 1) об'єктивна єдність закономірно пов'язаних між собою предметів, явищ, знань та ін.; 2) сукупність споруд, елементів, конструкцій, пристроїв, обладнання, понять, норм та правил, що підпорядковані певному принципу і виконують спільні функції

**Систематизації метод**, групування, упорядкування сукупності об'єктів за певною системою ознак

**Систематизація**, процес узагальнення розрізнених знань про предмет (явище) в єдину цілісність, в систему

**Систематика**, 1) приведення в систему; 2) упорядкований опис сукупності; 3) наука про класифікацію

**Системний підхід**, напрям у методології соціально-наукового пізнання, що ґрунтується на дослідженні об'єктів як систем

**Системність**, здатність об'єкта бути системою завдяки наявності певного системо- утворюючого фактора

**Системного аналізу прикладного інститут НАН України**, установа Відділення інформатики НАН України

**Системологія**, наука про системи, що інтегрує загальну теорію систем, окремі й галузеві теорії систем, системотехніку

**Системотехніка**, галузь науки, що розглядає питання проектування, створення, випробування та експлуатації складних систем (наприклад, в архітектурі – створення великого міста, планування району)

**Систола**, один зі станів серцевого м'язу при серцевитті

**Сисуні моногенетичні** (Monogenoidea), ряд плоских червів

**Сисуні печінкові** (Fasciola), рід червів класу трематод

**Ситал**, штучний склокристалічний матеріал, який одержують шляхом кристалізації скла відповідного хімічного складу при певних режимах термообробки і який має кращі фізико-хімічні властивості порівняно з цим склом

**Ситенко, Олексій Григорович** (1927–2002), фізик-теоретик, академік АН УРСР (1982), Україна

**Ситківці**, селище міського типу Немирівського р-ну Вінницької обл.

**Ситник** (*Juncus*), рід квіткових рослин родини ситникових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Ситник, Костянтин Меркурійович** (1926), ботанік, фізіолог рослин, академік АН УРСР (1973), Україна

**Ситникові** (*Juncaceae*), родина квіткових рослин порядку ситникоцвітих

**Ситникоцвіті** (*Juncales*), порядок квіткових рослин

**Ситняг** (*Eleocharis*), рід рослин родини осокових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Сито**, сітка з отворами певної форми і розміру, що виготовляється з плетеного дроту, зварених прутків сталевих арматури або розтягнутих гумових шнурів

**Ситоподібні трубки**, основні клітини флоєми

**Ситуаціонізм**, мистецький рух, що виник у 1957 в Італії

**Ситуація гранична**, кризові стани людського існування, в яких актуалізує особистісне начало людини

**Ситуація**, безпосередній результат взаємодії духовної і природної реальностей

**Сифіліс**, інфекційна хвороба, що її викликає бактерія *Treponema pallidum*

**Сифон (у біології)**, орган двостулкових молюсків

**Сифон (у техніці)**, автоматичний трубчастий насос у вигляді зігнутої трубки з колінами різної довжини

**Сифонові водорості** (*Siphonophyceae*), клас зелених водоростей

**Сифонокладус маленький** (*Siphonocladus pusillus*), вид водоростей родини сифонокладових, внесений до Червоної книги України

**Сифонофори** (*Siphonophora*), підклас гідрозоїв

**Сициліана**, пасторальний танець помірного ритму сицилійського походження

**Сицилійська вечірня**, національно-визвольне повстання сицилійців проти влади Анжуйської гілки дому Капетингів (1282)

**Сицилія (область)**, область Італії

**Сицилія (острів)**, острів у Середземному морі, належить Італії

**Сич волохатий** (*Aegolius funereus*), вид птахів, ряду совоподібних, родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Сич хатній** (*Athene noctua*), вид птахів родини совиних, вид фауни України

**Сичан**, космодром у Китаї

**Сичик-горобець** (*Glaucidium passerinum*), вид птахів, ряду совоподібних, родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Сичі** (*Athene*), рід птахів родини совиних

**Сичі волохаті** (*Aegolius*), рід птахів родини совиних

**Сичі хатні** (*Athene*), рід птахів родини совиних

**Сичуань**, провінція Китаю

**Сичуг**, частина шлунку жуйних, так званий залозистий шлунок

**Сі**, сім'я мов програмування високого рівня

**Сі Цзіньпін** (1953), політик, генеральний секретар ЦК Комуністичної партії Китаю з 2012, голова Китайської Народної Республіки з 2013, Китай

**Сіам**, неофіційна назва тайської держави в Індокитаї, що включала васальні держави Камбоджа, Ланна, Лаос, Пегу, а також частини Малайзії, і яка існувала з 13 ст. по 1939

**Сіаманги** (*Symphalangus syndactylus*), вид приматів родини гібонових

**Сіамська затока**, затока в Південно-Китайському морі

**Сіан-Каан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, біосферний резерват, Мексика

**Сіань**, місто у Китаї, 2,6 млн мешканців

**Сібеліус, Ян** (1865–1957), композитор і диригент, класик світової музики, США

**Сі-Бі-Ес**, приватна телерадіокомпанія в США зі штаб-квартирою у м. Нью-Йорк, діє з 1927

**Сі-Бі-Сі**, канадська телерадіомовна корпорація, діє з 1936

**Сібіу**, жудець Румунії

**Сібоней**, народ, що заселяв у доколумбову епоху Великі Антильські острови Карибського моря

**Сіборг, Гленн Теодор** (1912–1999), хімік, фізик-ядерник, Нобелівська премія з хімії (1951), США

**Сібси**, потомство одних батьків

**Сівапітек** (*Sivapithecus*), викопна людиноподібна мавпа

**Сівба вузькорядна**, спосіб сівби сільськогосподарських культур

**Сівба гніздова**, один із способів рядкової сівби просяних культур, коли насіння висівають (спеціальними сівалками) не суцільним рядком, а гніздами (на певній відстані одне від одного) із заданою кількістю насінин у гнізді

**Сівба перехресна**, сівба культур (найчастіше зернових) рядовою сівалкою вздовж та впоперек ділянки

**Сіверськ**, місто Донецької обл.

**Сіверський Донець**, річка в Харківській, Донецькій та Луганській обл. та Росії, права притока Дону, 1053 км

**Сівко, Віталій Йосипович** (1953–2007), скульптор, живописець, автор пам'ятників княгині Ользі, Ярославу Мудрому, літературним героям (Київ) та ін., Україна

**Сігал, Джордж** (1924–2000), скульптор, представник поп-арту, США

**Сігбан, Кай Манні Берє** (1918–2007), фізик, Нобелівська премія з фізики (1981), Швеція

**Сігефумі Морі** (1951), математик, фахівець з алгебраїчної геометрії, Премія Філдса (1990), Японія

**Сігіберт I** (535–575), король франків (561–575)

**Сігіберт II** (602–613), король франків у 613

**Сігіберт III Святий** (631–656), король франків (632–656)

**Сігілярії**, назва родини (*Sigillariaceae*) або порядку (*Sigillariales*) викопних деревовидних плауноподібних рослин

**Сігірія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни укріпленої королівської резиденції 5 ст. н. е., Шрі-Ланка

**Сігнет**, фірмовий знак, емблема видавництва, друкарні або серії, відтворений у виданні на авантитулі, титульно-му аркуші, обкладинці або палітурці

**Сігурд I Хрестоносець** (1090–1130), король Норвегії (1103–1130)

**Сігурд II** (1133–1155), король Норвегії (1136–1155)

**Сіда** (Sida), рід рослин родини мальвових

**Сідаде-Велья**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична частина міста Сідаде-Велья на о. Сантьяго, Кабо-Верде

**Сідамо**, мова кушитської підгрупи афразійської мовної сім'ї

**Сідамські мови**, східносідамські мови, одна з підгруп у складі східної групи кушитських мов

**Сіденко, Володимир Романович** (1954), економіст, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Сіджвік, Генрі** (1838–1900), філософ та економіст, Велика Британія

**Сіді та Хунцунь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, старовинні села Південного Анхою, Китай

**Сідло спортивне**, спортивний інвентар, сидіння для вершника, яке прикріплюють на спині коня

**Сідней**, місто в Австралії, 3,5 млн мешканців

**Сіднейський оперний театр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, споруда театру 1959–1973, м. Сідней, Австралія

**Сідні, Філіп** (1554–1586), поет, політик, Велика Британія

**Сі-Ен-Ен**, цілодобова служба новин у США, діє з 1980

**Сіейс, Еммануель Жозеф** (1748–1836), політик, діяч Великої французької революції, голова Конвенту (1795) та Директорії (1799), Франція

**Сієна (місто)**, місто в Італії, історико-культурний центр, 55 тис. мешканців

**Сієна (пігмент)**, природний пігмент темно-жовтого кольору з оранжевим відтінком

**Сієни історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 13–15 ст., м. Сієна, Італія

**Сієніт**, гірська порода

**Сієніт нефеліновий**, повнокристалічна магматична лужна гірська порода

**Сієніто-діорит**, гірська порода

**Сієнський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Сієна (Італія) з 1240

**Сізігум** (Syzigium), рід рослин родини миртових

**Сізіф**, персонаж грецької міфології

**Сік підшлунковий**, сік панкреатичний, секрет підшлункової залози тварин

**Сіккім**, штат Індії

**Сікоку**, один з Японських островів

**Сікорський, Владислав** (1881–1943), воєначальник та політик, прем'єр-міністр Польщі (1922–1923 та 1939–1943)

**Сікорський, Ігор Іванович** (1889–1972), авіаконструктор, творець першого у світі серійного вертольоту, Україна – США

**Сікорський, Михайло Іванович** (1923–2011), історик, музеєзнавець, Герой України (2005), Національна премія України ім. Шевченка (1989), Україна

**Сіксіка**, мова алгонкінської групи індіанських мов Північної Америки

**Сікст I** (42–125), 7-й папа римський (115–125)

**Сікст II** (?–258), 24-й папа римський (257–258)

**Сікст III** (?–440), 44-й папа римський (432–440)

**Сікст IV** (1414–1484), 212-й папа римський (1471–1484)

**Сікст V** (1521–1590), 227-й папа римський (1585–1590)

**Сікстинська капела**, колишня домово церква у Ватикані, оздоблена фресками Мікеланджело

**Сіланняя, Франс Ееміль** (1888–1964), письменник, Нобелівська премія з літератури (1939), Фінляндія

**Сілезія**, історично-етнографічна область у Центральній Європі, на території Польщі, Німеччини та Чехії

**Сілезьке воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця Польщі

**Сілезькі вали**, смуга подвійних (або потрійних) середньовічних укріплень вздовж річки Бубр (ліва притока Одри), на південь від м. Кросно-Оджанське на південному заході Польщі, збудовані (10–11 ст.) задля контролю тодішніх кордонів

**Сілсфілд, Чарльз** (1793–1864), письменник, класик пригодницької літератури, Австрія – США – Швейцарія

**Сіль кам'яна**, осадова гірська порода

**Сільва, Хосе Асунсьон** (1865–1896), поет-романтик, Колумбія

**Сільван**, у римській міфології – божество лісів

**Сільвані, Тіберій Йосипович** (1947), живописець-абстракціоніст, академік НАМ України (2013), Україна

**Сільська рада**, орган місцевого самоврядування, що представляє територіальну громаду села й здійснює від її імені та в її інтересах функції й повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією й законами України

**Сільське господарство альтернативне**, системи землеробства, альтернативні інтенсивному (індустріальному), що передбачають використання екологічно узгоджених методів і засобів

**Сільське господарство**, одна з основних галузей матеріального виробництва

**Сільське господарство екологічне**, органічне сільське господарство, форма ведення сільського господарства зі свідомою мінімізацією використання синтетичних добрив, пестицидів, регуляторів росту рослин, кормових добавок, генетично модифікованих організмів

**Сільське господарство приміське**, виробництво продукції в приміській зоні

**Сільські вісті**, українська суспільно-політична газета, видається у Києві з 1920

**Сільські ластівки** (Hirundo), рід птахів родини ластівкових, фауна України

**Сільські населені пункти**, невеликі поселення, жителі яких зайняті головним чином у сільськогосподарському

виробництві, на підприємствах з переробки продукції сільського господарства або в сільському будівництві

**Сільськогосподарського виробництва концентрація**, процес укрупнення виробництва, зосередження виробництва певних видів продукції у великих господарствах відповідно до їхньої спеціалізації та зональних умов

**Сім чудес світу**, сім найбільш видатних досягнень архітектури і монументальної скульптури античного світу: піраміди Гізи, Фороський (Олександрійський) маяк, Колос Родоський, висячі сади Семіраміди, Галікарнаський мавзолей, статуя Зевса в Олімпії, храм Артеміди в Ефесі

**Сімеїз**, селище міського типу Ялтинської міської ради АР Крим

**Сімейкине**, селище міського типу Краснодарського р-ну Луганської обл.

**Сімейне приватне підприємство**, підприємство, що належить сім'ї на правах приватної власності або в іншій формі, яка передбачена договором між членами сім'ї

**Сімейний підряд**, форма колективного підряду, при якій адміністрація підприємства (господарства) укладає договір з колективом, що складається з членів однієї сім'ї

**Сімен**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Ефіопія

**Сіменон, Жорж** (1903–1989), письменник, класик світового детективу, Бельгія – Франція

**Сіменс (концерн)**, найбільший у Європі міжнародний концерн, що працює у галузі електротехніки, електроніки, енергетики, машинобудування, медицини, зв'язку та світлотехніки. Штаб-квартири в Берліні та Мюнхені (Німеччина)

**Сіменс (одиниця виміру)**, одиниця виміру електричної провідності в міжнародній системі одиниць СІ

**Сіменс, Вернер фон** (1816–1892), інженер, винахідник, промисловець, засновник фірми Siemens, Німеччина

**Сім'ї криза**, криза соціального інституту сім'ї, що проявляється у втраті орієнтації молоді на створення власної сім'ї, у низькій народжуваності, малодітній сімейній орієнтації, збільшенні кількості розлучень, зростанні кількості позашлюбних дітей та таке інше

**Сімович, Василь Іванович** (1880–1944), мовознавець, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Сімон, Жюль Франсуа** (1814–1896), філософ, публіцист, політик, прем'єр-міністр Франції (1876–1877), Франція

**Сімон, Клод** (1913–2005), письменник, Нобелівська премія з літератури (1985), Франція

**Сімплікій Кілікійський** (бл. 490–560), філософ, представник неоплатонізму, Стародавня Греція

**Сімпліцій** (?–483), 47-й папа римський (468–483)

**Сімпсон-Міллер, Поршія** (1945), політик, прем'єр-міністр Ямайки (2006–2016)

**Сімс, Крістофер Альберт** (1942), економіст, Нобелівська премія з економіки (2011), США

**Сімурґ**, в іранській міфології – пророчий птах

**Сімферополь**, місто, адміністративний центр АР Крим

**Сімферопольське водосховище**, водосховище на р. Салгир, АР Крим

**Сімферопольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Сім'я егалітарна**, сімейна система, сім'я, заснована на демократичних відносинах, рівності чоловіка й жінки, стосунках партнерства, відсутності будь-якої дискримінації

**Сім'я правова**, сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів і форм його реалізації

**Сім'я розширена**, соціальна одиниця, що включає батьків і дітей, а також інших, більш далеких родичів – бабусь і дідусів або дядьків і тіток, які живуть разом під одним дахом

**Сім'я (у соціології)**, 1) заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала соціальна група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою; 2) відносини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми

**Сім'явивідна протока**, парний порожнистий орган у самців (переважно у представників хребетних), що є продовженням придатку яєчка

**Сім'ядолі**, перші листки рослин, які закладені ще в насінні

**Сім'яна рідина**, рідка частина сперми

**Сім'яники**, чоловічі статеві залози

**Сім'яні пухирці**, залозисті розширення кінцевого відділу сім'япроводу

**Сім'янка**, тип плоду рослин

**Сім'яприймач**, додатковий орган жіночої статеві системи у деяких тварин

**Сім'япровід**, парний орган у самців ссавців

**Сін Сабурі** (1909–1982), актор, режисер, зірка та корифей японського кінематографу, Японія

**Сінай, Яків Григорович** (1935), математик, фахівець з математичної фізики, академік РАН (1991), Премія Абе-ля (2014), Росія – США

**Сіналоа**, штат Мексики

**Сінано**, річка у Японії (найдовша у країні), впадає до Японського моря, 367 км

**Сінаптозаври** (Synaptosauria), підклас вимерлих водних плазунів

**Сінатра, Френк** (1915–1998), співак, актор, продюсер, «Оскар» (1946, 1954, 1971), США

**Сінґ, Річард Лоренс Міллінгтон** (1914–1994), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1952), Велика Британія

**Сінгами** (Syngamus), рід нематод ряду стронґілід

**Сінґапур**, місто-державу у Південно-Східній Азії

**Сінґелґратха кільцеві канали**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, концентричний канал 17 ст., м. Амстердам, Нідерланди

**Сінґх, Манмоган** (1932), політик, прем'єр-міністр Індії (2004–2014)

**Сіндхі**, індійська мова індоєвропейської мовної сім'ї



**Сінектики метод**, метод стимулювання творчої активності, за якого створюються особливі умови, що стимулюють висунення неочікуваних і нестереотипних аналогій і асоціацій до вирішення поставленого завдання

**Сінема веріте**, напрям у кіномистецтві

**Сіни**, нежитлове приміщення між входом з двору у будинок та перед житловими кімнатами (прообраз коридору)

**Сінітіро Томонага** (1906–1979), фізик, Нобелівська премія з фізики (1965), Японія

**Сінкаріон**, 1) ядро зиготи; 2) пара ядер, яка виникає в гіфах грибів

**Сінклер, Ептон Білл** (1878–1968), письменник, журналіст, Пулітцерівська премія (1943), США

**Сінна паличка** (*Bacillus subtilis*), грам-позитивна аеробна ґрунтова бактерія, як і всі представники роду, утворює ендоспори

**Сінниці** (*Coenonympha*), рід комах ряду лускокрилих родини сатирів, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сіноїди** (*Psocoptera*), ряд комах типу членистоногих

**Сіноставки** (*Ochotonidae*), родина ссавців

**Сінран** (1173–1263), буддистський чернець, послідовник амідайзму, засновник школи Дзедо-сінсю, Японія

**Сінтра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт 15–19 ст., м. Сінтра, Португалія

**Сінура** (*Synura*), рід колоніальних золотистих водоростей

**Сінусо-передсердний вузол**, особлива ділянка правого передсердя

**Сінхараджа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, лісовий резерват, Шрі-Ланка

**Сінхїтріум** (*Synchytrium*), рід грибів класу хїтридіоміцетів

**Сіньюа**, державне інформаційне агентство Китаю, діє з 1931

**Сіньцзян-Уйгурський район**, автономний район Китаю

**Сіньяк, Поль** (1863–1935), живописець-неоімпресіоніст, Франція

**Сін'я Яманака** (1962), медик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2012), Японія

**Сіобла бальзамінова** (*Siobla sturmi*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх пильщиків, внесений до Червоної книги України

**Сіодмак, Роберт** (1900–1973), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1955), Німеччина – США

**Сіон**, пагорб у Єрусалимі

**Сіонізм**, політичний рух євреїв кін. 19 ст. за створення єврейської держави

**Сіпарунові** (*Siparunaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лавровцвітих

**Сіра речовина**, частина центральної нервової системи, яка складається переважно з нервових клітин

**Сіракава-го та Гокаяма**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історичні села у Японії

**Сіраками**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гори, природоохоронна територія, Японія

**Сіракузи та Панталіка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс античного міста Сіракузи та некрополь Панталіка, регіон Сицилія, Італія

**Сіренко, Володимир Федорович** (1960), музикант, диригент, народний артист України (2008), Національна премія ім. Шевченка (2001), Україна

**Сірет**, річка в Чернівецькій обл. та Румунії, ліва притока Дунаю, 706 км

**Сіретокко**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, півострів, природоохоронна територія, острів Хоккайдо, Японія

**Сірий дельфін** (*Grampus griseus*), вид ссавців родини дельфінових

**Сірий кит** (*Eschrichtius robustus*), морський ссавець підряду вусатих китів

**Сірий Клин**, традиційна назва території розселення українських мігрантів у сучасному Казахстані

**Сірий коконопряд виїмчастий** (*Phyllodesma ilicifolia*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Сірий хом'ячок** (*Cricetulus migratorius*), вид ссавців ряду гризунів родини хом'якових, внесений до Червоної книги України

**Сірі вовчки** (*Glis*), рід ссавців родини вовчкових, фауна України

**Сірі кити** (*Eschrichtiidae*), родина ссавців ряду китоподібних

**Сірі полівки**, сірі нориці (*Microtus*), рід ссавців родини полівкових, фауна України

**Сірі тригли** (*Eutrigla*), рід риб родини триглових, фауна України

**Сірі хом'ячки** (*Cricetulus*), рід ссавців родини хом'якових, фауна України

**Сіріоно**, одна з індіанських мов Південної Америки, мова народу сіріоно, поширена на території Болівії

**Сіріус**, зірка у сузір'ї Великого Пса

**Сірка**, хімічний елемент, символ – S, атомний номер – 16

**Сірка самородна**, мінерал класу самородних

**Сірко, Іван** (бл. 1610–1680), кошовий отаман Запорозької Січі (1663–1675), Україна

**Сірополко, Степан Онисимович** (1872–1959), політичний, громадський, культурний діяч, педагог та бібліолог, Україна – Польща – Чехія

**Сісацько-Мославінська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Сіслей, Альфред** (1839–1899), живописець-імпресіоніст, Франція

**Сісмонді, Жан де** (1773–1842), економіст, історик, один із основоположників політичної економії, Швейцарія

**Сітал**, склокристалічний матеріал, отриманий об'ємної кристалізацією скла

**Сітка (в астрономії)**, сузір'я Південної півкулі

**Сітка кілометрова**, координатна сітка на топографічних картах, утворена лініями, паралельними осям прямокутних координат

**Сітка координатна**, мережа координатних ліній X-const і Y-const на топографічних картах і планах

**Сітка розмічальна**, геодезична сітка, створена для перенесення об'єкта в натуру

**Сітка тарифна**, шкала, що визначає співвідношення в оплаті праці робітників залежно від їх кваліфікації

**Сітка (у біології)**, другий відділ шлунку жуйних

**Сітківка**, внутрішня світлочутлива оболонка ока хребетних і деяких молосків, що містить фоторецептори

**Сітроен, Андре Гюстав** (1878–1935), промисловець-автомобілебудівник, бізнесмен, засновник фірми Citroën, Франція

**Сітчастокрилі** (Neuroptera), ряд комах типу членистоногих

**Сіу (етнос)**, індіанський народ в США та Канаді

**Сіу (мова)**, мова групи сіу індіанських мов Північної Америки

**Сіфакіс, Йосиф** (1946), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2007), Франція – Греція

**Сіхоте-Алінський метеорит**, залізний метеорит масою 23 т, частина метеоритного дощу

**Сіхоте-Алінь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Росія

**Сіцзян**, річка в Китаї, ліва притока Чжуцзян, 2197 км

**Січинський, Юхим Йосипович** (1859–1937), історик, археолог, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Січинський, Володимир Юхимович** (1894–1962), живописець-графік, архітектор, мистецтвознавець, дійсний член НТШ (1930), Україна

**Січинський, Денис Володимирович** (1865–1909), композитор, диригент, педагог, перший професор музики у Галичині, Україна

**Січові Стрільці**, Українські січові стрільці (УСС), українські національні військові формування 1913–1921, утворені в Галичині, яка тоді перебувала в складі Австро-Угорської імперії

**Сіянхуа**, напрям китайського живопису, який сформувався під вплив європейського мистецтва у 17 ст.

**Скаба, Андрій Данилович** (1905–1986), історик, політик, академік АН УРСР (1967), Україна

**Скабіюза** (Scabiosa), рід рослин родини черсакових

**Скадовськ**, місто, адміністративний центр Скадовського р-ну Херсонської обл.

**Скадовський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Скадовський, Микола Львович** (1846–1892), живописець, майстер жанрових полотен, Україна

**Сказ**, інфекційна хвороба, особливо небезпечне вірусне захворювання всіх теплокровних тварин і людини, що спричиняється РНК-рабдовирусами

**Сказання**, жанр розповідної літератури княжої доби про історичних осіб, про події, в яких вони брали участь

**Скайлеб**, американська космічна орбітальна станція

**Скакун, Наталія Анатоліївна** (1981), спортсменка (важка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (2004), світу (2003) та Європи (2001, 2002), Україна

**Скала-Подільська**, селище міського типу Борщівського р-ну Тернопільської обл.

**Скала-Подільський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва кінця 18 ст., смт Скала-Подільська Борщівського р-ну Тернопільської обл.

**Скала-Старицький, Мирослав Григорович** (1909–1969), оперний та концертно-камерний співак (тенор), Україна – Франція

**Скалат**, місто Підволочиського р-ну Тернопільської обл.

**Скалдїна, Оксана Валентинівна** (1972), спортсменка (художня гімнастика) (1992), чемпіон світу (1989, 1991) та Європи (1990, 1992), Україна

**Скалозуб, Семен** (?–1600), кошовий отаман Запорозької Січі (1599), Україна

**Скальковський, Аполлон Олександрович** (1808–1899), історик, археограф, Україна

**Скалярії** (Pterophyllum), рід риб родини цихлідових

**Скамоцці, Вінченцо** (1552–1616), архітектор доби Відродження, представник маньєризму, Італія

**Скам'янілості**, скам'янілі залишки вимерлих тварин чи рослин

**Скандинавістика**, міждисциплінарна наукова галузь, що вивчає культуру, історію, економіку та інші царини життя скандинавських країн

**Скандинавія**, історично-культурний регіон, розташований на півночі Європи з центром на Скандинавському півострові

**Скандинавський півострів**, півострів на північному заході Європи

**Скандинавські гори**, велике нагір'я на Скандинавському півострові (територія Норвегії та Швеції)

**Скандинавські мови**, північна група германської гілки індоєвропейської мовної сім'ї, що включає датську, шведську, норвезьку, ісландську, фарерську мови

**Скандій**, хімічний елемент, символ – Sc, атомний номер – 21

**Скандола**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний резерват, миси Жіролата і Порто, скелясті бухти (каланки) біля м. Піяна, о. Корсика, Франція

**Сканер**, зчитувальний пристрій з рухомим променем чи електронним скануванням для введення в комп'ютер графічних зображень

**Скансен**, етнографічний комплекс, перший у світі музей просто неба, діє у м. Стокгольм (Швеція) з 1891

**Скапанія** (Scarania), рід мохоподібних родини скапанієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Скарабей священний** (Scarabaeus sacer), вид комах, ряду твердокрилих, родини стафілінідів, внесений до Червоної книги України

**Скарабеї** (Scarabaeus), рід жуків родини пластинчатовусих

**Скарга конституційна**, засіб ініціювання фізичною особою в органі конституційної юрисдикції спеціальної процедури щодо захисту її прав, порушених актом державного органу

**Скарга**, документ, в якому йде мова про порушення суб'єктивних прав чи інтересів громадян, що оберігаються законом, прохання виправити становище, що склалося

**Скарга, Петро** (1535–1612), католицький богослов-єзуїт, проповідник, агіограф, один з лідерів польської Контрреформації, Польща

**Скарлатті, Доменіко** (1685–1757), композитор, музикант, Італія

**Скарн**, гірська порода

**Скарпель**, інструмент для гладкої обробки каменю

**Скати**, плахури (Raja), рід хрящових риб родини скатових, фауна України

**Скат-метелик атлантичний** (*Gymnura altavela*), хрящова риба родини скатометеликових, вид фауни України

**Скатові** (Rajidae), родина хрящових риб ряду скатоподібних, фауна України

**Скатометеликові** (Gymnuridae), родина хрящових риб ряду орлякоподібних, фауна України

**Скатоподібні** (Rajiformes), ряд скатів класу хрящових риб

**Скаутинг**, міжнародний неполітичний молодіжний рух

**Скафандр**, спеціальне спорядження, призначене для ізоляції людини (або тварини) від зовнішнього середовища – від тиску або вакууму, температури (високої та низької), випромінювань

**Скачко, Тетяна Вікторівна** (1954), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Сквамарина** (Squamarina), рід грибів родини стереокаулонових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Сквер**, невеликий громадський парк або сад, розташований найчастіше на майдані посеред міської площі або на перехресті вулиць у місті

**Сквира**, місто, адміністративний центр Сквирського району Київської області

**Сквирський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Скворцівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Богодучівського р-ну Харківської обл.

**Скворцов, Борис Дмитрович** (1928–1983), скрипаль, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Скворцов, Іван Михайлович** (1795–1863), філософ, богослов, священник Російської православної церкви, один із засновників київської релігійно-філософської школи, Росія – Україна

**Скворцов, Костянтин Іванович** (1821–1876), письменник, богослов, Україна

**Сквош**, вид спорту, гра, яка ведеться спеціальними ракетками та м'ячем на оточеному з чотирьох сторін стінами корті

**Скелезубоподібні** (Tetraodontiformes), ряд риб класу променеперих

**Скелелазіння**, вид спорту, змагання з пересування скельними маршрутами

**Скелет**, сукупність твердих тканин у тваринному організмі, що формує опору тіла

**Скелетон**, 1) зимовий олімпійський вид спорту, швидкісний спуск крижаною трасою на спеціальних санях; 2) спортивний інвентар, одномісні сани, що не мають керма

**Скелі Довбуша**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Івано-Франківська обл.

**Скеллінг-Майкл**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ранньохристиянський монастирський комплекс 6 ст., о. Скеллінг-Майкл, Ірландія

**Скельні роботи**, роботи з руйнування гірських порід (скельних ґрунтів), відривання їх від гірського масиву при розпушуванні і розробці скельних ґрунтів

**Скельні ящірки** (Darevskia), рід тварин родини справжніх ящірок

**Скелянська археологічна культура**, культура степового енеоліту (другої половини 5 тис. – початку 4 тис. до н. е.) у степовій Наддніпрянщині, Надазов'ї, басейні Сіверсько-го Дінця та Нижній Донщині

**Скеляри** (Monticola), рід птахів родини мухоловкових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Скелясті гори**, східна частина гірського поясу Кордильєр Північної Америки (Канада і США)

**Скептицизм**, філософський напрям, що висуває сумнів як принцип мислення у можливості досягнення істини

**Скереда Жакена** (*Steris jasquinii*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Скерцо**, музичний твір у живому, стрімкому темпі

**Скетчард, Джордж** (1892–1973), хімік і фізик, США

**Скибенко, Анатолій Никифорович** (1924–1981), актор, режисер, народний артист УРСР (1977), Україна

**Скибицька, Марина Михайлівна** (1884–1943), оперна співачка (меццо-сопрано), Росія – Україна

**Скид**, зсув блоків гірських порід

**Скиннія**, пересувний храм у стародавніх євреїв для богослужіння під час мандрів пустелею

**Скипидар**, складна суміш вуглеводнів, що виділяють з хвойних рослин

**Скиргайло Ольгердович** (бл. 1354–1397), воєначальник і політик, брат і соратник Ягайла, його намісник у Великому князівстві Литовському (1386–1392), князь київський (1395–1397), Литва

**Скирда, Юрій Арсенійович** (1938–1994), режисер-мультиплікатор, художник-постановник, Україна

**Скит**, відокремлене житло відлюдника у християнстві, самостійне або структурно виділене в монастирі

**Скит-Манявський заказник**, лісовий заказник загальнодержавного значення, Богородчанський р-н Івано-Франківської обл.

**Скіапареллі, Джованні Вірджініо** (1835–1910), астроном, Італія

**Скілур**, династ Скіфського царства, за часів якого територія Скіфського царства охоплювала весь степовий Крим, пониззя Дніпра та Південного Бугу

**Скін-ефект**, явище проникнення електромагнітного поля в провідник на певну глибину, яка називається скін-шаром

**Скіннер Беррес Фредерік** (1904–1986), соціальний психолог і соціолог, провідний теоретик соціального біхевіоризму, США

**Скінченних елементів метод**, техніка знаходження розв'язків інтегральних та часткових диференціальних рівнянь

**Скірбекк, Гуннар** (1937), історик, філософ, Норвегія

**Скіфи**, група іраномовних племен, давньогрецька назва групи народів, що мешкали у Східній Європі в епоху античності

**Скіфська культура**, археологічна культура індоевропейських скотарсько-землеробських племен, що мешкали (7–2 ст. до н. е.) у степових районах Північного Причорномор'я

**Склавіни**, у візантійських джерелах – назва слов'янських племен, розселених між долинами Дунаю, Дністра і Тиси

**Склад**, фонетико-фонологічна одиниця, що займає проміжне місце між звуком і мовленнєвим тактом

**Склад злочину**, сукупність передбачених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, за якими суспільне небезпечне діяння визнається злочином

**Склад ненаголошений**, склад, на який не падає наголос, унаслідок чого цей склад вимовляють менш напружено і чітко

**Склад неприкритий**, склад, що починається з голосного

**Склад післянаголошений**, склад, який межує з наголошеним складом

**Складання агрегатне**, складання виробу чи його частини з агрегатів

**Складка ізоклінальна**, складка осадових гірських порід, у якій оськова поверхня і крила мають нахил в одну і ту ж сторону і приблизно під однаковим кутом

**Складників безпосередніх методика**, спосіб подання словотвірної структури слова і синтаксичної структури словосполучення чи речення у вигляді ієрархії вкладених один в одного елементів

**Складно-координаційний вид спорту**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є виконання вправ зі складною координаційною структурою рухів

**Складу відкритого закон**, об'єктивно сформована фонетична закономірність, поєднання звуків в одному складі за принципом висхідної звучності, внаслідок чого всі склади виявляються відкритими (закінчуються на голосний або складотвірний сонант)

**Складчастість альпійська**, альпійський орогенез, складчастість земної кори, наймолодша за геологічним віком деформація земної кори, яка проявилася в кінці мезозойської і в основному сформувалась протягом кайнозойської ери

**Складчастість гірських порід**, геологічні процеси, що зумовлюють деформацію верств гірських порід без розриву їхньої суцільності

**Складчастогуб широкоухий** (*Tadarida teniotis*), вид ссавців родини бульдогових, вид фауни України

**Складчастогуби** (*Tadarida*), рід ссавців родини бульдогових, фауна України

**Складчастокрилі оси** (*Vespoidea*), надродина ос

**Склеп**, кам'яна прямокутна або кругла в плані гробниця

**Склепи Боспору розписні**, культові споруди в античних містах-державах Північного Причорномор'я

**Склепіння**, одна з найдавніших архітектурних просторових конструкцій, яка має форму випуклої криволінійної поверхні, що працює на стиск і розпир, які сприймаються стінами, затяжками, контрфорсами

**Склепіння бочарні**, просторова конструкція покриття двосторонньої додатної кривини, у якій крива склепіння вздовж прогону окреслена по колу

**Склера**, щільна сполучнотканинна оболонка ока

**Склереїди**, структурні елементи механічної тканини рослин

**Склеренхіма**, механічна тканина рослин

**Склерити**, 1) мікроскопічні вапняні скелетні утворення; 2) хітинові ділянки кутикули комах

**Склерифікація**, потовщення клітинних оболонок рослин

**Склеродерма зірчаста** (*Scleroderma geaster*), вид грибів родини склеродермових, внесений до Червоної книги України

**Склерометр**, прилад для визначення твердості матеріалів

**Склеротинія** (*Sclerotinia*), рід сумчастих грибів групи діскоміцети

**Склерофіти**, посухостійкі рослини

**Скликання парламентське**, номінальний або фактичний строк повноважень представницького органу влади

**Склисте тіло**, прозора желеподібна речовина, що заповнює простір очного яблука

**Скліфосовський, Микола Васильович** (1836–1904), хірург, завідувач хірургічної клініки, яку розбудував і перетворив у потужний лікувальний комплекс, Молдова – Україна – Росія

**Скло**, неорганічна аморфна речовина на основі складної системи різних оксидів, що включають склоутворювальні сполуки

**Скло візерунчасте**, скло, яке на своїй поверхні має рельєфний візерунок (відбиток) від гравірувальних валків прокатної машини

**Скло вітринне**, конструкційний матеріал, що застосовується для застелення вітрин, вітражів і вікон у громадських та промислових будинках і для виготовлення дзеркал (поліроване скло)

**Скло вулканічне**, аморфна вулканічна порода, що утворюється при швидкому (без кристалізації) застиганні лави

**Скло гутне**, вироби, виготовлені зі скла безпосередньо біля скарварної печі майстром вручну, у гарячому стані з використанням відповідної техніки

**Скло листове**, основний конструкційно-опоряджувальний матеріал, що застосовується в будівництві і використовується всіма народами і країнами світу



**Скло оптичне**, прозоре скло спеціального складу, що використовується для виготовлення різних деталей оптичних приладів

**Скло органічне**, прозорі пластмаси на основі поліметил-метакрилата (плексигласу), полікарбонатів, полівінілхлориду, полістирола та інших полімерів

**Скло рідке**, 1) продукт, одержаний при плавленні суміші піску й соди або поташу у спеціальних печах при  $t = 1350\text{--}1400\text{ }^{\circ}\text{C}$ ; 2) рідина щільністю  $1,40\text{--}1,42\text{ г/см}^3$  сірувато-жовтого кольору, легко розводиться водою і застосовується як в'язучий матеріал у силікатних фарбах

**Скло розчинне**, сплав лужних натрієвих або калієвих силікатів, який характеризується силікатним модулем (відношення лугу до кремнезему) і випускається у вигляді брил (шматків) жовтого, зеленого або блакитного кольору, що просвічуються

**Склоблок**, виріб з герметично закритою порожниною, утвореної в результаті з'єднання двох відпресованих скляних пластин

**Склодовська-Кюрі, Марія** (1867–1934), фізик та хімік, Нобелівська премія з фізики (1903) та хімії (1911), Польща – Франція

**Скложалізобетон**, матеріал, що складається із залізобетону і включених до нього порожнистих або литих виробів зі скла

**Склоізол**, рулонний матеріал, що являє собою склополотно (склотканину) з нанесеним на нього шаром ізолю завтовшки до 2 мм

**Склокерамнезит**, склокристалічний декоративний плитний матеріал, який одержують на основі використання практично всіх видів склобою і кремнеземистих відходів промисловості

**Склокристаліт**, склоплити, які одержані плавленням гранул безколірного і забарвленого скла і використовуються для декоративного опорядження внутрішніх і фасадних стін будинків

**Скломармур**, конструкційний матеріал у вигляді плит з глушеного скла з одноколірним або мармуроподібним відтінком

**Склопакет**, вироби з двох або більше шарів листового скла, з'єднаних по контуру таким чином, що між суміжними листами утворюються герметичні порожнини, які заповнюються газом або сухим повітрям

**Склопластик**, пластичні матеріали, армовані скляним волокном

**Склопор**, сипучий теплоізоляційний матеріал, що складається із сферичних гранул ніздруватої структури з розміром понад 5 мм

**Склопрофіліт**, великогабаритні будівельні вироби з неармованого або армованого скла швелерного чи коробкового профілю

**Склоріз**, ручний інструмент, який використовується для різання, нанесення подрапини на поверхню скла з його контрольованим ламанням

**Скляниці** (Sesiidae), родина комах ряду лускокрилих

**Скляренко, Віталій Григорович** (1937), мовознавець, академік НАН України (2003), Україна

**Скляренко, Семен Дмитрович** (1901–1962), письменник, майстер історичної прози Україна

**Скоба**, кріпильна деталь

**Скоба, Антін Якович** (1863–1908), лірник, Україна

**Скобельцин, Дмитро Володимирович** (1892–1990), фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1946), Росія

**Скоби**, різьблені стяжки в кутах при переході від стіни до залому

**Скобі, Френсіс Річард** (1939–1986), астронавт, США

**Скобников, Олександр Павлович** (1929–2005), скульптор, народний художник України (1976), Україна

**Скобникова, Лідія Павлівна** (1939), спортсменка (ковзанярський спорт), 6-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1960 – 2, 1964 – 4), чемпіон світу (1963, 1964), Росія

**Сковорода, Григорій Савич** (1722–1794), філософ, письменник, поет, байкар, просвітителі-гуманіст, Україна

**Скок, Володимир Іванович** (1932–2003), фізіолог, академік АН УРСР (1979), Україна

**Скола, Етторе** (1931), режисер, актор, продюсер, сценарист, «Срібний ведмідь» (1984), лауреат Каннського (1976, 1980) та Венеційського (1990, 2013, 2014) МКФ, Італія

**Сколе**, місто, адміністративний центр Сколівського р-ну Львівської обл.

**Сколециди**, нижчі черви (Scolecida), підклас первинноротих безцеломних червів

**Сколівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Сколівські Бескиди**, національний природний парк, Львівська обл.

**Сколії** (Scolia), ряд перетинчастокрилих комах родини сколієвих ос, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сколопендрові** (Scolopendromorpha, Scolopendrida), ряд хижих багатоніжок з класу губоногі

**Сколювання**, 1) взаємне зміщення (зсув) частин елемента між собою під дією зсувних зусиль; 2) руйнування в результаті зсуву однієї частини матеріалу відносно іншої під дією дотичної напруги

**Скоморохи**, мандрівні народні музиканти, співаки, танцюристи, актори і акробати з часів Русі

**Сконе**, лен Швеції

**Скопа** (Pandion haliaetus), вид птахів ряду соколоподібних родини скопиних, внесений до Червоної книги України

**Скопас** (395–350 до н. е.), скульптор та архітектор елліністичної доби, Стародавня Греція

**Скопенко, Віктор Васильович** (1935–2010), хімік, ректор Київського національного університету ім. Шевченка (1985–2008), академік АН УРСР (1988), Україна

**Скопєцький, Василь Васильович** (1944–2010), кібернетик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Скоп'є**, місто, столиця Македонії

**Скопи** (Pandion), рід птахів родини скопиних, фауна України

**Скопині** (Pandionidae), родина птахів ряду соколоподібних, фауна України

**Скополія** (Scopolia), рід рослин родини пасльонових

**Скополія карніолійська** (Scopolia carniolica), вид судинних рослин родини пасльонових, внесений до Червоної книги України

**Скорбота**, негативна емоція

**Скорик, Мирослав Михайлович** (1938), композитор, музикознавець, народний артист України (2008), Україна

**Скорина, Франциск** (бл. 1486–1551), білоруський першодрукар і просвітник, Білорусь – Литва – Чехія

**Скоробагatkівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Лохвицького р-ну Полтавської обл.

**Скоробогатов, Костянтин Васильович** (1897–1969), актор, народний артист СРСР (1953), Росія

**Скородит**, мінерал

**Скоромна, Любов Іванівна** (1947), концертно-камерна співачка (лір. сопрано), Україна

**Скоропадський, Данило Павлович** (1904–1957), політик, керівник українського Гетьманського руху (1948–1957), син П. Скоропадського, Росія – Україна – Велика Британія

**Скоропадський, Іван Ілліч** (1646–1722), гетьман Лівобережної України (1708–1722), Україна

**Скоропадський, Павло Петрович** (1873–1945), воєначальник та політик, гетьман Української Держави у 1918, Німеччина

**Скоропис**, форма кириличного письма

**Скоропис-Йолтуховський, Олександр Філаретович** (1880–1946/1950), політик, публіцист, Україна

**Скоротлива вакуоля**, мембранний органіод деяких найпростіших, який викидає продукти метаболізму

**Скориход, Анатолій Володимирович** (1930–2011), математик, академік АН УРСР (1985), Україна

**Скориход, Валерій Володимирович** (1934), металург, академік АН УРСР (1990), Україна

**Скориходівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Талалаївського р-ну Чернігівської обл.

**Скорочення дробу**, заміна її іншою, рівної їй дробом з меншими членами, шляхом ділення чисельника і знаменника на одне і те ж число

**Скорочення м'язове**, фізіологічне зменшення довжини м'язового волокна

**Скорочення поодинокі**, скорочення скелетних м'язів, що виникають у відповідь на стимул, достатній для збудження м'язів

**Скорпени, Морські йоржи** (Scorpaena), рід риб родини скорпенових, фауна України

**Скорпенові** (Scorpaenidae), родина риб ряду скорпеноподібних, фауна України

**Скорпеноподібні** (Scorpaeniformes), ряд риб класу променеперих

**Скорпідій скорпіоноподібний** (Scorpidium scorpioides), вид мохоподібних родини каліергонових, внесений до Червоної книги України

**Скорпіон кримський** (Euscorpius tauricus), вид ракоподібних, ряду скорпіонів, внесений до Червоної книги України

**Скорпіон**, зодіакальне сузір'я

**Скорпіонз**, Scorpions, німецький рок-гурт, діє з 1965

**Скорпіони** (Scorpiones), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Скорпіонові мухи** (Mecoptera), ряд комах типу членистоногих

**Скорса, Мануель** (1928–1983), поет, письменник, Перу

**Скорсезе, Мартін** (1942), кінорежисер, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1976), «Золотий лев» (1995), «Срібний лев» (1990), «Оскар» (2007), США

**Скорульський, Михайло Адамович** (1887–1950), композитор, піаніст, диригент, педагог, Україна

**Скосари**, роди жуків родини довгоносиків

**Скостеніння**, формування кісткової тканини

**Скотарство**, розведення великої рогатої худоби, галузь тваринництва

**Скотовата балка**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Гуляйпільський р-н Запорізької обл.

**Скотомат**, втрата або погіршення зору в певній частині поля зору

**Скотт, Вальтер** (1771–1832), поет, письменник, біограф, романіст, один із основоположників жанру історичного роману, Велика Британія

**Скотт, Вінстон Еліот** (1950), астронавт, США

**Скотт, Дана** (1932), вчений у сфері інформатики та математичної логіки, Премія Тюрінга (1976), США

**Скотт, Девід Рендольф** (1932), астронавт, США

**Скотт, Джордж Кемпбелл** (1926–1999), актор, режисер, продюсер, «Оскар» (1971), США

**Скотт, Келлі Джозеф** (1964), астронавт, США

**Скотт, Рідлі** (1937), кінорежисер і продюсер, лауреат Каннського МКФ (1977), Велика Британія

**Скотто, Рената** (1934), оперна співачка (сопрано), Італія – США

**Скоу, Енс Крістіан** (1918), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1997), Данія

**Скоу, Йоакім Фредерік** (1789–1852), ботанік, один із основоположників географії рослин, Данія

**Скоулз, Майрон Сам'юел** (1941), економіст, Нобелівська премія з економіки (1997), Канада

**Скофілд, Пол** (1922–2008), актор, «Оскар» (1967), Велика Британія

**Скоція**, асиметричний архітектурний об'єкт зі складним вигнутим профілем, який складається з двох різних за радіусами дуг (у перерізі)

**Скоцна**, швидкий народний чеський (слов'янський) танець

**Скреб**, чагарники ксерофітних (посухостійких), переважно вічнозелених чагарників в Австралії

**Скреблики** (Acanthocephala; також – скреблянки, акантоцефали, колючеголови), тип первиннопорожнинних паразитичних червів

**Скребло**, кам'яне знаряддя праці, найхарактерніше для доби середнього палеоліту

**Скрепер**, землерийно-транспортна машина, робочий орган якої (підйомно-поворотний ківш з ножем) пошарово зрізує ґрунт, після чого переміщує і розвантажує його у відвал або розрівнює

**Скринінг**, відбір, сортування

**Скринський, Олександр Миколайович** (1936), фізик, академік АН СРСР (1970), Росія

**Скриня (часопис)**, один із перших самвидавних українських журналів (1971), альманах, заснований Г. Чубасем у Львові, що став маніфестом українського літературного андеграунду та естетизму

**Скрипаль, Іван Гаврилович** (1939), біолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Скрипка**, смичковий 4-струнний музичний інструмент

**Скрипка кельтська**, музичний інструмент

**Скрипка, Олег Юрійович** (1964), співак, актор, автор пісень, громадський діяч, Таджикистан – Росія – Україна

**Скрипник, Ганна Аркадіївна** (1949), етнолог, академік НАН України (2006), Україна

**Скрипник, Ігор Володимирович** (1940–2005), математик, академік АН УРСР (1985), Україна

**Скрипник, Микола Олексійович** (1872–1933), політик, голова Народного секретаріату України (1918), нарком внутрішніх справ УСРР (з 1921), академік ВУАН (1929), Україна

**Скрипниченко, Марія Іллівна** (1952), економіст, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Скрипторій**, майстерня рукописних книжок у західно-європейських монастирях 6–12 ст.

**Скрипуни** (Saperda), рід жуків родини вусачів

**Скрипчинська, Елеонора Павлівна** (1899–1992), хоролий диригент, педагог, художній керівник і головний диригент Українського народного хору ім. Верьовки (1964–1966), Україна

**Скріб, Ежен** (1791–1861), драматург, Франція

**Скрубер**, апарат (мокрый пиловловлювач) для зрошування забруднених газів з метою їх очищення

**Скрутьєнь, Іван Йосафат** (1894–1951), церковний діяч, історик церкви, дійсний член НТШ (1930), Україна

**Скрученик** (Spiranthes), рід судинних рослин родини зозулинцевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Скрябін**, український музичний гурт, що за час своєї творчої активності пройшов шлях від дарквейву, синтіпопу, постпанку і техно до нової романтики та поп-року, діє з 1989

**Скрябін, Костянтин Іванович** (1878–1972), біолог, академік АН СРСР (1939), Росія

**Скрябін, Олександр Миколайович** (1872–1915), композитор і піаніст, класик світової музики, Росія

**Скуба, Петро Олександрович** (1882–1917), оперний співак (тенор), Україна

**Скутсчюркогорден**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, меморіальний комплекс 1917–1920 у м. Стокгольм, Швеція

**Скуле Бордссон** (1189–1240), король Норвегії (1239–1240)

**Скульптор**, сузір'я Південної півкулі

**Скульптура**, 1) вид образотворчого (зображального) мистецтва, витвір якого має об'ємну (тривимірну) форму, витесану з граніту, відлиту з бронзи, гіпсу чи інших матеріалів; 2) предмет, витвір мистецтва, матеріалізована скульптурна форма

**Скульптура кінетична**, різновид кінетичного мистецтва

**Скульптура кругла**, об'ємна скульптура, яку можна оглянути з усіх точок зору

**Скульптура садово-паркова**, скульптура, призначена для оздоблення території садів та парків

**Скульптура соціальна**, жанр у сучасному Public Art

**Скульптури види**, поділ скульптури за призначенням творів та особливостями їх виконання

**Скумбрієві** (Scombridae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Скумбрієві тунці** (Auxis), рід риб родини скумбрієвих, фауна України

**Скумбрії** (Scomber), рід морських риб родини скумбрієвих

**Скумпія** (Cotinus coggygria, Rhus cotinus), рослина родини сумахових

**Скунси** (Mephitis), рід ссавців родини скунсові ряду хижі

**Скунсові** (Mephitidae), родина ссавців ряду хижих

**Скунць, Петро Миколайович** (1942–2007), поет, публіцист, Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Скуратівський, Василь Тимофійович** (1939–2005), народознавець, письменник, видавець, Україна

**Скурихін, Володимир Ілліч** (1926–2014), системотехнік, академік АН УРСР (1978), Україна

**Скутигер** (Scutiger), рід грибів флори України

**Слабошпицький, Мирослав Михайлович** (1974), кінорежисер, Державна премія України ім. Довженка (2015), Україна

**Слабошпицький, Михайло Федотович** (1946), письменник, літературознавець, літературний критик, публіцист, Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна

**Слабченко, Михайло Єлисейович** (1882–1952), історик, академік ВУАН (1929), Україна

**Славац** (11 ст.), король Хорватії (1074–1075)

**Славгород**, селище міського типу Синельниківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Славік, Франтішек** (1876–1957), геолог, мінералог, засновник чеської хімічної школи, Чехія

**Славін, Лазар Мойсейович** (1906–1971), археолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Славістика**, 1) міждисциплінарна наукова галузь, що вивчає культуру, історію, літературу, мову та інші аспекти життя слов'янських народів; 2) у вузькому значенні – слов'янська філологія – розділ мовознавства, що досліджує слов'янські мови (Слов'янознавство)

**Славістів міжнародний комітет**, об'єднання науковців різних країн, що керує підготовкою й організацією з'їздів славістів, а також роботою міжнародних славістичних комісій

**Славія**, державне утворення в східних слов'ян, що існувало поряд з Артанією й Куявією напередодні виникнення Київської Русі

**Славки** (Sylvia), рід птахів

**Славкові** (Sylviidae), родина птахів

**Славське**, селище міського типу Сколівського р-ну Львівської обл.

**Славута**, місто, адміністративний центр Славутського р-ну Хмельницької обл.

**Славутич**, місто Київської обл.

**Славутич, Яр** (1918–2001), поет, перекладач, мовознавець, літературний критик, Україна – Канада

**Славутський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Слав'янов, Микола Миколайович** (1878–1958), геолог, гідрогеолог, член-кореспондент АН СРСР (1946), Україна

**Слайд**, оригінал фотодокумента, що являє собою позитивне зображення на прозорій основі (склі, плівці тощо)

**Слалом**, загальна назва для дисциплін (зимових і літніх) видів спорту, з яких проводяться змагання на швидкість подолання спеціальної траси з серією воріт

**Слалом гігантський**, олімпійська дисципліна гірськолижного спорту, змагання на швидкість проходження низки воріт, що розташовані далі одне від одного, ніж у спеціальному слаломі

**Сланець глинистий**, гірська порода

**Сланкі рослини**, рослини з горизонтальними приземними пагонами, що можуть укорінюватися

**Сланцезольні матеріали**, гірські породи, з пошаровим розташуванням мінералів, що входять до їх складу

**Сланці горючі**, тверді горючі корисні копалини, осадові породи, що містять в основному аквагенну органічну речовину (вимерлих морських і озерних тварин, альгу тощо), що ріднить їх з нафтою

**Слань**, вегетативне тіло багатоклітинних водоростей, грибів, лишайників, печіночникових та антоцеротовидних

**Слапчук, Василь Дмитрович** (1961), поет, письменник, літературний критик, Національна премія України ім. Шевченка (2004), Україна

**Сластіон, Опанас Георгійович** (1855–1933), живописець, графік, архітектор, етнограф, педагог, Україна

**Слатине**, селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**След-дог-рейсінг**, зимовий вид спорту, біг на собачих упряжках

**Слейпнір**, в скандинавській міфології восьминогий кінь

**Слейтон, Дональд Кент** (1924–1993), астронавт, США

**Сленг**, слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків і які в літературній мові набувають певного експресивно-емоційного забарвлення

**Слива** (Prunus), рід плодових рослин родини розових

**Слива голубина** (Coccoloba diversifolia), плодове дерево, вид роду кокколоба

**Сливинський, Михайло Ярославович** (1970), спортсмен (веслування на каное), срібний призер Олімпійських ігор (1988, 1992), чемпіон світу (1989–1991, 2001, 2002, 2005) та Європи (2005), Україна – Польща

**Сливинський, Олексій Ярославович** (1972), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (2003), Україна

**Слижі** (Barbatula), рід риб родини баліторових, фауна України

**Слиз**, в'язка рідина, яка складається переважно з глікозаміногліканів

**Слизова оболонка**, внутрішня оболонка порожнистих органів, яка контактує з зовнішнім середовищем

**Слизовики** (Mycetozoa), поліфілетична група найпростіших

**Слимак великий строкатий** (Helix lucorum), вид червононогих, ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Слимак виноградний** (Helix pomatia), вид молюсків фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Слимаки**, збірна група наземних молюсків

**Слимакоїд кримський**, турун кримський (Carabus (Procerus) scabrosus tauricus), вид комах ряду твердокрилих родини жуки-туруни, внесений до Червоної книги України

**Слина**, змішаний секрет усіх слинних залоз

**Слинні залози**, травні залози, що відкриваються у ротову порожнину і секретують слину

**Слиновиділення**, процес виділення слини

**Слиноутворення**, процес утворення слини

**Слів і речей прийом**, прийом дослідження лексики, за якого історію слова вивчають разом з історією позначуваної словом речі

**Слід конденсаційний**, видимий слід з сконденсованої водяної пари, що виникає в атмосфері за рухомими літальними апаратами за певних станів атмосфери

**Слід матриці**, рейс матриці, шпур матриці, операція, що відображає простір квадратних матриць у поле, над яким визначена матриця

**Слід прямої**, точки її перетину з площинами проекцій

**Слідства досудового органи**, органи попереднього слідства, компетентні правоохоронні органи, чия діяльність полягає у збиранні, дослідженні, оцінці, перевірці та використанні доказів

**Слідчий експеримент**, дослідна перевірка відповідно до закону фактів, що мають значення у кримінальній справі

**Слідчий ізолятор**, СІЗО, пенітенціарна установа Державної пенітенціарної служби, яка призначена для



утримування осіб, до яких було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту на будь-якій стадії кримінального судочинства

**Слідчо-оперативна група**, група осіб, до складу якої входять працівники органів досудового слідства, дізнання, експертно-криміналістичної та ін. служб для розслідування і розкриття злочинів.

**Слізна залоза**, залоза ссавців, яка виробляє сльози

**Слізник**, 1) жолобок або виступ на нижній поверхні виробів, що захищає будівельні конструкції від зволоження; 2) елемент карниза, виносна плита, що має на нижній грані борозну або наплив, що перешкоджає затіканню дощової води під плиту

**Сліп**, похила площадка зі спрямованими у воду рейками, по яких рухаються візки, що переміщують судно

**Сліпа кишка**, придаток у місці переходу тонких кишок в товсті у хребетних тварин.

**Сліпа пляма**, місце виходу зорового нерву із сітківки

**Сліпаки** група ссавців родини сліпаків, під якою розуміється іноді один (Spalax), а іноді два роди (Spalax) і (Nannospalax); п'ять видів цієї групи внесені до Червоної книги України

**Сліпаківі** (Spalacidae), родина ссавців ряду гризунів, фауна України

**Сліпачок звичайний** (Ellobius talpinus), вид ссавців, ряду гризунів, родини хом'якових, внесений до Червоної книги України

**Сліпець**, Степан Павлович (1929), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Сліпняки** (Miridae), родина клопів

**Сліпуні** (Typhlopidae), родина плазунів підряду змій

**Сліпушок**, **сліпунець** (Ellobius talpinus), вид ссавців родини політкових, вид фауни України

**Слісаренко**, Олекса Андрійович (1891–1937), поет-символіст і футурист, письменник, Україна

**Слобідка**, селище міського типу Кодимського р-ну Одеської обл.

**Слобідсько-Українська губернія**, назва двох адміністративно-територіальних одиниць у складі Російської імперії протягом 18–19 ст.

**Слобода**, поселення (монастирські, стрілецькі, ремісничі та ін.) 9–17 ст., мешканці яких звільнялись від княжих повинностей

**Слобода**, Володимир Костянтинович (1931), інженер-будівельник-конструктор, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Слободяник**, Микола Семенович (1945), хімік, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Слобожанське** (Донецька обл.), селище міського типу Дніпровського р-ну дніпропетровської обл.

**Слобожанське** (Зміївський р-н), селище міського типу Зміївського р-ну Харківської обл.

**Слобожанське** (Кегичівський р-н), селище міського типу Кегичівського р-ну Харківської обл.

**Слобожанський**, національний природний парк, Харківська обл.

**Слобожанщина** (region), Слобідська Україна, історична область на північному сході сучасної України (Харківська і Сумська обл.) і південному заході чорноземної зони Росії (Белгородська і Курська обл.)

**Слобожанщина** (часопис), політико-економічний і літературно-громадський щоденний часопис, виходив у Харкові у 1906

**Слова вставні**, слово (або словосполучення), що є частиною речення, але не вступає з його членами у синтаксичні зв'язки

**Слова дійктичні**, слова, що вказують, виділяють, диференціюють шляхом співвідношення з особами чи предметами, що перебувають у певних відношеннях з мовцем

**Слова егоцентричні**, категорія природної мови поряд з категоріями імені та предиката, слова, орієнтовані на Егомовця: я, тут, тепер, це, такий та ін., вважаються основними елементами прагматики мови

**Слова еквівалентні**, словосполучення, яке за своєю функцією збігається зі словом

**Слова енклітичні**, слова, що не мають власного наголосу (здебільшого короткі службові слова – займенники, допоміжні дієслова, частки)

**Слова займенникові**, вказівні слова, лексико-семантичний клас слів, що належать до різних частин мови і мають загальний займенниковий тип лексичного значення

**Слова заперечні**, слова, що виражають заперечення

**Слова застарілі**, слова, що вийшли з активного вжитку, які мовці сприймають як елемент попередніх етапів мовного розвитку, а не як невід'ємну складову частину сучасної мови

**Слова іншомовні**, слова, запозичені з інших мов

**Слова книжні**, слова, що своїм походженням і використанням пов'язані з книжними стилями мови

**Слова конотативне значення**, додаткове значення слова, відтінки, які накладаються на основне значення, оцінка денотата

**Слова крилаті**, влучні, яскраві вислови, що стисло й образно передають думку

**Слова незмінні**, слова, які не мають граматичних форм словозміни

**Слова нейтральні**, слова, що не мають стилістичного забарвлення й не закріплені за певним стилем мови

**Слова нелітературні**, слова, які не входять до лексичного складу літературної мови, а вживані на певній території, або в якійсь соціальній групі людей

**Слова неповнозначні**, слова без самостійного лексичного значення, які не мають граматичних категорій, не функціонують у ролі членів речення, а виконують службову синтаксичну функцію

**Слова номінативні**, слова, які позначають (номінують) предмети і явища об'єктивного світу

**Слова основа**, частина слова без закінчення, яка є носієм його лексичного значення

**Слова повнозначні**, слова, які мають самостійне лексичне значення, виконують номінативну функцію, називаючи предмет, дію, якість, властивість і є членами речення. Інша назва – Самостійні слова

**Слова пусті**, повнозначні слова, які супроводжують інші повнозначні слова, беручи на себе вираження їх граматичних значень (рись-самець)

**Слова сполучні**, займенникові слова, які виконують функції підрядних сполучників, позначаючи залежність підрядної частини у складнопідрядному реченні і члена речення у складі підрядної частини

**Словаки**, західнослов'янський народ, основне населення Словаччини

**Слова-паразити**, слова або словосполучення, які залучені до висловлювання, але не мають жодного значеннєвого навантаження

**Слова-символи**, слова з максимально узагальненим значенням на основі образної конденсації смислу, яке виявляється в контексті світоглядної традиції певного народу

**Словацька мова**, мова західнослов'янської групи; офіційна мова Словаччини

**Словацький, Юліуш** (1809–1849), поет і драматург, представник романтизму, Україна – Польща – Франція

**Словаччина**, держава у Центральній Європі

**Словени**, літописне плем'я східних слов'ян

**Словенія**, держава у Центральній Європі

**Словенська мова**, одна зі слов'янських мов, належить до групи південнослов'янських мов

**Словенці**, південнослов'янський народ, основне населення Словенії

**Словечансько-Овруцький кряж**, масив у межах Поліської низовини, Україна

**Словник**, довідкове видання упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними

**Словник енциклопедичний**, енциклопедія, статті якої викладені в стислій формі та розташовані за алфавітом їхніх назв

**Словник етимологічний**, мовний словник, що роз'яснює походження мовних одиниць

**Словник зворотний**, словник інверсійний, словник, у якому слова розташовані за алфавітом з його кінця

**Словник ідеографічний**, лінгвістичний словник, у якому мовні одиниці розміщені відповідно до їхньої смислової близькості

**Словник орфографічний**, мовний словник, що дає правильне (нормативне) написання слів

**Словник орфоепічний**, мовний словник, що дає правильну (нормативну) вимову слів

**Словник перекладний**, словник, в якому забезпечено переклад слів, фразеологізмів і сталих синтаксичних конструкцій однієї мови відповідниками з іншої мови

**Словник тлумачний**, мовний словник, що пояснює значення слів певної мови, дає їхню граматичну та стилістичну характеристики, приклади застосування та ін. відомості

**Словники морфемні**, словники, у яких членуються слова на морфеми, визначається твірна основа слова і морфеми, за допомогою якої утворене від твірної основи слово

**Словники одномовні**, вид лінгвістичних словників, до якого належать тлумачні, діалектні, історичні, етимологічні, синонімічні, фразеологічні, орфографічні, орфоепічні, частотні, зворотні, словотвірні, морфемні, ідеографічні словники тощо

**Слово (будинок)**, житловий будинок для літераторів у Харкові. Побудований наприкінці 1920-х кооперативом літераторів

**Слово (літературне угруповання)**, літературне угруповання українських письменників в еміграції, засноване 1954

**Слово (часописи)**, 1) низка часописів та газет: Львів (1861–1887, 1936–1938), Київ (1907–1909), Харків (1915), Кам'янець-Подільський (1920), Регенсбург (1945–1946), Торонто (1950); 2) видавництво, що діяло в Києві протягом 1922–1926 (видавало переважно твори неокласиків)

**Слово гібридне**, слово, утворене з елементів двох різних мов (автотягач)

**Слово двоголосе**, двоголосся, тип художнього мовлення, за якого голос автора зазнає впливу голосу персонажа, наратора, що зумовлює стилеві особливості тексту

**Слово зневажливе**, слово стилістично обмеженого вжитку, що в грубій формі виражає незадоволення, фамільярність, несхвалення та ін.

**Слово і час**, науково-теоретичний журнал Інституту літератури ім. Шевченка НАН України й Національної спілки письменників України, видається з 1957

**Слово індивідуальне**, неологізм обмеженого вжитку, створений автором певного тексту

**Слово о полку Ігоревім, Історико-культурний музей-заповідник**, державний музей у м. Новгород-Сіверському Чернігівської обл., діє з 1990

**Слово о полку Ігоревім**, найвідоміша пам'ятка давньоруської літератури 12 ст.

**Слово полісемічне**, слово, що має кілька пов'язаних між собою значень, які розвинулися з початкового значення

**Слово потенційне**, створене, але не закріплене в мовній практиці або таке, що може бути утворено відповідно до моделей, які існують у мові

**Слово похідне**, слово, утворене від твірного за допомогою форманта (афікса)

**Слово реєстрове**, слово, яким починається словникова стаття в лексикографічних та енциклопедичних працях, інша назва – заголовне слово

**Словозміна**, системне творення різних форм слова відповідно до його синтаксичних пов'язань

**Словосполучення дієслівне**, словосполучення з дієсловом у ролі незалежного, головного слова

**Словосполучення комбіноване**, словосполучення, що утворюються на основі зв'язків, які ідуть від різних стрижневих слів, і являють собою поєднання словосполучень

**Словотвір**, розділ мовознавства, що вивчає будову, шляхи та способи творення похідних слів

**Словотвірне модифікаційне значення**, додаткова ознака до значення твірного слова без зміни частиномовної належності слова

**Словотвірне мутаційне значення**, словотвірне значення, яке відрізняється від значення твірної основи (слова) тим, що позначає інше порівняно з ним поняття

**Словотворення зворотне**, різновид морфологічного способу словотворення, наслідком якого є лексична одиниця, що за структурою простіша від твірного слова

**Словотворення морфологічний спосіб**, спосіб словотворення, за якого словотворчим формантом є афіксальні засоби

**Словотворення морфолого-синтаксичний спосіб**, спосіб словотворення, за якого нові слова творяться шляхом переведення слова або окремої словоформи з однієї частини мови в іншу

**Словотворення спосіб**, прийоми зміни твірного слова або словосполучення (його морфемної будови, звукового складу, лексичного значення), внаслідок чого утворюється нова похідна одиниця

**Слов'яни**, споріднені за мовою (слов'янські мови) та культурою індоєвропейські народи, що живуть переважно у Східній і Центральній Європі, утворюючи три гілки: східнослов'янську, західнослов'янську, південнослов'янську

**Слов'яни західні**, слов'янські народи, що говорять західнослов'янськими мовами

**Слов'яни південні**, підгрупа слов'янських народів і племен, що говорять південнослов'янськими мовами та живуть переважно на Балканах

**Слов'яносербія**, адміністративно-територіальна автономна військова одиниця (1753–1764), утворена російським урядом як буферна зона на південному кордоні Російської імперії з Кримським ханством

**Слов'яносербськ**, селище міського типу, адміністративний центр Слов'яносербського р-ну Луганської обл.

**Слов'яносербський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Слов'янофільство**, ідеологічна і суспільно-політична течія в Росії у другій половині 19 ст.

**Слов'янськ**, місто, адміністративний центр Слов'янського р-ну Донецької обл.

**Слов'янський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Слов'янські мови**, група споріднених мов індоєвропейської мовної сім'ї, поширена на території Європи і Азії

**Слов'янське родовище кам'яної солі**, родовище на території Слов'янського р-ну Донецької обл.

**Слоган**, 1) лаконічний, чіткий і легкий для вимови вислів у рекламі, складниками якого є дані про товар, торговельну марку, послуги та місце продажу; 2) затертий, шаблонний мовний зворот, банальне словесне кліше, штамп, гаслива фраза у пропагандистських гаслах

**Слоган політичний**, специфічний емоційно забарвлений елемент політичної комунікації у вигляді коротких фраз,

які поєднують усі її компоненти (вербальні, невербальні, графічні, колірні, звукові тощо)

**Слона орден**, найвища державна нагорода Данії

**Слони** (Elephantidae), родина ссавців ряду хоботних

**Слонова черепаха** (Chelonoidis elephantopus), вид сухоподільних черепах

**Слонові стрибунчики**, слонові землерийки, стрибунцеві (Macroscelididae), родина ссавців, яку виділяють в окремий ряд стрибунцеподібних

**Слот**, роз'єм, гніздо, місце для установки замінного компонента електронного пристрою

**Слотердаjk, Петер** (1947), культуролог, філософ, Німеччина

**Служба**, особливий вид відносин і взаємодії двох нерівнозначних і несумірних елементів ієрархії

**Служба безпеки України**, СБУ, центральний орган виконавчої влади спеціального призначення для забезпечення державної безпеки країни

**Службова записка**, записка про виконання будь-якої роботи, що надсилається однією посадовою особою іншій

**Службова особа**, особа, що постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади або займає на підприємстві, в установі, організації посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків

**Службовий клас**, соціальна група людей, які зайняті розумовою працею і знаходяться на високому рівні соціальної ієрархії (менеджери, професіонали, державні службовці тощо)

**Слух**, здатність організмів сприймати коливання певного діапазону органами слуху

**Слух абсолютний**, акустична здібність людини визначати та уявляти собі точну висоту звуків, специфічний прояв музичного слуху

**Слух музичний**, сукупність здібностей людини, що дозволяють їй повноцінно сприймати музику та адекватно оцінювати різні її переваги або недоліки

**Слухання громадські**, зустріч членів територіальної громади з депутатами і посадовими особами відповідної місцевої ради, посадовими особами підприємств і організацій – надавачів послуг

**Слуховий аналізатор**, орган чуття, сукупність механічних, рецепторних та нервових структур, здатних сприймати звукові хвилі

**Слуховий апарат**, індивідуальний електронний прилад, що підсилює звук і застосовується в разі порушення слуху

**Слуховий нерв**, VIII пара черепно-мозкових нервів, чутливий нерв

**Слуховичок**, теж саме, що й голосник (отвір для поліпшення акустики)

**Слухові кісточки** (молоточок, ковадло, стремінце), ланцюг, що поєднує барабанну перетинку і внутрішнє вухо

**Слущкін, Абрам Олександрович** (1891–1950), український радіофізик і педагог, академік АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Слущкий, Борис Абрамович** (1919–1986), поет і перекладач, Україна – Росія

**Слущкий, Євген Євгенович** (1880–1948), математик-економіст, основоположник економетрики та праксеології, Росія – Україна

**Слущкий, Михайло Якович** (1907–1959), кінорежисер-документаліст, сценарист, оператор, Сталінська премія (1942, 1948, 1952), Україна

**Случ,** річка в Хмельницькій, Житомирській та Рівненській обл., права притока Горині, 451 км

**Случевський, Костянтин Костянтинович** (1837–1904), поет, письменник, драматург, перекладач, Росія – Україна

**Сльози,** секрет сльозних залоз, який змачує око

**Сльозка, Микола Йосипович** (1928–2009), актор, народний артист УРСР (1980), Україна

**Сльозов, Віталій Валентинович** (1930–2013), фізик-теоретик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Сльозовиділення,** процес виділення сльозу

**Сльота, Петро Дорофійович** (1911–1974), живописець, Україна

**Слюди,** група мінералів-алюмосиликатів, що мають шарувату структуру

**Слюсаренко, Оксана Олександрівна** (1962), філософ, дипломат, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Слюсаренко, Юрій Вікторович** (1957), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Слюсарні роботи,** обробка металів, що, зазвичай, доповнює станочну механічну обробку або завершує виготовлення металевих виробів з'єднанням деталей, збіркою машин та механізмів, а також їх регулюванням

**Слюсарчук, Василь Юхимович** (1946), математик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Смак,** здатність відчувати різні види їжі

**Смакова брунька (чашечка),** структури, які розташовані на поверхні язика

**Смаковий аналізатор,** аналізатор зовнішнього середовища, що відповідає за дегустаційну функцію в організмі, сприймаючи збудження від хеморецепторів

**Смакула, Олександр Теодорович** (1900–1983), фізик, винахідник антирефлексійного покриття лінз, дійсний член НТШ (1930), Україна – США

**Смаль-Стоцький, Роман Степанович** (1893–1969), мовознавець, політик, дипломат, дійсний член НТШ (1934), Україна – США

**Смаль-Стоцький, Степан Йосипович** (1859–1938), мовознавець, педагог, громадський діяч, академік УАН (1918), дійсний член НТШ (1899), Україна

**Смальта,** кольорове непрозоре (заглушене) скло у вигляді невеликих кубиків або пластинок (1-2 см<sup>2</sup>) для виготовлення мозаїк та виконання мозаїчних робіт

**Смарагд,** мінерал, прозорий різновид берилу зеленого кольору

**Смарида** (Spicara), рід риб родини смаридових, фауна України

**Смаридові,** центракантові (Centracanthidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Смартфон,** мобільний телефон, доповнений функціональністю кишенькового персонального комп'ютера

**Смейл, Стівен** (1930), математик, Премія Філдса (1966), США

**Смейла підкова,** приклад динамічної системи, розглянутий Стівом Смейлом, критерій існування в двовимірному відображенні складної динаміки та хаосу

**Смерди,** соціальний стан у Давній Русі

**Смеречник** (Pinicolae nucleator), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Смертна кара,** страта злочинця, чи неугодної владі особи, засудженої на смерть за скоєння особливо тяжких злочинів чи дій, що суперечать державній політиці країни

**Смертні гріхи,** за релігійним віровченням, порушення і відступ від християнських чеснот

**Смертність,** інтенсивність загибелі особин у популяції

**Смертності коефіцієнт,** відношення (демографічний показник) загального числа померлих за рік до чисельності населення, виражене в проміле (‰), число особин, які загинули за рік у результаті природної смерті, на 1000 особин цього виду

**Смерть,** завершення життєдіяльності організму як відокремленої цілісної системи

**Смерть клінічна,** зворотний етап вмирання, перехідний період між життям і смертю, на якому припиняється діяльність серця і дихання, повністю зникають усі зовнішні ознаки життєдіяльності організму

**Смерч,** торнадо, сильний атмосферний вихор

**Смерш,** «Смерть шпигунам», назва кількох органів контррозвідки СРСР у 1943–1946

**Сметана, Берджі** (1824–1884), композитор, піаніст, диригент, Чехія

**Сметанін, Юрій Олексійович** (1925–1999), механік, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Сметаніна, Раїса Петрівна** (1952), спортсменка (лижні перегони), 4-разовий чемпіон (1976 – 2, 1980, 1992), 5-разовий срібний призер (1976, 1980, 1984 – 2, 1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1974, 1982, 1985, 1991), Росія

**Смига,** селище міського типу Дубенського р-ну Рівненської обл.

**Смикавець** (Superus), рід рослин родини осокових

**Смикавцеві,** або комишеві (Superoideae, або Scirpoideae), підродина квіткових рослин порядку імбирцвітих

**Смирнення,** чеснота, яка в більшості релігій світу розуміється як упокорення людської волі перед Божим промислом

**Смирнов, Адріан Анатолійович** (1908–1992), фізик-теоретик, академік АН УРСР (1967), Росія – Україна

**Смирнов, Валентин Пантелеймонович** (1937), фізик, академік РАН (2003), Росія

**Смирнов, Валерій Веніамінович** (1937–2002), біолог, академік АН УРСР (1985), Росія – Україна

**Смирнов, Василь Дмитрович** (1846–1922), сходознавець, історик, філолог, Росія



**Смирнов, Віктор Сергійович** (1986), спортсмен-параолімпієць (плавання), призер Параолімпійських ігор (2004, 2012), Україна

**Смирнов, Володимир Вікторович** (1954–1982), спортсмен (фехтування на рапірах та шпагах), чемпіон (1980), срібний та бронзовий призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1979, 1981, 1982), Україна

**Смирнов, Володимир Іванович** (1887–1974), математик, академік АН СРСР (1943), Росія

**Смирнов, Георгій Лукіч** (1922–1999), філософ, академік АН СРСР (1987), Росія

**Смирнов, Микола Олександрович** (1961), спортсмен (водне поло), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Смирнов, Сергій Сергійович** (1895–1947), геолог, мінералог, академік АН СРСР (1943), Росія

**Смирнов, Станіслав Костянтинович** (1970) математик, Премія Філдса (2010), Росія – Швейцарія

**Смирнова, Лідія Миколаївна** (1913–2007), актриса, народний артист СРСР (1974), Росія

**Смирнова-Замкова, Олександра Іванівна** (1880–1962), патологоанатом, академік АН УРСР (1951), Україна

**Смисл**, особливий зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, явища та процеси світу й надає їм певного значення в системі культури

**Смисл імпліцитний**, неявний, прихований смисл, який виводиться слухачем (читачем) і значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування

**Смисл комунікативний прагматичний**, складова комунікативного смислу, пов'язана з наявністю суб'єктивного чинника в мовленнєвому коді (мові)

**Смисл комунікативний**, інформаційний компонент спілкування, який формується як результатуюча домінанта комунікативних стратегій усіх учасників кооперативного спілкування в межах певного контексту і ситуації із застосуванням вербальних, невербальних та пара вербальних засобів

**Смисл особистісний**, індивідуальна, потенційна інформація, неповторний концепт у комунікації, залежний від внутрішнього світу кожного з учасників спілкування, контексту комунікації, специфіки каналів, наявності і якості зворотного зв'язку та інших складових

**Смислов, Василь Васильович** (1921–2010), спортсмен (шахи), чемпіон світу (1957–1958), Росія

**Сміла**, місто, адміністративний центр Смілянського р-ну Черкаської обл.

**Смілакс** (*Smilax*), рід рослин з родини смілакових

**Смілакові** (*Smilacaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Смілка** (*Silene*), рід рослин з родини гвоздичних, шість видів якого внесені до Червоної книги України

**Смілкоквітка Завадського**, смілка Завадського (*Silene panthe zawadskii*), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Смілянський**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Смілянський, Леонід Іванович** (1904–1966), письменник, прозаїк, драматург, кіносценарист, літературний критик, Україна

**Смірновієлла редукована** (*Sergiosmirnovia reducta*), вид ракоподібних ряду циклопів, внесений до Червоної книги України

**Сміт, Адам** (1723–1790), економіст, основоположник сучасної економічної теорії, Велика Британія

**Сміт, Вернон** (1927), економіст, Нобелівська премія з економіки (2002), США

**Сміт, Гемілтон Отанел** (1931), мікробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1978), США

**Сміт, Джозеф** (1805–1844), протестант, засновник і перший президент Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (1830–1844), засновник руху Святих останніх днів (мормонізму), США

**Сміт, Джордж Елвуд** (1930), фізик, Нобелівська премія з фізики (2009), США

**Сміт, Ентоні** (1939), соціолог, дослідник феноменів нації та націоналізму, Велика Британія

**Сміт, Майкл** (1932–2000), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1993), Канада

**Сміт, Меггі** (1934), актриса, «Оскар» (1970, 1979), Велика Британія

**Смітіс, Олівер** (1925), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2007), США

**Смітсонівська астрофізична обсерваторія**, дослідницький підрозділ Смітсонівського інституту, діє у м. Кембрідж (штат Массачусетс, США) з 1890

**Смітсоніт**, мінерал

**Смішко, Маркіян Орест** (1900–1981), археолог, дійсний член НТШ (1933), Україна

**Сміян, Сергій Костянтинович** (1925–2014), режисер, народний артист УРСР (1967), Національна премія України ім. Шевченка (1970), Україна

**Смог**, газоподібні і тверді домішки у поєднанні з туманом або аерозольним димом, що утворюються в результаті їх перетворення і викликають інтенсивне забруднення атмосфери

**Смоківниця** (*Ficus*), рід рослин родини тутових

**Смоктунівський, Інокентій Михайлович** (1925–1994), актор, народний артист СРСР (1974), Росія

**Смоленська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Смоли полімерні**, високомолекулярні сполуки, які широко застосовуються у виробництві пластичних мас і будівельних синтетичних матеріалів

**Смоли (у біології)**, природні продукти життєдіяльності смолоносних рослин

**Смолич, Дмитро Миколайович** (1919–1987), режисер, народний артист України (1960), Національна премія України ім. Шевченка (1971), Україна

**Смолич, Микола Васильович** (1988–1968), актор і режисер, головний режисер, художній керівник і директор

Київського театру опери та балету ім. Шевченка (1938–1947), народний артист СРСР (1944), Росія – Україна

**Смолич, Юрій Корнійович** (1900–1976), письменник, театральний та літературний критик, публіцист, журналіст, голова правління Спілки письменників України (1971–1973), Україна

**Смолій, Валерій Андрійович** (1950), історик, академік НАН України (1995), Україна

**Смоліне**, селище міського типу Маловисківського р-ну Кіровоградської обл.

**Смолл, Альбін Вудбері** (1854–1926), соціолог, основоположник північноамериканської соціології, США

**Смоллі, Річард** (1943–2005), фізик, Нобелівська премія з хімії (1996), США

**Смолосім'яникові** (Pittosporaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку аралієцвітих

**Смолоскип**, українське видавництво, засноване у 1967 у США

**Смоляні ходи (канали)**, довгі трубчасті міжклітинні порожнини у рослин, заповнені смолою

**Смолянка** (Viscaria, Lychnis), рід рослин родини гвоздикових

**Смолярова, Олександра Захарівна** (1925–2014), актриса, народний артист УРСР (1980), Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Смородина** (Ribes), рід рослин з родини агрусових

**Смородина, Людмила Геннадіївна** (1957), актриса, народний артист України (2007), Україна

**Смотрицький каньйон**, геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Смотрицький, Герасим Данилович** (?–1594), письменник, педагог, культурно-освітній діяч, Україна

**Смотрич (гора)**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1898 м

**Смотрич (річка)**, річка у Хмельницькій обл., ліва притока Дністра, 169 км

**Смотрич (смт)**, селище міського типу Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.

**Смугастий тюлень** (Histriophoca), рід ссавців родини тюленевих

**Смугастикові** (Balaenopteridae), родина ссавців ряду китоподібних

**Смут, Джордж** (1945), астрофізик та космолог, Нобелівська премія з фізики (2006), США

**Снайдер, Тімоті Девід** (1969), історик, США

**Снайпер**, спеціально навчений солдат, що досконало володіє мистецтвом влучної стрільби, маскуванню та спостереження і вражає ціль, як правило, з першого пострілу

**Снайперскоп**, прилад нічного бачення, призначений для стрільби зі стрілецької зброї вночі

**Снаряд агітаційний**, вид спеціальних артилерійських снарядів, які застосовуються для перекидання агітаційної

літератури (листівок, перепусток та ін.) у розташування противника в прифронтовій смузі

**Снаряд активно-реактивний**, артилерійський снаряд (міна), для забезпечення польоту якого використовується звичайний (активний) і реактивний заряди

**Снаряд артилерійський**, основний елемент артилерійського пострілу, призначений для ураження цілей або виконання інших завдань (освітлення, задимлення, навчання і т. ін.)

**Снаряд бронебійний**, снаряд ударної дії, призначений для ураження броньованих цілей

**Снаряди керовані**, безпілотні літаючі апарати, обладнані системою керування польотом, споряджені бойовим зарядом або апаратурою для наукових досліджень

**Снейк**, річка у США, ліва притока Колумбії, 1735 км

**Снелл, Джордж Дейвіс** (1903–1996), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1980), США

**Снегірьов, Гелій Іванович** (1927–1978), письменник, кінорежисер, кіносценарист, журналіст, правозахисник, Україна

**Снєжкін, Юрій Федорович** (1947), теплоенергетик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Снивода**, річка у Вінницькій обл., ліва притока Південного Бугу, 58 км

**Снилик, Зенон** (1933–2002), журналіст, спортсмен, організатор спортивного життя в американській українській діаспорі, Україна – США

**Сніг**, тверді атмосферні опади у вигляді крижаних кристалів

**Сніги вічні**, багаторічні скупчення снігу і льоду в полярних країнах і в горах вище снігової лінії

**Снігова коза** (Oreamnos americanus), ссавець родини бикових

**Снігова лінія**, рівень земної поверхні, вище якого накопичення твердих атмосферних опадів переважає над їх таненням

**Сніговий баран** (Ovis nivicola), вид ссавців родини бикових

**Сніговий барс** (Uncia uncia), ссавець з родини котячих

**Снігові полівки**, снігові нориці (Chionomys), рід ссавців родини полічкових, фауна України

**Снігоочисник шляховий**, дорожня автомашина, обладнана пристроями для очищення від снігу автомобільних доріг, вулиць і площ

**Снігур** (Pyrrhula pyrrhula), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Снігурівка**, місто, адміністративний центр Снігурівського р-ну Миколаївської обл.

**Снігурівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Миколаївської обл.

**Сніжне**, місто Донецької обл.

**Сніжник**, нерухоме (іноді повільно сповзаюче) скупчення снігу і льоду, що зберігається на земній поверхні протягом теплої пори року

**Сніп (альманах)**, літературний альманах, що вийшов у 1841 у Харкові

**Сніп (газета)**, українська тижнева газета для інтелігенції, виходила в Харкові 1912

**Снітко, Олег В'ячеславович** (1928–1990), фізик, академік АН СРСР (1985), Україна

**Снов**, річка у Чернігівській обл. та Росії, права притока Десни, 233 км

**Сновидіння**, особливий період, стан сну, коли людина сприймає певні суб'єктивні образи, що виникають в її свідомості

**Сновськ**, місто, адміністративний центр Сновського р-ну Чернігівської обл.

**Сновський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Сноу, Чарлз Персі** (1905–1980), письменник, фізик, політик, Велика Британія

**Сноуборд**, спортивний інвентар, снаряд, призначений для швидкісного спуску з засніжених схилів і гір.

**Сноубординг**, олімпійський зимовий вид спорту

**Снярдви**, найбільше озеро Польщі, входить до складу Мазурських озер, 113,8 км<sup>2</sup>

**Снятин**, місто, адміністративний центр Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.

**Снятинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Соб**, річка у Вінницькій обл., ліва притока Південного Бугу, 125 км

**Собака** (*Canis familiaris*), одомашнений ссавець родини собачих

**Собаки** (*Canis*), рід ссавців родини собачих, фауна України

**Собаки мисливські**, група спеціалізованих для мисливства порід свійських собак

**Собачий зуб**, кандик (*Erythronium dens-canis*), рослина родини лілійних

**Собачі**, псові (*Canidae*), родина ссавців ряду хижих, фауна України

**Собачкові** (*Blenniidae*), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Собачко-Шостак, Ганна Федосівна** (1883–1965), художниця, майстриня народного декоративного розпису, представниця модерну, Україна

**Собівартість продукції**, грошовий вираз затрат підприємства на виробництво й реалізацію продукції

**Собінов, Леонід Віталійович** (1872–1934), оперний співак (ліричний тенор), Росія

**Собко, Вадим Миколайович** (1912–1981), письменник, драматург, прозаїк, Національна премія України ім. Шевченка (1975), Україна

**Соболевський, Олексій Іванович** (1856–1929), філолог-славіст, палеограф, фольклорист, Росія

**Соболевськія сибірська** (*Sobolewsia sibirica*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Соболєв, Володимир Степанович** (1908–1982), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Соболєв, Дмитро Миколайович** (1872–1949), геолог і палеонтолог, педагог, дослідник геології України, Росія

**Соболєв, Фелікс Михайлович** (1931–1984), кінорежисер-документаліст, педагог, один з творців і лідер київської школи наукового кіно, Україна

**Соболь** (*Martes zibellina*), вид ссавців роду куниць родини куницевих

**Соболь, Наум Федорович** (1898–1967), театральний художник, графік, Україна

**Собор**, 1) головна християнська церква міста або монастиря, в якій богослужіння веде священнослужитель високого сану – архієрей; 2) збори представників церкви для вирішення важливих питань (вселенський С., помісний С.)

**Собор кафедральний**, головний храм (православний, католицький) міста, який є центром єпархії

**Собор руських учених 1848**, з'їзд українських освітян, діячів науки і культури у Галичині 19–26.10.1848

**Соборність**, консолідація споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів на певних об'єднаних засадах

**Соборність України**, об'єднаність, цілісність, неподільність суспільства й держави в Україні

**Соботка, Богуслав** (1971), політик, прем'єр-міністр Чехії з 2014

**Соботович, Емлен Володимирович** (1927–2013), геохімік, академік АН України (1992), Україна

**Сова**, збірне поняття для всіх середніх за розмірами птахів ряду совоподібних

**Сова болотяна** (*Asio flammeus*), вид птахів ряду совоподібних родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Сова бородата** (*Strix nebulosa*), вид птахів ряду совоподібних родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Сова вухата** (*Asio otus*), вид птахів родини совиних, вид фауни України

**Сова довгохвоста** (*Strix uralensis*), вид птахів ряду совоподібних родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Сова сіра** (*Strix aluco*), вид птахів родини совиних, вид фауни України

**Сова, Андрій Корнійович** (1912–1994), актор, гуморист, майстер художнього слова, народний артист УРСР (1965), Україна

**Совеліт**, сипучий або штучний теплоізоляційний матеріал, що належить до групи азбестодоломітових і одержується способом перекристалізації хімічних солей

**Совєтське**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Совєтський**, селище міського типу, адміністративний центр Совєтського р-ну АР Крим

**Совєтський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Совиний папуга, какапо** (*Strigops habroptilus*), вид птахів ряду папугоподібних

**Совині**, совові, справжні сови (Strigidae), родина птахів ряду совоподібних, фауна України

**Совість**, категорія етики, що позначає моральне почуття, в якому виявляється самооцінка особою її дій і вчинків у системі усталених моральних норм

**Совка** (Otus scops), вид птахів ряду совоподібних родини совиних, внесений до Червоної книги України

**Совки** (Noctuidae), родина нічних метеликів, чотири види якої внесені до Червоної книги України

**Совоподібні** (Strigiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Согдійська мова**, мертва мова північно-східної групи іранських мов

**Согне-фіорд**, затока Північного моря біля південно-західного берега Скандинавського півострова, найбільший фіорд Норвегії

**Сода вуглекисла**, легкорозчинний у воді порошок білого кольору

**Сода каустична**, їдкий натрій, тверді безколірні кристали, що розплавляються на повітрі під дією вологи

**Содаліт**, мінерал

**Содді, Фредерік** (1877–1956), радіохімік, Нобелівська премія з хімії (1921), Велика Британія

**Содерберг, Стівен** (1963), кінорежисер, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1989), «Оскар» (2001), США

**Сож**, річка в Білорусі, Росії та Чернігівській обл., ліва притока Дніпра, 648 км

**Сойка** (Garrulus glandarius), вид птахів родини воронових, вид фауни України

**Сокаль**, місто, адміністративний центр Сокальського р-ну Львівської обл.

**Сокальський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Сокальський, Володимир Іванович** (1863–1919), композитор, піаніст, музичний критик, Україна

**Сокальський, Петро Петрович** (1832–1887), композитор, фольклорист, музичний критик, Україна

**Сокальщина**, художній музей, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Сокира**, знаряддя праці, призначене для рубання і тесання

**Сокиринський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва початку 19 ст., с Сокиринці Срібнянського р-ну Чернігівської обл.

**Сокирки** (Consolida), рід рослин родини жовтецевих

**Сокирко, Володимир Костянтинович** (1892–1983), актор, народний артист УРСР (1946), Україна

**Сокироносиця струнка** (В'язіль стрункий) (Securigera elegans), вид судинних рослин родини бобових, внесений до Червоної книги України

**Сокиряни**, місто, адміністративний центр Сокирянського р-ну Чернівецької обл.

**Сокирянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Сокіл**, спортивне товариство

**Соккурам і Пульгукса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддійський сакральний комплекс 8 ст., Республіка Корея

**Соколи** (Falco), рід птахів родини соколиних, фауна України

**Соколині** (Falconidae), родина птахів ряду соколоподібних, фауна України

**Соколов, Борис Сергійович** (1914–2013), геолог, палеонтолог, академік АН СРСР (1968), Росія

**Соколов, Володимир Євгенович** (1928–1998), біолог, зоолог, академік АН СРСР (1974), Росія

**Соколов, Іван Іванович** (1823–1918), живописець, майстер жанрового полотна та портрету, Росія – Україна

**Соколов, Олег Аркадійович** (1919–1990), живописець-авангардист, Україна

**Соколов, Юрій Дмитрович** (1896–1971), математик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Соколов, Юрій Матвійович** (1889–1941), фольклорист, літературознавець, академік АН УРСР (1939), Україна

**Соколовський, Олексій Никанорович** (1884–1959), ґрунтознавець, академік ВУАН (1929), Україна

**Соколоподібні** (Falconiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Сокотра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архіпелаг у Індійському океані, природоохоронна територія, Ємен

**Сокотрійська мова**, сокотрі, мова південноаравійської групи семітської сім'ї мов афразійської мовної макросім'ї, поширена на островах Сокотра, Абд-ель-Курі і Самха, що біля узбережжя Йемену

**Сократ** (469–399 до н. е.), філософ, учення якого знаменувало поворот у філософії від розгляду природи і світу – до розгляду людини, Стародавня Греція

**Сократична бесіда**, метод навчання

**Сокуров, Олександр Миколайович** (1951), кінорежисер, сценарист, «Золотий лев» (2011), лауреат Каннського (2003) та Берлінського (1989) МКФ, Росія

**Солана, Хав'єр** (1942), політик, генеральний секретар НАТО (1995–1999), генеральний секретар Ради Євросоюзу (1999–2009), Іспанія

**Соланіни**, глікоалколоїди пасльонових рослин

**Солберг, Ерна** (1961), державна діячка, прем'єр-міністр Норвегії з 2013

**Солдат**, первинне, молодше військове звання, рядовий в арміях багатьох держав

**Солдатенко, Валерій Федорович** (1946), історик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Соледар**, місто Донецької обл.

**Солемії** (Solemya), рід двостулкових молюсків

**Солоногастри**, борозенчасточереві (Solenogastres), клас боконервових молюсків

**Солоноїд**, одношарова катушка циліндричної форми, витки якої намотані впритул, а довжина значно більше діаметра

**Солея**, 1) у перших християнських храмах – простір перед вівтарем; 2) підвищення перед вівтарною перегородкою,



у правій частині якого було влаштоване місце для імператора під час богослужіння; 3) у сучасному православному храмі – підвищення перед іконостасом

**Солженіцин, Олександр Ісайович** (1918–2008), письменник, публіцист, правозахисник, Нобелівська премія з літератури (1970), Росія – США

**Солі**, клас хімічних сполук

**Солі калійно-магнієві**, осадові гірські породи хімічного походження

**Солід**, 1) великий монетний номінал у Візантії; 2) дрібна монета у Польщі і Великому князівстві Литовському

**Солідаризм**, 1) політичне вчення, що виникло в кінці 19 – на початку 20 ст. у Франції; 2) стратегія мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз

**Солідарність (профспілка)**, незалежна самоврядна профспілка у Польщі, що перетворилася на масовий рух громадського спротиву в умовах польського соціалізму

**Солідарність (соціальне явище)**, почуття готовності й бажання до взаємної підтримки між людьми

**Солідол**, густе мастило, що складається з мінеральної оливи (веретенної або машинної) і загусника (кальцієвого мила)

**Солієві**, язикові (Soleidae), родина риб ряду камбалоподібних, фауна України

**Солії**, морські язики (Solea), рід риб родини язикових, фауна України

**Соліпсизм** (лат. solus – один, єдиний і ipse – сам), форма суб'єктивного ідеалізму, в якій справжньою реальністю визнається лише суб'єкт, що мислить, а все решта оголошується таким, що існує лише у свідомості індивіда

**Соліс, Луїс Гільєрмо** (1958), політик, президент Коста-Ріки з 2014

**Соліситор**, повірений у справах, який представляє інтереси довірителя в суді чи іншій установі

**Солітон**, структурно стійка усамітнена (відокремлена) хвиля, що розповсюджується в нелінійному середовищі

**Соллогуб, Володимир Олександрович** (1813–1882), письменник, Росія

**Соллогуб, Всеволод Борисович** (1912–1988), геофізик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Солнцев, Сергій Іванович** (1872–1936), економіст, академік ВУАН (1927), Україна

**Солнцева, Юлія Іполитівна** (1901–1989), актриса, кінорежисер, дружина та співавтор О. Довженка, народний артист СРСР (1981), Росія – Україна

**Соло**, самостійна партія для одного голосу чи інструмента

**Солов'яненко, Анатолій Анатолійович** (1980), театральний режисер, народний артист України (2008), Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Солов'яненко, Анатолій Борисович** (1932–1999), оперний співак (тенор), Герой України (2008), народний артист УРСР (1969) та СРСР (1975), Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Соловейкі** (Luscinia), рід птахів родини мухоловкових, фауна України

**Соловецький монастир**, ставропігійний чоловічий монастир Російської православної церкви, розташований на Соловецьких островах у Білому морі

**Соловецькі острови**, архіпелаг при вході в Онезьку губу Білого моря, належить Росії

**Соловійов, Анатолій Якович** (1948), космонавт, Латвія – Росія

**Соловійов, Володимир Сергійович** (1853–1900), релігійний філософ, поет, публіцист, академік Петербурзької АН (1900), Росія

**Соловійов, Сергій Михайлович** (1820–1879), історик, академік Петербурзької АН (1872), Росія

**Соловійов, Сергій Олександрович** (1944), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1975), лауреат Венеційського МКФ (1980, 1986), Росія

**Соловійов-Сєдой, Василь Павлович** (1907–1979), композитор, піаніст, народний артист СРСР (1967), Росія

**Соловки**, Соловецькі концтабори, загальна назва таборів особливого призначення в СРСР, розташованих на Соловецьких островах

**Соловцов, Микола Миколайович** (1857–1902), актор, режисер, антрепренер, засновник театру «Соловцов» у Києві, Росія – Україна

**Сологуб, Федір Кузьмович** (1863–1927), поет, прозаїк, драматург, теоретик мистецтва, перекладач, одна з ключових постатей європейського символізму, Росія

**Солодка** (Glycyrrhiza), рід рослин родини бобових, один вид якого (солодка гола, Glycyrrhiza glabra) внесений до Червоної книги України

**Солодушка** (Hedysarum), рід судинних рослин родини бобових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Соломина**, циліндричне стебло злаків

**Соломін, Юрій Мефодійович** (1935), актор, режисер, народний артист СРСР (1988), Росія

**Соломін, Віталій Мефодійович** (1941–2002), актор, режисер, народний артист РРФСР (1992), Росія

**Соломон** (10 ст.), цар Ізраїльсько-Юдейського царства (965–928 до н. е.)

**Соломонове море**, море Тихого океану між островами Нова Гвінея, Нова Британія, Соломоновими островами і архіпелагом Луїзіада

**Соломонові острови (архіпелаг)**, архіпелаг вулканічних островів у південно-західній частині Тихого океану

**Соломонові Острови (держава)**, держава у південно-західній частині Тихого океану

**Солон** (бл. 638–559 до н. е.), політик і соціальний реформатор, законодавець Афіньської держави, Стародавня Греція

**Солонгой** (Mustela altaica), вид ссавців родини куніцевих

**Солоне**, селище міського типу, адміністративний центр Солонянського р-ну Дніпропетровської обл.

**Солоницівка**, селище міського типу Дергачівського р-ну Харківської обл.

**Солоніцин, Анатолій Олексійович** (1934–1982), актор, «Срібний ведмідь» (1981), Росія

**Солонська мова**, тунгусо-маньчжурська мова поширена на території аймака Хулун-Буйр (Внутрішня Монголія)

**Солонянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Солоріна** (*Solorina bispora*), рід грибів родини пельтигерових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Солотвин**, селище міського типу Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.

**Солотвино**, селище міського типу Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Солотвинське родовище кам'яної солі**, родовище на території Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Солоу, Роберт Мертон** (1924), економіст, Нобелівська премія з економіки (1987), США

**Солоухін, Володимир Олексійович** (1924–1997), письменник, поет, представник «сільської прози», Росія

**Солохівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Зінківського р-ну Полтавської обл.

**Солошенко, Ігор Олександрович** (1942–2007), фізик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Солпітер, Едвін Ернест** (1924–2008), фізик, США

**Солтаніє**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс усипальниці ільхана Ірану Олджейту, 1302–1312, м. Солтаніє, Іран

**Солтейр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фабричне селище середини 19 ст., графство Західний Йоркшир, Велика Британія

**Солт-Лейк-Стедіум**, найбільший в Індії та другий у світі за кількістю місць стадіон (120 тис. чол.), діє у м. Калькутта з 1984

**Соль**, національна валюта Перу

**Сольпуга звичайна** (*Galeodes araneoides*), вид ракоподібних ряду сольпуг, внесений до Червоної книги України

**Сольпуги** (*Solifugae*), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Сольфатарі**, фонтани газів і пари води з вулканічних тріщин

**Сольчаник, Роман** (1944), історик, публіцист, політолог, Україна – США

**Солотрейська культура**, археологічна культура середини пізнього палеоліту, поширена на території Франції і північної Іспанії

**Соляні куполи**, тектонічні структури земної кори, виникнення яких зумовлене соляною тектонікою

**Солянка** (*Salsola*), рід рослин родини амарантових

**Солярій**, 1) у стародавніх римлян – тераса, плоска покрівля на південному боці будинку; 2) площадка для прийняття сонячних ванн, приміщення для лікування сонячним промінням

**Солярний культ**, поклоніння Сонцю як одна із давніх форм релігії

**Сом**, національна валюта Киргизстану

**Сом звичайний** (*Silurus glanis*), риба родини сомових, вид фауни України

**Сом каналний**, ікталур плямистий (*Ictalurus punctatus*), риба родини ікталурових, вид фауни України

**Сома**, сукупність клітин всього тіла багатоклітинного організму, виключаючи статеві клітини

**Сомалі (держава)**, держава у Східній Африці

**Сомалі (мова)**, мова кушитської групи афразійської мовної сім'ї, поширена в Сомалі, Джибуті, Ефіопії та Кенії

**Сомалі (півострів)**, півострів на сході Африки

**Сомалійська течія**, течія біля північно-східного узбережжя Африки в Індійському океані

**Соматична гібридизація**, генетична рекомбінація поза сексуальним процесом, відбувається шляхом злиття соматичних клітин в одну (соматичний гібрид)

**Соматична нервова система**, частина периферійної нервової системи

**Соматичний**, тілесний, той що стосується тіла

**Соматотропін**, пептидний гормон, що виробляється в спеціальних клітинах острівців Лангерганса підшлункової залози і гіпоталамусі

**Соми** (*Silurus*), рід риб родини сомових, фауна України

**Сомик чорний** (*Ameiurus melas*), риба родини ікталурових, вид фауни України

**Сомики** (*Ameiurus*), рід риб родини ікталурових, вид фауни України

**Соміти**, первинні сегменти тіла

**Сомко, Надія** (1916–1989), українська художниця, Україна – Аргентина – США

**Сомко, Яким Семенович** (1610–1663), прилуцький і перещавський полковник, наказний гетьман Лівобережної України (1660–1663)

**Сомма**, річка у Франції, впадає до Ла-Маншу, 245 км

**Сомов, Костянтин Андрійович** (1869–1936), живописець, графік, ілюстратор, майстер портрету та пейзажу, Росія – Франція

**Сомові** (*Siluridae*), родина риб ряду сомоподібних, фауна України

**Сомоні**, національна валюта Таджикистану

**Сомоподібні** (*Siluriformes*), ряд риб класу променеперих

**Сомоса, Анастасіо Дебайле** (1925–1980), політик, президент (де-факто – диктатор) Нікарагуа (1967–1972)

**Сон (фізіологічний процес)**, природний фізіологічний процес перебування організму у стані мінімальної мозкової діяльності

**Сон, сон-трава (рослини)** (*Pulsatilla*), рід судинних рослин родини жовтецевих, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Соната**, музичний твір циклічної форми для одного або декількох інструментів

**Сонгай-зарма мови**, група мов у Західній Африці

**Сонератія** (*Sonneratia*), рід рослин родини сонератієвих

**Сонні артерії**, артерії, по яких відбувається кровопостачання органів голови та шиї

**Сонора**, штат Мексики

**Сонорні звуки**, приголосні звуки, у вимові яких голос переважає над шумом

**Сонце**, зоря, що є центром Сонячної системи

**Сонцевик фау-біле** (*Nymphalis vaualbum*), вид комах ряду лускокрилих родини німфалід, внесений до Червоної книги України

**Сонцenasінник тасмний** (*Heliosperma arganum*), вид судинних рослин родини гвоздикових, внесений до Червоної книги України

**Сонцестояння**, момент часу, у який центр Сонця проходить або через найпівнічнішу точку екліптики або через найпівденнішу її точку

**Сонццвіт** (*Helianthemum*), рід рослин родини чистуватих

**Сонццвіт сивий**, сонянка сива (*Helianthemum canum*), вид судинних рослин родини чистових, внесений до Червоної книги України

**Сонця спокійного міжнародний рік**, програма погоджених спостережень і досліджень сонячної активності і пов'язаних з нею геофізичних явищ, що реалізовується під час мінімуму сонячної діяльності

**Сонця храм у Конараці**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, брахманська культова споруда 13 ст., м. Конарак, штат Орісса, Індія

**Сонячна активність**, термін, що характеризує поточну сонячну радіацію, її спектральний розподіл, супутні електромагнітні явища та зміни в часі характеристик Сонця

**Сонячне сплетення**, сукупність великих нервових вузлів і гілок

**Сонячний елемент**, напівпровідниковий конструктивний елемент, що перетворює сонячну енергію в електричну з коефіцієнтом корисної дії 10–15%

**Сонячник гладкий** (*Fumanopsis laevis*), вид судинних рослин родини чистових, внесений до Червоної книги України

**Сонячні окуні** (*Lepomis*), рід риб родини сонячноокуневих, фауна України

**Сонячні чаплі** (*Eurypygidae*), родина птахів ряду журавлеподібних, яка містить єдиний вид сонячна чапля

**Соняшник** (*Helianthus*), рід рослин родини айстрових

**Соняшникові** (*Heliantheae*), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Сопачі, Перкарини** (*Percarina*), рід риб родини окуневих, фауна України

**Сопіков, Василь Степанович** (1765–1818), бібліотекар, бібліограф, основоположник російської бібліографії та бібліотекознавства, Росія

**Сопілка, Мирослава** (1897–1937), поетеса, письменниця, Україна

**Сопілка**, сопівка, дудка, народний дерев'яний духовий інструмент

**Сопка**, загальна назва пагорбів і ізольованих невеликих гір з округлою вершиною

**Сопла авіаційного двигуна критичний переріз**, мінімальний перетин сопла авіаційного двигуна

**Сопло**, канал змінного поперечного перерізу, призначений для розгону рідин або газів до певної швидкості і подання потоку необхідного напрямку

**Сопло поворотне**, частина реактивного двигуна, яка управляє потоком газів

**Сопраністи**, співаки-кастрати, які входили до складу хорів католицької церкви 16–18 ст., де виконували партії сопрано; виконавці провідних сопранових жіночих партій в операх 18 – початку 19 ст.

**Сопрано**, високий жіночий співочий голос

**Сопухові** (*Tytonidae*), родина птахів ряду совоподібних, фауна України

**Сорбент**, тіло, що поглинає з навколишнього середовища яку-небудь речовину

**Сорбіт**, шестиатомний аліфатичний спирт

**Сорбції та проблем ендоекології інститут НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Сорбція**, 1) поглинання речовини рідкими або твердими тілами; 2) фізико-хімічний процес поглинання водяної пари з повітря як внаслідок адсорбції на внутрішній поверхні матеріалу, так і в результаті капілярної конденсації

**Сорго** (*Sorghum*), рід рослин родини злакових

**Сорді, Альберто** (1920–2003), актор, кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1972), «Золотий лев» (1995), Італія

**Сорель, Альбер** (1842–1906), історик, Франція

**Сорель, Жорж** (1847–1922), філософ, Франція

**Сорока** (*Pica pica*), вид птахів родини воронових, вид фауни України

**Сорока (район)**, район Молдови

**Сорока, Михайло Михайлович** (1901–1971), громадський діяч, політв'язень, Україна

**Сорокине**, місто, адміністративний центр Краснодарського р-ну Луганської обл.

**Сорокинський район**, адміністративнот-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Сорокін, Пилипим Олександрович** (1889–1968), соціолог, культуролог, розробник теорії соціокультурної динаміки, соціальної мобільності і макросоціології Росія – США

**Сороколет, Олександр Дмитрович** (1959), спортсмен (волейбол), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1982), чемпіон Європи (1983, 1985, 1987), Україна

**Сорокопуди** (*Lanius*), рід птахів родини сорокопудових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сорокопудові** (*Laniidae*), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Сором**, почуття, що виникає у людини при здійсненні вчинків, що суперечать вимогам моралі, принижують гідність особи

**Сорорат**, звичай, коли чоловік вступає в шлюб одночасно або послідовно з кількома рідними чи двоюрідними сестрами

**Сорос, Джордж** (1930), фінансист, меценат, філософ, іноземний член НАН України (1995), США

**Сорохтей, Осип Йосафатович** (1890–1941), графік, графік, карикатурист, Україна

**Сортамент**, 1) перелік прокатних профілів із зазначенням форми, геометричних характеристик, одиниці довжини, допусків та умов постачання; 2) склад продукції за марками, профілями, розмірами

**Сортність продукції**, зарахування продукції до груп із загальними показниками якості

**Сортування**, алгоритм для впорядкування елементів у списку

**Сорус**, група спор, спорангіїв, гаметангіїв на поверхні талому нижчих рослин, на листках у папоротниковидних, а також група плодових тіл у нижчих грибів

**Сосенко, Ксенофонт Петрович** (1861–1941), священник греко-католицької церкви, етнолог, фольклорист, Україна

**Сосенко, Модест Данилович** (1875–1920), живописець-монументаліст, Україна

**Соскін, Марат Самуїлович** (1929), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Сосна** (*Pinus*), рід рослин родини соснових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сосниця**, селище міського типу, адміністративний центр Сосницького р-ну Чернігівської обл.

**Сосницька культура**, археологічна культура 2 тис. до н.е., бронзового віку, названа за місцем перших знахідок у районі смт Сосниця Чернігівської обл.

**Сосницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Соснівка**, місто Червоноградської міськради Львівської обл.

**Соснове**, селище міського типу Березнівського р-ну Рівненської обл.

**Сосновий Бір**, пам'ятка садово-паркового мистецтва, створений у 1967, м. Черкаси

**Сосновий шовкопряд** (*Dendrolimus pini*), метелик родини коконопрядових

**Сосновий, Дмитро Григорович** (1923–1995) архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Соснові** (*Pinaceae*), родина голонасінних рослин порядку соснових

**Соснові** (*Pinos*), порядок голонасінних рослин

**Сосняки**, бори, соснові ліси, світлохвойні ліси з пануванням сосни у деревному ярусі

**Сосок грудний**, зовнішня частина молочної залози людини і ссавців у вигляді круглого виступу, з якого у самиці дитина чи дитинча смокче молоко

**Соссюрея** (*Saussurea*), рід судинних рослин родини айстрових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Сосюра, Володимир Миколайович** (1898–1965), письменник, поет, прозаїк, перекладач, Національна премія України ім. Шевченка (1963), Україна

**Соталії** (*Sotalia*), рід ссавців родини дельфінових

**Сотер** (?–174), 12-й папа римський (167–174)

**Соткілава, Зураб** (1937), оперний співак (лірико-драматичний тенор), педагог, народний артист СРСР (1979), Грузія – Росія

**Сотник**, посада і звання у козацькому війську

**Сото-південна мова**, сесото, мова сім'ї банту, поширена у ПАР

**Соун, Джон** (1753–1837), архітектор, представник класицизму, Велика Британія

**Софізм**, хибний силіогізм (умовивід), якому надано видимість правильної форми для навмисного введення співбесідника в оману

**Софійність**, термін, що в християнській філософії вживається для характеристики світу як наслідку взаємопроникнення трансцендентного й іманентного, Божого й тваринного

**Софійський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 11–18 ст., м. Київ, Україна

**Софіївка (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Софіївського р-ну Дніпропетровської обл.

**Софіївка (Донецька обл.)**, селище міського типу Єнакіївської міськради Донецької обл.

**Софіївка (Донецька обл.)**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Софіївка**, національний дендрологічний парк, установа Відділення загальної біології НАНУ, діє у м. Умань Черкаської обл. з 1796

**Софіївська культура**, археологічна культура періоду бронзи (2 тис. до н. е.), пам'ятки виявлені у Середньому Подніпров'ї

**Софіївське водосховище**, водосховище на р. Інгул в межах Новобузького р-ну Миколаївської обл.

**Софіївський**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Софіївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Софіологія**, релігійно-філософська течія, в основі якої лежить поняття Софії

**Софістика**, спосіб міркувань, що ґрунтується на навмисному порушенні законів логіки й оголошенні хибних умовиводів істинними

**Софіт**, 1) нижня поверхня арки, балки, карниза, яка мала часто декоративну обробку; 2) світильник з кількома джерелами світла – лампами в спільному рефлекторі, використовуваний для освітлення сцени у театрах, а також під час кіно- і фотозйомок

**Софія (місто)**, місто, столиця Болгарії

**Софія Київська, Національний заповідник**, історико-архітектурний заповідник на території Софіївського монастиря у Києві, діє з 1934

**Софія (у культурології)**, поняття-символ європейської культури, міфологема в античній і середньовічній філософії

**Софокл** (бл. 496–406 до н. е.), драматург-трагик, Стародавня Греція



**Софора** (Sophora), рід рослин родини бобових, один вид якого (софора китникоподібна, *Sophora alopecuroides*), внесений до Червоної книги України

**Софронів, Анатолій Володимирович** (1911–1990), письменник, поет, публіцист, сценарист, драматург, класик соцреалізму, Росія

**Софтбол**, вид спорту, командна гра з м'ячем, різновид бейсболу, входив до програми Олімпійських ігор у 1996–2008

**Соха**, примітивне землеробське знаряддя для орання землі; мала роздвоєну робочу частину (розсоху), яка була з'єднана у верхній частині з двома оглоблями, у які запрягали коня

**Сохань, Лідія Василівна** (1924), соціолог, член-кореспондент АН УРСР (1989), Україна

**Сохань, Павло Степанович** (1926–2013), історик, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Соц, Віктор Петрович** (1958), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1981 – 3, 1982 – 2) та Європи (1981, 1982), Україна

**Соц-арт**, один з напрямів постмодернізму в культурі, що виник у 1970-х в середовищі молодих живописців в СРСР як форма протистояння ідеологічному тиску того періоду

**Социн, Фауст** (1539–1604), теолог, засновник антитринітарного руху социніан, Італія

**Социніани**, представники раціоналістичного напрямку у Реформації, особливого руху серед унітаріїв

**Соціабельність**, товариськість, здатність і схильність до налагодження зв'язків з іншими людьми

**Соціал-дарвінізм**, 1) теорія, що пояснює стосунки між особами та групами осіб винятково через еволюційні чинники 2) спрощене позанаукове уявлення про виживання сильнішого за рахунок слабшого

**Соціал-демократія**, ідеологія та політичний рух, що поєднують соціалістичні уявлення про суспільство соціальної справедливості з деякими ліберальними ідеями і цінностями

**Соціал-націоналізм**, політична ідеологія, що ґрунтується на уявленні про націю як оптимальну форму існування людського соціуму, радикальна форма націоналізму

**Соціалізація**, процес становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, установок і зразків поведінки, притаманних даному суспільству, соціальній групі, тій або іншій спільноті людей

**Соціалізація гендерна**, набуття індивідами різних гендерних характеристик і відмінностей у процесі соціалізації

**Соціалізація передбачувана**, поняття, що описує поведінку індивідів, які передбачають свій майбутній статус, приймаючи звичай, культуру або поведінку соціальної групи, до якої вони бажають або збираються приєднатися

**Соціалізація політична**, процес активного засвоєння ідеологічних і політичних цінностей, норм суспільства та формування їх у системі політичних ставлень

**Соціалізм**, вчення про суспільство соціальної рівності, яке ґрунтується на принципах колективної або державної

власності на засоби виробництва, соціальної справедливості, свободи, рівності

**Соціалізм африканський**, різноманітні немарксистські соціалістичні вчення, які виникли після Другої світової війни на основі поєднання антиімперіалістичного національно-визвольного руху народів Африканського континенту з ідеями соціалізму

**Соціалізм гільдійський**, різновид соціал-реформізму, що передбачав можливість переходу до соціалізму шляхом передачі підприємств гільдіям (об'єднанням) робітників різних галузей економіки

**Соціалізм демократичний**, соціально-економічна й політична концепція, що проголошує трансформацію капіталізму в соціалізм шляхом постійних реформ, поглиблення й розвитку демократії

**Соціалізм інтернаціональний**, марксистська соціально-класова концепція, заснована на уявленні про капіталізм як глобальну систему, якій робітничий клас повинен діяти як глобальний клас

**Соціалізм ринковий**, гіпотетична суспільно-економічна система, при якій панує колективно-громадська форма власності й діють закони ринкової економіки

**Соціалізм утопічний**, концепції ідеального справедливого суспільства, заснованого на спільній власності і спільній праці його членів

**Соціалізм християнський**, соціально-економічна й політична концепція, напрямок суспільної думки, що проголошує об'єднання соціалістичної моделі економіки і традиційної християнської етики

**Соціалістичне суспільство**, суспільна система, заснована на суспільній власності на засоби виробництва і розподілу

**Соціальна верства**, позначення у соціально неоднорідному суспільстві окремих соціальних груп, наприклад, інтелігенції, службовців

**Соціальна відповідальність**, обов'язок і готовність соціального суб'єкта відповідати за свої дії, вчинки та їх наслідки; засіб підтримання цілісності суспільства, суспільної злагоди, соціальної інтеграції

**Соціальна група**, відносно стала сукупність людей, що є складовим елементом соціальної структури певного суспільства

**Соціальна дія**, найпростіша одиниця будь-якого виду соціальної поведінки людей

**Соціальна допомога**, система заходів суспільства і держави у вигляді сприяння, підтримки і надання послуг окремим особам або групам населення соціальною службою для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності

**Соціальна зміна**, 1) перехід соціального об'єкта із одного стану в інший; 2) будь-яка модифікація в соціальній організації, суспільстві, його соціальних інститутів і соціальній структурі, встановлених у ньому зразках поведінки

**Соціальна мобільність**, рух, переміщення індивідів або груп між різними позиціями в ієрархії соціальної стратифікації

**Соціальна напруженість**, особливий стан суспільної свідомості та поведінки, специфічна ситуація сприйняття та оцінки дійсності, емоційний стан групи чи суспільства в цілому, зумовлений тиском з боку природного або соціального середовища

**Соціальна орієнтація**, виражене в суб'єктивній формі об'єктивне ставлення індивіда до умов свого соціального буття, що опосередковує соціальну поведінку

**Соціальна підтримка**, система заходів держави і суспільства з надання допомоги деяким категоріям громадян, які тимчасово опинилися в тяжкому економічному становищі

**Соціальна поведінка**, родовий термін, який охоплює різні реакції живого організму чи групи організмів

**Соціальна позиція**, місце, яке обіймає людина в системі суспільного поділу праці і підпорядковування в соціальних структурах, групах і організаціях

**Соціальна політика**, комплекс заходів, що охоплює різноманітні напрями соціальної сфери суспільства і здійснюється державними та громадськими організаціями з метою підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення

**Соціальна практика**, свідомо й доцільна діяльність людей, спрямована на задоволення їхніх потреб, економічних і соціальних інтересів, що веде до зміни соціально-економічних умов життя

**Соціальна реформа**, політичні і соціальні рішення, спрямовані на подолання соціальних конфліктів і проблем

**Соціальна робота**, професійна сфера, пов'язана з використанням соціологічних, психологічних і педагогічних методів і прийомів, спрямованих на вирішення індивідуальних та соціальних проблем людей, що знаходяться в скрутних ситуаціях

**Соціальна роль**, сукупність дій, які мусить виконувати особа, маючи певний статус у соціальній системі

**Соціальна система**, особливий клас систем (поряд з технічними, біологічними, кібернетичними тощо), елементний склад яких становлять люди, а також стосунки, що виникають між ними

**Соціальна система закрита**, система, що не має входів і виходів, характеризується відносно непроникними межами, перебігом процесів усередині за рахунок власних ресурсів

**Соціальна спільнота**, реально існуюча та емпірично фіксована сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю і здатністю виступати самостійним суб'єктом історичної та соціальної діяльності

**Соціальна структура**, внутрішній устрій суспільства, що складається з ієрархічно упорядкованої сукупності індивідів, груп, спільнот, організацій, інститутів, об'єднаних між собою стійкими зв'язками і відносинами

**Соціальна сфера**, галузь життєдіяльності людського суспільства, яка охоплює весь простір життя людини від умов її праці і побуту, освіти, здоров'я і дозволяє до соціально-класових і соціально-етнічних відносин

**Соціальна технологія**, 1) галузь соціологічних знань про способи і процедури оптимізації життєдіяльності люди-

ни в умовах динаміки та оновлення суспільних процесів; 2) метод управління соціальними процесами, що забезпечує їх відтворення в певних параметрах

**Соціальна установка**, цілісне психічне явище, в якому дійсність людини відображається відповідно до її потреб, унаслідок чого активність індивіда набуває цілеспрямованого характеру

**Соціальне обслуговування**, комплекс заходів суспільства і держави з надання соціальної допомоги потребуючим її громадянам, що здійснюється соціальними службами

**Соціальне партнерство**, тип соціально-трудових відносин, які характеризується спільністю позицій, узгодженими діями найманих працівників, роботодавців і держави

**Соціальне управління**, вид управління, що передбачає спрямування впливів його суб'єктів на упорядкування та організацію процесів спільної колективної діяльності людей відповідно до об'єктивних законів та викликів сучасності

**Соціальне явище**, елемент соціальної реальності, якому притаманна вся повнота соціальних властивостей та ознак; усе те в соціальній дійсності, що виявляє себе, а також свідчить про стан, зміни, взаємодію в соціальних об'єктах

**Соціальний закон**, об'єктивний та повторюваний причинний зв'язок між соціальними явищами та процесами, які виникають внаслідок масової соціальної діяльності людей або їхніх дій

**Соціальний захист**, цілісна система законодавчо-закріплених економічних, юридичних і соціальних прав і свобод, соціальних гарантій громадян, що виступають запобіжниками дестабілізуючих чинників соціального життя, насамперед, безробіття, інфляція, бідність тощо

**Соціальний інститут**, історично стійкі форми організації сумісної діяльності людей в різних сферах суспільного життя

**Соціальний контроль**, сукупність заохочень, обмежень і примусів, що складає систему соціальних санкцій для підтримки прийнятих зразків поведінки соціальної системи

**Соціальний порядок**, ступінь упорядкованості та організованості соціальної системи, що забезпечує її функціонування та відповідає особистим інтересам всіх індивідів

**Соціальний простір**, 1) поле соціальної діяльності, що містить сукупність значущих соціальних груп, індивідів, об'єктів у тому чи іншому їх взаємному розташуванні; 2) уявлення індивіда чи групи про своє місце у суспільстві

**Соціальний процес**, послідовна зміна стану або руху елементів соціальної системи (та її підсистем), спрямована на вдосконалення її функціонування; соціальними процесами є поділ праці, утворення політичних партій, конкуренція, суперництво, конфлікт тощо

**Соціальний прошарок**, сукупність індивідів з однаковим соціальним статусом, що забезпечує їм приблизно рівний доступ до системи суспільних благ

**Соціальний рух**, сукупність колективних дій, спрямованих на підтримку соціальних змін або опору соціальним змінам в суспільстві або соціальній групі

**Соціальний статус**, інтегративний показник становища соціальної групи та її представників в суспільстві, в системі соціальних зв'язків і відносин

**Соціальний суб'єкт**, 1) носій предметно-практичної діяльності та пізнання (індивід або соціальна група); 2) джерело активності, спрямованої на об'єкт; 3) індивід як носій будь-яких властивостей; особистість

**Соціальний факт**, одиночна, суспільно значима подія, або певна сукупність однорідних подій, типових для певної сфери соціального життя чи характерних для певних соціальних процесів

**Соціальних досліджень міжнародна програма**, міжнародне щорічне моніторингове дослідження з важливих для соціальних наук питань

**Соціальних цілей пріоритетності закон**, закон, згідно з яким метою розвитку суспільства й умовою підтримки його рівноваги і розвитку є не виробництво, не політика, не економіка, а постійне підвищення якості життя його членів

**Соціальні відмінності**, історично зумовлений ступінь несхожості між класами, соціальними групами і прошарками, що базується на соціально-економічній неоднорідності праці, неоднаковому розвитку культури, освіти, кваліфікації, умов праці і побуту, способу життя

**Соціальні відносини**, відносини, що виникають внаслідок належності осіб до різних соціальних груп, їх місця в соціальній структурі

**Соціальні зміни**, процес появи нових рис і елементів в соціальних структурах і в системах соціальних взаємостосунків

**Соціальні норми**, суспільно-визначені або узаконені принципи й вимоги, що регулюють дії людей, суспільного життя відповідно до цінностей певної культури

**Соціальні показники**, якісні і кількісні характеристики властивостей і станів соціальних об'єктів і процесів

**Соціальні проблеми**, об'єктивно виникаючий комплекс питань, вирішення яких представляє суспільний інтерес

**Соціальні служби**, сукупність державних і недержавних органів управління, що здійснюють роботу з соціального обслуговування населення, надають соціальну допомогу і соціальні послуги з метою подолання або пом'якшення складних соціальних ситуацій

**Соціальні тварини**, деякі комахи і ссавці з особливим типом поведінки

**Соціальне відтворення**, процес самостановлення і самовідновлення соціальних систем, який включає відтворення матеріальних і духовних благ, виробничих відносин, соціальної структури, соціальних норм, цінностей

**Соціального захисту система**, сукупність заходів держави і суспільства для забезпечення нормальних умов матеріального і духовного життя людей, насамперед тих, хто не здатний самостійно забезпечити собі такі умови

**Соціального розвитку служба**, структурний підрозділ виробничих і науково-виробничих об'єднань (комбінатів, трестів, підприємств, міністерств і відомств) в складі якого працюють соціологи, психологи, фахівці з профтехосвіти, організації і управління виробництвом

**Соціально-демографічна структура суспільства**, поділ суспільства на певні соціальні групи за такими ознаками як стать, вік та сімейний стан

**Соціально-економічна система**, цілісне утворення, основними елементами якого є люди, а також їх стійкі зв'язки, взаємодії і стосунки

**Соціально-економічна структура населення**, співвідношення соціальних груп, різних видів спільнот людей

**Соціально-психологічні активні методи**, група методів навчання, які базуються не лише на когнітивних процесах, а й на емоційних, поведінково-рухових та інших формах активності людини, спираються на соціально-психологічні закономірності групової динаміки і поведінки особистості в групі

**Соціація**, термін для позначення свідомої взаємодії індивідів

**Соціобіологія**, напрям у сучасній теоретичній соціології, який досліджує закономірності людського існування як біологічних систем у соціальних відносинах

**Соціогенез**, 1) вчення про походження суспільства; 2) процес історичного й еволюційного формування суспільства

**Соціограма**, спосіб відображення структури міжособистісних взаємин у малій соціальній групі за допомогою соціометричного опитування

**Соціографія**, графічне зображення форм суспільного життя людей обмежене певними рамками у часі і в просторі

**Соціокультурна трансформація**, відносно самостійний процес змін у культурі, нормах, цінностях, свідомості

**Соціокультурні уявлення**, первинні орієнтації людини у просторі культури суспільства, соціальних спільнот і груп, які формуються на основі повсякденного досвіду

**Соціологізм**, принцип специфічності й автономності соціальної реальності, визнання її домінування над окремими індивідами

**Соціологізм вульгарний**, система у літературознавчих поглядів, породжена марксистсько-ленінською доктриною, характеризується спрощенням, схематизацією та профанацією художніх явищ

**Соціології інститут НАН України**, науково-дослідний інститут Відділення історії, філософії та права НАН України

**Соціологічних даних аналіз**, аналіз даних, отриманих методами соціологічних досліджень

**Соціологічні методи якісні**, методи дослідження, що дозволяють респонденту висловитись у вільній формі на тему, задану дослідником

**Соціологічні шкали**, шкали, що дозволяють кількісно або якісно оцінити соціальний конструкт у відповідності до стандартизованих методик

**Соціологічного дослідження техніка**, сукупність організаційних і методичних прийомів і способів збору, обробки та аналізу даних

**Соціологія**, наука, яка досліджує соціальні форми, закони та закономірності функціонування і розвитку суспільства через взаємодію індивідів, груп і спільнот

**Соціологія аграрна**, розділ соціології, що досліджує соціальну структуру села та аграрного виробництва

**Соціологія академічна**, напрям у західній соціології, представники якого концентрують увагу на вивченні базисних, фундаментальних проблем соціального пізнання

**Соціологія альтернативна**, напрям соціологічної теорії, що базується на критиці утилітарних, прагматичних та споживацьких орієнтацій у панівній суспільній системі цінностей щодо ставлення до природи

**Соціологія виховання**, галузь соціологічного знання, що вивчає суспільне виховання в сукупності його соціальних характеристик як сфери соціальних відносин

**Соціологія відхилень**, спеціальна соціологічна дисципліна, що вивчає наслідки порушень загально визнаних соціальних норм

**Соціологія військова**, галузева соціологія, об'єктом вивченням якої є сфера військово-соціальної життєдіяльності суспільства щодо створення внутрішньої і зовнішньої безпеки, необхідних умов функціонування і діяльності суспільства, держави, їх суб'єктів

**Соціологія вікова**, спеціальна соціологічна теорія, що вивчає закономірності й особливості соціального розвитку та діяльності людини в різних вікових спільнотах у процесі її онтогенезу як особистості

**Соціологія вільного часу**, галузь соціології, що вивчає діяльність, стосунки й орієнтацію людей у сфері вільного часу

**Соціологія гендерна**, галузь соціології, яка займається аналізом соціальної стратифікації суспільства за ознакою статі на макро-, мезо- і мікрорівнях

**Соціологія генетична**, напрям у соціології, який займається вивченням проблем походження соціального життя, соціальних інститутів, спільнот і утворень

**Соціологія громадської думки**, спеціальна соціологічна дисципліна, яка вивчає закономірності і механізми формування, функціонування і розвитку оціночного ставлення різних соціальних спільнот до тих процесів і явищ, що відзначаються суспільним інтересом та дискусійністю

**Соціологія девіантної поведінки**, спеціальна соціологічна теорія, що вивчає процеси соціальних відхилень від суспільних норм, їх причини, форми прояву, а також здійснює типологізацію девіантної поведінки, розробляє концептуальні стратегії і механізми соціального контролю

**Соціологія еволюційна**, окрема галузь соціології, що досліджує зв'язки між біологічною та соціокультурною еволюцією

**Соціологія екологічна**, розділ соціології, що досліджує взаємодію людини із середовищем, соціальні уявлення про середовище

**Соціологія економіки**, галузь соціологічного знання, що вивчає соціальні механізми та закономірності функціонування й розвитку економічного життя суспільства

**Соціологія економічна**, науковий напрям соціальних досліджень, що передбачає аналіз економічної діяльності з позицій соціальної теорії

**Соціологія електоральна**, галузь соціологічного знання, що досліджує механізм виборів, виборчих технологій і кампаній, електоральну поведінку виборців

**Соціологія емпірична**, галузь соціології, яка охоплює комплекс соціологічних досліджень, орієнтованих на збирання і аналіз конкретних фактів соціальної дійсності з використанням спеціальних методів

**Соціологія здоров'я**, термін, якому часто віддають перевагу на відміну від терміну «соціологія медицини» в силу того, що він відображає теоретичні інтереси соціології (а не професійні інтереси медицини), пов'язані з реалізацією в суспільстві її оздоровчої функції

**Соціологія знання**, напрям у соціології, що досліджує соціальні уявлення про науку та походження знань

**Соціологія інвайронментальна**, галузь соціологічної науки, предметом якої є взаємодія соціальних утворень із середовищем існування, різноманітні зв'язки соціальної системи із змінами матеріальних умов її життєзабезпечення

**Соціологія індустріальна**, соціологія праці і управління підприємством в умовах індустріального виробництва

**Соціологія інституційна**, напрям сучасної соціології, що вивчає сталі форми організації і врегулювання суспільного життя, соціальну поведінку людей у взаємодії з існуючою системою цінностей, інститутів, культури

**Соціологія інтегральна**, соціологічна парадигма, що розглядає історичний процес як зміну трьох соціокультурних типів – релігійного, почуттєвого та інтегрального, при домінуванні одного з них

**Соціологія історична**, напрям соціології, пов'язаний із вивченням соціальних закономірностей розвитку суспільства, його систем, інститутів та окремих явищ суспільного життя в процесі їх історичної еволюції

**Соціологія клінічна**, розділ прикладної соціології, який розробляє і використовує різноманітні терапевтичні методи для дослідження проблем соціальної адаптації

**Соціологія книги**, спеціальний напрям в історії культури, який вивчає соціокультурні аспекти книги як матеріального об'єкта, управління яким є сутністю професійної діяльності книгознавців та бібліотекарів

**Соціологія конфлікту**, галузь сучасної соціології, яка вивчає сутність, зумовленість, наслідки та механізм управління соціальним конфліктом як соціальним явищем

**Соціологія культури**, спеціальна соціологічна теорія, що вивчає закономірності функціонування культури в суспільстві, її місце і роль у суспільній системі

**Соціологія малих груп**, галузь соціології, яка досліджує малі соціальні групи і контактні колективи

**Соціологія марксистська**, моністична модель соціологічної науки, що вивчає суспільство, соціальні інститути, процеси та явища з позиції доктрини матеріалістичного розуміння історії та діалектичного способу мислення

**Соціологія масових явищ**, спеціальна галузь соціології, яка вивчає соціальну поведінку великих груп людей, об'єднаних за випадковою ознакою (натовп, аудиторія, уболівальники на трибунах стадіону тощо), тобто тих груп, які виникають стихійно та існують досить короткий час



**Соціологія масової комунікації**, розділ соціології, що вивчає вплив медійних засобів на соціум

**Соціологія математична**, соціологічна теорія, що спирається переважно на математичні методи моделювання

**Соціологія медицини**, галузева соціологічна дисципліна, що вивчає взаємозв'язок здоров'я і соціальних аспектів життєдіяльності людей, а самих людей (пацієнтів) – у єдності біологічних і соціальних характеристик

**Соціологія мистецтва**, галузь соціології, яка вивчає мистецтво як інструмент соціалізації, досліджуючи витoki мистецтва, взаємовплив з суспільством, що його породжує

**Соціологія міста**, галузь соціологічної науки, що вивчає закономірності виникнення, функціонування і розвитку міста як однієї з форм соціально-просторової організації суспільства

**Соціологія мови**, галузь соціології, яка досліджує взаємовідносини мови і суспільства

**Соціологія молоді**, розділ соціології, в якому розглядаються проблеми молоді як специфічної соціально-демографічної групи, процеси її інтеграції в суспільстві, а також проблеми виховання, освіти та самоствердження молоді в різних соціальних умовах

**Соціологія музики**, галузь соціології мистецтва і художньої культури, предметом дослідження якої є соціально-музична сфера як специфічна соціально-художня реальність

**Соціологія науки**, галузь соціології, що вивчає закономірності функціонування і розвитку науки як соціального інституту, а також механізми взаємодії та інтеграції індивідів та соціальних груп, які беруть участь у виробництві наукового знання

**Соціологія організацій**, галузь соціології, що вивчає закономірності і механізми функціонування і розвитку організацій як складних багатоцільових систем соціальних відносин

**Соціологія освіти**, галузь соціологічної науки, пов'язана з вивченням закономірностей функціонування і розвитку освіти як суспільного інституту, його функцій в суспільстві та взаємозв'язок з іншими соціальними інститутами

**Соціологія особистості**, галузь соціологічної науки, предметом вивчення якої є людина як об'єкт і суб'єкт суспільних відносин в межах відповідної культури суспільства на рівні взаємозв'язків особистості і соціальних спільнот, особистості і суспільства

**Соціологія підприємництва**, галузь економічної соціології, що вивчає історію і проблеми становлення підприємництва, а також потреби, цінності та мотиви поведінки і діяльності бізнесменів і підприємців

**Соціологія повсякденного життя**, галузь соціології, предметом дослідження якої є різноманітні мікропроцеси і мікроявища буденного соціального життя

**Соціологія політики**, галузь соціології, що вивчає політичне, життя у зв'язку з іншими сферами суспільного життя

**Соціологія політична**, галузь соціології, що досліджує політику, політичні відносини і політичне життя суспільства

**Соціологія права**, галузь соціології, що вивчає функціонування права як соціального інституту у взаємодії з

іншими інститутами, а також вплив соціальних умов на формування та здійснення законодавчих норм, їх зумовленість і роль в суспільстві

**Соціологія праці**, галузь соціологічної науки, предметом дослідження якої є праця як процес реалізації, а водночас і відтворення здібностей, навичок, знань та умінь людини з метою створення матеріальних, соціальних і культурних благ

**Соціологія прикладна**, галузь соціологічної науки, покликана на базі фундаментальної соціології вивчати шляхи, форми і методи оптимізації соціального життя і на цій основі виробляти відповідні рекомендації, плани, прогнози тощо

**Соціологія релігії**, галузь соціології, що вивчає релігію як соціальний інститут у взаємодії з іншими інститутами в суспільстві

**Соціологія розвитку**, спеціальна соціологічна дисципліна займається аналізом соціальних і політичних наслідків процесу індустріалізації у співтовариствах «третього світу»

**Соціологія розуміння** (розуміноча), теоретико-методологічний напрям соціологічної думки, що сформувався наприкінці 19 – на початку 20 ст. як альтернатива позитивістської концепції «єдиної методології» природничих і соціогуманітарних наук

**Соціологія розуміноча**, один із напрямів сучасної соціології, що розглядає реальність як сконструйовану людьми

**Соціологія села**, галузь соціології, що вивчає сутність і закономірності функціонування і розвитку села як соціально-територіальної спільноти, а також розробляє основні методологічні принципи і способи дослідження сільських спільнот

**Соціологія сільська** (аграрна соціологія), галузь соціології, що вивчає форми організації сільської праці, структуру і функціонування соц. і професійних груп у сфері сільського господарства

**Соціологія сім'ї**, галузева соціологія, що вивчає закономірності виникнення, функціонування та розвитку сім'ї як соціального інституту і малої соціальної групи

**Соціологія соціальних груп**, галузь соціології, яка вивчає особливості виникнення, функціонування і розвитку соціальних груп як основи взаємодії індивідів

**Соціологія соціальних процесів**, спеціальна соціологія, що займається оцінюванням соціальних процесів, виявленням проблем і суперечностей їх розвитку, глибини і ґрунтовності їх зв'язків та взаємодії з соціальними організаціями, інститутами, соціальними суб'єктами

**Соціологія соціології**, галузь соціології, що займається вивченням соціології як специфічного соціологічного явища

**Соціологія спорту**, галузь соціології, що вивчає соціальний генезис, зміст, структуру, соціальну роль і соціальні функції фізичної культури і спорту як суспільного явища

**Соціологія театру**, галузь соціології мистецтва і художньої культури, предметом дослідження якої виступає театр як система соціально-художніх відносин, їх суб'єктів та інститутів

**Соціологія теоретична**, сукупність гіпотез та концепцій, що складають цілісне науково обґрунтоване уявлення про суспільство; також основа для інтерпретації результатів польових соціологічних досліджень

**Соціологія українознавства**, галузь соціології, яка досліджує соціологічні виміри українства, його буття у світі, а також витоки, соціальні сили і перспективи утвердження українства в процесах національного відродження та державотворення

**Соціологія управління**, галузь соціології, яка вивчає закономірності та методи цілеспрямованого впливу на соціальні відносини, структури і процеси суспільства (організації) з метою збереження його оптимального функціонування, розвитку або зміни, переведення до іншого стану

**Соціологія феноменологічна**, теоретико-методологічний напрям у сучасній соціології, який розглядає суспільство як феномен, постійно створюваний і відтворюваний у взаємодії індивідів

**Соціологія фігуративна**, теоретичний напрям у соціології, який синтезує в собі міждисциплінарні риси гуманітарних наук – ідеї школи «Анналів» (історія), психоаналіз Фрейда (психологія), культурологічний опис суспільств та інші напрямки в гуманітарних науках

**Соціологія формальна**, напрям теоретичної соціології, згідно з яким об'єктом аналізу соціології повинна бути форма соціальних відносин

**Соціоматриця**, таблиця, за допомогою якої аналізують результати соціометричного опитування

**Соціометричний індекс**, показник, який використовують для характеристики взаємин у групі, статусу окремих членів групи; визначають на основі даних соціометричного опитування

**Соціометрія**, галузь соціології та соціальної психології, що пов'язана з вивченням міжособистісних стосунків у малих соціальних групах

**Соціосфера**, частина географічної оболонки, що включає до свого складу все людство

**Соціоцентризм**, орієнтація духовного світу людини на суспільство, його ідеали, інтереси, потреби, у частковому випадку – орієнтація особи на соціальну групу (колектив)

**Соціум**, стійка соціальна спільність, для якої характерна єдність свідомості, цілеспрямованості, природних, суспільно-виробничих, духовних та інших умов життєдіяльності, генетичний зв'язок поколінь, стабільність соціальної організації, певна культура спілкування

**Соцреалізм**, напрям мистецтва

**Сочава, Віктор Борисович** (1905–1978), ботанік і географ, ландшафтознавець, академік АН СРСР (1968), Росія

**Сочевиця** (Lens), рід однорічних зіллястих рослин родини бобових, один вид якого, сочевиця східна (Lens orientalis), внесений до Червоної книги України

**Сочевички**, ділянки кори рослин, через які йде газообмін

**Сошенко, Іван Максимович** (1807–1876), живописець-портретист, Україна

**Союз**, серія 3-х ступеневих ракетноносіїв виробництва СРСР

**Союз арабського Магрибу**, міжнародна організація, метою якої є економічна **Союз 17 жовтня**, політична партія в Російській імперії, 1905–1917

та політична єдність у Північній Африці (Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс)

**Союз визволення України**, утворена у Східній Галичині в серпні 1914 політична організація, головною метою якої було проголошення самостійності та соборності України

**Союз військово-політичний**, об'єднання двох або більше держав з метою спільних дій у розв'язанні політичних, економічних і військових проблем

**Союз земельних власників**, російська політична організація (1917–1918), яка мала осередки в Україні

**Союз Радянських Соціалістичних Республік**, СРСР, держава у Євразії, що існувала впродовж 1922–1991 на засадах марксистсько-ленінської ідеології

**Союз російського народу**, політична партія в Російській імперії, 1905–1917

**Союз семи**, об'єднання харківських митців (1918)

**Союз українок**, найбільша жіноча організація в Галичині (і на українських землях взагалі) у 1917–1938

**Союзи адміністративні міжнародні**, спеціальні організації, що створювались з другої половини 19 ст. на підставі багатосторонніх угод між державами з метою міжнародного співробітництва в певних галузях

**Соя** (Glycine), рід рослин родини бобових

**Спад**, скорочення об'ємів виробництва, зниження ділової та інвестиційної активності

**Спада галерея**, картинна галерея у Римі

**Спадавеккіа, Антоніо Емануїлович** (1907–1988), композитор, народний артист РРФСР (1977), Україна – Росія

**Спадкові хвороби**, захворювання, обумовлені порушеннями в процесах збереження, передачі та реалізації генетичної інформації

**Спадковість**, здатність організмів передавати свої ознаки й особливості розвитку потомству

**Спадковість цитоплазматична**, генетичні ознаки, що заковані в ДНК пластид та мітохондрій

**Спадної віддачі закон**, економічний закон, який полягає в тому, що з певного моменту послідовне приєднання одиниці змінного ресурсу до незмінного фіксованого ресурсу дає додатковий або граничний продукт, який зменшується в розрахунку на кожну наступну одиницю змінного ресурсу

**Спадщина**, майно (в тому числі гроші, цінні папери) і сукупність майнових прав та обов'язків громадянина (спадкодавця), які після його смерті переходять до іншого суб'єкта (спадкоємця)

**Спадщина культурна нематеріальна**, звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління

**Спадщини культурної об'єкт**, споруда, комплекс (ансамбль) і пов'язані з ними території чи водні об'єкти, створені людиною, які незалежно від стану збереженості мають загальнонаціональну, історичну, мистецьку,

естетичну, наукову, культурну або художню цінність і зберегли автентичність

**Спадщини культурної охорона**, система правових, організаційних, фінансових, містобудівних та інших заходів з обліку, запобігання руйнуванню, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, реставрації та музеєфікації об'єктів культурної спадщини

**Спайковий потенціал**, швидке пікоподібне коливання електричного потенціалу, яке супроводжує збудження в нервових і м'язових клітинах (волокнах)

**Спайники** (Diplozoon), рід плоских червів

**Спальня**, приміщення в житлових будинках, призначене і спеціально обладнане для відпочинку та сну

**Спам**, зазвичай некорисна інформація переважно рекламного характеру, що розсилається великій кількості абонентів електронної пошти

**Спар** (*Sparus aurata*), риба родини спарових, вид фауни України

**Спарасис** (*Sparassis*), рід грибів флори України

**Спаржа** (*Asparagus*), рід рослин родини спаржевих

**Спарові** (*Sparidae*), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Спарта**, стародавня держава у Греції в області Лаконія на півдні півострова Пелопоннес (11–2 ст. н. е.)

**Спартак** (бл. 111–71 р. до н. е.), фракійський глadiator, вождь рабів під час Третьої Рабської війни (73–71 рр. до н. е.), великого повстання рабів проти Римської республіки

**Спартак**, фізкультурно-спортивне товариство, всеукраїнська громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, створена у 1935

**Спартакіада**, масові спортивні змагання у СРСР та ін. соціалістичних країнах

**Спартанське виховання**, державна система освіти й виховання, що склалася у 8–6 ст. до н. е. в Спарті

**Спас**, народна назва свята Преображення Господнього

**Спасіння**, релігійне поняття, яке означає вище блаженство, дароване віруючим Богом за умови виконання ними тих вимог і настанов, що приписуються церквою від його імені

**Спасокукоцький, Сергій Іванович** (1870–1943), хірург, академік АН СРСР (1942), Росія

**Спаське нафтове родовище**, родовище на території Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Спаський, Борис Васильович** (1937), шахіст, чемпіон світу (1969–1972), Росія – Франція

**Спейс Шаттл**, транспортний космічний корабель, США

**Спейсек, Сіссі** (1949), актриса, «Оскар» (1981), США

**Спейсі, Кевін** (1952), актор, «Оскар» (1996, 2000), США

**Спейслеб**, американська багаторазова космічна лабораторія

**Спектакль**, твір сценічного мистецтва, який може ставитися як на театральній сцені, так і на радіо (радіоспектакль) і на телебаченні (телевізійний спектакль)

**Спекторський, Євген Васильович** (1875–1951), правознавець, історик, філософ, ректор Київського університету Св. Володимира (1918–1919), Україна – США

**Спектр амплітудний**, дискретизована залежність амплітуди гармонік сигналу від частоти

**Спектр атомний**, спектр поглинання або випромінювання атома

**Спектр випромінювання**, набір монохроматичних хвиль, які випромінює дане тіло

**Спектр відбиття**, частоти променів, відбитих тілом

**Спектр дискретний**, множина всіх власних значень оператора А

**Спектр фазовий**, дискретизована залежність фази гармонік сигналу від частоти

**Спектри екологічні**, процентні співвідношення різних систематичних та екологічних категорій на певній території або в біоценозі

**Спектри молекулярні**, оптичні спектри випускання і поглинання, а також комбінаційного розсіювання світла, що належать вільним або слабо зв'язаним між собою молекулам

**Спектрограф**, спектральний прилад, у якому приймач випромінювання одночасно реєструє весь можливий електромагнітний спектр

**Спектрографія**, метод оптичних досліджень

**Спектрометр**, оптичний прилад, що використовується в спектроскопічних дослідженнях для накопичення спектру, його кількісної обробки і подальшого аналізу за допомогою різних аналітичних методів

**Спектрометр магнітний**, прилад для вимірювання імпульсів заряджених частинок за кривиною їх траєкторій у магнітному полі

**Спектроскопія абсорбційна**, дослідження спектрів поглинання атомів та молекул

**Спектроскопія субміліметрова**, розділ радіоспектроскопії субміліметрового діапазону (1011–1012 Гц) електромагнітного випромінювання

**Спектроскопія ядерна**, розділ ядерної фізики

**Спекулятивний**, тип теоретичного знання, що виводиться без звернення до досвіду, за допомогою рефлексії і спрямований на основні засади буття, культури, науки

**Спекуляція**, дохід, отриманий за рахунок різниці між цінами купівлі та продажу

**Спелеологія**, печерознавство, складова частина карстознавства

**Спелеофауна**, сукупність тварин, які живуть в печерах, тріщинах

**Спенс, Майкл** (1943), економіст, Нобелівська премія з економіки (2001), США

**Спенсер, Анна** (Гарлін; 1851–1931), педагог, феміністка, США

**Спенсер, Герберт** (1820–1903), філософ та соціолог, один із основоположників еволюціонізму, засновник органічної школи в соціології, ідеолог лібералізму, Велика Британія

**Спеодіаптомус Бірштейна** (*Speodiaptomus birsteini*), вид ракоподібних ряду каланоїдів, внесений до Червоної книги України

**Сперанський, Михайло Михайлович** (1772–1839), державник, реформатор, законотворець, основоположник російської юридичної науки і теоретичного правознавства, Росія

**Сперанський, Михайло Несторович** (1863–1938), історик літератури, славіст, етнограф, фольклорист, академік АН СРСР (з 1921), Росія

**Сперанський, Олексій Дмитрович** (1888–1961), фізіолог, патолог, академік АН СРСР (1939), Росія

**Сперкач, Валентин Микитович** (1939), кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Сперма**, рідина, яку виділяють самці тварин при еякуляції

**Сперматиди**, чоловічі статеві клітини на 4-й стадії розвитку

**Сперматогенез**, розвиток чоловічих статевих клітин (сперматозоїдів)

**Сперматогонії**, первинні чоловічі статеві клітини

**Сперматозоїд**, зазвичай рухома чоловіча гамета

**Сперматофор**, капсула, що заповнена сперматозоїдами

**Сперматохнус особливий** (*Spermatonchus paradoxus*), вид водоростей родини сперматохнових, внесений до Червоної книги України

**Сперматоцити**, чоловічі гаметоцити

**Спермацет**, біла жироподібна маса, яка продукується в фіброзному спермацетовому мішку в голові кашалота, а також деяких інших китоподібних

**Спермій**, нерухома чоловіча статеві клітина вищих рослин

**Сперрі, Роджер Волкотт** (1913–1994), нейропсихолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1981), США

**Спецвипуск**, позачерговий номер періодичного видання, позапрограмний випуск радіо чи теленовин у зв'язку з важливими суспільно-політичними подіями

**Специфікація**, 1) визначення і перелік специфічних особливостей чого-небудь; 2) технічний документ, у якому зазначено назви частин, вузлів і деталей певного виробу, а також вказано їх кількість, матеріал, вагу і т. ін.

**Спеціалізація**, 1) зосередження на певних підприємствах виготовлення обмеженої кількості видів виробів; 2) форма суспільного поділу праці, виражена у поділі старих та формуванні нових галузей суспільного виробництва, а також у поділі праці всередині галузей

**Спеціалізація (у біології)**, напрям еволюційного процесу

**Спеціальність ліцензована**, спеціальність відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, за якою вищий навчальний заклад певного типу визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації

**Спецслужби**, загальна неофіційна назва для державних органів та установ покликаних здійснювати оперативно-розшукову діяльність, розвідку та контррозвідку, спеціальні операції і диверсії в інтересах держави та з метою захисту національних інтересів

**Спецсховище**, відокремлене сховище для зберігання архівних документів обмеженого доступу

**Спечені матеріали**, 1) матеріали, які виготовляють з порошків металів, їхніх сплавів і тугоплавких сполук методом спікання; 2) порошкові матеріали

**Спинний мозок**, нижній відділ центральної нервової системи, розташований у хребтовому каналі

**Спинномозкова рідина**, рідина, яка циркулює у порожнинах шлуночків головного мозку

**Спинномозкові нерви**, тридцять перша пара нервів, які відходять симетричними парами по обидва боки спинного мозку

**Спиноріг європейський**, спиноріг сірий (*Balistes capricus*), риба родини спинорогових, вид фауни України

**Спинорогові** (*Balistidae*), родина риб ряду скелезубоподібних, фауна України

**Спиношипоподібні** (*Notacanthidae*), ряд риб класу променеперих

**Спирт абсолютний**, етиловий спирт, у якому практично немає води (температура кипіння 78,39°C)

**Спирт етиловий**, етанол, одноатомний спирт з формулою  $C_2H_5OH$ , за стандартних умов летка, горюча, безбарвна прозора з характерним спиртовим запахом рідина

**Спирт нашатирний**, водний розчин аміаку

**Спис**, холодна зброя у вигляді довгого деревка-ратища на кінці якого розміщено вістря, форма якого може бути найрізноманітнішою

**Спис легкоатлетичний**, спортивний інвентар, снаряд, який використовується у легкій атлетиці

**Спів**, виконання музики за допомогою голосу

**Спів демественний**, спів, який існував на Русі разом зі знаменним співом з 10 ст. й був властивий домашньому грецькому, а згодом і руському побуту

**Співак, Ілля Григорович** (1890–1950), мовознавець, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Співак, Микола Якович** (1943), біолог, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Співаков, Володимир Теодорович** (1944), диригент, скрипаль, педагог, народний артист України (1999) та СРСР (1990), Росія

**Співвідношення невизначеності**, одне з основних положень квантової механіки

**Співвідношення статей**, параметр популяцій, який характеризує її статеву структуру

**Співдружність демократичного вибору**, міждержавне об'єднання в рамках Балто-Чорноморського-Каспійського партнерства, організація, альтернативна СНД, заснована у 2005

**Співдружність**, форма об'єднання суверенних держав з метою досягнення спільних цілей

**Співдружність Незалежних Держав**, СНД, регіональна міжнародна організація, яку утворили колишні республіки СРСР

**Співіснування екологічне**, один з видів екологічної конкуренції



**Співіснування мирне**, ідеологічна концепція, підгрунтя зовнішньополітичної ідеології й пропаганди КПРС і СРСР у 1960–1980-х, внаслідок ядерного паритету з США і НАТО, як прихована альтернатива гаслу «перемоги комунізму в усьому світі»

**Співіснування мирного принцип**, один з основоположних принципів міжнародного права, що втілює головну ідею міжнародного права ідею миру та співробітництва між державами, незважаючи на існуючі між ними відмінності

**Співочі птахи** (Passeri), підряд птахів ряду горобцеподібних

**Співполімери**, полімери, макромолекули яких містять мономерні ланки кількох типів

**Співтовариство міжнародне**, політичний термін, що часто вживається в роботах з політології, виступах державних діячів і в ЗМІ для позначення взаємозалежної системи держав світу та міжнародних організацій

**Співузалежнення**, певна форма пристосування до ненормальної системи людських стосунків, яка робить можливим існування цієї системи і одночасно не залишає шансів на її зміну

**Співчуття**, поняття, яке застосовується для аналізу інтерсуб'єктивних відносин і позначає переживання безпосередньої причетності до внутрішнього світу, сутності іншого

**Спідскіінг**, зимовий вид спорту, змагання по спуску на лижах на швидкість

**Спіка**, зірка у сузір'ї Діви

**Спікер**, головна посадова особа однопалатного парламенту або нижньої палати двопалатного парламенту (в Австралії, Великобританії, Індії, Канаді, США та ін.)

**Спікули**, 1) вапняні або кремнієві скелетні елементи деяких безхребетних; 2) частина чоловічого статевого апарату нематод

**Спілберг, Стивен** (1946), кінорежисер, продюсер, «Золотий лев» (1993), лауреат Каннського МКФ (1974), «Оскар» (1994, 1999), США

**Спіліт**, гірська порода

**Спілки визволення України процес**, фальсифікований судовий процес радянських каральних органів над представниками української інтелігенції (1930)

**Спілкування**, специфічна міжособистісна взаємодія індивідів як членів суспільства, представників певних соціальних груп; одна із основних форм взаємодії і міжособистісних відносин людей, суттєва ознака життєдіяльності особистості як суспільної істоти

**Спілкування авторитарний стиль**, інтегрована характеристика складної взаємодії двох або більше людей, з метою встановлення міжособистісних стосунків, у якій система прийомів і засобів впливу на поведінку одного з учасників перетворює його на пасивного виконавця

**Спілкування атмосфера**, комплексна лінгво-психосоціокогнітивна категорія спілкування, пов'язана з емпатичними характеристиками інтерактивних процесів у комунікації

**Спілкування бар'єри міжкультурні**, комунікативні складнощі, зумовлені неповним володінням культурними нормами, прийнятими в конкретній національній лінгвокультурній спільноті

**Спілкування закон**, найзагальніша об'єктивна закономірність процесу комунікації, яка виявляється у межах неконфронтативного дискурсу і неконфронтативних стратегій комунікації

**Спілкування закони**, найзагальніші поняття, в яких знаходять своє відображення імпліцитні основи комунікації, інша назва – закони комунікації

**Спілкування культура**, поняття філософії культури та етики, що окреслює норми й принципи продуктивного спілкування та їх реалізацію у бутті особистості чи суспільства

**Спілкування невербальні засоби**, елементи комунікативного коду

**Спілкування правила**, найзагальніші вимоги до учасників інтеракції, скеровані на підтримку комунікації (насамперед пресупозиція спілкування та соціолінгвістичні правила)

**Спілкування прагматичні аспекти**, аспекти, пов'язані з впливом суб'єктів один на одного за допомогою засобів

**Спілкування принципи**, найзагальніші вимоги до процесів взаємодії учасників комунікації в межах комунікативного акту

**Спілкування стиль**, індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється у будь-яких умовах спілкування

**Спільна стратегія ЄС щодо України**, документ Євросоюзу, схвалений Європейською Радою 11.12.1999 у м. Гельсінкі (Фінляндія) і спрямований на зміцнення стратегічного партнерства ЄС з Україною

**Спільність**, початкова форма соціальної організації, що виникла на основі кровно-родинних зв'язків

**Спільність етноконфесійна**, автономне утворення, яке з'являється в результаті тісного переплетіння і синтезу певного етносу або його частини з конкретним віросповіданням.

**Спільність соціальна**, сукупність людей, об'єднаних спільними ознаками (чинниками), наприклад, поселення, мова, релігія, професія, розмір прибутку тощо

**Спільність трансконтинентальна**, сукупність людей, які мешкають більш ніж на одному континенті, пов'язані спільними цілями, завданнями, інтересами, цінностями, психологічними установками поведінки, світоглядом і світосприйняттям

**Спільнота**, об'єднання людей, сформоване на основі історичного, культурно-психологічного контексту, спільних умов життя, інтересів, цілей (наприклад, спільнота соціально-територіальна)

**Спільнота культурно-історична**, поєднувана єдністю, особливостями історичного та культурного розвитку і процесами взаємодії спільність

**Спільноти інтерпретативні**, групи людей, часом дуже різних і не знайомих між собою, які мають спільний культурний досвід, схильності, ідентичності та дискурси

**Спільноти номінальні**, спільноти, які виділяються соціологами з метою вивчення певних проблем

**Спіноза, Бенедикт** (1632–1667), філософ-раціоналіст, натураліст, один із представників філософії Нового часу, Нідерланди

**Спінор**, двокомпонентна математична конструкція, за допомогою якої описуються частинки з напівцілим спіном

**Спір трудовий**, конфліктна ситуація, стан трудових відносин працівника й адміністрації

**Спіралізація хромосом**, процес укорочення і ущільнення хромосом під час клітинного поділу

**Спіраль**, 1) незамкнута крива, яка поступово віддаляється від вихідної точки, утворюючи навколо уявної осі численну кількість оборотів; 2) дріт або пружина, що має вигляд гвинтоподібної незамкнутої кривої

**Спіраль гіперболічна**, плоска трансцендентна крива

**Спіраль логарифмічна**, або ізогональна спіраль – особливий вид спіралі, що часто трапляється в природі

**Спірили**, грам негативні бактерії, що мають форму зігнутих паличок

**Спіритизм**, містична течія, послідовники якої вірять в існування потойбічного світу душ і духів, і можливість спілкування з ними за допомогою спеціальних ритуалів

**Спіритуалізм**, назва ідеалізму, вчення, яке вважає, що основою світу є духовне начало

**Спірін, Олександр Сергійович** (1931), біохімік, академік АН СРСР (1970), Росія

**Спіркін, Олександр Георгійович** (1918–2004), філософ, член-кореспондент АН СРСР (1974), Росія

**Спірогира** (Spirogyra), рід ниткуватих зелених водоростей, один вид якого, спірогіра Рейнгарда (Spirogyra reinhardtii), внесений до Червоної книги України

**Спіроплазмоз**, інфекційна хвороба дорослих бджіл

**Спірохети** (Spirochaetes), тип грам-негативних бактерій, які мають довгі клітини спіральної форми

**Спіруліна** (Spirulina), рід осцилляторієвих ціанобактерій

**Спірюхова, Світлана Анатоліївна** (1982), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (2009) та Європи (2007–2009, 2011), Україна

**Спітигнев І** (бл. 875–915), князь Чехії (894–915)

**Спітц, Марк** (1950), спортсмен (плавання), 9-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1968 – 2, 1972 – 7), США

**Спітцер, Лайман** (1914–1997), астрофізик, США

**Спіцин, Віктор Іванович** (1902–1988), хімік, академік АН СРСР (1958), Росія

**Спічрайтинг політичний**, особлива PR-технологія підготовки і написання текстів для публічних виступів політиків

**Сплав**, макроскопічний однорідний металевий матеріал, що складається з суміші двох або більшої кількості хімічних елементів з перевагою металевих компонентів

**Сплави жаростійкі**, металеві матеріали, стійкі проти інтенсивного окислення в повітрі або в суміші повітря з газоподібними продуктами згоряння палива при температурі 800–1100°C

**Сплави залізовуглецеві**, сплави заліза й вуглецю на основі заліза

**Сплави легкі**, сплави кольорових металів, міцність яких значно менша, ніж у сплавів чорних металів

**Сплави легкоплавкі**, металеві сплави з температурою плавлення не вище 300°C

**Сплави металів**, речовини з характерними металевими властивостями, одержані сплавленням двох або більше елементів

**Сплави тверді**, сплави з високими твердістю, міцністю, різальними та іншими властивостями, які зберігаються при нагріванні до високих температур

**Сплайн**, функція, область визначення якої розбита на шматки, на кожному зі шматків функція є деяким поліномом

**Сплайнсинг**, визрівання новосинтезованої матричної РНК

**Сплетення сонячне**, сукупність великих нервових вузлів і гілок

**Спліт**, місто у Хорватії, історико-культурний центр, 178 тис. мешканців

**Спліта історичний комплекс з палацом Діоклетіана**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 3–17 ст., м. Спліт, Хорватія

**Сплітсько-Далматинська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Сплячка**, період деактивації життєвих процесів та метаболізму у тварин

**Сповідальні відомості**, розписи, обліковий документ церковного діловодства, який фіксував відвідання сповіді прихожанами або факти уникнення ними цієї процедури

**Сповідь**, каяття, таїнство в православ'ї та католицизмі, під час якого віруючий розповідає священнику про скоєні ним гріхи, а священник від імені Бога дарує йому відпущення їх

**Споглядання**, емпіричний ступінь пізнання, в основі якого лежить безпосереднє чуттєве відображення об'єкта

**Сподівання математичне**, числова характеристика випадкової величини (в найпростішому випадку – середнє значення)

**Сподніспосавський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Словенії

**Сподумен**, мінерал групи піроксенів

**Споживання**, кінцева фаза суспільного відтворення, на якій суспільний продукт використовується для задоволення потреб людей

**Споживання колективне**, термін, запроваджений в міську соціологію М. Кастельсом, який стверджував, що робоча сила повинна відтворюватися, тобто повинні існувати певні кошти, завдяки яким робітники опиняються в стані щодня пропонувати свою працю для продажу

**Споживання норма**, встановлена державою міра, здебільшого середня величина раціонального споживання

**Споживацтво політичне**, недиференційоване некритичне споживання політичних образів, продуктованих масмедіа, що спрямовані на конструювання регульованих уявлень про політичні персони і процеси

**Спокуса**, релігійно-міфологічний мотив, що зустрічається у багатьох релігіях і пов'язаний з подоланням персонажами спокус

**Спокута**, спокутування, догмат у християнстві, сутність якого полягає в тому, що Бог-Отець приніс у жертву свого сина для спокутування людських гріхів

**Сполдінг, Брайан** (1923), теплофізик, іноземний член НАН України (1994), Велика Британія

**Сполуки алюміній органічні**, хімічні сполуки, в яких алюміній зв'язаний з атомом вуглецю

**Сполуки ароматичні**, циклічні сполуки, які мають у циклі  $4n+2$  пі-електронів

**Сполуки ациклічні**, органічні сполуки, в молекулах яких атоми вуглецю утворюють відкриті ланцюги нормальної або розгалуженої будови

**Сполуки ізоциклічні**, органічні сполуки, молекули яких містять цикли тільки з атомів вуглецю (на відміну від гетероциклічних)

**Сполуки органічні**, клас сполук, до складу яких входить вуглець, за винятком деяких найпростіших сполук

**Сполучені Штати Америки**, федеративне об'єднання в Північній Америці, що складається з 50 штатів. Столиця – місто Вашингтон

**Сполучення повітряне міжміське**, пересування літальних апаратів без перетину кордонів

**Сполучна тканина**, тканина тваринного організму, для якої характерна добре виражена міжклітинна речовина

**Сполучник**, службове слово, що зв'язує члени речення, частини складного речення, самостійні речення або абзаци тексту й вказує на різні значеннєві відношення між ними

**Сполучники логічні**, результат формально-логічного уточнення змісту сполучників природної мови у вигляді спеціальних знаків функцій, за допомогою яких з простих або складних виразів формалізованої мови створюються інші, складніші вирази

**Сполучуваність**, поєднуваність мовних одиниць у мовленні

**Спонгін**, білок, основний компонент скелету морських губок

**Спонгіобласти**, клітини-попередники клітин макроглії (гліоцитів)

**Спонділіосоми** (Spondyliosa), рід риб родини спарових, фауна України

**Спонсорство**, добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації виключно свого імені, найменування, свого знака для товарів і послуг

**Споради**, острови в Егейському морі, належать Греції

**Спорангій**, орган нестатевого розмноження водоростей, рослин і грибів, в якому утворюються спори

**Спорангіоспори**, спори, що утворюються в спорангіях

**Спори**, репродуктивна структура, пристосована для поширення і виживання

**Спориш** (Polygonum; також – гірчак), рід рослин родини гречкових

**Спорідненість**, сукупність соціальних відносин, заснованих на кровних зв'язках, шлюбі і спеціальних правових нормах (опікунство, усиновлення тощо)

**Спорідненість матrilінійна**, термін використовується для позначення таких систем походження, при яких спорідненість встановлюється по материнській лінії

**Спорідненість мовна**, загальна властивість двох або кількох мов, яка полягає у тому, що їхні первісні мінімальні значимі елементи (кореневі морфеми і афікси) знаходяться у строго визначених відповідностях

**Споровики**, велика група найпростіших організмів, до якої належать одноклітинні нерухомі паразити

**Спорові рослини**, рослини, які розмножуються спорами

**Спорогенез**, процес утворення спор

**Спорогоній**, нестатеве покоління мохоподібних

**Спородерма**, оболонка спор та пилкових зерен

**Спорополенін**, специфічна речовина спородерми

**Спорофіл**, бічний орган пагону спорофіта судинних рослин

**Спорофіт**, нестатеве покоління рослин

**Спороциста**, стадія розвитку деяких найпростіших

**Спорт**, діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній (інтелектуальній та ін.) підготовці шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них

**Спорт авіамодельний**, вид спорту, змагання з конструювання та виготовлення моделей літальних апаратів (планерів, літаків, вертольотів тощо) та в керуванні ними при польотах на швидкість, дальність, тривалість польоту та у виконанні фігур вищого пілотажу

**Спорт авіаційний**, вид спорту, який об'єднує всі види спортивної діяльності, пов'язані з використанням літальних апаратів

**Спорт автомобільний**, вид спорту, змагання на різних видах автомобілів (гоночних, серійних, спортивних тощо) на пересіченій місцевості, шосе та спорудах різного типу

**Спорт автомоделний**, вид спорту, змагання з конструювання і виготовлення моделей автомобілів, управління ними під час випробування на спеціальних трасах

**Спорт ветеранів**, напрям спорту, який забезпечує залучення ветеранів спорту до спортивної діяльності

**Спорт вищих досягнень**, напрям спорту, який забезпечує залучення спортсменів з резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях

**Спорт водний**, вид спорту, змагання, які проводяться у басейнах з використанням спортивного інвентарю в залежності від дисципліни, включає дисципліни: плавання, стрибки у воду, водне поло, синхронне плавання

**Спорт гирьовий**, вид спорту, змагання, яке ґрунтується на підніманні гирі максимальну кількість разів

за визначений проміжок часу згідно з правилами змагань у двох вправах (поштовх, ривок)

**Спорт гірськолижний**, олімпійський вид спорту, який полягає в спуску з гір спеціальними трасами на лижах

**Спорт голубиний**, вид спорту, змагання з визначення кращих спортивних голубів, за допомогою спеціальних годинників, які контролюють їх приліт з різних дистанцій

**Спорт дельтапланерний**, вид спорту, змагання на дельтаплані

**Спорт із собаками**, вид спорту, змагання з дресирування собак

**Спорт інвалідів**, напрям спорту, пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з видів спорту інвалідів та підготовкою спортсменів до цих змагань

**Спорт кінний**, вид спорту, змагання з різних видів верхової їзди та майстерності керування конем, входить до програми Літніх Олімпійських ігор 2016

**Спорт лижний**, вид спорту, змагання на трасах, у яких використовуються лижі або сноуборд

**Спорт літаковий**, вид спорту, який включає змагання на літаках з метою встановлення рекордів швидкості, висоти, дальності, тривалості, скоропідйомності, вантажопідйомності, а також у мистецтві виконання фігур вищого пілотажу

**Спорт любительський**, масовий спортивний рух

**Спорт мотоциклетний**, вид спорту, змагання на мотоциклах, що проводяться на спеціальних трасах, шляхах, пересічних місцевостях тощо

**Спорт надлегких літальних апаратів**, вид спорту, змагання, у якому спортсмен демонструє майстерність у керуванні надлегким літальним апаратом

**Спорт неолімпійський**, напрям спорту, пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з неолімпійських видів спорту та підготовкою спортсменів до цих змагань

**Спорт олімпійський**, напрям спорту, пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з олімпійських видів спорту та підготовкою спортсменів до цих змагань

**Спорт підводний**, вид спорту, змагання, пов'язані з перебуванням спортсмена частково чи повністю під водою за допомогою спеціального спорядження

**Спорт повітроплавальний**, вид спорту, змагання на тривалість, висоту та дальність польоту, які відбуваються на літальних апаратах (аеростатах), наповнених газом, легшим за повітря

**Спорт повітряний**, вид спорту

**Спорт пожежно-прикладний**, вид спорту, змагання якого полягають у виконанні комплексу вправ, які застосовуються у практиці гасіння пожеж

**Спорт професійний**, комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку

**Спорт ракетомодельний**, вид спорту, змагання з конструювання, виготовлення, організації запуску та пілотування моделей ракет

**Спорт резервний**, напрям спорту, який забезпечує здійснення відбору обдарованих дітей та молоді для занять певним видом спорту, створення умов для максимального розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів

**Спорт риболовний**, вид спорту, змагання з ловлі риби спортивними рибальськими снастями

**Спорт роликовий**, вид спорту, змагання, у якому спортсмени пересуваються на роликах по спеціальному майданчику

**Спорт стрілецький**, вид спорту, у якому учасники змагаються у стрільбі з вогнепальної зброї

**Спорт судномодельний**, вид спорту, змагання з проектування, побудови та запуску моделей кораблів і човнів різних класів

**Спорт танцювальний**, вид спорту, змагання танцювальних пар (партнера й партнерки) у техніці, майстерності та артистичності виконання різних програм танців

**Спортивна федерація міжнародна**, міжнародна неурядова організація, що керує одним чи кількома видами спорту на всесвітньому рівні та включає в себе організації, що керують цими видами спорту на національному рівні

**Спортивний інвентар**, вироби, що забезпечують необхідні умови для тренування та організації й проведення змагань з різних видів спорту. Розрізняють спортивні прилади, устаткування, взуття і одяг

**Спортивний Інтернаціонал**, Червоний спортивний інтернаціонал, Спортінтерн, міжнародна спортивна організація, що діяла під керівництвом Комуністичного Інтернаціоналу у 1921–1937 як протипага МОК та Соціалістичному Робітничому Спортивному Інтернаціоналу

**Спортивний комітет України**, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку в Україні неолімпійського спорту

**Спортивний комплекс**, група спортивних споруд, що розміщені на одній території і призначені для різних видів спорту

**Спортивні споруди**, окремі будівлі і комплекси споруд, призначені для оздоровчих і учбово-тренувальних занять, а також змагань з різних видів спорту

**Спортінг**, вид спорту, змагання зі стрільби по летючим цілям (пропелерам, цілям різного розміру та форми) зі спортивно-мисливської зброї.

**Спорту інвалідів види**, сукупність видів спорту для осіб з ураженнями опорно-рухового апарату, вадами зору, слуху, розумового і фізичного розвитку

**Спортядро**, спеціально споруджений комплекс для проведення спортивних ігор (волейбол, баскетбол, теніс та ін.) і занять легкою атлетикою

**Споруда**, лінійна, площинна чи об'ємна підземна, наземна чи надземна будівельна система, яка складається з тримальних, а в окремих випадках і огороджуючих конструкцій

**Споруда інфільтраційна**, споруда, яка призначена для штучного поповнення запасів підземних вод



**Споруда культова**, приміщення для проведення богослужінь і виконання релігійних обрядів

**Спорядження військове**, комплект предметів, необхідних для носіння військовослужбовцем особистої зброї, боеприпасів, засобів захисту, шанцевого інструменту, запасів продовольства, води тощо

**Спосіб**, граматична категорія дієслова, яка виражає відношення дії (стану) до дійсності

**Спосіб виробництва**, спосіб добування матеріальних благ (засобів виробництва і предметів споживання) необхідних для життя й розвитку суспільства

**Спосіб життя**, тип життєдіяльності суспільства, соціальних груп і особистостей, обумовлений соціально-економічними умовами їхньої діяльності

**Спосіб життя міський**, стійка типова форма життєдіяльності, якій притаманні втрата первинних відносин, слабший соціальний контроль, більш високий ступінь поділу праці, більш важливе значення засобів масової комунікації

**Способу категорія**, граматична категорія, яка виражає відношення дії, позначеної дієсловом, до дійсності з погляду мовця

**Спостереження (спосіб пізнання)**, спосіб пізнання світу, що ґрунтується на безпосередньому сприйманні предметів і явищ за допомогою органів чуття без втручання в процес з боку дослідника

**Спостереження включене**, метод соціологічного дослідження, за якого соціолог здійснює спостереження за певною соціальною спільністю, будучи при цьому її безпосереднім членом

**Спостереження (у соціології)**, метод соціологічного дослідження та отримання соціальної інформації шляхом прямої і безпосередньої реєстрації подій і умов їх перебігу

**Спостережний пункт**, місце для спостереження за діями супротивника, своїх військ і за місцевістю (акваторією)

**Спостерігач**, військовослужбовець, призначений для спостереження за противником, положенням і діями своїх військ (сил), а також для вивчення місцевості, погоди тощо

**Спостерігач офіційний**, суб'єкт виборчого (референдумного) процесу, особа, правомочна вести спостереження за ходом голосування, підрахунком голосів, іншою діяльністю учасників виборів (референдуму) в період голосування та при встановленні їх результатів

**Спостерігачі міжнародні**, особи, делеговані міжнародними організаціями й іноземними державами вести спостереження за голосуванням, підрахунком голосів, іншою діяльністю учасників виборів (референдуму) в період голосування й при встановленні їх результатів

**Спот**, умови розрахунків, за яких сплата за угодою відбувається миттєво

**Справа**, 1) група документів (документ), що стосуються одного питання або аспекту діяльності установи чи особи і зберігаються в окремій папці (палітурці); 2) одиниця

**Справа особова**, справа, що містить документи про будь-яку особу (про його біографію, освіту, трудовий або громадської діяльності)

**Справедливість**, одна з фундаментальних цінностей суспільно-політичного життя, яка базується на принципі рівності громадян у соціальних та політичних справах

**Справедливість соціальна**, створення для всіх членів суспільства рівних можливостей для реалізації своїх здібностей, задоволення життєвих потреб

**Справжні кобри** (*Naja*), рід отруйних змій родини аспідів

**Справжні тихоходи** (*Eutardigrada*), клас безхребетних тварин типу тихоходів

**Справжні тюлені** (*Phocidae*), родина ссавців ряду хижих, фауна України

**Справжні ящірки**, ящіркові (*Lacertidae*), родина ящірок ряду лускатих плазунів, фауна України

**Справжній домашній гриб** (*Serpula lacrymans*), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Справність**, стан будівельної конструкції, системи, інженерного обладнання або його елементів, при яких вони відповідають всім вимогам нормативно-технічної документації

**Спрага**, відчуття дефіциту води

**Спред**, економічний захід, що застосовується для зменшення ризику, пов'язаного з коливанням цін

**Спрей-арт**, різновид графіті, створюється фарбами у балончиках

**Сприймання**, процес відображення у мозку людини предметів і явищ об'єктивного світу, що діє на її органи чуття

**Сприйнятливість діелектрична абсолютна**, величина (число), яка характеризує здатність діелектрика (за винятком сегнетоелектриків) поляризуватися в електричному полі

**Сприйнятливості діелектрична**, величина (число), яка характеризує здатність діелектрика поляризуватися в електричному полі

**Сприйнятливості магнітна абсолютна**, величина (число), яка характеризує зв'язок між магнітним моментом (намагніченістю) речовини і магнітним полем у цій речовині, відносно збільшення або зменшення в магнітного поля всередині матеріалу в порівнянні з оточуючим магнітним полем

**Сприйнятливості магнітна**, величина (число), яка характеризує магнітні властивості речовини та дорівнює відношенню модуля магнітної індукції до модуля напруженості магнітного поля

**Сприйняття**, психічний процес відображення предметів і явищ дійсності в сукупності їх властивостей і частин за безпосередньої дії на органи чуття з розумінням цілісності відображуваного

**Спрінг, Шервуд Кларк** (1944), астронавт, США

**Спрінгбок** (*Antidorcas marsupialis*), ссавець з підродини справжніх антилоп

**Спрінгер, Роберт Клайд** (1942), астронавт, США

**Спрінгстін, Брюс Фредерік** (1949), рок-музикант, співак, автор пісень, 20-разовий володар «Греммі», США

**Спростування**, обґрунтування хибності або сумнівності якогось судження, твердження

**Спрути**, назва восьминогів, а іноді всіх великих головоногих молюсків

**Спрямованості комунікативної категорія**, синтаксична граматична категорія, що вказує на комунікативну спрямованість синтаксичної структури – розповідність, питальність, спонукальність

**Спуск гвинтовий**, пристрій, яким насипні або поштучні вантажі спускають під впливом власної ваги

**Сребирна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний резерват, Болгарія

**Срезневський, Борис Ізмаїлович** (1857–1934), метеоролог, кліматолог, академік УАН (1920), Україна – Росія – Естонія

**Срезневський, Ізмаїл Іванович** (1812–1880), філолог-славист, етнограф, палеограф, декан історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету (1855–1880), академік Петербурзької АН (1851), Росія – Україна

**Срібло**, хімічний елемент, символ – Ag, атомний номер – 47

**Срібляник**, срібник, монета, монетний номінал у Давній Русі

**Сріблянкові** (Argentinidae), родина риб ряду лососеподібних

**Срібне**, селище міського типу, адміністративний центр Срібнянського р-ну Чернігівської обл.

**Срібний, Федір** (1881–1950), історик, дійсний член НТШ (1917), Україна

**Срібнянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Срінагар**, місто в Індії, 1,1 млн мешканців

**СС**, військово-поліцейська організація Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії, що існувала упродовж 1934–1945 як окрема парамілітарна організація у складі збройних сил нацистської Німеччини

**Ссавці** (Mammalia), клас черепних тварин типу хордових

**Ссання**, вроджений безумовний рефлекс у дитинчат ссавців

**Стабілізатор напруги**, пристрій, що здійснює стабілізацію вихідної напруги без зміни роду напруги

**Стабілізатор струму**, пристрій, що здійснює стабілізацію струму без зміни роду струму

**Стабілізатор феромагнітний**, стабілізатор напруги живлення, який забезпечує стабільність напруги за рахунок ефекту магнітного насичення феромагнітного осердя трансформатора

**Стабілізатори**, речовини, що знижують швидкість хімічних процесів, які відбуваються у полімерах і зумовлюють їх старіння: антиоксиданти, термо- і світлостабілізатори, антиозонати, поглиначі та ін.

**Стабілізація ґрунтів**, зміна властивостей ґрунтів з метою зменшення деформованості й збільшення міцності

**Стабілізація (у політиці)**, комплекс заходів державної політики, який спрямований на запобігання кризовим явищам в економічній, політичній та соціальній сферах

**Стабілізація (у техніці)**, приведення в стійкий стан, стан постійності, витривалості

**Стабілізуючий відбір**, форма природного добору

**Стабілітрон**, Діод Зенера, напівпровідниковий діод, напруга на якому в області електричного пробоя слабо залежить від струму, і який застосовується для стабілізації напруги

**Стабілотрон**, стабілізований за частотою надвисокочастотний генератор, який перестроюється механічно

**Стабільність політична**, стан політичної системи, який характеризується єдністю стійкості, яка забезпечується від'ємним зворотним зв'язком і лінійністю процесів

**Стабільність розвитку**, показник популяційного гомеостазу

**Стабільність соціальна**, складна динамічна рівновага, що включає сукупність соціальних процесів різного рівня; розгляд соціальної стабільності як відсутності змін у загальному випадку не є коректним

**Стабільність суспільна**, стан суспільства, для якого характерна певна стійкість, єдність, цілісність, здатність до ефективних та конструктивних дій, який виявляється у відсутності криз та насильства

**Стабільності в Європі пакт 1995**, домовленість про встановлення нової системи безпеки в Європі, підписана в березні 1995 52 країнами ОБСЄ

**Ставище**, селище міського типу, адміністративний центр Ставищенського р-ну Київської обл.

**Ставищенський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Ставка Верховного Головнокомандувача**, надзвичайний орган вищого військового управління, що може створюватися для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період

**Ставкики** (Lymnaea), рід черевоногих молюсків ряду легеневих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Ставлення**, поєднання емоційних та прагматичних чинників, що призводять до певної поведінки стосовно особи, групи осіб, об'єкта або концепції

**Ставриди** (Trachurus), рід риб родини ставридових, фауна України

**Ставридові**, карангові (Carangidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Ставромедузи**, назва класу (Staurozoa) і ряду (Stauromedusae) кишковопорожнинних тварин

**Ставропігійський інститут**, культурно-освітня установа, створена у 1788 на базі Львівського Успенського (Ставропігійського) Братства, діяв до 1940-х (з перервами)

**Ставропігія**, право духовних закладів, установ (монастирів, інститутів) особливої самостійності у діяльності

**Ставропольський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Стагнація**, стан, що характеризується зупинкою у розвитку системи, застоєм, згортанням змін, розпадом соціально-економічної інфраструктури, тенденцією до економічного та політичного регресу

**Стагнація політична**, застій, згорання змін, закостеніння форм, розпад структур політичного життя, що призводить до припинення політичного розвитку, краху політичної системи суспільства або ж до політичного регресу загалом

**Стагнація соціальна**, зниження розвитку суспільства чи окремих його сторін, згасання тих чи інших соціальних процесів під впливом відповідних негативних факторів

**Стагфляція**, стан економіки, в якому спад виробництва супроводжується зростанням безробіття і посиленням інфляційних процесів

**Стад де Франс**, стадіон у передмісті м. Париж (Франція), вміщує 81 тис. осіб, діє з 1998

**Стадії розвитку особистості**, ключова концепція психології розвитку, відповідно до якої розвиток особистості має послідовні якісно відмінні періоди, або етапи; в нормі їх послідовність є однаковою для всіх людей

**Стадіо Олімпіко**, стадіон у м. Рим (Італія), вміщує бл. 73 тис. осіб, діє з 1937

**Стадіон**, 1) споруда, призначена для проведення спортивних змагань, зі спортивним ядром та трибунами для глядачів; 2) відкрита облаштована ділянка для спортивних ігор, з біговими доріжками, що створюються при школах, у мікрорайонах міст, населених пунктах

**Стадія виробництва**, комплекс технологічно закінчених робіт

**Стадлі-Роял**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс парку з руїнами Фаунтинського абатства, замком Фаунтинс-Холл та церквою св. Марії, м. Ріпон, графство Північний Йоркшир, Англія, Велика Британія

**Стадник, Андрій Володимирович** (1982), спортсмен (боротьба, вільний стиль), срібний призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2009), Україна

**Стадник, Йосип Дмитрович** (1876–1964), актор, режисер, театральний діяч, Україна

**Стадник-Махиня, Аліна В'ячеславівна** (1991), спортсменка (боротьба, вільний стиль), чемпіон світу (2013) та Європи (2013), Україна

**Стадниченко, Володимир Якович** (1936), журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Стадність**, особливість сімейних угруповань у тварин

**Стадо**, група тварин, утворена з якою-небудь певною метою

**Стаж**, 1) тривалість діяльності працівника у якійсь галузі; 2) трудовий С. – певний період роботи (в роках), необхідний для одержання пенсії

**Стажування**, придбання практичних навичок у виконанні певних обов'язків на певних посадах протягом встановленого терміну

**Стайгер, Род** (1925–2002), актор, «Срібний ведмідь» (1964), «Оскар» (1968), США

**Стайки**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1743 м

**Стайн, Вільям Говард** (1911–1980), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1972), США

**Стаккато**, уривчасте, коротке виконання звуків голосом або на музичних інструментах

**Стала загасання**, параметр, який характеризує зміну амплітуди електромагнітної хвилі при поширенні

**Стала магнітна**, фундаментальна фізична константа в системі СІ, яка об'єднує механічні та електромагнітні величини

**Стала тонкої структури**, безрозмірна константа, яку можна утворити із фундаментальних фізичних сталих

**Стала фазова**, незмінна частина фази сигналу

**Сталагіміти**, натічні краплинні утворення, які піднімаються з дна печер

**Сталагнати**, натічні краплинні утворення, що утворюються в карстових печерах при зрошенні сталагімітів і сталактитів

**Сталактити (в архітектурі)**, мукарни, в архітектурі країн Близького і Середнього Сходу – декоративні виступи (схожі на природні сталактити) призматичної форми, розміщені нависаючими один над одним рядами на склепіннях ніш, напівкуполів, на карнизах

**Сталактити (у спелеології)**, натічні краплинні утворення, що звисають зі стель і верхніх частин стін карстових печер

**Сталебетон**, зносостійкий бетон, виготовлений із суміші високої міцності портландцементу, чистого кварцового піску, води, сталевих ошурків та стружок

**Сталеміт**, листове скло, забарвлене з одного боку керамічними легкоплавкими фарбами різноманітних кольорів і відтінків, що закріплюються на склі при термообробці

**Сталін, Йосип Віссаріонович** (1878–1953), державний, політичний і військовий діяч СРСР. Генеральний секретар ЦК РКП(б) (1922–1925) та ЦК ВКП(б) (1925–1934), керівник уряду СРСР (Голова Раднаркому СРСР від 1941, Голова Ради Міністрів СРСР у 1946–1953), Генералісимус Радянського Союзу (1945), Грузія – Росія

**Сталінградська битва 1942–1943**, бойові дії радянських військ з оборони міста Сталінград і розгрому великого стратегічного німецького угруповання в межиріччі Дону і Волги 17.07.1942 – 02.02.1943

**Сталінізм**, система державного управління та сукупність державної політики та ідеології, що виникли в результаті створеної більшовиками політичної системи, яка отримала назву за ім'ям її творця та вождя Й. Сталіна, один із класичних зразків тоталітаризму

**Сталінська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Сталого розвитку концепція**, теоретична розробка проблем перспективи розвитку людства, що постали перед ним на межі тисячоліть

**Сталоне, Сільвестр** (1946), актор, продюсер, культова фігура американського кінематографу, США

**Сталь**, 1) сплав заліза з вуглецем і домішками марганцю, кремнію, сірки і фосфору; 2) деформований (ковкий) сплав заліза з вуглецем та іншими елементами, що є важливим продуктом чорної металургії і основою практично всіх галузей промисловості

**Сталь автоматна**, сталь, призначена для швидкісної обробки на металорізальних верстатах-автоматах

**Сталь арматурна**, сталь, з якої виготовляють арматуру залізобетонних конструкцій

**Сталь електротехнічна**, сплав заліза з кремнієм, який використовують у пристроях, що працюють у змінних магнітних полях низької частоти

**Сталь листова**, прокат листовий гарячекатаний і холоднокатаний

**Сталь, Анна де** (1766–1817), письменниця, Франція

**Стамбул**, місто у Туреччині, 8,2 млн мешканців

**Стамбульський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Стамбул (Туреччина) з 1453

**Стамбульські історичні райони**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 4–20 ст., м. Стамбул, Туреччина

**Стамеска**, столярний інструмент із сталевим плоским, загостреним на кінці клинком

**Стан**, категорія, якою фіксується єдність якісної визначеності й плинності конкретних форм і різновидів буття

**Стан воєнний**, особливий правовий режим, що вводиться в країні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, територіальній цілісності

**Стан надзвичайний**, особливий правовий стан у державі, який запроваджується на певний період у зв'язку з винятковими обставинами і допускає застосування особливих заходів для підтримання порядку

**Стандаард-Нівсблад**, бельгійська щоденна газета, видається у м. Брюссель з 1914

**Стандарт**, 1) еталонний зразок; 2) нормативно-технічний документ, який встановлює комплекс правил, загальних принципів, характеристик і вимог, що стосуються кожного об'єкта стандартизації; 3) єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь

**Стандарт життєвий**, нормативний чи бажаний рівень споживання товарів і послуг у даному суспільстві, відмінний від фактичного рівня споживання

**Стандарт золотий**, грошова система, яка ґрунтується на золоті

**Стандарт міжнародний**, стандарт, прийнятий Міжнародною організацією зі стандартизації

**Стандарт національний**, стандарт, прийнятий національним органом стандартизації

**Стандарт освіти**, 1) нормативний документ, який регламентує вимоги до освіченості учнів; 2) система основних параметрів, що приймаються за державну норму освіченості

**Стандарт частоти квантовий**, радіотехнічний пристрій, стабільність робочої частоти якого забезпечується квантовими ефектами у середовищі

**Стандарти європейські**, поширені в ЄС норми і правила виробництва і торгівлі, еталони суспільної поведінки, управлінської чи політичної діяльності

**Стандарти міжнародні ISO 9000**, затверджені Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) п'ять між-

народних стандартів, в яких були встановлені вимоги до систем забезпечення якості продукції

**Стандарти соціальні**, сукупність людських потреб, достатніх для збереження нормального способу життя, призначеного для більшості населення країни

**Стандартизація**, 1) установлення єдиних загальнообов'язкових норм і вимог до продукції і виробничих процесів; 2) запровадження єдиних типових форм організації, здійснення чого-небудь; 3) позбавлення кого-, чого-небудь індивідуальних особливостей

**Стандартизація національна**, робота зі стандартизації в межах однієї суверенної держави

**Стандартів групи**, сукупність стандартів, які відповідають загальній проблемі групи

**Стандартів система**, сукупність взаємопов'язаних стандартів, спрямованих на збереження, відновлення природних багатств і раціональне використання природних ресурсів

**Стани суспільні**, традиційні, порівняно замкнені соціальні групи доіндустріального суспільства, що базуються на юридично успадкованих і фіксованих статусах, правах і обов'язках, а також на певних моральних нормах

**Станиця Луганська**, селище міського типу, адміністративний центр Станично-Луганського р-ну Луганської обл.

**Станично-Луганський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Станіслав Август Понятовський** (1732–1798), король Польщі та великий князь Литовський (1764–1795)

**Станіслав Лещинський** (1677–1766), король Польщі і великий князь Литовський (1704–1709 та 1733–1734)

**Станіславський, Костянтин Федорович** (1863–1938), театральний режисер, актор і педагог, реформатор театру, народний артист СРСР (1936), Росія

**Станіславський, Ян** (1860–1907), живописець-імпресіоніст, Україна – Польща

**Станіславського система**, теорія сценічного мистецтва, методу акторської техніки, розроблена К. Станіславським

**Станкевич, Станіслав Іванович** (1928), актор, народний артист УРСР (1970), Україна

**Станкович, Василь Васильович** (1946), спортсмен (фехтування на рапірах), срібний призер Олімпійських ігор (1968, 1972), чемпіон світу (1971), Україна

**Станкович, Євген Федорович** (1942), композитор, народний артист УРСР (1986), Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Станове нагір'я**, нагір'я на півдні Східного Сибіру, Росія  
**Становий хребет**, система хребтів на півдні Східного Сибіру, Росія

**Становлення і деградація**, категорії, що характеризують процеси набуття (становлення) чи втрати (деградація) завершеної форми

**Станок**, багатозначний термін, основне значення якого – машина, використовувана (як правило, у промисловості) для обробки різних матеріалів, або пристосування для виконання чого-небудь



**Стану категорія**, предикатив, незмінні слова, які означають стан і живляються у функції співвідносного з присудком головного члена односкладового речення

**Станція**, 1) пункт зупинки сухопутного транспорту, що курсує за певним маршрутом; 2) підприємство або установа певного призначення, що обслуговує населення, організації певного району (наприклад, тепла енергостанція)

**Станція авіаційна**, устаткування, яке використовують для пуску авіаційних двигунів

**Станція звукопідводного зв'язку**, гідроакустичний засіб, який працює на одній бічній частоті з подавленою носійною частотою та односмуговою модуляцією

**Станюкович, Костянтин Михайлович** (1843–1903), письменник-мариніст, Україна – Росія

**Станюта, Стефанія Михайлівна** (1905–2000), актриса, народний артист СРСР (1988), Білорусь

**Стапектомія**, хірургічна операція на середньому вусі

**Стапель**, критий (часто називається елінгом) або відкритий похилий (2–3°) поміст для будування і спуску на воду кораблів, що являє собою бетонний фундамент, на якому розміщені опори судна (кільблоки)

**Стара Виживка**, селище міського типу, адміністративний центр Старовиживського р-ну Волинської обл.

**Стара пінакотека**, картинна галерея, одна з найбільш відомих у світі, діє у м. Мюнхен (Німеччина) з 1836

**Стара Синява**, селище міського типу, адміністративний центр Старосинявського р-ну Хмельницької обл.

**Стара Сіль**, селище міського типу Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Стара Умань**, національний архітектурно-історичний заповідник, діє у м. Умань з 2005

**Стара Ушиця**, селище міського типу Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.

**Стара-Планина**, гірська система у Болгарії та Сербії

**Старевич, Владислав Олександрович** (1882–1965), кінорежисер, творець перших у світі сюжетних фільмів, знятих у техніці лялькової анімації, Росія – Франція

**Старецтво**, монашеський інститут, заснований на духовному керівництві старцем ченцем-наставником аскетичною практикою послушника

**Стариградська рівнина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт на о. Хвар в Адріатичному морі, Хорватія

**Старий Крим (місто)**, місто Кіровського р-ну АР Крим

**Старий Крим (смт)**, селище міського типу Маріупольської міськради Донецької обл.

**Старий Мерчик**, селище міського типу Валківського р-ну Харківської обл.

**Старий музей**, художній музей, діє у м. Берлін (Німеччина) з 1830

**Старий Рас і Сопочани**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, пам'ятки 8–17 ст. у м. Старий Рас та монастир Сопочани в Сербії

**Старий Салтів**, селище міського типу Вовчанського р-ну Харківської обл.

**Старий Самбір**, місто, адміністративний центр Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Стариков, Микола Антонович** (1897–1961), вчений в галузі гірничої справи, академік АН УРСР (1951), Україна

**Старицька, Марія Михайлівна** (1865–1930), актриса, режисер, педагог, донька М. Старицького, Україна

**Старицька-Черняхівська, Людмила Михайлівна** (1868–1941), письменниця, перекладач, громадська діячка, Україна

**Старицький, Михайло Петрович** (1840–1904), письменник, поет, драматург, театральний режисер, основоположник українського модерного театру, Україна

**Стариця**, замкнута водойма в заплаві річки, відокремлений від основного русла рукав або протоки

**Старіння**, процес поступового руйнування і втрати важливих функцій організму або його частин

**Старков, Арсен Вікторович** (1874–1927), анатом, академік ВУАН (1921), Україна

**Старлінг, Ернест Генрі** (1866–1927), фізіолог, Велика Британія

**Старобешеве**, селище міського типу, адміністративний центр Старобешівського р-ну Донецької обл.

**Старобешівське водосховище**, водосховище на р. Кальміус в межах Старобешівського р-ну Донецької обл.

**Старобешівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецька обл.

**Старобільськ**, місто, адміністративний центр Старобільського р-ну Луганської обл.

**Старобільська округа**, адміністративно-територіальна одиниця у складі УРСР у 1923–1930-х

**Старобільська**, рівнина у межах Луганської обл.

**Старобільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Старовиживський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Стародавнього Сходу економічна думка**, найважливіші економічні ідеї народів стародавніх цивілізацій Єгипту, Месопотамії, Індії, Китаю

**Стародавньощелепі** (Archaeognatha), ряд комах типу членистоногих

**Стародруки**, видання, надруковані з середини 15 ст. від початку запровадження друкарства в Європі, до 1830 включно

**Стародуб**, місто у Росії, центр української етноісторичної території – Стародубщини

**Стародубов, Кирило Федорович** (1904–1984), металург, академік АН УРСР (1957), Україна

**Стародубщина**, неофіційна назва території, що тяжіє до міста Стародуба, історична складова частина Чернігівсько-Сіверської землі

**Старожитності**, збірник видається Харківським історико-археологічним товариством історичного факультету Харківського національного університету ім. Каразіна з 1994

**Старокостянтинів**, місто, адміністративний центр Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл.

**Старокостянтинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Старокримське водосховище**, розташоване у басейні р. Чурюк-Су, в Кримських передгір'ях на висоті 220 м над рівнем моря, АР Крим

**Старомерчицький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва другої половини 18 ст., смт Старий Мерчик Валківського р-ну Харківської обл.

**Старомихайлівка**, селище міського типу Мар'їнського р-ну Донецької обл.

**Старообрядництво**, сукупність релігійних течій, що відколюлися від російського православ'я у другій половині 17 ст. через відмову частини віруючих та духовенства прийняти церковні реформи московського патріарха Никона

**Старосамбірське нафтове родовище**, родовище на території Старосамбірського р-ну Львівської обл.

**Старосамбірський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Старосинявський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Старосільська стоянка**, стоянка первісної людини-мисливця мустьєрської епохи (понад 40 тис. років тому) віднайдена у Бахчисарайському р-ні АР Крим

**Старослов'янська мова**, перша писемно зафіксована слов'янська літературна мова, створена Кирилом і Мефодієм на базі одного з праслов'янських діалектів – солунського – для репрезентації слов'янською мовою богослужбових і канонічних книг

**Старосольський, Володимир Якимович** (1878–1942), соціолог, політик, дійсний член НТШ (1923), Україна

**Староство**, у Речі Посполитій – адміністративно-територіальна одиниця, господарський округ

**Старостенко, Віталій Іванович** (1935), геофізик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Староуйгурська мова**, мертва літературна мова східної (уйгурської) групи тюркської мовної сім'ї, що у 9–13 ст. була офіційною мовою держави Кочо в Східному Туркестані

**Староукраїнська літературна мова**, українська літературна мова 14–18 ст., що побутувала в Україні, Білорусі і частково – на суміжних територіях Польщі, Молдови та Румунії

**Старр, Рінго** (1940), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, актор, учасник гурту The Beatles, Велика Британія

**Старченко, Василь Федорович** (1904–1948), агрохімік, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Старшина**, військове звання молодшого командного (унтер-офіцерського) складу

**Старшина генеральна**, 1) вища державна адміністрація в Гетьманщині в 17–18 ст.; 2) в період Гетьманату 1918 – вищий старшинський командний склад Збройних Сил Української Держави

**Старшина козацька**, військовий та адміністративний керівний орган Запорозької Січі, реєстрового козацтва, Гетьманату, а також Слобідської України

**Стасів, Остап** (1903–1985), кристалофізик, дійсний член НТШ (1936), Україна – Німеччина

**Стасов, Василь Петрович** (1763–1848), архітектор, представник ампіру, Росія

**Стасов, Володимир Васильович** (1824–1906), музичний критик, історик мистецтва, Росія

**Стасюк, Ігор Васильович** (1938), фізик-теоретик, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Стасюк, Василь** (1887–1960), математика, дійсний член НТШ (1920), Україна

**Стасюк, Зоя Леонтіївна** (1925–2014), спортсменка та тренер (баскетбол), чемпіон Європи (1950, 1952), Україна

**Статеве розмноження**, розмноження гаметами

**Статевий потяг**, сукупність біологічних та психологічних чинників, внаслідок яких у людини виникає бажання сексуально вдовольнитись, зокрема здійснити статевий акт з певною особою

**Статевий процес**, злиття гамет

**Статевий цикл**, комплекс морфо-фізіологічних процесів в організмі статевозрілих жіночих особин, що періодично повторюється та пов'язаний з розмноженням

**Статеві гормони**, гормони, які продукуються статевими залозами

**Статеві залози**, статеві органи тварин

**Статеві ознаки вторинні**, ознаки, які відрізняють одну стать від іншої

**Статеві органи**, органи, у яких формуються гамети у тварин та рослин

**Статеві ролі**, набір соціально обумовлених атрибутів і очікувань, пов'язаних з тією або іншою соціальною позицією

**Статеві хромосоми**, хромосоми, що визначають стать

**Статика**, розділ механіки, що вивчає умови рівноваги нерухомих тіл

**Статика соціальна**, 1) розділ соціології, який вивчає умови існування і закони функціонування суспільної системи як цілісного організму; 2) стан суспільних явищ, які, на відміну від соціальної динаміки, характеризуються сталістю соціальних структур

**Статистика**, 1) різновид діяльності, спрямованої на одержання, обробку й аналіз інформації; 2) наука, що вивчає кількісний бік масових суспільних явищ і процесів; 3) кількісний облік в економіці, суспільному житті, а також дані такого обліку

**Статистика економічна**, наука, яка досліджує кількісні сторони економічних процесів і явищ, що відбуваються у сферах матеріального й нематеріального виробництва, з метою виявлення закономірностей і тенденцій розвитку економіки

**Статистика лінгвістична**, використання статистичних методів під час дослідження мовної системи загалом або окремих текстів

**Статистика математична**, наука про загальні способи опрацювання результатів експериментів

**Статистика соціальна**, суміжна з соціологією галузь статистики, предметом якої є соціальна сфера суспільства, соціальні відносини та процеси

**Статистичні методи в географії**, сукупність кількісних методів збору, обробки та аналізу масових вихідних даних

**Статистичні показники**, кількісна характеристика суспільно-економічних явищ і процесів

**Статоліти**, частина вестибулярного апарату

**Статор**, нерухома частина електричної машини

**Статоцисти**, механорецепторні органи рівноваги у безхребетних

**Стаття**, один з найпоширеніших публіцистичних, літературно-критичних та наукових жанрів періодики

**Стаття енциклопедична**, найменший елемент енциклопедії, виклад даних, передбачених програмою енциклопедії, типи енциклопедичних статей: 1) статті-огляди; 2) статті-довідки; 3) статті-тлумачення; 4) статті-відсилення

**Статус досягнутий**, отриманий індивідом у суспільстві завдяки власним зусиллям

**Статус людини і громадянина конституційно-правовий**, сукупність прав, свобод і обов'язків, якими наділяється громадянин як суб'єкт правовідносин

**Статус основний**, статус, що визначає суспільне становище і соціальне значення людини, пов'язані з певними його правами та обов'язками

**Статус-кво**, правове положення, поточний чи існуючий стан справ

**Статусний набір**, сукупність статусів, які посідає індивід; охоплює різнобічну і узагальнюючу характеристику становища людини: професію, кваліфікацію, посаду, матеріальний і сімейний стан, національність, релігійність, діловий й родинний зв'язки

**Статут**, 1) правовий акт, що визначає структуру, функції і права підприємства, організації, партії, міжнародного органу; 2) зведення законів, домовленостей, положень із визначеного питання

**Статут бойовий**, офіційний керівний документ, що встановлює основи бойової діяльності військ (авіації, сил флоту),

**Статут ООН**, багатосторонній договір, яким визначаються цілі й принципи Організації Об'єднаних Націй, структура, склад, функції й повноваження її основних органів

**Статут Ради Європи**, багатосторонній договір, яким регулюється діяльність Ради Європи

**Статут територіальної громади**, документ нормативно-процедурного характеру, який деталізує та адаптує до місцевих умов чинні закономірності з урахуванням історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей територіальних громад

**Статути Великого князівства Литовського**, зводи юридичних норм, що діяли у Великому князівстві Литовському

**Статути військові**, зведення законів військової служби, на основі яких проходять повсякденне життя, виховання, навчання, бойова діяльність військ.

**Статуя**, різновид круглої скульптури, скульптурне зображення людини, тварини, міфологічних персонажів на повний зріст

**Стать**, особливості, за якими відрізняють жіночі особини від чоловічих

**Стафаж**, 1) зображення у проектному кресленні елементів предметно-просторового середовища; 2) включення в живописний пейзаж фігурок людей і тварин як доповнення до головного зображення

**Стафілін волохатий** (*Emus hirtus*), вид Комах, ряду твердокрилих, родини стафілінідів, внесений до Червоної книги України

**Стафілін Плігінського** (*Tasgius pliginskii*), вид комах, ряду твердокрилих, родини стафілінідів, внесений до Червоної книги України

**Стафілококи** (*Staphylococcus*), рід грам-позитивних бактерій

**Стафілококоз птиці**, гостре або хронічне інфекційне захворювання птиці

**Стаффорд, Томас Петен** (1930), астронавт, США

**Стаханов (місто)**, див. м. Кадіївка

**Стаханов, Олексій Григорович** (1906–1977), шахтар, новатор вугільної промисловості, засновник стахановського руху, Україна

**Стахановський рух**, масовий рух новаторів соціалістичного виробництва, форма «соціалістичного змагання» за перевиконання норми

**Стахиурові** (*Stachyuraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку крососомоцвітих

**Стахів, Євген Павлович** (1918–2014), діяч українського підпілля на Донбасі в роки Другої світової війни

**Стахів, Матвій Іванович** (1895–1978), історик, політик, Україна – Німеччина – США

**Стахів, Матвій Миколайович** (1895–1978), український історик, правник, соціолог, політолог, журналіст, теоретик українського організованого соціалізму, громадсько-політичний діяч, Україна

**Стахів, Остап Миколайович** (1956), бандурист, педагог, народний артист України (2014), Україна

**Стаховський, Костянтин Ананійович** (1882–1959), скульптор-аніمالіст, кераміст, педагог, Україна

**Стаховський, Юрій Васильович** (1940), кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Стаціонарні методи**, методи вивчення природних процесів і географічних об'єктів в стаціонарних умовах протягом тривалого часу

**Стаціонарного ефіру концепція**, теорія світлоносного (luminiferous) ефіру, як однієї із форм середовища для розповсюдження світла

**Стація**, ділянка простору з необхідними для існування виду умовами

**Сташис, Володимир Володимирович** (1925–2011), правознавець, педагог, Герой України (2006), Україна

**Стверджувальне речення**, речення, у якому зв'язок між предметом і тим, що про нього повідомлено, усвідомлюється як реальний

**Стверджуваності / заперечуваності категорія**, синтаксична граматична категорія, яка вказує на стверджувальність / заперечність синтаксичної конструкції

**Створ**, вертикальна площина, що проходить через дві точки

**Стеавул**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Рахівські гори, 1752 м

**Стеарин**, суміш твердих вищих жирних кислот

**Стеаринова кислота**, насичена вища жирна кислота

**Стеатит**, матеріал на основі кристалічних фаз системи  $MgO \cdot Al_2O_3 \cdot SiO_2$ . Початковим матеріалом є природний тальк

**Стебельський, Богдан Ількович** (1911–1994), живописець, графік, Україна – Канада

**Стебельський, Петро** (1857–1923), правознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Стеблів**, селище міського типу Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл.

**Стебло**, видовжений пагін вищих рослин, що слугує їм механічною опорою

**Стебловий або кукурудзяний метелик** (*Ostrinia nubilalis*), метелик родини трав'яні вогнівки

**Стебловий метелик** (*Ostrinia nubilalis*), метелик родини трав'яних вогнівків

**Стебник**, місто Дрогобицької міськради Львівської обл.

**Стебницьке родовище калійних солей**, розташоване неподалік міста Стебник Дрогобицького району Львівської обл.

**Стебницький, Петро Януарійович** (1862–1923), громадський діяч, письменник, публіцист, один з ініціаторів видання енциклопедії «Украинский народ в его прошлом и настоящем»

**Стевениелла сатірісподібна** (*Steveniella satyrioides*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Стевнс Клінт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, область Зеландія, Данія

**Стегно**, частина задньої ноги хребетних

**Стегноспермові** (*Stegnospermataceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Стегозаври** (*Stegosaurus*), рід стегозавроподібних щитоносних динозаврів

**Стегоцефали** (*Stegoccephalia*), група вимерлих земноводних

**Стедвард, Роберт** (1946), спортивний функціонер, перший президент Міжнародного паралімпійського комітету (1989–2001)

**Стежка**, спеціально зроблена людьми доріжка: ґрунтова, протоптана в траві (ріллі) чи мощена (асфальтова)

**Стейнбек, Джон** (1902–1968), письменник, Нобелівська премія з літератури (1962), США

**Стейнбергер, Джек** (1921), фізик, Нобелівська премія з фізики (1988), США

**Стейніц, Вільгельм** (1836–1900), шахіст, перший чемпіон світу з шахів (1886–1894), Чехія – Австрія – США

**Стейц, Томас** (1940), хімік, Нобелівська премія з хімії (2009), США

**Стела (у біології)**, центральна частина стебла та кореня вищих рослин

**Стела (у скульптурі)**, вертикально стояча (встановлена) плита з написом або рельєфним зображенням, що використовується як надгробок, як пам'ятник визначній події чи для іншого призначення

**Стелаж**, обладнання для зберігання документів, яке складається з полиць, закріплених у декілька ярусів на стояках

**Стеліни**, дошки, що утворюють стелю

**Стеліс кільчастий** (*Stelis (Heterostelis) annulata*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини бджіл-мегахілід, внесений до Червоної книги України

**Стеллер, Георг Вільгельм** (1709–1746), біолог, ботанік, зоолог, географ, етнограф, Німеччина

**Стеллінг, Йос** (1945), кінорежисер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1986), Нідерланди

**Стельмах, Михайло Панасович** (1912–1983), прозаїк, драматург, академік АН УРСР (1978), Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Стельмах, Ярослав Михайлович** (1949–2001), письменник, драматург, кіносценарист, перекладач, Україна

**Стеля**, верхня горизонтальна частина будівлі (перекриття), внутрішня частина переkritтя будь-якого приміщення

**Стемаліт**, листове будівельне скло завтовшки 6–9 мм, покрите з одного боку непрозорою силікатною фарбою, що застосовується для облицювання стін тощо

**Стемонові** (*Stemonaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку панданоцвітих

**Стемонурові** (*Stemonuraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку падубоцвітих

**Стебники**, штейнбоки (*Raphicerus*), рід ссавців родини бикових

**Стенд**, щит, на якому виставляються для огляду експонати, вивішуються оголошення, накази тощо

**Стендаль** (1783–1842), письменник, один з основоположників психологічного роману, класик світової літератури, Франція

**Стендап**, знятий на місці події крупний план репортера, що є візуальним свідченням його присутності там

**Стендарі**, поставлені сторч окорінки дерев для основи будівлі

**Стенд-бай**, кредит Міжнародного валютного фонду

**Стендова стрільба**, олімпійський вид спорту

**Стенкіль** (1030–1066), король Швеції (1060–1066)

**Стенлі, Венделл Мередіт** (1904–1971), вірусолог і біохімік, Нобелівська премія з хімії (1946), США



**Стенобіонти**, біологічні види з малою пристосовуваністю до змін

**Стенограма**, дослівний запис методом стенографії доповідей, промов та інших виступів на зборах, нарадах і засіданнях колегіальних органів, а також розшифрований текст цього запису

**Стенограф** (*Tomicus stenographus*), жук з підродина короїдів

**Стенографія**, спосіб швидкого і точного записування за допомогою системи скорочень та умовних знаків

**Стенокардія**, грудна жаба, ішемічна хвороба серця, стан, коли внаслідок погіршення коронарного кровотоку у хворого виникає біль у грудях або в лівій верхній половині тіла (ший, плечі, щелепі тощо)

**Стенофагія**, вузькоспеціалізоване живлення тварин за рахунок єдиного виду їжі або декількох, але небагатьох її видів, зазвичай близькими за своїм складом

**Стенфордський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Стенфорд (штат Каліфорнія, США) з 1891

**Степ**, тип трав'янистої ксерофільної (засухостійкої) рослинності

**Степ лучний**, тип степової рослинності

**Степанець, Олександр Іванович** (1942–2007), математик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Степанів, Олена Іванівна** (1892–1963), український історик, географ, військова та громадська діячка, четар Української Галицької Армії

**Степанівка**, селище міського типу Сумського р-ну Сумської обл.

**Степанков, Костянтин Петрович** (1928–2004), актор, народний артист УРСР (1974) та СРСР (1977), Україна

**Степанковська, Галина Костянтинівська** (1922), акушер-гінеколог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Степанов, Костянтин Миколайович** (1930–2012), фізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Степанов, Павло Іванович** (1880–1947), геолог, дослідник Донецького кам'яновугільного басейну, академік АН СРСР (1939), Росія

**Степанцев, Борис Павлович** (1929–1983), режисер-мультиплікатор, майстер дитячої анімації, Росія

**Степань**, селище міського типу Сарненського р-ну Рівненської обл.

**Степеневе середнє**, узагальнення середнього арифметичного, середнього геометричного, середнього, середнього квадратичного, середнього гармонічного

**Степінь многочлена**, найбільший із степенів всіх членів многочлена

**Степка**, комора, напівземлянка, викопана в степу (полі) для зберігання продуктів

**Степногірськ**, селище міського типу Василівського р-ну Запорізької обл.

**Степняк-Кравчинський, Сергій Михайлович** (1851–1895), письменник, перекладач, революціонер-народник, Україна – Росія – Велика Британія

**Степові блюдця**, округлі, майже плоскі западини в степовій і лісостеповій зонах

**Степові жайворонки** (*Melanocorypha*), рід птахів родини жайворонкових, фауна України

**Степові журавлі** (*Anthropoides*), рід птахів родини журавлиних, фауна України

**Степові зони**, природні географічні зони помірних і субтропічних поясів Північної і Південної півкуль

**Степурко, Віктор Іванович** (1951), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (2012), Україна

**Стерадіан**, тілесний кут, вершина якого розміщена в центрі сфери і який вирізає на її поверхні площу, що дорівнює квадрату радіуса сфери

**Стерв'ятник** (*Neophron percnopterus*), вид птахів родини яструбних, вид фауни України

**Стерджен, Вільям** (1783–1850), фізик, електротехнік, винахідник

**Стереобат**, цоколь храму або колонади в античній архітектурі

**Стереогоніометр**, прилад для оцінювання стереофонічного балансу, сумісності стереопередачі з монофонічною; його приєднують паралельно до входів вимірювачів рівня

**Стереографічна проекція**, рівнокутна (конформна) проекція

**Стереометрія**, частина геометрії, у якій вивчаються фігури у тривимірному просторі

**Стереоскоп**, оптичний біноклярний прилад для перегляду «об'ємних» фотографій

**Стереоскопічне зображення**, зображення, яке виникає в стереоскопічному пристрої за одночасного розглядання одного і того самого об'єкта з двох різних точок, розташованих на певній відстані одна від одної

**Стереотип**, звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ

**Стереотип динамічний**, порядок здійснення умовно-рефлекторних дій

**Стереотип політичний**, різновид соціального стереотипу; комплексне уявлення, пов'язане з політичною сферою життя, яке може бути виражене у формі візуального образу або судження, й характеризується когнітивним спрощенням, стійкістю форми та емоційним забарвленням

**Стереотруба**, біноклярний перископічний прилад для спостереження з укриттів, вивчення місцевості і цілей, вимірювання кутів і відстаней

**Стереофазометр**, прилад для оцінювання стереофонічного балансу, сумісності стереопередачі з монофонічною

**Стереум** (*Stereum*), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Стержень**, металевий предмет видовженої циліндричної або чотиригранної форми, а також деталь такої форми, яка звичайно є осью або опорною частиною пристрою

**Стерилізація**, у мікробіології, повне звільнення різних речовин, предметів, харчових продуктів від живих мікроорганізмів

**Стерилізація статева**, знепліднення, позбавлення людини або тварини здатності до відтворення

**Стерилізація (у мікробіології)**, знищення всіх організмів та агентів, здатних до розповсюдження

**Стерильність**, нездатність організму до розмноження

**Стерини**, стероли, тетрацикліні спирти

**Стеркулієві** (Sterculiaceae), родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Стерлік, Володимир Іванович** (1940), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (1968), чемпіон Європи (1965, 1967), Україна

**Стерлядь**, чечуга (*Acipenser ruthenus*), вид променеперих риб ряду осетроподібних родини осетрових, внесений до Червоної книги України

**Стерні лушення**, підрізання бур'янів і розпушування верхнього шару ґрунту з повним або частковим перевертанням його

**Стернін, Григорій Юрійович** (1927), мистецтвознавець, член-кореспондент РАН (1997), Росія

**Стерніт**, черевна склеротизована частина сегментарного кільця членистоногих

**Стернс, Річард Едвін** (1936), вчений у сфері теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1993), США

**Стероїди**, речовини тваринного чи рослинного походження з високою біологічною активністю

**Стероїдні гормони**, група фізіологічно активних речовин (статеві гормони)

**Стерробластула**, тип бластули, характерний для деяких губок

**Стефан (Калиновський)** (1700–1753), ієрарх православної церкви, архієпископ Новгородський та Великолуцький (1745), філософ, просвітител Південної Карелії та Вепсляндії, Україна – Росія

**Стефан (Яворський)** (1658–1722), ієрарх Російської православної церкви, соратник імператора Петра I та один з ідеологів його реформ, місцеблюстител патріаршого престолу (1701–1722), президент Духовної колегії (1722–1723), Україна – Росія

**Стефан I** (?–257), 23-й папа римський (254–257)

**Стефан I Святий** (970/975–1038), перший король Угорщини (1001–1038)

**Стефан II (король Угорщини)** (1101–1131), король Угорщини (1116–1131)

**Стефан II (папа римський)** (715–757), 92-й папа римський (752–757)

**Стефан III** (720–772), 94-й папа римський (768–772)

**Стефан III (король Угорщини)** (1147–1172), король Угорщини (1162–1172)

**Стефан IV (король Угорщини)** (1133–1165), король Угорщини (1163–1165)

**Стефан IV (папа римський)** (770–817), 97-й папа римський (816–817)

**Стефан IX** (1020–1058), 154-й папа римський (1057–1058)

**Стефан V (король Угорщини)** (1239–1272), король Угорщини (1270–1272)

**Стефан V (папа римський)** (?–891), 110-й папа римський (885–891)

**Стефан VI** (?–897), 113-й папа римський (896–897)

**Стефан VII** (?–931), 124-й папа римський (928–931)

**Стефан VIII** (?–942), 127-й папа римський (939–942)

**Стефан Баторій** (1533–1586), король Польщі та великий князь Литовський (1576–1586)

**Стефан Блуаський** (1096–1154), король Англії (1135–1154)

**Стефан, Йозеф** (1835–1893), фізик і математик, Австрія

**Стефана-Больцмана закон**, залежність енергії випромінювання з одиниці площі поверхні в одиницю часу від ефективної температури тіла, що випромінює

**Стефана-Больцмана стала**, визначає зв'язок між потоком випромінювання й ефективною температурою тіла, що випромінює як абсолютно чорне тіло

**Стефаник, Василь Семенович** (1871–1936), письменник, прозаїк, публіцист, громадський діяч, майстер новели, класик української літератури, Україна

**Стефанишин-Пайпер, Гайдемарі** (1963), астронавт, США

**Стефані, Лудольф** (1816–1887), археолог, культуролог, мовознавець, мандрівник, Німеччина – Росія

**Стефанобериксоподібні** (Stephanoberyciformes), ряд риб класу променеперих

**Стефанов, Олег Дмитрович** (1965), актор, Національна премія України ім. Шевченка (2006), Україна

**Стефанова, Антоанета** (1979), спортсменка (шахи), чемпіон світу (2004–2006), Болгарія

**Стеф'юк, Марія Юрївна** (1948), оперна співачка (лірико-колоратурне сопрано), народний артист УРСР (1979) та СРСР (1985), Державна премія УРСР (1988)

**Стеценко, Кирило Григорович** (1881–1922), композитор і педагог, хоровий диригент, священник, організатор музичного життя, Україна

**Стеценко, Юрій Миколайович** (1945), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1972) та світу (1966, 1970, 1971), Україна

**Стецько, Ярослав Семенович** (1912–1986), політик, голова проводу ОУН-Б, Україна

**Стецько, Ярослава Йосипівна** (1920–2003), політик, голова проводу ОУН-Б (1991–2001), Україна – Німеччина

**Стечкін, Борис Сергійович** (1891–1969), конструктор теплових та авіаційних двигунів, академік АН СРСР (1953), Росія

**Стещенко, Іван Матвійович** (1873–1918), літературознавець, письменник, перекладач, педагог, політик, дійсний член НТШ (1917), Україна

**Стещенко, Іван Никифорович** (1894–1937), оперний та концертно-камерний співак (бас), Україна

**Стещенко, Ірина Іванівна** (1898–1987), актриса, онука М. Старицького, Україна

**Стещенко, Микола Володимирович** (1927), астроном, академік НАН України (1997), Україна

**Стещенко, Ярослав Іванович** (1904–1939), бібліограф, Україна

**Стешин, Юрій Тимофійович** (1938–1993), художник-оформлювач, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Степков, Володимир Андрійович** (1864–1926), математик, механік і фізик, академік Петербурзької АН (1912), віце-президент АН СРСР (1919–1926), Росія

**Стжиговський Йозеф** (1862–1941), мистецтвознавець-візантолог, дійсний член НТШ (1923), Польща – Австрія

**Стигеоклоніум пучкуватий** (*Stigeoclonium fasciculare*), вид водоростей родини хетофорових, внесений до Червоної книги України

**Стиглість воскова**, стиглість жовта, передостання фаза стиглості зерна хлібів

**Стиглість молочна**, початкова фаза досягання зерна, під час якої зернівка ще зелена, наповнена густою біло-молочною рідиною

**Стигма (у біології)**, вічко, специфічна світлосприймаюча органела, що притаманна, як правило, тільки рухомих організмів

**Стигма (у релігії)**, знак, клеймо, татування

**Стигмастерин**, один з найпоширеніших стеринів рослин

**Стигмати**, почервоніння шкіри, болячки, що з'являються у глибоко віруючих в тих місцях, де, згідно з Біблією, на тілі розп'ятого Христа були рани від тернового вінка, цвяхів тощо

**Стизи** (*Stizus*), рід комах ряду перетинчастокрилі родини риючі оси-краброніди, два види якого внесені до Червоної книги України

**Стизоїд тризубий** (*Stizoides tridentatus*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини риючих ос-крабронід, внесений до Червоної книги України

**Стик**, місце з'єднання (стулювання) двох елементів які є продовженням один одного, коли ці елементи з'єднані торцями, а елементи стінових панелей і плит – боковими гранями

**Стикування**, з'єднання космічних апаратів за допомогою стикувального механізму (агрегату стиккування), що допускає пізніше роз'єднання (розстикування) і продовження їх польотів окремо

**Стилі книжні**, писемно-літературні різновиди мови, яким притаманні чіткі критерії добору лексики та досконала організація інших мовних засобів відповідно до завдань комунікації

**Стилідієві** (*Stylidiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Стилізаторство**, метод використання традицій в історичній архітектурі 19 ст., що базується на копіюванні форм історичних пам'яток

**Стилізація**, 1) в архітектурі імітація, штучне використання якого-небудь архітектурного стилю, наслідування творчої манери майстра архітектури; 2) один із різновидів формалізму; 3) зовнішнє наслідування будь-якого стилю або творчого напрямку

**Стилістика**, 1) галузь мовознавства, яка вивчає способи використання мовних одиниць і категорій у різних мовних

стилях, а також функціональну стильову систему літературної мови; 2) розділ теорії літератури, що вивчає художнє мовлення

**Стилобат**, 1) підніжжя колонади або розташовані під колонами верхні плити ступінчастої підвалини античного храму; 2) природна або штучно створена підвищена платформа, заможена кам'яними плитами; 3) верхня площина триступінчастої основи давньогрецьких храмів

**Стилос**, загострена паличка для письма на воскових дощечках

**Стилофора ніжна** (*Stilophora tenella*), вид водоростей родини сперматохнових, внесений до Червоної книги України

**Стиль**, у літературі і мистецтві – єдність змісту, образної системи та художньої форми; індивідуальна манера митця або кола митців певного часу

**Стиль (в архітектурі)**, сукупність специфічних особливостей форми, конструкції, матеріалів архітектури певного часу та регіону

**Стиль життя**, поведінкові особливості повсякденної життєдіяльності людини (ритм, інтенсивність, темп життя) та соціально-психологічні межі побуту і взаємодії між людьми, зумовлені національно-етнічними і соціально-професійними рисами соціальної спільноти, групи

**Стиль комунікативний**, індивідуальна чи колективна стабільна форма комунікативної поведінки людини (лінгвокультурної спільноти), яка виявляється у процесі спілкування

**Стиль лаконічний**, стиль, що послуговується короткими, зв'язними реченнями

**Стиль лапідарний**, короткий, виразний стиль, утілення в кількох словах глибокої думки

**Стиль науковий**, функціональний різновид літературної мови, призначений передавати й зберігати наукові знання

**Стиль офіційно-діловий**, функціональний різновид літературної мови, покликаний задовольняти суспільні потреби в галузі офіційного спілкування

**Стильське відслонення**, геологічна пам'ятка загальнодержавного значення, Старобешівський р-н Донецької обл.

**Стимулювання**, сукупність форм, методів і засобів залучення і спонукання людей до праці, підвищення їх трудової активності й заінтересованості

**Стимулювання матеріальне**, сукупність економічних форм і методів спонукання людей до ефективної праці, що ґрунтується на матеріальній зацікавленості працівника у підвищенні заробітної плати, премій, придбанні пільгових акцій та ін.

**Стимулятори біологічні**, речовини, що посилюють певні фізіологічні реакції

**Стимуляції творчої активності та продуктивності для розв'язання проблеми методика**, методика стимуляції творчої активності та продуктивності для розв'язання проблем; метод розв'язування невідкладних завдань за обмежений час

**Стинавське нафтове родовище**, родовище на території Стрийського р-ну Львівської обл.

**Стир**, річка у Львівській, Волинській та Рівненській обл. та Білорусі, права притока Прип'яті, 483 км

**Стиракс** (Styax), рід рослин родини стиравкових

**Стираксові** (Styracaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Стиранка, Марія** (1922), живописець-аквареліст, Україна – Канада

**Стиск**, стиснення, 1) вид деформацій стержня (бруса) під дією поздовжніх сил, що його стискають, рівнодіюча яких в кожному перерізі нормальна до площини перерізу і проходить через центр його ваги; 2) окремий випадок лінійного напруженого стану

**Стисливість**, здатність матеріалу змінювати товщину (об'єм) під дією зовнішнього (заданого) тиску

**Стихира**, жанр візантійської і давньоруської гімнографії на вірші строфічної побудови

**Стівенс, Джордж** (1904–1975), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1938), премія «Оскар» (1952, 1957), США

**Стівенсон, Роберт Луїс** (1850–1894), письменник, поет, Велика Британія

**Стіг**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1704 м

**Стіглер, Джордж Джозеф** (1911–1991), економіст, Нобелівська премія з економіки (1982), США

**Стігліц, Джозеф Юджин** (1943), економіст, Нобелівська премія з економіки (2001), США

**Стігма або вічко**, специфічна світлосприймаюча органела, притаманна найпростішим

**Стідбові** (Stilbaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Стіжківське**, селище міського типу Шахтарської міськради Донецької обл.

**Стійкість**, 1) здатність будівель, споруд, конструкцій чи їх елементів протидіяти зусиллям, які намагаються вивести їх із стану статичної або динамічної рівноваги; 2) здатність системи прагнути з різноманітного початкового стану до деякого рівноважного стану

**Стійкість динамічна**, здатність енергосистеми повертатися до сталого режиму після значних порушень без переходу в асинхронний режим

**Стійкість підсилювача**, здатність додержувати значення параметрів у реальних умовах при дії паразитних позитивних зворотних зв'язків

**Стійкість повздовжня**, здатність літального апарату (в тому числі літального апарату з системою поліпшення стійкості і керованості) відновлювати без втручання льотчика вихідний режим поздовжнього руху після припинення дії збурювання

**Стійкість радіаційна**, здатність матеріалу витримувати радіаційне випромінювання без істотних змін своїх електричних і механічних властивостей

**Стік**, 1) переміщення води в процесі стікання по земній поверхні або в товщі змної кори; 2) кількість води, що стікає з даної території

**Стік зрегульований**, річковий стік, режим якого характеризується відносно вирівняним розподілом протягом року

**Стік місцевий**, стік, що формується тільки в межах даної місцевості

**Стік підземний**, процес переміщення підземних вод під дією гідравлічного напору або сили тяжіння

**Стікер**, поширений вид POS-матеріалів, 1) наклейка – мала форма поліграфії, випускається на основі, що клеїться; 2) вид рекламного носія, що дозволяє вибрати покупцеві товар певної марки, і висвітлює її з безлічі інших

**Стікс**, у давньогрецькій міфології – річка, що тече з Океану у Підземний світ

**Стікта** (Sticta), рід грибів родини лобарієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Стілець електричний**, пристосування, за допомогою якого у деяких штатах США виконуються смертні вирoki

**Стілл, Кліфорд** (1904–1980), живописець-абстракціоніст, США

**Стілл, Сьюзан Лей** (1961), астронавтка, США

**Стіллер, Моріц** (1883–1928), актор, сценарист, режисер, одна з чільних фігур європейського німого кінематографу, Фінляндія – Швеція

**Стілодій**, частина плодолистика

**Стілонема Альсіді** (Stylonema alsidii), вид водоростей родини гоніотріхієвих, внесений до Червоної книги України

**Стілоніхії** (Stylonychia), рід черевовійчастих інфузорій, об'єкт цитологічних і генетичних досліджень

**Стілтєс, Томас Іоаннес** (1856–1894), математик, Нідерланди

**Стілтєса інтеграл**, узагальнення визначеного інтеграла, дане у 1894 голландським математиком Томасом Стілтєсом

**Стіна**, вертикальна огорожувальна конструкція, що відділяє приміщення від навколишнього простору (зовнішня) або сусіднього приміщення (внутрішня)

**Стіни глинобитні**, зводяться з глини або її суміші з піском (приблизно порівну), до якої іноді додається солом (саман), частки якої щільно з'єднуються між собою за допомогою утрамбовування

**Стінка**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Ямпільський р-н Вінницької обл.

**Стінні ящірки** (Podarcis), рід тварин родини справжніх ящірок

**Стінолаз** (Tichodroma muraria), вид птахів родини повзикових, вид фауни України

**Стірлінг, Джеймс Фрейзер** (1926–1992), архітектор, Велика Британія

**Стірлінг, Роберт** (1790–1878), священник Шотландської церкви, винахідник теплової машини (двигун Стірлінга), Велика Британія

**Сто шкіл і напрямів**, прийнята у китайському мистецтвознавстві характеристика напрямів живопису і графіки

**Стовбур**, 1) найбільш розвинене основне стебло дерева; 2) вертикальна тримальна конструкція багатьох



інженерних споруд; 3) вертикальна або нахилена гірничавиробка з виходом на земну поверхню, що призначається для піднімання на поверхню породи

**Стовбур мозку**, відділ головного мозку, що включає довгастий мозок, міст та середній мозок і безпосередньо переходить у спинний мозок

**Стовбур плечоголовний**, артерія в середостінні, що несе артеріальну кров до верхньої правої кінцівки, а також голови та шиї

**Стовбурові клітини**, незрілі клітини, що не втратили здатність перетворюватися на інші клітини

**Стовп**, окремо поставлений вертикальний стояк (дерев'яний, бетонний, металевий)

**Стовп випрямний**, кілька напівпровідникових діодів, з'єднаних послідовно та виконаних у вигляді єдиної конструкції з двома виводами

**Стовп позитивний**, одна з областей тліючого розряду

**Стовпчик**, частина маточки квітки

**Стоглав**, церковно-правовий документ Московської держави, рукописна збірка постанов і ухвал Стоглавого собору 1551

**Стогній, Анатолій Олександрович** (1932–2007), математик, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Стогній, Борис Сергійович** (1936), електроенергетик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Стожари**, зоряне скупчення у сузір'ї Тельця

**Стойка, Ростислав Степанович** (1950), біохімік, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Стоїцизм**, напрям давньогрецької філософії епохи еллінізму, який, зосереджуючись на етичних проблемах, проповідував незворушність, відстороненість від бід і радощів життя

**Стокгольм (лен)**, лен Швеції

**Стокгольм (місто)**, місто, столиця Швеції

**Стокер, Брем** (1847–1912), письменник, майстер готичної прози, Ірландія – Велика Британія

**Стокле дім**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, особняк банкіра Адольфа Стокле 1905–1911, м. Брюссель, Бельгія

**Стоколос** (Bromus), рід рослин родини злакових

**Стоколосові** (Bromeae), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Стокс, Джордж Габріель** (1819–1903), математик, механік, фізик, Велика Британія

**Стоку внутрішнього область**, частина суші, позбавлена зв'язку через річкові системи зі Світовим океаном

**Стоку зовнішнього область**, частина суші, з якої річки несуть воду в моря, з'єднані зі Світовим океаном

**Стоку коефіцієнт**, відношення величини поверхневого стоку, виражений у одиницях об'єму або в мм шару, до кількості атмосферних опадів, що випали на ту саму одиницю площі за той самий час (як правило, за рік)

**Столерю, Ліонель** (1937), економіст, математик, Франція

**Столетов, Олександр Григорович** (1839–1896), фізик, один із основоположників квантової фізики, Росія

**Столипін, Петро Аркадійович** (1862–1911), політик та державник, голова Ради міністрів Російської імперії (1906–1911)

**Столипінська аграрна реформа**, низка законодавчих актів 1906–1916, спрямованих на перерозподіл селянської земельної площі в Російській імперії та на підвищення продуктивності сільського господарства

**Столисникові** (Haloragaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лонікаменецвітих

**Столиця**, головне місто держави або адміністративного утворення федеративної чи конфедеративної держави, в якому знаходяться вищі органи влади та управління

**Столітня війна 1337–1453**, війна між Англією та Францією

**Столмен, Річард Метью** (1953), засновник руху вільного програмного забезпечення

**Столова Гора**, сузір'я Південної півкулі

**Столон**, видозмінений пагін з довгими тонкими міжвузлями

**Столони надземні**, вуса, повзучі гони, надземні пагонали рослин, на кінцях яких з бруньок виростають нові рослини

**Столпер, Олександр Борисович** (1907–1979), кінорежисер, сценарист, педагог, народний артист СРСР (1977), Латвія – Росія

**Столтенберг, Йенс** (1959), політик, прем'єр-міністр Норвегії (2005–2013)

**Столярно-тесярський інструмент**, інструмент для обробки дерева

**Стоматологія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань порожнини рота (зубів і періодонту)

**Стомлюваність матеріалів**, процес постійної зміни суцільності та властивостей і, нарешті, руйнування матеріалів і конструкцій під дією змінних напруг і деформацій

**Стоні, Джордж** (1826–1911), фізик, математик, автор терміну «електрон», Ірландія

**Стопа (у літературознавстві)**, ритмічна одиниця вірша, яка складається з рівної кількості довгих і коротких голосних (в античному віршуванні) або з наголошених і ненаголошених складів (у силабо-тонічному віршуванні)

**Стораро, Вікторіо** (1940), кінооператор, лауреат Каннського МКФ (1998), «Оскар» (1980, 1982, 1988), Італія – США

**Сторі**, жанр газетних та журнальних текстів, нагадує за сюжетною лінією кейс, але наявність конкретної проблеми необов'язкова, найчастіше в ній – т. зв. історія успіху тієї або іншої компанії, особи

**Сторіжко, Володимир Юхимович** (1935), фізик-ядерник, академік НАН України (1995), Україна

**Сторно**, спосіб виправлення помилок у бухгалтерському обліку

**Стороженко, Микола Андрійович** (1928), живописець, графік, народний художник України (1997), Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Стороженко, Олекса Петрович** (1806–1874), письменник, прозаїк, публіцист, мемуарист, етнограф, Україна

**Сторожинець**, місто, адміністративний центр Сторожинецького р-ну Чернівецької обл.

**Сторожинецький**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, м. Сторожинець Чернівецької обл.

**Стосунки міжособистісні**, сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між індивідами, які належать до певної соціальної групи

**Стоун, Джон Ричард Ніколас** (1913–1991), економіст, Нобелівська премія з економіки (1984), Велика Британія

**Стоун, Олівер** (1946), кінорежисер, сценарист, продюсер, «Золотий ведмідь» (1990), «Срібний ведмідь» (1987), лауреат Венеційського МКФ (1994), «Оскар» (1979, 1987, 1990), США

**Стоунбрейкер, Майкл** (1943), вчений у сфері інформатики, Премія Тюрінга (2014), США

**Стоунхендж та Ейвбері**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мегалітичні об'єкти 3020 р. до н. е. – 1650 р. до н. е., графство Вілтшир, Велика Британія

**Стохід**, річка у Волинській обл., права притока Прип'яті, 188 км

**Стоя**, галерея-портик для прогулянок і відпочинку мешканців міста

**Стояк**, тримальна вертикальна конструкція, що безпосередньо сприймає і передає навантаження на основу

**Стоян, Юрій Григорович** (1935), електротехнік, член-кореспондент АН УРСР (1985), Україна

**Стоянов, Юрій Миколайович** (1957), актор, народний артист Росії (2001), Україна – Росія

**Стоянович, Любомир** (1860–1930), філолог та політик, дійсний член НТШ (1925), Сербія

**Стояча хвиля**, така хвиля, в якій будь-яка фаза коливань не поширюється в просторі

**Страбон** (64/63 до н. е. – 23/24 н. е.), географ та історик, Стародавня Греція

**Стравінський, Ігор Федорович** (1882–1971), композитор, диригент і піаніст, ключова постать музичного модернізму, один з найбільш значних представників світової музичної культури 20 ст., Росія – Україна – Швейцарія – Франція – США

**Стравінський, Федір Гнатович** (1843–1902), оперний співак (бас), Білорусь – Україна – Росія

**Стравохід**, пряме продовження глотки, що проводить їжу з порожнини рота й глотки до шлунка

**Страдіварі, Антоніо** (1648/1649–1737), скрипковий майстер, Італія

**Стражева, Ольга Володимирівна** (1972), спортсменка (спортивна гімнастика), чемпіон Олімпійських ігор (1988) та світу (1989), Україна

**Стражеско, Микола Дмитрович** (1876–1952), терапевт, академік ВУАН (1934), Україна

**Страйк**, одна з гострих форм соціально-трудового (інколи політичного), конфлікту, ціллю якого є вплив на органи влади і управління шляхом відмови соціальних суб'єктів

від участі у регламентованій трудовій (або політичній) діяльності

**Страйкбол**, вид спорту, командна гра

**Страсбург**, місто у Франції, історико-культурний центр, 272 тис. мешканців

**Страсбургер, Едуард Адольф** (1844–1912), біолог, ботанік, Німеччина

**Страсбургерієві** (Strasburgeriaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку крососомоцвітих

**Страта соціальна**, соціальний прошарок індивідів, що різняться за своїм становищем у соціальній ієрархії суспільства

**Стратегії опціонні**, основні цілі та заходи, які використовують інвестори на ринку цінних паперів для формування портфеля фінансових активів і управління ним залежно від кон'юнктури ринку

**Стратегічна оборонна ініціатива**, COI, проголошена президентом США Р. Рейганом, передбачала створення системи протиракетної оборони з елементами космічного базування

**Стратегічне забезпечення**, вид забезпечення стратегічних дій, здійснюваний з метою створення сприятливих умов для успішного ведення операцій стратегічного масштабу

**Стратегія**, підхід до розв'язання критично важливих і складних (стратегічних) проблем; модель програмування діяльності для досягнення встановлених цілей

**Стратегія й тактика політична**, основна лінія політичної діяльності й методів її здійснення, що визначаються в програмах та інших документах партій, державних і суспільних утворень і рухів

**Стратегія комунікативна**, правила і послідовності комунікативних дій, яких дотримується адресант

**Стратегія конкуренції у біології**, стратегія виживання видів

**Стратегія національна**, найвищий рівень визначення прямої державної політики, яка підпорядковує собі всі інші рівні формування стратегії для досягнення стратегічних цілей

**Стратегія підприємства**, перспективні цілі суб'єкта управління чи господарювання та організація менеджерами їх досягнення

**Стратегія стійкого розвитку**, стратегія, що має за мету створення умов, які б сприяли гармонізації відносин між людьми та між суспільством і природою

**Стратиграфічна шкала** (міжнародна), загальний для всієї земної кулі звідний стратиграфічний розріз, на основі якого встановлена строга ієрархія стратиграфічних підрозділів

**Стратиграфія**, розділ геології, що займається вивченням послідовності залягання шарів і товщ порід різного походження і встановленням їх відносного і абсолютного віку

**Стратифікація**, тривале витримання насіння рослин при певній температурі, імітація впливу зимових умов, використовується для прискорення їхнього проростання

**Стратифікація вікова**, система, в якій різні вікові групи в суспільстві винагороджуються неоднаково

**Стратифікація гендерна**, процес, у ході якого гендер виступає основою соціальної стратифікації, а відмінності між гендерами систематично оцінюються і є оціненими

**Стратифікація політична**, тип суспільного розшарування, відносини політичної нерівності, які зумовлюються місцем різних груп у системі владних інститутів, можливостями цих груп впливати на прийняття політичних рішень

**Стратифікація соціальна**, процес соціального відтворення, внаслідок якого верстви (страти), групи, класи виявляються нерівними між собою і групуються в ієрархічно розміщені страти з різним престижем, власністю та владою

**Стратифікація суспільства професійна**, розшарування професій за їх соціальним престижем та можливостями особистісного розвитку

**Стратієнко, Тамара Миколаївна** (1946), теледиктор, народний артист УРСР (1983), Україна

**Стратовулкан**, полігенний вулкан шаруватої будови

**Стратон Лампсакський** (340–268 до н. е.), філософ, і натураліст, Стародавня Греція

**Стратосфера**, шар атмосфери, що знаходиться між тропосферою і мезосферою

**Страус** (*Struthio camelus*), птах родини страусових

**Страусник** (*Matteuccia*), рід папоротей родини онклеєвих

**Страусоподібні** (*Struthioniformes*), ряд птахів надряду безкілевих

**Страусс, Ансельм** (1916–1996), соціолог, автор *Grounded theory* – систематичної методології побудови теорії на основі аналізу даних, США

**Страус-ЮГ**, страусина ферма і зоопарк на околиці м. Мелітополя

**Страуюма, Лаймдота** (1951), політик, прем'єр-міністр Латвії (2014–2016)

**Страх**, психічний стан, викликаний реальною або уявною загрозою, що спонукає тікати, припинити всякі дії, або обороняти життя з застосуванням будь-яких методів

**Страхов, Тимофій Данилович** (1890–1960), біолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Страхові компанії**, організації, що займаються страховими операціями, відшкодовують на певних умовах збитки юридичних та фізичних осіб

**Страховання**, 1) захист майнових інтересів громадян (підприємств, організацій) за рахунок спеціальних фондів (банків); 2) система форм і методів створення цільових грошових фондів

**Страховання аграрне**, один із найбільш ефективних способів управління ризиками, надає змогу вигідно поєднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави

**Страховання правила**, умови страхування, на підставі яких укладається Договір страхування

**Страшень**, район Молдови

**Страшилка**, жанр фольклору, усне прозове (рідше – віршоване) оповідання фантастичного змісту, пов'язане зі страшною подією, мета якого – налякати слухача

**Стрежельчик, Владислав Гнатович** (1921–1995), актор, педагог, народний артист СРСР (1974), Росія

**Стрейзанд, Барбара** (1942), актриса, співачка, режисер, «Оскар» (1969, 1977), США

**Стрекалов, Генадій Михайлович** (1940–2004), космонавт, Росія

**Стрелер, Джордж** (1921–1997), театральний режисер, актор і театральний діяч, засновник і керівник міланського «Пікколо-театру», Італія

**Стрелітцієві** (*Strelitziaceae*), родина квіткових рослин порядку імбирецвітих

**Стрелко, Володимир Васильович** (1937), фізико-хімік, академік НАН України (1995), Україна

**Стрельников, Володимир Леонідович** (1939), живописець, Україна – Німеччина

**Стремгрен, Бенгт Георг Даніель** (1908–1987), астроном та астрофізик, Україна

**Стремінець**, одна зі слухових кісточок

**Стрептококи** (*Streptococcus*), рід сферичних грам-позитивних бактерій типу *Firmicutes*

**Стрептококоз**, інфекційне захворювання птиці

**Стрептоміцети** (*Streptomyces*), рід бактерій типу

**Стрептоцид**, один з перших антибіотиків

**Стрес**, неспецифічна реакція організму у відповідь на дуже сильну дію (подразник) зовні, яка перевищує норму, а також відповідна реакція нервової системи

**Стреснер, Альфредо Матіауда** (1912–2006), політик та воєначальник, президент (де-факто – диктатор) Парагваю (1954–1989)

**Стретт, Джон Вільям** (1842–1919), фізик, Нобелівська премія з фізики (1904), Велика Британія

**Стрелков, Ілля Іванович** (1898–1954), фізико-хімік, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Стржеменний, Михайло Олексійович** (1940), фізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Стрибка**, гостроносик (*Chelon labrosus*), риба родини кефалевих, вид фауни України

**Стрибки із жердиною**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Стрибки на батуті**, дисципліна легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор.

**Стрибки на лижах з трампліна**, зимовий олімпійський вид спорту, в якому спортсмени (тільки чоловіки) здійснюють стрибки на лижах із спеціально обладнаних трамплінів (90 м і 120 м).

**Стрибки у висоту**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Стрибки у воду**, дисципліна водного спорту

**Стрибки у довжину**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Стрибок потрійний**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Стрибун Бессера** (*Cephalota besseri*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-стрибунів, внесений до Червоної книги України

**Стрибуни**, жуки-стрибуни (*Cicindelinae*), підродина жуків родини турунів

**Стрибунчики слонові** (*Macroscelididae*), родина ссавців ряду сонячні стрибунчики

**Стривігор**, річка у Львівській обл., ліва притока Дністра, 93 км

**Стригун, Федір Миколайович** (1939), актор, режисер, народний артист УРСР (1979), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Стрижавка**, селище міського типу Вінницького р-ну Вінницької обл.

**Стрижак, Петро Євгенович** (1963), хімік, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Стрижало, Володимир Олександрович** (1940), механік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Стрижневі системи**, у будівельній механіці – несуча конструкція, що складається зі стрижнів, жорстко або шарнірно з'єднаних між собою у вузлах

**Стрий (місто)**, місто, адміністративний центр Стрийського р-ну Львівської обл.

**Стрий (річка)**, річка у Львівській обл., права притока Дністра, 232 км

**Стрийський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва серед 19 ст., м. Львів

**Стрийський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Стримба**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Привододільні Горгани, 1719 м

**Стример**, запам'ятовуючий пристрій на магнітній стрічці з послідовним доступом до даних, за принципом дії – звичайний магнітофон

**Стримування й противаги**, правові засоби забезпечення принципу поділу влади в організації і діяльності органів державної влади

**Стримческа**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1872 м

**Стрипа**, річка у Тернопільській обл., ліва притока Дністра, 147 км

**Стрипський, Гіядор** (1875–1949), історик, філолог і етнограф, дійсний член НТШ (1914), Україна – Угорщина

**Стрихнос** (*Strychnos*), рід рослин, родини логанієвих

**Стрій**, встановлене статутом шикування військовослужбовців, підрозділів і частин для їхніх сумісних дій

**Стріла**, боеприпас для стрільби з лука і арбалета

**Стріла (зброя)**, спортивний інвентар, металевий снаряд, який використовується у стрільбі з лука

**Стріла (сузір'я)**, сузір'я Північної півкулі

**Стрілець**, зодіакальне сузір'я

**Стрілки** (*Coenagrionidae*), родина бабок підряду рівнокрилих бабок, два види якої внесені до Червоної книги України

**Стрілкове газове родовище**, родовище у Азовському морі неподалік м. Генічеськ Херсонської обл.

**Стріловухи** (*Otonycteris*), рід ссавців родини гладконосих кажанів

**Стрілолист** (*Sagittaria*), рід рослин родини частухових

**Стрільба з блочного лука**, вид спорту, змагання зі стрільби по мішенях з блочного лука, у якому тягива регулюється за допомогою системи блоків і тросів

**Стрільба з лука**, олімпійський вид спорту (з 1900), змагання зі стрільби по мішенях з лука

**Стрільба навісна**, стрільба артилерії при кутах піднесення від 20 до 45°

**Стрільба настильна**, стрільба артилерії при кутах піднесення до 20° (траєкторія полого, характерна для гармат)

**Стрільба спортивна**, олімпійський вид спорту, змагання зі стрільби по мішеням з вогнепальної та пневматичної зброї

**Стрільби помилка**, відхилення точки падіння (розриву) снаряда, кулі або центру групування точок падіння (розривів) від точки прицілювання (мети)

**Стрільців, Василь Степанович** (1929–2004), правознавець, політв'язень, член Української Гельсінської групи, Україна

**Стріндберг, Юхан** (1849–1912), письменник, драматург, один із основоположників сучасної шведської літератури і театру, Швеція

**Стріп, Меріл** (1949), актриса, «Золотий ведмідь» (2012), «Срібний ведмідь» (2003), лауреат Каннського МКФ (1989), «Оскар» (1980, 1983, 2012), США

**Стріт-арт**, вуличне мистецтво, включає графіті, трафарети, скульптурні інсталяції тощо

**Стріт-панк**, жанр панк-року

**Стрітення Господнє**, одне з найбільших християнських свят, яке відзначається на 40-й день після Різдва

**Стріха**, 1) нижній край солом'яної покрівлі, який звисає над стіною; 2) солом'яний дах (покриття будівлі), що має два типи: гладенька (плесканка) і розділена заломами (головачки)

**Стрічкарки** (*Catocala*), рід комах ряду лускокрилих родини совки, шість видів якого внесені до Червоної книги України

**Стробіли**, видозмінені пагони або частини пагонів, що несуть на собі спорангії

**Стробілярна теорія**, одна з гіпотез про походження та сутність квітки

**Стробоскоп**, прилад, що робить швидко повторювані яскраві світлові імпульси

**Строгова, Наталя** (1992), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Європи (2015), Україна

**Стросьва, Віра Павлівна** (1903–1991), кінорежисер, драматург, народний артист РРФСР (1973), Україна – Росія

**Стройова підготовка**, ствольна зброя для стрільби кулями або іншими вражаючими елементами

**Строк, Оскар Давидович** (1893–1975), композитор, Латвія



**Строкарки** (Lagurus), рід ссавців родини політкових, фауна України

**Строкати буревісники** (Calonectris), рід птахів родини буревісникових, фауна України

**Строкати дятли** (Dendrocopos), рід птахів родини дятлових, фауна України

**Строкати мухоловки** (Ficedula), рід птахів родини мухоловкових, фауна України

**Строкати рибалочки** (Ceryle), рід птахів родини рибалочкових, фауна України

**Строкатки** (Lagurus lagurus), рід ссавців родини політкових, фауна України

**Строкач, Тимофій Амвросійович** (1903–1963), представник спецслужб, міністр внутрішніх справ УРСР (1946–1956), Росія – Україна

**Строкові вклади**, кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках протягом встановленого терміну, який визначається при відкритті цих рахунків

**Строма**, основа органів тварин, яка складається з пухкої або щільної волокнистої неоформленої сполучної тканини

**Строматопороїдеї** (Stromatoporoidea), група викопних колоніальних безхребетних

**Стромболі**, діючий вулкан на однойменному острові на Липарських о-вах

**Стронгмен**, вид спорту, змагання, які включають складні вправи, що потребують виносливості та сили

**Стронін, Олександр Іванович** (1827–1899), історик, соціолог, педагог, Україна

**Стронціаніт**, мінерал класу карбонатів

**Стронцій**, хімічний елемент, символ – Sr, атомний номер – 38

**Строп**, вантажозахоплювальний пристрій, виконаний, як правило, з каната або ланцюга (одне або кілька розгалужень), забезпечений на кінці гаком, скобою, кільцем тощо

**Стросон, Пітер** (1919–2006), філософ, представник аналітичної філософії, Велика Британія

**Строфа**, фонічно викинчена віршова сполюка, яка налічує від 2 до 14 віршових рядків, вважається найбільшою ритмічною одиницею вірша

**Строфант комбе** (Strophanthus kombe), лікарська рослина родини кутрових, з насіння якої отримують серцеві глікозиди

**Строфарія** (Stropharia), рід грибів флори України

**Строчок** (Gyromitra), рід грибів флори України

**Строчок Слонецького** (Gyromitra slonevskii), вид грибів родини дісцинових, внесений до Червоної книги України

**Струбцина**, пристосування у вигляді труби з гвинтом для тимчасового закріплення монтованої конструкції (стінової панелі, перегородки)

**Струве, Василь Якович** (1793–1864), астроном і геодезист, академік Петербурзької АН (1832), засновник і перший директор Пулковської обсерваторії (1839–1862), Німеччина – Росія

**Струве, Петро Бернгардович** (1870–1944), економіст, історик, філософ, публіцист, політик, Росія – Франція

**Струг (механізм)**, землерийно-транспортна машина безперервної дії, що зрізує, переміщує на невелику віддаль і навантажує у транспортні засоби або укладає у відвал ґрунт

**Струг (судно)**, плоскодонне парусно-гребне судно 11–18 ст., що служило для перевезення людей і вантажів

**Струг шляховий**, пересувна дорожня машина, призначена для нарізування нових і очищення старих кюветів, зрізування узбіччя, розробки укосів, виїмок, улаштування баластних брівок, розпланування звантаженого ґрунту, очищення шляху від снігу й льоду

**Стругальний верстат**, металорізальний верстат для обробки (стругання) різцями плоских і фасонних лінійних поверхонь

**Стругання**, обробка матеріалів різанням, яка полягає в зніманні стружки при відносному зворотно-поступальному русі інструмента і заготовки

**Стругацький, Аркадій Натанович** (1925–1991), письменник, сценарист, перекладач, класик наукової та соціальної фантастики, Грузія – Росія

**Стругацький, Борис Натанович** (1933–2012), письменник, сценарист, перекладач, класик наукової та соціальної фантастики, Росія

**Структура**, будова, сукупність різних елементів, які взаємопов'язані між собою і забезпечують стійку цілісність об'єкта

**Структура глибинна**, спосіб абстрактного опису семантичної структури речення, формула, утворена найбільш загальними, універсальними елементами смислу

**Структура надтонка**, розщеплення спектральних ліній завдяки взаємодії електронної підсистеми атомів зі спіном ядра

**Структура територіальна**, взаємно пов'язане розташування і взаємозв'язок просторово виражених елементів складного географічного об'єкта

**Структура тонка**, поняття в атомній фізиці, що описує розщеплення спектральних ліній атомів

**Структуралізм**, науковий напрям, який розглядає об'єкти пізнання як сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних частин-елементів, виник на поч. 20 ст.

**Структуралізм архітектурний**, напрям у модерній архітектурі

**Структурні області Землі основні**, області континентальних платформ

**Струм анодний**, електричний струм електронного пучка, який падає на мішень рентгенівської трубки

**Струм електричний**, впорядкований (спрямований) рух електрично заряджених часток або заряджених макроскопічних тіл

**Струм змінний**, електричний струм, який змінюється за величиною і напрямком з плином часу

**Струм критичний**, граничне значення постійного невсучаючого електричного струму в надпровідному зразку, при досягненні якого речовина зразка переходить в нормальний, не надпровідний стан

**Струм постійний**, електричний струм, незмінний в часі

**Струmilін, Станіслав Густавович** (1877–1974), економіст, історик, соціолог, статистик, філософ, академік АН СРСР (1931), Україна – Росія

**Струмів пондемоторна взаємодія**, механічна взаємодія струмів за рахунок створених ними магнітних полів

**Струмок**, невеликий постійний або тимчасовий водний потік

**Струна**, пружна волоссяна, жильна, металева, синтетична (капрон, нейлон та ін.), шовкова нитка, натягнена на музичному інструменті, яка є вібратором – джерелом звуку

**Струтинське газонафтове родовище**, родовище на території Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Струтинський, Вілен Митрофанович** (1929–1993), фізик-теоретик, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Стручечок**, тип плоду у рослин родини капустяних

**Стручковий перець** (*Capasicus*), рід рослин родини пасльонових

**Стручок**, тип плода, сухий плід, який утворюється з двох плодолистків

**Студениця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший православний монастир Сербії

**Студентство**, соціально-демографічна група, що характеризується спільністю інтересів, субкультурою і способом життя при віковій однорідності, не притаманній іншим соціально-професійним групам

**Студинський, Кирило Йосипович** (1868–1941), літературознавець, академік ВУАН (1924), дійсний член НТШ (1899), Україна

**Стуй, Христина Петрівна** (1988), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), Україна

**Ступа**, 1) монументальна споруда в монгольській архітектурі, яка була або гробницею лам, або сховищем реліквій; 2) (у минулому) широко використовуваний в Україні дерев'яний ножний круполушівний пристрій, яким товкли просо для одержання пшона

**Ступенів порівняння категорія**, граматична категорія, що виражає ступінь інтенсивності певної властивості щодо такої самої властивості іншого об'єкта або всіх об'єктів, про які йдеться в конкретній ситуації, або відносно цієї самої властивості того ж об'єкта, але в інший момент часу

**Ступінь науковий**, ступінь у кваліфікаційній системі, що присуджується за досягнення в науковій або науково-педагогічній діяльності

**Ступка, Богдан Сильвестрович** (1941–2012), актор, Герой України (2011), народний артист УРСР (1980) та СРСР (1991), Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Ступка, Остап Богданович** (1967), актор, народний артист України (2009), Україна

**Ступня**, дистальний відділ кінцівки стопоходячих чотириногих

**Стуруа, Роберт Робертович** (1938), театральний режисер і актор, народний артист СРСР (1982), Грузія

**Стус, Василь Семенович** (1938–1985), письменник, поет, критик, публіцист, член Української Гельсінської групи, перекладач, прозаїк, літературознавець, правозахисник,

політв'язень, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Стус, Дмитро Васильович** (1966), літературознавець, письменник, Національна премія України ім. Шевченка (2007), Україна

**Стусло**, простий пристрій для розпилювання деревини і гіпсових гуртів на окремі куски під прямим або косим кутом 45°

**Стъожак широкий** (*Diphyllbothrium latum*), вид стъожкових червів

**Стъопін, В'ячеслав Семенович** (1934), філософ, іноземний член НАН України (2000), Росія

**Стъопіна, Вікторія Іванівна** (1976), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Стюарти**, династія королів Шотландії (1371–1651, 1660–1707) Англії (в 1603–1649, 1660–1694, 1702–1707), Ірландії (1603–1649, 1660–1694, 1702–1714) та Великої Британії (1707–1714)

**Стягнення**, пеня, штраф, грошова сума, яку виплачує згідно із законодавством або угодою сторона, яка порушила зобов'язання (боржник) іншій стороні (кредитору)

**Стяжка**, 1) виріб, який призначений забезпечувати цільне з'єднання стулок спарених дверей або вікон; 2) шар підлоги, призначений для вирівнювання поверхні розташованого нижче шару підлоги або перекриття

**Суарес, Франсіско** (1548–1617), теолог, філософ, представник схоластики, Іспанія

**Суаріш, Маріу** (1924), політик, президент Португалії (1986–1996)

**Суахілі (етнос)**, народ групи банту, що в основному населяє побережжя Східної Африки

**Суахілі (мова)**, одна з мов банту, поширена в країнах Східної та Центральної Африки

**Суб'єкт**, філософська категорія, яка позначає носія предметно-практичної діяльності і пізнання (індивіда або соціальну групу), джерело активності, спрямованої на об'єкт

**Суб'єктивізм**, світоглядна позиція, що абсолютизує роль суб'єкта й недооцінює об'єктивні закономірності в розвитку світу та його освоєнні

**Субак**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт провінції Балі, система іригації заливних рисових полів 11–21 ст., Індонезія

**Субальпійська рослинність**, рослинність високогірних областей, поширена звичайно нижче альпійської рослинності, в субальпійському висотному поясі

**Субальпійський пояс**, висотний пояс в добре і рівномірно зволжених горах помірних (виключаючи північні райони) і субтропічних широт

**Субальпійські луки**, луки, які зустрічаються в горах (переважно помірного і субтропічного поясів) вище верхньої межі лісу

**Субантарктичний пояс**, Субантарктика, пояс, розташований у Південній півкулі між помірним (на півночі) і антарктичним (на півдні) поясами

**Субарктичний пояс**, Субарктика, пояс у Північній півкулі, між арктичним поясом на півночі і помірним на півдні

**Субботін, Серафим Іванович** (1906–1976), геофізик, академік АН УРСР (1961), Росія – Україна

**Субвенції**, вид фінансової доплати місцевим органам влади, окремим галузям народного господарства, окремим підприємствам, що надається на суворо визначені господарські цілі, на відміну від дотацій

**Субгармоніка**, коливання, частота якого в ціле число разів менша від основної частоти

**Субекваторіальний пояс південний**, пояс в Південній півкулі, між південним тропічним і екваторіальним поясом

**Субекваторіальний пояс північний**, пояс в Північній півкулі, між північним тропічним і екваторіальним поясом

**Субекваторіальні пояси**, два географічні пояси, що знаходяться між екваторіальним і тропічним поясами

**Субетнос**, етнічна спільнота, зазвичай малочисельна, яка у межах більшої етнічної спільноти зберігає свій мікронім, свої традиції і звичаї

**Субкультура**, частина загальної культури, носії якої за низкою ознак відрізняються від панівної культури, але не протистоять їй

**Субкультура політична**, автономне цілісне утворення в політичній метакulturі суспільства, яке визначає стиль політичного життя й мислення його конкретних носіїв

**Сублімація**, 1) у психоаналітичній філософії – одна з форм вирішення конфлікту між підсвідомими і над-Я; 2) переведення енергії лібідо у соціально легітимні форми діяльності

**Субординація**, відносини, дії між одиницями спільноти, побудованої за ієрархічним принципом

**Субпопуляція**, підрозділ популяції

**Субрегіон**, термін, що позначає частину регіону, що включає кілька сусідніх країн із загальними особливостями розвитку

**Субсидіарність**, 1) принцип пріоритету прав та інтересів особи перед правами й інтересами будь-якої спільноти; 2) один із основоположних принципів, на яких базується федеративна держава

**Субсидія**, допомога держави у грошовій або натуральній формі місцевим бюджетам, юридичним і фізичним особам, іншим державам

**Субсистенція**, абстраговане від одиничних речей буття, відображене в родових і видових поняттях

**Субстанція**, філософська категорія для позначення об'єктивної реальності

**Субститут**, компонент, який може бути підставлений у повідомлення замість іншого компонента

**Субституція**, форма відповідальності держав, різновид реституції, особливість якої полягає в тому, що неправомірно знищене, пошкоджене чи вивезене майно потерпілої держави замінюється державою-правопорушницею на аналогічне і приблизно рівноцінне

**Субституція органів**, заміна в ході еволюції одного органу іншим

**Субституція функцій**, втрата в ході еволюції функції

**Субстрат**, загальна основа різноманітних явищ, основа спільності або подібності однорідних явищ

**Субстрат (у біології)**, поживне середовище

**Субструкція**, конструкція, що підтримує знизу ту чи іншу частину архітектурної споруди

**Субталамус**, частина проміжного мозку

**Субтельний, Орест Мирославович** (1943), історик, іноземний член АН України (1992), Польща – Україна – Канада

**Субтитри**, напис у нижній частині кадру кінофільму, що, як правило, є стислим перекладом чужомовного діалогу (або взагалі тексту) мовою, яка зрозуміла глядачам

**Субтропічний пояс південний**, пояс у Південній півкулі, між південним тропічним і південним помірним поясом

**Субтропічний пояс північний**, пояс у Північній півкулі, між північним тропічним і північним помірним поясами

**Субтропічні культури**, наукова дисципліна і галузь вивчення тропічних с.г. культур

**Субтропічні пояси**, субтропіки, два географічні пояси, що займають проміжне положення між тропічним і помірним поясами

**Субурбанізація**, зростання приміських зон в результаті переселення в них населення з міст-центрів, а також з сільської місцевості

**Сува**, місто, столиця Фіджі

**Суверен**, носій верховної влади (особа чи група осіб), уповноважений приймати в межах певної політико-правової ієрархії остаточні рішення

**Суверенітет**, повнота влади держави; самостійність держави, її незалежність від інших держав у внутрішній і зовнішній політиці

**Суверенітет духовний**, активно-творча, незалежна духовна діяльність індивіда, який усвідомлює власну унікальність

**Суверенітету реального концепція**, зовнішньополітична стратегія, яка передбачає здатність держави самостійно проводити внутрішню, зовнішню й оборонну політику

**Сувій**, старовинний рукописний документ, згорнутий у рулон

**Сувійки** (Vorticella), рід одноклітинних тварин ряду круговичастих інфузорій

**Сувон**, місто у Республіці Корея, 1 млн мешканців

**Суворін, Олексій Сергійович** (1834–1912), видавець, письменник, театральний критик, драматург, Росія

**Суворов, Віктор** (1947), дослідник історії СРСР та Другої світової війни, представник історичного ревізіонізму, колишній офіцер Головного розвідувального управління Генштабу ЗС СРСР, Росія – Україна – Велика Британія

**Суворов, Георгій Дмитрович** (1919–1984), математик, член-кореспондент НАН України (1965), Росія – Україна

**Суворов, Олександр Васильович** (1729–1800), воєначальник, генералісимус Російської імперії (1799), Росія

**Суворове**, селище міського типу Ізмаїльського р-ну Одеської обл.

**Суворовські училища**, спеціалізовані середні військово-навчальні заклади, які існували в СРСР та існують у Росії

для підготовки юнаків до навчання у вищих військові училищах і наступної служби в Збройних Силах

**Сугайник** (Doronicum), рід судинних рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сугаков, Володимир Йосипович** (1936), фізик, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Сугестія**, вплив, навіювання

**Суглинок**, пухка, піщано-глиниста осадова гірська порода, що містить у собі 10–30% глинистих частинок

**Суглоб**, рухоме з'єднання кісток скелета, розділених щілиною

**Суглоб несправжній**, псевдоартроз, незаростаючий перелом кістки

**Суд**, державний орган, що здійснює правосуддя у формі розгляду і рішення цивільних, кримінальних, адміністративних і інших категорій справ у встановленому законом конкретної держави процесуальному порядку

**Суд адміністративний**, державний орган, що здійснює правосуддя у формі розгляду і вирішення адміністративних справ у встановленому законом конкретної держави процесуальному порядку

**Суд арбітражний**, державні судові органи загальної юрисдикції

**Суд господарський**, спеціалізований судовий орган в системі судів загальної юрисдикції, що здійснює правосуддя в господарських відносинах

**Суд гродський**, державні суди 1-ї інстанції у великих карних справах на території давньої Польщі

**Суд конституційний**, судовий орган конституційної юрисдикції, основною функцією якого є оцінка певного кола правових актів щодо їх відповідності конституції, тобто здійснення судового конституційного контролю

**Суд кримінальний міжнародний**, постійно діючий орган міжнародного правосуддя, уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за вчинення злочинів міжнародних, визначених у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду

**Суд народний**, основна ланка судової системи України до 1994

**Суд окружний**, судова установа, уповноважена, згідно з процесуальним законом, розглядати справи межах певної території

**Суд підкоморський**, становий шляхетський суд у Правобережній Україні для розгляду межових земельних справ, встановлений за Литовським статуту 1566

**Суд третейський**, недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб, для вирішення спорів, що виникають у цивільних та господарських правовідносинах

**Судак**, місто АР Крим

**Судаки** (Sander), рід риб родини окуневих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Судан**, держава у Північній Африці

**Суданські мови**, 1) класифікаційний термін, що застосовувався у першій половині 20 ст. для позначення всіх мов географічного регіону Судан; 2) у сучасній класифікації застосовують терміни східносуданські мови і центральносуданські мови

**Суддя**, посадова особа, яка чинить суд, судить від імені держави, висловлюючи обов'язкову для інших людей думку щодо їх вчинків

**Суддя (у спорті)**, рефері, особа, яка контролює хід спортивного змагання

**Судети**, гори у Чехії, Польщі та Німеччині

**Судження**, форма мислення, в якій стверджується або заперечується щось стосовно предметів чи явищ

**Судзукі Харунобу** (1717, за ін. джерелами 1724 або 1725–1770), живописець, Японія

**Суди місцеві**, основна ланка судів загальної юрисдикції в Україні

**Судини кровоносні**, судини, по яких рухається кров

**Судини рослин**, трубчасті органи рослин, по яких рухається рідина

**Судини тварин**, трубчасті органи у тварин, по яких рухається рідина

**Судинна оболонка**, сполучнотканинна пігментована оболонка ока

**Судинні рослини**, таксон невизначеного рангу між відділом та класом відділу вищих рослин царства зелених рослин

**Судковський, Руфін Гаврилович** (1850–1885), живописець-мариніст, Україна

**Судна залізобетонні**, плавучі споруди (баржі, дебаркадери) з водотривкого бетону

**Судно повітряне**, літальний апарат

**Суднопідйомник**, споруда на водних шляхах у місці зосередженого падіння рівнів води для піднімання й опускання суден і плотів із б'єфу в б'єф практично без витрачання води (на відміну від судноплавних шлюзів)

**Судова Вишня**, місто Мостиського р-ну Львівської обл.

**Судова влада**, одна з трьох гілок державної влади, що здійснює правосуддя

**Судоплатов, Павло Анатолійович** (1907–1996), представник спецслужб, один із керівників органів держбезпеки СРСР, організатор політичних вбивств, Україна – Росія

**Судочинство**, встановлений законом або звичаєм порядок і форма вчинення судових дій у межах завдань судів у здійсненні правосуддя

**Судочинство адміністративне**, діяльність адміністративних судів з розгляду і вирішення справ щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади

**Судочинство кримінальне**, врегульована кримінально-процесуальними нормами діяльність суду з відправлення правосуддя у кримінальних справах



**Суецька затока**, затока в Червоному морі між Синайським півостровом і берегом Африки

**Суецька криза**, англо-франко-ізраїльська агресія проти Єгипту у 1956

**Суецький канал**, судноплавний безшлюзний канал в Єгипті

**Сузір'я**, у сучасній астрономії – ділянки, на які поділена небесна сфера для зручності орієнтування на зоряному небі

**Свіджерт, Джон** (1931–1982), астронавт, США

**Сукарно** (1901–1970), політик, президент Індонезії (1943–1967)

**Сукачов, Володимир Миколайович** (1880–1967), ботанік, лісознавець і географ, один із основоположників біогеоценології, академік АН СРСР (1943), Україна – Росія

**Суккот**, одне з основних свят єврейського народу; свято врожаю, радощів й веселощів

**Сукно**, вовняна тканина, поверхня якої вкрита ворсом

**Сукре**, місто у Болівії, історико-культурний центр, 295 тис. мешканців

**Сукре історична частина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історична міська забудова 16 ст., м. Сукре, Республіка Болівія

**Суксдорф, Арне** (1917–2001), кінорежисер, сценарист, оператор, монтажер, продюсер, лауреат Каннського (1952, 1954) та Берлінського (1954) МКФ, Швеція

**Суку**, басуку, кісуку, народ мовної спорідненості банту в Центральній Африці, мешкають на південному заході Демократичної Республіки Конго

**Сукуленти**, рослини, що мають спеціальні тканини для запасу води

**Сукума**, васукума, кісукума, народ мовної спорідненості банту, мешкають у Танзанії

**Сукупний суспільний продукт**, сукупність створених матеріальних благ за відповідний період часу

**Сукупні величини**, термін, що використовується в економічній науці для характеристики ряду загальноекономічних показників, таких як валовий національний продукт (ВНП), національний дохід (НД), кінцевий продукт (КП) та ін.

**Сукупність генеральна (у математиці)**, одне з визначальних понять теорії імовірності та статистики, а також інших галузей, що використовують їх математичний апарат

**Сукупність генеральна (у соціології)**, соціальна спільність, на яку соціолог поширює висновки, отримані в процесі проведення дослідження

**Сукупність статистична**, множина елементів або явищ суспільного життя, об'єднаних загальним зв'язком і властивістю якісного чи кількісного характеру

**Сукур**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт, Нігерія

**Сукхотай та прилеглі історичні містечка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 12–18 ст., провінції Сукхотай та Кампхенгпхет, Таїланд

**Сукцесія**, послідовна необоротна і закономірна зміна одного біоценозу іншим

**Сула**, річка у Сумській та Полтавській обл., ліва притока Дніпра, 363 км

**Сулавесі (море)**, міжострівне море Тихого океану

**Сулавесі (острів)**, один з найбільших островів Малайського архіпелагу в складі Великих Зондських островів

**Сулейман I Пишний** (1495–1566), султан Османської імперії (1520–1566)

**Сулейман II** (1642–1691), султан Османської імперії (1687–1691)

**Сулейман, Мішель** (1948), політик, президент Лівану (2008–2014)

**Сулейман-Тоо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, священна гора киргизів з наскальними малюнками первісної людини та середньовічними мечетями, м. Ош, Киргизстан

**Сулима, Іван Михайлович** (?–1635), гетьман запорозьких козаків (осінь 1628–1629, 1630–1635), Україна

**Сулима, Микола Матвійович** (1947), літературознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Сулимівський архів**, історичні документи українських дворянських родів – Сулим, Скорупа і Войцеховичів

**Сулоага-і-Сабалета, Ігнасіо** (1870–1945), живописець, Іспанія

**Султан (монарх)**, титул монарха в країнах мусульманського світу

**Султан (суцвіття)**, тип суцвіття, характерний для багатьох видів злаків

**Султанка** (*Porphyrio porphyrio*), вид птахів родини пастушкових, вид фауни України

**Сулу**, міжострівне море Тихого океану

**Сульфати**, мінерали, солі сірчаної кислоти

**Сульфати кальцію**, синтетичні й природні мінерали, що належать до групи сульфатів, солей сірчаної кислоти

**Сульфідні**, сполуки сірки з металами і деякими неметалами, що входять до складу сульфідних руд

**Сум (валюта)**, національна валюта Узбекистану

**Сум (емоція)**, негативна емоція

**Сума**, результат операції додавання

**Сума Клостермана**, спеціальний вид сум, який виник в аналітичній теорії чисел

**Сумароков, Олександр Петрович** (1717–1777), один з найбільш значних представників російської літератури 18 ст., творець репертуару першого російського театру, Росія

**Суматор**, цифровий пристрій, що виконує операцію додавання двох двійкових чисел

**Суматра**, острів у західній частині Малайського архіпелагу у складі Великих Зондських островів

**Суматри вологі тропічні праліси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа національних парків, Індонезія

**Сумах** (*Rhus*), рід рослин родини сумахових

**Сумахові**, анакардієві (*Anacardiaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Сумація**, взаємодія синаптичних процесів на мембрані нейрону

**Суми**, місто, адміністративний цент Сумської обл. та Сумського р-ну

**Сумісництво**, виконання, крім своєї основної, також іншої роботи на умовах трудової угоди на тому ж або іншому підприємстві (установі, організації або у фізичної особи) у вільний від основної роботи час

**Сумісність електромагнітна**, здатність кількох радіоелектронних засобів (РЕЗ) одночасно функціонувати із заданою якістю в умовах дії небажаних завад від сусідніх засобів, а також не створювати неприпустимих завад іншим РЕЗ

**Суміш**, продукт, одержаний у результаті природного або спеціального поєднання різних речовин, елементів

**Сумка**, особливий орган, спеціальна шкірна складка, пристосована для виношування яйця і недорозвинених дитинчат у самок нижчих ссавців

**Сумлінність**, поняття моральної свідомості й етики

**Сумнів**, особливий стан свідомості і самосвідомості, коли суб'єкт відчуває або виявляє недовіру до певного твердження

**Сумо**, японський традиційний вид спорту, єдиноборство, в якому борці виявляють сильнішого шляхом виштовхування чи кидання суперника за межі круглого поля

**Сумо-е**, жанр японської гравюри, зображення борців сумо

**Сумська область**, адміністративно-територіальна одиниця України вищого рівня

**Сумська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УРСР у 1923–1930

**Сумська, Наталія В'ячеславівна** (1956), актриса, народний артист України (2000), Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Сумська, Ольга В'ячеславівна** (1966), актриса, народний артист України (2009), Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Сумський**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, м. Суми Сумської обл.

**Сумський національний аграрний університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Суми з 1977

**Сумський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Сумцов, Микола Федорович** (1854–1922), етнограф, фольклорист, літературознавець, академік УАН (1919), дійсний член НТШ (1908), Україна

**Сумчастий вовк** (*Thylacinus cynocephalus*), вимерлий хижий ссавець

**Сумчастий диявол** (*Sarcophilus harrisii*), хижий сумчастий ссавець

**Сумчасті** (*Marsupialia*), інфраклас (за класичною систематикою ряд) ссавців, які доношують дитинчат у зовнішній сумці

**Сумчасті квакші** (*Gastrotheca*), рід безхвостих земноводних родини квакш

**Сумчасті крот** (*Notoryctiformes*), ряд сумчастих ссавців

**Сумчасті куніці** (*Dasyurus*), рід ссавців родини хижих сумчастих ссавців

**Сумчасті летяги**, назва роду (*Petaurus*) і родини (*Petauridae*)

**Сумчасті тушканчики** (*Sminthopsis laniger*), рід ссавців родини хижих сумчастих

**Сунгарі**, річка у Китаї, права притока Амура, 1927 км

**Сунданська мова**, австронезійська мова, поширена в Індонезії

**Сунданці**, сунди, австронезійський народ в Індонезії

**Сундарбан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший на Землі мангровий ліс, національний парк, Індія – Бангладеш

**Сунець**, брус, який вкладається в пази при зведенні зрубу

**Суниця** (*Fragaria*), рід рослин родини розових

**Суниця зелена** (*Fragaria viridis*; також – полуниця), вид рослин роду суниці

**Суничник** (*Arbutus*), рід рослин родини вересових

**Суничник дрібноплідний** (*Arbutus andrachne*), вид судинних рослин родини вересових, внесений до Червоної книги України

**Сунізм**, один із напрямів ісламу, прибічники якого визнають святість не лише Корану, а й Суни

**Сунна**, священний переказ ісламу, складається з висловів Мухаммеда та оповідей про його діяння, Суна пояснює і доповнює Коран та є другою (після нього) основою мусульманського права

**Су-Нураксі-ді-Баруміні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, оборонні укріплення 2 тис. до н. е. на о. Сардинія, Італія

**Сунь Ятсен** (1866–1925), політик, перший президент Китайської Республіки (1912), Китай

**Суоменлінна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, бас-тійонна система укріплень 18 ст. у м. Гельсінкі, Фінляндія

**Супер-его**, складова структури психіки, що відповідає за організацію поведінки людини відповідно до соціальної бажаності

**Суперекслібрис**, книжковий власницький знак, відтиснутий на корінці або ж на оправі книги для позначення її власника

**Суперечність економічна основна**, об'єктивна суперечність суспільного способу виробництва, персоніфікована у потребах та інтересах різних соціальних верств і груп, яка є головним джерелом розвитку економічної системи

**Суперечність**, положення, при якому щось одне виключає інше, несумісне з ним

**Суперечності закон**, логічний закон, сутність якого полягає в тому, що ніяке висловлювання не може бути істинним одночасно із своїм запереченням

**Суперкубок УЄФА**, офіційний щорічний футбольний турнір під егідою УЄФА, який відкриває європейський футбольний сезон і складається з одного матчу, у якому зустрічаються переможці Ліги чемпіонів УЄФА та Ліги Європи УЄФА попереднього сезону

**Супермаркет**, великий магазин самообслуговування з товарами повсякденного попиту

**Суперпозиції принцип**, принцип незалежного накладання діянь або процесів, при якому результируючий ефект еквівалентний об'єднанню (сумі) ефектів, що зумовлені окремо кожним з них.

**Суперсиметрія**, гіпотетичний фізичний принцип, за яким кожному типу елементарних частинок-бозонів відповідає свій тип ферміонів

**Супісок**, пухка піщано-глиниста гірська порода, що містить 3–10% глинистих частинок

**Супліддя**, сукупність плодів, які утворюються з квіток одного суцвіття

**Супралітораль**, зона контакту морської і наземної флори і фауни

**Супрасльський літопис**, збірка літописних текстів першої половини 16 ст., якнайповніший список другої редакції білорусько-литовського літопису 1446

**Супрематизм**, напрям авангардного мистецтва першої третини 20 ст., творцем якого був К. Малевич

**Супремос**, мистецьке об'єднання, організоване К. Малевичем у Москві (1916)

**Супресія**, генетичні процеси, що відбуваються у клітинах і призводять до ліквідації або послаблення наслідків мутацій

**Супруненко, Микола Іванович** (1900–1984), історик, академік АН УРСР (1972), Україна

**Супруненко, Петро Михайлович** (1893–1938), механік, академік ВУАН (1934), Україна

**Супутник штучний**, об'єкт, виведений на орбіту небесного тіла, по якій він рухається під дією сили тяжіння

**Супутники планет**, небесні тіла, яке рухаються навколо планети або зірки

**Сура (глава Корану)**, глава у Корані

**Сура (мова)**, мова чадської групи афразійської мовної сім'ї

**Сурабая**, місто в Індонезії, 2,3 млн мешканців

**Сурат**, місто в Індії, 4,4 млн мешканців

**Сурбаран, Франсиско де** (1598–1664), живописець, представник севільської школи живопису, Іспанія

**Сурдопедагогіка**, галузь дефектології, що досліджує проблеми навчання й виховання дітей з вадами слуху

**Сурдопереклад**, переклад мовою жестів і міміки звуково-го супроводу телепрограм для осіб із послабленим слухом або глухонімих

**Сурдопсихологія**, розділ психології, що досліджує поведінку і психічні процеси людей з вадами слуху

**Суржик**, назва, вживана щодо українського просторіччя, піджина української та російської мов

**Суржина, Нонна Андріївна** (1937), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист УРСР (1975) та СРСР (1976), Національна премія Україна ім. Шевченка (1978), Україна

**Сурик залізний**, природний мінеральний пігмент коричнево-червоного кольору

**Сурикат** (*Suricata suricatta*), вид ссавців з родини мангустових

**Суриков, Василь Іванович** (1848–1916), художник, майстер масштабних історичних полотен, Росія

**Сурикова, Алла Іллівна** (1940), кінорежисер і сценарист, народний артист Росії (2000), Росія

**Суринам**, держава у Південній Америці

**Сурианові** (*Surianaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку бобоцвітих

**Сурімоно**, японські гравюри-вітальні картки

**Суринаму Центрального природний резерват**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний резерват, Суринам

**Суріпиця**, суріпка (*Barbarea*), рід рослин родини капустяних

**Сурков, Олексій Олександрович** (1899–1983), поет, журналіст, громадський діяч, Росія

**Сурма (музичний інструмент)**, музичний інструмент, давня дерев'яна труба в козацькому війську, на якій грали сурмачі

**Сурма (хімічний елемент)**, хімічний елемент, символ – Sb, атомний номер – 51

**Сурма самородна**, мінерал класу самородних

**Суровцова, Надія Віталіївна** (1896–1985), історик, перекладач, журналіст, мемуарист, громадська діячка, політв'язень, Україна

**Сурська культура**, культура раннього неоліту, поширена в районі Дніпрових порогів (5 – поч. 4 тис. до н. е.)

**Суртсей**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Ісландія

**Сурядність**, синтаксичний зв'язок між граматично рівноправними компонентами – членами простого або частинами складного речення

**Сус**, місто у Тунісі, історико-культурний центр, 173 тис. мешканців

**Суса медіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль медіни (історичної частини) м. Сус, Туніс

**Сусак** (*Butomus*), рід рослин родини сусакових

**Сусакові** (*Butomaceae*), родина квіткових рослин порядку сусакоцвітих

**Сусакоцвіті** (*Butomales*), порядок квіткових рослин

**Суседська**, повільний чеський танець

**Сусідства політика**, модель зовнішньої політики ЄС у суміжних регіонах, спрямована на створення навколо нього периферійної інтеграційної зони, до якої увійдуть країни-сусіди

**Сусідство (у географії)**, характеристика взаєморозміщення географічних об'єктів

**Сусіло Бамбанг Юдойоно** (1949), президент Індонезії (2004–2014)

**Суслов, Михайло Андрійович** (1902–1982), політик, секретар ЦК КПРС (1947–1982; де-факто – головний ідеолог СРСР цього періоду), Росія

**Суспенда**, покарання священників, ченців в УГКЦ за порушення ними обітниць, які вони давали в момент свого висвячення, зокрема присяги виконувати бажання та рішення свого єпископа та ієрархії Церкви

**Суспензія**, дисперсна система, в якій частинки будь-якої твердої речовини (дисперсної фази) перебувають у завислому стані в рідкому дисперсійному середовищі

**Суспільне телебачення і радіомовлення України**, організаційно-правова форма некомерційного телебачення і радіомовлення

**Суспільні відносини**, взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності

**Суспільно необхідний робочий час**, час, потрібний для виготовлення споживчої вартості за наявних суспільно нормальних умов виробництва

**Суспільно необхідні витрати праці**, витрати праці, необхідні для виготовлення товару при суспільно нормальних (типових) умовах виробництва, рівні техніки, інтенсивності праці й кваліфікації працівників у період, коли створюється основна маса товару певного виду

**Суспільного розвитку закони**, внутрішні суттєві та стійкі зв'язки явищ у процесах суспільного розвитку, що обумовлюють їх упорядковану зміну

**Суспільства глобальної теорії**, постулює існування спільноти, що об'єднує в своєму складі все людство

**Суспільства групової теорії**, теорія, за якої суспільство інтерпретується як сукупність різних перетинаючих одна одну груп людей, що є в свою чергу різновидами якоїсь однієї домінуючої групи

**Суспільства економічна структура**, будова економічної системи суспільства, співвідношення її підсистем та елементів, теоретичним вираженням якої є система економічних законів і категорій, з урахуванням їх субординації

**Суспільства індустріальної теорії**, теорії, що розглядають індустріальне виробництво та відповідну йому соціальну структуру

**Суспільства інформаційної теорії**, теорія, відповідно до якої інформація стає найважливішим товаром та основою соціальної структури; інформаційне суспільство є наступною стадією розвитку суспільства індустріального

**Суспільства культурологічна модель**, світоглядний комплекс понять, в якому відображена окрема цілісна сукупність артефактів, символічних та знакових систем, соціально-економічний устрій, створений сукупною творчою активністю усіх людей на певному етапі їх розвитку

**Суспільства масової теорії**, соціально-філософські, політологічні концепції, що описують і пояснюють соціально-політичні й особистісні відносини в суспільстві з точки зору зростання ролі народних мас в історії

**Суспільства масової теорії**, теорії, що трактують масовість як вирішальну характеристику процесів, що відбуваються в суспільстві, і пояснюють її специфіку

**Суспільства розвитку лінійна теорія**, теорія, яка стверджує, що розвиток суспільства: 1) є його необхідною рисою; 2) має загальну «логіку»; 3) спрямований від примітивних до розвинених форм; 4) має постійний і незворотний рух

**Суспільства розвиток**, тип соціальних змін у суспільстві, що відзначається переходом соціальних відносин до якіс-

но нового стану; наслідок взаємодії великої сукупності соціальних процесів

**Суспільства рольова теорія**, соціологічна концепція, згідно з якою суспільство є упорядкованою системою соціальних ролей

**Суспільства територіальна організація**, 1) сукупність процесів або дій з розміщення підприємств і населення, 2) поєднання функціонуючих територіальних структур

**Суспільство**, 1) форма життєдіяльності людей, яка історично розвивається; 2) певний етап історії людства

**Суспільство багатоскладне**, суспільства фрагментовані на різні расові, релігійні або мовні групи

**Суспільство відкрите**, суспільство, засноване на дотриманні прав людини та політичних свобод, на протизагаді до закритого суспільства, заснованого на традиціях

**Суспільство громадянське**, суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага

**Суспільство додержавне**, тривалий період в історії людства, який тривав від виникнення людини розумної (близько 2,5–2,8 млн років тому) і до виникнення цивілізації та державності

**Суспільство закрите**, тип суспільства, яке характеризується тенденціями до впровадження контролю в усіх сферах життя та обмеження усіх форм внутрішньої автономії

**Суспільство індустріальне**, тип суспільства, заснованого на розвитку великого промислового виробництва, яке формує відповідні моделі ринку, споживання, соціальної організації, науки і культури

**Суспільство інформаційне**, соціологічна концепція, згідно з якою інформатика, комп'ютери та мікроелектроніка є ключовим чинником перетворення суспільної системи

**Суспільство масове**, модель суспільства, що відображає процес перетворення людини в масу і пов'язується з утвердженням стандартів і цінностей ринку як самодостатніх зразків, що їх розробляє, рекламує і пропонує масова культура

**Суспільство постіндустріальне**, стадія історичного розвитку людства, яка приходить на зміну індустріальній цивілізації, характеризується домінуванням в економічній сфері сфери послуг, функціонуванням високорозвинутої ринкової економіки

**Суспільство посттоталітарне**, суспільство перехідного типу, яке долає обмеження конкретної тоталітарної системи під впливом факторів ендегенного та екзогенного походження й прямує від тоталітарного до природно-історичного стану

**Суспільство складне**, суспільство, в якому відбулася структурна диференціація

**Суспільство тоталітарне**, модель, яка характеризується повним контролем держави над усіма сферами людського життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції та інакомисців

**Суспільство традиційне**, загальне визначення доіндустріальних і докапіталістичних суспільних укладів для яких характерно є перевага аграрного сектору, опора на традиційні способи соціокультурної регуляції



і домінування недемократичних форм політичної організації соціуму

**Суспільствознавство**, 1) один із напрямів людського пізнання, предметом якого є суспільство в цілому та його найрізноманітніші виміри, сфери, явища, процеси, рівні, етапи, форми, різновиди; 2) сукупність усіх наукових і позанаукових знань про суспільство

**Сусуму Окубо** (1930–2015), фізик, співавтор формули Гелл-Манна – Окубо, Японія – США

**Сутиски**, селище міського типу Тиврівського р-ну Вінницької обл.

**Сутінки астрономічні**, світла частина періоду плавного переходу від нічної пітьми до денного світла і назад

**Сутність**, філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі й пізнається на рівні теоретичного мислення

**Суторові** (Paradoxornithidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Сутра**, термін давньоіндійської релігійно-філософської традиції, яким в індуїзмі позначався стислий, афористичний твір на певну тему

**Суфізм**, містико-аскетична течія в ісламі

**Суфікс**, афіксальна морфема, що стоїть після кореня і служить для творення нових слів чи граматичних форм слова

**Суфіксація**, утворення нових слів або граматичних форм шляхом приєднання суфіксів до кореня або основа. Інша назва – суфіксальний спосіб словотворення

**Суфіксоїд**, коренева морфема, що виступає в ролі словотвірного суфікса

**Суфозія**, винос дрібних мінеральних частинок і розчинених речовин з ґрунтовою водою, що фільтрується в товщі ґрунту, які іноді викликають просідання товщі, що лежить вище, та порушення структури ґрунту

**Суфражизм**, рух проти дискримінації жінок у політичному та економічному житті, за надання їм виборчих прав

**Сухарики**, орнаментова порізка з обох боків дошки

**Сухарто** (1921–2008), політик, президент Індонезії (1968–1998)

**Сухенко, Віктор Васильович** (1941) скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Сухий, Павло Осипович** (1895–1975), авіаконструктор, один із піонерів реактивної та надзвукової авіації, Білорусь – Росія

**Суховій**, вітер з високою температурою і низькою відносною вологістю повітря, досягає іноді значної швидкості (більше 10 м/с)

**Сухово-Кобилін, Олександр Васильович** (1817–1903), філософ, драматург, перекладач, почесний академік Петербурзької АН (1902), Росія

**Суходіл**, 1) одна з основних великих частин суші (материк, континент), зусібіч оточена гігантськими водоймами (морями, океанами); 2) верхні частини схилів і вододілів, які оточені більш зволужуваними територіями

**Суходільськ**, місто Краснодонської міськради Луганської обл.

**Суходолівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Машівського р-ну Полтавської обл.

**Суходуб, Леонід Федорович** (1948), біофізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Сухожилля**, щільні сполучнотканинні тяжі або пластини, які з'єднують елементи скелету

**Сухомел, Георгій Йосипович** (1888–1966), гідромеханік, академік АН УРСР (1951), Україна

**Сухомлинов, Михайло Іванович** (1828–1901), мовознавець, літературознавець, академік Петербурзької АН (1876), Україна – Росія

**Сухомлинський, Василь Олександрович** (1918–1970), педагог-новатор, член-кореспондент АПН СРСР (1968), Україна

**Сухоніс** (Anser cygnoides), птах родини качиних

**Сухопутні черепахи** (Testudinidae), родина рептилій ряду черепах

**Сухоруков, Юрій Олександрович** (1968), спортсмен (кульова стрільба), срібний призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Сухоцвіт** (Gnaphalium), рід рослин родини айстрових

**Суцвіття**, система видозмінених пагонів, що несуть квітки

**Суцвіття жіноче**, суцвіття одно- чи різностатевих рослин, які несуть жіночі статеві ознаки

**Суцільноголові** (Holoccephali), підклас хрящових риб

**Сучава**, 1) жудець Румунії, 2) столиця Молдовського князівства (1391–1564)

**Сучасність**, літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис, виходить із 1961 у м. Мюнхен (Німеччина) та м. Нью-Йорк (США), з 1992 – у Києві

**Сучасного мистецтва національна галерея**, мистецький музей, діє у м. Рим (Італія) з 1758

**Сучжоу класичні сади**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс 9 садів – взірців китайського садово-паркового мистецтва, Китай

**Сучжоу**, місто у Китаї, 6,2 млн мешканців

**Суша**, 1) частина (29,2%) поверхні Землі, яка виступає над водами Світового океану і утворює шість материкових масивів з островами; 2) материк; земля, суходіл, територія (на відміну від акваторії: території, заповненої водою)

**Сушеня, Леонід Михайлович** (1929), зоолог, гідробіолог, президент НАН Білорусі (1992–1997), академік АН СРСР (1990), Білорусь

**Сфагнові** (Sphagnaceae), родина мохів порядку сфагнових

**Сфагн**, сфагновий мох (Sphagnum), рід сфагнових або торф'яних (білих) мохів, п'ять видів якого внесені до Червоної книги України

**Сфагнові мохи** (Sphagnopsida), клас рослин відділу мохів

**Сфалерит**, мінерал, природний сульфід цинку

**Сфацелярія карликова** (Sphacelaria papa), вид водоростей родини сфацелярієвих, внесений до Червоної книги України

**Сфeksi** (Sphex), рід комах родини риючих ос-сфецид, два види якого внесені до Червоної книги України

**Сфеноклеєві** (Sphenocleaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку пасльonoцвітих

**Сфенофілові** (Sphenophyllaceae), родина хвощеподібних рослин порядку клинолистових

**Сфера**, замкнена об'ємна поверхня, всі точки якої рівновіддалені від її центра

**Сфера впливу**, географічна зона, просторові межі якої охоплюють держави, що знаходяться в залежності від домінуючої країни-гегемона

**Сфера небесна**, в астрономії допоміжна уявна сфера довільного радіуса

**Сфера невиробнича**, сукупність галузей народного господарства і видів діяльності, де виробляються різноманітні нематеріальні послуги для задоволення соціальних, духовних потреб людей і суспільства в цілому

**Сфера політична**, цілісна сукупність усіх політичних явищ, присутніх у житті суспільства

**Сфера послуг**, сукупність галузей народного господарства, які безпосередньо обслуговують населення

**Сфера публічна**, соціальний простір, в якому люди (громадськість, публіка) спілкуються та взаємодіють один із одним і з суспільством загалом щодо суспільних проблем

**Сфера управління**, сфера явищ, пов'язаних з наявністю процесу цілеспрямованої дії суб'єкта управління на об'єкт управління

**Сферичний пояс**, середня частина сфери, отримана перетином її двома паралельними площинами

**Сфероліти**, мінеральні утворення

**Сферопласт**, форма клітин грамнегативних бактерій, деяких грибів та рослин, позбавлених частини клітинної стінки

**Сферосепалові** (Sphaerosepalaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвоцвітих

**Сферотека** (Sphaerotheca), рід борошнисторосяних грибів

**Сферофорус** (Sphaerophorus), рід лишайників родини сферофорових **Сфінгозин**, аліфатичний ненасичений аміноспирт

**Сфінголіпіди**, клас складних ліпідів

**Сфінгомієліни**, природні сполуки з групи сфінголіпідів

**Сфінктер**, кільцевий м'яз, що слугує для звуження або замикання проходу або отвору в тілі

**Сфорца**, династія міланських герцогів у 15–16 ст.

**Сфорцандо**, динамічне позначення в музиці, що приписує більш гучне виконання звуку або акорду

**Сфрагістика**, спеціальна історична дисципліна, яка вивчає історію створення і використання печаток

**Сфуматто**, техніка олійного живопису

**Схема**, 1) спрощене зображення, начерк, креслення, викладення чогось у загальних основних рисах (показане умовними знаками); 2) модель зображення в загальних

рисах будь-якої системи (побудови) або взаємного розташування частин механізму (напр., схема мотора)

**Схематизм**, спрощене зображення або опис якого-небудь об'єкта

**Схеффер, Яап де Хооп** (1948), політик, дипломат, генеральний секретар НАТО у 2004–2009, Нідерланди

**Схизейні** (Schizaeales), порядок папоротеподібних рослин

**Схизма**, вид церковного розколу, відокремлення від раніше єдиної церкви частини, що водночас зберігає вірність основним церковним догматам

**Схизоміди** (Tartarides), ряд павукоподібних з групи джгутоногих

**Схил**, похила поверхня, скат, ухил, бічна поверхня пагорба або гори

**Схил материковий**, елемент рельєфу дна океану, частина підводної окраїни материка, що розташований між шельфом і підніжжям

**Схилення астрономічне**, одна з двох координат екваторіальної системи координат, які задають положення світила на небесній сфері, дорівнює куту від площини небесного екватора до світила

**Схилення магнітне**, кут між магнітним і географічним меридіанами в обраній точці земної поверхні

**Схилі процеси**, процеси, що відбуваються на схилах

**Схима**, вищий чернечий ступінь, який вимагає від посвячуваного дотримувати особливо суворих аскетичних правил

**Схід**, одна з чотирьох головних точок горизонту

**Східна Анатолія**, регіон Туреччини

**Східна Англія**, регіон Англії

**Східна Європа**, історико-географічна область на сході Європи

**Східна Капська провінція**, адміністративно-територіальна одиниця Південно-Африканської Республіки

**Східна Ява**, провінція Індонезії

**Східне партнерство**, політика ЄС, що має на меті зміцнення стосунків зі східними сусідами ЄС і є продовженням східного напрямку існуючої Європейської політики сусідства

**Східне перенесення повітряних мас**, стійкий перенос повітря зі Сходу на Захід

**Східний Калімантан**, провінція Індонезії

**Східний Мідленд**, регіон Англії

**Східний Саян**, гірська система у Південному Сибіру, Росія

**Східниця**, селище міського типу Бориславської міськради Львівської обл.

**Східні Гати**, гори в Індії

**Східні слов'яни**, група слов'янських племен, що проживала за часів раннього середньовіччя у Східній Європі

**Східноавстралійська течія**, тепла поверхнева течія Тихого океану біля східних берегів Австралії

**Східноафриканське плоскогір'я**, плоскогір'я, на території Кенії, Уганди, Руанди, Бурунді, Танзанії, Замбії, Малаві

**Східно-Африканський рифт**, меридіональна система розломів земної кори

**Східногерманські мови**, група мертвих германських мов індоєвропейської мовної сім'ї, до якої належать готська, бургундська, вандальська, гепідська та герульська мови

**Східноєвропейська рівнина**, одна з найбільших рівнин земної кулі, розташована в більшій, східній частині Європи

**Східноєвропейська платформа**, найбільша з найдревніших і відносно стійка ділянка земної кори в межах Євразії

**Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Луцьк з 1940

**Східнокитайське море**, окраїнне напівзамкнене море Тихого океану

**Східно-Новоселівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Магдалинівського р-ну Дніпропетровської обл.

**Східно-Рогинцівське нафтове родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумської обл.

**Східносибірське море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Східнослов'янські мови**, група слов'янських мов, що включає українську, білоруську і російську мову

**Східнославацьких курганів археологічна культура**, археологічна культура шнурової кераміки другої чверті 3 тис. до н. е. – початку 2 тис. до н. е.

**Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Луганськ з 1920

**Східнохристиянських наук інститут імені Митрополита Андрея Шенгитського**, центр української християнської науки за океаном, заснований діє з 1986 при Католицькій богословській академії у Чикаго (США)

**Сховища радіаційних відходів**, споруда для збереження або захоронення радіаційних відходів з обов'язковим забезпеченням інженерних, геологічних, фізичних та інших бар'єрів, які не допускають міграції радіонуклідів

**Сховище**, укриття закритого типу, спеціально побудоване або обладнане для захисту людей від усіх засобів ураження

**Сходи**, елементи конструкцій будинку, що служать для сполучення між поверхами, складаються зі східців та площадок

**Сходи гвинтові**, стаціонарна спіралеподібна споруда, забезпечена східцями, для пішохідного переміщення людей між площадками, розташованими на різних рівнях за висотою

**Сходознавство**, наука, що вивчає Схід, його культуру, духовність, філософію, релігії, мови, історію тощо

**Сходознавства інститут імені А. Ю. Кримського НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Схокланд**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, провінція Флеволанд, Нідерланди

**Схоластика**, 1) середньовічна релігійна філософія, що з'єднує теолого-догматичні передумови з раціоналіс-

тичною методикою й інтересом до формально-логічних проблем; 2) формальні знання, відірвані від життя та практики

**Схрещування**, об'єднання генетичного матеріалу різних клітин в одній

**Схрещування реципрокні**, у біології – система двох схрещувань (прямого і зворотного), в одному з яких організми з ознаками, що вивчаються, використовують як материнські, в іншому — як батьківські

**Сцена**, 1) у театральній будівлі майданчик, який підвищується над партером і на якому відбуваються мистецькі дії; 2) майданчик з дахом чи без нього, переважно на підвищенні, де відбувається вистава

**Сцена політична**, метафорична назва конкретно-історичних умов політичного життя суспільства, що відображає специфічність часу й місця, в межах яких відбуваються політичні події

**Сценарій**, детальний план сценічної вистави, кінофільму, структурна канва масового заходу, радіо або телепередачі

**Сценедесмус** (Scenedesmus), рід зелених водоростей

**Сцилла**, у грецькій міфології – морське чудовисько, поряд із Харибдою становить смертельну небезпеку для будь-кого, хто пропливає повз неї

**Сцинкові** (Scincidae), родина плазунів з підряду ящірок

**Сцинтиляційних матеріалів інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Сцифоїдні** (Scyphozoa), клас кишковопорожнинних тварин

**Сціборський, Микола Орестович** (1897-1942), політик, теоретик українського націоналізму, солідаризму й корпоративного державного устрою, Україна

**Сцієнтизм**, світоглядна позиція, в основі якої лежить уявлення про наукове знання як про найвищу культурну цінність і достатню умову орієнтації людини в світі

**Счастливий, Геннадій Григорович** (1930), електромеханік, академік АН УРСР (1988), Україна

**Сюаньчжи**, особливий сорт рисового паперу, який виготовлявся у Китаї для живопису

**Сьєнфугоса історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль 19 ст. м. Сьєнфугос, Куба

**Сьєрра-Горде францисканські місії**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місії ордену францисканців 18 ст. регіоні Сьєрра-Горде, штат Керетаро, Мексика

**Сьєрра-де-Сан-Франциско**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірське пасмо з колекцією наскального живопису 1 ст. до н. е. – 14 ст. н. е., штат Нижня Каліфорнія, Мексика

**Сьєрра-Леоне**, держава у Західній Африці

**Сьєрра-Мадре**, гірські хребти у складі Кордильєр, розташовані переважно на території Мексики

**Сьогі**, настільна інтелектуальна гра, японські шахи

**Сьогун**, титул правителів Японії (1192–1867), при яких імператорська династія була позбавлена реальної влади

**Сьогунат**, самурайський уряд, який очолював сьогун

**Сьомга**, лосось атлантичний (*Salmo salar*), вид риб родини лососевих

**Сьохей Імамура** (1926–2006), кінорежисер і сценарист, «Золота пальмова гілка» (1983, 1997), лауреат Венеційського МКФ (2002), Японія

**Сьюард-Маласпіна**, гірський льодовиковий комплекс на південному сході Аляски (США)

**Сьюдад-Хуарес**, місто у Мексиці, 1,3 млн мешканців

**Сюджі Накамура** (1954), фізик, Нобелівська премія з фізики (2014), Японія – США

**Сюжет**, спосіб розгортання фабули, послідовність зображуваних подій у художньому творі

**Сюжет античний**, сюжет, що вперше постав у творах античності, і пізніше активно використовувався авторами різних епох

**Сюжети мандрівні**, в теорії літературних запозичень – сюжети казок, байок, пісень, творів писемної літератури, які начебто переходять від народу до народу

**Сюзерен**, тип великого феодалного правителя

**Сюй Юйхуа** (1976), спортсменка (шахи), чемпіон світу (2006), Китай

**Сюйчжоу**, місто у Китаї, 9,4 млн мешканців

**Сюґа**, циклічна музична форма, що складається з декількох контрастних самостійних частин

**Сюкало, Ганна Олександрівна** (1976), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Сюллі-Прюдом** (1839–1907), письменник, Нобелівська премія з літератури (1901), Франція

**Сюн Шилі** (1885–1968), філософ, буддолог, представник неоконфуціанства, Китай

**Сюперв'єль, Жюль** (1884–1960), поет, прозаїк, драматург, Франція

**Сюрваж, Леопольд** (1879–1968), живописець, Фінляндія – Росія – Франція

**Сюрреалізм**, напрям у мистецтві, який проголосив джерелом мистецтва сферу підсвідомого, склався у 1920-ті

**Сяйво альпійське**, червоне освітлення снігових вершин гір після заходу сонця при невеликому його зануренні під горизонт (до 4–5°)

**Сямісен**, японський традиційний струнний музичний інструмент

**Сян**, річка у Львівський обл. та Польщі, права притока Вісли, 444 км

## Т

**Т**, двадцять третя літера української абетки

**Табасарани**, корінний народ Кавказу, населяє Дагестан (Росія)

**Табасаранська мова**, лезгинська мова кавказької мовної сім'ї, поширена у Дагестані Дагестан (Росія)

**Табаско**, штат Мексики

**Табель**, 1) таблиця або список будь-чого (будь-кого), складений у певному порядку; реєстр; 2) книга для обліку виходу на роботу робітників і службовців та закінчення ними роботи; 3) відомість про успішність учня за чверть навчального року або за рік

**Табернакль**, декоративно оздоблена ніша з установленою в ній статуєю святого

**Табір**, місце розміщення військ поза населеними пунктами, спеціально обране та обладнане для виконання бойових, навчальних та інших завдань

**Табірний збір**, збір у навчальному центрі військових частин (підрозділів) різних з'єднань (частин) з метою навчання особового складу в польових умовах

**Таблиця**, 1) дворівнева (графо-рядкова) форма запису інформації, що характеризує кілька об'єктів за рядом ознак; 2) структура даних, яка зберігає набір однотипних записів

**Таблиця електронна**, принцип організації даних, який забезпечує їхнє зберігання та автоматичну обробку

**Табло**, щит чи екран зі світловими сигналами чи умовними знаками, що показують стан контрольованого об'єкта або передають повідомлення

**Таблоїд**, малоформатна газета з надміром ілюстрацій, що оприлюднює сенсаційні повідомлення і розрахована на невибагливих читачів

**Таборити**, радикальне крило гуситів у 1419–1437 на чолі з Я. Жижкою

**Табу**, категорична заборона певних дій, що ґрунтуються на глибокій вірі в неминучу кару за порушення цієї заборони

**Табу комунікативні**, комунікативні традиції уникати певних мовних виразів або порушувати деякі тем спілкування в певних комунікативних ситуаціях

**Табук**, провінція Саудівської Аравії

**Табула раса концепція**, концепція, згідно з якою нова держава будує свої правовідносини з «чистого аркуша», на свій розсуд, і не пов'язана жодними зобов'язаннями з державою-попередницею

**Табуляграма**, документ, що містить інформацію, зафіксовану в письмовому і / або графічному вигляді за допомогою табулятора або друкарського пристрою електронної цифрової обчислювальної машини

**Табуляти** (*Tabulata*), підклас вимерлих коралових поліпів

**Табулятор**, лічильно-перфораційна обчислювальна машина для автоматичної обробки інформації, записаної на перфокартах, і видачі результатів обчислення на табуляграму

**Тавадзе, Фердинанд Нестерович** (1912–1989), металург та хімік, розробник кількох марок нержавіючої сталі, академік АН Грузії (1960), Грузія



**Таваді**, титул представників високих верств феодальної Грузії

**Тавіані, брати**, Вітторіо (1929) та Паоло (1931), кінорежисери та сценаристи, «Золота пальмова гілка» (1977), «Золотий ведмідь» (2012), Італія

**Тавнс, Чарльз Гард** (1915), фізик, Нобелівська премія з фізики (1964), США

**Таволга польська** (*Spigaea polonica*), вид судинних рослин родини розових внесений до Червоної книги України

**Тавр**, Торос, гірська система на Малоазійському нагір'ї (Туреччина)

**Таври**, плем'я невідомого походження, що у 1 тис. до н. е. заселяло гірську і підгірську частини Криму

**Таврійськ**, місто Новокаховської міськради Херсонської обл.

**Таврійська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії на території сучасної України у 1802–1921

**Таврійська губернська учена архівна комісія**, створена у 1887 в Сімферополі для збирання і зберігання документальних матеріалів і охорони пам'яток старовини

**Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського**, державний вищий навчальний заклад у м. Сімферополь з 1918

**Таврія (видавництво)**, державне видавництво республіканського значення у м. Сімферополь, засноване у 1921

**Таврія (історична область)**, давня назва Криму

**Тавроскіфи**, назва населення Криму, поширена в римський період

**Тавтологія**, повторення одного й того ж визначення, фрази іншими, близькими за змістом словами

**Тавхелідзе, Альберт Никифорович** (1930–2010), фізик-ядерник, президент НАН Грузії (1986–2005), академік АН СРСР (1990), Грузія – Україна – Росія

**Таганрозька затока**, затока (лиман) в межах Азовського моря на кордоні між Україною та Росією

**Таганрозька округа**, адміністративно-територіальна одиниця у складі УСРР у 1923–1924, передана до складу РСФРР у 1924

**Тагард, Норман Ерл** (1943), астронавт, США

**Тагер, Павло Григорович** (1903–1971), фізик, механік, один з винахідників у сфері звукового кінематографу, конструктор системи запису звуку для першого радянського звукового кінофільму, Росія

**Тагес Анцайгер Цюрих**, швейцарська щоденна газета, видається у м. Цюрих з 1893

**Тагмеміка**, концепція граматичного опису одиниць мови

**Тагор, Рабіндранат** (1861–1941), письменник, поет, живописець, композитор, філософ і релігійний реформатор, Нобелівська премія з літератури (1913), Індія

**Тадасі Імаї** (1912–1991), кінорежисер і сценарист, громадський діяч, «Золотий ведмідь» (1963), «Срібний ведмідь» (1958), Японія

**Таджики**, іраномовний народ, який населяє Таджикистан, Узбекистан, частково Киргизстан, Казахстан, північ Афганістану та Іран

**Таджикистан**, держава у Центральній Азії

**Таджикський національний парк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Таджикистан

**Таджицька література**, сукупність літературних текстів таджицькою та іншими мовами, писаних таджицькими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Таджицька мова**, мова південно-західної групи іранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї, поширена у Таджикистані, Узбекистані, частково у Киргизстані, Казахстані, на півночі Афганістану та в Ірані

**Тадж-Махал**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мавзолей-мечеть (1632–1653), м. Агра, штат Уттар-Прадеш, Індія

**Тасмниця державна**, вид тасмної інформації, що охоплює відомості, розголошення яких може завдати шкоди інтересам держави

**Тасмниця досудового слідства**, правило кримінально-процесуального права України, за яким дані досудового слідства можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають це можливим

**Тасмниця комерційна**, право підприємства, фірми, компанії, організації на засекречення усіх виробничих, торговельних і фінансових операцій та відповідної документації, що охороняється законодавством

**Тасмниця листування**, недоторканність усіх видів поштово-телеграфних відправлень

**Тасмниця наради суддів**, передбачений законом порядок, за яким нарада суддів з метою винесення вироку, прийняття судового рішення чи ухвали відбувається в ізольованій нарадчій кімнаті, де можуть бути присутніми лише ті судді, що задіяні в даній справі

**Тасмниця професійна**, матеріали, документи, ін. відомості, які використовують у процесі виконання посадових обов'язків посадові особи державних органів і які підлягають нерозголошенню у будь-якій формі до прийняття відповідного рішення уповноваженим державним органом

**Таз (річка)**, річка у Росії, впадає до Тазівської губи Карського моря, 1401 км

**Таз (у біології)**, основа поясу нижніх кінцівок

**Таза органів запальні захворювання**, гострі або хронічні хвороби, при яких розвивається запалення в органах тазової порожнини

**Тазик**, соха, одна з частин ноги комах

**Таї**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Кот-Д'Івуар

**Таїланд**, держава у Південно-Східній Азії

**Таїландська**, Сіамська затока, затока Південнокитайського моря

**Таїна**, феномен граничних меж людських зусиль в розкритті, з'ясуванні природи певних явищ чи «інформаційної безмовності» щодо їх сутності та місця в загальній картині пізнання чи відповідних форм життєвої сфери

**Таїно**, індіанський народ, корінне населення Багамських, Великих та Малих Антільських островів

**Таїнство**, обрядова дія в християнстві, через яку, за вченням церкви, віруючому передається Божа благодать

**Таїрова-Яковлева, Тетяна Геннадіївна** (1967), історик, дослідниця історії України 16–18 ст., директор центру з вивчення історії України Інституту історії Санкт-Петербурзького державного університету, Росія

**Таїрове**, селище міського типу Овідіопольського р-ну Одеської обл.

**Таїті**, вулканічний острів у Тихому океані

**Тай пін цзи**, «Канон Великої рівноваги», один із найважливіших текстів даосизму

**Тай цзи**, категорія китайської філософії, що виражає ідею межового стану буття

**Тайбей**, місто, столиця Тайваню

**Тайванська проблема**, визначення правового статусу Тайваню та принципів організації його відносин із КНР

**Тайванська протока**, протока між східним берегом материка Азії і островом Тайвань

**Тайвань (держава)**, держава у Східній Азії, частково визнана міжнародною спільнотою

**Тайвань (острів)**, острів, що займає вузлове положення між великими тектонічними западинами Південнокитайського і Східнокитайського морів і між південним флангом Японської островної дуги і Південно-Східним материковим Китаєм

**Тайга**, хвойні ліси північної частини помірного поясу Північної півкулі

**Тайгете**, нерегулярний супутник Юпітера

**Тай-Коба**, одна з найвищих вершин Кримських гір, розміщена на масиві Карабі-яйла, 1259 м

**Тайлер, Джон** (1790–1862), 10-й президент США (1841–1845)

**Тайлор, Едвард Бернетт** (1832–1917), етнограф, засновник еволюціоністської школи в етнографії та культурної антропології, Велика Британія

**Тайм**, американський щотижневий суспільно-політичний журнал, видається у м. Нью-Йорк з 1923

**Таймазов, Тимур Борисович** (1970), спортсмен (важка атлетика), чемпіон (1996), срібний призер Олімпійських ігор (1992), чемпіон світу (1993 – 2, 1994 – 3) та Європи (1992 – 3, 1993, 1994 – 3), Росія – Україна

**Таймені** (Huso), рід риб родини лососевих, фауна України

**Таймер**, прилад виробничо-технічного, військового або побутового призначення, що в заданий момент часу видає певний сигнал, або вмикає – вимикає обладнання

**Таймир (озеро)**, озеро у Росії, 4 560 км<sup>2</sup>

**Таймир (півострів)**, півострів в Азії

**Таймс**, британська щоденна загальнонаціональна газета, виходить у м. Лондон з 1785

**Тайм-чартер**, договір фрахтування судна на певний час

**Тайн**, річка у Великій Британії, впадає до Північного моря, 100 км

**Тайнань**, місто на Тайвані, історико-культурний центр, 1,9 млн мешканців

**Тайра**, група родів стародавньої і середньовічної Японії, що походила від дітей імператорів, яким було відмовлено у статусі принців

**Тайрано Кійоморі** (1118–1181), політик, воєначальник, полководець кінця періоду Хейан, відомий також як «канцлер Тайра» або «канцлер-чернець», Японія

**Тайрона**, культура на території Колумбії, розквіт якої припав на 1–11 ст. н. е.

**Тайська мова**, мова тайської сім'ї, поширена на території Таїланду, що обслуговує всі сфери суспільного життя і ЗМІ та є мовою міжнаціонального спілкування, офіційна мова Таїланду

**Тайський бокс**, муай тай, вид спорту, бойове мистецтво, у якому спортсмени на ринзі наносять один одному удари кулаками, ліктями, колінами, ступнями, гомілками, а також ведуть боротьбу в стійці (клінчі)

**Тайсьо** (1879–1926), імператор Японії (1912–1926)

**Тайфун**, тропічний циклон, часто ураганної сили

**Тайхейкі**, японська середньовічна епопея

**Тайху**, озеро у Китаї, 2250 км<sup>2</sup>

**Тайчжун**, місто на Тайвані, 2,7 млн мешканців

**Тайшань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, священна гора даосизму, місце паломництва, м. Тайань, провінція Шаньдун, Китай

**Тайюань (космодром)**, космодром у Китаї

**Тайюань (місто)**, місто у Китаї, 4,2 млн мешканців

**Така**, національна валюта Бангладеш

**Такаакі Кадзіта** (1959), фізик, лауреат Нобелівської премії з фізики (2015), Японія

**Такакіові мохи** (Takakiopsida), клас рослин відділу мохів

**Такана мови**, група індіанських мов Південної Америки, що входять до сім'ї пано-такана, поширені в Перу і Болівії

**Такасі Оно** (1931), спортсмен (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон (1956, 1960 – 3, 1964), срібний (1956, 1960) та бронзовий (1952, 1956, 1960) призер Олімпійський ігор, чемпіон світу (1962), Японія

**Такбір**, виголошення молитовної формули «Аллах у акбар» (Аллах – великий!), одна з характерних особливостей мусульманського культу

**Таквері**, сорт винограду, що виведений в Інституті виноградарства і виноробства НААН України «Магарач», з підвищеною стійкістю до хвороб і морозу, пізнього терміну дозрівання

**Такедда Сінген** (1521–1573), полководець періоду Сенгоку («Воюючих провінцій», 1467–1568), сприяв об'єднанню японських провінцій у єдину країну, Японія

**Такелаж**, сукупність елементів оснастки, призначених для підтримання й опускання конструкцій, а також для їх наведення й орієнтування

**Такео Арісіма** (1878–1923), письменник, представник літературної групи «Сіракаба», послідовник Л. Толстого, Японія

**Такер, Роберт Чарлз** (1918–2010), політолог, історик, радянолог ліберально-демократичного напрямку, США

**Такесі Кітано** (1947), кінорежисер, сценарист, актор, комік, «Золотий лев» (1997), Японія

**Такири**, плоскі пониження в районах поширення глинистих порід у пустелях і напівпустелях

**Такідзі Кобаясі** (1903–1933), письменник, чільний представник японської пролетарської літератури, Японія

**Такін** (*Budorcas taxicolor*), парнокопитні ссавці родини бикових

**Такла-Макан**, одна з найбільш великих і суворих пустель світу, західна частина Центральної Азії

**Такса**, порода службових собак, що використовується при полюванні за лисицями

**Таксація лісова**, оцінка, облік лісів і складання технічної характеристики насаджень

**Таксис**, рухова реакція у відповідь на стимул, що діє односпрямовано

**Таксіла**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни стародавнього міста 17 ст. до н. е. – 5 ст. н. е., Таксіла, провінція Пенджаб, Індія

**Таксодієві** (*Taxodiaceae*), родина голонасінних рослин порядку кипарисових

**Таксодіум** (*Taxodium*), рід рослин родини кипарисових

**Таксон**, одиниця класифікації живих організмів

**Таксономічні категорії або ранги**, поняття, які застосовуються в систематиці для позначення супідрядних груп рослин і тварин

**Таксономія**, наука про об'єднання живих істот у групи на основі аналізу притаманних їм ознак

**Таксоценоз**, екологічне угруповання одного таксону

**Такт педагогічний**, почуття міри в застосуванні педагогічного впливу на дітей

**Такт (у музиці)**, одиниця музичного метру, утворена чергуванням різних за силою наголосів

**Такт (у техніці)**, проміжок між двома імпульсами тактового генератора

**Тактика**, сукупність засобів і методів для досягнення конкретної мети

**Тактика воєнна**, наймасовіша галузь та найстаріша складова (як і стратегія) воєнного мистецтва, що охоплює теорію і практику підготовки і ведення бою підрозділами, частинами, з'єднаннями

**Тактика комунікативна**, сукупність прийомів і методів, визначена лінія поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на досягнення бажаного ефекту чи запобігання небажаному

**Тактика криміналістична**, розділ науки криміналістики, що займається розробкою прийомів проведення слідчих дій, загальних тактичних рекомендацій щодо організації і планування процесу слідства

**Тактильна чутливість**, відчуття, що виникає при дії на шкірну поверхню різних механічних стимулів

**Тактичний прийом**, раціональний спосіб дії або доцільна лінія поведінки особи яка здійснює розслідування в процесі збирання, дослідження та використання доказової інформації

**Тактичні заняття**, тактико-спеціальні заняття, форма тактичної підготовки курсантів (студентів)

**Такубоку Ісікава** (1886–1912), поет, критик, майстер поезії танка, Японія

**Такшонь** (905–972), князь угрів (955–972)

**Тала**, національна валюта Самоа

**Талабани, Джаляль Хусамаддін** (1933), політик, президент Іраку (2005–2014)

**Талаківка**, селище міського типу Маріупольської міськради Донецької обл.

**Талалай, Леонід Миколайович** (1941–2012), поет, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Талалаївка**, селище міського типу, адміністративний центр Талалаївського р-ну Чернігівської обл.

**Талалаївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Таламанка-Рейндж та Ла-Амістад**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міжнародні природні парки, Коста-Ріка – Панама

**Таламус**, парна симетрична область головного мозку хребетних тварин, головна частина проміжного мозку

**Талант**, яскраво виявлені здібності людини у певній сфері діяльності, міра актуалізації її особистості

**Таланчук, Олена Михайлівна** (1943–2003), фольклорист, етнограф та літературознавець, фахівець із поетики фольклору, міфологічної антропології, української космогонії, взаємозв'язків літератури та фольклору, Росія – Україна

**Таласемія**, генетична хвороба людини

**Таласократичні періоди**, періоди в геологічній історії Землі, коли значна частина материків була вкрита морем

**Таласократія**, тип цивілізації або форма сучасної держави, все економічне, політичне і культурне життя яких зосереджується на діяльності, пов'язаній з морем, морським судноплавством і контролем морських просторів, прибережних регіонів

**Таласократон**, тектонічно відносно стійка, малорухома область ложа океанів

**Таласса (в астрономії)**, супутник планети Нептун

**Таласса (у міфології)**, персонаж грецької міфології, богиня моря

**Талассофіт**, 1) загальна таксономічна назва водоростей; 2) етап еволюції рослинного покриву Землі, період панування водоростей

**Талашко, Володимир Дмитрович** (1946), актор та режисер, народний артист України (2002), Україна

**Талбот, Вільям Генрі Фокс** (1800–1877), хімік, один з винахідників фотографії, Велика Британія

**Талейран-Перігор, Шарль Моріс де** (1754–1838), прем'єр-міністр (1815) та міністр закордонних справ (1797–1807 та 1814–1815) Франції

**Талиші**, корінний народ Південного Кавказу

**Талишська мова**, мова північно-західної групи іранських мов індоєвропейської мовної сім'ї, поширена на півдні Азербайджану та суміжних територіях Ірану

**Талиацеї** (Thaliaceae), клас тварин типу хордових

**Талібан**, радикальний ісламістський рух сунітського напрямку, що зародився у Афганістані серед пуштунів у 1994, керував Ісламським Еміратом Афганістан з 1996 до 2001 та регіоном Вазірістан на півночі Пакистану з 2004

**Талій**, хімічний елемент, символ – Tl, атомний номер – 81

**Талінові** (Talinaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Таліон**, принцип призначення покарання за злочин, згідно з яким міра покарання повинна відтворювати шкоду, заподіяну злочинцем

**Талісман**, предмет, якому, нібито, притаманна чудодійна сила і здатність приносити його власнику щастя, вдачу, оберігати його від будь-якого нещасного випадку, злих чар тощо

**Талліна історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурні пам'ятки 12–15 ст., м. Таллінн, Естонія

**Таллінн**, місто, столиця Естонії

**Таллок, Гордон** (1922–2014), економіст, політолог, один із засновників школи нової політичної економіки, США

**Талмуд**, збірник догматичних, релігійно-етичних і правових закономірностей юдаїзму

**Талмуд, Давид Львович** (1900–1973), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1934), Україна – Росія

**Талмудизм**, термін для позначення традиції юдейського казуїстичного витлумачення П'ятикнижжя, яке дає можливість, обходячи його «закони» й водночас зберігаючи її богооткровенність, виводити із Тори будь-які бажані положення

**Талове**, селище міського типу Краснодонського р-ну Луганської обл.

**Талон**, 1) документ на право одержання чого-небудь; 2) документ, який дає право на партійний чи інший облік; 3) документ, який підтверджує зняття з обліку; 4) дублікат, залишений у чеківій, орендній та інших книжках

**Таль**, підвісний пристрій, яким підіймають вантажі на порівняно невелику висоту

**Таль, Михайло Нехемійович** (1936–1992), спортсмен (шахи), чемпіон світу (1960–1961), Латвія – Росія

**Тальберг, Ірвінг** (1899–1936), продюсер, співавтор Академії кінематографічних мистецтв і наук, «Оскар» (1929, 1932, 1935), США

**Тальвег**, лінія, що з'єднує найнижчі точки дна річкової долини

**Тальк**, гірська порода, що складається переважно з шаруватого гідросилікату магнезії

**Таль-Коат, П'єр** (1905–1985), графік, живописець, ілюстратор, Франція

**Тальма**, жіноча довга накидка без рукавів

**Тальма, Франсуа-Жозеф** (1763–1826), актор, реформатор театрального мистецтва, костюму і гриму, представник класицизму та реалізму, Франція

**Тальне**, місто, адміністративний центр Тальнівського р-ну Черкаської області

**Тальнівський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 18–19 ст., м. Тальне Черкаської обл.

**Тальнівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Талья**, земельний податок у середньовічних Англії та Франції

**Тамазігхт**, мова з групи берберських

**Тамайо Мендес, Арнальдо** (1942), космонавт, перший латиноамериканець, котрий побував у космосі, Куба

**Тамайо, Руфіно** (1899–1991), живописець-модерніст, Мексика

**Тамайо-і-Баус, Мануель** (1829–1898), драматург, автор романтичних, історичних, реалістичних, психологічних драм, Іспанія

**Тамань**, півострів у західній низовинній частині Кубані (Краснодарський край, Росія), північно-західне продовження Кавказьких гір, омивається Чорним і Азовським морями

**Таманьо, Франческо** (1850–1905), оперний співак (тенор), визнаний одним із найкращих тенорів в історії оперного театру, Італія

**Тамара** (1166–1213), цариця Грузії (1184–1213)

**Тамарикс** (Tamarix), рід рослин родини тамарикових

**Тамарикс стрункий** (Tamarix gracilis), вид судинних рослин родини тамарикових, внесений до Червоної книги України

**Тамариксові** (Tamaricaceae), родина квіткових рослин порядку тамариксоцвітих

**Тамариксоцвіті** (Tamaricales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Тамарський, Юрій Хомич** (1903–1987), кінооператор, один з піонерів українського кінематографу, Україна – Бразилія – США

**Таманулінас**, штат Мексики

**Тамаш, Юліан Сильвестрович** (1950), літературознавець, поет, прозаїк, фахівець з української літератури, іноземний член НАН України (1997), Сербія

**Тамбовська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Тамбора**, діючий стратовулкан на о. Сумбава (Індонезія)

**Тамборіто**, панамська фольклорна музика і танець

**Тамбур**, 1) невелике прохідне приміщення для входу в будинок між зовнішніми і внутрішніми дверима, що послідовно відкриваються; 2) закрита площадка у залізничному або трамвайному вагоні біля дверей

**Тамбурин**, 1) танець; 2) музичний інструмент



**Тамгали петрогліфи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, наскельні малюнки 2 тис. до н. е. – 19 ст., урочище Тамгала, Алма-Атинська область, Казахстан

**Тамерлан** (1336–1405), засновник та великий емір Імперії Тимуридів у 1370–1405

**Таміли**, народ, що говорить тамільською мовою і населяє Індію та Шрі-Ланку

**Тамілнад**, штат Індії

**Тамільська література**, сукупність літературних текстів тамільською та іншими мовами, писаних тамільським авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Тамільська мова**, мова південної групи дравідійської мовної сім'ї, поширена на півдні Індії, у Шрі-Ланці, країнах Південно-Східної Азії, Малайзії, Сінгапурі, в Індонезії, країнах Екваторіальної та Південної Африки, Вест-Індії та Центральної Америки

**Тамільський сепаратизм**, боротьба за створення незалежної тамільської держави в північній і північно-східній частині Шрі-Ланки, де проживають тамільські народності

**Тамм, Євген Петрович** (1918–1991), бібліотекознавець, засновник українського бібліотечного фондознавства, педагог, історик, організатор бібліотечної освіти, Росія – Україна

**Тамм, Ігор Євгенович** (1895–1971), фізик, Нобелівська премія з фізики (1958), Росія – Україна

**Тамм, Юрій Августович** (1957), спортсмен (метання молота), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980, 1988), Естонія – Україна

**Таммани, Густав Генріх Йоганн Аполлон** (1861–1938), фізико-хімік, першовідкривач поліморфних модифікацій льоду, Німеччина

**Тамнолія щетиниста** (*Thamnia vermicularis*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Тампере**, місто у Фінляндії, історико-культурний центр, 215 тис. мешканців

**Тамплієри**, члени католицького військово-чернечого ордену, заснованого французькими рицарями в Єрусалимі у 1119 для захисту паломників та завойованих хрестоносцями держав від мусульман

**Тампонаж**, процес нагнітання спеціальних розчинів у гірські породи

**Тамразов, Промарз Мелікович** (1933–2012), математик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Тана**, найдовша річка Кенії, протяжністю 800 км

**Танагрові** (*Thraupidae*), родина птахів ряду горобцеподібних

**Танаїдацеї** (*Tanaidacea*), ряд вищих раків

**Танаїс**, античне місто, розташоване у дельті Дону

**Тананасв, Іван Володимирович** (1904–1993), хімік-неорганік, академік АН СРСР (1958), Росія – Україна

**Тананасв, Микола Олександрович** (1878–1959), хімік-аналітик, розробник крапельного аналізу, професор Київського політехнічного інституту (1921–1937), Росія – Україна

**Танатологія**, вчення про смерть, у вузькому розумінні розділ медико-біологічних дисциплін, у широкому – філософська концепція смерті та безсмертя

**Танатополітика**, поняття, яким позначається негативний, деструктивний вимір біополітики

**Танатоценоз**, скупчення залишків мертвих організмів, які жили на цьому місці або перенесені вітром, течіями і т. п.

**Танганьїка**, озеро у Демократичній Республіці Конго, Танзанії, Замбії та Бурунді, 32900 км<sup>2</sup>

**Тангеранг**, місто в Індонезії, 1,2 млн мешканців

**Тангі, Ів** (1900–1955), живописець, один з чільних представників сюрреалізму, Франція – США

**Танго**, стиль танцювальної музики, що виникла серед європейських іммігрантів у Аргентині та Уругваї в середині 19 ст.

**Тангути**, народ, що говорив тангутською мовою, населяв північні райони Китаю, до 16 ст. був асимільований китайцями, монголами та тибетцями

**Тангутська мова**, мова тибето-бірманської гілки китайсько-тибетської мовної сім'ї

**Тандемократія**, 1) вид політичної системи, побудований на одночасному чи по черговому використанні ресурсів двох політичних суб'єктів задля досягнення спільної мети; 2) метод колективного прийняття рішень із рівним впливом двох учасників політичного процесу

**Танегасіма (космодром)**, космодром у Японії

**Танегасіма (острів)**, острів на півдні Японського архіпелагу

**Танець**, вид мистецтва

**Танець модерний**, балет неокласичний, стиль балету 20 ст.

**Танєсв, Сергій Іванович** (1856–1915), композитор, відродив російській музиці 17–18 ст. жанр хору а cappella (автор понад 40 хорів), Росія

**Танжер**, місто у Марокко, історико-культурний центр, 974 тис. мешканців

**Танзанія**, держава у Східній Африці

**Тані, Деніел Мічіо** (1961), астронавт, США

**Танімастикс ставковий** (*Tanymastix stagnalis*), вид ракоподібних ряду голих зяброногих, внесений до Червоної книги України

**Таніни**, таніди, група фенольних сполук рослинного походження, що містять велике число гідроксильних груп

**Танк**, броньована бойова машина найчастіше на гусеничному ходу, як правило, з гарматним озброєнням в якості основного

**Танка**, п'ятивірш, жанр японської поезії

**Танкові війська**, рід сухопутних військ, який існує практично у всіх збройних силах різних держав

**Танкодром**, ділянка місцевості, обладнана для навчання водінню танків та іншої гусеничної бронетехніки

**Таннер, Ален** (1929), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Каннського (1981) та Берлінського (1971, 1973) МКФ, Швейцарія

**Таннер, Джозеф Річард** (1950), астронавт, США

**Таннінг, Доротея** (1910–2012), живописець, представниця сюрреалізму, США

**Тано-ацтецькі мови**, вірогідна група мов Північної Америки

**Танович, Данис** (1969), кінорежисер, сценарист, продюсер і композитор, «Срібний ведмідь» (2013, 2016), лауреат Каннського (2001) та Венеційського (2002) МКФ, «Оскар» (2001), Боснія та Герцеговина – Бельгія – Франція

**Танок на Майдані Конго**, український рок-гурт, діє з 1998

**Тантал**, хімічний елемент, символ – Ta, атомний номер – 73

**Танталіт**, мінерал групи складних окислів

**Тантамареска**, лялька в ляльковому театрі, у якій голова людини і лялькове тіло

**Тантра**, вчення про різноманітні енергії Всесвіту, а також про спроби керування та оперування ними

**Тантризм**, напрям у буддизмі та індуїзмі, який, використовуючи методи йоги, що передбачає специфічну систему езотеричної практики

**Тантьєма**, додаткова винагорода, що виплачується членам правління, директорам, керівним службовцям акціонерних товариств, банків, фінансових компаній з урахуванням одержуваних цими структурами прибутків

**Танума петрогліфи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, наскельні малюнки 3,6 тис. до н. е. – 2,8 тис. до н. е., Швеція

**Танфільєв, Гаврило Іванович** (1857–1928), ботанік, ґрунтознавець, географ, президент Новоросійського товариства дослідників природи (1911–1928), Естонія – Росія – Україна

**Танці спортивні**, вид спорту, змагання танцівників у техніці, майстерності та артистизмі, виконуючи вальс, фокстрот, румбу та ін.

**Танцюра, Гнат Трохимович** (1901–1962), фольклорист, етнограф, краєзнавець, педагог, фахівець з української народної пісні, збирач пісень Я. Зуїхи, Україна

**Танцюючі брати**, секта, яка виникла всередині менонітства внаслідок довільного витлумачення вчення Менно Сімонса

**Таншань**, місто у Китаї, 7,1 млн мешканців

**Танюк, Леонід Степанович** (1938), режисер, мистецтвознавець, перекладач, політик, народний артист України (2008), Україна

**Тань Ситун** (1865–1898), філософ, поет, політик-реформатор, Китай

**Тао**, історичний регіон, що становить область в грузинському царстві Тао-Кларджеті. У різний час входив до складу різних держав. Нині є східною частиною Туреччини

**Тао, Теренс** (1975), математик, фахівець з гармонічного аналізу, диференціальних рівнянь з частинними похідними, комбінаторики, теорії чисел та теорії представлень, Премія Філдса (2006), Австралія

**Тао Хунцин** (456–536), вчений-даосист, алхімік, Китай

**Таос-Пуебло**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 11–15 ст., округ Таос, штат Нью-Мексико, США

**Тапажос**, річка у Бразилії, права притока Амазонки, 2200 км

**Тапетум**, 1) у тварин – особливий шар клітин судинної оболонки ока хребетних; 2) у рослин – внутрішній шар клітин у спорангіях та пильниках

**Тапієс, Антоні** (1923–2012), живописець, скульптор і теоретик мистецтва, представник абстрактного експресіонізму, Іспанія

**Тапінома кінбурнська** (*Tapinoma kinburni*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини мурашків, внесений до Червоної книги України

**Тапірові** (*Tapiridae*), родина ссавців ряду непарнокопитних

**Тапісцієві** (*Tapisciaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гуертеєцвітих

**Тар (музичний інструмент)**, струнний щипковий музичний інструмент

**Тар (пустеля)**, пустеля в Індії та Пакистані

**Тар гімалайський** (*Hemitragus jemlahicus*), великий ссавець з родини бикових

**Тара (у будизмі)**, жінка-бодхисатва

**Тара (у промисловості)**, виріб для збереження, транспортування та упакування товарів

**Тарабрін, Віктор Павлович** (1931–1990), ботанік, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Тараканова, Неллі Юрїївна** (1954), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Таракі, Нур Мухаммад** (1917–1979), політик, прем'єр-міністр Афганістану (1978–1979)

**Тараклія**, район Молдови

**Таран**, стінобитне знаряддя (колода), оснащене на кінці залізним або бронзовим наконечником, використовувалося при облозі міст, для руйнування стін, башт і інших споруд

**Таран гідравлічний**, самохідна водопідйомна машина, що працює за принципом використання енергії гідравлічного удару в трубах

**Таран, Руслана Олексіївна** (1970), спортсменка (вітрильний спорт), срібний (2004) та бронзовий (1996, 2000) призер Олімпійських ігор, Україна

**Таранець, Олександр Михайлович** (1924–1998), концертно-камерний співак (баритон), народний артист УРСР (1984), Україна

**Таран-Жовнір, Юрій Миколайович** (1927–2003), матеріалознавець, академік АН УРСР (1985), Україна

**Таранов, Сергій Глібович** (1936–2015), електротехнік, електроенергетик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Тарановський, Федір Васильович** (1875–1936), правознавець, історик і теоретик права, академік УАН (1918), Польща – Росія – Україна – Сербія

**Тарантелла**, група дуже швидких південно-італійських народних танців

**Тарантіно, Квентін** (1963), режисер, сценарист, кінооператор, актор, продюсер, «Золота пальмова гілка» (1994), «Оскар» (1995, 2013), США

**Тарантули** (*Lycosa*), рід великих павуків родини павуків-вовків

**Тараня** (*Rutilus heckelii*), риба родини коропових, вид фауни України

**Тарапов, Сергій Іванович** (1954), радіофізик, член-кореспондент НАН України (2015), Україна

**Тарапунька та Штепсель**, український гумористичний дует акторів Ю. Тимошенка (Тарапунька) та Ю. Березіна (Штепсель), існував у 1946–1986

**Тарасевич, Лев Олександрович** (1868–1927), патофізіолог, академік ВУАН (1925), Молдова – Україна – Франція – Росія

**Тарасевич, Юрій Іванович** (1937), хімік, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Тарасенко, Катерина Миколаївна** (1987), спортсменка (академічне веслування), чемпіон Олімпійських ігор (2012) та Європи (2008, 2010, 2011), Україна

**Тарасов, Анатолій Володимирович** (1918–1995), спортсмен та тренер (хокей, футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1964, 1968, 1972) та світу (1963–1971) як тренер збірної СРСР з хокею, Росія

**Тарасов, Володимир Павлович** (1938), оперний співак, народний артист України (1994), Україна

**Тарасова, Алла Костянтинівна** (1898–1973), актриса, народний артист СРСР (1937), Україна – Росія

**Тарасовіт**, рідкісний мінерал класу силікатів, названий на честь Т. Шевченка

**Тараумара**, мова юто-ацтецької групи індіанських мов

**Тарафа** (543–589), арабський поет, Бахрейн

**Тараща**, місто, адміністративний центр Таращанського р-ну Київської обл.

**Таращанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Тарбаган** (*Marmota sibirica*), вид ссавців роду бабаків

**Тарбаганчик** (*Pygeretmus pumilio*), вид родини тушканчикових

**Тарвос Трігаранус**, персонаж кельтської міфології

**Тарган морський** (*Mesidothea entomon*), морська ракоподібна істота

**Таргани** (Blattodea), ряд комах типу членистоногих

**Таргет**, міжбанківська платіжна система, яка дозволяє в режимі реального часу здійснювати міжнародні розрахунки в рамках Європейського Союзу

**Таргіонія підлиста** (*Targionia hypophylla*), вид мохоподібних родини таргіонієвих, внесений до Червоної книги України

**Тард Габріель де** (1843–1904), соціолог, психолог, кримінолог, один з основоположників соціальної психології, Франція

**Тардьє, Андре** (1876–1945), політик, прем'єр-міністр Франції (1929–1930 та 1932)

**Тарелін, Анатолій Олексійович** (1940), механік-енергетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Таривердієв, Мікаел Леонович** (1931–1996), композитор, майстер кіномузики, Грузія – Вірменія – Росія

**Тарим**, річка у Китаї, впадає до озера Лобнор, 2030 км

**Тариф**, 1) офіційно встановлений перелік розмірів податків, мита та грошових зборів за надання послуг (митний тариф і т. д.); 2) перелік ставок оплати праці

**Тариф митний**, інструмент торгової політики і державного регулювання внутрішнього ринку країни в процесі його взаємодії із світовим ринком

**Тарифи міжнародні**, система міжнародних ставок, що визначає розмір оплати різних послуг у міжнародних економічних відносинах, що регулюються Генеральною Угодою з тарифів і торгівлі

**Тарифна система**, сукупність нормативів, за допомогою яких держава регулює зміну рівня, а також рівень постійної частинки заробітної плати робітників і службовців

**Тарифна сітка**, перелік розрядів кваліфікації працівників із зазначенням тарифної ставки по кожному розряду

**Тарілки**, музичний інструмент

**Тарква**, золотоносний район, Гана

**Тарковський, Андрій Арсенійович** (1932–1986), кінорежисер, актор і сценарист, «Золотий лев» (1962), лауреат Канського МКФ (1969, 1972, 1980, 1983, 1986), Росія – Італія

**Тарковський, Арсеній Олександрович** (1907–1989), поет, перекладач зі східних мов, прибічник класичного стилю у російській поезії, Україна – Росія

**Тарле, Євген Вікторович** (1874–1955), історик, академік АН СРСР (1927), Україна – Росія

**Тарнавська, Марта Теодозіївна** (1930), поетеса, літературознавець, критик, перекладач, бібліограф, Україна – США

**Тарнавський, Остап Давидович** (1917–1992), поет, літературний критик, журналіст, літературознавець, Україна – США

**Тарнавський, Юрій** (1934), поет, прозаїк, драматург, лінгвіст, один із засновників нью-йоркської групи поетів, співзасновник і співредактор її літературно-мистецького щорічника «Нові поезії», Україна – Німеччина – США

**Тарновський, Василь Васильович (молодший)** (1837–1899), колекціонер, меценат, засновник Музею українських старожитностей, Україна

**Тарновський, Василь Васильович (старший)** (1810–1866), етнограф, правознавець, меценат, Україна

**Тарнув**, місто у Польщі, історико-культурний центр, 112 тис. мешканців

**Таро (в окультизмі)**, система графічних образів, оформлена переважно у вигляді колоди з 78 карт та використовується для ворожіння

**Таро (у біології)** (*Colocasia esculanta*), вид рослин родини ароїдні

**Тарпан** (*Equus caballus ferrus* Pall.), вид родини коневих

**Тарпан (підвид)** (*Equus caballus gmelini*), вимерлий підвид коня дикого

**Тарпоноподібні** (Elopiformes), ряд променеперих кісткових риб

**Таррако**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний ансамбль 1 ст. до н. е. – 3 ст. н. е., м. Таррагона, автономна спільнота Каталонія, Іспанія

**Тарський, Альфред** (1901–1983), математик, логік, засновник формальної теорії істинності, Польща – США

**Тартак**, український рок-гурт, діє з 1996

**Тартаков, Йоаким Вікторович** (1860–1923), оперний співак (баритон), режисер, Україна – Росія

**Тартаковський, Ісак Йосипович** (1912–2002), живописець і графік, народний художник України (1993), Україна

**Тартар**, темна безодня в глибині космосу, під Аїдом, куди Зевс скинув переможених титанів

**Тарту**, місто в Естонії, історико-культурний центр, 97 тис. мешканців

**Тартумаа**, повіт Естонії

**Тартуська семіотична школа**, напрям в семіотиці та гуманітарній науці в 1960–1980-х

**Тартуський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Тарту (Естонія) з 1632

**Тарування**, перевірка показань вимірювальних приладів шляхом порівняння з показаннями зразкових приладів або мір

**Тарутине**, селище міського типу, адміністративний центр Тарутинського р-ну Одеської обл.

**Тарутинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Тарханкут**, мис і на півострів на західному узбережжі Кримського півострова

**Тарханов, Іван Романович** (1846–1908), фізіолог, перекладач, педагог, автор відкриття впливу рентгенівських променів на перебіг життєвих функцій, Грузія – Росія

**Тарханов, Павло Васильович** (1787–1839), астроном, академік Петербурзької АН (1826), Росія

**Тарчія**, грузинська кінна гра

**Таршин, Олексій Михайлович** (1906–1986), актор, народний артист УРСР (1951), Росія – Україна

**Тар'ян, Роберт Андре** (1948), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1986), США

**Тасін, Георгій Миколайович** (1895–1965), кінорежисер, сценарист, директор Одеської та Ялтинської кінофабрик (1923–1924), Білорусь – Росія – Україна

**TACIS програма**, TACIS, програма Європейського Союзу на допомогу новим незалежним державам Східної Європи і Центральної Азії (колишні республіки Радянського Союзу, крім країн Балтії) в перехідний період

**Тасман, Абель** (1603–1659), мореплавець, першовідкривач Тасманії та Нової Зеландії, дослідник Австралії та Океанії, Нідерланди

**Тасманійські мови**, близькоспоріднені мови корінного населення острова Тасманія

**Тасманії дика природа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мережа природних парків і резерватів, о. Тасманія, Австралія

**Тасманія (острів)**, острів біля південно-східного узбережжя Австралії

**Тасманія (штат)**, штат Австралії

**Тасманове море**, окраїнне море Тихого океану

**Тассілін-Аджер**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, плато з наскельними малюнками 6 тис. до н. е. – 1 ст. н. е., Алжир

**Тастіль**, доколумбове місто на території сучасної Аргентини

**Татамі**, спортивний інвентар, килим для боротьби дзюдо

**Татарбунари**, місто, адміністративний центр Татарбунарського р-ну Одеської області

**Татарбунарський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеської обл.

**Татари**, тюркоязычний народ, що проживає у Росії, Казахстані, Середній Азії, Китаї

**Татари волзькі**, народ у Росії, що переважно населяє Республіку Татарстан

**Татари литовські**, етнічна група у Литві

**Татаринов, Євген Олександрович** (1892–1950), патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Татаринов, Леонід Петрович** (1926–2011), біолог, зоолог, академік АН СРСР (1981), Росія

**Татаркевич, Владислав** (1886–1980), філософ, представник львівсько-варшавської школи, Польща

**Татарстан**, суб'єкт Російської Федерації

**Татарська мова**, мова кипчацької групи тюркської мовної сім'ї

**Татарський вік і ярус**, пізній вік пермського періоду та відклади, що утворилися в той час

**Татарський, Валер'ян Ілліч** (1929), фізик, радіофізик, член-кореспондент АН СРСР (1976), Україна – Росія – США

**Татарський, Олександр Михайлович** (1950–2007), режисер-мультиплікатор, Україна – Росія

**Татарука**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1707 м

**Татарчук, Володимир Йосипович** (1966), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Росія – Україна

**Тати**, іраномовний народ, що проживає в Азербайджані, Вірменії, Південному Дагестані (Росія)

**Таті, Жак** (1907–1982), сценарист, актор-комік, кінорежисер, комедіограф, лауреат Каннського (1958) та Венеційського (1949) МКФ, Франція

**Татібана** (1865–1904), офіцер японської армії, герой російсько-японської війни 1904–1905, символ японського мілітаризму, Японія

**Татищев, Василь Микитович** (1686–1750), історик, географ, економіст, автор першої капітальної праці з історії Росії, Росія

**Татлін, Володимир Євграфович** (1885–1953), живописець, скульптор, архітектор, родоначальник конструктивізму, Україна – Росія

**Татомир, Костянтин Іванович** (1900–1979), гірничий інженер, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Татри**, найвищий гірський масив в Карпатах, на кордоні Польщі та Словаччини

**Татська мова**, мова південно-західної групи іранських мов



**Таубе, Генрі** (1915–2005), хімік, Нобелівська премія з хімії (1983), Канада – США

**Таубер, Ріхард** (1891–1948), співак (тенор), актор, зірка оперного мистецтва, Австрія – Англія

**Таулер, Йоганн** (1300–1361), християнський містик, проповідник, Франція – Німеччина

**Тауні, Річард Генрі** (1880–1962), соціолог, теоретик соціології індустріалізму, Велика Британія

**Таунс, Чарлз Хард** (1915–2015), фізик, один із основоположників квантової електроніки, Нобелівська премія з фізики (1964), США

**Таунсенд, Джон Сілі Едвард** (1868–1957), фізик, математик, автор ефекту Рамзауера–Таунсенда, Велика Британія

**Таунхаус**, комплекс малоповерхових комфортабельних будинків, суміщених між собою бічними стінами

**Тауразький повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Таурин**, монотіогліколь, синтезується в організмі тварин

**Тау-сагиз** (*Scorzonera tau-saghyz*), вид рослин родини айстрових

**Тауфік аль-Хакім Хусейн** (1898–1987), письменник, драматург, Єгипет

**Тафа** (*Phascogale tapoatafa*), вид сумчастих тварин родини кволових

**Тафономія**, розділ палеонтології

**Тафоценоз**, біоценоз, де мешкають представники виду сумчастих, родини кволових

**Тафт, Вільям Говард** (1857–1930), 27-й президент США (1909–1913)

**Тахеометр**, геодезичний інструмент для вимірювання відстаней, горизонтальних і вертикальних кутів

**Тахеометрія**, метод наземної зйомки для упорядкування плану з рельєфом місцевості, що відрізняється від інших методів швидкістю при достатній точності

**Тахиліт**, гірська порода

**Тахіаритмія**, надшвидкі скорочення передсердь

**Тахігенез**, спрощення індивідуального розвитку

**Тахін**, археологічний об'єкт, розташований в сучасному муніципалітеті Поса-Ріка-де-Ідальго (Мексика), центр культури Веракрус і одне з найбільших міст в західній частині Мезоамерики

**Тахіни** (*Tachinidae*), родина коротковусих двокрилих комах

**Тахітелія**, прискорений темп еволюції

**Тахо (озеро)**, озеро у США, 496 км<sup>2</sup>

**Тахо (річка)**, річка в Іспанії та Португалії, впадає до Атлантичного океану, 1038 км

**Тахогенератор**, електричний генератор, призначений для замірювання частоти обертання або кутового прискорення валів різних машин і механізмів

**Тахометр**, прилад, призначений для вимірювання числа обертів деталей механізмів, що обертаються

**Тахт-е Солейман**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-культурний комплекс 6–7 ст., Західний Азербайджан, Іран

**Тахт-і-Бахі та Шахрі-Бахлол**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, буддійський монастирський комплекс та фортеця, збудовані у 1 ст. н. е., Пакистан

**Тахумулько**, вулкан на гребні Вулканічної Сьєрри, найвища точка Гватемали і Центральної Америки в цілому, 4220 м

**Тацине**, селище міського типу Ровеньківської міськради Луганської обл.

**Тацит** (бл. 55 – бл. 120), історик, один із найбільш відомих літераторів античності, Римська імперія

**Таций, Василь Якович** (1940), правознавець, ректор Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» (з 1987), академік НАН України (1997), Герой України (2004), Україна

**Ташанський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва 1775, с. Ташань Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.

**Ташельхіт**, ташельхайт, шильх, шлех, шлух, мова атласької підгрупи північної групи берберо-лівійських мов афразійської мовної сім'ї

**Ташизм**, різновид абстрактного живопису середини 20 ст.

**Ташкент**, місто, столиця Узбекистану

**Ташлицьке**, водосховище в межах Арбузинського р-ну Миколаївської обл., 8,6 км<sup>2</sup>, використовується як водойма-охолоджувач Південноукраїнської АЕС

**Тбілісі**, місто, столиця Грузії

**ТБ-метр**, спеціальний пристрій для збору даних про вподобання телеглядачів, який дозволяє здійснювати постійний моніторинг, контроль рейтингу телепередач і телеканалів

**Тваней**, маленька відкрита альтанка, що служить для прикраси саду

**Твардовський, Казимир** (1866–1938), філософ та логік, фундатор львівсько-варшавської філософської школи, Австрія – Україна – Польща

**Твардовський, Олександр Трифонович** (1910–1971), поет, класик російського соцреалізму, Росія

**Твардовського школа у Львові**, те ж, що й львівсько-варшавська філософська школа (1895–1939), філософська школа у Львові, заснована К. Твардовським

**Тварин мігруючих міжнародна охорона**, інститут міжнародного екологічного права, головне завдання якого – збереження мігруючих видів диких тварин

**Тварин морських міжнародна охорона**, інститут сучасного міжнародного морського права й міжнародного екологічного права

**Тварини** (*Animalia* або *Metazoa*), царство живих істот

**Тварини пойкилосмотичні**, водяні тварини, не здатні підтримувати більш-менш сталій осмотичний тиск порожнинних і тканинних рідин при зміні солоності зовнішнього середовища

**Тварини пойкилотермні**, тварини, не здатні підтримувати високу стабільну температуру тіла

**Тварини реофільні**, реофіли, тварини, що пристосувалися жити у швидких течіях

**Тварини соціальні**, деякі комахи і ссавці з особливим типом поведінки

**Тварини трохофорні**, надтип первинноротих тварин

**Тваринний світ, фауна**, всі представники тварин планети Земля

**Тваринництво**, галузь сільського господарства, що спеціалізується на виробництві продукції тваринництва шляхом розведення худоби, свиней, курей, гусей і т. д.

**Тваринництво племінне**, розведення чистопородних тварин

**Тваринохвіст** (*Callithea pudibunda*), вид метеликів

**Твен, Марк** (Клеменс, Сем'юел Ленгхорн) (1835–1910), письменник, журналіст, класик світової літератури, США

**Твердих тіл зонна теорія**, розділ фізики конденсованих середовищ, зокрема фізики твердого тіла, в якому фізичні властивості твердих тіл пояснюються на основі одноелектронного наближення

**Твердість**, властивість матеріалів чинити опір пластичній деформації чи крихкому руйнуванню в поверхневому шарі за місцевих контактних силових впливів

**Тверська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Твід**, річка у Великій Британії, впадає до Північного моря, 156 км

**Твінінг**, спільна ініціатива Європейської Комісії, країн-членів ЄС та країн-партнерів, включаючи Україну

**Твір**, результат (продукт) діяльності в будь-якому виді духовної творчості, що має самостійне значення і виражений в об'єктивній формі, за допомогою певної знакової системи

**Твір літературний**, різновид творів, який відрізняється словесним способом вираження

**Твістрон**, різновид лампи прямої хвилі типу О з використанням клістронного групувача електронного потоку

**Твіфелфонтейн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, долина з наскальними малюнками 3 тис. до н. е., Намібія

**Твомблі, Сай** (1928–2011), живописець, представник абстракціонізму та імпресіонізму, США – Італія

**Творець**, розуміння Бога як ідеальної першооснови, який створив людину та світ з нічого

**Творіння**, створення всього існуючого (насамперед Всесвіту, Землі, рослин, тварин, людини) надприродною силою або істотою

**Творчість**, людська діяльність, спрямована на створення якісно нового, неповторного, оригінального, прекрасного

**Театр**, 1) театральне мистецтво, форма суспільної свідомості; 2) велика громадська споруда, призначена для постановки драматичних творів — спектаклів і вистав

**Театр абсурду**, течія в західноєвропейській драматургії та театральному мистецтві другої половини 20 ст.

**Театр агітаційний**, вид масового театралізованого дійства перших років радянської влади, своєрідне мистецтво сценічного плаката

**Театр аматорський**, театр, в якому виступають аматори

**Театр античний**, театр Давнього Риму та Греції

**Театр воєнних дій**, певна територія суші та морський і повітряний простір, що прилягає до неї, в межах яких передбачаються воєнні дії

**Театр жорстокості**, створена А. Арто театральна естетика і практика

**Театр оптичний**, презентована у 1892 Ш.-Е. Рено демонстрація рухомого зображення за допомогою праксиноскопа

**Театр політичний**, метафорична назва політичного життя суспільства, яка прирівнює політику до гри як онтологічної властивості людської природи і умови становлення культури

**Театр у Херсонесі**, античний амфітеатр, збудований у 3 ст. до н. е.

**Театральна постановка**, твір театального мистецтва, створений на основі драматургічного, музично-драматургічного або літературного твору, що має єдиний задум та конкретну назву

**Театральна справа**, комплекс заходів, спрямованих на створення, публічне виконання та публічний показ творів театального мистецтва, їх поширення і збереження тощо

**Театального мистецтва Тернопільщини музей**, обласний комунальний музей, діє у м. Копичинці Гусятинського району Тернопільської обл. з 1968

**Театрон**, одна з трьох (орхестра, театрон, сцена) частин античного театру, яка служить для розміщення глядачів

**Тейбріз**, місто в Ірані, 1,3 млн мешканців

**Тейбрізький історичний базарний комплекс**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс критих базарів, мечетей, медресе, лазень 13–18 ст., Східний Азербайджан, Іран

**Те-Вахіпунаму**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Нова Зеландія

**Теводрос II** (1818–1868), імператор Ефіопії (1855–1868)

**Тевтонський орден**, військово-чернечий орден, заснований німецькими хрестоносцями в кінці 12 ст.

**Тевтонського ордену замок**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, резиденція Великого магістра Тевтонського ордену впродовж 1309–1456, м. Мальброк, Польща

**Тегеран**, місто, столиця Ірану

**Тегеранська конференція 1943**, конференція глав урядів СРСР, США і Великобританії, яка відбулась 28.11.–01.12.1943 у м. Тегеран (Іран)

**Тегу**, місто у Республіці Корея, 2,5 млн мешканців

**Тегусігальпа**, місто, столиця Гондурасу

**Тедесв, Джамбулат Ілліч** (1968), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон Європи (1993), Грузія – Україна – Росія

**Тедесв, Ельбрус Сосланович** (1974), спортсмен (вільна боротьба), чемпіон (2004) та бронзовий призер (1996) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1995, 1999, 2002) та Європи (1999), Росія – Україна

**Теджен**, річка в Афганістані, Ірані і Туркменістані, розчиняється у пісках Каракуми, 1150 км

**Теджон**, місто у Південній Кореї, 1,5 млн мешканців

**Теза**, визначальне істотне твердження у певній концепції, теорії, положення, твердження, що потребує доказу, аргументації

**Тезаурус**, 1) одномовний (тлумачний або тематичний) словник, який прагне максимально охопити лексику даної мови; 2) словник з певної галузі знань, сформований за тематичним принципом, в якому показано семантичні відношення між лексичними одиницями

**Тей**, річка у Великій Британії, впадає до Північного моря, 193 км (найдовша у Шотландії)

**Тейде (вулкан)**, вулкан на о. Тенеріфе (Канарські острови, Іспанія), найвища точка Іспанії, 3718 м

**Тейде (національний парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк дикої природи, Канарські острови, Іспанія

**Тейке, Карл Альберт Герман** (1864–1922), композитор, автор понад 100 військових маршів, Німеччина

**Тейлер, Макс** (1899–1972), вірусолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1951), ПАР – США

**Тейлеріди** (Theileriidae), родина піроплазмід

**Тейлор, Джеймс Вернон** (1948), фолк-рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, «Греммі» (1971, 1977, 1998, 2003, 2006), США

**Тейлор, Джозеф Гутон** (1941), фізик, Нобелівська премія з фізики (1993), США

**Тейлор, Елізабет** (1932–2011), актриса, «Срібний ведмідь» (1972), «Оскар» (1961, 1967), США

**Тейлор, Закарі** (1784–1850), 12-й президент США (1849–1850)

**Тейлор, Пітер Джеймс** (1944), географ, один із засновників геоекономічного напрямку у геополітиці, Велика Британія

**Тейлор, Річард Едвард** (1929), фізик, Нобелівська премія з фізики (1990), Канада – США

**Тейлоризм**, система організації праці, метою якої є одержання підприємцем найбільшого прибутку

**Тейлорія язичкова** (Taylora lingulata), вид мохоподібних родини сплахнових, внесений до Червоної книги України

**Теймураз I** (1589–1663), цар Кахетії (1606–1648) та Картлі (1625–1632)

**Теймураз II** (1700–1762), цар Кахетії (1733–1744) та Картлі (1744–1762)

**Тейн, Сейн** (1945), президент М'янми (2011–2016)

**Тейносуке Кінугаса** (1896–1982), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1954), Японія

**Тейт, Джон Торренс** (1925), математик, фахівець з алгебраїчної теорії чисел, арифметичної та алгебраїчної геометрії, Премія Абеля (2010), США

**Тейтем, Едуард Лаурі** (1909–1975), біохімік, генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1958), США

**Тейяр де Шарден, П'єр** (1881–1955), палеонтолог, філософ і теолог, один із першовідкривачів синантропа, Франція

**Тейярдизм**, один з напрямів сучасної філософії, заснований П.Тейяром де Шарденом

**Теїди** (Teiidae), родина ящірок

**Теїзм**, релігійна концепція, що виходить з існування особистісного, зовнішнього щодо світу Бога, який створив світ і керує ним

**Тека**, стулка панцира діатомових водоростей

**Тека**, в інформаційних технологіях – каталог, елемент файлової системи, що може містити групу файлів та інші каталоги

**Текафори** (Thesaphora), підряд лептопід

**Текер, Чарльз** (1943), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (2009), США

**Текодонти**, коміркозубі (Thecodontia), збірна парафілетична група

**Текофілові** (Tescophilaecae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку хлдокоцвітих

**Текст політичний**, основна форма реалізації політичної комунікації, складова та (або) результат політичної активності

**Текст (у видавничій справі)**, 1) авторський твір або документ, відтворені на письмі чи друком; 2) основна частина друкарського набору – без малюнків, креслень, приміток тощо

**Текст (у лінгвістиці)**, семантична інформація, виражена за допомогою слів і зафіксована як певна послідовність знаків для візуального сприйняття (виняток – видання для сліпих, де слова фіксуються рельєфно-точковим шрифтом, що сприймається на дотик)

**Текстильна промисловість**, група галузей легкої промисловості

**Текстовініт**, рулонний матеріал на тканинній підоснові (напр., на бязі, молескіні, міткалі та ін.), одержаний накладанням полівінілхлоридної пасти на тканину способом термообробки і тиснення

**Текстоліт**, пластик, багатошаровий спресований матеріал

**Текстологія**, історико-філологічна дисципліна, яка вивчає історію текстів, встановлює їх автентичність і авторство

**Текстологія історична**, спеціальна історична дисципліна

**Текстотропія**, здатність пластично-в'язких сумішей до зворотного відновлення своєї структури, зруйнованої механічною дією

**Тексту категорія**, кваліфікаційна (типологічна) ознака, притаманна усім мовленнєвим вивторам

**Тексту структура**, сукупність одиниць тексту та зв'язків між ними

**Тексту теорія**, філологічна дисципліна, що виникла у другій половині 20 ст. на перетині текстології, лінгвістики тексту, поетики, риторики, прагматики, семіотики і герменевтики

**Текстура**, особливості будови твердої речовини

**Тектити**, сукупність тектонічних рухів і процесів, що формують тектонічні структури земної кори

**Тектоніка**, галузь геології, що вивчає розвиток структури земної кори та її зміни під впливом тектонічних рухів і деформацій

**Тектоніка в архітектурі**, фізична структура будинку (споруди)

**Тектоніка глобальна нова**, тектоніка плит, тектонічна гіпотеза, згідно з якою земна кора розбита на великі плити, що рухаються в горизонтальному напрямку

**Тектоніка літосферних плит** (нова глобальна тектоніка), геодинамічна теорія, що пояснює рух, деформації і сейсмічну активність верхньої оболонки Землі

**Тектоніка соляна**, тип складчастих деформацій осадового шару земної кори, пов'язаний з присутністю в частині його розрізу досить потужних соленосних відкладень

**Тектоніт**, гірська порода

**Тектонічна інверсія**, стадія в розвитку геосинкліналі, за якої опускання земної кори змінюються підняттями

**Тектонічний покрив**, шар'яз, форма деформації верств гірських порід, пологий насув однієї маси гірських порід на інші

**Тектонічні рухи**, рухи земної кори, викликані процесами, що проходять в її надрах

**Тектонічні цикли**, певні відрізки геологічної історії розвитку Землі, за яких під дією різних форм тектонічних рухів відбуваються великі перетворення і зміни у будові тектоносфери

**Тектоносфера**, зовнішня оболонка Землі, що охоплює земну кору і верхню мантію, основна область, де відбуваються тектонічні і магматичні процеси

**Тектоорогенія**, теоретичний напрям у геології, одна з тектонічних гіпотез, що розглядає сучасні особливості Землі, її форму, розподіл суходолу і морських басейнів як результат тривалого геологічного розвитку її матеріальної системи

**Текучості межа**, величина механічного навантаження (напруги), при якій в матеріалі наступають незворотні деформації

**Телангана**, штат Індії

**Телантроп** (*Telanthropus*), викопна людина, яка існувала приблизно 700–800 тис. років тому

**Теле...**, частина складних слів, що означає 1) те, що діє на далеких відстанях або здійснюється на відстані; 2) те, що відповідає за значенням слову «телевізійний»

**Телебачення**, 1) процес передачі на відстані й прийому на екран зображень рухомих та нерухомих об'єктів за допомогою технічних засобів електро- чи радіозв'язку; 2) комплекс творчих і технічних установ для організації та здійснення телевізійних передач

**Телебачення громадське**, система позабюджетного неприбуткового загальнонаціонального (регіонального) телемовлення, що створюється засновниками – юридичними або фізичними особами

**Телебачення інтерактивне**, діалогове телебачення, двосторонній зв'язок телефоном чи кабельними мережами, що дає змогу абонентів запрошувати на екран свого телевізора текстову, графічну чи іншу інформацію

**Телевежа**, вежа, яка передає і приймає телесигнал

**Телевізійний центр**, комплекс споруд і обладнання, що призначені для підготовки і передачі телевізійних програм

**Телеграаф**, *De Telegraaf*, нідерландська щоденна газета, видається з 1893

**Телеграма**, повідомлення, передане телеграфом

**Телеграф**, підприємство зв'язку, що здійснює прийом та передачу телеграм і фототелеграм, обробку транзитних потоків телеграм і з'єднання абонентів для безпосереднього зв'язку

**Телеепідемія**, хворобливі психічні прояви організму найчастіше у дітей і людей похилого віку, які щоденно тривалий час дивляться телепередачі або зайняті комп'ютерними іграми

**Телезіо**, **Бернардіно** (1509–1588), філософ і натураліст, один з фундаторів нової філософії Відродження, Італія

**Телейтоспори**, один з видів спор у пукцинієвих грибів

**Телеіномовлення**, організація телевізійних трансляцій на територію зарубіжних держав

**Телеїус** (*Maculinea teleus*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Телекамера**, пристрій для перетворення оптичних зображень в електричний сигнал (відеосигнал)

**Телеканал**, 1) смуга радіочастот, на які передається телевізійна програма; 2) телестанція (студія), що створює телевізійні програми

**Телекомпанія**, юридична особа, організація, що займається виробництвом телепрограм, сама передає в ефір або доручає передавати їх третій особі у повному обсязі і без жодних змін

**Телекомунікацій і глобального інформаційного простору інститут НАН України**, установа при Президії НАН України

**Телекомунікацій науково-дослідний інститут**, наукова установа НАН України

**Телекомунікація**, 1) форма телевізійного зв'язку, спосіб передачі інформації на велику відстань; 2) передача і прийом будь-яких знаків, сигналів зображення і звуку за допомогою електромагнітних засобів зв'язку (кабельного, оптичного, радіозв'язку)

**Телеконференція**, вид заходу, в якому групова комунікація здійснюється між територіально розподіленими учасниками за допомогою технічних засобів

**Телекс**, телеграма, послана по телетайпу

**Телемани**, **Георг Філіпп** (1681–1767), композитор, капелмейстер, музичний критик, Німеччина

**Телематика**, об'єднання телебачення з комп'ютерними пристроями для інтегрування, опрацювання і передавання інформації

**Телемедицинські технології**, методи розповсюдження медичної інформації через телебачення і комп'ютери

**Телеметрія**, дистанційні методи дослідження

**Телемеханіка**, 1) наука про управління і контроль на відстані, з передачею каналом зв'язку кодованих електричних або радіосигналів; 2) галузь техніки, що розробляє засоби кодування, передавання та приймання інформації каналами дротового і радіозв'язку



**Телеміст**, 1) телевізійний зв'язок на великі відстані за допомогою космічних супутників зв'язку; 2) телевізійні передачі за участю двох (чи більше) аудиторій (розташованих у студіях різних міст чи країн), які в дискусійній формі обговорюють важливі проблеми

**Теленешть**, район Молдови

**Теленка**, український народний інструмент виготовлений з бузини чи верби

**Теленомуси** (Telenomus), рід яйцеїдів з родини Scelionidae

**Телеологія**, концепція, згідно з якою у світі одвічно існують наперед встановлені цілі і раціональність, заради яких у світі відбуваються всі процеси

**Телеорман**, жудець Румунії

**Телепатія**, у психології – термін, який застосовується у парапсихології для визначення одного з різновидів пси-явищ

**Телепередача**, змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт

**Телерадіокомпанія**, ТРК, установа, що займається організацією телевізійних і радіомовних передач

**Телергоні**, речовини, що виділяються тваринами у зовнішнє середовище

**Телесигнал**, вид сигналу, який поєднує зображення і звуковий супровід, випромінюється антеною телепередавача або поширюється кабельною мережею

**Телескоп**, прилад, призначений для спостереження небесних тіл.

**Телескоп рентгенівський**, телескоп, призначений для спостереження видалених об'єктів у рентгенівському спектрі

**Телестерій**, містеріальний храм у Давній Греції

**Телесто**, сузір'я Південної півкулі

**Телесуфлер**, електронний пристрій, призначений для показу тексту дикторам, ведучим, учасникам телепередач для читання непомітного глядачеві

**Телесфор** (?–136), 8-й папа римський (125–136)

**Телетайп**, 1) літеродрукуювальний телеграфний апарат, що автоматично записує передану інформацію на спеціальну стрічку; 2) служба телевізійної мережі, що забезпечує передачу тексту і простих зображень

**Телетекст**, система передавання графічної інформації, яка розповсюджується каналами зв'язку або телемовлення, з виведенням даних на екран

**Телетермальні родовища**, тип гідротермальних родовищ корисних копалини, сформованих відкладеннями мінеральної маси з гарячих мінералізованих водних розчинів, що циркулюють неглибоко від поверхні землі при температурах від 50 до 200 °C

**Телетранслятор**, пристрій, за допомогою якого передається в ефір телевізійне зображення і звук

**Телетріумф**, національна премія України в галузі телебачення

**Телеуправління**, спосіб передачі каналом зв'язку кодованих електричних і радіосигналів, що несуть від оператора (або ЕОМ) до об'єкта управління інформацію (команду) про зміни режиму роботи цього об'єкта, його стан або положення в просторі

**Телефон**, 1) електроакустичний прилад для перетворення електричних коливань в звук; 2) загальноприйнята скорочена назва телефонного зв'язку та телефонного апарата

**Телефонна станція**, комплекс споруд з апаратурою, що забезпечує з'єднання абонентів між собою

**Телефонограма**, службовий документ, що становить оперативне повідомлення, передане телефоном з особливим способом передачі тексту

**Телефора** (Thelephora), рід грибів-руйнівників деревини, рід флори України

**Телець**, зодіакальне сузір'я

**Теліга, Олександр** (1959), оперний співак (бас), соліст Віденської камерної, Празької державної опер та Большого театру, Україна – Росія – Польща

**Теліга, Олена Іванівна** (1906–1942), поетеса, літературний критик, публіцист, політик, діячка ОУН, Росія – Україна

**Теліптерисові** (Thelypteridaceae), родина папоротеподібних рослин

**Теліфони** (Thelyphonida), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Теллер, Едвард** (1908–2003), фізик, керівник робіт зі створення американської водневої бомби, Угорщина – Німеччина – США

**Теллурізм**, теорія про тваринний магнетизм

**Телобласти**, дві або декілька клітин зародку у первинноротих тварин

**Телодонти** (Thelodonti або Coelolepides), підклас вимерлих безщелепних

**Телом**, дихотомічно розгалужена осьова структура

**Теломера**, ділянка ДНК на кінці хромосоми

**Теломна теорія**, вчення про спільне походження та незалежний розвиток всіх органів вищих рослин з теломів

**Теломорфоз**, напрям еволюції у бік вузької спеціалізації

**Телофаза**, заключна стадія мітозу при поділі клітини

**Телугу**, мова дравідійської сім'ї, поширена в Індії

**Телур**, хімічний елемент, символ – Te, атомний номер – 52

**Телуриди**, сполуки телуру з електропозитивними елементами, головним чином з металами

**Телурократія**, тип цивілізації або форма сучасної держави, все економічне, політичне і культурне життя яких внаслідок географічного розташування зосереджується на діяльності, що пов'язана зі сушею

**Тель-Авів**, місто, столиця Ізраїлю

**Тельманівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Тельманове**, селище міського типу, адміністративний центр Тельманівського р-ну Донецької обл.

**Тельча історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний ансамбль 14–18 ст., м. Тельч, Чехія

**Тельшайський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Тема**, 1) вербально (словесно) оформлена назва фрагмента реального, псевдореального чи ірреального світу, описаного в повідомленні; 2) частина сентенції, в якій подана відома інформація

**Тематичних груп прийом**, прийом досліджень лексики, за якого слово вивчають у зв'язку з іншими словами, пов'язаними з ним спільною темою

**Тембр**, забарвлення звуку, одна з ознак музичного звуку поряд з висотою, силою і тривалістю

**Темертей, Джеймс Костянтин** (1941), підприємець, меценат, Україна – Росія

**Темза**, найбільша річка Великобританії

**Темідові** (Themidaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку холодковітих

**Темін, Говард Мартін** (1934–1994), генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1975), США

**Темники**, перелік тем, заборонених для висвітлення й публічного обговорення у ЗМІ, форма прихованої цензури

**Темнос**, обгороджена священна ділянка в Стародавній Греції і Стародавньому Сході

**Темноцефали** (Temnocerphala), тварини з родини Temnocerphalidae

**Темп**, 1) ступінь швидкості здійснення чого-небудь; 2) у музиці – швидкість перебігу (зміни) метричних рахункових одиниць

**Темп мовлення**, швидкість, з якою вимовляють мовні елементи за певний відрізок часу

**Темпера**, 1) фарби, в'язучою речовиною яких є натуральні емульсії на основі жовтка яєць або суміші білка з жовтком, сік рослин, глей; 2) живопис (розпис), який виконано темперними фарбами

**Темперамент**, стійка сукупність типологічних особливостей людини

**Температур амплітуда**, різниця між мінімальними і максимальними абсолютними або середніми температурами повітря за добу, місяць або рік

**Температура**, 1) один із основних параметрів, що характеризує тепловий стан системи; 2) тепловий стан тіла або середовища; 3) ступінь нагрівання речовини, вимірюваного термометром (наприклад, Т. кипіння)

**Температура абсолютна**, температура, що бере відлік від абсолютного нуля

**Температура критична**, температура, при якій густина і тиск насиченої пари стають максимальними, а густина рідини, що перебуває у динамічній рівновазі з парою, стає мінімальною

**Температура радіаційна**, фізичний параметр, що характеризує сумарну (по всіх довжинах хвиль) енергетичну яскравість випромінюючого тіла

**Температури активні**, температури повітря, що перевищують +10°C в середньому за добу

**Температури низькі**, температури, при яких тепловий рух атомів речовини в конденсованому стані зменшується настільки, що починають проявлятися її квантові властивості

**Темпи еволюції**, швидкість еволюційного процесу

**Темплет**, виріб, що являє собою двовимірне зображення предмета у вигляді його спрощеної ортогональної проекції в установленому масштабі

**Темплони**, первісні іконостаси

**Темпоральність політики**, часова властивість політики, яка визначає плинність політичних процесів, можливість констатації їхнього початку й часу закінчення, зв'язок політичних явищ із загальним перебігом розвитку цивілізаційних утворень (суспільств, держав, класів)

**Темпура**, категорія страв японської кухні

**Тен, Борис** (1897–1983), поет та перекладач, Україна

**Тен, Іпполит** (1828–1893), філософ-позитивіст, естет, письменник, історик, психолог, основоположник культурно-історичної школи у мистецтвознавстві, Франція

**Тенандрит**, мінерал класу сульфатів, сульфат натрію острівної будови

**Тенар, Луї-Жак** (1777–1857), хімік, першовідкривач бору, Франція

**Тенге**, національна валюта Казахстану

**Тенглі, Жан** (1925–1991), скульптор, представник кінетичного мистецтва, Швейцарія

**Тенглі музей**, музей скульптора-кінетиста Жана Тенглі у м. Базель (Швейцарія)

**Тенденція**, 1) шлях, напрям розвитку ідеї, задуму; 2) відображення ідейно-емоційного змісту твору, авторське тлумачення художньої ідеї через систему художніх образів; 3) напрям розвитку будь-якого процесу, що має наукове та логічне пояснення

**Тендер**, 1) письмова пропозиція цінних паперів; 2) оголошення конкурсу для продавців на товари із заздалегідь обумовленими характеристиками

**Тендиніт**, хвороба людини, пов'язана із запаленням сухожилка

**Тенді, Джессіка** (1907–1994), актриса, «Срібний ведмідь» (1990), «Оскар» (1990), США

**Тендовагініт**, хвороба жінок, пов'язана із запаленням сухожилкової піхви

**Тендрівська затока**, затока Чорного моря біля узбережжя Херсонської обл.

**Тендрівська коса**, півострів у північній частині Чорного моря біля берегів Херсонської обл.

**Тендряков, Володимир Федорович** (1923–1984), письменник, автор конфліктних повістей про духовно-моральні проблеми сучасного йому життя, Росія

**Тензодатчик опору**, вимірювальний перетворювач деформації твердого тіла, що викликаються механічними напруженнями, в сигнал (зазвичай електричний) для подальшої передачі, перетворення та реєстрування

**Тензометр**, прилад для вимірювання деформацій, що викликаються механічним навантаженням в твердих тілах

**Тензор кривини**, тензор Рімана, тензор внутрішньої кривини многовида, з'являється при розгляді комутатора коваріантних похідних коваріантного вектора

**Тензора згортання**, операція тензорної алгебри, що ставить у відповідність мішаному тензору тензор меншої валентності

**Тензорезистор**, резистор, опір якого змінюється при механічній деформації

**Тенін, Борис Михайлович** (1905–1990), актор театру і кіно, народний артист СРСР (1981), Росія

**Теніс**, вид спорту, гра з м'ячем і ракеткою на спеціальному майданчику – корті

**Теніс настільний**, вид спорту, гра з м'ячем і ракеткою на спеціальному прямокутному столі, входить до програми Літніх Олімпійських ігор

**Тенісний корт**, майданчик для спортивної гри з м'ячем і ракетками, що має певну розмітку і натягнуту (посередині майданчика) сітку заввишки 91 см

**Тенішев, Едхям Рахімович** (1921–2004), мовознавець-тюрколог, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Тенія**, у доричному ордері – увінчувальна поличка, яка відділяла фриз від архітрава

**Теннант, Смітсон** (1761–1815), хімік, довів, що діамант складається із чистого вуглецю, відкрив іридій і осмії, його іменем названо мінерал теннантит, Велика Британія

**Теннант, Фредерік Роберт** (1866–1957), богослов, англіканський теолог, Велика Британія

**Теннессі (річка)**, річка у США, ліва притока Огайо, 1050 км  
**Теннессі (штат)**, штат США

**Тенніс Фердінанд** (1855–1936), соціолог та історик філософії, один із основоположників формальної школи соціології, Німеччина

**Тенніс, Фердинанд** (1855–1936), соціолог, один із основоположників формальної соціології, Німеччина

**Тенніссон, Алфред** (1809–1892), поет, яскравий виразник сентиментально-консервативного світогляду вікторіанської епохи, Велика Британія

**Тенор**, високий чоловічий голос

**Тенорит**, мінерал, що містить мідь, відноситься до підкласу простих оксидів

**Теночтітлан**, одна з стародавніх назв м. Мехіко (Мексика)

**Тенреки** (Tenrecidae), ряд плацентарних ссавців

**Тенрекові** (Tenrecidae), родина ссавців ряду комахоїдних

**Тент**, покриття, парусинове (з іншого тканого/нетканого матеріалу) чи плівкове покриття будівель і споруд полегшеної конструкції (намети, навіси, павільйони тощо)

**Тентакулати**, щупальцеві (Tentaculata), клас кишковопорожнинних тварин типу реброплавів

**Тентакуліти** (Tentaculita), клас вимерлих морських молюсків

**Теоброрма** (Theobroma), рід рослин родини мальвових

**Теобромін**, алкалоїд, що міститься, здебільшого, у бобах какао

**Теогонія**, сукупність міфів про походження і родовід богів

**Теодобальд** (бл. 535–555), король франків (548–555)

**Теодоберт I** (500–548), король франків (533–548)

**Теодоберт II** (587–612), король франків (596–612)

**Теодицея**, боговиправдання, релігійно-філософське вчення, яке має на меті усунути суперечності між вірою в справедливого Бога і наявністю зла на землі

**Теодоліт**, прилад для вимірювання горизонтальних і вертикальних кутів при геодезичних роботах, топографічних, геодезичних та маркшейдерських зйомках, у будівництві і т. п.

**Теодор I** (?–649), 73-й папа римський (642–649)

**Теодор II** (840–897), 115-й папа римський (897)

**Теодоракіс, Мікіс** (1925), композитор, політик, Греція

**Теодоріх I (король вестготів)** (?–451), король вестготів (418–451)

**Теодоріх I (король франків)** (бл. 486–534), король франків (511–534)

**Теодоріх II (король вестготів)** (?–466), король вестготів (453–466)

**Теодоріх II (король франків)** (587–613), король франків (593–613)

**Теодоріх III** (654–691), король франків (673 та 675–691)

**Теодоріх IV** (712–737), король франків (721–737)

**Теодоріх Великий** (451–526), вождь остготів (470–526)

**Теодоріх Празький** (?–1381), живописець, вважається першим чеським представником образотворчого мистецтва, Чехія

**Теодульф** (750/760–821), поет та релігійний діяч епохи Карла Великого, Франція

**Теократія**, форма державного правління, за якої безпосереднім носієм влади вважається Бог, а її реалізація здійснюється переважно духівництвом, главою церкви і кліру

**Теологія**, систематизований виклад релігійного вчення про Бога, сукупність вироблених певною релігією доказів істинності власних догм, правил і норм життя духовенства і віруючих, боговстановленості віровчення і церкви

**Теологія визволення**, теорія і практика, що виникли в Латинській Америці наприкінці 1960-х на хвилі зміни самоусвідомлення місцевих християнських церков в умовах краху колоніальних імперій і встановлення військових диктатур

**Теологія діалектична**, одна з течій протестантської теології, що склалася у 1920–1930-х

**Теологія звільнення**, одна з соціальних концепцій у сучасному католицизмі, що набула поширення у 1960-х у країнах Латинської Америки (Перу, Нікарагуа, Бразилія та ін.)

**Теологія католицька**, система обґрунтування релігії, зокрема християнського, вчення про Бога, його якості, ознаки, властивості; комплекс доказів істинності догматики, релігійної моралі, правил і норм життя віруючих та духовенства

**Теологія культури**, теологічна концепція протестантизму

**Теологія ліберальна**, напрям у протестантизмі, що виник в епоху Просвітництва

**Теологія мертвого Бога**, напрям у секулярній теології

**Теологія миру**, напрям у сучасному протестантизмі і католицизмі, що виник у 1960-х і розглядає сукупність життєво важливих проблем, від вирішення яких залежить подальша доля людства

**Теологія надії**, одна з концепцій у сучасному протестантизмі, що склалася у 1960–1970-х і має своїм основним завданням усунути суперечності між вірою в Бога і наявністю зла на землі

**Теологія політики**, напрям у католицизмі і протестантизмі, що виник у 1940–1970 й інтерпретує політику через її суто критичний зміст

**Теологія політична**, різновид теології, який зосереджується на соціальних і політичних проблемах, пов'язаних із перетином світського й сакрального порядків, що виводить на визначення ролі релігії й церкви у соціально-політичних процесах

**Теологія протестанська**, релігійно-теологічна система, що ґрунтується на основних засадах протестантського віровчення

**Теологія революції**, течія в західній соціальній теології, ідеї якої поширилися у 1960-х у низки країн Європи і Латинської Америки

**Теологія розвитку**, напрям у теології сучасного католицизму, згідно з яким світ створив Бог і весь час його розвиває, усі сфери суспільного буття перебувають у стані постійної гуманізації, суб'єктом якої є людина як співпрацівник Бога

**Теорелль, Аксель Гуго Теодор** (1903–1982), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1955), Швеція

**Теорема**, положення чи твердження, істинність якого встановлюють за допомогою доведення, заснованого на аксіомах чи на доведених раніше положеннях

**Теоретичних досліджень методи**, засоби наукового пізнання, які застосовуються на теоретичному рівні дослідження, де здійснюється перехід від явища до сутності, тобто встановлення законів існування об'єкта

**Теорія**, 1) найрозвиненіша форма організації наукового знання, яка дає цілісне уявлення про сутність, закономірності розвитку об'єкта дослідження; 2) логічне узагальнення практичного досвіду; 3) загальні міркування на противагу практичній діяльності

**Теорія еволюції**, наукова теорія, що пояснює поступальний розвиток життя на Землі від простих форм (клітини, бактерії) до складних

**Теорія катастроф**, катастрофізм, застаріла система уявлень про зміни живого світу в часі під впливом подій, що призводять до масового вимирання організмів

**Теософія**, релігійно-філософське вчення, що проголошує предметом пізнання божественну мудрість, а його джерелом – містичну інтуїцію та одкровення

**Теотіуакан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, доколумбове місто у долині Мехіко, на території якого розташовані найбільші піраміди Месоамерики, штат Мехіко, Мексика

**Теофанія**, телеологічне з'явлення Бога у світ в явищах природи або у вигляді живої істоти

**Теофілін**, метилксантин, похідне пурину, гетероциклічний алкалоїд рослинного походження

**Теофіполь**, селище міського типу, адміністративний центр Теофіпольського р-ну Хмельницької обл.

**Теофіпольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Теофраст** (371–287 до н. е.), філософ, природознавець, теоретик музики, Стародавня Греція

**Теофрастові** (Theophrastaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Теоцентризм**, основоположний принцип, згідно з яким єдиний Бог – абсолютне начало і центр Всесвіту, що зумовлює собою буття і сенс існування всього живого

**Тепле**, селище міського типу Сорокинського р-ну Луганської обл.

**Теплий, Ярослав Васильович** (1961), композитор, письменник, поет, етнограф, етнолог, музикознавець, хормейстер, співак, збирач лемківського фольклору, Україна

**Теплик**, селище міського типу, адміністративний центр Теплицького р-ну Вінницької обл.

**Теплиця**, основний і найбільш сучасний вид стаціонарних культивацийних споруд, що виконують функцію тепличного комбінату

**Теплицький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Тепліц, Єжи Бонавентура** (1909–1995), історик, громадський діяч, кінокритик і кінознавець, голова Міжнародної федерації кіноархівів (1948–1972), Україна – Польща

**Теплобачення**, метод отримання зображень предметів в темряві за допомогою інфрачервоних променів

**Теплов, Борис Михайлович** (1896–1965), психолог, засновник наукової школи диференційованої психології, Росія

**Теплов, Григорій Миколайович** (1717–1779), сенатор Російської імперії, ініціатор скасування гетьманства в Україні, Росія

**Тепловий баланс земної поверхні**, сума потоків тепла, що приходять на земну поверхню і йдуть від неї

**Тепловий потік**, кількість теплоти, яка проходить через конструкцію або середовище за одиницю часу

**Теплові пояси**, температурні пояси, зони з певними температурними умовами, розташовані уздовж паралелей навколо земної кулі

**Тепловізор**, оптико-електронний прилад для візуалізації температурних полів і вимірювання температури

**Тепловозобудування**, галузь транспортного машинобудування, що спеціалізується на розробці, проектуванні, і виробництві тепловозів, вдосконаленні їх типів і конструкцій, створенні технологій та організації виробництва

**Теплогенератор**, апарат для приготування підігрітого повітря, який призначається для обігрівання і сушіння будинків

**Теплодар**, місто Одеської обл.



**Теплоелектроцентрально́**, електростанція, що використовує пару, котру отримують в парогенераторі для вироблення електроенергії і теплофікації споживачів

**Теплоенергетика**, галузь енергетики, в якій електроенергія виробляється за рахунок спалювання теплоносіїв (вугілля, газу, мазуту тощо)

**Теплоємність**, 1) властивість матеріалу акумулювати теплоту при нагріванні; 2) відношення одержаної тілом кількості тепла до зміненої температури тіла, що відбулася при цьому; 3) кількість теплоти, що передається масі матеріалу при підвищенні його температури на один К

**Теплоізоляція**, комплекс заходів, що дає змогу скоротити втрати тепла з приміщень, а також захистити від зовнішніх теплових впливів і є засобом зниження енергоємності опалення

**Теплокровність**, здатність організмів підтримувати відносно сталу високу температуру тіла

**Теплолокатор** (інфрачервоний локатор), оптико-електронний пристрій для виявлення (розпізнавання) об'єктів (цілей) і встановлення їх місця розташування за допомогою електромагнітних хвиль

**Теплообмін**, сукупність пов'язаних з хаотичним рухом мікрочастинок мікроскопічних процесів, що приводять до передачі енергії від одного тіла до іншого без виконання мікроскопічної роботи

**Теплообмінник**, пристрій для здійснення теплообміну

**Теплопеленгація**, визначення напрямку (пеленгу) на об'єкти по їхньому власному тепловому випромінюванню, різновид пеленгації (пасивна теплолокація)

**Теплопередача**, перенесення теплоти від одного навколишнього середовища через конструкцію до іншого навколишнього середовища

**Теплоперенесення**, теплообмін між двома теплоносіями або іншими середовищами через поверхню розділу між ними

**Теплопостачання**, забезпечення теплом за допомогою теплоносія (гарячої води або пари) систем опалення, вентиляції, гарячого водопостачання у житлових, громадських і промислових будинках та використання тепла для технологічних потреб

**Теплопровід**, сукупність інженерних споруд для переміщення теплоносія у системах теплопостачання від джерела тепла до споживача

**Теплопровідність**, сукупність незворотних фізичних процесів переносу тепла атомно-молекулярного процесу; передача теплової енергії в результаті теплового руху або взаємодії мікрочастинок від більш нагрітих тіл (або їх ділянок) до менш нагрітих

**Теплопродукція**, утворення теплоти в тваринному організмі внаслідок тканинного енергообміну

**Теплостійкість**, здатність матеріалів витримувати протягом тривалого часу дію підвищеної температури без істотного погіршення їх властивостей

**Теплота**, енергетична характеристика процесу теплообміну, визначається кількістю енергії, яку отримує (віддає) тіло (фізична система) у процесі теплообміну

**Теплотехніка**, загальнотехнічна дисципліна, що вивчає методи отримання, перетворення, передачі і використання теплоти, а також принцип дії і конструктивні особливості тепло- та парогенераторів теплових машин, агрегатів і пристроїв

**Теплофізика будівельна**, наукова дисципліна, розділ будівельної фізики, яка розглядає процеси передачі тепла, перенесення вологи і проникнення повітря в будівлі і їх конструкції і розробляє інженерні методи розрахунку цих процесів

**Теплофізики технічної інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України

**Тепонацтлі**, барабан, що використовувався індіанцями Месоамерики

**Тера...**, частина назв одиниць фізичних величин, що служать для утворення найменувань кратних одиниць, що дорівнюють 10 у 12-му ступені вихідних одиниць

**Тераї**, різновид територій, заболочені території біля підніжжя Гімалаїв (Індія)

**Теракота**, вироби з випаленої глини, неглазуровані з кольоровим пористим черепком

**Терапевти**, близька до палестинського загального руху юдейська секта

**Терапія**, у широкому сенсі – лікування, у вузькому – лікування методами, які не потребують хірургічної операції

**Терапія аурикулярна**, стимуляція мікроголками точок акупунктури

**Терапія ігрова**, метод лікувально-педагогічного впливу на дітей та дорослих, які хворіють на різні емоційні порушення, страхи, неврози тощо

**Терапія киснева**, лікування киснем

**Терапія мануальна**, лікування опорно-рухового апарату за допомогою рук

**Терапія надвисокочастотна**, лікування хвилями надвисокої частоти

**Терапія променева**, лікування радіоактивним випромінюванням

**Терапія шокова**, комплекс радикальних економічних реформ, що спрямовані на «лікування» економіки держави, виведення її з економічної кризи

**Терапсиди** (Therapsida), ряд вимерлих плазунів підкласу звіроподібних

**Тераріум**, посудина для утримання суходільних тварин

**Тераса**, 1) форма рельєфу, що має вигляд уступів або сходів з більш-менш горизонтальною поверхнею; 2) архітектурно оформлений відкритий або напіввідкритий майданчик, який прилягає до будинку

**Тераса корінна**, ерозійна тераса, річкова тераса, вироблена в товщі корінних порід процесами глибинної ерозії

**Тераса морська**, озерна тераса, елемент давнього рельєфу узбереж великих озер і морів

**Тераси надзаплавні**, річкові тераси, що підносяться над заплавою річки і розділені між собою уступами

**Тераси річкові**, горизонтальні або слабо нахилені поверхні-майданчики на схилах річкових долин, обмежені уступами

**Терасування схилів**, агромеліоративний прийом, що означає створення на схилах ступенів (штучних терас)

**Тератогенез**, формування аномалій у процесі ембріонального розвитку

**Тератологія**, наука, яка вивчає вроджені потворності в рослинних і тваринних царствах

**Тератоми**, пухлини, що утворюються з моноцитів

**Тербій**, хімічний елемент, символ – Tb, атомний номер – 65

**Тербрюгген, Гендрік** (1588–1629), живописець, Нідерланди

**Тердалеулі**, група грузинської інтелігенції 19 ст., що акцентувала увагу на врахуванні досвіду і досягнень російської культури з метою використання їх для прогресивного розвитку грузинської культури

**Тергіт**, спинна склеротизована частина сегментарного кільця членистоногих

**Терджуман**, найстаріша в світі мусульманська газета, видавалася у м. Бахчисарай (тепер – АР Крим) у 1883–1918

**Теребля**, річка у Закарпатській обл., права притока Тиси, 91 км

**Теребовля**, місто, адміністративний центр Теребовлянського р-ну Тернопільської обл.

**Теребовлянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Тереза Калькуттська** (1910–1997), черниця, засновниця Ордена милосердя, блаженна католицької церкви, Нобелівська премія миру (1979), Македонія – Албанія – Індія

**Терези (пристрій)**, пристрій або прилад для визначення маси тіл (зважування)

**Терези (сузір'я)**, зодіакальне сузір'я

**Терезине**, селище міського типу Білоцерківського р-ну Київської обл.

**Терек**, річка у Росії, впадає до Каспійського моря, 620 км

**Тереля, Йосип Михайлович** (1943–2009), діяч Української греко-католицької церкви, релігійний дисидент, Україна – Канада

**Терем**, 1) верхній житловий ярус хором давньоукраїнських (давньоруських) великих будинків, що споруджувався над сіньми; 2) висока житлова будівля на стовпах або над ворітьми, з'єднана з хорами переходами

**Теремне**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Острозький р-н Рівненської обл.

**Терен колючий** (*Prunus spinosa*, *Prunus moldavica*), вид рослин родини розових

**Теренін, Олександр Миколайович** (1896–1967), хімік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Терентьєв, Віктор Сергійович** (1928), режисер, народний артист УРСР (1981), Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Тересва**, селище міського типу Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Терешин, Володимир Іванович** (1938–2010), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Терешкова, Валентина Володимирівна** (1937), космонавт, перша жінка у світі, яка побувала в космосі, Росія

**Терещенки**, династія українських підприємців, меценатів та політиків з середини 19 ст.

**Терещенко, Нікола Артемійович** (1819–1903), підприємець, благодійник, меценат, Україна

**Терещенко, Федір Артемійович** (1832–1894), підприємець, меценат, колекціонер, один із засновників «Товариства цукрово-бурякових і рафінадних заводів братів Терещенків», Україна

**Терещук, Борис Павлович** (1945), спортсмен та тренер (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1968) та Європи (1971), Україна

**Терещук, Вікторія Анатоліївна** (1982), спортсменка (п'ятиборство), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон світу (2011) та Європи (2008), Україна

**Терещук-Антипова, Тетяна Вікторівна** (1969), спортсменка (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон Європи (1998), Україна

**Територіально-виробничий комплекс**, взаємозалежне і взаємообумовлене поєднання галузей матеріального виробництва на певній території

**Територіальної цілісності принцип**, один із основних принципів сучасного міжнародного права

**Території із змішаним режимом**, простори, які не входять до складу державних територій, але на які поширюються суверенні права певних держав

**Території міжнародні**, простір, на який не поширюється суверенітет жодної із держав

**Території несамоверхні**, території, народи яких ще не досягли повного самоврядування й відповідальності за управління якими несуть або беруть на себе певні члени ООН

**Територія**, 1) частина земної поверхні (суші) у встановлених природними рубежами або правовими документами межах; 2) земельний простір, що виділяється на підставі певних і має чітко окреслені межі (територія будівельного майданчика, району, області, держави)

**Територія держави**, обмежена кордонами частина земної кулі, що знаходиться під суверенітетом певної держави

**Територія пріоритетного розвитку**, частина території країни, де запроваджено спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії національного законодавства

**Теріодонти**, підряд вимерлих плазунів

**Теріологія**, мамаліологія, розділ зоології, що вивчає ссавців

**Теріофауна**, видовий склад ссавців

**Теркс і Кайкос**, острови, заморська територія Великої Британії в Карибському морі

**Терлецький, Євген Петрович** (1892–1938), політик, дипломат, народний комісар юстиції УСРР (1920–1921), Україна

**Терлецький, Омелян Антонович** (1873–1958), історик, дійсний член НТШ (1921), Україна

**Терлецький, Остап Степанович** (1850–1902), публіцист, літературознавець, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Терм**, у інформаційних технологіях – у формалізованих мовах прикладних логіко-математичних числень аналог підмета або доповнення природних (розмовних) мов, тобто вираз (слово), що позначає («описує») предмет універсалу

**Терма**, антична давньоримська громадська лазня, у якій крім власне лазневих помешкань були й інші – спортивні, призначені для відпочинку тощо

**Термен, Лев Сергійович** (1896–1993), інженер, конструктор музичного інструменту – терменвокса, один із винахідників телевізійної передачі сигналу, системи відеоспостереження, сигналізації, безконтактного підслуховуючого пристрою та ін., Росія

**Термен, Льюїс Медисон** (1877–1956), психолог і педагог, автор основного американського варіанта системи тестів Біне – Сімона (Термен-Станфордська шкала), призначеного для вивчення розумових здібностей дітей, США

**Термідор**, 1) контрреволюційний переворот, що стався 9 термідора (27.07.1794), внаслідок якого було ліквідовано якобінську диктатуру; 2) одинадцятий місяць (19/20 липня – 17/18 серпня) французького республіканського календаря

**Термін**, 1) слово або сполучення слів, що чітко визначають використовуване в межах конкретної галузі поняття і показують його взаємозв'язок з іншими поняттями; найменування; 2) відрізок часу

**Термін служби**, період часу від початку експлуатації виробу (в роках, місяцях, добах) до моменту виникнення граничного стану, який обумовлений у технічній документації, або до моменту вибракування

**Термінал**, в обчислювальній техніці – термінальний пристрій, абонентський пульт, пристрій, призначений для введення інформації в систему і виведення інформації з неї, наприклад при взаємодії людини з ЕОМ

**Термінальний**, те ж саме, що кінцевий, межовий, заключний

**Термінатор (в астрономії)**, лінія розділу освітленої і неосвітленої Сонцем частин поверхні космічного тіла

**Термінатор (у техніці)**, пристрій, що забезпечує поглинання імпульсів на кінці довгої сигнальної лінії

**Термінізм**, ідеалістичне філософське вчення, яке твердить, що всі загальні поняття – це слова, найменування, породжені лише людським мисленням і не співвідносні з об'єктами реальної дійсності

**Термінографія**, аспект термінологічної роботи, пов'язаний із реєструванням і подаванням термінологічних даних

**Термінологія**, термінознавство, 1) система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва, життя або сукупність усіх термінів певної мови; 2) розділ лексикографії, що досліджує терміни різних галузей знань; інша назва

**Термістор**, теплоелектричний напівпровідниковий прилад, що використовує залежність електричного опору напівпровідника від температури середовища

**Терміт**, порошкоподібна суміш алюмінію з оксидами металів (переважно залізною окалиною), яка здатна інтенсивно горіти, виділяючи велику кількість тепла

**Терміти** (Isoptera), ряд комах типу членистоногих

**Термо...**, частина складних слів, що означає 1) відношення до тепла, температури; 2) перероблений, отриманий за допомогою тепла, високих температур

**Термоанемометр**, прилад для вимірювання швидкості потоку рідини чи газу від 0,1 м/с і більше

**Термобарокамера**, герметична камера, в якій можна змінювати не тільки тиск повітря (як у звичайній барокамері), а й його температуру

**Термограф**, автоматичний прилад для вимірювання і реєстрації температури повітря, води та ін.

**Термографія**, репрографічні способи копіювання документів, що ґрунтуються на теплочутливих властивостях копіювальних матеріалів

**Термодинаміка статистична**, розділ термодинаміки

**Термодинаміки другий принцип**, друге начало термодинаміки, один із основних законів фізики, закон про неспадання ентропії в ізольованій системі

**Термодинаміки перше начало**, одне з основних положень термодинаміки, є по суті законом збереження енергії у застосуванні до термодинамічних процесів

**Термодрук**, перевід зображення (звичайно на тканину) під впливом високої температури

**Термоелектрики інститут НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Термоізоляційні матеріали**, пористі легкі матеріали, призначені для утеплення стін і перекриттів будинків під час зимових робіт на будівництві (зимове бетонування) для ізоляції водо- і паропроводів тощо

**Термоізоляція**, покриття або опорядження елементів будівельних конструкцій (сантехнічного та іншого устаткування) матеріалами малої теплопровідності з метою зменшення теплових втрат

**Термокарст**, тип карсту, процес нерівномірного просідання поверхні в районах розвитку постійної або сезонної мерзлоти ґрунтів

**Термокомпенсація**, метод компенсації позитивних значень температурних коефіцієнтів елементів частотозадавальних кіл за допомогою керамічних конденсаторів постійної ємності з негативним температурним коефіцієнтом ємності

**Термоліт**, матеріал, який одержують випалюванням щебеню або підготовлених гранул кременистих опалових порід (діатоміту, трепелу, опоку та ін.)

**Термометр**, градусник, прилад з вкладеною в нього шкалою для вимірювання температури за допомогою контакту з досліджуванним середовищем (з повітрям, ґрунтом, водою, іншими матеріалами чи тілами)

**Термометр газовий**, прилад для вимірювання температури, заснований на законі Шарля

**Термопара**, пристрій для вимірювання температури, що складається з двох спаяних різнохідних електропровідних матеріалів

**Термопласти**, пластмаси на основі лінійних полімерів, які допускають повторне формування при нагріванні

**Термопсис** (Thermopsis), рід рослин родини бобових

**Терморегуляція (в біології)**, сукупність фізіологічних процесів, спрямованих на підтримання певної температури тіла

**Терморезистор**, напівпровідниковий резистор із залежністю опору від температури

**Терморцепція**, сприйняття рецепторами зміни температури

**Термосбенові** (Thermosbaenacea), ряд ракоподібних тварин

**Термостат**, фізичне тіло або пристрій, що забезпечує сталість температури у системі

**Термосфера**, шар атмосфери, починаючи із висоти 80–90 км

**Термотривкість**, термічна стійкість, властивість крихких матеріалів зберігати механічні характеристики і структуру при одно- або багаторазовій термічній дії

**Термофіли**, тип екстремофілів, організми, які живуть при відносно високих температурах, понад 45 °C

**Тернер, Джозеф Меллорд Вільям** (1775–1851), живописець-пейзажист, аквареліст та графік, представник романтизму, попередник імпресіонізму, Велика Британія

**Тернер, Тіна** (1939), рок-співачка і танцівниця, автор пісень, актриса, 8 премій «Греммі», США

**Тернерові** (Turneraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Терни**, селище міського типу Недригайлівського р-ну Сумської обл.

**Тернівка**, місто Дніпропетровської обл.

**Терновий, Костянтин Сергійович** (1924–1997), патофізіолог, академік АН УРСР (1982), Україна

**Тернопіль**, місто, адміністративний центр Тернопільської обл. та Тернопільського р-ну

**Тернопільська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Тернопільський національний економічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Тернопіль з 1966

**Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Тернопіль з 1940

**Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Тернопіль з 1960

**Тернопільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Тернстремієві** (Ternstroemiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересцвітих

**Тернувате**, селище міського типу Новомиколаївського р-ну Запорізької обл.

**Тер-Ованесян, Ігор Арамович** (1938), спортсмен та тренер (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1960, 1964), чемпіон Європи (1958, 1962, 1969), Україна – Росія

**Тер-Ованесян, Ігор Арамович** (1938), спортсмен (легка атлетика), тренер, бронзовий призер Олімпійських ігор (1960, 1964), чемпіон Європи (1958, 1962, 1969), Україна

**Терон, Шарліз** (1975), актриса, продюсер, «Срібний ведмідь» (2004), «Оскар» (2004), США

**Терор 1794**, під час Великої французької революції – революційна боротьба якобінського Конвенту проти явних і вигаданих ворогів революції

**Терор політичний**, опозиційна діяльність екстремістських організацій або окремих осіб з метою систематичного або одиничного використання насильства (або його загрози) з метою залякування будь кого

**Терор червоний**, система примусових репресивних (як правило, позасудових заходів), які застосовувалися радянською владою в Росії та інших радянських республіках у період «воєнного комунізму» й громадянської війни (1918–1920)

**Тероризм**, 1) здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; 2) дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства, політичних вбивств, провокацій

**Тероризм державний**, політика держави, спрямована на досягнення політичних інтересів за допомогою насильства й репресій, як усередині країни, так і на міжнародній арені

**Тероризм етнічний**, тероризм, який прагне до зміни форми державного устрою, створення самостійної держави або досягнення часткових змін статусу певних етнічних утворень

**Тероризм інформаційний**, 1) політика і тактика терору за допомогою інформаційних технологій; 2) терористичні дії, спрямовані на інформаційний підрив і дестабілізацію суспільства

**Тероризм міжнародний**, різновид тероризму, складне суспільно-політичне явище, поширене у світовій спільноті, небезпека якого суттєво зростає з кінця 20 ст.

**Терористична організація**, стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів

**Терористичний акт**, застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків

**Терофіти**, життєва форма рослин, однорічні рослини, що переживають несприятливу (холодне або сухе) пору року у вигляді насіння



**Тероцефали** (Therocerphalia), підряд звіроподібних ряду териодонтів

**Терпентинова олія**, скипидар

**Тер-Петросян, Левон Акопович** (1945), політик, президент Вірменії (1991–1998)

**Терпигорєв, Олександр Митрофанович** (1873–1959), гірничий інженер, дослідник Донецького кам'яновугільного басейну, академік АН СРСР (1935), Росія

**Терпуг**, ріжучий інструмент у формі бруска з нанесеними на його поверхню рядами дрібних зубчиків

**Терпугові** (Hexagrammidae), родина риб ряду скорпеноподібних

**Терстон, Уільям** (1946–2012), математик, фахівець з малої топології, Премія Філдса (1982), США

**Терстоун, Луїс Леон** (1887–1955), психолог, дослідник інтелекту, піонер психометрії, відомий як автор тестів інтелекту (IQ), США

**Тертулліан** (165–240), один з найбільш значних ранньохристиянських письменників, теологів і апологетів, Римська імперія

**Тертя**, механічна взаємодія між твердими тілами, що виникає в місцях їх дотику і перешкоджає відносному переміщенню цих тіл

**Тертя внутрішнє**, властивість твердих тіл необоротно перетворювати в теплоту механічну енергію, повідомлену тілу в процесах його деформування, супроводжуються порушенням в ньому термодинамічної рівноваги

**Тертя коефіцієнт**, кількісна характеристика сили, необхідної для ковзання або руху одного матеріалу по поверхні іншого

**Терцет**, тривірш, строфа віршів з трьох рядків

**Терцина**, строфа з трьох рядків п'ятистопного ямба, в якій середній рядок риметься з першим і третім у наступній строфі, завершуючись окремим рядком, римованим із другим рядком попередньої строфи

**Терція (у видавничій справі)**, друкарський шрифт, розмір (кегль) якого дорівнює 16 пунктам (6 мм)

**Терція (у музичному мистецтві)**, 1) один з основних інтервалів, який охоплює 3 ступені; 2) третій ступінь від того, що заданий; 3) те саме, що терцевий тон

**Тершаковець, Михайло** (1883–1978), історик літератури, дослідник творчості М. Шашкевича, дійсний член НТШ (1914), Україна – США

**Терьошина, Олена Борисівна** (1959), спортсменка (академічне веслування), срібний призер Олімпійських ігор (1980), чемпіон світу (1978, 1979, 1981–1983, 1985, 1986), Україна

**Тес**, тонкі дошки з деревини хвойних порід, що їх одержують шляхом поздовжнього розпилювання колод

**Тесла, Нікола** (1856–1943), фізик, електротехнік, радіотехнік, одна з ключових постатей світової науки 19–20 ст., Хорватія – Сербія, Франція – США

**Тесламетр**, прилад для вимірювання індукції або напруженості магнітного поля в неферомагнітному середовищі

**Тесо**, мова східної зони нілотської групи шарі-нільської сім'ї ніло-сахарської макросім'ї мов

**Тест**, 1) стандартизовані завдання, за допомогою яких визначаються психофізіологічні, професійні та особисті риси особи; 2) сукупність вхідних даних для програми; 3) акт – процедура складання присяги державними службовцями у деяких країнах

**Тестамент**, 1) духовний заповіт щодо призначення спадкоємців 2) Старий і Новий Заповіт

**Тестемоніум**, форма реклами, що використовує авторитет популярної особи

**Тестостерон**, чоловічий статевий гормон, стероїд за хімічною природою

**Тестування**, у інформаційних технологіях – процес перевірки роботи програми або покладеного в її основу алгоритму

**Тесть**, батько дружини

**Тетанус**, стан довготривалого, безперервного напруження м'язу

**Тетатес**, Тутатіс, верховне божество древніх галлів, якому приносилися жертви

**Тетельбаум, Семен Ісакович** (1910–1958), радіотехнік, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Тетенс, Йоганнес Ніколаус** (1736–1807), психолог, математик, економіст, педагог, філософ, Німеччина – Данія

**Тетерів**, річка у Житомирській та Київській обл., права притока Дніпра, 365 км

**Тетерук** (*Lygurus tetrax*), вид птахів ряду куроподібних родини тетерукових, внесений до Червоної книги України

**Тетеруки** (*Lygurus*), рід птахів родини тетерукових, фауна України

**Тетерукові** (Tetraonidae), родина птахів ряду куроподібних, фауна України

**Тетеря, Павло Іванович** (бл. 1620–1671), політик, воєначальник, гетьман Правобережної України (1663–1665)

**Тетіїв**, місто, адміністративний центр Тетіївського р-ну Київської обл.

**Тетіївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Тетіс**, древній океан, який існував в епоху мезозою між древніми континентами Гондваною і Лавразією

**Тетнулді**, вершина в отрозі Безенгійської стіни, Головного Кавказького хребта в регіоні Верхня Сванетія, Грузія, висота – 4 869 м

**Тетра... , Тетр... ,** частина складних слів, що відповідає за значенням 4

**Тетрада**, 1) бівалент гомологічних хромосом; 2) група з чотирьох гаплоїдних нестиглих пилкових зерен; 3) група з чотирьох гаплоїдних спор

**Тетрадіклідові** (Tetradicladaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сапіндоцвітих

**Тетрадонтофора блакитна** (*Tetradontophora bielensis*), вид ногохвісток ряду подуроморфів, внесений до Червоної книги України

**Тетракарпові** (Tetracarpaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку ломикаменецевітх

**Тетраконх**, тип центричного храму, який має квадратне внутрішнє приміщення з прилеглими до нього чотирма апсидами

**Тетралогія**, чотири окремих літературних, музичних або кінематографічних твори, об'єднаних спільним героєм

**Тетрамеза пунктирована** (Tetramesa punctata), вид комах ряду перетинчастокрилих родини евритомідів, внесений до Червоної книги України

**Тетрамелісові** (Tetramelaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гарбузоцвітих

**Тетрамеристові** (Tetrameristaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Тетраплегія**, параліч усіх чотирьох кінцівок

**Тетраподи** (Tetrapoda; також – чотириногі або наземні хребетні), клас (іноді надклас), що охоплює всіх наземних щелепних хребетних тварин

**Тетрафісові мохи** (Tetraphidopsida), клас рослин відділу мохів

**Тетрахондрові** (Tetrachondraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Тетри**, група видів риб родини харацинових

**Тетрігідові** (Tetrigoidea), надродина прямокрилих комах

**Тетріс**, одна з найбільш відомих в світі комп'ютерних ігор

**Тетрод**, чотириелектродна лампа електронна, що має анод, катод, керувальний та додатковий (екранну сітку) електроди

**Тетродотоксин**, сильна отрута тваринного походження

**Тетрози**, моносахариди з 4-ма атомами вуглецю в молекулі

**Тетуана медина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс, м. Тетуан, Марокко

**Тетудзіро Іноуе** (1855–1944), філософ, який виступав проти християнства як несумісного з японською культурою, Японія

**Тетчер, Маргарет Хільда** (1925–2013), 71-й прем'єр-міністр Великої Британії (1979–1990)

**Тетчеризм**, неоконсервативна доктрина економічної політики уряду М. Тетчер для виходу економіки Великої Британії з кризи

**Тетяєв, Михайло Михайлович** (1882–1956), геолог-тектоніст, гіпотез контракції (стиснення) і експансії (розширення), Росія

**Теургія**, магичні дії (обряди, ритуали), спрямовані на досягнення богоподібного стану, певної мети

**Техас**, штат США

**Техасу Північного університет у Далласі**, вищий навчальний заклад, діє у м. Даллас (штат Техас, США) з 1890

**Техаський університет в Остіні**, вищий навчальний заклад, діє у м. Остін (штат Техас, США) з 1883

**Технецій**, хімічний елемент, символ – Tc, атомний номер – 43

**Техніка**, сукупність засобів людської діяльності, створених з метою здійснення процесу матеріального виробництва і задоволення невиробничих потреб суспільства

**Техніка безпеки**, складова частина охорони праці; система організаційних і технічних заходів, які запобігають впливові шкідливих виробничих факторів на працюючих

**Техніка військова**, озброєння, бойові й небойові машини, прилади, апарати й інші технічні засоби, якими оснащуються збройні сили

**Техніка комп'ютерна**, пристрої та системи пристроїв, що є компонентами комп'ютера, а також самі комп'ютери та обладнання, яке працює спільно з комп'ютерами і забезпечує деяку додаткову функціональність

**Техніка космічна**, техніка, апаратура, і різні пристрої, що використовуються в космічному просторі

**Техніка криміналістична**, розділ криміналістики, який виникнув у результаті впровадження досягнень науки у практику боротьби зі злочинністю

**Техніка кріогенна**, галузь науки і техніки, що вивчає питання отримання, підтримки і використання кріогенних температур

**Техніка організаційна**, комплекс технічних засобів для підготовки (складання, обробки, відтворення, пошуку, збереження та ін.) документації, що використовується в діяльності людини

**Техніка управління**, сукупність технічних засобів, що забезпечують механізацію та автоматизацію інформаційних процесів і створюють сприятливі умови для їх виконання у різних ланках народного господарства

**Техніко-економічне обґрунтування**, передплановий і передпроектний документ, що обґрунтовує економічну доцільність і господарську необхідність проектування, будівництва або реконструкції підприємства

**Техніко-економічні норми**, планові величини, що визначають основні характеристики використання виробничих і трудових ресурсів підприємств

**Техніко-економічні показники**, 1) величини, що характеризують матеріально-виробничу базу підприємства, а також ступінь її використання; 2) регламентовані нормами різні показники для визначення економічної доцільності проектних рішень

**Технікум**, прийнята в Україні й низці інших країн назва основного типу спеціального навчального закладу, що готує кадри з середньою спеціальною освітою

**Техніцизм**, оцінка техніки як явища, що має безумовну значущість для людства

**Технічне забезпечення бойових дій**, озброєння, бойові й небойові машини, прилади, апарати й інші технічні засоби, якими оснащуються збройні сили

**Технічне завдання**, ТЗ, вихідний документ для здійснення різних досліджень і проектування нових виробів і споруд

**Технічне регулювання**, правове регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання

обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, персоналу та органів

**Технічний стан**, стан, який характеризується в певний момент часу, за певних умов зовнішнього середовища значеннями параметрів, установлених технічною документацією на об'єкт

**Технічні засоби захисту**, технічні пристрої і технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і суміжних прав

**Технічні ресурси**, сукупність матеріальних цінностей, засобів виробництва, які беруть участь та обслуговують виробничий процес у багатьох виробничих циклах протягом тривалого часу

**Технічні умови**, нормативно-технічний документ, що встановлює вимоги щодо конкретної продукції (модулів, марок, типів, артикулів та ін.), яким повинна відповідати продукція, процес або послуги

**Техногенез**, процес зміни природних комплексів під впливом виробничої діяльності людини

**Технократія**, влада технічних фахівців, ідейно-теоретичне обґрунтування цієї влади, тип політичного режиму, в якому технократи посідають домінуюче становище

**Технології передача міжнародна**, сукупність економічних відносин різних країн з приводу передавання науково-технічних досягнень

**Технології архівні**, сукупність методів виконання комплексу послідовних і взаємопов'язаних робіт з архівними документами, спрямованих на забезпечення їхньої збереженості й використання ретроспективної документної інформації

**Технології інформаційно-маніпулятивні**, різновид політичних технологій маніпулятивного впливу на політичну свідомість і поведінку, що здійснюється з метою ефективної організації та управління комунікацією між політичними суб'єктами і громадянами

**Технології політичні**, сукупність прийомів, методів, способів, процедур, які використовують суб'єкти політичної діяльності (особистості, політичні й суспільні групи, політичні партії, громадські об'єднання, групи тиску тощо)

**Технологічна карта**, технічний документ, що визначає зміст і порядок виробничих операцій, які необхідні для виготовлення деталі, збору агрегату, спорудження об'єкта і т. д. і який узгоджений і затверджений у встановленому порядку

**Технологічний процес**, частина виробничого процесу, дії зі зміни стану предмета праці

**Технологічність**, сукупність властивостей конструкції, що визначає її пристосованість до раціонального витрачання трудових і матеріальних ресурсів при підготовці виробництва та промислового випуску, а також при технічному обслуговуванні й ремонті під час експлуатації

**Технологія**, сукупність методів впливу знарядь праці на різноманітні властивості предметів праці, внаслідок якого людина активно взаємодіє з природою

**Технологія виборча**, засіб впливу на громадян, що застосовується з метою популяризації та успішного обрання на виборах певного кандидата чи політичної сили

**Технологія космічна**, технології, які можуть бути реалізовані тільки в космосі

**Технологія управління**, сукупність формалізованих і неформалізованих операцій і прийомів їх виконання апаратом управління та особами, що приймають рішення

**Технополіс**, спеціально створене науково-виробниче містечко – супутник промислового або наукового центру

**Технософт**, Міжнародний науковий центр технологій програмування, установа Відділення інформатики НАН України

**Техносфера**, сукупність штучних об'єктів у межах географічної оболонки Землі

**Технотоп**, 1) найвищі досягнення цивілізації в науці і техніці; 2) технологічно довершені вироби; 3) високі технології (інформаційні, лазерні, нано-і біотехнології тощо); 4) складові технополісів; 5) підприємства, оснащені за останнім словом науки і техніки

**Технофобія**, страх і неприязнь до передових технологій або складних електронних пристроїв

**Тецу Катаяма** (1887–1978), політик, прем'єр-міністр Японії (1947–1948)

**Тецуро Вацудзе** (1889–1960), філософ, культуролог, Японія

**Течжон**, місто у Південній Кореї, 1,4 млн мешканців

**Течії екваторіальні зворотні**, компенсаційні теплі течії в океанах в східних частинах екваторіальних поясів, що відводять надмір води, нагромадженої у західних регіонах океанів через північну і південну екваторіальні течії

**Течії морські**, поступальні рухи мас води в морях і океанах

**Течії мусонні**, поверхневі вітрові течії в океанах і морях, що викликаються мусонами

**Течії повітряні західні** (західний перенос), переважаючий перенос повітря із заходу на схід в тропосфері і стратосфері помірних широт, а також у верхній тропосфері і стратосфері тропічних і полярних широт

**Течія зональна**, рух води в океанах і морях, переважно в широтному напрямку

**Течія надзвукова**, течія газу, при якій швидкість його часток більше швидкості звуку

**Течія нестала**, течія, при якій тиск і швидкість залежать як від координат, так і від часу

**Течія повітряна**, повітряний потік, система вітрів в тропосфері і стратосфері

**Течія турбулентна**, рух рідини (газу або плазми), що супроводжується утворенням вихорів

**Тешоме, Мулату** (1955), президент Ефіопії з 2013

**Т'сте**, річка у Бразилії, ліва притока Парани, 1150 км

**Тиберій** (42 до н. е. – 37 н. е.), державний діяч, імператор Риму у 14–37 н. е.

**Тибет**, автономний район Китаю

**Тибето-бірманські мови**, одна з двох гілок китайсько-тибетської мовної сім'ї, поширеної у М'янмі, Китаї, Індії, Непалі

**Тибетська мова**, мова тибето-бірманської гілки китайсько-тибетської мовної сім'ї

**Тибетське нагір'я**, нагір'я у Китаї

**Тибетський район**, автономний район Китаю

**Тива**, суб'єкт Російської Федерації

**Тиверіадське озеро**, Кінерет, Галілейське море, озеро у Сирії та Ізраїлі, 169 км<sup>2</sup>

**Тиврів**, селище міського типу, адміністративний центр Тиврівського р-ну Вінницької обл.

**Тиврівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Тигель**, вогнетривка (керамічна, сталева, графітна, інколи платинова, золота або срібна) посуда, в якій плавлять, варять чи нагрівають матеріали при дуже високих температурах

**Тигр** (*Panthera tigris*), вид ссавців роду пантер родини котових

**Тигр (річка)**, річка у Туреччині, Сирії та Іраку, зливаючись із Євфратом у єдиний потік Шатт-ель-Араб впадає до Перської затоки, 1900 км

**Тиграй**, мова семітської групи афразійської мовної сім'ї

**Тигре**, ефіосемітська мова семітської гілки афразійської мовної сім'ї

**Тигрове око**, мінерал магматичного походження, різновид крокідоліту

**Тижненко, Олександр Мойсейович** (1874–1944), дерматовенеролог, основоположник національної школи дерматовенерологів, перший голова Українського наукового товариства дерматовенерологів (1938–1941), Україна

**Тиксотропність**, властивість рідин змінювати в'язкість у часі під дією постійного зсувного зусилля

**Тил**, сукупність частин, підрозділів і установ, створених з метою забезпечення видів збройних сил всім необхідним для їх життя, навчання, бойової діяльності і призначених для матеріального, технічного і медичного забезпечення військ

**Тил оперативний**, з'єднання, частини та установи тилу, що входять до складу фронтів (флотів), воєнних округів, об'єднань видів Збройних Сил

**Тилакоїд**, спрощені вакуолі або мішечки, які є в середині хлоропластів

**Тилацинові** (*Thylacinidae*), родина вимерлих ссавців ряду хижих сумчастих, найвідоміший вид родини, сумчастий або тасманійський вовк, останній представник якого в 1936 помер в зоопарку на Тасманії

**Тилігульський**, регіональний ландшафтний парк, Одеська обл.

**Тилігульський лиман**, затока (лиман) на узбережжі Чорного моря

**Тиліти**, моренні льодовикові конгломерати, дуже ущільнені, інколи метаморфізовані

**Тилове забезпечення бойових дій**, з'єднання, частини та установи тилу, що входять до складу фронтів (флотів), воєнних округів, об'єднань видів Збройних Сил

**Тіляпії** (*Tilapia*), рід риб родини цихлових

**Тимелієві** (*Thymeliaceae*), родина квіткових рослин порядку тимелієцвітих

**Тимелієцвіті** (*Thymeliales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Тимідин**, піримідиновий дезоксирибонуклеозид, складається із азотистої основи тиміну та пентози дезоксирибози

**Тимін**, піримідинова азотиста основа

**Тимія мекленбурзька** (*Timmia megapolitana*), вид мохоподібних родини тимієвих, внесений до Червоної книги України

**Тимківський, Ілля Федорович** (1773–1853), правознавець, мовознавець, педагог, один із засновників (1804) та викладач (1804–1811) Харківського університету, Україна – Росія

**Тимократія**, особлива форма олігархії в Стародавній Греції, правління, за яким державна влада належала привілейованій більшості з високим майновим цензом, переважно належних до класу військових

**Тимон Фліунтський** (320–230 до н. е.), філософ, письменник, поет, Стародавня Греція

**Тимор**, найбільший острів в групі Малих Зондських островів Малайського архіпелагу, розділений між Тимор-Лешті та Індонезією

**Тимор-Лешті**, держава у Південно-Східній Азії

**Тиморське море**, окраїнне море на сході Індійського океану

**Тимофєєв-Ресовський, Микола Володимирович** (1900–1981), генетик, біофізик, радіобіолог, дослідник еволюційної біології, розробник першої моделі роботи гену, теоретичні основи генетики розвитку і генетики популяцій, Росія

**Тимофєєв, Борис Борисович** (1915–2002), фахівець з автоматики, системотехнік, академік АН УРСР (1978), Росія – Грузія – Україна

**Тимофєєвський, Олександр Дмитрович** (1887–1985), патофізіолог, онколог, перший в СРСР розробник методу культивування клітин поза організмом, член-кореспондент АН УРСР (1939), академік АМН СРСР (1945), Росія – Україна

**Тимофій (Щербацький)** (1698–1767), ієрарх православної церкви, митрополит Київський і Галицький (1748–1757), митрополит Московський (1757–1767), Україна – Росія

**Тимофіївка** (*Phleum*), рід рослин родини злакових

**Тимофіївкові** (*Phleae*), триба квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Тимохін, Володимир Ілліч** (1929–1999), співак (драматичний тенор), народний артист УРСР (1965), Україна

**Тимоцити**, Т-лімфоцити, Т-клітини лімфоцити, що відіграють центральну роль у здійсненні клітинної специфічної імунної відповіді

**Тимошенко, Валерій Іванович** (1942), конструктор, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Тимошенко, Леонід Васильович** (1921–2004), акушер-гінеколог, член-кореспондент АН України (1992), Україна



**Тимошенко, Олександра Олександрівна** (1972), спортсменка (художня гімнастика), чемпіон (1992) та бронзовий призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1989, 1991) та Європи (1988, 1990, 1992), Україна

**Тимошенко, Степан Прокопович** (1878–1972), механік, один із основоположників теоретичної механіки, автор теорії балок, академік УАН (1918), дійсний член НТШ (1923), Україна – Росія – Німеччина – США

**Тимошенко, Юлія Володимирівна** (1960), політик, прем'єр-міністр України (2005, 2007–2010), Україна

**Тимошенко, Юрій Трохимович** (1919–1986), актор-комік, артист розмовного жанру, учасник гумористичного дуєту «Тарапунька і Штепсель», народний артист УРСР (1960), Україна

**Тимошкіна, Наталія Леонідівна** (1952), спортсменка (гандбол), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980), Україна

**Тимошук, Анатолій Олександрович** (1979), спортсмен (футбол), володар Кубка та Суперкубка УЄФА (2008), переможець Ліги чемпіонів УЄФА (2013), Україна

**Тимпан**, 1) внутрішнє поле фронтона, яке відповідає його обрисам і обрамлене карнизом; 2) заглиблення над дверима, вікном, де розміщують скульптурні, декоративні прикраси, герби та ін.; 3) площина стіни між прорізом арки і карнизом, який на неї спирається

**Тимф**, монета 17 ст. номіналом в один злотий (30 грошів), але реальною вартістю у 12–15 грошів

**Тимчасова комісія для розгляду давніх актів**, наукова установа, створена 1843 при Київському військовому, Подільському і Волинському генерал-губернаторі для збирання й видання історичних документальних матеріалів

**Тимчасовий робітничо-селянський уряд України**, найвищий законодавчий, виконавчий і розпорядчий орган радянської влади в Україні у листопаді 1918 – березні 1919

**Тимчасовий уряд Росії**, центральний орган державної влади, що виник внаслідок Лютневої революції 1917 в Росії

**Тимчасовий уряд Французької республіки**, орган виконавчої влади Франції на чолі з генералом Шарлем де Голлем у 1944–1946 (від падіння держави Віші до встановлення Четвертої Республіки)

**Тимчасові слідчі комісії**, колегіальні органи парламенту для здійснення контролю шляхом проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес

**Тимчасові спеціальні комісії**, колегіальні органи парламенту, які утворюються з метою розробки, попереднього розгляду чи доопрацювання проектів законів та інших актів, вивчення чи дослідження питань, віднесених до компетенції законодавчого органу

**Тимченко, Євген Костянтинович** (1866–1948), мовознавець-україніст, перекладач, член-кореспондент АН СРСР (1929), дійсний член НТШ (1914), Україна

**Тимченко, Йосип Андрійович** (1852–1924), механік-винахідник, вважається одним з конструкторів перших кіноапаратів, Україна

**Тин**, 1) оборонна споруда у вигляді вкопаних у землю товстих загострених до верху колод; 2) плетена дерев'яна

огорожа сільського подвір'я, садиби; пліт з лози, гілок; 3) огорожа з горизонтально укріплених на стовпах жердин

**Тинамуподібні** (Tinamiformes), ряд птахів надряду безкілевих

**Тинівки** (Prunella), рід птахів родини тинієвих, фауна України

**Тинієві** (Prunellidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Тинієва альпійська** (Prunella collaris), вид птахів ряду горобцеподібних родини тинієвих, внесений до Червоної книги України

**Тинієва лісова** (Prunella modularis), вид птахів родини тинієвих, вид фауни України

**Тинієва сибірська** (Prunella montanella), вид птахів родини тинієвих, вид фауни України

**Тинієві** (Prunellidae), родина птахів ряду горобцеподібних, фауна України

**Тинянов, Юрій Миколайович** (1894–1943), письменник, драматург, літературознавець, представник російського формалізму, Латвія – Росія

**Тип (таксономічна категорія)**, одна з вищих таксономічних категорій в систематиці тварин

**Тип (узагальнений зразок)**, 1) зразок, що поєднує в собі ознаки всього виду; 2) сукупність засобів малої механізації (механізованого інструменту) однакового призначення, принципу дії

**Тип вищої нервової діяльності**, сукупність вроджених і набутих властивостей нервової системи

**Тип нервової системи**, тип організації нервової системи

**Типів теорія**, спосіб побудови логічного числення з кількома видами термінів (констант і змінних)

**Типізація**, 1) один із методів стандартизації, класифікації; 2) художнє узагальнення, вираз загальних ідей за допомогою типових образів; 3) напрям у проектуванні та будівництві

**Типограф** (Ips typographus), жук родини короїдів

**Типографіка**, графіка, зображальними елементами якої є набірні шрифти й матеріали (лінійки, знаки, орнаменти тощо)

**Типографія**, 1) друкарня, поліграфічне підприємство, промислове підприємство, що виконує всі або деякі види поліграфічних робіт; 2) поліграфічне підприємство, де застосовують спосіб високого друку

**Типологія документа**, 1) розділ наукового знання, що досліджує типологічні особливості й класифікації документа (книги, видань); 2) результат типологічної класифікації документа (книги, видань), що є переліком видів (класів, типів, жанрів) документа з їх характеристикою

**Типологія домінантна**, типологія, яка визначає мовний тип на основі домінантних ознак

**Типологія загальна**, типологія, яка вивчає найзагальніші проблеми, пов'язані з виявленням спільних рис, що характеризуються усі мови світу

**Типологія ЗМІ**, наукова класифікація, що вивчає найхарактерніші ознаки та особливості ЗМІ (мовні, професійні, вікові, форматні, часові та ін.)

**Типологія імплікаційна**, типологія, що інтерпретує системи мов у плані сумісності / несумісності структурних характеристик і в плані переважання певних рис

**Типологія інвентаризаційна**, типологія, предметом якої є констатація структурних подібностей і відмінностей між мовами

**Типологія конкретна**, типологія часткова, типологія, яка досліджує типологічні характеристики однієї мови або обмеженої групи мов

**Типологія мов квантитативна**, типологія, яка оперує не абсолютними якісними параметрами, а статистичними індексами, що відображають ступінь наявності в різних мовах певної якісної ознаки

**Типологія мов контенсивна**, типологія ономасіологічна, типологія, зорієнтована на зміст, семантику, на семантичні категорії мови і способи їх вираження

**Типологія мовна**, порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей мов, незалежно від характеру генетичних відношень між ними

**Типорозмір**, засоби малої механізації (механізованого інструменту) одного типу, що різняться між собою значеннями основного параметра

**Тир стрілецький**, спортивна споруда для стрільби по мішені з ручної вогнепальної і пневматичної нарізної зброї на навчально-тренувальних заняттях і змаганнях

**Тираж**, загальна кількість примірників видання, надрукованих протягом одного виробничого процесу (те саме, що і наклад)

**Тиражування**, п'ятий етап видавничого процесу, під час якого на основі друкарської форми на некомп'ютерних носіях інформації (наприклад, папері) отримують копії видання

**Тиранія**, 1) у Давній Греції – одноосібне правління тирана; 2) у ряді середньовічних міст Італії – форма політичного устрою; 3) форма державної влади, встановлена насильницьким шляхом і заснована на одноособовому правлінні

**Тиранни** (Tyranni), підряд птахів ряду горобцеподібних

**Тиранові**, тиранові мухоловки (Tyrannidae), родина горобцеподібних птахів

**Тиранозаври** (Tyrannosaurus), рід тиранозаврових тероподів

**Тирасполь**, місто у Молдові, історико-культурний центр, 133 тис. мешканців

**Тиратрон**, газорозрядний прилад (зазвичай 3-електродний) з сітковим керуванням моментом запалювання дугового або тліючого розряду

**Тире**, широка риска, яка вживається у реченнях відповідно до правил граматики та в бібліографічному описі як розділовий знак між частинами опису

**Тиреоїдні гормони**, йодовані похідні амінокислоти тирозину

**Тиреотропний гормон**, ТТГ, гормон передньої долі гіпофіза

**Тиреотоксикоз**, захворювання, виникає як наслідок надмірної продукції гормонів фолікулами щитовидної залози

**Тиреоцити**, епітеліальні клітини щитоподібної залози, основна функція якої полягає в синтезі тироксину та трийодтироніну

**Тиристор**, напівпровідниковий прилад з двома стійкими станами, що має три чи більше електронно-діркових переходи і може перемикатися із закритого стану у відкритий та навпаки

**Тиричмир**, гора у Пакистані, найвища вершина Гіндукушу, 7690 м

**Тирлич** (Gentiana), рід рослин родини тирличевих, сім видів якого внесено до Червоної книги України

**Тирлич безстебловий** (Gentiana acaulis), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич весняний** (Gentiana verna), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич жовтий** (Gentiana lutea), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич крапчастий** (Gentiana punctata), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич мішкоподібний** (Gentiana utriculosa), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич роздільний** (Gentiana laciniata), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирлич сніговий** (Gentiana nivalis), вид судинних рослин родини тирличевих, внесений до Червоної книги України

**Тирличеві** (Gentianaceae), родина квіткових рослин порядку тирличецвітих

**Тирличецвіті** (Gentianales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Тирозин**, одна з двадцяти амінокислот, що входять до складу білків

**Тироксин**, основний гормон, який виробляє щитоподібна залоза

**Тирольсьн**, тірольський народний танець

**Тис** (Taxus), рід рослин родини тисових

**Тис ягідний (негній-дерево)** (Taxus baccata), вид судинних рослин родини тисових, внесений до Червоної книги України

**Тиса**, річка в Угорщині, Сербії, Румунії, Словаччині та Закарпатській обл., ліва притока Дунаю, 966 км

**Тиск**, інтенсивність сил, що діють на поверхню тіла перпендикулярно до неї, яка визначається відношенням нормальної сили до площі поверхні, на яку вона діє

**Тиск абсолютний**, у природі і техніці – величина з фізики, яка показує чисельне значення відносини сили, що діє на прийнятну одиницю певної поверхні

**Тиск атмосферний**, тиск, створюваний атмосферою на предмети, що знаходяться в ній, і на земну поверхню

**Тиск громадянський**, ініціативна діяльність недержавних суб'єктів (окремих громадян, їх об'єднань, журналістів, правозахисників, громадських діячів), що має за мету вплинути на публічну владу при вирішенні конкретного питання, яке набуло суспільного значення

**Тиск груповий**, тиск, що здійснюється групою осіб на учасника (учасників) групи з метою дотримання вимог більшості

**Тиск динамічний**, частина тиску всередині рухомої рідини або газу, зумовлена їх рухом, характеризує їх кінетичну енергію

**Тиск кров'яний**, механічний тиск, що його здійснює кров на стінки кровоносних судин

**Тиск повітря**, атмосферний тиск, тиск атмосферного повітря на земну поверхню і на предмети що знаходяться в ній

**Тиску група**, об'єднання людей, які цілеспрямовано прагнуть задоволення своїх корпоративних інтересів через вплив на інституту публічної влади не претендуючи на безпосередню участь в ній, різновид групи інтересів

**Тиску групи**, суспільно-політичні об'єднання, які прагнуть задовольнити власні інтереси, впливаючи на державну владу або політичні партії

**Тисмениця (місто)**, місто, адміністративний центр Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.

**Тисмениця (річка)**, річка у Львівській обл. права притока Бистриці Тисменицької, 49 км

**Тисменицький район**, район адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Тиснення**, техніка художньої обробки шкіри, листового металу, оксамиту і деяких інших матеріалів (картону і т. д.) для отримання на їх поверхні рельєфних зображень шляхом видавлювання

**Тисові** (Taxaceae), родина голонасінних рослин порядку тисових

**Тисові** (Taxales), за класичною систематикою, порядок голонасінних рослин

**Тисовський, Олександр** (1886–1968), педагог, один із засновників та ідеолог Пласту, природознавець, біолог, дійсний член НТШ (1927), Україна – Австрія

**Тит Лівій** (59 до н. е. – 17 н. е.), історик, автор першої фундаментальної історії Римської держави, Римська республіка – Римська імперія

**Тит Лукрецій Кар** (99–55 до н. е.), поет та філософ-матеріаліст, Римська республіка

**Титан**, хімічний елемент, символ – Ti, атомний номер – 22

**Титанат барію**, неорганічна хімічна сполука з формулою BaTiO<sub>3</sub>, сегнетоелектрик, монокристали речовини прозорі, а порошок – білого кольору

**Титаніт**, мінерал, силікат острівний титану та кальцію, назва походить від хімічного елемента титану, що входить до складу мінералу

**Титаномagnetит**, мінерал класу оксидів та гідроксидів, підкласу складних оксидів

**Титанотерісві**, родина викопних непарнокопитих ссавців

**Титану сплави**, сплави на основі титану з домішками алюмінію, олова, марганцю, заліза, молібдену, хрому та інших елементів

**Титко, Олексій Іванович** (1943), електромеханік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Титло**, в середньовічній латинській, грецькій і слов'янській писемностях – надрядковий діакритичний знак у виді хвилястої або зигзагоподібної лінії, що вказує на скорочення написаних під ним слів або числове значення букв

**Титов, Василь Полікарпович** (бл. 1650 – бл. 1715), півний та композитор, автор партесної музики, Росія

**Титов, Владислав Андрійович** (1934–1987), письменник, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Росія – Україна

**Титов, Володимир Михайлович** (1933), механік, академік АН СРСР (1990), Росія

**Титов, Герман Степанович** (1935–2000), космонавт, Росія

**Титов, Юрій Євlampійович** (1935), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1956), 5-разовий срібний (1956, 1960, 1964) та 3-разовий бронзовий (1956, 1960) призер Олімпійських ігор, 4-разовий чемпіон світу (1958, 1962), 7-разовий чемпіон Європи (1957, 1959, 1961), Росія – Україна

**Титонський вік і ярус**, пізній вік юрського періоду та відклади, що утворилися в той час

**Титр (у кіномистецтві)**, напис на кадрі в кіно – або телефільмі, який повідомляє назву стрічки, перелік дійових осіб чи містить пояснювальний текст

**Титр (у хімії)**, міра кількості речовини в імунології і біохімії

**Титризація**, біохімічна процедура

**Титул**, 1) сторінка книжки, на якій розміщено заголовок твору, прізвище автора, рік і місце видання, назву видавництва; 2) звання, яке надається кому-небудь на знак визнання заслуг, успіхів у будь-якій діяльності

**Тиф поворотний**, група інфекційних захворювань бактеріального походження, які характеризуються чергуванням періодів підвищеної температури тіла з періодами нормальної температури

**Тифії** (Tiphia), рід ос родини тифїд

**Тифлопедагогіка**, галузь дефектології, наука про особливості виховання й навчання сліпих і слабозорих дітей

**Тифлопсихологія**, розділ психології, що вивчає психологічні особливості людей з порушеннями зорового відчуття або сприймання

**Тихвінський, Сергій Леонідович** (1918), сходознавець, академік АН СРСР (1981), Росія

**Тихий океан**, Великий океан, найбільший океан на Землі

**Тихий, Олексій Іванович** (1927–1984), правозахисник, член-засновник Української Гельсінської групи (1976), Україна

**Тихогенез**, гіпотеза, згідно з якою еволюція базується на випадкових змінах

**Тихомиров, Михайло Миколайович** (1893–1965), історик, академік АН СРСР (1953), Росія

**Тихон** (1865–1925), 11-й патріарх Московський (1917–1925), Росія

**Тихон Задонський** (1724–1783), ієрарх православної церкви, богослов, один із найбільш значних православних просвітителів 18 ст., Росія

**Тихонов, Андрій Миколайович** (1906–1993), математик, геофізик, академік АН СРСР (1966), Росія

**Тихонов, В'ячеслав Васильович** (1928–2009), актор, народний артист СРСР (1974), Росія

**Тихонов, Микола Семенович** (1896–1979), поет, популяризатор творчості Т. Шевченка, перекладач української поезії російською, Національна премія України імені Шевченка (1964), Росія

**Тихонравов, Михайло Клавдійович** (1900–1974), конструктор космічної і ракетної техніки, Росія

**Тихоокеанська складчастість**, деформації земної кори, що відбувалися з кінця юрського до початку палеогенового періодів. Проявилася головним чином по периферії Тихого океану

**Тихоокеанське співтовариство**, регіональне об'єднання держав і територій південної частини Тихого океану та країн, залежні території яких розташовано в цьому регіоні

**Тихоокеанський геосинклінальний пояс**, найбільший з геосинклінальних поясів Землі, що є комплексом різновікових складчастих споруд і сучасних геосинклінальних зон земної кори, що оточують Тихий океан

**Тихоокеанські форелі** (Parasalmo), рід риб родини лососевих, фауна України

**Тихоходи**, тихоходки, тардигради (Tardigrada), тип первинноротих тварин

**Тиціан** (1480/1485–1576), живописець, представник венеційської школи Відродження, Італія

**Тичина, Павло Григорович** (1891–1967), поет, новатор поетичної форми, основоположник кларнетизму, академік ВУАН (1929), Національна премія України ім. Шевченка (1962), Україна

**Тичинка**, орган квітки, в якому утворюються пилкові зерна

**Тишко, Михайло Олексійович** (1959), спортсмен (фехтування на шпагах), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Тишлер, Олександр Григорович** (1898–1980), живописець, графік, театральний художник, скульптор, Україна – Росія

**Тищенко, Андрій Несторович** (1960), спортсмен (академічне веслування), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Тищенко, Вадим Миколайович** (1963), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Тищенко, Костянтин Миколайович** (1941), мовознавець, педагог, фахівець із загального мовознавства, фундатор Лінгвістичного навчального музею при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (1992), Україна

**Тищенко, Марат Миколайович** (1931–2015), конструктор вертольотів, академік РАН (1992), Україна – Росія

**Тіакі Мукаї** (1952), астронавт, Японія

**Тіамін**, вітамін B1, анєврин, водорозчинний вітамін, у природі синтезується рослинами і деякими мікроорганізмами (найбільше його міститься в дріжджах, хлібних злаках, картоплі)

**Тіара папська**, потрійна корона папи римського, з хрестом угорі, прикрашена діамантами

**Тібесті**, нагір'я в центральній частині Сахари (Чад)

**Тіверці**, літописне плем'я східних слов'ян

**Тігем, Філіпп Едуар Леон ван** (1839–1914), ботанік, міколог, Франція

**Тідеман, Фрідріх** (1781–1861), біолог, зоолог, анатом, фізіолог, Німеччина

**Тієнто**, жанр іспанської інструментальної музики 16 ст.

**ТіК**, український поп-рок-гурт, діє з 2005

**Тік, Людвіг** (1773–1853), поет, письменник, драматург, перекладач, представник романтизму, Німеччина

**Тікаль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Гватемала

**Тікамацу Мондзаємон** (1653–1725), драматург театру кабукі і лялькового театру, Японія

**Тікодендрові** (Ticodendraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку букоцвітих

**Тіла круглі**, неформальна узагальнена назва для кулі, прямого кругового конуса та прямого кругового циліндра в елементарній геометрії

**Тіла небесні**, планети, комети, зірки, галактики та інші космічні об'єкти, які вивчаються в астрономії

**Тілден, Вільям Огастес** (1842–1926), хімік, Велика Британія

**Тіле, Фрідріх Карл Йоганнес** (1865–1918), хімік-органік, автор гіпотези «парціальних валентностей», Польща – Німеччина – Франція

**Тіленхіди** (Tylenchida), ряд нематод підкласу сецерненти

**Тілесні ушкодження**, злочин, що полягає в умисному чи необережному спричиненні шкоди здоров'ю іншої людини, якщо ця шкода виявляється в порушенні анатомічної цілості або фізіологічних функцій організму

**Тілесність**, одна з основних категорій постмодерністської філософії та естетики

**Тілічо**, карстове озеро в Непалі, найбільш високогірне озеро в світі, розташоване на висоті 4919 м, площа водного дзеркала 4,8 км²

**Тілландсія** (Tillandsia), рід рослин родини бромелієвих

**Тіллеція** (Tilletia), рід сажкових грибів, що спричиняють хвороби сільськогосподарських зернових культур (сажки)

**Тілліх, Пауль Йоганнес** (1886–1965), теолог і філософ-екзистенціаліст, представник діалектичної теології, Німеччина – США

**Тілло, Олексій Андрійович** (1839–1900), географ, картограф, геодезист, топограф, кліматолог, Росія

**Тіло**, окремий предмет у просторі, а також частина простору, заповнена матерією, якою-небудь речовиною або обмежена замкненою поверхнею

**Тіло**, фізична оболонка живої істоти



**Тіло аморфне**, тверде тіло, для якого, на відміну від кристалу, не характерна впорядкована (кристалічна) внутрішня структура і відповідні фізич. властивості (напр., стала темп. плавлення, спайність, анізотропія); має структуру переохолодженої рідини, з якої воно утворене

**Тіло астральне**, поняття в окультизмі, езотериці та практиці усвідомлених сновидінь, що позначає тонке тіло, яке іноді визначається як проміжне між розумною душею і фізичним тілом

**Тіло жирове**, пухка сполучна тканина багатоніжок та комах

**Тіло опукле**, замкнена опукла множина, яка не належить площині

**Тіло склисте**, прозора желеподібна речовина, що заповнює простір очного яблука

**Тіло тверде**, фізичне поняття, об'єднує кристали, аморфні тіла, квазікристали

**Тілоріз** (Stratiotes), рід рослин родини водокрасових

**Тільзитський мир 1807**, договір мирні договори між Францією і Росією та Францією і Пруссією, укладені у м. Тільзит (тепер – м. Советськ Калінінградської обл. Росії) 07.07.1807 та 09.09.1807 відповідно після перемоги Наполеона і у російсько-прусько-французькій війні (1806–1807)

**Тільце залишкове**, клітинне включення, що утворюється на місці лизосоми після завершення нею своєї функції

**Тільце полярне**, клітина, яка утворюється під час дозрівання яйцеклітини

**Тільця крайові**, ропалії, видозмінені щупальця у сцифоїдних медуз

**Тільця направлені**, тільця полярні, клітини, які утворюються під час дозрівання яйцеклітини внаслідок двох її поділів

**Тімбукту**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, старовинне місто, Малі

**Тімгад**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, давньоримське місто у провінції Батна, Алжир

**Тімелієві** (Timaliidae), родина горобцеподібних птахів

**Тіміш**, жудець Румунії

**Тімішоара**, місто у Румунії, 330 тис. мешканців

**Тімонедра**, Хуан де (бл.1490 – 1583), письменник-гуманіст, видавець, драматург, Іспанія

**Тімофті**, Ніколає (1948), політик, президент Молдови з 2012

**Тімпанальні органи**, органи слуху комах

**Тім'ячко**, зони хрящової тканини черепу новонароджених

**Тінберген**, Ніколаас (1907–1988), етолог та орнітолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1973), Нідерланди – Велика Британія

**Тінберген**, Ян (1903–1994), економіст, Нобелівська премія з економіки (1969), Нідерланд56и

**Тінг**, Семюел Чжаочжун (1936), фізик-ядерник, Нобелівська премія з фізики (1976), США

**Тінгвеллір**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк на місці проведення національних зборів – альтинга у 930–1798, Ісландія

**Тіндаль**, Джон (1820–1893), фізик, дослідник магнетизму, акустики, діамagnetизму, розсіювання світла (ефект Тіндалля), Велика Британія

**Тіндійська мова**, мова аваро-андійської підгрупи аваро-андо-цезьких мов, поширена у Дагестані

**Тіней ефект**, виникнення характерних мінімумів інтенсивності (тіней) у кутовому розподілі часток, що вилітають з вузлів кристалічної ґратки

**Тінторетто** (1518–1584/1594), живописець, представник пізнього венеційського Відродження і маньєризму, Італія

**Тіньюлюби** (Melandryidae), родина комах ряду жуків

**Тіо...**, частина назви низки хімічних сполук, до складу яких входить сірка

**Тіонові бактерії** (Thiobacillus, Acidithiobacillus), хемосинтезуючі бактерії

**Тіпаса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни фінікійських, давньоримських, ранньохристиянських та візантійських пам'яток, провінція Тіпаса, Алжир

**Тір** (об'єкт ЮНЕСКО), об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стародавнє фінікійське місто, історико-архітектурний комплекс 28 ст. до н. е. – 1 тис. н. е., м. Сур, район Сур, провінція Південний Ліван, Ліван

**ТІР (у транспорті)**, система міжнародних автомобільних перевезень товарів, яка працює на основі митної конвенції про міжнародні перевезення товарів

**Тіра**, античне місто не території сучасного м. Білгород-Дністровський Одеської обл.

**Тірана**, місто, столиця Албанії

**Тірітака**, античне місто на Керченському півострові поблизу Чорного моря, засноване як грецьке поселення в античні часи

**Тіроль**, земля Австрії

**Тіроль**, Жан Марсель (1953), економіст, Нобелівська премія з економіки (2014), Франція

**Тірольці Сходу**, умовна назва галичан у Австро-Угорській імперії

**Тіріпці**, Альфред фон (1849–1930), флотоводець, грос-адмірал Німецької імперії (1911), ініціатор широкого застосування підводних човнів у Першій світовій війні, Німеччина

**Тірренське море**, напівзамкнене море, частина Середземного моря між островами Корсика і Сардинія та Італією

**Тірск**, Роберт Брент (1953), астронавт, Канада

**Тіселіус**, Арне (1902–1971), біохімік, Нобелівська премія з хімії (1948), Німеччина

**Тісіма**, історична японська провінція на Курильських островах і Сахаліні, яка існувала 1869–1882, відповідає сучасним Курильським островам північніше острова Кунашир, включаючи острів Шикотан і острів Сахалін

**ТіСіПі / АйПі**, мережевий протокол передачі даних

**Тісо**, Йозеф (1887–1947), теолог та політик, президент Словацьчини у 1939–1945

**Тіссандьє**, Гастон (1843–1899), хімік, метеоролог, повітроплавець, Франція

**Тіссе, Едуард Казимирович** (1897–1961), кінооператор, Росія

**Тіссен, Петер Адольф** (1899–1990), фізико-хімік, учасник створення першої радянської атомної бомби, Німеччина – Росія

**Тіссеран, Франсуа Фелікс** (1845–1899), астроном, розробник критерію встановлення тотожності комет (критерій Тіссерана), Франція

**Тістол, Олег Михайлович** (1960), живописець, представник українського необароко, один з лідерів української нової хвилі, Україна

**Тітанозухі** (Titanosuchidae), родина вимерлих плазунів, які зникли під час останнього періоду обледеніння

**Тітікака**, озеро у Перу та Болівії, 8300 км²

**Тітмар Мерзебурзький** (975/977–1018), єпископ католицької церкви і хроніст, автор хроніки, значна частина якої стосується відносин зі слов'янськими народами, Німеччина

**Тіто, Йосип Броз** (1892–1980), політик, президент Югославії (1945–1980)

**Тітоїзм**, комуністична ідеологія, що носить ім'я лідера Югославії Й. Броз Тіто, різновидність авторитаризму

**Тітс, Жак** (1930), математик, Премія Абеля (2008), Франція

**Тітченер, Едвард Бредфорд** (1867–1927), психолог і експериментатор, автор терміну «структуралізм», Велика Британія – США

**Тіуанако**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки столиці індіанської культури 1500 до н. е. – 10 ст. н. е., провінція Інґаві, Болівія

**Тіхуана**, місто у Мексиці, 1,3 млн мешканців

**Тічка**, психофізіологічний стан самок ссавців перед спарюванням

**Тія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс археологічних пам'яток, м. Тія, Етіопія

**Тканин культура**, метод штучного вирощування тканин

**Тканина (біол.)**, сукупність клітин спільного походження, що виконують спільну функцію

**Тканина жирова**, різновид сполучної тканини

**Тканина жирова бура**, спеціалізований тип жирової тканини тварин

**Тканина з волокна**, текстиль з синтетичного волокна, що має високу міцність

**Тканина м'язова**, один з видів тканин тварин

**Тканина нервова**, один з чотирьох видів тваринних тканин

**Тканина ретикулярна**, різновид сполучної тканини, яка є основою кровотворних органів

**Тканина сполучна**, тканина тваринного організму, для якої характерна добре виражена міжклітинна речовина

**Тканини механічні**, тканини рослин, що складаються з мертвих клітин

**Тканини рослин залозисті**, багатоклітинні утвори, які виділяють продукти обміну в міжклітинний простір або назовні організму

**Тканинна рідина**, рідина міжклітинних та навколо клітинних проміжків

**Тканинна сумісність**, гістосумісність, стан, при якому клітини або органи донора нормально функціонують у реципієнта

**Ткач, Михайло Миколайович** (1932–2007), поет-пісняр, кіносценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Ткач, Юлія Анатоліївна** (1989), спортсменка (вільна боротьба), чемпіон світу (2014) та Європи (2011, 2012), Україна

**Ткаченко, Володимир Валентинович** (1965), спортсмен (плавання), срібний призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон Європи (1983, 1989), Україна

**Ткаченко, Володимир Петрович** (1957), спортсмен (баскетбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976, 1980), чемпіон світу (1982) та Європи (1979, 1981), кращий баскетболіст Європи (1979), Росія – Україна

**Ткаченко, Марина Іванівна** (1965), спортсменка (баскетбол), чемпіон Олімпійських ігор (1992) та Європи (1991, 1995), Україна

**Ткаченко, Михайло Степанович** (1860–1916), живописець, графік, майстер пейзажного живопису та мариніст, Україна – Росія

**Ткаченко, Надія Володимирівна** (1948), спортсменка (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1980) та Європи (1974, 1978), Україна

**Ткаченко, Нінель Олександрівна** (1928–2007), оперна співачка (сопрано), народна артистка СРСР (1964), Україна – Росія

**Ткаченко, Олександр Володимирович** (1960–2015), спортсмен (академічне веслування), бронзовий призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Ткаченко, Олександр Миколайович** (1939), політик та аграрій, голова Верховної Ради України (1998–2000), Україна

**Ткаченко, Орест Борисович** (1925), мовознавець, фахівець із загального мовознавства та соціолінгвістики, дослідник історичного функціонування мов у суспільстві, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Ткачикові** (Ploceidae), родина птахів ряду горобцеподібних

**Ткачикові горобці** (Plocepasser), рід птахів родини ткачикових

**Ткачі** (Ploceus), рід птахів родини ткачикових

**Ткачук, Лук'ян Григорович** (1902–1981), геолог, академік АН УРСР (1972), Україна

**Ткачук, Михайло Петрович** (1941), кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (2008), Україна

**Тлакотальпан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 16–18 ст., м. Тлакотальпан, штат Веракрус, Мексика

**Тлалок**, у ацтеків – бог дощу та грому, сільського господарства, вогню та південної сторони світу

**Тлачтлі**, назва стародавньої гри в м'яч у ацтеків

**Тлашкала**, штат Мексики

**Тління**, безполуменеве горіння матеріалу

**Тлумацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Івано-Франківської обл.

**Тлумач**, місто, адміністративний центр Тлумачького р-ну Івано-Франківської обл.

**Тлумачення**, одне з понять, яким позначається смислотворча діяльність у культурі

**Тлумачення автентичне**, роз'яснення нормативного акту, якщо він суперечливо застосовується або викликає неясності на практиці, тим органом, який видав цей акт

**Тлумачення адекватне**, вид тлумачення, при якому зміст правової норми повністю збігається з її буквальним змістом

**Тлумачення аутентичне**, роз'яснювальне тлумачення змісту правової норми органом законодавчої влади чи уповноваженим нормотворчим органом шляхом видання відповідних роз'яснюючих актів

**Тлумачення закону**, діяльність органів держави, організацій, службових осіб, окремих громадян щодо встановлення змісту норм права

**Тмутараканське князівство**, давньоруське державне утворення 10–11 ст., гіпотетично розташоване на Таманському півострові

**Тмутараканський камінь**, мармурова прямокутна плита з висіченим на ній руським написом 1068 року. Знайдений у 1792 році на Таманському березі Керченської протоки. Вага близько 850 кг

**Тоальдо, Джузеппе** (1719–1797), астроном, географ, метеоролог, Італія

**Тоба**, озеро в Індонезії на о. Суматра, 1103 км<sup>2</sup>

**Тобара доктрина**, міжнародно-правова доктрина про необхідність невизнання урядів, які приходять до влади неконституційним способом (після перевороту), поки вони не будуть «визнані» населенням своєї країни

**Тобгай, Церінг** (1965), політик, прем'єр-міністр Бутану з 2013

**Тобчицьке**, озеро в АР Крим, 18,7 км<sup>2</sup>

**Тобі, Марк** (1890–1976), живописець, представник абстрактного експресіонізму, США – Швейцарія

**Тобівка**, українська чоловіча чи жіноча торбинка з обробленої шкіри

**Тобін Джеймс** (1918–2002), економіст, Нобелівська премія з економіки (1981), США

**Тобол**, річка у Росії та Казахстані, ліва притока Іртиша, 1591 км

**Товар**, продукт праці, виготовлений і призначений для обміну, що має споживчу і обмінну вартість

**Товар логістичний**, речовий результат людської праці, який відповідає вимогам споживачів і може бути реалізований на певному рівні лише в логістичній системі, внаслідок чого перетворюється на товар

**Товари подвійного використання**, окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також послуги, пов'язані з ними, які можуть бути використані у військових цілях

**Товариства національно-культурні**, громадські добровільні об'єднання, які створюються в місцях проживання іноетнічного населення

**Товариства острови**, група островів вулканічного походження в Тихому океані, які є частиною Французької Полінезії, розділені на Навітряні і Підвітряні острови

**Товариство**, об'єднання фізичних або юридичних осіб для спільної економічної або культурної діяльності

**Товариство з обмеженою відповідальністю**, організація, суб'єкт господарювання, статутний капітал якої поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом

**Товариство імені Миколи Леонтовича**, українська громадська організація, створена у 1921 (спочатку як Комітет пам'яті Миколи Леонтовича), що ставила за мету піднесення та розвиток музичної культури в Україні

**Товариство київських живописців**, громадське об'єднання Київських живописців, організоване у Києві з метою пошуку нових шляхів у мистецтві, виходячи далеко за межі традицій передвижницького напрямку (1907–1916)

**Товариство південноросійських художників**, об'єднання митців, що жили на півдні України, найбільше творче угруповання на території України кін. 19 – поч. 20 ст.

**Товариство пошукової та екологічної геохімії**, українська громадська установа відділення наук про землю НАН України

**Товариство прихильників української літератури, науки й штуки**, товариство українських митців, організоване у Львові І.Трушем (1905)

**Товариство українських поступовців**, ТУП, українська політична організація (1908–1917)

**Товариство української культури Приморського краю**, громадська організація, утворена у 1991 у м. Владивосток з метою захисту і збереження культурних і мовних прав українців Приморського краю

**Товариство української мови ім. Шевченка**, ТУМ, всеукраїнська громадська спілка, що об'єднала численні організації та гуртки з метою відродити й утвердити українську мову в Україні й серед українців зарубіжжя

**Товариш**, науковий часопис, що виходив у Львові (1888)

**Товарісві** (Tovariaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку капустоцвітих

**Товар-і-Товар, Мартін** (1827–1902), живописець-баталіст, Венесуела

**Товарно-грошові відносини**, відношення відособлених (відокремлених) товаровиробників, пов'язаних між собою суспільним поділом праці

**Товаровиробник національний**, сукупність виробників певного товару в Україні

**Товарообіг**, рух товарів, пов'язаний з їхнім обміном на гроші й переходом від виробництва до споживання

**Товарообороту показники**, обсяг та номенклатура продажу товарів і послуг між двома або декількома суб'єктами економічної діяльності у грошовому еквіваленті за означений період часу

**Товсте**, селище міського типу Заліщицького р-ну Тернопільської обл.

**Товстий кишечник**, товста кишка, кінцева ділянка шлунково-кишкового тракту наземних тварин і людини

**Товстоган, Євгенія Іванівна** (1965), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон світу (1986), Україна

**Товстоголовка крибрелум** (*Syrichthus cribrellum*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Товстоголовка теселум** (*Syrichthus tessellum*), вид комах фауни України, який внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Товстоголовки** (Hesperiidae), родина метеликів, два види якої внесено до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Товстогубі кефалі** (*Chelon*), рід риб родини кефалевих, фауна України

**Товстолисті** (Crassulaceae), родина квіткових рослин порядку ломикаменевоцвітих

**Товстолобик білий** (*Hypophthalmichthys molitrix*), риба родини коропових, вид фауни України

**Товстолобик строкатий** (*Hypophthalmichthys nobilis*), риба родини коропових, вид фауни України

**Товстолобики** (*Hypophthalmichthys*), рід риб родини коропоподібних, фауна України

**Товстотіли**, гверці (*Colobus*), рід мавп

**Товстюк, Корній Денисович** (1922–2004), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1978), Україна

**Товстянка** (*Pinguicula*), рід судинних рослин родини пухирникових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Товстянка альпійська** (*Pinguicula alpina*), вид судинних рослин родини пухирникових, внесений до Червоної книги України

**Товстянка двоколірна** (*Pinguicula bicolor*), вид судинних рослин родини пухирникових, внесений до Червоної книги України

**Товстянка звичайна** (*Pinguicula vulgaris*), вид судинних рослин родини пухирникових, внесений до Червоної книги України

**Товтри**, гірський масив в Україні, у межах Подільської височини

**Товща**, шар речовини, що має велику товщину від верхні вглиб (напр., товща ґрунту)

**Товщина**, розмір предмета в поперечнику

**Тогавіруси** (Togaviridae), родина вірусів

**Того**, держава у Західній Африці

**Тогузов, Володимир Таймуразович** (1966), спортсмен (вільна боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), чемпіон Європи (1991), Німеччина – Росія – Україна

**Тодайдзі**, буддистський монастир в Японії, діє з 758

**Тодд, Александер Робертус** (1907–1997), хімік-органік, лауреат Нобелівської премії з хімії (1957), Велика Британія

**Тодієві** (Todidae), родина птахів ряду сиворакоподібних

**Токай**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-культурний ландшафт виноробного регіону в Угорщині

**Токантінс (річка)**, річка в Бразилії, права притока Парі, 2850 км

**Токантінс (штат)**, штат Бразилії

**Токарівка**, селище міського типу Веселинівського р-ну Миколаївської обл.

**Токачі**, діючий вулкан, розташований на о. Хоккайдо (Японія), 2077 м

**Токвіль, Алексіс де** (1805–1859), правознавець, історик, соціолог, політик, один із теоретиків лібералізму, Франція

**Токійська фондова біржа**, японська біржа цінних паперів та інших фондів, одна з найбільших у світі, знаходиться у місті Токіо

**Токійський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Токіо (Японія) з 1877

**Токіо**, місто, столиця Японії

**Токката**, віртуозна музична п'єса з чітким ритмом для органу чи фортепіано

**Токмак**, місто, адміністративний центр Токмацького р-ну Запорізької обл.

**Токмак-могила**, підвищення у межах Приазовської височини

**Токмацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Токо** (Tockus), рід птахів родини птахів-носорогів

**Токовище**, місце токування у тварин, скупчення їх з метою розмноження

**Токонома**, ніша в стіні традиційного японського житла, є однією з 4 основних складових елементів головного приміщення японського аристократичного будинку

**Токоферолі**, клас хімічних сполук, метиловані феноли

**Ток-пісін**, неомеланзійська мова, новогвінейський піджин, меланезійський піджин, креолізований піджин, офіційна мова Папуа – Нової Гвінеї

**Токсикози сольові**, отруєння бджіл, що спричиняються солями різних елементів

**Токсикологія**, розділ медичної науки і медицини, який вивчає отруйні речовини (токсини), і розробляє методи діагностики, лікування і профілактики отруєнь

**Токсикологія ветеринарна**, розділ ветеринарії, що вивчає фізичні і хімічні властивості отрут та їх діяння на організм людини і тварин

**Токсини**, отрути органічного походження, що накопичуються внаслідок життєдіяльності

**Токсичність**, отруйність, здатність деяких елементів, сполук і біологічних речовин виявляти шкідливу дію на різні організми (людини, тварин, рослин, грибів, мікроорганізмів)

**Токсобність**, здатність організмів існувати у водах з токсичними речовинами



**Токсоплазми** (Toxoplasma), рід паразитичних найпростіших

**Токування**, явище, коли на обмеженому просторі збираються самці певних видів і конкурують між собою за увагу самок

**Ток-шоу**, розмовний телевізійний жанр, що відрізняється надзвичайною тематичною й функціональною широтою, включає сутнісні ознаки інтерв'ю, дискусії, гри за участю запрошених експертів, гостей

**Толай** (Lepus tolai), вид ссавців ряду зайцеподібних

**Толвінський, Костянтин** (1877–1961), геолог, дослідник нафтових і газових родовищ Прикарпаття, Литва – Україна – Польща

**Толедо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Толедо 10–18 ст., провінція Толедо, автономна спільнота Кастилія, Іспанія

**Толерантність міжкультурна**, терпимість, ставлення з розумінням і тактом до наявних відмінностей, які існують в інших культурах, що перш за все у тактовності під час міжкультурної комунікації

**Толерантність політична**, терпиме ставлення до інших, чужих думок, політичних уподобань і позицій

**Толерантність релігійна**, поняття, що характеризує таку морально – практичну орієнтацію, «технологію» поведінки соціальних агентів (конфесій, релігійних груп, віруючих) у процесі їх взаємовідносин, яка передбачає взаємоповагу, свідому відмову від зверхності, ущемлення прав

**Толерантність (у біології)**, біологічне та екологічне поняття терпимості живих організмів до умов навколишнього природного середовища та інших факторів зовнішнього впливу

**Толерантність (у філософії)**, філософське поняття, що означає терпимість до чужих думок, вірувань, переконань

**Толіпела проліферуюча** (Tolypella prolifera), вид водоростей родини нітелових, внесений до Червоної книги України

**Толкунчики** (Empididae), родина двокрилих комах

**Толока**, одноразова безоплатна праця гуртом для швидкого виконання великої за обсягом роботи, на яку скликають сусідів, родичів, товаришів

**Толос**, фолос, у давньогрецькій архітектурі – кругла в плані споруда (святинище, гробниця, музичний зал)

**Толстовство**, суспільно-релігійний рух в Росії, який сформувався у 1880-х на основі етичного вчення Л. Толстого, відлученого від церкви за критику офіційного православ'я

**Толтеки**, індіанський народ юто-ацтекської мовної сім'ї

**Толубинський, Всеволод Іванович** (1904–1988), теплофізик, академік АН УРСР (1964), Україна

**Толь**, рулонний покрівельний матеріал, що одержується обробкою покрівельного картону дьогтьовими речовинами

**Том**, 1) фізично відокремлений носій зафіксованої інформації; 2) структурна одиниця багатотомного неперіодичного видання; 3) річна сукупність номерів (випусків) періодичного видання, якщо це видання має річну нумерацію томів

**Том, Рене Фредерік** (1923–2002), математик, фахівець з алгебраїчної і диференціальної топології, Премія Філдса (1958), Франція

**Тома Аквінський** (1225/1226–1274), філософ і теолог, систематизатор ортодоксальної схоластики, Вчитель церкви, Італія

**Томаківка**, селище міського типу, адміністративний центр Томаківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Томаківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Томандерсієві** (Thomandersiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Томарес** (Tomares), рід комах ряду метеликів родини синявців, два види якого внесені до Червоної книги України

**Томарес каллімах** (Tomares callimachus), вид комах ряду лускокрилих родини синявців, внесений до Червоної книги України

**Томарес Ногеля** (Tomares nogelii), вид комах ряду лускокрилих родини синявців, внесений до Червоної книги України

**Томат, помідор** (Lycopersicum), вид рослин родини пасльонових

**Томашгород**, селище міського типу Рокитнівського р-ну Рівненської обл.

**Томашівський, Степан Теодорович** (1875–1930), історик, публіцист, політик, дійсний член (1899) та голова (1913–1915) НТШ, Україна

**Томашпіль**, селище міського типу, адміністративний центр Томашпільського р-ну Вінницької обл.

**Томашпільський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Томізм**, філософське богословське вчення Т. Аквінського і його послідовників

**Томін, Микола Миколайович** (1948), спортсмен (гандбол), чемпіон (1976) та срібний призер (1980) Олімпійських ігор, Україна

**Томіслав I** (?–928), князь (910–925) та перший король (925–928) Хорватії

**Томіслав II** (1900–1948), король Хорватії (1941–1943)

**Томлісон, Реймонд Семюел** (1941–2016), інженер-програміст, винахідник електронної пошти і знаку @, США

**Томлісон, Роджер** (1933–2014), географ, основоположник геоінформаційних систем, Канада

**Томм, Елеонора Миколаївна** (1915–1988), оперна співачка (меццо-сопрано), народний артист УРСР (1964), Росія – Україна

**Томографія магнітно-резонансна**, магнітно-резонансна томографія (МРТ), діагностичний метод, заснований на застосуванні ядерного магнітного резонансу

**Томпсон**, мідно-нікелевий рудний район, Канада

**Томпсон, Дженніфер Елізабет** (1973), спортсменка (плавання), 8-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1992 – 2, 1996 – 3, 2000 – 3), 8-разовий чемпіон світу (1991, 1997–1999, 2000, 2003, 2004), США

**Томпсон, Джон Гріггз** (1938), математик, фахівець із скінчених груп, Премія Філдса (1970), Премія Абеля (2008), США

**Томпсон, Кеннет Лейн** (1943), вчений у галузі теорії операційних систем, Премія Тюрінга (1983), США

**Томсон, Джозеф Джон** (1856–1940), фізик, Нобелівська премія з фізики (1906), Велика Британія

**Томсон, Джордж Паджет** (1892–1975), фізик, Нобелівська премія з фізики (1937), Велика Британія

**Томсона ефект**, явище нагрівання або охолодження провідника зі струмом в умовах існування градієнта температури

**Томська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Томур**, гора, найвища вершина Тянь-Шаню (кордон Киргизії і Китаю), 7439 м

**Тон**, 1) у музичній акустиці: найменший елемент спектру складного звуку, утворений коливальними рухами; 2) поряд з півтоном інтервал, який є мірою визначення висотних співвідношень; 3) ступінь звукоряду, ладу, гами; звук акорду; елемент мелодії

**Тонада**, стиль латиноамериканської музики

**Тональність**, звуковисотне положення ладу

**Тонарм**, носійна конструкція для закріплення звукознімача, забезпечує плавний хід звукознімача по горизонталі і по вертикалі при можливому битті платівки

**Тонатіу**, в міфології ацтеків – бог неба і Сонця, бог воїнів

**Тонга (архіпелаг)**, архіпелаг у південно-західній частині Тихого океану

**Тонга (держава)**, держава у Полінезії

**Тонга (жолоб)**, глибоководний жолоб у південно-східній частині Тихого океану

**Тонгаріро**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Нова Зеландія

**Тонегава**, річка в Японії, впадає до Тихого океану, 322 км

**Тонер**, дрібно дисперсний порошок, який використовують для формування зображення за допомогою лазерних принтерів та копіювальних апаратів (ксероксів) на папері

**Тонзура**, виголене місце на маківці, знак належності до духовенства у католицизмі

**Тоні Тан** (1940), президент Сингапуру з 2011

**Тонкаль, Володимир Юхимович** (1936–2005), енергетик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Тонкий кишківник**, відділ травного тракту

**Тонкодзьобі очеретянки** (*Luscinia*), рід птахів родини кропив'янкових, фауна України

**Тонконіг** (*Poa*), рід рослин родини злакових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Тонконіг кримський** (*Poa taurica*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Тонконіг Ремана** (*Poa rehmannii*), вид судинних рослин родини тонконогових, внесений до Червоної книги України

**Тонконогові**, злакові (Poaceae, Gramineae), родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Тонконогоцвіті** (Poales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Тонкопалий ховрашок** (*Spermophilopsis leptodactylus*), вид ссавців ряду гризунів

**Тонкопанцирні** (Leptostraca), ряд вищих раків

**Тонкопряди** (Hepialidae), родина метеликів

**Тонкотілі мавпи** (Colobinae), підродина мавпових ряду приматів

**Тонлесап**, озеро у Камбоджі, 16000 км²

**Тонна**, міра ваги, що дорівнює тисячі кілограмам або десяти центнерам

**Тонопласт**, мембрана вакуолі, частини клітини

**Тонофібрили**, ниткоподібні структури в епітеліальних клітинах

**Тонус**, стан довготривалого збудження нервових центрів і м'язів

**Тонфільм**, фонодокумент, інформація якого зафіксована фотографічною (оптичною) системою звукозапису на кіноплівці

**Тоороп, Ян** (1858–1928), живописець, архітектор, представник символізму і модерну, Індонезія – Нідерланди

**Топаз**, мінерал групи острівних силікатів

**Топачевський, Вадим Олександрович** (1930–2004), зоолог, палеонтолог, академік АН України (1992), Україна

**Топачевський, Олександр Вікторович** (1897–1975), ботанік, гідробіолог, академік АН УРСР (1972), Україна

**Топінамбур** (*Helianthus tuberosus*), бульбоносна рослина роду соняшників родини айстрових

**Топінамбур** (*Helianthus tuberosus*), вид рослин

**Топірець**, холодна зброя гуцулів, яка нагадує сокиру невеликого розміру і з довгим руків'ям

**Топічні зв'язки**, форма зв'язку між популяціями в біоценозі, коли один вид змінює фізико-хімічні фактори для іншого

**Топографія**, наукова дисципліна, що вивчає методи зображення географічних і геометричних елементів місцевості на основі знімальних робіт (наземних, з повітря або з космосу) і створення на їх основі топографічних карт і планів

**Топографія військова**, спеціальна військова дисципліна про способи вивчення та оцінки місцевості, орієнтування на ній і виконання польових вимірів для забезпечення бойової діяльності військ

**Топографія терору**, інформаційно-виставковий центр і музей просто неба, діє у м. Берлін (Німеччина) з 1987

**Топологія комбінаторна**, частина топології, в якій топологічні властивості геометричних фігур вивчаються за допомогою їх розбиття на більш елементарні фігури

**Тополя** (*Populus*), рід деревних листопадних рослин родини вербових

**Тополя чорна** (*Populus nigra*), вид рослин родини вербових

**Топоніми**, власна назва якого-небудь географічного об'єкта

**Топоніміка**, галузь знання, що вивчає географічні назви

**Топорик** (*Fratercula cirrhata*), вид морських птахів роду тупиків

**Топчісв, Олександр Васильович** (1907–1962), хімік-органік, академік (1949) та віце-президент (1958–1962) АН СРСР, Росія

**Тора**, назва перших книг Старого Завіту: Буття, Вихід, Левит, Числа, Второзаконня

**Торакальний**, грудний, той, що стосується області грудей, грудної порожнини

**Торбан**, музичний інструмент, подібний до бандури

**Торбернит**, мінерал, водний фосфат міді і уранілу, дуже радіоактивний

**Торвальдс, Лінус Бенедікт** (1969), програміст, розробник операційної системи Linux, Фінляндія – США

**Торг**, поширена форма торгівлі, що передбачає укладання торговельної угоди між продавцем і покупцем шляхом ведення попередніх переговорів у вигляді торгу щодо ціни товару

**Торгівельна палата**, недержавна установа, яка об'єднує юридичні та фізичні особи, які зареєстровані як підприємці або їх об'єднання

**Торгівлі організації міжнародні**, об'єднання, спрямовані на сумісність національних систем регулювання зовнішньої торгівлі, усунення багатьох бар'єрів у міжнародному товарообміні і формування сучасної міжнародної торгової системи

**Торгівлі преференційної зона**, форма міжнародної економічної інтеграції, за якою в рамках торговельного блоку надаються преференційні умови доступу до свого ринку окремим товарам з певних країн за рахунок зменшення тарифів, хоча вони повністю не скасовуються

**Торгівля**, галузь народного господарства, яка охоплює купівлю-продаж товарів і послуг, їх обіг, спрямований на обслуговування продавців і покупців, а також зберігання і підготовку товарів до продажу

**Торгівля зовнішня**, сукупність експортно-імпортних операцій окремої країни

**Торгівля ліцензійна**, механізм міжнародного технологічного обміну

**Торгівля міжнародна**, торгівля між резидентами різних держав, супроводжувана переміщенням товарів через митні кордони

**Торгівля оптова**, торгівля великими партіями товарів і послуг, їх продаж ринковим посередникам, роздрібній торгівлі

**Торгова палата міжнародна**, міжнародна організація, яка має на меті підтримку й розвиток міжнародної торгівлі й глобалізації

**Торговельне представництво**, представницький орган держави за кордоном, що виконує функції забезпечення її інтересів у зовнішньоекономічній діяльності в країні перебування

**Торговельний центр**, комплекс будинків і споруд кількох різних підприємств торгівлі з приміщеннями для громадського харчування і комунально-побутового обслуговування

**Торговельні ряди**, торговельні та складські приміщення, оточені одно- або двоповерховими будівлями з аркадами чи колонними галереями, відомі в Західній Європі з 13 ст., в Україні з 17–19 ст.

**Торговий дім**, різновид торговельної фірми, що купує товар у виробників або оптових продавців своєї країни і перепродує його за кордон або навпаки

**Торгово-промислова палата України**, недержавна неприбуткова самоврядна організація, що об'єднує юридичних осіб, які створені й діють відповідно до законодавства України, а також громадян України, зареєстрованих підприємцями, та їхні об'єднання

**Торез**, місто Донецької обл.

**Торелль, Отто Мартін** (1828–1900), зоолог, геолог, полярний дослідник, Швеція

**Торецьк**, місто Донецької обл.

**Торея найрозгалуженіша** (*Thorea ramosissima*), вид водоростей родини торєєвих, внесений до Червоної книги України

**Торит**, мінерал класу острівних силікатів

**Торій**, хімічний елемент, символ – Th, атомний номер – 90

**Торії**, священні ворота перед храмами у Японії

**Торкрет**, спосіб бетонування або штукатурення шляхом нанесення бетонної або розчинної суміші через сопло

**Торнабеа щитоподібна** (Анаптіхія переплутана) (*Tornabea scutellifera*), вид грибів родини фісцієвих, внесений до Червоної книги України

**Торонто**, місто у Канаді, 2,6 млн мешканців

**Торонтський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Торонто (Канада) з 1827

**Торохало**, торохтьоло, торохтійка, дитяча забавка

**Торохтій, Олексій Павлович** (1986), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (2012), Україна

**Торп, Ян** (1982), спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон (2000, 2004), 3-разовий срібний (2000, 2004), а також бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон світу (1998, 2001, 2003), Австралія

**Торпеда**, самохідна підводна вибухова зброя

**Торр**, міліметр ртутного стовпа, позасистемна одиниця вимірювання тиску

**Торренс**, озеро в Австралії, 5698 км<sup>2</sup>

**Торрент**, файлообмінний протокол у програмних комп'ютерних системах Windows

**Торрес, Регла** (1975), спортсменка (волейбол), 3-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1992, 1996, 2000), краща волейболістка 20 ст., Куба

**Торреса протока**, протока між островом Нова Гвінея і Австралією

**Торрічеллі, Еванджеліста** (1608–1647), математик і фізик, автор концепції атмосферного тиску, Італія

**Торрічеллі закон**, Акт стосовно демократії на Кубі, схвалений у 1992 Конгресом США з ініціативи сенатора Р. Дж. Торрічеллі

**Торрічеллі точка**, точка трикутника, з якої всі сторони видно під кутом 120°

**Торрічеллі формула**, формула для визначення швидкості витікання рідини з отвору у тонкій стінці відкритої посудини

**Торрічеллієва порожнеча**, безповітряний простір над вільною поверхнею рідини в герметично закритій зверху посудині

**Торрічеллієві, торічелівієві** (Toricelliaceae), родина квіткових рослин порядку аралієцевитих

**Тортела ламка** (*Tortella fragilis*), вид мохоподібних родини потієвих, внесений до Червоної книги України

**Тортула Ранда** (*Tortula randii*), вид мохоподібних родини потієвих, внесений до Червоної книги України

**Тору Такеміцу** (1930–1996), композитор, самоук, сприяв синтезу японської та європейської мелодичних культур, Японія

**Торунь**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 14–15 ст., м. Торунь, Польща

**Торф**, порода рослинного походження, утворена протягом тисяч років з напіврозкладених рослинних залишків

**Торчин**, селище міського типу Луцького р-ну Волинської обл.

**Тосіро Міфуне** (1920–1997), актор, лауреат Венеційського МКФ (1961, 1965), Японія

**Тосіхіде Маскава** (1940), фізик, Нобелівська премія з фізики (2008), Японія

**Тоскана**, область Італії

**Тоскано, Сальвадор** (1872–1947), кінорежисер, продюсер, перший мексиканський кінематографіст, Мексика

**Тосканський ордер**, давньоримський архітектурний колонний ордер, що являє собою стилізацію (різновид) доричного ордера

**Тосканські вілли та сади Медичі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс із 12 вілл та двох садів 15–17 ст., регіон Тоскана, Італія

**Тост**, жанр фольклору, лаконічний вислів, зазвичай позитивного змісту, вживається як вербальний супровід певної дії, зазвичай супроводжує вживання спиртних напоїв

**Тоталітаризм**, політичний режим і система державної влади з використанням насильницьких засобів у процесі управління суспільством, відсутністю політичного плюралізму й демократичних свобод, обмеженням політичних прав усього населення

**Тоталітаризм радянський**, різновид лівоекстремістського тоталітарного режиму, що утвердився на території колишньої Російської імперії після більшовицького Жовтневого перевороту 1917 у Петрограді, модифікувався й проіснував у видозмінені варіанті до кінця 1980-х

**Тотемізм**, уявлення або віра в існування «чуттєво – надчуттєвих» кровних (родинних) зв'язків між певною групою людей (родом, племенем) і певним видом тварин, рослин чи явищем природи

**Тотипотентність**, здатність однієї клітини багатоклітинного організму давати початок цілому новому організму шляхом поділу

**Тотожність**, рівність предметів або думок, збіг усіх їхніх властивостей, що дає змогу розглядати їх як один і той самий предмет або думку

**Тотожності закон**, один із основних законів мислення: будь-яка думка про предмет у процесі даного міркування тотожна сама собі, скільки б разів вона не повторялась

**Тотожності принцип**, один із основоположних принципів квантової механіки, згідно з яким стани системи часток, що виходять один з одного перестановкою тотожних часток місцями, не можна розрізнити ні в якому експерименті

**Тотонаки**, індіанський народ в Мексиці

**Тофалари**, тюркський народ, що проживає на території Іркутської обл. Росії

**Тофаларська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї, поширена в Іркутській області

**Тофілдієві** (Tofieldiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку час-тухоцевитих

**Тофільдія чашечкова** (*Tofieldia calyculata*), вид судинних рослин родини тофільдієвих, внесений до Червоної книги України

**Тоффлер, Елвін** (1928), соціолог і футуролог, один з авторів концепції постіндустріального суспільства, США

**Тохарські мови**, група індоєвропейських мов, що включає мертві мови «тохарська А» і «тохарська Б» (інші назви – карашарська, або агнеанська, і кучанська), що були поширені у Східному Туркестані

**Тохоку**, регіон Японії

**Тохтамиш Герай** (1589–1608), хан Криму (1607–1608)

**Точило електричне**, електричний верстат для заточення ріжучих інструментів

**Точильники** (Anobiidae), родина комах ряду жуків

**Точіння**, токарна обробка матеріалів різанням, що полягає в зніманні стружки при обертальному русі заготовки і поступальному русі інструмента

**Точка (умовне позначення)**, 1) пункт у просторі, на місцевості, всередині або на поверхні чогось; 2) графічний значок (.) як умовне позначення (наприклад, в алгебрі, нотному письмі, телеграфному коді, на географічних картах і планах, кресленнях тощо)

**Точка (в інформаційних технологіях)**, позначення кореневого домену в ієрархії доменів глобальної мережі

**Точка гіперболічна**, в теорії динамічних систем – точка, яка належить області визначення системи, й матриця  $A$ , яка визначається даною точкою й системою, має  $k$  власних значень з додатньою дійсною частиною й  $n-k$  з від'ємною

**Точка гранична**, така точка, що будь-який окіл якої містить нескінченну кількість точок даної множини

**Точка еліптична**, точка поверхні, в якій головні кривини додатні

**Точка звичайна**, 1) точка, в околі якої існує єдиний розв'язок диференціального рівняння з початковою умовою; 2) точка, в якій не порушується аналітичність функції; 3) в якій звичайні похідні не перетворюються в нуль

**Точка звороту**, одна з особливих точок кривої, в якій напрям змінюється на протилежний

**Точка зовнішня**, метод оптимізації



**Точка ізольована**, така точка множини, в якій існує окіл, що не містить інших точок цієї множини

**Точка істотно особлива**, ізольована особлива точка комплексної площини, в якій не існує ані кінцевої, ані нескінченної границі для функції однозначної та аналітичної в деякому проколотому околі цієї точки

**Точка компенсаційна**, поєднання зовнішніх умов (інтенсивності світла, температури тощо), за яких процеси фотосинтезу й дихання в рослинах повністю зрівноважують один одного

**Точка контрольна**, службова інформація, яка записується операційною системою на жорсткий диск або інший носій для обробки виняткових ситуацій, таких як перезапуск, збій або відмова обладнання

**Точка кругова**, точка на поверхні, в якій всі нормальні перерізи цієї поверхні мають одну й ту саму кривину

**Точка матеріальна**, поняття класичної механіки, яке застосовують для позначення тіла, розміри і форма якого неістотні в розв'язуванні задачі, внаслідок чого його масу можна вважати зосередженою в точці

**Точка межова**, точка, в будь-якому околі якої існують і точки, що не належать множині, й точки, що належать їй

**Точка перетворення нерухома**, точка, яка в певному перетворенні відповідає сама собі (переходить сама в себе)

**Точка регулярна**, гомотопічний інваріант безперервного відображення між компактними множинностями рівної розмірності

**Точка роси**, температура, до якої має охолонути повітря при даному тиску, щоб з'явилася роса

**Точка (у геометрії та фізиці)**, 1) одне з основних понять геометрії та фізики – місце, що не має виміру, межа відрізка лінії; 2) температурна межа, коли речовина переходить з одного агрегатного стану в інший (наприклад, температура кипіння)

**Точки періодичні**, точки траєкторій періодичного руху динамічних систем

**Точки спряжені**, дві точки, одна з яких є зображенням іншої

**Точкова група**, група перетворень, за яких принаймні одна точка перетворюваного тіла залишається нерухомою

**Точність**, показник якості, ступінь наближення істотного значення розглядуваного параметра процесу, речовини або предмета до його теоретичного номінального значення

**Точність вимірювання**, характеристика якості вимірювань, що відбиває ступінь близькості результатів вимірювань до істинного значення вимірюваної величини

**Тошківка**, селище міського типу Первомайської міськради Луганської обл.

**Трабекули**, пластинки, перегородки і тяжі, що утворюють остов органу

**Трабзон**, місто у Туреччині, історико-культурний центр, 243 тис. мешканців

**Трава канаркова** (*Phalaris*), рід однорічних або багаторічних трав'янистих рослин родини злакових

**Траверс**, напрям, перпендикулярний курсу корабля

**Траверс, Морріс Вільям** (1872–1961), хімік-технолог, першовідкривач інертних газів – неону, криптону та ксенону, Велика Британія

**Траверса**, 1) тримальний елемент, розміщений перпендикулярно до основної конструкції і опирається на її вертикальні елементи; 2) вантажозахоплювальний пристрій, призначений для піднімання великопрогонових будівельних конструкцій чи великогабаритних вантажів

**Травертин**, осадова гірська порода

**Травестія**, різновид жартівливої, бурлескної поезії

**Травея**, у готичній архітектурі та у будівлях романського стилю простір нефа, обмеженого чотирма стояками, на які спирається хрещате або зімкнуте склепіння

**Трави**, трав'янисті рослини, життєва форма рослин, що не утворює дерев'янистого стебла

**Трави кормові**, трави, що вирощуються на корм сільськогосподарським тваринам

**Трави кормові багаторічні**, група бобових і злакових трав'янистих рослин (наприклад, конюшина, еспарцет, люцерна), тривалість життя яких перевищує два роки

**Травлення**, процес засвоєння їжі тваринним організмом

**Травлєєв, Анатолій Павлович** (1929), ґрунтознавець, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Травма**, порушення анатомічної цілісності тканин чи органів та їхніх функцій під дією факторів зовнішнього середовища (фізичних, хімічних, біологічних, психічних)

**Травма виробнича**, пошкодження тканини або органів тіла, що їх одержують працівники в результаті вибухів, аварій, руйнування будівель і конструкцій, стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій

**Травма побутова**, одна з причин тимчасової непрацездатності робітників і службовців (крім загального захворювання, трудового каліцтва)

**Травма психічна**, інтенсивний і (або) тривалий вплив на психіку несприятливих чинників, що викликає розлад психічного здоров'я особи, від короткотермінового посттравматичного стану до тривалих важких захворювань

**Травна система**, система органів у багатоклітинних тварин, призначена для переробки і видобування з їжі поживних речовин

**Травневі події 1968**, демонстрації, масові заворушення і загальний страйк на території Франції, який завершився відставкою Ш. де Голля

**Травний тракт**, травна система багатоклітинних тварин

**Травник** (*Tringa totanus*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Травні залози**, залози, що забезпечують травлення

**Трав'яний краб** (*Carcinus aestuarii*), вид ракоподібних ряду десятиногих, внесений до Червоної книги України

**Трав'янське водосховище**, водосховище на річці Харків у межах Харківському р-ні Харківської обл., 6 км<sup>2</sup>

**Трагедія**, драматичний жанр, характеризується трагічним пафосом і серйозністю, пов'язаними з найгострішими

внутрішніми й зовнішніми суперечностями людського буття

**Трагікомедія**, різновид драматичних творів, що має ознаки трагедії й комедії

**Трагічне**, категорія філософії і естетики, яка характеризує нерозв'язний конфлікт, що виникає в процесі людської діяльності та супроводжується стражданням і непоправною втратою

**Трагопани** (Tragopan), рід птахів родини фазанових

**Традесканція** (Tradescantia), рід рослин родини коммелінових

**Традиції політичні**, форми політичної поведінки і політичного мислення, політичні цінності, певні суспільні настанови, що стосуються політичного життя й передаються від генерації до генерації як колективна спадщина

**Традиціоналізм (в архітектурі)**, один із напрямів у сучасній архітектурі, який звертається до художньої культури минулого, архітектурної спадщини і народної традиції

**Традиціоналізм релігійний**, течія в богослов'ї, що відстоює консерватизм релігії, захищає звичний процес відтворення сакральної культури, заперечує спроби перегляду релігійних цінностей стосовно оновлюваних умов життя

**Традиціоналізм (у філософії)**, світогляд і соціально-філософський напрям, що відстоює збереження культурних, соціальних, історичних чи релігійних традицій

**Традиція**, елементи соціальної і культурної спадщини (ідеї, погляди, звичаї, норми, смаки та ін.), що передаються з покоління в покоління і зберігаються в суспільстві протягом тривалого часу в цілому або в окремих соціальних групах

**Традиція політична**, сукупність усталених уявлень про норми і принципи політичної поведінки, адекватній конкретній політичній ситуації

**Традиція релігійна**, елементи релігійно-духовної спадщини, що передаються і зберігаються протягом тривалого часу в діяльності церкви або її окремих інститутів

**Традуціанізм**, різновид християнсько-богословського вчення про душу людини

**Траскторія ізогональна**, лінія, що перетинає всі лінії певної групи під одним і тим самим кутом

**Трайбалізм**, трибалізм, родоплемінні форми управління й самоврядування, характерні для малорозвинених країн Африки, Азії та Океанії

**Тракт**, поліпшена ґрунтова дорога (до 20 ст.), обладнана верстовими стовпами, із заїжджими дворами, з поштовими станціями

**Трактат**, 1) міжнародний договір; 2) багатостороння угода держав, яка регулювала спірні питання (з 18 ст.); 3) наукова праця, де докладно розглянуто якесь конкретне питання чи проблему, міркування на спеціальну тему, реферат, доповідь, розвідка

**Трактир**, невеликий заїжджий двір з готелем і харчевнею

**Трал**, пристосування для створення проходів в мінних полях шляхом виловлювання морських мін або знешкодження (підриву) протипіхотних і протитанкових мін на суші

**Тральщик**, військовий корабель спеціального призначення, головним завданням якого є пошук, виявлення та знищення морських мін, а також проводка кораблів і суден за трами через мінні загородження

**Трамбовка**, легка машина ударної дії для пошарового ущільнення ґрунту

**Трамвай В**, авангардна художня виставка, що проходила у 1915 у м. Петроград (Росія)

**Трамплін**, спортивна споруда, яка використовується для збільшення довжини та висоти польоту спортсмена під час виконання різного типу стрибків

**Трамплін лижний**, спортивна споруда для стрибків і польоту на лижах

**Транзакція**, сукупність операцій над даними, яка, з точки зору обробки даних, або виконується повністю, або зовсім не виконується

**Транзакція (в інформаційних технологіях)**, логічна одиниця, що гарантує збереження цілісності бази даних

**Транзакція (у фінансовій справі)**, 1) операція переказу коштів з одного рахунка на інший; 2) послідовність виконуваних операцій, які є одним цілим і не можуть бути розділені; 3) операція видачі готівки чи надання іншої послуги через банкомат

**Транзакція (у юриспруденції)**, угода (юридична, політична), супроводжувана взаємними поступками

**Транзистор**, напівпровідниковий елемент, що дозволяє керувати струмом

**Транзит**, перевезення пасажирів, вантажів через пункт, який є проміжним, пересадочним, перевалочним між пунктами відправлення і призначення

**Транзит демократичний**, перехід до демократичного ладу країн, що розвиваються, а також колишніх соціалістичних

**Транзитологія**, спеціальна галузь суспільствознавства, яка вивчає перехідні форми і стани суспільства, що перебувають у процесі динамічних змін, перетворень еволюційного або революційного характеру

**Транзиція**, мутація, зумовлена заміною однієї азотистої основи іншою в молекулі нуклеїнової кислоти

**Транквіліон-Ставровецький, Кирило** (1581–1646), священнослужитель православної та греко-католицької (з 1626) церков, культурно-освітній діяч, філософ, поет, друкар, видавець, Україна

**Транс...**, частина складних слів, що означає 1) рух через який-небудь простір; 2) наступність, розміщення за чим-небудь, по іншу сторону чогось; 3) передачу за допомогою чогось

**Трансавангард**, течія постмодерністського живопису

**Трансантарктичні гори**, система гірських хребтів в Антарктиді

**Трансваальський музей**, природознавчий музей, діє у м. Преторія (ПАР) з 1892

**Трансваальський азбестоносний район**, родовища азбесту у південно-східному Трансваалі, ПАР

**Трансверсія**, мутація, зумовлена заміною пуринової основи (аденін, тимін) на пиримідинову (гуанін, цитозин) і навпаки

**Трансгени**, один чи група генів, що використовуються для перенесення в геном іншого організму

**Трансгенний організм**, організм, що містить в своєму геномі чужинний рекомбінантний ген (гени)

**Трансгімалаї**, гірська система на півдні Тибетського нагір'я (Китай)

**Трансгресія**, наступ вод моря на сушу в результаті опускання земної кори

**Трансдукція**, процес переносу бактеріальної ДНК з однієї клітини в іншу бактеріофагом

**Трансепт**, простір, поперечний неф або кілька поперечних нефів у середньовічних базилікальних і хрестоподібних у плані храмах, утворений однією або кількома поперечними навами

**Трансільванія**, історична область на північному заході Румунії

**Трансільванське князівство**, держава на території Трансільванії у 1570–1711

**Трансільванські села з укріпленими церквами**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс з семи сіл з церквами фортечного типу 13–16 ст. жудеці Алба, Брашов, Муреш, Сібіу, Харгіта, Румунія

**Транскапсидация**, процес, при якому два різних види вірусів міняються капсидами

**Транскрипція практична**, вид транскрипції, при якому необхідно якомога точніше передати звучання і зберегти морфемну будову слова та графічні особливості його відображення

**Транскрипція (у біології)**, процес синтезу РНК з використанням ДНК як матриці

**Транскрипція (у лінгвістиці)**, 1) спеціальний точний запис усного мовлення за допомогою відповідної системи знаків з науково-лінгвістичною метою; 2) система знаків, яку використовують для такого запису

**Транскрипція фонетична міжнародна**, спосіб запису мовлення для науково-мовознавчих потреб

**Транскультурація**, процес переходу культурної форми наприклад, мови, кухні, музики) з одного фізичного оточення в інше, де вона починає взаємодіяти з місцевими аналогічними формами і впливати на них, унаслідок чого виникають нові культурні гібриди

**Транслітерація**, передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною системою, засобами іншої графічної системи

**Транслокація**, тип хромосомних мутацій, при якому відбувається перенесення ділянки хромосоми на іншу, негомологічну

**Транслятор**, програма або технічний засіб, які виконують трансляцію програми

**Трансляція (у біології)**, процес синтезу білків з амінокислот

**Трансляція (у телекомунікації)**, передавання на відстань мови, музики, зображень та інших сигналів безпосередньо з місця дії, пересилання

**Трансмісія**, механізм, що передає механічну енергію (рух) від двигуна до її споживачів (виконавчих органів машини або до інших робочих машин)

**Транснаціоналізм**, сучасна тенденція розвитку світогосподарського життя, яка зумовлена домінуванням транснаціональних корпорацій (ТНК) у системі сучасних економічних відносин

**Транснептунові об'єкти**, небесні тіла Сонячної системи, які здебільшого (чи постійно) перебувають поза орбітою Нептуна

**Трансністрія**, офіційна назва окупованої Румунією території України під час другої світової війни

**Транспарант**, 1) прозора тканина (папір) з лозунгами або певними зображеннями, натягнута на раму; 2) аркуш компактного світлого паперу з чіткими чорними лініями, який підкладають під прозорий папір, щоб написані на ньому рядки були рівні

**Транспарентність**, прозорість, відкритість діяльності соціально-політичних суб'єктів

**Транспірація**, випаровування води з поверхні рослин, що відбувається через продиhi та кутикулу

**Трансплантація**, хірургічна операція: пересадка органів і тканин

**Трансплантологія**, розділ медицини, який займається вивченням взаємодії трансплантованих органів і тканин з організмом їх реципієнта і розробкою методів трансплантації

**Транспозиція (генет.)**, переміщення певних генетичних елементів з одного місця хромосоми в інше

**Транспозони**, мобільні ділянки ДНК, здатні до пересування і розмноження

**Транспорт**, засіб для переміщення людей всередині міст і між населеними пунктами, а також для переміщення різноманітних вантажів

**Транспорт авіаційний**, вид транспорту, де переміщення вантажів та пасажирів здійснюється за допомогою повітряних суден авіації (літаків, гелікоптерів, вертольотів та ін.)

**Транспорт автомобільний**, вид транспорту, що здійснює переміщення пасажирів та вантажів з одного місця в інше на короткі та середні відстані по безрейкових шляхах сполучення

**Транспорт вертикальний**, транспорт у будівництві, що входить у виробничий процес і забезпечує підймання матеріалів і конструкцій на різну висоту (яруси, поверхи)

**Транспорт водний**, вид транспорту, що використовує природні і штучні водойми, основним транспортним засобом є судно

**Транспорт гусеничний**, транспортно-технологічні гусеничні машини різного призначення у вантажному та пасажирському варіантах

**Транспорт залізничний**, вид транспорту, що здійснює перевезення вантажів і пасажирів по рейкових шляхах у вагонах за допомогою локомотивної або електричної тяги

**Транспорт мембранний**, перенесення різноманітних сполук через клітинну мембрану

**Транспорт міський**, матеріально-технічні засоби, що здійснюють усі види перевезень пасажирів і вантажів на урбанізованій території

**Транспорт морський**, транспорт, який здійснює переміщення (перевезення) вантажів і пасажирів по воді морів і океанів

**Транспорт повітряний**, вид транспорту, де у якості транспортного засобу використовуються повітряні судна авіації – літаки, вертольоти, гелікоптери та ін.

**Транспорт речовин**, доставка необхідних сполук до органів і тканин, а також виведення продуктів обміну речовин

**Транспорт річковий**, підприємства транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів річками

**Транспорт трубопровідний**, транспорт, що здійснює переміщення вантажів по трубах

**Транспортер**, горизонтальна або злегка похила транспортуюча машина безперервної дії для переміщення ґрунту або інших масових сипучих і кускових матеріалів на відносно невеликі відстані

**Транспортир**, пристрій, що складається з лінійки та півкруга, поділеного на градуси (від 0 до 180) і застосовується для вимірювання та побудови кутів на кресленнях

**Транспортна мережа**, система транспортних шляхів різного значення та рівня впорядкованості, що з'єднують між собою транспортні вузли і населені пункти та призначені для руху транспортних засобів і пішоходів

**Транспортна мережа міжнародна**, мережа міжнародних транспортних коридорів, створена на початку 1990-х між країнами Європейського Союзу і країнами Центральної та Східної Європи з метою забезпечення торговельних та соціальних зв'язків у рамках міжнародної економічної кооперації

**Транспортна розв'язка**, дорожня споруда на місці перетину транспортних шляхів у двох або кількох напрямках для переміщення з одного напрямку на інший; на місці перетину кількох автомобільних доріг і прилягання у різних рівнях

**Транспортний вузол**, 1) місце сходження (розбіжності) кількох транспортних шляхів; 2) комплекс транспортних обладнань у пункті стикування кількох видів транспорту, що спільно виконують операції з обслуговування транзитних, місцевих і міських перевезень вантажів і пасажирів

**Транспортний засіб**, пристрій, призначений для перевезення (транспортування) людей або вантажів

**Транспортний засіб спеціального призначення**, транспортний засіб, призначений для виконання спеціальних робочих функцій

**Транспортних систем і технологій інститут НАН України**, установа Відділення механіки НАН України

**Транспортно-географічне положення**, положення міста, району (регіону) або країни по відношенню до транспортної мережі

**Транспортування вібраційне**, транспортування із застосуванням вібрації рідких, сипучих і грудкових матеріалів, а також різних виробів

**Транспортування гідравлічне**, 1) переміщення твердих сипких матеріалів потоком води; 2) процес гідромеханізації

**Трансуранові елементи**, окремі клас ферментів, що каталізують перенесення

**Трансурбація**, переміщення міста (населеного пункту) без втрати його єдності та безперервності (наприклад, з долини ріки на її тераси)

**Трансфекар**, саморозвантажувальний і саморухомий вантажний вагон, який використовується на металургійних підприємствах для подачі сировини до доменних печей

**Трансферини**, білки плазми крові, які транспортують іони заліза

**Трансферт**, переказ іноземної валюти з однієї країни в іншу; банківські операції із зустрічних переказів валют двох або кількох країн

**Трансфокатор**, об'єкти зі змінною фокусною відстанню

**Трансформатор**, електромагнітний статичний (без рухомих частин) пристрій, що перетворює змінну напругу (струм) без зміни потужності

**Трансформація політична**, історичний процес змін, що постає як єдність декількох складових: трансформація політичної системи суспільства, трансформація «політичної людини», трансформація політичної культури суспільства й особи

**Трансформація посткомуністична**, сукупність процесів та явищ, викликаних руйнуванням державності, побудованих на комуністичній ідеології, та спрямованих на демократичні зміни у суспільно-політичній сфері

**Трансформація (у біології)**, генетична модифікація клітини за допомогою введення нового генетичного матеріалу

**Трансформація (у соціології)**, перетворення соціальних інститутів чи структур, яке часом супроводжується їх докорінною зміною

**Трансфузіологія**, розділ медицини, який вивчає проблеми переливання крові і розробляє методи переливання крові

**Трансцендентальне**, те, що зв'язує частини змісту, які перебувають по різні боки від деякої межі

**Трансцендентальний**, здобутий не з зовнішнього досвіду, а споконвічно властивий людському розуму, людській свідомості

**Трансцендентальний і трансцендентний**, поняття філософії Канта – трансцендентальний означає: той, що зумовлює можливість пізнання, відповідає на питання: «Як можливе пізнання?», трансцендентний – той, що лежить поза межами свідомості й пізнання

**Трансценденція**, філософський термін для позначення переходу із сфери можливостей людського досвіду в сферу, що знаходиться поза межами осягнення останнього

**Трансцензус**, філософський термін для позначення виходу за межі реальностей феноменального світу

**Транш**, частка кредиту, що надається на різних умовах через певний проміжок часу протягом терміну дії кредитної угоди

**Траншея**, 1) відкрита виїмка в ґрунті трапецієподібного перерізу, довжина якої в багато разів перевищує ширину;



2) польова фортифікаційна споруда: вузький, довгий і глибокий рів із двостороннім або однобічним бруствером

**Трапезна**, 1) тип монастирської будівлі; їдальня з церквою при ній, які оточувались терасами, сходами, ганками; 2) західна прибудова до церкви

**Трапезников, Вадим Олександрович** (1905–1994), фахівець з автоматики та електромашинобудування, академік АН СРСР (1960), Росія

**Трапеція криволінійна**, фігура на площині, обмежена графіком невід'ємної неперервної функції  $y=f(x)$ , визначеною на відрізьку  $[a; b]$ , віссю абсциса і прямими  $x = a$  та  $x = b$

**Трапеція рівнобедрена**, трапеція, що має прямі кути при бічній стороні

**Трапи**, утворені виливами магми лавові покриви основних магматичних порід (базальтів, долеритів, діабазів, габро)

**Трас**, твердий вулканічний туф, значно змінений під дією вивітрювання або гідротермальних розчинів

**Траса**, 1) простір, у межах якого створюється і функціонує транспортна, енергетична, інформаційна або інша лінійно-протяжна комунікація; 2) слід, що означає траєкторію переміщення у просторі якого-небудь матеріального тіла

**Траса повітряна**, частина повітряного простору, призначена для польоту літаків, вертольотів, аеростатів

**Трасологія**, розділ криміналістики, що вивчає матеріально фіксовані сліди й розробляє науково-технічні засоби та методи їхнього застосування для виявлення

**Траст**, юридичний документ або юридична дія, що передбачає передавання юридичних функцій управління довірчою власністю однією особою іншій; процес довірчого управління власністю

**Трасування**, прокладка напрямку траси (наприклад, дороги, каналу, лінії зв'язку та ін.) на плані або карті

**Трата**, письмовий наказ позикодавця позичальникові сплатити у вказаний термін зазначену у векселі суму грошей названій третій особі – першому тримачеві векселя

**Тратта** (переказний вексель), цінний папір, який може передаватись третій особі (ремітенту) для отримання ним боргу з векселедавця; передача оформляється через передавальний надпис (індосамент)

**Траунштейнера куляста** (*Traunsteinera globosa*), вид сушинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Траур**, форма зовнішнього вираження скорботи за померлим або у випадку якогось суспільного, загальнонаціонального лиха, у траурних звичаях – носінні одягу особливого кольору, оплакування, самокатування, обрізанні волосся тощо

**Трафальгарська битва 1805**, морська битва, що відбулася між англійським і франко-іспанським флотами біля мису Трафальгар на Атлантичному узбережжі Іспанії 21.10.1805

**Трафарет**, 1) платівка з картону, металу з прорізними малюнками для швидкого відтворення на поверхні; 2) загальноприйнятий зразок; 3) форма подання уніфікованого

тексту службового документа, що містить постійну інформацію та прогалини для фіксації змінних даних

**Трафік**, інформаційний потік у комунікаційній системі

**Трахейнодихаючі** (Tracheata), підтип членистоногих тварин

**Трахей**, провідні елементи деревини і органи дихання тварин

**Трахейди**, основні провідні елементи ксилеми рослин

**Трахеоли**, органи дихання наземних членистоногих

**Трахея**, орган дихальної системи, що лежить спереду від стравоходу

**Трахіліди** (Trachylida), ряд гідроїдних кишковопорожнинних

**Трахіт**, гірська порода, ефузивна середня гірська порода

**Трахтемирів**, регіональний ландшафтний парк, Київська обл.

**Трахтемирівське городище**, археологічне городище 6 ст. до н. е., розташоване на правому березі Дніпра поблизу села Трахтемирів

**Трахтемирівський Успенський монастир**, монастир, що існував на місці літописного Зарубинського монастиря поблизу сучасного с. Трахтемирів Канівського р-ну Черкаської обл.

**Трахуза опушена** (*Trachusa (Archianthidium) pubescens*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини бджолмегахілідів, внесений до Червоної книги України

**Трач схожий** (*Tenthredo propinqua*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини справжніх пильщиків, внесений до Червоної книги України

**Треба**, молитва і служба, що здійснюється священиком на прохання одного або кількох віруючих, треби викладені в спеціальній богослужбовій книзі – Требнику

**Требник**, церковна книга, яка містить тексти богослужіння і моління, що виконуються для окремих осіб чи груп (треби) і не пов'язані із святими місцями (церква, престол) та церковним календарем (свята, обходи)

**Требник Петра Могили**, один із основних церковно-богослужбових творів українського православ'я

**Трегалоза**, вуглевод з групи невідновлюваних дисахаридів

**Тред-юніонізм**, 1) назва течії тред-юніонів; 2) термін, що означає течію в робітничому і профспілковому русі

**Трек**, спортивна споруда, яка складається з основної доріжки, що має дерев'яне (бетонне, асфальтове) покриття для тренувань і змагань спортсменів з вело- та мотоспорту

**Трельяж**, 1) елемент садово-паркової архітектури: тонка решітка (каркас для витких рослин), що має декоративне та практичне (сонцезахисне) значення; 2) тристулкове дзеркало

**Трематоди**, сисуни, двоустки (Trematoda), клас безхребетних тварин типу плоских червів

**Трематозаври** (Trematosauridae), група вимерлих земноводних ряду темноспондилів, що існувала з тріасового по крейдяний період

**Трембіта (видавництво)**, приватне видавництво у м. Коломия, діяло у 1922–1929

**Трембіта (музичний інструмент)**, духовий музичний інструмент, зроблений із дерев'яного стовбура, розрізано-го вздовж

**Тремоліт**, породотвірний мінерал класу силікатів, сімейства амфіболів, магнієвмісний різновид актиноліту

**Тремор**, тремтіння кінцівок у людей та тварин

**Тренажер пілотажний комплексний**, імітатор польоту, призначений для наземної підготовки пілотів

**Тренд (в інформаційних технологіях)**, 1) те ж саме, що тенденція: важливий, помітний напрям у розвитку чогось; 2) в інтернет-мережі – збільшення кількості пошукових запитів, повідомлень, тем з певної тематики

**Тренд (в економіці)**, спрямованість зміни економічних показників, що визначається у результаті обробки звітних, статистичних даних і встановлення на цій основі тенденцій економічного зростання або спаду

**Тренінг психологічний**, короткотерміновий інтенсивний навчальний курс, що має на меті формування практичних психологічних навичок

**Трентеполія** (Trentepohlia), рід улотриксівих водоростей

**Трентіно – Альто-Адідже**, область Італії

**Тренування автогенне**, аутотренінг, система прийомів свідомої психічної саморегуляції людини

**Тренування аутогенне**, метод лікувального самонавіювання

**Тренування спортивне**, процес всебічного фізичного виховання, спрямований на досягнення високих спортивних результатів

**Тренчинський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Треонін**, гідроксиамінокислота, одна з двадцяти стандартних амінокислот

**Трепанги**, назва кількох видів безхребетних тварин типу голкошкірих класу голотурій

**Трепел**, тонкозерниста силікатна осадова гірська порода

**Трест**, організаційно-виробнича одиниця або форма монополії, за якої усі об'єднані підприємства втрачають свою комерційну і виробничу самостійність, підпорядковуючись єдиному контролю

**Третейська палата України**, постійно діючий орган самоврядування третейських суддів.

**Третейська угода**, угода сторін про передачу спору на вирішення третейським судом

**Третейський розгляд**, процес вирішення спору і прийняття рішення третейським судом

**Третинний період і третинна система**, застаріла назва тимчасового інтервалу геологічної історії Землі

**Третій Рейх**, пропагандистська назва Німеччини у 1933–1945, за часів керівництва Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини на чолі з Адольфом Гітлером. Офіційна назва — Німецька імперія

**Третій світ**, 1) колишні колонії та напівколонії, які здобули політичну незалежність; 2) сукупність найбідніших країн Азії, Африки, Латинської Америки, що посідають

особливе місце у світовій політиці, а їх населення становить понад 3/4 усього людства

**Третій стан**, непривілейована частина суспільства, до якої входили вільне непокріпачене селянство, міські буржуа, ремісники, купецтво в феодальній Франції

**Третій універсал Центральної ради**, документ Центральної ради, яким проголошувалося створення УНР

**Третя Республіка**, конституційна форма правління у Франції, встановлена 04.09.1870

**Третя Річ Посполита**, вжите в Конституції визначення польської держави, що з'явився після основних політичних змін, які відбулися в 1989

**Третя сила**, голлістський політичний блок партій у Франції після Другої світової війни, який виступав проти диктатури

**Третьак, Владислав Васильович** (1980), спортсмен (фехтування на шаблях), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Третього Риму концепція**, спроба обґрунтувати значення Москви як всесвітнього політичного і церковного центру

**Третьяк, Владислав Олександрович** (1952), спортсмен (хокей), чемпіон (1972, 1976, 1984) та бронзовий призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1970, 1971, 1973–1975, 1978, 1979, 1981–1983) та Європи (1970, 1973–1975, 1978, 1979, 1981–1983), Росія

**Третьяков, Дмитро Костянтинович** (1878–1950), зоолог-морфолог, академік ВУАН (1929), Росія – Україна

**Третьяковська галерея**, художній музей, м. Москва (Росія) з 1856

**Треш**, стиль у мистецтві

**Трешніков, Олексій Федорович** (1914–1991), географ, океанолог, академік АН СРСР (1981), Росія

**Три благословення**, благословення, які одержали перші люди при творінні їх Богом

**Три Паралельні Ріки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, розташований у Сино-Тибетських горах, Китай

**Три Сестри**, водоспад в Перу, має три яруси падіння води

**Триба**, таксономічна категорія, що посідає проміжне положення між підвидиною і родом

**Триборство**, кінне триборство, дисципліна кінного спорту, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Трибуна**, 1) підвищене місце або простір, обладнані для виступу ораторів; 2) кафедра для оратора

**Трибунал для військових злочинців міжнародний**, міжнародний орган для покарання військових злочинців

**Трибунал із морського права міжнародний**, незалежна міжнародна судова інституція для вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням та тлумаченням Конвенції ООН по морському праву 1982

**Трибунал міжнародний**, міжнародні судові органи, засновані відповідно до спеціальних міждержавних угод для судового переслідування й покарання осіб, що вчинили тяжкі злочини, передбачені міжнародним правом, у зв'язку з війною й під час неї

**Трибунали адміністративні міжнародних організацій**, судові органи, які створюються міжнародними, міждержавними організаціями для розгляду справ членів міжнародної цивільної служби з приводу порушення їхніх прав

**Трибунали революційні**, спеціальні судові органи, які діяли в Росії після Жовтневої революції 1917 і були призначені для боротьби з найбільш небезпечними злочинами (мародерством, саботажем, зловживанням владою тощо)

**Трибунали революційні військові**, спеціальні суди, які утворювалися в радянських республіках у 1918–1922 для розгляду справ про злочини військовослужбовців, а також про дії (бездіяльність), що могли призвести до зниження боєздатності червоноармійських військ

**Тривалість життя середня**, середня тривалість життя представників певної групи організмів, зазвичай визначена від народження до смерті

**Тривкість**, здатність матеріалу витримувати високу температуру, хімічну дію, дію води, атмосферні та інші впливи

**Тривкість термічна**, здатність матеріалу витримувати чергування (цикли) різних теплових змін

**Тривога**, 1) комплекс заходів, що проводяться у збройних силах з метою термінового приведення частин (кораблів) у готовність для виконання бойових завдань та дій у надзвичайних обставинах; 2) сигнал (команда) про приведення військ (сил) у готовність до дій

**Тригер**, послідовнісний елемент цифрових схем, який може знаходитися в одному з двох стійких станів, а також багаторазово переходити з одного стану в інший під дією вхідних сигналів

**Тригла жовта**, морський півень жовтий (*Chelidonichthys lucerna*), вид променеперих риб ряду скорпеноподібних родини триглових, внесений до Червоної книги України

**Тригла сіра**, морський півень сірий (*Eutrigla gurnardus*), риба родини триглових, вид фауни України

**Тригла червона**, морський півень червоний (*Chelidonichthys cuculus*), риба родини триглових, вид фауни України

**Тригли сірі** (*Eutrigla*), рід риб родини триглових

**Тригли-ластівки**, морські півні (*Chelidonichthys*), рід риб родини триглових, фауна України

**Тригліф**, 1) прямокутна кам'яна плита, яка має три вертикальні врізи (гліфи); 2) деталі фриза в доричному архітектурному ордері

**Тригліцериди**, основний жирової енергетичний запас людини, саме ці речовини накопичуються в адипоцитах – клітинах жирової тканини. Організм отримує тригліцериди з їжею, а також синтезують печінкою з інших поживних субстанцій

**Триглови** (*Triglidae*), родина риб ряду скорпеноподібних, фауна України

**Тригоніди**, викопні молюски

**Тригонії** (*Trigoniidae*), родина двостулкових молюсків

**Тригонометрія сферична**, розділ сферичної геометрії головними об'єктами якого є многокутники на сфері та співвідношення між сторонами і кутами

**Тридакни** (*Tridacna*), рід двостулкових молюсків родини серцевидкових

**Триденський собор**, вселенський собор вищого духовенства католицької церкви, що відбувався з перервами з 1545 по 1563 в умовах значних успіхів Реформації

**Тридиміт**, мінерал класу каркасних силікатів

**Триєдність**, принцип, за яким три компоненти, перебувають в органічній всеєдності між собою, породжуючи нову цілісність

**Тризвук**, основний вид акорду, який утворюється з трьох звуків

**Тризуб**, 1) український національний символ у формі золотого тризуба на синьому тлі – малий Державний герб України; 2) герб київських князів

**Тризубець** (*Triglochin*), рід рослин родини тризубцевих

**Тризубі бички** (*Tridentiger*), рід риб родини бичкових, фауна України

**Тризубцеві** (*Juncaginaceae*), родина квіткових рослин порядку тризубцевитих

**Тризубцевіті** (*Juncaginales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Трийодтіронін**, гормон щитоподібної залози

**Трикігтеві черепахи** (*Trionychidae*), родина рептилій ряду черепах

**Трикірій**, трисвічник, який разом з дикірієм (двосвічником) використовується при архієрейських відправах

**Трико**, спортивний інвентар, одяг

**Триконоданти** (*Triconodonta*), ряд вимерлих ссавців

**Трикстер**, архетипний персонаж, що вирізняється хитрістю і вдається до перевтілень та метаморфоз

**Трикутник (в астрономії)**, сузір'я Північної півкулі

**Трикутник прямокутний**, трикутник з одним прямим кутом

**Трикутник рівнобедрений**, трикутник, в якому дві сторони рівні між собою

**Трикутник (у геометрії)**, геометрична фігура, багатокутник з трьома сторонами

**Трикутник (у музичному мистецтві)**, музичний ударний інструмент

**Трилієві** (*Trilliaceae*), родина квіткових рослин порядку діоскорейноцвітих

**Трилобіти**, (*Trilobita*), клас вимерлих морських членистоногих

**Трилогія**, три самостійні твори одного автора (літературні, музичні), пов'язані єдністю задуму, сюжету тощо

**Трименієві** (*Trimeniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку австробелієцвітих

**Тримурті**, концепція тріади, яка об'єднує трьох головних богів індуїстського пантеону у єдине ціле

**Тринідад**, острів у Карибському морі, основна частина держави Тринідад і Тобаго

**Тринідад і Тобаго**, держава в Карибському басейні

**Тринідад та долина Де-лос-Інхеньос**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Тринідад та центр цукрової промисловості 18–19 ст., долина Де-лос-Інхеньос, Куба

**Тринітаризм**, філософське вчення про троїчність цілого

**Тринітарії**, члени католицького чернечого ордену Пресвятої Трійці, що виник у 1198

**Тринія Біберштейна** (*Trinia biebersteinii*), вид судинних рослин родини селерових, внесений до Червоної книги України

**Триномен**, триніоміальна назва, використовується для посилення на підвиди

**Триози**, загальна хімічна назва класу тривуглеводневих моносахаридів

**Трипалі дятли** (*Picoides*), рід птахів родини дятлових, фауна України

**Трипалі лінивці** (*Bradypodidae*), родина ссавців ряду неповнозубих

**Трипалі тушкани** (*Dipodidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Трипалі чайки**, трипалі мартини (*Rissa*), рід біляводних птахів родини мартинових

**Трипаносоми** (*Trypanosoma*), рід паразитичних найпростіших класу джгутикових

**Трипартизм**, регулювання трудових і пов'язаних із ними економічних і політичних відносин на основі рівноправної взаємодії, співпраці представників найманих працівників, роботодавців і держави

**Триперсткові** (*Turnicidae*), родина птахів ряду журавлеподібних

**Трипільська культура**, археологічна культура часів неоліту (між 5500 та 2750 до н. е.) у Східній Європі від Дніпра до Карпат, від Полісся до Чорного моря і Балканського півострова

**Трипільський міф**, концепція походження українського народу від представників трипільської культури

**Трипітака**, святе писмо буддистів, в якому викладено одкровення Будди

**Триплет**, комбінація з трьох послідовно розташованих нуклеотидів в молекулі нуклеїнової кислоти

**Трипси** (*Thysanoptera*), ряд комах типу членистоногих

**Трипсин**, фермент, серинова протеаза, знайдена в травній системі тварин

**Триптих**, твір мистецтва з трьох частин, об'єднаних спільним задумом або сюжетом

**Триптофан**, незамінна амінокислота

**Трисуття**, основа, завдяки якій, згідно вчення РУНВіри, існує й утримується у сучасному стані світ

**Тритикале** (*Triticale*), гібриди на основі жита й пшениці

**Тритон**, загальна назва тварин з ряду хвостатих амфібій

**Тритон альпійський** (*Mesotriton alpestris*), вид земноводних ряду хвостатих земноводних родини саламандрових, внесений до Червоної книги України

**Тритон дунайський** (*Triturus dobrogicus*), вид земноводних ряду хвостатих земноводних родини саламандрових, внесений до Червоної книги України

**Тритон звичайний** (*Lissotriton vulgaris*), вид земноводних родини саламандрових, вид фауни України

**Тритон Кареліна** (*Triturus karelinii*), вид земноводних ряду хвостатих земноводних родини саламандрових, внесений до Червоної книги України

**Тритон карпатський** (*Lissotriton montandoni*), вид земноводних ряду хвостатих земноводних родини саламандрових, внесений до Червоної книги України

**Тритони**, загальна назва тварин з ряду хвостатих амфібій

**Тритони гребінчасті [гребенясті]** (*Triturus cristatus*), земноводна тварина родини саламандрових, вид фауни України

**Триумвірат**, система управління державою чи спільнотою трьома рівноправними особами

**Триуридові**, триурисові (*Triuridaceae*), родина квіткових рослин порядку триуридоцвітих

**Триуридоцвіті** (*Triuridales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Триурисові**, порядок (*Triuridales*) однодольних рослин

**Трифіза фрина** (*Triphysa phryne*), вид комах ряду лускокрилих родини сатирирів, внесений до Червоної книги України

**Трифоліата** (*Poncirus trifoliata*), вид рослин роду родини рутових

**Трифорій**, 1) арковий проріз з трьох арок; 2) тріє вузьких арочних вікон; 3) аркада на другому ярусі центрального нефа романських і готичних базилікових храмів; 4) вузька галерея, розміщена за аркадою або парапетом над склепіннями

**Трифтонг**, поєднання трьох голосних звуків в одному складі

**Трихінели** (*Trichinella*), рід паразитичних круглих червів

**Трихінельоз**, інфекційна хвороба тварин і людини

**Трихобласти**, клітини епіблеми кореня рослин, що здатні утворювати кореневі волоски

**Трихограми** (*Trichogramma*), рід комах родини трихограматид

**Триходерма** (*Trichoderma*), рід грибів-гіфоміцетів, різновиди цього гриба використовуються в сільськогосподарській практиці в боротьбі з різними фітопатогенами культур

**Триходіни** (*Trichodina*), рід війчастих інфузорій

**Трихолома** (*Tricholoma*), рід грибів флори України

**Трихомомопсис** (*Tricholomopsis*), рід грибів флори України

**Трихоми**, клітини епідерми, які утворюють на органах рослин різноманітні поверхневі вирости

**Трихоміцети** (*Trichomycetes*), клас справжніх грибів

**Трихомні бактерії**, грам-негативні бактерії, що утворюють ланцюжки клітин, з'єднаних плазмодесмами

**Трихомонади** (*Trichomonas*), рід паразитичних джгутикових найпростіших

**Трихомонадіди** (*Trichomonadida*), ряд джгутиконосців

**Трихоплакс** (*Trichoplax*), єдиний рід тварин в типі пластинчастих, які вважаються моделлю походження багатоклітинних організмів



**Трихотомізм**, теологічне уявлення про трьохскладову природу людини

**Трихоцити**, складова частина клітини, цитоплазматичні органели

**Трицепс**, м'яз, що починається трьома голівками

**Трицератопс** (Triceratops), рід викопних трав'яних динозаврів з групи рогатих динозаврів

**Тричлен квадратний**, називається многочлен вигляду  $ax^2 + bx + c$

**Триада**, 1) єдність, утворювана трьома частинами; 2) три стадії (теза, антитеза, синтез), що в ідеалістичній філософії Гегеля характеризують діалектичний розвиток

**Тріалеті**, історичний регіон Грузії, місце зародження закавказької культури

**Тріалетська культура**, закавказька (Грузія, Вірменія) археологічна культура бронзового періоду (2 тис. до н. е.)

**Тріалетський хребет**, гірський хребет в Грузії

**Тріангуляція (у геодезії)**, мережа геодезичних точок, закріплених на місцевості спеціальними (наземними, підземними) знаками

**Тріангуляція (у телефонній комунікації)**, один із методів обчислення місця знаходження абонента мобільного зв'язку

**Тріанонський мирний договір 1920**, мирний договір держав-переможниць у Першій світовій війні з Угорщиною від 04.06.1920

**Тріасовий період і тріасова система**, перший геологічний період мезозойської ери

**Тріатлон**, вид спорту, комплексне змагання, яке поєднує три складові – плавання, їзду на велосипеді та біг

**Трібонема** (Tribonema), рід жовто-зелених водоростей

**Трігонієві** (Trigonaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігцевітих

**Тріснале**, показ чого-небудь раз на три роки

**Трієст**, місто у Італії, історико-культурний центр, 205 тис. мешканців

**Трійка ЄС**, історично до складу Трійки входить країна, що наразі обіймає посаду президента Ради ЄС, країна, яка перебувала на цій посаді попередні шість місяців та країна, яка обійматиме цю посаду наступні шість місяців

**Трійця**, християнський догмат, згідно з яким єдиний Бог одночасно існує у трьох іпостасях (особах) – як Бог – Отець, Бог – Син, Бог – Дух Святий

**Трімбл, Девід** (1944), політик, Нобелівська премія миру (1998), Велика Британія

**Тріо**, 1) музичний ансамбль з трьох виконавців; 2) музичний твір для трьох інструментів або трьох голосів

**Тріод**, триелектродна лампа електронна, що має анод, катод і керувальний електрод у вигляді сітки

**Тріодь**, назва двох богослужбових книг у православ'ї

**Тріолет**, восьмивірш за схемою римування на дві рими: абааабаб

**Тріполі**, місто, столиця Лівії

**Тріпура**, штат Індії

**Трірський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Трір (Німеччина) з 1473 (з перервами)

**Трірські давньоримські пам'ятки, собор Св. Петра і церква Богоматері**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс давньоримських, романських та готичних пам'яток 2–13 ст., земля Рейнланд – Пфальц, Німеччина

**Тріскачка ширококрила** (Bryodemella tuberculata), вид комах ряду прямокрилих родини саранових, внесений до Червоної книги України

**Тріскові** (Gadidae), родина риб ряду тріскоподібних, фауна України

**Тріскоподібні** (Gadiformes), ряд риб класу променеперих

**Трістан та Ізольда**, європейський лицарський роман 12 ст.

**Тріумфальна арка**, тріумфальні ворота, архітектурна споруда з одним або трьома прогонами для прикраси вулиці, дороги, площі

**Тріумфальна колона**, висока, увінчана статуєю або емблемою колона, що споруджується в пам'ять про визначну подію

**Тріхолома**, рядовка (Tricholoma), рід агарикових грибів

**Тріщиностійкість**, здатність стіни протистояти утворенню тріщин під навантаженням

**Трнавський край**, адміністративно-територіальна одиниця Словаччини

**Трика, Іржи** (1912–1969), живописець, книжковий ілюстратор, сценарист, режисер-мультиплікатор, класик світової анімації, Чехія

**Трог**, торгова долина, гірська ерозійна долина, оброблена, розширена і спрямлена за участю льодовика

**Трогіди** (Trogidae; також – піщаники), родина жуків підряду всеїдні жуки

**Трогір**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 3 ст. до н. е. – 17 ст. н. е., м. Трогір, Хорватія

**Троглобіонти**, тварини, які постійно живуть у печерах, тріщинах гірських порід, переливних водоймах або водотоках

**Троглодит**, в концепції Карла Ліннея – підвид людини (Homo troglodites), печерна людина

**Трогонові** (Trogonidae), родина птахів ряду трогоноподібних

**Трогоноподібні** (Trogoniformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Троїліт**, мінерал групи сульфідів, кристалізується в гексагональній системі

**Троїстий союз**, коаліція Німеччини, Австро-Угорщини та Італії (1882–1915)

**Троїсті музики**, народний інструментальний ансамбль, у складі якого були скрипки, басоли (баси), бубни (в центральних областях), або скрипки, цимбали, бубни (у західних областях)

**Троїце-Сергієва лавра**, найбільший чоловічий монастир Російської православної церкви (з 1744 – лавра), діє у м. Сергіїв Посад (Московська обл., Росія) з 1337

**Троїцьке**, селище міського типу, адміністративний центр Троїцького р-ну Луганської обл.

**Троїцький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Луганської обл.

**Троїцько-Харцизьк**, селище міського типу Харцизької міськради Донецької обл.

**Тролейбус**, вид електричного громадського транспорту

**Тролейвоз**, вантажна транспортна машина з електродвигунами, що живляться електроенергією від контактного проводу через роликовий струмознімач

**Тромб**, згусток крові, що утворюється у кровоносних судинах

**Тромбін**, фактор згортання крові II, важливий компонент системи згортання крові людини і тварин

**Тромболітичні препарати**, лікарські препарати, які здатні руйнувати тромби шляхом розщеплення їх водонерозчинного матеріалу (фібрину) і перетворення його у водорозчинні фрагменти

**Тромбон**, мідний духовий музичний інструмент басово-тенорового регістру

**Тромбопластин**, фактор згортання крові

**Тромбоцит**, кров'яна пластинка, без'ядерний елемент крові

**Тромп**, 1) конструкція склепіння у вигляді частини конуса, чверті сферичного купола тощо; 2) нішоподібна склепінчаста конструкція

**Тронхейм**, місто в Норвегії, історико-культурний центр, 184 тис. мешканців

**Тронхеймс-фіорд**, затока Норвезького моря

**Троодоса церкви з розписами**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс церков та монастирів 11–15 ст. на Кіпрі

**Троп**, засіб художньої виразності, риторична фігура, слово чи вислів, ужиті в переносному значенні

**Тропар**, молитовний урочистий спів на честь будь-якого свята чи святого

**Тропи**, 1) слова і звороти, вжиті в переносному значенні; 2) аргументи, на основі яких представники античного скептицизму критикували тогочасні філософські системи, обґрунтовуючи неможливість об'єктивного пізнання світу людиною

**Тропилелазоз**, інфекційна інвазійна хвороба розплоду бджолоїної сім'ї

**Тропізм**, реакція відповіді рослин на різні дії подразників зовнішнього середовища

**Тропізм негативний**, відповідь рослини на дію подразнювачів середовища, коли вона згинається в протилежну сторону від подразника

**Тропічний пояс південний**, пояс в Південній півкулі, між південним субтропічним і південним субекваторіальним поясами

**Тропічний пояс північний**, пояс в Північній півкулі, між північним субтропічним і північним субекваторіальним поясом

**Тропічні пояси**, два географічні пояси, що знаходяться між субтропічними і субекваторіальними поясами

**Тропопауза**, перехідний шар від тропосфери до стратосфери

**Тропосфера**, найнижчий шар атмосфери, заввишки 10–15 км над поверхнею Землі

**Троппауський конгрес 1820**, другий конгрес Священного союзу наприкінці жовтня 1820 в м. Троппау (Опава) в Сілезії

**Трос**, загальна назва мотузок і канатів

**Тростянець (дендропарк)**, дендрологічний парк НАН України, с-ще Тростянець, Ічнянський р-н, Чернігівська обл.

**Тростянець (місто)**, місто, адміністративний центр Тростянецького р-ну Сумської обл.

**Тростянець (сmt)**, селище міського типу, адміністративний центр Тростянецького р-ну Вінницької обл.

**Тростянецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва початку 19 ст., м. Тростянець Сумської обл.

**Тростянецький район (Вінницька область)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Тростянецький район (Сумська область)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Тростянський, Владлен Костянтинович (1935–2014)**, спортсмен (класична боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (1964), Україна

**Тротуар**, пішохідна доріжка з твердим покриттям (асфальт, цегла, камінь, дерево тощо), трохи підвищена над проїжджою частиною вулиці та обмежена бордюром

**Трофимович-Козловський Ісайя (?–1651)**, православний священнослужитель, письменник, педагог, перший ігумен Братського Київського монастиря (1633–1638), перший етнічний українець – доктор богослов'я, Україна

**Трофіка**, живлення у біології, послідовність ланцюга живлення

**Трофіка нервова**, регуляція трофіки тканин, яка здійснюється нервовою системою

**Трофічна класифікація природних водойм**, поділ водойм або їх ділянок

**Трофічна мережа**, сукупність трофічних ланцюгів

**Трофічний ланцюг**, набір взаємовідношень між різними групами організмів, які визначають послідовність перетворення біомаси і енергії в екосистемі

**Трофічний рівень**, сукупність організмів, об'єднаних типом харчування

**Трофічні зв'язки**, основа будь-якої екосистеми

**Трофобласт**, зовнішній шар клітин у зародків ссавців на стадії бластоцисти

**Трофоцит**, клітинний елемент, функція якого полягає в харчуванні інших

**Трохета (Trocheta)**, рід п'явок ряду безхоботних п'явок, два види якого внесені до Червоної книги України

**Трохета Биковського (Trocheta bykowski)**, вид п'явок ряду безхоботних п'явок, внесений до Червоної книги України

**Трохета потайна** (*Trocheta subviridis*), вид п'явок ряду безхоботних п'явок, внесений до Червоної книги України

**Троходендрові** (*Trochodendraceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку трохондероцвітих

**Трохофора**, тип личинки, яка має пояси війчастих клітин

**Трохулюс** (*Trochulus*), рід черевоногих ряду легеневих моллюсків, два види якого внесені до Червоної книги України

**Трохулюс Більця** (*Trochulus bielzi*), вид черевоногих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Трохулюс опушений** (*Trochulus villosulus*), вид черевоногих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Троцькізм**, ідейно-політична течія, критика ленінської концепції революції і пролетарської держави

**Трошкін, Володимир Миколайович** (1947), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), Кубок володарів Кубків УЄФА (1975), Суперкубок УЄФА (1975), Україна

**Трощанський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва початку 19 ст., с. Троща Чуднівського р-ну Житомирської обл.

**Трошенко, Валерій Трохимович** (1929), механік, академік АН УРСР (1979), Україна

**Троя**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 3 тис. до н. е. – 5 ст. до н. е., іл Чинаккале, Туреччина

**Троян**, комп'ютерний вірус, який видає себе за інші програми

**Троянда** (*Rosa*), рід і культурна форма рослин роду роза родини розових

**Трояндова революція**, посткомуністична революція в Грузії, яка відбулася 02–23.11.2003 й змусила піти у відставку президента Е. Шеварднадзе

**Троянові вали**, назва старовинних земляних насипів (валів), що збереглися на території Поділля, Бессарабії та Добруджі

**Троянці і ахейці**, Троянська війна, війна ахейців на чолі з володарем Мікен Агамемноном проти троянців на початку 12 ст. до н. е.

**Трояска**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1703 м

**Трпимир I** (?–864), князь Хорватії (845–864)

**Трпимир II** (?–935), король Хорватії (928–935)

**Труба**, мідний музичний інструмент для духового ансамблю

**Труба аеродинамічна**, установка, в якій вивчається дія штучно створеного рівномірного повітряного потоку на моделі літальних апаратів та інших тіл

**Труба Марсіан**, футуристична декларація харківських митців (1916)

**Труба обсадна**, сталева або пластикова труба, яка служить для зміцнення стінок та ізоляції стовбура свердловини

**Трубадури**, співаки у південній Франції в кінці 11 – початку 14 ст.

**Трубецькой, Микола Сергійович** (1890–1938), лінгвіст, історик, культуролог, один із основоположників євразійства, Росія

**Труби**, пустотілі металеві, пластикові або керамічні вироби, переважно круглого поперечного перерізу, – основні елементи трубопроводів та будівельних конструкцій

**Труби атмосферні**, труби для випуску в атмосферу пари від запобіжних клапанів

**Трубка нервова**, зачаток центральної нервової системи хордових

**Трубка пилова**, виріст пилового зерна, що утворюється в насінних рослин після запилення

**Трубка теплова**, локальний пристрій герметичного охолодження, що працює в замкненому випарно-конденсаційному циклі

**Трубки вимірювальні**, пристрої для вимірювання величини і напрямку швидкості, а також витрати рідини чи газу, засновані на визначенні тиску в потоці

**Трубки ситоподібні**, основні клітини флоєми

**Трубковерти** (*Attelabidae*), родина жуків

**Трубкозуб** (*Orycteropus afer*), ссавець, єдиний представник родини трубкозубих

**Трубкозуби** (*Tubulidentata*), ряд плацентарних ссавців

**Трубкозубові** (*Orycteropodidae*), родина ссавців ряду трубкозубів

**Трубноноси** (*Murina*), рід кажанів родини лиликових

**Трубноцвіт Біберштейна** (*Solenanthus biebersteinii*), вид судинних рослин родини шорстколистих, внесений до Червоної книги України

**Трубобетон**, конструкції тонкостінних сталевих труб, заповнених бетоном

**Трубопровід**, лінія щільно з'єднаних труб разом з арматурою для транспортування рідин або газів

**Труборіз**, ручний інструмент для відрізання труб

**Трубоукладальник**, призначений для переміщення, наведення, опускання і укладання в проектне положення труб різних діаметрів

**Трубочники** (*Tubifex*), рід кільчастих червів родини водяних змійок

**Трубчин**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Борщівський р-н Тернопільської обл.

**Трувери**, французькі поети-співці 11–14 ст.

**Трудова діяльність**, соціально організована поведінка особи або групи осіб, що має на меті виробництво товарів, надання послуг або створення нематеріальних активів

**Трудова книжка**, основний документ установленого зразка, в якому записані відомості про трудову діяльність робітника чи службовця, нагороди, заохочення і служить основою для встановлення загального, безперервного і спеціального трудового стажу

**Трудова народно-соціалістична партія**, політична партія в Російській імперії та РСФРР у 1905–1918

**Трудовитрати**, кількість трудових одиниць, необхідна для завершення роботи або іншого проектного елемента

**Трудові резерви**, колишнє всесоюзне добровільне спортивне товариство (ДСТ), що об'єднувало учнів і працівників навчальних закладів системи професійно-технічної освіти

**Трудомісткість продукції**, показник, який характеризує витрати робочого часу на виробництво будь-якої споживчої вартості або на виконання конкретної технологічної операції, обчислюється в людино-годинах

**Труллі Альборобелло**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс традиційних жител історичної області Апулія 16–19 ст., м. Альборобелло, провінція Барі, регіон Апулія, Італія

**Трумен, Гаррі** (1884–1972), 33-й президент Сполучених Штатів Америки (1945–1953)

**Трумена доктрина**, зовнішньополітична програма, висунута президентом США Гаррі Труменом, основою якої була політика «стримування» СРСР у всьому світі

**Труп**, тіло людини від моменту настання смерті

**Трупіалові** (Icteridae), родина горобцеподібних птахів

**Трускавець**, місто обласного підпорядкування у Львівській обл.

**Трутовик** (Polyporus), рід грибів родини трутовикових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Трутовик зонтичний** (Polyporus umbellatus), вид грибів родини трутовикових, внесений до Червоної книги України

**Трутовик коренелюбний** (Polyporus rhizophilus), вид грибів родини трутовикових, внесений до Червоної книги України

**Трутові гриби**, несистематична група грибів відділу базидіоміцети

**Трутовочність**, горбатий розплід, неінфекційне захворювання бджіл

**Трухильйо**, місто у Перу, історико-культурний центр, 683 тис. мешканців

**Трухляки** (Pythidae), родина комах ряду жуків

**Труш, Іван Іванович** (1869–1941), живописець-імпресіоніст, майстер пейзажу та портрету, Україна

**Труша Івана художньо-меморіальний музей**, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Тршебича єврейський квартал та базиліка св. Прокпа**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, єврейський квартал та базиліка романо-готичного стилю, забудова 12–20 ст., м. Тршебич, Чехія

**Трьох єдностей закон**, обов'язкове правило класицистичної драматургії, що вимагало дотримання в тексті єдності дії (події розгортаються довкола одного конфлікту), місця (на одному й тому самому місці) й часу (протягом однієї доби)

**Трьох стадій закон**, закон розвитку суспільного знання, відповідно до якого, розвиток знання в суспільстві проходить три стадії: «теологічну», «метафізичну» (теоретичне спекулятивне знання) і «позитивну» (стадію позитивного знання природничих наук)

**Трьох стилів теорія**, три стилі, теорія, обґрунтована в античних поетиках та риториках, згідно з якою в літературній мові є три стилі: високий, середній та низький

**Трьохперка чорноголова** (Tripterygion tripteronotus), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини трьохперових, внесений до Червоної книги України

**Трьохперки** (Tripterygion), рід риб родини трьохперкових, фауна України

**Трьохперкові** (Tripterygiidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Трюм**, простір в корпусі судна між днищем (або другим дном) і нижньої палубою (або платформою)

**Трюмо**, 1) в архітектурі – простінок між вікнами з орнаментальним оздобленням; 2) високе дзеркало на спеціальній підставці, яке розміщується біля простінки між вікнами

**Трюфель** (Tuber), рід сумчастих грибів порядку пецицієвих, рід флори України

**Трюфель літній** (Трюфель їстівний) (Tuber aestivum), вид грибів родини трюфелевих (Tuberaceae), внесений до Червоної книги України

**Тряма**, другорядна балка

**Тсвана**, чвана, мова підгрупи сото-тсвана мов групи банту, поширена у Ботсвані

**Тсуга** (Tsuga), рід рослин родини соснових

**Туалет**, вбиральня, виходок, приміщення для справляння природних потреб сечовипускання і дефекації

**Туалетні губки**, група видів рогових губок

**Туамоту** (паумоту), архіпелаг із 78 коралових островів і рифів в Тихому океані

**Туареги**, берберський народ, що веде кочовий спосіб життя, населяє пустельні райони в Північній Африці

**Туарезькі мови**, південна група берберо-лівійських мов, що поширені в алжирській Сахарі, Нігері, Малі, Буркіна-Фасо, Нігерії, можливо, в Лівії та Чаді

**Туба**, духовий музичний інструмент

**Туберкульоз**, інфекційне захворювання, що його викликає бактерія *Mycobacterium tuberculosis*

**Тубона закон**, виданий французьким урядом закон, що закріплює статус французької мови як основної офіційної в документах уряду, на робочому місці, у вивісках і маркування товарів, комерційних контрактах, ділових комунікаціях і деяких інших контекстах

**Тубуаї**, острів в Тихому океані вулканічного походження, належить до архіпелагу Острал, головний острів групи островів Тубуаї, частини Французької Полінезії

**Тубулін**, особливий структурний білок

**Тувалу**, держава у Полінезії

**Тувинська котловина**, улоговина в горах Південного Сибіру (Тува, Росія)

**Тувинська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Тувинці**, тюркський народ, що населяє Північний Сибір (Росія)

**Туга**, екзистенційна ситуація граничного буття, в якій людина переживає неадекватність власної життєвої стратегії виклику буття і втрату автентичності

**Тугаї**, заплавні галереїні ліси в пустелях Середньої і Центральної Азії



**Тугана-Барановського закон**, закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між виробництвом і споживанням, за яких (зв'язків) процес виробництва детермінує процес споживання через механізм нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології й виробництво

**Туган-Барановський, Михайло Іванович** (1865–1919), економіст, історик, політик, академік УАН (1918), Україна – Росія

**Тугела**, другий за висотою водоспад світу, являє собою п'ять вільно падаючих каскадів, найвищий з яких становить 411 метрів, спадає вузькою стрічкою з східного обриву Драконових гір, провінція Наталь, ПАР

**Тугрик**, національна валюта Монголії

**Тугун** (*Coregonus tugun*), прісноводна риба роду сигів родини лососевих

**Тузла**, острів у Керченській протоці, належить Україні

**Тузловські Лимани**, національний природний парк, Одеська обл.

**Тукало, Михайло Арсентійович** (1951), мікробіолог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Тукан**, сузір'я Південної півкулі

**Тукано мови**, сім'я мов індіанців Південної Америки

**Туканові** (*Ramphastidae*), родина птахів ряду дятлоподібних

**Тукнерарія Лаурера** (Тукерманопсис Лаурера, Цетрарія Лаурера) (*Tuckneraria laureri*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Туко-туко** (*Stenomys*), рід ссавців родини тукотукових

**Тукотукові** (*Stenomyidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Тукуман**, провінція Аргентини

**Тула**, місто у Росії, історико-культурний центр, 485 тис. мешканців

**Тулайков, Микола Максимович** (1875–1938), ґрунтознавець, академік АН СРСР (1932), Росія

**Тулій**, хімічний елемент, символ – Tm, атомний номер – 69

**Тулон**, місто у Франції, історико-культурний центр, 165 тис. мешканців

**Тулоу Фуцзяня**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс глинобитних общинних будинків фортечного типу 12–20 ст., провінція Фуцзянь, КНР

**Тулуб**, центральна в анатомічному відношенні частина тіла у тварин

**Тулуза**, місто у Франції, історико-культурний центр, 458 тис. мешканців

**Тулуз-Лотрек, Анрі де** (1864–1901), живописець-імпресіоніст, графік, плакатист, один з творців сучасної афіші, Франція

**Тулумбас**, ударний музичний інструмент

**Тулча**, жудець Румунії

**Тульська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Тульчин**, місто, адміністративний центр Тульчинського р-ну Вінницької обл.

**Тульчинська округа**, адміністративно-територіальна одиниця у УСРР у 1923–1930

**Тульчинська, Віра Петрівна** (1907–1994), мікробіолог, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Тульчинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Туман**, скупчення продуктів конденсації водяної пари, зважених безпосередньо над землею поверхнею

**Туман адвективний**, морський туман, туман охолодження, що виникає внаслідок переміщення (адвекції) повітряної маси на більш холодну підстилаючу поверхню

**Туманність Андромеди**, найближча до Чумацького Шляху велика галактика спірального типу

**Туманності**, внутрішньо галактична хмара розріджених газів і пилу

**Туманності емісійні**, хмара іонізованого газу (плазми), що випромінюють у видимому кольоровому діапазоні спектру

**Туманності планетарні**, астрономічний об'єкт, що складається з іонізованої газової оболонки й центральної зірки – білого карлика

**Туманський, Сергій Костянтинович** (1901–1973), конструктор та інженер, академік АН СРСР (1968), Білорусь – Росія

**Тумба афішна**, спеціальна споруда циліндричної форми, призначена для розміщення рекламних текстів

**Тумба франсеса**, танець та музичний стиль, що виник у 18 ст. на Кубі

**Тумблер**, перемикач механічний, який має два або три стабільні положення і керування перекидного типу

**Туменюк-Малашенко, Юрій Романович** (1931–2006), мікробіолог, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Тумулус**, етрусський курган, що містить кілька гробниць

**Тунг**, масляне дерево (*Aleurites*), рід дерев родини молочайних

**Тунгусо-маньчжурські мови**, тунгуські, маньчжуро-тунгуські мови, група споріднених мов Сибіру і Далекого Сходу, які входять до алтайської мовної сім'ї

**Тундра**, природна зона субарктичного поясу

**Тундрова куріпка**, полярна куріпка (*Lagopus muta*), вид птахів підродина тетерукових родини фазанових

**Тунель (в інформаційних технологіях)**, процес, під час якого створюється захищене логічне з'єднання між двома кінцевими точками за допомогою інкапсуляції різних протоколів

**Тунель гідралічний**, водовід замкнутого поперечного перерізу, виконаний шляхом підземної виробки і використовуваний в якості підвідного або водопропускного (скидного) споруди

**Тунель гідротехнічний**, 1) підземний тунель з безнапірним або напірним рухом води; 2) вид водоводу

**Тунель під Ла-Маншем**, тунель довжиною бл. 40 км, прокладений під протокою Ла-Манш, що з'єднує північ Франції та південь Англії

**Тунель (у будівництві)**, протяжна підземна чи підводна споруда у вигляді циліндра великого діаметра, призначена

для організації руху автомобільного, залізничного транспорту та пішоходів

**Тунець блакитний** (*Thunnus thynnus*), риба родини скумбрієвих, вид фауни України

**Тунець малий** (*Euthynnus alletteratus*), риба родини скумбрієвих, вид фауни України

**Тунець скумбрієвий** (*Auxis rochei*), риба родини скумбрієвих, вид фауни України

**Туниця, Юрій Юрійович** (1941), лісознавець, еколог, академік НАН України (2006), Україна

**Туніс (держава)**, держава у Північній Африці

**Туніс (місто)**, місто, столиця Тунісу

**Тунісу медіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, стара частина (медіна) 12–16 ст. м. Туніс, Туніс

**Тунці** (*Thunnus*), рід риб родини скумбрієвих, фауна України

**Тупасві** (*Tupaiaidae*), родина ссавців ряду тупай

**Тупасподібні**, (*Scandentia*), ряд плацентарних ссавців

**Тупай** (*Tupaia*), рід ссавців родини тупасєвих

**Тупики** (*Fratercula*), рід птахів родини алькових

**Тупі**, південноамериканська індіанська мова групи тупі-гуарані

**Тупі-гуарані мови**, група індіанських мов, що є частиною тупійської макросім'ї мов, включає мови тупі і гуарані

**Туполєв, Андрій Миколайович** (1888–1972), авіаконструктор, академік АН СРСР (1953), Росія

**Туполєв, Олексій Андрійович** (1925–2001), авіаконструктор, академік АН СРСР (1984), Росія

**Тур** (*Bos primigenius*), вид вимерлих диких представників роду биків

**Тур де Франс**, найбільш відома та престижна велосипедна гонка світу, відбувається щорічно у Франції, починаючи з 1903

**Туракові**, бананоїди (*Musophagidae*), родина птахів ряду туракоподібних

**Туранська низовина**, рівнина в Середній Азії і Південно-м Казахстані

**Турачі** (*Francolinus*), рід птахів родини фазанових

**Турбеларії** (*Turbellaria*), клас безхребетних тварин типу плоских червів

**Турбів**, селище міського типу Липовецького р-ну Вінницької обл.

**Турбівське родовище каоліну**, родовище на території Липовецького р-ну Вінницької обл.

**Турбіна активна**, турбіна, де внутрішня (потенціальна) енергія робочого тіла (газу, пари, рідини) перетворюється на зовнішню кінетичну енергію в нерухомому сопловому апараті

**Турбобур**, машина з гідравлічним двигуном (турбіною), призначена для буріння глибоких та надглибоких нафтових і газових свердловин

**Турбота**, специфічно людський вид активності, що полягає у забезпеченні виконання запланованих дій, досягнення визначеної мети, створенні й підтримці умов, що сприяють бажаному розвитку подій

**Турботрансформатор**, механізм, що з'єднує двигун внутрішнього згорання крана з трансмісією для запобігання зупинкам або перевантаженням

**Турбулентність**, стан атмосфери, при якому спостерігаються неупорядковані вихрові рухи різного масштабу

**Турбулентність конвективна**, термічна турбулентність, турбулентність, що виникає внаслідок нерівномірного прогріву стінок резервуара або земної поверхні (якщо йдеться про турбулентність в атмосфері)

**Тургайський кам'яновугільний басейн**, буровугільний басейн у Казахстані

**Тургенєв, Іван Сергійович** (1818–1883), письменник, поет, перекладач, класик російської літератури, Росія

**Тургор**, внутрішній осмотичний тиск у живій клітині

**Турдіон**, швидкий танець, популярний з середини 15 ст. до 16 ст. у Франції

**Турель**, установка для кріплення кулеметів або малокаліберних автоматичних гармат

**Турен, Ален** (1925), соціолог, автор концепції динамічної соціології, нового методу досліджень – акціонізму, Франція

**Турецька література**, сукупність літературних текстів турецькою та іншими мовами, писаних турецькими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Турецька мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Турецького та мусульманського мистецтва музей**, мистецтвознавчий музей, діє у м. Стамбул (Туреччина) з 1914

**Туреччина**, держава у Західній Азії

**Туризм**, 1) галузь економіки та засіб культурного розвитку і відпочинку громадян; 2) подорожі, які туристи здійснюють за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном

**Туризм спортивний**, вид спорту, змагання, що полягає у проходженні дистанції з подоланням природних та/або штучних перешкод, виконання технічних прийомів, спеціальних тактичних та/або технічних завдань за допомогою спеціального спорядження

**Турикаспія лінкта** (*Turricaspia lincta*), вид червоногих молюсків, внесений до Червоної книги України

**Турин**, місто в Італії, історико-культурний центр, 890 тис. мешканців

**Туринський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Турин (Італія) з 1403

**Туристична база**, турбаза, будинок або комплекс будинків типу готелю з необхідним побутовим обслуговуванням та прокатом туристського спорядження, які призначені для відпочинку туристів, що подорожують за певним маршрутом

**Туристичний збір**, місцевий податок за надання туристичних послуг

**Туристичні маршрути**, визначений заздалегідь шлях руху туристів з метою фізичного загартовування організму, ознайомлення з пам'ятками історії, культури, архітектури, з заповідними місцями та ін.

**Турійськ**, селище міського типу, адміністративний центр Турійського р-ну Волинської обл.

**Турійський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Турія**, річка у Волинській обл., права притока Прип'яті, 184 км

**Турка**, місто, адміністративний центр Турківського р-ну Львівської обл.

**Туркана**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, озеро, національний парк, Кенія

**Туркевич, Володимир Зіновієвич** (1958), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Турки**, народ загальною чисельністю бл. 70 млн осіб, основне населення Туреччини

**Турки-месхетинці**, тюркомовний народ, що походить з грузинської області Месхеті

**Турківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Туркмени**, тюркомовний народ, який проживає у Середній та Південно-західній Азії

**Туркменістан**, держава у Центральній Азії

**Туркменська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Турку**, місто у Фінляндії, історико-культурний центр, 182 тис. мешканців

**Туркул**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1933 м

**Турмалін**, мінерал класу силікатів

**Турне-Ельв**, річка у Швеції та Фінляндії, впадає до Ботнічної затоки Балтійського моря, 510 км

**Турнейський вік і ярус**, ранній вік кам'яновугільного періоду та відклади, що утворилися в той час

**Турнепс** (*Brassica campestris*), дворічна кормова рослина родини хрестоцвітих

**Турнієві** (*Thurniaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Турніор**, елемент модного у 1870–1890-х жіночого одягу

**Турово-Пінське князівство**, давньоруське державне утворення 10–14 ст.

**Туровська, Майя Йосипівна** (1924), театро- та кінознавець, історик кіно, сценарист та культуролог, Україна – Росія – Німеччина

**Турпан** (*Melanitta fusca*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Турпани** (*Melanitta*), рід птахів родини качині

**Турське**, озеро у Ратнівському р-ні Волинської обл., 13 км<sup>2</sup>

**Турун** (*Carabus*, *Tomocarabus*), рід комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, сім видів якого внесені до Червоної книги України

**Турун бесарабський** (*Carabus* (*Tomocarabus*) *bessarabicus*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун Ештрайхера** (*Carabus* (*Trachycarabus*) *estreicheri*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун зморшкуватий** (*Carabus intricatus*), вид комах фауни України, внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Турун кримський** (*Carabus* (*Procerus*) *scabrosus tauricus*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун Менетріє** (*Carabus* (*Carabus*) *menetriesi*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун печерний Дублянського** (*Taurocimmerites dublanskii*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун угорський** (*Carabus* (*Pachystus*) *hungaricus*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турун Щеглова** (*Carabus* (s. str.) *stscheglowi*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-турунів, внесений до Червоної книги України

**Турутинське нафтове родовище**, родовище на території Роменського р-ну Сумського обл.

**Турухтан** (*Philomachus pugnax*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Турухтани** (*Philomachus*), рід птахів родини бекасових, фауна України

**Турфанська котловина**, тектонічна западина між відрогами Східного Тянь-Шаню (Китай)

**Турча** (*Hottonia*), рід рослин родини первоцвітових

**Турчак, Стефан Васильович** (1938–1988), диригент, народний артист СРСР (1977), Національна премія України ім. Шевченка (1980), Україна

**Турчанинов, Петро Іванович** (1779–1856), священник православної церкви, композитор духовної музики, співак (тенор), диригент, педагог, продовжувач традицій Д. Бортнянського та А. Веделя, гармонізатор давніх церковних мелодій, Україна – Росія

**Турчин, Ігор Євдокимович** (1936–1993), тренер (жіночий гандбол), кращий тренер світу (1976), Україна

**Турчина, Зінаїда Михайлівна** (1946), спортсменка (жіночий гандбол), чемпіон (1976, 1980) та бронзовий призер (1988) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1982, 1986), найкраща гандболістка 20 ст. за версією Міжнародної федерації гандболу (2000), Україна

**Турчинов, Олександр Валентинович** (1964), політик, голова Верховної Ради України та в. о. президента України у 2014

**Туск, Дональд Францішек** (1957), політик, прем'єр-міністр Польщі (2007–2014), президент Єврокомісії з 2014, Польща

**Тусовка**, соціокультурний феномен, сукупність людей, консолідованих не конкретними структурами (інституційними чи ідеологічними), а перспективою їхнього набуття

**Тутковський, Павло Аполлонович** (1858–1930), геолог, академік УАН (1919), дійсний член НТШ (1923), Україна

**Тутмос**, династія давньоєгипетських фараонів

**Тутовий шовкопряд** (*Bombyx mori*), метелик з родини справжніх шовкопрядів

**Тутові** (Moraceae), родина рослин порядку розоцвітих

**Туф вапняковий**, пориста ніздрювата гірська порода, яка утворилася внаслідок осідання карбонату кальцію як з гарячих, так і з холодних джерел

**Туф вулканічний**, гірські породи, що складаються з твердих продуктів вулканічних вивержень

**Туфи**, група гірських порід осадового, хомогенного та органогенно-хемогенного походження, які утворюються в місцях витоку на поверхню мінеральних джерел

**Туфіт**, гірська порода

**Туфобетон**, легкий бетон, в якому заповнювачем служить туф вулканічний

**Тучні клітини**, високоспеціалізовані імунні клітини сполучної тканини хребетних тварин

**Туш**, чорна фарба з кіптяви або сажі, яка не змінює з плином часу кольору і використовується для креслення і малювання

**Туш китайська**, чорна акварельна фарба для каліграфії і малювання, винайдена у Китаї

**Тушканові** (Allactaginae), систематична група гризунів, що має статус підродини

**Тушканчик великий** (Allactaga jaculus), вид ссавців ряду гризунів родини тушканчикових, внесений до Червоної книги України

**Сумчасті тушканчики** (Sminthopsis laniger), рід ссавців родини хижих сумчастих

**Туя** (Thuja), рід вічнозелених хвойних дерев і кущів родини кипарисових

**Тханглонг-Ханой**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, імператорська цитадель 11 ст., м. Ханой, В'єтнам

**Тхане**, місто в Індії, 1,8 млн мешканців

**Тхеквондо**, таеквондо, вид спорту, бойове мистецтво, боротьба на килимі без використання зброї, входить до програм Літніх Олімпійських ігор

**Тхеравада**, найстаріша із буддистських шкіл, що збереглися до нашого часу

**Тхімпху**, місто, столиця Бутана

**Тхір лісовий** (Mustela putorius), вид ссавців ряду хижих родини куніцевих, внесений до Червоної книги України

**Тхір степовий** (Mustela eversmanni), вид ссавців ряду хижих родини куніцевих, внесений до Червоної книги України

**Тхори** (Mustela), рід ссавців родини куніцевих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Тхунгяй і Хуайкхакхенг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, резервати дикої природи, Таїланд

**Тшебятовський, Владзимеж** (1906–1982), хімік, президент АН Польщі (1972–1977), Польща – Україна

**Тшинецька культура**, археологічна культура середнього періоду бронзового віку, поширена в середній смузі Поль-

щі (від р. Варти на заході) і в Україні (від р. Бугу на заході, до р. Десни на сході і від р. Прип'яті на півночі до півдня Волині).

**Тшинецько-комарівська культурно-історична спільнота**, комплекс археологічних культур середнього бронзового віку, що займали території від Дніпра до Вісли і Одера

**Тьсполо, Джованні Баттіста** (1696–1770), живописець, один з найвидатніших майстрів італійського рококо, майстер фресок та гравюр, представник венеційської школи живопису, Італія

**Тьєррадентро**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний археологічний парк на базі поховань 6–9 ст., муніципалітет Інца, департамент Кацка, Колумбія

**Тьосю**, каральні експедиції японського сьогуна Токугава проти автономного уділу Тьосю-хан (1864, 1865–1866)

**Тюбінг**, елемент збірного кріплення підземних споруд круглого поперечного перерізу

**Тюбінгеньська школа**, напрям у німецькій протестантській теології

**Тюбінгеньський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Тюбінген (Німеччина) з 1477

**Тюбу**, регіон Японії

**Тювик європейський**, яструб коротконогий (*Accipiter brevipes*), вид птахів родини яструбиних, вид фауни України

**Тююку**, регіон Японії

**Тюлар, Жан Клод Фернан** (1933), історик, один з найбільш значущих фахівців з історії Франції періоду Великої французької революції, Консульства та Першої імперії, Франція

**Тюленеві** (Phocidae), родина ссавців ряду ластоногих

**Тюленєв, Микола Олександрович** (1889–1969), агро-меліоратор, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Тюлені звичайні**, тюлені справжні (Phoca), рід ссавців родини тюленевих

**Тюлені-монахи** (Monachus), рід ссавців родини тюленячих, один вид якого внесений до Червоної книги України

**Тюлень кільчастий**, нерпа (Phoca hispida), вид родини справжніх тюленів

**Тюлень плямистий** (Phoca vitulina largha), вид родини тюленевих

**Тюлень сірий**, тюлень довгомордий (Halichoerus grypus), вид родини справжніх тюленів

**Тюлень-монах** (Monachus monachus), вид ссавців ряду ластоногих родини справжніх тюленів, внесений до Червоної книги України як зниклий

**Тюленьячі** (Phocidae), родина ссавців ряду хижих

**Тюльки** (Clupeonella), рід риб родини оселедцевих, фауна України

**Тюльпан** (Tulipa), рід рослин родини лілійних, сім видів якого внесені до Червоної книги України

**Тюльпанова революція**, політичні події в Киргизії упродовж лютого-березня 2005, що призвели до відставки президента А. Акаєва й перемоги опозиції на чолі з У. Бакієвим



**Тюльпанове дерево** (Liriodendron), рід рослин родини магнолієвих

**Тюменська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Тюнер**, 1) радіоприймальний пристрій, що забезпечує точне налаштування на потрібну довжину хвилі; 2) високочастотний приймальний телевізійний блок відеомагнітофона

**Тюрбе**, мусульманська усипальня в країнах Близького і Середнього Сходу

**Тюрингіт**, мінерал, залістий хлорит шаруватої будови, в якого частина алюмінію заміщається тривалентним залізом

**Тюрін, Іван Володимирович** (1892–1962), ґрунтознавець, один із основоположників досліджень органічної частини ґрунту на теренах колишнього СРСР, академік АН СРСР (1953), Росія

**Тюрін, Михайло Владиславович** (1960), космонавт, Росія

**Тюрінгія**, земля Німеччини

**Тюрк, Данило** (1952), політик, президент Словенії (2007–2012)

**Тюркеш, Алрпарслан** (1917–1997), політик, лідер турецьких націоналістів (1969–1997), Туреччина

**Тюрки**, культурно-мовна спільність народів, що населяють північну, східну, центральну та західну Азію, північно-західний Китай та частину східної Європи

**Тюркізм**, різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, запозичені з тюркських мов або через їхнє посередництво з деяких інших мов

**Тюркологія**, сукупність гуманітарних наук, що вивчають мови, етнографію, історію, літературу, фольклор тюркомовних народів.

**Тюркські мови**, сім'я близькоспоріднених мов, що вживається у багатьох країнах пострадянського простору, а також у Туреччині, в Ірані, Афганістані, Монголії, Китаї, Румунії та ін.

**Тюрма на Лонцького, Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів**, колишня тюрма у Львові, яка використовувалася в 20 ст. як політична в'язниця польською, радянською та нацистською владою, діє у м. Київ з 2009

**Тютчев, Федір Іванович** (1803–1873), поет, дипломат, Росія

**Тютюн** (Nicotiana), рід рослин родини пасльонових

**Тютюнник, Григорій Михайлович** (1931–1980), прозаїк, провідний новеліст української літератури 20 ст., Національна премія України ім. Шевченка, Україна

**Тютюнник, Григорій Михайлович** (1920–1961), прозаїк, поет, Національна премія України ім. Шевченка (1963), Україна

**Тютюнник, Юрій Йосипович** (1891–1930), військовий діяч, генерал-хорунжий армії УНР, Україна

**Тютюнництво**, галузь рослинництва, яка вирощує технічні культури тютюну і махорку для промислової переробки

**Тябло**, карниз, поличка для ікон, горизонтальні бруси, на які ставився іконостас

**Тягачі**, базові машини – автомобілі вантажні, трактори або спеціальні одно- або двовісні шасі, які мають тягово-зчіпний (буксирний) і опорно-зчіпний сидловий пристрій

**Тяжіння всесвітнього закон**, фізичний закон, що описує гравітаційну взаємодію в рамках ньютонівської механіки і стверджує, що сила притягання між двома тілами (матеріальними точками) прямо пропорційна добутку їхніх мас і обернено пропорційна квадрату відстані між ними

**Тямпасак**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт з храмовим комплексом Ват-Пху 5–15 ст., провінція Тямпасак, Лаос

**Тянь**, одна з головних категорій китайської культури та філософії

**Тяньтай-цзун**, одна з перших буддійських шкіл, що оформилася в Китаї

**Тяньцзінь**, місто у Китаї, 14,4 млн мешканців

**Тянь-Шань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, гірська система у Казахстані, Узбекистані, Киргизстані та Китаї

**Тяпкін, Костянтин Федорович** (1927), геофізик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Росія – Україна

**Тясмин**, річка в Кіровоградській та Черкаській обл., права притока Дніпра, 161 км

**Тятя**, діючий вулкан на о. Кунашир (Курильські острови, Росія)

**Тячів**, місто, адміністративний центр Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Тячівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

## У

**У**, двадцять четверта літера української абетки

**У-сін**, «П'ять елементів» або «п'ять стихій» (дерево, вогонь, земля, метал, вода), універсальна класифікаційна схема китайської культури та філософії

**У Тан**, (1909–1974), дипломат, генеральний секретар ООН (1962–1971), М'янма

**У-цзін**, «Військовий канон», звід китайських класичних книг 11 ст. з теорії військового мистецтва

**Уабайн**, серцевий глікозид

**Уагадугу**, місто, столиця Буркіна-Фасо

**Уаді-Кадіша та Хорш-Арз-ель-Раб**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місцезнаходження найдавніших у світі християнських монастирів та залишки лісу ліванського кедр, райони Бішарі та Згарта, Ліван

**Уайяга**, річка у Перу, головна притока Мараньйону, 1134 км

**Уака**, священні місця індіанців Південної та Центральної Америки

**Уака де лос Рейс**, ритуальний центр доінкського населення Перу

**Уакарі** (Casaíao), рід мавп родини сакових

**Уапанго**, жанр креольської музики Мексики, що поєднує інструментальну музику, спів і танець

**Уарі**, культура Середнього Горизонту, що процвітала в Андійському регіоні на території півдня сучасного Перу в період з 600 по 1100

**Уаскаран**, гранітна гора в гірському масиві Кордильєра-Бланка (Західні Анди), четверта за висотою (6768 м) у Південній Америці і найвища в Перу

**Уаттара**, **Алассан Драман** (1942), президент Кот-д'Івуару з 2010, голова Економічного співтовариства країн Західної Африки, Кот-д'Івуар

**Убангі**, річка у центральноафриканській Республіці, Демократичній Республіці Конго та Республіці Конго, права притока Конго, 2272 км

**Убеда та Боеса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 16 ст. міст Убеда та Боеса, зразок іспанського Ренесансу, автономна спільнота Андалусія, Іспанія

**Убихська мова**, мова абхазо-адизької групи кавказької мовної сім'ї

**Убідь**, річка в Чернігівській обл., права притока Десни, 106 км

**Убіквісти**, види тварин і рослин з різноманітними екологічними умовами життя

**Убіхіони**, біологічно активні речовини

**Уборть**, річка в Житомирській обл. і Білорусі, права притока Прип'яті, 292 км

**Убсу-Нур**, Убса, озеро у Монголії, 3350 км<sup>2</sup>

**Убсунурська котловина**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Монголія

**Увага**, 1) вибіркове спрямування сприймання, зосередження на об'єкті або процесі; 2) форма психічної діяльності людини, що виявляється в спрямованості та зосередженості на певних об'єктах

**Уваров, Віктор Миколайович** (1947), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Уваров, Олексій Сергійович** (1825–1883), археолог, дослідник Херсонеса та Ольвії, Росія

**Уваров, Сергій Семенович** (1786–1855), антикознавець і політик, міністр народної освіти (1833–1849), президент Петербурзької АН (1818–1855), Росія

**Уваровіт**, мінерал, силікат острівної будови з групи гранату

**Увертюра**, 1) інструментальна оркестрова п'єса, що виконується перед початком якоїсь вистави (опери, балету, кінофільму тощо); 2) самостійний музикальний твір для оркестру в одній частині

**Увраж**, розкішне, ілюстроване художнє видання великого формату у вигляді окремих листів або альбому, що, як правило, складається з гравюр

**Ув'язнення попереднє**, порядок утримання під вартою осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту

**Ув'язнення тюремне**, найсуворіший вид позбавлення волі, який призначається особам, засудженим до довічного позбавлення волі, та деяким іншим особам – постійно або тимчасово

**Угаї** (Tribolodon), рід риб родини коропоподібних

**Уганда**, держава у Східній Африці

**Угарицька мова**, мертва мова семітської групи афразійської мовної сім'ї

**Угарицьке письмо**, квазіалфавітне консонантне письмо (клинпис), що використовувалося у 14–13 ст. до н. е. для запису тексту угаритською мовою, а також хурритською мовою і дуже рідко аккадською мовою

**Угарте**, **Елеспуру Хуан Мануель** (1911–2004), живописець, письменник, історик, Перу

**Угерське газове родовище**, родовище на території Стрийського р-ну Львівського обл.

**Угіддя**, частина землі, що відрізняється від сусідніх способами господарювання (сільськогосподарські, лісові, мисливські, рибні та ін.)

**Угія**, національна валюта Мавританії

**Углозубові** (Hynobiidae), родина найпримітивніших хвостатих амфібій

**Угнів**, місто Сокальського р-ну Львівської обл.

**Угода**, 1) дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав або обов'язків; 2) волевиявлення двох і більше сторін, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення взаємних юридичних прав та обов'язків

**Угода коаліційна**, 1) військово-політичний або державний союз про спільні дії на міжнародній арені; 2) угода кількох політичних партій або блоків про спільні дії чи про утворення коаліційного уряду з представників цих політичних сил

**Угода компенсаційна**, вид довготермінової зовнішньоторговельної угоди, згідно з якою покупець товарів оплачує їх вартість поставками інших товарів або наданням послуг

**Угода ліцензійна**, договір між двома сторонами про умови передачі й експлуатації науково-технічних, економічних або будь-яких інших знань, які мають або не мають правового захисту

**Угода одностороння**, угода, для вчинення якої достатньо волевиявлення однієї особи

**Угода трудова**, документ, який регулює взаємовідносини (права і обов'язки) робітників, службовців, інженерно-технічних працівників та адміністрації підприємства

**Угоди недійсні**, угоди, що не створюють тих юридичних наслідків, на які вони розраховані

**Угоди таємні**, договори, укладені урядом таємно від народу

**Уголев, Олександр Михайлович** (1926–1991), фізіолог, академік АН СРСР (1984), Україна – Росія

**Уголіні**, **Амедео** (1896–1954), письменник, представник неореалізму, Італія

**Угольсько-Широколужанський масив**, заповідна територія у складі Карпатського біосферного заповідника, Тячівський р-н Закарпатської обл.

**Угон**, злочин, вилучення транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі

**Угорська література**, сукупність літературних текстів угорською та іншими мовами, писаних угорськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Угорська мова**, мадярська мова, мова фіно-угорської сім'ї мов

**Угорці**, мадяри, народ (понад 14 млн осіб) фіно-угорської групи, основне населення Угорщини

**Угорцівська друкарня**, «мандрівна» друкарня, заснована бл. 1617 у с. Угорці на Самбірщині

**Угорщина**, держава у Східній Європі

**Угри**, угорські племена, що мігрували до Центральної Європи у Середньовіччі

**Угроїди**, селище міського типу Краснопільського р-ну Сумської обл.

**Угроська мова**, локальний книжний варіант української літературної мови, побудований на основі середньо-закарпатських говірок з широким залученням елементів церковнослов'янської, російської і навіть угорської мов з метою створити окрему літературну мову для закарпатців

**Угро-фінські мови**, група мов уральської мовної сім'ї

**Угруповання**, в екології – певна сукупність організмів

**Удабнопітек** (*Udabnopithecus sgaredziensis*), вид вимерлих людиноподібних мавп

**Удави** (*Boinae*), підродина неотруйних змій родини удавових

**Удавові** (*Boidae*), родина змій

**Удай**, річка у Чернігівській і Полтавській обл., права притока Сули, 327 км

**Удальцова, Зінаїда Володимирівна** (1918–1987), історик, візантолог, педагог, член-кореспондент АН СРСР (1976), Росія

**Уданшань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, збудований даоськими храмами та монастирями гірський хребет у провінції Хубей, Китай

**Удар**, сукупність явищ, що виникають при раптовому прикладанні до тіла зовнішніх сил або при взаємодії двох тіл, що рухаються в напрямі одне до одного

**Удар гідравлічний**, різка зміна тиску в напірному водоводі внаслідок порушення в ньому сталого руху рідини регулюючим органом (гідротурбіна, насос, затвор), що розміщується на водоводі і змінює в ньому швидкість потоку

**Удар звуковий**, акустичне явище, що виникає при поширенні в атмосфері Землі ударних хвиль, створюваних літаком при польоті з надзвуковою швидкістю

**Удачне**, селище міського типу Красноармійського р-ну Донецької обл.

**Удегейська мова**, мова тунгусо-маньчжурської групи алтайської мовної сім'ї

**Удегейці**, корінний народ на Далекому Сході Росії

**Удет, Ернст** (1896–1941), військовий льотчик, другий за результативністю ас Першої світової війни (62 літаки), генерал-полковник люфтваффе (1940), Німеччина

**Уджунг-Кулон і вулкан Кракатау**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, Індонезія

**Уди**, річка в Росії та Харківській обл., права притока Сіверського Дінця, 164 км

**Удинська мова**, мова лезгінської групи кавказької мовної сім'ї

**Удільні князівства**, залежні державні утворення, що входили до складу великих князівств

**Удін, Євген Тимофійович** (1937), графік і педагог, Україна

**Удіни**, корінний народ Кавказу

**Удіно, Нікола Шарль** (1767–1847), воєначальник, маршал Франції (1809), Франція

**Удмурти**, фіно-угорський народ, що мешкає в Удмуртії та сусідніх регіонах Росії

**Удмуртія**, суб'єкт Російської Федерації

**Удмуртська мова**, вотяцька мова фіно-пермської групи пермської гілки мов

**Удовенко, Володимир Васильович** (1881–1937), медик, гігієніст, педагог, Україна

**Удовенко, Геннадій Йосипович** (1931–2013), дипломат і політик, міністр закордонних справ України (1994–1998), Україна

**Удонелліди** (*Udonellida*), ряд війчастих черв'яків

**Удріс, Рудольф Юрійович** (1899–1949), хімік-органік, один із засновників методу сумісного отримання фенолу та ацетону, Латвія – Росія

**Уебі-Шабелле**, річка в Ефіопії та Сомалі, ліва притока Джубби, 1600 км

**Уедделла море**, окраїнне море атлантичного сектора Південного океану

**Уєвич, Тін** (1891–1955), поет, перекладач, есеїст, критик, представник хорватського авангардизму, Хорватія

**Уж (притока Лаборця)**, річка у Закарпатській обл. та Словаччині, ліва притока Лаборця, 133 км

**Уж (притока Прип'яті)**, річка у Житомирській та Київській обл., права притока Прип'яті, 256 км

**Ужанський**, національний природний парк, Закарпатська обл.

**Ужвій, Наталія Михайлівна** (1898–1986), актриса, народний артист СРСР (1944), Національна премія України ім. Т. Шевченка (1984), Україна

**Ужгород**, місто, адміністративний центр Закарпатської обл. та Ужгородського р-ну

**Ужгородська синагога**, хоральна синагога ортодоксальної громади євреїв-ашкеназі, побудована у 1904

**Ужгородська церковна унія 1646**, акт церковного об'єднання 63-х русинських православних священників Мукачівської єпархії з Римсько-католицькою церквою на умовах Брестської унії 1596

**Ужгородський ботанічний сад**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, підрозділ Ужгородського національного університету

**Ужгородський замок**, середньовічна фортеця на Замковій горі правого берега річки Уж у м. Ужгород (10–17 ст.)

**Ужгородський міжнародний аеропорт**, аеропорт, розташований на західній околиці Ужгорода (район Червенця), на висоті 117 м, має один термінал та одну асфальтову злітно-посадкову смугу

**Ужгородський національний університет**, державний вищий навчальний заклад у м. Ужгород, діє з 1945

**Ужгородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Ужгородського національного університету ботанічний сад**, ботанічний сад загальнодержавного значення, м. Ужгород, Закарпатська обл., діє з 1945

**Ужевич, Іван Петрович** (17 ст.), мовознавець, першим лінгвістично опрацював українську та білоруську мови, Україна – Білорусь

**Ужинок рідного поля**, збірник творів українського фольклору, укладений Миколою Гатцуком у 1857

**Ужиткове мистецтво**, вид декоративного мистецтва, пов'язаний зі створенням і художнім оформленням виробів, що мають практичне значення, використовуються в побуті та повсякденному житті

**Ужоцький перевал**, гірський перевал у Високому Бескиді через Верховинський Вододільний хребет Українських Карпат (889 м)

**Узагальнення**, логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального, або від менш загального до більш загального

**Узалежнення**, специфічний стан, що характеризується значною захопленістю й заклопотаністю, а також крайньою залежністю (емоційною, соціальною, а іноді й фізичною) від людини або предмета

**Узбеки**, тюркомовний народ, основне і корінне населення Узбекистану

**Узбекистан**, держава у Середній Азії

**Узбережжя**, смуга землі уздовж водойми (моря, річки, озера тощо)

**Узбецька література**, сукупність літературних текстів узбецькою та іншими мовами, писаних узбецькими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Узбецька мова**, тюркська мова, поширена в Узбекистані, близьких районах Казахстану, Киргизстану, Туркменістану, Таджикистану, Афганістану та Китаю

**Узгодження**, тип підрядного зв'язку, при якому форми словозміни залежного слова уподібнюються до форм опорного слова

**Узгодження моноперсональне**, характерне для більшості мов узгодження дієслова-присудка в особі, числі лише з підметом, не з додатком

**Узгодження опорів**, радіотехнічний метод приведення до енергетичної рівноваги вхідних і вихідних опорів пристроїв або кіл

**Узе, Бодо** (1904–1963), письменник і політик, Німеччина

**Узенер, Герман Карл** (1834–1905), філолог, Німеччина

**Узин**, місто Білоцерківського р-ну Київської обл.

**Узнадзе, Дмитро** (1886–1950), психолог, філософ, засновник загальнопсихологічної теорії установки, Грузія

**Узунларське**, озеро на півдні Керченського півострова, АР Крим, 21 км<sup>2</sup>

**Узурпація**, незаконне захоплення влади або привласнення чужих прав на щось, якихось досягнень тощо

**Узус**, прийняте носіями певної мови вживання слів, слововформ, синтаксичних конструкцій тощо

**Узуфрукт**, речове право користування чужим майном з правом вилучення доходів від нього, але з умовою збереження його цілісності і господарської приналежності

**Уічоль**, одна з індіанських мов

**Уїцилопочтлі**, верховний бог у міфології ацтеків

**Уїшань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірський хребет, цінний біологічно різноманітністю, та культурний ландшафт з руїнами храмів і монастирів, залишки столиці китайських імператорів династії Хань, повіт Уїшань, міський округ Наньпін, провінція Фуцзянь, Китай

**Уйгури**, тюркська етнічна група Східної та Центральної Азії

**Уйгурська мова**, новоуйгурська мова, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї, поширена в Синьцзян-Уйгурському автономному районі КНР

**Уйгурське письмо**, буквенно-звукове письмо, яким користувались тюркомовні народи Східного Туркестану

**Уйдобро, Вісенте** (1893–1948), письменник, теоретик поетичної течії креаціонізм, Чилі

**Уйомов, Авенір Іванович** (1928–2012), філософ, основоположник концепції емпіричного реалізму, параметричної загальної теорії систем, Росія – Україна

**Указ**, 1) правовий акт держави, президента; 2) правовий акт постійно діючого колегіального органу державної влади

**Укаялі**, річка у Перу, права притока Амазонки, 1771 км

**Укі-е**, перспективні картини, різновид жанру пейзажу в японському живописі

**Укійо-е**, популярний напрям японської гравюри (ксилографії) періоду Едо

**Уклад соціально-економічний**, цілісна система певного типу відносин між людьми в процесі суспільного матеріального виробництва, яка утворює його суспільну форму

**Україна (видавництво)**, видавництво (раніше – Політвидав)

**Україна (держава)**, держава в Східній Європі

**Україна (спортивне товариство)**, фізкультурно-спортивне товариство, всеукраїнська громадська організація, створена у 1991

**Україна (часописи)**, 1) часопис, продовження «Киевской старины», виходив 1907; 2) науковий часопис, виходив 1914–1930; 3) громадсько-політичний та літературно-художній ілюстрований часопис, виходить у Києві

**Україна-ЄС**, план дій, документ, що закріплює бажання Європейського Союзу та України працювати разом у рамках Європейської політики сусідства



**Україна-НАТО**, план дій, сукупність та послідовність заходів, що відображають стратегію відносин України з НАТО

**Українець**, 1) споживче кооперативне товариство у м. Благовещенськ (Росія; 1919–1922); 2) альманах, упорядкований М. Максимовичем, що з'явився у двох книгах: 1859 у Москві та 1864 у Києві

**Українець на Зеленому Клині**, перша україномовна газета на Далекому Сході (м. Владивосток, 1917–1920, відновлена 1992)

**Українізація**, політика ВКП(б), складова загальних процесів коренізації, що здійснювалася з 1920-х до початку 1930-х ЦК КП(б)У й урядом УСРР

**Українізм**, запозичення з української мови в інших мовах світу

**Україніка архівна**, архівні документи, що стосуються історії України й українського народу

**Україністика**, те саме, що й українознавство, у вузькому значенні – українська філологія (літературознавство, мовознавство, фольклористика)

**Україністів міжнародна асоціація**, МАУ, об'єднання науковців і діячів культури різних країн, покликане сприяти студіям з україністики, створена 1989

**Українка**, місто Обухівського р-ну Київської обл.

**Українознавства інститут імені І. Крип'якевича НАН України**, установа відділення історії, філософії та права НАН України

**Українознавство**, система наукових знань про Україну та світове українство

**Українофільство**, літературний рух і напрям суспільної думки в Україні у 19 ст.

**Українофобія**, різновид ксенофобії, означає негативне, вороже ставлення до України

**Українськ**, місто Селідовської міськради Донецької обл.

**Українська Автокефальна Православна Церква**, православна церква України та української діаспори Північної Америки та Західної Європи

**Українська академія банківської справи Національного банку України**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Суми з 1996

**Українська академія друкарства**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Львів (до 1945 – у м. Харків) з 1930

**Українська академія наук**, УАН, Українську академію наук засновано за указом гетьмана Павла Скоропадського і урочисто відкрито 14 листопада 1918 року

**Українська бібліотека імені Симона Петлюри**, культурна установа української еміграції, заснована представниками Державного центру УНР в екзилі у 1926 після вбивства С. Петлюри

**Українська Галицька Армія**, УГА, регулярна армія Західноукраїнської Народної Республіки, сформованої у 1918 з легіону Українських січових стрільців та українських підрозділів Австро-Угорської армії

**Українська Гельсінська спілка**, УГС, громадсько-політична і правозахисна організація, діє з 1988

**Українська головна визвольна рада**, (УГВР), орган політичного керівництва українським визвольним рухом, утворений 1944

**Українська греко-католицька церква**, УГКЦ, помісна католицька церква східного обряду, утворена у 1596, має статус верховного архієпископату

**Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод**, Українська Гельсінська група, об'єднання діячів українського правозахисного руху, утворене у 1976

**Українська Далекосхідна Січ**, воєнізована молодіжна організація, що виникла у грудні у 1936 за ініціативою ОУН у м. Харбін (Маньчжурія, Китай)

**Українська демократично-радикальна партія**, українська політична партія (1905–1908)

**Українська демократично-хліборобська партія**, українська політична партія (1917–1920)

**Українська держава**, держава, проголошена 29.04.1918 гетьманом П. Скоропадським

**Українська державна академія залізничного транспорту**, вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1930

**Українська діаспора західна**, збірне визначення української національної спільноти поза межами українських земель (етнічної української території), що проживає в країнах далекого зарубіжжя й відчуває духовний зв'язок з Україною

**Українська енциклопедія імені М. П. Бажана**, видавництво енциклопедичної та довідникової літератури у Києві (1991–2013)

**Українська євангельсько-реформаційна церква в США**, церква кальвіністського сповідання, створена в США українцями-емігрантами на поч. 20 ст.

**Українська загальна енциклопедія**, перша українська універсальна енциклопедія, видана у Львові у 3-х томах (1930–1933)

**Українська інженерно-педагогічна академія**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1930

**Українська капела бандуристів імені Тараса Шевченка**, напівпрофесійна чоловіча капела бандуристів, заснована у м. Київ у 1918, з 1949 діє у м. Детройт (США), Національна премія України ім. Шевченка (1992)

**Українська книга**, видання Бібліологічної комісії НТШ та Українського товариства бібліофілів, Львів, 1937–1939

**Українська козацька держава**, державне утворення на землях Наддніпрянської України, що постало в результаті Визвольної війни середини 17 ст.

**Українська комуністична партія**, УКП, українська політична партія (1920–1925)

**Українська комуністична партія (боротьбистів)**, УКП(б), українська політична партія (1918–1920)

**Українська літературна енциклопедія**, УЛЕ, енциклопедичне галузеве видання, присвячене літературі, т. 1–3, 1988–1995

**Українська мала енциклопедія**, енциклопедичне видання, видане Є. Онацьким у Буенос-Айресі (Аргентина) у 1950-х

**Українська медична стоматологічна академія**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Харків з 1921

**Українська мистецька студія**, мистецька школа, заснована П. Мегиком у 1952 у м. Філадельфія (США)

**Українська мова**, мова східнослов'янської гілки слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Українська муза**, антологія української поезії, що вийшла у 1908 у Києві

**Українська музична газета**, часопис, орган Всеукраїнського Музичного Товариства ім. Леонтовича (1923–1927, Київ – Харків)

**Українська народна громада**, політична організація, яка організувала прихід до влади П. Скоропадського (1918)

**Українська народна обнова**, західноукраїнська політична партія (1930–1939)

**Українська народна партія**, 1) українська політична партія (1902–1907); 2) українська політична партія (1919–1920)

**Українська Народна Республіка**, УНР, офіційна назва низки державних утворень, які існували на території Центральної, Східної й Південної України у 1917–1920

**Українська народна трудова партія**, західноукраїнська політична партія (1917–1924)

**Українська народно-республіканська партія**, українська політична партія (1918–1920)

**Українська національна колонія Харбін**, відокремлене територіальне об'єднання українців у м. Харбін, Маньчжурія, Китай (1935–1945)

**Українська національна партія**, українська політична партія на Буковині у складі Румунії (1927–1938)

**Українська національно-демократична партія**, західноукраїнська політична партія (1899–1919)

**Українська ономастична комісія**, установа відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Українська папська колегія св. Йосафата у Римі**, греко-католицький навчальний заклад, який готує священників

**Українська партія лівих соціалістів-революціонерів**, українська політична партія (1918–1919)

**Українська партія лівих соціалістів-революціонерів (борьбистів)**, українська політична партія (1919–1920)

**Українська партія національної роботи**, західноукраїнська політична партія (1924–1925)

**Українська партія соціалістів-революціонерів**, українська політична партія (1917–1950)

**Українська партія соціалістів-самостійників**, українська політична партія (1917–1920)

**Українська партія соціалістів-федералістів**, українська політична партія (1917–1920)

**Українська повстанська армія**, УПА, підпільна збройно-політична формація українського визвольного руху, що боролася за звільнення українського населення від німецької та радянської окупації (1942–1953)

**Українська православна церква в Канаді**, незалежна соборно-правна організація українців у Канаді

**Українська православна церква в США**, одна з перших церковних формацій православних українців поза межами України

**Українська православна церква Київського патріархату**, одна із православних церков України

**Українська православна церква Московського патріархату**, одна із православних церков України

**Українська радикальна партія**, 1) українська політична партія (1904–1905); 2) західноукраїнська політична партія (1890–1926)

**Українська радянська енциклопедія**, універсальна енциклопедія, видана в УРСР двома виданнями протягом 1960–1980-х

**Українська Радянська Соціалістична Республіка**, УРСР, республіка у складі СРСР, яка існувала у 1922–1991

**Українська революція**, термін, який вживається для позначення суспільно-політичних процесів, які відбувалися в Україні в період 1917–1921

**Українська соціал-демократична партія**, західноукраїнська політична партія (1899–1939)

**Українська соціал-демократична робітничка партія**, українська політична партія (1905–1920)

**Українська соціал-демократична робітничка партія (незалежних)**, українська політична партія (1919)

**Українська соціал-демократична робітничка партія (незалежних-лівих)**, українська політична партія (1919)

**Українська соціал-демократична спілка**, спілка, українська політична партія (1904–1913)

**Українська соціалістична партія**, українська політична партія (1900–1903)

**Українська Соціалістична Радянська Республіка**, УСРР, у 1919 «Тимчасовим робітничо-селянським урядом України» вперше була затверджена назва «Українська Соціалістична Радянська Республіка. Згідно з Конституцією 1937 року, порядок слів у назві республіки було змінено на «Українська Радянська Соціалістична Республіка» (УРСР)

**Українська соціалістично-радикальна партія**, західноукраїнська політична партія (1890–1939)

**Українська спілка образотворчих мистців**, 1) об'єднання митців різних напрямів, які жили переважно в таборах переміщених осіб у Німеччині й Австрії (м. Мюнхен, Німеччина, 1947–1951); 2) постійно діюча мистецька спілка, заснована в 1956–1957, м. Торонто, Канада

**Українська справа на Амурі**, газета, політичний тижневик Української Ради, м. Благовещенськ, 1917

**Українська трудова партія**, українська політична партія (1917–1918)

**Українська уніонна конференція церкви Адвентистів Сьомого дня**, союз церков Адвентистів сьомого дня України

**Українська учительська спілка**, педагогічна спілка, заснована у 1933 за ініціативою товариства «Просвіта» у м. Харбін (Маньчжурія, Китай)

**Українська федеративно-демократична партія**, українська політична партія (1917–1918)

**Українська хата**, 1) літературно-науковий, громадський та економічний ілюстрований журнал, видавався в Києві у 1909–1914; 2) журнал, що видавався 1909 у Києві

**Українська Центральна Рада**, УЦР, спочатку український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій, згодом – революційний парламент України, який керував українським національним рухом (1917–1918)

**Українське біблійне товариство**, християнська неконфесійна спілка, що займається перекладом та розповсюдженням Біблії та її окремих книг в Україні

**Українське біографічне товариство**, установа відділення історії, філософії та права НАН України

**Українське біофізичне товариство**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське біохімічне товариство**, установа відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Українське ботанічне товариство**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське бюро лінгвістичних експертиз**, державне підприємство відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Українське географічне товариство**, громадська організація вчених, учителів, викладачів, фахівців, студентів в галузі географії та суміжних з нею наук

**Українське гідроекологічне товариство**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське ентомологічне товариство**, громадська організація відділення загальної біології НАН України

**Українське життя**, науково-популярний, суспільно-політичний і літературно-критичний часопис, що виходив протягом 1912–1917

**Українське історичне товариство**, товариство істориків української діаспори, діє з 1965 у США

**Українське математичне товариство**, установа відділення математики НАН України

**Українське матеріалознавче товариство**, установа відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Українське мікробіологічне товариство**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське мінералогічне товариство**, установа відділення наук про землю НАН України

**Українське наукове товариство кріобіології і кріомедицини**, установа відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Українське наукове товариство паразитологів**, 1) установа відділення загальної біології НАН України; 2) громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське національне коло**, молодіжна політична організація, заснована у Харкові у 1914

**Українське національно-демократичне об'єднання**, УНДО, західноукраїнська політична партія (1925–1939)

**Українське незалежне інформаційне агентство новин**, УНІАН, приватна інформагенція, що надає політичну, ділову й фінансову інформацію, діє у Києві з 1993

**Українське палеонтологічне товариство**, установа відділення наук про землю НАН України

**Українське радіо**, найстаріша та найбільша українська радіомовна компанія, діє з 1924

**Українське радіобіологічне товариство**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське слово (Ужгород)**, незалежний суспільно-політичний часопис, виходив в м. Ужгород, 1932–1938

**Українське слово (Харбін)**, газета-тижневик, започаткований у листопаді 1932 у м. Харбін (Маньчжурія, Китай)

**Українське соціалістичне об'єднання «Селянський союз»**, західноукраїнська політична партія (1924–1926)

**Українське товариство генетиків і селекціонерів**, 1) установа відділення загальної біології НАН України; 2) громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське товариство клітинних біологів та біотехнологів**, установа відділення загальної біології НАН України

**Українське товариство клітинної біології**, установа відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Українське товариство нейронаук**, установа відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Українське товариство охорони пам'яток історії та культури**, добровільна громадська організація, заснована у 1966

**Українське товариство охорони природи**, УкрТОП, громадська екологічна організація, створення якої було предметом хрущовської відлиги; під тиском УкрТОП у 1967 уряд УРСР створив Держкомприроди як центральний орган влади з питань охорони природи

**Українське товариство патофізіологів**, всеукраїнська громадська організація, що об'єднує на добровільних засадах працівників, які беруть участь у науково-дослідницькій, педагогічній та практичній діяльності у галузі патофізіології та суміжних дисциплін, діє з 1949

**Українське товариство фізіологів рослин**, установа відділення загальної біології НАН України

**Українське фізичне товариство**, установа відділення фізики і астрономії НАН України

**Українське фізіологічне товариство імені І. Павлова**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Українське хімічне товариство**, установа відділення хімії НАН України

**Український альманах**, перший в Україні літературний альманах, видання якого розпочалося 1831

**Український вільний університет**, перша українська вища школа за кордоном, заснована 1921 у Відні

**Український вісник**, 1) «Украинскій Вѣстникъ», часопис, що виходив при Харківському університеті в 1816–1819; 2) часопис, що виходив у Берліні в 1936–1945; 3) нелегальний часопис, що виходив на Івано-Франківщині в 1975–1976

**Український державний пересувний театр Далекосхідного Краю**, театр, що діяв у м. Спаськ (Росія) у 1930-х

**Український державний хіміко-технологічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє у м. Дніпро з 1930

**Український жіночий конгрес**, зібрання представниць всього українського організованого жіноцтва у м. Станіслав у 1934

**Український журнал**, часопис, що виходив у 1824–1825 у Харкові російською мовою

**Український засів**, літературний та громадсько-політичний часопис, заснований 1942 у Харкові

**Український збірник**, «Украинскій сборникъ», часопис, видаваний І. Срезневським у Харкові у 1838–1841 російською мовою

**Український інвалід**, громадсько-політичний і літературний часопис, що виходив у 1921–1931 у м. Каліш (Польща)

**Український інститут громадознавства**, Український соціологічний інститут у Празі, діяв у 1925–1932

**Український інститут національної пам'яті**, центральний орган виконавчої влади при Кабінеті Міністрів України

**Український історичний журнал**, провідний часопис української історичної науки, видається з 1957

**Український історичний кабінет у Празі**, створений при МЗС Чехословаччини у 1930 з метою збирання, збереження та використання українських книжкових та документальних колекцій за кордоном

**Український католицький університет імені Св. папи Климента**, вищий навчальний заклад УГКЦ, заснований митрополитом Й. Сліпим 1963 у Римі

**Український літологічний комітет**, установа відділення наук про землю НАН України

**Український мовно-інформаційний фонд**, установа відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Український музей у Нью-Йорку**, художній та етнографічний музей, діє у м. Нью-Йорк (США) з 1976

**Український музей у Празі**, музей, заснований 1925 у Празі (Чехія) професорами Українського вільного університету

**Український народ**, громадяни України всіх національностей

**Український науковий інститут книгознавства**, науково-дослідна установа, що існувала в Києві з жовтня 1922 по червень 1936 при Наркомосі УСРР

**Український національний біографічний архів**, електронний науково-інформаційний ресурс, формування якого започатковано Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

**Український національний дім**, домівка «Українського Клубу» у м. Харбін (Маньчжурія, Китай) у 1918–1920

**Український національний комітет**, 1) політико-громадський центр, створений для відстоювання українських інтересів перед німецькою владою, діяв у Німеччині в жовтні-листопаді 1944; 2) дисидентська підпільна організація, що діяла на території Львівської та Рівненської обл. у 1957–1962

**Український національний музей-архів у Празі**, перший музейно-архівний осередок, заснований представниками української еміграції у Празі (Чехія) у 1923

**Український національний союз**, координаційний осередок низки українських політичних партій і культурно-громадських, професійних організацій у 1918–1919

**Український національно-державний союз**, координаційний центр українських центристських і правих партій і Об'єднаної ради залізниць України й Поштово-телеграфної спілки у 1918 (на деякий час відновив роботу у 1946 у Німеччині)

**Український письменник**, книжкове видавництво Національної спілки письменників України, діє з 1933

**Український соціологічний інститут**, науково-дослідна установа в Нью-Йорку, США

**Український союз хліборобів-державників**, політична організація, утворена у 1934 у м. Харбін (Маньчжурія, Китай)

**Український степовий природний заповідник**, заповідник на території Донецької, Запорізької, Сумської обл., установа відділення загальної біології НАНУ

**Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова**, провідний недержавний аналітичний центр України, що здійснює дослідження державної політики, діє з 1994

**Український центр кільцювання птахів**, громадське об'єднання, яке веде науково-дослідницьку й популяризаторську роботу

**Український щит**, піднесена південно-західна частина фундаменту Східноєвропейської платформи

**Українські вісті**, 1) щотижневик УРДП, згодом Фондації ім. Івана Багряного, виходить з 1945; 2) католицький тижневик, виходить з 1928 в Едмонтоні, Канада; 3) друкований орган Кіровоградського обласного та міського управління часів німецької окупації

**Українські національні комітети**, мережа громадсько-політичних організацій у російському Примор'ї (Зелений Клин) у 1921–1922

**Українські окружні ради**, територіальні органи самоврядування Далекого Сходу в 1918–1922

**Українські січові стрільці**, добровольче військово формування у складі австро-угорської армії (1914–1917)

**Українські фронти Червоної Армії**, створені 20.10.1943 1-й, 2-й, 3-й та 4-й Українські фронти – стратегічні угруповання радянських військ під час радянсько-німецької війни 1941–1945, діяли до середини 1945

**Українського народного декоративного мистецтва національний музей**, діє з 1899 у Києві



**Української археографії та джерелознавства інститут імені М. С. Грушевського НАН України**, установа відділення історії, філософії та права НАН України

**Української мови інститут НАН України**, установа відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Української наукової мови інститут**, науково-дослідна установа ВУАН

**Українсько-канадський дослідно-документаційний центр**, громадська культурологічна установа, що займається збиранням та зберіганням документів і усних свідчень про голодомори в Україні та події 1920–1940-х

**Українсько-польські переселення 1944–1946**, акція масового переселення прикордонного населення за угодою 09.09.1944 між Польським народним визвольним комітетом та урядом УРСР

**Українсько-руська видавнича спілка**, акційне товариство, засноване у 1899 у Львові з ініціативи М. Грушевського

**Українці**, східнослов'янський народ, мешкає переважно в Україні, маючи значні діаспори

**Українафільм**, державна кіностудія анімаційних фільмів, до 1990 – творче об'єднання художньої мультиплікаційної студії «Київнаукфільм»

**Укриття**, фортифікаційні споруди, елементи рельєфу і місцеві предмети, що використовуються для захисту і маскування особового складу, військової техніки та майна

**Укриття (об'єкт)**, вся сукупність споруд, що складається із зруйнованого за проектною аварією 4-го реакторного енергоблока ЧАЕС і знову зведених над ним споруд і конструкцій, які закривають джерела радіоактивності

**Укрінформ**, державна інформаційна агенція, з 1971 до 1991 входило до складу ТАРС як РАТАУ, теперішня назва – з 1991

**Укріплений район**, УР, територія, обладнана системою довгочасних та польових фортифікаційних споруд у поєднанні з інженерними перешкодами, підготовлена для тривалої оборони спеціально призначеними військами самостійно або у взаємодії із загальновійськовими частинами

**Укркінохроніка**, державне підприємство «Українська студія хронікально-документальних фільмів»

**Укртелефільм**, українська кіностудія, діє з 1965

**Укрцентрархів**, Центральне архівне управління при Всеукраїнському Центральному виконавчому комітеті, архівна установа

**Улам, Станіслав** (1909–1984), математик, автор теореми Борсука–Улама та теорії ядерного ракетного двигуна, учасник створення американської водневої бомби, Україна – США

**Улан-Батор**, місто, столиця Монголії

**Уланд, Людвиг** (1787–1862), поет, драматург, представник швабської школи, Німеччина

**Улани**, різновид легкої кавалерії

**Уланова, Галина Сергіївна** (1909–1998), балерина і педагог, народний артист СРСР (1951), Україна

**Улари** (*Tetrao gallus*), рід птахів родини фазанових

**Улашин, Генрик** (1874–1956), мовознавець-славіст, дійсний член НТШ (1933), Україна – Польща

**Улеми**, вчені, мусульманські знавці теології і релігійного права

**Уленбек, Джордж** (1900–1928), фізик, фахівець з квантової механіки, ядерної фізики, спектроскопії, США

**Улинець, Олекса** (1903–1978), коломийкар, створив понад 1000 пісень на фольклорній коломийковій основі, Україна

**Уличі**, східнослов'янське плем'я, що заселяло протягом 8–10 ст. землі вздовж нижньої течії Дніпра, Південного Бугу та узбережжя Чорного моря

**Улін, Бертіль Готтхард** (1899–1979), економіст, Нобелівська премія з економіки (1977), Швеція

**Уліньюань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ландшафтна та історична територія, Китай

**Уліти**, коловодники (*Tringa*), рід птахів родини бекасових

**Улітко, Андрій Феофанович** (1934–2015), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Улманіс, Гунтіс** (1939), президент Латвії (1993–1999)

**Улманіс, Карліс** (1877–1942), президент (1936–1940) та прем'єр-міністр (1918–1920, 1925–1926, 1931, 1934–1940) Латвії

**Улоговина**, загальна назва неглибоких, лінійно витягнутих знижень рельєфу з пологими схилами

**Улотрикс** (*Ulothrix*), рід зелених водоростей

**Улотрихальні** (*Ulotrichales*), порядок зелених водоростей

**Улугбек** (1394–1449), політик, вчений, просвітител, султан Мавераннахра (1409–1449), Узбекистан

**Улугмузтаг**, Музтаг, вершина гірської системи Куньлунь на півночі Тибету (Китай), 7723 м

**Улуру-Катаюта**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк з унікальними геологічними утвореннями, священними для племені анагу, Австралія

**Улуханов, Олександр Іванович** (1880–1941), оперний співак (бас) і режисер, Росія – Україна

**Ульбріхт, Вальтер** (1893–1973), політик, комуністичний лідер НДР (1950–1971), ініціатор будівництва Берлінської стіни, Німеччина

**Ульва** (*Ulva*), рід зелених водоростей

**Ульвофіцієві** (*Ulvophyceae*), клас рослин відділу зелених водоростей

**Ульман, Лів** (1938), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1980), Норвегія

**Ульпіан** (бл. 170–228), давньоримський юрист, прибічник природного права, Римська імперія

**Ульріка Елеонора** (1688–1741), королева Швеції (1718–1720)

**Ульсан**, місто у Республіці Корея, 1 млн мешканців

**Ультиматум**, 1) у міжнародних відносинах або при воєнних діях – категорична вимога, невиконання якої загрожуватиме розривом дипломатичних відносин, застосуванням сили і т. ін.; 2) взагалі якась категорична вимога, що супроводжується погрозою

**Ультра...**, частина складних слів, що означає те, що знаходиться за межами, понад чимось

**Ультразвук**, не чутні людським вухом пружні коливання (частоти яких перевищують 20 кГц), що видаються і сприймаються деякими тваринами

**Ультразвукове дослідження**, УЗД, ультрасонографія, сучасний метод дослідження стану органів і тканин за допомогою ультразвукових хвиль

**Ультрамарин**, штучний мінеральний пігмент синього, блакитного, лазурно-синього кольору

**Ультраметаморфізм**, метаморфічний процес, що відбувається в глибоких зонах земної кори і супроводжується повним розплавленням вихідних гірських порід

**Ультрамікроелементи**, хімічні елементи, що зустрічаються в клітині в надзвичайно малих концентраціях

**Ультрамонтанство**, ідеологія й течія в римо-католицькій церкві, що виступала за жорстке підкорення національних католицьких церков папі римському, а також захищала верховну світську владу пап над світськими государями Європи

**Ульцька мова**, мова тунгусо-маньчжурської групи алтайської мовної сім'ї, поширена в Хабаровському краї Росії

**Ульчі**, малочисельна тунгусо-маньчжурська народність Приамур'я, Росія

**Ульяненко, Олесь** (1962–2010), прозаїк, поет, Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Ульянов, Михайло Олександрович** (1927–2007), актор, режисер, народний артист СРСР (1969), Росія

**Ульяновка**, адміністративний центр Ульяновського району, Кіровоградської області України

**Ульяновська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ульяновський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Улянівка**, селище міського типу Білопільського р-ну Сумської обл.

**Умала, Ольянта Мойсес Тассо** (1962), президент Перу з 2011

**Уманець, Ніна Дмитрівна** (1956), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1980), 5-разовий чемпіон світу (1978, 1979, 1981–1983), Україна

**Уманська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УСРР/УРСР у 1923–1930

**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1930

**Уманський національний університет садівництва**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1868

**Уманський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Умансько-Ботошанська операція 1944**, наступальна операція 2-го Українського фронту радянських військ 05.03–17.04.1944 з метою відвоювання у німецьких військ південно-західних областей України

**Умань**, адміністративний центр Уманського району Черкаської області України

**Умбілікарія багатолістоподібна** (*Umbilicaria subpolyphylla*), вид грибів родини умбілікарієвих, внесений до Червоної книги України

**Умбілла водоспад**, один з найвищих у світі водоспадів (895,5 м), розташований в Андах, Перу

**Умбра**, природний пігмент коричневого кольору із зеленуватим відтінком

**Умбра звичайна** (*Umbra krameri*), вид променеперих риб ряду шукоподібних родини умбрових, внесений до Червоної книги України

**Умбрійська школа живопису**, італійська школа живопису, названа за регіоном Умбрія (13–16 ст.)

**Умбріна світла, горбань світлий** (*Umbrina cirrosa*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини горбаневих, внесений до Червоної книги України

**Умбрія**, область Італії

**Умброві** (*Umbridae*), родина риб ряду шукоподібних

**Умбрська мова**, мертва мова оксько-умбрської підгрупи італійської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Умбунду**, одна з мов банту, поширена у прибережних районах Анголи

**Умедзава Хамао** (1914–1986), хімік, мікробіолог, відкрив бл. 70 антибіотиків, Японія

**Ум-ер-Расас**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний ландшафт 3–9 ст., мухафаза Мадаба, Йорданія

**Умиротворення політика**, специфічний різновид військової політики країни (держави), суть якої полягає в поступках державі-агресору, щоб утримати ворога від порушення миру або застосування крайніх заходів

**Умисел**, одна з форм вини у праві, яка полягає у специфічному вияві свідомості й волі особи у вчинюваному нею правопорушенні

**Умірбасв, Єсбол** (1916–?), філолог, літературознавець, популяризатор творчості Т. Шевченка в Казахстані

**Умлаут**, темброва зміна кореневих голосних історично під впливом голосних суфікса або закінчення в германських мовах

**Умм Ель-Кааб**, найдавніший у Єгипті царський некрополь (гробниці додинастичних правителів і царів I–II династії)

**Умма**, мусульманська громада, спільнота всіх мусульман

**Умов, Микола Олексійович** (1846–1915), фізик, автор вчення про рух енергії, Росія

**Умова необхідна і достатня**, поняття логіки, умова, необхідна і достатня для реалізації певного твердження

**Умови крайові**, межові умови, умови, що характеризують шукану функцію на зовнішніх і внутрішніх границях потоку, їх число має дорівнювати порядку диференціального рівняння за просторовими координатами

**Умовивід**, форма мислення, завдяки якій з попередньо здобутого знання з одного чи декількох суджень виводиться нове знання теж у вигляді судження

**Умовивід дедуктивний**, логічне перетворення, що дозволяє із даних тверджень за допомогою логічних правил виводу отримувати інші твердження

**Умовне гальмування**, форма умовно-рефлекторної діяльності

**Умовний рефлекс**, набута пристосувальна реакція організму, що виникає при певних умовах і зникає при їх відсутності, не закріплюється генетично і формується на базі безумовних рефлексів за участю вищих відділів мозку

**Умформер**, електрична машина, що перетворює (змінює) напругу постійного струму

**Унава (заказник)**, лісовий заказник загальнодержавного значення, урочище, Фастівський р-н Київської обл.

**Унава (річка)**, річка в Житомирській та Київській обл., права притока Ірпеня, 87 км

**Унамуно, Мігель де** (1864–1936), педагог, філософ, представник екзистенціалізму, Іспанія

**Унанімізм**, літературна течія у французькій літературі на початку 20 ст.

**Унануе, Іполіто** (1755–1833), лікар, метеоролог, натураліст, політик, один із основоположників перуанської незалежності, президент Перу (1825–1826)

**Унгаретті, Джузеппе** (1888–1970), поет, один із основоположників герметизму, Італія

**Унгаряська**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Свидовець, 1708 м

**Унгень**, район Молдови

**Унгер, Франц** (1800–1870), біолог, автор низки теорій, на яких базується сучасна ботаніка, Австрія

**Унгуляти** (Ungulata), надряд тварин класу ссавців

**Ундецимакورد**, акорд з шести звуків, розташованих за терціями

**Унетницька культура**, археологічна культура ранньої бронзової доби (1700–1300 до н. е.), поширена на значній території Центральної Європи

**Уні...**, частина складних слів, що означає «один», «єдино»

**Уніанга**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Чад

**Уніатство**, церковний рух, спрямований на приєднання до католицької церкви через унію однієї із східних, православних церков або її частини за умови визнання останніми католицької догматики і збереження притаманних їм традицій, обрядів, елементів церковного устрою

**Уніваленти**, поодинокі, неспарені хромосоми в першому редукційному поділі

**Універмаг**, універсальний магазин, велике підприємство роздрібної торгівлі, що має у продажу майже всі види продовольчих товарів

**Універсал**, 1) розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру польських королів та українських гетьманів у 17–18 ст.; 2) звернення декларативно-програмного характеру, опубліковані 1917–1918 українською Центральною радою

**Універсалізм**, віра в те, що моральні цінності, напр., права людини, є значною мірою однаковими завжди і всюди

**Універсалії**, термін схоластичної філософії для позначення загальних понять

**Універсалії дедуктивні**, універсалії, які встановлюються шляхом припущення і які є обов'язковими для всіх мов

**Універсалії діяхронічні**, спільні властивості в розвитку всіх або більшості мов

**Універсалії елементарні**, прості універсалії, універсалії, які стверджують наявність або відсутність чогось у всіх мовах

**Універсалії культури**, феномени, притаманні усім або більшості культур

**Універсалії мовні**, явища, властиві всім мовам або більшості з них

**Універсалії мовні абсолютні**, мовні універсалії, що ґрунтуються на законах мови і не мають винятків (наприклад, у всіх мовах є голосні і приголосні звуки)

**Універсальна десяткова класифікація**, УДК, класифікація документів, що використовується у бібліотеках та архівній справі

**Універсальний журнал**, часопис, що виходив у 1928–1929 у Харкові

**Універсам**, магазин самообслуговування з універсальним асортиментом продовольчих товарів

**Університет**, вищий навчальний заклад, де готуються фахівці з фундаментальних та багатьох прикладних наук, що зазвичай здійснює і науково-дослідну роботу

**Університет банківської справи Національного банку України**, державний вищий навчальний заклад, діє у Києві з 2006

**Університет штату Мічиган**, вищий навчальний заклад, діє у м. Іст-Ленсінг (штат Мічиган, США) з 1855

**Університети народні**, громадські навчальні організації, що сприяють самоосвіті, культурному розвитку й підвищенню професійного рівня громадян

**Університетів рейтинг**, кількісне співставлення результатів наукової та науково-педагогічної діяльності, оцінка визнання університету в світі або в межах держави

**Університетська автономія**, система самоврядування університетів, що передбачає контроль ВНЗ над основними галузями своєї діяльності (кадрову, фінансову, академічну)

**Універсум**, філософський термін, що позначає всю буттєву реальність (як досяжну, так і недосяжну для людини) у часі й просторі

**Унівська друкарня**, видавництво при монастирі у с. Унів (тепер – Перемишлянський р-н Львівської обл.), діяло у 1648–1699 і 1732–1770

**Унікальний об'єкт**, в архітектурі будівля або споруда, побудована за спеціально розробленим проектом і яка має характерні особливості вирішення, неповторні за своїм способом, єдина у своєму роді, що дає змогу зарахувати її до надбань суспільної культури

**Уніпотентність**, здатність стовбурових клітин до перетворення тільки на один тип клітин

**Унітаріанство**, течія у протестантизмі, що обстоює ідею єдиного Бога на противагу догматові про Трійцю

**Унітарії**, прибічники вчення про єдиного Бога на відміну від засадничого догмату про його триєдність (Трійця)

**Унітерм**, найменший значеннєвий елемент інформаційної мови, який використовується для вираження спеціального поняття в системі координатного індексування

**Уніфікація**, приведення до єдиної форми чи системи

**Унія**, союз, об'єднання держав: персональна (особиста) унія – під владою одного монарха; реальна унія – на основі договору або одностороннього акту більш сильної держави; союз, об'єднання церков (церковна унія) – об'єднання православної і католицької церков

**Унія особиста**, політичне об'єднання двох або більше самостійних держав у союз на чолі з одним главою

**Унія універсальна**, умовна назва здійснюваних у 1629, 1635–1638, 1647–1648 спроб до поєднання в межах Київської митрополії уніатської і православної церков

**УНОВІС**, «Утвердітелі нового іскусства / Утвердітелі нового мистецтва», авангардне художнє об'єднання, створене К. Малевичем у Вітебську (1920–1923)

**Унсет**, Сігрід (1882–1949), письменниця, Нобелівська премія в галузі літератури (1928), Норвегія

**Унтер-офіцер**, у деяких європейських арміях 18–20 ст. військове звання нижчого командного (нижчого офіцерського або сержантського) складу або категорія військових звань

**Унунгексій**, хімічний елемент (тимчасова назва), символ – Uuh, атомний номер – 116

**Унуоктій**, хімічний елемент (тимчасова назва), символ – Uuo, атомний номер – 118

**Унунпентій**, хімічний елемент (тимчасова назва), символ – Uup, атомний номер – 115

**Унутрій**, хімічний елемент (тимчасова назва), символ – Uut, атомний номер – 113

**Унціальне письмо**, латинське і грецьке письмо, поширене в 4–9 ст., каліграфічний варіант звичайного листа, яким писали книги

**Унція** (лат. uncia), 1) одиниця маси в системі англійських мір: 1 унція = 16 драхм = 437,5 грана = 28,35 г; 2) одиниця аптекарського ваги, що вийшла з ужитку

**Унція трійська**, 1/12 частка англійського золотомонетного фунта, що є мірою ваги золота і становить 31,1035 г

**Уособлення**, винесення людських рис символічними засобами поза людину, перенесення їх на явища морально-побутового та виробничого характеру

**Уотсона-Крика модель**, структурна модель ДНК

**Упанішади**, загальна назва релігійно-філософських творів, що коментують Веди, найдавніші пам'ятки індійської літератури

**Упередження**, 1) негативне оціночне судження, що складається без достатнього ознайомлення з об'єктом або ситуацією; 2) безпідставне приписування особі або об'єкту негативних властивостей

**Упітс**, Андреїс (1877–1970), поет, письменник, педагог, Латвія

**Уплітки**, дівоча оздоба голови у бойків та гуцулів, сплетені гарусні нитки червоної барви

**Уповільнювальна система**, хвилевідний пристрій, швидкість електромагнітних хвиль в якому менша, ніж у вільному просторі

**Уповноважений Верховної Ради України з прав людини**, посадова особа, призначена Верховною Радою України і покликана здійснювати парламентський контроль за додержанням прав і свобод людини в діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб

**Уповноважений України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції**, посадова особа, обов'язком якої є здійснення координації діяльності та заходів, спрямованих на європейську та євроатлантичну інтеграцію України

**Уппсала**, лен Швеції

**Управління**, сукупність дій, вибраних на основі певної інформації і спрямованих на підтримку або поліпшення функціонування об'єкта відповідно до наявної програми (алгоритму) або мети функціонування

**Управління автоматизована система**, система, що ґрунтується на комплексному використанні технічних, математичних, інформаційних та організаційних засобів для управління складними технічними й економічними об'єктами

**Управління антикризове**, процес застосування комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на соціально-економічне оздоровлення фінансово-господарської діяльності індивідуального підприємця, компанії, галузі чи держави загалом

**Управління верховного комісара ООН з прав людини**, координаційний центр діяльності ООН у сфері прав людини

**Управління військами органи**, збірне найменування командування, штабів, управлінь, відділів та інших постійних (штатних) і тимчасово створюваних (нештатних) органів, призначених для керівництва військами (силами) в різних ланках

**Управління державне**, вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій

**Управління загальні функції**, об'єктивно невід'ємні складові будь-якого управлінського процесу, без яких останній є нездійсненим і зміст яких детермінований загальними закономірностями управління як суспільного явища

**Управління імітаційні моделі**, логіко-математичний опис складних об'єктів управління, запрограмований на ЕОМ

**Управління кризове**, контроль над розвитком кризової ситуації, усунення в ній невизначеності

**Управління лінійна структура**, виробничі (службові) відносини між керівниками і підпорядкованими їм органами в багатоланкових, багаторівневих системах управління, за яких вищестояща ланка управління концентрує всі керівні функції, а об'єкт управління виконує управлінські команди



**Управління логістичне**, свідомо організований, цілеспрямований та активний вплив суб'єктів логістичної системи на прогнозування, планування, організацію та контроль за матеріальними та нематеріальними потоками

**Управління місцеве**, складний механізм, який включає в себе діяльність на певній території органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади, що є складовою державного механізму управління

**Управління публічне**, пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави

**Управління система**, множина елементів, які перебувають у відносинах і зв'язках одне з одним і створюють певну цілісність, єдність

**Управління структура**, упорядкована сукупність функціональних і організаційних елементів (органів управління), які становлять систему управління суспільним виробництвом

**Управління суб'єкт**, один із двох компонентів системи (процесу) управління, функцією якого є організація керівних дій об'єктом управління згідно з реалізацією цілей функціонування системи

**Управління суспільне**, управління процесами формування і розвитку суспільства

**Упсальський університет**, найстаріший університет Швеції та всієї Скандинавії, діє у м. Уппсала з 1477

**Ур**, давнє місто в Месопотамії

**Ураган**, 1) вітер руйнівної сили; 2) тропічний циклон в Атлантиці

**Урад** (*Vigna mungo*), вид рослин родини бобових

**Ураження акантолітичне**, пухирчатка акантолітична, тяжке захворювання аутоімунної природи

**Ураза-байрам**, 30-денний мусульманський піст під час рамадану; переривається щодня з вечора до ранку

**Уразовський, Сергій Степанович** (1903–1961), фізик, хімік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Урал**, річка у Росії та Казахстані, впадає до Каспійського моря, 2428 км

**Урало-Кавказ**, селище міського типу Краснодарської міськради Луганської обл.

**Урало-Монгольський складчастий геосинклінальний пояс**, тектонічно рухомий пояс земної кори, що займає внутрішньоконтинентальне положення і тягнеться від Уралу через Центральну Азію до узбережжя Тихого океану

**Уральська раса**, раса, що займає проміжне положення між європеоїдною і монголоїдною расами, поширена на Уралі (башкири) і в Західному Сибіру (ханти, мансі, північні алтайці і деякі групи сибірських татар, хакасів, шорців)

**Уральські гори**, гірська система у Росії, умовна природна межа між Європою та Азією

**Уральські мови**, мовна сім'я, яка включає близькі між собою мови двох гілок – фіно-угорські та самодійські

**Уран (планета)**, планета Сонячної системи

**Уран (хімічний елемент)**, хімічний елемент, символ – U, атомний номер – 92

**Уранініт**, мінерал

**Уранові руди**, природні мінеральні утворення, що містять уран в концентраціях достатніх для економічно доцільного видобування

**Уранові слюдки**, група мінералів – водних фосфатів і арсенатів уранілу та двовалентних металів

**Урартська мова**, мертва мова, що була поширена на території Вірменського нагір'я навколо озера Ван

**Урарту**, стародавня держава в 10–6 ст. до н. е. в південно-західній Азії, розташована на території сучасних Вірменії, східної Туреччини і північно-західного Ірану

**Урацил**, піримідинова азотиста основа, що є компонентом рибонуклеїнової кислоти

**Урбан I** (?–230), 17-й папа римський (222–230)

**Урбан II** (1042–1099), 159-й папа римський (1088–1099)

**Урбан III** (1120–1187), 172-й папа римський (1185–1187)

**Урбан IV** (1195–1264), 182-й папа римський (1261–1264)

**Урбан V** (1309–1370), 200-й папа римський (1362–1370)

**Урбан VI** (1318–1389), 202-й папа римський (1378–1389)

**Урбан VII** (1521–1590), 228-й папа римський (1590)

**Урбан VIII** (1568–1644), 235-й папа римський (1623–1644)

**Урбанізація**, 1) процес росту і розвитку міст; збільшення питомої ваги міського населення в регіоні (країні, світі); 2) процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства; 3) набування сільською місцевістю зовнішніх і соціальних рис, характерних для міста

**Урбанізація хибна**, процес формування на околицях міст, головним чином у країнах, що розвиваються, бідних і неупорядкованих житлових районів

**Урбанізм**, 1) напрям у мистецтві та літературі 20 ст., основна тематика якого – опис життя сучасного міста; 2) напрям у архітектурі та містобудуванні 20 ст.

**Урбанізована зона**, територія з високою щільністю міських поселень і великою питомою вагою міського населення

**Урбанізована територія**, зона суцільної міської забудови в межах території міста або міської агломерації

**Урбанізоване середовище**, мегаполіс як середовище існування організмів

**Урбаністика**, комплексна наукова дисципліна, яка всебічно досліджує всі явища, пов'язані з проблемами урбанізації

**Урбанський, Тадеуш** (1901–1985), хімік, першовідкривач біологічної дії та лікувальної властивості саліцилгидрохсамової кислоти, Росія – Польща

**Урбен, Жорж** (1872–1938), хімік, вперше описав лютецій, Франція

**Урбіно історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 15–16 ст. м. Урбіно, Італія

**Урбінський університет імені Карло Бо**, один з найдавніших університетів світу, діє у м. Урбіно (Італія) з 1506

**Урбоекотологія**, галузь екології, що вивчає місто як відносно автономну екологічну систему

**Урбосистема**, 1) нестійка природно-антропогенна система, що складається з архітектурно-будівельних об'єктів і різко порушених природних екосистем, що формується на урбанізованих територіях; 2) сукупність взаємозалежних соціально-економічних характеристик міста

**Урбоценози**, міські екосистеми

**Урду мова**, індоєвропейська мова, що виникла в 13 ст., одна з двох офіційних мов Пакистану, одна з 22-х офіційних мов Індії

**Уреаза**, гідролітичний фермент з групи амідаз

**Уреке, Григоре** (1590–1647), літописець, Молдова

**Уремія**, гостре або хронічне самоотруєння організму, зумовлене нирковою недостатністю

**Уридин**, нуклеозид РНК, який складається з урацилу і рибози

**Уридинфосфорнікислоти**, різновид нуклеотидів

**Урисон, Павло Самуїлович** (1898–1924), математик, міжнародний авторитет у сфері типології, Україна – Росія

**Урі, Жерар** (1919–2006), кінорежисер-комедіограф, класик французької комедії, Франція

**Урмія**, озеро в Ірані, 5200–6000 км²

**Урмулі**, пісенний жанр грузинського фольклору

**Урнеська ставкірка**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найстаріший християнський дерев'яний храм Норвегії

**Уро...**, частина складних слів (медичних і біологічних термінів), що вказує на відношення цих слів до сечі, органів сечовиділення, сечовини

**Уробактерії**, аеробні бактерії, які розкладають сечовину на аміак і вуглекислий газ

**Уробілін**, урорухром, жовчний пігмент

**Урок**, основна організаційна форма навчально-виховної роботи в школі

**Урологія**, галузь клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез, діагностику захворювань органів сечової системи людини і чоловічої статеві системи, розробляючи методи їх лікування та профілактики

**Уронові кислоти**, монокарбонові оксикислоти, формально – продукти окислення кінцевої гідроксильної групи альдоз до карбоксильної

**Уростиль**, паличкоподібна кістка безхвостих амфібій

**Урофора Дзедушицького** (*Urophora dzieduszyckii*), вид комах ряду двокрилих родини осетниць, внесений до Червоної книги України

**Уроцистіс** (*Urocystis*), рід сажкових грибів

**Урочище**, одна з морфологічних частин природного ландшафту

**Урсулянки**, Римський союз ордену Св. Урсули, католицька жіноча чернеча конгрегація, заснована у 1535

**Уртадо де Мендоса, Дієго** (1503–1575), поет, Іспанія

**Уругвай (держава)**, держава у Південній Америці

**Уругвай (річка)**, річка у Бразилії та Уругваї, впадає до естуарію Ла-Плата, 1600 км

**Урумчі**, місто у Китаї, 3,1 млн мешканців

**Урюк**, висушений з кісточкою плід великого листопадно-го абрикосового дерева

**Уряд**, вищий колегіальний орган виконавчої влади держави (кабінет міністрів, рада міністрів, державна рада тощо)

**Уряд віртуальний**, удосконалена форма діяльності державного управління за допомогою використання нових інформаційних технологій, що дає змогу підвищити його ефективність у наданні послуг населенню

**Уряд екзильний**, уряд, що сформований і працює за межами держави, яку представляє, спираючись на певні юридичні документи як законну основу своєї діяльності

**Уряд електронний**, інструмент, за допомогою якого організовується державне управління на основі електронних засобів обробки, передачі і поширення інформації, надання послуг державних органів усіх гілок влади всім категоріям громадян електронними засобами

**Уряд коаліційний**, уряд, створений на основі угоди між двома або кількома представленими у парламенті політичними партіями (близькими за ідеологією чи програмними засадами) про спільну урядову програму

**Уряд національної єдності**, різновид коаліційного уряду, сформованого на засадах об'єднання політичних сил суспільства для досягнення пріоритетних цілей

**Уряд технократичний**, уряд професійний, найвищий колегіальний виконавчий орган державного управління, утворений не з членів політичних партій, а з провідних фахівців у певній галузі

**Уряд тимчасовий**, уряд, що формується в державі (або в будь-якому її регіоні) на час перехідного періоду або надзвичайного стану, як правило, при зміні політичного устрою або політичного режиму

**Уряд тіньовий**, тіньовий кабінет, сформована команда кандидатів у міністри, задля передачі їм за певних політичних умов повноважень реального уряду

**Урядовий кур'єр**, газета центральних органів виконавчої влади України, виходить у Києві з 1990

**Урядові органи державного управління**, органи виконавчої влади, які утворюються Кабінетом Міністрів України для здійснення окремих функцій державного управління (департаменти, служби та інспекції)

**Усагін, Іван Пилипович** (1855–1919), фізик, творець трансформатора, Росія

**Усадка**, властивість матеріалу зменшувати свій об'єм при певному фізичному впливі (висихання, карбонізація, контракція), не пов'язаному з його навантаженням; характеризується коефіцієнтом лінійної (об'ємної) усадки

**Усай, Бернардо Альберто** (1887–1971), фізіолог, Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини (1947), Аргентина

**Усама бен Ладен** (1957–2011), політик, лідер організації «Аль-Каїда», Саудівська Аравія

**Усанович, Михайло Ілліч** (1894–1981), хімік, вперше у світі сформулював сучасну теорію кислот і основ, академік АН Казахстану (1962), Україна – Казахстан

**Усатий, Семен Миколайович** (1875–1944), інженер-фізик, механік, один із основоположників електромашинобудування, Україна – Росія

**Усатівська археологічна культура**, археологічна культура мідної доби між Південним Бугом і Дунаєм

**Усатов, Дмитро Андрійович** (1847–1913), оперний співак (тенор), педагог, Росія

**Усачов, Юрій Володимирович** (1957), космонавт, Росія

**Усенко, Іван Степанович** (1906–1987), петрограф, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Усенко, Павло Матвійович** (1902–1975), поет, Україна

**Усик, Олександр Олександрович** (1987), спортсмен (бокс), чемпіон Олімпійських ігор (2012), світу (2011) та Європи (2008), бронзовий призер чемпіонатів світу (2009) та Європи (2006), Україна

**Усиков, Олександр Якович** (1904–1995), радіофізик, академік АН УРСР (1964), Україна

**Усиновлення**, одна з форм влаштування дітей, що залишились без піклування батьків, яка полягає в оформленому спеціальним юридичним актом прийнятті в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки

**Усі**, місто у Китаї, 1,3 млн мешканців

**Усівський-1**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Згурівський р-н Київської обл.

**Усівський-2**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Згурівський та Яготинський р-ни Київської обл.

**Усмішка**, різновид фейлетону та гуморески, введений в українську літературу Остапом Вишнею

**Уснея** (*Usnea*), рід лишайників родини пармелієвих

**Уснея квітуча** (*Usnea florida*), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Усов, Михайло Антонович** (1883–1939), геолог, академік АН СРСР (1939), Росія

**Успадковування, успадковуваність**, властивість передавання із покоління в покоління певних ознак

**Успадкування**, перехід майна, прав і пов'язаних з ними обов'язків померлої особи (спадкодавця) до ін. осіб (спадкоємців)

**Успенка**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Успенський піст**, двотижневий піст (з 14 по 27 серпня включно за н. ст.), запроваджений православною церквою на честь Успіння Богоматері (28 серпня за н. ст.)

**Успенський, Едуард Миколайович** (1937), письменник, поет і драматург, класик літератури для дітей, Росія

**Успенський, Федір Іванович** (1845–1928), історик, археолог, візантолог та болгарист, академік Петербурзької АН (1900), Росія – Україна

**Успенський, Яків Вікторович** (1883–1947), математик, академік РАН (1921), Росія – США

**Успіння Пресвятої Богородиці**, свято православної і католицької церков, присвячене спогаду смерті (успіння) Божої Матері

**Успіх життєвий**, комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів),

очікувань та визнання актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні, візріцеві у стратифікованому суспільстві

**Уссурі**, річка у Росії та Китаї, права притока Амура, 897 км

**Устав**, 1) почерк стародавніх слов'янських рукописів, написаних кирилицею з чітким геометричним малюнком букв; 2) акт законодавства, що становив джерело права за княжої доби; 3) сукупність правил богослужбових відправ католицької церкви

**Уставна грамота**, акти, що визначали в Росії відносини між селянами і поміщиками після скасування кріпацтва 1861

**Установа**, 1) організація (з певним штатом службовців та адміністрацією), що уповноважена приймати рішення, чинити дії в певних галузях науки, культури, народного господарства; 2) приміщення, де розташована така організація, місце роботи кого-небудь

**Установка соціальна**, 1) вияв ціннісної орієнтації у формі соціально-детермінованої схильності особистості чи групи до заздальгідь визначеного ставлення – позиції щодо певного об'єкта, людини, явища, події; 2) цілісне утворення, що виражає схильність людини діяти певним чином

**Установчі збори**, спеціально обраний представницький орган, що утворюється для розробки і прийняття конституції

**Установчі угоди ЄС**, угоди, які визначають принципи функціонування Європейської спільноти на різних етапах інтеграції – Римська угода 1957, Єдиний Європейський Акт 1986 та Маастріхтська угода 1992

**Усташі**, хорватська фашистська ультраправа організація, діяла у 1929–1945, (у 1941–1945 стояла на чолі Незалежної держави Хорватія)

**Устольська, Галина Іванівна** (1919–2006), композитор, Росія

**Устецький край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Устилуг**, місто Володимир-Волинського р-ну Волинської обл.

**Устимівський**, дендрологічний парк загальнодержавного значення, Глобинський р-н Полтавської обл.

**Устинівка**, адміністративний центр Устинівського р-ну Кіровоградської обл.

**Устинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Кіровоградської обл.

**Устинов, Пітер Александер** (1921–2004), актор, режисер, драматург, сценарист, письменник і продюсер, «Срібний ведмідь» (1972), «Оскар» (1961, 1965), Велика Британія

**Устиянович, Корнило Миколайович** (1839–1903), живописець, письменник, громадський діяч, Україна

**Устиянович, Микола Леонтійович** (1811–1885), письменник, громадський діяч, Україна

**Устияновичів художньо-меморіальний музей**, відділ Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького

**Устляго** (*Ustilago*), рід сажкових грибів

**Устриця їстівна** (*Ostrea edulis*), вид двостулкових ряду устриць, внесений до Червоної книги України

**Устричні** (*Ostreidae*), родина морських двостулкових молюсків, що об'єднує бл. 25 родів, одні з найпопулярніших серед промислових груп морських безхребетних

**Устрій державний**, устрій територіальний елемент форми держави, що характеризує територіальну організацію влади і державне самовизначення населення (нації), що на ній проживає

**Устрій економічний**, особливі типи виробничих відносин і форм господарювання, матеріальною основою яких є рівень розвитку продуктивних сил, що разом із суспільною формою підпорядковуються відповідним економічним законам

**Устрій територіальний**, поділ території держави на певні складові частини, взаємовідносини цих частин території держави між собою, між ними та державою в цілому

**Усть-Альмінське городище**, одне з найбільших поселень Кримської Скіфії, яке виникло на рубежі 3–2 ст. до н. е., розташоване на території Бахчисарайського р-ну АР Крим

**Усть-Чорна**, селище міського типу Тячівського р-ну Закарпатської обл.

**Устюжаніна, Тетяна Іллівна** (1965), спортсменка (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (1992), Україна

**Устюжин, Валерій** (1945–2010), спортсмен (важка атлетика), чемпіон світу (1974) та Європи (1974), Україна

**Устюрт**, плато на заході Азії між Каспійським і Аральським морями

**Устянська Дача**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, урочище, Бершадський р-н Вінницької обл.

**Усуспільнення**, об'єктивний процес розвитку суспільного характеру виробництва, що виявляється у поглибленні суспільного поділу праці, зміцненні взаємозв'язку і взаємозалежності господарських одиниць, злитті роздрібнених процесів виробництва в єдиний суспільний процес

**Утагава Хіросіге** (1797–1858), живописець, майстер естампа, Японія

**Утай**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, головна серед чотирьох священних гір китайського буддизму, історико-архітектурний комплекс храмів та монастирів, міський округ Синьчжоу, провінція Шаньсі, Китай

**Утатлан**, Гумарках, доколумбове місто у Гватемалі

**Утевський, Арон Михайлович** (1904–1988), біохімік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Утемісов, Махамбет** (1803–1846), поет, один з керівників повстання казахів проти російського панування у 1836–1838, Казахстан

**Утенський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

**Утзон, Йорк** (1918–2008), архітектор, автор проекту оперного театру у Сідней (Австралія), Данія

**Утилізація**, використання вторинних ресурсів, різних відходів, які не затребувані за прямим призначенням і можуть, після переробки, стати джерелом для одержання енергії чи сировини для виробництва

**Утиліта**, спеціалізована програма, призначена для виконання однієї або кількох споріднених дій, переважно з периферійними пристроями обчислювальної системи

**Утилітаризм**, 1) принцип оцінки всіх явищ тільки з точки зору їх корисності; 2) заснований англійським соціологом І. Бентамом (1748–1832) позитивістський напрям в етиці, що вважає користь основою моральності і критерієм людських вчинків

**Утилітарність**, прикладний, практичний характер якого-небудь виробу, предмета, витвору

**Утіноура**, космодром в Японії

**Утківка**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Уткін, Володимир Федорович** (1923–2000), конструктор ракетно-космічної техніки, академік АН УРСР (1976) та АН СРСР (1984), Росія – Україна

**Утлюкського лиману верхів'я**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Якимівський р-н Запорізької обл.

**Утопізм**, система політичних ідей, що змальовує ідеал суспільства, в якому будуть досягнуті загальні мир і щастя, а його члени житимуть у довершених умовах

**Утопія**, фантазія, мрія, що не ґрунтується на науковому вивченні закономірностей розвитку суспільства, не має реальних підстав для справдження

**Утопія політична**, соціально-політична фантазія, нездійснення мрія, плани, проекти уявного, найчастіше ідеального або кращого, ніж наявне, що реально не існує й практично нездійсненне, науково необґрунтоване

**Утопія соціальна**, твір, що описує ідеальний соціальний устрій, бажаний для автора, однак не наводить належного наукового обґрунтування, чому суспільство має бути саме таким, і в який спосіб воно може трансформуватись у відповідному напрямку

**Уточкін, Сергій Ісайович** (1876–1916), один з перших професійних авіаторів та льотчиків-випробувачів, Україна – Росія

**Утрехт**, провінція Нідерландів

**Утрехтський мир 1713–1715**, загальна назва низки двосторонніх мирних договорів, підписаних протягом 1713–1715 у м. Утрехт (Нідерланди) між Францією та Іспанією з одного боку і всіма їх противниками у війні за іспанську спадщину – з іншого

**Утрехтський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Утрехт (Нідерланди) з 1636

**Утрєння звєзда**, літературний альманах, виданий у 1833 у двох книгах у Харкові з ініціативи Г. Квітка-Основ'яненка

**Утрілло, Моріс** (1883–1955), живописець, майстер міського пейзажу, графік, театральний декоратор, поет, Франція

**Уттаракханд**, штат Індії

**Уттар-Прадеш**, штат Індії

**Утьосов, Леонід Осипович** (1895–1982), естрадний співак, актор, народний артист СРСР (1965), Україна – Росія

**Уусімаа**, область Фінляндії



**Уфа**, місто у Росії, 1,1 млн мешканців

**Уфологія містична**, сукупність натуралістичних, містичних, містико-релігійних уявлень про природу аномальних явищ навколишнього середовища

**Уффіці галерея**, один з найбільших музеїв європейського образотворчого мистецтва

**Ухань**, місто у Китаї, 10,2 млн мешканців

**Ухвала**, 1) розпорядчий документ, що приймається місцевими радами або їх виконкомами в колегіальному порядку для розв'язання найважливіших питань їх компетенції; 2) письмове або усне рішення суду

**Ухтомський, Олексій Олексійович** (1875–1942), фізіолог, творець вчення про доміную, академік АН СРСР (1935), Росія

**Учан-Су**, найвищий водоспад України (висота падіння води – 98,5 м), розташований на території Ялтинської міськради, АР Крим

**Учасник бойових дій**, особа, яка брала участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії, у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях

**Училища комерційні**, у Російській імперії – середні початкові заклади, що давали своїм вихованцям освіту для роботи у сфері торгівлі і комерції

**Училища початкові**, загальноосвітні навчальні заклади, в яких навчають елементарної грамоти

**Училища ремісничі**, навчальні заклади системи професійно-технічної освіти

**Училище міське**, в Російській імперії та деяких країнах початкове училище підвищеного типу

**Училище реальне**, тип середнього навчального закладу

**Учитель**, часопис, що виходив у Львові протягом 1869–1880

**Учительські семінарії**, педагогічні навчальні заклади для підготовки вчителів початкових шкіл

**Учелло, Паоло** (1397–1475), живописець Раннього Відродження, Італія

**Ушаклігіль, Халід Зія** (1866–1945), письменник, Туреччина

**Ушаков, Микола** (1899–1973), поет, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Росія – Україна

**Ушаков, Федір Федорович** (1745–1817), мореплавець, адмірал російського флоту, Росія

**Ушба**, одна з вершин Великого Кавказу в грузинському регіоні Сванетії, 4690 м

**Ушеніна, Анна Юрївна** (1985), спортсменка (шахи), чемпіон світу (2012–2013), Україна

**Ушинський, Костянтин Дмитрович** (1824–1870), педагог, основоположник наукової педагогіки в Російській імперії, Росія – Україна

**Ушиця**, річка в Хмельницькій обл., ліва притока Дністра, 122 км

**Ушкалов, Віктор Федорович** (1936), механік, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Ушмаль, доіспанське місто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, церемоніальний центр цивілізації майя, півострів Юкатан, Мексика

**Ушу**, загальна назва для всіх існуючих у Китаї бойових мистецтв та створених на їх основі сучасних видів спорту

**Ущелина**, глибока гірська долина зі стрімкими непрохідними схилами

**Ущільнення ґрунтів**, штучне перетворення властивостей ґрунтів у будівельних цілях без докорінної зміни їх фізико-хімічного стану

**Уява**, здатність свідомості створювати образи, уявлення, ідеї і маніпулювати ними

**Уявлення**, узагальнений чуттєво-наочний образ предмета, який справляв вплив на органи чуття в минулому, але вже не сприймається зараз

**Уявлення колективні**, спільні уявлення та відповідні моральні настанови, які здатні об'єднувати суспільство

## Ф

**Ф**, двадцять п'ята літера української абетки

**Фа Сянь** (337–420), буддистський чернець, мандрівник, перекладач, Китай

**Фабіан** (200–250), 20-й папа римський (236–250)

**Фабіан, Джон** (1939), астронавт, США

**Фабіанство**, філософсько-економічна течія

**Фабій Максим Кунтактор** (275–203 до н. е.), полководець та політик, Стародавній Рим

**Фабіні, Едуардо** (1883–1950), композитор, скрипаль, педагог, Уругвай

**Фабіус, Лоран** (1946), політик, прем'єр-міністр Франції (1984–1986)

**Фаблію**, фабльо, лаконічна віршована оповідь комічного або сатиричного змісту, поширена у французькій міській літературі 12–14 ст.

**Фабр, Жан Анрі** (1823–1915), біолог, ентомолог, Франція

**Фабрика**, будівля (комплекс будівель), у якій розміщується промислове підприємство

**Фабрика, Микола** (1945), співак (баритон), Україна – США

**Фабрикант, Валентин Олександрович** (1907–1991), фізик, розробник люмінесцентних ламп, Росія

**Фабрики долини річки Деруент**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, промисловий ландшафт 18–19 ст., графство Дербішир, Велика Британія

**Фабрицєва сумка**, лімфоепітеліальний орган, розташований в задній частині клоаки у птахів

**Фабриціус, Василь Іванович** (1845–1895), астроном, Німеччина – Росія – Україна

**Фабрично-заводська семирічка**, ФЗС, загальноосвітня школа, що існувала в містах і робітничих селищах України у 1926–1934

**Фабрі, Золтан** (1917–1994), режисер, сценарист, «Срібний ведмідь» (1982), лауреат Венеційського МКФ (1965, 1967), Угорщина

**Фабрі, Шарль** (1867–1945), фізик, Франція

**Фабула**, послідовне, стисле викладення подій, фактів, вчинків героїв, зображених у художньому творі

**Фав'є, Жан-Жак** (1949), астронавт, Франція

**Фаворитизм**, у феодальних державах – покровительство з боку монарха або інших високопоставлених осіб своїм улюбленицям (фаворитам) через надання їм привілеїв

**Фаворін** (2 ст. н. е.), філософ-скептик і ритор-софіст, Римська імперія

**Фаворов, Олексій Михайлович** (1900–1981), генетик, член-кореспондент АН УРСР (1951), Україна

**Фаворський, Володимир Андрійович** (1886–1964), живописець-монументаліст, графік, майстер портрета, ксилографії і книжкової графіки, мистецтвознавець, сценарист, теоретик образотворчого мистецтва, народний художник СРСР (1963), Росія

**Фаворський, Олексій Євграфович** (1860–1945), хімік, академік АН СРСР (1929), Росія

**Фавр де Вожла, Клод** (1585–1650), мовознавець, один із основоположників французького мовознавства, Франція

**Фавр, Володимир Володимирович** (1874–1920), медик, один з піонерів гігієни на українській території, Україна – Росія

**Фагосома**, вакуоля, що утворюється в процесі фагоцитозу, і всередині якої знаходяться субстрати, що підлягають перетравленню

**Фагот**, духовний музичний інструмент

**Фаготрофи**, тварини, що активно їдять інші організми

**Фагоцита**, гіпотетичний предок багатоклітинних тварин

**Фагоцити**, клітини, що здатні до захоплення і перетравлювання бактерій

**Фагоцитоз**, активне захоплення і поглинання мікроскопічних сторонніх об'єктів

**Фагуса фабрика у Альфреді**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектура промислового підприємства у м. Альфред, земля Нижня Саксонія, Німеччина

**Фаддєєв, Людвіг Дмитрович** (1934), фізик-теоретик, математик, академік АН СРСР (1976), Росія

**Фаєтонові** (Phaethontidae), родина птахів ряду фаєтоноподібних

**Фаєтоноподібні** (Phaethontiformes), ряд птахів надряду кілегрудих

**Фаср, Ендрю** (1959), молекулярний генетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2006), США

**Фаза**, 1) певний момент у ході розвитку будь-якого процесу (суспільного, геологічного, фізичного і т. д.); 2) однорідна за хімічним складом і фізичними властивостями частина термодинамічної системи

**Фаза коливань**, періодично змінюваний аргумент гармонічного коливання

**Фазан** (Phasianus colchicus), вид птахів родини фазанових, належить до фауни України

**Фазани** (Phasianus), рід птахів родини фазанових, фауна України

**Фазанові** (Phasianidae), родина птахів з ряду куроподібних

**Фазіні, Сандро** (1892–1942), фотограф, живописець, графік, Україна – Франція

**Фазозсувач**, пристрій для керування фазою електромагнітних хвиль у трактах

**Фазометр**, електровимірювальний прилад, призначений для вимірювання фаз періодичних електричних коливань

**Фазотрон**, циклічний прискорювач важких заряджених частинок (протонів, дейтронів, іонів)

**Файгінгер, Ганс** (1852–1933), філософ-песиміст, основоположник фікціоналізму, Німеччина

**Файсвол**, комплекс апаратних чи програмних засобів, який здійснює контроль і фільтрацію мережних пакетів, що проходять через нього, відповідно до заданих правил

**Файл**, іменована сукупність даних, що зберігається на носії інформації

**Файман, Вернер** (1960), політик, канцлер Австрії з 2008

**Файнберг, Яків Борисович** (1918–2005), фізик, академік АН УРСР (1979), Україна

**Файненшл Таймс**, британська ділова газета, видається у м. Лондон з 1888

**Файнер, Герман** (1898–1969), політолог і теоретик у сфері державного управління, Велика Британія – США

**Файрстоун, Шуламїт** (1945–2012), основоположниця радикального фемінізму, Канада

**Файс** (10 ст.), князь угрів (947–950)

**Факір**, 1) дервіш; 2) мандрівний фокусник, що заробляє на життя демонстрацією надзвичайних можливостей людського організму

**Факіх**, мусульманський фахівець з релігійного права, вправний у казуїстиці

**Факс**, електричний спосіб передавання графічної інформації, апарат, який передає й приймає таку інформацію та повідомлення, передане у такий спосіб

**Факсиміле**, 1) точне відтворення будь-якого графічного оригіналу фотографічним способом, печаткою чи іншою репродукцією; копія; 2) кліше, печатка, за допомогою яких можна багаторазово відтворювати власноручний підпис

**Факт**, 1) справжня подія, явище; 2) те, що об'єктивно існує

**Факт науковий**, особливого роду пропозиція, що фіксує емпіричне знання

**Факт соціальний**, соціально значуща подія, що об'єктивно мала місце, незалежно від позиції спостерігача

**Фактографія**, 1) опис фактів без будь-якого їх аналізу, узагальнення; 2) надмірне нагромадження фактів у публіцистичному творі

**Фактор**, 1) умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища, чинник; 2) у математиці – кожне з перемножуваних чисел, співмножник

**Фактор ризику**, обставина або дія, яка потенційно сприяє виникненню небезпечної ситуації або захворювання

**Фактор-група**, у теорії груп – група класів еквівалентності щодо деякого відношення еквівалентності

**Факторіал**, добуток натуральних чисел від одиниці до натурального числа  $n$

**Факторів теорія**, теорія, яка пояснює розвиток суспільства впливом ряду рівноцінних факторів (економіки, релігії, моралі, техніки, культури та ін.)

**Фактура**, 1) характер поверхні предмета; в образотворчому мистецтві – характер обробки поверхні твору; 2) у музиці – характер співвіднесеності голосів твору

**Факультативний курс**, навчальний предмет, курс, що вивчається за бажанням з метою поглиблення й розширення наукових і прикладних знань

**Факультет**, навчально-науковий і адміністративний підрозділ ВНЗ

**Фаланга**, 1) тісно зімкнутий лінійний стрій грецької піхоти (гоплітів) для бою; 2) крайня права політична партія в Іспанії (заснована в 1933), єдина правляча партія за часів режиму Франко

**Фаланги**, 1) короткі трубчасті кістки, які утворюють скелет пальців кінцівок хребетних тварин; 2) (Solifugae), сольпуги, ряд паукоподібних

**Фалангізм**, одна зі складових ідеологій франкізму в Іспанії

**Фалат, Юліан** (1853–1929), живописець-аквареліст, представник реалізму і пейзажного імпресіонізму, Україна – Польща

**Фалеристика**, допоміжна історична дисципліна, яка займається вивченням історії орденів, медалей, значків та інших нагрудних знаків, також – колекціонування цих предметів

**Фалес Мілетський** (624–546 до н. е.), філософ і математик, вважається основоположником європейської науки як такої, Стародавня Греція

**Фалеса теорема**, одна з основних теорем геометрії про паралельні прямі

**Фалешть**, район Молдови

**Фалєєв, Іван Никифорович** (1858–1924), іхтіолог, дослідник іхтіофауни Дніпра, Україна

**Фалєєв, Михайло Леонтійович** (1730–1792), промисловець, розбудовник Херсона та Миколаєва, Росія – Україна

**Фалікман, Іхіл Шмулевич** (1911–1977), письменник, писав мовою їдиш, Україна

**Фалічні культи**, віра в особливу силу статевого органа чоловіка, який символізує плодючість природи

**Фалічні пісні**, давньогрецькі пісні, виконували під час процесій на честь Діоніса

**Фаллада, Ганс** (1893–1947), письменник, майстер критичного реалізму, Німеччина

**Фаллібілізм**, філософська позиція, за якою, з одного боку, визнається неможливість досягнення абсолютної певнос-

ті, точності або всеосяжності у будь-якій сфері людської діяльності, а з іншого, стверджується наявність неухильного прагнення саме до цих характеристик

**Фаллопій, Габріель** (1523–1562), медик, анатом, Італія

**Фалль, Лео** (1873–1925), композитор, майстер оперети, Австрія

**Фальєр, Арман** (1841–1931), політик, президент Франції (1906–1913)

**Фальк, Роберт Рафаїлович** (1886–1958), живописець, представник модерну та авангарду, Росія

**Фальківський, Дмитро Никанорович** (1898–1934), письменник, поет, сценарист, перекладач, представник неосимволізму та Розстріляного Відродження, Україна

**Фальконе, Етьєнн Моріс** (1716–1791), скульптор, представник класицизму, Франція

**Фальсифікації принцип**, спосіб формування логічного критерію істинності, за яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне інше твердження, яке з нього випливає, не є хибним

**Фальсифікаціонізм**, принцип демаркації науки від «метафізики» (як альтернатива принципу верифікаціонізму), згідно з яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне одичне твердження, яке логічно випливає з нього, не є хибним

**Фальсифікація**, 1) підроблення чого-небудь; 2) умисне викривлення або неправильне тлумачення певних явищ, подій, фактів; 3) підроблена річ, яку видають за справжню; підробка

**Фальсифікація історична**, підробка історичних джерел або завідомо хибна їх інтерпретація

**Фальсифікація у виборчому процесі**, свідоме спотворення або підробка під час виборів інформації та результатів голосування

**Фальтингс, Герд** (1954), математик, фахівець алгебраїчної геометрії, Премія Філдса (1986), Німеччина

**Фальц**, 1) смужка тканини, якою обклеюють форзац для приєднання до внутрішніх країв аркушів книжки, яку переплітають; 2) місце згинання друкованого аркуша; 3) місце з'єднання деталей з тонколистового металу шляхом спільного загину пругів

**Фальцет**, верхній головний регістр чоловічого співочого голосу

**Фальц-Фейн, Фрідріх Едуардович** (1863–1920), поміщик, барон, засновник заповідника «Асканія-Нова», Україна – Німеччина

**Фальцювання**, операція згинання, складання надрукованого паперового аркуша в зошит

**Фальшивомонетництво**, злочин, який полягає у виготовленні з метою збуту, а також збут підроблених державних казначейських білетів, банківських білетів, металевої монети, державних цінних паперів або іноземної валюти

**Фалья, Мануель де** (1876–1946), композитор, піаніст, одна з провідних постатей світової музичної культури першої половини 20 ст., Іспанія – Аргентина

**Фам Ван Донг** (1906–2000), політик, прем'єр-міністр В'єтнаму (1955–1987)

**Фам Туан** (1947), космонавт, В'єтнам

**Фама, Юджин Френсіс** (1939), економіст, Нобелівська премія з економіки (2013), США

**Фамєнський вік і ярус**, пізній вік девонського періоду та відклади, що утворилися в той час

**Фамінцин, Андрій Сергійович** (1835–1918), ботанік, академік Петербурзької АН (1891), Росія

**Фан**, чотирикутний квартал міста, що є елементом традиційної композиції плану стародавніх міст Китаю

**Фан Дунмей** (1899–1976), філософ, представник постконфуціанства, Китай

**Фан Ічжи** (1611–1671), філософ, учений-енциклопедист, Китай

**Фанагорія**, античне місто на півострові Тамань, Росія

**Фанатизм**, беззаперечне, доведене до крайнощів, сповідування людиною певних поглядів, ідей

**Фанатизм релігійний**, сліпа, доведена до крайньої міри відданість релігійним ідеалам, нетерпимість до інших вірувань та іновірівців

**Фанданго**, парний іспанський танець, що виконується у супроводі гітари, кастаньєт та плескання в долоні; виник на початку 18 ст.

**Фанера**, шаруватий листовий матеріал з деревини, склеєний з трьох і більше шарів лушеного шпону

**Фанерозой**, фанерозойський еон, сучасний геологічний еон, що починається з моменту, коли на Землі поширилися тваринні форми життя

**Фанерофіти**, життєва форма рослин, у яких бруньки і пагони, призначені для переживання несприятливого періоду, розташовані високо над землею

**Фанза**, 1) у 14–19 ст. тимчасове житло китайських мисливців в Уссурійському краї, яке споруджували зазвичай на узвишші, біля річок, неподалік мисливських стежок; 2) будинок з двосхилим дахом у сільській місцевості Китаю

**Фанон, Франц** (1925–1961), соціальний філософ і психоаналітик, один із теоретиків і ідейних натхненників руху нових лівих і революційної боротьби за деколонізацію в країнах Третього світу, Франція – Мартініка – США

**Фантазія**, 1) музичний твір довільної форми; 2) інструментальна п'єса примхливого, фантастичного змісту і характеру музики; 3) жанр інструментальної або оркестрової музики, який наближується до парафрази чи рапсодії

**Фантасмагорія**, 1) фантастичні картини й фігури, одержані за допомогою різних оптичних пристроїв; 2) фантастичне уявлення про щось; 3) маячні видіння, щось нереальне; 4) химерне, дивне перетворення, зміна

**Фантастика**, жанр художньої літератури, в якому за допомогою вигаданих елементів створюється світ, відмінний від реального

**Фантастика наукова**, літературні тексти, в яких реалізується уявлення автора про віддалене майбутнє

**Фантен-Латур, Анрі** (1836–1904), живописець, літограф, Франція

**Фанфара**, духовий музичний інструмент

**Фань Чжень** (450? – 510/515), філософ-матеріаліст, Китай

**Фаоліт**, кислотостійка пластична маса, одержана на основі фенолформальдегідної смоли і наповнювачів – азбесту, графіту і кварцового піску

**Фарабі, аль** (870–950), філософ, математик, теоретик музики, один з найбільш значних представників середньовічної східної філософії, Казахстан – Узбекистан – Сирія

**Фарад**, Ф, F, одиниця вимірювання електричної ємності в системі СІ

**Фарадей, Майкл** (1791–1867), фізик і хімік, один з чільних представників фізичної науки за всю її історію, Велика Британія

**Фарадея ефект**, магнітооптичний ефект, який полягає в тому, що при поширенні лінійно поляризованого світла через оптично неактивну речовину, що перебуває в магнітному полі, спостерігається обертання площини поляризації світла

**Фарадея закони**, основні закони електролізу

**Фарадея стала**, F, фізична стала, яка чисельно дорівнює величині електричного заряду, який, проходячи крізь електроліт, викликає обмін 1 моля речовини на кожному з електродів

**Фарандола**, провансальський народний танець хороводу

**Фарба**, суміш речовин як природного походження, так і виготовлених хімічним способом, призначена для фарбування предметів, написання картин, малювання, оздоблення тощо

**Фарбер, Марвін** (1901–1980), філософ, США

**Фарби водно-дисперсні**, водні суміші рослинних або тваринних клеїв і наповнювачів з пігментами

**Фарби малярні**, пасті, що складаються з пігментів, наповнювачів та оліф

**Фарби олійні**, фарби, у яких зв'язувальною речовиною є органічні олії

**Фарби смоляні леткі**, суспензії пігментів і летких смоляних складових (типу лаку), різновид емалевих фарб

**Фарбування**, надання матеріалам у процесі обробки барвниками необхідного забарвлення, практично стійкого до фізико-хімічного і механічного впливів

**Фарватер**, навігаційно-безпечний прохід суден серед перешкод (між островами, підводними небезпеками, в міських загородженнях тощо), позначений засобами навігаційного огороження

**ФАРЕ програма**, розпочата після розвалу комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи програма, покликана допомогти цим країнам відбудувати свою економіку (1989)

**Фаренгейт, Габріель** (1686–1736), хімік, фізик, Польща – Нідерланди

**Фаренгейта градус**, °F, одиниця виміру температури з лінійною шкалою, запропонована у 1724 Г. Фаренгейтом

**Фаренгейта шкала**, термодинамічна температурна шкала, де точка замерзання води становить 32 градуси, а точка кипіння – 212 градусів за Фаренгейтом; різниця температур в 1°F еквівалентна різниці температур в 0,556°C



**Фарерська мова**, мова острівної групи скандинавської гілки германських мов індоєвропейської мовної сім'ї

**Фарерські острови**, архіпелаг на північному сході Атлантичного океану, територія Данія

**Фарингалізація**, фонетична ознака, що виконує смислорозрінювальну функцію в семітських, кавказьких та інших мовах

**Фарингіт**, запалення слизової оболонки глотки

**Фарисей**, суспільно-релігійна течія в Іудеї 2 ст. до н. е. – 2 ст. н. е., яка відображала інтереси середніх верств населення

**Фарідабад**, місто в Індії, 1,4 млн мешканців

**Фаріс, Мухаммед Ахмед** (1951), космонавт, Сирія

**Фаркаш, Берталан** (1949), космонавт, Угорщина

**Фаркер, Джордж** (1677–1707), драматург, Ірландія – Велика Британія

**Фармаковський, Борис Володимирович** (1870–1928), археолог, історик, дослідник Ольвії, член-кореспондент Петербурзької АН (1914), Росія – Україна

**Фармакогнозія**, розділ фармацевтики, який вивчає дію ліків, добутих з природних джерел

**Фармакологія**, розділ медичної науки, який вивчає лікарські препарати і їх дію на організм людини

**Фармакологія ветеринарна**, ветеринарно-біологічна наука, предметом якої є вишукування, вивчення механізму дії і методів застосування ліків; в широкому розумінні – наука про взаємодію лікарської речовини і організму тварин

**Фармакотерапія**, лікування лікарськими препаратами

**Фармація**, аптечна справа, сфера людської діяльності, яка поєднує вміння приготувати і розповсюдити лікарський препарат

**Фармер, Мілен** (1961), поп-співачка, авторка пісень, актриса, Канада – Франція

**Фарміга, Віра** (1973), актриса українського походження, номінант «Оскара» (2010), США

**Фарнаваз I** (3 ст. до н. е.), перший цар Іберії (299–234 до н. е.)

**Фарнавазиди**, Фарнавазіані, Парнавазіані, династія царів Іберії (3 ст. до н. е. – 6 ст. н. е.)

**Фарнак I** (2 ст. до н. е.), цар Боспору (190–159 до н. е.)

**Фарнак II** (97–47 до н. е.), цар Боспору (63–47 до н. е.)

**Фарнезол**, спирт, похідна терпеноїдів

**Фарнем, Джозеф Вайт** (1884–1931), письменник, редактор, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Фару**, округ Португалії

**Фарфор**, порцеляна, вироби тонкої кераміки, спечені, непроникні для води і газів, зазвичай білого кольору, дзвінкі, просвічувані в тонкому шарі

**Фарфор електротехнічний**, діелектричний матеріал на основі глини, до складу яких входять каолін, кварц та лужний польовий шпат

**Фархад і Ширін**, епічна поема, поширена в усній та писемній творчості Близького й Середнього Сходу та Закавказзя

**Фасад**, зовнішній вигляд будівлі, що виявляє її художню виразність, силует, пропорції

**Фасбіндер, Райнер Вернер** (1945–1982), кінорежисер, сценарист, актор, драматург, «Золотий ведмідь» (1982), лауреат Каннського (1974) та Венеційського (1980) МКФ, Німеччина

**Фасетка**, структурна одиниця фасеткового ока

**Фасеткові очі**, складні очі, утворені великою кількістю омаїдів, у безхребетних

**Фасилітація соціальна**, тенденція, яка спонукає людей краще виконувати знайомі та нескладні завдання в присутності інших людей

**Фасіл-Геббі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фортеця-резиденція імператорів Ефіопії 16–17 ст., м. Гондер, регіон Амхара, Ефіопія

**Фаска**, зрізаний кут ребра металевих або дерев'яних деталей для забезпечення їх щільного сполучення, для поліпшення зовнішнього вигляду та з іншою метою

**Фасколосоматиди** (Phascolosomatidea), клас безхребетних тварин типу сипункулід

**Фасмер, Макс** (1886–1962), мовознавець, славіст, етимолог, дійсний член НТШ (1923), Росія – Німеччина

**Фастів**, місто, адміністративний центр Фастівського р-ну Київської обл.

**Фастівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Фасцикула**, одиниця зберігання писемних документів, що є в'язкою документів різного змісту, розташованих у порядку реєстраційних номерів

**Фасцинація**, вплив на волю та увагу слухача з метою його психологічного підкорення

**Фасціяція**, явище потворності у рослин

**Фасції**, оболонки м'язів, судин, нервів, внутрішніх органів, утворені волокнистою сполучною тканиною

**Фасціола печінкова**, паразит людини і тварин

**Фаталізм**, світоглядна суспільно-політична й філософська позиція, згідно з якою будь-які дії людини чи людської спільноти наперед визначені дією потойбічної сили, що повністю поглинає їх індивідуальну або ж колективну волю

**Фатехпур-Сікрі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс столиці Імперії Великих Моголів у 1571–1585, м. Фатехпур-Сікрі, штат Уттар-Прадеш, Індія

**Фатіха**, перша сура Корану, складається з семи віршів і є однією з найбільших ранніх сур, найчастіше виголошувана молитва у мусульман

**Фатум**, поняття, що лежить в основі релігійної віри в долю як наперед визначений перебіг подій у природі, суспільстві та житті окремої людини, який не має причинної зумовленості, а залежить від волі Божої

**Фаулер, Вільям Альфред** (1911–1995), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (1983), США

**Фаулер, Ральф Говард** (1889–1944), фізик, астрофізик, математик, Велика Британія

**Фаулер, Томас** (1777–1843), фізик, винахідник, Велика Британія

**Фаулз, Джон Роберт** (1926–2005), романіст, письменник, есеїст, Велика Британія

**Фауна**, історично сформована сукупність видів тварин, що живуть у певній області і входять до всіх її біогеоценозів

**Фауна гіпаріонова**, фауністичний комплекс вимерлих ссавців

**Фауна гірська**, сукупність тварин, що населяють гірські області земної кулі

**Фауна глибоководна**, мешканці глибин океанів, морів та озер від 500 м до максимальних (бл. 11 тис. м)

**Фауна і флора острівна**, природна сукупність видів рослин і тварин, що населяють острови

**Фауна океанічна**, тваринний світ океану

**Фауна підземна**, сукупність видів тварин, які населяють підземні порожнини; мешканці гіпогеї

**Фауна прісноводна**, сукупність тварин, що мешкають в річках, озерах, інших прісноводних водоймах та в підземних водах

**Фауни полярні**, фауна полярного поясу

**Фауністика**, розділ зоогеографії, що вивчає видовий склад тварин

**Фаустівська культура**, поняття, введене О. Шпенглером для характеристики західноєвропейської культури у своїй роботі «Присмерк Європи»

**Фаустпатрон**, протитанковий гранатомет одноразової дії

**Фахр**, арабська віршова форма, в якій поет прославляв себе, свій рід та особисті подвиги

**Фахруддін ар-Разі** (1149–1209), богослов і вчений, авторитетний представник мусульманської теології, Іран – Афганістан

**Фахурі, Омар** (1896–1946), арабський письменник, Ліван

**Фацелія** (Phacelia), рід трав'янистих або кущових рослин родини водолистових

**Фацетія**, фацеція, жанр італійського лаконічного оповідання на зразок анекдоту, сформований у 12–13 ст.

**Фазан** (643–712), теолог, філософ, фундатор буддистської школи Хуаянь, Китай

**Фация**, 1) у ландшафтознавстві – найпростіший природний територіальний комплекс; 2) у ботаніці – одиниця флористичного угруповання

**Фация метаморфізму**, сукупність метаморфічних гірських порід різного складу, які відповідають певним умовам утворення по відношенню до основних чинників метаморфізму

**Фашизм**, самоназва правого руху в Італії під керівництвом Б. Муссоліні в 1922–1943, форма правління та радикальна авторитарна націоналістична ідеологія

**Фашодська криза 1898**, дипломатичний конфлікт між Англією і Францією за вплив у Єгипті

**Фашенко, Василь Васильович** (1929), критик, літературознавець, Національна премія ім. Шевченка (1985), Україна

**Фашівка (Антрацитівський р-н)**, селище міського типу Антрацитівського р-ну Луганської обл.

**Фашівка (Перевальський р-н)**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Фаяумський портрет**, поховальний портрет, створений у техніці енкаустики (1–3 ст. н. е.)

**Фаяліт**, мінерал класу силікатів

**Фаянс**, вироби з тонкої кераміки зі щільним дрібнопористим черепком, зазвичай білого кольору, покритого прозорою або глухою (непрозорою) поливою, яка закриває пори і робить його непроникним для рідин і газів

**Фаянс, Казимир** (1887–1975), хімік, Польща – США

**Феба**, 1) супутник Сатурна; 2) у давньогрецькій міфології – Титаніда, донька Урана і Геї

**Февр, Люсьєн** (1878–1956), історик, Франція

**Федак, Степан** (1861–1937), політик, філантроп, член уряду ЗУНР, Україна

**Феденко, Олександр Олександрович** (1970), спортсмен (велосипедист), срібний призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (1998, 2001), Україна

**Феденко, Панас Васильович** (1893–1981), політик, публіцист, діяч УНР, Україна – Німеччина

**Федералізація**, процес переходу держави до федеративного територіального устрою

**Федералізм**, принцип політичного й національно-територіального устрою держави, її політико-правова ідеологія

**Федерати**, 1) збройне ополчення у Франції у 1792; 2) бійці Національної гвардії Паризької комуни в 1871

**Федерація**, держава, устрій якої ґрунтується на принципах федералізму

**Федерація профспілок України**, всеукраїнське добровільне об'єднання професійних спілок

**Федерація роботодавців України**, всеукраїнське об'єднання організацій роботодавців на засадах добровільності та рівноправності

**Федерація спортивна**, громадська організація, яка сприяє розвитку спорту, фізичного виховання та культури

**Федерація спортивна національна**, організація, яка займається спеціальною конкретною спортивною діяльністю, належить до МСФ, визнана МОК і діє згідно з Олімпійською хартією і правилами своєї МСФ

**Федерер, Роджер** (1981), спортсмен (теніс), чемпіон (2008) та срібний призер (2012) Олімпійських ігор, переможець 17 турнірів «Великого шолома» в одиночному розряді (2003–2010, 2012), Швейцарія

**Федерс, Юлійс** (1838–1909), живописець, перший латиський пейзажист, Латвія – Україна

**Федецький, Альфред Костянтинович** (1857–1902), фотограф, один із перших кінематографістів Російської імперії, Україна

**Федечко, Юрій Миронович** (1990), спортсмен (сучасне п'ятиборство), чемпіон Європи (2015), Україна

**Фединг**, ефект завмирання електромагнітних хвиль у точці приймання у діапазоні середніх і коротких хвиль

**Федір Борисович** (1589–1605), цар Московський у 1605

**Федір Коріятович** (1331–1414), князь Подільський (1389–1393)

**Федір Олексійович** (1661–1682), цар Московський (1676–1682)

**Федір-Гліб Іванович** (? – після 1362), князь Київський між 1331 та 1362

**Федірко, Віктор Миколайович** (1946), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Федоренко, Іван Іванович** (1827–1888), астроном, Україна – Росія

**Федоренко, Наталія Іванівна** (1961), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (1981–1983, 1985), Україна

**Федоренко, Павло Костянтинович** (1880–1962), історик, археограф і архівіст, дослідник історії Гетьманщини 17–18 ст., Україна

**Федоренко, Яків Миколайович** (1896–1947), воєначальник, маршал бронетанкових військ ЗС СРСР (1944), Україна – Росія

**Федоришин, Василь Петрович** (1981), спортсмен (вільна боротьба), срібний призер Олімпійських ігор (2008), чемпіон Європи (2005, 2007, 2008), Україна

**Федорів, Пилип** (18 ст.), кошовий отаман Запорозької Січі (1764–1766)

**Федорів, Роман Миколайович** (1930–2001), письменник, Національна премія ім. Шевченка (1995), Україна

**Федорівка**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Федорко** (15 ст.), будівничий, будував фортецю в Аккермані

**Федоров, Василь Федорович** (1802–1855), математик, астроном, ректор (1843–1847) Університету Св. Володимира, засновник і перший директор Астрономічної обсерваторії у Києві (1838–1855), Росія – Україна

**Федоров, Володимир Григорович** (1874–1966), конструктор автоматичної стрілецької зброї, Росія

**Федоров, Євген Павлович** (1909–1986), астроном, академік АН УРСР (1969), Україна

**Федоров, Євграф Степанович** (1853–1919), кристалограф, петрограф, мінералог, математик, академік РАН (1919), Росія

**Федоров, Іван** (1525–1583), один із перших східнослов'янських типографів, гравер, інженер, ливарник, Росія – Україна

**Федоров, Микола Федорович** (1829–1903), релігійний мислитель, філософ-футуролог, один з родоначальників російського космізму, Росія

**Федоров, Митрофан Семенович** (1870–1942), живописець, Росія – Україна

**Федоров, Михайло Михайлович** (1867–1945), гірничий механік, академік ВУАН (1929), Росія – Україна

**Федоров, Олексій Федорович** (1901–1989), один з керівників радянського партизанського руху на українській території у 1941–1944, двічі Герой Радянського Союзу (1942, 1944), Україна

**Федоров, Святослав Миколайович** (1927–2000), офтальмолог, член-кореспондент РАН (1987), Україна – Росія

**Федорович, Тарас** (? – бл. 1639), козацький отаман, керівник антипольського козацько-селянського повстання 1630, Україна

**Федоровський, Олександр Дмитрович** (1931), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Федорцева, Софія Володимирівна** (1900–1981), актриса, народний артист УРСР (1946), Україна

**Федорченко, Іван Михайлович** (1909–1997), матеріалознавець, академік АН УРСР (1961), Україна

**Федорчук, Віталій Васильович** (1918–2008), представник спецслужб, голова Комітету державної безпеки СРСР (1982) та УРСР (1970–1982), міністр внутрішніх справ СРСР (1982–1986), Україна – Росія

**Федосов, Євген Олександрович** (1929), вчений, фахівець у галузі процесів керування військовою авіаційною технікою, розробник винищувальних і ударних авіаційних комплексів, систем ППО, академік АН СРСР (1984), Росія

**Федотов, Володимир Іванович** (1945), оперний співак (тенор), народний артист України (1993), Україна

**Федотов, Георгій Петрович** (1886–1951), історик, філософ, релігійний мислитель, публіцист, Росія

**Федотов, Павло Андрійович** (1815–1852), живописець, родоначальник критичного реалізму у російському живописі, Росія

**Федотова коса**, відокремлює Утлюкський лиман від Азовського моря, знаходиться на території Запорізької та Херсонської обл.

**Федотов-Чеховський, Олександр Олексійович** (1806–1892), юрист, історик, архівознавець, археограф, Росія – Україна

**Федр** (бл. 15 до н. е. – бл. 70 н. е.), байкар, Римська імперія

**Федун, Петро Миколайович** (1919–1951), політик, діяч ОУН, заступник голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради, публіцист, Україна

**Федуско з Самбора** (друга половина 16 ст.), живописець, Україна

**Федченка льодовик**, долинний дендритовий льодовик на Центральному Памірі, найбільший в Євразії

**Федченко, Василь Харлампійович** (1907–1979), скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Федченко, Олексій Павлович** (1844–1873), біолог, географ, мандрівник, Росія

**Федченко, Павло Максимович** (1920–2002), літературознавець, шевченкознавець, педагог, Україна

**Федчук, Андрій Васильович** (1980–2009), спортсмен (боксер), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), Україна

**Федюк, Тарас Олексійович** (1954), поет, Національна премія України ім. Шевченка (2007), Україна

**Федько, Іван Федорович** (1897–1939), воєначальник, один з керівників більшовицьких військ на українських землях у 1918–1921, Україна – Росія

**Федькович, Осип-Юрій Адальбертович** (1834–1888), письменник і громадський діяч, класик української літератури, Україна

**Фейад, Луї** (1874–1925), режисер, сценарист, класик дозвукowego кінематографу, Франція

**Фейгенбаум, Едвард Альберт** (1936), кібернетик, Премія Тюрінга (1994), США

**Фейгін, Яків Григорович** (1903–1973), суспільствознавець, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Фейдер, Жак** (1888–1948), кінорежисер, лауреат Венеційського МКФ (1936, 1938), Бельгія – Франція

**Фейдт, Конрад** (1893–1943), актор театру і кіно, майстер кіноекспресіонізму, Німеччина

**Фейєр, Ліпот** (1880–1959), математик, Угорщина

**Фейєрабенд, Пол** (1924–1994), філософ, представник постпозитивізму, США

**Фейєрбах, Ансельм** (1829–1880), живописець, один з провідних німецьких майстрів історичного живопису, Німеччина

**Фейєрбах, Людвіг Андреас фон** (1804–1872), філософ-матеріаліст, Німеччина

**Фейзі** (1547–1595), поет, писав на фарсі, придворний поет Акбара Великого, Індія

**Фейлетон**, сатиричний жанр художньо-публіцистичної літератури

**Фейнінгер, Лайонел** (1871–1956), живописець, Німеччина – США

**Фейнман, Річард Філіпс** (1918–1988), фізик, Нобелівська премія з фізики (1965), США

**Фейнмана діаграми**, зображення малюнком інтегралів, які зустрічаються у квантовій електродинаміці

**Фейрбенк, Вільям Мартін** (1917–1989), фізик-експериментатор, США

**Фейсал I** (1883–1933), король Сирії (1920) та Іраку (1921–1933)

**Фейсал II** (1935–1958), король Іраку (1939–1958)

**Фейсалабад**, місто у Пакистані, 2,6 млн мешканців

**Фейхоа** (*Feijoa sellowiana*), вид рослин родини миртових

**Фейхо-і-Монтенегро, Беніто Херонімо** (1676–1764), вчений та письменник, один із основоположників фемінізму, Іспанія

**Фейхтвангер, Ліон** (1884–1958), письменник, драматург, майстер історичного роману, класик німецькомовної та світової літератури, Німеччина – США

**Феклісова, Наталія Євгенівна** (1974), спортсменка (веслування на байдарках), чемпіон Європи (2001), Україна

**Фелікс I** (?–274), 26-й папа римський (269–274)

**Фелікс III** (?–492), 48-й папа римський (483–492)

**Фелікс IV** (?–530), 54-й папа римський (526–530)

**Феліпе, Леон** (1884–1968), поет, класик іспаномовної літератури 20 ст., Іспанія

**Фелліні, Федеріко** (1920–1993), кінорежисер, сценарист, «Золота пальмова гілка» (1960), «Золотий лев» (1985), «Срібний лев» (1953, 1954), «Оскар» (1993), Італія

**Феллінові**, фелінові (*Phellinaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Фелоген**, вторинна меристематична тканина

**Фелодендрон** (*Phellodendron*), рід рослин родини рутових

**Фелодерма**, внутрішній шар перидерми рослин

**Фелон**, риза, верхня напівкругла одяга без рукавів, з отвором для голови, яку священник вдягає під час богослужіння

**Фелоринія геркулесова**, фелоринія плівчато-луската (*Phellorinia herculeana*), вид грибів родини фелоринієвих, внесений до Червоної книги України

**Фелпс, Едмунд** (1933), економіст, Нобелівська премія з економіки (2006), США

**Фелпс, Майкл** (1985), спортсмен (плавання), 18-разовий чемпіон (2004, 2008, 2012), срібний (2012) та бронзовий (2004) призер Олімпійських ігор, США

**Фельд'єгер**, військовий або урядовий кур'єр для доставки важливих, переважно таємних, паперів

**Фельдман, Валентин Августович** (1864–1928), архітектор, живописець, автор низки споруд у Севастополі, які сформували зовнішній вигляд свого міста, Україна

**Фельдмаршал**, вище військове звання (чин) в арміях деяких держав

**Фельдфебель**, чин старшого унтер-офіцера у арміях деяких держав

**Фельзит**, гірська порода

**Фельман, Фрідріх Роберт** (1798–1850), письменник, фольклорист, автор ідеї епосу «Калевіпоег», Естонія

**Фельшесевч-Станове**, археологічна культура

**Фемеліді, Володимир Олександрович** (1905–1931), композитор, Україна

**Фемілізм**, спосіб соціальної організації, коли спільні інтереси сім'ї визнаються важливішими, ніж інтереси її окремого члена

**Фемінізація**, 1) розвиток в особин чоловічої статі жіночих вторинних статевих ознак; 2) збільшення частки самок у будь-якій сукупності організмів

**Фемінізм**, інтелектуальний і суспільно-політичний рух, що виступає за розширення прав і ролі жінок у суспільстві

**Фемінізм ліберальний**, поміркований фемінізм, рух за рівність прав жінок і чоловіків, «фемінізм рівності»

**Фемінізм радикальний**, різновид феміністичної ідеології, спрямований на руйнування патріархату та конструювання соціуму, переважно або повністю керованого жінками

**Фемінізм філософський**, підходи в різних областях філософії, що підкреслюють роль гендеру у формуванні традиційних філософських проблем і понять

**Феміністична критика**, постмодерністична інтердисциплінарна течія, особливо активно розвинулася в літературознавстві; спрямована на деконструкцію патріархальної системи, зокрема й у письмі

**Фемінократія**, 1) соціальне явище в доісторичний період; 2) явище приходу жінок до влади, на ключові посади у сучасних умовах



**Фемісто**, персонаж грецької міфології

**Фемістокл** (бл. 525–460 до н. е.), політик та воєначальник, один з «батьків-засновників» афінської демократії, Стародавня Греція

**Фемто...**, частина найменувань одиниць фізичних величин, яка служить для утворення найменувань кратних одиниць, що дорівнюють 10 у мінус 15 ступені долі вихідних одиниць

**Фен (у генетиці)**, елементарна ознака, яка кодується одним геном

**Фен (у метеорології)**, сильний, поривчастий, гарячий та сухий вітер, що дме з гір у долини

**Фен Юлань** (1895–1990), філософ, історик китайської філософії, Китай

**Фенакіт**, мінерал підкласу острівних ортосилікатів

**Фенакодуси** (Phenacodus), вимерлий рід ссавців

**Фендер**, компанія – світовий лідер у виробництві гітар, США

**Фенек** (*Vulpes zerda*), вид ссавців роду лисиць

**Фенелон, Франсуа** (1651–1715), письменник, педагог, богослов, Франція

**Фенетика**, розділ генетики, що вивчає мінливість на рівні фенотипу

**Фенікс (птаха)**, міфічний птах

**Фенікс (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Фенікса острови**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, заповідні території, Кірибати

**Фенілаланін**, амінокислота, що входить до складу білків

**Фен-лю**, китайський естетичний ідеал, стиль мислення, поведінки і творчості

**Фенн, Джон Беннет** (1917–2010), хімік, Нобелівська премія з хімії (2002), США

**Фенноскандія**, природна країна у Північній Європі

**Феногенетика**, розділ генетики, що вивчає вплив генів на процес розвитку особини

**Фенограма**, графічне відображення генетичних стосунків споріднених організмів

**Фенодевіації**, різкі відхилення від нормального фенотипу

**Фенокопія**, неспадкова стрибкоподібна зміна фенотипу

**Фенологія**, наука про сезонні зміни в живій природі

**Феномен**, 1) філософська категорія, якою позначаються почуттєво осягнені явища, на відміну від явищ, що осягаються розумом (ноумен); 2) незвичайне явище, рідкісний факт, який важко осягнути, збагнути

**Феномен соціальний**, унікальне соціально значуще явище або процес

**Феноменалізм**, філософське вчення, згідно з яким основними об'єктами пізнання є феномени, а не сутності речей

**Феноменологія**, філософська течія 20 ст., заснована Е. Гуссерлем

**Феноменологія конфлікту**, концептуалізація конфлікту, виходячи з принципів феноменологічного аналізу та результатів досліджень із соціальної феноменології

**Феноменологія політична**, один із головних напрямів у сучасній західній політичній філософії й політичній науці, який використовує методи т. зв. феноменологічного аналізу

**Феноменологія права**, напрям філософії права, який вивчає право як феномен і ґрунтується на положеннях філософського методу виявлення явищ-феноменів у дійсності

**Феноменологія релігії**, розділ релігієзнавства, що досліджує розуміння смислу релігійного вираження конкретної людини на основі її інтуїції, особистих відчуттів і бачення

**Фенотип**, сукупність зовнішніх ознак організму

**Фентезі**, жанр фантастичної літератури, для якого властиві казкові й міфологічні мотиви

**Фенхель** (*Foeniculum*), рід рослин родини селерових

**Фенчик, Євген Андрійович** (1844–1903), письменник, освітній діяч москвофільського напрямку, Україна

**Фенчик, Степан Андрійович** (1892–1946), політик промосковського і проугорського напрямку, священник, засновник профашистських і чорносотенних організацій Закарпаття, Україна

**Феодалізм**, суспільний устрій, для якого властива перевага натурального господарства, особисте економічне підпорядкування, ієрархізація соціальної структури

**Феодор** (?–1163), митрополит Київський і всієї Русі (1161–1163), Візантія – Україна

**Феодор Кіренський** (кінець 5 – початок 4 ст. до н. е.), математик, вчитель Платона, Стародавня Греція

**Феодоро**, середньовічна держава зі столицею у м. Мангуп, що існувала у південно-західній частині Криму у 12–15 ст.

**Феодосій I Великий** (347–395), останній імператор єдиної Римської імперії (379–395)

**Феодосій Грек** (бл. 1100–1156), ігумен Києво-Печерського монастиря (1142–1156), Візантія – Україна

**Феодосій Косой** (16 ст.), православний чернець, ідеолог антифеодального руху міської та сільської бідноти у Московській державі

**Феодосій Печерський** (бл. 1008–1074), один із основоположників чернецтва на українських землях, один із засновників та ігумен (1057–1074) Києво-Печерської лаври, Україна

**Феодосійська затока**, затока Чорного моря біля узбережжя Кримського півострова

**Феодосійська національна картинна галерея імені К. І. Айвазовського**, музей мариністичного живопису, діє у м. Феодосія з 1845

**Феодосія**, місто у АР Крим

**Феозооспорові водорості** (Phaeozooporophyceae), клас бурих водоростей

**Феокріт** (бл. 310–250 до н. е.), поет, Стародавня Греція

**Феокистов, Костянтин Петрович** (1926–2009), космонавт, Росія

**Феол** (*Phaeolus*), рід грибів-руйнівників деревини, належить до флори України

**Феолепіота золотиста** (*Phaeolepiota aurea*), вид грибів родини рядовкових, внесений до Червоної книги України

**Феофан (Прокопович)** (1681–1736), ієрарх православної церкви, де-факто – керівник Російської православної церкви (1721–1736), ідеолог реформ Петра I, Україна – Росія

**Феофан Грек** (бл. 1340 – бл. 1410), іконописець, мініатюрист, Візантійська імперія – Московське царство

**Феофанія**, пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення, ландшафтний парк, м. Київ

**Феофілакт Сімокатта** (7 ст.), письменник та історик, Візантійська імперія

**Феофілактів, Костянтин Матвійович** (1818–1901), геолог, петрограф, освітянин, ректор Університету Св. Володимира (1880–1881), Росія – Україна

**Ферапонтів монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастирський комплекс 15–17 ст., Кирилівський р-н Вологодської обл., Росія

**Фербенкс, Дуглас** (1883–1939), актор, продюсер, співзасновник та перший президент (1927–1929) Академії кінематографічних мистецтв та наук (Кіноакадемії), США

**Ферберіт**, мінерал

**Ферворн, Макс** (1863–1921), фізіолог, Німеччина

**Ферганська долина**, міжгірна котловина між хребтами Західного Тянь-Шаню на півночі і Гіссаро-Алая на півдні

**Фергусоніт**, мінерал підкласу складних оксидів

**Фергюсон, Адам** (1723–1816), філософ, представник школи «здорового глузду», Велика Британія

**Фердинанд I Австрійський** (1793–1875), імператор Австрії (1835–1848)

**Фердинанд I Болгарський** (1861–1948), князь (1887–1908) та цар (1908–1918) Болгарії

**Фердинанд I Великий** (1015–1065), перший король Кастилії (1037–1065)

**Фердинанд I Неаполітанський** (1423–1494), король Неаполя (1458–1494)

**Фердинанд I Римський** (1503–1564), імператор Священної Римської імперії (1556–1564), король Чехії (1527–1564), ерцгерцог Австрії (1521–1564)

**Фердинанд I Румунський** (1865–1927), король Румунії (1914–1927)

**Фердинанд I Сицилійський** (1751–1825), король Обох Сицилій (1816–1825), Сицилії (як Фердинанд III; 1759–1816), Неаполя (як Фердинанд IV; 1759–1806, 1815–1816)

**Фердинанд II Арагонський** (1452–1516), король Арагону (1479–1516), Кастилії і Леону (як Фердинанд V; 1474–1504), Сицилії (як Фердинанд III; 1468–1516) та Неаполя (як Фердинанд III; 1503–1516)

**Фердинанд II Леонський** (1137–1188), король Леону (1157–1188)

**Фердинанд II Римський** (1578–1637), імператор Священної Римської імперії (1619–1637), король Чехії (1617–1637) та Угорщини (1618–1637)

**Фердинанд II Сицилійський** (1810–1859), король Обох Сицилій у 1830–1859

**Фердинанд III Кастильський** (1199–1252), король Кастилії (1217–1252)

**Фердинанд III Римський** (1608–1657), імператор Священної Римської імперії, король Чехії та Угорщини (всі – 1637–1657)

**Фердинанд VI** (1713–1759), король Іспанії (1746–1759)

**Фердинанд VII** (1784–1833), король Іспанії (1808 та 1813–1833)

**Фердман, Давид Лазарович** (1903–1970), біохімік, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Фердрос, Альфред** (1890–1980), правознавець, дипломат, судовий діяч, Австрія

**Фери** (Ferae), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссівців

**Феримагнетизм**, вид колективного магнетизму, зумовлений наявністю опосередкованої обмінної взаємодії в системі матеріалів, при якому елементарні магнітні моменти сусідніх атомів антипаралельні, але некомпенсовані

**Ферити**, магнітні матеріали на основі твердих розчинів оксиду заліза ( $\text{Fe}_2\text{O}_3$ ) з оксидами інших металів

**Феритин**, водорозчинний білок, здатний приєднувати атоми заліза

**Ферімагнітний резонанс**, вибіркове поглинання феромагнетиком енергії електромагнітного випромінювання в діапазоні радіочастот і в інфрачервоному діапазоні

**Ферлієвич, Василь Іванович** (1783–1851), перший український письменник Буковини, Україна

**Ферма**, 1) тримальна гратчаста конструкція; 2) виробничий підрозділ державних і кооперативних сільськогосподарських підприємств (тваринницька ферма); 3) приватне сільськогосподарське підприємство на власній або орендованій землі

**Ферма велика теорема**, одна з найпопулярніших теорем математики, умова якої формулюється на загальноосвітньому понятійному рівні, математики шукали її доведення понад три сторіччя, а остаточно довів (1995) Е. Дж. Вайлс

**Ферма принцип**, основний принцип геометричної оптики

**Ферма теореми**, твердження теорії чисел, згідно з яким рівняння  $x^n + y^n = z^n$  при  $n > 2$  не має цілих позитивних рішень

**Ферма, П'єр** (1601–1665), математик, засновник аналітичної геометрії і теорії чисел, Франція

**Фермата**, 1) зупинка музичного руху (темпу), яка дозволяє збільшувати тривалість звуків або пауз без зміни музичного розміру; 2) знак нотопису, що дає право виконавцю збільшити тривалість ноти на свій розсуд

**Фермент іммобілізований**, штучний комплекс ферменту з нерозчинним у воді носієм

**Ферментація**, процес деградації органічних речовин під впливом ензимів

**Ферментація анаеробна**, спосіб перетворення біомаси без доступу повітря, при якому з оброблюваної біомаси одержують в основному метан та залишки переробки у вигляді добрив

**Ферменти або ензими**, біологічні каталізатори

**Фермерське господарство**, форма сільськогосподарського виробництва

**Фермі**, позасистемна одиниця довжини, застосовується у ядерній фізиці

**Фермі газ**, газ із частинок з напівцілим спіном – ферміонів

**Фермі енергія**, енергія найвищого заповненого одночастинкового стану в системі ферміонів при температурі абсолютного нуля

**Фермі поверхня**, поверхня постійної енергії у k-просторі, яка дорівнює енергії Фермі у металах чи вироджених напівпровідниках

**Фермі рівень**, значення електрохімічного потенціалу за нульової температури

**Фермі рідина**, система, що складається з великої кількості мікрочастинок, енергія взаємодії між якими менша за нульову енергію, а довжина Бройля хвиль більша за середню віддаль між ними

**Фермі, Енріко** (1901–1954), фізик, Нобелівська премія з фізики (1938), Італія

**Фермі-Дірака розподіл**, особливий вид розподілу частинок за енергією, характерний для ферміонів

**Фермій**, хімічний елемент, символ – Fm, атомний номер – 100

**Ферміон**, частинка або квазічастинка з напівцілим значенням спіну

**Фернан Кабальєро** (1796–1877), письменник та фольклорист, класик іспанської літератури, Іспанія

**Фернандель** (1903–1971), актор, співак, Франція

**Фернандес де Кіршнер, Крістіна** (1953), політик, президент Аргентини (2007–2015)

**Фернандес де Лісарді, Хосе Хоакін** (1776–1827), письменник, Мексика

**Фернандес де Моратін, Леандро** (1760–1828), письменник, драматург, перекладач, поет, Іспанія

**Фернандес де Моратін, Ніколас** (1737–1780), письменник, драматург, Іспанія

**Фернандес де П'єдраїта, Лукас** (1624–1688), історик, хроніст, церковний діяч, Колумбія – Панама

**Фернандес, Домінік** (1929), письменник, науковець, мандрівник, Франція

**Фернандес, Еміліо** (1904–1986), кінорежисер, актор, сценарист, Гран-прі Каннського МКФ (1946), лауреат Венеційського МКФ (1947), Мексика

**Фернандес, Маседоніо** (1874–1952), письменник, філософ, Аргентина

**Фернандес-Ібаньєс, Арнольдо** (1927–2005), режисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Іспанія – Україна

**Фернандо I Чудовий** (1345–1383), король Португалії (1367–1383)

**Ферніхоу, Браян** (1943), музикант, композитор, Премія Е. фон Сіменса (2007), Велика Британія

**Ферозонд**, чутливий елемент для виявлення магнітного поля і вимірювання його напруженості

**Ферокактус** (Ferocactus), рід рослин з родини кактусових  
**Феромагнетизм**, вид колективного магнетизму, при якому речовина намагнічується в напрямку магнітного поля і магнітна сприйнятливість може досягти великих значень (бл. 105–106)

**Феромагнетик**, сильно магнітна речовина у твердому (кристалічному) стані, здатна намагнічуватись навіть у слабких магнітних полях

**Ферометр**, прилад для визначення миттєвих значень індукції й напруженості магнітного поля у феромагнітних зразках

**Феромони**, біологічно активні речовини, продукти зовнішньої секреції, які виділяють тварини

**Феррара та дельта річки По**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міська забудова 11–17 ст., м. Феррара, провінція Феррара, Італія

**Феррарі**, італійська автомобілебудівна компанія, діє з 1928

**Ферраріс, Галілео** (1847–1897), фізик, інженер, один із піонерів електротехніки, Італія

**Феррарський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Феррара (Італія) з 1391

**Феррер Гуардія, Франсіско** (1859–1909), просвітник, педагог, діяч каталонського національного руху, Іспанія

**Феррер, Хосе** (1909–1992), актор, кінорежисер, «Оскар» (1951), Пуерто-Рико – США

**Феррері, Марко** (1928–1997), режисер, актор, сценарист, «Золотий ведмідь» (1991), лауреат Каннського (1978) та Венеційського (1960, 1992) МКФ, Італія

**Феррі, Жюль** (1832–1893), політик, прем'єр-міністр (1880–1881) та міністр закордонних справ (1879–1885) Франції

**Ферро...**, частина складних слів, що вказує на зв'язок із залізом

**Ферсман, Олександр Євгенович** (1883–1945), геохімік і мінералог, один із основоположників геохімії, Росія

**Ферстер, Йозеф Богуслав** (1859–1951), композитор, дійсний член НТШ (1933), Чехія

**Ферт, Альбер** (1938), фізик, Нобелівська премія з фізики (2007), Франція

**Ферт, Колін** (1960), актор, лауреат Венеційського МКФ (2009), «Оскар» (2011), Велика Британія

**Фертилізин**, речовина, що виділяється яйцеклітинами й викликає аглютинацію сперматозоїдів

**Фертильність організмів**, здатність зрілого організму давати потомство

**Фертильності фактор**, плазмід, яка контролює здатність бактерій до кон'югації

**Фертю / Нойзідлер**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт околиці озера Фертю (угорська назва) або Нойзідлер (німецька назва), Угорщина – Австрія

**Ферула** (Ferula), рід рослин родини селерових

**Ферчготт, Роберт Френсіс** (1916–2009), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1998), США

**Фес**, місто у Марокко, найбільший на півночі Африки центр ісламської культури і освіти, 950 тис. мешканців

**Фесенко, Сергій Леонідович** (1959), спортсмен (плавання), чемпіон (1980) та срібний призер (1980) Олімпійських ігор, чемпіон Європи (1977, 1981), Україна

**Фесенко, Тетяна Юрївна** (1972), спортсменка (академічне веслування), чемпіон світу (1998, Україна)

**Фесенков, Василь Григорович** (1889–1972), астроном, один із основоположників астрофізики, академік АН СРСР (1935), Росія

**Фессалія і Центральна Греція**, децентралізована адміністрація Греції

**Фессалоніки**, місто у Греції, 1,1 млн мешканців

**Фестінгер, Леон** (1919–1989), психолог, автор теорії когнітивного дисонансу, США

**Фестони**, елементи оздоблення хвилястою різьбою просвітів будівлі

**Фесу медіна**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс споруд медіни (старого міста) 13–14 ст., м. Фес, область Фес-Бульман, Марокко

**Феський договір 1912**, документ, підписаний 30.03.1912 у м. Фес марокканським султаном Абд аль-Хафізом з представниками Франції, Німеччини та Іспанії з метою вирішення Агадирської кризи

**Фет, Афанасій Афанасійович** (1820–1892), поет, перекладач, мемуарист, класик російської літератури, Росія

**Фета**, сир з овечого молока

**Феталізація**, спосіб еволюційних змін організмів

**Фетва**, богословсько-правовий висновок в ісламі

**Фетишизм**, викривлене відображення у свідомості певних явищ, за якого речі наділяються не притаманними їм властивостями

**Фетіх I Герай** (1557–1596), хан Криму у 1596

**Фетіх II Герай** (1696–1746), хан Криму (1736–1737)

**Фетман, Мартін Джозеф** (1956), астронавт, США

**Фетті, Доменіко** (1589–1623), живописець, представник Римської школи живопису, Італія

**Фефферман, Чарльз** (1949), математик, фахівець математичного аналізу, Премія Філдса (1978), США

**Фехнер, Густав Теодор** (1801–1887), психолог, один з піонерів експериментальної психології, основоположник психофізіології і психофізики, Німеччина

**Фехраль**, сплав заліза, хрому та алюмінію

**Фехтування**, система прийомів володіння ручною холодною зброєю у рукопашному бою, нанесення і відбиття ударів

**Фехтування спортивне**, вид спорту, який об'єднує єдиноборства на рапірі, шаблі, шпазі

**Фешбах, Герман** (1917–2000), фізик-теоретик, США

**Фещенко-Чопівський, Іван Андріанович** (1884–1952), металург, дійсний член НТШ (1926), Україна

**Физенові** (Physenaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Филипович, Павло Петрович** (1891–1937), поет, літературознавець, перекладач, представник Розстріляного Врождення, Україна

**Филипович-Пухальський, Лаврентій** (бл. 1550–1610), живописець та графік, майстер книжкової гравюри, Україна

**Филлантові**, филлантові (Phyllanthaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Филлономові**, филономові (Phyllonomaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку падубоцвітих

**Фіал**, в архітектурі готики – декоративне завершення пінаклів, щипців, контрфорсів у вигляді вигадливої піраміди, фігурного шпиля, хрестоцвіту тощо

**Фіалка** (Viola), рід квіткових рослин родини фіалкових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Фіалка триколірна** (Viola tricolor), вид рослин родини фіалкових, лікарська рослина, має багато декоративних форм

**Фіалківський, Степан Герасимович** (1734–1772), лікар, один із перших професійних медиків українського походження, Україна – Росія

**Фіалко, Наталія Михайлівна** (1949), фізик, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Фіалко, Олег Борисович** (1946), кінорежисер, сценарист, народний артист України (1996), Україна

**Фіалков, Яків Анатолійович** (1895–1958), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1945), Україна

**Фіалкові** (Violaceae), родина квіткових рослин порядку фіалкоцвітих

**Фіалкоцвіті** (Violales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Фіаніт**, штучний мінерал, імітація алмазу

**Фібек, Франц Артур** (1960), космонавт, Австрія

**Фібігер, Йоганнес Андреас Гріб** (1867–1928), мікробіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1926), Данія

**Фібіх, Зденек** (1850–1900), композитор, піаніст, хормейстер, викладач, Чехія

**Фібоначчі** (бл. 1170 – бл. 1250), математик, перший значний представник математичної науки у середньовічній Європі, Італія

**Фібоначчі послідовність**, послідовність, у якій перші два члени – одиниці, а кожний наступний є сумою значень двох попередніх чисел

**Фібрили**, ниткоподібні структури цитоплазми

**Фібрилярні білки**, білки, що утворюють фібрили

**Фібриляція**, дезорганізація електричної активності серця, аритмія, небезпечна для життя

**Фібрин**, водонерозчинний білок, який утворюється з фібриногену під час зсідання крові

**Фібриноген**, білок плазми крові, який бере участь в процесах зсідання крові

**Фібриноліз**, розчинення внутрішньо- та позасудинних кров'яних тромбів

**Фібробетон**, композиційний матеріал, матрицею якого слугує дрібнозернистий бетон, армуванням – відрізки волокон (вузькі смужки) з матеріалу, що має вищий



за бетон показник міцності при розтягуванні та інші властивості

**Фібробласти**, численна група клітин сполучної тканини з різним ступенем диференціації

**Фіброз**, ущільнення сполучної тканини з появою рубцевих змін у різних органах

**Фіброїн**, білок павутиння та шовку

**Фіброліт**, будівельний матеріал, одержаний із суміші спеціально підготовлених деревних стружок (деревної вовни) і мінеральної в'язучої речовини

**Фіброміома**, доброякісна пухлина, яка походить від м'язових клітин, але містить у собі багато волокон сполучної тканини

**Фібулопорія** (Fibuloporія), рід грибів-руйнівників деревини, належить до флори України

**Фіви**, місто, столиця Єгипту у 22–10 ст. до н. е.

**Фіви та їх некрополі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залишки столиці Стародавнього Єгипту (21–10 ст. до н. е.), Карнацький і Луксорський храми, некрополі Долини царів та Долини цариць, мухафаза Луксор, Єгипет

**Фігаро**, французька щоденна газета, видається у м. Париж з 1826

**Фігейреду, Жоао** (1918–1999), політик, президент Бразилії (1979–1985)

**Фігура геометрична**, термін, застосовуваний до довільної множини точок; за звичною фігурою називають множину точок на площині, які обмежені скінченим числом ліній. Наприклад: квадрат, коло, кут

**Фігура стилістична**, вислів, синтаксична побудова фраз, які використовують для зміцнення виразності висловлювання

**Фігуративність нова**, мистецький рух у бельгійському та нідерландському мистецтві 1960–1970-х

**Фігури геральдичні**, всі фігури, розміщені в щиті герба, поділяються на власне геральдичні (мають умовне значення) і негеральдичні – всі інші фігури

**Фігури повне зображення**, зображення, в якому визначаються позиційні властивості оригіналу, будь-яка інцидентія на оригіналі, визначена також і на зображенні

**Фігури подібні**, геометричні фігури, пов'язані перетворенням подібності (зберігаються кути, належність/неналежність точок до прямої, порядок точок на прямій; відстані між точками, пов'язані одним і тим самим коефіцієнтом)

**Фігури рівні**, фігури, які можна накласти одна на одну так, щоб вони сумістилися

**Фігури рівновеликі**, фігури, що мають однакову площу

**Фігурне катання на ковзанах**, зимовий олімпійський вид спорту, до якого входять одиночне і парне катання, а також спортивні танці

**Фігурні числа**, загальна назва чисел, пов'язаних з певною геометричною фігурою

**Фідеїзм**, у релігійному світогляді – утвердження пріоритету віри перед розумом і науковим знанням

**Фіджі (держава)**, держава у Меланезії

**Фіджі (море)**, міжострівне море Тихого океану

**Фіджі (острови)**, острови в південно-західній частині Тихого океану

**Фідій** (5 ст. до н. е.), скульптор, архітектор, один із авторів Парфенону, Стародавня Греція

**Фізалис** (Physalis), рід рослин родини пасльонових

**Фізер, Іван Михайлович** (1925–2007), літературознавець, іноземний член НАН України (1995), Україна–США

**Фізика**, наука про найпростіші і найзагальніші закони природи, про структуру і рух матерії

**Фізика атомна**, розділ фізики, який вивчає будову і властивості атомів та іонів, а також пов'язані з ними процеси

**Фізика будівельна**, наука про фізичні явища і процеси, пов'язані з експлуатацією будинків і споруд; прикладна галузь фізики

**Фізика квантова**, фундаментальна фізична теорія, що в описі мікроскопічних об'єктів розширює, уточнює і поєднує результати класичної механіки і класичної електродинаміки

**Фізика магнітних явищ**, розділ фізики, який вивчає взаємодії речовин та їх структурних елементів, що володіють магнітним моментом між собою або з зовнішніми магнітними полями

**Фізика математична**, розділ математики, який вивчає інтегральні й диференціальні рівняння, що описують різноманітні фізичні явища; у вузькому сенсі – диференціальні рівняння з частинними похідними

**Фізика міцності**, розділ фізики, яка вивчає властивості матеріалу чинити опір руйнуванню під дією внутрішніх напружень, що виникають під впливом зовнішніх сил

**Фізика молекулярна**, розділ фізики

**Фізика напівпровідників**, розділ фізики твердого тіла, який вивчає особливості фізичних властивостей напівпровідників і фізичних явищ, які у них відбуваються

**Фізика нейтронна**, галузь ядерної фізики, яка вивчає взаємодію нейтронів з речовиною

**Фізика плазми**, розділ фізики, яка вивчає властивості і поведінку плазми, зокрема, в магнітних полях

**Фізика складних систем**, умовна назва тих підрозділів фізики статистичної, в яких її методи застосовуються не до атомів і молекул, а до інших систем, які складаються з великого числа об'єктів взаємодії

**Фізика статистична**, розділ теоретичної фізики, що вивчає системи з дуже великим числом частинок у стані локальної рівноваги

**Фізика твердого тіла**, область фізики, в якій вивчаються фізичні властивості і структура твердих тіл і розробляються теоретичні подання, що пояснюють ці властивості

**Фізика ядерна**, наука про властивості, будову та перетворення атомних ядер

**Фізикалізм**, одна з концепцій неопозитивізму, що полягає у вимозі перекладу речень конкретних наук на мову фізики

**Фізика і біофізики прикладних проблем інститут НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Фізика інститут НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Фізика конденсованих систем інститут НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Фізика напівпровідників інститут імені В. Є. Лашкарьова НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Фізика теоретичної інститут імені М. М. Боголюбова НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України

**Фізико-географічні межі**, лінії або перехідні смуги, при перетині яких природні умови істотно змінюються

**Фізико-механічний інститут імені Г. В. Карпенка НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, м. Львів

**Фізико-органічної хімії і вуглекислоти інститут імені Л. М. Литвиненка НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Фізико-технічний інститут низьких температур імені Б. І. Веркіна НАН України**, установа Відділення фізики і астрономії НАН України, м. Харків

**Фізико-технічний навчально-науковий центр НАН України**, відділ НАН України, м. Київ

**Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, м. Київ

**Фізико-хімічний інститут імені О. В. Богатського**, установа Відділення хімії НАН України, м. Одеса

**Фізичної величини шкала**, шкала вимірювання

**Фізичної хімії інститут імені Л. В. Писаржевського НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Фізіогноміка**, вчення про значення рис обличчя у визначенні характеру та психологічних особливостей людини

**Фізіократія**, наукова економічна школа класичної політичної економії, що сформувалася у Франції у другій половині 18 ст.

**Фізіолог**, пам'ятка культури, збірник статей з відомостями про тварин і камені, створений у 2–3 ст. ймовірно в Александрії

**Фізіології інститут імені О. О. Богомольця НАН України**, установа Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

**Фізіології молекулярної міжнародний центр НАН України**, установа Відділення загальної біології НАНУ

**Фізіології рослин і генетики інститут НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Фізіологія**, наука про життєві процеси, діяльність окремих органів, систем і організму в цілому

**Фізіологія авіаційна**, наука, яка вивчає взаємодію організму людини з чинниками, характерними для польотів на літальних апаратах

**Фізіологія екологічна**, розділ фізіології або екології

**Фізіологія космічна**, розділ фізіології, що вивчає особливості функціонування живих організмів в умовах космічного польоту

**Фізіологія людини**, наука про функції живого організму як єдиного цілого

**Фізіологія праці**, наука, яка вивчає питання режиму праці і відпочинку, раціональної робочої пози, робочих меблів, організації робочого місця, структури робочих рухів, тобто вплив трудового процесу на працездатність людини

**Фізіологія рослин**, наука, що вивчає процеси життєдіяльності рослинного організму та їхні взаємозв'язки з навколишнім середовищем

**Фізіотерапія**, лікувальна фізкультура, лікування фізичними вправами

**Фізкультурно-спортивне товариство**, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, що створюється громадянами України з метою сприяння розвитку фізичної культури та спорту

**Фізо дослід**, дослід про визначення швидкості світла в рухомих середовищах

**Фізо**, Арман Іпполіт Луї (1819–1896), фізик, вивчав ефект впливу тепла на силу заломлення прозорих тіл, медаль Румфорда (1866), Франція

**Фізостигмін**, парасимпатоміметичний алкалоїд, застосовують у офтальмології

**Фізулі** (1494–1556), поет, вчений, зачинатель азербайджанської літературної мови й літератури, Азербайджан

**Фіка закони**, фізичні закони, що описують дифузії

**Фікобілін**, пігмент червоних водоростей і ціанобактерій

**Фікобіонт**, водоростевий компонент лишайників

**Фікоеритрин**, червоний пігмент з групи фікобілінів

**Фікомицес** (Phycomycetes), рід нижчих грибів порядку мукорових

**Фікомицети** (Phycomycetes), клас нижчих грибів

**Фікоцианін**, пігмент, білковий комплекс з родини світлозбираючих фікобіліпротеїнів

**Фіксація фаз**, тип еволюційних змін органів

**Фікус** (Ficus), рід рослин родини шовковицевих

**Фікціоналізм**, ідеалістична філософська концепція, за якою наше уявлення про світ є сукупністю ілюзій, фікцій

**Філ...**, **філо...**, **...філ**, частина складних слів, що означає любов до чогось

**Філадельфія**, місто у США, 1,5 млн мешканців

**Філакерії**, шкіряні молитовні ремінці і дві коробочки, всередині яких – цитати з Біблії

**Філаменти**, елементи цитоскелету

**Філаментовіроз**, рикетсіоз, інфекційне захворювання бджіл

**Філантропізм**, педагогічна течія в Німеччині, виникла наприкінці 18 ст.

**Філантропія**, добродійність і допомога незаможним, соціально незахищеним індивідам і верствам населення, заступництво

**Філарет (Денисенко)** (1929), ієрарх православної церкви, патріарх Київський і всієї Руси-України з 1995, Україна

**Філармонія**, музичне товариство чи установа, що організовує концерти, сприяє розвитку музичного мистецтва

**Філателія**, 1) спеціальна історична дисципліна; 2) колекціонування марок

**Філатов, Володимир Петрович** (1875–1956), офтальмолог, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Філатов, Костянтин Володимирович** (1926–2006), живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1972), Україна

**Філатов, Юрій Миколайович** (1948), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1972, 1976) та світу (1970, 1971), Україна

**Філбі, Кім** (1912–1988), професійний шпигун, один з найбільш відомих подвійних агентів в історії спецслужб, Велика Британія – Росія

**Філд, Джон** (1782–1837), піаніст, композитор, педагог, Ірландія – Росія

**Філд, Саллі** (1946), актриса, лауреат Каннського (1979) та Берлінського (1996) МКФ, «Оскар» (1980, 1985), США

**Філдінг, Генрі** (1707–1754), письменник, Велика Британія

**Філдса медаль**, найпрестижніша міжнародна відзнака у математиці, надається молодим ученим (віком до 40 років), раз на чотири роки, під час конгресу Міжнародної математичної спілки

**Філезієві** (Philesiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку лілієцвітих

**Філембріогенез**, еволюційні зміни ходу індивідуального розвитку організмів

**Філетична еволюція**, тип еволюції, при якій один вид трансформується з часом в інший

**Філидрові** (Philydraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку комеліноцвітих

**Філіація**, набуття громадянства при народженні

**Філігранологія**, спеціальна історична дисципліна, яка досліджує водяні знаки на давніх паперах

**Філігрань**, 1) видимі на світло зображення (літери, фігури тощо) на різних сортах паперу, створені в процесі його виробництва; 2) зображення або літери з тонкого дроту, що напаялися на дно відливної форми для отримання водяних знаків

**Філідор, Франсуа-Андре Данікан** (1726–1795), шахіст і композитор, один із творців французької комічної опери, Франція

**Філімонов, Сергій Іванович** (1926–2004), актор, народний артист УРСР (1976), Росія – Україна

**Філіокве**, додаток до християнського Символу віри про сходження Святого Духа від Бога-Отця і від Бога-Сина, прийнятий Західною (Римською) церквою у 11 ст., що стало одним з приводів до церковного розколу

**Філіп I** (1478–1506), герцог Бургундії (1482–1506), король Кастилії (1504–1506), перший Габсбург на іспанському троні

**Філіп II** (1527–1598), король Іспанії (1556–1598) та Португалії (як Філіп I; 1581–1598), герцог Люксембурга (1556–1598)

**Філіп III** (1578–1621), король Іспанії (1598–1621) та Португалії (як Філіп II; 1598–1621)

**Філіп IV** (1605–1665), король Іспанії (1621–1665) та Португалії (як Філіп III; 1621–1640)

**Філіп V** (1683–1746), король Іспанії (1700–1746)

**Філіп VI** (1968), король Іспанії з 2014

**Філіп Сімонссон** (?–1217), король Норвегії (1207–1217)

**Філіп, Жерар** (1922–1959), актор, зірка європейського кінематографу 1950-х, Франція

**Філіпенко, Аркадій Дмитрович** (1912–1983), композитор, народний артист УРСР (1969), Україна

**Філіпп** (1960), король Бельгії з 2013

**Філіпп I** (1052–1108), король Франції (1060–1108)

**Філіпп II Август** (1165–1223), король Франції (1180–1223)

**Філіпп III Сміливий** (1245–1285), король Франції (1270–1285)

**Філіпп IV Вродливий** (1268–1314), король Франції (1285–1314)

**Філіпп V Довгий** (1293–1322), король Франції (1316–1322)

**Філіпп VI** (1293–1350), король Франції (1328–1350)

**Філіпп Егаліте** (1747–1793), політик часів Великої французької революції, Франція

**Філіпп II Македонський** (бл. 382–336 до н. е.), цар Македонії (359–336 до н. е.)

**Філіппіка**, літературний та ораторський жанр, розвинувся з політичних промов Демосфена, гнівна, викривальна інвектива промова або вірш

**Філіппіни**, держава у Південно-Східній Азії

**Філіппінське море**, міжострівне море Тихого океану

**Філіппінський жолоб**, заглибина у західній частині Тихого океану, 10540 м

**Філіппінських Кордильєр рисові тераси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, рисові поля, що створені 2 тис. років тому і використовуються дотепер, провінція Іфугао, Філіппіни

**Філіппінські мови**, мови західної підгілки малайсько-полінезійської гілки австронезійської мовної сім'ї

**Філіппінські острови**, архіпелаг у західній частині Тихого океану

**Філіппов, Анатолій Петрович** (1890–1978), механік, академік АН УРСР (1967), Україна

**Філіппов, Михайло Михайлович** (1858–1903), письменник, філософ, журналіст, фізик, хімік, економіст та математик, популяризатор науки, енциклопедист, Україна – Росія

**Філіпченко, Анатолій Васильович** (1928), космонавт, Росія – Україна

**Філіп, Артур** (1738–1814), адмірал британського флоту, губернатор першої європейської колонії на австралійському континенті, Велика Британія

**Філіппс, Вільям Деніел** (1948), фізик, Нобелівська премія з фізики (1997), США

**Філіппс, Джон** (1935–2001), співак, композитор, США

**Філіпс, Олбан Вільям** (1914–1975), економіст, Нова Зеландія – Велика Британія

**Філлмор, Міллард** (1800–1874), 13-й президент США (1850–1853)

**Філлодій** (Phyllodium), рід рослин родини бобових

**Філлоксери** (Phylloxeridae), родина напівжорсткокрилих комах

**Філлом**, боковий орган пагонів вищих рослин

**Філлофора** (Phyllophora), належить до флори дієвих водоростей

**Філмер, Роберт** (1588–1653), мислитель, політичний теоретик і роялістський публіцист, Велика Британія

**Філогенез**, історичний розвиток як окремих видів і систематичних груп організмів, так і органічного світу в цілому

**Філогенетична систематика**, область біологічної систематики, що займається ідентифікацією і проясненням еволюційних взаємин серед різних видів

**Філогенетичне дерево**, схематичне зображення еволюційних взаємозв'язків між таксономічними угрупованнями, які мають спільного предка

**Філогенетичні ряди**, види, що поступово змінюють один одного

**Філогенія**, наука про філогенез

**Філогеографія**, область геногеографії, що базується на даних молекулярної генетики

**Філодій**, сплюснений черешок листка у вигляді листової пластинки

**Філоїд**, листоподібний виріст у нижчих і вищих спорових рослин

**Філокартія**, 1) спеціальна історична дисципліна; 2) колекціонування поштових листівок

**Філологічний метод**, метод у літературознавстві, спрямований на вивчення тексту, його ретельний опис та коментування, залучення до аналізу досвіду мовознавства

**Філологія**, сукупність гуманітарних дисциплін, що вивчає духовну культуру людини через мовний та стилістичний аналіз текстів

**Філологія іноземна**, збірник наукових праць, видається з 1964 факультетом іноземних мов Львівського університету ім. І. Франка, висвітлює дослідження германських і романських мов в Україні

**Філологія класична**, комплекс наук про давні Грецію і Рим, предметом є т. зв. класичні мови – давньогрецька і латинська, а також створені ними тексти

**Філологія слов'янська**, сукупність гуманітарних наук, які вивчають культурне надбання слов'ян чи окремих слов'янських народів шляхом мовного і стилістичного аналізу писемних текстів

**Філомафітський, Євграф Матвійович** (1790–1831), історик, географ, статистик, письменник, журналіст, редактор «Українського вісника» (1816–1819), Україна

**Філомедузи** (Phyllomedusa), рід земноводних родини квакшевих

**Філон Александрійський** (бл. 25 до н.е. – бл. 50 н.е.), філософ, представник єврейського еллізму, богослов,

апологет юдейства і релігійний мислитель, котрий значно вплинув на подальший розвиток богослов'я, Римська імперія

**Філон із Мегари** (4 ст. до н. е.), філософ, Стародавня Греція

**Філоненко, Віктор Йосипович** (1884–1977), етнолог, дослідник культури народів Криму, Україна – Росія

**Філонов, Павло Миколайович** (1883–1941), живописець, представник експресіонізму, засновник напрямку аналітичного мистецтва, Росія

**Філопор рожево-золотистий** (Phylloporus pelletieri), вид грибів родини боровикових, внесений до Червоної книги України

**Філософії інститут імені Г. С. Сковороди НАН України**, установа Відділення історії, філософії та права НАН України

**Філософії основне питання**, термін марксистської філософії, питання про первинність ідеї або матерії, граничні питання про існування і світ людини

**Філософії соціальної категорії**, загальні поняття характеристик життєвого світу людини (маса, енергія, життя, війна, мир тощо)

**Філософія**, 1) форма суспільної свідомості, спрямована на осягнення Всесвіту та людини крізь призму універсальних закономірностей, найбільшого узагальнення; 2) наука про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства, мислення

**Філософія абсурду**, система філософських поглядів, що розвинулася з екзистенціалізму, в рамках якої стверджується відсутність сенсу людського буття (абсурдність людського існування)

**Філософія американська**, узагальнена назва філософії американських мислителів

**Філософія аналітична**, англо-американська традиція філософії, що набула широкого поширення у середині 20 ст.

**Філософія арабська**, сукупність філософських течій, сформованих переважно в середньовічну добу мислителами народів Сходу, що послуговувались арабською мовою

**Філософія архітектури**, галузь архітектурної науки, яка досліджує світоглядні аспекти архітектури

**Філософія Відродження**, напрям європейської філософської думки 15–16 ст.

**Філософія глобальних проблем**, сучасна галузь філософської рефлексії, породжена тенденцією глобалізації життєдіяльності цивілізації доби постмодерну

**Філософія екології**, галузь філософських досліджень, яка аналізує вплив екологічних проблем на методологію сучасного наукового пізнання та формування основних світоглядних орієнтацій сучасної людини

**Філософія єврейська**, філософія, що спирається на єврейську релігійну традицію та історичний досвід єврейського народу

**Філософія життя**, один із напрямів філософії 19–20 ст., основним поняттям якого є «життя» як цілісна реальність, що осягається за допомогою інтуїції



**Філософія західна**, філософська думка західної цивілізації і сукупність текстів, у яких вона знайшла своє відображення

**Філософія іманентна**, суб'єктивно-ідеалістичний напрям філософії, який стверджує, що буття іманентне свідомості, тобто виявляється її внутрішнім змістом

**Філософія історії**, сфера філософського знання про загальність і сутнісність історичного процесу, іманентну логіку розвитку суспільства

**Філософія католицька**, сукупність існуючих у католицизмі філософських течій, таких як неотомізм, тейярдизм, неоавгустинізм, «теологія звільнення» та ін.

**Філософія китайська**, філософська думка Китаю, складова частина світової історії філософії

**Філософія комунікативна**, напрям у сучасній західній філософії, в якому основним предметом і методом дослідження постає повсякденне мовлення та спілкування між людьми

**Філософія континентальна**, ряд західних філософських шкіл і напрямів, пов'язаних, насамперед, з країнами західного європейського континенту, особливо з Німеччиною та Францією

**Філософія культури**, філософське знання про сутнісні засади культури як процесу й цілісності її архетипу, закономірності та перспективи розвитку

**Філософія лінгвістична**, напрям аналітичної філософії, одна з форм неопозитивізму

**Філософія логіки**, філософський підхід до розуміння типів і систем логіки, її значення і застосування

**Філософія логічного аналізу**, течія в сучасній аналітичній філософії, яка вбачає єдину мету й метод філософії в логічному аналізі мови науки засобами логіки математичної

**Філософія мистецтва**, розділ філософії, що вивчає філософські проблеми сенсу мистецтва

**Філософія мови**, розділ філософії, предметом якого є вивчення підстав і меж залежності пізнавального процесу від мови

**Філософія науки**, напрям сучасної філософії, що досліджує структуру наукового знання, засоби й методи наукового пізнання, способи розвитку й обґрунтування знання

**Філософія німецька**, 1) в широкому значенні – філософські ідеї, виражені у текстах німецьких мислителів переважно німецькою мовою; 2) у вузькому значенні – німецька класична філософія

**Філософія німецька класична**, термін, що об'єднує філософські праці німецьких мислителів кінця 18 – початку 19 ст.

**Філософія нова**, течія у сучасній французькій філософії

**Філософія Нового часу**, період у розвитку філософської думки (17–19 ст.)

**Філософія освіти**, сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості

**Філософія політики**, одна з основних галузей філософії, яка досліджує фундаментальні проблеми політики, її найглибші засади і різні прояви

**Філософія політична**, розділ філософського знання, предметом якого є ціннісно-світоглядні принципи легітимності політики

**Філософія права**, розділ філософії та юриспруденції, який займається дослідженням сенсу права, його сутності та поняття, ролі в житті людини, суспільства і держави, у долях народів і людства

**Філософія православна**, умовний термін для позначення різноманіття напрямів, концепцій, шкіл, орієнтованих на розкриття змісту православ'я

**Філософія практична**, наука, що досліджує діяльність, пов'язану із вільним вибором, з практичним (етичним та політичним) життям, універсальними правилами людської поведінки (praxis)

**Філософія природи**, філософська наука, яка дає змогу осмислити природу як ціле, як певну сутність і водночас цілком реальний об'єкт

**Філософія Просвітництва**, ідейна течія, яка відображала антифеодальний, антиабсолютистський настрій освіченої частини населення у другій половині 17–18 ст.

**Філософія протестантська**, неформальна система світоглядних уявлень, що ґрунтується на августиніансько-пауліністичній концепції благодаті і вирішується в контексті протестантської теології

**Філософія процесу**, філософська школа 20 ст., яка підкреслює необхідність становлення, зміни і новизни пережитої дійсності на протигагу традиційному фокусуванню західної філософії на бутті, постійності і однаковості

**Філософія релігії**, сукупність актуальних і потенційних філософських установок щодо релігії і Бога, філософське осмислення їхньої природи, сутності та сенсу

**Філософія розуму**, дослідження природи психічних явищ, співвідношення розуму й тіла

**Філософія серця**, традиційний напрям української філософії, який відображає специфіку ментальної свідомості, що проявляється в яскравих емоційних формах «кордоцентризму»

**Філософія техніки**, галузь філософії, яка досліджує феномен техніки в його виникненні, історичному становленні та повноті всіх його соціокультурних вимірів

**Філософія фізики**, філософські дослідження концепцій, методів і теорій фізичних наук

**Філософська школа**, філософські погляди конкретного філософа, які підтримуються, розвиваються певним колом філософів-послідовників

**Філострати**, четверо еллінських письменників 2–3 ст. н. е., представники «другої софістики»

**Філофора псевдороза** (*Phyllophora pseudoceranoides*), вид водоростей родини філофорових, внесений до Червоної книги України

**Філуменія**, колекціонування сірників та предметів пов'язаних із сірниками

**Філянський, Микола Григорович** (1873–1938), поет, Україна

**Фільварк**, 1) поміщицьке господарство; 2) садиба, хутір

**Фільєра**, робочий орган волочильних верстатів

**Фільм**, документ у вигляді сукупності фотографічних зображень (кадрів), які послідовно розташовані на кіно- чи фотоплівці або іншому носії, пов'язані єдиним сюжетом і призначені для відтворення за допомогою кіно- або фотопроєкційної апаратури

**Фільм аматорський**, створений одним або групою аматорів

**Фільмографія**, коротке описання кінотворів

**Фільмостат**, металева герметична шафа для зберігання кінодокументів у певних умовах середовища

**Фільмотека**, 1) архів кінодокументів установи; 2) систематизоване зібрання кінодокументів; 3) організація чи служба, призначена для колекціонування кінематографічних документів та відеодокументів з метою їх зберігання та видачі для користування

**Фільов, Дмитро Сидорович** (1903–1994), рослинознавець-селекціонер, засновник сортової агротехніки кукурудзи, Україна

**Фільонка**, 1) смуга фарби завширшки 10-30 мм, проведена на стіні по межі пофарбованої поверхні; 2) частина стіни, пілястри, дверей тощо, заглиблена і облямована профільованим пояском; 3) тонка дошка або фанера, що вставляється в раму

**Фільтр**, 1) пристрій для розділення речовин, що містять рідку, газоподібну чи тверду фазу, з метою вилучення шкідливих або, навпаки, корисних речовин; 2) споруда для очистки води з метою часткового або повного вилучення з неї завислих речовин

**Фільтр біологічний**, споруда для штучного біологічного очищення стічних вод

**Фільтр низькочастотний**, один з видів аналогових або електронних фільтрів, ефективний частотний спектр сигналу нижче деякої частоти (частоти зрізу), і зменшує (пригнічує) частоти сигналу вище цієї частоти

**Фільтратори**, водяні тварини, які живляться дрібним планктоном чи детритом

**Фільтрація**, 1) просочування, проціджування рідин або газів через пористе середовище; 2) процес видалення твердих частинок з рідин (суспензій) чи з газів (пилу) або відділення крапель нерозчинних рідин від основної рідини або газів

**Фільтри радіотехнічні**, пристрої для виділення окремих частотних ділянок сигналів

**Фільтроцикл**, сукупність усіх технологічних операцій в роботі фільтра між промивками та регенераціями

**Фільц, Богдана Михайлівна** (1932), композитор, музикознавець, працює в різних жанрах симфонічної, інструментальної, камерно-вокальної, хорової музики, Україна

**Фільчаков, Павло Феодосійович** (1916–1968), математик, член-кореспондент АН УРСР (1964), Росія – Україна

**Фімбрії**, тонкі, ниткоподібні вирости на поверхні ряду бактерій

**Фімо́з**, патологічна вузькість препуціального кільця

**Фінал**, заключна частина, у спорті – заключна зустріч у змаганнях, що виявляє переможців

**Фіналізація науки**, методологічна концепція пояснення процесу соціокультурної детермінації наукових досліджень

**Фіналізм (у біології)**, ідеалістичне вчення про строго запрограмований характер еволюції, яка йде до певної мети

**Фіналізм (у культурології)**, культурологічне поняття, яким позначають настрої, що панували у середовищі європейської інтелігенції наприкінці 19 ст.

**Фінанси**, 1) система грошових відносин у державі, а також сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави; фінансова система; 2) гроші, грошові справи, кошти, фонди

**Фінансова політика**, сукупність державних заходів щодо використання фінансових відносин для виконання державою своїх функцій

**Фінансова стратегія**, довгостроковий курс фінансової політики, розрахований на перспективу і передбачає вирішення великомасштабних завдань, які визначаються економічною та соціальною стратегією

**Фінансові центри міжнародні**, найбільш організаційно розвинені центри світового фінансового ринку

**Фінансового права науково-дослідний інститут**, спеціалізована юридична наукова установа

**Фінансово-промислові групи**, ФПГ, об'єднання, до якого можуть входити промислові й сільськогосподарські підприємства, банки, наукові й проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку

**Фінансування зовнішнє**, використання засобів кредитно-фінансових установ, не фінансових компаній, населення

**Фінансування ломбардне**, надання кредитів з боку центрального банку під заставу, якою, зазвичай, виступають державні або приватні цінні папери під відсоток, що перевищує ринковий

**Фінвал** (*Balaenoptera physalus*), вид ссавців родини смугачевих ряду китоподібних

**Фінгерпринтинг ДНК**, метод генетичних «відбитків пальців», що полягає в порівняльному аналізі та ідентифікації геномів за допомогою гель-електрофорезу ДНК

**Фінзен, Нільс Рюберг** (1860–1904), фізіолог, Нобелівська премія з фізіології й медицини (1903), Данія

**Фіни**, фіно-угорський народ на півночі Європи, основне населення Фінляндії

**Фінікійська мова**, мертва мова ханаансько-аморейської підгрупи семітської групи афразійської мовної сім'ї

**Фінікійська релігія**, загальна назва політеїстичних вірувань Фінікії та фінікійських колоній 2–1 тис. до н. е.

**Фінікійське письмо**, квазіалфавітне лінійне консонантне письмо, що виникло у фінікійців не пізніше 2 тис. до н. е.

**Фінікія**, давня держава, що знаходилася на східному узбережжі Середземного моря з центром у сучасному Лівані

**Фінікова пальма** (*Phoenix*), рід рослин родини пальмових

**Фінікс**, місто у США, 1,5 млн мешканців

**Фініш**, 1) кінцевий пункт дистанції в спортивних змаганнях на швидкість, який позначається лінією або площиною; 2) заключна частина спортивних змагань

**Фінкельштейн, Володимир Соломонович** (1896–1937), хімік, член-кореспондент ВУАН (1934), Україна

**Фінлей, Джордж** (1799–1875), історик, Велика Британія

**Фінляндизація**, політика дружнього нейтралітету малої держави щодо великої держави, яка передбачає певні обмеження у визначенні зовнішньополітичного курсу для збереження дружнього ставлення великої держави, але дозволяє забезпечувати власну реальну незалежність

**Фінляндія**, держава в Північній Європі

**Фінна**, личинка стьожкових червів

**Фіно-волзькі мови**, давня група фіно-пермських мов

**Фіно-пермські мови**, гілка фіно-угорської сім'ї мов

**Фіно-угорські мови**, сім'я мов, що входить до складу уральського об'єднання мов

**Фіно-угрознавство**, комплексна дисципліна, предметом якої є описативне та порівняльно-історичне дослідження мов і культур фіно-угорських народів

**Фінська затока**, затока у східній частині Балтійського моря

**Фінська література**, сукупність літературних текстів фінською та іншими мовами, писаних фінськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Фінська мова**, північна група прибалтійсько-фінської сім'ї мов

**Фінта** (*Alosa fallax*), риба родини оселедцевих, належить до фауни України

**Фінч, Пітер** (1916–1977), актор, «Срібний ведмідь» (1961), «Оскар» (1977), Австралія

**Фіолент**, мис на південно-західному узбережжі півострова Крим

**Фіоль, Швайпольт** (1460 – між 1525 і 1526), видавець, основоположник книгодрукування кириличним шрифтом, Німеччина – Польща

**Фіорд**, вузька, глибока, розгалужена затока

**Фіореллі, Джузеппе** (1823–1896), політик, археолог, нумізмат, засновник італійської археологічної школи, Італія

**Фіранка**, відріз тканини для запинання вікна або дверей, занавіска

**Фірдоусі** (935–1020), поет, вважається національним поетом в Ірані, Таджикистані, Узбекистані та Афганістані

**Фіркович, Авраам Самуїлович** (1787–1874), історик, дослідник історії кримських караїмів, Україна

**Фірлінгер, Зденек** (1891–1976), політик, дипломат, голова уряду (1945–1946) та Національних Зборів (1953–1964) Чехословаччини

**Фірма**, 1) торговельне або промислове підприємство з правом юридичної особи, під маркою якої продаються товари або випускаються вироби; компанія, діло, бізнес; 2) об'єднання однорідних або суміжних підприємств

**Фірстов, Сергій Олексійович** (1940), матеріалознавець, академік НАН України (2006), Україна

**Фірцак, Іван Федорович** (1899–1970), спортсмен (боєць, боксер), артист цирку, найсильніша людина планети (1928), Україна

**Фірц-Давід, Ханс Едуард** (1882–1953), хімік-органік, удосконалив методи здобуття синтетичних фарбників, Швейцарія

**Фісгармонія**, музичний інструмент

**Фісиденс** (*Fissidens*), рід мохоподібних родини фісиденових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Фіскальна політика**, зміни, які вносить уряд у розміри та умови оподаткування, а також у розмір та порядок державних витрат з метою стабілізації економіки

**Фіске, Джон** (1842–1901), історик і філософ, США

**Фісташка** (*Pistacia*), рід рослин родини сумахових

**Фісташка туполиста** (*Pistacia mutica*), вид судинних рослин родини фісташкових, внесений до Червоної книги України

**Фісташкові** (*Anacardiaceae*), родина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Фістула (в анатомії)**, неприродний канал в тілі

**Фітельберг, Гжегож** (1879–1953), диригент, скрипаль, композитор, Польща

**Фітинг**, деталь для з'єднання труб на різьбі

**Фітнес**, вид спорту, змагання, у якому оцінюються не тільки пропорції тіла учасників, але і вміння володіти ним під час виконання довільної програми

**Фіто..., ...фіт**, частина складних слів, що вказує на відношення до рослин або науки про рослини

**Фітобентос**, сукупність рослин, що ростуть на дні вододойм

**Фітовірусологія**, наука, яка вивчає віруси рослин

**Фітогормони**, гормони рослин, фізіологічно активні речовини, що утворюються в рослинах у дуже малих кількостях і регулюють їх ріст і розвиток

**Фітодизайн**, цілеспрямоване введення рослин у дизайн інтер'єру приміщень

**Фітоєдафон**, сукупність організмів, що живуть у ґрунті

**Фітоклімат**, зміни клімату, спричинені рослинами

**Фітолейми**, вид викопних решток рослин

**Фітомаса**, біомаса рослин на одиницю площі

**Фітомастигінні** (*Phytomastigina* або *Phytomastigophorea*), клас найпростіших підтипу джгутиконосців

**Фітомеліорація**, комплекс заходів по покращенню середовища за допомогою рослин

**Фітон**, група рослин, що складають екологічну єдність

**Фітоністичні теорії**, теорії про основу будови рослин

**Фітонциди**, біологічно активні речовини, що утворюються рослинами, які вбивають чи пригнічують ріст і розвиток бактерій

**Фітопатогени**, будь-які фактори, які спричиняють хвороби рослин

**Фітопатологія**, наука про хвороби рослин і заходи боротьби з ними

**Фітопланктон**, зазвичай водорості, що ширяють у товщі води

**Фітостерини**, рослинні високомолекулярні циклічні спирти, структурно подібні до холестерину

**Фітосфера**, частина біосфери, зайнята рослинами

**Фітотерапія**, лікування рослинами

**Фітотрон**, прилад для вирощування рослин

**Фітофаги**, тварини, що живляться виключно рослинною їжею

**Фітофтора** (Phytophthora), рід паразитичних грибів порядку пероноспорних

**Фітохорологія**, галузь географії рослин

**Фітохром**, фоторецептор, синьо-зелений пігмент

**Фітоценетичні принципи**, екологічні принципи, сформульовані Жаккаром

**Фітоценоз**, закономірне поєднання рослин на тій чи іншій території

**Фітоценологія**, розділ ботаніки, вчення про рослинні угруповання

**Фітоценотипи**, групи видів рослин, які мають різне значення у створенні властивостей рослинних угруповань

**Фіттіг, Вільгельм Рудольф** (1835–1910), хімік-органік, Німеччина

**Фітч, Вал Логсден** (1923), фізик, Нобелівська премія з фізики (1980), США

**Фіфі** (Tringa glareola), вид птахів родини бекасових, належить до фауни України

**Фіхте, Йоган-Готліб** (1762–1814), філософ, представник німецького класичного ідеалізму, Німеччина

**Фіцалович, Христина Павлівна** (1938), співачка, народний артист УРСР (1984), Україна

**Фінджеральд, Едвард** (1809–1883), поет, літературознавець, Велика Британія

**Фінджеральд, Роберт** (1830–1892), ботанік, орнітолог, таксидерміст, геодезист, інженер, поет, Ірландія – Австралія

**Фінджеральд, Френсіс Скотт** (1896–1940), письменник, США

**Фіцич, Степан Миколайович** (1951–2014), оперний співак (тенор), народний артист України (1993), Україна

**Фіцо, Роберт** (1964), політик, прем'єр-міністр Словаччини (2006–2010 та з 2012)

**Фічіно, Марсіліо** (1433–1499), філософ, гуманіст, астролог, Італія

**Фішер, Адам** (1889–1943), етнограф, Польща – Україна

**Фішер, Біргіт** (1962), спортсменка (веслування на байдарках), 8-разовий чемпіон (1980, 1988 – 2, 1992, 1996, 2000 – 2, 2004), 4-разовий срібний призер (1988, 1992, 1996, 2004) Олімпійських ігор, 28-разовий чемпіон світу, Німеччина

**Фішер, Гайнц** (1938), політик, президент Австрії з 2004

**Фішер, Ганс Ейген** (1881–1945), хімік-органік, біохімік, Нобелівська премія з хімії (1930), Німеччина

**Фішер, Герман Еміль** (1852–1919), хімік, Нобелівська премія з хімії (1902), Німеччина

**Фішер, Едмонд Генрі** (1920), біолог, фізіолог, Нобелівська премія з фізіології і медицини (1992), Швейцарія – США

**Фішер, Ерлах фон** (1656–1723), архітектор доби бароко, Австрія

**Фішер, Ернст Отто** (1918–2007), хімік, Нобелівська премія з хімії (1973), Німеччина

**Фішер, Ірвінг** (1867–1947), економіст, представник неокласичного напрямку в економічній науці, одна з ключових постатей теорії грошей, США

**Фішер, Куно** (1824–1907), історик філософії, Німеччина

**Фішер, Морріс** (1892–1968), спортсмен (кульова стрільба), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1920 – 3, 1924 – 2), США

**Фішер, Роберт Джеймс** (1943–2008), спортсмен (шахи), чемпіон світу (1972–1975), США

**Фішер, Теодор** (1862–1938), архітектор, педагог, Німеччина

**Фішер, Франц** (1877–1947), хімік, розробник методу виробництва синтетичних вуглеводнів, Німеччина

**Фішер, Фрідріх Теодор** (1807–1887), філософ, літературознавець, естетик, письменник, Німеччина

**Фішера ефект**, економічний термін, який демонструє, що в довгостроковій перспективі зміна рівня валютного курсу дорівнює різниці процентних ставок між двома країнами і різниці прогнозованих у них темпів інфляції

**Фішер-Діскау, Дітріх** (1925–2012), оперний та камерний співак (баритон), музикознавець, диригент, Премія Е. фон Сіменса (1980), Німеччина

**Фіщенко, Олексій Федорович** (1920–2010), графік, народний художник України (2000), Україна

**Флаверс, Томмі** (1905–1998), інженер, кібернетик, розробник першої ЕОМ, Велика Британія

**Флавівіруси** (Flaviviridae), родина вірусів

**Флавії**, династія римських імператорів

**Флавіни**, органічні сполуки, споріднені з рибофлавіном

**Флавоноїди**, похідні фенольних сполук, жовті, коричневі пігменти рослин

**Флагелларієві**, флагелларієві (Flagellariaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконогоцвітих

**Флагман**, 1) військове звання, командувач флотом або командир об'єднання кораблів, якому надано посадовий прапор; 2) скорочена назва флагманського корабля

**Флагшток**, вертикальна жердина для прапора

**Фладе, Клаус-Дітріх** (1952), астронавт, Німеччина

**Флаєрті, Роберт Джозеф** (1884–1951), кінорежисер, один із основоположників документального кінематографу, лауреат Венеційського МКФ (1934, 1948), США

**Флажолет**, духовий музичний інструмент

**Флай**, річка на острові Нова Гвінея, впадає до Коралового моря, 1120 км

**Фламандський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Бельгії



**Фламенко**, південноіспанський музичний стиль (пісня й танець)

**Фламініго** (Phoenicopter), рід птахів, єдиний у родині фламінігових та ряді фламінігоподібних

**Фламініго (літературне угруповання)**, літературне угруповання авангардистів та символістів, засноване М. Семенком у Києві у 1919

**Фламінігові** (Phoenicopteridae), родина птахів ряду фламінігоподібних

**Фламінігоподібні** (Phoenicopter), ряд птахів надряду кілегрудих

**Фламіній, Гай** (? – 217 до н. е.), консул Римської республіки (223 та 217 до н. е.)

**Фламмаріон, Каміль Ніколя** (1842–1925), астроном, письменник, популяризатор науки, Франція

**Фланг**, правий або лівий край строю, розташування військ (кораблів), бойового, похідного порядку військ (підрозділів, частин тощо) або оперативної побудови військ

**Фландрія**, історична область на території сучасних Франції, Бельгії та Нідерландів

**Фланець**, сполучна частина трубопроводів і арматури, складається з диска з отвором для болтів

**Флебїт**, гостре чи хронічне запалення венозної стінки

**Флеволанд**, провінція Нідерландів

**Флейм**, принизливий коментар у процесі електронного спілкування

**Флейта**, духовий музичний інструмент

**Флейта Пана**, духовий музичний інструмент

**Флейтаверс**, духовий музичний інструмент, різновид флейти

**Флейшер, Макс** (1883–1972), аніматор, винахідник, режисер, продюсер, один із піонерів графічної анімації, США

**Флексатон**, ударний музичний інструмент

**Флексібактерії**, група родів бактерій, які ковзають і вигинаються

**Флексія**, змінна частина слова, яка служить для вираження синтаксичних відношень певного слова з іншими словами

**Флексія внутрішня**, чергування звуків у корені слова, які виражають відмінності граматичних форм; спосіб вираження граматичного значення за допомогою чергування звуків

**Флексура**, 1) у геології – крутий вигин верств гірський порід; 2) у медицині – кривизна кишки

**Флективність**, ознака мови, у якій форми слів творяться за допомогою флексій

**Флемінг, Александр** (1881–1955), біолог, відкривач лізоциму та винахідник пеніциліну, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1945), Велика Британія

**Флемінг, Вальтер** (1843–1905), біолог, гістолог, засновник цитогенетики, Німеччина

**Флемінг, Віктор** (1889–1949), кінорежисер, «Оскар» (1940), США

**Флемінг, Джон** (1849–1945), фізик, кібернетик, винахідник електровакуумного діода, Велика Британія

**Флері, Андре-Еркуль** (1653–1743), кардинал Римо-католицької церкви, політик, голова уряду Франції (1726–1743)

**Флеровій**, хімічний елемент, символ – Fl, атомний номер – 114

**Флетчер, Джон** (1579–1625), драматург, Велика Британія

**Флетчер, Луїза** (1934), актриса, «Оскар» (1976), США

**Флеш**, коротке попереднє повідомлення на радіо й телебаченні, інформація, передана в ефір в останню хвилину

**Флешмоб**, заздалегідь спланована масова акція, у якій велика група людей з'являється в суспільному місці, виконує заздалегідь обумовлені дії (сценарій) і потім розходиться

**Флеш-пам'ять**, енергонебезалежна напівпровідникова пам'ять, яка не потребує застосування будь-яких рухомих частин, має малі енергоспоживання, масу та габарити, низьку вартість, високу механічну міцність

**Флігель**, бічна прибудова до житлового будинку або невелика житлова споруда у дворі великої будівлі

**Флінн, Еррол** (1909–1959), актор, зірка Голівуду 1930–1940-х, Австралія – США – Канада

**Флінта, Зеновій Петрович** (1935–1988), графік, майстер кераміки, Україна

**Флінт-рідж**, Мамонтова печера, найдовша у світі карстова печера, західні передгір'я Аппалачів, США

**Фліш**, серія морських осадових гірських порід, переважно уламкового походження, які характеризуються чергуванням кількох літологічних шарів

**Флобер, Гюстав** (1821–1880), письменник, класик французької та світової літератури, Франція

**Флогопіт**, поширений мінерал класу силікатів, підклас листових силікатів, група слюд

**Флоема**, головна провідна тканина судинних рослин, що проводить органічні речовини у низхідному напрямку

**Флойд, Роберт** (1936–2001), вчений у галузі програмування, Премія Тюрінга (1978), США

**Флокс** (Phlox), рід рослин родини синюхових

**Флокулярія Рікена** (Flocularia rickenii), вид грибів родини рядовкових, внесений до Червоної книги України

**Флор і Лавр** (2 ст. н. е.), брати, ранньохристиянські мученики

**Флора**, історично сформована сукупність видів рослин, поширених на конкретній території

**Флора кишкова**, застаріла назва кишкової мікробіоти

**Флорбол**, вид спорту, командна гра з пластиковим м'ячем та ключкою, метою якої є забити гол у ворота суперника

**Флоренський, Павло Олександрович** (1882–1937), православний священик, богослов, релігійний філософ, учений, поет, Росія

**Флорентійська академія мистецтв**, навчально-мистецький і художньо-музейний заклад, перша в Європі академія живопису, діє у м. Флоренція (Італія) з 1561

**Флорентійська церковна унія**, об'єднання католицької і православної церков у липні 1439 на соборі у Флоренції

**Флорентійський університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Флоренція (Італія) з 1321

**Флоренції історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурний комплекс 13–16 ст. в історичній частині м. Флоренція, Італія

**Флоренції національний археологічний музей**, одне з найкращих у Європі зібрань археологічних зібрань, діє у м. Флоренція (Італія) з 1870

**Флоренція**, місто в Італії, значний історичний та культурний центр Європи, 377 тис. мешканців

**Флорес**, міжострівне море Тихого океану

**Флорес, Хосе Асунсьон** (1904–1972), композитор, диригент, творець жанру ліричних пісень гуаранія, Парагвай

**Флорешть**, район Молдови

**Флорида (півострів)**, півострів на південному сході Північної Америки

**Флорида (штат)**, штат США

**Флоридієві водорості** (Florideophyceae), клас червоних водоростей

**Флоридська протока**, протока між півостровом Флорида і островами Куба і Багамськими

**Флорин**, середньовічна західноєвропейська золота монета

**Флорин арубанський**, національна валюта Аруби

**Флоринський, Тимофій Дмитрович** (1854–1919), історик-славист, член-кореспондент Петербурзької АН (1898), Росія – Україна

**Флористика**, розділ біогеографії, який вивчає видовий склад рослин

**Флорі, Говард Волтер** (1898–1968), фармаколог, винахідник пеніциліну, Нобелівська премія з фізіології і медицини (1945), Велика Британія

**Флорі, Пол Джон** (1910–1985), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1974), США

**Флоріан, Жан-П'єр** (1755–1794), поет, Франція

**Флоріанський, Владислав** (1854–1911), співак (тенор), режисер, соліст Львівської опери, Україна

**Флоря, Борис Миколайович** (1937), історик-славист, член-кореспондент РАН (2000), Росія

**Флот**, велике об'єднання об'єктів (кораблів, суден, літаків) для використання в якомусь середовищі (наприклад, морський флот, повітряний флот)

**Флот галерний**, узагальнена назва веслувальних кораблів галерного типу, які входили до складу військових флотів ряду європейських та азіатських держав у середньовіччі

**Флот москитний**, термін, що позначав сукупність швидкохідних і маневрених малих бойових кораблів – торпедних, сторожових та ін. катерів

**Флотилія**, оперативне об'єднання військових суден, які можуть бути частиною більшого військово-морського флоту

**Флояра**, духовий музичний інструмент, басова сопілка, відома на Гуцульщині

**Флуктуація**, випадкове відхилення якоїсь величини від її середнього значення

**Флуктуон**, квазічастинка, яка спостерігається в неупорядкованих сплавах і подібних до них системах

**Флуктуюча асиметрія**, різновид біологічної асиметрії

**Флуоресцентна мікроскопія**, метод спостереження мікрооб'єктів під мікроскопом з використанням люмінесцентного світіння

**Флуоресценція**, короткочасна люмінесценція

**Флуранс, Марі-Жан-П'єр** (1794–1867), біолог, фізіолог, лікар, Франція

**Флювігляціальні відклади**, осадові геологічні відклади, що утворюються внаслідок акумулятивної дії водних потоків при таненні льодовиків

**Флюелінг, Ральф Тайлер** (1871–1960), філософ-ідеаліст, США

**Флюїд**, невагома рідина, за допомогою якої пояснювали явища тепла, магнетизму, електрики; за містичними уявленнями – особливий психічний струм, що виходить з людини

**Флюксметр**, веберметр, прилад для вимірювання магнітних потоків

**Флюксус**, міжнародний мистецький рух у 1950–1960-х

**Флюорит**, мінерал

**Флотбет**, частини водозливної греблі або іншої напірної гідротехнічної споруди, над якою тече відкритий водний потік

**Фльоров, Георгій Миколайович** (1913–1990), фізик-ядерник, академік АН СРСР (1968), Росія

**Фо, Даріо** (1926), драматург, режисер, живописець, Нобелівська премія з літератури (1997), Італія

**Фоб**, вид зовнішньоторговельної угоди, пов'язаної з морським перевезенням товарів, коли продавець зобов'язаний за власний рахунок доставити вантаж на судно, після чого всі витрати, в т. ч. на морське страхування, покладаються на покупця

**Фобія**, надсильний нав'язливий страх, який загострюється у певних життєвих ситуаціях

**Фобос**, один із двох супутників Марса

**Фовізм**, напрямок живопису початку 20 ст., представники якого прагнули створювати художні образи лише яскравим, відкритим кольором

**Фовізм новий**, мистецький рух, що виник наприкінці 1970-х у Німеччині і базувався на актуалізованих принципах фовістського мистецтва

**Фогель, Герман Карл** (1841–1907), астроном, один із піонерів астроспектроскопії, Німеччина

**Фогель, Роберт Вільям** (1927–2013), економіст, Нобелівська премія з економіки (1993), США

**Фогель, Роберт Пилипович** (1859–1920), астроном, директор Київської обсерваторії (1901–1920), Україна

**Фогельвайде, Вальтер фон дер** (бл. 1160/1170 – після 1228), мінезингер, Німеччина

**Фогт, Вольдемар** (1850–1919), фізик-теоретик, Німеччина

**Фогт, Карл** (1817–1895), природознавець, зоолог, палеонтолог, лікар, Німеччина – Швейцарія – Франція

**Фогт, Оскар** (1870–1959), лікар-невролог, Німеччина

**Фогт, Юхан** (1858–1932), геолог, петрограф, один із основоположників фізико-хімічного напрямку у петрографії, Норвегія

**Фодор, Джері Алан** (1935), психолог, філософ, психолінгвіст, США

**Фосер, Джонатан Сафран** (1977), письменник, США

**Фойс**, приміщення для перебування глядачів у театрі (кінотеатрі, клубній будівлі тощо) в очікуванні вистави, фільму, концерту, під час антрактів

**Фокалізація внутрішня**, розповідь з позиції персонажа

**Фокін, Вітольд Павлович** (1932), політик, прем'єр-міністр України (1990–1992)

**Фокін, Микола Сергійович** (1912–1990), оперний співак (тенор), народний артист УРСР (1960), Україна

**Фокін, Сергій Олексійович** (1865–1917), хімік-органік, Росія – Україна

**Фокон**, фокусований конус, виготовлений зі спечених разом скляних ниток – світловодів

**Фокс, Джеймі** (1967), актор, співак, «Оскар» (2005), США

**Фокстрот**, сучасний бальний танець з розміром 4/4 такту

**Фокус**, крапка, в якій перетинаються (фокусуються) початково паралельні промені після проходження через збірну систему

**Фокус-група**, якісний метод дослідження, групове інтерв'ю, організоване у вигляді розмови кількох респондентів (зазвичай 6–12 осіб) на задану тему

**Фокусування електростатичне**, ущільнення електронного потоку в напрямку осі при наявності кільцевого електрода з негативним потенціалом

**Фокусування магнітостатичне**, обертання електронів в електромагнітному полі навколо осі потоку завдяки дії сил Лоренца при відхиленні від зовнішнього магнітного поля

**Фоллади** (Pholas), рід морських двостулкових молюсків

**Фоліант**, 1) друковане видання форматом у половину друкованого аркуша (ін-фоліо), за сучасними стандартами – 60–84 см заввишки; 2) у широкому значенні – будь-яке видання великого формату та/чи обсягу

**Фолікули**, різної форми багаточисельні мішечкоподібні утворення в різних органах хребетних

**Фолікулін**, жіночий статевий гормон з групи естрогену

**Фоліо (видавництво)**, українське видавництво, діє у м. Харків з 1991

**Фоліо (формат)**, 1) книга або журнал, форматом в аркуш або половину аркуша; 2) права і ліва сторінки в рахункових книгах, що мають той самий порядковий номер

**Фоліота**, чешуйчатка (Pholiota), рід грибів

**Фолія**, музична тема, що стала основою для варіацій

**Фолклендська війна 1982**, війна між Великою Британією і Аргентиною за Фолклендські (Мальвінські) острови у Південній Атлантиці

**Фолклендські острови**, архіпелаг у південно-західній частині Атлантичного океану, територія Великої Британії

**Фолкнер, Вільям** (1897–1962), письменник, Нобелівська премія (1949), США

**Фоллітропін**, гонадотропний гормон хребетних

**Фольборт, Георгій Володимирович** (1885–1960), фізіолог, академік АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Фольга**, тонкі листи або стрічки металів і металевих сплавів

**Фольгоізол**, гідроізоляційний матеріал, виготовлений з рифленої або гладенької алюмінієвої фольги

**Фольклінгенський металургійний завод**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, металургійний комбінат, що діяв у 1873–1986, нині музей, м. Фольклінген, земля Саар, Німеччина

**Фольклор**, образна система традиційних смислів та функціональна система суб'єктності його носіїв

**Фольклор армійський**, вояцький фольклор, сукупність фольклорних творів, поширених в армійському, вояцькому середовищі

**Фольклоризм**, наявність фольклорних елементів в авторському творі (літературному, мистецькому тощо)

**Фольклористична школа**, українська наукова школа, заснована М. Максимовичем

**Фольклористичні зошити**, науковий щорічний часопис Полісько-Волинського народознавчого центру Інституту антропології НАНУ, виходить з 1996

**Фольклорний текст**, сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів; текст, узятий у подієвому аспекті; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія

**Фольклорного тексту трансмісія**, система поступового поетапного передавання фольклорного смислу в соціумі, який існує в одній часовій площині, а також між соціумами різночасових меж

**Фольклору музичного теорія**, система знань про особливості музичного фольклору; гуманітарна навчальна дисципліна у вищих навчальних закладах України

**Фольклору теорія**, галузь наукового знання про сутність та специфіку фольклору як уснословесного мистецтва, про засади, методи його вивчення, критерії оцінки фольклорного продукту.

**Фольксштurm**, ополченські загони у нацистській Німеччині наприкінці Другої світової війни

**Фольмер, Макс** (1885–1965), фізико-хімік, працював над створенням атомної бомби в СРСР, Німеччина – Росія

**Фома** (Phoma), рід сферопсидальних грибів

**Фома Слов'янин** (бл. 760–823), керівник народного повстання у Візантії 820–823, виходець із території сучасної України

**Фомальгаут**, зірка у сузір'ї Південної Риби

**Фоменко, Михайло Іванович** (1948), спортсмен та тренер (футбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (1976), володар Кубка володарів Кубків УЄФА (1975), Суперкубка УЄФА (1975), Україна

**Фоменко, Олександра Миколаївна** (1923), співачка (сопрано), народний артист УРСР (1979), Україна

**Фомін, Іван Олександрович** (1872–1936), архітектор, один із засновників радянського монументального класицизму, автор проекту Будинку уряду України, Росія

**Фомін, Ігор Іванович** (1904–1989), архітектор, один із авторів відбудови Хрещатика після Другої світової війни, Росія

**Фомін, Олександр Васильович** (1869–1935), ботанік, академік ВУАН (1921), Росія – Україна

**Фомін, Олександр Іванович** (1879–1947), живописець, Україна

**Фомін, Петро Іванович** (1930–2011), астрофізик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Росія – Україна

**Фоміних, Світлана Григорівна** (1940–2009), хоровий диригент, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Росія – Україна

**Фомітопсис** (Fomitopsis), рід грибів-руйнівників деревини

**Фон**, у фізиці – стороння змінна напруга на виході підсилювального елемента, що виникає через пульсації випрямленої напруги в колах джерел живлення, а також через наведення від електричних і магнітних полів у колах і міжелементних провідниках

**Фонар**, мис, крайня східна точка Кримського півострова

**Фонвізін, Денис Іванович** (1745–1792), письменник, засновник російської побутової комедії, Росія

**Фонгня-Кебанг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний парк, В'єтнам

**Фонд**, 1) ресурси, запаси, нагромадження, кошти або матеріальні цінності, що мають цільове призначення; 2) організація для надання всебічної допомоги певним верствам населення; 3) множина документів, колекцій та предметів бібліотеки

**Фонд амортизаційний**, кошти, призначені для відновлення вартості зношуваних основних засобів (фондів) та їх розширення на якісно новій технічній основі

**Фонд архівний**, сукупність архівних документів, сформована архівною установою на підставі зв'язку між документами і (або) їх створювачами

**Фонд архівний особового походження**, архівний фонд, фондоутворювачем якого є одна чи декілька фізичних осіб

**Фонд земельний**, сукупність всіх земель певної території

**Фонд інвестиційний**, інвестиційний інститут у формі акціонерного товариства, кошти якого створюються за рахунок випуску власних цінних паперів і продажу їх дрібним інвесторам з метою залучення заощаджень широких верств населення

**Фонд лексичний**, сукупність усіх слів певної мови, поділяється на активний і пасивний

**Фонд мови комп'ютерний**, множина текстових баз даних (іноді – інтегрованих), яка охоплює словники всіх видів, класичні тексти всіх стилів за весь час існування мови за всіма стилями, а також її граматику

**Фонд музейний**, зібрання музейних колекцій та предметів

**Фонд насінний**, запас насіння культурних рослин у державі

**Фонд статутний**, сукупність матеріальних засобів і грошових коштів, що надаються засновником (державою, організацією, трудовим колективом, фізичною особою) у постійне розпорядження підприємства

**Фонд страховий**, фонд, створюваний підприємствами, фірмами, акціонерними товариствами для забезпечення їх діяльності в умовах погіршення кон'юнктури, затримки замовниками платежів за поставлену продукцію

**Фонда, Генрі** (1905–1982), актор, «Оскар» (1982), США

**Фонда, Джейн** (1937), актриса, «Золота пальмова гілка» (2007), «Оскар» (1972, 1979), США

**Фонди виробничі основні**, частка виробничих фондів, яка використовується більше одного виробничого циклу і в кожному циклі частково переносить свою вартість на новостворений продукт

**Фонди невиробничі**, частина національного багатства суспільства, яка створена суспільною працею і функціонує у невиробничій сфері

**Фонди невиробничі основні**, частина фондів підприємства (організації), що не беруть безпосередньої участі в процесі виробництва, але впливають на виробництво через активізацію виробничої діяльності тих, хто працює на підприємстві

**Фонди оборотні**, частина виробничих фондів, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі, при цьому переносять усю свою вартість на створювану продукцію і змінюють свою натуральну форму

**Фонди споживання суспільні**, частина національного доходу, яка надходить членам суспільства в особисте споживання безплатно або на пільгових умовах понад винагороду за працю

**Фондознавство бібліотечне**, наукова дисципліна, що вивчає теорію, історію, методологію, методіку, технологію та організацію створення, функціонування і зберігання бібліотечних фондів

**Фондю**, традиційна швейцарська страва з розтопленого сиру з додаванням спецій

**Фонем варіанти**, конкретний звук, в якому реалізується фонема; представник, маніфестант фонем

**Фонем градуальні опозиції**, протиставлення фонем за різним ступенем (градацією) однієї й тієї самої ознаки

**Фонем дистинктивна функція**, функція, яка полягає у фонетичному розпізнаванні та семасіологічному отождженні, розрізненні слів і морфем

**Фонем ізольовані опозиції**, опозиції, які властиві тільки даній парі фонем, тобто більше ніде не повторюються

**Фонем інтегральні ознаки**, недиференційні ознаки фонем, ознаки, які не утворюють опозицій даної фонемі з іншими, тобто не служать для розрізнення значень слів чи морфем

**Фонем конститутивна функція**, функція, пов'язана з творенням одиниць вищого рівня – морфем і слів

**Фонем корелятивні опозиції**, опозиції, члени яких розрізняються тільки однією ознакою, за всіма іншими збігаються

**Фонем кульмінативна функція**, функція, яка полягає в забезпеченні цілісності та виділеності слова, що досягається завдяки наголосу або сингармонізму

**Фонем опозиції**, протиставлення двох чи кількох фонем для виявлення різниці між ними



**Фонем опозиції одномірні**, опозиції фонем, в яких їхні спільні ознаки в такій сукупності більше ніде в цій системі не повторюються

**Фонем перцептивна функція**, розпізнавальна функція

**Фонема**, найпростіша одиниця звуку голосу мінімальної складності й тривалості

**Фонетика**, 1) розділ мовознавства, що вивчає звуки мови, а також наголос, інтонацію; 2) акустичні (фізичні) й артикуляційні (фізіологічні) властивості звуків певної мови

**Фонетика експериментальна**, вивчає звуки мови за допомогою інструментальних засобів

**Фонетика зіставна**, розділ зіставного мовознавства, який вивчає звукову систему шляхом її порівняння зі звуковою системою іншої мови з метою виявлення її специфіки

**Фонетика інструментальна**, вивчення звуків мови за допомогою інструментальних методів дослідження

**Фонетика конкретна**, напрям лінгвістичних досліджень, що вивчає звуки однієї мови або групи мов

**Фонетичні закони**, регулярні фонетичні зміни, взаємопов'язані звукові відповідності

**Фоніка**, 1) розділ фонетики; 2) звукова організація поетичного мовлення та засоби організації вірша, які надають текстові милозвучності, виразності

**Фоно..., ...фон**, частина складних слів, що означає відношення даних слів до голосу, звуку

**Фонограма**, фонодокумент, що є матеріальним носієм із записаними на ньому звуковими коливаннями (мова, музика чи умовний сигнал)

**Фонограф**, пристрій для механічного запису і відтворення звуку, що широко використовувався на межі 19–20 ст.

**Фонодокумент**, документ, який містить звукову інформацію, зафіксовану будь-якою системою звукозапису

**Фонологізація**, процес виникнення фонологічних відмінностей

**Фонологія**, розділ мовознавства, що вивчає звуки мови як засіб творення, розпізнавання і розрізнення морфем, слів та їхніх форм

**Фонологія зіставна**, розділ зіставного мовознавства, який вивчає особливості фонологічних систем зіставляваних мов

**Фонон**, квазічастинка, квант коливального руху атомів кристалу

**Фонорецептори**, рецептори, що сприймають звукові коливання

**Фоностилістика**, розділ стилістики, що вивчає експресивні властивості звуків мови

**Фонотека**, 1) архів фонодокументів установи; 2) систематизоване зібрання фонодокументів

**Фонтан**, архітектурно оформлена декоративна споруда, яка служить основою або обрамленням водного джерела або потоків і струменів води, які з силою викидаються нагору

**Фонтана, Лучо** (1899–1968), живописець-абстракціоніст, Італія

**Фонтане, Теодор** (1819–1898), письменник, найбільш значний представник критичного реалізму у німецькій літературі, Німеччина

**Фонтанівське газоконденсатне родовище**, родовище на території Керченського півострова

**Фонтейн, Джоан** (1917–2013), актриса, «Оскар» (1942), Японія – США

**Фонтенбло**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс 12–19 ст., комуна Фонтенбло, регіон Іль-де-Франс, Франція

**Фонтене**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, абатство ордену цистерціанців 12 ст., комуна Фонтене, регіон Бургундія, Франція

**Фонтенель, Бернар ле Бов'є де** (1657–1757), філософ, релігієзнавець, письменник, Франція

**Фону кількісного способу**, картографічний спосіб зображення для підрозділу територій за визначеним кількісним показником

**Фор, Едгар** (1908–1988), політик, прем'єр-міністр Франції (1952 та 1955–1956)

**Фор, Фелікс** (1841–1899), політик, президент Франції (1895–1899)

**Форамініфери** (Foraminifera), амебоподібні тварини типу найпростіших, які мають зовнішній скелет

**Форарльберг**, земля Австрії

**Форберг, Фрідріх Карл** (1770–1848), філософ і педагог, Німеччина

**Форбс**, американський фінансово-економічний часопис, одне з найавторитетніших економічних видань у світі, видається з 1917

**Форвард**, 1) гравець футбольної, хокейної та деяких інших команд, який атакує противника, щоб забити м'яч, шайбу у його ворота; 2) форвардний контракт – угода між двома сторонами про майбутню поставку предмета контракту за наперед обумовленою ціною

**Форд, Генрі** (1863–1947), промисловець, власник заводів з виробництва автомобілів, винахідник, США

**Форд, Джеральд Рудольф** (1913–2006), 38-й президент США (1974–1977)

**Форд, Джон** (1894–1973), кінорежисер, «Золотий лев» (1971), «Оскар» (1936, 1941, 1942, 1953), США

**Форд, Медокс Форд** (1873–1939), письменник, поет, критик, редактор, Велика Британія

**Фордизм**, один із соціально-економічних напрямів, пов'язаних з діяльністю Г. Форда

**Форе, Габріель** (1845–1924), композитор, Франція

**Фореггер, Микола Михайлович** (1892–1939), режисер, хореограф, балетмейстер, Україна – Росія

**Форезії**, переміщення одного організму за рахунок іншого

**Форелеві окуні**, чорні окуні (Micropterus), рід риб ряду окунеподібних

**Форелі**, пструги, загальна назва кількох прісноводних видів і форм риб родини лососевих

**Форелі тихоокеанські** (Parasalmo), рід риб родини лососевих

**Форель озерна**, пструг озерний (Salmo trutta trutta morpha lacustris), риба родини лососевих, належить до фауни України

**Форель райдужна**, пструг райдужний (Parasalmo mykiss), риба родини лососевих, належить до фауни України

**Форель струмкова**, пструг струмковий (Salmo trutta trutta morpha fario), риба родини лососевих, належить до фауни України

**Форель, Огюст Андрі** (1848–1931), лікар, психіатр, невропатолог, ентомолог, Швейцарія

**Форест, Лі де** (1873–1961), інженер, винахідник тріоду, «Оскар» за видатні досягнення у кінематографії (1960), США

**Форзац**, елемент видання з цупкого паперу, що з'єднує блок з палітуркою

**Форинт**, національна валюта Угорщини

**Форма і зміст у літературі**, два взаємопов'язаних модули існування літературного тексту

**Форма квадратична**, однорідний многочлен другого степеня від однієї чи декількох змінних

**Форма лінійна**, однорідний многочлен першого степеня, або лінійна (однорідна) функція на векторному просторі  $V$  над полем  $K$  зі значеннями в полі  $K$

**Форма логічна**, структура, яка утворюється в результаті заміни всіх складових частин мовного виразу змінними, що належать до різних семантичних категорій

**Форма права**, спосіб зовнішнього вираження прав, норм як загальнообов'язкових правил регулювання суспільних відносин

**Форма (у біології)**, внутрішньовидова таксономічна категорія у рослин

**Форма (у філософії)**, філософська категорія, яка позначає спосіб зовнішнього прояву змісту, а також спосіб зв'язку елементів змісту

**Формалізації метод**, дослідження об'єкта шляхом переведення його якісних та кількісних характеристик у деяку знакову форму з метою аналітичного оперування ними

**Формалізація**, відображення об'єкта або явища у знаковій формі якої-небудь штучної мови (математичних, хімічних символів) і забезпечення можливості дослідження реальних об'єктів через дослідження відповідних знаків

**Формалізм**, дотримання зовнішньої форми в чому-небудь на шкоду суті справи

**Формалізм (у математиці)**, один із напрямів у математиці й логіці, представники якого намагаються обґрунтовувати ці науки шляхом доведення несуперечливості як окремих теорій, так і математики й логіки загалом

**Формалізм (у навчанні)**, механічне заучування навчального матеріалу без достатнього розуміння і вміння застосовувати його на практиці

**Формальний метод**, аналіз літературно-художніх творів, спрямований передусім на дослідження їхньої форми

**Форман, Карл** (1914–1984), сценарист, продюсер, «Оскар» (1958), США

**Форман, Мілош** (1932), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1997), «Срібний ведмідь» (2000), лауреат Каннського МКФ (1971), «Оскар» (1976, 1985), Чехія – США

**Форманта**, акустична характеристика звука мови, яка пов'язана з рівнем частоти голосового тону і утворює тембр звуку

**Формат альбомний**, формат документа, в якому ширина перевершує висоту

**Формат запису**, точно визначена структура інформаційного об'єкта, який піддається обробленню, запису на магнітний або оптичний носій, відображенню на дисплеї чи друкуванню на папері

**Формат (у видавничій справі)**, розмір книги, газети, аркуша тощо

**Формат (у інформатиці)**, специфікація структури даних, записаних у комп'ютерному файлі

**Формат у мас-медіа**, чіткі вимоги до створення й демонстрації телерадіопродукту відповідно до жанрових, тематичних особливостей, цільової аудиторії, концепції та редакційної політики

**Формація ретикулярна**, структура головного мозку

**Формація суспільно-економічна**, категорія марксистської соціальної філософії, історичний тип суспільства, цілісний соціальний організм, що базується на певному способі виробництва

**Формація (у геоботаніці)**, угруповання рослин

**Формація (у геології)**, сукупність гірських порід, пов'язаних спільними умовами утворення

**Формені елементи крові**, клітини крові

**Формісві** (Phormiaceae), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Формоз** (816–896), 111-й папа римський (891–896)

**Формопласт**, м'яка желеподібна речовина, що складається з поліхлорвінілової смоли, пластифікатора і мастила

**Формоса**, провінція Аргентини

**Формотворення**, утворення граматичних форм слова

**Формоутворення**, 1) здатність матеріалу набирати в процесі виготовлення виробів задану форму; 2) історичний процес становлення і розвитку архітектурних форм

**Формувальна машина**, ливарна машина для виготовлення форм в опоках або без них

**Формувальні суміші**, багатокомпонентна суміш формувальних матеріалів, відповідна умовам технологічного процесу виготовлення ливарних форм

**Формування автоклавне**, одержання високоміцних склопластикових виробів різної форми внаслідок дії високого тиску (пари, рідини, інертного газу) в автоклаві на уміщену в ній загерметизовану в еластичному мішку заготовку, сполучену з атмосферою

**Формувач шинний**, паралельний приймач-передавач, який має на виходах схему з трьома станами і призначений для буферизації шин у мікропроцесорних системах

**Формула**, символічний запис твердження науки (прийнятий у математиці, фізиці й техніці) або будови речовини (прийнятий у хімії)

**Формула квітки**, умовне позначення будови квітки буквами і цифрами

**Формула-1**, чемпіонат світу з кільцевих автоперегонів на автомобілях з відкритими колесами

**Формули квадратурні**, наближені формули для підрахунку визначеного інтеграла

**Формуляр**, 1) характеристика дослідних зразків; 2) бібліотечна облікова картка; 3) документ, що відбиває історію створення і діяльності військової частини; 4) послужний список чиновника, військовослужбовця

**Формуляр історичний**, журнал, який відображає організаційний розвиток і бойову діяльність військової частини (з'єднання)

**Формфактор**, стандарт, що задає габарити технічного виробу

**Форнер, Хуан Пабло** (1756–1798), літературний критик, Іспанія

**Фороніди** (Phoronida), тип первинноротих тварин

**Форос**, селище міського типу Ялтинської міськради АР Крим

**Фороський парк**, ландшафтний парк, пам'ятка садово-паркового мистецтва, заснований у 1834, смт Форос, АР Крим

**Форрестер, Патрик Грем** (1957), астронавт, США

**Форсаж**, збільшення тяги реактивного двигуна для швидкого набору швидкості і висоти польоту літального апарата

**Форс-мажор**, надзвичайні обставини, які примушують діяти інакше, ніж передбачалося

**Форсман, Вернер** (1904–1979), хірург і уролог, один з творців методу катетеризації серця, Нобелівська премія з фізіології і медицини (1956), Німеччина

**Форст, Віллі** (1903–1980), актор, режисер, продюсер, лауреат Венеційського МКФ (1942), Австрія – Німеччина

**Форстер, Едвард Морган** (1879–1970), письменник, Велика Британія

**Форстер, Йоганн Рейнгольд** (1729–1798), орнітолог, ботанік, зоолог, мандрівник, Німеччина – Росія – Англія

**Форсування водних перешкод**, наступ з подоланням водної перешкоди, що обороняється з протилежного берега противником

**Форсунка**, пристрій, яким розпилюють рідину

**Форт**, велика фортифікаційна споруда відкритого (польового) або закритого (довгострокового) типу

**Форталеза**, місто у Бразилії, 2,3 млн мешканців

**Фортепіано**, струнний ударно-клавішний музичний інструмент

**Фортеця**, укріплена фортифікаційна споруда з міцними капітальними стінами, постійним гарнізоном, великим запасом провіанту та озброєння

**Фортинський, Федір Якович** (1846–1902), історик, ректор Університету Св. Володимира (1890–1902), Україна

**Фортитул**, авантитул, вихідний аркуш, перша сторінка видання, розташована перед титульним листом, яка міс-

тить зазвичай видавничу марку, епіграф, присвяту, надзаголовні дані, вихідні дані

**Фортифікаційні споруди**, споруди, що забезпечують виконання певного бойового завдання і захищають від ураження

**Фортифікація**, галузь військово-інженерної справи, присвячена укріпленню місцевості з метою полегшення дії своїх військ і утруднення дії військ ворога

**Фортов, Володимир Євгенович** (1946), фізик, основоположник динамічної фізики неідеальної плазми, академік (1991) та президент (з 2013) РАН, Росія

**Фортран**, мова програмування, що широко використовується під час наукових розрахунків

**Фортунатов, Пилип Федорович** (1848–1914), лінгвіст, засновник московської лінгвістичної школи, Росія

**Фортунатова-Сосюра закон**, закон просування наголосу

**Форум**, площа у давньому Римі, на якій збиралися громадяни для вирішення питань політичних та міського врядування; 2) з'їзд; 3) в ІТ – клас веб-додатків для організації спілкування відвідувачів веб-сайту

**Форчун**, американський діловий часопис, відомий завдяки публікації щорічних рейтингів прибутків компаній, видається з 1930

**Фосилії**, скам'янілості, будь-які решки організмів геологічного минулого

**Фосколо, Уго Ніколло** (1778–1827), письменник, Італія

**Фосс, Боб** (1927–1987), кінорежисер, хореограф, танцівник, «Золота пальмова гілка» (1980), «Оскар» (1973), США

**Фосса** (*Cryptoprocta ferox*), вид хижих ссавців родини фаланукових

**Фостель, Вольф** (1932–1998), скульптор, живописець, Німеччина

**Фостер, Джоді** (1962), актриса, режисер, лауреат Берлінського МКФ (1996), «Оскар» (1989, 1992), США

**Фосфатази**, група ферментів-гідролаз

**Фосфати**, клас мінералів солей ортофосфорної кислоти

**Фосфогіпс**, продукт, що утворюється при виробництві ортофосфорної кислоти і складних концентрованих добрив – подвійного суперфосфату, амофосу та ін.

**Фосфоліпіди**, фосфатиди, складні ліпіди, які містять залишок фосфатної кислоти; основний компонент біологічних мембран

**Фосфопротеїди**, складні білки, які містять залишок фосфорної кислоти

**Фосфор**, хімічний елемент, символ – P, атомний номер – 15

**Фосфоресценція**, один з видів фотолюмінесценції

**Фосфорилази**, ферменти класу трансфераз

**Фосфорилювання**, приєднання фосфатної групи до певного субстрату

**Фосфорилювання окисне**, синтез молекул АТФ в процесі дихання

**Фосфорити**, осадова гірська порода, що складається переважно з фосфатних мінералів групи апатиту

**Фото...**, перша частина складних слів, що означає 1) те, що відбувається під дією світла; 2) вказує на відношення до світла, дії світла; 3) відповідає за значенням слову «фотографічний»

**Фотоальбом**, 1) образотворче видання, що містить відтворення фотознімків поліграфічними засобами; 2) альбом з позитивами фотодокументів, об'єднаних за певною ознакою

**Фотобіологія**, розділ біології, який вивчає механізми дії світла на біологічні системи

**Фотографія**, 1) спосіб одержання фотозображень об'єктів знімання на фотографічних матеріалах; 2) відбиток, отриманий фотографічним способом на світлочутливій плівці чи папері

**Фотодіод**, діод напівпровідниковий з р-п переходом між двома типами напівпровідників або між напівпровідником і металом, в якому поглинання випромінювання спричинює фотогальванічний ефект

**Фотоефект**, фотоелектричний ефект, зміна яких-небудь властивостей речовини (напр. електричних) внаслідок дії світлової енергії

**Фотожурналістика**, журналістські матеріали, які створюються за допомогою фотографічних форм і засобів

**Фотозатвор апертурний**, фотозатвор, виконавчий елемент якого розташований всередині чи безпосередньо біля фотооб'єктива

**Фотокатод**, катод фотоелектронних приладів, який емітує електрони під дією електромагнітного випромінювання ультрафіолетового, видимого та інфрачервоного діапазонів

**Фотокінокулетмет**, автоматична фото-або кінокамера, встановлювана на бойовому літаку з метою об'єктивного контролю застосування зброї

**Фотолітографія**, процес формування рельєфного зображення топологічного шару інтегральної мікросхеми в резистивному матеріалі з використанням фоторезисторів, які можуть бути позитивні або негативні

**Фотолюмінесценція**, різновид люмінесценції; виникає під дією світлових променів оптичного діапазону частот

**Фотометр**, прилад для вимірювання освітленості, сили світла, світлового потоку, яскравості, коефіцієнта пропускання і коефіцієнта відбиття

**Фотометричні енергетичні величини**, фотометричні величини, що кількісно виражаються в одиницях енергії, або потужності, або похідних від них

**Фотометрія**, розділ оптики, в якому розглядаються енергетичні характеристики оптичного випромінювання в процесі його випускання, поширення і взаємодії з речовиною

**Фотон**, квант електромагнітного випромінювання, нейтральна елементарна частинка з нульовою масою і спіном 1, переносник електромагнітної взаємодії між зарядженими частинками

**Фотонабір**, вид набору, малюнок шрифтових знаків, зафіксований на світлочутливому матеріалі

**Фотоперіодизм**, фізіологічна реакція організмів на добовий ритм освітлення

**Фотопластина**, матеріальна основа фотодокумента, де підкладкою є скло

**Фотоплівка**, світлочутливий матеріал на гнучкій основі, призначений для отримання фотографічного зображення

**Фотопровідність**, збільшення електричної провідності напівпровідника під впливом світла

**Фотопружність**, набування властивості подвійної променезаломлюваності склом і деякими іншими прозорими матеріалами, що перебувають у напруженому стані

**Фоторезистор**, резистор, опір якого залежить від освітлення

**Фоторецептори**, світлочутливі сенсорні нейрони

**Фоторецепція**, сприйняття світла одноклітинними організмами або спеціалізованими утвореннями фоторецепторами

**Фотосинтез**, процес синтезу органічних сполук з вуглекислого газу та води з використанням енергії світла й за участю фотосинтетичних пігментів

**Фототека**, 1) архів фотодокументів установи; 2) систематизоване зібрання фотодокументів; 3) організація або служба (відділ бібліотеки), в обов'язки якої входить збір, зберігання і надання у розпорядження користувачів фотографічних документів

**Фототелеграф**, апарат для передачі на відстані фотографій, автографів, текстів за допомогою електричних імпульсів

**Фототиристор**, тиристор, в якому використовується фотоелектронний ефект; вмикання здійснюється за допомогою світлового потоку

**Фототранзистор**, транзистор, у якому керування струмом здійснюється світловим сигналом з використанням внутрішнього фотоефекту

**Фототропізм**, зміна напрямку росту органів рослин у відповідь на однобічну дію світла

**Фототрофи**, фотосинтезуючі автотрофні організми

**Фотохронометраж**, один із засобів вивчення затрат робочого часу на виконання окремих елементів виробничої операції

**Фотріс, Жан** (1898–1964), живописець, представник інформалізму, Франція

**Фош, Фердинанд** (1851–1929), воєначальник та військовий теоретик, маршал Франції (1918), Франція

**Фрагмент**, 1) частина архітектурного, скульптурного, іншого художнього твору, яка розглядається окремо для докладнішого уявлення чи вивчення; 2) частина твору живопису, подана в альбомах у збільшеному вигляді; 3) уривок тексту

**Фрагментація тіла**, вид нестатевого розмноження

**Фрагментація (у політиці)**, процес, протилежний глобалізації, проявом якого може бути розпад великих геополітичних утворень, зростання партикуляризму в окремих сферах міжнародних відносин

**Фрагмопласт**, зародок клітинної стінки

**Фрагонар, Жан Оноре** (1732–1806), живописець, Франція



**Фрадкін, Марк Григорович** (1914–1990), композитор-пісенник, народний артист СРСР (1985), Білорусь – Росія

**Фрадкін, Мойсей Залманович** (1904–1974), живописець, графік, майстер станкової та книжкової графіки, Україна

**Фрадкін, Юхим Самійлович** (1924–1999), фізик, учасник розробки та створення водневої бомби, академік АН СРСР (1990), Білорусь – Росія

**Фрасрман, Теофіл Борисович** (1883–1957), живописець-імпресіоніст, Україна

**Фраза**, 1) висловлювання, що становить інтонаційну чи смислову єдність; речення; 2) красномовний, але порожній вислів

**Фразеологізм**, словосполучення або речення, яке, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично

**Фразеологія**, 1) розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови в його сучасному стані й історичному розвитку; 2) сукупність фразеологічних одиниць певної мови

**Фрай, Нортроп** (1912–1991), філолог, міфолог, Канада

**Фрайбурзька школа**, школа німецького неолібералізму, яка складалася наприкінці 1930-х

**Фрайбурзький університет**, вищий навчальний заклад, діє у м. Фрайбург (Німеччина) з 1457

**Фракасторо, Джіроламо** (1478–1553), лікар, вчений-енциклопедист, астроном, поет, Італія

**Фракійська мова**, фрако-дакійська мова, мова індоєвропейських племен фракійців, утворює окрему групу індоєвропейської мовної сім'ї

**Фракія**, історична та географічна область на сході Балканського півострова

**Фрактура**, один з видів готичного шрифту

**Фракція політична**, 1) організована група членів політичної партії, утворена для проведення її політики в парламенті, органах місцевого самоврядування тощо; 2) угруповання всередині політичної партії

**Фрамуга**, верхня частина вікна у вигляді глухої чи такої, яка відкривається, рами, а також зашклена рама, розміщена над дверима

**Франгле**, іронічна назва різновиду французької мови, що містить багато англійських слів і виразів

**Франжю, Жорж** (1912–1987), кінорежисер, кіноархівіст, Франція

**Франк бурундійський**, національна валюта Бурунді

**Франк гвінейський**, національна валюта Гвінеї

**Франк Джібуті**, національна валюта Джібуті

**Франк західноафриканський**, національна валюта Габону, Гвінеї-Бісау, Кот-д'Івуару, Малі, Нігеру, Сенегалу, Того

**Франк коморський**, національна валюта Союзу Коморських Островів

**Франк конголезський**, національна валюта Демократичної Республіки Конго

**Франк КФА**, африканський франк, загальна назва двох валют 14 африканських країн, що входять до валютної зони франка

**Франк руандійський**, національна валюта Руанди

**Франк французький тихоокеанський**, валюта в заморських володіннях Франції: Французькій Полінезії, Новій Каледонії та Волліс і Футуна

**Франк центральноафриканський**, національна валюта Буркіна-Фасо, Камеруну, Республіки Конго, Центральноафриканської Республіки, Чаду, Екваторіальної Гвінеї

**Франк швейцарський**, національна валюта Швейцарії та Ліхтенштейну

**Франк, Андре Гундер** (1929–2005), економіст, соціолог, політолог, один із засновників теорії залежності й системного аналізу, Німеччина – США

**Франк, Бруно** (1887–1945), письменник, Німеччина – Франція – США

**Франк, Джеймс** (1882–1964), фізик, лауреат Нобелівської премії (1925), Німеччина – США

**Франк, Еріх** (1883–1949), філософ, Німеччина

**Франк, Ілля Михайлович** (1908–1990), фізик, Нобелівська премія з фізики (1958), Росія

**Франк, Леонгард** (1882–1961), письменник, Німеччина

**Франк, Себаст'ян** (1499–1543), філософ, богослов, історик, Німеччина

**Франк, Сезар** (1822–1890) композитор, органіст, Франція

**Франк, Семен Людвігович** (1877–1950), філософ, релігійний мислитель, Росія – Велика Британія

**Франка Івана інститут НАН України**, установа Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України

**Франка-Герца дослід**, дослід, який показує, що внутрішня енергія атома не може змінюватися безперервно, а приймає певні дискретні значення

**Франкенієві** (Frankeniaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Франкенія припорошена** (*Frankenia pulverulenta*), вид судинних рослин родини франкенієвих, внесений до Червоної книги України

**Франкл, Віктор** (1905–1997), лікар, психіатр, психолог, Австрія

**Франкленд, Едуард** (1825–1899), хімік, основоположник теорії валентності, Велика Британія

**Франклін, Арета Луїза** (1942), співачка в стилях ритм-енд-блюз, соул і госпел, вважається «королевою соулу», США

**Франклін, Бенджамін** (1706–1790), мислитель, правознавець, економіст, політик, один із «батьків-засновників» США

**Франклін, Джон** (1786–1847), мореплавець, дослідник Арктики, Велика Британія

**Франко**, спеціальний термін, вживаний в торговельних угодах, який у поєднанні з наступним іменником (назвою міста, пункту тощо) означає, що витрати, пов'язані

з транспортуванням до цього місця, покладаються на постачальника

**Франко, Іван Якович** (1856–1916), письменник, поет, публіцист, фольклорист, перекладач, громадський і політик, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Франко, Петро Іванович** (1890–1941), педагог, письменник, громадський діяч, один із основоположників Пласту, Україна

**Франко, Франсіско** (1892–1975), каудільйо (вождь) Іспанії (1939–1975)

**Франко-німецька війна**, Прусска війна, війна 1870–1871 між Францією та Пруссією, одним із головних наслідків якої стало завершення процесу об'єднання німецьких земель і проголошення 18.01.1871 Німецької імперії

**Франко-фламандська школа**, композиторська школа в музиці епохи Відродження

**Франкофонія**, спільнота носіїв французької мови або франкомовних країн

**Франкфурт-на-Майні**, місто у Німеччині, значний діловий, економічний, транспортний та промисловий центр Європи, 700 тис. мешканців

**Франкфуртська школа**, критична теорія індустріального суспільства, різновид неомарксизму, осередок критицизму, заснований у Франкфуртському університеті в 1923

**Франкфуртський договір**, мирний договір між Німеччиною і Францією від 10.05.1871, що завершив франко-пруську війну 1870–1871

**Франс Прес**, офіційна французька інформаційна агенція, заснована у 1944 зі штаб-квартирою у Парижі

**Франс, Анатоль** (1844–1924), письменник, Нобелівська премія з літератури (1921), Франція

**Франсіско де Асіс Бурбон** (1822–1902), король-консорт Іспанії (1846–1868)

**Франсуа, Домінік** (1932), матеріалознавець, іноземний член АН України (1991), Франція

**Франц Йосиф I** (1830–1916), імператор Австрії та король Угорщини (1848–1916), голова Австро-Угорської монархії (1867–1916)

**Франц Йосиф II** (1906–1989), князь Ліхтенштейну (1938–1989)

**Франц, Грільпарцер** (1791–1872), поет, драматург, Австрія

**Франца-Келдиша ефект**, зрушення краю власного поглинання світла в напівпровіднику в бік менших частот у присутності зовнішнього електричного поля

**Францевич, Іван Микитович** (1905–1985), матеріалознавець, академік АН УРСР (1961), Україна

**Францевич, Леонід Іванович** (1935), зоолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Франциск** (1936), 266-й папа римський (з 2013)

**Франциск I** (1494–1547), король Франції (1515–1547)

**Франциск II** (1544–1560), король Франції (1559–1560)

**Франциск Ассізький** (1181/1182–1226), католицький чернець, засновник ордену францисканців, реформатор західного чернецтва, Італія

**Францисканські місця в Ассізі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 13 ст. на батьківщині святого Франциска Ассізького у м. Ассізі, регіон Умбрія, Італія

**Францисканці**, католицький жебручий чернечий орден, заснований Св. Франциском Ассізьким поблизу Сполето у 1208 з метою проповіді у народі апостольської бідності, аскетизму, любові до ближньому

**Францій**, хімічний елемент, символ – Fr, атомний номер – 87

**Франція**, держава у Західній Європі

**Француз, Карл Еміль** (1848–1904), письменник, літературознавець, перекладач, Україна – Австрія – Німеччина

**Француженко, Микола** (1923–2007), письменник, актор, режисер, директор українського відділу радіостанції «Голос Америки», США – Україна

**Французи**, народ, що говорить французькою мовою, основне населення Франції

**Французька Гвіана**, найбільший заморський департамент Франції, розташований на північному сході Південної Америки

**Французька література**, сукупність літературних текстів французькою мовою, писаних французькими авторами та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Французька мова**, мова гало-романської підгрупи романської групи індоевропейської мовної сім'ї

**Французька нова хвиля**, творчий напрям у французькому кіно 1950-х – початку 1960-х

**Французька Полінезія**, заморська адміністративна одиниця Франції в східній частині Тихого океану

**Французька революція 1830**, липнева революція проти правлячої монархії династії Бурбонів, яка встановилася у Франції після другої реставрації

**Французька увертюра**, увертюра як самостійний музичний твір

**Французьке диво**, відносно швидке відновлення французької економіки після Другої світової війни

**Французьке співтовариство**, політичне державне утворення Четвертої французької республіки разом із заморськими департаментами, заморськими територіями, асоційованими територіями і асоційованими державами у 1946–1958

**Французький інститут**, основна офіційна наукова установа Франції, що об'єднує п'ять національних академій

**Франчайзинг**, форма ліцензування, за якої одна сторона (за відшкодування) надає іншій право діяти від свого імені, використовуючи її товарні знаки і бренди

**Франчук, Валерій Олександрович** (1950), живописець, графік, Національна премія ім. Шевченка (2008), народний художник України (2015), Україна

**Франшиза**, 1) межі відхилення кількості поставленого товару від зазначеної в договорі (в процентах); 2) умова страхової угоди, що передбачає звільнення страховальника від сплати компенсації збитків, що не перевищують певний розмір

**Франш-Конте університет**, один з найдавніших університетів світу, м. Безансон, Франція

**Франько, Дмитро Васильович** (1913–1982), актор, народний артист УРСР (1969), Україна

**Фратрія**, одиниця групи видів в зоогеографії і ботаніці

**Фраунгофер, Йозеф фон** (1787–1826), фізик-оптик, Німеччина

**Фраунгофера дифракція**, дифракція пучка променів світла, який слабо розходиться (практично паралельного) на неоднорідності (наприклад, отворі), розмір якої набагато менший за діаметр першої із зон Френеля

**Фраунгофера лінії**, темні лінії в спектрі Сонця, зумовлені вбиранням світла певних довжин хвиль сонячною атмосферою, а деякі – атмосферою Землі

**Фрахт**, 1) плата за перевезення вантажів водним шляхом; 2) плата за використання суден протягом певного часу

**Фрачники** (Lixus), рід жуків родини довгоносиків

**Фрашері, Наїм** (1846–1900), національний поет Албанії

**Фреатофіти**, рослини з глибокою кореневою системою

**Фребелівський жіночий педагогічний інститут**, навчальний заклад, заснований у 1908 Київським Фребелівським товариством для підготовки вихователок дітей дошкільного віку

**Фрегат**, клас військових кораблів

**Фрегатіві** (Fregatidae), родина птахів ряду пеліканоподібних

**Фреге, Фрідріх Людвіг Готлоб** (1848–1925), математик і логік, Німеччина

**Фредгольм, Ерік Івар** (1866–1927), математик, Швеція

**Фредгольма оператор**, лінійний оператор, що відображає одне локально опукле простір в інше

**Фредрик I** (1676–1751), король Швеції (1720–1751)

**Фредерик I** (1471–1533), король Данії та Норвегії (1523–1533)

**Фредерик II** (1534–1588), король Данії та Норвегії (1559–1588)

**Фредерик III** (1609–1670), король Данії та Норвегії (1648–1670)

**Фредерик IV** (1671–1730), король Данії та Норвегії (1699–1730)

**Фредерик V** (1723–1766), король Данії та Норвегії (1746–1766)

**Фредерик VI** (1768–1839), король Данії (1808–1839) та Норвегії (1808–1814)

**Фредерик VII** (1808–1863), король Данії (1848–1863)

**Фредерик VIII** (1843–1912), король Данії (1906–1912)

**Фредерик IX** (1899–1972), король Данії (1947–1972)

**Фредерик-Леметр** (1800–1876), актор, Франція

**Фредерік Філіпс Брукс** (1931), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1999), США

**Фредрикссон, Герт** (1919–2006), спортсмен (веслування на байдарках), 6-разовий чемпіон (1948, 1952, 1956, 1960),

срібний (1952) та бронзовий (1960) призер Олімпійських ігор, Швеція

**Фредро, Александр** (1793–1876), драматург, поет, Польща – Україна

**Фреза**, різальний інструмент для обробки (фрезерування) металевих і неметалевих матеріалів

**Фрезеніус, Карл Ремігій** (1818–1897), хімік, один із основоположників аналітичної хімії, Німеччина

**Фрейд, Анна** (1895–1982), педагог, психолог, засновник дитячого психоаналізу, Австрія – Велика Британія

**Фрейд, Зигмунд** (1856–1939), невропатолог, психіатр, основоположник психоаналізу, Австрія

**Фрейдизм**, психологічне і філософське вчення, розроблене З. Фрейдом

**Фрейзер (острів)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, острів біля східного узбережжя Австралії

**Фрейзер (річка)**, річка у Канаді, впадає до Тихого океану, 1370 км

**Фрейзер, Джеймс Джордж** (1854–1941), антрополог, еволюціоніст, релігієзнавець, фольклорист, етнолог, Велика Британія

**Фрейліграт, Фердинанд** (1810–1876), поет, перекладач, представник революційної поезії, Німеччина

**Фреїм**, окремих, закінчений HTML-документ, який разом з іншими документами HTML може бути відображений у вікні браузера

**Фреїмів аналіз**, теорія, згідно з якою люди користуються власними очікуваннями, щоб розібратися в повсякденному житті

**Фреїмів теорія**, сукупність наукових положень, якими пояснюється виникнення і функціонування фреїмів когнітивних структур, в рамках яких відбувається людське мислення

**Фреїндліх, Аліса Брунівна** (1934), актриса, народний артист СРСР (1981), Росія

**Фреїндліх, Герберт Макс** (1880–1941), фізико-хімік, Німеччина – Велика Британія – США

**Фреїндліх, Отто** (1878–1943), живописець, скульптор, абстракціоніст, Німеччина – Франція

**Фрейре, Паулу** (1921–1997), педагог і психолог, теоретик педагогіки, Бразилія

**Фрейсіне, Ежен** (1879–1962), інженер і вчений у галузі залізобетонних конструкцій, винахідник попередньо напруженого залізобетону, Франція

**Фрейтаг, Георг Вільгельм** (1788–1861), сходознавець, Німеччина

**Фреквенція політична**, форма непрофесійної політичної діяльності, яка вказує на обсяг політичної участі населення, розглядається як індикатор її політичної активності

**Фреліх, Герберт** (1905–1991), фізик, медаль Макса Планка (1972), Німеччина – Велика Британія

**Фремі, Едмон** (1814–1894), хімік, Франція

**Френе, Селестен** (1896–1966), педагог-реформатор 20 ст., засновник Міжнародної федерації прихильників «нової школи», Франція

**Френеля дзеркала**, оптичний пристрій з двох плоских дзеркал, розташованих під малим кутом один до одного, застосовують для спостереження інтерференції світла

**Френеля дифракція**, дифракція сферичної електромагнітної хвилі на неоднорідності

**Френеля еліпсоїд**, еліпсоїд, який відповідає поверхні світлової хвилі, що розповсюджується від точкового джерела в кристалі

**Френеля зони**, ділянки, на які розбивають поверхню фронту світлової хвилі для спрощення обчислень при визначенні амплітуди хвилі в заданій точці простору

**Френеля формули**, геометричне тлумачення принципу Гюйгенса, згідно з яким кожна точка фронту хвилі є джерелом вторинних сферичних хвиль

**Френель, Огюстен Жан** (1788–1827), фізик, один із творців хвильової теорії світла, Франція

**Френкель, Яків Ілліч** (1894–1952), фізик, Росія

**Френкель, Ян Абрамович** (1920–1989), композитор, Україна – Росія

**Френологія**, псевдонаука про залежність психічних функцій людини від форми її черепа, популярна у 19 – на початку 20 ст.

**Френсіс, Джеймс** (1815–1892), інженер-гідротехнік, Велика Британія – США

**Френсіс, Сем** (1923–1994), живописець, графік, США

**Фрес, Поль** (1911–1996), психолог, Франція

**Фреска**, 1) тематичний або орнаментально-декоративний розпис, живописний твір, що виконується малюванням водними фарбами по свіжонанесеному вапняному штукатурному ґрунту; 2) техніка настінного живопису фарбами на свіжій штукатурці

**Фрескобальді, Джироламо** (1583–1643), композитор, органіст і клавесиніст, один з найвідоміших представників класичного бароко, Італія

**Фреше, Моріс Рене** (1878–1973), математик, Франція

**Фригідність**, повна або часткова відсутність у жінки статевого потягу

**Фригійська мова**, мова племен фригійців, що у давнину населяли північно-західну частину Малої Азії, складає окрему сім'ю індоевропейських мов

**Фригія**, історичний регіон і стародавня держава на заході Малої Азії

**Фригольдери**, категорія землевласників у середньовічній Англії, що володіли землею довічно або спадково на підставі феодалного вільного держання

**Фриз**, 1) в античних архітектурних ордерах – середня частина антаблемента, розташована між архітравом і вищою плитою карниза; 2) декоративна смуга, розташована у верхній частині стіни під карнизом або стелою

**Фриз**, германська етнічна група прибережних районів Нідерландів та Німеччини

**Фризська мова**, мова західної підгрупи германської групи індоевропейських мов

**Фрикційні матеріали**, матеріали з високими коефіцієнтами тертя

**Фримові** (Phrymaseae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Фрини** (Amblypygi), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Фристайл**, зимовий олімпійський вид спорту, до якого входять лижний балет, повітряна (лижна) акробатика, могул і скі-крос

**Фритредерство**, 1) економічна політика промислової буржуазії; 2) напрям у економічній теорії, що характеризується вимогами т. зв. вільної торгівлі, невтручанням держави в економічне життя країни

**Фрич-Моджевський, Анджей** (бл. 1503 – 1572), державний діяч, реформатор, письменник, публіцист, Польща

**Фрі Стейт**, провінція Південно-Африканської Республіки

**Фрігана**, зарості низькорослих вічнозелених колючих чагарників і напівчагарників

**Фрід, Альфред Герман** (1864–1921), журналіст, пацифіст, один з ініціаторів створення Міжнародного третейського суду в Гаазі, Нобелівська премія миру (1911), Австрія

**Фрід, Артур** (1894–1973), продюсер, лірик, президент Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії) у 1963–1967, США

**Фрід, Еріх** (1921–1988), поет, перекладач, Австрія – Велика Британія

**Фрідель, Шарль** (1832–1899), хімік і мінералог, Франція

**Фрідкін, Вільям** (1939), кінорежисер, лауреат Канського МКФ (2006), «Золотий лев» (2013), «Оскар» (1972), США

**Фрідлендер, Пауль** (1857–1923), хімік і технолог, Німеччина

**Фрідлін, Семен Давидович** (1909–1992), архітектор, Україна

**Фрідман, Джером Айзек** (1930), фізик, Нобелівська премія з фізики (1990), США

**Фрідман, Джордж** (1949), політолог, засновник і директор приватного розвідувально-аналітичного агентства Stratfor, США

**Фрідман, Еліус Мойсейович** (1904–1982), скульптор, Україна

**Фрідман, Майкл** (1951) математик, Премія Філдса (1986), США

**Фрідман, Мілтон** (1912–2006), економіст, Нобелівська премія з економіки (1976), США

**Фрідман, Олександр Олександрович** (1888–1925), математик, фізик, геофізик, творець теорії нестационарного Всесвіту, Росія

**Фрідман, Олексій Максимович** (1940–2010), астрофізик, творець гідродинамічної теорії спіральної структури галактик, Росія

**Фрідріх I Барбаросса** (1122–1190), імператор Священної Римської імперії (1155–1190), король Німеччини (1152–1190)



**Фрідріх I Пруський** (1657–1713), король Пруссії (1701–1713)

**Фрідріх II Великий** (1712–1786), король Пруссії (1740–1786)

**Фрідріх II Воїн** (1210–1246), герцог Австрії (1230–1246)

**Фрідріх II Штауфен** (1194–1250), імператор Священної Римської імперії (1220–1250)

**Фрідріх III Вродливий** (1289–1330), герцог Австрії (1308–1330)

**Фрідріх III Пруський** (1831–1888), кайзер Німеччина та король Пруссії у 1888

**Фрідріх III Римський** (1415–1493), імператор Священної Римської імперії (1452–1493), герцог Австрії (як Фрідріх V; 1457–1493)

**Фрідріх IV** (1382–1439), герцог Австрії (1406–1439)

**Фрідріх Вільгельм I** (1688–1740), король Пруссії (1713–1740)

**Фрідріх Вільгельм II** (1744–1797), король Пруссії (1786–1797)

**Фрідріх Вільгельм III** (1770–1840), король Пруссії (1797–1840)

**Фрідріх Вільгельм IV** (1795–1861), король Пруссії (1840–1861)

**Фрідріх, Вальтер** (1883–1968), біофізик, піонер у галузі променевої терапії, Німеччина

**Фрідріх, Каспар Давид** (1774–1840), живописець, один із основоположників романтизму у мистецтві, Німеччина

**Фрієз, Отон** (1879–1949), живописець, Франція

**Фріз, Гуго де** (1848–1935), біолог, ботанік, генетик, Нідерланди

**Фріз, Якоб Фрідріх** (1773–1843), філософ, Німеччина

**Фрік, Стівен Натаніель** (1964), астронавт, США

**Фріка колекція**, приватна колекція старого західноєвропейського живопису у Нью-Йорку

**Фріке, Вальтер Ернст** (1915–1988), астроном, Німеччина

**Фрілансер**, 1) у середні віки – воїн-найманець, вільний стрілець; 2) працівник, що виконує роботу без укладання довгострокового договору з роботодавцем, вільний художник, позаштатний працівник, незалежний підрядник

**Фріман, Абрам Якович** (1923–1975), журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Фрімен, Едуард Август** (1823–1892), історик, Велика Британія

**Фрімен, Крістофер** (1921–2010), економіст, Велика Британія

**Фріни**, джгутоногі павуки (Amblypygi), ряд павукоподібних

**Фріпп, Роберт** (1946), рок-музикант, гітарист, композитор, музичний діяч, педагог, Велика Британія

**Фріс, Еліас Магнус** (1794–1878), ботанік, основоположник мікології, Швеція

**Фрісландія**, провінція Нідерландів

**Фрітаун**, місто, столиця Сьєрра-Леоне

**Фрітрейдерство**, напрям в економічній теорії і політиці, що зародився у Великій Британії в останній третині 18 ст.

**Фрітчієлла** (Fritschiella), рід улотриксів водоростей

**Фріулі – Венеція-Джулія**, область Італії

**Фрі-файт**, змішане бойове мистецтво, український варіант змішаних контактних єдиноборств

**Фріцше, Карл Юліус** (1808–1871), хімік і ботанік, Росія

**Фріч, Йосеф Вацлав** (1829–1890), політик, письменник, Чехія

**Фріш, Карл фон** (1886–1982), етолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1973), Австрія – Німеччина

**Фріш, Макс** (1911–1991), письменник, Швейцарія

**Фріш, Отто Роберт** (1904–1979), фізик-ядерник, Австрія – Велика Британія

**Фрішмут, Барбара** (1941), письменниця, драматург, перекладач, Австрія

**Фробеніус, Лео** (1873–1938), етнограф-африканіст, археолог, автор теорії «морфології культури», Німеччина

**Фробеніуса інститут**, установа з дослідження морфології культури, діє у Франкфурті-на-Майні (Німеччина) з 1925

**Фробергер, Йоганн Якоб** (1616–1667), композитор епохи бароко, клавесиніст і органіст, Німеччина

**Фройнд, Карл** (1890–1969), кінооператор, режисер, «Оскар» (1938, 1955), Чехія – Німеччина – США

**Фролік, Віллем** (1801–1863), медик, анатом, хірург, основоположник тератології, Нідерланди

**Фролов, Аркадій Федорович** (1931–2014), епідеміолог, вірусолог, інфектолог, член-кореспондент АН України (1992), Казахстан – Україна

**Фролов, Костянтин Васильович** (1932–2007), машинобудівник, іноземний член НАН України (2000), Росія

**Фролов, Олександр Іванович** (1944), кінооператор, кінорежисер-документаліст, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Фролов, Олександр Матвійович** (1870–1964), гідротехнік, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Фролова, Інна Василівна** (1965), спортсменка (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1988, 1996), Україна

**Фролькіс, Володимир Веніамінович** (1924–1999), геронтолог, академік АН УРСР (1988), Україна

**Фромантен, Ежен** (1820–1876), живописець, письменник та історик мистецтва, Франція

**Фромм, Еріх** (1900–1980), філософ і психолог, реформатор фрейдизму, фундатор теорії гуманістичного психоаналізу, Німеччина – США – Мексика – Швейцарія

**Фронда**, громадянська війна або низка антиурядових повстань у Франції в 1648–1652

**Фронт**, 1) місце, ділянка, на якій одночасно виконується кілька процесів робіт; 2) район (смуга, зона) території, на якій ведуться бойові дії; діюча армія в такому районі

**Фронт арктичний**, повітряні маси, що формуються в районі Північного Полюсу

**Фронт атмосферний**, перехідна зона між двома різними за фізичними властивостями повітряними масами

**Фронт квазістаціонарний**, атмосферний фронт з малою швидкістю пересування

**Фронт національної єдності**, ФНЄ, політична організація націоналістичного спрямування на чолі з Д. Паліївим, заснована у Львові (1936–1941)

**Фронт океанічний**, зона розділу двох різних водних мас в океані

**Фронт теплий**, атмосферні фронти між масами теплого і холодного повітря

**Фронт термічний**, лінія або смуга різкого перепаду температури, що розділяє водні маси і води різного походження

**Фронт тропічний**, перехідна зона між масами тропічного та екваторіального повітря

**Фронт хвилі**, поверхня, яка містить суміжні точки поля з однаковою фазою коливальності

**Фронтальна дорога**, військова дорога, що йде від тилу до фронту

**Фронтальний удар**, удар військ по фронту оперативної побудови (бойового порядку) угруповання військ противника з подальшим розвитком наступу в глибину і в сторони флангів

**Фронти народні**, загальна назва політичних союзів, що об'єднували ліві та лівоцентристські сили, виступали проти фашизму та війни у Франції, Іспанії, Чилі

**Фронтиспіс**, ілюстрація, що відображає основну ідею видання чи портрет автора, розташована перед чи поза титулом

**Фронтон**, зазвичай трикутне завершення фасаду будівлі, портика, колонади

**Фронту лінія**, лінія зіткнення передових підрозділів протиборчих сторін на театрі воєнних дій у ході ведення бойових дій

**Фрост, Роберт** (1874–1963), поет, Пулітцерівська премія (1924, 1931, 1937, 1943), США

**Фроуорд**, мис на півострові Барнсвік (Чилі), крайня південна точка материкової частини Південної Америки

**Фруассар, Жан** (1333 або 1337 – бл. 1405), письменник, поет, літописець, автор «Хронік» – найважливішого джерела з історії початкового етапу Сторічної війни, Франція

**Фруда маятник**, одна з найпростіших автоколивальних механічних систем

**Фруланієві** (Frullaniaceae), родина рослин відділу мохоподібних

**Фруланія Яка** (Frullania jackii), вид мохоподібних родини фруланієвих, внесений до Червоної книги України

**Фрумкін, Олександр Наумович** (1895–1976), хімік, основоположник сучасної електрохімії, Молдова – Росія

**Фрумкін, Яків Павлович** (1902–1978), лікар, психіатр, Росія – Україна

**Фрунзе**, селище міського типу Слов'яносербського р-ну Луганської обл.

**Фрунзе, Михайло Васильович** (1885–1925), воєначальник, один із очільників Червоної Армії на початку її становлення, Киргизстан – Росія

**Фрунзівка**, див. Захарівка

**Фрунзівський район**, див. Захарівський р-н

**Фрустрація**, психічний стан дезорганізації свідомості й поведінки, зумовлений об'єктивно нездоланими (чи суб'єктивно уявленими) труднощами

**Фрьобель, Фрідріх** (1782–1852), педагог, фахівець із дошкільного виховання, Німеччина

**Фтабатеї Сімей** (1864–1909), письменник, основоположник японського критичного реалізму, сучасної японської літературної мови, художнього перекладу, Японія

**Фтизіатрія**, розділ медицини, який розробляє методи діагностики, лікування і профілактики туберкульозу

**Фтор**, хімічний елемент, символ – F, атомний номер – 9

**Фторопласт**, пластмаса на основі фторовмісних поліолефінів і (або) їх сополімерів

**Фуа-гра**, традиційна французька страва, паштет із печінки гуски або качки, вирощених за спеціальною технологією

**Фуга**, музична форма

**Фугард, Атол** (1932), письменник, драматург, актор, режисер, сценарист, лауреат Берлінського МКФ (1980), ПАР – США

**Фугас**, заряд вибухової речовини, який закладається в землю чи під водою на невеликій глибині і підривається

**Фугу**, японська традиційна страва з отруйних риб родини скелезубових

**Фугувальний верстат**, деревообробний поздовжньо-фрезерний верстат

**Фудзі**, Фудзіяма, діючий базальтовий стратовулкан, найвища гора Японії, 3776 м

**Фудзівара Сейка** (1561–1619), філософ, неоконфуціанець, Японія

**Фуентес, Карлос** (1928–2012), письменник-романіст, Мексика

**Фуерте-де-Самайпата**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічна пам'ятка 14–16 ст. у провінції Флорида, Болівія

**Фуєте**, загальноприйнята скорочена назва віртуозного руху класичного танцю

**Фузаріум** (Fusarium), рід грибів гіфоміцетів

**Фузія**, 1) поглинання монополіями слабших конкурентів шляхом злиття, об'єднання двох або більше підприємств, звичайно однорідних, в єдине; 2) злиття морфем, яке супроводжується зміною їхнього фонемного складу

**Фузулініди** (Fusulinida), ряд вимерлих форамініфер

**Фук'єрієві** (Fouquieriaceae), родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Фуке, Жан** (бл. 1420 – між 1477 та 1481), живописець, мініатюрист, один з основоположників мистецтва раннього Відродження, Франція

**Фуке, Ніколя** (1615–1680), державний діяч, у перші роки правління Людовика XIV – один з наймогутніших і багатших людей Франції

**Фукей-га**, жанр японської гравюри укійо-е, зображення пейзажу

**Фукідід** (бл. 460 – бл. 396 до н. е.), давньогрецький історик

**Фуко маятник**, маятник, що демонструє обертання Землі навколо своєї осі

**Фуко струми**, електричні струми, які індукуються в провідних частинах електричних машин і апаратів та замикаються усередині цих частин

**Фуко, Жан Бернар Леон** (1819–1868), фізик і астроном, творець маятника Фуко і гіроскопа, Франція

**Фуко, Мішель** (1926–1984), філософ, історик, соціальний і політичний мислитель, Франція

**Фукоза**, компонент рослинних і тваринних полісахаридів  
**Фукоксантин**, жовтий пігмент бурих, золотистих і діатомових водоростей

**Фукостерин**, стерин бурих водоростей

**Фукс, Іммануель Лазарус** (1833–1902), математик, Німеччина

**Фукудзава Юкічі** (1835–1901), мислитель, освітнян, просвітител, Японія

**Фукуока**, місто у Японії, 1,5 млн мешканців

**Фукус** (*Fucus*), рід бурих водоростей з родини фукусових

**Фукуяма, Френсіс** (1952), політолог, політичний економіст, США

**Фукуєрієві** (*Fouquieriaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Фула**, народ, що проживає на території В'єтнаму та Китаю

**Фулбрайт, Джеймс Вільям** (1905–1995), політик, засновник Фулбрайта програми, США

**Фулбрайт програма**, програма освітніх грантів, заснована у 1946 Дж. В. Фулбрайтом і яка фінансується держдепартаментом з метою зміцнення культурно-академічних зв'язків між громадянами США та ін. країн

**Фулерени**, поверхневі молекулярні структури вуглецю, в яких атоми вуглецю знаходяться в вершинах шести- та п'ятикутників, які утворюють сферичну форму

**Фуллер, Баррі**, кріобіолог, іноземний член НАН України (2009), Велика Британія

**Фуллер, Маргарет** (1810–1850), журналістка, письменниця, критик, США

**Фуллер, Річард Бакмінстер** (1895–1983), архітектор, дизайнер, інженер, США

**Фуллер, Рой** (1912–1991), поет, прозаїк, Велика Британія

**Фуллертон, Чарльз Гордон** (1936–2013), астронавт, США

**Фултон, Роберт** (1765–1815), інженер і винахідник, творець першого пароплава, США

**Фульгензія пустельна** (*Fulgensia desertorum*), вид грибів родини

телосхистових, внесений до Червоної книги України

**Фуміганти**, хімічні речовини для боротьби з небезпечними комахами

**Фумігація**, знищення біологічних шкідників спеціальними препаратами в герметичних камерах чи боксах

**Фумімаро Коноє** (1891–1945), політик, прем'єр-міністр Японії (1937–1939 та 1940–1941)

**Фуналія**, рід грибів-руйнівників деревини

**Фунарієві** (*Funariaceae*), родина мохів порядку фунарієвих

**Фунарієві** (*Funariales*), порядок рослин відділу мохоподібних

**Фунафуті**, атол, столиця Тувалу

**Фунгіциди**, хімічні сполуки або біологічні організми, що використовуються для боротьби з грибовими захворюваннями

**Фундальні залози**, донні, трубчасті залози, слизової оболонки та стінок шлунку хребетних

**Фундамент**, зазвичай підземна або підводна частина будівлі (споруди) з каменю, бетону тощо, яка приймає на себе всі навантаження від будівлі (споруди) і передає їх на основу (грунт)

**Фундаменталізм**, крайня форма консерватизму в релігійних течіях (протестантизм, іслам)

**Фундаменталізм ісламський**, релігійно-політична течія, пов'язана з поверненням до основ ісламу

**Фундаментальна довжина**, гіпотетична константа мікросвіту, що визначає розміри області, в якій перестають бути застосовними закони сучасної квантової теорії

**Фундаментальна послідовність**, така послідовність точок метричного простору, що для будь-якої заданої відстані існує елемент послідовності, починаючи з якого всі елементи послідовності знаходяться один від одного на відстані меншій, ніж задана

**Фундаментальні і прикладні науки**, підрозділи наукових дисциплін, що є наслідком традиційного поділу наук за принципом їх цілеспрямованості, стосунку до практики

**Фундаментобудування**, науковий напрям, а також проектування і обладнання підвалів і фундаментів будівель, споруд і устаткування

**Фундація**, неурядова неприбуткова структура, створена для опікування соціальними, благодійними чи іншими громадськими питаннями

**Фундуклей, Іван Іванович** (1804–1880), київський губернатор (1839–1852), історик, меценат, Україна

**Фунеральна література**, сукупність літературних текстів, пов'язаних із поховальним обрядом

**Фунікулер**, підйомно-транспортна споруда з канатною тягою; призначений для переміщення пасажирів і вантажів по крутому підйому на коротку відстань

**Функ, Казимир** (1884–1967), хімік, біохімік, автор поняття «вітаміні», Польща – Франція – США

**Функієві** (*Funkiaceae*), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Функцій квазіаналітичні класи**, клас функцій, який характеризується властивістю єдності

**Функцій конструктивна теорія**, розділ теорії функцій, в якому вивчаються як наближені представлення функцій, так і самі функції, виходячи з властивостей їх наближених представлень

**Функцій повна система**, така множина функцій алгебри логіки, замикання якої збігається з множиною всіх функцій

**Функцій простір**, сукупність функцій з визначенням для них поняттям відстаней

**Функції верхня границя**, функції  $f(x)$  в точці  $x_0$  – границя верхніх граней множини значень функції  $f(x)$  в околі точки  $x_0$ , коли дані околі прямують до  $x_0$

**Функції верхня грань**, вважають відповідно таке значення, яке дорівнює або більше за будь-яке значення функції з множини її значень

**Функції визначення область**, множина допустимих значень аргументу функції

**Функції гіперболічні**, гіперболічний косинус, гіперболічний синус, гіперболічний тангенс, сімейство елементарних функцій, які виражаються через експоненту і тісно пов'язані з тригонометричними функціями

**Функції елементарні**, загальна назва раціональних, показникових, степеневих, логарифмічних, тригонометричних і обернених до них функцій, а також функцій, одержуваних із них за допомогою скінченної кількості алгебраїчних операцій і суперпозицій

**Функції зміна**, варіація функції, одне з ключових понять теорії функцій дійсної змінної

**Функції квазіперіодичні**, з періодами  $w_1, w_2, \dots, w_n$  – функція  $f(t)$  така, що  $f(t) = F(t, t, \dots, t)$  для деякої неперервної функції  $F(t_1, t_2, \dots, t_n)$  від  $n$  змінних, яка періодична по  $t_1, t_2, \dots, t_n$  з періодами  $w_1, w_2, \dots, w_n$  відповідно

**Функції кульові**, однорідні функції порядку  $n$ , що задовольняють рівняння Лапласа

**Функції мінімум**, найменше значення функції на заданій множині

**Функції мови**, здатність мови виконувати певні функції, використання мовних засобів для різної мети у процесі мовної діяльності

**Функції нижня границя**, найменша з частинних границь функції

**Функції обернені гіперболічні**, визначаються як обернені функції до гіперболічних функцій

**Функції обернені тригонометричні**, математичні функції, що є оберненими до тригонометричних функцій

**Функції слова**, призначення і мета використання лексичної одиниці в мовленні, її актуалізація

**Функції спеціальні**, функції, що зустрічаються в різних додатках математики (найчастіше – в різних задачах математичної фізики), які не виражаються через елементарні функції, представляються у вигляді рядів або інтегралів

**Функції субгармонійні**, функції, що задовольняють в деякій області рівності

**Функціонал**, математичне поняття, що виникло у варіаційному численні для позначення змінної величини, заданої на безлічі функцій, тобто залежної від вибору однієї або декількох функцій

**Функціоналізм**, архітектурна течія, яка вплинула на розвиток архітектури 20 ст., головна теза – «форма відповідає функції»

**Функціоналізм (у соціології)**, теоретичний напрям соціології, що пояснює соціальні явища з точки зору тих функцій, які вони виконують

**Функціоналізм структурний**, напрям у соціології та антропології, який вбачає головну мету у вивченні механізмів і структур, що забезпечують цілісність, стабільність і сталість соціальної системи

**Функціональна структура**, тип організаційної структури управління, який передбачає визначення та розподіл управлінських функцій (окремих елементів процесу) між структурними підрозділами (управлінськими органами) для досягнення чітко визначених завдань

**Функціональна школа**, течія в соціології, згідно з якою суспільство є єдиною соціальною системою, де кожний елемент виконує певну соціальну функцію

**Функціональне рівняння**, рівняння, яке виражає зв'язок між значенням функції в одній точці з її значеннями в інших точках

**Функціональний аналіз**, один із основних розділів сучасної математики

**Функціональний імператив**, основна умова існування і рівноваги соціальної системи

**Функціональний простір**, сукупність функцій з визначенням для них тим чи іншим способом поняттям відстані

**Функціональність релігії**, одна з важливих сутнісних характеристик релігії як суспільного феномена

**Функціонально-вартісний аналіз**, методологія комплексного системного дослідження функцій об'єктів, спрямована на забезпечення суспільно необхідних споживчих властивостей об'єктів при мінімальних витратах на всіх стадіях життєвого циклу

**Функціонального імунітету держави теорія**, теорія, згідно з якою допускаються позови проти іноземної держави в національних судах, якщо вони стосуються діяльності, не пов'язаної з виконанням державою суверенних функцій

**Функціонально-семантичне поле**, система різноманітних засобів окремої мови, що взаємодіють на основі спільності їх функцій і базуються на певній семантичній категорії

**Функція**, 1) спосіб реалізації можливостей речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту; 2) у математиці – дві змінні величини

**Функція автоматична**, машинна функція або серія машинних функцій, якими керує програма і які виконуються без втручання користувача

**Функція алгебраїчна**, функція, яка описується незвідним многочленом

**Функція аналітична**, функція, яка може бути представлена степеневим рядом

**Функція апаратна**, характеристика вимірювального приладу, яка встановлює зв'язок вимірюваної величини на виході приладу з її істинним значенням на вході



**Функція багатозначна**, узагальнення поняття функції, що допускає наявність кількох значень функції для одного аргументу

**Функція гармонійна**, функція  $f: U \rightarrow R$  визначена на  $U$ , яка є підмножиною  $R^n$  називається гармонічною в цій області, якщо  $f$  є двічі неперервно диференційованою і є розв'язком рівняння Лапласа

**Функція гіпергеометрична**, спеціальна функція, що є розв'язком гіпергеометричного рівняння

**Функція гладка**, функція, що має неперервну похідну на всій області визначення

**Функція голоморфна**, комплексна функція, що визначена на відкритій підмножині комплексної площини, що має неперервну комплексну похідну

**Функція диференційована**, функція, у якій існує диференціал (у даній точці)

**Функція дробово-лінійна**, функція виду  $f(z) = (a_1z + \dots + a_nz + b) / (c_1z + \dots + c_nz + d)$

**Функція експоненціальна**, експонента, функція, в якій аргумент є показником степеня, а основа степеня – стала (додатне число, яке не дорівнює одиниці)

**Функція інтегральна**, узагальнена назва деяких спеціальних функцій: інтегральна показникова функція, інтегральний логарифм, інтегральні тригонометричні функції, бета-функція, гамма-функція, інтеграл імовірності, еліптичні функції

**Функція квадратична**, поліноміальна функція зі старшим членом другого порядку

**Функція комплексна**, функція, яку можна подати у вигляді  $f(x) = u(x) + i v(x)$ , де  $u, v$  – дійсні функції, а  $i$  – уявна одиниця

**Функція кубічна**, функція, що задається кубічним рівнянням

**Функція латентна**, невідомі й нерозпізнавані наслідки соціальних дій відносно інших соціальних діячів чи інститутів

**Функція лінійна**, функція вигляду  $y = kx + b$

**Функція логарифмічна**, функція, обернена до показникової, позначають  $\log x$

**Функція мультиплікативна**, функція теорії чисел

**Функція непарна**, функція, що змінює знак при зміні знаку аргументу

**Функція неперервна**, функція дійсної змінної, для якої малим змінам аргументу відповідають малі зміни значення функції

**Функція неявна**, математична функція, задана за допомогою рівняння від двох аргументів: незалежного та залежного

**Функція обернена**, функція, яка в композиції з початковою функцією дає тотожне відображення

**Функція періодична**, функція, яка повторює свої значення через деякий ненульовий період, тобто не змінює свого значення при додаванні до аргументу фіксованого ненульового числа (періоду)

**Функція перформативна**, функція мовлення, яка полягає у використанні перформативного акту, тобто такого, який рівнозначний здійсненню дії

**Функція проста**, вимірна функція, яка задана на деякому вимірному просторі і має кінцеве число значень

**Функція раціональна**, алгебраїчний вираз, що є відношенням двох многочленів

**Функція рекурсивна**, числова функція  $f(n)$  числового аргументу, яка в своєму записі містить себе ж

**Функція розподілу**, основне поняття статистичної фізики, характеризує густину ймовірності розподілу часток макроскопічної системи по координатах і імпульсах в класичній статистиці або ймовірність розподілу по квантомеханічних станах у квантовій статистиці

**Функція складна**, функція від функції

**Фунт**, одиниця ваги й маси, різна у різних системах мір

**Фунт біафрійський**, національна валюта Беніну

**Фунт гернсійський**, національна валюта Гернси

**Фунт гібралтарський**, національна валюта Гібралтару

**Фунт джерсійський**, національна валюта Джерсі

**Фунт єгипетський**, національна валюта Єгипту

**Фунт кіпрський**, грошова одиниця Республіки Кіпр

**Фунт ліванський**, національна валюта Лівану

**Фунт острову Святої Єлени**, національна валюта Острову Святої Олени, Вознесіння і Тристан-да-Куньї

**Фунт південносуданський**, національна валюта Південного Судану

**Фунт сирійський**, національна валюта Сирії

**Фунт стерлінгів**, національна валюта Великої Британії

**Фунт суданський**, національна валюта Судану

**Фунт Фолклендських островів**, національна валюта Фолклендських островів

**Фур'є, Жозеф** (1768–1830), математик і фізик, першовідкривач парникового ефекту, Франція

**Фур'є метод**, один із основних методів розв'язування диференціальних рівнянь з частинними похідними

**Фур'є перетворення**, інтегральне перетворення однієї комплексно значної функції дійсної змінної на іншу

**Фур'є ряд**, спосіб представлення довільної складної функції сумою простіших

**Фур'є спектроскопія**, метод спектроскопії оптичної, в якому отримання спектрів відбувається в два прийоми: спочатку реєструється т. зв. інтерферограма досліджуваного випромінювання, а потім шляхом її Фур'є перетворення обчислюється спектр

**Фур'єризм**, 1) концепція утопічного соціалізму, що її розробив французький мислитель Фур'є; 2) рух, представники якого намагалися на практиці здійснити ідеї Фур'є

**Фуранози**, циклічні форми моносахаридів, що містять п'ятичленний фурановий цикл

**Фур'є, Шарль** (1772–1837), утопічний соціаліст, філософ, вперше застосував термін «фемінізм», Франція

**Фур'є швидке перетворення**, швидкий алгоритм обчислення дискретного перетворення Фур'є

**Фуріант**, швидкий народний чеський танець

**Фуркруа, Антуан де** (1755–1809), хімік і політик, Франція

**Фурлана**, італійський народний танець

**Фури'є, Жан-Альфред** (1832–1914), лікар, дерматолог, венеролог, один із основоположників сучасної венерології, Франція

**Фурнерон, Бенуа** (1802–1867), інженер і депутат, винахідник гідравлічного двигуна, Франція

**Фурнітура**, допоміжний матеріал, вироби додаткового призначення

**Фурукава, Казуо** (1927–2011), фізико-хімік, іноземний член АН України (1992), Японія

**Фурункул**, гнійне запалення волосяного фолікула, сальної залози і навколишньої сполучної тканини

**Фуст**, циліндрична або гранована основна частина колони від бази до капітелі

**Фусума**, розсувні двері для розмежування простору в японських оселях

**Фут**, британська та американська міра довжини

**Футбол**, вид спорту, командна гра з м'ячем на прямокутному трав'яному полі, в якій дві команди, використовуючи ведення і передачу м'яча ногами та іншими частинами тіла (крім рук), намагаються забити його у ворота суперника і не пропустити у свої

**Футбол американський**, вид спорту, командна гра з овальним м'ячем на прямокутному полі

**Футбол канадський**, командний вид спорту

**Футбол пляжний**, вид спорту, командна гра з м'ячем на прямокутному піщаному полі, в якій дві команди, використовуючи ведення і передачу м'яча ногами та іншими частинами тіла (крім рук), намагаються забити його у ворота суперника і не пропустити у свої

**Футбольне поле**, майданчик для гри у футбол

**Футволей**, вид спорту, який поєднує в собі пляжний волейбол і футбол

**Футерівка**, захисна конструкція (облицювання) зі штучних або монолітних вогнетривких матеріалів, яка захищає

поверхню від шкідливої дії високої температури, а також від безпосередньої дії вогню

**Футзал**, міні-футбол, вид спорту, командна гра з м'ячем на майданчику з твердим покриттям, метою якої є забити гол у ворота суперника

**Футляр**, 1) пристосування (коробка, чохол) для збереження або захисту виробу від псування; 2) труба для захисту основного трубопроводу від пошкоджень

**Футуризм**, авангардна течія у літературі й мистецтві Італії та Росії у 1920–1930

**Футурологія**, галузь суспільствознавства, завданням якої є розробка концепцій про майбутнє людства, перспектив розвитку соціальних процесів

**Фуцзянь**, провінція Китаю

**Фучжоу**, місто у Китаї, 1,3 млн мешканців

**Фучік, Юліус** (1903–1943), письменник, критик, публіцист, Чехія

**Фуше план**, план конфедерації європейських держав, запропонований у 1961–1962 комісією, названою за ім'ям її головуєчого Крістіана Фуше, французького посла в Данії

**Фуше, Жозеф** (1759–1820), політик, Франція

**Фуше, Сімон** (1644–1696), філософ, Франція

**Фушунь**, місто у Китаї, 1,2 млн мешканців

**Фушич, Вільгельм Ілліч** (1936–1997), математик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Ф'юзон, Рейнолд Клейтон** (1895–1979), хімік-органік, США

**Фюнес, Луї де** (1914–1983), кіноактор, Франція

**Фюсис**, фізис, грецький теологічний і науковий термін, який зазвичай перекладають як «природа»

**Фюстель де Куланж, Ньюма-Дені** (1830–1889), історик, Франція

**Ф'ючерс**, терміновий біржовий контракт купівлі-продажу, при якому покупець і продавець узгоджують лише ціну і термін поставки; інші параметри угоди (кількість, якість, упаковка і т. п.) обумовлюються заздалегідь у стандартному біржовому контракті

## Х

**Х**, двадцять шоста літера української абетки

**Хаава, Анна** (1864–1957), поетеса, перекладачка, Естонія

**Хабад**, напрям у хасидизмі, юдейський релігійний рух, також називається любавицьким хасидизмом

**Хабанера**, кубинський танець, за своїм ритмом наближений до танго

**Хабар**, незаконна винагорода матеріального характеру

**Хабарництво**, привласнення (або вимагання) посадовими особами грошей, матеріальних цінностей або послуг за вчинення (або не вчинення) в інтересах хабародавця конкретної дії, яку посадова особа мала і могла вчинити за своєю посадою

**Хабаров, Єрофій Павлович** (бл. 1603 – бл. 1671), мандрівник, Росія

**Хабаровськ**, місто у Росії, адміністративний центр Далекосхідного федерального округу і Хабаровського краю, 610 тис. мешканців

**Хабаровська Окружна Українська Рада**, територіальний орган самоврядування у 1918–1922

**Хабаровський край**, суб'єкт Російської Федерації

**Хабаші течія**, одне із сектантських об'єднань в сучасному ісламі Близького Сходу

**Хабеас корпус акт 1679**, одна з важливих складових неписаної конституції Великобританії, повна назва –

«Акт про краще забезпечення свободи підданого та про запобігання ув'язненням за морями»

**Хабер, Єжи** (1930–2010), хімік, іноземний член НАН України (1996), Польща

**Хабібі** (бл. 1470–1520), поет, Азербайджан

**Хабібі Бухаруддін Юсуф** (1936), політик, президент Індонезії (1998–1999)

**Хабібulla бачаї-і сакао** (1890–1929), емір Афганістану у 1929

**Хавала**, найекономніша система неофіційних грошових переказів відносно бідних працівників – мігрантів із багатих країн у країни, що розвиваються

**Хавкін, Володимир Аронович** (1860–1930), бактеріолог, Україна – Швейцарія

**Хавкіна, Любов Борисівна** (1871–1949), бібліотекознавець і бібліограф, організатор та новатор бібліотечної справи в Україні та Росії, Україна – Росія

**Хагані Ширвані** (1120–1199), поет-мислитель, Азербайджан

**Хадар**, зірка у сузір'ї Центавра

**Хадж**, один із основних обов'язків мусульманина, який полягає у відвідуванні Мекки (храму Кааби) або Медини (гробу Мухаммеда)

**Хаджи**, почесне звання мусульманина, який здійснив хадж

**Хаджи I Герай** (?–1466), перший хан Криму (1441–1466), засновник незалежної Кримської держави і династії Гераїв

**Хаджи II Герай** (1644?–1689), хан Криму (1683–1684)

**Хаджи Байрам Велі** (1352–1429), філософ і поет, Туреччина

**Хаджибей**, історичне поселення на місці нинішньої Одеси

**Хаджибейський лиман**, лиман на північно-західному узбережжі Чорного моря, неподалік м. Одеса

**Хадживанов, Крестьо Георгієв** (1929–1952), поет, дисидент, Болгарія

**Хадис**, коротка розповідь про діяння і висловлювання Магомета та його однодумців

**Хазари**, тюркський кочовий народ у Південно-Східній Європі у 4–11 ст.

**Хазарська мова**, мертва мова населення Хазарського каганату

**Хазарський каганат**, держава у 650–969, створена хазарами

**Хазмофіти**, рослини, пристосовані до життя на кам'янистих ґрунтах

**Хазнадар Мухаммад аш-Шадлі** (1881–1954), поет, зачинатель сучасної туніської поезії, Туніс

**Хазяїн**, біологічний термін, що означає організм, який містить усередині вірус, паразита або симбіотичного партнера

**Хазяїн проміжний**, паразити проходять частину свого розвитку

**Хайль**, провінція Саудівської Аравії

**Хайт, Валерій Ісаакович** (1939), письменник, поет, сатирик, Україна

**Хайдерабад**, місто в Індії, 6,7 млн мешканців

**Хайку**, хоку, жанр традиційної японської ліричної поезії

**Хайле Селассіє I** (1892–1975), останній імператор Ефіопії (1930–1974)

**Хайнань (острів)**, острів у Південно-Китайському морі, територія Китаю

**Хайнань (провінція)**, провінція Китаю

**Хайндрава, Сергій Вікторович** (1961), спортсмен (віт-рильний спорт), чемпіон Європи (1996), Україна

**Хайрер, Мартін** (1975), математик, фахівець із стохастичних диференціальних рівнянь в приватних похідних, Премія Філдса (2014), Австрія

**Хай-тек**, стиль архітектурно-дизайнерської практики, що оформився в середині 1970-х як спосіб якнайповніше виразити досягнення науки і техніки; проявляється в підкресленні конструктивних і технологічних елементів

**Хайфа**, місто в Ізраїлі, 260 тис. мешканців

**Хайфи і Західної Галілеї святі місця бахаїзму**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, архітектурні релігійні комплекси бахаїзму у м. Хайфа та Акка, Ізраїль

**Хайфон**, місто у В'єтнамі, 1,8 млн мешканців

**Хак** (інформаційні технології), злам (незаконне використання) комп'ютерної системи; хакер – особа, що здійснює злам комп'ютерної системи

**Хакаси**, народ, що говорить хакаською мовою, населяє Південний Сибір, Росія

**Хакасія**, суб'єкт Російської Федерації

**Хакаська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Хакер**, людина, що шукає і використовує проблеми в програмному забезпеченні комп'ютерної техніки

**Хакімов, Руслан Резапович** (1969), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон Європи (1995), Україна

**Халадзька мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Халаза (у рослин)**, базальна частина насінного зачатка, що переходить у сім'янижку

**Халаза (у тварин)**, одна або дві спіральні смужки тканини, що підвішують жовток яйця в центрі білка

**Халазогамія**, базигамія, вrostання пилкової трубки в насінний зачаток не через пилковхід, а через тканини базальної частини – халази

**Халанський, Михайло Гордійович** (1857–1910), фольклорист, мовознавець, Україна – Росія

**Халатников, Ісаак Маркович** (1919), фізик-теоретик, академік АН СРСР (1984), Україна – Росія

**Халатов, Артем Артемович** (1942), теплофізик, академік НАН України (2012), Росія – Україна

**Халатов, Віктор Михайлович** (1901–1969), актор, народний артист УРСР (1947), Росія – Україна

**Халікотерієві** (Chalicotheriidae), вимерла родина ряду непарнокопитних

**Халіл Зейнал** (1914–1973), поет, драматург, Азербайджан

**Халіль аль-Фарахіді** (бл. 719 – бл. 791), філолог, творець методики традиційного арабського мовознавства, Оман – Ірак

**Халіль Мардам-бей** (1895–1959), поет та літературознавець, академік (1925) та президент (1953–1959) АН Сирії, Сирія

**Халім Герай** (1689–1759), хан Криму (1756–1758)

**Халіско**, штат Мексики

**Халіф**, духовний і світський глава теократичної мусульманської держави (халіфату)

**Халіфа ібн Зайд Аль Нахайян** (1948), президент Об'єднаних Арабських Еміратів з 2004

**Халіфат**, спочатку феодальна арабо-мусульманська держава, створена пророком Магометом, також – система ісламської теократичної держави

**Халонг**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, бухта у Тонкінській затоці Південно-Китайського моря, В'єтнам

**Халупка, Само** (1812–1883), поет, Словаччина

**Халупка, Ян** (1791–1871), письменник, драматург, Словаччина

**Халха**, найбільша етнічна група монголів

**Халцедон**, мінерал, різновид кварцу

**Халькограф** (*Pityogenes chalcographus*), жук-короїд родини граверів

**Халькозин**, мінерал класу сульфідів, сульфід міді

**Халькопірит**, мінерал

**Халькофільні елементи**, хімічні елементи, що знаходяться в земній корі переважно у формі сульфідів

**Хальмахера**, острів в Індонезії, найбільший у групі Молуккських островів

**Хальциди** (*Chalcidoidea*), надродина комах ряду перетинчастокрилих

**Хальштатт-Дахштайн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природно-культурний ландшафт історичної області Зальцкаммергут, Австрія

**Хал'яль**, в ісламському праві – дозволені речі й дії

**ХАМАС**, правлячий в секторі Газа (з 2007) палестинський ісламістський (визнаний низкою країн терористичним) рух і політична партія

**Хамаса**, скомпільована у 9 ст. антологія уривків із бл. 570 староарабських поетів 6–8 ст.

**Хамберстон та Санта-Лаура**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, робітничі селища на родовищах селітри, що діяли у 1880–1960, провінція Ікіке, регіон Тарапака, Чилі

**Хамедафна чашечкова**, торфяниця чашечкова (*Chamaedaphne calyculata*), вид судинних рослин родини вересових, внесений до Червоної книги України

**Хамелеон**, сузір'я Південної півкулі

**Хамелеони** (*Chamaeleonidae*), родина ящірок, здатних змінювати своє забарвлення

**Хамеропс** (*Chamaerops*), монотипний рід віяльних пальм

**Хамесофонові** (*Chamaesiphonophyceae*), клас синьо-зелених водоростей

**Хамефіти**, життєва форма рослин, невисокі рослини, чий бруньки відновлення розташовуються низько над землею на зимуючих пагонах

**Хамігуйтан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірський ланцюг, природний заповідник, Філіппіни

**Хамітські мови**, термін, що використовувався з середини 19 ст. як загальна назва для мов, які виявляють певну схожість із семітськими мовами, але не зараховуються до них

**Хаммамізаде Ісмаїл Деде Ефенді** (1778–1846), композитор, Туреччина

**Хаммурапі** (18 ст. до н. е.), цар Вавилонії (1792–1750 до н. е.)

**Хаммурапі закони**, один з найдавніших і найкраще збережених законодавчих кодексів стародавнього Вавилону, створений близько 1780 до н. е. за наказом вавилонського царя Хаммурапі

**Хан Сор-я** (1900–1970), письменник, КНДР

**Ханамі**, японська традиція милуватися квітами

**Ханган**, річка у Республіці Корея, впадає до Жовтого моря, 514 км

**Хандон, Іван Михайлович** (1911–1989), живописець, Україна

**Хандриков, Митрофан Федорович** (1837–1915), астроном і геодезист, Росія – Україна

**Ханеда**, аеропорт у Токіо, Японія

**Ханенки**, рід українських дворян, промисловців, меценатів

**Ханенко, Богдан Іванович** (1849–1917), колекціонер української старовини і творів мистецтва, археолог, меценат, Україна

**Ханенко, Варвара Ніколівна** (1852–1922), колекціонер, меценатка, Україна

**Ханенко, Михайло Степанович** (1620–1680), гетьман Правобережної України (1669–1674)

**Ханжонков, Олександр Олексійович** (1877–1945), перший в Російській імперії кінопромисловець і кінопродюсер, Україна – Росія

**Ханіва**, японські керамічні скульптури періоду Кофун (3–6 ст. н. е.) у вигляді циліндроподібних труб, посуду, тварин і людей, які встановлювали на вершинах і схилах курганів

**Ханка**, озеро у Росії та Китаї, 4070 км<sup>2</sup>

**Ханмун**, корейзовна форма давньокитайської писемної мови веньянь

**Ханна, Жорж** (1893–1969), письменник, громадський діяч, Ліван

**Ханой**, місто, столиця В'єтнаму

**Ханос**, пильчак-ханос (*Serranus cabrilla*), вид риб родини кам'янокуневих, належить до фауни України

**Хантаї, Сімон** (1922–2008), живописець, Угорщина – Франція

**Хантаро Нагаока** (1865–1950), фізик, один із основоположників японської фізики, Японія

**Ханти**, корінний угро-фінський народ півночі Західного Сибіру



**Хантийська мова**, остяцька мова, мова обсько-угорської групи фіно-угорської мовної сім'ї

**Ханти-Мансійський автономний округ – Югра**, суб'єкт Російської Федерації

**Ханчерліоглу, Орхан** (1916–1991), поет, письменник, Туреччина

**Ханчжоу**, місто у Китаї, 8,7 млн мешканців

**Ханчжоу культурний ландшафт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт навколо озера посеред міста Ханчжоу, Китай

**Хань**, династія імператорів Китаю у 206 до н. е. – 220 н. е.

**Хань Фей** (280–233 до н. е.), філософ, теоретик легізму, Китай

**Хань Юй** (768–824), філософ-конфуціанець, поет, Китай

**Ханьдань**, місто у Китаї, 1 млн мешканців

**Ханьлінь академія**, державна інституція в старому Китаї, що виконувала функції культурної установи, імператорської канцелярії та органа ідеологічного контролю

**Ханьшу**, історична хроніка китайської династії Хань з 260 до н.е. по 20 н. е.

**Хаос**, у давньогрецькій міфології – безодня, наповнена туманом і темрявою, з якої виникло все суще, переносно – стан невпорядкованості, що визначає не тільки руйнування, але й народження систем

**Хара** (Chara), рід водоростей родини харових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Хара, Віктор** (1932–1973), поет, театральний режисер, співак і політичний активіст, символ боротьби з режимом А. Піночета, Чилі

**Харадзе, Євген Кирилович** (1907–2001), астроном, Грузія

**Харакірі**, ритуальне самогубство у самураїв

**Хараконіг скіфський** (*Characorygus scythicus*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-цефід, внесений до Червоної книги України

**Харакс**, римський військовий табір на місі Ай-Тодор на території нинішнього смт Гаспра Ялтинської міськради АР Крим

**Харакський парк**, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва на території 19 ст., смт Гаспра, Ялтинська міськрада, АР Крим

**Характер**, сукупність відносно сталих індивідуальних психічних рис людини

**Характер національний**, сукупність психологічно-ментальних та поведінкових ознак, особливостей, притаманних певній етнонаціональній спільноті

**Характер праці**, найважливіші ознаки соціально-економічної сутності праці, що розглядається з боку відносин власності, передусім власності на засоби виробництва

**Характеристик метод**, метод розв'язування диференціальних рівнянь в частинних похідних

**Характеристика**, 1) опис, аналіз, оцінка певних явищ, відмітних особливостей когось або чогось; 2) офіційний документ з відзивом про трудову та громадську діяльність особи

**Характеристика злочинів криміналістична**, система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами

**Характеристика кримінологічна**, опис властивостей, закономірностей, факторів і наслідків злочинності (окремого її роду або виду), а також властивостей особистості злочинця (окремого її типу)

**Характеристика особи злочинця кримінологічна**, опис характеристик особистості злочинця (окремого її типу)

**Характерологія**, розділ лінгвістичної типології, який вивчає в типологічному аспекті окремі явища в системах обмеженої кількості генетично споріднених і неспоріднених мов

**Харам**, в ісламі – вчинки й речі, що є забороненими

**Харамбашич, Август** (1861–1911), письменник, поет, перекладач творів Т. Шевченка хорватською мовою, Хорватія

**Хараре**, місто, столиця Зімбабве

**Харарі**, 1) етнічна група в Ефіопії; 2) харериння, адериння, мова ефіосемітської підгрупи південнопериферійної групи семітської гілки афразійської мовної сім'ї

**Харациноподібні** (*Characiformes*), ряд риб класу променеперих

**Харачура, Михайло Васильович** (1958), спортсмен (боротьба, вільний стиль), чемпіон світу (1979, 1982), Україна

**Харбін**, місто у Китаї, 2,7 млн мешканців

**Харгіта**, жудець Румунії

**Хардекнуд** (1019–1042), король Англії (1040–1042) та Данії (1035–1042)

**Харді-Вайнберга закон**, одна з основ популяційної генетики

**Харер Югол**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, релігійно-архітектурний комплекс 10–19 ст. у м. Харер, регіон Харарі, Ефіопія

**Харза** (*Martes flavigula*), вид ссавців роду куниць родини мустелових

**Хариберт I** (520–567), король франків (561–567)

**Хариберт II** (614–632), король франків (629–632)

**Хариджити**, релігійно-політичне угруповання в ісламі

**Харизма**, особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових якостях певної особистості, найчастіше релігійного або політичного діяча, що дозволяють йому здійснювати у суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора

**Харизматики**, 1) ті, що вірять в отримання харизми у поцейбічному житті через безпосереднє спілкування з Богом; 2) пієтичний рух в сучасному християнстві, спрямований на поживлення релігійного життя, пошук нових форм культової практики

**Харизматичне лідерство**, влада, побудована не на правовій (виборчій) процедурі чи давній традиції, а на силі особистих якостей людини, її привабливості

**Харитон, Юлій Борисович** (1904–1996), фізик-теоретик та фізико-хімік, один з керівників радянського проекту атомної бомби, академік АН СРСР (1953), Росія

**Харитоненки**, українські цукрозаводчики і землевласники середини 19 – початку 20 ст.

**Харитонов, Андрій Ігоревич** (1959), актор, режисер, сценарист, Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Харитонов, Дмитро Анатолійович** (1958), оперний співак (баритон), Україна – Росія

**Харитонов, Дмитро Іванович** (1886–1946), кінопідприємець, Україна – Росія – Італія – Німеччина – Франція

**Харитонов, Олег Матвійович** (1937–1998), геофізик, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Харібхадра** (8 ст.), філософ, автор трактатів джайнізму, Індія

**Харівський скарб**, набір срібних та золотих прикрас 8 ст., знайдений у 1949 біля с. Харівка Путивльського р-ну Сумської обл.

**Харіус європейський**, перій (*Thymallus thymallus*), вид променеперих риб ряду лососеподібних родини лососевих, внесений до Червоної книги України

**Харіусові** (*Thymallidae*), родина риб ряду лососеподібних

**Харішчандра, Бхаратенду** (1850–1885), письменник, основоположник літератури хінді, Індія

**Харкевич, Олександр Олександрович** (1904–1965), фізик-кібернетик, член-кореспондент АН УРСР (1948), Росія – Україна

**Харків**, місто, адміністративний центр Харківської обл. та Харківського р-ну

**Харківська альгологічна школа**, харківська школа вивчення водоростей, започаткована професором В. Арнольдї

**Харківська астрономічна обсерваторія**, науково-дослідний інститут астрономії Харківського національного університету ім. Каразіна, діє з 1824

**Харківська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця в Російській імперії

**Харківська державна академія культури**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1929

**Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка**, друга за обсягом книгофонду (після Національної бібліотеки України ім. Вернадського) бібліотека України, діє з 1886

**Харківська жіноча недільна школа**, школа для навчання грамоти й загальної освіти дорослих, заснована у 1862 Х. Алчевською

**Харківська лінгвістична школа**, один із напрямів мовознавства другої половини 20 ст., представники якого досліджували мову у широкому культурному та історичному контексті

**Харківська муніципальна галерея**, центр сучасного візуального мистецтва, який популяризує роботи митців Харкова і України

**Харківська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Харківська округа**, адміністративно-територіальна одиниця в УСРР/УРСР у 1923–1930

**Харківська пейзажна школа**, школа художників, яка склалась у Харкові наприкінці 19 ст.

**Харківська правозахисна група**, одна із найстаріших та найактивніших українських правозахисних організацій

**Харківська психологічна школа**, група психологів, які в 1930-ті започаткували діяльнісний підхід у психології

**Харківська рисувальна школа**, заснована у 1869 художницею і педагогом М. Раєвською-Івановою

**Харківська школа романтиків**, Харківські романтики, літературне угруповання, що діяло у 1820–1830-ті при Харківському університеті

**Харківське лексикографічне товариство**, об'єднання вчених, перекладачів, викладачів, студентів, спеціалістів-нефілологів різних ВНЗ м. Харкова та інших міст і держав, які працюють над створенням різноманітних словників, удосконалюють словникарську теорію та практику

**Харківське математичне товариство**, установа Відділення математики НАН України

**Харківське товариство грамотності**, харківське товариство поширення в народі грамотності, засноване у 1869

**Харківський академічний український драматичний театр імені Тараса Шевченка**, театр, заснований у 1922 Лесем Курбасом, перша назва – «Березіль»

**Харківський дельфінарій**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Харківський Демокрит**, «Харьковский Демокрит», перший в Україні журнал сатири й гумору (Харків, 1916)

**Харківський дендрологічний парк**, дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету ім. Докучаєва, об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення

**Харківський зоопарк**, об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, діє з 1895

**Харківський історичний музей**, державний музей у м. Харків, діє з 1920

**Харківський колегіум**, навчальний заклад, створений за зразком Києво-Могилянської колегії, заснований у 1721 у Білгороді (Росія) як семінарія, у 1727 переведений до Харкова

**Харківський літературний музей**, державний музей у м. Харків, діє з 1988

**Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені М. С. Бокаріуса**, державна спеціалізована установа судової експертизи, підпорядкована Міністерству юстиції України, діє з 1923

**Харківський національний автомобільно-дорожній університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1930

**Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1816

**Харківський національний академічний театр опери та балету імені Миколи Лисенка**, перший український стаціонарний оперний театр, діє з 1875

**Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1930

**Харківський національний медичний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1921

**Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1933

**Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1930

**Харківський національний університет будівництва та архітектури**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1930

**Харківський національний університет внутрішніх справ**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1992

**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1804

**Харківський національний університет мистецтв імені Івана Котляревського**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1917

**Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1922

**Харківський національний університет радіоелектроніки**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1966

**Харківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Харківський тижневик**, «Харьковскій еженедельник», російськомовна газета, що виходила в Харкові у 1812

**Харківський фізико-технічний інститут**, Національний науковий центр відділення ядерної фізики та енергетики НАН України

**Харківський художній музей**, музейний заклад, зібрання експонатів західноєвропейського, українського, російського живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва 15–19 ст., м. Харків, діє з 1920

**Харківсько-воронезька археологічна культура**, середньодонська археологічна культура, археологічна катакомбна культура бронзової доби

**Харківського національного університету ботанічний сад**, об'єкт природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, найстаріший ботанічний сад України, м. Харків

**Харламов, Валерій Борисович** (1948–1981), спортсмен (хокей), чемпіон Олімпійських ігор (1972, 1976) та світу (1969–1971, 1973–1975, 1978, 1979), Росія

**Харламов, Павло Васильович** (1924–2001), механік, член-кореспондент АН УРСР (1965), Україна

**Харламович, Костянтин Васильович** (1870–1932), історик, краєзнавець, академік УАН (1920), Україна

**Харлан, Ольга Геннадіївна** (1990), спортсменка (фехтування на шаблях), чемпіон (2008) та бронзовий призер (2012) Олімпійських ігор, 4-разовий чемпіон світу (2009, 2013, 2014) та 7-разовий – Європи (2009–2014), Україна

**Хармадар'ян, Гурген Ованесович** (1893–1939), рентгенолог, член-кореспондент ВУАН (1934), Грузія – Україна

**Хармс, Даниїл Іванович** (1905–1942), письменник, драматург, Росія

**Харов'юк, Данило Юрійович** (1883–1916), письменник, Україна

**Харові** (Charophyceae), клас давньої групи рослин, які поєднують ознаки водоростей і вищих рослин

**Харон**, персонаж давньогрецької міфології

**Хартія**, 1) старовинний рукопис, а також матеріал, на якому він написаний; 2) у середні віки – документ, що засвідчував певні права або привілеї; 3) урочиста назва деяких документів, декларацій суспільно-політичного значення; акт, едикт, універсал

**Хартія енергетична**, низка документів, що регламентує діяльність у сфері енергетики, а також міжурядова організація з керівним органом і секретаріатом

**Хартія основних прав Європейського Союзу**, міждержавний акт, ухвалений у м. Ніцці (Франція) Європарламентом, Радою ЄС та Європейською комісією 7.12.2000

**Хартія про особливе партнерство між Україною й НАТО 1997**, основний політичний документ, який регулює відносини України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)

**Хартманіс, Юріс** (1928), вчений у галузі теорії обчислювальних систем, Премія Тюрінга (1993), Латвія

**Хартрі система одиниць**, одна з природних систем одиниць, застосовується для спрощення запису рівнянь квантової механіки

**Хартум**, місто, столиця Судану

**Харукі Муракамі** (1949), письменник, перекладач, одна з найбільш помітних постатей японського модерного літературного процесу, Японія

**Харут і Марут**, в мусульманській міфології – ангели, що згрішили на землі

**Хархаліс, Ярослав Омелянович** (1939–2008), музикант, керівник капели бандуристів «Карпати», Україна

**Харцизьк**, місто у Донецькій обл.

**Харцісв, Василь Іванович** (1866–1937), філолог, педагог, Україна

**Харченко, Артем Борисович** (1901–1937), оперний співак (бас), Україна

**Харченко, Валерій Володимирович** (1957), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Харченко, Василь Іванович** (1910–1971), театральний режисер, головний режисер Київського театру музичної комедії (1957–1971), Україна

**Харченко, Марія Федорівна** (1924), актриса, народний артист УРСР (1981), Україна

**Харченко, Микола Федорович** (1939), фізик-експериментатор, академік НАН України (2009), Україна

**Харченко, Олесь Миколайович** (1946), співак (ліричний тенор), Національна премія України ім. Шевченка (1985), народний артист УРСР (1987), Україна

**Харчова промисловість**, сукупність галузей, що виробляють продукти харчування

**Харчової біотехнології та геноміки інститут НАН України**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Харьков, Георгій Йосипович** (1904–1980), театральний режисер, головний режисер Київського театру музичної комедії (1957–1971), Україна

**Харьков, Євген Йосипович** (1926–2001), фізик, Україна

**Харьковские известия**, «Харьковские известия», російськомовна газета, що виходила у Харкові 1817–1823

**Хар'яна**, штат Індії

**Хасан II** (1929–1999), король Марокко (1961–1999)

**Хасевич, Ніл Антонович** (1905–1952), живописець, графік, політик, діяч національно-визвольного руху, Україна

**Хасидизм**, релігійно-містичний рух єврейства, що склався в надрах іудаїзму внаслідок його пристосування до нової соціально-економічної та духовної ситуації в Україні 18 ст. та розповсюдився на весь світ

**Хасі**, палички для їжі

**Хасіна, Шейх** (1947), прем'єр-міністр Бангладеш (1996–2001 та з 2009)

**Хассан ібн Сабіт** (?–674), поет, один із сподвижників пророка Магомета, Саудівська Аравія

**Хассанал Болкіах** (1946), султан Брунею з 1967

**Хассій**, хімічний елемент, символ – Hs, атомний номер – 108

**Хата (альманах)**, літературний альманах, виданий 2-ма випусками у Петербурзі у 1860

**Хата (житло)**, традиційне українське житло, дерев'яний чи цегляний будинок у сільській місцевості з пічним або паровим опаленням, на одну чи кілька кімнат, з неопалюваними сіньми та господарськими приміщеннями (коморою)

**Хатаєвич, Мендель Маркович** (1893–1937), політик, перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У, один із організаторів Голодомору 1932–1933 в Україні

**Хатні сичі** (Athene), рід птахів родини совиних

**Хатра**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Хатра 2 ст. до н. е. – 3 ст. н. е., мухафаза Найвана, Ірак

**Хатська мова**, протохетська мова, найдавніша мова північно-східної Малої Азії, що була витіснена індоевропейськими мовами (хетською і палайською)

**Хаттуса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс руїн столиці Хеттського царства 2 тис. до н. е., іл. Чорум, Туреччина

**Хатшепсут** (15 ст. до н. е.), жінка-фараон Стародавнього Єгипту

**Хаура**, місто в Індії, 1 млн мешканців

**Хауроко**, озеро у Новій Зеландії, 63 км<sup>2</sup>

**Хауса мова**, мова чадської гілки афразійської мовної сім'ї

**Хаустов, Павло Прокопович** (1882–1949), архітектор, Україна

**Хафра** (Хефрен, Хуфру; 26 ст. до н. е.), фараон Стародавнього Єгипту між 2558 та 2532 до н. е.

**Хахве та Яндон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, традиційні корейські села 14–18 ст., райони міст Андон та Кьонджу, провінція Кьонсан-Пукто, Республіка Корея

**Хачатурян, Арам Ілліч** (1903–1978), композитор, диригент, педагог, музично-громадський діяч, Грузія – Вірменія – Росія

**Хашевацький, Мойсей Ізраїльович** (1897–1943), поет, писав на їдиш, Україна

**Хаякава, Семюель** (1906–1992), США філософ

**Хаяо Міядзакі** (1941), режисер-мультиплікатор, «Золотий ведмідь» (2002), «Золотий лев» (2005), «Оскар» (2003, 2015), Японія

**Хаясі Радзан** (1583–1657), мислитель, законодавець і поет, Японія

**Хваннадальсхнукюр**, гора, найвища вершина Ісландії, 2119 м

**Хваршинська мова**, мова цезької підгрупи аваро-андо-цезької групи нахсько-дагестанської гілки кавказької мовної сім'ї

**Хвасон**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, фортеця, побудована у 1794–1796, м. Сувон, провінція Кьонгідо, Республіка Корея

**Хвесик, Михайло Артемович** (1955), економіст, директор Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, Україна

**Хвилевід**, лінія передач, в якій щонайменше один розмір має порядок довжини хвилі, має чіткі межі, уздовж яких поширюються електромагнітні (радіохвилевід) або звукові (акустичний хвилевід) хвилі

**Хвилелом**, хвилеріз, гідротехнічна захисна споруда острівного типу, з'єднана з берегом і призначена для захисту портових акваторій від дії хвиль, течій, замулення і льоду

**Хвилі**, збурення, що поширюються з кінцевою швидкістю в просторі і несуть з собою енергію без перенесення речовини

**Хвилі акустичні**, пружні хвилі, частота яких лежить у звуковому діапазоні 16 Гц – 20 кГц

**Хвилі гравітаційні**, збурення гравітаційного поля, т. зв. брижі тканини простору-часу, що поширюються зі швидкістю світла

**Хвилі демократизації**, поняття, що увійшло у науковий лексикон на початку 90-х 20 ст.

**Хвилі довжина**, характеристика плоскої періодичної хвилі, що позначає найменшу відстань між точками простору, в яких хвиля має однакову фазу

**Хвилі електромагнітні**, процес поширення змінного електромагнітного поля у просторі

**Хвилі морські**, періодичні коливання поверхні моря або океану

**Хвилі нормальні**, гармонійні хвилі тієї або іншої фізичної природи, які мають певні характеристики

**Хвилі поверхневі**, 1) пружні хвилі, які утворюються на вільній поверхні рідини або на поверхні розділу фаз; 2) пружні хвилі, що виникають у твердому тілі вздовж його вільної поверхні й згасають з глибиною (наприклад, сейсмічні)



**Хвилі пружні**, механічні збурення, що поширюються в пружному (твердому, рідкому або газоподібному) середовищі

**Хвилі середні**, гектометрові хвилі довжиною 187–575 м, котрі забезпечують першу категорію якості мовлення (у діапазоні відтворюваних частот 50 Гц – 10 КГц).

**Хвилі України**, часопис, видання партії соціалістів-революціонерів (м. Хабаровськ, 1917–1918)

**Хвилівник** (*Aristolochia*), рід рослин родини хвилівникових

**Хвилівникові** (*Aristolochiaceae*), родина квіткових рослин порядку хвилівникоцвітих

**Хвилівникоцвіті** (*Aristolochiales*), порядок квіткових рослин

**Хвиля плоска**, хвиля, фронт якої є площиною

**Хвиля поздовжня**, хвиля, частинки якої коливаються вздовж напрямку її поширення

**Хвиля поперечна**, хвиля, частинки якої коливаються перпендикулярно до напрямку поширення хвилі

**Хвиля, Андрій Ананійович** (1898–1938), політичний і державний діяч, Україна

**Хвиля, Олександр Леопольдович** (1905–1977), актор, народний артист РРФСР (1963), Україна – Росія

**Хвилястий папужка** (*Melopsittacus undulatus*), вид справжніх папуг

**Хвиль типів**, різновиди електромагнітних хвиль залежно від структури електромагнітного поля

**Хвильова концепція розвитку суспільства**, соціологічна концепція, за якою розвиток суспільства детермінується розвитком науки та техніки, завдяки чому людство зазнало три основні стадії свого розвитку – аграрну, індустріальну та постіндустріальну хвилю

**Хвильова оптика**, розділ оптики, яка пояснює оптичні явища на основі хвильової природи світла

**Хвильова функція**, у квантовій механіці основна величина, що описує стан системи і дозволяє знаходити ймовірності і середні значення фізичних величин, які характеризують цю систему

**Хвильове рівняння**, рівняння, яке описує розповсюдження хвилі у просторі

**Хвильове число**, параметр хвилі, який визначає кількість довжин хвилі, що поміщаються в  $2\pi$  одиниць довжини

**Хвильовий вектор**, вектор, напрям якого перпендикулярний фазовому фронту біжної хвилі, а абсолютне значення дорівнює хвильовому числу

**Хвильовий опір**, опір середовища передачі поширенню електромагнітних хвиль

**Хвильовий пакет**, хвильове поле, яке при розповсюдженні займає в кожен момент часу обмежену область простору

**Хвильовий фронт**, поверхня, на всіх точках до якої хвиля має в даний момент часу однакову фазу

**Хвильовий, Микола Григорович** (1893–1933), один із основоположників пореволюційної української прози, Україна

**Хвіртка**, прохід з дверима, влаштований у паркані, який відмежовує вулицю від подвір'я

**Хвіст**, відділ тіла хребетних, розташований на задньому кінці тіла

**Хвойка, Вікентій В'ячеславович** (1850–1914), археолог, Чехія – Україна

**Хвойні**, відділ (*Pinophyta*) та клас (*Pinopsida*) голонасінних рослин

**Хвойні ліси**, ліси, утворені хвойними деревами

**Хвольсон, Орест Данилович** (1852–1934), фізик, член-кореспондент Петербурзької АН (1895), Росія

**Хвороби внутрішні**, хвороби внутрішніх органів, які лікуються консервативним (не оперативним) шляхом

**Хвороби вроджені**, хвороби, які виникають під час ембріонального розвитку

**Хвороби жіночі**, хвороби жіночої статеві системи

**Хвороби інвазійні**, хвороби, що їх викликає інвазія гельмінтів

**Хвороби інфекційні**, хвороби, які викликаються мікроскопічними інфекційними агентами (бактеріями, простішими, вірусами і т. ін.), і які передаються від одного організму до іншого

**Хворост, Володимир Степанович** (1906–1991), оперний співак (тенор), Україна

**Хворост, Максим Володимирович** (1982), спортсмен (фехтування на шпагах), чемпіон Європи у командних змаганнях (2001), Україна

**Хворостецький, Іван Федорович** (1888–1958), живописець, Україна

**Хворостовський, Дмитро Олександрович** (1962), оперний співак (баритон), Росія – Велика Британія

**Хвосняк** (*Hippuris*), рід вищих рослин родини водянососонкових

**Хвостате ядро**, велика парна ділянка сірої речовини (ядер) у кінцевому мозку

**Хвостаті земноводні** (*Caudata*), ряд земноводних тварин

**Хвостенко-Хвостов, Олександр Веніамінович** (1895–1967), живописець, Росія – Україна

**Хвости**, відходи, переважно рідкі, інколи газоподібні, що виникають при добуванні й збагаченні корисних копалин або інших технологічних процесах

**Хвостоколи** (*Dasyatis*), рід хрящових риб родини хвостоколових

**Хвостоколові** (*Dasyatidae*), родина хрящових риб ряду орлякоподібних

**Хвостосховище**, басейн для збереження рідких хвостів, які подаються до нього у вигляді пульпи

**Хвоц** (*Equisetum*), рід багаторічних трав'янистих спорових рослин, єдиний рід у своєму класі, належить до відділу хвоцеподібних

**Хвоцеподібні**, еквізетофіти (*Equisetophyta*), відділ вищих спорових рослин

**Хвоцинська, Надія Дмитрівна** (1824–1889), письменниця, Росія

**Хвощові** (Equisetaceae), родина хвощеподібних рослин порядку хвощових

**Хвоя**, видозмінене листя багатьох голонасінних (хвойних) рослин

**Хе Лінь** (1902–1992), філософ, Китай

**Хе Сінь-ін** (1517–1579), філософ-неокофуціанець, Китай

**Хе ту**, ло шу, нумерологічні просторово-числові схеми, що використовуються в китайській науці та філософії

**Хе Чентянь** (370–447), природознавець, астроном, Китай

**Хебей**, провінція Китаю

**Хеврон**, місто, найбільше у південній частині Західного берега річки Йордан, Палестинська національна адміністрація (80%) – Ізраїль (20%)

**Хедаят, Садег** (1903–1951), письменник, філолог і громадський діяч, Іран

**Хедер**, традиційна початкова релігійна школа у єврейській громаді

**Хед-Смешт-Ін-Баффало-Джамп**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс територій, де полювали на бізонів корінні жителі Північної Америки протягом 6 тисячоліть, провінція Альберта, Канада

**Хедус I**, зірка у сузір'ї Візничого

**Хезболла**, воєнізована ліванська шиїтська організація і політична партія, яка виступає за створення в Лівані ісламської держави за зразком Ірану

**Хейлунцзян**, провінція Китаю

**Хейсей**, період правління імператора Японії Акіхіто (з 1989)

**Хейсуке Хіронака** (1931), математик, Премія Філдса (1970), Японія

**Хейфец, Михайло Рувимович** (1934), письменник, історик, політв'язень, Росія – Ізраїль

**Хейян**, епоха в історії та культурі Японії (794–1185)

**Хеки** (Merluccius), рід риб родини хекових

**Хекові** (Merlucciidae), родина риб ряду тріскоподібних

**Хеліцери**, перша пара головних кінцівок у хеліцерових

**Хеліцерові** (Chelicerata), підтип тварин типу членистоногих

**Хеллман, Мартін** (1945), вчений-криптограф, Премія Тюрінга (2015), США

**Хельвінгієві** (Helwingiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку падукоцвітих

**Хемачандра** (1089–1173), джайністський філософ, Індія

**Хемі..., хемо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до хімії або хімічних процесів

**Хемінгуей, Ернест** (1899–1961), письменник та журналіст, Нобелівська премія з літератури (1954), США

**Хеміосмотична теорія**, вчення про механізм перетворення енергії в біологічних мембранах при синтезі АТФ

**Хеммінг, Річард Веслі** (1915–1998), вчений у сфері чисельних методів, Премія Тюрінга (1968), США

**Хемніцер, Іван Іванович** (1745–1784), поет і перекладач, Росія

**Хемовар**, внутрішньовидова категорія для позначення штаму чи групи штамів бактерій

**Хемогенні відклади**, геологічні відклади, що утворюються внаслідок осадження різних хімічних сполук з природних розчинів і нагромадження їх на дні водойм

**Хемодинаміка**, розділ екологічної біохімії

**Хемоклін**, горизонт з максимальним значенням вертикального градієнта мінералізації в мероміктичних водоймах

**Хемокомунікація**, комунікація між організмами за допомогою хімічних речовин

**Хемолюмінесценція**, люмінесценція (світіння) тіл, викликана хімічною реакцією

**Хемонастія**, рух органу рослини у відповідь на хімічний подразник

**Хеморецепція**, здатність живих істот сприймати зміни концентрації певних речовин у навколишньому середовищі

**Хемосинтез**, процес синтезу органічних речовин з вуглекислого газу

**Хемосинтезуючі мікроорганізми**, організми, що здійснюють хемосинтез

**Хемосистематика**, розділ систематики, який вивчає різноманітність хімічного складу організмів, їхніх органів і тканин

**Хемостійкість**, здатність матеріалу протистояти дії хімічних речовин, яка зумовлює зміну початкового складу речовини або її розчинення

**Хемотаксис**, одна з форм спрямованих рухів примітивних тварин

**Хемотропізм**, тропізм, що викликає рух рослин під впливом хімічних сполук

**Хемотрофи**, організми, що здійснюють хемосинтез

**Хенань**, провінція Китаю

**Хенг Самрін** (1934), політичний лідер Камбоджі (1979–1985)

**Хені, Соня** (1912–1969), спортсменка (фігурне катання), 3-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1928, 1932, 1936), 10-разовий чемпіон світу (1927–1936), 6-разовий чемпіон Європи (1931–1936), Норвегія

**Хеномелес** (Chaenomeles), рід рослин родини розових

**Хенцинський, Чеслав Іванович** (1851–1916), патолог, Польща – Україна

**Хеопс** (Хуфу; 26 ст. до н. е.), фараон Стародавнього Єгипту у 2589–2566 до н. е. або 2551–2528 до н. е.

**Хеопса піраміда**, одне з семи чудес світу, що збереглося до наших днів, єгипетська піраміда на плато Гіза

**Хеппінг**, форма сучасного мистецтва, що є діями, подіями або ситуаціями, що відбуваються за участю художника, але не контролювані їм повністю

**Херасков, Михайло Матвійович** (1733–1790), письменник, журналіст, Україна – Росія

**Херд острів і острови Макдональд**, зовнішня територія Австралії

**Херем**, у юдаїзмі – прокляття, відлучення від синагоги тих, хто порушує настанови і правила єврейської громади, бере під сумнів Тору і Талмуд

**Хермандер, Ларс** (1931–2012), математик, фахівець з теорії диференціальних рівнянь в приватних похідних, Премія Філдса (1962), Швеція

**Хермеси** (Adelgidae), родина клопів

**Херсон**, місто, адміністративний центр Херсонської обл.

**Херсонес**, мис на південному заході Кримського півострова

**Херсонес Таврійський**, національний заповідник, діє у м. Севастополь з 1892

**Херсонес Таврійський та його хора**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, античне та середньовічне місто на території сучасного Севастополя, Україна

**Херсонська гідробіологічна станція**, установа Відділення загальної біології НАН України

**Херсонська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця в Російській імперії у 1803–1917

**Херсонська губернська учена архівна комісія**, установа, яка займалась виявленням місць зберігання документів, обліком фондоутворювачів і відбором на зберігання документів у 1898–1917

**Херсонська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Херсонська округа**, адміністративно-територіальна одиниця УСРР/УРСР у 1923–1930

**Херсонський національний технічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1959

**Херсонські єпархіальні відомості**, «Херсонские епархиальные ведомости», офіційне видання Херсонської православної єпархії, виходило двічі на місяць впродовж 1860–1918

**Херувими і серафими**, в іудаїзмі і християнстві – ангели, особливо наближені до Божого престолу, які благоговійно слугують Богу, проникаючи в таємниці нашого спасіння

**Хетагуров, Коста Леванович** (1859–1906), поет, живописець, основоположник осетинської літератури, Росія

**Хето-лувійські мови**, анатолійські мови, мертва група мов індоевропейської мовної сім'ї

**Хетоморфа зернова** (Chaetomorpha zernovii), вид водоростей родини кладофорових, внесений до Червоної книги України

**Хетська мова**, мертва хето-лувійська мова населення центральної та північної областей давньої Анатолії

**Хетти**, народ, який населяв з кінця 3 – початку 2 тис. до н. е. до кінця 8 ст. до н. е. центральну частину Малої Азії

**Хеттологія**, розділ науки, що вивчає історію хеттів

**Хеттське царство**, держава у Малій Азії у 1800–1180 до н. е.

**Хефей**, місто у Китаї, 1,1 млн мешканців

**Хешель, Авраам Джошуа** (1907–1972), юдейський богослов і філософ, Польща – США

**Хиба натуралістична**, поняття, яке застосовується для спростування натуралізму в етиці

**Хибність**, відхилення вимірюного значення величини від її справжнього значення

**Хиджа**, хаджв, віршоване глузування, інвектива, хула в середньовічній арабській, перській, азербайджанській, турецькій, узбецькій поезіях

**Хижа**, хижка, 1) невеликий будинок у лісі чи у сільській місцевості, як правило, без опалення; 2) невелика вбога хатина; 3) окрема будівля на подвір'ї (для господарських потреб); 4) халабуда, буда

**Хижак**, тварина, що полює на рівну собі здобич

**Хижацтво**, тип відносин між біологічними популяціями, при яких хижак живиться іншими організмами (жертвами)

**Хижачики** (Reduviidae), найбільша за кількістю видів родина клопів

**Хижі** (Carnivora), ряд плацентарних ссавців

**Хижі сумчасті**, кволоподібні (Dasyuriformes), ряд сумчастих ссавців

**Хижняк, Антон Федорович** (1907–1993), письменник, Україна

**Хижняк, Микола Антонович** (1929–2001), фізик, Україна

**Хижокопитні** (Ferungulata), за сучасною молекулярною систематикою, клада тварин класу ссавців

**Хилько, Раїса Олексіївна** (1950), балерина, народний артист УРСР (1978), Україна

**Хиля, Володимир Петрович** (1939), хімік-органік, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Химера**, персонаж давньогрецької міфології, чудовисько, яке уособлює вади, зло

**Химери**, тварини або рослини, що складаються з генетично різномірних тканин

**Химерна проза**, жанровий різновид прозових творів, найчастіше романів (химерний роман), поширених в українській літературі у другій половині 20 ст.

**Химероподібні** (Chimaeriformes), ряд тварин класу хрящових риб

**Химич, Юрій Іванович** (1928–2003), архітектор, графік, педагог, Україна

**Химка, Іван-Павло** (1949), історик, перекладач, Канада

**Хинчевська-Геннель, Тереза** (1952), історик, Польща

**Хирів**, місто Старосамбірського р-ну Львівській обл.

**Хитілова, Віра** (1929–2014), кінорежисер, сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1998), Чехія

**Хитридіомікотові гриби** (Chytridiomycota), відділ грибів

**Хитрук, Федір Савелійович** (1917–2012), режисер-мультиплікатор, живописець і сценарист, народний артист СРСР (1987), Росія

**Хі Лебеда**, зірка у сузір'ї Лебеда

**Хіазм у літературі**, стилістична фігура

**Хіазми**, фігури, які утворюють хромосоми в профазі-I мейозу

**Хібіни**, гірський масив на Кольському півострові, Росія

**Хіваро**, народи Екватору та Перу

**Хід мовленнєвий**, одиниця діалогічного спілкування, яка охоплює мовленнєві акти від моменту початку розмови до зміни мовця

**Хідекі Сіракава** (1936), хімік, Нобелівська премія з хімії (2000), Японія

**Хідекі Юкава** (1907–1981), фізик, Нобелівська премія з фізики (1949), Японія

**Хідео Ногуті** (1879–1928), мікробіолог, першовідкривач блідих спірохет у корі головного мозку хворих на прогресивний параліч, Японія

**Хіджаб**, арабська назва будь-якого жіночого вуличного одягу, що приховує фігуру й обличчя, а також приписи про обов'язкове його носіння, яке за традицією сходить до Корану

**Хіджаз**, територія на узбережжі Червоного моря в західній частині Аравійського півострова (нині Саудівська Аравія), історичне місце виникнення ісламу, де розташовані священні міста мусульман Мекка і Медіна

**Хіджра**, переїзд пророка Магомета із Мекки в Медину у 622, із середини 7 ст. ця дата прийнята початковою точкою мусульманського відліку років, який і досі ведеться за місячним календарем

**Хідновицьке газове родовище**, родовище газу у Мостиському р-ні Львівської обл.

**Хізб ут-Тахрір**, політична партія та організація, що діє в низці країн світу і сповідує принципи ісламського фундаменталізму

**Хікарі Ое** (1963), композитор, автор класичної музики, Японія

**Хіліазм**, віра в тисячолітнє царство Бога і праведників на землі, що ґрунтується на пророцтвах Апокаліпсиса

**Хілотерії** (Chilotherium), вимерлий рід родини носорогових

**Хільдеберт I** (497–558), король франків (511–558)

**Хільдеберт II** (570–596), король франків (575–596)

**Хільдеберт III Справедливий** (679–711), король франків (695–711)

**Хільдерик I** (440–481), перший достовірний король франків (457–481)

**Хільдерик II** (653–675), король франків (662–675)

**Хільдерик III** (714–755), король франків (743–751)

**Хіль-і-Карраско, Енріке** (1815–1846), письменник, Іспанія

**Хіль-і-Сарате, Антоніо** (1793–1861), драматург, Іспанія

**Хільперик I** (бл. 539–584), король франків (561–584)

**Хільперик II** (670–721), король франків (715–721)

**Хімачал-Прадеш**, штат Індії

**Хімедзі замок**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, замок 14–17 ст., м. Хімедзі, Японії

**Хіменес, Хуан Рамон** (1881–1958), поет, Нобелівська премія з літератури (1956), Іспанія – Пуерто-Рико

**Хімії біоорганічної та нафтохімії інститут НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Хімії високомолекулярних сполук інститут НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Хімії поверхні інститут імені О. О. Чуйка НАН України**, установа Відділення хімії НАН України

**Хімікати**, сукупність речовин різного хімічного складу

**Хіміотерапія**, лікування протипухлинними лікарськими препаратами

**Хіміч, Андрій Іванович** (1937), спортсмен (веслування на каное), чемпіон Олімпійських ігор (1964) та Європи (1961, 1965), Україна

**Хімічна біоценологія**, розділ біоценології, що досліджує функціональну роль у біоценозі хімічних речовин

**Хімічна зброя**, зброя масового знищення, дія якої заснована на токсичних властивостях хімічних речовин

**Хімічна промисловість**, галузь важкої промисловості

**Хімічний зв'язок**, сполучення між атомами, що характеризується істотним і сталим перерозподілом електронної густини між ними, наслідком чого є рівноважна відстань між ними та мінімум потенціальної енергії системи

**Хімічний потенціал**, вільна енергія Гіббса, нормована на число молів певного компонента

**Хімічні війська**, спеціальні підрозділи, призначені для захисту військ і сил флоту від радіоактивних і отруйливих речовин

**Хімія**, наука про склад та структуру речовин та їхні перетворення на атомно-молекулярному рівні

**Хімія аналітична**, розділ хімії, наука про методи визначення хімічного складу речовин

**Хімія атмосферна**, розділ хімії, галузь науки, що вивчає хімічні процеси, які відбуваються в атмосфері

**Хімія біоорганічна**, хімічна дисципліна, що вивчає комплекси біополімерів або низькомолекулярних природних речовин з іонами металів

**Хімія біоорганічна**, розділ органічної хімії

**Хімія органічна**, розділ хімії, який вивчає структуру та властивості органічних сполук

**Хіомоденін**, поліпептидний гормон, що продукується в слизовій оболонці дванадцятипалої кишки

**Хімотрипсин**, протеолітичний фермент більшості хребетних

**Хіму́с**, рідкий або напіврідкий вміст шлунка чи кишечника

**Хіналузька мова**, одна з лезгінських мов

**Хінаяна**, один із основних напрямів буддизму, що оформився внаслідок розколу останнього в 1 ст. н. е.

**Хінін**, головний алкалоїд кори хінного дерева

**Хінне дерево** (Cinchona), рід рослин родини маренових

**Хінт, Ааду** (1910–1965), письменник, Естонія

**Хінтерланд**, зона тяжіння (впливу) транспортного вузла

**Хіодоноподібні** (Hiodontiformes), ряд риб класу променеперих

**Хіоліти** (Hyolitha), група морських вимерлих тварин нез'ясованого систематичного положення

**Хіоносфера**, частина тропосфери, в межах якої можливе зародження й існування сніжників і льодовиків

**Хіонотолерантні організми**, хіоневфори, організми, які мають велику сніговитривалість

**Хіонофіли**, рослини й тварини, які заселяють райони із сніжними зимами і мають характерні пристосування до життя в цих умовах



**Хіонофіти**, рослини, що розвиваються на поверхні снігу чи льоду

**Хіонофоби**, організми, не пристосовані до життя в умовах глибокого сніжного покриву і сильних снігопадів

**Хіпогеобіосфера**, несприятливий для життя шар літосфери

**Хіраїдзумі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культовий комплекс прихильників буддизму Чистої Землі (амідаїзму) 8–12 ст., селище Хіраїдзумі, префектура Івате, Японія

**Хіральність**, нетотожність тіла його дзеркальному відображенню, відіграє значну роль у фізиці елементарних частинок та в хімії (особливо – в біохімії)

**Хіроакі Куромія** (1953), історик, дослідник українсько-російських відносин, Японія – США

**Хірокітія**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс поселення неолітичного періоду у районі Ларнака, Кіпр

**Хіроптерофільні квітки**, квіти, які запилюються кажанами

**Хіросі Інагакі** (1905–1980), кінорежисер, «Золотий лев» (1958), «Оскар» (1956), Японія

**Хіросі Тесігачара** (1927–2001), кінорежисер, живописець, поєднував традиційні японські мотиви із сюрреалізмом, лауреат Каннського МКФ (1964), Японія

**Хіросіма**, місто у Японії, 1,2 млн мешканців

**Хіросіми меморіал миру**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, меморіал у м. Хіросіма, Японія

**Хіротонія**, рукоположення або висвята у сан єпископа, священника або диякона

**Хіротосія**, обряд посвячення в читця, співака, іподиякона та ін. церковнослужителів, що готуються прийняти в майбутньому священницький сан

**Хірохіто** (1901–1989), 124-й імператор Японії (1926–1989)

**Хірургія**, розділ медицини, який займається лікуванням захворювань методами прямого фізичного впливу на органи тіла

**Хірургія ветеринарна**, галузь ветеринарії, що вивчає захворювання, в лікуванні яких найважливішим є оперативне втручання

**Хірургія пластична**, розділ хірургії, який займається відновленням нормальної форми і функції пошкодженого органу, а також оперативним виправленням небажаної пацієнтом форми частин тіла

**Хірш, Самуїл** (1815–1889), юдейський релігійний філософ, рабин і головний прихильник радикальної реформи іудаїзму, Німеччина – США

**Хіт**, пісня або інструментальна п'єса, популярна серед широкого кола меломанів

**Хітин**, опорний полісахарид безхребетних

**Хіт-парад**, перелік або рейтинговий список найпопулярніших виконавців чи записів сучасної естрадної музики

**Хітридіоміцети** (Chytridiomycota), відділ царства грибів

**Хішам, ібн** (?–836), історик, мовознавець, фахівець з генеалогії, Ірак – Єгипет

**Хламідії** (Chlamydiaceae), родина бактерій – внутрішньоклітинних паразитів

**Хламідіоз**, інфекційне захворювання, що передається статевим шляхом, викликається хламідіями

**Хламідобактерії** (Chlamydbacteriaceae), грамнегативні бактерії, які утворюють «нитки» з циліндричних клітин

**Хламідомонада** (Chlamydomonas), рід мікроскопічних одноклітинних зелених водоростей грушоподібної або овальної форми

**Хламідоспори**, вегетативні спори деяких грибів

**Хлебников, Велимир** (1885–1922), письменник, один із основоположників російського футуризму, Росія

**Хліб**, харчовий продукт, що випікається з борошна

**Хліб обрядовий**, хліб, що використовується в обрядах

**Хлібне дерево** (Artocarpusaltilis), однодомне дерево родини тутових

**Хлібний комарик** (Mayetiola destructor), комаха родини галиці

**Хлібодарське**, селище міського типу Біляївського р-ну Одеської обл.

**Хлібопереломлення**, один із елементів релігійного культу, специфічна форма обряду причащення в деяких протестантських церквах і сектах (адвентисти, менноніти, п'ятидесятники, євангельські християни-баптисти)

**Хлібороб**, 1) політичний, літературний та науковий часопис, що виходив у Львові й Коломиї 1891–1895; 2) перший українськомовний селянський часопис у Східній Україні, видавався 1905 в Лубнах

**Хлів**, спеціальне приміщення з міцними стінами, надійним дахом, стелею та горищем (для зберігання сіна чи полов), призначене для утримання свійської худоби

**Хлодвіг I** (466–511), король франків (481–511)

**Хлодвіг II** (633/634–657), король франків (639–657)

**Хлодвіг III** (670–676), король франків (675–676)

**Хлодвіг IV** (682–695), король франків (691–695)

**Хлодіон Довговолосий** (5 ст.), король франків (427/428–447/448)

**Хлодомір** (495–524), король франків (511–524)

**Хлопін, Віталій Григорович** (1890–1950), радіохімік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Хлопін, Микола Григорович** (1897–1961), гістолог, Естонія – Росія

**Хлопоманство**, політична течія серед української і, почасти, польської інтелігенції Правобережжя

**Хлор**, хімічний елемент, символ – Cl, атомний номер – 17

**Хлорантові** (Chloranthaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку хлорантоцвітих

**Хлораракніофітові водорості** (Chlorarachniophyta), відділ зелених рослин

**Хлорела** (Chlorella), рід мікроскопічних одноклітинних зелених водоростей

**Хлоренхіма**, хлорофілоносна фотосинтезуюча паренхімна тканина рослин

**Хлорити**, група слюдаподібних мінералів класу силікатів

**Хлороз**, хвороба рослин, що характеризується недостатнім продукуванням хлорофілу

**Хлорококальні**, хлорококові (Chlorococcales), порядок зелених водоростей класу хлорофітових

**Хлоропласти**, тип пластид, органели, які зустрічаються в клітинах фотосинтезуючих еукаріот, містять хлорофіл і за допомогою яких відбувається фотосинтез

**Ламели хлоропластів**, оточені самостійною мембраною видовжені вакуолі в середині хлоропластів, структурний елемент пластид, входять до складу гран, поєднуючи їх між собою сусідні грани

**Хлорофіл**, зелений пігмент, присутній в клітинах рослин, деяких водоростей і ціанобактерій, що надає їм відповідного кольору

**Хлорофіцієві** (Chlorophyceae), клас рослин відділу зелених водоростей

**Хлорування**, процес додавання до води хлору, за допомогою якого утворюється хлорноватиста кислота або гіпохлоридні іони, необхідні для припинення росту бактерій, окислення органічних речовин, стимулювання процесу коагуляції і зменшення запаху

**Хлотар I** (бл. 497–561), король франків (511–561)

**Хлотар II** (584–629), король франків (584–629)

**Хлотар III** (650–673), король франків (657–673)

**Хлотар IV** (684–720), король франків (717–720)

**Хмар нижньої межі висота**, відстань по вертикалі між поверхнею суші або води та нижньою межею найнижчого шару хмар, що знаходяться на висоті нижче 6000 м і охоплюють понад половину неба

**Хмара (інформаційні технології)**, модель забезпечення повсюдного і зручного мережевого доступу до загального пулу ресурсів, які можуть бути оперативно надані і звільнені з мінімальними експлуатаційними витратами і/або зверненнями до провайдера

**Хмара, Григорій Михайлович** (1893–1970), актор, Україна – Росія – Німеччина – Франція

**Хмара, Степан Ількович** (1937), політик, правозахисник, Герой України (2006), Україна

**Хмари**, скупчення зважених в атмосфері продуктів конденсації водяної пари

**Хмари молекулярні**, тип міжзіркової хмари, чия щільність та розмір дозволяють утворюватися в ньому молекулам, зазвичай кисню

**Хмарність**, ступінь покриття неба хмарами

**Хмарності бали**, кількісна характеристика хмарності

**Хмарочос**, висотна будівля з кількома десятками поверхів, призначена переважно для розміщення адміністративних установ, ділових контор, житла тощо

**Хмелевська, Йоанна** (1932–2013), письменниця, майстер іронічного детективу, Польща

**Хмелеграб** (*Ostrya*), рід рослин родини березових

**Хмелик**, хвилястий орнамент в інтер'єрі дерев'яної української церкви

**Хмелько, Михайло Іванович** (1919–1996), живописець, народний художник УРСР (1963), Україна

**Хмельницька атомна електростанція**, атомна електростанція у м. Нетішин Хмельницької обл.

**Хмельницька область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Хмельницький**, місто, адміністративний центр Хмельницької обл. та Хмельницького р-ну

**Хмельницький національний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 2003

**Хмельницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Хмельницький, Богдан-Зиновій Михайлович** (1595–1657), гетьман України (1648–1657)

**Хмельницький, Вежик** (?–1569), гетьман Війська Запорозького Низового (1534–1536)

**Хмельницький, Іван Парфенович** (1742–1794), філософ, Росія – Україна

**Хмельницький, Юрій Богданович** (1640/1641–1685), гетьман України у 1659–1685 (з перервами)

**Хмельницького Богдана орден (СРСР)**, державна нагорода СРСР у 1943–1991

**Хмельницького Богдана орден (Україна)**, державна нагорода України з 1995

**Хмельниччина**, національно-визвольна війна українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої у 1648–1657

**Хмелюк, Василь Михайлович** (1903–1986), живописець-постімпресіоніст, Україна – Франція

**Хміль** (*Humulus*), рід багаторічних рослин родини коноплевих

**Хмільник**, місто, адміністративний центр Хмельницького р-ну Вінницької обл.

**Хмельницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Хникін, Павло Вікторович** (1969), спортсмен (плавання), 2-разовий срібний призер Олімпійських ігор (1992), чемпіон Європи (1991), Росія – Україна

**Хо Ши Мін** (1890–1969), політичний лідер В'єтнаму у 1945–1969

**Хоани**, внутрішні отвори носа хребетних тварин, що сполучають носову порожнину з глоткою

**Хоанові** (*Choanata*), надклас черепних тварин типу хордових

**Хоар, Чарльз Ентоні Ричард** (1934), вчений у галузі програмування, Премія Тюрінга (1980), Великобританія

**Хобот**, довгий ніс, що зустрічається у слонів та у деяких тварин неповнозубих

**Хоботні** (*Proboscidea*), ряд плацентарних ссавців

**Хоботок**, виріст на передньому кінці тіла тварини

**Ховельянос, Гаспар Мельчор де** (1744–1811), письменник, Іспанія

**Ховрахи** (*Spermatophilus*), рід ссавців родини білячих, три види якого внесені до Червоної книги України

**Ходаки**, різновид взуття

**Ходецький, Старіон Мартиніанович** (1821–1887), біолог, тваринник, лісівник, Україна

**Ходжа**, 1) титул мусульман, які ведуть походження (як правило, фальсифіковане) від одного з чотирьох праведних арабських халіфів; 2) прибічник ісмаїлітської секти, очолюваної агаханами

**Ходжа Насреддін**, персонаж східного фольклору

**Ходжа, Енвер** (1908–1985), політик-комуніст, політичний лідер Албанії у 1944–1985

**Ходжі Ахмеда Ясаві мавзолей**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гробниця суфійського поета Ходжі Ахмеда Ясаві 14–15 ст. у м. Туркестан, Казахстан

**Ходзицький, Олександр Григорович** (1877–1937), історик філософії, церковний діяч, Україна

**Ходзько, Александр** (1804–1891), поет і перекладач, славіст і сходознавець, Білорусь – Польща – Франція

**Ходзьо**, будинок настоятеля дзен-буддійського монастиря, яким закінчувались чітко розташовані на одній осі споруди ансамблю

**Ходін, Андрій Васильович** (1847–1905), офтальмолог, Росія – Україна

**Ходнєв, Олексій Іванович** (1818–1883), хімік-органік, один із основоположників фізичної хімії, Україна

**Ходорів**, місто Жидачівського р-ну Львівської обл.

**Ходоровський-Мороз, Григорій Костянтинович** (1853–1927), піаніст, композитор і педагог, Україна

**Ходоунський, Карел** (1843–1931), медик та фармаколог, основоположник чеської науково-експериментальної фармакології, дійсний член НТШ (1914), Чехія

**Ходуличник** (*Himantopus himantopus*), вид птахів родини шилодзьобкових, належить до фауни України

**Ходченко, Павло Семенович** (1880–1967), письменник, Україна

**Ходьба спортивна**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Хойан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, міський комплекс 15–19 ст., провінція Куангнам, В'єтнам

**Хойя-де-Серен**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс на основі залишків поселення майя 7 ст., департамент Ла-Ліберад, Сальвадор

**Хокальтецькі мови**, хокакоавільтецькі мови, група мов індіанців Північної Америки, що входить у макросім'ю хока-сіу

**Хокей з м'ячем**, бенді, зимовий вид спорту, командна гра з шайбою та ключкою, яка проходить на льодовому полі

**Хокей із шайбою**, вид спорту, командна гра з шайбою та ключкою на льодовому майданчику

**Хокей на роликах**, показовий вид спорту на Олімпійських іграх 1992

**Хокей на траві**, вид спорту, командна гра, яка проводиться на трав'яному майданчику за допомогою ключки і м'яча

**Хоккайдо (острів)**, другий за величиною острів Японії

**Хоккайдо (регіон)**, регіон Японії

**Хол**, 1) велике приміщення, концертна зала, призначена для вистав; 2) вітальня, приймальня для відпочинку чи

очікування (хол готелю); 3) великий передпокій у міській квартирі

**Холден, Вільям** (1918–1981), актор, лауреат Венеційського МКФ (1954), «Оскар» (1954), США

**Холдинг**, акціонерне товариство, активи якого переважно представлені акціями інших (дочірніх) юридично самостійних акціонерних товариств і банків з метою здійснення контролю над їхніми операціями

**Холева кислота**, поліциклічна монокарбонова триоксикислота з групи жовчних кислот

**Холера**, інфекційне захворювання бактеріального походження

**Холестаз**, зменшення надходження жовчі в дванадцятипалу кишку

**Холестерин**, речовина з групи стеринів

**Холецистит**, запалення жовчного міхура

**Холецистографія**, обстеження жовчного міхура за допомогою контрастуючих речовин

**Холецистокінін**, нейропептидний гормон

**Холізм**, напрям у сучасній філософії, який розглядає цілісність світу як наслідок творчої еволюції і спрямовується нематеріальним і непізнаним «фактором цілісності»

**Холін**, солі триметилетаноламонійного катіону, вітамін групи В

**Холіністерази**, група ферментів з класу гідролаз карбонових кислот

**Холіямб**, кривий ямб, віршовий розмір, різновид ямбічного вірша, в якому остання стопа (клаузула, константа) перетворена на хорей

**Холм**, місто у Польщі, засноване Данилом Галицьким, 80 тис. мешканців

**Холми**, селище міського типу Корюківського р-ну Чернігівської обл.

**Холмська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця Російської імперії та Української держави у 1912–1918

**Холмщина**, історична область на лівобережжі Західного Бугу

**Холодильник**, 1) промислова споруда, призначена для охолодження, заморожування і тривалого зберігання харчових продуктів; 2) вид побутової техніки, призначений для нетривалого зберігання продуктів харчування

**Холодкові** (*Asparagaceae*), родина квіткових рослин порядку холодкоцвітих

**Холодкоцвіті** (*Asparagales*), порядок квіткових рослин

**Холодна війна**, глобальна геополітична, економічна та ідеологічна конфронтація між СРСР і його союзниками, з одного боку, і США, Західною Європою та їх союзниками, з іншого, що тривала з середини 1940-х до початку 1990-х

**Холодна зброя**, зброя, бойове використання якої не пов'язане із застосуванням вибухових речовин

**Холодна морська течія**, горизонтальний рух вод з температурою нижче, ніж у навколишніх вод відкритого океану на даній широті

**Холодна повітряна маса**, повітряна маса, що рухається в більш тепле середовище

**Холодна, Віра Василівна** (1893–1919), актриса, зірка німого кінематографу, Україна – Росія

**Холодний фронт**, атмосферний фронт між масами холодного і теплого повітря, переміщується у бік теплого повітря

**Холодний Яр**, комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Чигиринський р-н Черкаської обл.

**Холодний, Григорій Григорович** (1886–1938), мовознавець, природознавець, Росія – Україна

**Холодний, Микола Григорович** (1882–1953), біолог, академік ВУАН (1929), Україна

**Холодний, Микола Костянтинович** (1939–2006), поет, літературознавець, публіцист, перекладач, один із авторів самвидаву, Україна

**Холодний, Петро Іванович** (1876–1930), живописець та політик, діяч УНР, Україна – Польща

**Холодний, Петро Петрович** (1902–1990), іконописець, Україна

**Холодноламкість**, властивість пластичного матеріалу при низькій температурі ставати крихким

**Холодноярська республіка**, неформальне напівдержавне повстанське утворення в Центральній Україні у 1920-х

**Холодов, Юрій Борисович** (1937), альтист, народний артист УРСР (1987), Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Холодок** (*Asparagus*), рід рослин родини лілійних

**Холодок Палласа**, холодок коротколистий (*Asparagus pallasii*), вид судинних рослин родини холодкових, внесений до Червоної книги України

**Холоменюк, Іван Олександрович** (1926–2008), живописець, Україна

**Холостенко, Євген В'ячеславович** (1904–1945), живописець і мистецтвознавець, Україна

**Хома, Параска Петрівна** (1933), майстриня народного розпису, Україна

**Хомалозої** (Homalozoa), підтип вимерлих голкошкірих

**Хоманса модель**, теорія групової поведінки, яка допомагає пояснити, як в робочій атмосфері утворюються інформаційні групи, які впливають на поведінку людей під час роботи

**Хомейні, Рухолла Мусаві** (1902–1989), лідер ісламської революції 1979 в Ірані, Верховний керівник Ірану у 1979–1989

**Хоменко, Іван** (1882–1935), геолог, палеонтолог, Україна

**Хоменко, Іван Євтихійович** (1919–1968), поет, Україна

**Хомина неділя**, перша неділя після Пасхи, поминальний день

**Хомора**, річка у Хмельницькій та Житомирській обл., ліва притока Случі, 114 км

**Хомрова, Олена Миколаївна** (1987), спортсменка (фехтування на шаблях), чемпіон Олімпійських ігор (2008), світу (2009) та Європи (2009), Україна

**Хомський, Ноам** (1928), лінгвіст і філософ, США

**Хомутецький парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, с. Хомутець Миргородському р-ну Полтавської обл.

**Хом'як, Ростислав** (1936), журналіст, громадський діяч, Україна – США

**Хом'яков, Олексій Степанович** (1804–1860), поет, живописець, публіцист, богослов, філософ, основоположник раннього слов'янофільства, Росія

**Хом'як звичайний** (*Cricetus cricetus*), вид ссавців ряду гризунів родини хом'якових, внесений до Червоної книги України

**Хом'якові** (*Cricetidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Хом'ячки**, загальна назва невеличких за розмірами представників ряду гризунів

**Хонагбей, Лівон** (1853–1918), поет, Україна – Греція

**Хонгха**, річка у Китаї та В'єтнамі, впадає до Південно-Китайського моря, 1183 км

**Хондрина вівсіяна** (*Chondrina avenacea*), вид черевонігих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Хондріом**, сукупність генів, розташованих у ДНК мітохондрій

**Хондробласти**, клітини, що входять до складу хрящової тканини

**Хондрогинсульфати**, сульфатовані мукополісахариди, входять до складу сполучної тканини

**Хондрокраніум**, ембріональний череп хребетних, утворений хрящовою тканиною

**Хондроцити**, основні клітини хрящової тканини

**Хондруля Більца** (*Chondrula bielzi*), вид черевонігих ряду легеневих, внесений до Червоної книги України

**Хоніара**, місто, столиця Соломонових Островів

**Хонотріхи** (*Chonotricha*), підклас найпростіших класу інфузорій

**Хонсю**, найбільший острів Японії

**Хопкінса закон**, закон про співвідношення періодичних явищ у живій природі і географічних показників

**Хопкрофт, Джон Едвард** (1939), дослідник-теоретик в галузі інформатики, Премія Тюрінга (1986), США

**Хор**, колектив співаків

**Хорана, Гар Гобінд** (1922–2011), молекулярний біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1968), Індія – США

**Хорват, Іван Самійлович** (1713–1780), керівник заселення Нової Сербії (територія сучасної України), засновник Єлизаветграду, Хорватія – Україна

**Хорвати**, південнослов'янський народ, основне населення Хорватії

**Хорвати білі**, одне з літописних східнослов'янських племен

**Хорватія**, держава у Південній Європі

**Хорватська література**, сукупність літературних текстів хорватською мовою, писаних хорватськими авторами і поєднаних спільним історико-літературним процесом



**Хорда**, несеgmentована скелетна вісь хордових тварин

**Хордові** (Chordata), тип вторинноротих тварин

**Хордотональні органи**, органи чуття комах та ракоподібних

**Хорезм**, держава 4–20 ст. у Середній Азії

**Хорезмі, аль** (бл. 783 – бл. 850), математик, астроном, географ і історик, один з найбільш значних азійських вчених Середньовіччя, Узбекистан – Іран – Ірак

**Хорезмійська мова**, мертва середньоіранська мова східної групи індоіранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Хорезу монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, монастир 17 ст., м. Хорезу, Румунія

**Хорей**, трохей, 1) в силабо-тонічному віршуванні — двоскладова стопа, в якій ритмічний акцент припадає на перший склад, як правило, непарний; 2) в античному віршуванні – триморна двоскладова стопа з першим довгим і другим коротким складами

**Хореографія**, мистецтво постановки танцю як послідовності кроків, рухів, фігур для створення сценічного ефекту

**Хори**, емпора, верхня (на рівні другого поверху) галерея в християнській церкві або в парадному залі громадського будинку, де розташовувалися хор, музиканти, орган

**Хорис, Людвіг** (1795–1828), живописець і мандрівник, Україна – Росія

**Хоріон**, зовнішня зародкова оболонка

**Хоріонічний гонадотропін**, гонадотропний гормон, який виробляється ворсинками хоріона і плацентою приматів

**Хоріоценоз**, дрібна сукупність видів у місці концентрації в біотопі, внутрішня структурна одиниця екосистеми

**Хорніндальсватнет**, озеро у Норвегії, найглибше у Європі (до 514 м), 50 км<sup>2</sup>

**Хорове мистецтво**, мистецтво хорового виконання музичних творів

**Хоровод**, різновид танцю

**Хорол**, місто, адміністративний центр Хорольського р-ну Полтавської обл.

**Хоролець, Лариса Іванівна** (1948), актриса, міністр культури України (1991–1992), народний артист УРСР (1988), Україна

**Хорологія**, біологічна дисципліна, що розглядає різні біологічні явища в просторовій перспективі

**Хорольський ботанічний сад**, природоохоронна територія загальнодержавного значення, м. Хорол Полтавської обл.

**Хорольський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Хорони**, за часів Київської Русі – дерев'яна оздоблена будівля з горішніми житловими ярусами (теремами) і пишно обставленими кімнатами для господарів, теплими сіньми та приміщеннями для прислуги й охоронців

**Хоростків**, місто Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

**Хоростківський дендрологічний парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, м. Хоростків Гусятинського р-ну Тернопільської обл.

**Хорошеве**, селище міського типу Харківського р-ну Харківської обл.

**Хорошун, Леонід Петрович** (1937), механік, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Хорс**, один із східнослов'янських богів, відомий також і західним слов'янам

**Хортинг**, вид спорту, єдиноборство

**Хортиця (заповідник)**, національний заповідник, діє на о. Хортиця на р. Дніпро з 1965

**Хортиця (острів)**, найбільший острів на Дніпрі

**Хортицька січ**, одна з Запорозьких січей

**Хортобіонти**, організми, які живуть у траві

**Хорунжий, Анатолій Мефодійович** (1915–1991), письменник, Україна

**Хорунов, Віктор Федорович** (1937), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Хорхот, Олександр Якович** (1907–1993), архітектор, Україна

**Хорюдзі буддійські пам'ятки**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс пам'яток 7 ст., префектура Нара, Японія

**Хост**, обчислювальна система, що надає свої ресурси іншим обчислювальним системам дистанційно

**Хостел**, тимчасове житло економ-класу для туристів, головна відмінність від готелю – плата за місце, а не за номер

**Хостинг**, послуга, що надає дисковий простір для розміщення інформації на сервері, а також для доступу до інформації з мережі Інтернет

**Хостіков, Анатолій Георгійович** (1953), актор, народний артист УРСР (1990), Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Хота**, парний іспанський національний танець

**Хотаносакська мова**, мова іранської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Хотеллінг правило**, правило, згідно з яким для оптимального добування та використання невідновлюваних природних ресурсів необхідно, щоб ціна продажу одиниці ресурсу, що залишається в землі, крім витрат на добування, зростала такими темпами, як ставка відсотка

**Хотин**, місто, адміністративний центр Хотинського р-ну Чернівецької обл.

**Хотинська битва 1621**, битва між військами Речі Посполитої та Османської імперії біля м. Хотин, завершальний етап Хотинської війни 1620–1621

**Хотинська битва 1673**, битва між польськими й турецькими військами у ході польсько-турецької війни 1672–1676

**Хотинська височина**, височина на південному заході України

**Хотинська війна 1620–1621**, масштабне протистояння Речі Посполитої і Османської імперії

**Хотинський**, національний природний парк, Чернівецька обл.

**Хотинський мирний договір 1621**, угода, якою було закінчено Хотинську війну

**Хотинський національний природний парк**, природоохоронна територія в межах Хотинського, Кельменецького та Сокирянського р-нів Чернівецької обл.

**Хотинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернівецької обл.

**Хотинський, Євген Семенович** (1877–1959), хімік-органік, Україна

**Хотінок, Ісак Павлович** (1908–1980), графік і медальєр, Україна

**Хотінь**, селище міського типу Сумського р-ну Сумської обл.

**Хоткевич, Володимир Гнатович** (1913–1982), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Хоткевич, Гнат Мартинович** (1877–1938), письменник, бандурист і мистецтвознавець, організатор першого виступу кобзарів і лірників на 12 археологічному з'їзді в Харкові (1899), Україна

**Хотовицький, Степан Хомич** (1794–1885), лікар, основоположник педіатрії у Російській імперії, Україна – Росія

**Хоторнський ефект**, результат однойменного психологічного експерименту, згідно з яким соціально-психологічні чинники справляють на продуктивність праці сильніший вплив, аніж фізичні

**Хот-спот**, місцина, де за допомоги бездротового з'єднання можна отримати доступ до Інтернет

**Хоу Іфань** (1994), шахістка, чемпіон світу (2010, 2011, 2013), Китай

**Хоу, Горді** (1928), спортсмен (хокей), 4-разовий володар Кубка Стенлі, №3 у списку найвидатніших гравців НХЛ усіх часів і народів, Канада

**Хохітва** (*Tetrah tetrah*), вид птахів ряду журавлеподібних родини дрохвиних, внесений до Червоної книги України

**Хохітви** (*Tetrah*), рід птахів родини дрохвиних

**Хохляч** (*Cystophora cristata*), вид ссавців родини тюленевих

**Хохлов, Костянтин Павлович** (1885–1956), актор і театральний режисер, народний артист СРСР (1944), Росія – Україна

**Хохлов, Рем Вікторович** (1926–1977), фізик, один із основоположників нелінійної оптики, ректор Московського державного університету (1973–1977), Росія

**Хохол, Олена Миколаївна** (1897–1964), педіатр, винахідник іонітного молока – першого замінильника материнського молока, Україна

**Хохулеві** (*Desmanidae*), родина ссавців ряду комахоїдних

**Хохуля руська** (*Desmana moschata*), вид ссавців ряду комахоїдних родини кротових, внесений до Червоної книги України

**Хоцятовський, Лаврентій** (1720–1766), співак (бас), Україна

**Хошимін**, місто у В'єтнамі, 8 млн мешканців

**Храм**, 1) культова будівля для релігійних обрядів, відома з античних часів; 2) храмове свято

**Храмова культура**, характеристика культури, яка складалась навколо храмів у давніх суспільствах

**Храмові свята**, місцеві православні свята, які відзначаються у дні освячення храму і в дні тих святих чи церковних подій, на честь яких побудований храм або додатковий вівтар

**Храчевич, Борис Олексійович** (1930–1996), режисер та сценарист анімаційного кіно, Україна

**Храпливий, Євген Васильович** (1898–1949), агроном і кооператор, засновник суспільної агрономії в Галичині, дійсний член НТШ (1935), Україна – Німеччина

**Храпливий, Зенон Васильович** (1904–1983), фізик-теоретик, дійсний член НТШ (1934), Україна – Німеччина – США

**Хребет**, частина скелета, яка є головною віссю та опорою тіла

**Хребет гірський**, крупна позитивна форма гірського рельєфу, довжина якої в кілька разів перевищує ширину

**Хребетні** (*Vertebrata*), інфратип черепних тварин типу хордових

**Хребти підводні**, гірські споруди на дні океанів і морів

**Хребти серединно-океанічні**, потужні підводні гірські споруди в межах дна океану, займають найчастіше серединне положення

**Хребці**, кісткові або хрящові елементи хребта хребетних тварин

**Хренников, Тихон Миколайович** (1913–2007), композитор, керівник Союзу композиторів СРСР у 1948–1991, народний артист СРСР (1963), Росія

**Хресне знамення**, у християнстві – символічний жест, зображення хреста

**Хресні ходи**, урочисте переміщення духовенства і віруючих з хоругвами, іконами та іншими святинями православної церкви, покликане посилити емоційний вплив релігії на людей

**Хрест**, предмет релігійного культу, який наділяється особливою магічною силою, священний символ християн

**Хрест Івана Мазепи**, державна нагорода України — відзнака Президента України, засн. у 2009

**Хрест лотаринзький**, геральдична фігура, що являє собою хрест із двома поперечинами

**Хрест рефлекторний**, елемент несиметричної вібраторної антени, який виконує роль другої її половини

**Хрестильня**, баптистерій, приміщення, призначене для здійснення в ньому обряду хрещення

**Хрестини**, 1) відправлення християнського обряду хрещення, що знаменує прилучення людини до церкви; 2) сімейна урочистість з приводу хрещення

**Хрестівка**, місто Донецької обл.

**Хрестові походи**, серія релігійних військових походів у 11–15 ст. із Західної Європи проти мусульман

**Хрестоматія**, навчальне видання літературно-художніх, науково-популярних документів, мемуарних творів чи уривків з них, підібраних за програмою з певного навчального предмета

**Хрестоносці**, учасники хрестових походів 11–12 ст.

**Хрещате вікно**, вікно у вигляді хреста (грецького або латинського)

**Хрещатик**, головна вулиця м. Києва

**Хрещені батьки**, особи, чоловік і жінка, які під час здійснення обряду хрещення у православ'ї ручаються за віру охрещеного

**Хрещення**, християнське таїнство, яке чиниться служителями культу при прийнятті людини в лоно церкви

**Хрещення Господнє**, християнське свято

**Хрещення Святим Духом**, догмат у вівченні деяких протестантських течій, у якому відтворено новозавітний сюжет про зішестя Святого Духа на апостолів в день свята П'ятидесятниці і отримання ними дарів Святого Духа

**Хрснов, Костянтин Костянтинович** (1894–1984), вчений у галузі електрозварювання, академік АН УРСР (1945), Росія – Україна

**Хржонщевський, Никанор Адамович** (1836–1906), біолог, фізіолог і гістолог, Росія – Україна

**Хризантема** (*Chrysanthemum*), рід квіткових рослин родини айстрових

**Хризо....**, частина складних слів, що вказує на золотий колір чи золотистий відтінок

**Хризобаланові** (*Chrysobalanaceae*), родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Хризоберил**, мінерал, алюмінат берилію

**Хризогедонізм**, економічне вчення, згідно з яким багатство країни залежить від кількості нагромаджених дорогі цінних металів, передусім золота

**Хризокола**, мінерал, складний силікат міді й алюмінію

**Хризоліна карпатська** (*Chrysolina carpatica*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-листодів, внесений до Червоної книги України

**Хризоліт**, мінерал, прозорий ювелірний різновид мінералу олівіну підкласу острівних силікатів

**Хризомонадові** (*Chrysomonadales*), клас золотистих водоростей

**Хризопраз**, мінерал, різновид халцедону

**Христа монастир**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, оборонно-культуовий комплекс 12–16 ст., м. Томар, Португалія

**Христианович, Сергій Олексійович** (1908–2000), механік, академік АН СРСР (1943), Росія

**Христина I** (1626–1689), королева Швеції (1632–1654)

**Христинівка**, місто, адміністративний центр Христинівського р-ну Черкаської обл.

**Христинівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Христич, Зоя Петрівна** (1932), оперна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1965), Молдова – Україна

**Християнства деміфологізація**, поняття в основу якого покладено критичну інтерпретацію новозавітних текстів, які тлумачаться символічно, через уявлення сучасної людини

**Християнства запровадження на Русі**, прийняття християнства наприкінці 10 ст. як державної релігії в Київській Русі, відоме також під назвою «хрещення Русі»

**Християнство**, одна з трьох найбільших релігій світу, що виникла в I ст. до н. е. і засновником якої вважається Ісус Христос

**Християнство київське**, творення на київському (українському) ґрунті після хрещення Руси-України власного синтезу християнства

**Християнська демократія**, політична ідеологія консервативного напрямку

**Християнська наука**, паракхристиянське релігійне вчення протестантського походження, засноване у 1866 М. Бейкер Едді

**Християнські партії**, конфесійно-політичні об'єднання, які виражають соціальні прагнення різних суспільних верств у християнстві

**Християнсько-суспільна партія**, західноукраїнська політична партія (1911 – середина 1920-х)

**Христов, Добри** (1875–1941), композитор, хоровий диригент, музичний теоретик, педагог, Болгарія

**Христовіри**, релігійна секта, що виникла на основі православ'я у Росії у другій половині 17 ст.

**Христологія**, частина християнського догматичного богослов'я, яка вивчає природу Ісуса Христа

**Христофер I** (1219–1259), король Данії (1252–1259)

**Христофер II** (1276–1332), король Данії (1319–1326 та 1329–1332)

**Христофер III Баварський** (1416–1448), король Данії (1440–1448), Норвегії (1442–1448) та Швеції (як Христофер I, 1440–1448)

**Христофор Філалет** (друга половина 16 ст. – початок 17 ст.), діяч Острозького культурно-освітнього осередку, прихильник об'єднання православних і протестантів у боротьбі з католицькою експансією, Україна

**Христофорівка**, селище міського типу Криворізького р-ну Дніпропетровської обл.

**Христюк, Павло Онисійович** (1890–1941), політик, історик, публіцист, діяч УНР, Росія – Україна

**Хризобаланові** (*Chrysobalanaceae*), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Хрін** (*Atmogacia*), рід рослин родини капустяних

**Хрінниця** (*Lepidium*), рід судинних рослин родини капустяних, два види якого внесені до Червоної книги України

**Хрінницьке водосховище**, водосховище на р. Стир в межах Рівненської та Волинської обл.

**Хрісіпп** (279–206 до н. е.), філософ, Стародавня Греція

**Хрістіансен, Георгій Борисович** (1927–2000), фізик, академік РАН (1997), Росія

**Хробак**, програма, призначена для забезпечення не санкціонованого власником використання обчислювальної системи сторонніми користувачами, яка здатна самостійно розповсюджуватися комп'ютерними мережами

**Хром**, хімічний елемент, символ – Cr, атомний номер – 24

**Хром...**, **Хромо...**, частина складних слів, що вказує на відношення до кольору або до хрому

**Хромадоріна двоока** (*Chromadorina bioculata*), вид нематод ряду арелаймід, внесений до Червоної книги України

**Хромаль**, сплав заліза, хрому, алюмінію

**Хроманема**, вищий рівень комплектації ДНК у хромосомі

**Хроматида**, структурний елемент хромосоми

**Хроматин**, комплекс молекул ДНК та специфічних білків, що складає хромосоми

**Хроматичний контраст**, зміна кольорового тону або насиченості кольору під впливом хроматичних кольорів, що його оточують

**Хроматографія**, фізичний метод розділення та аналізу речовин, який ґрунтується на розподілі розділюваних компонентів між двома фазами, одна з яких стаціонарна, а друга рухома

**Хроматофори**, пігментовмісні світловідбиваючі клітини у земноводних, риб, рептилій, ракоподібних і головоногих

**Хромий, Олексій Григорович** (? – бл. 1671), один із керівників повстання Степана Разіна, Україна – Росія

**Хроміс звичайний**, морська ластівка (*Chromis chromis*), вид променеперих риб ряду окунеподібних родини помацентрових, внесений до Червоної книги України

**Хроміт**, мінерал, руда для одержання хрому

**Хромов, Павло Олексійович** (1907–1987), економіст, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Хромові руди**, природні мінеральні утворення, що містять хром в концентраціях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Хромодинаміка квантова**, розділ теоретичної фізики, який описує сильну взаємодію між кварками через глюонні поля

**Хромомери**, потовщені, сильно спіралізовані ділянки ДНК

**Хромопласти**, пластиди з жовтим, помаранчевим або червоним забарвленням

**Хромопротейди**, складні білки з забарвленою простетичною групою

**Хромосоми**, великі молекулярні структури ядра, де міститься більша частина ДНК клітини, і які призначені для її зберігання, реалізації і передачі спадкової інформації

**Хромосомна теорія спадковості**, вчення про локалізацію спадкових факторів у хромосомах клітин

**Хромосомна транслокація**, тип хромосомних мутацій, при якому відбувається перенос ділянки хромосоми на нехомологічну хромосому

**Хромосомний набір**, сукупність усіх хромосом, притаманна клітинам даного організму

**Хромосомні перебудови**, порушення структури хромосом, які відбуваються синхронно в обох хроматидах

**Хромоцентри**, конденсований стан хроматину в ядрі на стадії інтерфази

**Хромченко, Соломон Маркович** (1907–2002), оперний співак (ліричний тенор) і педагог, Україна – Росія – Ізраїль

**Хромшпінеліди**, мінерали групи шпінелідів підкласу складних оксидів

**Хронаксія**, найменший час, за який електричний струм більший за пороговий викликає збудження

**Хроні**, мис на північному сході Керченського півострова

**Хроніка**, 1) відтворення картин соціальної дійсності, показ фактів, процесів, явищ у визначеному часовому порядку; 2) публіцистичний або літературний твір, у якому подано історію певних суспільно важливих подій

**Хронікально-документальне кіно**, різновид кіномистецтва, що базується на відтворенні автентичних подій

**Хронічний параліч**, вірусне захворювання дорослих бджіл

**Хроно...**, частина складних слів, що відповідає за значенням слову «час»

**Хронобіологія**, галузь науки, яка досліджує періодичні (циклічні) феномени, що протікають в живих організмах в часі та їх адаптацію до сонячних і місячних ритмів

**Хронограф**, пристрій для вимірювання проміжків часу

**Хронозона**, таксонометрична одиниця в геології

**Хронокліна**, градієнт ознаки у часі

**Хронологія**, 1) перелік подій у їх чіткій часовій послідовності; 2) послідовне виникнення певних явищ, процесів у часі; 3) компонування структури друкованого видання, один із складників його науково-довідкового апарату

**Хронологія історична**, спеціальна історична дисципліна, що досліджує системи літочислення в різні епохи

**Хронометраж**, 1) один з методів вивчення затрат робочого часу, який використовується для розробки нормативів чи встановлення норм затрат праці; 2) у радіомовленні і телебаченні – встановлення часу, протягом якого триватиме передача

**Хронополітологія**, область знання темпоральної політології й концептуально-методологічне осмислення теорій і концепцій політики часу / часів у політиці / часу політики

**Хронотоп**, універсальне поняття, яке означає нерозривний взаємозв'язок просторових та часових відношень

**Хроодактилон** (*Chroodactylon*), вид водоростей родини гоніотріхієвих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Хроококкові водорості** (*Chroococcales*), порядок цианобактерій (синьо-зелених водоростей)

**Хрукалова, Зінаїда Семенівна** (1907–1994), актриса, народний артист УРСР (1951), Росія – Україна

**Хрунов, Євген Васильович** (1933–2000), космонавт, Росія

**Хруслов, Євген Якович** (1937), математик, академік НАН України (2003), Україна

**Хрустальне**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Хрустальний**, місто Луганської обл.

**Хрустальов-Носар, Георгій Степанович** (1877–1919), політик, керівник Переяславської республіки (1918), Україна

**Хрустан** (*Eudromias morinellus*), вид птахів родини сивкових, належить до фауни України

**Хруцький, Ян Томашевич** (1810–1885), живописець-натюрморист, Білорусь – Росія

**Хрущі** (*Melolontha*), рід комах родини пластинчастовусих



**Хрущов, Василь Михайлович** (1882–1941), електротехнік, академік АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Хрущов, Микита Сергійович** (1894–1971), перший секретар ЦК КП(б)У (1938–1947, 1947–1949), голова РНК (згодом – Ради Міністрів) УРСР (1944–1947), перший секретар ЦК КПРС (1953–1964), Голова Ради Міністрів СРСР (1958–1964)

**Хрящ**, різновид сполучної тканини

**Хрящ-молочник** (Lactarius), рід грибів родини сирійжкових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Хрящові риби** (Chondrichthyes), клас черепних тварин типу хордових

**Ху**, рок-гурт, один з лідерів світової рок-музики, створений у 1964, Велика Британія

**Ху Цзіньтао** (1942), політик, генеральний секретар Компартії Китаю (2002–2012)

**Ху Ціхен** (1934), кібернетик, іноземний член АН України (1992), Китай

**Ху Ши** (1891–1962), філософ, соціолог, історіограф, літературознавець, публіцист, суспільний діяч, Китай

**Ху Яобан** (1915–1989), політик, генеральний секретар Компартії Китаю (1980–1987)

**Хуа Гофен** (1921–2008), політик, генеральний секретар Компартії Китаю (1976–1981)

**Хуа То** (140–208), видатний лікар Стародавнього Китаю

**Хуан де ла Крус** (1542–1591), християнський містик, реформатор ордену кармелітів, святий католицької церкви, Іспанія

**Хуан Карлос I** (1938), король Іспанії (1975–2014)

**Хуан Мануель** (1282–1349), один з найвизначніших іспанських письменників Середньовіччя, Іспанія

**Хуан Фумі** (215–282), лікар, фахівець з акупунктури, Китай

**Хуан Цзун-сі** (1610–1695), філософ-неоконфуціанець, енциклопедист, Китай

**Хуана I Божевільна** (1479–1555), королева Кастилії та Леону (1504–1555), королева Арагону (1516–1555)

**Хуанлун**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ландшафтна та історична територія, Китай

**Хуанхе**, річка у Китаї, впадає до Жовтого моря, 5464 км

**Хуанхе рисові тераси**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт із терас рисових полів, які спускаються із гір у долину річки Хуанхе і обробляються людиною вже понад 1,3 тис. років, Китай

**Хуаншань**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірське пасмо, провінція Аньхой, Китай

**Хуапяо**, у китайській архітектурі – колони зі скульптурно обробленими стовбурами

**Хуарес, Беніто Пабло Оахака** (1806–1872), президент Мексики (1858–1872)

**Хуацеві** (Huaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку квасеницевитих

**Хуацяо**, вихідці з Китаю, які проживають у інших країнах

**Хуаянь-цзун**, напрям китайського буддизму

**Хубей**, провінція Китаю

**Хубілай** (1215–1294), великий хан Монгольської імперії (1260–1271), перший імператор Китаю з династії Юань (1271–1294)

**Хубсугул**, озеро у Монголії, 2620 км<sup>2</sup>

**Художнє конструювання**, метод дизайну, процес конкретного вирішення його проектних завдань

**Художній метод**, естетична категорія, що позначає історично обумовлений спосіб створення творів мистецтва, побудований на певній усвідомленій і раціонально визначеній системі принципів і прийомів відбору, узагальнення та художнього перетворення життєвого матеріалу

**Художній простір**, складник хронотопа, що вказує на простір уявного світу

**Художність**, загальна категорія естетики, що виявляє специфіку мистецтва як форми суспільної свідомості в усіх його проявах

**Художня дійсність**, автономна образна картина, створена уявою письменника і втілена в тексті твору, складається з подій, постатей, їхніх висловлювань тощо

**Художня правда**, основне поняття теорії реалізму, яке характеризує подібність створеного митцями світу з реальною дійсністю (відтворення життя у формах життя)

**Худяков, Юрій Федорович** (1934), архітектор, Україна

**Хуей Цзун** (1082–1135), імператор династії Сун (1100–1126), живописець, каліграф, музикант, майстер чайної церемонії, засновник Імператорської академії живопису (1104), Китай

**Хуей Ши** (380–305 до н. е.), філософ, Китай

**Хузангай, Петро Петрович** (1907–1970), поет, перекладав твори українських поетів, досліджував творчість Т. Шевченка, Росія

**Хуліганство**, грубе порушення громадського порядку

**Хумаюна гробниця**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, мавзолей правителя імперії Великих Моголів Хумаюна 1562–1570, м. Делі, Індія

**Хун Жень-ган** (1822–1864), один із керівників та ідеологів селянського руху тайпінів, Китай

**Хун Лян-цзи** (1746–1809), філософ, каліграф, історик, географ, Китай

**Хун Сен** (1951), прем'єр-міністр Камбоджі з 1998

**Хун Сю-цюань** (1814–1864), головний ідеолог та керівник селянського руху тайпінів, Китай

**Хун Цянь** (1909–1992), філософ, Китай

**Хунайн ібн Ісхак ал-Ібаді** (809–873), лікар і перекладач, Ірак

**Хунань**, провінція Китаю

**Хунедоара**, жудець Румунії

**Хунсі Міямото** (1931–2003), медик, токсиколог, іноземний член АН України (1991), Японія

**Хунта**, 1) громадсько-політичні організації, об'єднання, збори, урядові органи; 2) орган або група осіб, що організовують змову з метою захоплення влади і встановлення диктатури

**Хурал**, назва вищого й місцевих представницьких органів державної влади у Монголії

**Хуритська мова**, мертва мова, що була поширена у південних районах Вірменського нагір'я

**Хурма** (*Diospyros*), рід рослин родини ебенових

**Хусейн ібн Талал** (1935–1999), король Йорданії (1952–1999)

**Хусейн, Мамнун** (1940), президент Пакистану з 2013

**Хуст**, місто, адміністративний центр Хустського р-ну Закарпатської обл.

**Хустка**, шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі

**Хустський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Закарпатської обл.

**Хутієві** (*Capromyidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Хутір**, 1) невелике українське сільське поселення – кілька хат, у яких проживали переважно родичі; 2) дуже маленьке село; висілок; 3) кілька садиб поблизу більшого населеного пункту; 4) відокремлене господарство селянина (фермера) разом із садибою

**Хутір Чубинського**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Бориспільський р-н Київської обл.

**Хуторна, Єлизавета Олексіївна** (1896–1980), актриса, прима театру М. Садовського, Росія – Україна

**Хуторян, Антон Семенович** (1892–1955), поет, журналіст, перекладач, Україна

**Хуторянство літературне**, примітивне, провінційне розуміння завдань та специфіки літератури, відсторонення її від магістральних ліній світового письменства, втілення хворобливої меншовартості

**Хухоль, Хосеп Марія** (1879–1949), живописець, архітектор, дизайнер, один із значних представників іспанського модернізму, Іспанія

**Хухрянське родовище**, нафтогазоконденсатне родовище в Україні, розташоване в Сумській області

**Хуциєв, Марлен Мартинович** (1925), кінорежисер, лауреат Берлінського (1992) та Венеційського (1965) МКФ, Грузія – Україна

**Х'ювелл, Вільям** (1794–1866), філософ, теолог, історик науки, розробник теорії індукції, Велика Британія

**Хюе**, місто у В'єтнамі, столиця країни у 1802–1945, 333 тис. мешканців

**Хюе комплекс пам'яток**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс архітектурних пам'яток м. Хюе, В'єтам

**Х'юстон**, місто у США, 2,1 млн мешканців

**Хяргас-Нуур**, озеро в Монголії, 1468 км²

## Ц

**Ц**, двадцять сьома літера української абетки

**Цаган-Сара-Хурал**, богослужіння, що здійснюють лами з нагоди Нового року

**Цагарелі, Авксентій** (1857–1902), драматург, провідний представник реалістичної драми, Грузія

**Цагерський скарб**, археологічний скарб 9–11 ст. до н. е.

**Цадик**, керівник громади у хасидизмі

**Цадкін, Осип** (1890–1967), скульптор, представник кубізму та експресіонізму, Білорусь – Франція

**Цанга**, пристосування для затискування циліндричних або призматичних предметів

**Цандер, Фрідріх Артурович** (1887–1933), винахідник, один із піонерів ракетної техніки, Латвія – Росія

**Цанкар, Іван** (1887–1918), письменник, один з засновників літературної течії «словенський модерн», Словенія

**Цао Сюецінь** (1715–1762 або 1724–1763), письменник, представник класичного реалізму, Китай

**Цао Цзіньхуа** (1897–1987), літературознавець, перекладач, Китай

**Цапок, Георгій Антонович** (1896–1971), театральний художник і графік, Україна

**Цар**, монархічний титул, рівнозначний титулу короля

**Царевський, Кирило Олексійович** (1830–1894), правник, бібліограф, архівіст, Україна

**Царина**, 1) площа перед церквою в селі; 2) околиця, край села, поле, лан, нива, вигін; 3) (у переносному значенні) простір – Ц. наукового мислення

**Царинник, Марко** (1944), кінознавець українського походження, автор дослідження про О. Довженка, Німеччина – США – Канада – Україна

**Царичанка**, селище міського типу, адміністративний центр Царичанського р-ну Дніпропетровської обл.

**Царичанський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Царство Боже**, релігійний образ та богословське поняття

**Царство Небесне**, комплекс релігійних уявлень про ідеальний світ та найдосконаліший духовний стан

**Царство (у біології)**, одна з найвищих таксономічних категорій

**Царський курган**, поховальна споруда 4 ст. до н. е., пам'ятка давньогрецької архітектури

**Царські врата**, двері в іконостасі, які відділяють вівтар від амвона

**Царські скіфи**, етнографічна група скіфів

**Цах, Франц Ксавер фон** (1754–1832), астроном, укладач зоряного каталогу, автор фундаментальних праць про астероїди, Німеччина

**Цахаріє фон Лінгенталь, Карл Едуард** (1812–1894), візантист, історик права, автор вагомих правознавчих праць, Німеччина

**Цахури**, етнічна група, що проживає у північному Азербайджані та південному Дагестані

**Цахурська мова**, мова лезгинської підгрупи нахсько-дагестанської групи кавказької мовної сім'ї

**Цвей, Арнольд** (1887–1968), письменник, президент Німецької академії мистецтв (1950–1953), Німеччина

**Цвейг, Стефан** (1881–1942), письменник, критик, майстер психологічної новели, Австрія

**Цвет, Михайло Семенович** (1872–1919), біохімік та фізіолог рослин, автор хроматографічного методу, Росія

**Цветасва, Марина Іванівна** (1892–1941), поетеса, прозаїк, перекладачка, класик російської літератури, Росія – Чехія

**Цветков, Віктор Васильович** (1923–2007), юрист, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Цвинтар**, кладовище, місце поховання померлих

**Цвіч, Йован** (1865–1927), географ, етнограф і геолог, дійсний член НТШ (1924), президент Сербської АН у 1921–1927, Сербія

**Цвіль**, пліснява, плісень, цвілеві гриби, група мікроскопічних грибів

**Цвінґлі, Ульріх** (1484–1531), церковний реформатор і політик, ідеолог радикального напрямку у протестантизмі, Швейцарія

**Цвінґліанство**, протестантське вчення, засноване у 1522 швейцарським реформатором У. Цвінґлі

**Цвірка, Пятрас** (1909–1947), письменник, тонкий стиліст, знавець народної мови, Литва

**Цвіркун візантійський** (*Pseudomogoplistes buzantius*), вид комах ряду прямокрилих родини лускатих цвіркунів, внесений до Червоної книги України

**Цвіркунов, Василь Васильович** (1917–2000), кінознавець, академік АМ України (1997), Україна

**Цвіркунові** (*Grylloidea*), родина комах ряду прямокрилих

**Цвіркуноподібні** (*Gryllacridodea*), надродина комах з ряду прямокрилих

**Цвіт зозулин** (*Lychnis flos-cuculi* L.), вид родини гвоздичних

**Цвітіння**, період фізіологічних процесів статевого розмноження у квіткових рослин

**Цвітіння води**, бурхливе розмноження ціанобактерій в водоймах

**Цвях**, металевий або дерев'яний стрижень з головкою, призначений для прикріплення, скріплення та збивання

**Цебер**, приземкувата дерев'яна або металева діжечка, що використовується для різноманітних господарських потреб

**Цегельський, Лонгин Михайлович** (1875–1950), дипломат, юрист, журналіст, міністр урядів ЗУНР і УНР (1918–1919), Україна

**Цегельський, Роман Михайлович** (1882–1956), фізик, член НТШ (1914), Україна

**Цегла**, штучний камінь правильної форми, який використовується як будівельний матеріал

**Цегла лекальна**, цегла, що має в плані форму сектора, круга або будь-якої іншої форми, обмеженої відрізками прямої і кола

**Цегла силікатна**, складається з піску та вапна

**Цеглинський, Григорій Іванович** (1853–1912), письменник, драматург і громадський діяч ліберального напрямку, Україна

**Цегляр, Яків Самійлович** (1912–2008), композитор, народний артист України (1993), Україна

**Цеденбал, Юмжагійн** (1916–1991), політичний лідер Монголії (1940–1984)

**Цедрела** (*Cedrela*), рід квіткових рослин родини мелієвих

**Цезальпінія** (*Caesalpinia*), рід рослин родини бобових

**Цезаризм**, політичний режим з неспадковим монархом

**Цезаропапізм**, цезарепапізм, модель державно-церковних відносин, за якої церква та її структури повністю залежать від світської влади

**Цезій**, хімічний елемент, символ – Cs, атомний номер – 55

**Цезура**, 1) пауза в середині віршового рядка; 2) межа між частинами музичного твору; 3) мітка, що позначає етапи, на які поділено об'єм споруди

**Цезька мова**, дідойська мова, мова цезької групи аваро-андо-цезької гілки кавказької мовної сім'ї

**Цейгауз**, складське приміщення для збереження військових речей, приладів, озброєння, спорядження, обмундирування, продуктів та ін.

**Цейзе, Вільям Крістофер** (1789–1849), хімік, піонер у галузі органічного аналізу, Данія

**Цейтнот**, нестача часу на обдумування ходів у шахових або шашкових партіях

**Цеккі, Карло** (1903–1984), піаніст і диригент, керівник Віденського камерного оркестру (1964–1976), Італія

**Целан, Пауль** (1920–1970), поет і перекладач, Україна – Австрія

**Целевич, Юліан Андрійович** (1843–1892), історик, педагог, Україна

**Целестин**, мінерал, сульфат стронцію

**Целестин I** (?–432), 43-й папа римський (422–432)

**Целестин II** (?–1144), 165-й папа римський (1143–1144)

**Целестин III** (1106–1198), 175-й папа римський (1191–1198)

**Целестин IV** (1187–1141), 179-й папа римський (1141)

**Целестин V** (1215–1296), 192-й папа римський (1296)

**Целібат**, обов'язкова безшлюбність католицьких священиків і православних ченців

**Целіков, Олександр Іванович** (1904–1984), металург, конструктор, академік АН СРСР (1964), Росія

**Целла**, головне приміщення (святинище) античного храму

**Целлер, Карл** (1842–1898), композитор, представник віденської класичної оперети, Австрія

**Целобіоза**, органічна сполука класу дисахаридів

**Целобластула**, 1) один із видів бластули багатоклітинних організмів; 2) вільно плаваюча личинка деяких губок, кнідарій, голкошкірих

**Целовальников, Ігор Васильович** (1944), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Целозія** (*Celosia*), рід рослин родини амарантових

**Целом**, вторинна порожнина тіла багатоклітинних тварин, порожнина між стінкою тіла і внутрішніми органами

**Целонітес абревіатус кримський** (*Celonites abbreviatus taugicus*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини складчастокрилих ос, внесений до Червоної книги України

**Целофан**, прозорий жироматий вологостійкий плівковий матеріал, що отримується з віскози

**Целулоїд**, пластичний вогнебезпечний матеріал на основі нітроцелюлози

**Целурозаври** (*Coelurosauria*), найчисельніша група динозаврів-теропод

**Цельс** (2 ст. н. е.), філософ-платонік, один із найвідоміших античних критиків християнства, Римська імперія

**Цельсій, Андерс** (1701–1744), астроном і математик, розробник стоградусної температурної шкали (1742), Швеція

**Цельсія градус** (°C), одиниця виміру температури з лінійною шкалою, запропонована (1742) шведським астрономом Андерсом Цельсієм

**Цельсія шкала**, температурна шкала

**Целюлоза**,  $C_6H_{10}O_5$ , природний полімер, полісахарид, волокниста речовина, головна складова частина оболонки рослинних клітин

**Целюлозне бродіння**, біохімічний процес руйнування клітковини

**Цем'янка**, активна домішка, яку використовували давньоукраїнські майстри в будівництві при опорядженні фасадів та інтер'єрів храмів

**Цемент**, 1) гідралічний в'язучий матеріал, який складається з вапняку (75%) і глини (25%); 2) узагальнена назва великої групи мінеральних в'язучих матеріалів, які використовуються для виготовлення бетонів і будівельних розчинів

**Цемент (зубний)**, специфічна тверда тканина, яка вкриває корінь та шийку зубів ссавців

**Цемент глиноземистий**, гідралічна в'язуча речовина, що швидко тужавіє

**Цемент розширний**, цемент, який у процесі тужавіння розширюється

**Цементовоз**, транспортний засіб для перевезення насипного цементу

**Цемеська бухта**, затока в північній частині Чорного моря

**Цемко, Володимир** (1926–1997), економіст, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Ценглевич, Каспер** (1807–1886), поет-романтик, громадсько-політичний діяч, один із організаторів «Руського собору», Україна – Польща

**Ценеліда сітчаста** (*Caenolyda reticulate*), вид комах ряду перетинчастокрилих родини павутинних пильщиків, внесений до Червоної книги України

**Ценз**, обмежувальні умови допущення особи до користування будь-якими правами

**Ценз виборчий**, встановлені в конституції або законах умови, що обмежують коло осіб, які мають право брати участь у виборах

**Цензура**, 1) контроль влади за змістом, випуском у світ і розповсюдженням друкованої продукції, творів мистецтва; 2) установа, яка здійснює такий контроль

**Цензура духовна**, система церковного контролю за виданням літератури та її користуванням

**Ценк, Майнхарт** (1932–2011), біолог, хімік, фізіолог, іноземний член АН України (1992), Німеччина

**Ценковський, Лев Семенович** (1822–1887), ботанік, протозоолог і бактеріолог, член-кореспондент Петербурзької АН (1881), винахідник вакцини від сибірської виразки, Польща – Росія

**Ценобій**, 1) синкарпний сухий плід; 2) колонія одноклітинних організмів, з'єднаних між собою

**Ценобіоз**, спільне життя організмів

**Ценогенез**, пристосування організму, що виникає на стадії зародку (плоду) або личинки і не зберігається у дорослої особини

**Ценоз**, сукупність організмів, поєднаних трофічними зв'язками

**Ценокарпія**, особлива форма утворення гінецея

**Ценолестоподібні** (*Paucituberculata*, *Caenolestiformes*), ряд сумчастих ссавців

**Центавр**, сузір'я Південної півкулі

**Центнершвер, Мечислав** (1874–1944), фізико-хімік, розробник нових дослідницьких методів, Польща

**Центон**, стилістичний прийом введення до основного тексту автора фрагментів інших авторів без посилань на них

**Центр**, 1) середня частина чогось; 2) зосередження великих і важливих сил (науковий Ц., промисловий Ц.); 3) адміністративний Ц. – населений пункт, у якому зосереджене управління районом, областю, краєм

**Центр – Долина Луари**, регіон на півночі центральної частини Франції

**Центр ваги**, точка прикладення рівнодійної всіх сил ваги

**Центр відповідальності**, структурний підрозділ підприємства, менеджер якого несе відповідальність за певні показники

**Центр громад свідомості Крішні в Україні**, керівний орган об'єднання послідовників ведичної монотеїстичної традиції (індуїзм), які дотримуються вчення і практики Міжнародного товариства свідомості Крішні, засновником якого був Свам Прабгупада

**Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України**, установа відділення інформатики НАН України

**Центр мас**, центр інерції, точка, що характеризує розподіл мас у тілі чи механічній системі

**Центр тиску**, точка, в якій перетинаються лінія дії рівнодійної сил тиску і площина, проведена в тілі

**Центр удару**, точка тіла, що має нерухому вісь обертання

**Централізація**, зосередження керівництва, управління, організації певних суспільних, політичних процесів в одних руках, нагромадження будь-чого в єдиному центрі

**Центральна Анатолія**, регіон Туреччини



**Центральна виборча комісія**, ЦВК, державний орган, наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів і референдумів

**Центральна нервова система (ЦНС)**, система органів, побудована з нервових клітин, яка координує функціонування та взаємозв'язок всіх інших органів та систем органів організму

**Центральна Пох'янмаа**, область Фінляндії

**Центральна Рада**, орган влади в Україні у 1917–1918

**Центральна Угорщина**, регіон Угорщини

**Центральна Фінляндія**, область Фінляндії

**Центральна Ютландія**, регіон Данії

**Центральна Ява**, провінція Індонезії

**Центральне архівне управління при Всеукраїнському центральному виконавчому комітеті** (Укрцентрархів), державний орган управління архівною справою у Радянській Україні у 1923–1939

**Центральне гальмування**, активний нервовий процес, який виникає у ЦНС та призводить до пригнічення або попередження збудження

**Центральне Задунав'я**, регіон Угорщини

**Центральне Сулавесі**, провінція Індонезії

**Центральний виконавчий комітет СРСР**, ЦВК, найвищий орган державної влади СРСР у період між з'їздами рад СРСР у 1922–1936

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління України**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1921

**Центральний державний архів громадських об'єднань України**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1929

**Центральний державний архів зарубіжної українки**, центральна державна архівна установа, діє з 2007

**Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1866

**Центральний державний електронний архів України**, центральна державна архівна установа, діє з 2007

**Центральний державний історичний архів України, м. Київ**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1852

**Центральний державний історичний архів України, м. Львів**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1939

**Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1932

**Центральний державний науково-технічний архів України**, центральна державна архівна установа, діє (під різними назвами) з 1969

**Центральний Калімантан**, провінція Індонезії

**Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу**, ЦК КПРС, найвищий партійний орган у проміжках між з'їздами КПРС

**Центральний комітет Комуністичної партії України**, ЦК КПУ, найвищий керівний колективний орган Комуністичної партії України у складі КПРС

**Центральний кут**, кут, вершина якого збігається з центром даного кола

**Центральний масив**, середньовисотні гори в центрі і на південному сході Франції

**Центральний союз декоративного мистецтва музею Лувр**, музеї в Парижі

**Центральний штаб партизанського руху**, орган оперативного командування радянським партизанським рухом у тилу німецьких військ у роки Другої світової війни

**Центральних місць теорія**, теорія, що пояснює сукупність принципів побудови мереж і зон впливу супідрядних населених пунктів

**Центральні Кордильєри**, гори, внутрішні хребти Анд у межах Колумбії, Перу і Болівії

**Центральні рівнини**, рівнина, розташована у внутрішніх районах Північної Америки (США і Канада)

**Центральноамериканський спільний ринок**, економічна організація країн Центральної Америки, що розвиваються

**Центральноафриканська Республіка**, ЦАР, держава в Центральній Африці

**Центральноєвропейська зона вільної торгівлі**, угода між країнами Південно-Східної Європи, що не є членами Європейського Союзу

**Центральноєвропейська ініціатива**, ЦЄІ, регіональне угруповання країн Центральної та Східної Європи

**Центральноєвропейський нафтогазоносний басейн**, нафтогазоносний басейн, розташований на території Латвії, Литви, Калінінградської області Росії, Польщі, Німеччини, Данії, Нідерландів і Великої Британії, а також в акваторіях Балтійського і Північного морів

**Центральночеський край**, адміністративно-територіальна одиниця Чехії

**Центрально-Якутська низовина**, низовина в середній і нижній течії Лени і в нижній течії її притоки Вілюя (Якутія)

**Центрархові**, сонячноокуневі (Centrarchidae), родина рибу ряду окунеподібних

**Центри дії атмосфери**, великі області атмосфери з переважанням антициклонів або циклонів

**Центри забарвлення**, дефекти кристалічної ґратки

**Центри люмінесценції**, дефекти кристалічної ґратки

**Центри походження (культурних рослин та одомашнених тварин)**, географічні центри походження генетичного різноманіття культурних рослин

**Центризм**, стан свідомості та діяльності політичних сил, що характеризується розсудливими діями нерадикального характеру

**Центрифуга**, пристрій (машина або прилад), що служить для розділення сипучих тіл або рідин різної питомої ваги та відділення рідин від твердих тіл

**Центріоль**, невелика органела, що входить до складу клітинного центру і приймає участь в утворенні веретена поділу під час розмноження клітин та утворенні війок та джгутиків

**Центроїд трикутника**, центральна точка трикутника

**Центролепідові** (Centrolepidaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку тонконоговцвітих

**Центролецитальні яйця**, яйця, у яких жовток рівномірно розташований по всій цитоплазмі

**Центромера**, ділянка хромосоми, якій властива специфічна нуклеотидна послідовність і структура, і яка відіграє важливу роль у процесі ділення клітинного ядра, бере участь у з'єднанні сестринських хроматид, кон'югації гомологічних хромосом і контролю експресії генів

**Центроплакусові** (Centroplocaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальпігієцвітих

**Центру і периферії теорія**, теорія опису просторових відносин між територіями (країнами і районами), що знаходяться на різних стадіях соціально-економічного розвитку

**Ценур**, різновид личинки стьожкових червів

**Цеоліти**, група мінералів, водні алюмосилікати кальцію і натрію з підкласу каркасних силікатів

**Цепеї** (Ceraea), рід наземних молосків родини геліцид

**Цепенков, Марко Костов** (1829–1920), фольклорист, етнограф, збирач македонського фольклору, Македонія

**Цепколенко, Кармела Семенівна** (1955), композитор, заслужений діяч мистецтв України (2006), лауреат міжнародних конкурсів, Україна

**Цепліс, Алвіл** (1897–1937), письменник, перекладач, автор творів про Україну, Латвія

**Цеппелін, Фердінанд** (1838–1917), конструктор дирижаблів, Німеччина

**Церар, Мирослав** (1963), прем'єр-міністр Словенії з 2014

**Цератозаври** (Ceratosauria), інфраряд тероподових динозаврів

**Цератофій багаторогий** (Ceratophyus polyceros), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-землеріпів, внесений до Червоної книги України

**Церафроніди** (Cerahronoidea), надродина наїзників, до якої входять найдрібніші представники класу комах

**Цереброзиди**, глікофінголіпіди, природні органічні сполуки

**Церевітінов, Федір Васильович** (1874–1947), хімік, Росія

**Церемоніал**, встановлений порядок проведення церемонії

**Церемонія**, обряд, урочиста процедура ритуального значення

**Церера**, у давньоримській міфології – богиня землеробства

**Церетелі, Акакій** (1840–1915), поет, основоположник нової грузинської літератури, Грузія

**Церетелі, Георгій Васильович** (1904–1973), сходознавець, академік АН СРСР (1968), Грузія

**Церетелі, Георгій Юхимович** (1842–1900), письменник, публіцист, один із організаторів літературної групи «Меоре-дасі», Грузія

**Церетелі, Григол** (1870–1938), філолог, один із основоположників папірології, член-кореспондент АН СРСР (1925), Росія – Грузія

**Церетелі, Зураб** (1934), живописець і скульптор, народний художник СРСР (1980), президент Російської АМ (з 1997), Грузія – Росія

**Церетелі, Іраклій** (1881–1959), політик, міністр Тимчасового уряду Росії (1917), Грузія – Росія – США

**Цереус** (Cereus), рід рослин родини кактусових

**Церіантарії** (Ceriantharia), ряд коралових поліпів підкласу шестипроменевих коралів

**Церій, Се**, хімічний елемент з Z=58

**Церкарія**, личинка гермафродитного покоління дигенетичних сисунів (Digenea), яка вільно плаває у воді

**Церква**, 1) об'єднання послідовників певного релігійного напрямку; 2) культова споруда у християн, яка має вівтар і приміщення для богослужіння; 3) храм

**Церква Божої Матері Перетворюваної**, неохристиянська конфесія

**Церква видима і невидима**, терміни для означення об'єднань віруючих

**Церква греко-католицька**, Українська греко-католицька церква або Українська католицька церква візантійського обряду, створена в Україні і Білорусі в результаті укладення Берестейської унії 1596

**Церква Єднання**, новітня релігійна течія, в якій поєднані елементи східних релігій і християнства

**Церква Ісуса Христа святих останніх днів**, нова християнська церква (заснована 1830 у США)

**Церква католицька**, одна з двох ортодоксальних християнських церков (поряд із православ'ям), найчисельніший напрям у християнстві

**Церква національна**, релігієзнавчий термін для означення звернення етносів до певних релігійних вірувань

**Церква Останнього Завіту**, релігійна течія (Росія)

**Церква тризрубна**, дерев'яна церква з трьох зрубів

**Церква фамільна**, родинний, невеликого розміру храм у маєтках української знаті (наприклад, церква Богдана Хмельницького у Суботові)

**Церква Христа**, християнські громади, які ставлять за мету відродження християнства у його первісному вигляді

**Церква-корабель**, церква, яка в плані поділяється на поздовжні нави (нефи), має план трохи видовженого прямокутника

**Церкви функція**, способи, форми, наслідки впливу церкви (релігійних організацій) на суспільство, певні суспільні групи, людину

**Церковні лади**, система монодичних ладів григоріанського хоралу

**Церковні обряди**, зовнішній вияв віри в Бога, поклоніння йому

**Церковність**, характерний для християнства спосіб релігійного буття

**Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії**, перший академічний церковний музей України, створений при Київській духовній академії у 1872

**Церковноприходська школа**, початкова школа в царській Росії при церковних парафіях

**Церковно-релігійне життя**, різнобічна діяльність церковних структур, що здійснюється, власне, через еkleзiальний характер їхнього функціонування, життя

**Церковнослов'янська мова**, давньослов'янська літературна мова

**Церковнослужитель**, у православ'ї – нижчий служитель церкви, який не має духовного сану і виконує допоміжні функції

**Церковський, Цанко** (1869–1926), письменник, громадський діяч, збірки віршів якого позначені впливом творчості Т. Шевченка, Болгарія

**Церкоспора** (Cercospora), рід грибів гіфоміцетів

**Цермело аксіома**, аксіома теорії множин

**ЦЕРН**, Європейський центр ядерних досліджень, науково-дослідний інститут в області фізики елементарних часток, м. Женева, Швейцарія

**Церніке, Фріц** (1888–1966), фізик, Нобелівська премія з фізики (1953), Нідерланди

**Цертелев, Микола** (1790–1869), фольклорист, дослідник української народної поезії, Грузія

**Церулоплазмін**, білок плазми крові, який містить мідь

**Церусит**, мінерал

**Церха, Фрідріх** (1926), музикант, композитор, диригент, премія Е. фон Сименса (2012), Австрія

**Церцеріс горбкуватий** (Cerceris tuberculata), вид комах ряду перетинчастокрилих родини рикух ос-крабронідів, внесений до Червоної книги України

**Церцидофілові**, багрянникові (Cercidiphyllaceae), родина квіткових рослин порядку ломикаменецевитих

**Церцис** (Cercis), рід рослин родини бобових

**Цесарки** (Numida), рід птахів родини цесаркових

**Цесаркові** (Numididae), родина птахів ряду куропо-дібних

**Цесарська, Емма Володимирівна** (1909–1990), акторка, заслужений артист РРФСР (1935), Україна – Росія

**Цесевич, Володимир Платонович** (1907–1983), астроном, член-кореспондент АН УРСР (1948), Україна

**Цесевич, Платон Іванович** (1879–1958), оперний та концертно-камерний співак (бас), народний артист РРФСР (1958), Україна – Росія

**Цесіонарій**, 1) особа, яка стає кредитором внаслідок передання їй права вимог; 2) правонаступник, якому передається право на операції з фінансовими цінностями або на власність; 3) страхова компанія, яка приймає ризик на перестрахування

**Цесія**, 1) уступка кредитором права вимагати гроші чи інші цінності на користь третьої особи; 2) передача території одній державі іншій за домовленістю між ними

**Цестоди**, стьожкові черви (Cestoda), клас безхребетних тварин типу плоских червів

**Цестодоподібні** (Cestadaria), клас плоских червів

**Цеткін, Клара** (1857–1933), німецький ліворадикальний політичний діяч, одна із засновниць компартії Німеччини, Німеччина – Росія

**Цетрарія** (Cetraria), рід лишайників родини пармелієвих

**Цетрарія степова**, целокаулон степовий, корнікулярія степова (Cetraria steppae), вид грибів родини пармелієвих, внесений до Червоної книги України

**Цефалізація**, процес збільшення маси головного мозку

**Цефалокариди** (Cephalocarida), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Цефалотові** (Cephalotaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку кvasеницевитих

**Цефей**, сузір'я Північної півкулі

**Цефеїди**, назва класу пульсуючих (змінних) зір (гігантів та надгігантів) спектральних класів F5-F8 (у максимумі блиску)

**Цефус Загайкевича** (Cephus zahaikewitshi), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-цефідів, внесений до Червоної книги України

**Цех**, основний виробничий підрозділ підприємства, фірми або компанії

**Цех поетів**, низка літературних угруповань, що діяли в Петербурзі на початку 20 ст. (1911–1914, 1916–1917, 1920–1923)

**Цехановецький, Григорій Матвійович** (1833–1898), економіст і статистик, автор праць з політекономії, Росія – Україна

**Цехановський, Михайло Михайлович** (1888–1965), художник і режисер анімаційного кіно, один із піонерів звукової мультиплікації, Україна – Росія

**Цехи ремісничі**, закриті корпоративні спілки ремісників 11–12 ст.

**Цехмістро, Іван Захарович** (1937), філософ, розробник теорії «реляційного холізму», Україна

**Цехновіцер, Марко Мойсійович** (1890–1945), мікробіолог, академік АМН СРСР (1944), Україна

**Цехові школи**, світські початкові загальноосвітні школи для дітей ремісників

**Цеце мухи** (Glossina), рід двокрилих комах, що переносять сонну хворобу

**Цешківський, Федір Олександрович** (1881–1924), анатом, розробник української анатомічної термінології, Україна

**Цешковський, Август** (1814–1894), філософ, економіст, автор «теорії дії», Польща

**Цзен-цзи** (505–435 до н. е.), філософ-конфуціанець, Китай

**Цзи Чань** (580 до н. е. – 522 до н. е.), державний діяч, легіст-практик, Китай

**Цзибо**, місто у Китаї, 4,1 млн мешканців

**Цзися академія**, китайська науково-філософська академія

**Цзілінь (місто)**, місто у Китаї, 1,2 млн мешканців

**Цзілінь (провінція)**, провінція Китаю

**Цзін тянь**, «колодязні поля», одна із основоположних конфуціанських утопічних концепцій соціально-економічного ладу

**Цзінань**, місто у Китаї, 2,3 млн мешканців

**Цзін-сюе**, канонознавство, узагальнена назва традиції коментування конфуціанських канонічних текстів

**Цзінту-цзун**, течія китайського буддизму

**Цзінь Юелінь** (1895–1984), філософ та логік, Китай

**Цзіся**, найвідоміша академія Стародавнього Китаю, заснована у 318 до н. е., діяла протягом 150 років

**Цзо чжуань**, «Коментар Цзо» – історична пам'ятка, конфуціанська канонічна книга

**Цзоу Кай** (1988), спортсмен (спортивна гімнастика), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (2008, 2012), Китай

**Цзоу Янь** (305 до н. е. – 240 до н. е.), філософ, представник школи інь-ян, Китай

**Цзун-мі** (780–841), 5-й патріарх буддійської школи хуаянь-цзун

**Цзюлун**, місто у Китаї, 2 млн мешканців

**Цзюцюань**, космодром у Китаї

**Цзючжайгоу**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ландшафтна та історична територія, Китай

**Цзялінцзян**, річка у Китаї, ліва притока Янцзи, 1119 км

**Цзянсі**, провінція Китаю

**Цзянсу**, провінція Китаю

**Цибіков, Гонбочжаб Цебекович** (1873–1930), етнограф, сходознавець (тибетолог і монголіст), буддолог, Росія

**Циблієв, Василь Васильович** (1954), космонавт, Росія

**Цибулеві** (Alliaceae), родина квіткових рослин порядку амарилісоцвітих

**Цибуленко, Віктор Сергійович** (1930–2013), спортсмен (легка атлетика), чемпіон Олімпійських ігор (1960), Україна

**Цибулина**, видозмінений пагін рослин

**Цибулько, Володимир Миколайович** (1964), поет, перекладач, есеїст України

**Цибульський, Збігнев** (1927–1967), актор, представник романтичної школи, Україна – Польща

**Цибуля** (Allium), рід трав'янистих рослин родини цибулевих, десять видів якого внесені до Червоної книги України

**Цибуля морська** (Urginea maritima), багаторічна цибулинка рослина родини холодкових

**Цибушенко, Марія Григорівна** (1872–1919), оперна співачка (колоратурне сопрано) і педагог, Україна – Росія

**Цивадзе, Аслан Юсупович** (1943), хімік, академік РАН (2003), Грузія – Росія

**Цивілізації глобальної декларація**, міжнародний документ 1-ї Всесвітньої конференції з проблем глобальної цивілізації (Сідней, 2001)

**Цивілізація**, 1) рівень суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури; 2) сучасна світова культура; 3) у культурно-історичній періодизації, прийнятій у науці

18–19 ст., третій ступінь суспільного розвитку, наступний за варварством

**Цивілізація західна**, сукупність культурних, політичних і економічних ознак, які об'єднують країни Західної Європи і виділяють їх на тлі інших держав світу

**Цивілізація середземноморська**, умовна назва для цивілізацій, що сформувалися у регіоні Середземного моря

**Цивіліографія**, соціально-філософська дисципліна, що ставить на меті осмислити феномен виникнення і становлення цивілізації як цілісності

**Цивілістика**, 1) галузь юридичної науки, предметом якої є норми цивільного права; 2) узагальнююче поняття, що вживається для визначення суспільних відносин цивільно-правового характеру

**Цивільна відповідальність**, одна з форм юридичної відповідальності, суть якої полягає у примусовому впливі на порушника цивільних прав і обов'язків

**Цивільна оборона**, 1) державна система органів управління, сил і засобів, що створюється для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій; 2) галузь науки

**Цивільна правосуб'єктність**, соціально-правова можливість суб'єкта бути учасником цивільних правовідносин

**Цивільна служба міжнародна**, сукупність відносин та діяльності осіб, які складають персонал міжнародних міжурядових організацій

**Цивільне населення**, особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях, включаючи тих осіб зі складу збройних сил, котрі склали зброю, а також тих, котрі перестали брати участь у воєнних діях через хворобу, поранення, затримання або з ін. причин

**Цивільне право**, галузь права, яка включає в себе норми права, що регулюють майнові та особисті немайнові правові суспільні відносини між рівноправними суб'єктами

**Цивільне процесуальне право**, 1) сукупність правових норм, що регулюють порядок розгляду і вирішення судом цивільних справ; 2) складова юридичної науки

**Цивільний захист**, система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів з метою запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій

**Цивільний кодекс України**, основний нормативно-правовий акт цивільного законодавства України

**Цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави**, комплекс передбачених законодавством України заходів, спрямованих на виконання функцій, покладених на Збройні Сили України

**Цивільний оборот**, форма цивільно-правового відображення економічного обігу, що опосередковується договірними та позадоговірними інститутами зобов'язального права

**Цивільний процес**, цивільне судочинство, врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження в цивільних справах

**Цивільний процес міжнародний**, сукупність процесуальних питань, пов'язаних із провадженням у спорах,



що виникають з правовідносин, ускладнених іноземним елементом

**Цивільний процесуальний кодекс**, кодифікований акт у галузі цивільного процесуального права, основне джерело процесуального права в Україні в цивільних справах та справах за позовам до суб'єктів владних повноважень

**Цивільно-військові відносини**, сукупність правових взаємовідносин між суспільством та складовими частинами Воєнної організації держави, які охоплюють політичні, фінансово-економічні, соціальні та інші процеси у сфері національної безпеки і оборони

**Цивільної оборони захисні споруди**, споруди, які призначені для захисту людей від дії факторів ураження надзвичайних ситуацій техногенного, природного, екологічного та воєнного характеру

**Цивільно-правова відповідальність за ядерну шкоду**, обов'язок оператора ядерної установки відшкодувати ядерну шкоду, заподіяну радіаційною аварією

**Циганов, Олексій Іванович** (1928), отоларинголог, Державна премія України у галузі науки і техніки (1977), Україна

**Цигиця, Олена Леонідівна** (1975), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Циглер, Карл Вальдемар** (1898–1973), хімік, Нобелівська премія з хімії (1963), Німеччина

**Циглер, Леопольд** (1881–1951), філософ-ідеаліст, представник філософії історії, Німеччина

**Цигульова, Оксана Миколаївна** (1973), спортсменка (стрибки на батуті), срібний призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (1996, 1999) та Європи (1993), Україна

**Ци-гун**, даоська психофізична система інтегрального тренування

**Цидильковський, Ісаак Михайлович** (1923–2001), фізик, академік РАН (1994), Україна – Росія

**Цикади півчі** (Cicadidae), родина комах ряду напівтвердокрилих

**Цикадові** (Cicadinea), підряд комах ряду рівнокрилих

**Цикл**, сукупність процесів, робіт, операцій, які утворюють закінчене коло протягом якого-небудь проміжку часу

**Цикл граничний**, крива, до якої наближається фазова траєкторія двовимірної динамічної системи при автоколиваннях

**Цикл розвитку**, у біології – послідовність стадій розвитку, через які проходить більшість видів у процесі онтогенезу

**Цикл технологічний**, сукупність провідних і другорядних процесів, від першого до завершального, результатом яких є певна продукція

**Цикламен коський**, цикламен Кузнецова (Cyclamen coum), вид судинних рослин родини первоцвітових, внесений до Червоної книги України

**Цикламен** (Cyclamen), рід багаторічних трав'янистих рослин родини первоцвітових

**Циклантові** (Cyclanthaceae), родина квіткових рослин порядку циклантоцвітих

**Циклантоцвіті** (Cyclanthales), порядок квіткових рослин

**Цикли термодинамічні**, замкнений круговий процес, який здійснює термодинамічна система

**Цикліофори** (Cycliophora), тип первинноротих тварин

**Циклічна група**, у математиці – група, яка може бути породжена одним з її елементів

**Циклічна квітка**, квітка, у якої всі частини (тичинки, пелюстки і т. п.) утворюють кола

**Циклічна підстановка**, підстановка, що переставляє елементи згідно певного порядку

**Циклічна теорія розвитку суспільства**, соціологічна концепція, згідно з якою розвиток суспільства періодично вичерпує свій потенціал і на певний час повертається до вихідної точки свого розвитку

**Циклічний вид спорту**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є повторюваність фаз рухів, що лежать в основі кожного циклу (легка атлетика, плавання, лижні гонки, ковзанярський спорт, всі види веслування, велосипедний спорт та ін.)

**Циклічний дефіцит**, дефіцит центрального бюджету, пов'язаний зі спадом ділової активності та скороченням податкових надходжень

**Циклічний епос**, група епічних творів, об'єднаних зображенням однієї історичної доби, головних персонажів, місця дії чи авторським задумом

**Циклічний прискорювач**, прискорювач заряджених частинок, в якому частинки багаторазово проходять крізь одні й ті самі прискорювачі

**Циклічні координати**, узагальнені координати механічної системи

**Циклічно збалансований бюджет**, збалансованість (рівновага) обсягу урядових витрат на товари та послуги і чистого обсягу податкових надходжень у межах економічного циклу

**Циклічності культур теорія**, теорія повторюваності культур (Ф. Ніцше, О. Шпенглер)

**Цикло...**, частина складних слів, що означає коло, кільце, цикл

**Циклоїда**, плоска крива, що її описує довільна точка кола, яке котиться без ковзання по прямій

**Циклоїдальний маятник**, маятник, який, здійснюючи коливання під силою тяжіння, описує дугу циклоїди

**Цикломорфоз**, сезонна зміна морфологічних форм

**Циклон**, 1) атмосферний вихор зі зниженим тиском в середині і циркуляцією повітря по спіралі; 2) у техніці – апарат, в якому газ (повітря) очищається від завислих твердих частинок під дією відцентрових сил

**Циклони тропічні**, тропічні урагани, атмосферні вихори значної інтенсивності і відносно малого діаметру, що виникають над океанами в тропічних широтах

**Циклонічні споруди**, пиловловлювачі (циклони) – обладнання для сухого очищення газів, що виділяються при різних технологічних процесах пов'язаних з сушкою випаленням, спалюванням палива, а також очищення аспіраційного повітря в різних галузях промисловості

**Циклопи** (Cyclopidae), родина веслоногих рачків

**Циклоспорові водорості** (Cyclosporophyceae), клас бурих водоростей

**Циклотрон**, резонансний циклічний прискорювач нерелятивістських важких заряджених частинок (протонів, іонів), в якому частки рухаються в постійному і однорідному магнітному полі, а для їх прискорення використовується височастотне електричне поле незмінної частоти

**Циклотронна частота**, гіромагнітна частота, циклічна частота обертання зарядженої частки

**Циклотронне випромінювання**, випромінювання електромагнітних хвиль частинками, що рухаються по колу

**Циклотронний резонанс**, явище поглинання чи відбиття електромагнітних хвиль

**Цикорій** (Cichorium), рід трав'янистих рослин родини складноцвітих

**Цикорій салатний** (Cichorium endivia), вид рослин родини айстрових

**Цикута** (Cicuta), рід рослин родини селерових

**Циліндр**, 1) тіло, обмежене замкненою циліндричною формою; 2) високий капелюх

**Циліндр гіперболічний**, поверхня другого порядку, направляючою для якої служить гіпербола

**Циліндр еліптичний**, поверхня другого порядку

**Циліндрична система координат**, тривимірна система координат

**Циліндрична хвиля**, хвиля, фронт якої є циліндричною поверхнею

**Циліндричні магнітні домени**, циліндричні ділянки перпендикулярно намагніченої плоскопаралельної платівки магнетика, напрям намагніченості яких паралельний їхнім твірним і протилежний напрямові намагніченості решти платівок

**Циліндричні функції**, загальна назва спеціальних функцій

**Циліндрійд**, лінійчата поверхня

**Цилінський, Гунар Альфредович** (Цілінскіс Гунарс Альфредас) (1931–1992), латиський актор, кінорежисер, сценарист, народний артист СРСР (1979), Латвія

**Цилле, Генріх** (1858–1929), графік, представник критичного реалізму, Німеччина

**Цимбал, Людмила Трохимівна** (1937–2012), вчений у галузі фізичної електроніки, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Цимбал, Тетяна Василівна** (1946), диктор, народний артист УРСР (1983), Україна

**Цимбала, Роман Євгенович** (1958–2010), оперний співак (тенор), заслужений артист України (2005), Україна – США

**Цимбали**, музичний інструмент

**Цимбаліст, Віктор Петрович** (1931–1998), актор, народний артист УРСР (1982), Україна

**Цимбалюк, Олександр Вікторович** (1976), оперний співак (бас), лауреат Міжнародного конкурсу ім. Чайковського (2007), Україна

**Цимбопегон** (Cymbopogon), рід рослин родини злакових

**Циммер, Ганс Флоріан** (1957), композитор, автор музики до кінофільмів та комп'ютерних ігор, «Оскар» (1995), Німеччина – США

**Циммерман, Еберхард Август Вільгельм фон** (1743–1815), географ, біолог, філософ, засновник зоогеографії, Німеччина

**Циммерман, Філіп** (1954), програміст, розробник алгоритму шифрування PGP, США

**Цимодоцеві** (Cymodoceaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Циналі**, отвори в стінах зрубу дерев'яної церкви

**Цингер, Микола Васильович** (1866–1923), ботанік, автор перших вітчизняних праць з біосистематики, Україна – Росія

**Цингерія Біберштейна** (Zingeria biebersteiniana), вид судинних рослин родини тонконогових (злакових), внесений до Червоної книги України

**Циндао**, місто у Китаї, 3,25 млн мешканців

**Циндрик, Людмила Мойсєївна** (1945–1995), українська і киргизька оперна та концертно-камерна співачка (колоратурне сопрано), заслужена артистка Киргизії, Україна

**Цинев, Євдоким Карпович** (1893–1977), оперний співак (бас), Україна

**Цинерарія** (Cineraria), рід рослин родини айстрових

**Цинізм**, нахабне, зневажливе, презирливе ставлення до норм моралі, загальноприйнятих норм поведінки

**Цинія** (Zinnia), рід рослин родини айстрових

**Цинк**, хімічний елемент, символ – Zn, атомний номер – 30

**Цинке, Ернст Карл Теодор** (1843–1928), хімік-органік, Німеччина

**Цинкернагель, Рольф Мартін** (1944), імунолог, Нобелівська премія у галузі фізіології та медицини (1996), Швейцарія

**Цинклідот водяний** (Cinclidotus aquaticus), вид мохоподібних родини потієвих, внесений до Червоної книги України

**Цинкова обманка**, мінерал, природний сульфід цинку

**Цинковий шпат**, мінерал класу карбонатів

**Цинкові руди**, природні мінеральні утворення, що містять цинк у кількостях достатніх для економічно доцільного вилучення

**Цинкографія**, фотомеханічний процес виготовлення кліше (ілюстраційних форм високого друку) шляхом фотографічного перенесення зображення на цинкову або іншу пластину

**Цинкування**, покриття поверхні залізних і сталевих виробів шаром цинку з метою захисту від атмосферної, підводної і підземної корозії

**Циннен, Жан-Антуан** (1827–1898), композитор і диригент, автор гімну Люксембурга, Німеччина – Люксембург

**Циноданти** (Cynodontia), вимерла група теріодонтів з ряду терапсид

**Цинченшань та Дуцзяньян**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, священна гора даосів та зрошувальна система, що діє з 3 ст. до н. е., міський округ Ченду, провінція Сичуань, Китай

**Ципола, Гізела Альбертівна** (1944), оперна співачка (сопрано), народна артистка СРСР (1988), Україна

**Ципфа закон**, лінгвостатистичний закон, згідно з яким відношення рангу слова в частотному словнику до частотності слова в мові становить постійну величину (константу):  $rf = c$ , де  $r$  – ранг слова в частотному словнику,  $f$  – частота слова,  $c$  – постійна величина

**Циранкевич, Юзеф** (1911–1989), прем'єр-міністр Польщі (1954–1970)

**Циріллові** (Cyrillaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку вересовцвітих

**Цирк (у географії)**, увігнута форма рельєфу в горах

**Цирк (у мистецтві)**, 1) вид мистецтва, який базується на демонстрації різноманітних здібностей людини; 2) у Стародавньому Римі – еліптична арена з трибунами; 3) кругла будівля з ареною та амфітеатром, призначена для циркових вистав

**Циркадні ритми**, циклічні коливання інтенсивності різних біологічних процесів, пов'язані зі зміною дня і ночі

**Циркель, Фердінанд** (1832–1912), геолог, петрограф, першим застосував кристалооптичний метод вивчення й діагностики гірських порід, Німеччина

**Циркон**, мінерал підгрупи острівних силікатів

**Цирконій**, хімічний елемент, символ – Zr, атомний номер – 40

**Циркуляр**, різновид інструктивного листа вищого органу, що видається як роз'яснення до раніше випущеного документа й розсилається певному колу підвідомчих установ

**Циркулятор**, пристрій для спрямованого передавання по черзі електромагнітної енергії з одного плеча в наступне і так далі

**Циркулятура квадрата**, побудова циркулем і лінійкою кола, що дорівнює даному квадрату

**Циркуляція**, кругообіг, круговий рух

**Циркуляція атмосфери**, загальна планетарна система повітряних течій над земною кулею

**Циркуляція атмосфери загальна**, система повітряних течій в атмосфері Землі

**Циркуляція атмосфери місцева**, локальна циркуляція, перенесення повітряних мас над порівняно невеликою територією або акваторією

**Циркуляція атмосферна**, система замкнутих течій повітряних мас в планетарному масштабі

**Циркуляція вектора**, криволінійний інтеграл векторної функції вздовж замкнутого контуру, розташованого на площині

**Циркуляція вод світового океану**, єдина взаємопов'язана система основних стійких течій океану

**Циркуляція швидкості**, кінематична характеристика руху рідини або газу

**Циркуль (інструмент)**, креслярський інструмент для накреслення кола і для вимірювання, відкладання і поділу відрізків

**Циркуль (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Циркумфлекс**, висхідно-низхідний тонічний наголос у грецькій і низхідний (низхідно-висхідний) тонічний наголос у слов'янських мовах

**Цироз печінки**, захворювання печінки, коли її функціонуюча тканина заміщується грубою волокнистою сполучною тканиною, яка нагадує шрами

**Цирцеастрові** (Circaceasteraceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку жовтецевоцвітих

**Цис...**, у хімії – префікс у назві одного з двох геометричних ізомерів хімічної сполуки

**Циспері канцебі**, Блакитні роги, літературне угруповання грузинських символістів, організоване у 1915 поетами Т. Табідзе, П. Яшвілі, В. Гаприндашвілі та К. Надірадзе

**Цисс, Григорій Іванович** (1869 –1934), живописець, портретист, Україна

**Циста**, неактивна (спляча) форма мікроорганізму, зокрема деяких бактерій та найпростіших

**Цистатоденома**, пухлина, яка виникає з клітин кисти у тканинах залоз

**Цистеїн**, одна з амінокислот, L-ізомер якої входить до складу білків

**Цистеріанці**, члени католицького ордену, заснованого у 1098 у Франції

**Цистерна**, 1) закрыта місткість (споруда), в якій зберігають або перевозять рідини, зріджені гази, сипкі матеріали; 2) вагон, автомашина у вигляді циліндричного резервуара для перевезення рідких чи сипких матеріалів

**Цистин**, некодована амінокислота, що являє собою продукт окисної димеризації цистеїну

**Цистит**, запалення сечового міхура

**Цистицерк**, личинка стьожкових черв'як (цестод). Паразит у організмі тварин і людини, спричинюючи цистицеркоз

**Цистозейра** (Cystoseira), рід бурих водоростей

**Цистоїдеї**, група вимерлих морських безхребетних типу голкошкірих

**Цистоліт**, специфічне внутрішньоклітинне мінеральне утворення у рослин

**Цис-транс-тест**, генетичний метод аналізу

**Цистрон**, ділянка хромосоми, що відповідає локусу

**Цитадель**, 1) укріплена і пристосована до самостійної оборони частина міста або фортеці, що домінує над населеним пунктом і його околицями; 2) фортечна споруда, використана як в'язниця; 3) (переносн.) головний опорний пункт, твердиня, оплот

**Цитата**, порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору

**Цитидин**, нуклеозид, компонент РНК

**Цитінові** (Cytinaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку мальвовцвітих

**Цито..., цит...,** перша частина складних слів, що відповідає за значенням слову «клітина»

**Цитович, Микола Мартинович** (1861–1919), правознавець, економіст, ректор Університету Св. Володимира (1905–1917), Україна

**Цитогенетика**, розділ медичної генетики, який вивчає будову хромосом людини з метою виявлення хромосомних аберацій

**Цитозин**, одна з п'яти основних азотистих основ

**Цитозоль**, внутрішньоклітинна рідина

**Цитокінез**, поділ цитоплазми клітини

**Цитокініни**, клас рослинних гормонів, які стимулюють поділ клітин та їх диференціацію

**Цитоліз**, процес руйнації клітин еукаріот

**Цитолізенини, цитотоксини**, антитіла, які викликають цитоліз

**Цитологія**, розділ біології, що вивчає структурно-функціональну організацію прокариотичних та еукаріотичних клітин

**Цитоплазма**, частина клітини, її внутрішній напіврідкий вміст без ядра

**Цитоплазматична спадковість**, спадкова передача генів, що знаходяться в ДНК цитоплазматичних органелів або цитоплазми

**Цитоплазматична стерильність**, генетичне явище

**Цитопласт**, обмежена мембраною ділянка цитоплазми без ядра, що виникла при фрагментації ізольованого протопласта

**Цитоскелет**, цитоплазматичні білкові структури, що підтримують форму тваринної клітини

**Цитотехнології**, біотехнологічні маніпуляції з клітинами

**Цитотоксини**, специфічні антитіла білкової природи

**Цитохімія**, розділ цитології

**Цитохроми**, маленькі мембранні гемопротеїни, що залучені в процес електронного транспорту через мембрани

**Цитохромоксидази**, ферменти класу оксидоредуктаз

**Цитра**, музичний інструмент

**Цитрон** (*Citrus medica*), вид вічнозелених рослин роду цитрусових родини рутових

**Цитрулін**, природна амінокислота

**Цитрус** (*Citrus*), рід вічнозелених рослин родини рутових

**Цитрусові** (Citroideae), підродина квіткових рослин порядку рутоцвітих

**Циттель, Карл Альфред фон** (1839–1904), геолог і палеонтолог, член Петербурзької АН (1896), Німеччина

**Цифра (математика)**, умовний знак для позначення чисел

**Цифри значущі**, всі цифри наближеного числа в його десятковому зображенні, відмінні від нуля, та нулі, якщо вони є між значущими

**Цифри римські**, цифри, що використовувалися давніми римлянами у своїй непозиційній системі числення

**Цифрова карта**, цифрова модель топографічної, тематичної або спеціальної карти

**Цифрова модель місцевості**, записані у цифровій формі планові координати, висоти, обриси, назви і деякі кількісні та якісні характеристики об'єктів місцевості

**Цифромодернізм**, пост-постмодернізм, сучасний напрям розвитку політичної теорії, філософії, культури, що спрямований на подолання постмодерністської методології

**Цих, Володимир Францович** (1805–1837), історик, ректор Університету Св. Володимира (1835–1837), Україна

**Цихласоми** (Cichlasoma), рід риб родини циклових

**Цицero**, друкарський шрифт розміром 12 пунктів (4,51 мм)

**Цицикар**, місто у Китаї, 6 млн мешканців

**Цицин, Микола Васильович** (1898–1980), ботанік, генетик і селекціонер, академік АН СРСР (1939), Росія

**Цицурин, Федір Степанович** (1814–1895), лікар, перший київський професор-терапевт, засновник медичної бібліотеки при Київському університеті, Україна

**Цишинський, Якуб** (1856–1909), серболужицький письменник, громадський діяч, Німеччина

**Ці**, одна з основних категорій китайської філософії

**Ціанкобаломін**, вітамін B12

**Ціанобактерії** (Cyanobionta), підцарство (за іншою систематикою тип) прокариотичних організмів, що отримують необхідну їм енергію через фотосинтез

**Ціатеєві** (Cyatheaales), за класичною систематикою, порядок папоротеподібних рослин

**Ціатеєйні** (Cyatheaaceae), родина папоротеподібних рослин

**Ці-Байши** (1863–1957), живописець, майстер гошуа, Китай

**Цівети** (Viverra), рід ссавців родини хижих

**Цівка**, одна з кісток ноги птахів, розташована між гомілкою і пальцями

**Цікавість**, позитивна емоція, вияв пізнавальних потреб людини

**Ціла раціональна функція**, многочлен алгебри

**Ціла функція**, функція, аналітична у всій площості комплексного змінного

**Ціла частина**, натуральне число

**Ціле**, поняття, що виражає завершену, стійку внутрішню зумовлену органічну єдність об'єкта, його відносну відокремленість від навколишнього середовища

**Ціле число**, число, у якого немає дробової частини

**Цілевказання**, повідомлення даних про характер, місце розташування та дії цілі

**Цілепокладання**, один із визначальних компонентів діяльності людини, що відзначається свідомим формуванням цілей, яким підпорядковані програма і вибір дій та створення засобів їх досягнення



**Цілепокладання (в історії)**, суттєва риса людської діяльності, що полягає в здатності досягнути взаємозв'язок між покладанням цілей, вибором засобів їх досягнення і можливими наслідками діяльності

**Цілераціональна дія**, поняття сучасної соціології, соціальної та практичної філософії, за якою ідеальний типу поведінки визначається свідомою орієнтацією на схему «мета – засіб – результат», що відтворює каузальні взаємозв'язки в природі

**Цілеспрямованість**, стан, пов'язаний з прагненням до мети

**Цілина**, цілинні землі, природний степ, покриті природною рослинністю землі, які не оброблялися століттями

**Цілих слів метод**, один з аналітичних методів навчання грамоти

**Цілі національні**, основні орієнтири узгодженої діяльності держави, суспільства і громадян, які уявляються досяжними у межах деякого інтервалу часу

**Цілісність**, внутрішня і зовнішня єдність, нерозривність загального рішення

**Цілісність світового господарства**, процес трансформації національних економічних систем в єдину інтернаціональну та глобальну економіку за активної участі наднаціональних органів

**Цілісність територіальна**, основоположний принцип міжнародного публічного права, згідно з яким територія будь-якої держави є недоторканою від посягань з боку інших держав шляхом застосування військової сили або загрози силою

**Цілісності кільце**, поняття абстрактної алгебри

**Цілком упорядкована множина**, лінійна впорядкована множина, в якій для кожної непорожньої підмножини існує найменший елемент відповідно до заданого порядку

**Ціль**, ідеальний, наперед визначений результат людської діяльності, спрямований на перетворення дійсності відповідно до усвідомлених потреб людини

**Цільова функція**, математичне вираження мети оптимального управління складною системою, формалізоване у вигляді функціонала якості управління

**Цільове фінансування**, кошти, які виділяються для здійснення заходів цільового призначення

**Цін**, імператорська династія, що правила в Китаї у 1636–1912

**Цін лібералізація**, перехід від державного ціноутворення до системи вільних ринкових цін (ринкового ціноутворення)

**Цін ножиці**, розбіжність, розрив у цінах на окремі групи товарів на міжнародних ринках, в першу чергу на готові вироби, з одного боку, і на сировину та паливо – з іншого

**Ціна**, 1) грошове вираження вартості уречевленої в товарі праці окремих товаровиробників; 2) грошове вираження вартості, кількість грошей або інших товарів і послуг, що їх платять чи отримують за одиницю товару або послуги

**Ціна базисна**, початковий рівень ціни товару

**Ціна монополярна**, 1) ціна, яка встановлюється підприємцем, що займає монополярне становище на ринку, і призводить до обмеження конкуренції і порушення прав споживача; 2) ціна, яка встановлюється монополіями, що контролюють певний ринок, для одержання максимального прибутку

**Ціна оптова**, ціна, за якою промислові організації реалізують свою продукцію безпосередньо або через оптовозбутові організації іншим підприємствам, фірмам і компаніям великими партіями

**Ціна шлюзова**, спеціальна ціна, що застосовується в ЄС до яєць, свинини та м'яса птиці (імпорт до ЄС цих продуктів підлягає стягненню мита, з метою підвищення ціни на них до рівня шлюзової ціни)

**Цінги-де-Бемараха**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природний резерват, Мадагаскар

**Ціндао**, місто у Китаї, 1,9 млн мешканців

**Ціни заготівельні**, ціни, за якими в СРСР до 1958 держава оплачувала сільськогосподарську продукцію колгоспів

**Ціни зовнішньоекономічні**, ціни, за якими здійснюються розрахунки із закордонними партнерами при імпорті (імпортні) та експорті (експортні) товарів або при продажу їх всередині країни іноземним покупцям за ВКВ

**Ціннеманн, Фред** (1907–1997), кінорежисер, лауреат Каннського (1953), Берлінського (1986) та Венеційського (1957) МКФ, «Оскар» (1952, 1954, 1967), Австрія – США – Велика Британія

**Цінних паперів курс**, 1) ціна (ринкова, біржова), за якою продаються (купуються) акції, облігації та інші цінні папери; 2) відношення тотожної ринкової ціни акції, облігації до її номінальної вартості

**Цінні папери**, документи, які засвідчують зобов'язальні відносини між особою, яка їх видала, та особою, яка є їхнім власником

**Цінніснараціональна дія**, поняття сучасної соціології, соціальної та практичної філософії для визначення ідеального типу поведінки

**Цінність**, значимість, яку люди надають речам, явищам і яка складає основу ставлення до них (вибору, надання переваги тощо)

**Цінностей теорія** (аксіологія), філософське вчення про природу цінностей, їх місце і взаємозв'язки в реальності та структурі ціннісного світу людини

**Цінності**, 1) загальні етичні принципи, відповідно до яких люди себе поведуть або мають поводити; те, що є винятково важливим як соціальна реальність і (або) соціальна бажаність 2) інструментальні цінності – те, що є важливим для реалізації етичних принципів

**Цінності духовні**, нематеріальні цінності віри й етики

**Цінності європейські**, основні, найзначніші засади, на яких засновані європейські суспільства

**Цінності культурні**, загальнозначущі принципи, що становлять основу даної культури, відіграють конститутивну роль щодо неї і визначають спрямованість діяльності її представників, мотивацію їхніх учинків

**Цінності моральні**, осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні їм норми поведінки (мудрість, мужність, толерантність, вірність, правдивість, щирість та ін.)

**Цінності національні**, притаманна нації матеріальна, інтелектуальна і духовна власність та досягнення, що складають основу її матеріального і морального існування та розвитку

**Цінності політичні**, сукупність ідей, уявлень і відповідних соціопсихологічних утворень (настанов, орієнтацій, переживань, стереотипів), що визначають цілеспрямованість, стратегію й тактику політичної діяльності

**Цінності релігійні**, сукупність ідей, норм поведінки, дій, з допомогою яких відбувається задоволення духовних потреб віруючого

**Ціноутворення**, процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури

**Цінтей-байян**, техніка китайського живопису

**Цінхай**, провінція Китаю

**Цінь Шихуанді мавзолей**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гробниця імператора Китаю Цінь Шихуана 3 ст. до н.е., місто Сіань, провінція Шеньсі, Китай

**Цінь Шіхуанді** (259–210 до н. е.), імператор Китаю у 246–210 до н. е.

**Цюлковський, Костянтин Едуардович** (1857–1935), вчений-теоретик, є одним із засновників ракетобудування та сучасної космонавтики, педагог, письменник, Росія

**Ціп**, конструкція, що складається з однакових жорстких деталей, званих ланками, рухливо з'єднаних послідовно

**Ціп'яки** (Taeniidae), родина стьожкових черв'яків

**Цісар**, поширена в Галичині назва імператора Австро-Угорщини

**Цісик, Квітка Володимирівна** (1953–1998), співачка, США – Україна

**Ціцікар**, місто у Китаї, 1,1 млн мешканців

**Цмин** (*Helichrysum*), рід рослин родини айстрових

**Цоділо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, район, де зосереджено наскельні зображення, створені 100 тис. років тому, Ботсвана

**Цоїзит**, мінерал підкласу острівних силікатів

**Цой, Віктор Робертович** (1962–1990), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, живописець, Росія

**Цокєв, Христо** (1847–1883), живописець, один із основоположників болгарського реалізму, Болгарія

**Цоколь**, 1) нижня частина зовнішньої стіни будівлі чи споруди; 2) постамент, підніжжя скульптури, колони тощо; 3) частина електричної лампи, яка служить для закріплення лампи в патроні і забезпечує контакт з електричним колом

**Цокольна тераса**, річкова, озерна або морська тераса, у основі якої цоколь з корінних порід

**Цокори** (*Myospalax*), рід гризунів родини хом'якових

**Цокорові** (*Myospalacidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Цолікаури**, грузинський технічний сорт винограду пізнього дозрівання

**Цольферайн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, індустріальний ландшафт з недіючою кам'яновугільною шахтою 1834–1986, м. Ессен, земля Північний Рейн – Вестфалія, Німеччина

**Цонев, Беньо** (1863–1926), філолог, дійсний член НТШ (1924), Болгарія

**Цонев, Коста Димитров** (1929–2012), актор, Болгарія

**Цорн, Андерс Леонард** (1860–1920), живописець-реаліст, графік і скульптор, Швеція

**Црнянський, Милош** (1893–1977), письменник, перекладач, Сербія

**Цугару**, протока між островами Хонсю і Хоккайдо (Японія)

**Цугухару Фудзіта** (1886–1968), живописець, представник паризької школи, Японія – Франція

**Цузе, Конрад** (1910–1995), інженер, розробник першого працюючого програмованого комп'ютера і першої мови програмування високого рівня, Німеччина

**Цуй, Деніел** (1939), фізик, Нобелівська премія з фізики (1998), Китай – США

**Цуканова, Марія Михайлівна** (1905–1998), письменниця, Україна – США

**Цукерберг, Марк Еліот** (1984), програміст та підприємець, розробник соціальної мережі «Фейсбук», США

**Цукерки**, кондитерські вироби

**Цукеркове дерево**, дерево родини крушинових

**Цуккальмальо, Вінценц Якоб фон** (1803–1869), письменник, поет і драматург, Німеччина

**Цукмайєр, Карл** (1896–1977), письменник, драматург, розвивав традиції народного театру, Німеччина

**Цукор**, високопоживний харчовий продукт, одержуваний головним чином з цукрового буряку або цукрової тростини

**Цукор молочний**, лактоза, вуглевод групи дисахаридів, складається із залишків молекул глюкози й галактози

**Цукри**, моно- і олігосахариди

**Цукрів інверсія**, розщеплення складних цукрів на прості під дією кислот; супроводиться зміною напрямку обертання плоскості поляризованого світла

**Цукрова тростина** (*Saccharum*), рід рослин родини злакових

**Цукровий буряк** (*Beta vulgaris saccharifera*), рослина, різновид буряка звичайного, сировина для цукрової промисловості

**Цунамі**, морські гравітаційні хвилі великої довжини, що виникають при підводних землетрусах

**Цуркан, Людмила Георгіївна** (1937), оперна співачка (сопрано), педагог, заслужений діяч мистецтв України (1997), Україна

**Цурковський, Ярослав Іванович** (1904–1995), психолог, громадський діяч, літератор, засновник теорії контролю, Україна

**Цусіма**, острів у Японському морі, належить Японії

**Цусімска битва 1905**, останній і визначальний бій на морі у російсько-японській війні 1904–1905 біля о. Цусіма 27–28.05.1905

**Цутухіль**, одна з груп майя на території Гватемали в період Середньовіччя та Раннього Нового часу

**Цхінвал**, місто у Грузії, адміністративний центр Північної Осетії, 29 тис. мешканців

**Цьотка** (1876–1916), поетеса, Білорусь

**Цюй Цюбо** (1899–1935), політик, публіцист, письменник, критик, генеральний секретар ЦК Комуністичної партії Китаю (1927–1928 та 1930–1931), Китай

**Цюй Юань** (340 до н. е. – 278 до н. е.), перший відомий китайський поет-лірик, Китай

**Цюпа, Іван Антонович** (1911–2004), прозаїк, публіцист, Національна премія України ім. Шевченка (1985), Україна

**Цюріх**, місто у Швейцарії, адміністративний центр кантону Цюріх, 391 тис. мешканців

**Цюріхське озеро**, озеро в Швейцарії, біля підніжжя Альп; на висоті 409 метрів над рівнем моря, 88,66 км<sup>2</sup>

**Цюрупа, Олександр Дмитрович** (1870–1928), політик, нарком продовольства РРФСР (1918–1921), голова Держплану СРСР (1923–1925), Україна – Росія

**Цюрупинськ**, див. м. Олешки

**Цюрупинський район**, див. Олешківський р-н

**Цюцюра-Мандзевата, Надія Григорівна** (1916–2000), музикант, хормейстер, педагог, Сибірської капели бандуристів, США – Україна

**Цямрини**, цямриння, 1) колодазні залізобетонні кільця, якими формуються стінки отвору колодязя; 2) кам'яне або дерев'яне (з колод, дощок) кріплення для стінок колодязя

**Цянь Де-хун** (1497–1574), філософ-неоконфуціанець, Китай

**Цянь Му** (1895–1990), історик, представник нового конфуціанства, Китай

## Ч

**Ч**, двадцять восьма буква українського алфавіту

**Чаадаєв, Петро Якович** (1794–1856), філософ-ідеаліст, Росія

**Чабай, Віктор Петрович** (1962), археолог, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Чабаненко, Іван Іванович** (1900–1972), режисер, актор і педагог, ректор Київського інституту театрального мистецтва (1937–1945 та 1961–1965), Україна

**Чабани**, селище міського типу Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

**Чабанівський, Михайло Іванович** (1910–1973), письменник, Україна

**Чабер** (*Satureja*), рід рослин родини глухокропивових

**Чавдар, Єлизавета Іванівна** (1925–1989), оперна співачка (колоратурне сопрано), народний артист СРСР (1952), Україна

**Чавдаров, Сава Христофорович** (1862–1962), педагог, директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (1944–1956), член-кореспондент АПН Росії (1947), Росія – Україна

**Чавес, Уго** (1954–2013), президент Венесуели (1999–2013)

**Чавича** (*Oncorhynchus tshawytscha*), риба роду тихоокеанських лососів

**Чавін**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс індіанської цивілізації Південної Америки доколумбового періоду, Перу

**Чавун**, сплав заліза з вуглецем (2%)

**Чавчавадзе, Ілля** (1837–1907), письменник та політик, основоположник реалістичної школи в грузинській літературі, ідеолог відродження грузинської державності, Грузія

**Чавчавадзе, Олександр** (1786–1846), поет, генерал-лейтенант російської армії, зачинатель грузинського романтизму, Грузія – Росія

**Чавчавадзе-Дадіані, Катерина** (1816–1882), правителька Мегрелії (1853–1866), Грузія

**Чага**, неплідна форма базидіального гриба трутовика скошеного (*Inonotus obliquus*), використовується в медицині

**Чагани**, мис на Керченському півострові на узбережжі Азовського моря

**Чагарники**, одна з життєвих форм рослин

**Чагатайська мова**, мова карлукської групи тюркської мовної сім'ї

**Чагга**, джагга, народ групи банту на північному сході Танзанії

**Чаговець, Василь Юрійович** (1873–1941), фізіолог, один із основоположників електрофізіології, академік АН УРСР (1939), Україна

**Чаговець, Всеволод Андрійович** (1877–1950), театрознавець, журналіст, Україна

**Чаговець, Ростислав Всеволодович** (1904–1982), біохімік, академік АН УРСР (1967), Україна

**Чад (держава)**, держава у Центральній Африці

**Чад (озеро)**, озеро у Чаді, Камеруні, Нігері та Нігерії, 1350 км<sup>2</sup>

**Чадантроп**, викопний примат, кістки якого були знайдені в Республіці Чад

**Чадра**, різновидність покривала, яке, згідно з вимогами шариату, повинні носити жінки-мусульманки

**Чадські мови**, гілка афразійських мов

**Часфські, Педді** (1923–1981), сценарист, драматург, письменник, США

**Часцвіті** (Theales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин, який сучасна систематика поділяє на три порядки: мальвоцвіті, вересоцвіті і мальпігієцвіті

**Чазов, Євген Іванович** (1929), кардіолог, начальник 4-го Головного управління при Міністерстві охорони здоров'я СРСР («кремлівська лікарня») у 1967–1986, академік АН СРСР (1979), Росія

**Чай (напій)**, напій, що отримується заварюванням, варінням або настоюванням листа чайного куща. У розширеному сенсі – будь-який листяний або трав'яний настій

**Чай**, чайний кущ, камелія китайська (*Camellia sinensis*), вид рослин родини чайних, вічнозелений кущ роду камелій

**Чайка** (*Vanellus vanellus*), вид птахів родини сивкових, вид фауни України

**Чайка (судно)**, вітрильне судно козаків

**Чайка білохвоста** (*Vanellolochettusia leucura*), вид птахів родини сивкових, вид фауни України

**Чайка, Андроник Архипович** (1881–1968), уролог, засновник української урології, Україна

**Чайка, Яків Ілліч** (1918–1995), кераміст і скульптор, народний художник УРСР (1968), Україна

**Чайки білохвості** (*Vanellolochettusia*), рід птахів родини сивкових

**Чайкін, Всеволод Костянтинович** (1935–1996), актор, народний артист УРСР (1981), Україна

**Чайковицький**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Самбірський р-н Львівської обл.

**Чайковський, Андрій Якович** (1857–1935), письменник, прозаїк, Україна

**Чайковський, Микола Андрійович** (1887–1970), математик, дійсний член НТШ (1913), Україна

**Чайковський, Михайло Станіславович** (1804–1886), політик і письменник, належав до української школи у польській літературі, Україна – Польща

**Чайковський, Петро Ілліч** (1840–1893), композитор, класик світової музики, Росія – Україна

**Чайковського і фон Мекк музей**, музейний заклад на базі колишнього помешкання Н. Ф. фон Мекк у смт Браїлів Вінницької обл.

**Чайлахян, Михайло Христофорович** (1902–1991), фізіолог рослин, творець гормональної теорії розвитку рослин, академік АН СРСР (1968), Вірменія – Росія

**Чайна церемонія**, перетворений на ритуал процес заварювання чаю і чаювання, поширений в азійських країнах

**Чайне дерево** (*Malaleuca leucodendron*), рід рослин родини миртових

**Чайний гриб**, зооглея, яка являє собою результат симбіозу оцтовокислих бактерій роду *Acetobacter* і дріжджів

**Чайні**, чаєві (Theaceae), родина квіткових рослин порядку часцевітих

**Чайот** (*Sechium*), рід рослин з родини гарбузових

**Чайтан'я Махапрабгу**, в індуїзмі – одна з аватар Крішні, передвіщена у Ведах

**Чайт'я**, тип скельного буддійського храму в Індії

**Чаклун**, обов'язковий персонаж і суб'єкт духовно-практичного життя суспільства з міфологічним світоглядом

**Чаклунство**, сукупність дій, пов'язаних з вірою в здатність окремих осіб (чаклунів) впливати надприродним чином на явища природи і долю людей, відвертати або накликати біду, передбачати майбутнє

**Чакло (парк)**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, національний історичний парк, археологічний комплекс 9–13 ст. у штаті Нью-Мексико, США

**Чакло (провінція)**, провінція Аргентини

**Чакловський, Олександр Борисович** (1913–1994), письменник, журналіст, Державна премія СРСР (1950, 1983), Ленінська премія (1978), Росія

**Чакон**, інструментальна п'єса, популярна в епоху бароко

**Чакри**, у східних духовних практиках – точки концентрації енергії в тілі людини

**Чалєєва, Олександра Павлівна** (1879–1949), оперна співачка (меццо-сопрано), виконавиця українських романсів, Україна – Росія

**Чалий, Богдан Осипович** (1924–2008), письменник, автор книжок для дітей, Україна

**Чалий, Микола Тихонович** (1903–1980), оперний співак (бас), Україна – США

**Чалий, Михайло Корнійович** (1816–1907), педагог, культурно-освітній діяч, біограф Т. Г. Шевченка, Україна

**Чалий, Сава Іванович** (?–1741), козацький полковник, один з ватажків гайдамаків, Україна

**Чалма**, чоловічий головний убір, поширений серед мусульман; тканина, що обгортається навколо тубетейки, фески, рідше – просто навколо голови

**Чалфі, Мартін** (1947), нейробіолог, Нобелівська премія з хімії (2008), США

**Чальчіутлікуе**, у міфології ацтеків – богиня прісної води, озер, морів і річок

**Чамалінська мова**, мова аваро-андійської підгрупи аваро-андо-цезької групи нахсько-дагестанської гілки кавказької мовної сім'ї

**Чамата, Павло Романович** (1898–1969), психолог і педагог, засновник наукової школи з проблем самосвідомості, Україна

**Чамічян, Джакомо Луїджі** (1857–1922), фотохімік, творець перших прототипів сонячних батарей, Італія

**Чампанер-Павагадх**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний парк 8–16 ст., штат Гуджарат, Індія

**Чамполі, Доменіко** (1855–1929), письменник, перекладач творів українських письменників, дослідник українського фольклору, Італія

**Чан**, 1) металева або дерев'яна посудина дуже великих розмірів; 2) залізобетонний або ж цегляний резервуар прямокутної форми

**Чан Кайші** (1887–1975), політик та воєначальник, лідер Гоміньдану, президент Китайської Республіки (1946–1975), Китай



**Чан Си** (1932–1984), політик, прем'єр-міністр Камбоджі (1981–1984)

**Чанак'я** (бл. 340–275 до н. е), відомий також під іменами Каутілья, Вішнугупта і Ватсьяна – брахман, культова фігура індійської історії, Індія

**Чанапата**, археологічна культура 6–1 ст. до н. е., існувала на території району Куско

**Чанган**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, ландшафтний комплекс, В'єтнам

**Чанг-Діас, Франклін Рамон** (1950), астронавт, США

**Чангон-Пханджон у храмі Хеїнса**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, споруда для зберігання повного зібрання буддистських текстів – Тріпітака Кореана у храмі Хеїнса, провінція Кьонсан-Намдо, Республіка Корея

**Чандей, Іван Михайлович** (1922–2005) письменник, Національна премія ім. Шевченка (1994)

**Чандігарх**, союзна територія Індії

**Чандракирти** (600–650), філософ, буддистський чернець, Індія

**Чандрасекар, Субраманьян** (1910–1995), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (1983), Пакистан – США

**Чанкай**, археологічна культура, що існувала 1200–1470 на центральному узбережжі Перу

**Чанов Віктор Вікторович** (1959), спортсмен (футбол), володар Кубка володарів кубків УЄФА (1986), срібний призер Чемпіонату Європи (1988), Україна

**Чан-Чан**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічна місцевість, руїни найбільшого міста Південної Америки доколумбового періоду, Перу

**Чанчунь**, місто у Китаї, 6,8 млн мешканців

**Чанша**, місто у Китаї, 3,6 млн мешканців

**Чань**, медитативне споглядання, школа китайського буддизму

**Чаопхрая**, річка в Таїланді, впадає до Південно-Китайського моря, 1200 км

**Чап, Франтішек** (1913–1972), кінорежисер, Гран-прі Каннського МКФ (1946), лауреат Венеційського МКФ (1941), Чехія

**Чапараль**, зарості багаторічних вічнозелених чагарників у Каліфорнії (Північна Америка)

**Чапек, Карел** (1890–1938), письменник, автор соціально-фантастичних творів, Чехія

**Чапкіс, Григорій Миколайович** (1930), танцюрист, хореограф, народний артист України (2010), Молдова – Україна

**Чаплеві** (Ardeidae), родина птахів ряду лелекоподібних, фауна України

**Чаплігін, Сергій Олексійович** (1869–1942), механік і математик, один із основоположників сучасної аеромеханіки, академік АН СРСР (1929), Росія

**ЧапLINE**, селище міського типу Васильківського р-ну Дніпропетровської обл.

**ЧапLINKA**, селище міського типу, адміністративний центр Чаплинського р-ну Херсонської обл.

**Чаплинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Херсонської обл.

**Чаплі** (Ardea), рід птахів родини чаплевих, фауна України

**Чаплі**, збірна група представників різних родів родини чаплевих

**Чаплін, Чарльз Спенсер** (1889–1977) актор і режисер, «Золотий лев» (1972), «Оскар» (1929, 1972, 1973), Велика Британія – США

**Чапля (заказник)**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.

**Чапля єгипетська** (Bubulcus ibis), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Чапля жовта** (Ardeola ralloides), вид птахів ряду лелекоподібних родини чаплевих, внесений до Червоної книги України

**Чапля руда** (Ardea purpurea), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Чапля сіра** (Ardea cinerea), вид птахів родини чаплевих, вид фауни України

**Чапмен, Джордж** (1559–1634), поет, перекладач, драматург, Велика Британія

**ЧапОЛОЧ** (Hierochloe), рід рослин родини злакових

**ЧапОЛОЧ пахуча**, зубрівка, турівка (Hierochloe odorata), рослина родини злакових, трава, яку використовують при виготовленні відомої настоянки

**Чаранго**, щипковий струнний музичний інструмент із сімейства лютневих

**Чарвака-локаята**, одна із неведичних філософських шкіл Стародавньої Індії, в основу якої покладено концепцію матеріалізму

**Чаргафф, Ервін** (1905–2002), хімік, біохімік, вперше одержав ДНК у чистому вигляді, Україна – США

**Чардаш**, традиційний народний угорський танець

**Чардинін, Петро Іванович** (1872–1934), актор та кінорежисер, зірка німого кінематографу, Росія – Україна

**Чаришніков, Юрій Іванович** (1947), живописець, графік, лауреат міжнародних конкурсів, Україна

**Чарівна гавань**, національний природний парк, природоохоронна територія на території Чорноморського р-ну АР Крим

**Чарльстон**, американський бальний танець

**Чарнецький, Степан Миколайович** (1881–1944), поет і театральний діяч, художній керівник театру товариства «Руська бесіда» у Львові, Україна

**Чарнецький, Стефан** (1599–1665), політик та воєначальник, гетьман польний Речі Посполитої (1665), воєвода руський (1657–1664) та київський (1664–1665), Польща

**Чарнокіт**, магматична гірська порода

**Чартер**, 1) грамота, хартія; 2) договір морського перевезення вантажів; 3) спеціальний рейс транспортного засобу, що виконується поза графіком

**Чарти**, графіки та діаграми, застосовувані для обліку та прогнозування цін на ринках, побудовані з використанням графічних символів

**Чартизм (економіка)**, 1) метод технічного аналізу ринкової кон'юнктури на основі чартів – детальних графіків і комплексного уявлення про повторюваність «рисунок» руху цін; 2) метод інвестиційного аналізу і прогнозування обігу цінних паперів і товарів.

**Чартизм (історія)**, перший масовий політично оформлений революційний рух пролетаріату у Великобританії в 1830–1850-х, спрямований на демократизацію політичного й соціально-економічного устрою

**Чарторийський, Адам Єжи** (1770–1861), політик, міністр закордонних справ Російської імперії (1804–1806), голова польського національного уряду під час Польського антиросійського повстання 1830–1831, Польща – Росія – Франція

**Чарторийських музей**, один із найдавніших музеїв у Польщі, знаходиться у Кракові, діє з 1878

**Чарунка**, 1) заглиблення, комірка; 2) обмежена стінками чашечка у бджолиному стільнику; 3) отвір у сітці; 4) осередок (організації); 5) елемент пам'яті в ЕОМ

**Чарушин, Микита Євгенович** (1934–2000), графік, майстер анімалізму, Росія

**Час**, категорія, що позначає притаманну матерії, окремим її речам і проявам, а також духовним явищам і внутрішнім станам людини, зміну, що характеризується послідовністю, тривалістю, інтенсивністю

**Час абераційний**, час, за який світло від природних чи штучних небесних об'єктів доходить до спостерігача

**Час астрономічний**, середній гринвіцький час GMT (GMAT), яким користувались до 1 січня 1925 року, до моменту введення всесвітнього часу

**Час атомний**, система відліку часу, в якій одиничний інтервал часу визначається за допомогою електромагнітних коливань, що випромінюються (або що поглинаються) атомами (або молекулами) деяких речовин

**Час відносний**, дієслівна форма часу, яка співвідноситься не з моментом мовлення, а залежить від часових форм інших дієслів у реченні

**Час всесвітній**, шкала часу, яка ґрунтується на вимірюванні годинного кута середнього Сонця відносно гринвіцького меридіана

**Час давноминулий**, плюсквамперфект, особлива форма минулого часу дієслів, означає першу дію, яка передувала іншій минулій дії або кільком минулим діям

**Час декретний**, система обрахунку часу, що діяла в СРСР (поясний час + 1 година)

**Час дієслова**, граматична категорія, що співвідносить дію або стан з моментом мовлення

**Час літній**, місцевий час, який встановлюється на певній території на літній період року

**Час осьовий**, період появи раціональної філософії та етично орієнтованих релігій в історії людства

**Час психологічний**, суб'єктивний відповідник астрономічного часу

**Час реакції**, час від початку подачі сигналу до реакції організму

**Час реверберації**, час зменшення інтенсивності звуку в 106 разів або його тиску в 103 разів після випромінювання джерелом

**Час робочий**, установлений законодавством відрізок календарного часу, протягом якого працівник повинен виконувати трудові обов'язки

**Час соціальний**, фундаментальна форма соціально-історичного існування людей і умова їх діяльності, що має такі метричні характеристики часу як тривалість, послідовність, повторюваність, ритм тощо

**Час теперішній**, форма дієслова, яка позначає дію (стан), що збігається з моментом мовлення

**Часів Яр**, місто Донецької обл.

**Чаславська, Віра** (1942), спортсменка (спортивна гімнастика), 7-разовий чемпіон (1964, 1968) та 4-разовий срібний призер (1960, 1964, 1968) Олімпійських ігор, 4-разовий чемпіон світу (1962, 1966), 11-разовий чемпіон Європи (1959, 1965, 1967), Чехія

**Часник** (*Allium sativum*), дворічна рослина родини амарилісових

**Часниківський**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Смільчинський р-н Житомирської обл.

**Часничник** (*Alliaria*), рід рослин родини капустяних

**Часничник** (*Marasmius*), рід грибів флори України

**Часничницеві**, земляні жабки, жаби-землянки (*Pelobatidae*), родина земноводних тварин ряду безхвостих амфібій, фауна України

**Часничниця звичайна**, земляна жабка, землянка (*Pelobates fuscus*), земноводна тварина родини часничницевих

**Часових рядів аналіз**, сукупність математико-статистичних методів аналізу, призначених для виявлення структури часових рядів і для їх прогнозування

**Часовоярське родовище вогнетривких глин**, знаходиться в Артемівському р-ні Донецької обл., 50 км<sup>2</sup>

**Часопис**, періодичне видання

**Часопростір**, взаємозв'язки часу й простору в художньому тексті

**Часослов**, церковна книга, що містить псалми, молитви, пісні та інші тексти для щоденних богослужінь (крім текстів літургії)

**Частина**, вираження органічного складника цілого, що містить у собі індивідуальні властивості, а також цілого, до якого він належить

**Частина світу**, географічний регіон, до якого належать материки, їхні значні частини із прилеглими островами частин світу

**Частини мови**, граматичні класи слів, які мають спільні ознаки: семантичну, морфологічну, синтаксичну

**Частини мови самостійні**, частини мови, що можуть бути членами речення

**Частинки тотожні**, частинки, які принципово не можуть бути розпізнані й відрізані одна від одної. До таких частинок відносяться елементарні частинки (електрони,

нейтрони і т. д.), а також складові мікрочастинки, такі як атоми і молекули

**Частинна похідна**, часткова похідна, похідна по одній із змінних

**Частинний інтеграл**, інтеграл, який виділяється із загального

**Частинний розв'язок**, розв'язок, який виділяється із загального

**Частівки**, коротенькі римовані пісні, найпоширеніший вид народнопісенної творчості

**Частій, Микола Андрійович** (1905–1962), оперний співак (бас), народний артист УРСР (1941), Україна

**Частка відділення**, число, що складається з однієї або кількох частин

**Частка неповна**, ціла частина відношення двох цілих чисел

**Частки**, клас неповнозначних слів, які служать для утворення форми способу або надають додаткових смислових, модально-вольових чи емоційно-експресивних відтінків реченню або окремим його членам

**Частково упорядкована множина**, множина із заданим на ній рефлексивним, антисиметричним та транзитивним бінарним відношенням

**Частково-заперечне речення**, речення, у якому заперечення відноситься не до присудка, а до інших членів речення, і таким чином служить для заперечення тільки окремих ознак, тих чи інших явищ і подій

**Частота**, фізична величина, що дорівнює кількості однакових подій за одиницю часу

**Частота антирезонансна**, частота, з якою відбуваються антирезонансні коливання

**Частота звукова низька**, частота, коливання якої знаходяться у діапазоні 16–18000 Гц

**Частота кадрів**, кількість проходження кадрів за секунду у кінозйомці (кінопроекції, на екрані телевізора)

**Частота коливань**, кількість коливань за одиницю часу або за  $2\pi$  одиниць часу

**Частота події**, відношення кількості появи якоїсь події в цій послідовності досліджень до загальної кількості дослідів

**Частоти надвисокі**, область частот електромагнітного випромінювання від 300 МГц до 300 ГГц, тобто дециметрові, сантиметрові й міліметрові хвилі

**Частотна модуляція**, зміна частоти коливань за заданим законом, повільна в порівнянні з періодом цих коливань

**Частотний словник**, тип словника, в якому наводиться частота вживання слів, словоформ чи словосполучень

**Частотомір**, вимірювальний прилад для визначення частоти періодичного процесу або частот гармонічних складових спектру сигналу

**Частуха** (Alisma), рід рослин родини частухових

**Частухові** (Alismataceae), родина квіткових рослин порядку частухоцвітих

**Частухоцвіті** (Alismatales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Чат**, програмний засіб, спеціально створений для спілкування в режимі реального часу

**Чатал-Хююк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, неолітичний комплекс поселення 7,5 тис. – 5,7 тис. до н. е., Туреччина

**Чатирдаг**, Шатро-гора, гірський масив у центральній частині Головного пасма Кримських гір

**Чатт, Джозеф** (1914–1994), хімік, Премія Вольфа з хімії (1981), Велика Британія

**Чаттерджи, Суніті Кумар** (1890–1977), філолог-сходознавець, Індія

**Чауда**, мис на південному заході Керченського півострова

**Чау-чау**, порода собак

**Чаушеску, Ніколає** (1918–1989), політичний лідер (з 1965) та президент Румунії (1974–1989)

**Чаффі, Роджер** (1935–1967), астронавт, США

**Чахівський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Шацький та Любомльський р-ни Волинської обл.

**Чахрухаулі**, давньгрузинська віршова форма, двадцяти-складний вірш із жіночими римами

**Чацький, Тадеуш** (1765–1813), публіцист, історик, громадський і державний діяч, бібліофіл, засновник Кременецького ліцею, Україна – Польща

**Чаша (посудина)**, посудина круглої форми, що характеризується широким верхом і вузьким низом

**Чаша (річка)**, річка в Сумській обл., ліва притока Сейму, 31 км

**Чаша (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі

**Чаша рефлекторна**, елемент несиметричної вібраторної антени, який виконує роль другої її половини

**Чашечка**, сукупність видозмінених листків (чашолистків)

**Чашолистки**, частина квітки, зовнішня частина оцвітини

**Чаянов, Олександр Васильович** (1888–1937), економіст, соціолог, соціальний антрополог, Росія

**Чвертко, Анатолій Іванович** (1914–1994), вчений у галузі механізації та автоматизації зварювальних процесів, начальник Дослідного конструкторсько-технологічного бюро Інституту електрозварювання ім. Патона НАН України протягом 1978–1994, Україна

**Че Гевара, Ернесто** (1928–1967), латиноамериканський революціонер, команданте Кубинської революції 1959, Аргентина – Куба – Болівія

**Чебан, Юрій Володимирович** (1986), спортсмен (веслування на каное), чемпіон (2012) та бронзовий призер (2008) Олімпійських ігор, чемпіон світу (2014), Україна

**Чебаненко, Іван Ілліч** (1925–2012), геолог, академік АН УРСР (1982), Україна

**Чебаник, Василь Якович** (1933), художник-графік, каліграф, член-кореспондент НАМ України (2013), Україна

**Чебачок амурський** (*Pseudorasbora parva*), риба родини коропових, вид фауни України

**Чебикін, Андрій Володимирович** (1946), художник-графік, академік НАМ України (1996), Національна премія України ім. Шевченка (2007), Україна

**Чебишев, Пафнутій Львович** (1821–1894), математик і механік, засновник петербурзької математичної наукової школи, академік Петербурзької АН (1856) та ще 24-х наукових академій, Росія

**Чебишова многочлени**, послідовність поліномів

**Чебишова нерівність**, результат теорії ймовірностей

**Чебоксари**, місто у Росії, адміністративний центр Чуваської Республіки, 480 тис. мешканців

**Чеботарьов, Дмитро Федорович** (1908–2005), геронтолог, академік АН України (1992) та АМН СРСР (1966), Україна

**Чеботарьов, Микола Григорович** (1894–1947), математик, алгебраїст, член-кореспондент АН СРСР (1929), Україна – Росія

**Чебрець**, чабрець, чабрик (*Thymus*), рід рослин родини глухо кропивових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Чебриков, Віктор Михайлович** (1923–1999), політик, представник спецслужб, голова КДБ СРСР (1982–1988), Україна – Росія

**Чева теорема**, класична теорема теорії трикутника

**Чегусова, Зоя Анатоліївна** (1953), мистецтвознавець, Національна премія ім. Шевченка (2006), Україна

**Чедвік, Джеймс** (1891–1974), фізик, Нобелівська премія з фізики (1935), Велика Британія

**Чеджу**, особлива автономна провінція Республіки Корея

**Чейз, Стюарт** (1888–1985), економіст, представник кейнсіанства, прихильник державно-монополістичного регулювання економіки на базі теорії «змішаної економіки», США

**Чейн, Ернст Боріс** (1906–1979), біохімік, відкривач пеніциліну, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1945), Німеччина – Велика Британія

**Чейні, Лон** (1883–1930), актор, зірка німого кінематографу, котрий прославився здатністю до невпізнання змінювати свою зовнішність, США

**Чек**, 1) складений за встановленою формою документ, який містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) кредитній установі сплатити певну суму грошей чекодержателеві; 2) талон каси, що стверджує сплату певної суми за товар або надання послуги

**Чек, Томас Роберт** (1947), біолог, Нобелівська премія з хімії (1989), США

**Чекани** (*Saxicola*), рід птахів родини мухоловкових, фауна України

**Чеканка**, вид художньої обробки металу

**Чекановський, Олександр Лаврентійович** (1833–1876), геолог, географ, дослідник Середнього Сибіру, Україна – Польща – Росія

**Чеканюк, Андрій Терентійович** (1906–1992), історик, член-кореспондент АН УРСР (1964), Україна

**Чекбокс**, елемент веб-інтерфейсу, який дозволяє сформувати запит за сукупністю тригерів, на відміну від радіокнопки, яка дозволяє сформувати запит лише за одним тригером

**Чекініола пластисцелідина** (*Cecchiniola platyscelidina*), вид комах ряду твердокрилих родини жуків-листодів, внесений до Червоної книги України

**Чекман, Іван Сергійович** (1936), фармаколог, член-кореспондент АН України (1991), Україна

**Чекмарьов, Олександр Петрович** (1902–1975), металург, академік АН УРСР (1948), Україна

**Чекунов, Анатолій Васильович** (1932–1996), геофізик, академік АН УРСР (1979), Україна

**Челаковський, Франтішек Ладіслав** (1799–1852), поет і фольклорист, перший чеський перекладач української літератури, Чехія

**Челан**, озеро США, 132 км<sup>2</sup>

**Челбахеб**, Скалясті острови, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Палау

**Челентано, Андріано** (1938), актор, естрадний співак, композитор, режисер, Італія

**Челенто**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, культурний ландшафт, до якого входять національний парк Валло-ді-Діано, археологічні пам'ятки Пестума і Веллі, монастир Чертоза-ді-Падула, Італія

**Челеста**, клавішно-ударний музичний інструмент

**Челишев, Євген Петрович** (1921), літературознавець-індолог, культуролог, перекладач, письменник, академік АН СРСР (1987), Росія

**Челлен, Рудольф** (1864–1922), соціолог, політолог, автор терміна «геополітика», ідеолог шведського консерватизму, Швеція

**Челленджер**, американський багаторазовий космічний корабель

**Челліні, Бенвенуто** (1500–1571), скульптор, ювелір, представник маньєризму, Італія

**Челомей, Володимир Миколайович** (1914–1984), конструктор ракетно-космічної техніки, академік АН СРСР (1962), Польща – Україна – Росія

**Челпанов, Георгій Іванович** (1862–1936) психолог, філософ, логік, Україна – Росія

**Челсі**, британський футбольний клуб, базується у Лондоні, входить до десятки кращих клубів світу за рейтингом Міжнародної організації футбольної історії та статистики

**Челюскін**, мис, північний край півострова Таймир (Росія) і найпівнічніша материкова точка Євразії

**Челюскін, Семен Іванович** (1700–1760), полярний мореплавець, Росія

**Челюскінець**, селище міського типу Лутугинського р-ну Луганської обл.

**Челябінськ**, місто у Росії, 1 млн мешканців

**Челябінська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Челябінський буровугільний басейн**, буровугільний басейн в Челябінській області Росії



**Челядь**, залежне населення (закупи, смерди, холопи) у давній Русі

**Чемберджі, Михайло Іванович** (1944), композитор і педагог, засновник Київської дитячої академії мистецтв, академік НАМ України (2001), член-кореспондент НАПН України (1997), народний артист України (1997), Україна

**Чемберлен, Джозеф Остін** (1863–1937), політик, міністр закордонних справ Великої Британії (1924–1929), Нобелівська премія миру (1925), Велика Британія

**Чемберлен, Невілл** (1869–1940), політик, 60-й прем'єр-міністр Великої Британії (1937–1940), Велика Британія

**Чемберлен, Оуен** (1920–2006), фізик, Нобелівська премія з фізики (1959), США

**Чемберлін, Едвард** (1899–1967), економіст, автор теорії монополістичної конкуренції, США

**Чемболо**, фортеця на південному заході Криму, пам'ятка архітектури

**Чемена, Валентина Леонідівна** (1936), співачка, артистка оперети, народний артист України (1994), Україна

**Чемеземінлі, Юсиф Везир** (1887–1943), письменник, публіцист, драматург, історик, фольклорист, політик, дипломат, посол Азербайджану в УНР (1917–1918), Азербайджан – Україна

**Чемериця** (*Veratrum*), рід рослин родини лілійних

**Чемєрівці**, селище міського типу, адміністративний центр Чемєровецького р-ну Хмельницької обл.

**Чемєрка**, чумарка, верхній одяг з легкої тканини

**Чемєровецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Чемліт**, верхній одяг перського походження з білого тонкого фабричного сукна

**Чемпедак** (*Artocarpus champeden*), фруктове дерево родини тутових

**Чемпіон абсолютний**, звання, яке присвоюється спортсмену, який є переможцем 1) за сумою результатів, показаних у окремих дисциплінах одного виду спорту (наприклад, гімнастика); 2) незалежно від вагової категорії спортсменів (бокс, боротьба)

**Чемпіонат**, офіційні спортивні змагання, на яких розігрується першість з певного виду спорту для виявлення переможця серед колективів, спортсменів, команд тощо

**Чен і** (1033–1107), філософ, педагог, один із основоположників неоконфуціанства, Китай

**Чен Хао** (1032–1085), філософ, педагог, поет часів династії Сун, один із основоположників неоконфуціанства, Китай

**Чен Чжун-ін** (1935), філософ, історик філософії, засновник Міжнародного товариства китайської філософії, Китай

**Ченде**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, гірський курорт та його віддалені храми, літня резиденція китайської імператорської династії Цін, 1703–1792, міський округ Ченде, місто Ченче, КНР

**Чендей, Іван Михайлович** (1922–2005), письменник, прозаїк, кіносценарист, Україна

**Ченду**, місто у Китаї, 2,6 млн мешканців

**Ченнаї**, місто в Індії, 4,6 млн мешканців

**Ченніні, Ченніно** (1370–1440), живописець, автор трактату про мистецтво живопису, Італія

**Ченслер, Ричард** (?–1556), мореплавець, проводив пошуки Північно-Східного проходу – морського шляху із Західної Європи у Східну Азію, Велика Британія

**Чень Кайге** (1952), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1993), Китай

**Чень Ліфу** (1900–1998), політик, теоретик Гоміньдану, Китай – США

**Чень Сішень** (1932), матеріалознавець, іноземний член НАН України (1995), Китай

**Чєпа, Адріян Іванович** (1760–1822), політик, канцелярист Малоросійської колегії, історіограф, колекціонер документів, Україна

**Чепелик, Володимир Андрійович** (1945), скульптор, педагог, народний художник України (1992), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Чепелик, Оксана Вікторівна** (1961), живописець, архітектор, режисер, сценарист, оператор, Україна

**Чєпіга, Захарій** (1725–1797), кошовий отаман Чорноморського козацького війська (1788–97)

**Чєпіга-Зєленкевич, Яків Фєофанович** (1875–1938), письменник, педагог, Україна

**Чєпмен, Сідні** (1888–1970), математик, геофізик і астроном, один з авторів рівняння Колмогорова–Чєпмена, Велика Британія

**Чєпури**, білі чаплі (*Egretta*), під птахів родини чаплєвих

**Чєрв'яги** (*Caeciliidae*), родина земноводних ряду безногих

**Чєрєнков, Вилко Вєлєв** (1900–1980), політик, голова Ради міністрів Болгарії (1950–56), Генеральний секретар ЦК Болгарської компартії (1949–54), Болгарія

**Чєрєвський, Болєслав** (1851–1888), письменник, публіцист, Польща

**Чєрєвєці** (*Coccoidea*), надродина комах ряду клопів, шкідники рослин

**Чєрви** (*Vermes*), збірна (поліфілетична) група тварин, яка включає безхребетних з тонким видовженим тілом і м'якими покривами

**Чєрвинський, Євгєн Іванович** (1887–1930), архітектор, Україна

**Чєрвинський, Пєтро Пєтрович** (1849–1931), земський статистик, представник народництва, Україна

**Чєрвиця пахуча**, червиця вербова (*Cossuscossus*), нічний метелик, шкідник

**Чєрвінець непарний** (*Lycaena dispar*), вид комах фауни України, який внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

**Чєрвінський, Костянтин Олєксандрович** (1919–2002), хімік, професор, заснував наукову школу з досліджень проблем рідинно-фазного окислення, Україна

**Червона калина (видання)**, збірник, присвячений січовим стрільцям (Відень, 1915)

**Червона калина (хор)**, український аматорський хоровий колектив при Товаристві української культури Приморського краю (м. Владивосток)

**Червона книга**, список видів живих організмів, які підлягають охороні на державному рівні

**Червона книга України**, анотований та ілюстрований перелік рідкісних видів та підвидів, що знаходяться під загрозою зникнення на території України, і підлягають охороні

**Червона печера**, Кизил Коба, печера, що розташована за 3,5 км від с. Перевальне в невеликій замкненій ущелині серед однойменного урочища Кизил-Коба, АР Крим

**Червона Рута (фестиваль)**, постійний український молодіжний музичний фестиваль, що проводиться раз на два роки, перший відбувся у 1989

**Червона українська галицька армія**, ЧУГА, частини УГА, що перейшли на бік Червоної армії

**Червона фіра**, літературна група, створена у 1991 у Харкові поетами С. Жаданом, Р. Мельниковим та І. Пилипчуком

**Червоне (Житомирська обл.)**, селище міського типу Андрушівського р-ну Житомирської обл.

**Червоне (Сумська обл.)**, див. с. Есмань

**Червоне зміщення** (гравітаційне), явище зсуву частоти випромінюваного світла у червоний спектр по мірі його віддалення джерела випромінювання від масивних тіл

**Червоне козацтво**, радянські збройні формування в Україні (1918)

**Червоне море**, міжматерикове море Індійського океану, між Африкою і Аравійським півостровом

**Червоний вовк** (*Canis alpinus*), вид ссавців родини собачих

**Червоний Донець**, див. смт Донець

**Червоний терор** (1918–1920), заходи, які здійснювалися більшовиками проти широких соціальних груп, в тому числі робітників і селян, що були оголошені «класовими ворогами» або звинувачувалися в «контрреволюційній» діяльності

**Червоний форт**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, цитадель епохи Великих Моголів 1639–1648, м. Делі, Індія

**Червоний шлях (видавництво)**, орган Народного комісаріату УРСР, м. Харків (1924)

**Червоний шлях (часопис)**, громадсько-політичний і літературно-науковий щомісячник, виходив у Харкові 1923–1936

**Червоні водорості**, багрянки (*Rhodophyta*), відділ зелених рослин

**Червоні гіганти**, зорі малої чи середньої маси з гарячим компактним ядром та протяжними оболонками, що належать до спектрального класу К чи М

**Червоні карлики**, малі й відносно холодні зорі головної послідовності, спектральний клас М або верхній К

**Червоні кхмери**, маоїсько-націоналістичний партизанський комуністичний рух у Камбоджі, що захопив та утримував владу в країні 1975–1979

**Червоноармійськ**, див. смт Пулини

**Червоноармійський район**, див. Пулинський район

**Червонобережжя**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Лубенський та Чорнухинський р-н Полтавської обл.

**Червоновільський**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Новоград-Волинський р-н Житомирської обл.

**Червоноволі казарки** (*Rufibrenta*), рід птахів родини качиних, фауна України

**Червоногвардійське**, див. смт Криничанське

**Червоного Хреста і Червоного Півмісяця міжнародний музей**, спеціалізований музей, діє у м. Женева (Швейцарія)

**Червоногородський замок**, оборонна споруда 15–16 ст. на території Заліщицького р-ну Тернопільської обл.

**Червоноград**, місто обласного підпорядкування у Львівській обл.

**Червоногригорівка**, селище міського типу Нікопольського р-ну Дніпропетровської обл.

**Червонодзьобі нирки** (*Netta*; також –червонодзьобі нурці), рід птахів родини качкові

**Червонодзьобі черні** (*Netta*), рід птахів родини качиних, фауна України

**Червонозаводське**, див. м. Заводське

**Червоної та Білої Троянд війна 1455–1485**, конфлікт угруповань англійської знаті

**Червоноклоп безкрилий** (*Pyrthocoris apterus*), клоп родини червоноклопів

**Червонооскільське**, водосховище на р. Оскіл

**Червонопартизанськ**, див. смт Сентяківка

**Червонюк, Євген Іванович** (1924–1982), оперний співак (бас), народний артист СРСР (1967), Україна

**Червці**, група родин рівнокрилих комах з підряду Sternorrhyncha

**Черв'як борошняний**, личинка великого борошняного хрущака

**Черв'яки корабельні** (*Teredo*), рід двостулкових молюсків

**Черга**, 1) стрільба з автоматів і кулеметів, при якій робиться поспіль (автоматично) 5-10 (короткі черги) або 10-30 пострілів (довгі черги); 2) здійснення призначеної кількості пострілів методичного або швидкого вогню з артилерійських гармат

**Черга (в інформаційних технологіях)**, спосіб організації тимчасового зберігання даних за принципом: першим увійшов, першим вийшов

**Чергування поколінь**, закономірна зміна в організмів генерацій, що розрізняються типом розмноження

**Череватенко, Леонід Васильович** (1938–2014), письменник, поет, перекладач, літературознавець, кінокритик, сценарист, Національна премія ім. Шевченка (2002), Україна

**Череватова, Олена Аркадійвна** (1970), спортсменка (веслування на байдарках), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), чемпіон Європи (2004), Росія – Україна

**Черевики**, різновид взуття

**Черевна порожнина**, частина вторинної порожнини тіла хребетних

**Черевовійчасті черви**, гастротрихи (Gastrotricha), тип первинноротих тварин

**Черевоні** (Gastropoda), клас безхребетних тварин типу молюсків

**Черевченко, Тетяна Михайлівна** (1929), біолог, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Черев'ячна передача**, механічна передача, що передає обертальний рух між перехресними валами з допомогою черв'яка (гвинта) і спряженого з ним черв'ячного (зубчастого) колеса

**Череда** (Bidens), рід рослин родини айстрових

**Чередник, Олексій Валентинович** (1960), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Чередниченко, Варвара Іванівна** (1896–1949), письменниця, член літературної організації «Плуг», Україна

**Чередниченко, Галина Іванівна** (1947), музейний працівник, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Черезсмужжя**, кількарізне чергування заселених і промислово-складських територій на обмежених ділянках міста

**Черемойя**, плодове дерево

**Черемоський національний природний парк**, природоохоронна територія в межах Путильського р-ну Чернівецької обл.

**Черемош**, річка у Івано-Франківській та Чернівецькій обл., права притока Пруту, 80 км

**Черемський природний заповідник**, природоохоронна територія у Маневіцькому р-ні Волинської обл.

**Черемха** (Prunus padus), рослина роду слив родини розових

**Черемша**, дикий часник, цибуля ведмежа (Allium ursinum), багаторічна трав'яниста рослина підродини цибулевих

**Черемшина, Марко** (1874–1927), письменник і культурно-громадський діяч, Україна

**Черенков, Павло Олексійович** (1904–1990), фізик, Нобелівська премія з фізики (1958), Росія

**Черенкова**, прилад для реєстрації зарядженості часток і g-квантів

**Черенкова–Вавилова випромінювання**, випромінювання електромагнітних хвиль зарядженою часткою, яка рухається у середовищі зі швидкістю більшою за швидкість розповсюдження світла в цьому середовищі

**Череп**, сукупність кісток голови черепних тварин, що складається з мозкового і лицевого відділів

**Череп мозковий**, нейрокраніум, частина черепа, яка містить головний мозок

**Черепahi** (Testudines), ряд тварин класу зауропсидів

**Черепahi бокошії** (Pleurodira), підряд плазунів ряду черепах, які, ховаючись під панцир, не втягують шию, а згинають її убік

**Черепахові** (Testudines), ряд тварин класу плазунів

**Черепашка**, панцир молюсків і деяких інших безхребетних

**Черепашкові раки** (Ostracoda), клас безхребетних тварин типу членистоногих

**Черепашник**, ракушняк, осадова гірська порода, вапняк, що складається переважно з раковин морських тварин і їх уламків

**Черепин–Лагодів типу археологічні пам'ятки**, праслов'янські культові споруди на території Західної України середини I тис. до н.е.

**Черепиця**, покрівельний поштучний кам'яний матеріал у вигляді невеликих плиток

**Черепів модельованих феномен**, культурно-мистецьке явище, яке належить до катакомбної інгульської культури на території степового Надчорномор'я та Надзав'я

**Черепін, Валентин Тихонович** (1930), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Черепні** (Craniata), підтип хордових

**Черепні нерви**, дванадцять пар нервів, які виходять з головного мозку

**Черепнін, Лев Володимирович** (1905–1977), історик, джерелознавець, історіограф, академік АН СРСР (1972), Росія

**Череповський, Євген Миколайович** (1934–1994), спортсмен (фехтування на шаблях), бронзовий призер Олімпійських ігор (1956), Україна

**Череповського видавництво і книгарня**, видавництво 1918, м Київ

**Черепок**, основний матеріал керамічної плитки, утворений після випалювання

**Черес**, чоловічий шкіряний пояс

**Черешня** (Prunus avium), рослина роду слив родини розових

**Черешньовський, Михайло** (1911–1994), скульптор, Польща – США – Україна

**Черешок**, невелика стеблина, звужена частина листка, яка з'єднує листкову пластинку зі стеблом

**Черкасенко, Спиридон Федосійович** (1876–1940), поет, прозаїк, драматург, публіцист, освітній діяч, Україна

**Черкаси**, місто, адміністративний центр Черкаської обл. та Черкаського р-ну

**Черкасов, Ерік Юрійович** (1927), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Черкасов, Микола Костянтинович** (1903–1966), актор, народний артист СРСР (1947), Росія

**Черкаська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Черкаське родовище бентонітових глин**, розташоване в Лисянському р-ні Черкаської обл., найбільше в Україні і Європі та одне з найбільших у світі

**Черкаське**, селище міського типу Слов'янського р-ну До-  
нецької обл.

**Черкаський державний заслужений український на-  
родний хор**, музичний хоровий колектив, Національна  
премія Україна ім. Шевченка (1981)

**Черкаський міський зоопарк**, природоохоронна, науко-  
во-дослідна та культурно-освітня установа, м. Черкаси

**Черкаський національний університет імені Богдана  
Хмельницького**, державний вищий навчальний заклад  
у м. Черкаси, діє з 1921

**Черкаський район**, адміністративно-територіальна оди-  
ниця у складі Черкаської області

**Черкаський, Абрам Маркович** (1886–1968), живопи-  
сець, народний художник Казахстану (1963), Україна –  
Казахстан

**Черкаський, Давид Янович** (1932), режисер анімаційно-  
го кіно, народний артист України (2010), Україна

**Черкаський, Леонід Мусійович** (1938), музикознавець,  
провідний український фахівець з народних музичних  
інструментів, Україна

**Черкашин, Роман Олексійович** (1906–1993), актор, ре-  
жисер, майстер художнього читання, соратник Л. Курбаса,  
Україна

**Черкес, Олександр Ілліч** (1894–1974), фармаколог і токсиколог,  
академік АМН СРСР (1960), Україна

**Черкеси**, один з адизьких народів Північного Кавказу

**Черкесов, Леонід Васильович** (1933), геофізик, член-  
кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Черліденг**, вид спорту, командне змагання, яке поєднує  
в собі елементи шоу і видовищних видів спорту (танці,  
гімнастика та акробатика)

**Чермак, Густав** (1836–1927), геолог, мінералог і петро-  
граф, розробник теорію побудови алюмосилікатів, Чехія –  
Австрія

**Чермак, Ярослав** (1830–1878), живописець, майстер  
історичної картини, Чехія – Франція

**Чернай, Олександр Вікентійович** (1821–1898), біолог,  
зоолог, вперше дав аналіз всієї української фауни, Україна

**Чернега, Дмитро Федорович** (1927–2015), металург,  
член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Чернелиця**, селище міського типу Городенківського р-ну  
Івано-Франківської обл.

**Черненко, Костянтин Устинович** (1911–1985), Генераль-  
ний секретар ЦК КПРС та голова Президії Верховної Ради  
СРСР (1984–1985), Росія

**Черненко, Марія Дмитрівна** (1877–1920), оперна співач-  
ка (меццо-сопрано), Україна

**Чернетка**, варіант авторського тексту документа, який пе-  
редує його остаточному оформленню у вигляді чистового  
документа

**Чернецтво**, соціально-релігійна група, представники якої  
дали обітницю зречення від мирського життя та усіх благ  
світу, безшлюбності, відмови від минулих родинних і суспі-  
льних зв'язків, підкорення певному уставу монастиря  
заради служіння релігійним ідеалам

**Чернець**, особа, яка прийняла обряд постригу в черне-  
цтво й дала обітницю вести аскетичний спосіб життя са-  
мостійно в скиті або в монастирі згідно з монастирським  
статутом

**Чернеча гора**, Тарасова гора, підвищення (гора) на При-  
дніпровській височині у межах м. Канів Черкаської обл.

**Чернечий орден**, спільнота ченців, члени якої дотриму-  
ються загального статуту, принісши під час вступу вро-  
чисті обітниці.

**Черних, Валентин Петрович** (1940), хімік, член-корес-  
пондент НАН України (1997), Україна

**Черницин, Микола Миколайович** (1883–1917), гірни-  
чий інженер, один із засновників гірничорятувальної  
справи, основоположник геології метану, Росія

**Чернишевський, Микола Гаврилович** (1828–1889), фі-  
лософ-матеріаліст, революціонер-демократ, енциклопе-  
дист, теоретик критичного утопічного соціалізму, літера-  
турний критик, публіцист і письменник, Росія

**Чернишенко, Іван Семенович** (1939), механік, член-  
кореспондент НАН України (2006), Україна

**Чернишов, Борис Ісидорович** (1988–1950), геолог, ака-  
демік АН УРСР (1939), Україна

**Чернишов, Олександр Олексійович** (1882–1940), елект-  
ротехнік, академік АН СРСР (1932), Україна – Росія

**Чернишов, Феодосій Миколайович** (1856–1914), геолог,  
палеонтолог, академік Петербурзької АН (1899), Україна –  
Росія

**Чернишова, Лідія Дем'янівна** (1912–1975), балерина,  
балетмейстер, хореограф, педагог, народний артист СРСР  
(1967), Україна

**Черні** (*Aythya*), рід птахів родини качиних, два види якого  
внесені о Червоної книги України

**Черні, Карл** (1791–1857), піаніст, педагог і композитор,  
основоположник віденської піаністичної школи, Австрія

**Чернівецька область**, одиниця адміністративно-терито-  
ріального устрою України вищого рівня

**Чернівецька операція 1944**, наступальна операція радян-  
ських військ у ході Другої світової війни

**Чернівецький дендрологічний парк**, природоохоронна  
територія загальнодержавного значення у м. Чернівці

**Чернівецький національний університет імені Юрія  
Федьковича**, державний вищий навчальний заклад, діє  
з 1875

**Чернівецький район**, адміністративно-територіальна  
одиниця у складі Вінницької обл.

**Чернівецький регіональний ландшафтний парк**, при-  
родоохоронна територія в межах Чернівецької обл.

**Чернівецького національного університету ботаніч-  
ний сад**, природоохоронна територія загальнодержавного  
значення у м. Чернівці

**Чернівці (місто)**, місто, адміністративний центр Черні-  
вецької обл.

**Чернівці (смт)**, селище міського типу, адміністративний  
центр Чернівецького р-ну Вінницької обл.



**Чернігів Стародавній**, національний архітектурно-історичний заповідник, діє у м. Чернігів з 1967

**Чернігів**, місто, адміністративний центр Чернігівської обл. та Чернігівського р-ну

**Чернігівка**, селище міського типу, адміністративний центр Чернігівського р-ну Запорізької обл.

**Чернігівська губернія**, адміністративно-територіальна одиниця у Російській імперії

**Чернігівська губернська вчена архівна комісія**, архівна організація (1896—1919)

**Чернігівська друкарня**, видавничо-поліграфічне підприємство у Чернігові, діяло у 1675—1820

**Чернігівська область**, одиниця адміністративно-територіального устрою України вищого рівня

**Чернігівська округа**, адміністративно-територіальна одиниця у УСРР/УРСР, 1920—1930

**Чернігівське воєводство**, адміністративно-територіальна одиниця у Речі Посполитій

**Чернігівське князівство**, князівство династії Рюриковичів, а з 14 ст. Гедиміновичів, на території сучасної Чернігівщини і Сіверщини з центром у м. Чернігів

**Чернігівський державний технологічний університет**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1960

**Чернігівський колегіум**, один з найдавніших середніх навчальних закладів на Лівобережній Україні

**Чернігівський листок**, літературно-громадська газета, що виходила в Чернігові 1861—1863

**Чернігівський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка**, державний вищий навчальний заклад, діє з 1916

**Чернігівський обласний історичний музей імені Василя Тарновського**, історичний музей, відкритий у 1896 на основі колекції В. В. Тарновського (молодшого)

**Чернігівський обласний художній музей ім. Григорія Галагана**, музейний заклад у м. Чернігів, діє з 1983

**Чернігівський район (Запорізька обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Чернігівський район (Чернігівська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Чернігівської обл.

**Чернігівський, Володимир Миколайович** (1907—1981), фізіолог, академік АН (1960) та АМН (1950) СРСР, Росія

**Чернігівсько-полтавська операція 1943**, стратегічна наступальна операція, що завершила звільнення Лівобережної України

**Черніков, Сергій Миколайович** (1912—1987), математик, член-кореспондент АН УРСР (1967), Росія — Україна

**Чернобаєв, Микола Якович** (1797—1868), лікар, основоположник гіпсових пов'язок у воєнних умовах, Україна

**Чернов, Василь Єгорович** (1852—1912), вітчизняний лікар, педіатр, Росія — Україна

**Чернов, Дмитро Костянтинович** (1839—1921), металург і винахідник, основоположник наукової металографії, Росія

**Чернов, Леонід Іванович** (1915—1990), живописець і графік, Україна

**Черномірдин, Віктор Степанович** (1938—2010), політик, промисловець, дипломат, прем'єр-міністр Росії (1993—1998), посол Росії в Україні (2001—2009), Росія

**Чернявський, Георгій Георгійович** (1924—1981), живописець-пейзажист, народний художник УРСР (1974), Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Чернявський, Микола Федорович** (1868—1946), письменник, Україна

**Чернявський, Михайло** (18 ст.), гравер на дереві, книжковий ілюстратор, Україна

**Чернявський, Сергій Володимирович** (1976), спортсмен (велосипедний спорт), срібний призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон світу (1998, 2001), Україна

**Чернявченко, Дем'ян**, запорозький козак, один з ватажків гайдамаків. Брав участь у Коліївщині в загонах М. Залізняка, А. Журби і М. і М. Швачки

**Черняєв, Ілля Іллєч** (1893—1966), хімік-неорганік, учасник радянської ядерної програми, академік АН СРСР (1943), Росія

**Черняк, Петро** (1907—1987), оперний та камерний співак (тенор), Україна — Канада

**Черняк, Франц Андрійович** (1938), художник скла, заслужений художник України (1983), Україна

**Чернятинський парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення, створений наприкінці 18 ст., с. Чернятин Жмеринського р-ну Вінницької обл.

**Черняхів**, селище міського типу, адміністративний центр Черняхівського р-ну Житомирської обл.

**Черняхівська культура**, археологічна культура 2—6 ст. н. е. на території лісостепового Подніпров'я між Дінцем і Дністром та Прутом і вздовж Бугу, а також на південному сході Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії

**Черняхівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Черняхівський, Євген Григорович** (1873—1938), лікар, хірург і педагог, основоположник національної хірургічної школи, Україна

**Черняхівський, Олександр Григорович** (1869—1939), медик, основоположник національної школи гістологів, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Черняховський, Іван Данилович** (1906—1945), воєначальник, генерал армії ЗС СРСР (1944), двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1944), Україна — Росія

**Черсак** (*Dipsacus*), рід багаторічних трав'янистих рослин родини черсакових

**Черсакові** (*Dipsacaceae*), родина квіткових рослин порядку черсакоцвітих

**Черсакоцвіті** (*Dipsacales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Черський, Іван Дементійович** (1845—1892), дослідник Сибіру, географ, геоморфолог, геолог, палеонтолог, учасник Польського повстання 1863, Білорусь — Польща — Росія

**Черського хребет**, гірська система на північному сході Сибіру, Росія

**Черторизька, Тетяна Купріянівна** (1919–2013), мовознавець, Національна премія України ім. Шевченка (1989), Росія – Україна

**Черч, Алонсо** (1903–1995), логік і математик, висунув основну гіпотезу теорії обчислюваних функцій, США

**Черчилл**, річка у Канаді, впадає до Північного Льодовитого океану, 1609 км

**Черчилль, Вінстон** (1874–1965), політик, 61-й (1940–1945) та 63-й (1951–1955) прем'єр-міністр Великої Британії, Нобелівська премія з літератури (1953), Велика Британія

**Чесальна машина**, машина, на якій волокнисті матеріали піддають гребінному або кардному чесанню

**Чесання**, розділення волокнистого матеріалу на окремі волокна

**Чесменська битва 1770**, морська битва під час російсько-турецької війни 1768–1774

**Чеснатт, Чарльз** (1859–1932), письменник, автор романів і оповідань про становище афроамериканців, США

**Чесність**, одна з основних граней людських чеснот, моральна якість, що відображає одну з найважливіших вимог моральності.

**Честахівський, Григорій Михайлович** (1820–1893), художник, приятель Т. Шевченка, один з ініціаторів й організаторів його поховання на Чернечій горі біля Канева, Україна

**Честертон, Гілберт Кійт** (1874–1936), письменник, мислитель і журналіст, представник детективної літератури, Велика Британія

**Честь**, поняття моральної свідомості та категорія етики, яка позначає усвідомлення особистістю свого суспільного значення і визнання цього значення з боку суспільства

**Чеська асоціація українців**, добровільне об'єднання наукових та педагогічних працівників перекладачів, критиків, публіцистів і працівників сфери культури, що допомагають поширювати відомості про Україну та українську культуру на території Чеської Республіки

**Чеська література**, сукупність літературних текстів чеською та іншими мовами, писаних чеськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Чеська мова**, мова західнослов'янської групи слов'янської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Чеський Крумлов**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс 13–17 ст. міста Чеський Крумлов, Чехія

**Чеський ліс**, Богемський ліс, гори в Чехії та Німеччині

**Чеські брати**, релігійна секта, що виникла в середині 15 ст. після поразки таборитів і всього гуситського руху

**Четверик**, 1) в українському зодчестві – чотирикутна в плані споруда або складова частина споруди з тими ж параметрами; 2) основна форма храму в композиції з восьмикутною частиною (восьмериком) – система «восьмерик у четверику»

**Четвериков, Сергій Сергійович** (1980–1950), генетик-еволюціоніст, основоположник популяційної генетики, Росія

**Четверта Республіка**, політичний режим у Франції з 03.06.1944 по 05.10.1958

**Четвертак, Єрмолай Васильович** (1781–?), солдат Київського драгунського полку, герой російсько-французької війни 1812, Україна

**Четвертий універсал**, акт Центральної Ради, яким проголошувалася повна незалежність УНР

**Четвертинний період і четвертинна система**, геологічний період, сучасний етап історії Землі, що завершує кайнозой

**Четвертинські**, Святополк-Четвертинські, український магнатський рід

**Четвірка гармонійна**, четвірка точок на прямій, для якої подвійне відношення рівне – 1

**Чет'ї-Мінєї**, збірник життєписів святих, повчань та інших релігійних текстів з поширенням їх на кожен день і місяць, за службами, що встановлено у православній церкві

**Чех, Едуард** (1893–1960), математик, Чехія

**Чех, Святоплук** (1846–1908), письменник, перекладач творів Т. Шевченка, Чехія

**Чехановер, Аарон** (1947), хімік, Нобелівська премія з хімії (2004), іноземний член НАН України (2009), Ізраїль

**Чехи**, західнослов'янський народ

**Чехівський, Володимир Мусійович** (1864–1937), політик, голова Уряду УНР (1918–1919), Україна

**Чехія**, держава у Центральній Європі

**Чехов, Антон Павлович** (1860–1904), письменник, драматург, класик світової драматургії, Росія – Україна

**Чехов, Михайло Олександрович** (1891–1955), актор, педагог, режисер, реформатор акторської педагогіки, Росія – США

**Чехова будинок-музей у Сумах**, музей письменника А. П. Чехова у м. Суми, діє з 1960

**Чехова будинок-музей у Ялті**, музей письменника А. П. Чехова у м. Ялта, АР Крим, діє з 1950

**Чехович, Венедикт Павлович** (1804–1862), богослов, археограф, архівознавець, редактор, Україна

**Чехоня** (*Pelecus cultratus*), риба родини коропових, вид фауни України

**Чехословацька нова хвиля**, кінематограф Чехословацької Соціалістичної Республіки у 1960-х

**Чехословаччина**, держава у Центральній Європі у 1918–1992

**Чехун, Василь Федорович** (1956), онколог, академік НАН України (2006), Україна

**Чечвянський, Василь Михайлович** (1888–1937), письменник, гуморист і сатирик, один з фундаторів журналу «Червоний перець», Україна

**Чечевиці** (*Carpodacus*), рід птахів родини в'юркових, фауна України

**Чечель, Микола Флорович** (1891–1937), політик, член і секретар Центральної Ради у 1917–1918, соратник М. Грушевського, Україна

**Чечельник**, селище міського типу, адміністративний центр Чечельницького р-ну Вінницької обл.

**Чечельницький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Чеченська війна друга 1999–2004**, бойові дії на території Чечні і прикордонних регіонів Північного Кавказу

**Чеченська війна перша 1994–1996**, бойові дії між військами Росії і незалежної Чеченської Республіки Ічкерія в Чечні та деяких населених пунктах сусідніх регіонів російського Північного Кавказу

**Чеченська література**, сукупність літературних текстів чеченською та іншими мовами, писаних чеченськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Чеченська мова**, мова нахської групи нахсько-дагестанської гілки кавказької мовної сім'ї

**Чечітки** (*Acanthis*), рід птахів родини в'юркових, фауна України

**Чечня**, суб'єкт Російської Федерації

**Чечотт, Віктор Антонович** (1846–1917), музичний критик, композитор і педагог, автор музикознавчих праць, Росія – Україна

**Чечулін, Дмитро Миколайович** (1901–1981), архітектор, народний архітектор СРСР (1971), Україна – Росія

**Чечура, Геннадій Семенович** (1938–2000), спортсмен (баскетбол), чемпіон світу (1967), Україна

**Чжан Біньлінь** (1869–1936), філософ, філолог і просвітител, ідеолог китайського націоналізму, укладач першої систематичної етимології китайських ієрогліфів, Китай

**Чжан Бодуань** (984–1082), вчений-даос, медик, правознавець, знавець стратегії, астрономії і географії, Китай

**Чжан Імоу** (1951), режисер, лауреат Каннського МКФ (1994, 1995), «Золотий ведмідь» (1988), «Срібний ведмідь» (2003), «Золотий лев» (1992, 1999), Китай

**Чжан Хен** (78–139), астроном, описав 2 500 зірок, сконструював кілька астрономічних приладів, Китай

**Чжан Цзай** (1020–1077), філософ, один із основоположників неоконфуціанської школи лі сюе, Китай

**Чжань Жошуй** (1466–1560), філософ-неоконфуціанець, Китай

**Чжао Уцзи** (1921–2013), живописець і графік, представник паризької школи, Китай – Франція

**Чжао Цзян** (1919–2005), політик, прем'єр Державної ради КНР (1980–1987), Генеральний секретар ЦК Компартії Китаю (1987–1989), Китай

**Чжен Гуаньін** (1842–1922), комерсант, письменник, перекладач, журналіст, ідеолог політичних, економічних, адміністративних, освітніх реформ за часів династії Цін, Китай

**Чжен Сянь-Чжи** (364–427), державний діяч, буддистський мислитель, Китай

**Чженчжоу**, місто у Китаї, 1,7 млн мешканців

**Чжецзян**, провінція Китаю

**Чжон До-Чон** (1337–1398), політик, філософ, неоконфуціанський ідеолог, Корея

**Чжоу Гуанчжоу** (1929), фізик, іноземний член НАН України (1995), Китай

**Чжоу Дуньї** (1017–1073), філософ і літератор, основоположник неоконфуціанства, Китай

**Чжоу Еньлай** (1898–1976), політик, голова Державної Ради КНР (1949–1976), Китай

**Чжу Де** (1886–1976), воєначальник та політик, один із найближчих соратників Мао Цзедуну, Китай

**Чжу Сі** (1130–1200), філософ, головний представник неоконфуціанства, Китай

**Чжу Юаньчжан** (1328–1398), імператор Китаю (1368–1398), засновник династії Мін, Китай

**Чжуан-цзи** (370–287 до н.е.), філософ, тлумач даосизму, Китай

**Чжунцзян**, річка у Китаї, впадає до Південно-Китайського моря, 2200 км

**Чибісов, Костянтин Володимирович** (1897–1988), фізик-хімік, член-кореспондент АН СРСР (1946), Росія

**Чибісова, Світлана Михайлівна** (1927), актриса, народний артист УРСР (1972), Україна

**Чивер, Джон** (1912–1982), письменник, автор романів і оповідань, США

**Чивчин**, гора в Українських Карпатах, у масиві Чивчинські гори

**Чивчинські гори**, гірський масив в Українських Карпатах

**Чигирин (заповідник)**, національний історико-культурний заповідник, діє на території Чигиринського р-ну Черкаської обл. з 1989

**Чигирин (місто)**, місто, адміністративний центр Чигиринського р-ну Черкаської обл.

**Чигирин, Віталій Єлисейович** (1908–1941), письменник, Україна

**Чигиринський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Чигиринські походи 1677–1678**, бойові дії Туреччини за підтримки українських козаків

**Чигринський, Дмитро Анатолійович** (1986), спортсмен (футбол), володар Кубка УЄФА (2009), Україна

**Чиж** (*Spinus spinus*), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Чижевський Дмитро Іванович** (1894–1977), філософ, історик, філолог-славіст, Україна

**Чижевський, Дмитро Іванович** (1894–1977), учений-енциклопедист; культуролог-славіст, філософ, літературознавець, релігієзнавець, лінгвіст, дійсний член НТШ (1935), Україна – Німеччина

**Чижевський, Микола Прокопович** (1873–1952), металург, академік АН СРСР (1939), Росія – Україна

**Чиженко, Іван Миронович** (1916–2004), електротехнік, академік АН УРСР (1988), Україна

**Чижинський, Стефан** (17 ст.), театральний діяч, керівник придворного театру і закритої театральної школи у Москві, Україна – Росія

**Чикаго**, місто у США, 2,7 млн мешканців

**Чиказька школа**, школа неокласичної теорії, що виникла в Чикаго (США)

**Чиказький університет**, вищий навчальний заклад (США)

**Чикаленко, Євген Харлампович** (1861–1929), громадський діяч, публіцист, видавець, меценат, Україна

**Чикаленко, Левко Євгенович** (1888–1965), археолог, громадський діяч, дійсний член НТШ (1932), Україна – США

**Чикін, Костянтин Іванович** (1927–1994), художник і режисер анімаційного кіно, Росія – Україна

**Чикобава, Арнольд** (1898–1985), мовознавець, міжнародний авторитет у галузі вивчення мов народів Кавказу, академік АН Грузії (1941), Грузія

**Чиковані, Симон** (1902–1966), поет, автор ліро-епічних поем, футуристичних і класичних ліричних віршів, Грузія

**Чикотень**, дрізд-чикотень (*Turdus pilaris*), вид птахів родини мухоловкових, вид фауни України

**Чикрій, Аркадій Олексійович** (1945), кібернетик, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Чилачава, Рауль Шалвович** (1948), письменник, поет, перекладач, літературознавець, Грузія – Україна

**Чилі**, держава у Південній Америці

**Чилійці**, населення Чилі

**Чилтон, Кевін Патрік** (1954), астронавт, США

**Чильїда, Едуардо** (1924–2002), скульптор-монументаліст, книжковий графік, представник абстракціонізму, Іспанія

**Чима да Конельяно** (1459–1517/1518), живописець, представник італійської школи Ренесансу, Італія

**Чимабує** (1240–1302), живописець, один з головних представників італійського Проторенесансу, Італія

**Чимароза, Доменіко** (1749–1801), композитор, клавесиніст, скрипаль, майстер опери-буф, Італія

**Чимборасо**, згаслий вулкан на вододільному гребні Західної Кордильєри в Андах Південної Америки, 6267 м

**Чіміно, Майкл** (1943), кінорежисер, сценарист, продюсер, лауреат Венеційського МКФ (2012), «Оскар» (1979), США

**Чин**, горизонтальний ряд ікон

**Чина** (*Lathyrus*), рід однорічних і багаторічних трав'янистих рослин родини бобових, три види якого внесені до Червоної книги України

**Чинаб**, річка в Індії та Пакистані, права притока Сатледжа, 1100 км

**Чинадійово**, селище міського типу Мукачівського р-ну Закарпатської обл.

**Чинадійовський замок**, пам'ятка архітектури 14–19 ст. Розташований у смт Чинадійово, що поблизу міста Мукачеве Закарпатської обл.

**Чинбарство**, обробка шкіри

**Чингізиди**, монгольська ханська (царська) династія, прями нащадки Чингісхана

**Чингісхан** (1155–1227), засновник та великий хан Монгольської імперії (1206–1227)

**Чингульський курган**, курган біля с. Заможне Токмацького р-ну Запорізької обл., найбагатший половецький поховальний комплекс, виявлений у 1981

**Чинник соціальний**, рушійна сила розвитку суспільства, явище або процес, що обумовлює ті чи інші соціальні зміни

**Чинш**, регулярний оброк за користування землею у грошовій або натуральній формах, який сплачували державі чи феодалу особисто вільні (чиншові) селяни та міщани

**Чиншове право**, система правових норм за феодалізмом

**Чиншові селяни**, категорія особисто вільних, позбавлених власності селян, які платили податок – чинш

**Чіонг Тан Шанг** (1949), президент В'єтнаму з 2011

**Чип**, мікросхема, процесор

**Чирвинський, Володимир Миколайович** (1883–1942), геолог, Україна

**Чирвинський, Микола Петрович** (1848–1920), зоотехнік, основоположник експериментальної зоотехнічної науки в Україні та Росії, Україна – Росія

**Чирвинський, Петро Миколайович** (1880–1955), геолог, автор підручників з геології, Росія – Україна

**Чириков, Борис Валеріанович** (1928–2008), фізик, творець теорії динамічного хаосу у класичних і квантових гамільтонових системах, академік РАН (1992), Росія

**Чириков, Євген Миколайович** (1864–1932), письменник, драматург, публіцист, Росія

**Чириков, Олексій Іллєч** (1703–1748), мореплавець, першим з європейців досяг південно-західного узбережжя Північної Америки (1741), Росія

**Чирки**, збірна назва двох видів невеличких качок

**Чирко, Пилип Антонович** (1859–1928), живописець, Україна

**Чирков, Борис Петрович** (1901–1982), актор, народний артист СРСР (1950), Україна – Росія

**Чирок-свистунець**, чирка мала (*Anas crecca*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Чирок-тріскунець**, чирка велика (*Anas querquedula*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Чиру** (*Pantholops hodgsoni*), представник родини порожнисторогих

**Чисел адитивна теорія**, розділ теорії чисел, який вивчає задачі про розклад чисел на доданки певного виду

**Чисел теорія**, наука про властивості цілих чисел

**Чисельник**, число або алгебраїчний вираз, який стоїть над рискою дробу

**Чисельність**, популяційний параметр, кількість організмів, що відносяться до однієї популяції в певний момент часу

**Числа гіперкомплексні**, елементи алгебраїчних структур, що будуються внаслідок подальшого узагальнення поняття про число після комплексних чисел. Часто під гіперкомплексною системою розуміють будь-яку скінченно вимірну алгебру над полем



**Числа дійсні**, елементи числової системи, яка містить у собі раціональні числа і своєю чергою є підмножиною комплексних чисел

**Числа додатні**, дійсне число, що більше за нуль

**Числа заповнення**, у квантовій механіці – числа, що вказують міру заповнення квантових станів

**Числа ірраціональні**, дійсні числа, які не можна записати у вигляді  $m/n$  ( $m$  та  $n$  цілі), а тільки у вигляді безкінечного неперіодичного дробу

**Числа категорія**, граматична категорія, яка виражає кількісну характеристику предметів

**Числа квадратичні**, додатні цілі числа, які можуть бути записані у вигляді квадрата деякого іншого числа

**Числа квантові**, індекс, який приписується стану квантової системи для його ідентифікації

**Числа комплексно-спряжені**, називаються два комплексні числа, які мають таку саму дійсну частину та протилежні за знаком уявної частини

**Числа Мерсенна**, числа, які в двійковій системі числення записуються самими лише одиницями

**Числа попарно прості**, числа, кожна пара з яких є взаємно простими числами

**Числа протилежні**, числа, які рівні за абсолютною величиною, але мають різні знаки

**Числа раціональні**, множина раціональних чисел  $Q$  визначається як множина нескоротних дробів із цілим чисельником і натуральним знаменником

**Числа священні**, числа натурального ряду, яким у всіх релігіях та містичних вченнях приписується надприродне походження та смисл

**Числа спряжені**, два комплексні числа, які мають таку саму дійсну частину та протилежні за знаком уявної частини

**Числення**, спосіб розв'язування задач у багатьох наукових теоріях, за яким кінцевий результат одержують шляхом оперування символами, прийнятими в цих теоріях для виразу їхніх об'єктів, за строго визначеними правилами

**Числення висловлювань**, пропозиційне числення – розділ математичної логіки, який за обсягом збігається з логікою висловлювань і є її формальною побудовою

**Числення диференціальне**, розділ математики, в якому вивчаються похідні, диференціали та їх застосування в дослідженні властивостей функцій

**Числення інтегральне**, розділ математики, в якому вивчаються властивості інтегралів та способи їх обчислення

**Числення класів**, розділ сучасної логіки, що за своїм змістом збігається з логікою класів, але відрізняється від неї за формою побудови

**Числення логічні**, формалізовані дедуктивні системи, подані разом із їх інтерпретацією

**Числення матричне**, розділ прикладної математики, який спрощує розв'язання рівнянь (диференціальних з частинними похідними або просто алгебраїчних)

**Числення непозиційна система**, система числення, у якій величина, яку позначає цифра, не залежить від позиції її у числі

**Числення позиційні системи**, системи числення, які ґрунтуються на тому, що одна й та сама цифра одержує різні числові значення залежно від її місця в записі числа

**Числення предикатів**, розділ логіки формальної, в якому логіку предикатів подано як логічне числення

**Числення спінорне**, математична теорія, що вивчає величини особливого роду – спінори

**Числівник**, частина мови, що означає поняття кількості

**Числівники неозначено-кількісні**, група числівників, які вказують на невизначену, нефіксовану кількість

**Число**, 1) одне з основних математичних понять; 2) граматична категорія

**Число кардинальне**, кардиналом, в теорії множин – об'єкт, який характеризує потужність множини

**Число кількісне**, те ж саме, що кардинальне число, або потужність множини

**Число комплексне**, розширення поля дійсних чисел

**Число координаційне**, кількість лігандів або атомів (йонів, молекул), найближчих до даного атома (йона, молекули) в комплексній сполуці або кристалі

**Число кратне**, натуральне число, яке ділиться на дане натуральне число, називають кратним даному числу

**Число масове**, число нуклонів у ядрі атома

**Число мішане**, число, складене із натурального числа, яке зветься цілою частиною, і звичайного дробу, який називають дробовою частиною

**Число натуральне**, будь-яке ціле додатне число, тобто число натурального ряду

**Число непарне**, ціле число, яке не ділиться на 2

**Число обернене**, число, добуток якого з початковим породжує одиницю

**Число обертання**, поняття геометрії та лінійної алгебри

**Число просте**, натуральне число, більше за одиницю, яке не має інших дільників, крім самого себе і одиниці

**Число складене**, натуральне число, яке більше 1 і не є простим

**Числова вісь**, пряма, кожній точці якої відповідає певне число

**Числове значення виразу**, числове значення функції, число, одержане за результатами виконання усіх дій у даному виразі

**Чист кримський** (*Cistus tauricus*), вид судинних рослин родини чистових, внесений до Червоної книги України

**Чиста лінія (у генетиці)**, генотипово однорідні потомки однієї особини, гомозиготні за більшістю генів і одержані внаслідок самозапилення у рослин або самозапліднення у тварин

**Чисте мистецтво**, естетична концепція, що утверджує самоцінність мистецтва та незалежність його від суспільного життя

**Чистець** (*Stachys*), під рослин родини глухокропивових

**Чистець вузьколистий** (*Stachys angustifolia*), вид судинних рослин родини губоцвітих, внесений до Червоної книги України

**Чистий дохід суспільства**, частина національного доходу, що являє собою вартість додаткового продукту

**Чистий прибуток**, економічно-правова категорія, що характеризує у грошовому виразі прибуток від виробництва чи іншої підприємницької діяльності, який залишається у господарчого суб'єкта після вирахування витрат

**Чистий четвер**, народна назва четверга на Страсному тижні

**Чистилище** (пургаторій), згідно з католицьким віровченням – місце, де душі померлих грішників очищаються від неспокутуваних за життя гріхів

**Чистилівський**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Тернопільський р-н Тернопільська обл.

**Чистка етнічна**, вид етнополітичної поведінки, спрямованої на повне вивільнення певної території від певної етнічної спільноти

**Чистов, Кирило Васильович** (1919–2007), фольклорист, член-кореспондент АН СРСР (1981), Росія

**Чистові** (Cistaceae), родина квіткових рослин порядку чистецьвітих

**Чистота патентна**, якість, що гарантує відсутність претензій з боку власників патентів у країні їх використання

**Чистотіл звичайний** (*Chelidonium majus*), єдиний вид монотипного роду Чистотіл родини макових

**Чистоцвіті** (Cistales, або Bixales), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Чистяков, Борис Іллєч** (1914–1980), диригент, народний артист УРСР (1960), Україна

**Чистяков, Павло Петрович** (1832–1919), педагог і живописець, майстер історичного, жанрового і портретного живопису, створив передову художню школу реалістичного мистецтва, Росія

**Чистякова, Валентина Миколаївна** (1900–1984), актриса, народний артист УРСР (1943) та Узбекистану (1943), Україна – Узбекистан

**Чистякова, Галина Валентинівна** (1962), спортсменка (легка атлетика), чемпіон світу (1989) та Європи (1985, 1989, 1990), Україна – Росія

**Чита**, місто у Росії, адміністративний центр Забайкальського краю, 340 тис. мешканців

**Читальня (видання)**, культурно-просвітницький часопис, що виходив у Львові у 1894–1896

**Читальня (установа)**, сільська культурно-освітня установа, найнижча ланка українських просвітніх організацій

**Читанка**, тип підручника для дітей молодшого шкільного віку, запроваджений І. Шашкевичем

**Читання**, сукупність практик, методик, процедур роботи з текстом

**Читання матері** (лат. *matres lectionis*), традиційне найменування знаків для деяких приголосних у випадку їх застосування для позначення голосних у різних типах західносемітського письма

**Читання парламентські**, обговорення проектів законів та інших нормативно-правових актів на засіданнях парламенту, одна з стадій законодавчого процесу

**Читачезнавство**, комплексна галузь наукового знання, що інтегрує вивчення читача і читання, притаманне дисциплінам, які вивчають теорію, історію і практику створення, розповсюдження, пропаганди і функціонування творів друку та інших документів

**Читинська область**, адміністративно-територіальна одиниця Російської Федерації

**Читинський судовий процес**, політичний судовий процес над провідними діячами українського національного руху на Далекому Сході (1924)

**Читтагонг**, місто у Бангладеш, 3,9 млн мешканців

**Чихавка**, деревій (*Ptarmica*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Чихачов, Петро Олександрович** (1808–1890), географ, геолог та мандрівник, Росія

**Чихуахуа**, порода собак

**Чичерін, Борис Миколайович** (1828–1904), правознавець, історик і філософ-гегельянець, один із фундаторів державницької юридичної школи, Росія

**Чичерін, Георгій Васильович** (1872–1936), політик і дипломат, нарком закордонних справ СРСР (1923–1930), Росія

**Чичеров, Володимир Іванович** (1907–1957), фольклорист, етнограф і літературознавець, дослідник українську народну творчість, Росія

**Чичибабін, Борис Олексійович** (1923–1994), поет, Україна – Росія

**Чичибабін, Олексій Євгенович** (1871–1945), хімік-органік, академік АН СРСР (1929), Росія – Франція

**Чичиклія**, річка у Одеській та Миколаївській обл., права притока Південного Бугу, 156 км

**Чичкан, Ілля Аркадійович** (1967), живописець, представник Нової хвилі в українському мистецтві, Україна

**Чичкан, Леонід Іллєч** (1911–1977), живописець, заслужений діяч мистецтва України (з 1969), Україна

**Чишко, Олесь Семенович** (1895–1976), співак і композитор, педагог, Україна – Росія

**Чіао, Лерой Рассел** (1960), астронавт, США

**Чіапас**, штат Мексики

**Чіаурелі, Михайло** (1894–1974), кінорежисер і сценарист, лауреат Венеційського МКФ (1946), народний артист СРСР (1948), Грузія

**Чібча**, одна з високорозвинених цивілізацій Південної Америки в 12–16 ст.

**Чій** (*Achnatherum*), рід рослини з родини тонконогових

**Чілам Балам**, священні книги майя

**Чілан**, екстракт китайського фініка

**Чілоє церкви**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, комплекс католицьких храмів 18–19 ст. на острові Чілоє, Чилі

**Чільце**, підвішені до дрютика вузькі металеві пластики, що мають вигляд стручечків або пелюсток квітів, носять над чолом наречена на весіллі або дівчата під час урочистих свят

**Чимішля**, район Молдови

**Чіму**, високорозвинута доколумбова культура у Південній Америці (бл. 1250–1470, північне узбережжя Перу)

**Чіндвін**, річка у М'янмі, права притока Іраваді, 1110 км

**Чіпи** (Zingel), рід риб родини окуневих, фауна України

**Чірігуано**, індіанський народ Південної Америки

**Чіріпа**, археологічна пам'ятка на озері Тітікака у Болівії

**Чіуауа**, штат Мексики

**Чічен-Іца**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс 7–12 ст. у штаті Юкатан, Мексика

**Чічка-Андрієнко, Клим Андрійович** (1888–1967), оперний і камерний співак (тенор), педагог, Україна

**Чкаловське**, селище міського типу Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Чконія, Ламара Григорівна** (1930), оперна та камерна співачка (сопрано), народний артист СРСР (1976), Грузія – Україна – Росія

**Член залишковий**, різниця між точним і наближеним значеннями

**Члени подібні**, доданки многочлена, які відрізняються тільки коефіцієнтами або й зовсім не відрізняються (тобто доданки однакового степеня відносно змінної)

**Членистоногі** (Arthropoda), тип первинноротих тварин

**Член-кореспондент**, академічне звання в Україні й низці зарубіжних країн

**Членство асоційоване**, неповне (часткове) членство держави, громадських організацій, особи чи соціальної групи в якомусь об'єднанні

**Чмельов, Вадим Анатолійович** (1973), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1997), Україна

**Чмихало, Родіон Федорович** (бл. 1829 – ?), народний казкар та оповідач, від якого була записана перша у вітчизняній науці збірка казок, Україна

**Чмола, Іван Симеонович** (1892–1941), полковник УСС під час Першої світової війни, педагог, один із основоположників Пласту, Україна

**Чмутіна, Наталія Борисівна** (1912–2005), архітектор, народний архітектор УРСР (1987), Україна

**Чоботи**, різновид взуття

**Човен**, невелике судно

**Човен академічний**, спортивний інвентар, човен з виносними кочетами

**Човен літаючий**, гідролітак, фюзеляж якого виконаний у вигляді човна

**Човен підводний**, різновид човнів, які здатні занурюватися під воду на тривалий час

**Човник ткацький**, робочий орган ткацького верстата

**Човники**, торговці та постачальники, які закуповують гуртом товари широкого вжитку за низькими цінами на зарубіжних ринках (або за дешевшими цінами в окремих регіонах країни) і постачають їх на національні ринки і торгують цими товарами за вищими цінами

**Човнодзьоб** (Cochlearius cochlearius), вид птахів родини чаплевих

**Чогорі**, найвища вершина Каракоруму, 8611 м

**Чозенія** (Chosenia), рід рослин родини вербових

**Чойбалсан, Хорлогійн** (1895–1952), політичний лідер Монголії у 1930–1950-х

**Чоколова друкарня**, друкарня, яку заснував купець 1-ї гільдії, гласний (депутат) Міської думи Чоколов М. І., була розташована на вул. Житомирській № 20, м. Київ

**Чоконай-Вітез, Мігай** (1773–1805), поет, драматург епохи Просвітництва, Угорщина

**Чокор, Франц Теодор** (1885–1969), драматург, Австрія

**Чокрацьке озеро**, озеро на півночі Керченського півострова

**Чокурча**, печера-грот та археологічна пам'ятка у Сімферополі

**Чоловський-Сас, Александер** (1865–1944), історик, керівник архіву Львівського міського архіву (1891–1906), директор львівських міських музеїв (1906–1939), Польща – Україна

**Чоль**, народ групи майя південно-східної Мексики

**Чомбе, Моїз** (1919–1969), політик, президент незвіданої держави Катанга (1960–63), прем'єр-міністр Демократичної Республіки Конго (1964–1965), Конго

**Чон Як Йон** (1762–1836), вчений-енциклопедист, письменник, ідеолог течії сирхакиха, Корея

**Чон**, страва корейської кухні

**Чонга-Занбіль**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, руїни священного міста царства Елам 13 ст. до н. е., остан Хузестан, Іран

**Чонгоні**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, територія наскельного мистецтва від доісторичних часів до 20 ст. в провінції Дедза, Малаві

**Чонград**, медьє Угорщини

**Чонгурі**, грузинський 4-струнний щипковий музичний інструмент

**Чонмьо**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найстаріший королівський конфуціанський храм Кореї, м. Сеул, Республіка Корея

**Чонос**, один з найдавніших родів монголів

**Чонтварі, Тивадар Костка** (1828–1919), живописець, представник експресіонізму, Угорщина

**Чо-ойю**, гірський масив і вершина в центральній частині Великих Гімалаїв (Непал), 8153 м

**Чоп**, місто обласного підпорядкування в Закарпатській обл.

**Чопей, Ласло** (1856–1934), мовознавець і педагог, автор підручників для українських шкіл Закарпаття, Угорщина

**Чопи** (Zingel), рід променеперих риб ряду окунеподібних родини окуневих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Чопик, Володимир Іванович** (1929–2015), ботанік, Національна премія ім. Шевченка (1999), Україна

**Чопик**, чіп, дерев'яна затичка (кілочок) для бочки, наповненої водою чи вином

**Чопич, Бранко** (1915–1984), письменник, поет, Сербія

**Чоповичі**, селище міського типу Малинського р-ну Житомирської обл.

**Чорна (печера)**, печера природного походження, Гірсько-Кримська карстова область, Ай-Петринський карстовий район

**Чорна Вольта**, річка у Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуарі та Гані, правий витік Вольти, 1362 км

**Чорна Гора**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Виноградівський р-н Закарпатської обл.

**Чорна діра**, астрофізичний об'єкт, який створює настільки потужну силу тяжіння, що жодні, як завгодно швидкі частинки, не можуть покинути його поверхню, у т. ч. світло

**Чорна клива**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Привододільні Горгани, 1719 м

**Чорна металургія**, галузь промисловості

**Чорна Могила**, археологічна пам'ятка, слов'янський курган 10 ст. у м. Чернігів, де за переказами покоїться прах князя Чорного – легендарного засновника міста

**Чорна рада 1663**, загальна козацька рада, скликана за наказом царя Олексія Михайловича

**Чорна сотня**, 1) реакційні організації, що діяли в Росії після революції 1905–1907; 2) міський стан торговців і ремісників Московської держави

**Чорне bagno**, болото, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення; водно-болотне угіддя. Розташоване в межах Іршавського р-ну Закарпатської обл.

**Чорне море**, внутрішнє море Атлантичного океану між Європою та Малою Азією

**Чорне тіло**, темний об'єкт, який має ідеальні властивості теплового випромінювання

**Чорний Діл**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Путильський р-н Чернівецької обл.

**Чорний кодекс**, законодавчі акти, які закріплювали інститут рабства і расової дискримінації в колоніях Франції

**Чорний Ліс**, гідрологічна пам'ятка загальнодержавного значення, Знаменський р-н Кіровоградської обл.

**Чорний Острів**, селище міського типу Хмельницького р-ну Хмельницької обл.

**Чорний Саша** (1880–1932), поет-сатирик, Україна – Росія

**Чорний Ташлик**, річка у Кіровоградській та Миколаївській обл., ліва притока Синюхи, 135 км

**Чорний Черемош**, річка у Івано-Франківській обл., лівий витік Черемошу, 87 км

**Чорний ящик**, термін, що використовується в точних науках (зокрема, системотехніці, кібернетиці та фізиці) для позначення системи, механізм роботи якої дуже складний, невідомий або неважливий в рамках даної задачі

**Чорний, Горимир Горимирович** (1923–2012), механік, академік АН СРСР (1981), Україна – Росія

**Чорний, Григорій** (?–1630), гетьман реєстрового козацтва (1624 та 1628–1630), Україна

**Чорний, Михайло Кирилович** (1911–1985), кінооператор, Сталінська премія (1952), Україна

**Чорний, Олег Володимирович** (1963), кінорежисер, лауреат МКФ «Молодість» (1990), Україна

**Чорний, Саша** (1880–1932), поет Срібної доби російської літератури, Україна – Росія

**Чорний, Сергій Данилович** (1874–1956), астроном, автор першого підручника астрономії українською мовою, Україна – Росія

**Чорний-Досінчук, Микола Володимирович** (1918–1999), видавець, дослідник кобзарства, публіцист і громадський діяч, Україна – США

**Чорнильний мішок**, чорнильна залоза, непарний захисний орган у більшості головоногих моллюсків

**Чорнинський, Лук'ян** (? – після 1586), гетьман Війська Запорозького Низового (1578, 1586), Україна

**Чорниця** (*Vaccinium myrtillus*), чагарникова рослина родини вересових

**Чорниш**, коловодник лісовий (*Tringa ochropus*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Чорні амури** (*Mylopharyngodon*), рід риб родини короподібних, фауна України

**Чорні грифи** (*Aegypius*), рід птахів родини яструбних, фауна України

**Чорні карлики**, остиглі і внаслідок цього не випромінюючі (або слабо випромінюючі) у видимому діапазоні білі карлики

**Чорні метали**, сталь і чавун, що являють собою сплави, які складаються головним чином із заліза і невеликої кількості вуглецю, а також з деяких інших елементів

**Чорні пантери**, афро-американська націоналістична революційна організація у США (1966 – 70)

**Чорнівка**, археологічна пам'ятка, стародавнє укріплене поселення на території Чернівецької обл.

**Чорнобай**, селище міського типу, адміністративний центр Чорнобаївського р-ну Черкаської обл.

**Чорнобаївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Чорнобиль (місто)**, місто Іванківського р-ну Київської обл.

**Чорнобиль (музей)**, Український національний музей, музей у Києві, присвячений чорнобильській катастрофі 1986 року

**Чорнобиль**, чорнобильник, полин звичайний, нехвороща (*Artemisia vulgaris*), вид багаторічних трав'янистих рослин роду полині родини айстрових

**Чорнобильська АЕС**, зупинена атомна електростанція біля міста Прип'яті в Київській обл., діяла з 1977 по 2000

**Чорнобильська ядерна катастрофа 1986**, вибух 4-го блоку на Чорнобильській атомній електростанції

**Чорнобильський спеціальний заказник**, загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення в Іванківському р-ні Київської обл., створений у 2007

**Чорнобrivцеві** (*Tageteae*), триба квіткових рослин порядку айстроцвітих

**Чорнобrivці** (*Tagetes*), рід однорічних трав'янистих рослин родини айстрових



**Чорновіл, В'ячеслав Максимович** (1937–1999), політик, правозахисник, публіцист, Герой України (2000), Україна

**Чорноволенко, Вілен Пилипович** (1929), філософ, соціолог, один із засновників української соціології, Україна

**Чорногора**, гірський масив в Українських Карпатах

**Чорногорівські поховання**, похоронний обряд у підбоях (катакомбах) або ямах середини 8 – початку 7 ст. до н.е., знайдений в похованні біля с. Зимогір'я Слов'янoserбського р-ну Луганської обл.

**Чорногорія**, держава у Південній Європі

**Чорногорська література**, сукупність літературних текстів чорногорською та іншими мовами, писаних чорногорськими авторами (або які вважали себе такими), і поєднаних спільним історико-літературним процесом

**Чорногуз, Олег Федорович** (1936), письменник, прозаїк-гуморист, сатирик, публіцист, Премія імені Остапа Вишні (1983), Україна

**Чорнодзьобі крячки** (*Gelochelidon*), рід птахів родини мартинових, фауна України

**Чорнодід, Андрій Юхимович** (1938), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1981), Україна

**Чорнодольська, Анна** (1946), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), Австрія – Канада

**Чорноземи**, ґрунти, що утворюються під лучно-степовою і степовою рослинністю

**Чорної металургії інститут ім. З. І. Некрасова НАН України**, науково-дослідний центр з металургії

**Чорної металургії інститут імені З. І. Некрасова НАН України**, установа Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

**Чорнокнижництво**, використання в чаклунських цілях «чорних книг» – старовинних збірників, складених середньовічними містиками і містять керівництва для чаклунства, виготовлення амулетів, талісманів для ворожіння та інших окультних дій

**Чорнокорінь** (*Cynoglossum*), рід рослин родини широколистяних

**Чорноліська археологічна культура**, археологічна культура передскіфської доби (кінець 9 – початок 7 ст. до н. е.) на Середній Наддніпрянщині

**Чорноліський**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Знам'янський р-н Кіровоградської обл.

**Чорноморець**, футбольний клуб української Прем'єр-ліги, діє у м. Одеса з 1936

**Чорноморськ**, місто обласного підпорядкування Одеської обл.

**Чорноморське (Крим)**, селище міського типу, адміністративний центр Чорноморського р-ну АР Крим

**Чорноморське (Одеська обл.)**, селище міського типу Комінтернівського р-ну Одеської області

**Чорноморське козацьке військо**, козацьке військове формування в Російській імперії 18–19 ст.

**Чорноморський біосферний заповідник**, установа Відділення загальної біології НАНУ, заповідник, розташований

на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської обл.

**Чорноморський державний університет**, вищий навчальний заклад у м. Миколаїв, діє з 1996

**Чорноморський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі АР Крим

**Чорноморський регіон**, адміністративно-територіальна одиниця Туреччини

**Чорноморські протоки**, протоки Босфор і Дарданелли, які з'єднують Чорне і Середземне моря через Мармурове море

**Чорноморського флоту військово-історичний музей**, музейний заклад у Севастополі, діє з 1869

**Чорноморсько-каспійські бички** (*Neogobius*), рід риб родини бичкових, фауна України

**Чорноплідна горобина** (*Aronia melanocarpa*), куш родини розових

**Чорнопотоцька печера**, карстова печера. Порожнина знаходиться у долині р. Чорний Потік, між селами Юрківці і Погорілівка в урочищі «Язвора» (Заставнівський район, Чернівецька область). Загальна довжина печери складає 1031 м

**Чорнопотоцький заказник**, карстово-спелеологічний заказник загальнодержавного значення, Заставнівський р-н Чернівецької обл.

**Чорноп'ята антилопа** (*Aepyceros melampus*), африканський ссавець родини бикових

**Чорнота, Іван** (1613–1651), козацький полковник, генеральний обозний (1649–1651), сподвижник Б. Хмельницького

**Чорноташлицький заказник**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Вільшанський р-н Кіровоградської обл.

**Чорнотілки** (*Tenebrionidae*), родина комах ряду твердокрилих

**Чорнухи**, селище міського типу, адміністративний центр Чорнухинського р-ну Полтавської обл.

**Чорнухино**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди**, літературно-меморіальний музей, присвячений життю і творчості Г. С. Сковороди, розташований на його батьківщині – у смт Чорнухи Полтавської обл.

**Чорнухинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Чорнушка манто** (*Erebia manto*), вид комах ряду лускокрилих родини сатирів, внесений до Червоної книги України

**Чорнушка фегея** (*Proterebia afra*), вид комах ряду лускокрилих родини сатирів, внесений до Червоної книги України

**Чорнянка карпатська**, нігрителя карпатська (*Nigritella sagraticea*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Чорович, Светозар** (1875–1919), письменник, Сербія

**Чорт**, образ народної демонології, що уособлює негативні, ворожі сили

**Чорт морський європейський** (*Lophius piscatorius*), вид променеперих риб ряду вуцильникоподібних родини вуцильникових, внесений до Червоної книги України

**Чорти морські** (*Lophiidae*), родина риб

**Чорті**, народ групи майя південно-східної Гватемали, північно-західного Гондурасу, північного Сальвадору

**Чортів гриб** (*Boletus satanas*), вид грибів родини болетових

**Чортків**, місто, адміністративний центр Чортківського р-ну Тернопільської обл.

**Чортківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Чортова Гора**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.

**Чортмлик (курбан)**, скіфський курган 4 ст. до н. е.

**Чортмлик (смет)**, смет Орджонікідзівської міськради Дніпропетровської області

**Чортмлицька січ**, військовий, адміністративний та духовний центр Війська Запорізького Низового. З Чортмлицькою січчю пов'язана діяльність І. Сірка; зруйнована за наказом Петра I після виступу запорожців на боці І. Мазепи

**Чосер, Джефрі** (1340/1345–1400), поет, один із основоположників англійської національної літератури і літературної англійської мови, Велика Британія

**Чотирибічні верхи**, шатрові верхи на квадратному плані

**Чотиривершинник повний**, сукупність чотирьох точок, з яких жодні три не лежать на одній прямій та шести прямих, які визначаються кожною парою точок

**Чотиригорбкова пластинка**, частина мозку

**Чотиригранні зруби**, зруби квадратного плану

**Чотиридесятниця**, образ народної демонології, що уособлює негативні, ворожі сили

**Чотириногі**, наземні хребетні (*Tetrapoda*), клада (іноді надклас), що охоплює всіх наземних щелепних хребетних тварин

**Чотириочкові** (*Anablepidae*), родина прісноводних риб ряду карпозубоподібних

**Чотирипроменеві губки** (*Tetraxonida*), ряд морських безхребетних класу звичайних губок

**Чотирирога антилопа** (*Tetracerus quadricornis*), індійська антилопа, єдиний вид бикових, що має не два, а чотири роги

**Чотки**, намистини (дерев'яні, скляні, кістяні, янтарні тощо), нанизані на шнурівку або з'єднані одна з одною гачками, призначені для відрахування молитов і поклонів

**Чоттопадххай Шоротчондро** (1876–1938), письменник, автор першого в індійській літературі антиколоніального роману, Індія

**Чоха**, грузинський національний верхній чоловічий одяг з сукна, що нагадує черкеску, але зі стоячим коміром та рукавом по лікоть

**Чохлоносці** (*Coleophoridae*), родина молеподібних метеликів

**Чу**, річка у Киргизстані та Казахстані, впадає до озера Акжайкин, 1186 км

**Чу, Стівен** (1948), фізик, Нобелівська премія з фізики (1997), США

**Чуа ланцюг**, найпростіший електричний ланцюг, що демонструє режим хаотичних коливань

**Чубай, Григорій Петрович** (1949–1982), поет, перекладач, один із чільних представників львівського андеграунду 1970-х, Україна

**Чубай, Тарас Григорович** (1970), музикант, автор та виконавець пісень, Україна

**Чубар, Влас** (1891–1939), політик, голова Раднаркомів УСРР (1923–1932), Україна

**Чубаров, Рефат Абдурахманович** (1957), політик, голова Меджлису кримськотатарського народу (з 2013), Україна

**Чубатий олень** (*Elaphodus cephalophus*), єдиний вид роду чубатих оленів підродини мунтжакових

**Чубатий, Микола Дмитрович** (1889–1975), історик, дійсний член НТШ (1928), Україна – США

**Чубаті зозулі** (*Clamator*), рід птахів родини зозулевих, фауна України

**Чубаті собачки** (*Coryphoblennius*), рід риб родини собачкових, фауна України

**Чубинський, Павло Платонович** (1839–1884), етнолог, фольклорист, поет, громадський діяч, автор слів державного гімну України, Україна

**Чубут**, провінція Аргентини

**Чуванці**, корінний народ Чукотки

**Чуваська література**, сукупність літературних текстів чуваською та іншими мовами, писаних чуваськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Чуваська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Чуваші**, тюркська етнічна група

**Чувашія**, суб'єкт Російської Федерації

**Чуга лемківська**, різновид верхнього одягу

**Чугась, Лев Олександрович** (1873–1922), хімік, біохімік, Росія

**Чугуїв**, місто, адміністративний центр Чугуївського р-ну Харківської обл.

**Чугуївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Чудаков, Євген Олексійович** (1890–1953), машинознавець, академік АН СРСР (1939), Росія

**Чудаков, Олександр Євгенович** (1921–2001), фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1987), Росія

**Чуднів**, місто, адміністративний центр Чуднівського р-ну Житомирської обл.

**Чуднівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Житомирської обл.

**Чусшов, Ігор Дмитрович** (1951), математик, член-кореспондент НАН України (2009), Росія – Україна

**Чужда, Олег Петрович** (1963), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон світу (1983), Україна

**Чужиков, Микола Федорович** (1938), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1964) та світу (1966), Україна

**Чужой, Іван Платонович** (1889–1945), актор і режисер, педагог, Україна

**Чуйкевич, Федір Олександрович** (1685/1695 – бл. 1759/1764), правознавець, здійснив приватну кодифікацію права, Україна

**Чуйкевичі**, старовинний старшинсько-дворянський рід, що походив від Никифора Чуйкевича, який жив у 17 ст.

**Чуйко, Олексій Олексійович** (1930–2006), хімік, академік АН УРСР (1988), Україна

**Чуйков, Василь Іванович** (1900–1982), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1955), командуючий військами Київського військового округу (1953–1960), Росія

**Чуйська долина**, рівнина біля північного підніжжя Тянь-Шаню

**Чуканов, Анатолій Олексійович** (1954), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1976) та світу (1977), Україна

**Чукарін, Віктор Іванович** (1921–1984), спортсмен (спортивна гімнастика), 7-разовий чемпіон (1952, 1956), 2-разовий срібний (1952) та бронзовий призер (1956) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1954), Україна

**Чуковський, Корній Іванович** (1882–1969), письменник, перекладач і літературознавець, класик літератури для дітей, Росія

**Чукотська література**, сукупність літературних текстів чукотською та іншими мовами, писаних чукотськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Чукотська мова**, мова чукотсько-корякської гілки чукотсько-камчатської мовної сім'ї

**Чукотське море**, окраїнне море Північного Льодовитого океану

**Чукотський автономний округ**, суб'єкт Російської Федерації

**Чукотський півострів**, півострів на крайньому північному сході материка Євразія, територія Росії

**Чукотсько-камчацькі мови**, сім'я мов, на яких розмовляє населення Чукотки і Камчатки

**Чукуренку, Александру** (1903–1977), живописець, Румунія

**Чукучанові** (Catostomidae), родина риб ряду коропоподібних

**Чукчі**, корінний народ крайнього північного сходу Азії – Чукотського півострову, узбережжя Берингового моря

**Чулатівські стоянки**, поселення кам'яної доби на території Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.

**Чулимсько-тюркська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Чулков, Михайло Дмитрович** (1744–1792), видавець, письменник, історик, систематизатор міфології народів Російської імперії, Росія

**Чулюпа** (*Passiflora maliformis*), багаторічна вічнозелена рослина. Ліана родини пасифлорових

**Чум**, у ненців, лопарів і деяких інших північних народів – переносне житло з конусоподібним каркасом з жердин, покритих оленячими шкурами (взимку), берестою або корою (влітку)

**Чума** (*Pestis*), гостре інфекційне захворювання людей та деяких тварин

**Чума свиней африканська**, хвороба Монтемері, вірусна хвороба свиней, яка характеризується лихоманкою, іншими гострими проявами і високою летальністю

**Чума свиней класична**, інфекційна хвороба свиней

**Чумак (товариство)**, Українське Далекосхідне крайове кредитове товариство (1910–1922)

**Чумак (торговець сіллю)**, в українській спільноті 15–19 ст. – перевізники солі та риби

**Чумак, Василь Григорович** (1900–1919), поет, Україна

**Чумак, Іван Михайлович** (1926–2004), скульптор, Національна премія України ім. Шевченка (1973), Україна

**Чумак, Ігор Григорович** (1930), вчений у галузі холодильної техніки, заслужений діяч науки УРСР (1979), Україна

**Чумак, Олег Володимирович** (1970), спортсмен (важка атлетика), чемпіон Європи (1997), Україна

**Чумацтво**, чумакування, купецький, торгівельно-візницький промисел українців 15–19 ст.

**Чумацька пісня**, фольклорний ліричний жанр, в якому описується життя, побут, пригоди й переживання чумаків

**Чумацький шлях**, назва галактики, у якій розташована Сонячна система, а також усі зорі, які ми бачимо неозброєним оком

**Чумаченко, Микола Григорович** (1925–2011), економіст, академік АН УРСР (1982), Україна

**Чуніховська, Ірина Володимирівна** (1967), спортсменка (вітрильний спорт), бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Чунцін**, місто у Китаї, 29,9 млн мешканців

**Чунь Ду Сюе** (1926), економіст, іноземний член НАН України (2000), США

**Чупахівка**, селище міського типу Охтирського р-ну Сумської обл.

**Чупа-чупа** (*Matisia cordata*), плодове дерево родини мальвових

**Чупіс, Микола Максимович** (1899–1976), інженер-механік, ректор Київського державного університету ім. Шевченка (1937–1938) та Харківського інженерно-будівельного інституту (1949–1966), Україна

**Чуприна, Микола Миколайович** (1962), спортсмен (акрадічне веслування), чемпіон світу (1990, 1991), Україна

**Чупринка, Грицько** (1879–1921), поет, політик, Україна

**Чурай, Марія Гордіївна** (1625–1650), легендарна народна співачка і поетеса

**Чурикова, Алла Олександрівна** (1962), режисер-аніматор, представник техніки «пісочна мультиплікація», Росія – Україна – Німеччина

**Чурикова, Інна Михайлівна** (1943), актриса, «Срібний ведмідь» (1984), народний артист СРСР (1991), Росія

**Чурилов, Микола Якович** (1935–2014), художник-постановник анімаційного кіно, Росія – Україна

**Чуррігереско**, стиль в архітектурі і мистецтві Іспанії 18 ст.

**Чурюмов, Клим Іванович** (1937), астрофізик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Чутівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Чутливість**, 1) здатність організму сприймати подразнення, що надходять з навколишнього середовища або з власних тканин і органів; 2) відношення зміни сигналу на виході засобу вимірювань до зміни вимірюваної величини

**Чутливість ноцицептивна**, чутливість до болю

**Чутливість тактильна**, відчуття, що виникає при дії на шкірну поверхню різних механічних стимулів

**Чутове**, селище міського типу, адміністративний центр Чутівського р-ну Полтавської обл.

**Чуттєве пізнання**, безпосереднє відображення у свідомості людини зовнішніх сторін, властивостей предметів і явищ об'єктивного світу за допомогою органів відчуття

**Чуття загальне**, термін схоластичної філософії, що позначав просторово-часову впорядкованість чуттєвих образів, які виникали у зовнішніх чуттях

**Чуфа** (*Cyperus esculentus*), рослина родини осокових

**Чуфут-Кале**, середньовічне місто-фортеця в гірському регіоні Криму, за 3 км на схід від Бахчисараю, тепер у руїнах

**Чухно, Анатолій Андрійович** (1926–2012), економіст, академік АН УРСР (1988), Україна

**Чухрай, Григорій Наумович** (1921–2001), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1957), народний артист СРСР (1981), Україна – Росія

**Чухрай, Петро Павлович** (1950), бандурист, педагог, народний артист України (2000), Україна

**Чухрай, Сергій Олексійович** (1965), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Олімпійських ігор (1976, 1980) та світу (1978, 1979), Україна

**Чучель мала**, одна з найвищих вершин Кримських гір (1288 м), розміщена на масиві Бабуган-яйла

**Чучупак, Василь Степанович** (1894–1920), військовий і громадський діяч часів УНР, головний отаман Холодноярської республіки (листопад 1919 – квітень 1920), Україна

**Чхандоккун**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацовий комплекс династії Чосон 15–17 ст. у м. Сеул, Республіка Корея

**Чхатрапаті-Шиваджі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, залізничний вокзал у м. Мумбаї, 1878–1888, Індія

**Чхаттісарх**, штат Індії

**Чхве Чхі Вон** (857–?), поет, вчений, Корея

**Чхеїдзе, Резо** (1926–2015), кінорежисер, лауреат Каннського МКФ (1956), народний артист СРСР (1980), Грузія

**Чюрльоніс, Микалоюс Константінас** (1875–1911), живописець, композитор, родоначальник професійної литовської музики, класик світової музики, Литва

## Ш

**Ш**, двадцять дев'ята літера української абетки

**Шаабан, Роберт** (1909–1962), письменник, основоположник сучасної літератури мовою суахілі, Танзанія

**Шабатура, Стефанія Михайлівна** (1938–2014), митець-килимар, правозахисник, політв'язень, член Української Гельсінської групи, Україна

**Шаббат**, сьомий день тижня в юдаїзмі

**Шаббі Абу-ль-Касим** (1909–1934), поет, один із класиків туніської поезії, перший романтик в арабській поезії, Туніс

**Шабельківка**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Шабер**, три- або чотиригранний ручний або механічний слюсарний інструмент, загострений з одного кінця, для завершальної обробки поверхні металів зрізуванням (зішкрюбуванням) тонкої стружки

**Шаблезубі тигри** (*Machairodontinae*), вимерла підродина ссавців родини котячих

**Шаблійовський, Євген Степанович** (1906–1983), літературознавець, член-кореспондент ВУАН (1934), Національна премія України ім. Шевченка (1979), Україна

**Шаблон**, 1) взірць, за яким виготовляють однорідні вироби або перевіряють форму готових виробів; 2) взірць, штамп, який наслідують сліпо, некритично; 3) заяложена, трафаретна форма висловлювання

**Шабля**, 1) різновид холодної зброї; 2) спортивний інвентар, колюча й рубуюча зброя у фехтуванні

**Шабля-риба** (*Trichiurus lepturus*), риба родини волосохвостових

**Шабо, Огюст Елізе** (1882–1955), живописець, скульптор, представник кубізму, Франція

**Шабріс, Алексіс Еммануель** (1844–1894), композитор романтичного напрямку, Франція

**Шаброль, Клод** (1930–2010), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1959), лауреат Венеційського МКФ (1988, 1995, 2007), Франція

**Шавани, Еммануель-Едуар** (1865–1918), археолог, синолог, перший перекладач творів китайського історика Сима Цяна, Франція

**Шавикін, Дмитро Миколайович** (1902–1965), живописець і графік, Росія – Україна



**Шавирін, Борис Іванович** (1902–1965), конструктор мінометного та реактивного озброєння, Росія

**Шавлего**, пантомімне танцювальне дійство у Грузії

**Шавлія** (*Salvia*), рід рослин родини губоцвітих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Шавлов, Артур Леонард** (1921–1999), фізик, Нобелівська премія з фізики (1981), США

**Шаврін, Федір Володимирович** (1880–1915), живописець, майстер історичного, міфологічного та алегоричного полотна, Росія

**Шавуот**, свято в юдаїзмі

**Шаг**, розмінна грошова одиниця УНР і Української Держави, 1/100 гривні

**Шагайда, Степан Васильович** (1896–1938), актор, соратник Л. Курбаса, Україна

**Шагал, Марк Захарович** (1887–1985), живописець, графік, сценограф, одна з чільних постатей світового мистецького авангарду 20 ст., Росія

**Шагала Марка біблійне послання**, національний музей, у якому зберігаються 17 полотен М. Шагала на біблійну тематику, діє у м. Ніцца (Франція) з 1973

**Шагани**, лиман лагунного типу на узбережжі Чорного моря у Татарбунарському р-ні Одеської обл., 70 км<sup>2</sup>

**Шагинян, Марієтта Сергіївна** (1888–1982), письменниця, літературознавець, автор нарисів про Україну, монографії про Т. Шевченка, член-кореспондент АН Вірменії (1950), Вірменія – Росія

**Шагін Гірей** (1745–1787), хан Криму (1777–1783)

**Шагрень**, дублена вичинена шкіра

**Шад, Йоган Баптист** (1758–1834), філософ, професор Харківського університету (1804–1816), Німеччина – Україна – Росія

**Шад, Крістіан** (1894–1982), живописець, графік, фотограф, представник напряму нової предметності, Німеччина

**Шадлі, Бен Джедід** (1929–2012), політик, президент Алжиру (1979–1992)

**Шайба**, спортивний інвентар, снаряд для гри у хокей на льоду

**Шайлер, Джеймс** (1923–1991), поет, США

**Шаймарданова, Вікторія Юріївна** (1973), спортсменка (важка атлетика), чемпіонка Європи (2005), Україна

**Шайн, Григорій Абрамович** (1892–1956), астрофізик, академік АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Шайтан**, у мусульманській міфології – сатана, біс

**Шайтан-Коба**, грот у Бахчисарайському р-ні АР Крим, де виявлено стоянку часів палеоліту

**Шайхет, Аркадій Самійлович** (1898–1959), фотограф, один із основоположників фоторепортажу в СРСР, Україна – Росія

**Шайг, Абдулла** (1881–1959), літератор, педагог, Азербайджан

**Шайнський, Володимир Якович** (1925), композитор, народний артист Росії (1986), Україна – Росія

**Шаїр**, шахір, 1) поет у народів Сходу; 2) основний жанр малайської класичної літератури

**Шакал** (*Canis aureus*), вид ссавців родини собачих, належить до фауни України, крім того, шакали – це загальна назва чотирьох видів роду собак

**Шакті**, в індуїзмі – жіноча, творча енергетична першооснова, сила

**Шакуло, Юрій Іванович** (1835–1903), оперний та камерний співак (бас), антрепренер, вокальний педагог, Україна – Росія

**Шакуров, Сергій Каюмович** (1942), актор, народний артист Росії (1991), Росія

**Шаламов, Варлам Тихонович** (1907–1982), письменник, один із чільних представників «табірної прози», Росія

**Шаламун, Томаж** (1941–2014), поет, Словенія

**Шаланда**, невелика судно типу баржі, призначене для навантаження чи розвантаження суден на рейді, перевезення ґрунту

**Шалашников, Олександр Петрович** (1857–1890), мікробіолог-паразитолог, розробник методу вакцинації худоби проти сибірки, Росія – Україна

**Шалда, Францішек Ксавер** (1867–1937), письменник, літературний критик, перекладач, Чехія

**Шалений огірок** (*Echium elaterium*), вид родини гарбузових

**Шалигине**, селище міського типу Глухівського р-ну Сумської обл.

**Шалигинський (заказник)**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Глухівський р-н Сумської обл.

**Шалі, Северин** (1911–1992), поет і перекладач, інтерпретатор творів Т. Шевченка словенською мовою, Словенія

**Шалімов, Олександр Олексійович** (1918–2006), хірург, академік АН УРСР (1978), Росія – Україна

**Шалл, Кліффорд Гленвуд** (1915–2001), фізик, Нобелівська премія з фізики (1994), США

**Шаллі, Ендрю Віктор** (1926), біохімік, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1977), США

**Шалматов, Сисой Зотович** (18 ст.), різьбяр та скульптор, Росія – Україна

**Шалот**, багаторічна рослина

**Шалуташвілі, Надія Миколаївна** (1918), театрознавець, дослідниця грузинсько-українських мистецьких зв'язків, Грузія

**Шаль, Мішель** (1793–1880), математик, Франція

**Шальгрен, Жан Франсуа** (1739–1811), архітектор, автор споруд у стилі класицизму, Франція

**Шальк, Франц** (1863–1931), диригент, інтерпретатор німецької музики, Австрія

**Шальніков, Олександр Йосипович** (1905–1986), фізик, академік АН СРСР (1979), Росія

**Шаля лема**, твердження щодо трьох точок на прямій

**Шаля теорема**, теорема, що класифікує усі ізометричні перетворення площини

**Шаляпін, Федір Іванович** (1873–1938), оперний та камерний співак (бас), одна з ключових постатей світового оперного мистецтва 20 ст., Росія

**Шаманство**, одна з первісних форм релігії, що ґрунтується на вірі у можливість спілкування людини з духами

**Шамбала**, міфічна країна в Тибеті або інших навколишніх регіонах Азії, яка згадується в кількох стародавніх текстах; символ центру, з якого Великі Душі (Махатли) здійснюють духовне керівництво людством

**Шаменко, Володимир Володимирович** (1972), спортсмен (спортивна гімнастика), бронзовий призер Олімпійських ігор (1996), Україна

**Шаміль** (1799–1871), глава мусульманської військово-теократичної держави в Дагестані, імам Дагестану і Чечні

**Шамір, Аді** (1952), криптоаналітик, премія Тюрінга (2002), Ізраїль

**Шаміссо, Адельберт фон** (1781–1838), поет-романтик, дослідник-природознавець, Німеччина

**Шамо, Ігор Наумович** (1925–1982), композитор, народний артист УРСР (1975), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Україна

**Шамов, Володимир Миколайович** (1882–1962), хірург, академік АМН СРСР (1945), Росія – Україна

**Шамот**, випалена вогнетривка глина

**Шамота, Микола Захарович** (1916–1984), літературознавець, критик, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Шампанське**, біле ігристе вино, виготовлене у французькій провінції Шампань

**Шампань-Арденни**, регіон Франції

**Шампань**, історична область Франції

**Шампень, Філіп де** (1602–1674), живописець, представник класицизму, Франція

**Шамплейн, Самюель де** (1567–1635), картограф, дослідник Північної Америки, перший губернатор Канади, засновник м. Квебек, Франція

**Шампольон, Жан-Франсуа** (1790–1832), історик, лінгвіст, основоположник египтології, Франція

**Шампольон-Фіжак, Жак Жозеф** (1778–1867), археолог, дослідник грецьких джерел єгипетської історії, пам'яток і джерел з історії Франції, Франція

**Шамрай, Агапій Пилипович** (1896–1952), літературознавець, дослідник історію української та зарубіжних літератур, Україна

**Шамсон, Андре Жюль Луї** (1900–1983), письменник, прозаїк, есеїст, історик, Франція

**Шамфор, Нікола де** (1740–1794), філософ-мораліст, письменник, Франція

**Шамшев, Кирил Миколайович** (1925–2014), фізик, конструктор боеприпасів, член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Шамшмієв, Болотбек** (1941), актор, кінорежисер, сценарист, народний артист СРСР (1991), Киргизстан

**Шамякін, Іван Петрович** (1921–2004), письменник та політик, голова Верховної Ради Білоруської РСР (1971–1985), головний редактор видавництва «Білоруська радянська енциклопедія» (1980–1992), академік НАН Білорусі (1994), Білорусь

**Шан Ян** (390–338 до н. е.), мислитель, один із основоположників легізму, Китай

**Шандала, Михайло Георгійович** (1928), гігієніст, академік АМН СРСР (1986), Росія – Україна

**Шандори**, конструкції балкового або аркового типу, що укладаються в пазах биків або підвалин одна на одну і утворюють таким чином шандорну стінку, що закриває отвір греблі або іншої гідротехнічної споруди

**Шандра** (Marrubium), рід рослин родини глухокропивиових

**Шандрук, Павло Феофанович** (1889–1979), воєначальник, генерал-хорунжий армії УНР, Україна

**Шанду**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс 13–14 ст., аймак Шилін-Гол, автономний район Внутрішня Монголія, Китай

**Шанель, Коко** (1883–1971), модельєр, основоположниця стилю розкішної простоти, Франція

**Шани**, шань, народність у М'янмі

**Шанідзе, Акакій** (1887–1987), філолог, член-кореспондент АН СРСР (1939), Грузія

**Шанкар, Раві** (1920–2012), музикант, композитор, Індія – США

**Шанкара** (788–820), філософ і богослов, провідний представник Веданти, Індія

**Шан-Кобинська археологічна культура**, споріднені пам'ятки гірського Криму з крем'яним інвентарем

**Шаннон**, річка в Ірландії (найдовша в країні), впадає до Атлантичного океану, 368 км

**Шансон**, 1) поліфонічна французька пісня 15–16 ст.; 2) жанр естрадної музики

**Шантаж**, погроза розголошення компрометуючих відомостей про особу

**Шантаж зелений**, купівля значного пакета акцій компанії, яка стала об'єктом спроби поглинання з метою примусити її викупити свої акції за підвищеними цінами

**Шантаж політичний**, примушування до прийняття політичних рішень, у яких зацікавлений ініціатор

**Шантарські острови**, архіпелаг в Охотському морі, належить Росії

**Шантич, Алекса** (1864–1924), поет і перекладач, автор патріотичної лірики, Сербія

**Шанхай**, місто у Китаї, 24,1 млн мешканців

**Шанхайська організація співробітництва**, ШОС, субрегіональна міжурядова міжнародна організація

**Шанхайська школа живопису**, школа живопису, яка склалась у м. Шанхай (Китай) у 19 ст.

**Шанцевий інструмент**, табельний (передбачений по штату) інструмент, призначений для виконання вручну інженерних робіт

**Шаньдун**, провінція Китаю

**Шаньсі**, провінція Китаю

**Шаньтоу**, місто у Китаї, 12 млн мешканців

**Шао Юн** (1011–1077), філософ, основоположник нумерологічного напрямку у неоконфуціанстві, Китай

**Шапар, Аркадій Григорович** (1936), геохімік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Шапаренко, Олександр Максимович** (1946), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон (1968, 1972) та срібний призер (1968) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1966, 1970, 1973, 1977, 1978, 1979) та Європи (1967, 1969 – двічі), Україна

**Шапинка**, 1) рід грибів (*Vepra*); 2) частина плодового тіла шапинкових грибів

**Шапинка зморшкова** (*Vepra bohemica*), вид грибів

**Шапіро, Йосип Соломонович** (1918–1999), фізик-ядерник, член-кореспондент АН СРСР (1979), Росія

**Шапіро, Федір Львович** (1915–1973), фізик-ядерник, член-кореспондент АН СРСР (1968), Росія

**Шапіто**, 1) куполоподібний брезентовий намет, натягнутий на високі щогли і бічні стійки; 2) шатро, розбірна конструкція призначена для проведення циркових, театральних та деяких інших вистав

**Шапка**, 1) головний убір; 2) тип заголовка, що об'єднує кілька газетних публікацій, кожна з яких має власний заголовок

**Шаплен, Жан** (1595–1674), поет, критик, один із фундаторів Французької академії та доктрини класицизму, Франція

**Шаповал, Віктор Іванович** (1933–1999), електрохімік, член-кореспондент НАН України (1995), Україна

**Шаповал, Володимир Миколайович** (1948), правознавець, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Шаповал, Микита Юхимович** (1882–1932), соціолог, політик, літератор, член Центральної Ради, Україна

**Шаповал, Микола Юхимович** (1886–1948), воєначальник і політик, генерал-хорунжий армії УНР, Україна

**Шаповал, Юрій Іванович** (1953), історик, дослідник історії України радянського періоду, перший директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво» (2013–2015), Україна

**Шаповаленко, Іван Савелійович** (1820–1890), живописець, Україна – Росія

**Шаповалов, Олександр Іванович** (1932–1983), фізіолог, член-кореспондент АН СРСР (1981), Росія

**Шапорін, Юрій Олександрович** (1887–1966), композитор, народний артист СРСР (1954), Україна – Росія

**Шапочка, Юрій Павлович** (1952), спортсмен (веслування академічне), срібний призер Олімпійських ігор (1980), Україна

**Шапошников, Володимир Георгійович** (1870–1952), хімік-технолог, академік ВУАН (1922), Росія – Україна

**Шапошников, Володимир Миколайович** (1884–1968), мікробіолог, академік АН СРСР (1953), Росія

**Шапошников, Леонід Анатолійович** (1969), спортсмен (веслування академічне), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Шапп, Клод** (1763–1805), механік, винахідник семафорного телеграфу, Франція

**Шапталь, Жан-Антуан** (1756–1832), хімік-практик, міністр внутрішніх справ (1800–1804) періоду консулату Наполеона, Франція

**Шапурма, Антон Амвросійович** (1911–1987), письменник і перекладач грецькою мовою творів українських письменників, Україна

**Шар (в інформаційних технологіях)**, засіб розділення складних систем на простіші частини, що забезпечує приховування особливостей реалізації

**Шар збіднений**, шар напівпровідникового матеріалу, в якому спостерігається зменшена кількість носіїв заряду

**Шар (у геології)**, ущільнена чи затверділа маса гірської породи, обмежена двома більш-менш паралельними площинами інших порід, однорідно-площинна маса породи, що має певний склад або домішки чогось, чим відрізняється від інших

**Шар, Рене** (1907–1988), поет, близький до сюрреалізму, Франція

**Шарабан**, тип відкритого візка

**Шарада**, гра-загадка, побудована на визначенні слова за його частинами

**Шаранта**, річка у Франції, впадає до Атлантичного океану, 360 км

**Шарварко, Борис Георгійович** (1929–2002), режисер-постановник масових видовищ, народний артист УРСР (1984), Україна

**Шарварок**, спільна робота, додаткова феодална повинність

**Шарвін, Юрій Васильович** (1919), фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1987), Росія

**Шаргород**, місто, адміністративний центр Шаргородського р-ну Вінницької обл.

**Шаргородський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Вінницької обл.

**Шарден, Жан-Батист Сімеон** (1699–1779), живописець, один із основоположників реалізму в живописі, Франція

**Шардоне** (*Chardonnay*), 1) один із винних сортів винограду; 2) біле вино

**Шарж**, 1) невеликий віршований твір, що висміює ту чи іншу особу або явище; 2) різновидність карикатури; 3) надмірне перебільшення в описі або зображенні деяких характерних рис зовнішності людини

**Шарикін, Анатолій Петрович** (1954), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1974), Україна

**Шариф, Омар** (1932–2015), актор, сценарист, кінорежисер, «Золотий лев» (2003), Єгипет

**Шарі**, річка у Центральноафриканській Республіці, Чаді та Камеруні, впадає до озера Чад, 1400 км

**Шаріат**, система етико-правових принципів ісламу щодо правил поведінки мусульманина

**Шарівка**, селище міського типу Богодухівського р-ну Харківської обл.

**Шарівки** (*Sphaerium*), рід дрібних двостулкових молосків з округлою черепашкою

**Шарівський**, парк, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, палацово-парковий комплекс, смт Шарівка Богодухівського р-ну Харківської обл.

**Шаріпов, Рустам Халімджанович** (1971), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1992, 1996) та бронзовий призер (1996) Олімпійських ігор, чемпіон світу (1996) та Європи (1992), Таджикистан – Україна

**Шаріпов, Саліжан** (1964), космонавт, Киргизстан – Росія

**Шаріф, Наваз** (1949), політик, прем'єр-міністр Пакистану (1990–1993, 1997–1999 та з 2013)

**Шарк**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, затока Індійського океану, природоохоронна територія, Австралія

**Шаркауї, Абдаррахман** (1920–1987), письменник, Єгипет

**Шарко, Володимир Васильович** (1949–2014), математик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Шарко, Жан Мартен** (1825–1893), невролог, засновник вчення про психогенну природу істерії, Франція

**Шарковський, Олександр Миколайович** (1936), математик, академік НАН України (2006), Україна

**Шарковського впорядкованість**, впорядкування натурального ряду, що пов'язане з дослідженням періодичних точок динамічних систем на відріжку або дійсній прямій

**Шарковського теорема**, теорема з теорії динамічних систем

**Шарлемань, Микола Васильович** (1887–1970), біолог, дійсний член НТШ (1929), Україна

**Шарль, Жак Олександр Сезар** (1746–1823), фізик, винахідник повітряної кулі (шарльєра), мегаскопа, термометричного гігрометра, Франція

**Шарма, Ракеш** (1949), космонавт, Індія

**Шарманка**, механічний духовий інструмент

**Шармен, Гелен Патріція** (1963), астронавт, Велика Британія

**Шармуа, Франсуа Бернар** (1793–1868), сходознавець, дослідник зв'язків між культурами слов'янських та східних народів, Франція

**Шарнір**, частина механізму або будівельних конструкцій, що допускає взаємні повороти чи обертання двох з'єднаних деталей навколо їх спільної осі або навколо спільної точки

**Шаровари**, чоловічі або жіночі широкі штани, зібрані біля кісточок

**Шаровольський, Іван Васильович** (1876–1954), мовознавець, перекладач, фахівець з германської та романської філології, Україна

**Шароголові дельфіни** (*Globicephala*), рід ссавців родини дельфінових

**Шаролапова, Ніна Володимирівна** (1949), актриса, педагог, народний артист України (2000), Україна

**Шароле**, порода великої рогатої худоби

**Шарон, Аріель** (1928–2014), політик, прем'єр-міністр Ізраїлю (2001–2006)

**Шаронов, Михайло Андрійович** (1881–1957), живописець, графік, педагог, ректор Київського художнього інституту (1944–1951), Росія – Україна

**Шарошка**, інструмент для ручної правки шліфувальних кругів

**Шарп, Вільям Форсайт** (1934), економіст, Нобелівська премія з економіки (1990), США

**Шарп, Філіп Аллен** (1944), біолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1993), США

**Шарпак, Жорж** (1924–2010), фізик, Нобелівська премія з фізики (1992), Україна – Франція – Швейцарія

**Шарпантьє, Гюстав** (1860–1956), композитор, послідовник натуралістичного руху, Франція

**Шарпантьє, Марк Антуан** (1643–1704), композитор, провідний представник французького бароко, Франція

**Шарпєвські волокна**, пучки сполучнотканинних фібрил, які разом з еластичними волокнами проникають з окістя в кісткову тканину

**Шарпей**, порода собак

**Шарплесс, Баррі** (1941), хімік, Нобелівська премія з хімії (2001), США

**Шаррон, П'єр** (1541–1603), філософ і теолог, Франція

**Шартрез**, французький лікер, що виготовляють ченці-картезіанці у винних льохах на межі гірського масиву Шартрез

**Шартрська школа**, школа філософії й теології (10–12 ст.)

**Шартрський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, собор у готичному стилі 1194–1260, м. Шартр, Франція

**Шарт'є, Ален** (1392–1430), поет, письменник, передвісник французького Відродження, Франція

**Шар'яз**, покрив тектонічний, форма деформації верств гірських порід

**Шасі**, 1) рама чи основа різних машин, механізмів, пристроїв; 2) висушний або нерухомий пристрій з колесами, лижами або поплавцями для зльоту і посадки літака, а також для переміщення його по аеродрому, палубі авіаносця або воді

**Шассеріо, Теодор** (1819–1856), живописець, представник пізнього романтизму, Франція

**Шастрі, Лал Бахадур** (1904–1966), політик, прем'єр-міністр Індії (1964–1966)

**Шаталін, Віктор Васильович** (1926–2003), живописець, народний художник УРСР (1967), Національна премія України ім. Шевченка (1984), Росія – Україна

**Шаталін, Станіслав Сергійович** (1934–1997), економіст, академік АН СРСР (1987), Росія

**Шаталов, Володимир Олександрович** (1927), космонавт, Росія

**Шатківський, Олекса Якович** (1908–1979), живописець і графік, Україна

**Шатобріан, Франсуа Рене де** (1769–1848), письменник, представник романтизму, політик, дипломат, один з перших представників романтизму, Франція



**Шатріан, Александр** (1826–1890), письменник, автор творів, написаних у співавторстві з Е. Еркманом під спільним псевдонімом Еркман–Шатріан, Франція

**Шатро**, високе тонкостінне покриття староукраїнських (давньоруських) храмів, а також ін. будівель у вигляді чо-тири- або восьмикутної піраміди

**Шатров, Михайло Пилипович** (1932–2010), один з провідних драматургів СРСР, Росія

**Шатський, Микола Сергійович** (1895–1960), геолог, тектоніст, академік АН СРСР (1953), Росія

**Шатун**, ланка плоского або просторового механізму, яка створює кінематичну пару тільки з рухомою ланкою

**Шаудін, Фріц** (1871–1906), зоолог, протистолог, першовідкривач збудника сифілісу, Німеччина

**Шаукі, Ахмед** (1868–1932), поет, драматург, класик арабської літератури, Єгипет

**Шаула**, зірка у сузір'ї Скорпіона

**Шаула, Матвій** (?–1596), ватажок запорозьких козаків, один з керівників повстання С. Наливайка 1594–1596

**Шафа**, меблевий виріб (переважно з дверцятами, ящиками або без них) для зберігання предметів різного функціонального призначення

**Шафа радіоелектронна**, конструктивно та експлуатаційно автономна складальна одиниця, як правило, спеціалізована для виконання складних завершених функцій

**Шафаревич, Ігор Ростиславович** (1923), математик, публіцист, академік РАН (1991), Україна – Росія

**Шафарик, Павел Йозеф** (1795–1861), поет, історик, філолог, діяч чеського і словацького Відродження, основоположник багатьох галузей славістики, Словаччина – Чехія

**Шафонський, Опанас Филимонович** (1740–1811), історик, економіст, етнограф, лікар, основоположник національної епідеміології, Україна

**Шафран** (Crocus), вид судинних рослин родини півникових, сім видів якого внесені до Червоної книги України

**Шафран (пряність)**, висушені приймочки маточки квітів шафрану посівного (Crocus sativus), одна з найдорожчих прянощів світу

**Шафран, Данило Борисович** (1923–1997), віолончеліст, народний артист СРСР (1977), Росія

**Шафранов, Віталій Дмитрович** (1929–2014), фізик, один із піонерів термоядерного синтезу, академік РАН (1997), Росія

**Шафлборд**, вид спорту, гра

**Шах**, титул монарха в деяких країнах Близького і Середнього Сходу, Делійському султанаті і державі Великих Моголів

**Шах, Яків** (?–1583), гетьман Війська Запорозького Низового (1582–1583), Україна

**Шахар, Давид** (1929–1997), письменник, писав на івриті, Ізраїль

**Шахбазян, Гайк Хачатурович** (1896–1982), гігієніст, член-кореспондент АМН СРСР (1957), Вірменія – Україна

**Шах-Джахан** (1592–1666), падишах Імперії Великих Моголів (1627–1658)

**Шахи**, вид спорту, настільна гра на дошці

**Шахі-Зінда**, меморіальний ансамбль мавзолеїв у Самарканді, пам'ятка архітектури

**Шахін, Юсеф** (1926–2008), кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1979), лауреат Каннського (1997, 1999) та Венеційського (2002) МКФ, Єгипет

**Шахлін, Борис Анфіянович** (1932–2008), спортсмен (спортивна гімнастика), 7-разовий чемпіон (1956, 1960, 1964), 4-разовий срібний (1960, 1964) та 2-разовий бронзовий (1960, 1964) призер Олімпійських ігор, чемпіон світу (1954, 1958) та Європи (1955, 1963), Україна

**Шахматов, Олексій Олександрович** (1864–1920), філолог, історик, дійсний член НТШ (1909), академік Петербурзької АН (1897), Естонія – Росія

**Шахназаров, Георгій Хосросвич** (1924–2001), юрист, політолог, політик, член-кореспондент АН СРСР (1980), Росія

**Шахназаров, Карен Георгійович** (1952), кінорежисер, Росія

**Шахов, Михайло Опанасович** (1931), спортсмен (вільна боротьба), бронзовий призер Олімпійських ігор (1956), Росія – Україна

**Шахова, Кіра Олександрівна** (1926), літературознавець і педагог, Україна

**Шаховський, Семен Михайлович** (1909–1984), літературознавець, Україна

**Шахрай, Василь Матвійович** (1888–1919), політик, теоретик українського націонал-комунізму, Україна

**Шахрайство**, 1) вид злочину, що полягає в заволодінні чужим майном або правами на нього, а також привласнення інших благ шляхом обману або зловживання довірою іншої особи; 2) навмисне перекручування, спотворювання правди з метою заволодіння майном іншої особи

**Шахрісабза історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс, центром якого є руїни резиденції Тимура (Ак-сарай) та династичної усипальниці Тимуридів, м. Шахрісабз, Узбекистан

**Шахріяр, Мухаммед Гуссейн** (1906–1988), поет, Азербайджан – Іран

**Шахсей-вахсей**, ашура, траурні релігійні церемонії у мусульман-шиїтів, здійснювані на десятий день місяця мухарраму. Згідно з мусульманськими переказами, свято встановлене на честь мученицького кінця онука пророка Мухаммеда – шиїтського імама Хусейна (7 ст.)

**Шахт, Ялмар** (1877–1970), економіст та фінансист, організатор фінансової та економічної системи Веймарської республіки та Третього рейху, Німеччина

**Шахта**, гірниче підприємство

**Шахтар**, футбольний клуб української Прем'єр-ліги, існує з 1936, 9-разовий чемпіон України (2002, 2005, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

**Шахтарськ**, місто, адміністративний центр Шахтарського р-ну Донецької обл.

**Шахтарське**, селище міського типу Свердловської міськради Луганської обл.

**Шахтарський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Шахтинська округа**, адміністративно-територіальна одиниця Донецької губернії УСРР, а потім Південно-Східної області РРФСР (з листопада 1924 – Північнокавказького краю РРФСР), існувала в 1924–1930

**Шахтинська справа**, сфабрикований політичний процес у СРСР у 1928 над старими фахівцями вугільної промисловості Донбасу

**Шахтне**, селище міського типу Харцизької міськради Донецької обл.

**Шахтний стовбур**, вертикальна (рідше похила) капітальна гірнична виробка, яка має безпосередній вихід на земну поверхню і призначена для обслуговування підземних гірничих робіт

**Шацберг, Джеррі** (1927), кінорежисер, «Золота пальмова гілка» (1973), США

**Шацьк**, селище міського типу, адміністративний центр Шацького р-ну Волинської обл.

**Шацький**, національний природний парк, розташований у Шацькому р-ні Волинської обл.

**Шацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Волинської обл.

**Шацьких, Володимир Володимирович** (1981), спортсмен (греко-римська боротьба), чемпіон світу (2006), Україна

**Шацькі озера**, група з понад 30 озер у північно-західній частині Шацького р-ну Волинської обл.

**Шаша, Костянтин Григорович** (1929), оперний співак (тенор), народний артист України (2007), Україна

**Шаша, Леонардо** (1921–1989), письменник, майстер гостросюжетного роману, Італія

**Шашечниці** (Melitaea), рід денних метеликів родини німфалід

**Шашкевич, Володимир Маркіянович** (1839–1885), письменник, діяч національного культурно-освітнього відродження, Україна

**Шашкевич, Маркіян Семенович** (1811–1843), письменник, поет, просвітитель, натхненник національного пробудження Галичини, Україна

**Шашкевича Маркіяна музей**, літературно-меморіальний музей, діє у с. Підлісся Золочівського р-ну Львівської обл. з 1959

**Шашки**, вид спорту, настільна гра на дошці

**Шашола, Євсей** (? – після 1672), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1672), Україна

**Шаян, Володимир Петрович** (1908–1974), філософ, санскритолог, публіцист, ініціатор та організатор руху за відновлення віри стародавніх українців – язичництва, Україна

**Шва**, різновид голосного звуку, який трапляється в деяких мовах

**Шваб, Вернер** (1958–1994), драматург, Австрія

**Швабе, Курт** (1905–1983), хімік, один з піонерів електрохімічної сенсорики, Німеччина

**Швабінський, Макс** (1873–1962), графік і живописець, Чехія

**Швабія**, історична область Німеччини

**Швамбера, Вацлав** (1866–1939), географ, гідролог, дійсний член НТШ (1928), Чехія

**Шванівські клітини**, допоміжні клітини нервової тканини, що формуються вздовж аксонів периферичних нервових волокон

**Шванк**, жанр німецької міської літератури

**Шваниц, Теодор** (1810–1882), фізіолог та гістолог, першовідкривач пепсину, Німеччина

**Шварно Данилович** (бл. 1230–1269), король Русі у 1264–1269, великий князь Литовський (1267–1269)

**Швартау, Віктор Валентинович** (1957), фізіолог, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Шварц, Герман Амандус** (1843–1921), математик, Німеччина

**Шварц, Делмор** (1913–1966), поет, письменник, критик, США

**Шварц, Євген Львович** (1896–1958), драматург, майстер філософської п'єси-казки, Росія

**Шварц, Ісак Йосипович** (1923–2009), композитор, народний артист Росії (1996), Україна – Росія

**Шварц, Ісак Ізраїльович** (1879–1951), голова ВУЧК (1918–1919), Україна – Росія

**Шварц, Лев Олександрович** (1898–1962), композитор, Росія

**Шварц, Лоран-Монз** (1915–2002) математик, фахівець з функціонального аналізу, Премія Філдса (1950), Франція

**Шварц, Лоран-Моїз** (1915–2002), математик, Премія Філдса (1950), Франція

**Шварц, Мелвін** (1932–2006), фізик, Нобелівської премії з фізики (1988), США

**Шварц, Олена Андріївна** (1948–2010), поетеса, прозаїк, одна з чільних постатей ленінградської неофіційної культури 1970–1980-х, Росія

**Шварц, Станіслав Семенович** (1919–1976), зоолог, еколог, академік АН СРСР (1970), Україна – Росія

**Шварца симптом**, рентгенологічна ознака відкладення жиру на перикарді

**Шварцвальд**, Чорний ліс, гірський масив на південному заході Німеччини

**Шварценбах, Герольд Карл** (1904–1978), хімік, розробник методу комплексометрії (1946), Швейцарія

**Шварценеггер, Арнольд** (1947), актор, політик, спортсмен (культуризм), США

**Шварціан**, інваріант Шварца, диференціальний оператор

**Шварцман, Ошер Маркович** (1889–1919), поет, автор творів на їдиш (юнацькі вірші написані українською мовою), Україна

**Швачка, Анжеліна Олексіївна** (1971), оперна співачка (мецо-сопрано), народний артист України (2012), Національна премія ім. Шевченка (2016), Україна

**Швачко, Олексій Филімонович** (1901–1988), кінорежисер, учень О. Довженка, Україна

**Шведи**, етнос, основне населення Швеції

**Шведов, Іван Михайлович** (1898–1959), оперний співак (тенор), Україна – Аргентина

**Шведов, Федір Никифорович** (1840–1905), фізико-хімік, основоположник реології дисперсних систем, Україна

**Шведова, Наталія Юліївна** (1916–2009), лінгвіст, академік РАН (1997), Росія

**Шведська література**, сукупність літературних текстів шведською та іншими мовами, писаних шведськими авторами (або які вважають себе такими) та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Шведська мова**, мова скандинавської групи германської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Шведська модель соціально-економічного розвитку**, модель економічного, соціального і політичного розвитку регульованої ринкової економіки, що базується на плюралізмі форм власності й економічної влади та соціалізації сфери розподілу

**Шведська школа**, Стокгольмська школа, течія економічної думки, що виникла у 1930-х, засновник – К. Вікссель

**Шведські мухи** (Oscinella), рід комах родини злакових мух

**Швейкарт, Рассел** (1935), астронавт, США

**Швейкін, Геннадій Петрович** (1926), хімік, академік АН СРСР (1987), Росія

**Швейцарія**, держава у Західній Європі

**Швейцарський музей транспорту**, найбільший у Європі музей транспорту, діє у м. Люцерн (Швейцарія) з 1959

**Швейцарський федеральний технологічний інститут Цюриха**, заснований у 1855 і є провідним навчальним закладом техніки та природничих наук. ВНЗ навчає більше 18 500 студентів з більш ніж 110 країн

**Швейцер, Альберт** (1875–1965), теолог, філософ, музикознавець, Нобелівська премія миру (1952), Німеччина

**Швейцер, Михайло Абрамович** (1920–2000), кінорежисер, народний артист СРСР (1990), Росія

**Швелер**, стандартний профіль конструкційних елементів з чорного прокату

**Шверник, Микола Михайлович** (1888–1970), політик, голова Президії Верховної Ради СРСР (1946–1953), Росія

**Швеції королівська бібліотека**, одна з найбільших книгозбірень світу, що налічує 18 млн одиниць зберігання, діє у м. Стокгольм (Швеція) з 16 ст.

**Швеції національний музей**, найбільше зібрання образотворчих мистецтв у Швеції, діє у м. Стокгольм з 1792

**Швеція**, держава у Північній Європі

**Швецов, Аркадій Дмитрович** (1892–1953), конструктор авіаційних двигунів, Росія

**Швецов, Валерій Валентинович** (1940), скульптор, Україна

**Швець, Іван Трохимович** (1901–1983), теплотехнік, академік АН УРСР (1950), Україна

**Швець, Михайло Федорович** (1880–1938), оперний співак (бас-профундо), Україна – Росія – США

**Швидка медична допомога** спеціалізована медично-санітарна служба, завданням якої є надання першої медичної допомоги

**Швидкісно-силовий вид спорту**, вид спорту, дисципліна, у яких головною особливістю є прояв вибухової, короткої за часом і дуже інтенсивної фізичної діяльності (важка атлетика, легкоатлетичні стрибки і метання, стрибки на лижах з трампліна)

**Швидкість групова**, швидкість розповсюдження хвильового пакету

**Швидкість звуку**, швидкість поширення фіксованої фази звукової хвилі

**Швидкість крейсерська**, найвигідніша швидкість руху повітряного, морського чи річкового судна або іншого транспортного засобу, що досягається при найменшій витраті палива на кілометр шляху

**Швидкість кутова**, відношення зміни кута при обертанні до відрізка часу, за який ця зміна відбулася

**Швидкість надзвукова**, швидкість часток речовини вище швидкості звуку для даної речовини або швидкість тіла, що рухається у речовині з більш високою швидкістю, ніж швидкість звуку для даного середовища

**Швидкість обертання оборотних засобів**, один з показників ефективного використання оборотних фондів (матеріальних) і фондів обігу (грошових), які в процесі виробництва проходять три стадії і три функціональних форми

**Швидкість обігу грошей**, частота переходу грошової одиниці від одного об'єкта товарно-грошових відносин до іншого у процесі виконання грошима функцій засобу обігу і засобу платежу

**Швидкість повітряна**, швидкість літального апарату відносно повітря

**Швидкість світла**, величина, що характеризує поширення електромагнітних хвиль у просторі

**Швидкість (у механіці)**, векторна величина, яка характеризує зміну положення матеріальної точки (тіла) у просторі

**Швидкість фазова**, швидкість переміщення фази гармонійної хвилі

**Швидкість хвиль групова**, швидкість поширення інформації та її матеріального носія – енергії електромагнітного поля – у вільному просторі або хвилеводі

**Швидкість хвиль фазова**, швидкість зміни фази хвилі в напрямку її поширення

**Швидкотечія**, гідротехнічна споруда у вигляді каналу або лотка великого ухилу для переміщення води з великими швидкостями з верхньої ділянки водоводу в нижню

**Швідлер, Мальвіна Зиновіївна** (1919–2011), актриса, народний артист України (1996), Україна

**Швінгер, Джуліус Сеймур** (1918–1994), фізик, Нобелівська премія з фізики (1965), США

**Швігтерс, Курт** (1887–1948), живописець, поет, представник дадаїзму, Німеччина

**Швіцька порода**, давня порода великої рогатої худоби молочно-м'ясного напрямку

**Швядас, Йонас Ізідорюс** (1908–1971), композитор, хорový диригент, фольклорист, народний артист СРСР (1954), Литва

**Шебалін, Михайло Петрович** (1857–1937), революційний народник, член «Народної волі» у Києві (1884), Росія

**Шебелинське газоконденсатне родовище**, родовище на території Балаклійського р-ну Харківської обл.

**Шеберг, Альф** (1903–1980), кінорежисер, Гран-прі Канського МКФ (1946, 1951), Швеція

**Шебеші, Ференц** (17 ст.), дипломат, у 1656 вів у Чигирині переговори з Б. Хмельницьким про укладення договору між Трансильванією та Україною, Угорщина

**Шеваж**, подушна податъ у середньовічній Франції, яку платили серви

**Шевалле, Клод** (1909–1984), математик, Франція

**Шеваль, Жозеф Фердинанд** (1836–1924), скульптор-аматор, представник наївного мистецтва, предтеча ар-брюта, Франція

**Шевальє**, дворянський титул у феодальній Франції

**Шевальє, Мішель** (1806–1879), економіст, ініціатор побудови тунелю під Ла-Маншем, Франція

**Шевальє, Моріс** (1888–1972), співак, актор, «Оскар» (1959), Франція

**Шевальє, П'єр** (17 ст.), воєначальник, командир загону козаків, завербованих в Україні, автор праць, які містять цінні відомості про Україну, Франція

**Шеварднадзе, Едуард** (1928–2014), політик та дипломат, міністр закордонних справ СРСР (1985–1990), глава (1992–1995) та президент (1995–2003) Грузії

**Шевелєв, Арнольд Григорович** (1928–2009), історик, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Шевелін**, рулонний теплоізоляційний матеріал у вигляді полотнищ, який одержують з лляного клоччя, що прокладається між аркушами цупкого, просоченого бітумом і прошитого нитками паперу

**Шевель, Георгій Георгійович** (1919–1989), політик та дипломат, міністр закордонних справ УРСР (1970–1980), перший секретар ЦК ЛКСМУ (1950–1955), Україна

**Шевельов, Юрій Володимирович** (1908–2002), славіст-мовознавець, критик, літературознавець іноземний член АН України (1991), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Шевйот**, м'яка, злегка ворсиста вовняна костюмна тканина, іноді з бавовняною основою. Від назви місцевості в Шотландії

**Шевирєв, Степан Петрович** (1806–1864), літературний критик, історик, поет, теоретик «любомудрів», академік Петербурзької АН (1847), Росія

**Шеврейль, Мішель Ежен** (1786–1889), хімік, першовідкривач креатину, Франція

**Шеврет**, вичинена шкіра

**Шевро**, вичинена шкіра

**Шеврон**, нашивка на форменому одязі

**Шевцов, Дмитро Олександрович** (1928–1996), актор і режисер, народний артист УРСР (1969), Росія – Україна

**Шевцова, Лілія Федорівна** (1949), історик, політолог, Україна – Росія – Велика Британія – США

**Шевченка пік**, гірська вершина Великого Кавказу, 4200 м

**Шевченка Тараса літературно-меморіальний будинок-музей**, філія Національного музею Тараса Шевченка, діє у м. Київ з 1928

**Шевченка Тараса парк**, пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення, створений у 1860, м. Київ

**Шевченківське газоконденсатне родовище**, родовище на території Шевченківського р-ну Харківської обл.

**Шевченківський вірш**, група віршових розмірів на основі народної чотирискладової стопи, розроблених Т. Шевченком

**Шевченківський національний заповідник**, історико-культурний заповідник, діє у м. Канів Черкаської обл. з 1925

**Шевченківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Харківської обл.

**Шевченко, Анатолій Іванович** (1948), кібернетик, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Шевченко, Андрій Миколайович** (1976), спортсмен (футбол), кращий футболіст Європи (2004), переможець Ліги чемпіонів (2003), Україна

**Шевченко, Валентина Семенівна** (1935), політик, голова Президії Верховної Ради УРСР (1984–1990), Україна

**Шевченко, Валерій Васильович** (1942), хімік, член-кореспондент НАН України (2006), Україна

**Шевченко, Володимир Дмитрович** (1946–2012), артист цирку (дресирувальник), народний артист УРСР (1979) та СРСР (1987), Україна

**Шевченко, Володимир Микитович** (1929–1987), режисер-документаліст, кінооператор, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Шевченко, Володимир Павлович** (1941) механік, академік НАН України (1995), Україна

**Шевченко, Йона Васильович** (1887–1937), актор, театрознавець, один із засновників драматичної студії (1916), з якої утворився «Молодий театр» (Київ), Україна

**Шевченко, Йосип Варфоломійович** (1854 – бл. 1890), поет, перекладач, племінник Т. Шевченка, Україна

**Шевченко, Ігор Іванович** (1922–2009), історик-візантиніст, іноземний член АН України (1991), Польща – США

**Шевченко, Лариса Андріївна** (1950), оперна співачка (сопрано), народний артист СРСР (1991), Україна – Росія

**Шевченко, Людмила Дмитрівна** (1970), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Шевченко, Людмила Олексіївна** (1945), артистка цирку (дресирувальниця), народний артист СРСР (1988), Україна

**Шевченко, Михайло Дмитрович** (1945), графік, Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Шевченко, Михайло Іванович** (1923–1993), оперний співак (баритон), народний артист УРСР (1968), Україна



**Шевченко, Олександр Андрійович** (1908–1984), металознавець, член-кореспондент АН УРСР (1972), Україна

**Шевченко, Олександр Васильович** (1883–1948), живописець-авангардист, Україна

**Шевченко**, селище міського типу, селище міського типу Красноармійської міськради Донецької обл.

**Шевченко, Тарас Григорович** (1814–1861), поет, живописець, графік, ключова постать українського національного відродження, Україна – Росія – Казахстан

**Шевченко, Федір Павлович** (1914–1995), історик, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Шевченко, Юрій Миколайович** (1926–2016), механік, академік НАН України (1997), Україна

**Шевченкове**, селище міського типу, адміністративний центр Шевченківського р-ну Харківської обл.

**Шевченкознавство**, міждисциплінарна наукова галузь, що досліджує феномен Т. Шевченка (його літературну й мистецьку творчість, біографію, громадську діяльність, погляди тощо)

**Шевчик, Отакар** (1852–1934), скрипаль, педагог, композитор, жив і викладав в Україні, Чехія

**Шевчики**, український народний сюжетний танець

**Шевчук, Анатолій Олександрович** (1937–2015), письменник, новеліст, майстер психологічної прози, Україна

**Шевчук, Валерій Олександрович** (1939), письменник, майстер психологічної і готичної прози, інтерпретатор українського літературного бароко, Національна премія України ім. Шевченка (1987), Україна

**Шевчук, Юрій Юліанович** (1957), рок-музикант, співак, автор пісень, композитор, актор, живописець, Росія

**Шед** (*Alosa sapidissima*), риба родини оселедцевих

**Шед (бог)**, у давньоєгипетській міфології – бог-спаситель

**Шед (конструкція)**, конструкція у вигляді нахиленого навісу

**Шедєвр**, 1) найвище досягнення мистецтва, виявлення особливої професійної майстерності й таланту; 2) винятковий за своїм змістом (достоїнством, цінністю) твір мистецтва, літератури

**Шедель, Готтфрід** (1680–1752), архітектор, представник бароко, автор проектів низки споруд у Києві (Велика лаврська дзвіниця, Староакадемічний корпус Києво-Могилянської академії, дзвіниця Софійського собору, Кловський палац, брама Заборовського), Німеччина – Україна

**Шедід, Андре** (1920–2011), письменниця, Єгипет – Ліван – Франція

**Шедове покриття**, залізобетонне тонкостінне просторове покриття, яке складається з кількох половин довгих циліндричних оболонок з вертикальними поверхнями уздовж твірної оболонки для освітлення приміщень

**Шедула**, основний розділ полісу страхування повітряних суден

**Шеєле, Карл Вільгельм** (1742–1786), хімік, Швеція

**Шеєліт**, мінерал, вольфрамат кальцію

**Шезлонг**, легке крісло

**Шейдеман, Філіпп** (1865–1939), політик, ініціатор створення Веймарської республіки та її перший канцлер (1919), Німеччина

**Шейковський, Каленик Васильович** (1835–1903), мовознавець, етнограф і видавець, Україна

**Шейндлін, Олександр Юхимович** (1916), фізик, фахівець з високих температур, академік АН СРСР (1974), Росія

**Шейнкман, Мойсей Ківович** (1929–2009) фізик, член-кореспондент АН УРСР (1988), Україна

**Шейх**, 1) в арабських країнах (крім північноафриканських) глава роду, сільський староста; 2) представник вищого мусульманського духовництва, богослов і правознавець

**Шейх уль іслам**, почесний титул в ісламі

**Шейхцерієві** (*Scheichzeriaceae*), родина квіткових рослин порядку шейхцерієцвітих

**Шейхцерієцвіті** (*Scheichzeriales*), за класичною систематикою, порядок квіткових рослин

**Шейхцерія болотна** (*Scheuchzeria palustris*), вид судинних рослин родини шейхцерієвих, внесений до Червоної книги України

**Шека, Іван Арсенович** (1907–1999), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1967), Україна

**Шекель**, національна валюта Ізраїлю та Палестини

**Шекера, Анатолій Федорович** (1935–2000), артист балету і балетмейстер, народний артист УРСР (1983), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Шеклі, Роберт** (1928–2005), письменник-фантаст, класик світової літератури, США

**Шеклтон, Ернст Генрі** (1874–1922), полярний дослідник, керівник експедиції з досягнення Південного полюсу (1907–1909), Велика Британія

**Шеклтона шельфовий льодовик**, льодовик у Антарктиді

**Шекман, Ренді Вейн** (1948), цитолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2013), США

**Шекспір, Вільям** (1564–1616), драматург і поет, класик світової культури, Велика Британія

**Шекспірівський меморіальний театр у Стратфорді**, репертуарний театр, діє у м. Стратфорд-на-Ейвоні (Англія, Велика Британія) з 1932

**Шекспірівський сонет**, строфічна форма, що складається з трьох катренів та одного дистиха

**Шекспірознавство**, міждисциплінарна наукова галузь, що досліджує феномен В. Шекспіра

**Шекун-Коломійченко, Марія Феофанівна** (1892–1938), концертно-камерна співачка (сопрано), Україна

**Шелак**, природна смолиста речовина, яку виділяють молоді пагони деяких тропічних рослин після укусу їх т. зв. злаковими червецьями

**Шелепін, Олександр Миколайович** (1918–1994), політик, член Політбюро ЦК КПРС (1964–1975), голова КДБ СРСР (1958–1961), перший секретар ЦК ВЛКСМ (1952–1958), Росія

**Шелер, Вернер** (1923), фармаколог, академік (1973) та президент (1979–1990) АН НДР, Німеччина

**Шелер, Макс** (1874–1928), філософ, один із засновників філософської антропології, зокрема – її персоналістсько-релігійного напрямку, Німеччина

**Шелест, Василь** (?–1768), запорізький козак, ватажок гайдамацького загону, Україна

**Шелест, Віталій Петрович** (1940), фізик, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна – Росія

**Шелест, Петро Юхимович** (1908–1996), політик, перший секретар ЦК КПУ (1963–1972), Україна

**Шелестюк, Тарас Олександрович** (1985), спортсмен (бокс), бронзовий призер Олімпійських ігор (2012), чемпіон світу (2011), Україна

**Шелехівське Озеро**, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Лебединський р-н Сумської обл.

**Шелига**, 1) лінія, що з'єднує верхні точки склепіння; 2) найвища точка арки

**Шеліга, Ян** (?–1637), мандрівний друкар і видавець, Україна

**Шеліхов, Григорій Іванович** (1747–1795), мореплавець, промисловець, дослідник, засновник перших російських колоній у Північній Америці, Росія

**Шеліхова затока**, затока в Охотському морі

**Шелл, Максиміліан** (1930–2014), актор, кінорежисер, продюсер, сценарист, «Оскар» (1962), Австрія

**Шелл, Марія** (1926–2005), актриса, лауреат Каннського (1954) та Венеційського (1956) МКФ, Австрія – Швейцарія

**Шеллі, Мері** (1797–1851), письменниця, драматург, есеїст, Велика Британія

**Шеллі, Персі Біші** (1792–1822), поет-романтик, Велика Британія

**Шеллінг, Томас Кромбі** (1921), економіст, Нобелівська премія з економіки (2005), США

**Шеллінг, Фрідріх** (1775–1854), філософ, представник німецького класичного ідеалізму, Німеччина

**Шелльська культура**, археологічна культура раннього палеоліту (700–300 тис. років тому), названа від місцевості Шель поблизу Парижа (Франція)

**Шелудько, Дмитро Ілліч** (1892–1954), дипломат, мовознавець, літературознавець, популяризатор української літератури в Болгарії, Україна – Болгарія

**Шелухин, Сергій Павлович** (1864–1954), правознавець та політик, генеральний суддя УНР, міністр судових справ УНР (1918), Україна – Чехія

**Шелфорда закон толерантності**, закон, згідно з яким існування виду визначається лімітуючими чинниками, що знаходяться не тільки в мінімумі, але і в максимумі

**Шелфорда правило**, закон толерантності, один з основних принципів аутоекології

**Шельда**, річка у Франції, Бельгії та Нідерландах, впадає до Північного моря, 430 км

**Шельф**, материкова мілина, мілководна частина підводної країни материків і островів

**Шельф континентальний**, частина континенту занурена нижче рівня моря

**Шельшер, Віктор** (1804–1893), публіцист і політик, борець за скасування рабства, Франція

**Шеля, Якуб** (1787–1860), найбільш відомий ватажок антишляхетських бунтів у Західній Галичині у 1846, Польща – Україна – Румунія

**Шеляг-Сосонко, Юрій Романович** (1933), ботанік, академік АН УРСР (1990), Україна

**Шемаї** (*Chalcalburnus*), рід риб родини коропових, три види якого внесені до Червоної книги

**Шембера, Алоїз Войтек** (1807–1882), мовознавець, історик літератури, етнограф, діяч чеського національного відродження, Чехія

**Шемет, Володимир Михайлович** (1873–1933), політик, співзасновник Української народної партії (1902), Україна

**Шемшученко, Юрій Сергійович** (1935), правознавець, академік АН України (1992), Україна

**Шемякін, Михайло Михайлович (скульптор)** (1943), скульптор, живописець, представник експресіонізму, Росія – Франція – США

**Шемякін, Михайло Михайлович (хімік)** (1908–1970), хімік, один із основоположників біоорганічної хімії, академік АН СРСР (1958), Росія

**Шемякіна, Яна Володимирівна** (1986), спортсменка (фехтування на шпагах), чемпіон Олімпійських ігор (2012), Україна

**Шен**, китайський язичковий духовий музичний інструмент

**Шенбейн, Крістіан Фрідріх** (1799–1868), хімік, автор терміну «геохімія», Німеччина – Швейцарія

**Шенберг, Арнольд** (1874–1951), композитор, музичний теоретик, педагог, представник експресіонізму в музиці, засновник атональної музики в додекафонії, Австрія

**Шенбрунн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, палацово-парковий комплекс резиденції австрійських імператорів з династії Габсбургів, м. Відень, Австрія

**Шенбруннський мир 1809**, мирний договір між Францією і Австрією, укладений 14.10.1809 у замку Шенбрунн (м. Відень, Австрія), що закінчив війну і завершив існування П'ятої коаліції

**Шенгелая, Георгій** (1937), актор, кінорежисер, «Срібний ведмідь» (1986), Грузія

**Шенгелая, Ельдар** (1933), кінорежисер, педагог, народний артист СРСР (1988), Грузія

**Шенгелая, Ніколоз** (1903–1943), актор, кінорежисер, сценарист, піонер грузинського кінематографу, Грузія

**Шенгелі, Георгій Аркадійович** (1894–1956), поет, перекладач, критик, філолог, Росія – Україна

**Шенгенські угоди**, договір «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу», первинно підписаний 14.06.1985 Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Німеччиною, Португалією та Іспанією у м. Шенген (Люксембург)

**Шенк, Джозеф Майкл** (1876–1961), продюсер, співзасновник Академії кінематографічних мистецтв і наук (Кіноакадемії), США

**Шеннон, Клод Елвуд** (1916–2001), математик, один із засновників теорії інформації, США

**Шеннона формула**, для обчислення кількості інформації для подій з різними ймовірностями

**Шеноа, Август** (1838–1881), письменник, основоположник жанру віршованих епічних творів у хорватській літературі, перекладач Т. Шевченка, Хорватія

**Шеньє, Андре Марі** (1762–1794), поет, майстер політичної сатири, Франція

**Шеньє, Марі Жозеф** (1764–1811), драматург, політик, діяч Великої французької революції, Франція

**Шеньсі**, провінція Китаю

**Шеньчжень**, місто у Китаї, 1,1 млн мешканців

**Шеньян**, місто у Китаї, 7,8 млн мешканців

**Шепард, Алан** (1923–1998), астронавт, США

**Шепард, Сем** (1943), актор, сценарист, кінорежисер, письменник, драматург; Пулітцерівська премія (1970), США

**Шеперд, Вільям Макмайкл** (1949), астронавт, США

**Шепетівка**, місто, адміністративний центр Шепетівського р-ну Хмельницької обл.

**Шепетівська округа**, адміністративно-територіальна одиниця у УРСР у 1923–1930

**Шепетівське городище біля**, археологічна пам'ятка, стародавнє укріплене поселення в Хмельницькій області

**Шепетівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Шепітько, Лариса Юхимівна** (1938–1979), кінорежисер, актриса, «Золотий ведмідь» (1977), Україна – Росія

**Шеплі, Ллойд Стауелл** (1923), економіст, Нобелівська премія з економіки (2012), США

**Шеплі, Харлоу** (1885–1972), астроном, президент Американської академії мистецтв і наук (1939–1944), США

**Шептекіта, Валерій Іванович** (1940), актор, народний артист України (2006), Україна

**Шепфієві** (Schoepfiaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку сандаловцвітих

**Шер, Шерилін Саркісян Лап'єр Боно Оллмен** (1946), співачка, актриса, лауреат Каннського МКФ (1985), «Оскар» (1988), США

**Шервуд, Роберт Еммет** (1896–1955), драматург, письменник, сценарист, журналіст, «Оскар» (1947), США

**Шервуд, Томас Кілгор** (1903–1976), хімік-дослідник, США

**Шере, Жюль** (1836–1932), живописець і графік, один із основоположників сучасного плакату, представник модерну, Франція

**Шеремета, Андрій Степанович** (1871–1946), актор Театру товариства «Руська бесіда» (1889–1924), Україна

**Шереметєв, Василь Борисович** (1622–1682), воєвода, керівник російських військ під час російсько-польської війни 1654–1667, Росія

**Шерер, Йоганн Бенедикт** (1741–1824), історик, географ, економіст, Німеччина

**Шерер, Олександр Іванович** (1771–1824), хімік, академік Петербурзької АН (1815), Росія

**Шериф**, у Великій Британії та США – посадова особа, яка здійснює адміністративні, поліцейні та деякі судові функції

**Шерідан, Річард Брінслі** (1751–1816), письменник, драматург, політик, Ірландія – Велика Британія

**Шеро, Патріс** (1944–2013), актор, режисер, лауреат Каннського МКФ (1994), «Золотий ведмідь» (2001), «Срібний ведмідь» (2003), Франція

**Шеррінгтон, Чарлз Скотт** (1857–1952), нейрофізіолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1932), Велика Британія

**Шерстисті мавпи** (Lagothrix), рід приматів родини павукоподібних мавп

**Шерстокрили** (Dermoptera), ряд плацентарних ссавців

**Шерстокрилові** (Cynocephalidae), родина ссавців ряду шерстокрилів

**Шерсть**, волосяний покрив ссавців

**Шерстюк, Григорій Пилипович** (1882–1911), видавець, засновник першого українського педагогічного видавництва і журналу, Україна

**Шершень**, 1) ілюстрований гумористично-сатиричний часопис, що виходив у Києві у 1906 ; 2) сатиричний часопис, що виходив у Нью-Йорку (згодом у Скрантоні, США) у 1908–1911

**Шершні** (Vespa), рід соціальних жалючих перетинчастокрилих комах підродини паперових ос надродина справжніх ос

**Шестипроменеві губки**, скляні губки (Hexactinellida), клас первинних багатоклітинних тварин

**Шестипроменеві корали** (Hexacorallia), підклас коралових поліпів

**Шестов, Лев Ісакович** (1866–1938), філософ-екзистенціаліст, Україна – Росія – Франція

**Шестопалов, В'ячеслав Михайлович** (1939), геолог, академік НАН України (1995), Україна

**Шестопалов, Віктор Петрович** (1923–1999), фізик, академік АН УРСР (1979), Україна

**Шестрем, Віктор Давід** (1879–1960), кінорежисер, актор, засновник шведської класичної школи кінематографу, лауреат Венеційського МКФ (1958), Швеція

**Шетландські острови**, архіпелаг у північно-східній частині Атлантичного океану, належать Великій Британії

**Шефер, Шарль Анрі Огюст** (1820–1898), сходознавець, філософ та історик, Франція

**Шефнер, Вадим Сергійович** (1914–2002), поет, прозаїк, фантаст, Росія

**Шефтсбері, Ентоні Ешлі Купер** (1671–1713), політик і філософ, діяч Просвітництва, Велика Британія

**Шеффер, Нікола** (1912–1992), живописець, теоретик мистецтва, один із засновників кібернетичного мистецтва, Франція

**Шеффер, П'єр Марі Анрі** (1910–1995), композитор, інженер, акустик, журналіст, продюсер, один із піонерів електронної музики, Франція

**Шеффер, Якоб Христіан Готтліб** (1718–1790), орнітолог, ентомолог, ботанік, Німеччина

**Шеффілд**, місто у Великій Британії, промисловий центр, 560 тис. мешканців

**Шеффле, Альберт** (1831–1903), економіст і соціолог, представник органічної школи, Австрія – Німеччина

**Шеффнер, Франклін Джеймс** (1929–1989), кінорежисер, «Оскар» (1971), США

**Шехтман, Даніель** (1941), фізик і хімік, Нобелівська премія з хімії (2011), Ізраїль

**Шехтман, Мануїл Йосипович** (1900–1941), живописець, представник групи «бойчуків», Україна

**Шешорські водоспади**, каскад водоспадів у Івано-Франківській обл.

**Шешул**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1728 м

**Ши сань цзін**, «Тринадцятиканоння», «Тринадцять канонів» – зібрання найавторитетніших пам'яток давньокитайської думки, канонізованих конфуціанством

**Ши цзи**, «Історичні записки», праця історіографа Сима Цяня, перший у Китаї енциклопедичний твір, побудований за історико-біографічним принципом

**Ши цзін**, «Канон поезії», найдавніша антологія китайської поезії

**Шибам**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, місто-фортеця 16–20 ст., мухафаза Хадромаут, Ємен

**Шибанов, Михайло** (? – після 1789), живописець, зачинатель селянського побутового жанру у російському живописі, Росія

**Шибеник**, місто у Хорватії, історико-культурний центр, 37 тис. мешканців

**Шибеникський собор Св. Якова**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, собор 1431–1535 у м. Шибеник, Хорватія

**Шибениця**, пристосування (зазвичай, з дерева) для приведення у виконання смертної кари через повішення

**Шибеницько-Кнінська жупанія**, адміністративно-територіальна одиниця Хорватії

**Шибер**, 1) запірний пристрій типу засувки, застосовується у димоходах і водозабірних спорудах; 2) пристрій для регулювання витрат повітря в повітроводі вентиляційної системи

**Шибляк**, зарості низкорослих ксерофітних чагарників, трав і невисоких дерев

**Шива**, в індуїзмі – поряд з Брахмою і Вішну, один із трійці головних богів

**Шивелуч**, діючий вулкан на Камчатці (Росія)

**Шиверкія подільська** (*Schivereckia podolica*), вид судинних рослин родини капустяних (хрестоцвітних), внесений до Червоної книги України

**Шигели** (*Shigella*), рід грам-негативних нерухомих бактерій паличкоподібної форми

**Шигулла, Ханна** (1943), актриса, лауреат Каннського МКФ (1983), «Золотий ведмідь» (2010), «Срібний ведмідь» (1979), Польща – Німеччина

**Шигура, Йосип Іванович** (1719–1790), іконописець, Україна

**Шидловська, Наталія Анатоліївна** (1963), електротехнік, член-кореспондент НАН України (2000), Україна

**Шидловський, Анатолій Корнійович** (1933), електротехнік, академік АН УРСР (1985), Україна

**Шидловський, Андрій Петрович** (1818–1892), астроном і геодезист, визначив географічні координати низки міст України, Росія – Україна

**Шизогонія**, стадія нестатевого розмноження в життєвому циклі спорозоїдів

**Шизоміди**, тартариди (*Schizomida*), ряд павукоподібних типу членистоногих

**Шизофренія**, психічне захворювання

**Шийка**, частина доричної колони, що утворює перехід від стовбура капітелі і укладена між кільцеподібними врізами

**Шійзм**, напрям в ісламі, прибічники якого алегорично тлумачать Коран і мають своє священне писання – абгар

**Шійти**, загальна назва різних течій і сект, що визнають Алі ібн Абі Таліба та його нащадків єдиними законними спадкоємцями пророка Магомета

**Шиле, Егон** (1890–1918), живописець, представник експресіонізму, Австрія

**Шилінг**, 1) національна валюта Кенії, Сомалі, Танзанії та Уганди; 2) загальна назва низка західноєвропейських монет 14–20 ст.

**Шилінг австрійський**, грошова одиниця Австрії у період із 1924 по 2002

**Шилінг кенійський**, національна валюта Кенії

**Шилінг сомалійський**, національна валюта Сомалі

**Шилінг танзанійський**, національна валюта Танзанії

**Шилінг угандійський**, національна валюта Уганди

**Шиллер, Микола Миколайович** (1848–1910), фізик, педагог, засновник Київського фізико-хімічного товариства, Росія – Україна

**Шиллер, Роберт Джеймс** (1946), економіст, Нобелівська премія з економіки (2013), США

**Шиллер, Фердинанд Каннінг Скотт** (1864–1937), філософ, представник прагматизму, Велика Британія

**Шиллер, Фрідріх** (1759–1805), поет, драматург, представник Просвітництва, класик німецької та світової літератури, Німеччина

**Шиллінг, Павло Львович** (1786–1837), історик-електротехнік та історик-сходознавець, розробник першого в історії кабелю з ізольованими електропроводами, член-кореспондент Петербурзької АН (1828), Росія

**Шиллук**, 1) народ Південного Судану; 2) мова західної зони нілотських мов

**Шилов, Євген Олексійович** (189–1970), хімік, академік АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Шилов, Ігор Олександрович** (1921–2001), еколог, академік РАН (1994), Росія

**Шилов, Олександр Євгенович** (1930), хімік, академік АН СРСР (1990), Росія

**Шилодзьобка** (*Recurvirostra*), вид птахів родини шилодзьобкових, належить до фауни України



**Шилодзьобка**, чоботар (*Recurvirostra avosetta*), вид птахів ряду сивкоподібних родини чоботарових, внесений до Червоної книги України

**Шилодзьобкові**, чоботарові (*Recurvirostridae*), родина птахів ряду сивкоподібних

**Шилохвіст** (*Anas acuta*), вид птахів родини качиних, вид фауни України

**Шильник водяний** (*Subularia aquatica*), вид судинних рослин родини капустяних, внесений до Червоної книги України

**Шильниця** (*Subularia*), рід рослин родини капустяних

**Шимановський, Віталій Миколайович** (1928–2000), вчений у галузі будівельної механіки, член-кореспондент АН УРСР (1982), Україна

**Шимановський, Всеволод Юлійович** (1866–1934), бджолар, педагог, розробник педагогічної методології навчання бджоларству, Україна

**Шимановський, Кароль** (1882–1937), композитор, піаніст, педагог, класик світової музики, Україна – Польща – Швейцарія

**Шимановський, Олександр Віталійович** (1955), вчений у галузі будівельної техніки, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Шиманський, Юліан Олександрович** (1883–1962), конструктор-суднобудівник, академік АН СРСР (1953), Росія

**Шимборська, Віслава** (1923–2012), поетеса, Нобелівська премія з літератури (1996), Польща

**Шимкевич, Володимир Михайлович** (1858–1923), зоолог, академік АН СРСР (1920), Росія

**Шимкент**, місто у Казахстані, друге у країні за чисельністю населення, 880 тис. мешканців

**Шимонович, Шимон** (1558–1629), латиномовний поет, культурний діяч; один із засновників Замойської академії, основоположник жанру русинської пісні («селянки»), Україна – Польща

**Шимпанзе** (*Pan*), рід ссавців родини гомінідів ряду приматів

**Шимчак, Генрик** (1937), фізик, іноземний член НАН України (1997), Польща

**Шина апаратна**, сукупність сигнальних ліній, до яких можуть паралельно під'єднуватися кілька компонентів мікропроцесорної системи і через які здійснюється обмін сигналами між різними частинами системи

**Шина (у обчислювальній техніці)**, пристрій для обміну даними між різними складовими обчислювальної системи

**Шина (у транспорті)**, пневматична пружна оболонка, що її надягають на колісні ободи

**Шинасі, Ібрагім** (1826–1871), письменник, публіцист і громадський діяч, родоначальник нової турецької літератури, Туреччина

**Шинга**, клиноподібна дощечка з деревини сосни, ялинки, ялиці, кедра, осики, застосовується для улаштування покрівель

**Шингу**, річка у Бразилії, права притока Амазонки, 1980 км

**Шинка**, один із різновидів м'ясних харчових запасів

**Шинкаренко, Тетяна Володимирівна** (1978), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Шинкарук, Володимир Іларіонович** (1928–2001), філософ, академік АН УРСР (1978), Україна

**Шинкарук, Лідія Василівна** (1962), економіст, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Шинок**, в Україні – місце продажу та споживання спиртних напоїв

**Шиншилові** (*Chinchillidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Шиншилові щури** (*Abrocomidae*), родина ссавців ряду гризунів

**Шип**, виз (*Acipenser nudiventris*), риба родини осетроподібних, належить до фауни України

**Шип (в техніці)**, виступ на деталі, що входить у відповідний за формою і розмірами паз або гніздо іншої деталі для їх з'єднання

**Шип (у біології)**, 1) твердий масивний колючий виріст на стеблі рослини, що розвивається з поверхневих тканин; 2) твердий колючий виріст на тілі тварини, що може мати різне походження

**Шипенко, Олександр Миколайович** (1958), спортсмен (гандбол), чемпіон світу (1982), Україна

**Шипохвості летяги** (*Anomaluridae*), родина ссавців ряду гризунів

**Шипунов, Аркадій Георгійович** (1927–2013), розробник автоматичного стрілецького озброєння авіаційного, морського і наземного базування, академік РАН (1991), Росія

**Шипшина**, спільна назва дикорослих видів роду троянд (*Rosa*) родини розових, два види якого, шипшина донецька (*Rosa donetzica*) і шипшина Чацького (*Rosa czackiana*), внесені до Червоної книги України

**Шираз**, місто в Ірані, 1,5 млн мешканців

**Ширак, Жак** (1932), політик, президент Франції (1995–2007), Франція

**Ширвані, Гаджі Зейнал-Абдін** (1780–1838), географ-мандрівник, історик, етнограф, філософ, літературознавець і поет, Азербайджан

**Ширвіндт, Олександр Анатолійович** (1934), актор, режисер, керівник Московського театру сатири (з 2000), Росія

**Ширер, Норма** (1900–1983), актриса, лауреат Венеційського МКФ (1938), «Оскар» (1930), Канада – США

**Ширина рівня**, невизначеність енергії квантомеханічної системи у стані, який не є стаціонарним

**Ширина спектральних ліній**, кількісна характеристика розмитості лінії в спектрі

**Ширинський-Шихматов, Платон Олександрович** (1790–1853), поет, філолог, політик, міністр народної освіти Російської імперії (1850–1853), академік Петербурзької АН (1828), Росія

**Ширіна, Людмила Сергіївна** (1948), оперна співачка (сопрано), народний артист України (1993), Україна

**Ширков, Дмитро Васильович** (1928–2016), фізик-теоретик, академік РАН (1994), Росія

**Ширковець**, гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, болото, Долинський р-н Івано-Франківської обл.

**Ширма, Григорій Романович** (1892–1978), хоровий диригент, фольклорист, композитор, народний артист СРСР (1955), Білорусь

**Широбоков, Володимир Павлович** (1942), біолог, академік НАН України (2003), Україна

**Широке (Дніпропетровська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Широківського р-ну Дніпропетровської обл.

**Широке (Донецька обл.)**, селище міського типу Харцизької міськради Донецької обл.

**Широківський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Широков, Володимир Анатолійович** (1948), лінгвіст і лексикограф, академік НАН України (2012), Україна

**Широков, Олександр Зосимович** (1905–1996), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1957), Україна

**Широковух європейський** (*Barbastella barbastellus*), вид ссавців ряду рукокрилих родини лиликових, внесений до Червоної книги України

**Широконоска** (*Anas clypeata*), вид птахів родини качиних, належить до фауни України

**Широконосі мавпи** (*Platyrrhini*), група приматів

**Широкопалый рак** (*Astacus astacus*), вид ракоподібних, що належить до фауни України і внесений до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі та до Червоної книги України

**Ширококороти** (*Eurystomus*), рід птахів родини сиворакових

**Широкохвіст середземноморський** (*Cettia cetti*), вид птахів родини кропив'якових, вид фауни України

**Широцький, Костянтин Віталійович** (1886–1919), історик мистецтва, дослідник живописної спадщини Т. Шевченка, Україна

**Ширра, Волтер** (1923–2007), астронавт, США

**Ширшов, Петро Петрович** (1905–1953), географ, океанограф, гідробіолог, полярний дослідник, політик, нарком (з 1946 – міністр) морського флоту СРСР (1942–1948), академік АН СРСР (1939), Україна – Росія

**Ширяєв, Альберт Миколайович** (1934), математик, академік РАН (2011), Росія

**Ширяєв, Борис Миколайович** (1887–1959), письменник, представник «табірної прози», Росія – Італія

**Ширяєв, Валерій Вікторович** (1963), спортсмен та тренер (хокей), чемпіон світу (1989), Україна

**Ширяєве**, селище міського типу, адміністративний центр Ширяївського р-ну Одеської обл.

**Ширяївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Одеська обл.

**Шитте, Людвіг** (1848–1909), композитор, піаніст, Данія – Австрія – Німеччина

**Шифер**, 1) покрівельні плити невеликого розміру з глинистих сланців; 2) профільовані й плоскі листи з азбестоцементу

**Шифнер, Антон Антонович** (1817–1879), філолог-орієнталіст, дослідник тибетських, кавказьких, фінно-угорських мов, академік Петербурзької АН (1854), Росія

**Шифр**, 1) сукупність умовних знаків, певні комбінації яких використовують у таємному листуванні й читають за допомогою ключа; 2) код, застосовуваний при механізованій обробці даних на лічильно-перфораційних та електронно-обчислювальних машинах

**Шифратор**, комбінаційний пристрій з кількома входами і виходами, що забезпечує видачу певного коду у відповідь на збудження одного з входів

**Шифрін, Ніссон Абрамович** (1892–1961), театральний художник, народний художник РРФСР (1958), Україна – Росія

**Шифрування**, оборотне перетворення даних з метою приховання інформації

**Шифф, Гуго Йозеф** (1834–1915), хімік, першовідкривач імінів, Німеччина

**Шифф, Моріц** (1823–1896), біолог, фізіолог, попередник вчення про нервову трофіку, Німеччина

**Шихли, Ісмаїл** (1919–1995), письменник, сценарист, основоположник неореалізму в азербайджанській літературі, Азербайджан

**Шицзячжуан**, місто у Китаї, 2 млн мешканців

**Шишаки**, селище міського типу, адміністративний центр Шишацького р-ну Полтавської обл.

**Шишацький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Полтавської обл.

**Шишацький-Ілліч, Олександр Васильович** (1828–1859), поет, етнограф, фольклорист, Україна

**Шишка**, видозмінений пагін, що розвивається на гілках хвойних рослин і містить статеві структури

**Шишкарі** (*Loxia*), рід птахів родини в'юркових

**Шишкін, Валерій Олександрович** (1931–2006), історик, член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Шишкін, Іван Іванович** (1832–1898), живописець-пейзажист, член Петербурзької АМ (1893), Росія

**Шишко, Сергій Федорович** (1911–1997), живописець, народний художник УРСР (1964) та СРСР (1974), Національна премія України ім. Шевченка (1982), Україна

**Шишков, В'ячеслав Якович** (1873–1945), письменник, представник реалізму, Росія

**Шишков, Олександр Семенович** (1754–1841), політик, воєначальник, ідеолог консерватизму, міністр народної освіти Російської імперії (1824–1828), Росія

**Шишковський, Богдан** (1873–1931), фізико-хімік, член Польської АН (1929), Україна – Польща

**Шишкогриб лускатий**, лускач (*Strobilomyces strobilaceus*), вид грибів родини боровикових, внесений до Червоної книги України

**Шишманов, Іван** (1862–1928), літературознавець та етнограф, дійсний член НТШ (1914), Болгарія

**Шишмарьов, Володимир Федорович** (1875–1957), філолог, академік АН СРСР (1946), Росія

**Шищенко Петро Григорович** (1936), геоеколог, ландшафтознавець, член-кореспондент АПН України (1992), Україна

**Шиян, Анатолій Іванович** (1906–1989), письменник, прозаїк, драматург, класик українського соцреалізму, Україна

**Шікоку**, регіон Японії

**Шінтун Яу** (1949), математик, фахівець з диференціальної геометрії і топології, Премія Філдса (1982), Китай – США

**Шістдесятництво**, суспільно-політичний і літературно-мистецький рух в Україні у 1960-ті

**Шістка**, група французьких композиторів, що склалася після Першої світової війни як опозиція неоромантизму та імпресіонізму

**Шкала**, 1) лінійне або колове розташування поділок, що відповідають певним значенням вимірюваної величини на чому-небудь; лінійка, рейка, круг і т. ін. з такими поділками; 2) система чисел, змінних величин, прийнятих для вимірювання, оцінки або визначення чогось

**Шкала вимірювального приладу**, основоположне поняття метрології, що дозволяє кількісно або іншим способом визначити властивість об'єкта

**Шкала часу космічна**, космологічна шкала часу, що застосовується для розгляду різних космологічних моделей щодо з'ясування зміни параметрів еволюції Всесвіту та порівняння з еволюцією окремих конкретних об'єктів у різних його частинах

**Шкалик**, старовинна одиниця виміру, що дорівнює 1/200 відра (0,06 л)

**Шквал**, сильний поривчастий вітер

**Шкідливі речовини**, речовини, що негативно діють на організм людини і викликають порушення процесів нормальної життєдіяльності

**Шкідливі умови праці**, комплекс факторів, що можуть бути на робочих місцях і негативно впливати на здоров'я працівників при виконанні роботи

**Шкідники**, у біології – тварини, які ушкоджують культурні рослини

**Шкідники комірні**, різні види кліщів і комах, які пошкоджують і знищують зерно та вироби з нього

**Шкіра**, зовнішній покрив тваринного організму, який захищає тіло від зовнішніх впливів, бере участь у терморегуляції, диханні, обмінних і багатьох інших процесах

**Шкіра штучна**, полімерний матеріал, який застосовується замість натуральної шкіри для виготовлення взуття, одягу, галантерейних та технічних виробів

**Шкірястокрилі** (Dermaptera), ряд комах типу членистоногих

**Шкло**, селище міського типу Яворівського р-ну Львівської обл.

**Шкловський, Віктор Борисович** (1893–1984), літературознавець, критик, сценарист, один із зачинателів і теоретиків формальної школи в літературознавстві, 1979, Росія

**Шкляр, Василь Миколайович** (1951), письменник, майстер бестселера, Національна премія України ім. Шевченка (2011), Україна

**Шкляр, Віталій Сергійович** (1943), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Шкляр, Євген Львович** (1894–1941), поет, перекладач, журналіст, критик, Білорусь – Україна – Литва

**Шкляревський, Ігор Іванович** (1938), поет, майстер філософської лірики, Білорусь – Росія

**Шкляревський, Олексій Сергійович** (1839–1906), патолог та біофізик, Україна

**Шкода**, в загальнотеоретичному розумінні – зменшення або знищення майнової, немайнової чи ін. сфери потерпілого

**Шкода екологічна**, шкода, заподіяна несприятливим впливом навколишнього середовища

**Шкода, Йозеф** (1805–1881), терапевт, дерматолог, автор обґрунтування перкусії та аускультатії, Австрія

**Шкодер**, Скадарське озеро, озеро у Чорногорії та Албанії, 475 км²

**Школа (навчальний заклад)**, навчально-виховний заклад для навчання, освіти і виховання дітей, молоді та дорослих

**Школа (пам'ятка природи)**, зоологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, урочище, Канівський р-н Черкаської обл.

**Школа авторська**, оригінальна загально-педагогічна, дидактична, методична чи виховна система, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів)

**Школа вищої спортивної майстерності**, позашкільний навчальний заклад, основним завданням якого є забезпечення підготовки спортсменів вищих категорій до складу національних збірних команд України з відповідних видів спорту

**Школа дорослих**, загальноосвітній навчальний заклад для навчання дорослих без відриву від виробництва

**Школа загальноосвітня**, заклад освіти, що забезпечує потреби громадян у загальній середній освіті

**Школа малокомплектна**, загальноосвітня школа без паралельних класів з невеликим контингентом учнів (до 100 чоловік), організована в невеликих населених пунктах для отримання обов'язкової середньої освіти

**Школа наукова**, неформальний творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою і стилем дослідницької роботи, які діють під керівництвом визнаного лідера

**Школа однокласна**, початкова школа, в якій навчання дітей усіх класів веде один учитель

**Школа початкова**, перший ступінь загальної середньої освіти

**Школа середня загальноосвітня**, загальноосвітній заклад, якій здійснює освітній процес, реалізує загальноосвітні програми середньої загальної освіти

**Школа-інтернат**, в Україні з 1956 – загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть

**Школи альтернативні**, середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за формами й методами роботи з учнями

**Школи земські**, загальноосвітні школи в Росії до 1917, які відкривалися й утримувалися земствами в сільській місцевості після земської реформи 1864

**Школи індустріальні**, школи для дітей найбідніших верств населення, в яких навчали ремесла й землеробства

**Школи конфесіональні**, навчальні заклади, що перебувають на утриманні церкви й під її контролем

**Школи міські**, елементарні або середні навчальні заклади в Європі

**Школи недільні**, 1) безплатні школи для дорослих в Російській імперії; 2) одна із форм знайомства з віровченням тієї чи іншої конфесії, прилучення до цінностей релігії

**Школи робітничої молоді**, в Україні – вечірні середні загальноосвітні навчальні заклади для працюючої молоді

**Школи соборні**, середні навчальні заклади у великих містах з Європи в епоху середньовіччя

**Школи-санаторії**, в Україні – спеціальні загальноосвітні школи-інтернати для хворих і фізично ослаблених дітей

**Школознавство**, галузь педагогіки, що досліджує завдання, зміст і методи управління шкільною справою, систему керівництва школою та організації її роботи

**Шкот**, снасть такелажу

**Шкоц'янські печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Словенія

**Шкroup, Францішек Ян** (1801–1862), композитор, диригент, співак, автор першої чеської національної опери, Чехія

**Шкрумеляк, Юрій Андрійович** (1995–1965), поет, перекладач, автор творів для дітей, Україна

**Шкура, Левко** (? – після 1666), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1658, 1666), Україна

**Шкурат, Степан Йосипович** (1885–1973), актор, народний артист УРСР (1971), Україна

**Шкуратов, Юрій Григорович** (1952), астрофізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Шкурган, Андрій Семенович** (1961), оперний та камерно-камерний співак (баритон), Національна премія України ім. Шевченка (2000), Україна

**Шкурин, Віктор Георгійович** (1932), режисер-документаліст, народний артист України (2002), Національна премія України ім. Шевченка (1998), Україна

**Шкурнова, Ольга Дмитрівна** (1962), спортсменка (волейбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Шкуро, Андрій Григорович** (1887–1947), кубанський козак українського походження, командувач Кубанського козацького війська Кубанської Народної Республіки, генерал-лейтенант Кубанської армії, голова резерву козачих кубанських військ Вермахту, Росія – Німеччина

**Шкурупій, Гео** (1903–1937), письменник, сценарист, представник Розстріляного Відродження, Україна

**Шлак**, 1) розтоплена або затверділа маса різних домішок, золи і флюсів, що є побічним продуктом металургійних процесів і використовується для виготовлення в'язучих матеріалів; 2) зола кам'яного вугілля, яка сплавилася в топці

**Шлак вулканічний**, виливна вулканічна пориста сипуча гірська порода з нїздрюватою структурою і темним кольором, що складається з вулканічного скла

**Шлаки організму**, продукти розпаду, які не можуть самостійно виводитися з організму і накопичуються у ньому. Насамперед це залишки клітин, що відмерли після їх ділення

**Шлакобетон**, легкий бетон, заповнювачами у якому служать металургійні або паливні шлаки

**Шлакопортландцемент**, гідрравлічна в'язуча речовина, одержана шляхом спільного помолу гранульованого доменного шлаку з цементним клінкером або шляхом ретельного змішування цих матеріалів, подрібнених окремо

**Шлакоситал**, склокристалічний матеріал на основі шлакового скла, який одержують з відходів промисловості регульованою об'ємною кристалізацією скла та з домішкою кварцового піску і невеликої кількості інших компонентів

**Шлаку грануляція**, процес перетворення рідкого доменного і ваграночного шлаку у тверді крупинки (гранули) шляхом подрібнення і швидкого охолодження водою або повітрям

**Шланг**, гнучкий рукав або труба з водонепроникної тканини (гуми) для підведення рідини або газу

**Шлегелієві** (Schlegeliaceae), за сучасною систематикою APG II та APG III, родина квіткових рослин порядку губоцвітих

**Шлегель, Август Вільгельм** (1767–1845), літературознавець, критик, історик літератури, поет-перекладач, Німеччина

**Шлегель, Ганс Вільгельм** (1951), астронавт, Німеччина

**Шлегель, Герман** (1804–1884), біолог, орнітолог, автор першого наукового дослідження змії, Німеччина

**Шлегель, Фрідріх** (1772–1829), філософ і літератор, провідний теоретик німецького романтизму, Німеччина

**Шлезвіг-Гольштейн**, земля Німеччини

**Шлезінгер, Артур Мейєр** (1917–2007), історик, письменник, Пулітцерівська премія (1946, 1956), США

**Шлезінгер, Джон** (1926–2003), кінорежисер, «Золотий ведмідь» (1962), «Оскар» (1970), США

**Шлейден, Маттіас Якоб** (1808–1881), ботанік, біолог, основоположник онтогенетичного методу в морфології рослин, Німеччина

**Шлейєрмахер, Фрідріх** (1768–1834), богослов, проповідник і філософ, перекладач Платона, Німеччина

**Шлейф делювіальний**, полого-похила поверхня, що формується біля підніжжя схилу в результаті накопичення матеріалу, який змивається зі схилу

**Шлейфер, Георгій Павлович** (1855–1913), архітектор, автор проектів численних споруд у Києві, Україна



**Шлейфер, Павло Іванович** (1814–1879), живописець-портретист, архітектор, Україна

**Шлейхер, Август** (1821–1868), мовознавець, представник натуралістичного напрямку у мовознавстві, Німеччина

**Шлемкевич, Микола Іванович** (1894–1966), філософ, публіцист, громадський діяч, Україна

**Шлеммер, Оскар** (1888–1943), живописець, скульптор, близький до метафізичного живопису, Німеччина

**Шлендорфф, Фолькер** (1939), кінорежисер, сценарист, продюсер, актор, «Золота пальмова гілка» (1979), лауреат Берлінського (2000) та Венеційського (1996) МКФ, «Оскар» (1980), Німеччина

**Шленк, Вільгельм** (1879–1943), хімік, Німеччина

**Шлепаков, Арнольд Миколайович** (1930–1996), історик, академік АН УРСР (1982), Україна

**Шлецер, Август Людвіг** (1735–1809), історик, один із авторів норманської теорії, Німеччина – Росія

**Шликевич, Олександр Полікарпович** (1849–1909), статистик, земський діяч, розробник нового виду статистичних таблиць, Україна

**Шлік, Мориц** (1882–1936), філософ, позитивіст, один із лідерів логічного позитивізму, Німеччина – Австрія

**Шлікер, густа тістоподібна маса з суміші тонкорозмелених вихідних силікатних матеріалів, замішаних на воді**

**Шліман, Генріх** (1822–1890), археолог, керівник розкопок Трої, Німеччина

**Шліф, тонка пластинка гірської породи або мінералу, приклеєна на скло**

**Шліфен, Альфред фон** (1833–1913), військовий теоретик, один із ідеологів німецького милітаризму, Німеччина

**Шліфувальний круг, інструмент для шліфування поверхонь виробів з металу та інших матеріалів**

**Шліфування, процес обробки деталей за допомогою шліфувальних кругів. У більшості випадків шліфування є оздоблюваною операцією, яка забезпечує високу точність розмірів і високу якість обробленої поверхні**

**Шліх, концентрат важких мінералів, що залишаються після промивки в воді рихлих відкладів або подрібнених гірських порід**

**Шліхтер, Олександр Григорович** (1868–1940), економіст, академік ВУАН (1929), Україна

**Шлунковий сік, майже безбарвна сильно кисла багатокомпонентна рідина, яку виробляють залози шлунку для забезпечення процесу травлення**

**Шлунок, розширена ділянка травної трубки у тварин**

**Шльончик, Олександр Микитович** (1921–2008), майстер з виготовлення та реставрації бандур та інших музичних інструментів, Україна

**Шлюб, історично зумовлена, санкціонована і регульована суспільством форма взаємин між чоловіком і жінкою, що визначає їхні права та обов'язки одного щодо іншого та щодо дітей**

**Шлюб груповий, шлюб між декількома чоловіками і декількома жінками**

**Шлюб фіктивний, вид недійсного шлюбу, який укладається між особами без наміру створити сім'ю**

**Шлюбний контракт, угода між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям**

**Шлюбні ролі, завдання, які зазвичай виконуються чоловіком і дружиною в рамках спільного домогосподарства та позначаються як подружні ролі**

**Шлюз (гідротехнічна споруда), 1) гідротехнічна споруда, якою регулюють витрату і рівень води в каналах; 2) допоміжне приміщення, призначене для ізоляції приміщень з особливим волого-температурним режимом**

**Шлюз (інформаційні технології), програмно-апаратний засіб, який забезпечує обмін даними між різними мережами**

**Шлюзові ворота, механічний засіб регулювання рівня води на водоймах різного типу**

**Шлягер, модна, популярна пісня з мелодією, що запам'ятовується; музичний твір, що користується особливою популярністю**

**Шлямбур, інструмент для пробивання отворів**

**Шляпа (в геології), верхня частина тіл корисних копалин, мінеральна речовина яких зазнала перетворень внаслідок процесів розкладу (окислення і заміщення) біля поверхні Землі**

**Шлях (дорога), 1) ґрунтова або вимощена камінням дорога, забетонована смуга землі, призначена для пересування по ній (пішки чи на транспортних засобах); 2) напрям, місце, траєкторія руху до мети, спосіб її досягнення**

**Шлях (часопис), літературно-мистецький часопис, що виходив у 1917–1919 у Москві та Києві**

**Шлях автомобільний, шлях для руху автомобільного транспорту**

**Шлях залізничний, будівельна система, що безпосередньо взаємодіє з рухомим складом і забезпечує заданий трасою напрямом руху, сприймання і передачу на природну основу навантажень, які при цьому виникають**

**Шлях святого Якова в Іспанії, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, паломницька дорога з 9 ст. до наших днів, Іспанія**

**Шлях святого Якова у Франції, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, паломницька дорога з 9 ст. до наших днів, Франція**

**Шляхи мистецтва, літературно-мистецький часопис, що виходив у Харкові в 1921–1923**

**Шляхи сполучення, сукупність лінійних об'єктів (доріг, мостів, переходів, каналів та ін.), що забезпечують безперервність пересування у певному напрямку людей і вантажів у транспортному процесі**

**Шляхова, Ольга Василівна** (1976), спортсменка (баскетбол), чемпіон Європи (1995), Україна

**Шляхопровід, міст на перетині двох або більше транспортних магістралей та залізниць, який споруджується для незалежного руху транспортних засобів**

**Шляхта, соціальна група, привілейований соціальний стан, форма аристократії у Польщі, Литві та Україні**

**Шмальгаузен, Іван Іванович** (1884–1963), біолог, академік ВУАН (1922) та АН СРСР (1935), Україна – Росія

**Шмальгаузен, Іван Федорович** (1849–1894), палеоботаник, член-кореспондент Петербурзької АН (1893), Росія – Україна

**Шмаринов, Дементій Олексійович** (1907–1999), живописець-ілюстратор, графік, народний художник СРСР (1967), Росія

**Шмельов, Микола Петрович** (1936–2014), економіст, академік РАН (2000), Росія

**Шмига, Тетяна Іванівна** (1928–2011), співачка, актриса оперети, народна артистка СРСР (1978), Росія

**Шмигельський, Антон Іванович** (1901–1972), письменник, Україна

**Шмідт, Браян Пол** (1967), астрофізик, Нобелівська премія з фізики (2011), США

**Шмідт, Вільгельм (архітектор)** (19 ст.), архітектор, представник пізнього класицизму, автор багатьох споруд у м. Львів, Україна

**Шмідт, Вільгельм (етнограф)** (1868–1954), етнограф, лінгвіст і богослов, один із засновників культурно-історичної школи в етнографії, Австрія

**Шмідт, Гельмут Генріх Вольдемар** (1918–2015), політичний діяч, федеральний канцлер ФРГ (1974–1982), Німеччина

**Шмідт, Ісаак Якоб** (1779–1847), сходознавець, основоположник монголознавства, академік Петербурзької АН (1831), Нідерланди – Росія

**Шмідт, Йоганнес** (1843–1901), мовознавець, автор теорії хвиль мовного розвитку, Німеччина

**Шмідт, Карл Ернст Генріх** (1822–1894), хімік, член-кореспондент Петербурзької АН (1873), Латвія – Росія – Естонія

**Шмідт, Моріц** (1823–1888), філолог, дослідник давньогрецької граматики, лікійської мови, Німеччина

**Шмідт, Отто Юлійович** (1891–1956), математик, географ, геофізик, астроном, дослідник Півночі, академік ВУАН (1934) та АН СРСР (1935), Білорусь – Україна – Росія

**Шмідт, Петро Петрович** (1867–1906), лейтенант Чорноморського флоту ВМС Російських ВМС, один із керівників Севастопольського збройного повстання 1905, Україна – Росія

**Шмідт, Франц** (1874–1939), композитор і музикант, Австрія

**Шмідт-Ротлуф, Карл** (1884–1976), живописець-експресіоніст, один із теоретиків модернізму у живописі, Німеччина

**Шміт, Федір Іванович** (1877–1937), історик і теоретик мистецтва, археолог, академік ВУАН (1921), Україна

**Шмітт, Гаррісон** (1935), астронавт, США

**Шмітт, Ерік-Еммануель** (1960), письменник, драматург, Франція

**Шмітт, Карл** (1888–1985), юрист, філософ, політичний теоретик, праці якого мали великий вплив на розвиток політичної теорії, теорії права, європейської філософії та політичної теології 20–21 ст., Німеччина

**Шмітт, Флоран** (1870–1958), композитор, Франція

**Шміттер, Філіпп** (1936), політолог, автор теорії неокорпоративізму, США

**Шмоллер, Густав фон** (1838–1917), економіст, історик, основоположник нової історичної школи політекономії, Німеччина

**Шмуцтитул**, сторінка, з якої починається розділ чи частина неперіодичного видання, де вказується тільки номер та назва розділу (іноді у супроводі епіграфа, зображення чи переліку назв підрозділів)

**Шнайдер, Антон** (1825–1880), краєзнавець, етнограф, архівіст, колекціонер, Росія

**Шнайдер, Жерар Ернест** (1896–1986), живописець, представник напряму ліричної абстракції, Швейцарія – Франція

**Шнайдер, Ромі** (1938–1982), актриса, зірка європейського кінематографу, Австрія – Франція

**Шнауцер**, порода собак

**Шнек**, гвинтовий пристрій (транспортер) для переміщення чи змішування сипких, рідких, тістоподібних і т. ін. матеріалів

**Шнітке, Альфред Гаррійович** (1934–1998), композитор, представник музичного авангарду, автор концепції поліестетистики, Росія

**Шніцлер, Артур** (1862–1931), письменник, драматург, один із ключових представників віденського імпресіонізму, член авангардного літературного угруповання «Молодий Відень» (1890), Австрія

**Шнур**, різновидність провода, що складається з двох та більше скручених між собою ізолюваних жил, які мають необхідну для його використання гнучкість. Жили шнура поміщаються у спільну гнучку оболонку (переважно тканину). Шнури призначені для живлення пересувних та переносних електроприймачів

**Шнурової кераміки археологічні культури**, назва археологічних культур пізнього неоліту, поширених у лісовій і лісостеповій зонах Північної, Центральної і Східної Європи (2300–1700 до н. е.). Загальною ознакою шнурової культури є кераміка, прикрашена відтисками шнура

**Шнюков, Євген Федорович** (1930), геолог, академік АН УРСР (1982), Україна

**Шобер, Станіслав** (1879–1938), мовознавець та лексикограф, дійсний член НТШ (1933), Польща

**Шов**, 1) простір у муруванні між каменями (цеглою) у поздовжньому і поперечному напрямках, заповнений розчином; 2) конструктивний шов – місце стику блоків або секцій греблі; 3) зварний шов – місце з'єднання металевих частин за допомогою зварювання

**Шов деформаційний**, шов, призначений для зменшення навантажень на елементи конструкцій у місцях можливих деформацій, що виникають при коливанні температури повітря, сейсмічних явищах, нерівномірному осіданні ґрунту тощо

**Шов осадочний**, вертикальний деформаційний шов, що допускає відносний зсув сполучених конструкцій при осаді підстави

**Шовен, Ів** (1930), хімік, Нобелівська премія з хімії (2005), Франція

**Шовінізм**, ідеологія, яка пропагує національну перевагу однієї нації над іншими і обґрунтовує «право» на дискримінацію та пригнічення інших націй

**Шовінізм великоросійський**, ідеологія й політика російського уряду, базована на проповідуванні винятковості титульної російської нації порівняно з іншими народами держави, а в зовнішній політиці – на пригноблення сусідніх держав з метою повної або часткової втрати ними незалежності

**Шовк**, текстильне волокно тваринного походження

**Шовкова трава** (*Digraphis arundin*), рід рослин родини злакових

**Шовковицеві** (Moraceae), родина квіткових рослин порядку кропивоцвітих

**Шовковиця** (*Morus*), рід рослин родини шовковицевих

**Шовкографія**, один із видів друку, суть якого полягає в перенесенні зображення на поверхню методом нанесення фарби через трафаретну сітку

**Шовкоплас, Юрій Юрійович** (1903–1978), письменник, класик українського соцреалізму, Україна

**Шовкопряд алліона** (*Lemonia ballioni*), вид комах ряду лускокрилих родини шовкопрядів-лемоніїдів (жовтих шовкопрядів), внесений до Червоної книги України

**Шовкопряд кульбабовий** (*Lemonia taraxaci*), вид комах ряду лускокрилих родини шовкопрядів-лемоніїдів (жовтих шовкопрядів), внесений до Червоної книги України

**Шовкопряди дубові** (*Antheraea*), рід метеликів родини павліноочок

**Шовкопряди похідні** (*Thaumetopoeidae*), родина метеликів

**Шовкопряди**, загальна збірна назва ряду видів і родин метеликів, які використовувалися в шовківництві

**Шовкуненко, Олексій Олексійович** (1884–1974), живописець, народний художник СРСР (1944), Національна премія ім. Шевченка (1970), Україна

**Шодуар, Станіслав Іванович** (1790–1858), археолог, колекціонер-нумізмат, бібліофіл, член-кореспондент Петербурзької АН (1836), Україна

**Шозизм**, літературний напрям у Франції у 1950–1960-х

**Шоїнка, Акінванде Воле Бабатунде** (1934), письменник, Нобелівська премія з літератури (1986), Нігерія

**Шок**, реакція організму на надзвичайно інтенсивний подразник – біль, інтоксикацію, масивну травму тощо

**Шок анафілактичний**, тяжкий системний прояв алергії негайного типу

**Шокальський, Юлій Михайлович** (1856–1940), географ, океанограф, почесний академік АН СРСР (1939), дослідник Чорного моря, Росія

**Шоклі, Вільям Бредфорд** (1910–1989), фізик, Нобелівська премія з фізики (1956), США

**Шоколад**, продукт харчування, що виготовляється з плодів какао

**Шолданешть**, район Молдови

**Шолландер, Дон** (1946) спортсмен (плавання), 5-разовий чемпіон Олімпійських ігор (1964 – 4, 1968), США

**Шолом захисний**, спортивний інвентар, який використовується у низці видів спорту для захисту голови від ударів

**Шолом-Алейхем** (1859–1916), письменник, класик літератури на їдиш, Україна – США

**Шоломія**, шаламая, гобоєподібний музичний інструмент

**Шоломниця** (*Scutellaria*), рід рослин родини губоцвітих, два види якого внесені до Червоної книги України

**Шоломова, Софія Богданівна** (1940–2010), книгознавець, краєзнавець, історик духовної та художньої культури України і Росії 18–20 ст., Україна

**Шоломофон**, шолом, в якому змонтовано звукоприймач, телефонні навушники та переговорний пристрій

**Шолохівське**, водосховище на р. Базавлук в межах Апостолівського та Нікопольського р-нів Дніпропетровської обл., 13,5 км²

**Шолохов, Михайло Олександрович** (1905–1984), письменник, Нобелівська премія з літератури (1965), Росія

**Шолтес, Золтан Іванович** (1909–1990), живописець-пейзажист, Україна

**Шолудивник** (*Pedicularis*), рід рослин родини вовчкових, чотири види якого внесені до Червоної книги України

**Шолудько, Панас Семенович** (18 ст.), майстер-тесляр, збудував у м. Березна на Чернігівщині шедевр укр. дерев'яної архітектури – 7-банну церкву Вознесіння, Україна

**Шольц, Генріх** (1884–1956), філософ, логічний формаліст, Німеччина

**Шомаж**, страхування фінансових збитків, пов'язаних з припиненням виробництва або комерційної діяльності з причин, пов'язаних зі стихійними лихами та іншими страховим випадком; страхування на випадок безробіття

**Шометт, П'єр Гаспар** (1763–1794), політик, діяч Великої французької революції, засновник культу Розуму, Франція

**Шомодь**, медьє Угорщини

**Шомпол**, металевий, дерев'яний або комбінований стрижень для чищення та змашення каналу ствола та інших частин стрілецької зброї

**Шона**, народи (західний та східний) східної та південно-східної частини Зімбабве та південного Мозамбіку

**Шонгауер, Мартін** (1435–1491), живописець, гравер, представник раннього Відродження, Німеччина

**Шонін, Георгій Степанович** (1935–1997), космонавт, Україна – Росія

**Шоню, П'єр** (1923–2009), історик, один із піонерів квантитативної історії, Франція

**Шопен, Кейт** (1850–1904), письменниця, одна з родоначальниць фемінізму, США

**Шопен, Фредерік** (1810–1849), композитор і піаніст, класик польської та світової музики, Польща

**Шопенгауер, Артур** (1788–1860), філософ, один із засновників т. зв. посткласичної філософії, Німеччина

**Шопша, Микола Сергійович** (1947–2006) оперний та концертно-камерний співак (бас), народний артист

України (1991), Національна премія ім. Шевченка (1995), Україна

**Шор, Наум Зуселович** (1937–2006), кібернетик, академік НАН України (1997), Україна

**Шоригін, Павло Полієвкович** (1881–1939), хімік-органік, академік АН СРСР (1939), Росія

**Шорін, Едуард Олексійович** (1933–1993), будівельник та політик, Національна премія ім. Шевченка (1981), Україна

**Шорін, Олександр Федорович** (1890–1941), винахідник у галузі звукової кінематографії та телемеханіки, Державна премія СРСР (1941), Росія

**Шорм, Франтишек** (1913–1980), біохімік, фармаколог, хімік-органік, президент Чехословацької АН (1962–1965), Чехія

**Шорсткість поверхні**, 1) сукупність нерівностей поверхні з порівняно малими кроками, які виділяються за допомогою базової довжини; 2) якість поверхні, що характеризується сукупністю виступів і западин, розташованих безперервно і рівномірно

**Шорстколисті** (Boraginaceae), родина квіткових рослин порядку шорстколистцвітих

**Шорстколистцвіті** (Boraginales), порядок квіткових рослин

**Шорська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Шорт-трек**, зимовий олімпійський вид спорту, що полягає у максимально швидкому подоланні змагальної дистанції у середині хокейного майданчика

**Шорці**, тюркський народ, що населяє історичну область Гірська Шорія у Південному Сибіру (Росія)

**Шосе**, автомобільна дорога з твердим покриттям (бруківка, «соша», асфальт тощо)

**Шосон**, різновид єдиноборства

**Шоссон, Амеде Ернест** (1855–1899), композитор, Франція

**Шостак, Джек Вільям** (1952), цитогенетик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (2009), Велика Британія – США

**Шостаківська, Юлія Степанівна** (1871–1931), актриса, працювала у трупах М. Старицького, М. Кропивницького, Д. Гайдамаки, Україна

**Шостакович, Дмитро Дмитрович** (1906–1975), композитор, піаніст і педагог, класик світового музичного мистецтва 20 ст., народний артист СРСР (1954), Національна премія України ім. Шевченка (1976), Росія

**Шостаковський, Михайло Федорович** (1905–1983), хімік, член-кореспондент АН СРСР (1960), Україна – Росія

**Шостка**, місто, адміністративний центр Шосткинського р-ну Сумської обл.

**Шосткинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Сумської обл.

**Шотан, Каміль** (1885–1963), політик, прем'єр-міністр Франції (1930 та 1933–1934), Франція

**Шотландія**, адміністративно-політична частина Великої Британії

**Шотландська мова**, мова кельтської групи індоєвропейської мовної сім'ї

**Шотт, Фрідріх Отто** (1851–1935), хімік, основоположник засад сучасного виробництва скла, Німеччина

**Шотти**, замкнуті зниження, дно яких покрите шаром солі або кіркою мулу

**Шотткі бар'єр**, Шотткі ефект, зростання струму електронної емісії з поверхні твердого тіла

**Шотткі, Вальтер** (1886–1976), фізик, винахідник електронної лампи (1915), Німеччина

**Шоу, Брюстер Гопкінсон** (1945), астронавт, США

**Шоу, Джордж Бернард** (1856–1950), драматург, публіцист, Нобелівська премія з літератури (1925), Велика Британія

**Шоу**, захід розважального характеру

**Шоу, Ірвін** (1913–1984), письменник, США

**Шоу-бізнес**, сфера підприємницької діяльності у сфері видовищ, кіно, телебачення, випуску аудіопродукції розважального характеру, організації концертів тощо

**Шоуїнг**, термін рекламного бізнесу, що означає ступінь охоплення певної місцевості, автотраси, населеного пункту засобами зовнішньої реклами, розміщеними на щитах, панелях, плакатах, вимірюється у відсотках

**Шочикалко**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-археологічний комплекс на місці політичного, релігійного та торгового центру ацтеків 7–10 ст., штат Морелос, Мексика

**Шошонська мова**, тосаувіхі, уїхінашт, мова центральної підгрупи нумічної підсім'ї юто-ацтецької мовної сім'ї індіанських мов Північної Америки

**Шпага**, спортивний інвентар, колюча зброя, що застосовується у фехтуванні

**Шпагат**, 1) тонка кручена мотузка; 2) положення тіла, при якому ноги розташовані на одній лінії, розставлені в протилежних напрямках

**Шпагін, Георгій Семенович** (1897–1952), конструктор стрілецької зброї, Росія

**Шпаєрський собор**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, найбільший у світі собор в романському стилі, м. Шпаєр, земля Рейнланд-Пфальц, Німеччина

**Шпак звичайний** (*Sturnus vulgaris*), вид птахів родини шпаківих, належить до фауни України

**Шпак рожевий** (*Sturnus roseus*), вид птахів ряду горобцеподібних родини шпаківих, внесений до Червоної книги України

**Шпак, Анатолій Петрович** (1949–2011), фізик, академік НАН України (1995), Україна

**Шпак, Марат Терентійович** (1926–1993), фізик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Шпак, Микола Іполитович** (1909–1942), поет, Україна

**Шпак, Петро Федорович** (1931–2002), геолог, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Шпаки** (*Sturnus*), рід птахів родини шпаківих

**Шпаклівка**, шпаклівка, оздоблювальний матеріал для вирівнювання поверхонь перед фарбуванням



**Шпакові** (Sturnidae), родина птахів ряду горобцеподібних  
**Шпала**, рейкова опора у вигляді бруса, що укладається на баластний шар верхньої будови залізничної колії і призначена для сприйняття навантаження, що передається через залізничні колії від маси поїздів, що проходять

**Шпалери**, оздоблювальний рулонний матеріал для покриття стін (стель) у приміщеннях

**Шпальта**, 1) частина сторінки видання, відокремлена по вертикалі проміжками чи лініями; 2) сторінка газети, журналу тощо

**Шпангоут**, поперечна балка корпусу судна

**Шпани, Отмар** (1878–1950), економіст та соціолог, представник соціальної школи в політекономії, Австрія

**Шпанська археологічна культура мезоліту**, культура, що виникла близько 10 тис. років тому і представлена у Гірському Криму невеликою кількістю пам'яток зі своєрідним крем'яним інвентарем

**Шпанські мушки** (Lytta), рід жуків родини наливників

**Шпат дощатий**, мінерал, те ж, що й волластоніт

**Шпат залізний**, сидерит, мінерал, карбонат заліза

**Шпат ісландський**, мінерал класу карбонатів

**Шпат плавиковий**, флюорит, мінерал класу фторидів, фторид кальцію

**Шпатель**, лопатка для перемішування і розтирання фарб, для замазування тістоподібною масою щілин, заглиблень тощо

**Шпати польові**, група найпоширеніших породотвірних мінералів класу силікатів каркасної структури, які характеризуються порівняно високою твердістю

**Шпеман, Ганс** (1869–1941), ембріолог, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1935), Німеччина

**Шпенглер, Освальд** (1880–1936), філософ, культуролог, історик і публіцист, Німеччина

**Шпенник, Отто Бартоломійович** (1938), фізик, академік НАН України (2006), Україна

**Шпергель** (Spergula), рід рослин родини гвоздикових

**Шпессарт**, гори у Німеччині

**Шпет, Густав Густавович** (1879–1937), філософ, психолог, теоретик мистецтва, перекладач філософської і художньої літератури, Україна – Росія

**Шпигоцький, Опанас Григорович** (1809–1889), письменник, поет, перекладач, фольклорист, Україна – Росія

**Шпигуноманія**, кампанія політичних переслідувань та репресій, що має за привід діяльність на території країни спецслужб та розвідки іноземних держав

**Шпигунство**, злочин, що полягає у таємному збиранні важливої державної чи економічної інформації на території інших країн чи всередині фірм та компаній

**Шпиків**, селище міського типу Тульчинського р-ну Вінницької обл.

**Шпиковський, Микола Григорович** (1897–1977), кінорежисер-експериментатор, сценарист, Україна

**Шпиль**, вертикальне і гостре завершення будівель у вигляді сильно витягнутого вгору конуса або піраміди

**Шпилька**, 1) предмет для заколювання волосся в зачісці у вигляді зігнутого навіл дроту або двозубчастої вилочки; 2) рід невеликої металевої голки з круглою голівкою на тупому кінці, яку використовують перев. для приколювання чого-небудь; 3) високий тонкий каблук

**Шпилька, Пантелеймон** (1883–1950), греко-католицький священник, провідник Команчанської (Східно-Лемківської) Республіки (1918–1919), Польща – Україна – Німеччина

**Шпильки**, 1) дерев'яні кілочки, якими позначають місця закріплення розмічувального шнура; 2) дерев'яні цвяхи, які застосовують чоботарі

**Шпинат** (Spinacia), рід рослин родини амарантових

**Шпindelь**, обертовий вал металорізальних і деревообробних верстатів

**Шпитальний, Борис Гаврилович** (1902–1972), конструктор авіаційного стрілецько-гарматного озброєння, Росія

**Шпитковський, Іван-Юліан** (1880–1969), краєзнавець, музеєзнавець, педагог, дійсний член НТШ (1930), Україна

**Шпихліри**, в Україні за часів середньовіччя – комори (магазеї) для збереження зерна на випадок неврожаю, які ставили або в центрі села, або на церковному подвір'ї

**Шпиці**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1863 м

**Шпігель**, 1) щотижневий ілюстрований журнал, видається у м. Гамбург (Німеччина) з 1947; 2) місце на першій сторінці поряд із заголовком газети, де подано зміст номера або надруковано заклики, важливі повідомлення чи вміщено малюнок, фотоілюстрацію

**Шпіллер, Наталія Дмитрівна** (1909–1995), оперна співачка (ліричне сопрано), музичний педагог, народний артист РРФСР (1947), Україна – Росія

**Шпільгаген, Фрідріх** (1829–1911), письменник, Німеччина

**Шпінель, Йосип Аронович** (1892–1980), художник театру та кіно, Сталінська премія (1951), Україна

**Шпіонаж промисловий**, вид недобросовісної конкуренції, діяльність із незаконного добування відомостей, що становлять комерційну цінність

**Шпіттелер, Карл Фрідріх Георг** (1845–1924), письменник, Нобелівська премія з літератури (1919), Швейцарія

**Шпіцберген**, архіпелаг у західній частині Північного Льодовитого океану, належить Норвегії

**Шпола**, місто, адміністративний центр Шполянського р-ну Черкаської обл.

**Шпольський, Едуард Володимирович** (1892–1975), фізик, головний редактор журналу «Успехи физических наук» (1930–1975), Росія

**Шполянський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Черкаської обл.

**Шпон**, тонкий лист деревини (тонка дошка) товщиною 0,35–4,0 мм

**Шпонка**, 1) металева чи дерев'яна деталь для з'єднання елементів конструкції; 2) ущільнення з гідроізоляційного матеріалу, яким заповнені пази у швах гідротехнічних споруд

**Шпор, Луї** (1784–1859), скрипаль, композитор, диригент і педагог, один із перших представників романтичного стилю в музиці, Німеччина

**Шпора**, рогове утворення на кінцівках деяких тварин

**Шпорова чайка** (*Noropterus spinosus*), вид птахів родини сивкових, вид фауни України

**Шпоркові жаби** (*Xenopus*), рід безхвостих земноводних родини піпових

**Шпорлюк, Роман** (1933), історик, іноземний член НАН України (2009), Україна – США

**Шпорові чайки** (*Noropterus*), рід птахів родини сивкових

**Шпортько, Віктор Михайлович** (1944–2015), співак (тенор), педагог, народний артист України (1994), Україна

**Шпрангер, Едуард** (1882–1963), філософ-ідеаліст, психолог, Німеччина

**Шпренгель**, стержнева конструкція трикутної або багатокутної форми, яку використовують як самостійну тримальну конструкцію або як додаткову підсилювальну систему

**Шпрот європейський**, кілька (*Sprattus sprattus*), риба родини оселедцевих, належить до фауни України

**Шпроти** (*Sprattus*), рід риб родини оселедцевих

**Шпунт**, поздовжній виступ (гребінь), який входить у відповідну йому за формою та розмірами заглибину в з'єднаннях дошок, брусів, паль тощо

**Шпур**, циліндрична порожнина (отвір), яка вибурується у гірському масиві для розміщення вибухової речовини, а також будь-яка зроблена буром вузька свердловина

**Шраг, Микола Ілліч** (1894–1970), економіст, політик, заступник голови Центральної Ради УНР (1917–1918), Україна

**Шрайвер, Лорен Джеймс** (1944), астронавт, США

**Шрайер, Петер** (1935), музикант, співак (тенор), диригент, Премія Е. фон Сіменса (1988), Німеччина

**Шрамківка**, селище міського типу Драбівського р-ну Черкаської обл.

**Шрамченко, Микола** (1909–1968), живописець-портретист, учень М. Бойчука, Україна

**Шрапнель**, артилерійський снаряд, споряджений сферичними кулями, стрижнями, накидками, стрілами і т. п., призначений для враження живої сили, що розташована відкрито, а також військової техніки противника

**Шребер, Йоганн Крістіан** (1739–1810), медик, натураліст, автор описів та наукових назв багатьох тварин, Німеччина

**Шредер, Герхард Фріц Курт** (1944), політик, канцлер Німеччини (1998–2005)

**Шредер, Фрідріх Людвіг** (1744–1816), актор, режисер, педагог і театральний діяч, реформатор німецької сцени, Німеччина

**Шредінгер, Ервін** (1887–1961), фізик, один із основоположників квантової механіки, Австрія

**Шредінгера оператор**, оператор еліптичної сингулярної крайової задачі

**Шредінгера парадокс**, Кіт Шредінгера, експеримент Е. Шредінгера, в якому кіт має існувати водночас у двох станах – живим та мертвим

**Шредінгера рівняння**, основне рівняння нерелятивістської квантової механіки

**Шрейнер, Олів** (1855–1920), письменниця, борець з расовою дискримінацією, ПАР

**Шрекер, Франц** (1878–1934), композитор, представник пізнього романтизму, експресіонізму, Монако – Австрія – Німеччина

**Шренк, Леопольд Іванович фон** (1826–1894), біолог, зоолог, геолог і етнолог, академік Петербурзької АН (1863), Росія

**Шрепель, Мілівой** (1862–1905), історик літератури, класичний філолог, критик, перекладач, Хорватія

**Шретер, Віктор Олександрович** (1839–1901), архітектор, автор споруд в Одесі та Києві, Росія – Україна

**Шретер, Йоганн Ієронім** (1745–1816), астроном, першовідкривач аномалій на Венері (ефект Шретера), Німеччина

**Шрифт**, повний комплекс друкарських літер певного типу й малюнка, необхідний для набору якого-небудь тексту

**Шрифт гражданський**, гражданка, шрифт, призначений для видань світського характеру, який розпочали застосовувати у Російській імперії після 1709, кириличні літери, наближені своїм зовнішнім виглядом до латинського шрифту «антиква»

**Шрифт типографський**, друкарський шрифт, шрифт, призначений для друкарського складання

**Шрифт цивільний**, шрифт, який почали застосовувати в Росії в книгах цивільного друку в результаті проведеної в 1708 Петром I реформи (замість колишнього давньоруського шрифту)

**Шрифти афішні**, типографські шрифти дуже великих кеглів (більше двох квадратів), що вживаються у високому друці при оформленні афіш та плакатів

**Шрі Чінмой** (1931–2007), неоіндуїстський проповідник, лідер створеної ним релігійної організації «Церква Шрі Чінмоя», Індія – США

**Шрі Чінмоя церква**, релігійна організація, створена Шрі Чінмоєм

**Шрі-Джаяварденепура-Котте**, місто, столиця Шрі-Ланки

**Шрі-Ланка (держав)**, держава у Південній Азії на однойменному острові

**Шрі-Ланка (острів)**, Цейлон, острів на півночі Індійського океану

**Шрі-Ланки Центральної нагір'я**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Шрі-Ланка

**Шріффер, Джон Роберт** (1931), фізик, Нобелівська премія з фізики (1972), США

**Шрок, Річард Ройс** (1945), хімік, Нобелівська премія з хімії (2005), США

**Штаб**, орган управління військами в мирний та воєнний час

**Штаба**, 1) смуга, стержень (переважно з металу); 2) віконна рама, ґрати; 3) пристрій для замикання дверей, віконниця

**Штаєрман, Ілля Якович** (1891–1962), математик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Україна

**Штайн, Едіт** (1891–1942), філософ, монахиня-кармелітка, жертва нацистського терору, канонізована у 1998, Польща – Німеччина

**Штакеншнейдер, Андрій Іванович** (1802–1865), архітектор, Росія

**Шталь, Георг Ернст** (1659–1743), лікар, хімік, автор першої загальної хімічної теорії – теорії флогістону, Німеччина

**Штам**, культура тканин, що утворилася з клітин первинної культури

**Штамлер, Рудольф** (1856–1938), філософ, соціолог та економіст, фундатор школи нового природного права, Німеччина

**Штамп**, 1) форма з металу або іншого матеріалу для серійного виготовлення деталей чи інших дрібних предметів шляхом штампування; 2) вид печатки, яка переважно має вигляд прямокутника; 3) прийнятий загальновизначний зразок, який сліпо наслідують

**Штампкування листове**, обробка листових металевих і неметалевих матеріалів (листів, стрічок, штаб тощо) тиском у спеціальних штампах

**Штанга**, спортивний інвентар, снаряд у важкій атлетиці

**Штангенциркуль**, універсальний інструмент, призначений для високоточних вимірювань зовнішніх і внутрішніх розмірів, а також глибин отворів

**Штандарт**, особливий вид прапора, полотнище правильної геометричної форми (зазвичай квадрат), символ держави, військового формування

**Штандарт Президента України**, один з державних символів Президента України – синє квадратне полотнище із зображенням у центрі золотого знака княжої держави Володимира Великого (малого Державного Герба України)

**Штандартна теорія**, теорія оптимального розміщення виробництва з точки зору найменших витрат

**Штани**, різновид верхнього одягу

**Штарк, Йоханнес** (1874–1957), фізик, Нобелівська премія з фізики (1919), Німеччина

**Штарка ефект**, розщеплення спектральних ліній в електричному полі

**Штат**, 1) традиційна офіційна назва суб'єкту федерації у низці держав; 2) склад працівників підприємства, установи чи організації; 3) службове положення (документ) про кількість посад, співробітників та їх функції у певному закладі

**Штатив**, пристрій для встановлення, закріплення і фіксування кіно-, відео-, фотоапаратів, освітлювальних пристроїв та ін.

**Штатна одиниця**, 1) посада, передбачена штатним розкладом; 2) працівник, який обіймає посаду в організації

**Штатний розпис**, організаційно-розпорядчий документ, що відображає структуру компанії, установи, організації,

кількість відділів, співробітників, а також розмір їх заробітної плати

**Штаудінгер, Герман** (1881–1965), хімік, Нобелівська премія з хімії (1953), Німеччина

**Штегмюллер, Вольфганг** (1923–1991), філософ, фахівець з історії філософії, Австрія

**Штейн, Іван Федорович** (?–1837), театральний діяч, антрепренер, режисер і балетмейстер, один із основоположників комерційного театру в українській провінції, Німеччина – Україна

**Штейн, Лоренц фон** (1815–1890), правознавець, економіст і соціолог, автор ідеї соціальної держави, Німеччина

**Штейнберг, Лев Петрович** (1870–1945), композитор, педагог, народний артист СРСР (1937), Україна – Росія

**Штейнберг, Яків Аронович** (1896–1982), архітектор, Україна

**Штейнгель, Карл Август** (1801–1870), математик та фізик, винахідник та вдосконалювач багатьох астрономічних приладів, Німеччина

**Штейнгель, Федір Рудольфович** (1870–1946), політик і дипломат, культуролог, посол Української Держави у Берліні, засновник першого сільського музею в Україні, Росія – Україна – Німеччина

**Штейнер, Рудольф** (1861–1925), філософ-містик, основоположник антропософії, Німеччина

**Штейнталь, Геймани** (1823–1899), мовознавець, один із засновників психологічного напрямку у мовознавстві й теорії психології народів, Німеччина

**Штельцель, Гунта** (1897–1983), художниця по текстилю, представниця школи «Баухауз», Німеччина

**Штемпель**, 1) інструмент з опуклим або заглубленим зображенням малюнка чи напису; 2) печатка, знак; 3) те саме, що й пуасон

**Штендера, Євген** (1924), журналіст, видавець, редактор, головний редактор серії «Літопису УПА», Україна – Німеччина – США

**Штенцлер, Адольф Фрідріх** (1809–1887), сходознавець, санскритолог, один з перших перекладачів сутр, Німеччина

**Штепа, Антон Гнатович** (1903–2005), майстер дерев'яної скульптури, народний художник України (2003), Україна

**Штеппа, Костянтин Тодосійович** (1896–1958), історик-візантолог, Україна – США

**Штерівка**, селище міського типу Краснолуцької міськради Луганської обл.

**Штермер, Горст Людвіг** (1949), фізик, Нобелівська премія з фізики (1998), Німеччина

**Штерн, Вільям** (1871–1938), психолог та філософ-ідеаліст, Німеччина

**Штерн, Ліна Соломонівна** (1878–1968), фізіолог, академік АН СРСР (1939) та АМН СРСР (1944), Латвія – Швейцарія – Росія

**Штерн, Михайло** (1947), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Штерн, Отто** (1888–1969), фізик, Нобелівська премія з фізики (1943), Німеччина – США

**Штерна – Герлаха дослід**, дослід, який підтвердив, що атом має магнітний момент, проекція якого на напрям зовнішнього магнітного поля набуває лише певних значень

**Штернберг, Василь Іванович** (1818–1845), живописець-пейзажист, портретист, друг Т. Шевченка, Росія – Україна

**Штернберг, Лев Якович** (1861–1927), етнограф, член-кореспондент АН СРСР (1924), Україна – Росія

**Штернберг, Павло Карлович** (1865–1920), астроном і революційний діяч, один з перших застосував фотографію для вимірювання подвійних зір, Росія

**Штефан-Вода**, район Молдови

**Штик**, колюча та ріжуча холодна зброя, що кріпиться на дуловій частині ствола гвинтівки (карабіну, автомата) для рукопашного бою

**Штиль**, безвітря або слабкий вітер

**Штирія**, земля Австрії

**Штиф, Нохем** (1879–1933), філолог мови їдиш, літературознавець, перекладач, редактор і громадський діяч, Україна

**Штібер, Здислав** (1903–1980), мовознавець, Польща

**Штільман, Ілля Нісонович** (1902–1966), живописець, педагог, Україна

**Штірія**, федеральна земля Австрії

**Штірнер, Макс** (1806–1856), філософ-ідеаліст, представник молодогегельянства, ідеолог анархізму, Німеччина

**Штіфтер, Адальберт** (1805–1868), письменник, живописець, педагог, Австрія

**Штоббе, Ганс** (1860–1938), хімік, першовідкривач тераконові кислоти (конденсація Штроббе), Німеччина

**Штовхання ядра**, одна з дисциплін легкої атлетики, яка входить до програми Олімпійських ігор

**Штогаренко, Андрій Якович** (1902–1992), композитор, педагог, народний артист УРСР (1970) та СРСР (1972), Національна премія України ім. Шевченка (1974), Україна

**Штогрин, Дмитро Михайлович** (1923), бібліограф, літературознавець, редактор, журналіст, громадський діяч, Україна – США

**Шток**, стрижень круглого перетину, що з'єднує поршень з повзуном (крейцкопфа) у поршневих машинах або в гідро- і пневмоциліндрах механізмів приводу поступальних переміщень

**Шток, Альфред** (1876–1946), хімік, дослідник гідридів бору, Німеччина

**Штокалко, Зіновій Павлович** (1920–1968) лікар, бандурист-віртуоз, автор і виконавець українських народних дум, теоретик бандури, Україна – США

**Штокало, Йосип Захарович** (1897–1987), математик, академік АН УРСР (1951), Україна

**Штокверк** ізометричний блок гірської породи з жилками та вкрапленням мінеральної речовини

**Штокгаузен, Карллайц** (1928–2007), музикант, композитор, диригент, музичний теоретик, один з лідерів музичного авангардизму, премія Е. фон Сіменса (1986), Німеччина

**Штоколов, Борис Тимофійович** (1930–2005), оперний співак (бас), народний артист СРСР (1966), Росія

**Шток-роза**, рожа (Alcea), рід рослин родини мальвових

**Штолько, Валентин Григорович** (1931), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Штольня**, горизонтальна або похила гірнична виробка, що має вихід на земну поверхню і зазвичай призначена для видобування корисних копалин або обслуговування гірничих робіт

**Штольц, Роберт Елізабет** (1880–1975), композитор, диригент, майстер кіномузики, лауреат Венеційського МКФ (1934), «Оскар» (1941, 1945), Австрія

**Штольцман, Рудольф** (1852–1930), економіст, представник соціальної школи в політекономії, Німеччина

**Штолюк, Мирон** (?–1830), ватажок загону опришків, Україна

**Штомпка, Петро** (1944), соціолог, Польща

**Штонда, Тарас Борисович** (1966), оперний співак (бас), народний артист України (2008), Україна

**Штонь, Григорій Максимович** (1941), літературознавець, критик, письменник, живописець, Національна премія України ім. Шевченка (1996), Україна

**Штопор**, в авіації – критичний режим польоту літака

**Штор, Готліб** (1749–1821), медик та природознавець, автор описів низки зоологічних таксонів, Німеччина

**Шторм**, сильний вітер, швидкість якого перевищує 20,8 м/с, сила – 9 балів

**Шторм, Теодор** (1817–1888), письменник, один з провідних майстрів німецького реалізму, Німеччина

**Штос, Фейт** (1455–1533), скульптор, живописець і гравер, Німеччина – Польща

**Штоф**, старовинна одиниця виміру обсягу рідини, 1 штоф = 1/10 відра = 10 чаркам = 1,2299 л

**Штош, Фрідріх Вільгельм** (1648–1704), філософ і просвітник, Німеччина

**Штраба**, тимчасовий торець цегляної стіни, обмежений зубцями (виступною цеглою) для надійної перев'язки цеглин при подальшому муруванні стіни

**Штральзунда та Вісмара історичні центри**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурні комплекси 13–19 ст. міст Штральзунд та Вісмар, земля Мекленбург – Передня Померанія, Німеччина

**Штрассманн, Фріц** (1902–1980), хімік і фізик, Німеччина

**Штрауб, Бруно** (1914–1996), біохімік та політик, першовідкривач актину, голова Президії (де-факто – президент) Угорської Народної Республіки (1988–1989), Угорщина

**Штраус Давід Фрідріх** (1808–1874), філософ-ідеаліст, теолог, історик християнства, представник молодогегельянства, Німеччина

**Штраус, Йоганн (батько)** (1804–1849), композитор, скрипаль і диригент, творець віденського вальсу, Австрія

**Штраус, Йоганн (син)** (1825–1899), композитор, скрипаль, диригент, автор вальсів та класичних оперет, Австрія



**Штраус, Лео** (1899–1973), політичний філософ, історик політичної філософії, культуролог, Німеччина – США

**Штраус, Оскар** (1870–1954), композитор, автор оперет, балетів, пісень, музики до кінофільмів, Австрія

**Штраус, Ріхард** (1864–1949), композитор, диригент, представник експресіонізму і неокласицизму, Німеччина

**Штраух, Олександр Олександрович** (1832–1893), зоолог, творець першої герпетологічної колекції, описав 25 видів плазунів, академік Петербурзької АН (1879), Росія

**Штраф**, матеріальна відповідальність фізичних і юридичних осіб за порушення правил або договірних зобов'язань у формі примусових стягнень

**Штреземан, Густав** (1879–1929), політик, канцлер Німеччини у 1923, Нобелівська премія миру (1926), Німеччина

**Штрейкбрехерство**, участь осіб у роботі підприємства, всупереч волі працівників, які оголосили страйк

**Штрек**, горизонтальна гірнична виробка, зроблена у напрямку простягання родовища

**Штриховий код**, штрих-код, код Міжнародної асоціації товарної нумерації (EAN), який використовується для маркування видань з метою контролю їх реалізації

**Штрітматтер, Ервін** (1912–1994), письменник, майстер короткого оповідання та психологічного роману, Німеччина

**Штробль, Алайош** (1856–1926), скульптор, Угорщина

**Штрогейм, Еріх фон** (1885–1957), кінорежисер, актор, сценарист, Австрія – США

**Штром, Іван Васильович** (1823–1887), архітектор, академік Петербурзької АН (1853), автор низки споруд у Києві, зокрема початкового проекту Володимирського собору, Росія – Україна

**Штрмейєр, Фрідріх** (1776–1835), хімік і фармацевт, першовідкривач кадмію, Німеччина

**Штрубе де Пірмонт, Фрідріх Генріх** (1704–1790), історик, один з авторів норманської теорії, член Петербурзької АН (1738), Німеччина – Росія

**Штук, Франц фон** (1863–1928), живописець та скульптор, Німеччина

**Штукатурка**, тиньк, 1) опоряджувальний розчин, який наносять на поверхні різних конструктивних елементів будівель для їх вирівнювання чи надання їм певної форми і фактури; 2) затверділий опоряджувальний шар будівельного розчину

**Штуль, Олег Данилович** (1917–1977), політик, голова ОУН (1964–1977), Україна – Канада

**Штумпф, Карл** (1848–1936), психолог, філософ, музичний теоретик, представник феноменології, Німеччина

**Штундизм**, течія в протестантизмі, виникла на початку 17 ст. у Німеччині та Голландії

**Штур, Людовіт** (1815–1856), поет, філолог, розробник норм словацької літературної мови, Словаччина

**Штурм, Жак Шарль Франсуа** (1803–1855), математик, автор методу відокремлення дійсних коренів багаточлена, Франція

**Штурм**, спосіб захоплення фортець, великих міст або сильно захищених районів

**Штурма – Ліувілля задача**, пошук нетривіальних рішень рівняння

**Штурма правило**, правило, що дозволяє знайти інтервали, які не перетинаються і мають кожний по одному кореню даного алгебраїчного багаточлена

**Штурма теореми**, теореми для обчислення коренів багаточлена

**Штурман**, посадова особа на флоті і в авіації, що має спеціальну підготовку і забезпечує точне і безпечне плавання та бойове маневрування кораблів (суден) або водіння пілотованих літальних апаратів

**Штурса, Ян** (1880–1925), скульптор, основоположник сучасної чеської скульптури, Чехія

**Штуттгарт**, місто у Німеччині, промисловий і культурний центр, 613 тис. мешканців

**Штуф**, шматок гірської породи

**Штучний добір**, добір людиною найбільш цінних особин з метою отримання від них потомства

**Штучних островів і споруджень статус**, міжнародно-правове регулювання порядку розташування та управління стаціонарними й рухомими штучними конструкціями (острови, платформи, установки та спорудження), що розміщуються в морських акваторіях і на морському дні

**Штучні споруди**, будівельні об'єкти, споруджувані на транспортних комунікаціях і призначені для пропускання через них (під або над ними) водостоків, транспортних комунікацій для пішоходів, тварин, а також для подолання значних висотних перешкод

**Штюкельберг, Ернст Карл Герлах** (1905–1984), математик, фізик, медаль Планка (1978), Швейцарія

**Шу цзін**, «Канон історичних писань», «Книга історії» – зібрання переказів, версій міфів, історичних подій, повчань сановникам, конфуціанська канонічна книга

**Шуба, Михайло Федорович** (1928–2007), біофізик, академік АН УРСР (1990), Україна

**Шубенко, Олександр Леонідович** (1941), теплотехнік, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Шубенко-Шубін, Леонід Олександрович** (1907–1994), електроенергетик, академік АН УРСР (1967), Україна

**Шуберт, Франц Петер** (1797–1828), композитор, один із основоположників романтизму у музиці, Австрія

**Шуберт, Фрідріх Теодор фон** (1758–1825), математик, астроном, геодезист, академік Петербурзької АН (1789), Росія

**Шубертів многовид**, багаточлен від перемінних з цілими коефіцієнтами

**Шубін, Федот Іванович** (1740–1805), скульптор, представник просвітницького класицизму, Росія

**Шубников, Лев Васильович** (1901–1937), фізик-експериментатор, міжнародний авторитет в області фізики низьких температур, першовідкривач антиферомагнетизму та ядерного парамагнетизму, Україна – Росія

**Шубников, Олексій Васильович** (1887–1970), кристалограф, кристалофізик, академік АН СРСР (1953), Росія

**Шубникова – де Гааза ефект**, коливання магнетоопору виродженого електронного газу при зміні магнітного поля

**Шубра-ель-Хейма**, місто в Єгипті, 1 млн мешканців

**Шуга**, скупчення рихлого льоду на поверхні або у водній товщі водойми

**Шугайчики** (*Ixobrychus*), рід птахів родини чаплевих

**Шугоскид**, обладнання для захоплювання шуги і пропускання її через гідротехнічну споруду (або в обхід її) в нижній б'єф

**Шудря, Микола Архипович** (1935), кобзарознавець, режисер, письменник, кінодраматург, журналіст, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Шукач кроковий**, електромагнітне реле з механічним перемиканням контактів типу один напрямком на 10 станів, храповим механізмом і пристроєм

**Шукор, Шейх Мазафар** (1972), астронавт, Малайзія

**Шукшин, Василь Макарович** (1929–1974), письменник, кінорежисер, актор, Росія

**Шулейкін, Василь Володимирович** (1895–1979), геофізик, академік АН СРСР (1946), Росія

**Шуліка рудий** (*Milvus milvus*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Шуліка чорний** (*Milvus migrans*), вид птахів ряду соколоподібних родини яструбових, внесений до Червоної книги України

**Шуліки** (*Milvus*), рід птахів родини яструбових

**Шулхав-Арух**, один з приписів Талмуду

**Шульга, Валерій Михайлович** (1944), фізик, академік НАН України (2006), Україна

**Шульга, Іван Миколайович** (1889–1956), живописець, Україна

**Шульга, Ілля Максимович** (1878–1938), живописець, Україна

**Шульга, Микола Олександрович** (1938–2012), механік, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Шульга, Микола Федорович** (1947), фізик, академік НАН України (2009), Україна

**Шульгін, Василь Віталійович** (1878–1976), політик, журналіст правого спрямування, Україна – Росія

**Шульгін, Олександр Якович** (1889–1960), політик, генеральний секретар міжнаціональних справ УНР (1917–1918), Україна

**Шульгін, Яків Миколайович** (1851–1911), історик, дійсний член НТШ (1899), Україна

**Шульженко, Клавдія Іванівна** (1906–1984), естрадна співачка, народний артист СРСР (1971), Україна – Росія

**Шульженко, Олександр Олександрович** (1935), матеріалознавець, член-кореспондент НАН України (1997), Україна

**Шульте, Юрій Августович** (1919–1995), металург, член-кореспондент АН УРСР (1969), Україна

**Шульц, Бруно** (1892–1942), письменник та живописець, Україна – Польща

**Шульц, Теодор Вільям** (1902–1998), економіст, Нобелівська премія з економіки (1979), США

**Шульце, Йоганн Генріх** (1687–1744), хімік, першовідкривач світлочутливості солей срібла, Німеччина

**Шульце, Клаус** (1947), композитор, основоположник берлінської школи електронної музики, Німеччина

**Шульце, Макс Йоганн Сигізмунд** (1825–1874), біолог, зоолог, анатом і гістолог, автор назв низки біологічних таксонів, Німеччина

**Шульце, Франц Ейльхард** (1840–1921), зоолог, автор назв низки біологічних таксонів, Німеччина

**Шуляр, Андрій Михайлович** (1918), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1986), Україна

**Шуляцьке Болото**, гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Жашківський р-н Черкаської обл.

**Шуляченко, Олексій Романович** (1841–1903), хімік, «батько російського цементу», Україна – Росія

**Шум**, комплекс звуків, що несприятливо впливають на організм людини

**Шум білий**, постійний шум, спектральні складові якого рівномірно розподілені по всьому діапазону частот

**Шум дробовий**, невпорядковані флуктуації напруги та струмів відносно їх середнього значення у електричних ланцюгах

**Шум (у радіотехніці)**, безладні коливання різної фізичної природи, відрізняються складністю тимчасової і спектральної структури

**Шум, Аріадна** (1919–2002), скульптор, мистецтвознавець, Україна – Канада

**Шумаков, Валерій Іванович** (1931–2008), трансплантолог, педагог, академік РАН (1994), Росія

**Шуман, Роберт** (1886–1963), прем'єр-міністр Франції (1947–1948), президент Європарламенту (1958–1960), вважається «батьком Європейського союзу», Люксембург – Франція

**Шуман, Роберт Александер** (1810–1856), композитор, диригент, музичний критик і громадський діяч, представник романтизму, Німеччина

**Шумана план**, Шумана декларація, пропозиція міністра закордонних справ Франції Р. Шумана щодо створення Європейського співтовариства з вугілля та сталі, яка була оприлюднена 09.05.1950 і заклала підґрунтя європейської інтеграції

**Шумахер, Генріх Крістіан** (1757–1830), біолог, ботанік, міколог, лікар, Данія – Німеччина

**Шумахер, Міхаель** (1969), спортсмен (автоперегонні класу «Формула 1»), чемпіон світу (1994, 1995, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004), Німеччина

**Шумер**, перша письмова цивілізація, що існувала на південному сході Месопотамії з 4 по 3 тис. до н.е.

**Шумеро-вавилонська релігія**, релігія народів, що у 3–1 тис. до н.е. населяли долини рік Тигр та Євфрат (Месопотамія) – шумерів, вавилонян, асирійців

**Шумерська мова**, мертва мова населення стародавньої південної Месопотамії (сучасний Ірак)

**Шуми акустичні**, акустичні завади прийманню повідомлень

**Шуми електронні**, власні шуми радіоелектронної апаратури

**Шумило, Микита Михайлович** (1903–1982), письменник, Україна

**Шумка**, українська народна пісня-танець

**Шумлянський, Олександр Михайлович** (1748–1795), лікар, основоположник гістології у Російській імперії, Україна – Росія

**Шумлянський, Павло Михайлович** (1752–1821), хірург, перший декан медичного факультету Харківського університету, Україна – Росія

**Шумний, Володимир Костянтинович** (1934), генетик, іноземний член НАН України (2003), академік АН СРСР (1990), Україна – Росія

**Шумок**, ландшафтний заказник загальнодержавного значення, Бобринецький р-н Кіровоградської обл.

**Шумомір**, прилад для вимірювання акустичних шумів

**Шумопеленгатор**, пристрій для виявлення джерела звукових коливань або шуму і визначення напрямку (пеленга) на нього

**Шумоподавлення система**, система, призначена для поліпшення якості відтворення звуку

**Шумоподавлювач**, пристрій для підвищення відношення сигнал / шум на виході каналу передачі або приладу запису / відтворення

**Шумпетер, Йозеф Алоїз** (1883–1950), економіст і соціолог, економіст, політолог, соціолог і історик економічної думки, Австрія – США

**Шумськ**, місто, адміністративний центр Шумського р-ну Тернопільської обл.

**Шумський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Тернопільської обл.

**Шумський, Олександр Якович** (1890–1946), політик, провідник політики українізації у 1920-х, нарком освіти України (1924–1927), Україна

**Шумський, Юрій Васильович** (1887–1954), актор, режисер, народний артист УРСР (1940) та СРСР (1944), Молдова – Україна

**Шуму впливу зона**, зона, де неприємний або небажаний звук чи сукупність звуків, що заважають сприйняттю корисних звукових сигналів, порушують тишу, чинять шкідливу або подразливу дію на організм людини, знижують її працездатність

**Шуму норми**, допустимий рівень шуму, встановлюється санітарними нормами і залежить від території і часу доби та виду праці

**Шумук, Данило Лаврентійович** (1914–2004), правознавець та політв'язень, Україна

**Шунгіт**, гірська порода, за складом і властивостями займає проміжний стан між антрацитами і графітом

**Шупарський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Борщівський р-н Тернопільської обл.

**Шуппе, Вільгельм** (1836–1913), філософ-ідеаліст, представник іманентної філософії, Німеччина

**Шура-Бура, Михайло Романович** (1918–2008), кібернетик, програміст, Україна – Росія

**Шурга, Михайло Антонович** (1952), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон світу (1974, 1982) та Європи (1974), Україна

**Шурдин перевал**, перевал у Карпатах

**Шурин**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Чорногора, 1773 м

**Шурмин, Юрій** (1867–1937), мовознавець-славіст, дійсний член НТШ (1924), Хорватія

**Шуруп**, гвинт для кріплення дерев'яних деталей, який являє собою стрижень з гвинтовою нарізкою і забірним конусом для кращого вгвинчування в деревину

**Шуруповерт**, ручний електроінструмент з регульованим крутним моментом, призначений для закручування і відкручування шурупів, саморізів, гвинтів, дюбелів та інших видів кріпильних виробів, а також свердління отворів

**Шурф**, 1) вертикальна гірнична виробка, яка пройдена з денної поверхні, 2) археологічний метод дослідження стратиграфії ґрунтів та проведення археологічних розвідок

**Шурхи**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Новгородківський р-н Кіровоградської обл.

**Шустер, Артур** (1851–1934), фізик, член Лондонського королівського товариства (1919–1924), Велика Британія

**Шут, Андрій** (1790–1873), кобзар, Україна

**Шутсв, Іван Михайлович** (1933), живописець-пейзажист, народний художник України (2004), Україна

**Шутько, Микола Олексійович** (1927), актор, народний артист УРСР (1980), Україна

**Шухардт, Гуго** (1842–1927), лінгвіст, фахівець з лінгвістичної компаративістики, креольських, романських та баскської мов, Німеччина – Австрія

**Шухарт, Волтер Ендрю** (1891–1967), фізик, інженер, статистик, міжнародний авторитет у царині контролю якості продукції, США

**Шухевич, Володимир Осипович** (1850–1915), етнограф, педагог і публіцист, дійсний член НТШ (1900), Україна

**Шухевич, Осип Остапович** (1816–1870), письменник, перекладач, прибічник літературно-громадського руху, очолюваного «Руською трійцею», Україна

**Шухевич, Роман Осипович** (1907–1950), воєначальник та політик, головний командир УПА (1943–1950), Україна

**Шухевич, Юрій Романович** (1933), політик, Герой України (2006), Україна

**Шухейд ібн** (992–1035), арабський андалузський поет, письменник та філолог, Іспанія

**Шухов, Борис Хабалович** (1947), спортсмен (велосипедний спорт), чемпіон Олімпійських ігор (1972), Україна

**Шухов, Володимир Григорович** (1853–1939), інженер, архітектор, винахідник, почесний академік АН СРСР

(з 1929), автор першого у світі мазутопровода з підігрівом, розробник проектів 200 башт та 500 мостів, Росія

**Шушкевич, Станіслав Станіславович** (1934), фізик та політик, голова Верховної Ради Білорусі (1991–1994), член-кореспондент АН Білорусі (1990), Білорусь

**Шушніг, Курт Едлер** (1897–1977), політик, канцлер Австрії (1934–1938), Австрія

**Шуштарта гідравлічні системи**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-інженерна пам'ятка – зрошувальна система 3–18 ст., м. Шуштар, Іран

**Шхери**, невеликі скелясті острови і групи підводних скель

**Шхуна**, вітрильник з двома-сімома щоглами і косими вітрилами

**Шюке, Нікола** (1445–1500), лікар і математик, автор найдавнішого французького трактату з алгебри, Франція

**Шюц, Альфред** (1899–1959), філософ, фундатор феноменологічної соціології, Австрія – США

**Шяуляйський повіт**, адміністративно-територіальна одиниця Литви

## Щ

**Щ**, тридцята літера української абетки

**Щавель** (Rumex), рід рослин родини гречкових

**Щавинський, Василь Олександрович** (1868–1924), мистецтвознавець, колекціонер, Україна – Росія

**Щаденко, Юхим Панасович** (1885–1951), воєначальник, один з керівників більшовицьких військ на території України у 1918–1921, Росія

**Щапов, Ярослав Миколайович** (1928–2011), історик, фахівець з історії Русі 9–14 ст., член-кореспондент АН СРСР (1987), Росія

**Щаранський, Натан** (1948), політик, правозахисник, міністр промисловості і торгівлі (1996–1999), внутрішніх справ (1999–2000) та будівництва (2001–2003) Ізраїлю, Україна – Ізраїль

**Щасливий, Павло** (?–1610), будівничий, представник пізнього Ренесансу, Італія – Україна

**Щасний, Сергій Михайлович** (1875–1943), біолог, мікробіолог і епідеміолог, фахівець з питань анафілаксії, імунології, епідеміології, Україна

**Щастя (місто)**, місто Луганської обл.

**Щастя (стан людини)**, поняття моральної свідомості, що позначає стан найвищого внутрішнього задоволення людини умовами свого буття, повнотою і осмисленістю життя, реалізацією свого людського призначення

**Щебетовка**, смт Феодосійської міської ради, АР Крим

**Щебінь**, неорганічний, зернистий, сипучий матеріал, одержуваний подрібненням гірських порід, гравію і валунів

**Щебрушка** (Clinopodium), рід рослин родини глухокропивових

**Шеврики** (Anthus), рід птахів родини плискових, фауна України

**Щедрий вечір**, вечір перед днем Св. Василя 13 січня, що входить до різдвяно-новорічного циклу

**Щедрин, Сільвестр Феодосійович** (1791–1830), живописець-пейзажист, основоположник реалістичного пейзажу, Росія – Італія

**Щедрин, Феодосій Федорович** (1751–1825), скульптор, представник класицизму, Росія

**Щедрівка**, обрядова пісня різдвяно-новорічного циклу

**Щедрін, Родіон Костянтинович** (1932), композитор, класик світової музики, народний артист СРСР (1981), Росія – Німеччина

**Щедровицький, Георгій Петрович** (1929–1994), філософ і методолог, творець системо-мислєдїяльної методології, Росія

**Щедрування**, звичай новорічних обходів зі співом щедрівок, віншуваннями

**Щелепи**, органи, розташовані в області ротового отвору, що слугують для захоплення і подрібнення їжі

**Щелепні або Щелепнороті** (Gnathostomata), таксон тварин, звичайно у ранзі надкласу або інфратипу

**Щелепоногі** (Maxilloroda), клас водних ракоподібних

**Щепило, Михайло Олексійович** (?–1826), декабрист, поручик російської армії, учасник повстання Чернігівського полку, Росія – Україна

**Щепкін, Михайло Семенович** (1788 –1863), театральний актор, основоположник сценічного реалізму, Росія – Україна

**Щепкіна-Куперник, Тетяна Львівна** (1874–1952), актриса, поет, перекладач, Росія – Україна

**Щеплення (ботаніка)**, вегетативний спосіб розмноження рослин

**Щеплення (медицина)**, вакцинація, метод профілактики інфекційних захворювань

**Щепотьєв, Федір Львович** (1906–2000) біолог, член-кореспондент АН УРСР (1965), Україна

**Щерба, Анатолій Андрійович** (1950) електротехнік, член-кореспондент НАН України (2003), Україна

**Щерба, Лев Володимирович** (1880–1944), лінгвіст світового рівня, один із основоположників першої розгорнутої теорії фонем, академік АН СРСР (1943), Білорусь – Росія

**Щербак, Анатолій Іванович** (1923–1988), кінознавець, сценарист, Україна

**Щербак, Іван Петрович** (1910–1990), історик, Національна премія України ім. Шевченка (1977), Україна

**Щербак, Микола Миколайович** (1927–1998), зоолог, член-кореспондент АН України (1992), Україна

**Щербак, Микола Петрович** (1924), геолог, академік АН УРСР (1979), Україна



**Щербак, Олександр Юхимович** (1863–1934), невропатолог, психіатр і фізіотерапевт, основоположник оригінальної фізіотерапевтичної школи, Україна

**Щербак, Юрій Миколайович** (1934), письменник, прозаїк, драматург, сценарист, епідеміолог, публіцист, дипломат, посол України в Ізраїлі (1992–1994) та США (1994–1998), Україна

**Щербаківський, Вадим Михайлович** (1876–1957), історик, археолог, етнолог, дійсний член НТШ (1930), Україна

**Щербаківський, Данило Михайлович** (1877–1927), український етнограф, археолог, музейний діяч, основоположник аналізу народних декоративних виробів як творів мистецтва, Україна

**Щербаков, Віктор Геннадійович** (1935–2009), актор, народний артист УРСР (1980), Україна

**Щербаков, Ігор Володимирович** (1955), композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1999), Україна

**Щербань**, одна з найвищих вершин Українських Карпат, розміщена на масиві Рахівські гори, 1793 м

**Щербань Михайло Ілліч** (1921–2000), географ-кліматолог, один з піонерів вивчення мікрокліматичних умов у формуванні та розвитку ландшафтів, Україна

**Щербань, Олександр Назарович** (1906–1992), теплофізик, академік АН УРСР (1957), Україна

**Щербатов, Михайло Михайлович** (1733–1790), історик, публіцист, філософ, ідеолог корпоративних устремлінь російського дворянства, Росія

**Щербатської, Федір Іполитович** (1866–1942), сходознавець, академік Російської АН (1918), Польща – Росія

**Щербацький, Георгій** (1725 – бл. 1754), письменник і культурно-освітній діяч, Україна – Росія

**Щербина, Володимир Іванович** (1850–1936), історик, член-кореспондент ВУАН (1925), дійсний член НТШ (1927), Україна

**Щербина, Іван** (? – після 1664), кошовий отаман Війська Запорозького Низового (1664), Україна

**Щербина, Марія Володимирівна** (1958), математик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Щербина, Микола Федорович** (1821–1869), поет, Росія – Україна

**Щербина, Олександр Мусійович** (1874–1934), філософ, психолог, фундатор української тифлопедагогіки, Україна

**Щербина, Федір Андрійович** (1849–1936), статистик, економіст, основоположник бюджетної статистики, дійсний член НТШ (1924), член-кореспондент Петербурзької АН (1904), Росія – Україна

**Щербинівка**, смт Дзержинської міської ради Донецької обл.

**Щербицький, Володимир Васильович** (1918–1990), політик, перший секретар ЦК КПУ (1972–1989), Україна

**Щербо, Віталій Венедиктович** (1972), спортсмен, (спортивна гімнастика), 6-разовий чемпіон (1992) та 4-разовий бронзовий призер (1996) Олімпійських ігор, Білорусь

**Щетинки**, вирости кутикули у безхребетних.

**Щетинкозубові** (Chaetodontidae), родина риб ряду окунеподібних, фауна України

**Щетинкохвості** (Thysanura, syn. Zygentoma), ряд комах типу членистоногих

**Щетинкощелепні** (Chaetognatha), тип вторинноротих тварин

**Щетинський, Олександр Степанович** (1960), композитор, лауреат шести міжнародних композиторських конкурсів, Україна

**Щетинцеві** (Thryonomyidae), родина ссавців ряду гризунів

**Щецін**, місто у Польщі, адміністративний центр Західно-Поморського воєводства, 409 тис. мешканців

**Щиглик** (*Carduelis carduelis*), вид птахів родини в'юркових, вид фауни України

**Щипавка сибірська** (*Cobitis melanoleuca*), вид променеперих риб ряду коропоподібних родини в'юнових, внесений до Червоної книги України

**Щипавки** (*Cobitis*), рід риб родини в'юнових, фауна України

**Щипавкові**, в'юнові (*Cobitidae*), родина риб ряду коропоподібних, фауна України

**Щипець**, верхня частина переважно торцевої частини будівлі, обмежена схилами даху і не відокремлена карнизом

**Щипівки** (*Cobitis*), невеличкі в'юнові риби

**Щипкові музичні інструменти**, струнні інструменти, у яких звук видобувається за допомогою зачіплювання струн пальцями або плектром

**Щире слово**, щоденна українська газета національно-демократичного спрямування (м. Владивосток, 1919–1920)

**Щирицеві** (*Amaranthaceae*), родина квіткових рослин порядку гвоздикоцвітих

**Щириця**, щариця, амарант (*Amaranthus*), рід трав'янистих однорічних рослин родини амарантових

**Щирський, Іван** (бл. 1650–1714), гравер, поет, культурний і релігійний діяч, представник стилю бароко, Україна

**Щит (захисне спорядження)**, військове ручне спорядження для захисту тіла воїна

**Щит (сузір'я)**, сузір'я Південної півкулі неба, в якому розташовується найяскравіша частина Чумацького Шляху

**Щит льодовиковий**, маса льодовикової криги, яка має площу більш ніж 50000 км<sup>2</sup>. Наразі льодовикові щити існують в Антарктиці та Гренландії

**Щит прохідницький**, збірна металева конструкція, що використовується при проведенні гірничої виробки

**Щит (у геології)**, вихід фундаменту платформи, складеного кристалічними породами, на поверхню

**Щитівки**, спільна назва комах трьох родин підряду кокцид

**Щитки**, ущільнені та потовщені ділянки кутикули у безхребетних або рогові пластинки шкіри хребетних

**Щитник** (*Dryopteris*), рід папоротей

**Щитники** (*Pentatomidae*), надродина комах ряду блощиць

**Щитникові**, аспідієві (*Dryopteridaceae*, *Aspidiaceae*), родина папоротеподібних рослин

**Щитні** (*Triops*), родина ракоподібних класу зяброногих

**Щиток**, 1) частина зародка між брунькою і ендоспермом, видозмінена сім'ядоля, пристосована для поглинання поживних речовин з ендосперму; тип суцвіття, у якого нижні квітконіжки довші за верхні

**Щитолісник звичайний** (*Hydrocotyle vulgaris*), вид судинних рослин родини аралієвих, внесений до Червоної книги України

**Щитомордники** (*Gloydus*), рід отруйних змій з родини гадюкових

**Щитоподібні черепахи** (*Podocnemidae*), родина рептилій ряду черепах

**Щитоноски** (*Cassidinae*), підродина жуків з родини листодів

**Щитоподібна залоза**, непарна залоза внутрішньої секреції

**Щілинозуби** (*Solenodon*), рід ссавців з ряду мідицеподібних, отруйні тварини

**Щілиномордові** (*Nycteridae*), родина ссавців ряду рукокрилих

**Щільна множина**, підмножина топологічного простору, точками якого можна як завгодно добре наблизити довільну точку околу

**Щільність ймовірності**, один зі способів завдання ймовірнісного випадку на евклідовому просторі

**Щільність**, характеристика властивостей речовини, що визначає відношення маси речовини, яка міститься в певному об'ємі, до величини цього об'єму ( $\text{кг}/\text{м}^3$ )

**Щілювання ґрунту**, спосіб обробітку ґрунту, що забезпечує зростання водовбирання ґрунту і підвищення врожайності с.-г. культур; прорізування вузьких щілин (глиб. 40-60 см, відстань одна від одної 100-150 см) на схилих і рівнинних землях з метою якнайбільшого вбирання ґрунтом талих і зливових вод

**Щілювач**, машина для щілювання ґрунту

**Щітка**, 1) деталь електричної машини, що служить для передачі струму від обертових до нерухомих частин; 2) великий пензель для нанесення фарби; 3) виріб з штучного (натурального) волосу, вклеєного в дерев'яну або пластмасову планку

**Щогла**, 1) високий стовп, вертикальна або похила конструкція на судні, признач. для встановлення вітрил, підняття прапора, влаштування спостережних пунктів і т. ін. 2) висотна споруда (стовп, металева або залізобетонна конструкція і т. ін.), що має різне технічне призначення (для підвішування ліній електропередач або сигналізації, встановлення радіоантен тощо)

**Щоголів, Яків Іванович** (1823–1898), поет-романтик, Україна

**Щоголь** (*Tringa erythropus*), вид птахів родини бекасових, вид фауни України

**Щоденник**, 1) щоденні записи індивідуального характеру про події, факти, враження від чогось; 2) щоденне періодичне видання, щоденна газета; 3) жанр мемуарної чи художньої літератури, публіцистики

**Щока**, частина обличчя людини

**Щолкін, Кирило Іванович** (1911–1968), фізик, член-кореспондент АН СРСР (1953), Грузія – Україна – Росія

**Щолкіне**, місто Ленінського р-ну АР Крим

**Щорічник**, періодичне видання, що випускається щорічно і містить здебільшого матеріали поточного календарного року

**Щорічники астрономічні**, збірки астрономічних таблиць, які складаються на кожен рік та містять в основному координати небесних тіл

**Щорс (місто)**, див. Сновськ

**Щорс, Микола Олександрович** (1895–1919), воєначальник, культова фігура радянської пропаганди, Україна

**Щорськ**, назва смт Божедарівка Дніпропетровської обл. у 1939–2016

**Щорський район**, див. Сновський район

**Щось**, поняття класичної онтології, яке вказує на визначеність буття, наявність існування, його самодостатність, виявлення певних якостей сущого

**Щотижневик**, періодичне видання, що виходить щотижня

**Щотове**, смт Антрацитівської міськради Луганської обл.

**Щука звичайна** (*Esox lucius*), риба родини щукових, вид фауни України

**Щукарєв, Олександр Миколайович** (1864–1936), фізико-хімік, фахівець з хімічної кінетики й термодинаміки, Росія – Україна

**Щукарєв, Сергій Олександрович** (1893–1984), хімік, гідролог, педагог, історик методології науки, автор синтезу періодичного закону і хімічної термодинаміки, Росія

**Щуки** (*Esox*), рід риб родини щукових, фауна України

**Щукін, Борис Васильович** (1894–1939), актор театру і кіно, виконавець ролі В. Леніна у радянському кінематографі та на театральній сцені, народний артист СРСР (1936), Росія

**Щукін, Іван Семенович** (1885–1985), географ, один з творців геоморфологічної школи, заслужений діяч науки РРФСР (1957), Росія

**Щукін, Олександр Миколайович** (1900–1990), фізик, радіофізик, академік АН СРСР (з 1953), двічі Герой Соціалістичної Праці, Росія

**Щукін, Сергій Іванович** (1854–1936), російський промисловець, колекціонер, зібрання якого поклало початок колекції творів французьких художників в Ермітажі, Росія – Франція

**Щукіна, Наталія Геннадіївна** (1948), астрофізик, член-кореспондент НАН України (2012), Україна

**Щуко, Володимир Олексійович** (1878–1939), архітектор і театральний художник, дійсний член Петербурзької АМ (1911), Росія

**Щукоподібні** (*Esociformes*), ряд променеперих риб, фауна України

**Щуп**, 1) назва ряду інструментів, що служать для виявлення, знаходження, вимірювання чи зондування; 2) вимірний прилад для перевірки невеликих прозирів між поверхнями

**Щупак, Самійло Борисович** (1895–1942), літературознавець, критик, Україна

**Щупальцеві**, тентакулати (Tentaculata), клас морських тварин типу реброплави

**Щупальця**, щупальці, мацальця, рухомі вирости тіла у кишковопорожнинних, моллюсків та ін.

**Щупики**, парні членисті придатки кінцівок ротового апарату у ракоподібних, багатоніжок і комах

**Щупики**, придатки щелеп у деяких груп безхребетних

**Щур сірий**, пацюк сірий (Rattus norvegicus), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Щур чорний**, пацюк чорний (Rattus rattus), вид ссавців родини мишачих, вид фауни України

**Щур, Ярослав Васильович** (1927), оперний та концертно-камерний співак (баритон), Україна – США

**Щурат, Василь Григорович** (1871–1948), літературознавець, фольклорист і поет, академік ВУАН (1929), дійсний член НТШ (1914), Україна

**Щуренко, Роман Анатолійович** (1976), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійський ігор (2000), Україна

**Щури**, пацюки (Rattus), рід ссавців родини мишачих, фауна України

**Щуровський, Григорій Юхимович** (1803–1884), геолог, професор, перший професор російський геології та мінералогії, Росія

**Щуроподібні опосуми** (Caenolestidae), родина класу сумчастих

**Щурячі їжаки** (Echinosoricinae), підродина їжачових

**Щусєв, Олексій Вікторович** (1873–1949), архітектор, академік АН СРСР (1943), Молдова – Росія

**Щучинське**, археологічна пам'ятка, стародавнє укріплене поселення на території Київської обл.

**Щучник** (Deschampsia), рід багаторічних трав'янистих рослин родини тонконогових

## Б

**Б**, тридцять перша літера української абетки

## Ю

**Ю**, тридцять друга літера української абетки

**Ю Ту**, музичний гурт, один з найбільш успішних в історії рок-музики, 22 премії «Греммі», діє з 1976, Ірландія

**Юань**, національна валюта Китаю

**Юань Шікай** (1859–1916), президент (1912–1916) та імператор (1915–1916) Китаю

**Юбер, Роже** (1903–1954), кінооператор, класик французького кінематографу 1930–1950-х, Франція

**Юбіляція**, 1) у католицькому співі – орнаментальна імпровізація захоплено-тріумфального характеру; 2) у поліфонії строгого стилю – жвавий мелодійний рух, що заповнює проміжки між основними долями, наче прикрашаючи загальний рух

**Ювелірна проба**, визначення пропорції, вмісту основного благородного металу в сплаві

**Ювенільні води**, первинні підземні води, утворення яких пов'язане з процесами в глибинах Землі, що вперше вступають в підземну гідросферу

**Ювенільність**, віковий стан організмів від народження до статевої зрілості (у тварин); період від появи проростків до цвітіння (у рослин)

**Ювілейне (Дніпропетровська обл.)**, див. смт Слобожанське

**Ювілейне (Луганська обл.)**, див. Катеринівка

**Ювілейні роки**, Святі роки, особливий рік у Католицькій церкві, під час якого Папа Римський надає віруючим церкви індульгенцію. На початку своєї історії Святий

рік проголошувався один раз на 50 років, протягом якого допускалась можливість особливого відпусту гріхів. Пізніше цей період зменшувався і досяг 25 років за папи Павла II

**Югославія**, держава у Південній Європі у 1918–2003

**Югославські війни 1991–2001**, серія збройних конфліктів на території колишньої Югославії, що привела до розпаду останньої

**Юда Іскаріот**, один із 12-ти апостолів, котрий зрадив Ісуса Христа за 30 срібняків

**Юдаїзм**, найдавніша з аврамічних релігій, монотейстична релігія, базована на богонатхненному тексті (яким визнані п'ятикнижжя Мойсея, Тора або Закон, та книги Пророків і Писань, що разом становлять ТаНаХ), національна релігія єврейського народу

**Юдаїзм в Україні**, релігійні вірування, поширені серед євреїв на території сучасної України

**Юдаїзм прогресивний**, реформістський рух, що є найпоширенішим і найвпливовішим напрямом у сучасному юдаїзмі

**Юдаков, Сулейман Олександрович** (1916–1990), композитор, класик узбецької культури, Узбекистан

**Юденич, Микола Миколайович** (1862–1933), воєначальник, генерал від інфантерії російської армії (1915), один з керівників Білого руху у 1918–1920, Росія – Франція

**Юдін, Віталій Леонтійович** (1946), архітектор, Національна премія України ім. Шевченка (1978), Україна

**Юдін, Сергій Сергійович** (1891–1954), хірург, академік АМН СРСР (1944), Росія

**Юдохристиянство**, сукупність ранньохристиянських течій 1–3 ст., представники яких, засвоївши християнське віровчення, виконували також іудейські обряди: святкували суботу, здійснювали обрізання тощо

**Юе**, одна з мов китайської мовної групи

**Южаков, Сергій Миколайович** (1849–1910), соціолог, економіст, публіцист, представник народництва, Україна – Росія

**Южин, Давид Христофорович** (1853–1923), оперний співак (ліричний тенор), антрепренер, Україна – Росія

**Южна Ломуватка**, смт Брянківської міськради Луганської обл.

**Южне**, місто обласного підпорядкування в Одеській обл.

**Южноукраїнськ**, місто обласного підпорядкування в Миколаївській обл.

**Юз, Джон Джеймс** (1814–1892), підприємець, засновник м. Донецьк, Велика Британія – Україна – Росія

**Юзевський, Ян Генрик** (1892–1981), політик, міністр внутрішніх справ Польщі (1929–1930), воєвода волинський (1928–1929, 1930–1938), Україна – Польща

**Юзефінська Дача**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, Рокитнівський р-н Рівненської обл.

**Юзефович, Корнелій Іванович** (1726 – після 1766), співак (тенор) і хормейстер, керівник капели гетьмана К. Розумовського, Україна

**Юзефович, Михайло Володимирович** (1802–1889), освітній, культурний і громадський діяч, публіцист, голова Київської археографічної комісії (1857–1889), голова комісії із спорудження пам'ятника Богдану Хмельницькому у Києві (1888), один із ініціаторів Емського указу 1876, Україна – Росія

**Юзик, Пол** (1913–1986), педагог, редактор, історик, політик, громадський діяч, Україна – Канада

**Юзівка**, назва м. Донецьк до 1924

**Юз-Оба**, могили 4–3 століття до н. е. грецького міста Пантікапей поблизу сучасного м. Керч, АР Крим

**Юйшань**, гора на о. Тайвань, найвища точка Східній Азії, 3952 м

**Юка** (Yucca), рід рослин родини пальмових

**Юкави потенціал**, модельний потенціал для опису взаємодії між андронами

**Юкагири**, корінний народ Східного Сибіру

**Юкагиро-чуванські мови**, мертва сім'я близькоспоріднених мов, якою розмовляли племена, що населяли територію внутрішніх районів Північно-Східної Азії

**Юкагирська мова**, одульська мова, ізольована мова, єдиний живий представник юкагиро-чуванської мовної сім'ї

**Юкатан (півострів)**, півострів в Центральній Америці

**Юкатан (штат)**, штат Мексики

**Юкатанська протока**, протока між півостровом Юкатан і островом Куба

**Юкіо Ендо** (1937–2009), спортсмен (спортивна гімнастика), чемпіон (1960, 1964, 1968) та срібний призер (1964, 1968) Олімпійських ігор, Японія

**Юккер, Гюнтер** (1930), художник, скульптор, представник нефігуративного мистецтва, Німеччина

**Юкон (річка)**, річка у США та Канаді, впадає до Берингового моря, 3185 км

**Юкон (територія)**, територія Канади

**Юліан Відступник** (331–363), імператор Риму (361–363)

**Юліана** (1909–2004), королева Нідерландів (1948–1980)

**Юліанський календар**, календар, розроблений групою александрійських астрономів на чолі з Созігеном і введений Юлієм Цезарем з 01.01.45 до н.е., у більшій частині Європи діяв до 1582

**Юлівська Гора**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Виноградівський р-н Закарпатської обл.

**Юлівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Валківського р-ну Харківської обл.

**Юлії–Клавдії**, династія імператорів Риму у 27 до н. е. – 192 н. е.

**Юлій Цезар, Гай** (100–44 до н. е.), політик, полководець, письменник, консул (59, 48, 46, 45 і 44 до н. е.) та диктатор (49, 48–47 та 46–44 до н. е.) Римської республіки

**Юль, Юст** (1664–1715), дипломат та флотоводець, Данія

**Юм Кааш**, у міфології майя – молодий бог кукурудзи

**Юм, Девід** (1711–1776), філософ, історик, економіст, просвітник, Велика Британія

**Юмбілла**, водоспад у Перу, п'ятий за висотою у світі (895 м)

**Юнайтед Прес Інтернешнл**, ЮПІ, інформаційне агентство, діє у Вашингтоні (США) з 1907

**Юнацький вік**, період життя і психічного розвитку в межах від 14 до 18 років

**Юнг, Йохім** (1587–1657), ботанік, математик, лікар, філософ, Німеччина

**Юнг, Карл Густав** (1875–1961), психіатр, психолог, філософ і культуролог, основоположник аналітичної психології, Швейцарія

**Юнг, Томас** (1773–1829), фізик, медик, мовознавець, член Лондонського королівського товариства (1794), Велика Британія

**Юнга модуль**, модуль поздовжньої пружності, один з модулів пружності, що характеризує здатність матеріалу чинити опір розтягуванню

**Юнгвальд-Хількевич, Георгій Емілійович** (1934–2015), кінорежисер, сценарист, художник, Узбекистан – Україна – Росія

**Юнгер, Ернст** (1895–1998), письменник, філософ, один з теоретиків консервативної революції, Німеччина

**Юнгерманієві** (Jungermanniales), за класичною систематикою, порядок рослин відділу мохоподібних

**Юнгман, Йозеф** (1773–1847), філолог і поет, діяч чеського національного Відродження, Чехія

**Юнгфрау**, гірський масив в Бернських Альпах, Швейцарія



**Юнгфрау – Алеч – Бічхорн**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, природоохоронна територія, Швейцарія

**Юневич, Марія Павлівна** (1848–1922), оперна співачка (сопрано) і педагог, Україна – Росія

**Юницький**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Біловодський р-н Луганської обл.

**Юницький, Анатолій Іванович** (1912–1976), актор, народний артист УРСР (1988), Україна

**Юнікод**, 16-бітове (2-байтове) кодування символів, достатнє для унікального представлення усіх літер (та ієрогліфів) всіх мов світу

**Юнікс**, багатозадачна операційна система

**Юнка-пуруа**, група мертвих індіанських мов Колумбії

**Юнкер, Василь Васильович** (1840–1892), медик, географ і мандрівник, один з перших дослідників Африки, Росія

**Юнкер, Жан-Клод** (1954), політик, голова Єврокомісії (з 1914), прем'єр-міністр Люксембургу (1995–2013)

**Юнокомунарівськ**, місто Єнакіївської міськради Донецької обл.

**Юнсон, Ейвінд** (1900–1976), письменник, Нобелівська премія з літератури (1974), Швеція

**Юнус Емре** (1240–1321), поет, основоположник турецького віршування, Туреччина

**Юнус, Мохаммад** (1940), економіст, Нобелівська премія миру (2006), Бангладеш

**Юнусов, Сабір** (1909–1995), хімік, міжнародний авторитет у хімії алкалоїдів, член-кореспондент АН СРСР (1958), Узбекистан

**Юньган**, об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО, буддійський печерний храмовий комплекс 5–6 ст., міський округ Датун, провінція Шаньсі, Китай

**Юньнань**, провінція Китаю

**Юон, Костянтин Федорович** (1875–1958), живописець-пейзажист, театральний художник, теоретик мистецтва, народний художник СРСР (1950), Росія

**Юпітер**, у римській міфології – бог неба, денного світла, грози, цар богів

**Юпітер (планета)**, планета Сонячної системи

**Юпка**, верхній жіночий одяг, нагадує свиту

**Юппер, Ізабель** (1953), актриса, лауреат Каннського (1978, 2001) та Венеційського МКФ (1988, 1995, 2005), «Срібний ведмідь» (2002), Франція

**Юра**, гірський масив у Швейцарії і Франції

**Юра, Гнат Петрович** (1887–1966), актор, театральний режисер, корифей українського театру, народний артист СРСР (1940), Україна

**Юра, Терентій Петрович** (1884–1973), актор, народний артист УРСР (1940), Україна

**Юрай хіп**, Uriah Heep, музичний гурт, один з найуспішніших в історії рок-музики, діє з 1969, Велика Британія

**Юрасов, Михайло** (18 ст.), архітектор українського бароко 18 ст., Україна

**Юра-Юрський, Олександр Петрович** (1895–1968), актор, народний артист УРСР (1947), Україна

**Юргенс, Курд** (1915–1982), актор, лауреат Венеційського МКФ (1955), Німеччина – Австрія

**Юревич, Михайло** (1707–?), ювелір, автор срібних царських врат (1748) та оправи для престолу в Успенському соборі Києво-Печерської лаври (1751), Україна

**Юрезанський, Володимир Тимофійович** (1888–1957), письменник, Росія – Україна

**Юренсв, Георгій Матвійович** (1891–1963), оперний співак (баритон), Україна – Росія – Югославія – Франція – Бельгія

**Юренсв, Ростислав Миколайович** (1912–2002), кінознавець, автор монографії про О. Довженка (1959), Росія

**Юренсва, Віра Леонідівна** (1876–1962), актриса, провідна актриса театру Соловцова (Київ), Росія – Україна

**Юр'єв, Борис Миколайович** (1889–1957), конструктор у галузі авіації, академік АН СРСР (1943), Росія

**Юр'єв, Василь Якович** (1879–1962), селекціонер-рослинник, академік АН УРСР (1945), Росія – Україна

**Юр'євич, Антон** (1839–1868), один з лідерів Польського антиросійського повстання 1863, Україна – Польща

**Юридична відповідальність**, передбачені законом вид і міра обов'язку правопорушника потерпати від примусового державновладного позбавлення благ психологічного, організаційного або майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним і державою із факту правопорушення

**Юридична діяльність**, це система юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів

**Юридична допомога**, професійна діяльність юристів, спрямована на сприяння громадянам та юридичним особам у вирішенні питань, пов'язаних із реалізацією норм права, що виявляється у наданні правових (юридичних) послуг

**Юридична консультація**, 1) одна з форм адвокатської діяльності; 2) консультація, порада, роз'яснення, що надаються професійними юристами

**Юридична наука**, система знань про об'єктивні закономірності розвитку держави і права, їх місце і роль у суспільному житті

**Юридична практика**, правотворча, правоохоронна і правореалізаційна діяльність суб'єктів права та сукупність напрацьованого ними практичного досвіду

**Юридична сила**, властивість прав, актів діяти та породжувати правові наслідки: виникнення, зміни, припинення правовідносин

**Юридичний акт**, волевиявлення держави (її органів, посад, осіб), формально обов'язкове для виконання

**Юридичний позитивізм**, напрям філософії права

**Юридичний процес**, сукупність усіх правових форм діяльності державних органів та ін. уповноважених суб'єктів, пов'язана зі здійсненням у визначеному законом порядку юридично значущих дій і спричиняє певні правові наслідки

**Юридичний світогляд**, ідеалістична система поглядів, відповідно до яких право і держава розглядаються як основа і головний рушійний чинник суспільного розвитку

**Юридичний статус мови**, закріплений законодавством порядок використання мови в тій чи іншій соціально-комунікативній системі

**Юридичний факт**, передбачена гіпотезою правової норми конкретна обставина, з настанням якої виникають, змінюються або припиняються правові відносини

**Юридичні послуги**, різновид соціальних послуг

**Юриметрика**, галузь правового знання, започаткована правовим реалізмом

**Юринець, Володимир Олександрович** (1891–1937), філософ, академік ВУАН (1929), Україна

**Юриней Талієва** (*Jurinea talievii*), вид судинних рослин родини айстрових, внесений до Червоної книги України

**Юрисдикція**, коло питань, що належать до відання установи або держави

**Юриспруденція**, комплексна суспільна наука, система знань про об'єктивні закономірності (необхідності) та випадковості виникнення, розвитку і функціонування права і держави в їхній структурній єдності, їх місце і роль у суспільному житті

**Юритмікс**, *Eurythmics*, музичний гурт, один з найбільш успішних в історії поп-музики, «Греммі» (1987), Велика Британія

**Юрі, Гарольд Клейтон** (1893–1981), фізико-хімік, Нобелівська премія з хімії (1934), США

**Юрі, Рей Кларенс** (1873–1937), спортсмен (легка атлетика), 8-разовий олімпійський чемпіон (1900, 1904, 1908), США

**Юрій I Львович** (1252–1308), король Русі (1301–1308)

**Юрій II** (1252–1340), король Русі (1325–1340)

**Юрій Володимирович Долгорукий** (1090–1157), великий князь Київський (1149–1151 та 1155–1157), засновник м. Москва

**Юр'ївка**, селище міського типу, адміністративний центр Дніпропетровської обл.

**Юр'ївський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Дніпропетровської обл.

**Юркевич, Лев Йосипович** (1883–1918), політик, революціонер, публіцист, теоретик марксизму, літератор, Україна

**Юркевич, Памфіл Данилович** (1826–1874), філософ, представник академічної філософії, педагог, Україна

**Юродство**, навмисне намагання здаватися дурним, божевільним, у православ'ї – особливий вид аскези

**Юрсенар, Маргеріт** (1903–1987), письменниця, перша жінка – член Французької академії (1980), Франція

**Юрський період і юрська система**, другий період мезозойської ери та відклади, що утворилися в той час

**Юрський, Сергій Юрійович** (1935), актор, режисер, народний артист РРФСР (1987), Росія

**Юрта**, переносне каркасне житло кочівників

**Юрфе, Оноре д'** (1568–1625), письменник, представник преціозної літератури, Франція

**Юрчак, Василь Михайлович** (1876–1914), актор, Україна

**Юрчакова, Ганна Степанівна** (1879–1965), актриса, Україна

**Юрченко Валерій Іванович** (1943), актор, народний артист України (2004), Україна

**Юрченко, Денис Сергійович** (1978), спортсмен (легка атлетика), бронзовий призер Олімпійських ігор (2008), Україна

**Юрченко, Людмила Володимирівна** (1943), оперна співачка (мецо-сопрано), народний артист УРСР (1988), Національна премія України ім. Шевченка (2004), Україна

**Юрченко, Петро Григорович** (1900–1972), архітектор і мистецтвознавець, дослідник української історичної архітектури, Україна

**Юрчення, Марина Володимирівна** (1959), спортсменка (плавання), срібний призер Олімпійських ігор (1976), Україна

**Юрчишин, Володимир Іванович** (1935–2010), живописець, графік, Національна премія України ім. Шевченка (1990), Україна

**Юрчук, Василь Ісаакович** (1921–2001), історик, член-кореспондент АН УРСР (1973), Україна

**Юс ад беллум**, право звернення до війни

**Юс діспозітивум**, право, спроможне змінюватися на противагу консенсуальним зобов'язанням

**Юс еквум**, неупереджене право

**Юс когенс**, зобов'язуюче право, що не залежить від волі сторін

**Юс натурале**, право, що складається з принципів, які походять від розуму, природи та Бога й яких люди мають дотримуватися так само, як і норм позитивного права, що виникли на їх основі, створюючи тим самим нормативні засади для об'єднання всього людства в єдине ціле

**Юс стріктум**, право, що витлумачено без будь-якої зміни і в найточнішому його розумінні

**Юс цивіле**, термін римського права, який означає право, що походить від статутів, плебісцитів, сенатус-консультів, указів імператора та авторитетних юристів

**Юсефсон, Ерленд** (1923–2012), актор, режисер і письменник, Швеція

**Юсов, Вадим Іванович** (1929–2013), кінооператор, лауреат Венеційського МКФ (1988), Росія

**Юстин Мученик** (бл. 100–165), філософ, один із найбільших апологетів ранньої християнської церкви, Римська імперія

**Юстиніан I Великий** (482–565), імператор Візантії (527–565)

**Юстиніан II** (669–711), імператор Візантії (685–695 та 705–711)

**Юстиніана кодекс**, офіційне зведення римських імператорських указів 2 – початку 6 ст. н. е.

**Юстиція**, 1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ

**Юстування**, сукупність операцій з вирівнювання конструкцій та конструктивних елементів (поверхонь, стовпів, стійок і т. д.) уздовж деякого напрямку («осьового»)

**Юськів, Теодор** (1911–2010), оперний співак (баритон) і музичний критик, Україна – США

**Ют**, кормова частина верхньої палуби корабля (судна)

**Юта**, штат США

**Ютеваль, Йоахім** (1566–1638), живописець-маньєрист, Нідерланди

**Ютландія**, півострів на півночі Європи

**Юто-ацтецькі мови**, сім'я мов індіанців Північної Америки

**Юферов, Михайло Олександрович** (1907–1991), художник театру і кіно, художник-постановник Одеської та Київської кіностудій

**Юхан I** (1201–1222), король Швеції (1216–1222)

**Юхан III** (1537–1592), король Швеції (1568–1592)

**Юхвід, Леонід Аронович** (1909–1968), письменник, сценарист, автор лібрето до популярних оперет, Україна

**Юхименко, Іван Якович** (1892–1943), актор, режисер, педагог, заслужений артист УРСР (1935), Україна

**Юхнівська археологічна культура**, археологічна культура ранньої залізної доби 6–2 ст. до н. е., поширена у басейні верхньої і середньої течії Десни і Сейму

**Юхновський, Ігор Рафаїлович** (1925), фізик, академік АН УРСР (1982), Україна

**Юшков, Серафим Володимирович** (1888–1952), історик, член-кореспондент АН УРСР (1939), Росія – Україна

**Ющенко, Віктор Андрійович** (1954), політичний і державний діяч, голова Національного банку України (1993–2000), прем'єр-міністр України (1999–2001), лідер Помаранчевої революції, третій Президент України (2005–2010), Україна

**Ющенко, Катерина Логвинівна** (1919–2001), кібернетик, член-кореспондент АН УРСР (1976), Україна

**Ющенко, Костянтин Андрійович** (1935), матеріалознавець, академік НАН України (2003), Україна

**Ющенко, Олекса Якович** (1917–2008), поет, журналіст. Член Спілки письменників з 1944, Україна – Білорусь

**Ющенко, Олександр Іванович** (1869–1936), психіатр, академік ВУАН (1934), Україна

## Я

**Я** (у мовознавстві), тридцять третя літера української абетки

**Я** (у філософії), духовний центр людської особистості, індивідуальності, що свідомо й діяльно ставиться до самої себе і через себе – до зовнішнього світу

**Яблоков, Олексій Володимирович** (1933), зоолог, еколог, громадський діяч, віце-президент Міжнародного союзу охорони природи, член-кореспондент АН СРСР (1984), Росія

**Яблоновський, Александр Валеріян** (1829–1913), історик і етнограф, Польща – Україна

**Яблоновський, Антон Васильович** (1842 – бл. 1890), театральний художник і живописець, Україна

**Яблонська, Галина Гілярівна** (1928), актриса, народний артист УРСР (1982), Україна

**Яблонська, Олена Нилівна** (1918–2009), живописець, графік, Україна

**Яблонська, Тетяна Нилівна** (1917–2005), живописець, Герой України (2001), народний художник УРСР (1982), Національна премія України ім. Шевченка (1998), Україна

**Яблонський, Анатоль** (1912–1954), живописець, іконописець, Україна – Франція

**Яблонський, Вільгельм Мар'янович** (1889–1977), трубач і педагог, автор перекладів творів українських композиторів для труби, Україна

**Яблонський, Дмитро Нілович** (1921–2001), архітектор, сприяв відродженню сакрального напрямку в українській архітектурі, Україна

**Яблонський, Мартин** (1801–1875), живописець-портретист, літограф, Україна

**Яблочков, Павло Миколайович** (1847–1894), електротехнік, винахідник дугової електролампи («свіча Яблочкова»), Росія

**Яблуко**, тип плода, багатосім'яний нерозкривний плід, характерний для рослин під родини яблуневих родини розових

**Яблунець**, селище міського типу Ємільчинського р-ну Житомирської обл.

**Яблуницький перевал**, перевал в Українських Карпатах

**Яблунів**, селище міського типу Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Яблунівське газове родовище**, родовище на території Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

**Яблунівське нафтогазоконденсатне родовище**, родовище на території Лохвицького р-ну Полтавської обл.

**Яблунівський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Гусятинський р-н Тернопільської обл.

**Яблуня** (*Malus*), рід рослин родини розових

**Яблуня-колонія**, об'єкт природно-заповідного фонду України; визначна ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Орієнтовний вік – понад 200 років, м. Кролевець Сумської обл.

**Ябур, Анця** (1898–1984), народна співачка з великим репертуаром українських народних пісень, Словаччина

**Ява**, острів в групі Великих Зондських островів Малайського архіпелагу

**Яванська мова**, мова аустронезійської мовної сім'ї

**Яванське море**, міжострівне море Тихого океану

**Яванське письмо**, складове (силабо-фонетичне) письмо південноіндійського походження – каві і паллава

**Яванське яблуко** (*Syzygium samarangense*), вид плодових дерев родини миртових

**Явантроп**, нгандонгська людина, солойська людина (*Homo erectus soloensis*), викопна людина, яка існувала 60–50 тисяч років тому

**Яванці**, корінне населення о. Ява

**Явашев, Хрісто** (1935), скульптор і живописець, представник нового реалізму, Болгарія – США

**Явище**, категорія, що позначає зовнішні властивості, процеси і зв'язки предмета, що пізнаються шляхом безпосереднього живого споглядання

**Явір**, вокальний квартет, Національна премія України ім. Шевченка (1985), створений у 1966

**Явка виборців**, відсоток виборців, які взяли участь у голосуванні

**Явка з повинною**, особисте, добровільне повідомлення заявника органу дізнання, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин (вчинений чи підготовлюваний ним) до порушення проти нього кримінальної справи

**Явленський, Олексій фон** (1864–1941), живописець-експресіоніст, Росія – Німеччина

**Явора та Свидниць церкви миру**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, лютеранські храми 17 ст., Польща

**Яворина**, ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення, гора, Долинський р-н Івано-Франківської обл.

**Яворів**, місто, адміністративний центр Яворівського р-ну Львівської обл.

**Яворівський**, національний природний парк, Львівська обл.

**Яворівський полігон**, військовий полігон у Західній Україні

**Яворівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Львівської обл.

**Яворівський, Володимир Олександрович** (1942), письменник, поет, політик, Національна премія України ім. Шевченка (1984), Україна

**Яворник**, вершина в Українських Карпатах, у масиві Полонинський Бескид, 1017 м

**Яворницький, Дмитро Іванович** (1855–1940), історик, етнограф, археолог, фольклорист, академік ВУАН (1929), дійсний член НТШ (1914), Україна

**Яворницького Дмитра меморіальний будинок-музей**, музей в Дніпропетровську, що розповідає про життя та діяльність Д. І. Яворницького, діє з 1988

**Яворський, Анатолій Степанович** (1931), гідротехнік, Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Яворський, Болеслав Леопольдович** (1877–1942), музикознавець, піаніст, педагог, автор теорії ладового ритму, Україна – Росія

**Яворський, Василь Іванович** (1875–1974), геолог та палеонтолог, дослідник вугільних родовищ Кузбасу, Україна – Росія

**Яворський, Володимир Іванович** (1953), письменник, Україна

**Яворський, Володимир Полікарпович** (1876–1942), хімік, академік ВУАН (1934), Україна

**Яворський, Казимир Андрій** (1897–1973), поет і перекладач української поезії польською мовою, Польща

**Яворський, Матвій Іванович** (1884–1937), історик, академік ВУАН (1929), Україна

**Яворський, Федір Михайлович** (1780–1828), лікар, першим в Російській імперії провів успішну операцію перев'язування підколінної артерії, автор апарату для вправлення вивихів, Україна – Росія

**Явурян, Альберт** (1935), кінооператор, соратник С. Параджанова, Вірменія

**Яга**, Баба Яга, популярний персонаж фольклорної прози українців та інших слов'янських народів

**Ягеллони**, королівська династія, правила у різний час у Польщі, Литві, Чехії, Угорщині та Хорватії протягом 1377–1572

**Ягеллонський університет**, вищий навчальний заклад у м. Краків (Польща), діє з 1364

**Ягідництво**, галузь сільського господарства з вирощування ягідних культур

**Ягіч, Ватрослав** (1838–1923), мовознавець, дійсний член НТШ (1903), Хорватія

**Яглиця** (*Aegorodium*), рід рослин родини селерових

**Ягн, Олександр-Едуард Юлійович** (1848–1922), архітектор, живописець, майстер художньої кераміки, один із основоположників українського модерну, Росія – Україна

**Ягнобська мова**, новосогдійська мова, мова східної групи іранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Ягнятинське поселення**, поселення черняхівської культури 2–6 ст., виявлене на околиці с. Ягнятин Ружинського р-ну Житомирської обл.

**Ягода**, тип соковитого плода

**Ягода, Генріх Григорович** (1891–1938), нарком внутрішніх справ СРСР (1934–1936), Росія

**Ягодін, Геннадій Олексійович** (1927–2015), хімік, міністр вищої та спеціальної середньої освіти СРСР (1985–1989), ініціатор реформ системи радянської освіти, член-кореспондент АН СРСР (1976), Росія

**Ягорлик**, річка в Одеській обл., ліва притока Дунаю, 73 км

**Ягорлицька затока**, мілководна затока в північній частині Чорного моря, омиває береги Миколаївської та Херсонської обл.

**Ягорлицький**, орнітологічний заказник загальнодержавного значення, Голопристанський р-н Херсонської обл.

**Яготин**, місто, адміністративний центр Яготинського р-ну Київської обл.

**Яготинський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Київської обл.

**Ягуар** (*Panthera onca*), вид ссавців роду пантер родини котячих

**Ягуарунді** (*Felis yaguarundi*), вид ссавців роду кішок родини котячих



**Ягуля і Мітли доісторичні печери**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, археологічний комплекс доколумбового періоду 3 тис. до н. е. – 5 ст. до н. е., штат Оахака, Мексика

**Ядав, Рам Баран** (1948), перший президент Непалу (2008–2015), обраний після проголошення республіки

**Ядвіга** (1373–1399), королева Польщі у 1384–1399 (з 1386 – спільно з Владиславом II Ягайлом)

**Ядерна аварія**, неконтрольований процес ланцюгової реакції в ядерному реакторі, внаслідок якого відбувається або може відбутися викид радіоактивних речовин, здатних завдати ядерної шкоди

**Ядерна зброя**, зброя масового знищення

**Ядерна техніка**, галузь техніки, пов'язана з використанням енергії перетворень атомних ядер

**Ядерне паливо**, речовина, яка використовується в ядерних реакторах для здійснення ланцюгової ядерної реакції поділу

**Ядерне ракетне паливо**, паливо, яке використовується для ядерного ракетного двигуна

**Ядерне розповсюдження**, поширення ядерної зброї, ядерних технологій

**Ядерний вибух**, потужний вибух, викликаний вивільненням ядерної енергії

**Ядерний клуб**, поширене в ЗМІ та науковій літературі визначення групи великих держав, що офіційно володіють ядерною зброєю (Великобританія, КНР, Росія, США, Франція)

**Ядерний удар**, враження об'єктів противника ядерними боєприпасами шляхом пуску ракет, торпед, бомбометання, стрільби артилерії

**Ядерних досліджень інститут НАН України**, наукова установа, діє у Києві з 1970

**Ядерні реакції прямі**, ядерні процеси, за яких енергія, внесена до атомного ядра, передається переважно одному або невеликій групі нуклонів

**Ядерні реакції**, взаємодії між атомними ядрами або між ними й елементарними частинками

**Ядерні сили**, сили, що діють між нуклонами у ядрі атома і визначають будову і властивості ядра

**Ядерно-цитоплазматичне відношення**, фактор, що регулює розмір яйця

**Ядерце**, структура в складі ядра, зближені ділянки хромосом, на яких відбувається синтез рибосомних рибонуклеїнових кислот

**Ядов, Володимир Олександрович** (1929–2015), соціолог, основоположник соціології праці в СРСР, автор першого радянського підручника з методики соціологічних досліджень, Росія

**Ядов, Яків Петрович** (1873–1940), поет, письменник-сатирик, кіносценарист, естрадний драматург, Україна – Росія

**Ядра дзеркальні**, пара ядер, що відрізняються тим, що при однаковому сумарному числі нейтронів і протонів число нейтронів в одному з них дорівнює числу протонів в другому

**Ядра магічні**, особливо стійкі ядра, в яких число нуклонів, число нейтронів або число протонів дорівнює одному з магічних чисел: 2, 8, 20, 28, 50, 82, 126 і 152 (цифри 126 і 152 належать лише до нейтронів)

**Ядра оболонкова модель**, модель ядра атома, в якій нуклони: протони і нейтрони розглядаються як квантові частинки, що рухаються в самоузгодженому центральному потенціалі й мають дискретний енергетичний спектр, подібний до спектру електронів у атомі

**Ядренко, Михайло Йосипович** (1932–2004), математик, член-кореспондент АН УРСР (1990), Україна

**Ядро атомне**, позитивно заряджена центральна частина атома, в якій зосереджена майже вся його маса

**Ядро деревини**, внутрішня старіша частина деревини

**Ядро жорсткості**, один з основних елементів будівель і споруд

**Ядро землі**, центральна найглибша геосфера Землі

**Ядро легкоатлетичне**, спортивний інвентар, снаряд, який використовується у легкій атлетиці

**Ядро оператора**, підмножина у лінійній алгебрі

**Ядро операційної системи**, частина операційної системи, яка постійно перебуває в оперативній пам'яті обчислювальної системи й забезпечує взаємодію з периферійними пристроями, порядок виконання задач та обмін даними всередині обчислювальної системи

**Ядро перерізу**, область навколо центру ваги попереднього перерізу стрижня

**Ядро соціальної групи**, сукупність типових індивідів, які найбільш повно поєднують у собі притаманний даній групі характер діяльності, структуру її потреб, цінностей, норм, установок і мотивації

**Ядро (у біології)**, складова еукаріотичної клітини, що містить спадкову інформацію

**Ядро (у математиці)**, низка понять, пов'язаних з відображенням

**Ядрова точка**, крайня точка ядра перерізу на головних осях, прикладання поздовжньої сили до якої викличе на протилежній грані напруги, що дорівнюють нулю

**Яєчник**, жіночий статевий орган

**Язгулямська мова**, язгулемська мова, мова памірської групи іранської гілки індоєвропейської мовної сім'ї

**Язик**, непарний орган, що міститься на дні ротової порожнини хребетних тварин

**Язиков, Дмитро Іванович** (1773–1845), історик, перекладач, ініціатор реформи (невдалої) російського правопису, Росія

**Язиков, Микола Михайлович** (1803–1847), поет-романтик, один із зачинателів фольклористики на території Російської імперії, Росія

**Язичник** (Ligularia), рід судинних рослин родини айстрових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Язичництво**, 1) термін, яким позначаються дохристиянські релігії; 2) назва сучасних релігійних громад, що намагаються відродити вірування стародавніх слов'ян

**Язичок зелений** (*Coeloglossum viride*), вид судинних рослин родини зозулинцевих, внесений до Червоної книги України

**Яйківський**, ботанічний заказник загальнодержавного значення, Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл.

**Яйла**, плоскі вершини Кримських гір

**Яйой**, епоха в історії Японії (900 до н. е. – 250 н. е.)

**Яйої Кусама** (1929), художниця, дизайнер, представник авангардизму, Японія

**Яйце**, запліднена яйцеклітина або інша зародкова форма у тварин

**Яйцеві оболонки**, захисні структури яйця

**Яйцеводи**, труби, по яких рухаються яйцеклітини у хребетних

**Яйцеживородіння**, спосіб відтворення потомства, при якому зародки розвиваються в яйцях, які знаходяться в тілі матері

**Яйцеїди**, група комах-наїзників

**Яйцеклад**, спеціальний орган у самок комах, призначений для відкладання яєць

**Яйцекладні або Першозвірі** (*Prototheria*), підклас тварин класу ссавців

**Яйцеклітина**, жіноча гамета

**Яйцеродіння**, спосіб відтворення потомства, при якому зародки розвиваються в яйцях, без зв'язку з материнським організмом

**Як** (*Bos mutus*), вид ссавців роду биків родини бикових

**Якименко, Федір Степанович** (1876–1945), композитор, піаніст, педагог, диригент, представник неоромантизму, Україна

**Якименко, Юрій Іванович** (1945), вчений в галузі електроніки та мікроелектроніки, академік НАН України (2009), Україна

**Якимівка**, селище міського типу, адміністративний центр Якимівського р-ну Запорізької обл.

**Якимівський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Запорізької обл.

**Якимович, Олесь Іванович** (1904–1979), письменник, перекладач творів української літератури білоруською мовою, Білорусь

**Якимчук, Микола Андрійович** (1954), геолог, академік НАН України (2000), Україна

**Яків**, персонаж деяких подій книги Буття

**Які-майо**, група мов індіанських племен які і майо

**Якір**, 1) частина електричних машин; 2) пристрій, за допомогою якого судно кріплять до ґрунту

**Якір, Йона Еммануїлович** (1896–1937), воєначальник, командарм 1-го рангу ЗС СРСР, командувач військами Українського (1925–1935) та Київського (1935–36) військових округів, Молдова – Україна – Росія

**Якірці**, рід рослин родини паростових

**Якісного фону спосіб**, картографічний спосіб зображення якісної характеристики явищ, що мають суцільне поширення на земній поверхні

**Якість**, 1) об'єктивна і всезагальна характеристика об'єктів, що проявляється у сукупності їх властивостей; 2) філософська категорія, що поряд з категорією кількість відображає важливу сторону об'єктивної дійсності

**Якість води**, екологічна і фізіологічна характеристика води

**Якість довкілля**, збереження екологічної рівноваги

**Якість життя**, інтегральна характеристика сукупності видів, форм і сфер, життєдіяльності людей певного суспільства, зумовлена рівнем його матеріального виробництва, економічними відносинами, політичним устроєм та системою цінностей

**Якість праці**, сукупність специфічних об'єктивних особливостей, які відрізняють один вид конкретної праці від іншого

**Якість продукції**, сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її придатність задовольняти певні потреби

**Якість товару**, якість послуги, сукупність властивостей товару, що зумовлюють його придатність задовольняти певні потреби

**Якоб, Людвіг Генріх Конрад** (1759–1827), філософ, економіст, філолог, представник сенсуалізму, Німеччина

**Якобі многочлени**, клас ортогональних поліномів

**Якобі символ**, теоретико-числова функція двох аргументів

**Якобі, Борис Семенович** (1801–1874), фізик та електротехнік, першовідкривач гальванопластики, конструктор першого електродвигуна, академік Петербурзької АН (1847), Німеччина – Росія

**Якобі, Германн Георг** (1859–1937), сходознавець, член-кореспондент Петербурзької АН (1902), Німеччина

**Якобі, Карл Густав Якоб** (1804–1851), математик, один з творців теорії еліптичних функцій, член Берлінської АН (1838), Німеччина

**Якобі, Фрідріх Генріх** (1743–1819), філософ-ідеаліст, письменник, президент Баварської АН (1807–1812), Німеччина

**Якобіан**, визначник матриці Якобі

**Якобінський клуб**, дискусійний клуб часів Великої французької революції, учасники якого встановили свою диктатуру у Франції у 1793–1794

**Якобс, Християн Фрідріх Вільгельм** (1764–1847), філолог, розробник методики оцінки творчості античних письменників, Німеччина

**Якобсен, Георг Фрідріх** (1840–1889), хімік-органік, першовідкривач реакції, названої його ім'ям, Німеччина

**Якобсен, Енс Петер** (1847–1885), письменник, один із основоположників данського літературного реалізму, Данія

**Якобсон, Роман Осипович** (1896–1982), лінгвіст і літературознавець, один з основоположників структуралізму у мовознавстві та літературознавстві, Росія – США

**Якобсонів орган**, відокремлений відділ органів нюху у наземних хребетних

**Яковенко, Василь Никифорович** (1930), оперний співак (тенор), народний артист Казахстану (1976), Україна – Казахстан

**Яковенко, Володимир Мефодійович** (1934), радіофізик-теоретик, академік НАН України (2000), Україна

**Яковенко, Григорій Прокопович** (1895–1940), письменник, належав до літературної організації «Плуг», Україна

**Яковкін, Авенір Олександрович** (1887–1974), астроном, першовідкривач асиметрії диска Місяця, член-кореспондент АН УРСР (1951), Росія – Україна

**Яковлев, Леонід Георгійович** (1858–1919), оперний співак (баритон), режисер, педагог, Україна – Росія

**Яковлев, Микола Миколайович** (1870–1966), геолог і палеонтолог, проводив геологічне дослідження Донбасу, член-кореспондент АН СРСР (1921), Росія

**Яковлев, Олександр Миколайович** (1923–2005), політик, дипломат та політолог, один з ініціаторів та ідеологів Перебудови в СРСР, академік АН СРСР (1990), Росія

**Яковлев, Олександр Сергійович** (1906–1989), авіаконструктор, один із основоположників реактивної авіації, академік АН СРСР (1976), Росія

**Яковлев, Юрій Васильович** (1928–2013), актор, народний артист СРСР (1976), Росія

**Яковлів, Андрій Іванович** (1872–1955), історик права, дійсний член НТШ (1926), Україна – США

**Яковченко, Микола Федорович** (1900–1974), актор, народний артист УРСР (1970), Україна

**Якон**, вид трав'янистих рослин

**Я-концепція**, сукупність уявлень людини про себе, що частково ґрунтуються на фактах, частково на оціночних судженнях; в нормі має відносно цілісний та несуперечливий характер.

**Якості система**, сукупність організаційної структури, відповідності процедур, процесів та ресурсів, що забезпечує здійснення загального управління якістю

**Якуб, Роман** (1958), композитор, Україна – США

**Якубець, Мар'ян** (1910–1998), літературознавець-славіст, іноземний член АН України (1992), Україна – Польща

**Якубинський, Лев Петрович** (1892–1945), лінгвіст та літературознавець, один із основоположників соціолінгвістики, Україна – Росія

**Якубов, Февзі Якубович** (1937), машинобудівник, Герой України (2004), Національна премія України ім. Шевченка (2005), Україна – Узбекистан

**Якубович, Володимир Андрійович** (1926–2012), математик, академік РАН (1991), Росія

**Якубович, Джульєтта Антонівна** (1935) концертно-камерна співачка (сопрано), народний артист УРСР (1973), Україна

**Якубович-Ясний, Одісей Вікторович** (1925–2001), кінознавець, дослідник українського кінематографу, Росія

**Якубовська, Ванда** (1907–1998), кінорежисер, одна з основоположників польського кінематографу, Польща

**Якубовський, Іван Гнатович** (1912–1976), воєначальник, Маршал Радянського Союзу (1967), командувач вій-

ськами Київського військового округу (1965–1967), Білорусь – Росія – Україна

**Якубовський, Олександр Юрійович** (1886–1953), історик-сходознавець, археолог, член-кореспондент АН СРСР (1943), Росія

**Якубовський, Фелікс Болеславович** (1902–1937), літературознавець, критик, Україна

**Якудза**, японська мафія

**Якусіма**, об'єкт Світової природної спадщини ЮНЕСКО, острів, природоохоронна територія, Японія

**Якуся-е**, жанр японської гравюри, зображення акторів театру Кабукі

**Якут аль-Хамаві** (1178/1180–1229), арабський вчений-енциклопедист, письменник, філолог, мандрівник, історик і географ, Сирія

**Якути**, корінний народ Сибіру, корінне населення Республіки Саха (Якутія) у Росії

**Якутович, Георгій В'ячеславович** (1930–2000), живописець, графік, майстер ліногравюри, ксилографії та офорту, Національна премія України ім. Шевченка (1991), Україна

**Якутович, Сергій Георгійович** (1952), графік, Національна премія України ім. Шевченка (2004), Україна

**Якутськ**, місто у Росії, столиця Республіки Саха (Якутія), 300 тис. мешканців

**Якутська мова**, мова тюркської групи алтайської мовної сім'ї

**Ял**, легкий безкільовий вітрильний човен

**Ялець-андруга звичайний** (*Telestes souffia*), риба родини коропових, вид фауни України

**Ялина** (*Picea*), рід рослин родини соснових

**Ялинники**, ялинові ліси, вічнозелені темнохвойні ліси з пануванням в деревному ярусі ялини, поширені у Євразії та Північній Америці

**Ялинський, Семен** (? – після 1695), друкар і гравер, керівник друкарень у Новгороді-Сіверському (1674–1679), Чернігові (1679–1684), Україна

**Ялицеві ліси**, темнохвойні ліси з пануванням ялиці в деревному ярусі

**Ялиця** (*Abies*), рід хвойних рослин родини соснових

**Яловень**, район Молдови

**Яловець** (*Juniperus*), рід хвойних рослин родини кипарисових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Яловий, Михайло Омелянович** (1895–1937), письменник, належав до літературних організацій «Гарт» та ВАПЛІТЕ (її перший президент), Україна

**Яломіца**, жудець Румунії

**Ялоу, Розалін Сасмен** (1921–2011), біофізик, Нобелівська премія з фізіології та медицини (1977), США

**Ялпуг**, озеро Дунайських плавнів

**Ялта (Донецька обл.)**, селище міського типу Мангуського р-ну Донецької обл.

**Ялта (Крим)**, місто в АР Крим

**Ялтинська кіностудія художніх фільмів**, підприємство з виробництва фільмів у м. Ялта АР Крим, діє з 1917

**Ялтинська конференція 1945**, міжнародна дипломатична зустріч лідерів США, Великобританії й СРСР 04–11.02.1945 з метою вирішення питань закінчення Другої світової війни та повоєнного ладу

**Ялтинська яйла**, гірський масив Головної гряди Кримських гір

**Ялтинський**, гірсько-лісовий природний заповідник, АР Крим

**Ялтинський зоопарк**, природоохоронна, науково-дослідна та культурно-освітня установа

**Ялтинський історико-літературний музей**, музейна установа у м. Ялта АР Крим, діє з 1892

**Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин**, глобальна система міждержавних відносин, що була встановлена після закінчення Другої світової війни країнами-переможницями

**Яльці** (*Leuciscus*), рід променеперих риб ряду коропоподібних родини коропових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Ямабусі**, буддистський відлюдник в Японії

**Ямагата Банто** (1748–1821), філософ, Японія

**Ямайка (державна)**, держава у Карибському морі на однойменному острові

**Ямайка (острів)**, острів у Карибському морі в архіпелазі Великих Антильських островів

**Ямайська валютна система**, міжнародна валютна система, заснована на моделі вільної конвертації валют для якої характерно постійне коливання обмінних курсів

**Ямайська вишня**, панамська вишня, сингапурська вишня, мунтінгія калабура (*Muntingia calabura*), плодове дерево родини мунтінгієвих

**Ямал**, півострів на півночі Західного Сибіру, Росія

**Ямало-Ненецький автономний округ**, суб'єкт Російської Федерації

**Ямато-е**, стиль в японському живописі, який виник у 10 ст.

**Ямб**, 1) у силабо-тонічному віршуванні — двоскладова стопа з наголосом на другому складі; 2) у метричному (античному) віршуванні — двоскладова стопа, що має короткий і довгий склади

**Ямвліх** (245–325), філософ-неоплатонік, глава сирійської школи неоплатонізму, Римська імперія

**Ям-Запольський мир 1582**, мирний договір строком на 10 років, укладений між Річчю Посполитою та Московським царством 15.01.1582

**Ямівський, Борис** (1946–2010), журналіст, редактор, політик, громадський діяч, Австрія

**Ямка очна**, кісткова порожнина в черепі

**Ямково-гребінцевої кераміки культура**, археологічна культура доби пізнього неоліту (4 та 3 тис. до н. е.), поширена у північній лісовій частині Лівобережжя

**Ямкоголові** (*Crotalidae*), родина отруйних змій

**Ямкохвості** (*Caudofoveata*), клас безхребетних тварин типу молюсків

**Ямна культурно-історична спільнота**, археологічна культура, що об'єднує пам'ятки ямної, буджацької та полтекінської культур періоду раннього бронзового віку (30–23 ст. до н. е.)

**Ямпіль (Вінницька обл.)**, місто, адміністративний центр Ямпільського р-ну Вінницької обл.

**Ямпіль (Донецька обл.)**, селище міського типу Красноманського р-ну Донецької обл.

**Ямпіль (Сумська обл.)**, селище міського типу, адміністративний центр Ямпільського р-ну Сумської обл.

**Ямпіль (Хмельницька обл.)**, селище міського типу Білогірського р-ну Хмельницької обл.

**Ямпільський район (Вінницька обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця Вінницької області

**Ямпільський район (Сумська обл.)**, адміністративно-територіальна одиниця Сумської області

**Ямпольський, Валерій Олександрович** (1946), фізик, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Ямпольський, Стефан Михайлович** (1906–1998), економіст, академік АН УРСР (1967), Україна

**Ямпольський, Юрій Мойсейович** (1946), астроном, член-кореспондент НАН України (2009), Україна

**Ямс**, збірна назва групи тропічних видів рослин родини діоскорейних, що культивуються

**Ямуна**, Джамна, річка в Індії, права притока Гангу, 1376 км

**Ямусукро**, місто, столиця Кот д'Івуару

**Ян I Ольбрахт** (1459–1501), король Польщі (1492–1501)

**Ян II Казимир** (1609–1672), король Польщі та великий князь Литовський (1648–1668)

**Ян III Собеський** (1629–1696), король Польщі і великий князь Литовський (1674–1696)

**Ян Сюн** (53–18 до н. е.), поет і філософ-конфуціанець, філолог, Китай

**Ян Усовець**, легендарний давньоруський богатир, згадується у літописах від 992, 1001 та 1004, завжди в ролі переможця печенігів

**Ян Чжу** (440–360), філософ, Китай

**Ян Юн-го** (1907–1978), історик китайської філософії, Китай

**Ян, Василь Григорович** (1875–1954), письменник, майстер історичної прози, Росія

**Ян, Отто** (1813–1869), філолог, археолог і музикознавець, основоположник вивчення давньогрецького вазового живопису, Німеччина

**Яна Непомуцького церква на Зеленій Горі**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, храм 18 ст., Чехія

**Янаєв, Геннадій Іванович** (1937–2010), політик, віцепрезидент СРСР (1990–1991), керівник ДКНС СРСР (18.–21.08.1990), Росія

**Яната, Олександр Алоїзович** (1888–1938), біолог, дійсний член НТШ (1923), Україна



**Яначек, Леош** (1854–1928), композитор, фольклорист, диригент, педагог, критик, автор рапсодії «Тарас Бульба», Чехія

**Янг, Джон** (1930), астронавт, США

**Янг, Колвілл Норберт** (1932), генерал-губернатор Белізу з 1993

**Янг, Ла Монте** (1935), композитор-мінімаліст, авангардист, музикант, учасник руху «Флуктус», США

**Янг, Лоретта** (1913–2000), актриса, «Оскар» (1948), США

**Янг Чженьнін** (1922), фізик, Нобелівська премія з фізики (1957), Китай – США

**Янгель, Михайло Кузьмич** (1911–1971), конструктор ракетно-технічної техніки, академік АН УРСР (1961) та СРСР (1966), Росія – Україна

**Янгон**, місто у М'янмі, 4,4 млн мешканців

**Яндль, Ернст** (1925–2000), поет-експериментатор, Австрія

**Яневський, Славко** (1920–2000), письменник, основоположник македонської літератури для дітей, Македонія

**Яненко, Микола Миколайович** (1921–1984), математик, геометр механік, академік АН СРСР (1970), Росія

**Янжул, Іван Іванович** (1846–1914), економіст, статистик, педагог, член Петербурзької АН (1895), Україна – Росія

**Яни Капу**, місто, адміністративний центр Перекопського р-ну АР Крим

**Яничари**, професійний військовий корпус у Османській імперії, піхота, набрана з невільників

**Янишева, Нінель Яківна** (1924–2002), гігієніст, одна з основоположників онкогігієни, Україна

**Янів, Володимир-Михайло Осипович** (1908–1991), історик, культуролог, психолог, Україна – Німеччина

**Янів, Ян** (1888–1952), філолог, дослідник фонетики, морфології та лексики українських діалектів, Україна – Польща

**Янівський концентраційний табір**, табір примусової праці у Львові під час німецької окупації міста у 1941–1943

**Янівський, Богдан-Юрій Ярославович** (1941–2005), композитор і піаніст, народний артист України (1991), Національна премія України ім. Шевченка (1997), Україна

**Янін, Валентин Лаврентійович** (1929), історик-медієвіст та археолог, дослідник нумізматики, сфрагістики та епіграфіки Давньої Русі, академік АН СРСР (1990), Росія

**Яніславицька археологічна культура**, археологічна культура мезоліту (5 тис. до н.е.), яка брала участь у формуванні неоліту гребінцевої кераміки басейнів Прип'яті та Німану

**Янкелевич, Владимир** (1903–1985), філософ, музикознавець, Франція

**Янко, Марсель** (1895–1984), живописець, один із основоположників дадаїзму, Румунія – Ізраїль

**Янко, Тамара Федорівна** (1912–1988), українська і російська оперна співачка (меццо-сопрано), народна артистка РРФСР (1977), Сталінська премія (1952), Україна – Росія

**Янковський, Олег Іванович** (1944–2009), актор, народний артист СРСР (1991), Казахстан – Білорусь – Росія

**Яннінгс, Еміль** (1884–1950), актор, лауреат Венеційського МКФ (1937), «Оскар» (1929), Швейцарія – Німеччина – США

**Янович, Ірина Вікторівна** (1976), спортсменка (велосипедний спорт), бронзовий призер Олімпійських ігор (2000), чемпіон Європи (1997), Україна

**Янович, Степан Пилипович** (1862–1908), актор, співак і режисер, Україна

**Яновичева, Ванда Адольфівна** (1867–1950), актриса, матір Леся Курбаса, Україна

**Яновська, Любов Олександрівна** (1861–1933), письменниця, громадська діячка, Україна

**Яновський, Борис Карлович** (1875–1933), композитор, музичний критик, диригент, педагог, Україна

**Яновський, Гаврило Семенович** (1775–1830), співак і педагог, Україна

**Яновський, Леонід Федорович** (1946–1996), актор, Україна

**Яновський, Олексій Гаврилович** (1739–?), архітектор, Україна

**Яновський, Феофіл Гаврилович** (1860–1928), терапевт, академік ВУАН (1927), Україна

**Яновський, Юрій Іванович** (1902–1954), письменник, прозаїк, драматург, класик української літератури, Україна

**Яновського Юрія музей**, меморіальний музей у с. Нечаївка Компаніївського р-ну Кіровоградської обл., діє з 1972

**Яноші, Лайош** (1912–1978), фізик, спільно з Дж. Рочестером відкрив проникаючі зливи у космічному промінні, Угорщина

**Янсеній, Корнелій** (1585–1638), богослов, основоположник янсенізму, Нідерланди

**Янсон, Ігор Кіндратович** (1938–2011), фізик, академік АН України (1992), Україна

**Янсонс, Маріс** (1943), диригент, Премія Е. фон Сіменса (2013), Латвія – Росія – Австрія

**Янукович, Віктор Федорович** (1950), політик, прем'єр-міністр України (2002–2005, 2006–2007), 4-й президент України (2010–2014; позбавлений звання 04.02.2015), Україна

**Янус**, у давньоримській міфології – бог дверей, входів та виходів

**Янус червононогий** (Janus femoratus), вид комах ряду перетинчастокрилих родини пильщиків-цефід, внесений до Червоної книги України

**Януш, Богдан** (1889–1930), археолог та мистецтвознавець, дослідник історії та архітектури Львова, Україна

**Янушевич, Ганна Яківна** (1907–1983), актриса, народний артист УРСР (1965), Україна

**Янци**, річка у Китаї, впадає до Східнокитайського моря, 6300 км

**Янчар, Драго** (1948), письменник, Словенія

**Янчжоу**, місто у Китаї, 4,5 млн мешканців

**Янчжоуська школа живопису**, школа китайського живопису, яка склалася у м. Янчжоу у 17–18 ст.

**Янчо, Міклош** (1921–2014), режисер, сценарист, лауреат Каннського (1972) та Венеційського (1987, 1990) МКФ, Угорщина

**Янчук, Микола Андрійович** (1859–1921), етнограф, фольклорист, антрополог, літературознавець і письменник, Польща – Україна – Білорусь – Росія

**Янчук, Олесь Спиридонович** (1956), режисер, сценарист, народний артист України (2008), Україна

**Яншин, Олександр Леонідович** (1911–1999), геолог, природознавець, академік (1958) та віце-президент (1982–1988) АН СРСР, Росія

**Янь Лугуан** (1935), електротехнік, іноземний член АН України (1992), Китай

**Янь Фу** (1854–1921), філософ, перекладач, суспільний діяч

**Янь Юань** (1635–1704), філософ, основоположник прагматичної емпіричної школи конфуціанства, Китай

**Яньтай**, місто у Китаї, 6,5 млн мешканців

**Яо**, народ, національна меншина Китаю

**Япет**, персонаж грецької міфології

**Японістика**, міждисциплінарна наукова галузь, що вивчає культуру, історію, економіку, географію та інші царини, пов'язані з Японією

**Японія**, держава у Східній Азії на Японських островах

**Японоцентризм**, геополітична концепція розвитку Японії між двома світовими війнами і під час Другої світової війни, яка базується на вченні про активний геополітичний простір країни у вигляді трьох концентричних кіл

**Японська література**, сукупність літературних текстів японською мовою, писаних японськими авторами та об'єднаних спільним історико-літературним процесом

**Японська мова**, мова, генетична спорідненість якої поки що залишається не з'ясованою, поширена у Японії, США, Бразилії та деяких інших країнах

**Японська мушмула** (*Mespilus japonica*), вид рослин родини розових

**Японська філософія**, узагальнена назва філософій японських мислителів

**Японське мистецтво**, мистецтво, створене японцями

**Японське море**, напівзамкнене море Тихого океану

**Японське письмо**, ідеографічно-силабічне письмо, яке поєднує ієрогліфи та силабічні знаки і використовується для запису текстів японською мовою

**Японський жолоб**, жолоб у західній частині ланцюга жолобів Тихого океану, до 8412 м

**Японські острови**, група островів у західній частині Тихого океану

**Японсько-китайська війна 1894–1895**, війна Японії проти маньчжурської імперії Цін з метою встановлення контролю над Кореєю і проникнення до Маньчжурії та Китаю

**Японсько-китайська війна 1937–1945**, війна між Китаєм та Японською імперією, яка розгорнулася у 1937 та закінчилася капітуляцією Японії 1945

**Японці**, представники основної групи населення Японії

**Яр**, лінійно витягнута негативна форма рельєфу, утворена ерозійною роботою тимчасових водотоків

**Яранга**, переносне кругле житло чукчів, коряків та інших народів Півночі, яке складається з вертикальної стінки, що має в основі коло, і конічної покрівлі з жердин, накритих оленячими шкурами

**Ярвамаа**, повіт Естонії

**Ярдбердз**, The Yardbirds, британський рок-гурт, що існував у 1962–1968 і в якому розпочалася кар'єра найбільш відомих рок-гітаристів 20 ст. – Е. Клептона, Дж. Бека та Дж. Пейджа

**Яременко, Василь Сергійович** (1895–1976), актор, народний артист СРСР (1954), Україна

**Яременко, Гнат Гнатович** (1874–1915), живописець і графік, Україна

**Яремич, Степан Петрович** (1869–1939), мистецтвознавець і живописець, Україна

**Яремче**, місто Івано-Франківської обл.

**Яремчук, Лідія Григорівна** (1945), актриса, Національна премія України ім. Шевченка (1983), Україна

**Яремчук, Назарій Назарович** (1951–1995), співак, Національна премія України ім. Шевченка (1995), Україна

**Ярен**, найбільше місто Науру (столиця у цій країні відсутня)

**Ярижка**, офіційний правопис, вживаний у Східній Україні впродовж 1876–1905

**Ярило**, в українській міфології – бог весняної плодючості, розквіту природи та дітонародження

**Яримович, Михайло-Ігор Іванович** (1933), конструктор ракетно-космічної техніки, іноземний член АН України (1992), Польща – Україна – США

**Яричевський, Сильвестр Гнатович** (1871–1918), письменник, Україна

**Ярі культури**, рослини, які висівають весною й отримують урожай у рік посіву

**Ярковський, Павло Йосипович** (1781–1845), бібліограф, один з перших українських професійних книгознавців, Україна

**Ярлик**, 1) узагальнююча назва грамот татарських ханів; 2) наклейка на предметі, товарі із зазначенням різних відомостей, етикетка; 3) негативна характеристика, що її дають кому-небудь, чому-небудь; 4) в інформаційних технологіях – файл зв'язку

**Ярмарок**, 1) періодичні торги, в яких беруть участь торговельні організації, комерсанти та виробники для оптового продажу й закупівлі товарів за виставковими зразками; 2) ринок

**Ярмаченко, Микола Дмитрович** (1928–2010), педагог, фундатор української наукової школи сурдопедагогіки, засновник і перший президент АПН України (1992–1997), Україна

**Ярмолінецький район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Хмельницької обл.

**Ярмолінці**, селище міського типу, адміністративний центр Ярмолінецького р-ну Хмельницької області

**Ярова**, селище міського типу Краснолиманського р-ну Донецької обл.

**Яровенко, Євген Вікторович** (1962), спортсмен та тренер (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1988), Україна

**Яровий, Михайло Михайлович** (1864–1940), живописець, Україна

**Яровинський, Борис Львович** (1922–2000), композитор, диригент, народний артист УРСР (1977), Україна

**Яровит**, язичницький бог західних слов'ян, ідентичний східнослов'янському Ярилу

**Яровізація**, фізіологічне явище у рослин, які для цвітіння і утворення насіння мають зазнати впливу низьких позитивних температур

**Ярозит**, мінерал

**Яроменок, Юрій Іванович** (1924–1979), графік, медальєр, Україна

**Ярополк I Святославич** (940–978), великий князь Київський (972–978)

**Ярополк II Володимирович** (1082–1139), великий князь Київський (1132–1139)

**Ярослав I Мудрий** (983–1054), великий князь Київський (1016–1018 та 1019–1054)

**Ярослав II Ізяславич** (?–1180), великий князь Київський (1173–1174)

**Ярослав III Всеволодович** (1191–1246), великий князь Київський (1236–1238 та 1246)

**Ярослав Осмомисл** (1130–1187), князь Галицький (1153–1187)

**Ярослав**, місто у Польщі, засноване Ярославом Мудрим (1031), 40 тис. мешканців

**Ярославенко, Ярослав Дмитрович** (1880–1958), композитор, хоровий диригент, один з організаторів музичного видавництва «Торбан» у Львові, Україна

**Ярославля історичний центр**, об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО, історико-архітектурний комплекс м. Ярославль 16–20 ст., Ярославська область, Росія

**Ярославль**, місто у Росії, засноване Ярославом Мудрим (1010), 600 тис. мешканців

**Ярославська область**, суб'єкт Російської Федерації

**Ярославський, Омелян Михайлович** (1878–1943), історик, політик, ідеолог і керівник антирелігійної політики в СРСР, академік АН СРСР (1939), Росія

**Ярославський, Петро Антонович** (1750–1810), архітектор, автор проектів планування Харкова, Україна

**Ярошенко, Володимир Григорович** (1888–1957), мовознавець, один з укладачів «Російсько-українського словника», дослідник українсько-молдавських взаємодій у галузі лексики, Україна

**Ярошенко, Лаврентій Артемович** (1909–1975), оперний співак (бас), народний артист РРФСР (1956), Україна – Росія

**Ярошенко, Микола Олександрович** (1846–1898), живописець, Україна – Росія

**Ярошенко, Митрофан Корнійович** (1858–1926), актор, режисер і антрепренер, власник театральної трупи (1899–1915), Україна

**Ярошинська, Євгенія Іванівна** (1868–1904), письменник, фольклорист, педагог, Україна

**Ярошук, Вадим Максимович** (1966), спортсмен (плавання), 2-разовий бронзовий призер Олімпійських ігор (1988), Україна

**Ярузельський, Войцех Вітольд** (1923–2014), військовий і державний діяч, прем'єр-міністр ПНР (1981–1985), Голова Державної Ради ПНР (1985–1989), другий Президент ПНР (1989) і перший Президент посткомуністичної Республіки Польща (1989–1990)

**Ярус (в архітектурі)**, 1) частина будівлі, умовно обмежена по вертикалі, що становить єдине ціле з об'ємно-планувального технічного і конструктивного погляду; 2) зона за висотою, в межах якої зводиться частина будинку або споруди; 3) внутрішній поверх залу у театральній споруді

**Ярус (у геології)**, підрозділ загальної стратиграфічної шкали

**Ярусність**, структурування фітоценозу

**Ярцев, Олексій Олексійович** (1858–1907), театральний критик та історик театру, Росія – Україна

**Ясен** (*Fraxinus*), рід деревних рослин родини маслинових, два види якого внесені до Червоної книги України

**Ясен білоцвітний** (*Fraxinus ornus*), вид судинних рослин родини маслинових, внесений до Червоної книги України

**Ясенець білий** (*Dictamnus albus*), вид судинних рослин родини рутових, внесений до Червоної книги України

**Ясенівський**, селище міського типу Ровеньківської міськради Донецької обл.

**Ясенський, Бруно** (1901–1938), поет, Польща

**Яси**, язиги, група кочових племен, ймовірно – іраномовних

**Ясинівка**, селище міського типу Макіївської міськради Донецької обл.

**Ясиновський, Михайло Олександрович** (1899–1972), терапевт, академік АМН СРСР (1963), Україна

**Ясинська-Мурована, Марія Дмитрівна** (1940), оперна та концертно-камерна співачка (сопрано), Україна – США

**Ясинський, Богдан Дмитрович** (1923–2002), бібліограф, книгознавець, педагог, Україна – США

**Ясинський, Михайло Іллєч** (1889–1967), бібліограф, книгознавець, історик, Україна

**Ясинувата**, місто, адміністративний центр Ясинуватського р-ну Донецької обл.

**Ясинуватський район**, адміністративно-територіальна одиниця у складі Донецької обл.

**Ясир**, бранці, яких захоплювали турки під час нападів на українські землі

**Ясіня**, селище міського типу Рахівського р-ну Закарпатської обл.

**Ясіон**, Іасіон, персонаж грецької міфології

**Яскравість**, величина, що характеризує світіння джерела світла

**Ясла дитячі**, заклад суспільного виховання дітей з 2-3-місячного віку до 3 років

**Ясна Поляна**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Ясна**, тканини, що оточують ротову порожнину у ссавців

**Яс-Надькун-Сольнок**, медьє Угорщини

**Ясний**, космодром на території Оренбурзької обл. Росії

**Ясников, Олександр Олексійович** (1923–1999), хімік, член-кореспондент АН УРСР (1969), Росія – Україна

**Яснобачення**, сприйняття подій, які відбуваються в сучасності, але недосяжні для безпосереднього чуттєвого сприйняття

**Ясногірка**, селище міського типу Краматорської міськради Донецької обл.

**Яснопольський, Леонід Миколайович** (1873–1957), економіст, академік ВУАН (1925), Україна – Росія

**Ясон**, у грецькій міфології – герой, який очолив аргонів

**Ясперс, Карл** (1883–1969), філософ, психолог, представник екзистенціалізму, Німеччина

**Ясси (жудець)**, жудець Румунії

**Ясси (місто)**, місто у Румунії, історико-культурний центр, 290 тис. мешканців

**Яський мирний договір 1791**, угода, укладена між Росією і Османською імперією, якою було покладено кінець російсько-турецькій війні 1787–1791

**Ясько-Кишинівська операція 1944**, наступальна операція Червоної Армії 20–29.08.1944 проти німецьких та румунських військ

**Ястреб, Людмила Луківна** (1945–1980), живописець, представниця авангарду, Росія – Україна

**Ястребов, Володимир Миколайович** (1855–1899), археолог і етнограф, педагог, засновник музейної справи на сучасній Кіровоградщині, Росія – Україна

**Яструби** (Accipiter), рід птахів родини яструбиних, фауна України, один вид якого, яструб коротконогий або тювик європейський (Accipiter brevipes), внесений до Червоної книги України

**Яструбина сова** (Surnia ulula), вид птахів родини сови-них, вид фауни України

**Яструбині** (Accipitridae), родина птахів ряду соколоподібних, фауна України

**Яструбині орли** (Hieraaetus), рід птахів родини яструбиних, фауна України **Яструбині сови** (Surnia), рід птахів родини сови-них, фауна України

**Яструн, Мечислав** (1903–1983), поет, перекладач, Польща – Росія

**Ястшембець-Козловський, Чеслав** (1894–1956), поет, критик, перекладач творів української літератури польською мовою, Польща

**Ясудзіро Одзу** (1903–1963), кінорежисер, класик кіномистецтва, Японія

**Ясуї Іноуе** (1907–1991), письменник, премія ім. Акутаґави Рюноске, Японія

**Ясухіро Накасон** (1918), політик, прем'єр-міністр Японії (1982–1987)

**Ятаро Івасакі** (1835–1885), підприємець, засновник корпорації Mitsubishi, Японія

**Ятвяги**, група балтських племен

**Я-Ти**, теологічна доктрина М. Бубера та деяких інших філософів 20 ст.

**Ятка**, 1) невеличкий легкий каркасний розбірний павільйон для тимчасового користування; 2) балаган; 3) тентове накриття для захисту від сонця чи дощу

**Ятко, Микола Михайлович** (1903–1968), письменник, сценарист, Україна

**Ятрань**, річка у Черкаській та Кіровоградській обл., права притока Синюхи, 104 км

**Ятрогенія**, ятрогенна патологія, патологія, що виникає внаслідок лікування

**Яунде**, місто, столиця Камеруну

**Яхве**, Ягве, Єгова, верховний бог в юдаїзмі

**Яхвіст**, одне з давніх (11–10 ст. до н. е.) джерел юдаїзму

**Яхимович, Теодор** (1800–1889), театральний художник, Україна – Австрія

**Яхненки**, родина українських промисловців-цукрозаводчиків 19 ст.

**Яхонт**, давня назва червоного і синього мінералів корунду

**Яхта**, парусне, парусно-моторне або моторне судно

**Яхт-клуб**, 1) комплекс споруд (елінги, причали, майстерні тощо), призначених для занять вітрильним спортом, для зберігання та ремонту вітрильників і такелажу; 2) спортивна організація, яка об'єднує яхтсменів, а також спортсменів і любителів водного спорту

**Ях'я ас-Сухраварді** (1155–1191), філософ і містик, основоположник філософії ішракізму (осаяння), Іран – Сирія

**Ях'я Хан, Ага Мухаммед** (1917–1980), президент Пакистану (1969–1971)

**Яцево**, лісовий заказник загальнодержавного значення, урочище, Дніпропетровський р-н Дніпропетровської обл.

Яценко, Володимир Феодосійович (1915–2010), живописець і мистецтвознавець, Україна

**Яценко, Ірина Дмитрівна** (1945–2006), українська оперна співачка (меццо-сопрано), народна артистка УРСР (1985)

**Яценко, Леонід Петрович** (1954), фізик, академік НАН України (2015), Україна

**Яценко, Михайло Трохимович** (1923–1996), літературознавець, фольклорист, Національна премія України ім. Шевченка (1988), Україна

**Яценко, Олександр Іванович** (1929–1985), філософ-систематик, Україна



**Яценко, Олена Миколаївна** (1977), спортсменка (гандбол), бронзовий призер Олімпійських ігор (2004), Україна

**Яценко, Тамара Олександрівна** (1955), актриса, народний артист України (1992), Україна

**Яценюк, Арсеній Петрович** (1974), політик, голова Верховної Ради України (2007–2008), прем'єр-міністр України (2014–2016), Україна

**Яцик, Петро Дмитрович** (1921–2001), підприємець, меценат та філантроп, відомий своїм вагомим вкладом у фінансування українознавства на Заході та в Україні, Україна – Канада

**Яцимирський, Костянтин** (1916–2005), хімік, академік АН УРСР (1964), Україна

**Яциневич, Яків Михайлович** (1869–1945), композитор, диригент, фольклорист, учень та соратник М. Лисенка, Україна

**Яциненко, Євген Олександрович** (1925), спортсмен (веслування на байдарках), чемпіон Європи (1957), Україна

**Яцкевич, Герасим** (?), козацький полковник, соратник Б. Хмельницького

**Яцків, Михайло Юрійович** (1873–1961), письменник, Україна

**Яцків, Ярослав Степанович** (1940), астроном, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, президент Української астрономічної асоціації, академік АН УРСР (1985), Україна

**Ячминський, Володимир Дмитрович** (1936), актор, народний артист України (1996), Україна

**Ячмінь** (*Hordeum*), рід рослин родини тонконогових

**Ячмінь (у медицині)**, гостре гнійне запалення сальної залози, що розташована біля кореня вій

**Яшар Кемаль** (1923), письменник-реаліст, поет, правозахисник, багаторазовий лауреат Нобелівської премії з літератури, Туреччина

**Яшек, Микола Федорович** (1883–1966), бібліограф, Україна

**Яшин, Лев Іванович** (1929–1990), спортсмен (футбол), чемпіон Олімпійських ігор (1956), чемпіон Європи (1960), єдиний воротар – володар «Золотого м'яча» (1963), Росія

**Яшма**, кремениста осадовна гірська порода

**Яшний, Самійло Харитонович** (1813 – після 1903), кобзар, керівник миргородської кобзарської організації, Україна

**Яшчїлан**, стародавнє місто та культурний центр майя, що існувало протягом класичного періоду (1 тис. н. е.), та археологічна ділянка на його місці

**Ященко, Лариса Андріївна** (1888–1980), українська перекладачка

**Ященко, Леопольд Іванович** (1928–2016), музикознавець, фольклорист, диригент, композитор, Національна премія України ім. Шевченка (1993), Україна

**Ящери**, 1) вивопні гігантські рептилії; 2) ряд (*Pholidota*) плацентарних ссавців

**Ящикове**, селище міського типу Перевальського р-ну Луганської обл.

**Ящірка аджарська** (*Darevskia mixta*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка вірменська** (*Darevskia armeniaca*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка Даля** (*Darevskia dahli*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка живородна** (*Zootoca vivipara*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка зелена** (*Lacerta viridis*), вид плазунів (*Reptilia*), ряду ящірок родини справжніх ящірок, внесений до Червоної книги України

**Ящірка кримська** (*Podarcis taurica*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка Ліндгольма** (*Darevskia lindholmi*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка прудка** (*Lacerta agilis*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящірка**, сузір'я Північної півкулі

**Ящур**, інфекційна, високонкалібозна, гостроперебігаюча хвороба переважно сільськогосподарських та диких парнокопитних тварин, що спричиняється збудником з родини пікорнавірусів

**Ящуржинський, Хрисанф Петрович** (1852–1923), етнограф, археолог, краєзнавець, дослідник української народної пісенності, Україна

**Ящурка різнобарвна**, ящірка різноколірна, ящірка піщана (*Eremias arguta*), тварина родини справжніх ящірок

**Ящурки** (*Eremias*), рід рептилій родини ящіркових

## ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

- **Киридон Алла Миколаївна**, д-р іст. наук, проф., директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Березовський Олег Миколайович**, канд. іст. наук, вчений секретар ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Буряк Лариса Іванівна**, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу соціогуманітарних наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Вощенко Олена Іванівна**, науковий редактор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Гаврилишина Наталія**, канд. іст. наук, молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Гірік Сергій Іванович**, молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Глухова Світлана Валентинівна**, науковий редактор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Дудар Оксана Євгенівна**, науковий редактор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Єсипенко Алла Дмитрівна**, д-р техн. наук, проф., завідувач відділу технічних наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Іваненко Анатолій Олександрович**, канд. іст. наук, старший науковий співробітник відділу технічних наук;
- **Камишан Сергій Володимирович**, молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Капштик Михайло Васильович**, канд. с-г. наук, старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Купрієнко Сергій Анатолійович**, канд. іст. наук, старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Любовець Олена Миколаївна**, д-р іст. наук, заступник директора – вчений секретар ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Межжеріна Ярослава Олександрівна**, молодший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Проценко Галина Олександрівна**, канд. пед. наук, старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Розкладай Катріна Аднанівна**, канд. філол. наук, провідний науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Середа Наталія Ігорівна**, канд. географ. наук, завідувач відділу природничих наук ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Тищенко Андрій Олександрович**, науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Чорна Мар'яна Василівна**, канд. іст. наук, старший науковий співробітник ДНУ «Енциклопедичне видавництво»;
- **Якубець Олександр Анатолійович**, завідувач редакційно-видавничого відділу ДНУ «Енциклопедичне видавництво».

Наукове видання

# ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СЛÓВНИК

Підписано до друку 10.12.2015. Формат 60 x 84/8.  
Ум.-друк. арк. 163,68. Тираж 100 пр. Зам. № 662

Віддруковано у ДП «НВЦ «Пріоритети»  
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменєва, 8, корпус 6  
тел. 288-52-50

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру  
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції  
ДК № 3862 від 18.08.2010 р.

**Велика українська енциклопедія. Словник** / Керівник авт. колективу д-р іст. наук,  
В27 проф. Киридон А. М. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»,  
2015. – 1408 с.  
ISBN 978-617-7288-19-9

Словник – це перелік (реєстр) понять і термінів, які передбачається включити до довідкового видання; друкується в попередньому порядку для обговорення, уточнення, доповнення. Видання пропонується як пілотний проект, що фіксує певний початковий етап напрацювання гасел. На момент завершення проекту створення Великої української енциклопедії очевидно будуть внесені корективи, що видається цілком виправданим і закономірним. Відтак пропонований реєстр розглядаємо як відображення терміносистеми певної епохи.

Видання орієнтоване на науковців, видавців, усіх, хто цікавиться енциклопедистикою та процесом укладання енциклопедій.

**УДК 030(083.94)(038)**  
**ББК 92**